Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidade de Lisboa
Biblioteca

ARISTOTELIS
OPERA
TOM. II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

TRAIDO DE ONA EN 1956
AL SEPARARSE LA FACULTAD

TRAIDO DE ONA EN 1956
AL SEPARARSE LA FACULTAD

BIBLIOTHECA OMNIENSIS

Universidad de Deusto
Biblioteca
11534
Bibliotheca
Facult. Philosophiae
Prov. Cast. Orient. S.I.

OPERVM ARISTOTELIS TOMVS II.

LIBRORVM ARIstotelis quæ non extant, Fragmenta quædam.

ITEM,

Indices duo: quorum prior nomina eorum continet qui in Aristotelem scripserunt: alter quid sit à quoque eorum in singulos Aristotelis libros scriptum indicat.

Alius INDEX rerum omnium locupletissimus.

Apud Guillelmum Læmarium.

M. D. XCVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX EORVM QVÆ HOC posteriore tomo continentur.

Ἠθικῶν Νικομαχείων,	ι'.	Ethicorũ Nicomachiorum lib. X.	Ioanne Bernardo Febriano interprete.
Ἠθικῶν μεγάλων,	β'.	Magnorũ Moraliũ, II.	G. Valla Placent. interpr.
Εὐδημείων,	ζ'.	Eudemiorum, VII.	Incerto interprete.
Περὶ ἀρετῶν,	α'.	De virtutibus, I.	Simone Grynæo interpr.
Πολιτικῶν,	η'.	Politica, VIII.	Leonardo Aretino interpr.
Οἰκονομικῶν,	β'.	Oeconomica, II.	Ioachimo Camer. interpr.
Ῥητορικῶν,	γ'.	Rhetorica ad Theodecten, III.	Antonio Riccobono interprete.
Ῥητορικῶν πρὸς Ἀλέξανδρον,	α'.	Rhethorica ad Alexãdrum, I.	Fræcisco Philelph. interpr.
Περὶ ποιητικῆς,	β'.	De Poetica, I.	Antonio Riccobono interprete.
Προβλημάτων τμήματα, λα.		Problematũ sectiones, XXXVIII. 1520	Theodoto Gaza interpr.
Περὶ φυτῶν	β'.	De Plantis II.	Incerto auctore & interpr.
Περὶ πνεύματος	α'.	De flatu vel spiritu. I.	Incerto interprete.
Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.	α'.	De miraculis auditis. I.	Incerto interprete.
Φυσιογνωμονικῶν.	α'.	Physiognomicorũ I.	Incerto interprete.
Μηχανικῶν προβλημάτων.	α'.	Quęstionũ mechanicarum I.	Nicolao Leonico interpr.
Περὶ ἀκουστῶν.	α'.	De iis quę sub auditum cadunt. I.	Francisco Patritio interprete.
Περὶ χρωμάτων.	α'.	De coloribus. I.	Celio Calcagnino interpr.
Περὶ ἀτόμων γραμμῶν.	α'.	De lineis insecabilib. I.	
Παραφράσεις τῶν περὶ ἀτόμων,		Paraphrasis libri de lineis insecabilibus.	Iacobo Schegkio interprete.
Περὶ Ξενοφάνους, περὶ Ζηνῶνος, περὶ Γοργίου.		De Xenocrate, de Zenone de Gorgia.	
Ἀνέμων θέσεις καὶ προσηγορίαι.		Ventorum regiones & nomina.	
Περὶ κόσμου.	α'.	De mundo, I.	Gullielmo Budæo interpr.
Τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ	ν'.	Metaphysicorũ, XIIII.	Bessarione interprete.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ ΤΟΥ Α. ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORUM LIBER PRIMVS.

Κεφάλαιον α.

ΠΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθὸν, οὗ πάντα ἐφίεται. διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γὰρ εἰσι ἐνέργειαι· τὰ δὲ παρὰ ταύτας, ἔργα τινά· ὧν δ' εἰσὶ τέλη τινὰ παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. πολλῶν δὴ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν ὑγίεια· ναυπηγικῆς δὲ ναῦς· στρατηγικῆς δὲ νίκη· οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος. ὅσαι δ' εἰσὶ τοιαῦται ὑπὸ μίαν τινὰ δύναμιν (καθάπερ ὑπὸ μὲν τὴν ἱππικὴν χαλινοποιικὴ, καὶ ἑτέρα ἥτις περὶ τὴν ἱππικὴν ἐργάζεται· εἰσὶ δὲ αὗται καὶ πᾶσαι πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ στρατηγικὴν· ταύτην δὲ ὅμοιον ἄλλαι ὑφ' ἑαυτάς) ἐν ἁπάσαις δὲ τοῖς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πολύ τοῦτο βέλτιστον τῶν ὑφ' αὐτὴν τούτων· τῷ γὰρ ἕνεκα κἀκείνα διώκεται. διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἢ παρ' ταύτας ἄλλό τι καθάπερ φαμὲν τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν. εἰ δή τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν, ὃ δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τὰ δ' ἄλλα δι' ἐκεῖνο, καὶ μὴ πάντα δὴ ἕνεκα αἱρούμεθα· (πρόεισι γὰρ εἰς ἄπειρον οὕτω γ' ἡ ὄρεξις· ὥστε κενὴ καὶ μάταιος ἡ ὄρεξις) δῆλον ἂν εἴη τοῦτ' αὐτὸ τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὴν βίον ἡ γνῶσις ἐκ τῶν μεγίστων ἰσχύει καὶ παντάπασι τοξότῃ παραπλήσιον, ἔχοντι σκοπὸν οὗ τυγχάνειν τὸν δέοντος; ἐκεῖνο δὴ τὸ τί ἐστι τὸ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης τέλος, καὶ τίνα τῶν κυριωτάτων ἐστὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ κατανοεῖν, ὁμολογεῖται τὸν αὐτὸν τῶν μάλιστα εἶναι τὸν ἀρχιτεκτονικόν. δοκεῖ δὲ τοιαύτη τις εἶναι ἡ πολιτικὴ, ἥ τε τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐστὶν ἀρχιτεκτονικὴ, ὅσαι τὰς πράξεις ἀλλήλαις ἐνδίδοασι· τὸ δὲ τέλος ἐστὶν ἀνθρώπου ἀγαθὸν, εἰ καὶ τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν πόλει καὶ ἑνὶ ἀνθρώπῳ ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ μεῖζόν γε καὶ τελειότερον φαίνεται τὸ τῆς πόλεως λαβεῖν καὶ σῶσαι· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ ἀνθρώπῳ τὸ τοῦ βίου τέλος· καλλίων δὲ καὶ θειοτέρα τῷ ἔθνει καὶ πόλεσι τὸ τοῦτο.

CAPVT I.

OMNIS ars, omnisque dicendi via, actio item, atque electio bonum quoddam expetere videtur. quapropter bene id esse bonum ipsum asseruerunt. Finium verò quædam videtur esse differentia, alij enim operationes, alij præter has opera quædam sunt. At quorum præter actiones fines aliqui sunt: in his opera ipsa operationibus censentur præstantiora. Cùm autem multæ & actiones & scientiæ & artes sint, multi etiam fines euadant, necesse est, medicinæ quidem, sanitas: nauium extructricis, nauis: militaris, victoria: domesticæ ac familiaris, diuitiæ ipsæ. Quæcunque verò huiusmodi sunt, sub vnam aliquam facultatem & potentiam reducuntur: quemadmodum sub equestrem frenorum effectrix, aliæque omnes quæ equestria instrumẽta conficiũt: atque hęc, omnisque demum actio bellica sub militarẽ, atq; eodem modo sub alias aliq; atq; in iis omnibus fines earum quæ architectonicæ habẽtur, magis quàm reliqui omnes aliarum quæ subiacent, expetendi sunt: nam illos quoque horum causa sectamur. Neque tamen interest quiequam siue operationes ipsæ fines actionũ sint, siue præter ipsas aliud quippiã, sicut in antedictis scientiis. Si igitur agendarum rerum finis aliquis est, quem propter ipsum, & propter quem alia volumus, neque omnia ob aliud eligimus (in infinitum enim ita fieret progressus, vanúsque & inanis appetitus noster esset) perspicuum est eum summum bonum atque optimum futurum. Nónne igitur magnum ad vitã cognitio ipsius momentũ afferet? nã si quemadmodũ sagittarij scopũ habeamus, magi bonũ & honestũ assequi possemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd si ita est, experiendum quidnam is sit, figura comprehendere: cuiusque scientiæ, vel facultatis censeatur. Videretur autem esse eius quæ maximè principalis, maximéque architectonica est: cuiusmodi ciuilis apparet. Quippe cùm ea sit, quæ quasnam esse in ciuitatibus scientias oporteat: cum quales quemque discere, & quousque, constituat. Videamúsque vel maximè honorabiles facultates, qualis est militaris, familiaris, & Oratoria, sub ea esse collocatas. Cùm enim cæteris actiuis scientiis hæc vtatur, quid item agendum, à quibúsque abstinendum præscribat, ac sanciat: eius finis aliarum omnium fines complectetur, efficietúrque, vt is bonum ipsum humanum sit. Nam si etiam & vni homini & ciuitati bonum idem sit: bonum tamen ciuitatis & acquirere & conseruare, maius quid ac diuinius videtur. Ac contentus quidem esse etiam vnusquisque potest, si vni soli: pulchrius tamen ac diuinius, si genti ac ciuitatibus bonum efficiatur. Hæc igitur sunt, quæ discendi hæc via, quę ciuilis quædam est, appetit. Satis verò hac de re dictum existimetur: si perinde explicatum fuerit, ac subiecta materia postulat. Nam exacta tractatio non simili modo in vnoquoque genere exquirenda est: quemadmodum neque in artium opificiis. Honesta autem & iusta, de quibus ciuilis considerat, tantam differentiam, tantúmque errorem in se habent: vt lege, non natura esse videantur. In bonis etiam talem quendam errorem inesse propterea patet, quòd multis damna ex ipsis eueniunt: nonnulli enim ob diuitias, aliæ ob fortitudinem periere. Contenti igitur erimus, si nos, cum de talibus & ex talibus disseramus, pingui quadam minerua, atque adumbrata figuratione verum ostēdamus: cúmque de iis, quę plerunq. eueniunt, atque ex iis ratiocinemur, similia etiam concluserimus. Eodem modo etiā vnusquisq. debet ea, quæ de aliquo dicuntur, admittere. est enim eruditi eatenus exactam in vnoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest. Nam & mathematicum suasionibus vtentem approbare: & ab Oratore demonstrationes exigere, simile vitium videtur. Verum vnusquisque ea rectè iudicat, quæ cognoscit: atque eorum bonus iudex est. vnam quamque igitur rem bene iudicat, qui in ea: absolutè verò omnia, qui in omnibus eruditus est. Atq. hinc fit, vt iuuenis auditor ciuilis idoneus esse non possit,

εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτέ ἐστι, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων. δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ φαίνεται. τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας· οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. εἰ γὰρ καὶ ταυτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ, κάλλιον δὲ καὶ θειότερον, ἔθνει καὶ πόλεσιν. ἡ μὲν οὖν μέθοδος, τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς, εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην διασαφηθείη. τὸ γὰρ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδ' ἐν τοῖς δημιουργουμένοις. τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. τοιαύτην δέ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθὰ, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. ἀγαπητὸν οὖν, περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, παχυλῶς καὶ τύπῳ τἀληθὲς ἐνδείκνυσθαι, καὶ περὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεὼν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον τἀκριβὲς ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. παραπλήσιον γὰρ φαίνεται, μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. καθ' ἕκαστον μὲν ἄρα ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς δ' ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροα-

ἀκροατὴς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. οἱ λόγοι δ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὢν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς. ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. διαφέρει δ' οὐδὲν νέος τὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεαρός. οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι· τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. καὶ περὶ μὲν ἀκροατοῦ, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ τί προτιθέμεθα, πεφροιμιάσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον β.

Λέγωμεν δὲ ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν. ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· τὸ δὲ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν, ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονεῖν. περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, τί ἐστιν, ἀμφισβητοῦσι· καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν γὰρ, τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερῶν, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμήν· ἄλλοι δ' ἄλλο· πολλάκις δὲ, καὶ ὁ αὐτὸς ἕτερον. νοσήσας μὲν γὰρ, ὑγίειαν· πενόμενος δὲ, πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἄγνοιαν τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. ἔνιοι δὲ ᾤοντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι καθ' αὑτὸ εἶναι, ὃ καὶ τούτοις πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας, ματαιότερον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ἐπιπολαζούσας, ἢ δοκούσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. εὖ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδός· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. ἀρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· ταῦτα δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δὲ ἁπλῶς. ἴσως οὖν ἡμῖν γε

quippe cùm imperitus actionum vitæ sit, ex quibus, & de quibus rationes conficiuntur. Adde quòd cùm perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim non cognitio, sed actio est. Interest autem nihil, iuuenis ætate, an moribus iuuenilis aliquis sit. non enim defectus penes tempus est: sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione. Talibus enim cognitio, perinde atque incontinentibus inutilis euadit. Illis autem esse perquam vtilis potest: qui secundum rationem & appetitiones & actiones suas moderantur. Ac de auditore quidem, & quomodo admitti huiuscemodi rationes debeant, quídque proponamus, hactenus exorsum sit.

CAPVT II.

NVnc iam dicamus repetita oratione, quoniam omnis cognitio, omnísque electio bonum quoddam appetit: quidnam illud sit, quod ciuilem appetere dicimus: quídque illud, quod omnium agendorum bonorum summum est. De nomine sanè inter omnes ferè constat. nam & plerique & elegantes felicitatem id appellant: & felicem esse idem quod benè viuere, benéque agere esse opinantur. De felicitate verò, quęnam sit, dissentiunt. neque simili modo & vulgus & sapientes eam definiunt. nonnulli enim aliquid ex iis, quæ euidētia, manifestáque sunt, vt voluptatem, vt diuitias, vt honorē: alij aliud eam esse dicunt. sæpe etiam fit, vt idem de ea diuersa opinetur. cùm enim ægrotat, sanitatem: cum pauper est, diuitias summum bonum putat. qui autem ignorantiæ conscij sibi ipsis sunt, eos admirantur, qui magnum quid ac supra vires suas referunt. Nonnulli verò præter multa hæc bona aliud quoddam per se bonum esse existimarūt: quod esset in causa, vt omnia etiam hæc bona sint. Sed omnes velle opiniones exquirere superuacaneum fortasse est: satísque erit, si eas solummodo inuestigemus, quæ extant maximè ac supereminent: vel videntur rationem aliquam in se habere. Neque tamen illud nos lateat, differre inter se disputationes, quæ vel à principiis fiunt, vel ad principia. Rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, quærebátque vtrúmne ab initiis, an ad initia via esset: perinde atque in stadio, à muneratiisne ad metam, an econtrario. Nam à notis est incipiendum. ea autem duobus modis sunt: alia enim sunt nobis, alia absolutè ac simpliciter nota. fortasse igitur ab iis nobis est incipiendum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ nobis nota sunt. Quocirca bene mo-
ribus institutus esse debet, qui de honestis
& iustis, ac omni denique ciuili re est con-
tentiosè auditurus. principium enim
est, quod sit: atque id si satis constiterit:
nihil amplius erit opus indagere, cur sit.
Et qui eiusmodi est: vel iam habet: vel ac-
cipere principia facilè potest. Cui verò
neutrum horum adest, Hesiodum audiat
hæc dicentem,

Optimum ille, potest qui ex se cognoscere cuncta.
Ille bonum, monitis qui aliorum obtemperat: at qui
Ex se nec nouit, nec quæ bene se consulit alter
Percipit, adeuitque animo. est ignauus, uersque.

CAPVT III.

SEd nos eò redeamus, vnde digressi sumus. Bonum enim & fœlicitatem non absque ratione homines ex variis vioendi modis videntur existimare. plerique quidem atque importunissimi voluptatem esse putant: vnde etiam fruitioni deditam vitam amant. Tres enim sunt, quæ maximè excellunt vitæ. hæc, quam modo dixi: tum ciuilis ac contemplatiua tertia. Plerique igitur seruiles prorsus videntur, cùm pecudum vitam eligant: rationem tamen propterea consequuntur, quia multi ex iis, qui in potestatibus sunt constituti, dissoluta perinde ac Sardanapalus vitam traducunt. Elegantes verò & ad agendum idonei honorem esse fœlicitatem existimant: hic enim ciuilis vitæ fere finis est. Sed hic tamen remotior aliquantulo esse ab eo ipso quod quærimus, bono videtur. magis enim in iis qui honorem exhibent, quàm qui eo afficiuntur, consistit, bonum verò ipsum eiusmodi esse diuinamus: vt proprium quoddam sit, quod auferri facilè nequeat. Præterea sectari honorem ob id videntur, vt seipsi bonos esse credant. Quærunt enim à prudentibus, & ab iis à quibus cognoscuntur, & ob virtutem honore afficiunt. Perspicuum igitur est, horum etiam ipsorum sententia honore virtutem esse potiorem. vnde fortasse etiam aliquis magis esse eam ciuilis vitæ finè existimaret. sed imperfectior tamen etiã ipsa est. Videtur enim fieri posse, vt qui virtutẽ habeat, vel dormiat, vel in vitâ nihil agat: malis præterea affligatur, sitque maximè infortunatus: cuiusmodi hominem sanè felicem appellarit nemo,

A κριτέον ὅπῃ τῇ ἡμῖν γνωρίμῳ. διὸ δεῖ τοῖς ἔθεσιν ἤνθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως περὶ πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς. αἰτία γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνεται ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι· ὁ δὲ τοιοῦτος ἢ ἔχει, ἢ λάβοι ἂν ἀρχὰς ῥᾳδίως· τῷ δὲ μηδέτερον ὑπάρχῃ τούτων, ἀκουσάτω τοῦ Ἡσιόδου,

B Οὗτος μὲν πάμπαν ἄριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ,
Φραζόμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω·
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πιθήται·
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρεῖος ἀνήρ.

Κεφάλαιον γ.

HMεῖς δὲ λέγομεν ὅθεν παρεξέβημεν. τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἀλόγως ἐνόμισαν οἱ τὸν βίον ὑπολαμβάνοντες· οἱ μὲν πολλοὶ καὶ φορτικώτατοι, τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶν τὸν ἀπολαυστικόν. τρεῖς γὰρ εἰσι μάλιστα οἱ φαινόμενοι, ἥ τε νῦν εἰρημένος, καὶ ὁ πολιτικὸς, καὶ ὁ θεωρητικός. οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, πανταπασιν ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι δὲ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν τοῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δὲ χαριέστατοι καὶ πρακτικοὶ, τιμὴν. τὸν γὰρ πολιτικὸν βίον σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ἐπιπολαιότερον ἔτι τοῦ ζητουμένου. δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ· παρὰ δὲ τἀληθὲς τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. ἔτι δὲ οἴονται τῇ τιμῇ δοκεῖν, ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι. ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γιγνώσκονται, καὶ ἐπὶ ἀρετῇ· δῆλον οὖν ὅτι κατά γε τούτους ἡ ἀρετὴ κρείττων. τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἄν τις τέλος τὸν πολιτικὸν βίον ταύτην ὑπολάβοι. φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ αὕτη· δοκεῖ γὰρ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀφρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα. τὸν δὲ οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν εἰδαιμονίσειεν,

οἱ μὴ θέσει διαφυλάττειν. καὶ σπεῦδ' ὑφ' τούτων ἄλλε. ἱκανῶς. γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται περὶ αὐτῆς. πεῖτος δ' ἔστι ὁ θεωρητικός, ὑφ' οὗ τὴν θεωρίαν ἐν τοῖς ἐπουσίοις ποιούμεθα· ὁ δὲ χρηματιστὴς, βίαιός τις ἔστι καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γὰρ, καὶ ἄλλου χάριν. διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα, τέλη τις ἂν ὑπολάβοι. δι' αὐτὰ γὰρ ἀγαπᾶται φαίνεται δ' οὐδὲ ἕνεκα. κρίνει πολλὰ λόγοι περὶ αὐτῶν καταβεβλῆσθαι· τούτω μὲν οὖν ἀφείσθω.

Κεφάλαιον δ.

TΟ δὲ καθόλου, βλέπει ὅσως ἀπορεῖται, καὶ διαπορῆσαι τοῖς λέγουσι, κἀκεῖνο προσαιτοῦσι τῶν πεπτωκότων ζητοῦσι, διὰ τὸ φίλους εἶναι εἰσαγαγεῖν τὰ εἴδη. δόξειε δ' ἂν ὅσως βέλτιον εἶναι καὶ τὸ εἶναι αἱρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. ἀμφοῖν γὰρ ὄντων φίλων, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. οἱ δὲ καινοποιήσαντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον. διόπερ οὐδὲ ἦν αὐτοῖς ἰδέας κατασκευάζειν· τὸ δὲ ἀγαθὸν λέγεται καὶ ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ἐν τῇ ποιῷ, καὶ ἐν τῇ πρὸς τι· τὸ δὲ καθ' αὐτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει, τῷ πρὸς τι. παρακολουθεῖ γὰρ ὥσπερ ἔκφυσις καὶ συμβεβηκότι τῷ ὄντι· οὐκ ἂν οὖν εἴη κοινή τις ἐπὶ πᾶσιν ἰδέα. Ἔτι, ἐπεὶ τἀγαθὸν ἐπταχῶς λέγεται τῷ ὄντι· (καὶ γὰρ ἐν τῇ τί λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῇ ποιῷ, οἷ ἀρετή· καὶ ἐν τῇ ποσῷ, τὸ μέτριον· καὶ ἐν τῇ πρὸς τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐν χρόνῳ, καιρὸς· καὶ ἐν τόπῳ, οἶκος, καὶ ἕτερα τοιαῦτα) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν. οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐν πᾶσιν ἅπασι κατηγορίαις, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ τῶν κατ' μίαν ἰδέαν μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἅπαντων ἂν [ἂν] μία τις ἐπιστήμη. τοιοῦτ' δ' εἶναι πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν· οἷον καιροῦ, ἐν πολέμῳ ὑφ' στρατηγικὴ· ἐν νόσῳ δὲ, ἰατρικὴ· καὶ τῶν μετρίου, ἐν τροφῇ ὑφ, ἰατρικὴ· ἐν πόνοις δ', γυμναστική. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν ἀγαθὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὑπάρχον καὶ ἀπόρρητον εἶναι καὶ

A nisi qui seruare positione velit. Ac de his quidem hactenus: satis enim etiam in circularibus de ipsis dictum est. Tertia vita est contemplatiua, de qua in sequentibus considerabimus. Pecuniaria verò violenta quædam est: & diuitiæ neque ipsæ procul dubio sunt id quod quæritur, bonum: sunt enim vtiles, alteriúsque causa comparantur. Iccirco ea potius, quæ prius dicta sunt, esse fines aliquis existimaret, eò quòd propter se expetuntur. sed neque illa tamen videntur: licet multæ ad ipsa hæc coniectæ rationes fuerint. hæc igitur missa faciamus:

CAPVT IIII.

MElius verò fortasse est, vt vniuersale consideremus, & quomodo dicatur inquiramus. quãquam arduam nobis hanc quæstionem futuram esse video: propterea quòd amici sunt, qui formas introduxerunt. Sed forsan rectius esse, & oportere videretur: vt pro veritatis salute vnusquisque, & præsertim philosophi sua quoque propria refutarent. Nam licet amici ambo sint, sanctum est veritatem ipsis in honore anteponere. Qui igitur hanc opinionem attulerunt, in illis ideas nullas faciebant, in quibus prius & posterius aliquid dicerent. Vnde neque numerorum speciem, id est ideam constituebant. At bonum dicitur & in eo quod est quid, & in quali, & in eo quod est ad aliquid. Quod verò per se est & substantia, prius eo natura est quod est ad aliquid. esse enim hoc appendix quædam videtur atque accidens eius quod est. Quare communis aliqua in his idea esse non potest. Præterea cùm bonum totidem modis dicatur, quot illud quod est (nam & in substantia dicitur, vt Deus & mens: & in qualitate, virtus: & in quantitate mediocre: & in eo quod est ad aliquid, vtile: & in tempore, occasio & in vbi, diuersatio: & alia huiusmodi) perspicuum est commune aliquod vniuersale atque vnum esse non posse. non enim in omnibus denuncupationibus, id est prædicamentis, sed in vno tantum diceretur. Præterea in iis quæ vnam habent ideam, vna quoque scientia est: atque ita bonorum omnium vna quædam scientia esset. sed multæ sunt scientiæ eorum etiam quæ sub vna denuncupatione constituuntur. vt occasionis: in bello, militaris artis: in morbo, medicina, & mediocris: in alimento, medicina: in laboribus, exercitatoria. Dubitaret autem quispiam quidnam velint per se vnumquodque dicere: & id per se in homine & in homine vna &

eadem ratio hominis est. Nā quatenus homo, nihil different. Quòd si ita est, neque quicquam dissonum, quicquam distabunt. Verumtamen neque quia sempiternum aliquid est, ideo magis bonum erit: siquidem neque album quod diutius, quàm quod vno die tantum durat, albus est. Probabilius autem de ipso Pythagorei dicere videntur: cùm vnum in bonorum consortio constituant: quos quidem sequutus videtur etiam Speusippus. Sed de his alia sit dissertatio. In iis verò quæ dicta sunt, controuersia quædam subest: propterea quòd non de omni bono rationes dictæ sunt: sed secundum vnam speciem ea dicuntur, quæ per se amantur & appetuntur: quæ verò hæc conseruant, aut efficiunt quodammodo, aut contraria prohibent: propter hæc aliúque modo bona dicuntur. Perspicuum igitur est bona duobus modis dici: alia per se, alia propterea quæ per se dicuntur. Seiungamus igitur bona hæc per se ab vtilibusiae consideremus an ea secundum vnam ideam dicantur. Quæ verò esse per se bona aliquis statueret: an ea quæ vel si sola relinquantur, persequimur: vt sapere: vt videre: vt voluptates nonnullæ, & honores. nam licet hæc ob aliud quippiam persequamur: esse tamen ex iis quæ sunt per se bona, statuere aliquis posset. Anne aliud quidem quippiam præter ideam? Quare vana erit species. Quòd si hæc quoque per se bona sunt, necesse erit eandem in omnibus ipsis boni rationem existere: quemadmodum eadem in niue & cerusa albedinis ratio est. at honoris, prudentiæ, & voluptatis in eo quòd bona sunt, diuersæ ac differentes rationes reperiuntur. Non est igitur bonum commune quid in vna idea. Sed quonammodo dicuntur? non enim videntur esse æquiuoca à fortuna: nunquid eò quòd ab vno sunt, vel ad vnum omnia ipsa conferuntur? An magis secundum proportionem. nam quemadmodum in corpore est visus: sic in anima est mens: & aliud in alio. Sed omittendis in præsentia fortasse hæc sunt. exactè enim de his tractare ad aliam magis philosophiam spectat. Simili modo etiam de idea. Nam etiam si vnum aliquod sit, quod communiter denuncupatur bonum, aut separabile quid ipsum per se sit; manifestũ est id neq; agi neq; acquiri ab homine posse. Nunc autem tale quid quæritur. Melius verò fortasse alie. iudiceretur esse, si ipsum cognoscceremus ad ea quæ acquiri atque agi possunt, bona. nam quasi exemplum

A ὁ αὐτὸς λόγος δοκεῖ ὁ τοῦ ἀνθρώπου. εἰ γὰρ ἀγαθὸν ἄνθρωπος, οὐδὲν διοίσουσιν· εἰ δὴ οὕτως, οὐδὲ τὸ ἀγαθόν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἀΐδιον ἔτι, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἴπερ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. πιθανώτερον δ' οἱ περὶ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῷ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτων, ἄλλοθι ἴσως λεκτέον. τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβητήσεις τινὲς ὑποτρέχουσιν, διὰ τὸ μὴ περὶ πάντων ἀγαθῶν λέγειν λόγους εἰρῆσθαι· λεγόμενα δὲ κατ' ἓν εἶδος· τὰ κατ' αὐτὰ πλοιοποιήματα καὶ ἀγαπήματα· τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων, ἢ φυλακτικά ποτε, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικά, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ ὅσον ἄλλοι. δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγεται καὶ τὰ ἀγαθά· καὶ τὰ μὲν κατ' αὐτά, θατέρα δὲ διὰ ταῦτα. χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ἀφελίμων τὰ καθ' αὐτά, σκεψώμεθα εἰ λέγεται κατ' μίαν ἰδέαν. καθ' αὐτὰ δὲ ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκεται· οἷον τὸ φρονεῖν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἡδονάς τινας, καὶ τιμάς· ταῦτα γὰρ, εἰ καὶ δι' ἄλλό τι διωκόμεθα, ἀμωσγέπως καθ' αὐτὰ ἀγαθῶν θεῖεν ἄν τε. ἢ οὐδὲ, πλὴν τῆς ἰδέας, ἔσται μάταιον ἔσται τὸ εἶδος. εἰ δὲ καὶ ταῦτα ὅσα καθ' αὐτὰ, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν πᾶσιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἐμφαίνοιεν ἂν· ὥσπερ καὶ ἐν χιόνι καὶ ψιμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος τρόπον· δι' καὶ φρονήσεως, καὶ ἡδονῆς, ἕτερος καὶ διαφέροντες εἰ λόγοι τοῦτο ἢ ἀγαθά. οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατ' μίαν ἰδέαν, ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται; εὐ γὰρ ἔοικε τοῖς κατὰ τύχην ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἄρα γε τοῦ ἀφ' ἑνὸς ἔτι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα συντελεῖν, ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν ἄλλῳ. ἀλλ' ἴσως ταῦτα νῦν ἀφετέον τὸ παρόν. ἐξακριβοῦν γὰρ ἴσως αὐτῷ, ἄλλης ἂν εἴη σοφίας οἰκειοτέρας ἐπιβάλλοντος ἢ καὶ περὶ τὴν ἰδέαν· εἰ γὰρ καὶ ἔστι τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν, ἢ χωριστόν τι καὶ καθ' αὐτὸ, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται, τάχα δὲ καὶ ἂν δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῷ ἀγαθῷ. οἷον γὰρ παράδειγμα

τῶν ἔχον-

τῶν ἔχοντες, μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθὰ· κἂν εἰ ὠφελῶμεν, ἐπιτευξόμεθα ἀνθρῴπῳ τοιαύτῳ τινὶ ὁ λόγος· ἔοικε δὲ τῆς ἐπιστήμης διαφανεῖν· πάσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεὲς ἐπιζητοῦσαι, παρακλείπουσι τοῦ γνῶναι ἀγαθοῦ. καὶ τοῦ βουλόμενος τυγχάνειν ἅπαντες τοῦ τυχεῖν ἀγαθοῦ, καὶ μηδὲ ἐπιζητεῖν, ὡς δῆλον. ἅπερ δὲ καὶ τὸ ἀφελιμώτατον ὑφαίνοις ἢ τέκτων πρὸς τοῦ αὐτῷ τέχνῃ, εἰ δεῖ αὐτὸ τἀγαθόν; ἢ πρὸς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τοῦ ἰδέᾳ αὐτὸν τεθεαμένος; φαίνεται μὴν γὰρ οὐδὲ τοῦ ὑγιείας οὕτως ἐπιστήμων ὁ ἰατρὸς, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου· μᾶλλον δ' ἴσως τοῦ τῷδε· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. καὶ ἀεὶ περὶ τούτων, ὅστ' ἀστεῖον εἰρῆσθαι.

Κεφάλαιον ε.

Πάλιν δ' ἐπανελθωμὲν ὅθεν τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν, τί ποτ' ἂν εἴη. φαίνεται μὴν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ. ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν ἕκαστα τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ ὑγίεια· ἐν στρατηγικῇ δὲ, νίκη· ἐν οἰκοδομικῇ δὲ, οἰκία· ἐν ἄλλῃ δ', ἄλλα· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥστ' εἴ τι τῆς πρακτῆς ἁπάντων ἔστι τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. μεταβαίνει δὴ ὁ λόγος εἰς τὸ αὐτὸ ἀφικόμενος. τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διασαφήσομεν παρακείμενον. ἐπεὶ δὴ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά τινα δι' ἕτερα· οἷον πλοῦτον, ἀυλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον, τέλειόν τι φαίνεται. ὥστ' εἰ μόνον ἔστι τι τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων· τελειότερον δὲ λεγόμεθα τὸ καθ' αὐτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον· καὶ τὸ μὴ δεόμενον δ' ἄλλου αἱρετὸν, τοῦ καὶ καθ' αὐτὸ καὶ διὰ τοῦτ' αἱρετοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὐτὸ αἱρετὸν ἀεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ. ταύτην γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι' αὐτὴν, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν, καὶ νοῦν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν·)

A id habentes magis ea quę nobis bona sunt cognoscere, & si cognouerimus consequi etiam possemus. Hæc quidem ratio probabilitatem quandam habet: à scientiis tamen videtur dissentire. omnes enim cùm bonum quoddam appetant, idq. quod sibi deest, inquirant: cognitionem eius prætermittunt. Dubium sanè etiam est, quam vtilitatem consequetur textor aut faber in sua arte, si bonũ ipsum cognorit, vel quomodo medicus ad medẽdum, aut dux ad

B imperandum peritior reddetur: si ideam ipsam contemplatus fuerit. Nam neque ita speculari sanitatẽ medicus videtur, sed hominis sanitatem: imò verò fortasse huius hominis sanitatem: quippe cùm singulis medeatur. ne de his quidem hactenus.

CAPVT V.

NVnc rursus redeamus ad id, quod quæritimus, bonum: quidque id sit inuestigemus. videtur enim aliud in alia ac-

C tione, atque arte esse. nam aliud in medicina, aliud in re militari, & reliquis similiter. Quid igitur vniuscuiusq. bonum est: An id, cuius gratia cætera aguntur? hoc autem est in medicina sanitas: in arte militari victoria: in ædificatoria domus: in omni denique actione & electione finis ipse, cuius gratia reliqua omnia omnes agunt. Quare si quis communiter agendorũ omnium finis est, id agendum bonum e-

D rit. Sin plures, hi ipsi. Iam verò digrediendo in idem deuenit oratio. Quocirca magis enitendum, vt hoc idem declaremus. Quoniam verò plures esse fines videntur: & horum quosdam ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumenta denique omnia: non omnes esse perfectos perspicuum est, at optimus finis esse quid perfectum videtur. Quare si vnum aliquid e-

E rit quod perfectum sit, id erit quod quærimus: sin plura, id quod perfectissimum horum est. Id autem, quod per se sectandũ est, eo perfectius dicimus, quod propter aliud appetimus. quódque nunquam ob aliud eligendum est, in iis quæ & per se & ob aliud expetuntur, absolutè autem perfectum, quod semper per se: nunquam ob aliud expetendũ est. Eiusmodi antè videtur fœlicitas maximè esse. hanc enim pro-

F pter seipsam semper, & nunquã ob aliud expetimus. At honorem, voluptatẽ, mentem, ac virtutem omnem etiam propter ipsa expetimus: quippe cùm eadem expeteremus, etiã si nihil inde nobis euenirẽt:

Fœlicitatis tamen causa etiam ipsa eadem
expetimus, ex his fœlices nos futuros exi-
stimantes. horum verò causa nullus fœli-
citatem, neque omnino ob aliud quip-
piam expetit. Idem verò etiam è sufficien
tia videtur euenire. perfectum enim bo-
num esse sufficiens apparet. Sufficiens au-
tem dicimus non ipsi soli qui vitam soli-
tariam agit, sed parentibus, sed filiis, sed
vxori, amicis denique ac ciuibus: quando-
quidem homo ciuilis natura est. Horum B
tamen terminus aliquis statuendus est. nā
si ad parentes, & nepotes & amicorum a-
micos hoc protenderimus, in infinitum
res progredietur. Sed de hoc alias consi-
derandum. Sufficiens verò id esse statui-
mus: quod si solum relinquatur, sufficien-
tem atque expetibilem vitam, nulliúsque
rei indigam facit. Talem autem esse fœli-
citatem ipsam existimamus. Quinetiam
maximè omnium expetendam, si cum a-
liis non connumeretur: si verò connume- C
retur, perspicuum est eam vel cum mini-
mo quoque ex bonis magis expetendam
fore. siquidem bonorum supereminentia
fit id, quod adiungitur. maius verò bonū
magis semper expetendum est. Itaque fœ-
licitas cùm agēdorum finis sit, perfectum
quoddam ac sufficiens videtur. Sed fortas
se si dicamus fœlicitatem optimum esse,
concessum quoddam ab omnibus vide-
tur: adhuc tamen desideratur, vt euiden D
tius quid ea sit, exponamus.

CAPVT VI.

FOrtasse verò hoc fieret, si hominis o-
pus sumeretur. nam quemadmodum
tibicini & statuario, aliisque artificibus, &
denique omnibus, quorum opus aliquod
& actio existit, in opere bonum ipsum, &
id quod bene est, videtur consistere: ita
homini quoque, si modò eius aliquod o-
pus est, esse videretur. Vtrum igitur fabri E
& sutoris opera sunt aliqua, & actiones:
hominis verò opus est nullum, sed natura
homo otiosus est? An quemadmodum o-
culi, pedis, manus, & denique vniuscuius-
que membri opus quoddam extat: sic e-
tiā hominis præter omnia hæc opus quod-
dam statuere aliquis posset? Quidnam igi-
tur hoc erit? nam viuere commune etiam
cum plantis videtur: nunc verò proprium F
quoddā est, quod quæritur. vnde nutriēdi
augēdiq. vita omnis separāda est. Sequitur
sentiēdi vita, sed ea quoq. cū equo & boue
& omnib. demū animalib. cōmunis vide-
tur. Reliqua est igitur actiua quædā vita,

A αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν. τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο. φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν. τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν, αὔταρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὔταρκες λέγομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ B γονεῦσι, καὶ τέκνοις, καὶ γυναικὶ, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος. τούτων δὲ ληπτέος ὅρος τις. ἐπεκτείνοντι γὰρ ἐπὶ τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον πρόεισιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον. τὸ δ' αὔταρκες τίθεμεν, ὃ μονούμενον, αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ. τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα C εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετωτάτην, μὴ συναριθμουμένην· συναριθμουμένην δὲ, δῆλον ὡς αἱρετωτέραν μετὰ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ ἀγαθῶν γίνεται τὸ προστιθέμενον. ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. τέλειον δή τι φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [πάντων] τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος.

Κεφάλαιον ϛ.

D ἈΛλ' ἴσως, τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον τί ἐστιν ἔτι λεχθῆναι. τάχα δὴ γένοιτ' ἂν τοῦτο, εἰ ληφθείη τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἐστὶν ἔργον τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τἀγαθὸν εἶναι καὶ E τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, εἴπερ ἐστί τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἔστιν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μορίων, φαίνεταί τι ἔργον· οὕτω καὶ [τοῦ] ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θείη τις ἂν F ἔργον τι; τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; τὸ μὲν γὰρ ζῆν, κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη· φαίνεται δὲ καὶ αὐτὴ κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοῒ, καὶ παντὶ ζώῳ. λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος,

τούτου

τούτου δὲ, τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ· τὸ δ', A ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. διττῶς δὲ καὶ ταύτης λεγομένης, τὴν κατ' ἐνέργειαν θετέον· κυριώτερον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. εἰ δ' ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δ' αὐτό φαμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς B κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ, τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ, τὸ εὖ. εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζωήν τινα· ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ πράξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς, εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δ' εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· εἰ δ' οὕτω, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια C γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην. ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείῳ. μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδ' ὀλίγος χρόνος. περιγεγράφθω μὲν οὖν τἀγαθὸν ταύτῃ.

Κεφάλαιον ζ.

ΔΕῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, D εἶθ' ὕστερον ἀναγράψαι. δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν αἱ ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν προειρημένων χρὴ, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' E ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ. καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον· ὃ δὲ, τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ τἀληθοῦς. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνηται. οὐκ ἀπαιτητέον δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν F ἔν τισι τὸ ὅτι δειχθῆναι καλῶς· οἷον καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ὅτι, πρῶτον καὶ ἀρχή. τῶν ἀρχῶν δὲ, αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δὲ, αἰσθήσει, αἱ δὲ, ἐθισμῷ τινι· καὶ ἄλλαι δ' ἄλλως. μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ᾗ πεφύκασιν

A eius quod ratione præditum est. Id autem
partim rationi obtēperat: partim eam ha-
bet, atque intelligit. Sed cum duobus mo-
dis etiam hæc dicatur, ea quæ est in ope-
ratione, statuenda est. Quòd si est opus ho
minis animæ operatio secundum rationē,
vel non sine ratione, idémque genere esse
opus huius, & huius probi asseueramus: vt
citharœdi, & probi citharœdi: & absolutè
in omnibus, si excellentia virtutis operi
B sit adiuncta: citharœdi enim est cithara
canere: probi citharœdi bene id facere.
Quòd si, inquam, ita est, & hominis opus
esse vitam quandam statuimus: eámque
animæ operationem & actionem cum ra-
tione esse asseueramus: ac probi viri bene
hæc, rectéque exequi esse censemus: sin-
gula autem bene ex propria virtute perfi-
ciuntur. Si ita est: operatio animæ ex vir-
tute bonum humanum efficitur. Si plures
C sint virtutes, ex optima & perfectissima. Et
insuper in vita perfecta. veī.n neque vna
hirundo, neque vnus dies facit: ita quoque
beatū & fœlicē hominem neq. vnus dies,
neque breue aliquod tempus efficiet.

CAPVT VII.

BOnum igitur ipsum ita circūscriptum
sit. oportet enim fortasse prius figura-
re, deinde postea depingere. Videretur au
tem cuiuslibet esse ea, quæ bene circun-
D scriptione sunt cōprehensa, producere ac
distinguere: & tēpus talium inuentor, vel
adiutor bonus esse. vnde & artium facta
sunt incremēta. cuiuslibet enim est quod
deest, addere. Oportet autem eorum, quæ
ante dicta sunt, meminisse: & exactam tra-
ctationem non eodem modo in omnibus
requirere: sed in singulis, prout subiecta
materia postulat. Atque id eatenus, quate-
nus arti vnicuique conuenit. faber enim
& geometra diuerso modo rectū angulū
E vterique considerant: ille quatenus solum-
modo ad opus vtile est: hic cūm veritatis
speculator sit, quid, & quale sit, indagat.
Eodem modo in aliis quoque faciendum
est: ne plura ornamenta extrinsecus quàm
ipsum opus euadant. Neque simili modo
in omnibus causa requirenda est: sed est
in quibusdā satis, si bene demōstratū fue-
rit, quòd sint: id quod etiam in principiis
ipsis cōtingit, quòd autē sit aliquid, primū
ac principium quoddam est. Ex principiis
F verò alia sunt, quæ inductione: alia quæ
sensu: nonnulla quæ assuetudine qua-
dam: alia quæ alio quodam modo consi-
derantur. Singula autē ita sunt tractanda,

Universidad de Deusto Biblioteca

vt natura eorum postulat: dandáque est opera, vt rectè definiantur: magnum enim afferre momentum ad ea quæ sequuntur, consueuere.

CAPVT VIII.

Videtur enim principium plus quàm dimidium totius esse: compluráque eorum quæ in quæstionem veniunt, per ipsum manifestantur. Considerandúmque est de ipsa non solum ex conclusione, exque iis quibus ratio constat, verumetiam ex iis quæ de ipsa dicuntur: cùm verò enim consonant omnia, quæ in re insunt: à falso autē citò dissonāt ac discrepāt. Cùm igitur bona in tres partes distributa sint, & alia externa, alia circa animam, alia circa corpus dicantur, quæ circa animam sunt, maximè propriè, ac maximè bona appellamus: actiones autem & operationes animales circa animam statuimus. Quare ex hac opinione, quæ antiqua est & à philosophis concessa, rectè hoc diceretur. Rectè etiam constitutum fuit, actiones quasdam & operationes finem ipsum dici. ita enim ex bonis animæ sunt, non externis. Consentit etiam cum ratione hoc illud, quod aiunt, benè viuere, ac bene agere fœlicē. ferè enim bona quædam vita & bona actio fœlicitas dicitur.

CAPVT IX.

Videntur autem omnia quæ circa fœlicitatem inquiruntur, inesse huic, quod à nobis dictum est. aliis enim virtus, aliis prudentia, nonnullis sapientia quædam esse fœlicitas videtur: quibusdam hæc, aut aliquid ex his cum voluptate, vel non sine voluptate, sunt etiam qui simul externam prosperitatem assumant. Atque ex his alia multi & antiqui, alia pauci & illustres viri dictitant: quos sanè aberrare tota via vtrosque minimè, sed in vno saltem aliquo, vel in plerisque assequi veritatem verisimile est. Cum illis sanè qui dicunt omnem virtutem, vel quandam eam esse nostra consentit oratio: quippe cum huius sit operatio secundum virtutem, interest tamen non parum fortasse in possessione, an in vsu, & in habitu item, an in operatione esse optimum existimemus. Fieri enim potest vt habitus licet adsit, nullum tamen bonū efficiat: quod in dormiente, vel alio aliquo modo manente otioso homine euenit, vt operatio autē nihil boni agat, nō datur. aget enim necessariò, & bene etiam aget. Sicut autem in Olympiis nō pulcherrimi, & robustissimi coronantur:

καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς. μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. δοκεῖ γὰρ πλεῖον ἢ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ πολλὰ ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων.

Κεφάλαιον η.

Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς, οὐ μόνον ἐκ τοῦ συμπεράσματος, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει τὰ ὑπάρχοντα· τῷ δὲ ψευδεῖ, ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριχῇ, καὶ τῶν μὲν, ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δὲ, περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά. τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς, περὶ [τὴν] ψυχὴν τίθεμεν. ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατά γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι, τὸ τέλος. οὕτω γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτός. συνᾴδει δὲ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα τις εἴρηται, καὶ εὐπραξία.

Κεφάλαιον θ.

Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ εὐδαιμονίαν ἅπαντα ὑπάρχειν τῷ λεχθέντι. τοῖς μὲν γὰρ ἀρετή, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς εὐετηρίαν συμπαραλαμβάνουσι. τούτων δὲ, τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες. οὐδετέρους δὲ τούτων εὔλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὅλοις, ἀλλ' ἕν γέ τι, ἢ καὶ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. τοῖς μὲν οὖν λέγουσι τὴν ἀρετὴν πᾶσαν, ἢ ἀρετήν τινα, συνῳδός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γάρ ἐστιν ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. διαφέρει δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρήσει τὸ ἄριστον ὑπολαμβάνειν, καὶ ἐν ἕξει ἢ ἐνεργείᾳ. τὴν μὲν γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν, οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηργηκότι· τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐχ οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πράξει. ὥσπερ δὲ Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται,

ἀλλ' οἱ

ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· τούτων γάρ τινες νικῶσιν· οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν κἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὀρθῶς, ἐπήβολοι γίνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὑτὸν ἡδύς. τὸ μὲν γὰρ ἥδεσθαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς ὃ λέγεται φιλοτοιοῦτος· οἷον ἵππος μὲν, τῷ φιλίππῳ· θέαμα δὲ, τῷ φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ δίκαια, τῷ φιλοδικαίῳ· καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν, τῷ φιλαρέτῳ. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μάχεται, διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτ' εἶναι· τοῖς δὲ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. τοιαῦται δ' αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. ὥστε καὶ τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὑτάς. οὐδὲν δὴ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ περιάπτου τινὸς, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ. πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ, οὐδ' ἔστιν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν· οὔτ' ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δ' οὕτω, καθ' αὑτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος. κρίνει δ' ὡς εἴπομεν. ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν·
Ἥδιστον δὲ πέφυχ' οὗ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις, ταύτας δὲ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, εἶναί φαμεν τὴν εὐδαιμονίαν. φαίνεται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἴπομεν. ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν, ἀχορήγητον ὄντα. πολλὰ μὲν γὰρ πράττεται, καθάπερ δι' ὀργάνων, καὶ διὰ φίλων, καὶ πλούτου, καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. ἐνίων δὲ τητώμενοι, ῥυπαίνουσι τὸ μακάριον, οἷον εὐγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ἰδέαν παναίσχης, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης, καὶ ἄτεκνος· ἔτι δ' ἴσως ἧττον, εἴ τῳ πάγκακοι παῖδες εἶεν, ἢ φίλοι, ἢ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας.

sed qui decertant: ex his enim nonnulli vincunt: sic ex honestis probisque hominibus in vita illi qui rectè agunt, compotes fiunt. Estque ipsorum vita suauis ac iucunda. lætari enim ex affectionibus animæ est, vnicuique autem id est iucundum, ad quod spectando talis rei studiosus quispiam dicitur: vt equus equorum, spectaculum spectaculorum studioso: eodem modo & iustitiæ amatori iusta: & in vniuersum virtutis studioso virtus. Apud plerosque verò iucunda inter se pugnant, propterea quòd eiusmodi natura minimè sunt: sed quæ studiosis honestatis sunt iucunda, ea natura iucunda sunt, ac voluptuosa: tales autem sunt actiones, quæ ex virtute proueniunt. Ipsorum autem vita voluptate quasi appendice aliqua minimè indiget: sed in se eam habet. Præterea enim quæ dicta sunt, qui bonis actionibus non delectatur, bonus minimè est. neque enim vel iustum quempiam dixeris, qui iustè agendo non delectatur: vel liberalem, qui liberalibus actionibus non gaudeat: & in aliis simili modo. Quòd si ita est: actiones secundum virtutem per se iucundæ sunt: Quin etiam bonæ & honestæ: atque vnumquodque horum maximè, si modò de ipsis probus benè iudicat: iudicat autem, vt diximus. Optima igitur, pulcherrima, & iucundissima res est fœlicitas: neque distincta hæc sunt: sicut Deliacum illud epigramma præscribit:

Si valet, optima: si est iustus, pulcherrima res est:
Iucundissima, si quis quod amat potitur.

Omnia enim hæc operationibus secundum virtutem insunt: has autem, aut vnam ex his, quæ optima sit, fœlicitatem esse affirmamus. Videtur tamen etiam ipsa externis bonis sicut diximus, indigere. fieri enim non potest, vel nō facile fit, vt cui necessaria non suppetunt, is bona atq. honesta agat. Multa etenim & per amicos, & diuitias, & ciuilem potentiam quasi per instrumenta quædam aguntur. Quibusdam verò priuati nonnulli, vt nobilitate, bona prole, pulchritudine beatitudinem maculant. nō enim fœlicitatis admodum compos ille est, qui vel specie prorsus deformis, vel genere ignobilis, vel solitarius est, ac prole carens. Nec minus etiam fortasse, si alicui pessimi filij fuerint, aut boni mortui sint. Videtur igitur, vt diximus, tali etiam prosperitate fœlicitas indigere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vndè nonnulli idem eam cum bona fortuna, alij eam cum virtute esse dicunt.

CAPVT X.

Vnde etiam dubitatur vtrum disciplina an assuetudine, an alia quapiam exercitatione acquiri possit, an ex aliqua diuina sorte, an ex fortuna proueniat. Si tamen aliquod aliud est à diis hominibus exhibitum donum, verisimile est fœlicitatem quoq; à diis exhiberi: ac tanto magis, quanto ipsa omnium humanarum rerum optima est. Sed hoc fortasse ad aliam magis disceptationem spectat, videtur tamen, licet à Diis non mittatur, sed vel ex virtute, vel disciplina aliqua, vel exercitatione accedat: ex diuinissimis rebus fœlicitas esse: quippe cùm præmium virtutis & finis optimum quoddam ac diuinum, beatúmque esse videatur. Estque præterea quoddam longè commune. disciplina enim quadam ac diligentia acquiri ab omnibus potest, modò ad virtutem consequendam læsi ac mãci non fuerint. Quòd si melius est hoc modo, quàm ob fortunam fœlicem vnumquemque esse: rem ita se habere consentaneum est, siquidem & ea quæ secundum naturam sunt, & ea similiter quæ aut ex arte, aut quapiam alia causa & præcipuè optima proueniunt: sicut quàm pulcherrimè fieri potest, ita suapte natura se habent. Quod verò maximũ ac pulcherrimũ est, id fortunæ committere valde prauum est. Imò ex ratione ipsa patet id quod quæritur. esse enim eam animi quandam operationem secundum virtutem definitum est. Ex reliquis verò bonis alia inesse ipsi necesse est, alia adiutricia atque vtilia instrumentaria natura sunt. Atque hæc cum iis quæ in principio diximus, consentiunt. finem enim ciuilis facultatis optimum esse statuebamus. at hæc magnam diligentiam adhibet, vt ciues quodammodo afficiat, bonósque & ad honesta agenda idoneos reddat. Meritò igitur neque bouem, neque equum, aut quippiam aliud animal fœlix appellamus: quippe cùm nullum ex ipsis talis operationis esse particeps possit. Eadem etiam de causa neque puer fœlix est: nondum enim est ad tales res agendas per ætatem idoneus: qui verò dicuntur fœlices, spe dicuntur. Nam, sicut diximus, & perfecta virtute, & vita perfecta opus est. Multæ enim mutationes, & variæ fortunæ in vita contingunt: & fieri potest, vt qui maximè prosperitate floruerit, is in senectute in magnas calamitates incidat, sicut in Heroicis de Priamo fabulis proditum est.

ὅθεν εἰς ταυτὸ τάττουσιν ἔνιοι τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἕτεροι δὲ τὴν ἀρετήν.

Κεφάλαιον ι.

Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, πότερόν ἐστι μαθητὸν, ἢ ἐθιστὸν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητὸν, ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ βέλτιστον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον. φαίνεται δὲ κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι᾽ ἀρετὴν καί τινα μάθησιν ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι καὶ μακάριον. εἴη δ᾽ ἂν καὶ πολύκοινον. δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, διά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. εἰ δ᾽ ἐστὶν οὕτω βέλτιον, ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως. εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷόν τε κάλλιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κατὰ τέχνην, καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. συμφανὲς δ᾽ ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον. εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ᾽ ἀρετὴν ποιά τις. τῶν δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς. ὁμολογούμενα δ᾽ ἂν ταῦτα εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ. τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος, ἄριστον ἐτίθεμεν. αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων οὐδὲν, εὐδαίμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν. οἱ δὲ λεγόμενοι, διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. δεῖ γὰρ ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστ᾽ εὐθηνοῦντα, μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται. τὸν δὲ τοιαύταις

χρησά-

χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

Κεφάλαιον ια.

Πότερον οὖν οὐδ᾽ ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ; κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾶν; εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον οὕτως, ἆρά γε καὶ ἔστιν εὐδαίμων τότε ἐπειδὰν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; εἰ δὲ μὴ λέγομεν τὸν τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ᾽ ὅτι τηνικαῦτα ἄν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἄνθρωπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ τῶν δυστυχημάτων, ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα· δοκεῖ γὰρ εἶναί τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακὸν, καὶ ἀγαθὸν, εἴπερ καὶ τῷ ζῶντι, μὴ αἰσθανομένῳ δὲ, οἷον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι, καὶ τέκνων, καὶ ὅλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ᾽ ἀξίαν· τοὺς δ᾽ ἐξ ἐναντίας. δῆλον δ᾽ ὅτι καὶ τοῖς ἀποστήμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. ἄτοπον δὴ γίνοιτ᾽ ἂν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὼς καὶ γίνοιτο, ὁτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ᾽ ἄθλιος. ἄτοπον δὲ, καὶ τὸ μηδὲν μηδ᾽ ἐπί τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ᾽ ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθείη καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκείνου. εἰ δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ᾽ ὅτι πρότερον ἦν, πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτ᾽ ἐστὶν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατ᾽ αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολὰς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον· τὰς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ ὡς εἰ συνακολουθοίημεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα, καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρῶς ἱδρυμένον. ἢ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν; οὐ γὰρ ἐν ταύταις τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος

At eum qui talibus fortunis vsus, miserabilitérque mortuus fuerit, fœlicem profectò dicet nemo.

CAPVT XI.

Nvnquid igitur neque alius quispiam homo quoad viuit, fœlix dicendus est: sed ex sententia Solonis finem spectare oportet? Sique ita statuendum est fœlix ne tunc erit aliquis, vbi mortuus fuerit? An hoc absurdum penitus est, præsertim apud nos, qui fœlicitatem operationem quandam esse dicimus? Quòd si mortuum fœlicem esse non dicimus, neque Solon id voluit, sed solummodo hominem dixit tunc beatum appellari tutò posse, quippe qui extra omnia mala & infortunia iam collocatus sit: hoc quoque dubitationem quandã habet. videtur enim mortuo bonum & malũ adesse, perinde ac viuenti & non sentienti, vt honores, & infamiæ: filiorum & omnino posterorum prosperæ, & aduersæ fortunæ. Dubitationem etiam hæc afferunt. fieri enim potest vt ei qui vsque ad senectutem beatè vixerit, secundúmque rationem mortuus sit: multæ mutationes in posteris ac nepotibus contingant: vt alij boni sint, vitámque pro dignitate consequantur: alij contrà, qui sanè in distantiis erga parentes multis modis sese habere possunt. Absurdum igitur esset, si mortuus simul etiam mutaretur: & modò fœlix, modò miser efficeretur. Absurdum quoque, si nihil neque ad aliquod tempus posterorum res ad parentes pertineant. Sed redeundũ ad id, de quo prius dubitabamus. ex illo enim fortasse etiam id quod nunc quæritur, considerabitur. Si igitur finem spectare oportet, & tũc beatum vnumquemque dicere, non quòd sit, sed quòd prius erat beatus: quomodo absurdum non est, si quando est fœlix, non verè dici potest de ipso id quod ei inest: idcirco quia eos qui adhuc viuunt, ob mutationes appellare fœlices nolamus: felicitatémq; stabile quid esse ac minimè mutabile: fortunas verò sæpe circa eosdem reuolui existimamus? Perspicuũ enim est, si sequi fortunas velimus, nos eundem fœlicem, & rursus miserum sæpe esse dicturos Chameleontem quendam, imbecillitérque stabilitum fœlicẽ faciẽtes. An sequi fortunas minimè rectum est: quippe cùm in ipsis, vt bene vel malè viuamus, nequaquam sitũ sit: sed ipsis humana vita

ficut diximus, solummodo indigeat, sed in operationibus secundum virtutem fœlicitatis, in contrariis contrarij præcipua vivendi locata est. Attestatur autem huic sententiæ, & id de quo nunc dubitamus. in nullo enim ex operibus humanis, sicut in operationibus secundum virtutem firmitas est. hæ siquidem stabiliores etiam scientiis videntur. atque ex his ipsis stabiliores, quę præstantiores: eò quòd beati in his maximè & assiduè viuere consueuerunt, hoc enim simile causæ est, vt in ipsis obliuio nulla contingat. Inerit igitur id quod quæritur, ipsi fœlici: erit-que per totam vitam talis. semper enim vel maximè omnium ea aget & contemplabitur, quæ sunt secundum virtutem, fortunásque pulcherrimè feret, atque omni ex parte prorsus accuratè atque aptè: quippe qui verè bonus & quadratus absque vituperatione sit. Cùm multa autem sint, quæ à fortuna eueniunt, quæ & magnitudine & paruitate inter se differunt, parua tam secunda quàm aduersa vitæ nullum momentum afferre perspicuum est: magna verò & multa si bona sint, beatiorem vitam reddent: nam & ipsa sunt ad augendum ornatum idoneæ, & vsus ipsorum pulcher honestúsque est, si contrà eueniant, premunt, ac lædunt beatitudinem: quippe cùm & molestias afferant, & multis operationibus impedimento sint. Quòd si operationes vitæ dominæ sunt, quemadmodum diximus: nullus ex beatis miser efficeretur, nunquam enim odiosum quippiam, ac prauum aget. Nam eum qui reuera bonus est, ac prudens, decorè omnem fortunam perferre, & pro facultatibus semper pulchérrima quæque atque optima agere existimamus, perinde ac ducem bonum præsenti exercitu maximè bellicè vti: & sutorem ex datis corijs pulchérrimum calceum facere: atque eodem modo reliquos artifices putamus. Quòd si ita est, fœlix quidem miser nunquam efficietur: beatus tamen non erit, si in Priami calamitates incidérit. Neque etiam varius quidam erit, ac mutabilis, neque enim vel facilè, vel à quibuslibet infortuniis, sed à multis & ingentibus à fœlicitate dimouebitur. Atque ex talibus effici rursus fœlix in parvo tempore non poterit: sed si modò id licet,

A καθάπερ εἴπομεν) κύριον δ' εἶναι τὴν κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαν τῶν εὐδαιμονίας· ἐν δὲ τοῖς ἐναντίοις, τοῖς ἐναντίοις. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορούμενον. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀκρίβειαν δοκεῖ ἀνθρώπινον βεβαιότητι ἐν ἅπασι τοῖς κατὰ τὰς ἐνεργείας τοῖς κατ' ἀρετήν. μονιμώτερα γὰρ καὶ δοκοῦσι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν ὑπολαμβάνεσθαι τούτων δ' αὐτῶν, αἱ τιμιώτατα B καὶ μονιμώτατα, καὶ διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνοικεῖσθαι τοῖς ἐν αὐταῖς οὖσι μακαρίοις· ἐν αὐταῖς γὰρ ἐνίοτε. τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἴτιον τοῦ μὴ λήθης εἶναι οὐδὲ αὐτὰ λαθεῖν· ἐπαίρει δὲ τὸ ζητούμενον τὸν εὐδαίμονα, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος· ἀεὶ γὰρ, ἢ μάλιστα πάντων, πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ τὰς τύχας οἴσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἠρμοσμένος ὤν, ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος ἄνευ ψόγου· C πολλῶν δὲ γιγνομένων κατὰ τύχην διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, δῆλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπὴν τοῦ ζῆν· τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, μεγάλα μὲν εὐδαιμονεστέρους τὸν βίον ποιεῖ· καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπιπροσιέναι πέφυκεν· καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίγνεται· ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα, θλίβει καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις· ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλὸν, ἐπειδὰν φέρῃ τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναισθησίαν, ἀλλ' ἐμμελείας ὢν καὶ μεγαλοψυχίας. εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνέργειαι κύριαι τῶν ζώντων, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο μακάριος ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. οὐ γὰρ οἴομεν τὸν ἀληθινὸν ἀγαθὸν καὶ ἁρμοστὸν πάντας εἰδότα τὰς τύχας εὐγενῶς φέρειν, καὶ ἐκ τῶν παρόντων ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράττειν καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν, τὸν παρόντα στρατόπεδον χρῆσθαι πολεμικώτατα· καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑποδήμα ποιεῖν· ὁμοίως δὴ τοῦτον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τεχνίτας ἅπαντας· εἰ δ' ἔστιν οὕτως ἔχων ὁ εὐδαίμων· εἰ μὴ ὁ εὐδαίμων· εἰ μὴ μακάριος γε, εἰ Πριαμικοῖς τύχαις ἐπεσέτην, οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὐ γὰρ ἐκ τῶν εὐ πραττόντων εἰς εὐτυχίαν πίπτει εὐδαίμων ἐκ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ἔστι μεγάλων καὶ πολλῶν· ἐκ τῶν τοιούτων οὐ εὐτυχήσειν πάλιν εὐδαίμων ἐκ ἐλίγου χρόνου· ἀλλ' εἴπερ ἐκ πολ-

ἐκ πολλοῦ τινος καὶ τελείου, μεγάλου καὶ καλοῦ δὲ αἰῶνος γηθήσεται ἐπιδόσεσι. Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργοῦντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ πότερον ὁριστέον, καὶ διωρίσθαι φαμὲν οὕτω, καὶ τελευτήσαντα ἤδη λέγομεν; ἢ τοῦ μὲν ὅλου ἀφαιρεῖν τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τὸ τέλειον τίθεμεν πάντων πάντως. εἰ δὴ οὕτω, καὶ ἀφορίζομεν ὧν ἐνεργοῦμεν ζῶντες τοῖς ὑπάρξει ἢ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα μακαρίοις· δῆλον ὡς εὐδαίμονας καὶ ἀεὶ μὲν πολλοὺς τοιούτους διωρίσθαι. Τοῖς δὲ περὶ ἀπογόνοις τύχας καὶ περὶ φίλων ἀπάντων, τὸ μὲν μηδὲν πολὺ συμβάλλεσθαι, λίαν ἀφίλοις φαίνεσθαι, καὶ πᾶσι δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων· καὶ τὰ μὲν μᾶλλον συμπαρακολουθοῦν, τὰ δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἄπειρον φαίνεται· καθ' ὅλου δὲ λεχθέντα καὶ τύπῳ, τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. εἰ δὴ καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων, τὰ μὲν ἔχει τι βάρος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφρότερα ἔστιν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ἅπαντας. διαφέρει δὲ τῶν πάντων ἕκαστον οἷοι ζῶντες ἢ τελευτήσαντες συμβαίνουσι πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰ παράνομα καὶ δεινὰ πράττουσιν οἱ τοῖς πρακτέοις ἢ σπουδαῖοι· συλλογιστέον δὲ καὶ ταύτην τὴν διαφορά· μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι εἰ τοῖς τεθνεῶσι τοῖς κακῶς πράττουσι τινὲς ἀγαθὸν κοινωνοῦσι, ἢ τῶν ἀπαναντίων· ἔοικε γὰρ καὶ τούτοις εἰ καὶ διικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὁποῖόν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοιοῦτον, ἀφαιρεῖ τι καὶ μικρὸν, ἢ ἀπλῶς, ἢ ἐπίσης εὖ. εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας· μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον· συμβάλλεσθαι δὲ ἴσως τι φαίνεται τοῖς κακοῖσι καὶ εἰς ἀρετὴν τοὺς φίλους, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς κακίαν. τοιοῦτα δὲ καὶ τὰ τεθνεῶτα, ὅσα μόνοις τοῖς εὐδαίμοσι μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν, μηδ' ἄλλα τοιοῦτον μηδέν.

Κεφάλαιον ιβ.

Διωρισμένων δὲ τούτων ὅσα περὶ φίλων καὶ τῶν εὐδαιμονίας, πότερον ἐκ τῶν ἐπιγιγνομένων ὄζει, ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν τιμίων. δῆλον γὰρ ὅτι ἐκ τῶν ἐπιγιγνομένων ἐν ἔστι.

A in multo quodam ac perfecto tempore continget, si in eo magnas aliquas ac præclaras res fuerit consequutus. Quid igitur vetat, quo minus eum fœlicem dicamus, qui ex perfecta virtute operatur externisque bonis abunde fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfecto? An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defunctus: nam futurum incertum nobis est: fœlicitatem B verò finem, ac perfectum quid omnino & prorsus constituimus. Si verò ita est: ex iis qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hæc, quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem vt homines. Sed de his quidem hactenus definitum sit. Fortunæ verò posterorum atque amicorum omnium dicere nihil conferre, longe esse ab amicitia alienum, quin etiam opinionibus contrarium videtur. Cùm tamen multa sint ea quæ euentsunt, variísque habeant C differentias: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim omnia distinguere prolixũ atq. infinitum videtur: si autẽ vniuersaliter ac figura dixerimus, satis fortasse erit, videlicet si quemadmodum & ex eiusdem calamitatibus alię pondus ad momentum quoddam ad vitam afferunt, aliæ leuiores videntur: sic quoque ea quæ amicis similiter omnibus accidunt. In singulis verò calamitatibus differentia ea est, viuentibusne, an mortuis, contingant, quæ sanè multo maior est, quàm si nefariæ res ac diræ in Tragœdiis præexistant, an agantur. Considerandum igitur hoc modo etiam differentia est. Magis autem fortasse dubitandum de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiam si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium, ex le quoddam ac paruum id esse, vel E absolutè & simpliciter, vel ipsis. Sin minus tantùm saltem ac tales, vt neque fœlices eos qui non sunt facere: neque eos qui sunt, priuare fœlicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorum fœcestus videntur: simili modo etiam infortunia: ita tamen ac tantum, vt neque fœlices reddere infœlices, neque quippiam tale efficere valeant.

CAPVT XII.

HIs ita definitis de fœlicitate cõsidere-mus vtrũ ex iisfit, quę laude an potius quæ honore digna habẽtur: nã eã nõ esse inter facultates reponendã manifestũ est.

Videtur autem omne laudabile propterea laudari, quia qualitate aliqua præditum est, & ad aliquid quodam modo refertur, virum enim & fortem, & omnino bonum virum quinetiam virtutem ob actiones & opera solemus laudare: robustum quoque, & cursui habilem, & vnumquenque ex aliis, non alia de causa, quàm quod qualitate quadam præditi sunt, & ad bonum quoddam, honestúmque quodam modo se habent. Atque hoc ex Deorum laudibus perspicuum est: nam cùm ad nos referuntur, ridiculi videntur, id autem contingit ex eo quod laudes per relationem, vt diximus, efficiuntur. At si talium est laus, optimorum sanè nullam esse laudem constat, sed maius quiddam ac melius quemadmodum videtur. Deos enim beatos ac fœlices dicimus, beatos item dicimus viros eos, qui maximè diuini sunt. Simili modo etiam bona, nemo enim fœlicitatem laudat, quemadmodum iustitiam: sed vt diuinius quid ac melius, beatam rem dicit, ac prædicat. Rectè etiam videtur Eudoxus in defensione voluptatis principatu ei attribuere, ex eo enim quod nó laudatur, cùm bonum sit, indicari existimabat eam rebus laudatis illis esse præstantiorem, talem autem esse Deum, & bonum ipsum censebat: quippe cùm ad hæc reliqua etiam referantur. Laus enim virtutis est. Idonei enim ad honestas res agendas ex ea efficiuntur. Commendationes verò operum sunt, tam animæ, quàm corporis simili modo. Verùm hæc exactè tractare fortasse eorum magis est, quorum labor in laudationibus conficiendis versatur. nobis verò satis id esse debet, quòd ex his quæ diximus ex honorabilibus perfectisque rebus esse felicitatem omnis. Videtur autem & ex eo ita se habere, quia principium est: huius enim gratia reliqua omnia omnes agimus, principium verò & causam bonorum honorabile quoddam ac diuinum statuimus.

CAPVT XIII.

QVoniam igitur felicitas, animæ per virtutem perfectam operatio quædã est: de virtute cõsiderandũ videtur, hoc enim modo fortasse efficietur, vt melius de felicitate etiam contemplemur. Videtur autem & is qui re vera ciuilis est, circa hanc maximè laborare, propositum enim eius est, vt ciues bonos, legiouũque obtemperantes efficiat. Atque huiusce rei argumentum, tam Cretensium, quàm Lacedæmoniorum legislatores habemus: &

A φαίνεται δὲ παῦ τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι καὶ πρός τι πως ἔχειν, ἐπαινοῦμεν γὰρ τὸν δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν διὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν εὐφυῆ, καὶ τὸν ἄλλον ἕκαστον, τῷ ποιός τινα πεφυκέναι, καὶ ἔχειν πῶς πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν· ἐφ' οἷς γὰρ τοῦ δικαίου πάντων γελοῖοι φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀπαριθμούμενοι τοῦτο δὴ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοῖς ἐπαίνοις διὰ παραφορᾶς, ὥσπερ εἰρήκαμεν ἀλλ' ἔστιν ὁ ἔπαινος ὁ τοιοῦτος, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος· ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται. τοῖς τε γὰρ θεοῖς μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· καὶ τοὺς ἀνδρῶν τοῖς θείοτάτοις μακαρίζομεν ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀγαθόν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ, καθάπερ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θειότερόν τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. δοκεῖ δὲ καὶ, Εὔδοξος καλῶς συνηγορῆσαι περὶ τῆς ἡδονῆς· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι τὴν ἡδονὴν· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι αὐτὴν, μηνύειν ἔφετο ὅτι κρείττων ἐστὶ τῶν ἀρίστων τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸν θεὸν καὶ ἀγαθόν· πρὸς τούτοις γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἀναφέρεται· ὁ μὲν γὰρ ἔπαινος τῶν ἀρετῶν· πρακτικοὶ γὰρ τ' καλῶν ἕνεκα τούτων· τὰ δὲ ἐγκώμια τῶν ἔργων· ὁμοίως καὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως οἰκειοτέρας ἐξετάζεσθαι τοῖς περὶ τὰ ἐγκώμια πονουμένοις· ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὄντος τοῦ εὐδαιμονίαν, τῶν τιμίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' αὐτὸς ἔχειν, καὶ ἀνάπαλιν τὸ εἶναι ἀρχὴ· τούτου γὰρ χάριν πάντες πάντα πράττομεν τὴν ἀρχὴν δὲ καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τιμίον τι καὶ θεῖον τιθέμεθα.

Κεφάλαιον ιγ.

ΕΠεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελεία, δεῖ δὴ περὶ τῆς ἀρετῆς διελθεῖν· τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ σαφέστερον θεωρήσειεν περὶ τῆς εὐδαιμονίας. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ τῷ ὄντι πολιτικὸς, σπουδαῖον τοῦτον μάλιστα πεποιηκέναι βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιῆσαι, καὶ τῶν νομίμων ὑπηκόους· παρά δειγμα δὲ τούτων ἔχομεν, τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ

τὰς εἰ τί τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγράφασι· καὶ ἡ τῶν πολιτικῶν ἔστι σκέψις αὕτη, δῆλον ὅτι σπουδαία· αὐτὴ γὰρ τῶν ἐξ ἀρχῆς σπουδαίων· εἰ δὲ τοῦτο δὴ τὸ τέλος, ἀνθρωπίνη ἂν εἴη· καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην. φανεῖται δὲ λόγοις ἀνθρωπίνοις, οὐ τῶν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν δὴ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. εἰ δὲ ταῦτ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχήν, ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοῦ θεραπεύοντα, καὶ πᾶν σῶμα· καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιωτέρα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς· καὶ οἱ ἰατροὶ δὴ οἱ χαριέστεροι πολλὰ περιεργαζόμενοι περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. θεωρητέον δὲ καὶ τὸν πολιτικὸν περὶ ψυχῆς· θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανὸς ἔχει πρὸς τὴν ζητούμενα· τὸ γὰρ περὶ πλείστον ἐξακριβοῦν, περιττὸν ἔοικεν ἔσεσθαι δὴ πρὸς παρόντων. λέγομεν δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρκούντως ἔνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς· οἷον, τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. τούτων δὲ πότερον διάφορα, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστὸν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ὄντα ἀχώριστα πεφυκέναι, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν παρόν· τὸ ἄλογον δὲ, τὸ μὲν, ἔοικε κοινὸν καὶ φυτικὸν· λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, καὶ τοῦ αὐξάνεσθαι· τοῦ τοιούτου γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θετέον τε αὖ, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις τοῦ αὐτοῦ· δὴ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς τελείοις· εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλο τινὰ· τοῦτον μὲν οὖν κοινόν τι φανεῖ, καὶ οὐ ἀνθρωπικὴ φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἀργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς, ἥκιστα διάδηλος κοιμᾶται· ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοῦ εὐδαίμονος τῆς ἀθλίου. συμβαίνει δὲ αὐτὸ εἰκότως· ἀργία γὰρ ἐστὶ ἡ ὕπνος τῆς ψυχῆς, ἢ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη· πλὴν εἴ τι κατὰ μικρὰν διαφορὰν τινες τῆς κινήσεως· καὶ τοῦτο βέλτιον γίνεται τὰ φαντάσματα τῆς διανοίας, ἢ τῆς τυχόντος. ἀλλὰ περὶ μὲν πόνων, ἄλλος· καὶ τὸ θεωρητικὸν εἰδὼ ἑκάτερον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης οὐκέτι πόρρω ἐστίν.

A si qui alij tales extiterint. Quòd si ciuilis facultatis hæc consideratio est, patet inquisitionem hanc perinde atque à principio proposuimus, futuram. De virtute autem humana scilicet, considerandũ est: nam & de bono humano, & de felicitate humana, quærebamus. Virtutem verò humanam dicimus non corporis, sed animę; felicitatem quoque animæ operationem appellamus. Sed si hæc ita se habent, perspicuum est, ciuilem quæ ad animam spectant, quodammodo cognoscere oportere quemadmodum oculum, & totum corpus, eum qui curaturus est. Atque eò magis, quò ciuilis facultas honorabilior, meliórque medicina est. Elegantes quoque medici multa circa cognitionem corporis pertractant. Contemplandum igitur etiam ciuili homini de anima est: atque id, horum causa, & quatenus satis est ad ea quæ hic quæruntur. nam exactius absolutiúsque rem hanc excutere laboriosior fortasse est ac difficilius, quàm præsenti negotio conueniat. Dicuntur autem de ipsa in extratis etiam disputationibus nonnulla, quæ satis sunt: vtendũque ipsis est. Quemadmodum alteram partem eius esse rationis participem, alteram expertem. nam vtrum distinctæ sint, vt corporis partes & omnia diuisibilia an ratione tantùm duæ sint, re autem separatã inter se minimè possint, vt in circumferentia conuexum & concauum: illud verò nihil ad propositum refert. Irrationalis autem partis, alia communi & vegetali persimilis est. ita appello eam, quæ augendi, & alendi causa est: talem enim animæ facultatem in omnibus quæ aluntur, statuerit aliquis: & in fœtibus quoque: quin etiã eandem hanc in perfectis: & conuenientius etiam quàm aliam quampiam. Huius autem communis quędam virtus, non humana apparet: quippe cùm pars hæc & facultas in somnis maximè operari videatur, bonus autẽ & malus discerni in somno minimè possit. Vnde inquiũt felices in dimidia parte vitæ à miseris nihil distare. Atque hoc cõuenienter euenit, otiũ enim animæ somnus est, quæ vel bona vel mala dicitur. Nisi quatenus paululum motiones aliquæ ad eam pertingunt: eatenus enim modestorũ meliora quàm quorumlibet visa apparent. Ac de his quidem satis, atque hæc nutriendi facultas, est enim humanæ virtutis expers, omittenda est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Videtur autem etiam altera quædam natura animæ irrationalis esse: quæ rationis tamen quidam ex parte capax sit. Continentis enim & incontinentis rationem, admamus: quippe cùm rectè & ad optima inimæ item id quod rationem habet laudet, videtur tamen aliud quid etiam in ipsis inesse, quod pugnet, resistàtque rationi. Planè enim quemadmodum resoluta corpotis membra si ad dextram monere volueris è cõtrario in sinistram deferuntur: sic quoque in anima cõtingit, in contrarias enim partes incontinentium appetitiones ferũtur. Sed in corporibus quidem quod præter propositum fertur, videmus: in anima non videmus. Fortasse autem nihilominùs in anima quoque esse quispiam præter rationem existimandum est, quod ei aduersetur ac resistat: quomodo verò diuersũ, sit, nihil refert. Quod tamẽ etiam ipsum rationis esse particeps videtur, quemadmodũ diximus: continentis enim rationi obtemperat. Atque etiam magis fortasse in temperante ac forti obediens est: omnia enim in his rationi consonant. Esse igitur irrationalis quoque hęc duplex videtur, nam vegetalis nullo modo cum ratione communicat: concupiscibilis autem & omnino appetibilis particeps rationis quodam modo est: quatenus ipsi obedit, imperióque eius obtemperat. Ita profectò & patris & amicorum habere rationem dicimus, & non sicut mathematicorum. Parere autem quodam modo rationi irrationalem hanc partem admonitio, & omnis increpatio, & cohortatio indicat. Quòd si dicendum est hanc quoque partem rationem habere, duplex erit ex quæ rationem habet: altera enim propriè & in se eam habebit, altera in, vt is qui dicto patris audiens est. Virtus quoque secundum hanc differentiam distinguitur. Nam alias ex ipsis intellectiuas, alias morales dicimus: sapientiam, perspicaciam & prudentiam, intellectiuas: liberalitatem & temperantiam, morales. Cùm enim de moribus loquimur, non sapientem aut perspicacem, sed mansuetum aut temperatem aliquem dicimus. Laudamus etiam sapientem ex habitu: habitus verò laudabiles virtutes appellamus.

A ἔοικε δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσι μὲν οὖν τοῦ λόγου τὼ δὴ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον, ὑπεπτεύομεν· ἀρθῶς γὰρ καὶ δοκεῖ τὰ βέλτιστα παρακελεύειν. φαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλό τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκὸς, ὃ μάχεται τοῖς καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. ἀτελῶς γὰρ κινούμενα τὰ παρεκλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιὰ ὁρμᾷ πορευόμενα πεζῇ, τοιαῦτα καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παρεκφέρεται καὶ ὅδε τοῖς ἐγκρατοῦσι· δοκεῖ τὰ ἐναντία. γὰρ τὰ ἐν σώματι ὁρᾶν ἀκρατεῖ. ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὰ παρεκφερόμενα, δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶμεν. ἴσως δὲ οὐδὲν κωλύει ἐν τῇ ψυχῇ τοιοῦτόν τι εἶναι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενόν τε τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δὲ ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. λόγου δὲ καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν ὅσον εἰπομεν· πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. ἔτι δὲ ἴσως εὐπειθέστερον ἔχει τὸ τοῦ σωφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. φαίνεται δὲ καὶ τὸ ἄλογον εἶναι δοκοῦν. τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δὲ ὀρεκτικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν, μετέχει πως, ἢ κατήκοόν ἐστιν ἀλλ' καὶ πειθαρχικόν. οὕτω δὲ καὶ τὸν πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. τὸ δὲ πείθεσθαί πως τοῦ λόγου τὸ ἄλογον, μαλάττει καὶ ἡ νουθέτησις καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν αὐτῷ, τὸ δ' ὡσπερ τοῦ παιδὸς ἀκουστικόν τι. διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν, τὰς μὲν διανοητικὰς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ συνεσιν καὶ φρόνησιν, διανοητικὰς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην, ἠθικάς· λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ συνετὸς· ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν· ἕξεις δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

ΑΡΙΣΤΟ-

Κεφάλαιον α.

ΔΙΤΤΗΣ δὴ οὖσης ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν διανοητικῆς, τῆς δὲ, ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν αὔξησιν, καὶ τὴν ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται· ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε, μικρὰν παρηλλαγμένον ἀπὸ τοῦ ἔθους· ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων, ἄλλως ἐθίζεται οἷον, ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος, οὐκ ἂν ἐθισθείη κάνω φέρεσθαι, οὐδὲ ἂν μυριάκις ἀναγκάζῃ τις, κάτω βάλλων· οὐδὲ τὸ πῦρ, κάτω· οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως ἐθισθείη ἂν· οὐκ φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ πεφυκότες μὲν ἡμῖν δεξασθαι αὐτὰς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους. ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, πρὸς ἕκαστα τὰς τούτων ὠφελείας πρότερον κομιζόμεθα· ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀπὸ παλαι, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησόμεθα ἔχοντες· τὰς δὲ ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον οἰκοδομοῦντες, οἰκοδόμοι γίγνονται καὶ κιθαρίζοντες, κιθαρισταί· οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γιγνόμεθα· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονες· τὰ δὲ ἀνδρεῖα, ἀνδρεῖοι. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ συμβαῖνον ἐν τῇ πόλει· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθοὺς· καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἔστι· ὅσοι δὲ μὴ εὖ ἀυτὸ ποιοῦσι, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθῆ φαύλης. ἔτι, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίγνεται πᾶσα ἀρετὴ, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίγνονται κιθαρισταί· εἰκότως δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ λοιποὶ πάντες·

CAPVT I.

CVM duplex igitur virtus sit, quemadmodum diximus, intellectiua & moralis: intellectiua, vt plurimum ex doctrina habet & generationem & incrementum: vnde & experientia & tempore indiget: moralis verò ex more, id est assuetudine acquiritur: vnde etiam nomen habuit, parua in more immutatione facta. Ex quo etiam patet, nullam ex moralibus virtutibus natura in nobis acquiri. Nihil enim ex iis, quæ natura fiunt, assuescere aliter potest, vt lapis, cùm natura deorsum feratur, nunquam sursum ferri assuescet: neque si millies quispiam eum sursum proiiciendo velit assuefacere, neque ignis deorsum ferri: neque aliud quippiam aliter quàm natura comparatum sit, vnquam assuescet, neque igitur natura, neque præter naturã virtutes hæ in nobis acquiruntur: sed cùm idonei ad ipsas suscipiendas natura simus, assuetudine perficimur. Præterea eorum quę natura nobis euenisũt, facultates prius accipimus, deinde reddimus operationes: id quod in sensibus perspicuum est, non enim ex eo quod sæpe vel vidimus, vel audiuimus, sensus & videndi & audiendi accepimus: sed econtrario, habentes vsi sumus, & non vsi habuimus, sed virtutes accipimus, vbi prius fuerimus operati, quemadmodum etiam in aliis artibus, quæ enim vbi didicerimus, facere oportet: ea faciendo discimus: sicut enim ædificando ædificatores, cithara canendo citharœdi efficiuntur: ita quoque iusta agendo iusti, temperantia temperantes, fortia fortes eradimus. Huic rei attestatur id, quod in ciuitatibus fieri consueuit: legum latores enim ciues assuefaciendo bonos reddũt: hæcque est vniuscuiusque legum latoris voluntas, qui verò id bene non efficiunt, peccant, atque in hoc bona respublica à mala differt. Accedit quòd ex iisdem & per eadem omnis virtus & acquiritur, & corrumpitur, simili modo etiam artes: ex eo enim quòd citharam pulsant, & boni & mali citharistæ euadunt, eadẽ ratione quoq; ædificatores, & reliqui omnes.

Universidad de Deusto Biblioteca

nam ex eo quòd ædificant bene, boni: ex eo quòd male, mali efficiuntur. nisi enim ita esset, nullo opus esset doctore, sed omnes vel boni fierent, vel mali. Ita igitur in virtutibus quoque est: agendo enim quæ ad commercia hominum spectant, alij iusti, alij iniusti efficimur: agendo, quæ in terribilibus rebus consistunt, assuescendóque vel confidere vel timere, alij fortes, alij ignaui euadimus, pari modo in iis quæ ad cupiditates & iras pertinent, temperantes alij, & mansueti, alij iracundi & intemperãtes fieri conspiciũtur: illi, quòd hoc: hi, quòd illo modo in illis se gerunt: & vt vno verbo dicam, ex similibus operationibus habitus fiunt, vnde operationes qualitate quadã præditas oportet reddere: quippe cùm ex earum differẽtiis habitus quoque consequantur. non igitur parũ refert, sic ne an sic statim ab adolescentia cõsuescat aliquis, sed quàm plurimum: imò totum in eo penitùs consistit.

CAPVT II.

QVoniam igitur præsens tractatio nõ est speculationis causa, quemadmodum aliæ (non enim fit, vt cognoscamus quid sit virtus, sed vt boni efficiamur: alioqui nulla eius esset vtilitas) necesse est, vt de actionibus, quomodo agendæ sint, consideremus: quippe cùm in eis sita vis sit, vt habitus quoque præditi qualitate quadam reddantur, sicuti diximus. Agere igitur secundum rectam rationem commune est, & in præsentia ita sumatur: dicetur autem postea de ipso, & quid sit recta ratio, & quomodo ad alias virtutes sese habeat. Illúdque prius concessum apud nos constet, omnem de agendis disputationem figura quadam, non autem exactè pertractari oportere: quemadmodum in principio etiam docuimus, cùm pro subiecta materia rationes esse postulandas, quæque in actionibus versantur, vtiliáque sunt, nullam habere stabilitatem, sicuti neque salubria, diceremus. Cúmque vniuersalis ratio eiusmodi sit, minus exquisitam quoque particularem esse manifestum est: quippe cùm neque sub artem, neque sub præceptionem aliquam cadat: debeántque illi qui agunt, subinde opportunitatem obseruare: id quod in medicina, & in gubernandi arte conspicitur. Verùm licet talis præsens hæc tractatio sit, enitendum est tamen, vt ei succurramus. Primùm igitur illud cõsiderandum: res huiuscemodi

ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν, ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί. εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὑτωσὶ ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὑτωσί. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ, τὸ πᾶν.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖον ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γάρ εἰσι κύριαι καὶ τοῦ ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, κοινὸν, καὶ ὑποκείσθω. ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἐκεῖνο δὲ προδιομολογείσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν λόγος, τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τὴν ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα, οὐδὲν ἑστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. τοιούτου δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τἀκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν πίπτει. δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας, τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν

πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι (δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι) ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα, φθείρει τὴν ἰσχύν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα, φθείρει τὴν ὑγίειαν· τὰ δὲ σύμμετρα, καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει. οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίνεται. ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν· καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. οὕτω δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἔκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, γινόμεθα σώφρονες· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά. Σημεῖον δὲ ποιεῖσθαι δεῖ τῶν ἕξεων, τὴν ἐπιγινομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος. καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἦχθαι πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. ἔτι δ' εἰ αἱ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη· παντὶ δὲ

& à defectu & ab excessu corrumpi solere (opus enim est, vt in obscuris manifesta adducamus testimonia) sicut in viribus & sanitate conspicimus: quæ enim nimium excedunt modum exercitationes, & quæ item deficiunt, vires corrumpunt: simili modo potus & cibi nimis vel copiosi vel tenues sanitatem: moderata verò omnia & faciunt, & augent, & conseruant. Idem quoque in temperantia, & fortitudine, & aliis virtutibus fit. Qui enim omnia fugit & timet, neque quicquam sustinet, ignauus: qui contrà nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur. Ita etiam qui omni voluptate fruitur, à nulláque abstinet, intemperans: qui omnes fugit, quemadmodum agrestes, stupidus quidam est: nam & temperantia & fortitudo ab excessu & defectu corrumpi, à mediocritate autem conseruari consueuit. At verò non solùm generationes & incrementa & corruptiones ex iisdem & ab eisdem efficiuntur: verùm etiam operationes in iisdem quoq. erunt: nam in aliis, quæ manifestiora sunt, res ita se habet, vt in viribus, nam & illæ tum ex multi cibi sumptione, tum ex multis laboribus sustinendis comparantur, & vtraque hæc præstare maximè omnium robustus potest. Idem in virtutibus contingit: ex eo enim quòd abstinemus à voluptatibus, efficimur temperantes: & effecti temperantes maximè abstinere à voluptatibus possumus: pari ratione in fortitudine, assuescendo formidanda contemnere, & sustinere fortes efficimur: effecti verò, maximè sustinere ac pati terribilia possumus.

Signum autẽ habituũ sit vel voluptas, vel ægritudo, quę facta subsequitur. Nam qui à corporis voluptatibus abstinet, si eo ipso gaudet, temperans: si dolet, intemperans est existimandus: qui item sustinet terribilia & vel gaudet, vel certè non dolet, fortis: qui autem dolet, ignauus est: moralis enim virtus circa voluptates doloresque versatur: quippe cum ob voluptatem mala agamus: ob dolorem verò ab honestis abstineamus. Quapropter, vt Plato inquit, ab adolescentia ita institutos esse oportet homines, vt iis gaudeant, & doleant, quibus gaudere & dolere debent: hęc enim recta eruditio est. Præterea si virtutes circa actiones & affectus sunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& omnem affectum, omnémque actionem sequitur vel voluptas vel dolor: idcirco virtus circa voluptates & dolores versatur, indicant id punitiones, quæ per dolores adhibentur, sunt enim medicationes quædam, at medicationes per contraria fieri consueuerunt. Præterea, quemadmodum etiam prius diximus, omnis animæ habitus ad ea & circa ea naturam suam habet, à quibus deterior fieri & melior consueuit: at per voluptates & ægritudines præui habitus fiunt, dum persequuntur aut fugiunt homines, aut quæ non debent, aut quando non debent, aut quemadmodum non debent, aut quot aliis modis à ratione alia præscribuntur. Vnde etiam definientes virtutes nonnulli impatibilitates, tranquillitatésque esse quasdam eas asserunt: non tamen rectè: quia absolutè dicunt, neque addunt, vt oportet, & quando & cætera quæ adiunguntur: talis igitur virtus esse circa voluptates & dolores facultas quædam ponitur, quæ optimas res agat: vitium autem contrarium. De iisdem autem etiam inde esse manifestum poterit: quòd, cùm tria sint, quæ in electionem, tria item, quæ in repudiationem cadunt: honestum, vile, & iucundum: & tria contraria, turpe, inutile, & molestum: circa omnia hæc bonus vir rectè agit, malus verò peccat: ac præcipuè circa voluptatem. nam & communis hæc est animalibus, & omnia, quæ in optionem veniunt, consequitur: quippe cùm tam honestum, quàm vile iucundum ac voluptuosum videatur. Adde quòd ab infantia ipsa voluptas in omnibus nobis inoleuit, vt difficile sit affectum eiusmodi vitæ nostræ penè incorporatum atque imbibitum extergere. Quinetiam ad regulam voluptatis & doloris actiones dirigere alij magis, alij minus consueuimus: vt propterea præsentem tractationem circa hæc versari necesse sit: non enim parum ad actiones facit: benè ne an malè gaudeamus, aut doleamus. Præterea voluptati repugnare difficilius est, quàm iræ, vt Heracleitus inquit: at circa id quod difficilius est, semper & ars & virtus versatur: quod enim bene fit, melius in eo est. quare propter hoc etiam circa voluptates & dolores totum negotium & moralis & ciuilis versabitur. qui enim bene his vtetur, bonus: qui malè, erit malus. Virtutem igitur circa voluptatem & dolorem versari, ab iisdémque, à quibus fit, & augeri & corrumpi, cùm fecilices non eodem modo existunt:

A πάσχει καὶ πᾶσα πρᾶξις ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ διὰ τοῦτ' αἴνιττ' ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· μείδοσιν δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· ἰατρεία γὰρ πάντες εἰσὶ· εἰ δὲ τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων ποιοῦσι γίνεσθαι. ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχὴ ἕξιν, ὑφ' ὧν πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ

B ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλοι γίνονται, τὸ διώκειν τινὰς καὶ φεύγειν, ἃ μὴ δεῖ, ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὅτε οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. διὸ καὶ ἐφίζουσι τινὲς ἀρετὰς, ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας· οὐκ ὀρθῶς δὲ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσι, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, [καὶ ὅτε οὐ δεῖ,] καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα

C προσέθεσαν. ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τῷ βελτίστου πρακτικὴ ἡ δὲ κακία, τοὐναντίον. γένοιτο δ' ἂν αὐτῶν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι· περὶ τρία γὰρ ἀντικεῖται τὰ μὲν εἰς τὰς αἱρέσεις, τὰ δ' εἰς τὰς φεύξεις, καὶ τοσαῦτα τὰ μὲν εἰς τὰς συνήθειας, καλὸν, συμφέρον, ἡδὺ· καὶ τούτοις τὰ ἐναντία, αἰσχρὸν, ἀσύμφορον, λυπηρὸν· περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς, κατορθωτικὸς

D ὀρθῶς δὲ κακὸς, ἁμαρτητικός· μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν· κοινὴ τε γὰρ αὕτη παῖς ζῴοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν παρακολουθεῖ· καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον, ἡδὺ φαίνεται· ἔτι δ' ἐκ νήπιου πᾶσιν ἡμῖν συνανατραφῆναι· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀπορρίψαι τῶν τὴ παιδιᾷ, ἐγκεκραμένον τῷ βίῳ. κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις,

E οἱ μὲν, μᾶλλον, οἱ δὲ, ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. διὸ καὶ περὶ ταύτης ἡμῖν ἡ παροῦσα πραγματεία· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις, τὸ ἡδέως χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. ἔτι δὲ, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθάπερ φασὶ Ἡράκλειτος· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον ἀεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετὴ· καὶ γὰρ τὸ εὖ, βέλτιον τοῦτο· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς

F καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία, καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος, ἀγαθὸς ἔσται· ὁ δὲ κακῶς, κακός· ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὐξάνεται καὶ φθείρεται μὴ οὐτωσὶ τοῦ γενομένου, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ τούτων καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

Κεφάλαιον γ.

A Περίοπτον δ' ἴσως τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ, τὰ μὲν δίκαια πράττοντας, δικαίους γίνεσθαι· τὰ δὲ σώφρονα, σωφρονοῦντας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γράμματικά καὶ μουσικά, ἤδη γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. ἢ οὐδὲ τοῦτο τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; οὐδὲ γὰρ γραμματικός τις ἔσται καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποθεμένου· τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιῇ, καὶ γραμματικῶς. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν ἑαυτῷ γραμματικήν. ἔτι, οὐδὲ ὁμοιόν ἐστιν ὅτι τὰ μὲν τεχνικὰ, καὶ τὰ μὴ ἀρετά· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς τέχνης γενόμενα, τὸ εὖ ἔχοι ἐν ἑαυτοῖς· ἀρετὰ οὖν τοῦτό τις ἔχοντα πράττειν τὰ δίκαια καὶ σώφρονα γενόμενα, ἐὰν ἐκεῖ ἑαυτὰ τοιαῦτα ᾖ, δίκαιος ὁ σωφρόνως πράττων, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων τοιαῦτα ᾖ, ἐὰν βουλόμενος ἔχων, πρᾶξιν δι' αὐτήν· καὶ ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμετακινήτως ἔχων, πρᾶξιν. ταῦτα δὴ, πρὸς μὴν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν, οὐ συμπαρεδεῖ μόνον πλὴν ἀντὶ τοῦ εἰδέναι· πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς, τοῦ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει τὰ δ' ἄλλα, οὐ μικρὰ, ἀλλὰ τὰ πάντα ἰσχύοντα· ἃ τῷ καὶ ἐκ τῶν πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα γίνεσθαι. τὸ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράττοι· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων οὐχὶ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὅτε καὶ δίκαιος καὶ

B εἰ σώφρονες πράττουσι. εὖ οὖν λέγεται, ὅτι ἐκ τῶν τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται καὶ ἐκ τῶν τὰ σώφρονα, ὁ σώφρων· ἐν ᾗ τῷ μὴ πράττειν τοιαῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γρηΐδιος ἀκούειν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὴ οὐ πράττουσι· δεῖ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες, οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ μὲν ἰατρῶν ἀκούουσι μὴ ὀλιγωρῶσι, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐκείνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, οὕτω διεκπεραιούμενοι· οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

necessè circa eadem operari, ex quibus A ortum habet, satis dictum sit.

CAPVT III.

DVbitaret autem quispiam quo modo dicamus iustos, iuxta agendo, temperantia, temperantes effici oportere, nam si agunt iam iusta & temperantia, iusti iam sunt, & temperantes: sicut si grammatica & musica, grammatici & musici iam sunt. An neque in artibus ita res se habet: quippe, cùm possint grammaticum quippiam aliquis facere, vel ex fortuna, vel alio suggerente, tunc tamen erit grammaticus, si & grammaticum aliquid, & grammaticè faciet: hoc est ex grammatica arte, quæ in ipso est. Præterea neque simile hoc est in artibus & virtutibus. quæ enim ab artibus fiunt, id in scipsis habent, quòd bene effectæ sint: satis quidem illud est, vt quoquo modo efficiantur: quæ verò secundum virtutes fiunt, non si aliquo B modo ipsa sese habeant, continuò iustè & temperanter aguntur: sed si etiam qui agit, aliquo modo affectus agat: primum quidem, si sciens: deinde, si eligens, atque eligens propter ipsa: tertio si stabili atque immutabili affectu præditus agat. Hæc verò ad alias artes consequendas connumerari non solent, sed ipsa sola cognitio sufficit: ad virtutes autem cognitio parum, vel nihil valet: reliqua non parum, D sed multum ac totum conferunt: quippe quæ ex eo etiam comparentur, quòd sæpè iusta & temperantia aguntur. Res igitur iustæ & temperantes dicuntur, cùm fuerint tales, quales vir iustus vel temperans ageret, iustus verò vir & temperans est, non qui hæc agit: sed qui etiam ita agit, vt iusti & temperantes solent. rectè igitur ex eo, quòd iusta agit, iustus: & ex eo, quòd temperantia, temperans fieri dicitur, non agendo autem hæc, ne futurum quidem esset, vt bonus quispiam E euaderet. Plerique tamen, cùm hæc non agant, ad disputationem confugiunt: putantque ita se philosophari, ac probos futuros: qui sanè perinde faciunt, atque ægrotantes, qui, cùm medicos diligenter audiant, nihil tamen eorum, quæ ab ipsis mandantur, efficiunt, sicut igitur neque illi corpore vnquam bene valebunt, dum ita curantur, sic neque isti animo, dum ita philosophantur, bene habebunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT IIII.

POst hæc autem, quid sit ipsa virtus, considerandum est. Quoniam igitur tria sunt; quæ in anima efficiuntur, affectus, facultates, habitus aliquid ex iis esse virtutem necesse est. Affectus autem voco cupiditatem, iram, excandescentiam, timorem, fiduciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationē, misericordiam: ea denique omnia quæ voluptas vel dolor consequitur. Facultates verò seu potentias eas, quibus B idonei esse dicimur, vt his omnibus afficiamur: id est quibus vel irasci, vel dolere, vel misereri possumus. Sed habitus eos appello, quibus vel bene vel male ad affectos nos habemus: vt ad irascendum, si vehementer, aut remisse, male: si mediocriter bene. simili modo ad reliqua. Affectus igitur, neque ipsæ virtutes, neque ipsa vitia sunt. Nam neque ex illis boni vel mali dicimur, sed ex virtutibus C aut vitiis: neq. ex illis laudati, aut vituperari consueuimus: non enim qui timet aut irascitur, laudatur: neque qui irascitur absolutè, vituperatur: sed qui quodammodo ita afficitur: sed ex virtutibus & vitiis & laudamur & vituperamur. Præterea irascimur & timemus sine electione: virtutes verò sunt electiones quædam aut non sine electione existunt. Adhuc, ex affectibus moueri dicimur, ex virtutibus D verò & vitiis non moueri, sed quodammodo disponi. Propterea neque facultates & potentiæ sunt, quippe cum neque boni neque mali ob id dicamur, quòd absolutè agere possimus: neque laudemur aut vituperemur. Adde quòd facultate præditi & potentes natura sumus: boni aut mali, sicut superius diximus, natura minimè efficimur. Si ergo virtutes neque affectus sunt, neque facultates: habitus necessario sunt. Quid igitur sit virtus genere, ita dictum est. CAPVT V.

OPortet autem, vt non solùm ita dicamus, habitum esse virtutem: sed qualissnam habitus ea sit, quoque explicemus. Dicendum est igitur, omnem virtutem, & ipsum id, cuius est virtus, bene affectum reddere, & opus eius bene efficere. exempli gratia, oculi virtus & oculum ipsum, & opus ipsius bonū facit: quippe cum oculi virtute fiat, vt bene inspiciamus. simili modo equi virtus & equum ipsum probum efficit, & ad cursum, gestandúmque sessorem, ac sustinendos hostes idoneum.

A Κεφάλαιον ιβ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα τί ἐστι ἡ ἀρετὴ σκεπτέον· ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, τρία ἐστὶ πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, πρότερον τὰ εἴη ἡ ἀρετή. λέγω δὲ, πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, [θυμὸν,] φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλος, ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται, ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ κατ' ἃς παθητικοὶ τούτοις λεγόμεθα, οἷον κατ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ, κατ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἐχόμεθα εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἐχόμεθ· εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. πάθη μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ, οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψέγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πως· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. ὅτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα, οὐ προαιρέσεις· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις πως· ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινούμεθα λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, οὐ κινούμεθα, ἀλλὰ διακείμεθά πως. διὰ ταῦτα δὲ, οὐδὲ δυνάμεις εἰσὶν· οὔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοί· οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. καὶ ὅτι, δυνατοὶ μὲν ἐσμεν φύσει· ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ, οὐ γινόμεθα φύσει. ἐπορήσαμεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις εἶναι αὐταί· ὃ, τι μὲν οὖν ἐστὶ τὸ γένει ἡ ἀρετὴ, εἰρήσθω.

Κεφάλαιον ιγ.

ΔΕῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. φατέον οὖν ὅτι πάσης ἀρετῆς, οὗ ἐστὶν ἀρετὴ, ἀγαθὸν αὐτὸ ἐργάζεται, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν· οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ, τόν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· αὐτῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ἵππου ἀρετὴ, ἵππόν τε σπουδαῖον ποιεῖ, καὶ ἀγαθὸν, καὶ τὸν δρόμον, καὶ τὸν ἱππέα, καὶ τὸν πολεμίους· εἰ δὴ οὕτω

Quòd si in omnibus ita se habet res, virtus quoque hominis nihil aliud erit quàm habitus, ex quo & bonus homo ipse efficietur, & bene opus suum reddet. quo modo autem id fiet, & antea dicimus, & nunc etiam esse manifestum poterit: si qualissnam sit natura ipsius virtutis contemplemur. In omni igitur re continua ac diuisibili aliud plus, aliud minus, aliud æquale accipere possumus: atque hæc vel quantum ad ipsam rem attinet, vel quantum ad nos. æquale autem inter excessum & defectum medium quoddam est. Ac rei quidem medium id dico, quod ab vtroque extremo æquè distat: eíque vnum & idem omnibus. quantum verò ad nos, quod neque modum excedit, neque deficit: idque non vnum & idem apud omnes est: verbi causa, si decem plura sunt, & duo pauca: sex media accipiunt quantum ad rem: quippe quæ ex æquo & superent, & superentur. id quod secundum arithmeticā rationē mediū est. quātum ad nos verò nō ita est accipiēdum. non enim, si alicui decem minas comedere multum est, duas parum: sex ei alipta comedendas præcipiet. nam fortasse id quoque ei qui sumpturus sit, erit vel nimium vel parum: Milloni quidem parum: nimium autem ei, qui exercitationem incipiat. Idem in cursu & lucta considerandum est. Ita igitur vnusquisque scientiæ alicuius particeps excessum & defectum fugiens, medium quærit, atque eligit: ac medium quidem non rei, sed quod, quantum ad nos, medium est. Quòd si omnis scientia ad medium spectans, atque ad ipsum sua opera dirigens ita opus bene absoluit: vt de bene absolutis operibus illud dici consueuerit, vt neque demi neque addi quicquam posse fateamur: quasi excessus & defectus quod bene est, corrumpat, mediocritas conseruet. Si boni igitur artifices, vt nunc dicebamus, ad hoc spectantes operantur: virtus verò omni arte exactior est & melior, quemadmodum etiam natura: efficitur proculdubio, vt ea medij coniectrix ac collimatrix sit. De morali loquor. hæc enim circa affectus & actiones versatur, in quibus excessus & defectus & medium est: vt & timeat, & confidat aliquis, cupiat & abhorreat, irascatur & misereatur, ac demum lætetur & doleat magis & minus: atq. vtraque hęc nō bene, nam quando oportet, & ob quæ, & erga quos & cuius causa, & vt oportet, hæc facere

Universidad de Deusto
Biblioteca

medium est, atque optimum: id quod est ipsius virtutis. Simili modo circa actiones est excessus & defectus & medium. at virtus circa affectus actionésque versatur: in quibus excessus peccat, defectus vituperatur, medium verò & laudem & rectam exequutionem consequitur. Hæc autem vtraque ad virtutem pertinent. mediocritas igitur quædam virtus erit, cùm medij ipsius coniectrix, collimatrixque sit. Præterea peccare multis modis possumus: malum enim est infiniti, vt Pythagorici coniectabant, bonum autem finiti: rectè agere vno verò modo tantum licet, atque idcirco illud facile, hoc difficile est: facile siquidem est à scopo aberrare, sicut ipsum attingere difficile. ob id igitur excessus & defectus vitij est, virtutis mediocritas. nam,

Simpliciter bonus est, sed malus omnimodè.

CAPVT VI.

Virtus igitur est habitus electiuus in mediocritate, quantum ad nos, consistens: quæ quidem mediocritas ratione præfinita sit: atque ita, vt prudens præfiniret: mediocritas autem duorum vitiorum, alterius per excessum, alterius per defectum, atque eo etiam quòd vitia alia deficiunt ab eo quod fieri debet, alia exuperant & in affectibus & in actionibus: virtus verò medium & inuenit, & eligit. Quapropter substantia quidem & ratione, quę quid sit res exponit, mediocritas: quantum ad optimum autem spectat, & quod bene se habet: extremitas virtus est. Neque tamen omnis actio, omnísque affectus mediocritatem admittit, nonnulli enim sunt affectus, qui statim vel ipso nomine cum prauitate implicantur: vt maleuolentia, impudentia, & inuidia: & item actiones, vt adulterium, furtum, homicidium. omnia enim hæc & huiuscemodi ita appellantur, quia non excessus ipsorum aut defectus, sed ipsa mala sunt: vt nullo modo possit quispiam in ipsis rectè agere, sed peccare semper necesse sit: neque bene, aut non bene se gerat, dum quatenus & quando, & quomodo oportet, adulterium committit: sed dum absolutè vnumquodque horum facit, continuò peccet. Perinde igitur est, ac si quis iniustè, ignauè, intemperantérque agendo ponendam esse mediocritatem, excessúmque & defectum censeat: nam hoc modo exuperationis & defectionis mediocritas, exuperationis item exuperatio, & defectionis defectio inueniretur.

μέσον τι καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον. ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται, καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. ἔτι τὸ μὲν ἁμαρτάνειν, πολλαχῶς ἐστι· τὸ γὰρ κακόν, τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον· τὸ δ' ἀγαθόν, τοῦ πεπερασμένου. τὸ δὲ κατορθοῦν, μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπόν· ῥᾴδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν. καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις· τῆς δ' ἀρετῆς, ἡ μεσότης.

Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Κεφάλαιον ς.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. μεσότης δέ, δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν. καὶ ἔτι τῷ τὰς μέν, ἐλλείπειν, τὰς δ', ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὑρίσκειν καὶ αἱρεῖσθαι. διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή· κατὰ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ πᾶν πάθος, τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος, οἷον ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος· καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων, μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία. πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, λέγεται τῷ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις. οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ, ἢ μὴ εὖ, περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν τῷ ἣν δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν· ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων, ἁμαρτάνειν ἐστίν. ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν, καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. ὥσπερ δὲ

σωφρο-

σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, διὰ τὸ τὸ μέσον εἶναί πως ἄκρον, οὕτως οὐδ' ἐκείνων μεσότης, οὐδ' ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστίν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

Κεφάλαιον ζ.

Δεῖ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν. ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις, οἱ μὲν καθόλου, κοινότεροί εἰσιν, οἱ δ' ἐπὶ μέρους, ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δ' ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. ληπτέον οὖν ταῦτα ἐκ τῆς διαγραφῆς. περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάρρη, ἀνδρεία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θαρρεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δ' ἐν τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαρρεῖν ἐλλείπων, δειλός. περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας, οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ ἀκολασία. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' ὀνόματος τετυχήκασιν οὐδ' οἱ τοιοῦτοι· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. ἐναντίως δ' ἐν αὐταῖς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος, ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δ' ἀνελεύθερος, ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ προέσει ἐλλείπει. νῦν μὲν οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίου λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. περὶ δὲ τὰ χρήματα εἰσὶ καὶ ἄλλαι διαθέσεις· μεσότης μέν, μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ, περὶ μεγάλα· ὁ δέ, περὶ μικρά. ὑπερβολὴ δέ, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἔλλειψις δέ, μικροπρέπεια· διαφέρουσι δ' αὗται τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα· πῇ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. περὶ δὲ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, μεσότης μέν, μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δέ, χαυνότης τις λε-

Quemadmodum autem temperantiæ & fortitudinis nullus est excessus aut defectus, propterea quòd medium ipsum extremum etiam quodam modo est: ita neque illorum mediocritas vlla, aut excessus aut defectus esse potest: sed vtcunque agantur, peccatum est. omnino enim neque exuperationis aut defectionis mediocritas, neque mediocritatis exuperatio aut defectio vlla est.

CAPVT VII.

At verò non oportet solum vniuersaliter hæc dicere, sed particularibus etiam accommodare: quæ enim de actionibus fiunt disputationes, si vniuersaliter tractantur, communiores: si particulariter, veriores sunt. circa particularia enim actiones versantur, quibus consentanea esse debent quæ dicuntur. Sumenda igitur hæc ex descriptione sunt. Circa timores quidem & fiducias mediocritas fortitudo est: eorum verò, qui excedunt, ille qui in trepiditate excedit, vacat nomine (multa enim sunt, quæ nomen non habent) qui confidendo exuperat, audax est: at qui & in timendo exuperat, & in confidendo deficit, is est ignauus. Circa voluptates verò & ægritudines non omnes, sed corporales, atque eas maximè quæ in tactu existunt, circa ægritudines autem minus, mediocritas temperantia est: excessus intemperantia est. at quia non admodum inueniri consueuerunt, qui in voluptatibus deficiant, idcirco neque nomen aliquod huiuscemodi homines adepti sunt: sed stupidi appellentur. Circa dationem acceptionémque pecuniarum mediocritas est liberalitas: excessus & defectus prodigalitas & illiberalitas, seu auaritia: in quibus contrario modo excedunt & deficiunt homines, prodigus enim in largiendo excedit, in accipiendo deficit: auarus contrà excedit in accipiendo, in dando deficit. Ac de his quidem nunc figura quadam ac summatim dicimus, hac ipsa breuitate contenti postea accuratius de iisdem pertractabimus ac definiemus. Iam circa pecunias aliæ quoque sunt dispositiones, è quibus mediocritas magnificẽtia est, nam magnificus à liberali eo differt, quòd ille circa parua, hic circa magna versatur. excessus est decori imperitia, seu indecorum, & ineptitudo operaria: defectus paruificentia: quæ vitia differunt etiã ipsa ab iis, quæ circa liberalitatẽ sunt quomodo verò differant, posterius dicetur. At verò circa honorem & ignominiam mediocritas est magnanimitas: excessus inflatio

quæ dicuntur defectus pusillanimitas. Sicut autem magnificentiæ liberalitatem correspondere diximus, vt in eo ab illa differret quod circa parua versatur: ita magnanimitati, quæ in magno honore versatur, alia quædã virtus correspondet, cuius circa parua officium est, sicut enim, vt ficut oportet, honor appetatur: & magis etiã vel minus quàm oportet. vnde qui in appetitione hac excedit, ambitiosus: qui deficit, inambitiosus dicitur: medius nomine vacat. dispositiones quoque ipsæ innominatæ sunt: ambitiosi tantũ, excepta, quæ ambitiositas dicitur hinc que euenit, vt extremi de media sede decertent. & nos quoque medium interdũ ambitiosum, interdum inambitiosum vocitamus: & modò ambitiosum, modò inambitiosum laudamus. Qua de causa verò id fiat, in sequentibus dicetur. nunc autem de reliquis eo modo quo cœpimus, pertractandum est. Circa iram igitur excessus, & defectus, & mediocritas quoque est: sed, cum nominibus ferè careant, medium mansuetum, mediocritatem mansuetudinem vocabimus. ex extremis verò ille qui excedit, iracundus sit, & vitium iracundia: qui deficit, iræ vacuus: & defectus iræ vacuitas appelletur. Sunt autem etiam aliæ tres mediocritates, quæ similitudinem quandam inter se habent, sed tamen differunt: cõm enim circa sermonum, actionũmque communionem omnes versentur, in eo sunt dissimiles, quòd vna circa verum, quod in ipsis est, alia circa iucundum negocium suum habent, quod quidem iucundum duplex, alterum in loco, alterum in omnibus vitæ cõmerciis consistit. Dicendum igitur de his quoque est, vt magis in omnibus mediocritatem esse laudabilem perspiciamus. extrema verò neque recta, neque laudabilia, sed vituperatione digna haberi, ex his verò plerique nomine etiam ipsa vacant, sed tentandum tamen sicut in cæteris, nomina quoque his inuenire: quo & dilucidior fiat, & facilius intelligi oratio possit. Circa verum igitur qui mediocris est, verax, mediocritas ipsa veritas seu veracitas nũcupetur: fictio verò, si in maius, quid, quã re vera sit, tẽdit arrogãtia. & qui eam habet arrogans: sin in minus, dissimulatio, quique ea est præditus, dissimulator appelletur. Circa iucundum verò, si est in loco mediocris, facetus, & dispositio ipsa facetudo est: excessus scurrilitas, & qui ea est præditus, scurra: qui autem deficit, rusticus quidã, & rusticitas ipsi habitus dicitur,

A γραῦς· ἔλλειψις δ, μικροψυχία· ὡς δ' ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα, περὶ μικρὰ διαφέρουσαν, οὕτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμὴν οὖσαν μεγάλην, ὡς τὴν περὶ μικρὰ οὖσαν· ἔστι γὰρ, ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι, καὶ πλέον καὶ ἔλαττον. λέγομεν δ, ὁ μὲν ὑπερβάλλων τῇ ὀρέξει, φιλότιμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀφιλότιμος· ὁ δ' μέσος, ἀνώνυμος. B ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ διαθέσεις πλὴν τῆς φιλοτιμίας· ὅθεν ἀντιδικοῦντες οἱ ἄκροι τὸν μέσον χώρον κατέχουσι. καὶ ἡμεῖς δ, ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον, φιλότιμον καλοῦμεν· ἔστι δ' ὅτε, ἀφιλότιμον· καὶ ἔστι ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. διὰ τίνα δ' αἰτίαν, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν. νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν C λέγωμεν κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον. ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης· χρῆσθαι δ' ἀνωνύμοις ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρᾶον λέγοντες, τὴν μεσότητα πραότητα κατονομάζομεν· τῶν δ' ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων, ὀργίλος ἔστω· ἡ δ' κακία, ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀργὸς τις· ἡ δ' ἔλλειψις, ἀργησία. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαι μὲν πᾶσαν ἐμφάσεις πρὸς ἀλήλας· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων· πάντες μὲν γὰρ εἰσὶ περὶ λόγον καὶ πρᾶξιν κοινωνίας· διαφέρουσι δ, ὅτι, ἡ μὲν, περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς· αἱ δ, περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δ, τὸ μὲν, ἐν παιδιᾷ· τὸ δ, ἐν πᾶσι τοῖς βίοις. ἡστέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον κατιδωμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν· τὰ δ' ἄκρα, οὔτε ἐπῃνεῖται, οὔτε ἐπαινεῖται, ἀμφοτέρα ψεκτά· E ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλεῖστα ἀνώνυμα· πειρατέον δ' ὥσπερ καὶ πρὸ τοῦ ἄλλου, αὐτοῖς ὀνοματοποιεῖν, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τῶν ἀκολουθούντων· περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος, ἀληθὴς τις· καὶ ἡ μεσότης, ἀλήθεια λεχθήτω· ἡ δὲ ὑποκρίσις, ἡ μὲν διὰ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, ἀλαζών· ἡ δὲ διὰ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων· περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ, ὁ μὲν μέσος, εὐτράπελος· καὶ ἡ διάθεσις, εὐτραπελία· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βωμολοχία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἀγροῖκός τις· καὶ ἡ ἕξις, ἀγροικία. περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδέως, φίλος· καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλων, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος· εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀνδρὸς, δύσερις τε καὶ δύσκολος εἶναι δοκῶν τοῖς πᾶσιν, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ παίδια μεσότητες· ἡ γὰρ κόμψοτης, μετὰ τοῦ μέτρου ἐστὶ, ἐπαινετή δὲ, καὶ ὁ κόμψος· ἡ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν λέγοντες μέσος· ὁ δ', ὑπερβάλων, ὡς κατατεμνῶν· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ μὲν ἀπόδυρμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἢ ὁ μὲν ὅλως, ἀπαίδευτος· ὁ δ' μέσος, εὐτράπελος. τέμνεται δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακία· οὗτοι δ' περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὴν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πλησίον γίνονται· ὁ μὲν γὰρ τεμνόμενος, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις δὲ πράττουσιν· ἡ δ φθονερὸς ὑπερβάλλων τούτοις, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ' ἐπιχαιρεκακὸς, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρει. ἐκεῖ μὲν οὖν περὶ τούτων καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ συναναστροφῆς, ἐπεὶ οὐκ ἄπορον λέγειν, τί τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις· ἐροῦμεν δὲ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

Κεφάλαιον η.

Τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν κακίαι, τὴν μὲν, κατ' ὑπερβολὴν τῶν δὲ, κατ' ἔλλειψιν· μιᾶς δ' ἀρετῆς, τῆς μεσότητος. πᾶσαι πάντως ἐπαινεταί εἰσιν· ἀλλ' ὁδὸς μέσοι, τῆς ἀκρότητος· ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον, πρὸς ἀνισον τὸ ἔλαττον, μεῖζον πρὸς τὸ μεῖζον, ἔλαττον· οὕτως αἱ μεσότητες, πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβάλλουσι· πρὸς δ' τὰς ὑπερβολὰς, ἐλλείπουσιν, ἔν τε τοῖς παίδιοις, καὶ τῆς πρᾶξεσιν· ὁ γὰρ ἀνδρεῖος, πρὸς μὲν τὸν δειλὸν, θρασὺς φαίνεται· πρὸς δ' τὸν θρασὺ, δειλός· ὁμοίως δ' καὶ ὁ σώφρων, πρὸς μὲν τὸν ἀνόητον, ἀπόλαυστος· πρὸς δὲ τὸν ἀπόλαυστον, ἀναίσθητος. ὁ δ' ἐλευθέριος, πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον, ἄσωτος· πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον, ἀνελεύθερος· ὁμοίως καὶ ἀποδοκιμάζουσι τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἐκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ κολοῦσι τὸν ἀνδρεῖον, ὁ μὲν δειλὸς, θρασύ· ὁ δὲ θρασὺς, δειλὸν· καὶ δὴ τῷ ἄλλῳ ἀλλήλοις. οὕτω δ' ἀπεικαζόμενοι δηλοῦσι τοῦτο, καὶ ἡ ἕξις, ἀγροικία. περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδέως, φίλος· καὶ ἡ μεσότης φιλία· ὁ δ' ὑπερβάλων, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, ἄρεσκος· εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ· ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀνδρὸς, δύσερις τε καὶ δύσκολος εἶναι δοκῶν τοῖς πᾶσιν, καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ παίδια μεσότητες· ἡ γὰρ κόμψοτης, μετὰ τοῦ μέτρου ἐστὶ, ἐπαινετή δὲ, καὶ ὁ κόμψος· ἡ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν λέγοντες μέσος· ὁ δ', ὑπερβάλων, ὡς κατατεμνῶν· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ μὲν ἀπόδυρμος· ὁ δ' ἐλλείπων, ἢ ὁ μὲν ὅλως, ἀπαίδευτος· ὁ δ' μέσος, εὐτράπελος. τέμνεται δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακία· οὗτοι δ' περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὴν ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πλησίον γίνονται· ὁ μὲν γὰρ τεμνόμενος, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις δὲ πράττουσιν· ἡ δ φθονερὸς ὑπερβάλλων τούτοις, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δ' ἐπιχαιρεκακὸς, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρει. ἐκεῖ μὲν οὖν περὶ τούτων καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ συναναστροφῆς, ἐπεὶ οὐκ ἄπορον λέγειν, τί τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις· ἐροῦμεν δὲ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

A si est in exteris vitæ commerciis, qui sicut debet iucundus est, amicus, & mediocritas amicitia: qui excedit, si nullius rei causa, obsequiosus: si ob vtilitatem aliquam suam id facit, adulator: at qui deficit, in omnibũque iniucundè se gerit, litigiosus quidam & morosus appellatur. Sunt quoque in affectibus, & in iis quæ circa affectus sunt, mediocritates quædam. verecundia enim virtus quidem non est, sed laudatur: tamen simili modo verecundus. nã & in his alius mediocris dicitur, alius excedens, alius deficiens, atq. excedens quidem quasi pauidus, qui in omnibus verecundatur: deficiens qui nihil omnino verecundatur. impudẽs: mediocris verecundus appellatur. indignatio quoq. inuidię mediocritas est & maleuolentię: qui quidem habitus circa illam ægritudinem & voluptatẽ versantur, quę suscipitur ex iis quę aliis C contingunt. indignabundus enim dolore afficitur, cũm aliquos prospera fortuna indigne vti videt, inuidus verò hunc excedens ex omnibus dolorem percipit, at maleuolus tantum à dolendo deficit, vt etiã gaudeat. Ac de his quidem alius erit differendi locus. De iustitia quoque quia non simpliciter dicitur, postea distinguemus, ac de vtraque quomodo mediocritates sint, explicabimus, de virtutibus item rationalibus simili modo.

D CAPVT VIII.

CVm tres autem dispositiones sint, duæ scilicet vitia, per excessum vnum, alterũ per defectum, & virtus vna, quæ mediocritas est: omnes omnibus quodãmodo opponuntur. extremæ enim & mediæ, & inter se contrariæ sunt: media verò extremis. nã quemadmodũ æquale, si minori E cõparetur, maius: si maiori, minus euadit: ita quoque medij habitus tã in affectibus quàm in actionibus, si ad defectus spectemus, exceduntsi ad excessus, deficiant. fortis enim respectu ignaui audax: respectu audacis contrà ignauus videtur, simili modo etiam temperans, si ad stupidum referatur, intemperans: si ad intemperantem: stupidus, item liberalis ad auarũ comparatus, prodigus: ad prodigum verò auarus, vnde efficitur, vt extremi mediũ ad alterũ vterq. expellant: & fortè quidẽ timidus audacem, audax timidũ vocet, atque in aliis simili modo. Cùm hæc igitur ita inter sese opposita sint: extremis maior inter se quàm cum medio contrarietas est, quippe cum longius à se mutuo quàm à medio distent, quemadmodum magnum à parvo & parvum à magno abest longius,

quàm alterutrum ab eo quod æquale est. Adde quòd nonnullis extremis cum medio esse similitudo quædam videtur: vt audaciæ cum fortitudine, & prodigalitati cum liberalitate, at extremis inter sese maxima est dissimilitudo. Quæ verò maximè à se mutuò distant, contraria esse definiuntur: quare fit, vt magis contraria ea sint, quæ magis distant. Iam verò medio in nonnullis defectus, in nonnullis excessus magis opponitur: exempli gratia, fortitudini nequaquam audacia quæ est excessus, sed ignauia quæ est defectus, magis aduersatur: temperantiæ item non stupiditas quæ deficit, sed quæ excedit, intemperantia magis opposita est. Id verò duabus de causis euenit, vna est ex ipsa re: nam quia propriùs est & similius medio alterum extremum, idcirco non id, sed contrarium magis opponimus, vt quoniam similior esse fortitudini propiórque audacia videtur, ignauia verò dissimilior: ignauiam fortitudini magis opponimus, quippe cùm ea, quæ magis à medio distant, magis contraria esse videantur, atque hæc vna ex re ipsa causa est. Altera est ex nobis ipsis. ad quæ enim nos natura quodammodo magis sumus affecti, ea medio magis esse contraria videntur: verbi causa, ad voluptates natura magis sumus affecti. idcirco ad intemperantiam sumus, quàm ad modestiam procliuiores. hæc igitur magis contraria esse dicimus, ad quæ maius incrementum in nobis fit: ac propterea intemperantia, quæ est excessus, temperantiæ magis contraria est.

CAPVT IX.

Virtutem igitur moralem mediocritatem esse, atque id quomodo: mediocritatémque esse duorum vitiorum, quorum alterum per excessum, alterum per defectum fit: necnon eiusmodi eam esse, propterea quòd medij cōiectrix est, quod in affectibus actionibúsque existit, satis dictum est. Idcirco probum esse etiam difficile est: quippe cùm in vnaquaque re medium inuenire sit difficile, vt circuli mediū deprehēdere nō cuilibet, sed scientis solùmmodo est: sic quoq. & irasci, & dare pecuniā, & sumptus facere cuiuslibet est, & facile: at cui, & quantum, & quando, & cuius causa, & quomodo oporteat eadem hæc facere, non cuiuslibet, neq. facile est: siquidem rectè facere, & rarum est, & laudabile, quemadmodum etiam honestum.

πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον. πορρώτερον γὰρ ταῦτα ἀφέστηκεν ἀλλήλων, ἢ τοῦ μέσου· ὥσπερ τὸ μέγα τοῦ μικροῦ καὶ τὸ μικρὸν τοῦ μεγάλου, ἢ ἄμφω τοῦ ἴσου. ἔτι, πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρίαν, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων, ἐναντία ὁρίζονται· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία, τὰ πλεῖον ἀπέχοντα. πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται, ἐφ' ὧν μὲν μᾶλλον, ἡ ἔλλειψις, ἐφ' ὧν δὲ, ἡ ὑπερβολή. οἷον ἀνδρίᾳ μὲν, οὐχ ἡ θρασύτης, ὑπερβολὴ οὖσα· ἀλλ' ἡ δειλία, ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ, οὐχ ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα· ἀλλ' ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα. διὰ δύο δ' αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μίαν μὲν, τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοιότερον τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ μέσου, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον· οἷον ἐπεὶ ὁμοιότερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρίᾳ ἡ θρασύτης, καὶ ἐγγύτερον, ἀνομοιότερον δὲ ἡ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. ἑτέρα δὲ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς ἃ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται. οἷον αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς· διὸ εὐκαταφορώτεροί ἐσμεν πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, πρὸς ἃ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο, ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα, ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

Κεφάλαιον θ.

Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν, καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ, κατ' ἔλλειψιν· καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται· διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον κύκλου τὸ μέσον, οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ, καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς, καὶ ῥᾴδιον· καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, οὐκέτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· διόπερ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπαινετὸν, καὶ καλόν· διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου

πρῶτον

πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τοῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παραινεῖ,

Τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
Νῆα.

τῶν γὰρ ἄκρων, τὸ μὲν, ἐστὶν ἁμαρτωλότερον· τὸ δ', ἧττον. ἐπεὶ οὖν τοῦ μέσου τυχεῖν, ἄκρως χαλεπόν, κατὰ τὸν δεύτερόν φασι πλοῦν, τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν. τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον ὃν λέγομεν· σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης περὶ ἡμᾶς. εἰς τοὐναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἀπάγοντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες, ποιοῦσιν. ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ, καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν· καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι, ἧττον ἁμαρτησόμεθα. ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνησόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. χαλεπὸν δ' ἴσως τοῦτο. καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι, πῶς καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὁτὲ μὲν, τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πράους φαμέν· ὁτὲ δὲ, τοὺς χαλεπαίνοντας, καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. ἀλλ' ὁ μὲν μικρὸν τοῦ εὖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον· ὁ δὲ πλέον· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει. ὁ δὲ μέχρι τίνος, καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτον, δηλοῖ ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή. ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν, ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν, ποτὲ δὲ, ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ τευξόμεθα.

Quocirca oportet eum, qui medium coniectare vult, primum à magis contrario recedere, quemadmodum etiam Calypso ita monebat,

Sic procul à fumo, atque vndis cohibere carinam
Sis memor.

Ex extremis enim alterum magis, alterum minus peccabile est. Quoniam igitur medium assequi ita exquisitè difficile est: secunda, vt inquiunt, nauigatione minima ex malis sumenda sunt. Id autem erit eo maximè modo, quo diximus. Spectandum verò est, ad quæ nos procliuiores simus, quippe cùm alij ad alia natura propensi sint: id quod ex voluptate & dolore, qui nobis euenit, facile perspiciemus: atque in contrarium nos ipsos abstrahendo. nam si procul à peccando nos ipsos remouerimus, ad medium deueniemus, id quod qui ligna distorta dirigunt, facere consueuerunt. In omnibus autem à iucunditate & voluptate maximè cauendum est: non enim de ipsa incorrupti iudicamus. Quod ergo Troianorum proceres ergà Helenam fecerunt, id nobis quoque erga voluptatem faciendum est: in omnibúsq; voce illorum erga ipsam vtēdum. si enim ita à nobis ipsam dimiserimus, minus peccabimus. Hæc igitur facientes, vt summatim dicam, maximè medium assequi poterimus. Quanquam id fortasse difficile admodum est, & præcipuè in particularibus ac singulis. non enim facile definire possumus quomodo, & quibus, & ob quæ, & quatenus irascendum sit, nos nanque interdū eos qui deficiunt, laudamus, & mansuetos vocamus: interdum qui exasperantur, infensique sunt, viriles appellamus, qui verò parum à rectè agēdo siue ad maius, siue ad minus declinat, non vituperatur: sed qui multum excedit: is enim minimè latet, quousque autem & quatenus reprehendendus aliquis sit, definiri ratione non facilè potest. non enim statui diuersum quippiam à sensibilibus debet, talia verò in particularibus constituta sunt, & in sensu iudicium est. Hoc itaque tantum id declarat, medium habitum in omnibus esse laudabilem: oportetéque modò ad excessum, modò ad defectum declinare: ita enim facillimè fiet, vt medium, rectúmque ipsum assequamur.

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

CVM virtus circa affectus actionésq. versetur, cùmque in spontaneis laudes & vituperationes, in inuitis venia, interdum etiam misericordia existat: necessarium fortasse est iis qui de virtute consyderant spontaneum, & inuitum definire: id quod etiam iis qui leges sanciunt, ad præmia, pœnasque instituendas minimè inutile est. Videntur verò inuita ea esse, quæ aut vi, aut ignoratione efficiuntur. Id autem est violentum, cuius principium extrinsecus eiusmodi est, vt ei neque qui agit, neque qui patitur, quipplam conferat: quemadmodum si ventus aliquo, aut homines qui potestatem habeant, nos detulerint. Quæcunque autem timore malorum malorum, vel ob honestum aliquod aguntur: vt si tyrannus aliquibus, quorum parentes ac liberos in potestate haberet, turpe aliquid agere iubere, quique id agerent, salui essent: qui non agerent, perirent: vtrum spontanea sint, an inuita, controuersum est. Tale quid etiam in iacturis concingit, quæ in tempestatibus fieri consueuerunt. nemo enim sponte absolutè sua abiicit, sed ob salutem tum suam, tum aliorum omnes, modò mentis compotes sint, facere id videntur. Mistæ igitur huiusmodi actiones cùm sint, spontaneis tamen magis sunt similes: quippe cùm eligendę sint, tunc cùm aguntur, finis verò actionis in occasione sit, & spontaneum igitur & inuitum, quando id agit quisque, dicendum est: agit autem sponte: principium enim mouendi instrumentarias partes in huiuscemodi actionibus in ipso est: at quorum principiũ in ipso est ea agere vel non agere in ipso quoque est situm, spontanea igitur huiuscemodi sunt, simpliciter verò inuita quippe cùm tale quipplam per se eligat nemo. Ob actiones autem huiuscemodi interdum etiam laudantur homines cùm pro magnis & honestis rebus turpe aliquid, aut molestum sustinuerit: si verò e cõtrario, vituperantur, nam turpissima sustinere nullius honestæ, aut medioeris reicausa, malum est. Ob nonnulla verò laus quidem minimè, sed venia exhibetur:

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΤΑ οἱ τῶν ἀρετῶν περὶ πάθη καὶ πράξεις οὖσαι· καὶ τὰ μὲν ἑκούσια τοῖς ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι φαίνεται· τὰ δὲ τοῖς ἀκουσίοις, συγγνώμη ἐνίοτε δὲ καὶ ἔλεος· τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἴσως ἀναγκαῖον τοῖς νομοθετοῦσι χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νεμομένοις τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι, τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γιγνόμενα· βίαιον δὲ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾧ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων· οἷον, εἰ πνεῦμα κομίσειέν τινες, ἢ ἀνθρωποι κύριοι ὄντες. ὅσα δὲ διὰ φόβον μεζόνων κακῶν πράττομεν, ἢ διά τι καλόν τι· οἷον, εἰ τύραννος προστάττοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ πράξαντος μὴ, σώζοιτο, μὴ πράξαντος δὲ, ἀποθνήσκοιεν· ἀμφισβητοῦσι δ' ἴσως, πότερον ἀκούσια ἐστι, ἢ ἑκούσια. τοιοῦτον δὲ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐκ τῆς χειμῶνος ἐκβολάς. ἁπλῶς μὲν γὰρ, οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκὼν· θεῖναι γὰρ ἀπολέσθαι δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες εἰ νοῦν ἔχοιεν. μικτὰ μὲν οὖν εἶναι τὰ τοιαῦτα πράξεις· μᾶλλον δὲ ἴσως ἑκουσίοις· αἱρετὰ γὰρ εἶναι τότε πράττομεν· τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως, κατὰ τὸν καιρόν ἐστι. καὶ τὸ ἑκούσιον δὲ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει δὲ, ἑκὼν· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν κινούντων τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν τοῖς τοιούτοις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστι· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή· ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ', ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ' αὑτὸ τοιούτων οὐδέν· δοκεῖ τοῖς πράξεσι δὲ τοῖς τοιούτοις ἐνίοτε καὶ ἐπαινεῖσθαι, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἐν δ' ἀνάπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἰσχρὸν ὑπομένειν, ὀλίγου ἄξιον δ' ἐπαινεῖται οὐδὲ τὰ γελοῖα· συγγνώμη δὲ,

μὴ δὲ, ὅταν διὰ τοιαῦτα πράττῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ καὶ τῶν ἀφορητοτέρων φύσει ὑφίστανται, καὶ μηδεὶς ἐν ὑπομονῇ· ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖα πάσχειν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποστάντα, παθόντα τὰ δεινότατα καὶ ἀθλιώτατα· οἷον τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκαῖα τοῦτον μηδυνάμενον. ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος ὑπομενητέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμένειν τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξῆς τὰ μὴ φαινόμενα, λυπηρὰ· τὰ δ' ἀναγκαζόμενα, καὶ ἀφ' ἡδονῆς ἔστιν καὶ λόγου γίγνεται αἰσχρὰ τοῦ ἀναγκαζόντος, ἢ μή. τὰ δὲ βίᾳ, φασίν βίαια· ἢ ἁπλῶς μὲν, οὐ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς ἐκτὸς ἦ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλεται· ἃ δὲ καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσια ἐστι, νῦν δὲ καὶ αἱρετὰ τοῦδε, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσια ἐστι· νῦν δὲ καὶ αἱρετὰ τοῦδε, ἑκούσια. μᾶλλον δὲ δόξειεν ἀκούσια· αἱ γὰρ πράξεις, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· τούτων δὲ, ἑκούσια. ποῖα δ' αἱρετέον ἀντὶ τίνων, οὐ ῥᾴδιον διορίσαι· πολλαὶ γὰρ διαφοραί εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· εἰ δὲ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα αἰ εἰσὶ βίαια· τούτοις γὰρ χάριν πάντες πράττουσι· καὶ οἱ μὴ βίᾳ, καὶ ἑκόντες, λυπηροῖς· οἱ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ, μετ' ἡδονῆς· γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν, εὐπόριστον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν μὴ καλῶν, ἑαυτὸν· τῶν δὲ αἰσχρῶν, τὰ ἡδέα. ἔοικε δὲ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιαζομένου.

Κεφάλαιον β.

Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, οὐχ ἑκούσιον μὲν ἔοικεν εἶναι· ἀκούσιον δὲ, τὸ λυπηρὸν καὶ ἐν μεταμελείᾳ· ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράττων ἔοικεν, μηδὲν δὲ διαφερόντως ἔχειν τῇ πράξει, ἑκὼν· οὐδὲ οὐ πέφυκεν, ὅγε μὴ ὑπεροχῇ· αὐτὸ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. τῷ δὲ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ, ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἴσως ἔστιν· ἐπεὶ ἔτερος, ἴσως οὐκ ἔστιν· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ἔοικε εἶναι. ἔτερος δὲ ἔοικε τὸ πράττειν· ὁ γὰρ μεθύων, οὐ ἐξαιρέμενος,

cùm ea quæ non debet, agit quispiam ob eiusmodi, quæ & humanam naturam excedunt, & à nullo sustinerentur, quædam autem fortasse sunt, ad quæ perpetranda nemo cogi, compellique potest: sed potius extrema quæque pati, ac mori conuenit. etenim ridicula ea sunt, quæ Euripidem Alcmæonem ad matrem interficiendum compulerunt. Sed difficile interdum est iudicare, quale pro quali eligendam, ac quid pro quo sustinendum sit: difficilius etiam in iis, quæ decreuerimus, persistere. vt plurimum enim quæ expectantur molesta: quæ verò cogunt, turpia sunt, vnde & laudes & vituperia iis contingere consueuerunt, qui vel fuerunt, vel non fuerunt, coacti. Qualia igitur esse violenta dicenda sunt? An simpliciter cùm & causa extrinsecus fuerit, & qui agit, nihil contulerit: quę verò licet per se inuita sint, nunc tamen & pro his eligenda fuerint, principiúmque in agente habuerint: ea per se inuita, nunc autem & pro his spontanea sunt: imò sunt spontaneis similia, actiones enim circa particularia fiunt: hæc autem spontanea sunt: quoniam igitur differentiæ multæ in particularibus existunt, qualia pro qualibus eligenda sint, definiri nõ facilè potest. Quòd si quispiam & iucunda & molesta esse violenta ideirco dixerit, quòd extrinsecus sint, & nos cogant: is efficiet, vt ea ratione omnia sibi esse violenta vnusquisque putet: quippe cum horum causa omnia omnes agant: alij violenter & inuiti ob molestum: alij ob iucundum cum voluptate. Sed ridiculum sanè est in extrema potius causam referre quàm in seipsum, quòd huiuscemodi rebus facile capiatur: & honesta sibi, turpia iucundis ascribere. Videtur autem violentum id esse, cuius principium extrinsecus est, nihilque ad id confert ille qui cogitur.

CAPVT II.

AT quod ob ignorationem fit, non spontaneum quidem omne est: sed inuitum id est, quòd vel dolorem vel pœnitentiam affert. qui enim cum ex ignoratione quipplam egerit, factum minimè ægre ferens sanè neque sponte egit, id quod ignorauit: neque inuitus, cùm non doleat. ex iis igitur, qui ex ignoratione agunt, quem fecit pœnitet, fecisse inuitus videtur: quem non pœnitet, quia tamen diuersus est, nõ spõte egisse dicatur, nã quia differt, melius est vt nomẽ quoq; propriũ habeat. Diuersũ quoq; est, ex ignoratione, & ignorãtũ agere: qui enim vel ebrius est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel iratus, non videtur ex ignoratione agere, sed ob aliud quippiam ex iis quæ dicta sunt: quippe cùm non sciens, sed ignorans agat. Vnusquisque igitur prauus quid agendum, à quibúsque abstinendum sit, ignorat: óbque huiusceemodi errorem iniusti, & omnino mali homines efficiuntur. Inuitus igitur dici debet, non si quis ignorat id quod conducit: non enim ignoratio, quæ in electione consistit, inuiti est causa, sed prauitatis: neque ea quæ est vniuersalis: quippe cùm ob eam homines vituperentur, sed ea, quæ circa particularia versatur, in quibus & circa quæ actio existit. In his enim & misericordia & venia locum habet: nam qui horum aliquid ignorat, is sanè inuitus agit. Melius autem fortasse est, vt hæc quænam, & quot sint, explicemus: considerandum igitur est, quis, & quid, & circa quid: aut in quo agat: interdum etiam quo, vt instrumento: & cuius causa, vt salutis: & quomodo, vt sensim aut vehementer. hæc enim omnia nisi insanus sit, nemo ignorat: sed neque ipsum agentem: quo pacto enim se ipsum ignorauerit quispiam: ignorare tamen id quod agit aliquis potest: exempli causa, cùm lapsos se dicendo esse inquiunt, aut ignorasse arcanum esse: vt Aeschylus mysteria: aut ostendere volentes emisisse, vt catapultam, existimare etiam aliquis filium esse hostem posse, vt Merope: & mucronatam hastam retusam esse: & lapidem esse pumicem, posset item quis salutis causa verberans ac feriens interficere, & monstrare volens, quemadmodum faciunt is qui summis manibus certant, percutere. Cum in omnibus igitur his, in quibus est actio, ignorantia contingat, fit, vt qui aliquid ex his ignorauerit, inuitus esse videatur, atque id in præcipuis maximè, præcipua autem esse ea videntur, in quibus ipsa actio est, & id cuius causa quippiam fit. Oportet tamen, vt actio hæc quæ ex tali ignoratione inuoluntariè facta esse dicitur, dolorem ac pœnitentiam afferat.

A οὐ δικαῖ δὲ ἄγνοιαν ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιπόβιον· ἐπεὶ οὐδὲ ἐ δὲ, ἀλλ' ἀγνοῶν ἀδικεῖ μὲν οὐδ' ὅστις ὁ μεγαθυμὸς δὲ ἀφεστῶν, καὶ ὧν δὲ ἀφεστῶν· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἀμαρτίαν, ἄδικος καὶ ὅλως κακὸς γίνεται. τὸ δὲ ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, ὅταν τις ἀγνοῇ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν προαιρέσει ἄγνοια, αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· οὐδ' ἡ καθόλου λεγομένη· διὰ γὰρ ταύτην· ἀλλ' ἡ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν, ἀκούσιος πρᾶττοιτο· οὐδ' οὐ χεῖρον διορίσαιμ' ἂν οὕτω, τίνα, καὶ πόσα ἐστὶ, τίς τε δρᾷ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἔνιοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ· καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας· καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφοδρά. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσειεν, εἰ μὴ μανιώδης· δῆλον δὲ, ὅτι οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτὸν γε; ὁ δὲ πράττων, ἀγνοεῖν ἂν φαίη τις· οἷον, λόγοις τάδε φασὶν ἐκπεσεῖν τινες· ἢ, ὡς εἰδέναι ὅτι ἀπόρρητα λεῖ, ἅπερ Αἰσχύλος τοῖς μυστικοῖς· ἢ διεξιὼν βουλόμενος φανῆναι, ὡς ἐν τῷ καταπέλτῃ. οἰηθεὶς δ' αὖ τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι ἄοπερ ἡ Μερόπη· καὶ ἱστορεῖσθαι τὸ λεπτογραμμὸν δόρυ· ἢ τὸν λίθον κίσσηριν εἶναι· καὶ ὅτι σωτηρίας ἕνεκα τινὰς ἀποκτείναι ἂν· καὶ διεξιὼν βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀναπαλαιόμενοι, πατάξειεν ἄν. ὁρῶν τοίνυν διὰ ταῦτα τὰς ἀγνοίας οὔσας, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοῶν, ἄκων δοκεῖ πεπρᾶχθαι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς εὐγενεστάτοις κυριότατα δ' εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις καὶ οὗ ἕνεκα. τῶν δὲ κατὰ τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίων λυπηρῶν καὶ μετανοητικῶν ἐστὶ πρᾶξις λυπηρὰ εἶναι, καὶ ἐν μετανοίᾳ.

B

C

D

E

F

Κεφάλαιον γ.

ΟΝΤΩΝ δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν διὰ βίαν καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἔοικε γὰρ ἑκάστῳ λεγομένῳ τὸ ἀκούσιον εἶναι τὸ διὰ θυμὸν, ἢ δι' ἐπιθυμίαν. φανερὸν μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τὴν ἄλλων ζώων ἀκουσίως πρᾶξιν, οὐδ' εἰ παῖδες ἐσμὲν, τῶν μετὰ θυμοῦ ἀκουσίως πράττομεν τὴν δ' ἐπιθυμίαν. ἔτι δ', ἢ μὴ βούλεται, τὸν τέλειον δεῖ φαίνεσθαι· οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, ἀναμνησθῆναι δὲ

A θυμοῦ· ἢ, τὰ καλὰ μὲν, ἀκούσια· τὰ δ' αἰσχρὰ, ἀκούσια; ἢ γελοῖον, ἑνὸς γε αἰτίου ὄντος; ἄτοπον δὲ ἴσως, τὸ ἀκούσιον φάναι, οὗ δεῖ ὀρέγεσθαι. δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι τοῖς τισι, καὶ ἐπιθυμεῖν πολλοῖς· οἷον ὑγιείας καὶ μαθήσεως. δικαῖον δὲ, τὰ μὴ ἀκούσια, λυπηρὰ εἶναι· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. ἔτι δὲ, τί διαφέρει τὰ ἀκούσια εἶναι τὰ κατ' ἐπιθυμίαν ἢ θυμὸν ἁμαρτάνειν; φευκτὰ μὲν γὰρ ἄμφω. δοκεῖ δὲ οὐχ ἥττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἄλογα πάθη. εἰ δὲ πρᾶξις τῶν ἀνθρώπου, ὅτι θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. ἄτοπον δὴ τὸ πάθος ἀκούσια ποιεῖν.

B

Κεφάλαιον δ.

ΔΙωρισμένων δὲ τοῦ τι ἑκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου, σκέψασθαι προαιρέσεως ἔοικεν διαλεκτικὸν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῆς πράξεως· ἡ προαίρεσις δὴ, ἑκούσιον μὲν φαίνεται· οὐ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ' ὅδε πλέον τὸ ἑκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἀκουσίου, καὶ παῖδες καὶ τὰ ἄλλα ζῶα κοινωνεῖ· προαίρεσιν δ', οὐκ αὐτὸ τὸ ἐξαίφνης, ἑκούσια μὲν λέγομεν· κοινὴ προαίρεσις δ' οὔ. εἰ δὲ λέγοιτο αὐτοῖς, ὅτι ἐπιθυμίας, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησις, ἢ τινα δόξαν, ὡς ἑκάστου ὄρους λέγειν· οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις καὶ τῷ ἀλόγῳ· ἐπιθυμεῖν δὴ, καὶ θυμοῦ. καὶ ὁ ἀκρατὴς, ἐπιθυμεῖ μὲν, προαίρεσιν δὲ προαιρούμενος δὴ, οὐ· ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν, προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμεῖ δὲ οὔ. καὶ προαίρεσις μὲν ἐπιθυμίᾳ ἐναντία ἐστὶν· ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμίᾳ οὔ· καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία, ἀδίδος καὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ', οὔτε λυπηρὸ, οὔθ' ἡδέος· θυμὸς δ' ἔτι, ἥδιστα τὸ κατὰ θυμὸν, καὶ κρὶ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε· κεφάλαιον σωίγγυς φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστ τῷ ἀδυνάτων· καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δόκοιν ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἔστ τῷ ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. καὶ ἡ μὲν βούλησις ἔστ καὶ περὶ τὰ μεθαμμὰ δ' αὐτῶν προαιρεῖται ἂν· οἷον, ὑποκριτὴν τινα γενέσθαι, ἢ ἀθλητὴν· προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδεὶς, ἀλλ' ἔστι εἶναι ἂν ἡδέως δ' αὐτοῖς. ἔτι δ', ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον· ἡ δὲ προαίρεσις, τῶν πρὸς τοῦτο· οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ

C

D

E

F

an honesta sponte, turpia inuiti agemus? An id ridiculum existimandum est, cùm vna causa vtrorumque sit? Absurdum fortasse etiam est, inuita ea esse dicere, quæ oportet appetere, oportet autem & ob aliqua irasci, & nonnulla appetere, vt sanitatem, & disciplinam, videntúrque ea quę inuita sunt, molesta: quæ ex cupiditate fiunt, iucunda esse. Præterea quid interest inter ea quæ ex ratione, aut ex ira peccamus, ad hoc vt inuiti fecisse videamur? fugienda enim ambo sunt: videntúrque irrationales affectus nihilominus humani esse: actionesque ipsius hominis ab ira, & cupiditate proficiscuntur: vt absurdum sit inuita hæc existimare.

CAPVT IIII.

CVm quid sit spontaneum, quidque inuitum definiuerimus: sequitur vt de electione iam disseramus: quippe quæ & virtuti maximè esse affinis, & magis quàm actiones mores ipsos iudicare videatur. Electio verò spontaneum quoddam esse apparet: non idem tamen prorsus est. spontaneum enim latius patet: nam & spontaneum cum pueris & reliquis animalibus commune est, electio minimè: & quæ de improuiso fiunt, spontanea sunt, non autem ex electione. Qui verò eam vel cupiditatem, vel iram, vel voluntatem, vel opinionem quandam esse affirmant, non rectè dicere videntur: electio enim non est communis nobis cum brutis, sed cupiditas & ira, est. Et incontinens cum cupiditate quidem agit, non tamen cum electione: continens contrà cum electione, & non cum cupiditate. Adde quòd electioni cupiditas aduersatur: cupiditas autem cupiditati minimè. Cupiditas præterea iucundi & molesti est: electio neque iucundi, neque molesti. Sed ira quoque esse multo minus videtur: minimè enim quæ ex ira fiunt, ex electione facta esse existimantur. At verò neque voluntas vllo modo est: licet proxima ei esse videatur. electio si quidé eorũ minimè est, quæ fieri non possunt: quæ siquis diceret se eligere, stolidus esse videretur: voluntas verò est, vt immortalitatis: volũtas præterea est eorũ etiam, quæ nullo modo ab eo qui vult, agi queunt: vt histrionem aliquẽ, aut athletã victorem euadere. cuiusmodi sanè nihil quispiam eligit, sed ex solummodo quæ ex sese fieri posse existimauerit. voluntas præterea finis magis est: electio verò eorum, quæ ad finem spectãt. vt, sani esse volumus: eligimus verò ea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quibus sani esse valeamus. fœlices quo-
que esse volumus, atque ita dicimus: dice-
re verò eligimus fœlices esse, minimè con
uenit, omnino enim in iis esse electio vide-
tur, quæ in nostra potestate sita sunt. Verũ
neque opinio est. opinio enim circa o-
mnia versatur, nec minus circa æterna, &
quæ fieri nequeant, quàm quæ in nostra
sita sunt potestate. adde quòd vero & fal-
so, non bono & malo distinguitur: at ele-
ctio his magis. In vniuersum verò esse i-
dem cum opinione electionem fortasse
neque diceret quispiam: sed ne cum ali-
qua quidem in particulari, bona etenim
aut mala eligendo qualitate quadam affe-
cti sumus: opinando autem minimè. Et e-
ligimus capere aliquid, aut fugere, aut e-
iusmodi quippiã: opinamur verò quid sit
aliquid, aut cui, aut quomodo cõferat, sed
accipere vel fugere non admodum opina
mur. & electio quidem laudatur, eò quòd
eius est, cuius esse magis oportet, aut quòd
recta est: opinio, quia est vera. Quæ item
maximè scimus esse bona, eligimus: quæ
non admodum scimus, ea opinamur. vi-
dentúrque non iidem optima & eligere
& opinari: sed nonnulli sunt, qui melius
opinantur, ob vitium tamen ea quæ non
decet, eligere consueuerunt. Antece-
dat autem an sequatur electionem opi-
nio, nihil interest: non enim id nunc con-
sideramus: sed an idem cum opinione ali-
qua electio sit. Quid igitur aut quale est
electio, quando nihil eorum est quæ dicta
sunt? spontaneum sanè esse quoddam vi-
detur. non omne tamen spontaneum eli-
gibile est: sed id scilicet, quod est præcon-
sultatum: quippe cum electio seu proposi-
tum cum ratione, ac cogitatione existat: id
quod significare nomen etiam ipsum vi-
detur, quasi id quod eligitur seu proponi-
tur, ex aliis legatur, ponatúrve ante alia.

CAPVT V.

VEtum consultántne de omnibus ho-
mines, quodlibéque est cõsultabile:
an de quibusdam non est consultatio?
Sed fortasse consultabile id dicendum
est, de quo mentis compos vir, non qui-
uis vel stolidus vel insanus consulta ret.
De æternis autem nemo consultat: vt de
mundo, aut diametro & latere, quòd nul-
la inter se equabilitate conueniant: ne-
que de iis quæ in motu quidem sunt, sed
sempe tamen circa eadem versantur, sine
necessitate, siue natura, siue aliqua alia de
causa: vt de solstitiis, atque ortibus: neque
de iis quæ alias aliter euenunt: vt de
siccitatibus, & imbribus: neque item de iis quæ fortuna contingunt: vt de thesauri
inuen-

A δι' ἐν ὑγιαινόμεθα· καὶ ὀνομάζομεν βουλόμεθα μὲν, καὶ φαμὲν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν, οὐχ ἁρμόζει. δόξειε γὰρ εἶναι ἡ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. οὐδὲ δὴ δόξα ἐστὶν. ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα τὰ καὶ οὐδὲν ἧττον περὶ τὰ ἀΐδια καὶ τὰ ἀδύνατα, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν· καὶ τὰ ψευδῆ καὶ ἀλληθῆ διαιρεῖται, οὐ τῇ κακῷ καὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαίρεσις τούτοις μᾶλλον. δόξειε δὴ οὐδὲ

B δόξα τοιοῦτον, ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδείς. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ τὰ προαιρεῖσθαι τοιαῦτ' ἢ τοιαῦτα κακὰ, ποιεῖ τινὰς ἴσως· τῷ δὲ δοξάζειν οὐκ ἐν τοῖς προαιρούμεθα ἐν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἢ τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ, τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν, οὐ πάνυ δοξάζομεν. καὶ ἐν μὲν τῇ προαιρέσει ἐπαινοῦσι, τῷ τῆς οὗ δεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ ὀρθῶς· ἢ

C δὲ δόξα, τῷ ἀληθῶς. καὶ προαιρούμεθα μὲν, ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ, ἃ οὐ πάνυ ἴσμεν. δοκοῦσι τε οὐκ εἰ αὐτὸ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν· ἀλλ' ἔνιοι, δοξάζειν μὲν ἄμεινον· διὰ κακίαν δὲ, αἱρεῖσθαι οὐχ ἃ δεῖ. εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως, ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοπούμεν· ἀλλ' εἰ ταὐτόν ἐστι δόξα τινί. τί οὖν ἐστὶν ἢ ποῖόν τι ἐστιν, ἐπειδὴ τῷ εἰρημένῳ οὐδὲν ἔοικεν, ἰκανὸν μὲν δὴ φαίνεται τὸ ἑκούσιον, οὐ πᾶν προαιρετόν. ἀλλ' ἔοικε γε τὸ προβουλευόμενον· ἡ γὰρ προαίρεσις, μετὰ λόγου καὶ διανοίας. ὀνομαζόμενον δὲ ἔοικε καὶ τοιοῦτον, ὡς ἐν πρὸ ἑτέρων αἱρετόν.

Κεφάλαιον ε.

E Βουλεύονται δὲ πότερον περὶ πάντων, καὶ παῦ βουλευτὸν ἐστιν, ἢ οὐκ ἐνίοις ἂν ἴσως βουλή; λοιπὸν δὲ ἴσως βουλευτὸν, οὐχ ὑπὸ τοῦ τυχόντος, ἢ μαινόμενος· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ νοῦν ἔχοντος. περὶ δὲ τῶν ἀΐδιον, οὐδεὶς βουλεύεται· οἷον περὶ τὸν κόσμον, ἢ τὸν διαμέτρου καὶ τὸν πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετρος· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διὰ τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον ἀυχμῶν καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον θησαυρῶ

βρίσκουσι· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πάντων οἷον, τίνες ἂν Σκύθαις ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδεὶς Λακεδαιμονίοις βουλεύεται· οὐ γὰρ ἡγοῦνται ἂν τούτων δι' ἡμῶν οὐδὲν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πραττομένων· τούτων δὲ καὶ ἐστὶ λοιπά. ἅπαν γὰρ δοκοῦσι εἶναι, φύσει, καὶ ἀνάγκῃ, καὶ τύχῃ· ἔτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου. τῷ δὲ ἀνθρώπῳ ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὐτοῦ πρακτῶν. καὶ περὶ μὲν τῶν ἀκριβῶν καὶ αὐτάρκων τῷ ἐπιστήμῃ, οὐκ ἔστι βουλή· οἷον, περὶ γραμμάτων· οὐ γὰρ διστάζομεν, πῶς γραπτέον· ἀλλ' ἔστι γίνεται δι' ἡμῶν, μὲν ἀσταθμήτως δὲ ἀεὶ, περὶ τούτων βουλευόμεθα· οἷον, περὶ τῆς ἰατρικῆς, καὶ περὶ χρηματιστικῆς, καὶ περὶ τῆς κυβερνητικῆς μᾶλλον ἢ γυμναστικῆς, ὅτι ἧττον διωρίσθαι· καὶ ἔτι περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως μᾶλλον δὲ, καὶ περὶ τῶν τέχνας ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διστάζομεν. τὸ βουλεύεσθαι δὲ ἐν τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπου, ἀόριστοι δὲ ἐν τοῖς ὑπὸ πολλῶν, καὶ ἐν οἷς ἀδήλοις· συμβούλοις δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἱκανοῖς διαγνῶναι. βουλευόμεθα δὲ, οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη· οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει· οὔτε ῥήτωρ, εἰ πείσει· οὔτε πολιτικὸς, εἰ εὐνομίαν ποιήσει· οὐδὲ περὶ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται, σκοποῦσι· καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένων γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾴστα καὶ κάλλιστα θεωροῦσι· δι' ἑνὸς δὲ θεωρουμένου, πῶς διὰ τούτου ἔσται· κἀκείνου διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσι ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστι, ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. φαίνεται δὲ, ἢ μὲν ζήτησις, εἰ πᾶσα ἦν βούλευσις, οὖσα ἐπιμονή· ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα, ζήτησις· καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον ἦν ἐν τῇ γενέσει. κἂν μὲν ἀδύνατον ἐντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον, εἰ χρημάτων δεῖ, πιθανὸν δὲ μὴ οἷόν τε παρεσκευάσαι. ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνωνται, ἐγχειροῦσι πρᾶττειν.

quæ fieri nequeat, inciderint, desistunt: vt si pecunia opus sit eamque ex-
peditio nullo modo appareat: si verò fieri posse res videatur. eam aggrediuntur.

A inuentione. Sed neque de humanis omni-
bus consultamus: verbi causa quomodo
Scythæ optimè administrare temp. pos-
sint, nullus ex Lacedæmoniis consultat:
nihil enim ex his eiusmodi est, vt agi per
nos ipsos valeat. Consultamus autem de
agendis rebus, atque iis quæ in nostra sitæ
sunt potestate: hæc enim restant: quippe
cùm causæ nullæ aliæ esse videantur,
quàm natura, & necessitas & fortuna: mens
B præterea, atque omne id quod per homi-
nem agit: vnusquisque autem de iis, quæ
per ipsum agi possunt, consultet. At circa
quidem exquisitas ac certas scientias, eíque
que quæ ex se se sibi sufficiunt, nulla con-
sultatio est: vt de literis: nõ enim dubitamus, quomodo scribendum sit. Sed de iis,
quæcunque per nos fiunt, neque semper
eodem modo euenunt, consultamus, vt
de iis quæ ad medicam artem spectant, &
C pecuniariam: atque eò magis in guber-
nandi arte deliberamus, quàm exercita-
toria, quanto minus exactis, atque exqui-
sitis rationibus constat, ac simili modo de
reliquis. Magis etiam in artibus quàm in
scientiis consultatio est: eò quod in ipsis
magis ambigere consueuimus. Consul-
tatio autem de illis est, quæ vt plurimum
quidem fiunt: incerta tamen sunt: quo-
modo euadant: & in quibus indeterminatio existit. Ad magnas verò res consul-
D tores etiam adhibere consueuimus, nobis
ipsis diffidentes, quasi sufficere ad discer-
nendum soli nequeamus. Ac consulta-
mus quidem non de finibus, sed de iis quę
ad finem tendunt. nam neque medicus
an sanare: neq. orator an persuadere: ne-
que ciuilis an bene legibus institutam
rem publicam reddere debeat: neque ex aliis quis-
piam de fine consulat. sed omnes, cùm fi-
E nem quendam statuerint, quo modo ac
per quæ euenire is possit deliberant: si quis
per plura fieri posse videatur, per quód-
nam facillime atque optimè fieri queat,
considerat. si per vnum, quo modo per id
effici rectè valeat: & illud item per quid,
atque id tantisper, donec ad primam cau-
sam deuenerint: id quod in inuentio-
ne extremum est. Qui enim consultat,
F quærere videtur & resoluere prædicto
modo, quemadmodum designationem. Non
quælibet autem quæstio consultatio est,
vt mathematicæ: sed quælibet tamen
consultatio inquisitio est. & quod extre-
mum est in resolutione, in generatione es-
se primum videtur. atque hi cum in rem

fieri autem posse ea dicuntur, quæ per nos fieri possunt: nam quæ per amicos fiunt, per nos quodámodo fieri videntur: quippe cùm principium in nobis sit. Quæruntur autem interdum instrumenta, interdum vsus ipsorum, simili modo quoque in reliquis, interdum per quod, interdú quo pacto, aut per quid quippiá fieri debeat. Videtur autē, quemadmodum dictum est, homo esse actionum principium: consultatio verò de iis esse, quæ ab ipso homine agi queunt: actiones autem aliorum causa fiunt. non est igitur consultabilis finis: sed ea in consultationem veniunt, quæ ad finem ipsum spectant: neque hæc tamen particularia vt, an panis hoc sit, vel subigatur, vel qualitate affectus sit, vt oportet: ad sensum enim hæc pertinent. nam si semper consultaret quispiam, infinitè progrederetur. Consultabile autem & eligibile idem est: nisi quòd eligibile definitum iam est: quippe cùm nihil aliud sit, quàm id quod ex deliberatione antè positum fuerit. desinit enim vnusquisque tunc inquirere quomodo sibi agendum sit, cùm in se ipsum principium reduxerit, in eámque sui partem, quæ principatum obtinet: ea enim est quæ eligit. Hoc autem ex antiquis etiam rebus publicis manifestum est, quas Homerus imitabatur. nam reges ea, quæ elegerant, ad populum referebant. Cùm igitur eligibile nihil aliud sit quàm consultabile, appetibile eorum quæ in nobis sunt: & electio quoque eorum quæ in nobis sunt consultatiua appetitio erit. simul enim atque consultauimus, iudicamus: atque inde secundum consultationem appetimus. Circa quæ igitur versetur electio, quódque eorum sit, quæ ad fines tendunt, figura dictum iam sit.

CAPVT VI.

VOluntatem verò finis ipsius esse, dictum iam est: quæ sanè nonnullis videtur boni ipsius esse, nonnullis apparentis boni. sed euenit, vt & illis qui bonum esse voluntate appetibile asserunt: id quod vult is, qui non rectè eligit, non sit voluntate appetibile: nam si est voluntate appetibile, erit continuo etiam bonum: at malum fortè est: & illis qui bonũ apparens voluntate appetibile esse inquiunt, nihil sit natura voluntate appetibile: sed quod vnicuique ita visum fuerit, at aliud aliis videtur: & aliquando etiam si ita inciderit, contraria apparent. Quòd si hæc non placent, nunquid dicendum, simpliciter quidem ac reuera voluntate appetibile esse id quod est bonum: vnicuique verò id, quod videtur vnicuique: ac probo, quidem, quod reuera etiam est, videri improbo, quodcunque inciderit. quemadmodum etiam in corporibus euenit: bene

A λωα τὰ δὲ, ἃ δι' ἡμῶν γίνεται αὐ· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων, δι' ἡμῶν πως, οἴεται· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐσόμενα. ζητεῖται δὲ, ὅτι ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀρχαῖα· ἐπὶ δὲ, ἃ χρῆται ἀναγκαῖα δι' καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, ὅτι ἐφ', εἰ οὗ ἕνεκα δι', πῶς, ἢ διὰ τίνων ἔοικε δὲ, καθάπερ εἴρηται, αἱρετὸν δεῖ αὐτὰ καθ' αὑτὰ πράττειν· ἢ δὲ βουλή, περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων ἐστὶ δὲ πράξεις, ἃ λοιπὰ ἐστὶν ἃ δοκεῖ βουλευτὰ τὰ τέλη τίθεμεν, ἢ πεποίηται, ἃς δεῖ. φαίνονται γὰρ τοῦτο, εἰ δὲ μὴ βουλεύοιτο, εἰς ἄπειρον ἄξει. βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτὸ πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκρίνεται, προαιρετὸν δεῖ πεποίηται γὰρ ἕκαστος ζητήσας, πῶς πράξει, τείνει εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, καὶ αὐτὸ εἰ τὸ ἡγούμενον· τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, αἷς Ὅμηρος ἐμιμεῖτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς, ἃ προσέλεγον, ἀνήγγελλον τοῖς δήμοις· ὅντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ, βουλευτὸν, ὀρεκτὸν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις αὖ ἐστὶ βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι γὰρ κρίνοντες ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βουλεύσιν. καὶ ἀρχὴ οὖσα προαίρεσις αὐτὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ ὀρεκτὸν τοῦτο δὲ τὸ τέλος.

Κεφάλαιον ε.

ΗΔὲ βούλησις, ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστὶν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν, τἀγαθοῦ εἶναι· τοῖς δὲ, τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀγαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν ὃ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς φρονῶν· εἰ γὰρ ἔσται βουλητὸν, καὶ ἀγαθὸν· εἰ δὲ, εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀγαθὸν, τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύσει βουλητὸν, ἀλλ' ἐκάστῳ τὸ δοκοῦν. ἄλλο δ' ἄλλῳ φαίνεται καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, πάντα· εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὴ ἀρέσκει, ἀφ' φαίνοι, ἁπλῶς οὐ, καὶ κατ' ἀλήθειαν, βουλητὸν εἶναι τἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαινόμενον· τῷ μὲν εὖ πεφυκότι, τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι· τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ σώματος,

τοῖς μὲν ὑγιαίνουσι, ὑγιεινὰ ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα· τοῖς δ' ἐν νόσοις, ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκὺ, καὶ θερμὸ, καὶ βαρὺ, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἑκάστοις τἀληθὲς αὐτῷ φαίνεται· καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν, ἴδια ἐστὶ καὶ καλὰ καὶ ἡδέα· καὶ διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ τἀληθὲς ἐν ἑκάστοις ἰδεῖν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον ὢν αὐτῶν· τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν οὖσα γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. ἀγνοοῦσι οὖν τὸ ἡδὺ, ὡς ἀγαθὸν· τὸν δὲ λυπηρὸν, ὡς κακὸν, φεύγουσι.

Κεφάλαιον ζ.

ΟΝτος δὴ, βουλητὸν μὲν, τὸ τέλος· βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν, τῶν πρὸς τὸ τέλος, ἃ πρᾶξις ταῦτα πράξεις, καὶ προαιρετὸν εἶναι αὐ, καὶ ἐκείνοις· ἃ δὲ τῶν ἀρετῶν εἰσὶν ἔργα, πρᾶξις ταῦτα· ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ καθ' αὑτὸ εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται καὶ τὸ μὴ πράττειν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν. καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν τὸ τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν· τοῦτο δὴ λοιπὸν, τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι· ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ἐπιεικέσι καὶ φαύλοις εἶναι· τὸ δὲ λέγειν ὡς

Οὐδὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων μάκαρ, ἔοικε, τὸ μὲν ψευδὲς τὸ δ' ἀληθὲς μακάριος· εἴπερ γὰρ οὐδὶς ἄκων· ἡ δὲ μοχθηρία, ἑκούσιον· ἃ τοῖς λεγομένοις ἀμφισβητοῦσι, καὶ τὸν ἄθρωπον εὐ φαῦλον ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲ ἐπιτρέπει τὸν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων· εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἐγχωρεῖν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν πάσας τὰς ἐφ' ἡμῖν, ὧν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐταὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἑκούσια. τοιούτοις δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑφ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· καλάζουσι γὰρ καὶ τιμωρουμένους τοὺς ἀδικοῦντας μοχθηρὰ, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ, δι' ἄγνοιαν, ἃ μὴ αὐτοὶ αἴτιοι, τοῦ δὴ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσι· ὡς τοὺς μὲν πρὸς τὸ

bene enim affectis salubria ea sunt, quæ re vera sunt eiusmodi: morbo correptis diuersa. simili modo amara, & dulcia, & calida, & grauia, & id genus reliqua. singula enim probus vir rectè iudicat: & in singulis verum ipsi apparet. In vnoquoque enim habitu propria quædam & honesta & iucunda sunt. & in singulis plurimum fortasse probus vir in dignoscendo eo quod verum est, differt: quippe qui tanquam regula ac mensura ipsorum sit: plerisque autem è vulgo hominis deceptio surrepere ob voluptatem videtur: quibus scilicet voluptas, licet non sit, bonum tamen apparet. eligunt enim iucunditatem quasi bonum, dolorem quasi malum fugiunt.

CAPVT VII.

CVm igitur voluntate appetibilis finis sit, consultabilia autem & eligibilia ea quæ ad finem spectant: actiones quæ circa hæc fiunt, & ex electione, & spontaneæ etiam proculdubio sunt. ac virtutum operationes circa hæc versantur: efficitur igitur, vt virtus quoque in nobis & similiter vitium sit. In quibus enim in nostra potestate situm est agere: situm est etiam non agere: & in quibus non agere, simili modo etiam agere. quapropter si agere cùm honestum sit, in nostra est potestate, non agere quoque cùm turpe sit, in nobis erit collocatum. si item non agere, cùm honestum sit, in nobis est, agere quoque cùm turpe sit, erit nostræ facultatis. Quod si honesta agere & turpia, & simili modo non agere in nostra est potestate: id autem erat, vt boni & mali simus: in nostra potestate quoque erit, vt & frugi simus, & nequam. Nam dicere neminem neque sponte improbum, neque inuitum beatum esse, alterum falsum esse, alterum verum videtur: quippe cùm beatus nemo inuitus euadat: improbitas verò spontanea sit. Alioqui iis quæ nunc dicta sunt, repugnandum est: dicendúmque hominem principium minimè esse, neque actionum sicut filiorum esse generatorem. Quòd si hæc videntur, neque in alia principia referre actiones nostras possumus, quàm in ea quæ in nobis sunt: quorum principia in nobis sunt etiam ipsa in nobis esse, & spontanea necesse est. His attestari & priuatim singuli, & ipsi legumlatores videntur: qui eos, qui mala perpetrant, castigant ac puniunt, si tamen neque vi coacti ea egerint, neque ea ignoratione, cuius ipsi sibi causam non exhibuerint: eos autem qui honesta agunt honoribus prosequuntur: vt & hos incitent.

& illos prohibent. Atqui ad ea, quæ neque spontanea sunt, neq. sunt in nobis, agenda hortantur nemo: quippe cùm nihil antiquiùs sit, vt persuasi simus aut calefieri, aut dolere, aut esurire, aut quoduis aliud eiusmodi: nihilo enim minus ea patiemur. Nam ob ignorationem etiã puniunt, si sibi ipse ignorationis causa quispiam fuisse videatur. Vnde ebrilis duplices pœnæ institutæ sunt. in ipso enim qui inebriatur principium est: cùm sui quisq. in eo dominus sit, vt non inebrietur: id quod ignorationis est causa. Eos quoq. puniunt, qui aliquid eorũ ignorant, quæ ad leges pertinent: quæ quidem & sciri debeant, & difficilia non sint. Simili modo etiam in aliis, quæcunque ignorare per negligentiam videntur, eò quòd in ipsis sit non ignorare: quippe qui adhibendæ diligentiæ domini sint, ac potestatem habeant. Sed fortasse eiusmodi aliquis est, vt diligentiam non adhibeat. at vt eiusmodi sint homines, atque & iniusti & intemperantes euadant, ipsi in causa sunt: dum & dissolutè ac temerè viuunt, & maleficia perpetrant, & in compotationibus, talibúsque aliis libidinibus ætatem degunt. operationes enim, quæ circa singula sunt, tales homines reddunt. atque hoc ex iis esse manifestum potest, qui ad quodlibet certamen, aut actionem sese exercent id enim operari assiduè solent. ignorare igitur ex operationibus circa singula habitus existere valde stupidi hominis est. Absurdum præterea est, & eũ qui iniustè agit, iniustũ esse nolle: & eum qui intemperanter, intemperantem. sed siquis non ignorans ea agit, ex quibus iniustus efficitur: sponte iniustus est, non tamen si voluerit, iniustus esse desinet, & iniustus erit. Nam neque qui ægrotat, sanus efficitur: licet, si ita contigerit, sponte ægrotet, tum intemperanter viuendo, tum medicorum præceptis non obtemperando: verùm tunc quidem licebat ei non ægrotare: vbi tamen semel neglexit, non amplius licet. Quemadmodum neque qui lapidem proiecit, resumere eum amplius potest, quamuis in eo emittendi ac proiiciendi facultas fuerit: principium enim in ipso erat: eodem modo quoque & iniusto & intemperanti à principio licebat non esse eiusmodi: vnde sponte eiusmodi sunt: vbi verò semel tales euaserunt, non amplius non esse tales eis licet. Sed neque animi solùm vitia spontanea sunt, verum corporis etiam in nonnullis, quos scilicet increpare consueuimus. qui enim natura deformes sunt, eos reprehendi nemo: sed illos qui per otium & negligentiam tales euaserunt: simili modo si torpitudo vel ex infirmitate, vel ex membri alicuius mutilatione contigerit, nullus enim ei, qui vel natura, vel ex morbo, vel ex vulnere factus sit cæcus, cæcitatem exprobrabit, sed miserebitur potius: at eum obiurgant omnes, qui ex temulentia, vel alia quapiam intemperantia excæcatus fuerit. atque ita fit, vt vitia corporis, quæ in nostra potestate sunt, vituperentur: quę non sunt, minimè. quòd si ita est, in aliis quoque vitia, quæ reprehenduntur, in nostra erunt potestate. Quòd si quis dixerit: omnes id appetunt, quod bonum esse ipsis videtur: visionis autem dominium habet nemo: sed talis vnicuique finis apparet, qualis quisque est. Verum si vnusquisque habituum sibi quodammodo in causa est, visionis quoque quodammodo erit: sin autem nemo sibi est in causa, vt mala faciat, sed ex ignoratione finis ea agit, ex isque summum bonum consequuturum existimat: appetitio verò finis minimè spontanea est, sed oportet vt vnusquisque idoneus natus sit, habeátque quasi visum, quo rectè valeat discernere, & id quod verè bonum est eligere: sique is est bono ingenio prædituS, cui bona hęc naturæ affectio insita est: quòd enim maximum est, & pulcherrimum, quódque ab alio accipere aut discere nullo modo licet, id quale natura est, tale ipse habebit: atque ita quidem bene & rectè natura esse affectum ipsa erit perfecta ac vera naturæ habilitas atque aptitudo. Si inquam hæc vera sunt, cur magis virtus quàm vitium sponte acquitatur, non video, vtrinque enim tam bono, quàm malo simili modo finis vel natura vel quomodocunque & apparet, & statuitur: ad quem postea exterta referentes quomodocunque agunt, fide igitur finis non natura vnicuique apparet, qualiscunque is sit, sed aliquid etiam apud ipsum est: siue naturalis quidem finis est, quia tamen reliqua probus vir sponte agit, virtus spontanea est: nihilominus vitium quoque spontaneum sit, necesse est. nam similiter quoque malo in actionibus inest facultas, vt ex sese agat: etiam si in fine non sit. Si ergo quemadmodum dicitur, spontaneæ sunt virtutes: habituum enim coauctores quodammodo nos sumus, ex eóque quòd sumus qualitate quadam affecti talem etiam finem statuimus, ipsa etiam spontanea erunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT VIII.

AC communiter quidem de virtutib. à nobis dictum est: genúsque ipsarum figura quadam, id est, ipsas mediocritates esse, atque habitus: à quibus item fiant: ad ipsásque agendas idoneos esse homines secundum ipsas: in nobísque etiam eas esse, & spontaneas: atque ita demum, vt recta ratio præscripserit. Non simili autem modo actiones spontaneæ sunt, atque habitus. actionum enim à principio vsque ad finem domini sumus, cùm singula quęque cognoscamus: at habituum principij tantum facultas in nobis est: singulorum autem additio nó nota: quemadmodum in ægrotationibus. quoniam tamen in nostra erat potestate vel ita, vel non ita vti: etiam habitus ipsi spontanei sunt.

CAPVT IX.

SEd iam repetita oratione, de singulis virtutibus, quænam sint, & quales, & quo modo disseramus: ita enim fiet, vt etiam quot sint, facilè constet. Ac primùm dicamus de fortitudine quam quidem esse mediocritatem quæ circa timores fiduciásque versetur, superius dictum iam est. Timemus autem ea scilicet quæ terribilia sunt: ea verò sunt, vt simpliciter dicamus, mala: vnde etiam timorem expectationem mali esse definiunt. ac timemus quidem mala omnia: vt infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem, amicorum mortem. Non circa omnia tamen esse vir fortis videtur: quippe cùm nonnulla omnino timere debeamus, quę & timere honestum & non timere turpe est: vt, infamiam. qui enim eam timet, modestus ac verecundus: qui non timet, impudens est. à nonnullis tamen per translationem fortis appellatur: cùm simile quid cum forti viro etiam ipse habeat. nam etiam fortis intrepidus quidam est, timoréque vacuus. Paupertatem autem fortasse timere non licet, neque morbũ, neque omnino quippiam, quod neque à vitio proficiscatur, neque per nos ipsos fiat. Sed neque qui in his est intrepidus, fortis est: sed ex similitudine tamen fortis dicitur. nonnulli siquidem sunt, qui licet in bellicis periculis sint timidi: liberales tamen sunt, & in abijciendis pecuniis fidenter se gerunt. Neq. præterea si quis filiorum aut vxoris cõtumeliam, aut inuidiam, aut tale quippiam timet: is timidus est: neque fortis, si flagris cædendus confidit. Circa qualia igitur terribilia fortis versatur? An circa maxima? nemo enim toleraptior malorum est. mors autem maximè omnium rerum est horribilis: quippe cùm terminus sit: nihilque amplius homini mortuo neque bonum, neque

Κεφάλαιον η.

ΚΟινῇ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν τό, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων, πρακτικαὶ καὶ καθ' αὑτάς· καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τῶν ἕξεων δὲ, τῆς ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δὲ, ἡ πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀρρωστιῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν, οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, διὰ τοῦτο ἑκούσιοι.

Κεφάλαιον θ.

ΑΝαλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσὶ, καὶ περὶ ποῖα, καὶ πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσί· καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρείας. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάρρη, ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. φοβούμεθα δὲ, δῆλον ὅτι τὰ φοβερά· ταῦτα δ' ἐστὶν ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὸν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. φοβούμεθα μὲν οὖν πάντα τὰ κακά, οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ καὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καλὸν, τὸ δὲ μὴ, αἰσχρόν, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος, ἐπιεικὴς, καὶ αἰδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. λέγεται δ' ὑπό τινων ἀνδρεῖος κατὰ μεταφοράν· ἔχει γάρ τι ὅμοιον τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρεῖος. πενίαν δ' ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὅλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας μηδὲ δι' αὑτόν. ἀλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ' ὁμοιότητα. ἔνιοι γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες, ἐλευθέριοί εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἤ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστιν· οὐδ' εἰ θαρρεῖ, μέλλων μαστιγοῦσθαι, ἀνδρεῖος. περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐδεὶς γὰρ ὑπομενετικώτερος τῶν δεινῶν. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γὰρ, καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν,

οὔτε κακὸν εἶναι. δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον, εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. ὁμόλογοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. κυρίως δὴ λέγοιτ' ἂν ἀνδρεῖος, ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεής, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα. τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ, καὶ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος. οὐχ οὕτω δὲ ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ, εὐέλπιδές εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν. ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται, ἐν οἷς ἐστὶν ἀλκὴ, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐδέτερον ὑπάρχει.

Κεφάλαιον ι.

ΤΟ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό. λέγομεν δέ τι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. τοῦτο μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι· τὰ δὲ κατ' ἄνθρωπον, διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαρραλέα. ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος, ὡς ἄνθρωπος. φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς δεῖ δὲ, καὶ ὡς ὁ λόγος ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον ταῦτα φοβεῖσθαι, καὶ ἔτι, τὰ μὴ φοβερὰ, ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. γίνεται δὲ τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ μὲν, ὅτι οὐ δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὡς δεῖ· ἡ δὲ, ὅτι οὐχ ὅτε, ἤ τι τῶν τοιούτων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαρραλέα. ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα, ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαρρῶν, ἀνδρεῖος· κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρεῖος. τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν. καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ, ἡ ἀνδρεία, καλόν. τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. καλοῦ δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. τῶν δὲ ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλά ἐστιν ἀνώνυμα· εἴη

malum esse videatur. Sed neque circa mortem quamlibet versari fortis videtur: vt si in mari, vel morbo contigerit. Circa qualem igitur versabitur? An circa eam, quæ in pulcherrimis rebus contingit: cuiusmodi sunt, quæ in bello oppetuntur, in maximo scilicet, & pulcherrimo periculo? His consentiunt etiam honores, qui & à ciuitatibus, & à regibus instituti sunt. Ille itaque propriè vir fortis dicetur, qui circa præclaram mortem impauidus fuerit, circáque ea quæ mortem afferunt, cùm proxima sunt. eiusmodi autem maximè sunt, quæ in bello occurrere consueuerunt: Veruntamen & in mari & in morbis vir fortis impauidus est: non ita tamen, vt maritimi homines: hi enim desperata salute sua, ægrè eiusmodi genus mortis ferunt: illi bona spe ob nauigandi peritiam freti sunt. Fortes præterea in iis viriliter se gerunt, in quibus vires spectantur, aut præclarum est mori: quorum neutrum in talibus generibus necis existit.

CAPVT X.

ID autem quod terrorem incutit, non omnibus est idem: dicimúsque aliquid supra hominem esse: quod quidem vnicuique sanæ mentis homini terribile est. at quæ hominem non excedunt, magnitudine differunt, & eo quòd magis vel minus efficiuntur. simili modo ea quæ fiduciam nobis afferunt.

Fortis autem vir, vt homo erit interritus: timebit tamen etiam ipse huiusmodi mala, sed vt oportet tamen, & vt ratio præscribit, honestatis causa sustinebit, ac feret: quippe cùm hic finis virtutis sit. efficitur autem vt magis & minus hæc timeamus: item vt ea quæ non sunt terribilia, quasi terribilia sint, timeamus. Peccatáque committuntur, aliud, cùm timemus ea quæ non oportet, aliud, cùm non sicut oportet, aliud, cùm nõ oportet, vel aliquid eiusmodi. similiter quoque circa ea quæ fiduciam afferunt. Qui igitur ea quę oportet, & cuius causa oportet, & vt oportet, sustinet, ac timet, & simili modo etiam confidit, fortis est: quippe cùm pro dignitate & sicut ratio præscribit, fortis vir & patiatur, & agat. Finis autem vniuscuiusque operationis est, qui secundum habitum existit: at viro forti fortitudo ipsa honesta res est: talis igitur erit etiam finis: quippe cùm fine singula definiantur: honestatísque causa fortis vir sustineat, atque agat ea quæ ex ipsa fortitudine sunt. Ex illis verò qui exuperant, qui intrepiditate excedit, nomine vacat: multa. n. huiusmodi nominibus vacare superius à nobis dictum est: posset tamen esse insanus quidam

Universidad de Deusto
Biblioteca

atque indolei, siquidem neque terræ motus nèque vndationes timeat: id quod Celtas facere dicunt. At qui efiduendo in terribilibus rebus excellit, audax est: qui quidem audax & arrogans esse, & fortitudinis affectator videtur, sicut enim ille cit ea formidabiles rés se gerit, ita hic ipse videri vult: in quibusque potest, illum imitatur. vnde efficitur, vt plerique ex ipsis timidi audaces fiant: in his enim audaciter se gerentes formidolosa non sustinent. Qui autem timendo excedit, is est ignauissimus & quæ non oportet, & sicut non oportet, timet: & reliqua ei iusmodi omnia ipsum consequuntur. confidendo etiam deficit. sed in doloribus excellens magis est manifestus: quippe cùm desperabundus quidam sit, ignauus: omnia enim timet. econtrario fortis: confidere enim bene sperantis hominis est. Circa hæc igitur & ignauus & audax & fortis versantur, diuerso tamen modo. Illi enim excedunt, & deficiunt: hic mediocriter se gerit, atque vt oportet. atque audaces quidem præcipites sunt, volúntque ante ipsa pericula periclitari. in ipsis verò constituti abfiltunt: sed fortes in operibus ipsis acres ac celeres, antea quieti sunt.

CAPVT XI.

ITaque sicut dictum est, fortitudo mediocritas est circa terribilia, & ea quæ fiduciam afferunt, in iis rebus, quas diximus: & ea de causa quia honestum est, eligit, ac sustinet: vel quia id non facere turpe est. Mori autem vt vel paupertatem, vel amorem, vel molesti quippiam fugimus, fortis viri minimè est, sed potius timidi: quippe cùm laboriosa fugere molliciei sit. neque hanc mortem sustinet quispiam quia honestum sit, sed vt malum euitet ac fugiat. fortitudo igitur tale quippiam est. Dicuntur autem etiam aliæ fortitudines quinque modis. Primum ciuilis: maximè enim ea similis est: quippe cùm ciues tum ob mulctas & opprobria, tum ob honores legibus institutos pericula subeant: atque ob id fortissimi esse videantur illi, apud quos sicut ignaui ignominia, ita fortes honore afficiuntur. tales etiam Homerus inducit: vt Diomedem, & Hectorem:

Na mihi Polydamas faciet conuicia primus.

& Diomedes:

Sic aliquando inter Troas iactabitur Hector?
Tydides metuens à me est in castra fugatus.

A Εἰ δ' αὖ τις ἀφοβίᾳ μὴ ἀλύπητος, εἰ μὴ σεισμοὺς, μήτε τὰ κύματα, φασὶ δὲ οὗτοι τοὺς Κελτούς. ὁ δὲ πρὸς θαῤῥεῖν ἀφοβίᾳ μὴ τὰ φοβερὰ, θρασύς. δοκεῖ δὲ θαῤῥαλέος εἶναι ὁ θρασὺς καὶ παρασκευαστικὸς ἀνδρίας. ἐν οἷς οὖν ἐπείνοις φαίνεται τὰ φοβερὰ ἐν τούτοις δεῖ βούλεσθαι φαίνεσθαι. ἐν οἷς γὰρ δυνάμενοι, μιμεῖται. διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ οὗτοι θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. ὁ δὲ πρὸς φόβον ὑποφοβούμενος, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ· ἀλλείπει δὲ καὶ πρὸς θαῤῥεῖν· ἀλλ' ἐν τοῖς λυπηροῖς ὑποφοβούμενος, μᾶλλον καταφανὴς ἔστι, δύσελπις δὲ τις, ὁ δειλός. πάντα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίως τὸ γὰρ θαῤῥεῖν, ἐλπιδικόν. ἀεὶ τοῦτο ὑφ' οὗ ἔστι τὸ, τι δειλὸς, καὶ ὁ θρασὺς, καθ' ἕν μέρος· διαφέρει δὲ ἔχουσι πως ἐν τῷ εἰ ἀφ' ὧν, ὑποβάλλοντες καὶ ἀλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσος ἔχει, καὶ οὐ δεῖ· καὶ εἰ ἀφ' θρασεῖς, θρασεῖς, καὶ βουλόμενοι πρὸς τὸ καλὸν πράττειν, ἐν τοῖς ἀφίστασθαι εἰ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς· πρότερον δὲ, ἡσύχοι.

Κεφάλαιον ια.

D Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαῤῥαλέα καὶ φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἱρεῖται καὶ ὑπομένει ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μὴ· τὸ δὲ θανεῖν φεύγειν πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, διὰ μᾶλλον δειλοῦ μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα. καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, διὰ φεύγων κακόν· ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρία τοιοῦτόν τι. Λέγονται δὲ καὶ ἄλλαι πλείω τρόπον· πρῶτον μὲν ἡ πολιτικὴ μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοῦ κατὰ νόμους οἱ πολῖται, διὰ τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιτιμίας, καὶ τὰς ὀνείδη. καὶ διὰ τὰς τιμάς· καὶ διὰ τῶν κινδύνων ἀνδρεῖοι δοκοῦσι εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. τοιοῦτοι δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδη, καὶ τὸν Ἕκτορα·

E Πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείω ἀνιήσει.

καὶ Διομήδης,

Ἕκτωρ γάρ τοτε φήσει ἐν Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἐμεῖο.—

θμείωσις δ' αὐτῷ μάλιστα τῷ πρότερον εἰρημένῳ, ὅτι δι' αἰσχύνην γίνεται· διὰ αἰδῶ γὰρ, καὶ διὰ καλὸν ἕνεκα· τιμᾶς γὰρ καὶ φυγὴν ὀνείδους, εἰς αἰσχρὸν ὄντος. τάξις δ' αὖ τις καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένων, εἰς ταὐτὸν χαίρουσι δ' βουλεύουσι δ' αἰδῶ, διὰ δὲ φόβον· ὡς τὸ δεινὸν, καὶ φεύγοντες, οὐ τὸ αἰσχρὸν διὰ τὸ λυπηρὸν· ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ ὁ Ἕκτωρ,

Εἰ δὲ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης κλισίασιν εἶμι,
Οὔ τοι ἔπειτ' ἐπέεσσι φυγόντ' ἐκφεύξεαι κύνας.—

καὶ οἱ πρότερον τιθέντες, κἂν ἀναγκασθῶσι, τὸν αὐτὸν δρῶσι, καὶ οἱ ἀφ' ὧν τὸ πάρεργον καὶ τοῦ τοιούτου παρασκευάζουσι· πάντες γὰρ ἀναγκάζουσι. διὸ καὶ, οὐ δὲ ἀνδρεῖοι εἰσὶ, ἀλλ' ὅτι καλὸν· δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης φησὶν ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. τοιοῦτοι δὲ, διὰ μὲν, ἐν τοῖς πολεμικοῖς· οἱ δὲ πρὸς τοῦ δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ κατὰ τὸν πόλεμον, εἰ μὴ μάλιστα συνιασιν οἱ εὖ τὰ ἐξ ἔξεως εἶναι πάντων καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δυνατοὶ ἐν τοῖς ἱππικοῖς, καὶ φυλάττειν, καὶ τοξεύειν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, καὶ πολλὰ τὰ μὴ παθεῖν κρείττω. ἐπεὶ οὖν αἱ κατὰ τὰς ἀνδρείας μάχονται, ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ ἀγῶνι· καὶ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσι, οὐχ οἱ ἀνδρειότατοι μαχεῖται εἰσὶ, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἐρρωμένοι, καὶ τὰ σώματα ἀγαθὰ ἔχοντες οἱ στρατιῶται δὲ, διὰ τὸ ἀναγκαῖον ὅτι ὑπομένουσι· ὁ κίνδυνος, καὶ λείπουσι τοῖς πλείοσι καὶ τοῖς πορρωτάτω· πρῶτοι γὰρ φεύγουσι· τὰ δὲ τοιαῦτα μάχονται ἀπὸ τέχνης· ὅθεν καὶ τὸν Ἑρμαῖον σωκίζω· τοῖς μὲν γὰρ, αἰσχρὸν τὸ φεύγειν· καὶ ὁ θάνατος τοῖς τοιούτοις σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δὲ, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀκινδύνοις, ἀλλ' κρείττοις ὄντες· γνόντες δὲ, φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβούμενοι. ὁ δὲ ἀνδρεῖος, οὐ τοιοῦτος. καὶ τὸν θυμὸν δὲ δεῖ τὴν ἀνδρείαν ἀπηφέρεσθαι· ἀνδρεία γὰρ εἶναι δοκεῖ καὶ οἱ διὰ θυμοῦ, ὥσπερ τὰ θηρία δεῖ τοῦ προστάττειν, φερόμενα, ἐπὶ καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς·

A Atque hæc quidem fortitudo illi maximè, quæ prius dicta est, assimilatur, propterea quòd ob virtutem existit: ob verecundiam liquidem, & honesti appetitionem, honoris scilicet, & opprobrij, quod turpe est fugiendi causa. Eodem referre etiam eos quispiam posset, qui ab iis, qui principatum obtinent coguntur: peiores tamen in eo sunt, quòd non ob pudorem, sed ob timorem id faciunt: atque vt non

B quod turpe, sed quod molestum est, fugiant. cogunt enim illi qui potestatem in alios habent vt Hector:

Si verò pugnam quem detrectare videbo:
Is certè nulla poterit ratione cauere,
Quin aulibus, canibusque obiectus prædã vorabitur.

Et qui imperant, & si recesserint, verberant, idem faciunt necnon qui ante fossas,

C vel tale quippiam acies instruunt: omnes enim cogunt. Verùm non ob necessitatem, sed ob honestatem fortem esse oportet. Videtur autem vniuscuiusque etiam rei experientia fortitudo quædam esse: vnde etiam Socrates fortitudinem esse scientiam existimabat. Ac tales quidém alij aliis in rebus sunt: in bellicis verò militis: quippe cùm multæ vanæ rés belli esse videantur, quas ipsi maximè explo-

D ratas habent. vnde ob id fortes videntur, quia cuiusmodi rés illæ sint, alij ignorant. atque ita & subìte eas, & nihil pati ex peritia militari maximè possunt. Item & cauere, & percutere, cum armis vti valeant, eique habeant, quæ & ad faciendum & non patiendum maximè idonea sunt. vt cùm aliis quasi inermibus armati, & quasi certandi Imperitis athletæ ipsi decertent. In huiuscemodi enim certa-

E minibus non fortissimi quique pugnacissimi etiam sunt: sed qui robore maximè præditi sunt, corporáque optima habent. Nam milites timidi tunc efficiuntur, cùm vel crescit periculum, vel copiis & apparatibus destituuntur: primi enim fugiunt, at ciuilis exercitus manet, mortémque oppetit. Id quod in Hermæo contigit: huic enim turpe est fugere: mórsque huiuscemodi saluti anteponenda. illi verò initio

F tanquam superiores periculis sese exponunt: cognita deinde re fugiunt, mortem magis quàm turpitudinem metuentes. sed vir fortis talis minimè est. Et iram quoque in fortitudinem referunt. fortes enim videtur esse illi etiã, qui iracũdè perinde ac feræ contra vulnerãtes feruntur. propterea quòd fortes iracũdi esse cõsueuerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ira enim est maximè ad pericula subeunda perfectrix, ac præcipitatrix: vnde etiam Homerus:

--Dires iniiciat ira. &c,
--animos iramque ciebat. &c,
Per nares acru subijt furor. &c,
-- sanguis ferbuit intus. &c,

Omnia enim eiusmodi excitationem atque impetum iræ significant. sed fortes quidem honestatis causa agunt, ira tamen ipsos adiuuat: feræ autem ob dolorem: propterea quòd enim vel percussæ sunt, vel timent incitantur: nam si in sylvis vel saltibus suis fuerint, non irruunt. Non igitur fortes sunt: quippe quæ dolore & ira in periculum impulsæ feruntur, nihil mali ac molesti præuidentes. nam eo modo etiam asini essent fortes, cùm esuriunt: qui si etiam verberentur, à pabulo minimè recedunt. Quin etiam adulteri multa ob libidinem audacia perpetrant. non igitur sunt fortes, qui ex dolore, aut ira in periculum impelluntur. Maximè autem naturalis esse hæc videtur, quæ est ex ira: videturque esse fortitudo, vbi electionem, & id cuius causa faciendum vnumquodque est, assumpserit. & homines etiam cùm irascuntur, dolentiæ tantur cùm vlciscuntur. qui autem ob hæc faciunt quippiam, pugnaces quidem sunt, sed non fortes: quippe cùm non honestatis causa, neque vt ratio præscribit, sed ob affectum agant: similitudinem tamen quandam habent. Neque etiam illi, qui bene sperant, fortes sunt. nam propterea in periculis confidunt, quia & sæpe & multos vicerunt: similes tamen sunt, eò quòd vtrique sint confidentes. sed fortes ob antedicta confidunt: hi autem, quia se superiores esse, nihilque mali vicissim perpessuros existimant id quod ebrij quoque facere consueuerunt: in bonam enim spem inducuntur: cùm verò ipsis talia non contingunt, quæ speraueranf, fugiunt. At verò fortis viri erat, ea quæ terribilia homini & sunt & videntur, ea de causa sustinere, quia id facere honestum: non facere turpe est. Ideo esse etiam fortioris videtur in improuisis terroribus intrepidum imperturbatúmque sese præstare, quàm in conspiciuis: ex habitu enim id magis proficiscitur, minúsque ex præparatione: Nam quæ antea palam fiunt, ex consideratione quispiam eligere ac ratione potest: quæ repentè accidunt, non nisi ex habitu. Fortes etiam videntur esse illi qui ignorant: & sanè non longè absunt à bene speranibus: in eo tamen sunt peiores, quòd hi nullam

A ἐπιτικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τὸν κίνδυνον ὧδε καὶ Ὅμηρος,

--δεινὸς ἐμβάλῃ θυμῷ· καθ.
--ὠμῆς καὶ θυμὸν ἔγερε-- καθ.
ἀερμὶ δ' αἷμα ἔπνει μένος-- καθ.
--ἔζεσε αἷμα.

πάσχει γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὸν
τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ἐμβολή. εἰ μὲν οὖν ἀ-
B φροῦσι, διὰ τὸ κεκλῆσθαι ἀφῴδουσιν· ἢ ἡ θυ-
μὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία ἢ, διὰ λύ-
πην· διὰ γὰρ τὸ πληγῶν ἢ φοβεῖσθαι, τοῦ
εἴ γε ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἕλεσι ἦ, εἰς παρατρέχουσι·
οὐ διὰ δεινὰ καὶ εἰδότα, ὅτι ἀγωνιῶν ἢ θυ-
μοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ἐμ-
μένει, οὐδὲν ἧττον παρεῖναι· ἐπεὶ οὐδὲ
τὸν γε, κἂν εἰ ὄνος καὶ ἄφρων εἴη εἶναι τοιοῦτος·
C τυπτόμενος γὰρ οὐκ ἀφίσταται τῆς νομῆς· καὶ
οἱ μοιχοὶ ἢ καὶ διὰ τὴν ὀργὴν θυμοῦ πολλὰ
πολλὰ δρῶσι· οὐ διὰ δεινὰ καὶ ἄφρονα, τὰ δ'
ἀγωνιῶν ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν
κίνδυνον. φύσικωτάτη ἢ ἐκλογὴ διὰ τὸν
θυμὸν ἦ, καὶ προσλαβοῦσα προαίρεσιν
καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ φύσις ἦ. καὶ οἱ ἀδικοῦντες
δὴ, ὀργιζόμενοι μᾶλλ', ἀγωνιῶν· πιμωρούμενοι
δὴ, ἥδονται· οἱ ἢ διὰ ταῦτα, μὴ χρῆσιν ποιῶν-
ται καὶ ἀρετὴν δὴ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδὲ κατὰ
ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· παραπλήσιον
δὲ ἔχουσι τι. οὐδὲ δὴ οἱ δύλποδες ἔντες, κα-
τὰ φύσιν διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὶ νε-
νικηκέναι, θαῤῥοῦσι εἰς τοὺς κινδυνεύειν· πα-
θόμενοι ἢ, ὅτι οὐκ ἔστι θαῤῥαλέοι· ἀλλ' οὐ
κατὰ ἀρετὴν, διὰ τὰ παρεσκευάσθαι θαῤῥα-
λέοι εἰ δὲ, διὰ τὸ οἴεσθαι κρείττους εἶναι, καὶ
E μηδὲν κάκιστα πείσεσθαι. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ
οἱ μεθυσκόμενοι· θρασύνονται γὰρ γίνονται·
ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύ-
γουσι· ἀδρείου δὲ λεῖ, τὰ φοβερὰ ἀν-
θρώπῳ ἔστι καὶ φανερὰ, ὑπομένειν, ὅτι
καλὸν· καὶ αἰσχρὸν, τὸ μὴ· διὸ καὶ ἀδρεῖος
ἔοικε δοκεῖν εἶναι, τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις
ἄφοβον καὶ ἀπάθεια εἶναι, ἢ ἐν τοῖς φανε-
F ρὰ· λεῖος· ἔστι ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ καὶ ἐν
τῷ ἔθνει ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ
μὲν γὰρ, κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τι
προαιρεῖται· τὰ δὲ ἐξ αἰφνῆς, κατὰ τὴν ἕξιν.
ἀδρεῖοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες καὶ
εἶναι· οὐ πάρεστι τῆς ἀκολουθίας. γίνονται δὲ
ἔστι

ἔστιν ἀξίωμα τοῦ εἶναι· ἐκεῖνοι δὲ διὸ A habent sui existimationem: illi habent. καὶ ἀδρεῖοι τινα χρόνον· εἰ δὲ ἐπιτιμῶνται, ἐκεῖ γίνονται ὅτι ἔνεκα, ἢ ἐπιτιθέασιν, φεύγουσι· ὅπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον ἐπιπεσόντες τοῖς Λακωνικοῖς, οἱ Σικυώνιοι. εἰ τι δὲ ἀδρεῖοι εἰρήκαμεν ποιεῖ τινα, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

Κεφάλαιον ιβ.

ΠΕρὶ δὲ καρτερίας καὶ δειλίας εἰρήκαμεν, τὴν ἐναντίαν τῇ ἀνδρείᾳ ἕξιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔοικε τὰ φοβερὰ· ὁ δὲ ἐν τούτοις ἀνὴρ ἐστὶ καὶ ἔοικε καθ' ἃ δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ ἔοικε τὰ θαῤῥαλέα. τῷ δὲ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ εἰρηται, ἀνδρεῖος λέγομεν· διὸ καὶ ἐπαινετὸν ἡ ἀνδρία, καὶ δι- B καὶ ἐν ἀπορίαις γὰρ καλεπωτέρα γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν, ἢ τῆς ἡδονῆς ἀπέχεσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ δοξεῖεν ἂν τῇ τοῦ κάλλους ἕνεκα τέλος εἶναι· οἷον τῇ κίκλῳ δὲ, ἀφεστῴς ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ τύπτειν τὸ μὲν τέλος ἐστὶ, οὐ τίμιον, ὁ δὲ φόβος καὶ τιμαὶ· τὸ δὲ τύπτεσθαι, ἀγωνιστὴς ἢ ἐστὶ σάρκινος, καὶ λυπηρὸς, καὶ πολὺς ὁ D πόνος· διὸ δὲ τὸ πολὺ τοῦτ' ἦ, μικρὸν ἐν τὸ οὗ ἕνεκα, οὐδὲν δοκεῖ ἔχειν. εἰ δὲ τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θνήσκων καὶ τὰ τραύματα, λυπηρὰ τὸ ἀνδρίᾳ, καὶ δεινὰ ἔχει· ὑπομένει δὲ αὐτὰ, ἵνα καλὸν, ἢ ἵνα αἰσχρὸν τὸ μὴ· ἔστι δὲ καλὸν τὸν ἀρετῇ ἔχειν τέλος, καὶ δι' ἀμυνόμενος· ἀλλὰ τὸν δὲ τὸ θανάτῳ λυπηρότατον τὸ πεῖσθαι γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ E ἔστι μεγίστων ἀγαθῶν· ἀποστερεῖται εἰδὼς λυπηρῷ ἢ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀνδρεῖος ἔστιν δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸν τῇ πολέμῳ καλὸν κίνδυνον αἱρεῖται· οὐδὲ δὲ ἀπόκτασις τῶν ἀγώνων τὸ κάλλιστον ἐνεργεῖ ὑπάρχει, πολλὰ ἢ ἔστι δὲ τέλεια ἐφάπτεται· γραπτοῖς δὲ οὐδὲν ἴσως· καλοὶ μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις κρακίστοις ἦ· ἀλλὰ, τῷ ἥττον ἀνδρεῖος, λέγεται δὲ ἀγαθοὶ μάχεσθαι ἐγγύς· ἢ F τιμῶμεν γὰρ οὗτοι πρὸς τὸν κινδυνεύειν, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ μικρὰ ἀφεῖν καταλλάττοντες· ἐκεῖ ἀφεῖν αὐτὸ ἀξίωμα, ἵνα τοιοῦτοι εἰρήκαμεν τὸ δὲ ἐν τῇ ἀνδρείᾳ.

habent sui existimationem: illi habent. vnde etiam aliquandiu manent: hi verò decepti si vel cognouerint aliud quid esse, vel suspicati fuerint, fugiunt. Id quod Argiui fecerunt, cùm in Laconas quasi essent Sicyonij, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes dictum iam est.

CAPVT XII.

B QVamuis autem circa fiducias & timores versetur fortitudo non simili modo tamen in vtrisque, sed in timendis rebus magis spectatur. qui enim in his imperturbatus fuerit, fiúirq; debet se gesserit: is magis est fortis, quàm quæ in illis, quæ fiduciá afferũt. Tolerandis igitur mo- festis rebus homines, sicut dictum est, fortes dicuntur. vnde etiam molesta res est fortitudo, & meritò laudatur, quippe cùm molesta sustinere, quàm à iucundis abstinere difficilius sit. Veruntamen fortitudinis finis iucundus quidem esse videri potest, sed obscurati tamen ab iis, quæ circum ipsum accidunt: quemadmodum in gymnicis certaminibus euenit. Pugili enim iucundus sane finis est, cuius causa agit, coronæ videlicet & honores: verbera verò, cùm sit carneus, dolorem afferunt: atq. omnis demũ labor molestus est. quia autẽ hæc multa sunt, finis ipse cuius causa certamen subiit, parus res cùm sit, nullam in se habere iucunditatem videtur. Si igitur circa fortitudinem idem est, mors & vulnera molesta quidem erunt forti viro, & inuito contingent: sustinebuntur tamen, quia id facere honestum, non facere turpe est. Ac quo magis omni virtute ornatus, & felicior fuerit, eò magis ob mortem dolebit: quippe cùm eiusmodi vir maximè dignus sit, qui viuat: maximisque bonis fruens priuetur: quod dolorem affert, nihilo minus tamen fortis erit: & fortasse etiam magis, quia honestatem in bello omnibus his anteponit. Non igitur in omnibus virtutibus inest, vt cum iucunditate operemur: nisi quatenus finem Ipsum attingimus. Nihil autem fortasse prohibet, quin milites optimi sint illi, qui non modò tales, sed etiam minus fortes, & nullo alio bono præditi sunt: hi enim prompti sunt ad pericula obeunda, vitámque cum paruo lucro commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus dictum sit. nam quid ea sit, ex antedictis figura quadam comprehendere non est difficile.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XIII.

POst hæc autem dicamus de temperantia: hæ enim irrationalium partium esse virtutes videntur. Ac temperantiam quidem mediocritatem esse circa voluptates à nobis dictum iam est: nam minus, nec simili modo circa dolores versatur. in his etiam intemperantia existit. Circa quales verò sit voluptates, definiendum est: animæque ac corporis voluptates distinguendæ: vt ambitiositas, & discendi cupiditas. vtique enim ex his ea re gaudet, cuius est cupidus: corpûque minimè, sed cogitationem potius affectam habet. atqui hi qui in talibus voluptatibus constituti sunt, neque temperantes neque intemperantes dicuntur. non secus etiam qui in aliis sunt, quæ ad corpus non spectant: qui enim fabularum, narrationûmque studiosi sunt, & de quibuslibet rebus colloquendo dies conterunt, nugaces appellare consueuimus, non intemperantes. neque eos intemperantes dicimus, qui vel pecuniarum, vel amicorum causa dolore afficiuntur. Sed circa corpora voluptates tempernantia solummodo versatur: atque eas non omnes. Qui enim iis gaudent quæ visu percipiuntur, vt colore, figura, pictura: neque temperantes neque intemperantes dicuntur: licet esse videantur: & vt oportet, etiam his, & defectum gaudent. Simili modo in iis, quæ ad auditum pertinent, neque enim quispiam vel eos qui supra modum cantibus, aut fabularum actione oblectantur intemperantes: vel eos, qui vt oportet idem faciunt, temperantes appellati. Neque item eos, qui odoribus gaudent, nisi secundum accidens. nam qui malorum, vel rosarum, vel suffimentorum olfactu delectantur, minimè vocamus intemperantes: sed eos potius, qui vnguentorum, aut opsoniorum odore illiciuntur, quippe cum his propterea oblectentur intemperantes, quia per hæc in recordationem concupitarum rerum venire consueuerunt. Videre enim etiam quoslibet alios licet, cùm esurient, cibariorum odoribus oblectari. at verò talibus oblectari intemperantis est: ab eo enim concupitæ res eiusmodi sunt. Adde quòd neque cæteris animalibus ex his sensibus voluptas percipitur, nisi ex accidenti. nam neque canes odore leporum, sed comestione gaudent: sensum verò odor præbuit, neque leo bouis voce, sed esu lætatur: ex voce autem prope eum esse cùm senserit, ea videtur oblectari, simili modo neq. si viderit, aut inuenerit ceruũ.

A Κεφάλαιον ιγ.

ΜΕτὰ δὲ ταύτας, σκεπτέον περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας· ὡς γὰρ ἀλόγων μερῶν αὐτῶν εἶναι αἱ ἀρεταί. ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται πρότερον· ἔλαττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως περὶ τὰς λύπας ἐστὶ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. περὶ ποίας οὖν ἡδονὰς, τὰς ἀνθρωπίνας λέγομεν, διορίσωμεν δὲ καὶ τὰς ἀλογίστους καὶ αἱ σωματικαὶ B δὴ φαινονται, περὶ ἃς λέγεται τὸν τρόπον τοῦτον χαίρειν, οὐ φιλοτιμία ὄντα, οὐδὲ τὸν τυχόντα τοῦ αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τὰς διαιτητικὰς ἡδονὰς, ὅσαι σωματικαὶ εἰσὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ὅσαι σωφρονικὰ, οὗτοι ἀκόλαστοι λέγονται ἀόμοιοι δὴ, ὅσοι εἰσὶ τὰς ἄλλας ὅσαι μὴ σωματικαὶ εἰσὶ· οἱ γὰρ φιλομαθεῖς καὶ διηγητικοὶ, καὶ περὶ τὴν τριβὴν καταβιβόντες τὰς ἡμέρας, ἀνάλογον, ἀκολάστους δὲ οὐ λέγομεν οὐδὲ τοὺς C κινδυνεύοντας ὅτι χρήματα καὶ φίλους. περὶ δὲ τὰς συμπαθητικὰς εἶναι ἀν ἡ σωφροσύνη καὶ ἀκολασία· διὸ οὐδὲ τοιούτους τοὺς χαίροντας τοῖς ἀναθοῖς, ἢ χρήμασι, καὶ κέρδεσι, καὶ χρόνῳ, οὔτε σωφρονας, οὔτε ἀκολάστους λέγομεν· καὶ τοὺς δίκαιον ἂν εἴη, καὶ ὡς ἀν χαίρῃ καὶ τοιούτους, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ὑπερβαλλόντως καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀκολ. διὸ γὰρ ὑπερβαλλ- D μένοις χαίρουσι μάλιστα τὰ ὑπερέχοντα, οὐδὲ ἀκολάστους λέγομεν οὐδὲ τοὺς ἀν δὴ, σωφρονικὰ· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὀσμὴν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μήλοις, ἢ βόδοις, ἢ θυμιάμασιν ὀσμᾶσθαι, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς ῥοδοις καὶ θυμιάμασι χαίρουσι· διὸ γὰρ τούτοις ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀναμνήσεις γίνονται ἐπιθυμιῶν ἐστὶ θυμηθῆναι. ἴδοις δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλοις ὅτι E τοῖς τοιούτοις χαίροντας ταῖς ἐστὶ βραμένοις ὀσμαῖς· τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστου· τούτου γὰρ ἐπιθυμητὰ τοιαῦτα· ἐν ὅσοις δὲ εὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ τοῦτον τὸν κίνδυνον ἡδονὴ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ τοῖς ὀσμαῖς ἐστὶ λαγωὸν οἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· τοῦ δὲ λέοντος ἐστὶ ὁ ἦχος τοῦ βοὸς, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δὲ ἐγγὺς ὄντα διὰ τὸν φωνὴν ἡδυνόμενοι χαίρει διὰ τοῦτο φαίνεται. ὁμοίως δ' οὐδὲ ἐλάφου ἢ λέοντος ἐστὶ, ἀλλ' ὅτι βοραὶ ἕξει. οὐδὲ F

ἢ ἄγχειν αὐτὰ, ἀλλ' ὅτι βοραὶ ἕξει. οὐδὲ τὰς τοιαύτας δὴ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστὶ· ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῷα κοινωνεῖ. ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· κόπτει δὲ εἰσὶ ἁφὴ καὶ γεῦσις· φαίνονται δὲ καὶ τῇ γεύσει ὅσῃ μικρὰ, ἢ οὐδὲν χρῶνται· τῶν γὰρ γεύσεων ἐστὶν ἡ κρίσις τῶν χυμῶν. ὅσῳ τοιούτοι οἱ τοῦ εἴδους σκωμμῴζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀφιέντες· B εὐ ποιοῦσι δὲ χαίρουσιν τούτοις, ἃ οὐκ εἰς ἀπόλαυσιν, ἢ γένεσιν τῶν ἐστὶ ἀφῶν καὶ ἐν τοῖς ποτοῖς, καὶ ἐν ποτοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις· διὸ καὶ εὐξαιτό τις Φιλόξενος ὁ Ερύξιος ἐλαφρὸς ἂν, τὸν σφάγγα αὐτῷ μακρὸν εἶναι χαρίεν γὰρ ἐστὶ, ὡς ἡδόμενος τῇ ἁφῇ, κατὰ τοῦτο δὲ τῷ αἰσθάνεσθαι· καθ' ὅλου δὲ ἡ ἀκολασία· καὶ C δόξειν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι οὐχ ᾗ ἀνθρωποί ἐσμεν, ὑπάρχει, ἀλλ' ᾗ ζῶα. τὸ δὲ τοιούτοις χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν, ἀνδραποδῶδες· καὶ γὰρ οἱ ἀκολαστότατοι τῷ δὲ τὰ τῶν κρεῶν ἡδονῶν, ἀφῆλωσαν· εἰσὶ οἱ τὸν γυμνασίοις διὰ τὸ τρίβειν καὶ τὸν θερμασίας χειλάμενοι· οὐ γὰρ οἷοί τε τὸ σῶμα ἡ τῶν ἀκολάστων ἀφὴ ἡ ἀλλ' οἷοί τινα μέρη. Τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, κατὰ φύσιν εἶναι δοκοῦσι εἶναι· αἱ δὲ, ἴδιαι καὶ ἐπιθυμεῖν· οἷον, ἡ τῶν θεῶν, φυσικὰ· τοῦ γὰρ ἐπιθυμεῖ, ὅσῳ ἐνδεὴς ἦ, ἔρωτα ἡ ὑγιεῖ θεραπεῖ· ἐπὶ δὲ, ἀμφοῖν, καὶ ἐπιθυμεῖ, φύσει ὑπάρχει, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· τὸ δὲ τοιούτοις, ἢ τοιούτοις, ἢ τοῖς τοῖς, οὐδὲ τῷ ἀναγκ. διὸ φαίνεται ἀμέτρων εἶναι. οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει τι καὶ φυσικόν· ἔστιν γὰρ ἐπίφασις ἔστιν ἀδίκα· καὶ ἐπὶ τοῖς τοῖς ἀδίκα τῷ τυχόντι. ὡ μὲν οὖν τῶν φυσικῶν ἐπιθυμεῖν, ὀλίγοι ἀμαρτάνουσι· καὶ ἐφ' ὅ, τοῦ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐδέσεις τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ὅσοι ἂν ὑπερπλοθῇ, ὑπερβάλλει ἐστὶ τὸ δὲ τῇ φύσει τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυμία· διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, F ὡς πολὺ τὸ δεῖν πληρούντες αὐτοῦ. τοιούτοις δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. οἱ δὲ περὶ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι· τῶν γὰρ φιλοτιμούντων λεγομένων, τὸ μὲν χαίρειν εἰς τιμὴν δοῦ, ἢ τὸ μάλλον, ἢ οὗ εἰ ποιοῖ μὲ ἀξίον δοῦ, ἢ μὴ ἢ δοῦ

A vel sylueſtrem capram, voluptate aliqua afficitur, niſi quia cibum inde habebit. Circa eiuſmodi igitur voluptates temperantia & intemperantia verſatur, quæ cæteris quoque animalibus communes ſunt, ſeruileſque ob id ac ferinæ habentur. hæ autem ſunt & tactus, & guſtatus. Sed guſtatu parum vel nihil vti videntur: quippe cum guſtatus indicium ſaporum ſit. id quod faciunt ij, qui vel vina explorant, B vel opſonia condiunt. at non admodum his oblectantur, vel non quatenus intemperantes: ſed fruitione ipſa, quæ tota per tactum efficitur in cibis, in potibus, & iis quæ venerea nuncupantur. Vnde gulę deditus quidam Philoxenus Eryxius guttur ſibi longius gruis collo dari optabat: vtpote qui tactu oblectaretur. tactus autem ſenſuum eſt maximè cõmunis, circa quem intemperantia verſatur. Et merito eſſe C vituperabilis videri propterea debet: quia nobis inneſt, non quatenus homines, ſed quatenus ſumus animalia. Talibus igitur oblectari, & acquieſcere ferinum eſt. Nam voluptates, quæ maximè liberales per tactum efficiuntur, exceptæ ab his ſunt: vt illæ ſunt, quæ in gymnaſiis per frictionem calefactionémque fieri conſueuerunt. non enim circa totum corpus, ſed circa partes quaſdam intemperantia tactus verſatur. At verò cupiditatum aliæ communes videntur eſſe, aliæ propriæ, atque appoſititiæ. vt alimenti cupiditas naturalis eſt: ſiccum enim vel humidum alimentum, vel etiam vtrumque, cùm indigent, omnes cupiunt. quin etiam appetit & iuuenis, vt inquit Homerus, floréntſque cubile: tale verò ac tale, vel eadem non omnes, ideirco noſtrum eſſe id videtur. Habet tamen & aliquid naturale: quippe cum alia aliis iucunda ſint, & omnibus ſitauiora quædam ſint cęteris quibuſliber. In naturalibus igitur cupiditatibus paucitatque hi in vno, id eſt in nimio peccãt: qui enim comedit vel villa quælibet, aut bibit, quoad ſupra modũ repleatur: is multitudine naturalis cupiditatis terminos excedit: naturalis enim cupiditas indigẽtiæ repletio eſt: atq; ideirco huiuſmodi homines ventriſurẽtes appellantur: propterea quòd vltra quàm deceat, vẽtri replendo ſtudent, ac tales quidam euadunt iis qui ſeruili admodum ingenio prędediti ſunt. Circa verò pro[illegible] cupiditates multi, ac multis modis p[illegible] talis cuiuſdam rei ſtud[illegible] homines dicantur, quia oblectantu[illegible] oportet, vel magis quàm [illegible]lerique facilius

Biblioteca
Provincial Cast. Orientaũ S.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel non vt oportet, vel non quo oportet: in omnibus sanè intemperantes excedunt, quippe qui & gaudent nonnullis, quibus non oportet, quę odio profectò digna sunt, & si aliquibus gaudendũ est, magis quàm oportet, quámque plerique gaudeant, id facere consueuerunt. Atque excessum quidem circa voluptates intemperantiam esse, ac vituperabilem perspicuum est. Circa autem dolores non quemadmodum in fortitudine, ita hic sustinendo temperans, non sustinendo intemperans dicitur: sed intemperans vnusquisque est, dum propterea quòd iucunda non consequitur, magis quàm oportet, dolet: dolorémque ipsi affert voluptas: temperans, dum absentia, abstinentiáque voluptatis nullo dolore afficitur.

CAPVT XIIII.

INtemperans igitur iucunda omnia appetit, vel ea quæ maxime iucunditatem afferunt: dicitúrque à cupiditate adeo, vt ea omnibus aliis anteponat: atque ita fit, vt doleat, dum & voto frustratur, & cupit, quippe cùm non sine dolore cupiditas sit, dolere autem ob voluptatem absurdum videtur. Ac qui deficiant circa voluptates, minúsque quàm oporteat, illis oblectentur, nõ ferè inueniũtur: talis enim stupiditas humana non est. nam cætera animalia cùm delectum ciborum habeant, aliis oblectantur, aliis minimè. si verò quispiã sit cui nihil sit iucundum, nullúque inter hunc & illum cibum differentia sit: is sanè procul esse ab hominis natura videtur. Quocirca quia eiusmodi homines nõ admodum esse consueuerunt, effectum est, vt ne nomen quidem vllum consequuti sint. Temperans autem circa hæc mediocriter se habet: nam neque iis oblectatur, quibus intemperans maximè consueuit, sed potiùs ægrè afficitur: neque omnino iis gaudet, quibus non oportet: neque vlla aliqua huiusmodi re vehementer oblectatur: neque si absit, dolet: neque cupit ni si, mediocriter: neque magis quàm decet, quápiam re, neque quando non decet, afficitur: neque demum tale aliquid appetit: sed ea tantummodo iucunda, quæ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciunt: atque ea quidem mediocriter, & sicut decet, & cætera etiam, quæ his impedimento non sint, vel præter honestatem, vel supra facultates: nam qui ita facit, magis tales voluptates amat, quàm dignum sit. At temperans non eiusmodi est, sed sicut recta ratio præscribit.

CAPVT XV.

INtemperantia verò spontaneo magis similis, quàm ignauia videtur: quippe

A καὶ πάντα δὴ τὰ ἀκόλαστα ὑπερβάλλοντα, καὶ γὰρ χαίρουσι οἷς οὐ δεῖ μισητὰ γὰρ καὶ εἴ τισι δεῖ χαίρειν τῷ τοιούτῳ, μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ πολλοὶ χαίρουσιν. ἡ δὲ περὶ αὐτὰς ὑπερβολὴ, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτὸν, δῆλον. περὶ δὲ τὰς λύπας οὐχ ὅσον ὅτι τῆς ἀνδρίας, τῷ ὑπομένοντι λέγεται σώφρων· οὐδὲ ἀκόλαστος, τῷ μὴ ἀλλ' ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῷ ἥδεσθαι οὐ τυγχάνει· καὶ τῷ λύπῃ δὲ πάσχει αὐτῷ ἡ ἡδονή· ἡ δὲ σωφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ παρουσίᾳ, καὶ τῷ ἀπεχεσθαι τῶν ἡδέων.

Κεφάλαιον ιδ.

Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος, ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων, ἢ τῶν μάλιστα, καὶ ἡττᾶται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε καὶ τῶν ἀλλοτριοτάτων αἱρεῖσθαι· δὴ καὶ λυπεῖται, καὶ ἀποτυγχάνων, καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπῳ δὲ ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι. ἐλλείπουσι δὲ ὑπὸ τῶν ἡδέων, καὶ οἷς ἢ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ χαίρουσι καὶ ὅσα τῷ σώματι ζητοῦσι· καὶ γὰρ τὰ λεγόμενα ζῶα, διαφέρει τὰ βρώματα, καὶ τοῖς μὲν, χαίρει τοῖς δὲ, οὐ· οὐ δὲ πᾶσι μηδὲν ἔστι ἡδὺ, μηδὲ διαφέρει ἕνεκα ἑτέρου, πόρρω δὲ εἶναι τῶν αὐτῶν τοῦ) · οὐ τυγχάνει δὲ ὁ τοιοῦτος ἐπιθυμῶν· διὰ τὸ μὴ παῦν γίνεσθαι. ὁ δὲ σώφρων, μέσως ἔχει πρὸς ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος. ἀλλὰ μᾶλλον δυσαρεστεῖται τοῦτο ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα τοιούτῳ οὐδενί· οὔτε λύπαις λυπεῖται· οὐδὲ ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως· οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ οὐδὲ περὶ οὐδὲν μὴ δεῖ, οὐδὲ ὅλως τῷ τοιούτῳ οὐδενὶ· ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειαν ἄγει, ἢ σπουδὴν ἄγει, ἀδῆ ὄντα, πάντων ἐφίεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῷ ἄλλων ἕνεκα, καὶ ἐμποδὼν ἄλλων τούτων ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλόν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ οὕτως ἔχων, μᾶλλον ἀγαπᾶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῶν ἀξίων· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

διὰ λύπην· ὅτι, τὸ μὴ αἱρετὸν, τὸ δὲ φευκτὸν. καὶ ἡ περὶ λύπην ἐξίσταται καὶ φθείρει τὴν τῆς ἕξεως φύσιν· ἢ δὲ ἡδονὴ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ· μᾶλλον δὲ, ἐκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον· καὶ γὰρ ἐδιδάσκετο ῥᾴον περὶ ἔθη· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ εἰ ἐθισμοὶ, ἀκίνητοι. δῆλον δὲ φθορᾶς δὲ ἀπόπλεω· δίκαιοι τ' ἂν οὐκ ἐμείνοι ἐκεῖνοι ἢ ἀλλοῖα τῇ τῶν κρεῖττον' ἔκκειται αὐτοῖς ἡδονὴ· τοιοῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίσταται· ὥστε καὶ τὸ ὄπλον βέλτιστον, καὶ τὰ ἄλλα ἀκρωμενοῖν· διὸ καὶ ἀκεῖ βέλτιστα τῇ) τῷ δ' ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν, τὰ μὴ κρείττ' ἔκκειται, ἑκούσια· ἐπιθυμεῖν γὰρ καὶ ἀρετῆς· τὸ δὲ ἄλυπον, ἥδιστον· οὐδὲν γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκόλαστος τῇ) τὸ δὲ ἔνεκα τῆς ἀκολάστου καὶ ἐπὶ τοῖς πεφυκεῖ ἁμαρτίας φέρειν· ἔχοιτο γὰρ ἂν ἀμείνοντα· τὸ πόνον δὲ λυπεῖ τὸν τοῦ κακοῦ, οὐδὲν πρὸς τὰ καὶ διαφέρει. δῆλον δὲ, ὅτι τὸ ὕστερον λυπεῖ τὸν σωφρονοῦν. οὐ κακοῦ δὲ ἕνεκα μανθάνομεν κακοῦ· καὶ γὰρ τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολλὰ αὐξάνει ἔχοντ· πολλὰ δὲ μᾶλλον ἢ ἐπιθυμία, καὶ ὁ πᾶς· κρεῖττ' ἐπιθυμίας γὰρ ζῶσι καὶ τὰ πεφυκότα· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις ἢ τῷ ἡδέος ὀρέξει· εἰ οὖν μὴ ἔχει ἐπιθυμεῖν καὶ ὑπὸ τὸ αἴρεσιν, ἐπὶ πολὺ ἀξίου· ἀπόλεσις γὰρ ἢ τῷ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πολυπαχεῖν τῷ κίνεσιν· καὶ ἢ τῶν ἐπιθυμίας ἐνεργεῖν αὐξεῖ τὸ συγγενὲς, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι· καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούσωσι· διὸ δὲ μαστῶν ἀνατεῖ τῇ) καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐκκαυσῶσιν. τὸ δὲ περὶ ἐστὶ, ἀνεπιδὲς λογισμῷ καὶ κεκαλασμένον. ὥσπερ γὰρ τὸν πόλιν δεῖ καὶ τὸ πρόσεστιν ἐν τῷ πολιτικῷ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸν λόγον· διὸ δεῖ τῷ σώφρονι τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· ἀκοῦσαι γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν· καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ πάσχει καὶ ὁ λόγος, τοῦτ' ἐκεῖ ἡμῖν ἐφάνη τέλος σωφροσύνης.

A cùm hæc ex voluptate, illa ex dolore existat: ex quibus altera eligenda: alter fugiendus est. Ac dolor quidem exturbat & corrumpit naturam eius, qui eo afficitur: voluptas autem nihil tale facit. Magísque spontanea est: atque ideirco maiori opprobrio prosequenda: Nam & assuescere his rebus, cùm plures in vita hominum eiusmodi sint, facilius est: & assuetudo ipsa periculo vacat, in formidolosis autem rebus contrarium est. Ignauia etiam non simili modo vt particularia esse spontanea videri possit: ipsa enim doloris est expers: B res autem particulares dolore adeò exturbant, vt & arma abiicere, & cætera indecore gerere homines non vereantur: atque ideirco esse etiam violentæ videntur. At intemperanti econtrario euenit, particularia enim quippe cùm ea concupiscat, atque appetat, spontanea sunt: totum autem atque vniuersum minus, nemo enim est, qui intemperans esse cupiat. Nomen autem ipsum intemperantiæ seu incastigationis de puerilibus peccatis dicere consueuimus, verum verò ab vtro dicatur, nihil ad præsens negotium refert: posterius enim à priore dictum esse satis constat: ac non malè videtur fuisse translatum: nam quod turpia appetit, incremẽtúmque magnum accipit, castigandum est ac temperandum: huiusmodi autem maximè est & cupiditas: & pueri quippe cùm & ex cupiditate viuant pueri, & maximè in ipsis voluptatis vigeat appetitio. Si igitur non obediens, neque imperanti subditum id fueris, longè latéque efferetur: insatiabilis siquidem rerum iucundarum appetitio est, & stulto vndecunque occurrit, cupiditatis præterea operatio quod cognatum sibi est, auget: & si magnæ vehementéque fuerint cupiditates: rationem extrudunt. Quapropter mediocres eas esse oportet, ac paucas, rationíque minimè aduersantes. Atque id quod tale est, obediens, ac castigatum temperatúmque appellamus. Sicut enim puerum ad pædagogi præceptum viuere oportet: ita concupiscibilem animę facultatem rationis imperio obtemperare: atque ideo temperantis cupiditas cum ratione consentiat, nè cesse est: quippe cum vtrisque propositus scopus honestas sit: nam & temperans cupit quæ oportet, & quando oportet: & ratio quoque ita præscribit. Atque hæc de temperantia dicta à nobis sint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

VNC dicamus de liberalitate. Circa pecunias autem esse mediocritas videtur, liberalis enim non in bellicis rebus, neque in iis in quibus temperans, neque item in iudiciis, sed in datione, acceptionéque pecuniarum, ac magis in datione laudem meretur: pecunias autem omnia ea dicimus, quorum æstimationem numus meritur. Prodigalitas autem & illiberalitas excessus & defectus circa pecunias sunt, atque illiberalitatem quidem illis semper attribuimus, qui magis quàm decet, pecuniis student: at prodigalitatem complicantes aliis interdum adiungimus: nam & incontinentes, & eos qui in intemperantiam opes consumunt, prodigos vocare consueuimus, ideirco huiusmodi homines esse improbissimi videntur, propterea quòd multa simul vitia habeant: non tamen propriè ita appellantur. Debet enim prodigus esse is, qui non tantum vitio sit præditus, vt scilicet fortunas suas consumat. prodigus enim seu inferuatus est, qui per ipse perditur. nam esse sui ipsius perditio videtur etiam bonorum dissipatio: vtpote cùm ea sint, ex quibus vitam traducamus. Atque ad hunc modum sanè prodigalitatem accipimus, his autem, quorum est vsus aliquis, & bene & male vti licet: at diuitiæ ex vtensilibus sunt: optimè verò vnaquaque re vtitur is, qui virtutem vnicuique rei conuenientem habet: & diuitiis igitur is optimè vtetur, qui ea virtute erit præditus, quæ circa diuitias versatur, atque hic ipse vir liberalis est. Vsus autem pecuniarum sumptus ac datio, acceptio verò & conseruatio esse possessio potius videtur, atque ideirco liberalis viri magis est dare quibus oportet, quàm accipere vnde oportet, & non accipere vnde non oportet. magis enim beneficio afficere, quàm affici, & honesta agere, quàm non agere turpia, virtutis proprium est. At obscurum non est ex datione consequi vt beneficia conferamus, honestáque agamus: ex acceptione verò vt beneficiis afficiamur, nó agamúsq. turpia, gratia item ei qui dat, exhibetur, non ei qui non accipit: & laus etiam magis, non accipere præterea quàm dare facilius est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ ΤΟ Δ.

Κεφάλαιον α.

ΛΕΓΩΜΕΝ δ' ἑξῆς περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ δὲ περὶ χρήματα μεσότης εἶναι· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν τοῖς κρίσεσι, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἐλλειψις περὶ χρήματα ἡ μὲν ἀσωτία, καὶ ἡ ἀνελευθερία φανερὰ περὶ χρήματα ἀποβαίνει· καὶ ἀνελευθερίαν μὲν ἀποδίδομεν μᾶλλον τοῖς μὲν ἐλάττοσι τὴν περὶ χρήματα σπουδάζουσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ἐνίοτε συμπλέκομεν τοῖς ἀκολάστοις. τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς, ἀσώτους καλοῦμεν· διὸ καὶ φαυλότατα δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰ γὰρ ἅμα κακὰ ἐπιδείκνυται· διὰ δὲ τοῦτο κοινωνοῦσιν. βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἔχων πατρικὴν οὐσίαν, τὴν ὑφιέμενος τὴν οὐσίαν· ἀπόλλυται γὰρ ὁ δι' αὐτὸν ὀνομαζόμενος· δοκεῖ δὲ ἀπόλεια τις αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. οὕτω δὲ τὴν ἀσωτίαν ἐκδεχόμεθα· ὧν δὲ ἕνεκα χρῆσις, ἐστὶ τούτοις χρήσθαι καὶ εὖ, καὶ κακῶς· ὁ πλοῦτος δὲ ἕνεκα τῆς χρήσεώς ἐστι. ἐκάστῳ δ' ἐστὶν ἕξις τοῦ ἔχοντος τὴν περὶ χρήματα ἀρετὴν· ἔχει τὴν περὶ χρήματα ἀρετὴν ὁ ἐλευθέριος. χρήσεις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων δοσεῖς καὶ δόσεις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακὴ, κτήσεις μᾶλλον. διὸ μᾶλλον ἔοικε τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἃ λαμβάνει ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνει ὅθεν οὐ δεῖ. τῶν ἀρετῶν γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὸ μὴ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. ἐκ δόσεως δ' ἄδηλον δ', ὅτι τῷ μὲν δοσεῖ ἔπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῷ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ αἰσχρουργεῖν· καὶ ἡ χάρις τῇ διδόντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι. καὶ ὁ ἔπαινος δὲ μᾶλλον. καὶ ἥδιον δὲ τὸ μὴ λαμβάνειν τῶν δεόντων. τὸ

DE MORIBVS LIB. IIII. 55

suum enim quisque magis non profundere, quàm alienum nõ accipere consueuit. Liberales quoque illi dicuntur qui dant: qui autem non accipiunt non liberalitatis, sed iustitiæ non minus laudem consequuntur: qui verò accipiunt, ne prorsus quidem laudantur. Quin etiam liberales maximè omnium ferè, qui virtute quapiam alia præditi sunt, amari consueuerunt: vtilitatem enim afferunt: at id in datione collocatum est. At verò omnes ex virtute actiones & honestæ sunt, & honestatis causa fiunt: & liberalis igitur honestatis causa dabit, & rectè: dabit enim & quibus, & quæcunque, & quando oportet: reliquisque aliis modis, qui rectam dationem consequuntur: atque id vel iucundè, vel sine dolore. quod enim ex virtute fit, id vel cum voluptate, vel sine dolore certè essi. iuri: minimè autem molestum est, nam neque qui vel iis quibus non oportet, vel non honestatis: sed alia quapiam causa dat, esse liberalis dicetur, sed alius quidã, neque qui molestè dat, is enim pecunias honestis actionibus anteponeret: at hoc minimè liberalis est. Sed neque accipiet vnde non oportet. non enim eius, qui non magnifacit pecunias, talis acceptio est, neque erit petax. non enim ad eum spectat qui beneficia in alios cõferat, vt facile beneficiis afficiatur: vnde autem oportet, accipiet, ex proprijs videlicet possessionibus: nõ quia honestũ id sit, sed quia necessarium, vt habeat quod det, neque res suas negligat: quippe cùm ex ipsis velit aliquibus suppeditare, neque dabit quibuslibet, vt habeat quod det quibus oportet, & quando, & vbi honestum est. Liberalis viri etiam valde est ita in dando excedere, vt pauciora sibi relinquat: quippe cùm ad se minimè respicere liberalis proprium sit. Liberalitas tamen pro facultatibus dicitur: non in multitudine eorum quæ dantur, sed in habitu eius qui dat, actio liberalis consistit: qui quidem habitus est, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil vetat, quin liberalior aliquis sit, qui pauciora dederit, si modò ex paucioribus etiam fuerit elargitus. Illi autem esse liberaliores videntur, qui non ipsi acquisiuerunt facultates, sed ab aliis accepere: propterea quòd indigentiam experti minimè sunt: & omnes suæ ipsorum opera, vt parentes, & poëtæ, magis amare consueuerunt. At verò facile non est, vt liberalis diues sit, qui neque accipiendi neque conseruandi, sed erogandi potius est studiosus: neque pecunias propter ipsas, sed dandi causa æstimat.

Universidad de Deusto Biblioteca

Atque idcirco crimini dari fortunæ consueuit, quòd qui maximè digni sunt, minimè ditescant. id autem non absque ratione accidit: quippe cùm fieri minimè possit, vt habeat pecunias is, qui nullam diligentiam adhibet, vt eas habeat, id quod in cæteris etiam rebus fit. Non dabit tamen quibus non oportet, neque quando non oportet, & reliqua huiuscemodi: alioqui non ageret secundum liberalitatem: neque ita expẽsas pecunias, posset in ea quæ debet, expendere. Sicut enim diximus, is est liberalis, qui pro facultatibus, & in ea quæ debet, sumptus facit: qui verò excedit prodigus, atque ideo tyrannos prodigos non dicimus: facile enim esse minimè videtur, vt dationibus & sumptibus excedere opum multitudinem possint. Cùm igitur liberalitas mediocritas sit, quæ circa pecuniarum dationem acceptionémque versatur: liberalis dabit & expendet in ea quæ oportet, & quocunque oportet, tam in paruis, quàm in magnis, atque id iucundè faciet: accipiet item & vnde oportet, & quotcunque oportet. Nam cùm virtus circa vtraque sit mediocritas, vtraque vt debet, faciet. moderatam enim dationem talis acceptio consequitur: quæ autem nõ est talis, contraria est. quæ igitur consequuntur, in eodem simul contingunt: quæ verò sunt contrariæ, minimè. Quòd si ei inciderit, vt præter quàm deceat, & bene se habeat expenderit: dolebit quidem, sed moderatè, & sicut debet. nam ob quæ oportet, & sicut oportet, & lætari & dolere ad virtutem spectat. Est etiam liberalis quantum ad pecunias attinet, in societate vitæ perfacilis. iniuria enim affici potest, cùm magni pecunias non æstimet, magisque ęgrè ferat, si quid quod oportuerit, non expenderit: quàm dolet, si quid expenderit, quod minimè debuerit, neque Simonidi assentitur.

CAPVT III.

PRodigus verò etiam in his peccat: nã ob quę oportet, & sicut oportet, neque lætatur, neque dolet, id quod progredientibus manifestius patebit. Dictum à nobis est prodigalitatem & illiberalitatem excessus esse & defectus: atque eas in duobus, datione & acceptione cõsistere: nam etiam sumptum in dationem reponimus. Prodigalitas enim in dando & non accipiendo excedit, in accipiendo autem deficit: illiberalitas contrà in dando deficit, in accipiẽdo excedit, sed in paruis tamen. Ac quæ ad prodigalitatem quidẽ spectãt, non admodum coaugeri consueuerunt:

διὸ καὶ ἐγκαλοῦσι τῇ τύχῃ, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες, ἥκιστα πλουτοῦσι. συμβαίνει δ' οὐκ ἀλόγως τοῦτο. οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν μὴ ἐπιμελούμενον, ὅπως ἔχῃ, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα, καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν. ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἄσωτος· διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους. τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ ῥᾴδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ ταῦτα ἡδέως· καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω οὔσης μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ· ἕπεται γὰρ τῇ ἐπιεικεῖ δόσει ἡ τοιαύτη λῆψις· ἡ δὲ μὴ τοιαύτη, ἐναντία ἐστίν. αἱ μὲν οὖν ἑπόμεναι γίνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δ' ἐναντίαι δῆλον ὡς οὔ. ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, λυπήσεται· μετρίως δὲ, καὶ ὡς δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. καὶ εὐκοινώνητος δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γε τὰ χρήματα, καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δέον τι ἀνάλωσε, καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος.

Κεφάλαιον γ.

Ὁ δ' ἄσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, οὔτε ὡς δεῖ· οὔτε λυπεῖται. ἔσται δὲ προϊοῦσι φανερώτερον. εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσίν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἐν δυσίν, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν. ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, τῷ διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δ' ἀνελευθερία, τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ' ὑπερβάλλει, πλὴν ἐπὶ μικροῖς. τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥᾴδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι διδόναι. ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἡ οὐσία τοὺς διδόντας ἰδιώτας, οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι. ἐπεὶ ὅ γε τοιοῦτος δόξειεν ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου. εὐίατός τε γάρ ἐστι, καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν. ἔχει γὰρ τὰ τοῦ ἐλευθερίου. καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει. οὐδέτερον δ' ὡς δεῖ, οὐδ' εὖ. εἰ δὴ τοῦτο ἐθισθείη, ἤ πως ἄλλως μεταβάλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος. δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ. διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος τὸ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηροῦ, οὐδ' ἀγεννοῦς, τὸ ὑπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα, ἠλιθίου δέ. ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὠφελεῖ πολλούς, ὁ δὲ οὐθένα, ἀλλ' οὐδ' αὑτόν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι. ταχὺ γὰρ ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν πορίζειν· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσι. διδόναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι· τὸ δὲ πῶς, ἢ πόθεν, οὐδὲν αὐτοῖς διαφέρει. διόπερ οὐδ' ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσίν. οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὓς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν, τοῖς δὲ κόλαξιν, ἤ τινα ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι, πολλά· διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσὶν οἱ πολλοί. εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι, καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν, πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀποκλίνουσιν. ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος γενόμενος, εἰς ταῦτα μεταβαίνει· τυχὼν δ' ἐπιμελείας, εἰς τὸ μέσον, καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτ' ἄν. ἡ δ' ἀνελευθερία, ἀνίατός ἐστι. δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν, καὶ συμφυέστερον τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας. οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δοτικοί. καὶ διατείνει δ' ἐπὶ πολύ, καὶ πολυειδές ἐστι. πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι.

quippe cùm facile minimè sit, vt qui nulla ex parte accipit, omnibus largiatur. cito enim priuatos eos homines qui dant, facultas deserit: qui quidem prodigi esse etiam videntur, id est inseruati. Nam qui huiusmodi est, non paulo melior illiberali esse videretur: cùm & ab ætate & inopia curari facilè possit, atque ita ad medium redire, cùm enim ea habeat, quæ sunt liberalis, quippe qui det quidem & non accipiat, sed neutrum tamen neque vt debet, neque benè faciat, si ad hoc tantum vel assueuerit, vel aliquo alio modo fuerit mutatus, liberalis euadet, fiet siquidem vt & det quibus oportet, & non accipiat vnde non oportet, vnde neque esse moribus prauus videtur. in dando enim & non accipiendo excedere non mali & ignobilis, sed stolidi potius hominis est. Qui autem hoc modo est prodigus, longè illiberali & auaro, cùm ob antedicta, tum propterea esse melior videtur: quia ipse multis, illiberalis nemini prodest, imò ne sibi ipse quidem vtilis est. Plerique tamen prodigi, sicut dictum est, etiam vnde non oportet, accipiunt: atque in hoc sunt illiberales: qui ideo ad accipiendum prompti efficiuntur, quia cùm velint expendere, facere id facilè nequeunt. cito enim ipsis opes deficiunt: vt aliũde sibi cõparare eas cogantur, quoniã prętereà nullã honestatis curam habẽt, vndique nullo habito delectu accipiunt. dare enim cùm cupiant quo pacto & vnde id faciant, non curant. Quapropter neque liberales eorum dationes sunt, cùm non sint honestæ, neque huius ipsius causa, neque vt oportet, efficiuntur: imò interdum eos, quos oporteret esse pauperes, diuites reddũt, atque iis qui moderati sunt moribus, nihil: adulatoribus autẽ & cæteris, qui aliã quampiam voluptatem ipsis subministrant, multa largiuntur. vnde efficitur, vt plerique ex his intemperantes etiam sint: nam & quia facile expendunt, in intemperantias etiam profusos sumptus faciunt: & quia non ad honestatem spectantes viuunt, ad voluptates quoque declinant. Prodigus igitur si incorrectus permaneat, in hæc transit: si curationem admittat, ad mediocritatem deuenire, honestatémque potest. At illiberalitas incurabilis est, nam & senectus & omnis imbecillitas reddere illiberales videtur: magisq. quàm prodigalitas, hominibus natura insita est: nam plerique sunt pecuniarũ cupidi magis, quàm ad dãdum prõpti: & latè patet, multiformisq. est. Multi enim modi esse illiberalitatis videntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam cùm in duobus constituta sit In dandi excessu, & defectu accipiendi, non omnibus Integra adest, sed interdum separatim, atque ita fit, vt nonnulli in accipiendo exceedant, alij in dando deficiant. nam qui his nominibus præditi sunt, vt dicantur parci, tenaces, retracti & restricti, omnes in dando deficiunt. Non appetunt autem aliena, neque accipere volunt alij ob probitatem quandam, turpiúmque rerum cuitationem. videntur enim aliqui, vel certè dicunt, propterea consecutare, ne aliquando agere turpe aliquid cogantur. Inter hos est etiam cuminiseca, & vnusquisque alius huiusmodi, qui nomen fortitus est ab excessu, quod nemini quiequam daturus sit. Alij ob timorem ab alienis abstinent: propterea quòd facile minimè est, vt si aliquis aliena acceperit, alij ab eo quiequam non accipiant: atque idcirco neque accipere, neque dare ipsis his placet. Nonnulli verò in accipiendo excedunt, dum & vndecunque & quodcunque accipere non verentur: vt sunt, qui illiberalia opificia exercent, & lenones. & id genus cæteri, & fœneratores, qui etiam parua magnis cum vsuris accipiunt, qui quidem omnes neque vnde debent, neque quantum debent, accipiunt. Communis autem his omnibus turpis quæstus videtur: causa enim lucri omnes, atque eius parui, opprobria subeunt. Nam qui magna vnde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, vt tyrannos, qui vrbes populantur, & templa diripiunt, non illiberales, sed improbos potius, sed impios, sed iniustos appellare consuemimus. At aleator, & fur seu spoliator, & latro ex illiberalibus etiam ipsi sunt cùm turpi lucro dediti sint, vtrique enim lucri causa negociantur, & opprobria sustinent: & hi quidem pericula maxima acceptionis causa subeunt illi ab amicis quibus dare deberent, lucrantur. vtrique igitur cùm vnde non oportet, velint lucrum comparare, turpi lucro dediti sunt, atque omnes huiusce modi acceptiones sunt illiberales. Meritò verò illiberalitas contraria liberalitati propterea esse dicitur, quòd maius malum quàm prodigalitas est, magisque in ea peccant homines, quàm in prodigalitate, de qua superius iam diximus. De liberalitate igitur, & oppositis vitiis hactenus dictum sit.

A ἐν δυσὶ γὰρ οὖσα τοῖς τε λαμβάνειν καὶ δοῦναι, καὶ τοῖς ὑπερβολαῖς τῶν λήψεων, οὐ πᾶσιν ἐνδέχεται παρεγγένεται, ἀλλ' ἔνιοι χρηζουσι καὶ οἱ ἐν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις ὀνομαζομένοις, οἷον φειδωλοὶ, γλίσχροι, μνησικακοῦντες, πάντες τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τῶν δ' ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν οἱ μὲν διὰ τὸ δίκαιόν τε καὶ σεμνὸν εἶναι δοκεῖν τὸ μὴ λαμβάνειν ἀλλ' ἀργῶν. δοκοῦσι γὰρ ἴσως, ὁ τοιοῦτος διὰ τὸ μὴ θέλειν, ἵνα μὴ ποτὲ καὶ ἀναγκασθῶσι πράττειν τι τοιοῦτον· τούτοις δὲ καὶ κοινὸν ἀφῆρέ τι τοιοῦτον, καὶ τοῦ ἑτέρου, διὰ δὲ τὸν τῶν ὑπερβολῶν τὸ μισεῖν οὐ βούλονται οἱ δ' αὖ, διὰ φόβον ἀπέχονται· ἀδύνατον γὰρ ἀλλοτρίου τι λαμβάνειν, τὸ δὲ ἑτέρου μή. ἀφίστασι οὖν ἀμφοῖν, τὸ μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι· τοῖς δ' αὖ χρῆσθαι τῇ λήψει ὑπερβάλλουσι τοῦ παντὸς λαμβάνειν καὶ πᾶσ· οἷον οἱ τὰς αἰσχροκερδεῖς ἐργασίας ἐργαζόμενοι, καὶ πορνοβοσκοὶ, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκιστὰς καὶ τὸ μικρὰ δοῦναι πολλῶν· πάντες γὰρ οὗτοι ἐκ τῶν οὐ δεόντων λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ κοινὸν δ' ἐπ' ἀμφοῖν ἡ αἰσχροκερδεία φαίνεται· πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους καὶ τούτου μικροῦ, ἐπείδὴ ὑπομένουσι. οὐ γὰρ τὰ μεγάλα μὲν ὄθεν δεῖ λαμβάνοντες, μισθὸν ἃ δεῖ, οὐδὲ λόγχῃ ἀπολυόμενοι· ἢ ἐν τοῖς πολέμοις, σῶλοι πορθοῦντες καὶ ἱερὰ συλῶντες· ἀλλὰ πονηροὶ μᾶλλον καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἄδικοι· ἀμφὶ τὰ αὐτὰ ἐστι καὶ οἱ λωποδύται, καὶ οἱ λῃστοὶ, καὶ οἱ ἀπολυόμενοι εἰσίν. αἰσχροκερδεῖς γὰρ κέρδους ἕνεκα ἀμφότεροι παραβάλλουσι τοὺς κινδύνους ἀμφοῖν· οἱ μὲν ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ δίδοναι. ἀμφότεροι δὲ οὗτοι οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς. καὶ πάντες δὴ οἱ τοιοῦτοι λήψεις ἀπολυόμενοι. εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀπολυόμενα ἐναντίον λέγεται· μεῖζόν τι γὰρ δοκεῖ κακὸν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μᾶλλον δεῖ τούτου ἁμαρτάνουσι, ἢ τῇ τοῦ ἐλευθερίου καὶ δεῖ ἀπολαύσαι κακῶν, τοῦ τοιούτου ἕνεκα.

Κεφάλαιον ΔΙ.

Δόξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν. δοκεῖ γὰρ καὶ αὕτη εἶναι χρήματά τε αἰρετὸ εἶναι. οὐχ ἁπλῶς δ' ἡ ἐλευθεριότης διαλύει περὶ πάντα τὰ ἐν χρήμασι περιέχεται, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς δαπανηρὰς μάλιστα τούτοις δ' ὑπερβάλλει τὴν ἐλευθεριότητα μεγάθει. καθάπερ γὰρ τοὔνομα ἐμφαίνει, ἐν μεγάθει κοσμοῦσα δαπανᾶ· τὸ δὲ μέγεθος πρὸς ἕτερον· ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς ἐξ ἑτέρου τοῦ ἐλευθερίου· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς· τὸ δὲ ἑτέρου μέρος· ἀφίστασι δὲ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ τοῦ ἐλευθερίου τὸ μεγάθει· ἐν τοῖς ἴσοις γὰρ δαπανᾶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπὴς· ἔστι τὸ, πολλὰς δόσεις ἀλλήλῃ· ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις, δεῖ. ὁ δὲ γὰρ μεγαλοπρεπὴς, ἐλευθέριος· ὁ δὲ ἐλευθέριος, οὐδὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπὴς. τῶν τοιούτων δ' ἕξεις, ἐν μὲν ἐλευθέρῳ, μακροχρονία καλεῖται· ἐν δ' ὑπερβολῇ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβαίνουσι τὴν μεγάθει καὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, λαμπροφανεῖσθαι. ὕστερον δὲ περὶ ἐκείνων ἐροῦμεν. ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς, ἀποτελεστικός. τὸ γὰρ αὐτὸ δύναται δαπανᾶν, καὶ δαπανᾶν μεγάλα ἐμμελῶς· ἅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἡ ἕξις τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐστίν, καὶ ὧν ἕνεκα· οἱ δὲ τὰ μεγαλοπρεπεῖ δαπανᾶν, μεγάλα καὶ πρέποντα. τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ ἔργα. εὐθὺς γὰρ ἔχει μέγα δαπάνημα καὶ πρέπον τῇ ἐργασίᾳ· οὐ τὰ μὲν ἔργα, τῶν δαπανῶν ἄξια δεῖ εἶναι· τὰ δὲ δαπάνημα, τῷ ἔργῳ, ἃ καὶ ὑπερβάλλει. δαπανᾶν δὲ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τῷ κόσμῳ ἕνεκα. κοινὸν γὰρ τοῦτο τῶν ἀρετῶν. καὶ ἐν ἡδίοσι καὶ σεμνοτέροις. ἐν δὲ κερδαλεότητι, μικροπρεπές. καὶ πᾶς κάλλιστα καὶ πρεπωδέστατα, σκεύεσι· ἀξιόλογον, ἢ τόσου, ἢ τοῦ ἐλαχίστου. ἀναγκαῖον δὲ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπεῖ εἶναι. ἡ γὰρ ἐλευθέριος δαπανᾶν ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἐν τούτοις δὲ τὸ μέγα τοῦ μεγαλοπρεπεῖ, τῷ μεγάθει· περὶ ταῦτα τὰς ἐλευθεριότητος οὔσης, καὶ διὰ τὸν ἴσον δαπανᾶν, τὸ ἔργον τοιόνδε μεγαλοπρεπέστερον· οὐ γὰρ ἐν αὐτῷ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου. κτῆμα μὲν γὰρ τὸ πολύτιμον ἄξιον καὶ τιμιώτατον, τῷ χρυσί-

CAPVT IIII.

SEqui videtur, vt de magnificentia, seu magnidecentia differamus nam etiam ipsa esse quædam virtus videtur, quæ circa pecunias versatur, non in omnes tamen quæ ad pecunias spectant, actiones, sicut liberalitas, diffunditur, sed in sumptuosas tantum: atque in his liberalitatem magnitudine excellit, nam sicut nomen ipsum significat, in magnitudine decens sumptus est, magnitudo autem est ad aliquid. non enim aut triremis, aut supplicationũ præfecto idem sumptus est: sed qui est decorus & ipsi, & in quo, & circa quod fit. At qui in paruis aut mediocribus pro dignitate sumptus facit, magnificus minimè dicitur: vt id, Mendico panem poscenti sæpe ferebam: sed qui in magnis, nam qui est magnificus, liberalis etiam continuò est: liberalis autem, non continuò magnificus. Huius verò habitus defectus paruificentia seu paruidecentia, excessus decori imperitia & ineptitudo quædam operaria appellatur: & eiusmodi cæteri habitus, qui non excedunt magnitudine circa quæ oportet: sed in quibus non oportet, & sicut non oportet, splendorem affectant. Verùm de his posterius dicemus. Magnificus autem seu magnidecens esse scienti similis videtur: quippe qui & quod decet contemplari, & magnos consonè facere sumptus possit. quemadmodum enim in principio diximus, habitus operationibus desultur, & ils quorum habitus est magnifici verò sumptus, & magni sunt, & decentes: talia igitur erunt etiam opera. ita enim fiet, vt sumptus, & magnus, & operi decorus euadat: vt & opus sumptu, & sumptum opere dignum esse oportet, vel etiam sumptum excedere. Atque huiusmodi sumptus magnificus honestatis causa faciet: commune enim hoc est virtutibus: iucundè etiam & largè: eò quòd nimis exacta ratio paruifici est: considerabitque magis quo modo pulcherrimum ac decentissimum opus efficiatur, quàm quanti constet, quomodóque fieri minimo precio possit. Necesse verò est, vt magnificus sit etiam liberalis. nam & liberalis expendet, & quæ oportet, & sicut oportet. in his tamen quod est magnum, magnifici est: vt magnitudo. Si circa eadem liberalitas sit, etiam ab æquali sumptu opus magnificentius faciet. non enim eadem & possessionis & operis virtus est. nam possessio anteponitur, quæ est dignissima ac preclarissima.

Universidad de Deusto
Biblioteca

opus, quod magnum & pulchrum est. talis enim rei spectatio est admirabilis. quod autem est magnificum, est admirabile: operisque magnificentia virtus in magnitudine est.

A ἔργον ἦ, τὸ μέγα καὶ καλόν. τῷ γὰρ θεωρήματι θαυμαστόν τὸ δὲ μεγαλοπρεπές, θαυμαστόν. καὶ ἔστι αἰρετὸ ἔργον, μεγαλοπρέπεια δὲ μεγέθει.

CAPVT V.

EX impensis autem quæ honorabiles dicimus, illæ sunt, quę ad Deorum donaria, ædificationes, & sacrificia pertinent: quæque ad omne denique geniorum numen spectant, quæ item ad publicam munificentiam gloriosæ, sunt: vt, siquibi vel ludorum edendorum, vel triremium extruendarum, vel epuli ciuitati exhibendi splendidè gerendam præfecturam existimant. In omnibus autem, sicut dictum est, ad agentem quoque habeti relatio debet, quisnam, & ex quibus facultatibus agat, digni enim his esse sumptus debent, & non solùm operi, verum etiam facienti decenter esse accommodati. Atque idcirco pauper nequaquam esse magnificus potest, cùm ea non habeat, ex quibus sumptus decenter faciat. nam qui id aggreditur, stultus est: præter dignitatem enim ages, præterque id quod oportet. id autem secundum virtutem est, quod rectè fit. Decent etiam eos huiusmodi sumptus, quibus tale aliquid præcessit vel ab ipsis factum, vel à maioribus, vel ab his qui ad ipsos pertinent: nobiles item, & illustres, & qui sunt huiusmodi. omnia nanque hæc magnitudinem in se habent & dignitatem. Ac maximè quidem talis magnificus est in talibusque impensis magnificentia, sicut dictum est, versatur: quippe quæ & maximę fiat, & honorificentissimę. Sed ex paluatis tamen etiam illæ ad magnificum spectant, quę semel fieri consueuerunt: ut nuptiæ, & si quid tale est: & si ad ficui rei vel tota ciuitas studet, vel qui in dignitate constituti sunt: quæ etiam ad hospitum susceptiones, & dimissiones ateinent, ad munera item & remunerationes. non enim magnificus in suum, sed in publicum decus sumptuosus est. munera autem quandam cum templorum donaris habent similitudinem. Magnifici etiam est, ita ædes extruere vt dinitiis conueniant: quippe cùm etiam hoc ornamentum quoddam sit, & in ea opera sumptus magis facere, quæ sunt magis diuturna: pulcherrima enim hæc sunt, & in singulis decorum seruare: nam non eadem sunt Dis & hominibus, aut ad templum & sepulchrum ornandum accommodata. Et quoniam vnusquisque sumptus suo in genere est magnus, magnificentissimus est ille, qui in magna re est magnus. Hic verò, qui in his magnus est, éstque inter

Κεφάλαιον ε.

ΕΣτι δὴ δαπανημάτων, οἷς λέγομεν τὰ τίμια, ἅ τε τοῖς θεοῖς καὶ δαίμοσι, καὶ κατασκευαὶ, καὶ θυσίαι· ἔμπαλιν δὲ καὶ ὅσα τοῖς τοῦ δήμου, καὶ ὅσα τοῖς κοινοῖς ἀφιλοτιμήματα ὄντα· ἅ τινες χορηγίαν οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ πυρρίχαν, ἢ καὶ ἑστιάσεις τῇ πόλει. ἐν ἅπασι δὲ ὅ τε ὁρῶν τινὰ, καὶ πρὸς τὸν ποιοῦντα ἀνάφορά τις ἐστὶ καὶ τίνων ὑπαρχόντων. ἄξια γὰρ δεῖ τούτων εἶναι. καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι πρέποντα· διὸ πένητα οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπῆ. οὐ γὰρ ὄντα οἷς ἂν πολλὰ δαπανήσει πρέποντα, ὁ δὲ βλακεύσας, κακόν. παρὰ τὸν ἄξιον γὰρ, καὶ οὐ δέον· κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ἐρθόν. πρέπει δὲ καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα πρέποντα ὑπάρχειν δὲ ἀνθρῶν, ἃ διὰ τὸν ἄνδρα γέγονεν, ἢ ὧν αὐτὸς μέτεστι καὶ τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἐνδόξων, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρέπει ὁ μεγαλοπρεπὴς ἐν τοῖς τοιούτοις δαπανήμασι, ἃ μεγαλοπρέπεια, ὅπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ τιμιώτατα· τῷ δὲ ἰδίῳ, ὅσα εἰσπάξει χάριν· τῷ γένει, καὶ εἴ τι ποιοῦσι, καὶ εἰ ἐπὶ τοιούτοις πόνοις σπουδάζει, ἢ εἰ ἐν ἀξιώματι· καὶ ὅσα ξένων ἢ ὑποδοχαὶ, καὶ ἀποστολαὶ, καὶ δωρεαὶ, καὶ ἀντιδωρεαί· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανᾷ ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά· τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ἔοικεν. μεγαλοπρεπὲς δὲ καὶ οἴκους οἰκοδομεῖν πρέποντας τῷ πλούτῳ. αἱρεῖται γὰρ τι καὶ δόξαν. καὶ ὅσα τούτοις μᾶλλον δαπανᾷ, ὅσα πολυχρόνια τὰ ἔργα· κάλλιστα γὰρ τοῦτο· ἢ ἐν ἐπάξιοις τὰ πρέποντα. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀθανάτοις θεοῖς καὶ θνητοῖς· οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ· καὶ ὅλως δὴ δαπανήματος ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει καὶ μεγαλοπρεπέστατον ἐν τῷ ἐν μεγάλῳ μέγα· ἑκατέρου δὲ τὸ ἐν τούτοις μέγα.

CAPVT V.

AT qui exceditinepteque est, sumptus faciendo supra quàm decent, exceditficut dictum est. in paruis enim rebus multa impendit: splendorémque absonè affectat: vt qui & sodales, qui symbolum dederunt, nuptiali conuiuio excipit: & ædilitatem gerens comœdiis in transitu purpuram exhibet, sicut Megarenses consueuerant: atque hæc omnia non honestatis, sed ostentandarum diuitiarum causa faciet, vt inde in admirationem sui hominesadducat. atque vbi multa oportear expendere, pauca: vbi pauca, multa expendet. At paruificus in omnibus deficit: nam & si magnos sumptus fecerit, in paruo deficiendo postea honestatem perdet: & quodcunque fecerit cunctando faciet, spectandóque id, vt quàm minimum expendat: conquereteque insuper, ac maiora quàm decet, se facere omnia existimabit. Ac sunt quidem habitus hi vitia: non tamen huiusmodi, vt opprobria afferant: propterea quòd neque alliis nocent, neque deformes admodum sunt.

CAPVT VII.

IAm verò magnanimitas circa magna vel ex nomine versari videtur. circa qualia autem versetur, primum assumamus qua in re nihil refert, habitúmque ipsum, an eum, secundum habitum est, consideremus. Esse sanè magnanimus is videtur, qui cùm magnis sit dignus, magnis quoque sese dignum esse existimat: nam qui non pro dignitate id facit, stolidus est: at virtute præditus neque stolidus, neque stultus est quispiam. Atque est quidem magnanimus hic, quem dicimus. Qui autem paruis est dignus, eisdémque se dignum censet, temperant, non magnanimus est: quippe cùm magnanimitas in magnitudine consistat, perinde ac pulchritudo in magno corpore. nam parui elegantes, & concinni, non autem pulchri dicuntur. At qui cùm sit indignus, dignum se magnis putat, in-

ἢ διαφέρει τὸ ἐν τοῖς ἔργοις μέγα, τῷ ἐν τοῖς δαπανήμασι, σκοπῶμεν εἰ ἕξις ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος, ἢ τίνος μεγαλοψυχίας ποιητικὴ ἕξις· ἢ τοῦτο πρῶτον, μικρὸν ἢ κάλλιον ἴσως. διὰ τὸ δοκεῖ τὸ μεγαλοψυχικὸς εἶναι ὁ μὲν ἐν τοῖς μεγάλοις ἀξιος ὢν, καὶ ἑαυτὸν ἀξιοῦν· ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ποιῶν, ἀλίθιος· οὐδὲ ἡ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἀλίθιος, οὐδ' ἄφρων. μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος· ὁ γὰρ μεγάλων ἄξιος, ἢ τούτων ἄξιος ἑαυτὸν, οὐ τοιοῦτος, μεγαλόψυχος δ' οὐ· εἰ γὰρ μεγάλῳ γὰρ ὁ μεγαλόψυχος, ὡς εἶδος ἡ τὸ καλὸν ἐν μεγάλῳ σώματι· τὸ μικρὸν δ' ἀστεῖοι καὶ συμμέτροι, καλοὶ δ' οὐ· ἡ μεγάλων καὶ ἄξιον, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὲ μείζονα ἢ ἄξιος, ἀνόητος· ἀλίθιος δ' οὐ· ἀλλ' ἀνάξιος ἑαυτὸν μεγάλων ἡγούμενος, ἐπί τε μεγάλοις, ἐπί τε μετρίοις,

A inter magnitudinem quæ est in opere, & cam quæ est in sumptu, differentia. pila enim & lecythus pulcherrima puerilis quidem doni in se habent magnificentiam: huiusce tamen rei precium paruum est, & illiberale. atque idcirco magnifici est, vt in quocunque genere quipplam fecerit, magnificè id faciat, quod enim eiusmodi est, & superari non facile potest: & ita se habet, vt sumptus dignitas postulat. Ac B magnificus quidem talis est.

Κεφάλαιον ς.

Ὁ δ' ὑπερβάλλων καὶ βαλλάντιος, τῷ πρὸς τὸ δεῖν ἀλλόκοτος, ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται· ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῷ δαπανήματι πολλὰ ἀλλόκοτος, καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέθην τῇ ἑταιρικῇ γαμικῶν ἑστιῶν, καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύρᾳ ἐπιτρέπων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα πράττει, οὐ τῷ καλῷ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ δι' ἃ τούτων οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὐ δεῖ πολλὰ ἀλλόκοτα, ἀλίγα δαπανᾶν· οὐ δὲ ἀλίγα, πολλά. ὁ δὲ μικροπρεπὴς ἐν οἷς πάντα ἀλλοκότῃ, καὶ τὰ μέγιστα ἀλλόκοτα ἐν μικρῷ τῷ καλῷ ὀκνεῖ· καὶ ἤ, τι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ πολὺν χρόνον· πάντα δὲ ἀλίγιστον ἀλλόκοτα, καὶ ταῦτ' ὀλυγέκρονα· καὶ πανταχοῦ ἀλίγιστα μείζω τιθεῖς, ἢ δεῖ. ὥστε οὐδὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα ἐξεστὶ αὐτῷ, καὶ κακίᾳ, τὸ μὴ ἀνιᾶν γ' ἀπόφασιν, διὰ τὸ μὴ βλαβερὰ ἢ τῷ πλήσιον εἶναι, μὴ τι λίαν ἀνιᾶν.

Κεφάλαιον ζ.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία, περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐν τῷ εἴδει τοιαῦτα ἔστιν εἶναι δοκεῖ. περὶ ποῖα δὴ θεωρῶμεν λέγω. διαφέρει δὴ οὐδὲν τῷ ἕξει, ἢ τῷ κεῖσθαι τῷ ἕξει, σκοπεῖν. δοκεῖ δὴ μεγαλόψυχος εἶναι, ὁ μεγάλων αὐτὸν ἄξιον, ἄξιος ὤν. ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ποιῶν, ἀλίθιος. οὐδὲ ἡ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἀλίθιος, οὐδ' ἄφρων. μεγαλόψυχος μὲν οὖν ὁ εἰρημένος. ὁ γὰρ μεγάλων ἄξιος, ἢ τούτων ἄξιος ἑαυτὸν, οὐ τοιοῦτος, μεγαλόψυχος δ' οὐ· εἰ γὰρ μεγάλῳ γὰρ ὁ μεγαλόψυχος, ὡς εἶδος ἡ τὸ καλὸν ἐν μεγάλῳ σώματι· τὸ μικρὸν δ' ἀστεῖοι καὶ συμμέτροι, καλοὶ δ' οὐ· ἡ μεγάλων καὶ ἄξιον, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὲ μείζονα ἢ ἄξιος, ἀνόητος· ἀλίθιος δ' οὐ· ἀλλ' ἀνάξιος ἑαυτὸν μεγάλων ἡγούμενος,

B cam quæ est in sumptu, differentia. pila enim & lecythus pulcherrima puerilis quidem doni in se habent magnificentiam: huiusce tamen rei precium paruum est, & illiberale. atque idcirco magnifici est, vt in quocunque genere quipplam fecerit, magnificè id faciat, quod enim eiusmodi est, & superari non facile potest: & ita se habet, vt sumptus dignitas postulat. Ac magnificus quidem talis est.

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

flatus quidam est. non omnis tamen est inflatus, qui minoribus, quàm sit, dignum se esse censet. Qui autem minoribus dignum quàm sit, se esse arbitratur, pusillanimus est: siue magnis, siue mediocribus, siue etiam paruis dignus sit, modò minoribus dignum se esse censeat. maximè tamen esse videretur huiusmodi, is qui magnis est dignus, nam quid faciliter, si tantis non esset dignus? Est igitur magnanimus magnitudine extremus, in eo verò quod oportet, medius: eo enim dignum se censet, quod pro dignitate est. illi autem excedunt, & deficiunt. Si autem magnis se esse dignum existimat magnanimus, dignus cùm sit, & præcipuè maximis, circa vnum maximè versabitur: quod quid sit ex dignitate ipsa definiendum est. dignitas autem ad externa bona dicitur: quorum maximum id esse statueremus, quod diis attribuimus, quódque maximè appetunt, qui in dignitate constituti sunt, quod item ob præclarissima præmium consecuti: at huiusmodi est honor: externorum enim bonorum id maximum est: circa honores igitur & ignominias vt oportet, versatur magnanimus. Quin absque ratione quoque magnanimi munus circa honorem esse apparet. magni etenim viri honore seipsos dignos maximè existimat, ac pro dignitate illi quidem. sed pusillanimus deficit, tam si ad ipsum, quàm si ad magnanimi dignitatem spectemus. inflatus autem ad se solummodo, non autem ad magnanimum excedit. At magnanimus si quidem maximis est dignus, optimus quoque sit necesse est. maiori enim honore dignus est, qui est melior: maximis verò, qui est optimus. oportet igitur vt qui magnanimus seuera est, bonus etiam sit. esse etiam magnanimi videtur id quod in vnusquaque virtute magnum est. nullóque pacto ei conuenit vt suasione aliqua fraudulenter vtatur, ac fugiat, aut iniuste agat. cuius enim causa turpe aliquid faciet is, cui nihil est magnum? nam si quis diligenter singula consideres, magnanimus si non est bonus, prorsus ridiculus videbitur. imò neque honore quidem erit dignus, si sit malus: quippe cùm virtutis præmium sit honor, bonisque attribuatur. Videtur igitur magnanimitas quasi ornamentum quoddam esse virtutum: nam & maiores ipsas reddit, & sine ipsis esse non potest. ac propterea seuera esse magnanimum difficile est, cùm id existere sine integritate nullo modo queat. Ac maximè quidem magnanimus circa honores & ignominias versatur, ob eósque honores qui & magni sunt, & à probis viris exhibentur, mediocriter quidem lætabitur, vtpote sibi accommodatos, vel etiam

A ἰσό τι καὶ μικρῷ, ἀξίως ὤν, ἢ τοιοῦτος ἑαυτὸν ἀξιοῖ, καὶ μάλιστα εἰ δίξειε τοῖς μεγάλοις ἀξίως. τὸ γὰρ εἰδέναι, εἰ μὴ τοιοῦτος ὢν ἐδίου ἀξιοῦν ἐστι δὶ ὁ μεγαλόψυχος, τῷ οὖν μεγίθει τε ἄκρος· τῷ δ' ὡς δεῖ, μέσος. τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ. οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσι. εἰ δὶ δὶ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἀξίως ὤν, καὶ μάλιστα τῷ μεγίστῳ

B δεῖ ἄν μάλιστα εἶναι. [τὸ γὰρ τοῦ τοῖς ἐστὶ ἐν τοῖς ἀξίοις λεγόμενον.] ἢ δ' ἀξία λέγεται φορὰ τὰ ἐκτὸς ἀγαθά· μέγιστον δ' τοῦτ' ἂν δοίημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονεμοῦμεν, καὶ οὗ μάλιστα ἀφίενται οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ δεῖ τοῖς καλλίστοις· ἆθλον· τοιοῦτον δ' ἡ τιμή· μέγιστον γὰρ δὶ' τῶν τῷ ἐκτὸς ἀγαθῶν. εἰκὸς τιμᾶς δὶ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχος ἔσται,

C ὡς δὶ' καὶ αὐτὸς δὶ' λόγου φαίνεται οἱ μεγαλόψυχοι εἶναι τιμῶν τῷ. τιμᾶς γὰρ μάλιστ' ἀ μεγάλοι ἀξιοῦσι ἑαυτοῖς καὶ κατ' ἀξίαν δὶ' ὁ μεγόψυχος ἐπιτίθεται καὶ ἀφοῦ αὐτοῖς, καὶ ἀφοῦ τὸ τῷ μεγαλόψυχον ἀξίωμα. ὁ δ' χωῦνος, ἀφοῦ ἑαυτὸν ἀξιοῖ ὑπερβάλλει· οὐ μὲν ἀλλ' ἀφ' γε μεγαλόψυχον· δὶ μεγαλόψυχος, εἰ ἄρα τῷ μεγίστων ἀξίος, ἄριστος ἂν εἴη. μείζονι γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἄριστος. τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον, δὶ' ἀγαθὸν τῷ. καὶ δίξειε δ' ἂν τῷ μεγαλόψυχον, τὸ εἰ ἐπέκεινα αὐτῷ μεγαλοῦδαιμός τ' ἂν ἀμέμπτοι μεγαλόψυχοι φαίνοιεν παραπλήσιοι, οὐδὶ ἀδικεῖν. τίνος γὰρ ἕνεκα πράξειε αἰσχρά, ᾧ οὐδὲν μέγα ἢ καθ' ἕκαστα δ' ὁποκοπούσῃ πάσαι γε-

E λεῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς εἶναι. ὡς εἰ ἄρ δ' ἂν οὐδὶ τιμᾶς ἄξιος, φαῦλος ἂν· τῶν αὐτῶν γὰρ ἄθλον ἡ τιμή, ᾧ ἀποτέλεσις τοῖς ἀγαθοῖς. ἔοικε οὖν οὐδ' ὁ μεγαλόψυχος, εἴ κάμοι τις τῷ, ἀφοῦ. μείζονι γὰρ ἢ τῶν τιμῶν, ἢ οὐ γένοιτο ἂν ἐκείνῳ. διὰ τοῦτο χαλεποὶ τῷ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχοι τῷ. ἀ γὰρ οὖν τι ἄλλο κακοῖς ἀγαθοῖς

F μάλιστα οἷόν τε εἶναι δεῖ τιμᾶς ἢ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχος ἔσται· καὶ δὶ' μὴ τῶν μεγάλων, καὶ ὑπὸ τῷ ἀπονοῦσιν μετρίως ἀποδέξεται

ἢ τῷ ἰσοῦν τυγχάνει, ἢ ἐλαττοῦται. ἀρετῷ γὰρ πρὸς τελεῖον ἀνάξιον ἀξίαν τιμά. οὐ μὲν ἀλλ' ἀποδέξεται γε, τῷ μὴ ἔχειν ἄν τὸ μείζω ἀπονεμεῖν. τοῖς δὶ' παρὰ τῷ τυχόντων ἢ δὶ' μικρῶν, πάντων ὑπερφρονεῖ· οὐ γὰρ τούτων ἀξίως. ὁμοίως δ' ἢ ἀτιμίας· οὐ γὰρ ἔστι δικαίως αἰσχρὰ αὐτῷ. μάλιστα οὖν ἀπὸ ἄν ὄντ' εὔστοχ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος εἶναι τιμᾶς. οὐ μὲν δὴ ἢ εἶναι πλούτου ἢ

B δυναστείας, ἢ πάντων ὑπερτυχεῖν ἢ ἀτυχεῖν μετρίως ἔχει, ὅσοις αἱ ῥῆσιν ἢ οὐ· ἀτυχῶν ἀνεκτῶς ἔστι, οὐτε ἀτυχῶν εἶναι τοῖς. οὐδὶ γὰρ εἶναι τιμᾶς οὕτως ἔχει μέγιστον ὄν. ἢ γὰρ δυναστείας ἢ πλούτου διὰ τῷ τιμῶ ὄντ' αἱρετά. οἱ γοῦν ἔχοντες ἀνοῖ, τιμῶνται δὶ' ἀπὸ τῷ βελτίστου· τῷ δὲ ἢ τιμᾶ μικρὸν ὄν, τοῦτο ἢ τίμια.

Κεφάλαιον ιε.

Δὶ ἢ ὑπόθεσιν δικαίως τῷ. δικαῖῳ ἢ τὰ ἀτυχεῖν εὐμοῖρίᾳ ὑπὸ μεγαλοψυχίας· καὶ γὰρ ἀξίωσις ἀξιοῦσιν τιμᾶς· καὶ οἱ δυναστεύοντες, ἢ οἱ πλουτοῦντες. ἐν ὑπόρχῃ γάρ. τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπόρχον πᾶσι, ἀτιμάζειν· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχίας ἔστιν. τιμῶντες γὰρ ὧν τυχεῖν. κατ' ἀξίαν δὶ ὁ ἀγαθὸς μόνῳ τι-

D μητός ᾧ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μάλιστ' ἀξιοῦται τιμᾶς· οἱ δ' ἀπὸ φύσεως τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἐκεῖνα τῷ μεγάλων ἀξιοῦσι, οὔτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς ἀδύνατον εἶναι τοῦτο. ὑπερήφανα δὶ καὶ ὀλέθρια, ἢ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες, κακοὶ γίνονται· ἄνευ γὰρ φρονήσεως τὰ ἀγαθὰ ὑπόρχει, ἐπείπερ μὴ κατορθοῦν ἐκεῖνοι δὶ ἢ, τὰ τοιαῦτα, ἀφέστασι. μεμονῶσι γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐχ ὅμοιοι ὄντες, τῶν δὶ ἄλλων ἐν ὑπεροχῇ τὰ ὑφ' αὐτῶν κατ' ἀρετὴν τὸ ἀφάσεσι· καταφρονοῦσι δὶ τῷ δίκαιον. ὁ δὶ μεγαλόψυχος, ἀτιμάζει καταφρονεῖ. δικαίως γὰρ ἀλλοῖος· οἱ ἢ πολ-

F λοὶ, τυχόντες. ἐν ἔτι δὶ μικρὰ ἀδικῶν, οὐδὶ φιλονείκοι ὄντες, διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶ· μεγαλοπρεπεῖς δὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναιδῶν, ἀφεῖδὶς τῷ μέτρῳ, οὐκ ἀξίων ἐν τοῖς τοῖς ζῆν.

A etiam minores quàm sibi conueniat: integræ enim & absolutæ virtuti nullus honor tribui dignus potest: admittet tamen eos magnanimus à probis viris, licet inferiores sint, propterea quòd non habent illi maiores quibus afficere ipsum valeant, sed qui à quibuslibet è vulgo hominibus, ob persuásíque res exhibentur, eos prorsus contemnet: non enim est eis dignus, simili modo etiam ignominiam,

B quippe quæ circa ipsum iure non accidat. Maximè igitur, sicut dictum est, circa honores versatur magnanimus, nihilominus tamen & in diuitiis, & potestatibus, & omni tam prospera quam aduersa fortuna, quomodocunque contigerit, moderatè se geret: vt neque in prosperis successibus lætitia gestiat; neque id aduersis rebus tristitia supra modum obruatur. Nam neque circa honorem quasi maxima res sit,

C lætabitur. potestates autem & diuitias ob honorem expetendæ sunt qui eum ipsis habent, ob eas affici honoribus volunt, cui verò vel honor ipse parvus est, ei cæteræ quoque sunt parvæ.

CAPVT VIIII.

QVapropter magnanimi esse etiam contemptores videntur. Quin etiam fortunæ prosperitates vi-

D dentur conferre ad magnanimitatem. qui enim nobiles sunt, & diuites, & in potestate constituti, honore digni habentur: in excellentia enim quadam sunt. omne autem, quod bono aliquo excellit, est honorabilius. propterea huiusmodi res magis reddere magnanimos homines consueuerunt: nanque à quibusdam honorantur. sed ceuera solus bonus honorandus est, cui tamen vtraque insunt, is ma-

E gis habetur dignus, qui honore afficiatur. Qui autem sine virtute huiusmodi bona possident: neque meritò magnis honoribus dignos se esse arbitrantur, neque rectè magnanimi dicuntur: quippe cùm hæc absque integra atque absoluta virtute esse non possint: sed contemptores, contumeliosi, atque huiusmodi vitiis præditi efficiuntur, non facilè enim fit, vt sine virtute consonè ac moderatè prosperos rerum successus quispiam ferat, dum igitur hi ferre prosperam fortunam nequeunt, potíntque se alios excellere, omnes alios despiciunt: ipsi verò agunt quodcunque fortè incideret, imitantur enim magnanimum, licet ei simile,

F minimè sint. atque id faciunt in quibus possunt. quæ enim ex virtute sunt, ea non agunt, sed contemnunt alios. At magnanimus iure ac meritò contemnit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam verè opinatur, plerique alij autem i-
ta vt forte incidit. Neque verò aut parui-
pensitans, aut frequentipericitans, pro-
pterea quòd pauca sunt, quæ magnifaciat:
sed magnipericitans est. & cùm pericli-
tatur, vitæ suæ non parcit, quasi dignum
omnino non sit ei viuere. Talisque est, vt
afficiat beneficiis alios, ipse affici erubesc-
cat, excellentis enim illud est: hoc eius,
qui excellitur, estque eiusmodi, vt plura
retribuat. ira enim fiet, vt qui prior con-
tulerit beneficium, insuper debeat, bene-
ficiúmque accepisse videatur. Meminisse
præterea eorum videntur, quibus beni-
gnè fecerint: eorum autem à quibus acce-
perint minimè. quippe cùm is, qui acce-
peris, minor sit eo qui beneficium contu-
lerit: ipsi autem velint esse superiores: vn-
de etiam illa iucundè, hæc iniucundè au-
dire consueuerunt. Atque ideireo neque
Thetis beneficia Ioui dicitur commemo-
rare: neque Lacedæmonij ad Athenien-
ses; sed tantummodo ea, quibus fuerant
affecti. Magnanimi quoque est à nemine
quippiam, aut vix tandem petere, sed
promptè aliis ministrare; præstaréque se
apud eos qui in dignitate sunt, præclarè.
que fortuna vtuntur. magnum: apud me-
diocris fortis homines mediocrem: eò
quòd illos superare difficile, atque egre-
gium, hos facile est. & inter illos gloriari
est à generoso animo minime alienum,
inter humiles verò inaudiosumque mad-
modum inter imbecillos viribus non
contendere. Neque ad honoratas res ac-
cedere, aut vbi alij principatum obti-
nent: ociosúmque esse ac conductorem,
nisi vbi magnus aliquis honor magnúm-
que opus est: paucísque res agendas, sed
magnas eas ac celebres aggredi. Necesse
etiam est vt apertè tam odium quàm a-
morem præ se ferat: latere enim velle ti-
mentis hominis est. Maloremque curam
veritatis, quàm opinionis habeat: dicáq-
que & agat omnia apertè: id enim est con-
temptoris. ideo liberior in loquendo est:
est enim etiam eius, qui liberior in lo-
quendo sit, vnde est & contemptor, & ve-
rax. nisi vbi per dissimulationem loquitur,
dissimulatione autem vtitur ad multitu-
dinem. Magnanimi quoque proprium id est, vt viuere ad alterius arbitrium non
possit, nisi ad amici: est enim seruile. vnde etiam omnes adulatores famulantur: &
humiles homines adulatores sunt. Adde quòd neque est admirator. nihil enim
magnum ipsi est, neque iniuriarum memor: quippe cùm magnanimi non sit me-
minisse, & præsertim malorum, sed ea potius despicere. Neque hominilo-
quus: neque enim aut de se, aut de altero quippiam dicet, neque vt vel ipse
laudetur, vel alij vituperentur, curat. sed neque est laudator: atque ideireo sti-
vt neque

A καὶ οὗτος δὴ πιστὸν. θαρραλεώτερος δὴ αὐτῶν ἐστιν. τὸ μὲν γὰρ ὑποφίγγανος, τὸ δὲ ὑποφιγγανόν καὶ κίνδυνον ἐστὶ πολύνοον. οὗτος γὰρ περιφρονεῖ ὁ ὑπάρξας, καὶ ἕνεκα δόξης ἀν ἐκινδύνευεν, οὐδὲ τὸν πόνον δικαίου δὲ καὶ μνημονεύει, οὐδὲ τὸν πόνον φασὶ δὲ· ὧν δὲ αὐ πάσχουσιν οὐ λανθάνει γὰρ ὁ πάσχων δὲ, τῷ πόνῳ τοῦ. βούλεται δὲ ὑπάρχειν. καὶ τὰ μὲν

B ἥδιον ἀκούει, τὰ δὲ ἀνιαρῶς· διὸ καὶ τὰς Θέτιν οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Διὶ οὐδὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἃ πεπόνθασιν δὲ. μεγαλόψυχον δὲ καὶ τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, ἢ μόγις· ὑπερτεῖν δὲ παρέχειν καὶ ὠφελεῖν καὶ ὀνειδίζειν δὲ. ἀφεῖ δὲ τὸ μέσοις, μέτριον. τὸ μὲν γὰρ ὑπάρχειν, χαλεπὸν καὶ σεμνόν· τὸ δὲ, ῥᾴδιον· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνοῦται τοῦ

C ἀρχοντος· ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις, φορτικόν, ὥσπερ εἰς τὸν ἀδυνατοῦ ἰσχυρίζεσθαι καὶ εἰς τὸ ἔντιμον μὴ ἔλθειν, ἢ οὗ σπουδαῖόν ἐστιν δεῖν καὶ οὗ τὸ μελλητοῦ, ἀλλ' ἃ ἐστὶ πολλὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα· καὶ ἐλλιμένα μὲν σπουδαῖα, μεγάλα δὲ καὶ ἐπιφανῆ. καὶ ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόν εἶναι τὸν καὶ φιλεῖν. τὸ γὰρ κακοῦσθαι, φοβούμενον καὶ μὴ λέγειν τὴν ἀλήθειαν μᾶλλον ἢ τὴν δόξαν, καὶ

D λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς. καὶ παρρησιαστικόν γὰρ διὸ παῤῥησιαστικόν· παῤῥησιαστικὸν δὲ, διὸ καταφρονητικὸν καὶ ἀληθευτικόν· πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν. εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλοὺς, καὶ πρὸς οὓς ἀλγεῖν μὴ δικαίως ἔστι, ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον. δουλικὸν γὰρ. διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες, δουλικοί· καὶ οἱ ταπεινοὶ, μάλιστα· οὐδὲ θαυμαστὴς· οὐδὲν γὰρ μέγα αὐτῷ δοκεῖ· οὐδὲ μνησικακεῖ· οὐ γὰρ μεγαλόψυχον τὸ λοιδορεῖν. οὐδὲ λόγος

E ἀνθρώπου· οὔτε γὰρ περὶ αὑτοῦ ἐρεῖ, οὔτε περὶ ἄλλου· οὔτε γὰρ ἐπαινεῖν, οὔτε περὶ ἄλλου· οὐδ' ὅπως εἰ ἀκούσεται· οὐδ' ὀνειδιστικός ἐστι. διόπερ οὐδὲ κακολόγος.

οὐδὲ ἀγωνιστικός, εἰ μὴ δι' ὕβριν· καὶ περὶ ἀ-
νάγκης ἢ μικρῶν οὐδὲν ἀλλοφυλικὸς καὶ
ἀγωνιστικός. ἀπονοῦ γὰρ οὔτε ἔχει περὶ
τοῦτο· καὶ οὔτε κακοῦσθαι μᾶλλον τὸν κρείτ-
τω ἀγωνιστὴν ἢ κρείττων· καὶ ἀφελεῖν μᾶλλον
ἢ λαμβάνειν· καὶ κίνησις δὲ βραδεῖα τῶν μεγαλοψύχων ἐστὶ δὲ, καὶ φωνὴ
βαρεῖα, καὶ λέξις σπουδαία· τὸ γὰρ σπουδαῖον
ἐστὶ περὶ ἀλίγα σπουδάζειν· οὐδὲ σιωπόνος,
B ὁ μὲν δὲ μὴ πολλὰ εἰδέναι. ἀ δὲ ἐξωφαίνει καὶ ἃ
τυχόντα, διὰ τοῦτο· πεποίθασι γὰρ ὡς ὁ μεγαλόψυχος.

Κεφάλαιον Θ.

Ὁ δὲ ἀλλόπιστος, μικρόψυχος· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, μαλακός· καὶ κρεῖττω μὲν ἑαυτοῦ δοκεῖν ἐστὶ, οὐδὲ δὲ εἶναι. οὐ γὰρ κρείττονες εἰσὶ, ἀμαρτάνουσι δὲ μὲν γὰρ μικρόψυχοι, ἄξιοι ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστεροῦσι δὲ ἀξιούσι τὰ κακοῖς ἔχειν πλὴν μὴ ἀξίων ἑαυτοῦ τὰ ἀγαθῶν. εἰ δὲ γνῶσις δὲ ἑαυτὸν ἀμάρτανόν γὰρ οὐ δὲ ἀξίως ἑαυτοῦ, ἀγαθῶν γε ὄντων. εὐμαθὲς δὲ εἶναι γε εἰ τοῦτο ἐπιδοκοῦσι τῷ, δηλὰ μὲν ἀλλ' ἀνόητοι· ἃ τοιαῦτα δὲ δόξα δοκεῖ εἶναι χρῆσις ποιεῖν· ἐπιχειροῦσι γὰρ ἐφίεσθαι τῶν κατ' ἀξίαν. ἀφίστενται δὲ καὶ τῶν σπουδαίων τῶν κακῶν καὶ τῶν δοκούντων, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες. ἡσύχιοι δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν· οἱ δὲ χαθῶν, ἀλλ' ἀνεμεῖ, ἢ ἑαυτοῖς ἀγωνιῶντες, ἢ τοῖς· ὅτι φαῦλοι· ἀν γὰρ ἄξιοι ὄντες, τοῖς ἀνάξιοις ἐπιχαίρουσι, οὐκ ἐξελέγχοντες· καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ τιμῇ χαίρουσι, καὶ τοῖς τοιούτοις καὶ ἀνιῶνται τὰ ἀτυχήματα φαυλοῖ τῷ αὐτῷ, καὶ λόγοις οὐκ αὐτῷ, ὡς διὰ τούτων τιμῶνται μόνοις. ἀπόπτωσις δὲ τῆς μεγαλοψυχίας ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῶν χρείττοντος. καὶ γὰρ γίγνεται μᾶλλον, καὶ χαλεπὸν ἐστι. ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία, περὶ τιμὴν ἐστὶ μεγάλων, ὥσπερ εἴρηται.

Κεφάλαιον Ι.

Ἔοικε δὲ καὶ περὶ τούτων τῷ αὐτῷ τις, καθάπερ ἐν τοῖς ἀρετῶν ἐλλείπειν δόξειεν ἂν περιπλησίον ἔχειν πρὸς τὸν μεγαλόψυχον, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ. ἄμφω γὰρ αὐτοῦ, τοῦ μὲν μεγάλου κτήματος· πρὸς δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ διαπράττειν ἡμᾶς ὡς δεῖ. ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων, μέσος ἐστὶ, καὶ ὑπερβολὴ

A vt neque maledicus ne in inimicos quidem, nisi ob contumeliam sit. De necessariis item, aut paruis minimè est querulus, aut precabundus: ira. nisi se gerere eius hominis est, qui circa hæc studeat. eiusmodi præterea est, vt honesta potius & infructuosa, quàm fructuosa & vtilia acquirat, & possideat: est enim eius qui ex se sufficit. Quin etiam & motus ipse magnanimi esse tardus videtur, & vox grauis, & loquutio stabilis, nam neque qui circa pauca studet, est festinabundus: neque qui nihil magnum existimat, contentus & vehemens, acuta autem vox, & celeritas ex his efficitur.

CAPVT IX.

AC talis quidem magnanimus est. Qui autem deficit, pusillanimus: qui excedit, inflatus est: sed neque hi tamen mali, nō enim malefici sunt: sed esse peccan-
C tes videntur. pusillanimus enim cùm bonis dignus sit: seipsum iis ipsis priuat, quibus est dignus: videátque pravum quoddam in eo habere, quòd & bonis dignum se non esse existimat, & se ipsum etiam ignorat. alioqui cùm bona sint, quibus est dignus, ea proculdubio appeteret. Non tamen huiusmodi homines stolidi, sed esse intelligentes potiùs videntur: talisque opinio peiores etiam
D ipsos reddit. singuli enim ea quæ dignitati suæ conueniunt, appetere consueuerunt. adde quòd & ab honestis actionibus & studiis quasi sint indigni, & ab externis quoque bonis simili modo abstinent. At inflati stolidi sunt, seque ipsos ignorant, atque id palam: quasi enim sint digni, honorabiles res aggrediuntur, deinde redarguuntur: vestiúque etiam, & habitu, atque huiusmodi rebus ornantur: prosperáque fortunas suas esse manifes-
E tas volunt: de ipsiúque prædicant, quasi ob eas honores sint consequuturi. Magnanimitati autem pusillanimitas magis est opposita, quàm inflatio: quippe quæ & magis contingat, & peior sit.

CAPVT X.

MAgnanimitas igitur circa honorem magnum, sicut dictum est, versatur. Circa honorem autem esse quædam alia
F virtus etiam videtur, vt superius diximus, quæ magnanimitati ita respondet, vt magnificentiæ liberalitas: illæ enim vtræque sicut à magnis abstinent, sic in mediocribus & paruis non vt oportet, afficiunt, ac disponunt. Quemadmodum autem in datione & acceptione pecuniarum & mediocritas est & excessus & dete-

Universidad de Deusto Biblioteca

ctur: ita quoque in honoris appetitione licet & magis quàm oportet & minus, & vnde oportet, & vt oportet vnumquenque se gerere. nam & ambitiosum vituperamus, quippe qui & magis quàm oportet, & vnde non oportet, honorem affectet. & inambitiosum, eò quòd ne ob honesta quidem facta honore affici velit. Interdum tamen fit vt vel ambitiosum quasi virilem & elegantem, vel inambitiosum quasi modestum & temperantem laude prosequamur, vt superioribus in libris dictum iam est. Perspicuum autem est cùm pluribus modis talis cuiusdam rei studiosus & cupidus aliquis dicatur, non semper nos ad idem honoris cupidum, id est ambitiosum referre: sed cùm laudamus ad id quòd magis quàm plerique è vulgo: cùm vituperamus ad id quòd magis quàm oporteat, honores ipsos appetat. Quia verò nomine vacat mediocritas, fit, vt de ea quasi deserta sede extrema decertent. Verùm in quib. est excessus & defectus, ibidē quoque esse medium necesse est. appetunt autem honores & magis & minus: ergo etiam vt oportet. Laudatur igitur hic habitus, quæ est circa honorem nomine vacans mediocritas: quæ sanè si ambitioni comparetur, inambitiositas: si inambitiositati, ambitiositas: si vtrisque, vtraque esse quodammodo videtur. Id quod etiam circa alias virtutes est. Extremi autem hic videntur inter se opponi, propterea quòd medium nullum nomen sortitum est.

CAPVT XI.

IAm verò mansuetudo circa iram mediocritas est, nam cùm nomine hæc in re careat medium & ferè etiam extrema, ad medium mansuetudinem ipsam referimus, licet ad defectum, qui nomen nō habet, declinare magis videatur, at excessus iracundia quædam dici potest: nam affectus est ira quam quæ efficiunt, sunt multa & diuersa. Qui igitur ob quæ oportet, & quibus oportet irascitur, adde etiam quo modo, & quando, & quousque debet, laudatur: esséque is mansuetus potest: quippe cùm mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatione vacat, & ab affectu minimè ducitur, sed quemadmodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tam diu succenset: peccaréque potius videtur in defectu: quippe qui non ad vltionem, sed ad veniam dandam promptior sit. At defectus, siue iræ vacuitas quædam sit, siue quippiam aliud vituperatur; nam qui & ob quæ oportet, & sicut oportet, & quando

τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει ἔστι καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ τὸ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τόν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὅθεν οὐ δεῖ, τῆς τιμῆς ἐφιέμενον. τόν τε ἀφιλότιμον, ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμᾶσθαι. ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνώδη καὶ φιλόκαλον· τὸν δ' ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἴπομεν. δῆλον δ' ὅτι πλεοναχῶς τοῦ φιλοτοιούτου λεγομένου, οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸ φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· ψέγοντες δὲ, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ. ἀνωνύμου δ' οὔσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα. ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. ὀρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. ἐπαινεῖται δ' οὖν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὴν ἀνώνυμος. φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία· πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα, ἀμφότερά πως. ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἀντικεῖσθαι δ' ἐνταῦθα οἱ ἄκροι φαίνονται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

Κεφάλαιον ια.

Πρᾳότης δ' ἐστὶ μεσότης περὶ ὀργάς· ἀνωνύμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ τὸν μέσον τὴν πρᾳότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν. ἡ δ' ὑπερβολὴ, ὀργιλότης τις λέγοιτ' ἄν. τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή. τὰ δ' ἐμποιοῦντα πολλὰ καὶ διαφέροντα. ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται· πρᾶος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πρᾳότης ἐπαινεῖται. βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος ἀτάραχος εἶναι, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν. οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. ἡ δ' ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ' ὅ,τι δή ποτε, ψέγεται. οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ,

μηδ' ὅτε

μηδ' ὅτε, μηδ' οἷς δεῖ. δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι, μὴ ὀργιζόμενός τε, οὐκ εἶναι ἀμυντικός. τὸ δὲ, προπηλακιζόμενον ἀνέχεσθαι, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, ἀνδραποδῶδες. ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον. οὐ μὴν ἅπαντά γε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. οὐ γὰρ ἂν δύναιτο εἶναι· τὸ γὰρ κακὸν καὶ αὑτὸ ἀπόλλυσι, κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως· ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. συμβαίνει δ' αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἀνταποδιδόασιν· ᾗ φανεροί εἰσι διὰ τὴν ὀξύτητα· εἶτ' ἀποπαύονται. ὑπερβολῇ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· ὅθεν καὶ τοὔνομα. οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῷ. ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι. διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι, οὐδὲ συμπείθει αὐτοὺς οὐδείς. ἐν αὑτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ. εἰσὶ δ' οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ κολάσεως. τῇ πρᾳότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν. καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ τιμωρεῖσθαι. καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ χείρους. ὃ δὲ καὶ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον. οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιεῖ τις ἢ ἁμαρτάνει. ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον. ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾴους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτὸς, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ

& in quos oportet, non irascuntur, hi profectò esse stolidi videntur. qui enim non irascitur, neque videtur sentire, neque dolore affici, neque esse idoneus ad vlciscendum. Ac tolerare si lacessaris, patique vt tui contumelia afficiantur, seruile profectò est. Excessus verò secundum omnes quidem modos fit: nam & in quos non oportet, & ob quæ non oportet, & magis item, & citius, & diutius quàm oportet, existit: non tamen ita, vt vniuersa eidem insint: non enim id potest. nam malum etiam seipsum perdit: & si integrum sit, intolerabile euadit. Iracundi igitur cito quidem irascuntur, & quibus non debent, & ob quæ non debent, & magis quàm oportet: sed, quod optimum in se habent, cito etiam desistunt. hoc autem ipsis propterea euenit, quia iram minimè continent, sed reddunt. vnde ob celeritatem manifesti sunt, deinde cessant. supra modum autem celeres sunt, & ad omnes res & quacunque de causa iracundi, ij qui sunt excandescētes & summè biliosi, vnde nomen etiam habent. Acerbi verò difficulter reconciliantur, & longo tempore irascuntur. continent enim iram, & non nisi vbi reddiderint, cessant: nam vltio his iram sedat, dum voluptatem loco doloris inducit: quod quousque non euenit, grauatum animum habent. quia verò id non est manifestum: neque suasione apud eos vtitur quispiā: & ipsi secum iram concoquere non nisi mora quadam temporis possunt. suntque huiusmodi homines tum sibi ipsi molestissimi, tum iis qui maximè ipsis sunt amici. Infestos autem eos dicimus, qui & ob quæ non debent, & magis item quàm debent, & diutius succensent: & placari sine vltione vel etiam punitionem non possunt. At verò mansuetudini excessum magis opponimus: quippe cùm & magis fiat: humanum enim magis est vindictam sumere: & ad conuictum hominum infesti etiam peiores sint. Quod autem tum in superioribus etiam libris diximus, tum ex iis quæ dicuntur, satis constat, quomodo, quibus, ob quæ, quanto tempore irascendum sit, quousque item aliquis progrediens vel rectè facturus sit, vel peccaturus non est facile definire. qui enim paululum transgreditur, non vituperatur, siue ad nimium, siue ad parum deflexerit, imò interdum & eos qui deficiant, laudamus, mansuetósque appellamus: & eos qui infesti sunt, tanquam ad imperandum idoneos, viriles nuncupare consueuimus. Quantum igitur, & quomodo quispiam transgressus sit vituperandus, statui ratione

Universidad de Deusto
Biblioteca

non facile potest in particularibus enim & sensu iudicium est. Verumtamen illud satis perspicuum est, sicut medium habitum, quo efficitur, vt & quibus oportet, irascamur, & ob quæ, & quomodo oportet, & secundum cætera omnia huiusmodi, esse laudandum: ita excessum & defectum, si parum quidem peccant, parum: si paulo amplius, magis: si multum, vehementer esse vituperandos. ex quo efficitur, vt medium habitum contectandum esse manifestum sit: Atque hæc de habitibus, qui circa iram existunt, dicta sufficiant.

A ὑποδιωῶν. ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα κρίσις ἡ αἰσθησίς ἐστι. ἀλλὰ τόδε γε φανερόν ἐστιν, ὅτι τὴν μὲν μέσην ἕξιν, ἐπαινετὴν, καθ' ἣν ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ τὰ τοιαῦτα. αἱ δὲ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ψεκτά. καὶ εἰ μικρὰ μὲν γινόμενα ἀρέμα· εἰ πολὺ δὲ, μᾶλλον· εἰ πολὺ δὲ σφόδρα, δεινόν· ὥστε δῆλον ὅτι τὴν μέσην ἕξιν κατεστέον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις, ῥηθέντων.

B

Κεφάλαιον ιβ.

ΕΝ δὲ τῇ ὁμιλίᾳ καὶ τῷ ζῆν, καὶ λόγῳ καὶ πράγμασι κοινωνεῖν, οἱ μὲν εὔνοοι δικαίοις εἶναι δοκοῦσι, οἱ πάντα τοῖς φίλοις ἐπαινοῦντες, καὶ οὐδὲν ἀντιλέγοντες, ἀλλὰ δὶ εὐμένειαν ἅπαν ὁλωσὶν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἔδοξε. οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις πάντα τὰ ἐναντία ποιοῦντες, καὶ τὰ λυπεῖν οὐδὲν ὑπολογιζόμενοι, δύσκολοι καὶ δυς ἔριδες κλῆσιν λαμβάνουσι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις, οὐκ ἐπὶ ἕνεκα εἰσὶν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ φίλου καὶ τῶν τοιούτων ἐπαινεταί, καθ' ὅσον δοκοῦσι δὴ καὶ τῷ ὄντι ἕνεκα τοῦ φίλου ἕξεις εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ζῆν τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπαινετὴ, καθ' ὃν δοκοῦσι δὴ ἕνεκα τοῦ φίλου ἕξεις εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ συγκαρατεῖ. ὅτιμα δὲ καὶ ἐν τοῖς δίκαιοις αὐτῇ τι· ἔτεκα δὲ μάλιστα φαίνεται τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ κοινῇ τῷ μέσῳ ἕξει, τῷ βουλόμεθα κέχρῃσθαι τὸν ὁποτεροῦν φίλον, τοῦτον τρόπον προσλαβόντα. διαφέρει δὲ τῶν φιλικῶν ὅτι οὐκ ἐν τοῖς δεῖ καὶ τῷ ὀργίζεσθαι, οὐδ' ἐν τοῖς ἐν τῷ φιλεῖν ἀνεμφάνεστον, ὅσον ἔοικεν· ἔστι γὰρ τοῦ φιλεῖν ἀνεμφάνεστον, ἀλλὰ τῇ τοιούτῳ ἕξει. ὁμοίως τοῖς ἀγνῶσι καὶ γνωρίμοις, καὶ τοῖς ἀγνοῦσι ἑαυτὸ ποιοῦσι, πολὺ καὶ ἐν ἑκάστοις τοῖς ἀρμόζει. οὐ γὰρ ὁμοίως φορτικὸν συνοῦσαι καὶ ἀθύμοις φορτίζειν, οὐδ' ἐν λυπεῖν. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ὅτι οὐκ ἐν ὁμιλοῦσι· ἀπαφέρει δὲ φοῖς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ μὴ λυπεῖν ἢ ἡδονὴν ἔχειν· ἔστι γὰρ ἀεὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἔχει τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. τοῦτο δὲ ὅταν μὲν αὐτῷ δοκῇ μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συμπράττειν, συνέχεται, καὶ παραιτεῖται τὴν λυπεῖν. κρίν τῷ τοιούτῳ δὲ ἀχθόμενος ἐν τῷ φέρε, καὶ ταύτῃ μὴ μικρᾷ, ἀλλὰ μεγάλῃ ἢ δ' ἐν τοῖς μικρὰ λύπη· ἐν τοῖς ἀναγκαίοις δὲ

C

D

E

F

ἀλλὰ δυσχεραίνει. διαφέρουσι δὲ ὁμιλοῦσι τοῖς ἐν ἀξιώματι, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον γνωρίμοις. ὁμοίως δὲ καὶ χρὴ τοὺς ἄλλους διαφέρειν, ἀκόλουθα ἀποδίδομεν τὸ ἀρέσκον· καὶ καθ' αὐτὸ μὲν ἀφορῶμεν τὸ συμπαθεῖν· λυπεῖν δὲ βουλόμενος τοῖς ἢ ἀποβαίνοντα, καὶ ἢ μᾶλλον, συνεπιθλίβει· λόγῳ τοῦ καλοῦ ἕνεκα συμφέρον. ἡδονὴν δὲ ἢ ἕνεκα τῶν εἰσιόντων μεγάλων, μικρὰ λυπεῖ. ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτος ἔστιν ὃν ἀνθρωπεῖα δεῖ. τὰ δὲ συμπαθοῦντα, ὁ μὲν τῷ δεῖν τῷ χαριζόμενος, μὴ διὰ τι ἄλλο, κόλαξ· ὁ δ' ὅταν ὠφελεῖν τι αὐτῷ γίγνεται εἰς χρήματα, καὶ ὅτι διὰ χρήματα, κόλαξ· ὁ δὲ πάντα δυσχεραίνων, εἰρωνικὸν ὄν δύσκολος καὶ δύσερις. ἀπὸ τοιούτου δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

A

B

C

Κεφάλαιον ιγ.

ΠΕρὶ τὰ αὐτὰ δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ τῶν ἀλαζονείας μεσότης. ἀνώνυμος δὲ ἡ αὐτὴ. οὐ χεῖρον δὲ ἡ, τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν. μᾶλλον τι γὰρ αὐ εἰδέναι τὰ ἕθη, καθ' ἕκαστα διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶναι τὰς αὐτὰς ἀποφαινόμεθα, ὅτι πάντες οὗτοι ἕνεκα συμβάλλουσι· ἐν δὲ τῇ συνέξει, εἰ μὴ περὶ ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες, ἐξέλωσι· ἀεὶ δὲ φθόνῳ ἀλαζονεύοντες τι καὶ ψευδόμενοι φαίνονται, ὁμοίως δὲ κέρδεσι καὶ προσέξεσι καὶ τῷ φορτικῷ. δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζὼν, φορτικὸς εἶναι δοκεῖν εἶναι, καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μείζονα ἢ ὑπάρχει· ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν, ἀρνεῖται τὰ ὑπάρχοντα, ἢ ἐλάττω ποιεῖ· ὁ δὲ μέσος ἀληθὴς τὸ ἦθος, καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι αὐτὸν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλάττω. ἕν δὲ τούτων ἕκαστα, καὶ ἕνεκά τινος τοῦ τοιοῦτον καὶ μηδενός. ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐὰν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. καθ' αὐτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν. οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὤν, ἐπαινετός. εἰ δὲ ψευδόμενος, ἀμφότερα μὲν ψεκτά. μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζών. ἀεὶ ἐκατέρου δ' ὀνόματα· πρότερον δὲ περὶ τὸ ἀληθευτικόν. οὐ γὰρ περὶ τὸν τῆς ὁμαλοχείας ἀληθεύοντος λόγον·

A cum iis qui in dignitate constituti sunt & priuatis, cum magis item & minus familiaribus, cæterisque diuersi inter se generis hominibus congressiones faciet: singulisque id quod decet, attribuet. ac eo lætificare quidem per se eliget, cauebitque contristare. sed euenientia tamen ipsa si maiora fuerint, honestatem inquam & vtilitatem consequetur, voluptatisque causa magna, quæ postea subsequutura sit, paruum dolorem afferre non verebitur.

B Ac medius quidem talis est, noménque non habet. Qui autem obsequitur, si nulla alia de causa id facit, nisi vt iucundus sit, placidus est & obsequiosus: si vt emolumentum aliquod adipiscatur, atque id vel pecuniis, vel iis rebus, quæ pecuniis comparantur, adulator, at eum qui omnia molestè accipit, esse morosum & litigiosum iam diximus. quia verò medium caret nomine, inter sese extrema ipsa opponi videntur.

C

CAPVT XIII.

Circa eadem ferè etiam arrogantię mediocritas versatur: quæ quidem etiam ipsa nomen non habet. non ab re autem erit, vt de his quoque disseramus. nam & singula pertractando melius quæ ad mores spectant, percipere poterimus: & virtutes esse mediocritates tunc demum credemus, vbi in omnibus id ita se habere

D perspexerimus. In conuiuendo igitur qui cum voluptate & dolore congressiones faciunt, dicti iam sunt. nunc de veracibus & mentientibus, atque id tam verbis, quàm actionibus & fictione dicendum est. Arrogans quidem est is, qui illustria quædam vel quæ non habet, vel maiora quàm habeat, fingit, ac sibi vendicat. dissimulator contrà, qui quæ sibi insunt vel negat, vel diminuit. At medius cùm sit ipse ille

E qui est, & tam vita quàm verbis verax, ea ipsa quanè quæ sibi insunt, neque maiora, neque minora esse confitetur. Atque horum vnumquodque potest & alicuius & nullius rei causa fieri, qualis autem vnusquisque est, talia etiam, nisi alicuius rei causa faciat, & agit & dicit: necnon ita vitam quoque suam omnem in-

F stituit. ac per se quidem mendacium paruum est & vituperatione dignum, verum honestum & laudabile. id circo fit, vt verax ipse qui est medius, laudè meretur, mentientes autem vituperio afficiendi sint vtrique illi quidem, sed magis tamen arrogans. Sed de vtrisque his iam dicamus: ac prius de veraci. non enim de eo intelligi volumus, qui in pactionibus verum dicit,

atque iis quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectat: id enim est alterius virtutis: sed de eo qui licet nihil huiusmodi intersit, & vita & verbis propterea verum dicit, quia talis ex habitu est: qui sanè cùm sit huiusmodi, meritò esse probus videtur. qui enim veritatis est studiosus, & vbi nihil refert, verum dicit: multo magis vbi referet, id faciet. vbi enim turpe est mendacium, cauebit profectò, quod per se etiam cuitabat. Talis autem est laudabilis: licet magis ad id decliner, quòd verò minus est. nam quia inuidiosæ sunt nimiæ excellentiæ, id esse moderatius videtur, atque aptius. Qui autem maiora quàm habeat, fingit, si id nullius rei causa facit, prauo quidem similis est: alioqui enim minimè gauderet mēdacio: vanus tamen potius videtur, quàm malus. Sin alicuius causa, aut gloriæ & honoris: atque is non admodum est vituperabilis, sicut arrogans aut argenti, eorúmque, quæ ad argentum pertinent, qui deformior est. At arrogans non in potestate, sed in electione consistit: ex habitu enim & quia est talis, arrogans est. Quemadmodum etiam mendax, alter est, qui mendacio ipso gaudet: alter, qui vel gloriam vel lucrū appetit. Qui igitur gloriæ causa arrogantes se gerunt, eiusmodi res simulant, ob quas laudari, fœlicésque prædicari homines consueuerunt: qui lucri, eas quarum fruitione alij oblectantur, quæque etiā si non adsint, latere facilè possunt: vt medicum esse, aut vatem, aut sapientem, atque idcirco plerique huiusmodi res sibi fingunt atque arrogant: quippe cum in ipsis ea sint, quæ diximus. At dissimulatores minus quàm ili dicentes, moribus esse elegantiores videntur, apparet enim eos non quæstus gratia id facere, sed vt euitent importunitatem, ac fastum. atque hi quoq; maximè illustria & clara solent recusare: quemadmodum etiam Socrates faciebat. Qui autem parua & manifesta dissimulant, versutè delicati dicuntur, & contemnendi sunt. Adde quòd hæc arrogantia interdum videtur vt Lacedæmoniorum vestitus. nam tam excessus, quàm nimius defectus ad arrogantiam spectat. qui verò moderatè dissimulatione vtuntur, eásque dissimulant, quæ non nimis sunt aperta, atque ante oculos posita elegantes videntur. Ac veraci quidem arrogans magis opponitur: peior enim est.

CAPVT XIIII.

CVm autem in vita requies etiam quædam sit, in qua homines ioco vtantur:

A οὐδὲ ὅσοι εἰς ἀδικίαν διαφέροντες μόνον τοῦ
νου· ἄλλως γὰρ καὶ εἶναι τοιοῦτ' ἀρετῆς· ἀλλ' ὧν
οἷς μαθεῖν τοιούτου διαφέροντες, καὶ ὁ
λέγων καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει, τῇ τοιᾷδε ἕξει τοι-
οῦτος ὤν. δεῖξειε δὲ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος ὅταν τι
ὤν. ἐν γὰρ φαυλότατι, καὶ ἐν οἷς διαφέρει τὸ
μὴ ψεύδεσθαι, τοῦ φεύγειν τὸ ψεύδος ἀλλ' ἐν
τοῖς ἐπαινετοῖς. δεῖ τὸ ἐλάττον ἢ μᾶλλον τὸ
ἀληθοῦς ὑποτιθέναι. ἡμμελέστερον γὰρ φαί-
νεται, διὰ τὸ ἀπεχθεῖς τοὺς ὑπερβολὰς εἶναι. ὁ δὲ
μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μα-
ταίοις ἔοικε, φαῦλος οὐκ ἔοικεν· οὐ γὰρ ἕνε-
κεν τοῦ ψεύδεσθαι μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλ-
λον ἢ κακός. εἰ δὲ ἕνεκά τινος, ἢ κόδοξίας
ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτός, οἷος ὁ ἀλαζὼν· ἔστι δὲ
ἀργύριον, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀποτελοῦντα.
ὡς ἐν τῇ δυνάμει δὲ ὢν ὁ ἀλαζὼν
ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· κατὰ τὴν ἕξιν γὰρ, καὶ
τοῦ τοιοῦδε ὤν, ἀλαζὼν ἔστι, ὥσπερ καὶ ψεύ-
στης ὁ μὲν τοῦ ψεύδεσθαι ἕνεκα χαίρων, ὁ δὲ δόξης
ἢ κέρδους, οὐ πάντως ἀλαζονευόμενος, τὰ τοιαῦτα
ἀπεικαζόντες, ἐφ' οἷς ἔπαινος· ἐν δὲ δημοτικοῖς
οἱ δὲ κέρδους, οὐ πάντως ἀλαζὼν ἐστὶ τοῖς φαινο-
καὶ ὁ διαλεκτικὸς ἐστὶ μὴ ὄντα, οἷον ἰατρὸς ἢ
μάντις σοφὸν· διὸ τοῦτο οἱ πλεῖστοι σφετερί-
ζουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται· ἔστι
γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. εἰ δὲ ἕνεκα τοῦ
τὸ ἐλάττον λέγοντες, χαριέστεροι μᾶλλον τὸ ἀ-
φαίνονται. οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέ-
γειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ ὀγκηρόν. μᾶλλον δὲ
καὶ οὗτοι τὰ ἐνδόξα ἀπαρνοῦνται· οἷόν τι
Σωκράτης ἐποίει. εἰ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ
φανερὰ προσποιούμενοι, βαυκοπρεπεῖς τοῦ
λόγου, καὶ δυσκατάφρονητοί εἰσι. καὶ ἐν ἐσθῆ-
ἀλαζονεία φαίνεται, οἷον ὁ τῶν Λακωνικῶν ἐν-
δύσις. καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις,
ἀλαζονείας. οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ ἐσθῆ-
τι, καὶ οὐκ ἐπὶ τὰ μὴ λανθανόντα καὶ φα-
νερὰ ἐκφερόμενοι, χαρίεντες φαίνονται·
F αἰσχιστοῦ δὲ ἀλαζὼν φαίνεται τῇ ἀλη-
θινῇ χαίρων γὰρ.

Κεφάλαιον δ.

Ὅσοι δὲ καὶ παίζουσι, ἐν τῷ βίῳ
καὶ ἐν τοῖς διαγωγοῖς μὴ κακοδοκοῦ-
δικαῖ καὶ ἐνταῦθα δῆ) ἡμῶν τε ἡμμελοῦς,
ἀλλὰ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ἀκούειν ὁμοίως δὲ καὶ ἀ-
κούειν. διαλοῖ δὲ καὶ τὸ ἐν τοιούτοις λέγειν,
ὁ τοιοῦτον ἀκούειν. δῆλον δὲ ὅτι καὶ περὶ
ταῦτα δεῖ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ
μέτρου. εἰ μὴ ἐπὶ τὸ γελοῖον ὑπερβάλλοντες,
βωμολόχοι δικαίοι δῆ) καὶ φορτικοί,
γλιχόμενοι τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον
χαριζόμενοι τῷ γέλωτι ποιοῦντες, ἢ τῷ
λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν συν-
θιζόμενον· εἰ δὲ μὴ ἐπὶ τοῦτο ἀποτείνοντες μη-
δὲν γελοῖον, τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες,
ἄγροικοι καὶ σκληροὶ δικαίοι δῆ· οἱ δὲ ἡμμε-
λεῖς παίζοντες, εὐχάριστοι προσαγορεύον-
ται, οἷον εὔτρεποι. τῷ γὰρ δοκεῖν εὐτρεπῆ εἶναι
κινήσεις δῆ). ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῆς
κινήσεως κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. ἐπιπο-
λάζουσι δὲ τὸ γελοῖον, καὶ τῷ πλείστῳ χαριζόμενοι τῇ παιδιᾷ, καὶ τὸ σκώπτειν
μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐχάριτοι
προσαγορεύονται, ὡς χαριέντες. ὅτι δὲ
διαφέρουσι, καὶ οὐ μικρόν, ἐκ τῆς εἰρημένης
δῆλον. τὰ μὲν γὰρ ἕξει εἰκεῖν καὶ ἐπιδε-
ξιότητι δεῖ· τὸ δὲ ἐπιδέξιον ὅτι πάντα
λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῷ ἐπιεικεῖ καὶ
ἐλευθέρῳ πρέπει· ἔστι γὰρ τινα οἰκεῖα τοῦ
τοιούτου λέγειν ἐκ παιδιᾶς μέρη, καὶ ἀ-
κούειν· καὶ ὁ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέ-
ρει τῆς τοῦ πονηροῦ παιδιᾶς, καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπαι-
δευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. ἔστι δὲ ἄμφω καὶ
ἐκ τῶν κωμῳδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν. τοῖς μὲν γὰρ ἐν τῷ γελοῖον, ἡ αἰσχρολογία
τοῖς δὲ μᾶλλον, ἡ ὑπόνοια. διαφέρει δὲ οὐ
μικρὸν τούτοις περὶ διαμελοῦσιν. τοῦ μὲν γὰρ
οὖν τὸν δὲ σκώπτοντα ἐρεῖν τοῦ λέγειν ἂ ἐ-
πρέπει ἐλευθέρῳ, ἢ τοῦ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούο-
ντα, ἢ καὶ τέρπειν· ἢ καὶ περὶ τινος πονεῖν,
ἀφεκτὸν ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τε καὶ ἡδύ.
τερπνὰ δὲ καὶ ἀκούστεον. ἃ γὰρ ὑπομένει
ἀκούειν, ταῦτα καὶ ποιεῖν δικαῖ. εὐ δὲ
ποιεῖν· τὸ γὰρ σκώμμα, λοιδορημά τι
ὄζει· εἰ δὲ νομοθέτης, ἔνια λοιδορεῖν κω-
λύοντες. ἔδει δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. ὁ δὲ
χαρίεις καὶ ἐλευθέριος, οὕτως ἕξει, οἷον νό-
μος ὢν ἑαυτῷ. τοιοῦτος οὖν ἐστὶ ὁ μέσος
ὤν, εἴτ' ἐπιδέξιος, εἴτ' ἀστεῖος λέγεται·
τὰ δὲ βωμολόχου, ἅπαν ὄζει τοῦ γελοίου, καὶ
οὗτος ἑαυτοῦ, οὕτω τῷ ἄλλον ἀπεχθάνεσθαι,

A videtur etiam hic esse congressio quædam moderata & dicendi ea quæ oportet, & vt oportet, & audiendi differentia quoque in eo erit, vt & inter tales quosdam dicamus, & tales audiamus. Circa quæ excessum etiam esse medij, & defectum perspicuum est. Qui igitur ridiculis excedunt, scurræ esse atque importuni videntur: qui ridicula penitus affectant, adeò vt studeant potius risum mouere, quàm honestè loqui, dolorēque eum non afficere quem cauillantur. Qui autem neque ipsi quicquam ridiculi dicunt, neque alios dicentes æquo animo patiuntur, rustici & duri sunt. At qui aptè ac moderatè iocantur, faceti ac versatiles dicuntur, quasi ad versionem aptitudinum enim huiusmodi esse videtur motiones atque vt corpora, ita etiam mores ex motionibus indicantur. Quoniam verò ridiculum admodum redundat, & plerique sunt, qui iocis delectantur & cauillis magis quàm deceat, effectum est, vt scurræ quasi elegantes faceti nuncupentur: quos tamen differre ab elegantibus, ac non parum quidem ex iis quæ diximus, manifestum est. Huic autem medio habitui congruit etiam vrbanitas seu dexteritas. vrbani verò est ac dexteri hominis talia dicere & audire, qualia probo atque ingenuo conueniunt. Quædam enim sunt, quæ & ioco dicere & audire talem hominem decet: & ingenui hominis iocus à seruilis, & item eruditi ab ineruditi loco distat. Id quod ex comœdiis veteribus & nouis licet vnicuique perspicere: illis enim verborum obscœnitas, his obscœnitatis suspitio tantum risum faciebat. Hæc autem in honestate non paruam habent differentiam. Vtrum igitur ea re definiendus est apius cauillator, quòd ea dicat quæ ingenuum hominem decet, an quòd molestia non afficiat audientem, aut etiam oblectetur? An hoc quoque nullam certam definitionem admittit? aliud enim alij & odiosum & iucundum esse consueuit: quocirca talia etiam audiet: nam quæ quisque audire patitur, eadem quoque facere videtur. sed non omnia faciet: cauillum enim conuicium quoddam est. legumlatores autem, cùm nonnulla conuicia prohibeant, debeant fortasse cauilla etiam vetare. Elegans igitur & ingenuus quasi sibi ipse lex sit, ita se geret. ac talis quidem medius est, siue vrbanus & dexter, siue facetus appellandus sit. Scurra autem cùm superetur ridiculis, neque sibi neque aliis parcit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

modo risum moueat: eaque dicit, quorum nihil elegans diceret, nonnulla autem de audiret quidem. At rusticus est ad huiusmodi consuetudines ineptus, cùm enim nihil ipse conferat, omnia ægrè accipit. At requies sanè & ioculis in vita esse necessaria videntur. Tres igitur hæ, quas diximus mediocritates, in vita sunt: quæ in verborum omnes, actionúmque quarundam communitate versantur: in quibus illud interest, quòd vna circa veritatem, reliquæ circa iucunditatem consistunt: ex iis verò quæ circa voluptatem sunt, altera in iocis, altera in reliquis vitæ congressionibus locum habet.

CAPVT XV.

DE verecundia autem quasi de virtute aliqua dicendum non est: affectus enim magis esse quàm habitus videtur: quippe quę timor quidam infamię esse definiatur, existátique non secus ac timor, qui circa res terribiles accidit. Rubescunt siquidem qui pudore afficiuntur: qui mortem timent, pallentiut corporalia vtraque esse videantur: id quod affectionis magis quàm habitus est. At non omni ætati affectus hic conuenit, sed iuuenili tantum. nam qui ea sunt ætate, oportere esse verecundos existimamus: propterea quòd cùm ex perturbatione viuant, ob idque in multis peccent, à verecundia peccare prohibentur. ac iuuenes quidem, qui verecundi sunt, laudamus: seniorem quòd sit pudibundus, laudauerit nemo. nihil enim eum quicquam agere debere censemus, in quo pudor consistat. nam pudor probi viri esse nullo pacto potest, cùm ob malas res exoriatur. neque enim agendæ res eiusmodi sunt. Quòd si alia sunt reuera turpia, alia opinione, nihil refert. neutra enim agi debent. Quare minimè est erubescendum: praui nanque hominis est, esse eiusmodi, vt turpe aliquid agat, ita verò esse affectũ, vt si turpe quid egeris erubescas, ac propterea probũ te esse existimare, absurdum planè est. nam ex iis quæ spõte agimus, verecundia existit: probus autem vir sponte nunquam malè aget. Quocirca verecundia ex conditione probata res est. si enim ageret, erubesceret: at hoc circa virtutes minimè contingit, si verò impudentia malum est, & cùm quis turpia agere non verecũdatur, nihilo magis bonum est existimandum cùm quis turpia agendo erubescit. Sed neque continentia, virtus est. sed quoddam aliud mistum, de qua posterius pertractabimus. Nunc de iustitia dicamus.

A εἰ γὰρ παρὰ τὴν ἀξίαν τοιαῦτα λέγοιμι, οὐκ αἰσχύνομαι· ὁ δ' ἄγροικος εἴπερ εἶναι δοκοῦσι· οὐ ἀκούσας· ὁ δ' ἄγροικος, εἰς τοὺς τοιούτους ὁμιλίας ἀχάριστος, οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πάντα δυσχαίνει. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ παιδιὰ καὶ ἡ τερπνὸν ἐν τῷ βίῳ εἶναι πλείστον. τρεῖς οὖν αἱ ἀρετοειδεῖς ἐν τῷ βίῳ μεσότητες· εἰσὶ δὲ πάντες περὶ λόγων τινὰς καὶ πράξεις κοινωνίας διαφέρουσι δ' ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειαν ἡ δὲ περὶ ἡδονὴν. τῆς δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν ἡ μὲν ἐν παιδιᾷ, ἡ δ' ἐν ταῖς κατ' τὸν βίον ὁμιλίαις.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ αἰδοῦς οὐ πρὸς αὐτοῦ, οὐ φαίνεται λέγειν. πάθος γὰρ μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἕξις εἶναι· γινομένη φόβος τις ἀδοξίας. ἀπο τελεῖται δὲ τῇ περὶ θανάτου φόβῳ παραπλήσιον. ἐρυθριῶσι γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι, ὠχριῶσι. σωματικὴ δὴ φαίνεται πως τῇ ἀληθείᾳ. οὐκ ἔοικεν παντὶ ἡλικίᾳ· ἀλλὰ νεότητι. αἰδήμονας γὰρ οἰόμεθα δεῖν εἶναι τοὺς νεανίας· ἀφ' ὧν γὰρ ἐν τῷ πάθει ζῶντες, πολλὰ ἁμαρτάνουσιν ὑπὸ τῶν αἰδοῦς δὲ κωλύεσθαι καὶ ἐπαινοῦμεν τὸν ἐν τῇ νεότητι τῶν αἰσχρῶν αἰδήμονα· πρεσβύτερον δὲ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχρολόγος. οὐδὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν, ἐφ' ὅ ἐστι αἰσχύνη. οὐδὲ γὰρ δίκαιον ὅτι ἡ αἰσχύνη ἐπιγίνεται τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. εἰ δ' ἔστι τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρὰ, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐδὲν διαφέρει. οὐδέτερα γὰρ πρακτέα οὔτε ἐν αἰσχύνοντα. φαίνοιτο δὲ καὶ τὸ ἡδὺ πολύ, εἰ πρᾶξίν τι τῶν αἰσχρῶν. τὸ δ' οὕτως ἰσχυρὸν τὸ πρᾶξαί τι τῶν τοιούτων αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' εἶναι δίκαιον ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ, κύριον· δοκεῖ τοῖς ἐν κοινωνίᾳ ὄντες γὰρ ἂν αἰδοῦς· ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀδικῶν οὐδὲν δίκαιον πρᾶξαι τὰ φαῦλα. εἰδὼς δ' ἂν ἡ αἰδοῦς ἐξ ὑποθέσεως ἀδικεῖν. εἰ γὰρ πρᾶξαι αἰσχύνοιτ' ἂν. ἐκ τοῦ δὲ τῶν εἰθισμένων αἰσχύνοιτ' ἂν. εἰ δὴ αἰσχρὰ τὰ κατὰ τὴν κοινωνίαν, ὁ τοιοῦτος ἀφαῦλος, καὶ τὰ μὲν αἰδοῦς τὰ αἰσχρὰ πράττει, οὐδὲν μᾶλλον τὸν τοιοῦτον πρακτέον τὰ αἰσχύνεσθαι, ἀδικεῖν· ἐκ τοῦ δὲ οὐδὲ ἐν ἐγκρατὲς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ μικτὰ. διεξιόντες δὲ περὶ ἑκάστου ἐν τοῖς ὑστέροις· νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἰπωμεν.

Κεφάλαιον

Κεφάλαιον α.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, τίνες τινὲς τυγχάνουσι οὖσαι πράξεις, καὶ τίνα μεσότης ἐστὶ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον, τίνων μέσον· ἐπὶ τίνας ἄρα ἡ τοῦ δικαίου ἕξις ἐστὶ μεσότης· τοῖς αὐτοῖς δὴ τοῖς τῆς ἀρετῆς τῆς ἠθικῆς ἕξεις βουλόμεθα λέγειν δικαιοπαθοῦν, ἐφ' ἃς πράττεται τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ ἐφ' ἃς δικαιοπραγοῦσι, καὶ βούλονται τὰ δίκαια. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἐφ' ἃς ἀδικοῦσι, καὶ βούλονται τὰ ἄδικα· διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον περὶ τούτων, ὑποκείσθω τοῦτο. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον τοῖς τε τῆς ἐπιστήμης καὶ δυνάμεσιν, καὶ τοῖς τῆς ἕξεως. δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη, δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἡ δὲ ἕξις τῶν ἐναντίων οὐ· οἷον ὑγιείας οὐ πρὸς ἕτερον τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ τὸ ὑγιεινὰ μόνον λέγομεν· ὑγιεινὸν βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὑγιαίνοι. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζομεν τὴν ἐναντίαν ἕξιν διὰ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις, διὰ τῶν ὑποκειμένων· ἐὰν τι γὰρ ᾖ δῆλον ἕξεως, καὶ ἡ κακία φανερὰ γίνεται· καὶ ἐκ τῶν σωματικῶν ἡ ἕξις, καὶ ἐκ τούτου τὸ σωματικόν· εἰ γὰρ ὅτι ἡ ἕξις εὐεκτικὸς σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν σαρκὸς ἕξιν μετέχειν σαρκός· καὶ τὸ εὐεκτικόν, τὸ εὐεκτικὸν εὐεκτικοῦ ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ὅτι πολλαχῶς, διὰ δύο τρόπους λέγεται, καὶ δύο τρόπους πολιτικῶς λέγεται· εἶναι, εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἄδικον.

Κεφάλαιον β.

ΕΟικε δὲ πλειοταχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ συνεγγὺς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν ἀνθρ', λανθάνει καὶ οὐχ ὥσπερ ὅτι τῇ πόρρω ἀλλὰ μάλιστα· ἡ γὰρ διαφορὰ πολλὴ, ἡ τῇ τοῦ ἀδέλφου· οἷον ἕνα κεκλεῖσθαι κλεῖς ὁμωνύμως, ἡ τε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῇ ζῴων, καὶ ἡ περὶ θύρας κλείειν. ἀλλὰ φέρε δὴ, ὁ ἄδικος πολυχῶς λέγεται· δοκεῖ δὴ ὁ, τε παρανομος, καὶ ὁ ἄνισος εἶναι,

ARISTOTELIS MORALIVM NICOMACHIORVM LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

DE iustitia & iniustitia considerandum est, circa quales actiones versentur, qualis item sit mediocritas iustitiæ: & ius etiam quorum sit medium. Hæc autem consideratio eadem docendi via progrediatur, qua vsi in superioribus etiam fuimus. Videmus igitur omnes eius modi habitum appellare iustitiam solere. ex quo ad agendas res iustas homines idonei efficiuntur: ex quo item iustè agunt, volúntque iustæ iniustitiam quoque simili modo, ex quo iniustè agunt, & volunt iniusta. Idcirco etiam à nobis vt in figura hæc statuantur. Neque enim in scientiis & facultatibus & in habitibus idem est modus. nam facultas & scientia eadem cùm sit, esse contrariorum videtur. habitus autem contrarius contrariorum esse nullo modo potest. vt bi causa, ex sanitate contraria minimè aguntur, sed salubria tantummodo: quippe cum sanè quempiam incedere dicamus, cùm ita incedit, vt sanus. Sæpe quidem contrarius habitus ex contrario, sæpe item idem habitus ex subiectis sibi rebus agnoscitur: nam & si bona corporis habitudo fuerit nota, mala quoque habitudo innotescet: & ex bene habitis corporibus bona habitudo, & ex bona habitudine vicissim corpora ipsa quæ bene affecta sunt, fiunt manifesta. si enim bona habitudo carnis densitas est, necesse est vt & mala habitudo ratitas sit: & quod bona habitudine est affectum, spissitudinem in carne efficiat. Sequitur autem plerunque, vt si vnum multis modis dicitur, alterum quoque dicatur: vt si ius, etiam iniuria.

CAPVT II.

IVstitia autem & iniustitia dici pluribus modis, videtur, sed quia proxima ipsarum cognominatio est, latet, nec sicut in iis, quæ procul distant, magis apparet. magna enim in forma differentia est, vt claues æquinocè dici manifestum est, & eam quæ collo animalium subiacet, & eam qua fores clauduntur. Sed sumamus quot modis iniustus dicatur. Videtur igitur iniustus is esse qui & illegitimus, &

A Pluris vsurpator,& iniquus est: quare iu-
stum quoque esse & legitimum & æquum
patebit. Ius ergo etiam ipsum legitimum,
& æquum erit:iniuria contrà illegitima &
iniqua. Nam quia iniustus etiam est plu-
ris vsurpator, circa bona non omnia ver-
sabitur:sed circa ea tantum,in quibus for-
tunæ prosperitas & aduersitas consistit,
quæ semper quidem absolutè ac simplici-
ter bona sunt,quibusdam tamen non sem
per bona euadunt: homines autem ea o-
B piant,ac persequuntur. At non opus est.o
ptare enim deberent, vt quæ simpliciter
sunt bona,sibiipsis quoque bona essent: &
eligere ea quæ sibiipsis bona sunt. Quan-
quam iniustus non semper plus, sed in iis
quæ simpliciter mala sunt,minus etiam e-
ligit, sed quia minus de malis esse quo-
dammodo bonum videtur, in bonis au-
tem est pluris vsurpatio: propterea pluris
esse vsurpator videtur, est item iniquus.
C hoc enim continet,& commune est: nec-
non illegitimus, hoc est legum transgres-
sio, id est iniquitas omnem iniustitiam
continet: estque omni iniustitiæ com-
mune.

CAPVT III.

Quoniam autem illegitimus iniustus,
legitimus verò iustus est: omnia le-
gitima esse quodammodo iusta perspi-
cuum est. nam quæ sunt à legumlatrice
D facultate definita,ea legitima sunt: quo-
rum singula iusta esse affirmamus, leges
autem de omnibus præscribunt, ea spe-
ctantes quæ vel communiter omnibus con-
ferunt, vel optimis quibusque, vel princi-
palibus, qui scilicet aut virtute, aut tali a-
liquo modo huiusmodi fuerint: atque ita
vno quidem modo ea iusta dicimus, quæ
fœlicitatem eiúsque partes ciuili societa-
ti & efficiunt, & conseruant. Quinetiam
E lex præcipit & id quod fortis viri opus est,
vt non deserere ordines, non fugere, non
abiicere arma: & id quod est temperantis,
vt non committere adulterium, non con-
tumeliosè se gerere: & id quod est man-
sueti, vt non verberare, non maledicere:
simili modo quoque secundum alias vir-
tutes & vitia alia iubet, alia prohibet, ac
recta quidem lex est, quæ rectè: mala, quæ
tumultuariè posita est. Atque hæc quidem
iustitia virtus perfecta est, non absolutè
F tamen, sed ad alterum, vt propter ea sæpe
iustitia virtutum præstantissima esse vi-
deatur: & neque hesperus, neque lucifer
sit adeò admirabilis, adde quòd in pro-
uerbium dicimus,

Iustitia in se virtutes complectitur omnes.

καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος, ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθά, τινὶ δ' οὐκ ἀεί. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσιν· δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ καὶ αὑτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὑτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δ' ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν. καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας.

Κεφάλαιον γ.

Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος, ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος, δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμενοι, ἢ τοῦ κοινῇ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετήν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον· ὥστε, ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν, τὰ ποιητικὰ, καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς, τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ' ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥιπτεῖν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδ' ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δὲ, ὁ ἀπεσχεδιασμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὔθ' ἕσπερος, οὔθ' ἑῷος, οὕτω θαυμαστὸς· καὶ παροιμιαζόμενοί φαμεν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν· πολλοὶ γὰρ, ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη, μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ κοινωνῷ. κάκιστος μὲν οὖν ὁ πρὸς αὑτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή, τὸ δ' εἶναι, οὐ τὸ αὐτὸ ἀλλ' ᾗ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ᾗ δὲ τοιάδε ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

Κεφάλαιον δ.

Ζητοῦμεν δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν, οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν, διὰ χαλεπότητα, ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γέ τινα· ψέγομεν γὰρ καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα γε τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τοῦ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι, εἰ ὁ μὲν, τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει, καὶ προσλαμβάνει, ὁ δὲ προστιθεὶς, καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκεῖνος δ' ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν ἔτι, περὶ μὲν τἆλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπαναφορὰ ἐπί τινα μοχθηρίαν ἀεί. οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν·

A Ac perfecta quidem maximè est,quia per-
fectæ virtutis est vsus:perfecta autem,quia
qui eam habet,non solùm secum,sed cum
altero etiam virtute vti potest. Multi e-
nim sunt, qui in priuatis rebus virtute vti
possunt:in cæteris quæ ad alium spectant,
non possunt, vnde rectè illud Biantis di-
ctum videtur:principatus virum ostendit,
quippe cùm ad alterum iam,& in societa-
te princeps versetur. Ob id quoque ipsum
B iustitia sola ex omnibus virtutibus esse a-
lienum bonum videtur, quia ad alterum
spectat. agit enim ea, quæ alteri condu-
cunt, aut principi, aut reipublicæ. Pessi-
mus igitur est, qui & secum & cum aliis
prauitate vtitur: optimus autem non qui
secum, sed qui cum aliis virtutem exer-
cet:quippe cùm id difficile admodum sit.
Itaque neque hæc iustitia pars virtutis,sed
integra virtus est: neque huic opposita
iniustitia pars vitij,sed integra est vitiosi-
C tas. quid vero virtus & iustitia hæc diffe-
rat,ex iis quæ diximus,iam patet, vtraque
enim eadem est: esse tamen vtrarunque
non est idem:nam quatenus ad alterum
spectat,iustitia: quatenus talis quidam est
habitus,virtus simpliciter est.

CAPVT IIII.

Quærimus autem eam quæ in parte
virtutis iustitia est: est enim quæ-
dam vt dicimus,simili modo & de iniusti-
D tia ea quærimus, quæ locum partis obti-
net: quæ quòd sit, illud est argumentum,
quòd qui aliqua alia prauitate operatur,
licet iniustè agat, nihil tamen amplius v-
surpat, cuiusmodi exempli causa est, qui
aut abiicit scutum ob ignauiam, aut ali-
quem ob acerbitatem maledictis insecta-
tur, aut ob auaritiam pecuniis non iuuat.
Quando autẽ plus vsurpat aliquis,sæpe id
nullo ex talibus vitiis, at neque vniuersis,
E sed prauitate tamen quadã agit,cùm vitu-
peretur,atque iniustitia. Est igitur alia quę-
dam iniustitia,quæ tanquã pars est integrę
illius & vniuersalis: item iniuria quædã,
quæ in parte consistit illius iniuriæ vni-
uersalis,quæ præter legem est. Adde quòd
si alius lucrandi causa adulterium com-
mittat,pecuniásque accipiat,alius tribuat,
damnóque afficiatur ob cupiditatem: hic
intemperans magis esse videbitur quàm
pluris vsurpator: ille iniustus, & non
F intemperans, perspicuum scilicet, pro-
pterea quòd lucrandi causa id facit. Præ-
terea alia omnia iniustè facta ad quãdam
prauitatem semper referuntur: vt si adul-
teratus sit aliquis, ad intemperantiam?

Universidad de Deusto
Biblioteca

si astitem in aeie deseruerit, ad ignauiam: si verberauerit, ad iram. at si lucratus est quispiam, ad nullum aliud vitium redigi id, quàm ad iniustitiam potest. Quare perspicuum est esse iniustitiam quandam ab illa integra & vniuersali iniustitia diuersam, quæ locum partis obtineat, atque vnioca sit: eò quòd in eodem genere est definitio. vtriusque enim vis in eo consistit, vt ad alterum spectet: sed hæc tamen circa honorem, aut pecunias, aut salutem, aut si eundem nomine vno possent comprehendi, circa ea omnia versatur, ob voluptatem, quæ è lucro consequitur, illa autem circa vniuersa, circa quæ etiam probus vir munus suum exercet.

CAPVT V.

Esse igitur iustitias plures, atque ex his vnam quandam quæ diuersa à tota & integra virtute sit, iam patet: quæ autem ea sit, & qualis statuendum est. Definitum iam fuit iniurium. Id esse quod & illegitimum, & iniquum esse: ius verò, quod & legitimum & æquum, ex illegitimo verò iniustitia prior illa, de qua diximus, existit. At quia iniquum & illegitimum non est idem, sed diuersa ita sunt, vt pars & totum. omne enim iniquum est illegitimum, non omne autem illegitimum est iniquum: & plus omne est iniquum, non autem contra iniquum omne plus est, et scitur, vt iniuria quoque & iniustitia non eadem, sed diuersa ab illis sint: atque hæc vt partes, illa vt tota habeantur, hæc enim iniustitia vniuersæ illius iniustitiæ pars est. & iustitia iustitiæ similiter. Quare etiam de iustitia particulari, & particulari iniustitia, de iure item & iniuria dicendum est, ea igitur quæ ex tota virtute constituta est iustitia, & iniustitia, quarum altera totius virtutis, altera totius vitiositatis vsus ad alterum est: omittatur ius quoque & iniuria, quę ex his dependent, quomodo definienda sint, manifestum est. Pleraque enim legitima ea ferè sunt, quæ ex integra ac tota virtute præcipiuntur: nam lex secundum vnamquanque virtutem viuere iubet. secundum vnumquodque vitium prohibet, effectricia autem totius virtutis ea sunt legitima, quæ legibus ad publicam institutionem sancita sunt. Quæ verò ad singulorum institutionem spectant, qua absolutè vir bonus euadit, ciuilisne sit facultatis an alterius, postea definiemus. non enim idem fortasse est virum aliquem & ciuem omnem esse bonum. Iustitiæ igitur particularis, iusque eius, quod ad ipsam attinet, vna species est, quæ in distributionibus aut honoris aut

A εἰ δ' ἐπάταξεν, διὰ ὀργὴν· εἰ δ' ἐκέρδανεν, διὰ ἀδικίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο ἢ φανερὸν ὅτι διὰ τὴν ἀδικίαν πολλὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτάνομεν· ὅτι δ' ὁ ἀγρὸς ἐν μέρει, συνάγομεν· ὅτι δ' ὑπάρχει τὴν ἀνισότητα ἄλλην παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν ἄλλο τι μέρος, ἡ μὴ ἀδικία τοῦ παντὸς, ἣ ἀνισότης, ἡ εἰ τοιοῦτον ἕτερον ἐστὶ τοῦ παντὸς ἀρετῆς· ἀλλ', ἡ μὴ ἀδικία τοῦ παντὸς, ἡ ἀρετὴ, ἡ ἀνισότης, ἡ εἰ τοιοῦτον ἕτερον ἐστὶ τοῦ παντὸς ἀρετῆς πάντα ταὐτὸν ἦν· ἡ δ' ἀδικία τοῦ ἑτέρου τοῦ ἑτέρου· ἡ δ', οὐδὲν πλεῖον ἀφελοῦσα τοῦ ἀπονεμεῖν.

B

Κεφάλαιον ε'.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ δικαιοσύναι πλείοσι, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον· τίς δ' καὶ ὁποία τις καὶ τίνι ὁριζομένῳ διὰ τὸ ἄδικον, τί, τε παράνομον, καὶ τὸ ἄνισον τί δὴ δίκαιον, τί, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. καὶ μὲν οὖν τὸ παράνομον, ἓν μὲν ἔφαμεν εἶναι, ἀδικία ἦν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλεῖον οὐ ταὐτόν, ἀλλ' ἕτερον, καὶ μέρος πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλεῖον ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλεῖον) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτό, ἀλλ' ἕτερον ἐκείνου τὸ μέρος, ὡς μέρος· τὸ δ', ὡς ὅλον· ἔστι γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας τοιοῦτον· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης ἐστὶ καὶ ἔστι τῆς μέρος δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας λεγόμενον, καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν ἔστι τοῦ ἑτέρου ἀρετῆς τόπος, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία· ἡ μὲν, τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἕτερον· ἡ δ', τῆς κακίας, ἀφελοῦσα· καὶ τὸ δίκαιον δὴ καὶ τὸ ἄδικον τοῦτο ἔστι, φανερὸν ὡς διωρισμένον χαδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ δοθέντα τῆς ὅλης ἀρετῆς φύσει τεταγμένα ἐστὶ κατ' ἀρετὴν· γὰρ ὁ νομοθέτης κελεύει ζῆν, καὶ κατ' ἑκάστου μαρτυρίαν καλοῦν ἀνόμως· τὰ δὲ πεποιηκὸς τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστὶ τὰ νομιμα ὅσα νενομοθετήκαμεν περὶ παιδείας τοῦ πρὸς τὸ κοινόν· περὶ δὲ τῆς κατ' ἕκαστον παιδείας, κατ' αὐτὸ ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθὸς ἔσται, πότερον τῆς πολιτικῆς ἔργον, ἢ ἑτέρας, ὕστερον διορίσομεν· εἰ γὰρ ἴσως τοιοῦτον ἀνδρὶ τὸ ἀγαθὸ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τῶν κατ' αὐτὴν δικαίων, ἓν εἶδος εἶναι, τὸ ἐν τοῖς διανομαῖς, καὶ τιμαῖς, ἢ τῶν κοινωνούντων τῆς πολιτείας ἐν τοῖς γένεσι καὶ αὐτοῖς ἔχει, καὶ ἔστιν ἕτερον ἑκάτερον τῶν ἴσων καὶ τῶν ἀνίσων· τὸ δὲ τῆς συναλλαγματικῆς μέρος τοῦτο· τὰ μὲν γὰρ συναλλάγματα τὰ μὲν ἑκούσια ἐστὶ τὰ δ', ἀκούσια, ἑκούσια τὰ πεδία, ἢ πράσεις, ὠνὴ, δανεισμὸς, ἐγγύα, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἀκούσια δ' λέγεται, ὅτι ἡ μὲν λάθρα τοῦ συναλλαγματίου τοῦτο, ἀκούσιος· τοῦ δ' ἀκουσίου, τὰ μὲν, λαθραία κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, δουλαποδοσία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δ' βίαια, ἢ αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προσπελασμός.

B

Κεφάλαιον ϛ'.

Ἐπεὶ δ', ἓ, τὸ ἄδικον ἄδικον, καὶ τὸ ἄδικον ἄδικον, δῆλον ὅτι καὶ μέτρον τί ἐστὶ τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον· ἐν ὁπόσῳ γὰρ ἐνδέχεται ἐστὶ τὸ πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον· εἰ ἐστὶ τὸ ἄδικον ἄδικον, τὸ δίκαιον ἔσται· ὅθεν καὶ ἀξίου λόγου δοκεῖ πᾶσιν ἐπεὶ δὴ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι· τὸ δὲ· ἐστὶ δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλάττοσι δυσὶν· ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι, καὶ πρός τι, καὶ τισὶν· καὶ ἢ μὲν μέσον, τινῶν· τούτων δ' πλείοσιν· καὶ ἐν ἀνίσοις· ἢ δὲ ἴσον ἐστὶ, δυοῖν· ἢ δὲ δίκαιον, δίκαιόν τινι. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλάττοσι τέτταρσιν· εἶναι τε γὰρ τινὰ ἐστὶ, δύο· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο· καὶ, ἃ ἐστὶ ἴσα ἐστὶ, οἷς, καὶ ἐν οἷς· εἰ γὰρ ἐκεῖνα ἴσα τὰ ἐν οἷς, οὐ τὰ αὐτὰ ἔσται· εἰ δὲ μὴ ἴσα, οὐ ἴσα ἀξιοῦσι· ἀλλ' ἐστὶ δὴ τὰ μάχας καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν οἱ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωσι τιμῆ. ἔτι, ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν· τῶν δὲ δίκαιον τὸ γὰρ δίκαιον ἐν τοῖς διανομοῖς, ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινά· δεῖ δὴ· τοῦ δὲ τί τε ἀξίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ λέγουσι πάντες· ὑπάρχει· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ, ἐλευθερίαν· οἱ δ' ἐλιγαρχικοὶ, οἱ μὲν, πλοῦτον· οἱ δ', εὐγένειαν· οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ, ἀρετήν. ἔστι ἄρα δίκαιον, αἰδοῖόν τι. τὸ γὰρ αἰδοῖον, οὐ μόνον δὲ μαθηματικὸν ἀριθμοῦ εἶδος, ἀλλ' ἄλλως ἀριθμοῦ

A aut pecuniarum, aut cæterarum rerum consistit, quæ diuidi in eos possunt, qui eiusdem ciuitatis participes sunt, in his enim euenit, vt alter alteri vel iniquam, vel æquam habere portionem queat: altera, quæ in commeretis hominum emendandis versatur. Cuius duæ sunt partes, nam ex commerciis alia sunt spontanea, alia inuoluntaria, spontanea eiusmodi sunt, venditio, emptio, mutuatio, sponsio, vsura, depositio, conductio: atque hæc spontanea ea de causa dicuntur, quia principium commerciorum horum spontaneum est, ex inuoluntariis autem clandestina alia sunt, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, seruorum seductio, dolose perpetratum homicidium, falsa testificatio: alia violenta, vt flagellatio, vinculi, mors, rapina, mutilatio, conuiciatio, contumeliæ illatio.

CAPVT VI.

C Quoniam autem & iniustus iniquus, & iniuria iniqua est, medium quoddam esse iniqui perspicuum est: id autem est æquum. in quacunque enim actione est plus & minus, in eadem esse æquum necesse est. si igitur iniuria est iniqua, ius est æquum: id quod etiam absque ratione omnibus manifestum est, cùm verò æquum sit medium, ius quoque proculdubio medium quoddam erit. Est autem æquum in minimis duobus. Necesse est igitur, vt ius medium, & æquum sit, & ad quoddam, & quibusdam, & in eo quidem, quòd est medium, est aliquorum, ea autem sunt plus & minus, in eo quòd est æquum, duorum: in eo verò quòd ius, quibusdam, & ad quosdam. Itaque necessariò consequitur, vt ius in quatuor minimis versetur: nam & ij quibus ius aliquod est, duo sunt, & res duæ etiam in quibus ius ipsum consistit: eademque & in quibus æqualitas est. licut. n. se habent ea in quibus, eodem modo etiam illa. nam si non sunt æquales, neq. æqualia habebũt. Inde enim pugnæ & criminationes oriri consueuerunt, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia habent & potiũtur. Hoc autem ex eo quod pro dignitate sit, etiam patet. ius enim quod est in distributionibus, pro dignitate quadã esse oportere omnes fatentur. Dignitatẽ tamen non omnes esse eandẽ asserunt, sed populari statu vtẽtes libertatẽ: principatũ paucorũ sectantes diuitias, & nonnulli nobilitatẽ, qui in optimati administratione degũt, virtutem. Ius igitur quiddam est, quod in proportione consistit. Quod enim proportione cõstat, id non tam vnitatis numero, quàm numero in vniuersum propriũ est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam proportio æqualitas est rationum, in quatuórque minimis reperitur, disiunctam tanè in quatuor cõsistere periculum est: cum & continentem nihilominus. vno enim hæc perinde ac duobus vtitur, bisq. id accipit, in hunc modum, qualis primi respectus est ad secundum, talis secundi ad tertium: bis enim hic secundum dictũ est. Quare si secundũ bis positum sit, quatuor erunt ea quæ constant proportione. Est autem etiam ius in minimis quatuor, ratióque eadem est: quippe cũm disiuncta simili modo inter se ea sint & quibus, & quæ. Sicut igitur primus terminus sese habebit ad secundum, ita tertius ad quartũ. igitur etiam alterna vice, sicut primus ad tertium, ita secundus ad quartum. quare etiam totum ad totum, quod distributio binatim copulat: quæ, si etiam ita composita fuerint, iustè copulat.

CAPVT VII.

PRimi igitur termini cum tertio, & secundi cum quarto iugatio ius illud est, quod in distributione consistit. Ius autem est medium: eius inquam quod præter proportionem est, quod enim proportione constat, est medium: ius autem constat. Hanc verò proportionem mathematici geometricam vocant: propterea quòd in geometrica euenit: vt eandem totum ad totum rationem habeat, quam habet alterutrum ad alterutrum. Non est autem continens hæc proportio: non enim vnus & idem terminus efficitur, & cui & quod. Ius hoc igitur est id, quod proportione constat: iniuria id, quod præter proportionem est, vnde fit vt alteri plus, alteri minus exhibeatur, id quod & in actionibus ipsis contingit: qui enim iniuria afficit, plus, qui afficitur, minus ex bonis habet: in malis autem contrà: quippe cũm minus malum, si ad maius comparetur, boni locum obtineat. minus enim malum magis expetendum est, quàm maius: at quod est expetendum, est bonum: & quod magis, maius. Atque hæc vna iuris species est. Reliqua verò altera iuris est emendatiui, quod in commerciis tum spontaneis, tum inuoluntariis fit: diuersámque à priore speciem habet. Ius enim publicorum bonorum distributiuum ex semper fit proportione, quæ dicta superius est. nam si ex pecuniis publicis facienda fit distributio, eadem ratione fiet, quam habent inter se ea quæ fuerint contributa, iniuriáque item huic iuri opposita præter eandem est proportionem,

A ἡ γὰρ ἀνάλογόν ἐστιν· ἐν λόγῳ γὰρ τὸ ἴσον τὸ ἄδικον· ἀνάλογον γὰρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, ἡ δὲ ἀνάλογον μεσότης ἐστίν· ἡ δὲ ἀνάλογον ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ ἡ διανομή, ἡ κατὰ τὸν κοινὸν λόγον τῶν λαχόντων· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ οἷς καὶ ἃ διανέμεται· ὡς γὰρ ἔχει τὸ ἕν πρὸς τὸ ἕν, οὕτως καὶ τὸ ἕν πρὸς τὸ ἕν, οὕτω καὶ τὰ ἀμφότερα πρὸς ἀλλήλα· ἐὰν γὰρ ὦσι τὰ ἀξιούμενα κατὰ τὴν ἀξίαν, ἔσται τὰ ἐξ ἴσου· ὅ τε γὰρ ἀδικῶν τὰ ἐλάττω τῶν ἀγαθῶν, ἐλάττω τῶν κακῶν· ἐν τοῖς μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς τὸ ἐλάττω κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν ἀγαθόν, καὶ τὸ μᾶλλον, μεῖζον· τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι. Τὸ δ' ἀνάλογον, τὸ διῃρημένον, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συνημμένοις καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δ' ἔχει τὸ δίκαιον, ὅμοιον εἶδος τῷ προτέρῳ· τὸ μὲν γὰρ διαιρετικὸν δικαίου, οἷον ἐν τοῖς κοινοῖς, οἷον ἐὰν τοῖς ἀξιωθεῖσι καὶ ἐὰν ἀνίσοις ἀξιωθῶσι, καὶ γὰρ δοκεῖ ἐκ κοινῶν κοινῶν, ἐὰν γένηται ἡ διανομή, ἴσῳ καὶ τῷ λόγῳ τῷ αὐτῷ, ὃν καὶ ἔχουσι πρὸς ἄλλήλα τὰ εἰσενηνεγμένα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ παρὰ τὴν διαίρεσιν τοῦτο, παρὰ τὸ ἀνάλογον ἔστι τὸ δ' ἐπανορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις· τοῦτο δ' ἔχει τὸ δίκαιον, ἄλλο εἶδος ἔχει πρὸς τὴν προτέραν· τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον ἦν κοινῶν, οἷοι καὶ τῷ ἀναλογίᾳ ἔστι τοῦ ἀριθμοῦ καὶ γὰρ ἐκ κοινῶν κοινῶν, ἐὰν γένηται ἡ διανομή, ἴσῳ καὶ τῷ λόγῳ τῷ αὐτῷ, ὃν καὶ ἔχουσι πρὸς ἄλλήλα τὰ εἰσενηνεγμένα· καὶ τὸ ἄδικον, τὸ παρὰ τὴν διαίρεσιν τοῦτο, παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστιν· τὸ δ'

τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὴς φαῦλον ἐπλεόνασε, ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ· οὐδ' εἰ ἐμοιχήσατο ἐπιεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τὴν βλάβην τὴν ἀφορῶν μόνον βάλλει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις· εἰ ὁ μὲν, ἀδικεῖ· ὁ δ', ἀδικεῖται· καὶ εἰ ὁ μὲν, ἔβλαψεν· ὁ δ', βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ἂν, ἰσάζεται πειρᾶται ὁ δικαστής· ἡ γὰρ ὕβρις, ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δ' παθεῖν, ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθνήσκῃ, διῄρηται τὸ πάθος, καὶ ἡ πρᾶξις εἰς οὖσα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τὸν κέρδους λόγον· καὶ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅθεν τοῖς πολίταις, κἂν εἰ μὴ ἦν τὶ κεῖνον ἔκκλημα εἰς, δοκεῖ τὸ κέρδος, τῷ τὴν πεῖξιν· καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· ἀλλ' ἔστιν γε μετὰ τοῦ πάθους, κεκλεῖσθαι, τὸ κέρδος, κέρδος· ὥστε, τὰ κέρδη πολλοῖς καὶ τὸ ἐλάττω γε τὸ ἴσον, μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν, πλέον τὸ δ', ἔλαττον ἐναντίως· τὸ μὲν, τῷ ἀγαθοῦ πλέον· τῷ κακοῦ δὲ ἔλαττον· κέρδος· τὸ δ' ἐναντίον, ζημία· ὧν ἐστὶ μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε, τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν, δίκαιον κἂν εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ἔστιν ἀμφισβητούμενον, ὅταν τὸν δικαστὴν καταφεύγωσι· τὸ δ' ὅτι τὸν δικαστὴν ἔλθοι, ἔστιν ὅτι τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι δίκαιον ἐμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσίτας, ὡς ἐὰν τὰ μέσον τύχωσι, τὰ δίκαιον τυγχάνειν. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ ἐστὶν ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστὴς ἐστὶ νοῦς· καὶ ὥσπερ γεωμετρίας εἰς αὐτὸ τοῦτο μεμίμηται, τὸ μέσον τμῆμα τῶν ἀμφισβητουμένων ὑπάρχειν, τοῦτ' ἀφαίρει, καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσεπιδίδωσι· ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτῷ, ὅταν λάβῃ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἴσον, μέσον ἐστὶ τῶν μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀνάλογον· διὰ τοῦτο καὶ διωνομάζεται δίκαιον, ἐπὶ δίχα ὄντος· ὥσπερ εἰ τις ἴσους δίκαιον καλοῖ καὶ ἀδικοῖ, δικαστής. ἴσου γὰρ δύο ἴσον ἀφαιρεθῇ ἐκ δευτέρου, πρὸς δεύτερον δὲ προστεθῇ, ἐπὶ τούτοις ὑπάρξει τὸ ἴσον· Pars ab altero, non adiuncta tamen alteri, vna tantum parte eiusmodi excederet.

A lus verò quod in commerciis est, est quidem æquum quoddam, & iniuria iniquum: non tamen illa constat proportione, sed arithmetica. nihil enim refert, pronúsne vir malum, an malus probum suo priuarit: neque probúsne an improbus adulterium commiserit: sed ad solam nocumenti differentiam lex spectat: perindéque personis vtitur, ac si æquales sint, si ille iniuria afficiat, hic afficiatur: hic lædat, ille lædatur. Quare iniuriam hanc, B cùm sit iniqua, æquare iudex conatur. Nam cùm hic percussus est, ille percussit: hic interfecit, ille autem interiit: affectio & actio in partes non æquas diuisa est, sed de lucro detrahens iudex damno redigere ad æqualitatem eas conatur. Dicuntur enim hæc absolutè loquendo de talibus etiam rebus, licet nonnullis minimè idoneum nomen esse videatur, vt lucrum est qui percussit, damnum ei qui percussus C est, accommodari possit. Sed vbi tamen perpessio ipsa fuerit mensurata, hoc damnum, illud lucrum vocatur. Quare æquum pluris & pauciori medium est: lucrum autem & damnum est, plus & minus, contrario tamen modo. plus enim boni, & minus mali est lucrum, contrarium verò, damnum, quorum quidem medium æquum est, quod esse ius dicimus. Ius igitur emendatiuum lucri & damni medium est: vnde etiam cùm altercantur homines, ad iudicem confugiunt. ad iudicem autem ire est ire ad ius ipsumquip pe cùm iudex nihil aliud sit, quàm ius quoddam animatum, & quærunt iudicem medium: & vocant nonnulli mediatores, quasi si medium fuerint consequuti, ius quoque ipsum sint consequuturi. Ius igitur medium quoddam est: siquidem & iudex iudex autem ad æqualitatem redigit. Et quemadmodum si linea in duas inæquales partes diuisa sit: illud quo maior pars dimidium excedit, ab ea aufert, & adiungit minori: cùm autem totum æqualiter fuerit bipartitum, tum verò suum se habere inquiunt, cùm æquum quisque acceperit. Æquum autem medium est pluris & pauciori arithmetica proportione: ac propterea appellatur ius δίκαιον, eò quòd δίχα, id est bifariam diuisum est: quasi δίχαιον, id est bipartitum dixeris: & iudex δικαστὴς, quasi διχαστὴς, id est bipartitor dicitur. Si enim duo sint æqualia, & ab altero aliquid auferatur, & addatur alteri, in duabus talibus partibus alterum exceedet: nam si dempta quidem esset vna

Universidad de Deusto Biblioteca

efficietur igitur vt & id cui est adiunctum, vna parte medium, & medium vna similiter illud excedat, à quo detractum est. Ex hoc ergo cognoscemus & quid, ab eo detrahendum sit, qui plus habet: & quid ei qui minus habet, adiungere debeamus. Id enim quo medium excedit, minus habenti addendum est: id autem quo exceditur, à maximo est detrahendum. Sint æquales inter se lineæ A A, & BB, C C: dematúrq. ab A A pars quædam A E, & addatur ei in qua est C C: efficiatúrque C D. Quare tota D C C linea excedet E A parte ea in qua est C D: & ea in qua est C F: excedet igitur etiam mediam, id est B B parte CD.

A	E	A	
B		B	
C	F	C	D

Est autem hoc in aliis quoque artibus. tollerentur enim, nisi & quod facit, & quantum & quale faceret: & quod eo afficitur, & tanto & tali afficeretur. Quinetiam nomina hæc damnum & lucrum & spontaneis contractibus videntur emersisse. cùm enim quis plus habet, quàm suũ erat, lucrum: cùm minus, quàm à principio habuerat, damnum facere dicitur, in vendendo scilicet & emendo, aliisque huiusmodi, quæ legibus permittuntur. Cùm autem neque plus neque minus, sed sua cuique per se ipsa euaserint: sua ipsorum habere dicuntur, neque damnum pati, neque lucrari cuiusdam & damni eorum est medium, quæ præter spontaneum sunt: cùm æquum quisque & prius & posterius habet.

CAPVT VIII.

Videtur autem nonnullis & retaliatio absolutè & simpliciter ius ipsum esse: quemadmodum Pythagorei dicebant: ius enim absolutè esse retaliationem definiebant, verùm retaliatio neque ad distributiuum ius, neque ad emendatiuum accommodatur. volunt tamen ipsi Rhadamanti quoque hoc ius dicere,

Si contra passus fuerit, quod fecerit idem:
Iudicium planè rectum, vindictáque fiet.

Sæpenumero enim dissidet: vt si magistratum quis gerens percusserit, repercutiendus non est. si autem magistratum gerentem quis percusserit, non solum est percutiendus, sed supplicio insuper afficiendus. adde quòd si sponténe an inuiti fecerimus, multum refert. Sed in communitatibus commercialibus tale ius retaliatum

[illegible]

α	ε	α	
β		β	
γ	ζ	γ	δ

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

[illegible]

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα

[illegible]

conseruat rem, si ex proportione, non ex æqualitate existat. contra enim faciendo ex proportione ciuitas continetur. Vel enim dant operam homines vt malum reddant, alioqui esse seruitus videtur, nisi par pari referatur: vel vt bonum recipiant, alioqui nulla fiet participatio: participatione autem ciuitates consistunt ac continentur. vnde etiam Gratiarum templum obuiam statuunt, vt retributio efficiatur, quippe cùm id proprium Gratiarum sit, vt & ei qui nobis gratificatus est vicissim inseruiamus: & ipse rursus gratificando nos prouocet. Coniunctio autem quæ per diametrum fit, retributionem hanc facit, quæ constat proportione. exempli gratia,

A	B
Ædificiorum opifex	*Sutor*
C	D
Domus	*Calceus*

oportet igitur vt ædificator à sutore opus ipsius accipiat, & ipse suum illi tradat. Quòd si primum sit æquum ex proportione, deinde retaliatum efficiatur, erit id quod dicimus: sin minus, æquum non erit, neque consistet. nihil enim vetat quo minus opus alterius alterius opere præstabilius sit. quocirca adæquanda ea sunt. Est autem hoc in aliis quoque artibus: tollerentur enim, nisi & quod facit, & quantum & quale faceret: & quod eo afficitur, & tanto & tali afficeretur. Non enim ex duobus medicis societas fit, sed ex medico & agricola: & demum diuersis & non æqualibus: sed hi tamen adæquandi sunt. Idcirco omnia ea, quorum est permutatio comparabilia esse quodam modo debent, ob quod numus in vsum venit, qui quodam modo medium efficitur: metitur enim omnia: quare etiam excessum & defectum: quot scilicet calcei domui, vel alimento æquales sint: oportet igitur quotus est ædificator, aut agricola ad sutorem, tot calceos ad domum, aut alimentum æquiparari. nisi enim ita sit, nec permutatio nec societas esse vllo modo poterit: id autem non erit, nisi æqualia omnia quodam modo inter se sint. oportet igitur, vt vno quodam sicut dictum est etiam prius, cuncta mensurentur. at id est re vera quidem indigentia, quæ omnia continet: nam si nulla re indigerent homines, aut non similiter, efficeretur vt vel non esset vlla omnino, vel non eadem permutatio. sed indigentia tamen loco ex pacto quasi substituitur numus. vnde etiam numisma appellatur, eò quòd non

f j

Universidad de Deusto
Biblioteca

natura, sed νόμῳ, id est, instituto & lege constet: in nobisque sit eum mutare, atque inutilem reddere. Erit igitur retaliatio, cùm adæquata iam singula fuerint: vt quo loco est agricola ad sutorem, eodem opus sutoris ad agricolæ opus sit. Cùm autem permutarint, in figuram proportionis redigere opus non est: alioqui alterum extremum vtrasque haberet exuperationes. sed vbi habuerint sua quisque, ita æqui & socij efficiuntur: eò quòd in ipsis fieri hæc æqualitas potest. Sit agricola A: alimentum C: sutor B: hoc modo fiet retaliatio, nulla erit sopus ipsius adæquatum D. si autem non cietas.

A	B
Agricola	*Sutor.*
C	D
Alimentum	*Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Indigentiam verò quasi rem vnam quandam esse quæ contineat, illud declarat: quòd cùm mutua ope non indiguerint aut vtrique aut alteri, permutationem non faciunt: quemadmodum cùm eo, quòd quispiam habet, alius indiguerit, vt vino, pro quo frumenti exportationem concedunt. Id igitur adæquatum prius fit, necesse est. Sed licet nunc non indigeat quisquam: pro futura tamen permutatione quasi sponsor, si indigentia inciderit, eam fore, nobis intercedit numus: qui enim eum affert, accipiendi facultatem habeat necesse est. Idem tamen etiam ipsi huic contingit non enim semper æqualiter potest: quanuis magis soleat permanere ideirco precio cuncta æstimata esse oportet. ita enim semper erit permutatio: at si ea fuerit, societas quoque fit necesse. Numus igitur, vtpote medium, commensurabiles inter se efficit res, atque ita adæquat. neque enim vlla esse societas potest, nisi fit permutatio: neque permutatio, nisi fit æqualitas: neque æqualitas, nisi etiam commensuratio fit. Ac re quidem vera fieri non potest, vt quæ adeò inter se distant, commensurabilia efficiantur: sed pro indigentiæ tamen ratione satis commodè fit. vnum igitur quoddam esse oportet atque id ex constitutione. vnde etiam nomisma. id est numus vocatur, hic enim est, qui commensurabilia reddit omnia. numo enim omnia mensurantur.

A ὂν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ὄντι, καὶ ἐν ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον ἐὰν βούλωμεν. ἔστι δὲ καὶ τὴν ἀντιπεπονθυῖαν, ὅταν ἰσασθῶσι. οὕτω γὰρ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ εἰς ἰσότητα δεῖ καταστῆναι, ὅταν μὴ ἀλλάττωσι. εἰ δὲ μή, οὐκ ἔστι τέρας ἔχειν τὸν ὑπερβολὴν τὸ ἕτερον ἀμφοῖν, ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ ἴδια, οὕτως ἔσται ἰσοι καὶ κοινωνοὶ ὅτι αὐτοὶ ἐν τούτῳ γίνεται γεωργὸς α, ὑφάνας γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτῶν τὸ ἰσοσταθμῆσον δ,

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ	δ
ὑφάνη.	σκυτοτόμου ἔργον τὸ ὑφάνῃ ἰσοσταθμῆσον.

εἰ δ' οὕτω μὴ δεῖ ἀντιπεποιθέναι, ἀλλ' ἀνάγκη τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ χρῆσθαι, ὅταν μὴ χρείαν ὦσι ἀλλήλων, ὁ ἀμφοῖν, ὅ ἐστιν ὡς ἀλλὰ πάντα ὥστε ὅταν οὐ δεῖ αὐτοῖς ἀλλαγῆ τι, τῷ νομίσματι ἀποδίδοται τοῦτο ἐξαρχῶν. διὸ δὲ καὶ τὸ νόμισμα ἐστὶ ἀνάγκη. ὑφ' ἡμῶν δὲ τοῦ μὴ μελλόντος ἀλλάττειν εἰ τοῦ μελλοῦ ἀλλάττειν, ὅτι ἔχομεν, ἐὰν δεῖ τοῦ νόμισμα ἀφ' ἡμῶν ἐγγυᾶται· ὅτι ἡμῖν· διὸ γὰρ φέρουσι τὴν λαβεῖν. πάντα μὲν οὖν ἐν ἀνάγκῃ ἀποδίδοται· οὐ γὰρ ἀεὶ ἔστιν ἀλλάττειν. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τιμᾶσθαι· οὕτω γὰρ ἔχει ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ ἀνάγκη τὸ δὲ νόμισμα, ὅπερ μεῖζον ἀνάγκη μετρεῖν ποιεῖ, ἰσάζει· οὕτω γὰρ ἀεὶ μὴ οὖσαι ἀλλαγὴ, οὐκ ἂν μὴ οὖσαι κοινωνία. τῇ μὲν οὖν ἀλλαγῇ, διὸ ἐστὶ τὸ νόμισμα ἐξ ἀνάγκης διαφέρουσα σύμμετρα ἀλλήλοις ἐστὶ τὰ χρείαν, ἐὰν δὲ χρείαν ἔχωσιν ἀλλήλων. εἰ δὲ τὸ τοῦ χρείαν, ἐὰν δὲ τοῦ ἔχωσιν ἀλλήλων. διὸ νόμισμα κατὰ συνθήκην· διὸ νόμισμα ἐστὶ τὸ ὄνομα. τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. ἐὰν δὲ α μυριάδες β, κλίνη γ. τὸ δὲ α τοῦ β ἡμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ κλίνη ἡ ἴσον· ἐὰν κλίνη ἡ δέκατον μέρος τὸ γ, τοῦ β δύο μνῶν πόσα κλίναι ἴσον εἶναι, ὅτι πέντε. ὅτι ἄν ἡ δεκάτη λῇ, φανερὸν τὸ νόμισμα ἔσται ἡ ἀνάγκη.

διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλίνη πέντε αἱ οἰκίαι, ἢ ἴσον αἱ πέντε κλίναι.

Κεφάλαιον θ.

Τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιον ἔστι, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· τὸ δ', ἔλαττον ἔστι· ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστὶ, οὐ τῶν αὐτῶν ὑπάρχουσα τῆς φρονήσεως ἀρετῆς, ἀλλ' ὅτι μέσον ἐστὶ· ἡ δὲ ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' αὑτὸ ἡ δικαίου λέγεται προαιρετικὴ τῷ δικαίῳ, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ μὲν αὐτῷ, πλέον αὐτῷ ἀπονέμει, τῷ πλησίον· τὸ βλαβερὸν δ', ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τὸ ἴσον τὸ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸν ἄλλον· ἡ δ' ἀδικία τοιαύτον τὸ ἄδικον. τοῦτο δ' ἐστὶ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τῶν ὠφελίμων ἢ βλαβερῶν παρὰ τὸ ἀναλογον· διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολὴς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν ἐφ' αὑτῷ· ὑπερβολὴς τῶν ἁπλῶς ὠφελίμων· ἐλλείψεως δὲ τῶν βλαβερῶν. ἔστι δὲ τῷ ἄλλῳ, τῷ μὲν ἔλαττον, ὁμοίως· τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὑποτείνουσι τυχὸν τῶν δὲ ἀδικημάτων, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαι ἔστι τὸ δὲ μᾶλλον, τὸ ἀδικεῖν. οἷον μὲν οὖν δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τίς ἐστι κατὰ τὸν φύσει εἰρήσθω· ὅτι τὸ ἔστι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου κεφάλαιον.

Κεφάλαιον ι.

Ἐπεὶ δ' ἔστι ἀδικοῦντα μὲν τὸν ἄδικον εἶναι, ὅτιοῦν ἀδικήσαντα ἀδικεῖν ἄδικα ἀδικεῖν ἔστι κλέπτειν, ἢ μοιχεύειν, ἢ λῃστεύειν, οὕτω μὲν οὐδὲν διαφέρει; καὶ γὰρ εἰ συγγένοιτο γυναικί, εἰδὼς τὸν ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν· ἄδικος δ' οὐκ ἔστι· οἷον οὐδὲ κλέπτων, ἔκλεψε δὲ οὐδὲ μοιχεύει, ὁμοίως δὲ· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. πόσα μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. διὸ δὲ μὴ λανθάνει, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον· οὗτοι δὲ ἔστι πρὸς τὸν βίον πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν,

A nihil enim interest an lecti quinque, pro domo vna exhibeantur, an tantum, quanti lecti ipsi quinque constant.

CAPVT IX.

QVid igitur iniuria, quid item ius sit, dictum iam est. His ita definitis perspicuum est iustam actionem inter afficere iniuria & affici mediam quoque esse: illud enim plus habere est: hoc minus. Iustitia verò non eodem modo, quo aliæ superiores virtutes, mediocritas est: sed ob id quia medij est, iniustitia autem extremorum. Ac iustitia quidem est, qua iustus dicitur iusti operator ex electione, ac distributor tam sibi ad alterum, quàm alteri ad alterum: non ita vt expetendarum rerum maiorem partem sibi, minorem alteri exhibeat, damnosarum econtrariò: sed æquum ex proportione distribuat, & alteri ad alterum simili modo. Iniustitia autem contra est, qua iniusti operator & distributor vnusquisque dicitur. id autem excessus & defectus est vel vtilis rei, vel damnosæ præter proportionem. adque ideirco iniustitia excessus est & defectus, quia exuperationis & defectionis est. In se quidem exuperationis rei illius quæ absolutè est vtilis, & defectionis damnosæ: in aliis in vniuersum quidem similiter, quantum tamen ad id spectat, quod præter proportionem est, vtro modo incideri. iniustè fiati autem minus & iniuria affici, maius afficere. De iustitia quidem & iniustitia, quænam sit vtriusque natura de iure similiter & iniuria in vniuersum, ad hunc modum dictum iam sit.

CAPVT X.

QVoniam verò fieri potest, vt quis licet iniustè agat, non tamen sit iniustus: qualiánam iniustè facta quispiam committens in vnaquaque iniustitia iniustus continuò esse dicendus est? fúrne, an adulter, an latro? an ita quidem nihil intererit? nam concumbere cum muliere quis posset non ignarus qua cum rem habeat: non tamen ex electionis principio, sed ex affectu id faceret: qui sanè iniustè quidem agit, non tamen est iniustus: sicut neque fur, licet furatus sit: neque adulter, licet adulterium commiserit. simili modo etiam de alijs. Quomodo sanè retaliatio ad ius sese habeat dictum iam superius est. Non est autem ignorandum id quod nunc quærimus & simpliciter ius, & ciuile ius esse. hoc autem est quod communionem vitæ affert, vt liberis hominibus

Sit Domus A: minæ decē B. lectus C: sitque A dimidiū ad ii: siquidē quinq. minis domus digna esse censeatur, aut æquali re: lectus autem, id est, C decima sit pars ipsius B. patebit profectò quot lecti domui æquales euadant: nimirum quinque. Ita enim fieri contingit permutationem antequàm numus inueniretur perspicuū esse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& æqualibus necessaria sufficiant: atque id vel proportione vel numero. quare quibus hoc non adest, inter eos neque ius ciuile esse existimandum est: sed ius quoddam, & per similitudinem. Est enim ius inter illos, quibus etiam lex est: lex autem inter eos est, in quibus est iniustitia: iudicium enim iuris & iniuriæ diiudicatio est: in quibus verò est iniustitia, in iis quoque iniustè facere est. Non in omnibus tamen, in quibus est iniustè facere, est etiam iniustitia. hoc autem est cùm quis plus ex simpliciter bonis, minùs ex simpliciter malis sibi attribuit. Propterea non sinimus dominari hominem, sed rationem: eò quòd sibi ipsi id facit, & tyrannus euadit, est autem qui dominatur, iuris ipsius custos: at si iuris, æqui etiam. Quoniam verò esse ipsi nihil amplius videtur, siquidem est iustus, non enim amplius ex simpliciter bono sibi attribuit, nisi id ipsi proportione conueniat: ideireo alteri laborat. Atque ideo iustitiam alienum esse bonum inquiunt, quemadmodũ etiam prius dictum est, merces igitur quædam danda est: ea autem est honor, & donum, quibus vero hæc satis non sunt, ij tyranni efficiuntur. At verò herile ius ac paternum idem cũ his minimè est, sed simile. nullius enim erga sua simpliciter iniustitia est: possessio autem, & liberi quoad tantuli fuerint & nõ separati, quasi quædam vniuscuiusq. sunt: at sese lædere eligit nemo: vnde nullius erga se iniustitia est. igitur neque ciuile ius neque iniuria erit: quippe quæ & lege existãt, & inter eos, in quibus esse lex potest: hi autẽ erant illi, quibus & dominandi, & obtemperandi æqualitas inest. Ideireo magis erga vxorẽ, quàm liberos & possessiones ius est: id enim est ius familiare: quod tamen à ciuili etiam ipsum diuersum esse constat. Ciuile autem ius aliud naturale est, aliud legitimum, naturale, quod vbicunq. eandem vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minimè: legitimum, quòd à principio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert: vbi verò fuerit institutum, refert. vt mina captiuos redimi, vt capram sacrificare, non duas oues: ea item quæ de singulis sanciunt, vt Brasidæ sacrificare: nec nõ ea quæ sunt decretalia. Sed nonnullis omnia esse huiusmodi videtur: quia quod est natura, immobile est, & vbiq. eandem vim habet: quẽadmodũ ignis qui & hic & apud Persas vrit: iura verò mouari videt.

A ἰλιυθέρῳ τοῦ ἴσου, ἢ κατ' ἀναλογίαν, οἷς μὴ ἀριθμός· ὥστε ὅσοις μὴ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι πολιτικὸν ἀλλὰ τι δίκαιον καὶ κατ' ὁμοιότητα. ἔστι γὰρ δίκαιον, ἐφ' οἷς ἐστὶ νόμος πρὸς αὐτοὺς ἐφ' οἷς δὲ ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ἐφ' οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν· ἐπὶ τούτοις ἐφ' οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσι τοῖς

B δικαίοις· τοῦτο δ' ἔστι, τὸ πλεῖστα αὐτοῖς ἀγαθὰ νέμειν ἁπλῶς· ἀγαθῶν ἐλαττοῦν δ', ἢ ἁπλῶς ἐπὶ κακοῖς· διὸ τὸν ἑαυτῷ ἀρέσκοντα, ἀλλὰ τῷ πλείονι τοῦτο ποιεῖ, καὶ χαίρειν τοῦτο πράττοντα. ἔστι δ' ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου· εἰ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου ἀρχεῖ δ' οὐδὲν ἧττον τοῦ πλείω τῆς δίκαιος εἶναι· οὐ γὰρ ἐπὶ μικρὸν πλείω τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αἱρεῖ, εἰ γὰρ πρὸς ἑαυτὸν ἀπολογεῖ, δῆλον· διὸ ἔστιν τοῦτο

C καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναί φασιν ἀρετὴν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ εἰλήφαμεν καὶ πρότερον· μισθός τις αὐτῷ δοτέον· τοῦτο δ' ἐστὶ μὴ καὶ γίνεσθαι ἄνευ δ' μὴ ἱκανὰ τοῦτο, τὸ τοῦ γένους· τὸ γὰρ ἔχειν τὰ δὲ δικαιοπρακτεῖν δίκαιον καὶ τὸ πονηρὸν, οὐ ταὐτὸ τοῦτο, ἀλλ' ἄμφω· οὐ γὰρ ὅσον ἀδικεῖν πρὸς τὸ αὐτὸ ἀπολαῦ· τὸ δὲ κτᾶσθαι καὶ τὸ τέκνα, ἕως ἂν

D ᾖ πολίται, καὶ μὴ χωρισθῇ, ὥσπερ ἡ ἡλικία αὐτῶν· αὐτὸν δ' εὐθὺς συνηγόρευον βλάπτει· διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν· οὐδ' ἄρα ἀδίκημα, οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατ' νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐνῆν νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν, οἷς ἐξῆν ἀρχεῖν ἴσοι τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι· διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκα ἔστι δίκαιον, ἢ πρὸς κτήσεις καὶ οἰκετικά· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δὲ δεῖ καὶ τοῦ πολιτικοῦ. τοῦ δὲ πολιτικοῦ διττοῦ, τὸ μὲν φυσικὸν ἔστι· τὸ δ', νομικόν φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τὸ δοκεῖν ἢ μὴ· νομικὸν δ', ὃ, ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει, οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ ἕνα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο προβατα. ἔτι, ὅσα ὅτι κατ' ἔθνεσι νομιζόμενα δοκεῖ δὲ εἶναι πάντα ἔστι τὸ πολιτικὸν, ὅσα τοῦ μὲν φύσει, ἀκίνητα καὶ πανταχοῦ τὴν αὐ-

τὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ὁ ἥλιος ἀμφοῖν ἐν Πέρσαις κείται· τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστα τοῦ τῆς

ὧν τὸ δ', οὐκ ἔστι οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστι ὡς. A

καὶ τὸ πρὸς γε τοὺς θεοὺς ἴσως εὐδαιμονίας ἀλλ' οὐκ ἔχει· παρ' ἡμῖν δ', ὅτι μὲν ἔστι καὶ φύσει κινητά· οὐ μὴν τοῦ παν. ἀλλ' ἔστιν ἔστι, τὸ μὲν, φύσει· τὸ δ', οὐ φύσει, μετὰ δὲ φύσει τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ πάντα οὕ· ἀλλὰ τοιαῦτ' καὶ συωδίνων, εἴ τῶν ἄλλων τινὰ ἡμεῖς, δῆλον· καὶ ὅτι τὰ δ' ἄλλα τὰ αὐτὸς ἀμείνω διαφέρει· φύσει γὰρ ἡ δεξιὰ κρείττων, καὶ τοι ἐνδέχοιτο πάντας ἀμφιδεξίους γίνεσθαι· τὰ δὲ χρὴ συωδίνων, καὶ τὸ συμφέρον τῷ δικαίῳ, ἔστι τοῦ εἶναι καὶ ἀτεχνῶς οὐ γὰρ πάντα ἴσα τοῦ εἶναι καὶ ἀτεχνῶς μέτρα, ἀλλ' οὐ μὴν ἀνοιδοῦσι, μείζω· οὐ δὲ πωλοῦσι, ἐλάττω· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ πᾶσι τὰ αὐτὰ ἀνθρώποις· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ αἰρετή. τῷ δὲ δικαίῳ καὶ νομίμῳ ἕκαστα, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἴσα· τὰ μὲν γὰρ πράγματα, πολλά· ἀμείνω δὲ, ἕκαστα ἐν· καθόλου γὰρ διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γὰρ ὅτι τὸ φύσει, ἢ νόμῳ· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημα ἤδη· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔ πω, ἀλλ' ἄδικον. ἐπὶ μᾶλλον δὲ καὶ δικαίωμα· κληθήσεται δὲ καὶ τὸ πρότερον, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ τὸ ἐπανορθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ ποσα, καὶ περὶ ποῖα πυγχάνει ὄντα, ὅσπερ ὀνομάζεται. οὕτω δὲ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου τοῦ αἰρουμένου, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκὼν τι ἐν αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὐδὲ δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· εἰς γὰρ συμβέβηκε δικαίου τῷ ἢ ἄδικον, πραττόμενον. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὁριστὸν τοῦ ἑκουσίου, καὶ ἀκουσίου ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, ψέγεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ὅτε· ὥστε ἄδικόν τι ἔσται μὲν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ τὸ ἑκούσιον προσῇ· λέγω δὲ, ἑκούσιον μὲν, ὅσπερ καὶ προέφην εἴρηται, ὃ ἄν τις τῷ ἐφ' ἑαυτῷ ὄν- B

των εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πρᾶξῃ, μήτε ὅ τι, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷον τίνα πάσχει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· καὶ ἑκάστου ὧν ἕκαστα, μὴ κατ' συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ

At hoc non ita est: sed quodam modo: quanquam apud Deos fortasse nullo modo est: apud nos autem quoddam etiam naturale, quod mobile sit licet non omne: sed est tamen aliud natura, aliud nõ natura. Quidnã autẽ sit quod natura est, ex iis quæ possunt aliter sese habere: & quid non natura, sed lege & institutione, siquidem vtraque mobilia simili modo sunt: perspicuum est: & in aliis quoque eadem determinatio accommodabitur. natura enim dextra manus potior est: licet fieri possit, vt omnes ambidextri sint. Iura verò ex institutione & vtilitate similia mensuris sunt: non enim vbique sunt æquales vinariæ & frumentariæ mensuræ, sed maiores sunt vbi emunt: vbi vendunt minores. simili modo non naturalia, sed humana iura, non eadem vbique sunt. nam neque respublica apud omnes est eadem: sed vna tantum vbique ea est secundum naturam, quæ optima est. Vnumquodque autem ius & legitimum, vt vniuersalia sese habent ad particularia. nam quæ aguntur, multa sunt: illorum autem vnumquodque est vnum: vniuersale enim est. iniustè autem factum & iniuria, iustificatio item & ius inter se differunt: iniuria enim cùm natura sit vel constitutione, cùm sit iniustè factum euadit: prius verò quàm facta fuerit, iniuria tantum modo est. nam vbi est facta, iniustè factum dicitur. simili modo etiam iustificatio. Sed id tamẽ quod cõmune est, potius iustè factũ iustificatio verò iniustè facti correctio vocatur. horũ autẽ sigillatim quale sinã & quot species sint, at circa quæ versentur, postea cõsiderandum est. Cùm iura verò & iniuriæ sint ea, quæ diximus: & iniustè agit, & iustè quispiam, cùm sponte agit. nam cùm inuitus facit neq. iniustè neq. iustè agere censendus est, nisi ex accidenti: accidit enim vt ea quæ agunt, vel iusta sint, vel iniusta. At iustè vel iniustè factum spontaneo & inuito definitur. Cùm enim spontaneum fuerit, vituperatur: tũncque etiam est iniustè factum. Quare fit vt iniustũ quidem esse quippiã possit, quod tamen nondum iniustè factum sit, nisi id etiam affuerit, vt sponte factum sit. Appello autem spontaneum quemadmodum etiam prius dictum est, illud quod in sua quisque potestate cognoscens, neque ignorans agit, aut quem, aut quo, aut cuius, id est aut quem verberet, aut quare, aut cuius causa: & vnumquodque illorum, non per accidens, neque per vim, vt si quis apprehensa manu ipsius alium verberet:

Universidad de Deusto
Biblioteca

non sponte autem ipse id faciat, non est
enim in ipso. fieri etiam potest, vt qui
verberatur, sit pater ipse autem hominem
eum quidem esse, aut ex præsentibus ali-
quem sciat, patrem tamen esse ignoret. si-
mili modo quoque de illis quorum causa
quipiam fit, definiendum est, issque
quæ ad actionem totum spectant. Quod
autem ignoratur, aut non ignoratur, non
est tamen in ipso vel per vim fit inuitum
est. multa enim ex iis, quæ sunt natura,
scientes etiam agimus & patimur: quo-
rum nihil neque spontaneum est, neque
inuitum: vt senescere, vel mori. Sed id
quod per accidens fit, tam in iustis quàm
in iniustis simili modo contingit. nam si-
cut si quis inuitus & timore inductus red-
didderit depositum, is neque iusta agere,
neque iustè facere dicendus est, nisi
per accidens: sic pari modo qui coactus
& inuitus non reddiderit, per accidens
iniuria afficere, & iniusta agere est di-
cendus. Ex spontaneis autem alia cum
electione agimus, alia sine electione.
cum electione ea agimus, quæ præcon-
sultauimus sine electione, quæ nulla præ-
consultatione adhibita facimus. Verùm,
cùm tres sint læsiones, quæ in societati-
bus euenium, quæ cùm ignoratione fiunt,
sunt peccata, cùm neque quem, neque
quod, neque quo, neque cuius causa ex-
istimauerat quispiam, ex egerit: vel e-
nim non esse percussurum, vel non hoc,
vel non hunc, vel non huius causa pu-
tauit: sed accidit id, cuius causa minimè
putarat: verbi gratia, non vt vulneraret
sed vt stimularet: aut non quem, aut non
sicut volebat. Quando igitur præter ratio-
nem euenerit læsio, infortunium est: quo-
do verò non præter rationem, sed sine
tamen vitio, peccatum. peccat enim quis-
que cùm in se principium causæ habuerit:
infortunatè egit, cùm extrinsecus.
At cùm cognoscens quidem, sed sine ta-
men præconsultatione agit quispiam, in-
iustè factum est: vt sunt, quæ ex ira fiunt, a-
liisque affectibus, qui necessarij, naturalesque
hominibus accidunt, qui in his enim
lædunt, & peccant, iniustè quidem agunt,
iustique hæc iniustè facta, nondum ta-
men iniusti ob hæc, neque prauí ipsi ho-
mines habentur: quippe cùm læsio ipsa ex
prauitate minimè euenerit. Nam cùm ex
electione læserit quispiam, tunc demum
iniustus ac prauus est. Quocirca rectè ea
quæ ex ira fiunt, non esse ex prouidentia
iudicantur: non enim principium affert,
qui iracus facit, sed qui ad ira prouocauit.

A ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὶ παρ' ἑαυτοῦ, τὸ δὲ
ἔτερος· οὐχ ἑκὼν δὲ οὐ γὸ ἐν ἑαυτῷ ἐν-
χρῶν δὲ τὸν πατέρα μὲν εἰδὼς εἶ), τὸν δὲ,
ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἃ δὲ πάσχουσι τινὲς γνω-
σκοιεν· ὅτι δὲ πατὴρ, ἀγνοοῖ· ὁμοίως δὲ
τὸ τοιοῦτον διορίζειν καὶ ὅσα τῶν εἰς ἔνεκα
καὶ ὅσα τὰς πράξεις ὅλως· τὸ δὲ ἀγνοούμε-
νον οὐ, μὴ ἐν ἑαυτῷ δὲ ὂν, ἢ βίᾳ, ἀκού-
σιον· πολλὰ γὸ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων
εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, οὐδὲν
ὧν ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιον ὄντα· οἷον
τὸ γηρᾶν, ἢ τὸ τεθνάναι. ἴσως δὲ ὁμοίως ἔχει
τοῖς οὐ δικαίοις καὶ τοῖς δικαίοις, τὸ ἐξ ὑπο-
βολιμαίου· καὶ γὸ εἰ τὰς παρακαταθήκας
ἀποδοῖέν τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, οὔτε δί-
καιόν τι πράττοι, οὔτε δικαιοπραγεῖν φαίη·
ἀλλ' ἢ ἐξ' συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ
ἀδικεῖν καὶ ἄκοντα τὰς παρακατα-
θήκας μὴ ἀποδιδόντα, ἐξ' συμβεβηκὸς
φαίη ἀδικεῖν, καὶ τὸ ἄδικον πράττοι·
τοῖς δὲ ἑκουσίοις, τὰ μὲν προαιρούμενοι πρά-
τομεν, τὰ δὲ οὐ προαιρούμενοι· προαιρού-
μενοι μὲν, ὅσα βουλευσάμενοι· ἀπροαί-
ρετα δὲ, ὅσα ἀβουλεύτως. τριῶν δὲ ὄν-
των βλαβῶν τῶν ἐν τοῖς κοινωνήμασι, τὰ μὲν
μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματα ὄντα, ὅταν μὴ
τὸν ὃν, μήτε ὃν, μήτε οὗ, μήτε οὗ ἕνεκα ἔ-
πταιε, τούτου πρόσθεν. ἢ γὸ, οὐ βαλεῖν,
ἢ οὐ τούτῳ, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα
ἔδοξε· ἀλλὰ συμβῇ οὐχ οὗ ἕνεκα ἔδοξε
εἶναι, οὐχ ἵνα πρόσω, ἀλλ' ἵνα κνήσῃ, ἢ
οὐχ ὃν, ἢ οὐχ οἷς. ὅταν μὲν οὖν παρὰ λόγον
γένηται ἡ βλάβη, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ
παρὰ λόγον, κακία μὲν οὐκ ἔστι, ἡμάρτηται
μὲν γὸ, ὅταν ἐν ἑαυτῷ ἡ ἀρχὴ
τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ἐὰν
δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλευσάμενος δὲ, ἀ-
δικήσῃ· οἷον ὅσα τὸ διὰ θυμὸν, καὶ ἄλ-
λα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμ-
βαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὸ βλάπτο-
τες καὶ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ
ἀδικήματα ἐστι· οὐ μὲν τοι οὐδὲ διὰ
ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὸ διὰ μο-
χθηρίαν ἢ βλάβε· ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσε-
ως, ἀδικοι καὶ μοχθηροί. διὸ καλῶς τὰ
ἐκδικούσι κατὰ τὸν νόμον κρίνομεν· οὐ γὸ ἀ-
χρεῖος θυμὸς ποιεῖ, ἀλλ' ὁ ἐρεθίσας. ἔτι δὲ οὐδὲ
περὶ τὸ χρῆσθαι φαίνεται· γὸ κέρ-

ἀλλὰ περὶ τὸ δικαίου· δοκεῖ φανερὸν γὸ κέρ-
δος ἡ ὀργή εἶναι· οὐ γὸ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλ-
λάγμασι περὶ τὸ χρήσιμον ἀμφισβητοῦσι, οὕς
κέρδος τὸν ἔτερον τῷ μοχθηρῷ, οὐ μὲν διὰ
λόγου ἐστὶ δρᾶσαι· ἀλλ' ὁμολογοῦντες
περὶ τὸ πεπράγματι, περὶ τὸ ποιόν τι δίκαιον
ἀμφισβητοῦσιν. ὁ δ' ὑπερβολὴν ζητῶν, ὃν
κέρδος· ἔστι, ἢ οὐκ ἔστιν ἀδικεῖσθαι, ὁ δ'
οὐ· ἀ δ' ἐν τοιούτοις βλάπτει, ἀδικεῖ.
κρίσις τοῦτο τῶν τὶ κατὰ φύσιν ἀδικούν-
των ἐστὶν, ὅταν περὶ τὸ ἀναλογὸν ᾖ, ὃ περὶ
τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν τοῦ κα-
θόλου δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δὲ, ἀ-
μόνον ἑκὼν πράττῃ. τὸ δ' ἑκόντος, τὸ
μὴ βίᾳ συγγνωμονικὸ· τὸ δ' οὐ συγγνωμο-
νικὸ· ὅσα μὴ γὸ μὴ μόνον ἀγνοοῦσι,
ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἀκρατέστερον, συγγνω-
μονικὸ· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἄγνοι-
οῦντες μὲν, διὰ πάθος δὲ, μὴ τὸ φυσικὸν,
μὴ τὸ ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνωμονικὸ.

Κεφάλαιον ια.

Α Πειρᾶται δ' ἄν τις, εἰ ἐνεχοῖς ἀδικεῖ-
σθαι δεῖ τὸν ἀδικεῖσθαι καὶ τὸν ἀδικεῖν.
καὶ ἆρ' ἔστιν ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε,
λέγων οὕτως,

Μητέρα κτείνω τὸν ἐμὸν· βραχὺς
λόγος,

Κἀν ἑκόντες, ἢ Νέοντες οὐχ ἑκόντες
πάντως γὸ ὡς ἀλογῶν ἔοικ, ἑκόντα ἀδικεῖ-
σθαι, ἢ οὐ· ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ
ἀδικεῖν παῦ ἀκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως,
ἢ ἑκόντα, ὥσπερ ἡ τὸ ἀδικεῖν παῦ ἑκούσιον,
ἢ τι μὴ, ἀκούσιον· τὸ δ', ἀκούσιον· ὁμοίως
δὲ καὶ δεῖ τὸν δικαιοῦσθαι τὸ γὸ δικαιοπρα-
γεῖν παῦ ἑκούσιον. ὡς' ὅλως ἀδικεῖσθαι
ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ
τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, ἢ ἀκούσιον ᾖ.
ἄτοπον δ' ἂν δόξειεν καὶ δεῖ τὸν δικαιοῦσθαι,
εἰ ἅπαν ἑκούσιον· ἐνίοι γὸ δικαιοῦσθαι οὐχ
ἑκόντες· ἐνιοὶ καὶ τὸν διαγνόντα κἂν τις,
πάντων ὁ τὸ ἄδικον ἀποτείσαι, ἀδικεῖσθαι
παῦ· ἢ ὥσπερ καὶ δεῖ τὸν τὸν φονεύσαντα, καὶ δεῖ τὸν
πάσχοντ δεῖ· ἐξ' συμβεβηκὸς γὸ ἐνέχοιτο
ἂν· ἀμφοῖν μεταλαμβάνει τὸ δίκαιον.
ὁμοίως δὲ δίκαιον, ὅτι καὶ δεῖ τὸ ἀδικεῖ-
σθαι· οὐ γὸ ταὐτὸν τὸ τὸ ἄδικον πάσχειν, τὸ
ἀδικεῖσθαι· οὐδὲ τὸ ἄδικον πάσχειν, τὸ ἀδι-
κεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ δεῖ τὸν δικαιοπραγεῖν

A Præterea neque hic factum sit nécne, sed
iurène an iniuria factum sit controuersia
est: ita siquidem apparens iniustitia est.
non enim sicut in commerciis factúmne
sit, contendunt, vbi necesse est alterum
prauum omnino esse, nisi ex obliuione id
faciant: sed de facto consentientes, iurène
an iniuria id factum sit, altercantur: quod
qui insidiose fecit, minimè ignorat. quare
alter iniuria se esse affectum putat, alter
minimè. Si autem ex electione læserit, in-
iustè agit & ex his iam iniustè factis iniu-
stus est, qui iniuriam fecit: cum vel præter
proportionem faciant, aut æquum. simili
modo etiam iustus est vnusquisque, cùm
ex electione iustè egerit, iustè agit autem,
si tantummodo sponte agat. At ex iis, quæ
inuiti agimus, alia ignoscenda sunt, alia
minimè, nam quæ non modò ignorantes,
sed ex ignoratione committimus, sunt i-
gnoscenda: quæ verò non ex ignoratio-
ne, sed ignorantes facimus, ex affectu ta-
men neque naturali neque humano, ve-
nia digna minimè sunt.

CAPVT XI.

DVbitare autem quispiam posset, an fa-
cis de faciendaque patiendáque iniuria
definitum sit. Ac primum an sit id quod
Euripides dixit: absurdè inquiens:

*Quomodo parentem occiderim exponam
breuis:*
*Volens volentem, vel volentem non vo-
lens.*

Vtrum re vera fieri possit, vt sponte quis-
piam iniuria afficiatur, necne, an omne id
inuitum sit? quemadmodum iniuria affi-
cere quoque spontaneum totum est: an
spontaneum aliud, aliud sit inuitum? Et
simili modo de iustificando: iustè agere
enim spontaneum totum est: vt meritò
vtroque modo opponi debeat, & iniuria
affici & iustificari: vt vel spontaneum vel
inuitum vtrunque esse affirmemus. Absur-
dum autem videretur, si iustificari sponta-
neum esse totum diceremus: quippe cùm
nonnulli sint, qui non spòte iustificentur.
Nam etiam de eo dubitaret quispiam, v-
trum vnusquisque qui iniustum aliquid
passus est, iniuria quoque afficiatur: an si-
cut in agendo, ita in patiendo quoque res
sese habeat. fieri enim potest, vt in vtris-
que ex accidenti iusta consequamur. i-
dem autem in iniustis quoque euenire
manifestum est: quippe cùm non idem sit
iniusta agere & iniustè agere, id est iniuria
afficere neq. iniusta pati, & iniuria affici.
similiter quoque iustè agere quempiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

& iustificari dicendum est. non enim potest quispiam iniuria affici, nisi aliquis sit, qui iniuria afficiat, neque iustificari, nisi iustè quispiam agat, iuréque afficiat. Verùm si absolutè iniuria afficere est sponte lædere sponte autem lædere, est scientem quem, & quod, & quomodo; intemperans verò sponte seipsum lædit: sponte is iniuria afficeretur: possétque fieri, vt ipse seipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnum ex iis est, quæ in dubium veniunt, vtrum iniuria afficere seipsum quispiam possit. Adde quòd sponte etiam ob intemperantiam aliquis ab alio volente iniuria afficeretur: vt hoc modo quispiam sponte affici iniuria queat. An fortasse non recta definitio est: sed, cùm dicimus lædere esse scientem, & quem, & quod, & quomodo, addendum est, præter illius voluntatem qui lædit. læditur igitur sponte aliquis, atque iniusta patitur: nullus tamen est qui iniuria sponte afficiatur, quippe cùm id velit nemo: ne incontinens quidem: sed præter voluntatem agat. nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incontinens quod non esse agendum putat, id agit. qui enim sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedi,

Aurea pro ferreis, de pro centena nouemnia.

nulla afficitur iniuria: quippe cùm in ipsius potestate sit dare, iniuria verò affici, minimè in ipso est: sed esse aliquem oportet, qui iniuria afficiat. Atque iniuria affici quidem non esse spontaneum manifestum est.

CAPVT XII.

Duo præterea ex iis quæ proposuimus, supersunt dicenda: vtrum is, qui plus præter dignitatem distribuit, iniuriam afferat, an is qui id habet: fieri ne item possit, vt se ipsum quispiam iniuria afficiat. Nam si fieri potest id, quod prius dictum est: & qui distribuit iniuria afficit, nō qui habet plus: si quis alteri quàm sibi plus distribuit sponte & sciens, is se ipse iniuria afficit: id quod facere modesti homines consueuerunt. modestus enim eiusmodi est, vt imminui sua non difficulter patiatur. An neque hoc simplex est: ex alio enim bono, si ita incidit, plus vsurpauit: vt ex gloria, aut eo quod absolutè honestum est. Sed soluitur etiam ex iniuria afficiēdi definitione. nihil enim præter suā patitur voluntatem, vt propterea affici iniuria minimè possit, sed lædatur tantum: si modo pati ipsum quippiam dicendum est. Perspicuum quoque est, eum qui distribuit iniuria afficere, non eum semper qui plus habet. non enim cui iniustum i est is iniuriam

καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι μὴ ἀδικοῦντος τινος· ὁ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντος. εἰ δ' ἔστι ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά, τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα τινὰ καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὅπῃ· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑαυτὸν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκών τ' ἀδικεῖται, καὶ ἐκ δικαίου αὐτὸ αὐτὸν ἀδικεῖν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ ἀπορεῖσθαι, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸ ἀδικεῖν. ἔτι, ἐκών τις ἂν δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος· οὐδεὶς δὲ ἑαυτὸν ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμός, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν, εἰδότα ᾧ τε, καὶ ᾧ, καὶ οὗ, τὸ παρὰ τοῦ ἑκόντος βούλεσθαι; βλάπτει τις οὖν τινὰ τῶν ἑκόντων, καὶ τὸ ἀδικεῖν πάθος ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδὲς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής· ἀλλὰ παρὰ τοῦ βούλεσθαι πράττει· οὐδὲν γὰρ βούλεται οὐδεὶς, ὃ μὴ οἴεται δεῖ πάσχειν, πρᾶγμα τοιοῦτον· ὁ δ' ἀκρατὴς, ὃ οἴεται δεῖ μὴ πρᾶττειν, πράττει· ὃ δὲ τὰ αὐτοῦ διδοὺς, ὅπερ Ὅμηρος φησὶν δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐν αὐτῷ γὰρ τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἀνάγκη τινὰ εἶναι, ᾧ ἀδικεῖται· ἅμα δὲ καὶ τὸ ἀδικεῖν ἑκούσιον, δῆλον.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἔτι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο λοιπὰ ἐπισκεπτέον, πότερον ποτὲ ἀδικεῖ ὁ νέμων παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστι αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ παρὰ τὸν νομὸν ἀδικεῖν, καὶ ὁ νεμόμενος ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεῖον. εἰ δὲ τὸ πλεῖον ἔστιν ὁ αὐτὸς νέμων, οὐδὲν κωλύει αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖν ὅπερ δικαίου ἀφαιρεῖται τινὸς· ὁ γὰρ δίκαιος, ὁ κατὰ πάντα· ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν; ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, οὗ ἕνεκα, κτλ. ἔτι λύεται καὶ τὸ τοῦ διορισμοῦ τῷ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ παρὰ τοῦ αὐτοῦ πάσχει βλαπτόμενος· οὗτος οὐκ ἀδικεῖται, εἰ δὲ μή τις· ἀλλ' οὔτοι, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλεῖον ἔχων· ἀνάγκη γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖν

ἀλλ' ᾧ τὸ ἐκόντα τῶν τοιούτων τινὶ δεῖ, ὃ δεῖ καὶ ἀρχὴ τῆς πραξέως ἐστὶ ἐν τῷ διανέμοντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμβάνοντι. ἔτι ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ τοιοῦτο λέγεται, καὶ ἔστι τὸ τὰ ἄψυχα κτείνει, καὶ ὁ ἵππος, καὶ ὁ θηρεύσας θηρεύσαντος, οὐκ ἀδικεῖ ὅθεν, ποιεῖ δὲ τὸ ἄδικον. ἔτι, εἰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἔσται τὸ ἀδικεῖν καὶ τὸ τοιοῦτον δίκαιον, εἴη δ' ἄδικος ὁ κρίνων ὅτιν' ἔστι δ', ὃς ἀδικεῖ· ἔνεστι γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ φυσικόν. εἰ δὲ γενόμενον ἔκρινεν ἀδίκως, πλημμελεῖ καὶ αὐτὸς, ὁ κρίνων, ὃ τοιοῦτος. ὥστε καὶ εἴ τι πεποίηκεν τῷ ἀδικεῖσθαι, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδικεῖ, πλείω ἔχει· καὶ γὰρ ἐν ἑαυτῷ ὁ τὸν ἀρχὴν κρίνας, οὐκ ἀρχὴν, δεῖ δ' ἀρχὴν εἶναι.

Κεφάλαιον ιγ.

Οἱ δ' αὐθαιρετοὶ ἐφ' ἑαυτοῖς εἶναι δοκοῦσι τὸ ἀδικεῖν. διὸ καὶ τὸ δίκαιον δοκεῖ φύσει εἶναι. τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγχωρεῖται γὰρ καὶ τῇ γαμετῇ, καὶ παιδοποιεῖσθαι τοῖς πλησίον, καὶ δικαιοῦσθαι τὸν γρῆν τὸ ἀγρῶν, χρήσιμον, καὶ ἐπ' ἀνθρώπῳ· διὰ τὸ οὐδὲ ἔχοντας ταῦτα πᾶσιν, οὔτε χρήσιμον, οὔτε ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γενόμενον τὸ δίκαιον ἀ, τὸ ἄδικον, οὐδὲν εἶναι σαφὲς δοκεῖ, ὅτι ἐφ' ὧν τὸ νόμοις λέγεται, οὐ χαλεπὸν ἐνδέχεσθαι· ἀλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐκ τῆς συμβεβηκότος· διὰ τὸ τοῖς σωματικοῖς καὶ τοῖς ψυχικοῖς, δίκαια· τῶν δὲ πλέον ἔχοντι, ὃ τὸ ὀχεῖν καὶ ἱππεύειν καὶ τοῖς καὶ ἐλλέβορον, καὶ καύσεις καὶ τομὴ καὶ τίνι καὶ ἐλλέβορον, διὰ τὸ τοῖς τοιοῦτοις ὠφέλιμα, τοῖς τοιοῦτοις ἀδίκια ῥᾴδιον, καὶ τὸν, ποιοῦσιν ἔργον, ὅσον ἐαῦτ' ἐστί. δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ δίκαιον εἶναι δοκεῖ οὐδὲν ἧττον τὸ ἀδικεῖν· ἔτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, διὰ καὶ μάλιστ' ἀν ἔχοιεν πρᾶξιν τοῦτον. εἰ γὰρ τὸ συνῆκεν γυναικὶ καὶ παιδοποιεῖν, καὶ ἀνθρώπῳ τὸν ἀνθρώπῳ ἀφέναι, ἢ σωφρόνων ἐφ' ἑαυτοῖς πράξεις· διὰ τὸ δικαίοις καὶ τὸ ἀδικεῖν, τὸ τοῦτο ποιεῖν ὄντ, πολὺ κρ' συμβεβηκός· διὰ τὸ ᾧ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ὄντα· ὥστε καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ τὸ ὑγιαίνειν, οὐ τὸ τίμιον· ὃ μὲ τίμιον, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἔστι, ἀλλὰ τὸ δεῖ· ὅτ δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις εἶε μέτρῳ

is iniuriam facit, sed cui inest id vt sponte hoc faciat: id autem est, vnde principium actionis proficiscitur: quod sanè in distribuente, non in accipiente consistit. Adde quòd, cùm facere multis dicatur: & quodammodo inanimata interficiant, & manus, & seruus, cùm mandauerit aliquis: hæc sanè non iniustè faciunt, sed iniusta tamen committunt. Accedit quòd, si ignorans iudicauit quispiam, non iniuria afficit, quantum ad legitimum ius attinet, neque iniustum iudicium est: sed quodammodo tamen iniustum. aliud enim legitimum, aliud primum ius est. At si sciens iudicauit iniustè, plus sibi vsurpat & ipse vel gratiæ vel vindictæ: perinde quidam ac si quis iniustè facti quoque ipse partem acceperit: & ille etiam, qui ob hæc iniustè iudicauit, plus habet. Etenim in illis qui agrum adiudicauit, is non agrum, sed argentum accepit.

CAPVT XIII.

Homines autem in sua potestate situm existimant, vt iniuria afficiant. propterea etiam ius ipsum putant facilè esse: quod tamen non est. rem habere enim cum vxore vicini, & percutere proximum, & manu porrigere pecuniam & facile est, & in ipsis: sed ita tamen se habentes hæc facere, neque facile, neque in ipsis est. Simili modo quoque cognoscere iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimāt: propterea quòd difficile minimè est ea intelligere, de quibus leges præscribunt. Verùm iusta non hæc sunt nisi per accidens: sed ea sunt iusta, quæ quodammodo agunturo, & quodammodo distribuuntur. Id autem difficilius est quàm salubria cognoscere: nam illic mel, vinum veratrū, adustionem item & incisionem noscere facilius est: quomodo autem ad sanitatem afferendā, cui, & quando adhibenda hæc sint, tā est sanè difficile cognoscere, quàm medicum esse. Ob id autem ipsum etiam iusti hominis esse existimāt nihilo minus iniustè agere: quoniam nihilo minus iustus. imò etiam magis facere vnumquod q. ex his potest. nam & rem habere cum muliere, & percutere: & vir fortis scutum abiicere, & in fugam versus in vtram partem velit, currere potest. Sed ignauè agere, & iniustè non est hæc facere, nisi per accidens. nam hæc facere est, cùm aliquis ita se habens agit. Quemadmodum etiam mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamenta adhibere, aut non adhibere, sed quodammodo vtraq. hæc facere. Iura autē inter eos sunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui bonorum simpliciter sunt participes: in quibus & excessum habent & defectum: quibusdam enim horum non est excessus, vt fortasse Diis: quibusdam nulla pars vtilis est, vt incurabilibus & malis, sed nocet omnia: at quibusdã quadamtenus atque hoc propterea humanum est.

CAPVT XIIII.

SEquitur, vt de æquitate & æquo & bono, quomodo scilicet illa ad iustitiam, hoc ad ius respiciat, differamus. Neque enim si quis rectè consideret, vt idem absolutè spectare, neque vt diuersum prorsus genere videtur. & interdum æquum & bonũ, hominémque ipsum eiusmodi laudamus, ita vt ad alia quoque transferre hoc nomen laudando consueuerimus, æquum hominem probum appellantes: interdum, dum rationem sequimur, absurdum videtur æquum & bonum, si præter ius quiddam est, esse laudabile, vel enim ius non est honestum: vel æquum & bonum non est ius, si diuersum quid est: vel si vtrunque est honestum, idem vtraque sunt. Ac dubitatio quidem circa æquum & bonum ferè ex his contingit: in qua omnia quodammodo rectè sese habent, nihilque est quod sibi aduersetur ac repugnet, nam cùm æquum & bonum iuris cuiusdam æquum sit, melius ius quoddam est: neque tamen quasi diuersum aliquod genus est iure ipso melius, ius igitur & æquum & bonum idem est. cùm enim vtraque honesta sint, æquum & bonum honestius, meliúsque est. Dubitatio autem hæc oritur, quia æquum & bonum ius est non secundum legem, sed legitimi iuris correctio. Cuius rei causa est, quòd lex in vniuersum omnis statuitur: nec fieri potest, vt rectè de quibusdam in vniuersum definiatur. in quibus enim necesse est, vt in vniuersum dicatur, rectè autem id non potest: lex id sumit quod vt plurimum fit, non ignorans sanè quod peccatur. & nihilo minus tamen rectè sese habet: quippe cùm peccatũ in lege minimè sit, neque in legislatore, sed in rei ipsius natura consistat. statim enim rerum agendarum materia eiusmodi est. Quãdo igitur lex in vniuersum dixerit, & præter vniuersale postea quippiã cõtigerit: tunc rectè se habet, si qua legislator omisit, absolutéque ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus id quod legislator etiã ipse si adest, dixisset & si sciuisset, ita præscribẽtem legẽ instituisset. Ideirco ius quidem est & melius quodam iure, non eo tamen quòd absolutè est & simpliciter,

A ἢ ὅ ἁπλῶς ἀγαθόν· ἔχει δὲ καὶ ἀδικία-
λιὸ ἐν τούτοις καὶ ἀλογία· τοῖς μὲν γὰρ
οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ ἀγαθῷ, οἷον ἴσως τοῖς
θεοῖς· τοῖς δ' οὐδὲν μέτεστιν ὠφελίμου
ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα ἐκεί-
νοις· τοῖς δὲ, μέχρι τοῦ· διὰ τοῦτ', ἀν-
θρώπινόν ἐστι.

Κεφάλαιον ιδ.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ τοῦ δικαίου
πῶς ἔχει, καὶ περὶ ἀδικίας ἑπόμενα σκε-
πτέον, τί δ' δικαιοσύνη πρὸς τὸ δίκαιον τὸ
μέρος ἐστὶν εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· τοιοῦτον
οὐδ' ὡς ἕτερον τῶν ἐξῶν φαίνεται πρὸς
μέρος· καὶ ἐπεὶ μέρη τὸ δικαιοσύνης ὑπερβολὴ
ἀρετῆς τοῦ τοιούτου· ὅστε καὶ δῆλον τὸ δίκαι-
ον ὑπερβολῶν τε μεταφορικῶν, αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν
τὸ δικαιοσύνην, ἢ βέλτιον, ἀλλ' οὐ τὸ
ὅτι δὲ, τὸ λέγειν ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄδικο-
νον, εἰ τὸ δικαιοσύνης παρὰ τὸ δίκαιον ἕτερον
ὑπάρχει δῆλον· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον
ἢ τὸ δικαιοσύνης οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ ἀμφω σπου-
δαῖα, ταὐτὸν ἔστι. ἢ μὲν οὖν ὑπόλοιπα
χρῆσθαι συμβαίνει διὰ ταῦτα· ἀλλ' ἡ
δικαιοσύνη. ἔχει δ' ἡ πάντα ζῆτον τὸ τοι-
αῦτ', καὶ εὐθὺν ὑπολαμβάνει ἑκάστοις· τὸ δ'
γὰρ δικαιοσύνης, δίκαιον τῶν ὄν, ἐλαττῶ ἔχει
κρίσιν· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ἐν, ἀλλ' ἕν
ἔστι τὸ δίκαιον· τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ δι-
καιοσύνη· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοις ὑπάρχει, ἡ γὰρ
τὸ δικαιοσύνη· ποιεῖ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκεν, ἔστι
δικαιοσύνη, δίκαιον ἀρετῆς, οὐ τοῦ τοῦ τοι-
αῦτον δὲ, ἀλλ' ἐπιτιθέμενα νομίμου δικαιο-
σύνη δ' ὅτι, ὁ ἀρετῆς νόμος καθόλου τοῦ·
εἰκὸς δὲ, οὐχ οἷόν τε ἀρθῶς εἰπεῖν καθόλου
ἐν ἐξ ὧν· ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου
μὴ οἷόν τε δὲ ἀρθῶς, τὸ ὡς δικαιοπράξαι
βούλεται ὁ νόμος, ὡς ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτάνει
καὶ ἔστι τοῦδε ἄρθρον ἁμαρτία· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν
ἐν τοῦ νόμου, οὐδ' ἐν τῇ νομοθέτου, ἀλλ' ἐν
τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἔστι. οὕτω τὸ βάρος
πορεύεται ὅλα τοιαῦτα ἔστι· ὅταν ἐπὶ τὸ
μέρος ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐν τοῦ τοιοῦ-
τοις τὸ καθόλου, τοῦ ἀρθῶς ἔχει, ἢ ἁμαρ-
τάνει ὁ νομοθέτης, καὶ ἡμάρτηκε ἁπλῶς
εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀλλοιοῦσθαι, ὃ καὶ ἐν
μοθέτης οὐκ ἐν ὑπεῖπε, ἀνεὶ παρὰν καὶ ἐν
ἀπὸ, ἐνομοθέτησεν αὐ. ἢ δὲ δίκαιον ὑπὲρ
καὶ βέλτιον τοῦ δικαίου· οὐ τὸ ἁπλῶς ἀ-
λλ'

ἀμαρτάνει τὸ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτάνοντος. καὶ ἔστι A sed eo quod ex absolutè loquendo peccat. estque ea æqui & boni natura, vt legis
αὐτὸ ἡ φύσις ἡ τοῦ ἀκριβοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἣ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ πάντων ἐν τῷ μὲ πάντα ἔχ' νόμον ἔτι, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀδικήσαντα ἀθῶον νόμον ὅτι ψηφίσασθαι διὰ τὸ ἀόριστον, ὥστε ὁ κανὼν ὅδε, ὅ ἐστι καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών· ὥστε γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ ὁ νόμος ὁ κανὼν καὶ τὸ ψήφισμα ὥστε τοῦ πράγματος. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς, ἐν τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δίκαιον δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου ἐν ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστι. ὁ γὰρ τοιούτοις προαιρετικὸς, καὶ πρακτικὸς, ἐν ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καὶ ἂν ἔχων τὸν νόμον βοηθῶν, ἐπιεικὴς ἐστὶ, ἐν ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, ἐν οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

Κεφάλαιον ιε.

ΠΟτέρου δὲ ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἐν οἶόν, φαίνεται ἐκ τῶν εἰρημένων· τὸ μὲν γὰρ ἑκούσιον τῷ δικαίῳ, τὸ δὲ κατὰ νόμον ἀρετῶν τοῦ νόμου τὸ τελεῖν· ἑαυτὸν ἐπιτρέπει ὁ νόμος· ἂ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει ἐπὶ, ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀπολαμβάνων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δὲ, ὃ εἰδὼς καὶ ὅ τι καὶ τῷ, καὶ ὡς. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν πράττων, ἑκὼν μὲν οὖν ἀρχὴ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἢ οὐκ ἔχῃ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα ἀρχὴ τίνα; ἢ τίνι τίνα, αὐτὸν δ' αὐ; ἑκὼν γὰρ πάσχῃ ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῦ· καὶ τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείροντι, ὡς τῇ πόλει ἀδικοῦντι. ἐπὶ καὶ ὁ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος ὤν, ὡς ἔστι ἀδικία τις αὐτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλῃ ἐκείνου. ἔστι γὰρ τις ὁ ἄδικος οὕτω ποιητὴς, ὡς ἐστὶ κλέπτης· οὐχ ὡς ὄλλο ἔχων τοῦ ποιητοῦ· ὧν οὐδὲ κρίνει πολλοὶ ἀδικεῖ· ἄμα γὰρ τῷ ἑαυτῷ ἀδικεῖν, ἀφορῶσι καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ· τοῦτο δ' ἀδικοῦσι· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πολλοῖς ἀνάγκη εἶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔστι δὲ, ἐκεῖνόν τε καὶ ἐν φαυλότητος, καὶ φύσεως. ὁ γὰρ δίκαιον ἔστιν, καὶ τὸ αὐτὸ αὐτοῦ, τὸ ἀν τὸ ἄμα καὶ πάσχῃ καὶ ποιεῖ ἔστι, εἰκὸ B nimè videtur. ipse autem seipsum iisdem simul & afficit, & afficitur. Præterea fieri

A sed eo quod ex absolutè loquendo peccat. estque ea æqui & boni natura, vt legis qua parte deficit, ob vniuersale, emendatio fit. id enim est in causa, vt etiam non omnia secundum legem sint, propterea quòd vt de quibusdam lex sanciatur, fieri nullo modo potest. quapropter decreto opus est: indefiniti enim indefinita etiam esse regula debet. sicut ædificationis Lesbiæ plumbea norma, quæ ad lapidis figuram transmutatur, neque immobilis manet: sic decretum ad res ipsas accommodatur. Quidnam igitur sit æquum & bonum, & quid ius, & quo iure melius id sit, perspicuum iam est. Ex quo etiam pater quisnam æquus & bonus vir sit: qui enim talia eligit, atque agit, neque est exactus iuris exequator in peiorem partem. sed imminuit potius, etiam si legem ad id adiutricem habeat: is æquus & bonus est: habitúque ipse æquitas, quæ quidem iustitia quædam, nec diuersus ab ea habitus est.

CAPVT XV.

EX his quę diximus, manifestum etiam fit, ac fieri possit, vt quis iniuria seipsum afficiat, nécne. Nonnulla enim sunt iura, quæ ad vniuersam virtutẽ spectantia à legibus sunt institutæ exempli causa, lex non iubet se ipsum quempiam occidere: quæ autem non iubet, vetat. Præterea cùm quis præter legem lædit non referens læsionem, sponte iniuriam facit: qui autem sponte facit, is sciens & quem, & quomodo, facit. at qui ob iram seipsum iugulat, sponte præter rectam legem id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit. sed cui? ciuitati nimirum, non sibi: quippe cùm sponte patiatur: nemo verò sponte iniuria afficiatur. Vnde etiam ipsum ciuitas mulctat: eique, qui se ipsum necauit, quasi ciuitatem iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Adde quòd neque eo modo potest quispiam se ipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est, qui solummodo iniustè agit, & non omnino est prauus: id quod diuersum ab illo est. est enim quodammodo iniustus ita prauus, vt ignauus: non vt totam in se habens prauitatem. Quare neque secundum hãc sibi facit iniuriã quispiam: simul enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: quod omnino nequit: sed sempe inter plures esse ios & iniuriam necesse est. Necnõ spontaneum, & ex electione, & prius. nam qui propterea quòd passus est, idem vicissim facit: iniuriam facere mi-

Universidad de Deusto Biblioteca

possit vt sponte quispiam iniuria affice-
retur. Ad hæc verò sine particularibus in-
iustè factis iniuriam facit nemo, at nemo
vel cum sua vxore adulterium commit-
tit, vel parietem suum perfodit, vel suas i-
psius opes furatur. Ac demum quòd iniu-
ria se ipsum quispiam afficiat, definitione
ea soluitur, qua iniuria affici vnumquem-
que constitutum est. Perspicuum autem
est vtrunque tam iniuria affici, quàm af-
B ficere, esse malum: alterum enim est mi-
nus, alterum amplius habere, quàm sit
mediocre. Quemadmodum in medicina
salubris, in exercitatoria eius rei, quæ ad
bonum habitum facit. peius tamen est in-
iuria afficere: quippe cùm id cum vitio sit,
& vituperabile: & cum vitio quidem vel
perfecto, & absolutè, vel propè. Non enim
omne quod spontaneum est, est cum in-
iustitia. at iniuria affici sine vitio & iniu-
C stitia est: iniuria igitur affici per se minus
malum est. Nihil tamen vetat, quin ex ac-
cidenti esse maius malum possit. sed ars
tamen id nihil curat: quippe quæ inquit
lateris dolorem maiorem esse morbum
quàm cæspitationem. licet ex accidenti
alterum interdum euenire queat: si con-
tingat, vt ex cæspitatione aliquis ceciderit,
atque ita ab hostibus captus fuerit, at-
que interfectus. At verò per translatio-
D nem & similitudinem est ius non sibi ad
se ipsum, sed sibi cum quibusdam ex suis:
quanquam non omne ius, sed herile tan-
tum vel familiare. In his enim rationibus
pars animæ nostræ, rationis particeps ab
ea quæ est expers, distat, ad quæ cùm spe-
ctamus, esse iniustitia quędam ad se ipsum
videtur: quoniam scilicet fieri potest, vt
in his aliquo modo præter suas appeti-
tiones quispiam afficiatur. Sicut igitur
E principi & subdito, ita his quoque inter
se esse ius quoddam videtur. Ac de iusti-
tia quidem, cæterisque moralibus virtutibus in hunc modum definitum sit.

A ἂν ἑκὼν τὰ ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δ᾽ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ, οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον, B τὸ δὲ, πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου, ὥσπερ ὑγιεινὸν μὲν, ἐν ἰατρικῇ· εὐεκτικὸν δὲ, ἐν γυμναστικῇ· ἀλλ᾽ ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτόν· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ᾽ ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ᾽ αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ C συμβεβηκὸς δ᾽, οὐδὲν κωλύει εἶναι μεῖζον κακόν. ἀλλ᾽ οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον προσκόμματος· καίτοι γένοιτ᾽ ἄν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσκόψαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι, καὶ ἀποθανεῖν. Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὑτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ D οἰκονομικόν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὑτόν, ὅτι ἐστὶν ἐν τούτοις πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὥσπερ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω E τὸν τρόπον τοῦτον.

ARISTOTELIS moralium Nicomachiorum LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

QVONIAM prius diximus, me-
dium esse eligendum, non ex-
F cessum neque defectum: me-
dium autem esse, sicut ratio re-
cta præscribit, hoc iam distinguamus. In
omnibus enim antedictis habitibus, quem-
admodum in aliis, est quidam scopus, ac
finis, in quem respiciens is qui habet ra-
tionem, intendit, ac remittit. estque

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

F ἘΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν, μηδὲ τὴν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι·

A καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἅς μεταξύ φαμεν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτ᾽ ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἄν B τις, οὐδὲν ἂν εἰδείη πλέον· οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴπειεν, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἶναι τοῦτ᾽ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος.

Κεφάλαιον β.

ΤΑς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς διελόμενοι, τὰς μὲν, εἶναι τοῦ ἤθους ἔφαμεν· τὰς C δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. πρότερον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τό, τε λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον. νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαι- D ρετέον. καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὅσων αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν· ἓν δὲ, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει, τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκός, εἴπερ καθ᾽ ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ὑπάρχει αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ E μὲν, ἐπιστημονικόν· τὸ δὲ, λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἕν τι μέρος τοῦ λόγον ἔχοντος. ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις. αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ᾽ ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

Τρία δ᾽ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια F πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ᾽, ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τῷ τὰ θηρία αἴσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. ἔστι δ᾽ ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ᾽ ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὥστ᾽ ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτική·

A quidam mediocritatum terminus, quas
inter excessum & defectum esse dicimus,
cùm secundum rectam rationem existe-
rint. Ac si ita dicamus, verum quidem est,
non tamen perspicuum: quippe cùm in o-
mnibus aliis studiis, circa quæ est scien-
tia, verum sit dicere, neque amplius neque
minus esse elaborandum: neque ociandũ,
sed mediocriter, atque vt recta ratio præ-
B scribit. Sed qui solùm hoc habet, nihil am
plius cognosceret: verbi causa qualia corpo-
ri exhibenda sint: si quis dixerit: ea quæ iu
bet medicina, & sicut is qui ea est prædi-
tus, statuit. Idcirco oportet etiam circa a-
nimi habitus non solùm verè hoc dictum
esse, sed etiam determinatum, quænam sit
recta ratio, quæque eius finitio sit.

CAPVT II.

CVm igitur virtutes animi diuidere-
mus, alias morum, alias mentis esse
C diximus. Ac de moralibus quidem iam
disseruimus: de reliquis nunc dicamus, si
prius tamen de anima nonnulla exposue-
rimus. Superius enim duas esse animæ par
tes dictum est, alteram rationis capacem,
alteram expertem. nunc verò eodem mo-
do rationis capax diuidenda est, statuan-
túrque duæ esse ratione præditæ partes:
vna, qua eiusmodi res contemplamur,
D quarum principia aliter sese habere non
possunt: altera, qua ea consideramus, quæ
esse aliter possunt. Ad ea enim quæ gene-
re sunt diuersa, cognoscenda, ex animæ
quoque partibus diuersa genere ea est,
quæ ad vtrunque cognoscendum est apta.
siquidem ex similitudine quadam atque
affinitate cognitio ipsis contingit. Qua-
rum altera sciendi, altera ratiocinandi fa-
cultas dicatur. consultare enim & ratioci-
E nari idem est. at de iis quæ non possunt a-
liter sese habere, consultat nemo. Quare
ratiocinatrix vna quædam pars est eius a-
nimæ partis, quæ rationis est capax. Quis
igitur vtrarunq. harũ optimus habitus sit,
statuendũ est: is enim est vtriusque virtus:
at virtus ad opus propriũ spectat. Tria autẽ
sunt, quæ in anima actionis, ac veritatis do
minium habent: sensus, intellectus, & ap-
F petitus. Sed ex his sensus nullius princi-
pium actionis est, id quod perspicuum est
ex eo, quòd bestiæ sensum cùm habeant,
actionis participes minimè sunt. Quod ve
rò in cogitatione affirmatio & negatio est,
idem in appetitu persequutio est, & fuga.
Quare cũ moralis virtus habitus electiuus
sit, electio verò consultatrix appetitio:

propterea oportet, si modò electio proba
est, vt & ratio sit vera, & appetitus rectus:
& eadem & illa dicat, & hic persequatur.
Atque hæc cogitatio seu mens, & veritas
actiua est. Contemplatiuæ autem cogita-
tionis & non actiuæ neque effectiuæ bene
& malè esse, est verum & falsum. hoc e-
nim totius cogitatiuæ opus est, sed actiuæ
& cogitatiuæ veritas est, quæ appetitui re-
cto consentanea sit. Electio igitur actionis
principium est, vnde est motus, non cuius
causa, electionis verò appetitus, & ratio
quæ alicuius causa est. Vnde neque sine
intellectu & cogitatione, neque sine mo-
rali habitu electio est. bona etenim actio,
& quod item contrarium in actione est,
sine intellectu & cogitatione, & moribus
non existit. Cogitatio verò ipsa nihil
mouet, sed ea quæ causa alicuius est, & actiua.
hæc etiam enim effectiuæ dominantur:
quippe cùm causa alicuius faciat, vnusquis-
que qui facit, neque huius absolute, sed ad
aliquid & alicuius fit, id quod fit: non ta-
men id quod agimus. bona enim actio fi-
nis est: finis verò ipsius est appetitus. Idcir-
co vel appetimus intellectus, vel intelle-
ctiuus appetitus electio est. Tale autem
principium est homo. Nihil autem est eligi-
bile, quod factum est: verbi causa, Ilium
expugnasse eligit nemo. non enim con-
sultat quisquam de eo quod factum est,
sed de eo quod futurum est, esseque aliter
potest. quod autem factum est, quin fa-
ctum sit, fieri nullo modo potest. Idcirco
rectè Agatho inquit:

Re namque sola hac ipse privatur Deus
Vt facta maximè infecta posse redderet.

Vtrarumque igitur intellectiuarum par-
tium opus veritas est. Quocirca secundum
quos habitus vtraque maximè verum di-
cet, ij vtrarumque virtutes erunt.

CAPVT III.

SVmpto igitur alius principio, rursus
de ipsis dicamus. Sint autem es, quibus
animi affirmando aut negando verum di-
cit, numero quinque, hæc verò sunt ars,
scientia, prudentia, sapientia, intellectus.
nã existimatione & opinione fieri potest,
vt mentiamur. Scientia igitur quid sit, in-
de manifestum est: si exquisitè tractare, &
non sequi similitudines opus est. Omnes
enim id quod scimus, non posse aliter esse
habere existimamus: quæ autẽ aliter esse
possunt, cùm extra contẽplationẽ fuerint,
an sint, nẽne, latent, scibile igitur neces-
sariò est ergo æternum. quæ enim neces-
sariò sunt, absolutè omnia sunt æterna:

quæ autem sunt æterna, generationi, &
corruptioni minimè subiacent. Omnis
præterea scientia eiusmodi est, vt docetur:
scibile verò, vt dici posse videatur ex præ-
cognitis autem fit omnis doctrina: vt in
Resolutoriis etiam diximus. nam altera
ex inductione fit: altera ratiocinatione,
atque inductio quidem principium est vni-
uersalis, ratiocinatio ex vniuersalibus.
Sunt igitur principia ex quibus constat ra-
tiocinatio, quorum non est ratiocinatio:
ergo inductio. Efficitur igitur, vt scientia
quidem demonstratiuus sit habitus: &
quæcunque alia in Resolutoriis definiti-
mus. Quando enim quodammodo credit,
& nota ipsi sunt principia, scit. Nam si non
magis quàm conclusio, ea nota sint, scientiam
ex accidenti habebit. Ac de scientia
quidem in hunc modum definitum sit.

CAPVT IIII.

ELius autem quod esse aliter potest, a-
liud efficiendum, aliud agendum est.
Effectio autem & actio diuersum quid est,
de ipsis autem his extrariis etiam sermo-
nibus credimus. Quare etiam habitus
actiuus cum ratione ab effectiuo habitu
cum ratione diuersum quid est, neque è
se mutuo continentur, neque enim actio
effectio, neque effectio actio est. Quoniam
autem ædificatoria, ars quædam est, atque
id quod habitus quidam cum ratione ef-
fectiuus, neque vlla ars est, quę non sit ha-
bitus cum ratione effectiuus: neque vllus
huiusmodi habitus, qui non sit ars: effici-
tur, vt & ars, & habitus cum ratione vera
effectiuus idem sit. Ars autem omnis circa
generationem versatur, comminiscitúrque,
& contemplatur, vt eorum aliquid
fiat, quæ & esse & non esse possunt: quo-
rũmque principium est in eo qui facit, nõ
in eo quod efficitur. Neque enim eorum
est ars, quæ ex necessitate vel sunt vel
fiunt, neque eorum, quæ sunt secundum
naturam, in se enim hæc principium ha-
bent. Quia autem effectio & actio diuer-
sum quid est, non actionis: sed effectionis
esse artem necesse est: & quodammodo
circa eadem versatur & ars & fortuna, si-
cut etiam Agatho inquit:

Fortunam amat ars, artem ipsa fortuna inuicem.

Ars igitur, sicut dictum est, habitus qui-
dam est cum ratione vera effectiuus: inep-
tia autem econtrario, habitus cùm ratio-
ne falsa effectiuus, circa id quod aliter es-
se atque aliter potest.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT V.

A De prudentia verò ita statuere possemus, si consideraremus quósnam esse prudentes dicamus. Videtur igitur prudentis viri esse proprium, posse rectè consultare de iis quæ sibiipsi bona sunt, atque vtilia, non ex parte, vt quænam ad sanitatem & robur conferant: sed quæ ad bene viuendum in vniuersum. Cui rei argumento illud est, quòd eos etiam, qui circa aliquid consultant, prudẽtes appellamus, cùm ad finem aliquem bonum de iis quo-B rum non est ars, rectè ratiocinantur. Quare in vniuersum quoque is erit prudens, qui est consultatorius. De iis verò, quæ aut esse aliter non possunt, aut nequeunt sub actionem ipsius cadere, consultat nemo. Quapropter si modò scientia est cum demonstratione: & eorum quorum principia possunt aliter se habere, nulla est demonstratio: omnia enim possunt aliter se habere: de necessariis autẽ nõ licet cõsul-C tare: prudentia neque scientia, neque ars esse vllo modo poterit. Scientia quidem, propterea quia id, quod in actionem venit, esse aliter potest: ars, quoniam aliud actionis, & aliud affectionis genus est. Restat igitur vt prudentia habitus sit vera cũ ratione actiuus circa ea quæ & bona & mala homini sunt. Nam effectionis finis diuersum quid ab ea est: actionis verò, non semper: ipsa enim bona actio finis est. Pro-D pterea Periclem atque huiusmodi viros prudentes esse existimamus, quia & quæ sibi & quæ aliis hominibus sunt bona, possint contemplari, eos autem esse tales putamus, qui familiares & ciuiles sunt. Inde etiam est quòd temperantiam σωφροσύνην appellamus, vtpote prudentiam conseruantem. talem enim existimationem conseruat: quippe cùm iucundum & mole-E stum non omnem existimationem corrumpat, & peruertat, verbi causa triangulũ tres angulos duobus rectis æquales habere, vel nõ habere: sed eas tantũ quæ ad agendas res spectant. Principia enim agẽdarum rerũ sunt id cuius causa res aguntur, illi autẽ qui aut voluptate aut dolore corruptus est, principium statim non apparebit, neq; eius causa, atq; ob id omnia e-F ligi, atq; agi oportere: vitiũ enim huiusmodi est, vt principium corrumpat. Quam ob rem necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera actiuũ circa ea quæ humana bona sunt. Iam verò artis est virtus, prudentiæ autem minimè. Atque in arte quidem qui sponte peccat, magis eligendus est: minus, qui in prudẽtia idem facit,

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλως. σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη μὲν μετ' ἀποδείξεως, ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μὴ ἔστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη. ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δ', ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά. τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, οὐκ ἂν εἴη· ἔστι γὰρ αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ τοὺς πολιτικούς. ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην, τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. οὐ γὰρ ἅπασαν ὑπόληψιν διαφθείρει οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ λυπηρόν, οἷον ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτόν. αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ οὗ ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ δι' ἡδονὴν ἢ λύπην, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχή, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκεν, οὐδὲ διὰ τοῦθ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς. ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν. ἀλλὰ μὴν τέχνης μὲν ἔστιν ἀρετὴ, φρονήσεως δ' οὐκ ἔστι. καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἑκὼν ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἧττον,

ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τίς ἐστι, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετή, τοῦ δοξαστικοῦ. ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον. σημεῖον δ', ὅτι λήθη τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεώς ἐστι, φρονήσεως δ' οὐκ ἔστι.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν. οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἐνίων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησίς ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τῶν τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην· λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Κεφάλαιον ζ.

Τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν, οἷον Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν, καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν. ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, οὐ κατὰ μέρος, οὐδ' ἄλλο τι σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν,
οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. ἄτοπον γὰρ, εἴ τις τὴν πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν, σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὴ ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν, ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸν ἀεὶ, καὶ τὸ

A sicut etiam circa virtutes. Igitur prudentiam non artem, sed virtutem quandam esse manifestum est. Cùm autem duæ sint animæ partes, quæ rationis capaces sunt prudentia alterius virtus esse videretur, id est opinatiuæ: nam circa id quod aliter se habere potest & opinio & prudentia versatur. Adde quòd neque habitus est duntaxat cum ratione, cuius rei indicium est, quòd eiusmodi habitus esse obliuio B potest prudentiæ non potest.

CAPVT VI.

Quoniam verò scientia de vniuersalibus ac necessariis existimatio est: rerum autem demonstrabilium, scientiæque omnis principia sunt: cum ratione enim est scientia: efficitur, vt principij rei scibilis neque scientia neque ars, neque prudentia esse possit. Quòd enim est scibile, demonstrabile est: hæ autem circa ea versantur, quæ esse aliter possint. Sed neque C verò sapientia horum est: sapientis enim est, de nonnullis habere demõstrationem. Si igitur ea quibus verum, & nunquam falsũ dicimus, circa ea quę vel possunt vel nõ possunt aliter euenire, sunt sciẽtia & sapiẽtia & prudẽtia, & intellectus: ex tribus autem horum esse nihil potest, tria dico, prudentiam, sapientiam, & scientiam, restat intellectum esse principiorum.

CAPVT VII.

D Sapientiam autem in artibus attribuere illis consueuimus, qui absolutissimi in ipsis sunt: vnde Phidiam sapiẽtem marmorarium, Polycletum statuarium sapientem dicimus, nihil aliud hic sapientiæ nomine quàm artis ipsius virtutem significantes. Cęterùm esse alios quosdam omnino non ex parte sapientes existimamus, neque alia aliqua in re sapientes: quemadmodum inquit Homerus in Margite:

E *Is nec fossor erat, nec erat robustus arator,*
Aut alia re aliqua sapiens. sic numina diuûm
Concessêre.

Quapropter exactissimam scientiarum esse sapientiam manifestum est. Sapientem igitur non solùm ea quæ ex principiis sunt cognoscere, sed etiam circa principia ipsa verum dicere oportet. Quare sapientia erit intellectus & scientia: ac quasi habens F caput scientia rerum præstantissimarum. Absurdum enim est, siquis scientiam ciuilem, aut prudentiam honestissimam esse existimat: nisi scilicet homo sit optimum omnium quæ in mundo sunt. Nam si salubre & bonum hominibus ac piscibus diuersum est, album autem & rectum idem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sapiens quoque idem, prudens diuersum esse omnes asseuerarent. id enim singula quod circa seipsum quod bene se habet considerat, prudens esse dicerent, eique seipsa committerent. Vnde etiam bestias nonnullas prudentes esse inquiunt, quæcunque in vita tradueenda prouidendi habere vim quandam videntur. Perspicuum autem est ciuilem & sapientiam eadem esse nullo modo posse, nam si eam quæ circa sibipsis vtilia versatur, sapientiam dicent, multæ erunt sapientiæ. non enim vna est quæ omnium animalium bonum considerat, sed singulorum diuersæ, nisi scilicet vna quoque sit medicina circa omnia quæ sunt. Quòd si hominem exterorum animalium optimum esse dixerint, id nihil referet quandoquidem homine alia natura sunt longè diuersiora, vt ea quæ sunt manifestissima ex quibus mundus constitutus est. Constat igitur ex iis quæ dicta sunt, sapientiam esse rerum præstantissimarum natura scientiam & intellectu. Vide Anaxagoram & Thalem atque huiusmodi homines, cùm ignorare ea quæ sibi vtilia sunt, viderint, non prudentes, sed sapientes esse dicuntur: ac supernacua quidem, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoscere ipsos asserunt, sed inutilia tamen propterea quòd non humana bona inquirent.

A καὶ τὸ σοφὸν τοῦτο πολίτας οἷ εἶναι τὸν φρόνιμον δὲ ἕνεκεν· τὸ γὰρ κατὰ αὐτὸ ἕκαστον διανοεῖσθαι, φασὶν οἱ τοῦ φρόνιμον, καὶ τοῦτῳ ἐπιτρέψειν αὐτά. διὸ καὶ τὰς θηρίας φρονίμους φασὶν εἶναι, ὅσα οἴονται τοὺς βίους ἔχειν προνοητικὸν δύναμιν περὶ αὐτῶν. φανερὸν δ' ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ αὐτὴ τέχνη, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή· εἰ γὰρ

B ἀεὶ τὰ αὑτῷ λυσιτελοῦντα ἔσται πολλαὶ σοφίαι· οὐ γὰρ μία ἀεὶ τὸ αὐτὸ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθὸν ἢ ζῴων· ἀλλ' εἴπερ ἀεὶ ἔστιν ἰατρικὴ μία ἀεὶ ταὐτὸν ἔσται καὶ εἰ μὴ ἐν ἀνθρώπῳ ἀεὶ ταὐτὸν καὶ εἰ δὴ ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος καὶ ἄλλα ζῴων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ διαφέρουσι, δῆλον τὰ φανερώτατα γε καὶ ἐξ ὧν ἡ κοσμικὴ συνέστηκε. ὡς ἄρα

C εἰκαιολογοῦσι φάσκοντες, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ τῶν τιμιωτάτων καὶ τοῖς τῶν πάντων τὸ φύσει ἀνάγκαζόμενον καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντ' αὐτοῖς καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ θαυμάζωσι, καὶ δαιμόνια καὶ χαλεπὰ καὶ δαιμονιώτατα φασὶν εἶναι ὅταν οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητῶσιν.

Κεφάλαιον η.

D Η δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, περὶ ἃ τοῖς βουλευόμεθ' τὸ γὰρ φρόνιμον μάλιστ' τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸν βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσον μὴ πρακτὸς τέ ἐστι, καὶ τῶν πρακτῶν ἀγαθόν. ἡ δ' ἁπλῶς εὐβουλία, ὁ τῶν ἀφέξεν ἀνθρώπων τοῦ τοιούτου τυγχάνει τοῦ λογισμοῦ· οὐδὲ

E ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γὰρ ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· διὸ καὶ ἔνιοι ἐν εἴδεσι, ἀλλὰ εἰδότων πρακτικοὶ κάτοχοι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αἱ ἐμπειροι· τὸ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὰ κοῦφα εὐπεπτα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοῶ, οὐ ποιεῖ ὑγιεινὰ, ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ πτηνὰ πάντα κουφα καὶ ὑγιεινά, πολὺ μᾶλλον

F ἂν δὲ φρόνησις, πρακτικὴ· ὧν δεῖ δύναμιν ἔχειν, ἢ τούτῳ μάλλον· εἰ δ' ἄρα καὶ ἀνεύθυνος ἀρετὴ ἐστιν· ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις

CAPVT VIII.

PRudentia autem circa humana bona versatur, atque ea quæ in consultationem cadunt. Prudentiæ enim id maximè opus esse dicimus, vt rectè consulendo illis autem consultat nemo, quæ euenire aliter nequeunt: neque de iis quorum finis aliquis non est, atque is eiusmodi, vt agendum bonum sit. Bonus autem consultor absolutè ille est, qui quòd optimum homini ex agendis rebus est, coniectura assequi ratiocinando potest. Adde quòd neque vniuersalium tantum prudentia est, sed opus est, vt singula etiam cognoscat. est enim actiua: at actio circa particularia versatur. Hinc fit, vt nonnulli etiam nescientes nonnullis scientibus actuosiores fiant: & in reliquis illi qui sunt periti, nam si quis leues quidem carnes cognouerit, faciles concoctu esse, & salubres, quæ carnem leues sint, ignorettis profectò sanitatem non efficiet, sed ille efficiet magis, qui autem carnes esse leues & salubres sciuerit, prudentia verò actiua est. Quare vel vtrique, vel hanc potius habere oportet. Esset autem quædam etiam hic architectonica ac princeps. Atque est quidem & ciuilis prudentia idem habitum

τὸ αὐτὸ τῆς, οὐ τὸ εἶναι κατὰ τὸν δὲ ἀεὶ πόλει, ἡ αὐτὴ καὶ χρηματιστικὴ φρόνησις· μεγίστη· ἡ δὲ, ἡ τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κυρίου ἔχουσα διωκομένη· ἡ δὲ καὶ τὰ πρακτικὴ, καὶ ἡ βουλευτικὴ· τὸ γὰρ ἐν ἕκαστον πρακτέον, ἃ τὸ ἔχοντες· διὸ πολιτεύεσθαι μόνοι λέγονται· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὕτω, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ ἀρετῶνται μάλιστ' εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἕξις· καὶ ἔχει αὐτὸ τὸ κύριον ἕκαστον, φρόνησις· ἀκόλουθον δὲ, ἡ ἀρετὴ, ἡ δὲ, ἀγαθοῦ· ἡ δὲ, ἀναλογία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ ποῖοι, ἡ αὐτὴ, βουλευτικὴ ἡ δὲ, δικαστικὴ.

Κεφάλαιον θ.

ΕΙ δὲ καὶ τοῦ τὸ αὐτὸ γνῶναι, τὸ αὐτὸ τοῦ εἶναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλὴν· δοκεῖ ὁ τὰ αὐτὰ εἰδὼς καὶ δικαιοῦν, φρόνιμος εἶναι· οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπραγμονοῦσι δὲ καὶ Ευριπίδης,

Πῶς δ' οὐ φρόνιμος, ᾧ πόλις ὑπηρετεῖν
Ἐν τῷ πόνῳ τῷ δεῖ μοῦνον ἐστ' ἀεὶ,
Τοῖς γὰρ ἀδυνατοῖς καὶ τὸ περὶ τὸν πλέον.

ἐλπίσιν γὰρ τὸ αὐτὸς ἀγαθὸν, καὶ εἰδότες ὅτι ἀδύνατον πράττειν. ὡς τοῦτο οὐδὲν ἂν ἔχοι τὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ· οὐδὲ πόλιν πολιτικὸς. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ τοῦ δικαίου, ἀδικίας καὶ πολλοῖς. ἐπεὶ δὲ ἀνθρωπικὸν, ἡ δὲ, ἡ τὰ καθ' ἕκαστα γνῶσις· ἡ δὲ, ἡ τὰ πρακτικὴ· ἡ δὲ, ἡ τὰ βουλευτικὴ· τὸ γὰρ ἐν ἕκαστον πρακτέον, ἃ τὸ ἔχοντες· διὸ πολιτεύεσθαι μόνοι λέγονται· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὕτω, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ ἀρετῶνται μάλιστ' εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἕξις· καὶ ἔχει αὐτὸ τὸ κύριον ἕκαστον, φρόνησις· ἀκόλουθον δὲ, ἡ ἀρετὴ, ἡ δὲ, ἀγαθοῦ· ἡ δὲ, ἀναλογία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ ποῖοι, ἡ αὐτὴ, βουλευτικὴ ἡ δὲ, δικαστικὴ.

CAPVT IX.

SPecies igitur cognitionis quædã esse, sibipsi prospicere: sed differt etiam magnam tamen habet, videtúrq; ille qui sui cognoscit, in hisq; versatur, prudẽs, ciuiles autem negociosi. Vnde etiam Euripides:

Quomodo pacto valet prudens dicient?
Cui sic licebat inter alios milites
Regnare esse sine ullo cũ aquam sumere
Partem bonorum cætera cum exercitu?
Nam curiosi, atque agentes plurima
Odere dii.

Quæcunt enim quod sibi bonum est: idque agendum esse existimant. Ex hac igitur opinione euenit, vt prudentes hi sint: tametsi fortasse vniuscuiusque bonum sive familiari & ciuili non est. Præterea verò quomodo proprium vniuscuiusque bonum administrare oporteat, obscurum est, atque ideirco considerandum. Huiusce autem rei iudicium quoque illud est, quòd iuuenes licet geometrici & mathematici, atque in eiusmodi rebus sapientes euadunt: prudentes tamen euadere non videntur. Causa autem ea est, quòd particularium est prudentia, quæ ex experientia nobis innotescunt, iuuenis autem expertus non est. experientiam enim temporis afferes longitudo. Nam illud etiam considerationem dignum videtur: quid sit, quòd puer fieri mathematicus potest, sapiens, aut naturalis non potest. An quia illa per abstractionem sunt, horum autem principia ab experientia sumuntur: & hæc non credunt quidem iuuenes sed dicunt: illorum vnumquodque quid sit, obscurum non est. Præterea error in consultando, vel circa vniuersale, vel circa singulare contingit. vel enim omnes aqua ponderosa esse prauas, vel hanc esse pon

A essentia tamen ipsa eadem non est. Eius autem prudentiæ, quæ circa ciuitatem versatur, altera est vt architectonica ac præter, quæ est legislatrix: altera vt particularis, quæ communi nomine ciuilis appellatur atque hæc actiua est consultatiua. decretum enim vipote extremum agendã res est. Ideirco ciuitatem administrare hi tantummodo dicuntur, hi enim petinde ac manuales artifices soli agunt. At verò

B prudentia etiã maximè ea esse videtur, quæ circa seipsum & vnũ quispiam vtitur, atque hæc cõmuni nomine prudentia appellatur, illarũ autẽ alia familiaris, alia legislatrix alia ciuilis dicitur: atque huius altera consultatiua, altera iudicialis.

C cognoscit, in hisq; versatur, prudẽs, ciuiles autem negociosi. Vnde etiam Euripides:

D tur opinione euenit, vt prudentes hi sint: tametsi fortasse vniuscuiusque bonum sive familiari & ciuili non est. Præterea verò quomodo proprium vniuscuiusque bonum administrare oporteat, obscurum est, atque ideirco considerandum. Huiusce autem rei iudicium quoque illud est, quòd iuuenes licet geometrici & mathematici, atque in eiusmodi rebus sapientes

E euadunt: prudentes tamen euadere non videntur. Causa autem ea est, quòd particularium est prudentia, quæ ex experientia nobis innotescunt, iuuenis autem expertus non est. experientiam enim temporis afferes longitudo. Nam illud etiam considerationem dignum videtur: quid sit, quòd puer fieri mathematicus potest, sapiens, aut naturalis non potest. An quia illa per abstractionem sunt, horum autem principia ab experientia sumuntur: & hæc non credunt quidem iuuenes sed dicunt: illorum vnumquodque quid sit, obscurum non est. Præterea error in consultando, vel circa vniuersale, vel circa singulare contingit. vel enim omnes aqua ponderosa esse prauas, vel hanc esse pon

F ceforum ignorat quispiam. Prudentiam autem non esse scientiam perspicuum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est enim vltimi, sicut diximus: quippe eum eiusmodi sit id quod in actionem cadit. Vnde etiam intellectus opposita est illi enim est terminorum, quorum nulla ratio est: hæc vltimi, cuius non est scientia, sed sensus, neque is proprium, sed eiusmodi, quo sentimus, in mathematicis triangulum esse vltimum. sisteret enim etiam illic, sed hic sanè sensus magis est qui est prudentia: ille species altera est.

CAPVT X.

IAm vero quærere & consultare inter se differunt, consultare enim quærere aliquid est. Oportet autem de bona consultatione, quidnam sit, statuere: vtrum scientia aliqua, an opinio, an bona coniectatio, an aliquod aliud genus. Scientia quidem non est: non enim de iis quæ sciunt, inquirunt, bona autem consultatio, consultatio quædam est: qui vero consultat quærit, & ratiocinatur. Sed neq. bona coniectatio, est quippe cùm & absque ratione, & citum quid bona coniectatio sit: longo autem tempore consultent. Vnde aiunt, cito agenda esse quæ consultaueris: tardè vero ac diu consultandum. Adde quòd solertia & bona consultatio diuersa inter se sunt. solertia vero bona quædam coniectatio est. Neq. vero bona consultatio opinio vlla est, sed quoniam errat, qui malè consulitat: qui benè, rectè id facit bonam consultationem esse rectitudinem quandam perspicuam est: quæ tamè neque scientiæ est, neque opinionis. scientiæ siquidem neque rectitudo vlla est, neque error: opinionis autem veritas rectitudo est. Accedit, quòd definitum iam omni id est, cuius est opinio. Quinetiam neque sine ratione, bona consultatio est: cogitatione igitur est inferior: quippe cùm nondum sit enunciatio, nam opinio non inquisitio, sed enuntiatio iam est. qui autem consultat, siue benè, siue malè id faciat, quærit aliquid, ac ratiocinatur. Sed bona consultatio consultationis rectitudo quædam est. ideirco primum quid sit, & circa quid versetur consultatio, est quærendum. Quoniam vero rectitudo pluribus modis dicitur non omnem rectitudinem esse bonam consultationem perspicuum est. incontinens enim & prauus quod proponis sibi ratiocinando videre, assequetur, vt ita rectè quidem consultauerit: magnum tamen malum sibi compararit. At bene consultasse, esse bonum quoddam videtur, talis enim rectitudo consultationis bona consultatio est, quæ ad bonum assequendum spectat. Sed fieri tamen potest, vt falsa ratiocinatione id assequamur, quódque oportet facere assequamur, per quod tamen oportet, non assequ-

sed medius terminus falsus sit. quare neq. eadem erit bona consultatio, qua quod oportet quidem assequetur quispiam, non tamen per quod oportet. Præterea fieri potest, vt multo tempore aliquis, aliquis verò cito consultans quippiam assequatur. ergo neque illa adhuc bona consultatio est: sed ea rectitudo, quæ secundum vtilitatem & id quod oportet, & sicut, & quando, existit. Fieri item potest, vt & absolutè bene consulter quispiam, & ad quendam fine. Bona itaq. cõsultatio absolutè ea est, quæ ad finẽ absolutè: quædam verò bona consultatio, quæ ad quendam finem spectans perficitur. Si igitur prudentium est bene consultare: bona consultatio rectitudo ea esse videretur quę secundum vtilitatem ad quendam finem spectat, cuius prudencia vera existimatio est.

CAPVT XI.

IAm verò perspicacia quoque est & hebetudo, quibus homines perspicaces atque hebetes dicimus. neque omnino idẽ cum scientia vel opinione hæc est: omnes enim essent perspicaces. neque est vna aliqua ex singulis scientiis, verbi causa neque medicina: de salubribus enim esset. neque geometria: nam circa magnitudines versaretur. neque enim de iis quę semper sunt, & motu carent, perspicacia est: neque de iis quæ quomodolibet fiunt: sed de quibus dubitaret quispiam, atque consultaret. Ideo circa eadem quidem, circa quæ prudentia. versatur: idem tamen prudentia & perspicacia non est. prudentia enim præceptiua est: quid enim agendum aut non agendum sit, finis est ipsius: perspicacia verò indicatiua tantummodo. idẽ namque est perspicacia & bona perspicacia: perspicaces siquidem etiam bene perspicaces sunt. Neque verò habere, neque acquirere prudentiam perspicacia est: sed sicut perspicere dicitur dicere, cùm scientia quispiam vtitur: ita quoque cùm opinione vtitur ad ea iudicanda, de quibus prudentia est, alio dicente: & iudicanda quidem rectè: bene enim & rectè idẽ est: & idem nomen hoc venit perspicacia, qua bene perspicaces homines sunt, ex ea scilicet quæ in discendo consistit. discere enim sæpenumero, perspicere dicimus. Iam quæ vocatur sententia, qua bene scientes, & habere sententiam quosdam dicimus, est æqui & boni viri iudicium rectum. Cui rei id argumentum est, quòd æquum & bonum virum maximè esse ad consentiendum, id est ignoscendum idoneum, dicimus: æquitatem verò esse, habere consensionem & veniam circa singula. consensio autem sententia est iudicatiua recta æqui & boni viri: at recta ea est, quæ est veracis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XII.

SVnt autem omnes habitus consentanea ad idem tendentes: nam & sententiam & perspicaciam, & prudentiam, & intellectum ad eosdem referentes dicimus: dum & sententiatu, & intellectum iam habere, & prudentes, & perspicaces appellamus. omnes enim facultates hæ vltimorum sunt & particularium. Atque in eo quidem quòd ad iudicandũ idoneus quispiam est, de iis quæ egit prudẽs, perspicax & bene sentiens, seu consentiens erit: nam æqua communia bonis omnibus sunt, in eo quòd ad alium spectant. Agendę autem res ex iis sunt quę particularia & vltima omnium sunt. nam & prudentem oportet. ea cognoscere: & perspicacia & sententia circa agenda versatur. at hæc vltima sunt. Intellectus quoque vltimorum est in vtranque partem. primorum enim & vltimorum terminorum intellectus est, non ratio. ille quidem, qui in demonstrationibus versatur, immobilium terminorum, & primorum: alter qui in actionis consilio, vltimi, & eius quod euchire aliter atque aliter potest, alterius propositionis, ἔχει enim eius cuius causa aliquid est principia sunt: quippe cùm ex singularibus vniuersalia existant, quorum sanè habere sensum oportet: is autem sensus intellectus est. Quocirca esse etiam hæc naturalia videntur: at sapiens quidam natura nemo est: sed sententiã habet, & perspicaciam, & intellectum. Indicium cuius illud est, quòd hæc sequi etiam ætates existimamus: talisque ætas intellectu & sententia prædita est, quasi causa ex natura ipsa sit. ideo & principium & finis intellectus est. ex his enim, & de his demonstrationes fiunt. Quare perfectorum hominum & sequiorum seu prudentium pronuntiationibus & opinionibus absque demonstratione, non minus quàm demonstrationibus attendendum est, quia nanque ex ipsa experientia vtium habent, principia intuentur. Quid igitur sapientia & prudentia sit: & circa quæ vtraque versetur: cum alterius alteram animæ portionis virtutem esse, dictum iam est.

CAPVT XIII.

DVbitares autem quispiam de ipsis his habitibus quæ in re vtiles sint. sapientia enim nihil contẽpiatur quo fieri homa fœlix possit, quippe cum nullius sit generationis: at prudentia hoc quidem habet, sed cuius causa opus ipsa est: siquidem prudentia est, quę circa ea versatur, quę iusta, & honesta, & bona homini sunt: ea autẽ sunt huiusmodi, quę agere viri boni est. at nihilo

at nihilo magis ad agendum idonei eò quòd cognoscimus ipsa hæc, sumus, siquidem habitus virtutes sunt: quemadmodum neque salubris, neque bonæ habitudini conuenientia, quæ non eò quòd faciũt, sed quia ex habitu existũt, ita dicuntur. nihilo enim ad agendum idonei magis ex eo sumus, quòd medicinã aut exercitatorium habemus. Quòd, si non horum causa prudentia statuẽda est, sed vt probi fiantiis, sanè quì probi sunt, nihil erit vtilis: quin etiam neq. iis qui nõ habẽt: quippe cum nihil referat, habę, sine aliquis, an habentibus aliis obediat: satisque nobis sit: quemadmodum & in sanitate. nam quamuis sani esse velimus, medicinam tamen non discimus. Accedit ad hæc quòd absurdum esse videretur, si principalior & præstantior quàm sapientia ea esset, quæ ipsa esset deterior: quę enim facit, circa singula dominatur, atque imperat. De his igitur dicendum est: nũc enim de ipsis tantum dubitationem exposuimus. Primum itaque vtrasque per se necessariò esse expetendas dicimus, cùm vtriusque animæ, portionis virtutes sint, licet neutra ex ipsis quicquã efficiat. Deinde etiã efficiunt quidẽ, non tamẽ vt medicina sanitatẽ: sed vt sanitas bonæ habitudinis operationes, sic sapientia fœlicitatem. cùm enim totius virtutis pars sit, dum habetur, atque operatur, fœlicem facit. Præterea opus & ex prudentia & ex morali virtute perficitur, virtus, enim propositum scopum: prudentia quæ ad ipsum tendunt, recta efficit. Quartæ autem animæ partis, id est alticiti, nulla talis virtus est: quippe cùm in ea agere aut non agere situm minimè sit. At verò de eo, quòd ex prudentia ad agenda vel honesta vel iusta nihilo aptiores sint homines, paulo altius incipiendum est, hoc sumpto initio: quemadmodum iusta agentes nonnullos nondum esse iustos dicimus, vt eos qui ea quæ à legibus præcipiuntur, vel inuiti faciunt, vel ex ignoratione, vel ob aliquid aliud, & non ob ipsa, cum tamen ea agant, quæ oportet, quæque bonum virum decet: ita licet, vt quodammodo se habens quispiam singula agat, vt bonus sit: id est ex electione, & ipsorum eorum causa quæ agunturt. Electionem igitur rectam virtus facit, quæcunque autem natura comparatum est, vt illius causa agantur, non virtutis, sed alterius facultatis sunt. Attendendum autem est, ac de his manifestius dicendum. Est itaque facultas quædam quam calliditatem vocant: ea est talis, vt quæ ad

suppositum scopum conducunt, agere possit, atque assequi: atque hæc quidem si propositum honestum sit, est laudabilis: si prauum, versutia est. Vnde etiam prudentes callidos, & versutos esse dicimus. Prudentia verò hæc facultas non est: non sine tamen facultate hac existit: sed habitus oculo huic animæ non absque virtute acquiritur, sicut diximus, & perspicuum est. Ratiocinationes enim agendarum rerum principium habent, quandoquidem eiusmodi est finis, & quod optimum est: quodcunque illud fuerit. Sit enim verbi causa, quod inciderit: id nisi bono viro non apparet: propterea quòd distorquet prauitas, facitq. vt circa actiua principia fallamur. Quare non posse quempiam prudentem esse nisi bonus sit manifestum est. Sed considerandum rursus etiam de virtute est: nam simili modo quoque virtus sese habet, sicut prudentia cum calliditate nõ idem quidem, sed simile tamen quid est: ita virtus naturalis cum ea, quæ propriè virtus dicitur. Omnibus enim singuli ex moribus esse quodam modo natura videtur. nam & iusti & temperantes & fortes sumus, & cætera statim ab ipso ortu habemus. Sed aliud tamen est quod quærimus, vt propriè bonum sit, & talia alio modo adsint. Etenim pueris & bestiis naturales insunt habitus: sed sine intellectu, & mente esse noxij apparent. Cæterùm tantum inspici videntur: quòd quemadmodum in corpore valido quòd sine visu mouetur, contingit, vt vehementer erret, propterea quòd visu caret: ita quoque hic euenit si intellectum acceperit, in agendo differt: atque habitus licet similis sit, propriè tamen virtus tunc erit. Quare quemadmodum in opinatiua parte duæ species sunt calliditas, & prudentia: ita in morali duæ quoque sunt: quarum altera virtus naturalis, altera propriè virtus est: atque harum ea quæ propriè virtus est, nõ sine prudentia existit. Vnde etiam omnes virtutes prudentias esse inquiunt: & Socrates partim rectè quærebat, partim errabat. quòd enim prudentias esse omnes virtutes opinabatur, errabat: rectè dicebat, quòd nõ sine prudentia esse eas asserebat. Signũ autẽ illud est, quòd nunc omnes cũ definiunt virtutẽ, vbi habitũ eam esse dixerunt, & ad quæ est, adiungunt secũdum rectã rationẽ. recta autẽ ratio est, quæ secundũ prudẽtiã existit. Videtur igitur vaticinari quodammodo omnes talẽ esse habitum virtutem, qui secundũ prudentiam existit. Paululum tamẽ transeundum est.

τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα, δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτοῦ. ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾖ καλός, ἐπαινετή ἐστιν· ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους δεινοὺς καὶ πανούργους φαμὲν εἶναι. ἔστι δ' ἡ φρόνησις οὐχ ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντές εἰσιν· ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος, καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι δήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ' εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν. Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταὐτὸ μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν. καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι. πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει· ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ δύο ἐστί, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσική, τὸ δ', ἡ κυρία· καὶ τούτων ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. διόπερ τινές φασι, πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν ὀρθῶς ἐζήτει, τῇ δ' ἡμάρτανεν. ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετήν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις ἀρετή ἐστιν, ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι. οὐ γὰρ

μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν· ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγου. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἂν ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας, ὥστε τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται, καθ' ἃς δ' ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσιν. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς, διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δὲ, τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου, ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται· ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

virtus enim non tam secundum rectam rationem, quàm cum recta ratione habitus est: at recta de huiusmodi ratio est prudentia. Ac Socrates quidem rationes virtutes esse existimabat: scientias enim eas esse omnes dicebat: nos cum ratione esse arbitramur. Ex his igitur quæ dicta sunt, constat neque propriè bonum esse sine prudentia, neque prudentem sine morali virtute quempiam posse. Quinetiam ratio illa hinc solui posset, qua separatas esse inter se virtutes differeret aliquis: eò quòd idem ad omnes aptissimus minimè sit, atque idcirco alias iam, alias nondum acquisiuerit. hoc siquidem in naturalibus virtutibus licet: in iis verò quibus absolutè bonus vocatur quispiam, non licet. simul enim cum prudentia, quæ vna est, omnes existent. Perspicuum autem est & prudentia esse opus: etiam si non esset actiua, propterea quòd partis animæ virtus est: & sine prudentia & virtute esse electionem rectam non posse: eò quòd hæc finem: illa quæ ad finem tendunt vt agamus, facit. At verò neque præsidet sapientiæ: neque melioris quàm ipsa partis est, quemadmodum neque sanitati medicina: neque enim ipsa vtitur, sed vt fiat prouidet. quocirca illius causa præcipit, non autem illi. Simili præterea illud est, si quis ciuilem, propterea quòd de omnibus præcipit, quæ in ciuitate sunt: Diis præesse ac dominari etiam diceret.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν νικομαχείων τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ δῆλα· τὸ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· τὸ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἡρωικήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον, ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

---οὐδὲ ἐῴκει

Ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο,

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δῆλον ὅτι ἡ τῇ θηριώδει ἀντιτι-

ARISTOTELIS

moralium Nicomachiorum

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

Post hæc alio sumpto initio dicendum est, rerum circa mores fugiendarum tres species esse, vitium, incontinentiam & feritatem: quarum duabus quæ sint contraria, manifestum est. alterum enim virtutem alterum continentiam vocamus: feritati autem maximè conuenire quispiam diceret virtutem, quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam. quemadmodum Homerus Priamum de Hectore dicẽtem, inducit, eò quòd valde erat bonus.

-- Non hominis mortalis filius ille
Esse videbatur: sed magna à stirpe deorum.

Quòd si ex hominibus, sicut dicunt, ob virtutis excellentiam diuini efficiuntur: huiusmodi quidam scilicet esse habitus, qui fe-

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

gitati opponitur. Nam sicut hestiæ neque vitium est, neque virtus, ita neque Dei, sed hæc præstantius quid virtute, illa diuersum quoddam à vitio genus est. Quoniam verò rarum est, vt vir diuinus sit: quemadmodum Lacones, cùm aliquem valde admirantur, diuinus, inquiunt, vir est: sic & ferinus natura inter homines rarus aliquis estimaximè tamen inter Barbaros reperitur. Iiunt verò nonnulla etiam ex morbis, & læsionibus, quinetiam eos homines, qui vir is exuperant, ita infamamus. Sed de tali quidem affectione postertius mentio quædam facienda est, de vitio autem dictum est prius. De incontinentia verò & mollitie, & delitiis nunc est disserendum: de continentia item & tolerantia, neque enim quasi iidem cum virtute & prauitate habitus sint, neque vt diuersum genus, vtraque harum existimanda est. Oportet autem, sicut in aliis fecimus, ponere ea quæ apparent, & prius dubitare, deinde ita demonstrare, ac maximè quidem omnia illustria & probabilia circa hos affectus: sin minus, plerique, & præcipua producere debemus. nam si soluantur ea, quæ difficultatem habent, illustria verò & probabilia relinquantur: satis erit demonstratum.

CAPVT II.

Videtur igitur continentia & tolerantia ex bonis & laudabilibus: incontinentia verò & mollities ex prauis & vituperatione dignis rebus esse. Idem quoque esse continens & perstans in consilio rationis, idem incontinens & è rationis cõsilio excedens, atque incontinens quidem cognoscens prauа esse quæ agit, ob affectum tamen agitiat continens cùm prauas sciat esse cupiditates, ob rationem eas non sequitur. Temperantem quoque continentem & tolerantem esse dicunt, atque eum qui eiusmodi sit, alij omnem esse temperantem asseruntur, alij minimè: & intemperantem incontinentem & incontinentem intemperantem confusè, alij diuersos esse aiunt. At prudentem interdum negant esse posse incontinentem: interdum nonnullos qui sint prudentes & callidi, esse incontinentes affirmant. adde quòd incontinentes & iræ, & honoris, & lucri etiam dicuntur. Atque ea quidem quæ dicuntur, huiusmodi sunt.

CAPVT III.

Dubitaret autem quispiam quo modo rectè existimans aliquis agat incontinenter. Namvt sciens quispiam agat, aiunt nonnulli fieri nullo modo posse, absurdũ

enim est si adsit scientia, vt existimabat Socrates, aliud quid dominari, ac quasi mancipium hominem trahere. Socrates enim aduersus rationem omnino pugnabat, quasi nulla esset incontinentia: neminem siquidem aiebat existimantem præter id quod optimum est, agere, sed ex ignoratione. quæ sane oratio iis aduersatur quæ euidenter apparent, quærendúmque est circa affectum si ex ignoratione agit quispiam, quis ignorationis modus sit. nam non existimare qui incontinenter agit agenda esse ea quæ agit, antequam in affectu sit constitutus, manifestum est. Sunt autem nonnulli, qui alia concedunt, alia non. Scientia enim nihil esse potentius concedunt: illud non dant, præter id quod visum fuerit melius, agere neminem. ac propterea inquiunt incontinentem non scientiam, sed opinionem habentem à voluptatibus superari. Veruntamen si opinio, non scientia, neque valida existimatio est, quæ resistit, sed remissa, qualis est in ambigentibus: venia danda est quòd non in his persistat quispiam aduersus vehementes cupiditates, ac priuati, aut alicui ex aliis vituperatione dignis rebus venia non datur. Prudentia igitur resistente id fit: validissima enim res ea est. sed est absurdum. fieri enim vt idem simul & prudens sit & incontinens. at facere sponte prauissima quæque prudentis esse nemo diceret. Præterea ad agendum idoneum esse prudentem superius demonstratum est: quippe qui vltimorum quidam sit, & virtutes reliquas habet. Adde quòd si continens ex eo est quòd vehementes & prauas habet cupiditates: neque temperans erit continens, neque continens temperans: propterea quòd neque quod nimium est, neque prauas habere cupiditates est temperantis: sed tamen oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, habitus qui prohibet, ne eas sequamur, prauus est: quare efficietur vt non omnis continentia honesta sit. si imbecillæ verò sint & non prauæ, nihil egregium erit si prauæ & imbecillæ, nihil magnum. Præterea, si continentia facit, vt in omni opinione persistamus etiam in falsa, prauа est: si item ab omni opinione extorbet incontinentia, aliqua incontinentia reperietur, quæ honesta sit: vt Sophoclis Neoptolemus in Philocete, laude dignus enim est, cùm in iis quæ ipsi Vlysses suaserat, quia mentiri ægrè ferebat, non perstet. Quinetiam expiosa ratio mentiens, dubitatio est. dum enim volunt incredibilia conuincere.

vt si assequuti fuerint, arguti esse videantur, facta ratiocinatio dubitatio euadit. vincta enim mens est, dum stare quidem non vult, propterea quòd non placet quod conclusum est: quia tamen quomodo soluat rationem non habet, progredi non potest. Euenit autem ex quadam ratione, vt imprudentia cum incontinentia virtus sit. contraria enim agit ob incontinentiam quàm existimet: mala autem esse bona, non esséque agenda existimat: B quare bona & non mala aget. Accedit quòd qui ex eo quòd persuasus est, & ex electione iucunda & agit & sectatur, melior esse eo videretur, qui non ex consilio, sed ex incontinentia eadem agit. aptior enim est, vt curetur: quippe qui admittere dissuasionem possit at incontinens ei prouerbio est obnoxius, quo dicimus, Quando aqua fauces strangulat, quid amplius bibere opus est? C nam si non persuasus esset ea quæ agit, si dissuaderetur, desisteret: nunc autem persuasus, nihilominus alia agit. Insuper si circa omnia incontinentia & continentia versatur, quis absolutè incontinens erit? nam omnes incontinentias qui habeat, est nemo. quosdam autem absolutè esse dicimus.

CAPVT IIII.

AC tales quidem dubitationes incidũt. ex his autem alia tollenda sunt, alia D relinquenda: quippe cùm dubitationis solutio nihil aliud quàm inuentio sit. Primum igitur considerandum est, vtrum cognoscentes necne, agant, & quomodo cognoscentes. deinde circa quæ incontinens & continens, hoc est vtrum circa omnes voluptates & ægritudines, an circa definitas aliquas statuendus sit. tum vtrum continens & tolerans idem sit, an diuersus. & simili modo de cæteris quæ cognata contemplatione huic sunt. E Initium autem considerationis est, vtrum continens & incontinens in eo quòd circa quædam, an in eo quòd quodammodo versantur, habeant differentiam. Id autem quod dico tale est, vtrum incontinens ex eo quòd circa talia versatur tantummodo, sit incontinens, an ex eo quòd quodammodo versatur, an non, sed ex vtrisque. Deinde an incontinentia & continentia circa omnia versetur, necne. qui enim F absolutè est incontinens, non circa omnia versatur, sed circa quę intemperans: neque absolutè ad ea sese habet: idem enim cum intemperantia esset: sed eò quòd hoc modo habet. ille enim ex electione ducitur præsentẽ voluptatem semper esse persequendam existimans: incontinens verò cùm non existimet, persequitur.

A ὅταν ἐπιτύχωσι, ὁ γενόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν, προϊέναι δὲ μὴ δύνηται, διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον. συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου ἡ ἀφροσύνη μετ' ἀκρασίας ἀρετή· τἀναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει διὰ τὴν ἀκρασίαν, ὑπολαμβάνει δὲ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν, B ὥστε τἀγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι ὁ τῷ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα καὶ προαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· εὐιατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ ἐν ᾗ φαμεν, ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ ἐπιπίνειν; εἰ C μὲν γὰρ ἐπέπειστο ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δ' εἶναί τινας ἁπλῶς.

Κεφάλαιον δ.

Αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι, τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν, τὰ δ' ἀπολιπεῖν D δεῖ· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας εὕρεσίς ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον πότερον εἰδότες ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον, λέγω δὲ πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περί τινας ἀφωρισμένας· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. E ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ὁ ἀκρατής εἰσι τῷ περὶ ἃ, ἢ τῷ πῶς ἔχοντες τὴν διαφοράν· λέγω δὲ, πότερον τῷ περὶ ταδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατής, ἢ οὒ, ἀλλὰ τῷ ὥς, ἢ οὒ, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν· ἔπειτ' εἰ περὶ πάντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ πάντ' ἐστὶν ὁ ἁπλῶς ἀκρατής, ἀλλὰ περὶ ἅπερ ὁ ἀκόλαστος, οὔτε τῷ πρὸς ταῦτα ἁπλῶς ἔχειν (ταὐτὸν γὰρ ἂν ἦν τῇ ἀκολασίᾳ), F ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ' οἴεται μὲν οὔ, διώκει δέ.

Κεφάλαιον ε.

A Περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι, παρ' ἣν ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ἠρέμα πιστεύειν οἱ δοξάζοντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων παρὰ τὴν ὑπόληψιν πράξουσιν, οὐδὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, B ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται· δηλοῖ δ' Ἡράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι, καὶ γὰρ ὁ ἔχων μὲν, οὐ χρώμενος δὲ τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται ἐπίστασθαι, διοίσει τὸ ἔχοντα μὲν μὴ θεωροῦντα δὲ, καὶ ἃ μὴ δεῖ πράττειν, τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα C μὲν ἀμφοτέρας, οὐδὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην, χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ δ' ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστιν· οἷον ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι αὐτὸς ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, ἢ οὐκ D ἔχει ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. κατά τε δὴ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον, ὥστε δοκεῖν οὕτω μὲν εἰδέναι, μηδὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην ἄλλον τρόπον τῶν νῦν ῥηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν μὴ χρῆσθαι δὲ, διαφέρουσαν ὁρῶμεν τὴν ἕξιν, ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν, οἷον τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, E καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἵ γε ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν, ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· F καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ συμφυῆναι, τοῦτο δὲ χρόνου δεῖται· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τὴν αἰτίαν·

CAPVT V.

A NAm si vera opinio, & non scientia sit, ex qua incontinenter agunt homines, nihil ad rationem id refert: cùm nonnulli ex iis qui opinantur, non ambigant, sed certò se scire existiment. Si igitur opinantes propterea quia leuiter credunt, magis quàm scientes præter existimationem suam agent: scientia ab opinione nihil differet. nonnulli enim sunt, qui nihi- B lo minorem iis quæ opinantur, quàm alij iis quæ sciunt, fidem adhibeant. id Heraclitus ostendit. Sed quoniam duobus modis scire dicimus: tam enim dicitur scire, qui habet scientiam & ea non vtitur, quàm qui vtitur: differentia erit, si quis agat ea quæ non debet, dum habet quidem scientiam, sed non cõtẽplatur, & dum habet, & contemplatur: hoc enim videtur absurdum: sed non, dum non contemplatur. C Præterea cùm duo propositionum modi sint, nihil vetat, quo minus qui vtrasque habet, præter scientiam agat, dum vniuersali vtitur, & non particulari: particularia enim ea sunt, quæ in actionem veniunt. Diuersum autem est vniuersale: alterum enim in ipso, alterum in re est: vt omni homini sicca conferre: & ipsum esse hominem: vel siccum esse quod huiusmodi est: an verò hoc huiusmodi sit, aut nõ ha- D bet, aut non operatur. Ex his igitur modis incredibile est quãta differẽtia futura sit: vt si ita cognoscet quispiã, nihil absurdũ: sin aliter, mirandũ videatur. Ad hęc habere scientiam alio modo contingit hominibus, quàm dictum sit. nã dum habet quis, & ea non vtitur, diuersum esse habitum videmus: vt & habere quodammodo & non habere videatur: cuiusmodi est qui dormit, qui furit, qui vino oppressus est. i- E ta autem affecti sunt etiam illi qui in perturbationibus sunt constituti. iræ enim & venereorum cupiditates, nonnullaque huiusmodi corpus etiã manifestè immutãt, quosdámq. in furores inducũt: vt pateat simili modo affectos incõtinẽtes dici oportere. Quòd autẽ verba ex sciẽtia dicant, id argumentũ nullũ est. qui enim sunt in his affectibus cõstituti: demõstrationes, & carmina Empedoclis dicũt: qui item primum F didicerunt, connectunt quidẽ verba, nondum tamen sciunt. cognatum enim, ac coalitũ esse oportet: ad quod tẽpore opus est. Quocirca eos, qui incõtinenter agunt, ita dicere existimãdum est, vt illi faciunt, qui histrionis munere funguntur. Adde quòd ita quoque naturali quadam ratione inspicere causam quispiam posset.

Universidad de Deusto Biblioteca

altera enim valuersalis opinio est. altera de particularibus rebus, quibus præsidet sensus. quando autem ex ipsis, vna esse fuerit: alibi quidem enunciet animam, in effectibus verò, agat statim, necesse est: vetiti omne dulce gustandum est, hoc autem est dulce, vt potè vnum quoddam ex particularibus: necesse est vt qui potest, & non prohibetur, simul hoc quoque agat. Quando igitur valuersalis opinio inest, quæ prohibeat gustare, altera verò, quæ omne dulce suaue esse dicat: hoc autem est dulce, atque hæc est, quæ operatur: forte verò adest cupiditas illa quidem fugiendum esse ait, cupiditas autem dicit: quippe cùm mouetur, vnumquodq. ex mēbris quærit. Quare fit vt ex ratione quodāmodo & opinione incontinenter quispiā agat: quæ quidem opinio non per se, sed ex accidenti contraria sit. cupiditas enim, non opinio rectæ rationi contraria est. Vnde etiam bestiæ incontinentes propterea non sunt, quia particularium imaginationem & memoriam habent: non valuersalium existimationem. Quomodo verò soluatur ignorantia, & incontinens rursus efficiatur sciens: eadem ratio est, quæ & de temulento & dormiente, non propria huius affectionis: quæ quidem à naturæ indagatoribus audienda est. Quoniā autē vltima propositio est expositiæ sensui rei opinio, actionūmque domina est: hanc vel non habet, qui in affectu est constitutus: vel ita habet: vt non tamen eo quòd habet, eam sicut scire, sed dicere dumtaxat. non secus ac vino oppressus Empedoclis carmina. propterea itē quòd vltimus terminus non est valuersalis, neq. ita vt valuersalis scientiam efficere videtur. Atq. id quod quærebat Socrates, videtur contingere. non enim affectus existit præsente ea, quæ videtur propriè esse scientia, quippe quæ neque ipsa ex affectu distrahatur: sed præsente ea quæ sensua est. Verum igitur cognoscens necne, & quomodo cognoscens agere incontinenter quispiam possit, hactenus dictum sit.

CAPVT VI.

IAm verò vtrum aliquis absolutè incontinens sit, an omnes ex parte: etsi sit, circa quæ versetur, dicendum deinceps est. Circa voluptates quidem & dolores continentes & tolerantes, necnon incontinentes & molles versari perspicuum est. Quoniam vero ex his, quę voluptatem afferunt, alia necessaria sunt, alia eligenda quidem per se, sed eiusmodi tamen vt excessum eorum habeant: necessaria quæ ad corpus

spectant, cuiusmodi sunt alimentum, venereus, ac cætera huiusmodi corporalia, circa quæ temperantiam & intemperantiam constituimus: non necessaria, sed per se eligenda, victoria, honor, diuitiæ, ac reliqua talia, quæ bona sunt & iucunda: eos qui in his præter rectam rationem quæ in ipsis est, absolutè quidem incontinentes non dicimus: sed addentes pecuniarum, lucri, honoris, ſtæ incontinentes appellamus, & non absolutè, vtpote diuersos, & qui ex similitudine dicantur. Non secus atque ille homo dicebatur qui in Olympiis vicit, illius enim communis ratio à propria parum distabat sed diuersa tamen erat. Cui rei id signum est, quòd incontinentia, non vt error tantum, sed vt vitium quoddam, quod aut absolutè, aut ex parte aliqua sit, vituperatur: horum autem nemo, sed illorum qui circa corporales fruitiones versantur, circa quas temperantem & intemperantem existere diximus. qui non ex electione, sed præter electionem & consilium excessus & iucundorum sectatur, & molestorum fugit, fames videlicet, sitis, caloris, frigoris, cæterorumque omnium, quę ad tactum gustumque spectant: is non cum additione, quòd circa hæc scilicet sit, verbà causa ira sed absolutè tantummodo incontinens dicitur, indicio illud est: nam intemperantes circa has, nō circa aliquam ex illis dicuntur. & propterea incontinentem & intemperantem, continentem item & temperantem non ex illis quempiam in eodem constituimus, propterea quòd circa easdem quodammodo voluptates, doloréque eosdem versentur. quanquam hi circa eadem quidem vtrique versantur non tamen eodem modo: illi enim eligunt: hi non eligunt. Vnde magis intemperantem eū diceremus, qui vel nihil, vel leuiter cupiens & excessus sectatur, & dolores mediocres fugit: quàm hunc qui propterea idem facit, quia vehementer cupiditate afficitur. quid enim faceret ille, si aut valida aliqua cupiditas, aut in necessariarum rerum inopia vehemēs dolor incesseret? Quoniam verò ex cupiditatibus & voluptatibus aliæ sunt ex iis, quæ genere sunt honesta ac proba: nam iucundorum nonnulla natura sunt expetenda, alia his contraria, alia media, sicut prius diuisum à nobis est: vt pecuniæ, lucrum, victoria, & honores in omnibus porrò & talibus, & mediis, non quia afficiuntur, & cupiunt, & amant, vituperantur homines: sed quia quodammodo, afficiuntur,

Universidad de Deusto Biblioteca

A καὶ ὑπερβάλλουσιν. διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἔστι τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς, ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ

B τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν. μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὑτό· φαῦλαι δὲ καὶ φευκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δ' οὐδ' ἀκρασία· ἡ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστιν· δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιτιθέντες τὴν ἀκρασίαν περὶ ἑκάστου λέγουσιν,

C οἷον κακὸν ἰατρὸν καὶ κακὸν ὑποκριτήν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν, οὕτω δῆλον ὅτι κἀκεῖ ὑποληπτέον μόνην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι ἥτις ἐστὶ περὶ ταὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ, περὶ δὲ θυμὸν καθ' ὁμοιότητα λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ τιμῆς καὶ

D κέρδους φαμέν. Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια μὲν ἡδέα φύσει, καὶ τούτων τὰ μὲν ἁπλῶς, τὰ δὲ κατὰ γένη καὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ πηρώσεις, τὰ δὲ δι' ἔθη γίνεται, τὰ δὲ διὰ μοχθηρὰς φύσεις, ἔστι καὶ περὶ τούτων ἕκαστα παραπλησίας ἰδεῖν ἕξεις· λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷον τὴν ἄνθρωπον, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀνασχίζουσαν τὰ παιδία κατεσθίειν,

E ἢ οἵοις χαίρειν φασὶν ἐνίους τῶν ἀπηγριωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοῖς, τοὺς δὲ ἀνθρώπων κρέασι, τοὺς δὲ τὰ παιδία δανείζειν ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν, ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον. αὗται μὲν θηριώδεις· αἱ δὲ διὰ νόσους γίνονται, καὶ διὰ μανίαν ἐνίοις, ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγών, καὶ ὁ τοῦ συνδούλου τὸ ἧπαρ.

F αἱ δὲ νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους, οἷον τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις, ἔτι δ' ἀνθράκων καὶ γῆς, πρὸς δὲ τούτοις ἡ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ φύσει, τοῖς δ' ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν,

A & excedunt. Idcirco quicunque præter rationem vel superantur, vel aliquid ex iis quæ natura sunt honesta & bona, persequuntur. vt illi qui circa honorem magis quàm oporteat, student, vel circa filios & parentes: bona enim hæc sunt, & qui circa ea student, laudari consueuerunt, sed in his tamen excessus etiam quidam est, siquis quemadmodum Niobe aduersus Deos pugnaret: aut erga patrem ita esset affectus, vt Satyrus, qui patricola ap-

B pellabatur. valde enim insanire videbatur. Nulla igitur circa hæc prauitas existit ob id quod dictum est: propterea quòd quòd vnumquodque per se est ex iis quæ natura sunt expetenda: praui tamen & fugiendi excessus ipsorum sunt. simili modo quoque neque incontinentia, quippe cùm incontinentia non modo fugienda, verùm etiam ex iis, sit, quæ vituperatione digna habentur. ex affectus tamen similitudine incontinentiam adiungentes cir-

C ca vnumquodque dicunt. vt malum medicum, malum histrionem, quem absolutè malum nullo modo vocarent. Quemadmodum itaque neque hic propterea quòd vnumquodque ipsorum nõ vitium, sed proportione simile est: ita videlicet etiam illic existimandum est incontinentiam & continentiam eam duntaxat esse, quæ circa eadem, circa quæ temperantia versatur, & intemperantia. nam circa i-

D ram per similitudinem dicimus: vnde etiam addentes iræ incontinentem, sicut honoris, & lucri appellamus. Cùm autem nonnulla iucunda natura sint, atque ex his alia absolutè ac simpliciter, alia pro generibus animalium atque hominum: nonnulla verò non natura, sed partim ex læsionibus, partim ex consuetudine, partim etiam ob naturas prauas huiusmodi sint: circa quoque horum singula inspice-

E re similes habitus possumus. Dico autem ferinos: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq; inde fœtus comedere cõsueuisse inquiunt: vel ea, quibus aiunt quasdã efferatas circa Põtũ nationes oblectari, alios n. crudis, alios humanis carnibus vesci, alios sibi inuicem infantes ad epulandũ mutuare perhibẽt, vel quod de Phalaride dicitur. Atq; hi qui-

F dem ferini habitus sunt, alij verò nonnullis ex morbo & insania contingunt: vt illi, qui matrem mactauit, & in cibum sumpsit: qui item conserui iecur comedit. alij item morbosi sunt, vel ex consuetudine: vt pilorũ euulsiones, vnguiũ corrosiones, carbonũ etiã & terræ comestiones: præterea venereorũ viris cũ maribus: id quod à natura

A ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαι, οἷον τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτους μὲν οὐδεὶς ἂν εἴπειεν ἀκρατεῖς, ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπυίουσιν, ἀλλ' ὀπυίονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς νοσηματωδῶς ἔχοντας δι' ἔθος. τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης· τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, οὐχ ἡ ἁπλῆ ἀκρασία, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα, καθάπερ

B καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους, ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον. πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσίν. ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεδίει διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ

C αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δὲ διὰ νόσους, οἷον τὰς ἐπιληπτικάς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δ' ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δέ· λέγω δέ, οἷον εἰ Φάλαρις κατεῖχεν ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδισίων ἄτοπον ἡδονήν· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μο-

D χθηρίας, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία, ἡ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης, ἁπλῶς δ' οὔ· τὸν αὐτὸν τρόπον δῆλον ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν ἡ μὲν θηριώδης, ἡ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη.

Κεφάλαιον ζ.

E Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτειά ἐστι μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς ἀκούειν μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δέ, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἳ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμε-

F νον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι τῆς προστάξεως· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτῆτα τῆς φύ-

A natura, tum consuetudine euenit, quemadmodum illis qui à pueritia consueuerunt. Quibuscunque igitur in causa est natura, eos incontinentes appellaret nemo: sicut neque fœminas, quòd non subagitent, sed subagitentur: simili modo neque eos qui ex consuetudine morbosè sese habent. Ac cùm habet quidem vnumquodque horum quispiam, vitij terminos excedit, perinde atque immanitas ac feritas:

B cũ habet tamẽ & vel superat vel superatur, ea neq; continentia absolutè, neq; incõtinentia est, sed ex similitudine: sicut etiam ille qui circa iram affectus est, non incontinens, sed hoc modo affectionis incontinens dicendus est. Omne enim excedens vitium & imprudentia, & timiditas, & intemperantia, & acerbitas partim ferinum est, partim morbosum. Qui namque talis natura est vt omnia timeat, etiam si mus

C obstrepuerit, ferina is timiditate timidus est. quidam etiam felem ex morbo timebat. ex imprudentibus item qui irrationabiles sunt, & sensu tantummodo viuunt, ferini habentur: cuiusmodi nonnullæ longinquorum Barbarorum nationes sunt. Qui autem ex morbo aut comitiali, aut insania idem faciunt, morbosi sunt. Fieri verò potest vt ex his aliqua interdum quispiam habeat tantum, & non superetur,

D quemadmodum si Phalaris cupiens infantem edere, se cohibuisset: vel ad venereorum nefariam voluptatem incitatus, quispiam sit etiam, vt non solùm habeat hæc aliquis, verum etiam superetur. Quemadmodum igitur prauitas, quæ homini conuenit, absolutè prauitas dicitur: quæ verò cum additione appellatur, non absolutè, sed ferina, vel morbosa prauitas vocatur, eodem modo esse incontinentiam patet

E aliam ferinam, aliam morbosam: absolutè verò solam eam, quæ intemperantiæ humanæ correspondet. Incontinentiam itaque & continentiam circa ea tantum versari, circa quę intemperantia & temperantia, circa alia verò aliam incõtinentię speciem esse quæ non absolutè, sed per translationem ita dicatur, perspicuum est.

CAPVT VII.

F Iam verò minus turpem esse incontinentiam iræ, quàm cupiditatum consyderemus. Ira enim audire quidem rationem videtur, sed non rectè tamen percipere, quemadmodum festini ministri faciunt, qui priusquam omnia quæ dicuntur, audiuerint, excurrunt: deinde ab actione aberrant: & canes quoque antequam inspexerint, an amicus sit, quispiam, si strepitũ tantummodo fecerit, latrant: ita ira ob feruorẽ, celeritatẽq; naturæ, audiẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem, sed non quid præcipiatur, attendens, ad vindictam incitatur. nam statim vbi ratio vel imaginatio cõtumeliam aut contemptum esse ostenderit, ipsa quasi ratiocinando collegerit bellum ei esse inferendum indignatur. ac cupiditas si tantum ratio aut sensus suaue esse aliquid dixerit, ad fruitionem eius incitatur. quare ira rationem quodammodo sequitur: cupiditas non sequitur, turpior igitur cupiditas est. iræ enim incontinens à ratione quodammodo vincitur: hic verò à cupiditate, non à ratione superatur. Præterea magis ignoscendum est, si quis naturales appetitiones sequatur: nam talibus etiam cupiditatibus quæ communes omnibus sunt, & quatenus sunt communes, venia magis dari consueuit. at iracundia & acerbitas naturalis magis est quàm cupiditates quæ excedunt, & necessariæ minimè sunt. quemadmodũ ille, qui se excusabat quòd patrẽ verberasset: nam hic, inquit, suum, & ille item suum verberauit: & commonstrans infantem, hic etiam inquit, vbi vir euaserit, me ipsum verberabit: gentile enim nobis hoc est. ille quoque qui trahebatur à filio, vbi ad ianuam deuentum est, desistere iubebat: iam se quoque eousque patrem suum traxisse. Adde quòd qui insidiosus agunt, sunt iniustiores: iracundus verò minimè est insidiosus, sed apertus, sicut etiam ira. ac cupiditas huiusmodi est, qualem etiam Venerem dicunt:

Cypri genus enim frandes neitentur, &c.
Zonam de pellore soluit, inquit Homerus,
Hic fraus est, qua vel prudentes decipit ipsos.

Quare si iniustior & turpior incontinentia hæc est, quàm ea quæ circa iram versatur: & absolutè incontinentia, & quodammodo vitium erit. Accedit quòd dolore affectus contumelia vt itur nemo. Qui autem ex ira quippiam facit, cum dolore id facit: qui vero contumelia vtitur, cũ voluptate, si igitur ea fuit iniustiora ob quæ indignari maximè cõuenit, incõtinẽtia quoque cupiditatis eiusmodi erit: quippe cum in ira cõtumelia minimè sit, incõtinẽtiam itaque cupiditatis ea quæ circa ità existit esse turpiorem: continentiã irẽ & incontinentiam circa cupiditates & voluptates corporis versari, manifestum est. Hatũ autem ipsarum differentiæ sumendæ sunt, sicut enim à principio dictum fuit, aliæ tam genere quàm magnitudine humanæ sunt ac naturales: aliæ ferinæ: aliæ ex læsionibus & morbis euenientes, ac circa harum primas temperantia & in-

temperantia versatur: vnde bestiis neque temperantes neque intemperantes dicimus, nisi per translationem: & si quo alio modo omnino animalium genus aliud ab alio tum contumelia & salacitate, tum voracitate differt. Non enim electionem, neque rationem habent, sed è natura non secus ac furentes homines excesserunt, feritas autem minus quidem quàm vitium, sed horribilius tamen malum est, quippe cum non sit corrupta, quemadmodum in homine optima pars, sed desit, & non habeat. Simile nanque est perinde ac si inanimatum ad animatum conferre velimus, vtrum peius sit: semper enim prauitas eius quod non habet principium: intellectus autem est principium: minus idonea ad nocendum est. Non secus igitur est ac si iniustitiam ad iniustum hominem quispiam conferant: vtrunque enim aliquo modo peius est. millies plura enim mala homo malus quàm bestia perpetraret.

CAPVT VIII.

AT verò circa tactus gustatũque voluptates & dolores, cupiditates item & fugas, circa quas intemperantia & temperantia definita prius est, sita se habere quispiam poteit, vt vel quibus pletique sunt superiores ab iis vincatur: vel ea superet, quibus plerique succumbunt. Ex his autẽ qui circa voluptates versatur, alter incontinens, alter continens: qui circa dolores, alter mollis, tolerans alter ilicitur, plurimorum vero habitus medii sunt, licet magis ad deteriores declinent. Sed quia nonnullæ voluptates necessariæ sunt, aliæ non necessariæ, & quadantenus: excessus verò & defectus necessarij minimè sunt: & simili modo etiam circa cupiditates & dolores res sese habet: qui iucundarum rerum excessus vel eum excessu, vel ex electione & propter ipsas, nullámque aliam ob rem euenientem persequitur, intemperans est. Necesse enim est hunc non esse eiusmodi, vt eum pœniteat: quare est incurabilis: nam quem non pœnitet, incurabilis est, qui vero deficit, est huic oppositus, qui est medius, temperans. simili modo quoque qui corporis dolores, non quia sit inferior & vincatur, sed ex electione fugit. Ac eorum qui non eligunt, alter ob voluptatem, alter ob id quod fugit dolorem ex cupiditate euenientem, ducitur: quare inter se differunt. vnicuique enim peior esse videtur, siquis aut nihil, aut leuiter cupiens turpe aliquid perpetraret: quàm si vehementi cupiditate affectus idem faceret: item si non iratus, quàm si iratus verberaret quispiam. quid enim ageret, si in affectu esset constitutus?

Universidad de Deusto
Biblioteca

ideo intemperans incontinente deterior est. Ex iis verò quos diximus, alter in mollitie specie magis est, alter est incontinens, incontinenti autem continens: mollis tolerans opponitur: tolerare enim in resistendo consistit, continentia in continendo & cohibendo. diuersum autem est resistere & cohibere, non secus ac non superari, & vincere, vt hac causa continentia quàm tolerantia sit expetibilior. Qui verò deficit in iis aduersis quæ plerique renituntur, & possunt: is mollis est, & delicatus. deliciæ enim mollitia quædam est, qui scilicet pallium trahit, ne si ipsum tollat, dolorem sibi laborando creet: & dum ægrotantem imitatur, miserum esse non existimat, cùm misero similis sit. Pari modo quoque circa continentiam & incontinentiam res sese habet. non enim siquis vehementibus & modum excedentibus aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, Id mirum est, quin & resistens vincitur, venia etiam dignum habetur: vt Theodecti Philoctetes à vipera morsus, aut Carcini in Alope Cercyon: & sicut ij qui cùm cohibere risum nitantur, in profusum cachinnum erumpunt: id quod Xenophanto contigit. Sed si ab iis vincitur, iisque nequit repugnare, quibus plerique possunt resistere: atque id non ex natura generis, aut morbo. Quemadmodum apud Persarum reges mollities ex genere est: & sicut fœmina à mari distat. Iocosus quoque esse intemperans videtur sed est mollis. iocus enim cùm sit requies, relaxatio est. Iocosus verò ex iis est, qui in hac excedunt. Incontinentia alia temeritas, alia imbecillitas est. nam alijvbi consultarunt, in iis quæ decreuerunt, ob affectum postea non perstant: alij quia non consultarunt, ab affectu ducuntur, nonnulli enim, quemadmodum qui se prius titillarint, non titillantur: ita quoque ipsi cum præsenserint, ac præuiderint, séque ipsos & rationem præexcitarint, siue iucundum, siue molestum quippiam fuerit, ab affectu non superantur, præcipuè verò celeres, & atra bile affecti temeratia incontinentia sunt incontinentes. illi enim ob celeritatem, hi ob vehementiam rationem non expectant, propterea quòd proclines ad sequendam imaginationem sunt.

A διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς· τῶν δὲ λεχθέντων, τὸ μὲν, μαλακίας τινὸς εἴδει μᾶλλον· ὁ δὲ, ἀκρατὴς. ἀνέκειται γὰρ δὲ, τῷ μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατὴς· τῷ δὲ μαλακῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ὅδε ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. διαφέρει δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ νικᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ καὶ αἱρετωτέρα ἡ κράτεια καρτερίας ἔδοξεν. ὁ δὲ ἐλλείπων, ὃς ἂν πολλοὶ καὶ ἀσπούδοις, καὶ μαλακὸς ἐστὶ μαλακίας καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ὁ τρυφῶν μαλακία τις ἐστίν· ὃς ἔλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονέσῃ τὸν δεῖνα τῶν ἀχθέντων λυπῶν· καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, ὡς οἴεται οὐκ ἄξιος ὢν, ἀδικεῖ· ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρασίας· οὐ γὰρ εἰ ἡττᾶται ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἰ ἡττᾶται, θαυμαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντιτείνων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἕρπητος πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὅσοι ἀκρατεῖς παρεγέλασε τὸν γέλωτα, ἐξαίφνης κεγχάζουσιν, οἷον συμβαίνει Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις πρὸς ἃ οὐ πολλοὶ δύνανται ἀντιτείνει, τούτων ἡττᾶται, οὐ μὴ δικαίως συγγνώμης τυγχάνει, μὴ διὰ φύσιν τῶν γένους, ἢ διὰ νόσον ἐστὶ δὲ καὶ τοῖς Περσῶν βασιλεῦσι ἡ μαλακία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστηκε. ἀνεσὶς δὲ καὶ ὁ παιγνιώδης, ἀνεσίς τις ἐστί· ἔστι δὲ μαλακός· ὁ γὰρ παιγνιώδης ἀνεσίν τινα ἀπαιτεῖ· τῶν δὲ παρεκβάσεων, οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ὑπερβαλλόντων, ὁ παιγνιώδης· τὸ δὲ, ἀκρασίας· τὸ μὲν, πονηρία· τὸ δὲ, μαλακία· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, ὡς ἐμμένουσιν εἰς ἃ βουλευσάμενοι, διὰ τὸ πάθος· οἱ δὲ διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ πάθους· ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ πρόκνημα κνησθέντες, οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προειδότες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ πάθους· οὐδ' αἰ ἡδὺ ἦ, οὐδ' αἰ λυπηρὸν, μάλιστα δὲ οἱ ἐξῆς καὶ μελαγχολικοί· ὀξεῖς γὰρ καὶ ἀκρατεῖς εἰσι· ἀκρατεῖς· οἱ μὲν διὰ τὸ ταχύπορον· οἱ δὲ, διὰ τὸ σφοδρὸν τῆς φαντασίας.

CAPVT IX.

AT intemperans, sicut dictum est, non est eiusmodi, vt eum pœniteat, perstat enim in proposito, sed incontinentem quodam-

Κεφάλαιον θ.

ΕΣΤΙ δὲ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ εἴρηται, οὐ μεταμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατὴς, μεταμελητικὸς·

πολύ. διὸ εὖ χ ὥσπερ ἐπιπρόσθεν, οὕτω καὶ ἄλλοι· ἢ μὲν, ἀθάνατος δὲ, ἰατὸς ἔστι γε, ἡ μὲν μοχθηρία, τῷ τοιαῦτ' εἶναι οὐδὲν ἀφίστησι· ἡ δὲ ἀκρασία, πᾶς ἀθάνατος· ἡ δὲ, ἰατὸς γε· ἡ δὲ, σπανίως· ἡ δὲ, οὐ σπανίως ποιεῖ· καὶ ὅλως δὲ, ἔνεστι τὸ τῆλε ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία, κατὰ πάντα· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ κατὰ πάντα. ἀστεῖοι δὲ τούτοις βελτίστοι οἱ ἐκστατικοί, ἢ εἰ τὸν λόγον ἔνεστι ὦν, μὴ ἐμμένοντες δὲ· οὐ· ἀλλ' ὀλίγον γὰρ πάθος ἐκφέρουσι, καὶ οὐ ἀπορροῦσι· ὥσπερ ἔνεστι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατὴς ὢν τοῖς πόλει μεθυσκομένοις, καὶ οὐ ὀλίγον οἴνου, καὶ ἐπιπόνοις· ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερὸν· ἀλλὰ πῇ ἴσως· τὸ μὲν γὰρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δὲ, κατὰ προαίρεσιν ἔστι· ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου περὶ Μιλησίων· Μιλήσιοι γὰρ, ἀξύνετοι μὲν οὐκ εἰσί· φρόνιμοι δὲ, ἀλλ' οὐ ἀξύνετοι· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσὶ, ἀδικοῦσι δὲ· ἐπεὶ δὲ, ὁ μὲν, πονηρὸς ἔστι, οὗτος μὰ διὰ τὸ προαιρεῖσθαι ἀδικεῖν ἀνθρώπους· ὑπόθεσις δὲ καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον συμπεπτωκὼς ἀδικεῖ· ὁ δὲ, πονηρὸς ἔστι, διὰ τὸ πονηρὸς εἶναι, οὗτος δικαίως ἀνεύθυνος· ὁ δὲ ἀκρατὴς ὢν, ἐξαμαρτάνει· ὁ δὲ, ἐξαμαρτάνει· ἡ δὲ, οὐ· ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει, ἡ δὲ, σώζει· ἐν δὲ τοῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις· οὐδὲν δὲ οὐδὲ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρετῶν, οὐκ ἐστὶ τοῦτο, ἀλλ' ἀρετὴ, ἡ φυσικὴ, ἢ ἐθιστὴ γίνεται· οὐδὲ τὴν ἀρχὴν· σώφρων μὲν οὖν ὁ πονηρὸς· ἀκόλαστος δὲ, ὁ ἐναντίος. ἔστι δὲ τις καὶ τοῦτο ἐκστατικὸς περὶ τὸν ἰδιῶτα λόγον· ὃν, ὅστε μὲν μὴ πρὸς τὸν ἰδιῶτα λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὅστε δὲ, τὸ πάθος οὐκ πονηρὸν· ἀκόλαστος οὐκ ἔστι· ἀλλ' ἐλπίς· ἐστὶ γὰρ, ὅτι ἐὰν ὁ ἀκρατὴς, βελτίων τῶ ἀκολάστῳ· οὐδὲ ῥᾴδιον ἀπολῦσαι· πείθεται γὰρ τὸ βέλτιστον, ἡ ἀρχή· ἄλλος δὲ· ὁ κακὸς, ὁ ἐμμένων· καὶ ὁ ἐκστατικὸς, διὰ γὰρ τὸ πάθος· φανερὸν δὲ καὶ τούτοις ὅτι, ἡ μὲν, ἀκολουθία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

Κεφάλαιον ι.

ΠΟτέρως οὖν ἀκρατὴς ἔστι ὁ ἁπλῶς ἐλλογίμως ἐκστατικὸς ἀγωνιστὴς ἐμμένων,

A quodammodo pœniteat, quocirca non sicut dubitauimus, ita sese res habet, sed hic facilè potest sanari, ille incurabilis est: quippe cùm prauitas ex morbis aquæ inter cutem & tabi, incontinentia comitialibus perquàm similis sit. Illa enim continua, hæc non continua improbitas est, atque omnino diuersum est incontinentiæ & vitij genus. vitium enim latet, incontinentia non latet. Ex iis autem ipsis illi qui exturbantur, meliores sunt, quàm qui rationem habent, atque in ea non persistunt: minori enim affectu superantur: & non inconsulti, vt alteri sunt. nam similis incontinens est iis, qui & cibò, & pauco vino, & pauciore etiam quàm plerique inebriantur. Incontinentiam igitur non esse vitium manifestum est, sed quadam ex parte fortasse. hæc enim præter electionem, id ex electione, sed in actionibus tamen habet similitudinem, quemadmodum Demodocus in Milesios dicebat: Milesij sanè non sunt quidem imprudentes: sed ea tamen agunt, quæ imprudentes solentisse incontinentes licet iniusti non sint, iniustè tamen agunt. Quoniam verò alter talis est vt non ex eo quòd persuasus sit, voluptates corporis supra modum, & præter rectam rationem sequatur: alter autem persuasus est, quia est talis vt eas sequatur: illi dissuaderi facilè potest: huic non potest. Virtus enim & prauitas principium altera corrumpit, altera cõseruat, in actionibus autem principium illud est cuius causa res fit, sicut in mathematicis suppositiones. nam neque illio ratio est quæ doctrinam tradat principiorum, neque hic, sed virtus vel naturalis, vel assuetudine comparata rectè opinandi circa principium præceptrix est. Ac temperans quidem huiusmodi est: huic verò contrarius intemperans, est etiam quidem qui ex affectu è recta ratione exturbatur, quem sanè superat affectus, vt ex recta ratione minimè agat, nõ tamè ita superat, vt talis euadat, qui eiusmodi voluptates effusè sibi esse sectandas persuasum habeat: atque hic est incontinens, qui intẽperante melior est, nec est absolutè prauus: quippe cùm in eo id quod optimum est, id est principium ipsum conseruetur, contrarius huic alius est qui persistit, neque ex affecta exturbatur. Hinc igitur alterum probum, alterum prauum esse habitum patet.

CAPVT X.

VTrum igitur continens is est, qui in qualicunque ratione & qualicunque

Universidad de Deusto
Biblioteca

electione, an qui in recta tantum persistit? verum item incontinens, qui in qualicunque & tantum in falsa ratione & electione perstat, an qui in recta ratione & electione permanet? nunquid ex accidenti in qualicunque, per se verò in vera ratione, & in recta electione persistit alter, alter non persistit? nam si quis illud ob hoc eligit & sectatur hoc per se: ipsum illud ex accidenti sectatur, atque eligit: per se autem simpliciter & absolutè appellamus. Quare fit vt quodammodo in qualicunque opinione, absolutè autem in vera alter perseueret, alter non perseueret. Sunt autem nonnulli in opinione perseuerantes, quos pertinaces vocant, vt obstinati, & qui non facile dissuasionem admittunt: qui similitudinem quidem cum continente quandam habent, sicut prodigus cum liberali, audax cum forti, diuersi tamen in multis sunt. continens enim ex affectu & cupiditate non immutatur: nam cùm incideritis, C suasioni obtemperans est: ille nō à ratione. cupiditates enim admittunt plerique, atque à voluptatibus ducuntur. Ac sunt quidem pertinaces qui suæ sunt sententiæ homines, & inerudiri, & rustici, atque hi quidem suæ sunt sententiæ, ex voluptate & dolore, gaudent enim cùm vincunt, si non dissuasi fuerint: dolent contrà si sua, perinde ac sint decreta, irrita fuerint effecta, vt hac ratione incontinenti magis, D quàm continenti similes sint. Sed sunt etiam quidam qui in iis quæ decreuerunt non perstant, neque tamen ob incōtinentiam, vt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus: atqui is ob voluptatem quidem, non persistit: sed honestum erat. verum enim dicere ipsi erat honestum, cùm ad mentiendum ab Vlysse fuisset persuasus. non enim omnis qui ob voluptatem quipiam agit, intemperans est, aut prauus, aut E incontinens: sed qui ob turpem voluptatem agit.

CAPVT XI.

CVm autem sit quidam etiam talis, qui corporalibus minus quàm oporteat oblectetur, neque in ratione tamen persistat, inter hunc & incontinentem medius continens est. incontinens enim in ratione nō persistit, quia magis quàm oportet: hic, quia minus quàm oportet, quippiā sectatur. si continens perstat, & ob neutrum immutatur. Si cōtinentia verò honesta est, vtrosq. hos cōtrarios habitus esse prauos, sicuti etiā videntur, necesse est: quia tamē alter ex his in paucis, & raro solet reperiri: fit, vt quemadmodum temperantia in-

A ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ καὶ ἀκρατὴς δή, ὁ ὁποτεροῦν μὲν ἡμαρτῶν παραμένει, καὶ ὁποτεροῦν λόγῳ, ἢ μὴ τῷ ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ παραμένει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον, ἢ ἐν τῷ βελτίστῳ ὁ ὁποτεροῦν· καθ' αὑτὸ δὴ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ παραμένει, ὁ οὗ ἡμαρτῶν· ὁ δὲ, οὐκ ἡμαρτῶν· εἰ γάρ τι τοῦ δικαίου αἱρεῖται, καθ' αὑτὸ οὗ ἕνεκα δίκαιον καὶ ὑφίστατο· καθ' συμβεβηκὸς δὲ, πονηρότερον, ἁπλῶς δὲ λεγόμενον, τὸ καθ' αὑτὸ ὅτι οὗ ἡμαρτῶν ὁποτεροῦν δόξῃ, ἡμαρτῶν· ὁ δὲ, ἐξέστησε· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθείᾳ. εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἡμαρτηκεῖ τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οἱ πεῖσθεῖσιν ἰσχυρογνώμονες, οἷον δυσπειθεῖς καὶ οὐκ ἀμαθεῖς· οἱ ἔμοιγε ὅμοιοι τῷ ἐγκρατεῖ εἶναι ὁ ἄσωτος τῇ ἐλευθεριότητι, καὶ ὁ θρασὺς τῇ ἀνδρείᾳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι πολλοί· ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος καὶ ἡδονὴν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ δὲ πειθοῦς ἔτυχε, ἔχει ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐδ' ὑπὸ λόγου ἐπεὶ ἡδονῆς γε λαμβάνουσι, καὶ πολλοὶ ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἐπιτηδεύμενοι, καὶ οἱ ἀμαθεῖς ἀχρεῖοι· οἱ μὲν ἰσχυρογνώμονες, διὰ ἀδυναμίαν λύκνιν· χείρεσι γὰρ νικῶντες, ἐκ μὴ μετατίθενται· καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄπορα τὰ δόξαντα, ὥσπερ ψηφίσματα· οὐτε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δὲ τινες οἱ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσι, οὐ διὰ ἀκρασίαν, οἷον ὁ τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καὶ τοι οὐ διὰ ἡδονὴν ἐκείνου, ἀλλὰ καλόν. τὸ γὰρ ἀληθὲς ἐκεῖνον ἐκ τῶν Ὀδυσσέως ψευδῶν ἔπεισε δι' ἐκεῖνο τῷ Ὀδυσσεῖ ψευδόμενος· οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονὴν τι πρακτικὸς, εἴτε φαῦλος, εἴτε ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, εἴτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχρά.

Κεφάλαιον ια.

Ἐπεὶ δὲ δή τε καὶ τοιοῦτος εἶναι τις δοκεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένειν τῷ λόγῳ, ὁ τοιοῦτος ποῖος καὶ τίς ἀκρατὴς μᾶλλον ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον τι τῶν ἡδέων ἢ τῶν τοῦ λόγου· ὁ δὲ ἐγκρατὴς, ἐμμένει, καὶ οὐ διὰ ἔτερον μεταβάλλει. διὸ δὴ, εἴπερ ἀγαθὸν ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαῦλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φανερόν· ἀλλὰ διὰ τὸ πλὴν ἐνίοις καὶ ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰ, ὥσπερ ὁ σωφροσύνῃ τῇ ἀπλῇ ἀντικείμενος δοκεῖ

B

C

D

E

F

δικαίῳ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. Ἐπεὶ δὲ καθ' ἑκάστην σχεδὸν λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τῶν σπουδαίων καθ' ὁμοιότητα ἀκολουθεῖ· ἔτι, τι γὰρ ἐγκρατὴς οὗτος μᾶλλον παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖ, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν, ἐχρῆν δ' οὗ ἕνεκα φαύλας ἐπιθυμεῖ· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οὗτος μὴ ἐθέλοι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οὗτος οὐδὲ βούλοιτο, ἀλλὰ μὴ ἀγαθοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτερος μὲν ἕτερος, ἀμφότερος δὲ τὰ φορτικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, κατὰ αἱρεσιν διὰ ὁ δ' οὐ διὰ αἵρεσιν. Οὐδὲ γὰρ ἄμα φρόνιμον καὶ ἀκρατὲς εἶναι τῷ αὐτῷ· ἅμα γὰρ φρόνιμον καὶ συνετὸν τὸ εἶναι δι' ἕξιν ἐστίν. ἔτι, οὐ τοῖς εἴδεσι μόνον φρόνιμον, ἀλλὰ καὶ τῷ πράττειν· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δίκαιον οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δίκαιόν τι ἐνίοτε φέρομεν εἶναί τινα, ἀκρατῆ δὲ, διὰ τὸ πλὴν δικαίου πάντα ἐν τοῖς φορτικοῖς τὸν ἐμμένειν τρόπον ἐν τοῖς φορτικοῖς λόγοις· καὶ ἔτι μᾶλλον τὸν λόγον ἐγγύς εἶναι, διαφέρει δὲ ἔτι πλὴν ὑποκρίσει. Οὐδὲ δὴ τὸν τὸ εἰδέναι φρόνιμον, ἀλλ' ὡς ὁ κρατιστόλυκος ἐπιθυμῶν· καὶ ἐκεῖνον μὲν ἔστιν γνῶναι τινα εἰδότα, καὶ ὁ τινὰ, καὶ οὗ ἕνεκα ποιεῖ δι', οὐ· ἡ γὰρ προαίρεσις, δεικνύει· ὅδε δ' ἐπιτηδεύει, καὶ ἐκ ἕξεως· οὐ γὰρ δεδιβουλευμένος ἐστὶν ἀνθρωπὸς ἐκ μεμαγμένος εἶναι· οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως· καὶ ἕνεκα δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλεις, ἃ φορίζουσι μὲν ἐκ τῶν τοῦ νόμου, καὶ νόμους ἔχουσι σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδὲν μᾶλλον ἢ Κλεοφῶν ὁ κωμῳδοποιός·

Ἡ πόλις βούλεται, χρῆσθαι νόμοις οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρὸς, χρῆσθαι μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρῆσθαι. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ὡς τὸ ὑπερβάλλον τοῦ μὴ σωφρόνος ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ ἡμαρτῶν μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον, τῶν μὲν πλείστων ἀνιᾶσθαι. Ἐναντίως δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, διὸ οἱ μεταγλωττεῖν ἀκρατεύοντες, τῷ βουλευτικῷ· οὐ μὴν ἡμαρτῶντες δὲ καὶ οἱ δι' ἐθισμὸν ἀκρατεῖς, τῷ φορτικῷ· ἔθος γὰρ ἔθος μετακινοῦσιν φύσεως· διὰ γὰρ

A temperantiæ esse contraria tantum videtur, sic incontinentiæ continentia esse videatur. Cæterum quia multa dicuntur ex similitudine, consequitur, vt continentia temperātis quoque per similitudinem sit. nam & continens eiusmodi est, vt nihil præter rectam rationem ob corporis voluptates faciat: & similiter temperans, sed ille tamē prauas habet cupiditates: hic nō habet: atque hic est talis, vt præter rationē nō oblectetur, ille vt oblectetur quidē, B sed tamen non ducatur. Similes item incontinens & intemperans inter se sunt, qui quidem, cùm sint diuersi, vtrique corporis voluptates sequuntur: sed alter oportere existimans, alter non existimans id facit. Sed neque vt idem simul & prudens & incontinens sit, fieri vllo modo potest. qui enim prudens sit, eum simul & probum esse moribus demonstratum est. Adde quòd non in eo solum quòd cognoscit, est prudens quispiam, sed in eo quòd C est actuosus, incontinens autem actuosus non est. Callidum tamen esse incontinentem, nihil vetat. vnde etiam prudentes esse nonnulli videntur, qui sint incontinentes: propterea quòd calliditas eo modo quo superius diximus à prudentia discrepat, estque quantum ad rationem spectat, proxima: quantum ad electionem, diuersa. Neque igitur vt cognoscens, & contemplans, sed, vt dormiens, & vino oppressus, ac sponte quidem agit. quodam enim D modo cognoscit. & quid, & cuius causa facit: prauus tamen non est: quippe cum electio eius proba sit, quare semiprauus est, & non iniustus. non enim est insidiosus. Alter enim ex ipsis in iis quæ consultauit, non perstat: alter qui atra bile est affectus, ne consulitat quidem omnino. Ac similis quidem est incontinens ciuitati, quæ omnia quidem quæ fieri debent, de- E cernat, legésque bonas habeat: sed eis tamen non vtatur: quemadmodum Anaxandrides cauillatus est:

Nil iura curans consulebat ciuitas.

prauus verò vtenti quidem legibus, sed malis, similis est. Versatur autem incontinentia & continentia circa id quod multitudinis habitum excedit. nam alter amplius, alter minus perstat, quàm multitudinis facultas sit. Atque ex incontinentiis sanabilior illa est, qua qui atra bile sunt præditi, vti consueuerunt, quàm ea quæ illorum est qui consultant, sed postea tamen in iis quæ consultarunt, F non persistunt, incontinentes item ex assuetudine, quàm ex natura sanari facilius possunt: quippe cùm consuetudinē quàm naturā immutare facilius sit. nam ob id

Universidad de Deusto Biblioteca

quoque consuetudinem mutare est difficile, quia naturæ perquã similis est, quemadmodum etiam Euenus inquit:

Consuetudo quidem rerum tractatio longa est:
Quam procedentem naturam dicimus esse.

Quid igitur continentia sit & incontinentia, quid tolerantia & mollities, quámque hi habitus inter se rationem habeant, dictum iam est.

A διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι φίλε
καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ τί καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

CAPVT XII.

B At verò de voluptate & dolore contemplari eius est qui circa ciuilem facultatem philosophatur. is enim finis eius architectus est, ad quem spectantes vnumquodque tum malum, tum bonum appellamus. Præterea de his considerare necessarium etiam est: quippe cùm virtutem moralem & vitium circa voluptates, & dolores constituerimus: & fœlicitatem plerique existere cum voluptate asserant: vnde etiam beatum à verbo *χαίρειν*, quod est gaudere, *μακάριον* nominarint. C Quibusdam igitur nulla voluptas neque per se neque ex accidenti esse bonum videtur. non enim posse idem & bonum esse & voluptatem asserunt. alij nonnullas bonas, plerasque prauas esse opinantur: tertia sententia præterea est, etiam si omnes sint bonæ, optimum tamen voluptatem esse nullo modo posse. D Atque omnino quidem non esse bonum propterea dicũt, quòd omnis voluptas generatio est sensibilis in naturam: nulla enim generatio finibus est cognata, verbi causa, nulla ædificatio domus est. Temperans præterea voluptates fugit: item prudens quod dolore vacat, persequitur, non quod iucundum est: voluptates etiam prudentiæ sunt impedimento, atq; eò magis, quò quis magis oblectatur, vt in venereorũ voluptate contingit: in qua constitutus nemo E intelligere quippiam potest. Huc accedit, quòd voluptatis nulla ars est: cùm tamen bonum omne opus artis esse censeatur. Adde quòd pueri quoque & bestiæ voluptates persequuntur. Quòd autem non omnes esse probas dicant, propterea est, quia turpes etiam nonnullæ, & probrosæ, & noxiæ quoque reperiuntur, quippe cùm morbosa sint quædam ex iis quæ voluptate afficiunt. At non optimum esse voluptatem asserunt, ob id quia non finis, sed generatio est. Atque ea quidem quæ dicuntur, huiusmodi sunt.

Κεφάλαιον ιβ.

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος. οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες ἕκαστον, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δ' ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπισκέψασθαι περὶ αὐτῶν. τήν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἠθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν. καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασιν. διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ εἶναι ταὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν. Τοῖς δ' ἐνίας μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ φαῦλαι. Ἔτι δὲ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς φύσιν αἰσθητή. οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν. οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίᾳ. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τοῦ φρονεῖν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον. οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων. οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. ὅτι δ' οὐ τἄριστον ἡδονὴ, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστί.

CAPVT XIII.

At enim non effici ex his vt voluptas aut bonũ aut optimum non sit, hinc perspicuum erit: primum, quia bonum

Κεφάλαιον ιγ.

Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ τούτων μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς

A τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὸ δὲ, τινί· καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσιν. καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, αἱ μὲν, ἁπλῶς φαῦλαι, τινὶ δ' οὔ, ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε. ἔνιαι δ', οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον αἱρεταί, ἁπλῶς δ' οὔ. αἱ δ' οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν. οἷον αἱ τῶν καμνόντων. Ἔτι, ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, B κατὰ συμβεβηκὸς αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί. οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεοῦς οὔσης. σημεῖον δ' ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας· ἀλλὰ καθεστηκυίας C μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστ' οὐδ' αἱ ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναί, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, D ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος. οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων. καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὴν, ἀνεμπόδιστον. E δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν. ἐμποδίζει δὲ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· F ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν.

A dupliciter. alterum enim absolutè, alterum alicui bonum dicitur: & natura & habitus id sequentur, quare sequentur quoque idem & motiones, & generationes. quæ item esse prauæ videntur, absolutè aliæ sunt prauæ, non tamen alicui, sed eligendæ alicui sunt: aliæ ne huic quidem, nisi aliquando, & paruo tempore, & non sunt eligendæ: quædam verò ne voluptates quidem sunt, sed videntur: quæcunque cum dolore, & medicinæ causa existunt: B cuiusmodi voluptates ægrotantium sunt. Præterea cùm bonum aliud operatio sit, aliud habitus: quæ in naturalem habitum constituunt, ex accidenti suaues ac iucundæ sunt, operatio autem est in cupiditatibus submolesti habitus, ac naturæ. Nam sine dolore etiam & cupiditate voluptates existunt, vt cõtemplandi operationes, quæ minimè indigentis naturæ sunt. Argumento id est, quòd non eadem iucun- C ditate oblectantur, dum repletur natura, & dum constituta est, sed dum est constituta, iis quæ absolutè sunt iucũda, dum repletur, contrariis etiam gaudent, acidis siquidem, & amaris delectantur: quorum nihil neque natura, neque absolutè iucundum est. quare neque ipsæ voluptates. sicut enim iucunda inter sese distant, ita quoque voluptates quæ ab ipsis eueniunt. Adde quòd non est necesse, vt aliud quid D melius voluptate sit, quemadmodum nõnulli dicunt, finem ipsum generationis: generationes enim voluptates non sunt, neque cum generatione omnes existunt, sed operationes sunt & fines: neque ex iis quæ gignuntur, sed ex iis quibus vtimur, efficiuntur. finis item non omnium diuersum quid est, sed earum quæ ad naturæ perfectionem deducuntur. Vnde sensibilem generationem voluptatem esse dice- E re, non rectè se habet, sed potius dicendũ est, operationem esse eam habitus qui secundum naturam est, & potius quàm sensibilem, impedimento vacantem. Videtur autem ex eo generatio esse, quia propriè bonum est: operationem enim generationem esse existimant, cùm tamen diuersa sit. Nam quòd aiunt prauas eas esse, quia morbosa nonnulla sunt iucunda, idem de salubribus dicendum esset, quædam enim esse ipsis ad rem pecuniariam praua sunt: F vt hoc modo praua ambo essent, at in hoc non sint praua: quippe cùm contemplari quoque quantum ad sanitatem attinet, nocumentum interdum afferat. Neque prudentiæ verò neque alicui habitui impedimentum est ea quæ ab vnoquoque procedit voluptas, sed alienæ. nam quæ à contemplando & discẽdo proueniunt, magis vt cõtẽplemur, ac discamus, efficiũt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nullam verò voluptatem artis vllius esse opus, probabiliter contingit: quippe cum neque alterius operationis vllius ars sit, sed facultatis. tamen & vnguentaria ars, & opsonatoria esse voluptatis videntur. Quòd autem temperans fugiat, & prudens dolore carentem vitam persequatur, persequantur item tam pueri, quàm bestiæ, omnia eodem modo soluuntur. Nam quia dictum est quo modo bonæ absolutè, & quo modo non bonæ voluptates omnes sint tales: pueri & bestiæ persequuntur: harúmque indolentiam prudens sectatur, quæ cum cupiditate & dolore existunt, & corporis sunt: huiusmodi enim sunt hæ: harum item excessus secundum quos intemperans intemperàs est. propterea temperans has fugit: nam etiam temperantis voluptates sunt.

A Τὸ δὲ, τέχνης μὴ ἔργον μαλθακίας εἶναι τὴν ἡδονὴν ὅλως συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶ. ἀλλὰ τῆς ἀναισθησίας καὶ τοῦ καὶ μυροπωλικὴ τέχνη, καὶ ὀψοποιικὴ, δοκεῖ ἡ δοῦσα εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σωφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὰς ἀλυπους βίους, καὶ τὰ τερπνὰ καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ αὐτῷ λύσει πάντα. ἐπεὶ γὰρ ἐστὶν B ἃ φύσει πᾶσι ἀγαθὰ φαίνεται, καὶ πᾶσι ἂν τοῦτο τὸ αὐτὸ αἱ ἡδοναὶ, τοιαῦτα τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τῶν τοιούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τοιαῦτ' ἄττα μετ' ἀδοξίας καὶ λύπας, καὶ τοῖς σωματικοῖς. τοιαῦτα γὰρ αὐξάνει καὶ τοῖς τοιούτοις ὑπάρχουσι. καθ' ὃ δὲ ἐν κάλλει καὶ ἀπόλαυσις, διὰ ὁ σώφρων φεύγει τοιαῦτα· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονι.

CAPVT XIIII.

Cæterum dolor quoque esse malum & fugiendum conceditur: atque alius absolutè malum, alius, eò quòd quodam modo impedimento est. fugiendæ autem rei, quatenus est fugienda & mala, bonũ contrarium est: bonum igitur quoddam esse voluptatem necesse est. Nam quemadmodum soluebat Speusippus, nõ competit solutio, sicut maius minori & æquali, ita contrarium hic esse, non enim idem quod malum aliquod voluptatem esse quispiam D dixerit. Iam verò si nonnullæ voluptates sunt prauæ, nihil vetat aliquam esse optimam: sicut scientiam aliquam, licet prauæ quædam sint. fortasse verò etiam necessartum est, siquidem vniuscuiusque habitus operationis sine impedimento, sunt, sicè omnium operatio sit fœlicitas, siue alicuius ipsorum, si impedimento vacet, eam esse maximè expetendam. hoc autem est voluptas. Quare efficitur, vt quædam voluptas optimum sit, licet multæ E voluptates forte absolutè prauæ sint, ac propterea omnes fœlicem vitam iucundam esse existimant: voluptatémque fœlicitati consentaneę annectunt: quippe cùm nulla operatio quæ impeditur, perfecta sit, fœlicitas verò sit ex perfectis. Ideo fit, vt ex corporis & externis bonis, fortunáque ipsa insuper indigeat fœlix, ne hæc impediant. Nam quicum qui rota torquetur, & calamitatibus magis opprimitur, si bonus sit, fœlicem esse dicunt: vel inuiti, vel sponte nihil dicunt. Quia verò insuper fortuna indiget fœlix: idem esse nonnullis fortunæ prosperitas, & fœlicitas videtur: cum tamen non sit: nam ipsa quoque cùm excedit impedimento est. ac fortasse

Κεφάλαιον ιδ.

C Ἀλλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακὸν, ἱκανῶς λεγέσθω, καὶ φευκτὸν, ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακὸν· ἡ δὲ, πῇ, πῇ ἐμποδιστικὸν· τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ἢ φευκτὸν τι καὶ κακὸν, τοῦτο ἀγαθόν τι τῷ δὲ ἀγαθῷ ἀνάγκη καὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. εἰ γὰρ τοιαῦτα τὰ ἀγαθὰ ἡ ἡδονὴ, ὅσα τὸ μᾶλλον τῷ ἀληθεῖ, καὶ ἐν ἑαυτῷ· οὐ γὰρ ἂν φαίη τις ἡδονὴν κακόν τι εἶναι, εἴπερ φαύλη ἡδονὴ, ἀλλ' ἴσως οὐκ ἀγαθόν τι· ἔστω δὴ καὶ αὕτη, εἴπερ φαύλη εὐεστώ. ἴσως δὲ καὶ αἵρετὴ κτῆσις, εἴπερ ἐκείνης ἕξις· εἰ δὲ ἐν ἑαυτῷ ἐστὶ τὸ ἀρχαῖον αἱρετώτερον, εἰ δ' ἐν πᾶσιν ἐνέχεται ὅτῳ δυνατὸν εἶναι· εἴη ἡ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἡ ἀκολουθήσεις, αἱρετὴ πάντων ἂν εἴη· τῶν δὲ ἡδονῶν· ὥστε εἰς αὖ τις ἡδονὴ τῶν ἀρετῶν, τῷ πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔστιν ἀ πολλὰς· καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν δυνάμενον ἡδονὴ εἶναι βίον ἂν, καὶ ἐμπλέκεται τὴν ἡδονὴν εἰς τὸν δυνάμενον, ἀνάγκη· τελεία γὰρ ἐνέργεια τέλειος ἐμποδιζομένῳ οὐκ ἐν δυνάμει· τῷ τελείῳ· διὸ φορτικὸν ἡ δυνάμει· τῷ εἰ σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῷ τῆς τύχης, ὅσος μὴ ἐμποδίζουσι ταῦτα. εἰ δὲ τὸν ἐν βασάνοις καὶ τὸν δυστυχοῦντα μεγάλαις ἐκεῖνά φασι, δυνάμενον F φάσκοντες ἂν, ἀεὶ ἢ ἀγαθὸν, ἢ ἐνόντες, ἢ ἀκόντες, οὐδὲν λέγουσι. διὰ δὲ τὸ φορτικὸν εἶναι τὴν τύχην, δοκεῖ πολὺ τοιοῦτον ἂν εἶναι καὶ ἡ εὐτυχία τῷ δυνάμει, ὡς οὖσαν ἐπὶ καὶ ἀναπὶ ὑπερβάλλουσα, ἐμποδιστὸς ὄν. καὶ ἔτι ἐν τῷ

ἀκὴν δυστυχὴς κακῶς δίκαιον σοφὸς γὰρ τῷ A non amplius fortunæ prosperitas appellari iure potest: quippe cùm eius definitio ad fœlicitatem spectet. Quod item omnes & bestiæ & homines voluptatem sequuntur, id ipsam esse quodammodo optimum indicat.

Φήμη δ' οὐ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τε πιθοῦσα
Πολλὰ φαμίζουσιν.

Non prorsus fama illa perit, quàm multa per orbem
Turba hominum celebrat.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσει, οὔθ' ἕξει ἡ αἵρεσις, οὐδ' ἔστι, οὔτε δικαία, οὐδ' ἡ ἡδονὴ B δικαίοις τῷ αὐτῷ πάντων· ἡδονὴ ἀφ' τοῦ πάντες ὅσοι ἢ καὶ δίκαιοι τυγχ, ἀχ. ἴδῃ εἶναι, οὐδ' ἡ ἀπ' φύσει, ἀφ' τῷ αὐτῷ. πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰκάσαι γε τῷ τῶν ἐνέργειαι ἀλληγορίαι καὶ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλεῖστόν τι παραδόξῳ εἰς ἀνθρ, καὶ πάντες μετέχει αὐτῆς. διὰ τὸ μόνον ἀνθ' γνωρίμοις εἶναι, πάντες μόνον εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐ ἔσται ἕξις ἡδεῖα τὸν καὶ δυνάμεσι· πάντα γὰρ ἔσται ἀγαθὸν, ἡ λύπη, εἴπερ κακὸν· οὐ γὰρ ἀγαθὸν, οὐδὲ κακὸν, ἡ λύπη, εἴπερ κακὸν· ἡδονὴ· ὥστε διὰ τι καὶ φεύγοι, οὐδὲ δὲ κάλλιστον C βίος ὁ τῶν σπουδαίων, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν. Πεῖρᾶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπιτακτέον τοῖς λέγουσι, ὅτι ἔστιν ἡδονὴ αἱρετὴ σφόδρα, ἢ οὐ κακὴ, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ κακὰ ἃ ἀκόλαστος· διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λύπαι, μαχθεῖσαι ἐκεῖνα· ἐκεῖνα γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἃ οὖτοι ἀγαθὰ αἱ αἱρετῶν, ὅτι D ἢ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθὸν εἶναι, ἢ μέχρι τινὸς ἀγαθὰ; τῷ μὴ γὰρ ἕξιν καὶ κινήσεσι ἔσται μὴ ἔχειν, τῷ βελτίστοις· ὑπάρχειν, οὐδὲ τῷ ἡδονῶν· ὅσοι δ' ἔχει, καὶ τῷ ἡδονὴ εἶναι. τῷ δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν εἶναι ὑπάρχειν καὶ ὁ φόβος, τῷ δυνάμει τῷ ὑπάρχειν· ἀλλ' οὐ τοῖς αἰσχροῖς· πάντες γὰρ χρήζουσι τινος, καὶ ἔνεστι, καὶ ἀφεστῶσι, ἀλλ' οὐχ ἡ E ἀπ' ἐκείνου ἢ ἐστὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ ἡ ὑπάρχειν φόβος, ἀλλ' ἔλεος· εἰ γὰρ ἔστι τὰ ὑπάρχειν λύπη ἐκείνῳ, ἀλλ' ἀ τῷ δυνάμει τῷ ὑπάρχειν.

Κεφάλαιον ιε.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον διὰ πάντες ἡδοῦ, ἀφ' καὶ τὸ αἵρεσι τῷ φύσει· τῶν γὰρ συμβαίνει, ἀφ' τῷ πόρῳ· ὅτου γὰρ ἕλκον φαῦλ τὸ διὰ τὸ φαίνεσθαι ἀλλοῖ, κατὰ λόγον τοῦ δοκεῖν εἶναι τὴν αἰτίαν, ὡς ὄντος ἀληθοῦς· ἐκεῖνο δὲ τὸ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἀ τῷ δικαίῳ τῷ ὑπάρχειν.

CAPVT XV.

Quoniam autem nõ tantum opus est, vt verum dicamus, sed etiam oportet, vt falsi causam explicemus: hoc enim ad fidem faciendam conducit: nam cùm rationi cõsentanea visa fuerit causa, cur verum appareat esse, quod verum non est

Universidad de Deusto Biblioteca

facit, vt verò magis fidem adhibeamus: idcirco dicendum est, qui fiat, vt corporis voluptates expetibiliores esse videantur. Primum igitur, quia expellit dolorē: atque ob doloris excessum excedētem voluptatem, quasi medela quędam sit, atque omnino corporis voluptatem persequuntur. medelæ autem vehementes sunt: vnde eas etiam persequuntur, quia circa contrarium videntur. atque ob duo hæc bonum non esse voluptas videtur, sicut dictum est: quoniam aliæ prauæ naturæ actiones sunt, siue ab ortu, vt bestiarum, siue ex consuetudine, vt prauorum hominum: aliæ sunt medelę, quia sunt indigentis: meliúsq; est habere quàm fieri: alię accidunt, dum perficiuntur. ex accidenti igitur probæ sunt. Adde quòd quia vehemētes sunt, illi eas persequuntur, qui lætari aliis nequeunt, ipsi siquidem sitis quasdam sibi præparant. quando igitur innoxię sunt, increpatione vacat: quando noxiæ, prauum est. neque enim habent alia quibus lętentur, & neutrum habere plerisque molestum est ob naturam. Semper enim laborat animal: quemadmodum etiam naturales disputationes testantur, quæ videre & audire esse molestum asserunt. sed consueti iam sumus, vt inquiunt. similiter etiam in iuuentute ob auctionem perinde ac temulenti afficiuntur: & iuuentus iucundum quid est. Atra bile verò affecti natura semper medela indigēt. corpus enim eorum ex temperatura semper mordetur: sempérque appetitu vehementi incitātur. voluptas autem & contraria & quæuis, modo sit vehemens, dolorem expellit. ac propterea intemperantes ac praui euadunt. Quæ autem sine dolore sunt voluptates, excessum non habent. atque hæ natura, non ex accidenti iucūdarum rerum sunt. Ex accidenti autē iucūda appello quę medicinā afferūt: nā quia accidit, vt medicinā cōsequamur, dū id quod sanū subsistat, agit aliquid: propterea esse iucūdū videtur: natura verò iucunda, quæ talis naturæ actionem efficiunt. Nulla autem res propterea est, quæ eadem semper suauis sit, quia simplex natura nostra minimè est, sed insitum, diuersum quid etiam habet, quo est corruptibilis: vt si alterum quid agat, id alteri naturæ sit præter naturam: cùm verò adæquantur, neque molestum, neque iucūdum id quod agitur esse videatur. Nam si alicuius natura simplex sit, ei semper eadem actio erit iucundissima. atque idcirco Deus semper vna ac simplici gaudet voluptate, neque enim motionis tantum,

οὐκ ὂν ἀληθὲς, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἱρετώτεραι. πρῶτον μὲν οὖν δὴ, ὅτι ἐκκρούει τὴν λύπην· καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν, καὶ ὅλως τὴν σωματικήν. σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρεῖαι· διὸ καὶ διώκονται, διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ, διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι αἱ μὲν φαύλης φύσεώς εἰσι πράξεις, ἢ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου, ἢ δι᾽ ἔθος, οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ᾽ ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ συμβαίνουσι τελεουμένων· κατὰ συμβεβηκὸς οὖν σπουδαῖαι. ἔτι, διώκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι, ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὑτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσιν. ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον· ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον. οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα, ἐφ᾽ οἷς χαίρουσι, τό τε μηδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν, διὰ τὴν φύσιν. ἀεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὁρᾶν, τὸ ἀκούειν φάσκοντες εἶναι λυπηρόν· ἀλλ᾽ ἤδη συνήθεις ἐσμὲν, ὥς φασιν. ὁμοίως δ᾽ ἐν μὲν τῇ νεότητι διὰ τὴν αὔξησιν, ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης· οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν, ἀεὶ δέονται ἰατρείας· καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἀεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσίν· ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥ τ᾽ ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δ᾽ ἄνευ λυπῶν, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. αὗται δὲ, αἱ τῶν φύσει ἡδέων, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἡδέα, τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι, τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πράττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ᾽ ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶσδε φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ᾽ οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ, διὰ τὸ μὴ ἁπλῆν ἡμῶν εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλ᾽ ἐνεῖναί τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτοί· ὥστε ἄν τι θάτερον πράττῃ, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν· ὅταν δ᾽ ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ᾽ ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια,

ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας, καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστὶν, ἢ ἐν κινήσει. μεταβολὴ δὲ πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος εὐμετάβολος ὁ πονηρὸς, καὶ ἡ φύσις ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ᾽ ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἐστὶ, τὰ δὲ κακά· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

sed immobilitatis etiam operatio est: magisque in quiete quàm in motu voluptas consistit. At verò mutatio omnium rerum suauissima est, vt poeta inquit, ob prauitatem quandam, sicut enim homo prauus mutabilis est: ita etiam natura, quæ mutatione indiget: non enim est simplex, neque proba. Ac de continentia quidem & incontinentia, & de voluptate & dolore: quidque vnumquodque horum, & quomodo alia ex ipsis sunt bona, alia mala, dictum iam est. posthac verò de amicitia dicemus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἕποιτ᾽ ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ᾽ ἀρετῆς· ἔτι δ᾽ ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων, οὐδεὶς ἕλοιτ᾽ ἂν ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις, δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας, ἣ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ ἐπισφαλεστέρα. ἐν πενίᾳ δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυστυχίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητον, καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς πράξεως δι᾽ ἀσθένειαν βοηθείας· τοῖς τ᾽ ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰς καλὰς πράξεις,

—Σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω.

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. φύσει τ᾽ ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνισι, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα, καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. ἴδοι δ᾽ ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἡ γὰρ ὁμόνοια, ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ ἔοικεν εἶναι. ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται· καὶ τὴν στάσιν ἔχθραν οὖσαν, μάλιστα ἐξε-

ARISTOTELIS moralium Nicomachiorum

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

POST hæc sequitur, vt de amicitia disseramus: quippe quæ aut virtus quædam, aut cum virtute est. Resque est ad vitam maximè necessaria. absque amicis enim viuere, licet cætera bona omnia suppeterent, eligeret nemo. nam & diuites, & principatus, potestatésque habentes maximè indigere amicis videntur. Quid enim prodest eiusmodi prosperitas, si beneficium tollatur, quod erga amicos & præcipuè fit, & maximè laudatur? aut quomodo sine amicis custodiri, conseruaríque posset? quanto enim amplior, tanto etiam periculosior est. In paupertate etiam & reliquis infortuniis amicos esse vnicum refugium putant. Iuuenibus item conducit ad id vt non peccent: & senioribus ad obsequium & ad defectum actionum, ad quas ob imbecillitatem auxilio indigent: & iis qui in statu sunt constituti, ad honestas res capessendas. Si bini simul ire parent. nam & ad intelligendum & agendum magis idonei sunt. Inesse etiam natura ei videtur quod genuit, erga id quod genitum est: ei item quod genitum est, erga id quod genuit: atque id non tam in hominibus, quàm in auibus, & plerisque aliis animalibus contingit: & iis item quæ eiusdem nationis sunt, & hominibus præcipuè: vnde humanos, id est hominum amatores laudamus. Quàm familiaris etiam atque amica res sit homini vnusquisque homo, in erroribus quoque conspicere licet. Videtur etiam ciuitates continere amicitia. & legislatores magis ipsi quàm iustitiæ student: concordia enim esse simile quid amicitiæ videtur, quam illi maximè affectant: seditionem verò,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ inimicitia est, maximè expellunt. nam si sint amici, iustitia opus non est: sin autem sint iusti, amicitia indigent. Adde quòd id quod maximè ius est, esse amicabile videtur: neque solùm necessarium est, verum etiam honestum. amicorum enim amatores laudamus. multorúmque amicitia vna quædam esse ex honestis rebus videtur. præterea nonnulli eosdem & bonos vitos & amicos esse opinantur.

A λαύνουσι. καὶ φίλοις μὲν ὄντοις, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δικαίοις δ' ὄντες, προσδεῖσθαι φιλίας· καὶ τὸν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δ' ἀναγκαῖον ὄντα, ἀλλὰ καὶ καλὸν ὄντα· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· καὶ φιλοφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν εἶναι τι τῶν. ἔτι καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀνδρας οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

B

CAPVT II.

Controuersia autem de ipsa non parua est. nam alij similitudinem quandam eam esse statuunt, & similes amicos. vnde similem inquiunt ad similem ire, & graculum ad graculum, & cætera huiusmodi, alij econtrariò singulos omnes tales esse inter se dicunt: ac de ipsis altius, & naturalius inuestigant. Euripides quidem inquiens,

Humentem amare pluuiam cum terra est arida:
Calúmque sacrum cum granatum est imbribus,
Tellurem arentis cadere in sinum appetere.

Et Heraclitus aduersarium esse cõferens: & ex differentibus pulchertimam conspirationem fieri: & omnia ex lite oriri. contraria verò his afferunt cùm alij, tum Empedocles: simile enim simile appetere ait. Sed naturales dubitationes missas faciamus: quippe quæ præsenti considerationi minimè sint accommodatæ. quæ autem humanæ sunt, & ad mores affectúsque pertinent, inspiciamus: vtrum videlicet inter omnes homines amicitia contingat, an fieri non possit, vt praui amici sint: vtrum item vna species amicitiæ an plures reperiantur. Qui enim vnam esse speciem, ex eo opinantur, quòd magis & minus admittit: non idoneo argumento nituntur: nam ea etiam, quæ diuersa sunt specie, magis & minus admittere consueuerunt, de quibus antea iam dictum est. Fortassè verò de his constabit si amabile ipsum cognitum fuerit. quippe cùm non quodlibet amari videatur. sed quod amabile est: id autem aut bonum, aut iucundum, aut vtile sit. Vtile autem id esse videri potest, per quod bonum aliquod aut voluptas efficitur: ita vt bonum & iucundum amabilia sint, vt fines. Verum igitur bonũ amãt, an quod ipsis bonum est? discrepant enim interdum: hæc similiter quoque circa ipsum iucundum. Videtur autem quod ipsi bonũ est, amare vnusquisque: & esse quidem quod absolutè bonum est, amabile: ceterùm, quod cuique est, ut amat vnusquisque, non

B

Κεφάλαιον β.

Διαμφισβητοῦσι δὲ περὶ αὐτῆς οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους εἶναι τοὺς ὁμοίους φασὶ τὸν ὁμοῖον, καὶ κολοιὸν πρὸς κολοιὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. οἱ δ' ἐξ ἐναντίας λεγόμενοι πάντας τοὺς τοιούτους ἀφίλους φασὶν εἶναι· καὶ περὶ ἀνθρώπου τούτου ἀκριβέστερον ζητοῦσι καὶ φυσικώτερον. Εὐριπίδης μὲν φάσκων, Ἐμὲ μὲν ἐρᾶν ὑετοῦ γαῖα ξηρὰ τεταμένα· ἱερὰν δὲ κυανὸν εὐκτὸν πληρούμενον ἐρᾶν ὑετοῦ, πεσεῖν εἰς γαῖαν. καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξοον συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι, καὶ ἐξ ἐναντίας τὴν τούτων, ὅμοιον τε καὶ ὁμόπτερον τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἐφίεσθαι· τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῶν παραφέσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης σκέψεώς ἐστι· οἷς δ' ἔξεστι διαπορῆσαι, καὶ πάλαι εἰς τὸν λόγον καὶ τὰ πάθη, τοῦτ' ἐπισκεψώμεθα, πότερον ἐν πᾶσι γίνεται φιλία, ἢ οὐκ οἶόν τε μοχθηροὺς ὄντας φίλους εἶναι· καὶ πόσαι τῶν φιλιῶν τῶν φιλίας ἔχει, ἢ πλείω· εἰ μὲν γὰρ ἓν μόνον, ἴσως ἂν δοκοῖ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον εὐχέρειαν παρεκτικὸν σημεῖον δέχεσθαι· τὸ γὰρ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα φασὶν αὐτῆς ἐμφαίνειν. Τάχα δὲ καὶ ἐξῆν φανερὸν ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τῶν φιλιῶν· δικαίῳ γὰρ τῷ τοῦ φίλου εἶναι, καὶ φιλίᾳ· τούτου δὲ τὸ μὲν ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἡδὺ, τὸ δὲ χρήσιμον. δόξειε δ' ἂν χρήσιμον εἶναι τὸ μὲν ἀγαθὸν τὸ δ' ἡδὺ· ὥστε καὶ τὸ μὲν ἀγαθὸν τε καὶ τὸ ἡδὺ, ὡς τέλος, πολλοὶ φασὶν εἶναι φίλον· διαφέρει δὲ οὐδὲν τοῦτο ἀγαθὸν φιλοῦσι, ἢ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν· διαφέρει δὲ οὐδὲν τοῦτο ἀλλήλοις ὁμοίως ἢ καὶ οὐκ τὸ ἡδὺ αὐτῷ· δικαίῳ δὲ καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἔκφυγον καὶ ἔστι, ἀπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλεῖν· ἔκφυγον δὲ, τὸ ἐφίεσθαι φιλεῖν δὲ

C

D

E

F

CAPVT III.

Ea verò inter se species differunt: ergo dilectiones quoque & amicitiæ. enim æquales numero amabilibus amicitiæ species sunt: quippe cùm in vnoquoque sit redamatio non latens: qui autem mutuo se amant, volunt sibi mutuo bona eatenus, quatenus amant. Qui quidem ob vtilitatem amant, se mutuò non per se amant: sed quatenus bonum aliquod à se mutuo percipiunt. Simili modo qui ob voluptatem amici sunt: non enim vrbanos amant, quia qualitate quadam sunt affecti, sed quia iucundi ipsi sunt. ita & qui ob vtilitatem, & qui ob voluptatem amant: illi ob suum bonum, hi ob suam voluptatem diligunt, non quatenus est ille qui amatur, sed quatenus est vtilis, vel iucundus. Ex accidenti igitur amicitiæ hæ sunt. non enim quatenus est ille qui amatur, quicunque is sit, eatenus amatur: sed quatenus bonum aliquid alter, alter voluptatem affert. Huiusmodi autem amicitiæ dissolui facilè possunt, cùm similes ipsi non permaneant. nam si non amplius iucundi, aut vtiles fuerint, amare desistunt: at vtile non permanet, sed aliàs aliud euadit: quo fit, vt dissolutio eo, ob quod amici erãt, amicitia quoque ipsa dissoluatur, quippe quæ propter illud erat. Maximè verò inter senes huiusmodi amicitia videtur existere: non enim qui hoc ætate sunt, iucundum persequuntur:

ἔκφυγον, οὐ τὸ ἐν αὐτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φυόμενον· ἀπόλλυται δ' ἐν τῷ ἔκφυγον τὸ πρόσκαιρον φιλοῦν· τοιοῦτοι δ' οἱ τοιοῦτοι διὰ τὸ φιλεῖσθαι, ἐν μὲν τῷ ἡδὺ ἀλλήλοις φιλεῖν, οὐ λέγεται φιλεῖν κατὰ τὴν ἀρετὴν· οὐ γὰρ εἶναι φιλοῦσι, οὐδὲ βουλόμενοι ἕκαστοι ἀγαθοὶ γελοῖον· τὸ γὰρ ἴσον τοῦ εἶναι βουλόμενον πάλαι· ἀλλ' εἴωθε, συλλαμβάνει βουλόμενον αὐτῷ, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ· τοῦ δὲ φίλου φασὶ δεῖν βουλεῖσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα τοῦ δὲ βουλομένοις οὕτω τἀγαθὰ, οὗτοι λέγεται, εἰ μὴ τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἐκείνου γίγνεται· δίκαιον γὰρ ἐν αἰτιοποιοῦσι φιλίαν εἶναι, ἃ τοιοῦτον τὸ μὴ λανθάνουσι· πολλοὶ γὰρ εἶναι δοκοῦσι εἰς εὔνοιαν ἐκφέρεσθαι, ὑποκαταβαίνοντες δ' ὀλιγοκαίρους εἶναι ἃ χρήσιμοι· οὗτοι δ' αὐτοὶ, κἂν ἐκείνοις τι πράττωσι τοῖς τοιούτοις οὐδὲν αὐτοὺς φαίνεται διὰ τὸ φιλεῖσθαι δ' τοῖς αὐτοῖς τοιοῦτοι· καὶ φιλοῦσι δ' οὐ τοὺς εὖ τι τοῦτο, λανθάνοντες οὐ ἐγκωμιάζουσι· οὐδὲ τοὺς ἀρετὴν φιλοῦσι, καὶ βουλόμενοι πάλαι μὴ λανθάνοντες δ' ἐν τῷ τοῦ ἐναντίου.

Κεφάλαιον γ.

Διαφέρει δὲ ταῦτα φιλίαι εἴδει· καὶ αἱ φιλίαι τοσαῦται, καὶ αἱ φιλίαι· τοσαῦτα γὰρ εἶδη τῆς φιλίας, ἐπόμενα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γὰρ ἔχει ἀντιπάλους τὸν λανθανόντων δ' φιλοῦντες φιλίαι, βούλεται πάλαι φιλίαι· ταῦτ' ἂν φιλοῦσι, εἰ μὴ οὐδὲν διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, οὐ καθ' αὑτὸ φιλοῦσι, ἀλλ' ἐν γίγνεται τι ἀπ' αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν. ὁμοίως δ' καὶ οἱ δι' ἡδονὴν· οὐ γὰρ τὸ πανοῖ τινας ἐν ἀγαπῶσι τὸν ἀστεῖοι εἶναι, ἀλλ' ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. εἴτε δὲ διὰ τὸ χρήσιμον φιλοῦσι, διὰ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἴργεται· ἢ, εἰ δι' ἡδονὴν, διὰ τὴν αὐτῶν ἡδονὴν καὶ οὐχ, ἢ ὁ φιλούμενος ἐστὶ, ἀλλ' ἐν χρήσιμος, ἢ ἡδύς. ἔτι συμβαίνει τὸ δὲ οἱ φιλεῖν αὐτοὺς οὐ γὰρ ἔστι, ὅτι τοιοῦτοι ἐστὶ φιλούμενοι, τοιούτῳ φιλοῦσι, ἀλλ' ἐν παρέλθοιεν· εἰ μὲν ἀγαθόν τι· εἰ δ', ἡδύς. διαλύονται δὲ αἱ τοιαῦται εἰκότως, μὴ διαμένοντες ἐν ὁμοίοις· εἰ γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι εἶναι, παύονται φιλοῦντες. τὸ δ' χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ' ἄλλο γίγνεται ἄλλο. ἀπολυόντος οὖν ἐστιν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, εἰς οὗπερ τὸν φιλίας ἕνεκα ἐγένετο· ἐν τοῖς γηρᾶσι μάλιστα ἐν τοῖς ἀστεῖοι τὰ τοιαῦτα φιλεῖν δικαίως γίνεται· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τοιοῦτοι διώκουσι, ἀλλὰ

A

B

C

D

E

F

non quod ipsi est bonum, sed quod apparet: sed id nihil refert. inam amabile apparens erit. Cum tria verò sint, propter quæ amant homines, de inanimatorum amore amicitia minimè dicitur: quippe cùm neque redamatio, neque voluntas boni illorum vlla fit. ridiculum enim esset fortassè, si vino quispiam bona velleet nam si modo aliquid est, saluum esse illud vult aliquis, vt ipse habeat. Amico autem inquiunt bona velle oportere illius causa: eósque qui ita bona volunt, si non idem ab illo existat, beneuolos dicunt. beneuolentiam enim in mutua affectione amicitiam esse. An addendum est non latentem? nam multi beneuoli sunt iis etiam quos non viderunt: quos felices putant modestos esse; vel vtiles. quo etiam modo illorum quispiam erga hos affici posset ac beneuoli quidem esse inter se hi videntur. amicos autem eos qui quo modo inter se affecti sint, ignorant, appellare quia possent? Oportet igitur, vt beneuoli mutuo inter se sint, velintque bona ob vnũ aliquid ex iis, quę dicta sunt.

A

B

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed vtile: quicunque item ex iuuenibus in statúque constitutis hominibus vtilitatem sectantur. Tales autem neque viuere simul consueuerunt: quandoque etiam neque sunt iucundi: neque tali consuetudine indigẽt, nisi vtiles sint, eatenus enim sunt iucundi, quatenus bonum aliquod sperant. inter has hospitalem etiam reponunt. At iuuenum amicitia esse ob voluptatem videtur: quippe cùm ex affectu vitam traducãt: & maximè quod sibi iucũdũ est, quódq. est præsens sectẽtur. mutari autem ætate iucũda, ipsa etiam diuersa euadunt: vnde citò amici & fiunt, & esse desinunt. quia amicitia vnà cum iucunditate mutatur. talis verò voluptatis velox mutatio est. Iuuenes etiam amatorij sunt: quippe cùm ex perturbationis affectu & voluptate multa illa amatoriæ affectionis vis oriatur. ideo fit vt & ament, & citò desistant, sæpe eodem die sententiam mutantes: simúlque toto die versari, & conuiuere velint. ita enim id quod ex amicitia requirunt, ipsis euenit.

CAPVT IIII.

BOnorum verò & eorum qui in virtute sunt similes, amicitia perfecta demum est. hi enim mutuò sibi bona similiter volunt, quatenus sunt, boni: boni autem sunt per se. at qui amicis bona volunt ipsorum causa, maximè amici sunt: quippe cùm per se, ita sese habeant, & non ex accidenti. vnde horum amicitia præcipuè permanet, quoad boni fuerint: virtus verò stabilis res est. Estque vterque & absolute bonus & amico, nam boni & absolutè, & sibi mutuo boni sunt. vtiles item, & iucundi similiter. boni enim sunt & absolutè, & sibi mutuo iucundi. singulis siquidem propriæ actiones, & tales voluptatem afferunt: bonorum autem actiones tales, vel similes sunt. Vnde fit vt talis amicitia stabilis merito sit. in ipsa enim omnia quæ amicis esse debent, conlunguntur. nam cùm omnis amicitia ob bonum fit, aut ob voluptatem, vel absolutè, vel amanti, & per similitudinem quandam: huic omnia antedicta per se insunt. huic enim similes etiam reliquæ sunt & absolutè bonum, absolutéq. iucundum inest. hæc autem maximè amabilia sunt: & amare etiam & quæ maximè est amicitia atque optima in his est. Rar autem est, vt raræ tales amicitiæ fiant: quippe eã pauci huiusmodi reperiãt. ad de quód tempore & consuetudine indigẽt. nam, vt est in proverbio, fieri nequit, vt mutuò homines sese cognoscant prius quàm salem qui dicitur, consumpserint:

A τὸ ὠφέλιμον· καὶ ἡδὺ δὲ ἀκμῇ καὶ τέλει ἔστι τὸ συμβεβηκὸς διὰ ταῦτα. οὐ ταῦτα δὲ οἱ νεανίαι, οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· οὐδὲ γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἡμῖν εἰσὶν ἡδεῖς· οὐδὲ δὴ προσδεῖται τῆς τοιαύτης συνουσίας, ἐὰν μὴ ὠφελῶσι· οἷς δὲ τὸ ἡδὺ παρέχεται, εἰσὶν ἡδεῖς, ἐφ' ὅσον ἐπιδέχεται ἀγαθοί. εἰς ταύτας δὲ καὶ τὸν ξενῶνα κατατάττουσι. ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι' ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· διὰ τὸ τοὺς νέους ζῆν κατὰ πάθος, καὶ μάλιστα τὰ τοιαῦτα διώκειν τὰ καθ' αὑτοὺς καὶ τὸ παρὸν· τὴν ἡλικίαν δὲ μεταβάλλουσι, καὶ τὰ ἐφίεσθαι ταχὺ ἄλλα· ἅμα δὲ τῇ ἡλικίᾳ γίγνεται φίλα καὶ παύεται. ἔρωτικοὶ γὰρ οἱ νέοι φιλίας ἐστὶ πολλῆς· καὶ γὰρ ἐν πάθει ἡ τῶν νέων ἐρωτικὴ ἡ πολλὴ γίγνεται καὶ ἐπὶ πολὺ τῶν ἐρωτικῶν· διὸ καὶ ἐξαίφνης ἐρῶσι καὶ παύονται, πολλάκις τῆς ἡμέρας μεταβαλόντες· συνδιαγαγεῖν δὲ καὶ βούλονται διὰ τοῦτο γίγνεται γὰρ αὐτοῖς τὸ φιλεῖν οὕτω.

Κεφάλαιον δ.

ΤΕλεία δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων οὖσα· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὁμοίως βούλονται, ἢ ἀγαθοὶ ἢ καθ' αὑτούς· ἢ βουλόμενοι τἀγαθὰ τοῖς φίλοις ἕνεκα μάλιστα φίλοι εἰσί· οὗτοι γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός· διὸ μένει ἡ τούτων φιλία, ὅσον οἱ ἀγαθοὶ μένουσι. καὶ ἔστι ἐκάστῳ ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· εἰ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι· ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γὰρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις· ἕκαστον γὰρ κατ' αὐτὸ οἷόν τε ἡ τοιαῦτα ἔργα, τοιαῦτα καὶ τοιαῦτα· τῷ δ' ἀγαθῷ ἡ τοιαῦτα ὑπάρχει τὸ εἶναι φίλῳ· τοιαῦτα γὰρ ὅμοια καὶ τὰ λεγόμενα, ἢ τὰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχοντα τοῖς εἶναι φίλοις· ἐκ τούτων γὰρ ὁρμᾶται τὸ εἶναι φίλοις ἐν τῷ ἀγαθῷ· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐνεστὶν ἀεὶ, ἢ πολὺ μάλιστα· ἀξιοῦται γὰρ τὸ φιλεῖν καὶ ἀρετὴ μάλιστα· ἀγαθὸς δὲ τοῖς τοιούτοις ἡδύς· ἱκανὸς γὰρ ὁ τοιοῦτος. ἔτι δὲ, συνεδεύσεις χρόνου καὶ συνουσίας· τὰ τοιαῦτα παρεμπίπτει γὰρ οὐκ ἔστι εὐθὺς ἀλλήλοις φίλοις εἶναι τοὺς ἀγνοοῦντας ἀλλ' ἐὰν ἀλλήλοις δοκιμάσωσι καὶ ἐμπιστεύσωσι τὴν φιλίαν· ταχὺ γὰρ βουλεύονται φίλοι εἶναι καὶ φιλοῦσι τοιούτοις.

B ἢ δὲ ἀκμὴ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ ζῆν, καὶ μάλιστα τὰ ἀνωφελῆ καὶ τὸ παρὸν τὴν ἡλικίαν ἢ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἐφίεσθαι ταχὺ ἄλλα· ἅμα τῇ ἡλικίᾳ γίγνεται φίλα καὶ παύεται. ἔρωτικοὶ γὰρ οἱ νέοι φιλίας πολλῆς· καὶ γὰρ ἐν πάθει ἡ τῶν νέων ἐρωτικὴ ἡ πολλὴ γίγνεται καὶ ἐπὶ πολὺ τῶν ἐρωτικῶν· διὸ καὶ ἐξαίφνης ἐρῶσι καὶ παύονται, πολλάκις τῆς ἡμέρας μεταβαλόντες· συνδιαγαγεῖν δὲ καὶ βούλονται γίγνεται γὰρ αὐτοῖς τὸ φιλεῖν οὕτω.

C

Κεφάλαιον ε.

ΑΓαθὴ μὲν οὖν καὶ κατ' ἀρετὴν τῶν χρόνων, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εἰρημένων, καὶ ἡ τοιαύτη ἐκφέρει τὴν ἐκφερομένην τῶν φίλων ὑπάρχειν. Η' δὲ διὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίως τούτοις ἔχει καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ τοῦτο ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοὶ μάλιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις οἱ φαῦλοι διαμένουσι, ὅσον τὸ ἴσον γίγνεται τοῖς ἀλλήλοις, τῷ ἡδεῖς καὶ μὴ μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὰ αὐτὰ, τῷ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ· οὐ γὰρ δεῖ τοῖς αὐτοῖς ἥδεσθαι τοῦτο, ἀλλ' ἢ αὐτῷ ἑτέρῳ ἑκάτερον, ὁ δὲ θεατὴς ἀνὴρ τὸ θεατοῦ λεγομένου δὲ τῶν ὅρκων, δοκεῖ καὶ ἡ φιλία λάγνα· τοῦ αὐτοῦ γὰρ ἐστι τὸ ἥδεσθαι δὲ, οὐ γίγνεται ἡ θεραπεία. πολλοὶ δὲ καὶ διαφθείρουσι τὰ ἐν τοῖς συμβολαίοις τὸ ἐν τῷ γίγνεσθαι, ὁμοιοῦντες ἑαυτοὺς· οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀπεκφεύγοντες, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσὶν ἔτι φίλοι, καὶ διαμένουσι· εἰ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον εἶεν φίλοι, ἅμα τῷ συμφέρον διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλοις ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τῷ λεγομένῳ. δὲ ἡδονὴν μὴ εἶναι, καὶ ὅτι τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλοις ἐνδέχεται φίλοις εἶναλλοις· ἢ, καὶ ἐπιεικεῖ φαύλοις, καὶ μηδετέρῳ ὁποιωοῦν· δι' αὐτοὺς δὲ ὅλως ἐν μόνοις τοῖς ἀγαθοῖς· οὐ γὰρ κακοῖ τὸ χρήσιμον ἐκείνοις, εἰ μὴ τι ὠφέλειαν γίγνεται. καὶ μόνοι δὲ οἱ τοῖς ἀγαθοῖς φίλοι ἀδιάβλητοι εἶεν. οὐ γὰρ ῥᾴδιον αὐτοῖς πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν δεδιωμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τοῖς, καὶ τὸ μαλιστ' ἂν ἀπιστοῦτο, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐν τῇ τῶν ἀληθινῶν φιλίᾳ ἀξιοῦται. ἐὰν δὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν κωλύει γίγνεσθαι τὰ τοιαῦτα ἐκεῖ καὶ αἱ αὐξήσεις λόγοι ἀλλοις καὶ ὅσοι διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δικαιοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι τῶν πόλεων χρόνῳ δοκεῖν ἕνεκα τῶν συμφερόντων· καὶ ὅσοι δὲ ἀδικίαι ἀλλήλοις γίγνονται, ὥσπερ οἱ πόλεις

οὐδ' ὅσοι δίκαιοι δὲ πολίτικοι, οὐδ' ἢ φίλοι, ἀφ' ἑκάστου· ἐκ τοῦ φίλοι· καὶ πολλοὶ· οἱ δὲ τοιοῦτοι τὰ φίλα ἀκόλουθα ποιοῦσι, βούλονται καὶ φίλοι εἶναι· ἐὰν εἶναι δὲ, εἰ μὴ ἀγαθοὶ, ἢ τοῦ ἔνεκα. βέλτιστοι δὲ οἱ τοιοῦτοι γίγνονται φίλοι, φίλοι δὲ οὔ.

A neque prios sese admittant, sintque inter se amici, quàm alter alteri amabilis & videatur esse, & credatur. Qui autem citò sese gerunt amicè inter se, volunt illi quidem esse amicis: sed non sunt tamen, nisi quoque & amabiles sint, & se esse non ignorent. ac voluntas quidem amicitiæ velox est, amicitia minimè.

CAPVT V.

B HAec igitur & tempore & reliquis perfecta est. ex omn bũsque his existit similisque vtrique ab vtroque est. id quod inesse amicis necesse est. At verò quæ ob iucundum existit amicitia, huius similitudinem habet: nam boni iucundi inter sese sunt: simili modo quoque qui ob vtilitatem amant: quippe cùm boni quoque tales erga se mutuo sint. Maximè autem inter hos etiam amicitiæ sunt perdurant, cùm æqualitas ab vtrisque mutuo exhibetur. Vt voluptas, neque tantummodo ita, verùm etiam ab eodem, vt vrbanis: sed non vt amatori & amato. hi enim non iisdem oblectantur: sed alter amore illius alter obsequiis amatoris gaudẽt. quo fit, vt desinente ætatis flore, quandoque etiam amicitia ipsa desinat: quippe cùm alteri facies non amplius iucunda fit, alteri obsequium non præstetur. Multi autem permanent, si pares moribus cùm sint, ex consuetudine mores dilexerunt. at qui non iucunditatem in amatoriis rebus, sed vtilitatem compensant, ij minus & amant, & perseuerant. Qui verò ob vtilitatem sunt amici, vnà cum vtilitate dissoluũtur: nam non sui mutuò erant amici, sed vtilitatis. Atque ob voluptatem quidem & vtilitatem & praui inter se, & boni erga pravos, & neuter erga qualemcumque esse amicus potest: at per seipsos nõ nisi bonos esse manifestũ est. praui enim, nisi vtilitas aliqua intercedat, mutua eõsuetudine nõ oblectantur. solúq. est bonorum amicitia, in qua nullos calumniæ locus pateat. non enim facilè cuiquam de eo credũt, qui lõgo tempore ab ipsis fuerit probatus, & credere in his, est, & nulla iniuria se mutuò afficere: & quicquid demũ in vera amicitia esse censetur. In aliis verò societatibus nihil vetat, quo minus talia existãt. nã cùm homines eos quoq. amicos vocent, qui ob vtilitatẽ sunt amici, vt ciuitates: confœderationes enim inter ciuitates fieri vtilitatis causa videntur: & eos qui ob voluptatẽ se mutuò diligunt, vt pueros: esse tales homines dicere amicos ne, quoq. debemus

Universidad de Deusto
Biblioteca

speciésque amicitiæ esse plures: ac primo quidem & propriè cum quæ bonorum est hominum, quatenus sunt boni: reliqua verò per similitudinem: quatenus enim bonum quid, & simile inter ipsos est, eatenus sunt amici iucundum siquidem voluptuosis hominibus bonum quid est, sed non admodum hæ coniunguntur: neque iidem & ob vtilitatem & ob iucunditatem fiunt amicique enim ex accidenti sunt, non admodum copulantur.

CAPVT VI.

CVm verò in has species amicitia distributa sit: præui ob vtilitatem vel voluptatem, qua in re sunt similes: boni ob seipsos sunt amici. in eo enim quòd boni sunt, sese mutuo amant, atque hi absolutè amici. illi ex accidenti sunt, & quia cum his habent similitudinem. Quemadmodũ autẽ in virtutibus alij ex habitu, alij ex operatione boni dicuntur: ita quoque in amicitia est. nam qui in comicta degunt, mutua consuetudine oblectantur, & bona sibi mutuo suppeditant: qui verò dormiunt vel loci diuisi sunt, non operantur illi quidem: sed ita tamen affecti sunt, vt amicè opetentur. Nam loca non amicitiam absolutè, sed operationem dissoluunt. Siquè diuiuma absentia fuerit, amicitiæ quoque videtur obliuionem inducere. vnde dictum est: multas iam amicitias dissoluit inassibilitas. Senes autem aut austeri esse ad amicitiam idonei non videntur: quippe, cum parum voluptatis in ipsis insit: cum molesto autem, aut non suauì versari posse nemo, natura enim quod molestum est, fugere: quod iucundum, appetere videtur. Sed qui se mutuo admittunt, non tamen simul viuunt: benevolis potius, quàm amicis similes sunt. nam nihil est ita amicorum, vt simul viuere. præsidium enim indigi appetunt: simul autem diem traducere etiam beati: quippe cum solitaris his esse minimè conueniat. simul verò degere non liceat, nisi iucundi sint, iisdémque oblectentur. id quod habere sodalitia amicitia videtur.

CAPVT VII.

AC maximè quidem amicitia, sicut sæpius iam diximus, bonorum est. quod enim absolutè bonum, ac iucundum est, amabile est, atque eligibile: vnicuique verò, quod vnicuique est tale. bonus autem bono ab vtraque hæc. Cæterum dilectio affectui, amicitia habitui similis est. Dilectio enim nihilominus est erga inanimata. cum electione verò redamant: at electio ab habitu est: & bona volunt iis quos amant, illorum causa non ex affectu, sed ex habitu: & amantes amicum, quod sibi ipsi bonum est, amant. bonus enim vir amicus effectus bonum ei fit, cui est amicus. vtrique igitur & quod sibi bonum est, amat: & æqualem vicem voluntati & iucunditati refert. æqualitas enim amicitia dicitur. At hæc in bonorum amicitia maximè insunt. In austeris verò & senibus eo minus amicitia fit, quo sunt morosiores, minùsque consuetudinibus gaudent: hæc enim maximè videntur esse amica, amicitiæque effectricia. atque idcirco iuuenes citò amici efficiuntur: senes non ita: quippe cùm non fiant amici illis, quibus non oblectantur. Simili modo quoque austeri. sed hi beneuoli quidem inter se sunt, quia bona volunt, & ad indigentias subueniunt: amici tamen non admodum sunt, propterea quòd non simul diem traducunt, neque mutua consuetudine delectantur. quæ ad amicitiam pertinere maximè videntur. At verò vt multis quispiam sit amicus amicitia perfecta, fieri non potest. quemadmodum neque vt amore multorum simul aliquis capiatur. exuperationi enim simile hoc est. quod autem est huiusmodi, ad vnum spectare natura consuuit. Multos verò eidem simul vehementer placere, non facile est: fortasse etiam neque bonum esse. opus præterea est & experimentum capere, & cõsuetudine vtili: id quod perquàm difficile est. Ob vtilitatem tamen & iucũditatem fieri potest, vt multis quis placeat: multi enim tales sunt: & in breui tempore ministrationes fiunt: Magisque ex his ea similis est amicitiæ quæ ex iucunditate existit, cùm eadem ab vtrisque exhibentur: & se mutuo, vel iisdem oblectantur: cuiusmodi iuuenum amicitiæ sunt: magisque in his quod liberale est, conspicitur. Quæ verò est ob vtilitatem, vulgarium hominum est. Et beati vtilibus minimè indigent, sed iucundis. volunt enim simul cum aliquibus viuere. & molestiam parvo tempore tolerant. nam assiduè sustinere nemo: quin ne bonũ quidem ipsum, si molestum ipsi esset, idcirco amicos iucundos quærunt. fortasse verò oportet vt etiam bonos, cùm tales ipsi sint: & sibi ipsis item bonos. ita enim ipsis inerunt ea, quæ amicis inesse debent. At qui in potestatibus constituti sunt, distinctis amicis vti videntur: alij enim ipsis vtiles, alij iucũdi sunt. vt autẽ vtraque iidem exhibeant,

Universidad de Deusto Biblioteca

non admodum contingit: quippe cùm neque iucundos cum virtute, neque vtiles ad honestas res quærant: sed alios vrbanos voluptatis causa, alios idoneos ad agenda ea quę mandata fuerint. hęc autem in eodem non admodum sunt. probum quidem virum esse simul & iucundum & vtilem, dictum iam est. Sed ei qui excellit, huiusmodi amicus fieri non solet, nisi etiam virtute excellatur: sin minus, nō adæquatur ex rata portione superatur. Cæterum non admodum tales esse consueuerunt.

CAPVT VIII.

Atque hæ quidem amicitiæ in æqualitate consistunt. eadem enim ab vtrisque exhibentur, volúntque sibi mutuo: aut alterum pro altero recompensant, vt voluptatem pro vtilitate. has autem minus esse amicitias, minúsque permanere dictum iam est. Sed & ob similitudinem & ob dissimilitudinem eiusdem & esse & non esse amicitiæ videntur. ex similitudine enim quam habent cum ea quæ est ex virtute, videntur amicitiæ: quippe cùm altera iucunditatem, altera vtilitatem in se habeat, quæ vtraque illi etiam insunt: in eo verò quòd illa calumnia vacat, stabilisque est, hę citò immutantur, alisque multis differunt: ex illius dissimilitudine amicitiæ non videntur. Altera est amicitiæ species ex supereminentia: vt patri erga filium, & denique seniori erga iuniorem, & viro erga vxorem, & principi omni erga subditos. Sed hæ inter se etiam differunt. non enim eadem est parentibus erga liberos, & principibus erga subditos: verùm neque patri erga filium, & filio erga patrem, neque viro erga vxorem, & vxori erga virum. diuersa enim vniuique horum virtus, diuersúmque opus est: diuersa item ea ob quæ amant: diuersi igitur etiam amores, & amicitiæ erunt, atque eadem quidem vtrique ab altero, neque exhibentur, neque sunt requirenda: sed cum parentibus liberi ea tribuunt, quæ debentur iis qui genuerunt, & parentes filiis ea quæ filiis exhiberi debent: stabilis talium, ac bona amicitia est. In omnibus autem amicitiis, quæ per supereminentiam existunt, amor etiam proportione esse debet vt meliorem amari magis, quàm amare, & vtiliorem, & aliorum vnumquemque similiter. cùm enim pro dignitate amor extiterit, tunc quodammodo æqualitas fit. id quod esse amicitiæ videtur.

A καὶ ἕτερον ἄλλων, ἄμφω δ' ἐν αὐτῷ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλά, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀστείους ἐφιέμενοι τοῦ ἡδέος, τοὺς δὲ δεινοὺς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν· ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ' ὑπερέχοντι ὁ τοιοῦτος οὐ γίνεται φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ δὲ μή, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον B ὑπερεχόμενος. οὐ πάνυ δ' εἰώθασι τοιοῦτοι γίνεσθαι.

Κεφάλαιον η.

Εἰσὶ δ' οὖν αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνεται ἀπ' ἀμφοῖν καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφελείας· ὅτι δὲ καὶ ἧττόν εἰσιν αὗται φιλίαι καὶ μένουσιν, εἴρηται. δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα C ταὐτοῦ εἶναί τε καὶ οὐκ εἶναι φιλίαι· καθ' ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει, ἡ δὲ τὸ χρήσιμον, ταῦτα δ' ὑπάρχει κἀκείνῃ· τῷ δὲ τὴν μὲν ἀδιάβλητον καὶ μόνιμον εἶναι, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης. Ἕτερον δ' ἐστὶ φιλίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχήν, οἷον πατρὶ πρὸς D υἱόν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρί τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. διαφέρουσι δ' αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἄρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα. ἑτέρα γὰρ ἑκάστου τούτων ἀρετή, καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα E δὲ καὶ δι' ἃ φιλοῦσιν. ἕτεραι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις, καὶ αἱ φιλίαι. ταὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίνεται ἑκατέρῳ παρὰ θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν· ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δὲ υἱέσιν ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τῶν τοιούτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φιλία. ἀνάλογον δ' ἐν πάσαις ταῖς καθ' ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις, καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι, οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι ἢ φιλεῖν, F καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίνηται, τότε γίνεταί πως ἰσότης, ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ.

Κεφάλαιον θ.

Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις ἴσον πρώτως τὸ κατ' ἀξίαν, τὸ δὲ κατὰ ποσὸν δευτέρως. ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ, τὸ μὲν κατὰ ποσὸν πρώτως, τὸ δὲ κατ' ἀξίαν δευτέρως. δῆλον δ', ἐὰν πολὺ διάστημα γίνηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἢ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσίν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. ἐμφανέστατον δὲ τοῦτ' ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσιν. δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἄξιοι. ἀκριβὴς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμός, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων ἔτι μένει, πολὺ δὲ χωρισθέντος, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκέτι. ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μή ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς, οὐδὲ δὴ ἀγαθά· οἱ γὰρ φίλοι ἀγαθά. εἰ δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δέοι οἷός ποτ' ἐστὶν ἐκεῖνος· ἀνθρώπῳ δὴ ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα ἀγαθά. ἴσως δ' οὐ πάντα· αὑτῷ γὰρ μάλιστ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί· ὑπερεχόμενος γὰρ φίλος ὁ κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιοῦτος εἶναι, καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. οὐ δι' αὑτὸ δ' ἐοίκασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμήν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἄν του δέωνται· ὡς δὴ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν καὶ εἰδότων ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν ἐφίενται περὶ αὑτῶν· χαίρουσι δή, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοί, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὑτὸ χαίρουσιν· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. δοκεῖ δ' ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. σημεῖον δ' αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι· ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι,

A
CAPVT IX.

At verò æquale in iustis & amicitia esse non similiter videtur. nam in iustis primo est quod est pro dignitate, secundo quod in quantitate est: in amicitia verò quod est in quantitate primo, secundo quod pro dignitate est. id autem perspicuum est, si multa virtutis & vitij, affluentię, aut alicuius alterius distantia fuerit: non enim amplius sunt amici, sed ne esse quidem se dignum putāt. Hoc autem
B in Diis clarissimè patet, qui plurimum omnibus bonis præstant. item in regibus: neque enim his plerique esse amicos se dignum ducunt, cùm inferiores longè sint: neq. optimis & sapientissimis, illi qui nihil sunt. In his tamen exacta præfinitio non est, quousq. sint amici. multis enim ablatis adhuc manet. si verò longè separatus aliquis sit, vt Deus, non amplius manet. Vnde etiam in dubitationem venit: nunquid a-
C mici amicis maxima ex bonis velint, vt Deos esse? non enim amplius ipsis erunt amici: neque etiam erunt bona: amici enim bona sunt. Si igitur rectè dictum est, amicum amico velle bona eius ipsius causa: eum ipsum qualiscunque est, manere oportere: homini autem permanenti maxima bona adesse volet, & fortasse non omnia: sibiipsi enim maximè bona vnusquisque
D quisque vult. Plerique autem ob ambitionem amari magis videntur velle, quàm amare: vnde amatores adulatorum pleriq. sunt. adulator enim amicus est qui excellitur, aut se esse talem, magisque amare, quàm amari se simulat. amari autem & honorari, quod videlicet plerique appetunt, propè accedere inter se videntur. sed nō per se tamen honorem eligere videntur, sed ex accidenti. gaudent enim plerique,
E cùm ab iis, qui in potestate constituti sunt, honorantur, ob spem: quippe cùm si aliqua re indiguerint, eam ab ipsis consequutos se esse existiment: atque ita honore quasi signo quodam beneficij accipiendi lætari consueuerint. Qui verò à probis viris & scientibus honorem affectant, ij propriam opinionem de se ipsis confirmare cupiunt: gaudéntque quòd boni sint, eorum iudicio qui id dicunt, cre-
F dentes. at amari per se gaudent. quocirca id melius esse, quàm honorari, & amicitia expetenda per se esse videretur. Sed in eo quòd amat aliquis magis, quàm in eo quòd amatur, consistere videtur. Argumento sunt matres, quæ amando gaudent. nonnullæ enim filios suos educandos tradunt, amántque scientes, te-

Universidad de Deusto Biblioteca

damari non curant, si vtrunque non potest: sed satis ipsis videtur, si liberos suos bene agentes inspiciant, amántque ipsos, etiam si ob ignorationem illi quæ matri debentur, tribuere nequeant.

CAPVT X.

CVm verò amicitia magis in amando consistat, & amatores amicorum laudentur: amare esse amicorum virtus videtur: quare inter quos hoc pro dignitate fit, ij stabiles amici sunt: amicitiáque eorum permanet. at hoc modo illi etiam qui inæquales sunt, amici maximè essent: eò quòd adæquari possint. æqualitas verò & similitudo amicitia est. & præcipuè ea quę est ex virtute similitudo. cùm enim stabiles per se ipsi sint, etiam inter se mutuò permanent: & neque indigent prauis, neque talia subministrant: sed vt ita dicam, etiam prohibent. bonorum siquidem est neque ipsos peccare, neque amicis permittere. Praui autem firmitatem quidem nullam habent, neque enim sibi ipsi similes permanent, sed ad paruum tempus tamen amici fiunt prauitate inter se mutuò oblectati. qui verò sunt vtiles, & iucundi, diutius durant: permanent. n. quoad voluptates & vtilitates sibi mutuò exhibuerint. Ex contrariis autem maximè videtur fieri amicitia, quæ ob vtilitatē existit, vt pauper diuiti, imperitò sciens amicus fit. quod enim consequitur aliquis indigus, illud appetens aliud quid recompensat. Huc trahere etiam quispiam posset amatorem & amatum, pulchrū item & turpem. Vnde amatores ridiculi interdū videntur, dum sicut amant, ita se esse amandos censent. simili modò sanè essent amabiles, forsitan censere ita deberent: cū nihil verò huiusmodi habeat, ridiculū est. Sed forsitā neq. contrariū per se cōtrarium appetit, sed ex accidenti: medij autē appetitio est, quod bonum est. verbi causa, sicco bonū est nō si humidum euadat, sed si ad medium perueniat. calido item & aliis, simili modo. Verùm hæc cum paulo à proposito alieniora sint, in præsentia omittantur.

CAPVT XI.

VIdetur autem, quemadmodū in principio dictum est, circa eadē, & in iisdē & amicitia esse, & ius. in omni. n. societate esse quoddam ius videtur. & amicitia quoque, cōuectores. n. & cōmilitones tanquam amicos appellant. pari modo etiam qui in aliis societatibus versantur. quatenus autem inter se commercium habent,

ἀποπεπλέχθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, εἰ ἀμφότερα μὴ ἐνδέχηται, ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶναι, ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας· καὶ αὐταὶ φιλοῦσιν αὐτούς, κἂν ἐκεῖνοι μηδὲν ὧν μητρὶ προσήκει ἀπονέμωσι διὰ τὴν ἄγνοιαν.

Κεφάλαιον ι.

Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἔοικεν· ὥστ' ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι καὶ ἡ τούτων φιλία. οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι· ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. ἡ δ' ἰσότης καὶ ὁμοιότης φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοὺς φίλους ἐπιτρέπειν. οἱ δὲ μοχθηροὶ, τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ γὰρ αὑτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς ἐπὶ πλεῖον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον γίνεσθαι φιλία, οἷον πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι. οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεὴς ὤν, τούτου ἐφιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο. ἐνταῦθα δ' ἄν τις ἕλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν καὶ αἰσχρόν. διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ὁμοίως δὲ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον, μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας, γελοῖον. ἴσως δὲ οὐδ' ἐφίεται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου καθ' αὑτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ἡ δ' ὄρεξις τοῦ μέσου ἐστί· τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, οἷον τῷ ξηρῷ, οὐχ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μέσον ἐλθεῖν, καὶ τῷ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γάρ ἐστιν ἀλλοτριώτερα.

Κεφάλαιον ια.

Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι, ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δέ. προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους, τοὺς σύμπλους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν,

ἐπὶ τοσοῦ-

τον ἐστὶ φιλία· καὶ γὰρ καὶ τὸ δίκαιον. καὶ ἡ παροιμία, κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. ἔστι δ' ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις, πάντα κοινά· τοῖς δ' ἄλλοις, ἀφωρισμένα· καὶ τοῖς μὲν, πλείω, τοῖς δ', ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν μᾶλλον, αἱ δ', ἧττον. διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φιλιῶν. ἕτερα δὴ καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἑκάστους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον πρὸς φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον, δεινότερον ἢ πολίτην· καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ, ἢ ὀθνείῳ· καὶ πατάξαι πατέρα, ἢ ὁντινοῦν ἄλλον. αὔξεσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσαι μορίοις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ἐπί τινι συμφέροντι, καὶ ποριζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον. καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία, τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν, καὶ διαμένειν· τούτου γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιόν φασιν εἶναι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται, οἷον πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, ἢ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἤ τι τοιοῦτον· συστρατιῶται δὲ, τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι· ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δ' αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιοῦντες, καὶ περὶ ταύτας συνόδους, τιμάς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ αὑτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ' ἡδονῆς. αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδάς, οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς. πᾶσαι δὴ φαίνονται αἱ κοινωνίαι, μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

Κεφάλαιον ιβ.

Πολιτείας δ' ἐστὶν εἴδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ τούτων εἰσὶ δ',

eatenus amicitia inter ipsos est: nam & ius, & prouerbium communes res amicorum esse inquit, rectè sanè, in communitate siquidem amicitia est. fratribus autem & sodalibus communia omnia sunt: reliquis definita, atque aliquibus plura, quibusdam pauciora, quippe cùm amicitiæ quoque aliæ magis sint, aliæ minus. Differunt autem & iura ipsa. non enim eadem sunt parentibus erga filios, & fratribus inter se: neque sodalibus eadem, & ciuibus, simili modo etiam in reliquis amicitiis. diuersæ igitur etiam iniuriæ ad vnumquemque horum sunt, incrementúmque accipiunt, quo magis erga amicos fiunt, vt pecuniis sodalem priuare grauius est, quàm ciuem, & non opem ferre fratri quàm alieno, patrem item percutere quàm quemlibet alium. Augeri etiam simul cum amicitia ius ipsum natura consueuit: vtpote cum iisdem consistāt, & æqualiter pertingāt. At verò societates omnes partibus ciuilis similes sunt: nam ob vtile aliquod conueniunt homines, aliquídque eorum comparantes quæ ad vitam pertinent: & ciuilis societas vtilitatis gratia videtur, & à principio constitisse, & perseuerare. id enim & legumlatores coniectant, & ius esse inquiūt, quod communiter conducit. Reliquæ igitur societates particulatim vtilitatē appetunt: exempli causa, nauigatores eam quæ ex nauigatione euenit, vel ad pecuniarum comparationem, vel tale aliquid spectantem: commilitones eam quæ ex bello acquiritur, siue pecunias, siue victoriam, siue vrbem appetant, similiter quoque tribules, & curiales. Nōnullæ verò societates fieri ob voluptatem videntur, chorealium scilicet sodalium, & contributorum: quæ sacrificij, & conuictus causa conficiuntur. Atque hæ quidem omnes sub ciuili constitutæ sunt. non enim præsentē vtilitatem ciuilis appetit, sed ad omnem vitam spectat. Et qui sacrificia faciunt, circa eáque conuentus, honores Diis exhibent: & sibi ipsis cum voluptate requiem comparant. prisca enim sacrificia & conuentus videntur post fructuum collectiones quasi primitiæ quædam fieri consueuisse. in his enim maximè temporibus ocio vacabant. omnes igitur societates partes esse ciuilis videntur. tales autem amicitiæ tales societates consequentur.

CAPVT XII.

CIuilitatis verò tres species sunt, totidémq. trāsgressiones, quasi corruptio-

nes quædam illarum. Ac ciuilitates quidem, regnum, & optimi potentia, & tertia quæ à censibus existit: quam censipotentiam vocare accommodatum videtur, sed plerique rempublicam eam appellare cõsueuerunt. harum optima regnum, pessima censipotentia est. Ac regni quidem transgressio tyrannis est, ambo enim vnius imperio constant: plurimum tamen differunt. Tyrannus enim suam, rex subditorum vtilitatem spectat. non enim est rex B nisi ex se ipse sufficiat, omnibúsque bonis excellat: at qui talis est, nulla re indiget, quocirca vtilitatem non sibi, sed subditis procurabit, nam qui einsmodi non est, sortitius potius est, quàm rex. Tyrannis verò econtrariò huic, suum ipsius bonum persequitur, clariúsque eam esse pessimam, manifestum est. id enim est pessimũ, quod optimo est contrarium: è regno autem in tyrannidem transitus fit: tyrannis enim C principatus vnius prauitas est, & prauus rex, tyrannus euadit. Ex optimi potentia autem in paucipotentiam fit mutatio, vitio principum qui præter dignitatem res ciuitatis distribuunt, & omnia, aut pleraque bona sibiipsis reseruant, & magistratus semper iisdem demandant, diuitias plurimi facientes. vnde pauci atque iidem praui loco optimorum dominantur. Sed ex censipotentia in populipotentiam, hæ D enim finitimæ inter se sunt, multitudinis enim & censipotentia esse consueuit, & æquales omnes qui in censu sunt. At populipotentia, quippe cùm paululum Reipublicæ speciem transgrediatur, minimè praua est. Ac respublicæ quidem seu ciuilitates in hunc maximè modum immutantur. ita enim ad minimum & facillimè transeunt. Quarum similitudines & quasi exempla sumere etiam in familiis quispiam E posset. patris enim erga filios societas figuram regni habet: quippe cum patri cura filiorum sit, vnde etiam Homerus Iouem patrem appellat eò quòd regnum paternum imperium esse debet. At apud Persas patris imperium tyrannicum est, qui vt seruis filiis suis vtuntur. Tyrannicum item est heri erga seruos. in eo enim id quod hero vtile est, agitur. Sed hoc esse rectum videtur, Persicum illud prauum, atque errans. eorum enim qui sunt diuersi, F diuersa quoque imperia sunt. Viri & vxoris optimatum potestati simile apparet, pro dignitate siquidem imperat vir, ac circa ea circa quæ virum decet: quæ autem vxori conueniunt, ea illi attribuit: nam si omnium dominus esse velit vir, in

A αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ' ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται, πολιτείαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλεῖστοι καλεῖν. τούτων δὲ βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δ' ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ βασιλείας μὲν τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτῷ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων. οὐ γάρ ἐστι βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτάρκης καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδενὸς προσδεῖται· τὰ ὠφέλιμα οὖν αὑτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποίη, τοῖς δ' ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος κληρωτὸς ἄν τις εἴη βασιλεύς. ἡ δὲ τυραννὶς ἐξ ἐναντίας ταύτῃ· τὸ γὰρ ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει. καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης ὅτι χειρίστη· κάκιστον γὰρ τὸ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. μεταβαίνει δ' ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ἐστι μοναρχίας ἡ τυραννίς, ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλεὺς τύραννος γίνεται. ἐξ ἀριστοκρατίας δὲ εἰς ὀλιγαρχίαν κακίᾳ τῶν ἀρχόντων, οἳ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν, καὶ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν· ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι καὶ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. ἐκ δὲ τῆς τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γάρ εἰσιν αὗται· πλήθους γὰρ βούλεται καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι. ἥκιστα δὲ μοχθηρόν ἐστιν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστα οὕτως αἱ πολιτεῖαι· ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις. ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. ἐν Πέρσαις δ' ἡ τοῦ πατρὸς τυραννική· χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις τοῖς υἱέσιν. τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ δεσπότου πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐν αὐτῇ πράττεται. αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται, ἡ Περσικὴ δ' ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει,

καὶ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δὲ γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνῃ ἀποδίδωσιν. ἁπάντων δὲ κυριεύων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησιν· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ᾗ ἀμείνων. ἐνίοτε δὲ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὖσαι· οὐ δὴ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαί, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. τιμοκρατικῇ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι γάρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσιν· διόπερ ἂν πολὺ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία. δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσπότοις τῶν οἰκήσεων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου, καὶ ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων καὶ ἑκάστῳ ἐξουσία.

Κεφάλαιον ιγ.

Καθ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον, βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὅμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπεν. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική, διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου, καὶ τροφῆς καὶ παιδείας. καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἐν ὑπεροχῇ δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὗται, διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς. καὶ τὸ δίκαιον δὴ ἐν τούτοις οὐ ταὐτό, ἀλλὰ κατ' ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἡ φιλία. καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα ἡ αὐτὴ φιλία, ἥπερ καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ· κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἁρμόζον ἑκάστῳ· οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν τῇ ἑταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται, οἱ τοιοῦτοι δ' ὁμοπαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἔοικε δὴ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικήν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικεῖς εἶναι· ἐν μέρει δὴ τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὴ καὶ ἡ φιλία. ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν, ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστί, καὶ ἥκιστα ἐν τῇ χειρίστῃ· ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν ἢ μικρὸν φιλίας. ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία· οὐδὲ γὰρ δίκαιον·

A paucipotentiam delabitur: præter dignitatem enim id facit, & non quatenus est melior. Interdum verò vxores quoque, quibus patrimonium omne obtigit, dominantur: vnde non ex virtute sed ex diuitiis & potentia, sicut in paucorum potentatu imperia fiunt. Fratrum autẽ societas censipotentiæ similis est. sunt enim æquales, nisi quatenus ætatibus distãt: vnde si longè ætatibus diuersi sint, fraterna in- B ter ipsos amicitia non amplius est. Populipotentia autem in iis maximè cohabitationibus apparet, quæ sine domino sunt. ibi enim æquales omnes, in iis itẽ, vbi cùm princeps imbellis sit, potestatem agendi quidlibet vnusquisque habet.

CAPVT XIII.

In vnaquaque autem ciuilitate eatenus C amicitia apparet quatenus & ius. Regi sanè erga subditos in beneficij supereminentia. bene facit enim iis qui sub regno suo sunt, siquidem bonus cùm sit, ipsorum curam habet, vt bene agant, non secus atque ouium pastor. vnde Homerus Agamemnonem pastorem populorum dixit. Talis autem paterna etiam est: tametsi magnitudine beneficiorum præstat. autor enim eius est quod videtur esse maximum, vt videlicet sint filij, eorúmque edu- D cationis, & institutionis. id quod maioribus quoque attribuitur. Nam & pater filiorum, & maiores nepotum, & rex à se rectorum natura imperium obtinet. Atq. amicitiæ hæ in supereminentia sunt, atque idcirco honorantur parentes ac ius inter hos non idem est, sed pro dignitate, sic enim & amicitia. Viri item & vxoris eadem amicitia est, atque in optimipotentia constituta: quippe cùm secundum vir- E tutem & præstantiori amplius bonum sit, & vnicuique quod conuenit, ita quoque etiam ius. At verò fratrum amicitia sodalitiæ est similis: æquales siquidem sunt & coætanei, atque huiusmodi similium morum, similiúmque affectuum plerunque sunt. huic similis reipublicæ illius amicitia est, quæ ex censu constat: quippe cùm in ea æquales inter se esse ciues debeant, F ac probi: per vicésque, & ex æquo principatus fiat, simili modo amicitia. In transgressionibus autem sicut iuris, ita amicitiæ etiam parum admodum est, & minimum omnium in pessima, in tyrannide siquidem amicitiæ reperitur aut nihil, aut parum. in quibus enim principi & subdito commune est nihil, in iis neque amicitia est: quippe cùm neque ius aliquod sit;

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed tale quippiam, quod artifici erga instrumentum, animæ erga corpus, hero erga seruum: nam hæc vtilitatem ab ils consequuntur, qui ipsis vti consueuerunt. Sed erga inanimata neque amicitia vlla est, neque ius, neque erga equum, aut bouem, neque erga seruum, quatenus seruus est. nihil enim habent commune. nam sicut seruus animatum est instrumentum, ita instrumentum inanimatus seruus est: quocirca in eo quòd est seruus, erga ipsum amicitia non est: in eo quòd homo, est quippe cum vnicuique homini ius quoddam esse videatur erga vnumquemque, qui cum ipso legis, ac fœderis esse particeps potest. & amicitia igitur erit, quatenus homo est. Atque in tyrannidibus quidem & amicitiæ, & iuris parum admodum est, in popali administrationibus plurimum, cùm enim sint æquales, multa inter se habent communis.

A ἀλλὰ οὖν τεχνίτῃ πρὸς ἔργαστον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καὶ δεσπότῃ πρὸς δοῦλον· ὠφελοῦνται μὲν γὰρ πάντα ὑπὸ τῶν χρωμένων· φιλία δ' οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δικαίου, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, οὐδὲ πρὸς δοῦλον ἢ δοῦλος. οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἔχει· ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ἔμψυχον ὄργανον· τὸ δ' ὄργανον, ἄψυχος δοῦλος. ἢ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν, ἢ δ' ἐλεύθερος· δοκεῖ γὰρ εἶναι τι δίκαιον παντὶ καὶ ἀδικίαν πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλία δὴ, καθ' ὅσον ἄνθρωπος. ὅθεν μικρὸν δὴ καὶ ἐν τοῖς τυραννικοῖς φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἀλλ' ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς, ὅτι πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἔχουσι.

CAPVT XIIII.

IN communione igitur & societate omnis amicitia consistit, sicut dictum est, consanguineam tamen & sodalitiam segregaret quispiam inmam ciuiles, & tribules, & nauticæ: & quæ sunt huiusmodi, socialibus magis similes sunt, esse enim quasi ex pactione quadam videntur, inter has verò aliquis etiam hospitalitiam reponeret. Consanguinea autem esse multiformis videtur, & tota ex paterna dependere. parentes enim amat liberos, quasi ex se quid dam sint: liberi autem parentes, quasi ex illis quippiam sint, magisque sciunt parentes qui ex se orti sint liberi quàm nati ex illis se esse genitos, maiorē autem id à quo aliquid est, cum genito habet necessitudinis connexionem: quàm quod factum est, cum eo qui fecit. proprium enim ei à quo oritur quippiam, est id quod ex ipso oritur: vt dens, vt capillus, & quodlibet ei qui id habet. illorum autem nulli id à quo oritur, vel minus, accedit etiā longinquitas temporis, hi siquidem liberos statim vbi nati sunt, amāt illi progressu temporis parentes, vbi intelligēt iam, aut sensum adepti sunt. Atque hinc cur matres magis diligāt, etiam pater. Parentes igitur filios vt seipsos amāt. qui enim ex ipsis oriuntur, sunt quasi alteri ipsi, dū separati sunt, filij antē parentes, vt ab illis producti. At fratres se mutuo diligōt ex eo, quòd ex iisdem nati sunt. eadem enim quam cum illis habent, natura ipsos inter se esse idem facit: vnde inquiunt eundem sanguinem eandem-

B φιλία πρὸς αὐτόν, ἢ δ' οὐδαμῶς· δικαιοῦ γὰρ εἶναί τι δίκαιον παντὶ καὶ ἀδικίαν πρὸς πάντα τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλία δὴ, καθ' ὅσον ἄνθρωπος. ὅθεν μικρὸν δὴ καὶ ἐν τοῖς τυραννικοῖς φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἀλλ' ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς, ὅτι πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἔχουσι.

C Κεφάλαιον ιδ'.

ΕΝ κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία· ὡς καθάπερ εἴρηται. ἀφορίσειε δ' ἄν τις τὴν συγγενικὴν καὶ τὴν ἑταιρικὴν· αἱ δὲ πολιτικὴ, καὶ φυλετικὴ, καὶ συμπλοϊκὴ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωνικαῖς ἐοίκασι μᾶλλον· οἷον γὰρ κατ' ἐμπολήσεις τινὰ φαίνονται εἶναι. εἰς ταύτας δὴ τις ἂν καὶ τὴν ξενικὴν. καὶ ἡ συγγενικὴ δὴ φαίνεται πολυειδὴς, εἶναι, καὶ πᾶσαι πᾶσαι ἐκ τῆς πατρικῆς· οἱ γὰρ μὲν γεγεννηκότες τὰ τέκνα, ὡς ἴδιά τι ὄντα· τὰ δὲ τέκνα, τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα. μᾶλλον δ' ἴσασι οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰ γεννηθέντα τοὺς τούτων· καὶ μᾶλλον συμφυΐαν τὸ ἀφ' οὗ τῆς γεννήσεως, ἢ τὸ γεννηθὲν τοῦ γεννήσαντος· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, οἷόν τι τοῦ ἀφ' οὗ, οἷον ὀδὼν, ἢ θρὶξ, ἢ ὁτιοῦν τοῦ ἔχοντος· ἐκείνου δ' οὐδενὶ τὸ ἀφ' οὗ, ἢ οὐ πάνυ· καὶ τῷ πλήθει δὲ τῷ χρόνῳ· οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς γεννήσαντες στέργουσι· τὰ δὲ, ὅταν ἤδη τῶν χρόνων, τοὺς γονεῖς, συνίωσι καὶ ἀντιλάβωσι. ἐκ τούτων δὲ δῆλον καὶ διὰ τί οἱ θήλειαι μᾶλλον οἱ μητέρες. γεννῶσι οὖν τέκνα φιλοῦσι μᾶλλον οἱ ἀπὸ τοῦ· τὸ γὰρ ἐξ αὐτῶν, οἷον ἔργον καὶ τοῖς ἀνεύθυνοι τοῦτο· τέκνα δὲ, γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων τοῦτο· ἀδηλότερα δ', ἀλλήλοις, τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεγενημένοις· ἀ γὰρ πρὸς ἐκείνα τὰ αὐτὰ ἔχουσι, πρὸς ἀλλήλους ταῦτα πάντα· διὸ φασι τοῦτο πάντες, καὶ μίξιν,

καὶ μίξιν, καὶ τὰ τοιαῦτα. οἷον δὴ τὸ αὐτό τινος καὶ ἐκ δημοκρατίας. μέχρι δὴ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ καθ' ἡδονὴν ἐστί· ἥδεται γὰρ ἀλλήλοις· καὶ οἱ συνιόντες, ἑταῖροι· διὰ καὶ ἡ ἀδελφικὴ, τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιοῦται. ἀστικοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἐκ τούτου συμφωνίαν· τῇ γὰρ ἴσῃ τῆς αὐξήσεως εἶναι. γεγονότες δ', οἱ μὲν, ἀγενεστέροι· οἱ δ', ἀγενεστέροι· τῇ συνοικείᾳ ἢ πρὸς τὸν αὐξήσαντα εἶναι. ἔτι δ', ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τίμιος, καὶ αἰδοῖος πρὸς θεοὺς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑφέλιμον· οὗ γὰρ πεπονήκασι τὰ μέγιστα· τῷ γὰρ εἶναι καὶ τρεφθῆναι πάντα, καὶ τραφέντες τῶν παραδιδόντων. ἔχει δὲ τὸ ἄλλο καὶ τὸ χρήσιμον ἡ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῆς ὑστέρας, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν, ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἔνεστι καὶ ἐν τῇ ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι, καὶ ἐκ τῆς τύχης ὑπάρχοντες, στέργουσι ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοιοδιαιτοι εἰσὶ ἐκ τῆς αὐτῆς, καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ ἐπὶ τὸ χείρω διαμονή, πολλῷ καὶ βεβαιοτάτη. κάλλιστοι δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς συγγενοῦς τὰ φιλικά. αἰδοῖ δὲ καὶ γυναικεῖα φιλία δοκεῖ· κρίνουσι γὰρ ὑπάρχειν αἰδοῖ γυναῖκα τῇ φύσει συνοικεῖν ἢ πολεμεῖν· καὶ ὅσῳ πρότερον καὶ ἀκμαιοτέρους εἶναι πόλεις, καὶ τὴν γυναικεῖα κατέστησαν ζῆσιν. τοῖς δὲ ἀνδρεῖοι δοκοῦσι δεῖν τοιούτοις ἢ κατεῖα δίδοσθαι· οἱ δ' αὖ θεραπεῖαι οὐ μόνον τὴν γυναικεῖαν χάριν συνοικοῦσι, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸν βίον· δοκεῖ γὰρ διήρτηται τὰ ἔργα, καὶ ἔστι ἄνεργος ἀνὴρ καὶ γυναῖκα· ἐπιμελοῦνται οὖν ἀμφότεροι, εἰς τὸ κοινὸν πάντες τὴν ἀρετὴν· διὰ ταῦτα δὴ καὶ τὸ χρήσιμον ἔχει δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ. εἰ δ' ἀρετὴ καὶ ἐν αὐταῖς, εἰ ὀρθαὶ εἰσὶν, ἔστι γὰρ ἑκατέρου αὐτοῦ· καὶ χαίρουσι ἐν τῇ συνουσίᾳ. συνίασιν δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ· διὸ δοκοῦσι τὰ τέκνα δηλοῦν τὰ τῶν γονέων, καὶ τὴν ἀγάπην ἀμφοῖν συνέχειν τὸ κοινόν. τὸ δ', πῶς συμβαίνει καὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλον πρὸς φίλον, εἰ δὲ ἄνευ φαίνεται ζητεῖσθαι, ἢ πῶς δίκαιον· εἰ γὰρ ταὐτὸ

A que radicem, atque huiusmodi, sunt itaque idem quodammodo etiam in distinctis. Multum etiam ad amicitiam facit & coeducatio, & ætas: ætate enim æqualem æqualis delectat: & consuescentes sodales sunt, vnde fraterna hæc amicitia sodalitiæ est persimilis. Patrueles item, & reliqui cognati ex his coniunctionem habent, eò quòd videlicet ab iisdem sunt suntque alij propinquiores, alij alieniores, quò vel propius, vel longius author

B generis abest. Estque amicitia filiis erga parentes, & hominibus erga Deos tanquam erga bonum quoddam, atque excellens. beneficia enim maxima contulere, quippe cùm sint in causa vt & sint, & enutriti atque educati fuerint posteaquam in lucem venerunt, habēque huiusmodi amicitia iucunditatem atque vtilitatem eò magis quàm alienæ, quo etiam communior vita inter ipsos est. Sunt

C item in fraterna, ea quæ in sodalitia, & magis inter probos, & omnino similes: quo coniunctiores etiam ab ortu se mutuò diligunt, quòque moribus sunt similiores, qui ex iisdem nati sunt, simúlque nutriti, atque instituti similiter. Temporis præterea comprobatio plurima, ac firmissima est. Atque in cæteris cognatis ita amicitiæ ratio proportione seruatur. Viro item & vxori amicitia esse natura videtur. homo enim coniugale magis,

D quàm ciuile animal est: quanto prior magisque necessaria est familia quàm ciuitas, & filiorum quoque procreatio animalibus communior. Sed aliis quidem, animalibus eatenus communicatio est: at homines non sobolis procreandæ tantummodo, sed rerum etiam quæ ad vitam spectant, comparandarum causa cohabitant. officia enim continuò diuisæ inter ipsos sunt, alia viri, & alia vxoris: sibique mutuò opitulantur, quæ

E propria sunt, in commune constituentes, atque ob id & vtilitas & iucunditas esse in hac amicitia videtur, esse etiam posset ob virtutem si probi essent: est siquidem vtriusque virtus: atque eiusmodi re gauderent. Vinculum autem ipsorum esse filij videntur, vnde citius qui liberis carent, dissolui consueuerunt, quippe cùm filij com

F mune bonum ambobus sit, quod autem commune est, connexit. At verò cùm quæritur quomodo viro cum vxore sit conuiuendum, & demum amico cùm amico, nihil aliud quæri videtur, quámquo pacto ius est. neque enim amico

Universidad de Deusto Biblioteca

erga amicum, neque erga alienum, & sodalem, & condiscipulū idem ius esse constat.

CAPVT XV.

CVm tres sint amicitiæ, quemadmodum in principio dictum est, & in vnaquaque alij in æqualitate, alij in excellentia sint amici (similiter enim boni fiunt amici, & melior peiori: similiter etiam iucundi, & ob vtilitatem, vel æquales in adiumentis exhibendis, vel differentes) eos qui in æqualitate consistunt, & amando & reliquis adæquari oportet: eos verò qui sunt inæquales, reddere quod proportione supereminentiæ requiritur. Expostulationes autem & querelæ in ea amicitia fieri consueuerunt, quæ ex vtilitate est, vel sola, vel maximè: atque id non iniuria. qui enim ob virtutem amici sunt, ad beneficia sibi mutuo conferenda sunt prompti, quod virtutis & amicitiæ proprium est. eorum verò qui in hoc certant, expostulationes nullæ, neque pugnæ esse possunt: quippe cùm erga eum qui amat & benefacit, indignetur nemo, sed si gratus sit, benefaciendo etiam ipse respondeat: quique benefaciendo exuperat, cùm consequatur id quod cupit, accusare nullo modo amicum possit: nam vterque bonum appetit. Neque in iis admodum quæ ex voluptate consistunt, contingere accusatio consueuit, simul enim vtrisque id fit, quod cupiunt, si conuictu mutuo oblectantur. ridiculus enim videretur, qui non oblectantem accusaret, cum liceat non simul degere. At ea est expostulatrix amicitia quæ ex vtilitate contrahitur. nam cùm ob commodum proprium mutua consuetudine vtantur, pluris semper indigent, minúsque se habere existimant, quàm conueniat: accusántque quòd quantum indigent, tantum etiam non consequuntur, cùm digni sint: qui verò benefaciunt, tantum exibere nequeunt, quantum indigent illi qui accipiunt. Videtur autem sicut ius est duplex, alterum non scriptum, alterum legitimum: sic amicitia, quæ ex vtilitate fit, moralis altera esse, altera esse legitima. querelæ igitur tunc præcipuè oriuntur, cùm non ex eadem contractus fiunt ac dissolutiones. Ac legitima quidem in condictis consistit, altera omnino vulgaris è manu in manum: liberalior altera in tempus, ex pacto tamen quid pro quo reddendum sit, in qua manifestum quidem est & non ambiguum quod debetur: sed amica dilatio conceditur, vnde inter nonnullos ex his iudicia minimè fiunt, sed acquiescendum putant, cum fide inter se contraxerint.

Sed

φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, καὶ πρὸς τὸν ὀθνεῖον, καὶ πρὸς τὸν ἑταῖρον, καὶ πρὸς τὸν συμφοιτητήν.

Κεφάλαιον ιε.

Τριττῶν δ' οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχήν (καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ γίνονται φίλοι, καὶ ἀμείνων χείρονι, ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες) τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν, τοὺς δ' ἀνίσους τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδιδόναι. γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἢ μόνῃ ἢ μάλιστα, εὐλόγως. οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες, εὖ δρᾶν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. πρὸς τοῦτο δ' ἁμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα, οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει, ἀλλ' ἂν ᾖ χαρίεις, ἀμύνεται εὖ δρῶν. ὁ δ' ὑπερβάλλων, τυγχάνων οὗ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοίη τῷ φίλῳ· ἕκαστος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται. οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν τοῖς δι' ἡδονήν· ἅμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὗ ὀρέγονται, εἰ τῷ συνδιάγειν χαίρουσιν. γελοῖος δ' ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι, ἐξὸν μὴ συνδιημερεύειν. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις, ἀεὶ τοῦ πλείονος δέονται, καὶ ἔλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἄξιοι ὄντες· οἱ δ' εὖ ποιοῦντες, οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν τοσαῦτα ὅσων οἱ πάσχοντες δέονται. ἔοικε δέ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν, τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον, καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ νομικὴ εἶναι. γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλιστα, ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ διαλύωνται. ἔστι δ' ἡ νομικὴ μὲν ἡ ἐπὶ ῥητοῖς, ἡ μὲν πάμπαν ἀγοραία ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἡ δ' ἐλευθεριωτέρα εἰς χρόνον, καθ' ὁμολογίαν δέ, τί ἀντὶ τίνος. δῆλον δ' ἐν ταύτῃ τὸ ὀφείλημα, κοὐκ ἀμφίλογον, φιλικὸν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει· διὸ παρ' ἐνίοις οὐκ εἰσὶ τούτων δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας.

ἡ δ' ἠθικὴ οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δωρεῖται, ἢ ὁτιδήποτε ἄλλο· κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον ἢ πλέον, ὡς οὐ δεδωκὼς, ἀλλὰ χρήσας. οὐχ ὁμοίως δὲ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ βούλεσθαι πάντας ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλά, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν, μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ· ὠφέλιμον δὲ τὸ εὐεργετεῖσθαι. δυναμένῳ δὴ ἀνταποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθε, καὶ ἑκόντι· ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον. ὡς δὴ διαμαρτόντα ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ εὖ παθόντα ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος. καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον· καὶ ὁμολογήσαι δ' ἂν δυνάμενος ἀποδώσειν· ἀδυνατοῦντα δ' οὐδ' ὁ δοὺς ἠξίωσεν ἄν. ὥστ' εἰ δυνατόν, ἀποδοτέον. ἐν ἀρχῇ δ' ἐπισκεπτέον ὑφ' οὗ εὐεργετεῖται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ, ἢ μή. ἀμφισβήτησιν δ' ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ πρὸς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ' ἑτέρων λαβεῖν, κατασμικρίζοντες. οἱ δ' ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ' ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις. ἆρ' οὖν διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κομιούμενος τὴν ἴσην. τοσαύτη οὖν γεγένηται ἡ ἐπικουρία, ὅσον οὗτος ὠφέληται, καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον ἐπηύρετο, ἢ καὶ πλέον· κάλλιον γάρ. ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετήν, ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστι, μέτρῳ δ' ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

Κεφάλαιον ιϛ.

Διαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλίαις· ἀξιοῖ γὰρ ἑκάτερος πλέον ἔχειν. ὅταν δὲ τοῦτο γίνηται, διαλύεται ἡ φιλία. οἴεται γὰρ ὅ τε βελτίων προσήκειν αὑτῷ πλέον ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλέον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀχρεῖον γὰρ ὄντα οὔ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν·

Sed moralis non in condictis versatur, sed tanquam amico donat, aut quodcunque aliud alteri exhibet: deinde aut æquale aut amplius sibi esse recipiendum censet, quasi non dederit, sed mutuarit: cùm autem non sicut contraxit, etiam dissoluat: alterum accusabit: hoc verò contingit, propterea quòd volunt quidem honesta omnes, aut plerique, sed vtilia tamen eligunt. honestum enim est beneficium conferre, non vt vicissim recipiamus, vtile autem beneficio affici est. Siquis igitur potest, retribuere debet dignas gratias iis quæ accepit, atque id sponte, inuitus enim amicus faciendus non est: igitur eò quòd aberrauerit in principio, ab eóque acceperit beneficium, à quo non oportebat. non enim ab amico accepit, atque eo qui propter ipsum id faceret: perinde ac si ex condictis beneficio affectus sit, ita dissoluendum: pepigisset siquidem qui potest, se esse redditurum: & eum qui non potest, neque ille qui dedit, dignum censuisset qui acceperet. quare si potest, reddendum est, in principio autem est considerandum, à quo & qua conditione beneficio afficiatur quispiam, vt his acquiescat, vel minimè. Dubitationem autem hæc res habet, vtrum vtilitate eius qui accepit, an beneficio eius qui contulit, metiendum sit id quod retribuere debemus. qui enim acceperunt, extenuantes rem talia se accepisse à benemeritis dicunt, quæ sicut illis parua erant, ita ipsi accipere ab aliis poterant: illi verò contrà, quæ maxima erant apud se, & ab aliis non licebat, & in periculis, ac necessitatibus huiusmodi se dedisse aiunt, nunquid igitur quia ob vtilitatem est amicitia, eius qui beneficio est affectus vtilitas mensura est? hic enim est is qui indiget: & ille huic opitulatur, quasi æquam gratiam recepturus. tāta igitur fuit opitulatio, quantum adiutus est, vnde tantum est illi reddendum, quantum est consequutus vel etiam amplius, id quod honestius est. In amicitiis autem quæ ex virtute existunt, criminationes nullæ sunt, sed eius electio qui beneficium contulit, mensuræ similis est: quippe cum virtutis, ac morum præcipua vis in electione consistat.

CAPVT XVI.

IN illis verò quæ ex supereminētia fiunt, dissensiones quoque accidere consueuerunt. Vterque enim plus sibi esse habendum censet, quod quando fit amicitia dissoluitur. nam qui melior est, cōuenire sibi existimat, vt plus habeat. bono enim amplius esse tribuendum. similiter etiam qui est vtilior: inutilem enim aiunt non oportere æqualem partem habere:

Universidad de Deusto Biblioteca

aliquqi ministrationem futuram non amicitiam, nisi pro dignitate operum fiant ea, quæ in amicitia aguntur, putant siquidem sicut in pecuniarum cōmunicatione plura accipiunt, qui plura contulerunt: ita in amicitia quoque esse faciendum. At indigus & peior econtrariò: boni enim amici esse opem ferre indigentibus. quid enim, inquiunt, prodest, si probo viro aut potenti quispiam sit amicus, si nullam vtilitatē ex eo sit consequuturus? videtur autem vterque rectè censere, oportétque vtrique ex amicitia amplius quidem tribui, non eiusdem tamen rei amplius: sed ei qui excellit, honoris: ei qui indiget, lucri. virtutis enim & beneficij præmium honor, indigentiæ subsidium lucrum est. Hoc ita se habere in rebus publicis apparet. non enim honore afficitur, qui nullum bonum reip. affert: quippe cum id quod publicum est, ei detur, qui de republica bene meretur, publicum autem quoddam est honor. non enim fieri potest, vt & lucretur quispiam ex republica, & honoretur: cùm in omnibus minus habere sustineat nemo. ei igitur qui in pecuniis est inferior, honorem: ei qui munera non accepit, pecunias tribuunt. quòd enim pro dignitate fit, amicitiam, sicut dictum est, & adæquat, & conseruat. Ita igitur etiam cum inæqualibus versandum est. ab eóque qui aut in pecuniis aut in virtute est adiutus, retribuendus honor est: atque id, quatenus facultas ipsius fert. quod enim fieri potest, non quod pro dignitate sit, amicitia exigit. Neque enim quod pro dignitate fit, in omnibus est: sicut in honoribus qui Diis: aut parentibus exhibentur: nemo enim referre his dignam gratiam posset: sed qui pro viribus colit, is esse probus videtur. Atque idcirco non licere filio patrem abdicare, patri autem filium licere videretur (reddere enim oportet eum qui debet, at quicquid fecerit filius, nihil dignum collatis beneficiis fecit: quare semper debet: quibus autem debetur, iis dimittendi est facultas: igitur patri quoque erit.) Adde quòd nemo fortasse vnquam abscessurus ab eo videretur, nisi prauitate exuperaret. nam præter naturalem amicitiam, subsidium nō detrectare humanum est, ei verò fugiendum est, aut non studendum opem ferre, si sit prauus. beneficio enim affici volunt plerique, facere autem vt inutile fugere consueuerunt. Ac de his quidem hactenus dictum sit.

A λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι, καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς φιλίας· οἴονται γὰρ καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖον, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ. ὁ δ' ἐνδεὴς καὶ ὁ χείρων ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γάρ φασιν ὄφελος σπουδαίῳ ἢ δυνάστῃ φίλον εἶναι, μηθέν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; ἔοικε δ' ἑκάτερος B ὀρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἑκατέρῳ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλίας· οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι, τιμῆς· τῷ δ' ἐνδεεῖ, κέρδους. τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ γέρας, τῆς δ' ἐνδείας ἐπικουρία, τὸ κέρδος. οὕτω δ' ἔχειν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μηδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδοται τῷ τὸ κοινὸν εὐερ- C γετοῦντι. ἡ τιμὴ δὲ κοινόν· οὐ γὰρ ἔστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ τιμᾶσθαι. ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. τῷ δὴ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ, τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ τῷ δωροδόκῳ, χρήματα. τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. οὕτω δὴ καὶ τοῖς ἀνίσοις ὁμιλητέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς D ἀρετήν, τιμὴν ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὰ ἐνδεχόμενα. τὸ δυνατὸν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμαῖς καὶ τοὺς γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ τὴν ἀξίαν ποτ' ἂν ἀποδοίη, εἰς δύναμιν δὲ ὁ θεραπεύων, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. διὸ κἂν δόξειεν οὐκ ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀπείπασθαι, πατρὶ δ' υἱὸν ἐξεῖναι. ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον· οὐδὲν δὲ ποιήσας, ἄξιον τῶν E ὑπηργμένων δέδρακεν, ὥστ' ἀεὶ ὀφείλει. οἷς δ' ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφεῖναι· καὶ τῷ πατρὶ δή. ἅμα δ' ἴσως οὐδεὶς ποτ' ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς φιλίας, τὴν ἐπικουρίαν ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι. τῷ δὲ φευκτὸν ἢ οὐ σπουδαστὸν τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῷ ὄντι. εὖ F πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν, ὡς ἀλυσιτελές. περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον ἰσάζει, καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται, οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων, ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑφάντῃ, καὶ τοῖς λοιποῖς. ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπόρισται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα. πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται. ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐδὲν ἔχων φιλητόν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δ' ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα, νῦν οὐδὲν ἐπιτελεῖ. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ὁπόταν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν τὸν ἐρώμενον φιλῇ, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον τὸν ἐραστήν· ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διάλυσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνηται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα οὐ μόνιμα ὄντα. διὸ τοιαῦται καὶ αἱ φιλίαι. ἡ δὲ τῶν ἠθῶν, καθ' αὑτὴν οὖσα μένει, καθάπερ εἴρηται. διαφέρονται δὲ, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται. ὅμοιον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ. οἷον καὶ τῷ κιθαρῳδῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὅσῳ ἄμεινον ᾄσειε, τοσούτῳ πλείω· εἰς ἕω δ' ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδωκέναι ἔφη. εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἱκανῶς ἂν εἶχεν· εἰ δ' ὁ μὲν τέρψιν, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει, ὁ δὲ μή, οὐκ ἂν εἴη τὰ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς. ὧν γὰρ δεόμενος τυγχάνει, τούτοις κἂν προσέχει, κἀκείνου γε χάριν ταῦτα δώσει. τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξαι ἐστί, τοῦ προϊεμένου, ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προϊέμενος, ἔοικ' ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. ὅπερ φασὶ καὶ Πρωταγόραν ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἁδήποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἄξια ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε τοσοῦτον. ἐν τοῖς τοιούτοις δ' ἐνίοις ἀρέσκει τό, Μισθὸς δ' ἀνδρί. οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον, εἶτα μηδὲν ποιοῦντες ὧν ἔφασαν,

ARISTOTELIS MORALIUM NICOMACHIORUM LIBER NONUS.

CAPUT I.

IN omnibus amicitiis, quæ dissimiles specie sunt, id quod B proportione respondet, sicut dictum est, amicitiam conseruat, quemadmodum & in ciuili, sutori pro calceis pro dignitate commutatio fit: textori item, & reliquis. Atque hic cōmunis mensura nummus comparatus est, ad quem omnia referuntur, quóque mensurantur omnia. In amatoria autem amator interdum criminatur, quòd cùm supra modū amet, non redametur, cùm nihil ipse, si ita inci- C derit, amabile in se habeat: sæpe item amatus, quòd cum ille prius promiserit omnia, nihil postea præstet. Huiusmodi autem querimoniæ contingunt, cùm alter voluptatis causa amatum amat, alter amatorem ob vtilitatem: & hęc ambobus non adsunt. nam cùm horum causa amicitia constet, cùm ea non fiunt ob quæ amabāt, amicitiæ dissolutio efficitur. non enim se mutuò amabant: sed ea quæ vtrisque ade- D rant, quæ stabilia non sunt. quocirca huiusmodi etiam sunt amicitiæ. At morum amicitia per se cùm sit, permanet, sicut dictum est. Dissentiunt autem etiam cum alia fiunt ipsis, & non ea quę appetunt. perinde enim est ac si nihil fiat, cùm id non consequitur quispiam quod cupit. quemadmodum citharœdo ille qui quanto melius caneret, tanto plura pollicitus fuerat: cùm repeteret mane quod fuerat ipsi pro- E missum, voluptatem pro voluptate reddidisse se dixit. si igitur vterque id volebat, satis habuisset: sin alter oblectationem, alter lucrum, & ille habet, hic minimè: non rectè id quod ad societatem spectat, inter hos esset. quibus enim indiget quispiam, iis & studet, atque illius causa hæc dabit. Sed dignitatem rei statuere vtrius est? eiúsne qui prius contulit, an eius qui prius F accepit? ille enim qui confert, ei videtur permittere. id quod aiunt etiam Protagoram facere consueuisse, cùm. n. qualiacumque docuisset: ei qui didicerat iubebat æstimare, quanti viderentur esse digna ea quę sciebat, & tantum accipiebat. In talibus autē satis est nonnullis illud: Ast homini merces. At qui cùm pecuniam præceperint, nihil postea faciant ex iis quæ dixerunt

A ob nimios promissionum excessus meritò in accusationes incidant. non enim præstant ea, quæ pepigerunt. Atque hoc fortasse sophistæ coguntur facere, propterea quòd nemo eis daret argentum ob ea quę sciunt. hi igitur cùm non faciant ea, ob quæ mercedem acceperunt, meritò accusantur. Vbi verò nulla subministrationis pactio fit: illos qui per se prius dant, absque crimine vllo esse dictum iam est. B eiusmodi enim amicitia est, quę ex virtute conflatur. retributióq. est ex electione facienda. ea enim amici, & virtutis est. Ita etiam conuenit iis qui philosophiæ causa inter se habent societatem. non enim pecuniis dignitas æstimatur: neque honor æquiparabilis exhiberi posset: sed fortasse satis est, sicut etiam erga Deos & parentes, id quod fieri potest. Quòd si datio eiusmodi non fuerit, sed ob aliquod, maximè quidem fortasse ea facienda est retributio, C quæ vtrisque pro dignitate esse videatur: sin id non contingit, non modò necessarium videbitur, vt is qui prius habet, ipse statuat, verùm etiam iustum: quantam enim is vtilitatem consequutus fuerit, aut pro quanto voluptatem elegerit, si tantum ille receperit: dignam remunerationem habebit. nã etiã in venalibus rebus ita fieri apparet. Quibusdã etiam in locis leges sunt, ne de voluntariis commerciis iudi- D cia fiant: eò quòd oporteat cum eo qui credidit, ita dissoluere, quemadmodum societatem iniit. iustius enim esse putat, vt cui permissum est, is statuat, quàm qui permisit. Nam plerunque non æqui æstimant qui habent, & qui habere volunt: sua enim singulis & quæ dant, digna multo precio videntur. sed retributio tamen tanta fit, quantam statuerint illi qui acceperunt. Oportet autem fortasse non tanti æstimare, E quanti apparet alicui cum habet: sed quanti æstimabat, antequam haberet.

CAPVT II.

AT verò huiusmodi res dubitationem admittunt, vtrum videlicet patri omnia tribuenda sint, & parendum in omnibus? an ægrotans debeat medico obtemperare: & qui eligit imperatorem, bellicæ rei peritum hominem eligere. Si- F mili modo amicóne magis, an probo viro inseruiendum? & bene merito reddendáne magis gratia sit, quàm sodali dandum, si vtrisque non liceat? Nunquid autem omnia huiusmodi exactè definire facile non est? multas enim atque omnigenas & magnitudine & paruitate, & honestate, & necessitate habent differentias.

A διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἃ ὡμολόγησαν. τοῦτο δ' ἴσως ποιεῖν οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν ἐπίστανται. οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἔλαβον τὸν μισθόν, μὴ ποιοῦντες, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσίν. ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεται διομολογία τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν δι' αὑτοὺς B προϊέμενοι, εἴρηται ὅτι ἀνέγκλητοι· τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία. τὴν ἀμοιβήν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς. οὕτω δ' ἔοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοινωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμή τ' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ' ἴσως ἱκανόν, καθάπερ καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. C μὴ τοιαύτης δ' οὔσης τῆς δόσεως, ἀλλ' ἐπί τινι, μάλιστα μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν γίνεσθαι δοκοῦσαν ἀμφοῖν κατ' ἀξίαν εἶναι, εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ μόνον ἀναγκαῖον δόξειεν ἂν τὸν προέχοντα τάττειν, ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ οὗτος ὠφελήθη, ἢ ἀνθ' ὅσου τὴν ἡδονὴν εἵλετ' ἄν, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἕξει τὴν παρὰ τούτου ἀξίαν. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὠνίοις οὕτω φαίνεται γινόμενον, ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶ νόμοι D τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον, ᾧ ἐπίστευσε, διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν. ᾧ γὰρ ἐπετράφθη, τοῦτον οἴεται δικαιότερον εἶναι τάξαι ἢ τὸν ἐπιτρέψαντα. τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τῷ ἴσῳ τιμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν· τὰ οἰκεῖα γὰρ καὶ ἃ διδόασιν ἑκάστοις φαίνεται πολλοῦ ἄξια. ἀλλ' ὅμως ἡ ἀμοιβὴ γίνεται E πρὸς τοσοῦτον, ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαμβάνοντες. δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου τιμᾶν, ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

Κεφάλαιον β.

ΑΠορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, οἷον πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι, ἢ κάμνοντα μὲν ἰατρῷ πιστευτέον, στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον F τὸν πολεμικόν· ὁμοίως δὲ φίλῳ μᾶλλον, ἢ σπουδαίῳ ὑπηρετητέον, καὶ εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχηται. ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον; πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς, καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγ-

καίῳ.

καίῳ. ὅτι δ' οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ A ἄδηλον. καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον ἢ χαριστέον ἑταίροις, καὶ ὥσπερ δάνειον, ᾧ ὀφείλει ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. ἴσως δ' οὐδὲ τοῦτ' ἀεί, οἷον τῷ λυτρωθέντι παρὰ λῃστῶν, πότερα τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ μὴ ἑαλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον· δόξειε γὰρ ἂν καὶ B ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα. ὅπερ οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον, ἐὰν δ' ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τῷ καλῷ ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' ἐστὶν ἴσον τὸ τὴν προϋπαρχὴν ἀμείψασθαι, ἐπειδὰν ὁ μὲν σπουδαῖον εἰδὼς εὖ ποιήσῃ, τῷ δὲ ἡ ἀνταπόδοσις γίνηται, ὃν οἴεται μοχθηρὸν εἶναι. οὐδὲ γὰρ τῷ δανείσαντι ἐνίοτε ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ οἰόμενος κομιεῖσθαι ἐδάνεισεν ἐπιεικεῖ ὄντι, C ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ πονηροῦ. εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δέ, οὐκ ἂν δόξαιεν ἄτοπα ποιεῖν. ὅπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὡρισμένον τοῖς περὶ ἅ εἰσιν. ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτὰ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ θύεται, οὐκ D ἄδηλον· ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι καὶ ἀδελφοῖς καὶ ἑταίροις καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τούτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις. καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς E ἀπαντᾶν διὰ ταὐτό. δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον ὂν ἢ ἑαυτοῖς εἰς ταῦτ' ἐπαρκεῖν· καὶ τιμὴν δὲ γονεῦσι καθάπερ θεοῖς, οὐ πᾶσαν δέ· οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρί, οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρικήν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν μητρικήν. καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ, τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστά- F σει, καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιούτοις. πρὸς ἑταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφοὺς, παρρησίαν καὶ ἁπάντων κοινότητα. καὶ συγγενέσι δὲ καὶ φυ-

A illud tamen obscurum non est: non omnia eidem esse reddenda. Et beneficia retribuenda, vt plurimum, magis sunt, quàm sodali inseruiendum: & sicut mutuum cui debet quispiam, restituendum magis, quàm sodali dandum. Sed fortasse neque hoc semper: vt si quis redemptus à latronibus fuerit, vtrum is vicissim redimere eum debet, qui liberauit, quicunque ille sit, an non capto quidem, sed repeten- B di reddere, an patrem redimere: redimere enim patrem magis etiã quàm seipsum debere videretur. Quod igitur dictum est, in vniuersum debitum est reddendum: sed si datio honestate, aut necessitate superexcedat, ad hæc est declinandum. Interdum enim neque æquum est, vt quod prius alter contulit beneficium, rependamus: cùm ille probum virum esse sciens benefecerit: & hoc vero fiat retributio ei quem prauum esse existimat. nam neque C ei, qui mutuauit, remutuandum est. ille enim cùm putaret se recepturum esse, probo viro mutuauit: hic autem à prauo recepturum se quippiam non sperat. siue igitur re vera ita res se habet, æqualis dignitas minimè est. siue nõ ita quidem est, sed opinantur, non absurdè facere videntur. Veruntamen id quod sæpe dictum à nobis est, disputationes de affectibus & actionibus ita definitæ ac certæ sunt, sicut D ea, circa quæ versantur. Non omnia igitur omnibus esse retribuenda, neque patri omnia: quemadmodum neque Ioui omnia sacrificantur: obscurum minimè est. quia verò alia parentibus, & fratribus, & sodalibus, & benemeritis reddenda sunt: singulis propria & accommodata sunt attribuenda. Ita vero etiam facere videntur, ad nuptias enim cognatos inuitant: his enim commune genus est: atque idcirco a- E ctiones quoque quæ circa id fiunt, communes sunt: ob eandem causam quoque ad sponsalia conuenire debere cognatos maximè existimant. Parentibus autem alimenta præcipuè suppeditanda esse viderentur, vtpote cùm debeamus: cùmque illis qui in causa sunt, vt simus, honestius sit, quàm nobis ipsis in his opem ferre. honor quoque parentibus quemadmodum Diis, exhibendus est: non omnis tamen F parentibus, neque enim idẽ patri & matri: neque his qui conuenit sapienti, aut duci, sed paternus: & simili modo maternus. Omni item seniori honor pro ætate reddendus est, assurgendo, & sessione cedendo, atque huiusmodi cæteris. Sodalibus autem & fratribus loquendo libera, omniúmque communitas exhibenda est. Cognatis itaque & tribulibus

& ciuibus reliquisque omnibus enitendum est, vt semper quod accommodatum est tribuamus, quæque vnicuique insunt quantum ad coniunctionem, & virtutem, & vsum attinet, comparatione facta diiudicemus. atque eorum quidem quæ eiusdem sunt generis, facilius iudicium est: difficilius eorum quæ differunt. non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, facienda distinctio est.

A [illegible Greek text]

Κεφάλαιον γ.

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

CAPVT III.

ORitur autem dubitatio, vtrum cum iis qui non permanent, dissoluendæ sint amicitiæ, néene, an cum iis qui ob vtilitatem, aut iucunditatem sunt amici, cùm non amplius ea habent dissolutionem, fieri absurdum non est: illorum enim erant amici: quibus deficiétibus, consentaneum est, vt etiam ipsi non amplius ament. Criminaretur autem quispiam, si ille qui ob vtilitatem, aut voluptatem amat, se ob mores amare simulauerit. Sicut enim in principio diximus, plurimæ dissensiones inter amicos oriuntur, cùm non similiter & putant, & sunt amici. Cùm igitur frustratus fuerit aliquis, atque ob mores se diligi existimarit, cùm nihil eiusmodi ille agat: seipsum is culpet. cùm autem illius simulatione deceptus fuerit: eum qui deceperit, accusare iustum est: atque eo magis quàm eos qui monetas adulterant, quo circa rem pretiosiorem maleficium huius est. At si admiserit vt bonum, prauus verò ille euaserit, & videatur: nunquid amplius amandus est? An fieri non potest? siquidem non quodlibet est amabile, sed bonum: neque amandum prauum est. praui enim esse amicum, aut similem prauo fieri nullo modo oportet: simili autem similí esse amicum, dictum iam est. Nunquid verò statim facienda dissolutio est? an non cum omnibus, sed cum iis qui ob prauitatem incurabiles sunt? nam qui correctionem admittunt, iis eo magis in moribus, quàm in facultatibus ferendum auxilium est, quo & præstantiores, & amicitię sunt accommodatiores. Videtur autem ille qui dissoluit amicitiam, nihil absurdi facere: quippe cùm non huic neque tali fuerit amicus: quocirca cùm eum immutatum reseruare nequeat, abscedit. At verò si alter perstet, alter verò probior euaserit, ita vt longè præstet virtute, nunquid vtendum amico est? An fieri non potest? in magna autem distantia id maxime perspicuum fit, vt in amicitiis à pueritia contractis, si enim alter permaneat animo puer, alter vir quàm optimus euadat: quo pacto esse poterunt amici, cùm neque iisdem oblectentur, neque gaudeant, & doleant?

[illegible Greek text]

Κεφάλαιον δ.

[illegible Greek text]

A neque enim inter sese mutuo hæc inerunt ipsis. absque his verò esse amicos non licebat: quippe cùm fieri nequeat, vt simul degant. Sed de his dictum iam est. Nũ autem nihilo secius se gerere debet erga ipsum, ac si nunquam fuisset amicus? an antè habitæ consuetudinis memoria retinenda est? & quemadmodum amicis magis quàm alienis gratificandum esse existimamus: ita iis qui fuerunt, ob amicitiam quæ prius intercessit, tribuendum aliquid est, B quandò non ob nimiam prauitatem facta est dissolutio.

CAPVT IIII.

IAm verò ea quæ ad amicos attinent, & quibus amicitiæ definiuntur, ex iis quæ erga se quisque agit, esse videntur profecta. Statuunt enim amicum esse eum qui vult & agit bona, aut quæ apparent, illius causa: vel eum qui, vult & esse & viuere amicum ipsius causa. id quod matres C erga filios faciunt: & amici, inter quos offensio aliqua incidit. Alij eum qui simul degit, & eadem eligere: aut qui condolet & congaudet cum amico. maximè verò etiam hoc matribus contingit. At aliquo ex his amicitiam quoque definiunt, quorum vnumquodque probo viro erga seipsum inest: cæteris verò, quatenus tales se esse existimant. Videtur enim, quemadmodum dictum est, virtus, & probus vir vni D cuique esse mensura. is enim secum consentit, & eadem tota anima appetit. Et vult etiam sibi ipsi bona, & quæ apparent, atque agit. boni enim est sui quoque causa bonum elaborare: intellectiuæ siquidem partis gratia, quæ esse vnusquisque nostrum videtur. Vult quoque viuere se, & saluum esse, & maximè id, quo sapit. Probo enim viro esse bonum est. Vnusquisq; autem sibi ipsi vult bona. effectus verò a E lius illud quod euasit, omnia habere eligit nemo. habet enim etiam nũc Deus bonum, sed cùm sit ipse id quodcunque est. Vnusquisque verò id quod intelligit, esse videretur, vel præcipue. quique est huiusmodi, secum degere vult. iucundè enim id facit: quippe cùm & factorũ oblectabiles recordationes, & futurorum spes bonę sint: tales autem sint iucundæ. Contemplationibus præterea abũdat cogitatione: F condoletque & collętatur secum maximè idem prorsus, & molestum est, & iucundum, & non aliàs aliud. pœnitentia siquidem vacat, vt ita dicam. Eo quòd igitur probo viro erga seipsum vnumquodque

[illegible Greek text]

Universidad de Deusto
Biblioteca

horum inest, ísque erga amicum, perinde atque erga seipsum sese gerit (est enim amicus alter) ipse amicitia quoque esse horum aliquid videtur, & amici illi quibus hæc insunt. Nam vtrum ergo seipsum amicitia fit, néene in præsentia omittamus. videretur autem extenus esse amicitia, quatenus est duo vel plura ex iis quæ dicta sunt: & quia excessus amicitiæ similis est ei quæ erga seipsum est. At antedicta inesse videntur etiam plerisque quamuis praui sint nunquid tamen quatenus sibi placent, probósque se esse existimant, eatenus participes eorum sunt. Nam ex iis qui vehementer sunt praui & facinorosi, nemini hæc insunt: quin ne videntur quidem. ferè autem neque praui. dissentiunt enim inter se, dum alia cupiunt, alia volunt. vt incontinentes, qui loco eorum quæ sibi esse bona videntur, iucunda quidem eligũt, sed noxia. alij autem ob ignauiam & segnitiem ab agendis iis desistunt, quæ sibi esse optima existimant. At qui multa & grauia scelera perpetrarunt: & ob prauitatem odio habentur, & vitam fugiunt. séque ipsos interficiunt. Ac quærunt quidem improbi huiusmodi alios, quibus cum diem traducant, & seipsos fugiunt: propterea quòd quando secum sunt, multorum & grauium scelerum recordantur, atque alia huiusmodi sperant, quorum quando cum aliis versantur, obliuiscuntur: cúmque nihil in se amabile habeant, amicè erga seipsos nullo modo afficiuntur. Neque igitur collætantur, neque condolent huiusmodi homines secum. seditione enim anima eorum agitatur: pars enim vna ob prauitatem dolet, cùm aliquibus abstinet, altera lætatur, & quasi diuellentes illa huc, hæc illuc trahit. & licet fieri nequeat vt simul doleat & lætetur quispiam. sed paulo post tamen dolet, quia lætatus est: nollétque ea sibi iucunda extitisse. pœnitentia enim praui pleni sunt. Prauus ergo cùm nihil in se habeat amabile: neque erga seipsum amicè esse affectus videtur. Quod si ita se habere valde miserum est, enixè fugienda prauitas est, dandáque opera vniuiquque, vt probus euadat: sic enim fiet vt & erga seipsum amicè esse affectus, & aliorum esse amicus possit.

A ὑπάρχει τοῖς ὀλίγοις· πρὸς δὲ τοὺς φίλους ὁ αὐτὸς τρόπος ἐστὶ καὶ πρὸς ἑαυτόν· ἔστι γὰρ ὁ φίλος ἕτερος αὐτός· καὶ ἡ φιλία, τούτοις εἶναί τι δοκεῖ καὶ φίλοις εἶναι τοῖς τοιούτοις· πρὸς οὐδένα δὲ τοιοῦτον ἔχει ἡ ἀδικία, ἀφεστῶσι δὲ καὶ τοῖς πονηροῖς. δοξειε δ' ἂν ταῦτα εἶναι ἡ φιλία, εἰ δεῖ λύειν ἐκ τῆς εἰρημένης· τοσοῦτον ἡ ὑπάρχουσα τοῖς φίλοις, τοσοῦτον ἑαυτοῖς μετεστίν· φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα καὶ πᾶσι

B πολλοῖς ὑπάρχειν κακοῖς οὖσι φαύλοις, εἰ ἐνδέχεται ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνουσιν ὀλιγωρεῖν ἑαυτοῖς εἶναι· ταύτῃ μετέχουσιν ἀνθρώποις ἐπεὶ δὴ γε κομιδῇ φαύλοις καὶ ἀκοινωνήτοις οὐδενὶ παῦ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται· ἐοικόσι δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις· διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἃ μὲν βούλονται, τοῦ δ' ἀκρατοῦς· ἀποστῶσι γὰρ οἷά τε δικαιοῦσθαι ἑαυτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι καὶ

C οὐδὲν βλαβερὰ ὄντα· οἱ δ' αὖ, διὰ τὸ πολλὰ κακὰ πεπρᾶχθαι καὶ φεύγειν ἀφεστῶτα τὸ φυλάττειν, ἡγοῦνται τοὺς ἑαυτοῖς βλάπτειν εἶναι· εἰς δὲ τὸν ἀνθρωπον διὰ τὸ πονεῖν, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν μισοῦντες, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀπολύουσιν ἑαυτούς. ζωῶσι τε οἱ μοχθηροὶ μετὰ δὲ τῶν ἡμαρτημένων εἰσί, ἑαυτοῖς δὲ φεύγουσι· πολλὰ γὰρ καὶ ὑπομνήσεις, μετὰ πολλῶν καὶ ὁμοίων· ὅταν δὲ

D τοιούτῳ ἔτερον ἐπιθῶσι, μετὰ ἑαυτοῦ ὄντες μετ' ἄλλου δ' ὄντος, ἐπιλανθάνονται· οὐδὲν τε φιλοῦν ἔχοντες, οὐδὲν φιλοῦσι τὸν πλησίον πρὸς ἑαυτοὺς· οὐδὲ δὴ συγχαίρουσι, οὐδ' ἀλγοῦσι τὸ παράπαν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ μέρος, διὰ μοχθηρίαν ἀπολοῦσα τὸ μὲν ἡδὺ τὸ δὲ λυπηρὸ καὶ τὸ μὲν δίκαιον τὸ δ' ἄδικον, καὶ τὰ μὲν ἀγαθὰ τὰ δ' ἐπιεικῆ τὰ δὲ μοχθηρὰ καὶ τὰ μὲν ἡδέα τὰ δὲ λυπηρά· ὅτι δὲ ἀνάγκη τὸν μοχθηρὸν λυπεῖσθαι καὶ μετανοεῖν, ἐν δόξῃ τὰ τοιαῦτα χρὴ ἡγεῖσθαι· μετὰ λύπης γὰρ οἱ φαῦλοι ἐλπίζουσιν. οὐδὲ δὴ φαίνεται

E ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικὸς διακεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν· εἰ δὴ τοῦτο κακὸν ἔχει, λίαν ἐστὶν ἄθλιος, φεύγειν τὸν μοχθηρὸν διατεταμένος, καὶ πειρᾶν εἶναι βελτίστῳ· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἔχει καὶ ἕτερον, φίλος γίνεται.

Κεφάλαιον θ.

Ἡ δὲ ὁμόνοια, φιλία μέν τις ἐστὶν, καὶ φιλία ἐστὶ καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα· φιλία δ' ἐστὶ καὶ

καὶ φεύγειν διὰ ταῦτ' εἴρηται μὴ λόγῳ· ἀλλ' φιλεῖ τὸν τρόπον· οὐ γὰρ ἔχει διάθεσιν, οὐδ' ἐμφέρειαν· οὐδὲ δὴ ἀκολουθεῖ. καὶ ἡ μὲν φίλησις, οὐ συμπάθειαν· ἡ δ' εὔνοια, καὶ ἐκ προαιρέσεως, εἴπερ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγνοεῖν συμβαίνει· εἶναι γὰρ κατὰ τὸ γένεσιν, καὶ συμβάλλεσθαι· συμπαρέξειν δ' ἀν οὐδὲν· δοξάσειν γὰρ εὐνοῦν, συμπαρέξειν δ' οὐκ ἐστὶν καὶ δίκαιον κρίνουσιν. ἔοικε δὲ ἀρχὴ φιλίας εἶναι,

B ὥσπερ τὸ ἐρᾶν, ἡ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονή· μὴ γὰρ περιπαθὲς τῇ ἕξει, οὐδὲν ἐρᾷ· ἡ δὲ χαίρουσα τῇ εἴδει, οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ ἀπόντα τοῦδε, ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀναμνήσθῃ, οὕτω δὴ καὶ φίλοις οὐχ οἷόν τε εἶναι, μὴ ὄντας ἡδυσμένους· οἱ δ' ὄντες οὐδὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τοῦτο, τὸν εἶναι ὅλον συμπαρέξειν δ' οὐδὲν κοῦ, οὐδ' ἐν ἀχλύῃ ὑπὸ ἀν. ἐρῶ. διὸ μεταφέρει ἐκεῖ τὸ κατ' αὐτοῦ

C ἀρχὴν εἶναι φιλίας· χρόνῳ δὲ ἀν, εἰ συνεθίοιεν ἀλλήλοις, γένοιτο φιλία, οὐδὲ διὰ τὸ χρήσιμον, οὐδὲ τέως διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ ἐν ἔοικεν ὅτι τοῦ τοῦ γένεσιν· ἐν ἀρχῇ δὲ ἐρᾶν δεῖ, εἰ δ' ἐν τοῖς ἐθέλοιμεν τῶν ἡδέων, τὸ δίκαιον ἀρᾶν· ἢ δὲ βουλόμενος τινα ἐπιμελεῖσθαι ἐκείνου, ἵνα ἔνεκα ὄντος ἐκείνου ἦ), ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιθῇ· κεδάσῃ οὐδὲ φίλος, εἰ ἐκείνου αὐτοῦ, διὰ τινα χρῆσιν· ὅλως δ' ἡ ἔνοια δὲ κρατεῖ καὶ ἐπιεικεῖς τινα γένοιτο, ὅτι τὸ φαῦλον κακὸν τε, ἢ ἀόριστον, ἢ τι τοιοῦτον κεδάσῃ καὶ δεῖ τὸ ἀγαθοῦ ἕνεκα.

Κεφάλαιον ι.

Φιλεῖν δὲ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθὸν φαίνεται· δίδωσι γὰρ ἡδὺ ἐστὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς· ἀλλ' ἀγνοοῦσι ἀλλήλους ὑπάρχουσι αὐ· οὐδὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐμπιμπλαμένοις ἐμαυτοῖς φασὶ, οὐκ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ εὐφραίνει· τὸ δὲ φιλεῖν τὸ ἀγαθὸν τοῦτον ἐμαυτῶν· ἀλλὰ τοῦ τοῦ ἐμαυτοῦ φασὶ, ὅταν ἀγαθὸν τοῦ συμφέρον τοῦ ἐμαυτοῦ· μεμιγμένοι καὶ τὰ αὐτὰ σφόδρα ἀγαθοῖς, καὶ σφόδρα τοῦ τὰ αὐτὰ δίκαια· ἀγαθὰ τὰ σφόδρα τὰ δὲ ἐμαυτοῦ, καὶ τοῦτον ἀγαθὸν τὰ δὲ μεγάλου, καὶ ἐπιτήδεια ἀγαθοῖς ὑπάρχει, ἃ πάντες εἶναι αἱ πόλεις, ὅταν πάντες ἀνὴρ τοῦ αἱρεῖ αἱρεῖ τοῦ), ἃ συμπαρέχει Λακεδαιμόνιοι, ἃ αἱρεῖ Πιττακὸς, ὃ καὶ αὐτὸς ἄθλον.

A & latens esse possit: amicitia non possit. Et prius etiam dicta hæc sunt. Sed neque amatio est: neque enim intentionem, neque appetitionem habet, quæ amationem consequuntur. atque amatio quidem cum consuetudine, beneuolentia derepente etiam fit. Id quod etiam erga certatores contingit. beneuoli siquidem eis fiunt, fimúlque cum eis volunt: nihil tamen cooperatentur. sicut enim diximus, de repentè beneuoli fiunt, & leuiter diligunt. Videtur igitur principium amicitiæ esse, non secus atque amoris ea voluptas quæ ex aspectu percipitur. nemo enim amore capitur, nisi prius specie fuerit oblectatus. qui verò forma oblectatur, nihilo magis amore capitur: sed cum & absentes desiderat, & præsentes cupit. Ita verò etiam amici esse non possunt, nisi beneuoli prius fuerint, beneuoli autem nihilo magis diligunt. volunt enim tantum bona iis quibus sunt beneuoli, nihil tamen cooperarentur. nullámque pro ipsis molestiam susciperent. Quocirca translatione vtens ali quis esse ipsam principium amicitiæ diceret: quæ cùm inueterata fuerit, & in consuetudinem deuenerit, amicitia euadat: non ea quidem quæ ex vtilitate, aut voluptate conciliatur: neque enim ob hæc beneuolentia existit. Nam qui beneficio est affectus, pro iis quæ accepit, beneuolentiam retribuit, iustè se gerens. Qui verò aliquem prosperè agere vult spe vtilitatis consequendæ ex ea re: non illi, sed sibi potius beneuolus est: quemadmodum neq. amicus, si commodi alicuius causa illi obsequitur. Omnino autem beneuolétia ob virtutem & probitatem quandàm existit, cùm pulcher aliquis, aut fortis, aut tale aliquid visus euipiam fuerit, sicut de certatoribus iam diximus.

CAPVT V.

IAm verò beneuolétia est quidem similis amicitiæ, amicitia tamẽ non est: quippe cum beneuolétia erga ignotos quoque, ciuitates, cùm omnibus visum fuerit magistratus electione esse creandos: vel iniundam cũ Lacedæmoniis societatem: vel regnare Pittacũ, quãdo etiam ipse voluerit

CAPVT VI.

COncordia præterea spectare quoque ad amicitiam videtur: vnde opinionis consensio minimè est: hoc enim iis etiam qui mutuò sese ignorant, posset inesse. neque eos qui qualibet de re consentiunt, concordes esse inquiunt: verbi causa, si de cœlestibus consentiant: concordes enim de his esse, ad amicitiam non attinet. sed ciuitates cõcordes esse dicunt, cùm de iis quæ conferunt, consentiunt. & eadem eligunt, agúntque ea quæ publicè visa fuerint. Circa agenda igitur concordes sunt, atque ea quæ in magnitudine consistunt, & vtrisque, vel omnibus inesse possunt, vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atqui vterque seipsum vult, vt in Phœnissis, in seditione sunt: Concordes autem esse non est, si idem vterque animo concipit, quodcunque illud sit: sed si quod in eodem est, vt cùm & populus & probi viri optimos regnare consentiunt. ita enim omnibus contingit id quod appetunt. Concordia verò similis esse amicitia videtur: quemadmodum etiam dicitur, circa conducentia enim versatur, atque quæ ad vitam amment. estque huiusmodi concordia inter probos viros: hi enim & secum, & inter se sunt concordes, cùm in iisdem, vt ita dicam, sint. huiusmodi siquidem hominum voluntates permanent, neque transsiliunt, sicut Euripus: volúntque ea quæ & iusta sunt, & conducũt: atque hæc communiter appetunt. At vt praui concordes sint, nisi paruper, sicut etiam vt sint amici, fieri non potest: cùm in vtilibus rebus ampliorem partem appetant: in laboribus contrà & ministrationibus deficiant. cùm enim vnusquisque sibi hęc velit, alterum ad examen reuocat, & prohibet. nam quod commune est, perit, cùm ab his non seruetur: atque inde euenit, vt cùm alij necessitatem inferant, ipsi verò quæ iusta sunt facere nolint, seditione agitentur.

CAPVT VII.

ATverò benefici amare magis videntur eos quos beneficiis affecerunt, quàm affecti illos à quibus acceperunt. id quod quasi à ratione dissentaneum quæri consueuit. Plerisque igitur id contingere propterea videtur, quia hi debent, illis debetur. sicut ergo in mutuis illi qui debent, eos non esse volunt, quibus debent, qui verò mutuarunt, de salute debitorum curam etiam habent: sic & eos iniunt qui beneficium contulerunt, vtpote gratias recepturos, velle illos esse quibus contulerũt: illis autem non esse curæ, vt quippiam retribuant. Atque Epicharmus quidem fortasse diceret ipsos hæc ex prauo spectantes dicere. Sed esse hæc humana res videtur, immemores enim sunt plerique, magisque beneficium accipere quàm cõferre appetunt. Videretur autem huiusce rei magis naturalis causa esse, neque similis ei quæ de mutuantibus relata est. non enim est dilectio circa illos, sed voluntas vt salui sint, recipiẽdi causa. at qui beneficiũ contulerunt eos qui acceperunt, diligunt, atque amant, etiam si nulla in re ipsis vtiles vel in præsentia sint, vel in posterum sint futuri. Id quod etiam in artificibus contingit: vnusquisque enim opus proprium

magis amat, quàm ab opere amaretur, si animatum heret. Maximè verò fortasse circa poëtas idem euenit, qui poëmata propria perinde ac filios supra modum amant. Huic rei simile est, quod ad benemeritos attinet: nam beneficio affectus opus ipsorum est: id igitur amant magis, quàm opus est qui effecit. Huiusce rei illud in causa est, quòd esse est expetibile, atque amabile omnibus: sumus autem operatione & actu: viuendo enim atque agendo sumus. qui fecit igitur, operatione opus ipsum quodammodo est: quocirca amat opus, propterea quòd esse appetit. at hoc naturale est, quod enim potestate est, id operatione opus ipsum indicat. Adde quòd ei qui beneficium contulit, honestum illud est quod actione est perfectum: quare gaudet eo in quo illud est: qui verò affectus est, nihil honesti habet in illo qui affecit. sed si modo quicquam habet, id est quod conducit. at id minus iucundum, atque amabile est. Præsentis, siquidem operatio, futuri, spes, facti, memoria iucunda est, at iucundissimum est quod operatione consistit, atque amabile simili modo. ei igitur qui affecit, opus permanet: honestum enim est diuturnum, ei verò qui est affectus, præterlit vtilitas. Ac memoria quidem honestarum rerum iucunda est: vtilium non admodũ, vel minus. expectatio verò sese habere contrario modo videtur. Atque amatio sanè affectioni: amari affectioni simile est. amare igitur, atq. ea quę ad amicitiã pertinent, eos consequuntur, qui in actione excellunt. Præterea omnes ea, quæ laboriosè facta sunt, magis amant: vt qui pecunias acquisiuerunt, magis, quàm qui ab alijs acceperunt. at beneficio affici labore vacat: benefacere laboriosum videtur. Propterea etiã matres liberorum sunt amantiores: laboriosior siquidem generatio est, magisque suos esse filios sciũt. id autẽ beneficiis quoque esse proprium videtur.

CAPVT VIII.

ATenim dubitatur, vtrum amare seipsum maximè, an aliquũ alium oporteat. increpant enim eos, qui seipsos maximè amant: & quasi in dedecus sui amatores appellant. videtúrque prauus sui causa omnia agere, ac tãto magis, quanto improbior fuerit, vnde ipsi crimini dant, quòd ab seipso nihil agat. Probus autem ob honestatem: atque id eo magis, quo melior est: amicique causa: sui autem causa agere omittit. Ab orationibus tamen his opera ipsa discrepant. atque id non absurdũ

Universidad de Deusto Biblioteca

dicunt enim eum maximè amandum esse, qui maximè sit amicus: maximè verò est amicus, qui vult bona ei cui maximè vult, illius causa, etiam si id sciturus sit nemo. at hæc vnicuique erga seipsum, & cætera etiam omnia quibus amicus definitur, maximè insunt. dictum siquidem est omnia quę ad amicitiam attinent, à seipso ad alios quoque deuenire. prouerbia itē omnia consentiunt, vt Vna anima: &, Com
B munia omnia amicorum: &, Æqualitas amicitia: &, Tibiæ genu propinquius. omnia enim hæc vnicuique erga seipsum maximè insunt: quippe cùm amicus maximè sibi ipsi sit. Amare igitur etiā seipsum maximè oporteret. Cùm igitur vtrique probabilem afferant, non iniuria in dubium venit, vtros sequi magis debeamus. Quocirca fortasse huiusmodi orationes, quorsum vtræque & quatenus veræ sint, diui
C dendum est ac distinguendum. Si itaque statueremus quo pacto vtrique sui amatorem appellant, forsitan hoc constaret. Qui igitur hoc in opprobrium inducunt, eos sui amatores vocant, qui sibi in pecuniis honoribus, & voluptatibus corporis amplius vendicant, plerique enim hæc appetunt: hisque, perinde atq; optima sint, omni studio incūbunt. vnde etiā decertabiles res ipsæ euaserūt. Qui ergo in his plus sibi
D vsurpant, cupiditatibus, atq; omnino affectibus, irrationaliq; animæ parti obsequuntur. huiusmodi autē pleriq; è vulgo sunt, atq; idcirco à plerisq; qui praui sunt, imposita appellatio est. Meritò igitur his qui ita sui sunt amatores, opprobrio datur. Eos autem qui huiusmodi res sibi attribuunt, solere à plerisque sui amatores vocari dubium non est. nam siquis semper vel iusta agere, vel temperantia, vel qualiacunque alia ex virtute maximè omnium agere stu
E deat, sempérque quod honestum est, sibi vendicet: eum sui amatorem appellabit nemo, neque vituperabit. quanquam is magis esse sui amator videretur: cùm ea quæ maximè & honesta, & bona sūt, sibi attribuat: suique præstantissimæ parti obsequatur, eique in omnibus obtemperet. Sicut autem & ciuitas esse maximè id videtur quod in ipsa præstantissimū est, & omnis alia congregatio: ita & homo: & sui amator igitur est, qui id amat, eique obse
F quitur. continens item & incontinens ex eo dicitur, quòd mens cōtineat reliqua & vincat, aut minimè: quasi id vnusquisq; sit. videntúrque egisse ipsi, & sponte, ea quæ cum ratione maximè egerunt. Id igitur præcipuè esse vnumquemque probúmque

A φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα, ὁ βουλόμενος ᾧ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδεὶς εἴσεται· ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὑτόν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ πάντα οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται· εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διήκει. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον
B τό, μία ψυχή· καί, κοινὰ τὰ τῶν φίλων· καί, ἰσότης φιλότης· καί, γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα πρὸς αὑτὸν μάλιστ' ἂν ὑπάρχοι· μάλιστα γὰρ φίλος αὑτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν. ἀπορεῖται δ' εἰκότως ποτέροις χρεὼν ἕπεσθαι, ἀμφοῖν ἐχόντοιν τὸ πιστόν. ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι καὶ πῇ
C ἀληθεύουσιν. εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φίλαυτον πῶς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. οἱ μὲν οὖν εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτό, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι, καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασι περὶ αὐτὰ ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. οἱ δὴ περὶ ταῦτα πλεονέκται, χαρίζονται ταῖς
D ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί· διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος· δικαίως δὴ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. ὅτι δὲ τοὺς τὰ τοιαῦθ' αὑτοῖς ἀπονέμοντας εἰώθασι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον· εἰ γάρ τις ἀεὶ σπουδάζοι τὰ δίκαια πράττειν, αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν κατὰ
E τὰς ἀρετάς, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιοῖτο, οὐδεὶς ἐρεῖ τοῦτον φίλαυτον, οὐδὲ ψέξει. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος μᾶλλον εἶναι φίλαυτος· ἀπονέμει γοῦν ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθά, καὶ χαρίζεται ἑαυτοῦ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτῳ πείθεται· ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώτατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φίλαυτος δὴ
F μάλιστα, ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμενος. καὶ ἐγκρατὴς δὲ καὶ ἀκρατὴς λέγεται, τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μή, ὡς τούτου ἑκάστου ὄντος. καὶ πεπραχέναι δοκοῦσιν αὐτοὶ καὶ ἑκουσίως, τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. ὅτι μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστός ἐστιν ἢ μάλιστα, οὐκ ἄδηλον,

καὶ ὅτι ὁ ἐπιεικὴς μάλιστα τοῦτ' ἀγαπᾷ. διὸ
A φίλαυτος μάλιστ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὀνειδιζομένου, καὶ διαφέρων τοσοῦτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ὀρέγεσθαι ἢ τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ δοκοῦντος συμφέρειν. τοὺς μὲν οὖν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπουδάζοντας, πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσι· πάντων δὲ ἁμιλλωμένων πρὸς τὸ καλόν, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, κοινῇ
B τ' ἂν πάντ' εἴη τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, εἴπερ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν. ὥστε τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φίλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελήσει, τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐ δεῖ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἑπόμενος. τῷ μοχθηρῷ μὲν οὖν διαφωνεῖ ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δ' ἐπιεικής, ἃ δεῖ, ταῦτα καὶ πράττει. πᾶς γὰρ νοῦς
C αἱρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δ' ἐπιεικὴς πειθαρχεῖ τῷ νῷ. ἀληθὲς δὲ περὶ τοῦ σπουδαίου, καὶ τὸ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν, καὶ τῆς πατρίδος, κἂν δέῃ ὑπεραποθνήσκειν· προήσεται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμάς, καὶ ὅλως τὰ περιμάχητα ἀγαθά, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν. ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ' ἄν, ἢ πολὺν ἠρέμα· καὶ
D βιῶσαι καλῶς ἐνιαυτόν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. τοῖς δ' ὑπεραποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει· αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς. καὶ χρήματα προοῖντ' ἄν, ἐφ' ᾧ πλείονα λήψονται οἱ φίλοι. γίνεται γὰρ τῷ μὲν φίλῳ χρήματα, αὐτῷ δὲ τὸ καλόν· τὸ δὴ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. καὶ περὶ
E τιμὰς δὲ καὶ ἀρχάς, ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἱρούμενος τὸ καλόν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προΐεσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. ἐν πᾶσι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλέον νέμων. οὕτω μὲν οὖν
F φίλαυτον εἶναι δεῖ, καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοί, οὐ χρή.

Κεφάλαιον θ.

Ἀμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων ἢ μή. οὐθὲν γάρ φασι

A virum præcipuè id amare, obscurum non est. vnde etiam sui amator maximè esset, diuersa quidem specie ab eo qui vituperatur: qui sanè tanto differt, quanto vita cum ratione, illi præstat quæ ex perturbatione traducitur, & appetitio vel honesti, vel eius quod conferre videatur. Eos itaque qui circa honestas actiones præcipuè student, omnes admittunt ac laudant. si omnes autem ad honesta consequenda certarent, honestissimáque agere conten
B derent: & publicè omnibus oportuna, & priuatim singulis maxima bona euenirent. siquidem virtus tale quid est. Quocirca bonus vir esse sui amator debet: nam honesta agendo, & sibi & aliis proderit, prauus non debet: eò quòd prauos affectus sequens, & sibi & aliis nocebit. Ac prauo quidem homini quæ agere debet, & quæ agit, inter se discrepant. at probus quæ debet, ea etiam agit. mens enim
C omnis quod sibi optimum est, eligit: probus verò menti obtemperat. Verùm autem est quod de probo viro dicitur, eum amicorum causa & patriæ multa agere, etiam si pro ipsis mors fuerit oppetenda. nam & pecunias & honores proiiciet, & demum ea bona, quæ in certamen apud homines veniunt, dum quod honestum est, sibi ipsi vendicet. Breui enim tempore lætari vehementer magis eligeret, quàm longo leniter: & viuere honestè vno an
D no, quàm multis quomodolibet: vnam item actionem honestam & magnam quàm multas & paruas. Hoc autem iis fortasse euenit qui pro aliis mortem obire consueuerunt. eligunt enim magnum quoddam honestum sibi ipsis, pecuniásque profunderent, quo amici plures accipiant. pecuniæ enim amico, ipsi honestum comparatur. quod autem maius bonum est, sibi at
E tribuit. In honoribus etiam & magistratibus idem modus est: omnia enim hæc amico concedet. honestum siquidem hoc ipsi est, ac laudabile, vt meritò probus esse videatur, cùm honestatem omnibus anteponat. Fieri item potest, vt actiones amico permittat: sitque ipsi honestius, quòd causa amico fuerit vt eas egerit: quàm si ipse egisset. In omnibus igitur laude dignis rebus honestatis amplius sibi attribuere vir probus videtur. Atque
F ita quidem sui amatorem esse oportet, sicut dictum est: vt plerique autem sunt, minimè.

CAPVT IX.

IAm verò de fœlice ipso quoque dubiū est, indigeátne amicis, necne? nihil e-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nim beatis ex sèque sufficientibus opus
esse amicis inquiunt: adsunt enim ipsis bo
na: vt cùm ex se sufficiant, nullaze am
plius indigeant, amicum autem cùm sit
alter ipse, suppeditare ea, quæ per se quis
piam nequit. vade illud, Fortuna cum dat
bene, quidnam amicis est opus? Sed absur
dum videtur, cùm bona omnia fœlici at
tribuamus amicos non tribuere: quod ex
bonis externis esse maximum videtur.
Nam si amici magis est beneficium con
ferre, quàm accipere: boni item viri & vir
tutis est benefacere: benefacere autem
amicis, quàm alienis honestius est. probus
vir iis indigebit qui beneficio afficiantur.
Vnde etiam in quæstionem venit, vtrum
in adversis, an in prospera fortuna amicis
magis opus sit: eo quòd & qui in infortu
nio est constitutus, iis indigeat, qui bene
ficia conferant: & qui fortunati sunt, iis
quibus benefaciant. Adde quòd absur
dum fortasse est, vt beatum solitarium es
se faciamus. nemo enim esset, qui omnia
bona habere per seipsum eligeret: quippe
cùm etiule animal sit homo, & ad conui
ctum natura aptum. & fœlici igitur hoc
inest: quæ enim natura bona sunt habet:
constat autem cum amicis & probis viris
melius esse quàm cum alienis, & quibus
libet hominibus diem traducere: opus i
gitur fœlici amicis est. Quid ergo primi il
li dicant, & quomodo illorum vera oratio
est? An quia plerique amicos eos esse opi
nantur qui vtiles sunt? talibus igitur, cum
bona ipsi omnia adsint, nullo modo indi
gebit beatus: sed neque illis qui ob volu
ptatem sunt amici, vel parumper. cùm e
nim vita eius iucunda sit, adventitia vo
luptate non indiget, cùm itaque talibus a
micis non indigeat, non indigere amicis
videtur. Id autem verum fortasse mini
mè est, in principio enim dictum iam est,
fœlicitatem operationem quandam esse.
operationem autem fieri, & non esse vt
possessionem aliquam, patet. at si fœlicem
esse in vigendo & operando consistit: bo
ni autem viri operatio honesta & iucun
da per se est, sicut in principio diximus: &
quod est proprium vniuscuiusque iucun
dum quoque est: talium verò spectare magis
quàm nos metipsos, aliorúmque actiones
quàm nostras possumus: proborum autem
virorum actiones qui sint amici, bonis
sunt iucundæ (ambo enim ea habent, quę
iucunda natura sunt) beatus profectò a
micis huiusmodi indigebit, siquidem ac
tiones honestas & proprias contemplari
vult: tales autem sunt boni viri, qui amicus sit. Fœlicem præterea iucundè vivere
oportere

oportere existimant. at solitario difficilis
vita est: non enim facilè per seipsum
assiduè operari, cum aliis verò, & ad alios
facilius. operatio igitur quę magis erit cõ
tinua, iucunda per seipsum erit. id quod cit
ea beatũ esse oportet. Probus n. vir, quate
nus est probus, sicut ex virtute proficiscen
tibus actionibus gaudet: ita eas molestè
ferat, quæ ex vitio existunt: non secus atq;
musicus pulchris modulationibus oblec
tatur, pravis offenditur. Adde quòd ex
conuictu cum bonis, exercitatio etiã quæ
dam virtutis efficeretur: quemadmodum
quoque Theognis inquit:

*A malis disces bona: si versabere apud
Cum pravis, amittes mens bona squa tibi est.*

Si etiam naturalius consideremus, probus
amicus probo esse natura expetendus vi
detur. quod enim natura bonum est pro
bo viro bonum & iucundum esse iam di
ximus. Viuere autem ipsum definiunt &
potestate sensus animalibus, hominibus
sensus & intellectionis. potestas verò in
operationem reducitur. at in operatione
id quod præcipuum est, consistit. viuere
autem nihil aliud esse, quàm sentire vel
intelligere præcipuè & propriè videtur.
sed viuere ex iis est quæ bona & iucunda
sunt. Definitum enim est, quod autem est
definitum, ex boni natura est: quod verò
natura est bonum, probo viro etiam bonũ
est: atque ideireo iucundum esse omnibus
videtur. Non debemus autem pravam vi
tam & corruptam, in doloribúsque consti
tutam sumere: ea enim indefinita est, non
secus atque ea quæ in ipsa insunt. Ac de
dolore quidem in sequentibus planior
res efficietur. Quòd si viuere ipsum est bo
num, iucundum quoque est: quod ex eo
etiam videtur, quòd omnes id appetunt:
& præcipuè probi viri, & beati. his enim
vita maxime est expetenda: ipsorúmq. vi
ta beatissima est. Qui autem videt, se vide
re sentit & qui audit, se audire: & se ambu
lare, qui ambulat: atq. in aliis simili modo
quiddam est quod sentit nos operari, sen
tire verò possemus nos sentire, & intelli
gere nos intelligere. nos sentire autem
vel intelligere, nihil aliud est quàm nos
esse: esse enim sentire vel intelligere erat.
at sentire se viuere ex iis est quæ per se
sunt iucunda: vita enim natura bonũ est:
bonum verò sibi inesse sentire est iucundũ.
viuere autem expetendũ est & præ
cipuè bonis: propterea quòd esse bonum
ipsis, & iucundum est. consentientes e
nim id quod per se bonum est. lætitia a
ergo amicum affectus est probus vir: alter enim ipse est amicus. quemadmodum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Igitur vnicuique se esse, ita quoque ami-
cum esse expetendum est, vel similiter: at
esse ob id erat expetendum, quia se bo-
num esse sentiebat: talis autem persensio
suauis per se est: sentire igitur simul, eriã
amicum esse oportet. id autem fieri in
conuiuendo, communicandisque tum ver-
bis, tum consiliis potest: ita enim conuiue-
re de hominibus dici videtur, & non sicut
de pecudibus, in eodem loco pasci. Si igi-
tur beato viro esse expetibile per se est,
cùm bonum natura & iucundum sit: simi-
le autem amici quoque esse ipsum est: a-
micus etiam ex iis esset, quæ expetenda
sunt, at quod ipsi est expetendum, id ines-
se ipsi opus est, alioqui indigens hac parte
erit: ei igitur qui fœlix futurus est, probis
amicis opus erit.

CAPVT X.

SEd nunquid quamplurimi amici fa-
ciendi sunt? An quemadmodum de
hospitalitate cõsonè dictũ illud videtur,

Multorum neque sit hominum, neque nullius hospes:

Sic in amicitia quoque conueniet, neque
amicis prorsus carere, neque amicos su-
pra modum multos sibi conciliare. Illis
fanè qui ad vtilitatem spectant, valde e-
tiam congruere id quod dictum est, vi-
deretur. multis enim vicissim subministra-
re laboriosum est: non est que ad id agen-
dum ipsis victus sufficiens. plures igitur
quàm qui ad proprium victum conueniãt,
admodum curiosi sunt: tum ad bene vi-
uendum impedimentum afferunt. nihil i-
taque ipsis opus est. Qui item voluptatis
causa amant, pauci sufficiunt: non secus
atque in edulio condimentum. Probi au-
tem amici vtrum plurimi numero esse de-
bent. An amicorum quoque multitudinis,
sicut & ciuitatis modus quidam est: neque
enim ex decem hominibus constare ciui-
tas potest: neque item ex decies decem
millibus ciuitas existit. Sed quantitas non
est fortasse vna quædã. sed omnis quæ in-
ter definita quędam media est, amicorum
igitur quoque multitudo definita quæ-
dam est & fortasse plurimi illi sunt, qui-
bus cum vitam traducere quispiam posset.
id enim maximè ad amicitiam pertinere
videbatur. Non posse autem cum multis
viuere quempiã, multisq. se impertire ob-
scurũ nõ est. Esse præterea illos quoq. inter
sese amicos oportet: si inter se omnes con-
uicturi sint: id autem difficile in multis
est. Difficile quoq. illud est, vt congaudeat
quispiã & cõdoleat accõmodatè cũ multis. verisimile enim est simul incidere posse,
vt cum altero cõlætandum, cũ altero condolendũ sit. Fortasse igitur recte se habet

non quærere quamplurimos habere ami-
cos, sed tot, quot ad conuiuendum idonei
sint. neque enim fieri posse videretur, vt
multis vehementer amicus quispiam sit,
ideòque neque vt plurium amore sit cap-
tus: exuperatio enim amicitiæ quædam
esse consueuit: id autem erga vnum est, &
vehementer igitur erga paucos quoque
erit. Ita verò vsu venire hoc etiam in re-
bus videtur. in amicitia enim sodalitia
multi amici non existunt, sed quæ cele-
brantur amicitię, inter duos dicuntur. Qui
autem multorũ sunt amici, & cũ omnibus
familiariter versantur: ij nemini sunt a-
mici, nisi ciuiliter, quos obsequiosos vo-
cant. Nam ciuiliter multis esse amicus po-
test quispiam, etiam si obsequiosus non
sit, sed re vera probus ob virtutem verò,
& propter sese erga multos non potest, sed
contentus esse vnusquisque debet, si vel
paucos huiusmodi inuenerit.

CAPVT XI.

VTrum autem in prosperis magis, an in
aduersis fortuna amicis opus est: in
vtraque enim requiruntur. nam & infortu-
nati subsidio, & fortunati conuictoribus
indigent, iisque hominibus, in quos bene-
ficia conferant, benefacere enim volunt.
Atque in aduersis quidem rebus necessa-
rium magis id est, vtilibus siquidem i-
bi est opus, in prosperis tamen est hone-
stius. Vnde etiam probos quærunt, hos si-
quidem beneficiis afficere, cum hisque vi-
tam traducere expetendum magis est. Est
enim præsentia hæc amicorum tam in
prosperis quàm in aduersis rebus iucunda.
qui dolent enim condolentibus amicis
subleuari consueuerunt. Vnde etiam
dubitaret quispiam, nunquid quasi one-
ris partem suscipiant, an id quidem mini-
mè, sed præsentia ipsorum suauis cùm
sit, condolendique intellectio dolorem
minorem reddat. Sed hãcne ob eausam,
an ob aliud quippiam subleuentur,
omittamus: euenire tamen prorsus illud
quod dictum est, videtur. Ipsorum verò
præsentia mista quędam esse apparet, nam
videre amicos iucundum est, præsertim in
aduersa fortuna constituto, affertque
subsidium quoddam ad minuendum do-
lorem. amicus enim consolationem præ-
stat & aspectu & oratione, si commodus
sit: quippe cùm & mores nouerit, & ob
quæ vel lætetur, vel doleat. sentire autem
dolore affici amicum suas ob calamitates,
molestum est. in causa enim esse amicis,
vt doleant, vnusquisque cuiusq. ac fugit.
Atque idcirco qui vtiles natura sunt, cauent, ne amici secum condoleant. & nisi

Universidad de Deusto Biblioteca

ipso dolorem qui ab illis suscipitur, indolentia exuperet, non sustinet: atque omnino collugentes non admittit, propterea quòd lugubris neque ipse est. Mulierculæ verò, atque huiusmodi viri collamentantibus delectantur: eósque vt amicos & condolentes diligût, sed in omnibus imitari proculdubio meliorem debemus. At verò in prosperis rebus amicorum præsentia & vitæ traductionem iucundã habet, & intellectionem quòd sua ob bona lætentur. Quocirca viderentur ad prosperas fortunas promptè amicos esse inuitandos, beneficum enim esse honestum est: ad aduersas autem tardè: quippe cùm malorum participes quamminimum facere amicos deceat. Vnde illud: esse me miserũ est satis, maximè autem aduocandi sunt amici, quando parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire econtrario fortasse conuenit ad infortunatos nõ inuitatum & promptè: amici enim benefacere est, & maximè iis, qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt: vtrisque siquidem honestius est, atque iucundius: at fortunatos verò vt cooperemur quidem, promptè: etenim ad hæc quoque amicis opus est, vt autem beneficiis afficiamur, tardè, quandoquidem studere vtilitatem consequi honestum non est. Insuauitatis tamen reiiciendo fortasse vitanda opinio est: quandoque enim contingit: Esse igitur amicorum præsentia expetenda in omnibus videtur.

CAPVT XII.

IGitur quemadmodum amore captis inspicere est amabilissimum, magisq. hûc sensum quàm cæteros eligût: vtpote cùm ex eo amor & maximè existat & oriatur: ita quoque amicis conuiuere expetẽdum maximè est: amicitia enim est communicatio, & sicut erga seipsum, ita quoque erga amicum sese habet: at sensus erga se vniuscuiusque quòd sit, expetibile est: erga amicum igitur quoque erit, sed eius operatio in conuiuendo fit: quare meritò id appetunt. Quódque est singulis esse ipsum, aut cuius causa viuere eligunt: ea in re cum amicis degere volunt. Quocirca alij compotant: alij alea colludunt: coexercentur quidam & conuenantur: nonnulli comphilosophantur: in eo singuli diem simul traducentes, quod maximè in vita amant. cùm enim conuiuere cum amicis velint, hæc faciunt, hæcque cum illis communicant, quibus cum se conuiuere existimant. Prauorum igitur amicitia praua est. praua enim secum communicant, in-

A [illegible]

B [illegible]

Κλαίω ἐγὼ δυστυχῶν.

C [illegible]

D [illegible]

Κεφάλαιον ιβ.

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

[illegible]

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Νικομαχείων τὸ Ι.

Κεφάλαιον α.

B C D E F [illegible]

A stabiles cùm sint, & praui etiã efficiuntur, dum sibi mutuò similes euadunt. at proborũ proba atque honesta est, congressionibúsq. insuper augetur, videnturq. hi meliores quoq. effici, dũ operantur, ac se mutuò corrigunt. exprimût enim à se mutuo ea, quibus oblectantur, vnde id:

A bonis disces bona.

Ac de amicitia quidem hactenus dictũ sit. Sequitur vt de voluptate disseramus.

B ARISTOTELIS moralium Nicomachiorum LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

POst hæc fortasse sequitur vt de voluptate disseramus: quippe quæ maximè affinis esse generi nostro videatur, vnde iuuenes voluptate & dolore quasi gubernaculo dirigentes erudiunt. C Maximũmq. esse ad morum virtutẽ videtur, si gaudeamus quibus oportet, & oderimus ea quæ odio habenda sunt. hæc enim cùm momentum ac vim ad virtutẽ & fœlicẽ vitam habeant, per totã vitã pertinent. iucunda siquidem eligunt, fugiunt ea quę dolorẽ afferũt. De talibus autẽ minimè prætermittendũ esse videretur, præsertim cùm magnã habeant cõtrouersiam. Nonnulli. n. bonũ ipsum vo- D luptatẽ esse dicunt, alij econtrario admodum prauãtem eam esse affirmant. Atque illi quidem fortasse rem esse ita persuasi: sed hi, melius esse ad vitã nostrã rati si voluptas, quamuis non sit praua esse demonstrẽtur, plerosq. n. ad ipsam esse proclines, seruiréq. aiunt voluptatibus: vt idcirco in contrarium ipsos reducere opus sit, sic enim fore, vt ad medium redeant. Videndum autẽ ne non rectè hoc dicatur. ora- E tiones. n. de iis, quæ in affectibus, & actionibus consistunt, minorẽ quàm opera ipsa habent probabilitatẽ, quando itaq. discrepant ab iis quæ sensu percipiuntur: cõtemptæ veritatem quoque ipsam insuper tollunt. nam qui vituperat voluptatem, si appetere ipsam quandoque conspiciatur: declinare ad ipsam videtur, quasi omnis voluptas eiusmodi sit. non est enim multitudinis distinguere. Videntur igitur ve- F ræ orationes non solùm ad cognoscendũ, sed ad vitam quoque ipsam esse vtilissimæ. cùm enim rebus consentaneæ sint, creduntur: atque ita audientes ad vitam, sicut ipsæ præfinierint, traducendam incitant. Sed de his satis. Ea nunc, quæ de voluptate dicuntur, persequamur.

CAPVT II.

A

EVDOXVS quidem voluptatem bonum ipsum esse existimabat, propterea quòd omnia videbat eam appetere, tam quæ prædita essent ratione, quàm quæ ea carerent: atque in omnibus quod est expetibile, id honestum: & quod maximè huiusmodi, id præstantissimũ esse cernebat: omnia autem ad idem ferri id omnibus esse optimũ indicare. vnumquodque (B) enim quod sibi bonum esset, inuenire, non secus atque alimentum, quod igitur omnibus esset bonum quódque omnia appeteret, ipsum bonum esse conficiebat. Cuius sanè rationes ob morum virtutem magis quàm propter seipsas credebantur; præcipuè enim temperans esse videbatur, vt non vt amicus voluptatis putaretur hęc dicere, sed quia ita re vera esset. Nec minus autem ex contrario quoque manife- (C) stum idem esse existimabat. dolorem enim per se omnibus fugiendum esse contrariũ autẽ simili modo expetendũ. Maximè autem id esse expetẽdũ dicebat, quod non ob aliud neque alterius causa eligeremus, huiusmodi verò proculdubio voluptatẽ esse: quippe cùm à nemine requiramus, cur voluptate afficiatur: eo quòd expetenda per seipsa voluptas sit. Et cuiuis ex bonis adiunctam eligendum magis (D) ipsum reddere: vt iustè agere, & temperanter, augerisque bonum ipsum seipso. Sed hæc quidem ratio videtur ex bonis esse ipsam ostẽdere, nihilo tamen magis quàm aliud quippiam. omne enim bonum cum altero magis expetendum est, quàm solum. Atque huiusmodi sanè ratione Plato quoque voluptatẽ ipsum per se bonum esse destruit. iucundam enim vitam cum (E) prudentia quàm sine prudentia esse magis expetendam, quòd si mistum est præstantius: ipsum per se bonum voluptatem non esse: quippe cùm ipsum per se bonum nulla re ipsi adiuncta magis expetendum efficiatur. Perspicuum autem est ipsum per se bonum neque aliud quicquam esse posse, quod cum alio ex iis quę per se sunt bona, magis expetendum sit, quoddam igitur est eiusmodi, cuius etiam nos parti- (F) cipes sumus? tale enim est quod quæritur. Nam qui id bonum esse negant, quod omnes appetunt: nihil dicunt. quod enim omnibus videtur, id esse affirmamus. qui verò hanc fidem tollit, is non admodum probabiliora dicturus est. nam si mente carentia hæc appeterent, esset sanè aliquid, quod dicitur; at si etiam ea quæ prudentia sunt prædita, quomodo dicere aliquid possunt? Fortasse verò in prauis quoque naturale quoddam bonum est præstantius quàm ipsa per se sunt, quod

Κεφάλαιον β.

[illegible]

[illegible]

(A) quod proprium bonum appetit. Sed neque de contrario rectè esse dictum videtur. non enim si dolor est malum, continuò voluptatem esse bonum inquiunt. oppositum siquidem malum malo esse aiunt, & vtraque ei quod neutrum est. Non male, sanè hæc dicentes, non tamen verè. si enim vtraque essent mala, fugienda quoque vtraque esse oportebat, si neutra, neutrum aut similiter. Sed illum quidem fugere vt malum, hanc expetere vt bonum (B) videntur, ita igitur etiam opponuntur. At enim neq. si ex qualitatib. nõ est voluptas, propterea neque ex bonis eam esse censendum est. nam neque virtutis operationes sunt qualitates, neque fœlicitas. Dicunt etiam bonum definitum esse, voluptatem verò indefinitam, propterea quòd admittit, vt magis & minus fieri possit. at si ex voluptatis susceptione id iudicant, idem & in iustitia, & in reliquis virtutibus (C) eueniet, ex quibus euidenter magis & minus eiusmodi homines esse affirmant. iusti enim & fortes magis sunt: fit etiam, vt & iustè & temperanter magis & minus agamus. Sin autem in voluptatibus ipsis hoc statuunt: videant ne non dicant causam huiusce rei, si aliæ mistione omni vacent, mistæ aliæ sint. Quid prohibet autem quia sicut sanitas, quæ cùm definita sit, admittit tamen, vt esse magis ac minus possit: ita (D) quoque esse voluptatem dicamus? non enim contemperatura eadem in omnibus neq. vna quædã semper in eodẽ est. sed remittitur, atq. aliquãdiu perdurat. eóq. differt, quòd magis, & minus inest. Tale igitur quippiam in voluptate quoque esse potest. Præterea cùm perfectum ipsum per se bonum, motiones verò & generationes imperfectas esse statuant: voluptatem motionum esse & generationem conantur (E) demonstrare. Sed non rectè dicere id videntur, neque motionem eam esse verum est. motioni enim omni propria esse tarditas & celeritas videtur: & si non per seipsam, vt motui mundi, at ad aliud, voluptati verò neutrum horum inest. fieri enim potest vt citò quispiam voluptatem perceperit, sicut vt iratus sit: vt autẽ percipiat, minimè: neque ad alterum, vt ambulet verò, & crescat, atque omnia huiusmo- (F) di potest. Ac mutari quidem in voluptatem citò & tardè licet: operari autem ex ipsa, id est voluptate affici, citò, non licet. Quo pacto item esse generatio potest? non enim ex quolibet quodlibet gigni videtur. sed in illud dissolui vnumquodque, ex quo generatur, & cuius generatio est voluptas, dolor eius corruptio erit. Di-

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

cunt item dolorem indigentiam eius esse, quod secundum naturam est: voluptatem repletionem. at hæc corporis sunt affectiones: si igitur voluptas eius quod est secundum naturam repletio est, illud in quo repletio fit, esset id quod voluptatem perciperet: corpus igitur id esset, sed non videtur: voluptas igitur repletio non est, sed vnusquisque & voluptate afficitur dum fit repletio: & dolorem percipere, dum secatur, consuetudo est. Opinio autem hæc ex voluptatibus & doloribus circa alimentum euenientibus videtur extitisse. vbi enim indigni effecti fuerint, atque ob id dolore præoccupati: percipere voluptatem ex repletione aiunt. At hoc non circa omnes voluptates accidit. dolore enim vacantium disciplinates, tum ex iis quæ sensus afficiunt illæ quæ olfactu, quæ auditu, & visu percipiuntur. Multæ item recordationes, & spes huiusmodi sunt. Cuius igitur hæ erunt generationes, cùm nullius rei præcesserint indigentiæ, cuius repletiones esse hæ possint? Aduersus eos autem qui probrosas voluptates producunt, dicere quispiam posset non esse ex iucunda. non enim si malè affectis iucunda sunt, ideirco absolutè quoque esse ex iucunda existimandum est: sed ipsis illis tantummodo, quemadmodum neque salubria aut dulcia, aut amara, quæ ægrotantibus: neque alba, quæ lippientibus esse huiusmodi videntur. An ita quoque dici posset, expetendas quidem esse voluptates non tamen ex his, quemadmodum etiam diuitem esse, expetendum est, sed non ex proditione: & sanum esse item, sed non ex cuiuslibet rei esu. An specie differunt voluptates? quæ enim ex honestis rebus existunt diuersæ ab illis sunt, quæ ex turpibus percipiuntur: neque fieri potest vt iusti quispiam voluptate afficiatur, nisi sic iustus: aut musici, nisi sit musicus: atque in reliquis simili modo. Declarare autem videtur etiam amicus ab adulatore diuersus cùm sit, non esse bonum voluptatem: aut voluptates esse specie diuersas. hic enim ad bonum versatur: ille ad voluptatem videtur, atque illud probro datur, hoc laudi est. vtpote cũ ad alia, atque alia versentur. Nemo præterea expeteret vel viuere ita, vt pueri mente præditus illis voluptatibus, quàm maximè fieri potest, afficeretur, quibus pueri oblectari consueuerunt. vel turpe aliquid agendo ita gaudere, vt nullum vnquam dolorem percepturus sit. Et circa multa studiũ adhiberemus, etiã si nullam afferret voluptatẽ: vt videre, memoriã nosse, cognoscere, virtutes habere. quã si hæc voluptates necessario consequuntur

nihil refert. expeteremus nanque ea nihilominus, licet etiam nulla inde voluptas exoriretur. Voluptatem igitur neque esse ipsum per se bonum, neque omnem esse expetendam: non nullásque esse per se expetibiles, quę differant aut specie, aut iis à quibus euenìunt, planum videtur. Ac de iis quidem quæ de voluptate & dolore feruntur, satis dictum sit.

CAPVT III.

QVidnam autem sit voluptas, aut qualis, clarius fiet, si disputationem à principio repetamus. Visio enim quocunque tempore esse perfecta videtur. nullã enim re deficit, quæ postea succedens speciem eius perficiat. huic similis quoque voluptas est, rotum siquidem quoddam est: neque vllo in tempore statuere aliquis voluptatem posset, cuius si longiore fieret tẽpore, species perficeretur. Ideirco neque motio est. in tẽpore. n. fit omnis motus, & cuiusdam etiam finis est. vt ædificatio tũc perfecta est, cùm fecit id quod appetit, vel in omni videlicet tempore, vel in hoc. nam in partibus temporis imperfectæ omnes, & à tota, & inter se sunt specie diuersæ. lapidum siquidem compositio diuersa à columnæ virgatione: atque hæ vtræque à templi extructione differunt. templi enim effectio, cùm nulla re deficiat ad propositum, perfecta est: fundamenti verò, & triglyphi fabrica est imperfecta: quippe cùm vtraque partis sit. Specie igitur differunt. neque fieri potest vt in quocunque tempore motionem specie perfectam sumamus, nisi in toto. Simili modo quoque in ingressione, & cæteris. nam si delatio est motio quę alicundè aliquo fit: eius differentiæ sunt secundum speciem volatus, ingressus, & saltus. atque huiusmodi, neq. tãtum hoc modo, verùm etiã in ingressione ipsa differentia est: nã alicũde & aliquò non idem in stadio & in parte eius est, & in alia, atque alia parte: neque percurrere lineam hanc, & illam. non solùm enim lineam, sed in loco constitutam pertransit: in diuerso autem hæc, quàm illa est. Sed accuratius de motu alibi iam diximus. Videtur autem non in omni tempore motio esse perfecta: sed pleraque imperfectæ, & specie differentes: siquidem alicunde aliquo speciem earum efficit. at voluptatis in quoliber tempore perfecta species est. perspicuum igitur est, & diuersas has inter se esse: & voluptatem quippiam ex iis esse, quæ integra ac perfecta sunt. Hoc autem ex eo etiam videretur, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

moueri nisi in tempore quippiam non potest voluptate autem affici potest. quod enim in ipso nunc fit, totum quoddam est. Ex his autem manifestum est, non recte dicere eos qui voluptatem esse, motionem, vel generationem asserunt, non enim omnium hæc dicuntur: sed partibilium, & eorum quæ tota minimè sunt. nam neque visionis generatio est, neque puncti, neque vnitatis. neque enim horum quippiam motio aut generatio est. igitur nec voluptatis quoque erit.

A κινεῖσθαι μὴ ἐν χρόνῳ, ἡδονὴ δὲ· τὸ γὰρ ἐν τῷ νῦν, ὅλόν τι. ἐκ τούτων δὲ δῆλον, καὶ ὅτι οὐ καλῶς λέγουσι κίνησιν ἢ γένεσιν τὴν ἡδονήν. οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μερικῶν καὶ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὁρατικὴ δοκεῖ γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος οὐδὲ τούτων οὐδὲν κίνησις, οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ δὴ ἡδονῆς ὅλον γενήσεται.

CAPVT IIII.

QVippe cum totum quoddam sit. sed sensus cuiusliber, cùm circa sensibilem rem operatur. Perfectè autem eius qui bene est affectus circa pulcherrimum ex iis quæ sensui subiiciuntur. tale enim quid maximè esse perfecta operatio videtur. Vtrum autem ipsum sensum, an id in quo ipse est, operari dicamus, nihil interest. in vnoquoque enim optima eius est operatio, quod optimè affectum est erga præstantissimum ex iis quæ ipsi subiiciuntur. Atque hæc perfectissima esset, ac iucundissima. In omni enim sensu voluptas est: in omni item simili modo intellectione & contemplatione. iucundissima autem ea est, quæ perfectissima: at perfectissima eius est, quod bene affectum est erga optimum eorum quæ ipsi subiiciuntur. operationem verò voluptas perficit. Non eodem tamen modo & voluptas perficit. & sensibile, & sensus, cùm bona sunt. quemadmodum neque sanitas & medicus simili modo in causa sunt, vt sani simus. In vnoquoque autem sensu voluptatem fieri perspicuum est: quippe cùm & visiones, & auditiones esse iucundas dicamus. patet enim profectò eas vel quàm maximè esse, si & sensus præstantissimus sit, & circa tale quippiam operetur. nam si huiusmodi sunt & quod sentitur, & quod sentit: semper existet voluptas, modò adsit quod agat, & quod afficiatur. Perficit autem operationem voluptas, non vt habitus quidam qui inest, sed vt finis superexoriens: perin de atque venustas iis qui in flore ætatis constituti sunt. quousque autem sensibile vel intelligibile, & id quod iudicat, vel contemplatur tale fuerit, quale esse debet: in operatione inerit voluptas. cùm enim id & quod vt afficiatur & quod vt efficiat idoneam est, similia sunt, & inter se eodem modo sese habent: idem fieri natura consueuit. Quo modo igitur fit, vt nemo assiduè voluptate afficiatur? an defatigatur? omnia enim humana ad assiduè operandum imbecillia sunt. quocirca neque voluptas assiduè euenit: operationem enim consequitur. Nonnulla tamen sunt quæ cùm noua sunt, oblectant: postea

Κεφάλαιον δ.

Ἡδίστας δὲ πάσας φησὶ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργούσας, τελείας δὲ τὰς εὖ διακειμένας πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν πιπτόντων. τοιαύτη γὰρ μάλιστ' ἂν εἶναι δόξειεν ἡ τελεία ἐνέργεια· ἐπεὶ δὲ λέγομεν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἔστι, μᾶλλον διαφέρειν οὐδὲν φαίνεται· καὶ ἐν ἑκάστῳ ἡ βελτίστη ἐνέργεια, τῷ ἀρίστῳ διαπρεπεστάτῳ πρὸς τὸ κρατίστου τῶν ὑφ' αὐτοῦ· αὕτη δ' ἂν εἴη τελεωτάτη· τελεωτάτη δὲ, ἡ τῷ εὖ ἔχοντι πρὸς τὸ κρατιστεύοντα τῶν ὑφ' αὐτοῦ· τελεοῦσι τοῦ ἐνεργεῖν ἡ ἡδονή· τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔστιν οἷς ἡδεῖα τελεωτάτη· τελεωτάτη δὲ, ἡ τῷ εὖ ἔχοντι πρὸς τὸ κρατιστεύοντα τῶν ὑφ' αὐτοῦ· τελεοῦσι τοῦ ἐνεργεῖν ἡ ἡδονή· τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔστιν οἷς ἡδεῖα τελεωτάτη· καὶ ἡ αἰσθητὴ τε καὶ ἡ αἰσθησις, ὅταν ὑγιῆ ὦσιν· οὐδὲ ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἐν ἑκάστῳ ἡ αἰσθησις ἐν γένει ἡ ἡδονή, δῆλον φαμὲν ὅτι ὑγιεινῶν καὶ ἀγαθῶν ἔστι· δῆλον δ' ὅτι μὴ πᾶσι· ἐπεὶ καὶ ἔστι αἰσθησις ἡ κρατίστη, ἡ περὶ τὸ κάλλιστον ἐνεργοῦσα· τοιαύτη δὲ ὄντων, καὶ τῶν αἰσθητῶν ἡ μὲν αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔχει ἡδονὴ, ὅτι καὶ τὸ αἰσθανόμενον τοιοῦτον καὶ τῷ αἰσθανομένῳ ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν ἡ ἡδονή, οὐκ ἀεὶ δ' ἔχει τὸ αἰσθητὸν ἃ κρατεῖ δ' ἔχει ἡδονὴ, ὅτι καὶ τὸ κινοῦν ἡ θεωρεῖν, ἔχει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονὴ· ἐνεργεῖ γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὰ αὐτὰ ὄντα· τῷ τε παθητικῷ, καὶ τῷ παθητικῷ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι· πάντ' ἂν, εἰ μὴ φθορὰν ἔλαβεν, ἢ κάμοιεν, ὁπότε γὰρ ἀεὶ φύσιν ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν ἡ μία· οὐδ' ἡδονὴ ἔσται· ἐπεὶ γὰρ ἐνέργεια ἡδονὴ ἐστὶ τὸ δὲ φύσει ἀδυνατοῦσι συνεχῶς ἐνεργεῖν ἡ μία

DE MORIBVS LIB. X. 165

ἔστι δὲ τέρπει κατὰ χρόνον· ὅταν δὲ καινὸν ἐν μείνῃ διὰ τοῦτο· τὸ μὲν γὰρ ἀρχόμενον διανοεῖσθαι καὶ διατείνεσθαι πρὸς ἀκριβῆ θεωρίαν, καὶ τοῦ ὅλου ἕνεκα τὰ ἐμβαλλόμενα μετέχειν δεῖ, εὖ γίγνεται πεφυκὸς ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρεμπελαίνει· διὰ καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμαυροῦται· ἐπιζητοῦμεν δὲ τὰς ἡδονὰς ἁπλῶς τὰς αἰσθανόμενοι, ὅτι καὶ τὸ ζῆν ἅπαντες ἐπιζητοῦμεν ἡ δὲ ζωὴ, ἐνέργειά τις ἐστι· καὶ ἕκαστος ἐπὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ· οἷον ὁ μὲν μουσικὸς, τῇ ἀκοῇ τοὺς μέλη· ὁ δὲ φιλομαθὴς, τῇ διανοίᾳ τοὺς θεωρήματα· οὕτω δὲ καὶ τὴν λοιπὴν ἕκαστος· ἡ δ' ἡδονὴ τελειοῦ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δὲ, οὗ ἐνέργειαι· ἐπιθυμοῦσι οὖν καὶ τὰς ἡδονὰς ἐφίεσθαι· καὶ τὸ ζῆν δὲ, αἱρετὸν ἐστι.

Κεφάλαιον ε.

ΠΟτέρον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴ τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονὴ, ἀφείσθω νῦν τὸν τόπον· συνεζεύχθαι μὲν γὰρ πάντα φαίνεται, καὶ οὐκ ἐπιτρεπτὸν οὐ λαβεῖν· ἀλλὰ τὰ ὑπὸ ἐνέργειαν τελειοῦσα ἡ ἡδονὴ. Ὅθεν δοκεῖ καὶ τὴν εἶδει διαφέρειν τὰ δὲ ἕτερα τῆς εἴδει, ὑφ' ἑτέρων εἰώθαμεν τελειοῦσθαι· οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ζῶα ἐνέργειαι, οἷον ζῶα, καὶ ἄνθρωπος, καὶ γραφὴ, καὶ σκεῦος, καὶ πᾶν τοιοῦτον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἴδει ὑπὸ διαφέρεσθαι τῷ εἴδει τελειοῦσθαι· διαφέρεται δὲ αἱ τῶν εἰωθότων τῷ τῶν αἰσθήσεις, καὶ οὐδὲν ἀναλόγως κρίνουσι· ἀλλ' ἐν τοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις φανερὸν δὲ ἀπὸ τῶν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις· ἡ ἡδονὴ ἐκάστῳ τὴν ἐνεργείᾳ ἣν τελεῖ· συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονὴ· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσι τοῖς μὲν ἡδόμενοι ἐνεργοῦντες· οἷον γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῇ γεωμετρίᾳ, καὶ κατανοοῦσι ἕκαστα μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ φιλοῦντες, καὶ οἰκοδομοῦντες, καὶ τὴν ἄλλην ἕκαστοι, ἐπιδίδασι εἰς τὰ οἰκεῖα ἔργα, χαίροντες αὐτῇ· συναύξει δὲ αἱ οἰκεῖαι τὰ ἔργα συναύξουσα οἰκεῖα. τοῖς δὲ χαίρουσι δὲ τῇ οἰκείᾳ, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῇ οἰκείᾳ· ὥστε ἀμφίλογον τοῦτ' ἂν φαίη τις τὰ τοῦ ἀφ' ἑτέρου ἡδίους ἡμῖν δόξει παρὰ ἐνεργείας εἶναι· τὰ γὰρ φίλοις ἀδιαπόρητα τοῖς λόγοις παρέχει,

poſtea verò non ſimili modo, hanc ob cauſam: quia primum incitatus animus eſt, in eorúmque operatione intentus, quemadmodum in viſu faciunt, qui inſpiciunt: poſtea verò operatio elanſ modi non amplius fit, ſed neglecta. vnde etiam voluptas hebetatur. Omnes autem voluptatem appetere propterea vnuſquiſque exiſtimaret, quia viuere omnes appetunt. vita verò operatio quædam eſt. Et circa ea vnuſquiſque & iis operatur, quæ vel maximè placent, vt muſicus auditu circa modulationes: diſcendi ſtudioſus mente circa contemplationes: atque ita ſinguli ex cæteris. voluptas verò operationes perficit: & viuere quoque ipſum, quod appetunt. meritò igitur voluptatem etiam appetunt, quippe quæ viuere ipſum quod expetendum eſt, perficiat.

CAPVT V.

VTrum verò vitam ob voluptatem, an voluptatem ob vitam expetamus, in præſentia omittatur. coniuncta enim hæc inter ſe ita ſunt, vt ſeparari nullo modo queant: quippe cùm & ſine operatione non fiat voluptas, & operationem omnem voluptas perficiat. Vnde differre etiam ſpecie videntur. quæ enim ſpecie diuerſa ſunt, à diuerſis perfici exiſtimamus, ita ſiquidem apparent & naturalia, & quæ ab artie efficiuntur. vt animalia, arbores, pictura, ſtatuæ, domus, vas ſimili modo quoque diuerſas ſpecie operationes à ſpecie differentibus perfici putamus. mentis autem operationes ab iis quę ſunt ſenſuum, atque hæ inter ſeſe ſpecie differunt. quare etiam quæ ipſas perficiunt voluptates. Conſtare autem hoc ex eo etiam poſſet, quòd voluptas vnaquæque operatione ei affinitate eſt coniuncta, quam perficit. ſimul enim operationem propria atque affinis voluptas augeat: quippe cùm ſingula magis iudicent, abſoluántique exactius qui cum voluptate operantur. vt qui geometricis rationibus oblectantur, geometrici euadunt, & ſingula magis intelligunt, atque aduertunt. ſimili modo muſicæ ſtudioſi, & ædificandi, & cæteri alij in ſuo quiſq. opere proficiunt, dum eo oblectantur, ac gaudent. voluptates verò ſunt quæ incrementum exhibet. at affinia ſunt & propria quę augent. quæ autem diuerſis ſpecie ſunt propria, inter ſe quoque ſpecie differunt. Magis præterea inde hoc pateret, quòd voluptates quæ à diuerſis euenint, operationibus ſunt impediméto. ſtudioſi enim tibiarum orationibus attendere nequeũt,

si tibiæ canentem quempiam audiuerint, tibiæ cantu magis, quàm præsente operatione oblectati. voluptas igitur quæ ex tibiæ cantu prouenit, operationem circa orationem corrumpit. Id in cæteris quoque vsu venit, cùm circa duo simul operatur quispiam: quæ enim est iucundior operatio, alteram extrudit: atque eo magis, quo in voluptate longius excelluerit: adeo vt ex altera operetur nihil. Atque idcirco fit, vt cum aliqua re vehementer gaudemus, aliud quid non admodum agamus: cùmque aliis leniter oblectamur, alia faciamus, vt in theatris bellaria esitant: id tunc maximè faciunt, cùm viles certatores sunt. Quoniam autem propria voluptas exactè absoluit operationes, diuturnioresque & meliores reddit: alienæ verò labefactant, ac perdunt: longè eas inter se distare manifestum est. Ferè enim alienæ voluptates id faciunt quod proprij dolores. proprij enim dolores operationes corrumpunt. verbi causa, si alicui vel scribere iniucundum est & molestum, vel ratiocinari, cùm dolorem afferat operatio, fit, vt is neque scribat, neque ratiocinetur. Ex propriis igitur voluptatibus, & doloribus contrariū circa operationes cōtingit. propriæ autē sunt voluptates, quę ex operatione aliqua per se existūt. alienæ verò aliæ appellantur, propterea quòd simile quid efficiunt, quod dolor. corrumpunt enim: veruntamen non simili modo. At verò cùm operationes probitate & prauitate differant: & aliæ ex ipsis expetendæ sint: aliæ fugiendæ: aliæ neutræ: simili modo voluptates etiam sese habent. in vnaquaque enim operatione propria voluptas existit: in bona honesta, in praua improba. Nam & cupiditates honestorum laudabiles, turpium vituperabiles sunt. Affiniores autem operationibus sunt voluptates quæ in ipsis existūt, quàm appetitiones. hæ enim & temporibus & natura distinctæ sunt: illæ adeo annexæ operationibus sunt, adeóque ab ipsis distinctæ, vt an idem cum voluptate operatio sit, ambiguum esse videatur. Neque tamen voluptatem esse mentem, aut sensum putandum est: est enim absurdum. sed quia non separantur, esse idem quibusdam videntur. sicut igitur operationes, ita quoque diuersæ voluptates sunt. Visus autem à tactu puritate differt: & auditus & olfactus à gustatu, simili modo quoque differunt voluptates: atque ex his illæ quæ circa mentem existunt: & vtræq. à se mutuo. Esse verò vnicuique animali

ἂν κατακούσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρούσης ἐνεργείας· ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὖν ἡδονὴ, τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν φθείρει. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ. ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει, κἂν πολὺ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονὴν, μᾶλλον, ὥστε μηδὲ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἑτέραν· διὸ χαίροντες ὁτῳοῦν σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον, καὶ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἠρέμα ἀρεσκόμενοι, οἷον καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ χρονιωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ· αἱ δ' ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι· σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λῦπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λῦπαι, οἷον εἴ τῳ τὸ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν οὐ γράφει, ὁ δὲ οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὔσης τῆς ἐνεργείας. συμβαίνει δὴ περὶ τὰς ἐνεργείας τοὐναντίον ἀπὸ τῶν οἰκείων ἡδονῶν τε καὶ λυπῶν. οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὑτὴν γινόμεναι· αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναὶ εἴρηνται, ὅτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν, αἱρετῶν οὐσῶν, τῶν δὲ φευκτῶν· τῶν δὲ, οὐδετέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονή ἐστιν. ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ οἰκεία, ἐπιεικής· ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, τῶν μὲν καλῶν, ἐπαινεταί· τῶν δ' αἰσχρῶν, ψεκταί. οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναὶ, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει, αἱ δὲ σύνεγγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡ ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεταί τισι ταὐτόν. ὥσπερ οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἁφῆς καθαριότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως· ὁμοίως δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζῴῳ

καὶ

καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. καὶ ἐφ' ἑκάστῳ δὲ θεωροῦντι, τοῦτ' ἂν φανείη· ἑτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν, ὄνους σύρματ' ἂν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. αἱ μὲν οὖν τῶν ἑτέρων τῷ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει· τὰς δὲ τῶν αὐτῶν, ἀδιαφόρους εὔλογον εἶναι. διαλλάττουσι δ' οὐ μικρὸν ἐπί γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ· τοὺς δὲ, τέρπει· καὶ τοῖς μὲν, λυπηρὰ καὶ μισητά ἐστι· τοῖς δὲ, ἡδέα καὶ φιλητά. καὶ ἐπὶ γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ᾗ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς οὗτος χαίρει. τὰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ, εἴ τῳ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ φθοραὶ καὶ λῦμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τούτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχρὰς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. τῶν δ' ἐπιεικῶν εἶναι δοκουσῶν, ποίαν ἢ τίνα φατέον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι; ἢ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταύταις γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. εἴτ' οὖν μία ἐστὶν, εἴτε πλείους αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ ταύτας τελειοῦσαι ἡδοναὶ, κυρίως λέγοιντ' ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶναι· αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

Κεφάλαιον ϛ.

Εἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονάς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ διελθεῖν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. εἴπομεν δ', ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἂν, φυτῶν ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται· τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταί·

propria voluptas, quemadmodum etiam opus videtur: ea enim est quæ in operatione existit. Id in vnoquoque consideranti ita esse apparebit. equi siquidem, & canis, & hominis voluptas diuersa est. Quemadmodum Heraclitus inquit, asinos stramentitias paleas magis quàm aurum esse electuros: quippe cùm asinis pabulum auro iucundius sit. Ac voluptates quidem eorum quæ specie diuersa sunt, specie differunt: quæ sunt eorundem, indifferentes esse consentaneum est. in hominibus tamē non parum variant. eadem enim alios dolore, alios oblectatione afficiant, quibusdam molesta & odiosa, iucunda & amabilia nonnullis sunt. in dulcibus quoque idem euenit. quippe cùm non eadem febricitanti, & sano esse huiusmodi videantur: neque calidum quippiam imbecillo, & ei qui bono habitu præditus sit. similiter in aliis etiam cōtingit. Videtur autem in omnibus similibus id esse quod probo viro appares. Quòd si hoc rectè dicitur, quemadmodum videtur, & est: & vniuscuiusque mensura est virtus, & bonus vir, quatenus est talis: voluptates quoque erūt quæ huic videntur, & iucunda ea quibus hic oblectatur. Si cui tamen ea videntur iucunda quæ huic sunt molesta, nihil mirum esse debet: multæ etenim corruptelæ hominum, & labes contingunt. non sunt nanque iucunda: sed his, atque ita affectis. Eas igitur quæ sine dubio turpes sunt, non esse dicendas voluptates nisi corruptis hominibus manifestum est. Ex iis verò quæ esse honestæ videntur, qualis, aut quęnam esse hominis dicenda est? an ex operationibus patet. has enim ipsæ voluptates sequuntur siue igitur vna, siue plures sint perfecti & beati viri operationes: quę has perficiunt voluptates, præcipuè hominis voluptates esse dicerentur: reliquæ autem secundo loco, & ex parte aliqua, non secus atque operationes.

CAPVT VI.

Cvm dicta autem sint ea, quæ ad virtutes, & amicitias, & voluptates spectāt: reliquum est, vt de fœlicitate figura quadam disseramus, quoniam finem eam humanarum rerum esse statuimus. Si igitur antedicta repetamus, breuior nobis euadet oratio. Diximus eam non esse habitū, nam in eo inesset, qui per totam vitā dormiret, & plantæ vitam traduceret, maximisq. infortuniis affictaretur. Quòd si hęc nō placent, sed magis in operationē quandam ipsa reponenda est, sicut in superioribus est dictū: ex operationibus autem aliæ sunt necessariæ, & ob alia expetendæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A Aliæ per se: patet, fœlicitatem aliquam ex
iis quæ per se, & non ob aliud sunt expe
tendæ, esse statuendam. fœlicitas enim
nullius rei indiga est, sed ex sese ipsa
sufficit. Per se autem sunt expetendæ illæ,
ex quibus præter operationem requiritur
nihil: cuiusmodi esse actiones videntur,
quæ ex virtute fiunt: bona enim & ho-
nesta agere ex iis est, quæ per se expetun-
tur. Quin etiam ex lusionibus illæ quæ iu-
B cundæ sunt: quippe cùm non ob aliud i-
psas eligant: damnum enim ex ipsis potius
quàm vtilitatem & corpora & fortunas
negligentes, consequuntur. Confugiunt
autem ad huiusmodi diuersationes pleri-
que eorum qui fœlices habentur. vnde a-
pud tyrannos in existimatione sunt, qui in
talibus diuersationibus sunt vrbani: quip-
pe cùm in iis quæ illi appetunt, sese exhi-
beant iucundos. indigent autem talibus.
Ac videntur quidem hęc fœlicia esse, pro-
C pterea quòd qui in potestatibus constitu-
ti sunt, his vacant, sed nullum fortasse ar-
gumentum huiusmodi homines sunt,
non enim in dominatu virtus colloca-
ta est, aut intellectus, ex quibus hone-
stæ operationes existunt. Neque si isti
quia synceræ & liberalis voluptatis gu-
stum non habent, ad corporis volupta-
tes confugiunt: propterea has magis esse
expetendas existimandum est. nam & pue-
D ri quæ apud se in precio sunt, præstan-
tissima esse opinantur. Consentaneum
igitur est, vt sicut pueris & viris diuersa
esse in precio videntur: ita prauis & bo-
nis quoque videantur. Vnde quemad-
modum sæpe dictum est, ea sunt precio-
sa & iucunda, quæ probo viro huiusmodi
sunt. atque ea maximè expetenda ope-
ratio est vnicuique, quæ ex habitu pro-
prio: probo autem viro, quæ ex virtute fit.
E Non est igitur in lusu fœlicitas. absurdum
enim est lusum esse finem & negotiari, &
laborare tota vita ludendi causa. nam o-
mnia, vt ita dicam, præter fœlicitatē alte-
rius causa expetimus: quippe cùm finis i-
psa hæc sit. serio autem agere & laborare
lusionis causa stultū planè ac puerile ad-
modū videtur. Ludere autē vt serio agat
quispiā ex Anacharsidis sententia videtur
F rectè se habere: quippe cùm lusus requiei
similis sit. & cùm nequeant homines assi-
duè operari, requie indigēt. non est igitur
finis requies: causa enim operationis fit.
At esse ex virtute vita fœlix videtur: hæc
autē studiosa & seria est, nō in lusu versa-
tur. Meliora præterea seria & studiosa esse
dicimus ridiculis, & iis quæ cū lusu fiunt.

αἱ δὲ, καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινὰ θετέον, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο. οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. καθ' αὑτὰς δ' εἰσὶν αἱρεταί, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὑτὰ αἱρετῶν. καὶ τῶν παιδιῶν δέ, αἱ ἡδεῖαι· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωμάτων καὶ τῆς κτήσεως. καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί. διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δέονται δὲ τοιούτων. δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι, διὰ τὸ τοὺς ἐν ταῖς δυναστείαις ἐν τούτοις ἀποσχολάζειν. οὐδὲν δ' ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετή, οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. οὐδ' εἰ ἄγευστοι οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσι, διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἱρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες τὰ παρ' αὑτοῖς τιμώμενα, κράτιστα οἴονται εἶναι. εὔλογον δή, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα· ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τῷ σπουδαίῳ δὴ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶναι παιδιάν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν· ἅπαντα γὰρ ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν· παίζειν δ' ὅπως σπουδάζῃ κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται· οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα, τῶν γελοίων καὶ τῶν μετὰ παιδιᾶς,

καὶ

καὶ τοῦ βελτίονος ἀεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου σπουδαιοτέραν εἶναι τὴν ἐνέργειαν· ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἤδη. ἀπολαύσειέ τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχὼν καὶ ἀνδράποδον, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου. εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

Κεφάλαιον ζ.

Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· αὕτη δ' ἂν εἴη τοῦ ἀρίστου. εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο, εἴτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ θείων, εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θειότατον, ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητική, εἴρηται. ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι, καὶ τοῖς πρότερον, καὶ τῷ ἀληθεῖ. κρατίστη τε γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, περὶ ἃ ὁ νοῦς. ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πράττειν ὁτιοῦν. οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παραμεμῖχθαι τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί· δοκεῖ γοῦν ἡ φιλοσοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαρειότητι καὶ τῷ βεβαίῳ. εὔλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τῶν ζητούντων ἡδίω τὴν διαγωγὴν εἶναι. ἥ τε λεγομένη αὐτάρκεια, περὶ τὴν θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφός, καὶ δίκαιος καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει, καὶ μεθ' ὧν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφός, καὶ καθ' αὑτὸν ὤν, δύναται θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν σοφώτερος ᾖ, μᾶλλον. βέλτιον δ' ἴσως, συνεργοὺς ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. δόξειε δ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὑτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. ἀπὸ δὲ τῶν πρακτικῶν, ἢ πλεῖον ἢ ἔλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν πρᾶξιν. δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γάρ, ἵνα σχολάζωμεν· καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν.

A Et melioris semper partis, & hominis ope-
rationem esse studiosiorem affirmamus.
melioris autem operatio præstantior fœli-
citatique accommodatior iam est. Frui i-
tem corporis voluptatibus quilibet etiam
mancipium, non minus quàm optimus
posset: mancipio autem fœlicitatem tri-
buit nemo: siquidem neque etiam vitam:
non enim in talibus diuersationibus fœ-
licitas consistit: sed in operationibus quæ
ex virtute proficiscuntur, quemadmodum
B dictum est prius.

CAPVT VII.

SI verò fœlicitas est ex virtute opera-
tio, consentaneum est eam ex illa esse,
quæ præstantissima est: hæc autem eius e-
rit, quod est optimum. Siue igitur id in-
tellectus sit, siue aliud quippiā, quod sanè
secundum naturam videtur principatum
obtinere, & presidere, notionémque habe-
re de honestis, & diuinis rebus: siue diui-
C num quoddam etiam ipsum sit, siue ex iis
quæ in nobis sunt diuinissimum: huius
secundum propriam virtutem operatio,
perfecta fœlicitas esset: quam esse contem-
platiuam dictum iā est. Atque hoc tū cum
superius dictis, tum cum veritate con-
sentiens esse videretur. nam & præstantis-
sima est hæc operatio: quippe cùm ex iis
quæ in nobis sunt, intellectus huiusmo-
di sit: & ex iis quæ in cognitionem ca-
D dunt, illa circa quæ intellectus versatur.
Et præterea assiduissima. contemplari si-
quidem assiduè magis, quàm operari quip-
piam possumus. Existimamúsque oporte-
re voluptatem fœlicitati esse admistam.
Iucundissima autem ex virtutis operatio-
nibus ea proculdubio est, quæ secundum
sapientiam fit. Philosophia ergo mirabi-
les habere & puritate & nobilitate volu-
ptates videtur. Consentaneum autem est
E scientibus quàm quærentibus iucundio-
rem vitæ traductionem esse. tum sufficien
tia quæ dicitur, in contemplatiua maximè
est. Nam eorum quidem quæ ad viuēdum
necessaria sunt, & sapiens & iustus, & cæ-
teri indigent. huiusmodi tamen homini-
bus cùm abundè res suppetunt, iustus iis
indiget erga quos, & quibus cum iustè a-
git: temperans item simili modo, & for-
F tis, & cæteri singuli: sapiens verò etiam si
per seipsum sit, contemplari potest: atque
id tanto magis, quanto sapientior fuerit.
melius quidem fortasse si adiutores ha-
beat: sufficientissimus tamen ipse est. Sola
præterea ipsa per seipsam amari videre-
tur: quippe cùm ex ea præterquàm quòd
cōtemplatus fuerit quispiā, eueniat nihil

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex agendis autem rebus aut plus, aut minus aliquid præter actionem nobis comparamus. Videtur item fœlicitas in ocio esse. negociis enim distringimur, vt ociemur: & bellum gerimus, vt in pace degamus. Atque actiuarum quidem virtutum operationes in ciuilibus, vel bellicis rebus versantur, quarum actiones negociosæ videntur. Bellicæ sanè etiam omnino. nemo enim est, qui bel bellum expetat, vel apparatū bellicū faciat bellādi causa. sanguinarius enim prorsus quidā esse videretur, si amicos ea causa sibi hostes redderet, vt pugnæ, & cædes orientur. Ciuilis quoque hominis operatio negotiosa est præter ipsam etiam ciuitatis administrationem, dum potestates & honores sibi & ciuibus comparat, vel etiam fœlicitatem ipsam, quę diuersa est à ciuili, quam etiam quærimus. vtpote scilicet diuersam. Si igitur ex actionibus quæ secundum virtutes fiunt, bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellunt, atque hæ negotiosæ sunt, finémque quendam appetunt, & non per se sunt expetendæ, intellectus verò operatio tum studio præstare, cùm contemplatiua sit, tum appetere præter seipsam finem nullum videtur, haberéque voluptatem propriam, quæ operationem ipsam auget: & sufficientia quoque & otiositas, & indefatigabilitas, vtpote humana, & quæcunque alia beato attribuuntur, ex hac operatione videntur existere: perfecta sanè fœlicitas hæc hominis est, vbi vitæ lōgitudinem perfecta est nacta. nihil enim eorum quæ sunt fœlicitatis imperfectum est. Ac talis quidem vita præstantior esset, quàm homini conueniat. non enim quatenus homo est, ita viuet: sed quatenus diuinum quid in ipso inest. quāto autem id præstat composito, tanto quoque eius operatio ab operatione distat, quæ ex virtute alia existit. Si igitur intellectus diuinum quid est, si ad hominē respiciamus: sic vita quę ex intellectu traducitur, si humanæ vitæ comparetur, diuina etiam ipsa est. Neque verò oportet quemadmodum nōnulli monent, vnum quemque cùm sit homo, humana: & cùm sit mortalis, cogitare mortalia: sed quatenus licet, immortalem se reddere, omniáque efficere vt ex præstantissimo omnium quę in ipso est, vitam traducat, nam licet id molle sit paruum: vi tamen, & precio omnia longo interuallo excellit. Id autem esse etiam vnusquisque videretur, si quidē præcipuum, & melius est. quocirca absurdum esset, si non suam quisque, sed alicuius alterius vitam expeteret. Quódque dictum superius est, nunc etiam conueniet, quod

quod enim naturæ vniuscuiusque est accommodatum, id præstantissimum, ac iucundissimum vnicuique est. ergo etiam homini vita, quæ ex intellectu traducitur: siquidem maximè id homo est. Hæc igitur etiam fœlicissima est.

CAPVT VIII.

Secundo verò loco ea quæ ex alia virtute existit: quippe cùm operationes quæ secundum ipsam fiunt, humanæ sint. Iusta enim & fortia & cætera ex alis virtutibus erga nos mutuo agimus in commerciis, & vsibus, actionibúsque variis, & in affectibus, seruantes quod decorum vnicuique est. hæc autem humana esse omnia videntur. Nonnulla verò etiam è corpore videntur euenire moriamque affinitatem cum affectibus habere morum virtus. Quin etiam prudentia cum morum virtute, atque hæc cum prudentia coniuncta est. siquidem prudentiæ principia ex virtutibus moralibus: rectitudo verò moralium virtutum ex prudentia existit: ac hæ connexæ cum affectibus sunt, & circa compositum versantur. virtutes verò compositi humanæ sunt: & vita igitur quæ secundum ipsas traducitur, & fœlicitas huiusmodi erit. Mentis autem separata est. de ipsa enim hoc tantummodo est dictum. nam exquisitè tractare maius est, quàm præsenti proposito conueniat. Videtur verò vel parum vel minus quàm moralis, externarum rerum apparatu indigere. necessariis enim rebus vtrisque est opus: atque id ex æquo esto: licet magis circa corpus, & quæ huiusmodi sunt, ciuilis laboret. parum enim quid differret. Sed in operationibus longè distabit. liberali enim ad liberalia agenda, & iusto ad retributiones faciendas pecuniis erit opus: quippe cùm obscuræ voluntates sint: simulentque etiam illi, qui iusti non sunt, iustè agere se velle. fortitudini item potentia, si modò quippiam ex virtute exequi debet: & temperanti potestate opus erit. quo pacto enim aut talis aut alius quispiam esse manifestus possit? Sed quæri consueuit, vtrum electio an actio magis propria virtutis sit: cùm in vtrisque consistat virtus. vnde manifestum est in vtrisque id futurum, quod perfectum est. ad actiones autem exequendas multis est opus: & quò plures & meliores sunt, eò pluribus. Cōtemplanti verò nulla huiusmodi rerum ad operationem quidem indigentia est: quin ferè contemplationi esse impedimento consueuerūt. quatenus tamen homo est, cū pluribusque vitam degit, ex virtute agere proponit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tallibus igitur ad humanèse gerendum indigebit. Nam perfectam fœlicitatem contemplatiuam quandam operationem esse, constare vel inde posset, quod Deos maximè beatos, & fœlices esse existimamus. Nam quales actiones attribuere eis debemus, iustásne? sed ridiculi sanè viderentur, si commercia facerent, & deposita redderent, atque alia huiusmodi inter se conraherent. Nunquid fortes, vt formidolosa sustineat, periclitentúrque quia honestum sit? An liberales? sed cui dabunt? absurdum quippe, si etiam ipsis nummum, aut tale quippiam adesse dicamus. Nam si temperantes esse eos asseruerimus, quidnam eiusmodi essent? quòd enim praua cupiditates non habeant, molesta atque inuidiosa laus est. si demum omnia percurramus, quæ ad actiones attinent, parua & indigna diis esse videbuntur. At viuere Deos omnes existimant: quare etiam operari. non enim vt de Endymione dicitur, dormire eos oportet. ei igitur qui vitiit, & actione, & effectione item magis caret, præter contemplationem quid restat? Quare Dei operatio cùm beatitudine excellat, contemplatiua erit: & ex humanis ea erit fœlicissima, quæ huic maximè est cognata. Argumento illud est, quòd cætera animalia quæ tali operatione penitus carẽt, expertia fœlicitatis quoque sunt. Diis enim beata tota vita est, hominibus autem eatenus, quatenus similitudo quædam eiusmodi operationis in ipsis inest. at cæterorum animalium nullum est fœlix, propterea quòd contemplationis particeps nullo modo est. Quousque igitur protenditur contemplatio, eousque etiam fœlicitas sese extendit: & quibuscunque magis inest contemplatio, iis magis quoque inesse fœlicitatem constat: atque illam quidem non accidenti, sed ex ipsa contemplatione. ipsa enim per seipsam est pretiosa. Quare fœlicitas contemplatio quædam est.

CAPVT IX.

OPus erit autem & externa prosperitate homini nato. non enim ad contemplandum natura ex sese sufficit, sed oportet, vt & corpus valeat, & alimentum, & cætera obsequia suppetant. Non tamen multis & magnis opus fore fœlici existimandum est: etiam si absque externis bonis beatum quempiam esse non liceat. nõ enim in exuperatione sufficientia consistit, neq. iudicium, neq. actio: quippe cùm fieri possit, vt qui etiã terræ & mari non imperat, honesta agat, ex mediocrib. siquidẽ rebus agere ex virtute vnusquisq. potest, id quod

Id quod cernere inde euidenter licet, quod priuati homines non minus, imò etiam magis quàm potentes, honesta agere videntur. Satis igitur est, si tot facultates suppetant. fœlix enim erit vita eius, qui ex virtute operatur. Quin & Solon fœlices rectè fortasse definit: cùm inquit eos esse qui externis rebus mediocriter fuerunt instructi, & honestissima egerunt, vt existimabat, modestéque vixerunt. fieri enim potest, vt mediocria possidentes ea agant, quæ oportet. Videtur etiam Anaxagoras fœlicem non diuitem neque potentem existimasse: cùm dixit, sibi non esse mirum futurum, si plerisque è vulgo absurdus quispiam esse videatur: eos enim externis rebus, quarum tantummodo sensum habent, iudicare consueuisse. Sapientum igitur opiniones cum rationibus consentiunt. ac fidem quidem aliquam talia quoque afferunt: sed verum ipsum tamen in agendis rebus ex factis & vita iudicatur: in his enim præcipua vis consistit. Quocirca ante dicta ita consideranda sunt, vt ad vitam & facta referantur: & si cum factis consentiunt, admittenda: sin ab eis discrepant, verba sunt existimanda. At qui ex intellectu operatur, húneque excolit, atque optimè afficit: is esse Deo charissimus videtur. nam si aliquam humanarum rerum curam dij habent, sicut videtur: consentaneum est ipsos re illa quę optima est, atque ipsis maximè cognata, delectari, qui est intellectus: eósque qui ea maximè amant, & bonorum, remunerati. vtpote qui eorum quæ ipsis sunt amica, curam habeant, rectéque & honestè agant. Hæc autem omnia sapienti maximè inesse, obscurum nõ est: is igitur est Deo charissimus: eundémque esse etiam fœlicissimum verisimile est. Quare ita quoque efficitur, vt sapiens maximè fœlix sit.

CAPVT X.

NVnquid igitur si de his & virtutibus, præterea etiam de amicitia & voluptate satis figura dictum est, finem habere propositum hoc nostrũ est existimãdum? An quemadmodum dicitur, in agendis rebus finis non est contemplari singula & cognoscere, sed agere: neque igitur in virtute satis est, si eam cognouerimus: sed veam habeamus, eáq. vtamur, est enitendũ: vel si quo alio modo boni efficimur. Nam si verba ad reddẽdos homines probos sufficerent: multas sanè & magnas mercedes, vt inquit Theognis afferrent, oportet

Universidad de Deusto
Biblioteca

ierique ea comparare. sed videntur quidem posse liberales adolescentes hortari atque incitare, moresque eorum ex virtute sibi obnoxios generosos, ac verè honestatis studiosos reddere. At plerosque ad probitatem prouocare, non posse, non enim pudori, sed timori obedire: neque abstinere à malis ob dedecus, sed ob pœnam consuetudinem. nam cùm ex affectu viuant, propriis voluptates, atque ea ex quibus existunt, persequuntur: doloresq; oppositos fugiunt: eius autem quod honestum, ac verè iucundum est, cùm id prorsus nō degustarint, ne notionem quidem vllam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderationem traducere quę oratio posset? fieri enim nequit, aut facile non est, vt quę ex diuino vsu motibus sunt præoccupata, verbis amoueamus. sed satis fortasse est, si quatuuis omnia adsint, quibus probi effici videmur, euadere participes virtutis possimus. Fieri autem bonos alij natura, alij consuetudine, alij doctrina existimant. Ac quod ad naturam quidem attinet, in nobis non esse manifestum est, sed ex quadam diuina causa, iis qui re vera fortunati sunt. oratio verò & doctrina videndum est nunquid non in omnibus vim habeat, sed opus sit, vt præcultus auditoris animus sit, ad rectè & gaudendum, & odio prosequendum, non secus ac terra, quæ semen sit nutriturа. non enim audiret orationem dehortantem, neque sutelligeret qui ex perturbatione viuit. qui autē ita affectus est, dissuaderi qui potest? non enim omnino orationi, sed vi cedere perturbatio videtur. Oportet igitur mores prius virtuti esse accommodatos, vt & honestatem diligant, & abhorreant turpidinem. Vt autem à puerilia quis institutione recta ad virtutem instruatur, difficile est: nisi sub talibus legibus fuerit educatus: nam temperanter, tolerantérque viuere plerisque, & præsertim adolescentibus iucundum non est. quocirca est opus vt & educatio & studia constituta legibus sint: ita enim fiet, vt consuetudine tractata molesta esse desinant. Non satis tamen fortasse est, si quando adolescentes sunt homines, educationem rectam & curam cōsequantur: sed cùm in viros quoque adulti debeant ipsa hæc exercere, atque assuescere: ad hæc etiam, & omnino ad omnem vitā opus legibus est. plerique enim necessitati potius quàm rationi: & mulctis quàm honestati obediunt. Quapropter sunt, qui legislatores cēseant inuitare ad virtutē ac prouocare homines honestatis causa de-

A καὶ εἴτε αὐ τούτοις πορεύσεται καὶ ὁ ἐν νοῦν ἔχων, πορεύσεται μὲν καὶ παρακαλέσει τὴν ἑαυτοῦ ἔλεον θεραπεύειν ἐκείνῳ, ὅστις τε ἐξῆλθε καὶ ἐς ἀλλοῖος φαύλοκαλον, πείσει δ' οὐκ ἂν τὴν ἀρετὴν. τὸν δ' ἀνθρωπον ἀδυνατεῖν φησὶν ἐκ τῶν ἐθῶν ἀπὸ νεότητος τραφέντα ὀρθῶς χρῆσθαι τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τοῖς τῆς ἀρετῆς. οὐ γὰρ πείσεται αὐτὸν ἡδέως ἀκούειν, οὐδὲ γε ἐπιγνώσεται τὸ ἀληθὲς ἐκείνου ἐκείνῳ, ὅστις τοιοῦτος ἐστιν. ὁ δὲ τοιοῦτος πῶς ἂν ἀναγάγοι ἐπὶ τὸν σωφρονισμόν; οὐ γὰρ εἴσεται τὸ ἀληθὲς, τὸ δὲ πάλαι τοῖς ἤθεσι κατεπηρεμίσμενον, λόγῳ μετατιθεῖν οὐκ ἐστὶ ῥᾴδιον. τὸν δ' ἴσως ἂν εἴη, εἰ τύχοιεν ὑπάρχοντες ἅπασι τοῖς ἀφορμαῖς, ἃς φαμὲν ἡμᾶς δοκεῖν ἀγαθοὺς γενέσθαι. τὸ δὲ γενέσθαι τοὺς μὲν φύσει, τοὺς δὲ ἐθίσει, τοὺς δὲ διδαχῇ. τὴν μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινας θείας αἰτίας τοῖς ἀληθῶς εὐτυχεῖσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ διδαχὴ μὴ οὐκ ἐν ἅπασι ἰσχύει, ἀλλὰ δεῖ προεργάσθαι τοῖς ἤθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν, ὥστε τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν τρέφουσαν τὸ σπέρμα. οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου λυπηρεῖ τινος, οὐδ' ἂν συνείη ὁ κρείττων πάθους ὤν. τὸν δ' οὕτως ἔχοντα, πῶς οἴει τινὰ μετατιθέναι; ὅλως δ' οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπείκειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. ἀλλὰ τὸ ἦθος προϋπάρχειν τινὰ εἰκεῖν τῷ ἀρετῇ, ἀγαπῶντα τὸ καλὸν, καὶ δυσχεραίνοντα τὸ αἰσχρόν. ἐν ἐκείνῳ δὲ ἴσως οὐκ ἔστιν εὐθὺς ἐκ νέου ἡ ἀγωγὴ ὀρθῶς τυχεῖν ἀρετῆς, ἐὰν μὴ νομοθετούμενος τῷ ἐθίζεσθαι καὶ ἀλγεῖν τὰ δεόντα δεξάμενος ἀνέμεσιν ἔχῃ καὶ ἡδέσθαι τὰ δεόντα. ἐν τοῖς νέοις ὄντας ἀρετῆς τυχεῖν ἀρκεῖ καὶ ἐπιμελεῖσθαι τυχεῖν ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸν ἐγγένοιτο δεῖ δεδιδάχθαι καὶ ἀσκεῖν καὶ ἐν τοῖς νόμοις δὲ τοῖς τῆς πόλεως τὸν βίον· τὸ γὰρ πολλοὶ, οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι καὶ ζημίαις, ἢ τοῦ καλοῦ. δίκαιον οἴονται τοὺς νομοθετοῦντας, δεῖν μὲν παρακαλεῖν τὴν αἰρετὴν, καὶ ὅσον τρέπειν τὸ καλὸν χάριν.

ὡς ὑπακουστέον τῷ δεδιότι τοῖς ἤθεσι ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις οὖσι, κολάσεσι τε καὶ τιμωρίαις θεραπευτέον τὸν δὲ ἀκάτοις, ὅλως ἐξωρίζεσθαι τὸν μὴ τῷ δεόντι, καὶ ὅσοις τὸ κολάζειν ἰάσιμον, τοῦ λόγου πειθαρχήσουσι· τὸν δὲ φαύλον, ἀδικεῖν ἐπιθυμοῦντα, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. διὸ καὶ φασὶ δεῖν τοὺς πονηροὺς γίνεσθαι λύπας, οἱ μάλιστα ἐπιθυμοῦσι τῆς ἡδονῆς ἃς ἀγαπῶσι καὶ διώκουσι. εἰ δ' οὖν, κἀκεῖνο φασὶν, τὸν ἰσόψυχον ἀγαθὸν παρεσκευάσθαι κοινῇ δεῖ, καὶ ἐθισθῆναι τῷ ὀρθῶς τε ἄθλοις χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι ἐπιτηδείως ζῆν, καθάπερ φύλλον, μόνον ἐκείνου πειθόμενον τὸν φύσει· τοῦτον δὲ γίγνεται ἀν βασιλικῶς καὶ πατρικῶς καὶ πάντως ἐν ἀρετῇ, ἐθισθεὶς μὲν ἡ τῷ ἀληθεῖ ἐπιστήμῃ, ἔχων τὸν νοῦν, οὐδὲ τὸν ἀπειθοῦντα οὐδὲ δὲ ἄλογον ἐστὶν ἀνθρώπῳ, μὴ βασιλικῷ ὄντος, ἢ πάντως τὸν νοῦν. ὁ δὲ νόμος πάντα κατεπείθει ἔχει δύναμιν, λόγον οὖν ἔστι τινὰ φρόνησίν τε καὶ νοῦν καὶ ἀνθρώπων ἐπιτάττειν τοῖς ἐπιτιμῶσι τοῖς ἐπιτιμῶσι τοῖς ἀρετῇ· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστι ἐπιτακτικὸς, τοῖς τε τὴν ἀπειθείαν μὴ ἡ τῷ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ἐλίγον ὁ νομοθέτης ἐπιμέλειαν δοκεῖ ποιεῖσθαι ἔστιν τε καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἐν ἡ τοῖς πολίταις· τῷ πόλει ἐξημέλητο, οἷς τῷ τοιούτῳ, καὶ ἐξ ἔθους οὐ βούλεται, κοινωνικῶς δημιουργίαν παῖδων, οὐδ' ἀξιοῦν κοινῇ τοῦ μὴ οὖν γίγνεσθαι κατὰ ἐπιμέλειαν καὶ ἀρετῶν καὶ ὅλῳ τῷ δυνάμει κοινῇ ἡ ἐξεμελεῖσθαι, ἐκείνῳ δὲ ἔξεστι αὐτοῖς ἐκεῖνα τὰς ἀρετὰς τοῖς καὶ φίλοις εἰς ἀρετῶν συμβιβάζειν, ἢ παραιτεῖσθαι μάλιστα δ' αὐτῶν δικαίαν δόξειν ἂν, τῷ ἀμφοῖν, νομοθετικὸς ἀξιόλογος· οἱ μὲν γὰρ κατὰ ἐπιμέλειαν δικαιοῦν διὰ νόμων γίγνεται· ἀπειθεῖν δὲ, οἱ δὲ τῷ ἀπουδαίων, γυμνασμένων δ', ἢ ἀγωνίσασθαι, οὐδὲν ἂν δόξειν διαφέρειν, οὐδὲ δ' ἂν εἴη ἢ πολλὰ πεπονθότων, οὐ τῷ οὐδ' ἀπὸ μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς καὶ τῷ δόξαν πολιτικῶν νόμων· ἀπερ γὰρ ἐν τῷ πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἔθη. οὕτω καὶ ἐν ἰδίᾳ τὰ πατρικὰ λόγῳ καὶ τὰ ἔθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· ἐκείνοι γὰρ ἐθελοντὴς τῷ φύσει τῷ δικαιοῦσι ἢ ἐξ ἀνάγκης τῷ ἀκροάσεσθαι ἢ καὶ ἄνευ λόγου τοῦ πείθειν τὰ ἔθη ἐκείνοις ἐκείνοις ἐκείνοις καὶ ἔθη.

A here, eò quòd probi ex consuetudine præcipue obtēperaturi sunt illis verò qui non parēt, sunique natura ineptiores, castigationes & pœnas irrogare: qui autem insanabiles sunt, prorsus exterminare. probum enim & qui ad honestatem viuit, rationi esse obediturum: prauum autem voluptatem appetistem non secus ac iumentum dolore puniri. vnde etiam tales dolores exhiberi oportere inquiunt, qui voluptatibus quæ amantur, maxime aduersentur. Quòd si quemadmodum dictum est, eum qui bonus futurus est, honestè educatum esse, atque assuetum oportet: deinde ita in honestis studiis viuere, & neque inuitum neque sponte praua agere: id autem fieret, si ex intellectu quodam & recto ordine vim habente vita traducereтur: paterna quidem iussio neque vim, neque necessitatem habet: sicque omnino viri vnius, nisi rex, aut talis aliquis sit. at lex, cùm ex prudentia quadam ex mente profecta oratio sit, cogendi vim habet. Atque homines quidem qui appetitionibus aduersantur, etiam si rectè id faciant: plerique odio prosequuntur. at lex cùm probitatem iubet, odio non est. In sola verò Lacedæmoniorum ciuitate cum paucis educationis & studiorum habuisse curam legislator videtur: in plerisque aliis neglecta hæc fuerunt vnusque vnusquisque sicut vult, Cyclopum more, filiis dans iura suis & vxori. Præstantissimum quidem est, vt curam publicam & rectam habeamus, atque id facere possimus, si tamen publicè id negligatur: conuenire vniuersique videtur, vt liberis suis & amicis ad virtutem conducat, vel conducere saltem proponat. Maximè autem id posse facere videretur ex iis quæ dicta sunt, is qui ad leges ferendas idoneus euaserit. per leges enim videlicet curæ publicæ, atque honestæ per honestas fieri consueuerunt. Scriptæne sint an non scriptæ, interesse nihil videtur: neque vnúsne an multi per eas instituantur. quemadmodum neque in musica, & exercitatoria, cæterisque aliis studiis. Sicut enim in ciuitatibus legum instituta & mores: sic in domibus paternæ orationes, & mores valent. quin ob cognationem & beneficia etiam magis: quippe cùm affecti erga parentes iam dudum, atque obtemperantes natura sint. Adde quòd priuatæ educationes à publicis differunt. non secus atque in medicina. cùm enim vniuersalitee

Universidad de Deusto
Biblioteca

felicitanti inedia & quies conferat: alicui tamen forte non ita conducit, & pugillandi artifex non omnibus fortasse eandem pugnam imponit. Videntúrque magis exactè absolui singula si privata cura adhibeatur. magis enim quod accommodatum sibi est, vnusquisque consequitur. Sed curam optimè adhiberet quidem singulis rebus & medicus & exercitationis magister, & vnusquisque alius, qui vniuersale cognosceret, quid omnibus aut talibus conducat: communium enim rerum scientiæ & dicuntur, & sunt: nihil tamen fortasse vetat, quominus vnius alicuius rei, licet scientia præditus non sit, curam habere quispiam possit: qui modo quæ in vnaquaque re accidant, experientia diligenter obseruarit. Quemadmodum etiam medici nonnulli optimi esse sibi ipsis videntur, qui alteri ferre opem nullam queunt. nec minus fortitan ei qui artifex & contemplatiuus effici vult, ad vniuersale videtur esse procedendum, atque id quomodo fieri possit, cognoscendum. de hoc enim scientias esse dictum iam est. At fortasse ei qui vult siue multos, siue paucos diligentia ac studio meliores reddere, vt ad legumlationem idoneus euadat, enitendum est: si legibus boni effici possumus. quamcunque enim & prius iam rectè disponere cuiusliber non est, sed si modo est cuiuspiam est scientia, sicut in equestri arte, & reliquis quarum cura aliqua & prudentia est. Post hæc igitur considerandum, vnde aut quomodo ad leges ferendas fieri idoneus quispiam possit. an sicut in cæteris fit, ex ciuilibus? An non simile quid in ciuili & reliquis scientiis & facultatibus apparet: quippe cùm in cæteris idem facultates tradant qui ex eis operantur: vt medici, & pictores. ciuiles autem res rhetores docere profiteantur, cùm tamen nemo ex ipsis eas agat, sed illi tantum qui rempublicam gerunt, qui quidem facultate quadam potius & experientia, quàm intellectione id agunt. Nam neque scribere neque dicere de huiusmodi rebus conspiciuntur: cùm tamen fortasse id præclarius fuerit, quàm iudiciales & deliberatiuas orationes conficere. Neque ciuiles vel filios suos, vel aliquos alios reddere amicos videntur: id quod fuerat sanè consentaneum,

si modò potuissent, neque enim ciuitatibus melius quicquam reliquissent: neque vel sibi vel charissimis quibusque adesse quisquam quàm huiusmodi facultatem maluissent. Non parum tamen conferre experientia videtur: non enim ex ciuili consuetudine magis ciuiles redderentur, vnde etiã fit, vt qui de ciuili facultate cognoscere appetunt, iis opus insuper experientia sit. At rhetores ij, qui hæc profitentur, valde procul abesse ab ea docenda videtur. neque enim omnino qualisnam ea sit, & circa quæ versetur, sciunt. non enim eandem eam rhetorica, aut peiorem eam esse statuerent, neq. legũ institutionem facilem esse existimarẽt, cùm approbatas leges collegerit quispiã, posse inde optimas eligi asserẽt: quasi electio ea perspicacitate non indigeat, & iudicare rectè maximũ non sit. Non secus atq. in musica euenit: periti nanq. in singulis opera rectè iudicant: & quibus, aut quomodo perficiantur, quæ debẽt: qualia itẽ qualibus consonent, cognoscere consueuerunt. imperitis verò satis est, si bene, an malè factum opus sit, eos non latet, sicut in pictura. Legesn. ciuilibus operibus similes sunt. Quomodo igitur ex his ad legumlationẽ idoneus euadere, aut optimas quasq. iudicare quispiam posset? Nam neq. ex scriptis ad medẽdum idonei fieri videntur: cùm tamẽ in his nõ solũm curationes, sed quomodo etiã & sanari queant homines, & curatio adhibẽda sit vniuscuiusque habitu distinẽto, tradere conẽtur, quæ sanè sicut expertis conducũt, ita inscientibus inutilia sunt. Fortasse igitur legum quoq. & rerũ publicarum collectiones iis qui cõtemplari possunt, & iudicare quidnam rectè, aut cõtrà sese habeat, aut qualia qualibus conueniunt, vtiles essent. at qui sine habitu talia pertractant, iis iudicare quidem rectè nõ licet, nisi fortuito, perspicaciores tamẽ ad ea fortitan efficerentur. Cùm itaque antiquiores negotiũ de legũlatione imperuestigatũ prætermiserint: melius fortasse est, vt nos ipsi id consideremus: atque omnino de republicarum pro viribus philosophia quæ ad humanas res spectat, perficiatur. Quocirca primum si quid à veteribus rectè dictum est, id conabimur recensere: deinde ex collectis rebus publicis, quænam sint ea considerabimus, quæ ciuitates, & singulas respublicas & corrumpunt & conseruant, quásque ob causas, aliæ bene, aliæ econtrario administrentur. His enim consideratis quænam optima respublica sit, & quomodo vnaquæque instituta, quibúsque legibus & moribus vtens: magis perspicere poterimus, sumpto igitur hinc initio dicamus.

ARISTOTELIS MAGNORVM MOralium

LIBER PRIMVS,

Georgij Vallæ Placentini versio, cum Græco contextu collata.

CAPVT I.

QVONIAM de moribus agere propositum nobis est, primùm illud videndum cuiusnam *scientiæ vel artis* pars sint mores, *siue moralis hæc disciplina.* Vt igitur paucis absoluam, non alius videtur partem esse, quàm Ciuilis. Ciuilibus autem in rebus absque eo vt sit aliquis talis *vel certè modo affectus*, effici nihil potest: puta, vt sit probus ac *σπουδαῖος, siue virtutis studiosus*. esse autem *σπουδαῖον*, idem est quod virtutes habere. Oportet igitur si quis secundùm Politices siue ciuilis scientiæ præcepta agere velit, cum moribus probis ac compositis esse. Itaque, vt apparet, Politices pars est ac principium tractatio de moribus: vt in totum iure mihi videatur omnis hæc disputatio non Ethica, id est *Moralis*, sed Politica, id est *Ciuilis*, appellanda. Necesse est itaque (vt videre est) de virtute primùm dicere, & quid sit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem nosse, quomodo autem & ex quibus paretur non intelligere. Non enim *de virtute*, tantùm vt sciamus quid sit, est quærendum: sed illud quoque inuestigandum, quibus rationibus paretur. Vtrunque enim volumus & rem nosse, & ipsi tales fieri. Hoc autem non poterimus, nisi sciamus & quibus rationibus, & quomodo. Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem & ex quibus fit, & quomodo, scitu haud quaquã facile est ignorãti quid sit, quemadmodum in scientiis. Verùm ne latêre quidem nos oportet, si qui de his priùs disseruêre. Primùm igitur Pythagoras de virtute dicere adgressus est: sed non rectè: virtutes siquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit. Neque enim iustitia est numerus pariter par, id est *conflatus ex duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus.* Huic succedens Socrates de hac re melius & copiosius disseruit, sed ne ipse quidem rectè. Quoniam virtutes scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ cum ratione; atqui ratio in sola animæ parte gignitur, qua cogitamus & ratiocinamur. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali sint, necesse est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Μεγάλων τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

[illegible]

A Euenit itaque, vt qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat: quod faciens, affectum ac morem perimit. Quam ob rem non rectè hac in parte disputationem de virtute instituit. Postea deinde Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam quæ esset rationis expers, rectè distribuit, reddiditque suas vtrique virtutes. Hactenus quidem probè: reliqua verò neutiquam B rectè: quandoquidem virtutem cùm tractatione quæ de bono per se esset, admiscuit, non equidem rectè, quia non erat is aptus locus. neque enim de eo quod est, ac de vero disserentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc commune. Huc vsque igitur atque hoc modo prouecta est illorum de moribus disputatio. Deinceps ergo restat vt videamus, quidnam de his dicendum C nobis fuerit. Primum illud obseruandum est, scientiæ omnis atque facultatis finem esse aliquem, cùmque per se bonum: nulla siquidem scientia, & facultas nulla est quæ finê malum habeat. Quòd si facultatum omnium bonus est finis, non dubium, quin etiam optimæ sit optimus. Atqui ciuilis, optima est facultas: igitur ipsius finis, bonus. De bono itaque (vt videtur) nobis dicendum est: at de bono nõ D in vniuersum, sed nobis bono. Neque enim de Deorum bono *agendum est.* Nam de eo alia habenda fuerit oratio, & consultatio nunc sit aliena. De nobis itaque bono dicendum est. De quo sanè disserendum in primis est, quonam dicatur modo. Neque enim simplex, atque vnum est: quandoquidem dicitur bonum, aut quod in vnoquoque est optimum, (id verò suapte natura expetendum) aut cuius par- E ticipatione alia sunt bona: id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non, sed de eo potius quod in vniuersum rebus omnibus bonis inest? bonum id namque diuersum esse ab idea meritò videatur. Idea enim & separari potest, & per se subsistit: bonum verò illud commune, rebus omnibus inest: non igitur idẽ cũ eo quod separari potest: fieri enim nequit, vt quod separari natura potest ac per se subsistere, rebus omnibus in- F sit. Nunquid igitur de hoc nobis disserendum bono, quod in omnibus existit, aut non? quid ita? nempe quoniã id commune est, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet quid quæque res sit, referre, seu bonum, seu malũ sit, seu quiduis aliud. Refert certè definitio, vt eiusmodi bonum in

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

vniuersum est, non quatenus ipsum per se
se eligendum. Verùm quod in cunctis eri
stit, definitioni est simile. Definitio certè
ait bonum esse quippiam, quod neque
scientia, neque facultas vlla dicit. Neque
enim finem suum asserit bonum esse: ve-
rùm id alterius est iuspicere facultatis:
quandoquidem neque medicus, neque
ædificator: refert, ille quidem sanitatem
esse bonam, hic verò domum: sed ipse
quidem se sanos homines efficere, & quem-
admodum id faciat: hic verò, domum.
Perspicuum est igitur, ne ciuili quidem
scientiæ de communi bono dicendũ esse:
vna siquidem & hæc inter reliquas scien-
tias est. Atqui hoc nullius est dicere aut
facultatis, aut scientiæ, vt de fine ne ciuilis
quidem *scientia* igitur erit de communi
bono dicere eo, quod per definitionẽ est.
Verumenimuerò neque de eo, quod per
inductionem commune. Quid ita? quia
quando volumus particulare aliquod bo-
num esse demonstrare, aut definitione vti-
mur, dicimúsque eandem & bono conue-
nire, & rei quam bonum esse probare
propositum fuerit nobis: aut inductione
vtimur: exempli causa, si probare velimus
magnanimitatem esse bonum, dicemus,
iustitiam esse rem bonam, itémq. fortitu-
dinem omnésq. adeò virtutes. Magnani-
mitas autem virtus est: ergo etiã res bona.
Non igitur de communi per inductionem
bono *scientia* ciuili dicendum est: eadem
enim absurda consequentur, quæ in eo
communi bono quod in definitionem ve
nit, esse ostendimus. Ipsum enim bonũ sic
quoque dicet. Manifestum igitur, de opti-
mo bono dicendum esse, eóque, quod no-
bis optimum sit. Omnino autem non vni-
us esse scientiæ, aut facultatis, de vniuer
sali bono considerare, facilè quis intelli-
gat. Cur ita? nempe quia bonum est in o-
mnib. categoriis. Nã & in substantia, & in
qualitate, & in quãtitate, & in tẽpore & in
iis quæ ad aliquid referũtur, in omnib.
deniq. categoriis bonũ reperitur. Cæterũ
bonum id quod ad tẽpus pertinet, in me-
dicina notum est medico: in arte guber-
nandi, gubernatori: in vnaquaque *arte, peritis artis* cuiusq. Quando secandũ quidem
sit, nouit medicus. At quãdo nauigãdum,
gubernator. In vnaquaque verò arte, quis-
que tempus sibi conueniens & bonum co-
gnoscit. Nam neque medicus, quod in gu-
bernatoria bonum sit tempus: neq. guber-
nator, quod in medicina, cognouerit. Idẽ
de cõmuni bono est sentiendum. Nam &
quod est in categoria temporis, & quod in

A καθόλου, ὃ εἰ καὶ ἑαυτῷ καθ' ἑαυτὸ αἱρετὸν
τὸ δὲ ὧν ἅπασι συνυπάρχει, ὅμοιον τῷ ἰδέᾳ
εἶναι· ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν. ὅτι καὶ ἡ
γε οὐδὲν σημαίνει ἡ ἰδέα λέγ' ὑπὲρ τοῦ τίνος
τὸ αὐτὸ ὅτι ἀγαθόν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴδιον
ἐπιστήμης δεῖ θεωρεῖν. οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρὸς,
οὐδὲ ὁ οἰκοδόμος λέγ' ὅτι ἀγαθόν ἐστιν ὑγίεια,
οὐδὲ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγιάνει ποιεῖ, καὶ
B τοὺς ποιεῖ, ὁ δ' οἰκίαν. δῆλον τοίνυν ὅτι οὐδὲ
τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τὴν ἐπι-
στήμην γὰρ ὅτι καὶ αὕτη περὶ τοῦ κοινοῦ διαγω-
γῆς. τοῦτο δὲ εὐμαρὲς ἐκ τῶν λεχθέντων, οὐδὲ
μόνον, οὐδ' ἀπορήσειν ἂν τέλειος. οὐδὲ τῆς
τῶν πολιτικῶν ὅτι τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ
λέγει τῶν κρ' τῶν ἀρίστων. ἀλλὰ μὲν οὐδὲ τοῦ
ἐστὶ τέλειον ἐπιστήμης κοινοῦ. διὰ τί; ὅτι ἕκαστος
βουλόμενος δεῖξαί τι τῶν μέρους ἀγαθοῦ, ἢ
C τῷ ὁρισμῷ δεικνυμένῳ, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἁρ-
μόττει τοῦ τι τὸ ἀγαθόν, καὶ τοῦ τοῦ τίνος, καὶ
βουλόμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν ἐστι τὴν ἐπιστή-
μην, οἷον ὅτιπερ δίκαιον δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλο-
ψυχία ὅτι ἀγαθόν, φαμὲν ὅτι ἡ δικαιοσύνη
ἀγαθόν καὶ ἡ ἀνδρία, καὶ ἡ σωφρο· καὶ ἡ δεξιό-
τη δὲ μεγαλοψυχία αἱρετόν· οὕτω καὶ ἡ μεγα-
λοψυχία ἀγαθόν, οὐδὲ ἀν ὑπὲρ τοῦ τῆς τοῦ
D ἐπιστήμης κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τὴν πολι-
τικήν, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατα συμβαίνει τῇ
τοιούτῳ, καὶ τῷ τῆς τοῦ ὅρου κοινοῦ ἀγαθοῦ·
ὅτι γὰρ ἀγαθόν, καὶ ἐπιτάττει ἐφ' ἑνὸς τοῦ
ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον δεῖ
καὶ τῶν ἡμῖν ἀρίστου. τὸ δ' ὅλον οὐδὲ ἀπο-
πόν ἐστι μακρῷ αὖν· ὅτιπερ οὐδὲ ἀνε-
μένος τὸ ὑπὲρ πάντων ἀγαθοῦ σκεπτέον· διὰ
E τί; ὅτι πάντῃ δὲ ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις
ἔστι. καὶ γὰρ ἐν τῷ τί, καὶ ἐν τῷ ποιῷ, καὶ ἐν τῷ
ποσῷ, καὶ πρός τι, καὶ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἐν τῷ
χρόνῳ, καὶ πάντες ἐν πάσαις. ἀλλὰ μὲν τὸ τοῦ ἀγαθοῦ,
ἐν μὲν ἐπιστήμῃ ὁ ἰατρὸς οἶδεν ἐν δὲ κυβερνη-
τικῇ, ὁ κυβερνήτης· ἐν καιρῷ δὲ τὸ ἐν καιρῷ· ἐν
F μέτρῳ γὰρ δεῖ τεμεῖν, ὁ ἰατρὸς οἶδεν· οὕτω δὲ καὶ
πολεῖν, ὁ κυβερνήτης· ἐν καιρῷ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ
γαθόν, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸ εἰδότος, οὐδ'
γὰρ ὁ ἰατρὸς τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ ἀγαθὸν
τὸ εἰδότος, οὐδὲ ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἰατρικῇ·
ἀλλ' ἀρα οὐδ' οὕτως ὑπὲρ τῶν κοινοῦ ἀγαθοῦ
λεκτέον. τὸ γὰρ πάντῃ, ἐν σπάσας κοινὸν, ἐν-
μόλιον δὲ καὶ τὸ ποιόν τι ἀγαθόν, καὶ τὸ κατ'
τὰς κίνησις κατηγορίας, κοινὸν μὲν τοῦ ποιοῦ
οὐδὲ-

ὀνόμασε δ' ἔστι οὔτε δυνάμει οὔτ' ἐπι-
στήμη εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἑκάστῳ πάντα ἀγαθοῦ,
οὐδ' αὖ τῶν πολιτικῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ
λέγει ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἀρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου,
καὶ ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ἴσως δὲ οὐδὲ
ἴδιον βουλόμενον τὸ δικαιοσύνης, τοῖς μὲν φανε-
ροῖς παραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφα-
νῶν τοῖς φανεροῖς, ἢ ὑπὲρ τῶν τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἐν τοῖς ἀναγκαίοις. ὅταν οὖν
B ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἐγχειρῇ τις λέγειν, μὴ λεκτέον δὲ
ὑπὲρ τῆς ἰδέας. καίτοι γε δεῖ, ὅταν ὑπὲρ
τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ἰδέας δεῖν λέγειν.
ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα ἀγαθοῦ φασὶ δεῖν λέγειν.
αὐτὴ δὲ ἔκστασις μάλιστ' δοῖ τὸ τοιοῦτον. οὐκ
μάλιστ' ἂν εἴη ἀγαθὸν ἡ ἰδέα, ὡς εἴρηται. ὁ
δὲ τοιοῦτος λόγος, κἀκεῖνος οὐδὲ δοῖ ἴσως· ἀλλ'
οὐχ ἡ πολιτικὴ θεωρεῖ μόνον, ἡ δυνάμεις, ὑπὲρ δὲ
τοῦ δοῖ ὁ λόγος. οὐ γὰρ ὑπὲρ τοιοῦτου πολιτικῆς
C πάντων ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἢ τῶν ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐδὲ μία γὰρ
αὐτ' θεωρεῖ οὐδὲ δυνάμεις ὑπὲρ τῶν τίνος
λέγ' ὅτι ἀγαθόν· ἀλλ' οὐδ' ἡ πολιτικὴ δεῖ
οὐχ ὑπὲρ τῶν κρ' τῶν ἰδέας ἀγαθοῦ τὸν λόγον
ποιεῖ τοιοῦτον, ἀλλ' ἴσως, φασὶ, τοῦτο πάντα δεῖ ἀφ-
χὴν χρεωστεῖν ὑπὲρ τῶν καθ' ἕκαστα, ἐκ τούτων
ὁρῶντες, ἢ οὐδ' οὕτως ἀρκοῦν. διὰ γὰρ
τὰς ἀρχὰς ἐκείνας λαμβάνουσι. ἀ τοῦτο γὰρ, εἰ
D τοῦ βουλόμενος τὸ πρῶτον, ἀν δυνατὸν ἐφ' ἑνὸς
ἴσως ἔχει δεῖξαι, λαβεῖν ἀρχὴν ἐν ἀ ψυχῇ ἀ-
δυνάτου. οὐ γὰρ ἐκείνα. διὰ δὲ τὰ ἀρχὴ
ἐκείνα ἦ καὶ συμπεριλάβω· τοῦ δὲ καὶ αὖν
τοῦ τὰ ψυχῇ ἦ ἀδυνάτου, δεῖξαι ἀν δυ-
νατὸν ἔστι ἔχει τὸ τοιοῦτον. ἐμοὶ δὲ
καὶ δοῖ ὑπὲρ ἀγαθοῦ δεῖ διαπορῆσαι τὰ ἄλλα
αὖν τῷ κρ τὰ τοῦ ἰδέας ἀγαθοῦ. διὰ ἐν τοῖς
E ἀρχῇ ἦ πούτου πάντα δεῖ ἐφ' ἑνὸς δὲ
εἰδῇ ὁ Σωκράτης δῆτ' ἐπιστῆμας ἐπιστῆ τὰς ἀρε-
τὰς. ἐκείνος γὰρ οὐδὲν ἄλλο δεῖ μάθειν ἦ.
ὁ δὲ τῶν τὰς ἀρετὰς δῆτ' ἐπιστῆμας ἦ), συμβέβη-
κεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μάθειν ἦ). διὰ τί; ὅτι
δοῖ ἢ δῆτ' ἐπιστῆμαι συμβαίνει ἄρα εἰδέναι τοῦ
δῆτ' ἐπιστῆμαι τὸ δοῖ, καὶ ἦ) δῆτ' ἐπιστῆμαι. εἰ γὰρ
ἐπιστήμαι τε εἶδε τὸ δοῖ, καὶ ἐκεῖνο εἶδε δεῖ δι-
ότι ἐπιστήμαι δὲ καὶ δοῖ ἀρετὴ ἄλλων δῆτ' ἐπι-
F μέθ. ἀλλ' ἐκ δοῖ ἀρετὴ τοῦ συμβαίνει.
οὐ γὰρ εἴ τε εἶδε τοῦ ἐπιστημῶν τὸ δοῖ,
εἰδέναι δίκαιόν δοῖ· ἐκ ἦ αὖτος κρεῖ
ἄλλων. συμβαίνει τοῦ καὶ μάθειν τὰς ἀρε-
τὰς ἦ) καὶ μὴ ἦ) δῆτ' ἐπιστῆμας.

A in quę ad aliud referũtur, & quod in aliis,
idem est bonum ac cõmune omnibus. Atq
qui nullius est facultatis, aut scientiæ, dicere
de eo bono, quod in vnaquaque est.
Ne *scientia* quidem igitur ciuilis est, dicere
de communi bono. De bono igitur *dicendum est* ac de optimo, quod est bonis op-
timum. Cæterũm eum, qui velit quippiã
demonstrare, minimè apertis non oportet
exemplis vti, sed vbi obscura aperienda
B sunt, manifestis, ac in eis, quæ sub intelligentiã cadunt, sensibilibus: ea siquidẽ sunt
apertissima. Cùm igitur de bono dicere
quispiã aggreditur, de idea neutiquã dicendũ est: & tamen quidã de idea dicendũ existimant, vbi de bono dicunt. Aiunt
nanque de maximè bono esse differendũ.
Est verò eiusmodi, ipsum quidq. maximè:
ita bonũ maximè fuerit idea ex ipsorum
quidẽ sententia. Huiusmodi certè oratio
est illa quidẽ fortassis vera: verùm neutiquã ad ciuilẽ scientiã, vel facultatẽ facit,
de qua in præsentia nobis est sermo. Non
enim de hoc per se bono, sed bono nobis
tractat. Nulla siquidẽ scientia, aut facultas
de fine loquitur, quòd sit bonũ: & proinde, ne ciuilis quidem. Ideo non de bono,
quod in idea cõsistit, loquitur. Verùm dixerit fortassẽ, hoc per se bono vsus ceu
principio, ducto inde exordio, de singulis
postea dicam. Verùm ne id quidem recte.
C Sus. n. & propria cuiuslibet *scientia* sumenda sunt principia. Absurdũ quippe fuerit
volẽti ostendere triangulũ duobus rectis
æquales habere angulos, sumere principiũ
eiusmodi, Anima immortalis est: neque enim hoc proposito cõuenit. Oportet siquidẽ principiũ, propriũ esse ei rei qua de agatur, atq. coniunctũ. Iam verò, etiã absque
hoc quòd anima sit immortalis, demõstra
E uerit quispiã duobus rectis æquales habere triangulũ. Itidẽ & de bonis licet cætera
intelligere clara ideam boni. Proinde proprium nõ est huius per se boni principiũ.
At ne Socrates quidẽ rectè virtutes scientias faciebat. Is. n. nihil frustra esse arbitratus est. Tamen dum poneret virtutes esse
F scientias, ei eueniebat virtutes esse frustrã.
Quid it a? In scientiis namq. cõtingit vt vna
eadémq. opera & scientiam cognoscamus
quid qualisque sit, & ipsi docti euadamus,
scientiãmq. teneamus, verbi gratia, medicinã si quis nouit quid sit, is statim sit medicus necesse est. Idẽ est in reliquis scientiis. At in virtutib. nõ idẽ est. Neq. enim si
quis nouerit quid sit iustitia, cõtinuò erit
iustus est. Itidẽ & in aliis. Euenit igitur, & frustra virtutes esse, & nõ esse scientias.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT II.

HIs expositis annitamur dicere, bonum quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honore digna, laudabilia alia, potestates alia. Honore dignum, huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, vt anima, mensque est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorata certè, in quibus honor: talia siquidem omnia honor consequitur. Igitur etiam virtus, honore dignum bonum est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is nanque in virtutis penetrat habitum. Laudabilia sunt vt virtutes: ab ipsarum nanque actionibus laus emergit. Potestates *sunt*, vt dominatus, opulentia, robur, pulchritudo: iis nanque bonus benè, vt malus malè vti poterit: ideo etiam potestate res eiusmodi bona nuncupatur. Bona certè sunt, debent enim res ex vsu viri boni non mali æstimari. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorum esse fortunam. A fortuna nanque & opulentia, & dominatus est, & quæcunque prorsus in potestatis ordinem perueniũt. Reliquum porrò, ac quartum, inter bona, quo conseruatur & paratur bonum, sicut exercitatione sanitas, ac si id genus est aliud. Verùm aliam quoque subeunt bona distributionem: verbi gratia, Bonorum quædam prorsus, & omni ratione sunt expetenda: quædam verò non: veluti iustitia, aliæque virtutes, omni ratione & omnino sunt expetendæ: at robur, & opulentia, potentiaque, & id genus alia, neque omni ratione, neque perpetuò. Rursus quoque aliter; Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem, finis: at quæ sanitatis sunt causa, neutiquã sunt fines. Et quæcunque ita habent, inter illa finis semper præstat: vt sanitas melior, quàm quæ ad sanitatem conferunt: atque in vniuersum semper id melius est, cuius gratia sunt & alia. Rursus inter ipsos fines, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirum perfectus, quo si potiamur, nulla re ampliùs nobis opus est. Imperfectus autem quo licet potiamur, alia tamen desideramus: quemadmodum si solùm adsit iustitia, multa desideramus: sin felicitas, nulla re ampliùs nobis opus est. Id ergo illud & nobis optimum quod desideramus, qui finis est perfectus: absolutus nanque finis, bonum est, necnõ finis bonum. Iam verò quonam modo optimum considerandum est? nunquid eo modo, vt ipsum quoque reliquis annumeremus? an id videbitur absurdũ?

Κεφάλαιον β.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

Siquidem optimum, finis est perfectus: at perfectus finis, vt paucis absoluam, nil aliud quàm felicitas esse videtur. Ex multis porrò bonis, felicitatem constare comprobatur. Si igitur de eo quod optimũ est disputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipsum seipso melius, si quidem optimum erit. Exempli gratia, salubria & sanitatem ponentum considera ecquid inter ista omnia sit optimum: sanitas videlicet est optimũ: ergo, si *sanitas* horũ omniũ est optimum, ipsum quoq. *optimum* se ipso melius est: quod est perabsurdum. Nõ igitur ita considerare oportet quod est optimũ. An verò ita, vt reliqua sine eo ponantur? nunquid hoc esset absurdum? nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est. Quærere autem, quibus ex bonis ipsa constet, sitne *quod optimum* est iis melius, absurdũ est. Neque enim est quicquam aliud ab his felicitas, verùm hæc ipsa. An ita potius rectè disputationem instituerit, si id quod optimum est comparet cum reliquis: puta, si felicitatem ex his conflatam bonis, cum aliis comparet, quæ ea non continentur, sicque id quod optimum esse inquirat, an ille rectè disputationem instituerit. Cæterum non est simplex, quod nunc quærimus, optimum: vt dicat quispiam, optimum cunctorum bonorum, si singula inter se compares esse prudentiam. Verùm hoc fortasse modo, non quærendum est optimum bonum: perfectũ siquidem quærimus bonum. At prudentia sola, neutiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod quærimus, neque aliud quidquam pari ratione optimum.

CAPVT III.

PRæterea aliam admittunt bona distinctionem. Sunt siquidem bonorum alia in animo, vt virtutes: alia in corpore, vt sanitas, pulchritudo: alia externa, opulentia, dominatus, honor, & si quid est huiusmodi. Horum, quæ in animo, sunt optima. Quæ porrò in animo sunt bona trifariã distribuũtur: in prudentiam, in virtutẽ, & in voluptatem. Post hoc igitur, quod profitemur oẽs, etiã finis videtur bonorũ, idémque absolutissimus esse felicitas: quod sanè fatemur esse in bene agẽdo, ac benè viuẽdo. Cæterùm finis simplex non est, sed duplex: quorundam enim est finis ipsa actio, visúsque, sicut visus: est nimirum visus optabilior habitu: finis autem *est* visus. Nemo siquidem velit visum habere ea lege vt non spectet, sed cõniueat, & oculos claudat. Idem de auditu, cæterisque dicendum. Proinde quorum visus & habitus est,

Universidad de Deusto Biblioteca

semper melius,& optabilius eorū est vsus habitu. Vsus enim & actio finis cùm sit propter vsum ipse habitus. Post id si considerauerit quispiam in cunctis scientiis, intuebitur non aliā esse quæ domū, aliam quæ probam domum exstruat, sed vnam eandémque esse artem ædificandi, & cuius effector, ædificator, vt cuius sit virtus, eiusdem sit effectrix. Idem in aliis omnibus par est coniectare.

CAPVT IIII.

PRæterea intuemur, alia re nulla, quàm anima, nos viuere. In anima autem est virtus. Idem certè fatemur facere animā, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius est virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præstat*, tum per eam quoque viuimus: per animæ itaque virtutem bene viuemus. Cæterùm bene viuere,& bene agere, nihil aliud dicimus, quā felicem esse: ergo & feliciter agere, & felicitas, in viuendo est. Verùm bene viuere, est in eo positum, vt secundum virtutē viuamus: hoc igitur est finis,& felicitas,& optimum. In vsu itaque sit necesse est, & actione, felicitas. Nam quorum habitus vsúsque est, vsus & actio finis. Atqui animæ virtus, est habitus, & actio: & vsus ipsius, eorum, quæ sub electionem cadunt: ergo finis, ipsius actio vsúsque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas,& hæc ipsa finis: actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmq. bonum habuerimus. Cùm igitur sit felicitas bonum perfectum, ac finis nos latere non oportet, id in ætate perfecta esse. Non enim in puero, quia nec puer dici felix potest, sed in viro is nanque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, sed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus, vitæ humanæ spacium. Rectè nanque vulgò dicitur, felicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum: quod nimirum oporteat perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *considerare*. Quòd autem sit actio vel hinc quispiam intelligat. In somnis nanque, vt si toto vitæ spatio quispiam dormiat, hominem eiusmodi non facilè solemus dicere esse felicem. Nam viuit ille quidem: sed non secundum virtutem viuit, quod in actione & muneris functione positum est. Rursus quod mox dicendum, non admodum proposito argumento conueniens, neque ab eo nimis alienum videatur,

A [illegible]

B [illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A quòd nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus. Est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides ali non posse intuemur: & proinde non dubium, quin sit animalibus proprium ali. Quòd si est animatorum tantùm, causa est anima. Atqui animæ talium partium nulla, alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur, aut concupiscimus, sed alia quædam præter has:& ei nullum magis peculiare possumus nomen, quàm θρεπτικὸν, *id est alendi vim habentis*, accommodare. Dicat fortassis quispiam, nunquid huius quoque partis animæ virtus est? Enimuerò si fuerit, non dubium quinetiam eadem agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio, felicitas est. At nunquid eius sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærendi locus. Sanè si fuerit, eius non est actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Huius verò partis non videtur esse appetitus, quæ quidem igni similis *videtur*, cui quicquid obieceris, absumet: at si non obieceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc se habet pars animæ. Si enim alimentum obiicias, alet: sin minùs, ad alendum nullo modo commouetur, & proinde eius non erit actio, cuius non est appetitus. Itaque hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, quid sit virtus dicendum: quandoquidem eius actio, felicitas est. Vt paucis itaque absoluam, virtus habitus est optimus. Verùm non satis fortè sit, ita simpliciter loqui, sed euidentiùs fuerit definiendum.

CAPVT V.

PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum est: non, quid sit anima, (alia siquidem eius rei cōsideratio) sed vt quodammodo distribuatur. Anima nimirum, vt dicere solemus, in duas partes distribuitur, in eam, quæ rationem habet,& quæ rationis expers est. In ea parte, quæ habet rationem, nascitur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria,& id genus alia. At in parte rationis expertē hæ quæ virtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iustitia, & quæcunque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ censentur: per illas enim laude digni habemur ipsi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent, nemo laudatur; nec enim quòd sapiens, nec quòd prudens, nec prorsus ex huiusmodi aliquo quispiā laudatur. Neque porrò rationis expers quatenus ad se suggerendū idoneum est.

suggeritque ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu, defectúque corrumpitur. Quòd autem tam defectus, quàm excessus corrumpat, ex eis est videre, quæ ad mores pertinent. Vtendum sanè in rebus incertis testimoniis certis est. Ne longè abeam igitur, in exercitationibus *corporis* hoc viderit quispiam: quæ si excedant, robur perimunt: similiter si deficiant. Idem in potu, cibóque euenit. Nam siue sit nimia eorum copia, siue deficiant, læditur valetudo: contrà, mediocri eorum vsu & robur corporis & valetudo conseruantur. His consimile euenit in temperantia, & fortitudine, reliquisque virtutibus. Nam si quempiam eò vsque feceris intrepidum, vt ne deos quidem metuat, iam non fortis, sed demens fuerit: sin cuncta formidantem, meticulosus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Eadem igitur sunt, quæ tam augent quàm labefaciunt virtutem. Nam & nimij metus, & omnes siue qui de omni re temerè concipiuntur, labefaciunt. Itidémque qui re nulla commouentur. Versatur autem circa metus fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudini dant incrementum. Ab eisdem igitur & crescit & perimitur fortitudo: metu enim ita *diuersè alij atque alij* afficiuntur. Idem de cæteris dicendum virtutibus.

CAPVT VI.

RVrsus non his modò virtutem quispiam definierit, sed etiam ægritudine, & voluptate. Nam voluptate allecti, improba facitamus: ægritudini autem succumbentes, ab honestis deficimus. Alioqui non est virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Circa voluptates igitur, & ægritudines virtus versatur. Virtus porrò ἠθικὴ siue moralis, hinc est appellata (si liceat rei veritatem ex literarum similitudine, & ratione nominis venari: quod faciendum sanè est.) Igitur à voce ἔθος, id est consuetudo, ἦθος est appellatum. Ethica ergo dicta est, ἀπὸ τοῦ ἐθίζεσθαι, *siue ab assuescendo*, quia videlicet consuetudine acquiritur. Vnde perspicuum est, nullam earum virtutum quę ad animæ partem rationis expertem referuntur, natura nobis esse insitas. Siquidem eorum, quæ natura sunt, nihil est, quod assuetudine aliud euadat: velut lapis, grauiáq. prorsus omnia, quæ ferēdi deorsum vim insitā habent, si quis ea sursum sæpius iaciat & sursum ferri assuescat, nunquam tamē sursum ferentur, sed semper deorsū. Idem de cæteris est intelligendum.

A καὶ ὑπηρετοῦν τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ. Ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἠθικὴ ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθειρομένη, ὅτι δὲ ἡ ἔνδεια καὶ ἡ ὑπερβολὴ φθείρει, τοῦτ' ἰδεῖν ἔστιν ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι. εὐθέως γὰρ ἐπὶ γυμνασίων ἴδοι ἄν τις. πολλῶν γὰρ γινομένων φθείρεται ἡ ἰσχύς, ἐλάττω τε ὡσαύτως. ἐπὶ τε ποτοῦ καὶ σιτίου ὡσαύτως. πολλῶν τε γὰρ γινομένων φθείρεται
B ἡ ὑγίεια, ἐλάττω τε ὡσαύτως, συμμέτρων δὲ γινομένων σώζεται ἡ ἰσχύς, καὶ ἡ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ σωφροσύνης, καὶ ἐπὶ ἀνδρείας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἐὰν μὲν γάρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενος. ἐὰν δὲ φοβούμενον πάντα, δειλός. δεῖ ἄρα τὸν ἀνδρεῖον ἔσεσθαι, οὔτε ὁ φοβούμενος πάντα,
C οὔτε ὁ μηδέν. τὰ αὐτὰ ἄρα καὶ αὔξει καὶ φθείρει τὴν ἀρετήν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες, φθείρουσι. καὶ οἱ περὶ μηδὲν ὁμοίως. ἔστι δ' ἡ ἀνδρεία περὶ φόβους. ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὔξουσι τὴν ἀνδρείαν. ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται ἡ ἀνδρεία. ὑπὸ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

Κεφάλαιον ϛ.

D ΕΤι οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφορίσειεν ἄν τις, ἀλλὰ καὶ λύπῃ καὶ ἡδονῇ. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. ὅλως τε οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν οὐδὲ κακίαν ἄνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ἐντεῦθεν τὴν ἐπωνυμίαν ἔχει. εἰ δεῖ
E παρὰ τὸ γράμμα λέγοντα τὴν ἀλήθειαν ἔχειν σκοπεῖν. δεῖ δ' ἴσως. τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, διὰ τὸ ἐθίζεσθαι. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν τῶν τοῦ ἀλόγου μέρους φύσει ἐγγίνεται. οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἔθει ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος, καὶ ὅλως τὰ βαρέα, πέφυκε κάτω φέρεσθαι. ἄν τις πολλάκις ῥιπτῇ ἄνω καὶ ἐθίζῃ, οὐδέποτε
F ἂν ἄνω ποτὲ οἰσθήσεται, ἀλλὰ ἀεὶ κάτω. ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Κεφάλαιον ζ.

A ΜΕτὰ ταῦτα τοίνυν τῷ μέλλοντι βουλομένῳ εἰπεῖν τί ἐστιν ἡ ἀρετή, εἰδέναι δεῖ τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἔστι δ' ἃ γίνεται ταῦτα, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις. ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἄν τι εἴη ἡ ἀρετή. πάθη μὲν οὖν ἐστιν, ὀργή, φόβος, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθε παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή. δυνάμεις δ' εἰσί, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα. οἷον καθ' ἃς δυνατοί ἐσμεν ὀργι-
B σθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἕξεις δ' εἰσὶ, καθ' ἃς πρὸς ταῦτα ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς. οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὕτω κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. τὸ ἄρα μέσως ἔχειν, τὸ μήτε λίαν ὑπερβάλλειν, μήτε παντελῶς ἀναλγήτως ἔχειν. ὅταν οὖν οὕτως ἔχωμεν, εὖ δια-
C κείμεθα. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια. τὸ γὰρ ἀόργητον, καὶ τὸ πρᾶον, ἐν μεσότητι ἐστὶν ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς πρὸς ὀργήν. ὁμοίως ἐπ' ἀλαζονείας. τὸ μὲν γὰρ πλείω προσποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν, ἀλαζονείας. τὸ δὲ ἐλάττω, εἰρωνείας. ἡ ἄρα μεσότης τούτων, ἀλήθειά ἐστι.

Κεφάλαιον η.

D ΟΜοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τῆς ἕξεως, τὸ εὖ ἢ κακῶς πρὸς ταῦτα ἔχειν. τὸ δ' εὖ ἔχειν πρὸς ταῦτα, τὸ μήτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν, μήτε πρὸς τὴν ἔνδειαν. πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, ἡ ἕξις τοῦ εὖ. κακῶς, πρὸς ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης,
E τὰ δὲ πάθη ἤτοι λῦπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναί, ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς, ἡ ἄρα ἀρετὴ δῆλον ὅτι περὶ λύπας καὶ ἡδονάς ἐστι. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη (ὡς δόξειεν ἄν τινι) ἐφ' ὧν ἡ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί. οἷον μοιχεία, καὶ ὁ μοιχὸς οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλλον τὰς ἐλευθέρας διαφθείρων. ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ ἀπολαύει τῇ
F κατ' ἀκολασίαν, ψεκτόν ἐστι, καὶ τὸ ἐν ἐλλείψει, καὶ τὸ ἐν ὑπερβολῇ.

Κεφάλαιον θ.

ΜΕτὰ ταῦτα τοίνυν ἀναγκαῖον ἴσως εἰπεῖν τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, πότερον

CAPVT VII.

A PRæterea, qui velit quid sit virtus dicere, scire expedit quænam demum in anima procreentur. Sunt autem hæc huiusmodi, perturbationes, potestates, habitus. Et proinde non dubium, quin horum quid sit virtus. Perturbationes igitur sunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miseratio, & id genus alia, quæ comitari consueuerunt ægritudo, & voluptas. Potestates autem, per quas hæc pati posse dicimur, vt
B per quas possumus excandescere, dolere, miserescere, & alia huiusmodi. At habitus sunt, per quos erga hæc habemus bene, vel malè, sicut ad excandescendum. Si nanque supra modum iracundè, circa iram peccamus. Sin in quibus expedit prorsus ira non commouemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur est, vt neque supra modum commoueamur, neque prorsus simus à commotione alieni:
C tum si ita habeamus, rectè affecti simus. In similibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter esse iracundum & lenem, medium est inter iram & lentitudinem animi siue vacuitatem iræ. Simile est in arrogantia, & dissimulatione: plura nanque quàm adsint, sibi arrogare, arrogantiæ est: minus verò, dissimulationis. Inter hæc igitur medium est veritas.

CAPVT VIII.

D IDem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, vt bene maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere, neque perficere. Medium horum igitur habitus is obtinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parū. Quandoquidem igitur harum perturbationum,
E virtus est medium: perturbationes autem sunt ægritudines, & voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem: virtus certè circa ægritudines, vel voluptates, id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus alij, (vt videri posset cuipiam) in quibus non in excessu, & defectu aliquod est vitium: velut adulterium, & adulter. Nec enim magis est talis, qui ingenuas
F constuprarit. Cæterùm & hoc, & si quid aliud huiusmodi est, quod à voluptate comprehenditur, quæ est in intemperantia posita, siue nimium sit, siue parum, sub vituperationem cadit.

CAPVT IX.

DEinceps igitur fuerit sanè dictu necessarium, quidnam demum medietati

Universidad de Deusto Biblioteca

aduersetur, excessúsne, an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, vt nonnullis excessus: sicut fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas: temperantiæ veró quæ est medietas inter intemperantiam, & stuporem illum qui est ab omni sensu voluptatis alienus, non videtur stupori iste esse contrarius, in quo est parũ: sed intẽperãtia, in qua est nimiũ. Sũt nimirum vtraque tam excessus, quàm defectus, medietati opposita. Medietas siquidem, excessu inferior, sed defectu superior. Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt: contrà illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces veró & petulantes, fortes nominant timidos: vt timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duxerimus medietati opponendum esse excessum, atque defectum: quippe vel è re ipsa licet nobis considerare, vtrum potius extremorum ad medium propius accedat: vt propinquióne liberalitati sit prodigalitas, an auaritia: nam propius sané abest liberalitas à profusione opum, quàm à sordibus & auaritia, longius ergo abest *abea* auaritia. Atqui à medio quæ magis absunt magis opposita meritò existimentur. E re itaque ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam & aliter, vt ad quæ naturam magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria: velut ad intemperantiam nati sumus proniores, quàm modestiam & id quod decet: potius igitur illa incrementum capiunt, ad quæ sumus proniores, quæ autem facilius incrementum capiunt, sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam sumus, quàm ad modestiã & tẽperãtiam, magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia siquidem temperantiæ est excessus. Quid ergo sit virtus, hinc nobis licet intueri: medietas siquidem affectuum quædã esse videtur. Proinde qui velit moribus compositis & laude dignis esse, is affectuum medietas est cuiquis quærenda: & proinde probum esse, operosum, atque difficile est. Quandoquidem in vnoquoque medium capere, operosum est: velut circulum describere, cuiuis obuium est: at in ipso medium capere, arduũ. Itidẽ & excandescere quidem facile, necnõ contrarium huic: at mediocriter se habere, arduum. Omnino autem in quauis perturbatione est videre id quod mediũ ambiat esse facile: medium verò vnde laudamur, arduum: ideo etiam rarũ est quod probum.

A ἡ ὑπερβολὴ ἢ ἡ ἔνδεια. ἐνίαις μὲν γὰρ μεσότησιν ἡ ἔνδεια ἐναντίον, ἐνίαις δὲ ἡ ὑπερβολή· οἷον ἀνδρίᾳ μὲν οὐχ ἡ θρασύτης ὑπερβολὴ οὖσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔνδεια οὖσα. τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι οὔσῃ ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονάς, οὐ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία, οὖσα ὑπερβολή. ἔστι δ' ἀμφότερα ἀντίκειται τῇ B μεσότητι, καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔνδεια. ἡ γὰρ μεσότης, τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεεστέρα, τῆς δὲ ἐνδείας ὑπερβάλλουσά ἐστι. διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι τοὺς ἐλευθερίους ἀνελευθέρους φασὶν εἶναι, οἱ δὲ ἀνελεύθεροι, τοὺς ἐλευθερίους ἀσώτους. οἱ μὲν θρασεῖς καὶ προπετεῖς, τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δειλούς· οἱ δὲ δειλοί, τοὺς ἀνδρείους προπετεῖς καὶ μαινομένους. διὰ δύο αἰτίας δόξαιμεν ἂν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερ- C βολὴν, καὶ τὴν ἔνδειαν. ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσι πότερον ἐγγύτερόν ἐστι τοῦ μέσου, ἢ πορρώτερον· οἷον ἐλευθεριότητι, πότερον ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον. μᾶλλον γὰρ ἂν δόξειεν ἡ ἐλευθεριότης ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία. πορρώτερον ἄρα ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δόξειεν D ἂν εἶναι. ἐκ μὲν ἄρα αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἡ ἔνδεια ἐναντιωτέρα φαίνεται. ἔστι δὲ καὶ ἄλλως, πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ ἐστίν. οἷον πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι. ἡ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν. πρὸς ἃ δὲ μᾶλλον ἐπιδίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. ἐπιδίδομεν δὲ πρὸς E ἀκολασίαν μᾶλλον ἢ κοσμιότητα· ὥστε ἡ ὑπερβολὴ μεσότητος ἐναντιωτέρα ἔσται· ὑπερβολὴ γὰρ ἡ ἀκολασία σωφροσύνης. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετή, ἐπέσκεπται· μεσότης γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν. ὥστε δέοι ἂν τὸν μέλλοντα ἐν τῷ ἤθει εὐδοκιμήσειν, τὴν περὶ ἕκαστον πάθος μεσότητα διατηρεῖν. διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον F κύκλον μὲν γράψαι, παντός ἐστι, τὸ δὲ μέσον ἐν αὐτῷ ἤδη λαβεῖν, χαλεπόν. ὁμοίως δὲ καὶ ὀργισθῆναι μὲν ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτῳ, τὸ δὲ μέσως ἔχειν χαλεπόν. ἁπλῶς δὲ ἐν ἑκάστῳ τῶν παθῶν ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ μὲν περὶ τὸ μέσον ῥᾴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μέσον, χαλεπόν, καθ' ὃ ἐπαινούμεθα· διὸ καὶ σπάνιον τὸ σπουδαῖον.

ἐπεὶ

ἐπεὶ δὲ περὶ μὲν ἀρετῆς εἴρηται, ἐχόμενον ἂν A εἴη σκοπεῖν πότερον δυνατὸν αὐτὴν παραγενέσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαίους εἶναι ἢ φαύλους. εἰ γάρ τις φησὶν ἐρωτήσειεν ὁντιναοῦν, πότερον ἂν βούλοιτο δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, οὐθεὶς ἂν ἕλοιτο τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως. δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἑκόντες εἶεν B φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπουδαῖοι. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττῃ, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν μὴ πράττῃ; καίτοι ἄτοπος ἂν εἴη ταῦτα νομοθετεῖν, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστι πράττειν. ἀλλ' (ὡς ἔοικεν) ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαίους C εἶναι καὶ τὸ φαύλους. ἔτι δὲ μαρτυροῦσιν οἵ τ' ἔπαινοι καὶ ψόγοι γινόμενοι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινός ἐστι, τῇ δὲ κακίᾳ, ψόγος. ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖα ἐστι πράττειν καὶ τὰ φαῦλα. ἔλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δεικνύειν ὅτι οὐχ ἑκούσιον. διὰ τί γάρ (φασιν) ὅταν νοσῶμεν ἢ αἰ- D σχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς ψέγει τοὺς τοιούτους; τὸ δ' οὐκ ἀληθές· ψέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιούτους, ὅταν αὐτοὺς οἰώμεθα αἰτίους εἶναι τοῦ νοσεῖν, ἢ τοῦ κακῶς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὂν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑκούσιον. ἔοικε δὲ καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἑκούσιον.

Κεφάλαιον ι.

Ἔτι δ' ἂν τις τῶνδε ἐναργέστερον καὶ ἐν- E τεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεννητικὴ ἐστὶν οὐσίας τοιαύτης, οἷα ἐστί, καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἀμφότερα γὰρ γεννητικά. γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δένδρον ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γάρ τις ἀρχή. τὸ δὲ μετὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχει· ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἔχει. φανερώτερον δ' ἐστὶ κατιδεῖν τοῦτο ἐν τοῖς κατὰ γεωμετρίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ F ἐπειδὰν τινες λαμβάνωνται ἀρχαί, ὡς ἂν ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς ἕξει. οἷον εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσιν, καὶ ἐὰν μεταβάλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συμμεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ. καὶ ἐὰν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἕξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

A Quoniam de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, possit ea adesse nobis, nécne. Sed quemadmodum Socrates dixit, in nobis non est, probos, vel malos esse: quãdoquidem si quis roget aliquem, velitne iustus esse, an iniustus: nemo delegerit iniustitiam. Item de fortitudine, & timiditate, reliquisque virtutibus semper eodem modo. Inde perspicuum est, si mali sint aliqui, non sponte esse eos malos, & B proinde nõ probos quidem. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legislator mala facere non permittit, at honesta, & proba iubet: & pœnas si quis res malas patrauerit, aut bonas prætermiserit, statuit? Absurdè namque fecerit si leges de iis tulerit, quæ perficere in nostra potestate non est. Verùm, vt videtur, in nobis est, vt probi simus aut improbi. Item laudes, & vituperationes id quoque attestantur: virtutem C namque laus, vitium autem vituperatio consequitur. Atqui laus, & vituperatio, iis quæ quis inuitus fecerit, non tribuuntur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona malàque facere. Similitudine verò huiusmodi vtebantur, volentes demonstrare, non esse id in nobis positum. cur nanque inquiebant, ægrotantes aut turpes forma nemo vituperat? At hoc D minimè verum. tales nanque reprehendimus, cùm ipsos putamus sibi aut morbi aut alicuius deformitatis esse autores, quia videlicet in ipsis id fuisse positum intelligitur. Apparet igitur vt quis vel virtutem vel vitium sequatur, id sponte fieri.

CAPVT X.

Rursus hinc etiam poterit quispiam euidentius intueri, quòd omnis natura E eiusdem essentiæ est procreatrix atque ipsa est: veluti stirpes, & animalia: nam vtraque procreandi vim habent: ex principiis verò producunt: vt arbor ex semine, id nanque principium est. Quòd porrò principia consequitur, ita habet: vt enim habuerint principia, ita quæ à principiis ortum ducunt. Perspicuè autẽ licet hoc in geometria magis intueri, vbi cum ponan- F tur principia quædam, qualia fuerint ipsa, talia erunt quæ ipsa consequentur. velut, si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoque quatuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si in triangulo sit secus, etiam in quadrato secus erit: nam hæc conuertuntur. Et si quadratum quatuor angulis rectis æquales non habuerit angulos, ne triangulum quidem duobus rectis habebit æquales.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT XII.

PAr igitur ac similis ratio est in homine: nam cùm insita sit ei naturâ vis quædam res producendi, nimirũ per principia quædam, atque actiones quæ ab ipso proficiscuntur, res edit in lucẽ. Nam quid aliud? Neq.n. inanimatũ vllũ agere dicimus: neq. etiã animatum, præter hominẽ. Manifestũ igitur, actionũ hominẽ esse progenitorẽ. Proinde quoniã actiones commutari intuemur, nec eadẽ vnquã agimus, suntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis: manifestũ, quandoquidẽ actiones immutantur, etiam actionũ immutari principia, à quibus sunt, quemadmodum similitudine ostẽdimus rerũ geometricarũ. Atqui actionis tam bonæ, quàm malæ, principiũ est cõsiliũ, & volũtas, & quicquid ad rationẽ redit. Non dubium igitur quin hæc quoq. cõmutẽtur. Sponte nanq. actiones immutamus: & proinde etiã principiũ, atq. consiliũ propositũ: nã hæc sponte fit mutatio. Proinde nõ dubiũ, quin in nobis sit, & probos & malos esse. Fortè hic quispiã occurrerit: quãdoquidẽ in me situ est vt sim iustus & probus, ero, si voluero, omniũ optimus. Id verò fieri nullo modo potest. Curnam? quoniã ne in corpore quidẽ fieri id potest. Neq.n. si quispiã voluerit corporis curã habere, is statim omniũ optimè habebit corpore. Nam opus est nõ solùm curam adhiberi, verùm etiã naturâ honestum, & bonum corpus esse. Melius certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. Idẽ de anima intelligendum est: neque enim vt quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura extiterit: melior quidem certè erit.

CAPVT XIII.

QVoniam igitur probum esse in nobis vt apparet situm est, dicendum deinceps est nobis de sponte factis, quidnã sit, quod sponte factum dicitur. Principem enim locum in virtute obtinet quod sponte fit. Ac simpliciter quidem sponte fieri dicendum, quod non coacti agimus. Verùm de hoc magis adhuc perspicuè nobis differendum est. Nempe ad id, quod agimus, aliquis non impellit appetitus. Atqui tres sunt appetitus species, cupiditas, ira, voluntas. Primùm igitur de actione, quæ à cupiditate oritur, videndum spontène an inuitè à nobis suscipiatur. Inuita neutiquam esse, videri debet. Cur ita, & vnde id? nempe quòd quæcunque inuiti agimus, coacti faciamus necesse est.

Κεφάλαιον ιβ.

ΟΥ̓́τω τοίνυν καὶ ὁμοίως πάντως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. ἐπειδὴ γὰρ γεννητικόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὐσίας, ἔκ τινων ἀρχῶν καὶ πράξεων ὧν πράττει ὁ ἄνθρωπος γεννητικός ἐστι. τί γὰρ ἂν ἄλλο; οὔτε γὰρ τῶν ἀψύχων οὐδὲν λέγομεν πράττειν, οὔτε τῶν ἐμψύχων τῶν ἄλλων πλὴν ἀνθρώπου. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων ἐστὶ γεννητικός. ἐπεὶ οὖν ὁρῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις, καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττομεν, εἰσὶ δὲ αἱ πράξεις γεγενημέναι ἔκ τινων ἀρχῶν, δῆλον ὅτι ἐπειδὴ αἱ πράξεις μεταβάλλουσι, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων ἀφ' ὧν εἰσὶ μεταβάλλουσιν, ὥσπερ ἐν τῷ παραδείγματι ἔφαμεν ἐπὶ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ. ἀρχὴ δ' ἐστὶ πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ φαύλης, προαίρεσις καὶ βούλησις, καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλουσι. μεταβάλλομεν γὰρ καὶ τὰς πράξεις ἑκόντες, ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προαίρεσις μεταβάλλει ἑκουσίως. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ τὸ σπουδαίους εἶναι καὶ φαύλους. ἴσως οὖν εἴποι τις, ἐπειδὴ ἐπ' ἐμοὶ ἐστὶ τὸ δίκαιον εἶναι καὶ σπουδαῖον, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πάντων σπουδαιότατος. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο. διὰ τί; ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῦ σώματος γίνεται τοῦτο. οὐ γὰρ ἄν τις βούληται ἐπιμελεῖσθαι τοῦ σώματος, διὰ τοῦτο καὶ πάντων ἄριστον ἕξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τὸ φύσει γενέσθαι τὸ σῶμα καλὸν καὶ ἀγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα, ἄριστον δὲ πάντων οὔ. ὁμοίως δὴ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. οὐ γὰρ ἐὰν προαιρῆται σπουδαιότατος εἶναι, ἔσται, ἂν μὴ ἡ φύσις ὑπάρξῃ. βελτίων μέντοι ἔσται.

Κεφάλαιον ιγ.

ΕΠεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὂν τὸ σπουδαίοις εἶναι, ἀναγκαῖον ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν τί ἐστι τὸ ἑκούσιον. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κυριώτατον κατὰ τὴν ἀρετήν, τὸ ἑκούσιον. ἔστι δὲ ἁπλῶς ἑκούσιον εἰπεῖν, ὃ πράττομεν μὴ ἀναγκαζόμενοι. ἀλλ' ἴσως σαφέστερον εἰπεῖν δεῖ περὶ αὐτοῦ. ἔστι τοίνυν τὸ κινοῦν ἡμᾶς πρὸς τὸ πράττειν, ὄρεξις. αὕτη δ' ἐστὶ τριχῶς, ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις. πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκούσιος ἢ ἀκούσιος. ἀκούσιος μὲν οὖν οὐκ ἂν δό-

ξειεν. διὰ τί, καὶ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἑκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν.

ἔπεσι δὲ

ἔπεσι δὲ τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττομένοις πᾶσιν, ἔπεστι λύπη· τοῖς δὲ δι' ἐπιθυμίαν πράττουσιν, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ. ὥστε τοῦτόν γε τὸν τρόπον τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὁ ἐπὶ τῆς ἀκρασίας λεγόμενος. φασὶ γὰρ οὐδένα πράττειν ἑκόντα τὰ κακά, εἰδότα ὅτι κακά ἐστιν· ἀλλὰ μὴν ὅ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι ταῦτα φαῦλά ἐστιν, ὅμως πράττει, καὶ κατ' ἐπιθυμίαν γε πράττει· οὐκ ἄρα ἑκών· ἀναγκαζόμενος ἄρα. πάλιν δὴ ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται· εἰ γὰρ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης· τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ, τὰ δὲ δι' ἡδονὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἄλλως γ' ἂν φανείη ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν πράττει. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες ἑκόντες ἀδικοῦσιν, οἱ δ' ἀκρατεῖς ἄδικοι, καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν.

Κεφάλαιον ιδ.

ΑΛλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὅς φησιν οὐχ ἑκούσιον εἶναι· ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἑκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν· ἐπαινεῖται γάρ, ἐπαινοῦνται δ' ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις. εἰ δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκούσιον, τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκούσιον. ὁ δ' ἐγκρατὴς παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει. ὥσθ' ὁ ἐγκρατὴς οὐχ ἑκὼν ἂν εἴη ἐγκρατής. ἀλλ' οὐ δοκεῖ. οὐκ ἄρα ἐστὶ τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιον. πάλιν δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ θυμὸν ὡσαύτως· οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι, οἵπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἁρμόττουσιν· ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν. ἔστι γὰρ ἀκρατῆ καὶ ἐγκρατῆ ὀργῆς εἶναι. λοιπὴ δ' ἐστὶν ἐν τῇ διαιρέσει ὧν διείλομεν ἐν ταῖς ὀρέξεσιν, ἡ βούλησις, εἰ ἐστὶν ἑκούσιον. ἀλλὰ μὴν οἵ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὁρμῶσι, ταῦτα βούλονται. πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι. ἑκὼν δέ γε οὐδεὶς τὰ κακὰ πράττει, εἰδὼς ὅτι κακά ἐστιν· ὁ δ' ἀκρατὴς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακά, πράττει βουλόμενος· οὐκ ἄρα ἑκών, οὐδ' ἡ βούλησις ἄρα ἑκούσιον. ἀλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀναιρεῖ ἀκρασίαν καὶ τὸν ἀκρατῆ· εἰ γὰρ μὴ ἑκών, οὐκ ἔστι ψεκτός. ἔστι δὲ ὁ ἀκρατὴς ψεκτός· ἑκὼν ἄρα ἐστίν· ὥστε καὶ ἡ βούλησις ἑκούσιον. ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, σαφέστερον λεκτέον περὶ τοῦ ἑκουσίου.

Atqui vbi subest agentibus aliqua necessitas, dolor consequitur. Verùm ex cupiditate agentes, voluptas comitatur: proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuitè, sed sponte. Cæterùm ratio est alia, quæ huic aduersatur, quæ est de incontinentia: Neque enim, inquiunt, sponte mala peragit, qui sciat mala esse: verùm qui incontinens est, scit ea esse improba: agit tamen quippe cupiditate illectus agit. non ergo sponte sua: coactus ergo est. Hic verò eadem occurrit ratio. Nam si ex cupiditate, non ex necessitate: cupiditatem enim voluptas comes consequitur: sed quæ ex voluptate, non possis dicere ex necessitate. Sed & alia ratione manifestum est, incontinentem sponte agere *si incontinenter* agat. quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniusti sunt, atque iniuria afficiunt: incontinens ergo in incontinentiam sponte delabitur.

CAPVT XIIII.

VErumenimuero alia iterum ratio aduersatur, non esse voluntarium affirmans. Continens siquidem laudatur, quòd sponte continenter agat. Laudantur autem illa quæ sponte fiunt. Quòd si ex cupiditate sponte agitur, quod cupiditati aduersatur, inuitum erit. Atqui continens cupiditati aduersatur, continenter agens. Continens ergo, præter voluntatem fuerit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id, quod ex cupiditate est, voluntarium est. Rursus idem est in eis, quæ ira fiunt: eædem nanque hic quas de cupiditate diximus rationes conueniunt, & perinde dubitationem mouent. Possumus enim iræ quoque tam continentes esse, quàm incontinentes. Restat species residua appetituum (vt in distributione posuimus) voluntas, vt an sit in sponte nostra sita videamus. Atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. Agunt igitur incontinentes mala, volentes. Sponte autem nemo mala agit, vbi sciat esse mala: at incontinens mala agit, quæ scit ipse esse mala, non ergo sponte sua agit. nec voluntas igitur ipsa sponte suscipitur. Hæc planè tollit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam si non sponte agit, vituperari non debet. Atqui meritò vituperatur incontinens: sponte sua ergo talis est, & voluntas igitur sponte suscipitur. Cùm sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicuè de eo quod sponte fit differendum est.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT XV.

A Prius itaque de vi, & necessitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis nanque inanimatis suus est locus attributus: igni quidem supra, terræ autem infra. Vi autẽ adigi potest, lapis quidem, vt sursum feratur, ignis verò vt deorsum, potest & animantibus vis fieri verbi gratia, equus qui rectà currebat, retroactus, cursum flectat. Quibuscunque igitur exterior est causa, aliquid contra B naturam, aut præter voluntatem faciendi, cogi dicimus facere quę faciunt: at quibus in ipsis inest causa: hos nequaquam cogi dicimus. Alioquin, repugnabit incontinens, negabitq. se esse malum: quippe quẽ cogat cupiditas ea quæ sunt mala agere. Violẽti igitur hęc nobis erit definitio. Quorum agendi causa, à qua coguntur, fuerit externa, *vis est*: quorum autem interior, ac ipsis causa est, nequaquam vis.

CAPVT XVI.

C Rursus de necessitate, necessarióque dicendum. Necessarium nõ omnino, neque in omni dicendum est: cuiusmodi sunt, quæcunque voluptatis causa agimus. Nã si quispiã dicat se à voluptate coactum vt amici mulierem viciaret, fuerit id perineptum. Neque enim in omni necessariũ est, sed in iis quæ sunt extra: vt si offendatur quispiam, à rerum necessitate coactus maius aliud quippiam deuitare, hoc modo: D in agrum properare coactus sum: alioquin corrupta omnia in agro reperissem. In huiusmodi itaque rebus est necessarium.

CAPVT XVII.

Quoniam verò quod sponte fit, nemine impellente fit, restat vt id esse dicamus quod cogitatò fit. Inuitum enim est, quod ex necessitate, vique efficitur: & tertio loco, quod non fit cogitatò: E quod planè ex iis quæ euenire solent, certum est. Nam cùm quis aliquem cæciderit, occideritve, aut eiusmodi aliquid effecerit, qui horum nihil antè cogitauerit, cùm dicimus inuitum fecisse, quippe quòd sponte factum id intelligatur quod cogitatò fit. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum præbuisse cuidam amatorium: dein eo poculo hominem fuisse sublatum: eã verò mulierẽ in Areopago F fuisse absolutam: quam præsentem non alia de causa liberarunt, quàm quòd non consultò & cogitatò id fecisset. amoris enim causa dedisse: verùm à proposito aberrasse. Itaq. spõte factũ id nõ est visum:

Κεφάλαιον ιε.

[illegible]

Κεφάλαιον ις.

[illegible]

Κεφάλαιον ιζ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ιη.

[illegible]

A non enim perimendi hominis animo, poculum ei propinarat. In vnũ igitur conueniunt, quod spõte fit, & quod cogitatò.

CAPVT XVIII.

Reliquum adhuc vt de consilio rei agendæ siue delectu consideremus, sitne appetitus, néne. Appetitus nánque in cæteris quoque gignitur animalibus: consilium verò aut delectus, non. Siquidem cum ratione delectus est. At ratio nulli a- B lij deputatur animali: nõ igitur fuerit appetitus. Verùm nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas nanque etiam eorũ est quæ fieri non possunt: vt, volumus quidem esse immortales, cæterum de eo neutiquam capimus consilium, neque id eligimus. Deinde, finis quidem non est delectus, sed eorum quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit esse sanus: sed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, currere. C fines autem volumus: nam prospera vti valetudine volumus. Hinc igitur manifestum est, non esse idem voluntatem & delectum. Verùm ita se habere προαίρεσις siue delectus videtur, vt nomen eius innuit: προαίρεσις enim est, & delectus quo eligimus hoc potius quàm illud: quod melius est nimirum loco eius quod est deterius, in optione positum. Nam hoc propriè est προαιρεῖσθαι, ac deligere. Quòd si horum nihil est delectus, nunquid quod D cogitatò fit id in delectu? an ne id quidẽ? Multa enim cogitamus & opinamur cogitando. Numquid igitur quæ cogitamus, ea etiam deligimus, an non? Sæpe siquidem cogitamus de Indis, at nequaquam quicquam super iis deligimus. Non ergo cogitatio est delectus. Quoniam igitur horum per se & seorsim consideratum nihil est delectus, súntque hæc animæ insita: E necesse est vt delectus sit aliquid quod ex istorum duobus, iunctis constet. Quoniã igitur est, quemadmodum paulò antè memorauimus, bonorum ad finem tendẽtiam delectus, non vtique finis: éstque eorum, quæ in nostra potestate sunt, & eorum, quæ nobis diuersam ingenerant ratiocinationem, hócne, an hoc deligendũ: non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in consilium vocare. Cùmque F nobis cogitantibus apparuerit quod præstare videatur, tum ad agendum aliquis insurgit impulsus, atque id agendo consilio & delectu adhibito agere dicimur. Quod si delectus appetitus quidam est, in consilium deueniens cum cogitatione & deliberatione coniunctus, non est voluntarium, quod deligibile. Sponte enim agimus multa antè, quàm intelligamus, atque consulemus

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut sedendo, exurgendo, & id genus alia
A ἢ καθίζοντες καὶ ἀνιστάμενοι, καὶ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, ἑκόντες μὲν, ἄνευ δὲ τοῦ διανοεῖσθαι. διὸ οὐκ ἐστὶ τὸ ἑκούσιον συμπεφωνῆκε, ἀλλὰ τὸ συμπεφωνῆκότα ἑκούσιον. καὶ τι γὰρ συμπεφωνῆκεν ἑκόντες, βουλευσάμενοι, ἐπὶ τὸ πρᾶξιν. φαίνονται δὲ τινὲς ἀλόγῳ καὶ φύσει νομοθετοῦσι διορίζειν τὸ, τὸ ἑκούσιον, καὶ τὸ ἐκ συμπεφωνῆκότος ἔνεργον. ἀλλὰ δοκεῖ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς μὲν τοῦ ἀκουσίου, ἢ τοῦς τῆς συμφωνίας ἐν τοῖς πράττουσι. ἔστι γὰρ ἡ συμφωνία ἐν τοῖς συμφωνικοῖς, καὶ τοῦτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ πρᾶξαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, καὶ ἔστιν, ἢ μὴ ἔστιν καὶ ἐν οἷς ἐστὶ λαβεῖν τὸ διὰ τί. τὸ δὲ διὰ τί εὐχ' ἁπλοῦν ἐστι. ἐν οἷς γὰρ γίνεται τὸ, ἐν ἀφ' οὗ τὸ τοιοῦτον πέφυκεν ἐξ ἀνάγκης ἔχειν, καὶ ἐρωτᾶν διὰ τί, ὅτι φύσει καὶ τοιοῦτον ἦν, καὶ ἐρωτᾶν διὰ τί, ὅτι φύσει καὶ τοιοῦτον ἦν
C τὸν δυνατὸν ἀρθῆς ἔσται ἔχει. ἐν μὲν οὖν τοῖς πεφυκόσι ἐν τοῖς ἀφ' ἑαυτῶν ἀφορμὴν ἔχουσι οὐ διὰ τί. ἐν δὲ γε τοῖς παρὰ τοῦτοις ἐν οἷς ἐστὶ ἀφαίρεσις, οὐχ οὕτως. οὐ δικαία γὰρ κατὰ τὸν ἀνθρωπικὸν λόγον ἀδικεῖν τις, διὰ τί τῶν ἐναντίων ἕξις; ὅτι οὐκ ἐκὼν ἄλλος, ἢ ὅτι βέλτιον τοῦτο ἐξ ἀνάγκης ἀφῆ συμβαίνοντος, ἢ τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ βέλτιον ἦν, τοῦτο συμπεφυκὸς καὶ τοῦτο. διὸ δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις, τὸ δικαίου ἐστὶ, τὸ πῶς δεῖ· ἐν δὲ τοῖς ἀδικοῦσι οὐ. οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γεωργεῖν ὁ νόμος Ἀρχελαΐς. ἀ καὶ ἀμαρτία ἐν τῇ γεωργίᾳ ἐν τῇ δικαίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγροικίᾳ. ἐν οἷς γὰρ μὴ ἔστι ἡ ἀμαρτία ἐν τῇ δικαίᾳ, οὐδὲ βουλεύεται ὁ ἐν τοῖς τοιούτοις ἐν οἷς δὴ ἀδικεῖν ἔστι τὸ πῶς δεῖ, ἀνεπιτήδειος ἡ ἀμαρτία ἔστι δι' ἐν πῶς σκοπῶ τοῦς τὸ ἀδικεῖν.
E ἔστι, καὶ ἐν οἷς δικαίᾳ αἱ ἀμαρτίαι· ἀμαρτάνουσι καὶ ἐν τοῖς σκοπεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἔξω τοῦ ἀρίστου ἀμείνω τῆς γὰρ ἀρετῆς τοῦ ἀρίστου ἔνεκα, ἀμαρτάνομεν δεῖ τοῦ πεφυκέναι ἐν ἔστι γὰρ ἡ, ἐν ὑλικῇ καὶ ἐν ὑφ' ἡμῖν ἀμαρτία ἐφ' ἑκάτερα δὲ τοῦτο φεύγομεν δεῖ δὲ ἀνιέναι καὶ λύειν. διὰ μὲν γὰρ τὸ τὸν λύειν τὰ φαῦλα πρὸς ἡδονὴν· διὰ δὲ τὸν λύειν τὰ καλὰ φεύγομεν.

Κεφάλαιον ιθ.

ETI δ' ἔστι ὁ δικαίου, ἐν ὅσοις ἐστὶ τὸ ὅλως, ἐν οἷς ἀδικεῖν ἐνδέχεται τὸ ἴδιον· οὐδὲ τὸ ἄδικον ἐστὶ ἄλλο τοιοῦτον ἢ ἴδιον· ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἢ ἀνωνύμως ἡμεῖς δὲ νῦν ἀναλύομεν

δίκαιον δὲ ἀκούομεν τὸ ἀκοῦ ἢ ἴδιον, ἢ δὲ ἄ
A δικαίου ἢ τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀνώνυμον πρὸς εἶναι, καὶ ἄλλα. διὰ τοῦτο βουλόμεθα ἐνταῦθα νῦν ὁρίσαι. ἔστι οὖν ἡ ἀδικία ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀγαθῶν, οὐ οὖσα τὸ τέλος. (τοῦτο γὰρ ἅπαντες ἐπιμαρτυροῦσι, καὶ φαίνεται ὅτι ἀγαθόν) ἀλλ' ἔστι τὰ μὲν τὸ τέλος καὶ τὸ πέρας ἀγαθὸν ἀφεῖναι φαγεῖν τοῦτο, ἢ οὐ μέλλοντα ποιεῖ τὸ τοῦτο τὸ σφόδρα, καὶ κίνδυνον· τοῦ γὰρ φίλου μᾶλλον, τοῦ δὲ ἀφεῖναι δεῖ. ἐπεὶ οὖν διήρηται ἐν τοῖς ἀδικήμασι, καὶ ποῖ, καὶ τοῦ τέλους ἕνεκα ἢ ἀφετῆ τοῦ ἀρίστου, τοῦ τέλους, ἢ οὐκ εἰς τὸ τέλος ἐστὶ πάντα τὰ κακά, ἢ οὐκ εἰς τὸ κακόν. πῶς μὲν οὖν ἡ δίκαιον, τὸ ἄρα τὰς ἀδικίας ἐπιλαμβάνοντας τὸ τέλος κακὸς ποιεῖ, ἢ τὸ εἰς τὸ τέλος· ἐλαττοῦται γὰρ τοῦ κακοῦ ποιεῖ ἢ τὸ τέλος καὶ ἐν τοῖς ἀδικήμασι, καὶ ἐν τοῖς τοῦ τέλους ἕνεκα ἀδικήμασι, καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος ἄλλοις ἀνθρώποις ἀφαιρεῖ τὰ δίκαια ἀξίωσις καὶ ἐν' αἱρεῖς, μᾶλλον δὲ ἀνωνύμως τὸ κακοῦ εἰς τὸ τέλος, ἢ δὲ ἀρετῆς ποιεῖ, καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος καὶ ἐξ ὧν τοῦ ἔστι ἀνθρώπου ἄλλος ποιεῖ, καὶ δίκαιον ἀ δὲ εἰς τοῦτο. καὶ ἄλλοτε δὲ τοῦτο δεῖ ποιεῖν ἢ
D αἱρεῖ, ἐν οἷς ἡ αἱρεῖ τὸ ἐν ἀγαθοῦ ἕνεκα ἐστὶ, καὶ ποιεῖν καὶ ἀφεῖναι, οὐδὲν ἐκὼν βέλτιον τῆς αἱρεῖ ἐστὶ. τοῦτος γὰρ ἔνεκα καὶ πάντα δεῖ, καὶ εἰς τοῦτον ἐστὶ ἡ αἱρεῖ τοῦτο ἕνεκα μᾶλλον τὰ εἰς τοῦ ἐστὶ τὸ δὲ τέλος αἱρεῖ τὰ ἕνεκα, καὶ τοῦτο ἕνεκα τοῦ ἐστὶ ἕνεκα. ἀλλὰ καὶ ἐν ἔχοντα τοῦτο ἀδ. ἔστι δίκαιον εἰς καὶ τὰς αἱρεῖς· ἐπεὶ δὲ βέλτιον ἐστὶ αἱρεῖ τὸ τέλος ἐστὶ ἐνεργεῖν μᾶλλον, ἢ ἡ δὲ εἰς τὸ τέλος.

Κεφάλαιον κ.

THE δὲ γ' ἐστὶ τέλος τὸ καλόν. τούτου ἀρα ἐστὶ ἡ αἱρεῖ ἐνεργεῖν μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν ἔχει. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τοῦτο. ὅλως δὲ δὲ φαίνεται ἄτοπον. ἴσως γὰρ ἀν ἐν γραμμῇ εἶναι τὴν ἀγαθὸς μιμεῖσθαι, ἴσως δὲ ἐκ ἀν ἐπιτρέψειν, καὶ μὴ τὸν κακὸν δεῖν τὰ βέλτιστα μιμεῖσθαι τῆς αἱρεῖς πεπτωκὼς τοῦ ἐστὶ, τὸ καλὸν ἀφεῖδη. διὰ τὸ καὶ, ἀν τις εἴπειν τὸν ἡμῖν ἐλεγμένῳ ἢ ἀνέρχεται ἢ, τὴν αἱρεῖ ἀκριβῶς ἢ ἐν ἐξ οὗ ἢ ἐνέργεια, τῶν τῇ αἱρεῖ δεῖ δεῖ ἐν καλόν,

B neque consultamus, nunquid audiendum auditu, an videndum visu. At animi cogitatio non est huiusmodi, sed & id & alia potest efficere. Ob hoc ibi iam existit vbi consultare. Est igitur in bonorũ delectu, non in fine, delictum: (nam in iis omnes consentiunt: vt, sanitatem esse bonum) verùm in iis quæ ad finem faciunt: velut expédiátne sanitati hoc comesse, an non. Facit igitur plurimum in his ad hallucinandum voluptas, & ægrimonia. Hanc siquidem amplectimur, illam verò fugimus. Quoniam igitur distribuimus, in quo, & quo modo sit delictum: reliquũ est vt intueamur, cuiúsnam rei sit virtus quæ collimet: ad finem ne, an ad ea quę ad finẽ, vt ad honestúmne, an ad ea quæ sunt honestatis. In scientiis ergo quomodo se res habet vtrum ædificandi scientiæ est finem pulchrè describere, an ea quæ ad finem con-
C ducunt inquirere? Nã si hoc speciosè proponetur, vt, pulchram domum efficere, etiam ad hoc quæcunque spectant, non aliius quisquam inueniet, neque exhibebit, quàm ædificator.] Itidem in aliis quoque omnibus scientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finem potius ipsius tendat consideratio, quem rectum oportet proponi, quàm ad ea quæ ad finem sunt, & ex quibus finis conflet. Nec
D quisquam alius exhibebit, inueniétque, quæ ad finem expediant. Iúrèque hoc virtus proposuerit, quibus in rebus optimi principium est vnumquodque, quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute melius, quandoquidem huius causa etiã sunt alia, atque ad ipsam principium est, & eius causa magis sunt quæ ad idem. At finis principio alicui assimulatur, & eius causa
E est vnumquodque. verùm id erit modo aliquo. Proinde certum vt etiam in virtute, quandoquidem causa est optima, ipsam magis ad finem collimare, quàm ad ea quæ ad finem faciunt.

CAPVT XX.

ATqui virtutis finis, est honestum: honesti ergo magis coniectrix virtus, quàm ex quibus constet: sunt nempe hæ ipsius. At in vniuersum videri potest alienum: quãdoquidem in pictura si quispiam
F fortassis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino est, sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita? num actionem meliorem dixerimus, quàm virtutem ipsam? at nunc, an ex quo actio est, id virtuti, vtpote honestius, attribuimus

Universidad de Deusto
Biblioteca

An in quo non est actiolita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionē esse meliorem. Alij nanque probum inspicientes, ab actione diiudicant, quòd non possint cuiuslibet, quomodo habeat, iudicare propositum. Nā si foret singulorum nosse sententiam, qualis erga honestatem esset, etiā citra actionem probus esse videri potuerat. Denique quoniam affectuum quasdam recensuimus medietates, circa quos affectus versentur, hinc nobis dicendū est.

CAPVT XXI.

CVm igitur sit fortitudo circa fiduciā, ac metum, considerandum fuerit, circa cuiusmodi metum, atque fiduciam. Nunquid igitur si quispiam metuat ne rem disperdat suam, is timiduset in animo confidenti sit in tali periculo fortis, anne? Itidem si quis formidat solùm, aut confidat, neque metiolosum fatendum est esse metuentem, neque fortem non metuentem? Num igitur in eiusmodi metibus, & fiduciis fuerit fortitudo? At ne in talibus quidem, cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina non metuat, vel quidvis aliud supra hominem horrendum, fuerit non iam fortis, sed furens. In metibus itaque, & fiduciis humanis est fortitudo: In eis, inquam, quæ cæteri metuant, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaque definitis, constituendum fuerit (quandoquidem multis modis fortes dici possunt) qualis sit fortis. Est enim propter experientiam fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab experientia didicerunt in huiusmodi loco, vel huiusmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse vt malum sibi beant. & proinde qui hæc nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde quos experientia fortes reddit, ij fortes dicendi non sunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam efficitur scientia. At ab experientia tolerantes neque dicimus neque dictorus sit quispiam fortes esse. Non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quoque fortes ab experientiæ contrario. Nam qui ignari sunt eorum quæ impendent, ij non timent propter imperitiam illam: verùm ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porrò qui fortes propter perturbationes existimētur, velut amātes, aut lymphatici.

A ἀλλ' ἐν φύσει ἐστὶν ἐνεργεῖν καὶ ἀλλὰ καὶ τοῦ φαυλοτέρου, ἐμείωσε τὴν ἀνδρείαν τὸν ἔξιν βελτίω ἦ. εἰ γὰρ ἄλλοι ἀδρανεῖς τὸ σωμάτων διωρισμένοι, ἀρίστοι εἰσὶ τὸ φρόνημα διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἦ ἀνάλυσις τῶν ἐναντιωμάτων. διὸ ἴσως καὶ ἐν τῷ ἐν τῷ ἐκείνου γυμνάζειν, οὐ ἐν τῷ πρὸς τὸ κακὸν, καὶ κάλλιον τὸν φρόνημα ἀπεκδύσασθαι ἀδίκων ἦ πολλῶν κρατεῖν. ἐπεὶ δὲ μεσότητός τινας ἦ πάθων κρατεῖν.

B ἐκβιμπτάμεθα, λεκτέον καὶ περὶ τῶν τοιούτων ἐστὶν. Κυρίως μὲν οὖν.

EPEI οὖν ἐστὶ ἡ ἀνδρία περὶ θαρραλέα καὶ φόβους, σκεπτέον αὐτὸν περὶ ποίους φόβους καὶ θαρρῆν. ἆρ' οὖν εἰ μὴ τις φοβεῖται μὴ ἀπόβαλῃ τὴν οὐσίαν, ἆρ' ἀνδρεῖος; ὁ δὲ τὸν θαρρῶν περὶ τοιούτων, ἀνδρεῖος; ὁ δὲ τὸν φοβούμενον μόνον ὁ θαρρῶν, οὐκ ἄν φαίεν ἦ τὸν φοβούμενον. οὐδ' ἄρα τὸν μὴ φοβούμενον ἐν ἀφ' ὧν τοιούτοις φόβοις καὶ θαρρῆσαι ἔδει ὁ ἀνδρεῖος. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις ἦ, εἰ μή τις φιλεῖται βροντὰς, ὁ ἀνδρεῖος, ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπου φοβερῶν, οὐ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μανικός τις ἐστὶ φόβοις καὶ θαρρῆσαι ἔστι ὁ ἀνδρεῖος τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· λέγω δὲ ἃ εἰ λογισμὸ ὑπόκειται, ἢ

D εἰ πάντα τοῦ τοιούτου ὁ ἀν θαρρῆσαι, οὐκ ἀνδρεῖος. τούτων τοίνυν διωρισμένων, κατὰ τὸν ἐν ἔθει, ἐπειδὴ πολλὰ τίνα ἐν ἀνδρεῖοι, ὅποιος ἀνδρεῖος. ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἐμπειρίᾳ τὶς ἀνδρεῖος ἦ ὁ τρόπος. τοῦ γὰρ οἴδασι δι' ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν τοῖς τοιούτοις κίνδυνος, ἢ ἐν τοιούτοις κίνδυνος, ἢ οὐκ ἔστι τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς καὶ

E διὰ ταῦτα ὑπομένων τοὺς πολεμίους, ἐν ἀνδρεῖος. ἐπεὶ γὰρ τούτων μηδὲν ὑπαγωγὴ ὑπομένει. διὸ τοῦ δὲ ἐμπειρίᾳ τὸ φαίνεσθαι ἀνδρεῖοι ἦ. οὐδὲ Σωκράτης γε ἔφη, ἐπιστήμην φάσκων ἦ τὴν ἀνδρείαν. γὰρ ἐπιστήμη γίνεται τοῦ δὲ δι' ἐμπειρίας ἐπιθέντας, οὐ φαμὲν, οὐδὲ ἑρεῖν ἀνδρείους

F αὐτοὺς ἦ· ὡς ἄρα καὶ ἀνδρία ἐπιστήμη καὶ ἐν πάλαι ἐστὶν ἀνδρεῖοι ἐν τῷ ἔκστασιν τῶν ἐμπειρίας. εἰ γὰρ ἄπειροι ἦ ἐν θαρραλέοι οὐ φοβοῦνται, διὰ τὴν ἀπειρίαν. οὐδὲ ἦ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. εἰ δὲ ἐν ἐλπίσι, ἢ εἰ ἐρῶντες, ἢ εἰ ἀνδρεῖοι τοῦ

οὐδὲ δὲ τούτους φατέον ἀνδρείους ἦ. ἐπεὶ γὰρ A ἀνεῖται τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσὶν ἀνδρεῖοι. διὸ δὲ τὸν ἀνδρεῖον, ἀεὶ ἦ ἀνδρεῖον. διὸ οὐδὲ τὸν θεῖον, οἷον τὸν ἐν ὧν τὸν τὸν ἀνδρείους διὰ τὸ ἀμαυρὸν ἦ, ἐπειδὴ πληγῆναι λυπηθῶσι. οὐ διὰ τὸν ἀνδρεῖον διὰ τοῦ ἦ ἀνδρεῖον. τοῦ δὲ ἐν ἔθει ἄλλα ἀνδρία τοιαῦτα ἐστὶν ἦ· εἰ δὲ ἀγχίνοια ἢ εἰς τὸ τοιούτους ὑπομένειν τὸ κινδυνεύειν, ἢ δικαίων ἀνδρεῖα ἦ. τοιοῦτον ἦ τοῦτον· καὶ γὰρ Ὅμηρος ποιεῖ τὸν Ἕκτορα λέγοντα,

Πωλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείων ἀλεύασε.

διὸ αἴτιον δεῖν μὴ ἀφεῖναι. οὐδὲ δὲ τῶν τοιούτων φατέον ἦ. ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑκάστῳ τοῦτον ἀφαιρεῖται πάθος. οὐ γὰρ ἀφαιρεθήσεται, μὴ δικαιοῦσι ἡ ἀνδρία, ὡς οὐ εἶναι ἀνδρεῖοι. οὐ αὐτὸ τὸ ἀγχίνοιαν ἀφεῖλε δι' ἣν ὧν ἀνδρεῖος, ἐκείνη δὲν ἀνδρεῖος. ἐν καὶ ἄλλοι εἰσὶν ἀνδρεῖοι δικαίοις ἦ, εἰ δὲ ἐλπίδα ἢ πεποιθὼς ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὲ φατέον τοῦτον, ἦ ἀνδρείους, ἐπειδὴ τοῖς τοιούτοις, ἢ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγῃ εἶναι φήσομεν. οὐδὲ ἐν ὧν· ἢ τοιούτοις ἀνδρεῖοι δεῖται ἦ τὸν ὑπομένειν ἀνδρεῖον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον σωτήριον εἰς ἀπλῶς μὴ εἶναι, ἢ διὰ μηδὲν ἦ ὑπομένειν μόνον ἀνδρεῖοι ὦν, ἀλλὰ διὰ τὸ καλῶς ἐν αὐτὸ ἦ κακῶν καὶ τοῦτο τοῦτο, καὶ τοιοῦτο τι, καὶ μὴ παρὰ οὐδὲ διὰ τοιοῦτον ἀλλὰ πάθος καὶ ἔρωτας κεχρῆσθαι ἡ ἀνδρία. διὸ δὲ τὸν ἐμμελῶς χρῆσθαι τῷ λόγῳ διὰ τὸ καλόν. ὁ δὲ ἐμμελῶς διὰ λόγον ἔχειν τῷ καλῷ δεῖ τὸ κινδυνεύειν, ἀνδρεῖος ὦν ἀεὶ ἐν τῷ, ὅτι ἀνδρεῖος, ἢ ἡ ἀνδρία ἀεὶ τοῦτο. ἀρετὴ δὲ οὐχ ἕνεκα αὐτοῦ συμπάσης τῆς ἀνδρείας, ὅτι ἕνεκα μὴ φοβεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος ἐν ἀνδρεῖος, ἢ ἕνεκα μηδὲν δεῖ φοβεῖσθαι· οὐτοῦ μὲν γὰρ ὁ λόγος εἶν, καὶ ἀλλὰ ἄλλον ἀνδρεῖα· ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μὲν. ὑπομένει δὲ εἰ γὰρ αὐ μὴ φοβούμενος ὑπομένει, οὐκ ἀν εἶν ἀνδρεῖος. ἐν δὲ καὶ ἐκεῖνο ἐν ἐπαίνῳ διειλόμεθα, ὅτι φόβους ἀγαθοὺς, οὐ πάντας, ἀλλὰ τοὺς αἰσχροὺς τοὺς οὐδένας. ἐν δὲ οὐδὲ ἐν τῇ τυχόντι καὶ παντὶ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ φόβοι, καὶ οἱ κίνδυνοι πολεμικοὶ εἰσι. εἰ γὰρ τὸν εἰς δικαστὴν ἐπὶ κίνδυνον μὴ φοβεῖται, πάνυ ἀνδρεῖος, ἔστι γὰρ δικαίοις διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν· οὐδὲ πολεμικοὶ γίνονται, ὅτι δικαστοὶ τῷ Ἀστῷ μὲν οὖν ἀνδρία καὶ ἡ ἀνδρεῖος, τοιαῦτα.

At ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur, non erunt amplius fortes. Fortem siquidem, perpetuo fortem esse oportet. Ex proinde ne ferè quidem, vt fuet, dici fortes possunt, quòd quum isti dolorem senserint, vlium eant iniuriam. Non oportet verò qui sit verè fortis, eum ob perturbationem esse fortem. Est vicissim fortitudo alia, quæ ciuilis existimatur: velut si qui ciuium pudore offusi, toleretur pericula, vt fortes existimentur: quemadmodum, verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit.

Polydamas vereor ne carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum esse existimat. At ne hæc quidem dicenda fortitudo. In illorū enim singulis eadem congruet definitio. Quo nanq. ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: vt si pudorem, per quem fortis erat, abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati ob spem, bonique expectationē. At ne hos quidem dicere fortes possit: quandoquidem tales, ac in talibus, fortes appellare videtur alienum. Proinde in nullis huiusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur, & quisnam fortis sit, hinc cōsiderandum. Ac vt paucis absoluam, qui nulla iam suprà dicta causa fortis est, verùm quòd id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neq. tamen prorsus citra perturbationem, impulsūque gignitur fortitudo. Expedit verò impetum hunc à ratione proficisci, honesti causa. Qui igitur ratione ductus, honesti causa, ad pericula ruit intrepidus, is demum fortis est censendus, & in his fortitudo consistit. Nec enim talis fortis, cui prorsus nihil est formidolosum. Ita nanque etiam lapis, & reliqua inanima fortia fortis. Cæterùm metuendum quidem, sed tolerandum. Nam si nihil metuens toleret, neutiquam fortis. Item (vt etiam paulò antè de metu, atque periculo disseruimus) non omne, sed essentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore, verùm in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam si quis decimo pòst anno futurum nō metuerit periculum, quoniam pacto fortis? Sunt enim, quòd longè absint, fiducia plenis qui si fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XXII.

TEmperantia medietas est intemperantiæ, & stuporis illius qui est ab omni sensu voluptatis remotus. Nã temperantia, ac prorsus virtus omnis, habitus est optimus. At optimus habitus, optimi est. Optimum verò, inter excessum, defectúmque medium: quandoquidem vituncque geddit vituperatione dignos, tã id quod nimium quàm id quod parum. Proinde si optimum medium, & temperantia inter intemperantiam, & stuporem illum est quædam medietas. Horum itaq; fuerit quædam medietas. Temperantia autem circa voluptates, & ægrimonias versatur: non tamen omnes, & quæ ex omnibus capiantur. Neque enim si quispiam picturæ, aut statuæ, vel huiusmodi alterius oblectetur aspectu, erit iam intemperans. Similiter ne audiendo quidem, aut olfaciendo, sed in eis voluptatibus, quæ in tactu sint, & gustu. Neque verò vir temperans talis erga eas ipsas erit, vt nullo omnino vllius earum desiderio tangatur (stupidus est, sensúque caret, si quis est eiusmodi) sed qui tangatur quidem, at non iis teneatur ita, vt supra modum iis indulgens omnia alia præ ipsis negligat. Nam quicunque ab excessu talium voluptatum abstinuerit, vel metu, vel cuiuspiam alterius rei causa, temperans non est. Neque enim cætera animalia (præter hominem) dicimus temperantia quòd ab ipsis ratio abfit, qua honestum deligimus. Omnis siquidem vitius, honesti est, & ad honestum tendit. Proinde erit temperantia circa voluptates, & ægrimonias, eásque in tactu, gustúque progenitas. Demum consequens est, vt de mansuetudine dicamus, & quid, & in quibus sit.

CAPVT XXIII.

MAnsuetudo igitur est inter iracundiam, & iracundiæ cessationem. Omnino autem existimantur virtutes, medietates esse. Quòd autem sint medietates, hinc facilè quis dixerit. Nam si quod optimum, in medietate est collocatum, éstque virtus, habitus optimus, atque optimum est medium: virtus ergo sic mediũ, necesse est. Quod sanè certum singula cõsiderantibus est. Nam quia iracundus est, qui vsquequaque, & plurimùm excandescit, qui quidem iure vituperatur: non enim decet vsquequaque excandescere, aduersus omnes, aut omnino ac semper: neque contrà ita habere vt aduersus neminem vnquam: nam is quoque iure vituperatur, vt qui re nulla moueatur)

A Κεφάλαιον κβ.

Ἀοργησία δ' ἔστι μεσότης ὀργῆς καὶ ἀπαθείας τῆς περὶ τὸ πάθος· ἔστι γὰρ ἀοργησία, ἡ ὁποῖα ἂν ᾖ τὴν ἕξιν, τὸ βελτίστου ἕνεκα· μέλλοντα δ' ἡ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως τὸ μέσον κατ' ἀμφότερα γὰρ ἐστὶ φαυλότητα, καὶ κατ' ὑπερβολὴν, καὶ κατ' ἔλλειψιν· ὅτε ἔοικεν τὸ μέσον βέλτιστον, ἡ ἀοργησία μεσότης τις οὖσα ἀπόλυτος καὶ ἀπαθὴς· μεσότης μὲν οὖν ἐστὶν τούτων· ἔστι δὲ ἀοργησία περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· τοῦ τυχόντος δ' οὐδὲν περὶ τούτου· ἡ γὰρ εἴ τις ἥδεται θεωρῶν γραφὴν, ἢ ἀνδριάντα, ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ δὲ ἀκούων· ὁμοίως δὲ οὐδὲ περὶ ἀκοὴν, οὐδὲ περὶ ἀναθυμίασιν· ἀλλ' ἐν ἡδονῇ τῇ περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν· οὐδὲ δὲ περὶ τούτων ἀδικῶν μεθὸν πάσχει· ὁ γὰρ τοιοῦτος, ἀνάφῃστος) ἀλλ' οὐδὲ ὁ τοιοῦτος καὶ μὴ ἀχάριστος· οὐδὲ εἰς ὑπερβολὴν ἀναγκαῖα· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα τοιοῦτος ἀναγκαῖα· καὶ ἀνὴρ γὰρ τὸν ἐν ἀνῷ καὶ ἀνεῖται, καὶ μὴ ἄλλου ἕνεκα ἀναγκαῖα, σώφρων· ἔστι γὰρ τοιοῦτος οὐδὲν τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχει· ἡ δὲ ἀόβιον, ἢ δι' ἄλλο τι τοιοῦτον, οὐ σωφρονεῖ· οὐ γὰρ τὰ ζῶα λογικὰ ὄντα σωφρονεῖν ἕξιν ἀνθρώπου, ἀλλ' τὸ μὴ ὄντα λόγον, ἢ ἀκολουθοῦντα τὸ κυριῶ· ἐπεὶ τὸ κυριῶ ἀπέχει· ἔστι γὰρ αὐτὸ τὸ κυριῶ, καὶ εἰς τὸ κυριῶ ὅτε ἐὰν ᾖ ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ τοιοῦτος περὶ ἃ ἡ ἀφὴ καὶ γεῦσις. ἀκόλαστος δ' ἐστὶ περὶ τούτου ὑπὸ πάθους καὶ τὸ ἔθος, καὶ ἐν τῷ

B

C

D

E

γὰρ οὖν) ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπὶ τῶν ὑπερβολῶν φαυλότης, ἡ ἐπὶ τῶν ἐλλείψεων, ὁ μέσος περὶ τούτων ἐστὶ καὶ πρᾶος καὶ ἐπιεικής· οὗτος γὰρ ὁ ἐλλείπων τῶν ἐπιεικῶν, οὗτος ὁ ὑπερβάλλων, ἐπιεικής· ἀλλ' ὁ μέσος ἔχων περὶ τούτων. οὗτος πρᾶος· καὶ ἡ πραότης δὴ, τούτων τῶν παθῶν μεσότης αὐτὴ ἐστιν.

Κεφάλαιον κδ.

ΕΛευθεριότης δὴ δοκεῖ μεσότης εἶναι καὶ ἀπελευθερία περὶ δὲ αὐτὰ χρήματα τὰ τοιαῦτα πράττει· ἡ γὰρ ἀπορεῖ δοῦναι ὁ ἀπελίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ πλείω ἢ δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ· ἡ δ' ἀπελευθερία τοιαῦτα τούτων, ὁ μὴ ἀπελίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. καὶ ἀμφότερα δὲ εἰσὶν φαυλότητες περὶ τούτων, ἡ μὲν κατ' ἔλλειψιν, ἡ δὲ κατ' ὑπερβολὴν, ἡ δ' ἐν ἀπελευθερίᾳ· ἐπειδὴ δοῦναι ὁ ἐπιεικὴς, μεσότης αὐτὴ οὖσα τούτων. τίς οὖν δοῦναι ὁ ἀπελίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

Κεφάλαιον κε.

ΕΣτι δὲ καὶ τῶν ἀπελευθεριόντων οἱ μὲν πλείω δίδοσι, κέμβικαί τινες καλοῦμεν, καὶ κωμῳδοποιοὶ, ἢ ἀγροικοφάγοι, ἢ μικρολόγοι· πάντες δ' οὗτοι διὰ τὸ ἀπελευθεριόειν αἰσχυνθῆναι δίδοσι· τὸ μὲν γὰρ κερδὸς πολυτελὲς τὸ δ' ἀγαθὸν, μετὰ δόξης· ἀλλ' ἡ μὲν ἀγορὰ ἀπόλυτος, ἡ δὲ κόσμος πολυτελὲς· ὁμοίως ἡ μὲν ἀγορὰ ἀπόλυτος, ἡ δὲ κόσμος πολυτελὲς· πάντες γὰρ οὗτοι αὐτὰ χρήματα εἰσὶ φαυλότητες· ἀλλ' ἡ ἀπελευθερία ἡ τὸ κυρίως δοῦναι, καὶ τὸ παρὰ τοιαῦτα χρήματα, ἐὰν οὐδὲν δὲ ἄλλος ἀφῇ· οὐδὲν γὰρ τῆς αἰδοῦς δεῖται· οὐδὲ γὰρ ἀδικεῖ τὸ ἄλλα πρᾶξαι, ἀλλ' ἄλλος. τοιοῦτος δὲ καθόλου, πάντες ὀρθῶς χρῆσθαι· ἐμείνοι ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ τῷ ἄλλῳ. οὐδὲ δὲ τῆς ἀπελευθεριόντος, ἀλλ' ἄλλα χρήματα.

Κεφάλαιον κς.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία, μεσότης μὲν δοκεῖ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας· ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν καὶ περὶ τιμὴν, οὐ τιμὴ παρὰ τῷ πολλοῖ, ἀλλ' τιμὴ παρὰ τῷ ἀγαθῷ· ἀγαθοῖς· κατὰ δὲ δὴ καὶ περὶ τοιαῦτα γὰρ ἀγαθοῖς εἰδότες καὶ κρίνοντες ἀξίως, τιμῶσιν. βουλόμενοι γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῶν εἰδότων ἑαυτὸν, ἢ ἀξίως ὅτε τιμᾶς, τιμῶ· ἀνεῖ δὲ γὰρ περὶ τιμὴν ἔχει, ἀλλ' περὶ

A

B

C

D

E

F

G

A cùm igitur tam is qui ad excessum, quàm qui ad defectum peruenit, sub reprehensionem cadat: qui horum medius, fuerit mansuetus, ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens, neque item excedẽs in ipsis laudabilis: sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus: harũmque perturbationum medietas, mansuetudo.

CAPVT XXIIII.

LIberalitas autem, est inter prodigalitatem, & auaritiam medietas collocata. Versantur autem huiusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus namque est, qui, vbi non decet, impendit, & plura, quàm deceat, & cùm minimè decet. At auarus, ei contrarius, is est qui non impendit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtique sub reprehensionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quandoquidem laudabilis est, medium inter hos tenet locum. Quisnam demum? nempe qui vbi decet, & quantum decet, impendit.

CAPVT XXV.

SVnt autem plures illiberalitatis siue auaritiæ species: sicut eorum, qui κίμβικας, siue sordidos, Græci appellãt, & κωμῳδοποιοὺς, quasi dicas, comœdiæ scriptores, & ἀγροικοφάγους, hoc est, rusticiuoros, & μικρολόγους, quasi dicas, qui vel minimis impensis magnas assumunt. Isti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum namque multiplex: at boni vnica est ratio. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus. Itidem virtus simplex, cùm sit vitium tamen multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam sub vituperationem cadunt. Vtrùm igitur liberalis est, acquirere & pecuniam sibi comparare, an non? Neque enim vlliius alterius est virtutis. Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius. Verùm ipsius est accipere, eísque rectè vti. Idem de temperantia, cæterisque dicendum. Ergo nec liberalitatis est opes parare: sed eius potius quæ χρηματιστικὴ siue ars pecuniaria, dicitur.

CAPVT XXVI.

MAgnanimitas, est superbia & demissionis animi siue pusillanimitatis medietas: & circa honorem & ignominiam versatur. Et honorem quidem non à multis, sed à probis attributum, qui ei præcipuè conueniat. Probi namque & periti iudices, rectè honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potiùs volet ab his, qui ipsum cognouerint. Neq; enim de omni honore fuerit, sed optimo,

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnanimitas honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti, & improbi, magnis rebus se dignos opinantes, & hoc amplius honorem sibi tribui postulantes, dicuntur elati stolidive: qui verò sese summittunt, & magis, quàm par est, abiciunt, pusillanimi. Horum igitur medius, qui non se ita abiicit, vt minore, quàm sit par, honore velit honestari, neque rursum maiore, quàm deceat, neque omni, is demum est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse inter animum nimis elatum, & nimis demissum medietatem.

CAPVT XXVII.

MAgnificentia, est inter ostentationem & indecorum parsimoniam medietas. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunque igitur vbi non expedit sumptum facit, ostentator est: vt si quis conuiuas qui symbolam contulerint, ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is ostentator. Talis namque est, qui quo tempore non expedit, suam indicat affluentiam. Huic contrarius est homo indecorè parcus, qui vbi oportet, magnificè non impendit, aut si id facere instituat, putà nuptias celebrans aut sumptum choro præbens, id nõ vt decet, sed parcè nimis facit. Qui huiusmodi fuerit, is indecorè parcus appellatur. At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest, qualis sit, innotescere. Opportuno namque tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen assequetur. Magnificentia igitur fuerit, quando quidem laudabilis, inter excessum, defectũ que circa sumptus idoneos, quædam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentiæ existimatæ: velut dicentibus, Magnificè incedit: & huiusmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, sed à translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in eis, quæ diximus.

CAPVT XXVIII.

INdignatio, est inuidentiæ, & maleuolentiæ medietas: ambæ enim istæ sub vi superationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui pacto, euenerunt. Indignabundus igitur, qui in huiusmodi tristatur: idémque rursus tristetur, si quem viderit indignè malis afflictatum. Ac demum indignatio, & indignabundus, talis. Cui contrarius est inuidens, quippe qui tristabitur, cùm quempiam prorsus, siue dignum, siue indignum, bene agere viderit. Cui similiter maleuolus par est, quippe qui lætatur, quòd quis malè agat, siue dignus, siue indignus sit. Nec indignabundus eiusmodi, verùm inter hos eiusmodi.

CAPVT XXIX.

GRaultas, medium est inter nimiam de se opinionem indéque natam pertinaciam, & nimium alius placendi obsequendique studium: versatur autem in congressu hominum. Nam & pertinax qui ita sibi placet, is est qui nemini conuenire velit, neminem alloqui, nonéque à suis moribus inuenit: αὐθάδης enim Græcè dicitur, quasi αὐτοῆδυς: hoc est, sibi ipsi placens: sibi siquidem vni obsequitur ac placet. Delectatur autem talis, vt omnium velit habere conuersationem, & omnino, & omnifariam. Horum neuter laudabilis. At gratis, in medio istorum laudabilis. Neque enim erga omnes, sed erga meritos: nec erga neminem, sed erga hos ipsos consuesit.

CAPVT XXX.

VErecundia, est inter impudentiam, & stuporem medietas, in actionibus, colloquisque constituta. Impudens est, qui vbique, & in omnes loquitur, & omnia agit vecunque euenerint. At stupidus, seu attonitus, huic contrarius, & cunctis, & cunctos veritus, tam agendo, quàm dicendo solertiæ expers: talis est, qui in cunctis obstupescit. At verecundia, & verecundus, inter hæc medium tenet locum: neque enim cuncta, & omnino (vt impudens) & dicit, & agit: neque porrò (vt attonitus) in omni, & omnino trepidabit: verùm aget, loquetúrque vbi, & quæ, & quando expediat.

CAPVT XXXI.

VRbanitas, est scurrilitatis, & cuiusdam ciuitatis medietas: in fallibúsque committitur. Scurra siquidem est, qui cuncta & omnino incessendum esse existimat. Rusticus verò, qui neque incessere vult, neque rectè incessum iri existimat, sed exandescit. Vrbanus, qui inter hos medius, neque omnes, neque omnino incessens, neque item ipse agressus, ac durus. At erit duobus ferè modis vrbanus: nam & moderatè incessere perculluerit, & aliorum iaculationem tolerabit. Ita nimirum vrbanus, atque vrbanitas.

CAPVT XXXII.

AMicitia, inter assentationem, & inimicitiam medietas, in actione, sermo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque versatur. Assentator nanque est, qui plura, quàm sit par, adfingitque cuipiã, arrogat. At infensus, inimicus, qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius est amicus, quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, neque, quæ minimè conueniant, laudauerit, neque econtrario imminuet, neque omnino aduersabitur, præterquàm existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

CAPVT XXXIII.

VEritas, inter dissimulationem, & iactationem siue arrogãtiam media est, quæ in oratione versatur, non omni. Gloriosus nimirum est, qui plura, quàm adsint, sibi arrogat, aut scire fingit quæ non nouerit. Huic contrarius dissimulator, pauciora, & minora esse sua simulans, quęque nouit diffitetur, occultátque quæ cognoscit. Neutrum horum facit verus: neque enim plura, neque pauciora, quàm quæ sibi affuerint, confinget, sed ea demum & esse sibi, & scire dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipsæ virtutes, an secus, alia fuerit consideratio. At quòd medietates iam memoratorum, hinc certum est, quòd qui ad hæc viuunt, laudibus exornantur.

CAPVT XXXIIII.

COnsequitur vt iam de Iustitia dicamus, quid sit, & in quibus, & circa quę: si prius tamen quid sit iustum siue ius, exposuerimus. Est sanè iustum duplex: vnum quidem, ex lege. Iusta siquidem perhibent, quæ lex iubet. At lex, fortia, & temperata nos facere iubet, prorsúsque cuncta, quæ ex virtutibus dicuntur. Et proinde iustitiam, perfectam quandam esse virtutem dicunt. Nam si iusta sunt, quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus sunt, mandat: qui igitur ex lege iustis obtemperat, perfectã nanciscitur probitatem. Proinde ius, & iustitia, virtus quædam perfecta est. Vnum itaque quoddam iustum in his, & circa hæc. Verumenimuero neque id iustum, siue ius, neque eam quæ circa ea versatur, iustitiam quærimus. Hoc nanque modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud sanè, quàm quod dictum est ex lege iustum. Nam non est per sese esse iustum, quod in aduersus alterum iustis comperitur.

ὁ γὰρ κόλαξ, ἐστὶν ὁ πλείω τῶν προσηκόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων προστιθείς, ὁ δ' ἀπεχθητικός, ὁ ἐλάττω καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρῶν. οὐδέτερος οὖν αὐτῶν ἐπαινετὸς ὀρθῶς. ὁ δὲ φίλος ἀνὰ μέσον τούτων. οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα, οὔτε ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν φίλος τοιοῦτος.

Κεφάλαιον λγ.

ΑΛήθεια δ' ἐστὶ μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας. ἔστι δ' ἡ περὶ λόγους, οὐ περὶ πάντας δέ. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζὼν ἐστὶν ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος ἔχειν, ἢ ἃ μὴ οἶδεν εἰδέναι φάσκων, ὁ δ' εἴρων ἐναντίος τούτῳ, ὁ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ ἃ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ἀποκρυπτόμενος τὸ εἰδέναι. ὁ δ' ἀληθὴς οὐδέτερον τούτων ποιήσει. οὔτε γὰρ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, οὔτ' ἐλάττω, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ταῦτα φήσει καὶ ἔχειν καὶ εἰδέναι. εἰ δ' ἐστὶν αὗται ἀρεταὶ ἢ μή, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατ' αὐτὰς ζῶντες, ἐπαινοῦνται.

Κεφάλαιον λδ.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη λέγειν, τί ἐστι, καὶ ἐν τίσι, καὶ περὶ τί. πρῶτον μὲν οὖν εἰ λάβοιμεν τί ἐστι τὸ δίκαιον. ἔστι δὴ διττὸν τὸ δίκαιον, ὧν τὸ μὲν, κατὰ νόμον ἐστί. δίκαια γάρ φασιν ἃ ὁ νόμος προστάττει. ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰ ἀνδρεῖα πράττειν καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἅπαντα ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται. διὸ καὶ (φασί) δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι. εἰ γὰρ ἃ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ταῦτα δίκαιά ἐστιν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς ὄντα προστάττει, ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐμμένων, τελέως ἔσται σπουδαῖος, ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετή ἐστιν. ἓν μὲν οὖν δίκαιον ἐν τούτοις ἐστί, καὶ περὶ ταῦτα. ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ δίκαιον, οὐδὲ τὴν περὶ ταῦτα δικαιοσύνην ζητοῦμεν. κατὰ γὰρ ταῦτα τὰ δίκαια ἔστι καὶ αὐτὸν καθ' αὑτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι. ὁ γὰρ σώφρων καὶ ἀνδρεῖος καὶ ἐγκρατὴς καὶ αὐτὸς καθ' αὑτόν ἐστι τοιοῦτος. ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ πρὸς ἕτερον, ἄλλο ἐστὶ τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου ἐστί· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τοῖς πρὸς ἕτερον δικαίοις αὐτὸν καθ' αὑτὸν δίκαιον.

τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. τὸ τοίνυν δίκαιόν ἐστι τὸ πρὸς ἕτερον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἴσον. τὸ γὰρ ἄδικον, τὸ ἄνισόν ἐστιν. ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω αὑτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάττω, ἄνισον τοῦτ' ἐστί, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι οἴονται. φανερὸν ἄρα ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὅ τε γὰρ ἀδικῶν, τῷ ἀδικεῖν πλεῖον ἔχει· καὶ ὁ ἀδικούμενος, τῷ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον. τὸ δέ γε μέσον τούτων, δίκαιόν ἐστι, τὸ δὲ μέσον, ἴσον. ὥστε τὸ ἴσον τοῦ πλείονος καὶ ἐλάττονος ἂν εἴη δίκαιον, καὶ δίκαιος ἔσται, ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. τὸ δέ γε ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶ γίνεται. τὸ ἄρα εἰς ἕτερον ἴσον εἶναι, δίκαιόν ἐστι, καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη. ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ, καὶ ἐν ἴσῳ, καὶ ἐν μεσότητι, τὸ μὲν δίκαιον, ἐν τισὶ λέγεται δίκαιον, τὸ δ' ἴσον, ἐν τισὶν ἴσον, τὸ δὲ μέσον, τισὶ μέσον. ὥστε ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἔσται καὶ εἴς τινας καὶ ἔν τισιν. ἐπειδὴ δὲ τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τούτῳ ἀνάλογον ἴσον, δίκαιον ἂν εἴη. τὸ δὲ ἀνάλογον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις γίνεται. ὡς γὰρ τὸ α πρὸς τὸ β, καὶ τὸ γ πρὸς τὸ δ, ἀνάλογόν ἐστιν, οἷον τῷ τὰ πολλὰ κεκτημένῳ, πολλὰ εἰσφέρειν, τῷ δὲ ὀλίγα κεκτημένῳ, ὀλίγα. πάλιν ὁμοίως, τῷ μὲν πολλὰ πεπονηκότι, πολλὰ λαμβάνειν, τῷ δὲ ὀλίγα πεπονηκότι, ὀλίγα λαμβάνειν. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς ἔχει πρὸς τὸν μὴ πεπονηκότα, οὕτω τὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὀλίγα. ὡς δὲ ὁ πεπονηκὼς πρὸς τὰ πολλά, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκὼς πρὸς τὰ ὀλίγα. ἔοικε δὲ καὶ Πλάτων τῷ ἀνάλογον τούτῳ τῷ δικαίῳ χρῆσθαι ἐν τῇ Πολιτείᾳ. ὁ μὲν γὰρ γεωργός φησι, σῖτον ποιεῖ, ὁ δὲ οἰκοδόμος οἰκίαν, ὁ δ' ὑφάντης ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος ὑπόδημα. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῖτον δίδωσιν, ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν. ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν, ὥστε τὰ παρ' ἑαυτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τῶν ἄλλων. ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ. ὁμοίως τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἡ αὐτὴ ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους γίνεται.

Id nimirum est, quod quærimus iustum: ac circa hoc iustitiam. Quod igitur in alterum iustum (vt paucis absoluam) æquale est, iniustum inæquale. Cùm enim bonorum maiora sibi asciscunt, malorum verò minora admittunt, id inæquale, & hoc modo afficere se alios, affícique ipsi ab aliis homines putantur. Non dubium igitur, cùm sit iniuria in rebus inæqualibus, quin iustitia, & iustum in contractuum æquitate siue æqualitate collocetur. Proinde certum est, iustitiam medietatem quandam esse inter excessum, atque defectum, & multum, & paucum. Nam & qui iniustè agit, eo ipso quod iniustè agit plus habet quàm oporteat: & qui iniuria afficitur, eo ipso quod iniuriam patitur, minus: quod autem in horum medio est, id iustum est. Atqui medium æquale est: ergo æquale, pluris, & paucioris fuerit iustum, iustúsque, qui æquale volet. Sed æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquum seu æquale esse, iustum est: talis demum fuerit iustus. Cùm igitur iustitia, & in iusto & in æquali, & in medietate, iustum quidem, & in quibusdam dicatur: æquale verò, quibusdam æquale: necnon medium, in quibusdam medium: erit iustitia, & iustum, erga quosdam, & in quibusdam. Quoniam igitur iustum, æquale est: & huic proportione quadam respondet æquale, iustum fuerit. Atqui proportionale in quatuor terminis minimùm perficitur. Nam quemadmodū a ad b, ita c ad d, vt proportionale est, vt qui multa possideat, conferat multa: ita qui pauca possideat, pauca conferat. Rursus eodem modo qui plurimum laborauerit, plurima capiat: qui verò parū laborauerit, parū capiat. Vt autem laborans ad non laborantem habuerit, ita plurima ad pauca. Vt verò laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. Visus sanè & in libris de Republica Plato vti eiusmodi de iusto proportione. Agricola enim (inquit) cibum parat, ædificator verò domū, vt textor vestē, ita sutor calceū. Agricola igitur ædificatori cibū suggerit, & ædificator agricolæ domū. Ita & eodē modo cæteri omnes habent, & perinde quæ apud se, permutant in ea, quę apud alios: est nanq; huiusmodi proportio. Nā vt agricola sutori & textori, ita etiam aliis omnibus eadē inuicē inter ipsos est proportio, quæ cōtinet totam Remp. atque cōprehendit: vt liceat nobis intueri, iustum proportionale esse.

Universidad de Deusto Biblioteca

siquidem continet iustum Respublicas, idemque est iustum, quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur, quàm eo quod sutor præstat: difficile quoque erat, vt ædificator cum sutore facerent permutationem: neque enim pro calceis par fuerit domum capere. Hic jam instituerunt, quò hæc omnia venalia sint, argento vti, quod numisma vocant: vt pro æstimatione & pretio cuiuslibet, fiat inter ipsos inuicé contrahentes permutatio, quæ ciuilem communicationem contineat. Cùm igitur in his, & quæ proximè dicta sunt, iustum sit, erit iustitia quæ circa hæc consistit, cum delectu ex habitu impulsum nacta. Est verò etiam Talio ius: non tamen vt aiebant Pythagorici: rati nanque illi sunt, iustum esse, vbi quæ quis effecisset, eadem essent talionis vice ferenda, quod erga omnes non est idem. Neque enim iustum, eadem seruo aduersus ingenuum ferre: quandoquidem si seruus ingenuum cæciderit: iustum non sit ex altera parte tantum cædi, sed impensius: nam & ipse talio, ius est proportione constans: Nam quemadmodum ingenuus aduersus seruum habet, eo longè præstantior, eadem ratione rependendum est, quod ipse fecerit prior. Itidem etiam ingenuo, aduersus ingenuum erit. Nec enim iustum est vt qui oculum eruerit, ei tantùm talionis pœna infligatur, sed multò plura ferat, proportionis cõsecutione: quandoquidem & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria est: & proinde proportionale est, vt ob iniurias etiam plura ferat, quàm fecerit: idque iusti exigit ratio. Verùm quoniam multis modis iustum, vel ius potius dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum (vt perhibent) iustum seruo aduersus dominum, & filio aduersus patrem. In quibus æquiuoco nomine iustum ciuile dici videbatur. Est nanque iustum (de quo nunc loquimur) ciuile iustum. Id propemodum in ipsa æqualitate positum. Politici enim communionem quando inter se habent, & natura quidem consimiles esse volunt, diuersi verò more. At filio erga patrem, esse seruo erga dominũ, ius vllum non esse videbitur. Neque enim pedi aduersum me, neque manui, neque itidem alicui membro, similiter igitur habere videbitur & filius erga patrem.

καὶ συνέχει δ᾽ ἡ αὐτὴ ἀλλαγὴ τὴν πολιτείαν. ὥστε τὸ δίκαιον ἔοικεν εἶναι τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ δίκαιον συνέχει τὰς πολιτείας· τὸ αὐτὸ δ᾽ ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον. [illegible]

Nam veluti membrum patris est filius, nisi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tum enim in similitudine, & æqualitate est patri: sed ciuibus huiusmodi esse licet. Eadem de causa, ne seruo quidem erga dominum, est iustum; domini nanque quiddam est seruus. Cæterùm si modò ei iustum sit aliquod, id iustum erga ipsum fuerit domesticum, quod in præsentia minimè indagamus, sed ciuile: siquidem in similitudine, & æqualitate, ciuile iustum videri debet. Præterea in mulieris & viri communicatione, iustum est ferè, quòd ciuile iustum: deterius nanque est mulier viro, sed quiddam magis coniunctum, & quodam modo magis æqualitatis particeps: & proinde ipsorum vita ad societatem ciuilem vehementer accedit. Proinde iustum etiam mulieri erga virum, præcipuum, quodam modo iam præ aliis ciuile est. Quoniam igitur iustum est, quod in ciuili communicatione positum: tam iustitia, quàm iustus, circa ciuile iustum erit. Sed iustorum quædam natura, quædam lege sunt. Verùm arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam excidere quæ natura sunt, quæ sanè etiam mutationem subeunt: vt, inquam, si iaculari omnes semper sinistra annitamur, tandem sinistra manu æquè ac dextra vtemur. Atqui à natura sinistra est: at dextra nihilo minus natura potiora sunt sinistris, tametsi cũcta sinistrâ, sicut & dextrâ, facimus. Neq. quòd mutari hæc queant, ob hoc à natura non sunt: verùm si vt plurimum, diutiúsque ita permaneant, & sinistra est sinistra, & dextra dextra, id quod à natura est. Idem in à natura iustis, si nostro vsu immutentur, non ob hoc à natura iusta nõ fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam iustum à natura est: quod verò nos constituamus, legéque sciscamus, id certè iustum, atque etiam ex lege iustum nũcupamus. Præstat igitur iustum, quod à natura est, illi, quod ex lege. Cæterùm quod indagamus iustũ, ciuile est: atqui ciuile, non naturâ, sed lege est. Porrò iniustum, & iniuria siue iniustè factum videri possint idem esse: non sunt tamen. Siquidem iniustum, lege definitur: veluti deposito quendam fraudare, iniustum fiuat iniuria, vbi iniustè aliquid perpetretur. Itidem porrò iustum, ac (vt ita loquar) iustificatio, siue id quod iustè fit, non est idem: nam iustum lege definitum est, cùm sit iustificatio, facere iusta.

[illegible] οὐ ταὐτόν, τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ τῷ νόμῳ ὡρισμένον,

Quando igitur iustum, & quando non? nempe (vt paucis absoluam) cum dedita opera, & sponte quis peregerit, (quid sponte sit paulò antè à nobis dictum est) & quando sciuerit, & in quem & cui, & qua de causa, is iusta peragit. Itidem assimiliter erit etiam iniustus, qui sciuerit, & in quem, & cui, & cuius causa deliquerit. At cùm horum nihil sciens, iniusti tamen quippiam commiserit, tum demum iniustus non est, sed infortunatus. Nam si patrem occiderit, se hostem ratus occidere, iniustum quidem commisit, & cùm neminem affecerit iniuria, egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniusta peragantur, id est in ignorando positum, hoc paulò antè disseruimus: cùm neutiquam consultò quenquam offendit, neque cui, neque qua de causa factum est: definienda quoque videtur ignorantia, quonam pacto quis per ignorantiam quem lædit, non afficit iniuria. Sit nimirum hæc definitio: Quandocunque perpetrandi aliquid causa fuerit ignorantia, id non fit sponte: & proinde ne afficit quidem iniuria. At cùm ipse suæ causa fuerit ignorantiæ, perpetrarítque quippiam ex ignorantia, cuius ipse extiterit causa, is planè afficit iniuria, ac eiusmodi iure criminis arguetur: velut in ebriis euenit. Vino namque mersi, si quid mali perpetrarint, sine controuersia afferunt iniuriam: quandoquidem ipsi sibi eius ignorantiæ causa extiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, vt ignorantes cæderent patrem. Idem in aliis est ignorantiis, quę ex ipsis gignuntur facientibus, vt qui per ipsas inferant iniuriam, sint iniusti. Quorum autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. Est enimuerò eiusmodi ignorantia naturalis, velut nescij infantes patres cædunt. Hæc nimirum naturalis inscitia non facit, vt ab actione infantes dicantur iniusti. Ipsa siquidem hęc faciendi causa est inscitia. Neque ipsi suæ sunt causa inscitiæ, ideo ne iniusti quidem dicuntur. Verùm de deferenda iniuria quid dicemus? vtrum qui afficit iniuria, sponte afficitur, an non? Iusta námque, & iniusta, sponte agimus: at non sponte afficimur iniuria. Cruciatus siquidem deuitamus: & proinde non dubium, quin non sponte afficiamur iniuria, quod vltro nemo lædi sufferat. Nam affici iniuria, nonne est offendi? Et ita. At sunt quibus licuit æquale assequi, idque aliis concedunt. Quod si æquale consequi, iustum fuit:

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A & minus habere, iniuria affici, spontéque minus habet, sponte ergo, ait, quis afficitur iniuria. Verùm manifestum hinc quoque est, quòd nemo sponte læditur. Nam cuncti, qui minus consequuntur, illius vice nanciscuntur aut honorem, aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verùm qui in vicem alicuius aliquid recipit, cuique rependitur, pro eo, quod amittit, neutiquam afficitur
B iniuria. Quòd si iniuria non afficitur: ne quidem sponte ergo. Rursus qui minus assequuntur, & quatenus æquale non accipiunt, affecti iniuria, iidem nobilitati, & exornati hac de causa euadunt: quòd dicant, Æquale mihi capere licuit, at nolui cessi equidem seniori aut amico. Atqui affectus iniuria, nemo id sibi laudi ducit, neque iactat se ideo. Quòd si in acceptis iniuriis nulla gloriatio est, at propter illa
C gloriari solent, prorsus necesse est, vt qui hoc modo minus acceperint, nulla iniuria fuerint affecti. Quòd si iniuriæ non subiiciuntur, ne quidem sponte afficiuntur iniuria. Interim in huiusmodi oratione, controuersari videmur incontinentibus: quandoquidem incontineas nequiter agendo, se offendit, idque sponte facit: consultò igitur sese ipse lædit: proinde sponte ipse à sese afficitur iniuria. Cæ-
D terùm hic proposita definitio, hanc præpedict rationem. Est autem definitio, Neminem velle affici iniuria. At incõtinens, volens incontinenter agit: proinde si ipse se afficit iniuria, vult ergo mala sibi infligere. Atqui vult nemo affici iniuria, proinde ne incontinens quidem ipse, sese sponte affecerit iniuria. Cæterùm hinc forsassis ambigat quispiam, nunquid accidat, vt sibi quisquam inferat iniuriam. In
E incontinentem siquidem iniecta consideratione videatur contingere, hoc nempe modo, si quæ agenda lex iubet, ea sunt iusta, qui non agit ea, iniustè facit. at si erga quem agendum iubeat, neutiquam erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certè temperantem esse iubet, rem suam non oblimare, siue rem facere, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, se afficit iniuria: quan-
F doquidem erga alium neminem, talium est affectio iniuriarum. Sed videndum ne hæc parum vera extiterint, vt contingat se quempiam afficere iniuria. Contingere enim quī potest, vt eodem tempore plus quispiam habeat, & minus: vt simul sponte, & inuitò agat quicquā? Siquidē qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admitti: iniuria affectus, quatenus afficitur, minus.

Quòd si ipse sibi infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minus. Verùm hoc fieri non potest. Non ergo se quispiam afficere iniuria. Rursus, qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam, at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam. Proinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuitò, & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quenquam inferre iniuriam. Rursus, si considerauerit quispiam particulares iniurias, *idem apparet*. Nam quicumque alteri faciunt iniuriam, id illi faciunt, aut deposito fraudando, aut adulterium committendo, aut aliquod eiusmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quispiam se vnquam deposito fraudauit, neque suam adulterio vitiauit vxorem, neque sibi furatus est. Itaque si istis modis infertur iniuria, neque contingit horum quicquam aduersum se facere, ne id quidem contigerit cuipiam se afficere iniuria. Sin secus, ea non fuerit ciuilis iniuria, sed domus administrationis, planéque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, vnam habet suam quidem deteriorem, alteram verò meliorem: proinde si quid in anima proceretur iniustorum, id partium aduersum se inuicem est. Familiarem porrò iniuriam distribuimus in deteriorem, ac meliorem, vt fiat aduersum se iustum, & iniustum. Verùm id nos nunc coniectamus, sed ciuile. Et proinde in id genus iniuriis, quas nunc demum peruestigamus, neutiquam contingit vt se quisquam afficiat iniuria. At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est, in eóne, qui vtcunque iniustè possideat, an in iudicante, atque distribuente, veluti in certaminibus? Enimuerò qui præmium à præside, atque hæc iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tametsi ei iniustè tributum est: sed qui tulit iudicium maléque attribuit, is afficit iniuria. Estque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus verè, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, catenus afficit iniuria: quatenus verò eidem iustum esse visum est, neutiquam afficit iniuria. Quoniam de virtutibus, & quæ sint, & in quibus, & circa quæ iam dictum est: de singulisque, quòd si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit valetudinem fieri optimam, si quis salubribus vescatur. Id vtique minus apertum: & proinde dicat aliquis, Aperito mihi quæ sunt salubria. Idem erit in ratione, & tam quid sit ratio, quàm quæ sit recta ratio *scire postulabit*. Fermè fuerit necessarium, primùm in quo contigituк considerare.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Κεφάλαιον λε.

[illegible]

A

CAPVT XXXV.

PAucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem, partem, quę sit rationis expers. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas est partes distributa: quarum vna quidem consultatrix, altera autem scientiæ indagatrix. Quæ quòd inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum inter se inuicem differunt B colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus natura accommodauit. Sonum nanque auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu. Similiter, cætera quoque ita se habere oportet existimare. Quòd porrò alia sint subiecta, alias quoque esse animæ partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectu percipitur, (intellectile vocant) aliud sensu (sensile appellant.) Atqui C subiecta illa, anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia, & alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem circa sensilia, & ea quæ in motu sunt, versatur, atque prorsus circa omnia quę in ortu, interituque sunt. Nam consultamus de eis, quæ in nostra sunt potestate agendi ac non agendi cum delectu, circa quæ consilium, ac delectus est agendi, *vel non agendi*. Hęc nimirũ sensilia, in motuq. ad permu D tandũ. Proinde pars animæ quæ res agẽdas aut nõ agẽdas deligimus, sensilis. His itaq. definitis, deinceps dicendum fuerit, quandoquidem de veritate est nobis sermo, & verum cuiusmodi sit consideramus, (est autem scientia, prudentia, mens, sapientia, existimatio) *dicendum, inquam fuerit*, circa quod vnumquodque istorum sit. Scientia igitur, circa id, quod sub scientiam cadit: quod cum demonstratione ac ratione est E explicatum. Prudentia verò, circa ea, quæ sub actionem cadunt, in quibus delectus, euitatióque, & in nobis agere, ac non agere est. Iam verò eorum quæ fiunt, quæque aguntur, nõ est communis quædam facultas tam ad faciendum, quàm ad agendum apta. Facultati.n. ad faciendũ idoneæ, alius est pręter effectionem finis, vt in ædificãdi arte, cuius est domos ædificare, præter effectionem finis ei est propositus, domus. F

[illegible]

idem est in arte fabrili, & reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendum aliquod opus. (vulgò effectiuas vocant, Græci ποιητικὰς.) At in iis artibus quæ ad res agendas pertinent, (actiuas vulgò vocant, Græci πρακτικὰς) præter actionem, nullus est alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non est alius: sed id ipsum pro fine est, operatio atque actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo posita sunt, prudentia: circa effectionem, & quæ in faciendo posita sunt, ars: siquidem in faciendo potius, quàm agendo, est artem exercere. Proinde fuerit prudentia, deligendi, & agendi, quæ in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. Prudentia virtus est, non (vt facile est intueri) scientia. Laudandi siquidem sunt prudentes: at laus, virtutis est. Item scientiæ quidem omnis virtus est: at prudentiæ, virtus non est, sed (vt apparet) id ipsum quiddam, virtus est. Mens porrò, est circa principia intellectilium. Scientię verò eorum, quę sunt cum demonstratione. Atqui principia sunt indemonstrabilia: & proinde non circa principia scientia est, sed mens. Sapientia porrò ex scientia menteque constituitur. Complectitur enim sapientia, tam principia, quàm quæ ex principiis sunt demonstrata, circa quæ versatur scientia. Quatenus igitur principia complectitur sapientia, est ipsa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea, quæ post principia sunt, cum demonstratione, scientiæ est particeps: & proinde non dubium, quin sapientia ex mente, scientiáque conflet. Proinde circa ea versabitur, circa quæ mens, atque scientia. Existimatio est, qua in omnibus ferimur ancipites, sáne ita, an secus. Sed verú prudentia, & sapientia idem est, an non? Sapientia enim est circa ea, quæ cum demonstratione, quæque semper ita habent. Prudentia nó de talibus, sed de his, quæ sunt in permutatione: quemadmodum rectum inflexúmve, & cauum, & talia, quæ sunt eiusmodi. At vtilia, & quæ conferunt, eo non habent modo, vt non inter se inuicē permutentur: sed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic liceat, huic autē non: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea, quæ conferūt, prudentia est, non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atque sapientia. Vtrum autem sapientia virtus est, an non? Hinc perspicuum est, ex ipsa certè prudētia virtutem esse. Nam si virtus est prudentia, partis nempe alterius, (vt diximus) quæ ex ratione sunt: estque prudentia,

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A quàm sapientia, deterior. Circa deteriora enim versatur: quandoquidem sapientia circa æternum, diuinúmque, vt diximus, cum prudentia de hominis sit commodo. Quare si quod deterius virtus est: æquum etiam fuerit, quod melius est, esse virtutem. Non dubium igitur, quin sapientia sit virtus. Quid est autem, seu circa quod industria siue intelligētia? Est nempe industria, in quibus & prudentia, circa ea quæ
B sub actionem cadunt. Industrius siquidem siue intelligens dicitur, quatenus consulere rectè aliquid, iudicare, ac perspicere potuerit, circa pusilla in pusillisq; eius iudicium est. Igitur industria atque industrius, prudentiæ, & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim industrium à prudēte separaueris. Idem profectò & in astutia existimandum est. Nam astutia & astutus non est quidem prudentia, neque prudēs:
C veruntamen prudens astutus: ideo astutia adiuuat quodam modo prudentiam. Cæterùm astutus etiam malus dicitur: quemadmodum Mentor astutus quidem fuisse visus est, non etiam prudens. Prudentis nāque, & prudentiæ est, optima expetere, eáque semper sibi proponere atque actitare: at astutiæ, & astuti fuerit, colligere ex quibusnam demum fiant singula, quæ sub actionem cadunt, eáque sibi parare. Astutus
D igitur in huiusmodi, ac circa talia esse videtur. Dubitauerit quispiam, & admirari potuerit, quòd loquentes de moribus, déque ciuili negotio, de sapientia dicamus. Nempe quia primùm quidem de hac re non videatur esse aliena consideratio, si (vt diximus) est virtus. Itē philosophi est, de iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. At necessarium, cùm de his quæ in anima loquimur, de omnibus
E dicere. Atqui est in anima sapientia, proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere. Quemadmodum verò habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quæ naturā sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam ad fortia, ac iusta, in vnoquoque citra rationem: necnon de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem
F tam consuetudine, quàm consilio. At quæ cum ratione sunt, veluti temperantia, aut fortitudo, quatenus sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea quæ citra rationem, à ratione separata parua est, & quæ laudatione digna nequaquam sit, rationi & consilio adiuncta perfectam efficit virtutem:

Ideo etiam cum ratione exercetur, neque A
citra rationem est ad virtutem naturalis
impulsus: neque rursus ratio, atque dele-
ctus admodum perficitur, vt sit virtus ci-
tra impulsum naturalem. Ideo non rectè
Socrates sentiebat, cùm diceret virtutem
esse rationes. Proficeret siquidem nihil, a-
gendo fortia, atque iusta, qui nesciret, ac
rationi non proponeret. Et proinde virtu-
tem rationem esse, non rectè aiebat. Me-
lius nunc alij. Nam iuxta rectam rationem B
honesta agere, virtutem esse perhibent.
At ne ita quidem rectè. Aget siquidem
quispiam iusta, nullo proposito honesto-
rum, nulla cognitione, sed irrationali ali-
quo impulsu. Rectè verò ita, & iuxta re-
ctam rationem ita inquam, sicut recta ius
ferit ratio, ita agat. Cæterùm huiusmodi
tamen actio neutiquam sub laudem ca-
dit. Sed melius, vt nos definimus, cum ra-
tione impulsum esse ad honestatem. Hoc C
namque virtus, etiámque sub laudem ca-
dit. Verùm prudentia virtus, an non? am-
bigere namque quispiam potuerit. Verùm
enimuerò hinc, esse virtutem, certum fue-
rit. Nam si iustitia, & fortitudo, cæteræque
virtutes, quòd honestorum, quæ sub actio-
nem cadant, laudabiles accidant, non du-
bium quin prudentia quoque eorum sit,
quæ sub laudem cadant, quæque in vir-
tutis ordinem veniunt. Nam ad quæ for- D
titudo agenda impellit, in eadem etiam
prudentia in totúmque, vt ipsa præscribit,
ita etiam agit fortitudo. Proinde si hæc
sub laudem cadit, ea faciendo quæ præ-
scripserit prudentia, etiam sine contro-
uersia, prudentia sub laudem cadit, vir-
túsque est. Verum prudentia sub actionem
cadit, an non? licuerit hinc nosse cuivis,
spectando scientias, quemadmodum ædi-
ficatoriam. Est namque in ædificatura, vt di E
ci solet, vnus quidem quispiam archite-
cton Græcè, (quem nos architectum no-
minamus) cui subministrat sese ædifica-
tor: is domus est effector. Est sanè archi-
tectus, effector, cuius præscripto ad do-
mum extruendam se faber accingit. Idem
in reliquis effectiuis habet, in quibus est
architectus, & eius minister faber, & ar-
chitectus erit, & huius ipsius faber, ac mi-
nister. Si igitur eodem modo etiam in F
virtutibus habet, (quod æquum, ac ratio-
ni consentaneum) etiam prudentia sub
actionem cadit. Quandoquidem virtutes
omnes sub actionem cadunt, quarum
prudentia tanquam architectus quidã est:

[illegible]

[illegible]

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ἠθικῶν Μεγάλων
τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

A quandoquidem vt ipsa præscripserit, ita
virtutes, & qui ex virtutibus, agunt. Cùm
igitur virtutes sub actionem cadãt, etiam
sub actionem cadet prudentia. Verum o-
mnibus quæ in anima, hæc imperat, vt cen
setur, pariterque ambigitur, an secus? Me-
lioribus certè, vt sapientia est, imperare vi
deri par non est: sed ea, vt dici solet, cun-
cta procurat, præscribénsque domina est.
Cæterùm forsitan, vt in ædibus habet a-
triensis: is nanque præest omnibus, dispen
B sátque omnia, sed nondum idem imperat
omnibus. Verùm domino otium parat, ne
is præpeditus rerum domesticarum neces
sitate, dissoluatur, quo minus honesti quip
piam, & officiosi agat. Ita atque similiter
prudentia, tanquam sapientiæ quidam a-
triensis, ei otium parat, vt suum peragat
opus, affectus cohibendo, eósque tem-
perando.

C ARISTOTELIS
magnorum moralium
LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

POST ea, quæ tradidimus, par
videtur vt de æquitate differa-
mus, quidque sit, & in quibus, &
circa qualia. Æquitas autem, ho-
D minque æquus, is est, qui de suo iure cedit,
quod ei legibus competit. Nam qui in iis
quæ legislator particulatim examinatè &
ad vnguem definire non potest, (in vni-
uersum enim loquitur) suo iure cedit, id-
que sequitur quod voluisset quidem le-
gislator etiam particulatim definire, sed
non potuit: is est homo æquus. Porrò autẽ
non omni iure cedit is simpliciter. quan-
E doquidem quæ natura, ac verè iusta sunt,
non diminuit, sed ea duntaxat, quæ legis-
lator deseruit, cùm explere non posset.

CAPVT II.

MOdestia, ac modestus, siue æqui & bo-
ni intelligens, est circa quæ & æqui-
tas, nempe circa iusta, quæ omissa à legis-
latore, non satis ad vnguem definita
sunt, vt iudex inueniat eorum, quæ le-
F gislator omisit, certóque cognoscit à le-
gislatore prætermissa, quæ iusta sunt, is
modestus est. Itaque non citra æquitatem
modestia. Iudicare siquidem, modesti:
agere verò, ad iudiciúmque perducere,
æqui fuerit.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPVT III.

Promptitudo siue facultas illa per quam ad recta ineunda consilia sumus apti, est circa quæ & prudentia, nempe circa ea, quæ sub actionem cadunt: quippe quæ circa delectum & euitationem. Est sanè non circa prudentiam. Nam prudentia horum effectrix est: at promptitudo siue recta deliberatio, habitus seu affectio, vel quiduis huiusmodi, per quam facilè intelligimus, quid sit in rebus agendis factu optimum & vtilissimum. Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quę fortuitò rectè eueniant. Nam quibus ratio deest, quid optimum sit considerans: cui bene ac feliciter aliquid euenerit, huic boni consilij laudem haud meritò tribueris, sed fortunatum rectè prædicaris. Nam quæ feliciter euenerint citra iudicantis rationem, felicitates æquum est appellare. Sed nonne iusti est, colloquio & conuersatione æquale cuilibet attribuere: vt, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certè assentatoris, & delectantis esse planè videatur. Cæterùm pro cuiusque dignitate versari, consuetudinémque habere cum omnibus, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare etiam fortè quispiam poterit, an iniuriam inferre sit offendere sponte, atque ita vt scias, & quem, & quomodo, & qua de causa. Est autem nocumentum & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam, & iniustus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint. Id autem, ac talia percallere, prudentis, atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniustum. An existimandum non est, vt iniustum prudentia comitetur? Neque enim videt iniustus, nec discernere potest inter id quod simpliciter est bonum, & id quod sibi ipsi est bonum, sed in eo errat: cùm prudentiæ proprium sit, posse id rectè cognoscere. Itidem vt in medicina aliud est, quod simpliciter salubre inuenimus, quódque sanitatem efficiat, quòd veratrum, & elaterium, & sectiones, & exustiones salubres sint, sanitatémque prætendant. Nec tamen vt hæc sciamus omnes, tamen medicinæ habemus scientiam. Non enim particulare nouimus bonum, vt, nouit medicus cui sit hoc bonum, & quando, & qualiter affecto, in quo demum medicina scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscétes, necdum tamen continuò nos medicina comitatur sciētia. Itidē iniustus. Quod igitur

Κεφάλαιον γ.

Ἡ δὲ εὐβουλία ἐστὶ μὲν περὶ ταὐτὰ τῇ φρονήσει· περὶ γὰρ τὰ πρακτά ἐστι, περὶ αἱρετὰ καὶ φευκτά. ἔστι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις πρακτικὴ τούτων ἐστίν· ἡ δὲ εὐβουλία, ἕξις ἢ διάθεσις, ἤ τι τοιοῦτον, ἡ ἐπιτευκτικὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτοῖς βελτίστων καὶ συμφερωτάτων. διὸ οὐδὲ τὰ ταὐτόματα εὐβουλίας ἂν δόξειεν τὰ ἀπὸ ταὐτομάτου συμβαίνοντα κατὰ τρόπον. οὗ γὰρ μὴ ἔστιν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βέλτιστον, ἂν ἐπιτύχοις ὡς συνέβη τι κατὰ τρόπον, τοῦτον οὐκ εὔβουλον, ἀλλ' εὐτυχῆ. τὰ γὰρ ἄνευ τοῦ λόγου τοῦ κρίνοντος γινόμενα κατορθώματα, εὐτυχήματά ἐστι. πότερον δ' ἔστι τοῦ δικαίου ἐστὶ, τὸ ἐν ταῖς ὁμιλίαις τὸ ἴσον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι; ὃ λέγω δ' οἷον, ὁποῖος ἂν ᾖ ἕκαστος, τοιούτῳ συγγίνεσθαι, ἢ οὔ. τοῦτο μὲν γὰρ κόλακος καὶ ἀρέσκου δόξειεν ἂν εἶναι· ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τὴν ἐντυχίαν, τοῦ ἁπλῶς δικαίου καὶ σπουδαίου ἁπλῶς ἂν δόξειεν εἶναι. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τοῦτο, εἰ ἔστι τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα, καὶ εἰδότα καὶ ὃν, καὶ ὡς, καὶ οὗ ἕνεκα. ἔστι δὲ ἡ βλάβη καὶ ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς, καὶ περὶ ἀγαθά. ὁ ἀδικῶν ἄρα καὶ ὁ ἄδικος, εἰδήσει ποῖα ἀγαθὰ καὶ ποῖα κακά· τὸ δέ γε εἰδέναι περὶ τούτων εἰδέναι, ἔστιν ἴδιον τοῦ φρονίμου, καὶ τῆς φρονήσεως· ἄτοπον δὴ συμβαίνει, τῷ ἀδίκῳ συμπαρακολουθεῖν τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν· ἢ οὐκ ἂν δόξειε παρακολουθεῖν τῷ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις. οὐ γὰρ σκοπεῖ ὁ ἄδικος, οὐδὲ δύναται κρίνειν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλὰ διαμαρτάνει. τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτ' ἔστι, τὸ ὀρθῶς δύνασθαι ταῦτα θεωρεῖν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἰατρικήν, τὸ μὲν ἁπλῶς ὑγιεινὸν, καὶ τὸ ὑγιείας ποιητικὸν εἰδότες ἅπαντες ὅτι ἐλλέβορος, καὶ τὸ ἐλατήριον, καὶ αἱ τομαὶ, καὶ αἱ καύσεις ὑγιεινά εἰσι, καὶ ὑγιείας ποιητικά· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχομεν τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην. οὐ γὰρ ἴσμεν τὸ καθ' ἕκαστον ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ ἰατρὸς οἶδε τίνι, ὅτι τοῦτ' ἀγαθόν, καὶ πότε, καὶ πῶς διακειμένῳ· ἐν τούτῳ γὰρ ἤδη ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. τὰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὑγιεινὰ εἰδότες, ὅμως οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ παρακολουθεῖ ἡμῖν ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. ὡς δ' αὕτως ὁ ἄδικος ὅτι μὲν ἁπλῶς καὶ ἡ τυ-

ραννὶς ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ ἐξουσία, οἶδεν· ἀλλ' εἰ αὐτῷ ἀγαθὸν ἢ μή, ἢ πότε, ἢ πῶς διακειμένῳ, οὐκέτι οἶδε. τοῦτο δ' ἔστι μάλιστα τῆς φρονήσεως. ὥστε τῷ ἀδίκῳ οὐ παρακολουθεῖ ἡ φρόνησις. αἱρεῖται γὰρ τἀγαθά, δι' ὧν ἀδικεῖ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθά. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ, ἁπλῶς μὲν ἀγαθόν, αὐτῷ δ' ἴσως οὐκ ἀγαθόν. εὐπορήσας γὰρ καὶ ἄρξας, πολλὰ κακὰ ἑαυτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις. οὐ γὰρ δυνήσεται τῇ ἀρχῇ ὀρθῶς χρήσασθαι. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερόν ἐστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ οὔ. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἡ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν. τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθά, οὐκ ἀγαθά εἰσιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς βλάψει. εἰ οὖν αὐτὸν βλάψει παραγενόμενα, ὁ τούτων στερίσκων, οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς. πάντες γὰρ οἴονται καὶ ἀρχῇ, καὶ δυνάμει, καὶ πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ νομοθέτου. ὁ γὰρ νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἄρχειν, ἀλλ' ὡς εἴρηται καὶ ἡ ἡλικία, καὶ ἡ εὐπορία, ἣν δεῖ ὑπάρχειν τῷ μέλλοντι ἄρχειν, ὡς οὐ δυνατὸν ὂν παντὶ ἄρχειν ὑπάρξαι. εἰ δή τις ἀγανακτοίη ὅτι οὐκ ἄρχει, ἢ ὅτι οὐδεὶς ἑαυτὸν ἐᾷ κυβερνᾶν· οὐ γὰρ ἔχεις (εἴποι ἄν τις) οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ, ἐξ οὗ δυνήσῃ καὶ ἄρχειν καὶ κυβερνᾶν. ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος ὁρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν ἐὰν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ προσφερόμενοι. ἀλλ' εἰ μέλλει τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ πρῶτον, καὶ ὀλίγα σιτία προσοιστέον· τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι, πρὸς τὸ μηδὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀφαιρετέον καὶ πλούτου, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ εὐκινητοτέρα καὶ εὐμεταβλητοτέρα ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος τὸ σῶμα οὕτως ἐπιτήδειος διαιτᾶσθαι, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν οὕτως ἐπιτήδειος διάγειν, μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχων. ἔχει δὲ τὸ τοιοῦτον ἀπορίαν, οἷον ἐνδέχεται μὴ ἄλλα πρᾶξαι, τὰ ἀνδρεῖα καὶ τὰ δίκαια πότ' ἄν τις πράξειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς ἐλέγομεν τὴν ὁρμὴν μόνον

est bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium nouit: verùm sibine bonum, an secus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam nouit. Id quod est in primis prudentiæ, & proinde iniusti comes non est prudentia. Bona siquidem deligit, quibus afferat iniuriam: quæ certè bona simpliciter, non ipsi sunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus simpliciter bonum est, ipsi certè non fortassis bonum: nam si opes cum dominatione coniunctas nactus fuerit, multa sibi, amicisque nequiter faciet, quando iure vti dominatu non potest. Hinc ambigendum, considerandúmque videtur, sitne aduersus nequam iniuria, néene? Nam si in offensione iniuria est, & in priuatione bonorum offensio, neutiquam videri potest offendere. Siquidem quæ sibi esse bona arbitratur, bona non sunt. Nam dominatus, & opulentia nequam hominem offendunt, quòd ipsis rectè vti non possit. Proinde si quæ aduenientia offendunt, ea bona abstulerit, afficere non videtur iniuria. Multis eiusmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes siquidem opinantur, se posse dominatu, & imperio, & opulentia vti: neutiquam rectè ita existimantes. Quod ex legislatore certum est. Legis namque lator non omnibus suadet imperare, verùm (vt dictum est) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: quòd nimirum fieri nequeat, vt sint omnes ad imperandum apti. Quod si quispiam indignetur, se carere imperio, atque gubernatione: dixerit quispiam, Neque tibi ea est anima, vnde imperare, gubernaréque possis. Corpore quidem cernimus sanos esse eos qui iis vescantur quæ sint simpliciter bona. At ne languori succumbat corpus, volens conualescere, aquam prius, & inediam exhibet. Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior mutabiliorque est corpore anima. Nam quemadmodum improbum corpus quispiam sortitus, victum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, is est, cui sint ea quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt, cùm non sit aliter agere fortiter quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia fuerit: non vtique ad honestum citra naturalem impulsum, neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum nanque habet, atque insitum, vt ratio ni obtemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit eò declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius est eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque reliquis virtutibus perfecta; verùm inuicem sese coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilo minus addubiter quispiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc nanque, cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, & truculentos vel mortuos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur, eisdem rectè vti possit. Si demum probus, aduentante etiam vel honore, vel ingenti dominatu, ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor, neque imperium probum fecerit deteriorem, & proinde ne virtus quidem. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus euadet, accedétque ad magnitudinem, non modò non deteriorem, sed etiam meliorem efficiet. Medietas nanque, inter excessum, defectúmque perturbationum erat medietas. Atque hæc quidem hactenus.

A ἢν τοῖς τὸ καλὸν ὑποκείμενον αὐτῶν λόγῳ, ἢ δ' ἔξις αἱρετικὴ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τὸν λόγον ἔχουσα ἔξις. οὗτος τὸ ἄμφω λαμβάνει τὴν παρουσίαν, καὶ ἡ τελεία ἀρετὴ οὐκ ἄνευ φρονήσεως ἐστὶν οὐδὲ μὴ ὀρθῶς πεφυκυῖα ἄνευ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ ἔστιν φρόνησις, οὐδ' ἐναντίωσις αὐτῇ. πάντα γὰρ ὑπακούει τῷ λόγῳ, ἢ δὲ ἀρετὴ τὸ ἑλόμενον ἀεὶ ἔστιν ὀρθῶς, ἔστι δὲ τοῦτο ὁ λόγος. τὸ γὰρ βέλτιστον οὗτός ἐστιν ὁ αἱρούμενος. οὐδὲ γὰρ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ χωρὶς φρονήσεως τελεῖαι εἰσὶν ἀρεταί· ἀλλὰ καὶ συμπροθυμοῦνται τὴν μετ' ἀλλήλων ἐπακολουθοῦσαν τῇ φρονήσει. ἔοικε δὲ καὶ τὴν φύσιν ὑπηρετεῖν, ὥστε ἐν τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τοῖς ἐκτὸς, ὅσα τὴν ἀρετὴν ἔχοντι, ἐνδέχεσθαι τὴν ἀρετὴν ἔχοντα χείρονα γενέσθαι· οἷον ἐὰν ἰσχὺς ὑπάρχῃ τῷ τοιούτῳ, ἢ πλοῦτος, ἢ τιμὴ, ἢ κάλλος, μεγαλοφρονέστερος γίνεται καὶ ἀγριώτερος, ἐὰν δὲ ἀρετὴ ὑπάρχῃ, βελτίων· ὥστε καὶ τὴν ἀρετὴν ἐνδέχεσθαι ἐν τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπίδοσιν ἐν τῷ μᾶλλον ἀγαθῷ γίνεσθαι, ἐὰν ἐπιγένηται τῷ ἔχοντι τὴν ἀρετὴν ἄλλο τι ἀγαθὸν, οἷον τιμὴ, κάλλος, μεγαλοφροσύνη. πάντων οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς οὔσης ἔχει, ὅτι ἐὰν τις ἀφορισθῇ, ἢ τὸ ἀφορισθὲν, εἰς ἀγαθοποιΐαν χρήσιμον ἔχῃ, οὐχ ὅτι· ἀλλ' ἔστι μὴν τῇ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ τὰ μὲν γίνεσθαι, ἢ δὲ τῇ μεγάλῃ γενομένῃ, χείρονα ἐπιτελοῦσα ἔργα (φησὶν) αὐτὴ εἰς ὀλιγόδοξον βαδίζουσα μεγάθει, χείρονα ποιεῖ· τὴν δὲ τιμὴν ἢ ἀρετὴ ἀφαιρεῖται καὶ τὸ κάλλος καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ χείρονες μείζων γενομένη ἢ οὐ φησὶ ἀληθεῖς· τὸ γὰρ αὐτοῦ εἶναι καὶ ἄλλα πολλὰ ὄντα ἔργα, ὥσπερ καὶ ὄντα, καὶ πάντα ἐν τοῖς μάλιστα τὸ τοῖς ἀγαθοῖς ποιοῦσα καὶ τοῖς πολίταις ἀναλίσκειν ἐξεστὶν ἐν τῷ μεγάλῳ γενομένῳ χρῆσθαι· εἰ δὲ ὁ σπουδαῖος παρεγγυᾶται χρῆσθαι· ἀνάγκη μεγάλῳ, μὴ χρόνῳ τοῦτο ἐν τῷ εἶναι σπουδαῖος· ὅτι δ' ἡ τιμὴ, τὸν ἢ ἀρετὴ σπουδαῖον χείρονα, ὥσπερ εἴρηται· ἡ ἀρετὴ τὸ δ' ὅλον ἐπαιδεύσω ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐν ἀρχῇ διωρίσαμεν, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἢ μᾶλλον ἀρετὴ, μᾶλλον ἐστὶ μεσότης, οὐχ ἧττον χείρονα ποιεῖ εἰς μεγάθος ἐπιδίδοσα, ἀλλὰ βελτίω· τῶν δὲ μεσοτήτων, ἐκβολαὶ καὶ ὑπερβολὴ τῶν δὲ μεσοτήτων τοῦτο οὐ μὴ χρὴ τοῦτο.

CAPVT IIII.

DEinceps aliud nobis sumendum est principium, de continentia, incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium absurdi aliquid & miri in sese habet, ita necesse est, orationem quæ de iis habebitur, miram & absurdam videri. Nec enim hæc virtus

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τούτων ἀκόλουθον ἐστὶν ἑτέρου ἀρχὴν ποιεῖσθαι, λέγω δὲ περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, ὥσπερ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ κακία αὐτῇ εἶναι οἴεται, οὐκ ἀνάξιον καὶ τούτου λόγου μικροῦ τοῦτο. οὐ γὰρ ἐμοὶ

ἢ ἀρετὴ αὐτὴ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις. ἐν οἷς γὰρ τοῖς ἄλλοις ἐστὶ τοῦτο καὶ ὁ λόγος καὶ τὸ πάθος ἀλλήλοις καὶ οὐκ ἐναντιοῦται ἀλλήλοις. ἐν δὲ τούτοις ἐναντιοῦται ἀλλήλοις ὁ τε λόγος καὶ τὰ πάθη. ἐν δὲ τῇ ψυχῇ γενόμενα, καθ' ἃ φαύλους λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. ὑφ' ὧν ἐκεῖνα καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν ὀργῇ, καὶ ἐν πόνοις, ἔστιν ἐν τοῖς ἐπάνω. περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἐν τῷ.

Κεφάλαιον ε.

ΕΣτι δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία. ὅταν γὰρ τινα τοιοῦτον ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπον φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον· ὡς οὖν τινὰ κακίαν θηριότητα, ἢ δὲ ἀπαιδευσία αὐτὴ τοῦτο, ἔστι κάκιστον. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὑπὸ ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν. οἷον ἡρωϊκόν τι καὶ θεῖα. πάνυμος δὲ δεῖ αὐτὴν ἢ ἀρετὴ, ἢν ἐν ἔστι θεοῦ εἶναι. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῶν ἀρετῶν, οὐ κατ' ἀρετὴν δὲ τοῦ ἀνθρώπου. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ θεοῦ. διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριώδει ἀπεναντία. δῆλον δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀπεναντίον ἐστὶ θεῖα καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ἰσοτιμία γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριώδης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστι, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀπεναντία.

Κεφάλαιον ς.

ΥΠὲρ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δεῖ εἰπεῖν τὰ ὑπερβάλλοντα, ὅσοι ἐναντιοῦνται λόγοις τοῖς φανεροῖς, ὅτι οὐκ ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι λόγῳ τοῖς φανεροῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐξετάσεσι, καὶ τοῖς ἐξετάσεσι τοῖς ἀλήθειαν ἐκφέρουσι, καὶ ἐν τῷ ἐνδιαφέρον ἔθνη. ἐὰν γὰρ οὕτως ἴδῃς τὸν ἀνθρωπον ἔχοντα. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτατος οὐκέτι ἔλεγε, καὶ ἐν ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λόγον ὄντα ἀνθρώπου εἰδότα τὰ κακὰ, ὅτι κακὰ εἰσι, λόγον αὐτὸ ἢ ἀκρασία δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλα εἰσι, ἀφεῖναι ἕνεκα, μὴ λόγῳ ὑπὸ τῶν παθῶν ἀλλ' ἀνθρώπου· διὸ δὴ καὶ τοῦ τοιούτου λόγου ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι· οὐδ' ἐρῶτα αὐτοῦ γὰρ τὸν λόγον τοῦτον ἀνεῖδε τῆς ἀκμῆς τὸ παθοῦς γενόμενον. ἀκρατεῖς γὰρ εἶναι αὐτὸν ἔφασκε, καὶ οὐκ εἰδότα ὅτι φαῦλα, θυμὸν ποιοῦν φαφέσεσι. ἐπεὶ δ' οὐ δεῖ ἀκρασίαν, πάντων ἀκρατοῦ θηριώδεις, πολὺ ἔχει, ἢ διαφεῖ καὶ ἐξεστῶς τὰ φαῦλα, ἀλλὰ πολλὰ ἐν ἀλλήλοις. ὥσπερ γὰρ τὸ κρατίστου καὶ βελτιόστου τὸ ἐν ἡμῖν ὑπάρχει ὑπὸ πάντων. ὑπόκειται γὰρ πάντων τὸ ἐν ἡμῖν μεταμαθόντες δεῖ καὶ ἐπι-

A exteris par est. In aliis siquidem eodem tendunt tam ratio, quàm perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac, se inuicem oppugnant ratio, & affectus. Sunt nimirùm in anima vnde mali esse dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur, ac virtute quid sit, ac in quibus, à nobis suprà dictũ est: modò de incontinentia, ac feritate dicendum.

CAPVT V.

B Est autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorsus improbũ videmus, solemus dicere eum ne hominem quidem esse, sed bestiam ferami: sicut & vitium ipsum feritatem. Huic virtus opposita, nominis expers est: quippe quòd eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certe hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præstantior siquidem omni virtute C Deus, ac non virtute probus: nam tum virtus sit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio opposita est. Est nimirum diuina, & supra hominẽ virtus quædã quę huic vitio opponitur, quod quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

CAPVT VI.

D DE incontinentia, & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubiis orationibus considerando, & exquirendo veritatem, ad id, quod perspiciendum est, peruenimus. Nam tum demum ita verum scrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorsus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse, qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur E sciens mala deligere: agi nanque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit: nequaquam rectè. Alienum nanque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persua sibiliter extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ex perpetuani. Quoniam igitur incontinentia est, nunquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inspiciat, exquirátque mala? At id non visum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum sit, quod in nobis potentissimum, firmissimúmque est, vi ab aliquo superari: siquidem scientia, omnium, quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiæ:

Universidad de Deusto
Biblioteca

& proinde hæc ratio aduersatur quominus credatur esse scientia. Cæterùm nunquid scientia quidem non est, sed opinio? At si habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Non si mali aliquid, nõ exactè sciens planéque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati sese dediderit, & mala quæ sunt fecerit, cùm nesciret exactè haud mala ea esse, sed opinaretur *tantùm*. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde si opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus est. Huiusmodi rationes ambiguitatẽ obiiciunt: quandequidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdum quiddam euenire compellunt: & quę ne opinionem quidem, pariter aliena euenire oftẽdũt. Verùm & dubitauerit hic quispiam, quòd quia temperans & continens esse videatur, temperantine futuræ sint vehementes cupiditates? Quòd si continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neq. enim continentẽ dixeris, qui mediocres compescat cupiditates. Quòd si vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit siquidem exinde rationibus, incontinentem quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continẽtem. Sit nanque quispiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, vt ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videantur, ac cupiditate ad honesta ducatur. Ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, ager, ratis enim est incontinens. Ager ergo honesta: cupiditas nanque talia adducit, sed ratio prohibebit: ratiocinio siquidem honestorum hallucinabatur. Is igitur incontinens quidem erit, veruntamen laudabilis: nam quatenus honesta peragit, laudabilis: absurdum id profectò euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta, ei minimè honesta esse videantur: at cupiditate ad honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens quidem, sed non peragẽs id ob rationem. Itaq. qui ratiocinãdo ab iis quę sunt honesta aberrarit, prohibebitur agere quæ concupiscit: prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc siquidẽ adduxit cupiditas. Verùm cum honesta agere oportuerit, non agens vituperandus est. Ergo continens quandoque erit vituperandus. Id quod valde dictu absurdum contigerit. Vtrum verò incontinentia, & incontinens, in cunctis,

A στεύσιτον. ὅρα πάλιν ὁ λόγος ἆρ' οὐκ ἀνατρέπει τὴν μὲν δόξαν τοῦ ἐπιστήμειν. ἀλλ' ἔστι γε ἐπιστήμη μᾶλλον οὐ δόξα. εἰ δ' ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατής, οὐκ ἂν εἴη φαυλός. εἰ γὰρ φαῦλός τι πρᾴττοι μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς, ἀλλὰ δόξαζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη φορᾷ τῇ ἡδονῇ, καὶ πρᾴττοιμ τὰ φαῦλα, μὴ ἀγνοῶν εἰδότα ὅτι οὐ φαῦλά ἐστι. ἀλλὰ δόξαζοντα. οὓς δ' γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψεγόμεθα. ὥστε ὁ ἀκρατὴς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔχει φαυλότ' ἀλλ' ἔστι φαυλός. εἰ δὲ τοιοῦτος λόγος ἀπορεῖν ποιοῦσι. τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασκον δόξαν ἐπιστήμειν ἀπόπτον τι γὰρ συμβαίνει· εἰ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὔτε ἀπόπτον τι πάλιν ἐπείοιν συμβαίνει. ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦτ' ἄν τις ἀπορήσειν· ἐπεὶ γὰρ δικαίῳ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς ἔστι, πότερον τὴν σώφρονα τὰ πάντα σφοδρὰς ἐπιθυμήσειν ἀφῇ οὐδ' ἔχει ἐγκρατῆ, σφοδρὰς δικαίῳ ἔχειν αὐτὸν ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν εἴποις ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δὲ γε σφοδρὰς μὴ ἔχει ἐπιθυμίας, οὐκ ἴσως σώφρων. οὐ γὰρ σώφρων ἔστιν ὁ μὴ ἐπιθυμῶν, καθ' ὃν τρόπον οὐδὲ ἐγκρατὴς εἰ δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορεῖν. συμβαίνει γὰρ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτὲ ἐπαινεῖν εἰκότ' ἂν, καὶ τὸν ἐγκρατῆ φαυλίζειν. ὥσπερ γὰρ φασὶ διαμαρτάνειν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν λογιζόμενον τὰ καλὰ ἂν ῥᾴοιτο, ἡ δ' ἐπιθυμία οὐκ ἐᾷ· ὅτι τὰ καλὰ. ὥστε ὁ μὲν λόγος οὐκ ἐποίησε σωφρονεῖν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος σωφρονεῖν ποιεῖ· τοῦ γὰρ ἐν ἀκρατεῖ σωφρονεῖν ὄντα τὰ καλά. ἡ γὰρ ἐπιθυμία οὐκ ἐᾷ τὸν λόγον. ὥστε ὁ μὲν λόγος κωλύει· διαμαρτάνει γὰρ τοῦ λογισμοῦ τοῦ καλοῦ. ὥστε οὐ δεῖ ἀκρατὲς μὴ ἔχειν, ἐπιμελεῖ οὖν τὸν σωφρονεῖν τὰ καλὰ, ἐπιμελεῖ· ἀπόπτον δὲ τοῦτο· πάλιν δ' αὖ διαμαρτάνει τοῦ λόγου, καὶ τὰ καλὰ αὐτοῦ μὴ δυνάμενος πράττειν· ἡ δ' ἐπιθυμία οὐκ ἐᾷ τὸν τὰ καλὰ ἐγκρατὲς οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γε ἐπιθυμῶν μὴ, μὴ σωφρονεῖν δὲ τοῦτο διὰ τὸν λόγον. ὥστε ὁ διαμαρτάνων τοῦ λόγου τὰ καλὰ, κωλύει ἂν ἐπιθυμεῖ σωφρονεῖν κωλύει οὐκ τὰ καλὰ σωφρονεῖν. ὅτι τοῦτο γὰρ ὁ ἐπιθυμῶν οὐκ ἐᾷ. ὁ δὲ τὰ καλὰ μὴ σωφρονεῖν, εἴων σωφρονεῖν, φαυλός. ὁ δὲ ἀκρατὲς ἔστι ποτὲ φαυλός. ὅτι τοῦ δὴ καὶ οὕτω τι συμβαίνει. πότερον δὴ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκρατὲς ἐν ἅπασιν ἔστι, καὶ οὐδὲ

καὶ δεῖ πάντα (ἢ δεῖ χρήματα, καὶ τιμὴν, καὶ A ὀργὴν, καὶ δόξαν δεῖ τὸν τοῦτα πάντα διώκοντα, ἀκρατὲς ἢ) ἢ οὐ, ἀλλ' δεῖ τι ἀφωρισμένον εἶναι καὶ ἀκρασίαν, ὑπερβολὴν αὐ τινα τοῦ καθ' αὐτὸ τοῦ ὑπομένειν παρέχουσα, ταύτ' ἔξιν ἀναγκαῖον ἢ λύσιν τοῦ ὑπομένειν. ἀπόπτον μὲν οὖν τοῦ τοῦ ἐπιζητεῖν. ἔστιν γὰρ ἐνδεὲς ἢ) ἐπιστήμειν ἔχοντα ταύτην ὑπόληψιν εἶναι, καὶ μεταπίπτειν ἀπ' αὐτὸς λόγου καὶ δεῖ τὸν δόξαν. οὐδὲν γὰρ διαφέρει δόξαν ἢ) ἐπιστήμειν. B εἰ γὰρ ἔχει καὶ δόξαν σφοδρὰν τὴν βέβαιον ἢ) καὶ ἀμετάπιπτον, οὐδὲν ἔστιν τοῦ ἐπιστήμειν, δόξαν ἔχοντας τὰ πεπεισμένα οὕτως ἔχει ὡς δοξάζουσι ἢ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, οἷαν ὧν αὐτοὶ ἐδόκουν οὐδὲν δὴ ἄτοπον τὸν ἀκρατῆ, οὅτ' εἰ ἐπιστήμειν ἔχει, οὔτ' εἰ δόξαν οἵαν λέγομεν, πρᾴττειν τι φαῦλον. ἔστι γὰρ δὴ τοιοῦτος ἔστιν, ὧν τὸ καθ' ἕν τοῦ C ἐπιστήμειν ἔχειν δόξαν ἔστιν γὰρ φαῦλόν τι, ἕτερόν τις ἐπιστήμειν. ἀκρατὴς οὖν ἔστι ὁ ἔχων τοῦ ἐπιστήμειν τὸν κρείττω, ἀλλ' ἐνεργῶν ἢ αὐτῷ. ἔτιον οὖν μὴ ἐνεργῶν τὴν ἐπιστήμην τοιαύτην, οὐ ἀνοσιώτατον ἔστιν ἀπὸ τὰ φαῦλα ἔχοντα τοῦ ἐπιστήμειν. ἔμοιγε γὰρ ἔοικεν δεῖ δὴ κοιμωμένοις. οὐδὲ γὰρ ἔχοντες τοῦ ἐπιστήμειν, ἔμοιγε τὴν ἕνεκα πολλὰ D διεξιεῖ καὶ πράττουσι καὶ πάσχουσιν. οὐ γὰρ ἐνεργεῖ τὸ αὐτῷ ἢ ἐπιστήμη. πάντων δὴ δεῖ τὸν ἀκρατεῖ. ὅτι δὴ γὰρ κοιμωμένοις ἔοικε, καὶ τῷ ἐπιστήμην οὐκ ἐνεργεῖ. λέγεται δὴ ἐπιστήμη οὕτως. ἐπαρεῖν γὰρ πάντων ὁ ἀκρατὴς ἐκεῖνος τοῦ τοῦ ἐπιστήμειν, ὃ μεταπίπτει. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα δεῖ ἢ) ἐνῆν πάλιν ἐστιν δὲ καὶ ἄλλον φαίνεται, ὅτι οὐ δοκεῖν ἐν τοῖς ἐκλογισμοῖς, ὅτι θεωρίαν γίνεσθαι τὸν συλλογισμὸν, καὶ τὸ ἄτοπον ἢ) τοῦ καθ' ἑαυτὸ τοῦ καθόλου, τοῦ δ' ἐλάττονος ἐστ' ἀπτοῦ τε καὶ δεῖ μόριον. ἢ δὲ ἐπιστήμη πολὺ ἀδόκητον ἀνθρώπου ἀνθρώπου ὑγιὲς ποιῆσαι· οὕτω δ' ἢ πυρέττει· ἐπίστασθαι ἀφ' καὶ τοῦτο ὑγιὲς ποιῆσαι. ἔστι οὖν ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ καθόλου ἐπιστήμη ἐπίστασθαι, τὸ δ' ἐδεῖ μόριον. ἐγένετο οὖν ἁμαρτία τοῦ τὸ ἐπιστήμειν ἔχοντα, καὶ ἐνταῦθ', ἢ ἄτοπα μὴ τὸν πυρέττοντα ὑγιὲς ποιῆσαι· εἰ οὖν τοῦ πυρέττειν, ἐν οἷσι. ἐνεστῶτος τοῦ τοῦ ἀκρατοῦ τὸ ἢ ἐπιστήμειν ἔχοντος ἐν αὐτῷ ἁμαρτία συμβαίνει. ἐνεργεῖ γὰρ ἢ ἀκρατὴς, ἢ καθ' καθόλου

& circa cuncta, (sicut circa pecunias, & honorem, & iram, & gloriam: nam circa hæc omnia existimantur esse) an non: sed circa aliquid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiam. Hæc igitur sunt quæ faciunt dubitationem. At dubitationem soluere necesse est. Primùm igitur quę de scientia habita est dubitatio, ita diluẽda videatur: nimirum esse absurdum, scientiam habere, & ipsam eliicere, vel intercidere. Eadem de opinione fuerit oratio: nihil siquidem refert, sine opinio, an scientia. Nam si vehemens fuerit opinio, quatenus stabilis est, & credulitate inconcussa, à scientia non differt, credendo ita habere vt existimant, si habeant opinionem, sicut Heraclitus Ephesius talem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum vrique nihil incontinenti, siue habeat scientiam, siue opinionem, quam dicimus, flagitium aliquod cõmittere. Est quippe scire duplex: Vnum quidem, habere scientiam. Nam tum demum scire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum verò, ipsam exercere scientiam. Incontinens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cùm igitur hæc non exercebitur scientia, nihil eueniet alienum, committere flagitium ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodum in dormientibus. Isti siquidem, cum habeant scientiam, multa tamen in somnis molesta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinente: euenit siquidem vt dormienti, non exercere scientiam: & proinde soluitur hoc modo dubitatio. Fuerit siquidem dubitatum, nunquid scientiam incontinens eiiciat, aùve intercidat: quandoquidem verumque videbatur absurdum. Cæterùm hinc fuerit rursus manifestũ, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus: earũque primam vniuersalem, secundam, quæ sub illa, particularem: veluti, Scio omnẽ hominem febricitantem, sanum facere: atq. hic febricitat: scio igitur & hunc sanũ facere. Possum igitur aliquid scientia quidem generali scire, quod in particulari nesciã. Potest igitur sic quoq. ei qui scientiã habeat, euenire vt peccet. vt, Hominẽ omnẽ febricitantẽ sanare *scio*, verùm an hic febricitet haud scio. Itidẽ igitur in incõtinente, qui habeat scientiam, idẽ error euenit. Concetis idem incontinentem in vniuersum

Universidad de Deusto Biblioteca

habere scientiam, vt talia sint improba, & perniciosa: nec tamen hæc ipsa particulatim nosse improba. Proinde ita habendo scientiam aberrabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus, cùm excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excedit ipsa ratio, nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fueratque prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui prius erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim ibi superior euasit, ratiocinationem rectam facit delitescere: sed si vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rursus in sese redit. Est & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, oratio, vbi laus incontinentem sequebatur aliquando, & continentem vituperatio, quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falsus est, sed qui recta instructus ratione, qua tam mala, quàm bona discernit. Incontinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed continens: qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicunque videtur patrem cædere, turpe esse: sed qui cædere concupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera: aliis enim morbus attulit: aliæ cum natura ortum habuere. Morbo natæ sunt eiusmodi, vt eorum, qui vellunt capillos, & manducant. Quòd si quispiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis est: neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium quòd patrem cecidisset, pro defensione attulisse, quòd is patrem quoque suum cecidisset, & absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædenda patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter, vel laudandi. Bonorum certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus, & gustus.

A ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ εἰδότα γε, ὅτι δὴ ταῦτα φαῦλα, ἐπὶ μέρους εἰδέναι. ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἁμαρτήσεται. ἔχει γὰρ τὴν καθόλου, τὴν δ' ἐπὶ μέρους οὔ. οὐδὲν τοίνυν ἄτοπον οὐδ' οὕτω συμβαίνειν ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττειν. ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, πά-
B λιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἐξέστη δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῆς μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης, πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν [οὐκ ἐξέστη δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη.] ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατῆσαν γὰρ τὸ πάθος, ἠρεμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν· ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν.
C ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ἀπορίαν παρέχων, ὡς ἐπαινετήν ποτε τὴν ἀκρασίαν ἀποφαίνων, καὶ ψεκτὴν τὴν ἐγκράτειαν. συμβαίνει δὲ οὐ ταῦτα. οὐ γάρ ἐστιν οὔτ' ἐγκρατὴς, οὔτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διαψευσθείς· ἀλλ' ὁ λόγον ἔχων ὀρθὸν, καὶ τούτῳ τὰ φαῦλα ἐπικρίνων καὶ τὰ καλά. καὶ ἀκρατὴς μὲν, ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπειθῶν· ἐγκρατὴς δὲ ὁ πειθόμενος, καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν
D ἀγόμενος. οὐδὲ γὰρ ᾧ τινι τὸ δοκεῖ τὸν πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι. ἐπιθυμοῦντι δὲ τύπτειν, ὁ τούτου ἀπεχόμενος ἐγκρατὴς ἐστι. ὥστε εἰ μὴ ἔστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων μήτε ἐγκράτεια μήτε ἀκρασία, οὐδ' ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία, οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὥσπερ ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαί, αἱ δὲ φύσει. νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται. εἰσὶ
E γάρ τινες οἳ τίλλοντες τὰς τρίχας διατρώγουσιν. εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτὸς ἐὰν μὴ κρατῇ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δὲ, οἷον καὶ ποτέ φασι κρινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτει, ἀπολογεῖσθαι λέγοντα ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ ἀπολυθῆναι. ἔδοξε γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὸν εἶναι τὸ ἁμάρτημα. εἰ δή τις οὖν τοῦ τὸν
F πατέρα τύπτειν κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός. οὐ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας, οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτοὶ ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτὸς, οἷον πλοῦτος, ἀρχή, τιμή, φίλοι, δόξα. τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμα ὄντα, οἷον ἁφή τε καὶ γεῦσις. ὁ

τις οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατὴς, οὗτος ἁπλῶς ἂν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ ἣν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, αὕτη περὶ ταῦτα δόξειεν εἶναι. ἀπορεῖται δὲ πάλιν περὶ τίνα ποτέ ἐστιν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατής. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατής· φιλότιμος γάρ τις. τὸ δ' ὅλως λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ, προστιθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατής, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τὸν ἁπλῶς ἀκρατῆ, οὐ προστίθεμεν περὶ ὅ, ὡς ὑπάρχοντος αὐτῷ, καὶ φανεροῦ ὄντος, ἄνευ τῆς προσθέσεως, περὶ ἅ ἐστι. περὶ γὰρ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής. δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτά ἐστιν ἡ ἀκρασία. ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατὴς, ψεκτὰ δεῖ τὰ ὑποκείμενα. τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχὴ, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶ ψεκτά· αἱ δὲ ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ, ψεκταί. διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταύτας ἂν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὗτος ἀκρατὴς τελέως λέγεται. ἐπειδὴ δέ ἐστι τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὴν ὀργὴν οὖσα, ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον ψεκτοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν, ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστι τοίνυν ἡ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τῶν παίδων τοῖς πρὸς τὸ διακονεῖν προθύμως ἔχουσι, καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ δεσπότης δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὶν ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῷ δέοντι διήμαρτον. πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. ὅμοιον δὲ πέπονθεν οὗτος ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα, ὅτι ἠδίκηται, ὥρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς τὸ τιμωρήσασθαι, οὐκ ἔτι ἀναμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη ὁρμὴ πρὸς ὀργὴν, ἡ δοκοῦσα ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐπιτιμητέα ἐστίν. ἡ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμὴ φαύλη γε· ἔστι γὰρ διαφορὰ ἔχουσα πρὸς ταύτην, διὰ τὸν λόγον ἐξ ἐπιτρέπειν τοῦ μὴ πράττειν. ἀλλ' ὅμως πράττει παρὰ τὸν λόγον. διὸ ψεκτὴ ἐστὶ μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· ἡ δὲ δι' ἐπιθυμίαν, μεθ' ἡδονῆς· διὸ μᾶλλον ψεκτή. ἡ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία μεθ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ;

A Qui ergo circa hæc incontinens, is incontinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quam quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodam modo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus qui sunt eiusmodi, eos incõtinẽtes appellare, cũ adiectione quadam,
B *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates, & ægritudines corporis, incontinẽs. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria,
C & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcunque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates, vituperandæ. Ideo non iniuria qui circa has magis, quàm sit par, versatur, is incontinẽs prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa irã maximè reprehendenda incontinentia. Vtrum magis reprehendenda est, quæ circa iram, an
D quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His nanque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antè, quàm audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedêre. Itidem incontinens, iræ succũbit. Cùm primùm enim audierit verbũ, quod, quispiam affecit iniuria, ita ad vlciscendũ
E insultat, neutiquã patiẽs audire, expediátne, an nõ vel nõ ita vehemẽter. Huiusmodi igitur ad irã impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehẽsionẽ cadit. Sũt nanq. distincta in ipsa, ob rationẽ quæcũq. auertũt ne agatur aliquid: & tamẽ ob rationẽ agitur. Ideo magis est, quàm per irã, reprehendenda incontinẽtia voluptatis: quandoquidẽ per irã incõtinentia, ægrimonia est, nemo siqui-
F dẽ stomachatus nõ ægrescit: at ex cõcupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incõtinentia abesse à conuitio nõ videtur. Vtrum verò tolerantia, & continẽtia idem est, an non

Universidad de Deusto Biblioteca

Nam continentia, necnon continens circa A
voluptates est, ipsas coercendo: at tole-
rantia, circa ægrimonias, siquidem patiés,
ac sustinens ægrimonias, is tolerans est.
Rursus incontinentia, & mollities, idem
non est. Mollities siquidem, & mollis, est
succumbens laboribus, non certè omni-
bus, sed quos alius aliquis necessariò du-
xerit sustinendos. Incontinens verò, qui
voluptates sustinere non possit, sed re-
mollescens ab eis agatur. Est porrò quis- B
piam intemperans appellatus: nunquid i-
gitur intemperans idem quod inconti-
nens; atque ipse idem incontinens, quod
intemperans? Nempe intemperans eius-
modi est, vt quæ agit, eadem & optima, &
commodissima sibi esse arbitretur: nec vl-
lam habet rationem, quæ eius videatur
aduersari voluptatibus. At incontinens ha-
bet rationem, quæ aduersatur ei, in iis ad
quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu C
facilior, intemperans, an incontinens? Cer-
tè hac quidem ratione intemperans cura-
tu facilior videatur. Nam si ratio ei adue-
nerit, quæ mala esse doceat, ipse non ope-
rabitur. At incontinenti non deest ratio,
& tamen agit mala: proinde homo huius-
modi incurabilis esse videbitur. Cæterùm
vtrum deterius afficitur cui nihil adest bo-
ni, nec quod per illud existit, quàm ille,
cui quod honore præcellit malè affectum D
est? Est nimirũ incontinens, qui bonũ ob-
tinet, rectã rationẽ, cum intemperans non
habeat. Cùm ergo ratio vtriusque princi-
patum obtineat, incontinentis honoratis-
simum principium præstò est, quod ab in-
temperante abest. Ergo incontinente in-
temperãs deteriùs habet. Rursus, vt suprà
mentionem fecimus de feritatis vitio, nõ
est ipsum in fera spectare, sed in homine.
Feritatis si quidem nomen adeptum est id E
vitium, ob singularẽ improbitatẽ. Sed cur
in fera nihil? nempe quòd improbum in
fera principium non sit. Est siquidem ratio
principium. Enimuerò vter plura mala pa-
trauerit, leóne aliquis an Dionysius, siue
Phalaris aut Clearchus, aut alius quis ex
istis improbis hominibus? An perspicuum
est istos? quando enim inest *malè agenti*
principiũ deprauatũ ac malum, multò id
conferetur in fera nullum prorsus est prin F
cipium. Ita igitur improbũ est in ipso in-
temperante principium. Nã quatenus quæ
mala sunt cõmittit, etiam ratio ei adstipu
latur, censetque ea esse peragenda, quia
improbum in ipso est principium. At in
incontinente sanũ principium est, vt hinc
melior incõtinẽs intẽperãte esse videatur.

[illegible]

[illegible]

A Sunt etiam incontinentiæ binæ species.
Vna quidem prorumpens, & improuisa, &
confestim proueniens: velut cùm specio-
sam videtimus mulierem, & confestim af-
ficimur, & ab affectu erumpit impulsus ad
aliquid perpetrandum, quod fortasse non
expediat. Altera verò, velut quædam im-
becillitas, quæ cum ratione insurgit auer-
tente. Prior igitur non admodum sub re-
B prehensionem cadere videbitur: quando-
quidem etiam virtutis studiosis potest e-
uenire, calidis, & ingeniosis. Secunda au-
tem, frigidis, & melancholicis: tales nimi-
tum reprehendendi. Præterea si quis mu-
nire se ratione anteuerterit, poterit non
affici, vt si sciret venturam formosam mu
lierem: conuenit igitur se cohibere. Nam
qui eiusmodi ratione præuenerit, ex ob-
uia visione incontinens non commoue-
bitur, nec turpe quicquam aget. Verùm
C qui ratione cognouerit indecens aliquid,
ad idque voluptate delabetur, & remol-
lescet, is multò magis reprehendendus.
Neque enim probus vnquam eiusmodi
fuerit incontinens. Ratio nanque præue-
niens se, non permiserit, dux siquidem ea
in ipso probo existit. Cui non obtemperat
improbus, sed voluptati deditus & remol-
lescit, & quodam modo effœminatur. V-
D trum verò temperans sit continens, quod
suprà fecimus ambiguũ, nunc disseramus.
Est igitur tẽperans, & continens: nam con-
tinens, non solùm est præsentes cupidita-
tes cohibens, verùm etiam talis, vt si nullæ
adsint cupiditates, ita instructus, vt eas
possit cohibere. Est autem temperans, qui
nullas habeat cupiditates malas, rectæque
rationi circa hæc insistat: at continens, qui
malas habet cupiditates, & aduersum i-
E psas rectam rationem. Proinde temperan-
tem continens comitatur, et que tempe-
rans continens. Siquidem temperans non
afficitur, continens verò afficitur quidem,
sed compescit affectus, vel qui potest af-
fici, *ita vt non succumbat*. Temperanti au-
tem istorum est neutrum: ideo conti-
nens, temperans non est. Vtrùm intempe-
rans incontinens, an incontinens intem-
perans, aut neuter alterum comitatur? In-
F continens enim est, cuius ratio perturba-
tiones oppugnat: intemperans, non hu-
iusmodi, sed qui mala agit, simúlq; incon-
tinens adstipulantem habet rationẽ. Non
itaque intẽperans, qualis incontinens: ne-
que incontinens, qualis intemperans. Præ-
tereà improbior incontinente est intem-
perans. Curatu.n. difficiliora, quæ natura-
lia, quàm quæ ex cõsuetudine gignuntur.

Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd naturæ insideat. Intẽperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incōtinẽs, quia nec quidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit nanque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur: vt natura, intemperans. Curatu nanque longè difficilior intemperans: quandoquidem consuetudo, consuetudine exploditur. at natura à nemine extrudi potest. Verùm autem, cùm sit incontinens eiusmodi, vt norit. & non cedat rationi, sitque prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim, quæ dicta sunt, ambigere quispiam poterit. Verùm si quæ à nobis antea dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus nanque prudentem esse, non cui recta ratio modò inesset, verùm etiam quæ ex ratione optima videretur, & proinde incontinens, non fuerit prudens. Cæterùm talis, astutus quidem est. Distinximus siquidem paulò antè astutum à prudente, vt qui inter se differrent: versantur enim illi quidem circa eadẽ, verùm interim vnus quidem circa hæc solers, alter verò non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astutus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

A … B … C … D [illegible]

CAPVT VII.

POst hęc de voluptate differendum est, cùm de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes, aut voluptatem esse, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerãdam esse existimant, saltem hoc felicitati coniunctum esse volunt, vt sit doloris omnis expers, ipsam citra ægritudinem esse voluerunt. Sine ægritudine esse igitur, vicinum voluptati est. Quapropter de voluptate quoque dicendum, nō modò quia etiam alij ita arbitrantur, verùm etiã quòd nobis de voluptate dicere necessariò esse censeamus. Nam cùm de felicitate nobis sit oratio, felicitatémque definierimus, planéque dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem: de voluptate dicere necesse est, quandoquidem citra voluptatem nō est felicitas.

Κεφάλαιον ζ.

E … F [illegible]

A … B … C … D … E … F [illegible]

A Primùm itaq. dicimus, quod nōnulli ferũt voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt nanque primò ortum esse voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porrò, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundo loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & improbo, & feræ,
B siue pecudi deputatur: at bonū, malis immisceri, nefas, & ne quidem multis cōmune est. Quòdq. non potentissimū, voluptas: at bonum, potentissimū. Quòdq. honesta agendi, sit impedimentum. Nam quod honesta agere prohibeat, bonum quî potest esse? Primùm igitur primo occurrendum, de ortu, ratióque diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inspi-
C ciendo voluptas gignitur, ortus non est: nec an audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in alijs, vt ex comedẽndo, vel bibendo. Hæ nanque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiæ auferendo, ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hic, vbi ortus voluptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaciendo, non est vt ægritudo antecedat:
D nemo siquidem spectando delectatur, aut olfaciendo, prius tristatus est. Itidem in cogitatione: potest enim contemplanti rem aliquam, delectatio esse citra præcedentem ægritudinem: & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quod si voluptas (vt eorum dictat oratio,) ideo bonum non est, quia ortus: éstque voluptas aliqua quæ ortus non est: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non
E est voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo, & bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verùm hallucinantur, qui has voluptates ortus esse perhibent. Putãt siquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter sumendum cibum* gignitur voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est: quandoquidem enim est pars animæ quędam, quæ oblectatur simul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exer-
F cetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius, & exercitiū, voluptas est: quòd cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent voluptatem: quòd certa sit rerum prolatio, animę tamē pars, incerta: perinde atq. si quis hominẽ esse opinetur corpus, quòd id sub sensum cadat, nō autẽ animã

Universidad de Deusto Biblioteca

[illegible]

A Verum est anima. Itidem & in hoc. Est nanque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ, simul atque res prolatæ sunt, exercetur: ideo nulla voluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam: quæ sub sensum cadit. Nam non conuertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidē conuertendo naturæ egestatem, fit exatiatio, At vt diximus), fieri potest vt sine vlla egestate fiat oblectatio, Siquidem egestas, ægritudo. At citra ægritudinem, dici- B mus *posse aliquem* oblectari: & proinde non fuerit voluptas, egestatis conuersio. Indignum nanque in huiusmodi voluptatibus nihil. Proinde si ideo quòd ortus est, voluptas bonū esse existimetur, nullaq. est voluptas ortus, bonum vtiq. fuerit voluptas. Præterea quòd non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus C dicitur esse prædicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quādo, ac in totum in omnibus: illud quoque manifestum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Proinde enim quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde quoniam in his quidem per se bona, etiā voluptas fuerit per se bonum. Atqui à bonis voluptas, est voluptas: bonū ergo fuerit o- D mnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates, quandoquidem differunt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientiis, vt grammatica, vel quæcunque alia. Non si Lamprus grammaticam habeat, & ita afficiatur hic grammaticus ab hac grammatica, vt quiuis alius habens grammaticam, non sint nimirum duæ grammaticæ *diuersæ* quæ in Lampro, & quæ in Ilea. At in volu- E ptate, nō ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quę ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quam ob rem specie inter se distingui videbuntur voluptates. Cæterùm quia sunt & malę voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non esse videbatur. At id voluptatis minimè propriū iudicium est, sed naturæ, atque scientiæ. Nam est & natura mala, sicut vermium, & crabronum, ac prorsus vilium animalium: nec tamen F ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ: nec tamen ob hoc, malum scientia est, sed genere bonum tam scientia, quàm natura.

[illegible]

A Nam quemadmodum statuarius inspiciendus non est, qualisnam sit ex eo quod per errorem commiserit, & malè fecerit, sed quod benè: ita ne scientiam quidem naturámve, aut quippiam aliud, quale sit ex malis, sed ex probis. Itidem ergo voluptas quoque genere bonum est. Quòd verò sint & malę voluptates, ne nos quidem latet. Nam sunt etiam diuersæ naturæ animalium, bona, & mala: sicut hominis quidem, bona: lupi verò, vel cuiusuis alterius B feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & asini, & canis. At voluptas, conuersio est ex eo quod contra naturam, in naturam cuiusslibet suam: proinde & hoc fuerit suauissimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas est. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuersæ naturæ, sunt diuersæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuersio est: & conuersio (in- C quiunt) siue restauratio, in naturam restituit. Proinde & malæ naturæ mala conuersio est, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non esse bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare existimant, nihilque eo esse suauius: ex inscitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus esse asserunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas, quæ D corporis sunt, eas ducunt ortus esse, nec bonas: in vniuersum non tenent voluptatem esse bonum. Quoniam igitur est voluptas & restituendæ naturæ & iam restitutæ (restituendæ naturæ sunt, nimirum repletiones post defectum: restitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur, ac similes) videntur restitutæ, ac suum (vt sic dicam) statum obtinentis, naturæ functiones esse meliores. Voluptates nanque v- E trouis modo dictæ, sunt actiones. Proinde non dubium, quin à visu voluptates, & auditu, & intelligentia sint longè optimæ, cùm eæ quæ sub corpus cadunt, ab expletione procreentur. Rursum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus sit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honori cupido, & honoris cupiditate, magis pro- F prium est. Honoris siquidem cupidus, solus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oporteat, essène eiusmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo.

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

A Ob id nanque bonum esse videatur, quod cuncta expetant. Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde si cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus, quòd sit impedimentum voluptas, ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo: quod non rectè videantur considerare. Neque enim ad res transigendas est impedimentum, si qua sit alia, impedimentum: vt ebrietatis

B voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non potest, vt simul vtranque exerceas. Sed cur non bonum scientia, si voluptatem ex scientia excitarit? & vtrùm impedimentum sit, ánne? Cæterùm multò magis aget voluptas: nanque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multò etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac si oblectatus egerit,

C probus erit: sin tristatus honesta prosequatur, non probus. Ægrimonia nanque in iis, quæ ex necessitate est. Proinde si quispiam dolore afficiatur, honesta prosequendo, coactus peragit: qui autem à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterùm nemo potest quæ sunt virtuti consentanea agere, vt non aliqua vel

D voluptate, vel ægritudine afficiatur, medium enim nihil est. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate: nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cum ægritudine, vel voluptate sit. Siquis igitur mœstus honesta prosequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus, cum ægritudine: cum voluptate ergo. Tantùm ergo abest vt sit impedimentum, vt etiam

E ad agendum exhortetur. In totùmque nó contingit, vt sit citra voluptatem, quod ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla scientia faciat voluptatem. Ne id *quidem verum est. Conuiuiorum nanque structores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis sunt effectores. Cæterùm aliis scientiis non est voluptas vt finis, sed cum voluptate, nec citra voluptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effe-

F ctrix. Rursus etiam aliter dicebatur, quòd non optimum. Verùm hoc modo, atque hac ratione, singulas ieris perditum virtutes. Siquidem fortitudo, optimum non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non esse videatur bonum.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

A Dubitauerit autem quispiam per virtutes transiens huiusmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus) & econuerso affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus: quia (inquam) expers rationis pars animæ, vitium admittendo, imperat rationi bene dispositæ, (talis siquidem incontinens) & ratio similiter mala: quamobrem ipsa quoque bene dispositis per-

B turbationibus imperabit, suam virtutem continentibus. Hoc si ita, euenerit abuti virtute. Improba nanque ratione affectus, virtutem vsurpando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum, euenire videbitur. Tali sanè dubitationi, facilè ex eis, quæ à nobis antè de virtute dicta sunt, est occurrere, atque refellere. Tum demum nanque virtutem esse dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus suam vir-

C tutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi consentaneæ. Ita nanque affecta, inter se inuicem consentient, vt ratio, quod optimum sit, semper præscribat: perturbationes verò facilè bene dispositæ, id exequantur, quod ratio præscripserit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione: nam ex vtroque virtus. Proinde non contigerit

D virtute abuti. Simpliciter verò non (quemadmodum alij opinantur) dux ratio virtutis est, atque principium, sed potiùs perturbationes. Ad honestum nanque, impulsum quendam oportet primò innasci irrationalem, qui producatur, atque ita postremò rationem esse discernentem, atque constituentem. Quod sanè viderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his nanque sine ratione,

E perturbationum impulsus exoriuntur primò ad honestum: mox posterior adueniens ratio, & constituens, honesta agere exhortatur. Sed non si à ratione ad honesta ceperit principium, perturbationes consentientes comitantur: verùm sæpenumero controuersantur. Quam ob rem potiùs conuenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quàm rationem.

F

CAPVT VIII.

INterea dicendum de prospera fortuna est, postea quam de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur nanque multi felicem vitam, fortunatam esse, vel non esse citra prosperam fortunam. Et fortè non iniuria. Absque enim externis bonis, quo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum domina fortuna est, felicem esse non contingit. Ideirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primùm igitur ad hæc quispiam accedens, spectánsque dubitauerit, quandoquidem non dixerit quis fortunam esse, vt natura est. Semper enim natura id cuius est causa vt plurimum eodem modo solet efficere: at fortuna nunquam, verùm temere, & sine ordine, ac vt fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi neque mens vlla, neque recta ratio est. Nam vbi id, nihilominus est quicquam ordinatum, ac est semper eodem modo: non ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima, ac ratio, ibi fortunæ minimum: vbi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid secunda fortuna est, vt deorum quædam cura, an id minimè videri debet? Talium siquidem dominum facimus Deum, vt bona, malásque mentis distribuat. At fortuna, & quæ à fortuna, prorsus, vt nomen indicat, vt fors tulerit, sunt. Quod si huiusmodi distributori Deo adscripsissemus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum: id nefas Deo deputare. Cæterùm præter hæc, ad nihil aliud fortunam quispiam ordinarit. Proinde non dubium, quin horum aliquid sit: mens certè, ac ratio, necnon scientia prorsus alienum ab hoc esse videatur. Præterea neque cura, neque benevolentia, quæ à Deo, videatur esse felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui Deú, malorum curam habere fas non est. Reliquum igitur, & maximè peculiare prosperę fortunę, natura est. Est nimirum prosperitas, ipsáque fortuna, in his, quæ in nobis non sunt, neque eorum, quorum ipsi sumus domini, quæque possimus efficere. Ideo iustum, quatenus iustum, nemo fortunatũ dicit: & ne fortè quidẽ, nec prorsus quẽquam aliũ ex iis qui ab aliqua virtute denominantur. In nobis siquidem est, hęc habere, vel non habere. Sed talibus potiùs conueniẽtes & aptà prosperam fortunam attribuerit. Ingenuum nanque dicimus fortunatum, ac prorsus cui talia bona extiterint, quorum ipse neutiquam dominus est. Veruntamen ne de his quidem propriè prosperitas diceretur. Est autem fortunatus multis modis dictus. Nã qui præter fuam ipsius opinionem & exspectationẽ fœliciter aliquid euenit, cum dicimus fortunatum: & cui iure inflígi damnum debuerat, ciusmodi homine iucrũ faciente, dicimus fortunatũ. Est igitur prosperitas, in agẽdo bonũ aliquod præter rationẽ,

& in non subeundo, vt debuit, malo. Cæterùm potiùs, ac magis peculiare, in bono capiendo prosperitas videatur. Siquidem bonum capere, per sese fortunatum quiddam esse videatur: malum verò non subire, ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas, rationis expers. Natura nanque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, eáque consequitur. Id verò naturæ est: nam animæ inest huiusmodi à natura, quo sine ratione impellamur ad ea, vnde bene habemus, eosque vt si quis rogetur habentem, Cúrnam id tibi ita libet agere? Nescio, inquit, sed libet. Simile propemodum lymphaticis: siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo, ac peculiari nomine appellare non habemus: verùm ipsam sæpe dicimus esse causam. At causa, à nomine eo alienum quiddam est: quoniam causa, & cuius est causa, aliud est: & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est: vt malum non subire, vel potrò minimè animo deputatum, bonum capere, nãcisque bonum. Est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu; ex catúque prosperitas: & proinde tametsi est huiusmodi prosperitas, nõ tamen ad felicitatem talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principium est bonorum consequendorum. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis, & quæ à prosperitate (vt iandudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus.

CAPVT IX.

QVoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit, vt in totum componendo singula accumulemus. Est igitur non malè nomen impositum de eo qui sit perfectè probus, honesta probitas. Honestus & bonus nanque dicitur, cùm perfectè probus. Siquidem virtuti honestum bonúmque attribuitur: vt iustum *aliquem*, honestum bonúmque aiunt, item eum qui sit fortis, temperánsve: & ita in reliquis virtutibus. Quoniam igitur in duo distribuimus, vt alia quidem honesta, alia verò bona dicamus: & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia verò non. Honesta porrò, vt virtutes, & virtutum actiones: bona verò, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia. Est igitur honestus, & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& simpliciter honesta, honesta sunt: talis
A nanque honestus, & bonus. Sed apud quē
simpliciter bona, non sunt bona, is ne-
que honestus & bonus: sicut ne is quidem bene valere videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia, & dominatus adueniendo quem piam offenderint, optanda non fuerint sed talia, quæ non offendant, sibi esse optauerint. Qui autem talis sit, qui cedat bonis, eáque veluti fugiat, ne sibi adsint, is nequa
B quam perfecte bonus, quem honestum bonúmque vocant, esse videatur. Sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis corrumpatur, vt ab opulentia, & dominatu, is honestus, & bonus.

CAPVT X.

DE eo quod est, ex virtutibus rectè agere, dictum quidem à nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. Verùm id ipsum
C non intelligēs aliquis, interrogauerit fortassis, Ex recta ratione quidnam sit, & vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tū demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, alterā meliorem: semper deteriorem, melioris causa obtinemus. Sicut in corpore, & anima, corpus animæ causa habere dicimur,
D cùm ita habuerit, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius omne melioris est causa, vt ei in agendo sit auxilio. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propemodum. Verùm fortassis dixerit quispiam, Quo modo affectus habuerint, cùm non
E impedient? ac quandoquidem ita habebunt nescio enim. Sanè id dictu neutiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti pisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm (inquit) impalluisse videris. At pallescentem quo modo sciet? Hic occurrit medicus. Si non habes ex tersinquelens, vt talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis, communis huic erit oratio. Si
F militer habet & in affectibus dignoscēdis. Aliquid nanque per scie, sensu oportet conicere. Quærat porrò & hoc fortassis quispiam. Nūquid re ipsa ista cognoscens, ero continuò felix? Nam sunt qui opinentur,

A καὶ τὰ ἁπλῶς καλὰ, καλὰ δόξει. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός. ᾧ δὴ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, μὴ ὄντα ἀγαθὰ, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθὸς· οὐδ' ὑγιαίνειν ἂν δόξειεν, ᾧ τὰ ἁπλῶς ὑγιεινὰ, μὴ ὑγιεινὰ ὄντα. εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ παραγενόμενα, τινὰ βλάπτουσι, οὐκ ἂν αἱρεῖν τὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅστις ἂν ἀν τῶν μὴ βλάψῃ, βουλόμενος αὐτῷ εἶναι. ὁ δὲ τοιοῦτος
B ἂν, εἴτε ὑπηρετήσας τῇ ἀγαθῷ, οὐδὲ τὸ μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειεν καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι· ἀλλ' ᾧ τὰ ἀγαθὰ πάντα ὄντα ἀγαθὰ ἐστὶ· τούτου μὲν διαφθείρει, οὐδὲ τὰ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

Κεφάλαιον ι.

Υπὲρ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖν, εἴρηται μέν, οὐχ ἱκανῶς δὲ διωρισμένον τὸ κατὰ λόγον ἐνεργεῖν. ἀλλ' ἴσως ἂν τις ἀπορήσειεν τῶν ἀγνοούντων, ἐρωτήσειε, τί κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἔστι ὁ ὀρθὸς λόγος; εἰ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργεῖν ἐστι τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργεῖν ὅταν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν. τέλος γὰρ δὴ ἐνέργειά ἐστι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ψυχῆς, τὸ μὲν χεῖρον ἡμῖν, τὸ δὲ βέλτιον, καὶ δι' ὃ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν
D ἐστὶ, καθάπερ δοκεῖ σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· καὶ τὸν ἐμπόδιον δὲ ἰσχὺς τοῦ σώματος ὅταν ὦσιν ἰσχυρὰ μὴ κωλύῃ, ἀλλὰ καὶ συμβαλλόμενον καὶ συμπαρεγγράφῃ πρὸς τὸν τῆς ψυχῆς ὅλον· οὕτω καὶ τὸν ἀνθρώπου ἔργον (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς βελτίονος.) ὅταν οὖν τὰ παθήματα μὴ κωλύσῃ τὸ κατὰ τὸν λόγον ἐνεργεῖν, τότε ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον καὶ. ἀλλ' ἴσως εἴπαι τὶς ἂν, ὅτιν πῶς ἔχοντες τὰ παθήματα, μὴ κωλύσουσι, καὶ πῶς ἔχοντες ἐνεργεῖν τὰ γὰρ εἴδοιμ, τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ ἔστι εἰπεῖν ῥᾴδιον. οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρὸς· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πανοῦν φορεῖν· τὸ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθάνεσθαι, φησὶν, ἰδεῖν ἀνάγκη ὅτιν τὸ δὲ ἀνάγκην πῶς εἰδέναι ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχοι παρὰ σαυτῷ, φησὶ, τῷ γὰρ τοιούτῳ αἰσθάνεσθαι, ἐκ ἔστι. οὐκοῦν τοῦ ἀφῆ πρὸ ἄλλου κατὰ δὲ τῷ πυρέττοντι ὁ λόγος ἀναμένει δὲ ἔχειν καὶ δεῖ τῷ πυρέττοντι τὸ γινωσκόμενον. διὸ γὰρ ἐκεῖνος παραβάλλεσθαι φησὶ φανεῖσθαι τι. Εἰπεῖν τοίνυν δὴ καὶ τὰ ἔσται καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ κωλύσουσι, τοῦτο μὲν ἀδύνατον γὰρ τὰ δὲ ἔστι καὶ τοιαῦτα.

οὐδὲμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔστι μόνη παρα-
A δίδοσις τῷ μανθάνοντι τοῦ χρῆσθαι καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τοῦ ἕξιν μόνον αὐτοῦ· ἐνταῦθα παραδίδοσιν τὸ εὐδαίμονα τοῦτο τοῦ χρῆσθαι (ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἕξις ἐνεργεῖα, καὶ ἔφαμεν) ἀλλὰ τοῦ ἕξιν. οὐδὲ ἐν τῷ εὐδαίμονι ἐξ ὧν ἔστιν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν τῷ τούτοις χρῆσθαι. τοῦ δὴ χρῆσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν τούτων ἕξι τούτοις τοῖς πρεσβυτέροις τὸ παραδίδοσιν. οὐδὲ γὰρ ἄλλη διδασκαλία οὐδεμία ἢ χρῆσθαι παραδίδωσι, ἀλλὰ τοῦ ἕξιν.

Κεφάλαιον ια.

ΕΦ' ὅσον δὴ τούτοις ὑπὸ φύσεως ἐπιτεύξεσθαι δεῖν εἰπεῖν, τί ἐστι, καὶ εἰ τίνι καὶ πῶς τί· ἐπειδὴ ἐξῆμεν παρὰ πάσαν τὸν βίον παρατείνουσαν, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ὅσον ἀγαθόν, συμπαρακολουθεῖν καὶ ὠφελεῖν ἢ C δυναμένην. φανερὸν οὖν ἐν αὐταῖς ἀρχαῖς ἐν ὑπομνήσει καὶ ζητήσει, βέλτιον διαλεκτέον· πάντες γὰρ ἴσμεν ἡ φιλία ἐν τοῖς ἐρωμένοις, μᾶλλον δὲ καὶ λέγεται καὶ γὰρ κολοιὸς φασι παρὰ κολοιὸν ἕζεσθαι καὶ, ἀεὶ τὸν τὸν ἐρωμένον ἄγει θεὸς εἰς τὸν ἐρωμένον φασὶ καὶ κύνες κύνα δὲ καὶ κεκοινωνήκασι δὴ τοῖς αὐτοῖς κεκρεμάσθαι, ἐρασθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, διὰ τί ποτε ἄν, κύνα δὲ τοῖς αὐτοῖς κεκρεμάσθαι κεκοινωνήκασι, εἰκάζειν ἔχοι τις κεκρεμάσθαι ἐρωτικοὶ ἀνθρωποι διὰ τὸ ἔρωτα τοῦ κοινοῦ φανεῖσθαι. πάλιν δὲ αὖ δοκεῖ λέγειν ποτὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγκλίνειν· ἡ φιλία ἐστὶ μὲν γὰρ φασὶν ἐμπεδοκλῆς γῆν, ὅταν ὑγρῷ πιθῇ. τὸ δὲ ἐναντίον (φασὶ) τοῦ ἐναντίου βούλεσθαι εἶναι ἔτι). ἐν οὖν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδὲ ἐνδέχεται γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὁμοίου (φασὶ) τῷ ὁμοίῳ οὐδὲν ὠφελεῖται καὶ τὰ τοιαῦτα δὴ ἔτι τίνες ἔχουσι δίκαιον δεῖ φίλοι γίνεσθαι, ἢ μᾶλλον γίνεσθαι; ἢ κόλακες τοιαῦτα ὠφελοῦσιν τοῖς, φίλοι οὖν οὐ εἰσί, φαίνονται δ' φίλοι ἔτι). ἔτι δ' καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπερβάλλει, τίνες ἔχει ὁ ἀνοήτῳ τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ; ἢ μὲν γὰρ φιλία ἐν τῷ κακῷ καὶ βελτίστῳ· ἢ δ' φαύλος ἄκυρος τοιοῦτος. ὠφέλιμος μὲν οὖν ἀναγκαῖον καὶ εἶναι τὴν φιλίαν πολὺς συνεπεσθαι. ἔστι γὰρ ὡς οὐ τοῦ φιλίας καὶ ὠφελεῖν θεῶν καὶ τὰ ἄψυχα· ἐν ὀρθῷ. τοῦ γὰρ φιλίας ἐν τοιοῦτοι φιλεῖν ἔτι οὐ δεῖ, τὸ αἰνιγμαῖον. ἢ δ' ὠφελεῖν δεῖν φιλία οὐδὲ αἰνιγμαῖον δίκαιον, οὐδ' ἔλεος τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ εἴκοι τις φαὶν φιλεῖν τὸν ἄλλον οὐδὲ δὲ παρὰ τῷ ἀψύχῳ ἐν δίκαιον αἰνιγμαῖον. φιλία μέντοι καὶ ὠφελεῖν τὰ ἄψυχα ἔστι,

A Hoc certè, est huiusmodi, vt cæterarum scientiarum nulla discenti vsum præbet, & actionem, sed habitum duntaxat, ita nō quidem hic, hæc sciendo vsum tradit, Felicitas enim est (vt fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas, sed ex vtendo his. Atqui horum vsus, & actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere: quandoquidem ne-
B que vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed habitum.

CAPVT XI.

VErumenimuerò inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus, & omni tempore bonum esse, quoad felicitatem complectendum. Primum igitur videbitur me-
C lius, percurrere, ac exercere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in similibus, vt videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo assidet, sempérque Deus simile agit ad simile. Cùm aliquando canis in eadem dormiat regula, interrogatus fertur Empedocles, Cūnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet
D regulæ, & proinde ob similitudinem cō tendere. Alius porrò visum est, potiùs in contrariis gigni amicitiam. *Amat siquidem imbrem terra,* (inquiunt) *cùm falsum exaruit:* quippe quod (inquiunt) contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit. Siquidē simile, vt aiunt, simili non egentiae talia iactantur. Iterum, verum operosum est amicum fieri, an facile? velut assentatores confestim assentiuntur, faciléque se in aliorum familiaritatem insinuant, nec amici tamen sunt, vt
E esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, ānne? Amicitia siquidem in fide, & constantia: at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus ne id quidē. Primùm igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est nanque (vt opinantur) amicitia etiā erga Deum, atque inanimata: neutiquam rectè. Amicitiam nanque hic esse dicimus, vbi amor mu-
F tuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare suscipit. Alienum nanque fuerit, si quispiam dixerit se Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amorē esse cōtinget mutuū amor

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen erga inanimata est, vt vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo neque eam quę est erga Deum quæstimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata, sed quæ erga animata, atque erga eam in quibus sit amare mutuò. Quod si quis deinceps consideret, quid sit amabile, videndum est igitur num quicquam aliud, quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile, & consultandum: *consultabile enim siue potius optabile, est quod est simpliciter bonum: consultandum verò siue potius optandum & capiendum cuique quod sibi est bonum:* vtique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem simpliciter bonum: amandum verò, quod est sibi bonum. Itcrum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem est, quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, iunc? Connectitur nanque quodam modo per se bono, sibi bonum: & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cùm se mutuò amauerint. Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum comitatur commodum, & iucundum. Si malus est, qui suauis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex eo quod est amabile eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus, non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt nanque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex cõmodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiã: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæ amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodũ. non eædem quidem, sed nec prorsus quidem inter se inuicé alienæ: sed ab eodem quodam modo dictæ sunt: velut medicum cultellum dicimus, medicũ hominem, & medicã scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo, quòd sanitatem faciat: scientia verò, quòd sit causa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidé dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter cõmodũ. Neq. dicũtur æquiuocè: verùm nõ sunt eædẽ, eiusdẽ. Quòd

A ἔτι εἶναι, ἢ ἄλλο δὲ τῷ τοιούτῳ. διὸ οὔτε τὴν πρὸς τὰ θεῖα φιλίαν ἐπιζητοῦμεν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα εἰ εἰσὶ δῆλα τὸ αἱρετόν. εἰ δὲ τις καὶ τοῦτο διανοήθειμεν τί δεῖ τὸ φιλητὸν εἶναι οὐκ ἄλλό τι ἢ ἀγαθόν. ἕτερον οὖν ὂν τὸ φιλητὸν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ βουλητὸν, καὶ τὸ βουλητέον. βουλητὸν οὖν τῷ ὄντι, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν. βουλητέον δ, τὸ ἑκάστῳ ἀγαθόν. B ὅ τ' οὖν καὶ φύσει τὸν αὐτὸν ἀγαθὸν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν βουλητέον δέ, τὸ αὐτῷ ἀγαθόν. ὧν δ' τὸ μὲν φιλητὸν καὶ φιλητὸν, τὸ δ φιλητὸν οὐκ ἔστ φιλητόν. εἰ τοῦθ' οὖν οὕτω ἔχει καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον ἀνθρώπου φίλον, τὸν μὲν ἐσθλὸν ὁ κακοῦ τοῦ φαύλου φίλος, ἢ οὔ. συνῳκείωται γὰρ πως τῷ ἀγαθῷ, τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν, καὶ τὸ φιλητὸν τοῦ φιλητοῦ. ἔχει τοι δὴ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδύ. καὶ τὸ συμφέρον. ἢ οὖν οὕτω δεῖ καὶ κακοῦ τοῦ φαύλου φίλον εἶναι, ἵνα εὐπρεπὲς ᾖ καὶ ἀλλήλοις. φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους, ἢ φιλητὸ· φιλητὸ δὲ, ἢ ἀγαθὸ· οὐκ οὖν κακοῦ κακὸς φησι τὸν φαῦλον οὐκ ἔχειν φίλον εἶναι κρῖν οὖν. ἐπειδὴ γὰρ τὸν ἀγαθὸν ἀκολουθεῖ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, ἢ δὲ φαῦλος οὐ ἡδύς, ταύτῃ φίλος. πολὺ δὲ συμφέρει, ἢ συμφέρει, τούτῳ φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔστι γε κρῖν τὸ φιλητὸν ἢ τοιοῦτον φιλεῖν. φιλητὸν γὰρ ἐστ ἀγαθὸν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητὸς· ἢ γὰρ ἀλλ' ἀκρῖν τὸ φιλητὸν. οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς παντελοῦς φιλίας, τῆς ἐν τῇ ἀρετῇ, ἢ αὐτὴ ἡ φιλία ἢ τι κρῖν τὸ ἡδύ, ἢ κρῖν τὸ συμφέρον. ὁ οὖν κρῖν τὸ ἡδὺ φιλεῖ, οὐ κατὰ τὸ κρῖν τὸ ἀγαθὸν φιλεῖ, ἀλλ' ὁ κρῖν τὸ συμφέρον εἰ τὴ φιλίαν αὐτὴν, οὐ κρῖν τὸ ἀγαθὸν, κρῖν τὸ ἡδὺ, κρῖν τὸ συμφέρον, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φιλία αὐτῇ, οὐ παντελὴς δὲ οὐδ' ἀλλήλοις ἀλλήλων, ἀλλ' ἴσως τοιοῦτο τρόπον τινὰ ἡ φιλία αὐτῶν φαυλῶν. ἰατρικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατρικὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰατρικὴν τὴν ἐπιστήμην, ταῦτα οὐχ ὁμοίως λέγομεν· ἀλλὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ χρήσιμον εἶναι φαμὲν ἰατρικὸν, ἰατρικὸν λέγομεν· ὁ δ' ἄνθρωπος, τῷ ὑγιεινὸς εἶναι· ἡ δ' ἐπιστήμη, τῷ ἀρχὴ εἶναι. καὶ αὖ τὴν ὁμοίως δὴ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὁμοῖαι, ἀλλ' τῷ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κρῖν τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ κρῖν τὸ συμφέρον· αὗται δὲ ὁμοιότητος λέγονται· ἀλλ' ὧν οὐκ ἔστι μέτρον τοῖς φαύλοις, ἢ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κρῖν τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ κρῖν τὸ συμφέρον.

εἰ δὲ τις λέγοι, ὁ κρῖν τὸ ἡδὺ φιλεῖν, οὐκ ἔστ φίλος τούτῳ· οὐ γὰρ κρῖν τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστὶ, φανείη δ' τοιοῦτος ὅτι τῷ τῷ κακοῦ φίλος εἶναι, τῷ ἐξ ἑκατέρου τούτων εἶναι, ὅν τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος. ὅτ' ἀλλοῖοι ὧν ἔστ ἐκείνῳ γε τῷ φίλῳ φίλος, ἢ μὴ τῷ κρῖν τὸ ἡδὺ, ἢ κρῖν τὸ συμφέρον. τί οὖν κωλύει ἔχειν ὁ κακοῦ τοῦ κακοῦ φίλος, ἢ εὖ; οὐδὲν γὰρ κωλύει τοιοῦτ' ἔχειν ἔμοιγε τὸ ἔμοιγε. ὁ δὲ τοιοῦτος λέγοι B δὴ ἴσως ἢ κρῖν τὸ συμφέρον φιλεῖν. ὅ γὰρ κωλύει ὁ ἕτερος· τὸ ἕτερον, ταύτῃ ὄντες φίλοι, ἐν τῇ κρῖν τὸ συμφέρον φιλεῖ εἶναι. δῆλον ἐν τοῖς ἐν ἀρχῇ διωρισμένοις κρῖν τὸ συμφέρον φιλεῖ, καὶ ἢ κατ' ἀρετὴν καὶ ἡδονὴν. εἰκὸς δὴ καὶ κακοῖς μᾶλλον τοιούτοις ἀπόντα γὰρ ἀνοῖαν ἔχειν τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ κακοῦ τοῦ φαύλου τὸ φαῦλον ἢ γὰρ ἴσως ἡδὺ, ταύτῃ καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλός γε τοῦ φαύλου ἢ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ ἀμφοῖν συμφέρει, ταύτῃ καὶ φίλοι ἐσόμεθα γὰρ γενόμενοι, ὅταν τὸ αὐτὸ ἢ τι συμφέρῃ, φίλοι τοιοῦτοι διὰ τὸ συμφέρον. οὐ' οὐδὲν κωλύει καὶ φαύλους οὖσι, ταύτῃ τὸ συμφέρον. βεβαιοτάτη οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ κρείττων ἔστ' ἐν τοῖς κακοῦ τοῦ φίλοις, ἢ κρῖν τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθὸν οὔτε εἰκότως. ἢ μὲν γὰρ αὐτὴ ἀμετάπτωτον, διὰ τὸ ἡ φιλία· ἔστ εἰκὸς τοῦ φίλου τοῦ τοιούτου ἀμετάπτωτον εἶναι. τὸ δὴ συμφέρον, φιλία οὐ βεβαία, διὰ τὸ συμφέρον μεταπίπτει· ἡμέρας καὶ ἡ κρῖν τοῦ ἡδέος. ἡ οὖν οὕτω τῷ βελτίστῳ φιλία, ἢ κατ' ἀρετὴν γεγενημένη ἔστιν ἡ τῷ πολλῶν, ἢ κρῖν τὸ συμφέρον· ἢ δὲ κρῖν τοῦ ἡδέος, ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δὴ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαῦλοις ἐπιγνῶσι τοῖς φίλοις, καὶ ὑπολαμβάνειν ἔστ δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία ἀλλ' τοῦ ἡδέος ἀρχῇ, διὰ τὸ φίλοι εἶναι, ἢ τὸ συμφέρον, ἀρχὴ ταῦτ' ἀπόλλυται, καὶ ἡ φιλία, φθαρείη. πολλάκις δὲ μὴ ἡ φιλία, κακοῦ δὴ ἐκείνου τοῦ φίλου διὰ ἀγανακτοῦσι. ἔστ δὴ οὐδὲν οὐκ ἄτοπον. ὅτ' οὐδὲ οὐκ ἀρετὴν ἡ φιλία ἐστ τοῖς τοῖς ἀγαθοῖς. διὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κρῖν τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ κρῖν τὸ συμφέρον· αὗτοι δὲ ἡμιτόμοιοι λέγονται· ἀλλ' ὧν οὐκ ἔστι μέτρον τοῖς φαύλοις, ἢ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ κρῖν τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ κρῖν τὸ συμφέρον.

A Quòd si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amicitiam proborum demigrat, quæ ex his omnibus constat, quippe ex bono, & iucundo, & ex commodo: proinde non est verè ex illa amicitia amicus, quæ propter iucundum, vel propter commodum. Vtrum igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget (inquit) similis simili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter alterò indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem: æquum vtique hos multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur: cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum, & commodum. Cæterùm etiam probus malo: nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri nanque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliati. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem esse. Constantissima verò, ac stabilissima, & honestissima, quę inest probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per se bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. At quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata est: multorum autem, quæ propter commodum: at quæ propter voluptatem, in hominibus ineptis reperitur & nihili. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, patiérque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perduraverit amicitia. At sæpe perstat quidem amicitia, verùm abusus amico est: ideo indignantur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cùm hoc tibi fuerat conciliatus, vt alienum non videatur, nihil esse ex virtute. Quam ob rem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quòd existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Absurdum enim enim fuerit non putare bonos sibi fore iucundos: quandoquidem mali (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaues, iucundique sunt: *Coniunctus haret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur. Verùm verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos quærèt sibi. Nam ad simul viuendum nihil maius est, quàm iucundos esse. Quam ob rem alienum est non arbitrari, probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Conuenit ergo (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt amicitiæ in tres species, in hisque ambigebatur, vtrùm in ipsa æqualitate amicitia esset, an eo quod esset inæqualibile: est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea, quæ propter commodum. Nam eo modo copioso pauper, ob inopiam eorum, quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hæc de causa dixit Euripides, *amat imbrem terra cùm salum exarsit.* His, vtpote cõtrariis, amicitia ob commodũ exoritur. Nã si libeat maximè cõtraria facere inter se inuicẽ vtilia, vt ignẽ, & aquã cõponendo, ignis, si desit humor, absumitur, quẽ sibi attrahit, tanquam alimentum: tantũ quidem, vt nõ succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur quin in maximè contrariis, in commodum, sit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate constant, ad tres supra distinctas species. Est autem in concitis contentio inter se inuicem amicitiis, cùm nequaquã similiter amauerint, vel fecerint, vel suppetiuerint, vel cùm id genus aliquid. Eternim cùm vnus quidẽ assiduè & vehemẽter facit, alter verò deficit, propter defectũ est criminatio & querela. Enimuerò in quibus idẽ est amicitię finis:

vt si vtique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem, defectus, qui ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona conuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autem non hac amicitia amici fuerimus, ibi maiora dissidia. Defectus siquidem ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatem vnus quidem sit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignam, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignã gratiam in ipso commodo se existimat accipere. Idcireo in eiusmodi amicitiis, magis exoriuntur dissidia. Qui verò ex inæqualitate amici sunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiusmodi aliquo, non sibi censent amandum esse, sed ab inferioribus amari oportere existimant. At amare melius est, quàm amari. Siquidem amari, voluptatis actio quædam est, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio est. Nempe cognoscere, melius, quàm cognosci. Cognosci enim, & amari etiam in carentibus anima existit: at ognoscere, & amare, in rebus animatis. Rursus, beneficum esse, melius, quàm secus. Qui amat, quatenus amat, beneficus est: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incensi, amari, quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus siquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, sibi non amandum esse arbitrantur, quod in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipsis sunt deteriores illi, ob hoc non censent amare debere, sed amari. Sed qui egenus pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem suspicit, & amat, quòd ea consequatur, aut se consecutorum opinetur. Sunt autem & aliæ ex consimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non est cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam sæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire, an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliarit? in ea siquidem amicitia hæc insunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: siquidem

Universidad de Deusto Biblioteca

[illegible]

iucundum, & commodum, & virtus inest probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipso viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid sibi, & erga se amicitia, an non? id nunc omittamus, dicemus posteà. Sed enim nobis ipsis cuncta volumus, nempe nobiscum viuere, vitámque ducere vnà volumus: id ferè etiam necessarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rursus condolemus in primis nobis ipsis. Nam si labamur, vel in huiusmodi aliquid decidamus, confestim tristamur. Hac de causa, videatur erga se sibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipsos referentes vsurpamus, aut ad eam, quæ perfecta sit: in ambabus enim sunt hæc omnia. Nempe vnà vitam agere, & esse velle, & bene esse, ac cætera omnia his sunt. Rursus videatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia: quam ob rem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Ius certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcunque simpliciter aliæ conciliationes, & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur finis, vt inter ciues: siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanẽt. Nunc demum illud dicendum est, vtrum erga se sit amicitia, nécne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulò antè dicebamus, quòd ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & omnium maximè condolemus nobis ipsis, & nobiscum viuere præcipuè mallimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quia alius quidem est afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quisq. autem vnus idémque est, hac ratione negari videbatur, posse quemquam seipsum iniuria afficere, cùm fieri tamen id possit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cùm sint plures, cùm non consentiunt ipsę inter se, tunc potest aliquis sese iniuria afficere. Ita igitur hic, erga se esse videatur amicitia,

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ιβ.

[illegible]

Nam quoniam amicus est (vt samus, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea, & huius anima est: at quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita nanque vna erit, perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quãdoquidem in eo solo animæ partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se nanque semper oppugnat. Nempe incõtinens cùm quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitẽtia affligitur, ac se vituperat ipsum. Itidem & in aliis vitiis malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum per æqualitatem, numero & potestate boni. Neuter siquidem ipsorum debet altero plus sibi adscire, neque numero bonorũ, neque potestate, neque magnitudine: æquales enim esse inter se socij cupiunt. At in inæqualitate est patris erga filium, & subditi, & imperantis, & potioris, & deterioris, & vxoris, & viri est consideratio: ac simpliciter, vbicunque inter potiorem, & deteriorem in amicitia ordo intercessit. Hæc nanque est ex ratione, in disparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, si meliori, deteriorique dederit, sed maius semper ei, qui excedat. Id quippe est quodã modo ratione æquale, cùm minus bonum capit deterior, eo, qui melior est.

CAPVT XII.

Amicitiarum omnium, quæ iam memoratæ sunt in primis cognatus est amor, qui in affinitate, eáque ex patre in filium. Et curnam pater filium magis amat, quàm filius patrem? vtrum (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quòd pater beneficus erga filium sit, quódque filius gratiam debeat accepti beneficij? Sanè hæc causa in amicitia per commodum conciliata esse videbitur: quemadmodum & quæ per scientiam spectatur, ita quodam modo hic habebit. Dico autem perinde vt est. Est igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadem actio, atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio est. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius est finis. Est igitur amicitia, actio quædam:

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

nec finis alius est, praeter actionem in amando, sed illud idem. Pater igitur semper magis agit, & vt sic dicam, actu magis amat, *quàm filius nimirum*, ob hoc quòd eius opus sit filius: id quod in aliis cernimus. Omnes siquidem erga id quod ipsi effecerunt, sunt quodam modo beneuoli. Pater igitur filio, vtpote quem ipse effecerit ediderítque in lucem, bona vult, memoria, spéque adductus: ideo magis filium pater diligit, quàm filius patrem. Expedit autem iam dictas, & existimatas amicitias B existimare, sintne amicitiæ, vt beneuolentia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquam amicitia esse videatur. Siquidem frequenter multis, aut videndo, aut audiendo aliquid de aliquo bono, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, ánne? Neque enim si quispiam Dario apud Persas existenti beneuolus (quemadmodum erat fortassis) fuerit, confestim etiam erga Darium illi fuerit ami- C citia. At amicitiæ, beneuolentia quandoque initium esse videbitur. Fiat certè beneuolentia amicitia, si voluntatem adiecerit benefaciendi, quum facere possit, ei erga quem sit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra a- D micitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitretúrque, sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, ánne? vel si quid aliud tale? Primum certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actionem cadunt: & in his qui idem non E cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quę pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cogitant & volunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes, an non? Cæterùm si ego me vellim imperare, & ille me, iam concordes hoc pacto sumus. Est nimirum concordes esse in eis, quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in iis, quæ F sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

CAPVT XIII.

VErùm quoniam est (vt diximus) sua alicuius erga se amicitia, vtrù probus

[illegible]

Κεφάλαιον ιγ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ιδ.

[illegible]

Κεφάλαιον ιε.

[illegible]

A sese amabit, ánne? Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans est: sua enim de causa agit omnia: probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id agat: & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij B hæc statuet, non quòd non putet conuenire in primis sibi: sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc inscitia quadam non faciunt: neque enim opinantur talibus bonis abusuros: vel etiam ob honoris cupiditatē imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini C alij concesserit: at commoda, & iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis sui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

CAPVT XIIII.

VTrum probus sese maximè amabit, an non? Est certè, vbi sese maximè amabit, est vbi non. Nam cùm dicimus probum bona cedere, quæ ad vtilitatem ten- D dant, amico, magis quàm se, amicum amaue: itáque verùm hæc amico concedens, sibi honestatem accommodat, eóque modo ista concedit. Est igitur vbi amicum se magis diligat, éstque vbi sese maximè. In ipso nanque commodo, amicum: at vbi honestum, & bonum, ipse sese maximè diligit: sibi enim quę sunt honestissima vēdicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui a- E mans. Nam si solum sese amat, quòd bonus: malus autem sui amans est: neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod: sed citra hæc, ipse quatenus ipse est, sese amabit, & proinde hac de causa propriè sui amans diceretur.

CAPVT XV.

DIcendum de eo, quod sibi satis, & non altero indigens: vtrum qui nulla re indiget, suis bonis contentus, egebit ami- F citia, ánne? nempe ipse sibi satis erit, etiā ob hoc. Siquidem etiam poetæ talia iactitant, Cùm felicem rerum successum deus dederit, quid amicis opus est? Vnde etiā

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

nascitur quæstio vtrùm qui cuncta habeat bona, quique sibi satis sit, amicis egebit an cum etiam maximè? Cui enim bene fecerit, aut qui cum vitam ducet? neque enim solus deget. Quòd si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui ubi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueuit capi similitudo ex Deo, neque illic rectè habet, neque hic fuerit vtilis. Neque enim si Deus sibi vnus est satis, nec vllo indigeat, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Est nimirum iactatus de Deo huiusmodi sermo. Nã quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet? neque enim dormiet. Contemplabitur aliquid, inquiunt: id nanque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur contemplabitur? Nam si quæquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc verò absurdum est, vt se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese contemplabitur: at hoc delirum: nam hominem qui sese contempletur, vtpote sensa carentem, increpamus. Quid igitur Deus contempletur, omittamus: neque de eo quod sibi Deus satis sit, consideremus, sed de homine: vtram qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nè-ne? Quod si quis amicum spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis nimirum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur dissimilimum est (quemadmodum quidam dixere sapientes) sese cognoscere & suauissimum, (nam se nosse iucundum) ex nobis ipsis certè nos non possumus inspicere. Quòd autem non nos possumus, hinc certum, quòd in alis reprehendimus, quæ postea intelligimus eadem nos facere. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc, ad rectè iudicandum obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem in speculo obtuemur, itidem esse eam nos cognoscere voluerimus, amicum spectantes nosse potuerimus. Est siquidem (vt diximus) amicus alter ego. Quod si iucundum est se nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amico ei etiam, qui nulla re indigeat, vt se cognoscat. Rursus etiam si honestum (vt est) benefacere ei, qui à fortuna bona obtinet, cui benefaciet? quo cum vitâ aget? μὴ οὖ τὸ αὐτὸ εἶδος, πῶς δ' ἂν ἔστι εἶδος, οὗ μὴ ἄλλου φίλου, δῆλον οὖ ὁ αὐτάρκης φίλος ποιεῖ τὸ αὐτὸς αὑτῷ γιγνώσκειν. ἔτι δὲ καὶ τίνος ἕνεκα τὸν κακῶς (ὡς φασὶν) ἔχοντα τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθὰ, τίνα οὖ ποιήσει; μὴ πάνυ δ' συμβαίνοντα ὑπὸ

A non enim solus deget. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & necessarium est. Quòd si hæc honesta, & iucunda, nec non necessaria, & hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia ei, qui sibi satis sit.

CAPVT XVI.

VTrum multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis absoluam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem alis, imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest. Nam neque oculorum acie longè penetrare possumus: sed si iusto interuallo longius affueris, ob imbecillam naturam deficit: neque auditu, neque aliis eiusmodi omnibus. Quòd igitur amare non possit, deficit: atque ita iustæ criminationi locus erit: neque iam verus amicus fuerit ille censendus, qui non amet nisi verbo tenus. Ceterùm hac ratione esse non postulat amicitia. Rursus si multi, nũquam mœrere desierint. Inter multos nanque pax est, vt aliquod semper accidat infortunium, vnde tristari necesse sit. Neque porrò paucos, vnum vel duos esse expedit: sed inter parum & multum, vt dabitur occasio, & vt quemque ad amandum sua voluntas compeller.

CAPVT XVII.

DEinceps consideranda fuerit, quomodo vtendum sit amico. Est profectò non in omni amicitia hæc consideratio, sed in qua se inuicem maximè amici obiurgant. Atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ est patris erga filium, nulla est eiusmodi querela, qualis in multis existere solet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd si non, hic iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. est verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut serui erga dominum, proque illique deterioris erga meliorem. Itaque in his talis nulla erit criminatio, quæ inter æquales potiùs amicos, & in æquali amicitia locum habebit potiùs. Proinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

ARISTOTELIS ETHICORVM AD Eudemum

LIBER PRIMVS.

Latina versio, edita pridem Basileæ à docto quodam viro, tacito nomine suo: quam malè quidam Aretino tribuunt.

CAPVT I.

QVi numinis sententiam in Delo edisseris, vestibulo templi in-
B scripsit, distinguens ea quæ simul in eodem haud reperiuntur, bonum, honestum, & iucundum his versibus,

Pulcherrimum est, quod iustissimum: optima res sanitas:
Præ omnibus verò iucundum, quod quisque amat id consequi.

Quod nos nequaquam concesserimus. Felicitas enim, cùm optima sit, & pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Ce-
C terùm inter considerationes varias, quæ in vnaquaque re, naturáque excutienda negotium faciunt, & contemplatione egent, aliæ ad cognoscendum tantùm pertinent, aliæ verò ad acquisitionem, & negotia spectant. Quam ob rem, quæ in sola contemplatione posita sunt, opportuno tempore (id quod methodi proprium munus est) à nobis pertractabuntur. Antè omnia verò considerandum, in quonam vi-
D ta beata consistat, & quo pacto ad eã perueniatur. Verum quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, sic quibus nomen beatorum contingit, natura fiant: an per disciplinam, velut certam eò destinatam scientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, vt mala malis bona bonis. An nullo quidem horum modorum, sed duorum
E altero, aut Dei alicuius afflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine instinctis accidit, aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia, vel quædam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generatio-
F nes. Ac ab intelligentia profectæ actiones ad eas, quæ à scientia fiũt, trãsferri queãt. Porrò benè, beatéque viuere, in tribus maximè rebus cõsistit, iis nempe, quæ potissimũ expetuntur. Nã prudentiã alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summum

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

ὉΜὲν ἐν Δήλῳ, παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τό, τε ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, ποιήσας, Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν· Πάντων δ' ἥδιστον, οὗ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν. ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν. ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἄριστον ἁπάντων οὖσα, ἥδιστόν ἐστι. πολλῶν δ' ὄντων θεωρημάτων ἃ περὶ ἕκαστον πρᾶγμα καὶ περὶ ἑκάστην φύσιν ἀπορίαν ἔχει, καὶ δεῖται σκέψεως, τὰ μὲν αὐτῶν συντείνει πρὸς τὸ γνῶναι μόνον, τὰ δὲ καὶ περὶ τὰς κτήσεις καὶ περὶ τὰς πράξεις τοῦ πράγματος. ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὴν, λεκτέον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα καιρὸν, τί οἰκεῖον ἦν τῇ μεθόδῳ. σκεπτέον δὲ πρῶτον ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητὸν, πότερον φύσει γίνονται πάντες εὐδαίμονες οἱ τυγχάνοντες ταύτης τῆς προσηγορίας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ τὴν χρόαν διαφέροντες, ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς οὔσης ἐπιστήμης τινὸς τῆς εὐδαιμονίας, ἢ διά τινος ἀσκήσεως. πολλὰ γὰρ οὔτε κατὰ φύσιν, οὔτε μαθοῦσιν, ἀλλ' ἐθισθεῖσιν ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις, φαῦλα μὲν τοῖς φαύλως ἐθισθεῖσι, χρηστὰ δὲ τοῖς χρηστῶς. ἢ τούτων μὲν κατ' οὐδένα τῶν τρόπων, δυοῖν δὲ θάτερον, ἤτοι καθάπερ οἱ νυμφόληπτοι καὶ θεόληπτοι τῶν ἀνθρώπων, ἐπιπνοίᾳ δαιμονίου τινὸς ὥσπερ ἐνθουσιάζοντες, ἢ διὰ τύχην. πολλοὶ γὰρ ταὐτό φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία διὰ τούτων, ἁπάντων ἢ τινῶν, ἢ τινὸς ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἄδηλον. ἅπασαι γὰρ αἱ γενέσεις σχεδὸν πίπτουσιν εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς. καὶ γὰρ τὰς ἀπὸ τῆς διανοίας ἁπάσας πρὸς τὰς ἀπ' ἐπιστήμης ἄν τις συναγάγοι πράξεις. τὸ δ' εὐδαιμονεῖν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως καὶ καλῶς, εἴη ἂν ἐν τρισὶ μάλιστα τοῖς εἶναι δοκοῦσιν αἱρετωτάτοις. οἱ μὲν γὰρ τὴν φρόνησιν μέγιστον εἶναί φασιν ἀγαθὸν, οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν. καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἔνιοι

A aliquid eligunt, contenduntque inter se de harum magnitudine, & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit, vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponãt. Quocirca ad bene, beatéque viuendum, quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt.

CAPVT II.

B ET qui de his præcipiunt, aiunt omnibus scopum quendam rectè viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria, opes, eruditio, quem spectans quisque, omnes actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumentum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec segniter constituere debet, quanam parte beata vi-
C ta consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id, quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari debent. Ita nec rectè viuere eidem cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obseruatur. Sunt autem eausæ eiusmodi, non equidem vitæ, sanitatisve propriæ, sed communes (vt sic loquar) omnium habituum, & operationum. Nam
D absque respiratione, neque vigilia, nec motu, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ verò propriæ sunt magis vniuscuiusque naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnium esus atque cibo ingesto deambulatio. Atque hæc sunt, quæ difficultatem, controuersiámque pariunt, dum quid sit rectè vi-
E uere, & vnde contingat homini, inquiritur. Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nonnulli felicitatis partem existimant.

CAPVT III.

VErùm omnes omnium de his opiniones persequi supernacuum sit, quando & ægrotis, ac delirīs, & pueris quædam videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim opus non
F est, sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium, illis verò punitione politica, medicáve, quæ dolori inferendo, plagis, vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronunciantis, omittenda sententia est: absurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem, sed mulctam

περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἀμφισβητοῦσι, συμβάλλεσθαι φάσκοντες θάτερον θατέρου μᾶλλον εἰς αὐτήν. οἱ μὲν ὡς οὔσης μείζονος ἀγαθοῦ τῆς φρονήσεως τῆς ἀρετῆς, οἱ δὲ τῆς ἀρετῆς ταύτης, οἱ δ' ἀμφοτέρων τούτων τὴν ἡδονήν. καὶ τοῖς μὲν ἐκ πάντων δοκεῖ τούτων, τοῖς δ' ἐκ δυοῖν, τοῖς δ' ἐν ἑνί τινι τούτων εἶναι τὸ ζῆν εὐδαιμόνως.

Κεφάλαιον β.

ΠΕρὶ δὴ τούτων ἐπισκοποῦντας ἅπαντα τὸν δυνάμενον ζῆν κατὰ τὴν αὑτοῦ προαίρεσιν, θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι τιμὴν, ἢ δόξαν, ἢ πλοῦτον, ἢ παιδείαν, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ποιήσεται πάσας τὰς πράξεις. ὡς τό γε μὴ συντετάχθαι τὸν βίον πρός τι τέλος, ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστι. μάλιστα δὴ δεῖ πρῶτον ἐν αὑτῷ διορίσασθαι, μήτε προπετῶς, μήτε ῥᾳθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡμετέρων τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων ἄνευ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦθ' ὑπάρχειν. οὐ γὰρ ταὐτὸν, ὧν τ' ἄνευ οὐχ οἷόν τε ὑγιαίνειν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν. ὥστ' οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς, καὶ ὧν ἄνευ οὐ δυνατὸν ζῆν καλῶς. ἔστι δὲ τῶν τοιούτων τὰ μὲν οὐκ ἴδια τῆς ὑγιείας οὐδὲ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἕξεων καὶ τῶν πράξεων, οἷον ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν ἢ ἐγρηγορέναι, ἢ κινήσεως μετέχειν, οὐθὲν ἂν ὑπάρξειεν ἡμῖν οὔτ' ἀγαθὸν, οὔτε κακόν. τὰ δ' ἴδια μᾶλλον περὶ ἑκάστην φύσιν, ἃ δεῖ μὴ λανθάνειν. οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖα πρὸς εὐεξίαν τῷ κρεωφαγεῖν καὶ τῶν ἀπὸ δείπνου περιπάτων, οἷς τὰ εἰρημένα. ἔστι γὰρ ταῦτ' αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν, τί ἐστι, καὶ γίνεται διὰ τίνων. ὧν γὰρ ἄνευ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονεῖν, ἔνιοι μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσιν.

Κεφάλαιον γ.

ΠΑσας μὲν οὖν τὰς δόξας ἐπισκοπεῖν, ὅσας ἔχουσί τινες περὶ αὐτῆς, περίεργον. πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις, καὶ τοῖς κάμνουσι καὶ παραφρονοῦσι, περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν νοῦν ἔχων διαπορήσειεν. δέονται γὰρ οὐ λόγων, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας ἐν ᾗ μεταβαλοῦσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἰατρικῆς ἢ πολιτικῆς. κόλασις γὰρ ἡ φαρμακεία τῶν πληγῶν οὐκ ἐλάττων ἐστίν. ὁμοίως δὲ ταύταις οὐδὲ τὰς τῶν πολλῶν. εἰκῇ γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἁπάντων, καὶ μάλιστα περὶ ταύτης.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

mercantur. Porrò cùm in omni negotio quæstiones oriantur, patet etiam de vita excellentissima, dubitationes, opinionésque occurrere, quas sit expendere operæpretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conueniet, sub tractationis principium ea, quibus omnis consideratio destinatur, scilicet è quibus bene, rectéque viuere contingat: beate enim parcius dicere conuenit, ob spem, quæ in singulis à bonis, honestisque viris percipi solet. Nam si vel in fortuitis, vel iis, quæ natura euenium, sita est vitæ honestas, commoditásque, spes eius præcidatur multis: quippe qui frustrà eò cura, sedulitatéque enitantur, siue id, quod in ipsis est, siue studium actionémque spectes. Verùm si in operatione penes ipsum posita, & eo qualis quisque sit, bene viuere constituatur, & communius, & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare licet, hoc quòd operationes huiusmodi, vel illiusmodi formare habeat necessum.

CAPVT IIII.

EQuidem quæ de his ambiguntur, & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit, quid verè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo hoc, vel illo pacto disposito, vt quidam sapientes, veteréque existimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potiùs qualitate, & modo. Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, & studiis, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantùm expeti contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellantur, & quæstuariæ. Odiosas autem voco gloriæ tantùm destinatas, mechanicas autem voco sellularias, & mercenarias: quæstuarias autem foro, cauponiísque attibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beatéque transigendam tria (vt suprà diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiam vitæ genera enasci constat, quas omnes, mentis saltem compotes, adipisci, & sectari cupiant. Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam, contemplationémque veritatis: A μόνος. ἔκτοπον γὰρ φορτίον λέγειν τὸν λόγον μηδὲν δοκοῦντα, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν εἶναι δόξαν τινὰ καὶ πλοῦτον καὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς εἰδότας. τὰ μὲν γὰρ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τούτων πάντα πράττουσι, τὸν δὲ λόγον ἐν τοῖς τοιούτοις οὐδὲν ἀξιοῦσιν. ἀλλὰ μὴν ἐπεὶ τρία γένη τῶν βίων τὸν τε νῦν λεγόμενον καὶ τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν φιλοσοφικόν, ὁ μὲν τῶν ἀνοητοτάτων ἐστὶν ὁ βουκολικὸς, ὁ δὲ τῶν φαυλοτάτων ὁ πολιτικὸς, ὁ δὲ τῶν ἀκριβεστάτων ὁ φιλοσοφικὸς, ἐπεὶ τοίνυν ἱκανὰς ἔχει τὰς ἀφορμὰς ἕκαστος τῶν τοιούτων βίων, ἀφεῖμεν τὸν τῶν πολλῶν λόγον ὡς ἱκανῶς ἐστι. ἐν δὲ τοῖς ἐνδόξοις τὸ πλοῦτον μὲν καὶ δυνάμεις, μάλιστα τοῦτο ἀξιοῦσι τιμᾶν ἅπαντες οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀξιοῦσι τιμᾶσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀξίους ὄντας τῶν τοιούτων τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν τῇ κτήσει τῶν χρημάτων ὑπάρχοντων ἀλλὰ μὴν ἀξιοῦσιν ἅπαντες τὸν πλούσιον εἶναι μακάριον καὶ τὸν μὴ μετέχοντα τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἄξιον τιμῆς. εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν ἀρετῆς ἕνεκεν ἐστὶν, καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἀξιοῦν τιμᾶσθαι, κατὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ δικαίως κατὰ τὸν πλούσιον εὐδαίμονα φαίνεται δικαίως τιμᾶσθαι, τὸν κακῶς χρώμενον τοῖς τοιούτοις παρασκευάζειν πολλὰ τῶν καλῶν πράξεις.

Κεφάλαιον δ.

ESti δὲ φανερὸν τὸ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ διαπορουμένων, ἐὰν καλῶς ἐχόντων, ἢ χρηστῶν ἔχειν τὴν διάνοιαν, πάντων τῶν τοιούτων μόνον ἐστὶν ἡμῖν, καθάπερ πολὺς ἐστὶν ὁ τῶν σοφῶν καὶ φρονίμων λόγος. ἃ δὲ μὴ καὶ πᾶσι δοκεῖ ὑπάρχειν ἀγαθὰ, μᾶλλον δὲ τοῖς πολλοῖς, ἀμφισβητεῖται τῶν τοιούτων ἀγαθῶν, ἀλλ' οὐ τῶν ἀκριβῶς χρῆσιν παρεχόντων ἀφῶν, εἰσὶ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὰ τῆς φρονήσεως, καὶ τῶν ἀρετῶν πάντες, ὅσοι τοῖς ἀνθρώποις ἀξιοῦσι μετέχειν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἕνεκεν τῶν ἀρετῶν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἀξιοῦσι τιμᾶσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀξίους ὄντας τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἐν τῇ κτήσει τῶν χρημάτων ὑπάρχοντων ἀλλὰ μὴν ἀξιοῦσιν ἅπαντες τὸν πλούσιον εἶναι μακάριον καὶ τὸν μὴ μετέχοντα τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἄξιον τιμῆς. εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν ἀρετῆς ἕνεκεν ἐστὶν, καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἀξιοῦν τιμᾶσθαι, κατὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ δικαίως κατὰ τὸν πλούσιον εὐδαίμονα φαίνεται δικαίως τιμᾶσθαι, τὸν κακῶς χρώμενον τοῖς τοιούτοις παρασκευάζειν πολλὰ τῶν καλῶν πράξεις.

ἐν πολέμοις, οὐδὲ τοῖς πράξεσι τοῖς κακοῖς. (αὐτὴ γὰρ εἶναι αἱ λόγοι τοῖς αἰσχροῖς.) ὁ δὲ ἀπολαυστικὸς, οὐδὲ τοῖς ἡδονὰς τοῖς σωματικοῖς. διὸ καὶ ἔτερον τὸν δυνάμενα τοῦ πλουσίου, καὶ δεῖν ἐν καὶ πονηρόν. Ἀναξαγόρας οὖν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθεὶς τίς ὁ δυνησόμενος εὐδαίμων εἶναι, ἔφη, ὃν οὐ κακῶς· ἀλλ' ἀνόητος οὐ τις ἐστὶ φαινόμενος τοῖς δὲ ἀπεκρίνατο τὸν ἐπιστήμονα εἶναι, λέγων τὸν ἐν ἀδόξοις ἀδόξοις ἀπεκρίνατο, μὴ μόνον ἔτι καὶ καλὸν ἀ πολλοῖς, τοῖς τὴν χρείαν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἀυτὸς δὲ ἔφη φέρειν τὸν ἄνθρωπον, ἢ τινὰ δικαίας κατασκευάσειν θείας, τοῦτο δὲ ἀδύνατον εἶναι μετὰ ἀρετῆς.

Κεφάλαιον ε.

ΠΕρὶ τοιούτων οὖν ἀνῶ ἐν, ἐπέρχεται σκέψασθαι τὸν κρίνοντα καλῶς· μάλιστα δὲ οἷοι εὐ ἔχουσι εἶναι, καὶ πιστὸς ἀξιόνουν τὸ γνώριμον τῶν τοῦ ἔχειν αἱρετὸν, καὶ ὁ λαβὼν ἀν τὸ ἔχειν πλέον τῶν ἐνδεεστέρων. πολλὰ γὰρ ἔχει τοιαῦτα τῶν ἀνθρωπίνων, φοβεῖται τὸ ζῆν, οἷον νόσοι, πολυχρονίοι, χαλεπῶν, ὅστε δοκεῖν ἔν καὶ ἐξ αἰρετὸν εἶναι, εἴ τις αἱρεῖται εἶδον, διὰ γὰρ ταῦτα τὸ μὴ ἡδέσθαι. ποιεῖ δὲ τοῦτο, ὁ βίος, ἐν ἐν ζῶντι ἐν ἀπόστασιν· καὶ γὰρ ὅτι τὸν ἀπαλλάξαι τοῦ τοιούτου, ἀδυνατοῦσιν ὅ φοβοῦν. ἐν δὲ πολλὰ τῶν μεμιγμένων ἐν ἡδέσι καὶ λυπηροῖς· ἀ δὲ καὶ ἡδέα ἐν ἐν ἀνόητοι καὶ ἀνόητοι, καὶ ἀνόητοι καὶ ἀνόητοι, τοιαῦτ' ἐστὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετὸν εἶναι τὸ ζῆν. ἔνιοι δὲ τοῖς ἀπόστασι φιλοσοφήσαι, ἔστι φυσικὸν καὶ πάντων ἀπόστασι, ἀκίνητοι κόσμοι μόνοι ἀν ἀεὶ, διὰ τὸ μηδὲ ἀνῶν ἔχειν, καὶ πολυθέλ χρόνον πλείστος ἀπόστασιν τι, μᾶλλον ἔστιν αὐ τὸν τοῦτον ἔλεγον ζῆν ἢ μὴ ζῆν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διὰ τοῦ ἔχειν μόνον ἀδικεῖ, ἢ τοῦ καὶ ἀφροδίσιον, ἀφροδισιάσεν καὶ ἄλλων ἀδικεῖ, ἃ τὸ ἐπιθυμεῖν, ἢ καὶ ἄλλων τὰς ἀδικίας ποιεῖν τοῖς ἀδικοῦσι, οὐδὲ ἀνῶν ἐστὶ τὸ ζῆν, μὴ ποιεῖν τὰς ἀδικίας. δοκεῖ γὰρ ἔτι τὸ τοιοῦτον ποιεῖν τοῦ ἀμφοῖν, οὐδὲ αὐ δικαίως ἔχει καὶ ἔτι ἐν ἀνόητοι. ὁ γοῦν ἐν Λέσβῳ ἄνθρωπος, ἐν τὰς Κῶν ἀμείνοσι, ἐν πλείων καὶ τοιούτων ἐξεστιν ἔχειν πολλὰς μανίας χρῶν. ἀμφοῖν δὲ οὐδὲ διὰ τοῦ κρείττω ἀδικεῖ. τὸ γὰρ διαφέρειν κρείττω οὐ λέγεται ὅτι τὰς ἀνθρώπους μάλιστα τοὺς τελευτῶντας ἀνῶν μὴ ἔχειν ὁ ποιοῦσιν, ἢ ζῆν ἔστι φυσικὸν.

A Similis, actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscuntur: Voluptuarius verò corporis voluptates expetit, quapropter, vt suprà dictum est, alium, quàm priores, felicem, beatúmque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quenam beatissimum iudicaret, *Nullum*, inquit, *ex iis quæ existimas sed qui à felicitate alienissimus esse videatur.* Animaduertere as enim nisi magnum, B pulcrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi censeri. Cùm contrà, sui felices, beatique haberentur, qui iustis, honestísque actionibus tranquillè incumberent, diuinàque aliquà contemplatione participarent.

CAPVT V.

CAterùm cùm recta, syncerique iudicatio de rebus, difficultate vbique plena sit, tum in primis de iis, quæ obsita, omnimque cognitioni exposita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum sit, quóue comparato plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium vitam circunstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intensio, tempestates: vt si hæc considerantì optio à principio detur, non nasci potiùs, quàm hæc experiri velint. Qua conditione vita pœnilis est, ad quam nemo prudens, etiam si queat, redierit. Ac multa quidem, vel voluptatis, dolorúmque expertia, vel inhonestis saltem voluptatibus iuncta, eiusmodi sunt, vt non esse omnino, quàm viuere, meliùs iudicetur. Ac in vniuersum, si congeras cuncta, quæ vel agunt, vel patiuntur homines non volentes (quia nec ipsius gratia) adiectis infinitis temporum spatiis, nihilo tamen magis viuere, quàm non viuere, eligatur. Eodem pacto neque ob cibi, Venerisque voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio, vel visus, aut sensus quispiam alius suppediarit, nemo nisi ferule mancipium magnopere sibi vitam exoptandam dubitarit. Patet enim à bruto ita affectum hominem, nihil distare, adeò vt bos Ægyptius, quem vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad naturam vsque, mille annis, aut circiter somno profundo sterias, an vitam plantæ vitas

Universidad de Deusto Biblioteca

illæ enim eadem propemodum, quæ infantes, vita participant. Nam & hi vt primùm in vtero concepti sunt, excrescunt quidem, sed veluti iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum, quid rectum illud, bonúmque in vita fiet. Quocirca Anaxagoras ambigentem quendam, sciscitantémque quare viuere potiùs, quàm non viuere, expetendum esset, iussit cælum, mundique totius constitutionem, & ordinē contueri. Sentiens vitæ cupiditatem, non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse. Cæterùm qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quencunque vitæ voluptariæ indulgentem, beatum prædicant, hi in lætando felicitatem posuisse videntur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute prætulerint, quippe quas non gloriæ alicuius gratia sectantur, tum etiam cùm felicitatem minimè consequuntur. Sed multis ciuilibus illa parum conuenit: non sunt enim reipsa politici vel ciuiles. Politicus enim is demum est, qui res honestas facere instituit, ipsarum gratia. Nunc verò plerique habendi studio, & gratia diuitiarum vitam eiusmodi capessunt. Inde manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Neque clàm est, quæ harum circa corporis voluptates consumetur, quæ item, qualisque sit, tum quo pacto fiat. Vt non sit necessum quæ sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter sese communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantùm, sed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his posteà dicetur. Virtutis verò, prudentiæque naturam excutiemus quæ sit, & verum beatæ vitæ partes existant, vel ipsæ, vel operationes ab ipsis profectæ. Iunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille finem summum ponit homini virtutis cognitionem, & quid sit iustitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius inquirit.

τῷ γαλαθηνῷ φυτῷ τοιαύτης τινὸς ἔοικε μετέχειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδία. καὶ γὰρ ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν, καθεύδοντα δὲ τὸν πάντα χρόνον διατελεῖ. ὥστε φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων ὅτι διαφεύγει σκοπουμένους τί τὸ εὖ, καὶ τί τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τῷ ζῆν. τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρός τινα διαποροῦντα τοιαῦτ' ἄττα καὶ διερωτῶντα, τίνος ἕνεκ' ἄν τις ἕλοιτο γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι, τοῦ (φάναι) θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐπιστήμης τινὸς ἕνεκεν, τὴν αἵρεσιν ᾤετο τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν. οἱ δὲ Σαρδανάπαλλον μακαρίζοντες, ἢ Σμινδυρίδην τὸν Συβαρίτην, ἢ τῶν ἄλλων τινὰς τῶν ζώντων τὸν ἀπολαυστικὸν βίον, οὗτοι δὲ πάντες ἐν τῷ χαίρειν φαίνονται τάττειν τὴν εὐδαιμονίαν. ἕτεροι δέ τινες οὔτ' ἂν φρονήσεως οὐδεμιᾶς, οὔτε τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἕλοιντο μᾶλλον, ἢ τὰς πράξεις τὰς ἀπ' ἀρετῆς. αἱροῦνται γοῦν οὐ μόνον ἔνιοι δόξης χάριν αὐτὰς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέλλοντες εὐδοκιμήσειν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν οὐκ ἀληθῶς τυγχάνουσι τῆς προσηγορίας· οὐ γάρ εἰσι πολιτικοὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν. ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς, τῶν καλῶν ἐστι πράξεων προαιρετικὸς αὐτῶν χάριν· οἱ δὲ πολλοὶ χρημάτων καὶ πλεονεξίας ἕνεκεν ἅπτονται τοῦ ζῆν οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι πάντες τὴν εὐδαιμονίαν ἀνάγουσιν εἰς τρεῖς βίους, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων δ' ἡ μὲν περὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις ἡδονὴ, καὶ τίς καὶ ποία τις γίνεται, καὶ διὰ τίνων, οὐκ ἄδηλον, ὥστ' οὐ τίνες εἰσὶ δεῖ ζητεῖν αὐτὰς, ἀλλ' εἰ συντείνουσί τι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ, καὶ πῶς συντείνουσι, καὶ πότερον εἰ δεῖ προσάπτειν τῷ ζῆν καλῶς ἡδονάς τινας, ταύτας δεῖ προσάπτειν, ἢ τούτων μὲν ἄλλον τινὰ τρόπον ἀνάγκη κοινωνεῖν, ἕτεραι δ' εἰσὶν ἡδοναὶ δι' ἃς εὐλόγως οἴονται τὸν εὐδαίμονα ζῆν ἡδέως, καὶ μὴ μόνον ἀλύπως. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τήν τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μόρια ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστιν, ἢ αὐτὰ, ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν· ἐπεὶ προσάπτουσιν αὐτὰς εἰ μὴ πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' οὖν οἱ λόγου ἄξιοι τῶν ἀνθρώπων πάντες. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ᾤετ' εἶναι τέλος τὸ γινώσκειν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπεζήτει τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τί ἡ ἀνδρεία, καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς.

ἐποίει γὰρ ταῦτ' εὐλόγως· ἐπιστήμας γὰρ ᾤετ' εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ὥσθ' ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἶναι δίκαιον. ἅμα μὲν γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν, καὶ ἐσμὲν οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτραι. διόπερ ἐζήτει τί ἐστιν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται, καὶ ἐκ τίνων. τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν. οὐθὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι τῆς ἀστρολογίας, οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης, οὐδὲ γεωμετρίας, πλὴν τὸ γνωρίσαι καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις. οὐ μὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὐδὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρησίμους αὐτὰς ἡμῖν. τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ, ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον, τῆς πολιτικῆς. καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς, οὐ τὸ εἰδέναι τιμιώτατον τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. οὐ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστιν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδὲ τί ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ ὑγιαίνειν, καὶ εὖ ἔχειν τὴν ἕξιν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ εὖ ἔχειν.

Κεφάλαιον ϛ'.

Πειρατέον δὲ περὶ τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν διὰ τῶν λόγων, μαρτυρίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. κράτιστον μὲν γὰρ πάντας ἀνθρώπους φανῆναι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μὴ, τρόπον γέ τινα πάντας, ὅπερ μεταβιβαζόμενοι ποιήσουσιν. ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐξ ὧν ἀναγκαῖον δεικνύναι πως περὶ αὐτῶν· ἐκ γὰρ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ σαφῶς δὲ, προϊοῦσιν ἔσται καὶ τὸ σαφῶς, μεταλαμβάνουσιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως. διαφέρουσι δ' οἱ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵ τε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. διόπερ καὶ τῶν πολιτικῶν οὐ χρὴ νομίζειν περίεργον εἶναι τὴν τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ τί φανερὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί. φιλόσοφον γὰρ τὸ τοιοῦτον περὶ ἑκάστην μέθοδον. δεῖται μέντοι πολλῆς εὐλαβείας τοῦτο. εἰσὶ γάρ τινες οἳ διὰ τὸ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, τὸ μηδὲν εἰκῇ λέγειν, ἀλλὰ μετὰ λόγου, πολλάκις λανθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς πραγματείας καὶ κενούς. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν· ὑφ' ὧν ἁλίσκεσθαι συμβαίνει

Et rectè id, quando scientias virtutes omnes arbitrabatur, vt iuxta hunc nosse iustitiam, & iustum esse coincidant: quemadmodum & geometriam, architectonicámque didicisse, & geometram, architectúmque esse. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, sed quid sit virtus, vestigat. Id quod in scientiis contemplatiuis vsu venit. neque enim aliud est astrologiæ, geometriæ, physiologiæque officium, quàm vt naturam subiectarum rerum norint, & intelligant. Sed enim eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas vtiles nobis, frugiferásque fieri. Verùm alius est actiuis scientiis, alius cognitioni, contemplationísque finis propositus, vt sanitas medicinæ, recta iuris legúmque constitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in virtutis tamen consideratione, non tam quid sit, quàm è quibus peratur, cognoscendum est. Neque enim scire quid sit fortitudo magnopere, sed fortes esse potiùs volumus, non scire iustitiam, sed iusti esse, quemadmodum sani esse, benéque habere, quàm sanitatem, bonúmque habitum cognoscere.

CAPVT VI.

PRobationem verò horum omnium, colligere per rationes oportet, adhibitis testimoniis, exemplísque apparentibus. Potentissimum verò est, in omni probatione, confessum omnibus testimonio propositio firmare posse. Si id nequeas omnino, vel aliquam verisimilitudinem afferre: residet enim penes omnes, aliqua veritatis confessio, quæ nostris confirmandis queat adduci. Nam & ea, quæ verè quidem, sed minus apertè dicuntur, perspicua fiant, si confusa notioribus commutaris. Rationes porrò in vnaquaque methodo vel philosophicè, vel secus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud superuacuè ita accommodantur, vt non solū quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. Qua in re animaduersio accurata requiritur. Quia enim philosophi cum apparet nihil, si nihil appareat dicere, ignorantes sæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationésque inanes aduocāt: idque vel per ignorantiam, vel etiam insolentiam, qua fit vt nonnunquam periti,

rebúsque agendis idonei, ab eiusmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo industria vlla valeant. Cuius rei causa est inscitia: quæ in vnaquaque re nihil est aliud, quàm inopia iudicij qua rei propriæ omnes rationes à peregrinis distinguantur. Rectè verò habet si causæ rationem, rémque demonstratam studiosè discusseris. Tum (vt modò dictum est) non solùm certis rationibus, sed apparentibus sæpe potiùs insistere oportet, animúmque aduertere. Nam eas nisi queas soluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca sæpe quidem id, quod demonstratur ratione, verum existit quidem, sed non ea ex causa, quæ fortè adfertur: nam & ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur.

CAPVT VII.

Hæc præfati à primis obscurioribúsque exorsi, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum est, & præstantissimum. Humana adiicio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcunque animantis genus, nisi fortè natura bonitate præstanti, diuináque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs, incommodiúsve viuit, quod ad eum modum habere deinceps excutietur. Nũc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla, atque hæ fortasse natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria, quæstuariáque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

CAPVT VIII.

Itaque considerandum quod sit optimum illud, quótque modis dicatur,

Κεφάλαιον η.

Σκεπτέον τοίνυν τί τὸ ἄριστον, καὶ [illegible]

[illegible]

id tribus potissimum opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrunque ideæ boni competit. Vtrunque dico, & primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hanc enim bona maximè dici, vt quæ participatione, similitudinéque huius primi boni, & vera bona & ipsa existant. Sublata enim idea, participantia quoque auferri: quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primum autem eum habere modum ad posterius; vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verùm huius opinionis consideratio alterius exercitationis est, & logicæ magis. Refellentes enim, communésque rationes nulla alia scientia subsistunt. Porrò si breuiter hæc dicere conuenit, pronunciamus primùm, ideas, non boni solùm, sed cuiuscunque alterius, inutiliter, contentiosèque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariúmque, tum philosophicarum rationum, quibus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maximè ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bonum dicitur. Quemadmodum enim ens (vt alibi quoque ostensum) significat quid sit res, aut qualis, nonnunquam quanta, aut quando: & præterea in eo ponatur interdum quod moueatur, aliquando verò quod moueat. Sic & bonum in singulis his ordinibus conspicitur. Substantia enim mentem, & Deum, qualitas iustum, quantitas mediocre, quando tempus, & opportunitatem, motus docentem, doctúmque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & proinde neque vna scientia est entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritásque, in alimento, quas medicina, & Gymnastice: circa actiones verò bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minùs, ipsum bonum

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim fit aliquid primo prius: prius enim & commune, & separabile est, eò quòd ablato communi, necesse sit & primum tollit: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendant: perinde enim fiat, ac si commune illud separabile reddas. Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas rationem, quæ quid aliud est, quàm æternum, & inseparabile? Verum album dicebus multis nihilo magis album est, quàm quod vno. Quapropter commune bonum idem cum idea censeri non debet, omnibus enim inest commune. Rursum verò ostendendum, quonam pacto impræsentiarum bonum demonstret. Nunc equidem confessa bona demonstrat, ex iis, penes quæ bona residere in confesso est. Ex numeris, quòd iustitia, & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt numeris, vnitatibusque inesse bonum affirmetur, cùm vnum ipsum bonum sit. Verùm ex confessis vt sanitate, robore, modestia, adstruere oporet, & in immobilibus magis honestum esse. (omnia enim hęc, ordo quidam, & quies) quod si sic habet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hæc intra sese complectantur. Verùm haud germana demonstratione probatur, vnum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscentiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus? Itaque operæpretium est, circa hæc nonnihil occupari, neque committere, vt extra rationem transmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter persuadeantur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verum id quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verùm non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & politicæ inutile esse. Propriò enim bonũ videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnasticæ bona habitudo. Præterea etiam quod in ratione descripsũ. Aut n. nulli boni species, aut omnibus ex æquo vtilis est. Potrò nũ agibile

A διωρίσθω μικρῷ. ἔτι εἰ ὅσοις ὑστερόν τι καὶ πρότερον, οἷς ἔστι κοινόν τι τοιοῦτο καὶ χωριστὸν ποιῆσαι. οἷον γὰρ εἰ τὸ πρῶτον πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ καθόλου καὶ χωριστὸν, ὥστε τὸ ἀπογιγνομένου τοῦ κοινοῦ, ἀναιρεῖσθαι τὸ πρῶτον· εἰ δὲ τὸ διπλάσιον πρότερον, τὸ πολλαπλάσιον, ὡς οὐ δίκαιον τὸ πολλαπλάσιον τὸ κοινὸν κατηγορούμενον χωριστόν. ἴσως γὰρ τῷ διπλασίῳ πρότερον, τὸ B συμβαίνει τὸ κοινὸν εἶδος ἢ ἰδέαν, εἰ τὸ χωριστὸν ποιοῖμεν τὸ κοινόν· καὶ γὰρ ἂν ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν, καὶ ἡ καρτερία. ἔτι τοίνυν καὶ ἡ ἰδέα τὸ ἀγαθόν. τὸ οὖν ἀΐδιον, ὅμοιον πρὸς τὸ λευκὸν τὸν κοινόν. οὗτοι δ' οὐ φασὶν, πολλὰ ὄντα ἀΐδια καὶ χωριστά· ἀλλ' λευκὸν τὸ χιονῶδες ἡμέρας λευκὸν τὸ μέλαν ἡμέρας· οὐκ τοῦ δὲ καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν C τοῦ τὸ, τὸ ἰδέα· τοῦτο γὰρ ὑπάρχει κοινῷ. ἀνάπαλιν δ' καὶ δικαιοσύνη, πῶς ἂν δίκαιον τὸ ἀγαθὸν ἑαυτῷ· τοῦ μὲν γὰρ ἂν τῷ ἡμέρᾳ λευκῷ μέρος ἔχοιεν τὸ ἀγαθὸν, ἐξ ἐκείνου ἂν ἐπιλογοῦμεθα τὸ ἀγαθὸν δικαιοσύνη τῷ ἀγαθῷ· ἔτι ὁ δικαιοσύνη καὶ ὁ ὑγιὴς ἀγαθὸν, τούτου γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὧν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς μονάδος ἀγαθὸν ὑπάρχει, διὰ τὸ τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. εἰ δ' ἐν τῷ ἡμερινῷ D μέρει, τῷ ὑγιείας, χρώς, σωφροσύνη, ἔτι καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις μάλιστα τὸ κοινὸν· τοῦτο γὰρ τοῖς τοῖς καὶ ἀρχαιοτάτοις εἶναι. ἀκίνητον γὰρ ὑπάρχει αὐτὸ μάλιστα· ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀκινήτοις μάλιστα τὸ κοινὸν· τοῦτο γὰρ τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς λέγεται, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθὸν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἰδέαι εἰσί· τοῦτο γὰρ οὐ τὸ ἀγαθὸν ἀριθμοῖ· ἐν ἀριθμοῖ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' ἔστι τὸ ἀγαθὸν ἀριθμός· ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντος, ὄψις ὑγιείας· οὐκ ἀφ' ἑνὸς. ὅτι μὲν οὖν ἐν ἔστι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν, F ἔχει δόξαν τινὰ ἀπορίας, καὶ ἐν τοῖς χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἴδιον τὸ ἀγαθὸν, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀθλητῶν ἕξις γυμναστικῆ ἀκριβεῖς. ἔτι καὶ τὸ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένῳ. ὁ γὰρ εὐδαιμονῶν χρῆσιν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἔδοξε, ἢ πρᾶξιν ἡμέρας. ἔτι οὐ πρακτὸν. ἡμέρας δ' οὐδὲ τὸ κοινὸν

κοινὸν ἀγαθὸν, οὐτ' αὐτὸ ἀγαθὸν ἔστι καὶ γὰρ A οὐ μικρῷ ὑπαρξῇ ἀγαθοῦ πρακτέον· εὐ γὰρ ἔσται ὑπαρξῇ τὸ ἀγαθὸν ὑπάρχει, ἐπιστήμη πρακτικὴ ἔσται, ἀλλ' ὅσον ὑγίεια ἡμέρας ἢ κ. ἢ δόξαν τυχὸν ἐκείνῳ διὰ ποιητικὸς τὸ ἀγαθὸν· καὶ ἔστι τὸ αὐτὸ κοινὸν, καὶ τὸ οὐ πρακτὸν, τὸ δ' οὐ πρακτὸν. τὸ δ' τοιοῦτον ἀγαθὸν, τὸ οὗ ἕνεκα· ὥστε ἢ τὸ τοῦ ἀκινήτου φανερὸν, ὅτι οὐδὲν ἀΐδιον τοιοῦτον τὸ ζητούμενον· αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἔστι, εἴτε τὸ κοινόν. B τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτὸν, τὸ δ' κινητὸν μὲν, ἀλλ' οὐ πρακτὸν. τὸ δ' οὐ ἕνεκα, οὗ τέλος πρᾶξις ἢ οὐκ ἄνευ τοῦ ὑφ' αὐτῷ, καὶ πολλὰ τοιοῦτον. ὅστε τοίνυν οὐ εἶναι αὐτὸ ἀγαθὸν τὸ τέλος τοῦ οὗ ἕνεκα πρακτέον. τῶν δ' ἐστὶ τὸ τοῦ τοῦ πρᾶξιν πολλὴν· αὐτὸ δ' ἐστὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καὶ φρόνησις. διαφέρουσι δὲ αὗαι τῇ ἕξει πρὸς τοὺς ἄλλους, τῇ τελειότητι δὲ. πρὸς δὲ ἀλλήλας εἴ τι διαφέρουσι, ὕστερον λεκτέον. ἔτι δ' αὖ τοῦ τέλους τοῦ ὑφ' αὐτὸ, πολλαὶ δὲ διδασκαλία. ἐπιστάμεθα γὰρ τὸ τέλος, πολλὰ διδασκόμεθα, ἔτι ἐκείνου αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. αὕτη γὰρ οὐ τὸ τέλος. ὅτι ἐπειδὴ τὸ ὑγιαίνον τοῦ, ὑγίεια τοῦ δὲ τὸ συμβάλλον πρὸς αὐτοῦ τὸ δ' ὑγιαίνον τὸ ὑγιείας αἴτιον ἐν αὐτῷ, ἢ τὸν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀγαθὸν ἔστι τοῦ ὑγιείας. ἔτι οὐδὲ ἀκινήτου οὐδ' ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, αἱ μὲν στοχασθῶ, ἢ ἡ μὲν ἐπιστήμη (οὕτως γὰρ τοῖς διαλεκτικοῖς λόγοις ἀφελοῦνται) ἢ οὐκ οὖν· ἀλλ' ἀλλοῖα ἀρχὴ οὐ δηλοῖ. τὸ δ' ὡς τέλος ἀγαθὸν ἀδύνατον, ἢ τὸ ἄριστον τοῦ πρακτοῦ, ἀναιρεῖται τοιαῦτα τὸ ἄριστον πάντων, ἀπειρία ὧν πρακτῶν τὸ ἄριστον ἀναιρεῖται ἀρχαί.

similiter, neque commune bonum, neque ipsum bonum est. Si nanque mediocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocunque medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur, similiter & reliquæ artes singulæ. Verùm quòd modis dicantur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile. eiusmodi autem bonum est id, cuius gratia: ex immobilibus autem non liquebit, quòd neque commune, neque ipsum bonum, quod quæritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, nun agibile: hoc verò mobile, sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est præstantissimus, primùmque omnium, cum causa inferiorum. Quoeirca rerum homini agibilium ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium rectrici, politicæ, œconomicæ, prudentiæq. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò quòd eiusmodi sunt: verùm à se inuicem quomodo distinguantur, post explicabitur. Ceterùm finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonstramus, quòd finis causa existant, velut sanum vt sit corpus, quia causa est aliqua, ea vtique ad ipsum confert. Potrò sanum esse tanquam causa mouens sanitatis est, quæque, vt alij bono sanitas sit, facit. Præterea neque hoc monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi sophista, aut non medicus est is, qui ex de re disputat. Hi enim in aliena arena sese iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monstratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum est, cùm omnium, quæ quidem possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, videndum præstantissimum quoties dicatur: siquidem hoc præstantissimum est, in tium disputationis aliud sumentibus erit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ἠθικῶν εὐδημείων
τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Μετὰ δὲ τούτων δεῖ λαβεῖν ἀρχὴ περὶ ὑποθέσεων λεκτέον. τούτων δὲ τὸ ἀγαθὸ, ἢ ἐκ τῆς ψυχῆς· καὶ τούτων κυριώτερα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ διωρίσμεθα καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς λόγοις. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ καὶ ἡδονὴ, ἐν ψυχῇ· ὧν ἕνα ἢ

ARISTOTELIS
Ethicorum Eudemiorum
LIBER SECVNDVS.
CAPVT I.

POST hæc autem in sequentibus aliud principium constituendum. Omnia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autem animi bona, quemadmodum & perualgata oratione distinguimus. Prudentia enim virtus, & voluptas, in animo sunt, quorum aut

Universidad de Deusto
Biblioteca

nonnulla, aut omnia fines omnibus esse videntur. Animi autem bona, alia habitus & potentiæ sunt, alia operationes, & motus. Quibus ita positis, & de virtute, fateamus præstantissimâ dispositionē esse, aut habitum, aut potentiam singulorum, quorum vsus aliquis, opúsve existerit. Id inductione manifestum fit. Quemadmodū enim vesti & opus aliquod, & vsum assignamus, præstantissimúmque eius habitū virtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus, præstantiorisque habitus præstantius opus, & vt sese habitus ad inuicem, ita actiones ab ipsis profectæ habent, ac opus vniuscuiusque finis. Vnde manifestum est, opus habitu præstare: finis enim, quē finis, vtique excellentissimus est, quando & suprā concessum, finem, & vltimum, & optimum esse, vipote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus habitum, dispositionémque excellere. Verūm opus bifariam dicitur. In aliis enim ab vsu diuersum est, vt ædificatoriæ, domus, non ædificatio: medicinæ sanitas, non sanatio, neque medicatio. In aliis verò vsus, opúsque non distant: vt vsus visio, mathematicæ eque scientiæ speculatio. Quocirca necesse est, vt quorum opus in vsu consistit, vsum habitu præstare. His ita determinatis, dicimus opus negotij, etiam virtus opus esse, verum non eodem pacto, vt sutoriæ, sutionisque calceus. Et siquidem sutoriæ, bonique sutoris virtus est aliqua, opus erit ipsius bonus accommodatiúsque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animæ opus est, vitam rebus inferre, eius verò vsus vigilia: quandoquidem somnus, defidia quædam est, & quies. Quapropter cùm opus vnum, atque idem sit necessariò, animæ, virtutisque opus fuerit, vita composita, & bona statuī verò bonum augustius, quod felicitatem suprā vocauimus: erat enim ea præstantissima nobis. Porrò fines in animo constituti, bona excellentissima sunt. Ipse verò habitus, & actus, quia est melior dispositione operatio, etiā & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus est, quocirca operatio à virtute, siue anima profecta, præstantissimum bonum est. Cùmque felicitatē præstantissimum illud esse constet, erit ea animæ excellentis operatio. Hęc igitur perfectum quippiam est, vita verò & perfecta,

A πάντα τέλεα εἶναι δοκεῖ πᾶσι. τῶν δὲ ἐν ψυχῇ, τὰ μὲν ἕξεις ἐστὶ καὶ δυνάμεις· τὰ δὲ ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. ταῦτα δὲ οὕτως κεῖται, καὶ ὅσα κρίνομεν ὅτι δεῖ ἀρετὴν ἕξιν τινὰ ὑπολαμβάνειν. ἡ γὰρ ἕξις ἐν ἑκάστῳ ἐστὶν ὅσῳ δεῖ τοῦ τοῦ χάριν ἡ ἔργον· δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπιφερομένων. δοκεῖ γὰρ εὐθὺς ἐν ἱματίου ἔργον τι καὶ χρῆσις καὶ ἡ ἀρετὴ ἕξις τοῦ ἱματίου εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλοίου καὶ οἰκίας καὶ τῶν ἄλλων· ὧν καὶ ψυχῆς. εἰ γὰρ τι ἔργον ἐστὶν τοῦ βιοῦν τῷ ἔχειν ἕξιν τινὰ ἡ ἕξις ἂν εἴη τοῦ ἔργου· καὶ ὡς ἔχομεν αἱ ἕξεις ἐν ἑαυτοῖς, οὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ δι' αὐτῶν πρᾶξις· ἀνθρώπου γὰρ τέλος ἐνεργεῖν τὴν ἀρετὴν ἢ βέλτιστον τὸ ἔργον τῆς ἕξεως. εἰ γὰρ τέλος, ἄρ' εἰ τέλος· ὑπάρχειν γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἔχεται, οὗ ἕνεκα τἄλλα πάντα. ὅτι μὲν οὖν τοῦ ἔργου βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς διαθέσεως, δῆλον. δοκεῖ τὸ ἔργον λέγεται ἀνθρώπῳ, τῷ μὲν γὰρ ὄντι· ἔστιν τι τὸ ἔργον παρὰ τῶν χρόνων ἀνθρώπου· οἰκία, ἀλλ' ἐν οἰκοδομῇ· καὶ ἀστρονομία, ἀλλ' οὐκ ἀστρονομία, οὐ μὴν ἐνέργεια. εἰ δ', ὁ χρόνος ἔργον ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ μαθηματικὸς ἐν μαθήμασι δοκεῖ· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔργου ἡ χρῆσις, τίνι χρῆσις βέλτιστον ἐστὶ τῆς ἕξεως τούτου· ἢ τῶν τοῦ τοιούτου ἡ τοῦ τοιούτου ἕξις· ἀλλ' ἔστιν ἐνέργεια. δὲ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔστιν ἔργα τινὰ καὶ τοῦ σώματος· ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ μάλιστα ἐνεργεῖ τὸ θρεπτικόν· τὸ δ' αἰσθητικὸν ἢ ὀρεκτικὸν ἀτελὲς ἐν τῷ ὕπνῳ· ἢ τῶν μὲν κινήσεις μετέχουσι, ἢ αἱ φαντασίαι βελτίονες αἱ τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν μὴ διὰ νόσον ἢ τοιοῦτον ἄλλο· ταῦτα οὖν ἡ ψυχὴ διωρίσθω· ἡ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, εἰ μὲν συμβαίνει ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνου ἀρετῆς ζωὴν εἶναι, ὁμολογεῖται· δῆλον μέρος ψυχῆς τὸ λόγου μετέχειν· εἰ τοίνυν ἡ θέσις μετέχει λόγου ἄμφω, δῆλον τι καὶ τὸ ἐπιτάττον, τὸ δὲ τὸ τοῦ ἀνθρ. ἢ ἀκουστὸν πειθαρχεῖ· εἰ δέ τι καὶ ἔχει ἐνέργειαν, εἰ φήσομεν τοῦτο τὸ μέρον. διαφέρει δὲ οὐδὲν οὔτ' εἰ μερικῶς ἡ ψυχὴ οὔτ' εἰ ἀμερές. (ὡς φαίνεται δοκοῦμεν, διαφέρειν δὲ καὶ ἐφεξῆς) ἀκούσῃ δὲ τοῦ κρείττονος τὸ πειθαρχεῖν.

ἕξις. καὶ ἡ ἐν τοῖς κοινοῖς ἐνέργεια ἡ τῆς ψυχῆς, ἀρετοῖ τῇ. διὸ δὴ καὶ ἡ εὐδαιμονία τὶς ἀρετή. ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ τὴν ἀρετὴν τελείαν πάσης, ἐν ζωῇ δὲ καὶ τελείᾳ· καὶ ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστὶ καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ἕξις ἐνδέχεται χρῆσθαι οὐδὲν καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ἀρετὴ ἐνδέχεται. ὁ μὲν γὰρ ἀρετὴν ἔχων καὶ ἀρετῇ χρῆται, καὶ τὸ μὲν μέγιστον ἀγαθὸν τῇ ἀρετῇ χρῆσις ἐστὶν· ἀνθρώπου δὲ τὸ μὲν μέγιστον ἀγαθὸν εὐδαιμονία, μία τοίνυν, μιᾷδ' ἡλικίᾳ τοῦτο. διὸ οὐ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ἕνα λαβεῖν τέλος· οὐδὲν γὰρ ἀτελὲς εὐδαίμον· οὐ γὰρ ἔστιν. ἔτι δ' εἰ ἕνεκα τῆς ἀρετῆς, διὰ τὸ ἔργα καὶ τὸ ἐγκώμια· δῆλον ἔργον· εἰ τεφανοῦται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ ἐνικήσαντες ἀγῶνι, μὴ νικῶντες δὲ· καὶ τὸ κρίνειν ἐν τῷ ἔργῳ ἐνίοις τις ἄξει. ἔτι δὲ καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν ἐνεργείᾳ ἐστὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ἡ τῶν εἰς τοιαύτην ἀναφέρεται, ἡ τῷ μέγιστ' ἐστὶ ἀγαθόν. διὸ ἔνεργεῖ εὐδαιμονεῖν, καὶ ἐνίοις, καὶ ἐγκώμιον. τὸ μὲν γὰρ ἐγκώμιον, λόγος τῶν καθ' ἕκαστον ἔργον· ὁ δ' ἔπαινος, τοιούτου ἕνεκα, καθόλου· ὁ δ' εὐδαιμανισμός, τέλος. καὶ τὸ ἀπορούμενον δ' ἐστὶν δῆλον ἐκ τούτων, διὰ τί ποτ' οὐδὲν βελτίους οἱ ἀποφαίνουσι τὸν ὅμοιον τῷ βίῳ. ὁμοίως γὰρ καθαίρουσι πάντες. ἀλλ' ἴσως δ', ἐπὶ μὲν τῆς ψυχῆς ὁ ὕπνος, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. διὸ εἰ μὴ ὀλίγοι τῶν μετόντων ψυχῆς, τῷ θρεπτικῷ, ἡ τοῦτο μόνον ἐν ἐνεργείᾳ τῶν ὅλων ἀρετῶν, οὐ δὲ εὐδαίμ. ἡ τοῦ σώματος. ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ μάλιστ' ἐνεργεῖ τὸ θρεπτικόν· τὸ δ' αἰσθητικὸν ἢ ὀρεκτικὸν ἀτελὲς ἐν τῷ ὕπνῳ· ἢ τῶν μὲν κινήσεις μετέχουσι, ἢ αἱ φαντασίαι βελτίονες αἱ τῶν ἀνθρ. ἐὰν μὴ διὰ νόσον ἢ τοιοῦτον ἄλλο· ταῦτα οὖν ἡ ψυχὴ διωρίσθω· ἡ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, εἰ μὲν συμβαίνει ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνου ἀρετῆς ζωὴν εἶναι, ὁμολογεῖται· δῆλον μέρος ψυχῆς τὸ λόγου μετέχειν· εἰ τοίνυν ἡ θέσις μετέχει λόγου ἄμφω, δῆλον τι καὶ τὸ ἐπιτάττον, τὸ δὲ τὸ τοῦ ἀνθρ. ἢ ἀκουστὸν πειθαρχεῖ· εἰ δέ τι καὶ ἔχει ἐνέργειαν, εἰ φήσομεν τοῦτο τὸ μέρον. διαφέρει δὲ οὐδὲν οὔτ' εἰ μερικῶς ἡ ψυχὴ οὔτ' εἰ ἀμερές. (ὡς φαίνεται δοκοῦμεν, διαφέρειν δὲ καὶ ἐφεξῆς) ἀκούσῃ δὲ τοῦ κρείττονος τὸ πειθαρχεῖν.

& imperfecta, similiter & virtus: quippe quōd alia integra sit, totāque, alia verò particula tantùm. Vnde & imperfectorū quoque imperfecta operatio est. Quo ostenditur, Felicitatem esse vitæ perfectæ, & secundū perfectā virtutē operationem. Atq; hoc in definitione genus rectè constitutū esse, testatur cōmunis omnium consensus, qui bene agere, benéque vinere, idem quod felicem, beatúmq; esse censent. Quorū vnumquodq. vsus est, & operatio, vitique, & actio: actiua enim vita vsibus eiū cōparata est. Nam faber frena cōficit, equiti etiam vsui futura. Tum etiam quōd nec die tantùm vna, nec puerili, neque omni ætate felicitatem constare posse dicimus. Quocirca friuola est Solonis sententia, negantis, vinum vltā beatū esse, nisi vbi finē attigerit. Nihil quippe imperfectū felix esse potest, cùm integrum non sit. Deinde laudes virtutis, actionibus, eiūmq. encomiis impendūtur, & coronantur, nō qui vincere quidē possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit constituitur ex operibus, spectat. Præterea, ob id non laudatā felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusq. singularia exponens: laus verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestū redditur, interdū quo de conuertitur, quare media vitæ parte, boni, honestiq. praui nihil antecellāt: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam esse debet, eò quōd in somno vim suam vberiùs exerat, agāque nutrix facultas, cùm contrā sensitiua, concupiscēntq. dormientib. sint imperfectiores, quatenus motū non participant phantasiæ verò, nisi morbo, aut alio quopiā malo præpeditæ fuerint, sapientū efficaciores. Verùm quia virtus animæ est, non accidentariè, de hac considerandum de inceps studiosius erit. Sunt enim animę duæ partes, quarum vtraque ratione participat, sed non eodem modo: altera enim vt imperio, altera verò vt obtemperatiæ, auscultationique natasi quid præterea fuerit rationis expers prætermittatur. Neq. verò refert, in partēne diuisā anima queat, an neque: sunt enim illi facultates diuersę, tum illę etiam, quas memorauimus suprā. Quēadmodū in curua superficie cōcauū

Universidad de Deusto
Biblioteca

connexúmque separari non possunt, item in eadem rectum, & album: quanquam rectum est, quod album non est, nisi per accidens, subsistantia sit eiusdem licet: ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, vt naturale. Humanæ namque animæ hæ partes propriæ sunt, quocirca nec nutrix, nec concupiscibilis facultas existimari hominis propria debet. Ex naturæ enim humanæ conditione, necessium est, rationem, ac rerum agendarum principium, tum operandi potentiam inesse. Porrò quia ratio non imperat rationi, sed affectionibus & cupiditati: oportet & his quoq. partes assignari: & quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutib. cõstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cõstatur. Virtutis verò duę species sunt, moralis alia, alia intellectiua: neq. enim iustos tantũ, sed etiã intelligẽtes, sapiẽtésq. laudamus, quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostẽdimus: hę verò, cùm nõ operẽtur ipsæ quidẽ, operationes tamẽ virtutũ existũt. Quia verò intellectiuæ partes cũ ratione sunt, à parte rationẽ habẽte vendicẽtur, quę imperiũ obtinet in anima, nẽpe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidem partis sunt, sed quæ necessariò sequitur dicentem. Neque enim interrogandi, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus: sapiens, & callidus, at mansuetus, aut confidẽs. His itaque consequens, vt de virtute morali, primùm quid sit, & quæ eius partes, considereretur: ad hæc enim etiam reducuntur ea, per quæ fiant. Oportet autem inquisitionem, quemadmodum in aliis, ita fieri, vt priùs constet quod omnes quærunt, & próinde per ea, quæ verè quidem, sed non perspicuè dicuntur, ea quæ & vera sunt, & perspicua, colligere. Périnde enim se hæc vestigario habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam, instituamus: & Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus: próinde quò quid sit vtrunque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primum igitur constituatur, præstantissimam actionem à præstantissimis virtutibus produci, & in singulis quid optimum sit, efficere, idq. ab vniuscuiusq. virtute. Vt è laboribus commodis, nutrimentóq. idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiã elaborant homines. Deinde omnẽ dispositionẽ ex iisdem hoc, vel illo pacto illatis, nasci, & corrũpi, velut sanitas ex laboribus, alimẽto, & ẽxporibus, quæ inductione patẽt. Próinde & virtus, nascẽs à moribus, animæ præstantissimis & vnde

A καὶ τὸ τυφλὸν ἀδιαχώριστον. καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ
λευκόν· καὶ τὸ τὸ λευκὸν καὶ οὐ λευκόν, ὅμως
ἐνδέχεται συμβεβηκέναι, καὶ οὐσία τὸ αὐτὸ ἀφῃρῆσθαι
ἢ καὶ εἴ τι δεῖ τοῖς μέρεσι ψυχῆς. δεῖ τὸ μιμεῖσθαι,
αἰσθητικὸν ἢ ψυχῆς, τὰ εἰρημένα μέρη
εἶναι. διὸ οὐδὲ τὴν ἀφροδισιαστικὴν καὶ
ἐρωτικὴν, οἰκεῖον δεῖ γὰρ εἶναι τοῦτο
λογισμὸν ἐνεῖναι καὶ ἀρχὴν καὶ παρέχειν. ἀρ-
χεῖ δὲ ὁ λεγόμενος οὐ λογισμοῦ, ἀλλ' ἐπιθυ-
μίας καὶ παθημάτων· ἀλογεῖ δὲ ὅσῳ τοῦτο
ἔχει τὰ μέρη. καὶ ὥς ἐστι ὁ ἀκρατὴς ἀφρο-
νεῖ ὅτι τῷ κρῖναι μέρεσι ἀρετῆς, οὕτω καὶ ὁ τοῦ
ψυχῆς ἀρετὴ ἢ τέλος. ἀρετὴν δὲ εἶδος εἶναι, ἢ μὲν
διανοητὴ ἢ διανοητικὴ ἐπιστήμη· δὲ ἡ μὲν
ἔθη διηρῆσθαι, ἡμᾶς καὶ τοῦ σωφρονεῖν καὶ σο-
φίζεσθαι· ὁμοίως δὲ ὁ ἀρετὴ τὴν τῶν
ἔθη, οὐκ ἐν ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ἕξιν· καὶ τὸ τοῦ
ἔθους, οὐδὲ καὶ διανοητικὴ μὴ λόγου, οὐ μὴ
τοιαῦτα τὸ λόγου ἔχοντος, ἢ διανοητικὸν δὲ
τὸν ψυχῆς ἢ λόγον ἔχον· καὶ ὁ ἀλογεῖ, τὸ λόγου
μὴ, ἀκολουθικὸν ἢ καὶ φύσει τὸ λόγου
τὸ· δὲ λόγου ἀεῖ τὸ νοῦν, ὅτι ἐστὶ
ἢ ἕξις, ἀλλ' ἐπ' ἀρετὴ ἢ δρασιόν· τοῦτο
ἀναγκαῖον ἀρετῶν εἶναι αὐτὸν ἐν ἕξεσι τὸ εἶδος
καὶ ποῖα μέρεσι αὐτοῦ. εἰς τοῦτο γὰρ ἀνάγεται,
καὶ γίνεται διὰ τοῦτο. διὸ δὲ ζητοῦμεν ἐν τοῖς
τοῖς δεῖται ἔχοντες τὸ ζῆν ἀρετῆς, οὐ διὰ
δὲ τὸ ἀλυπῶς μὴ λογισμῶν, οὐ σωφρόνες ἢ
σωφρόνων λαβεῖν καὶ τὸ ἀλυπῶς καὶ σω-
φρόνων· καὶ γὰρ ἐρεῖται ἐν τοῖς ἔργοις, ὅσῳ ἂν ἐν τοῖς καὶ ὑγι-
ένεσι, ἢν ὁ ἐρῶν διὰ ἔθους τὸ σώματος, καὶ
Κορίσκος ἐν τῇ ἀγορᾷ μελαίνεται. τὸ οὖν
γὰρ ἐκείνου τοῦτον, ἢν ἴσμεν· ἀρετὴ μὴ τὸ
τὸ εἶναι τὸ ἐκείνου αὐτοῦ, ἀρὰ ἔργον τὸ
εὖ τοῦ ἔχειν. ὁμοιοειδῶν δὲ ἀφῆρται ἢ ἐκεῖ-
νοι διὰ ἔθους ὑπὸ τῆς βελτίστου γίγνεσθαι,
καὶ ἀφῆρται ἄρετοι· ὅτι τοῦτο τὸ ἐκείνου ἀρετὴ·
ἐκείνου ἀρετὴ· ὅτι τοῦτο τὸ ἄρετοι καὶ ἔφη,
ἀφ' ὧν γίνεται διὰ ἕξεις καὶ διὰ τὸ εἶδος
ποιοῦσι ἄρετοι. ἐν τοῦτο δὲ ἀνάγεται καὶ
τῆς αὐτῆς γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι τοῖς ἀναγ-
κῶν, ἀλλ' ὑγιῆ καὶ φθείρει τοῖς τοῦ ἀνθρώ-
ἢ ἄρετοι ἄρα ἡ ποιοῦσα διὰ ἔθους ἔστι, ὁ γὰρ
ποιεῖ τὸ ὑπὸ τῶ ἀρίστου εἶναι ψυχῆς κατάστασιν,

καὶ ἐφ' ἃ τὰ πάθη τὰ ἀρετὰ τῶν ψυχῶν ἔστι καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοῦ μὴ
γίνεσθαι, τοῖς δὲ φθείρεσθαι. τοῖς τοῦτο ἢ χρῆ-
σις αὐτοῖς· ὑφ' ὧν γὰρ καὶ αὐξάνεται καὶ φθείρεται,
τοῖς ἃ βέλτιστα διαθῆναι. συμβαίνει δὲ ἐπὶ
τοῖς ἥδιστα καὶ λυπηρὰ, καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.
περὶ γὰρ κολάσεις, ἰατρείας οὖσαι, καὶ γιγνό-
μενα διὰ τὸ ἐναντίον, καθάπερ ὑπὸ τῶν ἄλλων,
διὰ τοῦτο τοῦ εἶναι.

Κεφάλαιον β.

ΟΤι οὖν τοῦτο ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἐστὶ περὶ ἡδέα
καὶ λυπηρὰ ἔστι, δῆλον. ἐπεὶ δὲ ὀξὺ τὸ
ἥδιστα ἐστὶ καὶ τὸ ἐναντίον λυπεῖν, ἢ τὸ ἥδιστα
ἔστι τοῦ τοῦ ἥδιστα, διὸ καὶ τὸ ὀξὺ ἀγωνίζεσθαι
μὲ ἡμφοῦν τῷ πολλάκις κατὰ ἡδονὴ
πάντα, οὕτως ἔστι τὸ ἐκείνου καὶ, ἢ ἐν τῇ ψυ-
χῇ· οὐκ ἐνέρμα· ἀλλ' γὰρ ἀεὶ μαχόμενα ἡττᾶται
αὐτῶν τὰ ἡδέα, οὐδὲ πάντα τὸ ποιεῖν τῶν μὴ δίκα.
διὸ ἔχω ἢ δοκεῖ τῶν ψυχῆς καὶ ἐγκρατὴς λό-
γον, καὶ ἀμεταπόδοτος ἀκολουθεῖν ποιεῖν. λογικὸν
δὲ καὶ τὸ ἢ ψυχῆς τοῦ ἔστι ἔδοξε δὲ ἡ ἐγκρά-
τεια καὶ τὴν δυνάμεις τῶν σωφρόνων, καθ' ἃς
ἐπιθυμεῖ λογισμῷ, καὶ τὰς ἕξεις ἀρετὴ
τὰ πάθη λογισμῷ, τοῦτο τῶν σωφρόνων, ἢ
ἀκρατεῖς· ἔχουσι τοῦτο ἢ διαίρεσις ἐν τοῖς ἀ-
νομοιογουμένοις τῶν σωφρόνων, καὶ ἢ δυνάμε-
μον καὶ τῶν ἕξεων λόγον δὲ τὰ πάθη μὴ τὰ τοι-
αῦτα, θυμὸς, φόβος, ὡς φασὶ, ἐπιθυμίαι, ἥδονα
εἶναι ἔστι, ὡς ἐδεῖ τὸ πολὺ, ἢ ἀφ' ἡδονὴ ἢ
λύπη καθ' αὐτὰ καὶ καὶ τῶν τοῦ τοῦ ἐν τοῖς
τοῦτο· ἀλλὰ πάσχει τῶν δὲ τοῦ δυνάμει,
ἀστεῖοι· λόγῳ δὲ τοῦ δυνάμει καθ' ἃς λόγον
τῶν τὰ ἐν ἐνεργείᾳ τῶν ἐξεγείρεται, αἰδέ-
μονες, ἐγκρατεῖς, καὶ χαριεντοῖοι, ἀπείρατοι.
ἕξεις δὲ εἰσὶ, ἴσοι ἀρετὰ εἶναι τῶν τοῦ τοῦ ἢ
λόγον ἐπιμένει, ἢ ἐκείνοις ἢ ἀνδρία, σωφρο-
σύνη, ἡδονὴ, ἀκολασία.

Κεφάλαιον γ.

ΔΙαφερόμενοι δὲ τούτου, λυπεῖ τὸν ἐν
ἀπόνοιαν συμβαίνει καὶ διαφορὰ ἔστι ὑπο-
μένοντι καὶ ἐπιμένοντι καὶ μένοντι· καὶ ταῦτα ἢ
πρὸς ἄλλα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· ἢ ἐν γυμνασι-
αῖς, ἢ ἐν πρᾶξεσι, ἢ ἐν δημοσίαις, ἢ ἐν χαβιέρνεσι,
ἢ ἐν ἐπιμελείᾳ πρᾶξεσι. ἢ ἐν ἐπιστήμαις ἢ ἀνε-
πιστήμοσι· καὶ ἢ τὴν ἀνδρεῖοι ἢ ἀπὸ χειρὸς ἢ κρίσεις γὰρ
κάστοις, σπουδαῖοι ἢ πρᾶξεις, μὲ ἐστὶ ἐν τοῖς
ἢ τὸ μέτρον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, ἔστι δὲ
μὴ κακόν· ἢ ὁ λόγος· παντὶ γὰρ ἢ τῶν ἢ ποιεῖ ἢ βελτίστου ἕξεις ἢ τῶν δῆλον ἐπὶ ἢ ἐπιμονῆς,

A & vnde animæ affectiones, operáque præstantissima proueniunt, ab iisdem aliquo modo & fit, & iaditur: ad ea verò vtus ipsius, à quibus augetur, & labefactatur, circa quæ & rectissimè vitam disponit. Cæterùm circa iucunda, tristíque virtutem versari, argumento sunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contratia vlurpantur in aliis, ita per hæc quoque fiunt.

CAPVT II.

B PAtet igitur, virtutem moralem circa iucunda tristíque versari. Quoniam verò ἦθος, id est, mos, vt nomẽ indicat, ἀπὸ τῶ ἔθους, à consuetudine incremẽtum capit, (assuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali: vt hoc, vel illò pacto moueatur, etsi inanimatis id non contingat: nemo enim lapidem, quamlibet crebro sursum iactum, itidem facere, C nisi vi extrinseca adhibita, vidit) rectè morem animæ iuxta imperatem rationem vocari, ac potentia qualitatem sequi diximus. Neque verò præteeundum est, iuxta quas animæ affectiones quales quidã mores dicẽtur: iuxta poẽtias verò passionũ, à quibus passini, ioxtáq. habitus modũ erga affectus, dicuntur mores vel affecti aliquo modo, vel passionib. minimè obnoxij. Cæterùm diuiso cõstituatur deinceps ex affe D ctuũ, potentiarũmq. & habitũ animę enumeratione. Voco autem affectus iram, metum, verecundiam, cupiditatem, & in valuertum, quę per se voluptas, tristitiáve sensitiua sequitur: & secundum hæc quidem qualitas nulla formatur, sed afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit, vt commotè aliquid agere dicamur, vt iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò sunt, quibus efficitur, vt hæc se E eundum rationem nobis insint, aut contrarium: vt fortitudo, modestia, timor, intemperantia. CAPVT III.

QVibus ita determinatis, constituendam in omni continuo, diuisibilique excessum, defectum, mediũmque reperiri, atque hæc vel mutuò ad se inuicem, vel nostri respectu: vt gymnastica, medicina, ædificatoria, gubernatoria, & quæcunque actiones aliæ, siue iuxta scientiam institu- F tæ siue scientiæ expertes, aut artificiosę, siue inartificiosę: motus enim cõtinuũ quippe est alterio verò motus. In omnib. verò scientiis, & arte, mediũ nostri respectu, & quid optimũ sit præcipit, idq. passim habetũ gignit præstantissimũ, quod etiã inductione,

Universidad de Deusto Biblioteca

& ratione probari potest. Contraria enim contraria pugnant, extrema verò & medijs,& sibi. Medium enim vtrumlibet est ad vtrumlibet, vt æquale minore quidem maius: maiore verò minus existit. Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quædam versari, & medium quippiam virtutem esse. Restat igitur, vt dicatur cuiusmodi medietas virtus sit,& circa quæ versetur media. Quæ omnia dilucidiùs exemplis, velut in tabula adumbrauimus. Sumatur enim

iracundia, doloris carentia, mansuetudo:
confidentia, timor, fortitudo:
impudentia, stupor, verecundia:
intemperantia, sine sensu vita, modestia.
(nam oppositum modestiæ, quod hic ἀναισθησίαν vocamus, nomine verò caret.)
vindicta:
lucrum, damnum, iustum.
prodigalitas, sordes, liberalitas:
iactantia, dissimulatio, veritas:
adulatio, odium, amicitia:
placendi studium, contumacia, grauitas:
mollities, afflictio, tolerantia:
ostẽtatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas.
profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificẽtia:
versutia, stultitia, prudẽtia.

Hæc, atq. eiusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu, defectúque nomen acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs,& citiùs,& ob plura, quàm deceat, excandescit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando,& quomodo conueniebat. Confidens, qui non metuit, nec quæ decebat, nec quãdo, nec quo modo. Timidus verò, qui metuit quæ non cõuenit, nec quãdo, nec quo modo. Similiter & intemperans, cupiditatibúsque indulgens,& qui modum nesciat, in re quacunque tãdem. Sensu verò humano caret, qui nec quantum expetit, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis expers est. Lucri cupidus, qui vndequaque quæstum aucupatur. Negligentes verò, aut nusquam, aut à paucis certè conquirunt. Iactabũdus, plura quàm possideat, ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator plura, quàm deceat, laudat. Odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi studiosus: verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur: & qui nullum dolorem, etiam si expediat, sustinet, mollis: qui verò omnem, proprio quidem, & simplici nomine caret, sed trãslato, obduratus, ærumnosus, miserijq. natus dicitur. Ostentator ineptus,

A [illegible]

B [illegible]

ὀργιλότης, ἀναλγησία, πραότης.
θρασύτης, δειλία, ἀνδρεία.
ἀναισχυντία, κατάπληξις, αἰδώς.
ἀκολασία, ἀναισθησία, σωφροσύνη.
φθόνος, ἀνώνυμον, νέμεσις.
κέρδος, ζημία, δίκαιον.
ἀσωτία, ἀνελευθερία, ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία, εἰρωνεία, ἀλήθεια.
C κολακεία, ἀπέχθεια, φιλία.
ἀρέσκεια, αὐθάδεια, σεμνότης.
τρυφερότης, κακοπάθεια, καρτερία.
χαυνότης, μικροψυχία, μεγαλοψυχία.
δαπανηρία, μικροπρέπεια, μεγαλοπρέπεια.
πανουργία, εὐήθεια, φρόνησις.

[illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

A qui pluribus se dignum arbitratur, quàm deceat. Pusillanimus, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus,& prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter eũ non attingit. Versutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione antecellit. Stolidus verò, etiam illic cessat, vbi non oportebat. Inuidus, ob successum, plus, quàm deceat, B angitur: nam & dignorum successibus adfliguntur tales. Contrarius huic nomine caret, is scilicet, qui spectans indignorum successum nihil commouetur tamen, sed expeditus est, securúsque alienorum, perinde ac solent, qui ventri tantùm inseruiunt. ille verò, difficilis est ob Inuidiæ morbum. Quæ verò in singulis ita habeant per accidens, superuacuũ est determinare. Nulla enim scientia, vel contẽpla- C tiua, vel actiua, ea ratiocinando agendóve inungit: hæc enim cõtra deceptiones artiũ logicas adferunt. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratius deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi quædam species, ex eo nomen trahunt, quod aut iuxta excessum temporis, aut secundũ quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant D ij, in quibus affectus exernuntur. Animo nãque præceps dicitur, eo quod citiùs quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò,& immanis, eo quod violentiùs prorũpat. Acerbus verò, quod irascendi captet occasionem. Percursor verò & contumeliosus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, gulosi, vinolentique, eo quod vtroque alimenti genere nimis, & præter rationem deliniũtur. Cæterum ignorari nõ oportet, E quando quomodo pro vberiore passione capitur, id quibusdam ex iis non competere. Vt adulter non ex eo vocatur, quia magis soleat coniugatis misceri: sed malitia eius facti quædam expenditur. Simul nanque & passio, & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit, vt puta si ignorans, aut coactus fecerit,& qui percusserit, etiam contumeliatus F sit, atque eodem pacto in reliquis.

CAPVT IV.

His itaque peractis, non prætereũdum, quod duæ cùm sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distingui:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ enim rationalis partis cōtemplatiuæ, quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur: aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque obnoxiæ. Nō enim si in partes diuidi anima queat, ideireo omnes eius cupiditates participant. Mores verò honestos, aut pravos, elucere necessum in dolorū, voluptatūmque fuga, aut persecutione, id quod ex diuisionibus affectuū, poiētiarū, habituūmq. patet: potentiæ enim, & habitus affectionū sunt: ipsi verò affectus, dolore, voluptatéq. finiuntur. Itaque & ex his, & superioribus, constat, omnes virtutes morales circa dolores, voluptatésq. versari. Omnis n. animi voluptas in ea intendit, quibus meliores, deteriorésve reddimur. Etenim in dolorum, ac voluptatum fuga, & persecutione, tum pravos fieri mores manifestum est, quando nec vt oportet, nec quas oportet persequuntur, ac fugiunt: ideóque promptum illud omnibus est, vt animum in voluptatibus, & tristitiis imperturbatè, ac tranquillè consistentem, virtutem esse definiant, contrariísque de vitio loquātur.

CAPVT V.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiusmodi esse, quo & effectui optimorum reddantur homines: vt optimè etiam ad ea disponantur (optimum enim præstantissimum illud est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus, defectúsque:) necessum est, virtutem moralē, mediocritatem in re qualibet esse, aut in voluptatibus, doloribúsque, & in iucundis, ac tristibus circa media quædam versari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus consistit: in iisdem enim & excessus, & defectus. Interdum in doloribus: nonnunquam in vtrisque. Excessus enim fit, vel nimis iucundis lætando, vel tristibus nimis dolendo: idque vel simpliciter, vel termini cōmunis respectu, vt cum nō velut vulgus, sed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. Quia verò habitus quidā est, iuxta quem in eadem re hic quidē ad excessum, alius verò ad defectū prolabatur: necessum est, vt quemadmodū hæc & sibi ipsis, & medio contraria sunt, sic etiā habitus & sibi inuicē, & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheses alibi quidem omnes iuxta perspicuas esse, alibi verò in excessibus alicubi in defectu magis. Causa autē contrarietatis eius est, quia non qui, & quæ semper inæqualiter, similitérve admodum: sed qui nunc quidem in excessu, nunc autem à defectu citiùs

A καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν λόγον ἔχοντες, διανοητικῆ, οὗ ἔργον ἀλήθεια, ἢ οὐκ ἐν τῷ πρᾶξαι ἔχει, ἢ οὐκ γενόμενοι· οἱ δὲ περὶ τὸν ἄλογον, ἔχοντες δ' ἔφεσιν καὶ βούλησιν μέρος ἔχον ψυχῆς ἕτερον, ἢ μετέχουσ' ἔστιν αἰτίαν διὰ φαῦλον τὸ ἦθος καὶ ἐπιθυμίας ἢ τῆς ἀλογίας· δίδωσι δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρεῖσθαι καὶ τὰς ἕξεις· ἀξιοῦν δὲ τὸν ἐν τῇ διανοίᾳ μετέχοντα λόγον ἀεὶ πλείω τὴν τῶν ἠθικῶν ἕξεων. οἱ μὲν γὰρ διανοίᾳ καὶ οἱ ἕξεις, οἱ δὲ πάθεσι γίνονται· τὰ δὲ πάθη, λύπη καὶ ἡδονή· διὰ τί τοῦτο, καὶ διὰ τοῦ ἐναντίου θέσεις, συμβαίνει πάσαις ἀρετῇ τὸ αὐτὸ εἶναι ἡδονὴ καὶ λύπη. πάντες γὰρ ψυχῆς ὑφ' ἡδονῆς πράττομεν χείρονες βελτίονες, ὧν ἐστὶ καὶ ἡδονή. δ' ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δὲ καὶ λύπης φεύγει· ἃς μὲν δεῖ, ἃ δὲ μὴ δεῖ. διὸ καὶ διαφέρουσι πάντες ὀρθῶς ἀποδοῦναι καὶ ἀρετὴν οὖσαν ἡδονὴ καὶ λύπης ἢ περὶ ἡδονὴν καὶ λύπης ἐν τῷ ἐναντίῳ.

Κεφάλαιον ε.

ΕΠεὶ δ' ὑπόκειται αὐτὴ ἡ τοιαύτη ἕξις ἀφ' ἧς ἐνεργοῦσι τὰ βέλτιστα, καὶ τοῦ μὲν ἐν τῇ διάνοιᾳ οὖσα τὸ βέλτιστον ἢ καὶ ἄριστον τὸ κρῖνον τὸν ὀρθὸν λόγον τοῦτο δ' ἔστι τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς, οὗ λόγος ἐστὶν ὡς ἂν ὁ διαλῶν αὐτὸν τὸν κατ' αὐτὸν λόγον μεσότητα ἢ, ἃ δεῖ μὲν· ἔστιν δὲ ἡδονὴ καὶ λύπαις, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔστι δ' ἡ μεσότης, ὅτε μὲν ἐν ἡδονῇ (καὶ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις) ὅτε δ' ἐν λύπαις, ὅτε δ' ἐν ἀμφοτέραις· ὁ γὰρ ὑπερβάλλων τῷ χαίρειν, τῷ ἡδίστῳ χρῆται τοῦτο ἢ ἁπλῶς, ἢ πρὸς τινὰ ἕνα, εἰς ἃ τείνει μὴ ἐν τῷ πολλοὶ ὁ δ' ἀγαθὸς οὐ δεῖ. ἀνάλογον δ' ἔχει τὴν ἕξιν ἀφ' ἧς τοιαύτης ἔστι ὁ ἔχων ἑαυτῷ, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν· ἡ μὲν ὑπερβολὴ τῶν ὑπερβολῶν, οὗ δὲ τῶν ἐλλείψεων, κακία· ταῦτ' ἀνάλογον ἐναντία ἐστὶ τῇ μεσότητι, ἅτε καὶ τὰς ἕξεις ἀλλήλαις ἐναντίας ἔστιν· ἐστὶ τὸ αὐτὸ συμβαίνει αἱ μὲν τὰς αὐτὰς ἔδοσαν ἀφ' ἑαυτῶν· ἐν μὲν τοῖς ἐναντίοις, ἔστιν ἐν τοῖς δὲ τῶν ὑπερβολῶν, ἐναντίον δὲ τοῖς δὲ τῶν ἐλλείψεων. αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιότητος, ὅτι οὐ δεῖ τοῦ τὰ τῶν ἀλεξάντων ἢ ἐμμένειν πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ἔστι μᾶλλον ἐν τῷ μέσῳ ἢ

βέβαιον ἔστι τῆς ὑπερβολῆς δεῖ τῶν μέσων ἔχειν· ἐπὶ δ' δεῖ τῆς ἐλλείψεως πλέον ἀπέχειν, ἔτι δεῖ ἐναντιώτερον ἔστι. οὕτω καὶ ἀρετὴ τὸ σῶφρον, ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἢ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, ἢ ἐγγύτερον τοῦ μέσου, ἐν δὲ τῷ ὀφθῆναι ἢ ἔλλειψις ὑπερβολῆς· ὧν καὶ αἱ σωφροσυνικαὶ ἕξεις αἱ φαινομενικαὶ, φαυλοτέραι μᾶλλον ἔστιν καθ' ἑκάτερα τῶν ὑπερβολῶν ἢ ἔλλειψις· ἐν μὲν τοῖς πόνοις ἐπιτηδειότερον, ἐν δὲ τῷ ὀφθῆναι ἐπιτηδειότερον, ἐν δὲ τῷ μετέχειν καὶ τοῦ αἰδοῦς λόγου, ἐν δὲ αἰδοῖος, καὶ ἐν ἀφροδίσιοις, ἐν δὲ καὶ ἀπολαυστικοὶ, καὶ εὐχρὴ πολὺ μᾶλλον· συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις ἐνίοτε οὐ σφόδρα ἀμαυρὰ ἐμφύεται ἀφῆκεν τὸ μέσον, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸ φιλόπονος ἐστὶν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικὸς· ἀμαυρὰ δὲ τοιαῦτ' ἔχει καὶ οἷαι ψυχαί· ἐκεῖνα δὲ τὰ δεύτερα τῶν ἕξεων, ἐν ὧν τε ἀμφοτέρων μᾶλλον, καὶ ἐφ' ὧν εἰ πολλοὶ ἢ δ' ἐνίοις ὑπάρχει ἐν οὖσα λανθάνει· διὰ γὰρ τὸ πολλοὺς αὐτὸ φιλόπονος ἔστιν δεῖ ἐγγὺς φαίνεσθαι, καὶ τὸν ἐγγὺς τοῦ φαίνεσθαι· καὶ τὸν ἐγγὺς τοῦ ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐγγὺς τοῦ ἔλλειψιν, καὶ τὸν ἐγγὺς τοῦ ἀκολασίας, καὶ τὸν ἐγγὺς τοῦ ἀνδρείας· ἐπεὶ δ' εἴληφεν ἡ διαλογὴ τῶν ἕξεων κατ' ἔκστασιν τὰ τοιαῦτα, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἕξεων κατ' ἀξίωσιν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον· τὸν δ' ὀρθὸν λόγον, καὶ πρὸς τίνα δεῖ ἐμβλέποντας, λέγομεν τὸ μέσον, ὕστερον ἐπεσκεψόμεθα· φανερὸν δὲ ὅτι τοιοῦτοι αἱ ἀνδρεῖαι καὶ σωφρόνες, ἀφεῖ ἡδονῶν καὶ λυπῶν ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶ, καὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ὅσας τῷ εἰρημένῳ ἕξεσι καὶ παθήμασι γίνονται· ἀλλὰ μὴν ἡ γε βελτίστη ἕξις ἡ ἀεὶ ἔκαστα, μέσα δεῖ. ἄλλοι τοίνυν ὅτι αἱ ἀρεταὶ ἡ πάσαι, ἡ τοιοῦτοι τινὲς ἔσονται περὶ μεσότητας.

Κεφάλαιον ς.

ΛΑβόμενοι δὲ ἄλλου ἀρχὴν τῆς διαλόγου ἐπέλθωμεν, εἰπεῖν δὲ πάσας ἢ ἀρετὴ ἢ ἀρετῶν τινὲς αἱ χαί. διὸ καὶ ἔνεστι πολλὰ ἀλλὰ τοιαῦτα λέγειν, ὅτι ἀδικία τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ζῶν ἐν ἄλλοις ζῶα, καὶ φυτὰ φυτά· ἀφεῖ δὲ τοῦτο μόνον τὰ ζῶα. τὰ γὰρ ἄλλα οὐδὲν οἴονται ἀφεῖ καὶ ἀφεῖ ἔστι. τῷ δὲ ἀρχῶν ὅσον τοιαῦτ',

A transit ad medium, iis contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, salubrius est. Itaque & defectus rerum earum ij, inquam, qui his in exercitationibus sunt, similiter habent. Pro ratione què hac aut magis aut minùs conducibiles dicuntur, vt nunc quidem qui laborum, nūc qui continentiæ, stabilitatisque studiosores sunt; apti magis sanitati videantur. Et contrà cùm à medioeri & ab eo, quod ratio probat, discediturs, nunc quidem ignauus ille, laborúmque fugient, non autem ambo, nunc verò luxu perditur, & non fœmelicus ille defectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio distat: laboribus enim minùs, quàm voluptatibus, capimur. Quæ similiter circa animam habent. Contraria verò constituimus, habitum, in quo magis excedunt, & in quem vulgus inclinatur: alter verò latet perinde, ac non existat prorsus: quia enim contingit rariùs, non sentitur. Ita enim fram manſuetudini opponimus, & iracundum mānsuetudo. Nam etsi excessus contingat in manſuetudine exercenda, sine admittenda reconciliatione, siue non irascendo, cùm sit exsus alapis, pauci tamen eiusmodi reperiuntur, omnibus in altezum extremum propensis, ita nanque minimè solet esse blanda. Posteaquam igitur habitus circa quamlibet passionem, ac excessus, defectúsque, & contrarios habitus, quos habent secūdum rectam rationem homines, enumerauimus, superest, vt quid sit recta ratio, euiúsve termini respectu, medium vocandum sit, exponatur. Manifestum verò, omnes virtutes morales, omniáque vitia, circa voluptuaria, tristitiásque excessus quosdam esse, atque defectus. Voluptates autem à memoratis habitibus, affectionibúsq. fiūt: verùm optimus habitus rei cuiusq. medius existit. Vnde patet, virtutes aut omnes, aut quasdam in medio citate sitas esse.

CAPVT VI.

QVapropter aliud principium considerationi sequenti constituatur. Etenim substantiæ omnes secundum naturam principia quædam sunt, & possunt singulæ multa eius generis progignere, vt homo hominē, & animal in vniuersum alia animalia, plantæq. plantas. Præter hæc verò solus omnium animantiū homo actionum quarundam principium est: quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sodenim ea propria vocantur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

à quibus primùm motus proficiscuntur: iustissime verò omnium, e quibus aliter nihil queat produci, eiusmodi penes Deum sunt. Immobilia quidem, vt in mathematicis, non per se quidem, sed similitudine quadam principia appellantur. Hic enim ipso principio labefactato, labefieri omnes, quæ ab illo principio fluxere demonstrationes, oportet, cùm ipsæ inter se demonstrationes altera alteram tantisper non euertunt, quantisper illa communis hypothesis, vnde locum iste suum habent, non euertitur. Homo igitur motus cuiusdam principium est, non actio motus est. Quia verò principium, quemadmodum & in aliis, eorum, quæ per ipsum sunt, sumuntque, causa existit: vt in demonstrationibus, ita hic quoque peculiare ea conuenit. Nam si habente trigono duos rectos, necessium est tetragonum quatuor rectis constare; manifestum est, quòd trigonus duos rectos habens, causa eius existat. Verùm si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutes, vt si tres habuerint sex, & si quatuor octo. Sin verò non mutes, vt illud, ita hoc quoque habeat necesse est. Id ita necessario euenire, ex Analyticis patet: verùm impræsentiarum in tantillum neque dicere accuratè, neque non dicere conuenit. Nam si nulla alia triangulo causa est, cur ita habeat, id ipsum principium erit, & causa, qua reliqua adstruantur. Quocirca si quædam sunt eiusmodi, vt etiam contrà habere possint, necessariò, etiam principia sunt eiusmodi. Nam ex necessariis nihil, nisi necessarium, concluditur: quæ verò à nobis oriuntur, etiam contrariè euenire possunt. Equidem quæ penes homines sunt, pleraque eius generis comperiuntur, atque ipsi talium etiam principia existunt. Quarum igitur cunque actionum principium & dominus homo constituitur, ea patet fieri, & non fieri posse, & in sua etiam manu esse, qui fiant, vel non fiant: vtpota quorum ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sita sunt, vt faciat, vel non faciat, eorum vtiq. causa existit. Quoniam autem virtus, ac vitium, & vtrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur: vituperantur autem, laudantúrque non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus. Quorũ verò alij causa sunt, eorundem etiam laus, vel nota eritimanifestuo virtutem, ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarúmque actionum principium homo existat.

Etenim

Etenim confitemur omnes, voluntariorum tantùm, & eorum, quæ electionem admittunt, neque à volentibus, deliberatóque inscipiuntur, causam quenque esse: inuoluntariorum verò, nequaquam. Vnde satis constat, voluntariorum tantùm virtutem esse, ac vitium.

CAPVT VII.

Idcirco quid voluntarium, ac inuoluntarium sit, cùm virtus his, vitiúmque describantur, considerandum erit. Ex tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatem, aut electionē, aut intelligentiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est: inuoluntarium verò præter hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes distribuitur, voluntatem, ira, scientiam, & cupiditatem. Itaque hæc distinguenda sunt, & primùm quidem secundum cupiditatem. Omne enim, quod iuxta cupiditatem est, voluntarium vtique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentum videtur: & si violentum sit, etiam acerbum erit, omne scilicet, quod coacti faciunt, aut patiuntur, quemadmodum Euenus inquit: *Omnem rem necessariam molestam esse.* Itaque si quid molestum, idem etiam violentũ erit, & cõtrà. Quidquid verò præter cupiditatē est, id omne dolorē infert: iucundorũ enim cupiditas est. Iraq violenta etiam inuolũtaria sunt, & proinde quæ secundũ cupiditatē, eadē voluntaria: hæc enim inter se inuicē sunt cõtraria. Porrò omnis malitia reddit deteriorē. Intẽperantia autē, malitia quædã est, vt videtur. Intẽperans, qui prẽter rationē sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & volũtarium iuxta cupiditatem. Absurdum enim fit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium id quod fit secundum cupiditatem iudicari queat, ex aliis verò contrariũ. Quidquid enim fit voluntariē, id fit à volente. quódque à volente, id voluntarium. Nemo autem vult quod malum esse norit. Verùm intemperans non quæ vult facit: siquidem intemperanter agere, est ex cupiditate præter id quod optimum quis arbitratur, agere. Vnde volentem, nolentém que eundem agere contingeret: quod est impossibile. Continens verò iustius agit incõtinente. Nã cõtinentia virtus est, & proinde iustiores efficit sui studiosos. Tum verò exercetur, cùm contra cupiditatem, secundum rationem vinc tur. Quocirca iustè, quemadmodum & præuè agere voluntarium est: vtraque enim voluntaria apparent: & necessium si alterum voluntarium sit, etiam alterum esse:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd verò præter cupiditatem fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiam propemodum sese de ira habet. Nam continentia, & incontinentia, quemadmodum circa cupiditatem, ita circa iram quoque versari videntur. Nam quod iræ repugnat, triste est, & violenta eius cohibitio. Itaque si violenta, etiam inuoluntaria, & quod secundùm iram fit, voluntarium. Videtur & Heraclitus vim iræ contuens, repressionem eius permolestam attestari. *Difficile enim*, inquit, *ira resistere est*: anima enim emit *ira quod cupit*. Sin impossibile, eundem quippiam nolentem, volentémque vnum idem facere, magis voluntarium est, quod à voluntate, quàm cupiditate, aut irascentia fit: argumento est, quòd multa facimus etiam absque ira, & cupiditate. Superest igitur, vt, an quod volunt homines, idem sit voluntarium, consideretur: videtur nánque & id impossibile, quando & suprà constitutum est, malitiam reddere iniustiores: ac intemperantia quidem malitia est. Contrarium verò vsu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque si iniuria afficere, spontaneum est, id autem ex voluntate: ergo intemperans factus, non iniurius, sed temperante priore illo iustior erit: quod est impossibile. Voluntarium igitur non esse quod iuxta cupiditatem fit, patet.

A καὶ ἀνάγκη εἰ διὰ πολλὰ ἑκούσιον, καὶ διότι ἐστὶ τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πράξει ἑκὼν καὶ οὐκ ἑκών. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ θυμοῦ· ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια, καὶ θυμοῦ δοκεῖ εἶναι, ὥσπερ καὶ ἐπιθυμίας· καὶ τὸ παρὰ τὸν θυμὸν λυπηρόν, καὶ βίαιον, ἣ καθάπερ φασὶν Ἡράκλειτος λέγων τὸν θυμὸν βαλεῖν χαλεπὸν· ἅ γὰρ ἂν θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ἀνεῖται· εἰ δὴ ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν κύριον τὸ κατὰ τὸν θυμὸν τῷ κατὰ βούλησιν ἑκούσιον ἐκείνῳ τὸ κατὰ θυμὸν καὶ θυμόν. τεκμήριον δὲ πολλὰ γὰρ πράττομεν ἀνθρωποι ἀνευ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας, λείπεται ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκούσιον ταὐτόν, σκεπτέον. φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν. ἡ δὲ ἀκρασία μοχθηρία τις οὖσα· συμβήσεται δὲ τοὐναντίον. βούλεται μὲν γὰρ οὐδεὶς ἃ οἴεται εἶναι κακὰ πράττειν δὲ, ὅταν γένηται ἀκρατής, εἰ αὐτῷ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἑκούσιον τὸ δὲ κατὰ βούλησιν, ὅταν ἀκρατὴς γένηται, οὐκέτι ἀδικεῖν, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γε ἀκρατὴς. τῶν δὲ ἀδικιῶν. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν πράττειν, εὐδήλον· ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν φανερόν.

B ἔτι δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγει εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βαλεῖν χαλεπὸν ἃ καλοῦσι ἀυτῶ. χαλεπὸν γὰρ ἀντιθυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται· εἰ δὴ ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν κύριον τὸ κατὰ τὸν θυμὸν τῷ κατὰ βουλήσεις ἑκούσιον ἐκείνῳ τὸ κατὰ θυμὸν καὶ θυμόν. πολλὰ γὰρ πράττομεν ἄνθρωποι ἄνευ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας, λείπεται ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκούσιον ταὐτόν, σκεπτέον. φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. ὑποκείσθω γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν. ἡ δὲ ἀκρασία μοχθηρία τις οὖσα· συμβήσεται δὲ τοὐναντίον. βούλεται μὲν γὰρ οὐδεὶς ἃ οἴεται εἶναι κακὰ πράττειν δὲ, ὅταν γένηται ἀκρατὴς, εἰ αὐτῷ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἑκούσιον τὸ δὲ κατὰ βούλησιν, ὅταν ἀκρατὴς γένηται, οὐκέτι ἀδικεῖν, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γε ἀκρατὴς. τῶν δὲ ἀδικιῶν. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν πράττειν, εὐδήλον· ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν φανερόν.

C

D

CAPVT VIII.

Sed & neque id, quod secundum electionem, ex iisdem manifestum est. Nam quod ab electione fit, demõstratum est inuoluntarium non esse: sed magis quod quisque vult, id voluntarium. Verùm contingit etiam non volentẽ, tamen spontaneum aliquid agere: atque solum id est demõstratum. Multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repentè nemo. Atenim si trium horũ aliquod voluntarium est, necessariò erit aut secundũ cupiditatem, aut electionẽ, aut intellectũ, ex quibus, cum duo priora non sint, relinquitur vt in eo quòd contemplando quis agat situm, voluntarium illud dicamus. Cæterùm paululum progressi oratione finem tractatui de voluntario, inuoluntariõque imponemus. Eorum enim, quæ vi, aut non vi eueniunt, consideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim violentũ, inuoluntariũ. Quoeitca de violento considerandũ est, quid sit, quòve pacto ad voluntariũ inuolũtarium habeat.

Κεφάλαιον η.

Ὅτι δ' οὐδὲ κατ' προαίρεσιν, σαφὲς ἐκ τῶν ὡρισμένων· τὸ μὲν γὰρ κατ' βούλησιν ἐστὶν ἀκούσιον, ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μὴ ἑκὼν ποιεῖ ὁ βουλεύεται καὶ ἑκούσιον. ἀλλ' ἔτι εἰ μὴ ἐκλέξαιτο ἐνδέχεται πράττειν ἑκόντα, τῶν δὲ ἀπροαιρέτων πολλὰ ἢ βουλεύεται πράττομεν ἐξαίφνης· προαιρεῖται δ' οὐδεὶς ἐξαίφνης. εἰ δὲ ἀνάγκη μὴ ἐκ τούτων τούτων ἢ τὸ ἑκούσιον, ἢ κατ' ἔρεξιν, ἢ κατ' προαίρεσιν, ἢ κατ' διάνοιαν· τούτων δὲ τὰ δύο μὲν δῆλα, λείπεται δὲ τῇ διανοίᾳ μόριον τοῦ πράττειν τὸ ἑκούσιον ἔτι ἢ μικρὸν προαγαγόντες ἢ λέγοι, δικαιότερον τάχ' τῶν κοινῶν τῶν περὶ τὸ ἑκούσιον ἀκριβεστέρον διορισμόν. δικαιοῦ γὰρ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τοιοῦτο, οἷοπερ τοῖς εἰρημένοις εἶναι. τὸ δὲ βίαιον ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον τοῦ βίαιον

E

F

δικαιοῦ δὲ τὸ βίαιον καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἀντικεῖσθαι, καὶ ἡ βία καὶ ἡ ἀνάγκη, καὶ ἑκούσιον καὶ τὸ τοιοῦτον δοκεῖ ἀπὸ τοῦ πράττειν. καθόλου δὲ τὸ βίαιον καὶ τὸν ἀνάγκαιον, καὶ δοκεῖ τὸν ἀνώνυμον λέγεσθαι· καὶ γὰρ τὸ πῦρ φασὶν βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ κάτω φέρεσθαι φάσκοντες οὐ· ὅτι καὶ τῶν φύσει καὶ τῶν κατὰ αὐτὰ ἐναντίως φέρεσθαι, ἡ βία· οὐ μὴν οὐδὲ ἑκούσια λέγεται, ἀλλ' ἀνώνυμος ἡ ἀνάδοσις. ὅταν δὲ παρὰ τοιοῦτον, βίᾳ φασὶν. ὁμοίως δὲ καὶ δοκεῖ ἀνώνυμον, καὶ δοκεῖ τῶν ζώων ἐνίοις βίᾳ πολλὰ καὶ πάσχειν καὶ ποιεῖν, ὅταν παρὰ τὸν τῶν αὐτῶν ὁρμὴν ἐξωθῶσί τε καὶ ἀνῶσι· ἐν οἷς τοῖς ἀψύχοις ἀπαθὲς ἡ ἀρχή, ἐν δὲ τοῖς ἐμψύχοις πολλαχῇ. οὐ γὰρ ἀεὶ ὁ ἔρεξις καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ. ἀστ' δοκεῖ μὴ τῶν ἄλλων ζώων ἀπολοῦν τὸ βίαιον, ὥσπερ δοκεῖ τῶν ἀψύχων. οὐ γὰρ ἔχει λόγον καὶ ἔρεξιν ἐναντίον, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ζῷ· ἐν δὲ ἀνθρώπῳ ἔνεστι ἄμφω, καὶ ἐν τοῖς ἀκολασίᾳ, ἢ καὶ τὸ παρὰ τὸν ἀνθρώπου· οὐ γὰρ φασὶν τὸ παιδίον παρὰ φύσιν, οὐδὲ τὸ θηρίον· ἀλλ' ὅτου ἂν ἄλλο λογισμὸν παρὰ φύσιν ὁρῶσι, δικαιοῦ δὲ τὸ βίαιον ὅπερ λυπηρὸν ἐστί· καὶ οὐδὲν βίᾳ μὴ ποιεῖ, χαίρουσι δὲ, διὸ εἴρεται τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πολλοὶ ἀμφισβήτησις ἔχει. ἐκείνοις γὰρ ὁρμὰς ἔχειν αὐτοὺς ἔφασαν αὐτοῦ παρὰ φύσιν· ἀδὴ ἐν ἐγκρατὴς, βίᾳ (φασὶν) ἀφέλκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν τῆς τῆς ἡδίστου ὑπὸ θυμῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων παρὰ τὸν λογισμὸν ἐξαίρετον· ἐν δὲ ἀκρατὴς βίᾳ παρὰ τὸν λογισμὸν ἕπεται ἡ δικαιοῦ λυπεῖται· καὶ γὰρ ὑπὸ θυμοῦ, τῷ ἡδέος, ἀκολουθεῖ χαίρει. ἀδὴ ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἑκὼν πράττει βίᾳ, ὅτι οὐ λυπεῖται. ἡ δὲ πεῖσις τῇ βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ ἀντιδίδωσι. ὁ δὲ ἐγκρατὴς, ἐφ' ἃ πείθεται ἀγεῖ, καὶ πορεύεται τῇ βίᾳ, ἀλλ' ἑκών. ἡ δὲ ἐπιθυμία οὐ πλέονα ἄγει τὸν μετέχοντα λόγου. ὅτι μὲν οὖν δικαίοις οὕτως μόνοις βίᾳ καὶ ἄκοντες πράττεν, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ὅτι κατ' ὁμοιότητα πολὺ τῇ βίᾳ, κατ' ἄλλ καὶ ὅτι τῇ ἀψύχοις λέγομεν, εἴρηται. τὸ δὲ ἀναγκαῖον ἐν τῷ ἐν αὐτῷ ὁρμῶν ἀναγκαζόμενον καὶ κωλύεται τὸ λυπεῖν. ὅταν μὲν γὰρ τὸ ἐξ ἔξωθεν παρὰ τὸν ἐν αὐτῷ ὁρμῶν ἀναγκαζόμενον καὶ μὴ ἐμποδίζῃ, βίᾳ φασὶν ὅταν δὲ μὴ, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τοῖς ἐγκρατεῖ ἢ ἀκρατεῖ ἔδη κατ' αὐτὸν ὁρμὴ ἐκείνου ἄγει. ἄμφω γὰρ ἔχει. ὅστ' οὐ βίᾳ οὐδὲ πεῖσις, ἀλλ' ἑκὼν, διὰ γὰρ τούτων πράττει τὰ, οὐδὲ ἀναγκαζόμενον. τὸν γὰρ ἔξωθεν ἀγεῖ.

A Videtur autem violentum necessariò, vis & necessitas voluntario, persuasionique in rebus agendis opponi. In vniuersum autem violentum, necessitatémque etiam inanimatis assignamus. Nam & ignem vi, coactúmque deorsum ferri cernimus. Verùm quando secundum naturam, propriúmque impetum fertur, nec violentia, nec voluntarium subest, sed nomine caret antithesis: verùm cùm præter hæc contingunt, vt dicimus fieri. Eodem pacto & B animalia, & inanimata vi multa cùm facere, tum pati animaduertuntur, quando scilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in anima quidem expertibus simplex est, sed in animatis sæpe simplex, vt in quibus non semper ratio, cupiditásque consonant. Ac cæteris quidem animalibus, quemadmodum & inanimatis violẽtum simplex est, quippe quæ cupiditati (nam ea viuunt) ac C tionem minimè contrariam habeant: homini verò ambo insunt, certa quadam ætate, ea scilicet, quæ rebus per rationem agẽdis idonea est: neque enim vel puerũ, vel ferã agere dicimus. Proinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam, sed gaudens agere videatur, magna de temperante, intemperantéque cõtrouersia oritur, eò quòd vterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt: dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperans D autem vi, præter rationem rapitur: minùs tamen adfligitur: nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi, sed volens agit, quia dolore vacat. Porrò persuasio, violentiæ, necessitatique opponitur: temperans verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed E volens. Nam cupiditas extra persuasionem trahit, quippe quę ratione carẽt. Quòd igitur ij soli vi, inuitique facere videantur, quámque ob causam, scilicet ob similitudinem, qua & inanimata agere dicimus, exposuimus hactenus. Sed enim si & quod in determinatione positum ilthic fuerat, adiiciatur, soluitur quod dictũ est. Quando igitur foris quippiam præter imperium intrinsecum mouerit, sedaritve, vi id fieri asseueramus: quando verò secùs, non vi. F In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, (vtrunque enim habet) & neuter vi, & coactus, sed volent vterque agit. Nam principium,

quod foris est præter naturalem impetum siue moueat, siue motum impediat, necessitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principium fuerit, vis non est: quandoquidem & voluptas inest, [& dolor in vtrisque. Nam & qui continenter agit, dolore afficitur: quippe qui contra quàm cupiditas ferat, faciat: & lætitia ac voluptate, quippe qui speret, sibi id olim fore commodo & bono: vel iam bono esse dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinens gaudet ille quidem dum fruitur hac sua incontinentia, re optata: sed & dolore afficitur, quippe qui metuat necessariò, propter conscientiam malè facti. Itaque dicere, vi vtrunque agere, à ratione non est alienum: vterque enim, si spectes in altero appetitum, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniam autẽ in aliqua animi parte id manifestò contingit: solet id ad totum animum transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id potest: cæterũ animus totus tam incontinentis quàm continentis spōte sua agit: vi verò neuter: sed aliquid tantum quod ipsis inest: vtrunque autem eorum *quæ pugnant inuicem*, à natura habemus. Nam & ratio naturâ nobis inest ad imperandum: si enim aliquem ita vt natus est, esse siueris, modò debilis aut mutilus nulla sui parte fiat, inerit ei ratio. Et cupiditas: statim enim vt editus est aliquis in lucem, eum comitatur, eíque inest.] Atque his ferè duobus à natura quippiam inesse determinamus: eo scilicet quòd statim à natiuitate inest, & quod generatione existẽte facilè consequimur, vt senectus, canities, ac alia id genus. Itaq. non secundum naturam facit alteruter, sed secundũ naturam simpliciter: sed non eandem. Quæstionib. igitur de temperante, intemperantéque, vtrum vi, & non volens agat alter, aut vterque aut vi simul, inuitíq. ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul, nolentésque agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi, coactíque agere dicuntur, non dissentientibus inter se mutuò ratione & cupiditate, quando scilicet id faciunt, quod molestũ quidem, & friuolum iudicant: sed neglectũ, damnum, aut mortem inferat: hæc enim omnes, aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcunque. n. eorum pe-

A τὴν παρὰ τὴν ὁρμὴν ἢ ἐμποδίζουσαν ἢ κινοῦσαν, ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα τύπτοι τινὰ ἀντιτείνοντος καὶ τῷ βούλεσθαι καὶ τῷ ἐπιθυμεῖν· ὅταν δ' ἔσωθεν ἡ ἀρχὴ, οὐ βίᾳ. ἔτι καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἔνεστι· καὶ γὰρ ὁ ἐγκρατευόμενος λυπεῖται, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττων ἤδη, καὶ χαίρει τὴν ἀπ' ἐλπίδος ἡδονὴν, ὅτι ὕστερον ὠφεληθήσεται, ἢ καὶ ἤδη ὠφελεῖται ὑγιαίνων· B καὶ ὁ ἀκρατὴς χαίρει μὲν τυγχάνων δι' ἀκρασίαν οὗ ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται δὲ τὴν ἀπ' ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν πράττειν. ὥστε τὸ μὲν βίᾳ ἑκάτερον φάναι ποιεῖν ἔχει λόγον, καὶ διὰ τὴν ὄρεξιν, καὶ διὰ τὸν λογισμὸν ἑκάτερον ἄκοντα ποτὲ πράττειν· κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἑκάτερα, ἐκκρούεται ὑπ' ἀλλήλων. ὅθεν καὶ ἐπὶ τὴν ὅλην μεταφέρουσι C ψυχὴν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐν ψυχῇ τι τοιοῦτον ὁρῶσιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μορίων ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν, ἡ δ' ὅλη ἑκοῦσα ψυχὴ καὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἐγκρατοῦς πράττει, βίᾳ δ' οὐδέτερος, ἀλλὰ τῶν ἐν ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν. καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ὑπάρχει, ὅτι ἐωμένης τῆς γενέσεως καὶ μὴ πηρωθείσης ἐνέσται, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὅτι εὐθὺς ἐκ γενετῆς D ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεστι. σχεδὸν δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διορίζομεν, τῷ τε ὅσα εὐθὺς γιγνομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμένης τῆς γενέσεως εὐθυπορεῖν γίγνεται ἡμῖν, οἷον πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὴ κατὰ φύσιν ἑκάτερος πράττει, ἁπλῶς δὲ κατὰ φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὴν αὐτήν. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἀπορίαι αὗται, πότερον βίᾳ πράττουσιν, ἢ ἀμφότεροι, ἢ ὁ ἕτερος, E ὥστε ἢ μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βίᾳ καὶ ἑκόντας, εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἄκοντας πράττειν σχεδὸν ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον ὡς ἀπαντητέον. λέγονται δὲ κατ' ἄλλον τρόπον βίᾳ καὶ ἀναγκασθέντες πράττειν, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὃ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' ἂν μὴ τοῦτο πράττωσι, F πληγαὶ ἢ δεσμοὶ ἢ θάνατοι ἔσονται. ταῦτα γάρ φασιν ἀναγκασθέντες πρᾶξαι. ἢ οὔ, ἀλλὰ πάντες ἑκόντες ποιοῦσιν αὐτὰ ταῦτα· ἔξεστι γὰρ μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο ὑπομεῖναι τὸ πάθος. ἔτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἂν, τὰ δ' οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ

A τῶν τοιούτων μὴ ἢ πρᾶξαι ἢ ὑπάρξαι δεῖ, ὅσα πράττει ἃ μὴ βούλεται, ἑκὼν πράττει, καὶ οὐ βίᾳ· ὅσα δὲ μὴ ἐφ' αὐτῷ, τῶν τοιούτων βίᾳ πως, οὐ μέντοι γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὃ πράττει, ἀλλ' οὗ ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις ἐστί τις διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ ψηλαφῶν ἀποκτείνειε, γελοῖος ἂν εἴη, εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος· ἀλλὰ δεῖ μεῖζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας. οὕτω γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ B βίᾳ πράξει, ἢ οὐ φύσει, ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἄκων γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὐτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον τιθέασι, καὶ θυμοὺς ἐνίους, καὶ τὰ φυσικὰ, ὅτι ἰσχυρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν· καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκότα βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον ἂν δόξειεν βίᾳ καὶ ἄκων πράττειν, ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα C μὴ ἠρέμα, καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὐτῷ, εἰς ὃ ἀνάγεται ὅλον, τοῦτ' ἐστὶν, ὃ ἡ αὐτοῦ φύσις οἵα τε φέρειν· ὃ δὲ μὴ οἵα τε, μηδ' ἐστὶ τῆς ἐκείνου φύσει ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὐτῷ. διὸ καὶ τοὺς ἐνθουσιῶντας, καὶ προλέγοντας, καίπερ διανοίας ἔργον ποιοῦντας, ὅμως οὔ φαμεν ἐφ' αὐτοῖς εἶναι, οὔτ' εἰπεῖν ἃ εἶπον, οὔτε πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν. ὥστε καὶ διάνοιαί τινες, καὶ πάθη οὐκ ἐφ' D ἡμῖν εἰσιν, ἢ πράξεις αἱ κατὰ τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς, ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν. ὥστε εἰ τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδει σκέψασθαι. τοῦτο ἀφωρίσθω. οἱ γὰρ μάλιστ' ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἑκόντες.

Κεφάλαιον θ.

Ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἔχει τὸ τέλος, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν δὴ ὁρίσασθαι τὸ κατὰ τὴν διάνοιαν. δοκεῖ δὴ ἐναντίον εἶναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀκουσίῳ, καὶ τὸ εἰδότα, ἢ ὃν, ἢ ᾧ, ἢ οὗ ἕνεκα. ἐνίοτε γὰρ οἶδεν μὲν ὅτι πατὴρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες, ἢ ὥσπερ ὅτι μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον, τὸ δ' ἦν κώνειον. ὁ δ' ἀγνοῶν F ὃν, καὶ ὃ, καὶ ᾧ, δι' ἄγνοιαν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ὁ δὲ δι' ἄγνοιαν, καὶ ὃ, καὶ ᾧ, καὶ ὃν, ἀκούσιος.

A per quæ vel facere, vel non facere, penes ipsum est, etiam si non volens facit, tamen & facere sponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipsum non sunt, vi quodam modo, sed non simpliciter fieri dicuntur; eo quòd non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verùm in his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si vt contactus quis vitaret, occidisset alterum, vi se id, coactúmque fecisse dicat: maius enim, acerbiúsque malum opor- B tet non facienti propositum sit. Sic enim coactus, & non vi faciet, scilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipsum hæc sunt, quocirca & amorem, & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & supra naturam sunt. Vnde & veniam merentur, eo quòd vi cogere naturam soleant. Sed & C magis vi, inuitéque facere videtur, qui facit, ne vehementiùs, aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipsum refertur vniuersum, quod ferendo natura est. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censeri: quam ob rem phanatici, & qui futura prædicunt, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse asseueramus, neque vt fa- D ciant quæ fecerunt, neque vt dicant quæ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque & intellectus quidam, affectúsque, aut actiones secundum eiusmodi rationes, & intelligentias, in nostra potestate non sunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quædam sunt nobis potentiores. Ergo voluntariorum, ac inuoluntariorum consideratio, eorum, quæ vi eueniunt, tractatui iungenda est: atque hæc i- E ta sint inter sese distincta. Nam qui spontaneum maximè interpellant, id se coactos dicunt, vt in eam animi sententiam venirent.

CAPVT IX.

Et quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate, nec electione terminatum est, reliquum est, vt ea, quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario contrarium F esse voluntarium, &, quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater sit, non tamen quòd occidat, sed seruet potiùs: vt Peliades, petebant quidem poculum, sed vt amatorium, & vino plenum: id verò venenum erat. Ignorans autem quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium est: ergo voluntarium contrarium est.

Quæ igitur penes ipsum sunt, vt facere omittat, facit non ignorans, & per se, ea vtique voluntaria sunt, & voluntarium id ipsum est: quæ verò ignorans, ex eo quod ignorat, ea inuitus facit. Porrò quia scire, & intelligere bifariàm capiuntur, vel vt habeatur, vel vt vsurpetur scientia, qui habens non vtitur, interdum ignorans meritò dicitur, interdum verò nequaquam, velut si per negligentiam non vtatur. Similiter & is vituperetur, qui vel facilium, vel necessariorum peritiam, & per negligentiam, aut dolorem aliquem, voluptatémque non vestiget. Hæc loco huic inserenda videbantur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum sit.

CAPVT X.

De electione verò deinceps dicemus, expositis primùm nonnullis quæstionibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere oriantur, tum in quali constituenda sint, aut eadémne, aut diuersa sint voluntarium, & inuoluntarium. Maximè verò quidam asseuerant, & quærenti etiam ita fortè videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionē, aut appetitum: vtraque enim consectanea videntur. Verùm appetitum non esse, patet ex eo quòd tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò, cupiditásque, etiam feris inest, electio verò nequaquam: & tamen quibus hæc ambo insunt, multa absque ira, cupiditatéque eligunt: sed dum passionibus adfliguntur, non eligunt, sed tolerant. Præterea, cupiditati, iræque semper dolor iungitur: multa verò non absque dolore eligimus. Voluntas insuper, & electio idem non sunt: volunt enim interdum etiam ea homines, quæ impossibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare, immortalem esse, id quod nemo sciēs impossibile elegerit: & in vniuersum, quæ & si non per se, sed sibi tamen impossibilia vel factu, vel omissu norit: vnde manifestū, electionē esse rerū penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet, cum eligibile eiusmodi quid sit, quod viribus nostris pareat. Multa verò opinione cōcipiunt, quæ penes nos non sunt: vt diametrum commensurabilem. Porrò nec vera est, nec falsa electio, sed & nec rerū penes nos sitarum opinio, qua faciēdum aliquid,

[illegible]

Κεφάλαιον ι.

[illegible]

[illegible]

vel non faciendum arbitramur. Commune verò id est, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, sed ea, quæ fini consequendo conferunt, eligit: quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quispiam eligit, sed quæstus studium, & periclitationes felicitatis adipiscendę gratia. Et in vniuersum declarat semper eligens, quid, cuiusve gratiā eligat: est enim aliud id, cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem, vt in precio, & sanum esse, feliciter, beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis, & voluntatis rationem esse. Voluntas enim, & opinio maximè finem spectat, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse: quo simul elucet, & quid sit, quisve ab iis differat, ac vt se ad volūtarium habeat. Porrò possibilium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, vt de iis suscipiatur deliberatio, alia verò vt non suscipiatur. Quorum enim generatio penes nos non est, etiam si fieri non fieri possint: sed quæ vel natura, vel aliis ex causis fiunt, de iis sciens nemo consultare instituat. Verùm quæ non tantùm fieri non fieri possunt, sed in consultationem etiam venire solent, ea sunt, quę pro arbitrio facere non facere possumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus, quæ à nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinione simpliciter electionem esse, eligibilia verò etiam agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quæ scientia complectuntur, in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, quòd aut ratiocinando, aut sensu error omnis committatur, quorum vtrunque in medicina contingit, in grammaticis verò iuxta sensum, & actionem, quam spectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas est electio, est certè velut vtrunque, & nō ambo. Ex improuiso enim nemo eligit, sed cùm faciendum videtur, conspiratque voluntas: quæ cùm ambo eligenti insint, vtroque constabit electio. Considerandum autem, quomodo insint hæc, idque ex ipso nomine primùm,

[illegible]

[illegible]

Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde cõsiderationem, consiliúmque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis, quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re prius consultata, expensáque, melius sit, an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimuero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit, id quod velle decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio inest, eo quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendúmne quippiam sit, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes, causásque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit, (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit; vt profectionis, facultatum comportatio, quandoquidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito hoc carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, idque non ignorantes, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem, præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones rectè in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionẽ igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt.

[illegible]

Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accuratè disseruimus. Cæterùm consideratio de iis, quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò inartificialis apud omnes est: vt, bellum gerant, néene, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcunque finis est vicemam consulit, quisquis consilium capit, vel finem rectène perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finẽ possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonũ, id scilicet, quod simpliciter optimum. Verùm quod præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparẽs bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorundam vsus, non nisi iis, quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neq. enim videre licet, quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per scientiã etiã ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis, morbique eadem est scientia, sed illius quidem iuxta, huius autem præter naturam. Sic & voluntas secundùm quidem naturam boni est, & præter naturam verò mali: & vult natura quidem bonum, præter naturam verò, & ex mentis quadam euersione, malum. Verùm cuiusque corruptio euersióque nõ in quolibet, sed in contraria, & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quælibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria, quæ iuxta scientiam opponuntur, necesse est & errorem, & electionem à medio ad contraria ferri. Porrò contraria sunt, medium, maius, & minus, eò quòd iucundum, & triste sic habeant, vt ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius verò melius, & triste malum, tristius & deterius, vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes, vitiáque versari: circa eligibilia namq. consistit. Electio autem circa bonum, malum.

Universidad de Deusto Biblioteca

& apparentia, quæ naturâ sunt voluptas & dolor, versatur. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est, omnísque circa voluptates, & dolores versatur, vitium autem circa excessum, & defectum, & ea prorsus, in quibus etiam virtus consistit: necessum est, virtutem moralem, electiuam esse mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta quę qualis quisque moribus dicitur, dolens, gaudénsve. Dulce nanque siue amarum diligens, non qualis quidem moribus dicitur.

CAPVT XI.

QVibus ita determinatis, dispiciatur, vtrùm virtus electionem reddat non peccabilem finémque rectum, nempe vt cuius gratia debeat, tantùm eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem absoluat, id quod temperantiam dicimus, quippe quæ rationem non euertit. Sed enim virtus, & temperantia discernuntur ab inuicem, de quibus post erit dicendi locus. Quibus enim cunque rationem rectam præstare virtus videtur, id causa existit, cuiusmodi etiam temperantia. Cæterùm eam laudabilium esse præmissis dubitationibus ostendetur. Porrò scopum quidem licet esse rectum, verùm in iis, quæ ad scopum aberrare. Rursum scopo etiam falso proposito, in iis, quæ ad ipsum tendunt, rectè habere: interdum verò vtraque falluntur. Vtrùm igitur virtus scopum, an ea, quæ ad scopũ, D regit? Asseueramus autem, scopum à virtute constitui: quocirca nec collectione, nec ratione aliqua hæc demonstrabuntur, sed vt principium hoc positũ nobis esto. Neq; enim medicus considerat, an esse sanum, sed verùm deambulare, an non deambulare oporteat. Neque gymnastes, an bene habere, sed vtrùm luctari, vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finẽ occupatur. Quemadmodum enim in E contemplatiuis, hypotheses principiorum locũ obtinent, sic & effectiuis finis, & principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanũ esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expedies, quemadmodum illhic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principium finis est: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut virtus: si ratio non fuerit, F per virtutem finis, nõ quæ sunt ad finem, constituetur. Finis autem est id, cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo. Cuius igitur gratia medium est, eius causa virtus, quæ id cuius gratia eligit. Verùm quæ deceant, consecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit.

A καὶ τὰ φαινόμενα. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡδονὴ καὶ λύπη. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀρετὴ μὲν ἡ ἠθικὴ αὐτή τε μεσότης τις οὖσα, καὶ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα, ἡ δὲ κακία ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, καὶ περὶ ταὐτὰ τῇ ἀρετῇ, τὴν ἀρετὴν ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν ἕξιν προαιρετικὴν μεσότητος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσι καὶ λυπηροῖς, καθ' ὅσα ποιός τις λέγεται τὸ ἦθος, ἢ χαίρων, ἢ λυπούμενος. ὁ γὰρ φιλόγλυκυς ἢ φιλόπικρος, οὐ λέγεται B ποιός τις τὸ ἦθος.

Κεφάλαιον ια.

ΤΟύτων δὲ διωρισμένων, λέγωμεν πότερον ἡ ἀρετὴ ἀναμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ τέλος ὀρθόν, οὕτως ὥστε οὗ ἕνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὥσπερ δοκεῖ τισί, τὸν λόγον. ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια. αὕτη γὰρ οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκράτεια C ἕτερον. λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ ὅσοις γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν παρέχειν ἡ ἀρετή, τοῦτο αἴτιον. ἡ μὲν ἐγκράτεια τοιοῦτον, τῶν ἐπαινετῶν δ' ἡ ἐγκράτεια. λέγωμεν δὲ προαπορήσαντες. ἔστι γὰρ τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶναι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτάνειν. ἔστι δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἡμαρτῆσθαι, τὰ δὲ πρὸς ἐκεῖνον περαίνοντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον. πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ τὸν σκοπόν, ἢ τὰ πρὸς τὸν D σκοπόν; τιθέμεθα δὴ ὅτι τὸν σκοπόν, διότι τούτου οὐκ ἔστι συλλογισμός, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχὴ τοῦτο ὑποκείσθω. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς σκοπεῖ, εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν ἢ μή. οὔτε ὁ γυμναστικός, εἰ δεῖ εὐεκτεῖν ἢ μή, ἀλλ' εἰ παλαίσαι ἢ μή. ὁμοίως δ' οὐδ' ἄλλη οὐδεμία περὶ τοῦ τέλους. ὥσπερ γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, οὕτω E καὶ ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπειδὴ δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπάρξαι, εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐκεῖ, εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαί, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι. τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ἡ τῆς νοήσεως τελευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος, ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὴ ὁ λόγος, διὰ τὴν ἀρετὴν ὀρθὸν ἂν εἴη τὸ τέλος, ἀλλ' F οὐ τὰ πρὸς τὸ τέλος. τέλος δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινός, καὶ ἕνεκά τινος. οὗ μὲν οὖν ἕνεκα τὸ μέσον ἐστίν, οὗ αἰτία ἡ ἀρετὴ τῷ προαιρεῖσθαι οὗ ἕνεκα. τὸ μὲν οὖν τυγχάνειν τούτων, ἄλλης δυνάμεως, ὅσα δεῖ

Non

ἔστι μέντοι ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῶν τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δεῖ προαιρεῖσθαι. τοῦ δὲ τὸ τέλος ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, οὗ ἡ ἀρετὴ αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς προαιρέσεως κρίνομεν ποῖός τις. τοῦτο δ' ἐστὶ τίνος ἕνεκα πράττει, ἀλλ' οὐ τί πράττει. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία τῶν ἐναντίων ἕνεκα ποιεῖ τὴν προαίρεσιν. εἰ δή τις, ἐφ' αὐτῷ ὂν πράττειν μὲν τὰ καλά, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρά, τοὐναντίον ποιεῖ, δῆλον ὅτι οὐ σπουδαῖός ἐστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος. ὥστ' ἀνάγκη τήν τε κακίαν ἑκούσιον εἶναι καὶ τὴν ἀρετήν. οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. διὰ ταῦτα καὶ ψεκτὸν ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ κακὰ οὐ ψέγεται, οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινεῖται, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πάντας ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα, καίτοι αἱρετώτερον ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς. ὅτι πράττουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναγκαζόμενοι, προαιρεῖται δ' οὐδείς. ἔτι διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὁποία τις, διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἔργων ἀναγκαζόμεθα κρίνειν ὁποῖός τις. αἱρετώτερον μὲν οὖν ἡ ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις, ἔκ τε τῶν κειμένων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

A Non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm, vt finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus. quocirca qualis quisque sit ex electione, iudicamus non quid, sed cuius gratia faciat expendentes. Similiter & vitium contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cùm in potestate sua sit, bonum agere, malúmque omittere, agat contra-B rium: necessum est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Itaque virtus, & vitium voluntaria sunt, cùm nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia sint, nõ vituperantur tamen, contràque bona non inuoluntaria, sed voluntaria laudantur. Postremò omnes laudantes, vituperantésque, electionem magis, quàm facta, intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, sed eligit C ea nemo. Sed & quia difficile electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Ex positis igitur hæc eueniunt, & consentanea sunt apparentibus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων τὸ Γ.

Κεφάλαιον α.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότητές εἰσιν ἐν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ αὗται προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται. καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. σχεδὸν δὴ δοκεῖ E πᾶσιν, ὅ, τε ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πρότερον θράσος καὶ φόβον ἐναντία. καὶ γὰρ ἔστι πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὰς ἕξεις ταύτας λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικείσονται ἀλλήλοις, οἷον ὁ δειλός (οὗτος γὰρ λέγεται κατὰ τὸ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρεῖν ἧττον ἢ F δεῖ) καὶ ὁ θρασύς. καὶ γὰρ οὗτος κατὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι οἷος φοβεῖσθαι μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. διὸ καὶ παρωνυμιάζε-

ARISTOTELIS D ETHICORVM AD Eudemum

LIBER TERTIVS,

CAPVT I.

MEDIOCRITATES igitur esse in virtutibus, eásque electiuas, & contraria earum vitia, quæque sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquanque persequentes, primùm de fortitudi-E ne dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtrum confidentia, & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum, qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicẽ opponi, quemadmodũ timidus: nam is magis, quàm deceat, F timere, minùs verò audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quòd huiusmodi sit, minùs scilicet, quàm deceat, timens, magisq́ue, quàm deceat, audens, nomẽ trahit: vnde & audax ab audacia, denominatur. Quocirca cùm fortitudini sit circa

Universidad de Deusto Biblioteca

timores, audaciámq. habitos præstantissimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiunt, in aliis verò excedunt, agere, neq. timidorũ instar, quia etiã ipsi in eodem peccant, non eodem tamẽ, sed cõtrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo vero excedunt) manifestum est, mediam audaciæ, timiditatisque dispositionem fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autẽ fortis metu vacare vt plurimũ, timidus autẽ metui obnoxius esse. Et hic quidẽ multa, pauca, magnáque, & parua metuit, idque vehementer & cito: ille vero contrà, aut prorsus non, aut leuiter, ægre, & raro, & non nisi magna. Et hic quidẽ vehementer terribilia sustinet, ille vero nec leuiter quidẽ horrida. Quæ igitur sustinet fortis primùm sibine, an alteri terribilia? Etenim si alteri terribilia sustineat, nihil videatur magnificum, fortẽ esse: sin vero sibi ipsi, necessum est, nõ nisi magna & horrida terrorẽ incutere. Itaque si terribilia vehemẽter, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit. Vnde cõtingit, fortẽ multos, magnósque terrores formidare. Verùm videtur timidum contrariè fortitudo præparare, vt in eo quod aut nihil, aut pauca timeat, eáq. & leuiter, & ęgrè. Sed enim horribile, quemadmodũ & iucũdum, & bonũ, bifariam fortasse dicitur: alia enim simpliciter, alia vero cuidam iucunda, bonáque vocãtur non simpliciter ac cõtrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodũ quæ prauis vtilia sunt, & quę iucũda pueris, quà pueri sunt: sic etiã terribilia alia simpliciter, alia vero alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia sunt. Alia rursum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunq. naturæ humanę horribilia sunt, ea simpliciter terribilia vocamus: fortis vero ad hæc intrepidè habet, sustinétq. eiusmodi, quæ partim ipsum quoq. terrẽt, partim vero nõ. Quà.n. homo est, terribilia illi quoque sunt: quà vero fortis, nõ sunt, aut certè leuiter, aut nequaquã. Terribilia tamẽ dicuntur, quæ à plerisq. timeri solẽt: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodũ enim robusti, sanique appellantur: non quod illi nullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debilitentur: sed ex eo quod vel prorsus nõ turbãtur, aut simpliciter aut leuiter, à quib. multi, & plerisq. Valetudinarij.n. & infirmi, & timidi, commu-

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A nibus, vulgaribúsque passionibus afficiuntur, sed citiùs, vehementiúsque quàm solent multi: prætereà quibus multi afficiantur, ea vel non prorsus, vel leuiter ipsos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil sit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vetet, pro eo ac dictum est, ipsum quoque timere: fortitudo enim rationem sequitur, ratio verò honesta capessere iubet. Quocirca qui non per hanc sustinet, B is aut stupidus est, aut confidens. Verùm qui ob honestum tantùm non metuit, solus fortis est. Timidus igitur quæ non decet metuit: audax verò in quibus non oportet, audet: fortis verò in vtroque agit quod decet, & proin medius existit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit, & sustinet. Quæ autem magna, acerba, interitúmque inferentia, nisi sint honesta, subire haudquaquam ratio iubet. Audax verò etiam non iubente ipsa subit: timidus verò ne si C iubeat quidem: solus autem fortis ipsius iussui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque sunt numero, propter similitudinem quandam sic appellatæ. Eadem enim cùm sustineant, non tamen easdem ob causas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit: altera militaris, ex peritia, vsúque rerum perfecta, non, quemadmodum dixit Socrates, vt horribilia, sed vt auxilia horribilium cognoscantur. Tertia per i- D gnorantiam, & imperitiam, velut est puerorum, insanorúmque fortitudo, qua hi horribilia sustinent, illi verò serpentes manibus prehendunt. Alia rursum ex spe nascitur, qua lautè conuiuati, ebriíque pericula suscipiunt. Nam vinum spem solet addere. Postremò alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore, iráve accensorum. Nam siue amet quis, audax potiùs, quàm timidus, erit, multáque peri- E cula sustinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta ille quem fabulæ recitant: siue ira commoueatur: nam extra se rapitur animus. Vnde & feræ syluestres fortes dicuntur, nec sunt tamen. Concitatæ enim, sunt eiusmodi: non concitatæ, quemadmodum & audaces: inæquales sunt vehementer. Maximè autem naturalis est ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri F optimè pugnant. Ciuilis autem propter legem existit. Cæterùm harum nulla secundùm veritatem comparata est: ad cohortationes tamen in periculis, vsum adferũt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm simpliciter iã diximus, nõ ab re fuerit de his fusiùs determinare,

In vniuersum igitur horribilia dicuntur metus effectiua, ea scilicet, quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem, diuersúmque affectum, non metum parit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli, aut pudore suffusi affliguntur, aliud nomen sortiuntur: eo quòd verus metus eorum tantùm malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: & nonnulli duri, ac tolerantes timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem, eiúsque acerbitatem rectè affici. Nam si algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, sustinet, cùm à periculo absint, verùm ad mortem mollis sit, & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari sanè queat. Periculum nanque iis constare terribilibus tantùm dicitur, quæ in propinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ versari fortis assolet, dicta iam nobis sunt, eo quòd apparentia effectiua doloris corruptiui oportet, eáque non procul sed in propinquo apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim necessum est, omnibus terribilia videantur, omnésque percellant. Nihil enim vetat, quominus, quemadmodum calida, frigidáque, & alia quædam corporis humani habitus, virésque superant: ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim, & audaces secundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, horribilia tamen videntur, & quæ leuiter metuenda sunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animosa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est: velut qui fulmen, ex insania ferat illatum, ac si cognoscat quantum sit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum si Celtæ, sumptis armis, occurrant fluctibus: cuiusmodi furiosa fortitudo prorsus Barbarorum est. Nonnulli verò ob alias voluptates pericula sustinent: nam & ira voluptatem habet quandam, cum spe, nempe vltionis sumendæ.

A τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ ἄλλην τινὰ προσδεχομένοις λύπην, ἑτέρα μὲν ἂν ἴσως λύπη γένοιτο καὶ πάθος ἕτερον, φόβος δ' οὐκ ἔσται, οἷον εἴ τις προορῷτο ὅτι λύπην λυπήσεται ἣν οἱ φθονοῦντες λυποῦνται, ἢ ἣν οἱ ζηλοῦντες, ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ἐπὶ μόναις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἔσεσθαι λύπαις B φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις ἀναιρετικὴ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ σφόδρα τινὲς ὄντες μαλακοὶ, περὶ ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι, καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοὶ, καὶ δειλοί. καὶ δὴ δοκεῖ σχεδὸν ἴδιον τῆς ἀνδρείας εἶναι τὸ περὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν περὶ τοῦ λύπην ἔχειν πως. εἰ γάρ τις εἴη τοιοῦτος οἷος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑπομενετικὸς, ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνους οὔσας, πρὸς δὲ τὸν θάνατον καὶ μαλακὸς C καὶ περιφοβὴς, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν φθοράν· ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακὸς, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθὴς, ἐκεῖνος μὲν ἂν εἶναι δόξειεν δειλὸς, οὗτος δ' ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνος ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τῶν φοβερῶν, ὅταν πλησίον ᾖ τὸ τῆς τοιαύτης φθορᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνηται. τὰ μὲν οὖν φο- D βερὰ, περὶ ἅ φαμεν εἶναι τὸν ἀνδρεῖον, εἴρηται, ὅτι ἐστὶ τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τῆς φθαρτικῆς. ταῦτα μέντοι πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τὸ μέγεθος ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστ' εἶναι σύμμετρα πρὸς ἄνθρωπον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη παντὶ φαίνεσθαι ἀνθρώπῳ φοβερὰ καὶ διαταράττειν. οὐδὲν γὰρ κωλύει, ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρὰ καὶ τῶν ἄλλων E δυνάμεων ἔνιαι ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσὶ, καὶ τὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἕξεις, οὕτω καὶ τῶν περὶ τὴν ψυχὴν παθημάτων. οἱ μὲν οὖν δειλοὶ καὶ θρασεῖς διαψεύδονται διὰ τὰς ἕξεις. τῷ μὲν γὰρ δειλῷ, τά τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶναι, καὶ τὰ ἠρέμα, σφόδρα· τῷ δὲ θρασεῖ τοὐναντίον, τά τε φοβερὰ θαρραλέα, καὶ τὰ σφόδρα, ἠρέμα· τῷ δ' ἀνδρείῳ τἀληθῆ μάλιστα. διόπερ οὔτ' εἰ ἀγνοῶν F ὑπομένει τὰ φοβερὰ δι' ἄγνοιαν, ἀνδρεῖος, οὔτ' εἴ τις διὰ μανίαν κεραυνοὺς ὑπομένοι φερομένους, οὔτ' εἰ γιγνώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, διὰ θυμόν. οἷον οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες. καὶ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρεία μετὰ θυμοῦ ἐστιν. ἔνιοι δὲ καὶ δι' ἄλλας ἡδονὰς ὑπομένουσι. καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονήν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας. ἀλλ' ὅμως

A Verùm nec si ob eiusmodi, nec ob alias voluptates, malorúmve grauiorum fugam mortem obeat, iustus quisquam propterea meritò dicatur. Nam si mori iucundum sit, sæpe per intemperantiam morerentur lasciui. Quemadmodum & hodie, cum ipsa quidem morte minimè, sed inferentibus eam suauibus existentibus fit, vt quidam per incontinentiam certum sibi concilient interitum, non ignari etiam cer- B tam mortem propositam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque si quis dolorem fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit,

Praui nanque homines, doloribus victi, mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optasse, licet immortalem. Non procul ab his distant, qui C ex peritia pericula sustinent, id quod plerique solent militantes. Id nanque contrarium Socratis sententiæ, opinantis, scientiam fortitudinem esse: neque enim quia nouerint horribilia, qui super mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia, contra læsionem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes sunt: quemadmodum nec robur, nec diuitiæ iuxta D Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omni. Manifestè quidam, cùm timidi sint, pericula tamen sustinent propter experientiam, idque quod periculum non esse arbitrentur, cùm paratū noscant præsidium. Argumento est, quòd cùm præsidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quę ex E verecundia nascitur, fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obiisse verecundia impulsum: Hectorem verecundia cepit: *Primus nanque Polydamas me reprehenderit.* Atque ea est, quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quòd non morituros se ar- F bitrentur, aut quòd facultatibus preseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nā ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est, nempe, vt suprà diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe, quod honestum est,

A οὔτ' εἰ διὰ ταύτην, οὔτ' εἰ δι' ἄλλην ἡδονὴν ὑπομένει τις τὸν θάνατον, ἢ φυγὴν μειζόνων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ ἦν ἡδὺ τὸ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι, ὥσπερ καὶ νῦν, ἐπεὶ οὐκ αὐτὸ τὸ ἀποθνήσκειν ἡδύ ἐστιν, ἀλλὰ τὰ ποιητικὰ αὐτοῦ, πολλοὶ δι' ἀκρασίαν εἰδότες περιπίπτουσιν, ὧν οὐδεὶς ἀνδρεῖος ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ καὶ B πάνυ ἑτοίμως ἀποθνήσκει. οὐδ' εἰ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδεὶς τῶν τοιούτων ἀνδρεῖος, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τοῦ πονεῖν ἡσσώμενοι,
Θανεῖν ἐρῶσιν.

ὥσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταὶ, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἕλκους ὀδύνην εὔξασθαι ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα. παραπλησίως δὲ τούτοις, καὶ ὅσοι δι' C ἐμπειρίαν ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους. ὅνπερ τρόπον σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτικῶν ἀνθρώπων ὑπομένουσιν. αὐτὸ γὰρ τοὐναντίον ἔχει ἢ ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος εἶναι τὴν ἀνδρείαν. οὔτε γὰρ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ἐπὶ τοὺς ἱστοὺς ἀναβαίνειν ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν· οὔτε δι' ὃ θαρραλεώτερον ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. καὶ γὰρ ἂν ἡ ἰσχὺς καὶ D ὁ πλοῦτος κατὰ Θέογνιν, ἀνδρεία· Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φανερῶς ἔνιοι δειλοὶ ὄντες, ὅμως ὑπομένουσι δι' ἐμπειρίαν· τοῦτο δ', ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶναι· ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δέ· ὅταν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοήθειαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ᾖ τὸ δεινὸν, οὐχ ὑπομένουσιν. ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἰτίαν εἰ διὰ τὴν αἰδῶ ὑπομένοντες, μάλιστα E φανεῖεν ἀνδρεῖοι· καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑπομεῖναι τὸν κίνδυνον τὸν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα· Ἕκτορα δ' αἰδὼς εἷλε· Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. καὶ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία αὕτη. ἡ δ' ἀληθὴς οὔτε αὕτη, οὔτ' ἐκείνων οὐδεμία, ἀλλ' ὁμοία μὲν, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἃ διὰ τὸν θυμὸν ὁμόσε τῇ πληγῇ φέρεται. οὔτε γὰρ F ὅτι ἀδοξήσει, δεῖ μένειν φοβούμενον, οὔτε δι' ὀργὴν, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ δυνάμεις ἔχειν φυλακτικάς· οὐδὲ γὰρ οὕτως οἰήσεται φοβερὸν εἶναι οὐδέν. ἀλλ' ἐπεὶ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική (τοῦτο δὲ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πάντα αἱρεῖσθαι ποιεῖ· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα,

Universidad de Deusto Biblioteca

huius instinctu eligatur, patet fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratia alicuius sustinenda docere. Neque ex ignorantia, vt quæ iudicium format, neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quę igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

CAPVT II.

Porrò de temperantia, & intemperantia deinceps disserere conabimur. Intemperans autem multifariam dicitur: interdum enim quando non est castigatum, nec emendatum, quemadmodum incastratum dicimus, quod castratus non sit, quorum castrari nonnulla possunt, alia non possunt. (Dicimus enim incastratum, & quod castrari non possit, & quod, cùm possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem, castigationémque naturâ non admittat, vel quod admittat quidem, sed nunquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intemperantes dicuntur. Rursùm & id intemperans dicitur, quod vel ægrè, vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia enim multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam, & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eas varia, & à se inuicem, & ab aliis homines differant. Priùs autem describimus quo pacto intemperantiam appellatione transferamus. Nam eos, qui nullo sensu erga ea commouentur, insensatos alij vocant, nonnulli aliud nomen imponunt. Verùm non est nota hæc affectio, neque vulgaris, eo quod magis in alteram partem peccetur, & quòd congenitus sit omnibus iucundorum eiusmodi sensus, & delinitio. Huiusmodi autem sunt, quos Comici inducunt, agrestes homines, qui ne moderata quidem, necessariáque vlla suauitate misceant. Et quia temperans circa voluptates versatur, necessum est etiam, cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sint istæ, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniáque suauia versatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia duo, gustabile scilicet, & tangibile: re vera autem circa tangibilia tantùm. Nam circa voluptatem, quæ citra Veneris cupiditatem aspectu pulchrorum, aut dolorem,

A [illegible]

B [illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A qui turpium aspectu nascitur, aut eam, quę ex auditione suauiter consonantium, aut secus, aut quæ olfactu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non versatur temperans. Neque enim vel patiendo, vel non patiendo dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchram statuam, aut equum, aut hominem cernat, vel suauiter audiat canentem, nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, sed pulchra quidem
B videre, & canentem audire, is intemperans videatur, quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc sensibilia versantur, quæ & reliquorum animantium sensibus incurrentia, dolorem voluptatémve cient: ea scilicet, quæ gustu, tactúve sentiuntur. Cæterùm quæ reliquis sensibus suauia existunt, nullum ferè illis sensum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis constitutionem nihil
C magnoperè moueri videntur. Sed & nec auscultationibus sonorum, citéque consonantium, neque suauè, aut grauiter olentibus, licet omnes sensus acutiùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè, qui per accidens, non per sese, oblectant. Dico autem per se, quibus gaudemus, nec sperantes nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc est edendi, bibendíque voluptatem, iis
D gaudemus. Per se verò, vt est lucorum, & florum. Quocirca scitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè, hæc verò suauiter, fragrare. Et quia gustabile aliquod, non omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo linguę apice, sed quantum toto gutture sentitur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, sed quemadmodū Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt sim-
E pliciter dicam, intemperantia est constituenda, circa ea, circa quæ etiam intemperans versatur. Nam vinolentia, edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt: quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui visu, auditione, olfactúque excedit, non dicitur intemperans, citráque ignominiam tales errores vituperamus & prorsus circa
F quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes sunt, nec intemperantes. Insensatus igitur, aut quocunque alio nomine appellare conueniat, qui in omnibus deficiat, quibus solent plerunque omnes participare, atque lætari,

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

Verùm qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt, nec tamen sunt, vel dicuntur intemperantes. Nam & consecuti non excedunt magis, quàm oporteat, gaudendo: & non consecuti magis quàm oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo, dolendóve, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus, defectúsque manifestum quòd & mediocritas, qui habitus optimus est, & vtrique contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus circa quæ intemperans versatur, quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensilitatis, intemperantiæque mediocritas existit. Excessus verò intemperantia est, Defectus autem nomine caret, aut suprà positas appellationes sortitur. Accuratiùs verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de continentia, incontinentiáque agemus.

CAPVT III.

Eodem pacto de mansuetudine, rigiditatéque sentiendum est. Nam & mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido, & agresti, (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem) seruilem, & insensatum opposuimus, eo quòd ita vocentur, quotquot non moueantur ad iram, quibus oportet: sed lacessiti, faciles, humilésque sese præbeant ad contemptum. Opposita enim sibi inuicem sunt, celeriter & ægrè: leniter & vehementer: & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, et, qui breui. Quoniam vero, quemadmodum & in aliis, hic quoque excessus, defectúsque reperitur. (Rigidus enim est eiusmodi, qui citiùs & magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur. Seruilis autem contrarius quispiam est.) Medius igitur inter inæqualitatem consistit. Et quia vterque habitus vitiosus est, patet, medium horum æquanimitatem esse: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet non irascitur. Quocirca cùm & mansuetudo circa easdem affectiones versetur habitus optimus, erit & mansuetudo mediocritas quædam, & mansuetus inter rigidum seruilémque medius.

ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἀκόλαστος. πάντες γὰρ τούτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ἐπιθυμίας λαμβάνουσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται ἀκόλαστοι· οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν μᾶλλον ἢ δεῖ τυγχάνοντες, καὶ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ μὴ τυγχάνοντες· οὐδ' ἀνάλγητοι· οὐ γὰρ ἐλλείπουσι τοῦ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, δῆλον ὅτι καὶ μεσότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἡ ἕξις, καὶ ἀμφοτέραις ἐναντία. ὥστε εἰ σωφροσύνη ἡ βελτίστη ἕξις, περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος, ἡ περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῶν αἰσθητῶν μεσότης σωφροσύνη ἂν εἴη, μεσότης οὖσα ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· ἡ δ' ὑπερβολὴ ἀκολασία, ἡ δ' ἔλλειψις ἤτοι ἀνώνυμος, ἢ τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι προσαγορευομένη. ἀκριβέστερον δ' ἔσται περὶ τοῦ γένους τῶν ἡδονῶν διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὕστερον περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

Κεφάλαιον γ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ληπτέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρᾶον περὶ λύπην τὴν ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην ὁρῶμεν ὄντα, τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πώς. διαγεγράφαμεν δὲ καὶ ἀντιθέσαμεν τῷ ὀργίλῳ καὶ χαλεπῷ καὶ ἀγρίῳ (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἐστι διαθέσεως) τὸν ἀνδραποδώδη καὶ τὸν ἀνόητον. σχεδὸν γὰρ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι τοὺς μηδ' ἐφ' ὅσοις δεῖ κινουμένους τὸν θυμόν, ἀλλὰ προπηλακιζομένους εὐχερῶς καὶ ταπεινοὺς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. ἔστι γὰρ ἀντικείμενον τῷ μὲν ταχὺ τὸ μόλις, τῷ δ' ἠρέμα τὸ σφόδρα, τῷ δὲ πολὺν χρόνον τὸ ὀλίγον λυπεῖσθαι ταύτην τὴν λύπην ἣν καλοῦμεν θυμόν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ἐνταῦθ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις (ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ καὶ θᾶττον καὶ μᾶλλον πάσχων καὶ πλείω χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὁποίοις οὐ δεῖ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς, ὁ δ' ἀνδραποδώδης τοὐναντίον) δῆλον ὅτι ἔστι τις καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. ἐπεὶ οὖν ἁμαρτάνουσιν ἀμφότεραι αἱ ἕξεις ἐκεῖναι, δῆλον ὅτι ἐπιεικὴς ἡ μέση τούτων ἕξις· οὔτε γὰρ προτερεῖ, οὔθ' ὑστερίζει, οὔτε οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς δεῖ οὐκ ὀργίζεται. ὥστ' ἐπεὶ καὶ πραότης ἡ βελτίστη ἕξις περὶ ταῦτα τὰ πάθη ἐστί, καὶ ἡ πραότης μεσότης τις ἂν εἴη, καὶ ὁ πρᾶος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ ἀνδραποδώδους.

Κεφά-

Κεφάλαιον δ.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ ἐλευθεριότης μεσότητες. ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ κτήσει μὲν πάσῃ χαίρων μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀποβολῇ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀνελεύθερος· ὁ δ' ἀμφότερα ἧττον ἢ δεῖ, ἄσωτος· ὁ δ' ἀμφότερα ὡς δεῖ, ἐλευθέριος. τοῦτο δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ, καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι μέν εἰσιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, ὅπου δ' ἔσχατά εἰσι καὶ μέσον, καὶ τοῦτο βέλτιστον, ἓν δὲ περὶ ἕκαστον τῷ εἴδει τὸ βέλτιστον, ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθεριότητα εἶναι μεσότητα ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. διχῶς δὲ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικήν. ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὴν χρῆσις τοῦ κτήματός ἐστιν, οἷον ὑποδήματος ἢ ἱματίου, ἡ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς μέν, οὐ μέντοι οὕτως ὡς ἂν εἴ τις σταθμῷ χρήσαιτο τῷ ὑποδήματι, ἀλλ' οἷον ἡ πώλησις καὶ ἡ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι. ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμα σπουδαστής, τὸ δὲ νόμισμα τῆς κτήσεως ἀντὶ τῆς κατὰ συμβεβηκὸς χρήσεώς ἐστιν. ὁ δ' ἀνελεύθερος καὶ ἄσωτος περὶ τὸν κατὰ συμβεβηκὸς τρόπον τοῦ χρηματισμοῦ. καὶ ἐν τῷ κατὰ φύσιν χρηματισμῷ τὴν αὔξησιν διώκει. ὁ δ' ἄσωτος ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων. ὁ δ' ἐλευθέριος τὴν περιουσίαν δίδωσιν. αὐτῶν δὲ τούτων εἴδη λέγονται διαφέροντα τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον περὶ μόρια, οἷον ἀνελεύθερος, φειδωλὸς, καὶ κίμβιξ, καὶ αἰσχροκερδής· φειδωλὸς μὲν ἐν τῷ μὴ προΐεσθαι, αἰσχροκερδὴς δ' ἐν τῷ ὁτιοῦν προσίεσθαι, κίμβιξ δὲ ὁ σφόδρα περὶ μικρὰ διατεινόμενος, παραλογιστὴς δὲ καὶ ἀποστερητὴς ὁ ἀδικῶν κατ' ἀνελευθερίαν. καὶ τοῦ ἀσώτου ὡσαύτως λαφύκτης μὲν ὁ ἐν τῷ ἀτάκτως ἀναλίσκειν, ἀλόγιστος δὲ ὁ ἐν τῷ μὴ ὑπομένειν τὴν ἀπὸ λογισμοῦ λύπην.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδιδομένων δεῖ διορίσαι τὸ ἴδιον. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν γειτνίασιν καὶ ὁμοιότητα μέχρι του λανθάνει προϊόντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταὐτὸ συμβαίνει. διὸ ἐνίοτε οἱ ἐναντίοι τὸ αὐτὸ ἀντιποιοῦνται· οἷον ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ αὐθάδης τῷ σεμνῷ, καὶ ὁ θρασὺς

CAPVT IIII.

Svnt porrò & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquisitionem, amissionémque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omníque amissione dolet, vtrumque magis, quàm oportet, illiberalis est; qui vtrumque minus, quàm oporteat, prodigus. Qui verò, vt oportet, vtrumque, liberalis. Vt oportet, hic, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dictat. Et quia illi quidem in excessu, defectúque sunt: nam vbi extrema sunt, isthic & medium, quod præstantissimum est, in quaque specie, & vnum: necessum, & liberalitatem, inter prodigalitatem, illiberalitatémque circa facultatum acquisitionem, & amissionem medium consistere. Bifariàm autem facultates, quæstuariúmq. vocamus. Alia enim per se est facultatum possessio, velut calcei, & vestis. Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt si quis lance calcei vice vtatur, sed velut emptio, conductióque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæstu accidentario, circa numismatum possessionem occupatur. Illiberalis verò, & prodigus, circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in necessariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species verò harum differre dicũtur, eo quòd magis, & minùs circa particulas ostendũt, vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quòd non eroget, dicitur: turpis autem lucri cupidus, quòd omnia corrodat: sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò, depilatórque qui iniustus ex illiberalitate est. Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus est, qui inordinatè consumit: ille verò inconsideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non potest.

CAPVT V.

De magnanimitate autem, ex iis, quæ de magnanimis dicta sunt, determinare oportet: eò quòd, vt in aliis, iuxta affinitatem, & similitudinem, quoad latent, progredi conuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis: perfractus & grauis: audax & fortis. Circa eadem enim versantur, & cognati

Universidad de Deusto Biblioteca

[illegible]

A funt aliquousque. Nam & audax, & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille verò aliter: quæ plurimùm inter se distat. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, veluti vi, & magnitudine animi instructum. Itaque & graui, & magnifico similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodam modo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis, pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse, quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa eiusmo-

B di scilicet iucunda. Magnanimitas verò est præstantissima. Iudicat autē in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis, virtutisque perscriptum. Vnde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. Præterea, contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ vero virtutes, verū præter rationem magnarum sunt contemptrices, vt fortitudo periculorum: id enim

C magnū inter turpia deputat, & neq. multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans voluptates: liberalis opes multas, magnásque spernit, id quod magnanimi esse videtur, eo quòd in paucis occupetur: atq. hæc magna sunt, eo quòd nec cuiuslibet iudicium spectat. Magis quippe magnanimus spectat quid vni sapienti probetur, quàm multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit

D Antiphon, malignè defensionem laudantem. Neglectus enim, propria maxime affectio magnanimi. Porro nec vitæ, nec opum, quibus studere magnoperè videntur homines, curam gerit, sed tamen honoris. Itaq. & dolet ignominia affectus, & indigni subiectus imperio: gaudet autem principatum adeptus: vnde cōtraria videtur: Nā circa honores occupari, & quæ vulgus sentiat de se contemnere, non sunt con-

E sentanea. Quocirca accuratiùs hæc discutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus bifariàm capiuntur: aut enim à multis iis, & vulgaribus, aut ab illustribus ille contingit, qui rursus pro re, in qua euenit, differt. Magnus enim non solùm honorantium multitudine, aut qualitate, aut pretio æstimatur, sed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & studio digna bona censentur, quæ re vera eximia exi-

F stunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sed enim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet.

[illegible]

[illegible]

A quare peculiari vocabulo hac præditus magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia sunt, alia verò, vt suprà determinauimus: ex quibus alia verè eximia, alia parua sunt: quibus nonnulli, cùm digni sint, se ipsos dignos etiam arbitrantur, in iisdem solet eligere magnanimus. Quadrifariàm verò hæc discernuntur. Nam & dignum esse iis, & se dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus di-

B gnum iis quoque se dignū iudicare. Nonnunquam verò è conuerso, vtralibet hæc ad se inuicem componuntur. Nam cùm exiguis aliquis dignus, magnis, atque honorabilibus se dignū arbitratur, alius maximis dignus, paruis se dignum existimat, prior quidem hic exiguis dignus, magnáque affectans, vituperationem meretur. Dedecens enim id est, ac minimè hone-

C stum, præter dignitatem quippiam consequi. Verùm & is vituperandus, qui præsenti honore dignus, cùm tamen auersetur. Restat iam vtrique horum contrarius, qui, cùm rebus magnis dignus sit, se ipsum etiam dignum arbitretur: hic laudabilis, & inter hos medius est. Et quia circa honoris electionem, fruitionémque circa honorabilia reliqua bona, dispositio est præstantissima magnanimitas, &, quemadmodum

D ostendimus, non circa vtilia occupatur, ac ipsa mediocritas cum primis laudabilis: manifestum, etiam magnanimitatem esse quandam mediocritatem. Contrarium autem, hoc, quod diximus, indignus cùm sit, maximis sese dignum arbitrantem, lentitudo est. Tales quippe lentos dicimus, qui magna venditant, cùm non insint. Verùm vbi dignus, magnis se indi-

E gnum censet, pusillanimitas appellatur. Pusillanimis enim est, qui præclara meritus, iis sese indignum iudicarit. Itaque magnanimitatem necessum est mediocritatē esse, inter pusillanimitatē, & lentitudinē. Porrò quartus ex his, neq. omnino vituperatione dignus, neque magnanimus, in nulla re magni quippiam consecutus. Neque enim vel dignus existit, vel ita de se ipso censet: quapropter nō est cōtrarius.

F Nam etsi planè contraria inter se videantur, magnis dignum magna, & paruis dignum exigua deberi sibi arbitrari: contraria tamen non sunt, eo quòd hic reprehensione careat, quandoquidem ex rationis instinctu agit, & eadem quæ magnanimus naturæ conditione, cùm vterque quibus dignus est, sese dignum arbitratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Magnanimus ex iis, quibus dignus est, sese dignum censebit. Pusillanimis verò, cùm magna infint ei bona honorabilia, si eis se indignum iudicat, quid faceret, si paruis dignus esset? Aut igitur magnis se dignum iudicans, lentus, aut paucorum. Quocirca nemo pusillanimem dixerit, qui inquilinus tantùm, se non imperio dignum censeat, séque subiicit, verùm qui honesto loco natus sit, imperiúmque rem magnam iudicarit.

A ἀξιώσει γὰρ οὐδὲν ἄξιον. ὁ δὲ μικρόψυχος, εἰ οἷς ἄρχοντες αὐτῷ μεγάλων καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἐν ἀξιοῖ, τί ἂν εἴποις, εἰ μικροῖς ἀξιοῖ; ἢ γὰρ εἰ μεγάλων ἀξιοῦν χαίνοι ἂν, ὥστε ἐλεῖν τοῦτον· ὅτι δὲ μὴ εἰδὼς ἂν εἴποι μικρόψυχος, εἴ τις μάτοιτο αὐτ, ἀρχὴν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτῷ, ἀλλ' ὑπηκόον· ἀλλ' εἴ τις ἀνεψιὸς ὤν, εἰ ἡγεμόνα μέγα ὄντα τοῦ ἄρχειν.

CAPVT VI.

MAgnificus autem non ex qualibet operatione, electionéve dicitur, sed ex sumptibus, nisi forte per transitionem ita vocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam φέρον, id est, decens, in ornatu: ornatus vero, non in quibuslibet, sed in necessariorum excessu cõsistit. Verùm qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eámque mediocritatem cum eiusmodi voluptate experit, magnificus est. Qui vero amplius quàm par sit, & præter modum, is nomine caret, tametsi quandam affinitatem inter sese habent, quos vocãt ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, cum apparatum se decere arbitratur. Qui frugales, paucáque desiderantes excipienti conueniat, parsificus. Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo similis videtur. Verùm qui pro dignitate, iuxtáque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. Et decentis est agere iuxta dignitatem, & quod decet, & circa quid decet. Aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi, vt spectaculum. Cimonem non Themistoclem, quòd humiliore fortuna hactenus esset, decere alebatur: verò, cui qualiscunque sit dignitas périnde est, nullus est horum. De liberalitate verò similiter se habet. Nam liberalis aliquis est, quando liber.

B Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς οὐ κατὰ τὴν πολυτελείαν καὶ πολυδαπανίαν, ἀλλ' ἐν ᾧ ἂν δέοντι, εἰ μὴ τοῦ καὶ μετὰ φορᾶς ἀγωνίσασθαι ἕνεκα· ἡ δὲ τοιαύτη μεγαλοπρέπεια οὐκ ἔστι. τὸ μὲν γὰρ πρέπον ἐν κόσμῳ ἔστιν· ὁ δὲ κόσμος οὐκ ἐν τοῖς τυχόντων πεδόμενος, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀναγκαίοις τῶν ἀναλωμάτων ἐστί. ὁ δὲ ἐν μεγάλῳ δαπάνῃ τῷ ἀνάλογον μεγέθει ἀναιρούμενος, καὶ τοῦτον τὸν μεσότητος, καὶ δεῖ τὰ τοιαῦτα πράττειν ὀρθῶς ἀρετικόν, μεγαλοπρεπές. ὁ δὲ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρὰ μέτρον, ἀνώνυμος· οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει τινὰ γνώριμα, ἀπειροκαλίας καὶ ἀσελγείας· ἃ εἰ εἴη γένοιτο ἀναλωτῶν τινὶ τῷ ἀγαπῶντι, πλούσιος ὤν, ἀξιοῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιούτῳ κατασκευῇ· ὁ δὲ τοιούτος οὐ δόξειν χάριν μόνον δι' ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀξίωσιν μεγαλοπρεπές· τὸ γὰρ πρέπον τῷ ἀξίῳ ἀξίωσιν ἔχει. οὐδὲν γὰρ πρέπειν τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι. καὶ γὰρ οὐ πρέπον κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ περὶ ὃ δεῖ, καὶ οἷς δεῖ. ἄλλο γὰρ πρέπον τοῖς οἰκείοις, καὶ οἷς ἐν τῷ θεωρίᾳ ἢ ἀγωνίσματι· οὐ γὰρ Θεμιστοκλῆν πρέπον ἐν ταπεινοτέρᾳ τυχεῖν ἐτρέφετο, διὰ τὸ τοιαύτην εἶναι τὴν τύχην· Κίμωνα δ' οὐ· ὅστις δὲ τυχεῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀξίαν, ἐν οὐδεὶς τούτων· καὶ ἐν ἐλευθέρῳ πρέπει τοῦτο. ἔστι γὰρ καὶ ἐλευθέριος πρέπον.

CAPVT VII.

ET fere etiam sic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia excessus, alia defectus, alia verò mediocritates sunt passiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudẽs. Iuxta hos enim habitus dicitur inuidus quidem angi dignorum successu, hic verò in eadem passione nomine carere, sed ei affectioni

C ἐν τῷ μεγάλῳ δαπάνῃ τὸν ἀνάλογον μέγεθος αἱρούμενος καὶ τὴν μετὰ ἡδονῆς ἐμπειρίαν, μεγαλοπρεπής ἐστιν. ὁ δὲ ὑπὲρ τὸν δέον καὶ παρὰ μέτρον, ἀνώνυμος· ἔχει δὲ τινὰ γνωρίζοντα ἀπειροκαλίας καὶ ἀσελγείας· ἃ εἰ γένοιτο ἀναλωτῶν τινὶ τῷ ἀγαπῶντι, πλούσιος ὤν, ἀξιοῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιαύτῃ κατασκευῇ· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐ δόξης χάριν μόνον δι' ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀξίωσιν μεγαλοπρεπές· τὸ γὰρ πρέπον τῷ ἀξίῳ ἀξίωσιν ἔχει· οὐδὲν γὰρ πρέπειν τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι· καὶ γὰρ οὐ πρέπον κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ περὶ ὃ δεῖ, καὶ οἷς δεῖ· ἄλλο γὰρ πρέπον τοῖς οἰκείοις καὶ οἷς ἐν τῇ θεωρίᾳ ἢ ἀγωνίσματι· οὐ γὰρ Θεμιστοκλῆν πρέπον ἐν ταπεινοτέρᾳ τυχεῖν ἐτρέφετο, διὰ τὸ τοιαύτην εἶναι τὴν τύχην· Κίμωνα δ' οὐ· ὅστις δὲ τυχεῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀξίαν, ἐν οὐδεὶς τούτων· καὶ ἐν ἐλευθέρῳ πρέπει τοῦτο· ἔστι γὰρ καὶ ἐλευθέριος πρέπον.

D

CAPVT VII.

Κεφάλαιον ζ.

Ἔστι δὲ καὶ περὶ τὰ ἄλλα τὰ τῶν ἠθῶν ἐπαινετὰ καὶ ψεκτά· τὰ μὲν γὰρ ὑπερβολαί, τὰ δ' ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητες εἰσὶ παθητικαί. ὡς ὁ φθονερὸς καὶ ἀλλοτριεπίμονος. κατὰ ἃς γὰρ ἕξεις λέγονται. ὁ μὲν φθονερὸς τὸ λυπεῖσθαι δοκεῖ τοῖς κατ' ἀξίαν

E

E obnoxius, notus est, gaudendo indignorum vel casibus, vel successibus, item & dignorum lætando. Medius verò inter hos est, indignabundus, & quod veteres νέμεσιν vocant, à dolendo, ob indignorum successum. Quapropter & Nemesin deam esse arbitrantur. Verecundia, mediocritas est inter impudentiam, & stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens: qui omnes, stupidus: qui verò apparentes quasdam molestè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam, & adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate sua iucundè congreditur, adulator est: qui verò voluptatem omnem vitat, odiosus: verùm qui nec sectatur, nec refugit omnem voluptatem, sed quod optimum videtur in congressu obsernat, amicus est. Grauitas verò, mediocritas est inter contumaciam, & placendi studium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, sed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibúsque se subiicit, placendi studiosus est: qui vero alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & simplex, quem rigidum vocant, inter dissimulatorem, & iactabundum medius est. Nam qui sua deteriora meditur, quàm sunt, idque non ignorans, dissimulator: qui vero majora prædicat, iactabundus est, verùm qui ve habeat expo nit, vetus, & iuxta Homerum sapiens appellatur. Et in vniuersum, hic quidem veri, ille falsi amator est. Porro vrbanitas, mediocritas est, & vrbanus inter rusticum, & scurram medius. Quemadmodum enim circa alimentum, vorax, & qui cibos fastidit, differunt, quod hic nihil, aut pauca, aut ægrè admittat, ille vero facilè omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic vero omnia & promptè, & suauiter: verùm neutrum ita decet, sed quædam admittenda ioca, quædam non, idque iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbanitas, non quem æquissimum habitum, & mediocritatem laudabilem vocant, extrema vero vituperabilia sunt. Duplex autem vrbanitas est: alia enim, quæ ridiculis gaudet, iocisque etiam in ipsum scõmate iactis, alia quæ iocos, iosúsque perexhibere aliis potest. Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocum aliis potest,

A

B

C

D

E

E

quo afficiatur sincerè iudicans, & qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunum, & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quàm si illuio, quomodocunque affecto, molestum esse quod dicitur afferatur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterum omnes hę mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quòd hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: vnaquæque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodammodo virtutes hæ sunt, vt ex sequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniustitia, (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, verecundia modestiæ adcensentur: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem, & vanus eiusmodi, vt ille sapiens, hic stultus sit: verùm medium magis extremis contrarium est, quàm ipsa sibi, eo quòd illud cum neutro iungatur, & sit, hæc verò frequenter. Sántque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus vitiosè inæquales. Nam cùm rectè inquales sunt, medij existunt: medio nanque extrema aliquo modo insunt. Verùm contrarietates non videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt duo illa suprà commemorata. Paucitas erga iucunda insensatorum, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minùs contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

ARISTOTELIS
Ethicorum Eudemiorum
LIBER QVARTVS.

Sequuntur tres libri eisdem ferè verbis, quos Nicomachios legimus: non sunt ab interprete qui opus ad Eudemum vertit, translati: ex prioribus duobus tertius liber e . . . Itaque . . . est verso Dionysij Lambini. F

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ἠθικῶν Εὐδημίων
τὸ Δ.
Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας [illegible Greek text]

CAPVT I.

De iustitia autem & iniustitia hoc videndum est, quibus in actionibus versentur, quænam mediocritas sit iustitia: quarum denique rerum medium sit ius. Quibus in

[illegible Greek text] A

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

A rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in superioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitum, quo ad res iustas gerendas homines efficiuntur idonei, quóque res iustas & agunt, & volunt, ab omnibus iustitiam intelligi atque appellari solere: eodémque modo iniustitiam habitum esse, quo & iniuriam faciunt, & res iniustas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata posita sint & B concessa. Neque enim ita se res habet in scientiis & facultatibus seu potestatibus vt in habitibus. Facultas enim seu potestas, & scientia, eadem contrariorum videtur esse: habitus autem contrariorum non idem est, verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, sed ea, quæ sunt bonæ valetudinis propria duntaxat. Dicimus enim, aliquem valenter ambulare, cum ita ambulat, vt is, qui bene valet. C Sæpenumerò igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: sæpe ex rebus habitui subiectis. Nam si bona corporis habitudo & firma constitutio nota sit, nota erit etiam mala: & cognitis iis quę firmam corporis constitutionem efficiũt, firma quoque corporis constitutio erit cognita: & rursus ex hac ipsa, ea, quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, soliditas carnis D est: necesse est malam corporis habitudinem, carnis raritatem esse: & quod vim habet efficientem firmæ corporis constitutionis, id ad carnis soliditatem gignẽdam necessariò valebit. Plerunque autẽ sequitur, vt si altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi sint significandi modi: verbi gratia si multę sint iusti significationes, erunt & iniusti multæ. Multis autem modis iustitia & iniustitia dici viE dentur. Sed quia valde est propinqua eorum nominis communitas, & similitudo, idcirco obscurior est, neque ita, vt in iis quæ longè inter se distant, apparet. Magna enim differentia est ea, quæ ex specie est, exempli gratia, clauis apud Græcos vno & communi nomine appellatur & ea pars, quæ ceruicibus animalium subest, & ea qua ostia claudunt. Hoc igitur sumatur, quot modis homo iniustus dicatur. Et verò videtur iniustus esse & is, qui contra legem committit, & is, qui sibi plus vendicat, quàm par sit, quique inæqualis est. Ex quo perspicuum est, iustum quoque futurum & eum, qui legibus pareat, & eum qui æquus seu æqualis sit. Ius igitur erit tum id, quod legibus sancitur, quod legitimum appellant, tum id, quod æquum est: & contrà iniuria, tum id, quod in legem committitur, tum id, quod iniquum est. Quoniam autem iniustus etiam plus bonorum, quàm par sit, sibi deposcit ac vendicat: in bonis erit occupatus, non omnibus, sed in iis duntaxat, in quibus secunda & aduersa fortuna locum habet,

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ sunt bona simpliciter & absolutè quidem illa semper, sed huic vel illi non semper. Homines autem hæc votis omnibus expetúntque ac persequuntur: quod facere non oportet, sed optare sanè, vt quę simpliciter bona sunt, ea nobis quoque bona sint: eligere autem ac sumere, quæ nobis sunt bona. Sed iniustus non semper id, quod plus est, eligit, verùm etiam quod minus est, in iis, quæ absolutè mala sunt. Sed quia videtur etiã minus malum quodammodo bonum esse: cupiditas autem eius, quod plus est, boni cupiditas est: idcirco videtur ille esse eius, quod plus est, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipsum, quod peccatum in legem dicimus, omnem iustitiam continet, omnísque iniustitię commune est. Quoniam autè eum, qui contra leges committit, iniustum esse diximus: qui verò leges seruat, iustum: perspicuum est, ea omnia, quæ legitima sunt, quodammodo esse iusta. Nam cõm ea, quæ à scientia legum ferendarum descripta & definita sunt, legitima sunt, cum vnumquodque horum ius esse dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, vt vel communem omnium vtilitatem spectent, vel optimorum vel eorum penes quos summa rerum est potestas: & vel secundùm virtutem, vel secundùm quem alium modum talem. Quocirca vno modo iura appellamus ea, quæ vitam beatam, eiúsque partes, ciuili societate conciliare & conseruare possunt. Ac lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neque figere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: & lenis ac mãsueti, vt neminem verberare, neq. cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo, partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac salutariter, perperam autem, quæ negligèter & inconsideratè lata est. Hęc igitur iustitia, virtus est illa quidẽ perfecta, non tamen simpliciter, neque absolutè, sed si ad alterum referatur. Atque ob hanc causam sæpe omnium præstantissima virtutum videtur esse iustitia, neque vesper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum solemus hoc vti prouerbio:

Iustitia vna alias virtutes continet omnes.

Ac perfectissima virtus est, quia perfectæ virtutis vsus est. Idcò autè perfecta est, quia qui ea præditus est, etiã cũ aliis, & erga alios, non secũ solùm, virtutẽ colere potest. Plérique enim in suis quidem rebus vti virtute possunt, in iis autem, quæ cum altero contraxerunt, non possunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur esse dictũ

Magistratus

Magistratus virum declarabit. Nam qui magistratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ versatur. Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus iustitia alterum videtur esse bonũ, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati consulit, nempe aut principi, aut reipublicæ. Deterrimus igitur ille quidem habendus est, qui improbitate in se vtitur, & in amicos: optimus autem, non qui secum & sibi, sed qui cum aliis, & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operosum est. Ergo hæc iustitia non virtutis pars est, sed virtus vniuersa: neque ei contraria iniustitia pars vitij est, sed vitium integrum atque vniuersum. Quid interfit autem inter virtutem, & hanc iustitiam, ex iis, quæ diximus, perspicuum est. Est enim eadem illa quidem, sed eius essentia non est eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iustitia est: quà talis quidam habitus est, absolutè virtus est. Iustitiam autem quærimus eam, quæ pars virtutis est. Est enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniustitiam eam, quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò esse huiusmodi, argumento est, quod qui agit aliquid eorum, quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniustè, sibi tamen plus boni, quàm oportet, nõ sumit, aut vendicat: vtbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui maledixit alteri ira incensus, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem. Cùm autem sibi plus boni sumit, aut vẽdicat, quàm oportet, sæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam iniustitia tanquam iniustitiæ pars quædam vniuersæ: itémque iniustum quoddam, vt totius pars iniusti, eius, quod contra leges committitur. Præterea si quis quęstus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflãmatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, iacturámque rei suæ faciens: hic quidem intemperans potius, quàm plus sibi sumens, & vendicans esse videtur: ille autem iniustus, sed non intẽperans, propter ea scilicet, quis quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè facit, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si cum, qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam, sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad iniustitiam refertur. Perspicuum igitur est præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriusque definitio continetur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vtriusque enim vis in eo posita est, vt id alterum referatur. Sed hęc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam, quæ è lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

CAPVT II.

Iustitias ergo plureis esse, aliámque quãdam præter vniuersam virtutẽ esse, perspicuũ est. quę sit porrò & qualis, est intelligendũ. Hæc igitur à nobis proposita est, Iniurię distinctio, vnã esse, quę cõtra leges infertur: alterã, quæ ab æquitate, seu æqualitate remota est: itẽq; Ius esse vnũ legitimũ, æquale alterũ. Atq; ex ea quidẽ, quę cõtra leges infertur, iniuria, superior iniustitia & orta & appellata est. Verùm quoniã non est idem iniquũ, seu inæquale, seu ab æquitate remotũ, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum (quidquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquũ, plus est) quoniámque itidem iniquitas, & ex iniuria, quæ fit contra leges non sunt idem (nam quidquid iniquum est, contra leges committitur: sed non quicquid cõtra leges cõmittitur, cõtinuò est iniquum) efficitur vt hæc iniuria, & hæc iniustitia, non sint eædem, atque illæ, sed ab illis differant, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hęc enim iniustitia totius iniustitiæ pars est: itémq; totius iustitiæ hæc iustitia. Itaque & de iustitia ea dicendum est, quæ generi subiecta est, & de iniustitia, quæ illius iniustitiæ pars est: eodémque modo de iure atque iniuria. Eam igitur iustitiam, eámq; iniustitiam, quæ in eodẽ atque virtus vniuersa vitiúmq; vniuersum, ordine locatæ sunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vsus est cũ altero, prętermittamus. Ius quoq; & iniuria, quæ sunt his cõsentanea, quonam modo distinguenda & discernenda sint, non est obscurum. Nam pleraq; ferè iura legitima, ea officia sunt, quæ ab vniuersa virtute præscribuntur. Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnumquodque vitiũ sequi vetat. Causæ autem efficiẽtes virtutis vniuersę sunt ea omnia iura legitima, quę legibus de disciplina ad remp. vtili comprehensa, descripta, & constituta sunt. Sed de disciplina quidem cuiusque priuata, qua quis absolutè vir bonus est, vtrùm sit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, posterius erit disputandum. Non est enim fortassis idem, virum bonum esse & bonum ciuem, in quouis administrandæ reipub. genere. Eius autem iustitiæ, quæ vt pars subiecta generi est, iurisque eius, quod ei consentaneum est, vna species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui eiusdem reipub. communione inter se coniuncti sunt, versatur: in his enim est, vt alter cum altero & æquum & iniquum consequatur:

ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἔχοιμεν ἑνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἡ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

Κεφάλαιον β.

Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, δῆλον· τίς δὲ καὶ ποία τις, ληπτέον. διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, τό τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον ἡ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτόν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον), καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτά, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δ' ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω. καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς προσταττόμενά ἐστι. καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστὶ τῶν νομίμων, ὅσα νενομοθέτηται περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἢ ἑτέρας, ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτῃ παντί. τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου,

ἓν δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δ' ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷον πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος. τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷον κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία. τὰ δὲ βίαια, οἷον αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τι ἔστι τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἔστι τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἄν τι εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη τοίνυν τὸ δίκαιον μέσον τε εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ πρός τι, καὶ τισί. καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν (ταῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον)· ᾗ δ' ἴσον, δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης οἷς καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει. εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς διανομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι, τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ. ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διῃρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχής.

Altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ sunt partes. Contractuum enim alij sponte nostra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli causa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiussio, commodatum, depositum, locatio, & conductio. Dicuntur verò sponte fieri, quia horum contractuum principium nostra sponte instituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij sunt clandestini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, serui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo commissa, falsum testimonium: alij sunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniustus, iniquus: & iniuria, iniquitas est: perspicuum est, aliquod esse etiam eius, quod iniquum est, medium. hoc autem est æquum seu æquale. In quacunque enim actione plus est & minus, in ea ęquum quoque seu æquale reperitur. Si igitur iniuria est iniquitas, seu inæqualitas: ius erit æqualitas. Quod, etiam si ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium est: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur. Quare necesse est, ius quod & medium est, & æquale, & ad aliquid referri, & quibusdam ius esse. Ac quà medium est, aliquorũ est quæ quidem sunt plus & minus: quà æquale, in duobus consistit: quà ius, aliquibus est ius. Necessariò igitur ius in quatuor minimũ versatur. Nam & quibus vt sit ius accidit, duo sunt: & in quibus ius ipsum situm est, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum, quibus ius tribuitur, & earum rerũ in quibus ius consistit. Nam vt res illæ, in quibus ius positum est, se habent, sic & illi, quibus ius tribuitur. Nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæq; & expostulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia consequuntur atque obtinent. Pręterea ex eo, quod cuiq; pro sua dignitate tribuitur hoc perspicuum est. Nã quod ius in distributionibus positum est, id fatentur omnes pro cuiusq; dignitate esse oportere. Verùm dignitatẽ nõ eandẽ omnes dicũt esse: sed qui forma reip. administrandæ populari vtuntur, libertatẽ: eorũ, qui paucorũ principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reipub. præsunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & comparatione quadam constat. Non enim solùm eius numeri, quo aliquid numeramus, proprium est, proportione constare: sed etiam eius, qui vniuersè & omnino numerus est. Proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Disiunctam igitur proportionem in quatuor consistere, non obscurum est, similitérque continuatam, seu continentem.

Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum sumet: exempli gratia, quæ proportio est primæ lineæ ad secundam, eadem secundæ ad tertiam. Bis igitur secunda sumta est. Quare si linea secunda bis posita fuerit, quatuor erunt proportione inter se comparata. Est autem & ius minimum in quatuor, eadémque eius ratio est. Disiuncti sunt enim similiter & ij quibus ius tribuitur, & eæ res, quæ distribuũtur. Itaq. quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadẽ extremi C ad extremũ D. Alterna igitur ratione, vt extremũ A ad extremũ C, sic B ad D. Ergo & totum cum toto cõparabitur: idq. distributio copulat: & verò si ita inter se cõponãtur, iustè copulat. Extremi igitur A cũ extremo C & extremi B cũ extremo D coniugatio, ius illud est, quod in distributione consistit: & ius est iniuriæ medium, id est eius rei, quę à proportione remota atque auersa est. Nam quod proportione constat, medium est. Ius autem proportione constat. Appellãt porrò mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit, vt quomodo vtrunque cum vtroque sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is, cui tribuitur, & res, quę tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur, hoc ius proportione constare: iniuriam autem à proportione alienam atque auersam esse. Quo fit, vt alterum sit plus, alterũ minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. Nam is, qui iniuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Contrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malum, si cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore est. At quod optabile & expetendum est, id bonum est: & quo quidque optabilius est, eo maius bonum est. Atque hoc sanè iuris vnum genus est. Reliquũ autem alterum est id, quod ad corrigendum & emendandum valet: versatúrque in rebus & spõte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia est à priore. Ius enim, quod in distribuẽdis rebus communibus vertitur, semper ea, quam dixi, proportione constat. Nã si pecunię communis distributio fiat, eadẽ ratione vtendum erit, quam habent inter se res eæ, quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atq. auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum: neque

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible]

A neque vtrum vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, ijsque vtitur tanquam æqualibus, faciátne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaq. hanc iniuriam, quæ inæqualitas est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autẽ mortuus sit: perpessio & actio in parteis inæ- B qualeis diuisa est: sed dãno & multã conatur iudex exæquare, de lucro detrahẽs. Nã (vt semel & simpliciter dicã) in talibus, etiã si quibusdã nomen non conueniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo, qui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnum. Sed cùm perpessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ sunt plus & minus, æquale est mediũ. Lucrũ autẽ & damnũ illud quidẽ plus est, hoc autẽ C minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrũ: contrariũ, damnũ: quorũ mediũ, esse æquale, modò demõstrabamus, id, quod ius esse dicimus. Erit igitur id ius, quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quærũnt- D que iudicem medium: & vocant eos nonnulli *μεσιδίους*, id est mediũ diuidenteis seu medium adiudicanteis: proinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo mediũ quiddam est, si quidem etiam iudex medius est. Ac iudex quidem exæquat, & veluti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars mediam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. E Toto autem in duas parteis æqualeis diuiso, tũ se suũ dicũt obtinere, cũ parteis æqualeis abstulerint. Est autẽ ęquale, mediũ rei maioris & minoris, proportione arithmetica: proptereà hanc adeò causam ius à Græcis *δίκαιον* appellatur, quia *δίχα ἐστὶ*, i. in duo æqualia diuisum est, proinde ac si quis dixerit *δίχαιον*: & *δικαστὴς* nominatus est, quasi *διχαστὴς*, quæ vox eũ significaret, qui rẽ in duas partes æqualeis secat. Nam F si cũ duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri, his duobus hæc illam superabit. Si enim detractũ quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno dũtaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res, cui accessit aliquid, vno superat: & media eam, cui quippiã detractũ est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei, qui plus habet detrahendum sit: & quid ei, qui minus, addendum. Nam quo res media minorem superat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

id ei, quę minus habet, addendum est: quo media superatur, id maximæ detrahendũ. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter se æquales. Lineæ, AA, detracta sit pars AE, addatúrq; ad lineã CC, siq; ea pars, CD. Ita tota linea DCC, lineã EA, superabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem inest etiam in aliis artib. Tollerentur enim, & conciderent, nisi quantum & quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale perpeteretur id, quod patitur. Nata autem & translata sunt hæc nomina, damnum & lucrũ ab eo contractu, qui sponte initur. Nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem, quàm quod initio suppetebat, habere, damno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliisque contractibus, in quibus per legem licet impunè suis rationibus consulere lucrũque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, sed paria paribus respõdent, tunc se sua dicunt habere, & neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Itaque lucri cuiusdam & damni, quæ non sponte, sed præter voluntatẽ obtenerint, medium, ius est: vt tantundem vtrique eorum, qui contrahunt, habeat postérius, quantum prius habuit.

CAPVT III.

Videtur autẽ quibusdã Talio quoque, id est, reciproca quædã perpessio, ius esse simpliciter, & absolutè, quemadmodũ Pythagorei dixerunt. Definiebãt enim ius absolutè, id, quod quis à se fiebãt, vicissim ab altero pateretur, id est, talionem, seu mutuam perpessionem. Ius talionis porrò neque ad id ius, quod in distributione bonorũ versatur, neq; ad id, quod ad emẽdationẽ factorũ valet, accõmodari põt, qui etiã ius Rhadamãti hoc fuisse videntur significare, *Si quis quod fecit patiatur, ius erit æquum.* Multis enim locis à iure diffidet ac discrepat: veluti si quis magistratum gerens, aliquem pulsauerit, non est referiendus: & si quis enim, qui magistratum gerat, pulsauerit, non modò verberandus, sed etiam castigandus est. Præterea permultum interest inter id, quod sponte nostra, & id, quod inuitè facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum sanè tale ius, quod reciprocam perpessionem seu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem societatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum accepium reponere conantur (quod si non liceat, seruitus esse videtur, iniuriam referre non posse) aut ei, qui bene meritus sit, referre gratiam volũt, quod si non fiat, sublata est rerum cõmunicatio, & officiorũ quasi mutuatio. Ac verò com-

A ὑφίστασθαι, τοῦτο σωζόμενον διὰ τὴν ἀνταπόδοσιν· ἡ γὰρ ὑφίστασθαι, ἀφαιρεῖν δοκεῖ τὸ μεῖζον· ἡ δὲ ἐλάττω ἢ ἐφ' ὅσον κα, ΒΒ, γγ, ἀπολάμβ. διὸ τὸ κα ἀφῃρῆσθαι τὸ κα, καὶ προσκεῖσθαι τὸ γγ τὸ ἐφ' ὅσον γθ· οὗτος ἔσται ὁ γγ τῆς κα ὑφίστασθαι τὴν γθ, καὶ τὴν γζ· τῆς ΒΒ, τὴν γθ.

α ε α
B β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὴ οὖν καὶ, ὅσα τῇ τέχνῃ τεχνῶν, κἀργάζοντο γθ, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ ὁποῖον τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ ποιοῦντε καὶ πάσχοντε ἢ τὰ ὀνόματα ταῦτα κεῖται ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἀλλαγῆς· τὸ μὲν γὰρ πάσχειν ἔχει τὸ τοῦ αὐτοῦ, κερδαίνειν λέγεται τὸ δὲ ἔλαττον τῆς ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ πολεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἀλλοις ὁ τρόπος. ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτε ἔλαττον, ἀλλ' αὐτὰ δὶ αὐτῶν ἡρμόττῃ, τοῦ αὐτοῦ φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. τῶν κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιον ἐστὶ τῇ πλεῖστῳ τὸ ἰσοῦσθαι τὸ ἔχειν καὶ ὑστερεῖν καὶ ὕστερον.

Κεφάλαιον γ.

D Δοκεῖ δὲ ποι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, ὃ ἐφαρμόττει, οὐ· δοκεῖ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὐ· δοκεῖ τὸ διορθωτικὸν καὶ τοῦ βουλομένου γε τοῦτο λέγουσι καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον. Εἴκαι πολλοῖς τοῖς ἀνθρώποις, δίκαια δ' ἀδικεῖν ἐξεστι· πολλαχοῦ γὰρ δικάσαντα ἄν τις ἀρχὴν ἔχοντα τύπτῃ, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶν καὶ εἴ τις τύπτοιτο ἐπὶ πεξῆς, οὐ δεῖ πληγῶν μάστιγι δεῖν, ἀλλὰ καὶ κολάζειν. ἔτι, τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν τοῖς κοινωνήμασι τοῖς ἀλλακτικοῖς συνέχει τὸ τοιοῦτο δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῇ ἀντιπεπονθότι γὰρ ἀναλογίᾳ συμμένει ἡ πόλις· τὸ γὰρ κακῶς ζητοῦντα εἰ δὲ μὴ δουλεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιπάσχοι· ἢ τὸ ἀξιοῦν κεφαλὴν ἀντὶ κεφαλῆς τῷ μεταδίδοντι δὲ

A communicatione, officiorũque mutuatione, societas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco constituitur, vt fit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium est. Nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium est: & is rursus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationem proportione constantem ea, quæ mediis transuersis lineis fit, coniugatio. Exempli causa, sit ædificiorum opifex A, sutor B, domus C, calceus D.

A. Ædificiorum opifex B Sutor.
C. Domus D. Calceus.

Ædificiorum opificem igitur oportet à sutore opus illius sumere, eique vicissim suum impertiri. Ergo si primùm æqualitas sit eãquæ proportione constat, deinde reciproca perpessio seu talio fiat (id est, tantundem accipiatur, quantum datum sit) extabit id, quod à nobis dicitur: sin minus neque erit æqualitas, neque manebit societas. Nihil enim prohibet, quo minus vnius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur exæquata sint oportet. Quod idem fit in aliis artibus. Tollantur enim funditus, & concidant, nisi & quantum & quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale accipiat id, quod patitur. Non enim ex duobus medicis societas constare potest, sed ex medico, & agricola, & omnino ex diuersis & dissimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum fit permutatio, eas res oportet esse eiusmodi, vt inter se quodammodo comparari possint. Atque ad hanc rem, nummus quæsitus & comparatus est, qui omnium rerum quodammodo sit medius, seu mensura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parum metitur. Quot igitur calcei domui vel alimento sunt æquales. Oportet ergo, quam proportionem & comparationem habet ædificandi artifex ad sutorem, tot numero calceos esse domo aut alimento comparari. Nam si hoc non ita fiet, neque erit permutatio, neque communitas. Nõ poterunt autẽ comparari, nisi quodammodo sint æquales.

Ergo quemadmodum suprà dixi, vnum quiddam esse oportet, quod cæteà omnia metiatur. Hoc autem re quidem vera vsus, seu indigentia est: quæ omnia continet. Nã si nulla re egerẽt homines, aut si nõ similiter egerẽt: vel nulla, vel nõ eadẽ esset permutatio. Sed in indigẽtiæ locũ ex hominũ quasi cõpacto & cõsensu quodãmodo successit nummusque ob hanc causam, νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id est à lege: quia nõ natura, sed lege valeat. Siq; in nobis situ eũ immutare, inutilẽ reddere. Erit igitur tum perpessio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ.

Itaque quam rationem obtinet agricola ad sutorem, eandem rationem habere debet sutoris opus ad opus agricolae. Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi sunt. Quod si non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verùm tamen cùm suas res habent, ita sunt aequales inter se, ac socii, quia haec aequalitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus sutoris exaequatum cum alimento D.

A. *Agricola.*	B. *Sutor*
C. *Alimentum.*	D. *Opus sutoris cum alimento exaequatum.*

Quòd si hoc modo non liceret vicissim perpeti, seu accipere, nulla societas esset, nulla communitas. Indigentia autem societatem hominum contineri tanquam vno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorũ nõ eget, permutatio inter eos cõtrahi non solet: quẽadmodum cùm eius, quod quis habet, alter indiget, vtputa vini, exportãdi frumẽti fit potestas. Hoc igitur oportet exaequatũ esse. In permutationem futurã autẽ, si fortè re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatem & copiam fore cùm egebimus, veluti sponsor nummus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem, qua egeat, accipere licere, vbi nummũ attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim semper aequalem vim habet. Verumtamen immutabilior ac stabilior permanere solet. Itaque debent esse res omnes aestimatę. Sic enim rerũ permutatio semper futura est. Quòd si erit permutatio: erit & societas. Nummus igitur post ea quàm veluti mensura, res apta quadam compositione & conuenientia concordeis inter se & consentienteis reddidit, eas exaequat. Nam neque si non fuisset permutatio, societas constare potuisset: neque sine aequalitate, permutatione locus vnquã fuisset: neque sine apta quadam rerum compositione & conuenientia, aequalitati: Res igitur inter se tam dissimiles ac dispares, si verò quaerimus, nulla cõmuni mẽsura inter se cõuenire, nec cohęrere possunt. sed quod ad vtilitatem, indigentiãmque attinet, satis cõmodè possunt. Quare vnum quiddã extare necesse est, idq. hominũ instituto, & ex cõditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Nummus enim res inter se dispares, apta quadam compositione & cõuenientia concordeis efficit. Nihil est enim, quod non metiatur nummus. Sic domus A, minae decem B, lectus C. A igitur dimidiũ B fuerit, si domus quinque minarum sit, aut tanti, quanti quinque minae sunt: C autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuum igitur est, quot lecti domui sint aequales, nempe quinque. Sic autẽ rerum permutationem fieri solitam esse antè nummi vsum, non est obscurum.

A ὥστ' ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς σχῆμα δ' ἀναλογίας οὐ δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρας ἕξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄκρον, ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί, ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, τροφὴ γ, σκυτοτόμος B β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργός.	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
τροφή.	σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία. ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, C δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, ἢ ἅτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ ὅταν οὗ ἔχει αὐτός, δέηταί τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητής ἐσθ' ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό· οὐ D γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον. διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. τὸ δὴ νόμισμα, ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγή, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐν E δέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. οἰκία, ἐφ' ᾧ α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ. τὸ δὴ α τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη δέκατον μέρος τὸ γ, τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον·

Nihil

διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν τὸ ἄδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, τὸ δ' ἔλαττόν ἐστιν. ἡ δὲ δικαιοσύνη μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὑτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον, οὐχ οὕτως ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὑτῷ, ἔλαττον δὲ τῷ πλησίον, τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου, ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν ὑπερβολῆς μὲν τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου, ἐλλείψεως δὲ τοῦ βλαβεροῦ· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον ὁμοίως, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε. τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον ἀδικεῖσθαί ἐστι, τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

Κεφάλαιον δ'.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστην ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχός, ἢ λῃστής; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικί, εἰδὼς τὸ ᾗ· ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχήν, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν· οἷον οὐ κλέπτης, ἔκλεψε δέ· οὐδὲ μοιχός, ἐμοίχευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον· δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν·

A Nihil enim interest, vtrum lecti quinque an quod tanti sit, quanti lecti quinque, pro domo detur. Quid igitur sit iniuria, quid ius, & quam rationem talia seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatum est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionem inter id, quod est facere & accipere iniuriam, mediam esse. illud enim plus obtinere est, hoc minus. Iustitia porrò medioeritas est, nõ quomodo virtu B tes superiores: sed quia medij est. iniustitia autem extremorum. Praeterea iustitia, virtus est, qua homo iustus, aptus dicitur tum ad agendum consultò id, quod iustum est, tum ad ius tribuendum & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti: non ita, vt sibi plus eius, quod optabile est, minus alteri: & contrà sibi minus damni, plus alteri: sed sibi & aliis id, quod aequum proportione est, tri C buat: itémque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id, quod iniustum est, consultò agendum, nobisque & aliis tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iustitia est nimium & parum, quia est & eius, quod nimium est, & eius, quod parum: cùm quis in sua D quidem causa nimium rei absolutè vtilis sibi tribuit, inutilis & damnosę parum. In aliorum autem negocio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod à proportione remotum est, attinet, vtrocunque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriam accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur, & iniustitia, quaenã sit vtriusq. E natura, hoc modo dictum sit: itémque de iusto & iniusto vniuersim.

CAPVT IIII.

Sed quoniam fieri potest, vt is, qui iniustè facit, nondũ tamen sit iniustus: quibúsnam iniustè factis iam iniustus est in vnoquoq. iniustitiae genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil interest? Namque fieri potest, vt quis cum aliqua muliere rẽ habeat, sibi nota quidem illa, verùm tamen non consultò, sed perturba F tione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniustè, sed non idcircò iniustus est. Quemadmodum nec fur est, etiam si furatus sit: nec adulter, etiam si adulterium commiserit: itémque in caeteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciendum est, ius id, quod quaerimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autem inter eos, qui communitate & societate vitae inter se coniuncti sunt homines liberos & aequaleis vel proportione, vel numero,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt rerum ad vitam degendam necessariarum copis per se abundent, nihilque foris requirant. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est ius ciuile, sed ius quoddam, & ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim iure vtuntur ij, quibus & lex inter ipsos cõmunis est. Lex autem eorum communis est, quorum & iniustitia est. Iudicium enim, iuris & iniuriæ disceptatio est. Inter quos autem iniustitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciendæ locus esse potest. Quibus autẽ inter ipsos iniuriæ faciendæ locus est, non continuò in iis omnibus iniustitia reperitur. Est autem iniuria facere, eorũ, quæ absolutè bona sunt: sibi plus tribuere, minũsque, eorum, quæ absolutè mala. Itaque hominem non sinimus imperare, sed legẽ aut rationem, quia hoc ille sibi facere cõsueuit, sitque tyrannus. Est autem is, qui præest, iuris custos. Quòd si iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniam si quis iustus sit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur peruenisse (non enim eorum, quæ absolutè bona sunt, plus sibi, quàm alijs, tribuit, nisi ex proportione quadam ei deberetur) ideircò alteri laborari & ob hanc causam bonũ alienũ dicũt esse iustitiam, quemadmodũ & antè dictũ est. Danda igitur ei merces aliqua est. Hęc autẽ est honos & decus. Qui verò his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. Ius autem vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idem, atque hæc, sed tamẽ simile. Neque enim cuiquam in sua iniustitię locus esse potest absolutè. Atqui possessio, seu mancipiũ, & liberi vsque eò dum parui sint, neque à parte seiuncti, partis instar sunt. Seipsum autem nemo damno afficit cõsuliũ. Non est igitur cuiquã in seipsum Iniustitiæ locus. Ex quo efficitur, neq; iniuriæ, neque iuri ciuili locũ esse. Lege enim ius constare, in isque locum habere, apud quos legem esse communem patitur natura, dicebamus. Hos autẽ esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi & parendi æqualitas. Itaque inter virum & vxorẽ, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & seruum, iuris est communitas. Hoc enim ius est ad tuendam rẽ familiarem pertinens: quod aliud est à ciuili.

CAPVT V.

IVs ciuile autẽ aliud naturale est, aliud legitimũ. Naturale, quod vbique gentium idẽ valet, nõ quia ita vel decretũ sit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc, an illo modo fiat, nihil refertiest constitutũ fuerit verò, sine demum referrquale est illud, mina captiuum redimere: aut illud, capram Ioui immolare, non ouris: præterea leges omnes, quas de rebus singularibus ferunt, vt Brasidæ sacra facere: & quæcunque à populis scita & decreta sunt. Existimant autem nonnulli iura

iura omnia esse huiusmodi, id est legitima, quoniam id, quod constat natura, immobile atque immutabile est, & vbiq; eandem vim habet: quemadmodum ignis & hic, & apud Persas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita est omni quidem ex parte: est certè ex aliqua. Et sanè apud Deos fortasse, haudquaquã aliter se res habet: sed apud nos est profectò aliquid etiam naturale, mutabile, non tamẽ omne. Verũtamẽ nihilominus aliud natura valet, aliud non natura. Sed quódnam, & quale etiam eorum, quæ aliter euenire, queq̃ue mutari possunt, natura valeat, & quod non natura valeat, sed lege & consensu, si quidem ambo peræquè sunt mutabilia, ex iis quæ afferam, cognoscere licebit: ceterisque rebus eadem distinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior est sinistra, naturã. Atqui euenire potest, vt aliqua sinistra, perinde vt dextera, vtantur. Iam verò quę iura ex cõsensu & vtilitate hominum nata sunt, ea mensuris similia sunt. Neque enim omnibus in locis sunt æquales vini triticique mensuræ: sed apud eos, qui emunt, maiores: apud eos, qui vendunt, minores. Itémq; iura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus in locis eadẽ. Nam ne reip. quidẽ regẽdę forma, vna & eadẽ est apud omneis: sed vna duntaxat vbiq. consentanea naturæ est, ea quæ optima. Iã vnumquodq. ius, & vnumquodq. legitimũ eandem rationẽ habet ad hominũ actiones, quàm res vniuersæ ad singulares. Nam quæ aguntur, multa sunt: sed vnumquidq. illorũ vnum. Est enim vniuersum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniustè factũ, & à iure iustũ officiũ, seu iustè factũ, quo alterius suũ obtinet, iustúsque ex iniusto redditur. Nã iniuria vel natura, vel constitutione iniuria est. Hæc eadẽ cùm illata fuerit, iniustè factũ est, priusquã illata sit, nondum iniustè factũ est, sed iniuria. Eadémq. iusti officij, seu iustè facti ratio est. Quod cõmune est autem, id magis proprio nomine iusta actio appellatur. Iustũ officium autem, seu iustè factum, correctio & emendatio iniustè facti, seu iniuriæ alteri illatæ est. Quæ sint autem cuiusque eorum genera, & partes, & quot sint, & in quibus versentur, posterius nobis erit videndum.

CAPVT VI.

IAm cùm iusta & iniusta ea sint, quæ sunt à nobis exposita, tũ & facit quisq. iniustè, & iustè agit, cùm ea sponte sua agit. Cùm verò inuitus, neque iniustè facit, neque iustè agit, nisi ex euẽtu. Ea enim agit, quibus euenit, vt iusta vel iniusta sint. At iniustè factum, iustúmque actionem, id, quod sponte & inuitè actũ est, definit ac terminat. Nam cùm quid sponte fit, tum & vituperatur, & simul iniustè factum est. Erit ergo

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquid iniustum, quod nondũ erit iniustè factum, nisi eò accesserit, vt sponte factum sit. Sponte autẽ fieri dico, quemadmodum & suprà à nobis dictum est, id, quod quis in sua potestate positũ facit sciens, neque eum, quẽ iniuria afficit, ignorans, neq. quo quasi instrumẽto, neq. cuius rei gratia: verbi causa, quẽ verberet, qua re verberet, cuius deniq. rei causa verberet: atq. illorum vnumquidq. fiat, neq. ex euentu, neque vi: veluti si quis alicuius manu apprehensa, alterũ verberet. At sponte non verberauit is, cuius est manus. Non n. in eo situm fuit. Contingere autẽ potest, vt pater sit is, qui pulsaturis qui pulsat verò illũ esse hominẽ dũtaxat, aut eorũ aliquem, qui adsunt, sciat, patrem esse nesciat. Similis autẽ distinctio in eo, cuius causa res agitur, adhibita sit, in tota deniq. actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamẽ vel in eius, qui agit, potestate non est, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa sanè eorum, quæ natura nobis affert, scientes & agimus & patimur: quorum nihil nec sponte nostra, nec nobis inuitis fieri dicendũ est, vt senescere, aut mori. In rebus iustis autẽ æquè atq. in iniustis euẽtu locũ habẽt. Nam si quis depositũ reddiderit inuitus, & metu coactus, is neq. iusto officio fungi, neq. rem iustã agere dicendus est, nisi ex euentu: itémq. qui necessitate coactus, & inuitus depositum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, résque iniustas agere dicendus est. Eorum autẽ, quæ sponte aguntur, alia consilio capto agimus, alia consilio non capto. Consilio capto agimus, quæ re prius deliberata, non capto consilio, quæ re non antè deliberata, agimus. Iam cũ in societate generis humani tria sint damnorũ genera: ea quidẽ cum inscientia coniuncta sunt errata, cùm quis aut quẽ minimè existimauit per cutiendo, aut quomodo non putauit, aut quo instrumẽto non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hęc egerit. Nã aut se non percussurum, aut non hoc instrumento, aut non hunc, aut non huius rei causa, arbitratus est, verùm accidit non id, cuius se facere existimauit, sed longè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, sed vt pungeret, ferrũ strinxitque non eum, quem putauit, vulnerauit: aut nõ quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnũ illatum fuerit, Infortunũ nominatur. Cùm autẽ non nec opinatò quidẽ illud, sed tamẽ non malitiosè. Erratum, seu Peccatũ est. Peccat enim tũ quisq. cum in ipso causæ principium inest: infortunatus est, cùm principium extrà est. Vbi verò quis sciens læsit alterum, sed deliberatione non antegressa, iniustè factum est: exempli causa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis effectibus, qui cùm aut necessarij sint, aut naturales, hominib. accidunt.

A ἔχει μὲν, ἀδικεῖται δ' οὐδέπω, ἐὰν μὴ πρὸς τῷ κακόνους τῷ πεπονθότι ἑκὼν ἄν τις ἐξ αὐτῆς ὑπομείνῃ, ἢ κἂν τὸ τοῦ πεπονθότος ἐξ αὐτῆς ἔστω, ἢ μὴ ἀγνοῶν, ἀφῆκεν, μήτε δι', μήτε οὗ ἕνεκα· δεῖ γὰρ τίνα τύπτει, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· καὶ οὐκ ἔστιν ἕκαστον, μὴ τῷ τοῦ συμβεβηκότος, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις κλείσας τὸν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι τὸν ἕτερον· οὐ γὰρ ἑκὼν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐνδίδωσιν ἡ τοῦ τυπτόμενος σπονδή, τὸν δ', ὅτι οὐκ αὐτὸς ἔπραττε, τὸν δ' ἀγνοεῖν ἔνιον τῶν πεπραγμένων τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ οἷς ἐσμὲν ὑπηρετοῦντες εἰδότες καὶ πρᾴτομεν καὶ πάσχομεν, οὐδὲν τῶν ἑκουσίων ἐστίν· οὐδὲ τὸ γηρᾶν, οὐδὲ τεθνηκέναι. ἐπὶ δ' ἴσης ἔχει καὶ ἀδίκων καὶ δικαίων, τὸ κοινῇ συμβεβηκός· ἐν γὰρ τοῖς παρακατιόσιν δοκεῖ τισὶ τὸ ἄδικον καὶ διὰ φόβον, οὔτε δίκαιον πράττειν, οὔτε δικαίῳ χρῆσθαι φατέον· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ συμβεβηκότος. ἐμοὶ δ' οὐκ ἔστιν ἑκὼν ἐξελθεῖν καὶ ἀκοντα καὶ παρακατιόντα μὲν δοκοῦντα, κοινῇ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὸ ἀδίκῳ πρᾴττειν· ἢ ἑκούσιον, τὰ μὲν προαιρούμενοι πρᾴττομεν, τὰ δ' οὐ προαιρούμενοι· πρᾴττομεν δὲ καὶ ἀγνοοῦντες ἐνίοτε, ὑπὸ τῶν ἀδικεῖν δοκεῖ· ὁ δ' οὐ· καὶ δ' ἐν τῷ παρόντι· βλάψας, ἀδικεῖ. καὶ τί ταῦτα λέγω τὸ ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν, ἀδικεῖν, ὅτιν παρὰ τὸ αἰδῆμον τῷ παρὰ τὸ δικαιοῦν ἐμοὶ καὶ ὁ δίκαιος, ὅτιν παρακλήθῃ δικαιοπραγεῖν. δικαιοπραγεῖ, οὐ μόνον ἐκὼν πράττων. νῦν δ' ἀκούσιον, τὰ μὲν, ὅτι συγγνωμονικὰ τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνοντες, συγγνωμονικά· ὅσα δ' μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, διὰ πάθος θυμὸν ἢ φόβον, μὴτ' οὐδ' ὁρθοῖ, οὐ συγγνωμονικά.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δ' οὐ τὸ, εἰ ἐκόντος ἀδικεῖται τις τοῦ ἀδικοῦντος καὶ τοῦ ἀδικοῦντος ὁρᾶν ἔστιν, εἰ ἔστι δίκαιον ἐκόντος ἐξελθεῖν, λέγων ἀτόπως, Μηνίσκε κατάκαιε τοῦ ἱμείρου βόρχεϊ λέγετ' Ἕλλαν ἐκείνην, ἢ δίκαιον οὐχ ἕνεκ' ἐστὶν ὅτι γὰρ ἀδικεῖσθαι, οὐ· ἀλλ' ἀκούσιον ἄτοπον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀκούσιον. καὶ ἄρα ἄτοπον οὖν τὸ ἀκούσιον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἑκουσίου· τὸ δ', ἀκούσιον. ἀμείνων δὲ καὶ δεῖ τῷ ἀδικουμένῳ· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν τοῦ ἀκούσιον. ἔστ' βλάπτειν αὐτὸν ἀδικεῖσθαι ἐμοὶ καὶ ἑκάστῳ, τῷ τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ ἀκούσιον ἔχει. ἄτοπον δ' αὖ δόξειν καὶ δεῖ τῷ δικαιοῦσθαι, εἰ ἄτοπον ἀκούσιον· ἔστι γὰρ ἑκὼν ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν, ἢ ἀδικεῖν τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ ἀκούσιον ἔχει. ἄτοπον δ' αὖ δόξειν καὶ δεῖ τῷ δικαιοῦσθαι, εἰ ἄτοπον ἀκούσιον· ἔστι γὰρ ἑκὼν ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν, ἢ ἀδικεῖν τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ ἀκούσιον ἔχει.

dunt. Nam qui is impulsi lædunt, alterũ, & qui his peccant, iniuriã illi quidẽ faciunt, & hæc sunt iniustè facta: nondum tamen propter hæc iniusti, neque improbi sunt. Non enim malitiosè damnum illatum est. Cùm autem consilio capto, & de industria, tum & iniustus & improbus est dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de industria facta iudicantur. Non enim prior lædit is, qui iratus facit: sed qui lacessiuit, atque irritauit. Præterea non est controuersia de facto, sed de iure. Ob iniustitiæ enim speciem animo obiectam ita commouetur. Neque enim his de facto controuersia est, vt in rebus contrahendis inter eos, qui cõtraxerunt (quorum necesse est alterum esse improbum, nisi obliti id faciant) sed de facto vnum & idem sentientes, de iure dissentiunt atque ambigunt. At qui eo ira tò læsit alterum, non ignorat. Itaque qui ab iraco læsus est, iniuriam se accepisse putat: qui iratus læsit, nullam se fecisse iniuriam existimat. Quòd si quis consultò damnum inferat, iniuriam facit: & qui his iniuriis inferendis iniurius est, iniustus est, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate discesserit. Itémque iustus est tũ, cùm consultò iustè agit. Iustè agit autẽ, si modò sponte & volũtate sua agat. Eorum autẽ, quæ inuitè fiunt, alia venia digna sunt, alia nõ item. Quæcunque enim nõ solùm inscientes, sed etiã per inscientiã peccant homines, iis ignoscẽdum est: quæcunq. verò nõ propter inscientiã peccant, sed quãuis inscientes, tamen perturbationib. nec naturalib. nec humanis incitati, iis non est ignoscẽdum.

CAPVT VII.

Dubitare autẽ posset aliquis, si modò satis distinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis disputatũ est: primùm quidem vtrum ita se res habeat, vt dixit Eurip. cuius hæc sunt absurdè sanè dicta:

Matrem vt iratam necauerim, paucis loquar,
Velens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest, vtrum possit quisquã verè iuiuriam sua voluntate accipere, nẽ ne: sed potius omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quisquis iniuriam facit, sponte facit: hoc est, vtrum omnis iniuria accipiatur vel hoc, vel illo modo (quemadmodum & iniuriam quisque sua voluntate facit) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua quam inuitus. Quisquis enim iustè agit, sponte agit. Itaque consentaneum est, vtraque similitè perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed absurdum videri possit etiam in suo iure obtinendo, si omnis, qui ius suum obtinet, sponte obtineat,

Nonnulli enim ius suum obtinent nõ sua volũtate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubium esse possit, vtrum quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest, vt quis ex euẽtu in vtroq. rerũ iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iustarum sit particeps, perspicuum est. Non enim idem est, res iniustas agere, atq. iniuriã facere: neq. res iniustas perferre, atq. iniuriã accipere. Idémq. de re iustè agenda, & de iure obtinendo sentiendum. Nã fieri non potest, vt quisquã iniuriã accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustíque iudicis munere fungatur. Quòd si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quo modo noceat: incontinens autem sponte sua ipsi ipse nocet: ergo sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit, vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex iis, quæ dubitantur & quæruntur, fierìne possit, vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero eius volente damno affici. Itaque fieri potest, vt quis sponte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio? illísque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceat: addenda sunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur sua sponte quispiam affici, résque iniustas perferre & perpeti potest: iniuriam autem sua sponte accipere nemo potest. Nemo enim vult iniuriam accipere: ac ne incontinens quidem: sed præter suam voluntatem agit. Nam nec vult quisquam, quod non arbitratur esse bonum. At incontinens id, quod agendum esse non putat, agit. Neque verò qui dat sua (quemadmodum scribit Homerus Glaucum Diomedi dedisse,

Aurea dat precio arma bouis æquantia centũ:
Aurea fert nihiloque nouem meliora mutuatus)

iniuria afficitur. In eius enim potestate situ est dare, aut nõ dare. At iniuriã accipere, nõ est in eius, qui accipit, potestate situ, sed adsit is oportet, qui iniuriã faciat. Iniuriã igitur accipere, non esse quippiã, quod spõte suscipiatur, ex iis intelligi potest. Sed ex iis quæ proposuimus, duo nobis restãt explicãda: verũ iniuriã faciat, sitne, qui plus alicui tribuit præter eius meritũ ac dignitatẽ: an is, qui plus cõsecutus est: & fierìne possit, vt quis sibi ipsi iniuriã faciat. Nã si cõtingere potest id, quod priore loco dictũ est, vt is, qui plus tribuit, faciat iniuriã, non is, qui plus obtinuit: sequitur, vt si quis plus alteri, quàm sibi, tribuat sciens, & sua volũtate, is se ipse iniuria afficiat. Id quod modesti homines facere cõsueuerũt: nam

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

A quam vir bonus de suo iure libenter & facilè aliis concedere solet. An ne hoc quidem simplex est? Nam plus sibi alterius boni, si casus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod absolutè honestum est. Præterea ex definitione eius quod est iniuriam facere, hoc dissoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipsius voluntatem. Quare non iccirco iniuria afficitur, sed, vt hoc demus, damno afficitur duntaxat. B Perspicuum autem etiam illud est, eum quidem, qui plus distribuit, facere iniuriam: sed eum, qui plus obtinet, non semper. Non enim is, in quo id inest, quod iniustũ est, iniuriam facit: sed is, in quo sponte hoc facere, hoc est, à quo actionis principium proficiscitur: quod sanè est in eo, qui distribuit, non in eo, qui capit. Præterea quoniam facere multis modis dicitur, & vsu venit vt inanima quoque interficiant, & manus, & seruus, domini iussu: C non quidem iniuriam faciunt, sed tamen res iniustas faciunt. Præterea si quis ignorans iudicauit, neque facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, neque iudiciũ iniustũ est: sed est veluti iniustum. Nam ius legitimum aliud est ab illo primo. Quòd si sciens iniustè iudicauit, iam ipse quoque plus consecutus est, vel in eo quod gratiam iniit ab altero, vel in eo, quòd inimicitias suas vltus est. Quemadmodum D igitur si quis iniuriæ factæ sit socius ac particeps: sic etiam in illis is, qui propter hæc iniustè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum, sed pecuniam accepit. Homines autem in sua potestate positum esse putant, iniuriam facere, eóque esse facile, iustum esse. Sed non ita est. Nam cum vicini vxore rem habere, & alterum verberare, & E manu pecuniam largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est. Sed sic affectos hæc facere, neque in eorum potestate situm est. Itémque iusta & iniusta nosce, nullius sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non est. Verùm hæc non sunt iusta, nisi ex euentu: sed cùm certo quodam modo & aguntur & distribuuntur, tum iusta sunt. Hoc autem F maius opus est, quàm res salubreis cognoscere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, vstionem, & sectionem nosce facile est: sed quomodo, & cui, & quando ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, ita magnum & operosum est, vt medicum esse. Propter hanc ipsam causam non minus iusti, quàm iniusti hominis esse putant, iniuriam facere: quia iustus non minus quàm iniustus, immò verò magis, vnumquodque horum agere possit. Nam & hunc cum aliena vxore rem habere

alteruq. verberare, & virū fortē clypeū abiicere, & tergo verso in vtrāuis partē currere posse dicūt. Atq. ignauū esse, & iniuria facere, nō est hæc facere, nisi ex euētu, sed sic affectū facere: quēadmodū mederi & sanare, non est secare, aut nō secare, medicamento purgare, aut non purgare: sed sic affectum hæc præstare. In his autem iura locū habent, inter quos eorū, quæ absolutè bona sunt, communitas est, & quibus horū nimiū & parum esse potest. Aliis enim non est eorum nimiū, vt fortasse diis: aliis nulla prorsus eorum particula vtilis est, nempe hominibus insanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, sed omnia nocēt: aliis aliquatenus vtilia sunt. Atque hoc humanum est.

CAPVT VIII.

SEquitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationē æquitas ad iustitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Nāq. propius intuentibus neq. vt idē omnino, neq. vt aliud genere videtur. Atq. interdum æquum bonū laudamus, eū nq. virū, qui æquus & bonus est. Quinetiā hoc nomen ad alia laudando trāsferimus, pro bono τὸ ἐπιεικέστερον vsurpando, melius scilicet quid significātes. Interdū rationem sequentibus, absurdum videtur æquū bonum, cùm sit vnū quiddā à iure diuersum, esse laudabile. Nam vel ius non est bonū, vel æquū bonū non est bonū, si à iure aliud ac diuersum est: vel si vtrunq. bonū est, idē est. Tota igitur de æquo bono quęstio ex his propemodum causis nascitur. Sed hæc omnia, quodammodo benè habēt: nec quicquā eorū est, quod secū pugnet. Nā æquū bonū iure quodā melius ius est: Neque ita iure melius est, vt sit aliud quoddā genus. Idē ergo est ius, & ęquū bonū: sīmq. ambo sint bona, melius est ęquū bonū. Sed hinc nata dubitatio est, quòd quamuis æquū bonū ius sit, non est tamen ius lege constitutum, aut legitimum, sed iuris legitimi correctio. Cuius rei hęc causa est, quòd lex omnis generalis est: de quibusdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuersam ac generalem esse necesse est, id autem non satis rectè fieri potest: in eis id sumit lex, quod plerunque solet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamē idcircò minùs recta est. Nō enim culpa legis est, neque eius qui legē tulit, sed naturæ rerum. Earum enim rerum, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cùm igitur lege generaliter locuta

A καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς ἐφ' ὁποτεραοῦν τρέχειν· ἀλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστί, πλὴν κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα ταῦτα ποιεῖν ἐστίν, ὥσπερ καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν, ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡδί. ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· B τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐθὲν μόριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνιάτως κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ μέχρι του· διὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι.

Κεφάλαιον κ.

ΠΕρὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, C τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον, ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς πα- D ρὰ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐθὲν ὑπεναντίον ἑαυτοῖς. τό τε γὰρ ἐπιεικές, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι E τοῦ δικαίου. ταὐτὸν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικές, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δ', οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρ- F θῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν. εὐθὺς γὰρ τοιαύτη ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ

συμβῇ δ' ἐπὶ τούτου παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ᾗ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθέν, ὃ κἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ἐκεῖ παρών· καὶ εἰ ᾔδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιον τινὸς δικαίου, οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο B γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον, ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολίβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικές, καὶ ὅτι δίκαιον, καὶ τινὸς βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιει- C κὴς τίς ἐστι. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικός, καὶ πρακτικός, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικός, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικής ἐστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

Κεφάλαιον θ.

ΠΟτερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γάρ ἐστι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νό- D μου τεταγμένα, οἷον οὐ κελεύει ἀποκτιννύναι ἑαυτὸν ὁ νόμος. ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. ἔτι ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ. ἑκὼν δέ, ὁ εἰδὼς καὶ ὃν, καὶ ᾧ. ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὑτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πό- E λις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. ἔτι καθ' ὃ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι ἑαυτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὥσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν F πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ.

A aliquid euenit postea præter genus illud vniuersum: tunc par est, qua prætermisit aliquid lator legis, & peccauit in eo quòd absolutè locutus est, id quod deest, quódque omissum est, corrigere: quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legem tulisset, si præsciuisset. Itaque cùm æquum bonum, ius sit, tum quodam iure melius est, non eo, quòd absolutè ius est, sed eo peccato, quod ex B simplici & generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis à natura est, vt legis correctio sit, quà aliquid ei deest, propterea quòd generaliter loquitur. Hęc enim causa est, cur non omnia lege sint comprehēsa, quòd de quibusdam lex ferri non potest: plebiscito igitur opus est. Rei enim non definitæ infinita quoque regula est, vt & structuræ Lesbiæ regula plumbea est. Nam ad lapidis figuram tor- C quetur & inflectitur, neque regula eadem manet: sic & populi scitum ad res quotidianas accommodari & transferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis sit vir æquus & bonus. Nam qui consilium huiusmodi cepit, vt hæc sequatur, quique ad ea ipsa agenda aptus est: & qui non est iuris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem D partem propensus atque implicatus, sed de suo iure concedit potius, etiam si legis auxilio niti possitis est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quędam est, non alius quidam habitus.

CAPVT IX.

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit, vt quis sibi ipse faciat iniuriam, necne. Nam quæ E omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Prętereà cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, F qui sciēs cui, & quomodo faciat iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nonne ciuitati, nō sibi? Sponte .n. hunc casum subit ac perfert. At spōte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & mulctat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo, quod iniustus est is, qui iniustè facit tātùm, & nō prorsus improbus, fieri non potest, vt quisquam sibi ipsi iniuriam inferat. Hoc enim aliud ab illo. Nā iniustus ita quodāmodo improbus est, vt ignauus nō vt is, qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidē sibi iniuriā

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficit: alioqui idem eidem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper, in pluribus ius & iniuriam esse necessè est. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur: tum etiam tempore prius est. Nã qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sua sponte iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorẽ suam nemo adulterat, nemo parietẽ suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriã facere, refellitur ex iis, quæ à nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obscurum est, vtrumque esse malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minus, alterum plus obtinere medio est. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id, quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum id, quo firma corporis constitutio comparatur. Veruntamen deterius iniuriam facere est. Nanque iniuriam facere, cum vitio coniunctum, & vituperandum esse dicebamus: & cum vitio quidẽ vel perfecto atque integro, & quod simpliciter tale est, vel eo, quod ei finitimum est. Non enim quicquid sponte fit, coniunctum cum iniustitia est: accipere iniuriam autem, vitio & iniustitia vacat. Per se igitur leuius malum est, accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars nõ laborat: quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione grauiorem. & tamen ex euentu pedis offensio, morbo lateris maius malum poterit esse: vt si cui offenso pede euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hostibus, & occidatur. Ex translatione autem sermonis, & similitudine quadam, poterit esse non ipsi secum, sed sui partium aliquibus inter ipsas quædam iuris cõmunitas: verùm non omnis iuris, sed vel eius, quo dominus in seruum, vel eius, quo pater familias in familiam suam vti solet. His enim rationibus ea pars animi, quæ rationis est particeps ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, & hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum iniustitiæ locus esse: quia fieri potest, vt in his partibus aliquid à suis appetitionibus alienũ ac diuersũ perferat. Itaq; etiã in animi partibus inter ipsas vt inter eũ, qui præest, & eũ, qui parẽt imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iniustitia igitur, aliisque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac distinctionesi c à nobis explicatum sit.

ARISTO

A ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ ἀδικεῖν, ἀφαιρεῖσθαι καὶ ἀφικνεῖσθαι τὸ αὐτό. τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' αἰεὶ ἐν πλείοσι καὶ γίνεται τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε καὶ ἐν ἀφαιρέσει, ἡ προτέρα γὰρ οὐδὲν ἔοικεν, τὸ αὐτὸ πάσχοντα, καὶ ἀδικεῖν· ἀνοῖκον δὲ αὐτόν, τὸ αὐτὸ ἅμα καὶ τοίχον καὶ πλοῖον, εἴ τις αὐτὸ κλέπτοι ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, εἴη ἂν ἡ κλοπὴ ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδεὶς ἀδικεῖται μέρος ἀδικήματος, οὐδὲ ἀδικεῖ μοιχεύων τὴν οὐδεὶς τῶν ἰδίων μέρος πορευόμενος τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτων τὸ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτοῦ ἀδικεῖν τὸν διορισμόν, τὸ αἰεὶ τὸ ἑκούσιον ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἀμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἔλαττον τὸ δὲ, πλεῖον ἔχει δοῦναι τῶν μέσων ἀφῃρημένον, ὑγιεινὸν μὲν, οὐ ἰατρικὸν· δικαιοῦν δὲ γυμναστικὸν. ἀλλ' ὅμως, χαλεπὸν τὸ ἀδικεῖν· μᾶλλον γὰρ ἀδικεῖν, ἢ κακίας, ἡ φαῦλον· ἐν γὰρ κακίᾳ, ἡ τελείᾳ, ἡ ἁπλῶς, ἡ ἐγγὺς ἐστὶν τὸ ἑκούσιον, μὴ ἀδικεῖν· τὸ δ' ἀδικεῖν, πολλὴν κακίας ἡ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· ἡ συμβεβηκὸς δὲ οὐδὲν κωλύει μᾶλλον κακὸν· ἀλλ' οὐ μίλιον τῇ τέχνῃ· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτι μᾶλλον ἀφῃρῆσθαι μέρος τῶν ἀγαθῶν καὶ ὀλιγωρεῖν. καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀδύνατον ἡ συμβεβηκὸς, εἰ συμβαίνοιτο διὰ τὸ πεῖν συμβαῖν· ὥστε καὶ ἀγωνιζόμενον λαφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. ἡ μὲν παρόρασις δὲ καὶ ὁμοιότητα τὸ δοκεῖν ἐν αὐτῷ πολλὰ αὐτὸν δίκαιον, ἀλλ' οὐ περὶ αὐτῷ ποιεῖ· ἐν ᾧ δίκαιον, ἀλλ' τὸ δικαιοπρακτεῖν, ἢ τὸ ἀδικεῖν· ἐν τούτοις γὰρ τῆς λόγου διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἄλογα· εἰς ἃ δὲ βλέπουσι, καὶ ὁμοιοῦται ἀδικία πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔστι ἐν τούτοις πάθος τι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἑξεῖς. ὅσοις γὰρ ἀρχὴ καὶ ἀρχόμενα ἐστὶ πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τοσούτοις ἐστὶ μὲν ὡῦ ἑαυτῷ δίκαιον καὶ τῇ ἄλλῳ τῇ ἀδικῶν ἀρετῇ, διωρίσθω τὸν ἔξωθεν τοῦτο.

B

C

D

E

ἠθικῶν Εὐδημίων

τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙ δὲ συγχωρήσομεν προτέρον εἰρῆκεν, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τοῦ ὑπερβολοῦ, μήτε τ' ἐλλείψεως· τὸ δὲ μέσον ὅτι, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διειλομεν· ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἄλλοις τισὶν, ἔστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν βλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίεσι· καὶ τις ἔστι τῆς μεσότητος, οἱ μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ἔστι δὲ τὸν λόγον· ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν ὅτι, ἀληθὲς μὲν, ἀλλ' οὐ σαφὲς· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ μὲν ὑγιεινὸν εἶναι τὸ δὲ ὑγιεινὸν, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ἔστι δ' ἔτι πλείω, οὐκ ἐν ἀκίνῃ δὲ ποιεῖν ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μέσον ἔχον αὐ τε, οὐδὲν αὐ οὐδὲν πλέον· εἴη τοῖς δὲ δεῖ φεύγειν πρὸς τὸ σῶμα, εἴτε εἴσω, ὅτι ὁ ἰατρικὸ κελεύει καὶ ὡς ὁ τοιοῦτον ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς ψυχὰς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθὲς εἶναι, οὗτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τὸ ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ἡ ἔχει. τὰς δὲ τῶν ψυχῶν ἀρετὰς διειλομεν, καὶ τὰς μὲν ἔφαμεν ἠθικὰς, τὰς δὲ, τὰς διανοητικὰς, περὶ μὲν οὖν τῆς ἠθικῆς διειλόμεθα· περὶ δὲ τῆς λοιπῆς, ἐροῦμεν ἐν τοῖς ἑξῆς λόγοις· διείρομεν τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἄλογα· τὸ δὲ ἄλογον τὸ μὲν φυτικὸν ἔφαμεν εἶναι τὸ δὲ ὀρεκτικὸν· ὁ γὰρ ὄρεξις καὶ ἐπιθυμία πᾶσα τοῦ ἀλόγου· τοῦ δὲ λόγου ἔχοντος, τὸ μὲν ἐν τῷ λόγῳ ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· τοῦ δὲ λόγου ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον· καὶ ὑποκείσθω τὸν λόγον ἔχοντα, ὃν μὲν, τὸν διανοητικὸν τὰ τοιαῦτα ἡ ὄντα, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν, ἐν δὲ γε, τὸν τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τοῦ ἀληθοῦς ἔστιν, καὶ τῷ δ' ἀληθεῖ μορίῳ ἔστιν τὸν τῷ λόγῳ, τὰ πρὸς ἑκάτερον πιθανὰ, οἷον καθ' ὁμοιότητα τινὰ καὶ εἰκαστικὸν ἀ ἔστιν ὁ αὐτὸς. λεχθείσι δὲ ἄλλοι, τὸ μὲν, ἐπιστημονικὸν τὸ δὲ λογιστικὸν·

B

C

D

E

F

ETHICORVM AD

Eudemum

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

QVONIAM autem suprà diximus, medium esse deligendum, non nimium, neque parum: medium autem ita esse, vt recta ratio præscribit: de hoc distinctius disseramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum & in aliis rebus, scopus aliquis inest, quem spectans is, qui rationis est particeps, intendit aliquid, & remittit: tãdem terminus aliquis est mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas esse diximus, rectæ rationi consentaneas. Quod cùm ita dicitur, est illud quidem verum, sed non satis apertum. Namque in cæteris studiis atque exercitationibus in quibus scientia aliqua versatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus, neque minus laboris aut desidiæ, quàm res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter, & vt recta ratio præscribit, esse facienda. Verùm qui hoc tantum habeat, nihil eo amplius sciat: exempli causa, si quis quærenti, qualia alendo & curando corpori sint adhibenda, respõdeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus est, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi nõ solum hoc esse verè dictum, sed etiam distinctum atque explicatum esse oportet, quæ sit recta ratio, quæque huius definitio. Atque animi quidem virtutes ita distribuimus, vt alias morum, alias cogitationis esse diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, persecuti sumus: de cæteris autem tum disseramus, cùm pauca fuerimus prius de anima locuti. Dictum est suprà, duas esse animi partes: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita est, faciendo eodem modo diuisio est. Atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas: vnam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt: alteram, qua eas, quæ hoc vel illo modo possunt euenire. Ad ea enim quorum non est idem genus, intelligenda, partium quoque animi eam, quæ ad vtrunque apta sit natura oportet genere differre: siquidem eis ex similitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem hæc altera, pars in qua vis inest sciendi: altera quæ ad ratiocinandum valet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nã cõsultare & ratiocinari, idã sunt. Iã verõ nemo de iis cõsultat, quæ aliter euenire nõ possunt. Itaque ea, quæ ad ratiocinãdum valet, vna quædã pars est eius animi partis, quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, vtriusque hæum partium quis optimus sit habitus. Hic enim vtriusque virtus est, At virtus ad suum quæque opus.

CAPVT II.

TRia autem sunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, sensus, nullius actionis principium est. Quod ex eo perspicuum est, quòd tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habẽt. Quod est autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc est in appetitu rei alicuius persecutio & fuga. Quare quoniã virtus quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus, consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus: idcircò, si cõsilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram, & appetitum rectum. eadémque & illam affirmare, & hunc persequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Cogitationis autem eius, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia & vitium, est verum & falsum. Omnis enim animi partis seu potestatis ad cogitandum valẽtis, hoc proprium opus ac munus est. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas conspirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium consilium est, principium, inquam, vnde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur. Consilij autem capiendi principium, est appetitus & ratio ea, quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quòd neque sine mente & cogitatione, neque sine habitu eo, qui ad mores pertinet, consilium esse possit. Nam neque bona perfectáque actio, neque ei contraria, sine cogitatione & moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil monet, nisi ea, quæ alicuius rei gratia comparata est, & quæ ad agendum est idonea. Hæc enim etiam ei, quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis aliud efficit, alicuius rei singularis causa efficit: neque absolutè id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, & alicuius est. Quod idem de eo, quod in actionem cadit, dici non potest. Actionis enim vltimum est perfecta actio, id est res bene gesta. Appetitio autem, vltimi est. Consilium itaque aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habẽs: principiúmq. tale homo est. Nullius autẽ rei iã factæ consiliũ capi potest. Verbi gratia, nemo consiliũ capit, Iliũ euertisse. Nã neq. de re præterita deliberat quisquã

A τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· ἀνθρώπου δὲ βουλεύεται οὐδεὶς περὶ τοῦ μὴ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν. ὅτι τὸ λογιστικὸν ἔστι τι μόριον τῆς ψυχῆς τοῦ λόγον ἔχοντος. λοιπὸν οὖν, ἐκείνου τούτου τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἐκείνου τοῦ μορίου, καθ' ὃ τοῦ λόγου τὸ ἔργον.

Κεφάλαιον β.

B Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δ' ἡ μὲν αἴσθησις οὐδέμιας ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τοῖς τὰ θηρία αἰσθήσει μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. ἔστι δ' ὅσῳ ἐν διανοίᾳ καταφάσις καὶ ἀπόφασις, τοσούτῳ ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή· ὥστε διὰ τοῦτο ἡ ἀρετὴ ἕξις πρακτικὴ ἀληθοῦς μετὰ λόγου, περὶ τὰ πρὸς τὸν βίον· τὸ δὲ πρᾶξις ἐρεθίζει μόνον· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸ ἀληθὲς μόνον ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. ἀλλὰ τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀναγκαίου ὄντα, ἁπλῶς ἀδύνατον τοῦτο τὰ δ' ἀδύνατα, ἀγνοούμενα καὶ ἀφθέγκτα. ἔστι, διανοητικὸν τοῦτο ὅπερ ἐρῶμεν ἀνάγκη, καὶ τὸ ἄδηλον τῶν μορίων τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέχθη· ἢ γὰρ ἐπαγωγὴ ἢ συλλογισμός· ἢ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῶν ἀναγκαίων ἡ δὲ ἐξ ὧν τὸ πολὺ· καὶ τῶν κοινῶν ὁ μὲν συλλογισμὸς ἐν τοῖς καθόλου, ἡ δὲ ἐπαγωγὴ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· ἀνάγκη γὰρ τὸν τοῦ συλλογισμοῦ ὅρον εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα· ἐπεὶ οὐκ ἔστι συλλογισμός, ἐν τούτοις ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός, ἐν τούτοις ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ δ' οὖσα ἢ μὴ ἔχει ὅρον τοῦ τοιοῦδε ἕξεις ἀν διανοητικὴ, καὶ ἔστι μᾶλλον περὶ τὰ ἀναλυτικὰ ἐπιστητὸν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅτιν γὰρ τὸν τρόπον τὸν αὐτὸν καὶ γνωρίμων ὧν τοῦ ἀρχή, ἐπιστήμη· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τὸ σύμπερασμα τοῦ ἀποδείξεως, ἐν τῷ πρώτῳ ἐπιστήμῃ, ἐκεῖ μὴ ἔσται ἐπιστήμη, διὰ τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον γ.

C Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τὸ ποιητὸν καὶ πρακτόν· ἔστι δ' ὅτι ποίησις, καὶ πρᾶξις, διαφέρουσι δὲ καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἕξεων πρακτικαὶ λόγου· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτική, ὅπερ ἔστι τοῦ μετὰ λόγου ποιητικὸς ἕξις. καὶ οὐδὲ ποιήσεως ὑπ' ἀλλήλων· οὐδὲ γὰρ ἡ

A sed de futura, & ea quæ fieri potest. Quod factum est autem, vt sit infectum, fieri nõ potest. Itaque rectè Agatho.

Hoc nanque dant axat negatum etiam Deo est,
Qua facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt, vt vtraq. pars verum enunciet, hi sunt vtriusq. virtutes.

CAPVT III.

B Principiò igitur altiùs repetito, de iis rursum differamus. Ac sint sanè quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens siue intelligentia. Nam Existimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac Scientia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatẽ subtiliter exquirere, nõ similitudines confectari volumus: quòd omnes existimamus, euenire non posse, vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autẽ sese aliter habere possunt, ea cùm longè à conspectu remota sint, sint néene sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur, vt æternum sit. Nam quę necessariò sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt, ex neq. vnquam orta sunt, neq. interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiã cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus antè cognitis omnis doctrina gignitur: quemadmodũ & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidẽ, principium est, & vniuersi est. Ratiocinatio autem ex vniuersis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio. Est igitur certũ inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionẽ addidimus. Cùm enim tem ita esse quodammodo credit aliquis, & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partiam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum sit.

CAPVT IIII.

E Orum autem, quæ aliter euenire possunt, aliud est, quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionẽ. Differt autẽ ab affectione effectio. (Exotericis autẽ sermonibus hac etiã in re credendũ est) Itaq. & habitus cum ratione coniunctus ad agẽdum idoneus ab eo differt, qui cũ ad efficiendum valeat, cũ ratione cõiunctus est: neutérq. ab altero cõtinetur. Nã neq. actio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

effectio: neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædã est, atq. id ipsum, quod habitus quidã cũ ratione cõiũctus, ad efficiẽdũ idoneus: neq. ars vlla est, quæ nõ sit habitus cum ratione cõiunctus ad faciẽdum idoneus: neq. vllus talis habitus est, qui nõ sit artis idem: erunt ars, & habitus ad faciendũ idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars autem omnis in origine & molitione rei occupata est, idq. molitur & expectat, vt aliquid fiat eorum, quæ esse & non esse pos sunt, quorũmq. principiũ in eo, qui facit, non in eo, quod fit, positũ est. Nã neq. eorum, quæ necessariò vel sunt, vel fiunt, ars est, neque eorum, quæ natura constãt. Hæc enim in seipsis inclusum habẽt principiũ. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, non actionis: in iisdẽmque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho.

Fortuna vt artem sic ea ars fortunam amat.

Ars igitur (vt dictum est) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter euenire potest, occupatus.

CAPVT V.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si quos prudẽtes appellemus, percepérimus. Ac prudentia quidem videtur esse in iis quæ sibi bona, & ex vsu sunt, nõ singillatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, sed vniuerse, quæ ad benè beatéque viuendũ conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis, quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet, is & prudens omnino & vniuerse fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniuncta est: & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum nõ est demõstratio (omnia enim sese aliter quoque habere possunt) si denique de iis quæ necessariò sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quis quod sub actionem venit, sese aliter habere potest. Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur, vt ea sit habitus cum ratione vera coniunctus, ad agen-

A πρᾶξις, ποίησις δ' ἕτερον ἡ πόλησις, πρᾶξις δ' ἔστι, ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη τις ἐστὶ, καὶ ἕξις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἔστιν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε τοιαύτη, ἣ οὐ τέχνη, τοιαύτη ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική· ἡ δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένοιτό τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὐτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἡ τέχνη ἐστὶν· οὐτε τῶν κατὰ φύσιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποίησιν εἶναι, ἀλλ' οὐ πρᾶξιν εἶναι· καὶ ὅτιον περὶ αὐτὸ τὸ αὐτὸ ἐστὶν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ, Τέχνη τύχῃ ἔστοργε, καὶ τύχη τέχνῃ· ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὥσπερ λέγομεν, ἕξις τις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἐστὶ· ἡ δ' ἀτεχνία, τοιαύτης μὲν λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν.

Κεφάλαιον ε.

ΠΕρὶ δὴ φρονήσεως, οὕτως ἂν λάβοιμεν διαμόσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρόνιμοι εἶναι, τοὶ δυνάμενοι βουλεύεσθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον περὶ ποῖα σθένος ἰσχυρὸν ἢ ἰσχυρὸν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δὲ, ὅτι καὶ τοὺς περὶ τὰ αὐτὰ φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι πονοῦντας εὖ λογίσωνται, ὧν μὴ ἔστι τέχνη· ὥστε καὶ ἄλλον ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός· βουλεύεται δὲ οὐδεὶς περὶ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τὰ μὴ ἐνδεχόμενον αὐτῷ πρᾶξαι· ὥστε εἴπερ, ἐπιστήμη μετὰ λόγου ἐστὶ· ὧν δὲ οἱ πρότεροι ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, τούτων μὲν οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι· ἐπεὶ γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· ἐν ὧν ἐστι βουλεύσασθαι, περὶ τὰ ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἰ εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὰ πράττειν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δὲ, ἕτερον τὸ γένος πρᾶξις καὶ ποίησις. λείπεται οὖν αὐτὴν εἶναι ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν

B περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῶν μὲν γὰρ ποιήσεως, ἄλλο τὸ τέλος· τῶν δὲ πράξεως, οὐκ ἄν εἴη· ἔστι γὰρ αὐτὰ ἡ εὐπραξία τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους εἶναι φαμὲν ἄνδρες, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δυνάμενοι θεωρεῖν φαμὲν· διὸ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικοὺς, εἶναι καὶ τὴν σωφροσύνην, τὴν τοιαύτην προσαγορεύομεν τῇ ἐπωνυμίᾳ, ἣν σῴζουσαν τὴν φρόνησιν. σῴζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ πᾶσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει τὴν κρίσιν, καθὼ τὸ λυπηρὸν, ἢ ἡδὺ, ὅτι τὸ πεῖγμα οὐκ ἐνδέχεται ἔτι τριγωνον ἔχειν, ἀλλ' ἄλλα τινὰ· ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτοῖς· οἷς μὲν γὰρ ἀρχὴ τοῦ πρακτοῦ, τοῦ οὕνεκα τὰ πρακτέα· τοῖς δὲ διεφθαρμένοις δι' ἡδονὴν, ἢ λύπην, οὐδὲν καὶ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ διὰ τοῦτο αἱρετέον καὶ πρακτέον· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὸ ἀρχῆς· ὥστε ἀνάγκη τοῖς φρόνιμον ἕξιν τὴν μὴ λόγου ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικόν. ἀλλὰ μὴν, τέχνης μὲν οὐδὲν αἰρετὸν φρόνησις δ' οὐκ ἔστι. καὶ ἐν ὑφ' τέχνῃ ὁ κατὰ ἀμαρτάνων, αἱρετώτερον· περὶ δὴ φρόνησιν, ἄνδρ, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετὰς· δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. ἐπεὶ δ' ὅτιον μέρη τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχοντα, δυοῖν ἂν εἴη ἀρετὰ, τὸ βουλευτικὸ· ἤ τι γὰρ δόξα, περὶ τὰ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἕξις μετὰ λόγου μόνον. σημεῖον δ', ὅ τι λήθη, τῶν ὑφ' ἡμῶν γινομένων ἕξις· ἐστὶ φρόνησις δ' οὐκ ἔστι.

Κεφάλαιον ς.

ΕΠεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τὸ καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὄντων· εἶεν δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιστητῶν, οὐκ ἂν εἴη ἐπιστήμη ἐστὶν, οὐτε τέχνη, οὐτε φρόνησις. τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτὸν· ἀρχαὶ δὲ τυγχάνουσι οὖσαι· περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστὶν· τὸν γὰρ σοφὸν, περὶ ἀνάγκας ἔχειν ἀποδείξεις ἔστιν. εἰ δὲ ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ, ἡ μακάριστος τῶν ἀρετῶν ἐστὶ, ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τὸν σοφὸν ἀνθρωπικὸν εἶναι· ἀνάγκη δὲ τὰ ἀνθρωπίνα ἀγαθὰ καὶ κακὰ, ἃ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐνδέχεσθαι· ἀνθρωπικὸν δὲ καὶ φρόνιμον εἶναι· ἀδύνατον δὲ τὸν φρόνιμον ἀγνοεῖν τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τοῦ τοιούτου ἐστὶν· τὸν γὰρ σοφὸν, περὶ ἀνάγκας ἔχειν ἀποδείξεις ἔστιν. εἰ δὲ ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ, ἡ μακάριστος τῶν ἀρετῶν ἐστὶ, ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τὸν σοφὸν ἀνθρωπικὸν εἶναι· ἀνάγκη δὲ τὰ ἀνθρωπίνα ἀγαθὰ καὶ κακὰ, ἃ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐνδέχεσθαι· ἀνθρωπικὸν δὲ καὶ φρόνιμον εἶναι· ἀδύνατον δὲ τὸν φρόνιμον ἀγνοεῖν τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τοῦ τοιούτου ἐστὶν· τὸν γὰρ σοφὸν, περὶ ἀνάγκας ἔχειν ἀποδείξεις ἔστιν. εἰ δὲ ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ, ἡ μακάριστος

A ad agendum idoneus, in iis occupatus, quę homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius, quàm effectio, finis est: actionis verò nõ semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hãc causam Periclẽ, cęterósq. taleis viros, prudẽteis esse arbitramur, quòd ee, quæ sibi, hominũm que generi bona sunt dispicere ac prouidere possunt qualeis esse putamus eos, qui rei familiaris tuẽdæ, reiq. publicę administrãdæ periti sunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquã prudentię cõseruatrix. Talẽ autẽ existimationẽ tuetur & conseruat. Nõ enim omnẽ extmationẽ corrũpũt. neq. deprauãt dolor & voluptas: exẽpli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat, quæ ad id, quod sub actionẽ venit, pertinent. Eorum enim, quæ sub actionem veniũt, principia sunt eæ res, quarum rerum gratia suscipiũtur ea, quæ sub actionẽ veniunt. Qui autẽ voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principij videdi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, & propter hãc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim, principij delendi ac perimẽdi vim habet. Quapropter necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus est: prudentiæ autem non est. Et qui sua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei est anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior est is, qui sponte sua offendedit, quemadmodum & in virtutibus. Perspicuum igitur est, eam, virtutem esse quandam, non artem. Cùm sint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet virtus est prudẽtia. In iis.n. quę aliter sese habere possunt, & opinio & prudentia versatur. Sed nec habitus est cum ratione cõiunctus tantũm. Idque ex eo perspici potest, quòd huiusce modi habitum delere potest obliuio, non potest prudentiam.

CAPVT VI.

QVoniam autem scientia existimatio est de rebus vniuersis, issque quæ necessariò sunt: quoniãmque rerum quæ sub demõstrationẽ cadũt omniũ. adeò scientiæ sunt aliqua principia, (cum ratione enim coniuncta scientia est) consentaneum est principij earum rerum, quę scientia comprehendi possunt, neque scientiam esse, neque artem, neq. prudentiam. Nã quod scientia cõprehendi potest, demõstrari potest: ars autem & prudentia in iis rebus versantur, quę sese aliter possunt habere. Ne sapientia quidem harum rerum esse potest. Sapientis enim est, nonnullarum rerum demõstrationẽ expedire posse. Si igitur nihil est, quo verum enũciemus, nũquã mq.

mentiamur, tum in iis rebus quæ possunt non aliter sese habere, tum in iis quæ possunt, præter scientiam, prudentiam, sapientiam, & mentem seu intelligentiam: nullum autem ex his tribus, principiorum esse potest (tria dico, prudentiam, sapientiã, scientiam) relinquitur, vt mens sit principiorum.

CAPVT VII.

Sapientiam autem in artibus, iis attribuimus, qui cuiusque artis sunt peritissimi: vt Phidiam, sapiẽtem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hic aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuersè sapienteis esse arbitramur: nõ singillatim neq. quicquam aliud, quàm sapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neq. fossor erat, nec arator munere diuûm,
Nec sapiens vlla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem de iis verè loqui, veréque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem tum scientiam: ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi fortè rerũ omniũ, quę in mundo sunt, homo sit res vna præstãtissima. Quòd si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus: albũ autem & rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id, quod sit sapientia pręditum, prudẽs aliud & diuersum. Quod enim singulis in rebus pro cuiusq. rei natura præstantiam, seu bonitatẽ actionis perspicit, id prudẽs esse dixerint, & eas res huic cõmiserint. Itaq. & bestias quasdã prudenteis esse dicũt, nẽpe eas, quæ rerũ ad vitã necessariarum prouidendarum facultatem habere videntur. ciuilem autem scientiã nõ esse eandem, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam, quæ in suis cuique emolumentis comparandis sit occupata, multæ reperiuntur sapientiæ. Non enim vna est, quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus, quæ sunt in rerum natura, etiam medicina vna est. Neque verò quicquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animalium quiddam sit quàm optimum. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea, quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus constatus & coagmentatus est. Ex iis igitur, quæ diximus, perspicuũ est, sapientiã esse earũ rerũ, quæ sunt honore dignissimæ natura, scientiam.

A διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησις ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τῶν τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶναι· λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην· λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Κεφάλαιον ζ.

Τὴν δὲ σοφίαν ἔν τε ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν,
B οἷον Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν καὶ Πολύκλειτον ἀνδριαντοποιόν· ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. εἶναι δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως οὐ κατὰ μέρος, οὐδ' ἄλλο τι σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ, Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα, Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ
C μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. ἄτοπον γάρ, εἴ τις τὴν πολιτικὴν ἢ τὴν φρόνησιν σπουδαιοτάτην οἴεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὴ ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις
D καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸν ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ περὶ αὑτὸ ἕκαστα εὖ θεωροῦν, φαῖεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψειεν αὐτά. διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. φανερὸν δ', ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ σοφία ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέ-
E λιμα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἁπάντων ἀγαθὸν τῶν ζῴων, ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον, εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. εἰ δ', ὅτι βέλτιστον ἄνθρωπος τῶν ἄλλων ζῴων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον τὰ φανερώτατά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὴ
F τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ

ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει. διὸ καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μέν, φρονίμους δ', οὔ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς· καὶ περιττὰ μέν, καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτούς φασιν, ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι· τοῦ
B γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναί φαμεν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς εὔβουλος, ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ λογισμόν. οὐδ' ἐστὶν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. διὸ
C καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, ἑτέρων εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα εὔπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοεῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν, ἀλλ' ὁ εἰδώς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. ἡ δὲ φρόνησις, πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον. εἴη δ' ἄν τις καὶ ἐνταῦθα ἀρχιτεκτονική.

Κεφάλαιον η.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις, τὸ μέντοι εἶναι, οὐ ταὐτὸν αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δέ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτική, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτόν, ὡς τὸ ἔσχατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνους λέγουσιν· μόνοι γὰρ
E πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χειροτέχναι. δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δέ, ἡ μὲν οἰκονομία· ἡ δέ, νομοθεσία· ἡ δέ, πολιτική· καὶ ταύτης, ἡ μέν, βουλευτική· ἡ δέ, δικαστική. εἶδος μὲν οὖν τι ἂν εἴη γνώσεως, τὸ αὑτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ

A scientiam, & mentem, siue intelligentiam. Quocirca Anaxagorã, Thaletem, cæterósque taleis viros, sapienteis quidem esse dicunt, prudenteis verò nequaquam, cùm videant, eos, quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis, iisque, de quibus consul-
B tari potest, versatur. Prudentis enim hoc maximè proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neque de iis, quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem consultator est absolutè, qui id, quod homini est eorum, quæ in actionẽ veniunt, optimum, rationem consequi & explicare potest. Neque verò rerũ vniuersarum modò prudentia est, sed debent e-
C tiam ei esse notæ res singulares. Ad agendum enim idonea est. In rebus singularibus autẽ omnis actio versatur. Itaque, cùm hic nõnulli inscij sunt ad agendũ scientibus aptiores & compositiores, tum in aliis rebus ij, qui sunt vsu periti. Nam si quis sciat, carneis leueis esse ad concoquẽdum faciles & salubreis, leues autem quæ sint, ignoret, bonã valetudinem non efficiet: sed is potius efficiet, qui aliũ carneis sciat
D esse leueis & salubreis. Prudentia autem in agendo posita est. Danda igitur opera est, vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potius, quàm illam. Erit autẽ hic quoque princeps quædam, & quasi familiam ducens cognitio.

CAPVT VIII.

Ciuilis scientia autem & prudentia sunt illæ quidẽ idẽ habitus: sed natura, quæ sunt, tamen & essentia, non est eis eadem.
E Atque eius scientiæ, quæ ad ciuitatẽ pertinet, altera pars est tãquam princeps & domina prudentia, quę est legum scribendarum ratio & facultas: altera quemadmodũ singularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & consultãdo cõsumitur. Populi scitũ enim sub actionem venit, tanquã extremũ. Itaq. hos solos rempub. administrare dicunt. Hi enim soli, vt operarij quidam, in rebus ge-
F rendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maximè, quæ sibi quisque, & vni prospicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad consultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire, sibique vtilia. Verùm de hoc ipso magna est controuersia. Ac videtur sanè is, qui sua, quęque ad se pertinent,

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

habet cognita & in eis versatur, prudens esse: at ij, qui se ad rempub. contulerunt, multarum actionum studio, rerúmq. alienarum cura distineri. Iccirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque vlla negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimo?
Præstantiores nauque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt. n. vulgò id, quod sibi bono est, idq. vnū agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natū est hos esse prudenteis. Atqui suum negotium nosse atq. agere sine rei familiaris, reiq. publicæ cura, fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisq. negotium gerere debeat, obscurū est, & res eget cōsideratione. Cuius rei hoc argumentū est, quòd iuuenes, & geometræ, & mathematici, & talib. disciplinis eruditi fiunt, prudētes nō fiunt. Causa hęc est, quòd etiā in reb. singularib. prudentia versatur, quarū cognitio vsu cōparatur. Adolescens autē vsum rerū non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. (Nā hoc quoq. consideratione dignum est, quamobrem puer mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit. An quòd illa à materia diuulsa ac segregata sunt: horum principia ex vsu & experientia nascuntur? & quòd his non assentiuntur, neq. fidem habent iuuenes, sed ea dicunt tantum: quid sint illa autē, non est obscurum?) Præterea quidquid in consultando peccatur, vel ad res vniuersas pertinet, vel ad singulareis. Nā vel omneis aquas graueis, esse insalubreis, vel hanc esse grauem. Prudentiam autem, nō esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, vt dictum est. Tale enim est id, quod sub actionem venit. Menti igitur seu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest. Prudentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur: non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat: sed eo, quod sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum. Nam illic quoque insistit. Veruntamen prudentia sensus est potius. Illius autem alia forma, aliáque notio est.

[illegible]

Κεφάλαιον θ.

[illegible]

CAPVT IX.

Quærere autem & consultare, inter se differunt. Nā consultare, aliquid quærere est. Sed etiā de bona consultatione quid sit, distinctione adhibita videndum est, vtrum scientia aliqua sit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primùm sanè non est scientia. Nam de iis, quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio, consultatio est. Qui autem aliqua

[illegible]

A aliqua de re consultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura esse potest. Nam cùm bona coniectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est. In consultando autem multo temporis consumitur: aiuntque id, de quo consultaueris, celeriter esse agendum, sed spisse lentéque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Sagacitas autem, bona coniectura quædam est. Ne-
B que verò vlla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui malè consultat, peccat, qui bene, rectè consultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse: sed neque scientiæ tamen, neq. opinionis rectum est. Scientiæ enim nullum est rectum, nam neque eius est vlla prauitas. Opinionis autem rectum est veritas. Simúlque id omne cuius est opinio, decisum iam ac transactum est. Sed neque sine ratione bona consultatio est. Cogita-
C tione igitur est inferior. Hęc enim nōdum enunciatio est. Nam & opinio, non quæstio, sed quædam iam enunciatio est. At qui consultat, siue benè, siue malè consultet, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona consultatio, rectum quoddam consultationis est. Eapropter quid sit consultatio, quærendum primò est, & in quo versetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur: non omne rectū bonā con-
D sultationem esse perspicuum est. Incontinens enim & malus homo, quod sibi proposuerint ad inspiciendum, ratiocinatione consequentur. Itaque rectè consultasse videbuntur, sed magno malo accepto. At bene consultare, bonum quoddam videtur esse. Id enim consultationis rectum, quod ad boni adeptionē valet, bona cōsultatio est. Sed fieri potest, vt quis etiam ratiocinatione falsò cōclusa bonū adipisca-
E tur: & id quidem, quod facto opus est, consequatur, non autem qua ratione oporteat, sed medius ratiocinationis terminus falsus sit. Itaque ne ea quidem bona consultatio est, qua consequitur quidem aliquis quod oportet, sed non qua ratione oportebat. Præterea contingere potest, vt alius diu, alius celeriter consultando, id quod vult, assequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona consultatio est. Sed id consultationis rectum erit, quod ad vtilitatem, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accommodatum est. Præterea licet & absolutè bene consultare, & ad certum aliquem finem consultationem referre. Ac bona sanè consultatio absolutè ea est, quæ proposito sibi absoluto, & totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit, quædam autem bona consultatio est, quæ certum aliquem & proprium finem spectat. Quòd si bene consultare, prudentium est, bona consultatio rectum quoddam consultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipsa prudentia est vera existimatio.

CAPVT X.

Σύνεσις autem, hoc est, intelligentia, & ἀσυνεσία, hoc est stultitia, siue tarditas, ex quibus intelligẽtes, & stulti nominantur: neq. idem prorsus est, quod scientia, aut opinio: omneis.n. essent intelligentes: neq. vna aliqua ex scientiis singularibus, vt medicina: in cognitione.n. rerum salubrium, aut in curãda valetudine versaretur, aut geometria: nã in magnitudinib. esset occupata. Neq.n. intelligentia earũ rerũ est, quæ semper sunt, nũquamq. mouentur: neq. vllius earũ quæ oriuntur: sed earum, de quib. dubitari, & consultari potest. Quapropter in iisdẽ sanè reb. in quibus & prudentia, versatur: sed tamen non est idem intelligentia, quod prudẽtia. Habet.n. vim quandã præcipiendi atq. imperandi prudentia (nã propositus ei finis est, quid agendum sit, aut non agendum) intelligentia autem, iudicandi solùm. Idem est.n. intelligentia, quod εὐσυνεσία, i. bona intelligentia. Nam qui sunt intelligentes, iidem quoque sunt bene intelligẽtes. Intelligentia autem neq. habere prudentiã est, neq. consequi. Sed vt is, qui discit, tum intelligere dicitur, cùm scientia vtitur: sic & cum quis opinione vtitur, alio loquẽte, ad iudicãdum iis de reb. de quib. prudentia iudicat, & probè iudicãdum, bene.n. & probè idem sunt. Atq. hinc natũ est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligẽtes appellãtur, ex ea scilicet, quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo, quod est intelligere, vsurpamus.

CAPVT XI.

Ea autem quæ γνώμη, hoc est sententia appellatur (ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est, in sententia ferẽda moderatos, nominant, & γνώμην ἔχειν, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus) est viri boni & moderati rectum iudicium. Cui rei hoc argumento est, quòd virum æquum bonum ac moderatum ad consentiendum (id est, ad ignoscendum) promptum ac propensum dicimus: & æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam seu cõsensum accommodare (id est, ignoscere, ac veniam dare.) Atque hic consensus (id est, venia quæ datur errato) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est, quæ hominis veri est. Meritò autem hi omnes habitus eòdem pertinent. Nam sententiam, intelligentiam, prudentiam, mentem sanam ac vegetam iisdem attribuentes, sententiæ dicendæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudenteis & intelligenteis dicimus. Omnes enim hæ animi potestates, sunt extremorum, & rerum singularium. Atque in eo quidem, quòd aptus sit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudens, spectatur homo συνετὸς siue intelligens, & εὐγνώμων in sententia ferenda moderatus

aut

Κεφάλαιον ι.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔθ' ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμῃ, ἢ δόξῃ· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· οὔτε τίς μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, οἷον ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινῶν, ἢ γεωμετρία περὶ μεγέθη· οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁτουοῦν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο. διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστὶν, οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸ σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μὴ, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστίν· ἡ δὲ σύνεσις κριτικὴ μόνον. ταὐτὸ γὰρ σύνεσις καὶ εὐσυνεσία, καὶ συνετοὶ καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ' οὔτε τὸ ἔχειν, οὔτε τὸ λαμβάνειν τὴν φρόνησιν, ἡ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ, ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ τῷ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τοὔνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις.

Κεφάλαιον ια.

Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστά φαμεν εἶναι συγγνωμονικὸν, καὶ ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην. ἡ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δ', ἡ τοῦ ἀληθοῦς. εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις εὐλόγως εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες, γνώμην ἔχειν καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ, καὶ τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ εὐγνώμων,

ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων ἅπαντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη, περὶ τὰ πρακτὰ, ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφότερα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστὶ, καὶ οὐ λόγος· καὶ ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων· ὁ δ' ἐν ταῖς πρακτικαῖς, τοῦ ἐσχάτου, καὶ ἐνδεχομένου, καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. τούτων οὖν ἔχειν δεῖ αἴσθησιν, αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδεὶς, γνώμην δ' ἔχειν, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ', ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν, καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης. διὸ καὶ ἀρχὴ, καὶ τέλος, νοῦς· ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων, ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φρόνησις, καὶ ἡ σοφία, καὶ περὶ τίνα ἑκατέρα τυγχάνει οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

Κεφάλαιον ιβ.

Διαπορήσειε δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν. ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἄνθρωπος· οὐδεμιᾶς γάρ ἐστι γενέσεως. ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει, ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ, ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός ἐστι πράττειν· οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῷ εἰδέναι αὐτά ἐσμεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται·

aut συγγνώμων, ad consentiendum, id est, ignoscendum facilis & propensus. Æqua bona enim omnium virorum bonorum communia sunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In singularium autem & extremorũ numero habenda sunt ea omnia, quæ sub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota esse debent. Intelligentia autem & sententia in iis, quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt extrema. Et mens extremorum est in vtramque partem. Est enim mens & primorum terminorum, id est, principiorum vniuersalium, & extremorum, id est, singularium, non ratio: ea mens quidẽ, quæ in demonstrationibus occupata est, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in artibus ad agendum vtilibus versatur, extremi, & eius, quod esse & non esse potest, & alius pronunciati. Hæc enim pronunciatorum genera, eius, cuius gratia res agitur, principia sunt. Nã ex singularibus oriuntur & constant vniuersa. Singularium igitur sensu præditum esse oportet. At hic sensus, mens est. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: & cùm sapiens nemo sit natura, tamen & sententiæ dicendæ facultate præditus est, & est intelligens, & mentis sanitate atque acumine valet quisque natura. Cuius rei hoc argumentũ est, quòd hos habitus ætatum socios, & comites, & veluti asseclas esse arbitramur. Itaque loqui solemus, hæc ætas mentis sanitate atque acumine valet, & sententiæ dicendæ facultate prædita est: perinde quasi horũ sit effectrix & causa natura. Eandem quoque ob causam mẽs principiũ & finis est: ex his enim cõstat, & de his sunt demonstrationes. Itaq. vsu peritorũ, & senũ, aut prudentiũ pronũciatis, atque opinionibus quæ demonstrari non possunt, nõ minus, quàm demonstrationibus attẽdendũ atque obtẽperandũ est. Nã quoniã vsu oculũ quendã consecuti sunt, principia facilè cernunt. Quid sit igitur sapientia, & prudentia, & in quibus vtraque versetur, & vtramque non esse eiusdem animi partis virtutem dictum est.

CAPVT XII.

Sed quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæve agatur, vtilis est. Prudentia autem habet hoc illa quidem, sed quid ea opus est? si quidem prudentia est ea, quæ in rebus iustis & honestis, hominique bonis atque vtilibus occupata est: hæ autem res sunt, quas administrare atque agere viri boni est? Nihilo quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, si quidem virtutes habitus sunt: quemadmodum neque earum rerum, quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis constitutionem pertinent, quæcunque ita dicuntur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non quòd efficiendivim habeãt, sed quòd ab habitu proficiscantur: nihilo enim ad agendum aptiores sumus, quòd medicinã, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quod si non propter has causas prudens statuendus est, sed vt probi efficiamur: certè ils qui iam probi sunt, nihil profutura prudentia est. Præterea neq; iis, qui virtute præditi non sunt. Nihil enim refert, vtrùm ipsi prudentes sint, an prudentibus obtemperent. Hoe enim satis fuerit, quemadmodum satis est in valetudine curanda. Nam tametsi valere velimus, non tamen medicinam discimus. Præterea absurdum esse videatur, prudentiam, maiorem, quàm sapientiam, dominatum obtinere, cùm ea sit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaq;re agenda præest, atque imperat. De his igitur nunc dicendum est. Adhuc enim de iis duntaxat quæsiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per se necessariò esse optabiles & expetendas, cùm vtraque vtriusq; partis animi virtus sit, etiam si neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen non vt valetudinem medicina, sed vt valetudo, sic sapientia vitam beatam. Nam cùm sit pars vniuersæ virtutis, eo, quòd inest vt habitus, & quòd suo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus absoluitur. Virtus enim scopum, qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea, quæ ad scopum referuntur, & quæ conducunt. Quæ autem animi partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est. Non est enim in ea positum, vt agamus, vel non agamus. Sed quod suprà obiectũ est, nihilo nos aptiores ad res honestas & iustas à prudentia effici, paulo altius nobis hoius rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quosdam, qui res iustas agunt, nondum iustos esse dicimus, vtqui ea, quæ legibus constituta & præscripta sunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quipplam, non propter ipsa (atqui agunt ea, quæ sunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere) sic par est, vt videtur, vnumquemque certè quodam modo affectum quidque agere, vt sit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale consilium ceperit, & earum rerum, quæ aguntur, causa. Consilium igitur rectum, virtus efficit. Ea autem dispicere, quæ illius causa agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis munus est. De quibus accuratius & planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam solertiam vocant. Hæc autem eiusmodi est, vt ea, quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi

sequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudenteis & versutos dicimus δεινοὺς, hoc est, solertes. Prudentia porrò non est hæc potestas, sed tamen non sine hac potestate. Habitus autem hoic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerum sub actionem venientium principium continent, eo sunt, eòque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid fortè fortuna oblatum. Hoc autem non nisi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitiositas, efficitque vt de principiis ad agendum aptis falsum iudicemus. Ex quo perspici potest, fieri non posse, vt quis sit prudens quin idem sit vir bonus.

CAPVT XIII.

RVrsus igitur nobis de virtute videndum est. Nam vt prudentiæ solertiæ similis est, non eadem: sic & virtus ea, quæ propriè & præcipuè virtus est, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo videntur inesse natura. Namque ad iustitiam, temperantiam, fortitudinem, cæterásque virtutes, apti atque habiles sumus, cùm primùm nascimur. Sed tamen aliud quiddam, quod propriè bonum sit, requirimus, & virtutes eiusmodi aliter in nobis inesse volumus. In pueris enim & bestiis, naturales insunt habitus: sed sine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex similitudine corporis humani perspici potest. Nam vt robusto & valido corpori, quod sine videndi sensu mouetur, graues offensiones accidunt, propterea quòd videdi sensu careat: sic se res habet in iis animi bonis, quæ à natura tribuuntur. Quòd si mentem adepti fuerint, incredibile est quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm similis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque quemadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ sunt formæ, solertia & prudentia: ita & in ea, quæ moribus attributa est, duæ, quarum altera est virtus naturalis, altera ea, quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc quæ præcipuè virtus est sine prudentia constare non potest. Itaque virtutes omneis, prudentias esse dicunt. Et Socrates quidem passim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omneis, prudentias esse putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè disebat. Cuius rei hoc argumentũ est,

quòd nunc omnes, cùm virtutem definiunt, postea quàm eam habitum esse dixerunt, & in quibus versetur docuerunt, addunt. Rectæ rationi consentaneum. Recta autem ratio est ea, cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ consentaneum, esse virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio est. Non enim rectæ rationi consentaneus solùm, sed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus est. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio est. Itaque Socrates virtutes rationes esse existimabat: omnes enim scientias esse: nos autem cum ratione coniunctas. Ex his igitur quæ dicta sunt, perspicuum est, nec sine prudentia quemquam propriè virum bonum esse posse, nec prudentem sine virtute ea, quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli potest ea ratio, qua disputare possit aliquis, virtutes inter se separari. Non enim idem ad omneis virtutes aptissimus est naturâ. Itaque hanc iam adeptus est, illam autem nondum erit consecutus. Nam in iis quidem virtutibus, quæ à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire potest: in iis autem ex quibus absolutè vir bonus nominatur, nõ potest. Vnà enim cum prudentia, quæ vna est, cæteræ omnes præstò aderunt. Perspicuum est autem, etiam si ad agendum nullam vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia partis animi virtus est: & quia consilium sine prudentia, sinéque virtute non erit rectum. Hæc enim vt finem, illa vt ea, quę ad finem pertinent, agamus, efficit. At verò neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, sed vt existat, & adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, vt si quis dicat, scientiam ciuilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in ciuitate.

A ὅτι καὶ νῦν πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετήν, προστιθέασι τὴν ἕξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἅ ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ' ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετή ἐστιν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταβῆναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστι. ὀρθὸς δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, B ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶναι· ἐπιστήμας γὰρ εἶναι πάσας. ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ λύοιτ' ἄν, ᾧ διαλεχθείη τις ἄν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας, C ὥστε τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται, καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθός, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον δέ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι ἔδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι· καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· D ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δέ, τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου, ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνῃ. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ E πόλει.

ARISTOTELIS Ethicorum Eudemiorum LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

SEQVITVR nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptissimè dicere possimus opponi eam, quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem, quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

nácque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorũ.

Itaque si (vt aiunt) propter excellentiam, præstantiámque virtutis, Dij ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei: sed hic quidem habitus virtute præstabilius & honoratius quiddam est, ille autem aliud quoddam à vitio genus est. Verùm quoniam rarò admodũ euenit, vt vir diuinus existat, quemadmodum Lacônes eum solent diuinum appellare & salutare, quem magnopere admirantur: O virum diuinum, inquiunt) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiusmodi immanitates, morbi & membrorum debilitationes pariunt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidem animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendum. De vitiositate autem suprà diximus. Nunc de incontinentia, & mollitia, & luxu dicẽdum est, itémque de continentia & tolerantia. Non enim de vtraq. perinde existimandũ est, aut quasi iidem habitus sint, atque virtus & vitiũ, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autem, quod in aliis facere solemus, propositis primùm iis, quæ sunt in promptu, atque in quæstionem dubiúmq. reuocatis, ita explicare atq. ostendere maximè quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur: sin minus, at certè plurima & præcipua. Nam si ea, quę difficilia & impedita sunt, dissoluantur atq. expediãtur, & relinquãtur ea, quæ probabilia & opinionib. hominũ recepta sunt, satis hoc fuerit à nobis declaratum. Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse: incontinentia autem & mollities in malarũ & vituperabiliũ: idémq. esse continẽs, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: itẽ quoq. incõtinens atq. is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atq. incõtinẽs quidẽ sciẽs ea esse mala, agit eas tamẽ perturbatione animi concitatus: cõtinẽs autẽ quia cupiditates esse turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas nõ sequitur. At tẽperãtẽ quidẽ, cõtinẽtẽ & tolerãtẽ esse volũt: eũ autẽ, qui talis sit, esse per omnia tẽperãtem alij aiunt, alij negant.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ἠθικῶν Εὐδημίων τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

META δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχήν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ δῆλα, τὸ μὲν γὰρ, ἀρετὴν, τὸ δ' ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, μάλιστ' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετήν, ἡρωικήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθός, οὐδὲ ἐῴκει ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο. ὥστ', εἰ καθάπερ φασίν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δῆλον ὅτι ἡ τῇ θηριώδει B ἀντιτιθεμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὥσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετή, οὕτως οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν τιμιώτερον ἀρετῆς, ἡ δ' ἕτερόν τι γένος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα του, σεῖος ἀνήρ φασιν. οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος· μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ A πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας οὕτως ἐπιδυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας, καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκατέρας D αὐτῶν ὑποληπτέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τιθέντας τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι, μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦτα τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηταί τε τὰ δυσχερῆ, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. δοκεῖ δὴ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ ἡ καρ- E τερία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἡ δ' ἀκρασία τε καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα πράττει, διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν ἐγ- F κρατῆ καὶ καρτερικόν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, πάντα σώφρονα, οἱ δ' οὔ. καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

itémque intemperantem alij incontinentem, & incontinentem intemperantem confusè dicunt esse: alij eos inter se differre volunt. Prudentem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint & solertes, incontinenteis esse. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

CAPVT II.

DVbitare autem possit aliquis, quo modo is, qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat. Qui scit igitur, vt incontinenter viuat, fieri posse negant nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eum, quasi mancipium, trahere. Socrates enim proinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum, qui aliquam statuebant oppugnabat. Neminem enim qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud quàm quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuersiam reuocat, quæ sunt in promptu, quæque perspicuè apparent: & quærendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus. Incontinentem enim id, quod agit, non putare agendum esse prius, quàm perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli, qui alia ex his concedãt, alia non item. Nihil enim scientia potentius esse fatentur. Neminem autem quicquam præter id, quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causam dicunt incontinentem non scientia præditum, sed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus superari. Atqui si opinio est incontinentis, non scientia; neque firma existimatio, quæ aduersetur & obsistat cupiditati, sed infirma & imbecilla, vt iis contingit, quorum in dubio est animus; profectò ei ignosci debet, si in ea non permaneat aduersus vehementeis & firmas cupiditates. Improbitati verò non est ignoscendum, neque vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incõtinẽs, prudẽtia reclamãte & repugnãte. Hæc enim potẽtissima quædã res est. At hoc absurdũ. Erit enim simul idẽ prudẽs & incõtinens. Nemo autẽ prudentis esse dixerit, sua volũtate res improbissimas admittere. Præterea suprà docuimus, qui sit prudens, eundem ad agẽdum esse aptũ: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Præterea si in eo situs est continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur: non erit profectò temperans continens, neq. cõtinens tẽperãs. Nam

A [illegible]

Κεφάλαιον β.

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

A Nam neque immoderatum quicquã, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. At qui ita esse oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, malus est habitus, qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd si sint imbecillæ, neque malæ, non erit gloriosum eas vincere: si malæ & imbecillæ, non magnum. Præterea si in omni opinione perseuerantem efficit continentia, mala est: putà si etiã in B falsa. Et si incontinentia de omni opinione facile demouebit, erit aliqua bona incontinẽtia. Exempli causa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus est, qui non maneat in iis, quæ persuaserat ei Vlysses, quia ei mentiri sit molestum. Præterea sophistarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam quia volunt aduersarium adigere ad assentiendum rebus i- C nopinatis, & abhorrentibus ab opinione populari, vt si assecuti fuerint, quod volunt, solertes & acuti esse videantur: ratiocinatio ea, quæ collecta est, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens est, cùm ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat: neque longius progredi potest, propterea quòd rationem dissoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione potest, vt impru- D dentia cum incontinentia sit virtus. Contra enim facit atque existimat, propter incontinentiam. Existimat autem ea quę bona sunt, esse mala, neque esse agenda. Ita quæ bona sunt, acturus est, non quæ mala. Præterea qui ea, quæ iucunda sunt, eo ipso quòd ita persuasum habeat, taléque consilium ceperit, agit & persequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, sed incontinẽtia ad turpitudinem aliquam im- E pellatur. Facilius enim sanari potest, quia de sententia possit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum est omnium sermone prouerbium,

Quid adhibendum est, cùm premit fauces aqua?

Si enim persuasum ei esset, vt ea quæ agit, ageret: simulãque ei dissuasum esset, de sententia desisteret. Nunc autem tametsi non sit ei persuasum, talia agit tamen. Præterea si in omnibus versatur incontinentia & continentia, quis absolutè incontinens est? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus est. At aliquos esse dicimus incontinenteis absolutè. Et hæ quidem tales quædam sunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ sunt. Difficultatis enim & dubitationis dissolutio, inuentio est.

Κεφάλαιον γ.

Π[illegible]

CAPVT III.

PRimùm igitur videndum est, vtrum scientes peccent incõtinentes, néc ne:

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quemadmodum scientes. Deinde qui-
bus in rebus incontinens & continens lo-
candus sit id est, vtrùm in omni volup-
tate & dolore, an in certis voluptatibus ac
doloribus. Cōtinénsque & patiens, vtrùm
idem sint, an differant: itémque de aliis o-
mnibus, quæ sunt huic disputationi quasi
cognata. Hinc autem ducitur huius ora-
tionis initium, vtrum continens & incō-
tinens appellentur ac differant inter se, ex
iis rebus, in quibus versantur, an ex ani-
moram habitu: hoc dico, vtrum incontin-
ens eo solum sit incontinēs, quod in his
aut illis versetur, nécne: an verò quod sic
vel sic affectus sit, nécne: an potius ex v-
trisque. Deinde vtrùm in omnibus verse-
tur incontinētia & cūtinentia, nécne. Nō
enim in omnibus versatur is, qui absolutè
est incontinens, sed in quibus intēperans:
neque eo dicitur, quòd absolutè in hæc
affectus sit (idē.n. esset incōtinentis, quod
intēperantia) sed quod hoc modo sit affe
ctus. Nam intēperans quidē cupiditatibus
seruit, consilio capto, existimans præsentē
iucundiatē sequi oportere. Incōtinēs au-
tē non existimat ille quidē, sed sequitur
tamē. Si quis igitur dicat, verā opinionem
esse, nō scientiā, præter quā incōtinēter ho-
mines viuunt: nihil refert ad rem, de qua
disputamus. Nonnulli.n. eorū, qui aliqua
de re opinantur, non sunt incerti, neque
dubij, sed certò se rem scire existimant. Si
igitur ij, qui opinantur, propterea quod le-
uiter & imbecillè credunt ita rem esse, de
qua opinantur, facilius quàm qui sciunt,
contra atque existimant, agent: nihil inter
scientiā & opinionē intererit. Nonnulli e-
nim non minorem fidem habent iis, quæ
opinantur, quàm alij iis quę sciunt: quod
declarat Heraclitus. Sed quoniā scire du-
pliciter dicimus (nā & is, qui scientia præ-
ditus est, nec ea vtitur: & is, qui vtitur, sci-
re dicitur) intererit verum is, qui cùm sci-
entia præditus sit, ea non cernit nec con-
templatur animo, quæ scientia cōprehen-
dit, an is qui ipsa ea, quæ scit, animo cō-
templatur, agat quæ non sunt agenda. Mi-
rum enim hoc videatur, si quis eorum,
quæ scit, cogitatione & contēplatione de-
fixus, non si is, qui id, quod scit, non cernit
animo, aliena à scientia agat. Præterea
quoniā duo sunt enunciationū genera, nihil prohibet, quo minus is, qui vtrique ge-
nus tenet, aliquid præter scientiā agat: idum enunciatione vniuersa & generali vi-
ut, nō ea quæ ad res singulares pertinet. Res enim singulares tantùm sub actionem
veniunt. Iam verò etiam ipsius vniuersi sunt aliquæ differentiæ. Aliud est enim,
quod in ipso vertitur, aliud, quod ad rem accommodatur: verbi gratia, omni ho-
mini sicca prodesse, & hunc esse hominem: vel quicquid tale sit, siccum esse
verum sine hoc tale aut nescit, aut si scit, scientia munere non fungitur.

Incredi-

Incredibile igitur est, quantum hæc duo
genera inter se differant: adeò vt si quis
ita sciens peccet, nihil absurdi sit: sin illo
modo, valde mirum. Præterea alio modo
fieri potest, vt homines scientia præditi
sint, quàm quos modos paulo antè expo-
sumus. Nam eius, qui scientiam habet, ne-
que ea vtitur, habitum magnopere discre-
pare videmus, adeò vt habere quodam-
modo, & nō habere videatur: qualis est is,
qui dormit, & furiosus, & vinolētus. Atqui
homines aliqua animi perturbatione cō-
citati, ita vt illi, sunt affecti. Iræ enim, & cte-
rū venereārū cupiditates, & nōnullæ hu-
iusmodi animi perturbationes, perspicuè
corpus quoq. ipsum immutant: nonnullis
hominibus etiam furores immittunt. Ni-
mirum igitur dicendum est similiter atq.
hos, affectos esse incontinentes. Nec ve-
rò si quis rationes & sententias à scientia
ductas & profectas pronunciet, satis signi
fit eum scientiæ conuenienter agere. Nam
qui his animi perturbationib. æstuant, de-
monstrationes, & versus Empedoclis recē-
tant: & qui primùm didicerunt, sermones
illi quidem connectunt, sed nondum in-
telligūt. Oportet enim illa vnà cum ætate
adolescere: cui rei tempore opus est. Quo-
circa vt histriones, sic existimādi sūt loqui
etiā incōtinentes. Præterea hoc etiā modo
huius rei causam ex natura spectare licet.
Nā cùm opiniones aliæ sint de reb. vniuer
sis, aliæ de singularibus, quarum sensus ar-
biter ac dominus est: necesse est vbi ex
duabus vna affecta sit, in iis quidem, quæ
sunt cognitionis, animum id, quod con-
clusum est enunciare, & affirmare: in iis
autem, quæ sub actionem veniunt, statim
agere. Vt si omne dulce gustādum est, hoc
autem est dulce, tanquam vnum de singu-
latibus necesse est, cum qui possit, quisque
non prohibeatur, simul atque dictum sit,
etiam agere. Cùm igitur inest vniuersa o-
pinio, quę gustare prohibet: secūda, omnia
dulcia esse iucunda: & certia, hoc esse dul-
ce (hæc autē est quæ agit) & inhæret fortè
cupiditas: opinio quidē illa prima hoc fu-
gere iubet, cupiditas autē aliò trahit. Po-
test.n. vnamquamq. animi parte commo-
uere. Ita fit, vt à ratione & opinione quodā
modo nascatur incōtinentia: nō quòd opi
nio per se sit rationi cōtraria, sed ex euen-
tu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ ra-
tioni aduersatur. Quocirca etiam propter
hanc rationem, bestiæ non sunt incon-
tinentes: quia non habent rerum vniuersarum existimationem, sed singularium
visionem, & memoriam. Quo pacto autem inscientia depulsa scientiam recu-
peret incontinens, eadem & communis ratio est ebriorum ac dormientium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non hujus perturbationis propria, quæ ab
iis audienda est, qui de natura rerum di-
sputant. Quoniam igitur vltima enuncia-
tio, eius, quod sub sensum cadit, opinio
est, actionúmque domina est, atque arbi-
tra: hanc aut non habet is, qui in pertur-
batione est, aut certè sic habet, vt eam ha-
bere non sit scire, sed vinolentorum mo-
re versus Empedoclis recitare. Et quo-
niam non est vniuersus, neque similem
vim habet ad scientiam efficiendam ter-
minus vltimus, atque id quod vniuersum
est: non immeritò etiam videtur id, quod
quærebat Socrates euenire. Nò enim tum
cùm præsto est illa, quæ verè & propriè
videtur esse scientia, existit perturbatio,
neque ea scientia à perturbatione conuel-
litur, sed cùm adest ea, quæ sensu continet-
ur. De eo igitur, qui sciens, aut insciens,
sit incontinens: & quomodo vt sciens in-
continentes viuat fieri possit, hactenus à
nobis dictum sit.

CAPVT IIII.

DEinceps verùm sit aliquis absolutè in-
continens, an omnes ex parte, & certę
rei sint incontinentes: tum, si quis est ab-
solutè incontinens, in quibus versetur, di-
cendum est. Continentes igitur & patien-
tes, incontinentes & molles in volup-
tatibus & doloribus versari perspicuũ est.
Quoniam autem eorum, quæ voluptatem
efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se
expetenda quidem illa, sed eiusmodi, vt
suprà modum expeti possint (sunt autem
necessaria ea, quæ ad corpus pertinent, ea
inquam, quæ in victu & rerum venereaũ
vsu posita sunt, cæteráq. huius generis, quę
ad corpus referuntur, in quibus intempe-
rantiam & temperantiam locauimus, quæ
verò cùm minimè necessaria sint, per se ta-
men sunt optabilia & expetenda sunt, ver
bi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáque
bona & iucunda.) Eos igitur qui in his præ
ter rectã rationẽ, quæ in ipsis inest, modõ
superant, absolutè quidẽ incontinentes,
non dicimus, sed cum adiectione, pecunię
incontinentes, lucri, honoris, præ: absolu-
tè autẽ nequaquam, tanquam ab illis dif-
ferant, & ex quadam similitudine sic ap-
pellentur: vt cuidam Olympiorum victo-
ri, Ἄνθρωπος, id est Homo, nomen erat:
communis enim illius appellatio ac ratio
à propria paulo differebat, sed alia tamen
erat. Cuius rei hoc argumentum est, quòd
incontinentia vituperatur nõ solùm vt peccatũ, sed etiam vt vitium quoddam aut
simpliciter & absolutè, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proximè posui, incon
tinentium nemo sic vituperatur. Eorum verò, qui in corporis voluptatibus per-
sequendis voluntur ils, in quibus temperantiam atque intemperantiam versari dicimus,
qui

qui non eo quòd id consilij ceperit, rerum
iucundarum nimium sequitur, & rerum
molestarum nimium fugit, vt famis, sitis,
caloris, frigoris, earúmque omnium, quæ
ad tactum, gustatúmque pertinent, sed
præter consilium, & cogitationem: is in-
continens dicitur, non eum adiectione hu-
ius vel illius rei, vt ita, sed simpliciter tan
tùm. Cuius rei hoc argumentum est, quòd
qui harum rerum nimium ferre non pos-
sunt, molles dicuntur, non qui ab illa-
rum nimio vincuntur. Atque ob hanc cau
sam in eadem re incontinentem & in-
temperantem locamus, itémque incontinentem & temperantem, quia in eisdem
quodammodo voluptatibus & doloribus versantur: sed illorum neminem. Verùm
quamuis hi in iisdem versentur, non eo-
dem modo tamen: sed intemperantes
consilium cẽperunt ita viuendi: incontinentes nõ item. Itaque potius eum intem-
perantem appellauerimus, qui ne cupiens
quidem, aut leui certè cupiditate af-
fectus, immoderatas voluptates persequitur, & mediocreis dolores fugit: quàm eum,
qui idem agat magnis & indomitis cupiditatibus incensus. Quid enim faciat ille,
si ceris & vehemens aliqua cupiditas
accedat, & ob rerum necessariarum penuriam ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum &
voluptatum aliæ sunt genere honestæ
& bonæ: (nam iucundorum aliqua sunt
natura expetenda: alia his contraria: alia his interiecta: quemadmodum suprà
partiti sumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor) in his igitur omnibus,
cæterisque eiusdem generis, & mediis,
non quòd afficiantur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: sed quòd
hoc modo cupiant, & ament, & quòd
modum superent. Quocirca qui secus ac
monet ratio, aut vincuntur, aut persequuntur aliquod natura bonum, atque
honestum: quemadmodum etiam qui
nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore studióque ducuntur. Nam
hæc quoque in numero bonorum habenda sunt, & hi hæc studiosè colunt atque
expetunt, etiam laudantur. Verùm tamen est etiam in his aliquod nimium, si
quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet,
aut vt Satyrus ille, qui patris amans vo-
catus est, immodico patris amore afficiatur: valde enim despere videbatur. Vi-
tium igitur in his nullum est, propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per se
expetendum est natura: sed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ
sunt, ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non so-
lùm fugienda res est, verùm etiam in his rebus numeratur, quæ sunt vituperabiles.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A Propter similitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinentia est, ita cuiusque rei incontinentiam dicere solent, quemadmodum malum medicum, & malum histrionem, quem absolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hic non dicuntur simpliciter mali, quia non est vitium medici, aut histrionis, sed proportione quadam vitio simile: sic nimirum & illic existimare debemus duntaxat eam esse incontinentiam, & continentiam, B quæ in iisdem atque temperantia & intemperantia versatur. In ira autem ex similitudine quadam aliquem dicimus incontinentem, Itaq. etiã cum adiectione dicimus iræ incontinentem quemadmodum honoris & lucri.

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

CAPVT V.

SEd quoniam aliqua sunt iucunda natura, eorúmque alia simpliciter & absolutè, alia aduersis animantium atque hominum generibus iucunda sunt: alia non C sunt iucunda natura, sed partim propter debilitationes corporum, partim propter consuetudinem, partim propter vitiosas naturas sunt iucunda: licet etiam in his singulis consimileis habitus animaduertere. Voco autem immaneis, & ferinos habitus qualis erat eius mulieris, quam dicũt grauidis mulieribus apertis ac persectis, pueros deuorare solitam: aut qualibus rebus efferatos quosdam circa Pontum po- D pulos delectari ferunt, alios scilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos suos inter se mutuos in epulas dare: aut quale est id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur sunt hi habitus. Alij autem propter morbos & furores nonnullis innascuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conserui iecur. Alij morbosi sunt, qui ex cõsuetudine proficiscuntur, vt pilorum euulsiones, & E vnguium corrosiones, carbonum quoque & terræ: præterea venereorum vsus cum masculis. Nanque hæ cupiditates aliis naturales sunt, aliis ex consuetudine nascuntur, vt qui à pueris cõsueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quòd in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eadémque ratione neque eos, qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi est: quemadmodũ & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autẽ tentatum atque affectum, superiorem esse, aut inferiorem, non simplex continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: quemadmodum & eum, qui in ira hoc modo affectus est, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus.

Omnis

[illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

[illegible]

A Omnis enim modum superans vitiositas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & sæuitia, vel ferina est, vel morbosa. Nam qui natura talis est, vt omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij, qui natura stulti & inconsiderati sunt, sensúque duntaxat viuunt, ferarum sunt similes: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbaro- B rum nationes. Qui verò propter morbos veluti comitialeis, vel furores, ij sunt morbosi. Nihil obstat autem, quo minus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantùm, sed non vincatur. hoc dico, vt si Phalaris, cùm pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerũ venerearum voluptate, se cohibeat, & contineat. Neque verò quicquam obstat, quo minus etiam vincatur, non solùm affectus C vitio sit. Quemadmodum igitur & improbitas alia absolutè dicitur improbitas, ea quæ in hominem caditialia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic nimirum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa: simpliciter autem & absolutè ea sola, quæ humanæ intemperantiæ conuenit. Incontinentiam igitur & continentiam in eisdem versari, in quibus intemperan- D tia & temperantia: in aliisque aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est.

CAPVT VI.

NVnc autem & iræ, quàm cupiditatum, minus esse turpem incontinentiam cognoscamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, sed negligenter & confuse audire, ministrorũ præ- E properorum more, qui priusquã id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: & vt canes, qui priusquàm attenderint, vtrùm sit amicus, néc ne, si quis modò foreis pulsauerit, aut strepitum aliquem ediderit, latrant: sic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, sed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut vi- F sio contumeliam, vel contemptum infactũ inesse indicauit: illa proinde ac si ratiocinando concluserit, huic tali, qui contumelia affecerit, vel contempserit, bellum inferre oportere, continuò sæuit, atque exardescit. Cupiditas autem si ratio deprauata, vel sensus illud esse iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur: cupiditas verò minimè. Hæc igitur turpior illa est.

Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo superatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturaleis appetitiones sequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, & quatenus sunt communes. Ira autem & sæuitia magis naturalis est, quàm cupiditates immoderatæ, minimæque necessariæ: vt ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iste (inquit) suum verberauit, & ille suum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio suo demonstrato. Est enim hoc nobis cognatū. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis. Nam à se quoque vsque ad hunc locum, patrem suum tractum esse. Præterea quo quisq. occultior & insidiosior est, eo est iniustior. At homo iracundus minimè est insidiator: neque ira ipsa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & insidiosa, quemadmodum aiunt esse Venerem, & vt ait Homerus:

Nectentisque dolos Veneris
Diuersum nexu cestum de pectore soluit,
In quo sermo inerat blādus, qui mēte sagaci
Quamuis prudentem spoliat.

Quare si iniustior, ergo & turpior hæc incontinentia erit, quàm quę in ira versatur: eritque adeo hæc absolutè incontinentia, & quodammodo vitiositas. Præterea nemo dolens stuprū infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui stuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque sunt iniustissima, propter quæ iure optimo irascimur: profectò incontinentia ob cupiditatem suscepta iniustior est. Non inest enim in ira voluptaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus versatur, iræ incontinentia turpiorem esse: continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus, & corporis voluptatibus versari, perspicuum est. Harum autem ipsarum differentiæ sunt cognoscendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum est, aliæ sunt humanæ & naturales tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis versantur temperantia dūtaxat, & intemperantia. Itaque neque temperanteis, neq. intēperanteis bestias dicimus, nisi per trāslationem sermonis, etiamsi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, & profusa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim consilium vllum habent, nulláq. rationis agitatione prædita sunt, sed à natura defecerunt, vt homines furiosi. Est autē feritas minus malū quidē vitiositate,

ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς τοῦ λόγου πως ἡττᾶται, ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας, οὐ τοῦ λόγου. ἔτι τοῖς φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί. ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ, κἀκεῖνος τὸν ἄνωθεν· καὶ τὸ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμέ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθα. ἔτι ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμός, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί, δολοπλόκου γὰρ κυπρογενοῦς· καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

Πάρφασις, ἥ τ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ', εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. ἔτι οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργῇ ποιῶν πᾶς ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δ' ὑβρίζων μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν. οὐ γάρ ἐστιν ἐν θυμῷ ὕβρις. ὅτι μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς περὶ τὸν θυμόν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικάς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν ἀνθρώπιναί εἰσι καὶ φυσικαί, καὶ τῷ γένει καὶ τῷ μεγέθει, αἱ δὲ θηριώδεις, αἱ δὲ διὰ πηρώσεις καὶ νοσήματα. τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη καὶ ἀκολασία μόνον ἐστίν. διὸ καὶ τὰ θηρία οὔτε σώφρονα οὔτ' ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφοράν, καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῴων ὕβρει καὶ σιναμωρίᾳ, καὶ τῷ παμφάγον εἶναι. οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμόν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας

φοβερώτερον δέ. οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν ὥσπερ ἄψυχον συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσινεστέρα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ ἡ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον. ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον. μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς θηρίου.

Κεφάλαιον ζ.

Περὶ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγάς, περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους. τούτων δ' ὁ μέν, περὶ ἡδονάς, ἀκρατὴς ὁ δ' ἐγκρατής· ὁ δέ, περὶ λύπας, μαλακὸς ὁ δὲ καρτερικός. μεταξὺ δ' ἡ τῶν πλείστων ἕξις, κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δ' ἔνιαι τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαί εἰσιν, αἱ δ' οὔ, καὶ μέχρι τινός, αἱ δ' ὑπερβολαὶ οὔ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολάς, ἢ διὰ προαίρεσιν, δι' αὐτάς, καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος. ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν, ὥστ' ἀνίατος· ὁ γὰρ ἀμεταμέλητος ἀνίατος. ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώφρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ μὲν ἄγεται διὰ τὴν ἡδονήν, ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. παντὶ δ' ἂν δόξειε χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, πράττοι τι αἰσχρόν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὀργιζόμενος. τί γὰρ ἂν ἐποίει ἐν πάθει ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὁ δ' ἀκόλαστος. ἀντίκειται δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ ὁ ἐγκρατής, τῷ δὲ μαλακῷ ὁ καρτερικός.

sed horribilius tamen. Neq. n. corruptū est in illis, id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Simile igitur est, vt si inanimum cum animato conferatur, vtrum sit peius. Innocentior enim minúsque perniciosa semper improbitas eius est, quod principium non habet. Mens autem principium est. Simile igitur est, vt si iniustitiam cum homine iniusto conferas. Nam fieri potest, vt vtrumque altero sit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitiosus & improbus, quàm fera.

CAPVT VII.

IN voluptatibus autem & doloribus, quę tactu & gustatu percipiuntur, itémque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia suprà posita est) potest quis ita affectus esse, vt etiam ab eis vincatur, quibus plerique sunt superiores: potest rursus fieri, vt etiam eas vincat, à quibus vulgus superatur. Horum autem is qui à voluptatibus vincitur, incontinens: qui voluptatum victor est, continens: & qui doloribus est inferior, fractus & mollis: qui superior, patiens dicendus est. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitiosos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non necessariæ, & illæ quidem vsque ad aliquem finem necessariæ: earum verò neque nimium, neque parum sunt necessaria (similitérque de cupiditatibus & doloribus est sentiendum) qui iucunditates aut immoderatas, aut immoderatè sequitur, si propterea quòd consilium cepit huiusmodi, & propter ipsas, non propter aliud quicquam, quod ex eis redeat, is intemperans est. Hunc enim necesse est non facilè factorum suorum pœnitere. Itaque insanabilis est. Nam qui ita natura comparatus est, vt eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam reuertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptatibus huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similitérque intemperans est, qui dolores corporis fugit non quia vincatur, sed quia consilium cepit ita viuendi. Eorum autem qui consilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quouis impellitur: alius quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem. Itaque inter se differunt. Nemo est autem, cui nō videatur deterior is, qui nulla aut leui cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehementi: & qui non iratus alterum pulset, quàm qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior est incontinente, intemperans. Eorum igitur qui suprà à nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autē incontinenti cōtinens, molli patiens

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patientia enim est in resistendo, continentia in vincendo. Aliud est autem resistere, aliud vincere: quemadmodum aliud est non vinci, aliud vincere. Quare & continentia optabilius quiddam est, quàm patientia. Iam verò qui modum deserit in iis, quibus plerique obsistunt, & obsistere possunt, is mollis & deliciatus est. Delitiæ enim mollities quædam est, vt quivestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat, ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miserum se esse non arbitrator, qui ea men misero sit similis. Itémque de continentia & incontinentia sentiendum. Neque enim si quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus superetur, mirum debeat videri: immò verò venia sit dignus, si obsistendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percussus, vel Carcini Cercyon in Alope: & vt qui risum comprimere conantes, vniuersum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contrà niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, & vt fœmina à mare differt. Atque etiam is, qui ludo & ioco magnopere deditus est, videtur esse intemperans. Sed mollis est potius. Ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In his autem, qui modum ineundi ac ludendi superant, iocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim posteaquam deliberauerunt, non constant in eis, quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quix non consultarunt, neque deliberarunt, quouis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij, qui se ipsi antè titillarint, non titillantur ab alijs: sic quia præsenserunt, ac præuiderunt, seipsos denique ac rationis iudicium antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, siue iucunditatem ostentet, siue dolorem intenter. Maximè autem & ij, quos acuta, & ij, quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam, rationem non oppeciuntur, eo quòd species animo oblata, vi sionésque facilè sequantur.

CAPVT VIII.

INcontinentem autem, vt suprà diximus, non facilè suorum factorum pœnitet. Perstat enim in consilio suscepto. Incontinens autè omnis, eiusmodi est quodammodo, vt eum facilè pœnitet. Itaque non

Κεφ. ἡ. η.

ΕΣτι δέ, ὁ μὲν ἀκόλαστος, οἷος ἐπιθυμεῖ, οὐ μετεμελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατὴς, μετεμελητικὸς πᾶς· διὰ τοῦτο οὐχ ὅσπερ ἀπρόσκριτον, οὕτω καὶ ἄκρατος.

ita se res habet, vt suprà dubitauimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas atque inter eutem, & tabi: incontinentia autem mochis comitialibus. Illa enim assidua & perpetua est: hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa, aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipsorum ij sunt meliores, qui facilè de sententia deducuntur, quàm qui ratione in consilium adhibita, in ea non perstant. Hi enim primùm à minore perturbatione superantur: deinde non sine deliberatione antegressa, vt illi alteri. Similis est enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis, qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi fortè aliqua ratione. Hæc enim à consilio auersa est: illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodosi in Milesios, Milesij non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem iniusti, sed iniustè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiusmodi est, vt non quòd ita sibi persuaserit, immoderatus & à recta ratione alienas sequatur corporis voluptates: intemperans verò sibi persuasit ita viuendum esse, quia talis est, vt eas sequatur: ergo ille facilè de sententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conseruat, ita vitiositas perdit, atque extinguit. In actionibus autem id, cuius gratia illæ suscipiuntur, principium est: vt in Mathematicis ea, quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt: neque hic, sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Tempetans igitur est is, qui talis est. Intemperans autem, qui ei contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu deiicitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non agat quod monet & præscribit ratio: sed improbè persequendas esse huius generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salus enim res est ea, quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo, quod constituit, non depellitur. Ex iis igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

talis sit, vt sibi persuadeat impudenter & eis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salus enim res est ea, quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo, quod constituit, non depellitur. Ex iis igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

CAPVT IX.

VTrum igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demũ, qui in recto consilio: Et vtrum is incontinens, qui in quolibet consilio, atq. in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in consilio minùs recto, quemadmodũ suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio per se autẽ in vera ratione & recto cõsilio permaneat cõtinens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis.n. illud propter hoc optet & expetat, aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicendus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaq. accidere potest, vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt, quos in sententia obfirmatos & pertinaceis appellamus quales sunt ij, qui ęgrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiuntur, quique nõ facilè de sententia deducũtur: qui simile quiddam habent continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo differẽt. Continens enim propter perturbationem, & cupiditatẽ, sententiã nõ mutat. Nã vbi fors ita tulerit, facile sibi fidẽ fieri patietur. Pertinax autẽ & in sententia obfirmatus, de sententia non decedit, etiam si suadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò accersit, ac recipit, seséq. à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij, qui præcipuas quasdam sententias in animum induxerunt, indoctíque & agrestes homines. Atq. ij quidem, qui præcipuas sententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorẽ sunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, si de sententia sua non deducantur: & grauiter molestéque ferunt, si sua veluti decreta rescindantur atq. infirmentur. Itaq. incontinenti, quàm continenti, sunt similiores. Sunt autẽ nonnulli, qui non perstant in eis, quæ ipsi decreuerunt & comprobarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestam. Nam vera loqui, erat ei pulchrum, atque honestũ: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Nõ enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est, neque improbus, neque incontinẽs: sed qui turpi. Quoniã autem est etiã aliquis eiusmodi, qui minus, quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat: inter hunc & incontinentem, medius continens locatus est. Incontinens enim propterea ictu in ra-

Κεφάλαιον θ'.

Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιᾳοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ ὁ ὁποιᾳοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, ἢ ὁ τῷ μὴ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ ἠπορήθη πρότερον; ἢ κατὰ μὲν συμβεβηκὸς ὁποιᾳοῦν, καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δ' οὐκ ἐμμένει; εἰ γάρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ πρότερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτό. ὥστε ἔστι μὲν ὡς ὁποιᾳοῦν δόξῃ, ὁ μὲν ἐμμένει, ὁ δ' ἐξίσταται, ἁπλῶς δὲ τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ εἰσίν, οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷον δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἳ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, ὥσπερ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά. ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· οἱ δὲ οὐχ ὑπὸ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς, καὶ οἱ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὑτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν, ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι. οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτ' ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτ' ἀκρατής, ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἔστι τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρειν, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ

διὰ τὸ μᾶλλόν τι, οὗτος δὲ διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ δι' ἕτερον μεταβάλλει. δεῖ δέ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων, ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον, ὁ δ' οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

Κεφάλαιον ι'.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται ὤν. ἔτι, οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τῷ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς οὐ πρακτικός. τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος. καὶ ἑκὼν μέν· τρόπον γάρ τινα εἰδὼς καὶ ὃ ποιεῖ, καὶ οὗ ἕνεκα· πονηρὸς δ' οὔ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής· ὥσθ' ἡμιπόνηρος. καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ μελαγχολικὸς οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δὲ οὐδέν, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ', ᾗ νόμων οὐδὲν μέλει.

ὁ δὲ πονηρός, χρωμένῃ μὲν τοῖς νόμοις,

tionis gyro non cõtinet, quia magis quàm par est voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quòd minus delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt, quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcircò vt temperantia intemperantiæ duntaxat videtur aduersari, sic & incõtinentiæ continentia. Sed quandoquidem ex similitudine multi dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam dicta est. Nam & continens & temperans eiusmodi sunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus, hic non item: & hic eiusmodi est, vt nulla re delectetur præter rationẽ: ille eiusmodi, vt delectetur quidem, sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cùm inter se alioquin differant, ambo corporis delectationes persequuntur: sed hic ita vt existimet eas sequi oportere, ille ita vt non existimet.

CAPVT X.

NEque verò fieri potest, vt idem vnà prudens sit, & incontinens. Nã prudentem etiã bonũ virum simul esse ostendimus. Præterea non ex eo solùm prudẽs aliquis est, quòd sciat, sed ex eo etiã quòd ad res agendas idoneus sit. At incontinens ad agendum ineptus est. Solertem autem nihil prohibet incontinentem esse. Itaq. etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse, & tamen incontinentes: quia solertia differt à prudentia eo modo, quo modo sup. libro diximus: & propterea quia ratione sunt duo illa quidem finitima, sed consilio differunt. Neque etiam incontinens instar eius est, qui scit, eáq. quæ scit, re considerat, & animo cõtemplatur: sed eius, qui dormit, vel qui vino obrutus est. Et verò sua sponte facit quidem ille: facit enim quodammodo sciens & quid, & cuius rei gratia faciat: sed improbus non est tamen. Consilium.n. eius bonum est. Itaq. dimidia ex parte malus est. Neq. iniustus est: quoniam non est subdolus, aut insidiosus. Incontinentium enim aliqui non perstant in eis, quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad consultandum quidem vlla ex parte apti sunt. Similis igitur est incontinens ei ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ sunt decernenda, legésque habet bonas atque vtiles, sed nullis earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit.

Consultat, à qua spernitur lex ciuitas.

Malus autem ei similis est, quæ legibus

vtitur, sed malis vtitur. Versatur autem incontinentia & continentia in eo, quod magnę partis hominum habitum superat. Continens enim magis, incontinens minus, quàm maxima pars hominum possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atrâ bile affectis, quàm eorum, qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliùsque sanari possunt, qui ex consuetudine, quàm qui ex natura, incontinentiam contraxerunt. Facilius est enim consuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & consuetudinem mutare difficile est, quia naturæ similis est: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum est meditando, permanet annos,

Atque in naturam tandē conuertitur vsus.

Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tollerantia, & mollities: & quam inter se hi habitus rationē habeāt, hactenus à nobis expositum est.

[illegible]

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι φίλε· καὶ δὴ

Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

[illegible]

CAPVT XI.

De voluptate autem & dolore cognoscere, eius hominis est, qui in ciuilis prudentiæ studio se versari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magister, & veluti architectus est: quod intuentes, vnumquidque partim malum partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputandum & considerandum est. Nam cùm uirtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & μακάριον, beatum, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo, nominarunt. Primum igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiam si voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est. atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & bestiæ persequuntur. Non omneis autem esse bonas id declarat,

Κεφάλαιον ια.

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφοῦντος [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ιβ.

[illegible]

rat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertūtur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum, quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Id verò neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc ferè sunt, quæ contra voluptatem disputantur.

CAPVT XII.

Ex his autem non effici, vt neque bonum, neque summum bonum sit voluptas, ea, quæ dicemus, declarabunt. Primum, quia cū duobus modis dicatur bonum vnúmquodque sit, quod absolutè & per se bonum est, alterum, quod alicui est bonū: eandem partitionem sequentur & naturæ & habitus: eandem igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, immò huic optabiles, aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed aliquando & non diu: non sunt tamen optabiles. Hæ autem ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ sunt, & quæ curationis caussa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonum aliud sit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalē habitum restituunt, ex euentu iucundæ sunt. Inest autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales sunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil desiderāte nullàque re egente. Illas autem non esse veras voluptates, argumento est, quòd non iisdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in suo statu est natura. Sed natura constituta, rebus delectantur absolutè iucundis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim, & amaris gaudēt: quorum nihil est neque natura, neque absolutè iucundum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea, quæ iucunda sunt, inter se comparātur, sic & eæ, quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò necesse est aliud quicquā voluptate melius esse, vt aiunt nonnulli, finem ortu esse meliorem. Voluptates enim non sunt ortus: ne omnes quidem sunt cum ortu cōiunctæ: sed muneris functiones potius, & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, sed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt atq; existunt voulptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuersum est, sed earum, quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortum siue generationem esse, quæ sensu percipi possit: sed dicendum fuit potius, esse functionem muneris habitus cum natura consentientis: & in locum illorum verborum, Quæ sensu percipi possit, substituendum est, Non impedita. Idcirco autem ortum quendam esse existimant, quia propriè bonum est,

Universidad de Deusto Biblioteca

A Nam functionem muneris ortum esse arbitrantur. Sed aliud est. Quòd autem declarari ex eo putāt voluptates esse malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra salubria facit, quia nulla eorum sunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: sed non idcircò mala sunt. Nam etiam causas rerum animo contemplari, & discere, nocet interdum valetudini. B Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit ea, quæ ab vnoquoque habitu proficiscitur: sed quæ sunt alienæ. Eæ enim, quæ ex cōtemplatione rerum & disciplina manant voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & discamus. Nullam verò voluptatē artem esse, non est mirum: neq. id sine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars est, sed facultatis potius: A quanquam vnguentaria & culinaria videntur esse voluptatis artes. Quòd verò aiunt, temperantem fugere voluptates, & prudentem sequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & bestias voluptates consectari eadem ratione hæc omnia dissoluuntur. Nam quoniam exposuimus, quemadmodum sint absolutè bonę voluptates, & quemadmodum nō omneis bonæ: has taleis pueri & bestiæ persequūtur, D harúmque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ sunt, & quæ ad corpus pertinēt (sunt enim hæ huiusmodi) earúmque immoderationes, ex quibus intēperans dicitur & est intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam sunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

CAPVT XIII.

INter omneis porrò conuenit, malum esse dolorem, ac fugiendum. E Alius enim absolutè malum est, alius aliquo modo, nempe quòd impedit. Quod autem rei fugiendæ contrarium est, quā fugienda & mala, bonum est. Necessariò igitur bonum quiddam est voluptas. Neque enim ea, qua vtebatur Speusippus, dissolutio quadrat: vt maius minori & æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria, F & dolorem, & id, quod medium est. Non enim dixerit, voluptates idem esse, quod aliquod malū. Iam verò nihil prohibet, si nonnullæ voluptates malæ sunt, quominus aliqua voluptas sit summū bonum: quemadmodum & scientia aliqua est optima, etiam si aliquæ sint malæ. Immò verò fortasse & necesse est, siquidem vniuscuiusque habitus functiones liberæ sunt, & non impeditæ, siue omnium habituum functio beatitudo est, siue alicuius eorum modò non sit impedita, eam maximè esse expetendam. At hoc est voluptas. Itaque erit aliqua voluptas summum bonū, cùm sint multæ, si fors ita ferat, absolutè malæ. Atque

A γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι, ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαύλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινά, ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. ταύτῃ οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν. ἐμποδίζει δὲ οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ B αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον ἡδονὴν μηδεμίαν, εὐλόγως συμβέβηκεν· οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστίν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῷ A αὐτῷ λύεται πάντα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ θηρία καὶ τὰ παιδία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας, ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ D σώφρονος.

Κεφάλαιον ιγ.

ΑΛλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῷ πῇ ἐμποδιστική. τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι καὶ κακόν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις, ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ E ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἄριστόν τ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ἐπιστήμην τινά, ἐνίων φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία, εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ᾖ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν F ἡδονή. ὥστε εἴη ἄν τις ἡδονὴ τὸ ἄριστον, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν, ἁπλῶς.

καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος ἐμποδιζομένη, ἡ δ' εὐδαιμονία τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται ὁ εὐδαίμων τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτός, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον, καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα εὐδαίμονα φάσκοντες B εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθός, ἢ ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, οὐδὲν λέγουσι. διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταὐτὸν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὖσα· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμπόδιός ἐστι. καὶ ἴσως οὐκέτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν δ' ἅπαντα, καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονήν, σημεῖόν τι C τοῦ εἶναί πως ἄριστον αὐτήν.

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζουσι.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτή, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες, ἡδονὴν μέντοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' εἰλήφασι γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις τε παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὖν γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα. τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γάρ, οὔτ' ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴπερ μηδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιδ.

ΠΕρὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι ἔνιαί γε ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαί, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακῷ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν,

A Atque ob hanc causam, vitam beatam, iucundam esse omnes existimant, & beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, si impediatur, perfecta esse potest. At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunam quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, B beato esse licere dicunt, modò vir bonus sit, nihil dicunt, siue sua sponte, siue inuiti dicant. Propterea autem quòd fortunā desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secunda fortuna, cùm longè aliud sit. Nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatę: nec ea iam fortasse secunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata cōparatione. C Et quòd omnes & bestiæ & homines persequuntur voluptatem, argumento est, eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neq. eadem natura, optima: neq. idem habitus, optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamē voluptatem. D Fortasse verò etiam sequuntur non eam, quam putant, neq. eam, quam dixerint, sed eādem. In omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerūque sese ad eas homines applicant, earúmq. sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, iccircò has solas putant esse voluptates. E Perspicuum autem etiā illud est, si neq. voluptas, neq. functio muneris, bonum sit, virum beatum iucūdè non victurum. Quamobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immò verò fieri etiam poterit, vt in dolore ac molestia ætatem agat. Nam neque dolor erit malum, si quidem neque voluptas bonum. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam eius muneris functiones sint iucundiores.

CAPVT XIIII.

F IAm verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eas, quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali sunt? Malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum,

Universidad de Deusto Biblioteca

bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus, eius, quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidē nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, & malus quisque ex eo est, quòd immoderatas voluptates sequatur, non quòd necessarias. Delectantur enim omnes quodāmodo opsoniis, vino, & rebus venereis, sed non ita vt oportet. Contrà fit in dolore. Nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimio dolor est contrarius, nisi ei qui nimium consectatur. Quoniam autem non solùm oratio vera esse debet, verùm etiam causa, cur falsa pro veris habita sint, aperienda est; hoc enim ad fidem faciendum valet: nam cùm probabilis ratio visa fuerit, quamobrē visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur vt vero fidem habeamus) idcirco exponenda ratio est, cur voluptates corporis magis expetendæ videantur. Primùm igitur voluptatem corporis, tum quia dolorem discutit, tum propter immoderatos dolores tanquam medicamentum, & curationem quandam persequuntur. Curationes autem omnes sunt vehementes, eóque studiosè quęruntur, quia videntur cum suo contrario pugnare. Econtra verò non esse bonum voluptas duabus videtur iisdem de causis, vt dictū est: partim quia voluptates sunt vitiosæ naturæ actiones, aut in primo animātis ortu, vt ferarum: aut propter consuetudinem, vt vitiosorum hominum: partim quia curationes sunt eius, quod aliquid desiderat: & possidere quàm acquirere præstat. Hæ autem percipiuntur, cùm explētur cupiditate, & cùm ij, qui illas desiderant in perfectam naturam restituuntur. Ex euentu igitur bonæ sunt. Præterea cōsectantur eas, quia sunt vehementes ij, quibus aliæ oblectationes non suppetunt. Itaq. sitim quandā sibi ipsi quærunt, atq. accessunt. Vbi igitur innoxias sequūtur, non est reprehendendū: vbi damnosas & perniciosas malū. Nam neq. alia habent, quibus delectētur. & si neutrū præstò sit, multi dolore molestiáq. afficiūtur propter naturam. Perpetuo enim labore defatigatur animal, vt etiam libri de natura scripti testantur in quibus scriptum est, videre & audire laboriosum ac molestum esse: sed quotidiana consuetudine fieri, vt minus sentiamus, vt aiunt. Itémq. in adolescentia quidem: propterea quòd ea ætate corpus magnitudinē & vireis colligit, sic afficiuntur homines, vt vinolenti: & ætas iuuenum, iucundū quiddam est. Qui autē ab atra bile affligūtur natura, semper egēt curatione. Corpus enim eorū assidue vellicatur

A B C D E F [illegible]

[illegible] A B C D

A ac mordetur, propter temperationē sempérque in vehementi appetitione versantur. Voluptas autem dolorem eiicit ac propulsat, tum ea quæ contraria est, tum quælibet alia, si valida sit & vehemens. Et propter has causas, efficiuntur intemperantes & vitiosi. Quæ autem doloris sunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque eæ sunt, quæ ex rebus natura, non euentu iu-B cundis, proficiscuntur. Ea autem euentu iucunda appello, quę curationis causa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamento curetur aliquis, parte ea, quæ sana atque integra subest, aliquid agente, iccircò hoc videtur esse iucundum. Naturā autem iucunda ea dico, quæ talis naturæ actionem eliciunt, atque expromunt. Iam verò nihil idem nobis semper est iucundum, quia simplex non est nostra natura: C sed inest in ea etiam aliquid alterum ac dispar, ex quo intereat necesse est. Itaque si quid agat altera pars hoc alteri naturæ præter naturam est. Cùm verò exæquatæ sunt ambæ partes, neque molestum, quod agitur, neque iucundum videtur. Nam si cuius natura simplex sit, eadem actio semper erit iucundissima. Itaque semper vna & simplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantum functio est aliqua, sed etiam vacuitatis à motione, magísque D est in quiete, quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulcissima est, vt ait poeta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est: sic ea natura, quæ mutationem desiderat, mala ac vitiosa est. Non enim simplex, neque bona est. De continentia igitur, & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid sit eorum vnumquidque, quóque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est. Restat vt de amicicia dicamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ἠθικῶν Εὐδημίων

τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS

Ethicorum Eudemiorum

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De amicitia, quid sit, & quale sit, quis item amicus: ac vtrum simpliciter tantùm dicatur amicitia, an multifariam: & si multifariam, quotnam modis: insuper quo pacto sit amico vtendum, quídve iustum amicum, nihilo minus excutienda nobis sunt, quàm ea, quæ de moribus circa honesta, eligibiliáque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potissimum est, amici-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vias inter se hominum mutuas conciliare. Eámque ob causam virtutem vtilem existere dicimus, quòd amici esse nequeũt, qui mutuis inter se iniuriis conflictantur. Præterea, iustum, iniustúmque, maximè circa amicos versari omnes confitemur. Et sanè videtur vir bonus etiam amicus esse, ac amicitia moralis quidam habitus: vt si iniuriam quis cauere instituat, homines inuicem reddat amicos, eò quòd veri amici nunquàm mutuò, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorsus, aut cognata inter sese, amicitia, iustitiáque existunt. præterea, inter bona præstantissima reputamus, paratum esse amicum: & malum gratissimum, solitudinem, amicorúmque carentiam interpretamur: quòd omnis vita, spontaneáque hominum conuersatio his constet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut aliis nobiscum degentibus vel liberis, vel parentibus, vel vxore transigitur. Et propria quidem iusta quæ ad amicos spectant, solùm ad nos pertinent: verùm quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verùm multa ambigi circa amicitiam solent. Primùm quidem, quòd foris assumitur, vt plerunque dicitur. Videtur enim nonnullis simile simili amicum esse: vnde natum est, quod fertur,

Deus similem semper adducit ad similem.

Etenim graculus ad graculum:

Et fur furem cognoscit, & lupus lupum.

Sed & physiologi vniuersam naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca & Empedocles eanem fœmellam sictili incumbere aiebat, ob similitudinem, quàm cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrario contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabiliáque omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrario fit. Et simile simili inimicum, & *fegulus* (quod dicitur) *edit fegulum*. Insuper & animantia, quibus ex eodem victus suppetit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæ tantùm distant ab iis, quæ simile, amicum, & contrarium, inimicum censent.

Minus certè semper ei, quod plus est,
Hostile existit, inimicitiámque dies exorditur.

Præterea & loca inter se disita, contrario-

A φιλίαν· καὶ τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν φαύλων τῆ χρήσιμον· οὐ γὰρ ἐνδέχεσθαι φίλους ἔσεσθαι τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' ἀλλήλων. ἔτι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον εἶναι τοῦ φίλους τῆ μάλιστα ποιεῖν φιλεῖν. καὶ ὁ αὐτὸς δικαίου εἶναι τῆ καὶ ἀγαθὸς καὶ φίλος, καὶ φιλία δίκαιον τι τῆ ἕξει, καὶ οἷά τις βούλεται ποιῶν, οὐκ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' εἰς φίλους πιστεῦσαι. εἰ γὰρ B ἀλληθινὴ φιλία, οὐκ ἀδικοῦντ', ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐὰν δίκαιοι ὦσιν, οὐκ ἀδικεῖσθαι. ἢ τοιαῦτ' ἀρα, ἢ ἐγγύς τι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλία· σφόδρα γὰρ τοῦτο μεγίστων ἀγαθῶν τοῖς φίλοις τῆ συμβαλλόμενον. τοῖς δὲ ἀφιλίαν καὶ τοῖς ἐρημίαν, φασίν τινες, ἵνα ὁ βίος ἀπορεῖν, καὶ ἡ ἐκεῖνος ὁμιλία μὴ τοῦτον· μετ' ἀνθρώπων γὰρ ἡ μὴ συγχρῆσθαι, ἢ μετ' ἐκείνων C σπουδαιμεριδῶν, ἢ τέκνων, ἢ γυναικός. καὶ τὰ ἴδια δίκαια τὰ πρὸς τοὺς φίλους ὄντα ἐν ἡμῖν μόνον· τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους νενομοθέτηται, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἀπορεῖται δὲ πρὸς ἀφεῖναι τὴν φιλίαν· ὥσπερ τὴν μὴ ἔχοντα σπουδαῖον ἐπιλαμβάνοντες, καὶ ὀνειδίζοντες· δικαίως γὰρ τοῖς μὴ τὸ ὅμοιον τῆ ἀρετῆ φίλοις οὖσιν εἴρηται,

D *Θεὸς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς εἰς τὸν ὅμοιον.*

καὶ γὰρ κολοιὸς ποτὶ κολοιόν.

Ἴγνα τ' φῶρ τε φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

οἱ δὲ φυσιολόγοι καὶ τὴν ὅλην φύσιν διακοσμοῦσιν, ἀρχὴν λαβόντες τὸ ὅμοιον ἴσον· διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τὴν κοῦν' ἔφη τὴν κρόκην E ἐκεῖνον ὅτι τῆς κερκίδος, διὰ τὸ ἔχειν πολὺ τοῦτο ὅμοιον, εἰ μὴ ἐκεῖνο τὸν τῶν φίλων λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ ἐναντίον τῆ ἐναντίῳ φασὶν εἶναι φίλον. τὸ μὲν γὰρ ἐρώμενον καὶ ἐπιθυμητὸν πᾶσιν ἐστὶ φίλον. διὸ καὶ τὴν γῆν ὑγρὰν ἐπιθυμεῖν τῆς ἐκχύσεως, ἀλλ' ὑγρὸν ὄντα εἴρηται, ἔρωτ' μὲν ἐμβαλεῖν γῆν· καὶ τὴν μεταβολὴν πᾶσιν γλυκεῖαν· οὐ δὲ μεταβολὴ εἰς τοὐναντίον. τὸ δ' ὅμοιον ἐκβάλλει τὸ ὅμοιον. καὶ γὰρ κεκρᾶσθαι κεκρᾶσθαι κατέοντ' καὶ τὸ λοιπὸν τῆ ἀνθρώπῳ πρὸς ἄλλήλους ζῶα αὐτοῖς μὲν οὖν ἀφ' ὧν πολλοὺς ποιεῖν διεφέρουσιν· ἀφ' μὲν γὰρ, τὸ ὅμοιον, φίλον· τὸ ἐναντίον, πολέμιον·

Τῆ πλέον δ' αἰεὶ πολέμιον κατ' ἐπιπρᾶ

Τοὐλάχιστον, ἐλθεῖν δ' ἀμάχ' ἐστὶ τὸ δ' ἔπ δὲ καὶ αἱ νόσοι κεχωρισμένα τῆ ἐναντίω· ἐν δὲ καὶ τὸ ὑγρὸν τῆ ξηρῷ, καὶ τὸ θερμὸν τῆ ψυχρῷ, καὶ τὸ πικρὸν τῆ γλυκεῖ, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως· ἀφ' μὲν γὰρ τὸ ὅμοιον, φίλον· τὸ ἐναντίον, πολέμιον.

φίλον· ἢ δὲ φιλία δικαῖ συνάγει. εἰ δὲ, τὸ A ἐναντία φίλα· καὶ Ἡράκλειτος ἐπαινῶ τῆ πολέμου,

Εἰς ἔρις ἐκ τοῦ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

οὐ γὰρ ἂν εἶ ἁρμονίαν, μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, οὐδὲ τὸ ζῶον ἄνευ θήλεος καὶ ἄρρενος ἐναντίον ὄντων. διὸ μᾶλλον αὐτῆς δεῖ φασὶ φίλας εἶναι, λέγει τι καθόλου κεχωρισμένας B ποιοῦσιν, ἀλλὰ δὲ οὐκ ἐν γένει· καὶ ἀκόλουθα τῆ φαινόμενον. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεσθαι δικαῖ τοῦ φαύλους τῆ φίλους, ἀλλὰ μόνον τοῦ ἀγαθοῦς· τοῖς δ' ἄπορον εἰ μὴ φιλοῦσιν οἱ μητέρες τὰ τέκνα· φύσεως δὲ κρίνει τοῦς θηρίοις· ἐνίοτε φιλία· ὥστε καὶ θεῶν τοῦς ἀγεννῶν τῆ τέκνων· τοῖς δὲ τὸ χρήσιμον δικαῖ φίλον τῆ μόνον. σημεῖον δ' ὅτι καὶ δίκαιον τοῦτο πάντες· τὰ δὲ ἄχρηστα, καὶ οἱ C πολλοὶ τῆ ἀποβάλλουσιν· ὅπερ Ἀναξάγορας ὁ χρόνον ἔλεγε, τὸν πρῶτον εἰς τοὺς τόπους καὶ τοῦ ὀνόματος παραβάλλειν, καὶ τὰ μόνα ἐν ἐπιθυμῆ τὰ ἄχρηστα, καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅτου ἀποθνῄσκ' ἄχρηστος γὰρ ὁ νεκρός. οὐ τῆ χρήσιμοι, φυλάττουσι, ὥσπερ οἱ Αἰγύπτιοι. τοῦτο δὲ πάντα δικαῖ μὲν ὑπεναντία ἀλλήλοις τῆ. τί, τι γὰρ ἄχρηστον τῆ ὁμοίῳ καὶ D ἐναντίῳ; ὁμοιότατα ἀπέχει πλεῖστον, καὶ τὸ ἐναντίον ἀχρηστότατον τῆ ἐναντίῳ. φθαρτικὸν γὰρ τῶ ἐναντίου τὸ ἐναντίον. διὸ δικαῖ τοῦς μὲν βέλτιστοι τὰ κτᾶσθαι φίλον· τοῦς δὲ ἀπορεῖται γνῶναι, καὶ οὐκ ἐνδέχεσθαι αὐτῶ δυτυχῆς· τοῦς γὰρ δὲ πορεῖσθαι, βούλονται πάντες δικαῖ φίλοις τῆ. εἰ δ' οὐδὲ τοῦς συνδιαμένοντ' ἐν τῆς ἀτυχίας ἀξιοῦσι πιστεύειν, ἢ ἐξαπατῶντες καὶ ὑφαινόμενοι, E ἔτι κίνδυνον ἐπὶ τῆς τῆ ἀτυχούντων ὁμιλίας πάλιν δυτυχούντων φιλίας.

Κεφάλαιον β.

Λέγεται δὲ ὅτι, ὅτι ἡμῖν ἄμα τὰ δικαιοῦντα εἶναι τοῦτον μάλιστα ἀπαιτεῖ, καὶ τοῦς ἀπορίας λύσῃ, καὶ τοῦς ἐναντίους. τῶν δ' ἔστι, ἐκεῖ δίλογος φαίνεται τὰ ἐναντία δικαιοῦντα. μάλιστα γὰρ ἐμαλεγόμενος ὁ τοιοῦτος ἔστι λόγος τοῦς φαινομένοις. συμβαίνει δὲ ἀμφότερα τοῦ ἐναντιώσεις, ἐπὶ ὧν ἀλλοῖς ἢ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὐ. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ τὸ τοῦ τὸ αὐτὸ ἢ τὸ ἀγαθὸν ὅτι τὸ φιλούμενον· εἰ μὲν γὰρ φιλούμενον ἀναγκαῖον, καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτον. B rum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant, & Heraclitus increpat poetam dicentem,

Quòd vtinam ex inter deos & homines pereat.

Neque enim harmoniam cõsistere inquit, citra acutum, & grauem sonum: neque animalia absque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, sunt in vniuersum plurimum discrepantes: verùm aliæ magis cognatæ sunt, & propriæ apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantùm. Aliis contrà absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cùm & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam pro sobole sua mori non recusent. Alij tantùm vtile amicum arbitrantur. Argumento illis est, quòd omnes id prosequuntur, inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates senex ille saliuam proiiciens, & capillos, vnguéque præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat, & postremò etiam corpus ipsum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vsibus accommodari queat: verùm vbi vsui est, velut in Ægypto, reseruant. quæ omnia contraria inter se maximè videntur. Nam inutile simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maximè repugnat: quippe quòd contrarij sit contrarium corruptiuum. Insuper videtur aliis quidem facilè amicos comparare, aliis verò rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum felicibus amicitiam omnes captant: verùm alij, ne in iisdem quidem infortuniis persistentibus, credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictáque cum calamitosis conuersatione, bonorum amicitiæ sese insinuent.

CAPVT II.

Sed adducendus etiam postremus, qui & opiniones de his rectissimè exponit, & dubitationes, contrarietatéque soluit. Quod fit, dum appositè explicantur, quæ videntur contraria. Eiusmodi enim ratio maximè apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quando quod dictum est, verum sumptum fuerit: interdum verò secus. Dubitationem autem habet, verùm iucundum, ac bonum id fit, quod ametur. Nam si id maximè concupiscimus, erit eiusmodi, potissimum amor.

Neque enim amator dicitur, qui non amet semper.

Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod volumus bonum amamus: verùm aliud est iucundum, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis determinare conabimur, his principiis constitutis. Quæ cupiditate, aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tantùm, etiam si non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia & δόξα *siue opinio*. Patet igitur, amicum & bonum, & iucundum esse: quo determinato, altera iam hypothesis præmittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter, atque eadem simpliciter & bona, simpliciterque iucunda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non simpliciter appellamus, velut sunt remedia, & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter vocamus, quæ integrum, sanúmque corpus oblectant, vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrarium. Et vinum iucundius esse iudicatur, non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne infusum quidem acetum discernat, sed sensui sincero. Similiter & in iis, quæ animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis, sed cordatis probantur. Vtrorumque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestiæ habent ad cordatum, sic prauus, stolidúsque ad moderatum, & sapientem. Iis verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariam dicuntur: aliud enim quia tale sit, aliud quia vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter, ac bonum simpliciter, aliud verò quod alicui videatur bonum, quemadmodum in animatis contingit: ob singula hæc aliquid ametur, & eligatur: vt homines amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus, & frugiferus, alium quia iucundus ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum tres amicitiæ species esse: neque iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis species, neq; omnino æquiuocè dicantur: ad vnam enim quandã, primámq; referuntur: quemadmodũ medicinale, ad animam medicinalem, & corpus, atque insuper etiam instrumentum,

Οὐδεὶς γὰρ ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ. [Greek text illegible]

[Greek text illegible]

& opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest, quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capitur, quod fallit. Itaque & de amicitia non possunt omnia apparentia edere. Ratione enim vna minus congruente, non arbitrantur cæteras amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similiter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquiunt. Verùm, vt modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiã determinauimus, cùm alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plerumque est amicitia, qui se inuicem quia vtiles, diligere solent.

Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τόσον φίλος ἔσκε μάχηται Et,

Non amplius Athenienses cognoscunt Megarenses.

Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum est. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiscitur, optimorum. Vnde manifestum est, primam amicitiam esse, quæ bonorum est mutuus erga se inuicem amor, mutuásque electio. Amicum enim est amatum amanti, amicúsque item redamans amato. Ea igitur sola inter homines est, quippe qui soli electionem sentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter se sunt, vbi etiam aliqua mediocris elucet vtilitas. Atque ita etiam cicura homini, & alia aliis amica sunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teste: & quemadmodum vates de cõsessibus, transitionibúsque loquuntur. Et mali malos cùm ob vtilitatem, tum ob iucunditatem, amant: neque tamen amicos fatentur, cùm primæ sint expertes, quippe quòd prauus iniuriam prauè inferat, quod amicitiæ legibus repugnat. Alij itidem amant citra amicitiam primam, quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob voluptatem enim incontinentes, se ipsos suspectos habent, nec ab iniuria mutua abstinent. Quocirca nec ob voluptatem se mutuò amantes, dici amici debent: quando accuratè disquirentibus planè primam nõ esse constet. Illa enim firma est amicitia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc verò prout hactenus diximus, non ita quidem, sed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantùm pacto amicus esse asseratur, cogere, est apparentia, absurdáque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur, vt prima tantùm amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocè, neque ad seipsas quomodocunque habentes, neque iuxta vnam speciem, sed potius ad vnum aliquod relatas: & quia simpliciter bonum, iucundúmque idem & simul est, nisi quid obstet: & primus verus, & simpliciter amicus, (nam talis propter se ipsum eligibilis, idque necessariò. quemadmodum enim propter se bona quispiam appetit, sic & ipsum talem eligi oportet) verus autem amicus etiam iucundus est simpliciter: videtur igitur quomodocunque amicus iucundus esse. Verùm magis de his determinandum, vtrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit, & vtrum actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda sunt, & quod non ipsi bonum fuerit, non etiam ad ipsum pertinet. Atque hoc ipsum est, quod quæritur, sic esse bona quæ simpliciter bona sunt. Eligibile enim est simpliciter bonum: ipsi verò, quod ipsi bonum: quæ conuenire oportet. Et virtus, vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò iam antè accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & stupidus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum, iucundúmq. disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Qua cùm prima amicitia est secundum virtutem, erunt & ipsi simpliciter boni: non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quãdoquidem bifariam, huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut se exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus naturæ præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrum absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrum bonus esse etiam non

ἐκείνης δὲ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. τὸ μὲν οὖν ἐκείνως μόνον λέγειν τὸν φίλον, βιάζεσθαι τὰ φαινόμενά ἐστι, καὶ παράδοξα λέγειν ἀναγκαῖον. καθ' ἕνα δὲ λόγον πάσας ἀδύνατον. λείπεται τοίνυν ὅτι ἔστι μὲν ὡς μόνη πρώτη φιλία, ἔστι δ' ὡς πᾶσαι, οὔτε ὡς ὁμώνυμοι, καὶ ὡς ἔτυχον ἔχουσαι πρὸς ἑαυτάς, οὔτε καθ' ἓν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἕν. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἁπλῶς ἡδὺ τὸ αὐτό, καὶ ἅμα, ἂν μή τι ἐμποδίζῃ· ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος καὶ ἁπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν. ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ δι' αὐτὸν αὐτὸς αἱρετός. ἀνάγκη δ' εἶναι τοιοῦτον· ὡς γὰρ βούλεταί τις δι' αὐτὸν εἶναι τἀγαθά, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν αἱρεῖσθαι εἶναι. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος καὶ ἡδύς ἐστιν ἁπλῶς. διὸ δοκεῖ καὶ ὁ ὁπωσοῦν φίλος ἡδύς. ἔτι δὲ διοριστέον περὶ τούτου μᾶλλον· ἔχει γὰρ ἐπίστασιν. πότερον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν φίλον· καὶ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μεθ' ἡδονῆς, ὥστε καὶ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὔ; ἄμφω γὰρ εἰς ταὐτὸ συνακτέον· τά τε γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀγαθά, ἀλλὰ κακὰ ἁπλῶς, τύχῃ φευκτά· καὶ τὸ μὴ αὑτῷ ἀγαθὸν οὐδὲν πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ὃ ζητεῖται, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ οὕτως εἶναι ἀγαθά. ἔστι γὰρ αἱρετὸν μὲν τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν, αὑτῷ δὲ τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, ἃ δεῖ συμφωνῆσαι. καὶ τοῦτο ἡ ἀρετὴ ποιεῖ· καὶ ἡ πολιτικὴ ἐστὶ τοῦτο, ὅπως οἷς μήπω ἐστί, γένηται. εὔθετος δὲ καὶ πρὸ ὁδοῦ ἄνθρωπος ὤν· φύσει γὰρ αὐτῷ ἀγαθὰ τὰ ἁπλῶς ἀγαθά· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ ἀντὶ γυναικὸς, καὶ εὐφυὴς ἀφυοῦς. διὰ τοῦ ἡδέος δὲ ὁδός· ἀνάγκη εἶναι τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν δὲ τοῦτο διαφωνῇ, οὔπω σπουδαῖον τελέως· ἐνδέχεται γὰρ ἐγγενέσθαι ἀκρασίαν· τὸ γὰρ διαφωνεῖν τἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. ὥστ' ἐπειδὴ ἡ πρώτη φιλία κατ' ἀρετήν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς ἀγαθοί· τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον. διχῶς γὰρ ἔχει τῷδε ἀγαθόν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὠφελίμου, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. ἄλλο γὰρ τὸ ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ τὸ τῷδε, ὥσπερ τὸ γυμνάζεσθαι πρὸς τὸ φαρμακεύεσθαι· ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῶν φύσει σπουδαίων· ἡ γὰρ τοῦ φύσει σπουδαίου ἀρετή, ἁπλῶς ἀγαθή· ἡ δὲ τοῦ μή, ἐκείνῳ. ὁμοίως δὴ ἔχει καὶ τὸ ἡδύ. ἐνταῦθα γὰρ ἐπισκεπτέον, καὶ σκεπτέον πότερόν ἐστιν ἄνευ ἡδονῆς φιλία, καὶ τί διαφέρει,

καὶ ἐν

καὶ ἐν ποτέρῳ ποτ' ἐστὶ τὸ φιλεῖν, καὶ πότερον ὅτι ἀγαθός, κἂν εἰ μὴ ἡδύς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο. διχῶς δὴ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι ἀγαθὸν τὸ κατ' ἐνέργειαν, οὐκ ἄνευ ἡδονῆς φαίνεται. δῆλον ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης αἱ πρόσφατοι θεωρίαι καὶ μαθήσεις, αἰσθηταὶ μάλιστα τῷ ἡδεῖ, οὕτω καὶ αἱ τῶν συνήθων ἀναγνωρίσεις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. φύσει μὲν οὖν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἡδὺ ἁπλῶς· καὶ οἷς ἀγαθόν, τούτοις ἡδύ. διὸ εὐθὺς τὰ ὅμοια ἀλλήλοις χαίρει, καὶ ἀνθρώπῳ ἥδιστον ἄνθρωπος. ὥστ' ἐπεὶ καὶ ἀτελῆ, δῆλον ὅτι καὶ τελειωθέντα· ὁ δὲ σπουδαῖος τέλειος. εἰ δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μεθ' ἡδονῆς ἀντιπροαίρεσις τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ἡ φιλία ἡ πρώτη ἀντιπροαίρεσις τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν καὶ ἡδέων, ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. ἔστι δ' αὐτὴ ἡ φιλία ἕξις, ἀφ' ἧς ἡ τοιαύτη προαίρεσις. τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἐνέργεια, αὕτη δ' οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ φιλοῦντι· δυνάμεως δὲ πάσης ἔξω. ἢ γὰρ ἐν ἑτέρῳ, ἢ ᾗ ἕτερον. διὸ τὸ φιλεῖν χαίρειν, ἀλλ' οὐ τὸ φιλεῖσθαι ἐστί. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητοῦ ἐνέργεια, τὸ δὲ καὶ φιλίας. καὶ τὸ μὲν ἐν ἐμψύχῳ, τὸ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ. φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα. ἐπεὶ δὲ τὸ φιλεῖν τὸ κατ' ἐνέργειαν τῷ φιλουμένῳ ἐστὶ χρῆσθαι ᾗ φιλούμενον, ὁ δὲ φίλος φιλούμενον, καὶ φίλῳ ᾗ φίλος, ἀλλὰ μὴ ᾗ μουσικός, ἢ ᾗ ἰατρικός. ἡ δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοίνυν ἡδονὴ ᾗ αὐτός, αὕτη φιλική. αὐτὸν γὰρ φιλεῖ, οὐχ ὅτι ἄλλος. ὥστ' ἂν μὴ χαίρῃ ᾗ ἀγαθός, οὐχ ἡ πρώτη φιλία. οὐδὲ δεῖ ἐμποδίζειν οὐδὲν τῶν συμβεβηκότων μᾶλλον, ἢ τὸ ἀγαθὸν εὐφραίνειν. τί γὰρ σφόδρα δυσώδης λείπεται; ἀγαπᾶται γὰρ τῷ εὐνοεῖν, συζῇ δὲ μή. αὕτη μὲν οὖν ἡ πρώτη φιλία, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν. αἱ δ' ἄλλαι, δι' αὐτὴν καὶ δοκοῦσι καὶ ἀμφισβητοῦνται. βέβαιον γάρ τι δοκεῖ ἡ φιλία, μόνη δ' αὕτη βέβαιος. τὸ γὰρ κεκριμένον βέβαιον· τὰ δὲ μὴ ταχὺ γινόμενα, μηδὲ ῥᾳδίως, οὐ ποιεῖ τὴν κρίσιν ὀρθήν. ἔστι δ' οὐκ ἄνευ πίστεως φιλία βέβαιος, ἡ δὲ πίστις. δεῖ γὰρ πεῖραν λαβεῖν, ὥσπερ λέγει καὶ Θέογνις·

Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικός,
Πρὶν πειρηθείης ὥσπερ ὑποζυγίου.

οὐδ' ἄνευ χρόνου φίλος, ἀλλὰ βούλονται φίλοι. καὶ μάλιστα λανθάνει ἡ τοιαύτη ἕξις

iucundus queat, sed non propter id ipsum tamé. Amor igitur, cùm dicatur bifariam, qui actu est, eo quòd bonum iudicat, non absque voluptate esse apparet: patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ sũt: cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quapropter similia similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate est, scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum, & iucundorum, quia bona, iucundáque sunt, mutua electio. Atq. ea amicitia habitus, ex quo eiusmodi electio proficiscitur. Nam opus eius, actus est, qui non extrà, sed in ipso amante consistit, cum potentia extrà, vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est, & animati tantum, cùm prius etiam inanimatis competat, quando & ea quoq. diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim, erit amicus amico non quà musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipsa percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quam ob rem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neq. rem vllã interueniẽtem obstare decet, vt bonũ ipsum nõ delectet. Itaq. etiam si graueolẽtia fuerit aliqua, obliterare, & mẽtis industriã amplecti verus amicus solet. Hãc igitur primam amicitiam esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiam veniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nam, pronunciatum à grauibus est, constans id esse, quod non citò fiat, neque facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vocant. Porrò nec citra fidem consistit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentem cognitam habebis,
Priusquam periculum feceris, vt de iumentis.

Eodem pacto & nec tempus requirit amicus: quia etiam amici ante contractam

Universidad de Deusto Biblioteca

A amicitiam cupiunt, qui habitus velut iam consummata amicitia later. Nam quia ad mutuam amicitiam propendent, & sibi inuicem omnia officia præstant, putantur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodum in cæteris, ita hic quoque vsu venit. Quemadmodum enim sani nō sunt statim, qui id velint, ita nec amici, qui esse volunt. Argumento est, quòd facilè tales nondum assumpto experimento, ita nec calumnia circumueniantur, quòd experi- B mentum quibus in rebus habent, in his facilè se calūniæ non præbent: in quibus autē non habent, persuadeantur, si coniecturas calūniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiā constare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese committunt, ex se ipsis alios metiētes. Vnde & boni facilius decipiūtur, nisi ex periclitatione diffidāt. Etenim praui natura, bona amico præferūt, neq; quisquā amicū magis, quàm res, amat. Nā tales amici nō sunt: re- C pugnāt enim legi amicitiæ, amicorū cōmunia omnia asserenti: quandoquidē amicus rebus ipsis præferēdus est, non amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eò quòd difficile sit, multorum capere experimentum, quandoquidem non omnibus quemadmodum oportebat, possis conuiuere. Neque ex æquo de veste, & amico deliberare conuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, el-get mentis saltem D compos. Et quo est vsus olim vt deteriore, non præferet ei, quod iudicet melius. In amicitia autem non facilè pro vetere amico, incognitum assumet. Neque enim absque experimento est, & vnius diei amicus: quapropter in prouerbium abiit, Salis modius. Simul autem nō eo tantùm quòd simpliciter bonus quispiam sit, ad amicitiam sufficit, sed vt etiam tibi sit amicus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eò quòd E bonus est: amicus autem, qui alteri bonus. Simpliciter autem bonus, amicúsque in quo vtraque ista concurrunt. Itaque quod simpliciter bonum alteri, hoc quanquam nō simpliciter bono: alteri verò bonus, eò quòd vtilis. Amare autem vnā multos, & ipsum hoc amorē auertere, impossibile erga plures operari. In his autem constat rectè dici, Amicitiam constantiam bonorum esse, quemadmodum felicitas suffi- F cientium: etenim natura, non facultates, firmitatē habet. Verùm multò rectius virtutem naturæ esse affirmatur, & tempus amantem indicare, infortuniáque magis, quàm successus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A omnia: quippe qui soli bonis, malísque natura, circa infortunia, & successus, in quibus consistunt, hominem præferunt, vel vt illa sint, alia verò non sint. Successus autem arguit non veros amicos, & ad vtilitatem tantùm comparatos: tempus verò vtrosque. Neque enim vtilis statim amicus est, verùm suauis, & iucundus. Sed nec qui statim, suauis simpliciter est, quando perinde vt vino, cibóque partim sua- B uitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tempore suauitatem, voluptatémque amittit, sic etiam hominibus vsu venit. Nam quod simpliciter iucundum est, fine, temporéque determinari debet. Fateatur autem & vulgus, dulce vocans non solùm quod compererunt, sed veluti cùm bibunt, cúmque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia C non frequenter bibit, ac quia primùm decipitur. Prima igitur amicitia, à qua cæteræ nomen trahunt, secundum virtutem est, istáque eius delectationem, velut dictum est priùs. Reliquæ etenim inter pueros, brutáque, & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur,

Æqualis æqualem delectat. &

Malus mala iucundè conuenit.

Nam & praui nonnunquam se mutuò ob- D lectant, non quatenus praui, nec quatenus neutri, sed quatenus vel ambo (exempli gratia) strepeti: vel hic quidem strepetus, ille verò parcus, quatenúsque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruūt sibi. Prætereà, vtiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis. Sic etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod vtilem: vt malus boni viri in- E stituto, quale bonus habet, inseruiat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet institutum, malo autem ad id, quod iuxta naturā existit. Valéntque bona simplicia quidem simpliciter, illi verò ex hypothesi, nēpe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit. Nō enim bibere vult ipsum: sed huius mali pellendi gratia vult. Prætereà, F amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt, qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: vt si sit musicus. Insuper quatenus vnum quiddam est omnibus, quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent.

CAPVT III.

TRes igitur hæ species amicitiæ sunt, & in his omnibus iuxta æqualitatẽ quodam modo amicitia appellatur. Nam & amici secundum virtutem, in æqualitate quadã virtutis sibi inuicẽ amici sunt. Alia porrò in his differentia secundum excessum: velut est Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus est) & in vniuersum velut principis erga subditũ. Quemadmodũ & iustũ aliud est: proportione enim æquale, numero verò minimè. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In iis verò ipsis discrimina quædam elucent, quando alia est patris erga filium ratio, & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga subditum, illa verò vt benefici erga beneficia passum. In iis aut prorsus nõ, aut certè non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, si quis Deo exprobret, si non pro eo ac ab hominibus amatur, vicissim ipse diligat: aut principi, quòd non æqualem amorem subditis præstet. Imperanti enim vt ametur, non vt amet, aut certè alio pacto conuenit. Verùm oblectatione nihil est discriminis, siue vt in opulento, erga facultates domesticas, & sobolem suam, vel vt egens erga id, quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis, qui ob vtilitatẽ, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta æqualitatem, illi verò iuxta excessum amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulant, si non ex æquo vtiles sint, ac beneficiis respondeant: sic hi etiã ob delectationẽ. Quod in amatoriis vsu venit, vbi persæpe ex eiusmodi causis rixæ suboriuntur, ignorante scilicet eo, qui amat, rationem esse diuersam in iis, quæ animi promptitudinẽ spectant. Quocirca contentionis caussam amatus se meminisse arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet, quòd rationem eandem esse existimat.

CAPVT IIII.

CVm igitur tres amicitiæ species sint, secundum virtutem, secundum vtilitatem, & secundum voluptatem, rursum hæ in duo distinguuntur. Aliæ enim iuxta æqualitatem, aliæ iuxta excessum sunt: amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta æqualitatem tantùm. Absurdum enim sit, amicum vocare virũ puero, eò quòd amet, & ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, vt dedecus improperatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quãdam, æqualitateque ponderatur amicitia. Quædam igitur est ætatis defectu, quædam verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam indigna

Κεφάλαιον γ.

Τρία μὲν οὖν εἴδη ταῦτα φιλίας [illegible]

Κεφάλαιον δ.

Ὥσπερ οὖν εἴρηται [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ τὸ φίλον λέγεται καὶ καθόλου [illegible]

indigna æquali amore sunt. Semper autem ab excellente, siue vtilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectes, aut nullus, aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus excessibus meritò controuersiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æstimari, velut non ligni, sed aurei vasis pondus præualet. Atqui paruum illud homines perperàm iudicãt, quibus domesticũ bonũ, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cúmque excessus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quomodo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem à Deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, vt amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiã iuxta excessum, ei, quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: eò scilicet, quia & excellentia, & amore potiũtur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrunque cui adulatur videtur astruere. Ac sunt ferè ambitiosi tales, nam id admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem qui magis oblectatur amãdo, quàm dum amatur. Ambitiosus autem magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando. Nam in actu necessariò amans est: redamari autem per accidens contingit, & latere potest: amans autem non potest. Et est amicitiæ hoc peculiare, vt amare potius, quàm amari cupiant: amari verò iuxta id, quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quòd amicus, si non contingat vtrũque cognoscere vult magis, quàm cognosci velut in excessibus summis faciunt fœminæ, vt Andromache Antiphontis, quæ cognosci velle videtur ipsius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, nõ afficiat: cognoscere verò, afficiendi, amandique gratia. Quocirca in amore etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant non cognoscatur. Plures igitur modos amicitiæ esse, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta excessum amici sunt inuicem, dictum est.

CAPVT V.

QVia verò amicum etiam vniuersaliter dicitur, velut principiò, adductis extrariis quibusdam opinionibus ostẽdimus, (nã alij simile, alij cõtrarium amicum

Universidad de Deusto
Biblioteca

pronunciant) dicendum etiam de his est, quo pacto habeant erga expositas hactenus amicitias. Simile autem tam ad iucundum, quàm bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum verò multiplex. Et bonum similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & fluitus, sibi dispar est manè & vesperi. Quocirca nisi inter se pacificantur mali, amici sibi inuicem non erunt, sed dissiliunt: quæ amicitia minimè firmissima est. Quare eatenus simile amicum est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta voluptatem consistit: similibus enim eadem iucunda sunt, & naturâ quodque cuique iucundum est. Vnde & voces, & habitudines, & conuersationes, cognatis inter sua suauissimæ solent esse, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hæc possunt etiam praui se inuicem diligere. &c

Malum malo iucundè gemiuit.

Contrarium autem cohærario amicũ, quemadmodum vtile. Nam quod sibi simile, id inutile est. Quapropter dominus seruo, & seruus domino indiget, & vir, fœminâque inter sese mutuò. At iucundum, & desiderabile, contrarium, vt vtile, non quâ in fine, sed quâ vt ad finem. Nam vbi consecutus est quod concupiscebat, in fine quidem iam est, sed contrarium non concupiscit: veluti calidum, ipsum frigidum. Porrò & contrarij, bonique amicitia quædam est: se inuicem enim per media desiderant, vt symbola, non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem medio: ritatis: neque enim se inuicem, sed medium concupiscent contraria. Nimium enim algentes, ad medium reducuntur, cùm calefiunt, & calentes cùm frigefiunt. Similiter & in reliquis. Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit natura iucundis citra cupiditatem in medio constitutus. Alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri facetis, irritabiles ad iram tardis, vt qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiæ sint, & quæ differentiæ, iuxta quas discernuntur amantes, ac amati, idque sic vt amici absque illo vocentur, dictum est hactenus.

A τὸ ἐν ἑαυτῷ) λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς ἔχει πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. καὶ γὰρ καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθὸν τιθέασι· τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολλαχῶς· καὶ τὸ μὲν ἀγαθὸς ὡῦτὸς ὅμοιος ἀεί, καὶ τὸ μὲν πονηρὸν τὸ δ' ἀστατοῦ δὲ φαῦλος καὶ ἀπόρος· διὸ οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν ὁμαλὸς ἔσται εἰ φαῦλος, οὐ φίλος ἑαυτῷ, διὰ τὸ διεστάναι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγαθὸς ὅμοιος· ἔστι δὲ οὗτος ὡῦτὸς τὸν χρόνον· τὸ δὲ φαῦλον ἀνόμοιον· ἔστι δὲ καὶ τὸν χρόνον· τοῖς γὰρ ὁμοίοις τοιοῦτ' ἐστίν, ὅπερ τὸ ἡδύ· τοῖς γὰρ ὁμοίοις τοιοῦτ' ἐστίν, ὅπερ τὸ ἡδύ· διὸ καὶ φωνὴ ἔσεται ἡ φύσει ἐστὶ τοῦτο τὸ ἡδύ· διὸ καὶ φωνὴ καὶ ἕξις καὶ συνουσιαστικοὶ τοῖς ὁμοφυέσι ἥδιστοι ἀνθρώποις, καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις· καὶ τοιαῦτα ἐνδέχεται καὶ οἱ φαῦλοι ἀλλήλοις φίλοι εἶναι.

Κακὸς δὲ κακῷ συμπίπτει κακός.

C τὸ δ' ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φίλον, οὐ τὸ χρήσιμον· οὐ γὰρ αὐτὸ ἡμῖν, οὐ χρήσιμον. διὸ δεσπότης δούλου δεῖται, καὶ δοῦλος δεσπότου· χρεὼν δὲ καὶ αὐτὸ ἀνήρ ἀνήρ, καὶ αὐτὸ καὶ γυνὴ γυνῆ· τὸ δὲ ἐναντίον οὐ χρήσιμον, οὐ μὲν τέλος, ἀλλ' οὗ ἕνεκα τὸ τέλος· ὅταν γὰρ τοῦ τέλους τεύξῃ, οὐκ ἔτι τοῦ τέλους ἐστὶ δεῖται· ὡς ὑγιαίνοντι τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δὲ τὸ ἐναντίον, τὸ τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δὲ

D ποτε καὶ τὸ τοῦ ἐναντίου φίλον τοῦ ἀγαθοῦ. ἐπιζητεῖται γὰρ ἀλλήλοις ἡ τὸ μέσον· οὐ γὰρ ἐπιζητεῖ τὸ ἀλλήλοις τὸ ἐναντία, ἀλλὰ τὸ μέσον· ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητεῖ τὸ μέσον· ἐν τῷ ἀμφοῖν ἐν μέσον. ἔστι δὲ συμβεβηκὸς τὸ τοῦ ἐναντίου, καθ' αὐτὸ δὲ τὸ τοῦ μεσότητος ἐπιζητεῖ· γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐναντία, διὰ τὸ μέσον ἀλλήλοις ψυχόμενα γὰρ, καὶ θερμαινόμενα, εἰς τὸ μέσον ἀφικνοῦνται· καὶ ὑπερθερμαινόμενα, καὶ ὑπερψυχόμενα.

E χρῶνται. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ μὴ ἀεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις· ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ οὐκ ἐπιθυμεῖ τοῖς φύσει ἀπόλλυται δὲ πάντα τὰ ἐξεστῶτα τῆς φύσεως· ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἐστὶ τὸ φιλεῖν τὸ γίνεσθαι, ὅταν ἐν τῷ ἐπιτηδείῳ· διὸ οἴνῳ ἀπιθάνοις· χαίρουσι· εἰς ἀνθρωπίνας, καὶ ἐξεῖς ῥαδίως.

F μέσον γὰρ κινδυνεύουσι ἐπ' ἀλλήλοις· καὶ συμβαίνει ἐπὶ, ὥσπερ εἰλέχθη, τὸ ἐναντία φίλα, καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν. ποῖοι μὲν οὖν εἶδη φιλίας, καὶ πόσαι διαφορὰ ἐστὶ λεγόντων ἐν φίλοις καὶ οἱ φιλοῦντες καὶ οἱ φιλούμενοι, καὶ αὐτοὶ ὅτι φίλοι εἶναι καὶ ἀπὸ τούτου, εἰρήσθω

Κεφάλαιον ε.

CAPVT VI.

A Vt enim an sibi quisquam ipsi esse amicus queat vestigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè: qui eodem vtètes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verùm secundum rationes, iuxtáque eas, quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quodam modo, enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter verò nequaquam: eò quòd amati, ac amare in disiunctis duobus consistat iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut in continente, & in incontinente dictum est, qui idem volens, nolénsque agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eàdem, nam qui sibi amicus est, etiam inimicus fit, aut iniuria num se quispiam afficiat. Quæ omnia in duobus disiunctim cõsiderantur.

C Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc disiuncta non cõsistent: verùm ab habitudine erga se ipsum pendent, velut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. Videtur enim amicus esse, qui alicui, vel verè bona, vel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia

D Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantùm, non ob aliud quidpiam, veluti patres liberis quidè bona optant, sed alijs conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si nõ quod est. Alij verò conuiuẽdi desideriũ nõ ad amorẽ referũt. Cõdolere quoq. dolenti, nõ ob aliud quidpiã nos dilectionẽ vocabimus. Solẽt.n. seruí ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque

E sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solẽt liberis, & aues nonnullæ vnà cum enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solùm amico condolere vel maximè studet, sed simili etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiente sitit: alioqui enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudendo ratio: amicitiæ enim est, nõ ob aliud quidpiam sed ipsum tãtũ gaudere. Prætered, eiusmodi de amicitia dicũtur, vt æqualitas quædã sit amor: nec vna rẽtũm amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul cõferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob

aliud quippiā benefacit, neque ob gratiā: neq. indicat quod fecit, quatenus vnus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congaudere, condolere, absq. se mutuo ne viuere quidem posse, (vna enim anima sunt) sed cōmori, vnius illius, veraq. amicitiæ est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit. Omniáque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiunt, velut in incontinente, vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indiuisibilis ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundum virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi, & die eadem varius & importunus ipsi sibi. Quam ob rem rectè cuiusque erga seipsum amicitia, ad boni, probáque amicitiam reducitur. Quia enim sibiipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtique etiam amicus sibi est & desiderabilis, qualis est secundum naturam: contrà verò prauus. Porrò bonus sibi nihil exprobrat, incontinētis instar nec posterior prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori velut leues, vanique solent. Præterea, qui simpliciter bonus est, quærit vt ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est *suprà, duo in sese complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga seipsum constare posse videtur, nō etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi ipsi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à seipso dissentit. Cognatorum amicitiæ similis videtur ea, quæ cuique est erga seipsum, quandoquidem neutrum à se queas distinguere: & si maximè differant cognati tamen illi' sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quódque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet.

CAPVT VII.

Proprium verò huius considerationis fuerit, de concordia, beneuolentiáq. disquirere: quæ alijs eadem, aliis vero absque se mutuo non esse videntur. Est autem beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum. Nā amicitia tribus modis distincta, neq. in ea,

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

Οἰκεῖον δὲ τῇ σκέψει θεωρῆσαι καὶ περὶ ὁμονοίας καὶ εὐνοίας. [illegible]

* [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον η.

Ἀπορεῖται δὲ διὰ τί μᾶλλον φιλοῦσιν οἱ ποιήσαντες εὖ τοὺς παθόντας ἢ οἱ παθόντες εὖ τοὺς ποιήσαντας, δοκεῖ δὲ δίκαιον εἶναι τοὐναντίον. [illegible]

A quæ vtile, neque ea, quæ voluptatem spectat, consistit. Siue enim vtilitatem volunt non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia, quemadmodum & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius, cui is bene vult. Si in iucundo amicitiam constituas, beneuolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolentia circa moralem amicitiam consistit. Verùm beneuoli tantùm est voluntas: amici verò, vt quod vult, præstet etiam. At amicitiæ omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contrà omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitiæ principium, non amicitia appellatur. Cæterùm & consentire amici videntur: & consentientes inter se, concordésque amici esse. Verùm non circa omnia amica versatur concordia, sed circa res concordibus propositas, quæque ad cōuictum mutuum conducant: nec iuxta cogitationem, cupiditatémque tantùm: concupiscere enim contraria licet, velut in incontinente hæc ipsa quoque sibi repugnāt. Neque oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu, constare cōcordiam: quippe quæ bonorum est tantùm. Praui autem eadem eligentes, & appetentes, ipsi sibi incommodant. Videtur autem concordia, quemadmodum & amicitia, non dici simpliciter: verùm alia prima quædam, & natura recta, qua mali concordes esse nequeunt: alia, qua etiam praui inter sese conspirant, quando pro electione sua, cupiditatéque res succedunt: quódque concupiscunt, & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queant. Nā si eas res appetent, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cùm contra inter sese concordes non soleant contendere. Est autem concordia eadem de principatu, subiectionéque, electio, & voluntas non alterutrius, sed publici boni gratia. Quocirca amicitia quædam ciuilis concordia est. De concordia igitur, beneuolentiáque hæc dicta sunt.

CAPVT VIII.

Dubitatur autem, quia magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quàm qui affecti seipsos facientes reddant, cùm videatur contrarium iustum esse, quod crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei cōtingit. Alium.n. iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantum est, sed natura etiam eligibilior est actio: rationémque prorsus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est benefacientis: Quocirca

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in animantibus peculiare in generando, natósque conseruando, studium est. & magis parentes sobolem suam diligunt, quàm diligantur vicissim ipsi & effusiore charitate hanc matres complectuntur, quàm patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quàm genitores amant: quia præstantissima est actio. Et matres effusius, quàm patres, amant, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur, & quia opus difficultate definiunt. magis vtique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ vniculque est erga se, quæque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit.

CAPVT IX.

Videtur autem iustum æquale quippiã esse, & amicitia in æqualitate quadam consistere: nisi frustrà dicatur: Amatoria est æqualitas. Porrò omnes politiæ, iusti quædam species sunt: communicatio enim quædam est: & commune omne ex iusto conflatur. Quocirca hęc omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis diiudicarit, ac discrimina quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, vt artifex ad instrumentum, & seruus ad dominum: horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vnum: & quod vnius, nullum: neque diuisibile vtrique bonum, sed amborũ, vnius, cuius gratia est. Corpus enim instrumentum est congenitũ, & seruus domini velut particula, & instrumentum separabile: instrumentum autem, velut seruus inanimatus. Reliquæ autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuitatis velut contribuium est, & quæ vocatur orgiorum: præterea quæstuariæ Respublicæ. Verùm ciuitates omnes communicationibus quibusdam continentur, & rectæ & transgressoriæ. Quemadmodũ in harmoniis, sic in ciuitatibus vsu venit: quæ in regia quidẽ, parentis est: in aristocratia, velut viri, & vxoris: simplici autem Republica fratrum: excessus autem in his, tyrannis, olygarchia, & plebs, & iusta quidẽ totidẽ sunt. Quẽadmodum verò æquale aliud quidẽ numero est, aliud proportione: sic & iusti, & amicitiæ communicationis species sunt: secundum numerum quidem, vt socialis amicitia: ipsa definitione terminatur: secundũ proportionem verò aristocratia, optima & regia. Neq; enim idẽ principi, subditóq; iustum est, sed secundũ proportionẽ. Sic & amicitia similiter patris & filij, neque absit alis in communicationibus ratio.

A τοῖς ζῴοις ἢ οὐδὲ τὰ τέκνα ποιοῦσι δοκεῖ, καὶ οἱ γηγενεῖς καὶ γηγενόμενα σώζουσι. καὶ φιλοῦσι δὲ μᾶλλον οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, καὶ οἱ μητέρες τοὺς πατέρας, ὡ φιλεῖν καὶ τοῦτο ποιοῦσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἢ οἱ τοῦ γηγενέσεως, διὰ τὸ οἶμαι ἐπίπονον εἶναι τὸ ἀρίστευμα. καὶ οἱ μὲν μητέρες πολὺ πλείω πόνον ὑπομένουσι περὶ τὰ γεννήματα. τὸ γὰρ ἔργον τοῦ γεννᾶν ἐστὶν ἴδιον μᾶλλον τῶν μητέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὐτὸ ἑαυτῶν εἶναι τὰ τέκνα. τὸ γὰρ ἔργον τοῦ χαλεποῦ διοίσει πολὺ ἡ λυπεῖν ἢ εὖ ποιεῖν μᾶλλον μὲν οὖν φιλίας τῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ τῶν γονέων, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον τῶν πλείστων.

B

Κεφάλαιον θ.

Δοκεῖ δὲ τό, τε δίκαιον εἶναι ἴσον τι, καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι εἶναι, εἰ μὴ μάτην λέγοιεν ἰσότητα ἡ φιλία. ἀρ' δὴ πολιτικῆς τινὰ δικαίου τι εἴδη· κοινωνία γὰρ. τὰ δὲ κοινὰ τῶν τοῦ διὰ τὸ δικαίου συνίστασθαι, εἴτε διὰ διὰ φιλίας καὶ δικαίου ἢ κοινωνίας, καὶ ταῦτα ταῦτα συνίστασθαι ἀλλήλοις, καὶ ἐπὶ τοῦ πλείστου δικαιοῦσι· ἐπὶ δὲ ἴσοις ἔοικε ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ τοῦ κτήματος πρὸς ὄργανον, καὶ δούλου πρὸς δεσπότην· πάντων ὡσαύτως ἔστι κοινωνία· οὐ γὰρ δὴ ἔστιν ἀλλ' τὸ μηδὲν, ἢ τὸ μὴ τοῦ ἑνὸς, ἀλλὰ τὸ ἀμφοτέρων τῶν ἑνὸς εὖ ἔχειν δοκεῖ. τὸ γὰρ σῶμα ἔοικε ὄργανον συμφυτον, καὶ τὸ δουλεύειν ὡσαύτως μόριον ἐστὶ τοῦ δεσπότου. τὸ δὲ ὄργανον ὥσπερ δοῦλος ἄψυχον· ἡ δὲ ἄλλη κοινωνία οὖσα, ἡ μόριον τῆς τῆς πόλεως κοινωνίας, οὐκ ἔστι φρόνησις· ἡ δὲ ὀργάνου, ἢ ἡ χρηματιστικὴ ἐν πολιτείᾳ· ἡ δὲ πολιτεία τὰ σῴζει ἐκ τοῦ ἴσου συμφέρον ἡ ἡ ὀρθή, καὶ ἡ συμβεβηκός. ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ὥσπερ δοῦλοι ἡ ἀρετοῦσι, καὶ οὐ ἐν τῇ τοῦ κοινωνίᾳ· ἡ δὲ λειτουργικὴ μὴ, ἢ τῶν ἔργων τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν· πολιτεία δὲ, ἢ τῶν ἀδελφῶν. παρέκβασις δὲ τούτων, τυραννὶς, ὀλιγαρχία, δῆμος· καὶ τὰ δίκαια δὴ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον τὸ ἀδικεῖν· ἀρ' ἀδικεῖν, τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τὸ δικαίου εἶδη ἴσα καὶ τὰς φιλίας καὶ τὰς κοινωνίας κατ' ἀριθμὸν ἢ γὰρ κοινωνία, καὶ ἡ ἐπιφανὴς φιλία. τῇ γὰρ αὐτῇ ὁρῶ μετρεῖται· καὶ ἀναλογίαν δὲ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἀρετὴ καὶ δικαιοσυνικὴ. οὐ γὰρ τοῦ τὸν δίκαιον τῷ ὑπερέχοντι καὶ ὑπερεχομένῳ, ἀλλὰ τὸ ἀναλογίᾳ· καὶ ἡ φιλία δὲ ἀμείβει τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δοῦλος· καὶ κοινωνίας ἐστὶν ἴσον.

C

D

E

F

Κεφάλαιον ι.

Λέγονται δὲ φιλίαι, συγγενικὴ, ἢ πολιτικὴ, κοινωνικὴ, ἢ λογικὴ πολιτικὴ. ἔστι μὲν συγγενικὴ πολλὰ ἔχουσι εἴδη· ἢ μὲν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ τῶν τοῖς καὶ ἡμῶν. καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, ἢ ἢ πατρικὴ καὶ κατ' ἀρχαιοτέρας, ἢ ἢ τῶν ἀδελφῶν. ἐκγόνοι γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἐκ γενέσεως. ἔοικε δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις. ἡ δὲ πολιτικὴ συνίστασθαι μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ μόλις· διὰ γὰρ τὸ μὲν αὐτάρκες, δικαίου συμβεβηκὸς· ἐπὶ συμβέβηκε γ' ἀεὶ ἢ τὸ συζῆν χάριν. μόνοι δὲ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν παρέλαβεν, ἢ μόνοι φιλίαι, ἀλλὰ ἢ ὦ φίλοι κατὰ πάντων· ἀφ' δὲ ἄλλοι καὶ ὑπερβολὴ μάλιστα ἢ δίκαιον τὸ ἐν τῇ τῶν χρησίμων φιλίᾳ, διὰ τὸ τῶν· ἢ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. ἄλλον γὰρ ἔχουσι συμβέβηκε πρίνον καὶ τέχνη, ἢ ἔνεκα κοινῆς τινος (ἄλλοι γὰρ ἔργον ἢ ψυχῇ) ἀλλὰ τῶν χρωμένων ἕνεκεν· συμβαίνῃ ἢ ἢ τῶν ἔργων δεσποτείας τυγχάνει, ἢ δίκαιον πρὸς τὸ ἔργον. ἐκείνῳ γὰρ ἕνεκεν ἢ ἢ τῆς βυσσίνου ἢ· δεῖ τὸν ἀφεκτέον ἢ ἐκ ἔρχεται, ἢ βύσσου· ἢ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει πῶς ἢ δοῦλος, ὥσπερ εἴρηται ἀφέστηκεν τὸ ζῆν· πῶς δὲ τοῦ φίλου ἐμμένει, τὸ ζῆν δίκαιόν τι. ἔστι γὰρ ἕνεκα τὸ δίκαιον ἄπαν πρὸς φίλον. τί, τὸ γὰρ δίκαιόν τοι, καὶ κοινωνεῖ· καὶ ὁ φίλος κοινὸς, ἢ μὴ γήρους, ἢ ἢ βίου· ὁ γὰρ αὐθαίρετος εὖ μόνοις πολιτικοῖς, ἀλλὰ ἢ οἰκονομικὸν ζῷον, ἢ εὐ ὥσπερ πόλλα ποτὲ συνδυάζει καὶ τὸ τυγχάνει καὶ θύλοις καὶ ἄρρεσι, ἀλλ' ἢ διὰ δυμέον ἀυλικοῦ· ἀλλὰ κοινωνικὸν αὐθαίρετος ζῷον πρὸς οὐ φύσει συγγένειαν ἔδε· καὶ κοινωνία τέκνων καὶ δίκαιόν τι, καὶ εἰ μὴ ἀνθρώποις καὶ ἵπποις καὶ ἢ ἔστι τοῖς φίλοις. ἀπόστου μὴν ἢ ἀνθρώπῳ καὶ δούλῳ, ἢ ἢ καὶ τέχνῃ καὶ ἔργῳ, καὶ ψυχῇ· καὶ σώματος. ἢ δὲ τεταῦτα, ἢ ἢ φιλία οὐδὲ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἀνάλογον, ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἀνάλογον. γυναικὶ δὲ καὶ ἀνδρὶ φιλία, ἢ χρήσιμον καὶ κοινωνία. πᾶσιν ἢ ἢ ἡ ἀρετὴ ἢ ἢ ἀνθρώπου πρὸς αὐθαίρετον, καὶ τὸ δὲ ἀνεύσαντος πρὸς τὸ παιδόντα, ἢ ἄλλος τῷ φύσει ἀγόντος πρὸς τὸν φύσει ἀγόμενον. ἢ δὲ τῇ ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἢ πολιτικὴ μάλιστα ἢ κατ' ἰσότητα. ἢ γὰρ τὸ τῶν τῇ ἢ ἀπαλλάττει ἀρετῶν· δὲ πάντα ἀυτὸς ἐκλήθη Ζεὺς ἡμέρας ἀρχεῖν· πάντα γὰρ οἱ ἴσοι ζῶντες λέ-

A

B

C

D

E

F

CAPVT X.

Amicitiæ autem sunt, naturalis, socialis, cõmunicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet: alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hęc verò secundum numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate participant. Politica autem maximè ad vtilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, conuenire videntur & conuictus mutui gratia: sola autem ciuilis, & quæ in illa trãsgressio committitur, non solum vt amicitiæ sunt, sed vt amici, iuxta eas inter sese communicãt: aliæ verò iuxta excessum: potissimum verò iustum in vtilium amicitia consistit, eò quòd hoc ipsum ciuile iustũ existat. Alio enim pacto serta, & ars simul conueniunt, non cõmunis alicuius, (nam vt organum, & anima) sed vtentis gratia contingitq. vt eam industriam id instrumentum consequatur, quę ad opus iustè conueniat, vt cuius gratia existit. Ac in tesebro id ipsum duplicitèr præstantior enim actus est perforatio ipsa: & in hac quidẽ specie corpus & seruus, velut dictum est priũs. Quærere igitur, quo pacto amico conuiuendum sit, ipsum est iustum quærere. Nam in vniuersum omne iustũ ad amicũ pertinet: iustum enim aliquibus, & inter sese mutuò cõmunicãtibus iustũ est. Et amicus communis est, alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim solus non solùm ciuile, sed œconomicum animal est: & non vt cætera aliquando se alteri, aut viro, aut mulieri coniungens, aliquando verò fugitans, & latitans: sed communicabile animans homo est, erga ea, quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & communicatio, & iustum quodpiam erit, etiam si vrbs non sit. Nam & domus & amicitia quædam est. Seui equidem, & domini velut artis, & instrumentorum, animæ & corporis cõmunicatio est. Verùm nec amicitiæ, neque iustitię sunt, sed proportionale quidpiã: quẽadmodum & salubre non iustum est, sed proportionale. Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam, & communicatio: patris verò & filij, velut Dei erga hominem, & beneficii erga accipientem, & in vniuersum naturã imperantis ad naturã subiectum. Fratrum autem ad se inuicem, maximè secundum æqualitatem est socialis. Neque enim spurius huic est demonstratus vel editus. Ambobus autem patet Iupiter vocatus est meus princeps. Hęc enim à quęcentibus æquale dicuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quocirca in domo primùm, fons, & principium amicitiæ, ciuitatisque & iusti oritur. Quia verò tres amicitiæ species numerãtur, iuxta virtutem, iuxta vtilitatem, iuxtáque iucundum, singulæ hæ in duo distribuuntur: quandoquidem vnaquæque harum & secundum excessum, & secundum æqualitatem existit. Iustum autem circa has ex controuersiis patet. Nam in eo, quod est iuxta excessum, proportione quæritur, non simpliciter, sed excellens B conuersim proportionale erga inferiorem flagitat: sic quod ab inferiore fit, in idem tendit. Vnde ita inter se disponuntur hæc, velut imperans ad subditum: sin minùs, numero æquale quæretur, quemadmodũ & in reliquis communicationibus vsu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale postulatur. Nam si æquale numero argentum illatum fuerit, id æquali numero distinguuntur: sin verò nu- C mero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrariæ connectit proportionale, iuxtáque diametrum iungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi excedens, & ministerium publicum fuerit amicitia, & communicatio. Quocirca aliquo alio æquare, & proportionale reddere cõuenit, honore scilicet, qui Deo naturã principi tribuitur à subiectis. Sed & lucrũ æquare cũ honore cõuenit. Ac amici- D tia quidẽ ad æqualitatem cõstituta ciuilis est. Ciuilis autem vtilitati destinata est: & quemadmodum vrbes, sic etiam ciues sibi inuicem amici existunt. Et eodem modo,

Non amplius cognoscuntur ab Atheniensibus Megarenses:

ac ciues ipsi nisi inuicẽ vtiles fuerint. Verùm ex manu in manum hæc amicitia est. Porrò hic & præses est, & subditus, non naturale, nec regiũ, sed quod in parte cõ- E sistit: neq. eius gratia, vt benefaciat Deus, sed vt æqualitas sit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatem autem prorsus comparata esse vult ciuilis amicitia. Cæterùm vtilis amicitiæ duæ species sunt: alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit ciuilis inæqualitatem, & rem ipsam, quemadmodum ementes, & vendentes: vnde dicitur, *Merces viro amico.* Quando igitur ex pacto conuenitur, ciuilis est, legalisque amicitia: F verùm cùm rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & socialem. Quocirca potissimum in hac amicitia expostulatio est, eò quòd præter naturam. Reliquæ enim amicitiæ sunt, & quæ vtilitatem spectat, & quæ est secundum virtutem. Nõnulli verò vtraq. complecti volũt,

γονῇ. διὸ ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ φιλίας, καὶ πολιτείας, καὶ δικαίου. ἐπεὶ δὲ φιλίαι τρεῖς, κατ' ἀρετὴν, κατὰ τὸ χρήσιμον, κατὰ τὸ ἡδὺ, τούτων δ' ἑκάστης δύο διαφοραί. ἡ μὲν γὰρ καθ' ὑπεροχὴν, ἡ δὲ κατ' ἰσότητά ἐστιν ἑκάστη αὐτῶν. τὸ δὲ δίκαιον τὸ περὶ αὐτὰς ἐκ τῶν ἀμφισβητουμένων δῆλον. ἐν μὲν τῇ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦται τὸ ἀνάλογον, οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπερέχων ἀντεστραμμένως τὸ ἀνάλογον, ὡς αὐτὸς πρὸς τὸν ἐλάττω, οὕτω τὸ παρὰ τοῦ ἐλάττονος γινόμενον πρὸς τὸ παρ' ἑαυτοῦ διακείμενον, ὥσπερ ἄρχων πρὸς ἀρχόμενον. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τό γε ἴσον κατ' ἀριθμὸν ἀξιοῖ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνιῶν οὕτω συμβαίνει. ὁτὲ μὲν γὰρ ἀριθμῷ ἴσου μετέχουσιν, ὁτὲ δὲ λόγῳ. εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμὸν εἰσήνεγκαν ἀργύριον, ἴσον καὶ τῷ ἴσῳ ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν· εἰ δὲ μὴ ἴσον, ἀνάλογον. ὁ δ' ὑπερεχόμενος, τοὐναντίον στρέφει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύγνυσι. δόξειε δ' ἂν οὕτως ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων, καὶ λειτουργία ἡ φιλία καὶ ἡ κοινωνία. δεῖ ἄρα ἑτέρῳ τινὶ ἀνισάζειν καὶ ποιεῖν ἀνάλογον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ τιμὴ, ὅπερ καὶ τῷ ἄρχοντι φύσει καὶ θεῷ πρὸς τὸ ἀρχόμενον. δεῖ καὶ ἰσάζεσθαι τὸ κέρδος πρὸς τὴν τιμήν. ἡ δὲ κατ' ἴσον φιλία, ἐστὶν ἡ πολιτική. ἡ δὲ πολιτική ἐστι μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον, καὶ ὥσπερ αἱ πόλεις φίλαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ οἱ πολῖται ὁμοίως.

Οὐκέτι γιγνώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρέας,

καὶ οἱ πολῖται ὅταν μὴ χρήσιμοι ὦσιν ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα ἡ φιλία. ἔστι δ' ἐνταῦθα καὶ ἄρχον καὶ ἀρχόμενον, οὔτε τὸ φυσικὸν, οὔτε τὸ βασιλικὸν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μέρει, οὐδὲ τούτου ἕνεκα ὅπως εὖ ποιῇ ὁ θεὸς, ἀλλ' ἵνα ἴσον ᾖ τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τῆς λειτουργίας. κατ' ἰσότητα δὴ βούλεται εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλία. ἔστι δὲ τῆς χρησίμου φιλίας εἴδη δύο, ἡ μὲν νομικὴ, ἡ δ' ἠθική. βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς τὸ ἴσον καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ οἱ πωλοῦντες, καὶ οἱ ὠνούμενοι. διὸ εἴρηται, Μισθὸς ἀνδρὶ φίλῳ. ὅταν μὲν οὖν καθ' ὁμολογίαν ᾖ, πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομική. ὅταν δ' ἐπιτρέπωσιν αὑτοῖς, ἠθικὴ βούλεται εἶναι φιλία, καὶ ἑταιρική. διὸ μάλιστα ἔγκλημα ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. αἴτιον δ' ὅτι παρὰ φύσιν. ἕτεραι γὰρ φιλίαι, ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡ κατ' ἀρετήν. οἱ δ' ἀμφότερα βούλονται ἅμα ἔχειν, καὶ ὁμι-

λοῦσι μὲν τοῦ χρησίμου ἕνεκα, ἠθικὴν δὲ ποιοῦσιν ὡς ἐπιεικεῖς. διὸ ὡς πιστεύοντες, οὐ νομικὴν ποιοῦσιν. ὅλως μὲν γὰρ ἐν χρησίμῳ τῶν τριῶν πλεῖστα ἐγκλήματα. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀνέγκλητον· οἱ δ' ἡδεῖς ἔχοντες καὶ δόντες, ἀπαλλάττονται· οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺς διαλύονται, ἂν μὴ νομικῶς καὶ ἑταιρικῶς προσφέρωνται. ὅμως δὲ τῆς χρησίμου ἡ νομικὴ ἀνέγκλητος. ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ διάλυσις πρὸς νόμισμα· μετρεῖται γὰρ τούτῳ τὸ ἴσον· ἡ δ' ἠθικὴ ἑκούσιος. διὸ ἐνιαχοῦ νόμος ἐστὶ τοῖς οὕτως ὁμιλοῦσι φιλικῶς, μὴ εἶναι δίκας τῶν ἑκουσίων συναλλαγμάτων, ὀρθῶς. τοῖς γὰρ ἀγαθοῖς οὐ πέφυκε δίκαιον εἶναι· οἱ δ' ὡς ἀγαθοὶ, καὶ πιστοὶ συναλλάττουσιν. ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφιβάλλοντα αὐτοῖς ἀμφοτέροις, πῶς ἑκάτερος ἐγκαλεῖ, ὅταν ἠθικῶς, ἀλλὰ μὴ νομικῶς πιστεύσωσι. καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν, ποτέρως δεῖ κρίνειν τὸ δίκαιον, πότερα πρὸς τὸ ποσὸν βλέψαντα τὸ ὑπουργηθὲν, ἢ ποῖον ἦν, ἢ τῷ παθόντι. ἐνδέχεται δ' ὃ λέγει Θέογνις·

Σοὶ μὲν τοῦτο θεὰ σμικρὸν, ἐμοὶ δὲ μέγα.

ἐνδέχεται γὰρ καὶ τοὐναντίον συμβῆναι, ὥσπερ ἐν τῷ λέγειν, σοὶ μὲν παιδιὰ τοῦτ' ἐστὶν, ἐμοὶ δὲ θάνατος. ἐντεῦθεν δ' εἴρηται τὰ ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ ἀντιπαθεῖν, ὡς μέγα ὑπουργήσας, ὅτι δεομένῳ ἐποίησεν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον λέγων πρὸς τὴν ἐκείνου ὠφέλειαν πόσον ἐδύνατο, ἀλλ' ὅτι ἴσον αὐτῷ. ὁ δὲ τοὐναντίον ὅσον ἐκείνῳ, ἀλλ' οὐχ ὅσον ἑαυτῷ. ὁτὲ δὲ καὶ μεταλαμβάνει καὶ ἀμφιβάλλει. ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτῷ μικρὸν ἀπέβη, ὁ δ' ὅσον αὐτῷ μέγα ἐδύνατο. οἷον εἰ κινδυνεύσας δραχμῆς ἄξιον ὠφέλησεν, ὁ μὲν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, ὁ δὲ τὸ τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ νομίσματος ἀποδόσει. καὶ γὰρ ἐνταῦθα περὶ τούτου ἀμφισβητοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ πῶς τότ' ἦν, ὁ δὲ πῶς νῦν, ἂν μὴ διείπωνται. ἡ μὲν οὖν πολιτικὴ βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ἡ δ' ἠθικὴ, εἰς τὴν προαίρεσιν. ὥστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλον ἐστὶ, καὶ δικαιοσύνη φιλική. αἴτιον δὲ τοῦ μάχεσθαι, διότι καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀναγκαιοτέρα δ' ἡ χρησίμη. οἱ δ' ἄρχονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες· ὅταν δ' ἀντικρούσῃ τι τῶν ἰδίων, δῆλοι γίνονται ὅτι ἕτεροι ἦσαν.

A & quidem vtilitatis gratia consuetudinem cum alio habent. Moralem autem faciunt vt moderati: proinde fidem habentes legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, vtilis illa expostulationes habet frequentiores. Virtus enim, accusationis expers est: suaues autem, habentes, erogantésque conciliantur. Vtiles autem non facilè in gratiam redeũt, nisi legitimè, atque, vt socios decet, inter sese congrediantur. Inter B vtiles autem amicitias, legitima ipsi quoq. criminatione vacat. Pecunia autem de cõtrouersia decidit legitima, qua & æquale mẽsuratur. Moralis autẽ volũtaria cõuentio est. Quocirca lex alibi ita cõiunctibus posita est, quæ in cõtractibus volũtariis vtrũ rectè habeant, nõ interponitur. Bonis enim inter sese iustũ nullũ est: hi verò vt boni, etiam contrahentibus. Licet autem in hac amicitia, vtrinq. accusationes anci- C pites fieri, quonam pacto vtrinque vtantur, quando iuxta mores, non legitimè fidem habẽt. Ac dubium quidem, vtrónam modo iustum iudicare conueniat, an respectu rei præstitæ, quanta sit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis:

Tibi quidem dea id paruum est, mihi ver ingens.

Nãm contrarium euenire potest, velut e- D tiam in oratione ait: Tibi quidem lusus sit, quod mihi mortem adferat. Hinc igitur accusationes petuntur. Nam ille quidem repetit officium, vt qui rem magnam præstiterit, cùm adesset egenti: aut si quid aliud dicat, allatam quantum quidem potuerit, sed quod illi expediebat: hic autem contrà, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. Interdum verò transsumpta expostulatione controuertit. E Ille enim quantulum ipsi contigit, hic verò quàm magnum pro facultatibus præstiterit. Velut si in periculo constitutus, ille drachmæ pretio adiutus sit, hic quidem periculi, alius verò argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri solet: nam & hic de his controuertitur. Nam alius vt tum, hic verò vt impræsentiarum res est, nisi concilient, iudicandum arbitratur. Ciuilis igi- F tur amicitia conuentionem, & rem ipsam intuetur: moralis autem ad electionem respicit. Quocirca iustum hoc magis est, & iustitia inter amicos vsurpata contentionis causa. Vnde honestior amicitia moralis, vtilis autem necessaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam præ se ferunt, verùm vbi quid aduersum experiuntur, declarant sese diuersos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam quidam ex bonorum, facultatumque copia, honestum persequuntur: quapropter & honestiori rei amicitia quædam est. Quocirca manifestum vt hæc distinguenda sint. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num æquale, vel secus, alteri sit ab altero postulandum: verùm si vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quantum quisque commodarit, expendituit. Quòd si hic quidem ex more, ille verò ex vtili statuat, non pulchrum quidem, sed facta necessarium tamen, vt boni id consulamus. similiter & in altero: vt quia moraliter qui dem de rebus non iudicat, at nihil simulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundum electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficiis acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit præstitit, recte habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia æstimat: verùm ementi, ac mutuò ad vsuram danti, nisi amplius isthine prouentarum pollicetur, nõ sufficerit. Vnde multæ accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur. Difficile enim est, ad vnum quidem exquirere quæ non rectà se inuicem spectant, velut inter amantes vsu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem cõplectitur alium: ille verò ipsum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigescit, alio superuenente aliquo fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python, & Pammenes altercabantur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam, & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut Prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem: & citharœdus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuersabatur. Et quia per soluere beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat. sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc diiudicanda sint, etiã hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vnoquoniam hæc mensuranda sunt, verùm non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est. quemadmodum & ciuilis communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, futorémque communicatio constabit, nisi ex proportione æquetur opera? Nam qui non eodem respectu ad inuicẽ agunt, mensurã habent proportionẽ: velut si hic quidẽ sapientiã, alter verò pro sapiẽtia pecuniã à diuite postulet. Deinde verò quid datum sit, cõsiderandũ erit. Nã si alter ex acetuo minori partem dederit

A ὁ γὰρ ἀκρατὴς οὐδὲ τὸν ἴσον τῷ πλείονι τῷ καλῷ· διὸ καὶ τῇ καλῇ φιλίᾳ. ἀεὶ φαίνεται τοῦτο διαφερόντως· ἀεὶ γὰρ τοῦτο. εἰ οὖν τῶν φίλων, εἰς τίνα τὸν φιλοῦντα βλεπτέον εἰ ἴσον ἢ οὐδὲν ἄλλο ἀξιοῦτον διαφέρει πρὸς διαφορᾶν. εἰ δὲ οἱ χρήσιμοι καὶ πολιτικοί, οἱ ἀλλήλοις ἐμμελῶς ἀποδιδόασι. καὶ δὲ ὁ μὲν ἀφ' ἡδονῆς, ὁ δὲ ἐκείνῳ, οὐ καλὸν ὡμολογοῦσι· ὁ δὲ ἐκείνῳ ἐν τῷ καλῷ λόγῳ λογιζόμενος ἢ ἐν τῷ δικαίῳ τυγχάνει. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ δυνάμενος ἀεὶ κρίνειν τὰ μὴ ἐπιτηδεύματα μὴ δοκῇ ἐξαπατᾶν, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν τοιοῦτον φίλον ἐν τῷ τοιούτῳ τῷ τοιούτῳ ἐν τῷ δεῖν χρῆσθαι αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ εἰ μεγάλα τυχὸν μὴ ἀποδοῖ, ἀ δὲ ἀδικεῖται, ἀλλ' οὐ ἀδικεῖται, καλῶς· καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ χρῆται λαμβάνων τὰς θυσίας· ἀλλὰ τὸν τοιοῦτον τὸν ἱκανὸς ἕξει, εἰ μὴ τόσον δίδοιεν πολλὰ ἐγκαλοῦσιν, οὐδὲ τὸν δανείσαντα πολλὰ ἐγκαλεῖν τῷ δεῖν ἐκείνῳ, τῷ μὲν κατ' ἀδυναμίαν καὶ τὸ δίκαιον ἐλεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν τοῖς μὲν κατ' ἀδυναμίαν, ἢ συμβαίνει ὅτι τὸ ἐρωτῶν, ὁ μὲν γὰρ δίδωσι τὸν ἀδικοῦντα τὸ συζῆν, ὁ δὲ ἐκείνῳ ἑλόμενος τὸν χρήσιμον. ὅσοι δὲ τοιούτοι τὰ ἐρῶν, ἄλλοι γίνεται, καὶ τὸν λοιδορεῖν τοῦ τοιοῦ, καὶ οἱ Πύθων καὶ Παμμένης διεφέροντο, καὶ ἄλλοις διδάσκαλος καὶ μαθητής. διαπορῶμεν γὰρ καὶ χρήσιμοι τὸν μισθὸν καὶ οἱ Πυθόδωρος καὶ ὁ βασιλεὺς· ἐν μὲν γὰρ οἷς ἀδεῶς, ὁ δὲ οἷς χρήσιμος ὢν ἐλεύ. ὁ δὲ ἐπὶ τὸ ἡδὺ ἐπιδίδοσαν αὐτοῖς, πάντα δὲ ἀδεῶς ἐποίουν, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐκείνῳ ἀπαντῶν ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, ὁ δὲ φαίνεται καὶ ἐπαιδιᾶν πως γνωριζόν. ἐπὶ γὰρ μισθοῦσι καὶ ἐπαιδιᾶν, ἀλλ' οὐχ ἕνεκα, ἀλλὰ λόγῳ. τὸ ἀλόγον γὰρ μαχητέον, ὥσπερ καὶ ἡ πολεμικὴ μαχητέον κατασκευῇ. πῶς γὰρ κοινωνοῖς γεωργῷ συνοικοῦντος, εἰ μὴ τὸ ἀλόγον ἐπιδίδοσιν τὰ ἔργα; τοῖς δὲ μὴ κατ' ἀδυναμίαν, τὸ ἀλόγον μέτιον ἔξ εἰ ὁ ἐν σοφίᾳ δεῖν ἐγκαλεῖ, ὁ δὲ ἐκείνῳ ἀγόμενον, τῷ σοφῷ ἀφεῖ τὸ πλούσιον εἶναι τὸ δεῖν ἀφεῖ ἐκείνῳ· εἰ γὰρ ὁ μὲν τὸ ἀλάθειας ἥμισυ ἔδωκεν,

ὁ δὲ τὸ μέτριον μὴ πολλοῦ μέρος, δῆλον ὅτι ἄδικεῖ. ἐστι δὲ καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἀμφισβήτησις, εἰ φύσει ὡς χρήσιμοις συνοικεῖν αὐτοῖς, ὁ δὲ μὴ ἄλλοις, κατ' ἄλλον τινὰ φίλον.

Κεφάλαιον ια.

Περὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν καὶ κατ' ἀρετὴν φίλων, σκεπτέον τὸν τρόπον δεῖ ἐκείνῳ τὸ χρήσιμον ὑπαρχεῖν καὶ βοηθεῖν, ἢ τὸ κοινωνεῖν καὶ συνεμφέρειν. τοῦτο δὴ τὸ αὐτὸ πρόβλημα δοκεῖ, τί τρόπον τὸν φίλον ἢ τὸν ἀγαθὸν εἶναι αὐτοῖς μᾶλλον. εἰ οὖν γὰρ φίλος καὶ ἀγαθὸς ἔσται, δοκεῖ ἐλάττω χαλεπὸν, εἰ μὴ τις τὸ μὲν αὐξάνοι, τὸ δὲ ἐλαττοῦν, φίλος οὐ σπουδάζει ποιεῖν, ἀδικεῖται δὲ λήθη. εἰ δὲ μὴ, πολλὰ ἐπιβλήματα γίνεται τῷ εἰ ὁ μὲν λυπῶν ἔσται δίκαιος, ὅπου δὲ ἔσται, ὅπου δὲ ὁ μὲν λυπῶν, ἔστι δὲ ὁ ἀγαθὸς ἔσται· ἀλλ' ἐκείνῳ ἀρχαιότερον. μὴ γὰρ τι λέγῃ Εὐριπίδης, τοιοῦτος, λόγον δίκαιον, μισθὸν οὐ λόγου εὑρίσκω. ἔργον δὲ ἐκείνοις ἔργα περιέστι· καὶ οὐ τοῦτο δεῖ τὸν πατέρα, ἀλλ' ἔστι ἃ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς βελτίστοις ὁ πατήρ. οὐδὲ γὰρ τὸν Διὶ πάντα θύουσι οὐδὲ ἔχει πάντας τοὺς τιμᾶς, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἔστιν οὐ δεῖ ἃ δεῖ τὸν χρήσιμον, ἀλλὰ δὲ τὸν ἀγαθὸν δεῖ οὐχ ὅτι τοῖς δίδωσι, καὶ τοῖς ἀλλοῖς, ἢ συζῆν τοῦτο δεῖ· δεῖ δὲ τοῖς τὸν αὐξῆσι, τοῖς ἃ μὴ ἔξεστι δίδωσι, ἀλλὰ χρήσιμος. ἀλλ' εἰ τοῦτο ποιοῦσι, τοῦτο ποιοῦσι τὸν ἐπιμέλειαν δίδασκοι, οὐ δίκαιον. οὐδὲ εἰσὶν ἀξίοι ἢ, εἰ δὲ τοῖς λόγοις ἔργα τὰ φίλας ποιοῦσι ἢ ποιοῦσι εἶναι φίλας, ἀλλ' εὐ τὰ ἀνθρ. τοῦ μὲν γὰρ χρήσιμον τὸ βούλεσθαι τὰ ἐκείνῳ ἀγαθὰ, τῇ δὲ ποιεῖν τὰ ἐκείνῳ δεῖ. εὐ γὰρ ὑπηρετοῦσι τοῖς ἔρασταῖς τοῖς φίλας, ἀλλὰ τὸ εὖ, καὶ ἄλλῳ τὸ συζῆν τῷ δὲ κατ' ἀδικίαν, τὸ σωμαλεῖν καὶ συγγνώμην. ποιοῦσι δὲ οὗτοι εἰ ἔρασταὶ φίλας μὲν λέγοντες τινα, οὐ ποιοῦσιν δὲ οὐδεῖς. διὸ πολλοὶ εἰσι, καὶ ἕκαστος μεμὲ δεῖ δοκεῖ φίλας, ἐὰν ὦν· δεῖ δὲ τὸ δεῖ ποιοῦσι. καὶ γὰρ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος, καὶ ποιοῦσι, οὐ βούλεται τὸ ἔργον τῷ αὐτῷ ὑπαρχεῖν, καὶ τῷ δίδοτι τὸ δεῖ· δεῖ καὶ αἰσχροδίδοσι· ἀλλὰ συζῆν ἢ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ δεῖ. ἐκεῖνοι εἰ φίλοι ἔσται ἀλλήλοις· τὸ γὰρ ποιεῖν μᾶλλον, ἀλλ' οὐ φιλοῦσι τὸ ἔργον· διὸ φίλοι κακοῦσι· ἔστι δὲ ἀδεῖς τὸν εἶναι εἶναι, καὶ ὅτι χρήσιμος τὸν πλοῦτον εἶναι· χρήσιμος γὰρ. διὸ δεῖ ἀγαπᾶν, ὥσπερ οὐ εἰ μᾶλλον εἶναι αὐτὸ ἄπιστος· ὅδε ἐγκαλοῦσι.

A dederit, ille verò ex maiore non multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidẽ hoc loco prima controuersia, an vt vtiles conuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam.

CAPVT XI.

Porrò discutiendum, an bono iuxta virtutem amico præstandum sit beneficium, & auxilium, an rectibuenti, facultatibúsque instructo. Quod idem problema est prorsus: an amico potiùs, quàm viro bono, sit beneficiendum. Et siquidem amicus idem etiam vir bonus fuerit, non sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehementiam tribuens, bonitati verò mediocritatem: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non est tamen, vel est, non erat, neque erit: verùm illud laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operum vice præbuit: nec omnia patri conueniunt, sed & matri alia, quamlibet sit præstantior pater. Neque enim Ioui sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quæ vtili præstare oporteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimentum, & necessaria propriè competant, conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè decet, ei præstanda non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præter quàm decet omni amato idem præstant. Neque iustæ sunt, quæ in orationibus amicitiæ definitiones constituuntur. Etsi enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & beneficienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verò conuiuere assignatur: ei verò qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quãdam ostendunt: nulla verò propriè vnã exprimit. Nec singulæ singulis amicitiis congruunt, etiam si videantur. Velut electio est existendi, quę & ei quidẽ secundũ excessum & facienti cõpetit, qui suo operi id inexistere vult, ao erogãti vtiq. conuenit, & vt fit, & vt retri-

bunt. Verùm non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.

CAPVT XII.

Considerandum autẽ est de sufficientiæ, amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quæret enim fortè quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit, cúmque vir bonus sufficientissimus, & vnà cũ virtute beatus, quid habeat opus amico? neq. enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu sufficiens opus habet, quippe qui abundè sibi ipsi conuiuere, adesséq. possit. Veluti Deus, qui, cùm nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatissimus minimè omniũ eget amico, nisi quatenus impossibile est ex sese sibi sufficientem esse. Vnde necessum est, optimè viuẽti amicos paucissimos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed eligere non vtiles tantùm, sed ad mutuum conuictum etiam suaues. Atque hinc sanè perspicuum euadit, nec vsus, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutem tantùm verum amicum esse. Nam cùm re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiam bonis fruituros, magísque in quos conferant, quàm à quibus accipiant beneficia, quærunt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magísque tamen amicos conuictui idoneos requirimus. De hac autem quæstione considerandum est, vtrum aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid viuere actu sit. Atque vt finis, patet enim id esse sentire, & cognoscere: quocirca & conuiuere, est simul sentire, & cognoscere. Verùm idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob cognitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verùm si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se (id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latêre) nihil referat, si alium pro se ipso cognoscat: sed quòd simile viuere alium pro seipso diuersum est. Rationabile autem est, suum cognoscere, & sentire eligibilius esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat, quando id inest eadem natura participantibus.

ἐκείνου γὰρ καὶ ζητοῦσι τὸν ἀγαθὸν, πρὸς ἐκεῖνον συντάττουσι τὸν ἄθλιον ἢ τὸν χρήσιμον.

Κεφάλαιον ιβ.

Σκεπτέον δὲ καὶ περὶ αὐταρκείας καὶ φιλίας, πῶς ἔχουσι πρὸς τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον εἰ κατὰ πάντα αὐτάρκης ἔσται τις, οὐδὲ φίλος ἔσται, ἢ ἔσται ἀγαθὸς αὐταρκέστατος. εἰ ὁ μετ' ἀρετῆς εὐδαίμων, τί ἂν δέοι φίλου; οὔτε γὰρ τῶν χρησίμων δεῖσθαι αὐτάρκους, οὔτε τῶν εὐφρανούντων, οὔτε τοῦ συζῆν· αὐτὸς γὰρ ἑαυτῷ ἱκανὸς συνεῖναι. μάλιστα δὲ τοῦτο φανερὸν ἐπὶ θεοῦ· δῆλον γὰρ ὡς οὐθενὸς προσδεόμενος, οὐδὲ φίλου δεήσεται, οὐδ' ἔσται αὐτῷ οὔτε μηθὲν δεσπότου. ὥστε καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐδαιμονέστατος ἥκιστα δεήσεται φίλου, ἀλλ' ἢ καθόσον ἀδύνατον εἶναι αὐτάρκη. ἀνάγκη ἄρα ἐλαχίστους εἶναι φίλους τῷ ἄριστα ζῶντι, καὶ ἀεὶ ἐλάττους γίνεσθαι, καὶ μὴ σπουδάζειν ὅπως ὦσι φίλοι, ἀλλ' ὀλιγωρεῖν μὴ μόνον τῶν χρησίμων, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸ συζῆν αἱρετῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ τότε φανερὸν ἂν εἶναι δόξειεν ὡς οὐ χρήσεως ἕνεκα ὁ φίλος, οὐδ' ὠφελείας, ἀλλ' ὁ δι' ἀρετὴν φίλος μόνος. ὅταν γὰρ μηθενὸς ἐνδεεῖς ὦμεν, τότε τοὺς συναπολαύσοντας ζητοῦμεν πάντες, καὶ τοὺς εὖ πεισομένους μᾶλλον ἢ τοὺς ποιήσοντας. ἀμείνω δ' ἔχομεν κρίσιν αὐταρκεῖς ὄντες ἢ μετ' ἐνδείας, μάλιστά τε τῶν συζῆν ἀξίων δεόμεθα φίλων. περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης σκεπτέον, μή ποτε τὸ μέν τι λέγεται καλῶς, τὸ δὲ λανθάνει διὰ τὴν παραβολήν. δῆλον δὲ λαβοῦσι τί τὸ ζῆν κατ' ἐνέργειαν, καὶ ὡς τέλος. φανερὸν οὖν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν, ὥστε καὶ τὸ συζῆν τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ συγγνωρίζειν ἐστίν. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ αὐτὸ γνωρίζειν αἱρετώτατον ἑκάστῳ, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ζῆν πᾶσιν ἔμφυτος ἡ ὄρεξις· τὸ γὰρ ζῆν δεῖ τιθέναι γνῶσίν τινα. εἰ οὖν τις ἀποτέμοι καὶ ποιήσειε τὸ γινώσκειν αὐτὸ καθ' αὑτὸ καὶ μή· ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθάνει, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, τῷ μέντοι πράγματι ἔστι μὴ λανθάνειν, οὐθὲν ἂν διαφέροι, ἢ τὸ γινώσκειν ἄλλον ἀνθ' αὑτοῦ. τὸ δ' ὅμοιον τῷ ζῆν ἀνθ' αὑτοῦ ἄλλον. εὐλόγως δὴ τὸ ἑαυτοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ γνωρίζειν αἱρετώτερον. δεῖ γὰρ ἅμα συνθεῖναι δύο ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι τε τὸ ζῆν καὶ αἱρετὸν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ αὐτὸ τοῖς ὑπάρχειν τὴν τοιαύτην φύσιν,

εἰ οὖν

εἰ οὖν ἔστιν ἀεὶ τῆς τοιαύτης συστοιχίας ἡ ἑτέρα ἐν τῇ τοῦ αἱρετοῦ τάξει, καὶ τὸ γνωστὸν καὶ τὸ αἰσθητόν ἐστιν, ὡς ὅλως εἰπεῖν, τῷ κοινωνεῖν τῆς ὡρισμένης φύσεως· ὥστε τὸ αὑτοῦ βούλεσθαι αἰσθάνεσθαι, τὸ αὑτὸν εἶναι τοιονδὶ βούλεσθαι ἐστίν. ἐπεὶ οὖν οὐ κατ' αὐτοὺς ἐσμὲν ἕκαστον τούτων, ἀλλὰ κατὰ μετάληψιν τῶν δυνάμεων ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν· αἰσθανόμενος γὰρ αἰσθητὸς γίνεται ταύτῃ, καὶ κατὰ τοῦτο ᾗ πρότερον αἰσθάνεται, καὶ ᾗ καὶ οὗ, γνωστὸς δὲ γινώσκων. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ ζῆν ἀεὶ βούλεται, ὅτι βούλεται ἀεὶ γνωρίζειν. τοῦτο δ' ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ γνωστόν. τὸ δὲ συζῆν αἱρεῖσθαι, δόξειεν ἂν εἶναι σκοπουμένοις πως εὔηθες, ἐπὶ τῶν κοινῶν πρῶτον καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οἷον τὸ συνεσθίειν ἢ τὸ συμπίνειν. τί γὰρ διαφέρει τὸ πλησίον οὖσι ταῦτα συμβαίνειν, ἢ χωρὶς ἀφελόντα τὸν λόγον; ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ λόγου κοινωνεῖν τοῦ τυχόντος ἕτερον τοιοῦτον· ἅμα τ' οὔτε διδάσκειν οὔτε μανθάνειν τοῖς αὐτάρκεσι φίλοις οἷόν τε· μανθάνων μὲν γὰρ αὐτὸς οὐκ ἔχει ὡς δεῖ. διδάσκοντος δ' οὐ φίλος. ἡ δ' ὁμοιότης φιλία. ἀλλὰ μὴν φαίνεταί γε, καὶ πάντες ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῶν φίλων κοινωνοῦμεν καθ' ὅσον ἐπιβάλλει ἑκάστῳ, καὶ οὗ δύναται ἄριστον. ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἡδονῆς σωματικῆς, τοῖς δὲ θεωρίας μουσικῆς, τοῖς δὲ φιλοσοφίας. καὶ τὸ ἅμα δεῖ εἶναι τῷ φίλῳ. διό φησι, μόχθος οἱ τηλοῦ φίλοι. ὥστε οὐ δεῖ γενέσθαι ἀπ' ἀλλήλων τούτου γινομένου. ὅθεν καὶ ὁ ἔρως δοκεῖ φιλίᾳ ὅμοιον εἶναι. τοῦ γὰρ συζῆν ὀρέγεται ὁ ἐρῶν, ἀλλ' οὐχ ᾗ μάλιστα δεῖ, ἀλλὰ κατ' αἴσθησιν. ὁ μὲν τοίνυν λόγος ἐκεῖνά φησι διαπορῶν, τὸ δ' ἔργον οὕτω φαίνεται γινόμενον. ὥστε δῆλον ὅτι παρακρούεταί πως ἡμᾶς ὁ διαπορῶν. σκεπτέον ἐντεῦθεν τἀληθές. ὁ γὰρ φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησὶν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος αὐτός. διέσπασται δὲ καὶ χαλεπὸν τὰ ἀφ' ἑνὸς γενέσθαι. ἀλλὰ κατὰ μὲν φύσιν τὸ συγγενέστατον, κατὰ δὲ τὸ σῶμα ὅμοιος ἕτερος, ἄλλος δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν, καὶ τούτων κατὰ μόριον ἕτερον. ἀλλ' οὐδέν τι ἧττον βούλεται ὥσπερ αὐτὸς διαιρετὸς εἶναι ὁ φίλος. τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτοῦ πως ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτόν πως γνωρίζειν. ὥστε καὶ τὰ φορτικὰ μὲν συνήδεσθαι καὶ συζῆν τῷ φίλῳ ἡδὺ εὐλόγως. συμβαίνει γὰρ ἐκείνου ἅμα αἴσθησις ἀεί· μᾶλλον δὲ τὰς θειοτέρας ἡδονάς.

Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle sentire, & eundem talem quendam esse velle. Et quoniam non secundum nos ipsos horum vnumquódque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendóque (sentiens enim sensibilis redditur, vt iuxta hoc, vt secundum prius sentit qua & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscẽs) eodem pacto & viuere semper volumus, ob iuge cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autẽ conuictus stultũ forte quispiã iudicarit. In congressibus primum etiam animalium cæterorum, vt simul edere, simul bibere. Quid enim aut in cõmuni, aut seorsim sermonem conferre differt? Deinde etiam sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quòd qui amicus idoneus est, discere videri nõ vult. Doctis enim amicus non est, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adiicit & qua præstãtissima quisque pollet. Ex iis autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porrò congrediendi amicos decet. Vnde quidam inquit: abor: sunt procul amici: quocirca voluptate allata non disiunctos esse oportuit. Vnde amor maximè, vt videtur, amicitiæ similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quàm oportuit potissimum, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipsum autem opus sic contigisse videtur. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt prouerbium habet: Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficiléque quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem quæ cognatissima est, similis est: iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtáque partes animæ diuersus nihilò minus idem, indiuisúsque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessariò est, cognoscerέque, ac si quid molestum amico incidit, in eo collætari, ac cõuiuere amico sine dubio iucundum est: accidit enim, vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est.

Universidad de Deusto Biblioteca

[illegible Greek column]

A Causa verò huius est, quia suauius est semper in meliore bono sese contéplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene viuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere, idque maximè velle omnes, tum beatissimum, optimúmque, potissimum talem esse. Verùm quod ex ratione id non eluxerit & rationabiliter, id consecutum sit, ex verè dictis, vt puta compositione collationis, in promptu solutio B est, quòd eiusmodi nõ sit, vt amico egeat, aut similem requirat, non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro sua excellentia nihil præter seipsum cogitat. Nobis autem bonum aliunde euenit, vnde & necessum habemus multos amicos conquirere, cùm ipse sibi bonum sit. Simul autem amicum esse nullum vti multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire no C biscum quàm plurimos vtique gratissimũ sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solùm multos comparare arduum est, sed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prosperè degentem, interdum verò participare iisdem, simul cum eo, quòd amicum, gratúmque esse cupimus. Nam cùm bonum obuenit, eo vtique omnes D participare volunt: non obueniente autẽ, secus. Et quemadmodum Herculem mater potius Deum esse volebat, quàm vnà cum ipsa manentem, Euristeo mercenariam operam locare. Sic enim diceret, & quem Lacon dicterio irrisit, vocantem fortè, dum tempestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis esse, à molestorum par E ticipatione arcere: alterius autem, simul easdem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare, inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & F leuius mala tolerantur, cùm non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus,

[illegible Greek]

[illegible Greek column]

Κεφάλαιον ιγ.

[illegible Greek column]

A patet, quòd simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsim. Et quia incertum est quantum iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà non volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit consentientibus, in perturbatione magna simul communican B dum: in successu autem magno seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præstò esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis amplius effecturi. Interdum verò iucundissimum præstò esse, id quod ob prædicta contingit: quandoquidem naturâ afflictum, & in mala habitudine constitutum videre, non minus, quàm in nobis C ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò suauissimã intuemur, propter causam prædictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse, vel non adesse, propensionem reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul D quos amãt interimunt. Maius enim id est, quàm si proprium sentiatur malum: quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quàm si perpetuò se malè habiturum arbitretur.

CAPVT XIII.

Dubitarit autem quis an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum aut eo distorto peruersè, ac vt vnum E duo esse appareat intueri. Ambo igitur illa & oculus, & quod oculi est, re vera, & per se sunt, alterum verò per accidens. Quemadmodum & in cibo esus, & vomitio, ac verum & error. Nam qui volens & non rectè scribit, ignorantia vti solet, veluti qui conuersis membrorum officiis pedibus manuum, & manibus (quod solent saltatriculæ) pedum vice vtuntur. Quæ ratio omnium etiam præstantissima est scientiarum: atque ita iustitiam vt iniu F stitiam licet vsurpare, velut qui ex iustitia iniusta agit, perinde vt qui imperita, & stolida ex scientia. Verùm si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias, quãdo non licet ex scientia ignorare,

[illegible Greek]

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed errare tantùm, eadémque ex ignoran
tia facere: nec minus tamen ex iustitia, & A
iniustitia quidpiam agit. Sed enim quan-
do prudentia scientia est, & verum quid-
piam idem facier ea: liceat enim studio à
prudentia desipere in iisdem, quibus & B
stolidus. Verùm si simplex cuiusque, qua-
tenus quidque est, vsus fuerit, etiam ita a-
gentes fecerint sapienter. In exteris igitur
scientiis alia quædam princeps est, quæ a-
limenta ministrat. Et principis curium il-
lius alia quædam, non tamen scientia, vel
intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur,
quando temperantia virtus etiam subditi
virtutem sibi vsurpat. Quid igitur est, an
vt intemperantia, vitium irrationalis ani-
mæ partis, & quonam pacto intemperans
mente præditus fuerit. Verum prævalens
euertit mentem, ratiocinatúrque contra-
ria. Et si virtus quidem in
illo, in ratione verò ignorantia residear, C
vbi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam
licet iustitia, iustè quoque, malèque & pru
dentia stultè abuti, vnde contraria euenian
t. Absurdum enim, si quod in rationali parte virtum incidens, euersa ratione
ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euertit
hanc, rectúmque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationa-
lem partem occupans, ex irrationali in-
temperantia sublata, moderatas actiones
efficit: id, quod continentiæ videtur pro-
prium. Itaque licet ab ignorantia pruden
ter, alitérque à prudentia imprudenter re
bus vti: quod in exterarum nulla euenire
cernimus. Velut cùm medicinam, & D
grammaticam nutrit intemperantia.

Iniustus enim omnia,
quæ & iustus potest, & in vniuersum po-
tentiæ inest impotentia. Quocirca simul
prudentes, & bonæ eorum etiam exteræ
habitudines, & corpus firmum, quando ni
hil fortius prudentia est. Verùm quòd
scientiam dixit, non rectè habet: virtus e-
nim est, non scientia, & genus diuersum.

CAPVT XIIII.

QVoniam verò non prudentia solùm
successum, virtutésque efficit, sed for-
tunatos etiam bene agere, tanquam for-
tuna secùda prosperos gignéte successus,
affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ
sunt. Considerandum igitur, naturáne
fortunatus, ac infortunatus sit, an secus,

A οὐ τι ἀπὸ δικαιοσυνῆς γε οὐ δεῖ ἀδικεῖν
πρᾶξεν· ἀλλ' ἐπὶ φρόνησιν ἐπιτήδειον, καὶ ἀ-
λανθάνει τι τὸ αὐτὸ ποιοῦν καὶ εἰδόν. ἐνδέχεται
γὰρ καὶ ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἀμαρτά-
νειν ποιοῦντα ἃ δεῖ ὁ δόξειν. εἰ δ' ἁπλῶς ἑκάστου
χρεία ἕκαστον, καὶ φρονίμως ἐνεργοῦν-
τα ἀγαθοὺς ποιεῖν τοὺς χρωμένους ἐν τοῖς ἔργοις.
ἔστι μὲν οὖν τῶν ἐν τοῖς ἐπιστήμαις
ἀρχιτεκτονικὴ, ἑτέρα δὲ τις ἐπιστήμη τῶν ὑφ' αὐτὴν
ἐστὶν, ἑτέρα τροφὴ τοῦ ὑφ' αὐτὸν ἐστὶν ἀρετὴ
B δὴ τοῦ παντὸς τροφῆς τις· οὐ γὰρ ἡ ἐν ὑπεράνθρω-
γε ἀρετὴ, ἑτέρα μᾶλλον οὖσ' αὐτοῦ. χρῆται γὰρ αὐ-
τῇ γὰρ τῷ ἀρχιτέκτονι ἀρετὴ, τῷ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν
χρῆται· τὸ δὲ ἐνεῖναι δεῖ, ὅ φαμεν λέγοντες ἀκρασίαν
κακίαν τινὰ τῆς ψυχῆς, εἰ τοῦ ἀκολάστου ὁ ἀκόλα-
στος ἐκεῖνος τὸν νοῦν. ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τῷ φρονεῖν
ἡ ἀκρασία, τρόπῳ τινὶ λογισμοῦ τοιαύτη.

Εἰ δὴ ἀρετὴ μὲν ἐν τούτῳ ἀρετὴ, ἐν ᾧ τὸ λόγῳ
ἀνεῖναι, ἕτερον μορφοποιοῦσαν· οὗτοι ἴσῳ
δικαιοσύνῃ καὶ ἀδικίᾳ χρῶνται καὶ κακοῖς,
καὶ φρονίμοις ἀφρόνως· ἀστε καὶ τοιαῦτα ἀ-
ποτον γὰρ, εἰ τοῖς μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ μέρει
μαχόμενα τοῦ ἐγκρατοῦς· ἀστε τὸν λόγῳ
τρόπῳ καὶ ποιεῖν ἀγνοεῖν. ἢ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ
λόγῳ εἶναι ἐνεῖναι, οὐ τρόπῳ τινὶ τοῦτο. καὶ
ποιεῖν φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δίκαια. καὶ
πάλιν ἡ φρόνησις ἐν τῷ λογιστικῷ, εἶναι ἐν
τῷ λόγῳ κίνησιν ἀπὸ τοιαφρόνων· ἀφ' ἑαυ-
δοῦ δικαίου ἐκκρίνεται. ἀστ' ἔστι καὶ ἡ δόξα
ἀγαθὸς φρόνιμος, ὅτι τι τοιοῦτο ἀκούει, ἀγα-
θὸς τι καὶ ἀπὸ ἀγαθοῦ χρῶνται φρονίμου·
οὐτοῦ γὰρ δεῖ τῷ δόξαν εὐθυμεῖν· ἀφ' ἑαυ-
τοῦ τοῦ ἐπιστήμου ἡ γνωμοποιοῦν τρόπον
ἀκολασία. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἀγνοεῖν, ἐπὶ ἡ ἀ-
E κρασία, διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τοῦ ἐπιστήμου λόγῳ
τοῦ ἀγνοοῦντος ἐκφυσᾶν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πολλὰ
διεκφεύγει δυνάμενος, ἐν ὅλῳ ἐνεστὶ ἐν τῇ δυ-
νάμει ἡ ἀδυναμία. ἀστε δῆλον ὅτι ἄμα φρό-
νησις ἐν ἀρετῇ ἐνεῖναι ἐν δόξῃ ἐξεστῶ ἐμ-
ποιῶν τὸ σῶμα κρατικόν, ἀπὸ οὐδὲ ἐν ἐνεργεῖν
φρόνησιν· ἀλλ' ὅτι ἐπιτήμιον ἔφ, ἐν ἐφ-
F δεῖ· αὐτὸ γὰρ ἐδεῖ ἐν ἐπιτήμιον, ἀλλὰ δεῖ
ἀλλ' γενέσθαι.

Κεφαλαιον ιδ.

ΕΠεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ
τοῦ εὐπραγεῖν καὶ εὐτυχεῖν, ἀλλὰ
φαμὲν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εἶναι πρᾶξεσι, ὡς καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εἶναι ποιοῦσι εὐπραγεῖν, καὶ
τὸν αὐτὸν τοῦτο ἐπιζήτημα, πότερον ἐστὶ φύσει, ἢ δι' ἄλλο τι, ἢ οὐ τὸν
ἐν τοῖς

καὶ τοῦς ἔχει τὸν τρόπον. ἔστι δὲ γὰρ εἶναι A
τινὰς εὐτυχεῖς ἐκφύσεως· ἄφρονες γὰρ ὄντες κατ-
ορθοῦσι πολλὰ, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία καὶ ἡ καὶ
ἐν οἷς τύχη ἐστὶ, πολὺ δὲ μᾶλλον καὶ τύχης ἐνυπ-
ᾶρχει ἐν τοῖς ἐμπορίᾳ καὶ κυβερνικῇ. τάχ-
ιστα καὶ ἀπὸ τινος ἕξεως οἷοί τε εἶναι, ἢ οὐ τοῦ
αὐτοῦ τρόπου τινὸς ἕξις), ὥστε καὶ εἶναι δὴ εὐ-
τυχεῖς τινες. νῦν δὲ δὴ καὶ τοῦτο εἶναι φύσει
τινὸς ὄντων· ἡ γὰρ φύσις τοιοῦ τινος ποιεῖ, καὶ
B διὸ εἰς ἐξεστὼς διαφέρουσι· ἔστι δὲ καὶ δῆ
γραμμικοὶ, καὶ ἡ μελανόμματοι, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι
ἤδη· οὕτω καὶ εἰ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ἔστι δὲ
γὰρ οὐ φρόνησις κατορθοῦσι, δῆλον· οὐ γὰρ λόγῳ
ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τὶ οὕτω
πράττει. εἰ δ' ἐν αἷς τύχαις εἰσὶ διὰ τὶ κατ-
ορθοῦσι τύχαι γὰρ αἱ ἴδιαι. ἔστι δὴ φαινόμενον ὅτι
ἄφρονες, οὐχ ὅτι αἰεὶ δικαὶ (τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἐν- C
τοῦ· ἐδεῖ Ι. ἐπιφάνεια γὰρ μεταποιεῖται ἐν, δικαὶ
πᾶσι τὸ δίκαιον ἐκλεξῆ ἢ ἄφρων ἐδεῖ· ἢ πο-
λὺ χρείαν πλεῖστ' ἀπόλεστο· οὐδὲ γὰρ ἐν Βυ-
ζαντίῳ πεπτωκοτόλογοι, δι' ἀκόδε τε, ὡς λέ-
γεται) ἀλλ' ὅτι ἐν ἐν οἷς εὐτυχεῖσι ἄφρονες· οὐ γὰρ
ἀνοικονομίας οὐχ ἡ ἀτυχοῦσι ἄφρονες,
ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβοις πλοῖον, ὁ ἀφ' ἑαυ-
τοῦ, δῆλον ὅτι βέλτιστα κατ' ἰδίαν φύσιν ἔχει εὐτυ-
χεῖ, ἢ τοῦ φαλλοῦ· ἐν ἀφ' φασὶ τοῦ θεοῦ, καὶ D
ἕξωθέν τι ἐδεῖ) τὸ κατορθοῦν· ἐδεῖ πλοῖον κα-
κῶς τεκτονικῶς, ἀμείνων πολλάκις ἡ
πλοῖ, ἀλλ' οὐ δι' αὐτὸ, ἀλλ' ἐν τῇ κυβερνη-
τικῇ ἀγαθὸν· ἀλλ' ἔδει εὐτυχεῖν ἢ ἀμείνω ἐδεῖ
κυβερνήτου ἀγαθοῦ· δῆλ' ἀπόνω τοῦ ἐν ἀμείνω
τὸ φαλλοῦ ἢ πλοῖον, δῆλ' μὴ ἢ ἀλλ' ἀλλ' ἐν ἢ
φρόνιμοι ἐστιν. εἰ δὴ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ τύχῃ, ἢ
θεοῖς· ἀπὸ τοῦ κατορθοῦν· τοῦ δὴ δῆλ μὲν ἐδεῖ. E
φύσει οὖν εἶναι εἰ εὐτυχεῖς. δῆλ' μὲν ὅτι φύσει
αἰτία, ἢ τῶν ἐν ἀπόνοις, ἢ τῶν οἷς ἐδεῖ πολλ· ἢ
δὴ τύχη τοῦτο εἶναι. εἰ μὲν οὖν τὸ παρόλογον
εὐτυχεῖν, τύχῃ δικαὶ ἐδεῖ· ἀλλ' οὐδὲ
διὰ τυχὴν εὐτυχεῖς, ἐκ τοῦ ποιοῦν ἐδεῖ τὸ
αἴτιον, ἐδεῖ αἰεὶ τὸ αὐτὸ ἐν εὐτυχεῖν. ἐν δὲ
ποιεῖ εὐτυχεῖν ἐν ἐν εὐτυχεῖν· ἐν ἀφ'
ὅτι ὁ γλαυκὸς ἐκ ὀφθαλμῶν, τὸ τύχῃ αἰτία, δῆλ'
φύσει· ἐν αἷς ἐδεῖ εὐτυχεῖς, δῆλ' ἐδεῖ διὰ φύσε-
ὡς τὸν αἰεὶ ἐν λευκὸν, ἔστι δὲ λέγομεν εὐτυ-
χεῖν διὰ τὶ μὴ εἰ εἰσὶν ἐν αἷς εἰσὶν εὐτυχεῖς.
τύχῃ γὰρ, ὅτου αἰτία τύχῃ ἀγαθὸ ἀγαθῶν.

& quo pacto res habeat. Fortunatos enim
quosdam esse cernimus, & stulti in mul-
tis, quorum felicitet fortuna domina est,
prosperè agunt: quandoquidem & quæ ac
te administrantur, fortunam admittant, in
militia, & gubernatoria. Verum igitur ab
habitudine aliqua successibus eiusmodi
cõsiendis aut nõ idonei homines fiunt?
Nunc equidem Naturæ id quidem assi-
gnam, in quibusdam quæ tales quosdam
efficit, quibus & à natiuitate statim, tale
quidpiam ingiuitive velut cæsis, nigrisq.
oculis, certa aliqua forma inter se distin-
guuntur: sic fortunati & infortunati. Tales
enim non per prudentiam prosperè age-
re, in se manifestum est, quia non irratio-
nalis prudẽtia est, sed ratione prædita, qua
res administrat, eã sibi adscribere illi ne-
queunt, quippe quòd horum fortuna cau-
sa existat. Vtrunq. etiam patet, circa alios
stupidos nõ esse (neq. n. id absurdũ, quem-
admodum Hippocratẽ, cùm Geometer es-
set præstantissimus, in cæteris tamen im-
peritum, stupidúmq. fuisse constat, qui pe-
cuniæ plurimum amisit, ob stultitiã suam,
fraude eorum qui quinquagesimam exi-
gunt apud Byzantios. Sed & in nonnullis
prosperè agunt stolidi. Et non tarò velut
in arte nauium gubernatrice, peritissimi
etiã parũ secundã fortunã experiuntur, ac
velut in aleæ iactu, alies nihil, alius mul-
tum lucratur: quam felicitatem vel natu-
ræ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, be-
neuolentia Dei, qua etiam in exilio & e-
iectus benignitatem fortunæ experitur,
non secus ac malè compacta nauis rectiùs
sæpe agitur, non per se quidem, sed quia
peritum gubernatorẽ nacta. Sic enim for-
tunatus ille genium secundum, guberna-
torem habet. Sed enim absurdum est, talẽ
à Deo geniõve diligi, non præstantissimũ
potiùs, sapientissimũmq. Quapropter si ne-
cessium est, aut natura, aut intellectu, aut
procuratione diuina, fortunam secundam
contingere, & neutro posteriorum eue-
niat: naturæ itaque ea prosperitas fuerit
assignanda. Verum natura, vel rerum sem-
per sic se, vel vt plurimum habentiũ causa
est: contrà autem, fortuna. Si igitur quod
præter rationem euenit, fortunæ esse vi-
detur, pérque fortunam homines fortu-
nati dicuntur: non equidem natura caus
fuerit, vt quæ, velut dictum, semper, aut vt
plurimum, sic se habentibus adscribitur.
Aut insuper talis vel voto potitur, vel fru
stratur: quemadmodum exsius, cui non
fortuna, sed natura, quo minùs cernat a-
cutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur.

Quocirca sic de his dicendum est, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiã sunt: fortunæ nanque bona sunt, quorũ ipsa est causa. Sic rursum quæritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cùm sit, an nõ sit etiam vnde. Atqui necessum est, & esse fortunam, & causam esse. Vnde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sint, & nihil assignandum fortunæ, sed alij cuipiã causæ, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constituunt, tanquam sit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæstio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ij non rursus, & rursum: idem enim eius causa. Non igitur est fortunę, neq. aliud etiã quidpiã indeterminatorum, infinitorũ nq. contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur vetat, quò minus cuidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iaciendæ. Quid enim autem, nonn impetus in anima nonsunt, atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundę rei appetitus, ac naturã omnia ad bonũ festinant. Quòd si quidam bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem feruntur, vt dictat natura, ac concupiscant, quod quando, & quo pacto oportuit, prosperéq. agant, & consequantur stolidi, prætérq. rationem, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati cẽsendi sunt quotquot scilicet, præter rationem plurimum prosperè agunt. Natura igitur quidã fortunati sint, siquidem multifariam dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & præ electione fiunt, alia verò secus, & prorsus contrarium. Nam & malè ratiocinati videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cùm voluerint, at minus bonum acceperint, & licet quidem illis per naturã vt prosperitatẽ consequãtur nã impetus animi, cupiditásque quò oportebat delata, successu est vsa: ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dum prosperè adstat, ex iis, quorũ causa existit, nõ rectam expellit. Interdũ verò per cupiditatẽ quis malè ratiocinatus aduersam expertus est.

[illegible]

[illegible]

A In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus, cupiditatisque ingenuitatem successus erit? Verùm hic successus, & fortuna duplex, quæ isthic eadem, & plures prosperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, scientiásque, quosdam fortuna secunda affluentes videmus, manifestum est, aliam quampiam successus causam esse: prior autem ista prosperitas, aut non est, aut quæ oportuit cõcupiuit, cùm-
B que ratiocinatio humana desit, non fuerit ipsius: neq. enim prorsus rationis expers, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in iis, vbi præter rationem ipsa causa existit, locum habet. Id verò improuisum. Nam præter scientiam, prætéreque vniuersale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verùm propter hoc videtur. Quocirca hæc
C quidem ratio non probatur, naturale esse vti secunda fortuna, sed potiùs quòd non omnes, quibus secunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neque nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium quorum existimatur. Quæret forsan quispiam, an fortuna eius ipsius causa sit, vt quid, & quando oporteat concupiscatur, aut sic omnium erit etiam & cognoscendi, consul-
D tandique. Neque enim consultans consultauit, & hoc consultauit, sed principiũ est quoddam: neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitũ eiusmodi fiat progressio. Neque igitur considerandi ianctum principium, neque consultandi consilium. Quid igitur aliud nisi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperiatur. Ipsa autem (quæ-
E ritur) cuiusmodi facultate instructa efficere eiusmodi queat: quod perinde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquiratur. Patet autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicissim cũcta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quidpiam est principiũ. Quid autẽ sciẽtia pręstantius est nisi Deus? Virtus.n. organũ intellectus est:
F quocirca veteres dixerũt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerẽtur, nec velle ipsis conferre: principium enim habẽt & intellectu, & volũtate pręstantius. Alij verò rationẽ habent, illud verò non habẽt. Quales sunt enthu-

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

simi: hoc enim non possunt hi, quippe qui sine ratione feruntur. Itaque horum, qui prudentes, sapientésque sunt, celeris est vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando viuuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde, subitáque insomnia habent. Patet autem, quòd species felicitatis duæ sunt. Altera diuinatione quoque felix est, numine aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter est, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambosque illa frequens magis felicitas est, ista frequens minùs.

CAPVT XV.

SIngillatim igitur de vnusquisque virtute determinatum est prius. Quæ verò seorsim ipsarum vim distinximus, etiam de virtute, quam probitatem vocamus, dicendum erit. Singules igitur habere reliquas qui huius appellationem sit consequuturus, necessum esse paternam neque in cæteris aliter id veniat viu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla, sed necessum aut omnes, aut certe præstantissimas recte habere: non dissimilis etiam in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul, & bono licet, non ipsius solum nominibus, sed rerum ipsarum differentia participanti. Omnium enim bonorum sunt, ipsi per se, ipsique gratia eligibiles, & inter hos honesta quoque, quæ per se ipsa omnia laudabilia sunt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ laudari solent: actiones enim & modesti, ipsáque modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius quando nec quod forticer fit, laudabile est, tametsi bona hæc confiteamur. Similiter autem id etiam in cæteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egregiè sit instructus: præstantissima enim, omniáque sui desiderio excitantia bona sunt. Honor, diuitiæ, corporis virtus, facultates, natura quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habituum corruptionem. Neque enim vel stultus, vel iniustus, vel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec æger ex sani hominis alimento, neque infirmus, mutilúsve, ex sani, integrique hominis ornatu.

A τῶν καὶ οὐ ἕνεκα, καὶ τὸ μέλλον καὶ οἷόν, καὶ οἷς ὑπολύουσι ὁ λόγος ἔστι. διὸ οἱ μελαγχολικοὶ, καὶ εὐδυνόειροι. ἔοικε γὰρ ὁ αὐτὸς λογισμὸς τοῖς λόγοις ἰσχύειν μάλιστα· καὶ ὅσπερ οἱ φρονοῦντες μεταμανθάνουσι κάλλιστα ὑπνοῦντες τῶν ἀφ' τοῦς ὑπαρχόντας, ἢ τὸ μεταμανθάνειν· φανερὸν δὲ ὅτι δύο εἴδη εὐτυχίας· ἡ μὲν, θείας· διὸ καὶ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς διὰ θεοῦ εὐτυχεῖν. ἔστι δὲ ὅστις ὁ κατ' ἐμπειρίαν ἐπιτυγχάνων· ἡ δὲ ἄνευ λόγου, ὁ παρὰ τὴν ἐμπειρίαν ἐπιτυγχάνων· ἡ δὲ ἄνευ λόγου, ὁ παρὰ τὴν ἐμπειρίαν ἐπιτυγχάνων μάλλον, αὕτη δὲ οὐ συνεχής.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε.

ΚΑθ' ἕκαστον μὲν οὖν τῶν εἰρημένων ἀρετῶν ἐν τοῖς ἰδίοις εἰρήκαμεν· ἃ δὲ χωρὶς διείλομεν τὴν δικαιοσύνην ἑκάστῳ, καὶ εἴδη τῶν ἀρετῶν ἐκαλέσαμεν, ὅτι τὸν μὲν ἀρετὴν ὅλον τῶν τοιούτων, ἀλλ' οὐκ ἐνεχθήσεται τοῦ ἀφεστηκότος ἔχειν τοῦ κατ' μέρος ἀρετὴν ἀνεξέτασιν. οὐδὲν γὰρ δεῖ τῷ ἄλλον ὑγιαίνοντι ἐν ἄλλῳ ἔχειν· οὐδὲ γὰρ ἔστι μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, μέρος δὲ οὐδὲν· ἀλλ' ἀκεραίου πάντα, ἢ καὶ πλείστα καὶ εὐφυέστατα, τοῦ ἄριστα ἔχειν ὅλου τοῦ ὅλου. ἔστι δὲ τὸ ἀγαθὸν ἢ καὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν, οὐ μόνον καθ' αὑτὸ ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ ἔχοντα διαφορά. τῷ γὰρ ἀγαθῷ πάντων τὰ ἄλλα ἔστι, τὰ δ' αὐτὰ οὐδὲν ἄλλου ἕνεκα ἔστι αἱρετά. τούτων δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἕνεκα, πάντα ὑπάρχει τὰ ἔθη. ταῦτα γὰρ ἔστι τῷ ὅ τε ἄν πάντα πράξεις εἶναι ὑπάρχειν, καὶ αὐτὰ ὑπάρχειν, δικαιοσύνη καὶ αὐτὸ καὶ αἱ πράξεις· καὶ εἰ πάφρων· ὑπάρχει γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ὑπάρχειν. οὐδὲ γὰρ ἔρρωται οὐδὲ τὸ ἔρρωται· διὰ ἀγαθὰ ὑπάρχει καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὸ ἄλλον καὶ ὅτι τὰ ἄλλα· ἀγαθὸν ἀφ' οὗ ἔστι τὸ φύσει ἀγαθὸν ἔστι ἀγαθόν. τὰ γὰρ σώματα καὶ μόρια τῷ δικαιοῦσθαι ἀγαθὰ, τιμὰ καὶ πλοῦτος, καὶ σωφρόνες αὐτοῖς, καὶ δυνάμεις· ἀγαθὰ ἀφ' φύσει ἔστι, ἐὰν δίχῃ δὲ τῷ βλαβερῷ, τοῖς δὲ τοῖς ἔξεσι· οὐ γὰρ ἄφρων, οὐδ' ἀνίατος ὁ ἀκόλαστος ὢν, οὐδ' ἐὰν ἐκφύσας ἀνοῦς, ὅσπερ οὐδ' ὁ κεφαλαλγὴς τῷ τῶν ὀμμάτων ἀπόστασις τοῦ ἀμυδρῶς τῷ ἀλλοκότου καὶ ἀμφοτέρων

C

D

E

F

καὶ ὡς δὲ κεφαλὴ ἀγαθὸν τὸ καλὸν ἀγαθὸν ἐστὶ τῷ ἀγαθῷ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ αὐτὸ καὶ τὸ ἀφεστηκὸς αὐτοῦ δι' αὐτὸ, καὶ τὸ ἀφεστηκὸς τῷ τῷ καλῷ καὶ αὐτῷ ἕνεκα καὶ αὐτῷ ἕνεκα καὶ δι' ὅσα αὐτὰ αἱρετὰ, καὶ τὰ ἔργα τὰ ὄντα τῆς ἀρετῆς. ἔστι δὲ τὰ ἔξεις πολλαχῶς, οἷαι οἱ Λάκωνες ἔχουσι, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχειν εἰλοῦν δι' ἕξιν τοιαύτην· εἰσὶ γὰρ οἱ οὐκ ἔχουσι τὴν τοῦ ἀρετοῦ ἕξιν μὲν ἔχουσι, ἀλλὰ τῇ φύσει ἀγαθοὶ ἕκαστοι· ἀγαθοὶ μὲν οὖν εἰσὶ τὰ φύσει καὶ ἀγαθὰ ἀνοῦς ὄντ' κακοκηδαίνουσι γὰρ οὐ ἔχουσι. οὐ γὰρ ἔστ' ἀνοῦς ἀνοῦς καλὸ δι' αὐτοῦ, καὶ σωφρονοῦσι καὶ καλοὶ κἀγαθοὶ, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ δὲ φύσει ὄντα, τοῦ τοῦ καλὰ καὶ ἀγαθὰ γὰρ ὅτι, ὅταν οὗ ἕνεκα πράττωσι καὶ ἀφορῶσι καλὰ, ἢ ἀνάγκη τὰ καλὰ κἀγαθὰ καὶ τὰ φύσει ἀγαθὰ· καλὰ γὰρ τὰ δίκαια τῶν τῷ καὶ· ἀξίων· ἀξίως δὲ τοῦ τοῦτον, καὶ τὰ πρέποντα καλὰ· πρέπει τοῦτο τοῦτο, πλοῦτοι, δυνάμεις, ἀνδρεῖα· ὅτι τῷ καλῷ κἀγαθῷ, καὶ αὐτὰ συμφέρουσι καὶ καλὰ ἔστι τοῖς τοῖς διαφαίνεται. ἡ γὰρ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ καὶ τοῦ ἀγαθὰ ἔστι, τῷ δὲ ἀγαθῷ ἀγαθὰ καὶ καὶ καλὰ πολλὰ καὶ καὶ πράξεις δι' αὐτοῦ πράξεις· ἡ δὲ εὐδαιμονία τοῖς αὐτοῖς ἔχει, ὅτι ἕνεκα τῷ ἐκεῖνος ἀγαθοῦ, καὶ τὰ συμβεβηκότα καλὰ πρᾶξιν. ἔστι τοῦ καλοκἀγαθία αὐτὰ τὰ τέλειον. καὶ οἷον ἀνδρεῖος δὲ εἴρηται πολλὰ τὰ καὶ πολὺ ἀγαθὰ, καὶ ἔστι τὰ ἁπλῶς ἄλλα καὶ καλὰ καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ ἄλλα. ἡ γὰρ ἀνδρεία δὲ ἀνδρὶ μὲν ἐν πράξει ἔστι. διὰ τοῦτο ἀλλοῖοι ἀνδρεῖοι καὶ δίκαιοι ἔστι, καὶ τῶν ἐν μάχαις οἱ ἀνδρεῖοι ἀξιοῦσι, ἐπεὶ δὲ τὸ τέρος καὶ τοῦ ἀνδρὸς, πρὸς ἃ ἀναφέρεται, κρίνει τὸ ὑγιεινὸν σῶμα, καὶ μὴ πρὸς ἃ μάχας πολὺ πολεμεῖν ἔκρινεν καὶ δὲ ὑγιαίνει· εἰ δὲ ἀλλοῖοι ὁ πλοῦς, ἀκίνδυνοι τῶν καὶ τοῦ πολεμοῦσι· οἷοι τὰς πράξεις καὶ ἀρίστοις, τῷ φύσει καὶ ἀγαθοῖς, καὶ ἐπαινοῦσι δὲ, ἀλλ' ἔστι καὶ τὰς ἕξεις καὶ τὰς πράξεις, καὶ οἷαι φυσικῶς χρήματα τῶν πλούσιοι, καὶ ἐλεύθεροι καὶ τῷ δυνατοῦ κτᾶσθαι. ὁ δὲ καὶ ἐκεῖνοι τοῖς πράττειν ἀλλήλοις τὸ οἰκεῖον λόγον· τοῦτο δὲ ἔστι τοιοῦτον ἀφ' οὗ τε ἐν τοῖς οἷοι τῶν ἔθνεσι· ἐὰν δὲ ἀλλοῖοι καὶ ὁ λόγος τοιοῦτος· τοῦτο δὲ τῷ τοῖς ἄλλοις ἀφ' τὸ ἄρχον ζῆν, καὶ πρὸς τὴν ἕξιν τῷ ἐνεργεῖν τῶν τῷ ἄρχοντος·

A Honestus autem, bonúsque dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quòd bonorum, sdque ipsorum gratia effectuum existit: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent, & alij simili ingenio haberent, ita comparata: Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi natura bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quòd iis natura bona inexistant. Verum istam probitatem non sunt nacti, neque enim honesta per se illis sunt, sed boni, honestique esse eligunt: neque id, tantùm, sed & quæ non honesta natura, boni tamen naturâ, honestorum loco illis habentur. Honesta enim sunt, cùm eius gratia faciunt, eligúntque honesta, vel quòd honesto, bonóque natura bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id verò secundum dignitatem censetur: hic autem iis vtique dignum existit, sed & decens honestum. Decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potentiæ: quocirca honesto, bonóque ea quoque honesta visa sunt, quæ in aliis disconueniant. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, bona autem honesta, bonáque, quippe qui multas honestas actiones per ea consecutat. Verum qui virtutes æternarum rerum gratia complectendas arbitratur, per accidens honesta facit: quocirca virtus perfecta est probitas. Potrò de voluptate, qualis, & quo pacto fit, tum quòd alia simpliciter iucunda sint, honestáque, alia verò simpliciter bona, iucundáque, neque voluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè viuit. Neque id temere homines arbitrantur. Et quoniam medico propositus est terminus aliquis, ad quem referens sanum corpus iudicat, & cuius respectu aliquousque progrediendo sanem fit efficiendum corpus, non etiam si plus sit, minúsve sit & viro bono circa actiones, electionésque naturâ bonorum, non laudabilium tamen, terminum quendam & de habitudine, & de electione, ac fuga, vel paucitatis, vel copiæ diuitiarum, déq. successibus constituere oportuit. In prioribus quidam ostensum est, vt ratio dictat, quod idem est, ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obseruare, vt medicina, ac ratio dictat, quod verum quidem, sed parum manifestum est. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáque habitudinem, & actionem imperantis, vitam instituere;

Universidad de Deusto
Biblioteca

vtut seruus iuxta domini, singulásque iuxta conuenientem suum principatum. Quandoquidem & homo ex imperante, subditóque constituitur, ac vnumquodque necessium habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neq. enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum est, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio possessióque naturâ honorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum, considerare maximè Deum facit, præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob excessum considerare, coletéque Deum permittit minimè, ea est pessima. Atque sic quidem res habet animæ, & hic terminus eius præstantissimus est, minimum, inquam, alteram, irrationalémque animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum fit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæque nos possidemus, scopus, hunc in modum fit dictum.

A οἷον δοῦλον, ὡς ἐκείνου, καὶ ἕκαστον πρὸς ἡκόντου καὶ δικαίου αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ ἀδιάφορος φύσει συνίστηκεν ἐξ ἀμφοῖν καὶ ἀρχομένου, καὶ ἄρχοντος· δεῖ δὲ οὕτω τὸν ἄρχοντα ἄρχειν αὐτῶν· εἰ δὲ διττὸς ὁ ἄρχων καὶ ἄλλος ἄρχει. τοιοῦτος δὲ ἄρχων ἐν θεωρίᾳ. οὗτος δὲ ἔχει τὴν διαφορὰν ἐν τῇ θεωρητικῇ ἀρχῇ ὁ θεός, ἀλλ' οὐ ἕνεκα τῆς φρονήσεως. θεὸς γὰρ οὐδὲν δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· διόπερ ἡ φρόνησις ἐν ἄλλοις, ὅσοι κύριοι γε αὐτοῦ· θεὸς δὲ οὐδὲν δεῖται· τοῦ δὲ ἕνεκα ἡ φρόνησις, ἐν τοῖς ἀρχομένοις τοιούτοις ἐστὶ τὸ θεῖον μόνον ἐστὶ θεωρεῖν, ἐν τοῖς μὴ χρηματίζοντα, ἢ ἀγαθὰ, ἢ φίλους, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, οὗτοι δ' εἰσὶν, καὶ ἔστι ὁ ὅρος κάλλιστος. εἰ τις δὴ ὁ δὶ ἔνδειαν, ἢ δὶ ὑπερβολὴν ἀναλύει τὸν θεὸν θεωρεῖν καὶ θεωρεῖν, οὗτος δὲ φαύλος. ἔχει δὲ οὕτω τὸν ἔλαχεν, καὶ ἔστι τὸ ψυχῆς ὁ ὅρος ἄριστος, τὸ ἄλογον αὐξάνεσθαι τὸ ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ὃ τοιοῦτον· τίς δὲ οὗτος ἄρα τῶν καλλίστων ἐστὶν, καὶ τίς ὁ κοινῶς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

ARISTOTELIS de Virtutibus & vitiis.

Simone Grynæo interprete.

QVEMADMODVM vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia, conuiciis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipsa modò virtus, sed causæ quoque, & comites, fructúsque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi cõtraria debent. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis, omittendísque dispicitur, prudentia: qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur: qua adscíscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas, ac continentia: communésque partium omnium harum, iustitia, liberalitas, ac magnanimitas: totidem rerum earundem opposita vitia, in dispiciendo recto stultitiam, in arcendo infesto ferociam, & ignauiam, in adscíscendo idoneo proterritatem, ac incontinentiam, communésque partium earum omnium iniustitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem esse oportet.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

Ὅπερ τοίνυν μᾶλλον δεῖ τὰ καλὰ, ἐγκωμιάζειν δὶ τὰ αἰσχρὰ. καὶ τὰ μὲν μᾶλλον ἐγκωμιάζεται ἡ ἀρετὴ, τὰ δὲ ἀρχὰς, ἢ κατασκευὰς ἐπαινεῖται δὶ δὴ καὶ τὰ μὲν ἔργα αὐτῆς, καὶ τὰ συμπόσια τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ γενόμενα ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. φανερὰ δὶ τὰ ἐναντία. πυνθανόμεθα δὶ τῶν ψυχῆς λαμβανόντων τρεῖς Πλάτων, τὸ μὲν λογιστικὸν ἀρετὴ δεῖν ἡ φρόνησις· τὸ δὶ θυμοειδὲς, ἢ τε σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρία· τὸ δὶ ἐπιθυμητικὸν, ἢ τε σωφροσύνη, καὶ ἡ ἐγκράτεια· ὅλως δὶ τῶν ψυχῶν, ἢ τε δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. κακία δὶ δεῖ, τὸ μὲν λογιστικὸν ἡ ἀφροσύνη· τὸ δὶ θυμοειδὲς ἢ τε ὀργιλότης, καὶ ἡ δυλία· τὸ δὶ ἐπιθυμητικὸν, ἢ τε ἀκολασία, καὶ ἡ ἀκράτεια· ὅλως δὶ τῶν ψυχῶν, ἢ τε ἀδικία, καὶ ἀνελευθερία, καὶ μικροψυχία.

ὅροι

ὅροι ἀρετῶν.

Φρόνησις.

Ἔστι δὶ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συμφέροντος.

Ἀνδρία.

Ἀνδρία δὶ δεῖ ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐπὶ τὰ ἔργα γίνονται δυνάμεις.

Κράτος.

Κράτος δὶ δεῖ ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν δυνάμεις γίνονται ἐπὶ τὰ φόβοις τῶν δεινῶν.

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δὶ δεῖ ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αἱρέσεις γίνονται τῶν ἡδονῶν τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Ἐγκράτεια.

Ἐγκράτεια δὶ δεῖ ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχομεν τὸν λογισμὸν τῶν ἐπιθυμιῶν ἐρωμένων δὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δὶ δεῖ ἀρετὴ ψυχῆς, διανεμητικὴ τῶν κατ' ἀξίαν.

Ἐλευθεριότης.

Ἐλευθεριότης δὶ δεῖ ἀρετὴ ψυχῆς, δοτικὴ εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δὶ δεῖ ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δυνάμεις φέρει δυσχέρειας καὶ ἀτυχίας, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίας.

ὅροι κακιῶν.

Ἀφροσύνη.

Ἀφροσύνη δὶ δεῖ κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τῶν ζῆν κακῶς.

Ὀργιλότης.

Ὀργιλότης δὶ δεῖ κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν δυσκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργὴν.

Δυλία.

Δυλία δὶ δεῖ κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ἐπὶ φόβοις, καὶ τρέσκουσι τῶν δεινῶν.

Ἀκολασία.

Ἀκολασία δὶ δεῖ κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αἱρούμεθα τὰς φαύλας ἡδονάς.

Ἀκράτεια.

Ἀκράτεια δὶ δεῖ κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἡττόμεθα τῆς ἀλογίας τῶν ἐπιθυμιῶν, νικῶντες ἐπὶ τὰς τῶν φαύλων ἡδονάς. Ἀπολείπει.

A QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT.

Prudentia.

Prudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea, quæ ad felicitatem suam tendunt, dispiciéntes sibi comparant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per ægrè ad iram concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictã animi partis virtus est, quam per ægrè terroribus mortè minantibus concutiuntur.

Temperantia vel sobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatem partis virtus est, qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia.

Continẽtia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, quam per in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata.

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen, & ignominiam potest.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT.

Stultitia.

Stultitia, rationis est vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius causa.

Iracundia.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitiũ, vnde proclíuiter iræ concedunt.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictã partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Intemperantia siue proterritas.

Proterritas, ac lasciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia.

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo fit, vt contra rationem auidè cupiat, tametsi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimúsque.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iniustitia.

Iniustitia verò, vitium animi est, quo amplius, quàm par sit, qualibet in re habere, polleréque volunt.

Illiberalitas.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndicunque oblatum sectantur.

Pusillitas animi.

Pusillitas autem, patuitáque animi, vitium est, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec iguominiam ferre possint.

QVID SIT VNICVIQVE VIRTVTI SVVM.

Prudentia.

Ac prudentiæ quidem est, & consilium capere, & bona, malásque discernere, & petenda, fugiendáve in vita omnia iudicare, & bonis lis, quæ quidem concessa nobis naturâ sunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus congredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationem, orationémque sagaciter adhibere, & eorum, quæ esse nobis possunt vsui, omnium experimentum, scientiámque tenere. Ipsa verò memoria experientiáque, & industria, aut à prudentia proficiscuntur, aut comes eius vnaquæque earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem, concurrentes, coadiutricésque causæ, industria verò, & In dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicandæ.

Manuetudinis.

Manuetudinis est autem, criminationes, calumniáque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, minimèque ad iram præcipitem esse: & cùm nec iniustibus, nec irritabilibus moribus sit, placidum, stabilémque animum retinere.

Fortitudinis.

At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatémque difficilibus in rebus seruare, ad subeunda pericula animis abundare, magísque præclarè mori, quàm turpiter viuere, seruatique cupere, authorémque victoriæ existere. Ad hæc, laborare, duratéque cùm velle, cuperéque, tum posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & fiducia, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Sobrietatis, vel temperantiæ.

Sobrietatis autem, siue moderationis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nullâque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis vtendi rebus securitatem suspectam habere: &

A

Κδιπία.

Κδιπία δὲ ἕξις κακία ψυχῆς, καθ' ὃ ὃ πλεονεκτικὰ χείονται παρὰ τὴν ἀξίαν.

Ἀνελευθερία.

Ἀνελευθερία δὲ ἕξις κακία ψυχῆς, καθ' ὃ ὁρίζονται τὸ πανταχόθεν κέρδος.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δὲ ἕξις κακία ψυχῆς, καθ' ὃ ἀδυνάτοι εἰσὶ φέρειν δυτυχίας, καὶ ἀτυχίας, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν.

B

ΤΑ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

Τὸ τῆς φρονήσεως.

Τῆς δὲ φρονήσεως ἔστι, τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα ὧν τὴν ζῶσιν ἡμῖν τὰ καὶ φυσικά· τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπαρχόντων ἀγαθοῖς, τὸ ἐμπειρῶσθαι ὁρθῶς, τὸ συνιέναι τοῦ καιροῦ, τὸ ἀγχίνους χρῆσθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τῶν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων. ἡ μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, ὅτι ἐστὶ τῆς φρονήσεως ἐκείνη αὐτῆς ἔστι, ἢ συμβάντα τῇ φρονήσει· ἢ τὰ μὲν αὐτῆς εἶναι συμβάντα τῆς φρονήσεως ἔστι, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ εἶναι μόνα αὐτῆς, οἷον εὐβουλία καὶ ἀγχίνοια.

C

Πρόνοιαι.

Πρόνοιαι δὲ ἔστι, τὸ ἐλπίσαι τὴν τῶν πρόσω ἐγκλήματα καὶ ἐπιτροπάς, καὶ τὸ μὴ ταχὺς ὁρμᾶν ἐπὶ τὰς τιμωρίας, καὶ τὸ μὴ ἀκίνητοι εἶναι φορὰς τῆς ὀργῆς, ἀπαρτὶ δὲ τοῦ ἔθους καὶ ἀπολύειν ἔχοντα τὸ ἀρμόζον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ σώματι.

D

Κυβρίας.

Κυβρίας δὲ ἔστι, τὸ ὑποκαταβαίνειν ὑπὸ φόβων τῶν οἷον δυνάμενον, καὶ τὸ ἀδυνατεῖν ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ τὸ ἀπιστεῖν πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τὰ δεινὰ κακῶν, ἢ ἀγωνιᾶν ἕλοιμι, καὶ τὸ νίκης ἀγωνίζεσθαι. ἔστι δὲ ἡ κυβρίας ἕξις καὶ τὸ ἀνοήτου, καὶ κακοτρόπου, καὶ αἱρεῖσθαι κλοπαγωγεῖν ἢ ἀπιστεῖν· ἔστι δὲ τῆς κυβρίας καὶ ἡ ἀπορία, καὶ ἡ ἀπιστία, καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ τὸ δειλὸν· ἔστι δὲ καὶ ἡ φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

E

F

Σωφροσύνης.

Σωφροσύνης δὲ ἔστι, τὸ μὴ ἀκρατεῖς εἶναι τοῖς ἡδονοῖς τῶν σωμαστικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι πάσας ὑπολαμβάνειν ἀξιόπιστον ἀδικεῖν, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τοῖς δικαίοις ἀδικεῖν,

ἀδικεῖν, καὶ τὸ τοῦδεν οἷοι τὸν βίον ἐκλογίζεσθαι τὸν μικρὸν καὶ μεγάλων. παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδὼς, εὐλάβεια.

A

Ἐγκρατείας.

Ἐγκρατείας δὲ ἔστι, τὸ δυνάσθαι κρατεῖν τῶν λογισμῶν τῶν ἐπιθυμιῶν ἐμμένοντα τοῖς φαύλοις ἡδονοῖς καὶ ἀδικίαις, καὶ τὸ κρατεῖν, καὶ τὸ ὑπομένειν οἷοι εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἀνάγκης καὶ λύπης.

B

Δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνης δὲ ἔστι τὸ διανεμητικὸν εἶναι τὰ κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα· καὶ τὸ σώζειν τοῦ γεγραμμένου νόμου, καὶ τὰ ἀληθεύειν ἐν τῇ διαφορᾷ, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ ἀρετὴ τῶν δικαιοσυνῶν ἐφ' ἑαυτοῦ δικαία, εἴτε πρὸς δικαιοῦντας, εἴτε πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἴτε πρὸς τοὺς χρωμένους· ἀρετὴ δὲ ἐστὶ ἕξις ἐστὶ ἀνθρωπίνη, εἴτε μέρος οὖσα δικαιοσύνης, ἢ συνεκκολουθοῦσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀστοργία, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μετριοπαθεία.

C

Ἐλευθεριότητος.

Ἐλευθεριότητος δὲ ἔστι, τὸ φορτικὸν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπιτήδεια, καὶ δαψιλῆ, ὅσα πρὸς εἰς τὰ ἔδεσμα ἀναλωθῆναι· καὶ τὸ βελτιστικὸν εἶναι τῇ διαφορᾷ, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ἔθος μὴ δεῖ. ἔστι δὲ ἐλευθεριότης καὶ οὐδὲ ἐλάττων κτήσεις, καὶ οὐδὲ ἐλάττων, καὶ κτησεκαινοτομία· τῶν σπουδῶν καὶ κακῶν, καὶ διαφορῶν ἔχοντα ἀλλὰ αὐτὸ τὸ λεγόμενον· καὶ δραστικὸς τῶν ζώων τῶν ἄδικα ἔχοντα τὸ ἀνωμαλοῦν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι, τὸ ἄδικος ὀργίζεσθαι, καὶ ἀκαιρίαν, καὶ φιλαδελφία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεήμων, καὶ φιλάθλος, καὶ φιλόξενος, καὶ φιλόκαλος.

D

Μεγαλοψυχίας.

Μεγαλοψυχίας δὲ ἔστι, τὸ κακῶς ἐνεγκεῖν καὶ δυτυχίας καὶ ἀτυχίας, καὶ τιμὴν, καὶ ἀτιμίαν· καὶ τὸ ὑπομένειν, μήτε τρυφῶν, μήτε θεραπείας, μήτε ἐξουσίας, μήτε τῆς νίκης τῆς ἐκκρεμείας· ἔχει δὲ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, ὁ δὲ ἐν τῷ ζῆν οἷοι πολλοὶ πονεῖν, καὶ ὁ φιλόψυχος. ἀκολουθεῖ δὲ τοῦ ἔθους, καὶ ἀληθινὸς, ἀδικεῖν ὀλιγάκις· καὶ οὐ τιμωρητικὸς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, καὶ πλοῦτος, καὶ ἀλήθεια.

E

F

non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter supperit, animum, vitámque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conseruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio est.

Continentia.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatésque cientem compescere, & animo aduersus naturalium rerum defectiones, perturbationésque constanti esse, ac durabili.

Iustitia.

Iustitiæ verò, eius, quod par, dignúmque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores, ac instituta patria, scriptáque leges conseruare, veritatem, vbicumque referri, dicere, pactáque custodire. Prima verò iustitia est, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ, parentibúsque: postrema, qua vita iam functis debitum, suúmq. cuique officiũ præstanius. Inter quas, pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium cõsequitur.

Liberalitatis.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas, honestas ad res erogare, vtque in expendendo necessarias ad res abundare, tum vt subsidio sicubi maximè referat esse, conterque vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitationem mundam amabit: sæpéque superuacuas, honestas modò, ac haud insuauem oblectationem habentes res, licet ipsi non magnovsui futuras, comparabit: quale est, animantia aut iucundum, aut admirabile quippiam præ se ferentia alere. Comes huius, quædam in moribus remissio, facilitásque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnéque præclarum propensio, & amor est.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autem, stantem, reflantémque Fortunam, nomen, & ignominiam præclarè ferre: ac neque voluptatem, neque clientelam, neque potestatem, neque victoriis ea, quæ certando parantur, mirari: sed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere est. Est autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipsam vehementer amet, sed simplici quodam animo, generosóque cùm sit, ferre iniuriam absque vindictæ studio potest. Comes huius, simplicitas est, & veritas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVID VNICVIQVE SITA VITIO SVVM.

Stultitia.

STultitiæ verò propium, prauè de rebus iudicare, prauéque consulere, prauè præsentibus cum rebus congredi, conflictaríque, prauè de iis rebus, quæ in vita bonæ, malæque versantur, sentire est. Comites eius, inscitia, impotentia, ineptitudo sunt, ac obliuio.

Iracundia.

Iracundiæ verò tria sunt genera: ex eandescentia, amarulentia, & quædam ex offensa turpescentia. Est autem iracundi hominis, contempriones, imminutionésve sui, vel minimas, ferre minimè posse, sed ad vindictam, mulctámque statim tendere: itaque & verbo, & re qualibet ad iram perfacile moueri. Consequitur hanc, coeitatis, mobilitátíque in vniuersum vt moribus reddat homines, tum leuissimas vt res cura sua dignas maximè iudicet, eásque propter vt turbetur: quos quidem mores nec constanter, nec diu, sed subitò, ac momento patitur, sustinéque. iracundia.

Timiditatis.

Timiditatis autem est, ab vndecunque venientibus terroribus commoueri facilè, iis præsertim, quæ vel mortem ipsam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercúque superesse, seruatíque, quàm præclarè oportere. satius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inutilitásque, & inertia, ac lucis huius, vitæque taedæ nimia cupiditas. Abest autem quædà huic cautio, morésque eius alienos esse à contentione videmus.

Intemperantia sive proteruitatis.

Proteruitatis autem, pernicioſarum, turpiúmque voluptatum illecebras sectari est, eósque, qui his dediti sunt, felices maximè esse putare, risuque, & salibus, & facetiis gaudere, abundatéque, denique cum rebus, tum verbis supinum, ac dissolutum esse. Comites huius, confusio, & imprudentia, & inuenustas, & negligentia, & contemptor, & dissolutio sunt.

Incontinentia.

INcontinentiæ verò est, voluptatum illecebras ratione prohibente, & his non potiri nihilo minus velle: cúmque rectæ, honestíque, quæ sunt: esse facilè da statuas, ea voluptatis ergò deserere. Comes incontinentiæ, mollitia, pœnitentiáque est, & omnia ferè, quæ proteruitatem sequuntur.

TÀ TΗΝ ΚΑΚΙΗΝ.

Ἀφροσύνη.

Ἀφροσύνη δὲ ἐστὶ, τὸ κρίνειν κακῶς τὰ σφόδρα, τὸ βουλεύεσθαι κακῶς, τὸ λόγοις κακῶς, τὸ χρήσεσθαι κακοῖς νοῦν οὐκ ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῆ δοξάζειν ἀεὶ τοῦ εἰς τὸν βίον κακῶν καὶ ἀγαθῶν συμπαρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ ἀπειρία, ἀμαθία, ἀνοησία, ἀπαιδευσία, ἀμεριμνία.

Ὀργιλότης.

B Ὀργιλότης δὲ ἐστὶ τοῦ θυμοῦ, ἀκαριαία, πικρία, βαθυθυμία. ἔστι δὲ τὸ ὀργίλου, μὴ ἐνεδεῖν φέρειν, μήτε τοῖς μικροῖς ἐκταρασσόμενον, μήτε ἐπὶ πᾶσι (τοῖς) δὲ πολλοῖς, καὶ πικρῶς, καὶ διαίνειν πρὸς ὀργήν, καὶ ὑπὸ ὀργῆς, καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ πικρόχολον καὶ τὸ ἄδικον, καὶ ὀμοιόβολον, καὶ ἡ πικρολογία, καὶ τὸ ἐπὶ μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ τὰ ἀκοῦσαι τυχόντα, καὶ πικρὰ βοηθεῖν κρίνειν.

Δειλία.

Δειλία δὲ ἐστὶ, τὸ ὑπὸ τῶν τυχόντων εἰδῶν δειλιᾶν (τοῖς), καὶ κατάπτυστα τῶν ἀεὶ δεινῶν, καὶ τοῖς σωματικοῖς πονήροις, καὶ τὸ ὑποπτεύειν κρεῖττον (τοῖς) ὑπεροῦν θλίψιν, ἢ τελευτῶσιν κακῶν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δειλίᾳ, μαλακία, ἀπαιδευσία, δυσκολία, φιλοψυχία. ὅταν δὲ τις δυλάβηται, καὶ τὸ ἀφελεῖσθαι τῶν ἴδιων.

Κολακεία.

Κολακεία δὲ ἐστὶ, τὸ αἱρεῖσθαι τοῖς δοκοῦσι τῷ ἥδιον, τῷ δυλεύειν καὶ αἰσχρῶς, τὸ ὑποπτεύειν δυλεύειν, μᾶλλον δὲ τοῖς τοιούτοις ἡδονῶν ὕνεκα, καὶ τὸ φιλόγελοις (τοῖς), καὶ τὸ φιλοσκώπτειν, καὶ φιλοξένοις· καὶ τὸ βαδιουργεῖν (τοῖς) ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ κολακείᾳ, ἀτυχία, ἀπαιδευσία, ἀκοσμία, βωμολοχία, ἀμέλεια, δειλία, ἀλγηδόνα, λέλεγε.

Καρτερία.

Καρτερία δὲ ἐστὶ, τὸ κυριεύειν τῶν λογισμῶν τοῖς δοκοῦσι τοῖς ἡδονῶν αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ὑπομένειν κρεῖττον (τοῖς), μὴ μετανοεῖν αἰεὶ αὐτοῖς, μετέχειν δὲ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ τὸ ἡδέως αἰεὶ δεῖν ἀφεῖσθαι καὶ τὰ κακὰ, καὶ τὰ συμφέροντα, ἀφίστασθαι δὲ δυσχερῶς διὰ τὰς ἡδονὰς ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μωκία, καὶ μετεμέλεια, καὶ τὰ πλείστα τοιαῦτα, καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

Λύσσαι.

Λύσσαι.

A Λύσσαι δὲ εἰσὶ τρεῖς, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, τὸ οὐκ εἰδέναι πλημμέλειαν, οὐ θεοὺς δίκαιον, οὐ νεκροὺς, οὐ γονεῖς, καὶ οὐκ εἰδέναι τὸν πατρίδα. πλεονεξία δὲ, ἀεὶ τὰ συμβόλαια, παρὰ τὴν ἀξίαν αἰρεῖσθαι τὸ διὰ φόβον. ὕβρις δὲ, καθ' ἣν τὰς ἰδίας ἡδονὰς ἀπρεπεστέρας ποιεῖται, εἰς ὄνειδος ἀγαγόντες ἑτέρους. ὅθεν Εὔνους ἀεὶ B ἀκόντιζε λέγει.

Ἢ τὶς κερδαίνων· οὐδὲν, ἐμοὶ δόξειν.

ἔστι δὲ τῆς λύσσας, τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια θεῶν καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπιστεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ὅρκοις, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς πίστεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ λύσσῃ συκοφαντία, διαβολία, βλασφημία, φορτικότης, κακοήθεια, C πανουργία.

Κυκλουθρίας.

Κυκλουθρίας δὲ ἐστὶ εἴδη τρία, κερδοσκοπία, φειδωλία, αἰμοσία. κερδοσκοπία μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πανταχόθεν, καὶ τὸ κέρδος τῶν ἀγωνίων ἀεὶ πλείονος ποιοῦσι. φειδωλία δὲ ἐστὶ, καθ' ἣν ἀδύνατοι γίνονται χρήσασθαι εἰς τὸ δέον. αἰμοσία δὲ ἐστὶ, καθ' ἣν δυσκολαίνουσι μὲν, εἰ μικρὸν ἐστὶ, καὶ κακῶς, D καὶ πλεονεκτοῦσι, τοῦ μὴ εἰ χρήσεται τοῦ δοῦναι τὸ δεόμενον. ἔστι δὲ τῆς κυκλουθρίας, τὸ ἀεὶ πλείστου ποιεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἀγαθὸν νομίζειν τὸ κέρδος βίοι· δυσκολία, καὶ δυσκαρπία, καὶ φιλοπονία, φιλοχρηματία, καὶ ἀνελευθερία ἀκόλουθεῖ δὲ τῇ κυκλουθρίᾳ μικρολογία, βαρυθυμία, καὶ μικροψυχία, πανοῦργος, ἀμετρία, ἀλγεινὸς μεμνῆσθαι.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δὲ ἐστὶ, τὸ μήτε τιμᾶν, μήτε ἀτιμάζειν, μήτε δυσχέρειν, μήτε ἀνυμνεῖν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς φέρειν, δοῖν τιμάμενον εἰς χαυνοῦσθαι, μικρὰ δὲ δυνηθέντα ὑπερεξαίρεσθαι· ἀτιμάζειν δὲ ἐλαχίστοις ἐπιτρέπειν θυμοῦσθαι· δυσχερῆ δὲ, ἄτιμον καὶ ἀνυμνεῖν κρίνειν μεγάλων ἀξιοῦσθαι δὲ δεῖ πάσι, καὶ δυσφορεῖν. ἔστι δὲ πολλοῖς ἴδιον ὁ μικροψυχεῖν, οἷον τιμᾶν τὰ ἀγεννήματα κακῶν ὄντων καὶ ἀτιμάζειν, καὶ τὰ δὲ ἀγαθὰ μεγάλα ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, φιλοτιμία, πανοῦργος.

Iniustitia.

Iniustitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, viuósque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciúmque vitæ, supra quàm merita est præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probrum, ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea sic Eucnus.

Tametsi nil sibi commodet (inquit) iniuria gaudet tamen.

Iniquitatis est verò, mores, ritúsque patrios præuaricari, legibus, & authoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis simulatio, & peruersitas, doluíque malus sequuntur.

Illiberalitatis.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpilucrium, parcitas, & tenacitas. Turpilucrium, quo quærere, lucrúmque ex re qualibet facere non pudet, plutisque lucrum, quàm ignominia est. Parcitas autem, qua honestas, necessariásque ad res nostras minimè sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impēdunt quidem, tenuiter verò, malignéque adeò, plus vt incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inúque faciendo lucro probrum nullum inesse putare. Mercenaria hæc, seruilísque, ac sordida vita, ab omnis honorū studio, ac liberalitate aliena est, qua vsu nobis venit, vt nostris in rationib. quidē angustia circundemur: in studiis verò ac voluntatibus, velut pōdus, ac molē obiectā habeamus: ac omnino pusillitas, ac deiectio, ingenerositásque animi, ac humanitatis totius odiū, nos vt cōsequatur.

Pusillitas animi.

Pusillitas autē, neq. fortunā, nec infortuniū, neq. nomē, nec ignominiā ferre posse est: sed honore subeunte tumescere, vanúmq. ac leue reddi: fortuna verò vel paululū aspirāte, continuò extollit: ignominiā autē ne minimā quidē sustinere posse: repulsām verò, frustrationémq. quantumuis exiguā, infortuniū ingens esse iudicare, ēmnémq. eā lacrymis prosequi, ac ægrè velut impositū pōdus gestare. Deniq. talis pusillus homo est, qui omnē neglectum sui, etiā qui per ignorantiā, obliuionémq. coeunit, iniuriā, ac cōtumeliam nominet. Hanc angustia, querimoniáque, & diffidentia, & depressio quædam animi sequitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVID IN VNIVERSVM VIRTVTI SIT SVVM.

In vniuersum autem animus ritè compositus vt sit, placidissque, ac moderatis & suis moribus vt feratur, omnésque per partes ipsius (quas tres esse diximus) velut harmonia, vt consonet, efficere, virtutis est. Itaque Reipublicæ similiter iteratus animi status esse videtur. Est verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia sua dignari: tam dee pœnæ, nec vindictæ cupidum, sed mansuetudinem, clementémque, ac veniam concedere paratum esse. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiarium, amicorum, sodalium, hospitum, hominum denique eorum bonorum, præsertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum est moribus.

A

B

C

ΚΑΘΟΛΟΥ

Περὶ ἀρετῆς.

Καθόλου δὴ τῆς ψυχῆς ὀρθῆς ὄντος, τὸ σύμπαν σώμα δεῖται τῶν διάθεσιν οἷαν τῶν ἡμερωτάτων καὶ τεταγμένων κινήσεων, συμφωνοῦσαν τῷ πάντα τὰ μέρη. διὸ τὴν βασιλικὴ περὶ διεξαγωγὴ πολιτείας ἀγαθὸς εἶναι, ὁμοίως σώμασι δοκεῖ διάθεσις. ἔστι δὲ ἀρετὴ τοῦ σώματος τὸ ἀξιοῦν, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, μὴ τὸ τιμωρητικὸν τοῦ ἀξιοῦν, καὶ τὸ μὴ καλεπαίνειν, μὴ τὸ τιμωρητικὸν, ἀλλὰ τὸ ἵλεων, καὶ εὐμενῆ, καὶ συγγνωμονικὸν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, εὐφυΐα, εὐδοξία, εὐχαριστία, εὐελπιστία, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον φίλοικοι εἶναι, καὶ φιλόφιλοι, φιλέταιροι, φιλόξενοι, φιλάνθρωποι, καὶ φιλόκαλοι· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα δεῖ παρουσιάζειν τοῖς διηκοῦσι δεῖ τὰ ἐπαινετά.

A

B

C

ARISTOTELIS

Politicorum

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

CAPVT I.

QVONIAM videmus omnem ciuitatem esse societatem quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes coniectant. maximè verò principalissimum omnium quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicunque verò putant gubernatoris ciuitatis, & regis, patrisque familias, & domini eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illorum singulos putant differre, veluti si paucos quidem dominus; si verò plurium, patremfamilias: sin etiam plurium, gubernatorē ciuitatis vel regē: quasi nihil differat magna domus & parua ciuitas, gubernatóre q. ciuitatis & rex. quandoquidem ipse præsidet, rex: quando verò secundum rationem talis scientiæ in parte præsidet, & in parte subest, gubernator ciuitatis. Sed hæc vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim aliis compositum vsque ad incomposita diuidere necessarium est

D

E

F

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

πολιτικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ πάσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν τοῦ μέν τινος ἕνεκα συνεστηκυῖαν· τοῦ γὰρ δοκοῦντος ἀγαθοῦ πάντες ἕνεκα πάντα πράττουσι· δῆλον ὡς πάσας μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζεσθαι λέγεται δὲ, καὶ τὸ κυριώτατον πάντων, καὶ πασῶν κυριωτάτην, καὶ πάσας περιέχουσαν τὰς ἄλλας· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι· πολλῷ γὰρ καὶ ἐλεγόντων κομιζόμενοι διαφέρειν, ἀλλ' ἐκ τοῦδε, τούτων ἕνεκεν εἶναι τὸν μὲν ὀλίγων, δεσπότην· τὸν δὲ πλείονων, οἰκονόμον· τὸν δ' ἐπὶ πλείοσιν, πολιτικόν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέροντος μεγάλου οἰκίας, ἢ μικρᾶς πόλεως· καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικὸν· ὅταν δὲ κατὰ λόγους τοὺς διδασκάλους τοῦ τοιούτου, κατὰ μέρος ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενον, πολιτικόν· ταῦτα δ' οὐκ ἔστι κατὰ δίκην. δίκαιον δ' ἐστὶ τὸ κεφάλαιον διὰ τοιούτων κρίνειν καὶ ἐφαρμόττειν τὸν μεθόδου. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῆς ἀσυνθέτου κατὰ τὴν διαιρεῖν ταῦτα

A

B

C

D

E

F

ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τῶν πάντων ἐστὶν ἀν πόλις ἐξ ὧν σύγκειται, σκοποῦντες ὁρῶμεν ἂν ὀρθῶς τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσι διάλλοι, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐπιδέχεται κατὰ λόγον ἕκαστον ὀρθῶς θεωρεῖν.

Κεφάλαιον β.

ΕΙ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειν, ὥς φησιν ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειν. ἀναγκαῖον δὴ πρῶτον συνδυάζειν τοὺς οἷς οὐκ ἐνδέχεται μὴ συνωικεῖν ἀλλήλοις, τὴν θῆλυν καὶ ἄρρεν τῶν ἀναγκαίων ἕνεκεν, καὶ οὐκ ἐξ προαιρέσεως, ἀλλ' ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φύσει τὸ φέρειν, τῷ αὐτῷ, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον· ἀρχὴ δὴ οὐσία καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἀρχὴ φύσει, καὶ δεσπόζειν φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα πονεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ ταὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον. οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ἀνεῦ τοιοῦτον, τῷ χαλκοτύπῳ τὴν Δελφικὴν μηχανήσεται πολυχρόνιον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἕν. οὕτω γὰρ αὐτοτελέστατον κάλλιστα τῷ ἐργάσεται ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ' ἑνὶ δουλεύον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον ταὐτὸν τάττει. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχομεν, ἀλλ' γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, θῆλυ καὶ δοῦλον. διὸ φασὶ οἱ ποιηταὶ, Βαρβάροις μὲν Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός· ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη. καὶ ἡρῴως Ἡσίοδος ἔφη ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀρότηρα.

ἡ γὰρ βοῦς τὸν δοῦλον τοῖς πένησί ἐστιν. ἡ μὲν οὖν εἰς πάσαν ἡμέρειαν συνεστηκυῖα κοινωνία φύσει, οἰκία ἐστὶ· οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσιπύους, Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς, ὁμοκάπους. ἡ δ' ἐκ πλείονων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρόνου γενομένη ἡ ἐφημέρου, κώμη μάλιστα φύσει γενομένη ἡ κώμη δοκεῖ οἰκεῖον εἶναι· ἐξ ἀρχῆς γὰρ τινες ὁμογάλακτες, παῖδες τε καὶ παίδων παῖδες. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔθνη τὰ ἔθνη ἐν βασιλευόμενοι γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ γενεσιάρχου· ὅθεν καὶ Ὁμηρικὴ διὰ τοῦ συγγράφειν. καὶ τὸν ἐστ

A

B

C

D

E

F

Ὁμηρος,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iura dant singuli natiui & vxoribus.

sparsim nanque etiam sic antiquitus habitabant: Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere: quoniam ipsi partim nunc partim antiquitus sub regibus degebant. Quemadmodum verò formas humanas Diis attribuunt homines, sic etiam vitas. Quæ autem ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est. quę quidem (vt ita dixerim) totius sufficientiæ finem habet, constitutaquidem gratia viuendi, existens autem bene viuendi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: si quidem & primæ societates. nam hæc illarum finis: natura verò finis est. Quale enim vnumquodque est generationis perfectæ, hanc vniuscuiusque naturam esse dicimus: ceu hominis equi, domus. Insuper cuius gratia & finis, optimum: sufficientia verò finis, & optimum. Ex his igitur patet ciuitatem esse ex his, qui natura sunt, & quòd homo natura ciuile est animal. Et qui absque ciuitate est per naturam, non per fortunam, aut nequam est, aut potior quàm homo: vt ab Homero per contumeliam increpatur:

Sine tribu sine iure, sine domo.

nam simul talis est & belli cupidus, veluti qui nullo retinetur iugo, vt neque volatilia. Ex quo patet sociale animal esse hominem, magis quàm omnes apes, & quàm omne gregarium animal. nihil enim (vt diximus) frustra natura facit. Sermonem verò homo habet solus omnium animalium. Nam vox quidem molesti atque iucundi significatio est. quapropter alius quoque existit animalibus, hucusque enim natura processit in his, vt sensum habeant iocundi & molesti, & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, vt ostendamus vtilitatem & damnum, atque ita iustum & iniustum. hoc enim præter cætera animalia hominibus proprium est, vt boni & mali, ac iusti & iniusti, & aliorum huiusmodi sensum. habeant soli horúmque societas facit domum, & ciuitatem. Et certe secúdum naturã prius est ciuitas quàm domus, & quàm singuli nostrum. Nam totum prius esse quàm partem, necessarium est. peremptò enim toto, non erit pes nec manus, nisi æquiuocè, veluti si quis dicat lapideam. nam corrupta quidem erit talis, cuncta autem opere definitæ sunt & potentia. itaq. cùm amplius non sint tales, non est dicendum illas esse easdem, sed æquiuocas. Esse igitur ciuitatem natura,

A —δημοτικοὶ δὲ ἔκαστοι Πειθίου καὶ ἀλλ' ἀδήμαντοι
πορεύεσθε γὰρ καὶ οὕτω τὸ πάλαιον φύσει καὶ
ἐοῦ θεοὶ δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύε-
σθαι, ὅτι καὶ αὐτοὶ, οἱ μὲν ἦν καὶ νῦν, οἱ δὲ τὸ
πάλαι ὑπὸ βασιλεῖ ἐζῶντο. ἔοικε δὲ καὶ τὰ εἴδη
αὐτῶν ἀφομοιοῦσθαι τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ τοῖς
βίοις τῶν θεῶν. Ἡ δ' ἐκ πλείονος κωμῶν κοινω-
νία τέλειος, πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα τὸν
ἅπαντος τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· γινομένη
μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. διὸ
πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοι-
νωνίαι· τέλος γὰρ αὕτη τοῖς ἄλλοις ἐκείναις ἐστὶ, καὶ
ἡ φύσις τέλος ἐστίν. ἡ γὰρ ἕκαστος ἑκάστου, τοῦ τοιούτου
φαμὲν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ ἑκάστου, ὅταν ἀπηρτισμένου
ᾖ ἑκάστου, ὥσπερ οἴομεν ἀνθρώπου, ἵππου, οἰκίας. ἔτι τὸ
οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος, βέλτιστον· ἡ δ' αὐταρκεία,
τέλος, καὶ βέλτιστον. ἐκ τούτων οὖν φανερὸν
C ὅτι μὲν ἐστὶ φύσει ἡ πόλις ἐστὶ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει
πολιτικὸν ζῷον· καὶ ὁ ἄπολις διὰ
φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἢ τὰ φαύλος ἐστὶν, ἢ
κρείττων ἢ ἄνθρωπος ὥσπερ καὶ ὁ ὑπ' Ὁμήρου
λοιδορηθείς,

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος, καὶ πολέμου ἐπιθυ-
μητὴς, ἅτε οἷον ἄζυξ, ὁπόσον ἐν πεττοῖς.
διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ἢ πᾶν
D μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον
ἐστὶν. εὐδῆλον γὰρ, ὅτι φαμὲν, μάτην ἢ φύσις
ποιεῖ. λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν
ζῴων· ἡ μὲν οὖν φωνὴ, τῶν ἀλγεινῶν καὶ ἡδέων
ἐστὶ σημεῖον. διὸ καὶ τοῖς λοιποῖς ὑπάρχει ζῴοις·
μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθεν, ὥστε
αἰσθάνεσθαι τῶν λυπηρῶν καὶ ἡδέων, καὶ τούτων
σημαίνειν ἀλλήλοις· ὁ δὲ λόγος ἐστὶ τοῦ δηλῶσαι
E ὅτι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερὸν, ἄρα καὶ τὸ δίκαιον
καὶ τὸ ἄδικον. τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα
ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ
καὶ κακοῦ, καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ τῶν ἄλλων
αἰσθάνεσθαι ἴδιον. ὃ δὲ τούτων κοινωνοῦντα οἰκίαν
καὶ πόλιν ποιεῖ· πρότερον δὲ τῇ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος
ἡμῶν ἐστὶν. φανερὸν γὰρ ὅλον, οὐδὲν γὰρ,
ἐὰν μὴ ὅλον ᾖ τὸ μέρος· ἀναιρουμένου
F γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται πούς, οὐδὲ χεὶρ, εἰ
μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὴν λι-
θίνην διαφθαρεῖσαν γὰρ ἔσται τοιαύτη· ὁρίζεται δὲ τῷ ἔργῳ καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε
μενόντων τοιούτων ἔστω, τὸ αὐτὸ τὸν αὐτὸν τῶν ἔτι,
ἀλλ' ὁμώνυμα. ἔστι μὲν οὖν ἡ πόλις τῇ φύσει

πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον· εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκες ἔσται ἕκαστος χωρισθὲν ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσι ἕξει πρὸς τὸ ὅλον· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν διαφέρων δι' αὐταρκείαν, οὐδὲν μέρος πόλεως ἐστὶ θηρίου, ἢ θεός· φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσι τοῖς τοιούτοις κοινωνικὸς ἡ πρῶτος συστησάμενος, μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος· ὥσπερ γὰρ τελειωθεὶς, βέλτιστον τῶν ζῴων ἀνθρωπός· ὧδε· οὕτω καὶ χωρισθεὶς B νόμου καὶ δίκης, χείριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύσει φρόνησίς τε καὶ ἀρετὴ, οἷς ἂν χρῴτο πρὸς τὰ ἐναντία τούτοις ἔσχατα. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ ἀφροδισιαστὴ καὶ ἀργοτάτη χαλεπωτάτη δὲ δικαιοσύνη· ἡ γὰρ δικαιοσύνη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστὶν· ἡ δὲ δίκη τῆς δικαίου κρίσις.

Κεφάλαιον γ.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν ἐξ ὧν προείρηται ἃ πόλις συνίσταται, καὶ ἀνάγκη τοὺς ἀναγκαίους εἶναι πρότερον· ἔστι γὰρ πόλις, ἐξ οἰκιῶν σύνκειται· οἰκίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αἱ οἰκίαι συνίστανται· οἰκία δὲ τέλειον, ἐκ δούλων, καὶ ἐλευθέρων· ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητεῖται πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις καὶ ἄνδρ. D λόγος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα· περὶ τούτων οὖν ἐπεσκέφθαι ἐν τοῖς ἔχουσι, καὶ ποῖοι δεῖ εἶναι. τὰ μὲν δὴ δεσποτικὰ, καὶ γαμικὰ καὶ γὰρ ὁ γαμικὸς καὶ κοινὸς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τεκνοποιία καὶ γὰρ αὕτη ἐν ἀνθρώποις ἴδιον ἐστὶν. ἔχουσι δὲ πάντες τὴν ἐπιμέλειαν ἀλλ' οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι, καὶ ἡ μὲν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ τῶν δουλικῶν ἐστὶν· ἡ γὰρ φύσει ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐστὶ τεταγμένοις· ἡ δὲ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ τῶν ἐλευθέρων ἐστὶ· ἡ δὲ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ τῶν δουλικῶν ἐστὶ δεσποτεία· ἡ γὰρ δουλεία τῶν φύσει δούλων ἐστὶ· τῶν δὲ φύσει δούλων ἐστὶ δεσποτεία, καὶ ἡ τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴ, καὶ πολιτικὴ καὶ βασιλικὴ, καὶ τὸ δεσπόζειν, οἴομαι γὰρ, τὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶ, καὶ τὸν ἐλεύθερον φύσει· οὐδὲν διαφέρει. διὸ ὅσοι δίκαιον βίαιον γοῦν.

A & prius quàm singuli, manifestum est. Si enim non est sufficiens vnusquisque separatus, perinde se habet ad reliquæ partes ad totum. Qui autem in communi societate nequit esse, quive nullius indiget propter sufficientiam, nulla pars est ciuitatis: quare aut bestia aut Deus. natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autem primus instituit, maximorum bonorum causa fuit. vt enim B perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo, ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimum est omnium animalium. Sequissima est enim iniustitia tenens arma. Homo verò arma tenet per innatam prudentiam atque virtutem, quibus plurimum valet in contrarium vti. Itaque impiissimum & immanissimum est sine virtute & ad libidinem cibationémque detrimentum, iustitia verò C ciuile quiddam est. nam ius ordinatio est ciuilis societatis: iudicatio autem iusti iudicium.

CAPVT III.

QVoniam verò declaratum est quibus ex partibus sit constituta ciuitas, necessarium videtur primum de re domestica dicere. Omnis enim ciuitas ex domesticis constat, rei domesticæ rursus partes sunt, ex quibus domus est constituta: D domus autem perficitur ex seruis & liberis. Cum verò prima quæque sint in minutissimis perquirenda: primæ verò ac minutissimæ partes, domus existant dominus & seruus, maritus & vxor, pater & filij: de his vtique tribus considerandum fuerit, quid vnumquodque, & quale esse oportet: hoc est de dominica, de cõiugali (nam & ipsa proprio nomine non nominatur) & de paterna disciplina. Sint autem hæ tres quas diximus. Est insuper quædam pars, quæ videtur quibusdã esse disciplina rei familiaris: quibusdã verò maxima eius pars. Loquor autẽ de illa parte, quæ versatur circa acquirendũque, & ipsa quemadmodũ se habeat, cõsiderandũ erit. Ar primum de seruo. & domino dicamus: vt quę necessaria sunt intueamur: & si quid de his melius comprehendere possimus, quàm ea quæ nunc existimantur. Quibusdã porrò videtur scientia quædam esse dominatio, eadémque esse disciplina domestica, & dominatio, gubernatiõque ciuilis & regia: vt in principio diximus. Aliis autem, præter naturam videtur esse dominatio, quoniã natura nihil differat, sed lege dũ A seruit, quapropter neq. iustũ violentum enim-

taxat inductũ sit, vt alij liberi sint, alij

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT IIII.

CVm igitur possessio sit pars domus, certè & illa per quam acquirimus, pars erit domesticæ disciplinæ. nam sine necessariis impossibile est & viuere, & bene viuere. Vt verò in artibus definitis necessarium est subesse propria instrumenta, si opus modò confici debeat: sic etiam in re familiare. Instrumentorum verò quædam inanima sunt, quædam animata, veluti gubernatori, nauis quidem inanimis est, qui verò proram regit, animatus. nam minister in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa instrumentum est ad vitam: possessio autem multitudo instrumentorum: & seruus possessum quidam animatum, & tanquam instrumentum ante instrumenta omnis minister. Si possent enim instrumenta ad iussum vel nutum domini opus suum conficere, quemadmodum Dædali, aut Vulcani tripodes (quos inquit Poëta sponte sua diuinum prodisse in certamen) sic & pectines texerent, & plectra citharæ pulsarent, neu architectis sane ministris, neque domini indigerent seruis. Quæ igitur instrumenta dicuntur, factiua sunt: quod verò possidemus, actiuum est, à pectine quidem enim aliquid fit præter illius vsum: à veste verò atque lectica vsus solum. Præterea eam specie differant facere & agere, & indigent vtrunque instrumentis, necessarium est & illa eandem habere differentiam. Vita certè actio est & non factio, quapropter seruus minister est ad actionem. Id autem quod possidetur, dicitur quemadmodum & pars ad totum. pars enim non solum alterius est pars, sed etiam omnino alterius, similiter & quod possidetur. Quapropter dominus serui est dominus solum, sed illius non est. seruus autem non solum domini seruus, sed omnino illius. Quæ igitur sit natura serui, & quæ potestas, ex his patet. quicunque enim sui ipsius non est secundum naturam, sed alterius, homo autem est, hic natura est seruus, alterius autem homo est, qui possidetur, homo existens, res possessa verò instrumentum. Ad acquirendum actiuum & separabile.

CAPVT V.

VTrum verò sit aliquis natura talis vel non, & vtrum melior ac iustius sit alicui seruire vel non, sed omnis seruitus sit præter naturam, considerandum postea erit. Nec tanè difficile est ratione perspicere, & ex his quæ fiunt cognoscere.

Κεφάλαιον δ'.

ΕΠεὶ οὖν ὁ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστὶ, καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομικῆς· ἀνάγκη γὰρ τὴν σκεύη ἐν ὑπάρχειν καὶ ζῆν· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ πράξει χρῆσις ἐστὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπάρχει τὰ εἰς τὴν χρῆσιν, εἰ μέλλει καλῶς ἔσεσθαι τὸ ἔργον, οὕτω καὶ ἐν τῇ κτήσει· τὰ ὄργανα, τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δ' ἔμψυχα· καὶ τὸν κυβερνήτην ὁ μὲν πρῷρεὺς ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν τέχναις εἶδός τῆς τέχνης ἔχει. οὕτω καὶ τὰ σκεύη ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι· καὶ ἡ κτῆσις, πολλὰ ὄργανον ἐστι, καὶ ὁ δοῦλος κτῆμα ἔμψυχον· καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνου, πᾶς ἂν ὑπηρέτοις· εἰ γὰρ ἀδ' αὐτὰ ἔκαστον τῶν ὀργάνων κελεύσθη, ἢ προαισθανόμενον, ἐποιεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον, ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν, ἢ τοῦ Ἡφαίστου τὼ τρίποδε, οἷ φασὶν ὁ ποιητὴς, αὐτόματοι θείου δύεσθ' ἀγῶνα. οὗτοι εἰ μὴ κερκίδες ἐκέκρουον αὐτοὶ, καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζον, οὐδὲν ἂν ἐδεήθησαν οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσι ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δοῦλοι. τὰ μὲν οὖν κτητικὰ ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· τὸ δὲ κτῆμα, σκευαστόν. ἔστι μὲν γὰρ τὸ κερκίδι χρῆσθαι καὶ κερκίς· ἔστι δὲ καὶ ἐσθῆτι καὶ κλίνῃ· τὴν δὲ χρῆσιν μόνον ἔστι δ' ἑτέρα δὲ φύσει ἡ τοῦ σκεύους· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἡ σκυτοτομικὴ ἄνευ τοῦ σκυτοῦ· ἀνάγκη καὶ τὸν μισθωτὸν τῶν ὀργάνων· ἔστι δὲ καὶ ἡ δουλεία τῶν ἐξ ἀρχῆς φύσει δούλων· τὸν γὰρ αὐτὸν τρόπον ἐστὶ δοῦλος καὶ ὁ φύσει δοῦλος καὶ ὁ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἕνεκα τῆς χρείας· ἐστὶ δὲ τοιοῦτος ὃς ἂν μὴ φύσει ᾖ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἄλλου, οὗτος φύσει δοῦλος ἐστιν· ἄλλου δὲ ἄνθρωπος ὃς ἂν κτῆμα ᾖ, ἀνθρωπος ὢν· κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

Κεφάλαιον ε'.

ΠΟτέρον δὲ δεῖ τινα φύσει τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸν μὲν βέλτιον καὶ δίκαιον τὸν δουλεύειν ἢ μὴ, ἢ παντὶ δουλεία παρὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ οὐδὲν διαφέρει· ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιδεῖξαι ἔστι καὶ τὸν ἄρχειν καὶ τὸν ἄρχεσθαι οὐ μόνον δεῖ τὸν ἄρχοντα ἄρχειν τὸν ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενον εἶναι, καὶ ἀρετὴν βελτίονα ἡ ἄρχει, ἢ τὸν βελτίονα ἀρχόμενον εἶναι κατὰ φύσιν, ἢ ὅτι ἔχει· τὸν γὰρ ἀδυνατοῦντα ἀπὸ τοῦ βελτίονος, βέλτιστον ἔργον ἐστὶν ἢ τὸ καλῶς ἄρχειν· τὸν δὲ ἄρχειν, δοκεῖ τι πονηρὸν ἔργον· ὅστε γὰρ ἐν πλείοσι συνίστασθαι, εἰ γένοιτο τὸ τι κοινὸν, εἴτε ἐν συνεχοῦσι, εἴτε ἐν διῃρημένοις, ἐν ἅπασι ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, καὶ τὸ ἀρχόμενον. καὶ οὕτω τὸν ἀπάντων φύσει ἐνυπάρχει τοῖς ἐμψύχοις· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς, ἔστί τις ἀρχὴ, οἷον ἁρμονίας· ἀλλὰ ταῦτα ἴσως ἐξωτερικώτερον ἔστι σκοπεῖν. τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνίσταται ἐν ψυχῇ καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν ἄρχειν ἔστι φύσει τὸ δὲ ἀρχόμενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μάλιστα τὸ φύσει· οὐ μὰ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. ὅτε καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν, ἀνθρωπον διαφερόντως, ἐν ᾧ τὸν τρόπον δοῦλον. ἢ γὰρ μαχόμενῶν καὶ μαχομένων ἐν ἔχοντα, δοξάζει καὶ ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ κακίας καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν. ἐν δὲ οὖν ἐστὶν λόγῳ, σκοπεῖν ἐν ζῴῳ διαφθαρέντι καὶ διὰ τοῦτο κακῷ καὶ πολιτικῷ. ἀμφοῖν γὰρ ψυχῇ, τὸ σῶμα τὸ ἄρχειν, ἢ δοκεῖν ἀρχικὸν ὑπὸ τῆς κακίας ὀρθῶς, ὅτι φύσει καὶ συμφέρει τὸ ἄρχεσθαι τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ παθητικὸν μέρος ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μέρους τοῦ λόγον ἔχοντος· τὸ δὲ ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι· πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις ὁσαύτως· τοῖς μὲν γὰρ ἡμερικὰ τῆς φύσεως βελτίω τῶν φύσει.

τούτοις τοῖς βέλτιστα ἐξουσίαν ἔχει ἀνθρώπου· συνίστασι γὰρ σωτηρίας οὗτοι. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ ἧττον, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον, τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον κανόνα ἀνάγκη καὶ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὑπολαμβάνειν· ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωποι θηρίου· διάκειται δὲ ταῦτα τὸν τρόπον, ὅσοι ἔργον ἐστὶ τὸ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ ἀφ' αὐτοῦ βέλτιστον· οὗτοι μὲν φύσει δοῦλοι εἰσὶ, οἷς καὶ τὸν ἄρχειν τοιοῦτον ἄμεινον, ὅπερ καὶ τοῖς ἀρχομένοις. ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος

imperare enim & parere non solū necessariorum sunt, verumetiam vtilium, ac iustitiam ex generatione quædā distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia verò ad parendum, & species mulcæ & imperantium & parentium sunt. & semper melior imperium meliorum parentium est, ceu hominis, quàm bestiæ. Nam quod à melioribus perficitur, melius est opus. Vbi verò aliud imperat, aliud paret, est aliquod horum opus, nam quæcunque ex pluribus constant, & vnum quid commune fiunt, siue ex continuis, siue ex discretis, in omnibus apparet & quod imperat, & quod paret, & hoc ex tota natura inest animatis. nam & in his quæ expertia sunt vitæ, est quoddam imperium instar harmoniæ, sed hæc forsan aliena sunt ab ista consideratione. Animal verò constat primum ex anima & corpore: quorum alterum imperat secundum naturam, alterum paret. Oportet autem considerare naturam non in corruptis, sed in his quæ magis se habet secundum naturam, quocirca eum hominem, qui & animo & corpore optimè dispositus sit, inspiciendum, in quo certè id manifestum est. nam prauorum quidem aut prauè dispositorum sæpe inuenietur corpus imperare animo, ex eo quia peruersè ac præter naturam se habet. Est igitur (vt dicimus) primum in animali perspicere imperiū dominicū & ciuile. Nam animus quidē in corpus, dominicum habet imperium: mens verò in appetitum, ciuile & regiū, in quibus clarum est secundum naturam & vtilitatem imperari ab animo corpori, & ab ea parte quę habet rationem, ei parti quæ subiacet perturbationi, æqualitatem verò ac vicissitudinem omnibus nocere. Rursus in homine & aliis animalibus eodem modo, manſuetia quidem meliora sunt quàm ferarum, his autem vniuersis melius est vt homini pareant: nam salutem ita recipiunt. Præterea autem masculus & fœmina, alter melior secundum naturam, altera deterior: & hic imperans, illa verò parens, eodemque modo necesse est in cunctis hominibus esse. Quicunque igitur distat, tantum, quantum animus à corpore: & homo & bestia, per hunc modū se habē. Quorunqunq; est opus in corporis vsu, & hoc est in eis potissimum, hi sunt natura serui, quibus melius est vt imperetur, hoc imperio quemadmodum in præmissis. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse,

quapropter & alterius est, & qui tantum particeps est rationis, vt sentiat quidem, aut non habeat. Nam cetera quidem animalia rationem quidem non sentiunt, sed passionibus inseruiunt. Vsus etiam variat parumper. necessariorum enim corpori auxilium fit ab vtrisque, à seruis videlicet, ac mansuetis animalibus. Vult autem natura, & differentia facit corpora liberorum & seruorum: alia quidem robusta ad necessarios vsus, alia verò recta & inutilia ad tales operationes: verùm vtilia ad ciuilem vitam, hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit verò sæpe & contrà, hos quidem corpora habere liberorum, illos verò animos. Nam id quidem patet, quòd si tantum præcellant corpore solum, quantũ Deorum imagines, reliqui omnes d gui apparent illis seruire. Id si verum est in corporibus, multo iustius in animo idem putare, sed non vt corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quòd igitur sint secundum naturã, alij liberi, alij serui, patet quibus & seruire prodest ac iustum est.

CAPVT VI.

QVòd autem & contradicentes quodammodo rectè dicunt, non difficile fuerit intueri. Dupliciter enim dicitur seruire & seruus. Est enim aliquis secundum leges seruus, & seruiens. nam lex cõsensio quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicuntur qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges versantur, accusant, tanquam oratorem qui iniqua decreuerit: quasi sit graue, si is qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat & subditus is qui vim patitur: & quibusdam hoc modo videtur, quibusdam illo, etiam sapientum. Causa verò ambiguitatis & variationis sermonum huiusmodi est: quia quodammodo virtus freta potentia, vim potest maximè afferre, & semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni. ex quo fit, vt vis non absque virtute esse videatur, sed circa iustum solũ esse ambiguitatẽ: propter hoc sanè, quod aliis quidem beneuolentia videtur esse iustum, aliis hoc ipsum videtur iustum, potentiorem dominari, quoniam discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, cum alteri nec validum quicquam, neque persuasiuum contineant, quòd non oporteat meliorem secundum virtutem præesse ac dominari. Omnino vsurpantes quidam, vt arbitrantur, aliquod iustum

ἐστὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν. τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεία δὲ παραλλάττει μικρόν. ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζῴων. βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, τὰ δ' ὀρθὰ καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον· οὗτος δὲ καὶ γίνεται διῃρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν καὶ τὴν εἰρηνικήν. συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματα ἔχειν ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχάς. ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὡς εἰ τοσοῦτον γένοιντο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν. εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινές, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστιν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅτι δὲ καὶ οἱ τἀναντία φάσκοντες τρόπον τινὰ λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων. ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. τοῦτο δὴ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις ὥσπερ ῥήτορα γράφονται παρανόμων, ὡς δεινὸν εἰ τοῦ βιάσασθαι δυναμένου καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος ἔσται δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τὸ βιασθέν. καὶ τοῖς μὲν οὕτω δοκεῖ, τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, ὅτι τρόπον τινὰ ἀρετὴ τυγχάνουσα χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα, καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινος, ὥστε δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διὰ γὰρ τοῦτο τοῖς μὲν εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὸν κρείττονα ἄρχειν, ἐπεὶ διαστάντων γε χωρὶς τούτων τῶν λόγων, οὔτε ἰσχυρὸν οὐθὲν

οὔτε πιθανὸν ἅτεροι λόγοι, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἄρχειν καὶ δεσπόζειν. ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν, ἅμα δ' οὔ φασι. τήν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων, καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεύειν οὐδαμῶς ἂν φαίη τις δοῦλον εἶναι. εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας δούλους εἶναι καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ πραθῆναι ληφθέντας. διόπερ αὑτοὺς οὐ βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦσιν ἢ τὸ φύσει δοῦλον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τινας φάναι, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δ' οὐδαμοῦ. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας. αὑτοὺς μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ' αὑτοῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσι, τοὺς δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον. ὡς ὄν τι τὸ μὲν ἁπλῶς εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, τὸ δ' οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου Ἑλένη φησί,

Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειε λάτριν;

ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐδενὶ ἀλλ' ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δυσγενεῖς. ἀξιοῦσι γὰρ ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον, οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν. ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται. ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ ὅτι ἔν τισι διώρισται τὸ τοιοῦτον, ὧν συμφέρει τῷ μὲν τὸ δουλεύειν, τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν, καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸ μὲν ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἄρχειν ἣν πεφύκασιν ἀρχὴν ἄρχειν, ὥστε καὶ δεσπόζειν. τὸ δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. τὸ γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ σώματι καὶ ψυχῇ. ὁ δὲ δοῦλος, μέρος τι τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος. διὸ καὶ συμφέρον ἐστί τι καὶ φιλία δούλῳ καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιασθεῖσι, τοὐναντίον.

Κεφάλαιον ζ.

Φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική, οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, ὥσπερ τινές φασιν. ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρων φύσει, ἡ δὲ δούλων ἐστί. καὶ ἡ μὲν οἰκονομικὴ μοναρχία· μοναρχεῖται γὰρ

(nam lex iustum quid est) seruitutem quæ ex bello prouenit, iustam posuere, & simul non iustam esse aiunt. nam fieri potest, vt belli principium nequaquam sit iustum. Et indignum seruire, nemo diceret esse seruum, alioquin, cõtingit eos qui nobilissimi videntur, seruos esse, atque ex seruis, si contingat eos capi atque venundari. itaq. istos nõ volũt seruos dicere sed Barbaros. Atqui cùm ista dicunt, nihil quærunt aliud quàm natura seruos, vt ab initio diximus. necesse est enim dicere aliquos esse, & hos quidem vbique seruos esse, alios verò nusquam. Eodémque modo de nobilitate. Ipsos enim non solùm apud seipsos nobiles, sed vbiq. existimãt, Barbaros verò domi solùm nobiles, quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter: vt Theodecti Helena inquit:

Ex Diis ab vtraque stirpe prognatam quisquam appellabit seruam?

Sed cùm hoc aiunt, nullo alio quàm virtute & vitio definiunt seruum & liberum, nobilésque & ignobiles. putant enim, vt ex hominibus hominem, & ex bestiis bestiam, sic ex bonis bonũ generari. sed natura quidem hoc vult, attamen plerunque non potest. Quòd igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & quòd sunt alij natura serui, alij liberi, manifestum est. Et quòd in quibusdã determinatum est esse tale aliquid, quibus quod ob idipsum prodest & iustum est, alium seruire, alium esse liberum: & conuenit alium imperare, alium parêre eo imperio quod innatum est: quare & dominari. Quod autem malè vtrisque inutiliter fit. Nam idem prodest toti & parti, & animæ & corpori, & seruus pars quædam est domini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars, quapropter aliquid est quod simul prosit, & amicitia est seruo & domino inuicem, secundum naturam ita dispositis: illis verò, qui secundum legem & per violentiam, contrarium.

CAPVT VII.

PAtet autẽ ex his, quod non idẽ est dominatio & gubernatio reipublicæ, nec omnes inter se principatus, vt quidã aiũt. nam aliud liberorum secũdum naturam, aliud seruorum est. Et in re familiari imperiũ est vnius. nã ab vno regitur omnis

Universidad de Deusto
Biblioteca

domus in republica autem liberorũ & æ-
qualiũ est gubernatio. Dominus ergo non
dicitur secundũ scientiam, sed quia est ta-
lis, eodẽque modo & seruus & liber.
Scientia verò est & dominica, & seruilis.
Seruilis quidem, qualẽ Syracusis ille do-
cebat. nam ibi quidam mercede pueros
docebat seruitutem. Fuerit sanè etiam cõ-
plurium talium disciplina, ceu coquina-
ria, & alij huius generis famulatus. sunt e-
nim opera alia honestiora aliis, alia verò
necessaria magis, & vt est in prouerbio,
seruus præ seruo dominus præ domino,
hæ igitur omnes scientiæ seruiles sunt.
Domini autem scientia est, per quam vi-
tur seruis. nam dominus est, non in possi-
dendo seruos, sed in vtendo seruis. Con-
tinet autem hæc scientia non magnum
aliquid, neque gloriosum. quæ enim ser-
uum scire facere oportet, illum opo-
tet scire iubere. Quapropter quitunq;
est facultas à laboribus cessandi,
vicarius quidem hunc honorem suscipit,
ipsi autem reipublicæ administrandæ, aut
studiis philosophiæ intendunt. Acquiren-
di verò disciplina, alia est ab vtraque istarum,
ceu bellica quædam iusta, aut venatio-
ca. De seruo igitur & domino in hũc mo-
dum determinatum sit.

CAPVT VIII.

OMnino autem de vniuersa possessio
ne & de acquisitione inuestigamus se-
cundum antecedentem modum, quando-
quidem & seruus possessionis erat pars.
Primùm igitur dubitaret vtique aliquis,
vtrum illa disciplina, quæ ad acquirendũ
spectat, idem sit quod facultas rei fami-
liaris, vel pars aliqua eius, vel ministra. Et
si ministra, vtrum quemadmodum pecu-
naria textoria: aut quemadmodum ar-
cula, statuariæ. non enim eodem modo sub-
ministrãt sed altera quidem organa præ-
bet, altera materiam. Dico autem mate-
riã, ceu id quod subiacet, ex quo aliquod
perficitur opus, ceu textori lana, statuario
æs. Quòd quidem igitur non sit eadem rei
familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad
acquirendum, manifestum est. Nam huius
quidem parare est, illius verò vti. quæ e-
nim vtitur his quæ sunt in domo, nisi rei
familiaris disciplina? Sed vtrum sit eius
pars, vel alia species, dubitationem habet.
Nam si est diligentis patrisfamilias vide-
re quomodo pecuniæ & possessiones af-
finet: possessio autem & pecuniæ multæ

A πᾶς εἶναι· ἡ δὲ πολιτική, ἐλευθέρων καὶ ἴσων
ἀρχή. ὁ οὖν κύριος διανοίᾳ οὐ λέγεται κύριος τῷ
ἐπιστήμονι, ἀλλὰ τῷ τοιούτῳ εἶναι. ἰσοδυναμεῖ δὲ
καὶ ἡ δουλικὴ καὶ ἡ ἐλευθέρα. διαφέρει δὲ τῷ
καὶ δεσποτικὴ, καὶ δουλικὴ. δουλικὴ μὲν οὖν
εἶναι ἡ ἐν Συρακούσαις ἐπιστήμη. ἐνταῦθα γὰρ
ἐμισθοῦτο τις μιθὸν διδάσκων τοὺς παῖδας τὰ τοιαῦτα
διακονήματα. εἰς τοῦτο δὲ τὰ πολλὰ τὰ τοιαῦτα γένη τῶν
B καὶ ἔστι πλείω τῷ τοιούτῳ μεμαθηκέναι, ἢ ἐν
φιλοσοφίᾳ, καὶ τέχναι τὰ τοιαῦτα γένη τῶν
διὰ κοινῆς. ἔστι γὰρ ἕτερον ἑτέρου τὰ μὲν ὄργανα
μόνον παρέχει ἔργα, τὰ δ' αἴτια· καὶ γὰρ τῷ
τῶν ἐργασιῶν,

Δοῦλος ἐφ' δούλου, δεσπότης ἐφ' δεσπότου.

αἱ μὲν οὖν τοιαῦται τέχαι πάσαι δουλικαὶ εἰσὶν
C ἐφ' ὅσον. διοικητικὴ δὲ ἐπιστήμη οἰκίας
ἢ χρηματική δοῦλος γὰρ δεσπότου καὶ ἡ οἰκία τοῦ
κύριος· ἀλλ' οὐκ ἐφ' ὅσον δουλικὴ ἐστιν ἡ ἐπιστήμη,
ἐν τῷ χρῆσθαι δεῖ τοῦ δούλου· ἀλλ' ἐφ' ὅσον
ἐπιστατικὴ δεσποτικὴ, ἐν τῷ χρῆσθαι τοῖς δούλοις
ἐξουσία μὴ ἀφαιρεῖν ἐκεῖνα πάντα, ἃ δεῖ τοῖς
ἔθνεσι καταβαίνειν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπεὶ
D δὲ πολιτεύονται, ὁ φιλοσοφοῦντες· ἐπὶ δὲ καὶ
τέχναι ἀμφότεραι τοῦτον, ἢ ἡ μὲν
πολεμική τις οὖσα, ἡ δὲ θηρευτικὴ, οἷον ἀμφοῖν
δούλου καὶ δεσπότου τῶν ἀνθρώπων
ἔθνεσι.

Κεφάλαιον ιʹ.

ΟΛΩς δὲ περὶ κτήσεως καὶ χρη-
ματιστικῆς διωρισμένου καὶ τῶν κατὰ
E γενέσεις ἕνεκεν ἐπεὶ καὶ ἡ δοῦλος τῶν κτη-
σεων μέρος τι ἦν. φανερὸν οὖν ἐστι καὶ
εἰ τί τε, πόσον τε χρηματιστικὴ ἡ αὐτὴ τῷ
οἰκονομικῷ ἐστιν, ἢ μέρος τι, ὑπηρετικὴ, καὶ
ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ κερκιδοποιικὴ τῇ
φαινομένῃ, ἢ οἱ ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντο-
ποιίᾳ· οὐ γὰρ ὁμοίως ὑπηρετοῦσιν· ἀλλ' ἡ μὲν
ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ τὴν ὕλην. λέγω δὲ ὕλην
λέγω, τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τι ἔργον κατε-
F ργάζεται, οἷον ἐρίου μὲν ὑφάντῃ, χαλκὸν δὲ
ἀνδριαντοποιῷ. ἐν οὖν οὐ δῆλον ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπιστή-
μη τῶν χρημάτων τῇ δεῖ εἶναι. τίς γὰρ ἔχοι
ἐν χρήσει τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ πόρους
τῷ οἰκονομικῷ; πόσον δὲ μέρος αὐτῶν ἐστι τι, ἢ ἕτερον εἶδος, ἐφ' ὅσον ἐπιστήμη τις· τὸ μὲν γὰρ
τῶν χρηματιστικῶν διωρίσθη πόθεν χρήματα ἢ κτῆσις ἔσται· δεῖ δὲ κτῆσιν πολλὰ ἐφοδιάζειν μέρη, καὶ ἡ

καὶ ἡ πλοῦτος· ὅτι φανερὸν ἡ γεωργικὴ πο-
τέρον μέρος τι τῶν χρηματιστικῶν, ἢ ἕτερον τι
εἶδος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις ἀλλ' ἡ μὲν εἴδη γε πολλὰ
ἔχει· διὸ καὶ βίοι πολλοὶ, καὶ τῶν ζώων,
καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν
ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῶν τροφῶν τοὺς
βίους πεποίηκαν διαφέρειν τῶν ζώων.
τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγέλαις, τὰ δὲ
B σποραδὸν ἦν, ὁποτέρως συμφέρει πρὸς τὴν
τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ἡμερόφαγα,
τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα εἶναι τῶν
τροφῶν· ὥστε παρὰ τὴν μαθησιν καὶ τὴν αἵρεσιν
τῶν τούτων ἡ φύσις τοὺς βίους αὐτοῖς διέκρινεν. ἐπεὶ δ' οὐ τὰ αὐτὰ ἡδέα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις,
ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, καὶ αὐτῶν τῶν ἡμεροφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πολὺ ἀλλήλοις διέφερον· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. πολὺ γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι.
οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν· ἡ γὰρ ἀπὸ
τῶν ἡμέρων τροφὴ ἄνευ πόνου γίνεται
τοῖς ἀνθρώποις. ἀναγκαίου δ' ὄντος μετα-
βάλλειν τοὺς κτήνεσι διὰ τὸ νομάς, καὶ αὐτοὶ
ἀναγκάζονται συμπαρακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες· οἱ δ' ἄλλοι ἄνθρωποι ἔστιν
ἕτεροι ἐκ τῆς θήρας, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ'
ἀφ' ἁλιείας ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποτα-
μοὺς, ἢ θαλάττιοι τυγχάνουσι προσκαθεζόμενοι
οἱ δ', ἀπ' ἀγελῶν, ἢ θηρίων ἀγρίων. τὸ δὲ
πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι τὴν γῆν ζῶ,
καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι
τοσοῦτοι σχεδόν εἰσι, ὅσοι γε αὐτόματοι ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ κατηλείας τοιοῦτοι τὴν τροφὴν, τοιοῦτοι, λῃστρικὸς,
γεωργικὸς, ἁρπαστὴς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικὸς
οἱ δὲ καὶ μιγνύντες, ἐκ τούτων ἄλλον ζῶσιν,
ἀναπληροῦντες τὸν ἐνδεέστερον βίον, ἢ
τερπνότερον ἐπὶ πλεῖστον πρὸς τὸ αὐτάρκες ἦν· ἢ,
οἱ μὲν νομαδικὸς ἅμα καὶ λῃστρικὸς, οἱ δὲ
γεωργικὸς καὶ θηρευτικὸς ἡμείας δὲ καὶ οἱ
τὸν ἄλλον, ὡς ἂν ἡ χρεία συμπαραγωγῇ, τῶν
τοῦ βίου διάγουσιν. ἃ μὲν οὖν τοιαῦτα
κτᾶται δοκεῖ αὐτοῖς φύσει τοῦ φύσεως ἀνθρώπου τὸν τρόπον, ὅσπερ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡλικίαν ἔχουσι, οὕτω καὶ τὰ ἐπιτήδεια. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γίνεται, τὰ μὲν αὐξανόμενα τέλεια γίνεται· εἶδος, ὅσα σπαρματικὰ, ἢ ἀστικά· ὅσα δὲ ζωοτικὰ, τῶν ἡνωμένων ἐκ τοῦ

A complectuntur partes: itaque primum dubitatio est, agriculturæ vtrum pars aliqua sit illius acquirendi disciplinæ, an aliud quoddam genus: & omnino circa alimentum cura & acquisitio. Atqui species alimentandi multæ sunt, quapropter & vitæ plures sunt, animalium, & hominum. non enim fieri potest, vt viuatur sine alimento. Itaque diuersitates alimentorum diuersas fecerunt animalium vi-
B tas. Nam ferarum quidem aliæ gregales sunt, aliæ solitariæ: vt hoc, vel illo modo, illis conducit ad victum, quoniam aliæ viuis animalibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascuntur, quare ad facultatem victus atque delectum ipsarum vitas natura distinxit. Cùm verò non idem cuiliis aliis & illarum quæ animalia, & illarum quæ fructus comedunt, vitæ inter se
C differunt. Hoc idem est in hominibus. differunt enim multæ eorum vitæ, nam pigerrimi qui sunt, pastoralem vitam sequuntur: quoniam à mansuetis animalibus sine labore educatio ipsis prouenit otiosis, cùmque sit necesse mutare locum animalibus, & ipsi cogantur vna sequi, quasi agriculturam quandam viuam colentes. Alij verò ex præda viuunt, & præda
D quidem alia alij, ceu alij venantes, alij piscantes vel qui paludes, & stagna & flumina, & mare accolunt: alij ab auibus & feris, sed maxima pars hominum à terra viuit, & à fructibus non sylueſtribus. Vitæ igitur ferè tot sunt, quot secum propriam & innatam habent operationem, nec per commutationem & commercia sibi præparant alimentum: pastoralis, agricultura, prædatoria, piscatoria, venatoria.
E Sunt & qui ista miscentes, iucundè viuant, supplentes deficientem vitam quæ deficiens est, vt sufficientia affit: ceu pastoralem simul quidem & prædatoriam, alij verò agriculturam & venationem, eodem modo & circa alias, vt indigentia compellit, in hunc modum deguut. Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur natura hominibus data, vt statim post genituram, sic etiam ad perfectionem deducti. nam ab ipso generationis initio quæ-
F dam animalium simul exprimunt tantum alimenti, vt sufficiat donec possit sibi ipsi acquirere quod generatum est, vt quæcunq; ex putredine, vel ex ouis gignũtur, quæ verò pariunt viuentia, alimentum

Universidad de Deusto Biblioteca

habent in se ipsis, ad naturam educationem vsque ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum, plantásque animalium esse gratia, & cætera animalia hominum causa, mansueta quidē propter vtilitatem & cibum, fera verò (etsi non omnia, at plurima illorum) propter cibum, & alia adiumenta, vt & vestis ac cætera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neque imperfectum facit, neque frustra manifestum est illa omnium hominum gratia fecisse naturā. Quapropter & bellica secundum naturam quodammodò acquisitiua erit. Nam & venatoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos homines qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: quia natura id bellum iustum existat. Vna igitur acquirendi species secundum natura, pars est rei familiaris: quam oportet subesse iam aut illam parare, quo ea subsint, quorum est comparatio rerum in vita necessariarum, & vtilium ad societatem ciuitatis & domus. Et videntur veræ quidem diuitiæ ex his constare. Nam sufficientia huius possessionis ad vitam bonorum non infinita est, vt Solō Poëtico more dicebat:

Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certè constitutus est, vt in alijs artibus, nullum enim instrumentum cuiusquam artis infinitum est, neque multitudine, neque magnitudine, diuitiæ autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris & reipublicæ. Quòd igitur sit aliqua acquisitio secundum naturam patribusfamilias & gubernatoribus reipublicæ, & propter quam causam, patet.

CAPVT IX.

EST aliud genus acquirendi, quod maximè vocant, & meritò vocari debet, pecuniarium: in quo nullus finis esse videtur diuitiarum & possessionis: quod esse vnum cum illo specie, de quo suprà diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illo valde remotum: est enim alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum experientiam & artem. de quo dicere sic exordiamur. Cuiusque enim, quæ possidetur, rei duplex est vsus, vterque vero secundum ipsam rem, sed nō similiter: verùm alter proprius, alter non proprius rei. ceu calcei quidem est calceatio, & venditio:

ἐν αὑτοῖς μέχρι τινός, τὴν τοῦ καλουμένου γάλακτος φύσιν. ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γενομένοις οἰητέον, τά τε φυτὰ τῶν ζῴων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ μὲν ἥμερα, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν καὶ διὰ τὴν τροφήν· τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται· ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς· ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν· ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν, ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἔστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν ὅ γ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ ποιήσας,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις· οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστι τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦτος ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

Κεφάλαιον θ.

ΕΣτι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον αὐτὸ καλεῖν, χρηματιστικήν· δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως· ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. ἔστι δ' ἡ μὲν φύσει, ἡ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γίνεται μᾶλλον. λάβωμεν δ' ἀρχὴν περὶ αὐτῆς ἐντεῦθεν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν. ἀμφότεραι δὲ, καθ' αὑτὸ μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως καθ' αὑτό, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος, οἷον ὑποδήματος, ἥ τε ὑπόδεσις, καὶ ἡ μεταβλητική.

ἀμφότεραι

ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς, χρῆται τῷ ὑποδήματι ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν· οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων, ἀρξαμένη τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ᾗ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλική· ὅσον γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ' ἐστὶν οἰκία, φανερὸν ὅτι οὐδὲν ἔστιν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἤδη πλείονος τῆς κοινωνίας οὔσης. οἱ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων, οἱ δὲ κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων· ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὑτὰ καταλλάττονται, ἐπὶ πλέον δ' οὐθέν, οἷον οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες καὶ λαμβάνοντες, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε χρηματιστικῆς ἐστιν εἶδος οὐδέν· εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ἦν. ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γενομένης τῆς βοηθείας, τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὂν, εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν, οἷον σίδηρος καὶ ἄργυρος, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπιβαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτούς. ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον. πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπηλικόν, τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον, εἶτα δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ πῶς μεταβαλλόμενον, πλεῖστον ποιήσει κέρδος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρεῖν πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων· ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρη-

vterque enim vsus calcei est. nam qui calceum indigenti vendit pro pecunia vel cibo, vtitur calceo qua calceus est, sed nō secundum proprium vsum: non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in alijs rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, cœpta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quòd alij plura quàm opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestū est, pecuniariam nō esse secundū naturā eius, quæ pertinet ad acquirēdum, quoad enim ipsis sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. Alij.n. illorum communiter habebant omnia. alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. quemadmodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multæ, alia pro alijs dantes, recipientésque. vtilia enim pro vtilibus tradunt, vltra verò nihil: ceu vinum pro tritico, & cetris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque præter naturam est, neque ad amplificationem patrimonij pertinet, cùm sit in supplementum indigentiæ secundum naturam. Ex hac tamen illa processit secundum rationem. Nam cùm à remotioribus quæreretur auxilium, importando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabant, necessariò numi introductus est vsus. non enim faciliter deferri possunt singula ad vitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas tale aliquid cōposuerunt inter se dare & accipere, quod vtilium quippiam existens, haberet vsum commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale, primo simpliciter definitum quantitate & pondere, postmodum verò etiam signo impressum, quo à mensura liberi essent, nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emersit numularia: primo forsan simpliciter, postea per experientiam artificiosior, vnde quodammodo permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter videtur numularia maximè circa quæstum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, vnde proueniat multitudo pecuniarum. numorum enim & diuitiarum effectiua est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam & diuitias, plerunque ponunt esse multitudinem pecuniæ. ex eo videlicet, quòd circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria. Contrà verò interdum futile quidem videtur numus & lex omnino, & ne quicquam secundum naturam, quoniam mutatis iis qui vtuntur, nullius pretij aut vtilitatis est ad aliquod necessariorum. & locupleti numis penuriam patietur necessarij alimenti. Atqui absurdum est, tales esse diuitias affluere, quarum abundans quis fame perire possit, vt de Midæ fibulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Quamobrem quærunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et rectè quidem, est enim alia acquirendi ratio, & diuitiæ secundum naturam. & hæc quidem rei familiaris disciplina: illa verò pecuniaria: pecuniarum effectiua non simpliciter, sed & per ipsarum pecuniarum commutationem. & videtur circa numum ista versari: nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ suns huiusmodi diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiuntur. Vt enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæque ars finis in infinitum: nam quam maximè volunt illam efficere: eorum verò quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis enim extremum omnibus: sic & huius rationis augendæ rei non est finis, terminus. Finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum possessio: sed rei familiaris, non augendæ rei nõ est finis. non enim hoc est rei familiaris opus, quapropter in hac videtur necessarium, vt sit finis omnium diuitiarum. Sed contra videtur fieri: omnes enim in infinitum augent, qui pecuniis student. Causa verò huius est illarũ propinquitas: variatur enim vsus eiusdem rei, cùm sit vtriusque acquisitionis. ipsius enim vsus acquisitio, sed non secundum idem. ac huius quidem alius finis, illius verò amplificatio. Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & persecuerant existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa verò est huius dispositionis studium viuendi, sed non bene viuendi. cùm ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene viuere student, ad fruitionem corporis diuitias quæ-

A μῶν. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τοῦτον νομίζουσιν πλοῦτον, διὰ τὸ ἀεὶ τὸν ἔτι πλεῖω χρηματιζεσθαι καὶ τὴν κτηματικὴν ἀεὶ τὴν κτῆσιν πλεῖστον ἔχειν. ἔστι δὲ πάλιν λόγος ἔτι νόμισμα, καὶ νόμος παντάπασι, οὐδὲν δ' οὐδὲ, ὅτι μεταθεῖσῶν τινῶν χρεῶν, οὐδενὸς ἄξιον, οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἔτι. καὶ νομίσματος πλουτῶν, πολλάκις λιμοῦσθαι τῶν ἀναγκαίων ἔνεστιν. καὶ τοῦ τοιούτου πλούτου, οὗ ἀπορῶν λιμῷ ἀπολοῖτο, καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν λέγουσιν μυθολογοῦσιν διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γενομένων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσι ἕτερόν τι τοῦ πλούτου καὶ τῆς χρηματιστικῆς, ἀρετῆς ἕνεκεν. ἔστι γὰρ ἄλλος ὁ χρηματιστικὸς, καὶ ὁ πλοῦτος ἐκ φύσεως καὶ αὐτοῦ μὲν οἰκονομικὸς, ἀλλ' ἢ οὐ κατηλικὴ, πολιτικὴ χρηματιστικὴ πάντως, ἀλλ' ἢ διὰ χρημάτων μετάθεσιν, καὶ δικαίως δοκεῖ τὸ νόμισμα εἶναι τῆς. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῶν ἀλλαγῶν ἐστι. καὶ ἄπειροι δὴ οὗτοι ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ τὴν χρηματιστικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρον ἐστὶ, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον· ἐπιμελοῦσι γὰρ ὅτι μάλιστα τοιοῦτον τὸ δὲ πρὸς τὰ τέλη οὐκ ἄπειρον· τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ χρημάτων κτῆσις. τῆς δ' οἰκονομικῆς, οὐ χρηματιστικῆς ἐστὶ πέρας. οὐ γὰρ τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. διὸ τῷ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι πάντας πλούτου πέρας· ἐπεὶ δὲ τῷ γινομένῳ ἐναντίον συμβαίνει πανταχοῦ. πάντες γὰρ οἱ ἄπειρον αὔξουσι οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα· αἴτιον δὲ τοῦ συμβαίνοντος ἀυτοῖς, ἐπιμελοῦνται γὰρ οἱ χρῶντοι τῷ αὐτῷ οὖσι ἑκατέρας τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστὶ χρῆσις κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτό· ἀλλὰ τῆς μὲν ἕνεκεν τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις. ὥστε δοκεῖ τισὶ τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ διαποροῦσι, ἢ σωζειν τὴν οὐσίαν δεῖ, ἢ αὔξειν τὴν τῶν νομισμάτων οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ τοῦτο τῆς διαθέσεως, τὸ σπουδάζειν ἀεὶ τὸ ζῆν, ἀλλ' μὴ τὸ εὖ ζῆν. εἰς ἄπειρον οὖν ἐπιθυμοῦντες τοῦ εὖ ζῆν, ὅσα ἐξαρκεῖν τῆς ἀπολαύσεως τῆς σωμα-

runt. Vnde cum hoc quoque in acquisitione consistere videatur, omnis eorum cura circa acquirendum est: & altera augendi species hinc processit. cùm enim fruitio modum excedat, illam adhibent quæ huiusmodi excessum adimplere possit. & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur: vnaquaque freti potentia non secundum naturam. Fortitudinis enim non est pecuniam parare, sed fiducia animi neque rei militaris, aut medicinæ: sed illius quidem victoriam, huius verò finitatem. At illi cuncta ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis: ad finem verò cuncta oportet tendere. De illa igitur acquirendi specie, quæ necessaria non est, & quænam ea sit, & propter quam causam illa indigemus, diximus: & de illa quæ necessaria est, quòd altera ab illa, & disciplina rei familiaris, secundum naturam circa alimentum, neo infinita sicut illa, sed finem habens.

CAPVT X.

EX hoc patet id, de quo ab initio dubitabatur, vtrum gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere vel non, sed oporteat prius esse acquisitum. sicut enim homines non facit respublica, sed factos à natura suscipiens vtitur illis, sic & alimentum oportet naturam præbere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiam. Sed quemadmodum hæc administranda sint, ad gubernatorem pertinet domus. neque enim textoriæ est lanas facere, sed factis vti, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta. Enimuerò dubitaret vtique aliquis, cur ea diligentia quæ ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit: medicina verò non sit eius pars. Atqui sanam esse familiam oportet, quemadmodum & victum habere, aut aliud quiddam necessariorum. Sed cum sit vt patris familias & gubernatoris de salute prouidere, sit etiam vt non, sed medici: ita etiam de pecuniis est vt patrisfamilias, est etiam vt non, sed vt lucro inseruientis. Maximè verò, vt prius dictum est, natura oportet hæc existere. naturæ enim opus est alimentum genito præbere. cuique enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquitur. itaque secundum naturam est parandi facultas omnibus ex fructibus & animalibus. Cùm verò & hæc sit duplex,

πικὴ ζῴοις. εἶτ', ἐπεὶ καὶ τῶν ἐν τῇ κτητικῇ φύσει μέρη ὑπάρχει, πᾶσα ἡ διαπορεῖ περὶ τὸν χρηματισμὸν εἶναι, καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τὸν ἐλλείπειν. ἐν ὑπερβολῇ γὰρ οὖσης τῆς ἀπολαύσεως, ζητοῦσι τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητοῦσι· κἂν μὲν διὰ τῆς χρηματιστικῆς ἀδυνατοῦσι ποιεῖν, διὰ ἄλλης αἰτίας τινὸς τοῦ μὴ ἀναγκαίου χρήματα ἀδυνατοῦσι ποιεῖν· κακὸν γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστι, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς· εὐθὺς γὰρ ἀπορεῖν, καὶ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ τῆς μὲν εἶναι, τῆς δ' ὑγιείας. εἰ δὲ πάντες ποιοῦσι χρηματιστικὴν, πρὸς αὐτὸ τέλος ἔσται· φασὶ δὲ τὸ τέλος ἅπαντα εἶναι ἀπαντᾶν. ἐπεὶ δὲ περὶ αὐτῆς τῆς τοῦ μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τί, καὶ διὰ αἴτινας τινὰς ἐπιδεοῦμεν ἀυτῆς, εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα ἡ περὶ αὐτὴν, οἰκονομικὴ δὲ φύσει ἡ περὶ τὴν τροφὴν, οὐχ ἁπαξ ἀυτῆς ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

Κεφάλαιον ι.

ΔΗλον δὲ καὶ τὸ διαπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἔστιν ἡ χρηματιστικὴ, ἢ οὔ, ἀλλὰ διὰ τῶν τὸ μὲν ὑπάρχειν. (ἁπαξ γὰρ καὶ αὐτοῖς οὐ ποιεῖ ἡ πολιτικὴ, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ τροφὴν τὴν φύσει δεῖ παρεσκευάζειν γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλό τι) ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι πρὸς τὸν οἶκον ἥκει. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔργον ποιεῖν, ἀλλὰ χρῆσθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἀπλοῦν, ἢ φαῦλον καὶ ἀπρεπές. καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις διὰ τί, ἢ μὲν χρηματιστικὴ μόριον τῆς οἰκονομικῆς ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μόριον· καὶ γὰρ δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς οἰκείους, ἢ πάντας ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων· ἐπεὶ δ', ἔστι μὲν ὡς καὶ τῶν οἰκείων, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ δεῖ τοὺς ὑγιεῖς ἰᾶσθαι, ἔστι δ' οὐ, ἀλλὰ τῶν ἰατρῶν· οὕτω καὶ περὶ τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τῶν οἰκείων, ἔστι δ' οὐ, ἀλλὰ τῶν ὑπηρετικῶν· μάλιστα δὲ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, διὰ φύσιν ἐστὶν ὑπάρχειν. φυσικὸν γὰρ δεῖ ἔργον, τοῖς τεχθεῖσι παρέχειν· παντὶ γὰρ ἐξ οὗ γίνεται, τοῖς τὸ λειπόμενον δεῖ. διὸ καὶ φύσει δεῖ ἡ χρηματιστικὴ πᾶσι, διὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζῴων. δίπλης δ' οὔσης αὐτῆς,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt diximus, & altera pecuniaria, altera disciplina rei familiaris. & hæc quidem necessaria & laudabilis, illa verò transitata & meritò improbanda, quia non secundum naturam, sed ab hominibus acquirit: rationabilissimè habetur odio ipsa numularia: quoniam à numo ipso facit acquisitionem, & non ad quod inductus est. Commutationis enim causa numus indoctus fuit, fœnus autem seipsum maius facit, vnde & nomen venit: quoniam illa quæ pariuntur, similia sunt gignentibus: in fœnore autem numus numum parit: quare maximè præter naturam est his acquirendi modus.

CAPVT XI.

QVoniam verò quæ ad cognitionem pertinebãt, determinauimus sufficiẽter, illa quæ ad vsum pertinent, discutienda sunt. cuncta enim hęc consideratione habent liberalem, experientiam verò necessariam. Sunt autem circa acquirendum partes vtiles rerum ipsarum quæ acquirendæ sunt, peritiam habere quæ optimæ sint, & vbi, & quomodo: ceu quales equi comparandi sint, quales boues, aut pecudes. eodem modo in aliis animalibus, oportet enim peritum esse, quæ illorum potissima, & vbi, & qualia, nam alia alibi potiora gignuntur. Deinde agriculturæ, eiúsque specierum, vt nodi soli, & consiti, & apium, & aliorum animalium, natatilium, tum volatilium, ex quibus sit vtilitas prouentura, maximè igitur propriæ acquisitionis istæ sunt partes, & primæ. Eius verò quæ per translationem dicitur, potissima pars est mercatura. Et huius partes sunt: nauigatio, deuectio, negotiatio. differunt autem hæc inter se, cùm alia securiora sint, alia fructuosiora. Secunda pars est fœneratio. Tertia mercenaria: & huius alia vtilium artium: alia sine arte, solo corpore ministrante. Est & quarta acquirendi species, media inter hanc & primam (habet enim partem eius quæ est secundum naturam, & partem eius quæ per translationem dicitur) & est in his omnibus quæ à terra, & ab his quæ terræ sunt, non à fructibus. sed ab vtilibus, ceu sylua cædua, & omni metallica. hæc rursus multas complectitur partes: nam multæ sunt ex terra metallorum species. De singulis horum in genere dictum est nunc: in specie verò de his dicere vtile quidem foret ad opera conficienda. sed graue nimis in his edocendis persistere. Sunt enim operationes

A ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τοῦ μὲν κοπηλικοῦ, τοῦ δὲ εἰκονομικοῦ· καὶ τούτου μὲν, οὗ χρὴ καὶ ἐπιστατικοῦ, τοῦ δὲ μεταβλητικοῦ ψηφιδικοῦ διαφέρει· οὐ γὰρ ἔστι φύσει, ἀλλ' ἀπ' ἀνθρώπων ὄντος· διὸ καὶ τοκισμὸς μισεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὸν ὀπτόν, καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἕνεκεν ἐπορίσθη χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πολύ· B ὀνομάζεται καὶ τοῦτο τῶν ἐγγόνων· ὅμοια γὰρ τὰ γεννήματα τοῖς γεννῶσιν· αὐτὸ δὲ τοῦτο ὁ τόκος γίνεται τοσοῦτος ὢν [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν ἐστὶν τῶν χρηματισμῶν ἕνεκα.

Κεφάλαιον ια.

ΕΠεὶ δὲ [τὰ] περὶ τὴν γνῶσιν διωρίσαμεν ἱκανῶς, τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, τὴν ὑφ' ἡμῶν διελθεῖν παίσια δὲ τὰ χρήσιμα, τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐμπειρίαν ἔχειν, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαῖαν. ἔστι δὲ χρήματα κτῆσις μέρη χρήσιμα, τὸ ἀεὶ τὰ κτήματα ἐμπειρεῖν ἔχειν, ποῖα λυσιτελεῖ, καὶ ποῦ, καὶ πῶς· ἵππων γὰρ C κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων. δεῖ γὰρ ἐμπειρεῖν τὸν περὶ ἕκαστα τούτων τίνα κεκτήσεται, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλοις βελτίω χώρας. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ τῶν περὶ ἥλιθα τε καὶ φυτεύσεως, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πολλῶν τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὅσων ἔστι τυγχάνειν βιωτικῶς· ταῦτα μέρεα καὶ φανῆναι. τῶν δὲ μεταβλητικῶν μάλιστα μὲν ἐμπορία· καὶ τούτου μέρη πόλις, ναυκληρία, φορτηγία, πορθμεία· διαφορὰ δὲ τούτων ἕτερα ἑτέροις, τὸ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζειν τοῖς ἐπιχειροῦσιν. δεύτερον δὲ, τοκισμὸς· τέταρτον δὲ, μισθωτικὴ, τὰ μὲν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνον χρησίμων· τέταρτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ τούτου καὶ τῆς πρώτης· ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος, καὶ τὸ μεταβλητικὸν, ὅσα ἐκ γῆς καὶ τῶν ἐκ γῆς γεωργίαν, ἀκάρπων μὲν χρησίμων δὲ εἰς ὕλοτομίαν τε καὶ τὰ ἐκ μετάλλευτικῆς· αὕτη δὲ πολλὰ εἴδη ἔχει· πολλὰ γὰρ εἴδη τῆς ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἔστι· περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἰρῆσθαι καὶ νῦν τὸ ἀκριβὲς λογίσασθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, ἐπίπονον δὲ τὸ ἐκδιατρίβειν περὶ ἑκάστων μὲν τῶν

μὲν τῶν ἔργα πάνυ, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης βιωτικώτατα δὲ, ἐν οἷς τὸ σῶμα λαβόντες μάλιστα· δουλικώτατα δὲ, ὅπου τὸ σῶμα τῶν πλείστῳ χρῆται· ἀχρηστότατα δὲ, ὅπου ἐλάχιστον· ἐπεὶ δ' ἔστι γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷς Χάρητι τῷ Παρίῳ, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ, περὶ γεωργίας, καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων· ταῦτα οὖν ἐκ τούτων θεωρεῖν, ὅστις ἐπιμελεῖται B τῶν τοιούτων· ἔστι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν γεωργικῶν ἐστι χρήσιμα ἐξιδεῖν, διὰ τὸ συνιδεῖν· πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν· οἷον καὶ τὸ Θάλεω τοῦ Μιλησίου· τοῦτο γὰρ δοκεῖ καταστοχάσασθαι χρηματιστικόν, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, συγχωρεῖ δὲ καθόλου τι· ἐπιτιθέντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀσοφίαν τῶν φιλοσόφων οὖσαν, καταστοχασάμενος φασὶν ἐλαιῶν φορὰν ἐσεσθαι ἐν τῷ ἐνιαυτῷ· ἐν χειμῶνι ὄντος, ὑπαρχόντων χρημάτων ὀλίγων ἀρραβῶνας διαδόντα τῶν ἐλαιουργείων, τῶν τε Μιλήτου καὶ Χίου πάντων, ἀτίμου μισθωσάμενον, ἅτ' οὐδενὸς ἐπιβάλλοντος· ἐπειδὴ δ' ἐκείνου ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν ἤθελεν ἀργύριον, πολλὰ χρήματα συλλέξαντα· ὅθεν δείξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοὺς φιλοσόφους ἐὰν βούλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. Θαλῆς οὖν σοφὸς λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιδεῖξαι τὴν σοφίαν· ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικόν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὐτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῇ πόλει ἔνιαι τῶν ποιοῦσιν τοῦτο· δεῖται γὰρ χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τῇ οἰκίᾳ ποιοῦσι. ἐν Σικελίᾳ δέ τις πεδίον παρ' αὐτῷ κείμενον, σιτοβολῶν πάντα τὸν σίδηρον ἐν τῇ σιδηρᾷ. ἐξ οὗ τούτου, ὡς ἀφικνοῦντο ἐκ τῆς ἐμπορίας οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλὰ ποιῶν ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς· ἀλλ' ὅμως ἔτι τοῦ πεντήκοντα τάλαντα ἐπὶ πλεῖστον ἐκ τούτου μόνου ὁ Διονύσιος ἀφειδήσας, εἰ μὴ χρήματα ἐπέλυσεν ἐπιπεμπόμενος, ὅτι μὴ μένοι γ' ἔτι μένων ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρρω διεξιόντα τῶν ἰδίων πραγμάτων ἀπορήσειν· τὸν μὲν οὖν τρόπον Θάλεω καὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ χρήσιμον τῆς δεῖ μονοπωλίας, χρήσιμον δὲ γνωρίζειν τοῦτο καὶ τοῖς πολιτικοῖς· πολλοῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ

A illæ artificiosissimæ, in quibus minimum fortunæ est: illæ sordidissimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ seruilissimæ, in quibus corporis est vsus plurimum: illæ verò ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Cùm verò sit à quibusdam de his scriptum, vt à Charete Pario, & Apollodoro Lemnio de cultu agrorum tam nudorum quàm consitorum, & similiter ab aliis, de aliis ea quidem, cui cura est, præcepta consideret. Etiam B quædam à fœnoris patribus familias dicta colligere oportet. hæc enim cuncta vtilia sunt his qui augere patrimonium curant. Quale est illud Thaletis Milesij. id enim consideratio quædam est ad acquirendum, sed illi quidem attributum propter sapientiam. est autem vniuersale quiddam cui cùm obiceretur philosophiæ studium propter inopiam, quasi inutile & infructuosum, propexisse illum ferunt C per Astrologiam, oliuarum vbertatem futuram. cúmque collegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente emptionem olei fecisse in Mileto, & in Chio, pro parvo admodum pretio, vipote nemine plus offerente, arrhâque dedisse. Cùm itaque posteà tempus venisset, multis subito quærentibus, vendidisse oleum, quanti ipse voluit: ac magnam vim pecuniarum inde superluerarum, ostendis- D se amicis, perfacile esse philosophis diuiti fi vellent: sed hoc non esse illis curæ. Thales igitur in hunc modum dicitur sapientiam suam ostendisse. Est autem (vt diximus) vniuersalis hic quærendi modus, siquis possit sibi soli venditionem comparare. Quapropter ciuitates quædam hunc faciunt quæstum, cùm indigent pecuniis: venditionem enim sibi solis reseruant. In Sicilia quidam cùm apud eum E pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrariis emit: postea verò mercatoribus illuc accedẽtibus vendebat solus, non magnum excessum pretij faciens, sed tamen ita, vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit, sed amplius Syracusis morari vetuit: vt qui reditur repertisset suis rebus inutiles. Iste vidit aliquid tale, quale Thales videratur: vterque enim sibi soli venditionem F paranit. Hoc est vtile videre etiam in republica. nam ciuitates pecuniis indigent

Universidad de Deusto
Biblioteca

A & huiusmodi quæstibus, quemadmodum domus, sed & magis. quamobrem in Republica quidē huic soli parti intendunt.

CAPVT VIII.

QVoniam verò tres erant partes rei domesticæ, vna dominica, de qua supra diximus, alia paterna, tertia coniugalis: Nam & vxori præest & filiis, tanquam liberis quidem ambobus, sed non eodem imperii modo, sed vxori quidem ciuiliter, filiis autem regiè: Masculus e-
B nim quàm fœmina natura principalior est, nisi alicubi contra naturam constiterit, & quod antiquius est & perfectum, iuniore & imperfecto: In ciuilibus igitur principatibus plerunque commutatur is qui præest, & is qui subest. nam æquales esse volunt secundum naturam nec quicquam differre, attamen cùm hic quidem præest, ille verò subest, requirit differentiam, & figuris, & sermonibus & honori-
C bus, vt Amasis inquit, de pedum lotore. enimuerò masculus ad fœminam semper ita se habet. Filiorum autē imperium est regium. Quod enim genuit, quòdque per amicitiam præest & per ætatem, id ipsum est idem quod species quædam regij imperij. Ideo bene Homerus de Ioue inquit:

- Hominum pater, atque Deorum.

sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportere, ge-
D nere autem esse eundem: quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum.

CAPVT IX.

MAnifestum ergo est, quod plus studij domesticæ disciplinæ est circa homines, quàm circa possessionem inanimatorum: & circa horum virtutes, quàm circa virtutes possessionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quàm circa
E seruos. Primùm igitur de seruis dubitauerit quispiam, vtrum præter ministeria, & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellentior: puta modestia, & fortitudo, & iustitia, & alij huiusmodi habitus, vel non sit vlla, præter corporalia ministeria. Ambiguitatem sanè id vtraque ex parte habet. nam siue sit aliqua, excellentiores erant serui quàm liberi: siue non est aliqua, cùm sint homines rationis partici-
F pes, absurdum videbitur. Eadem est ferè quæstio de muliere & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam, & fortem, & iustam: & an puer sit intemperans, & mo-

A καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δὲ ὅσοι τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

Κεφάλαιον η.

ΕΠεὶ δὲ τρία [μέρη] τῆς οἰκονομικῆς ἦν, ἓν μὲν δεσποτική, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, ἓν δὲ πατρική, τρίτον δὲ γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχει καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν
B ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τό τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, εἰ μή πού τι συνέστηκε παρὰ φύσιν, καὶ τὸ πρεσβύτερον καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ ἀρχόμενον· ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν
C καὶ διαφέρειν μηδέν· ὅμως δέ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δ' ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς, ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. τὸ δ' ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ βασιλική· τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστίν, ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς. διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπὼν,

D —πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

Κεφάλαιον θ.

ΦΑνερὸν τοίνυν ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους,
E ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως, ἣν καλοῦμεν πλοῦτον, καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερόν ἐστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη τιμιωτέρα τούτων, οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων
F ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. εἴτε γάρ ἐστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μή ἐστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. σχεδὸν δὲ ταὐτόν ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδός, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταί, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα, καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν, καὶ παῖς ἐστι καὶ ἀκόλαστος, καὶ σώφρων,

A ἢ οὔ; καὶ καθόλου δὴ τοῦτ' ἐστὶν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκαγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δέοι ἄν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν· τὸ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν, εἴδει διαφέρει· τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν.
B εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μή, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ' ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφοράς, ὥσπερ καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν· ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει,
C τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δ' ἀρχόμενον, ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετήν, οἷον τοῦ λόγον ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου. δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός. καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν, τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον,
D ὁ δὲ παῖς ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως τοίνυν ἀναγκαῖον ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς· ὑποληπτέον δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὑτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων·
E τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὐδ' ἀνδρεία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης· ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρεία, ἡ δ' ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσιν· καθόλου γὰρ οἱ
F λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτούς, ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχήν, ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων· διὸ δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικός, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων.

A destus, an non. Et vniuersaliter id quærendum est de imperante natura & parente, vtrum eadem virtus, an alia. Si enim oportet vtrosque participes esse virtutis, cur tandem alter imperare debet, alter parēre penitus? Non enim secundum magis & minus possunt differre. nam imperare & parēre specie differunt, & non secundum magis & minus. Sin ve-
B rò alium oportet, alium non, admirabile est. Nam si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperatur, quomodo bene parebit? intemperatus enim & timidus, nihil faciet vt oportet. Constat igitur oportere vtrósque habere virtutem. sed in ipsa virtute esse differentiam: quemadmodum in iis quæ natura obediunt, id apertè in animo inspicitur. est enim in animo quod natura imperat, & quod paret: quo-
C rum diuersam censemus esse virtutem, & vt rationem habentis, & irrationalis. patet igitur eodem modo se habere in aliis. Quare pleraque sunt natura imperantia & parentia. Alio enim modo liber præest seruo, & masculus fœminæ, & vir puero: & omnibus insunt partes animæ, sed differenter insunt. seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium, mulier verò habet quidem, sed inuali-
D dum: puer autem habet, sed imperfectum. Eodem igitur modo se habere necesse est & circa morales virtutes. Putandum est autem omnes participes esse oportere, sed non eodem modo, sed quantum cuique opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectam virtutem habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter præcipientis ac præsidentis: ratio
E autem præcipit atque præsidet) aliorum verò vnusquisque quantum sibi competit. Quare patet virtutem moralem esse omnium supradictorum. Nec eadem temperantia mulieris & viri, neque fortitudo, neque iustitia, vt Socrates putabat: sed hæc quidem iubens fortitudo, illa verò obediens eodem modo & in aliis. Patet autem id magis particulariter consideran-
F tibus. nam qui vniuersaliter dicunt, quòd bene se habere animum virtus est, & rectè agere, aut aliquid tale, seipsos decipiunt. multo enim melius dicunt, qui enumerant virtutes, quemadmodum Gorgias, quàm qui ita definiunt. Quapropter oportet sicut poeta de muliere dixit, ita censere in omnibus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mulieri decus affert taciturnitas, sed non ita viro.

Cùm verò puer sit imperfectus, patet, quòd & huius virtus non ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducem. similiter & serui ad dominum. posuimus autem esse vtilem ad necessaria. quapropter patet ipsum virtute indigere parua, & tanta vt neque propter intemperantiam, neque propter timiditatem in operibus deficiat. Dubitabit verò aliquis (si verum est quod nunc diximus) vtrum artifices oportet habere virtutem. nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus. An hoc longè differt. nam seruus quidem adhæret nobis communione vitæ, ille autem remotior est: & tantum sibi competit virtutis, quantum seruitutis. vilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem. Et seruus est secundum naturam: sed nemo sutor, nec alius opifex. Patet ergo quòd huius quidem virtutis causam esse oporteat dominum seruo, non eum qui doctrinam habet in operibus dominicam. quapropter non bene dicunt, qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto vti duntaxat. admonendi sunt enim magis serui quàm pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit. De viri autem & mulieris, filiorumque & patris virtute, & conuersatione ad inuicem, quid rectè vel contrà, & quomodo oporteat, hoc quidem facere, ab illo autem abstinere, in his quæ in republica conspiciuntur, necesse est intueri. Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars: illi autem domus partis autem virtus ad totum respicere debeat: necessarium est respicienti ad rempublicam filios vxorésque instituere, si quidem refert ad rectam institutionem reipubliæ pueros & mulieres esse bene institutos. Enimuerò referat necessarium est. nam mulieres media pars sunt hominum liberorum: ex pueris autem sumuntur qui rempublicam gubernent. Quare cùm de his determinatum sit, de reliquis autem in alis sit dicendum, omissis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio disseramus: ac primum illa discutiamus quę tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

A --γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.
ἀλλ' αἰεὶ οὐκ ἔστι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ τοῦ ἀνδρὸς,
δῆλον ὅτι τοῦ τοῦ ἀρετὴν καὶ ἀνδρεῖα αὐτὸν
φρόνησιν ἔχειν δεῖ, δηλὰ φῶς τὸν τέκνων, καὶ
τὸν ἡγούμενον. ὁμοίως δὴ καὶ δούλου φασὶ
δεῖν κεκτῆσθαι. ἔδοξεν δὴ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δούλον. ὅῆλον ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης ὅσης μὴ τὰ
B δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείπῃ τὰ ἔργα. ἀπορήσειε δ' ἄν τις τὰ τῶν ἐργαστῶν εἰ δεήσει, ἄρα καὶ τοῦ τεχνίτου δεήσει ἀρετῆς· πολλάκις γὰρ διὰ ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τὰ ἔργα· ἆρ' ἐστὶ διαφορὰ τούτων πλείστη, ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ τεχνίτης ἔγγυτερον, καὶ τοσοῦτον ὅσον δουλεύει ἀρετῆς, ὅσον τὸν δουλείας. ὁ μὲν γὰρ βάναυσος τεχνίτης, ἀφορισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν· καὶ ὁ μὲν δοῦλος, φύσει φύσει· συνετέκνωσε δ' οὐθείς, οὐδὲ τὸν δοῦλον τεχνεῦσαι. φανερὸν τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτοῖς εἶναι δεῖ δεῖ τὸν δεσπότην δεσπότην, ἀλλ' οὐ τῶν δεσποτικῶν ἕνεκα τῶν ἔργων δεσπότην. δεῖ δὲ λέγειν τὸν καλῶς εἰ λόγου τοῦ δούλοις χρησόμενον, καὶ φάσκοντες ὅτι τὰξει χρῆσθαι μόνον τοῦ
D δεσπότου· μᾶλλον γὰρ τοῖς δούλοις ἢ τοῖς παῖσι δεῖ παιδαγωγίας· διὰ δὲ τούτων διωρίσθω τὰ περὶ τούτων. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ τέκνων καὶ πατρὸς, τίς τε ἕκαστον αὐτῶν ἀρετὴ, καὶ τὰς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ἐμμένειν, τί τὸ σπουδαῖον καὶ μὴ καλῶς ἔχει, καὶ πῶς δεῖ τὸν ἀρετὴν ἀσκεῖν, εἰ δὲ κακοῦν φεύγειν, ἐν τοῖς οἷς τοῖς πολιτείας ἀναγκαῖον ἐπισκοπεῖν. ἐπεὶ γὰρ οἰκία μέρος πόλεως, ταῦτα δ' οἰκίας
E τοῦ μέρους πρὸς πόλιν, τοῦ τῶν ἄλλων δεῖ βλέπειν ἀρετὴν, ἀναγκαῖον πρὸς τὴν πολιτείαν βλέποντας, παῖδας δὲ καὶ τοὺς παῖδας καὶ γυναῖκας· ἔστιν τι διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εὖ πολιτεύεσθαι, καὶ τοὺς παῖδας εὖ παιδεύεσθαι, καὶ τὰς γυναῖκας εὐνομεῖσθαι· ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν. ἡ γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. ὧν, ἐπεὶ περὶ ὧν τοῦτον διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἀρχῆς τοῦ λόγου, ἀρξάντες ἀπὸ τέλους ἔχοντος τοὺς τῶν λόγων, ἀρχὴν ἀρχῆς ποιησόμεθα, λέγωμεν· καὶ πρῶτον ὅσοι περὶ τὴν ἐπιμελείαν τῶν πολιτειῶν τὰς ἀρίστας.

ΛΙΒΕΡ SECVNDVS.

Κεφάλαιον α.

CAPVT I.

ΕΠΕΙ δὴ σκοπούμεθα θεωρῆσαι περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, ἣ κοινωνοῦσι πολῖται τοῖς πολιτείαις ζῆν ἐν μέλλοντες καλῶς ἐν νομοθεσίᾳ, διὰ τὸ τὰς ἄλλας ὑπολαμβάνειν πολιτείας, αἷς τινὲς χρῶνται τινες ἤδη πόλεσιν ἢ δοκοῦσιν λεγομένας καλῶς εἰ τινες ἕτερα τυγχάνουσιν ὑπὸ τινῶν εἰρημένα, καὶ δικαιοῦσιν καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ἀληθὲς ἴδωμεν φανερὸν ἢ, καὶ τὸ χρήσιμον ἐπὶ τὸ ζητεῖν τι παρ' αὐτὰς ἕτερον, μὴ δοκῶ παίστις ἢ σοφίζειν βουλόμενος, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν τοῦτο τὰς τῶν ὑπαρχόντων, διὰ τὴν ταύτην δεκεῖμεν ἐπιβολὴν τῶν μὲν ἀρχὴν ἀρχὴν δὲ ποιεῖσθαι πολιτῶν, ἃ δὴ πέφυκεν ἀρχὴ τοῦτος τ' σκέψασθαι. ἀναγκαῖον γὰρ ὅτι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοῖς πολίταις, ἢ μηδενὸς· ἢ πάντων μὲν, πάντων δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον· ἡ γὰρ πολιτεία, κοινωνία τις ἐστι. καὶ πρῶτον ἀναγκαῖον τὸν τόπον κοινωνεῖν. ἡ μὲν γὰρ πόλις, χώρας τινὸς μιᾶς πόλεως· οἱ δὲ πολῖται, κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. διὰ τί οὖν βέλτιον ἐκ δὴ ποιεῖν πολλῶν, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τοῖς μέλλουσιν οἰκήσειν πόλιν καλῶς, ἢ πάντων μὲν, πάντων δ' οὐ βέλτιον; ἐκ δὴ τέκνων, καὶ γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοῖς πολίταις δηλοῖ, ὡς φησὶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος. λέγει γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι. καὶ τὰς κτήσεις. τοῦτο δὴ πότερον ἡμῖν οὕτω βέλτιον ἔχει, ἢ οὐ, ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

Κεφάλαιον β.

ΕΧει δὲ διαιρεῖσθαι δοκεῖ τὰ πολλὰ τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς, ἢ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νομοθετεῖν ὁ Σωκράτης, ἢ φαίνεται συμβαίνειν ἐκ τοῦ λόγου· ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὃ φησὶ τὴν πόλιν δεῖν οἰκεῖσθαι, εἰς ὃν ἀφορῶν νόμον, ἀδύνατον δὲ διὰ διῃρῆσθαι, οὐδὲ δεῖ διαιρεῖσθαι λέγω δὲ τὸ μὲν εἶναι ἡ πόλιν πάσαν, ὡς ἄριστον ὄντα μάλιστα. καμνάδει γὰρ ταύτην ὑποθέσει ὁ Σωκράτης. κρίνει τοῦ φαινεῖν ὅμως, ὡς ἀναγκαῖον

B

C

D

E

F

B πολλὰ τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναῖκας κοινὰς, ἢ δι' ἣν αἰτίαν φησὶ δεῖν νομοθετεῖν ὁ Σωκράτης, ἢ φαίνεται συμβαίνειν ἐκ τοῦ λόγου· ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὃ φησὶ τὴν πόλιν δεῖν οἰκεῖσθαι, εἰς ὃν ἀφορῶν νόμον, ἀδύνατον δὲ διῃρῆσθαι, οὐδὲ δεῖ διαιρεῖσθαι λέγω δὲ τὸ μὲν εἶναι ἡ πόλιν πάσαν, ὡς ἄριστον ὄντα μάλιστα. καμνάδει γὰρ ταύτην ὑποθέσει ὁ Σωκράτης. κρίνει τοῦ φαινεῖν ὅμως, ὡς ἀναγκαῖον

Politicorum

CAPVT I.

QVONIAM proposuimus considerationem facere de ciuili societate, quæ sit optima omnium, iis qui possunt viuere maximè ad votum: oportet alias quoque considerare respublicas, quibus vtuntur ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus institutæ videntur: & si aliquæ sint aliæ ab aliquibus scriptæ, quæ bene se habere videantur, vt recta institutio vtilitásque appareat. Nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem quærere aliud quippiam præter illas: sed quia illæ non se benè habent, ideo hunc laborem à nobis esse susceptum. Incipiendum est autem ab eo, quod est secundum naturâ huius considerationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues, aut nulla, aut quædam. Enimuerò nulla esse communia, impossibile constat esse: cùm ciuitas sit communio quædam. Ac primò necesse est locum esse communem. nam locus quædam paritas est vnius ciuitatis: ciues autem socij vnius ciuitatis. Sed verò melius fuerit in bene instituenda republica, quęcunque recipere communionem possunt, ea omnia esse communia: an quædam communia esse, quædam non esse? Nam fieri posset vt filij, vt vxores, & res quæ possidentur, communes essent, quemadmodum in Platonis Republica. ibi enim Socrates inquit, oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. Id verò vtrum præstat ita fieri, vt nunc fit, vel secundum legem illam in republica scriptam?

CAPVT II.

CONtinet porrò & alias turbationes permultas ista mulierum communio, & id, propter quod censuit legem hanc esse ferendam, non videtur consequi ex rationibus. Præterea ad finem, quem inquit oportere ciuitati existere (vt nunc quidem dictum est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatum est. dico autem, vt quòd vna videlicet sit ciuitas tota, tanquam id sit maximè optimum, suscipit enim hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, quòd ea si procedat, vt vna

Universidad de Deusto
Biblioteca

fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas multitudo quædam secundum naturam, quæ dum fit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. vnam enim magis domum censemus esse quàm ciuitatem, & hominem vnum quàm domum. quare etiam si posset quispiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas: verùm etiam ex eorum multitudine, quia specie differunt. non fit enim ciuitas ex similibus. aliud enim ad bellum confœderatio quàm ciuitas. illa enim quantitate prodest, & si eadem sit specie, cùm auxilij gratia fiat, ceu si pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodum Arcades. Ex quibus autem vnum fieri oportet, specie differant. quapropter æquale repensum ciuitatem conseruat, vt in Ethicis dictum est prius, quoniam inter liberos & æquales necessarium est hoc esse. nam omnes simul magistratum gerere impossibile est, sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus. atque isto modo fit, vt omnes gerant magistratum, ceu si mutarentur sutores & fabri, nec semper idem sutores ac fabri essent. Cum verò melius sit, ita se habere ea quæ sunt circa societatem ciuilem, manifestum est melius fore, si iidem semper magistratũ gererent, modo id fieri posset. Sed in quibus hoc fieri nequit, propterea quod omnes natura sunt pares, simul est iustum (siue bonum, siue prauum sit gerere magistratum) vt omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari vicissim æquales, cedẽdo inuicem alios aliis, vt pote qui ex principio sint æquales. nam alij regunt, alij reguntur in parte, tanquam si ipsi alij fiant: eodem modo illorum qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his, quòd non recipitur sic vnam aptam esse ciuitatem, ceu dicunt quidam: & quod maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. atqui singulorum bonum singula conseruat. Patet etiam alio modo, quòd quærere nimium vnire ciuitatem, non est melius. Domus enim magis sufficiens est, quàm homo vnus: ciuitas autem quàm domus. & vult quidem tum esse ciuitas, cùm habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetendum est, quòd magis sufficientiam habet, certè & minus vnum, eo quod est magis, expetibilius est.

καὶ γενομένη μία μᾶλλον, οὐδὲ πόλις ἔσται· πλῆθος γάρ τι τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ πόλις, γινομένη τε μία μᾶλλον, οἰκία μὲν ἐκ πόλεως, ἄνθρωπος δ' ἐξ οἰκίας ἔσται· μᾶλλον γὰρ μίαν τὴν οἰκίαν τῆς πόλεως φαίημεν ἄν, καὶ τὸν ἕνα τῆς οἰκίας· ὥστ' εἰ καὶ δυνατός τις εἴη τοῦτο δρᾶν, οὐ ποιητέον· ἀναιρήσει γὰρ τὴν πόλιν. οὐ μόνον δ' ἐκ πλειόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἴδει διαφερόντων· οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις· τὸ μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, κἂν ᾖ τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει· βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλεῖον ἑλκύσειε. διοίσει δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὦσι κεχωρισμένοι τὸ πλῆθος, ἀλλ' οἷον Ἀρκάδες. ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γενέσθαι, εἴδει διαφέρει. διόπερ τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι· ἅμα γὰρ οὐχ οἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ' ἢ κατ' ἐνιαυτόν, ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν ἢ χρόνον. καὶ συμβαίνει δὴ τὸν τρόπον τοῦτον, ὥστε πάντας ἄρχειν, ὥσπερ ἂν εἰ μετέβαλλον οἱ σκυτεῖς καὶ οἱ τέκτονες, καὶ μὴ οἱ αὐτοὶ ἀεὶ σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ δὲ βέλτιον οὕτως ἔχειν καὶ τὰ περὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικήν, δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατόν· ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας, ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτοῦ μετέχειν· τοῦτο δὲ μιμεῖται τὸ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἴκειν ὁμοίους τοῖς ἐξ ἀρχῆς· οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται παρὰ μέρος, ὥσπερ ἂν ἄλλοι γενόμενοι. καὶ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἀρχόντων ἕτεροι ἑτέρας ἄρχουσιν ἀρχάς. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων ὡς οὔτε πέφυκε μίαν οὕτως εἶναι τὴν πόλιν, ὥσπερ λέγουσί τινες, καὶ τὸ λεχθὲν ὡς μέγιστον ἀγαθὸν ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅτι τὰς πόλεις ἀναιρεῖ· καίτοι τό γε ἑκάστου ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον. ἔστι δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον φανερόν, ὅτι τὸ λίαν ἑνίζειν ζητεῖν τὴν πόλιν οὐκ ἔστιν ἄμεινον. οἰκία μὲν γὰρ αὐταρκέστερον ἑνός, πόλις δ' οἰκίας· καὶ βούλεταί γ' ἤδη τότε εἶναι πόλις, ὅταν αὐτάρκη συμβαίνῃ τὴν κοινωνίαν εἶναι τοῦ πλήθους· εἴπερ οὖν αἱρετώτερον τὸ αὐταρκέστερον, καὶ τὸ ἧττον ἓν τοῦ μᾶλλον αἱρετώτερον.

Κεφάλαιον γ'.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι, τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται κατὰ τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν· τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τοῦ τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ πάντες, διττόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτοῦ φήσει τὸν αὐτόν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτήν, καὶ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν δ' οὐχ οὕτω φήσουσιν οἱ κοιναῖς χρώμενοι ταῖς γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις, ἀλλὰ πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. ὅτι μὲν τοίνυν παραλογισμός τίς ἐστι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν. τὸ γὰρ πάντες καὶ ἀμφότερα, καὶ περιττὰ καὶ ἄρτια διὰ τὸ διττόν, καὶ ἐν τοῖς λόγοις ἐριστικοὺς ποιεῖ συλλογισμούς· διὸ ἐστὶ τὸ πάντας τὸ αὐτὸ λέγειν ὡδὶ μὲν καλόν, ἀλλ' οὐ δυνατόν, ὡδὶ δ' οὐδὲν ὁμονοητικόν. πρὸς δὲ τούτοις ἑτέραν ἔχει βλάβην τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ἐπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ἐπιβάλλει· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωροῦσι μᾶλλον, ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκετικαῖς διακονίαις οἱ πολλοὶ θεράποντες ἐνίοτε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ἐλαττόνων. γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν. ἔτι οὕτως ἕκαστος ἐμὸς λέγει τὸν εὖ πράττοντα τῶν πολιτῶν ἢ κακῶς, ὁπόστος τυγχάνει τὸν ἀριθμὸν ὤν, οἷον ἐμὸς ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἕκαστον τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων· ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γενέσθαι τέκνον, καὶ σωθῆναι γενόμενον. καίτοι πότερον οὕτω κρεῖττον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ μὲν προσαγορεύοντας δισχιλίων καὶ μυρίων, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ἐν ταῖς πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὐτοῦ, ὁ δ' ἀδελφὸν αὐτοῦ προσαγορεύει τὸν αὐτόν, ὁ δ' ἀνεψιόν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ πρὸς αἵματος, ἢ κατ' οἰκειότητα καὶ κηδείαν αὐτοῦ πρῶτον ἢ τῶν αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις ἕτερον φράτορα ἢ φυλέτην· κρεῖττον γὰρ ἴδιον ἀνεψιὸν εἶναι, ἢ τὸν τρόπον τοῦτον υἱόν.

CAPVT III.

Enimverò nec si optimum sit, vnum quàm maximè esse ciuitatem, tamen id demonstrare non videtur ex sermone, si omnes simul dicant meum, & non meum. hoc enim Socrates putat signum esse ciuitatis perfectè vnæ. At enim verbum Omnes, duplex est. Si igitur tanquam singuli, forsan esset magis, quod efficere vult Socrates. singuli enim eundem filium suum dicerent, & mulierem eãdem, & de facultatibus, & de quibusuis aliis alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui communibus vtuntur mulieribus, & filiis: sed omnes quidem, at non vt singuli ipsorum, eodémque modo de facultatibus, omnes quidem, sed non vt singuli eorum. Quod igitur aberratio quædã fit in verbo Omnes, manifestum est. nam & vtraque, & imparia, & paria dicit propter duplicitatem, & in sermonibus positum litigiosos facit syllogismos. quare hoc ipsum, Omnes, dicere, vno quidem modo bonum est, sed nequaquam possibile: alio autem modo nihil consentaneum. Habet præterea quod dicitur, nocumentum aliud. quod enim multorum commune est, in eo minima adhibetur diligentia. nam de propriis maximè curant homines, de communibus autem minus quàm quantum singulis competit. tanquam enim alio curante, ab aliis negliguntur, quemadmodum in seruilibus ministeriis, famulantes multi interdum deterius inseruiũt, quàm pauci. Fiunt autem vnicuique ciuium mille filij, & hi non vt singulorum, sed vt cuiusuis quiuis similiter est filius. quare omnes similiter negligent. Præterea isto modo singuli suum dicent bene agentem aut malè, quocunque contingat numero, puta, meus est aut illius, hoc modo dicens de singulis ex mille, vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans. nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse genitum. At qui vtrum præstat sic dicere suum, ita vocantes vnumquemque duorum millium, & decem millium: an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotẽ suum, aut per aliam quandam coniunctionem & ex consanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primum, vel suorum, & præterea alterum sodalem, alterum contribulem? præstat enim esse proprium nepotẽ, quàm illo modo filiũ,

Quinimò nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij, & patres & matres. nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quidam populi superioris Libyæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines. Sunt enim mulieres quædam, & animalia, ceu equi & boues, quorum ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fœtus, vt equa illa apud Pharsaliam, Iusta nuncupata.

CAPVT IIII.

Et præterea huiusmodi molestias non facilè erit vitari ab iis qui eam statuunt communitatem: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quę nefas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant quàm vbi sciunt. & ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quòd qui filios communes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare verò non vetuerunt: nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cum & amare solum. Absurdum etiam non aliam ob causam coitionem illorum vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quàm custodibus. minus enim erit amicitia, si communes sint nati & mulieres. enimuerò tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est ex huiusmodi lege, quàm ea quorum causa optimas leges esse oportet, & quàm id cuius gratia Socrates censet ita instituendum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus. nam sic minimè seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates: quod & videtur, & ipse inquit esse amicitiæ opus, vt in amatoriis sermonibus scimus dicentem

A οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ διαφυγεῖν δυνατὸν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. κατὰ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἳ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ἀναγκαῖον λαμβάνειν περὶ ἀλλήλων τὰς πίστεις. ὅπερ φασὶ καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους πραγματευομένων. εἶναι γάρ τισι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. τὰ μέντοι γενόμενα B τέκνα διαιρεῖσθαι κατὰ τὰς ὁμοιότητας. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζῴων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἳ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἀποδιδόναι τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὥσπερ ἡ ἐν Φαρσάλῳ κληθεῖσα Δικαία ἵππος.

Κεφάλαιον δ'.

Ἔτι δὲ καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον εὐλαβηθῆναι τοῖς ταύτην κατα-C σκευάζουσι τὴν κοινωνίαν, οἷον αἰκίας, καὶ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, καὶ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τῆς συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν· ἀλλὰ καὶ πλεῖον συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἀγνοούντων ἢ γνωριζόντων, καὶ γενομένων τῶν μὲν γνωριζόντων D ἐνδέχεται τὰς νομιζομένας γίνεσθαι λύσεις, τῶν δὲ μηδεμίαν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ κοινοὺς ποιήσαντα τοὺς υἱοὺς, τὸ συνεῖναι μόνον ἀφελεῖν τῶν ἐρώντων, τὸ δ' ἐρᾶν μὴ κωλῦσαι, μηδὲ τὰς χρήσεις τὰς ἄλλας, ἃς πατρὶ πρὸς υἱὸν εἶναι πάντων ἐστὶν ἀπρεπέστατον, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐρᾶν μόνον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τὴν συνουσίαν ἀφελεῖν δι' ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίαν δὲ ἰσχυρᾶς E τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δ' ὁ μὲν πατὴρ, ἢ υἱὸς, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηδὲν οἴεσθαι διαφέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἧττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅ-F λως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τοὐναντίον διὰ τὸν τοιοῦτον νόμον, ὧν προσήκει τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους αἰτίους γίνεσθαι, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ὁ Σωκράτης οὕτως οἴεται δεῖν τάττειν τὰ περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν. οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα στασιάζοιεν, καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλισθ' ὁ Σωκράτης, ὃ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνός φησιν εἶναι τῆς φιλίας ἔργον, καθάπερ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀρι-

στοφάνην, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφό-A δρα φιλεῖν ἐπιθυμούντων συμφῦναι, καὶ γενέσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα. ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγκαῖον ὑδαρῆ γίνεσθαι διὰ τὴν κοινωνίαν τὴν τοιαύτην, καὶ ἥκιστα λέγειν τὸν ἐμὸν ἢ υἱὸν πατέρα, ἢ πατέρα υἱόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναί-B σθητον ποιεῖ τὴν κρᾶσιν, οὕτω συμβαίνει καὶ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, διαφροντίζειν ἥκιστα ἀναγκαῖον ὂν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ, ἢ πατέρα ὡς υἱῶν, ἢ υἱὸν ὡς πατρὸς, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ τὸ ἀγαπητόν· ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ C μὴν καὶ περὶ τοῦ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας, τὰ δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει ταραχὴν, τίνα ἔσται τρόπον· καὶ γινώσκειν ἀναγκαῖον τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας, τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷον αἰκίας, ἔρωτας, φόνους. D οὐ γὰρ ἔτι προσαγορεύσουσιν ἀδελφοὺς, καὶ τέκνα, καὶ πατέρας, καὶ μητέρας, οἱ ἐκ τῶν φυλάκων εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας δοθέντες, καὶ πάλιν οἱ παρὰ τοῖς φύλαξι τοὺς ἄλλους πολίτας, ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τῶν τοιούτων τι πράττειν διὰ τὴν συγγένειαν. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε'.

Ἐχόμενον δὲ τούτων ἐστὶν ἐπισκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, τίνα τρόπον δεῖ κατασκευάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων. λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον κἂν ᾖ ἐκεῖνα χω-F ρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς γε κτήσεις κοινὰς εἶναι βέλτιον, καὶ τὰς χρήσεις, οἷον τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοὺς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας ἀναλίσκειν, ὅπερ ἔνια ποιεῖ τῶν ἐθνῶν, ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιρεῖσθαι πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις. λέγονται δέ τινες καὶ τοῦτον τὸν τρόπον κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων· ἢ καὶ τὰ γήπεδα,

A Aristophanem, propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxámque fieri propter huiusmodi communitatem, & minimè dicere suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua diffusum B insensibilem facit mistionem, sic accidit communitatem istam, nequaquam necessariam in tali republica, à nominibus extimantibus vel patrem vt filij, vel filium vt patris vel fratres inuicem exilem profectò beneuolentiam efficere. Duo enim sunt quæ faciunt homines curam habere & amare: proprium scilicet, & affectio. quorum neutrum fit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in C custodes, & ex his in illos, magnam continet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cędes, nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deduntur: & rursus qui ex custodibus, aliis ciuibus, vt tale D caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

His consequens est de rebus quæ possidentur, considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica versari debeant: verum commu-E nes esse debeant, vel non communes. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituuntur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati mulieréſque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, pręstet tamen res esse communes & vsus. puta, vtrum præstet fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre: quod apud quasdam fit gentes, vel contrà, solum qui-F dem commune esse, & communiter coli, fructus autē partiri in proprios vsus: quod etiā facere dicūtur quidā Barbarorū, vel &

Universidad de Deusto
Biblioteca

fundos, & fructus esse communes. Si ergo
A καὶ τοῦ καρποῦ κοινοῦ, ἕτερον μὲν ὁ τὴν γῆν
alij facent agricolæ, alius esset modus &
τῶν γεωργούντων, ἄλλος δὲ οὗ ἕνεκα τὸν
faciliorſed cùm ipſi ſibi laborent, ea quæ
μόχθον· ἔτι δὲ αὐτοῖς διαπονοῦντες τὰ
ad poſſeſſiones attinent, plures præbebunt difficultates. Nam ſi in fruendo &
πρὸς τὰς κτήσεις, πολλοὶ ἂν πορίζοιεν δυσ-
laborando non ſint pares, neceſſe eſt incuſationes exiſtant, conſtat fruentes quidem & conſumentes multa, parum vere laborantes, ab his qui minus conſumunt, & multum laborant. Omnino autem conuictus, & communitas rerum humanarum omnium difficilis eſt, & maximè in his rebus. Probant autem eorum qui vnâ peregrinantur ſocietates: quorum plerique ſere diſſident inter ſe de parvis vitiiſque rebus offenſi, nos quoque miniſtris illis plurimam irascimur, quibus maximè vtimur ad circularem ſimulatum. Communes igitur habere res, has & huiuſmodi alias continet difficultates. Eo autem modo quo nunc ſit, ſi inſuper moribus & moderatione legum rectarum honeſtetur, non parum diſtabit. habebit enim vtrumque commodum, dico autem vtriuſque videlicet, eius quod communes ſint res, & eius quod propriæ. Oportet enim omnino vt res ſint propriæ, ſed quodammodo communes. curæ enim diuiſæ incuſationes adinuicem non parient: imò proficient, vtpote ad proprium vnuquoque ſedulo incumbentes: verò per virtutem erunt ad vſum (vt eſt in prouerbio) quæ ſunt amicorum communia. Eſt autem etiam nunc quibuſdam in ciuitatibus in hunc modum ſubſcriptum, ne putetur impoſſibile, & præcipue in iis quæ bene gubernantur, aliqua ſunt, aliqua eſſe poſſunt. propria enim ſua quiſque poſſidens, partim vtilia facit amicis, partim vtitur communibus, vt in Lacedæmone ſeruis vtuntur vicißim, tanquàm forent vniuſcuiuſque: & præterea equis, & canibus, & vehiculis. Patet igitur eſſe melius vt propriæ ſint res, ſed vſu facere illas communes. quēadmodū autē hoc fiat, legiſlatoris erit prouiſio. Eſt ſanè inenarrabile, quātū inter ſit ad voluptatē, cōſiderare aliquid eſſe propriū ſui. nō. n. ſruſtra quiſque ad ſeipſum amicitiā habet, eſt verō id naturale. Sed cùm amatio ſui reprehēditur, nō illud reprehenditur, quia ſe amet, ſed quia magis quàm oportet ſe amat: quēadmodum amatio pecuniarū. nam amant omnes, vt ita dixerim, talia. Atqui & largiri,

B πολλοὺς δὲ ποιοῦσιν ὅλους ἢ τοὺς ὀλίγους καὶ
μάλιστα δὲ τούτοις ὀργιζόμεθα, οἷς μάλιστα χρῶμεθα πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς κοινῆς ὑποκρίσεως. περὶ μὲν οὖν τὴν κοινωνίαν τῶν τοιούτων καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔχει διαπορίαν. ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἔχει, καὶ ὑπεκκαιόμενα δόξειεν καὶ τοῖς ἔθεσι νομοθετοῦσι, καὶ μικρὰ ἂν διοίσειεν καὶ τοῖς ἔθεσι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀμφοτέροις ἀγαθὸν ἔσται· λέγω δὲ τοῖς ἀμφοτέροις, τὸ ἴδιον καὶ τὸ κοινὸν εἶναι τοῖς κτήσεσι, καὶ τὸ μὲν τοῖς ἰδίοις. δεῖ γὰρ πως μὲν εἶναι κοινὰς ὅλως δὲ ἰδίας· τὰ μὲν γὰρ δικαιοσύνης διοικουμένης, τὰ δὲ ἀγαθοῦ τῆς πρὸς ἀλλήλους οὐ τυχούσης· μᾶλλον δὲ ἀπολαύσουσι, οἷς ἔσται ἴδιον ἕκαστον ἐπιμελούμενοι δι' ἀρετὴν δι' ἴσης, ὡς τὸ λεγόμενον τῶν φίλων κοινὰ τὰ φίλων· καὶ τὰ φίλων ἔστι δὲ καὶ νῦν τῶν ἔξωθεν τινὰ ἐν ἑνὶ τῶν πολιτευομένων γεγενημένοι, ὡς καὶ ἐν ἀδυνάτοις, καὶ μάλιστα ἐν τῇ κοινῇ οἰκουμένῃ, τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ κοινὰ· καὶ γὰρ ἴδια μὲν ἔχουσι τοῖς κτήσεσι, τοῖς δὲ χρῆσθαι ὡς κοινοῖς, ὥστε καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλοτρίοις, ὡς ἰδίοις· ἔτι δὲ ἵπποις καὶ κυσὶν ὁμοίως χρῶνται ἐφόδιον ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐὰν δεήσῃ τινὶ χρῆσθαι. φανερὸν τοίνυν ὅτι βέλτιον, εἰ μὲν ἴδιος τοῖς κτήσεσι, τῇ δὲ χρήσει ποιεῖν κοινὰ· ὅποιος δὲ γίνεται νομοθέτης, τὰ τοιαῦτα ἴδια ἔσται. ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἔστιν ἀμφοῖν, ὅσον διαφέρει τὸ ἐμμελῶς ἔθεσι τε. μὰ γὰρ οὐ μικρὸν τοῖς πρὸς ἀλλήλους εἶναι, φίλον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον· ἐπεὶ φίλοις γε πᾶσιν, οἷς εἶναι, ἔκεστ' ἂν τοιούτοις. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίζεσθαι καὶ

φιλοδωρεῖν φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἢ ὅστις
A ti, & opē ferre amicis & hospitibus, & fa-
ἔχοντας τῶν κτήσεων ἴδιον οὖσαν τοῦτό τε
milliaribus, duleiſſimum eſt. quod fit, ſi
δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς κοινὰ τὰ κτήματα τὴν
propriæ ſint facultates. hæc autem non
πόλιν· καὶ πρὸς τούτοις πλείστου ἄξια θεωρεῖται
concingunt illis, qui nimis vnam efficiunt
ἀρετῆς φανερῶς, ὅσα χαριεῖται μετ' ἀλλήλων, τὸ δεῖ
ciuitatem. Et præterea duarum virtutum
τὰς γυναῖκας· ἔργον γὰρ καλὸν, ἀπεχομένας
opera manifeſtè tollunt, temperantiæ er-
οὕνεκα ἀπεχόμεθα διὰ σωφροσύνην· ἐλευθε-
ga mulieres alienas (ab his enim opus lau-
ριότητος δὲ, τὸ δεῖ τὰς κτήσεις· οὔτε γὰρ ἔστιν
dabile eſt ſe ob temperantiam abſtinere)
φανερὸς ἐλευθέριος ὢν, οὔτε πρᾶξις φανεῖ-
& liberalitatis circa res poſſeſſas. neque e-
ξει ἐλευθέριον οὐδενὸς ἀναιρούμενος· ἔλεος γὰρ
nim diſcerni poterit liberalis, neque
B κτημάτων τὸ τῆς ἐλευθεριότητος ἔργον ἔστιν
liberalem operationem faciet vſum, nam
ἀναιρούμενος μὲν οὖν ἡ τοιαύτη νομοθεσία
in vſu earum rerum quas ipſi poſſidemus,
καὶ φιλάνθρωπος δόξειεν ἂν εἶναι· ἡδέως γὰρ
liberalis eſt opus. Illiuſmodi itaque legis
ἀκούσεται τις ἀπαλλαττόμενος τῶν κακῶν, ἡγούμενος
poſitio faciem habet apparentem, & hu-
δὲ μεγάλου τινὸς ἔσεσθαι φίλον τὸν νομοθέτην
mana videri poſſit. auditor enim libentet
ἀπαλλαττόμενος τῶν κακῶν· ἡγούμενος δὲ μεγάλου
recipit, putans fore mirabilem quandam
τινὰ φίλον τὸν νομοθέτην· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ τοῖς
amicitiam omnibus erga omnes: præſertim cùm quis incommoda accuſat rerum
πᾶσι φίλον εἶναι· ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ τις τῶν
publicarum, nunc prouenientia ex eo,
ὑπαρχόντων ἐν τοῖς πολιτικοῖς κακῶν, ὡς
quia non ſint communes omnium facul-
γινομένων διὰ τὸ μὴ κοινὰ εἶναι τὰ τῶν οὐσιῶν,
C tatem: ceu litigia ex contractibus, falſorum
λόγοι δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ συμβολαίων,
teſtium accuſationes, diuitum adulationes: quorum nihil fit propter proprietatem, ſed propter improbitatem. Cum etiam res in communi poſſidentes, rerúmque vtentes communione, multo magis inter ſe litigare videamus, quàm eos qui ſeparatim poſſident. ſed videmus vel paucos qui in commune degant, magis diſſidere, quàm multi, quorum propria quiſque ſua habeat, ſi conferamus vtrosque.
D Inſuper æquum erat referre, non ſolùm quantis malis priuabantur, ſi communitatem rerum habebunt, ſed etiam quantis bonis. videtur autem omnino impoſſibilis eſſe illa vita. Cauſam vero Socrati huius erroris putandum eſt fuiſſe, ſuppoſitionem non rectum. Oportet enim quodammodo vnam eſſe ciuitatem & domū, ſed non penitus. eſt enim quō ſi procedat, non erit ciuitas. eſt etiā quo erit quidem propè vt non ſit ciuitas, deterior ciuitas: velut ſi quis concentum faciat vnuocum, & verſum pedem vnum: ſed oportet cùm ſit multitudo (vt prius diximus) per diſciplinam, communem & vnam efficere. Et qui diſciplinam ſit adhibiturus, voluerit per illam ſtudioſam facere ciuitatem, abſurdum eſt, ſi per talia quædam inſtituendam putet, ac non per mores, & per philoſophiam, & per leges, veluti ſeruorum iumentorúmque poſ-
F ſeſſionem in Lacedæmone, & comeſſationem in Creta legiſlator communem induxit. Neque illud ſanè ignorandum eſt, quia oportet ad longum temporis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ae multos annos inspicere, in quibus haudquaquam poterit latere, an recètè se habeant. fermè enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maximè autem id apparet, si quis per opera inspiciat rempublicam sic institutam: non aliter enim poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in comessationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud conringit lege prouisum esse, nisi vt custodes agros non colant, quod nunc Lacedæmonij facere cœperant. Modus verò totius reipublicæ quis futurus sit in commune degentibus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis communes esse facultates oportet, vel proprias singulorum, præterea vtrum mulieres & pueros proprios vel communes. Si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid different isti ab illis custodibus? vel quid plus accedet sustinentibus eorum imperium? vel quam ob causam imperium sustinebunt? nisi fortè prætexunt aliquid tale quale Cretenses, qui cætera omnia fernis permittentes, gymnasia solam illis vetuerunt, & armorum possessionem. Quòd si vt in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erunt, quis modus erit communitatis? necesse est enim duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. facit enim alios quidem custodes, quasi in præsidio constitutos, alios agricolas, & artifices, & cæteros. ciues. Litigia verò, & iurgia, & quæcunque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia prouenient etiam istis, quanquam dicat Socrates fore, vt non multum legibus indigeant, propter disciplinam, veluti circa res vrbanas, & circa forum, & aliis huiusmodi legibus, tribuens solum disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum, agricolas, ac tollere permittit. At multo magis putandum est fore illos graues & insolentes, quàm illos quæ apud quosdam sunt, Iloteias, & penesteias, & duleias. Enimverò siue necessaria sint hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatũ est, neque de consequentibus quæ sit eorum administratio, & disciplina, & leges quædam. Est autem neq. facile reperire, neque parum referens, quales hos esse oporteat

A καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσι, ἐν οἷς οὐκ αἰσθάνοιτο τούτων κρεῖττον εἴχε. πάντα γὰρ σχεδὸν εὑρῆται μὲν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνάγεται, τοῖς δ' οὐ χρῶνται γενόμενοι. μάλιστα δ' ἂν φανεροῖ, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν πολιτείαν κατασκευαζόμενον. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ποιήσειεν ἢ διαστήσας καὶ χωρίσας, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς γένη τῶν πολιτῶν, τὰ δὲ εἰς φυλὰς. ὥστε οὐδὲν ἄλλο συμβάλλεται τὴν νομοθεσίαν, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν ἐπεχείρουν. εὖ μὲν οὖν οὐδὲ τὸν ὅλον πολιτείας τῆς ἔσται τοῖς κοινωνοῦσι, οὔτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, οὔτ' ἐῤῥᾴδιον εἰπεῖν. καὶ τοῦ σχεδὸν τῆς πλήθους τοῦ πολίτου τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν γένεσιν πλῆθος, οὐδὲν διώρισεν πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς

C κοινὰς δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] οὐκ ἔσται ἰδίας ἑκάστῳ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους, ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς ἔσται τρόπος τούτων, τί διοίσουσιν οὗτοι τῶν ἐκείνων φυλάκων; τί πλέον τοῖς ὑποταττομένοις τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἢ τί μεθέντες ὑπομενοῦσιν ἀρχήν, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχῃ Κρῆτες; ἐπεὶ τὰ πολλὰ τούτοις τοῖς δούλοις ἀφίεσαν, μόνον ἀπηγόρευσαν τὴν γυμνασίαν, καὶ τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δὲ, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ἡ τάξις ἔσται τῶν κοινωνιῶν, ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις εἰκαγκῶν εἶναι φησὶν τοὺς τοιούτους ὑπεναντίας ἀλλήλαις. ποιεῖ γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷον φρουροὺς, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους, πολίτας, ἐγκαλεῖν δὲ, καὶ δίκας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πόλεσιν ὑπὸ ἀρχῶν φησὶ γίνεσθαι, ἐκείνῳ δ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. καὶ τοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς ἐν πολλῶν διδάσκοντος ἡμῖν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγροικικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ὀλιγοδεεῖ μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔτι δὲ εὐρέσεις ποιεῖ τῶν ὠφελιμοτάτων τοῖς γεωργοῖς, ὅσα φασὶ φέρειν τοὺς ἀγρούς. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς δεῖ χαλεπὸν φέρειν τὸ τοιαῦτα πλάττειν, ἢ τὰς περὶ ἑστίας καὶ πατρίδας τὴν καὶ πατρῴας τῶν καὶ μητρῴας τῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τὸ τοιαῦτα νομοθετεῖν. ἀλλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἀκούειν ἕνεκα τοῦ τοιούτου, ἀλλὰ μὴ τὸ τοιαῦτα ἐν τῇ πολιτείᾳ γίνεσθαι πλῆθος, οὐδὲν διώρισεν πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς

D κοινὰς δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] οὐκ ἔσται ἰδίας ἑκάστῳ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους, ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς ἔσται τρόπος τούτων, τί διοίσουσιν οὗτοι τῶν ἐκείνων φυλάκων; τί πλέον τοῖς ὑποταττομένοις τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἢ τί μεθέντες ὑπομενοῦσιν ἀρχήν, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχῃ Κρῆτες; ἐπεὶ τὰ πολλὰ τοῖς δούλοις ἀφίεσαν, μόνον ἀπηγόρευσαν τὴν γυμνασίαν, καὶ τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δὲ, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ἡ τάξις ἔσται τῶν κοινωνιῶν, ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις εἰκαγκῶν εἶναι φησὶν τοὺς τοιούτους ὑπεναντίας ἀλλήλαις. ποιεῖ γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷον φρουροὺς, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχνίτας, καὶ τοὺς ἄλλους, πολίτας, ἐγκαλεῖν δὲ, καὶ δίκας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πόλεσιν ὑπὸ ἀρχῶν φησὶ γίνεσθαι, ἐκείνῳ δ' ὑπάρξει καὶ τούτοις. καὶ τοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς ἐν πολλῶν διδάσκοντος ἡμῖν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγροικικῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ὀλιγοδεεῖ μόνον τὴν παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔτι δὲ εὐρέσεις ποιεῖ τῶν ὠφελιμοτάτων τοῖς γεωργοῖς, ὅσα φασὶ φέρειν τοὺς ἀγρούς. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς δεῖ χαλεπὸν φέρειν τὸ τοιαῦτα πλάττειν, ἢ τὰς περὶ ἑστίας καὶ πατρίδας τὴν καὶ πατρῴας τῶν καὶ μητρῴας τῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τὸ τοιαῦτα νομοθετεῖν. ἀλλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἀκούειν ἕνεκα τοῦ τοιούτου, ἀλλὰ μὴ τὸ τοιαῦτα ἐν τῇ πολιτείᾳ γίνεσθαι πλῆθος, οὐδὲν διώρισεν πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς

A ad conseruandum custodum communionem. Atqui si mulieres faciet communes, facultates verò proprias, quis curam habebit rei domesticæ, vt habent agriculturæ viri, quanuis sint communes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdum etiam ex bestiis facere similitudinẽ, quòd conueniat eadem exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet. Periculosa est insuper magistratuum constitutio, quam sic facit Socrates, vt semper sint iidem. At hoc seditionis est causa, etiam apud illos qui nullam possident dignitatem, quid ergo apud bellicosos & animosos viros? Quòd autem ipsi necessarium sit, eosdem semper magistratus facere, patet. non enim aliorum modo, & modo aliorum miscetur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim

C à genitura aurum misceri, quibusdam argentum, ꝛs verò & ferrum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ. Præterea custodibus fœlicitatem auferens, totam, inquit, ciuitate facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totam esse beatam, nisi aut plurimæ, aut omnes partes, aut quædam habent fœlicitatem. non enim eorundem est fœlicitas, quorum & par. sit enim vt insit toti, & si nulli partium, at fœlicitatem impossibile est. Quòd

D si custodes non erunt fœlices, qui tandem alij? non enim artifices quidem, neque vulgus. Illa igitur respublica, de qua Socrates locutus est, has continet difficultates, & alias his non minores.

CAPVT VI.

Fermè autem similiter circa leges quoque se habet postea scriptas: quapropter & de illa reipublicæ parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in republica de paucis admodum determinauit Socrates: vt de mulierum & natorum communitate, & de rebus possessis, ac de institutione reipublicæ. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolas, & propulsatores belli: tertiam ex iis fecit, eos qui consultant ac deliberant, & in quibus summa reipublicæ consistit autoritas. Agricolæ verò & artifices, vtrum nullius magistratus, an alicuius participes sint, & vtrum arma possidere debeant & vna pugnare, nihil determinauit Socrates, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

mulieres censet vnà pugnare debere, ac disciplinam habere, eandem quam custodes, cætera verò extraneis pecegit sermonibus, & disciplinam custodum qualem esse illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars leges existunt publicæ. pauca verò de republica dixit: quam dum pergit communiorem facere, paulatim circumagit in aliam rempublicam. Præter communitatem enim mulierum & rerum possessarum, cætera eadem vtrisque attribuit. nam & disciplinam eandem, & vt abstinentes viuant ab operibus necessariis. Et de comessationibus eodem modo præterquam quòd hic existimat mulierum quoque comessationes esse debere, & hàc mille habentium arma, illam verò quinque millium. Superfluum ergo quiddam, & comptum, & nouum, & dubitatiuum omnes Socratis habent sermones, sed cuncta rectè, forsan difficile. Nam etiam multitudo illa, de qua nunc dicebatur, latere non oportet, cum tanta sit, quòd Babylonia, aut alia quadam infinita regione indigebit, ex qua ociosorum quinque millia cum mulierum ac ministrantium multiplici turba alantur. Suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ, non tamen impossibiles. Dicitur autem debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege: ad regionem, & homines, addendum est & ad vicina loca. si oportet ciuiliter viuere ciuitatem, non solùm enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellum armis, quæ vtilia sint in sua regione, verumetiam quæ in aliena. Quòd si quis huiusmodi non recipit vitam, neque priuatim, neque publicè, nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solùm in regionem, verumetiam abeuntibus. De modo quoque rerum possidendarum videndum est, ne forsan melius sit aliter definire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet, vt modestè viuatur: perinde ac si dicat, vt bene viuatur. Verùm hoc est nimis generale: & est modestè viuere ærumnosè tamen, at melius est dicere modestè, & liberaliter, separatim enim vtrunque, alterum luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati, cum solæ huiusmodi virtutes habitus sint eiusdem facultatum nostrarum: pura, patrimonio manente vel fortiter vti non dicimur, at modestè & liberaliter dicimur

A ἀλλὰ τοὺς αὐτὸς γυναῖκας εἶναι δεῖν παρατάττειν, καὶ παῖδας μετιέναι τοὺς αὐτοὺς τοῖς φύλαξι· τὰ δ' ἄλλα, τίς ἐξεῖναι λόγος παρέλθοιμι τὸν λόγον· καὶ οἷαι τοὺς παῖδας, ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τὴν φυλάκων· οὐδὲν γὰρ Νόμων τὸ μὲν πλεῖστον μέρος τάξεις πολιτικὰς ὄντες, ὀλίγα δὲ περὶ τῶν πολιτικῶν πράξεων τούτοις βουλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν τὴν πόλιν, καὶ μικρὸν ἐπὶ τὴν
B πόλιν τὴν ἑτέραν μετατίθεσι. ἔξω γὰρ τῶν γυναικῶν κοινωνίας, καὶ τῶν κτήσεων, τὰ ἄλλα τοῖς αὐτοῖς ἀποδίδοσι ἀμφοτέραις τὴν παιδείαν, καὶ γὰρ παῖδας τοῖς αὐτοῖς, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν ἀπὸ χρημάτων ἀπεχομένους ζῆν· καὶ περὶ συμποσίων ὁμοίως· πλὴν ἐν τούτοις φησὶ δεῖν ἔχειν καὶ γυναῖκας, καὶ τοῖς μὲν χιλίαν τὴν ἀπὸ χρημάτων, τοῖς δὲ πεντακισχίλιον. τὸ μὲν οὖν πολὺ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἀπορίας ἔχει· τὸ κοινωνεῖν, καὶ τὸ κοινωνεῖν, καὶ τὸ ζητεῖν, καὶ τὸ τὴν πόλιν ἔχειν κενεόν· ἐπεὶ καὶ τὸν τῶν εἰρημένων πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι χώρας δεῖται τοῖς τοιούτοις Βαβυλωνίας, ἢ τινος ἄλλης ἀφθόνου τὸ πλῆθος, ἐξ ἧς οἱ περιοικοῦντες δεήσονται καὶ περὶ τούτοις γυναικῶν καὶ θεραπόντων
D ἔτερος ὄχλος πολὺ πλῆθος. δεῖ μὲν οὖν ὑποτίθεσθαι καὶ ὃ λόγος, ἐὰν δὲν αὐτῷ τὸ ἀδύνατον λέγεται· ἀλλ' ὡς δεῖ τὸν νομοθέτην πρὸς δύο βλέπειν τιθέντα τοὺς νόμους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἔστι δὲ καὶ τὰ πρὸς τὴν γειτονίαν καὶ πρὸς τοὺς χρησιμεύοντας τόπους, εἰ δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον πολιτικόν. οὐ γὰρ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτῷ πολεμικοὺς χρῆσθαι
E πρὸς τοὺς τῶν πολεμίων ἐπιόντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους· εἰ δέ τις μὴ τοιοῦτον ἀποδέχεται βίον, μήτε τὸν ἴδιον, μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως οὐδὲν ἧττον δεῖ φοβεῖσθαι τοὺς πολεμίους, μὴ μόνον εἰσιόντας εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ ἀπιόντας. καὶ τὸ πλῆθος ἡ τῶν κτήσεων ἔχειν δεῖ, οὐκοῦν βέλτιστον ἐστι
F ὑπερβάλλειν, τοῦ σωφρονεῖν μᾶλλον. τοῦτο γὰρ ἴσως φασὶν δεῖν, οὐκ ἐν τῷ σωφρονεῖν ἀσκεῖν αὐτὸν τις εἴποι, οὐκ ἐν τῷ δ' εὖτε ἐν τῷ δεῖ κεκτῆσθαι μᾶλλον. ἐν δ' δεῖ σωφρονεῖν αὐτὸν, τοῦ μὲν τῆς τυραννίδος ἀπολαυστικόν, τὸ δὲ τὸν ἔθνους· ἐπεὶ μόνῳ γ' εἶναι ἕξις αἱρετὴ καὶ τοῦ τὸν οὐσίαν κτῆσιν αὐτὴν δεῖ οὐσίαν ἀφέλειαν ἀπόδοσιν ὡς ἔστι, σωφρόνων δὲ καὶ ἐλευθερίων δεῖ-

σθαι καὶ τὰς κτήσεις ἀπαρκεῖν· οἷον αὐτῷ τῷ τοιούτῳ ἀνάζευξις, τὸ δεῖ τὸ πλῆθος τῆς ἀπολαύσεως μὴ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀφεῖναι τῷ νομοθέτῃ ἀόριστον, ὡς ἱκανῶς καὶ ὑπερβαλλούσῃ εἰς τὸ αὐτὸ πλῆθος διὰ τὰς ἀπορίας, ὁπόσοις ἀν γίγνωσθαι, ὅτι δοκεῖ τοῦτο καὶ συμβαίνει δεῖ τὰς πόλεις δεῖν δὲ τοῦ εὖ ἕνεκα· ἐν τῷ
B ἀόριστον δεῖ τὸ πλῆθος τῶν κτήσεων τῶν, καὶ τοῦ τοιούτου οὐδὲν ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζεσθαι τὰς οὐσίας εἰς [τὸ] ὅσον τοσοῦτο πλῆθος· τότε δ' ἀδιαίρετος οὐσία, ἀνάγκη τοῖς συμβαίνουσι μείζω ἔχειν, ἢ τ' ἐλάττους εἶναι τὸ πλῆθος, ἢ τὸ πλεῖστον. μᾶλλον δὲ δεῖ ὑπολαβεῖν τινὰ αὐ ἀφορισμὸν τῆς οὐσίας τῆς τοιαυτῆς, ὅν τι ἀριθμοῦ τινος μὲν πλείστου χρῆσιν· τῶν δὲ τεκνοῦν τὸ πλῆθος ἀναβλέποντα
C πρὸς τοὺς τόκους, οὐ συμβήσῃ τοιούτοις τινὰς τῆς ἀξιοῦντος, καὶ πρὸς τοὺς τῆς ἄλλης ἀπορίας· τὸ δ' ἀφεῖναι, καθάπερ εἰ τοῖς πλείστοις πόλεσι, πολλὰς ἀναγκαῖον οἴεσθαι γίνεσθαι τῶν πολιτικῶν· δεῖ δὲ πολὺ, ὥστε ἐνοχλεῖ καὶ κακουργεῖν. Φείδων μὲν οὖν τῶν ὁ Κορίνθιος, ὃν νομοθέτης τῆς ἀρχαιότητος, τοὺς οἴκους ἴσους μένειν δεῖν διεκρίνει, καὶ τὸ πλῆθος τῆς πολιτείας· καὶ τὸ τοῦτο τοῖς κλήροις αἱρεῖν εἶχον τοὺς τε καὶ μέγεθος· ἐν δὲ τοῖς νόμοις τούτοις τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλὰ δεῖ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον βάλλειν αὐ ἔχειν, λεκτέον ὕστερον. ἐπιλεκτέον δὲ τοῖς νόμοις τοῦτο· καὶ τὸ δεῖ τοῖς ἀρχαῖς τοῖς τε ἴσοις διαφέρειν τῶν ἀρχομένων. φασὶ γὰρ δεῖν, ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ σημόνιον ἐκεῖν γίνεσθαι τῶν κρόκαι, οὕτω καὶ τοῖς ἀρχαῖς ἔχει δεῖν πρὸς τοὺς ἀρχομένους· ἀπὸ τῶν τοῦ ἴσον ἐφίστοι γίνεσθαι μείζονα μέχρι τοιαυτάπασι, διὰ τὸ τοῦ· ἐν αὐ εἶν δεῖ τῶν μέχρι τοιούτῳ τῶν ἀρχόντων ἢ διαίρεσιν δεῖ τοιαῦτ', μὴ τοῦ· οὐ συμφέρει πρὸς εἰκουμένων. δεῖ γὰρ τοιαῦτα ἐκείνα ἔνειμι, διελὼν χωρίς. καὶ τὸ δεῖ εἰκάσας δεῖν εἰκεῖν· ἢ γὰρ συμπεξεῖν δεῖν βέλτιστον αὐ δεῖ μὴ διμοιοκρατία, μὴ τὴν χρῆσθαι μόνον ἢ τοῦτο· τοῦ κακῶν πολιτείας· καὶ γὰρ ἢ ὀλιγαρχία τοιοῦτον δεῖ, οὐ αὐ τοῦ· ὡς κοινὸν τοιαῦτα κατασκευάζει ἢ πόλεις τῆς ἄλλων πολιτείας, καλῶς εἰρῆκεν ἴσους· εἰ δ' ὡς ἀφεῖναι τῷ φυσικῷ πολιτείας, ἢ καλῶς.

A quare necessarium est circa illud istas vertari virtutes. Absurdum quoque est cùm facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil determinare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatam propter sterilitates, quotcunque contingant, quod videtur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est vt aliam certitudinem
B tunc habeat quàm nunc. nam nunc quidem nemo dubitat, eo quòd in singulos diuisæ sunt facultates in quantamcunque multitudinem verò cùm sint indiuisæ, necessarium disparet nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum quàm facultatum: vt non plures quàm determinatum sit procreari oporteat, & numerus definiendus est respectu
C habito ad fortunas, si contingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi cæterorum. Prætermittere autem id, vt in plerisque ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibus: egestas verò seditiones & delicta parit. Itaque Phidon Corinthius, vnus ex vetustis legumlatoribus, familias censuit æquales permanere debere, & ci-
D uium multitudine, quamuis sortitiones habeant prius omnes inæquales secundum magnitudinem, at in his legibus contrarium est. Verum de his, quemadmodum statuendum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus, quemadmodum differant præsides à subiectis. Inquit enim oportere, quemadmodum ex alio lanæ filum ducitur quàm lini, sic & eos qui præsunt, se habere debere ad eos qui subsunt. Cùm verò totam
E substantiam augeri dixerit vsque ad quantuplum, quare hoc vtique non erit in regione vsque ad aliquid? Videndum est etiámne ædificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. duas enim cuique domos attribuit: at difficile est duas habitare domos. Tota verò constitutio vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium, sed horum media, quam vocant rempublicam. est enim ex iis qui arma ferunt. Si igitur vt communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit rempublicam, rectè forsan dixit: sin vt optimam post primam rempublicam, non rectè. forsan enim Lacedæmoniorum rempublicam quis probabit, vel aliam quandam magis optimatium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum administari esse debere, atque ob id Lacedæmoniorum laudant rempublicam: constare quidem illam ex paucorum potentia, item ex vno principe & populari statu affirmant, ponentes regem illorum pro vnius gubernatione, senatū verò pro paucorum potentia: ephoros autem pro statu populari, quoniam ephori ipsi ex plebe sumuntur, alij ephorum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes, & alium quotidianum victum. Sed in his legibus dictum est, optimam rempublicam ex populari statu constare debere, ac ex tyrannide: quas aut non reponat quis omnino inter species rerum publicarum: aut deterrimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt qui plures commiscent: nam quæ ex pluribus constat respublica, melior est. Deinde nihil videtur habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorum potentia ac populari statu, verum ad paucorum potentiam inclinare magis, quod patet ex magistratuum creatione. nam quod ex delectis sortitio hæc, commune est vtrisque. Sed quòd necesse sit diuiores concionem habere, & magistratus creare vel aliud quidpiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios verò præterire, id paucorum potentiæ est. Insuper conati, vt plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus delectio. Deliguntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu postea totidem ex secundo, postea ex tertio, verum non omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi, ex quarto autem quartorum solis necesse est primis & secundis, postea ex his æqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit, eosque itaque plures & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur, quia necesse non est. Quòd igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu constabit huiusmodi respublica, ex his patet: patebit etiam postea, cùm de ex specie reipublicæ tractabimus. Habet etiam circa magistratuum creationē, quòd ex delectis deligantur, periculosum quippiam. Nam si aliqui conspirare velint etiam mediocri numero, semper secundum horum voluntatem fiet assumptio.

A λοιπὸν μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πολιτειῶν μεμιγμένην· διὸ καὶ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν· εἶναι γὰρ ἐκ τῶν, εἰ μὲν ἐξ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχίας, καὶ δημοκρατίας φασὶ, λέγοντες τὴν μὲν βασιλείαν, μοναρχίαν τὴν δὲ τῆς γερουσίας ἀρχὴν, ὀλιγαρχίαν δημοκρατεῖσθαι δὲ κατὰ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν, διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους· τὴν δὲ τοῦ ἐφορείου τυραννίδα, δημοκρατεῖσθαι δὲ κατὰ τὰ συσσίτια, καὶ τὸν ἄλλον βίον τὸν καθ' ἡμέραν. ἐν δὲ τοῖς νόμοις εἰρῆσθαι τούτους, ὡς δεῖ συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, ἃς ἢ τὸ παράπαν οὐ φήσειέ τις εἶναι πολιτείας, ἢ χειρίστας πασῶν. βέλτιον οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μεμιγμένας· ἡ γὰρ ἐκ πλειόνων συγκειμένη πολιτεία, βελτίων· ὅπερ οὐδὲ ἔχουσα φαίνεται μοναρχικὴν οὐδέν, ἀλλ' ὀλιγαρχικὴ, καὶ δημοκρατικὴ μᾶλλον ἢ ἐγκλίνει βούλεται· ὅθεν τὴν ὀλιγαρχίαν δοκεῖν ἐκ τῶν τῆς ἀρχόντων καταστάσεως· τὸ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῆς καταστῆσαι, κοινὸν ἀμφοῖν· τὸ δὲ, τοὺς μὴ βουλομένους ἐξεῖναι ἐπιδεικνύειν εἶναι, καὶ φέρειν ἀρχόντας, ἤ τι ποιεῖ ἄλλο τῆς πολιτικῶν, ἴδιον τῆς ἀριστοκρατικῆς· καὶ τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῆς δυνατοῦ εἶναι τοῦ ἀρχόντας, καὶ τοὺς μεγίστους ἐκ τῆς μεγίστου τιμήματος. ὀλιγαρχικὸν δὲ φαίη τις εἶναι καὶ τὸν τῶν βουλῆς αἱρεσιν. ἀριστοκρατικὸν μὲν γὰρ πάντες ἐπιδέχεται, ἀλλ' ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν B μὴ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἶναι τὰς ἀρχὰς τὰς ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ τρίτῳ· ἐν τῷ τετάρτῳ, τῶν τετάρτων μόνους ἐπιδέχεσθαι τοῖς ἀφορισμοῖς, καὶ τοῖς δευτέροις. οὐδ' ἐν τούτοις ἔσται ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ὁσονοῦν ἀφορισθῆναι διὰ τὴν ἀριθμόν. ἔστωσαν δὲ πλείους ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων, καὶ βελτίστων, C [διὰ τὸ μὴ ἐπιτηδείους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν. ὡς οὖν οὐδ' ἐν τῷ δευτέρῳ μεγάλης καὶ μεταβολὴ τῶν συνεστώτων ἡ τοῦ τῆς πολιτείας, ἐν τούτοις φανεῖη, καὶ τῶν ἄλλων ῥᾳδιουργιῶν, ὅσαι ἐνδέχονται ἐκεῖ ἡ τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις. ἔχει δὲ καὶ ἐκεῖ ἡ αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων τὸ ἐξ αἱρετῆς, ἐξαιρεῖσθαι τοὺς βουλομένους. καὶ τὴν τῶν ἀρχόντων ἐξ ἁπάντων εἶναι, καὶ τὴν τῶν βουλευόντων ἐξ ἁπάντων εἶναι, καὶ τὴν τῶν δικαστῶν ἐξ ἁπάντων εἶναι, καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἃ τῆς πολιτείας ἐστὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς· καὶ τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῆς δυνατοῦ εἶναι τοῦ ἀρχόντας, καὶ τοὺς μεγίστους ἐκ τῆς μεγίστου τιμήματος. ὀλιγαρχικὸν δὲ φαίη τις εἶναι καὶ τὸν τῶν βουλῆς αἱρεσιν. ἀριστοκρατικὸν μὲν γὰρ πάντες ἐπιδέχεται, ἀλλ' ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν μὴ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἶναι τὰς ἀρχὰς τὰς ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ τρίτῳ· ἐν τῷ τετάρτῳ, τῶν τετάρτων μόνους ἐπιδέχεσθαι τοῖς ἀφορισμοῖς, καὶ τοῖς δευτέροις. οὐδ' ἐν τούτοις ἔσται ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ὁσονοῦν ἀφορισθῆναι διὰ τὴν ἀριθμόν. ἔστωσαν δὲ πλείους ἐκ τῶν μεγίστων τιμημάτων, καὶ βελτίστων, D [διὰ τὸ μὴ ἐπιτηδείους μὴ αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν. ὡς οὖν οὐδ' ἐν τῷ δευτέρῳ μεγάλης καὶ μεταβολὴ τῶν συνεστώτων ἡ τοῦ τῆς πολιτείας, ἐν τούτοις φανεῖη, καὶ τῶν ἄλλων ῥᾳδιουργιῶν, ὅσαι ἐνδέχονται ἐκεῖ ἡ τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις. ἔχει δὲ καὶ ἐκεῖ ἡ αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων τὸ ἐξ αἱρετῆς, ἐξαιρεῖσθαι

ἥμισυ. εἰ γὰρ τινες συστήσαι θέλοιεν ἐκ μέτρου τὸ πλῆθος, οἷοί τε ἦν τούτων αἱρεθέντων βούλευ-

ὅτι. τὰ μὲν οὖν νῦν ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ ἐν τοῖς νόμοις, οὕτω ἔχει τὸν τρόπον.

Κεφάλαιον ζ.

Εἰσὶ δὲ τινες πολιτείαι καὶ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτῶν, αἱ δὲ φιλοσόφων καὶ πολιτικῶν πάσας δὲ τὴν κρατεστάτην, καὶ καθ' ἃς πολιτεύονται τοῖς ἐγγράφοις εἶναι τούτων ἀμφοτέρων. οὐδὲν γὰρ οὔτε τοῖς ἀεὶ τὰ τέκνα κατέστησε καὶ τὰς γυναῖκας, ἄλλας κεκτημένοις, ἢ τὰς ἀεὶ τὰ συνοικοῦντα τὴν γυναῖκ' ἀλλ' ὅσα τῶν ἀλεγόντων κοινῆ μᾶλλον. διὸ καὶ γαμετὴ τὸ ἀεὶ τὰ τοῦτο εἴρηται. μάλιστα τὴν ἀρχὴν ἀλλοῖς. ἀεὶ γὰρ τοῦτον ποιεῖσθαί φασι τὰς ἐμφύλους πάντας. διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τὴν ἰσότητα τῶν πολιτῶν φησὶ γὰρ δεῖν ἴσον εἶναι τὰ κτήματα τῶν δὲ κτήσεις μὴ ἴσας τῷ πλήθει. τῶν δὲ κτήσεις ἴσας μὴ διδόναι τὸ γαμετὸν ἀλλ' ἐπιτάττειν τὰς δὲ κτησαμένοις, ἐπιμελεῖσθαι μὴ, δίκαιον δὲ τὰς ἐπιμελείας τῆς τοῦ σώματος, οὗ δὲ πλουσίους, διδόναι μὴ, λαμβάνειν δὲ μὴ· οὗ δὲ πένητας, καὶ διδόναι μὴ, λαμβάνειν δέ. Πλάτων δὲ τὸν νόμον γράφων, μέχρι μὲν τινος οὗτος δεῖν ἐᾶν πλείω τῆς τοῦ πέντε πλασίου εἶναι τὴν κτῆσιν τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν κτᾶσθαι, καθὰ εἴρηται καὶ πρότερον. διὸ δὴ μηδὲ τοῦτο λανθανέτω, δεῖν τὸν νομοθετοῦντα, ἢ λανθάνει καὶ, ὅτι τὸ τῆς οὐσίας πάντων πλῆθος, ποσόν τε καὶ ὅ τέκνων τὸ πλῆθος πάσιν. εἰ γὰρ ἐπιτρέψει τὴν οὐσίαν τὸ μέγεθος ὁ τῶν τέκνων ἀγεώμετρος, εἰκὸς καὶ τοὺς νόμους λύειν, καὶ χωρὶς τῆς λύσεως φαῦλον τὸ πολιτεύειν ἐκ πλουσίων γενέσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ τοιοῦτον ποιεῖν τοῖς πολίταις, ὅθεν οὐδὲν οὐδ' ἔχει τινὰ ἀπορίαν μεν εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν ἢ τῆς ἐπὶ ἐκκλήσεις, καὶ τῶν πόλεων τινὲς φαίνονται διγνωμονεῖν, τῷ μὴ ἐπιμελεῖσθαι, μὴ παρ' ἄλλοις ὀνόμασι, τὸ κακοῦν κτᾶσθαι χρήματα, ὁπόσον αὐ βούλονται· ἀπιμελεῖσθαι δὲ καὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ οἱ νόμοι κακόν εἰσιν, ὥσπερ ἐν Λοκροῖς νόμος ὃς μὲν πολίτης, ἐὰν μὴ φανερὰ ἀτυχήσῃ δίξ συμβολαίων. ἔτι δὲ τοῖς παλαιοῖς κλήρους διανέμουσι, τῶν δὲ λυθέντων καὶ ἐν Λευκάδι, δημοκρατίας ἐπιλυσαν λίαν τῶν πολιτείας ἰσότητα, οὐ γὰρ ἔτι συμβαίνει τὸν τῶν ἀρχαίων τιμήματον εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζειν. ἀλλ' ἔστι τῶν ἰδιωτῶν μὲν ἀρχὴ τῆς οὐσίας, τοιούτων δ' ἃ λίαν εἰσὶ πολλοὶ, ὥστε τρυφᾶν· ἃ λίαν ὀλίγον·

A In legibus igitur illa respublica ita se habet.

CAPVT VII.

Vnt verò & alix quædam respublicæ tum idiotarum, tum philosophorum, & in administratione ipsarum versatorum. Omnes autem hę propinquiores sunt illis, secundum quas nunc regunt, quàm istæ duæ: nullus enim neque de communitate filiorum, neque de mulieribus talē B aliquam introduxit nouitatem, neque etiam de fœminarum comessationib. sed à necessariis magis inchoant. Videtur quibusdam maximum, vt de patrimoniis rectè constituatur. nam hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Chalcedonius ante omnia de hac parte cōstituit. Inquit enim patrimonia ciuium æqualia esse debere, hoc autem perfacilè factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam verò condita foret, difficilius quidem, attamen satis maturè adæquari posse, si diuites doterēt neq accipiāt, pauperes autē cōtrà, accipiant doter, & non tradant. Plato autem in legibus suis vsq ad aliquid censuit esse permittendum. nam supra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuium possidere vt prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legislatorem D (quod certè nūc latet) quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modū imponere. nam si excedat multitudo filiorum patrimonij facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit, opus est ergo, ne tales seditiosi efficiantur. Quòd igitur valet aliquid in republica patrimoniorum exequatio, & vetERum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit. & apud alios lege cauetur, vt non quantum quisque velit, sed quantum lex permittit, agri possideant. Eadem quoque ratione patrimonia sua alienare leges vetant: vt est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidentem calamitatem ostenderit superueniſſe, præterea vt antiquæ hæreditates conseruentur. Quod sublatum apud Leucadā, valde popularem eorum ciuitatem effecit. non enim amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidem patrimoniorum constituunt verū hęc aut ita magna esse, vt deliciati liceat: aut ita exigua,

vt tenuiter victum agant. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore. Sed medium coniectandum esse. Præterea si quis mediocria statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est. magis enim cupiditates adæquandæ sunt quàm patrimonia. hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed fortan responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, & disciplinæ, sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendum fuit: & vnam eandémque esse, nihil prodest. nam fieri potest, vt sit vna eadémque disciplina, verum eiuscemodi, per quam cupidi fiant pecuniarum, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solùm ob patrimoniorum, verumetiam ob honorum inæqualitates. & hoc diuersum in vtroque, nam multitudo quidem grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum. præstantes autem viri honorum æqualitatem. vnde illud natum est:

Honori incumbit tam ignauus, quàm bonus,

Non solùm verò homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorum, ne spolient alios propter frigus, aut propter famem, verumetiam vt gaudeant, neque concupiscant. nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem, ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solùm, verumetiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horum trium remedium est? his quidem exiguum patrimonium & opificium, illis autem temperantia: tertium verò si quis velit per illa delectari, non aliunde quàm à philosophia quærat remedium. nam cæteræ quidem hominibus egent, cùm iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidem inuadunt, non vt frigus repellant, quapropter honos maximus habetur, non ei qui furem occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaque Phaleas paruis duntaxat iniuriis hac sua reipublicæ constitutione succurrit. Præterea multa statuere pergit, per quæ ad seipsos rectè instituti erunt, sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse rempublicam ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus.

ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὡς οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τοῦ μέσου στοχαστέον. ἔτι δ᾽, εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν τάξειεν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν, ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ᾽ οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ᾽ ἴσως ἂν εἴπειεν ὁ Φαλέας, ὅτι ταῦτα τυγχάνει λέγων αὐτός· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα δεῖν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ τήν τε παιδείαν ἥτις ἔσται, δεῖ λέγειν· καὶ τὸ μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τὴν αὐτὴν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ συναμφοτέρων. ἔτι στασιάζουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν τιμῶν. τοὐναντίον δὲ περὶ ἑκάτερον· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ, διὰ τὸ περὶ τὰς κτήσεις ἄνισον· οἱ δὲ χαρίεντες, περὶ τῶν τιμῶν, ἐὰν ἴσαι. ὅθεν καὶ

Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

οὐ μόνον δ᾽ οἱ ἄνθρωποι διὰ τἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἰατρείαν ἀδικήσουσιν. οὐ τοίνυν διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιθυμοῖεν, ἵνα χαίρωσι ταῖς ἄνευ λυπῶν ἡδοναῖς. τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ σωφροσύνη· τρίτον δ᾽, εἴ τινες βούλοιντο δι᾽ αὑτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος. αἱ γὰρ ἄλλαι ἀνθρώπων δέονται. ἐπεὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα διὰ τὰς ὑπερβολὰς, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὰ ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι, ἂν ἀποκτείνῃ τις οὐ κλέπτην, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε πρὸς τὰς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνος ὁ τρόπος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἔτι τὰ πολλὰ βούλεται κατασκευάζειν, ἐξ ὧν τὰ πρὸς αὑτοὺς πολιτεύσονται καλῶς· δεῖ δὲ καὶ πρὸς τοὺς γειτνιῶντας, καὶ τοὺς ἔξωθεν πάντας. ἀναγκαῖον ἄρα τὴν πολιτείαν συντετάχθαι πρὸς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, περὶ ἧς ἐκεῖνος οὐδὲν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως. δεῖ γὰρ

οὐ μόνον πρὸς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἱκανὴν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διόπερ οὔτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, οὗ οἱ πλησίον καὶ κρείττους ἐπιθυμήσουσιν, οἱ δὲ ἔχοντες ἀμύνειν οὐ δυνήσονται τοὺς ἐπιόντας· οὔθ᾽ οὕτως ὀλίγην, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπενεγκεῖν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐδὲν διώρικε. δεῖ δὲ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, τὸ μὴ λυσιτελεῖν τοῖς κρείττοσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν, ἀλλ᾽ οὕτως ὡς ἂν καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν. οἷον Εὔβουλος Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκεψάμενον ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται τὸ χωρίον, λογίσασθαι τὴν χρόνου τούτου δαπάνην· ἐθέλειν γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀταρνέα. ταῦτα δ᾽ εἰπὼν, ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σύννουν γενόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν τι τῶν συμφερόντων, τὸ τὰς οὐσίας ἴσας εἶναι τοῖς πολίταις, πρὸς τὸ μὴ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους· οὐ μὴν μέγα οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. καὶ γὰρ ἂν οἱ χαρίεντες ἀγανακτοῖεν ἂν, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι. διὸ καὶ φαίνονται πολλάκις ἐπιτιθέμενοι καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ᾽ ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβολία μόνον· ὅταν δ᾽ ἤδη τοῦτ᾽ ᾖ πάτριον, ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν. ἄπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν. τῶν οὖν τοιούτων ἀρχὴ, μᾶλλον τοῦ τὰς οὐσίας ὁμαλίζειν, τὸ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν, ἂν ἥττους τε ὦσι, καὶ μὴ ἀδικῶνται. οὐ καλῶς δ᾽ οὐδὲ τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας εἴρηκε. περὶ γὰρ τὴν τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζει μόνον. ἔστι δὲ καὶ δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ κατασκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φαίνεται δ᾽ ἐκ τῆς νομοθεσίας κατασκευάζων τὴν πόλιν μικρὰν, εἴ γ᾽ οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, καὶ μὴ πλήρωμά τι παρέξονται τῆς πόλεως. ἀλλ᾽ εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι, τοὺς τὰ κοινὰ ἐργαζομένους δεῖ, καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατεσκεύαζε

tantas enim esse oportet, vt non solùm ad ciuium vsum, verumetiam ad pericula externa sufficiant. quare nec ita magnas esse decet, vt finitimi concupiscant, quibus resisti non possit: nec rursus ita paruas, vt cum paribus & similibus bellum nequeant sustinere. ille quidem nihil determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere conducat. Fortè recta determinatio fuerit, tantas esse debere, vt lucrum superantibus bello, afferre non possint, sed ita quasi nihil superacquirant. Quare Eubolea considerare iussit Authophradatem cùm Atarnea obsidere vellet, cogitaret vt quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimaret huius temporis iacturam: velle enim pro minori precio iam tunc Atarnea relinquere, quæ cùm dixisset, Authophradatem in sentẽtiam traxit, & obsidionem prætermittere fecit. Habet igitur vtilitatem exæquatio patrimoniorũ inter ciues, ne inde seditiones oriantur, verùm (vt ita dixerim) nõ admodum magnam: nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeãt. ex quo fit vt ipsi sæpe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum insatiabilis est. & primo quidem sufficere dicunt in pauca atque minima: mox vero, vbi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis, quàm patrimoniorum exæquatio, ciuitatem sic instituere, vt boni quidem viri plus quàm sibi competat, habere non quærant: improbi autem etsi quærant, habere non possint. hoc autem fiet, si inferiores sint, nec iniuriam patiantur. Nec verò in hac ipsa exæquatione patrimoniorum, rectè est ab eo dispositum, cùm fundos & agros exæquet solum: sed sunt seruorum quoque armentorúmque & pecuniarum diuitię, & apparatus ingens earum rerum, quas supellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio quęrenda est, vel moderatio quædam mediocris, an cuncta omittenda? Videtur autem ex ipsarum legum positione ciuitatem exiguam constituere: siquidem artifices omnes publici erũt, nec multitudinem augebũt ciuitatis, sed certè publicos esse eos qui publica faciunt opera oportet, quemadmodum & Epidamni: & Diophantus

Universidad de Deusto
Biblioteca

quandoque Athenis constituit. De Phalæ igitur republica ferè ex his deprehendi potest, si quid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

CAPVT VIII.

Hippodamus autem Euryphontis Milesius qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & Piræum abscidit, cùm esset in cæteta quoque vita morobior propter gloriæ cupiditatem, vtque adeò vt quibusdam videretur, superfluus capillorum prolixitate & ornatu sumptuoso. præterea vestitu vili quidem, sed admodum farcto, non in hyeme solum, verumetiam in æstate: studiosus autem de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in republica versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudine decem millium, in tres diuisam partes. faciebat enim vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli atque arma tenentes. Diuisit quoque regionem in tres partes, vt esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata. vnde cultus Diis fieret, sacra: vnde verò propulsatores belli alerentur, publica: quæ autem agricolarum foret, priuata. Legum quoque tres esse species solum putabat: de quibus verò iudicia fierent, totidem esse numero, Iniuriam, damnum, cædem. Ponebat quoque vnum iudicium principale, ad quod omnia malè iudicata reuocarentur: idque constituebat ex senibus quibusdam delectis. Sententias verò in iudiciis, non calculis ferendas esse censebat, sed vnumquenque iudicem tabellam afferre, in qua scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuum: sin partim condemnaret, partim absolueret, idipsum definiret. nam vt nunc quidem fit, non rectè pronisum à lege existimabat: quia cogimur homines aut hoc, aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoque legem de illis, qui velle quippiam ciuitati reperissent, vt honoribus afficerentur. Filios autem eorum, qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alendos esse: quasi id non prius fuerit lege pronisum, nam est nunc Athenis ea lex, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratuum verò omnium electiones populo attribuit. Populum autem faciebat tria illa genera ciuium: qui verò delecti essent, eos rerum publicarum curam habere debere, item hospitalium, & pupillarium.

A Ἀθήναισι, τοῦτο ἔχει τὸν ἔξοχον. οἷον εἴ τις τὸν φόβον πολιτείας ἀφεῖν ἐκ τούτου τοῦ διαιρέσεως, εἴ τι τυγχάνει καλῶς εἰρημένον, ἢ μὴ καλῶς. Κεφάλαιον ιη.

Ἱππόδαμος ὁ Εὐρυφῶντος Μιλήσιος, ὃς καὶ τὴν τῶν πόλεων διαίρεσιν εὗρε, καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτεμε, γλοιώδης καὶ περὶ τὰ ἄλλα βίον περιττότερος διὰ φιλοτιμίαν, τοῦ τοῦ δοκεῖν εἶναι ζῆν περιεργότερος, διὰ τε πλῆθος καὶ κόσμον πολυτελῆ· ἔτι δὲ ἐσθῆτι εὐτελεῖ μὲν, ἀφθόνῳ δὲ χρῆσθαι οὐ τῷ χειμῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ θέρει· λόγος δὲ καὶ περὶ τὴν ἁπάσαν φύσιν βουλόμενος, σοφὸς τῶν μὲν πολιτικῶν οὐκ ἐπιχείρησέ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τοῦ ἀρίστου. κατασκευάζει δὲ τὴν πόλιν, τὴν πλῆθος μυριάνδρων, εἰς τρία δὲ μέρη διῃρεῖται· ἔποιει γὰρ τὸ μὲν μέρος τεχνίτας, τὸ δὲ γεωργοὺς, τὸ δὲ τὸ περὶ τὸν πόλεμον ὅπλα ἔχον. διῄρει δὲ καὶ τὴν χώραν εἰς τρία μέρη τὴν μὲν ἱερὰν, τὴν δὲ δημοσίαν, τὴν δὲ ἰδίαν· ἱερὰ μὲν τὰ νομιζόμενα παρέξουσι τοῖς θεοῖς· κοινὴν δὲ τὴν τοῖς ἐπικουροῦσι βιοῦσιν, κοινὴν τὴν τῶν γεωργῶν, ἰδίαν δὲ τὴν τῶν γεωργῶν. νόμους δὲ τρεῖς ἔφη εἶναι μόνους περὶ ὧν γὰρ αἱ δίκαι γίγνονται, τρεῖς τοσούτους· ὕβρεως, ζημίας, φόνου· ἔν τε τὸ κυριώτατον ὑπάρχειν δικαστήριον ὃν τὸ κρίνειν, ἃς ἂν τὸ μὴ ἐνθάδε κριθῶσιν ἀδίκως· τοὺς δὲ κριτὰς ἐκ τῶν γεγηρακότων αἱρεῖσθαι· τὰς δὲ κρίσεις, ἐν ἑκάστῃ ψηφοφορίᾳ φέρειν γράμματα πτύκτια, ἐὰν μὲν ἁπλῶς κατεψηφίσῃ τις, ἁπλῶς· ἐὰν δὲ ἁπλῶς ἀπολύσῃ, κενόν· ἐὰν δὲ τὴν μὲν κατεψηφίσῃ τὴν δὲ μὴ, τοῦτο διορίζῃ· νῦν γὰρ οὐκ ἔστι τοιοῦτον, ἀλλὰ ἀναγκάζει γὰρ ὀμνύναι, ἃ τοῦτο, ἃ τοῦτο διορίζοντας. ἔτι δὲ ἔφη περὶ τῶν εὐεργετούντων τὴν πόλιν ψηφίζειν, ὅπως τὴν χώραν τιμᾶν, καὶ τοὺς πόνους ἐν τῷ πολέμῳ τελευτήσαντας ἐν δημοσίᾳ γίνεσθαι τὴν ἴσην τοῖς οὖσιν τῶν πρὶν ἀεὶ νομοθετουμένων· ἔτι δὲ καὶ τὸν Ἀθήναισι εἶναι ὃ τέρας τοῦ, καὶ ἐν ἄλλαις τῶν πόλεων. τοὺς δὲ αἱρετοὺς αἱρεῖσθαι τοὺς τῶν δήμου τῶν πολίτας· δῆμον δὲ ἔποιει τὸν τρία μέρη τῆς πόλεως· τοὺς δὲ αἱρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν, καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν· τὰ

A Plurima igitur ac maximè digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium. nam & artifices, & agricolæ, & qui arma tenent, omnes in reipublicæ communione versantur. verùm agricolæ quidem arma non habent: artifices autem neque arma neque agros: itaque fiunt quodammodo serui eorum qui habent arma. participes igitur esse omnium bonorum impossibile est, cum sit quidem B necessarium, ex iis qui habent arma, constituti duces, & custodes ciuium, & principalissimos (vt ita dixerim) magistratus, quòd si participes non sint reipublicæ, quomodo bono animo esse potuerunt in republica? Enimuerò potentiores esse oportet illos qui arma tenent ambabus partibus. id autem non facile est, nisi multitudine exuperent. quòd si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipublicæ, & C suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid vtilitatis afferunt ciuitati? Artifices enim esse necessarium est. nam omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quemadmodum in aliis ciuitatibus. sed agricolæ si habentibus arma victum parant, merito forent pars aliqua ciuitatis: at illic priuatim habent, priuatisque colunt. Insuper autem publicos agros, ex quibus D propulsatores belli victum habere oportet, si ipsi idem colant, non esset aliud agricola, aliud propulsator belli, quod legislator esse vult. sin alij quidam ab agricolis & propulsatoribus, quarum erit membrum ciuitatis nullius particeps, sed alienum à republica. Quòd si quis dicat eosdem agricolas, & proptios colere & publicos agros, primo fructuum multitudo non sufficeret, ex quibus singulis binis domi- E bus habeant ministrare. deinde, quamobrem non statim ex eisdem agris pro se alimenta sumant, & pro propulsatoribus exhibeant. hæc sanè omnia magnam continent turbationem. Nec de iudicio quoque rectè se habet lex, quia iudicandum putant cum distinctione, lite simpliciter scripta, ita vt ex iudice fiat arbiter. hoc enim in compromisso in plures facto recipitur (conferunt enim inter se de F sententia ferenda) sed in iudiciis recipitur: imò legumlatores plerique contrà statuunt, ne iudices inter se colloquãtur.

πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς A πολιτείας τάξεως, ταύτ' ἔχει. ἀπορήσειε δ' εἴ τις, πρῶτον μὲν τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτῶν τῆς πολεῖ. εἰ γὰρ τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοὶ, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν γεωργοὶ, οὐκ ἔχουσι ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται, οὔτε γῆν, οὔτε ἐπιτήδειον γένοιτο χρῆσθαι δοῦλοι τῆς τὰ ὅπλα κεκτημένοις. μετέχειν μὲν οὖν πάντων τῆς πρῶτα ἀδύνατον. ἀναγκαῖον γὰρ ἐκ τῆς τὰ ὅπλα ἔχοντας καθίστασθαι καὶ στρατηγοὺς, καὶ πολιούχους, καὶ τοὺς ἀρχικωτάτους αὐτοῖς· οὐ B πάντ' μὴ μετέχοντας τῆς πολιτείας πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ δὴ κρείττους δεῖ τοὺς τὰ ὅπλα ἔχοντας καταστήσαι ἀμφοτέροις· τῆς μεῖζον· τοῦτο δ' οὐ ῥᾴδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, τί δεῖ τοὺς ἄλλους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ C κυρίους δεῖ τοὺς τῆς αἱρέσεως κατεστάναι; ἔτι οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει τεχνῖται μὲν γὰρ ἀναγκαῖον δεῖ πᾶσα γὰρ ἡ πόλις τεχνῖτῶν καὶ δύναται διαγίγνεσθαι καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις πόλεσι ἀπὸ τῶν τέχνης. εἰ δὲ γεωργοὶ, πορίζοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὴν τροφὴν, ἄλογον ἂν εἴη τι τῆς πόλεως μέρος. νῦν δ' ἴδια ἔχουσι καὶ τούτοις ἴδια γεωργήσουσι. ἔτι δὲ τὴν κοινὴν ἀφ' ὧν εἰ πορισθεῖεν ἔχοιεν τὴν τροφὴν, εἰ μὴ ἐκ τῶν γεωργούσοιεν, ἵν' αὐτῶν τὸ μέγιστον ἔστιν καὶ τὸ γεωργικὸν βούλεται, δ' ὁ νομοθέτης. εἰ δ' ἔστιν τινὲς ἔνοικοι τῆς τοῖς ἴδια γεωργοῦσιν καὶ τῆς μαχίμων, τίμιον αὐτῶν μέρος ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, τοῦτοις μετέχειν, ἀλλ' [καὶ] ἀλλότριον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ μὴν εἴ τις E τοῖς ἀγροῖς δεῖ τοῖς τε τὴν ἴδιαν, καὶ τοῖς τὴν κοινὴν γεωργοῦσιν, τό τε πλῆθος ἀπορεῖν ἔσται τῆς τροφῆς, ἐξ ὧν ἕκαστος ὑπουργήσει τὸν οἶκον. καὶ τίνες ἔσται ἐκ δυοῖν κοινὸν τοῖς γῆς, καὶ τῆς αὐτῆς κλῆρον αὐτοῖς τὴν τῶν ἴδιον λάβοιεν, καὶ τοῖς μαχίμοις παρέξοιεν, ταῦτα δὲ πάντα πολλὴν ἔχει ταραχήν. εὖ καλῶς δ' οὐδ' ὁ περὶ τῶν κρίσεων νόμος, τὸ κρίνειν ἁπλῶς διαιρεῖν τοῖς κρίσεσι ἁπλῶς γεγραμμένοις, καὶ γε δικαστὴν διαιρεῖν· τοῦτο δ' ἐν μὲν τῇ διαίτῃ καὶ πλείοσιν ἐοίκασι ποιεῖν· πολλοὶ γὰρ δικάζουσι περὶ τῶν αἰρεσεῶν· ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐκ ἔστι, δῆλον καὶ τοὐναντίον τούτου νομοθετοῦσι· οὐ γὰρ μὴ τοῖς δικαστὰς κοινολογεῖσθαι περὶ τῶν ἀποφάσεων.

Deinde, quomodo non erit litigiosa sententia, cùm iudex non putat tantum deberi, quantum petitur. nam si petitor viginti minas postulabat: iudicum autem vnus decẽ iudicet, alter quinque, alter quatuor, & hoc modo diuidant: & alij in totum condemnent, alij in nihilum: quis erit modus sententiarum concordandarum? Præterea, nemo peierare cogit simpliciter condemnãtem vel absoluentem, si simpliciter petatur. non enim cùm absoluit, nihil debere iudicat, sed viginti B minas non debere. at ille peierat, qui cum putet viginti minas non deberi, tamen condemnat. De eo autem, quod inuenientibus aliquid commodum ciuitati, honores tribuendi sunt, non est tutum lege cauere, sed apparentiam solum probabilem habet: cõtinet enim calumnias, & motum forsan reipublicæ. Sed incidit hæc in aliam quæstionem & considerationem aliam. Nam dubitant nonnulli, vtrum dam C nosum sit vel vtile ciuitatibus leges patrias mutare, si sit alia melior. quapropter non est facile dicto statim assentiri, siquidem non cõducit mutare. fieri autẽ potest vt inducatur aut legum, aut reipublicæ dissolutio, tanquam commune bonum. Sed cùm in hanc mentionẽ incidérimus, etiam pauca de eo perstringenda sunt: habet enim, vt diximus, dubitationem: & melius videri potest, vt mutationem reci- D piant. nam aliis quidem scientiis hoc prodest: ceu si medicina ab institutis patriis mutetur, & gymnastica, & aliæ artes atque facultates: quarum cùm vna ponenda sit ciuilis disciplina, patet in ea quoq; eãdem rationem esse tenendã. Probari autẽ hoc dicet aliquis, & in ipsis rebus. antiquas enim leges nimium rudes esse & barbaras. armati siquidem ferro incedebant Græci, & vxores emebant inuicem. & quæcun- E que vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt. ceu apud Cumas de cæde lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis propriis, reum esse cædis, contra quem probatur. Quærunt autem omnino non patrium, sed bonum omnes. putandúmque est priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros & imprudentes, vt de terra natis dicitur, quãm ab- F surdum est in eorum opinionibus persistere velle. Præterea neque leges scriptæ

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible] A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible]

Κεφάλαιον θ.

Περὶ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς Κρητικῆς, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις [illegible] E [illegible] F [illegible]

A meliores sunt, si sunt immutabiles. vt enim in aliis artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehendere. necesse est enim, vt generaliter scribantur: actiones autem circa singularia fiunt. Ex his ergo videtur, & quasdam leges, & quandoque esse mutandas. Alio autem modo considerantibus, cauendum videtur esse maximè. cum enim B vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere verò faciliter leges mutare improbandum, constat errata quædam esse toleranda, & legumlatorum & magistratuum. non enim tantum proderit qui corrigere perget, quantum nocebit assuefactio superioribus non parendi. Mendax & de artibus exemplum. neque enim simile est mutare artem atque legem. nam lex nullam vim habet vt ipsi pareatur, nisi C ex more: mos autem non fit nisi temporis longitudine. quare faciliter mutare leges ex præsentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis. Præterea si mutandæ sunt leges, vtrum omnes & in omni republica, an non? & vtrum à quocunque, aut quibusdam? in his enim magna est differẽtia. Quapropter nunc quidẽ omittamus considerationem hanc, nam a- D liorum est temporum.

CAPVT IX.

De Lacedæmoniorum autem republica & Cretensium, fermè autem & de aliorum Rebuspublicis duo sunt consideranda. vnum, si quid rectè vel non rectè ad optimam constitutionem in illis sit ordinatum: alterum, si quid ad suppositionem & modum aduersantis ab illis reipublicæ. Quod igitur necessarium est in be- E ne constituenda republica necessariorum adesse facultatem, omnes fatentur: sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere. nam & Penestiæ Thessalorum multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt: & Ilotes Lacedæmoniorum: nam in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt. Verùm apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. causa forsitan est, quia vicinæ ciuitates, quamuis F inuicem bellum gerant, tamen earum nulla rebelles recipit. quoniã id nõ conducit, quando & ipsa periæcos habeat. At Lacedæmoniorum finitimi omnes inimici erant, Argiui, Messenij, & Arcades. nam & à Thessalis ab initio rebellarunt,

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum cum finitimis Achæis & cum Pe-
thiæbis & Magnetis gererent bellum. Vi-
detur autem etsi nihil aliud, attamen hoc
ipsum esse perdifficile, quemadmodum
eum eis sit conuertiandum. Nam si remis-
sè erga illos te geras, superbiunt illi qui-
dem, ac se pares dominantibus existi-
mant: sin asperè tractentur, insidiantur,
atque odio habent. pateri igitur non reperire optimum modum eos, quibus ista contingunt circa subiectos. Præterea lenitas in mulieres & ad propositum reipublicæ nocet, & ad directionem ciuitatis. Vt enim domus pars sunt vir & vxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendum est, in virorum multitudinem ac mulierum: quocirca in quacunque republica malè prouisum est circa mulieres, in ea putandum est medietatem ciuitatis esse neglectam: quod ibi contingit. Volens enim legislator totam ciuitatem esse duram ac laborum patientem, in viris quidem id fecisse constat, in mulieribus autem non fecisse. viuunt enim molliter, ac in omnem licentiam dissolutæ. Itaque necessarium in tali republica diuitias haberi in precio: præsertim cum viri sint mulieribus obnoxij. quod accidit omnibus fermè militaribus bellicosisque gentibus, præterquam Celtis, aut siqui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus est, non rationabiliter Venerem Marti coniunxisse: quoniam omnes huiusmodi homines proni sunt ad Venerem, aut masculorum, aut mulierum, illisque obnoxij. Itaque apud Lacedæmonios hoc fuit, multisque in eorum principatu à mulieribus administrabantur. Etenim quid referat, verum mulieres ipsæ gubernent, an eos qui gubernant, à mulieribus gubernari? idem enim accidit. Cùmque insolentia ad nullum obsequium vtilis sit, nisi forsè ad bellum, maximè nociuæ etiam ad hoc ipsum Laconum mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorum aduentu. non enim magis vtiles præstiterunt se quàm aliarum ciuitatum mulieres: sed turbam inferebant magis quàm hostes. Ab initio igitur rationabiliter contigisse Lacedæmoniis videtur in mulieres indulgentia, cum per militiam multum domo abessent, Argiuis primo, mox Arcadibus & Messenijs bellum inferentes. exercites enim,

A διὰ τὸ πολεμεῖν καὶ τοῖς περιοίκοις, καὶ
χαμοῖς καὶ Περραιβοῖς, καὶ Μαγνησιν. δοκεῖ δ' ἔτι
καὶ μάλιστ' ἔστιν, διὰ τί γε τὸν τρόπον τοῦτον
ἐρωτᾶν δεῖ. τοῖς γὰρ ἐπιεικῶς χρωμένοις ὑπερφρονοῦσι
δοκοῦσιν εἶναι τοῖς κυρίοις· ἐὰν δὲ τραχέως χρῶνται,
ἐπιβουλεύουσι καὶ μισοῦσι. ἀπορεῖν δὲ τὸν νομοθέτην
ἄριστον τρόπον τοῦτον τοῖς ὑπηκόοις. ἡ δὲ ἐπιεικεία
πρὸς τὴν πολιτείαν βλάπτει καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν.
ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ καὶ γυνή, δόξειεν ἂν
ὅτι καὶ πόλις, ἐπεὶ τὸ μὲν ἥμισυ δεῖ νομίζειν
εἶναι τὸ δὲ θῆλυ ἀδιόρθωτον πολλοῖς ἐν τῇ νομοθεσίᾳ
φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ δ'
ἔμοιγε τῆς πόλεως εἶναι δεῖ νομίζειν ἀνισοδύ-
νατον. ὅταν γὰρ ἐκεῖ συμβαίνῃ· ὅλην γὰρ τὴν
πόλιν ἐνεργοῦσιν εἶναι βουλόμενος κρατιστο-
κίνητον, εἰς τὴν ἀνδρεῖαν φανερῶς ἐστὶ παρεῖ-
τας ὧν, ὅτι ἡ τῆς γυναικὸς ἐξουσία· ζῶσιν
γὰρ ἀκολάστως πᾶσιν ἀκολασίαν, καὶ
τρυφερῶς. ὥστε ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ
πολιτείᾳ πλείους τὸν πλοῦτον, ἀφ' ὧν τὰ
κάλλιστα γυναικοκρατοῦμεν, καὶ δι'
ὃν τὸ πολὺ τῆς τρυφῆς καὶ τὴν ἐν τοῖς
πόνοις γένοιτο, ἐξὸν κτᾶσθαι· ἀλλ' οὐ τοῦ τυ-
χόντος φαίνεται τιμᾶσθαι τὸν ἀνδρεῖον καὶ πολε-
μικὸν χρῆσις, ἐὰν μὴ χρήσωνται· ἀλλ' ἔοικεν
ὁ μυθολογήσας πρῶτος, ὡς ἄλογος συζεύξας τὸν Ἄρη τῇ
τῶν Ἀφροδίτῃ. ἀ γὰρ ἅπαντες τοῖς ἄρρεσι τῶν ἀνθρώ-
πων ἐμπλέκοι, ἢ τοῖς τῶν ἄρρενων ἀνθρώποις
τοῖς κατακόρεσι πάντες οἱ τοιούτοι.
Ἐν δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐ τοῦτο, καὶ
πολλὰ διοικεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν διὰ τὸ
ἀρχὴν ἀνδρῶν· καὶ τί τὸ διαφέρον γυναῖκας
ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν
ἀρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει. χρησιμεῖ δ'
οὐδὲν τὸν θρασύνοντας πρὸς οὐδὲν τῶν κα-
λῶν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν πόλεμον, ἐλαχίστου
ἐνέπτησε καὶ πρὸς ταῦτ' ἡ τῶν Λακαινῶν γυ-
νή. ἐδήλωσαν δ' ἐπὶ τῆς Θηβαίων ἐπιδρομῆς
λῶν· χρόνῳ μὲν γὰρ οὐδὲν ἦσαν, ἀλλὰ τὸν
ἐπέρας πόλεων θόρυβον ἡ πατρίδ' ἐν πολέ-
μῳ τῇ πολιτῶν. ἐξ ἀρχῆς οὖν εἰκὸς ἔστιν συμβεβηκέναι τοῖς Λακωνικοῖς διὰ τὸν γυναικῶν
αἰτίας. ἔξω γὰρ τῶν εἰκῆ διὰ τὰς στρατείας ἀπεστερημένων πολὺ χρόνον, πολεμοῦντες τοῖς
τε πρὸς Ἀργείους πρῶτον, καὶ ὕστερον πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους· ἀγωνιζόμενοι τοῖς δι,
αὐτοὶ

αὐτοὶ μὲν παρεῖχον τοῖς νομοθέταις φιλοδυ-
σωπεῖν· διὰ τὸ στρατιωτικὸν βίον πολ-
λὰ γὰρ ἴσχει μέρη τὸ ἀρετὴ τὰς γυναῖκας, φα-
σὶ δὲ ἄλλοι ὅτι καὶ τὸν Λυκοῦργον ἔδει τοῦ
νομοθετεῖν μὴ ἀπεκρίνασθαι, ὅστε τὴν πόλιν.
ἀπόρησε δὲ ἴσως ἐν αὐτοῖς τὸ θηλυκὸν ὅστε
ἀλλοῖον τι καὶ ἐνδοξοτέρας τὰς ἀμφισβήτησις. ἀλλ'
ἔοικε οὐ τῶν τυχόντων, εἰ τὰς συζυγούσας
μὴ ἔχει, ἀλλὰ σχεδὸν τὸ ἡμισυ τῆς
μὴ ἔχειν. τοῖς δὲ σχεδὸν τὰς γυναῖκας ἔχουσι
μὴ κακῶς, δόξειεν, ὥσπερ εἰρήκαμεν καὶ πρότε-
ρον, εἰ μόνον ἀφεστήκεσι τὴν τιμὴν τῆς κτη-
λεσίας αὐτῶν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ συμ-
βάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μᾶλ-
λον γὰρ τὸν νοῦν ἐποίουν, τοῖς σχεδὸν τὴν ἀκρασίαν
τῶν κτήσεων ἐπιτιμῶντες οὐ τοῦ. τοῖς μὲν γὰρ
αὐτῶν συμβάλλεται κακῶς ἔχειν πολλὰ λίαν
οὐσίαν, τοῖς δὲ τὰ μὴ τοῦ μισθοῦ· ἀλλ' ἀπορεῖ
ἄλλος ἄλλῳ τὸν ἀφορισμὸν τῶν τοιούτων
τινὶ τὰ μὲν ἐν τῷ ἀφορισμῷ, ἀναιρεῖν τὸν κα-
λὰ ἀφῶσι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δὲ καὶ κατωλέ-
πειν ἐξουσίαν ἄλλοις τοῖς βουλομένοις. καὶ
τοῦ τοιούτου συμβαίνει ἀναγκαῖον ἐκείνοις
τε καὶ οὗτος. ἔστι δὲ καὶ τῇ γυναικῶν χα-
λεπὸν τοῖς πόσοις χρῆσθαι μᾶλλον τὸ
νῦν, τῷ τε ἀποκλήρῳ πολλὰ γενομένῳ,
καὶ διὰ τὸ παρέλκειν πολλὰ μεγάλα καὶ τὰ
βλαπτικὰ τοῦ μαθήματος, ἢ ἐλέγχου, ἢ καὶ μα-
τέρας τὰ ἔθνη. τοῦ δ' ἕνεκα δοκεῖ τὸ
νῦν ἀδύνατον ὅτι τὸν αὐθαίρετον· καὶ ἀποδιδόν-
μὲν διαθήκας ἐν αἷς κληρονόμοις κλη-
θῶσι, ἐὰν ἄν ἀθλίοις δίδωσι. ἀναχωρεῖν
ἀναπεμπόν τὰς χώρας χρόνῳ ἐπιπόλ πρό-
φασιν καὶ πεντακοσίους, καὶ ἑπτάκις τρι-
μυρίους, οὐδὲ χρόνῳ τὸ πλῆθος ἔσται. γένο-
νε δὲ διὰ τὸν ἔργον ἐν τῷ δόλῳ, ὅτι φαύ-
λως ἐκείνοις τῷ τὸ αὐτὸ τοῦ τοῦ τοιούτου.
τῷ γὰρ πολεμεῖν τοὺς ἀνθρώπους καὶ πόλις,
ἀλλ' ἀπόλεσε διὰ τὸν ὀλιγανδρίαν. λέ-
γεται δὲ καὶ ὅτι τῷ τῷ ἀστικῷ βιαιότατον
μεταδίδοσι τὸ πολιτικὸν· ὅτ' ἐν γένοιτο τὸ
ὀλιγανδρία πολεμοῦσι πολλοὶ χρό-
νοι καὶ ἀπεστέρησαν τὸν Σπαρτιάτας καὶ
μυρίους, οὐ μὲν δὴ οὐ δὲ ἀλλὰ πεντα, εἴτε μὲ, βέλτιον τὸ διὰ τὸ κτῆσιν ἀμελεῖν
πλοῦτον ἀλλ' ἢ πόλεν. ἀλλ' ἀστεῖος ἡ καὶ ὁ νομοθέτης ὡς πλείστοις τῷ Σπαρτιάτας, ἀνάγκην τοῦ πολίτας
τῶν πλείστοις πεπεῖσθαι παῖδας. ἔστι γὰρ αὐτοῖς νόμος τὸν ἀφ' ἡμιόνου τὰ πρῶτ ἡμῖ, ἀφρον-

dd j

A seipsos legumlatori præstabant assuefactos propter militarem vitam. multas enim continet virtutis partes. Mulieres autem fertur Lyeurgus deducere conatus ad legestat vbi repugnabât, abstinuisse. Causæ igitur factorum hę sunt: itaque & huius peccati. Sed nos non id considerémus, cui venia danda sit vel nō danda, sed rectùmne sit an nō rectum. Quæ porro circa mulieres non bene se habent, videntur (vt B diximus antè) non solum ipsa per se indecentiam quandam facere in republica, sed impellere quoq. ad cupiditatem pecuniæ. Post illa enim quę nunc dicta sunt, tuentes inæqualem eorum possessionem quis reprehendat? nam eorum quibusdam hoc euenit. vt magnam nimium opulentiam haberent: aliis verò vt penitus exiguam: quapropter ad paucos deuenerunt agri. hoc autem ex eo accidit, quia malè C fuerat lege prouisum. emere enim, aut vendere quod habeas, fecit non honestum. & rectè id quidem: sed donare ac testamento relinquere concessit. atque idem accidat necesse est, per hunc modum & illum. Sunt enim mulierū ferè ex quinque partibus totius regionis doæ, multis hæredibus institutis & traditione dotium magnarum. atqui melius erat, aut nullam D aut paruam, aut mediocrem esse constitutam, nunc autem licet donare ex testamēto cuicunque, & si nullo instituto hærede decesserit, hic cui voluerit, dat. Ex quo factum est, vt regio sufficiens mille & quingentos equites alere, peditum verò triginta millia, ac mille quidem totos haberet, probanti autem res ipsa prauè apud illos in hac parte fuisse prouisum: quoniā vna plaga suscepta ciuitas ea corruit, nec E vltra pertulit ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorum regum nouos homines permultos donatos, ob numerum ciuium, qui bello diminuti fuerant ad augendum. & aiunt fuisse quādoque Spartiatis decem millia. & tamen siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus ciuitatem. Contratio etiam quodammodo est huic prouisioni lex illa F circa prolem, volens enim legumlator quamplurimos fore Spartiatas, inducit multitudinem procreandam. Est enim lex, qui tres genuerit filios, cum esse

Immunem à custodia: qui verò quatuor, immunem esse ab omnibus. Atqui patet, quòd si multi gignantur, regione sic distributa, necessarium est multos fieri pauperes. At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, prauè se habent. hic enim magistratus maximarum apud illos rerum potestatem habet. sumuntur autem ex plebe omnes: vt multoties contingat homines valde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem venales sint. Ostenderũt id & sæpe prius, & nunc in Andriis. corrupti enim pecunia quidam, quantum in se fuit totam rempublicam euerterunt: & propter eius magistratus & nimiam potestatem, ac & tyrãnidi parem, reges ipsos populares fieri cõpulerant, vt in hac quoque parte respublica læderetur. popularis enim status ex optimate resultauit. Continet tamen rempublicam magistratus iste. acquiescit enim plebs ex eo quòd maximi magistratus capax est. itaque siue per legislatorem, siue per fortunam euenit hic, vtiliter se habet rebus. Oportet enim rempublicam, quæ diuturna sit, velle, vt omnes ciuitatis partes consistant, atque in statu suo permaneant. Reges ergo propter honorem suum ita se habebunt, præstantes autem viri propter senatum: nam ea dignitas virtutis est præmium. plebs autem propter ephoriam: nam constituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum sumi quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum, per quem nunc fit. est enim nimium puerile. Præterea autem & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingentes. itaque melius foret nõ secundum propriam mentem eos iudicare, sed secundum literas & leges. Et etiam Ephororum vita nequaquam conueniens proposito ciuitatis. nam Ephori quidem molliter viuunt, in cæteris autem tanta asperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clam transgredientes legem voluptatibus fruantur. Senatorum quoque potestas non rectè apud illos constituta est. nam quòd sint viri boni ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicet forsitan aliquis ciuitati conducere. enimuero quòd per omnem vitam magis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est: est enim vt corporis, sic etiam & ciuitatis senectus. Per hunc autem modum eruditis, vt & legislator ipse diffidat,

A γενῶν· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. καί τοι φανερὸν ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ γὰρ ἀρχὴ κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστι, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες. ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, B οἳ διὰ τὴν ἀπορίαν ὤνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν δὲ πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, καὶ νῦν δὲ ἐν τοῖς Ἀνδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίῳ τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι λίαν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς. ὥστε καὶ ταύτῃ συνεπιβλάπτεσθαι τὴν πολιτείαν· δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας C συνέβαινεν. συνέχει μὲν οὖν τὴν πολιτείαν τὸ ἀρχεῖον τοῦτο· ἡσυχάζει γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς. ὥστ' εἴτε διὰ τὸν νομοθέτην, εἴτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπτωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταὐτά. οἱ μὲν οὖν D βασιλεῖς διὰ τὴν αὐτῶν τιμὴν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τὴν γερουσίαν· ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν· καθίσταται γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ' αἱρετὴν ἔδει τὴν ἀρχὴν εἶναι ταύτην, ἐξ ἁπάντων μὲν, μὴ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ὃν νῦν· παιδαριώδης γάρ ἐστι λίαν. ἔτι δὲ καὶ κρίσεών εἰσι μεγάλων E κύριοι, ὄντες οἱ τυχόντες. διόπερ οὐκ αὐτογνώμονας βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους. ἔστι δὲ καὶ ἡ δίαιτα τῶν ἐφόρων οὐχ ὁμολογουμένη τῷ βουλήματι τῆς πόλεως. αὐτὴ μὲν γὰρ ἀνειμένη λίαν ἐστίν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ὑπερβάλλει ἐπὶ τὸ σκληρόν· ὥστε μὴ δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλὰ λάθρα τὸν νόμον ἀποδιδράσκοντας ἀπολαύειν τῶν σωματικῶν ἡ- F δονῶν. ἔχει δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν οὐ καλῶς αὐτοῖς. ἐπιεικῶν μὲν γὰρ ὄντων καὶ πεπαιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀνδραγαθίαν, τάχ' ἂν εἴποι τις συμφέρειν τῇ πόλει. καίτοι τό γε διὰ βίου κυρίους εἶναι κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. τὸν τρόπον δὲ τοῦτον πεπαιδευμένων, ὥστε καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ

ὡς οὐκ

οὖσιν ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἀσφαλές. φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ καταχαριζόμενοι πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς ἀρχῆς ταύτης. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνευθύνους εἶναι· νῦν δ' εἰσί. δόξειε δ' ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς. τοῦτο δὲ τῇ ἐφορείᾳ μέγα λίαν τὸ δῶρον, καὶ τὸν τρόπον οὐ τοῦτον λέγομεν διδόναι δεῖν τὰς εὐθύνας. ἔτι δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἣν ποιοῦνται τῶν γερόντων, κατά τε τὴν κρίσιν ἐστὶ παιδαριώδης, καὶ τὸ αὐτὸν αἰτεῖσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τῆς ἀρχῆς, οὐκ ὀρθῶς ἔχει. δεῖ γὰρ καὶ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς. νῦν δ' ὅπερ καὶ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φαίνεται ποιῶν. φιλοτίμους γὰρ κατασκευάζων τοὺς πολίτας, τούτοις κέχρηται πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἄρχειν αἰτήσαιτο, μὴ φιλότιμος ὤν. καίτοι τῶν γ' ἀδικημάτων τῶν ἑκουσίων τὰ πλεῖστα συμβαίνει σχεδὸν διὰ φιλοτιμίαν καὶ διὰ φιλοχρηματίαν τοῖς ἀνθρώποις. περὶ δὲ βασιλείας, εἰ μὴ βέλτιόν ἐστιν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἄλλος ἔστω λόγος. ἀλλὰ μὴν βέλτιόν γε μὴ καθάπερ νῦν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ βίον ἕκαστον κρίνεσθαι τῶν βασιλέων. ὅτι δ' ὁ νομοθέτης οὐδ' αὐτὸς οἴεται δύνασθαι ποιεῖν καλοὺς κἀγαθοὺς, δῆλον. ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ οὖσιν ἱκανῶς ἀγαθοῖς ἀνδράσι· διόπερ ἐξέπεμπον συμπρεσβευτὰς τοὺς ἐχθροὺς, καὶ σωτηρίαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια, νενομοθέτηται τῷ καταστήσαντι πρῶτον. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶναι τὴν σύνοδον, καθάπερ ἐν Κρήτῃ. παρὰ δὲ τοῖς Λάκωσιν ἕκαστον δεῖ φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων ἐνίων ὄντων, καὶ τοῦτο τὸ ἀνάλωμα οὐ δυναμένων δαπανᾶν. ὥστε συμβαίνει τοὐναντίον τῷ νομοθέτῃ τῆς προαιρέσεως. βούλεται μὲν γὰρ δημοκρατικὸν εἶναι τὸ κατασκεύασμα τῶν συσσιτίων· γίνεται δ' ἥκιστα δημοκρατικὸν οὕτω νενομοθετημένον. μετέχειν μὲν γὰρ οὐ ῥᾴδιον τοῖς λίαν πένησιν· ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς. τῷ δὲ περὶ τοὺς ναυάρχους νόμῳ, καὶ ἕτεροί τινες ἐπιτετιμήκασιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντες· στάσεως γὰρ γίνεται αἴτιος. ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν οὖσι στρατηγοῖς ἀϊδίοις ἡ ναυαρχία,

A tanquam non bonis viris nequaquam tutum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendi gratificandique permulta facultatem habere. quapropter melius erat eos rationi reddendæ subiectos esse: nunc autem non sunt. Videtur autem Ephororum magistratus omnes alios magistratus corrigere. in hoc autem nimium certè illis permissum: & non per hunc modum dicimus ratio- B nem reddere oportere. Insuper creatio ipsa senatorum, quam per suffragia faciunt, puerilis est, ac ipsum petere magistratum qui eligendus sit, non rectè se habet. oportet enim & volentem & non volentem ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc videtur legislator, quod in alia republica. ambitiosos enim faciens ciues, illis vtitur ad senatorum delectum. nemo C enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator. atque pleraque eorum quæ homines iniustè faciunt, per ambitionem & auaritiam committuntur. De regia verò potestate, verum melius sit eam in ciuitatibus existere necne, alia foret disputatio. attamen melius, non vt nunc quidem, sed pro vita cuiusque regis iudicare. Quòd autem ne ipse quidem legislator credit se facere bonos & honestos, ma- D nifestum est. diffidit enim quasi non sint ad sufficientiam boni viri. Itaque legatos simul mittebant inimicos, ac salutem ciuitatis esse putabant, seditiones regum. Non bene etiam circa comessationes, quas illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum in Creta. sed apud Lacedæmonios vnus- E quisque conferre habet: etsi sunt quidam longè pauperrimi, qui huiusmodi sumptum nequeant sufferre. ex quo fit, vt legumlatori contrà eueniat quàm ipse voluerit. Voluit enim ciuitatem popularem facere per comessationes, sed contrà accidit, cùm non sit facile pauperibus comessationum participes esse. more enim maiorum sic apud eos definitur, vt qui comessationum particeps F esse nequeat, is ad reipublicæ gubernationem non admittatur. Legem verò quæ est circa præfectos classis, & alij quidam improbarunt: & rectè quidem improbantes. est enim seditionis causa. nam cùm reges sint belli duces, præfectura illa perpetua ferè alterũ est imperium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et sic quoque suppositioni legislatoris sic censeri potest: quod & Plato in legibus suis censuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellicas: hæc autem vtilis ad victoriam consequendam. Itaque salui erant bellum gerentes, peribant verò vbi rerum potiti essent: quoniam nec otium agere, nec quiequam aliud exercere sciebant prestabilius, quàm rem militarem. Illud quoque erratum non sanè minus, quòd putant bona illa, quæ ad bellum pertinent, ex virtute magis quàm ex vitio fieri. & in hoc quidem rectè, sed quòd hæc potiora quàm virtutem ipsam putant, in hoc non rectè. Malè etiam circa pecunias publicas apud Spartiatas constitutum est: quia neque in publico habent quicquam, & magna bella gerere coacti pecunias ægrè conferunt. nam quia Spartiatarum est plurimum agri, non examinant inuicem collationes, & euenit legumlatori contra quàm commodum est, publicè inopiam, priuatim auaritiam inducere. De Lacedæmoniorum igitur republica hactenus dictum sit. nam hæc sunt, quæ maximè quis reprehendat.

CAPVT X.

CRetensium verò respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minùs nitidè. Videtur autem & fertur Lacedæmoniorum respublica in pluribus imitata Cretensem, vetusta autem pleraque rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgum post dimissam Carilli regis tutelam, cùm longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum propter cognationem. erant enim Lyctij Lacedæmoniorum coloni. susceperant autem ij qui in eam coloniam venerant, instituta legum, tunc in antiquis habitatoribus obtinentia. quapropter & nunc Perieci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclarè sita. cuncto nanque imminet mari: cùm ferè Græci omnes circum mare sint positi. abest enim hinc modicum à Peloponneso: illic verò ab Asiæ loco, qui circa Triopium est & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac & insularum alias subegit, alias verò

A χρόνον ἐτύγχανε βασιλεία καθεστῶσα. καὶ αἱ μὲν τῷ ὑποθέσει τῶν νομοθετῶν ὑπεμάχοντο πάντες, ὅσῳπερ καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις ἐπιτετίμηκεν. σωζόμενοι γὰρ μέχρι αἱρέσεως πάντα ἐποίουν· ἡττώμενοι δὲ ἀπόλλυντο τὸν πόλεμον· οὐτε γὰρ χρήσιμον ἐπίστασαν ἄλλο πλὴν πολεμικὸν, ἀπολαυστικοὶ δὲ ἀξιοῦντες, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι, μεγάλου ἡγοῦντο τὴν πολεμικήν. οὐτο δὲ ἁμαρτάνουσι ἐν ἑλάττοσι. νομίζουσι μὲν γὰρ γίνεσθαι τὰ ἀγαθὰ τὰ εἰς πόλεμον χρήσιμα, διὰ αἱρετῶν μᾶλλον ἢ καλῶν· καὶ τῶν μὲν κτῆσιν ἐν οἷς τε τοῦτο ἀρετὴ τοῖς αἱρετοῖς ἐπιτελεῖν εἶναι, οὐ κατὰ φύσιν· διὰ γὰρ καὶ ἀεὶ τὸ κεκτῆσθαι τοῖς Σπαρτιάταις. οὐτε γὰρ ἐν τῷ κεκτῆσθαι πόλεσιν ὄντων οὐδὲν, πολλοὶς μεγάλοις ἀναγκαζόμενοι πολεμεῖν εἰσφέρουσί τε ἀνεπιδιόπτως· διὰ γὰρ τὸ τῆς Σπαρτιατικῆς εἶναι τὴν πολεμικὴν χώραν, μὴ ἐξετάζουσιν ἀλλήλοις τὰς εἰσφορὰς· ἀποτελεῖται τοίνυν τὸ νομοθέτου τὸ ἐναντίον φέρουσας· τὴν μὲν γὰρ πόλιν ποιοῦσιν ἀφιλοχρήματον, τὸν δὲ ἰδιώτην φιλοχρήματον· τὸν μὲν οὖν τῶν Λακεδαιμονίων πολιτικὸν τοιοῦτον εἰρήσθω. ταῦτα γὰρ ἔστι τὰ μάλιστα ἄν τις διαπορήσειεν.

Κεφάλαιον ι.

Ἡ δὲ Κρητικὴ πολιτεία, παρήγγελται μὲν ἔθνη τινὰ, ἔχει δὲ μικρὰ μὲν ἔθνη γενόμενα τὸ πλῆθος, ἔθνη γὰρ ἐστι, καὶ λέγεται δὲ τὰ πλεῖστα μιμεῖσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἡ τῶν Λακεδαιμονίων δὲ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἥτοι δυνάμει τῶν ἀρχαίων τινῶν. φασὶ γὰρ τὸν Λυκοῦργον, ὅτε τὴν ἐπιτροπείαν τῶν Χαρίλαου τοῦ βασιλέως κατελιπόμενος, ἀπῆλθε διατριβὴν ἄγειν ἐκεῖ τῶν Κρήτων διὰ τὸν συγγένειαν· ἀποικοι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν. κατέλαβον δὲ οἱ ἐκεῖ τῶν ἀποικίων ἐλθόντες, τῶν παλαιῶν νόμων ἀρχαιοτάτοις χρώμενοι τοῖς τότε κατοικοῦσι. διὸ καὶ τοῦ οἱ ἐξεύρεσιν τὸν αὐτὸν ἔφασαν χρῆναι τοῖς, ὡς καταστησάμενος Μίνω ἐκείνου τὴν τάξιν τῶν νόμων. δοκεῖ δὲ ἡ νῆσος καὶ ἐκεῖ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑλληνικῶν πεφυκέναι καὶ

B

C

D

E

F

τοῖς μὲν ἐπιχωρίοις, τοῖς δὲ ἥκουσι τέλος δὲ διεδέξατο τῇ Σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησε ἐκεῖ περὶ Κάμικον. ἔχει δὲ ἀλλοτριον ἡ Κρητικὴ τάξις πρὸς τὴν Λακωνικήν. γεωργοῦσι τε γὰρ, οἱ μὲν εἵλωτες, οἱ δὲ Κρῆτες οἱ περίοικοι. καὶ συσσίτια παρ' ἡμῖν ἐστι καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ φειδίτια, ἀλλὰ ἀνδρεῖα, καθάπερ οἱ Κρῆτες. ἔνεστι δὲ καὶ ὅλως ἐν ἐκείνοις ἐλεύθερον. ἔτι δὲ τὰς παιδείας ἡ τάξις. οἱ μὲν γὰρ ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμένοις κόσμοις. πλὴν οἱ μὲν ἔφοροι, πέντε τὸν ἀριθμὸν· οἱ δὲ κόσμοι, δέκα εἰσί. οἱ δὲ γέροντες τοῖς γέροσιν, οἷς καλοῦσι οἱ Κρῆτες βουλὴν, ἔστι. βασιλεία δὲ ἀφῆκεν ἡμῖν, ἐστι καὶ τοῖς Κρῆσι, καὶ τὴν ἀγελαίαν οἱ κόσμοι τὴν ἐπὶ πόλεμον ἔχουσιν. ἐκκλησίας δὲ μετέχουσι πάντες· κυρία δὲ οὐδενὸς ἐστι, ἀλλ' ἢ συνεπιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέροσι καὶ τοῖς κόσμοις. τὸ μὲν οὖν τοιαῦτον ἔχει βέλτιον τῆς Κρητικῆς ἢ τῆς Λακωνικῆς. ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι καὶ καθαπαξ ἕκαστος εἰσφέρει τὸ ἐπιταττόμενον· εἰ δὲ μὴ, μενόντων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, καθάπερ εἴρηται καὶ φασίν. ἐν δὲ Κρήτῃ, κενοῦται. ὅτι πάντων γὰρ τῶν γινομένων καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων, [καὶ] ἐκ τῆς ἀποφορᾶς καὶ τῶν φόρων οἱ φέροντες οἱ εἵλωτες, τὸ μὲν ἡμισυ μέρος, τὸ μὲν ἀφῆκε τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς κοινοῖς λειτουργίαις, τὸ δὲ τοῖς συσσίτοις, ὥστε ἐκ κοινοῦ τρέφεσθαι πάντας καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, καὶ ἄνδρας. ἀφῆκε δὲ τὴν ἐλευθεριότητα, ὡς ἀφέλιμον, πολλὰ προλογίσαντες ὁ νομοθέτης, καὶ ἀφῆκε τὴν διὰ ζωῆς γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, τὴν ἀφῆκε τῶν ἀγρῶν ποιεῖσθαι ὁμιλίαν. ἀεὶ δὲ εἰ φαίλως, ἢ μὴ φαίλως, ἔτυχε ἔχων τὸ διαπαιδαγωγεῖν. ἔτι δὲ τὰ ἀεὶ τὰ συσσίτια (λέγουσι τίνας) τοῖς Κρησὶ, καὶ τοῖς Λάκωσι, φανερὸν. τὰ δὲ ἀεὶ τοῦ κόσμου, ἔτι χρῆσιν ἀφῆκε ἐφόρων. ἃ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν τὸ ἐστιν γὰρ οἱ τυχόντες. ἃ δὲ ἐκεῖ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀνεπιδόξ' ἐν ἔστι. ἐκεῖ μὲν γὰρ, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν ἐκ πάντων εἶναι, μενόντων ἐνίοτε τῶν μεγίστων ἀρχῶν, βούλεται ἡ πολιτεία. ἐν τούτοις δὲ ἐκ ἐξ ἁπάντων αἱρεθῶσιν τοῖς κόσμοις, ἀλλ' ἐκ τινῶν γένων, καὶ τοῖς γέροντας ἐκ τῶν κακοσυμβάτων.

A dudum ineultas habitari fecit, tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est. Habet autem conuenientiam Cretica institutio cum Laconica. Agricultuam exercent apud hos quidem Ilotæ, apud illos verò Perieci. Et comessationes sunt apud vtrosque: & antiquitus nuncupabant Lacedæmonij non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretes. ex quo palam est inde prouenisse. Insuper autem B & reipublicæ institutio. Ephori nanque eandem vim habent, quam in Creta hi qui Cosmi appellantur: nisi quòd Ephori quinque sunt, Cosmi autem decem. Senatores autem pares sunt Senatoribus, quos vocant Cretes consilium. Regia autem potestas fuit primo apud Cretas, postea illam fustulerunt, imperio in bello ad Cosmios translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam C habet autoritatem, quàm ea comprobandi, quæ à senatoribus & Cosmis fuerit antè decreta. Quæ igitur de comessationibus constituta sunt, melius apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios habent. Nam apud Lacedæmonios vnusquisque certum quid in singula capita taxatum soluit: quod nisi faciat, à republica lex repellit, vt prius diximus. at in Creta communis est. ex cunctis enim quæ à terra prouenient vel armentis, ex publicis, & his D quæ afferunt perieci, diuisio fit. vt pars vna ad Deorum cultum & ad publica onera, pars ad comessationes deputetur. at ita ex publico educant omnes, & mulieres, & pueros, & viros. Ad temperantiam autem cibi quasi vtilis sit, multa legislator philosophatus est, & de mulierum dinortiis, de earum congregatione ad vi- E tros, ne superfluam pariant multitudinem prospexit. quod vtrum prauè vel non prauè constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quòd circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, quàm apud Lacedæmonios, manifestum est. At circa Cosmos deterius, quàm circa Ephoros. Quod enim mali habet Ephororum magistratus, idem & in illis est, sumuntur enim quiuis, sed quod in his prodest reipublicæ, illic non est. Nã hic, quia F ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus, vult manere rempublicam: illic autè non ex omnibus sumitur Cosmi, sed ex quibusdã familiis, & Senatores ex iis qui Cosmi iam fuerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De quibus idem dici potest, quod de iis quæ apud Lacedæmonios fiunt. Nam esse liberum magistratum atque perpetuum, maius est munus quàm dignitas eorum mercatur. & non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum quod sibi videtur, periculosum est. Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est benè constitutæ ciuitatis. Nec quiequam susceptionis est Cosmis, quemadmodum Ephoris: abeúntque per insulam longè à contendentibus. Medicina verò quam huic delicto adhibent, ridicula est, nec ciuilis, sed tyrannica. sæpenumero enim aut collegæ illorum, aut priuati homines insurgentes per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiam Cosmis seipsos magistratu abdicare. enimuerò hæc omnia præstabat lege fieri, quàm pro hominum voluntate: non enim secura est regula. Omnium verò deterrimum est, potentum depositio: quam tam sæpe concitár, cùm sententias dare nolunt, per quam manifestum est habere eam institutionem aliquid reipublicæ, sed non esse rempublicam, ac potentatum magis. Consueuerunt autem concitata plebe & amicis ad vnius arbitrium rem deferre, seditionésque & prælia inter se miscere. At verò id quid differt ab eo, quòd tandem ea ciuitas non sit, dissoluta ciuili societate? Est autem periculosus hic reipublicæ status, si qui velint possinique inuadere. sed, vt suprà diximus, seruatur propter locum, quia omnes aduenas procul excludit. Itaque Perioeci manent Cretensibus. verùm Ilotes perizæpe à Lacedæmoniis defecere. non enim erat in Creta potentatus vllus externus: sed nuperrimè bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur republica hæc dixisse sufficiat. CAPVT XI.

Videtur etiam Carthaginiensium respublica bene constituta, multáque habere præter alias, quædam verò maximè similia Lacedæmoniis. Tres enim istæ reipublicæ quodammodo inter se proximæ sunt, multúmque distant ab aliis, Cretica dico, & Laconica & Carthaginiensis: multáque in ipsis prouisa sunt restè. Signum autem est reipublicæ benè institutæ, quòd populus in suo permaneat loco, neque seditionem vllam (quod dictu dignum sit) vnquam fecit,

A ὁποῖά τινα καὶ αὐτοῦ ἀν τις εἴποι λόγοις, εἰ ἀξιοῖ τὰ ἐν Λακεδαίμονι γινόμενα. τὸ γὰρ ἀεὶ τὸν ἄρχοντα εἶναι καὶ τὸ διὰ βίου, μεῖζόν ἐστι γέρας τῶν ἀξίας αὐτοῖς· καὶ τὸ μὴ κατὰ γράμματα κρίνειν, ἀλλ' αὐτοὺς νομοθετοῦντας, δεινόν. τὸ δὲ ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τῶν δήμων, οὐδὲν σημεῖον τοῦ τὴν πόλιν εὖ κεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ λόγον ποιοῦσί τι τοῖς κόσμοις, ὥσπερ τοῖς ἐφόροις, πόρρω γε ὄντας καὶ ἐν νήσῳ τὴν διαφορὰν ποιούμενοι. δι' ἃ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκείνοις ἐξεῖναι καταθέσθαι, ἀλλὰ δυναστευτικά. πολλάκις γὰρ ἐπαναστάντες οἱ ἑταῖροι τοὺς κόσμους, ἢ ἐκ τῶν ἰδιωτῶν τινες ἐξέβαλον τοὺς ἄρχοντας. ἔξεστι δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν ἀπιστεῖν τοῖς ἀρχοῦσι. τοῦτο δὲ πάντα βέλτιον γίνεται κατὰ νόμον, ἢ κατὰ τὴν τῶν ἀρχόντων βούλησιν. ἀσφαλὲς γὰρ οὐκ ἔχει. τὸ δὲ ἀκρωτήριον τῶν κακῶν, τὸ τὴν ἀκυρωσίν τῶν πολλάκις, ὅταν μὴ δίκας βούλωνται ἀποδιδόναι, τῆς δυναστείας. ἐν οἷς δῆλον ὡς ἔχει τι πολιτικὸν ἡ τάξις, ἀλλ' οὐ πολιτεία ἐστί, ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον. εἰώθασι δὲ, διαταραττόντες τὸν δῆμον ἐν τοῖς φίλοις, μοναρχεῖν πείθειν καὶ συναγωνίζεσθαι, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ περὶ τῶν διαφόρων τὸ πολιτικὸν, ἢ διὰ τινὰς χρείας τινὰς κατὰ πόλεις τῆς τοιαύτης, ἀλλὰ λύειν τὴν πολιτικὴν κατάστασιν. ἔστι δ' ἀδύνατον τὸν κύριον ἰσχυρὰν πόλιν μὴ βουλόμενον λυθῆναι καὶ δουλεῦσαι. ἀλλὰ, κοινὸν τὸ μέρος, πρόσοικος διὰ τὸν τόπον ἕνεκα πόλεμος τὸ κύριον πεποίηκε. διὸ καὶ τὸ μὴ ἀφίστασθαι μόνοις τοῖς Κρησί. οἱ δ' εἵλωτες ἀφίστανται πολλάκις. οὐδὲν γὰρ ἐξωτερικὸς ἄρχει κατεστῶτος τοῖς Κρησί, τοιοῦτόν τι πολεμικὸν διαβέβηκεν εἰς τὴν νῆσον· ὁ πόλεμος φανερὸν τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἐκεῖ νόμων. οὐδὲ μὴν εἰωθότως εἰρήνη πεπαύθη ἡμῶν τῶν πολεμίων.

Κεφάλαιον ιαʹ.

Πολιτεύεται δὲ δικαίως καὶ Καρχηδόνιοι καλῶς, καὶ πολλὰ ὁμοίως ἔχει τοῖς Λακεδαιμονίοις· μάλιστα δ' ἴσως παραπλήσιον τοῖς Λάκωσι. αὕτη γὰρ ἡ πολιτεία βέλτιστα, ἀλλάττει τι σωτηρίας ἕνεκα τοῦ νόμου, ἢ τὸ κρατοῦν καὶ ἡ Λακωνικὴ, ἡ τρία τούτων, ἡ [τὴν] Καρχηδονίων· ἡ πολλὰ τῆς τοιαύτης ἔχει τῆς αὐτοῦ καὶ ἀρετῆς. σημεῖον δὲ πολιτείας σωστῆς ἐστιν, τὸ τὸν δῆμον ἔχειν, διαμένοντα ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὅτι καὶ οὐδεὶς εἰπεῖν γεγένηται,

γεγένηται, μήτε τύραννον. ἔχει δὲ παραπλήσια τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, τὰ μὲν συσσίτια τῶν ἑταιρειῶν, τοῖς φειδωλίοις· τὸν δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τετρακοσίων ἀρχὴν, τοῖς ἐφόροις, πολὺ οὐ χείρων. οἱ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσὶ πολίται· οἱ δ' ἀριστίνδην τῶν ἀρχῶν αἱρεῖσθαι. ἔτι δὲ βασιλεῖς καὶ τὴν γερουσίαν, τὸ κάλλιστον τοῖς ἐκεῖ βασιλεῖσι καὶ γέρασιν· καὶ βέλτιον δὲ ἔτι βασιλεῖς, μᾶλλον ἢ τὸν ἐπὶ τῷ πολέμῳ, μὴ κατὰ γένος αἱρεῖσθαι, μὴ τὸν τυχόντα, οὐδὲν διαφέρον ἐν τούτοις ἀρετῇ μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν. μεγάλων γὰρ κύριοι καθιστῶσι, καὶ δυνατοὺς ὄντας, μεγάλα βλάπτουσι, καὶ ἔβλαψαν ἤδη τὴν πόλιν τὴν τῶν Λακεδαιμονίων. τὰ μὲν οὖν πολλὰ τῆς τοιαύτης ἀρετῆς ἔστιν· τὰ δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τὰς πορείας ἀδικεῖ, καὶ τὰ τυχόντα πράττειν ἔστιν τοῖς εἰρημένοις πολιτείαις· τὸν δὲ τῶν τῆς πολιτείας τὰς ἀκριβεστάτας, ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὸ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὸ δὲ εἰς ὀλιγαρχίαν. τὸ μὲν γὰρ, τὸ μὲν πορισάμενος, τὸ δὲ μὴ πορισάμενος τοῦ δήμου, εἰ βασιλεῖς εἴρηται μὴ τὸν γε ἐφεξῆς, καὶ ἐκ τῆς γερουσίας τοῦτο· εἰ δὲ μὴ, καὶ τοῦτο ὁ δῆμος· ἂν δὲ εἰσφέρωσιν οὗτοι, οὐ διακούουσι μόνον ὑποδείκνυσι τῷ δήμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσι, ἀλλὰ κύριοι κρίνουσι καὶ τῷ βουλομένῳ τοῦ εἰσφέρειν ἐξεστι· ὅσῳ δὲ τῆς ἐπιτροπείας ἐν ἐστι. τὸ δὲ τῆς ἐπιτροπείας, συμμέτρως οὖσα πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὐτῷ τῷ ἄρχοντι τῷ, καὶ τῶν ἐν τῇ τιμῇ τῶν ἀρχῶν ἐστι τῶν μεγίστων ἀρχῶν· ἐν δὲ τοῖς πολλοῖς πλείστα ἄρχει χρόνον τῷ ἄλλῳ, (καὶ γὰρ ἐξαλλοιοῦσι ἀρχοντα, καὶ μόνοι τοῦ,) ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ ἀμίσθους καὶ μὴ κληρωτοὺς, αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἔτι· καὶ τὸ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχόντων διαιρεῖσθαι πάσας, καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ἐν Λακεδαίμονι. παραβαίνει δὲ τὴν ἀριστοκρατίας ἡ τάξις τῶν Καρχηδονίων μόνον τοῦ τὸν ἐφεξῆς καὶ τὰ τοιαῦτα διαφθείρειν τὴν πόλιν. οὐ γὰρ μόνον ἀρετῇ διαφέρουσι, καὶ πλουσιώτεροι εἶναι δεῖ ἀφεῖσθαι τοῦ ἀρχεῖν· ἀδύνατον γὰρ ὑποφέρειν πένητα καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. οὐδὲν τοῦ μὲν ἀρετῇ πολιτικῷ, τὸ δὲ πλουσίῳ, ὁ ἐφεξῆς, τὸ δὲ καθ' ἑαυτὸ ἀριστοκρατικὸν, αὐτὸ τὸ εἶ τὴν τάξιν καθ' ἑαυτὸ συνεστῶτα καὶ τοῖς Καρχηδονίοις τὸ εἶδος τῆς πολιτείας.

A neque tyrannum. Continet autem similia Lacedæmoniorum reipublicæ, comessationes quidem sodalitiorum, Phiditius: centum autem & quatuor virorum potestas, Ephoris: præterquàm quòd non deterior, nam illi ex contingentibus sunt: hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Imperator verò & Senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus. melius autem quòd imperatorem non secundum genus, neque ex vili & præexcellenti magis eligant quàm secundum virtutem. nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multum nocent, nocuerúntque iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionem communia sunt omnibus antedictis. Sed quàtum ad intentionem optimatum attinet & reipublicæ, quædam ad popularem statum declinant, quædam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad populum aut non referendi aliqua, imperatores vnà cũ senatu domini sunt, si omnes concordent. si non concordent, populus ipsorum dominus est. quæcunque autem retulerint magistratus, de his non approbandi modo illorum sententias potestas permissa est populo, verum etiam pro arbitrio constituendi pronideúdique. & cuiuis cõtradicere relatis illorum licet: quod non est in aliis rebuspublicis. Quinqueuiratum verò, qui multarum ac magnarum rerum potestatem habet, ab illis eligi, & centumuiratum hos eligere, qui est maximus magistratus, & hos longiori tempore quàm alios imperium retinere. nam & perfuncti magistratu imperant, & designari ad magistratum, ad paucorum potentiam spectat. Esse autem sine mercede, & sine electione quæ fortè fit, optimatium est ponendum, & siquid aliud tale. Iudicia quoque omnia à cunctis magistratibus iudicari, & non ab aliis alia, vt apud Lacedæmonios. Transgreditur autem maximè ab optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginiensium secundum aliquam intelligentiam in eo, quod etiam multi comprobant, non solùm enim optimos, verumetiam ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit qui egenus existat, eum benè magistratum gerere, aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem, paucorum potentiæ est, per virtutem autem, optimatum: ista quædam fuerit species tertia, per quam constituta est apud Carthaginienses respublica

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceant enim magistratus ad hæc duo respicientes & præsertim maximos, vt imperatores & duces bellorum. Putandum autem est huiusmodi excessum ab optimatibus esse errorem legis conditoris: quem ab initio præuidisse valde necessarium fuit, vt optimi valerent quietem agere, nec quicquam indecorum facere, non solùm in magistratu, sed etiam in vita priuata. Quod si inspicere oportet ad opes gratis quietis, præuium est maximos magistratus esse venales, imperium, & belli ducatum. hæc enim lex pretiosis magis facit diuitias quàm virtutes, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in pretio, necessarium est & aliorum ciuium opinionem subsequi. vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in republica statum. Assuescere verò ad luera rationabile est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. absuedum est enim si pauper quidem aliquis, verùm bonæ mentis lucrari velit: impobior autem non velit, cùm sumptus fecerit. Quocirca oportet eos, qui possunt optime gerere magistratum, assumere ad magistratum probabilióque fuisset si author legis opulentiam præstantium virorum abiecisset, ac eorum qui in magistratu forent, quieti prospexisset. Præuum etiam videri potest plures magistratus ab vno homine geri: quod in honore est apud Carthaginienses, vnicum enim ab vno optimè perficitur opus. hoc autem vt fieret, prouidendum fuit à legumlatore, neque cogendum eundem tibicinem esse atque furorem. Quare vbi non parua est ciuitas, magis ciuile est, vt plures sint participes magistratuum, magisque popolare. communius enim, vt diximus & melius singula conficiuntur atque celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus & nauticis. in his enim ambobus per omnes (vt ita dixerim) transit imperare & parere. Sed cùm ad paucorum potentiam vergat respublica eorum, optimè illud effingunt, vt semper aliqua plebis pars ditetur ad oppida mittentes. per hoc enim illi arbitrantur ac certè efficiunt, statum ciuitatis permanere. Sed hoc est fortunæ opus. oportebat verò non per fortunam fine seditionibus esse, sed per legislatorem id fieri. nunc autem si aduersa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibitum. Lacedæmoniorum igitur, & Cretensium,

A ἀφεστῶσι γὰρ οἱ δῆμοι τῶν τῶν βλεπόντων, καὶ μάλιστα τοῖς μεγίστοις, τοῖς τε βασιλεῦσι, καὶ τοῖς στρατηγοῖς. διὸ δὲ νομίζειν ἀμφότερα κινδυνεύειν, τὸν νομοθέτην τῶν ἀριστοκρατικῶν τοιούτων. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τῶν ἐν τῇ πόλει ἀναγκαίων ὄντων, ὅπως οἱ βέλτιστοι διάγωσι χρήζοντες, καὶ μηδὲν ἀχρεῖοι ὦσι, καὶ μὴ τοῦ ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ δι' ἰδιωτείας. εἰ δὲ

B δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς ἀπόδοσιν, χρήματα πολλὰ, φαῦλον τὸ τοῖς μεγίστοις ὠνεῖσθαι τὴν τῶν ἀρχῶν, τὸν τε βασιλείαν, καὶ τὸν στρατηγικὸν ἔθνεσιν. ἡ γὰρ νόμος ἔστι τοῦτο τὸν πλούτον μᾶλλον τῶν ἀρετῶν, καὶ τὸν τοῦ ἄλλου πολιτικοῦ. ὅ,τι δ' ἂν ἀδύνατον ᾖ τιμᾶσθαι, ἀδύνατον καὶ τὸν τῆς πόλεως ἀνδρῶν τὸν πολιτικὸν δόξαν ἀκολουθεῖν τοῦτο. ὅπου δὲ μὴ

C μάλιστα ἀγαθὴ τιμᾶται, τοῦτο τοῦ χ. εἶναι τὸ βέλτιστον ἀρεστὸν κατὰ τὸν πολιτικόν. ἐθίζειν δὲ ἄλλοις κερδαίνειν τοιαῦτα ἔνια ἀπαιτοῦντες ἀργύριον· ἄτοπον γὰρ μὴ πένης μὲν ὤν, βουλόμενος δὲ, βουλόμενος κερδαίνειν φαυλότερος δ' ὤν, τὸν βουλόμενον λαμβάνοντος. διὸ δεῖ τοῖς ἀποδιδοῦσι ἀρετὴν, τοῦτοις ἀρχὴν βέλτιστοι, δ' εἰ καὶ ἀφοσιοῦν τὸ κέρδος ἢ ἀθηναῖοι ὁ νομοθέτης, ἀλλὰ

D ἀρχὴ τοῦ γε δημοτικοῦ τῆς τῶν ἀρχῶν ἀφῆν ἀποδιδόμενος τοῖς Καρχηδονίοις. ἐν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἀρετὴ ἀποτελεῖται. διὸ δ' ὅπως ζήσωσι τῶν ἀρχῶν τὸν νομοθέτην. καὶ μὴ φοβεῖσθαι ἢ ἀν τὸν αὐτὸν ἢ πολλοὺς ἀποδῶ ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολλοὺς ἀποδεῖξαι πλείους μετέχοντας τῆς ἀρχῆς.

E δημοτικώτερον κοινότερόν τι γὰρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κοινὸν ἔθνος ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τῆς αὐτῆς, καὶ δυνάμεις ἀλλὰ τὸν τῆς τῆς πολεμικῶν, καὶ τῆς ναυτικῶν. ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις, διὰ πλήθους, φασὶν εἰπεῖν, ἀλλήλων δὲ τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἀρχεσθαι. ἀναγκαῖος ἀεὶ οὖσης τῆς πολιτείας, ἀρεστὸν ἐν τῷ ὅλῳ, τῆς πλειόνων, ἀεί τι τῷ δήμῳ μέρος ἐπιστρέφοντες

F διὸ τοῖς πόλεσι πολύ γὰρ ἐστὶ, καὶ ποιοῦσι μένειν ἡ πολιτεία. ἀλλὰ τοῦτο δεῖ τύχης ἔργον. διὸ δ' ἀστασίαστος ἐστὶ διὰ τὸν νομοθέτην. νῦν δ', εἰ ἀτυχήσει τῷ τῆς τῶν ἀρχῶν λόγῳ τῆς ἀρχαῖας, εἰδὲ δὲ φαίνεται διὰ τὸ ἔθνος, ἡ ἀτυχία. ἀεὶ δὲ οὐ τὸν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ Κρητικῆς, καὶ τοῦ

καὶ τῶν Καρχηδονίων, οὐδὲν διαφέρει διαφέρει.

A & Carthaginiensium respublicæ, quæ meritò habentur insigniores, in hunc modum se habent.

CAPVT XII.

EOrum autem qui de republica aliquid tradiderunt, quidam nunquam versati sunt in gubernatione ciuitatis, sed in priuata vita ociosi vixerunt. de quibus si quid dignum relatu fuit, de omnibus ferè suprà diximus. Quidam autem legis-

B latores fuere, gubernauerúntque vel in propriis ciuitatibus, vel in alienis. Et horum quidam solummodo legum autores fuere, quidam etiam reipubliæ constituendæ, veluti Lycurgus & Solon. hi enim leges & rempublicam condidere: Lycurgus quidem Lacedæmoniis, vt dictum est: Solon autem Athenienfibus. Existimant autem quidam Solonem legislatorem fuisse præclarum. nam & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperans er-

C at, & plebem à seruitute liberasse, ac statum popularem in patria constituisse, optiméque rempublicam temperasse. nam esse consilium Areopagi paucorum gubernationis est: delectus verò magistratuum, optimatium: iudicia verò, populare. Sed videtur Solon illa duo (cùm essent priùs) non sustulisse consilium Areopagi, & magistratuum delectus: at populum asseruisse, iudiciis ex omnibus constitutis. Quapropter quidam illi faccensent, quod alterum dissoluerit, cùm autoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionem est. nam cùm hoc inualuit, tanquam tyranno gratificantes populo, in eum qui nunc est, popularem statum, rempublicam redegerunt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudicibus verò salaria Pericles induxit, ac per

E hunc modum vnusquisque eorum qui apud plebem posse voluerunt, populi vim augere perseuerauerunt, donec in istam quæ nunc est, licentiam peruenit. Apparet autem hoc, non ram Solonis voluntate, quàm casu euenisse, Nauali enim potentia aduersus Medos victor populus, maiora de sese sapere cœpit. & accesserunt patroni seditiosi contra bonos & modestos ciues, qui rempublicam gubernabant. cùm videatur quidem Solon eam

F quæ maximè necessaria fuit, potestatem populo tradidisse, vt magistratus crearet, & malefacta corrigeret. nisi enim populus hanc habeat potestatem, seruus erit & inimicus. At magistratus omnes constituit ex nobilibus ac locupletibus, ex censu quingentorum modiorum,

Universidad de Deusto Biblioteca

& iugerum: tertium ex equitibus: quartum ex opificibus sordidis, quibus nullum magistratus assequendi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Cataniensis ciuibus suis, cæterisque ciuitatibus Chalcidicis, quę sunt circa Italiam & Siciliam. Tentant verò quidam inducere quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus, hunc verò exercitatum in Creta, cùm esset Locros, profectum autem per artem diuinationis, ei familiarem fuisse Thaletem. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam. sed qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit etiam Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus verò Dioclis, qui in olympiis vicit, sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alcyones, Thebas migrauit, atque ibi ambo defuncti sunt, monstrantúrque etiam nunc illorum sepulchra, quæ ab inuicem facilè spectant, verùm ita constituta vt ex Dioclis quidem sepulchro nó sit prospectus in Corinthium agrum ob animi infectionem: ex Philolai autem sit prospectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legésque illis Philolaus descripsit, & de aliis quibusdam, & de sobole procreanda quas illi leges prolectarias appellant. Et hoc est præcipuè ab illo prouisum, vt numerus hæreditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit: diligentia autem & claritate etiam elegantior quàm hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est patrimoniorum disparitas: Platonis autem mulierum & natorum & patrimoniorum communitas, & comessationes fœminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum sobrij sint. & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant: cùm oporteat non alteram manum vtilem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt. sed iam constituta republica leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem pœnarum. Fuit quoque Pittacus legum

καὶ ζευγιτῶν, καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικόν, οἷς οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετῆν. νομοθέται δ' ἐγένοντο Ζάλευκός τε Λοκροῖς τοῖς ἐπιζεφυρίοις, καὶ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος τοῖς αὑτοῦ πολίταις, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς Χαλκιδικαῖς πόλεσι, ταῖς περὶ Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. πειρῶνται δέ τινες καὶ συνάγειν, ὡς Ὀνομακρίτου μὲν γενομένου πρώτου δεινοῦ περὶ νομοθεσίαν, γυμνασθῆναι δ' αὐτὸν ἐν Κρήτῃ Λοκρὸν ὄντα, καὶ ἐπιδημοῦντα κατὰ τέχνην μαντικήν· τούτου δὲ γενέσθαι Θάλητα ἑταῖρον. Θάλητος δ' ἀκροατὴν Λυκοῦργον, καὶ Ζάλευκον, Ζαλεύκου δὲ Χαρώνδαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες. ἐγένετο δὲ καὶ Φιλόλαος ὁ Κορίνθιος νομοθέτης Θηβαίοις. ἦν δ' ὁ Φιλόλαος, τὸ μὲν γένος, Βακχιάδης, ἐραστὴς δὲ γενόμενος Διοκλέους τοῦ νικήσαντος ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τὴν πόλιν ἔλιπε, διαμισήσας τὸν ἔρωτα τὸν τῆς μητρὸς Ἀλκυόνης, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας, κἀκεῖ τὸν βίον ἐτελεύτησαν ἀμφότεροι. καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσι τοὺς τάφους αὐτῶν, ἀλλήλοις μὲν εὐσυνόπτους ὄντας, πρὸς δὲ τὴν τῶν Κορινθίων χώραν, τοῦ μὲν συνόπτου ὄντος, τοῦ δ' οὐ συνόπτου. μυθολογοῦσι γὰρ αὐτοὺς οὕτω τάξασθαι τὴν ταφήν, τὸν μὲν Διοκλέα, διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ πάθους, ὅπως μὴ ἄποπτος ἔσται ἡ Κορινθία ἀπὸ τοῦ χώματος, τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅπως ἄποπτος. ᾤκησαν μὲν οὖν διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν παρὰ τοῖς Θηβαίοις· νομοθέτης δ' αὐτοῖς ἐγένετο Φιλόλαος, περί τ' ἄλλων τινῶν, καὶ περὶ τῆς παιδοποιΐας, οὓς καλοῦσιν ἐκεῖνοι νόμους θετικούς. καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἰδίως ὑπ' ἐκείνου νενομοθετημένον, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τῶν κλήρων. Χαρώνδου δ' ἴδιον μὲν οὐδέν ἐστι, πλὴν αἱ δίκαι τῶν ψευδομαρτυριῶν. πρῶτος γὰρ ἐποίησε τὴν ἐπίσκηψιν. τῇ δ' ἀκριβείᾳ τῶν νόμων ἐστὶ γλαφυρώτερος, καὶ τῶν νῦν νομοθετῶν. Φιλολάου δ' ἴδιόν ἐστιν ἡ τῶν οὐσιῶν ἀνομάλωσις. Πλάτωνος δ' ἥ τε τῶν γυναικῶν, καὶ παίδων, καὶ τῆς οὐσίας κοινότης, καὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν. ἔτι δ' ὁ περὶ τὴν μέθην νόμος, τὸ τοὺς νήφοντας συμποσιαρχεῖν, καὶ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἄσκησιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται κατὰ τὴν μελέτην, ὡς δέον μὴ τὴν μὲν χρήσιμον εἶναι τοῖν χεροῖν, τὴν δὲ ἄχρηστον. Δράκοντος δὲ νόμοι μὲν εἰσί, πολιτείᾳ δ' ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, ὅ, τι καὶ μνείας ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης, διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος. ἐγένετο δὲ καὶ Πιττακὸς

νόμων δημιουργός, ἀλλ' οὐ πολιτείας. νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἄν τι πταίσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας ἢ νήφοντας, οὐ πρὸς τὴν συγγνώμην ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. ἐγένετο δὲ καὶ Ἀνδροδάμας Ῥηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ἐπὶ Θρᾴκης, οὗ τὰ περί τε τὰ φονικὰ, καὶ τὰς ἐπικλήρους ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλὰ ἴδιόν γε οὐδὲν αὐτοῦ λέγειν ἔχοι τις. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, τάς τε κυρίας, καὶ τὰς ὑπό τινων εἰρημένας, ἔστω τεθεωρημένα τὸν τρόπον τοῦτον.

conditor, sed non in republica versatus. Lex est propria illius, ebrios, si quem pulsauerint, maiori pœna damnari, quàm si sobrij fecissent, quòd enim plures delinquunt ebrij quàm sobrij, non ad id respexit, quòd magis esse debeat ebriis venia, sed ad vtilitatem. Fuit etiam Androdamas regius legum conditor Chalcidensibus, qui sunt in Thracia, de homicidio & hæreditatibus, nihil tamē huius proprium referre quis potest. De his ergo rebuspublicis, quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptę, in hunc modum cognouisse sufficiat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Γ.

Κεφάλαιον α.

Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι, καὶ τίς ἑκάστη, καὶ ποία τις, σχεδὸν πρώτη σκέψις περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὸν τύραννον. τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν. ἡ δὲ πολιτεία, τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν, συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος. ἡ γὰρ πόλις, πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. ὥστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην, καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστί, σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις. οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην. ἔστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ πολίτης ὢν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης. τοὺς μὲν οὖν ἄλλως πως τυγχάνοντας ταύτης τῆς προσηγορίας, οἷον τοὺς ποιητοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστί. καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως. οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως, ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι. τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσι. καὶ γὰρ ταῦτα τούτοις ὑπάρχει. πολλαχοῦ μὲν οὖν οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχουσιν, ἀλλὰ νέμειν ἀνάγκη προστάτην.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

QVi de republica considerat, quæ sit vnaquæque & qualis, ferè prima illa consideratio occurrit, videre quid sit ciuitas. Nam ea nonnunquam in controuersiam venit, cùm alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. gubernatoris autem reipublicæ ac legum positoris totum negotium versari videmus circa ciuitatem. Est autem respublica eorum qui in ciuitate degunt, institutio quædam. Cùm verò sit ciuitas compositum quiddam, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia, manifestum est primo de ciue esse perquirendum. nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quare & quem oporteat ciuem vocari, & qui sit ciuis, est considerandum. nam & de ciue sæpe contenditur, nec eundem omnes esse fatentur ciuem: & qui in populari ciuitate ciuis est, persæpe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur qui alio quodammodo appellationem sortiuntur, ceu eos qui in ciuitate donati sunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit. nam isto modo peregrini qui circa nos habitant, & serui ciues essent. Nec rursus qui fori ac iudicij ius habent, nam hoc existit etiam illis qui simul contrahunt, cùm per contractum forum sortiantur, quanquam multis in locis peregrini ne id quidem perfectè habeant, sed necesse est vt patronum accipiāt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex quo fit vt Imperfectè quodammodo
A διὸ ἀτελῶς πως μετέχουσι καὶ πολῖται καὶ
κοινωνοῦσι δικῶν καὶ ἀρχῶν, ὁ μὲν πρε-
sint fori iudiciorum participes, sed vt
pueri nondum ætate perfecti, & seniores ob
ætatem à muneribus publicis vacantes,
nõ simpliciter ciues dicẽdi sunt, sed quo-
dammodo ciues. At nos quærimus eum,
qui simpliciter ciuis dicatur, nec habeat a-
liquam adiũctionem quę restringat & cor-
rigat: cum & de infamibus & de exulibus
eodem modo vt suprà dubitari, & respon
deri potest. Ciuis simpliciter nulla alia re
B ἢ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς ἁπλῶς λεγόμενος
definitur magis, quàm participatione po-
testatis publicæ iudicandi & decernendi.
Potestates autem, aliæ sunt determinatæ
secundum tempus, ita vt non liceat in-
terdum, nec semel eandem habere, aut
per alia temporum spatia, aliæ sunt inde-
terminatæ, ceu illius qui in concione de-
liberat, & qui iudicat, quanquam fortasse
diceret aliquis, tales non esse in potestate
C πάντας ἀρχὴν οὐδὲ κρίνειν τὸν ἀδόκιμον
constitutos. Atqui ridiculum foret, qui de
maximis rebus deliberant & decernunt,
eos potestatem dicere non habere. Sed
nihil referat, cùm de nomine sit quæstio.
est enim absque nomine publica potestas
iudicantis decernentisque in concione,
sed sit definitionis gratia indeterminata
potestas. Ponimus autem eos esse ciues,
qui huius potestatis vna cum aliis parti-
cipes sunt: maximè igitur propriè ciuis,
super omnes alios qui ciues dicuntur, ferè
talis est. Nec latere nos debet, quòd in
rebus, quarum subiecta differunt specie,
& aliud eorum est primum, aliud secun-
dum, aliud consequens, aut omnino ni-
hil est (quæ talia sunt) commune, aut
vix. Respublicas autem videmus specie
differre: & alias esse posteriores, alias
priores. Quæ enim aberrauerunt ac pro-
lapsæ sunt, necesse est vt posteriores sint
integris & incorruptis, quomodo autẽ dica
mus eas labi, postea patebit. Quare ciuem
quoq; esse aliũ atq; aliũ, necesse est secũdũ
differẽtiã rerũpublicarũ. Itaq; ille, de quo
diximus, in populari quidẽ statu maximè
est ciuis: in aliis verò speciebus esse quidẽ
potest, nõ tamẽ necesse est. In quibusdã, n.
ciuitatibus nec populus est, neq; concionis
vsus, sed senatũ habẽt & iudicia, vt apud La
cedæmonios de cõtractibus cognoscũt hi,
qui Ephori nuncupãtur: alij alios: de cæde
autẽ senatus, & forsan alius magistratus de
aliis, eodẽq; modo apud Carthaginiẽses, de
omnibus quidẽ causis magistratus quidã
cognoscũt. Sed recipit correctionẽ quãdã

γίγνεται, καὶ φανερὸν ἀπόρημα δι' ἣν αἰτίαν τὸν αὐτὸν ἢ ἕνα καὶ οὐκ ἐξεστὶν κατηγορεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ κρίσις τῶν ἀρχῶν τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἔχει τὸ διόρθωσιν ὁ τῶν πολιτῶν διορισμός. ἐν

γὰρ ταῖς ἄλλαις πολιτείαις οὐχ ὁ ἀόριστος ἀρ-
A definitio eiuis, quod in aliis rebuspubli-
χῶν ἐκκλησιάζει περὶ ὧν ἡ δικαστὴς, καὶ ὁ ἐξ-
cis non est indeterminata illa potestas,
τῶν ἀρχῶν ἀφωρισμένος. τούτων γὰρ ἢ πάντων ἢ
quæ in concione decernit & iudicat, sed
τινῶν ἀποδίδοται τὸ βουλεύειν καὶ δικάζειν,
determinata secundum iurisdictionem.
ἢ τοῖς πᾶσι, ἢ τοῖς τοιοῖσδε τοῖς ἀφωρισμένοις
horum enim, aut omnibus, aut quibusdam
ἔξεστι τοῦ βουλεύειν καὶ δικάζειν, ἢ τοῖς τοιοῖσδε
concessum est deliberare ac iudicare, vel
τοῖς τοιοῖσδε φανερόν. ὃ γὰρ ἐξεστὶ πᾶσιν ἢ τοῖς
de omnibus vel de quibusdam. Quisigi-
πολλοῖς ἢ τοῖς ἐλάττοσι, ἢ κυρίοις, ἢ κυρίοις τοῖς
tur sit ciuis, ex his patet. Cui enim habili-
πολλοῖς εἶναι λέγομεν τὸν πολίτην τὸν τοιοῦτον
tas est participandi potestatis publicæ de-
B ἐξουσίας μετέχειν ζωῆς χάριν· ἁπλῶς εἰπεῖν.
liberatiuæ & iudiciariæ, hunc ciuem esse
dicimus eius ciuitatis, ciuitatem verò ta-
lium multitudinem, quæ ipsa per sufficiẽs
sit, vt simpliciter dixerim, ad viuendum.

Κεφάλαιον β.

CAPVT II.

Ὁρίζονται δὲ οἱ πολλοὶ τὸν πολίτην τοῦ μὴ ἐξ ἀμφοῖν εἶναι τοῦ πολίτου, καὶ μὴ
Consueuerunt autem eum etiam dice-
ἐκ τοῦ πατρὸς μόνον, οὐδὲ τοῦ μητρὸς ἀλλ' ἢ καὶ τοῦ τῆς πόλεως ζητοῦσι, οὐδὲ τοῦ πάππου τοῦ
re ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus
C δευτέρου μόνον, οὐδὲ τοῦ μετοίκου ἢ μετοίκου· οἱ δὲ καὶ τοῦ τῆς πόλεως ζητοῦσι, οὐδὲ τοῦ πάππου τοῦ
sit, & non ex altero solum, ceu ex patre &
δευτέρου μόνον, οὐδὲ τοῦ μετοίκου ἢ μετοίκου· οἱ δὲ καὶ τοῦ τῆς πόλεως ζητοῦσι, οὐδὲ τοῦ πάππου τοῦ
matre: alij verò magis vltra requirunt, ceu
δευτέρου μόνον, οὐδὲ τοῦ μετοίκου ἢ μετοίκου· οἱ δὲ καὶ τοῦ τῆς πόλεως ζητοῦσι, οὐδὲ τοῦ πάππου τοῦ
auos & proauos vel plures. His itaque de-
finitis ciuiliter & succinctè, dubitant qui-
dam, tertius ille aut quartus, quomodo e-
rit ciuis. Gorgias quidem Leontinus par-
tim dubitans fortasse, partim ludens, in-
quit: *Quemadmodum mortaria sunt illa quæ a fabrorum mortariorum sunt, sic Larissæos esse qui ab artificibus eorum fiunt, esse nanque aliquos Larissæorum fabros.* Est autem simplex. si enim participarent administrationis reipublicæ secundum determinationem iam dictam, essent veiuce ciues. Etenim neque possibile congruere definitionem illam primis conditoribus aut habitatoribus, vt ex patre matréque ciuibus sint exorti. Sed forsan de eo magis dubitari potest, cùm facta mutatione recipiuntur quidam ad communionem reipublicæ, quemadmodum Athenis fecit Clisthenes, post tyrannorum eiectionem. complures enim in tribus descripsit, peregrinos, & seruos, & inquilinos, de quibus dubitari potest non qui ciuis, sed an iustè vel iniustè. Atque de eo insuper quis dubitabit, an si non iustè ciuis, ne ciuis sit: quasi idem valeat iniustus & falsus. Sed cùm videamus quosdam iniustè se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquam iustè: ciuis autem potestate quadam definitus sit: (nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis, vt diximus:) patet quod hos quoque ciues esse dicendum est.

Κεφάλαιον γ.

CAPVT III.

Πεῖ δὲ τοῦ δικαίου καὶ μὴ δικαίου, σκεπτέον πρὸς τοὺς εἰρημένους πρότερον ἀμφισβήτησιν. δόξειεν γὰρ τισὶ, τοῦ
Iustè autẽ vel iniustè, pertinet ad primã
illam quæstionẽ, in qua quęritur nũquid
à ciuitate factum sit, vel non à ciuitate,

seu cùm ex paucorum potentia vel tyrannide, ad popularem statum fit mutatio. Tunc enim neque mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi non ciuitas eam susceperit, sed tyrannus: nec alia huiusmodi permulta, quasi respublica vi ac victoria constet, non publica vtilitate. Si igitur per hunc modum, quædam in populari statu fiunt, esse similiter dicendam est huius ciuitatis acta, & paucorum potentię & tyrannidis.

CAPVT II.

Videtur autem proprius huius quæstionis locus, quomodo aliquando dicamus ciuitatem esse eandem & non eandem, sed aliam. Potissimè igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum, & homines, fieri enim potest, vt separetur locus & homines, & alios alibi habitare. Sed hæc leuior est dubitatio. nam cùm multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quæstio. Similiter quoque eorum qui eundem inhabitant locum, quoad dicendum sit vnam esse ciuitatem. nō enim mœnibus id definitur. liceret enim Peloponnesum totam vnis mœnibus circundari, talis fortasse est Babylon, quæ capta cùm esset ab hostibus, ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse, similiter & quæcunque alia magis habet circunscriptionem gentis quàm ciuitatis. Sed huius quæstionis alio loco vtilis erit consideratio. nam de magnitudine ciuitatis, & quantā esse vtile sit, & vtrum vnam vel plures, latere non debet ciuilem hominem. At manentib. eisdem habitatoribus eodē loco, vtrū quoad sit idem genus habitantium eandem esse ciuitatem dicendum sit, quamuis semper alij intereant, alij oriantur? vt & flumina solemus eadem dicere, & fontes eosdem, quàuis semper vnda noua superueniat ac defluat. An homines dicendū sit eosdē esse propter eandē causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quædam (societas autem ciuium) variata reipublicæ gubernandæ forma, & alia affecta, necessarium vtique videretur, ciuitatē quoque non eandem permanere. vt & chorū alium esse dicimus dum tragicus est, quàm dum comicus: & si idem sint homines, eodémque item modo, omnem aliam societatem & compositionem, si species cōpositionis alia fiat seu harmoniam earundē

ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίδος γένηται δημοκρατία. τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βούλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος· οὔτ' ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων, ὡς ἐνίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν οὔσας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατοῦνταί τινες κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις καὶ τὰς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς τυραννίδος. ἔοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης, πῶς ποτε χρὴ λέγειν τὴν πόλιν εἶναι τὴν αὐτὴν ἢ μὴ τὴν αὐτήν, ἀλλ' ἑτέραν. ἡ μὲν οὖν ἐπιπολαιοτάτη τῆς ἀπορίας ζήτησις περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται γὰρ διαζευχθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἕτερον, τοὺς δ' ἕτερον οἰκῆσαι τόπον. ταύτην μὲν οὖν πρᾳοτέραν θετέον τὴν ἀπορίαν. πολλαχῶς γὰρ τῆς πόλεως λεγομένης, ἐστί πως εὐμάρεια τῆς τοιαύτης ζητήσεως. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τὸν αὐτὸν τόπον κατοικούντων ἀνθρώπων, πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν. οὐ γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν· εἴη γὰρ ἂν Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἓν τεῖχος. τοιαύτη δ' ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλὼν καὶ πᾶσα ἥτις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνους ἢ πόλεως· ἧς γέ φασιν ἑαλωκυίας τρίτην ἡμέραν οὐκ αἰσθέσθαι τι μέρος τῆς πόλεως. ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας εἰς ἄλλον καιρὸν χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ γὰρ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἔθνος ἓν ἢ πλείω συμφέρει, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν. ἀλλὰ τῶν αὐτῶν κατοικούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἕως ἂν ᾖ τὸ γένος ταὐτὸ τῶν κατοικούντων, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν, καίπερ ἀεὶ τῶν μὲν φθειρομένων, τῶν δὲ γινομένων, ὥσπερ καὶ ποταμοὺς εἰώθαμεν λέγειν τοὺς αὐτούς, καὶ κρήνας τὰς αὐτάς, καίπερ ἀεὶ τοῦ μὲν ἐπιγινομένου νάματος, τοῦ δ' ὑπεξιόντος· ἢ τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν. εἴπερ γάρ ἐστι κοινωνία τις ἡ πόλις, ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν πολιτείας, γινομένης ἑτέρας τῷ εἴδει, καὶ διαφερούσης τῆς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δόξειεν ἂν καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτήν, ὥσπερ γε καὶ χορὸν ὁτὲ μὲν κωμικόν, ὁτὲ δὲ τραγικὸν ἕτερον εἶναί φαμεν, τῶν αὐτῶν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων. ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύνθεσιν ἑτέραν, ἂν εἶδος ἕτερον ᾖ τῆς συνθέσεως, οἷον ἁρμονίαν τῶν αὐτῶν φθόγγων

ἑτέραν

εἶναι λέγομεν, ἂν ὁτὲ μὲν ᾖ Δώριος, ὁτὲ δὲ Φρύγιος. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν πολιτείαν βλέποντας. ὄνομα δὲ καλεῖν ἕτερον ἢ ταὐτὸν ἔξεστι καὶ τῶν αὐτῶν κατοικούντων αὐτήν, καὶ πάμπαν ἑτέρων ἀνθρώπων. εἰ δὲ δίκαιον διαλύειν, ἢ μὴ διαλύειν, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λόγος ἕτερος. Κεφάλαιον δ.

Τῶν δὲ νῦν εἰρημένων ἐχόμενόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι, πότερον τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου θετέον, ἢ μὴ τὴν αὐτήν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε τοῦτο τυχεῖν δεῖ ζητήσεως, τὴν τοῦ πολίτου τύπῳ τινὶ πρῶτον ληπτέον. ὥσπερ οὖν ὁ πλωτὴρ εἷς τις τῶν κοινωνῶν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν πολίτην φαμέν. τῶν δὲ πλωτήρων, καίπερ ἀνομοίων ὄντων τὴν δύναμιν· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρῳρεύς, ὁ δ' ἄλλην τιν' ἔχων τοιαύτην ἐπωνυμίαν· δῆλον ὡς ὁ μὲν ἀκριβέστατος ἑκάστου λόγος ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ κοινός τις ἐφαρμόσει πᾶσιν. ἡ γὰρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τούτου γὰρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν πλωτήρων. ὁμοίως τοίνυν καὶ τῶν πολιτῶν, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί· κοινωνία δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία. διὸ τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἴπερ οὖν ἔστι πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον ὡς οὐκ ἐνδέχεται τοῦ σπουδαίου πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι τὴν τελείαν· τὸν δ' ἀγαθὸν ἄνδρα φαμὲν κατ' ἀρετὴν τελείαν εἶναι. ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετὴν καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνήρ, φανερόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι διαποροῦντας ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν, δεῖ δ' ἕκαστον τὸ καθ' αὑτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν, τοῦτο δὲ ἀπ' ἀρετῆς· ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας, οὐκ ἂν εἴη μία ἀρετὴ πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. τὴν μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου πολίτου δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν· οὕτω γὰρ ἀρίστην ἀναγκαῖον εἶναι τὴν πόλιν· τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ μὴ πάντας ἀναγκαῖον ἀγαθοὺς εἶναι τοὺς ἐν τῇ σπουδαίᾳ πόλει πολίτας. ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῷον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος,

vocum aliam esse dicimus, & modo Doricam, modo Phrygiam vocitamus. Id si ita est, patet quòd maximè dicendum est eandem ciuitatem, ad rempublicam respicientes, nomine autem vocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, vel aliis penitus hominibus. Vtrum autem iustum sit reddere pecuniam mutuo sumptam, mutata reipublicæ gubernandæ specie, an non iustum, alia est dubitatio.

CAPVT IIII.

His verò quæ nunc dicta sunt, consequēs est videre, vtrum eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis, an non eadem. Atque si hoc est perquirendum, prius de virtute ciuis sub compendio considerare oportet. Vt igitur nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in communi societate, ita & ciuem dicimus. Nautarum verò, quanquam dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram huiusmodi appellationem habens) patet quod expressissimus vniuscuiusque sermo proprius erit illius virtutis. Similiter autem & commune quiddam conueniet omnibus. salus enim & conseruatio nauigantium, commune est omnium opus. ad hoc enim vnusquisque eorum intendit. sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseruatio communis societatis: societas verò est respublica, quapropter necesse est virtutem esse ciuis ad rempublicam. Si quidem igitur plures sunt rerumpublicarum species, patet non esse recipiendum, vt studiosi ciuis vna sit virtus, eáque perfecta, at viri boni perfecta est virtus. Quòd igitur fieri possit, vt ciuis studiosus non possideat virtutem illam, per quam dicitur vir bonus, manifestum est. Quinetiam & alio modo inquirentibus, peruenire licet ad eandem rationem circa optimam rempublicam. Nam si impossibile est ex omnibus studiosis esse ciuitatem: & oportet singulos opus suum benefacere, hoc autem à virtute, sit verò impossibile similes esse ciues omnes: nequaquam vna esset virtus ciuis & viri boni. Nam virtutem studiosi ciuis omnibus esse oportet, sic enim optima foret ciuitas vtique. at viri boni virtutem impossibile est omnibus esse, nisi necessarium sit in studiosa ciuitate ciues omnes esse viros bonos. Præterea cùm ex dissimilibus constet ciuitas, vt animal ex anima & corpore:

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

anima verò ipsa ex ratione & appetitu, & domus ex viro & vxore, & acquisitio ex domino & seruo: eodem modo cùm ciuitas ex his omnibus, ac præterea ex aliis dissimilibus constet speciebus, necesse est non vnam esse ciuium omnium virtutem, quemadmodum nec chorum agentium, supremi & assistentis, quòd igitur non eadem simpliciter ex his patet. Sed an erit alicuius eadem virtus ciuis studiosi & viri boni? Dicimus vtique studiosum in magistratu, bonum esse atque prudentem: ciuilem autem hominem necessarium est esse prudentem, & statim aliam esse disciplinam præsidentis afunt quidam, vt patet in regum filiis, qui ad equestrem bellicámque disciplinam in adolescentia erudiuntur. & Euripides inquit,

Non mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget.

Tanquam sit præsidentis disciplina quædam. Si autem est eadem virtus præsidentis boni, ac viri boni: ciuis autem est & qui regitur: nõ eadem virtus simpliciter esset ciuis & viri boni, sed tamen cuiusdam ciuis. non enim eadem virtus est eius qui præsidet, & ciuis. Et ob hoc fortan Iason inquit grauiter ferre, si non regnaret, quasi nesciret priuatus esse. Sed nihilominus laudandum est posse imperare, & parere: ac præclari ciuis virtus est posse præesse, & subesse laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri posuimus præsidentem, ciuis autem vtranque: non vtique fuerint ambæ similiter laude dignæ. Cùm ergo aliquandò videatur vtraque, sed non eadem, eum qui imperat & eum qui paret, addiscere debere: ciuem autem vtraque scire, & participare ambarum: quid sequatur deprehendere quis potest. Est.n. præsidentia dominatiua, hac verò in his quæ necessaria vocantur scire facere, nequaquam necessarium est ei qui præsidet, sed vti magis, alterum verò seruile estudico autem alterum, posse exhibere ministeria. Seruorum autē species plures esse dicimus, cùm sint ministeria pluraquorũ parte vnã obtinẽt manuales, hi sunt, vt nomen significat, qui ex manib. viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdam antiquitus huiusmodi homines excludebantur à reipublicæ honoribus, antequam populus extremus fieret. Hæc igitur opificia eorum qui ita subsunt, neque rectorem discere oportet, neque eum qui in republica versatur,

A ἡ ψυχὴ τοῦ λόγου καὶ ὀρέξεως, καὶ οἰκία ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ κτῆσις τοῦ δεσπότου καὶ δούλου τὸν αὐτὸν [τρόπον] καὶ τοῦτο, ἐξ ὧν πάντων καὶ πόλις ἐστὶν ἐξ ὧν πάντων, καὶ ἄλλων τοιούτων τε καὶ τούτων, καὶ πρὸς τούτοις ἐξ ἀνίσων ἀνισοῦται καὶ ἄλλων μὲν μέρος ἡ πόλις τῶν τοιούτων τε καὶ τούτων, ἀρετῶν δὲ πολιτικῶν οὐκ ἔστιν μία πάντων ἀρετῶν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν χορευτῶν κορυφαίου καὶ ὑπορχηστοῦ ἀπλῶς οὐχ ἡ αὐτή, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ' ἆρα ἔστί τινος ἡ αὐτὴ ἀρετὴ πολίτου τε καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἀνδρὶ πειθαρχοῦντι καὶ ἄρχοντι τῶν αὐτῶν, ἀγαθὸν εἶναι φάμεν τὸν τῆς πολιτικῆς, ἀναγκαῖον εἶναι φάμεν. καὶ τῶν παιδικῶν δ' δοκεῖ ἑτέρας εἶναι λέγεσθαί τινες τῶν ἄρχειν εἰδότων ὡς ἐν τραγῳδίαις φησὶν οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ παιδευόμενοι καὶ κόσμον τοῖς

Μὴ μοι τὰ κόμψ', ἀλλ' ὅσ' ἄστει δεῖ

εἰ οὖν καὶ τοῦ ἄρχοντος παιδεία. εἰ δὴ ἡ αὐτὴ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἄρχοντός τε καὶ ἀρχομένου, πολίτου δ' ἀγαθοῦ, πολίτου δ' ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρὸς ἀρετὴ ἡ αὐτὴ ἁπλῶς οὐ εἶναι πολίτου καὶ ἀνδρὸς πῶς ἀρετὴ τοῦ πολίτου· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἄρχοντος καὶ πολίτου καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐπαινοῦμεν τὸν Ἰάσονα φασὶν μὴ τυραννεῖν· οἴεται γὰρ ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἐπαινετὸν γε τὸ δυνάσθαι ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καὶ πολίτου δοκεῖν ἀρετὴ εἶναι τὸ δυνάσθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. εἰ οὖν τῶν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ κόσμος τὸ ἄρχειν, τῶν δὲ τοῦ πολίτου ἄμφω, καὶ οἷς ἄμφω ἐπαινετὰ ἐστιν μέλειν. ἐπεὶ οὖν πότερον δοκεῖ ἀμφοῖν, καὶ εἰ τὸν παῖδα δεῖ μανθάνειν ἄρχοντα καὶ τὸν ἀρχόμενον· τὸν πολίτην ἀμφοῖν· δοκεῖ δὲ καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, τοιοῦτον δὲ καὶ τὸν ἄρχοντα· ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀρχόντων μάλιστ' διάφερον δὲ καὶ ἀνδραποδῶδες. λέγω δὲ διάφορον, τὸ δυνάσθαι μὲν ἀνεύθυνον μὲν τὸν δεσπότην τῶν δικαίων τῶν ἀρχικῶν ἀφαιρεῖν· δοῦλον δὲ οὐδὲν πλέον λέγομεν. καὶ δὴ ἀρχικὴ πολιτικὴ ὧν ἐστὶν μέρος ἐπιστήμη καὶ τοιοῦτοι οἱ χρόνοι εἰσίν, ὥσπερ σκοπεῖν καὶ τοιοῦτ' ἀνεῖται, ἐν ζῶντες δοκεῖ τῷ χρόνῳ τὸ εὖ ἐν βασιλεῖ τε πολιτικῷ δεῖ. διὸ παρ' ἡμῖν οἱ δημιουργοὶ τὸ πολιτικὸν ἀφῄρουν· ἔφασαν δίκαιον τὸν ἄρχειν. τὰ μὲν οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων εἶναι, οὐ δεῖ τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν, οὐδὲ

οὐδὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μανθάνειν, εἰ μὴ ποτε χρείας ἕνεκεν αὐτῷ συμβαίνοι· ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις τῶν ἀνθρώπων οὐ δοῦλον τὸν αὐτὸν [δ] ἔφαμεν καὶ πολίτην, τὸν δὲ δοῦλον· ἀλλ' ἔστί τις ἀρχὴ καθ' ἣν αὐτὸς ἄρχει τῶν ὁμοίων τῷ γένει, καὶ τῶν ἐλευθέρων. τούτου γὰρ λεγομένου δὴ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ἣν δεῖ τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον μαθεῖν, ἣν ἐπιτάττει ἐπιτάττεσθαι, [στρατηγὸς] στρατηγοῦντα, καὶ τὰ ἐξαρχῆς πάντα, καὶ λοχαγοῦντα. διὸ καὶ λέγεται τῶν καλῶς, ὡς ἔστιν οὐ ἀρχικὸν εἰ μὴ ἀρχθέντα. τούτου δὴ, ἀρετὴ μὲν ἑτέρα δεῖ τῶν τῆς πολιτικῆς τὸν ἀγαθὸν διάγοντα καὶ δικαίως καὶ ἀρχικῶς καὶ ἀρχικῶς καὶ πολιτικῶς ἢ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπιστήμη δὲ καὶ δόξα καὶ ἀρετὴ ἑκατέρου μέρους ἐστὶν ἀρχικοῦ καὶ ἀρχομένου, ὡς γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς ἡ ἀρετὴ ἑτέρα σωφροσύνη καὶ ἀνδρία, ὡς ἔφη καὶ Σωκράτης ἀνδρεῖος εἶναι γυνὴ καὶ ἀνὴρ σώφρων· ἀλλὰ μὴν ἀνδρεία γε καὶ δικαιοσύνη ἑκάστου ἡ αὐτὴ φαίνοιτ' ἂν ὥσπερ ὁ ἄνδρ' ἀνδρεῖος καὶ δικαιοσύνη ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τὰ μὲν γὰρ κτᾶσθαι ἔργον ἀνδρὸς ἡ δὲ φρόνησις μόνη τοῦ ἴδιον ἀρετὴ μόνη. καὶ γὰρ ἄλλας ἴσως ἀναγκαῖον εἶναι κοινὰς καὶ τὴν ἀρχικὴν καὶ τὴν ἀρχομένου· ἀρετὴ δ' ἀρχικὴ δικαιοσύνη, δόξα δ' ἀληθὴς· ὥσπερ ἀναγκαῖον γὰρ, ὁ μὲν ἄρχων ὁ δ' ἄρχομενος· ἀναγκαῖον γὰρ, ὁ ἀρχικὸς ὁ δ' ἄρχων, ἀναγκαῖον ὁ χρώμενος· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη μόνον ἐν αὐτῷ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, καὶ πολίτου ἀπαιτεῖν, ἢ ἑτέρῳ, καὶ πῶς ἑτέρῳ. φανερὸν, ἐκ τούτων.

Κεφάλαιον ε.

Περὶ δὲ τοῦ πολίτου ἐπιλείπει τι ἔτι διορίσαι. ὡς ἀληθὲς γὰρ πότερον πολίτας δεῖ φάναι τοὺς μετέχοντας ἀρχῆς, ἢ καὶ βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οὓς μὴ μέτεστιν ἀρχῆς, οὐχ οὗτός τε ἂν εἴη τῆς πολιτικῆς τῶν τοιούτων ἀρετῶν· ἔστι γὰρ πολίτης. εἰ δὲ μηδένας ἔστι τοιούτους πολίτας, ἐν τίνι μέρει θετέος; ἔκτος; οὐδὲν γὰρ μᾶλλον, οὐδὲ ξένος· ἡ δὲ γε τῶν τοιούτων λόγος, οὐδὲ φαῦλος συμβαίνει ἀπορεῖν· οὐδὲ γὰρ οἱ δοῦλοι τῆς πόλεως ἦν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. οὐ γὰρ ἀληθὲς,

A neque bonum ciuem: nisi fortasse quandoque sutipsius priuatim gratia. Nõ enim amplius contingeret esse alterum dominum, alterum seruum, sed est præsidentia quædam, per quam præest similibus genere, & liberis hominibus: & hanc dicimus esse ciuilem præsidentiam, quam eum qui præest didicisse parendo oportet: ceu præfectum equitum esse, eùm ipse prius sub alio esset: & exercitui ducere, cùm ipse prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus sit. Quamobrem rectè dicitur, neminem bene imperare posse, qui non prius sub imperio fuerit. Sed horum diuersa est virtus, & oportet bonum ciuem scire ac posse præesse & subesse, & hæc virtus ciuis, scire rectè se habere in vtraque parte, & boni viri vtraque, quanquam alia est species eius temperantiæ & iustitiæ quæ præest. Nam eius qui subest ac liber est, non vna profectò fuerit virtus ac boni viri, vtputa iustitia alias species habet cùm præest, aliàs cùm subest. Quemadmodum viri & mulieris alia temperantia, & fortitudo. Nam videretur vtique timidus esse vir, si ita fortis esset, vt fœmina fortis, & mulier inhonesta videretur, si sic honesta foret, vt vir honestus: administratio quoque domus, alia mulieris, alia viri. nam viri est acquirere, mulieris seruare. Prudentia verò propria virtus est præsidentis. nam cæteræ quidẽ virtutes videntur communes, tam eorum qui præsunt, quàm eorum qui subsunt: at prudentia non est virtus eius qui subsit, sed opinio vera. qui enim subest, vt is est qui vtitur fistulam facit: qui verò præest, vt is qui vtitur fistula. Virtum igitur eadem sit virtus viri boni, & ciuis studiosi, vel alia, & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet.

CAPVT V.

Restat adhuc vna dubitatio circa ciuem: vtrum reuera ciuis sit is solùm cui participatio est publicæ potestatis, an opifices etiam ac mercenarij sint ciues nũcupandi. Nam si ponamus hos quoque esse ciues, qui magistratuum sint expertes, ut quasquã possibile est vniuscuiusque ciuis talem esse virtutem, si vero nullus horum est ciuis, in qua parte sunt huiusmodi homines reponendi? neque enim in eorum ministrorum loco qui nobiscum habitant, neque rursus vt peregrini. An secundũ hãc rationẽ nihil dicemus euenire absurdũ, neq. enim serui supra dictorum quisquã, neque liberti. Illud autẽ verum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod non omnes illi dicendi sunt ciues, sine quibus ciuitas esse non potest: cùm neque pueri ita ciues sunt, vt viri: sed hi quidem simpliciter, illi verò ex suppositione. ciues enim sunt. sed Imperfecti. Veteribus quidem temporibus apud quosdam opifices erant serui, aut peregrini, quapropter etiam nunc plerique tales sunt. Optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuem, quòd si hi ciues, cuius autem virtus, quam diximus dicendum est non esse cuiusque ciuis, neque liberos modo, sed eorũ qui à ministerio necessarij sunt alieni. necessaria verò qui vni ministrat, seruus etiqui autem publicè, viles & sordidi. Patebit autem hinc parum adhuc considerantibus, quemadmodum in his res se habeat. hoc enim quod diximus, id ostendit. Cùm enim plures sint rerum publicarum species, plures quoque species ciuium sint necesse est, ac maximè eorum ciuium qui subsunt. Itaque in quadam republica opifices & sordidi ciues erunt: in quibusdam verò impossibile est vt ciues sint: puta in optimatum gubernatione, si quà illa est, in qua secundum virtutem dantur honores, & secundum dignitatem. neque enim virtutem exercere potest qui vilibus opificibus occupatus est. In paucorum quoque gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur: ex magno enim censu ad honores reipublicæ peruenitur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, etsi sordidi sint: quoniam plerunque diuitiis abundãt. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis esset ad honores reipublicæ suscipiendos, nisi decem annis à mercatura destitisset. In multis autem reipublicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, vt fitis sit ex matre ciue esse genitum. & eodem pacto spurios multæ recipiunt: atque propter defectum legitimorum ciuium tales ciues faciũt, paucitate enim hominum inducti, his vtuntur legibus: quòd si abundent multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, deinde eos qui ex matre solummodo ciues sint: tandem non nisi ex vtroque parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quòd igitur plures sint species ciuium, ex his patet: & quòd maximè dicitur ciuis, ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, vt Homerus inquit. sed vbi id occultum est, ex deceptione habitatorum est, tanquam inhonoratum quendam ceptitium, repellunt.

A οὐ οὐ πάντας θετέον πολίτας, οὗ ἄνευ οὐκ ἂν εἴη πόλις· ἐπεὶ οὐδ' οἱ παῖδες ὁμοίως τοῖς τελείοις πολῖται καὶ οἱ ἄνδρες ἀλλ' οἱ μὲν ἁπλῶς, οἱ δὲ ἐξ ὑποθέσεως. τοῦ εἶναι μὲν γὰρ εἰσὶν, ἀλλ' ἀτελεῖς. ἐν ἐνίοις δὲ καὶ τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ὑπερ' οἰκίας ἦν δοῦλον τὸ βάναυσον, ἢ ξένον· διόπερ οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν· οὐδ' ἡ βελτίστη πόλις οὐ ποιήσει βάναυσον πολίτην· εἰ δὲ καὶ ἔστι πολίτης, ἀλλὰ τοῦτο ἀρετῇ, ἢ τῷ πράττειν λευτέον οὐ τοῦ τυχόντος ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἐργων εἰσὶν ἀπροσδεεῖς τῶν ἀναγκαίων· τῶν δ' ἀναγκαίων, εἰ μὲν ὑπηρετοῦσι τὸ κοινὸν, δοῦλοι καὶ λειτουργοῦσι τὸ τοιοῦτον, δῆλον· εἰ δὲ καὶ βάναυσοι καὶ θῆτες, φανερὸν ὅτι οὐδὲν μέρος θέτεον μετέχουσι τῶν τοιούτων· ἐπεὶ γὰρ φανὲν τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ἐν πολλοῖς ἐστὶν ἀναγκαῖον τὸν πολίτην καὶ ἐν ἅπασι τοῖς ἀρχομένοις τὸν πολίτην· ὅθ' ἐν ἐνίοις τὸν ἄρχοντα τὸν βάναυσον ἀναγκαῖον εἶναι, εἰ τοῖς ἐνίοις ἀρετὴ ἡ τοῦ πολίτου καὶ ἐν ᾗ κρατοῦσι τὸν ἀρίστου ἀρετὴν ἀποδίδοσι τὸν τιμὴν· οὐ γὰρ οἷόν τε ἀρετῆς ζῶντα βίον βάναυσον ἢ θητικὸν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ὅθεν οὐδὲ ἐν ἅπασι τοῖς ἀρχομένοις τὸν πολίτην· ἐνίοτε γὰρ καὶ τὸν χρήματα πολλὰ κτῶνται καὶ μισθοῦσι τὸν ἀρχόντων· βάναυσον γὰρ καὶ πολλοὶ πλουτοῦσι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ τὸν ἀρχαῖον· ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν μὴ δεκαετῆ μὴ ἀπεστηκότα τῶν ἀγορᾶς μὴ μετέχειν ἀρχῶν· ἐν πολλαῖς δὲ πολιτείαις παρεσύρετο καὶ τὸν ξένον καὶ τὸν νόθον ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐὰν ὁ πατὴρ ἐξ ἀστῶν ἦν· ἐνίοτε δὲ τοῦ νόθου καὶ τὸν ἐξ ἀστῆς γεγονότα πολλοὶ τὸν ἀρχαῖον· ἐπεὶ δὲ ὀλιγανθρωπίας οὖσαν χρῶνται τοῖς νόμοις· ἀναχωροῦντες [δὲ] ἐκ τοῦ πλήθους, καὶ μικρὸν παραχωροῦντες τοῦ ἐν δικαίου ἀρχαῖον ἢ δούλους, εἶτα τοὺς ἐκ δύο γονέων· τέλος δὲ μόνοις τοὺς ἐξ ἀμφοῖν αὐτῶν πολίτας ποιοῦσι. ὅτι μὲν οὖν πολλαὶ τῶν πολιτῶν, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ ὅτι τὸν μάλιστα πολίτην ὁ μετέχων τῶν ἀρχῶν ἐστιν καὶ Ὅμηρος ἔοικεν, οἷον τὸν ἄτιμον μετανάστην. ὅθεν μάτην ἐστὶν ἡ τῶν πολλῶν μὴ μετέχειν.

ἀλλ' ὅπου τὸ τοιοῦτον ἀποκεκρυμμένον ἔστιν, ἀπάτῃ χάριν τῶν συνοικούντων ἐξαπατῶντες· ὥστε οὐδὲ ἔτι ἄρχει ἡ τοῦ ἀστοῦ θετέον, καθ' ὃν καὶ ἀρετὴ ὅτι καὶ πολίτης ἀποδίδοσι, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῖς ἐν πολίτοις ὁ αὐτὸς, τοῖς δ' ἄλλοις, οὐκέτι οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ κύριος, ἢ μοναρχικὸς ἢ κύριος, ἢ καθ' αὑτὸν, ἢ μετ' ἄλλων, τοῦ τῶν κοινῶν διαμελεῖσθαι.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ τούτοις διώρισται, τίς τε τοῦτο πολίτης, ἢ πόλεις πότερον μία θετέον πολιτεία, ἢ πόλεις καὶ εἰ πόλεις, τίνες καὶ ποσαι, καὶ διαφοραὶ τίνες αὐτῶν εἰσι. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον γὰρ ἀναγκαῖον τὴν πολίτευμα τὴν πόλιν· πολίτευμα δ' ἐστὶ πολιτεία. λέγω δ' ἄρχ, ἐν ᾗ ἡ δημοκρατία, κύριος ὁ δῆμος· εἰ δ' ἄλλος τοιοῦτος ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ· φανερὸν δὲ καὶ πολιτεία ἐνίοις ἐστὶ τοῦτο. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐροῦμεν λέγοντες καὶ περὶ τῶν ἄλλων. ἐπισκεπτέον δὲ περὶ αὐτῶν, τίνος χάριν συνίασι πόλεις, καὶ τὸν ἀρχὴν εἶδος πόσον τὸν εἰς ἀνθρώπου καὶ τῶν κοινωνίαν τῆς ζωῆς· εἰρήκαμεν δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ οἰκίας λόγοις, εἰ δὲ πόλις ἡ κοινωνία συνεστῶσα καὶ δικαιοσύνης, ἢ οὐκ ἔστι δῆλον ὅτι ἀδύνατον ζῶντα πολιτικόν· διὸ καὶ μὴ δεῖσθαι τῶν περὶ ἀλλήλους βλαβερῶν, ἐκ τοιούτου ἐρίζοντας τῶν πόλεων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον συμβάλλει, καθ' ὅσον δίκαιοι μέρος ἑκάστῳ τῶν ἐν κακοῖς μάλιστα μὲν οὖν τῶν τέλος, καὶ κοινῇ πᾶσι, καὶ χωρὶς· συνέρχονται δὲ καὶ τῶν ἕνεκεν αὐτῶν· ἴσως γὰρ ἔνεστι τι τῶν καλοῦ μέρος καὶ συνέρχονται τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν, καὶ εἰ τὸν ζῆν αὐτὸ μόνον, εἰ μὴ τῆς χαλεπῶς τὸν βίον ὑπερβολῆς ἕνεκα. δῆλον δ' ἐκ τῶν ἀρετῶν τοιοῦτοι τινὲς πολλοὶ εἰ πολλοὶ τῶν ἀθρόων, γεγεμισμένοι τῶν ζῆν ἐν ἡδονῇ τινες ἀπολαυστικῶς ἐν αὐτῷ καὶ γλυκύτητος φύσεως· ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς ἀρ[χὴ]ς ἕνεκ' [χ]ῶν ἀναμφίλογοι ἕνεκα ἀλλὰ διαλέγειν καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐξωτερικαῖς λόγοις διωρίσαμεν ὅτι ἀγαθὸν πολλάκις· ἢ ὑπὲρ γὰρ δικαιοσύνη, καὶ τὸν ἔντιμον καὶ κατ' ἀλήθειαν τῶν τι φύσει δοῦλον, καὶ τὸ φύσει δοῦλον τοῦ μὲν φύσει δεσπότου τοῦ δὲ φύσει δεσπότου, ὅτιπερ ἀρετὴ ποιεῖ τὸ τῶν δεσπότου συμφέρον τοῦ δὲ δεσπότου, καὶ τὸν δοῦλον, ὅτιπερ τοῦ δεσπότου.

A vt inquilinus enim est & aduena, qui honores capere non potest. Verum igitur alia, an eadem virtus sit, per quam est vir bonus & ciuis studiosus, patet ex suprà dictis, quòd cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam verò alius, & ille non omnis, sed qui præest reipublicæ, & potestatem habet, aut solus, aut cum aliis gubernationem exercens.

CAPVT VI.

B His ita determinatis, videndum iam est, vtrum vna sit poncuda respublica, an plures. Et si plures, quæ, & quot, & quænam differentiæ earum sint. Est autem respublica ordinatio ciuitatis & circa magistratus alios, & maxime circa id quod summam in ciuitate habeat autoritatem, & si sit principalissimum. Principalissimũ autem est id, quod vbique gubernat & regit ciuitatem: ita in populari quidem po-
C Pylus, in paucorum verò potentia pauci. Dicimus autem & rempublicam aliam esse ab istis, eodémque modo dicemus de aliis. Supponendum est primo, cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species circa hominem, & circa vitæ societatem. In superioribus libris, vbi de gubernatione rei domesticæ, ac de domino & seruo determinauimus, dictum est, natura esse hominem ciuile animal ac sociale. Ex quo fit vt si etiam nihil
D indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectem vitæ societatem, quinetiam & communis vtilitas coniungit eos, inquantum confert singulis partem bene viuendi. maximè igitur hic est finis & publicè omnibus, & priuatim. Congregantur etiam ipsius vitæ gratia. forsan enim inest sibi aliqua particula honesti, & continet
E ciuilem societatem, etiam viuendi gratia solùm, si non molestiæ in vita admodum exuperent. Patet autem quòd tolerant homines multa aspera, propter viuendi cupiditatem, vt existente in eo quadam prosperitate, & naturali dulcedine. Atqui & modos imperij facile est diuidere, cùm sæpe sit de his à nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio enim, licet reuera vtilis existat natura seruo, & natura domino, nihilominus imperat pro
F domini vtilitate, pro vtilitate autem serui contingenter. neque enim fieri potest, vt seruo deficiente seruetur dominatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Filiorum verò imperium, & vxoris, & do-
mus totius, quam vocamus rei familiaris
gubernationem, aut gratia est eorum qui
gubernantur, aut gratia alicuius, quod sit
virisque commune. Gratia eorum qui gu-
bernantur, vt videmus & alias artes, cen
mediciam & gymnasticam illorum qui-
bus imperatur, vtilitatem quærere: con-
tingenter tamen & eorum qui præcipiũt,
esse potest. nihil quippe vetat, magistrum
ipsum gymnasij esse vnum eorum qui ex
ercentur, quemadmodũ gubernator sem-
per est vnus ex his qui sunt in naui. Magi-
ster igitur gymnasij & gubernator consi-
derant semper eorum vtilitatem quos
gubernant: sed quando horum vnus est,
per accidens ipse quoque suscipit vtilita-
tem, hic quidem nauta, ille autem vnus
eorum qui gymnasio exercentur. Quapro-
pter ciuitas quoque imperia, cùm sint se-
cundum æqualitatem ciuium constituta
& secundum paritatem, vicissim exigunt
ea gerere, quæ natura ferre censentes inui-
cem munera subire, & considerare vicis-
sim quoddam illius bonum, quemadmo-
dum ille priùs dum præesset, considerauit
vtilitatem istius nunc autem ratione cõ-
modorum ex reipub. gubernatione pro-
uenientium, volunt continuo in potesta-
te esse velut si semper contingeret magi-
stratum gerentibus ex valetudinariis an-
te, sanos degere: nam forsan ita magistra-
tus amplecterentur. Constat igitur quòd
quæcunque respublicæ ad communem v-
tilitatem intendunt, hæ certè rectè sunt
secundum simpliciter iustum: quæcunque
verò ad propriam eorum qui præsunt v-
tilitatem solum, aberrat, quidem, 'iuntque
omnes rectarum rerumpublicarum trans-
gressiones & labes. gubernatur enim quasi
à dominis: ciuitas autem est liberorum
societas.

CAPVT VII.

His determinatis, consequens est res-
publicas, cõsiderare, quot sunt & quę:
& primo quidem eas quæ sunt rectæ: nam
labes earum ex illis patescunt. Cùm ve-
rò gubernatio ciuitatis & regimen i-
dem significent: regimen autem est pote-
stas ciuitatis: necesse est potestatem hu-
iusmodi aut penes vnum esse, aut penes
paucos, aut penes multos. Quando igitur
vnus, vel pauci, vel multi commonem
vtilitatem in gubernatione sequuntur,
has esse rectas rerumpublicarum species
necesse est. quando autem ad propriam
vtilitatem vel vnius vel paucorum, vel
multitudinis gubernatur, transgressiones
sent & labes. Aut enim dicendum est
non esse ciues, aut participationem vti-

ἢ δὲ τέκνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας
πάσης, ἣν δὲ καλοῦμεν οἰκονομικὴν, ὅπερ
ἢ ἀρχομένων χάριν ἐστὶ, καὶ κοινὴ τοῖς
ἀμφοῖν· καθ' αὑτὴν μὲν, ἢ ἀρχομένων, κατὰ
περ ἰατρικὴν καὶ τὴν ἄλλην τεχνικὴν καὶ
γυμναστικὴν· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ καὶ
αὐτὴν εἶναι. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸν γυμνα-
στόν ἐνίοτε καὶ τῶν γυμναζομένων εἶναι τὸν
αὐτὸν, ὥσπερ ὁ κυβερνήτης εἷς ἐστὶ καὶ τῶν
πλωτήρων. ἀ δὲ οὖν παρεκβάσεις ἢ κυβερ-
νήτης, σκοπεῖ τὸ τῆς ἀρχομένων ἀγαθόν· ὅτου
δὲ τούτων εἶς γένοιτο καὶ αὐτὸς κατὰ συμβε-
βηκὸς μετέχει· ἀσφαλείας γὰρ μέρος, πλη-
τὴς· ὁ δὲ, τῆς γυμναζομένου εἷς γένοιτο, συν-
ὑπηρέτης ὤν. διὸ καὶ τοὺς πολιτικοὺς ἀξιοῦσι
δίκαιον εἶναι κατ' ἰσότητα τῆς πολιτείας συμ-
κεῖσθαι μετέχειν· ἀσφαλείας γὰρ μέρος ἀξιοῦσι
τὸν αὐτὸν ἀγαθὸν, ὥσπερ ἀνάγκη δίκαιον εἶναι
τὸν ἐκείνου συμπόνον· νῦν δὲ
διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῆς πολιτείας
καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀρχαῖς, βούλονται συνεχῶς
ἄρχειν εἰ συμβαίνοι ὑγιαίνοντας ἀεὶ τοὺς ἀρ-
χομένους, ὡσπερεὶ τοῦ ἰατρεύειν ἀεὶ τοὺς ἀρ-
χομένους εὖ ἔχειν. καὶ γὰρ οἱ οὕτω δοκοῦν-
τες τὰς ἀρχὰς φαίνοιν τινὰ τῶν ἰατρικῶν
μὴ πολιτικὴν τὸ κοινῇ συμφέρον σκοπεῖν
αὐτὸν· ἀλλ' ὅρῶν τὸν χρόνον τὸν ἐν τῇ πόλει
δίκαιον ὄντα καὶ δὲ τὸ ὀφείλειν μόνον τῆς
ἀρχῆς τὸν, ἀμφισβήτησιν ποιοῦσι, καὶ πορευ-
βάντες τῆς ἀρετῆς πολιτικῆς· ἀναγκαῖον
γὰρ ἢ δὲ πόλις, κοινωνία τῆς ἐλευθέρου ἐστὶ

Κεφάλαιον ζ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐπιλείπει δὴ
τὰς πολιτείας διελθεῖν, ὅσαι
τὸν ἀριθμὸν, καὶ τίνες εἰσὶ, καὶ ὁποῖαι τῶν
ἀρετῶν αὐτῆς· καὶ γὰρ αἱ παρεκβάσεις δῆλον
φανεραὶ τούτων διορισθέντων. ἐπεὶ δὲ πολι-
τεία καὶ πολίτευμα σημαίνει ταὐτόν·
πολίτευμα δὲ τὸ κύριον τῆς πόλεως ἅπαν·
τὸν δὲ τὸ κύριον ἢ ἕνα, ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς
πολλοὺς εἶναι μὲν ὁ εἶναι ὀλίγους, ἢ οἱ πολ-
λοὶ ποιοῦσι τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχειν, τοὺς
μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας,
τὰς δὲ παρεκβάσεις, ἢ τυραννίδα, ἢ ὀλιγαρ-
χίαν, ἢ δημοκρατίαν· δοκοῦσι γὰρ εἶναι
φανεραὶ τῆς μετέχοντος, ἢ δεσποτικὴν τὴν

τῶν πολιτῶν· κοινὸν δὲ εἰώθασιν, τὸ μὲν
μετέχειν τῶν ποιοῦν τὸ κοινὸν ἀποβλέπου-
σιν συμφέρον, βασιλείαν τῶν δὲ τὸν ὀλίγον
μὲν, πλείονας δὲ ἀριστοκρατίαν, ἢ διὰ τὸ
ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ ἀρίστῳ τὸ ἄριστον
τῆς πόλεως χάριν ἐστὶ πεπονθέναι ἀρετῆς. ὅταν δὲ
τὸ πλῆθος ποιῇ τὸ κοινὸν πολιτεύεσθαι συμ-
φέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πάντων τῶν
πολιτειῶν, πολιτεία· συμβαίνει δὲ ὀλίγους.
ἢ μὲν γὰρ ἀρετὴ κατ' ἐξοχὴν, ἢ ὀλίγοις,
ἐν ἐλπίδι πλείοσι δὲ ἤδη χαλεπὸν παραβάλλε-
σθαι πρὸς πᾶν ἀρετῆς· ἀλλὰ μάλιστα τῶν πο-
λεμικῶν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίγνεται. διόπερ
κυριωτάτη τῶν πολιτειῶν, κυριώτατον τὸ
φυλακτικὸν, ἢ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτη-
μένοι τὰ ὅπλα. παρεκβάσεις δὲ τῶν εἰρημένων,
τυραννὶς μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχία δὲ, ἀριστο-
κρατίας· δημοκρατία δὲ, πολιτείας. ἢ μὲν γὰρ
τυραννὶς ἐστὶ μοναρχία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ
τοῦ μοναρχοῦντος· ἢ δὲ ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ
τῶν ἐπιφανῶν· ἢ δὲ δημοκρατία, πρὸς τὸ συμ-
φέρον τὸ τῶν ἀπόρων· οὐδὲ δὲ τὸ τῶν κοινῶν
λειτουργοῦσι, τὸ δίκαιον τῆς

litatis sunt recipiendi. Vocare autem con-
suetuimus, cùm vnus ad vtilitatem
munem respiciens gubernat regiam pote-
statem. Cùm verò pauci gubernant, plures
tamen vno, optimatium gubernationem:
vel ex eo quia optimi præsunt, vel ex eo
quia ad optimum publicum administrãt.
Cùm autem multitudo gubernat ad com-
munem vtilitatem, vocatur communi
nomine rerumpublicarum omnium, res-
publica. Contingit autem rationabiliter.
vnum enim excellere secũdum virtutem,
aut paucos datur: vt verò multitudo ex-
cellat ad omnem virtutem, difficile est,
sed maximè ad bellicam: hæc enim in
multitudine fit. Quare in hac reipublicæ
specie principalissimum ac potẽtissimum
est id, in quo robur belli consistet. in his ip-
si illi sunt, qui sunt in possessionem ar-
morũ. Prolabuntur verò ac transgredun-
tur huiusmodi species, ex regia quidem
gubernatione, in tyrannidem: ex optima-
tibus verò, in paucorum potentiam: ex re-
publica autem, in popularem statum. Ty-
rannidem enim esse diximus, dominatum
vnius ad proprium commodum intendẽ-
tis. Paucorum autem potentiam, cùm ad
opulentorum commodum gubernatur,
Popularem autem statum, cùm ad
commodum egenorum. harum enim nulla ad
communem vtilitatem respicit.

CAPVT VIII.

Oportet autem paulo vberius explica-
re quæ sit vnusquæque istarũ. habent
enim dubitationes quasdam. Philosophan
tis enim circa singulorum disciplinam, &
non solum ad agendum respicientis, pro-
prium est nihil negligere neque præter-
mittere, sed demonstrare in singulis veri-
tatẽ. Tyrãnidem enim esse diximus vnius
dominationem ciuili societati præsidẽtis.
Paucorum autem potentiam, quãdo res-
publicam tenent opulenti & diuites. Po-
pularem verò gubernationem, cum re-
nues homines & nõ possident diuitias gu-
bernant. Prima igitur dubitatio est circa
definitionem. Nam si plures sint opulenti
& diuites, ac rempublicam teneant: popu-
laris autem gubernatio fit cùm multitu-
do regit: eodémque modo, si cubi contin-
gat inopes esse pauciores quàm opulenti,
sed potentiores, ac rempublicam teneant,
& vbi pauci rempublicam obtinent pau-
corũ potentiã nũcupamus: nõ rectè vide-
rentur istæ definitiones esse positæ. Enim-
verò si quis adiungens opulentiæ quidem
paucitatẽ, inopiæ verò multitudinem, sic
appellet rerumpublicarũ species, vt dicat

Universidad de Deusto
Biblioteca

paucorũ potentiam esse, in qua gubernationẽ reipublicæ habent opulenti, numero pauci: popularem verò, in qua inopes rempublicam tenent, multi existentes, aliam habet dubitationem. Quas enim dicemus eas respublicas, eam videlicet in qua plures opulenti, & eam in qua pauciores inopes gubernant: siquidem nullæ sunt aliæ respublicæ præter supra dictas. Videtur igitur ratio ista ostendere, quòd paucos esse vel multos qui gubernant, cõtingens est, alterum paucorum potentiæ. alterum popularis: propterea quòd vbique accidit, vt pauci sint opulenti, multi verò inopes. Ex quo fit, vt huiusmodi causæ non faciant differentiam: sed in eo differat popularis gubernatio à paucorum potentia, quòd alibi opulenti, alibi inopes rempublicam obtinent. Necessariũque, est vbicunq; per opes ac diuitias præsint, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illã quæ vocatur paucorum potentia: vbicunque autem inopes, hanc esse popularem gubernationem. Sed accidit (vt diximus) hos quidem paucos esse, illos verò multos, opibus enim ac diuitiis pauci abundant, libertatis tantùm omnes participes sunt, propter quas causas contendunt vtrique de republica.

CAPVT IX.

SVmendum est prius, quos terminos esse dicunt paucorũ potentiæ & popularis gubernationis, & quid sit iustũ in vtraque. Omnes enim attingunt iustum quoddã, sed vsque ad aliquid, & aiunt non omne iustũ propriè, puta videtur æqualitas iustũ quidã esse, & est, sed nõ omnibus, at equalibus & inæqualitas videtur iustũ esse: & est quidem, sed non omnibus, at inæqualib. Alij verò hoc auferunt, videlicet quibus, & malè iudicant, causa verò est, quia de seipsis iudicũ fit. qui verò de propriis iudicant, vt plurimum non recti sunt iudices. Itaq; cum iustũ aliquibus, & diuisum sit eodẽ modo in rebus & personis, vt diximus in Ethicis, æqualitate rei consentiunt, sed de personis contendunt, maximè ob id quod dictũ est modo, quia de seipsis non rectè iudicant. Denique, quia vsque ad aliquid vtrique eorum iustum quoddam dicentes, putant se dicere simpliciter iustum. illi enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitiis, alios omnino putant impares esse: hi verò si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putãt esse pares. Cæterũ quod est principalissimũ.

A ἐν δὲ τοῖς ἀρχαῖς ἴσῳ ἐστὶν εἰ ὀλίγοι τὸ πλῆθος ὄντες ὀλιγαρχίαν δίδασι ἢ εἰ ἄποροι, πολὺ τὸ πλῆθος ὄντες· ἀλλὰ τοῦτο ἔχει. τίνας γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄλλας πολιτείας· πλὴν εἰ ἐν πλείοσι εἰ ἄποροι, καὶ εἰ ἐν ἐλάττοσι εἰ ἄποροι· ὥστε δὴ ἐπιζητεῖται τὸ πολιτικῶν, εἰ ἄνευ μουσικῆς ἄλλη πολιτεία παρὰ τὰς εἰρημένας ἔστι, ἔοικε τοιοῦτο λόγος τοιοῦτον δῆλον, ὅτι οὐ διὰ τὸ ὀλίγους ἢ πολλοὺς εἶναι, συμβεβηκός ἐστι, τὸ μὲν τὴν ὀλιγαρχίαν, τὸ δὲ τὴν δημοκρατίαν, διὰ τὸ ἕπεσθαι τὴν ἀπορίαν ὀλίγοις, πολλοῖς δὲ τὴν ἐναντίαν· διὸ καὶ οὐ συμβαίνει τὰς μεταβάσεις αὐτὰς γίνεσθαι διὰ φυσικὸν ἢ μὴ διαφέρουσιν ἢ τὸ δημοκρατία καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλαις, πλὴν καὶ πολλοῖς ἔστι. καὶ οἰκοῦντες οὖν, ὅπου οἱ ἄρχοντες ἐκ πολλῶν, εἰ ἢ ἐλάττους. οὐ τὸ πλείους, ἢ τοιούτων ὀλιγαρχεῖν ὅπου δὲ οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ συμβαίνει, κατὰ τὸν εἰρημένον τοῖς μὲν ὀλίγοις εἶναι, τοῖς δὲ πολλοῖς· ἐν ᾧ γὰρ ὀλίγοι τὸν ἐλευθερίας μετέχουσι παντὶ δι' αὐτὴν ἀμφισβητοῦσι περὶ τῆς πολιτείας.

Κεφάλαιον θ.

ΛΗπτέον δὲ πρῶτον, τίνας ὅρους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον, τὸ τῆς ὀλιγαρχικοῦ, καὶ δημοκρατικοῦ. πάντες γὰρ ἁπτόμενοι δικαίου τινός, ἀλλὰ μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν οὐ περὶ παντὸς τὸ κυρίως δίκαιον· οἷον δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον εἶναι· καὶ [γὰρ] ἔστι, ἀλλ' οὐ πᾶσι, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις· καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· καὶ γὰρ ἔστι, ἀλλ' οὐ πᾶσι, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. εἰ δὲ περὶ τῶν ἀφορισμῶν, τὸ αὐτὸ ἐστι, καὶ κρίνουσι κακῶς. τὸ δὲ λόγου, ὅτι περὶ αὐτῶν ἡ κρίσις. κατὰ δὲ τὰς πόλεις, φαίνεται κρατεῖ τὸ εἰκὸς. ὅτι τὴν ἐν τοῖς δικαίοις, τοῦτ', καὶ δικαίοις εἶναι τὸ τῶν ἀρετῶν τινὰ μόριον, καὶ ἔοικε, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις· τοῖς μὲν γὰρ τὸ δικαίοις ὁμολογοῦσι, τοῖς δὲ οὐ, ἀμφισβητοῦσι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ λεχθὲν αὐτοῖς, ὅτι κρίνουσι τὰ οἰκεῖα κακῶς· ἔνεστι δὲ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἑκατέροις δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. εἰ μὲν γὰρ, περὶ κοινά τι εἶναι δοκεῖ, τῆς κοινωνίας ἐστὶν, ὅλως τοῦτο αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ, τῆς κοινωνίας τι ἔστι, τῆς ἐλευθερίας, ὅλως ἔοικε τὸ δὲ κυριώτατα

οὐ λέγουσι. εἰ μὲν γὰρ τῆς κτήσεως χάριν A non dicunt. Si enim possessionum gratia societatem inissent, atque vnà conuenissent, tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis. itaque ratio illa valeret, quæ est paucorum potẽtium, qui aiunt nõ esse iustum, vt qui vnum contulit, tantum participet de centum minis, quantum is qui contulit omne reliquumque de iis qui ab initio, neque ab iis quę postea superuenianti. Quòd si non viuendi solum gratia, B sed magis bene viuendi (nam sic seruorum & aliorũ animalium ciuitas esse posset: quod non est ex eo, quia fœlicitatis non sunt capacia, nec viuendi secundum electionem) neque societatis gratia bellicæ, ne à quoquam iniuria afficiantur: neque propter commercia ac mutuam vtilitatem: nam sic Tusci & Carthaginienses, & omnes ij quibus est commercium inuicem tanquam ciues essent vnius ciuitatis: C sunt nempe illis fœderæ circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiantur, & scriptutæ circa mutuam bellorum societatem. sed neque magistratur communes his deputati sunt: verùm alij apud alios, nec quales esse oportet alteri de alteris cogitant. neque vt nemo eorum iniustus sit, qui sub fœdere comprehendũtur, neque vt prauitatem nullam habeant, sed solùm vt non inuicem se iniuria afficiant. D At enim de virtute ac vitio publicè cogitant, quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem. Ex quo manifestum est, de virtute curam esse habendam ei, quæ reuera ciuitas sit nominanda, non orationis gratia, nam fit communicatio societas aliorum ad bellum, loco solùm differens ab aliis socijs longè existentibus. & lex pactio, vt ait Lycophron Sophista, fideiussor E inuicem iustorum, sed non talis, vt bonos & iustos ciues efficiat. Et quòd ita se habeat patet. nam si quis coniungat loca in vnum: vt Megarensium Corinthiorũmque ciuitas sese inuicem contingant mœnibus, nihilominus vna non erit ciuitas: neo si simul coniugia ineant: quanquam hoc vnum sit de his communibus, quæ propriè sunt ciuitatum. Eodémque modo si qui habitent separati quidem, non tamen F ita longè vt nequeant simul communicare, legésque habeant, iniuriam sibi inuicem in commerciis prohibendi: ceu si vnus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis huiusmodi foret, essẽtque hi decem millia numero, nec aliæ eis fosent communiones, nisi talium rerum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

puta contractuum & bellorum confœdera-
tionis: nec sic quidem ciuitas adhuc fo-
ret. propter quam vtique causam? Non e-
him, quia non propinqua sit communica-
tio. nam si in vnum conuenirent ita com-
municantes, vnusquisque tamen vtatur
propria domo vt ciuitate, ac sibi ipsis vt
confœderati auxilium ferant contra iniu-
riantes solum, ne sic quidem ciuitas esse
videretur rectè considerantibus. siquid-
em eodem modo conuersarentur simul,
coniunctim, & separatim. Ex quo patet,
quòd ciuitas non est communicatio loci,
& non iniuriandi sibi ipsis, & commercij
gratia. sed ista quidem vt assint, necessa-
rium est. si quidem futura sit ciuitas. nec
tamen si ista adsint omnia, ciuitas adhuc
erit. At bene viuendi societas & domi-
bus, & generibus, vitæ perfectæ gratia, &
per se sufficient a. hoc tamen non erit ni-
si vno eodémque loco habitantibus, & C
coniugia simul ineuntibus. propter quod
propinquitates in ciuitatibus extiterunt,
& sodalitia, & sacra, & conuersationes fa-
milliarum. idque est amicitiæ opus. nam
simul viuendi electio amicitia est. Finis
est igitur ciuitatis bene viuere: illa verò
gratia finis. Ciuitas autem est generum
pagorumque societas, vitæ perfectæ ac
per sufficientis: hoc est (vt diximus) bene
ac beatè viuere. Bene igitur agendi gra-
tia ponendum est esse ciuitatem societa-
tem, non autem gratia simul viuendi.
Quapropter quicunque plus conferunt
ad huiusmodi societatem, his plus iuris
competit in ciuitate, quàm his qui liber-
tate ac genere pares sunt. vel maiores, sed
ciuili virtute sunt impares, & quàm iis qui
diuitiis superant, sed virtute superantur.
Quòd igitur omnes qui de republica con-
tendunt, partem aliquam iusti dicunt, ma-
nifestum est ex supradictis.

CAPVT X.

Est autem dubitatio quid oporteat do-
minans esse in ciuitate, nunquid popu-
lum, an eos qui diuitias habent, an bo-
nos & æquos, vel vnum qui sit optimus o-
mnium, vel tyrannum. Verùm hæc omnia
videtur habere difficultatem. Quid enim
inopes quia plures sint, si partiantur ea,
quæ sunt opulentorum, hoc non iniustum
est? decreuerunt.n.qui potestatem habẽt.
iniuria igitur summa, quæ tandem dicen-
da est? Rursùsque omnibus acceptis, si
plures ea sibi tribuant, quæ sunt pauco-
rum, constat quòd ciuitatem corrumpunt.

A εἴτε ἀλλαγῆς καὶ συμμαχίας· οὐδὲ οὗτοι τοῦ πόλις. διὸ τίνα δὴ ποτ' αἰτίαν; οὐ γὰρ δὴ διὰ τὸ μὴ συνοικεῖν τοῖς κοινωνίαν. εἰ γὰρ ἐν μιᾷ ἔοιεν οὕτω κοινωνοῦντες ἕκαστοι μὲν τὰ χωρὶς τῶν ἰδίων οἰκίαν, ὥσπερ πόλιν, καὶ ἀρκοῦν καὶ τὰς ἀδικουμένοις βοηθοῦντες ἀλλήλοις συμμαχίας εὐθύς, ἐπιμελοῦντες δὲ τοῦ ἀδικεῖν μόνον· οὐδ' οὕτως ἂν δόξειε πόλις εἶναι τοῖς ἀκριβῶς διωρισμένοις, εἰ οὕτω B ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνιόντες καὶ χωρὶς φανεροῖ τοίνυν ὅτι ἡ πόλις οὐ τοῦ κοινωνεῖν τόπου καὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἕνεκα ἐστί, καὶ τῶν μεταδόσεως χάριν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ ἔσται πόλις· τὸ μὲν οὐδ' ὑπαρχόντων τούτων ἅπαντων, εἶναι πόλις, ἀλλ' ἡ τοῦ ζῆν κοινωνία καὶ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν γενῶν, ζωὴ τελεία χάριν καὶ αὐτάρκους. οὐκ ἔστιν μὲν τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν C ἔνα κατοικοῦντων τόπον, καὶ γαμοῦντων ἐπιγαμίας. διὸ κηδεῖαι τ' ἐγένοντο καὶ φρατρίαι, καὶ θυσίαι, καὶ διαγωγαὶ τῶν συζῆν. τὸ δὲ τούτου, φιλίας ἔργον· ἡ γὰρ τοῦ ζῆν συνουσία φιλία. τέλος οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα δὲ, τῶν τελῶν χάριν. πόλις δὲ, ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζῶσα τελείας καὶ αὐτάρκους. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν δὴ καλῶν ἄρα πρακτέον χάριν ἐστὶν ἡ πολιτικὴ κοινωνία, ἀλλ' οὐ τοῦ συζῆν. διόπερ ὅσοι συμβάλλονται πλεῖστον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, οὗτοι τῶν πόλεως μετέχουσι πλείω, ἢ τῶν ἐλευθερίᾳ καὶ γένει ἴσοις, μὴ μείζοσι, ἢ τῶν πολιτικῶν ἀρετῇ· ἢ τῶν ἐν πλούτῳ ὑπερεχόντων. D κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. ὅτι μὲν οὖν πολλοὶ τῶν περὶ πολιτείας ἀμφισβητοῦντες, μέρος τι τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφάλαιον α.

Ἔχει δ' ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως. ἢ γὰρ τὸ τῶν πλούσιον, ἢ τὸ πολυτέκνων, ἢ τὸν δεομένων ἴσα πάντων, ἢ τὸν ἀρχομένων· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔχει φαίνεσθαι συνοικίας. τί γὰρ; εἰ οἱ πλείονες διὰ τὸ πλείους εἶναι, διαιροῦντες τὰ τῶν πλουσίων, τῶν ἐν δίκαιόν ἐστιν, ἐδόξασε γὰρ [αὐ] τὸ δίκαιον τῶν κυρίου δικάσαι. τῶν ἐσῶν ἀδικίαν τὴν ἐχεῖ λέγεν τῶν ἐναντίων; πάλιν τε, πάντων ἀναδίνεται, εἰ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων αὖ διαιροῦντες, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν. ἀλλὰ μὴν, οὐχ ἅ γ' ἀρετὴ φθείρει τὸ ἔχον ἑαυτοῦ, οὐδὲ τὸ δίκαιον πόλεως φθορικόν. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸν νόμον τοῦτον οὐχ οἷόν τ' εἶη δίκαιον. ἔτι καὶ τὰς πραξεις ὅσας ὁ τύραννος ἐπράξατο, ἀναγκαῖον εἶη πάντας ἀδίκους. βιάζεται γὰρ οὗ κρείττων, ὥσπερ καὶ τὸ πλῆθος τοῖς πλουσίοις. ἀλλ' ἀρ' τοῖς ἐλάττοσι δίκαιον ἀφαιρεῖν τοῖς πλουσίοις; εἰ οὖν καὶ κλέπτοι τοῦτο ποιοῦντες καὶ διαρπάζοιεν, καὶ τὰ τούτου ἀφαιρεῖνται τῶν πλείονες, τοῦτ' ἔστ B δίκαιον, καὶ διάτερον ἄρα. τοῦτο μὲν οὖν ἔτι δίκαιον, καὶ ἡ δίκαιον φανεῖ. ἀλλὰ τοῖς δεινοῖς ἀρχεῖν δεῖ, καὶ κυρίοις εἶναι πάντων· ἀνάγκη τοὺς ἐλάττους ἀτίμους εἶναι πάντας, μὴ ἀμφισβητεῖν τὴν πολιτικῆς ἀρχῆς. πάλιν γὰρ λέγομεν εἶναι τοῖς ἀγαθοῖς ἄρχειν· ἀρετὴ γὰρ ἐστὶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοῖς ἐλάττοσι ἀτίμοις. ἀλλ' ἴσως τὸν αὐτοδιαφέρειν ἀρχεῖν βλάπτειν, ἀλλ' ἴσως τὸν διαφερόντων ἀρχεῖν γὰρ ἄτιμοι πλείονες. ἀλλ' ἴσως φαίη τις ἂν, τὸ κύριον ὅλως ἀδίκωτον εἶναι. (ἰσχυρὰ γὰρ τὰ συμβαίνοντα παῦσαι ἐκεῖ τὴν ψυχήν.) ἀλλὰ μὲν νόμοι, φαῦλον. εἰ γὰρ ἦν οἱ νόμοι ὦσι, ἀναγκαῖον δὴ, ἢ δημοκρατικὸς, τὶ ἄτοπον ἐκεῖ τῶν ἀπορεῖσθαι· συμβαίνει γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα ἀκόλουθα.

Κεφάλαιον ια.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ἴσως τις ἂν ἐπεξελθοι. ἔτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους ὄντας, ἀλίγους δὲ, δόξειεν ἂν λύειν τις, καὶ τὶ ἔχει ἀπορίας, τάχα δὲ καὶ ἀλήθειαν. τοῖς γὰρ πολλοῖς, οἷς ἕκαστος ἔστι οὐ παντελῶς ἀνὴρ, ἅμως ἐκλέγεται συνιεὶς ἔστιν βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ' ὡς σύμπαντες· οἷον τὰ E συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης ἠρανισμένων. πολλοὶ γὰρ ἔστιν, ἕκαστον μέρος ἔχοντα ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνιεὶς ἔστιν ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολυπόδων καὶ πολυχείρων, καὶ πολλαῖς ἔχοντα αἰσθήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν, διὸ καὶ κρίνουσι ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλος γὰρ ἄλλο τι μέρος· πάντα δὲ πάντες. ἀλλὰ τούτῳ διαφέρουσι οἱ σπουδαῖοι τῶν κακῶν, ἐκείνου τῶν πολλῶν, ὅσον περ καὶ τοῖς καλοῖς φασι, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνιέναι τὰ διαπορηθέντα χωρὶς εἰς τὸ

A atqui virtus nunquam corrumpit id quod
eam habet, neque iustum ciuitatis corru-
pturum est. ex quo patet legem istam non
posse iustam esse. Præterea illa quoque
quæ facta fuerint à tyranno, necessarium
foret iusta esse omnia. vim enim adfert
propter potentiam, vt multitudo diuiti-
bus. Sed an paucos & opulentos iustum
est dominari? an ergo si & illi hoc agant,
& rapinas exerceant, auferantque multi-
tudinis bona, hóene erit iustum? & cætera
B ergo. hæc igitur omnia constat esse praua,
& non iusta. Verùm bonos & æquos do-
minari oportet, autoritatémque habere
omnium. Ergo alij omnes cùm magistra-
tus non capiant, inhonorati manebunt:
nam honores quidem magistratus pote-
statésque appellamus: quos si boni sem-
per habeant, necessarium est alios exclu-
di ab honoribus reipublicæ. Sed nun-
quid vnus qui sit optimus, dominari de-
C bet? at enim hoc etiam grauius est: quo-
niam plures erunt ab honoribus exclusi.
Sed forsan dicet aliquis, legem dominari
debere non autem hominem, in quem
cadunt animi perturbationes. Si igitur
sit lex quidem, sed vel ad paucorum
potentiam, vel ad multitudinis fauorem
declinans, quid tandem refert in his, de qui-
bus dubitatum est? euenire enim eadem,
quæ supra dicta sunt.

D CAPVT XI.

De his igitur sit alius quidem sermo.
Quòd autem magis penes multos de-
beat esse potestas, quàm penes paucos, li-
cet optimos, videtur solui posse, & quan-
dam habere dubitationem, imò fortè ve-
ritatem. Nam si plures sint, quorum vnus-
quisque non sit studiosus, tamen fieri po-
test, vt in vnum conuenientes, omnes me-
lioret sint quàm illi, non vt singuli, sed vt
E omnes: quemadmodum cœna in qua plu-
res conferunt, quàm ea quæ ex vnius ero-
gatione fit. nam cũ plures sint, vnusquisq.
partem habet virtutis ac prudentiæ, ac
fiũt in vnum collati, quasi homo vnus qui
multos pedes habeat, multásque manus,
multósq. sensus, & eodem modo circa mo-
res & intelligentiam. quapropter melius
iudicant multi & in musica, & in poeta-
F rum operibus: alij enim aliud, & cuncti
cuncta discernunt. Sed in hoc differũt stu-
diosi viri ab vnoquoq. aliorum ex multi-
tudine: quemadmodum decoros à nõ de-
coris aiunt, & picta artificiosè à veris, eò
quòd seorsum distincta in vnũ colligũtur.
τῷ συνιέναι τὰ διαπορηθέντα χωρὶς εἰς τὸ

A cùm si separatio fiat, pulchrius se habebit, huius quidam picti oculus, alterius verò cuiusdam alia particula. Si igitur de omni populo omnique multitudine recipitur hanc esse differentiam multitudinis ad paucos studiosos, incertum est, imò per Iouem certum, quòd de quibusdam est impossibile. nam eadem ratio de bestiis esset, quanquam quid differunt quidam, vt dixerim, à bestiis? sed de aliqua multitudine nihil vetat, quod dictum est esse B verum. Quapropter dubitationē illam priorem per ista soluere quis potest, ac similiter aliam subsequentem, quorum oporteat potestatem habere liberos homines ac multitudinem ciuium, quales sunt quicunque neque opes habēt, neque virtutis vllam existimationem. Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquam est tutum, propter iniustitiam & ignorantiam, per quas quibusdam iniuriarentur, C in quibusdā errarent. Rursus verò excludere illos penitus ab honoribus periculosum esset. cùm enim multitudo inopum est in ciuitate, eadémque ab honorib. exclusa, necesse est eam ciuitatē esse plenam hostiū reipublicæ. restat igitur vt ad consultandum, & decernendum isti recipiantur. Quapropter & Solon, & alij quidā eorū qui leges cōdidere, huiuscemodi homines ad repetendas gestorū rationes, & ad D suffragia electionésq. magistratuum admittunt: solis autem vt magistratus committantur, nequaquam permittunt. Dū enim cum aliis vnà decernunt, atq. consultant, capiunt omnes simul sufficientē sensum, & permisti melioribus prosunt reipublicæ quemadmodū non purum alimentum vnà cum puro, totū facit vtilius, quàm paucū. separatim verò vnusquisq. imperfectus est ad iudicandum. Sed habet dubitatio- E nē huiusmodi ordinatio reipublicæ. Primum, quia videretur eiusdē esse hominis scire iudicare quis rectè medelam attulit, qui ipse sciat etiam mederi, ac sanitatem ægrotantibus afferre, hic autem est medicus. eodem modo de aliis facultatibus & artibus. vt enim medicum rationem suæ medelę apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autē est & ille qui agit, & ille qui præcipit & o- F stendit, & tertio loco ille qui à pueritia expertus est circa artem. sunt enim quidam tales in cunctis (vt ita dixerim) artibus. tribuimus verò iudicium non minus expertis quàm scientibus. Deinde & circa electionem eodem se videtur modo habere. nam rectè eligere scientis est opus:

ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχει τοῦ γεγραμμένου, τουδὶ μὲν τὸν ὀφθαλμόν, ἑτέρου δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν οὖν περὶ πάντα δῆμον καὶ περὶ πᾶν πλῆθος ἐνδέχεται ταύτην εἶναι τὴν διαφορὰν τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους σπουδαίους, ἄδηλον· ἴσως δὲ νὴ Δία δῆλον ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον. ὁ γὰρ αὐτὸς κἂν ἐπὶ τῶν θηρίων ἁρμόσειε λόγος. καίτοι τί διαφέρουσιν ἔνιοι τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; ἀλλὰ περί τι πλῆθος οὐδὲν εἶναι κωλύει τὸ λεχθὲν ἀληθές. διὸ καὶ τὴν πρότερον εἰρημένην ἀπορίαν λύσειεν ἄν τις διὰ τούτων, καὶ τὴν ἐχομένην αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν ὅσοι [μήτε πλούσιοι,] μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδέν. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τῶν ἀρχῶν τῶν μεγίστων, οὐκ ἀσφαλές. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ δι' ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν ἄν, τὰ δ' ἁμαρτάνειν αὐτούς. τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι, μηδὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλήρη τὴν πόλιν ταύτην. λείπεται δὴ τοῦ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς. διόπερ καὶ Σόλων, καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν ἐπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας, καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσι. πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἱκανὴν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὴ καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς, τὴν πᾶσαν ποιεῖ χρησιμωτέραν τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ' ἕκαστος ἀτελὴς περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν. ἔχει δ' ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας ἀπορίαν, πρώτην μὲν ὅτι δόξειεν ἂν τοῦ αὐτοῦ εἶναι τὸ κρῖναι τίς ὀρθῶς ἰάτρευκεν, οὗπερ καὶ τὸ ἰατρεῦσαι, καὶ ποιῆσαι ὑγιᾶ τὸν κάμνοντα τῆς νόσου τῆς παρούσης. οὗτος δ' ἐστὶν ἰατρός. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐμπειρίας καὶ τέχνας. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ' ὅ τε δημιουργός, καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικός, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας. ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν. ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τὸν αὐτὸν ἂν δόξειεν ἔχειν τρόπον. καὶ γὰρ τὸ ἑλέσθαι ὀρθῶς, τῶν εἰδότων ἔργον ἐστίν, οἷον γεω-

μέτρην τε τῶν γεωμετρικῶν, καὶ κυβερνήτην τῶν κυβερνητικῶν. εἰ γὰρ καὶ περὶ ἐνίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχουσι καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὔ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον. ὥστε κατὰ μὲν τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ἂν εἴη τὸ πλῆθος ποιητέον κύριον, οὔτε τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὔτε τῶν εὐθυνῶν. ἀλλ' ἴσως οὐ πάντα ταῦτα λέγεται καλῶς, διά τε τὸν πάλαι λόγον, ἂν ᾖ τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἀνδραποδῶδες. ἔσται γὰρ ἕκαστος μὲν χείρων κριτὴς τῶν εἰδότων, ἅπαντες δὲ συνελθόντες, ἢ βελτίους, ἢ οὐ χείρους. καὶ ὅτι περὶ ἐνίων οὔτε μόνον ὁ ποιήσας, οὔτ' ἄριστ' ἂν κρίνειεν, ὅσων τἆργα γιγνώσκουσι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τὴν τέχνην. οἷον οἰκίαν οὐ μόνον ἐστὶ γνῶναι τοῦ ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ χρώμενος αὐτῇ κρινεῖ. χρῆται δ' ὁ οἰκονόμος. καὶ πηδάλιον κυβερνήτης τέκτονος, καὶ θοίνην ὁ δαιτυμών, ἀλλ' οὐχ ὁ μάγειρος. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν τάχα δόξειέ τις ἂν οὕτω λύειν ἱκανῶς. ἄλλη δ' ἐστὶν ἐχομένη ταύτης. δοκεῖ γὰρ ἄτοπον εἶναι, τὸ μειζόνων εἶναι κυρίους τοὺς φαύλους τῶν ἐπιεικῶν. αἱ δ' εὔθυναι, καὶ αἱ τῶν ἀρχῶν αἱρέσεις, εἰσὶ μέγιστον, ἃς ἐν ἐνίαις πολιτείαις, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς δήμοις ἀποδιδόασιν. ἡ γὰρ ἐκκλησία κυρία πάντων τῶν τοιούτων ἐστί. καίτοι τῆς μὲν ἐκκλησίας μετέχουσι, καὶ βουλεύουσι, καὶ δικάζουσιν ἀπὸ μικρῶν τιμημάτων, καὶ τῆς τυχούσης ἡλικίας. ταμιεύουσι δὲ, καὶ στρατηγοῦσι, καὶ τὰς μεγίστας ἀρχὰς ἄρχουσιν ἀπὸ μεγάλων. ὁμοίως δή τις ἂν λύσειε καὶ ταύτην τὴν ἀπορίαν. ἴσως γὰρ ἔχει καὶ ταῦτ' ὀρθῶς. οὐ γὰρ ὁ δικαστής, οὐδ' ὁ βουλευτής, οὐδ' ὁ ἐκκλησιαστής, ἄρχων ἐστίν, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον, καὶ ἡ βουλή, καὶ ὁ δῆμος. τῶν δὲ ῥηθέντων ἕκαστος, μόριόν ἐστι τούτων. λέγω δὲ μόριον τὸν βουλευτήν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστήν, καὶ τὸν δικαστήν. ὥστε δικαίως κύριον μειζόνων τὸ πλῆθος. ἐκ γὰρ πολλῶν ὁ δῆμος, καὶ ἡ βουλή, καὶ τὸ δικαστήριον. καὶ τὸ τίμημα δὲ πλεῖον τὸ πάντων τούτων, ἢ τὸ τῶν καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους μεγάλας ἀρχὰς ἀρχόντων. ταῦτα μὲν οὖν διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον. ἡ δὲ πρώτη λεχθεῖσα ἀπορία ποιεῖ φανερὸν οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς, τὸν ἄρχοντα δὲ, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς,

A ceu geometra in geometria, & gubernatorem in nauigatione. etsi in quibusdam operibus & artibus concurrunt alij quidam ignorantes, non tamen melius iudicant quàm scientes. Itaque secundū hanc rationem autoritas multitudini danda nō esset, neque in electionibus magistratuū, neque in rationibus administratorum reposcēdis. At enim forsan hæc omnia non benè dicuntur, etiam propter superiorem B sermonem, si sit multitudo non nimis seruilis. erit enim vnusquisque deterior iudex, quàm hi qui sciunt. veruntamen simul omnes, vel melius iudicabunt, vel non deterius. & de quibusdam quidem non solum is qui fecerit neque melius iudicat, quàm quicunq. qui opera cognoscūt etiam non habentes artem. puta domum, non solum is intelligit & iudicat qui fecit, sed melius is qui vtitur. vtitur autem pa- C terfamilias. & de temone gubernator, non faber: & de epulis conuiua, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum videtur sufficienter solui. Est & alia dubitatio cum hac annexa. quia inconueniens videtur, vt deteriores qui sunt, maiorum rerum habeant potestatem, quàm probi. rationes verò administratorum à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximū est, quæ duo in quibus- D dam ciuitatibus (vt dictum est) à populo fiunt. cōcio enim taliū omniū domina est. atqui concionis quidem participes sunt, & deliberant, & decernunt exigui census homines, & cuiusque ętatis: quęsturam verò & militum præturam & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atque ætate. Quæstio illa potest eodem modo solui nam forsan id se rectè habet. neq. enim iudex, neque consultor, neq. is qui in E cōcione existit, dominatur, sed iudicium, & Senatus, & populus: dictorum verò vnusquisque est particula istorum. dico autem particulam, consultorem, concionatorem, & iudicem: itaq iustè domina maiorū est multitudo. ex multis enim populus cōstat, & senatus, & iudicium, maiórq. census est vniuersorum, quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorū, qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hunc mo- F dum determinata sint. Prima verò illa quęstio manifestum facit, nihil adeo vt leges rectè positas debere dominari, illum autē, qui reipublicę præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestatē habere, in quibus leges expressè cauere non possunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

ex eo quia non facile sit, generali sermone singulos casus comprehendere. Quas tamen leges rectè positas dicamus, nondum apparet. sed adhuc superest anterior dubitatio. atque tales esse leges, quales sunt respublicæ, necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas, & hoc vnum manifestum est oportere ad speciem reipublicæ leges esse accõmodatas. Quòd si ita sit, patet quòd leges illas, quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas verò quæ ad earum labes, esse non iustas.

διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδέν πω δῆλον, ἀλλ᾽ ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁμοίως ταῖς πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι, καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πλὴν τοῦτό γε φανερόν, ὅτι δεῖ πρὸς τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, δῆλον ὅτι τοὺς μὲν κατὰ τὰς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους· τοὺς δὲ κατὰ τὰς παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

CAPVT XII.

CVm verò in cunctis scientiis & artibus finis sit bonum, maximum autem & maximè in principalissima omnium: hæc autem est ciuilis potestas, est autem ciuile bonum, iustum, id autem communis vtilitas: videtur autem omnibus æquum, quoddam esse iustum, & vsque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus, in quib. determinatum est de moralibus: quid enim & quibus iustum, & oportere paribus par existere: quorum certè paritas, & quorum imparitas sit, oportet non latere (habet enim ad id dubitationẽ) & philosophiam ciuilem. Forsan enim diceret aliquis, secundum omnis boni præeminentiam oportere impariter magistratus tribuere, si in aliis non differant, sed pares sint. differentibus enim aliud esse iustum, & quod sit secundum dignitatem. Atqui si hoc verum sit, erit & secundum colorem & secundum magnitudinem, & secundum vnumquodque bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt. an hoc quidẽ apertè falsum est: quod patet in aliis scientiis, & artibus. Paribus enim fistulatoribus quantum ad artem, danda nõ est prærogatiua fistularum illi qui sit nobilior (nihil enim melius canere) sed oportet his qui in opere ipso superexcellunt, tribuere fistularum prærogatiuam. Quòd si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducentibus erit manifestum. nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tamen nobilitate generis, vel forma, & si malus quodlibet illorum est bonum quàm fistulatoria (dico autem nobilitatem & formam) & secundum proportionem fistulatoriç sunt anteponenda, tamen huic dandæ sunt meliores fistulæ. oportet enim in opus ipsum prærogatiuam conferre. diuitiarum verò & nobilitatis respectus nihil confert.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἐπεὶ δ᾽ ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη δ᾽ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δύναμις· ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον, τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον. δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· τί γὰρ καὶ τισὶ τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναί φασι· ποίων δ᾽ ἰσότης ἐστὶ καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν. ἔχει γὰρ τοῦτ᾽ ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως γὰρ ἂν φαίη τις κατὰ παντὸς ὑπεροχὴν ἀγαθοῦ δεῖν ἀνίσως νενεμῆσθαι τὰς ἀρχὰς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μηδὲν διαφέροιεν, ἀλλ᾽ ὅμοιοι τυγχάνοιεν ὄντες· τοῖς γὰρ διαφέρουσιν ἕτερον εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ᾽ ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτ᾽ ἀληθὲς, ἔσται καὶ κατὰ χρῶμα καὶ κατὰ μέγεθος καὶ καθ᾽ ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν πλεονεξία τις τῶν πολιτικῶν δικαίων τοῖς ὑπερέχουσιν. ἢ τοῦτο ἐπιπόλαιον τὸ ψεῦδος; φανερὸν δ᾽ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων. τῶν γὰρ ὁμοίων αὐλητῶν τὴν τέχνην, οὐ δοτέον πλεονεξίαν τῶν αὐλῶν τοῖς εὐγενεστέροις· οὐδὲν γὰρ αὐλήσουσι βέλτιον· δεῖ δὲ τῷ κατὰ τὸ ἔργον ὑπερέχοντι διδόναι καὶ τῶν ὀργάνων τὴν ὑπεροχήν. εἰ δὲ μήπω δῆλον τὸ λεγόμενον, ἔτι μᾶλλον αὐτὸ προαγαγοῦσιν ἔσται φανερόν. εἰ γὰρ εἴη τις ὑπερέχων μὲν κατὰ τὴν αὐλητικὴν, πολὺ δ᾽ ἐλλείπων κατ᾽ εὐγένειαν ἢ κάλλος, εἰ καὶ μεῖζον ἕκαστον ἐκείνων ἀγαθόν ἐστι τῆς αὐλητικῆς, λέγω δὲ τήν τ᾽ εὐγένειαν καὶ τὸ κάλλος, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ὑπερέχουσι πλέον τῆς αὐλητικῆς ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὴν αὐλητικήν, ὅμως τούτῳ δοτέον τοὺς διαφέροντας τῶν αὐλῶν. δεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔργον συμβάλλεσθαι τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τοῦ πλούτου, καὶ τῆς εὐγενείας· συμβάλλονται δ᾽ οὐδέν.

ἔτι κατά γε τοῦτον τὸν λόγον πᾶν ἀγαθὸν πρὸς πᾶν ἂν εἴη συμβλητόν. εἰ γὰρ μᾶλλον τὸ τὶ μέγεθος, καὶ ὅλως ἂν τὸ μέγεθος ἐνάμιλλον εἴη καὶ πρὸς πλοῦτον καὶ πρὸς ἐλευθερίαν. ὥστ᾽ εἰ πλεῖον ὁδὶ διαφέρει κατὰ μέγεθος, ἢ ὁδὶ κατ᾽ ἀρετήν, καὶ πλεῖον ὑπερέχει ὅλως ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα· τοσόνδε γὰρ μέγεθος εἰ κρεῖττον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον. ἐπεὶ δὲ τοῦτ᾽ ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν εὐλόγως οὐ κατὰ πᾶσαν ἀνισότητα ἀμφισβητοῦσι τῶν ἀρχῶν. εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, οὐδὲν διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πλεῖον, τοὺς δ᾽ ἔλαττον ἔχειν· ἀλλ᾽ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἡ τούτων διαφορὰ λαμβάνει τὴν τιμήν. ἀλλ᾽ ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν. διόπερ εὐλόγως ἀντιποιοῦνται τῆς τιμῆς οἱ εὐγενεῖς, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τ᾽ εἶναι, καὶ τίμημα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἀπόρων πάντων, ὥσπερ οὐδ᾽ ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ δεῖ τούτων, δῆλον ὅτι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι δυνατὸν πόλιν. πλὴν ἄνευ μὲν τῶν προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἄνευ δὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς.

Præterea, secundum istam rationem, omne bonum ad omne bonum esset vtique comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certè omnino magnitudo comparabilis foret & ad diuitias, & ad libertatem. itaque si magis hic excelleret magnitudine quàm ille virtute: & magis supereminceret omnino magnitudo virtuti, essent omnia conferenda. quanto enim magnitudo huius illum superaret, tanto constat esse parem. Cùm verò hoc sit impossibile, patet quòd in rebus ciuilibus, non secundum omnem imparitatem de magistratibus rectè contendunt. si enim sint hi quidem tardi, illi autem veloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicis certaminibus horum excellentia honorem capit. At ex quibus constat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogant honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. oportet enim ingenuos esse & censum habere ad onera præferenda. non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodum nec ex seruis. At si hæc requiruntur, patet quòd & iustitia & virtus bellica requiritur. sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tamen interest, quòd sine primis illis ciuitas esse non potest, sine his autem non bene permanere.

Κεφάλαιον ιγ.

Πρὸς μὲν οὖν τὸ εἶναι πόλιν δόξειεν ἂν ἢ πάντα ἢ ἔνιά γε τούτων ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν· πρὸς μέντοι ζωὴν ἀγαθὴν ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ μάλιστα δικαίως [ἂν] ἀμφισβητοίη, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ δ᾽ οὔτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἕν τι μόνον ὄντας, οὔτε ἄνισον τοὺς ἀνίσους καθ᾽ ἕν, ἀνάγκη πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας παρεκβάσεις. εἴρηται μὲν οὖν καὶ πρότερον ὅτι διαμφισβητοῦσι τρόπον τινὰ δικαίως πάντες, ἁπλῶς δ᾽ οὐ πάντες δικαίως· οἱ πλούσιοι μὲν, ὅτι πλεῖον μέτεστι τῆς χώρας αὐτοῖς· ἡ δὲ χώρα κοινόν· ἔτι πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πλέον. οἱ δὲ ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολῖται γὰρ μᾶλλον οἱ γενναιότεροι τῶν ἀγεννῶν· ἡ δ᾽ εὐγένεια παρ᾽ ἑκάστοις οἴκοι τίμιος. ἔτι διότι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων· εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους. ὁμοίως δὴ φήσομεν καὶ τὴν ἀρετὴν δικαίως ἀμφισβητεῖν· κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναί φαμεν

CAPVT XIII.

AT hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel omnia, vel quædam istorum rectè sibi honores vendicare. ad vitam tamen optimã disciplina & virtus iustissimè sibi vendicare honores vtiq. viderentur, vt suprà dictum est. Cùm verò nec omniũ parium par habere debeant qui in vno aliquo sint pares, nec impar impares secundum vnum, necessarium est omnes huiusmodi rerumpublicarum transgressiones esse, & labes. dictum verò est prius, quia inter se quodammodo omnes iustè contendunt, simpliciter autẽ nõ omnes iustè. opulenti quidem, quòd plus regionis possident: regio autem commune quiddam, præterea in commerciis magis creditur eis vt plurimum. Ingenui autem & nobiles, quasi propè inter se. ciues enim magis generosiores quàm ingenerosi. nobilitas autem apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas. Similiter quoque dicimus virtutem meritò contentionem inducere. sociabilem enim virtutem dicimus

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse iustitiam, quam cæteræ omnes virtu-
tes necessariò consequuntur. atqui & plu-
res ad pauciores: nam & potentiores &
ditiores & meliores sunt, vt susceptis plu-
ribus ad pauciores, An ergo, si omnes isti
forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites
& nobiles, essetque alia multitudo populi,
vtrum in dubium veniret, quibus guber-
natio reipublicæ foret tribuenda, an non
esset dubium? In vnaquaque igitur repu-
blica earum quas diximus, indubitatum
est iud cium, quinam debeant gubernare.
principatibus enim inter se differ nt, ceu
aliqua quatenus perdiuites sunt, alia qua-
tenus per studiosos, & aliarum vnaquæque
eodem modo. Sed tamen considerandum
est, quando circa idem tempus ilta existũt,
quomodo sit determinandum: nempe si
studiosi sint in ciuitate admodum pauci,
quomodo est agendum. An considerare
oporteat si pauci ad opas gubernandi rem-
publicam sufficiant, an tot esse oporteat,
vt ex his ciuitas consler. Est autem dubita-
tio quædam in cõtis, qui de honoribus in
republica contendunt. Nam qui vel pro-
pter diuitias, vel propter genus guberna
tionem sibi tribuendam putant, nihil iu-
ste dicere viderentur. sequeretur enim, vt
si quis vnus omnium ditissimus foret, is
eodem iure gubernare alios omnes deber-
ret. eodem modo qui nobilitate anteceller
ret, eorum gubernator esset, qui cum ipsi
sint ingenui, de honore contendunt. Hoc
idem fortàn contingeret in optimatum
gubernatione circa virtutem. Si quis enim
vnus probitate antecellat aliis, qui in ea-
dem republica versentur, hunc dominari
oporteb it secundum illam rationem. ergo
si & multitudinem dominari oportet
ex eo, quia potentior est quàm pauci, e-
tiam si vnus vel plures vno, pauciores ta-
men quàm multitudo, potentiores sint a-
liis, hos oportebit gubernare potius quàm
multitudinem. Hæc itaque omnia viden-
tur ostendere, quòd harum determina-
tionum nulla est recta, secundum quam
censent sibi quisque gubernationem esse
tribuendam, cæteros verò omnes sub eo
rum gubernatione esse debere. Nam pro-
fectò & ad eos qui per virtutem sibi ar-
rogant gubernandi autoritatem, & ad
eos qui per diuitias, respõdere posset mul-
titudo iustum sermonem. nihil enim ve-
tat multitudinem quandoque meliorem
esse quàm pauci, ac ditiores, non secun-
dum singulos, sed secundum vniuersos.

A τὴν δικαιοσύνην, ἢ πάντες ἀναγκαῖον ἀπο-
λουθεῖν τὰς ἄλλας. ἔτι δὲ μᾶλλον καὶ εἰ πλείους
πρὸς τοὺς ἐλάττους, καὶ γὰρ ἀρετῆς καὶ πλουσιω-
τέρους καὶ βελτίους εἶναι, εἰ λαμβάνοι τοὺς πλείους
μᾶλλον τοῦ πλείονος πρὸς τοὺς ἐλάττους. ἆρ'
οὖν εἰ πάντες οἱ ἐν ἑνὶ πόλει λέγοιμ' ἄν, εἰ τ' ἀγαθοί, καὶ εἰ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς,
ἐν δὲ πόλει ὄχλος τις πολιτεύοιτο, πότερον ἀμφισβητοῦντες ἴεν, τίνας χρὴ δεῖν
B ἢ οὐκ ἴεν; καθ' ἕκαστον μὲν οὖν πολιτείαν
τὴν εἰρημένην, ἀναμφισβήτητος ἡ κρίσις ἐστὶν
ἀρχὴν δεῖν τοῖς μὲν γὰρ ἀριστοκρατίαι διαφέρουσι
ἀλλήλων· εἴη δ' ἴσως, τῷ διὰ πλουσίους· ἡ δ', τῷ
διὰ τὴν εὐγένειαν· ἀλλὰ μὴν ἔτι δ' ἀλλαι ἕκαστοι τοιοῦτον ἔχουσι. ἀλλ' ὅμως
ἐπιζητοῦμεν ὅταν περὶ τοῦ αὐτοῦ πολιτεύ-
ωνται, πῶς διορίσειεν. εἰ δὴ τὸ ἀρετῆς μέρος
C εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὴν πόλιν ἔχοντες
πῶς δεῖ διορίσαι; ἢ τὸ ὀλίγον τῶν
τὴν ἀρετὴν δεῖ κινοῦντι, εἰ δικαιοῦν δεῖ τὴν
πόλιν· ἢ τὸ πλῆθος τῷ πλήθει, ὡς δεῖ τὴν πόλιν
αὐτῇ; ἴσως γὰρ ἄν τις φοβεῖ ἀπορίαν τὴν
ἀμφισβητουσῶν πρὸς τὴν πολιτείαν τὴν
μετ' ἐξουσίας· δόξειεν γὰρ εὖ ἔχειν ἀμφοῖν τὸν
πλοῦτον ἀξιοῦντε ἄρχειν· ἀμφοῖν δὲ
καὶ εἰ χρὴ ζῆν· δόξειν γὰρ, ὡς εἰ τις σύν-
D λογος εἴη πλουσίων ἀπόντων δεῖ, δικαιοῦν
χρὴ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦτον ἀρχεῖν τῶν ἐν ἀρετῇ
πόνων· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν εὐγενῆ καὶ
διαφέροντα, τῷ ἀμφισβητοῦντι· εἰ δὲ ἐλευθερίαν· τοῦτο γὰρ ἴσον· συμβαίνει
καὶ ἐπὶ τὰς ἀριστοκρατίας δεῖ τὸν ἀρετῆς
εἰ γὰρ τὸν εἰς ἀμείνω κόσμον ἔνεκα δικαιοῦν
χρὴ τὸν πολεμοῦντα κατὰ τὴν πόλιν, εἰ-
τοι δὴ κυρίοις χρὴ τοῦτο δίκαιον· ὥστε
E εἰ ἄρ' τὸ πλῆθος εἴη γε δὴ κύριον, δῆλον
ἀνάγκη εἶναι τοὺς ἀρίστους ἐν τῇ πόλει· εἰ
μὲν γὰρ τὸν ἀριθμὸν ἕνεκα δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς
πλείους, οὐκ ἄν εἴη δίκαιον τοὺς ἐλάττους
τοὺς δὲ πλείους εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι τοὺς
ἀρίστους· ἐὰν γὰρ ἄνθρωπος ἑνὸς ἄρχῃ πολλῶν
ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἢ πολλῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν
ἄρχωσιν οἱ τῶν πολιτῶν ὄχλοι, ἀξιοῦν ἂν ἔοικεν
F [ὀρθῶς] τοὺς χρὴ πλείους ἔχειν ἀλλ' οὐ τοὺς
πλείους λόγον τινὰ δίκαιον· οὐδὲ γὰρ ἀνάγκη
τοὺς τῶν πλείους εἶναι βέλτιστον ἢ ἐλάττους τῶν πλείστων, οὐχ ὡς καθ' ἕκαστον, ἀλλ' ὡς ἅθροιστ-
ον· διὸ καὶ

διὰ τὸ πολὺ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἕνεκα ἡ πόλις
A ἐστὶν ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, ὥστε τὸν ὅλον ἀπο-
δοκοῦσι τινὲς, ἐπιλαβόντες τοῦτον τὸν τρόπον ἀπο-
κρίνασθαι. ἀπορεῖν γὰρ φασί τινες, πότερον τοὺς νομο-
θέτας νομοθετοῦντας βουλευόμενον τὰ δίκαια
τοῖς ἐφ' ἑαυτοῦ νόμοις, ἢ πρὸς τὸ βέλτιστον
συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τῶν πλείστων, ὅπερ
συμβαίνει τὸ λεχθέν. τὸ δὴ ἐφ' ἑαυτοῦ λε-
χθὲν ἴσως τὸ δ' ἴσον ἐρεῖν, πρὸς τὸ τῶν πο-
λλῶν ὅλης συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ κοινὸν τὸ τῶν
B πολιτῶν. πολίτης δ' κοινῇ μὲν, ὁ μετέχων τῆς
ἀρχῆς καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, ἴδιος δ' κατ' ἕκαστον
πολιτείαν, ἔστιν· πρὸς δὴ τὴν ἀρετὴν, ὁ
δικαίως καὶ σπουδαίως ἄρχων καὶ ἄρχε-
σθαι τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν. Εἰ δὴ
τις ἔστι εἰς πολύτιμος διαφέρων κατ' ἀρετὴν
ὑπερβολὴν, ἢ πλείους οἱ ἑνὸς, μὴ μὲν τὸν
δυνάμει πλήρωμα παρεχόντες πόλεως, οὐκ
C μὴ συμβαίνει δὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀρετὴν
ἀκίνητον, μηδ' ἢ δυνάμεν αὐτὸν τὴν πολιτι-
κὴν πρὸς τὴν ἐκείνου, εἰ πλείους· εἰ δ' εἷς,
τὴν ἐκείνου μόνον· ἀλλὰ δεῖν πάντας μέρος
πόλεως· ἀδικοῦντες γὰρ ἀξιοῦσιν ἄρχειν
ἄνοι, ὄντες οὐ πολῖται· ἔστι γὰρ πόλις ἔθνος, καὶ
τὴν πολιτικὴν δυνάμεν· ὅτι δὲ δεῖν τὸν
αὐτάρκεστον εἶναι δῆλον τὸν πολίτην. ὅτι δὲ δίκαι-
ον καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον ἦν
D περὶ τοιούτους, καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν δυνάμεν· κρῖ-
σιν δὲ τὴν τοιαύτην οὐκ ἔστι νόμος· αὐτοὶ γὰρ εἰσὶ νόμος· καὶ γὰρ γελοῖον αὐτὸν νο-
μοθετεῖν τις πειρῶμενον κατ' ἀν θρῶπον λέγειν
γὰρ αὐτοὺς ἀδύν Ἀρτεμίδωρος ἔφη τοὺς κύνας
δημαγωγοῦντας τὴν δικαιοσύνην, καὶ τοὺς
ἀξιοῦντας πάντας ἔχειν. διὸ καὶ τὸ
δίκαιον τὸν ὀρθῶς μὲν ἀν δημαγωγοῦντα ἐν
E πόλει, ἀνὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν. αὐτοὶ γὰρ
δὴ ἕκαστοι δίκαιον τὴν ἰσότητα μάλιστα
ποιοῦν. ὥστε τοὺς δικαιοῦντας ὑπὲρ χεῖρ δυνάμει διὰ πλοῦτον, ἢ εὐγενείας, ἢ τινα
ἄλλον τοιοῦτον ἴσως, ἀστράκῳ τε καὶ μαθέ-
σει· ὡς τὸν πόλιν ἐχθροὺς ἀφορισθῆναι, μυθο-
λογοῦσι δ' οἱ τὴν Ἀργοναύτας τὸν Ἡρακλῆν
κατα λειφθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν· καὶ γὰρ ἐκεῖ-
νον ὑπὸ τῶν ἄλλων τὴν Ἀργὼ μὴ τὴν δύνασθαι, ὡς
F ὑπερβάλλοντα τοῖς τὸν πλοῦτον. διὸ καὶ τοὺς
φέροντας τὴν τυραννίδα, καὶ τὴν Περιάνδρου
Θρασυβούλου συμβουλίαν, οὐχ ἁπλῶς εἰκότ' ἐρεῖν δόξαιμεν. φασὶ γὰρ τὸν Περίανδρον ἀπεῖ-
πεῖν πρὸς τὸν ἀγγελοῦντα κήρυκα ἐκεῖ τῆς συμβουλίας, ἀπαγορεύοντα δὲ τοὺς ὑφεστῶτας

Ex quo ad quæstionem illam, quæ asse-
runt nonnulli, per hunc modum respon-
deri potest. Quærunt enim nonnulli, ad
quid respicere legis conditor debeat in
legibus rectissime constituendis, vtrum ad
meliorem, an ad plurium vtilitatem, quã-
do contingat quod modò diximus. Re-
ctum quidem accipiendum est æquè. æ-
què verò rectum ad totius ciuitatis vtili-
tatem communem ciuium. ciuis au-
B tem communiter qui particeps est impe-
randi & parendi, licet alius secundum
vnamquãque speciem rerumpublicarum.
secundum autem optimam speciem, quæ
potest & eligit parere & imperare ad vi-
tam secundum virtutem degendam.

Quòd si vnus sit vsque adeo super
excellens virtute, vel plures quàm vnus,
nec tamen tot numero vt implere ciui-
tatem possit, vt neque comparanda sit a-
C liorum omnium virtus, neque facultas ge-
rendi rempublicam ad hanc plurium si
plures sint, vel vnius tantum si vnus; non
amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars. fie-
ret enim illis iniuria, si pariter atque alij
censerentur: cùm sint vsque adeo superio-
res secundum virtutem ac ciuilem poten-
tiam. putandum est enim talem virum, ã-
quam Deum in hominibus esse: Ex quo
manifestum est, positionem legum neces-
D sariam esse circa æquales genere & potẽ-
tia. sed in illos tales, non est lex: ipsi enim
lex sunt: etenim ridiculus foret, qui illos
legi publicere conaretur. Dicerent enim
fortasse quemadmodum de leone scribit
Antisthenes, concionãtibus lepusculis, ac
censentibus æquum omnes habere debe-
re. Quapropter à ciuitatibus, quæ popularit-
er leguntur, Ostracismus repertus est. hæ
siquidem ciuitates æqualitatem maximè
E complectuntur. itaque qui superexcellere
videtur, vel propter diuitias, vel propter
amicos, vel propter aliquã aliam ciuilem
potentiam, extra ciuitatem relegatur ad
tempus aliquod terminatum. Tradunt e-
tiam fabulæ, ob huiusmodi causam Her-
culem ab Argonautis fuisse relictum. non
enim vnã cum aliis nauem regere illũ vo-
luisse, vt nimium superexcellentem inter
nauigantes. Quapropter qui vituperant ty-
rannidem & consilium Periandri Thrasi-
bulo datum, non simpliciter existimandi
sunt rectè dicere. Ferunt etiã Periandrum
nihil respondisse ei, qui consilij petendi

Universidad de Deusto Biblioteca

causa ad ipsum missus fuerat: sed supereminentes spicas demetendo segetem adæquasse. cuius causam cùm non intelligeret nuntius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasibulum, quòd oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrannis, nec solum faciunt tyranni, sed & in paucorum potentia, & in populari statu similiter se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo vim habet, tollendo eos qui supereminent, & in exilium pellendo. Hoc idem & in ciuitatibus & in gentibus faciūt qui dominantur, velut Athenienses circa Samios & Chios & Lesbios, quamprimum enim imperium firmiter habuerunt, eos in multis pessundarunt contra fœderis æquitatem. Persarum autem rex Medos, & Assyrios, & alios qui magnum aliquid de ipsis sapiebant ob imperium prius habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita circa omnes est rerumpublicarum species vniuersaliter, & quæ sunt rectæ. nam illæ quæ transgrediūtur, ad propriam respicientes vtilitatem, hoc agunt, quinimo & illæ quæ ad cōmune respiciunt bonum, eodem modo se habent. Patet hoc in aliis quoque artibus & scientiis. neque enim pictor pedem mensuram excedentem, animal habere pateretur, quanuis pulcherrimus ille pes esset: neque nauis faber prorā, aut aliam partem nauis: neque certè magister chori eum, qui pulchriorē ac meliorem toto choro vocem emittit, sinet in choro esse. Itaq. ob hoc quidē nil prohibet eos qui domini sunt, conuenire cum ciuitatibus, si propriæ dominationis gratia quæ ciuitatibus vtilis sit, id agant. Quare secundum eas quæ confitentur superexcellentias, quandam habet vtilitatem ratio illa, per quā ostracismus fuit repertus. Melius tamē foret si ab initio per legis conditorem prouideri, vt respublica non indigeret tali medicina, secundo autem loco, si quid tale accidat, conandum est tali aliquo remedio corrigere: quod tamen factum non est à ciuitatibus, non enim respexerūt ad commodum publicum, sed per seditionem vsi sunt ciuili pulsione. In his igitur speciebus gubernandi, quæ lapsæ sunt, quod ad priuatum commodum pertinet ac iustum est, patet, forsan autem non simpliciter iustum: & hoc est manifestum. Sed in optima republica magna habetur dubitatio, si non per excellentiam aliorum bonorum,

A τῶν σταχύων, ὁμαλῦναι τὴν ἄρουραν. ὅθεν ὁ μὲν κῆρυξ ἠγνόει τοῦ γιγνομένου τὴν αἰτίαν, ἀπαγγείλας δὲ τὸ συμπεσὸν συνῆκεν ὁ Θρασύβουλος, ὅτι δεῖ τοὺς ὑπερέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον συμφέρει τοῖς τυράννοις, οὐδὲ μόνον οἱ τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας. ὁ γὰρ ὀστρακισμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον B τινὰ τῷ κολούειν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ φυγαδεύειν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως, οἷον Ἀθηναῖοι μὲν περὶ Σαμίους, καὶ Χίους, καὶ Λεσβίους· ἐπεὶ γὰρ θᾶττον ἐγκρατῶς ἔσχον τὴν ἀρχήν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς παρὰ τὰς συνθήκας· ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς πεφρονηματισμένους, διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, ἐπέκοπτε C πολλάκις. τὸ δὲ πρόβλημα καθόλου περὶ πάσας ἐστὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς ὀρθάς. αἱ μὲν γὰρ παρεκβεβηκυῖαι, πρὸς τὸ ἴδιον ἀποσκοποῦσαι, τοῦτο δρῶσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἐπισκοπούσας, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν. οὔτε γὰρ γραφεὺς ἐάσειεν ἂν τὸν ὑπερβάλλοντα πόδα τῆς συμμετρίας ἔχειν D τὸ ζῷον, οὐδ' εἰ διαφέροι τὸ κάλλος· οὔτε ναυπηγὸς πρύμναν, ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων τῶν τῆς νεώς. οὐδὲ δὴ χοροδιδάσκαλος τὸν μεῖζον καὶ κάλλιον τοῦ παντὸς χοροῦ φθεγγόμενον ἐάσει συγχορεύειν. ὥστε διὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει τοὺς μονάρχους συμφωνεῖν ταῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ὠφελίμου ταῖς πόλεσιν οὔσης, τοῦτο δρῶσι. διὸ E κατὰ τὰς ὁμολογουμένας ὑπεροχάς, ἔχει τι δίκαιον πολιτικὸν ὁ λόγος ὁ περὶ τὸν ὀστρακισμόν. βέλτιον μὲν οὖν τὸν νομοθέτην ἐξ ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας. δεύτερος δὲ πλοῦς, ἂν συμβῇ, πειρᾶσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦν. ὅπερ οὐκ ἐγίνετο περὶ τὰς πόλεις. οὐ γὰρ ἔβλεπον πρὸς τὸ τῆς πολι- F τείας τῆς οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ στασιαστικῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς. ἐν μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις, ὅτι μὲν ἰδίᾳ συμφέρει καὶ δίκαιόν ἐστι, φανερόν. ἴσως δὲ καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τοῦτο φανερόν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, οὐ κατὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τὴν ὑπεροχήν, οἷον

ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ πολυφιλίας· ἀλλ' ἄν τις γένηται διαφέρων κατ' ἀρετήν, τί χρὴ ποιεῖν; οὐ γὰρ δὴ φαῖεν ἂν δεῖν ἐκβάλλειν καὶ μεθιστάναι τὸν τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄρχειν γε τοῦ τοιούτου. παραπλήσιον γὰρ κἂν εἰ τοῦ Διὸς ἄρχειν ἀξιοῖεν, μερίζοντες τὰς ἀρχάς. λείπεται τοίνυν, ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως, ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀιδίους ἐν B ταῖς πόλεσιν.

Κεφάλαιον ιδ.

Ἴσως δὲ καλῶς ἔχει μετὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μεταβῆναι καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν γὰρ τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον δὲ πότερον συμφέρει τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκεῖσθαι καὶ πόλει καὶ χώρᾳ βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλη τις πολιτεία μᾶλλον· ἢ τισὶ μὲν συμφέρει C τισὶ δ' οὐ συμφέρει. δεῖ δὴ πρῶτον διελέσθαι, πότερον ἕν τι γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον δὴ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τε γένη περιέχει, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. ἡ γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον, οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων· ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃ τὴν χώραν, ἡγεμών D ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις αὐτοκρατόρων, καὶ ἀΐδιός ἐστι. κτεῖναι γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἔν τινι βασιλείᾳ, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις ἐν χειρὸς νόμῳ. δηλοῖ δ' Ὅμηρος. ὁ γὰρ Ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν ταῖς E ἐκκλησίαις, ἐξελθόντων δέ, καὶ κτείνειν κύριος ἦν. λέγει γοῦν,

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης, — οὔ οἱ
ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.
Πὰρ γὰρ ἐμοὶ θάνατος.

ἓν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατηγία διὰ βίου. τούτων δ' αἱ μὲν, κατὰ γένος εἰσίν· αἱ δ', αἱρεταί. παρὰ ταύτην δ' ἄλλο F μοναρχίας εἶδος, οἷαι παρ' ἐνίοις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. ἔχουσι δ' αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαι παραπλησίαν τυραννικῇ, εἰσὶ δ' ὅμως κατὰ νόμον, καὶ πατρικαί. διὰ γὰρ τὸ δουλικώτεροι εἶναι τὰ ἤθη φύσει, οἱ μὲν βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν, τῶν

A seu iurium & diuitiarum, & amicitiarum, sed si quis excellat virtute, quid de eo sit faciendum? Non enim dicendum est, vt talis vir sit de ciuitate pellendus. atqui neque gubernationi aliorum talis vir erit subiiciendus: perinde enim est, ac si qui Iouem gubernare velint, potestatem diuidentes. Restat ergo, vt videtur, naturam huius talem esse, vt omnes sponte sua illi parère debeant, itaque huiusmodi qui- B dem homines reges esse perpetuos in ciuitatibus.

CAPVT XIIII.

Forsan verò post hæc congruum fuerit considerare de regia gubernatione. Diximus enim hanc esse vnam ex rectis speciebus rerumpublicarum. Considerandū est autem, vtrū conducat ciuitati & regioni, quam rectè gubernari oporteat, regem habere an non, sed alia quędam spe- C cies gubernandi magis conducat: an quibusdam conducat, quibusdam non. Ante omnia verò distinguendum est, an sit vnum genus eorum, vel differentias habeat plures. Et facile est intueri quòd plura genera sunt, nec est omnium regum modus vnus potestatis. In Lacedæmoniorum enim republica videtur rex esse maximè secundum leges. neque enim potestatem habet omnium: sed cùm egreditur extra D regionem, imperium habet eorum quæ pertinent ad bellum, præterea sacrificia, Deorúmque ceremoniæ ei commissa sunt: hæc igitur regia potestas est, quasi autoritatem belli perpetuam habere. vitæ enim necisque alicuius non habet potestatem, nisi dum bellum gerit, vt etiam apud antiquos fuisse videtur, quod ostendit Homerus. nam Agamemnon in cōcionibus, maledictis & iurgiis vexabatur, sed cùm à E concione digressus in prælio erat, occidendi habebat potestatem. Itaque, inquit, quem ego procul à pugna fugientem cōspexero, non sibi sat erit fugere canes & aues: nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regni est autoritas belli perpetua, & quandoque per genus, quandoque per electionem huiusmodi regnum obtinetur. Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quos- F dam Barbaros regna, vim habentia proximam tyrannidi, licet sint legitima & secundum morem patria. Ob id enim, quia magis aptæ sunt natura ad seruiendum nationes Barbarorum quàm Græcorum, & eorum qui incolunt Asiam, quā m

A eorum qui Europam, perferunt seruile iugum æquo animo. Et ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna: sed habent securitatem, quia more & legibus consistunt. Et ea de causa custodiam habent regiam, non tyrannicam: reges enim à ciuibus custodiuntur: tyranni verò ab externis mercede conductis, & reges secundum leges, & volentibus: tyranni verò inuitis dominantur. itaque alteri à ciuibus custodiuntur, alteri contra ciues custodiam B parant. sunt igitur hæ, de quibus dictum est, duæ species monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuere, quos vocabant Aesymnetas. Est autem hæc, vt simpliciter dicamus, electiua tyrannis, differens à Barbarica, non eo quòd non legitime, sed eo quòd non consuetè: potestas autem huiusmodi, aut viuente eo durabat, aut tempore quodam præfinito, vel rebus gestis finiebatur, qualem elegerunt C quandoque Mitylenæi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerant Antimenides & Alcæus poëta, ostendit hoc Alcæus in quodam loco suarum carminum. increpat enim, quòd Pittacum hominem obscuri generis laboranti ciuitati præfecerint, tyrannum plausu frequentantes. Huiusmodi igitur species, quia tyrannicæ sunt, dominationem habent: quia vero electiuæ sunt, & volentium, regiæ. D Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus sponteneæ secundum morem & legem. propter beneficia enim à patribus collata in populos, vel per artes, vel per bellum, vel per congregationem in vnum, vel propter acquisitionem regionis delatum fuit eis regnum de populorum voluntate & successoribus. Id erat secundum morem. Hi & imperium habebant belli, & rei diuinæ cultum E exercebant: nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent, & præterea de controuersiis iudicabant, & hoc faciebant alij iureiurando præstito, alij sine iureiurando, erat autem illis iusiurandum, per sceptri eleuationem. Veteres igitur illi reges antiquis temporibus ciuitates, & gentes, & nationes externas continuo gubernabant, postea vero, partim ipsis regibus dimittentibus, partim multitudine detrectante, F illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus, vt ceremoniarum erga Deos haberent facultatem, ac belli duces in externis essent. Regiæ ergo

περὶ τὴν Εὐρώπην, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. διὰ μὲν οὖν τοῦτο τυραννικαὶ μέν εἰσιν· διὰ δὲ τὸ πάτριοι καὶ κατὰ νόμον εἶναι, ἀσφαλεῖς. καὶ ἡ φυλακὴ δὲ βασιλικὴ, καὶ οὐ τυραννικὴ, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἱ γὰρ πολῖται φυλάττουσιν ὅπλοις τὸν βασιλέα, τὸν δὲ τύραννον ξενικόν. οἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον καὶ ἑκόντων, οἱ δ' ἀκόντων ἄρχουσιν· ὥσθ' οἱ μὲν παρὰ τῶν πολιτῶν, οἱ δ' ἐπὶ τοὺς πολίτας ἔχουσι τὴν φυλακήν. δύο μὲν οὖν εἴδη ταῦτα μοναρχίας, ἕτερον δ' ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οὓς καλοῦσιν αἰσυμνήτας. ἔστι δὲ τοῦθ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραννίς, διαφέρουσα δὲ τῆς βαρβαρικῆς, οὐ τῷ μὴ κατὰ νόμον, ἀλλὰ τῷ μὴ πάτριος εἶναι μόνον. ἦρχον δ' οἱ μὲν διὰ βίου τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὡρισμένων χρόνων ἢ πράξεων, οἷόν ποτε Μιτυληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὧν προειστήκεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος, ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιττακὸν, ἔν τινι τῶν σκολιῶν μελῶν. ἐπιτιμᾷ γὰρ ὅτι τὸν κακοπατρίδαν Πίττακον πόλιος τᾶς ἀχόλω καὶ βαρυδαίμονος ἐστάσαντο τύραννον, μέγ' ἐπαινέοντες ἀόλλεες. αὗται μὲν οὖν εἰσί τε καὶ ἦσαν, διὰ μὲν τὸ δεσποτικαὶ εἶναι, τυραννικαί, διὰ δὲ τὸ αἱρεταὶ καὶ ἑκόντων, βασιλικαί. τέταρτον δ' εἶδος μοναρχίας βασιλικῆς, αἱ κατὰ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους ἑκούσιαί τε καὶ πάτριαι γιγνόμεναι κατὰ νόμον. διὰ γὰρ τὸ τοὺς πρώτους γενέσθαι τοῦ πλήθους εὐεργέτας κατὰ τέχνας ἢ πόλεμον, ἢ διὰ τὸ συναγαγεῖν ἢ πορίσαι χώραν, ἐγίγνοντο βασιλεῖς ἑκόντων, καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι πάτριοι. κύριοι δ' ἦσαν τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί. καὶ πρὸς τούτοις τὰς δίκας ἔκρινον. τοῦτο δ' ἐποίουν, οἱ μὲν οὐκ ὀμνύοντες, οἱ δ' ὀμνύοντες· ὁ δ' ὅρκος ἦν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασις. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ τὰ κατὰ πόλιν, καὶ τὰ ἔνδημα καὶ τὰ ὑπερόρια συνεχῶς ἦρχον· ὕστερον δὲ τὰ μὲν αὐτῶν παριέντων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων παραιρουμένων, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν αἱ θυσίαι κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον, ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπερορίοις τῶν πολεμικῶν τὴν ἡγεμονίαν μόνον εἶχον. Βασιλείας

μὲν

μὲν οὖν εἴδη ταῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν. μία μὲν ἡ περὶ τοὺς ἡρωικοὺς χρόνους· αὕτη δ' ἦν ἑκόντων μὲν, ἐπί τισι δ' ὡρισμένοις. στρατηγὸς γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος. δευτέρα δ' ἡ βαρβαρική. αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ γένους ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον. τρίτη δ' ἣν αἰσυμνητείαν προσαγορεύουσιν· αὕτη δ' ἐστὶν αἱρετὴ τυραννίς. τετάρτη δ' ἡ Λακωνικὴ τούτων· αὕτη δ' ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ γένος ἀΐδιος. αὗται μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ᾖ πάντων κύριος εἷς, ὥσπερ ἕκαστον ἔθνος καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν, τεταγμένη κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστὶν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνὸς ἢ πλειόνων, οἰκονομία.

Κεφάλαιον ιε.

Σχεδὸν δὴ δύο ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε, καὶ ἡ Λακωνική. τῶν γὰρ ἄλλων αἱ πολλαὶ μεταξὺ τούτων εἰσίν. ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοι τῆς παμβασιλείας, πλειόνων δ' εἰσὶ τῆς Λακωνικῆς. ὥστε τὸ σκέμμα σχεδὸν περὶ δυοῖν ἐστιν. ἓν μὲν, πότερον συμφέρει ταῖς πόλεσι στρατηγὸν ἀΐδιον εἶναι, καὶ τοῦτον ἢ κατὰ γένος ἢ κατὰ αἵρεσιν, ἢ οὐ συμφέρει. ἓν δὲ, πότερον ἕνα συμφέρει κύριον εἶναι πάντων, ἢ οὐ συμφέρει. τὸ μὲν οὖν περὶ τῆς τοιαύτης στρατηγίας ἐπισκοπεῖν, νόμων ἔχει μᾶλλον εἶδος, ἢ πολιτείας· ἐν ἁπάσαις γὰρ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τοῦτο ταῖς πολιτείαις. ὥστ' ἀφείσθω τὴν πρώτην. ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος τῆς βασιλείας [πολιτείας] εἶδός ἐστιν. ὥστε περὶ τούτου δεῖ θεωρῆσαι, καὶ τὰς ἀπορίας ἐπιδραμεῖν τὰς ἐνούσας. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων. δοκοῦσι δὴ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν, ὥστ' ἐν ὁποιᾳοῦν τέχνῃ τὸ κατὰ γράμματ' ἄρχειν, ἠλίθιον. καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τὴν τετρήμερον κινεῖν ἔξεστι τοῖς ἰατροῖς, ἐὰν δὲ πρότερον, ἐπὶ τῷ αὑτοῦ κινδύνῳ. φανερὸν τοίνυν ὡς οὐκ ἔστιν ἡ κατὰ γράμματα καὶ νόμους, ἀρίστη πολιτεία, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνον δεῖ ὑπάρχειν τὸν λόγον

A potestatis tot sunt species, quatuor videlicet. Vna qualis erat temporibus heroum, volentium scilicet, & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex controuersiarum erat rex, & dominus ceremoniarum erga Deos. Altera erat Barbarica, ex progenie scilicet, dominatio secundum leges. Tertia, quam Aesymnetiam vocant, quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta, B Laconica, ea autem est, vt simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum. Ista quidem igitur per hunc modum inter se differunt. Quinta est species regni, quando vnus omnium habet potestatem, quemadmodum vnaquæque gens, & ciuitas vnaquæque publicè ordinata, ad exemplar gubernationis do- C mus. Vt enim gubernatio patrisfamilias est regia quædam potestas domi, ita regia potestas est ciuitatis & gentis vnius, aut plurium quasi domestica quædam gubernatio.

CAPVT XV.

Ferè autem duæ sunt regni species, de quibus considerationem facere expedit, vna hæc, de qua diximus: altera Laconica. nam aliarum pleræque inter has me- D diæ sunt. pauciorum enim dominæ, quàm omnimoda potestas regia: plurium verò quàm Laconica. Itaque consideratio ferè circa duo versatur. Vnum, conducátne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere: & hunc vel per genus, vel per electionẽ. Alterum, conducátne, vnum habere potestatem omnium, an non conducat. De duce igitur belli cõsiderare, ad leges potius pertinet, quàm ad aliquam speciem reipublicæ, nam in omni republica id ca- E dere potest, quare dimittamus hanc primam partem. De rege autem, quoniã hæc est gubernandi legitima species, considerare oportet, & dubitationes quæ in ea cadunt percurrere. Caput vero huius quæstionis est, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationem hominis præferunt, aiunt leges solum vniuersali- F ter prouidere, non autem de singulis quę accidunt iubere, itaque in quacunque arte literis præcipere fatuũ esse. Et in Aegypto post tertiũ diem mouere licet medicis, quod si prius periculo id agũt suo. Patet ergo propter eandẽ causam, nõ esse per literas & leges optimã gubernationẽ: atq. & illã adesse oportet gubernantibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

uniuersalem rationē. Et melius certè cui non adest turbatio aliqua omnino, quàm cui naturaliter inest, hac autem turbatione lex caret, mens verò humana nō caret. Sed forsan dicet aliquis, quòd per huiusmodi rationē probabilius deliberabit circa singula. Quòd igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non inuiolabiles, quatenus transgrediuntur. nam in cæteris quidem inuiolabiles esse oportet. At de quibuscunque lex aut prouidere non potest omnino, aut non bene prouidere, verum in his vni viro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis. & deliberant, & iudicant, sunt autem huiusmodi iudicia omnia de singularibus, & cum vnusquisque per se fortasse deficiat, ciuitas autem ex multitudine constet: vt conuiuium, ad quod plures conferunt, melius est quàm vna atque simplex mensa: sic etiam plures quàm pauci, incorruptibiliores sunt, at cum vnus iudicat, si ira vel alia huiusmodi perturbatio vincat, necessarium est iudicium corrumpi: sed in multitudine, difficile foret omnes irasci atque errare. Sit autem multitudo liberorum hominū, qui nihil agāt præter legem, nisi in quibus lex ipsa necessariò deficiat, quòd sic hoc non facile in pluribus, si plures sint boni viri & ciues, vtrū incorruptior erit vnus in gubernādo, an eū ersūs plures & boni omnes? an patet quòd plures? enimuerò plures inter se factionib. cōtendunt, vnus autē non contendit. Sed aduersus hoc forsan ponendū est. quòd studiosi viri sunt omnes, vt ille vnus. Si ergo plurimū gubernatio, bonorū autē virorū omniū, optimatiū dicitur, vnius autē regnū, optabilius esset ciuitatibus ab optimis gubernari quàm à rege, & si cum potestate, & si sine potestate sit imperium. modo reperiri queant plures similiter, & ob hoc forsan rex ab initio repertus est, quòd difficile erat viros plures excellētes virtute reperiri. præsertim cùm tunc ciuitates paruæ forent. Præterea ob beneficia accepta regem creauerē: quod opus est bonorū virorū. sed cùm postea contingeret, vt plures pari virtute reperirentur, non amplius tolerarunt regem, sed commune

A ἀν καθόλου τῆς ἀρχῆς· κρεῖττον δ', εἰ μὴ παρεστὶν τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ εἰ μὴ τοῦτο· τοῦ μὲν οὖν νόμου οὐκ ἔστι κεχωρὶς ψυχὴ δ' ἀνθρωπίνου παντὸς ἐν τῷ τοιούτῳ. ἀλλ' ἴσως ἂν φαίη τις, ὡς ἔστι πολύ βουλεύσεται περὶ ἑκάστων. ἀλλ' ἔοικε τὸν νομοθέτην δεῖν γε καθ' ἕκαστα κυρίως τὸν ἄρχοντα, ἢ ποτὲ βλέψοντα· ἐπὶ πολὺ δ' γ' ἀλλαττοῦται διὰ τὴν ἀνθρωπίνην, ὅσα μὲν δυνατὸν τὸν νόμον κρίνει, ἅ ὅλως, ἢ δι' ὀλίγον δὲ ἕνα τὸ ἄριστον διὰ ἀρχῆς, ἢ πολίτας· καὶ γὰρ πολλοὶ συνιόντες δικαιοῦσιν, καὶ βουλεύονται, καὶ κρίνουσιν· πάντα δ' ἀφορίσαι εἰς τὸ παρὸν οὐδὲν ἔστι καθ' ἕκαστα. καθ' ἕν. ἐν ᾧ δὲ πολὺ συμβαλλόμενοι ὀρθοῦσιν, ἴσως χείρονες· ἀλλ' ἔστι ἡ πόλις ἐκ πολλῶν, ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ κρίσεις ἄμεινον ἔχουσι πολλαὶ ἢ εἷς ὀρθότερον δὲ μᾶλλον διαφθείρεται τὸ πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλλόγων ἀδιαφθορώτερον· τῷ δ' ἑνὶ ὅταν ὀργὴ κρατῇ τοιαύτη, ἢ τινὲς ἕτερον τοιοῦτον πάθος συμβῇ, ἀνάγκη διαφθαρῆναι τὴν κρίσιν· ἐν δ' ὀργῇ ἄμα πόσοις ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν. ἔτι δὲ τὸ πλῆθος οἱ ἐλεύθεροι, μηδὲν παρὰ τὸν νόμον πράττοντες, ἀλλ' ἢ ὅσα οὐκ εἰσὶν ἀνάγκαιον αὐτοῖς. εἰ δὲ δὴ τοῦτο μᾶλλον ἐν πόλει, ἀλλ' εἰ πλείους τοιοῦτοι καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον ὁ εἷς ἀδιαφθορώτερος ἄρχων, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὴ τὸν ἀριθμὸν, ἀγαθοὶ δὲ πάντες; ἢ πλείους οἱ πλείοσι; ἀλλ' οὐ δῆλον, ὡς ἀπορεῖται· ὁ δὲ εἷς, ἀστασίαστος. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἴσως, ὅταν κοινωνῶσι ἡ ψυχὴ, ὥσπερ κρίσεις ὁ εἷς. εἰ δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς πλείους ἄρχοι, ἀγαθοὶ δὲ ἄνδρες πάντες ἀρετὴν ἀστασίαστον ἔχοντες, τοῦ δὲ ἑνὸς, βασιλεία, ἀρετότερον τὸ ἐν τῇ πόλει ἀριστοκρατία βασιλείας, καὶ μᾶλλον δυνάμεως καὶ χρεῖα δυνάμεως οὖσης τῆς ἀρχῆς, εἰ δ' ἀλλὰ πλείους ἀρετῆς. καὶ ὅτε τῶν ἴσως ἐβασιλεύοντο πολῖται, ὅτι ἀπόλειπε τοῦ ἄνδρα πολὺ διαφέροντος κατ' ἀρετὴν, ἀλλ' ἢ τι καὶ τῶν μικρῶν εὐεργεσιῶν τὸν βασιλέα ἔλαβον ἔργον τῆς ἀρχῆς ἀξιοῦν. ἐπεὶ δὲ γίνεται πολλοὶ ἀρετὴν ἀστασίαστοι, οὐκ ἔτι ἀνέχονται, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολι-

καὶ πολιτείαν καθίστασαν. ἐπεὶ δὲ χείρους B γιγνόμενοι ἐκερδαίνοντο ἀπὸ τῆς κοινῆς, ἐνταῦθα ποθὲν ἔδοξεν τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀπεχθεῖς ἐνεμεν· τῆς ἀπόνοιαν τὸν πλοῦτον. ἐκ δὴ τοῦ τυραννίδας εἰς δημοκρατίας. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκερδίαν, ἐμεγάλυνον τὸ πλῆθος κατέστησαν, ὥστ' δεῖν δεῖν, καὶ δεῖν δεῖν δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους ἐγένοντο συμβαίνει τὰς πόλεις, ἴσως εὐδὲ ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν παρὰ δημοκρατίας. εἰ δὲ δή τις ἄριστον θείη τὸ βασιλεύεσθαι τῇ πόλει, πῶς ἔξει τὰ περὶ τὴν βασιλείαν πότερον καὶ τὸ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ χαλεπὸν ὁποῖόν τινες τύχοιεν, βλαβεροῖ. ἀλλ' οὐ καταλείψει τὴν ἀρχὴν ἐκείνῳ ἀνθρώπῳ; ἀλλ' οὐ τοῦτο ῥᾴδιον πιστεύειν· χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων, πότερον ἔχει δεῖ τὸν μέλλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτὸν, ἢ δυνάστην βιάζεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς ἂν δίκαιον τῶν ἀρχῶν διοικεῖν. εἰ γὰρ καὶ κύριος ἐὰν κακὸς μανθάνοι κρατεῖν τῶν αὐτῷ βουλόντων παρὰ τὸν νόμον, ἀνάγκαιον ὑπάρχειν αὐτοῖς ἀντὶ δυνάμεως, ἢ φυλακὴ εἶναι τοῦ νόμου. τάχα δὲ καὶ τὸ δεῖν τὸν βασιλεύοντα τὸν πολίτου, εὐ χαλεπόν ἀπορίαν· διὰ γὰρ αὐτὸς μὴ ἔχειν ἰσχύν· εἰ δὲ τοιοῦτον τῇ ἰσχύι, ὅστε ἰσχύειν μὴ καὶ ἐπὶ καὶ πρὸς πολίτας, κρείττω, εἰ δὲ πλείους, ὅπω· καθάπερ εἴ τ' ἀρχαῖα τὰς φυλακὰς ἐδίδοσαν, ὅτι καθεστῶτα τὰ τῆς πόλεως ὑπὸ ἀνθρώπου ἀξιωμάτων, ἢ τύραννον καὶ δεινόν τις, ὅτ' ἦν τὰ τῶν φυλακῶν, συνεβούλευον τοῖς Συρακουσίοις δίδοναι τοιούτοις τὰς φυλακάς.

Κεφάλαιον ιϛ.

Περὶ δὲ τῆς βασιλείας, τῆς τε τῇ αὐτῇ βουλόμεθα παρὰ φύσιν, ἢ τι λόγος ἐφίστασθαι τῇ, καὶ πότερον τῇ σωτηρίᾳ. ὁ μὲν γὰρ τῷ νόμῳ κεχωρίσθαι βασιλεῖ ἐν ἔστιν εἴδεσι, καθάπερ εἴπομεν, πολιτείας. ἐν πόσοις γὰρ ἀρχαῖς ἐν ἔθνεσι τοιαῦταί εἰσιν, οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἀριστοκρατίᾳ καὶ πολλοὶ ποιοῦσι ἕνα κύριον τῶν διοικούντων. τεκμήριον γὰρ ἀρχὴ τὶς ὅδε καὶ ἀεὶ Ἐπίδαμνον, καὶ ἀεὶ Ὀτωνῶνα ὀλιγαρχία τὶ μίαν ἔλαβον.

quiddam quærentes respublicas constituere. Cùm verò deteriores facti, lucrum sibi quærerent ex gubernatione reipublicæ, paucorum hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias: ex his verò in tyrannides transierunt: ex tyrannidibus rursus ad plebem. sem per enim ad pauciores redigentes, propter quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, vt tandem insurgens multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit, factis insuper maioribus ciuitatibus, nō facile est aliam quàm popularem gubernandi speciem remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quomodo fiet in filiis? vtrum per genus erit successio? At si natorum qualescunque, perniciosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cùm id in sua sit potestate. At non facile iam est in hoc fidem habere: arduum enim ac maioris virtutis, quàm secundum humanam naturam. Quæstio est etiam vtrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentiam quandam, qua possit compellere non parentes, vel quomodo gubernationem exercebit? Si enim habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamen necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. Forsan quidem de huiusmodi rege non difficile est determinare. nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoque separatim & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior: vt antiqui solebant custodias ciuitati dare, cùm aliquem ciuitati præfecissent, quem Æsymnetam vocitabant, vel tyrannum. Et Dionysio postulanti circa se habere aliquos custodiæ causa, consuluit quidam, Syracusanis tot esse dandos.

CAPVT XVI.

VErùm de eo rege, qui cuncta ex voluntate suā gerit, consideratio nunc est faciēda. nam ille qui secundum leges dicitur rex, non facit (vt diximus) regiæ gubernationis speciem, quia in cunctis reipublicis cadere potest vt sit quidam ducendo exercitui, cùm ciuitas bellum gerit, perpetuō præfectus puta in populari statu, & optimatium gubernatione, plurēque autoritatem vni committunt belli gerendi. Est autem talis quædam deputatio apud Doracium, & apud Syspontinos:

A licet apud Sypontinos paulo constrictior. Sed regia illa potestas plenissima, per quam rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse secundum naturã vt vnus omnium dominus sit ciuium, cùm ex similib. ciuitas constet. nã similib. natura idẽ ius esse necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam, quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestem, nocium est corporibus: ita & in honoribus res se habet: B similiter ergo & inæqualem inæqualibus, ex quo non magis præesse quàm subesse iustum est, & per vicissitudinem eodem modo, & hæc iam lex. nam institutio lex est. Melius est igitur vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium, eadémque ista ratione si quos præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legum atque ministri. necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate, sed nõ vnum hunc C esse debere aiunt in ciuium paritate. Quęcunq. tamen videntur per legem quidem terminari non posse, per hominem verò cognosci posse, prudẽter eadem lex adiungit, cætera iustissima intentione iudicari debere per eos qui iudiciis præsunt, ac insuper emẽdare permittit, quid videatur conantibus vt melius disponatur quàm sicut iacet. Qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse & leD ges: qui autem hominem iubet præesse adiungit & bestiam, libido quippe talis est, atque obliquos agit etiam viros optimos qui sunt in potestate, ex quo mẽs absque appetitu lex est. Videtur autem de artibus falsum esse exemplum, quòd secundum literas medicari vanũ esset, meliúsq. fore si possidentibus artem vtamur. nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt: sed recusant mercedem E accipere, cùm sanos fecerint. At in ciuilibus magistratibus multi per affectionem & gratiam consueuerunt delinquere, cum si de fide medici timeretur, ac suspitio foret, ne susceptio ab inimicis pretio necare velit, tunc ex literis curam magis optaremus. Atqui ægrotantes medici alios ad se medicos vocant, & magistri palæstræ alios magistros: quasi nequeant verum discernere qui de propriis indiF cant, & in affectu constituti sunt. quare manifestum est, quòd iustum quærentes, medium quærunt. Lex enim medium est.

A περὶ δὲ τῆς παμβασιλείας καλουμένης, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄρχει πάντων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ὁ βασιλεύς, [λεκτέον.] δοκεῖ δέ τισιν οὐδὲ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῶν πολιτῶν, ὅπου συνέστηκεν ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις· τοῖς γὰρ ὁμοίοις φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἀναγκαῖον καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν κατὰ φύσιν εἶναι. ὥστ' εἴπερ καὶ τὸ ἴσην ἔχειν τοὺς ἀνίσους τροφὴν ἢ ἐσθῆτα, βλαβερὸν τοῖς σώμασιν, B οὕτως ἔχει καὶ τὸ περὶ τὰς τιμάς· ὁμοίως τοίνυν καὶ τὸ ἄνισον τοὺς ἴσους. διόπερ οὐδὲν μᾶλλον ἄρχειν ἢ ἄρχεσθαι δίκαιον, καὶ τὸ ἀνὰ μέρος τοίνυν ὡσαύτως. τοῦτο δ' ἤδη νόμος. ἡ γὰρ τάξις, νόμος. τὸν ἄρα νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον, κἂν εἴ τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον C νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις. ἀναγκαῖον γὰρ εἶναί τινας ἀρχάς, ἀλλ' οὐχ ἕνα τοῦτον εἶναί φασι δίκαιον, ὁμοίων γε ὄντων πάντων. ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δύνασθαι διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν δύναιτο γνωρίζειν. ἀλλ' ἐπίτηδες παιδεύσας ὁ νόμος ἐφίστησι τὰ λοιπὰ τῇ δικαιοτάτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας. ἔτι δ' ἐπανορθοῦσθαι δίδωσιν, ὅ τι ἂν δόξῃ D πειρωμένοις ἄμεινον εἶναι τῶν κειμένων. ὁ μὲν οὖν τὸν νοῦν κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων, προστίθησι καὶ θηρίον. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. τὸ δὲ τῶν τεχνῶν εἶναι δοκεῖ παράδειγμα ψεῦδος, ὅτι τὸ κατὰ γράμματα E ἰατρεύεσθαι φαῦλον, ἀλλὰ καὶ αἱρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἄρνυνται τὸν μισθὸν τοὺς κάμνοντας ὑγιάσαντες· οἱ δ' ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς πολλὰ πρὸς ἐπήρειαν καὶ χάριν εἰώθασι πράττειν, ἐπεὶ καὶ τοὺς ἰατρούς, ὅταν ὑποπτεύωσι πιστευθέντας τοῖς ἐχθροῖς διαφθείρειν διὰ κέρδος, τότε τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων θεραπείαν F ζητήσαιεν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν εἰσάγονταί γ' ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες ἄλλους ἰατρούς, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν τὸ ἀληθὲς διὰ τὸ κρίνειν περί τε οἰκείων καὶ ἐν πάθει ὄντες. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι κυ-

ριώτεροι καὶ περὶ κυριωτέρων τῶν κατὰ A γράμματα νόμων οἱ κατὰ τὰ ἔθη εἰσίν. ὥστ' εἰ τῶν κατὰ γράμματα ἄνθρωπος ἄρχων ἀσφαλέστερος, ἀλλ' οὐ τῶν κατὰ τὸ ἔθος. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει ἄρα πλείονας εἶναι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένους ἄρχοντας. ὥστε τί διαφέρει τοῦτο ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ὑπάρχειν, ἢ τὸν ἕνα καταστῆσαι τοῦτον τὸν τρόπον; ἔτι, ὃ καὶ πρότερον εἰρημένον ἐστίν, εἴπερ B ὁ ἀνὴρ ὁ σπουδαῖος, διότι βελτίων, ἄρχειν δίκαιος· τοῦ δὲ ἑνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους. τοῦτο γάρ ἐστι τό,

Σύν τε δύ' ἐρχομένω· καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονος,

Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες.

εἰσὶ δὲ καὶ νῦν περὶ ἐνίων αἱ ἀρχαὶ κύριαι κρίνειν, ὥσπερ ὁ δικαστής, περὶ ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν. ἐπεὶ περὶ ὧν γε δυνατός, οὐ- C δεὶς ἀμφισβητεῖ περὶ τούτων. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐνδέχεται περιληφθῆναι τοῖς νόμοις, τὰ δ' ἀδύνατα, ταῦτ' ἐστὶν ἃ ποιεῖ διαπορεῖν καὶ ζητεῖν, πότερον τὸν ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. περὶ ὧν γὰρ βουλεύονται νομοθετῆσαι, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. οὐ τοίνυν τοῦτό γ' ἀντιλέγουσιν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἄνθρωπον εἶναι τὸν κρινοῦντα D περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ πολλούς. κρίνει γὰρ ἕκαστος ἄρχων πεπαιδευμένος ὑπὸ τοῦ νόμου καλῶς. ἄτοπον δ' ἴσως ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ βέλτιον ἴδοι τις δυοῖν ὄμμασι καὶ δυσὶν ἀκοαῖς κρίνων, καὶ πράττων δυσὶ ποσὶ καὶ χερσίν, ἢ πολλοὶ πολλοῖς. ἐπεὶ καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μόναρχοι ποιοῦσιν αὑτῶν, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, E καὶ πόδας. τοὺς γὰρ τῇ ἀρχῇ καὶ αὐτοῦ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. μὴ φίλοι μὲν οὖν ὄντες, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὴν τοῦ μονάρχου προαίρεσιν· εἰ δὲ φίλοι κἀκείνου καὶ τῆς ἀρχῆς, ὅ γε φίλος ἴσος καὶ ὅμοιος. ὥστ' εἰ τούτους οἴεται δεῖν ἄρχειν, τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους ἄρχειν οἴεται δεῖν ὁμοίως. ἃ μὲν οὖν οἱ διαμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχε- F δὸν ταῦτ' ἐστίν.

Κεφάλαιον ιζ'.

Ἀλλ' ἴσως ταῦτ' ἐπὶ μὲν τινων ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, ἐπὶ δὲ τινων οὐχ οὕτως. ἔστι γάρ τι φύσει δεσποτικόν, καὶ ἄλλο βασιλευτικόν, καὶ ἄλλο πολιτικόν, καὶ δίκαιον, καὶ συμφέρον·

A Præterea validiores, & de validioribus rebus leges sunt illæ, quę ex moribus proueniunt, quàm quæ ex literis: quare si minus fallitur homo magistratum gerens quàm hi qui secundum literas, non tamen quàm hi qui secundum consuetudinem. Atqui nec facile est vnum discernere: opus erit ergo, vt plures sint sub eo magistratum gerentes. itaque quid refert hoc, statim ab initio prouidere, vel expectare, B vt ipse vnus aliis ista committat. Insuper quod prius dicebatur, siquidem vir studiosus, quoniam melior sit præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est quod Homerus ait:

--Duo simul euntes.

Et optatio Agamemnonis:

Vtinam tales mihi decẽ consultores adessent.

Sunt autem etiam nunc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdam, ceu iuC dex de quibus lex prouidere non potest. nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret. Sed cum quædam comprehendi legibus possint, quædam non possint: & hæc sint illa quæ dubitationem & quæstionem faciunt verum melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam quæ in consultationem veniunt, de eisdem ferri legem impossibile est: nõ igitur hoc aiunt, quòd necessarium sit hoD minem de huiusmodi rebus iudicare, sed quòd non vnum solum sed plures. iudicat enim vnusquisque in magistratu bene, si sit eruditus primo à lege. Forsan verò absurdum videri posset, si melius cernat duobus oculis, & duobus auribus audiat, & duobus pedibus, duabúsque manibus agat, quàm plures pluribus: cùm & nunc quidem reges & tyranni oculos plures sibi comparent, & aures, & manus, & E pedes præficiendo amicos, & curationem rerum eis committendo, qui nisi sint amici, non faciunt secundum illorum intentionem: si verò sint amici, & status illorum & personarum: amicus autem par & similis, quare si eos censet præficiendos, certè pares ac similes gubernationi præesse censet oportere. Quæ igitur contendentes contra regiam gubernationem aiunt, ferè ista sunt.

F

CAPVT XVII.

Sed hæc forsan in quibusdam ita se habet, in quibusdã autẽ non ita. Est enim quiddam natura dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & vtile.

tyrannicum verò non est secundum naturam, nec vlla aliarum gubernationum, quæ rectam transgrediuntur formam, hæ enim sunt præter naturam, Sed ex his quę dicta sunt, patet, quòd in similibus & paribus nec vtile est neque iustum, vt vnus sit dominus omnium: neque si non sint leges, sed tanquam ipse sit lex: neque si sint leges, neque bonus bonorum, neque non bonorum non bonus: neque si secundum virtutem sit melior, nisi per quendam modum. Quis autem iste sit modus, dicendũ est. diximus verò aliqualiter & ante. Et primò determinandum est, quid cõgruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatum ciuilem. Optimatibus verò congruens est multitudo liberorum, quæ nata sit ad ferendam gubernationem eorum, qui sunt secundum virtutem primarij. Ad ciuilem gubernationem autem reipublicæ congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus qui gubernari possit, & gubernare secundum leges & æquitatem, impartiens tenuioribus honores & magistratus. Quando igitur aut totum genus, aut inter alios vnum aliquem ita virtute præcellere contingat, vt vnius ipsius virtus maior sit aliorum omnium virtute, tunc iustum est hoc esse regium genus, & omnium dominari, & hunc vnum esse regem. Vt enim dictum est prius, non solum id habet iustitiam, quam præferre solent rerumpublicarum institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiæ, & qui popularis. omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandem, sed secundum prius dicta. neque interficere, neque in exilium agere, neque relegare hunc posse decet, neque dignari vt per vices gubernet. non enim natura fit, vt pars superet totum. habenti verò tantam excellentiam hoc accidit. restat ergo vt huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere, non per vices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & verum vtile sit ciuitatibus vel nõ, & de quibus & quomodo in hunc modum determinatum sit.

CAPVT XVIII.

Cvm verò tres dixerimus esse rectas gubernãdi species: harũ verò necessariũ sit eã esse optimã, quæ ab optimis gubernetur: talis autem est, in qua contingit aut vnum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute præstantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam quæ sit maximè expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, vt sit eadem virtus boni viri & ciuis optimæ ciuitatis: patet quòd eodem modo & per eadem sit vir bonus, & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, vel à rege. itaque eadem ferè disciplina & iidem mores faciunt studiosum virum, qui faciunt ciuilem & regium. His determinatis, conandum iam erit de optima republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constituatur. nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

τυραννικὸν δ' οὐκ ἔστι κατὰ φύσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί· ταῦτα γὰρ γίνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, οὔτε συμφέρον ἐστὶν οὔτε δίκαιον ἕνα κύριον εἶναι πάντων, οὔτε μὴ νόμων ὄντων, ἀλλ' αὐτὸν ὡς ὄντα νόμον, οὔτε νόμων ὄντων, οὔτε ἀγαθὸν ἀγαθῶν, οὔτε μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθὸν, οὐδ' ἂν κατ' ἀρετὴν ἀμείνων ᾖ, εἰ μὴ τρόπον τινά. τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον· εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρότερον. πρῶτον δὲ διοριστέον τί τὸ βασιλευτὸν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν, καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλευτὸν μὲν οὖν τὸ τοιοῦτόν ἐστι πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν γένος ὑπερέχον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικήν· ἀριστοκρατικὸν δὲ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον τὴν τῶν ἐλευθέρων ἀρχὴν ὑπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικῶν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν· πολιτικὸν δὲ πλῆθος, ἐν ᾧ πέφυκεν [ἐγγί-] γίνεσθαι πλῆθος πολεμικὸν, δυνάμενον ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν κατὰ νόμον τὸν κατ' ἀξίαν διανέμοντα τοῖς εὐπόροις τὰς ἀρχάς. ὅταν οὖν ἢ γένος ὅλον, ἢ καὶ τῶν ἄλλων ἕνα τινὰ συμβῇ διαφέροντα γενέσθαι κατ' ἀρετὴν τοσοῦτον, ὥσθ' ὑπερέχειν τὴν ἐκείνου τῆς τῶν ἄλλων πάντων, τότε δίκαιον τὸ γένος εἶναι τοῦτο βασιλικὸν, καὶ κύριον πάντων, καὶ βασιλέα τὸν ἕνα τοῦτον. καθάπερ γὰρ εἴρηται πρότερον, οὐ μόνον οὕτως ἔχει κατὰ τὸ δίκαιον, ὃ προφέρειν εἰώθασιν οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, οἵ τε τὰς ἀριστοκρατικὰς, καὶ οἱ τὰς ὀλιγαρχικὰς, καὶ πάλιν οἱ τὰς δημοκρατικάς. πάντες γὰρ καθ' ὑπεροχὴν ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ὑπεροχὴν οὐ τὴν αὐτήν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πρότερον λεχθέν. οὔτε γὰρ κτείνειν, ἢ φυγαδεύειν, οὐδ' ὀστρακίζειν δήπου τὸν τοιοῦτον πρέπον ἐστὶν, οὔτ' ἀξιοῦν ἄρχεσθαι κατὰ μέρος· οὐ γὰρ πέφυκε τὸ μέρος ὑπερέχειν τοῦ παντός. τῷ δὲ τὴν τηλικαύτην ὑπερβολὴν ἔχοντι τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε λείπεται μόνον τὸ πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ, καὶ κύριον εἶναι μὴ κατὰ μέρος τοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς. περὶ μὲν οὖν βασιλείας, τίνας ἔχει διαφορὰς, καὶ πότερον οὐ συμφέρει ταῖς πόλεσιν, ἢ συμφέρει, καὶ τίσι, καὶ πῶς, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ιη.

Ἐπεὶ δὲ τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας, τούτων δ' ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν ὑπὸ τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένην· τοιαύτη δ' ἐστὶν ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ συμπάντων,

ἢ γένος

ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ὑπερέχειν εἶναι κατ' ἀρετὴν, τῶν μὲν ἄρχεσθαι δυναμένων, τῶν δ' ἄρχειν, πρὸς τὴν αἱρετωτάτην ζωήν· ἐν δὲ τοῖς πρώτοις ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτου τῆς πόλεως τῆς ἀρίστης· φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀνήρ τε γίνεται σπουδαῖος, καὶ πόλιν συστήσειεν ἄν τις ἀριστοκρατουμένην, ἢ βασιλευομένην. ὥστ' ἔσται καὶ παιδεία καὶ ἔθη ταυτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν καὶ βασιλικόν. διωρισμένων δὲ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον, καὶ καθίστασθαι πῶς. ἀνάγκη γὰρ δὴ τὸν μέλλοντα περὶ αὐτῆς ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν σκέψιν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

πολιτικῶν τὸ Δ.

Κεφάλαιον α.

Ἐν ἁπάσαις ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ταῖς μὴ κατὰ μόριον γινομέναις, ἀλλὰ περὶ γένος ἕν τι τελείαις οὔσαις, μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι τὸ περὶ ἕκαστον γένος ἁρμόττον· οἷον ἄσκησις σώματι ποία τε ποίῳ συμφέρει, καὶ τίς ἀρίστη. τῷ γὰρ κάλλιστα πεφυκότι, καὶ κεχορηγημένῳ, τὴν ἀρίστην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν· καὶ τίς τοῖς πλείστοις μία πᾶσι· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς γυμναστικῆς ἐστιν. ἔτι δ' ἐάν τις μὴ τῆς ἱκνουμένης ἐπιθυμῇ μήθ' ἕξεως, μήτ' ἐπιστήμης τῆς περὶ τὴν ἀγωνίαν, μηδὲν ἧττον τοῦ παιδοτρίβου καὶ τοῦ γυμναστικοῦ παρασκευάσαι γε καὶ ταύτην ἐστὶ τὴν δύναμιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἰατρικὴν, καὶ περὶ ναυπηγίαν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρῶμεν συμβαῖνον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πολιτείαν τῆς αὐτῆς ἐστιν ἐπιστήμης τὴν ἀρίστην θεωρῆσαι τίς ἐστι, καὶ ποία τις ἂν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχὴν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῶν ἐκτὸς, καὶ τίς τίσιν ἁρμόττουσα. πολλοῖς γὰρ τῆς ἀρίστης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον. ὥστε τὴν κρατίστην τε ἁπλῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἀρίστην, οὐ δεῖ λεληθέναι τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτην τὴν ἐξ ὑποθέσεως. δεῖ γὰρ καὶ τὴν δοθεῖσαν δύνασθαι θεωρεῖν, ἐξ ἀρχῆς τε πῶς ἂν γένοιτο, καὶ γενομένη τίνα τρόπον ἂν σώζοιτο πλεῖστον χρόνον·

ARISTOTELIS

Politicorum

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

In cunctis artibus & scientiis quæ non circa partem sed circa genus aliquod perfectæ existunt, vnius est considerare, quid cuique conueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali conueniat, & quæ sit optima. optimè enim natura disposito & optimè distributo, optimam conuenire necessarium est, & quæ plurimis, vna omnibus: etenim hoc gymnasticæ est. Præterea verò, siquis non exactum illum cupiat habitum & scientiam circa certamina, nihilominus magistri gymnasiorum est hanc potentiam præparare. eodémque modo in medicina, & in fabricatione nauium, & vestium & in omni alio artificio videmus contingere. Quare manifestum est, quòd eiusdẽ est scientiæ videre quæ sit optima respublica, & qualis maximè ad votum foret, nullo externorũ eam impediente. & quę quibus conueniat. nam plures optimam assequi, forsan impossibile est. Itaque & ea quæ sit simpliciter optima, & ea quæ quantum fieri potest optima, latere nõ debet legis conditorem, ac verè ciuilem hominem. Ac præterea tertia quę sit ex suppositione. nam oportet datam quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituatur, & constituta seruaretur quamplurimo tempore.

Universidad de Deusto Biblioteca

Dico autem ceu si cui ciuilitati contigerit, neque optimam gubernationem habere, neque necessaria illi adesse, neque illis ipsis quæ adsunt rectè vti, sed aliis deterioribus. præter hæc autem omnia, eam gubernationem, quæ omnibus maximè congruat ciuitatibus nosse oportet: vt tradunt plurimi eorum qui de republica tractant. Et si de aliis rectè dicant, de vtilibus certè aberrant. non solùm enim optimam rempublicam considerare oportet, sed etiam illam quæ in vsum cadere possit, & quæ sit facilior & communior omnibus. Nunc autem alij supremam quærunt solum, multis adminiculis indigentem: alij magis communem aliquam tradentes, tollentésque eas quæ in vsu sunt, Laconicam, vel aliam quandam commendant. At enim oportet talem institutionem reipublicæ inducere, vt velint ac possint homines ex his quę sibi adsunt, faciliter eam recipere. Nam est non minus difficile corrigere rempublicam iam institutam, quàm ab initio instituere. quemadmodum & post discere, quàm ab initio didicisse. Quapropter non solùm his quæ libris scriptæ sunt rebuspublicis, verumetiam illis quæ re vera existunt auxiliari posse decet ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quod sint species earum. nam nunc quidam putant vnam esse popularem, & vnam paucorum potentum: quod non est verum. Itaque oportet non latere differentias omnium, & quot sint, & quotuplicitet componantur. Leges etiam simul cum his considerandæ erunt, quæ sunt optimæ, & quæ conueniant vnicuique gubernationi. Sunt enim leges omnes ad rempublicam accommodandę, non autem respublica ad legem. est nanque respublica institutio ciuitatis circa magistratus honorésque publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas autoritásque summa debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis. Leges autem earum variæ sunt, per quas modus reipublicæ gubernandæ significatur secundum quas, debeant illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quòd necessarium est differentias & numerum tenere singularum rerumpublicarum, etiam ad legum positiones. neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus. siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neque vna duntaxat paucorum potentia.

λέγω δὲ, ἤ εἴ τις πόλει συμβέβηκε μήτε τὴν ἀρίστην πολιτεύεσθαι πολιτείαν, ἀχορήγητόν τε εἶναι καὶ τῶν ἀναγκαίων, μήτε τὴν ἐνδεχομένην ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἀλλά τινα φαυλοτέραν. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τὴν μάλιστα πάσαις ταῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν. ὥσθ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν δ' οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην καὶ δεομένην πολλῆς χορηγίας ζητοῦσι μόνον, οἱ δὲ μᾶλλον κοινήν τινα λέγοντες, τὰς ὑπαρχούσας ἀναιροῦντες πολιτείας, τὴν Λακωνικὴν ἤ τινα ἄλλην ἐπαινοῦσι. χρὴ δὲ τοιαύτην εἰσηγεῖσθαι τάξιν ἣν ῥᾳδίως ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καὶ πεισθήσονται καὶ δυνήσονται κοινωνεῖν, ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον τὸ ἐπανορθῶσαι πολιτείαν ἢ κατασκευάζειν ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ καὶ τὸ μεταμανθάνειν ἢ μανθάνειν ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις πολιτείαις δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικόν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πολιτείας ἐστὶν εἴδη. νῦν δὲ μίαν δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συντίθενται ποσαχῶς. μετὰ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ταύτης καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν καὶ τοὺς ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἁρμόττοντας. πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι καὶ τίθενται πάντες, ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις ταῖς πόλεσιν ἡ περὶ τὰς ἀρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστίν· νόμοι δ' οἱ κεχωρισμένοι τῶν δηλούντων τὴν πολιτείαν, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναγκαῖον καὶ τὸν ἀριθμὸν ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ οἷόν τε τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρειν ταῖς ὀλιγαρχίαις οὐδὲ ταῖς δημοκρατίαις πάσαις, εἴπερ δὴ πλείους καὶ μὴ μία δημοκρατία μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

Κεφά-

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ πρώτῃ μεθόδῳ περὶ τῶν πολιτειῶν διειλόμεθα, τρεῖς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν, τρεῖς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν βασιλείας, ὀλιγαρχίαν δὲ ἀριστοκρατίας, δημοκρατίαν δὲ πολιτείας, καὶ περὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται· τὸ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι ταὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἐστὶν εἰπεῖν τῶν ὀνομάτων· βούλεται γὰρ ἑκατέρα κατ' ἀρετὴν συνεστάναι κεχορηγημένην. ἔτι δὲ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον· λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῷ κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος. φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τίς χειρίστη καὶ δευτέρα τίς. ἀνάγκη γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρέκβασιν εἶναι χειρίστην, τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] τοὔνομα μόνον ἔχειν οὐκ οὖσαν, ἢ διὰ πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [τὴν] τυραννίδα χειρίστην οὖσαν πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας, δεύτερον δὲ τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ ταύτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δὲ τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν τις ἀπεφήνατο καὶ τῶν πρότερον οὕτως, οὐ μὴν εἰς ταὐτὸ βλέπων ἡμῖν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔκρινε, πασῶν μὲν οὐσῶν ἐπιεικῶν, οἷον ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς καὶ τῶν ἄλλων, χειρίστην δημοκρατίαν, φαύλων δὲ ἀρίστην· ἡμεῖς δὲ ὅλως ταύτας ἐξημαρτημένας εἶναί φαμεν, καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης οὐ καλῶς ἔχει λέγειν, ἧττον δὲ φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τανῦν. ἡμῖν δὲ πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν, εἴπερ ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας καὶ τῆς ὀλιγαρχίας. ἔπειτα τίς κοινοτάτη καὶ τίς αἱρετωτάτη μετὰ τὴν ἀρίστην πολιτείαν, κἂν εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατικὴ καὶ συνεστῶσα καλῶς, ἀλλὰ ταῖς πλείσταις ἁρμόττουσα πόλεσι, τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων τίς τίσιν αἱρετή· τάχα γὰρ τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας, τοῖς δ' αὕτη

CAPVT II.

CVm verò in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerum publicarum species rectas, Regnum, Optimatem, & eam quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressiones & labes, cùm regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, respublica autem in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & regia sit dictum: nam de optima republica considerare idem est, ac de illis dicere. vult enim vtraque illarum per virtutem, cæteris opportunius concurrentibus consistere: & insuper quid inter se differat regia potestas, & optimorum gubernatio: & quando regia gubernatio putanda sit, determinauimus: restat nunc vt de illa quæ appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, vt de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrannide. Patet igitur harum transgressionum quæ deterrima sit quæve secunda. necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem, esse deterrimam: Regiam quippe gubernationem, necesse est aut nomen habere solum, cùm non sit: aut propter magnam illius, qui regit excellentiam, esse. Ex quo fit, tyrannidem deterrimam existere, ac plurimum à recta specie gubernandi abesse. secundo autem loco, paucorum potentiam: nam optimorum gubernatio multum ab hac specie distat. maximè verò mediocrem esse popularem statum. Fuit & prius quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat specierum omnium, quæ rectè sanè essent, velut paucorum potentiæ & aliarum, deterrimam esse popularem: improbarum verò optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus. nec paucorum potentia, quòd melior sit altera quàm altera rectè dicitur, sed quòd minus improba. verùm de his nunc disceptare omittamus. Est à nobis primo distinguendum, quot sint differentiæ rerumpublicarum, siquidem plures sunt species popularis gubernationis ac paucorum. Deinde quæ communissima & optabilissima sit post optimã rempublicã, & si qua contingit alia ad optimatium naturam declinans rectè constituta, & quam plurimis congruens ciuitatibus, quænam ista sit. deinde aliarum, quæ à quibus expetenda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis quàm paucorum potentia: quibusdam

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò hæc magis quàm illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. dico autem popularem secundum singulas species ac rursus paucorũ potẽtiam. Tandem verò omnium istarum cùm facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quænam labes, & quæ conseruationes sint rerumpublicarum & communiter omnium, & particulariter vniuscuiusque, & per quas causas illas maximè euenire contingat.

CAPVT III.

VT igitur sint plures rerumpublicarum species, illa est causa, quòd cuiusque ciuitatis partes sunt plures. Videmus enim primo, ex domibus constare ciuitatem: deinde rursus ex hac multitudine alios esse diuites, alios pauperes, alios medios: diuitũmque & pauperum, partem esse bellicam, partem imbellem: & rursus ex plebe partem agrorum culturæ deditam videmus, partem mercaturæ, partem opificiis & sordidis ministeriis. Nobilitatis quoque differentiæ sunt secundum opulentiam, & magnitudinem census. sunt enim aliqui equites: quod munus nemo faciliter supportare potest, nisi sit diues. Itaque antiquis temporibus quæcunque ciuitates equestri potentia excellebant, in his paucorum potentia gubernabat: equitatu autem bella contra finitimos exercebant: ceu Eretrienses, & Chalcidenses, & Magnesii, qui sunt super Mæandro, & aliæ plures Asiaticorum ciuitatum. Præterea sunt aliæ quàm iuxta diuitias nobilium differentiæ. quosdam enim genus, quosdam virtus extollit, & si quid aliud tale ciuitatis partem esse oporteat, dictum est, vbi de optimatibus tractauimus. ibi nanq. distinximus, ex quot partibus necessariis omnis constat ciuitas. & hæ quidem partes, quandoq. concurrũt omnes ad rempublicam gubernãdam, quandoq. plures. Patet igitur, quòd necesse est plures respublicas esse inter se differentes specie. nam & hæ partes earum inter se specie differunt. Respublica enim est institutio gubernatorum. hanc verò distribuunt omnes, vel secundum potentiam eorum qui participes sunt, vel secũdum aliquam æquitatem communem. dico autem, veluti tenuiorum, & opulentiorum, vel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminentias, & secũdum differentiam partium. Maximè verò duæ videtur esse: quemadmodũ de ventis

μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα, τίνα τρόπον δεῖ καθιστάναι τὸν βουλόμενον ταύτας τὰς πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ, πάντων τούτων, ὅταν ποιησώμεθα συντόμως τὴν ἐνδεχομένην μνείαν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραὶ, καὶ [τίνες] σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης, καὶ διὰ τίνας αἰτίας ταῦτα γίνεσθαι πέφυκε.

Κεφάλαιον γ.

ΤΟῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πάσης ἐστὶ μέρη πλείω πόλεως τὸν ἀριθμόν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις· ἔπειτα πάλιν τούτου τοῦ πλήθους, τοὺς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ' ἀπόρους, τοὺς δὲ μέσους. καὶ τῶν εὐπόρων δὲ καὶ τῶν ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν, τὸ δὲ ἄοπλον. καὶ τὸν μὲν γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸν δ' ἀγοραῖον, τὸν δὲ βάναυσον. καὶ τῶν γνωρίμων εἰσὶ διαφοραὶ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, καὶ τὰ μεγέθη τῆς οὐσίας, οἷον ἱπποτροφίας· τοῦτο γὰρ οὐ ῥᾴδιον μὴ πλουτοῦντας ποιεῖν. διόπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δύναμις ἦν, ὀλιγαρχίαι παρὰ τούτοις ἦσαν. ἐχρῶντο δὲ πρὸς τοὺς πολέμους ἵπποις πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας, οἷον Ἐρετριεῖς, καὶ Χαλκιδεῖς, καὶ Μάγνητες οἱ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καὶ τῶν ἄλλων πολλοὶ περὶ τὴν Ἀσίαν. ἔτι πρὸς ταῖς κατὰ πλοῦτον διαφοραῖς, ἐστὶν ἡ μὲν κατὰ γένος, ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν, κἂν εἴ τι δὴ τοιοῦτον ἕτερον εἴρηται πόλεως εἶναι μέρος ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀριστοκρατίαν. ἐκεῖ γὰρ διειλόμεθα ἐκ πόσων μερῶν ἀναγκαίων ἐστὶ πᾶσα πόλις. τούτων γὰρ τῶν μερῶν, ὁτὲ μὲν πάντα μετέχει τῆς πολιτείας, ὁτὲ δὲ ἐλάττω, ὁτὲ δὲ πλείω. φανερὸν τοίνυν ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων· καὶ γὰρ ταῦτ' εἴδει διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν. πολιτεία μὲν γὰρ, ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί. ταύτην δὲ διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν μετεχόντων, ἢ κατά τιν' αὐτῶν ἰσότητα κοινήν· λέγω δ' οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν εὐπόρων, ἢ κοινήν τιν' ἀμφοῖν. ἀναγκαῖον ἄρα πολιτείας εἶναι τοσαύτας, ὅσαι περ τάξεις κατὰ τὰς ὑπεροχάς εἰσι, καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν μορίων. μάλιστα δὲ δοκοῦσιν εἶναι δύο· καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέγεται

τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα, τούτων παρεκβάσεις· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. τὴν γὰρ ἀριστοκρατίαν τῆς ὀλιγαρχίας εἶδος τιθέασιν, ὡς οὖσαν ὀλιγαρχίαν τινά· καὶ τὴν καλουμένην πολιτείαν, δημοκρατίαν· ὥσπερ ἐν τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον, τοῦ βορέου, τὸν δὲ εὖρον, τοῦ νότου. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ τίθενται εἴδη δύο, τὴν δωριστὶ, καὶ τὴν φρυγιστί· τὰ δὲ ἄλλα συντάγματα, τὰ μὲν, δώρια· τὰ δὲ, φρύγια καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν οὕτως ὑπολαμβάνειν περὶ τῶν πολιτειῶν· ἀληθέστερον δὲ καὶ βέλτιον ὡς ἡμεῖς διείλομεν, δυοῖν ἢ μιᾶς οὔσης τῆς καλῶς συνεστηκυίας, τὰς ἄλλας εἶναι παρεκβάσεις· τὰς μὲν, τῆς εὖ κεκραμένης ἁρμονίας· τὰς δὲ, τῆς ἀρίστης πολιτείας· ὀλιγαρχικὰς μὲν, τὰς συντονωτέρας καὶ δεσποτικωτέρας· τὰς δ' ἀνειμένας καὶ μαλακὰς, δημοτικάς.

Κεφάλαιον δ.

ΟΥ δεῖ δὲ τιθέναι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν, ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ πανταχοῦ, τὸ πλέον μέρος κύριον· οὐδ' ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι ὀλίγοι τῆς πολιτείας. εἰ γὰρ εἶεν οἱ πάντες χίλιοι καὶ τριακόσιοι, καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς τριακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ τἆλλα ὁμοίοις, οὐδεὶς ἂν φαίη δημοκρατεῖσθαι τούτους. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, κρείττους δὲ τῶν εὐπόρων, πλειόνων ὄντων, οὐδεὶς ἂν ὀλιγαρχίαν προσαγορεύσειεν· οὐδὲ τὴν τοιαύτην, εἰ τοῖς ἄλλοις οὖσι πλουσίοις μὴ μετείη τῶν τιμῶν. μᾶλλον τοίνυν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν· ὀλιγαρχία δ', ὅταν οἱ πλούσιοι. ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δ' ὀλίγους. ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί· πλούσιοι δ' ὀλίγοι. καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διενέμοντο τὰς ἀρχὰς, ὥσπερ ἐν Αἰθιοπίᾳ φασί τινες, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχία ἦν· ὀλίγον γὰρ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ τῶν καλῶν, καὶ τὸ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τούτοις μόνοις ἱκανῶς ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα μόρια καὶ τοῦ δήμου, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσὶν, ἔτι διαληπτέον, ὡς οὔτ' ἂν οἱ ἐλεύθεροι ὀλίγοι ὄντες, πλειόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆ-

dici solet, alios quidem esse boreales, alios australes, cæteros autem ventos horum esse excessus: sic etiam respublicas duas esse popularem scilicet, & paucorum potentiam. nam optimates speciem esse paucorum potentium posuere, & eam quæ vocatur respublica, dicebãt esse popularem: quemadmodum de ventis Zephyrum quidem borealem. Eurum autem australem. Eodémque modo in harmoniis, vt quidã tradunt. nam & in illis posuerunt duas species, vnam Doricam, alteram Phrygiam, cæteras verò omnes, vel ad Doricã, vel ad Phrygiam referri. maximè quidem igitur consueuerunt, de rebuspublicis sic existimare. Sed certè verius ac melius est, vt nos diuisimus, duarum vel vnius rectè constitutæ cæteras esse transgressiones, & aliquas esse probè temperatæ harmoniæ, alias verò ipsius optimę reipublicę, ad paucorum verò potentiam inclinant quæ duriores sunt ac magis violentæ: quæ verò remissæ & molles, ad popularem statum.

CAPVT IIII.

NEque verò popularis ita simpliciter ponenda, vt quidam ponunt, vbi multitudo dominatur. nam & in paucorum potentiis, & vbique maior pars præualet. Etenim si essent vniuersi mille treceenti, & horum mille forent opulenti, neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certè diceret hanc esse popularem. Eodémque modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent quàm multi & opulenti, nec honores illis impartirentur, nemo vtique diceret hanc esse speciem, quæ appellatur paucorum potentium. Potius itaque dicendum fuerit popularẽ quidẽ esse, cùm penes ingenuos homines est gubernatio: paucorum autem potentium, cùm penes opulentos. sed contingit vt alteri multi sint, alteri pauci. plerique enim ingenui sunt, rari verò diuites. Etenim si magistratus, honorésque publici secundum magnitudinem distribuerentur, vt in Æthiopia quidam tradunt fieri, vel secundum pulchritudinem, paucorum esset gubernatio, cùm parua sit multitudo magnorum & formosorum. Veruntamen non isto modo sat est respublicas istas determinasse. sed cùm plures sint partes & multitudinis & paucorum potentium, adhuc resumendum est, vt neque ingenui pauci existentes pluribus, neq. multitudo ingenuis dominetur.

ἐλεύθεροι, ὀλίγοι ὄντες, πλειόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt in Apollonia, quæ est in Ionio & Thera. in vtraque enim istarum vrbium honores dignitatésque erant illorum, qui nobilitate præstabant, & qui primi in eas colonias venerant, qui erant pauci: non autem diuitum superaret populus. vt in Colophone antiquitus: ibi enim possidebat magna patrimonia multitudo: antequam bellum gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quædam gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernat rempublicam. Paucorum verò potentium, quando opulenti & nobiliores pauci existentes gubernant. Quòd igitur plures sint rerumpublicarum species, & quibus de causis, patet. Quamobrem verò plures sint, quàm illæ quas dictum erat, & quænam istæ sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio vnde prius assumpto. fatemur enim non vnam partem, sed plures omnem habere ciuitatem. Vt igitur si animalis vellemus species capere, primo segregaremus id quod necessarium sit animal omne habere, ceu quædam sensoriorum, & quòd cibum conficiat atque receptet, puta os & ventrem, & præterea illas, quibus mouentur partes. Si itaque tot species solum, harum verò differentiæ forent, dico autem ceu oris genera plura, & ventris, & sensoriorum, & præterea earum quibus mouentur, partium, harum coniugationis numerus necessariò efficiet plura genera animalium. non enim fieri potest, vt idem animal habeat plures differentias oris, sic etiam neque aurium. itaque, quando susceperit fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarum. Eodè modo de dictis rebuspublicis. ciuitates enim non ex vna, sed ex multis partibus constant, vt sæpius dictum est. Vna quædam pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera verò pars ea quæ vocatur mechanica, hæc autem versatur circa ministeria, ceu artes, sine quibus ciuitas habitari non potest. harum verò artium aliæ sunt necessariæ, aliæ ad delicias pertinent, & ad vitæ cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quæ circa emendum vendendúmque, & circa mercatoram & numularium versatur. Quarta pars, mercenarij. Quinta, propulsatores belli, quæ quidem pars non minus necessaria est ciuitati quàm aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem.

A μορ ἔστ, ὡς ἡ Ἀπολλωνία τῆς ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, καὶ ἡ Θήρας· ἐν τούτοις γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τῆς πόλεως καὶ τιμῶν τυγχάνοντες ἦσαν οἱ διαφέροντες καὶ ἐν δόξῃ ὄντες, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐποικήσαντες τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλὰ οὖσι, καὶ οὐ πολύοικοι, διὰ τὸ κατ' πλῆθος εὐδοκιμεῖν, δηλονότι ἐξ ἀρχῆς Κολοφῶνι τὰ πολλὰ διὰ τὸ ἐκείνους τὸν κόσμον εὐπορεῖν οἱ πλείους. πολὺ γὰρ ἐστὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀφ' Λυδῶν· ἀλλ' ἔστι δημοκρατία ὅταν οἱ ἀλλόφυλοι καὶ ἄποροι, πλείονες ὄντες, κύριοι τῶν ἀρχῶν ὦσιν· ὀλιγαρχία δ' ἔστιν οἱ πλούσιοι καὶ ἀγενεῖς, ὀλίγοι ὄντες. Ὅτι μὲν οὖν πολιτειῶν πλείους, καὶ δι' ἃς αἰτίας, εἴρηται. διότι πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί, λέγωμεν, ἀρξάμενοι πρῶτον λαβόντες ἃ φαμὲν ἅπαντας ἔχειν πόλεις. φαμὲν γὰρ οὐχ ἓν μέρος, ἀλλὰ πλείω μέρη πόλεως· ὥστε καθάπερ εἰ τῶν ζώων σκοποῦμεν ἃ δεῖ τοῦ ζῴου ὑπάρχειν εἴδη, πρῶτον ἀφορίσαιμεν ἃ δεῖ πάντων ὑπάρχειν τῶν ζῴων· εἰ δὲ τὰ τοῦ ζῴου μόνον, τούτων δ' ἄλλα διαφέρουσαι λέγω δ', ὥς τε σώματος πτῶσιν καὶ χρόας, καὶ τῶν αἰσθητηρίων· ἔτι δὲ τῶν κινητικῶν μορίων, ὁ τίνας συζεύξας τὰς τούτων ἀρχιτεκτονήσει πόλεις πολλὰ τῶν ζῴων· ὡς γὰρ οἷόν τε τοῦτο ζῷον ἔχειν πλείους σώματος διαφορὰς, ἀμείνους δ' οὐκ ἔστιν. οὕτω δ' ὅταν ληφθῶσι τούτων πάντων αἱ ἐκ τῶν ἐξῆς συμβιβασμοί, ποιήσουσιν εἴδη ζῴων καὶ τοσαῦτ' εἴδη τῶν ζῴων, ὅσαπερ αἱ συζεύξεις τῶν ἀναγκαίων μορίων εἶεν· τὸν αὐτὸν δ' τῶν πολιτειῶν. καὶ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ἐκ πολλῶν σύγκειται μορίων, ὧν οἱ μὲν ἀεὶ ἔργον ποιοῦσιν· οὗ δὲ τὸ τοιοῦτο γένος ἐστὶ γεωργοί. δεύτερον δ', τὸ κατὰ τέχνας, ὧν ἄνευ πόλις ἀδύνατον οἰκεῖσθαι· τούτων δὲ τῶν τεχνῶν τὰς μὲν, ἃς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἰς τὸν βίον· τὰς δ', εἰς τρυφὴν, καὶ τὸ καλῶς ζῆν. τρίτον δ', ἀγοραῖον λέγω δ' ἀγορᾶς, τὸ τῶν ὠνίων καὶ πωλήσεων ἕνεκα· τέταρτον δ', τὸ θητικόν· πέμπτον δ' τὸ τῶν πολεμικῶν γένος οὐδὲν ἀναγκαῖον ὂν τῶν μορίων τῶν τῆς πόλεως ἧττον, εἰ μέλλοντες μὴ δουλεύειν πόλει,

πόλει. καὶ γὰρ ἐν τῷ ἀδύνατον ἦν, πόλιν ἀξιοῦν εἶναι κακῶν τῶν φύσει δούλων· ἐν τῷ πόλει γὰρ ἡ πόλις, τὸ δ' δοῦλον ἐν αὐτῇ μέρος. διόπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡμῖν εἴρηται, φαμὲν γὰρ ὁ Σωκράτης ἐκ τεσσάρων τῶν ἀναγκαιοτάτων πόλιν συγκεῖσθαι λέγων ἡ τοιοῦτος, γεωργὸν, καὶ οἰκοδόμον· πόλιν δὲ παρεδίδοσαν, ὡς ἐν ἀναγκαίοις τούτοις, ὑφάντην, καὶ καπηλικὸν, καὶ τοῦ τοιούτου τινὰ ἄλλον· ἔπειτα βοσκήματος· ἔπι δ', ἱππικὸν καὶ κάπηλον καὶ τούτοις ἐπέθηκεν πλεονεξίας τῶν φυλάκων πόλεως· ὡς τῷ ἀναγκαῖον γὰρ χρῆναι τοῦτον πόλει συνοικεῖν, ἀλλ' οὐ τῶν κακῶν μάλιστ' ἔστι τὸ διεφθάνειν καὶ γεωργῶν· τὸ δ' φυτοπολικεῖν οὐ φαύλως ἔχειν δοκεῖ δεῖν μέρος, ἀφεῖ τὰς χώρας ἀποξήρανε καὶ τὸ τῷ πλησίον ἀποδιδόντες, εἰς πόλεμον κατεστῶσι. διὰ μὲν οὖν τοῦτ' ἔφασαν καὶ τοῦ δικαστοῦ κατεστῶτα καὶ τὸ δίκαιον. εἴδη οὖν καὶ ψυχῇ τὸ τοῦ ζῴου μόριον μάλιστ', ἡ σῶμα, καὶ πόλεων τὰ τοιαῦτα μάλιστ' ἔστιν, τῷ εἰς τὸ ἀναγκαῖον χρῆσθαι σωστικῶτατα, τὸ στρατιωτικὸν καὶ τὸ μετέχον διανοίας διαφέρουσι· φαμὲν δ' τοῦτο, τὸ βουλευόμενον. ἐπεὶ δὲ ἐστὶν πολιτικὸς ἔργον, ταῦτ' εἶναι κεχωρισμένα ἐν ἅπασι πόλει, εἰ μὲν τοῦ ἀναγκαῖον εὐδαίμονα τὸν λόγον· καὶ γὰρ ἐπιλείπουσι καὶ γεωργοῖς συμβαίνει αὐτοῖς ἀνοικτοῖς πολλάκις, οὐ τέλεσθαι δ' ταῦτα δεῖται δεῖται μόρια τῆς πόλεως, φανερὸν ὅτι τὸ γε ἐπιστήμας ἀπεκρίνοντο μόριον τῆς πόλεως. ἓν μὲν εἶδος τὸ μόριον τῆς οἰκίας λέγω τὸ τῶν τεχνῶν ἀναγκαῖον· τὸ δ' δημιουργικὸν, καὶ τὸ τῶν τοῦ ἀναγκαῖον λειτουργεῖν· εἰ δὲ εἶδος τῶν ἀδύνατον εἶναι πόλει. ἀναγκαῖον οὖν εἶναι πάντας τοὺς δυναμένους αὐτὸν χρῆσθαι, καὶ λειτουργοῦντας, ἢ σωματικῶς, ἢ τῇ μόρῳ, τῷ τοῦτ' ἔστιν τῶν λειτουργεῖν. λοιπὸν δ' τῶν τοιούτων διαφέρειν τῷ τιμῶν, τὸ βουλεύμενον καὶ κρίνον εἶναι τῷ δικαίῳ τῶν ἀμφισβητούντων. εἴδη οὖν ταῦτα, δι' ἃ δοκεῖ πόλεις εἶναι καὶ κοινὸν τὸ δικαίου, ἀναγκαῖον καὶ μετέχοντας εἶναι τῶν τιμῶν· τὸν δὲ πολεμικὸν τῶν ἀδύνατον εἶναι τῶν τοιούτων· τὰς δὲ οὐ δῆλος διωρισμένος τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχει εἰδῶν δεῖ δοκεῖ πόλει, εἰ δὲ καὶ

A impossibile est enim vt quæ ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. per se enim sufficiens ciuitas. seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Republica etenatè quidem hoc, sed non sufficienter dictum est à Socrate. inquit enim ex quatuor maximè necessariis ciuitatem constare. hos autem esse textorem, agricolam, coriarium, ædificatorem. rursus verò adiunxit, quasi illa non sufficiant, fabrum ferrarium & pistorem: & insuper negotiatorum, & numularium, & hæc omnia complent primam ciuitatem. Quasi verò ciuitas omnia necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti, & quasi æquè indigeat coriariis, & agricolis. propulsatores autem belli non primam facit partem, antequam aucta regione, ac vicinis coactis, ad bellum deueniatur. Atqui & in quatuor illis, & in quotcunque communicantibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponendum esse partes, quàm ea quæ pertinent ad necessarium vsum, propulsatores belli videlicet, ac iustitiæ iudiciariæ exhibitores, ac præterea consultores, quod est eiusdem prudentiæ opus. & hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem. nam & in armis esse, & agros colere, sæpe contingit eisdem. Quare si hæc & illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est quòd & propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magna patrimonia habentes, reipublicæ onera sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua, eorum qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existùt. ciuitas enim absque magistratibus esse non potest. necessarium igitur est, esse quosdam qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sustinere vel perpetuò, vel ad tempus. Reliqua verò sunt illa, de quibus paulo antè determinauimus, in consulendo, & ius litigantibus in ciuitate reddendo versari. Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet, rectéque fieri & iustè, necessarium est esse aliquos, qui virtutem habeant rerum ciuilium. Cæteras ergo potentias eisdem adesse posse videntur pluribus, ceu eosdem esse propulsatores belli, & agricolas, & artifices, & præterea consultores & iudicantes,

Arrogant quoque sibi virtutem cuncti, & multifariam se idoneos existimant ad gubernandum, verùm pauperes ac diuites eosdem esse impossibile est. quapropter hæ partes præcipuè videntur esse ciuitatis, inopes scilicet & opulenti. Et præterea ex eo, quod vt plurimum alij pauci sunt, alij multi, maximè omnium contraria inter se partes istæ apparent. itaque & respublicas secundum earum præualentiam constituerunt: ac duæ videntur, scilicet popularis & paucorum potentia. Sed quòd sint plures, & ob quas causas dictum est prius. Quòd verò & popularis ipsius species sint plures, & paucorum potentiam, ostendemus. Patet autem hoc ex his quæ dicta sunt. nam & in plebe, & in nobilitate plura sunt genera. Plebis quidem vna species, agricolæ, alia artifices, alia negotiatores, qui emendis vendendisque rebus intendunt, alia circa rem maritimam, & horum alij bellatores, alij mercatores, alij nautæ, alij piscatores. multis enim locis horum omnium turba ingens, vt piscatores Tarenti & Byzantij, naualis multitudo Athenis, mercatores in Aegina & Chio, portitores in Tenedo. insuper manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse non possunt. Præterea qui non ex vtroque parente ciue sunt orti, liberi tamen homines, & si qua huiusmodi plebeiorum hominum species altera. Nobilitas verò, diuitiæ, genus, virtus, disciplina, & his similia, quæ dicuntur secundum eandem differentiam. Popularis igitur prima species dicitur maximè secundum æqualitatem. vult enim lex huius popularis pares esse diuites & pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus. sed vtrosque esse æquales. siquidem maximè liber est in populi statu, vt putant quidam, & æqualitas certè esse maximè pariter omnibus reipublicæ participantibus, cùm verò populus sit multitudo, & id obtineat quod pluribus videatur, necesse est vt hæc sit popularis gubernatio. vna igitur species popularis est hæc. Alia verò species, vt magistratus honorésque in republica secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruum, tribuantur, ita vt qui tanta possidet, habilis sit ad honores reipublicæ suscipiendos: qui verò non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, vt omnibus omnino ciuibus habilitas sit, modò non sint aliqua ex causa obnoxij: dominetur autem lex.

A ἀντιποιοῦνται δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς πάντες, καὶ τὰς πλείστας [ἀρχὰς] ἄρχειν οἴονται δυνατοὶ εἶναι· ἀλλὰ πένεσθαι καὶ πλουτεῖν τοὺς αὐτοὺς ἀδύνατον. διὸ ταῦτα μέρη μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως, οἱ εὔποροι καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δὲ διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς, ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῶν τῆς πόλεως μορίων. ὥστε καὶ τὰς πολιτείας κατὰ τὰς ὑπεροχὰς τούτων καθιστᾶσι, καὶ δύο πολιτεῖαι

B δοκοῦσιν εἶναι, δημοκρατία καὶ ὀλιγαρχία. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δὲ καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω καὶ ὀλιγαρχίας, λέγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ τε δήμου καὶ τῶν λεγομένων γνωρίμων ἐστίν, οἷον δήμου μὲν εἴδη, ἓν μὲν οἱ γεωργοί, ἕτερον δὲ τὸ περὶ

C τὰς τέχνας, ἄλλο δὲ τὸ ἀγοραῖον, τὸ περὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν διατρῖβον, ἄλλο δὲ τὸ περὶ τὴν θάλατταν, καὶ τούτου τὸ μὲν πολεμικὸν τὸ δὲ χρηματιστικὸν τὸ δὲ πορθμευτικὸν τὸ δ' ἁλιευτικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἕκαστα τούτων πολύοχλα, οἷον ἁλιεῖς μὲν ἐν Τάραντι καὶ Βυζαντίῳ, τριηρικὸν δὲ Ἀθήνησιν, ἐμπορικὸν δὲ ἐν Αἰγίνῃ καὶ Χίῳ, πορθμευτικὸν δ' ἐν Τενέδῳ·

D πρὸς δὲ τούτοις, τὸ χερνητικὸν καὶ τὸ μικρὰν ἔχον οὐσίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι σχολάζειν, ἔτι τὸ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον πλήθους εἶδος· τῶν δὲ γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετή, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις [λεγόμενα] λεγόμενα κατὰ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἐστὶ πρώτη μὲν ἡ λεγομένη μάλιστα κατὰ τὸ ἴσον. ἴσον γάρ φησιν ὁ νόμος ὁ τῆς

E τοιαύτης δημοκρατίας, τὸ μηδὲν μᾶλλον ὑπερέχειν τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους, μηδὲ κυρίους εἶναι ὁποτερουσοῦν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέρους. εἴπερ γὰρ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἐν δημοκρατίᾳ, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, καὶ ἰσότης, οὕτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἁπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ δὲ πλεῖον ὁ δῆμος, κύριον δὲ τὸ δόξαν τοῖς πλείοσιν, ἀνάγκη δημοκρατίαν εἶναι ταύτην. ἓν μὲν οὖν εἶδος

F δημοκρατίας τοῦτο. ἄλλο δὲ τὸ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δὲ τούτων ὄντων· δεῖ δὲ τῷ κτωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν, καὶ τὸν ἀποβάλλοντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος

δημοκρατίας, τὸ μετέχειν ἅπαντας τοὺς πολίτας, ὅσοι ἀνυπεύθυνοι, ἄρχειν δὲ τὸν νόμον.

A ἕτερον δὲ εἶδος δημοκρατίας, τὸ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης, ἄρχειν δὲ τὸν νόμον. ἕτερον δ' εἶδος δημοκρατίας, τἆλλα μὲν εἶναι ταὐτά, κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος, καὶ μὴ τὸν νόμον· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος. συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς κατὰ νόμον δημοκρατουμέναις, οὐ γίνεται δημαγωγός, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν

B πολιτῶν εἰσιν ἐν προεδρίᾳ· ὅπου δ' οἱ νόμοι μή εἰσι κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημαγωγοί. μόναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, σύνθετος εἷς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. Ὅμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πολυκοιρανίην, πότερον ταύτην, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἄδηλον. ὁ δ' οὖν τοιοῦτος δῆμος, ἅτε

C μόναρχος ὤν, ζητεῖ μοναρχεῖν, διὰ τὸ μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ νόμου, καὶ γίνεται δεσποτικός, ὥστε οἱ κόλακες ἔντιμοι. καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος δῆμος, ἀνάλογον τῶν μοναρχιῶν τῇ τυραννίδι, διὸ καὶ τὸ ἦθος τὸ αὐτό, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτιόνων, καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ὁ δημαγωγός, καὶ ὁ κόλαξ, οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον. καὶ μά-

D λιστα δ' ἑκάτεροι παρ' ἑκατέροις ἰσχύουσιν, οἱ μὲν κόλακες παρὰ τοῖς τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις. αἴτιοι δέ εἰσι τοῦ εἶναι τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλὰ μὴ τοὺς νόμους, οὗτοι, πάντα ἀνάγοντες εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς γίνεσθαι μεγάλοις, διὰ τὸ τὸν μὲν δῆμον πάντων εἶναι κύριον, τῆς δὲ τοῦ δήμου δόξης, τούτους· πεί-

E θεται γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δ' οἱ ταῖς ἀρχαῖς ἐγκαλοῦντες, τὸν δῆμον φασὶ δεῖν κρίνειν· ὁ δὲ ἀσμένως δέχεται τὴν πρόκλησιν· ὥστε καταλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. εὐλόγως δὲ ἂν δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, οὐ πολιτείαν· ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν

F κρίνειν. ὥστ' εἴπερ ἐστὶ δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς ἡ τοιαύτη κατάστασις, ἐν ᾗ ψηφίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δημοκρατία κυρίως· οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα εἶναι καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

A Alia species popularis est, vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modò sint ciues, & dominetur lex. Alia species eodem modo, nisi quòd non lex dominatur, sed multitudo. hoc autem fit, quando populi decreta præualent legibus. Accidit verò ob præpotentes quosdam, qui populum ducunt. nam in iis rebuspublicis in quibus dominatur lex, præpotens aliquis non sit, qui populum du-

B cat, sed optimi ciuium rempublicam gubernant. At vbi leges non dominantur, ibi ductores populi oriuntur. solus enim populus regit, compositus vnus ex pluribus. multitudo enim authoritatem dominandi habet, non vt singuli, sed vt omnes. Homerus autem cùm dicit non esse bonum vt plures regant, vtrum de hac dicit, vel de illa cùm plures gubernant, vt singuli, incertum est. Talis ergo populus, vt-

C pote absolutam potestatem habens dominari solus quærit, nec vlli legi subesse efficitúrque dominator. itaque assentatores eius in pretio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua tyranno persimilis, iidem nempe mores, & vtrobique meliores deprimuntur, & decreta huius populi perinde sunt, vt tyranni præcepta. & ductores suasorésque huius populi

D sunt velut adulatores illi, qui circa tyrannos versantur, & vtrisque apud vtrosque potentia par, tam adulatoribus penes tyrannum, quàm ductoribus suasoribúsque populi apud ipsum populum. Hi autores sunt, vt decreta leges infringant, & ad volun atem populi cuncta referantur. contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium, ipsi autem voluntatem populi maximè ducunt, quo-

E niam fides à populo eis adhibetur. Præterea qui de magistratibus conqueruntur, ad iudicium populi negocia referunt: populus autem gratanter audit eorum prouocationes. quare per hunc modum magistratus irritantur omnes. Meritò autem reprehendere videntur qui dicunt huiusmodi popularem non esse legitimam reipublicæ speciem. vbi enim leges non præ-

F ualent, non est respublica. nam lex dominari omnibus debet, in particularibus autem magistratus & respublica prouidere. Itaque si est popularis vna specierum reipublicæ, clarum est quòd talis gubernatio, in qua decretis cuncta efficiuntur, non est propriè popularis. nullum enim decretum recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT V.

PAucorum verò gubernationis species vna est, in qua magnum habẽtes censum ad gubernationem reipublicæ recipiuntur, atque ita magnum, vt tenues homines ad eum peruenire non possint, is verò qui tanta possidet, habilis sit ad rempublicam gerendam. Alia species est, cùm à prauo censu est magistratus habilitas, & eligunt ipsi eos qui desunt. si igitur ex omnibus hoc faciunt, videtur hoc esse potius optimatum: sin verò ex paruo numero, paucorum potentiæ. Alia species est, cùm filius patri succedit. Quarta species, cùm hoc fit quod modò diximus, vt lex non dominetur, sed illi qui regunt. Et hæc species in paucorum gubernatione correspondens est, vt tyrannis in monarchia, & vt est in populari statu vltima illa species de qua diximus: & vocant huiusmodi speciem paucorum potentiam, gubernationis igitur paucorum hæ species sunt. Nec latere nos debet, quòd multis locis accidit rempublicam quæ secundum leges non sit popularis, more tamen & gestione populariter gubernari. similiter autem econuerso apud alios contingit rempublicam secundum leges esse popularem, moribus tamẽ & gestione ad paucorum gubernationem magis referri. Cõtingit autem hoc maximè post mutationem rerumpublicarum, non enim statim mutantur, sed conuenti sunt ab initio homines parua accessione potentiæ. Itaque lege quidem manent vt prius erant, præualent tamen qui rempublicam mutauerunt.

CAPVT VI.

QVod autem tot sint popularis & paucorum gubernationis species, ex his patet. Necesse est enim aut omnes partes populi, quas suprà enumeranimus, reipublicæ gubernationem habere, aut quasdam non habere. Cùm igitur agricolæ, & mediocria possidentes rempublicam gubernant, secundum leges est gubernatio. victum enim ex opera sua quærere habent, nec otiosi esse possunt, itaque lege constituta, solummodo necessariis conciones intendunt. aliis autem recipi ad rempublicam licet, cùm tanta possidebunt, quanta determinat lex. omnino enim non licere omnibus, paucorum potentiæ est, otiari autem eum qui non reditus habeat, impossibile. Hæc igitur

Κεφάλαιον ε.

Ο Δημαρχίας δὲ εἴδη, ἓν μὲν, τὸ δοτὸ πολλοῖς τῶν τιμημάτων εἶναι τοὺς ἀρχὰς τελοῦντας, ὧν τὸ δοτὸς μὴ μετέχῃ, πολλοὺς ὄντας ἐξεῖναι δὲ τῷ ἀπορῶν μετέχειν τῶν πολιτείας. ἄλλο δὲ, ὅταν ἀπὸ τιμημάτων μικρῶν ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, καὶ αἱρῶνται αὐτοὶ τοὺς ἐπιλείποντας. εἰ μὲν οὖν ἐν τούτοις τοῖς τῶν πολλῶν, δοκεῖ τὸν ἀριστοκρατικὸν· εἰ δὲ ἐκ τῶν ἀφωρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἕτερον δὲ εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν τοῦ πατρὸς υἱὸς διάδοχος ᾖ. ἕτερον δὲ εἶδος, ὅταν μὴ ὑπάρχῃ τὸ τοῦ νόμου κύριον, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες· καὶ ὅταν δεσποτικὸς αὐτῶν ᾖ ὁ ὀλιγαρχικὸς, οἷονπερ τυραννὶς ἐν τῇ μοναρχίᾳ, καὶ εἶδος τοῦτο τῆς τοιαύτης δημοκρατίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ. καὶ κληροῦσι δὴ τὰς τοιαύτας ὀλιγαρχίας, δυναστείας, ὀλιγαρχίας καὶ τὰ εἴδη τοιοῦτα, καὶ δημοκρατίαι. οὐ δεῖ δὲ λανθάνειν, ὅτι πολλαχοῦ συμβέβηκεν, ὅτι τὰς μὲν πολιτείας τοῖς νόμοις, μὴ δημοτικοὶ ὦσι· διὰ δὲ τὸ ἔθος καὶ τὰς ἄλλας ἤθει, πολιτεύεσθαι δημοτικῶς· ἀμείβει δὲ πολὺ πρὸ ἄλλου, τοῖς μὴ τῶν νόμων, μὴ πολιτείαν δημοτικωτέραν· τὸ δὲ ἀληθὲς καὶ τοῖς ἔθεσιν, ὀλιγαρχικῶς μᾶλλον· μεταβάλλει δὲ τοῦτο μάλιστα μετὰ τὰς μεταβάσεις τῆς πολιτείας. οὐ γὰρ εἴδους μεταβάσεις, ἀλλὰ ἀγαπῶσι τὰ ὑφεστῶτα, μικρὰ παρακινοῦντες παρ' ἀλλήλων, οὐδ' οἱ ἀφ' ὑμῶν διαλήθουσι οἱ νεωτερίζοντες κατὰ τὸν ἥ οἱ μεταβάλλοντες τοῖς πολιτείαις.

Κεφάλαιον ϛ.

Ο Τι δὲ δεῖ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ὀξὺ ἂν τις ἴδοι φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων μέρη τῆς δίκαιον καὶ τῆς πολιτείας, ἢ τὰ ἀρχὴ, τὰ δὲ μέ. ὅτιν μὲν οὖν ἡ γεωργικὸν, καὶ τὰ καταβεβηκότα μετοίκων ἐκ πόλεως, ἢ τῆς πολιτείας, πολιτεύεσθαι τῷ νόμοις ἔχουσι γὰρ τὸ δίκαιον τῆς δὲ χρήματα ἐκλαμβάνουσι τοῖς ἀναγκαῖς ἐκκλησιάζουσι δὲ ἄλλοις μετέχει ἐξεστι, ὅταν κατασταθῇ τὸ τίμημα τὸ διωρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων [διὰ ταῦτ' τῆς ἀπορίας ἔξεστι μετέχειν.] ἔλαττον μὲν γὰρ, τὸ μὴ μὴ ἐξεῖναι πάντας, ὀλιγαρχικόν· τὸ δὲ δὴ ἐξεῖναι χρήζειν, ἀδύνατον, μὴ ἀφορίζοντ' οὐσίαν. τῶν μὲν οὖν

εἴδεσι τῶν δημοκρατιῶν, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἕνεκεν εἰσὶ εἴδη, διὰ τὴν ἐκφεύγειν ἀρετὴν· ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο ἐξεῖναι τῆς αὐτοκυβερνήσεις καὶ τὸ ἄρχειν, μετέχειν τῆς μὲν τὰ δυναμένοις χρήζειν. διόπερ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ ἡμεροδόκοι, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐξεῖναι, ὅσοι καὶ ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας· μὴ οὖν τοῦ μετέχειν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, ὥστ' ἀναγκαῖον καὶ ἐν τούτῳ ἄρχειν τῶν νόμων. τίμημα δὲ εἶδος δημοκρατίας, ἡ πολυανθρωπία τῶν χρείων· ἐν τῇ τοιαύτῃ γὰρ μάλιστα· διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγενῆσθαι πολὺ τοὺς τοιούς, οὐδὲ ἐξ ὑπαρχῆς, ἢ τοσούδε ὑπάρχει ἀφορίας, μετέχουσι οὐδὲ πάντες τῆς πολιτείας, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν πλήθους· πανοικίαν δὲ οἱ πολιτεύονται, διὰ τὸ δυνάμενοι σχολάζειν οἱ τῶν δόξαν, καμβάνοντες μισθόν. καὶ μάλιστα δὲ σχολάζει τὸ πλῆθος πλήθος· ἡ γὰρ ἐμπορία οὐδὲν ἐνδεῖ· ὁ γὰρ ἰδίων ἐπιμέλεται τῶν δὲ πλουσίοις ἐμπόδιζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας, ἢ τῶν δικαζόντων· διὸ χάριν τὸ μὴ ἀπόντων πλήθος αὐτῶν τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἀρχὴ οἱ νόμοι. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα ἢ τοιαῦτα διὰ τοιούτους τοὺς αἰτίας ἔστι τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν ὦσι πλείους ἔχωσι οὐσίας, ἀλλὰ μὴ πολλὰ λίαν, τὸ δ' ἀφεῖναι τὸν ὀλιγαρχίας εἶδος ὅτι τοιοῦτον γὰρ ἐξουσίας μετέχει τῆς κτήσεως· καὶ διὰ τὸ, πλῆθος ἦ, τὸ μετέχειν τῶν πολιτευμάτων, οὐκέτι μὴ ἔστ' αἰτιῶνται, ἀλλὰ τοῦ νόμου ἦ κόμιν. ἔσοιτο γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, ἢ μὴ τοιούτῳ ἔχωσι οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντες μόλ' οὔτε ἐλίγλιν, οὔτε τιμῶνται ὑπὸ τῶν πόλεως, ἀνάγκη τὸν νόμον ἀξιοῦν αὐτοὺς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτοὺς· καὶ διὰ τὴν ἀλαζόνας εἶναι οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἢ εἰ τὸ πρόσεστιν, πλεῖστα ἦ, τὸ δ' ἀνεῖναι ὀλιγαρχίας χρείαν εἶδος· μᾶλλον γὰρ ἐχόντες, πλουσιοκτῆν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν ἀξιοῦσιν, ἵν' ἡ ἔλαττον τοῦ εἰς τὸ πολίτευμα βαδίζοντες· διὰ δὲ τὸ μὴ τὸν οὐσίας ἔχοντες ἢ ὅστ' ἄλλο νόμον ἄρχειν, τὸν νόμον τὸν δεῖ τῆς πολιτείας. καὶ δὴ τὴν τάξιν τῆς ἐλάττονος ὄντες, μείζονας οὐσίας ἔχει, ἢ τοῦτο ἐπιδίδωσι γίνεσθαι τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ δὲ ἀνεῖναι μὴ τοὺς ἀρχὰς ἔχοντας, καὶ νόμον δὲ τὸν αὐτὸν τῶν τῆς πολιτείας διαδέχεσθαι τοὺς ἀεί.

his de causis vna est species popularis gubernationis. Altera verò species est, ob adhibitam electionem omnibus licere qui prohibiti non sint per genus, vt possint tamen in otio esse. quapropter in huiusmodi quidem populari administratione leges præualent & gubernant, quia reditus non est. Tertia species est, omnibus omnino licere rempublicam gerere, qui liberi sint, non tamen licere ob supradictam causam, quare ne esset rium in hac quoque legem dominari. Quarta species est illa, quæ posteris temporibus in ciuitatibus esse cœpit. maioribus enim factis ciuitatibus quàm ab initio fuerant, & reditibus facultatibúsque abundantibus, participant omnes reipublicæ propter multitudinis præualentiam: versantúrque in republica gubernanda, ex eo quia possunt otiosi esse, etiam inopes, mercedem capientes. maximéque huiusmodi multitudo otiosa est. non enim cura rei familiaris proprié eos impedit, quæ diuites ita occupat, vt sæpe à communionibus absint & à iudiciis, ex quo fit vt multitudo pauperum dominetur in republica, non autem leges. Species igitur popularis gubernationis tot ac tales sunt, ob necessitates suprà dictas. Paucorum autem gubernationis prima species est, quando plures habent patrimonia, sed non admodum ampla. Sciunt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet. Et propter multitudinem eorum qui ad rempublicam recipiuntur, necesse est non hominem, sed legem dominari. quanto enim magis distant à monarchia, neque tam amplas habent facultates, vt eas negligendo otiari valeant, neque ita exiguas, vt à ciuitate victum quærant, necesse est vt legem velint dominari, non autem ipsos. Quòd si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura quàm prius, secunda species fit gubernationis paucorum. magis enim potentes, plus habere se dignos putant. quapropter ipsi sumunt ex aliis, qui ad rempublicam se contulerunt, propterea quia nondum ita robusti sunt. vt absque lege gubernare possint, legem huiusmodi posuere. Quòd si eò deueniant, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. ipsi enim per se magistratus & imperia retinent, secundum legem iubentem, vt parentum defunctorum loco filij succedant.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quòd si magis etiam subnixi sint opibus & amicitiis, propè est talis potentia ad monarchiam, & dominantur homines, non autem lex. & hæc est quarta species gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis.

CAPVT VII.

SVnt insuper duo alia genera rerumpublicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse vnam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & quartam, quam vocant optimatem. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant rempublicam, sed quia non sæpe fit, latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum: vt Plato in libris de Republica facit. Optimatem igitur se rectè habet appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. quæ enim ab optimis viris simpliciter per virtutem est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solum iustum est optimatem appellari. in sola enim ista simpliciter idem est vir bonus & ciuis. in aliis autem boni sunt ad speciem gubernandi suam. Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant à paucorum gubernatione (& appellantur optimates) & ab ea quæ vocatur, respublica: vbi non solùm respectu diuitiarum, sed etiam respectu virtutis ad gubernationem reipublicæ sumuntur. Hæc respublica differt ab illis, & naturam optimatis sapere videtur. nam in his ciuitatibus non faciunt publicè curam virtutis: sunt tamen quidam præstantiores, qui videntur esse boni viri. Vbi ergo respublica respicit ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt est apud Carthaginienses, ea naturam optimatum sapere videtur. & vbi ad duo illorum solum, vt Lacedæmoniorum, ad virtutem & ad populum: & est hæc mistura popularis ac virtutis. Optimatum igitur post illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hæ duæ species sunt. & tertia, quæcunque illius quæ appellatur respublica, inclinant ad paucorum gubernationem.

ὅταν δὲ ἤδη πολὺ ὑπερτείνωσι ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς πολυφιλίαις, ἐγγὺς ἡ τοιαύτη δυναστεία μοναρχίας ἐστί, καὶ κύριοι γίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ οὐχ ὁ νόμος· καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ᾽ ἐστίν, ἀντίστροφον τῷ τελευταίῳ τῆς δημοκρατίας.

Κεφάλαιον ζ.

ΕΤι δ᾽ εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν, ὧν τὴν μὲν ἑτέραν λέγουσί τε πάντες, καὶ εἴρηται τῶν τεττάρων πολιτειῶν εἶδος ἕν· λέγουσι δὲ τέτταρας, μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν, τέταρτον δὲ τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν. πέμπτη δ᾽ ἐστὶν ἣ προσαγορεύεται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν· πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πολλάκις γίνεσθαι, λανθάνει τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτειῶν εἴδη, καὶ χρῶνται ταῖς τέτταρσι μόναις, ὥσπερ Πλάτων ἐν ταῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τὴν γὰρ ἐκ τῶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ᾽ ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑπόθεσίν τινα ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνην δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν· ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ᾽ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοὶ πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὑτῶν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ εἰσί τινες, αἳ πρός τε τὰς ὀλιγαρχουμένας ἔχουσι διαφοράς, καὶ καλοῦνται ἀριστοκρατίαι, καὶ πρὸς τὴν καλουμένην πολιτείαν· ὅπου γε μὴ μόνον πλουτίνδην, ἀλλὰ καὶ ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς, αὕτη ἡ πολιτεία διαφέρει τε ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μὴ ποιουμέναις κοινὴν ἐπιμέλειαν ἀρετῆς, εἰσὶν ὅμως τινὲς οἱ εὐδοκιμοῦντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι ἐπιεικεῖς. ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἴς τε πλοῦτον, καὶ ἀρετήν, καὶ δῆμον, οἷον ἐν Καρχηδόνι, αὕτη ἀριστοκρατική ἐστι· καὶ ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον, οἷον ἡ Λακεδαιμονίων, εἴς τε ἀρετὴν καὶ δῆμον· καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο τούτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆς. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην τὴν ἀρίστην πολιτείαν, ταῦτα δύο εἴδη· καὶ τρίτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

CAPVT VIII.

REliquum est vt de ea quæ appellatur respublica dicamus, & de tyrannide.

Κεφάλαιον η.

ΛΟιπὸν δ᾽ ἐστὶν ἡμῖν περί τε τῆς ὀνομαζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος.

ἐτάξαμεν δ᾽ οὕτως, οὐκ οὖσαν οὔτε ταύτην παρέκβασιν, οὔτε τὰς ἄρτι ῥηθείσας ἀριστοκρατίας, ὅτι τὸ μὲν ἀληθὲς πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοτάτης πολιτείας· ἔπειτα καταριθμοῦνται μετὰ τούτων, εἰσί τ᾽ αὐτῶν αὗται παρεκβάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς κατ᾽ ἀρχὴν εἴπομεν. τελευταῖον δὲ περὶ τυραννίδος εὔλογόν ἐστι ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν μέθοδον εἶναι περὶ πολιτείας. δι᾽ ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τέτακται τὸν τρόπον τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὲ δεικτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερωτέρα γὰρ ἡ δύναμις αὐτῆς διωρισμένων τῶν περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γὰρ ἡ πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν τὰς μὲν ἀποκλινούσας ὡς πρὸς τὴν δημοκρατίαν, πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον, ἀριστοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐγένειαν τοῖς εὐπορωτέροις. ἔτι δὲ δοκοῦσιν ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν οἱ ἀδικοῦντες ἀδικοῦσιν· ὅθεν καὶ καλοὺς κἀγαθοὺς καὶ γνωρίμους τούτους προσαγορεύουσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀριστοκρατία βούλεται τὴν ὑπεροχὴν ἀπονέμειν τοῖς ἀρίστοις τῶν πολιτῶν, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας εἶναί φασιν ἐκ τῶν καλῶν κἀγαθῶν μᾶλλον. δοκεῖ δ᾽ εἶναι τῶν ἀδυνάτων τὸ μὴ εὐνομεῖσθαι τὴν ἀριστοκρατουμένην πόλιν, ἀλλὰ πονηροκρατουμένην· ὁμοίως δὲ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ εὐνομουμένην. οὐκ ἔστι δὲ εὐνομία τὸ εὖ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δέ. διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑποληπτέον εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δέ, τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, οἷς ἐμμένουσιν· ἔστι γὰρ πείθεσθαι καὶ κακῶς κειμένοις. τοῦτο δὲ ἐνδέχεται διχῶς· ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐνδεχομένων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μὲν εἶναι μάλιστα, τὸ τὰς τιμὰς νενεμῆσθαι κατ᾽ ἀρετήν· ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετή· ὀλιγαρχίας δέ, πλοῦτος· δήμου δ᾽, ἐλευθερία· τὸ δ᾽ ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει· καὶ γὰρ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ τι ἂν δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, τοῦτ᾽ ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι τὸ τῆς πολιτείας εἶδος καλεῖται· μόνον γὰρ ἡ μίξις στοχάζεται τῶν εὐπόρων

Ordinauimus autem ipsam nos, cùm prius non esset, neque hæc transgressio, neque illæ, de quibus modò diximus, optimates, quia re vera omnes aberrant à rectissima gubernandi forma. postmodum cum istis numerantur, & sunt harum transgressiones & labes, vt in superioribus circa principium diximus. meritò autem postremo loco tyrannidem reseruauimus, propterea quòd ista minimè est respublica: nostra verò materia est de republica tractare. Qua igitur de causa sic ordinauimus, dictum est. Nunc autem est à nobis de illa quæ communi nomine appellatur respublica, ostendendum. nam clarius eius vis apparebit post determinationem eorum quæ ad paucorum gubernationem, & ad popularem spectabant. Est enim respublica (vt simpliciter dicamus) mistura paucorum gubernationis ac popularis. Consueuerunt autem eas quæ inclinant ad popularem, vocare respublicas: eas verò quæ ad paucorum gubernationem, vocare optimates: ex eo quia opulentioribus doctrina atque nobilitas magis adesse consueuerunt. præterea qui diuitias habent, ea videntur habere, propter quæ cæteri iniurias faciunt. vnde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellant. Cùm ergo optimatum gubernatio velit excellentiam tribuere optimis ciuibus, & paucorum gubernationem esse dicant ex bonis & honestis magis, videtur impossibile quæ ciuitas non ab improbis sed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari: eodémque modo quæ leges non habent bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autem leges bonas, non id est, si rectè sint positæ, nec eis pareatur. Itaque vna rectè legum institutio putanda est, legibus parêre: altera, vt rectè sint leges positæ, quibus parêre oportet. fieri enim potest vt pareant ciues malè positis legibus. id autem dupliciter accidit: aut enim optimis quantum datur ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatum esse, maximè honores tribuere secundum virtutem. finis enim optimatum virtus: paucorum verò gubernationis diuitiæ: popularis autem libertas. Quod autem pluribus videtur, commune est omnium. nam in paucorum, & multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod videtur maiori parti eorum qui in republica versantur, id obtinet. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi respublica vocatur. sola enim mistio coniecturam facit opulentorum

Universidad de Deusto Biblioteca

& inopum, diuitiarum & libertatis. Ferè enim apud plurimos, illi & qui diuitiis pollent, bonorum & honestorum locum obtinere videntur. Cùm verò tria sint, quæ circa æqualitatem reipublicæ contendant, libertas, diuitiæ, virtus (nam quartum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est: nobilitas enim est antiquæ diuitiæ & virtus) manifestum est, quòd duorum mistura diuitum & pauperum est respublica appellanda, trium verò, optimatum gubernatio maximè aliarum, præter illam veram & primam. Quòd igitur sint aliæ respublicæ præter monarchiam & popularem, & paucorum potentium, dictum est: & quales istæ, & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio, & aliæ species quæ ad optimates declinant, & quomodo non longè distant inter se, manifestum est.

καὶ τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ ἐλευθερίας· σχεδὸν γὰρ παρὰ τοῖς πλείστοις οἱ εὔποροι τὴν τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητοῦντα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή (τὸ γὰρ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν· ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετή) φανερὸν ὅτι τὴν μὲν τοῖν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων, πολιτείαν λεκτέον, τὴν δὲ τῶν τριῶν ἀριστοκρατίαν μάλιστα τῶν ἄλλων, παρὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην. ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ ἕτερα πολιτείας εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε καὶ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται, καὶ ταῦτα τίνα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αἵ τ' ἀριστοκρατίαι, καὶ αἱ πολιτεῖαι, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι οὐ πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

CAPVT IX.

QVomodo autem fiat præter popularem & paucorum potentiam illa quę appellatur respublica, & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus. & simul apparebit quibus definiant popularem & paucorum gubernationem. sumenda est enim horum distinctio, postea ex his ab vtraque tanquam regulam sumentes componere oportet. Sunt autem definitiones tres compositionis ac misturæ. aut enim ambo sumenda, quorum vtræque leges ponunt: ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia diuitibus pœnam constituunt, nisi iudicando assint, pauperibus verò mercedem nullam: in popularibus autem, pauperibus mercedem, diuitibus autem pœnam nullam, commune ac medium istorum ambo hæc, itaque & ciuile. mistum est enim ex ambobus, vnus igitur modus hic est combinationis. Alius autem medium capere eorum quæ ab vtrisque iubentur: ceu concionari, hi quidem à nullo censu vel exiguo penitus, illi verò à magno censu, commune certè neutrum, sed medium vtriusque census. Tertius verò ex duobus iussis, hæc quidem ex populari lege, illa autem ex paucorum gubernatione, dico autem tale aliquid, videtur, popularis quidem magistratus sortiri, paucorum autem gubernationis eligere: & popularis, non ex censu tribuere, paucorum autem ex censu. Optimatum igitur ac ciuile, ab vtrisque vtrunque accipere: ex paucorum quidem gubernatione electiuos facere magistratus: ex populari

Κεφάλαιον θ.

Τίνα δὲ τρόπον γίνεται παρὰ δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὁρίζονται τὴν δημοκρατίαν καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· ληπτέον γὰρ τὴν τούτων διαίρεσιν, εἶτα ἐκ τούτων ἀφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας, συνθετέον. εἰσὶ δὲ [οἱ] ὅροι τρεῖς τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως. ἢ γὰρ ἀμφότερα ληπτέον ὧν ἑκάτεροι νομοθετοῦσιν, οἷον περὶ τοῦ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς εὐπόροις ζημίαν τάττουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι, τοῖς δ' ἀπόροις οὐδένα μισθόν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις μισθόν, τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν δὲ καὶ μέσον τούτων ἀμφότερα ταῦτα· διὸ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἷς μὲν οὖν οὗτος τοῦ συνδυασμοῦ τρόπος, ἕτερος δέ, τὸ μέσον λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τάττουσιν· οἷον ἐκκλησιάζειν οἱ μέν, ἀπὸ τιμήματος οὐθενός, ἢ μικροῦ πάμπαν, οἱ δ', ἀπὸ μακροῦ τιμήματος. κοινὸν δέ γε οὐδέτερον, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν· τὰ μὲν ἐκ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ νόμου, τὰ δ' ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ. λέγω δ' οἷον, δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἱρετάς, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μέν, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δέ, τὸ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν

τοίνυν

τοίνυν καὶ πολιτικόν, τὸ ἐξ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν, ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖν τὰς ἀρχάς, ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος τῆς μίξεως οὗτος. τοῦ δ' εὖ μεμῖχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν ἐνδέχηται λέγειν τὴν αὐτὴν πολιτείαν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο πάσχουσιν οἱ λέγοντες, διὰ τὸ μεμῖχθαι καλῶς. πέπονθε δὲ τοῦτο καὶ τὸ μέσον. ἐμφαίνεται γὰρ ἑκάτερον ἐν αὐτῷ τῶν ἄκρων· ὅπερ συμβαίνει περὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ ἐγχειροῦσι λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, διὰ τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τὴν τάξιν ἔχειν· οἷον, πρῶτον τὸ περὶ τὴν τροφὴν τῶν παίδων· ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν ἂν δύναιντο καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. οὐδὲν γὰρ διάδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω τὰ περὶ τὴν τροφὴν ταὐτὰ πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις, καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι τοιαύτην, οἵαν ἄν τις παρασκευάσαι δύναιτο, καὶ τῶν πενήτων ὁστισοῦν. ἔτι τῷ δύο τὰς μεγίστας ἀρχάς, τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν· τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ', ὀλιγαρχίαν, διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά, οἷον τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν, καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι, καὶ μηδέτερον· καὶ σῴζεσθαι δι' αὑτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν· καὶ δι' αὑτῆς, μὴ τῷ πλείους ἔξωθεν εἶναι τοὺς βουλομένους· εἴη γὰρ ἂν καὶ πονηρᾷ πολιτείᾳ τοῦθ' ὑπάρχειν· ἀλλὰ τῷ μηδ' ἂν βούλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μηδὲν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὅλως. τίνα μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθιστάναι τὴν πολιτείαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ὀνομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

autem sumere non per censum, modus igitur admiscendi talis. Bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernationem finis est, quando eadem respublica dici potest popularis, & paucorum gubernatio. Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse commistas, accidit hoc etiam medio: conspicitur nanque in eo vtrunque extremorum, quòd contingit Lacedæmoniorum reipublicæ. Sunt enim permulti qui aggrediuntur dicere eam esse popularem, propterea quòd populariter complura in illa sunt constituta, ceu primum circa educationem puerorum. pari enim modo diuitum filij educantur & pauperum, & erudiuntur per eum modum, per quem valeant pauperum filij erudiri, similitérque in sequenti ætate cum viri facti sunt, in illo non magis conspicuus diues quàm pauper. Cibi quoque iidem vtrisque in comessationibus. Vestitu etiam tali diuites vtuntur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea, duorum maximorum magistratuum, alterum eligit populus, alterum gerit. senatores enim per populum eliguntur, ephori autem ex popularibus constituuntur. Alij verò dicunt esse illam paucorum gubernationem, quoniam multa habeat quæ paucorum potentiam asserunt, ceu omnes dignitates per electionem conferri, per sortem verò nullam, & insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera huiusmodi permulta. Oportet enim in republica bene temperata vtrunque videri inesse, & neutrum, & conseruari per seipsam, non aliunde, & per seipsam, non per alios multos extraneos, qui velint. nam & prauæ reipublicæ hoc potest contingere, sed nec velle quidem gubernationem alteram quoquomodo partium ciuitatis omnino. Quemadmodum igitur oporteat rempublicam constituere, & similiter illas quæ appellantur optimates, dictum est.

Κεφάλαιον ι.

Περὶ δὲ τυραννίδος ἦν ἡμῖν λοιπὸν εἰπεῖν, οὐχ ὡς ἐνούσης πολυλογίας περὶ αὐτήν, ἀλλ' ὅπως λάβῃ τῆς μεθόδου τὸ μέρος, ἐπειδὴ καὶ ταύτην τίθεμεν τῶν πολιτειῶν τι μέρος. περὶ μὲν οὖν βασιλείας διωρίσαμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς περὶ τῆς μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρει ταῖς

CAPVT X.

REstat nunc vt de tyrannide dicamus: non quòd multis verbis indigeat, sed vt habeat in hoc tractatu locum suum, quandoquidem hanc quoque posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatū est à nobis, nunquid regis gubernatio vtilis foret

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciuitatibus, an inutilis, & quam, & vnde constituere oportet, & quomodo. Tyrannidis verò species duas ibidem diuinximus, propterea quòd earum potentia quodammodo alteratur ad tertiam gubernationem, ex eo quia ambæ potestates istæ sunt secundum leges. nam & apud Barbarorum quosdam eliguntur aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodáque potestate. Et apud Græcos olim eodem modo quidem eligebantur, qui soli gubernarent, quos vocabant Æsymnetas. Habent verò hæ inter se differentias quasdam. erant enim regiæ, ex eo quia secundum leges, & eo quia volentibus imperabant: tyrannicæ autem ex eo, quia pro arbitrio dominationem exercebant. Tertia species tyrannidis, quæ maximè propriè videtur id nomen habere, opposita est regiæ potestati absolutè. nam necesse est tyrannidem illam monarchiam, quæ nullis subiaceat legibus, & dominetur per vim æqualibus & melioribus, ac respiciat ad propriam vtilitatem. non ad vtilitatem subditorum: quapropter inuoluntaria est, cùm nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot, & tales sunt.

A πόλεσι· καὶ τίνα, καὶ πόσοι δεῖ καθιστάναι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ' εἶδη δύο μὲν διείλομεν, ἐν οἷς σχεδὸν βασιλείας ἐπιτελοῦσιν, διὰ τὸ τοὺς νόμους ἐπὶ πολὺ ἀπέχειν τινὰς ἀνθρώπους τῶν βασιλείων, διὰ τὸ κατ' νόμον εἶναι· ἔν τε γὰρ τοῖς βαρβάροις τινὰς αἱροῦσιν ἀνευ ἀνάγκης μοναρχεῖν· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μοναρχοὶ τῶν δήμων τοῖς ἑκόντων αἱρουμένοις ἐπιτάττειν τῶν τοιούτων· οἱ ἐπιτάττοντες τυραννικοὶ δέ, διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν [καὶ] κατ' τὴν αὐτῶν γνώμην τοιοῦτοι δὲ εἴδη τυραννίδος, ἅπερ μάλιστ' ἂν δοκεῖ τυραννὶς εἶναι, ἀντίκειται οὖσα τῇ βασιλείᾳ, τοιαύτην δ' ἀνάγκη εἶναι τὴν τυραννίδα ἣν μοναρχίαν, ἥτις ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πάντων, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τὴν φορὰν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων· διὸ ἄκουσι. οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει τῶν ἐλευθέρων τὴν τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ τοιαῦτα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

CAPVT XI.

QVæ verò sit optima respublica, & quæ vita optima plurimis ciuitatibus & hominibus. qui neq. per virtutē iudicat quæ suprà vulgus emergat, neq. per doctrinam quæ ingenio indiget & adiumentis externis, neq. per gubernationem quæ ad votū fiat: sed vitam eam probant, quam plurimi consequi possint, & gubernationē eam, quam plurimæ ciuitates valeant recipere. nam quas vocāt optimates, de quibus modò diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi quæ respublica vocatur, quamobrem de ambabus tanquam vna fit, dicendum est. Iudicium autem de omnibus istis ex eisdem principiis est. Si enim rectè dictum fuit in Ethicis, vitam beatam esse secundum virtutem non impeditam, virtutem autē ipsam esse mediocritatē: necesse est mediam vitā optimam esse, quam singuli adipisci valeant, mediocritatis, & has omnes definitiones necesse est esse circa ciuitatis virtutem, vitium, & rempublicam. est enim respublica vita quædam ciuitatis. In cunctis autem ciuitatibus partes sunt tres. nam alij diuitiis excellunt:

Κεφάλαιον ια.

Τίς δ' ἄριστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος τοῖς πλείστοις πόλεσι, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων· μήτε κατὰ ἀρετὴν ἀπαιτοῦντες, τὴν ὑπὲρ τοῦ ἰδιώτου· μήτε κατὰ παιδείαν, ἃ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχεῖν· μήτε κατὰ πολιτικὴν τὴν κατ' ἐλπίδα τυχεῖν, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πολλοῖς κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείας δὲ τὰς πλείστας πόλεις ἐνδέχεσθαι μετασχεῖν· καὶ γὰρ τὰς καλουμένας ἀριστοκρατίας, εἰς ἃς λόγος ἐστὶν ἐξῆς, τὰ μὲν ἐγγὺς ἐστὶ τῶν κοινῶν πόλεσι τῶν πολιτειῶν, τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν, ἀεὶ μιᾶς, λεκτέον. εἰ δὴ καλῶς εἴρηται περὶ τῶν τοῦ εὐκτοῦ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ ἐν τῇ ἠθικῇ εἴρηται, τὸ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀκώλυτον· μεσότητα δὲ τὴν ἀρετὴν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τοῖς ἐκάστοις ἐνδεχομένοις τυχεῖν μεσότητος. τοῖς δὲ αὐτοῖς τούτοις ὁρισθεῖσι ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεων αἰρετὸν καὶ κακίας, καὶ πολιτείας· ἡ γὰρ πολιτεία βίος τῆς πόλεως· οἱ μὲν, εὐπορεῖς σφόδρα· οἱ δὲ πένητες, οἱ δὲ εὐγενεῖς, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὡμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ περὶ τῆς εὐτυχίας τῶν κτήσεις ἡ μέσον, βελτίστη πάντων ἔφη γὰρ τῷ λόγῳ τοιαῦταις ὑπάρχειν ἂν δὴ, ἃ ὑπερέχουσι, καὶ ἐνδέχεται τοῖς πολλοῖς τοῖς πλείστοις, τὰ αὐτὰ ἐνδέχεσθαι τῶν πολιτειῶν τὰς ἀρετὰς· ἐν τε γὰρ τῇ βαρβαρικῇ τοῖς αἱρετοῖς ἀνευ ἀνάγκης μοναρχεῖν· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαῖοις Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μοναρχοὶ τῶν δήμων τοῖς ἑκόντων αἱρουμένοις ἐπιτάττειν τῶν τοιούτων· οἱ ἐπιτάττοντες τυραννικοὶ δέ, διὰ τὸ δεσποτικῶς ἄρχειν [καὶ] κατ' τὴν αὐτῶν γνώμην τοιοῦτοι δὲ εἴδη τυραννίδος, ἅπερ μάλιστ' ἂν δοκεῖ τυραννὶς εἶναι, ἀντίκειται οὖσα τῇ βασιλείᾳ, τοιαύτην δ' ἀνάγκη εἶναι τὴν τυραννίδα ἣν μοναρχίαν, ἥτις ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πάντων, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τὴν φορὰν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων· διὸ ἄκουσι. οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει τῶν ἐλευθέρων τὴν τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ τοιαῦτα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

Κεφάλαιον ια.

Τίς δ' ἄριστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος τοῖς πλείστοις πόλεσι, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων· μήτε κατὰ ἀρετὴν ἀπαιτοῦντες, τὴν ὑπὲρ τοῦ ἰδιώτου· μήτε κατὰ παιδείαν, ἃ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχεῖν· μήτε κατὰ πολιτικὴν τὴν κατ' ἐλπίδα τυχεῖν, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πολλοῖς κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείας δὲ τὰς πλείστας πόλεις ἐνδέχεσθαι μετασχεῖν· καὶ γὰρ τὰς καλουμένας ἀριστοκρατίας, εἰς ἃς λόγος ἐστὶν ἐξῆς, τὰ μὲν ἐγγὺς ἐστὶ τῶν κοινῶν πόλεσι τῶν πολιτειῶν, τὰ δὲ γειτνιῶσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν, ἀεὶ μιᾶς, λεκτέον. εἰ δὴ καλῶς εἴρηται περὶ τῶν τοῦ εὐκτοῦ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ ἐν τῇ ἠθικῇ εἴρηται, τὸ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀκώλυτον· μεσότητα δὲ τὴν ἀρετὴν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τοῖς ἐκάστοις ἐνδεχομένοις τυχεῖν μεσότητος. τοῖς δὲ αὐτοῖς τούτοις ὁρισθεῖσι ἀναγκαῖον εἶναι καὶ πόλεων αἱρετὸν καὶ κακίας, καὶ πολιτείας· ἡ γὰρ πολιτεία βίος τῆς πόλεως· οἱ μὲν, εὐπορεῖς σφόδρα· οἱ δὲ πένητες, οἱ δὲ εὐγενεῖς, οἱ μέσοι τούτων.

alij paupertate nimia deprimuntur: alij sunt inter hos medij. Cùm igitur confessi simus mediocritatem, & medium esse optimum, palam, quod bonorum fortunæ mediocris possessio, est optima omnium existimanda. hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorum. At verò si modum excedant in alterutram partem (ceu si forma, si viribus, si nobilitate generis, si diuitiis, vel iis contrariis, ceu si paupertate nimia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa) difficile est vt rationi obediant: sunt enim istorum alij superbi & deliquentes apertè in rebus maguis, alij occultè praui, & in rebus exiguis fraudatores, iniuriæ verò inferuntur quandoque per contumeliam, quandoque per dolum. Insuper hi minimè circa gubernationem reipublicæ afficiuntur, minimèque consuluntur: hæc autem vtaque damnosa sunt ciuitatibus. Præterea qui bonis fortunæ superabundant, ceu opibus, diuitiis, amicis, & aliis huiusmodi, nec imperium cuiusquam pati volunt, neque sciūt, & hoc statim domi eorum natis existit: propter delicias enim ne in scholis quidem præceptoribus obedire consueuerūt. Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, delecto nimium animo, vilésque existunt, ex quo fit vt magistratum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti, illi verò sibi imperari nullo modo patiuntur, sed ipsi aliis tanquam domini, volunt imperare. Efficitur ergo seruorum, & dominorum ciuitas, non autem liberorum: & aliorum innocentium, aliorum spernentium, quod plurimum abest ab amicitia & ciuili societate. nam societas amicabile quiddam est: cùm inimicis enim ne via quidem communicare volunt homines. Vult quidem ciuitas ex paribus ac similibus esse, quantum maximè id fieri potest, hoc autem maximè existit mediis, itaque necessariò fit, vt huiusmodi ciuitas optimè gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem. Conseruantur quoque in ciuitatibus isti maximè exterorum ciuium, neque enim aliena concupiscunt, vt faciunt pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab aliis, vt accidit diuitibus, & quia neque infidiantur aliis, neque alij ipsis, sine periculo degunt. Quapropter benè optauit Phocylides, *multa mediocribus optima, mediocri esse volens in ciuitate.* Patet igitur, quòd ciuilis societas optima est, quæ per mediocres fit, eísque ciuitates recipere, vt optimè gubernentur, in quibus

Πολλὰ μέριστοι ἄριστε· μέσοι θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κατὰ μέσον πολιτικὴ κοινὴ, καὶ διὰ τὴν μέσον· καὶ τοιαῦτα ἐνδέχεται εἶναι πολιτεῖαι ἃς πόλεις, ἐν αἷς διὰ

Universidad de Deusto
Biblioteca

mediocres plurimi sunt, ac plus possunt: maximè quidem ambabus, vel saltem altera parte. hæc enim addita præualere facit, & prohibet contrarios excessus fieri. Quapropter valde optandum est, vt ij qui in republica versantur, facultates habeant mediocres, ac sufficientes. nam vbi alij nimis multa possident, alij nihil, vel plebs infima insurgit, vel paucorum potentia illa extrema, vel tyrannus propter vtrunque excessum, ex populari enim statu nimium superbo, & ex paucorum potentia ad tyrannidem deuenitur: ex mediocribus autem ac propè paribus, multominus, cuius rei causam postea, vbi de mutationibus tractabitur, dicemus. Quòd autem media sit optima, manifestum est. sola enim seditionibus caret. vbi enim permultum est mediocre, minimum seditiones & discordiæ ciuium innascuntur: magnæque ciuitates ob hanc ipsam causam minus seditionibus subiacent, quia magna in his est mediocrium hominum multitudo, parua autem ciuitates facilè est in duas partes diuidi omnes, ita vt nihil medium relinquatur. & ferè cuncti vel inopes sunt vel opulenti. Populares quoque gubernationes tutiores sunt & diuturniores, quàm paucorum potentium propter medios. Plures enim sunt, & magis honoris participant in populari gubernatione, quàm paucorum. nam quando sine his multitudo inopes plus potest, malè res se habet, ac citò pereunt. Signum verò huius putandum est, quòd qui optimè leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. nam & Solon huiusmodi fuit, vt apparet ex eius carminibus: & Licurgus (non enim erat rex) & Charondas, & plurimi aliorum. Patet autem ex his, & quia plurimæ respublicæ aut populares sunt, aut paucorum gubernationes. propter id enim quod in his frequenter pauci sunt medii, semper qui præualent (siue hi sint qui facultates habent, siue populares qui medium transcendunt) per seipsos gubernationem agunt: itaque aut multitudo populi insurgit, aut paucorum potentia. Præterea, ex eo quia seditiones fiunt, & pugnæ inter multitudinem & opulentos, quibuscunque vincere contingit, hi neque communem amplius habent rempublicam neque æqualem, sed quasi victoriæ præmium reportant rempublicam obtinere: & alteri popularem statum, alteri paucorum potentiam faciunt. Præterea qui principatum Græciæ habuerunt,

A πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον μεμίχθαι ἀμφοῖν· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὸν μέρους. παρεγγυᾶται γὰρ, τοῦτο μόνον, μὴ καλοῦσι γένεσθαι τοὺς ἐναντίους ὑπερβολαί. διόπερ ἀυτοῖς μεγίστη, τὸ πολιτευομένους οὐσίας ὄχλου μέσου καὶ ἱκανοῦ· ὅπου οἱ μὲν πολλοὶ τὰ πράγματα κέκτηνται, οἱ δὲ μηδὲν, ἢ ὀλίγοι κέκτηνται· γίγνεται ἐκ δημοκρατίας ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, ἢ ἀμφοτέραις τὰς ὑπερβολάς. καὶ γὰρ ἐκ δημοκρατίας τὸ τυραννικὸν γίνεται, καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας, μάλιστα τοῦ ἐναντίου· ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τῶν σχεδὸν ἐγγὺς, οὐ πολὺ ἄπεστι τοῦ αὐτοῦ αἰτίου ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν· ἀλλ' ἡ μέση βελτίστη, φανερὸν· μόνη γὰρ ἀστάσιαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ διὰ μέσου, ἐκεῖ μάλιστα στάσεις καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν, καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν ἐστι διαλαβεῖν εἰς δύο πάντας, ὥστε μηδὲν καταλιπεῖν μέσον. καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι, ἢ ὀλίγοι εἰσὶ. καὶ αἱ δημοκρατίαι δὲ ἀσφαλέστεραι τῆς ὀλιγαρχικῶν εἰσι καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους πλείους τε γὰρ εἰσὶ, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῆς πολιτείας τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, ἢ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ· ἐπεὶ ὅταν κύριον τούτων τὸν πλῆθος ὑπάρχῃ, οὐ ῥᾴδιον ἐπιφέρειν κακοπραγίαν γίγνεται, καὶ ἀδύνατον τὴν χώραν σημεῖον δὲ τοῦ λέγειν, καὶ τὸ τοὺς βελτίστους νομοθέτας τῆς πόλεως μέσους πολιτῶν. Σόλων τε γὰρ ἦν τοιοῦτος, καὶ Λυκοῦργος· καὶ γὰρ λαῶν ἦν ἐκ τῆς πολιτείας· καὶ Δυκοῦργος· καὶ γὰρ οὐ βασιλεύς· καὶ Χαρώνδας, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πολλαὶ πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατικαί εἰσι, αἱ δὲ ὀλιγαρχικαί· διὰ γὰρ τὸ ἐν τούτοις πολλάκις ὀλίγοι τὸ μέσον, εἰ ἐπιπόνοις αἱ ὑπάρχοιεν, εὖ δὲ τοὺς ἐπιπόνους ἔχοντες, εὖ· ἐὰν δὲ ὦσι, τὸ μέσον ἐκβαίνουσι, καθ' αὑτοὺς ἄγουσι τὴν πολιτείαν· ὅτε ἡ δῆμος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία· ὅφεν δὲ στάσεις διὰ τὸ ἐνίοτε γίγνεσθαι καὶ μάχας ὅφεν ἀλλήλοις τῷ δήμῳ, καὶ τοῖς ἐν τέχνῃ· ἔστι νίκης αὐ μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῷ ἑτέρῳ, οὐ κοινὴν ἔχουσι πολιτείαν, οὐδ' ἴσον· ἀλλὰ τὴν νίκης ἆθλον τὴν ὑπάρχουσαν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δὲ ὀλιγαρχίαν ποιοῦσι. ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι

ὅφεν τὴν παρ' ἀυτοῖς ἐκάστοις πολιτείαν ἐκόσμουν, οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι κατέστησαν, οἱ δὲ ὀλιγαρχίας· οὐ πρὸς τὸ τῆς πόλεως συμφέρον σκοπούντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν· ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, οὐ μηδέποτε τὴν μέσην γένοιτο πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις καὶ παρ' ὀλίγοις. εἷς γὰρ οἷός τε σωνοικίσαι μόνος τῆς φύσεως ἐφ' ἡγεμονίᾳ γεγενῆσθαι, τοῦτον νομοθετῶν τὴν τάξιν, οὐδὲ ἡ τῶν τοῖς ἐν τῇ πόλει ἔθος κατέστησε. καὶ οὐ βούλεται τὸ ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖ, ἢ κρατυνθῆναι ὑποφέρει. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τί· αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τῆς δὲ ἄλλων πολιτειῶν, ἐπεὶ πλείους δημοκρατίας, καὶ πλείους ὀλιγαρχίας φαμὲν εἶναι, ποίαν πρώτην θετέον, καὶ δευτέραν, καὶ τῶν τοῦ ἴσου ἀγωνίζεσθαι, τὴν μὲν βελτίστην, τὴν δὲ χείρω, διωρισμένου τοῦ αἰτίου, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. δεῖ γὰρ αἱρεῖσθαι τὴν βελτίω, τὴν ἐγγύτατα ταύτης· χείρω δὲ, τὴν ἀστασιαστοτάτην τῶν μέσων πλείστου καὶ μὴ φεύγειν ὑπόθεσιν κρίνειν τὸν λόγον δὲ τὸ φεύγειν, ἐπὶ πολλοῖς οὖσιν ἄξιον ἀστασιάστοις, ἐνίοις οὐδὲν κωλύει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον τῆς πολιτείας.

Κεφάλαιον ιβ.

Τίς ἡ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει πόλεσι, ἐκ μέρους ἔστι τῆς εἰρημένων δεῖ λαβεῖν. λοιπὸν δὲ περὶ τοῦ πάντῃ καθόλου, ταύτὸν δεῖ γὰρ κρεῖττον εἶναι τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τὸ μὴ βουλομένου, ἀμφότερον τὴν πολιτείαν. ἔστι δὲ πόσα πόλις ἐκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ, λέγω δὲ ποῖον μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὴν τῶν πολιτῶν ὑπεροχήν. ἐνδέχεται δὲ, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνοίκησις μεμίχθαι· δῆλον δὴ μέρει τὸ ποσὸν, εἰ πλείους τὸν ἀριθμὸν εἶεν τῶν ἀγενῶν, τῶν ἀγενῶν· τῶν πολεσίοις τοῖς ἀνόμοις· μὴ μόνον τὸ ποσὸν ὑπάρχειν τὴν ποσότ, ἴσον λείπεσθαι τὸ ποιόν. διὸ ταῦτα φασὶ δεῖν λαμβάνειν. ἔστι μὲν ἀυτὸ ὑπάρχειν τῆς ἀνόμου πόλεως τὴν εἰρηνικὴν, ἐν τοῖς δεῖ πόλεσι τὴν δημοκρατίαν. [εἰ γὰρ γὰρ γεωργοὶ ὑπάρχουσι γίγνεται γεωργὸν δημοκρατία.] ἔστι δὲ πολὺ εἶδος δημοκρατίας, καὶ τὴν ὑπάρχειν τῶν δήμων ἐκείνοις ἀνάγκη, ἐν τῷ γεωργῶν ὑπάρχειν πλῆθος, ἢ ποιμένων δημοκρατίαν· ἐκεῖ δὲ τὸ βιωτεύειν

A hi ad propriam respicientes rempublicam, aut popularem statum in ciuitatibus constituerunt, aut paucorum gubernationem, non ad ciuitatum illarum commoda respicientes, sed ad sua, atque ita per istas causas effectum est, vt vel nunquam mediorum illa gubernatio extiterit, vel admodum raro, & apud paucos. vnus enim vir consensit solus ex iis qui antiquitus in principatu fuere, hunc gubernandi mo-
B dum constituere. Iámque in ciuitatibus consuetudo obtinuit, non velle æquale, sed aut imperare quærere, aut victos obedire. Quæ igitur optima sit respublica, & quam ob causam, ex his patet. De aliis autem rebuspublicis, cùm plures populares & plures paucorum gubernationes esse dixerimus, quæ prima ponenda sit, & quæ secunda, & quæ deinceps potior sit aut deterior, determinata optima, non e-
C rit difficile intueri. necesse est enim esse meliorem, quæ proximè huic accedit deteriorem verò, quæ plurimum distat à medio, nisi ad suppositionem quis iudicet, dico autem ad suppositionem, quia multoties alia reipublicæ forma eligibiliori existente, nihil vetat aliam quibusdam magis vtilem esse.

CAPVT XII.

D Quæ autem respublica quibus, & qualis qualibus conferat, consequens est tractare, sed capiendum, prius est vniuersaliter de cunctis. Oportet enim partem illam ciuitatis quæ republicam stare vult, potentiorem esse, quàm illa pars, quæ non vult rempublicam manere. Est autem ciuitas ex quali & quanto, dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem, quantum verò, ceu multitu-
E dinem populi prævalentem. Fieri autem potest, vt quale existat vni ciuitatis parti, ex quibus partibus ciuitas est constituta: alteri verò quantum, ceu maiorem esse numerum ignobilium quàm nobilium, & pauperum quàm diuitum. neque tamen tantum superare quàntitate, quantum superari qualitate, propter hoc ad inuicem cõferenda sunt. Vbi ergo superat pauperum multitudo eâ quam diximus proportionem, hic popularis gubernatio exo-
F ritur, ac species singulæ popularis status, secundum multitudinis exuperantiam, ceu si agricolarum multitudo plus possit, prima species: si multitudo tenuiorem

A ac mercenariorum, vltima species. & sic
de aliis, quæ sunt harum mediæ. Vbi au-
tem ea pars, in qua sunt opulenti & nobi-
les, superat qualitate, quàm deficiat quan-
titate, hic paucorum potentia, gubernatió-
que exoritur: ac eodem modo singulæ
species huius secundum exuperantiam i-
stiusmodi hominum. Debet autem qui le-
gem ponit in republica, semper ad me-
dios respicere. siue enim ad paucorum gu
B bernationem dirigantur leges, de mediis
est coniectandum: siue ad popularem sta-
tum, hoc respicere debent. Vbi enim me-
diocrium superat multitudo, vel vtrun-
que extremum, vel alterum tantum, hæc
respublica recipit stabilitatem. non enim
est metus, ne quandoque diuites cum
pauperibus conspirent contra mediocres.
nunquam enim alteris seruire alteris vel-
lent. Quod si communiorem aliquam
C quærunt, nullam aliam quàm istam repe-
rirent. nam per vices gubernare non pa-
terentur, propter diffidentiam quæ in-
ter eos existit. In cunctis verò locis arbi-
ter est fidelissimus, arbiter autem medius.
quantóque melior est gubernatio, tempe-
rata, tanto durabilior. Aberrant etiam ple
rique illorum, qui optimates reipublicæ
gubernationes efficere volunt, nō solùm
in tribuendo nimium diuitibus, verume-
tiam in excludendo plebem. necesse est e-
D nim procedente tempore, ex falsis bonis
verum malum euenire. diuitū enim cupi-
ditates plus habendi magis destruūt rem-
publicam, quàm multitudinis.

CAPVT XIII.

SVnt autem illa circa quæ simulant, ac
fallaciter prętexunt ad populum, quin-
que numero: concio, magistratus, iudicia,
armatura, exercitatio. Circa concionem
E quidem, licere omnibus adesse, sed pœ-
na apposita diuitibus si non adsint, vel ma-
iorem quàm multitudini. Circa magistra-
tus autem non licere his qui censum ha-
bent magnū, renunciare magistratui, pau-
peribus autem licere. Circa iudicia verò,
pœnam esse diuitibus nisi iudicent, pau-
peribus autem impunitatem, aut illis ma-
gnam, his paruam pœnam, vt est in Charó-
dæ legibus. Quibusdam verò locis, omni-
bus, licet descriptis, in concionibus iudi-
F ciisque adesse. quòd si descripti sint &
non exerceant, in pœnas incidunt perma-
gnas, vt metu pœnę vitent descriptionem,

[illegible]

Κεφάλαιον ιγ.

[illegible]

[illegible]

A neque iudicia, neque conciones exer-
ceant. Eodem modo circa arma, & circa
gymnasia legibus statuunt. pauperibus e-
nim licet non habere arma. diuitibus au-
tem pœna constituta est, nisi habeant, & si
gymnasio se non exerceant pauperes, nul-
la pœna est: diuitibus autem est pœna,
vt alij metu pœnæ se exercere compel-
lantur, alij qui nullam formident pœ-
nam, non faciant. Hæc igitur paucorum
B potentiæ sunt machinamenta. In popula-
ri autem statu contra hæc, alia excogi-
tant. Pauperibus enim salaria statuunt
concionantibus atque iudicantibus: diui-
tibus autem nullam pœnam imponunt. I-
taque manifestum est, si quis velit iustè
hæc temperare, quòd oportet vtrinque as-
sumere, & illis quidem salaria constitue-
re, his autem pœnam. sic enim omnes cō-
municarētur. à illo quidē modo respublica
C sit alterorum solū, oportet quidem rem-
publicam esse ex iis solum qui arma possi-
dent. Census autem magnitudo definiri
simpliciter nō potest, sed considerata qua-
litate, attinet maximum, vt qui partici-
pant republica sint plures quàm ij qui
non participant, hunc instituere. Volunt
enim pauperes & honorum expertes, quie
tem agere, si neque contumelia eos quis
afficiat, neque bona illis auferat. sed hoc
non facilè: non enim semper contingit
D vt qui rempublicam gubernant, sint mi-
tes & humani. & consueuerunt quoties
bellum est, grauiter ferre, nisi suscipiant a-
limenta, nam sunt egeni: & si quis alimen-
ta porrigat, cupiunt bellum. Apud quos-
dam gubernatio reipublicæ existit, non
in iis qui ad armaturam sunt habiles, sed
in iis qui exercebant arma, in Maliensibus
quidem gubernatio reipublicæ erat in i-
E stis: & magistratum creabant in iis qui
militabāt. Primáque respublica apud Græ-
cos constituta est ex his qui bellum gere-
bant, posteaquam desierunt regna: ab ini-
tio quidem ex equitibus, nam robur belli
tunc in equitibus habebatur. peditatus e-
nim nisi ordo ac disciplina adsit, inutilis
est. huiusmodi autem disciplina & ordo
antiquis illis temporibus nondum erat: ex
quo fiebat, vt in equitatu robur belli ha-
F beretur. sed auctis ciuitatibus quæ in ar-
mis potentiam habebant, plures ad com-
munionē reipublicæ recepti sunt. ex quo
factum est, vt quas nunc respublicas vo-
camus, tunc popularis status diceretur.

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter paucorum, & regia: propter paucitatem enim hominum non erat magnus numerus mediocrium. itaq. paucei cùm essent multitudine & institutione, magis ferebant ab aliis gubernari. Quâ igitur ob causam plures sunt rerumpublicarum formæ, & quamobrem præter eas quæ dicuntur aliæ sint (neque enim popularis gubernationis vna est species. nec aliarum similiter) ac præterea quæ differentiæ sint inter eas, & quare accidat & insuper quæ sit optima reipublica, & vt plurimum dici possit, & aliarum qualis qualibus congruat, dictum est.

CAPVT XIIII.

RVrsus autem & communiter & separatim de vnaquaque dicemus. eorum quæ post hoc sequuntur, conuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium rerumpublicarum in singulis, quarum studiosus legis positor considerare debet vtilitatem: quibus benè se habentibus, necesse est rempublicam benè se habere, & gubernandi formas inter se differre, in eo quòd singulæ istarum differunt. Harum trium partium vna est quæ versatur in publicis consiliis. Altera in magistratibus, hoc est quos esse oportet, & quàm potestatem habere, & quemadmodum debeant creari. Tertia pars in iudiciis consistit. Ea pars quæ consulit, autoritatem habet de bello & pace, de societate belli ineunda vel dissoluenda, de legibus ferendis vel abrogandis, de morte, de exilio, de publicatione bonorum, & rationibus reposcendis. Necesse est enim vel omnibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere, vel quibusdam, ceu vni cuidam magistratui, aut vniuersalibus, vel aliis alia: vel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam. Omnia igitur & de omnibus populare est: talem enim æqualitatem affectat populus. Sunt autem plures huiusmodi. Vnus si singulariter & non simul omnes: vt est in republica Teleclei Milesij, & in aliis rebuspublicis, deliberant magistratus simul collecti. ad magistratum verò vadunt omnes singulatim ex tribubus & partibus etiam minoris, donec transeat per omnes. congregatur autem populus, solummodo pro legibus ferendis, & pro his quæ pertinent ad reipublicæ statum, pro iis audiendis quæ à magistratibus nunciantur. Alius modus est, omnes simul conuenire, aut solùmodo ad

A ὅπου δ' αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν καὶ βασιλικαὶ δι' ὀλιγανθρωπίαν δὲ καὶ ἐν ὀλίγῳ πολὺ τὸ μέτριον· οὐ γὰρ ἦν πολὺς ὁ τῶν τοιούτων πλῆθος, καὶ ἅτε ὀλίγοι ὄντες ὑπέμενον τὸ ἄρχεσθαι. διὰ τίνα μὲν οὖν αἰτίαν αἱ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τί παρὰ τὰς λεγομένας ἄλλαι· δημοκρατία τε δὴ καὶ μία τῶν ἀριθμοῦ δοκεῖ, καὶ τί δεῖ δεῖν ἐρωτᾶν ἴσως δ', τίνες αἱ διαφοραί, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει ἄρχειν τοὺς τοιούτους τὸ ἄριστον τῆς πολιτείας, ὡς δοκεῖ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, καὶ τῆς ἄλλων, ποίας πρὸς ποίας ἁρμόττει τῶν πολιτειῶν, εἰρήσθω.

Κεφάλαιον ιδ.

ΠΑΛΙΝ δὲ καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς δεῖ λέγειν λέγοντας ἀρχὴν δεῖ τῆς ἐφόδου λαβεῖν, καθάπερ τῶν ἀρχιτεκτόνων ἐστί. ἔστι δὲ τοῦτο μόριον τῆς πολιτικῆς πραγματείας, ἐν οἷς δεῖ θεωρεῖν τὸν νομοθέτην τὸν ἀγαθὸν τὸν ἐπιμελούμενον, καὶ τὸν σύμφορον· οὐ γὰρ ἔστιν ἀγαθὸν ἀγαθὸν τὴν πολιτείαν ἔχειν ἀγαθὸν, καὶ τὰς πολιτείας δηλοῦσιν διὰ τίνος, καὶ τῆς διαφορᾶς ἑκάστου πρὸς τοῦτο. ἔστι δὲ τρεῖς τούτων, ἐν οἷς τι τὸ βουλευόμενον δεῖ τῆς κοινῆς· διὸ τρεῖς δὲ, τὸ δεῖ τὰς ἀρχὰς· τίνας δ' ἔχειν, καὶ τίνων δεῖ κυρίας· καὶ ποίαν τινὰ δεῖ τῆς ἀρχῆς ἑκάστου· τέταρτον δὲ τὸ περὶ τοῦτο, καὶ τὸν τρόπον τῶν δικῶν· τρεῖς δὲ τὰς ἀρχὰς τὸ βουλεύεσθαι περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς· καὶ δημεύσεως, καὶ τῆς εὐθυνῶν· ἀνάγκη δ' ἅπαντα τοῖς πολίταις ἀποδιδόναι τούτοις τὰς ἀρχάς, ἢ ποὶ, τὰ ἐπιτήδεια, ἀρχὴ τινὶ μιᾷ, ἢ πλείοσι, ἢ ἑτέραις ἑτέραις, τισὶ μὲν περὶ τινῶν, τισὶ δὲ περὶ πάντων· καὶ δεῖ ἅπαντα, δημοτικόν. τοῦ γὰρ ἰσότητος ζητεῖ ὁ δῆμος, εἶναι δὲ τοῦτο τὸ πάντας, πλείστας μὲν, τὸ δὲ μέρος, ἀρχὴ μὲν πάντας ἀποδίδοσι, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τελεκλείδου τῶν Μιλησίων. καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ πολιτείας βουλεύονται οἱ συμμαχεῖν συνιόντες. εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες τὸ μέρος ἐν τῷ φυλῇ, καὶ τῷ μορίῳ, τὸ ἐλάχιστον πάντων, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων.) συνιόντες δὲ μόνον εἰς τὰ νόμιμα θέσεις, καὶ τῶν εἰς τὰς πολιτείας καὶ τὰ παραγγέλματα ἀκουσόμενοι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. ἀγορᾷ δὲ ἔστι, τὸ πάντας ἀγόρας· συνιέναι δὲ μόνον εἰς τὰ ἀρχεῖα· ἀλλ' ἐν τῷ

ἀρχιτέκτονος ἀρχὴ ἐστιν, καὶ περὶ τὰς νομοθεσίας, καὶ περὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ περὶ τὰ ἐπιτήδεια τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι περὶ ἑκάστου τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι περὶ ἑκάστου· τὸ δὲ τὰς ἀρχὰς ἀποδιδόναι τοῖς πολίταις ἐκ τῶν ἀξιωμάτων, καὶ τῶν ἐξ ἀπάντων, καὶ κληρωτὰς· ἀλλὰ δὲ ἔστι τὸ δεῖ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν τοῦ πολίτου, καὶ δεῖ πολέμου βουλευομένοις, καὶ συμμαχίας· τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς διοικεῖν, ἀφ' ὧν αἱ εὐθύνας ἔσται ἐν τῷ ἀγορᾷ, τὰ κοινὰ δ' εἰσὶν ἅπαντες ἀρχὴ ἀπαλλάττει τοῦ ἐπιστατοῦντος δὲ ἔστι, τὸ πάντας τοῦ δεῖ πάντας βουλεύειν συνιόντας τὰς δ' ἀρχὰς δεῖ μηδενὸς κρίνειν, ἀλλὰ μόνον τοῦ πολιτικοῦ· διὸ καὶ τελευταία δημοκρατία τοιαύτη ἔστιν οἷόν φασιν εἶναι δοκεῖ ἀλληγορία τε δυναστευτικὴ, καὶ μοναρχία τυραννικὴ· οὗτοι οἱ πολλοὶ δὲ ἔστι δημοκρατικὰ πάντα· τὸ δὲ τινὰς δεῖ πάντων, ἀλληγορικὸν· ἐν δὲ τῷ τῶν διαφορᾶς πολλοὶ δὲ καὶ ἡμιόλιον μετριωτέρου αἱρεῖ τε ὄντ' ἐν πλείοσι διὰ τὴν μετριότητα τῶν ἡμιόλιον· καὶ δεῖ δὲ ὁ νόμος ἀπορρίπτει μὴ κινοῦσι, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι, καὶ ἐξῆς κατεφῆν τὸ ἡμιόλιον μετέχει· ἀλληγορία μὲν, πολιτικὴ δ' ἔστι ἡ τοιαύτη, διὰ τὸ μετριάζειν. ὅταν δὲ μὴ πάντες τῶν βουλευόντων μετέχωσι, ἀλλ' αἱρετοὶ, κρίνει δ' ἀρχαῖοι οὗτοι ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐν χρόνῳ. ὅταν δὲ καὶ κληρωτοὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ κύριοι τῶν βουλεύεσθαι, καὶ ὅταν ὦσι κατὰ πλῆθος ἐκεῖνοι, καὶ κύριοι τῶν νόμων ὦσιν, ἀλληγορικὴ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τοιαύτην. ὅταν δὲ πάντων τινὲς, ἢ, πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ διαλύσεως, πάντες τῶν δὲ δῆμον ἀρχόντων· καὶ κύριοι αἱρετοὶ, ἢ κληρωτοὶ, ἀριστοκρατία μὲν ἔστ [ὴ] πολιτεία· καὶ ἡ, ἐκεῖνοι μὲν αἱρετοὶ, ἐκεῖνοι δὲ κληρωτοὶ καὶ κληρωτοὶ, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ προκρίτων, ἢ καὶ αἱρετοὶ καὶ κληρωτοὶ, τὰ μὲν, πολιτείας ἀριστοκρατικῆς ἔστ τοῦτον τὸ δ', πολιτείας ἀνῶν. διότι τοῦ καὶ τὸ βουλευόμενον ἀφὸς τὰς πολιτείας πάντων τῶν ἔστον, καὶ διοικεῖν ἐκεῖνοι πολιτείαι κρίνει τὸν ἀρχαῖον διοικεῖν. συμφέρει δὲ δημοκρατία τε, τὸ ἡμόλιον δὲ δοκοῦν δημοκρατία καὶ λέγε δὲ πολιτείαν, ἐν ᾗ εἰρεῖν ὁ δῆμος καὶ τῶν νόμων ἔστι πρὸς τὸ βουλεύεσθαι, βέλτιον τε ἐστὶ πολιτεῖν. τὸ δὲ τὸ δεῖ κληρωτοὺς ἐν τῷ ἐκλογῇ

A magistratus creandos & ad ferendas leges, & pro bello vel pace, & ad rationes reposcendas: in cæteris verò eos, qui magistratum gerunt, decernere ad singula deputatos, vel per electionem vel per sortem. Alius modus est, vt ad magistratus creandos & ad rationes deposcendas conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli suscipiendi, vel societatis ineundæ: cætera verò magistratus exæquantur per electionem creati: quod fieri potest. B tales verò sunt quot exercere necessariò est eos qui sciunt. Quartus modus est, vt omnes de omnibus conuenientes deliberent, magistratus verò de nullo statuant. sed tamen primo loco sententiam dicant: quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari, quam in paucorum gubernatione speciei illi violentæ, & in gubernatione vnius tyranni li correspondere diximus. Hi ergo modi populares omnes. C Quosdam verò de omnibus paucorum potentiæ, habet autem & hoc differentias plures. quando enim à mediocri censu fit assumptio. & multi assumentur, propter eam census mediocritatem, & quæ lex vetat nõ moueant, sed sequantur, & liceat possidenti censum, habere, paucorum est huiusmodi gubernatio, sed tamen ciuilis propter eius mediocritatem. D Quando verò non omnes participes sunt, sed qui eliguntur, & secundum leges gubernant, vt & prius, paucorum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt, qui deliberandi authoritatem habent, & quando filius patri succedit, ac domini sunt legũ, necesse est huiusmodi gubernationẽ esse paucorum potẽtium. Sed quando aliquorum aliqui, ceu cùm de bello & pace, & E repetendis rationibus vniuersi: de aliis autem magistratus electi, vel sorte assumpti optimatum, id est, vel eius quæ appellatur respublica. Quòd si de quibusdam electi, de quibusdam verò sortiti, & sortiti vel simpliciter, vel ex prælatis, vel communiter electi ac sortiti, partim optimatum est, partim reipublicæ ipsius. Distinguitur ergo ea pars, quæ in consulendo deliberandóve consistit in hunc modum pro F natura rerumpublicarum: & administratur vnaquæque respublica secundum huiusmodi terminationem. Confert autem & gubernationi illi, quæ nunc maximè videtur esse popularis (dico autem ei in qua populus dominus est etiam legum in deliberando, ac melius disponendo) hoc idem facere in communibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia

Imponunt enim pœnam illis quos iudicare volunt, vt iudicent: populares verò mercedem statuunt pauperibus. Confert & hoc idem circa conciones agere. melius enim deliberabunt, si omnes consilio intersint, populus quidē cum nobilioribus, isti autem cum populo. Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, vel per sortem æqualiter ex partib. ciuitatis. Confert etiam si plurimum excellat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica peritiores, vel non omnibus mercedem tribuere, sed quantum respondet numero nobilitatis, vel sortiri plures. In paucorum verò gubernationibus, aut eligerem quosdā ex multitudine, aut tale aliquid constituere, quale est in quibusdam ciuitatibus, quos appellant præcōsultores ac legum custodes, ac de his solummodo rebus ad consilium referre, de quibus isti antè deliberauerint. Per hunc enim modum populus interueniet in deliberādo, nec tollere quicquam de republica valebit. insuper aut illa decernere poterit populus, aut nihil contrarium illis, quæ præponentur: vel considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi verò magistratibus potestatē relinquere. Et oppositum eius facere, quod fit in populari statu. populi enim decretum in condemnando ratum non fit, sed ad magistratus rursus refertatur. quod contra fit in popularibus. magistratus enim absoluendi, domini sunt omnino: condemnandi verò non, sed ad populum habetur recursus. De consultando igitur & deliberando, eiúsque potestate, in hunc modum determinatum sit.

CAPVT XV.

Consequens his est circa magistratus distinguere. habet enim & hæc pars differentias multas: quót: que magistratus esse, & quarum rerum authoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos: (nam alij semestres, alij breuiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus:) & vtrū oportet esse perpetuos, an ad longum tēpus, aut neutrum, an multoties eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel: & præterea circa constituendum magistratus, ex quibus oportet creari, & à quibus, & quomodo: de his enim omnibus oportet posse distinguere quot modis fieri posset, & qui quibus conferant gubernationibus reipublicæ. Est autem nec hoc

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Κεφάλαιον ιε.

[illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A quidem facilè determinare, quales magistratus sunt nuncupandi: indiget enim ciuilis societas multis præsidentibus. Quapropter non omnes, qui vel eliguntur vel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi: vtpote sacerdotes. hoc enim aliud quiddam ponendum est à ciuilibus magistratibus. Præterea qui pompas ducunt, & præcones, & legati qui eliguntur. huiusmodi enim curæ ciuiles aut omnium ciuium sunt ad vnam actionem, puta dux eorum qui militant: aut secundum partem, vt mulierum puerorúmque curatores. alię dispensatiuę: sæpe enim eliguntur quidam ad distribuendam annonam. aliæ ministratiuæ, ad quas si opulenti eligantur, substituunt seruos. Maximè verò, vt simpliciter dicamus, illi sunt magistratus appellandi, quibus datum est deliberare de quibusdam, & statuere, & maximè hoc extremum. nam iubere imperiosius est. Verùm ista quantum ad vsum nihil differunt, vt ita dixerim. nondum enim determinata est huiusmodi de nomine controuersia. Habet autem quandam aliam intellectiuam considerationem. Quales autem magistratus, & quot necessarij sunt ciuitati: & quales necessarij quidem, inutiles vero ad bonam reipublicæ gubernationem magis vtique quispiam dubitabit: & ad omnem rempublicam, & præsertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidē licet, & debent singuli magistratus ad singula opera deputari. sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos. quare alios cum intermissione magna temporis, alios semel duntaxat gerunt: meliúsque singula curantur, quàm si in multis cura nostra distrahimur. Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos magistratus plures conferre. Nam cum sit paucitas hominum, non facile est multos in magistratibus esse. qui enim postea forent successores horum? indigent quandoque magistratibus eisdē & legibus, paruæ magnæque ciuitates: nisi quod hæ quidem sæpe indigent eisdem, illis vero multo tempore intermisso id accidit. quapropter nihil prohibet multas simul curas illis demandare: non enim se impediunt. & propter hominum paucitatem necessarij sunt magistratus quidam quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo dicere possumus, quot necessarij sunt omni ciuitati, & quot nō necessarij quidē, sed opportuni, facile quis sciens ista, coniungat, quales coniūgere congruat in vnum magistratum,

Debet etiam hoc non latuisse, quales conueniat secundum locum magistratus plurimum curam habere, & qualium vbique in vnum magistratum potestate habere, ceu honestatis. vtrum in foro præfectum annonæ, & alium alibi, aut vbique eundem. & vtrum secundum negocia partiendum est, an secundum personas. dico autem, ceu vnam curam honestatis, alium puerorum & alium mulierum. & in rebuspublicis, vtrum different secundum vnamquanque & magistratuum genus, vel nihil ceu in populari statu, & paucorum gubernatione, & optimatum, & monarchia, vtrum idem sunt magistratus potestatem habentes, sed non ex æqualibus, aut similibus, sed alij in alijs. veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis, in paucorum autem potentia ex opulentis in populari statu ex ingenuis. vel existant quidam secundum istas differentias magistratuum, & alicubi conferat eosdem esse, alicubi diuersos alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Verumtamen sunt aliqui proprij ceu eorum qui ante deliberant, hæc enim potestas non est popularis, consilium verò populare. oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populum consilio præuenire, ne ociosus sit. hi autem si pauci sunt numero, paucorum potentia est. est autem necesse vt illi sint pauci, qui ante deliberant itaque paucorum potentiæ est, sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberant consiliarijs constituunt: consiliarius enim popularis: qui verò ante venit in consulendo & deliberando paucorum potentiæ. Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. hoc autem accidere consueuit, cùm est vtilitas quædam aut merces constituta his qui in contentionem conueniunt. ociosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum, & si quis alter est qui potestatem habet & curam huiusmodi, optimatum, id est & non populare: fieri enim non potest vt prohibere pauperum mulieres alterius sit quàm paucorum potentiæ) cum mulieres ipsorum in delicijs viuant. Sed de his quidē eatenus dixisse nūc satis sit. De constituendis autem magistratibus conādum est iā transigere. Consistūt

[illegible]

[illegible]

autem differentiæ in tribus definitionibus, quibus compositis necesse est omnes modos esse comprehensos: vnum ex tribus est, qui sint illi qui magistratus constituant: alterum, ex quibus constituatur: tertium, per quem modum. Cuiusque verò illorum differentiæ sunt tres. aut enim ciues omnes constituunt, aut quidam: & vel ex omnibus, vel ex quibusdam determinatis: ceu per censum, vel per genus, vel per virtutē, vel per aliud quiddā tale, quale apud Megarenses, ex his qui vnà cū populo ad bella coniuncti redierunt, & hoc aut per electionem, aut per sortem. Rursus autem hæc simul conduplicata. dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes: & quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam: & quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentiæ modi erant quatuor. aut enim omnes ex omnibus per electionem: aut omnes ex omnibus per sortem: & vel ex cunctis, vel quasi diuisim per tribus & conuentus & societates, quousque transeat per vniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus verò, si pauci sunt illi qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, vel partim isto modo partim illo: dico autem quosdam ex omnibus per electionem, quosdam per sortem. atque ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus conduplicatis. Horum autem duæ constitutiones sunt populares, hoc est omnes ex omnibus electione, vel sorte: vel partim sorte partim electione. At enim nō omnes simul, sed ex omnibus constituere, vel ex quibusdam, vel sorte, vel electione, vel vtroque modo: aut partim ex omnibus, partim ex quibusdam vtroque modo. dico autem vtroque modo, partim sorte, partim electione illius speciei est, quæ appellatur respublica. Quosdam verò ex omnibus constituere, partim electione, partim sorte, aut vtroque modo hos quidem sorte, illos autem electione, paucorum potentiæ est, multóque magis si vtroque: sed quosdam ex omnibus, quosdam ex quibusdā, ciuile, optimatū: vel quosdā electione, quosdā sorte: quosdā verò ex quibusdam, paucorū potētiæ, etiā si per sortē fiat vel non fiat. & quosdā ex quibusdā vtroq. modo: quosdā autē ex omnibus, & ex quibusdam omnes per electionem optimatum. Modi igitur circa magistratus tot sunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

& distinguuntur ita secundum rerumpublicarum formas. Qui autem quibus conducant, & quomodo cõstitutiones eorum faciendæ sunt vnà cum potestatibus magistratuum, & qui sint hi, manifestum erit. dico autem potestatem magistratus, ceu circa reditus autoritatem habere & circa custodiam. alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenses.

καὶ διῄρηνται κατὰ τὰς πολιτείας οὕτως. τίσι δὲ τίνα συμφέρει, καὶ πῶς δεῖ γίνεσθαι τὰς καταστάσεις, ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν τίνες εἰσί, λεκτέον φανερόν. λέγω δὲ δύναμιν ἀρχῆς, οἷον τὴν κυρίαν τῶν προσόδων, καὶ τὴν κυρίαν τῆς φυλακῆς. ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως τῆς στρατηγίας, καὶ τῆς τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν συμβολαίων κυρίας.

CAPVT XVI.

Reliquum ex tribus est, de iudiciis dicere. Capiendi verò sunt istorũ modi per eandem viam. est enim differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autem ex quibus, vtrum ex omnibus vel ex quibusdam. de quibus, quot species iudiciorum. quomodo, vtrum per sortem vel per electionem. Primo igitur distinguamus quot sint iudiciorum species. Sunt autem octo. Vnum, rationes reposcere. Alterum, si publicè quis cui iniuriatus sit. Aliud, quod ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus & priuatis hominibus, quęcunque circa pœnas versantur. Quintum, de priuatis contractibus habentibus magnitudinem. At præterea, de homicidiis, & peregrinis. Homicidij rursus species, siue in ipsis iudiciis, siue in aliis ex prouidentia fecerit vel inuitus, & quæcunque confitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus. & quòd pro homicidio exulantibus circa reditum statuuntur. vt Athenis dicitur, & quod in Phreati iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem vna pars est, si peregrinus contra peregrinum agat: altera, si peregrinus contra ciuem. Est insuper vltra hæc omnia, de paruis rebus cognitio, quæ drachmas quinque aut non excedant, aut parum. oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorum multitudinem. Sed omittamus de his. & de homicidiis & de peregrinis: dicamus autem de ciuilibus, in quibus si non rectè iudicetur, seditiones ac reip. publicarũ motus gignũtur. Necesse est enim vel omnes de omnib. supra dictis iudicare electione vel sorte: vel omnes de omnib. partim sorte, partim electione: vel de quibusdam eorũ aliquos, partim sorte, partim electione assumptos. hi ergo modi sunt quatuor. Totidem alteri, qui secundum partem.

Κεφάλαιον ις.

Λοιπὸν δὲ τῶν τριῶν τὸ δικαστικὸν εἰπεῖν. ληπτέον δὲ καὶ τούτων τοὺς τρόπους κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. ἔστι δὲ διαφορὰ τῶν δικαστηρίων ἐν τρισὶν ὅροις, ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς. λέγω δὲ ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων ἢ ἐκ τινῶν· περὶ ὧν δὲ, πόσα εἴδη δικαστηρίων· τὸ δὲ πῶς, πότερον κλήρῳ ἢ αἱρέσει. πρῶτον οὖν διαιρείσθω, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι δὴ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν εὐθυντικόν· ἄλλο δὲ, εἴ τίς τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ· ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρει· τέταρτον, καὶ ἄρχουσι καὶ ἰδιώταις, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητοῦσι· πέμπτον, τὸ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων καὶ ἐχόντων μέγεθος· καὶ παρὰ ταῦτα, τό τε φονικὸν καὶ τὸ ξενικόν. φονικοῦ μὲν οὖν εἴδη, ἄν τ' ἐν τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, ἄν τ' ἐν ἄλλοις, περί τε τῶν ἐκ προνοίας καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων, καὶ ὅσα ὁμολογεῖται μὲν, ἀμφισβητεῖται δὲ περὶ τοῦ δικαίου· τέταρτον δὲ, ὅσα τοῖς φεύγουσι φόνον ἐπὶ καθόδῳ ἐπιφέρεται, οἷον Ἀθήνησι λέγεται καὶ τὸ ἐν Φρεαττοῖ δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. τοῦ δὲ ξενικοῦ, ἓν μὲν ξένοις πρὸς ξένους, ἄλλο δὲ ξένοις πρὸς ἀστούς. ἔτι δὲ παρὰ πάντα ταῦτα περὶ τῶν μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα καὶ πεντάδραχμα, ἢ μικρῷ πλείονος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν, οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν· περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν λέγωμεν, περὶ ὧν μὴ γινομένων καλῶς, διαστάσεις γίνονται, καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ κινήσεις. ἀνάγκη δ' ἤτοι πάντας περὶ πάντων κρίνειν τῶν διῃρημένων, αἱρέσει ἢ κλήρῳ· ἢ πάντας περὶ πάντων, τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρέσει· ἢ περὶ ἐνίων τῶν αὐτῶν, τοὺς μὲν κληρωτούς, τοὺς δ' αἱρετούς. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι τέτταρες τὸν ἀριθμόν. τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ κατὰ μέρος·

πάλιν γὰρ ἐκ τινῶν καὶ οἱ δικάζοντες περὶ πάντων αἱρετοί, ἢ ἐκ τινῶν περὶ πάντων κληρωτοί· ἢ τὰ μὲν κλήρῳ, τὰ δ' αἱρετοί· ἢ ἔνια δικαστήρια περὶ τῶν αὐτῶν ἐκ κληρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὗτοι μὲν οὖν οἱ τρόποι ἀντίστροφοι τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δὲ τὰ αὐτὰ συνδυαζόμενα. λέγω δ' οἷον, τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν· οἷον εἰ τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου εἶεν, οἱ μὲν ἐκ πάντων, οἱ δ' ἐκ τινῶν, καὶ ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν. πόσοι μὲν οὖν ἐνδέχονται τρόποι εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δὲ, τὰ μὲν πρῶτα, δημοτικά, ὅσα ἐκ πάντων, ἢ περὶ πάντων· τὰ δὲ δεύτερα, ὀλιγαρχικά, ὅσα ἐκ τινῶν περὶ πάντων· τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικὰ καὶ πολιτικά, ὅσα τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ τινῶν.

rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem, aut ex quibus de omnibus per sortem, vel partim sorte, partim electione, vel quædam iudicia de eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in prædictis. Insuper eadem conduplicata, vt quædam ex omnibus, quædam ex vtrisque. ceu si eiusdem iudicij essent, alij ex omnibus, alij ex quibusdam: & vel per sortem vel per electionem vel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorum esse possunt, dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quæcunque ex omnibus vel de omnibus. Secunda, paucorum potentium, quæcunque ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quæcunque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν προειλόμεθα, σχεδὸν εἴρηται περὶ πάντων. ἐκ τίνων δὲ μεταβάλλουσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ πόσων, καὶ ποίων, καὶ τίνες ἑκάστης πολιτείας φθοραί, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες καὶ κοινῇ καὶ χωρὶς ἑκάστης εἰσίν· ἔτι δὲ διὰ τίνων ἂν μάλιστα σώζοιτο τῶν πολιτειῶν ἑκάστη, σκεπτέον ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. δεῖ δὲ πρῶτον ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχήν, ὅτι πολλαὶ γεγένηνται πολιτεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον, τούτου δ' ἁμαρτανόντων, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο, ἐκ τοῦ ἴσους ὁτιοῦν ὄντας, οἴεσθαι ἁπλῶς ἴσους εἶναι. ὅτι γὰρ ἐλεύθεροι πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς ἴσοι εἶναι νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δὲ, ἐκ τοῦ ἀνίσους ἕν τι ὄντας, ὅλως εἶναι ἀνίσους ὑπολαμβάνειν· κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. εἶτα, οἱ μὲν, ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ', ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι· τὸ γὰρ πλεῖον, ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τι πᾶσαι δίκαιον· ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσί. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ὅταν μὴ κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ἣν ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες, μετέχωσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσιν.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De aliis quidem omnibus, de quibus dicere proposuimus, ferè dictum est. ex quibus autem mutantur respublicæ, & quot ea sint & qualia, & quænam sint singularum rerumpublicarum corruptiones & labes, & ex qualibus in quales maximè mutantur: præterea quæ remedia generaliter & specialiter cuiusque, & per quæ maximè consectari possit vnaquæque rerumpublicarum, considerandum deinceps erit. Oportet autem prius illud principium assumere, quòd plures sunt formæ rerumpublicarum, & in his confitentur quidem omnes iustitiam & conuenientem æquitatem, sed aberrant ab ea, vt est antè dictum. Nam populus constat ex iis qui cùm sint secundum quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum verò potentia ex iis qui cùm præstent aliqua re, se in cunctis præstare arbitrantur. opibus enim superantes, simpliciter existimant superare. Deinde verò illi quasi pares existentes in cunctis, dignum putant se parem portionem habere. hi autem quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur: maius enim inæquale. Habent verò omnes aliquid iustum, sed simpliciter aberrant. Et ob eam causam, quando non pro opinione sua vtrique reportent de republica, seditiones concitant.

Omnium verò iustissimè hoc facerent, qui virtute præcellunt: qui tamen minimè omnium id faciunt. nam hi simpliciter rationabile est vt soli præferantur. Sunt autem quidam, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant. Videntur nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitiis præditi fuere. hinc principia & fontes, vt ita dixerim, seditionum oriuntur. Quapropter mutationes meritò fiunt, quandoque ex præsenti statu ad alium: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, vel ad popularem ex paucis, vel ad rempublicam & optimatem ex illis, vel ad illas ex illis. quandoque præsentem gubernandi formam non quærunt mutare, sed in ea permanentes, pro se illam suscipiunt, vt paucorum potentiam vel monarchiam. Insuper circa magis & minus: ceu vel paucorum potentiam existentem magis extendere vel coercere, vel popularem statum ampliare vel restringere. Eodémque modo de aliis speciebus ampliandis vel restringendis, vel in parte aliqua reipublicæ mouenda, ceu magistratum quendam de nouo inducere, vel remouere, vt apud Lacedæmonios ferunt Lysandrum tentasse regiam potestatem tollere, & Pausaniam regem Ephoros, & Epidamni mutata est respublica, parte: cùm pro tribuum præfectis senatores crearunt. Apud Elienses verò necessarium est illorum etiam, qui versantur in republica dignitates inuadere, quando creatur magistratus aliquis. Paucorum autem potentiæ erat in hac republica, quòd vnus solus ad magistratum sumebatur. Vbique enim propter inæqualitatem oritur seditio: disparibus tamen non existit proportio. perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in paribus. omnino enim quærentes æquum in seditiones incidunt. At enim duplex est æquum: vnum numero, alterum dignitate. numero quidem, ceu multitudine ac magnitudine idem, & æquum: dignitate autem dico, id quod est secundum rationem. ceu tria excedunt duo secundum æqualem numerum, & hæc vnum. dico autem quatuor excedere duo, & hæc vnum: æqua enim pars duo, ex quatuor. & vnum duorum: ambo enim medietates. Fatentes autem simpliciter esse iustum id, quod est secundum dignitatem, contendunt, vt prius dictum est.

πάντων δὲ δικαιότατα μὲν ἂν στασιάζοιεν, ἥκιστα δὲ τοῦτο πράττουσιν οἱ κατ' ἀρετὴν διαφέροντες· μάλιστα γὰρ εὔλογον ἀνίσους ἁπλῶς εἶναι τούτους μόνον. εἰσὶ δέ τινες οἳ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὐτοὺς, διὰ τὴν ἀνισότητα ταύτην· εὐγενεῖς γὰρ εἶναι δοκοῦσιν, οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν οὖν, ὡς εἰπεῖν, αὗται, καὶ πηγαὶ τῶν στάσεων εἰσὶν, ὅθεν στασιάζουσι. διὸ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται διχῶς· ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην καταστήσωσιν· οἷον, ἐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν ἐκ τούτων· ἢ ταύτας ἐξ ἐκείνων· ὁτὲ δ' οὐ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν προαιροῦνται τὴν αὐτὴν, δι' αὐτῶν δ' εἶναι βούλονται, τοιαύτην οἷον τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔτι περὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἢ ὀλιγαρχίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ἐπιταθῶσιν, ἢ ἀνεθῶσιν. ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας, οἷον ἀρχήν τινα καταστῆσαι, ἢ ἀνελεῖν· ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονί φασι Λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν, καὶ Παυσανίαν τὸν βασιλέα τὴν ἐφορείαν. καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία κατὰ μόριον· ἀντὶ γὰρ τῶν φυλάρχων, βουλὴν ἐποίησαν. εἰς δὲ τὴν ἠλιαίαν ἐπάναγκές ἐστιν ἔτι τῶν ἐν τῷ πολιτεύματι βαδίζειν τὰς ἀρχὰς, ὅταν ἐπιψηφίζηται ἀρχή τις. ὀλιγαρχικὸν δὲ καὶ ὁ ἄρχων ὁ εἷς ἦν ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ. πανταχοῦ γὰρ διὰ τὸ ἄνισον ἡ στάσις· οὐ μὴν τοῖς ἀνίσοις ὑπάρχῃ ἀνάλογον· ἀΐδιος γὰρ βασιλεία ἄνισος, ἐὰν ᾖ ἐν ἴσοις. ὅλως γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες στασιάζουσιν. ἔστι δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ, ἀριθμῷ· τὸ δὲ, κατ' ἀξίαν ἐστί. λέγω δὲ, ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταὐτὸ καὶ ἴσον· κατ' ἀξίαν δὲ, τὸ τῷ λόγῳ. οἷον ὑπερέχει, κατ' ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός. λόγῳ δὲ, τέτταρα τοῖν δυοῖν, καὶ ταῦτα τοῦ ἑνός· ἴσον γὰρ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, καὶ τὸ ἓν τοῖν δυοῖν· ἄμφω γὰρ ἡμίση. ὁμολογοῦντες δὲ [τὸ] ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον·

οἱ μὲν

οἱ μὲν ὅτι, ἐὰν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι· οἱ δ', ὅτι, ἐὰν κατά τι ἄνισοι, πάντων ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ ἐν ὀλίγοις, ταῦτα δ' ἐν πλείοσιν· εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἑκατόν· ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πάντη καθ' ἑκατέραν τετάχθαι τὴν ἰσότητα, φαῦλον. φανερὸν δ' ἐκ τοῦ συμβαίνοντος· οὐδεμία γὰρ μόνιμος ἐκ τῶν τοιούτων πολιτειῶν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου, μὴ ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακόν τι. διὸ δεῖ, τὰ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι, τὰ δὲ τῇ κατ' ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλεστέρα καὶ ἀστασίαστος μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίνονται δύο, ἥ τε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι ἡ πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, ἡ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μόνον. αὐτῷ δὲ πρὸς αὑτὸν, ὅ τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίγνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐκ τῶν μέσων πολιτεία, ἐγγυτέρω τοῦ δήμου, ἢ ἡ τῶν ὀλίγων, ὅπερ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίγνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, ληπτέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὴ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν· ἃς διοριστέον καθ' αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν, πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι, καὶ τίνων ἕνεκεν· καὶ τρίτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν ταραχῶν, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους στάσεων. τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς ἔχειν πως πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα θετέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἰσότητος ἐφιέμενοι, στασιάζουσιν, ἂν νομίζωσιν ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν· οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, ἂν ὑπολαμβάνωσιν, ὄντες ἄνισοι, μὴ πλεῖον ἔχειν, ἀλλ' ἴσον ἢ ἔλαττον. τούτων δ', ἔστι μὲν ὀρέγεσθαι δικαίως, ἔστι δὲ καὶ ἀδίκως. ἐλάττους τε γὰρ ὄντες, ὅπως ἴσοι ὦσι, στασιάζουσι· καὶ ἴσοι ὄντες, ὅπως μείζους. πῶς μὲν οὖν ἔχοντες στασιάζουσιν, εἴρηται. περὶ ὧν δὲ στασιάζουσιν, ἐστὶ κέρδος καὶ τιμή, καὶ τἀναντία τούτοις.

alij quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existimant: alij, quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur. Quamobrem duæ præcipuè fiunt gubernandi formæ populus scilicet, & paucorum potentia. nobilitatem enim ac virtutem in verbis quidem omnes ferè vsurpant. etenim qui re vera nobiles ac boni sint, nusquam centum reperiuntur: diuites autem multis in locis. Simpliciter omnino secundum alterutrum statuere æqualitatem, improbum est, patet autem ex eo quòd contingit: nulla enim huiusmodi rerumpublicarum recipit stabilitatem. Causa verò huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremum aliquid mali. quare opus est partim arithmetica æqualitate vti, partim ea quæ est secundum dignitatem. Veruntamen tutior est, ac minus seditioni subiacet popularis gubernatio, quàm paucorum. nam in paucorum gubernatione duæ gignuntur seditiones: vna inter seipsos, alia ad populum. In gubernationibus autem populi, vna tantum seditio fit, ad paucorum potentiam. ipsis verò inter se, quod quidem dignum dictu sit, non accidit seditio populi. Insuper mediocrium hominum gubernatio, propinquior est populari gubernationi, quàm illi quæ paucorum: quæ quidem est magis tuta, quàm aliqua huiusmodi rerumpublicarum.

CAPVT II.

Cum verò consideremus quibus de causis seditiones mutationésque rerumpublicarum euenerint, capienda sunt primo vniuersaliter principia, & causæ earum. Sunt autem ferè tria, de quibus ipsis primo succinctè determinandum est. Videre enim oportet quemadmodum dispositi ad seditiones deueniunt: & quarum rerum gratia: & tertio quæ sunt initia ciuilium turbationum, ac seditionum inter ciues. Quòd quidem igitur disponantur ad res nouas appetendas, illa est potissima causa, de qua iam diximus. quia alij pares esse volunt his qui plus possunt, & nisi hoc sit non acquiescunt: alij verò se præstare dignos putantes, indignè ferunt nisi plus habeant. hæc autem quandoque iustè cupiuntur, quandoque iniustè. inferiores quidem vt pares sint, res nouas exoptant: & pares qui sint, vt præstent. Quemadmodum igitur dispositi sunt qui res nouas quærunt, dictum est. Res autem, pro quibus contendunt, sunt lucrum, & honor, atque his contraria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dedecus enim & damnum vel ipsorum vel amicorum fugientes, seditiones in ciuitatibus agunt. Causæ verò ac principia motus, vnde ipsi ita disponuntur, & propter quibus diximus, sunt vt septem, sunt etiam vt plura, quorum duo sunt eadem cum illis quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. propter lucrum enim & propter honorem irritantur inuicem, non vt acquirant sibipsis, sed quia vident alios partim iniustè, partim iustè plus habere. Insuper propter contumeliam, propter metum, propter præpotentiam, propter contemptum, propter incrementum excessuum: præterea & alio modo propter verecundiam, propter negligentiam, propter pusillitatem, propter imparitatem.

CAPVT III.

Ex quibus contumelia & lucrum, quam habeant vim, & quot causæ, fere est manifestum. Superbia enim, & auaritia eorum qui gubernant homines, prouocant contra se, & contra statum eius reipublicæ, quæ ista fieri patiatur. auaritia verò quandoq. ex priuatis rebus fit, quandoque ex publicis. De honore etiam clarum est, & quid valeat, & quomodo causa sit contendendi. ipsi enim inhonorati, & alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Hæc autem iniustè quidem fiunt, cùm præter dignitatem honorantur quidam, vel inhonorantur: iustè verò, cùm secundum dignitatem. Propter præpotentiam autem, quando maior sit & potentior, vel vnus vel plures, qui secundum dignitatem & potentiam reipublicæ confuerit enim ex talibus fieri vnius dominatio, vel gubernatio violenta. Quapropter quibusdam in locis Ostracismo viuuntur, ceu Argis & Athenis. atqui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines permitterentur, quàm post contrà auctos remedium quærere. Propter metum verò ad seditionem deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia commissa: & hi contra quos paratur violentia, præuenire volentes, priusquàm malum patiantur. vt apud Rhodium nobilitas contra plebem insurrexit metu iudiciorum, quæ sibi parabantur. Propter contemptum verò ad seditiones deueniunt, ceu in paucorum potentia, quando plures sunt illi, qui à republica excluduntur: potentiores enim se putant. Et in populari statu, opulenti contemnentes inordinationem & incuriam eorum qui gubernant, ceu apud

A καὶ γὰρ ἀτιμίας φεύγοντες καὶ ζημίας, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν, ἢ περὶ φίλων, στασιάζουσι τὰς πόλεσιν. αἱ δὲ αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῆς κινήσεως, τὸν δὲ τρόπον τινὰ διατίθενται τὴν εἰρημένην ἕξιν, καὶ ἐκεῖναι τῶν λεχθέντων, ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀριθμοῖς ἐστὰ τυγχάνουσιν οὖσαι, ἕξ δὲ ἐκ πλείονος. ἐν δὲ τῷ μὲν ὅτι τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοῖς. διὰ κέρδος γὰρ καὶ διὰ τιμὴν

B παρεξιστάνται ἀλλήλοις, οὐχ ἵνα κτήσωνται αὐτοὶ ἑαυτοῖς, ἀπορῶν ὁρῶντες, ἀλλ' ἵνα μὴ λάβωσι, τοῦ μὲν δικαίως, τοῦ δὲ ἀδίκως πλεονεκτοῦντος τούτων. ἔτι διὰ ὕβριν, διὰ φόβον, διὰ ὑπεροχὴν, διὰ καταφρόνησιν, διὰ αὔξησιν παρὰ τὸ ἀνάλογον. ἔτι δὲ ἄλλον τρόπον, δι' ἀγώνισιν, δι' ὀργὴν, διὰ μικρότητα, δι' ἀνομοιότητα.

Κεφάλαιον γ.

C Τούτων δὲ, ὕβρις μὲν καὶ κέρδος πόσα τὴν ἕξιν δύναται, καὶ πῶς αἴτια, φανερόν ἐστι διὰ τῶν εἰρημένων. ὑβριζόντων γὰρ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ πλεονεκτούντων, στασιάζουσι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ πρὸς τὰς πολιτείας τὰς ἐξουσίας τῶν ἐξιστάντες. ἐν δὲ πλεονεξίᾳ γίνεται, ὅτὲ μὲν ὅτῳ τῷ ἰδίῳ, ὅτὲ δὲ ὅτῳ τῷ κοινῷ τῶν πολιτῶν καὶ τιμῆς, καὶ εἰ δικαίως, καὶ πῶς αἴτια στάσεως· καὶ γὰρ ἀνοσίως ἀτιμαζόμενοι, καὶ ἄλλοι

D ὀργῶντες τιμωρίας, στασιάζουσι· τοῦτο δὲ δίκαιον μὲν γίνεται, ὅταν παρὰ τὴν ἀξίαν ἡ τιμωρία τύχῃ, ἢ ἀτιμάζωσι· ἄδικον δὲ ὅταν κατὰ τὴν ἀξίαν· δι' ὑπεροχὴν δὲ, ὅταν τις ἢ τῇ δυνάμει μείζων, ἢ ἔθνει, ἢ πλείοσι, ἢ καὶ πόλει, ἢ τῇ δυνάμει τῶν τοιούτων μεταχείρ-

E ἢ δυναστεία. διὸ ἐνίοις τόποις ὀστρακίζουσιν ὥσπερ ἐν Ἄργει καὶ Ἀθήναις. καὶ τὸ βέλτιστον ἐξ ἀρχῆς ἦν, ὅπως μὴ ἐάσειεν τοιούτους ὑπάρχειν, ἢ κωλύσειν τὰς ἀρχὰς, ἢ ὕστερον. διὰ δὲ φόβον στασιάζουσι τὸ ἀδικεῖν, δεδιότες μὴ δίκην δίδωσι· καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖν, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικεῖν δίδωσι· ὥσπερ ἐν Ῥόδῳ συνέστη

F σφόδρα οἱ γνώριμοι τοῖς πολλοῖς, διὰ τὰς ἐπιστρεφείας δίκας. διὰ καταφρόνησιν δὲ ἐν στασιάζουσι, καὶ ἐπιτίθενται· οἷον, ἐν τῇ τῶν ὀλιγαρχιῶν, ὅταν πλείους ὦσιν οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας· κρείττους γὰρ οἴονται εἶναι· καὶ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ δὲ ὅταν τις, καταφρονήσωσι τὴν ἀταξίαν καὶ

ἐν τῇ ἐν Θήβαις μετὰ τὴν ἐν Ὀινοφύτοις μάχην, καὶ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἢ δημοκρατία διεφθάρη. καὶ ἐν Μεγάροις, δι' ἀταξίαν καὶ ἀκαιρίαν ἀποδόντων· καὶ ἐν Συρακούσαις, πρὸ τῆς Γέλωνος τυραννίδος. καὶ ἐν Ῥόδῳ ὁ δῆμος, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. γίνεται δὲ καὶ δι' αὔξησιν τῶν παρὰ τὸ ἀνάλογον μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν. ὥσπερ γὰρ σῶμα ἐκ μερῶν σύγκειται, καὶ διὰ αὐξάνεσθαι πάλλον, ἵνα μὴν συμμετρίᾳ. εἰ δὲ μὴ, φθείρεται· ὅτὲ, ὁ ὦν ποὺ, συνθῶν πολὺ τῶν δ' ἄλλο σῶμα, ἐκεῖ καταδαπανῶν· οἷον εἰ δὲ, καὶ εἰς ἄλλον ζῴου μεταβάλοι μορφὴν, εἰ μὴ μόνον κατὰ τὸ ποσὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν αὐξάνοιτο παρὰ τὸ ἀνάλογον· οὕτω καὶ πόλις σύγκειται ἐκ μερῶν, ὧν πολλάκις λανθάνει τι αὐξανόμενον· οἷον, τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ πολιτείᾳ. συμβαίνει δ' οἷον τοῦτο καὶ διὰ τύχας ἔνιοι, ὡς Ταράντοις ἀποδόντων καὶ ἀπολομένων πολλῶν γνωρίμων ὑπὸ τῶν Ἰαπύγων, μικρὸν ὕστερον τῶν Μηδικῶν, δημοκρατία ἐγένετο ἐκ πολιτείας· καὶ ἐν Κρῇ, τῶν ἐν τῇ ἑβδόμῃ κατοικούντων ὑπὸ Κλεομένους τῶν Λακώνων, λιμῷ κατεφθαρμένων πολλῶν ἐξαθροίσθη τῶν ἀποικίαν ποιεῖν. καὶ ἐν Ἀθήναις ἀτυχούντων πεζῇ, οἱ γνώριμοι ἠλάττους ἐγένοντο, διὰ τὸ ἐκ κατάλογον στρατεύεσθαι ὑπὸ τῶν Λακωνικῶν πόλεμον. συμβαίνει δὲ καὶ ἐν τοῖς δημοκρατίαις ὀλίγον· οὐ γὰρ πολύοχλοι αὐξανόμενοι, οὐδὲ πολὺ εὐδαιμονοῦντες. μεταβάλλουσι εἰς ὀλιγαρχίας καὶ δυναστείας. μεταβάλλουσι δὲ αἱ πολιτεῖαι καὶ ἄλλον τρόπον, διὰ τὸ τὰς ἐξουσίας, ὥσπερ ἐν Ἡρᾴᾳ· ἐξ ἀρχῆς γὰρ διὰ τῶν ἐπιτρόπων κληρωτῶν, ὧν ἐξῆν τοῦ ἐξουσιάζειν· καὶ δι' ἐλευθερίαν, ὅτὲ κάκιστοι εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς κυρίας παρέλαβον τοῦ μὴ τῆς πολιτείας φίλοι ὄντες· ὥσπερ ἐν Πρίνῃ κατέλυσε ἡ ἀλιγαρχία τὴν ἀρχαῖον ἐξουσίαν Ἡρακλειδῶν, ἐξ ἐξ ὀλιγαρχίας πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν κατεστήσατο· ἢ διὰ τὸ παρὰ μικρὸν λαμβάνειν παρὰ μικρῷ, ὅτι πολλάκις λανθάνει μεγάλα γενόμενα μεταβάλλοντα τὴν τάξιν, ὅτὲ κρείττων, ὅτὲ μικρῷ· ὥσπερ ἐν Λαμψακῷ μικρῷ τὸ τίμημα τῶν ἀρχόντων· δι' ἀλλοῖα ἀρχομένη

A Thebanos post pugnam in Onophytis commissam, mala gubernatione popularis status interiit. & in Megarensibus, ceu per inordinationem & negligentiam magistratuum superati sunt. & Syracusis ante Gelonis tyrannidem. & Rhodi populus, antequam contra insurgeretur. Fiunt etiam propter incrementum mutationes rerumpublicarum, vt enim corpus ex partibus suis constat, & oportet eas simul

B pro modo quanque suo crescere, vt conuenientia permaneat, ac nisi hoc fiat corrumpitur (ceu quando pes quatuor cubitorum fit, cæterum verò corpus duarum palmarum longitudinem habeat: interdum verò & in alterius animalis figuram transiret, si non solum quantitate, verumetiam qualitate immoderatum fieret incrementum) ita & ciuitas ex partibus constat, quarum interdum aliqua paulatim fuberescit, ceu egenorum hominum

C multitudo in popularibus gubernationibus & rebuspublicis. Contingit verò quandoque id per fortunam: velut apud Tarentum cùm superati prælio ab Iapygensibus, nobilitatis magnam partem amisissent (fuit autem id prælium paulo post id tempus, quo Medi Græciam innaserunt) ad popularem statum ex republica est facta mutatio. Et Argiui post cædem

D suorum in Hebdoma à Cleomene Spartiata factam, coacti sunt inquilinos quosdam ad rempublicam recipere: Et Athenis, cùm terra malè pugnaretur aduersus Lacedæmonios. nobilitas attenuata est, cùm ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus, rarius tamen. pluribus enim diuitibus existentibus, vel diuitiis in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam.

E Mutantur etiam reipublicæ absque seditione propter verecundiam: vt in Herræa. cùm enim per electionem sumere magistratus solerent, postea sortiti sunt, ex eo quòd electiones eorum in homines turpes pudendósque cadebant. Et propter negligentiam, quando sinunt ad summas potestates eos assumi qui nõ sunt amici status eorum: per quem quidem modum apud Horeum euersa est paucorum

F gubernatio per Heracleodorum, qui magistratum nactus gubernationem ciuitatis ex paucorum potentia ad popularem statum traduxit. Insuper propter pusillum. dico autem pusillum, quando latet paulatim fuberescens reipublicæ mutatio, quæ ad magnitudinem latenter euadit, si negligatur. quemadmodum apud Ambrociotas à paruo censu prius erant magistratus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tandem verò à nullo: quasi nihil aut propè foret inter parum & nihil, Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenerit. vt enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita etiam neque in quouis tempore. Quapropter quicunque adhuc inquilinos susceperunt vel aduenas, omnes fere seditionibus iactati sunt: ceu apud Sybarim vna cum Trœzenijs incoluerunt Achæi postea maiorem in numerum crescentes Achæi Trœzenios pepulerunt. vnde pollutio illa exorta est Sybaritis, & Thuriis. Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant, nam plus habere volentes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, prælio & armis expulsi fuere. Et Antilæi exules ex Chio susceptos, tandem armis delicere coacti sunt. Zanclei verò, qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrannos expulsos, cùm hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium incideront. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes. Seditionem autem concitant, in paucorum quidem potentia, multitudo indignè ferens, vt dictum est prius quòd cùm ipsi sint pares, non pariter honorantur. In populari verò statu nobilitas, quòd par fiat cæteris, cùm ipsi sint præstantiores. Incidunt etiam quandoque in seditionem ciuitates propter situm, quando talis est locus, vt non ad vnam eandémque gubernationem sit aptus. vt Clazomenijs accidit, qui in Chytro habitant, contra eos qui habitant in insula. Et Colophoniis erga Notios. Athenis quoque non eodem modo, sed multo magis populares sunt, qui in Pyræo habitant quàm qui in vrbe. vt enim in prælijs transitus fossarum, etiam si admodum paruæ sint, interrumpit ordines militum, ita & in ciuitate diffidentia omnino videtur disiunctionem facere. Maximè forsan diffidit virtus & vitium: deinde paupertas & diuitiæ, & alia magis quàm alia: quarum vna est illa, de qua diximus.

CAPVT IIII.

Oriuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna prouenium. maximè etiam pœnæ corroborantur, quando in principalibus fiunt, vt contigit Syracusanis antiquitus. Mutatum est enim ciuitatis status propter duos

A ὁ δὲ τόπος ἡ μικρὰν διαφορὰν τῶν μικρῶν τὸ μὲν κρίνει τὸ συμπεσεῖν ἢ μὴ τὸ μὲν ὁμόφυλον, ἅτε οὐ συμπεσεῖν ἀλλ' ἀεὶ ἐν τῷ τυχόντι πλείους πόλεις γίγνεται, οὕτως οὐδ' ἐν παντὶ τυχόντι χρόνῳ. διὸ ἔνιοι ἤδη συνοικίσαι ἐξέστησαν ἢ ἐποίησαν καὶ πλείστοι ἐπιφοιτήσαντες Χαλκιδῆς Κυμαῖοι συνῴκισαν Χαλκιδικὴν πόλιν εἰς Ἀμφίπολιν, ἐξέλθοντες ὑπὸ Τραχιλιστῶν. ὅθεν τὸ ἔπος πολλοὶ τοῖς

B Συβαρίταις καὶ ὁ Θουρία Συβαρεῖται τοῖς σωφρονεστάτοις πολεμοῦσιν· ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀξιοῦντες μὴ ἀφιστάναι τὴν χώραν, ἐξέπεσον· καὶ Βυζαντίοις οἱ ἐπιφοιτήσαντες ἐξέπεσον διὰ μάχης· καὶ Κυπριακοῖς τοῖς Χίων φυγάδων οἱ ἐπιδεξάμενοι, διὰ μάχης ἐξέπεσον. Ζαγκλαῖοι δὲ Σαμίους ὑποδεξάμενοι, ἐξέπεσον καὶ αὐτοί. καὶ Κασπιακοὶ οἱ ἐν τῷ

C Εὐξείνῳ πόντῳ ἐποίησαν ἀπαναστάντες, ἐπεσπάσθη καὶ Συρακουσίοις μετὰ τὴν τυραννίδα τῶν ξένων καὶ τῶν μισθοφόρων τοὺς ἐπιφοιτήσαντας, καὶ τὴν μάχην ἔλυσεν. καὶ Ἀμφιπολῖται δὲ δεξάμενοι Χαλκιδικοὺς ἐξέπεσον ὑπὸ τούτων οἱ πλεῖστοι καὶ σχεδόν τι ἅπαντες· οἱ δὲ πολλοὶ καὶ ἀπὸ τῆς ὁλκάδος χρόνῳ οἱ πολλοὶ, ὡς ἀπολωλόσι, ἐν οἷς οὐ μετέχουσι τῆς ἴσου, καὶ ἐὰν ὦσι πολῖται· ὅπου ἔνιοι, ἐὰν ἡ τῶν δημοτικῶν οἱ γιγνόμενοι, ἀπὸ μετέχουσι τῆς ἴσου, ὡς ἰσότητος ἐπιπαζόντες ἡ ὀλίγοι οἱ πολλοὶ καὶ διὰ τοῦ πάντας, ὅτιν μὴ δυνατὸν ἦν ἡ χώρα φέρειν μίαν τὴν πόλιν· διὸ οἱ Κλαζομένιοι οἱ ἐν τῇ Χύτρῳ, πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ τῇ Κολοφωνίοις, καὶ Νοτιοῖς· καὶ Ἀθηναῖοι οὐχ ὁμοίως ἴσως, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν

E Πειραιᾶ οἰκοῦντες τοῦ ἄστεος. οὐ γὰρ ὁμοίως τοῖς πολίταις οἱ διαδόσεις τῶν ἐν τῷ πόλεμῳ· καὶ τὴν πόλιν ὀχυρῶν, διαπόντα τὰς φάραγγας, κἂν ὦσι πάνυ σμικραί, διαστήσαι τὰς τάξεις· μάχεται γὰρ ὡσαύτως ἴσως διάστασις, οὕτω καὶ ἐν τῇ πόλει ἴσως διάστασιν, οὐκ ἐν μεγαλοψυχίᾳ εἶναι πολίτας καὶ πολίτας· καὶ μία καὶ ἡ ὁμόφυλος ὄφις.

Κεφάλαιον ΗΙ.

F Γίγνεται μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ σφόδρα μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· ἐπιπάλλουσι δὲ σφόδρα μεγάλοις κινήσεσι καὶ αἱ μεγάλαι ἐξ αὐτῶν, ὅταν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ᾖ· ὥσπερ καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις μετέβαλεν καὶ ἡ πολιτεία ἐκ δύο τυραννίδων

φαινομένων, ἐν τοῖς ἀρχαῖοις ὄντων, ἀεὶ ἐν πολὺ αὐξάνει. διεστήκει γὰρ ὑποδιαιρούμενος, ἐπήγειρε δέ τις, τὸν ἑτέρου ἀνῴ ὑπεποιήσατο, πάλιν ἡ ἐκείνου τοῦτον ἐπιτάττει, ἢ γαμοῦσα ἀνῴ ἀνέστησε, ὡς ἀνῴ ἐλθεῖν. ἔδει τοιγαροῦν μεταβάλλειν τοῖς ἐν τῇ πόλει τὴν ἐξουσίαν, ἢ ἀναιρεῖσθαι τοὺς τοιούτους. διὸ δὴ ἀρχόμενον, ἢ διδόναι τοῖς ἀγαθοῖς μέτρον ἢ ἀνεκτῶν τάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίγνεται τὸ ἡμάρτημα· ἡ δὲ ἀρχὴ

B λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὅστε καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν ἡμάρτημα, καὶ ὁμοίως δὴ πρὸς τοῖς ἐν τοῖς ὑστέροις μέρεσιν ἔπεται· ἢ καὶ δὴ γίγνεται τοῖς ἔργοις συνακολουθεῖ πρὸς καὶ τὸν ὅλον τρόπον· ὅθεν ἐν Κρότωνι σωθεὶς μὲν τὸ Μανίκα, δὲ ἀλλοῖος ἀφεῖναι τὸν πατρῴον τρόπον διεφθείρετο. ὁ δὲ ὑπεκφύγων, ὡς ἐκ τοῦ φαίνεσθαι δυνάμενος τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὸν ὑπομένειν, ἐν ἔρωτι ἐν πάντῃ, προσέπαιζε τοῖς ἡμιόνοις· ἐπὶ ἔτος, ἔχων οὐσίαν πολλὴν, τοῖς ὑπηρετοῦσι καὶ ἐν Δελφοῖς ἐν κλίσει ἡρωικῇ διαφορᾷ, ἀπὸ πολλῶν ἐγένετο τὴν στάσιν τῇ ὕστερον. ὁ δὲ γὰρ, ἐπιτιμήσας τὴν ὑπόμνησιν, ὡς ὄλεθρον τῇ τῶν τιμῶν, οὐ καλῶς ἀπέλυσεν· εἰ δὲ, ὡς ὑπερεθέντες, ἐκέλευον τὴν ἱερὰν χρηματίσαι, δεύτερον πάντα ὡς ἱερὰν ἀπέστειλαν. καὶ

C τοῦτο Μιτυλήνῃ ἡ ἐπὶ τὸν ἐπιτελοῦν στάσιν ἠρξάμεν, πολλῶν ἐγένετο αἰτία κακῶν, καὶ τὸν πολέμου τὸν πρὸς Ἀθηναίοις, ὡς οἱ Πάχητος ἐλαβεν τὴν πόλιν αὐτῆς. Τιμοφάνους γὰρ, τοῦ ἀποθανόντος τινὸς κεκτημένου δύο θυγατέρας, ὁ θεραπεύειν, καὶ οὐ λαβεῖν τὴν ἡμέτερα αὐτῆς, ἀδελφὰς, ἀφῆκε τὴν στάσιν καὶ τοῖς Ἀθηναίοις παρέδοσαν, πρὸς ἐκείνου δὲ τὴν τῆς

E πόλεως. καὶ ἐν Φωκαίᾳ ἐξ ἀπαιδίας τοῦ πατρὸς ἠρξάμεν στάσεις τοῖς Μνασέου καὶ Μνασέου πατέρα, καὶ Εὐθυκράτου τὸν Ὀνομαρχείου, ὁ τοῦτο αὐτὸν ἀφῆκε τὸν ἱερὸν πόλεμον κρατεῖν τῶν Φωκαέων. μετέβαλε δὲ καὶ ἐν Ἐπιδάμνῳ ἡ πολιτεία ἐκ γαμικῶν. ὑπεμνησθεὶς γὰρ τὴν θυγατέρα, ὡς ἐκ ἐζωμένου ἀνῴ ὁ τῶν ὑπομνησθεὶς τὸν πατὴρ, ἠθέλησε τὴν ἀρχὴν, ἅτερ συμπαρῴκει τοῖς ἐκεῖνοι τὴν πολιτείας, ὡς ὑπεναντίοις μετέβαλον δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἀρχάς,

F ἢ μόλιστα ἐρωτήσας, ὡς ἀπεστερῆσθαι, ὅσοι τὴν παρούσαν πολιτείαν ἐν τῇ στάσει ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν ἀνῆγον.

A adolescentes, qui in magistratu constituti, simultatem inter se habuerunt ex amatoria causa. altero enim absente (cùm sodalis eius esset) alter puerum, quem amabat, sibi conciliauit. at ille reuersus, cùm id grauiter ferret, vxorem illius habere studuit. ex hoc, omnes qui versabantur in republica, diuerso fauore diuerterunt. Quamobrem ab illis principiis cauēdum est diligenter, ac dissoluendæ statim sunt eorum discordiæ, qui multum in republica possunt. In principio enim peccatur, principium autem dicitur esse dimidium totius. itaque parum in principio erratum, correspondens est ad alias partes. Omnino autem excellentium virorum discordiæ totam post se trahunt ciuitatem vt contingit apud Hestiæam post popularem statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij contendentibus, vnus eorum qui erat pauperior, quasi non exhibente altero fratre bona omnia, neque thesaurum quem pater inuenerat, profitente, querebatur, ac populum in suos fauores pertraxerat: alter verò qui diuitiis pollebat locupletes sibi asciuerat. Et in Delphis ex fauore partium contentione exorta, principium fuit seditionum omnium, quæ postea fuerunt in eâ ciuitate secutæ. hic enim cùm sibi triste augurium incidisset, vt venit ad sponsam, suscipere illam noluit. parentes verò puellæ quasi spreti atque contempti, sacrorum quiddam eo sacrificante inlecerunt, atque vt sacrilegum accusantes capite damnari fecerunt. Mitylenæ quoque seditio ex hæreditate coorta, maiorum malorum fuit origo. indéque bellum Athenienfibus contra Mitylenæos susceptum, in quo vrbs eorum à Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine vita functo, cùm duæ filiæ superstites fuissent, Doxandrus quidam dari illas filijs in matrimonium concupiuit. quod cùm assequi non potuisset, alios sibi prælatos dolens, res nouas mollirī aggressus: Athenienfibus quibus erat publicè hospes, bellum suscipere persuasit. Et apud Phocenses seditio exorta est ex hæreditate inter Mnaseam Mnasonis patrem & Euthyeratem Onomarchi. hæc seditio Phocensibus initium fuit eius belli, quod sacrum appellauerunt. Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptiis. desponderat enim quis filiam, cùm verò pater sponsi magistratum gerens illam rogasset, quasi despectus, omnes qui præsenti ciuitatis statui infensi erant per factionem ad se recepit. Fiunt etiam mutationes & in paucorum potentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in populari statu, & in ea quæ appellatur respublica, ex eo quòd aliquod collegium vel alia pars ciuitatis famam sit vel augmentum maiorem in modum consecuta: vt apud Athenienses, Areopagi consilium per tempora belli Persarum famam consecutum respublicæ gubernandi formam seueriorem videtur fecisse. Et rursus naualis turba, quòd causa victoriæ Salaminensi bello fuisse videbatur, & ob eam victoriam principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, quòd in prælio contra Lacedæmonios apud Mãtiniam vrbem commisso, magnam famam consecuta erat, popularem statum delere tentauit. Et apud Syracusanos multitudo vrbana, quòd causa victoriæ belli aduersus Athenienses videbatur fuisse, rempublicam mutauit ad popularem statum. Et apud Chalcidenses, quòd simul cum nobilitate ad opprimendum Phoxum tyrannum plebs insurrexisset, statim reipublicæ gubernationem suscepit. Et apud Ambraciam eodem modo, populus vnà cum aggressoribus Periandro tyranno expulso, in seipsum gubernationem conuertit. Et omnino hoc latere non oportet, quòd qui potentiæ causa fuerint, siue priuati homines, siue collegia publica, siue tribus, siue & pars aliqua ciuitatis, siue quæcunque multitudo, seditionem commouêt, aut enim qui honori illorum inuident seditionem faciunt, aut ipsi propter præualentiam patem habere eum cæteris, non acquiescunt. Mouetur quoque respublica quãdo partes illæ ciuitatis, quę contrariæ videntur esse, pacificantur (ceu diuites & plebs) medium autem parum aut nihil omnino sit, si enim quæuis pars ita robusta fiat, vt ad illam quæ prædominabatur, proximè accedat, nõ toleratur post hac discrimina subitea. Quapropter & qui virtute præcellunt, nullam (vt ita dixerim) faciunt seditionem, pauci enim sunt, alij verò permulti. Vniuersaliter ergo in cunctis rebusublicis ipsius initia causæq. seditionum ac mutationum, in hũc modum fiunt. Mutatur autem respublica quandoque per vim, quãdoq. per dolum. Per vim autem aut statim, aut postea compellendo, nam & fraus duplex est, nonnunquam enim decepti ab initio, sua demum sponte recipiunt alium gubernandi modum, deinde postea violenter conseruant: vt accidit cùm quadringenti illi Atheniensium rempublicam susceperunt, affirmantes enim quòd Persarũ rex pecunias ad bellũ cõtra Lacedæmonios subministraret, ac in

A ἢ εἰς δῆμον, ἢ εἰς πολιτείας, ἐκ τῶν δυναμιῶν τινῶν, ἢ οὐχ ὑπαρχουσῶν ἀρχῶν, ἢ μέρους τῆς πόλεως ὄντος, ἢ ἐν κρίσει πολέμου βαλὼ, ἢ νικήσαντος ἐν τῷ Μηδικῷ, ἔδοξε συντονωτέραν πολιτείαν τῶν πολιτειῶν. ἢ ναυτικὸς ὄχλος, γενόμενος αἴτιος τῆς Σαλαμῖνος τῶν, καὶ διὰ ταύτης τὴν ἡγεμονίαν, διὰ τὴν θάλατταν δυνάμενος, τὴν δημοκρατίαν ἐπὶ μᾶλλον ἐπύκνωσεν. καὶ ἐν Ἄργει οἱ γενόμενοι δυνατοὶ τοῦ τῶν Μαντινείων μάχῃ τὴν πρὸς Λακεδαιμονίους, ἐπιχειρεῖ καταλύειν τὸν δῆμον. καὶ ἐν Συρακούσαις ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος τοῦ νικᾶν τὸν πρὸς Ἀθηναίους, εἰς πολιτείας τὸν δημοκρατίαν μετέβαλε. καὶ ἐν Χαλκίδι, Φόξῳ τὸν τύραννον μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμος ἀπέλυσεν, εὐθὺς εἴχετο τῆς πολιτείας. καὶ ἐν Ἀμβρακίᾳ πόλει ὁμοίως Περίανδρον συναπελάσας τοῖς ἀντιπάλοις ὁ δῆμος τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν ἐπέστρεψε τὴν πολιτείαν. καὶ ὅλως δὴ διὰ τῶν μὲν λανθανόντων, ὅτι εἰ δυνάμεως αὐτοῖς γένοιτο, καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀρχαὶ, καὶ φυλαὶ, καὶ ἄλλο μέρος καὶ ὁποσοῦν πλῆθος, ἐπὶ τοῦτο κινοῦσι. ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες παρόντες, ἀφίστασι τὴν ἐπίνοιαν, ἢ εὐθὺς, διὰ τὸ ὑφορᾶσθαι, οὐ θέλουσι μένειν· δεῖ γὰρ πολὺ ὑπερβάλλειν τὴν μερῶν πρὸς τὸ ἐναντίον κρίνον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. ἀλλ' ὁ μὲν ἐν ἀρετῇ διαφέροντες οὐ πολλοί εἰσι· ὥστε οὐδὲ τοῖς πολλοῖς κρείττω μὴ εἶναι τὴν τῶν τοιούτων ἀρετὴν ἢ ἀρχὴ, οὐ μόνον τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς μετοικίας. ἀλλ' ὅλως εἰπεῖν· ὁλίγον γὰρ γίγνεται ἐξ ἀρχῆς, οὐ κατὰ τὸν μὴ εἶναι τὴν τοιαύτην πολιτείαν ἢ ἀρχὴ, οὐ μόνον τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς μετοικίας. κινοῦσι δὲ τὰς πολιτείας, ὅτε μὲν βίᾳ, ὅτε δὲ ἀπάτῃ. διὰ βίας μὲν, ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον ἀναγκάζοντες. ἢ γὰρ ἀπάτῃ εἰσὶν. ὅτε μὲν γὰρ ἐξαπατῶντες τὴν πολιτείαν, ἐκόντων μεταβάλλουσι τῶν πολιτῶν· εἶτ' ὕστερον βίᾳ κρατοῦσιν ἀκόντων· ἢ δὲ ἀρχὴ τὴν ἀρχαιοτέρα τὸν δῆμον ἐξαπατῶσα, φαίνεται τὸν βασιλέα χρήματα παρέχειν πρὸς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους·

ἀμφισβήτησις ἦ, κατέχει ἐπιμένοντα τὴν πολιτείαν. ὅτε δὲ ἐξ ἀρχῆς τινὰ πείθοντες, ἢ ὕστερον πείθοντες, ἑκόντων ἀρχόντων κατέχει. ἁπλῶς οὖν εἰπεῖν ἀεὶ πείθοντες τὰς πολιτείας, ἐν τῷ εἰρημένῳ συμβαίνει γίγνεσθαι τὰς μεταβολάς.

Κεφάλαιον ε.

Καθ' ἕκαστον δὲ εἶδος πολιτείας ἐν πᾶσιν μαλίστατα, τὰ συμβαίνοντα διὰ διαφέρει. εἰ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀπόλειψιν. τὰ μὲν γὰρ, ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τῶν οὐσίας ἔχοντας, συνάγουσι κοινὴν τοὺς συμμάχους· γὰρ ἢ τοιοῦτοι κοινὸς φόβος τὰ ἢ, κοινὴ τὸ πλῆθος ἐπιφέρουσι. καὶ οὐ τὸ δεῖ πολλῶν εἷς τις ἐλθὼν γενέσθαι εἶναι. καὶ γὰρ ἐν Κῷ ἡ δημοκρατία μετέβαλε τοιαύτη· ἐξεβάλοντες γὰρ οἱ δημαγωγοὶ οὐ γὰρ ἔκαμον συνέπεσον. ἢ ἐν Ῥόδῳ· μεταφορὰ τι γὰρ εἰ δημαγωγοὶ ἐπόρευον, καὶ ἐκάλουν δοσοδίδοντα τὸ ὀφειλόμενον· τοῖς πειραίοις· εἰ ἢ, διὰ τὰς ὑπερορίας ἐν δίκαις, ἢ ἀγκαλέσαντον συνέκοπτον, κατελύσαν τὸν δῆμον. κατελύθη ἢ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μὲν τὸν δοσοληψίαν ἐλθεῖν, διὰ τοὺς δημαγωγοὺς. ἀδικούμενοι γὰρ ἐπὶ ἀνθρῶν εἰ γένοιμαι, ἐξέπεσον· ἐπὶ ἀφορισθέντες εἰ ἐκπέσοντες, καὶ κατελθόντες, κατέλυσαν τὸν δῆμον. παρακλείσας ἢ ἐν Μεγάροις κατελύθη δημοκρατία. εἰ γὰρ δημαγωγοὶ, ἵνα χρήματα ἔχοιεν δημεύειν, ἐξέβαλον πολλοὺς ἢ γνωρίμων, ἵνα πολλοὺς ἐποίουν τοὺς φεύγοντας· οἱ ἢ, κατιόντες, οἰκοῦσιν μαχόμενοι τὸν δῆμον, εἰ κατέστησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη ἢ καὶ οὕτω καὶ ἐν Κύμῃ ὅτι τὸν δημοκρατίας, ὑπὸ κρατήσαντος Θρασυμάχου. ἐξέβαλε ἢ καὶ ὅτι τὴν δῆμον εἴ τις ἔλθοι διαφθεῖρε τὰς μεταβολὰς τῶν ἐχόντων τὸν δῆμον. ὅτε μὲν γὰρ, ἵνα χαρίζωνται, ἀδικοῦντες τοῖς γνωρίμοις σύκοφαντοῦσι· ἢ τὰς οὐσίας κατάδικοι ποιοῦσι, ἢ τὰς παρακαταθήκας λειτουργίας· ἐπὶ ἢ, διαβάλλοντες, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ ἢ κτήματα τὴν πλουσίαν. ὅτε ἢ τὴν ἀρχαῖαν, ἵνα γένωνται ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς ἢ στρατηγὸς, εἰς τυραννίδα μετέβαλον. χρόνῳ γὰρ εἰ πλεῖστα

A ac in eo mentiti, nihilominus postea vi retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes, at postea rursum persuasis sponte ac volẽtibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo citra omnes respublicas, ex his quæ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

CAPVT V.

Sed oportet in vnaquaque specie respublicarum hoc idem considerare. Popularis ergo status maximè recipit mutationes, propter eorum hominum perfidiam, qui sunt quasi duces in populo. Hi enim priuatim egregium quenque calumniando, conspirare eos simul compellunt (cogit enim in vnum communis metus etiam eos, qui prius erant inimicissimi) publicè verò multitudinem irritant. & hoc ferè vbique in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Coum popularis status interiit, ob prauitatem eorum qui populum ducebant. nobilitas enim cõspiratione facta, regimẽ ciuitatis arripuit. Et apud Rhodum, impositis enim pecuniis, quæ conductis militibus soluerentur, potentes quidam in populo pro se eas retinebant, eratque id impedimento, quo minus ea redderentur, quæ præfectis debebantur triennium, præfecti autem classis, cùm pecunias non haberent, ac nihilominus naui gare ex lege cogerentur, veriti pœnam iudicij, conspirationem inierunt ad populatem statum euertendum. Apud Heracleam quoque populus oppressus est illico post coloniarum emissionem, ob populi ductores. potentes enim quidam in populo, illatis iniuriis, nobilitatem expulerunt: illi verò postea conspirantes, & in vnum conuenientes, in vrbem reuersi, populum oppresserunt. Nec multo dissimiliter apud Megarenses popularis status interiit. Ductores enim populi, quo pecunias per bonorum publicationem haberent, multos è nobilitate pepulerant, vt tãdem facta sit permagna exulum multitudo, exules ergo in vnum conuenientes prælio superarunt, oppressóque populo paucorum potentiam constituerunt. Contingit hoc idem apud Cumas in populari statu, quẽ destruxit Thrasimachus, & apud alios ferè quis inspiciat mutationes eodem modo contigisse. Interdum enim, vt gratificentur iniuriantes, nobilitatem conspirare faciunt, vel patrimonia eque diuidentes, vel reditus munetibus publicis subiicientes: interdum verò calumniantes, vt bona opulentorum publicari faciant. Vetustis quidem temporibus, quando idem erat potens in populo ac belli dux, populares res in tyrannidem mutabantur, & profecto antiquorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tyrannorum plurimi ex popularibus hominibus facti sunt. Causa verò, cur tunc fierent, non autem nunc illa est, quòd tũc qui in populo maximè poterant, erant ex his qui bello gerẽdo præficiebãtur, nõdum enim dicendi peritiam habebant: nunc autem Rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent, populos ducunt quidem, sed quia imperiti sunt rerum bellicarum, tyrannidem inuadere non audent, nisi vbi parum aliquid tale incidit. Tyrannides certè frequentius fiebant prius, quàm nunc, & propter magnas potestates quibusdam commissas, ceu Mileti ex consulatu. multarum enim ac magnarum rerum potestatem habebat consul. Ac etiam ob id, quia tunc vrbes non erant magnæ: sed ruræ homines habitabãt, otium agentes præter quàm ab agris. qui autem pauoni erant in populis, cùm viri militares essent, tyrannidem inuadebant: idque agebant omnes, præstita sibi prius fide à populo, quæ acquitebatur ex inimicitia aduersus opulentos, vt Athenis, Pisistratus per factionem contra Pediaeos sustepeam, & Megaris, Theagenes armentis opulentorum occisis, quæ iuxta flumen repererat pascentia, & Dionysius accusans Daphnæum & diuites, meruit tyrannidem Syracusis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis, fiscifide à populo præstita, quasi popularis esset. Mutantur etiam reipublicæ ex consueta gubernatione in vltimam speciem popularitatis. cùm enim per electionem sunt magistratus, non tamen à censu, eligit autem populus ambiendo populum magistratuum gratia, eò rem deducunt, vt sit populus dominus etiam legum. Remedium autem, ne hoc omnino fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus quidem magistratum eligant, non populus vniuersus. Popularium igitur statuum mutationes ferè omnes per hæc fiunt causas.

CAPVT VI.

PAucorum autem gubernationes mutantur per duos maximè modos manifestissimos: Vnum, si iniuriis afficiant multitudinem. quilibet enim patronus sufficit, & maximè si ex numero paucorum dux aliquis existat, quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidem postea Naxiorum inuasit. Habet autem etiam ex aliis initium seditionis differentias, quandoque enim ab ipsis opulentis, qui non honoratur magistratibus, fit dissolutio, cùm perpauci sint illi, qui dignitates vsurpant: vt in Massaliensibus, & in Istro

A τῶν ἀρχόντων τυραννοῦντες, ἐὰν δημαγωγῶν γένωνται. εἰ ποτε ἡ τῶν τότε καὶ νῦν αἰτία, τοῦ μὴ ἐν τοῖς νῦν καὶ οἱ δημαγωγοὶ ἔσαν ἐν τῷ στρατηγεῖν· οὐ γὰρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν· νῦν δὲ τῶν ῥητορικῶν ἀνεφυκότων, οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μὲν, διὰ δ' ἀπειρίαν τῶν πολεμικῶν, οὐ τολμῶσι πω ἐπιχειρεῖν τυραννίδι· πολὺ δὲ πρότερον τοιούτοις τυραννίδες ἐγίνοντο ἢ νῦν, καὶ διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐνιαυσίους τινὰς ἐπιτρέπειν τοῖς πόλεσι, ἀλλ' οὐδὲ τῷ ἀρχαῖον εἶναι τὸν δῆμον, ἀργοῦντα τοῖς πολλοῖς ἔργοις, οἱ προστάται τοῦ δήμου, ἐὰν πολεμικοὶ γένωνται, τυραννίδι ἐπιτίθεντο. πολλοὶ δὲ τότε ἐξ ἔργου ὑπὸ τοῦ δήμου προεστῶτες· ἢ πίστιν λαβόντες ἀπὸ τῶν πλουσίων τοῦ λοιδορεῖν τὸν Πεισίστρατον τοὺς πεδιακοὺς, ἢ Θεαγένης ἐν Μεγάροις τὰ κτηνη τὰ τῶν εὐδοκιμούντων ἀποκτείνας, ἃ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐβόσκετο· καὶ Διονύσιος κατηγορῶν Δαφναίου, καὶ τῶν πλουσίων, ἐξιστάμενος τυραννίδι, διὰ τὴν ἔχθραν πιστευθεὶς, ὡς δημοτικὸς ὤν. μετεβάλοντο δὲ καὶ ἐν τοῖς πατρίοις δημοκρατίαις εἰς τὴν τοιαύτην. ἔστι γὰρ αἱρετοὶ μὲν οἱ ἄρχοντες, οὐ μὴν ἀπὸ τιμήματος ἀλλ' αἱρεῖται ὁ δῆμος, δημαγωγοῦντες δὲ οἱ πολυδωροῦντες, εἰς τὸ καθιστάναι ὡς κύριον τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων· ἄλλως δὲ τῷ μὴ γίνεσθαι ἀπὸ τιμήματος ἄθροι, τὸ τοὺς συλλεγέντας ἐξεῖναι, ἐὰν μὴ πάντες οἱ δῆμοι. τῷ μὲν οὖν δημοκρατικῷ καὶ μετοικοῦσι καὶ γνωρίμοις πᾶσιν ἀνεῖται διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

B

C

D

E

Κεφάλαιον ϛ.

Αἱ δ' ἐλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα ὅμοιον τοῖς εἰρημένοις. ἔνα μὲν, ἐὰν ἀδικῶσι τὸ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἱκανὸς γίνεται προστάτης μάλιστα δ', ὅταν ἐξ αὐτῶν συμβῇ τῶν ἐλιγαρχῶν γενέσθαι τὸν ἡγούμενον· καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ τυραννήσας ὕστερον τῆς Ναξίων. ἔχει δὲ καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίας διαφορὰς· διὰ γὰρ τὸ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, εὐ τῆς ἔστιν ὀλίγοι, γίνεται καταλύσεις, ἐὰν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ ἐν τοῖς τιμῶσι· ἐξ ἐν Μασσαλίᾳ, καὶ ἐν Ἴστρῳ,

A

B

C

D

E

F

καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ, καὶ ἐν δήμοις πολλοῖς συμβέβηκεν. καὶ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀτιμαζόμενοι, ἐὰν μετέλθωσι τὸν ἀρχόντων τῶν ἄλλων ὀλίγοι τὸν πόλεμον· οὐ γὰρ ἀξιοῦσι, ἐπειδὴ οὐ πρὸς πολλοὺς τὸν ἀγῶνα· ἐὰν δὲ ἀποβάλωσι τὴν ἀρχὴν, ἐὰν μὴ μετέχωσι τῶν ἄλλων ἀρχόντων· καὶ ἐὰν μὴ, πολεμοῦσι τοῖς ἐξιοῦσι· καὶ ἐὰν μὴ ἐξίωσι, ἐπιτίθενται τοῖς ἀρχοῦσι· καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ δὲ ἐξ ὀλιγανθρώπων εἰς ἑξακοσίους ἔλθοντες μετέβαλον καὶ ἐν Κνίδῳ δὲ ὀλιγαρχία, στασιάσαντων τῶν γνωρίμων ἀνὰ τὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ ὀλίγους μετέχειν καὶ, καθάπερ εἴρηται, οὐ πολλοὺς μετέχειν· καὶ, ἐὰν μὴ πολεῖς φίλοι, ἀλλ' ἐὰν τὸν ἀποβάλωσι· ἐπιβαλόμενος γὰρ τὴν ἀρχὴν ὁ δῆμος, καὶ λαβὼν ἡγεμόνα τὸν γνωρίμων, ἐπιθέμενος ἐνίκησε· τὸν γὰρ ἡγεμόνα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ἔχων· ἐν Ἡρακλείᾳ δὲ τὸν τῶν ἑξακοσίων τὸν τῶν ἀρχόντων ἐκβαλόντες τὸν τῶν ἀρχόντων τὸν τῶν ἑξακοσίων· ἐν δὲ Κυζίκῳ ἐν τῷ Πόντῳ, ἐν ᾗ, ὅτου ἔσται εἰς ἐλάττους ἡ ἀρχή· ἐὰν γὰρ τὸ ἔθνος ζωπυρῶσι, τὰ ἐλαττώματα δοκοῦσι ἀναγκαῖα τὸν δῆμον.

ἐὰν γὰρ μεταβάλωσι τὸν ἀρχοντας, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀπεγνῶς prodigaliter viuentes qui gubernant,

A

B

C

D

E

F

& apud Heracleam, & in aliis ciuitatibus accidit. Nam qui honores non susceperant, res nouas moliti non cessabant, donec ipsi quoque honorarentur, primo quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores. quibusdam enim locis non simul ad rempublicam gubernandam recipiuntur filius & pater: alicubi verò frater senior ac iunior, & illic quidem paucorum potentia ciuilior facta est. In Istro autem ad populum recidit. In Heraclea verò à pauciioribus ad sexcentos deuenit. Mutata est & Cnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo quòd pars eorum ab honoribus excludebatur: siquidem pater filium impediebat, & frater fratrem, nec nisi qui senior foret honorabatur. Insurgens enim populus per illorum discordiam, ac ducem nactus ex ipsa nobilitate, irruens peruicit. imbecillis enim aduersa pars erat. Et apud Erythrienses, in paucorum gubernatione regiarum vrbium antiquis temporibus, licet diligenter curarent quæ in gubernatione illarum versabantur, tamen quia perpauci erant, non stilit populus, sed rempublicam mutauit. Mutantur etiam paucorum gubernationes ex seipsis, propter factiones ipsorum qui plus possè apud populum volunt. Hoc autem dupliciter fit. quandoque enim filii insciscunt, & coniungunt alios ex ipso numero paucorum: vt Athenis in trigintà illis fecit Charicles, & in quadringentis Phrynichus simili modo, quandoque verò ipsi, qui sunt ex paucorum numero, vendicant sibi plebem, vt apud Larissam, nobilitas plebem coiebat, ex eo quia per plebem fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipublicæ vobatur: & in quibuscunque gubernationibus paucorum, non illi ipsi eligunt ad magistratus, qui & gerere illos possunt, sed ex censibus magnis tribuuntur, vel ex aliquo corpore, electio tamen eorum per ciues fit, aut per plebem, vt Abydi, & vbi iudicia non sunt ex his qui rempublicam gubernant, colendo plebem, quo eorum suffragia promereantur, rempublicam mutant, vt apud Heracleam contigit, quæ est in Ponto, quod idem accidit, quando in gubernatione paucorum quidam existentes, ad pauciores etiam rempublicam trahunt: pates enim exteris esse quærentes, compelluntur populum in sui auxilium adhibere. Fiunt etiam mutationes in gubernatione paucorum, quando per luxuriam patrimonia consumpserant

Universidad de Deusto
Biblioteca

Oprant enim res nouas huiusmodi homines, tyrannidémque vel sibipsis, vel alteri affectant, quemadmodum Hippar Dionysium Syracusis, & Amphiboli Cleotimus Chalcidēses colonos superinduxit, & cùm venissent, seditionem cum illis contra diuites fecit, & in Aegina qui negotium id Chariti Athenienti fecerat, res nouas molitus est, propter huiusmodi causam. Hi ergo homines consumptis patrimontis, aut res nouas commouent, aut rempublicam sortis expilant, itaque seditiones aut ab ipsis aut ab illis concitantur, qui eorum sortem non tolerant: vt Apollonias quæ est in Ponto accidit. Concors verò si sit paucorum gubernatio, ex seipsa non facilè interit. Huius signum est apud Pharsalum vrbem reipublicæ status: pauci siquidem in ea ciuitate gubernatores, multorum sunt domini, quia ipsi inter se rectè ac debito more se gerunt. Euertuntur etiam, quando in paucorum gubernatione aliam paucorum gubernationem efficiunt: id est quando eorum, ad quos pertinet gubernatio reipublicæ, qui pauci sunt, selectio quædam fit, neque habilitas est omnibus ad maximos magistratus, dignitatéque posse assumi. Quod apud Elidem vrbem quandoque contigit, nam cùm paucorum esset gubernatio reipublicæ, admodum pauci eorum ad senatorium ordinem, quæ erat perpetua dignitas, peruenire poterant, ob id quòd erat potentium hic ordo ac persimilis Lacedæmoniorum senatui. Fit autem mutatio gubernationis paucorum & in bello, & in pace. In bello quidem, quod populo diffidentes, conducto milite vti compelluntur, & qui illis præficitur, sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes, quòd ipsi plures præficiuntur, ipsi sibi potentiam parant, interdum verò ipsa formidantes qui regūt, populum recipiunt ad reipublicæ communionem, quoniam necessitas cogit popalo vti. In pace autem propter diffidētiam, quam inter se habent, conductis militibus custodiam tradunt, præficiúntque illis virum aliquem, qui ad neutram partem magis inclinare videatur, at iste sæpe fit dominus partis vtriusque, quod accidit in Larissa vrbe Leucadensibus, qui eirca Samum rempublicam tenentibus, & apud Abydum tempore sodalitatum, quarum erat Iphiadæ. Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorum ab aliis factam, eorum ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, quando de nuptiis, vel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis suprà diximus. In Eretria pauci cùm gubernas io

gubernatio equitum sublata est per Diagoram qui affectus iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iudicio autem apud Heracleam seditio extitit: & Thebis ob adulterij iudicium. Atqui vtroque in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionem pœna nimis exasperata: apud Heracleam quidē aduersus Eurytionem, Thebis verò aduersus Archium, quos inimici peruincentes in foro ligari, ac ceruicem eius annulo ferreo includi fecerunt. Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolutæ fuerunt ob niniam dominationem, non probantibus quibusdam ex ipsis qui gubernabāt, huiusmodi excessum: vt accidit his qui apud Guidum, & apud Chiū per paucorū potentiam gubernabant. Fiunt etiam casu mutationes illis quæ vocantur respublicæ, & gubernationes paucorum, vbicunque à censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ad cæteros magistratus. Sæpe enim constitutus primo censu ad præsens tempus, vt participens in paucorum quidem gubernatione pauci, in republica verò medij, fœlicitate aliqua superueniente, vel per pacem, vel per aliam causam, contingit eisdem possessiones multo maioris pretij fieri: itaque omnes efficiuntur habiles ad cunctos reipublicæ gradus dignitatéque suscipiendas, idque contingit interdum sensim & latenter, interdum celeriùs. Paucorum igitur gubernationes mutantur, & seditionem recipiunt per huiusmodi causas. Omnino autem & popularis status, & paucorum potentiæ conuertuntur interdum non in contrarias species, sed in eas quę sunt proprij generis, ceu ex institutis popularibus & paucorum, in ipsa proprią, & ex illis rursus in ista.

CAPVT VII.

IN optimatibus autem seditiones fiunt, interdum quidem ex eo quòd pauci sunt honorum participes, quod in paucorum gubernatione diximus seditionem mouere. nam optimatū gubernatio quodammodo paucorum est: in vtraque enim pauci gubernant, non tamē propter idem pauci, cùm videatur propterea optimatum gubernatio esse paucorum, maximè verò id accidere necesse est, quando fuerit multitudo aliter sentientium, quasi similis secundum virtutem, velut apud Lacedæmonios ij qui Partheniæ nuncupabantur ex similibus enim erant quæ deprehensos res nouas moliri, in colonias Tarentum misere, vel quando aliqui inhonorantur, cùm sint magni, & ni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

hilo inferiores virtute quàm illi qui honores capiunt, quemadmodum Lysander à regibus, vel quando vir fortis & magni animi non sit particeps honorum: quemadmodum Cinadon ille, qui conspiratione facta per Agesilai tempora, Spartiates opprimere tentauit. Præterea cum alij paupertate nimia premuntur, alij diuitiis abundant: quod maximè in bello contingit, & accidit hoc Lacedæmonijs Messeneusi bello. Ostendit hoc Tyrtæus Poëta in illo carmine, quod inscribitur Εὐνομία. exausti enim quidam per id bellum ac pauperes facti, censebant agros æqua portione ciuibus esse diuidendos. Insuper si quis magnus & potens, etiam maior fieri ac solos damnari velit, vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fe eisse qui dux belli aduersus Medos fuit, & apud Carthaginienses Hanno. Dissoluuntur autem maximè & respublicæ & optimatum gubernationes propter transgressionem iustitiæ in ipsis factam. Huius autem origo est, non bene temperatam simul esse ac permistam, in republica quidem popularem gubernationem & paucorum, in optimatibus vero ista simul atque virtutem maximèque illa duo, popularem dico atque paucorum. hæc enim & respublicæ conantur miscere, & multæ illarum quæ optimates vocantur, differunt enim optimates ab illis quæ appellantur respublicæ in hoc, & ob id sunt aliæ earum minus, aliæ magis durabiles. illas enim quæ magis declinant ad paucorum potentiam, optimates appellat: illas vero quæ ad multitudinem, respublicas vocant, quapropter tutiores sunt istæ quàm aliæ. Fortius enim est id quod plus est, ac magis acquiescunt æquum habentes. Qui vero diuitiis abundant, si respublica excellentiam eis tribuat, contumeliæ cæteros afficere pergunt, nec par habentes cõquiescunt. Penitus enim ad quamcunque speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutatur, vtrisque suum augentibus: velut respublica ad populum, optimates ad paucorum potentiam: vel in cõtraria, ceu optimatum gubernatio in popularem, tanquam enim iniuriam patientes in contrarium trahunt, qui magis sunt inopes. respublica vero in paucorum potentiam transmutatur. solum enim stabile est secundum dignitatem æquum, & habere sua quæ sunt. Contigit verò id quod modò diximus, in Thuriis, quod enim à maiore censu erat magistratus, in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores: & quia agros

A καὶ μαθητὰς ἔπαυε κατ' ἀρετὴν, οὐδὲ τοῦ τιμᾶν ἐπιμελόμενον· ὅθ' Λύσανδρος ὑπὸ τῶν βασιλέων ἔντιμος ἀφῃρέθη τε καὶ μὴ μετεῖχε τῆς ἀρχῆς. ὅθ' Κινάδων ὁ τοῦ ἐπ' Ἀγησιλάου χρόνου συνιστὰς ὅπως ἐξοίσουσι τοὺς Σπαρτιάτας. ἔτι δ' ἐὰν οἱ μὲν ἀφορίζωσι λίαν, οἱ δ' ὑπερφέρωσι καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται. συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῶν Τυρταίου ποιήσεων τῶν καλουμένων Εὐνομίας· ἐξιλιβῶσι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον, ἀξίωσιν αὐτὸν εἶναι τοῖς πᾶσι χώραν. ἔτι, ἐὰν τις μέγας ᾖ, καὶ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ, ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι δοκεῖ Παυσανίας ὁ τρατηγὸς εἶναι τὸν Μηδικὸν πόλεμον· καὶ ἐν Καρχηδόνι Ἄννων. λύεται δὲ μάλιστα αἱ τε πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὸν ἐν ταῖς πολιτείαις τοῦ δικαίου παρεμβασμόν. οὐ γὰρ τὸ μὴ μετέχοντας κακῶς, ἐν ᾗ τῇ πολιτείᾳ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, παρὰ τὸ τὴν ἀρετὴν. μάλιστα δὲ, τὰ δύο ἀλλ' ἔχει δὲ τὰ δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία· ταῦτα γὰρ αἱ πολιτεῖαί τε καὶ τὰς μεγαυλίας καὶ αἱ πολλαὶ τῆς ἀριστοκρατίας. διαφέρουσι γὰρ τῆς ὀλιγαρχίας πολιτεῖαι αἱ ἀριστοκρατίαι καὶ διὰ τοῦτ' εἰσὶν αἱ ἧττον, αἱ δὲ βεβαιότεραι· ἀεὶ γὰρ τὰς μὲν ὀλιγαρχικὰς ἐκ τῶν ἐφέσεων τῶν ὀλιγαρχῶν, ἀδικουσῶν κακῶς· τὰς δὲ ἐκ τοῦ πλήθους, πολιτείας, διὰ τὸ ἀσφαλέστερον αἱ πλείστοι τῆς ἐστὶν ἀγωνιστικὸν τὸ πλῆθος, καὶ μᾶλλον ἀγωνιστικὸν ἐστὶν ἢ ὀλιγαρχικὸν αἱ δ' ἐκ τῶν ἐφέσεων τῶν πολιτείαι διὰ τὸ τῶν ὑπερεχόντων, οὐ βέλτιον ἔχειν τοῦ πλουσιωτέρου. ὅλως δὲ ἐν ἑκατέρᾳ αὐξηθείσῃ τῶν πολιτειῶν, δῆλον ὅτι τοῦτο μεταβάλλει τὴν πολιτείαν, ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸ ἑτέρου αὐξάνοντες· ἐξ ἀμφοῖν δὲ τὸ ἴσον καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔχειν ἐστὶ δικαιότατον καὶ ἀρεστόν· ἐν δὲ τῇ δημοκρατίᾳ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ μόνον γὰρ τοῦτο τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἴσον τὸ κατὰ τὴν ἀξίαν ἴσον. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐπιεικὲς ἐν Θουρίοις, ἐκ τοῦ μείζονος τιμήματος ἦν τὸ ἀρχικὸν εἰς ἕλαττον μετέβη, καὶ εἰς πλείους ἐγένετο πλείω· διὰ δὲ τὸ τοῦ χώρου ἐλάττω τὸν γεω-

μετρεῖσθαι συγκατέκλειον τὴν τοῦ νόμου· ἡ γὰρ πολιτεία ἐλεγχομένη ἐν τῷ ὀλίγῳ χρόνῳ ἐδύνατο πλουτεῖν· ὁ δὲ δῆμος γυμνασθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ τῷ Σικελικῷ ἐρρώσθη πρὸς τὸ ἀπιστεῖν, ὅτι οὐ φαῦλος ἦν ὁ τῶν ἐν χερσὶ, ὅτε πλείω ἔτυχον ἔχοντες. ἔτι δὲ τὸ πολλοὺς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς πολιτείας ἐλεγχομένας ἔδει, μᾶλλον πλουτοῦντας εἰ γένοιτο ἐξ ἐλάττω Λακεδαιμονίοις εἰς ὀλίγους οὐσίαν ἐρχόντας· καὶ ἐξεστὶ τοῖς ὅτι οὐ δίκαιον τοῖς γενομένοις μᾶλλον καὶ καθ' ἡδονὴν ὅτῳ δόξειεν. διὸ καὶ ὁ Λοκρῶν τοῖς ἀπόλετο ἐκ τῶν περὶ Διονύσιον κοθόλου· ἐν δημοκρατίᾳ οὐ γεγένηται, οὐδὲ ἐν ἀριστοκρατίᾳ ἐν μεμιγμένῃ. κράτιστα δὲ κινδυνεύουσι αἱ ἀριστοκρατίαι μεταβάλλουσιν, τῷ λύεσθαι τῷ μικρῷ· ὅπερ εἴρηται ἐν τοῖς περὶ τῶν καθόλου τῷ πολιτειῶν, ὡς αἴτιον τῆς μεταβολῆς καὶ τὸ μικρὸν ἔστι. ἐκεῖ γὰρ τὸ ποθοῦν τῆς τῶν τῆς πολιτείας, μὴ οὐ καὶ ἄλλο, μικρῷ μείζον, διορίζεται κεῖθι· ἐν δὲ τοῖς τὰ κοινὰ ποιεῖ τὸν κίνδυνον. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Θουρίοις πολιτείας· ἐκίνει γὰρ ὄντας, διὰ τὸ τὴν τρατηγίαν, γίνεσθαί τινας πολεμικὰ τῆς τακτικῆς, καὶ τὸ τῆς πλήθους τῆς φυγῆς δι' ἐπιμελείας, κατεφρόνουν τῆς ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ τιμῶντες ἡδέως κατεφρόνουν, ὅτι τὸν τῶν ἐν χερσὶν ἐπιχείρησιν ἀφῶν, ὅτι ἐξεστὶ τοῦ ἀνοικοῦ πωγῶν τρατηγεῖν, ὀρθῶς τὸν δῆμον ἀνοικοῦ χειρωτεῖν· ἐκεῖνοι δὲ διὰ τοῦτο τεταγμένοι τῆς ἀρχῆς, οἱ κινδυνεύοντες σύμβουλοι, ἐρρώσαντες τὸ φρόνημα ἐκείνου, συνεπιθέμενοι, ὑπολαμβάνοντες τοῖς κατάστασιν τὸν τόπον, ἐκόντες τοῦ ἄλλου πολιτείαν· ὅτερον ἢ θεωλόφοις κινδυνεύειν ἄλλον κινδυνεύειν, ἐκεῖν πλεῖν ἐπιθεῖν εὐθὺς, ἀλλὰ μετέβαλον ἡ τάξις πᾶσα τῶν πολιτείας εἰς δυναστείαν τῆς δημοκρατίας γενομένης. τοῦτο δὲ καὶ τὰ πολιτείας λύουσιν, ὅτι οὐ τῷ αὐξῆσαι, ἐὰν δὲ ἐξαλθεῖν ὅτου ἐκάστη πολιτεία ἦν, ἡ πλείστον ἐν τῷ μέρει τῆς ἔχουσα δὲ δύναμιν ὅπερ συνέβαινε ἐν Ἀθήναις καὶ Λακεδαιμονίοις. ἐν τῷ γὰρ Ἀθήναις, πολυαρχία τῆς ὀλιγαρχίας· ἐν δὲ Λακεδαίμονι, τοῖς δήμοις κρατοῦσι. ἔδει γὰρ καὶ αἱ μεταβολαὶ γίνεσθαι τῆς πολιτείας καὶ αἱ στάσεις, ὅπερ ἐγένετο.

A totos possidebat nobilitas contra legem (nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorum) itaque plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potentior effectus quàm illorum custodes, nobilitatem compulit agros, qui contra legem tenebantur, dimittere. Insuper quia omnes optimatum species ad paucorum potentiam declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes & diuitiæ in paucis sunt, ac magnam licentiam habet nobilitas faciẽdi quod libet & cui velit gratificandi: quæ causa fuit, vt Locrorum ciuitas, interiret, propter Dionysij clientelas, quod non contigisset in populari statu, neque in ea optimatum gubernatione, quę optimè mista temperata fuisset. Maximè verò latent optimatum gubernationes, paulatim sese dissoluentes, quod quidem dictum est prius vniuersaliter de omnibus rebus publicis, idque inpellatur. quando enim omittunt aliquid ex his quæ ad rempublicam pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouent, quousque totam moueant reipublicæ formam. Quod in Thuriorum accidit republica, cùm enim legem haberent, per quam nõ nisi intermisso quinquẽnio præturam gerere licebat iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem famam habentes, cùm cæteros, qui in rebus gerendis versabantur, spernerent ac facilitèr se consecutores arbitrarentur, legem totam illam collere aggressi sunt lata altera lege, vt liceret continuè eosdem prætores esse. At enim magistratus qui præerant suffragiis, appellabantur verò consultores, commoti prius ad resistendum, tamen postea desistiterunt, putantes, quanuis hac vna lege soluta, tamen cæteras esse permansuras, postea verò prohibere volentes, ne aliæ mouerentur, nihil proficere valuerunt, sed mutata est eorum respublica in potentiam eorum, qui nouas res aggrediebantur. Dissoluuntur verò conetę republicę interdum per seipsas, interdum per externam causam, quando contraria gubernatio fit, vel propè vel longè quidem, sed admodum potens, quod quidem contigit Athenienſibus & Lacedæmonijs. Athenienses enim vbique potentiam paucorum: Lacedæmonij verò vbique popularem statum euerterunt. Vnde igitur rerumpublicarum mutationes, seditionęsque exoriantur, ferè dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT VIII.

DE cõseruatione autem earum, & communiter & seorsum de vniuscuiusque consequens est vt dicamus. Illud ergo ante omnia patet, quòd si sciamus per quæ corrumpuntur reipublicæ, scimus etiam per quæ conseruantur. contrariorum enim cõtrarij effectus: corruptioni autem conseruatio est cõtraria. In illis igitur rebuspublicis quæ laudabiliter permissæ ac tẽperatæ sunt, illud est diligenter obseruãdum, ne quid ex legibus institutisque moueatur, maximéque ab eo cauẽdum, quòd paulatim repit. latet enim corruptio, quia non tanta simul fit: decipiturque mens ab illis, vt sophistica illa ratio, si vnumquodque pusillum, & omnia, hoc autem est vt fit, & est vt non. totum enim & omnia non pusillum, sed composita ex pusillis. vna igitur custodia adiecta hoc principium est opponenda. Deinde non considere his quæ finguntur quodammodo, & adumbrantur ad populum: reprobantur enim ex ipsis operibus. qualia verò dicamus rerum publicarum figmenta, superius est ostensum. Intueri licet quasdam respublicas durare non solùm ex optimatibus, retumetiam ex paucorum potentiis, nõ quia per se ipsæ stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, rectè se gerunt, tam erga eos qui sunt extra rempublicam, quàm erga eos qui in reipublicæ gubernatione versantur. Erga eos quidem qui non participes sunt gubernationis, non afficiendo ipsos iniuriis, ac præstantiores ipsorum ad participationem reipublicæ recipiendo, cupidóque honoris non deprimendo, neque multitudinem suis commodis fraudando. Erga illos verò, qui socij in gubernanda republica sunt, humanè inuicem ac popularitèr se gerendo. æqualitas enim illa, quæ in populari statu affectatur, ea in similibus non solùm iusta est, verum etiam vtilis. Quamobrẽ si plures sint in gubernatione reipublicæ constituti, eis per multa populatium institutorum vtilia sunt: ceu semestres esse magistratus, vt omnes qui similes sunt, adipisci valeant, sunt enim tanquam populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt. itaque in illis frequenter existunt, velut duces quidem populi, vt prius diximus. Deinde minus in potentias incidunt paucorum gubernationes & optimates. non enim similiter facilè est latere malè agentem in breui tempore magistratus & in longo. nam ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus tyrannides fiunt.

A Κεφάλαιον η.

ΠΕρὶ δὲ σωτηρίας καὶ κοινῆ καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ, ἑξῆς ἐστὶν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον ὅτι, εἰ τῷ ὄντι δι' ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἴσμεν καὶ δι' ὧν σώζονται· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά· φθορὰ δὲ, σωτηρία ἐναντία. ἐν ὅσαις οὖν πόλεσι νομοθετοῦνται καλῶς καὶ κατὰ τὸν καιρὸν, ἐν τούτοις μηδὲν παρακινεῖν δεῖ τῶν νομίμων, ἐκεῖνο μάλιστα φυλαττόμενον, ὅπερ μικρὸν ἐστὶ λαθεῖν. λανθάνει δὲ ἡ μεταβολὴ διὰ τὸ μὴ ἀθρόα γίγνεσθαι. παραλογίζονται γὰρ ἡ διάνοια τῷ ἐκ τοῦ ἐλάχιστον, ἀπαρτὶ ὁ συνιστὰς λόγος εἰς ἔλαττον μικρὸν, καὶ πάντα. τῶν δ' ὄντων ἃ, ἔστι δ' ἃ οὐ· τὸ γὰρ ὅλον, καὶ τὰ πάντα, οὐ μικρόν, ἀλλὰ πολύκαιρον ἐν μικρῷ. μόνον οὖν φυλακὴν πρὸς τοιούτου τῆς ἀρχῆς δεῖ ποιεῖσθαι ἡ τοῦ μὴ πιστεύειν τοῖς σοφισμάτοις χάριν πρὸς τὸ πλῆθος τοῦ καινοῦ· ἐξελέγχεται γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων. ποῖα δὲ λέγομεν τῆς πολιτικῆς σοφίσματα, πρότερον εἴρηται. ἔτι δ' ἐφ' ἑαυτῷ, ὅτι οὐ μόνον ἀρίστης πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἐλλιπεστάτης, οὐ διὰ τὸ ἀστασιάστους εἶναι τοὺς πολίτας, ἀλλὰ διὰ τὸ δεῖ χρῆσθαι τοῖς τε μὴ μετέχοντας, καὶ τοῖς ἐξω τῶν πολιτῶν, καὶ τοῖς τε τῶν πολιτευομένων τοῖς μὲν μὴ μετέχοντας, τοῖς μὴ ἀδικεῖν, καὶ τοῖς δὲ ἀγαπωμένοις ἑαυτῷ εἰσάγειν εἰς τὴν πολιτείαν· καὶ τοῖς μὲν φιλοτίμοις μὴ ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τοῖς δὲ πολλοῖς εἰς κέρδος· ποῖα δὲ καὶ τῶν μετόντων, τοῖς χρῆσθαι ἀλλήλοις δημοτικῶς· ὁ γὰρ δεῖ τῶν πολλῶν ζηλοῦν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, οὗτ' δεῖ τῷ ἡμείσει οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον δεῖ. διὸ καὶ πολλοῖς ὄντες τῶν πολιτευομένων, πολλὰ συμφέρει τῷ δημοτικῷ κοινωνεῖν τῶν, τὰ ἐξαμιλλώμενα τοῖς ἀρχαῖς δεῖ, ἵνα πάντες οἱ δυνατοὶ μετέχωσιν· ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος δύο τῶν ὁμοίων. διὸ καὶ ἐν τούτοις ἐγγίγνονται δημαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. ἐκ πολλῶν δ' ἄλλων εἰς δυναστείας ἐξιστάμενοι αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι· οὐ γὰρ ὁμοίως ἐθέλουσιν κοινωνεῖν ἐλάττοσι χρῆσθαι τοῖς ἀρχαῖς καὶ πολλῷ· ἐπεὶ διὰ τῶν ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ δημοκρατίαις γίγνονται τυραννίδες.

B

C

D

E

F

ἐκ γὰρ οἱ μάλιστοι ἐν ἑκατέρᾳ δεσπόζουσι τυραννίδες ἐνίοτε μὲν, οἱ δημαγωγοὶ, ἐνίοτε δ', οἱ δυνάμενοι, διὰ τὸ τοὺς μάλιστα ἔχοντας ἀρχὰς, ὅσον πολλοὺς χρόνον ἄρχειν. σώζονται δ' αἱ πολιτεῖαι οὐ μόνον διὰ τὸ πόρρω εἶναι τῶν διαφθειρόντων, ἀλλ' ἔνιοτε καὶ διὰ τὸ ἐγγύς. φοβούμενοι γὰρ, διὰ χρόνου ἔχειν μᾶλλον τὴν πολιτείαν οἴονται δεῖν τοὺς τὴν πολιτείαν φυλάττοντας, φόβοις παρακινοῦσιν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ κατακοιμῶσι ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακὴν, τὴν τῆς πολιτείας τιμῶντες· καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιοῦσι. ἔτι τοὺς τῶν γνωρίμων φιλοτιμίας ἐν στάσει καὶ διὰ τὴν ἀτιμίαν παρέχουσι δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλοτιμίας ὄντας, ὡς περιλυπούμενα καὶ ἀδικούμενα τὸ ἐν ἀρχῇ γε ἐμφύον κακὸν γίγνεται, οὐ τῇ τυχούσῃ, ἀλλὰ πολιτικοῖ ἀνδρί. ἔστι δ' ἡ διὰ τὰ τιμήματα γιγνομένη μεταβολὴ, ἐξ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ τῶν μεθιστάντων μὴ τὴν αὐτὴν τιμήματα, ἢ πυρίας δὲ τοιούτου γιγνομένης, συμφέρει τῷ τιμήματος θεσπισθέντος τὸ κοινὸν τὸ πλῆθος πρὸς τὸ συμβεβὸς [καὶ τῶν τὸν χρόνον,] ἐν ὅσαις μὲν πόλεσι τιμῶσι κατ' ἐνιαυτὸν ἐν ἢ τῆς μείζοσι, διὰ πεντακοσίου, ἢ πεντακισχίλιοι· καὶ ἡ πολλαπλασίοι, ἢ πολλοστημόριον τῶν παρόντων, ἐν ἢ τὴν μὴ κατέστησαν τὴν πολιτείαν, ἔνιοι δὲ καὶ τὸ τιμήματος θεσπίσαι ἐν πάσαις· καὶ μὴ ὑπερβάλλῃ, θεσπίσαντας καὶ τὴν πολλαπλασιόνων· καὶ δ' ἐλλείπῃ, αὐξάνοντας καὶ ἐλάττω πολλοστὸν τῶν τιμημάτων. ἐν μὲν γὰρ τῇ ὀλιγαρχίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, μὴ πολυωνύμων μὲν οὔσων, ἐνδυναμεῖ ὀλιγαρχία, ἐνδυναμεῖ δὲ δυναστείας γίγνεσθαι συμβαίνει ἐκείνοις δὲ, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ δημοκρατία, ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ πολιτείαν ἢ δῆμον. κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ καὶ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ μοναρχίᾳ.] καὶ, πάσης πολιτείας, μόνον ἐξαίρετον ἔλαττον μεθέντα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον παρέχειν μικρὰς καὶ πολυχρονίους διδόναι τιμὰς, ἢ πολλὰς μεγάλας. διαφθείρουσι γὰρ καὶ φέρει εἰς πόνους ἀνδρὸς δυνατοῦ· εἰ δὲ μὴ, μὴ τοῦ γ' ἀνδρὸς δόντας, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀξιοῦς, ἀλλ' ἐκ παντὸς χρόνου. καὶ μάλιστα μὲν παρεῖναι τοῖς νόμοις οὕτως ἔχειν, ὅστε μηδὲν ἐγγίγνεσθαι τοῦ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων· εἰ δὲ μὴ, κατὰ δημοκρατικὰ

A

B

C

D

E

F

aut enim hi qui maximi sunt in vtraque, tyrannidem inuadunt (hic ductores populi, ini potentes) vel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant. Conseruantur autem reipublicæ, non solùm ex eo quia procul sint à periculis, verum etiam interdum quia propinquæ sunt. homines enim formidantes, vigilantius intendunt ad reipublicæ custodiam. Itaque oportet eos qui rempublicam saluam esse volunt, formidines quasdam parare, vt caueant, neque dissoluant quasi nocturnam quandam custodiam, reipublicæ obseruationem: & quod longe abest, propinquum facere. Etiam nobilium contentiones seditionésque, per leges quoque oportet custodire conari, & qui extra contentiones sunt eos ante capere, tanquam malum ab initio exorientem cognoscere non cuiusuis sit, sed ciuilis viri. Ad mutationes verò quæ propter censum fiunt, ex paucorum potentia atque ex republica, quando contingit hoc manentibus eisdem censibus, aut pecuniarum copia facta, vtile est considerare vniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tempus ad præterium conferre. nam in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus verò per triẽnium aut quinquennium. & si multiplicatus sit, ac multo maior factus quàm prius erat ille, secundum quem statuta fuerat reipublicæ gubernandæ habilitas, lege prouidere vt census vel augeatur vel relaxetur: si quidem excedat, augeatur secundum multiplicationem: si verò deficiat, relaxetur ac minor fiat census taxatio. In paucorum enim gubernationibus, & in rebuspublicis nisi hoc fiat, hic paucorum gubernatio, ibi potentia nimia insurget. illo autem modo ex republica quidem popularis status, ex paucorum verò gubernatione respublica, aut populus. Commune autem est & in populari, & in paucorum gubernatione & in omni republica, neque augere nimium quenquam supra modum, sed magis conari paucos & longi temporis honores præbere, quàm confestim magnos. corrumpuntur enim, nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre. Quòd si accumulatè dati sint alicui honores, non sunt simul omnes postea auferendi, sed paulatim. Maximè verò lege ita prouidere conandum est, ne alicui nimium sit excessiua potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. quod si ita contingat, per absentiam re-

mouendæ sunt huiusmodi hominū clientelæ. Cùm verò ex priuata etiam vita res nouæ oriantur, magistratus constituendus est quidam, qui sit quasi in specula ad mores ciuium intuendos, ne quis ita viuat, vt reipublicæ nocere possit in populari quidem statu, ne alienè viuat à popularitate: in paucorum autem potentia, ne alienè à natura eius gubernationis. Eodémque modo de aliis speciebus rerumpublicarum. Et si quid exultet prosperitatéque sit elatum in ciuitate, per partes obseruare propter easdem causas. cuius remedium est, semper contrariis partibus magistratus & res agendas committere. contrarias partes voco, ceu præstantes viros multitudini, & diuites pauperibus. Conandúmque est vel admiscere pauperes cum diuitibus, vel medios augere, hi enim dissoluent seditiones ob imparitatem procedentes. Maximum verò illud est in omni republica & legibus, & cætera omni diligentia constituendum, ne ex magistratibus lucra proueniant. id autem maximè in paucorum gubernatione est obseruandum. leuius enim ferunt populi, qui ab republica excluduntur, qui nimio gaudent, quòd sua agere non impediuntur. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex republica ditari, duplicem capiunt molestiam, & quòd ab honore excluduntur, & quòd à lucro. Vnicè verò contingit simul existere popularem statum & optimatum, si ita quis instituat: foret enim vt & nobiles & plebei haberent quæ vtrique vellent. Licere enim omnibus rempublicam gerere populare est: magistratus verò à nobilibus teneri, optimatum. hoc autem accidit, quando ex magistratibus non prouenient lucra. pauperes enim magistratus non volent, si nil insit lucri, sed potius suis rebus propriis intendere, diuites autem quia non indigent ex republica lucrari, magistratus gerent. atque ita continget egenis quidem ditari ob operam rebus suis impēsam, nobilibus verò non subiici cuicunque ad hoc autem vt non subripiantur pecuniæ publicæ, editio fiat pecuniarum præsentia ciuibus, omnibus & descriptæ per societates, & ordines, & tribus deponantur. Quòd verò magistratus sint absq; lucro, statuendi per legē sunt honores, iis qui optimè se gesserint. Oportet autem in populari statu diuitibus parcere, ac non modo possessiones eorum non auferre, sed ne fructus quidem eorū: quod in quibusdam ciuitatibus imprudēter fit.

ποιεῖσθαι τὰς παραστάσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ τοὺς ἰδίους βίους νεωτερίζουσι, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχήν τινα τὴν ἐποψομένην τοὺς ζῶντας ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν, ἐν μὲν δημοκρατίᾳ πρὸς τὴν δημοκρατίαν, ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν ἑκάστῃ. καὶ τὸ εὐημεροῦν δὲ τῆς πόλεως ἀνὰ μέρος φυλάττεσθαι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. τούτου δ' ἄκος, τὸ αἰεὶ τοῖς ἀντικειμένοις μορίοις ἐγχειρίζειν τὰς πράξεις καὶ τὰς ἀρχάς. λέγω δ' ἀντικεῖσθαι τοὺς ἐπιεικεῖς τῷ πλήθει, καὶ τοὺς ἀπόρους τοῖς εὐπόροις. καὶ τὸ πειρᾶσθαι ἢ συμμιγνύναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος καὶ τὸ τῶν εὐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν. τοῦτο γὰρ διαλύει τὰς διὰ τὴν ἀνισότητα στάσεις. μέγιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις καὶ τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τετάχθαι, ὥστε μὴ εἶναι τὰς ἀρχὰς κερδαίνειν. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν ταῖς ὀλιγαρχικαῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰργόμενοι τοῦ ἄρχειν οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐάν τις ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, ὥστ' ἐὰν οἴωνται τὰ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας. τότε δ' ἀμφότερα λυπεῖ, τό τε τῶν τιμῶν μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν κερδῶν. μοναχῶς δὲ καὶ ἐνδέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν καὶ ἀριστοκρατίαν, εἰ τοῦτο κατασκευάσειέ τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν καὶ τοὺς γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται ἀμφοτέρους. τὸ μὲν γὰρ ἐξεῖναι πᾶσιν ἄρχειν, δημοκρατικόν. τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους εἶναι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ ᾖ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ ἄποροι οὐ βουλήσονται ἄρχειν, τῷ μηδὲν κερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις εἶναι μᾶλλον. οἱ δ' εὔποροι, δυνήσονται, διὰ τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται τοῖς μὲν ἀπόροις, γίγνεσθαι εὐπόροις, διὰ τὸ διατρίβειν πρὸς τοῖς ἔργοις. τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινά, ἡ παράδοσις γιγνέσθω τῶν χρημάτων, παρόντων πάντων τῶν πολιτῶν. καὶ ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας καὶ λόχους καὶ φυλὰς τιθέσθωσαν. τοῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, τιμὰς εἶναι δεῖ νενομοθετημένας τοῖς εὐδοκιμοῦσιν. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι, μὴ μόνον τῷ τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς, ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον.

βέλτιον

βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους κωλύειν λειτουργεῖν τὰς δαπανηρὰς μέν, μὴ χρησίμους δέ, λειτουργίας, οἷον χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται. ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἀπόρων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι πολλήν, καὶ τὰς ἀρχάς, ἀφ' ὧν λήμματα, τούτοις ἀπονέμειν. κἄν τις ὑβρίσῃ τῶν εὐπόρων εἰς τούτους, μείζω τὰ ἐπιτίμια εἶναι, ἢ ἂν σφῶν αὐτῶν. καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος· μηδὲ πλειόνων ἢ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσταιντο πλείους. συμφέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἄλλων ἢ ἰσότητα ἢ προεδρίαν νέμειν τοῖς ἧττον κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας, ἐν μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τοῖς ἀπόροις, πλὴν ὅσαι ἀρχαὶ κύριαι τῆς πολιτείας· ταύτας δὲ τοῖς ἐκ τῆς πολιτείας ἐγχειρίζειν μόνοις, ἢ πλείοσι.

Κεφάλαιον θ.

Τρία δέ τινα χρὴ ἔχειν τοὺς μέλλοντας ἄρξειν τὰς κυρίας ἀρχάς. πρῶτον μέν, φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν. ἔπειτα, δύναμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς. τρίτον δ', ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἐν ἑκάστῃ πολιτείᾳ, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸ δίκαιον κατὰ πάσας τὰς πολιτείας, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διαφοράς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ ταῦτα πάντα περὶ τὸν αὐτόν, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. οἷον εἰ στρατηγικὸς μέν τις εἴη, πονηρὸς δὲ καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ δίκαιος καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν; ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο, τίνος πλεῖον μετέχουσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. διὸ ἐν στρατηγίᾳ μέν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς. ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχουσι, τῆς δ' ἐπιεικείας πλεῖον. ἐν δὲ φυλακῇ καὶ ταμιείᾳ, τἀναντία· πλείονος γὰρ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσην οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἡ δ' ἐπιστήμη, κοινὴ πᾶσιν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, κἂν δύναμις ὑπάρχῃ τῆς πολιτείας καὶ φιλία, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὰρ τὰ συμφέροντα καὶ τὰ δύο. ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοὺς τὰ δύο ταῦτα ἔχοντας, ἀκρατεῖς εἶναι, ὥστε καθάπερ καὶ αὑτοῖς οὐχ ὑπηρετοῦσιν εἰδότες καὶ

Melius etiam est volentibus prohibere, ne munera illa subeant, quæ sint magni sumptus, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere & ludos & faces, instar Chiotum, & cætera huiusmodi munera. In paucorum verò gubernatione, cura est pauperum suscipienda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta, istis tradenda. & si quis diuitum eos contumelia affecerit, maior pœna est constituenda, quàm si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognitionem fit, non per donationem, nec valeat quisquam plures hæreditates capere, sed vnam solummodo. Per hunc enim modū magis æquales erunt facultates, & egenorum permulti ad abundantiam traducentur. Vtile est in populari statu, & in paucorum gubernatione, aliorum vel æqualitatem vel præstantiam tribuere his qui minus participant reipublicæ, in populari quidem diuitibus, in paucorum verò gubernatione, egenis: exceptis tamen his magistratibus, in quibus ius autoritásque reipublicæ cōsistit. hi enim solis iis qui sunt ex republica, committi debent.

CAPVT IX.

TRia verò debent habere illi, qui principales magistratus sunt suscepturi. Primum vt ament præsentem ciuitatis statum. Deinde, vt habeant potentiam maximam ad ea exequenda, quæ magistratus requirit. Tertium, vt habeant virtutem & iustitiam in vnaquaque republica, ad ipsam rempublicam. nisi enim iustum idem sit in cunctis rebuspublicis, necesse foret & iustitiæ esse differentias. Habet autem dubitationem, quando hæc omnia non concurrunt in eodem, quemadmodum sumere oporteat. ceu si sit quidam aptus ad rem militarem, sit autem ille idem improbus, nec reipublicæ amator: alter verò iustus & amator, sed ad rem militarem non aptus: cuius facienda sit electio. Videtur incipiēdum esse ad duo, cuius magis participent omnes, & cuius minus. Quapropter in re militari quidem ad peritiam magis quàm ad probitatem est respiciendum: pauciores enim sunt rei militaris periti, plures probitatis. Contrà verò, in custodia & administratione ærarij plus enim probitatis requirit, quàm quātū habeāt multi. sciētia verò huius cōmunis est omnibus. Dubitari enim potest, si potētia adsit reipublicę & amicitia, quid opus est virtute, sufficiēt enim illa duo ad reipublicę vtilitatem. An, quia fieri potest, vt duo illa habentes sint intemperantes: itaq; vt sibi ipsis non optemperant scientes

Universidad de Deusto
Biblioteca

& amantes seipsos, sic etiam erga rempublicam nihil verat ita se habere quosdam. Simpliciter autem quæcunque in legibus prodesse diximus, cuncta illam rempublicam seruant. Et quod sæpe iam diximus, maximum fundamẽtum est, custodire vt potentior sit ea pari, quæ rempublicam saluam esse velit, quàm illa quæ nolit. Præter hæc autem omnia, latere non oportet. quod modo latet eas respublicas, quæ transgrediuntur medium. Multa enim quæ popularia videntur, popularem statum dissoluunt: multa etiam quæ paucorum esse videntur, dissoluunt paucorum gubernationem. qui verò existimant hanc esse vnam virtutem, trahunt ad excessum, ignorantes quòd quemadmodum nasus excedit rectitudinem laudabilem ad aquilinum esse vel simum, sed tamen adhuc pulchritudinem ac gratiam retinet, at si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mẽsuram partis, tandem verò ita disponitur, vt non nasus appareat propter excessum ac defectum contrarium, eodem modo & de aliis partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. nam paucorum quidem potentiam, & popularem sufficienter se habere contingit, & si transgrediantur ab optimo statu. quòd si quis intendat magis vtranque earum, deteriorem primum fasiet rempublicam, tandem verò neque rempublicam esse. Quapropter non ignorari oportet à legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia seruent populi statum, & qualia paucorũ apparentia coertant paucorũ gubernationem. neutra enim istarum videtur stare posse absque opulentia & multitudine. sed quando adæquatio fiat facultatum, aliam necesse est esse rempublicam. itaque dissoluẽtes leges, quę sunt circa excessum, dissoluunt respublicas. Abertant verò & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem ductores populi, vt multitudinem dominam legum efficiant ob id enim faciunt semper ciuitatem opulentis repugnantẽ. at oportebat contrariũ videri semper dicere pro opulentis. In paucorum verò gubernatione pro populo, eos qui rempublicã gubernant. & contra iurare quàm nunc iurent paucos gubernantes. In quibusdam enim ciuitatibus nunc iurant. Populum odio habebo, & consilio annitar vt

A φιλοῦντες αὐτοὺς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐδὲν κακοῦν ἔχει εἰδοτες. ἁπλῶς δὲ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν τὴν πολιτείαν, ἅπαντα ταῦτα σῴζει τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον γενέσθαι, τὸ πρῶτον ὅπως κρείττον ἔχῃ τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν παντὸς, τοῦ μὴ βουλομένου. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβαίνουσας πολιτείας, τὸ μέσον· καὶ γὰρ ὃ νῦν δημοτικοὶ δημοτικῶν λύει τὰς δημοκρατίας· καὶ τὸ ὀλιγαρχικῶν, τὰς ὀλιγαρχίας· οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν αὐτὴν, ἐλκουσιν εἰς τὴν ὑπερβολὴν· οἷον εἰ τὴν ῥῖνα τὴν καλὴν μὴ ἐν κυρτότητι μὲν εἶναι τὴν ἀετοειδῆ, ἔχειν δὲ τὴν συμμετρίαν, καὶ τὴν εὐπρεπείαν· εἰ δὲ τὴν ἀετοειδῆ, ἀφαιρεῖν τὴν ἐναντίαν μοῖραν· ὥστε μὴ φαίνεσθαι ῥῖνα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἐναντίου. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τὰς ἄλλας μορίων. συμβαίνει δὲ οὕτω καὶ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας· καὶ γὰρ ὀλιγαρχίαν καὶ δημοκρατίαν ἔστι μὲν ἔχειν ἰσχύον, καὶ τὴν ἐξαιρεσίαν τοῦ βελτίστου τοῦ ἔχειν· καὶ δὴ τὸ ὀρθότερον μᾶλλον ἐνεστῶσαν αὐξῇ, πρῶτον μὲν χεῖρον ποιεῖ τὴν πολιτείαν· τέλος δ', οὐδὲ πολιτείαν. διὸ δὲ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ τὸν πολιτικὸν, ποῖαι σῴζουσι τὴν δημοτικὴν, καὶ ποῖαι τὴν ὀλιγαρχικὴν τὴν ὀλιγαρχίαν. οὐδὲ γὰρ ἄν ἡ πόλις ἄνευ τούτων εἴη· ἀλλ' ὅταν ὑπολάβωσι τὴν οὐσίαν, ἄλλην ἀνάγκη εἶναι τοιαύτην τὴν πολιτείαν. ὅστε φθείρουσι τὰς κατ' ὑπερβολὴν νόμοις, φθείρουσι καὶ πολιτείας. ἀμφοτέροις δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις, εἰ δημαγωγοὶ, ὅπου τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων· δύο γὰρ ποιοῦσι πρὸς τὴν πόλιν, ἀφιστάμενοι τοῖς ἐπιφανεῖς· διὰ δὲ τοιούτων, ἀεὶ δικαῖοι λέγοντες ὑπὲρ τοῦ δήμου· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τῶν δήμου

B

C

D

E

F

τῶν ὀλιγαρχικοῖ, καὶ τῶν ἔρωτας ἐναντίους ἢ τῶν ὁμωνύμων τῶν ὀλιγαρχικοῖ. τῶν μὲν γὰρ ἐν ἐν ἐλπίσι ἐμφύεται, καὶ τῷ δήμῳ κακόνοιαι ἐστιν, καὶ βουλόμενοι ὅτι ἀδίκοι κακοῖ. καὶ δὲ καὶ

ὑπολαμβάνει

A malè habeat. expedit autem simulare ac fingere contrarium, atque ita iuramẽtum concipere, Nõ afficiam populum iniuriis. Maximum autẽ omnium quæ dicta sunt, ad reipublicę stabilitatẽ est id, quod nunc parũ faciunt omnes, erudiri ad reipublicę disciplinam, nihil enim prosunt vtilissimę leges quę à gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti & disciplina imbuti in republica homines fuerint: si leges populares, populariter: si paucorum potentiæ, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in vno intemperantia, est etiam in ei uitate. disciplina autem reipublicæ est, non ea facere per quæ lætentur pauci potentes aut populares, sed per quæ valeant, illi quidem paucorum gubernationem tenere, hi verò popularem. Nunc autem in paucorum potentia gubernatorum filij delicijs intendunt: tenuiorum autem filij gymnasiis laboribũsque exercentur, itaque & volunt magis & possunt res nouas moliri. In populari verò statu qui maximè videtur esse popularis, contra quàm vtile sit cõstitutum est. huius rei causa est, quòd malè definiunt. libertatem. Duo sunt enim, quibus popularis status definitur. potestate summa populi, ac libertate. Iustum autem æquum videtur esse. æquum verò quodcunque videatur multitudini, id esse stabilitum. liberum autem & æquum quodcunque velit quis facere. itaque viuit vnusquisque vt vult in huiusmodi populari statu, & ad quod gliscit, vt ait Euripides. Sed hoc est prauum. non enim putandum est esse seruitutem, viuere ad formam reipublicæ. sed salutem. Ex quibus igitur motantur respublicæ, & corrumpuntur: & per quæ seruantur, & permanent, vt simpliciter dicamus, tot & talia sunt.

CAPVT X.

REstat nunc videre de vnius gubernatione, ex quibus corrumpatur, & per quæ seruari valeat. Ferè autem similia ac propinqua sunt illis, quæ diximus suprà de cæteris gubernationibus, illa quę circa regnum, & circa tyrannidem contingunt. nam regia quidem potestas optimatum gubernationi respondet: Tyrannis autem, ex paucorum potentia illa postrema, & ex populari componitur. quapropter perniciosissima est his qui sub ea sunt vt pote ex duobus composita malis, & transgressiones & delicta continens, quæ ex ambabus illis proueniunt. Existitq. generatio

Ἀεὶ γὰρ ἐπιλυθῆναι καὶ ἀεὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν τὸ σῴζειν, καὶ δι' ὧν σώζονται πόλεις. μάλιστ' ἂν παρεκπλήσιαι τοῖς εἰρημένοις αἱ τῶν πολιτειῶν ἀρεταὶ, ἐξ ὧν τὰ συμβαίνοντα αἱ τῶν βασιλείας, ἐξ τῶν τυραννίδας. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐστὶ· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ὀλιγαρχίας τ' ἐσχάτης συγκειμένη καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀφεστῶσι ἐστὶ, κτῶσα δυοῖν συγκειμένη κακοῖν, καὶ τῶν παρεκβάσεις καὶ τῶν ἁμαρτίας ἔχουσα τῶν παρ' ἀμφοτέροις τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' αἱ γένεσις:

A

B

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

statim ex contrariis vtrique istarum. nam regia potestas pro tutela præstantium virorum contra populum reperta est: & fit Rex ex præstantibus per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum quæ fiunt à virtute, vel per excellentiam huiusmodi generis. Tyrannus verò originem habet à populo ac multitudine, contra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiatur. Patet hoc ex ipsis his quę contigerunt. fere enim tyranni vt plurimi facti sunt ex doctoribus populorum, fidem adepti ab initio propter calumnias contra nobilitatem iactas. Tyrannides igitur aliq in hunc modum constitutæ sunt, ciuitatibus iam adauctis. Aliæ prius ex regibus transgredientibus patria iura, & affectantibus magis dominari. Aliæ ex electis ad principales magistratus. antiquitus enim populi constituebant diuturniores administrationes & procurationes. Aliæ ex paucorum potentia, eligentium vnum aliquem ad maximos magistratus. Omnibus istis modis facultas fuit id perficiendi, si modo voluissent, per potentiam sibi præexistentem, vel ex regia potestate, vel ex honoribus à populo exhibitis. ceu Phidon apud Argos, & alij alibi regiam potestatem habentes tyranni sunt facti. circa Ioniam verò tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panætius quoque in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis. & alij eodem modo ex fauore populorum, apud quos multum poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel per ista simul ac potentiam. Omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates gentésque contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt. alij bello conseruato populis ne in seruitutem deuenirent, quemadmodum Codrus. alij à seruitute liberatis, vt Cyrus. alij quòd condidissent vrbem, vel quòd regionem acquisissent, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonũ, & Molossorum reges. Volt autem Rex esse custos, vt qui diuitias habent, nihil iniustum patiantur, nec etiam populus afficiatur contumeliis. Tyrannus autem, vt sæpe iam diximus, ad nullam communem respicit vtilitatem, nisi gratia proprij commodi. Est autem obiectum tyranni,

A ἐξ ἀντικείμενα, ἑκατέρᾳ τῆς μεταβολῆς· ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, ὡς βοήθεια τοῦ δεῖνος τῶν ἀστῶν τοῦ δήμου τῆς ἀποκλίσεως γίγνεται, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀποκλίσεως καθ' ὑπεροχὴν ἀρετῆς ἢ πραξίων τῆς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἢ καθ' ὑπεροχὴν γένους τοῦ ἐν γένει· ὁ δὲ τύραννος, ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους πρὸς τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῆς συμβιβάσεως· B πολὺ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων γεγένηνται ἐκ δημαγωγῶν, οἷς ἐπιτιμῶντες ἐπιστεύθησαν ἐκ τοῦ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. ἐν οἷς γὰρ τόποις ὅποι κατέστησαν τῆς τυραννίδος, ἤδη τῆς πόλεως αὐξηθείσης· ἐν δὲ τοῖς τοῦτον, ἐκ τῶν βασιλέων παρεβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ διανοουμένους ἄρχειν ἐπὶ πλείω χρόνον· ἐν δ', ἐκ τῆς ἀρχαίας ὅτι τοὺς κοινῇ ἀρχαῖς τὸ γὰρ ἀρχαῖον οἱ δῆμοι κατέστησαν πολυχρονίους τοῖς δημιουργοῖς, καὶ τοῖς δυναστεύουσι· ἐν δ' ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας ἐπιγενομένης ἐκ τοῦ κύριοι ὄντες τοῖς μεγίστοις ἀρχαῖς. πάσι γὰρ ὑπῆρχε τοῖς ἔθνεσι τούτοις τὸ κατεργάζεσθαι βασιλέα, εἰ μόνοι βουλοίατο. διὰ τὸ δύνασθαι φανερὸν παρεῖναι, τοῖς μὲν, βασιλικὴν ἀρχὴν, τοῖς δ', τὴν τῶν τιμῶν· ὡς, Φείδων μὲν ἐν Ἄργει, καὶ ἄλλοι, τύραννοι κατέστησαν, D βασιλείας ὑπαρχούσης. οἱ δὲ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, καὶ Φάλαρις, ἐκ τῆς τιμῆς· Πεισίστρατος δὲ ἐν Ἀθήναις, καὶ Κύψελος ἐν Κορίνθῳ, καὶ Πεισίστρατος Ἀθήνησι, καὶ Διονύσιος ἐν Συρακούσαις, καὶ ἕτερον τὸν αὐτὸν ἔθνος, ἐκ δημαγωγίας· καθάπερ οὖν εἴρηται, ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν ἀρίστων τῶν ἀξίων γὰρ ἦν ἔθνη, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ κατ' γένους, ἢ κατ' ἀπορίας, ἢ καὶ τούτοις E τε καὶ δυνάμει. ἅπαντες γὰρ ἐδυνάσθησαν, ἢ δυνάσθαι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη ἀρχεῖν, ἐτύγχανον τῆς τιμῆς ταύτης· οἱ μὲν, καὶ πόλεμον κωλύσαντες δουλεῖν, ὥσπερ Κόδρος· οἱ δ', ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος· ἢ κτίσαντες, ἢ κτησάμενοι χώραν, ὥσπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι βασιλεῖς καὶ Μακεδόνων, καὶ Μολοσσῶν. βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν ἀδικῶνται τὰς οὐσίας, μηδὲν ἐλαττοῦσθαι· F ἵνα δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζοιτο μηδὲν. ὁ δὲ τύραννος, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν βασι-

A quod placeat: regis, quod honestum sit quamobrem & illa in quibus plus habent: tyranni quidem pecuniæ, regibus autem honores, & custodia regi à ciuibus suis est, tyranno autem à peregrinis. Quòd verò tyrannis contineat illa mala quæ sunt & popularis gubernationis & paucorum potentiæ, manifestum est. Ex paucorum quidem potentia finem esse diuitias: B per has enim solas necesse est permanere, vt conductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. itaque arma ciuibus suis adimere, ac multitudinem populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere, communia sunt vtrutunque, paucorum scilicet potentiæ, & tyrannidis. Ex populari autem, vexare nobilitatem, clam euertere C & palam, & in exilium pellere, tanquàm aduersarios & machinatores, contra potentiam suam. Ex his enim & consilia adnersus eos initi contingit, aliis dominationem affectantibus, aliis seruitutem fugientibus. Vnde Periandri consilium Thrasybulo datum, supereminentes spicas decerpere, tanquàm opportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere. Vt igitur ferè dictum est, eadem principia D mutationum sunt existimanda, & in rebuspublicis & in vnius gubernatione. per contumeliam enim, & per metum, & per contemptum insurgunt plerique subiectorum aduersus dominantes. iniuriæ verò maximè per contumeliam; nonnunquàm & per ablationem rerum fiunt. Sunt autem & fines ibi tales, quales sunt circa tyrannides & regna. opes enim & honores qui in tyrannis regibúsq. maximi con- E spiciuntur, affectant omnes. Insurgitur autem quandoq. in corpus dominantis, quandoq. in ipsam dominationem. Quando enim per contumeliam adducuntur homines ad insurgendum, impetus fit in corpus cúmq. sint contumeliæ partes plures vnaquæque illarum concitat ad iram, irascentium verò plurimi vltionis causa impetũ faciunt, non causa potentiæ. Quale fuit illud filiorum Pisistrati: ob contumeliam F enim sorori Harmodij illatam, & ipsum Harmodium cõpellatum, impetus in eos factus est: ab Harmodio quidem propter sororẽ, ab Aristogitone autẽ propter Harmodium. Aduersus Periandrũ quoq. Ambraciæ tyrannum insidiæ factæ sunt, ex equia in potu quem amabat puerum interrogauit, an nondum ex se prægnans esset. Philippus verò à Pausania occisus est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia non vlciscebatur contumeliam sibi A διὰ τὸ ἁπλῶς ὑβριζόμενος αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς factam ab Attalo. Et Amyntas paruus à ἀ Ἄτταλος. καὶ ὁ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ υἱὸς à Derda, quia iactaret se illius ætate abusum esse. Et Eunuchus ab Euagora Cyprio. quòd enim mulier renueret eius filium, quasi contumelia affectus eum necauit. Plurimæ verò inuasiones factæ sunt ex eo, quia in corpus verecundiam intolerant, qualis fuit inuasio illa Cratei aduersus Archelaum: semper enim molesta illi fuerat consuetudo eius. Itaque parua etiam occasio sufficiens fuit, vel quia filiarum nullam sibi dederat, cùm se daturum promisisset. sed primam occupatus bello aduersus Syrram Arabesi tradidit regi Elimeæ: alteram verò filiam minorem natu filio Amyntæ coniugauit existimans per hunc modum minimè sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitum. sed indignationis principium extitit, quòd grauiter ferebat se ad libidinis gratiâ haberi. Fuit vna cum illo ad rem patrandam Hellanocrates Larissæus ob eandem causam. quod enim abusus ætate illius non, vt promiserat deducebat, ob contumeliam id fieri ratus est, non ob amorem. Paròn verò & Heraclides Ænij Cotyn peremerunt, patri mactantes. Adamas verò à Coty rebellauit, quasi contumelia affectus, quòd ab eo in pueritia exercitus esset. Multi etiam ob verberatum corpus vel interfecerunt ira perciti, vel imperium fecerunt quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges, vt Megacles apud Mitylenem Pentalidas circumeuntes & clauis pulsantes, eum amicis aggressus interfecit. & postea Smerdes verberibus cæsus, & à muliere tractus Penthilon interimit. Archelai verò necis principes fuit Dechamnicus. is enim primus cæteros aggressores commouit & irritauit. causa verò fuit ira, quòd illum Archelaus Euripidi poetæ verberandum tradidisset. erat verò infensus illi Euripides ob maledictum in ipsius insuauitatem oris iactatum. Et alij complures tali de causa vel interfecti sunt, vel in periculum insidiarum venerunt. Similiter quoque propter metum. hæc enim vna ex causis est, vt in republica, sic etiam vnius in gubernatione. ceu Xerxem Artapanes metuens calumniam de Dario, quòd eum suspendisset: Xerxe non iubente, sed putàs illi veniâ esse datâ propter cœnâ, quasi ab ignoscente. Aliæ verò propter contemptum.

ἐξ Ἀ Ἄτταλον. καὶ ὁ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ υἱὸς Δέρδα, διὰ τὸ καυχᾶσθαι ἐπὶ τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ. καὶ ὁ τοῦ εὐνοῦχος Εὐαγόρου τοῦ Κυπρίου· διὰ γὰρ τὸ τὴν γυναῖκα ἀποβλέπειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπέκτεινεν, ἐπὶ ὕβρει οὖσα. πολλαὶ δ' ἐπιθέσεις γεγένηνται, καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰσχύνεσθαι· ἀεὶ μοναρχίαν πᾶσι· ἦν γὰρ ἡ B Κράτητος εἰς Ἀρχέλαον αἰεὶ ἐπίβουλος. ἔστι γὰρ καὶ ἐπὶ μικρὸν ἀφορμὴ ἐγένετο φόβου, διότι οὐδ' ἔνα δέκα τοῦ πατρὸς ἐδώκει ὁμολογήσας αὐτοῦ· διὰ τὴν μὲν πρεσβυτέραν, κατεγάμβρος υἱὸς πολέμου φόβῳ Σύρρᾳ καὶ Ἀράβεσιν, ἐδώκει τῷ βασιλεῖ τῇ τῶν Ἐλιμείας· τὴν δὲ ἑτέραν τὸ υἱεῖ Ἀμύντᾳ, οἰόμενος οὕτως οὐ διαφέρεσθαι αὐτοῦ διὰ τὴν Κλεοπάτρας. ἀρχὴ τῶν γὰρ δυσχερανθέντων ἐπῆρχε· τὸν C βίαιον φέρων φόβον τὴν ἀφροδισιασμοῦ χάριν. συνεπάθετο δὲ καὶ Ἑλλανοκράτης ὁ Λαρισσαῖος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οὐ γὰρ ἐγάμβρος ἀνὴρ τῇ ἡλικίᾳ, οὐ κατὰ τὸν ὑπεσχέθη, ἀλλ' ὕβριν καὶ οὐ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἦνετο ἀφῃρεῖν τὴν γυναῖκα τὴν ἐμαυτοῦ. Παῶν δὲ καὶ Ἡρακλείδης οἱ Αἰνιεῖς Κότυν ἀπέκτειναν, πατρὶ θύοντες τιμωρούμενοι. Κόθρας δ' ἀπόστησε Κότυος, διὰ τὸ ἐπὶ μαλθακίᾳ τοῦ D υἱοῦ αὐτοῦ, οὐ ὑβριζόμενος· πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ εἰς τὸ σῶμα αἰσχύνεσθαι πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ εἰ μὴ ἀπέθανον, ἐγχειρήσαντες, εἰ μὴ ἀπέθανον, οἱ δὲ ἐνεχείρησαν, οὐ ὑβριζόμενοι· καὶ ἀεὶ τοῖς μὲν ἐπὶ τὸ βασιλικὸν δυναστείας· καὶ ὁ Μυτιλήνης τοῦ Πενταλίδου Μεγακλῆς φονεύσας, καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ κορυνοῦσι, θωθήσας μὲν ἀεὶ φίλων αἱρεθεὶς, E καὶ ὕστερον Σμέρδις Πιθόλεων πλησιάζων, καὶ παρὰ τὴν γυναῖκα ἐξελκυσθεὶς, ἀπέθανε. καὶ τὸν Ἀρχελάου δ' ἐπιθέσεις διεφύγησε μὲν ἐν μόνῳ ἐγένετο, πολὺ δὲ τοῖς ἐπιθεμένοις φόβον τὸν ἀρχὴν, ὅτι ἀνεῖλε τὸν Εὐριπίδη τὸν ποιητὴν· ὁ δ' Εὐριπίδης ἐκαλεσμένος, οὐ πάντες τὸν ἀνὸν εἰς δικαίαν τὸν φόβον· καὶ ἀφῆκε τὸν πολλοὶ διὰ πολλὰς αἰτίας, ἐπὶ ἀποθανεῖν, εἰ δ' ἐπιβουλεύσουσι. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ φόβον· εἰ γὰρ τὸν F ἀπὸ τῶν Ἀρτάβανος, ὡς ἀφ' ἑστίας τοῦ πολλοὶ καὶ τὰς μοναρχίας· ὁμοίως δὲ καὶ διὰ τὸν ὑπερφρονεῖν. οἷον ἀφῆκεν τὸν κολάσαντες Ξέρξου, ἀλλ' εἰδὼς συγγνώσεσθαι ἀφ' ἑαυτοῦ διὰ τὸ ἀκοντεῖν. καὶ δὲ διὰ καταφρόνησιν ἀφ'

ὥσπερ Σαρδανάπαλον ἐρίου τὸν ξαίνοντα μετὰ A vt videns quidam Sardanapalum regem τῶν γυναικῶν, εἰ δὲ καὶ τοῦτο εἰ μυθολογοῦσι λέγουσιν· εἰ δὲ μὴ ἐν ἐκείνῳ, ἀλλ' inter eas mulieres pensa diuidentem, si ἐν ἄλλῳ γε καὶ ἀληθὲς ἐδόκει. καὶ Διονυσίῳ modò hæc fabula vera fuit: & si non in illo, attamen hoc in alio verum esset. Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, quòd eum contemnebat conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere. Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum. ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tanquam facultatem habentes eam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per cõtemptum inuadunt. Tanquam enim potentes & contemnentes periculum, propter suam potentiam faciliter insurgunt: vt duces quidam exercituum aduersus principes suos. quemadmodum Cyrus contra Astyagen, cuius & vitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam consenuisse, & ipsum in deliciis vitam agere. & Scythes Thracius, cùm esset dux exercitus Amadoci. Quidam verò huiusmodi plurium gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum: velut contra Ariobarzanem Mithridates. Maximè verò propter hanc causam insurgunt ij, qui sunt natura superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes & principes. fortitudo enim potentiam habens superbia est, per quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediuntur. Eorum verò qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causæ, vltra iam dictos. Non enim vequidam tyrannos inuadunt spe magnorum commodorum magnorúmque honorum quos in illis cernunt, inducti, sic & qui ob honoris, cupiditatem eos aggrediuntur: sed illi quidem vt ea sibi arripiant, quæ in tyrannis admirantur. hi autem, vt ex re gesta memorabili atque egregia famam ac celebritatem nominis consequantur, non dominationem acquirere volentes, sed gloriam. Sunt tamen numero perpauci qui ob hanc causam moueantur: constituendum est enim sibi viuendum non esse, nisi rem confecerint: quibus adesse oportet Dionis propositum, sed non facile quidem est vt fiat in multis. ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait quantumcunque progredi posset, satis id sibi fore, vt si vel parum tertæ illius inuasisset, pulchrum iam sibi mori existimaret.

ἕλιον Κρατιστόνικος, ἀπολυόμενος τὸν διαβολὴν τὸν ἀεὶ Δικαίου, ὅτι ἐκβήσεται· εὐ κολάσαντες Ξέρξου, ἀλλ' εἰδὼς συγγνώσεσθαι ἀφ' ἑαυτοῦ διὰ τὸ ἀκοντεῖν. καὶ δὲ διὰ καταφρόνησιν ἀφ' ἑαυτοῦ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Corrumpuntur autem tyrannides, vno quidem modo, vt vnaquæque aliarum rerũpublicarum ab extra, si aliqua sit contraria respublica robustior. nam volũtas quidem aderit, propter contrariatem electionis: quæ autem volunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariæ verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidem secundum Hesiodum, vt figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. regia verò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernãdi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides, & Syracusani per id tempus, quo respublicæ eorum rectè gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cùm in seipsis seditionem habent. quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thraiybulus Hieronis frater per illecebras & voluptates traducebat, vt ipse dominaretur. domestici verò ac necessarij per factionem repugnabant, vt non tyrannis omnino dissoluerentur, sed Thrasybulus, verum alij inter hæc conspirantes, eam occasionem nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion contra eum copiis ductis cùm esset affinis, suscepto populo, illum pepulit, ipse verò interfectus est. Cúmque duæ sint causæ, propter quas maximè contra tyrannos consurgunt, odium scilicet, & contemptus: odium quidem ex iis oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ fiunt euersiones. Huius verò signum fuerit, quòd plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, cõfestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes, efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quandam odij debemus iam existimare. nam quodammodo eatundem rerum causa existit, & est interdum ira efficacior quàm odium: vehemẽtius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione. Maximè verò contingit vt ira deferantur, qui cõtumelia fuerũt affecti: per quã quidẽ causam & Pisistratidarum deleta est tyrannis, & multę aliarũ. Sed odium magis ratione vtitur. nam ita eum dolore fit: quare non facilè ratione vtitur: odium verò sine dolore. Vt autem summatim dicamus, quotcũq; causas diximus paucorũ potẽtiæ illius postremę & inimicę, ac popularis gubernationis extremæ, ἐν τοῖς τε ὀλιγαρχίαις τῶν ἀκρατῶν καὶ τυραννίδαις, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης

A φθείρεται δὲ τυραννὶς, ὅταν ἄλλη ἰσχύσασα πολιτεία, ἐξιδίου, ἐὰν ἐναντία τις ᾖ πολιτεία κρείττων· τοῦτο γὰρ βούλεται, βίᾳ τε ἀεὶ ἐπιφέρεται διὰ τὴν ἐναντιότητα τῶν προαιρέσεων· ἃ δὲ βούλονται, πάντες ποιοῦσιν, ἐὰν ἰσχύωσι, καθ' Ἡσίοδον, ὅτι κεραμεῖ κεραμεὺς ἔριδι δὲ δημοκρατία ἀντιτάττεται τυραννίδι· ὁ δὲ βασιλεία καὶ ἀριστοκρατία, διὰ τὸ ἐναντίον εἶναι τῇ πολιτείᾳ. διὸ Λακεδαιμόνιοι πολλὰς κατέλυσαν τυραννίδας καὶ Συρακούσσαι τὸν χρόνον, ὃν ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἔτι δὲ, ἐξ αὐτῶν, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσι· ὥσπερ ἐπὶ τῶν περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἐπὶ τῶν περὶ Διονύσιον. ἐπὶ τῶν Γέλωνος, Θρασιβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος διαφθείροντος, καὶ τοὺς οἰκείους ἐπιβουλευόντων αὐτῷ αὐξῆσαι. ἐπὶ δὲ οἰκείων συνιστάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀφῄρουν· οἱ δὲ συνιστάντες ἐν τῷ, ὡς καιρὸν ἔχοντες, ἐξέβαλον ἅπαντας αὐτούς. Διονύσιον δὲ Δίων στρατεύσας, κατέλυσεν· ὁ δὲ, καὶ πρότερον τὸν δῆμον, ἀκόντων ἐκείνων, ἐφθείρεν. ἐνίοις δὲ αἰτίαν δὲ σὲ μάλιστ' ἀντιτάττεται τοῖς τυραννίσι, μίσος· καὶ οἱ πλεῖστοι τυραννήσαντες, διὰ τοῦτον ἐπιμένουσι τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐὰν δὲ καταφρονηθῶσι, πολλοὶ γίγνονται τῶν καταλυόντων. σημεῖον δὲ τῶν μὲν κτησαμένων οἱ πλεῖστοι, καὶ διαφυλάξαντες τὰς ἀρχάς, πολὺ διαβεβόασι, ἀδεῶς, ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντες· ἀποθανοῦσι γὰρ ζῶντες, ἀπαπτοφέρουσί τε γίγνονται, καὶ πολλοὶ κρείττ' παραδίδασι τοῖς ἀντιτάττεσθαι, μόνον οὐ τὸ μῖσος καὶ τὸ ἀρχῶν διὰ τοῦτον γίγνεται ἀφεῖσιν. πολλοὶ δὲ καὶ σφαγιάσαντες τὸ μῖσος σωτηρίαν τῷ ἀντιτάττεσθαι διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι λογισμῷ τὸ πάθος· μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκολουθεῖν διὰ τὸ ὀξεῖς εἶναι· οὐ τῷ λόγῳ, οὐδὲ τῷ Πεισιστρατίδῃ κατέλυσε τυραννὶς, καὶ πολλοὶ τῶν ἄλλων.) διὰ μάλιστα τὸ μῖσος· ἀεὶ γὰρ ἀρχὴ, μετὰ λύπης παρέστι· ὅθεν οὐ μάλιστα λογίζεται. ἡ δὲ ὀργὴ, μετὰ λύπης· ὡς δὲ κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ὅσαι αἰτίαι ἐξάγουσι τῶν τε ὀλιγαρχιῶν καὶ τῶν τυραννίδων ἔστιν· καὶ γὰρ ὅ

B ὅσπερ τυγχάνουσιν ὄντες διαφθορᾶς τυραννίδες. βασιλεία δὲ ὑπὸ τῶν ἔξωθεν κινεῖται φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιος ἐστι· ἐξ αὐτῆς δὲ ἡ πλείστη φθορὰ συμβαίνει. φθείρεται δὲ καὶ δύο τρόποις. ἔνα μὲν, ὅταν ἀποστῶσι τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας· ἄλλον δὲ ὅταν, τυραννικώτερον πειρωμένων διοικεῖν, ἔτι δὲ κύριοι πλείονες ἀξιῶσι καὶ παρὰ τὸν νόμον· οὐ γίγνεται δὲ ἔτι βασιλεῖαι πολλαὶ, ἀλλ' οὐδ' ἐν γίγνεται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· διὰ τὸ τὴν βασιλείαν ἑκούσιον εἶναι καὶ ἐν μέλει τῷ, μεγίστων δὲ ἀγαθῶν τῇ πόλει καὶ τῷ ἔθνει, μεγίστην δὲ ἀρετὴν ἔχοντι· ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἔστι τὸ μεγέθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων· ὥστε διὰ τὸν τόνον, ἐκόντες οὐκ ἀποβάλλουσι· οὐδὲ δὲ ἀπόπτοις αὔξοντες ἢ βίᾳ, ἢ δι' ἀπάτης· ἐξ ἀρχῆς τῇ τυραννίδι. ἐὰν δὲ τοῖς κτησάμενοι βασιλείας πόθεν διὰ τὸ φθονεῖν αὐτῶν ἀρετὴν τοῖς ἐπιφανεῖς, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν μὴ κατεπιφέρειν τυραννικῶς, ἀφῄρουν βασιλικὸν τιμῶν, ὑβρίζειν ῥᾴδιον· ἐξίστασθαι κατάλυσις μὴ βασιλείας· ἐὰν δὲ ὦσι ἐν ἔθνει βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ τύραννος οὐ μὴ βασιλεύων. φθείρεται μὲν καὶ αὐ οὐ μόνον ἐκ μὲν διὰ ταῦτας καὶ τοιούτους ἑτέρας αἰτίας.

Κεφάλαιον ια.

Σπανίζουσι δὲ βίαιοι, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν ἐναντίων· ἢ δὲ καὶ ἐκ τῶν, τὴν μὲν βασιλείας ἀρχὴ δὲ τὸ μεγέθος· ἐν τῷ ἔθνει γὰρ ἐστὶ τὸ μεγέθος· ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἔστι τὸ μεγέθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων· ὥστε διὰ τὸν τόνον, ἐκόντες οὐκ ἀποβάλλουσι· οὐδὲ δὲ ἀπόπτοις αὔξοντες ἢ βίᾳ, ἢ δι' ἀπάτης· ἐξ ἀρχῆς τῇ τυραννίδι. ἐὰν δὲ τοῖς κτησάμενοι βασιλείας πόθεν διὰ τὸ φθονεῖν αὐτῶν ἀρετὴν τοῖς ἐπιφανεῖς, καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν μὴ κατεπιφέρειν τυραννικῶς, ἀφῄρουν βασιλικὸν τιμῶν, ὑβρίζειν ῥᾴδιον· ἐξίστασθαι κατάλυσις μὴ βασιλείας· ἐὰν δὲ ὦσι ἐν ἔθνει βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ τύραννος οὐ μὴ βασιλεύων. φθείρεται μὲν καὶ αὐ οὐ μόνον ἐκ μὲν διὰ ταῦτας καὶ τοιούτους ἑτέρας αἰτίας.

totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. nam & hæ sunt diuisione tyrannides quædam. Regnum autem ab his quæ extra sunt, minimum corrumpitur, quapropter & diuturnius est: rex se autem ipso vt plurimum euerti contingit. Corrumpitur autem duobus modis. vno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: alio modo, si tyrannice gubernare pergunt, volentes esse domini plurium, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, monarchiæ & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propriũ. & plurimi pares sunt, neque vsque adeo præcellentes, vt ad magnitudidem dignitatémque huius gradus se possint attollere. atque ex eo fit, vt sponte illi non pareatur. quòd si deceptione quis aut vt dominetur, iam apparet hanc esse tyrannidem. In regnis ante illis, in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam vltra illas quæ supra sunt dictæ, quòd plerunque contemnendi homines succedunt in regnum, & quòd cùm non habeant potentiam tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est enim facilis deiectio regis. si enim nolint, statim non erit rex, at tyrannis etiam nolentium est. Corrumpuntur ergo gubernationes vnius per has, & huiusmodi causas.

CAPVT XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrariis. singulariter autem loquendo per deductionem illarum ad medioremodum. Quãto enim paucorum est potestas omnis, tanto maiori tempore necesse est eam durare. nam & ipsi & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati fiunt, & illi qui reguntur inuident minus. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerunt reges, & apud Lacedæmonios, quòd ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens Ephoros superaddit, potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam autoritatem, vt faceret eam quodammodo non minorem sed maiorem. vt ad vxorem respondisse ferunt dicentem, an non erubesceret quòd filiis minorem potestatem regiam derelinqueret, quàm à parentibus ipse accepisset: Non profectò, inquit, nam relinquo eis multo durabiliorem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tyrannides verò seruatur duobus modis inter se contrariissimis. Quorum alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthium. multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perniciosa, quæ suprà retulimus omni conatu à tyrannis fieri, quòd dominationem retineant, veluti potêtiores decepere, & sapientes perimere. Et neque comessationes permittere, neque sodalitates, neque disciplinam, neque aliud quicquâ tale, sed omnia cauere, vnde consueuerit oriri inter ciues intelligentia, & fides. Et neque scholas, neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere: & omnia facere, ex quibus ciues inter se quàm maximè incogniti fiant: cognitio enim fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparêre semper, ac versari foris, quominus latere possit quid quisque agat, alluescánq. animum submittere per seruitutem continuam. & alia quæcunque talia Persica & Barbarica, tyrannidis sunt. cuncta enim idem possunt. Et ne lateant conati, quæcunque quis dixerit aut fecerit, sed esse exploratores, quemadmodum Syracusis hi qui traductores nuncupabãtur, & auricularij, quos submittebat Hieron, vbicunq. forer congregatio aliqua vel conuersatio, minus enim audent qui hæc timent, & si audeant minus latere possunt. Calumniari quoq. inuicem, & cõmittere amicos cum amicis, & plebẽ cum nobilitate, & diuites inter seipsos, & subditos ad paupertatem redigere, tyrannicæ est prauitatis. vt neq. sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestiis occupati vacare non possint ad consilia contra tyrannos ineunda. Exemplum huius sunt pyramides Ægypti, & donaria Cypselidarum & olympi ædificatio à Pisistratidis facta, & Polycratis opera circa Samum. Hæc enim omnia fuerunt instituta ad otium, ad quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatẽ per tributorum pensionem: vt etiam Syracusis factum est. Dionysio enim eã ciuitatem teuéte, cõtigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis cõsumpsisse. Studet etiam bellum concitare tyrannus, vt negotiis occupentur ciues, & indigentia ducis continuò detineantur. Et regnum quidem per amicos seruatur: tyranni autem est maximè amicis diffidere,

A αἱ δὲ τυραννίδες σώζονται καὶ δυσὶ τρόποις τοῖς ἐναντιωτάτοις· τὸν μὲν γὰρ ὅδε ὁ παραδεδομένος, καθ' ὃν δοκοῦσι τὰ πλεῖστα τῶν τυράννων χρῆσθαι· καὶ τὰ τοῦ Περιάνδρου δὲ γενέσθαι φασὶ πολλὰ τῶν τοιούτων· πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν τῶν Περσῶν ἀρχῶν λαβεῖν. ἔστι δὲ τὰ τε πολλὰ κεφάλαια τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὅσ' εἰῶν τε, τὸ τυραννίδος, τὸ τοῦ ὑφηγουμένου καλοῦσι, καὶ τοῦ φρονίμου τὸν ἀποκτεῖνον· καὶ μήτε συνόδους ἐᾶν, μήτε ἑταιρείας, μήτε παιδείας, μήτε ἄλλ' ὅσ' μάλιστα [πόθεν] φυόμενα δοκεῖ τὴν ἐν τοῖς ἀνθρώποις διάνοιαν ἐγγίγνεσθαι· καὶ πίστις καὶ μάλιστα φίλος, φρόνημά τε καὶ πίστις· καὶ μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ποιεῖν ἐπιτηδεύειν φοβεῖσθαι, καὶ πάντα ποιεῖν ὅσ' ὅπως μήλιστα ἀγνῶτες ἀλλήλοις ὦσιν οἱ πολῖται· γὰρ ἧττον πίστιν ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους, ἢ τὸ τοῦ ἀπεστιμένου ἀεὶ φαινομένου, καὶ διατρίβειν ἀεὶ δεῦρο· οὐδὲ γὰρ οὐδὲν λανθάνει τὸ πραττόμενον· καὶ φρονεῖν ἀνάγκη, ὡς τοῦ τυράννου ἐστὶ δεῖ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα διαβάλλοντα τὸν μὲν λανθάνει πολὺ μᾶλλον, ὅτι τυγχάνει τι λέγων ἢ πράττων ἢ αἰσχρῶν, ἢ τοῦ ἀπεστιμένου· ἢ τὸ πάντας ποιεῖν τοὺς πολίτας ἀγρόους, τυραννικὸν· ὡς μὴ τὸν μὲν χαλεπὸν εἶναι, τὸν δὲ ἀπόστασιν ἔχειν, ὅπου τις εἰς ἀπιστίαν καὶ σύλλογον, παρρησιάζοντά τι καὶ ἐλπίζοντα, καταφανῆ ποιεῖ τοῦ τυράννου· καὶ παρρησιάζει, καταφανῆ ὄντα καὶ τὸν δικαιοῦντα ἀλλήλους καὶ συμπεριφέρειν, καὶ φίλους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, καὶ τοῖς πλουσίοις ἑαυτοῖς, καὶ τὸν πάντας ποιεῖν τοὺς πολίτας ἀγρόους, τυραννικὸν, ὅπως μὴ φυλακὴ δέοιτο, καὶ πρὸς τοῦ καθ' ἡμέραν ὄντος, ἀγρυπνεῖν δεῖν καὶ πολεμοῦν· παρόμοιον δὲ τοῦτο καὶ τὸ τῶν Κυψελιδῶν, καὶ τὸ Ὀλυμπιεῖον οἰκοδόμημα· καὶ τὸ Πεισιστρατιδῶν, καὶ τὸ τοῦ Σάμου ἔργα Πολυκράτους· ποιεῖ γὰρ ταῦτα ὁ τύραννος τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀγορὰν καὶ τοῦτο τὸ ἀγρυπνεῖν· καὶ ἐπιμελεῖται τῶν τελῶν ἕνεκα ὁ Συρακούσιος· ὡς πάντα γὰρ ὑπὸ τὸν Διονύσιον τὸν οὐσίαν ἀπασαν ἰσοτελοῦσαν συνέβαινεν· ἐπὶ δὲ καὶ πολεμοῦσιν ὁ τύραννος, ὅπως ἀσχολία τε ὦσι, καὶ ἐν χρείᾳ διατελῶσιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ τὸ βασιλεῖα σώζεται διὰ τῶν φίλων· τυραννικὸν δὲ τὸ μάλιστ' ἀπιστεῖν τοῖς φίλοις, ὡς βου-

ὡς βουλομένοις μὴ πάσχειν, δυνατοὶ δὲ μάλιστα· μεγάλα τούτων [αὐτοῖς κυρίοις.] καὶ τὰ τοῦ τῶν δημοκρατῶν δὲ γενέσθαι τὰ τοιαῦτα· τὸν γὰρ τοῦ τυράννου τρόπον γυναικοκρατοῦσι [τε] οἱ τοῦ οἴκου, διὰ τὸν ἐξαγγέλλειν τὸν ἀνδρῶν· καὶ δοῦλοι οἱ τοῦ, διὰ τὸν αὐτὸν αἰτίαν· οὗτοι γὰρ ἐπιβουλεύουσι τοῖς δούλοις καὶ γυναῖκες τοῖς τυράννοις· δυσμενεῖς τε τοῖς τοιούτοις εἰσὶ καὶ τοῖς τυραννικοῖς, καὶ τοῖς δημοκρατικοῖς· καὶ γὰρ ὁ δῆμος ἐπιβουλεύει βουλόμενος μόνος ἄρχειν. διὸ καὶ ὁ κόλαξ παρ' ἀμφοτέροις ἔντιμος· παρὰ μὲν τοῖς δεσπόταις, ὁ δυναστεύειν γὰρ ὁ δυναστεύων, τὸν δῆμον κόλαξ· παρὰ δὲ τοῖς τυράννοις, οἱ τὰ πρὸς ὑμᾶς ὑμνοῦντες ὅτι ὑμῖν ἄρχειν καλῶς· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πιστεύουσι οἱ τυραννικοὶ κολακεύουσι γὰρ χαίρουσι. τῶν δὲ οὐδὲ ἀνεῖς ποιεῖν ἀφίεμεν ἔχειν ἐλεύθερον· ἀλλὰ φαλοῦσι οἱ ἐπιεικεῖς, ἢ οὐ κολακεύουσι. καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά· ἔνια γὰρ ὁ ἄλλος, ἢ περὶ ἀ πραγμάτα. καὶ τὸ μεθυεῖν χάριν τυραννικὸν· ἀλλὰ δέρμα τυραννικὸν· αὐτὸν γὰρ ἔξεστι μόνον ἐξεῖναι τὸν τύραννον· ὁ δ' ἀκόλαστος καὶ ἀλλοδιεφθαρμένος ἀκαιρότερος τοῖς ὑφηγουμένοις· καὶ τὸ δικαιοῦν τοῖς τυραννικοῖς· μισοῦσι γὰρ οὐδὲ ἕνα τὸν κολακεύοντα τοῖς ἐλευθέροις· καὶ τὸ χρῆσθαι πονηροῖς τοῖς συκοφάντοις· βουλεῖται μάλιστα ὁ πονηρὸς, τυραννικὸν δὲ τοῦ μὴ, πολεμεῖν, τοῖς δ' ἐν ἀξιώματι· τοῦτο καὶ τὸ πολεμεῖν τοῖς ἀγαθοῖς, τυραννικὸν· ὡς μὴ φοβεῖν τοῖς ἀγαθοῖς· οὐδὲν γὰρ ἀξιόμαχος δοκεῖ εἶναι· δυνάμει δὲ τῶν ἐπιστεῖ· ἀλλὰ μόνον τοῦ κατεστάναι γὰρ πρὸς τὸν τύραννον, τοῖς δ' ἀστοῖς οἱ τοιοῦτοι εἰσὶ· δὲ καὶ τοῖς δοκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἀεὶ βλάβας ποιεῖ τοῖς ἀρχοῦσι· οὐ μόνον διὰ τὸ μὴ ἀξιοῦν ἄρχειν δικαίως τοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παρρησιάζειν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις· καὶ μὴ κατατρυφᾶν μόνον ἐν ἑαυτῷ, μόνον· δὲ ἄλλοι, πολύν· δὲ, ἀδυναμία· δὲ καὶ ἀπρακτοῦν· οὐδὲν γὰρ ἔστι τοῖς ἀδυνάτοις· ἔστι δὲ καὶ τυραννίδα καταλύειν, καὶ δημοκρατίαν ὀλιγαρχίαν· καὶ τὸ μὴ ἐν τοῖς ἀρχαῖς ἔχειν τοὺς ἀξιόπιστοι· τοῦ τυραννικοῦ· τὸ γὰρ τοῦ τυράννου, εἶναι τρεῖς τοῦτο τοῦ τυραννικοῦ· φοβεῖ τοῦτο τοὺς τοιούτους τοὺς ἀνθρώπους· οὐ βου-

A quasi velint omnes, possint autem maximè amici eum subuertere. Et præcipuè fiunt circa vltimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia: vt potentia mulierum domui, quò reuelent virorum secreta, & manumissio seruorum eadem de causa. non enim insidiantur serui & mulieres tyranno, & si prosperè degant, necesse est beneuolos fore, & erga tyrannidem. & erga popularem statum. nam & populus dominus esse vult. Ex quo fiunt adulatores apud vtrosque in honore habeantur, est enim qui populum colit & ducit, populi adulator. Tyrannorum verò qui assentando conuertuntur: quod est opus adulatoris. nam propter hoc prauos amicos habent tyranni, quòd adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam: sed amant boni viri, vel non adulantur, & velles prauis ad prauas clauus enim clauo, vt dicitat prouerbium. Nullo quidem honesto, nullóque libero delectati, tyrannicum est. se enim solum esse talem, putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student, vel libertati inuidere excellentiam & præeminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni, tanquam euersores potestatis suæ. Peregrinos etiam in conuiuia & familiarem vsum magis recipere quàm ciues, tyrannorum est: quasi illos quidem habeant hostes, hos verò non aduersantes. Hæc & huiusmodi à tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis. Sunt autem (vt ita dixerim) hæc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum, vt animos imminuat ciuium, nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum, vt ciues inter se diffidentes reddat, non euertitur enim tyrannus, nisi ciuium aliqui inter se fidem habeant, quapropter & bonos vitos persequitur, quasi pestiferos & aduersarios dominationi tuæ, non solum quia non acquiescunt in seruitute viuere, verumetiam quia fides eis & inter se, & ab aliis plurima adhibetur, neq. accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentia agendi. nemo enim sibi impossibilia aggreditur: itaque neque tyrannidem tollere, si potentia deest. Ad quos ergo fines referantur tyrannorum consilia, tres illi sunt. Ad has enim suppositiones tyrãnica redigi possunt; vniuersa,

Universidad de Deusto
Biblioteca

partim ne confidant inter se ciues, partim
vt potentia eis desit, partim vt pusillanimi
efficiantur. Vnus ergo modus, quo vtuntur tyranni, talis est. Alter verò modus,
contrariam istis quæ dicta sunt, diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum
ex regnorum corruptione. vt enim regi
modus corruptionis vnus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidis conseruatio est,
ad regiam gubernationem magis eam
referre, vnum solummodo custodiẽtem,
vt potentiam retineat, per quam non modò volentibus, verumetiam nolentibus
dominari possit. nam si hanc abiiciat, simul abiicit & tyrannum esse. Sed hoc tanquam suppositionem quandam manere
oportet: cætera verò partim facere, partim quàm optime simulare, vt regia gubernatio videatur. Primum enim videri communium commodorum curam habere,
non esse indentem largitiones tantas, vt
ciues moleste ferant: quandoquidem ab
illis capit operantibus ac laborantibus in
sua tenuitate, donat verò scortis, & peregrinis, & histrionibus effuse: rationē reddentem eorum quæ acceperit & expenderit, quod iam factum est à quibusdam
tyrannis. sic enim administrans, non tyrannus videbitur, sed legitimus gubernator. nec erit ei formidandum, ne quando
quæ sint desint pecuniæ, cùm sit dominus
ciuitatis, sed dispergentibus tyrannis ex
propria domo. Et prodest hoc magis,
quàm relinquere congregatas. minus enim custodes ipsi cõtra tyrannum ob res
insurgent. Sunt autem formidabiliores
absentibus tyrannis, qui custodiunt, quàm
ciues. nam illi quidem vnà absunt, hi autem remanent. Deinde reditus & impensas apparare oportet, tum gratia diligentis
administrationis, tum etiam, vt si quando
foret opus illis vti possit ad belli necessitates, omninóque seipsum præbere custodem & quæstorem, non vt suarum pecuniarum, sed vt communium & publicarũ.
Et videri velle non asperum, sed cum gauisitate honestum, & talem. vt eum non timeant obuij, sed magis reuereantur, hoc
autem non facilè eum assequi, qui foret
contemnendus. Quapropter opus est, vt si
non aliarum virtutum, at saltem ciuilis
eum curam habere. ac talem de seipso opinionē afferre. Insuper nō solū ipsum videri nulli protinus ciusū cōtumeliā facere, sed etiā omnibus illorū qui circa eū sūt.

A τὰ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ' ὅπως μὴ δύνωνται· τὰ δ', ὅπως μὴ ἐν φροντίσιν. ὁ αὐτὸς δὲ τρόπος καὶ ὅτι μάλιστα συντηρεῖ τὴν τυραννίδα, τοιοῦτός ἐστιν ὁ δ' ἔτερος, ἐναντίος ὢν τοῖς εἰρημένοις τοῦ ὑπομένειν. ἔστι δὲ λαβεῖν ἐκ τῶν φθορῶν τῶν τῆς βασιλείας. ὥσπερ γὰρ τὸν βασιλείας εἶδος ἕνεκα τῆς φθορᾶς τὸ τῆς τυραννίδος σωτηρίαν, πολὺ ἀκριβέστερον, οὕτω τὸν τυραννίδος σωτηρίαν, τὴν ἀναιρεῖν μόνον, τὴν δυναμένου τοῦ τυράννου μὴ μόνον βουλομένου, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένου· περιέχουσι γὰρ καὶ ταῦτα, ὥσπερ ὑποθέσεις. ἀλλὰ τοῦτο δεῖ, ὥστε ὑποθέσθαι. διὰ μὲν οὖν τὰ μὲν ἄλλα, τὰ δὲ πράττειν, τὰ δὲ δοκεῖν, ὑποκρινόμενον τὸ βασιλικὸν σχῆμα· πρῶτον μὲν, δοκεῖν ἐπιτάττειν τοῖς κοινοῖς· μὴ τὰς δωρεὰς τὰς ὑπερβολὰς ποιεῖσθαι, ἀφ' ὧν τὰ πλήθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν αὐτοὶ μὲν κακοπαθῶσι ἐργαζόμενοι καὶ πενόμενοι χαλκῶς, τὰς δ' ἑταίρας καὶ ξένους καὶ τεχνίτας ἀποδιδόντα λόγον τε τῶν δοθέντων τῆς λαμπρᾶς ἀναλώσεως καὶ δαπανήματα· ὅστε τῶν πολιτικῶν τὸν τυραννοῦντα· οὕτω γὰρ οὔ τε δίκαιον, οὐδὲ

B τὸν οἶκον, ἀλλ' οὐ τὴν πόλιν δόξει· καὶ δεῖ δὲ φοβεῖσθαι μὴ ποτὲ ὀλίγα χρήματα, πένητας ὄντας τοὺς πολίτας· ἀλλὰ τοῦ γ' ἐκστήσεσθαι τυράννου τὸν οἶκον, καὶ συμφέρει τῶν μόλιν, ἢ κατελιπεῖν ἀθροίσαντα· ἧττον γὰρ οἱ φυλάττοντες ἐπιβουλεύουσιν τοῖς πράγμασιν. εἰσὶ δὲ φοβερώτεροι τοῖς τυράννοις τοῖς ἀπόδημοῦσιν οἱ φυλάττοντες, ἢ τοῖς παρόῦσιν· οἱ μὲν γὰρ, συναποδημοῦσιν· οἱ δ' ἐν τῇ πόλει οὖσιν. ἔπειτα τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰς λειτουργίας δεῖ φαίνεσθαι τοῦ τυράννου ἕνεκα συνάγοντα· καὶ ὅτι ἀναγκαῖον ἐστὶ τὸν πολεμικὸν κυβερνᾶν· ὥστε τὸν τοιοῦτον παρεκκαλεῖν φύλακα καὶ ταμίαν ἢ καὶ τοῦ, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. φαίνεσθαι μὲν χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, ὅστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι· τοῦτο δ' οὐκ ἔστι τοῦ χαίρειν ὑβρίζοντος, ἀλλὰ τοῦ δικαιοπραγοῦντος. δεῖ δὲ καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις ἀφαιρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ τοῖς πολεμικοῖς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν, ὅτι τοιοῦτος ἐστὶ τοιοῦτος. ἔτι δὲ μὴ μόνον ἀνὴρ φαίνεσθαι τοῦ πολεμικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ

μοδίνα ἢ τὴν χώραν ὑβρίζοντα, μήτε τὸν, μήτε τὸν, ἀνὴρ μᾶλλον μᾶλλον ἢ τοῦ αὐτοῦ.

ἐμείνε

ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἀνδρείοις ἔχει γυναῖκας ἀφορίζειν τὰς ἄλλας· ἐὰν καὶ διὰ γυναικῶν ὕβριν τυραννίδες ἀπολλύασι. πρὸς τε τοὺς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς τοιαῦτ' ἔστιν· καὶ γὰρ τινες τῶν τυράννων τοιοῦτοι· καὶ μόνον ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βούλονται τοῦτο πρᾶττοντες, ἵν' ὡς ἀδυνάμενοι καὶ μακαρίζωσι θαυμάζοντες. ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ μετιέναι τοὺς τοιούτους· εἰ δὲ μὴ, τὸ γὰρ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις διαφθείρει· οὐδὲ γὰρ ἀνιᾶσθαι, οὐδ' ἀν ὑπερβάλοιτο ὁ ὑπνῶν, ἀλλ' ὁ μεθύων· ὁ δ' ἀγρυπνῶν, ἀλλ' ὁ κεκμηκὼς. τοιοῦτόν τε τοιοῦτον τῇ πόλει λεχθέντων γὰρ πάντων. κατασκευάζειν γὰρ δεῖ ἐξ ἀνάγκης τὴν πόλιν, ὡς ὑπέρτατον ὄντα, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ τὸ σφόδρα τοῦ θεοῦ φαίνεσθαι ἀεὶ παρασκευάζειν· ἀνεκτέον τε γὰρ φοβοῦσθαι τὸ πλῆθος τι παρόν· ὑπὸ γὰρ τοιούτων, ἀεὶ ἀναγκαίως τιμωρίαν τιμῶνται δεῖ τὸν ἄρχοντα, καὶ φροντίζειν τῆς θεοῦ· ὑπολαμβάνοντες ἢ ὄντα, ὡς συμμάχου ἔχοντα καὶ τοῦ θείου. διὸ δ' ἀεὶ ἀδελφικῆς φαίνεσθαι πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς οἷόν τε γενόμενος τιμᾶν οὕτως, ὡς μὴ τρέμοιεν ἀν ποτε τιμωθῆναι μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀμυνόμενοι καὶ τοὺς ἀνδρείους τιμᾶν· τοὺς δὲ καλοὺς δ' ἑτέρους κρίνειν. καινὸν δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μὴ θαυμάζειν τινὰ μέγα· ἀλλ' οὐδὲν, πλείστους τιμᾶσθαι τὸ ἀλλήλους ἀεὶ δ' ἄρχειν τινὰ δεῖ ἢ τὸν ποιοῦντα μέγα, μὴ τοῦ γὰρ ἄδου θραυσθῆναι τὸ κατασκευάζειν τὸ τοῦ τοῦ ἄδου· ἀεὶ πᾶσαι τὰς ἀρχὰς ἐν τῷ ἐλευθέρῳ τῷ ὁρᾶν, καὶ μὴ πάσας ἀφαιρεῖσθαι ἢ ἐξουσίας. ἔτι δὲ, πάσης δεῖ ἔχειν· ἀφαιρεῖσθαι τὰς μὲν ἀεὶ δὲ δεῖν, τὰς τε εἰς τὰ σώματα καλάσεις, καὶ τὰ εἰς ἢ ἀλλοτριοῦν· μάλιστα δὲ τοιοῦτον ποιεῖν τῶν δυνάμεων· ἀεὶ τὸ φιλοτιμεῖσθαι· τῶν δὲ δεῖ τὸ εἰς τὰ χρήματα· ἀναγκαῖον, καὶ φιλοχρήματον φύσει βαρεῖ· τῶν δὲ εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸ φιλότιμον καὶ τὸ ἀνεξίκακον· ἀδύνατον δὲ μὴ χρῆσθαι τοῖς τοιούτοις, ἢ τοῖς δὲ κακοῖς πονηρὸν φαίνεσθαι τοιούμενον, καὶ μὴ δὲ ἀνομίαν· τοῖς δὲ φαῦλοι τῶν ἀλλοτρίων ὁμοίως, ἢ ἀφαιρεῖσθαι αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δὲ ἐξουσίαν.

A Eodémque modo se habere mulieres suas erga exteras mulieres. nam & per contumelias mulierum permultæ iam tyrannides perierunt. Et circa voluptates corporis contrarium facere, quàm nunc faciant quidam tyranni. non solùm enim statim ab autora id agunt, conuiuantúrq; per dies plures. verumetiam apparere volunt aliis quòd ita faciant, vt tanquam fœlices beatíque admirentur. Sed in talibus maxima
B erit moderatio adhibenda, vel saltem videantur illa fugere. non enim facilè inuadi potest, nec facilè contemni qui sobrius sit, sed qui ebrius: neque qui vigilet, sed qui dormiat, contrariúmque agẽdum est suprà dictorum ferè omnium. corroboranda enim & ornãda ciuitas est ab eo, tanquam à curatore, ac non tyranno. Videri etiam oportet ipsum erga religio-
C nem Deorum affici vehementer. minus enim formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimabunt, ac Deorum timorem habere: minúsque contra illum audebunt insurgere, quasi Deos habeat propitios & fruentes. Verumtamen oportet sine improbitate talem videri, atque eos viros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorate, ita vt non existiment vnquam se magis honorari à ciuibus suis, in libertá-
D te degentibus potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrannus: pœnas verò & animaduersiones per alios infligere, per magistratus videlicet, & iudicia. Communis verò custodia omnis dominationis vnius, est neminem vnum præ cæteris magnum facere, sed plures: nam se inuicem custodient. Quòd si quem extollere oporteat, non tamen eum qui sit moribus audax. nam huiusmodi homines
E aptissimi sunt ad inuadendum circa res omnes. Si verò cuiusquam potentia minuenda est, modicè ac non vno simul impetu omnis potestas est auferenda. Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipuè tamen à duabus: ne in corpus flagris, néve in ætatem libidine insultum agat. Maximéque id cauendum in illis hominibus, qui honorem magnifaciunt. nam in pecuniis illatam iniuriam, auari
F homines grauiter ferunt: in honorem verò illatam, & qui boni sunt viri, & qui honorem magnifaciunt, permolestè patiuntur. quapropter aut non huiusmodi hominum opera vtendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla cõtumelia sunt faciendæ. In ætatem verò ex amore sit conuersatio, non ex licentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

denique hoc dedecoris omnino, impensiouz maiorum honorum est redimendũ. Eorum autem qui ad vim inferendam cõtra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi & cauendi, qui ita dispositi sunt, vt amplius viuere non eurent, cùm occiderint. Quapropter maximè cauedum est ab his, qui vel seipsos, vel eos quos habebant charissimos, contumelia affectos putant, sine vlla enim cura propriæ salutis irruunt, qui per indignationem & iram aggrediuntur, quemadmodum & Heraclitus inquit, durum esse dicens pugnare aduersus iram. vita enim id emi. Cùm verò ciuitates ex duabus constent partibus, ex inopibus scilicet & opulentis, maximè quidem de vtrisque partis salute cogitandum est ab eo qui gubernat, & alteros ab alteris nulla inioria affici. Quicunque tamen eorum sint potentiores, hi præcipuè sunt à gubernatione vendicandi, ac velut proprij efficiendi. nam si hoc extiterit, neque seruorum libertatem facere compelletur tyrannis, neque arma adimere, altera nanque pars tyranni potentiæ adiuncta, sufficiens erit ad superandam eos qui contra insurgere vellent. Superfluum autem particulariter dicere de omnibus istis. intentio enim manifesta est, quòd oporteat non tyrannicum, sed tanquam patremfamilias & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se capientem, sed pro communis vtilitatis cautela & cura, & mediocritatem in vita sequi, non excessus. Præterea egregios viros per familiaritatem sibi coniungere, plebem verò ac multitudinem per fauorem & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est non solùm dominationem eius esse pulchriorem, & optabiliorem, ex eo quia melioribus imperet, & non abiectis, neq; affectis, neque ex eo quòd ipse neque odio sit neque formidetur vehementiâ ex eo quòd longiorem & durabiliorem eius dominationem fore contingat. Insuper moribus talem esse, vt vel rectè se habeat ad virtutem, vel semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

CAPVT XII.

ATqui omnium gubernationũ breuissimè durare solent paucorũ potentia, & tyrannis. Quippe illa quæ plurimo duranit tempore Orthagoræ & filiorũ, qui apud Sicyonios tyrannidẽ habuere, ad centesimãvsque annum peruenit. Durationis verò causa fuit, quòd mediocritate quadã erga subditos vtebantur, multiq; legibus seruientes agebant. Et quia aptus rei militari fuit Clisthenes, nõ facile cõtemnẽdus habebatur.

A ἔλαις δὲ τοῖς δοκοῦσι ἀτιμίας ἐξωνεῖσθαι μείζοσι τιμῶσι. τῶν δὲ διαχειρισάντων ἐπὶ τῷ σώματος διαφθορᾷ, οὗτοι φοβεροί τοῖς, καὶ δίοντες πολίσι φυλακῆς, ὅτε μὴ φροντίζουσι τοῦ τοιοῦτοι ζῆν τὸ ζῆν διαφθείρειν. διὸ μάλιστα δι' ἀλαβεῖσθαι δεῖ τοὺς ὑβριζομένους, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τοῦ χάριν ἀφειδοῦσι γὰρ ἑαυτῶν ὀργῶντες οἱ διὰ θυμὸν ἐπιχειροῦντες καθὸ καὶ

B Ἡράκλειτος εἶπε χαλεπὸν φάσκων εἶναι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. ἐπεὶ δὲ ἐκ δύο πολεῖς εἰσι δύο σωμάτων μορίων, ἔκ τε τῶν πένητων καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν ἀμφοτέροις ἐπιλαμβάνειν δεῖ σῴζειν δεῖ τὴν αἰρῶν. καὶ οὐ ἑτέροις ὑπὸ τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μᾶλλον· ὑπάρχει δὲ αὐτῶν

C ἀρετὴ ἄν, εἰ ὑπαρξῇ τοῖς τῶν ἀρχόντων, οὕτε δούλοις ἐλευθέροις αἰρεῖν κοινῇ τὰ τύραννα, οὔτε ὅπλων παρεῖναι· ἱκανὸν γὰρ ἑκατέρου μέρους τῆς δυνάμεως ἐστὶ θέμενον, ὥστε κρατεῖν· εἰ δὲ ὀλιγαρχικῶν ἀφέστηκε δὲ τὸ λέγειν καθ' ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἐ γὰρ σκοπὸς φανερὸς, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν, ἀλλ' οἰκονόμον καὶ βασιλικὸν τῶν φύσει τῶν ἀρχομένων, μὴ σπουδαζόντων, ἀλλ' ὅπῃ ἔχουσι καὶ τοῦ μετρίου τῆς βίου διάκειται, μὴ τοῦ ὑπερβολῆς. ἐν δὲ τοῖς μὲν γενομένοις καθεστῶσι, τοῖς δὲ πολλοῖς ἐπιγιγνομένοις· διὰ γὰρ τούτων ἀκολουθεῖν, οὐ μόνον τῶν ἀρχῶν τῶν καὶ καλῶν καὶ ζηλωτῶν, τῶν βελτίστων ἄρχειν, ἢ μὴ ἐπιπαιδεύειν· μηδὲ μετὰ μέρους καὶ ῥοβεῖσθαι διαιτᾶν·

E ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν πολυχρονιστέρας. ἐν δὲ αὐτοῖς διακεῖσθαι τὸ ἦθος, ἢ τοῖς καλοῖς ἀρετῶν, ἢ ἡμιχρηστοῖς ὄντας· καὶ μὴ πονηροῖς, ἀλλ' ἡμιπόνηροις.

Κεφάλαιον ιβ.

ΚΑΙ τῶν πολιτῶν ἐλαχιστοχρονιστέρας τῶν πολιτειῶν εἰσι, ἀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πλείστον γὰρ ἐγένετο χρόνον ἀεὶ Σικυῶνα τυραννίς, ἢ τῶν Ὀρθαγόρου παῖδων, καὶ αὐτῶν Ὀρθαγόρου· ἐπὶ δὲ αὐτῶν διήκοντα ἑκατὸν· τούτου δὲ ἕνεκα, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίοις, καὶ πολλὰ τῶν ἐθνῶν ἐδουλοῦσαν. καὶ διὰ τὸ πολεμικὸς ὑπῆρχε Κλεισθένης, ὡς λόγος ἀκούσαντες αἱρεῖν

F

καὶ τὰ πολλὰ τῆς δημοτικῆς ἐπιμελήθη ἐπιεικῶς. λέγεται γοῦν Κλεισθένης τὸν ἀποκρινάντα τῷ νικῶντι, ὡς ἐστεφανωτο· ἔνιοι δὲ εἰκόνα φασὶ τοῦ κρινάντος εἶναι, τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ καθιδρυμένου. φασὶ δὲ καὶ Πεισίστρατον ὑπομνήσαντα ποτε τὸν πολεμαρχοῦντα δίκην εἰς Ἄρειον πάγον. δευτέρα δὲ ἀεὶ Κόρινθον ἡ τῶν Κυψελιδῶν· καὶ γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἐπὶ πολὺ καὶ ἐδημοκρατεῖτο, καὶ ἐξ μιᾶς. Κύψελος αὐτὸς γὰρ, ἐτυράννησεν ἐπὶ τριακοντα· πεῖραν δοὺς, τὸ δικαιοκρατεῖν ἢ, τὸ ἄρχειν· ἔτη ἑκατὸν καὶ ὀκτὼ· ὁ δὲ Γορδίου, τρίτος ἐπὶ τοῖς· τὸ δὲ πατὴρ τοῦ τοῦ καὶ τρίτος ὁ αὐτὸς Κύψελος, διὰ τὸ γὰρ ἐν τῷ ἀγῶνι δυνάμενος ἀδυνατοῦντας πεῖραν ἔλαβε· διὸ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνέθηκεν, ὡς τυραννικὸς, ἀλλὰ πολιτικὸς. τρίτον δὲ ἦν ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἀθήνησιν· ἐκ ἐλάττων δὲ χρόνος· δὶς γὰρ ἐφυγον Πεισίστρατος τυραννοῦν. ἔτη δὲ ἐπὶ τριάκοντα τυραννήσαντος· ἑκατὸν καὶ ὀκτὼ καὶ ἑπτὰ τούτου τυραννήσαντος· ἑκατὸν καὶ ὀκτὼ καὶ ἑπτὰ τοῦ δὲ υἱοῦ τοῦ τρίτου ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν καὶ ἑπτὰ. τῶν δὲ λοιπῶν, ἡ ἀεὶ Γέλων καὶ Γέλωνος ἀεὶ Συρακουσῶν. ἔτη δὲ οὐδὲ αὐτῶν πολλὰ διέμεινεν, ἀλλὰ τὰ σύμπαντα δυοῖν δέοντα ἑκατόν. Γέλων μὲν γὰρ, ἐπτὰ τυραννεύσας, τὸν ὀγδοῦν τὸν βίον ἐπελεύτησεν ἄρχων δὲ, Ἱέρων Θρασύβουλος δὲ, τὸν ἐνδέκατον μῆνα ἐξέπεσεν. αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ἐλιγοχρόνιαι πάσαι γεγένασι πανταχοῦ. καὶ αὐτοῦ ἀεὶ τοῦ πολεμεῖν, καὶ τὰ ἀεὶ τοῦ μετρίου, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σῴζονται, ῥᾴδιον εἰπεῖν ἀεὶ τοῦ τοιοῦ. ἐκ δὲ τῆς Πολιτείας λέγεται μὴ ἀεὶ τὸν μεταβολῶν ὑπὸ τῶν Σωκρατικῶν· οὐ μὴν τοῦ λέγεται κυκλοῦν τῆς τε τῶν ἀρίστης πολιτείας καὶ φαύλης οὔσης, οὐ λέγει τὸν μεταβολὴν ἴδιον. φασὶ γὰρ ἀρχὴν εἶναι τὸ μὴ ῥᾴδιον μενόν, ἀλλ' ἔν τινι ἀεὶ δεῖν μεταβάλλειν. ἀρχὴν δὲ εἶναι τούτου, ὡς διαφωνοῦντος ἀριθμῶν τοῦ τοιοῦ ἐξ ἑνὸς ἀρμονίας παρέχοντος· λέγων, ὅτι ὁ τῶν διαγραμμάτων ἀριθμὸς τοῦ τοιοῦ ἑνὸς ἀρμονίας ἐστὶ φύσει τοῦ τοιοῦ φαύλου καὶ ἀρετῆς τῆς πολιτείας· τῶν ἀρχῶν αὐτὸ λέγει ὅτι ἐὰν μὴ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εὖ εἶναι τινας, καὶ πονηρὸν εἶναι καὶ φθείρεσθαι παντελῶς αἰσχρὰς ἀδικίαν τοῦ. ἀλλ' αὐτὸ τὸ εἶναι ἐὰν μεταβάλλῃ τὰς ὑπ' ἐκείνου λεγομένας ἀρετὰς

A habebatur. Plurimum verò conuersatione, & vsu familiari fauorem & gratiam hominum acquirebant. fertur enim Clisthenes coronasse iudicem qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuam esse illam, qui in foro sedet. Pisistratus quoque fertur, aliquando apud consilium Areopagi citatus iudicium subiisse. Secunda verò apud Corinthum Cypselidarum tyrannis. nam ea duranit an-

B nis tribus & septuaginta & mensibus sex. Cypselus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta. Periandrus verò quadraginta quatuor. Psammeticus autem Gordij an filij tribus. Causa verò durationis eadem fuit, cùm enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem præualeret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannicè se gessit, sed vir erat bello egregius. Tertia Pisistratidarum Athenis, hæc autẽ non fuit continua. bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus: itaq.

C ex annis triginta tribus, solum annis septẽ & decem tyrannidem exercuit: filij verò eius annis decem & octo: atq. ita omnes simul anni fuerunt quinq. & triginta. Ex reliquis verò illa quæ apud Syracusas fuit, Hieronis & Gelonis, sed non longè fuit, hæc annis enim non amplius quàm duodeviginti duranit. Gelon enim septem

D annis cùm tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est: Hieron decẽ: Thrasybulus verò mense decimo excidit. cæterarum verò tyrannidum plerq. breui tempore duraueruntomnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationem vnius solius, per quę & corrumpantur & seruentur, ferè dictum est de omnibus. In Republica verò Platonis Socrates de mutationibus loquitur,

E nec tamen rectè. Illius enim reipublicæ, quæ est optima atque prima, mutatio nulla propria assignator. inquit enim causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat, esse verò principium horum, inquit, quorum sesquitertius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias, inquit, quando numerus diagrammatis huius efficiatur solidus, vtpote natura produ-

F cente pravos, & meliores disciplina. Hoc ergo fortasse inquit non malè. fieri enim potest vt sint aliqui, quos disciplina instituit, ac bonos fieri viros impossibile est. Sed hæc non propria mutatio foret illius reipublicæ, quam optimam esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

vult, magis quàm aliarum omnium, & vniuersorum quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari. & quæ non simul incipiunt, simul quoque mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, simul forte mutantur. Præterea quam ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum rempublicam? sæpius enim in contraria transeunt respublicæ omnes, quàm in ea quæ sint propinqua. Eadem ratio est de aliis quoque mutationibus. Et Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potẽtiam: ex illa verò ad popularem statum: ex illo cursus ad tyrannidem. Atqui & è contrario mutantur ceu ex populari in paucorum potentiam, & magis quidem quàm in tyrannidem. Præterea tyrannidis verùm mutatio fit vel non fit, nihil dicit propter quam causam, nec in quam reipublicæ speciem transit. Huius verò causa est, quòd non faciliter dicere valebat: indefinitum enim. nam secũdum eum oportebat in primam & optimam: sic enim vtique fieret continuo circulus: sed mutatur in tyrannidem tyrannis, vt ea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrannide in Clisthenis, & in paucorum potentiam, vt illa quæ in Chalcide fuit Antileõtis, & in popularem statum, vt illa quæ Gelonis fuit Syracusis, & in optimates, vt illa quæ Charilai apud Lacedæmonios & Carthaginienses. Et in tyrannidem fit mutatio ex paucorum potentia, vt in Sicilia plurimæ vetustarum in Leontinis in Panætij tyrannidem: & apud Gelam in Cleandri: & apud Regium in Anaxilai: & in aliis compluribus ciuitatibus eodem modò. Absurdum etiam putare, in paucorum potentiam ideo transire, quia homines cupidi & pecuniarum studiosi in magistratibus versantur. ac non quia plurimi diuitiis superabundantes, nõ iustum existimant par habere in ciuitate eos qui non habent facultates, & eos qui habent. In multisque paucorum potentiis non licet pecunias quærere, sed leges sunt prohibentes, apud Carthaginem autem quæ populariter gubernatur, pecuniis student, nec tamen adhuc motati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione opulentorum & inopum. Quid enim aliud huic formæ quàm Laconicæ accidit, vel alteri cuicunque, vbi non omnes æqualia possidant, aut non omnes æqualiter sint boni viri? nullo autem pauperiore facto,

A πολιτείας μᾶλλον, ἢ τὴν ἄλλην ποιοῦν καὶ τὴν ἐν τῷ χρόνῳ γιγνομένην ταύτην, καὶ διὰ τὸ τοῦ χρόνου, δι' ὃν λέγ' πάντα μεταβάλλειν, καὶ τὰ μὴ ἅμα ἀρξάμενα γίγνεσθαι, ἅμα μεταβάλλειν ἔοικε, εἰ τὰ πρότερα ἡμέρᾳ ἐγένετο τῆς ὕστερον, ἅμα ἡμέρᾳ μεταβάλλει. πρὸς δὲ τούτοις διὰ τί αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν Λακωνικὴν μεταβάλλει; πολιτείας γὰρ εἰς τὴν ἐναντίαν μεταβάλλουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι, ἢ εἰς τὴν συγγενῆ. B δὴ αὐτοῖς λόγος, ὅτι ἀεὶ τὴν ἄλλην μεταβολὴν ἐκ τῆς Λακωνικῆς, φασὶ, μεταβάλλει εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ δὲ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν· εἰς τυραννίδα δ', ἐκ δημοκρατίας. καὶ τοι καὶ ἀνάπαλιν μεταβάλλουσιν οὖν, ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν· καὶ μᾶλλον ἢ εἰς μοναρχίαν. ἐκ δὲ τυραννίδος οὐ λέγ', οὔτ' εἰ ἔστιν μεταβολὴ, οὔτ' εἰ μὴ ἔστιν, διὰ τὴν αἰτίαν, C καὶ εἰς ποῖον πολιτείαν. τοῦτον δ' αἴτιον, ὅτι οὐ ῥᾴδιον ἀόριστον λέγ'· ἀόριστον γὰρ ἐκεῖνον δεῖ εἶναι τὴν ἀρχήν· οὕτω γὰρ ἂν ἐγένετο συνεχὴς καὶ κύκλος. ἀλλὰ μεταβάλλει καὶ εἰς τυραννίδα τυραννὶς ὥσπερ ἡ Σικυωνίων ἐκ τῆς Μύρωνος εἰς τὴν Κλεισθένους. καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν ὥσπερ ἡ ἐν Χαλκίδι, ἡ Ἀντιλέοντος. καὶ εἰς δημοκρατίαν ὥσπερ ἡ τῶν Γελωνος ἐν Συρακούσαις. D καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν ὥσπερ ἡ Χαρίλαου ἐν Λακεδαίμονι, καὶ ἐν Καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας· ὥσπερ ἐν Σικελίᾳ πολλαὶ αἱ πλεῖσαι τῶν ἀρχαίων· ἐν Λεοντίνοις, εἰς τὴν Παναίτιου τυραννίδα· καὶ ἐν Γέλᾳ, εἰς τὴν Κλεάνδρου· καὶ ἐν Ῥηγίῳ, εἰς τὴν Ἀναξιλάου· καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν ὁσαιδήποτε. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ οἴεσθαι εἰς ὀλιγαρχίαν διὰ τοῦτο μεταβάλλειν, ὅτι φιλοχρήματοι καὶ χρηματισταὶ οἱ ἐν τῇ ἀρχῇ· ἀλλ' οὐχ ὅτι οἱ πολλοὶ ὑβρίζουσι τῇ οὐσίᾳ, οὐ δίκαιον εἶναι τοῖς μὴ ἔχουσι τοὺς πόλεσι τοῦ κατεμφορεῖν μηδὲ τῆς κατεμφορᾶν· ἐν πόλει τε ὀλιγαρχίας ἐν ἐξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ νόμοις εἰσὶν οἱ κωλύοντες· ἐν Χαρχηδόνι δὲ δημοκρατουμένῃ χρηματίζονται, καὶ οὔπω μεταβεβλήκασι. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικὴν, πένητας, καὶ πλουσίους. τί γὰρ ἀπεκωλύετο τῶν Λακωνικῶν πένητας, ἢ ὁποιουοῦν ἄλλους, οὗ μὴ πάντες κεκτῆνται ἴσα, ἢ μὴ πάντες ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄνδρες; οὐδὲ τοὺς πενεστέρους χρημάτων ἢ πορωτέρους, οὐδὲ

οὐδὲν ἧττον μεταβάλλουσι εἰς δημοκρατίαν ἐξ ὀλιγαρχίας, οὐ χρῶνται πλείοσι οἱ ἄποροι καὶ ἐν δήμῳ εἰς ὀλιγαρχίαν, ἀλλ' κρείττοσι ἢ τοῖς πλούσιοις τὸ κράτος· καὶ εἰ ὀλίγοι εἰσὶν, οἱ δὲ πολλοὶ τὸν οὐσίαν τε οὐσίαν αὐτῶν· δι' ὃν γίγνονται αἱ μεταβολαὶ, οὐ λέγ', ἀλλ' μίαν, ἐπ' ἀδικημάτων κατεσκευάσθαι γίγνεσθαι πολιτείαν· ὡς ἐξ ἀρχῆς πλουσίων ὄντων πάντων, ἢ δοκούντων· τοῦτο δ' B οὐδὲ ψεῦδος· ἀλλ' ὅτι ἀφ' ἡμόνων πολὺ ἀνωλόλοιπον τῆς οὐσίας, πρὶν ἐπιμεῖσθαι· ὅτε δὲ ἀφ' ἑνὸς, οὐδὲν γίγνεται δεινόν. καὶ μεταβάλλουσι οὐδὲν μᾶλλον οὐδ' ἧττον εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλην πολιτείαν, ὅτε δὲ, κἂν πλῆθος μὴ μετέχωσι, καὶ ἀδικῶνται, ἢ ὑβρίζωνται, ἀποστάζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν, κἂν μὴ κρατοῦσι τῶν οὐσίας, διὰ τὸ ἐξεῖναι, ὅτι οὐ βούλονται πολεῖν. οὐ αἰτίαν τῶν ἄλλων ἐπιθυμίαν φασὶ πολιτείας· ἀλλ' οὐδὲν ὀλιγαρχῶν καὶ δημοκρατῶν, ἀλ μιᾶς οὔσης ἐκατέρας, λέγ' τὰς μεταβολὰς ὁ Σωκράτης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Ϛ.

Κεφάλαιον α.

ΠΟΣΑΙ οὖν διαφοραὶ καὶ τίνες τῶν τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας, καὶ τοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποῖα πρὸς πόλιν συμφέρει πολιτείαν· ἔτι δὲ περὶ φθορᾶς τῶν καὶ συνοικίας τῆς πολιτείας, ἐν πόλει τε γένεσι, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ τυγχάνει εἴδη πλείω δημοκρατίας ὄντα, καὶ τῆς ἄλλης ὁμοίως πολιτείας, ἅμα τε περὶ ἑκάστου εἴ τι λοιπὸν, οὐ χρεῶν ὀλιγοπεφαδῆ, καὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ συμφέροντα ἕκαστον ἀποδιδόντα πρὸς ἐκάστου. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τῆς εὐρεθείσας ὀλιγοπεφῆ πάντων τῆς ἕκαστον· ταῦτα γὰρ συνδυαζόμενα, ποιεῖ τὰς πολιτείας ἐπιλαμβάνει. ὧν ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχίας τε καὶ πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τὸν συνδυασμὸν, οἷς δεῖ ἀφ' ἑκάστου ἀποδοθῆναι, ἃς ἐπιμελείας δ' εἰσὶ τῶν· εἶτα, κἂν τὸ μὴ βουλευόμενοι, καὶ τὸ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας,

A nihilominus ex paucorum transmutantur gubernatione ad popularem statum, si plures sint inopes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti quàm multitudo: & alteri negligant, alteri intendant. Cúmque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed vnam solum, quòd prodigaliter viuentes vsuris confecti pauperes efficiuntur, quasi verò fuerint omnes ab B initio diuites, vel plurimi eorum, sed hoc falsum. At quãdo ipsorum potentium quidam patrimonia consumpserint, res nouas moliuntur: quando autem alij, nil graue accidit, & mutantur nihilo magis in popularem statum, quàm in aliam speciem gubernationis. insuper verò & si honores vnà cum aliis non capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in repu- C blica, etsi nulla dissipatio patrimonij interceserit, ex eo quòd liceat quicquid volunt efficere, cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cúmque plures paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanquam vtraque vna sit, mutationes assignat Socrates.

ARISTOTELIS

D Politicorum

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

QVOT igitur sint differentiæ, & quales eius quod deliberandi habet potestatem, & in quo summa reipublicæ consistit, & circa magistratuum ordinationem, & de iudiciis, & quaenam ad qualem oreinentur rempublicam, & præterea de corruptionibus, & conseruationibus rerumpublicarum, ex quibus proueniant, & quas ob causas, dictum est prius. Sed cùm plures sint species popularis, & similiter aliarum gubernationum, de illis siquid restat, non peius E fuerit considerare, ac simul vnicuique earum proprium & conuenientem modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum. nam eorum coniunctio parit rerumpublicarum varietatem: vt & optimatum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & respublicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc vsque considerare non sunt: ceu si pars illa quæ circa electiones magistratuum consistit, F in deliberando versatur, & illa quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

ita instituta sit, vt conferat paucorum potentiæ, aut quæ circa deliberandum ad paucorum potentiam, quæ autem circa electiones ad optimatum gubernationem magis declinet: vel per alium quendam modum non omnia instituta sint reipublicæ congruentia. Qualis igitur popularis status quali congruat ciuitati, & qualis paucorum potentia quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus conferat, dictum est prius. Veruntamen oportet fieri manifestum, non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istæ & aliæ, breuiter est explicandum. Et primo de populari dicemus, nam per hanc etiam de contraria illius gubernatione patebit. hæc est autem, quam vocant quidam paucorum potentiam. Capiendæ sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequaria. ex his enim simul positis, resultant species gubernationis popularis, & plures esse eas quàm vnam & differentes continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares. Primum illa quæ dicta est prius, quia inter populos differentia est. sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri quorum primi à secundis, & tertij ab vtrisque, non in eo modo differunt, quòd melior aut deterior popularis status, verumetiam in eo quòd non idem sit. Secunda verò causa est, de qua nunc dicimus, quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propriæ ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem. nam alicui pauciora consequentia sunt, alicui plura, aliqui omnia. Vtile verò horum singula cognoscere, & ad constituendum quam velit quis & ad corrigendum, quærunt enim qui reipublicam instituunt cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint, in vnum colligere ad propositum suum. sed aberrant dum hoc faciunt, vt suprà dictum est à nobis, vbi de corruptionibus rerum publicarum tractauimus. Nunc autem dignitates & mores & quæ flagitent dicemus.

A ὀλιγαρχικῶς ἢ συστατικῶς· τὰ δὲ εἰδεῖ δικαστήρια, μισθοφορικῶς· ἃ τούτοις μὲν καὶ τὸ εἶδεῖ τὸ βουλευόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δὲ, τὸ εἶδεῖ τὰς ἀρχαιρεσίας. ἃ καθ' ἕκαστα πολλὰ ἔστιν μὲν πολιτικὰ τοῖς πολιτείας οἰκεῖα. τοῖα μὲν οὖν δημοκρατία ποιεῖ τοῖα ἀρμόττει πολιτεύειν· ὁσοῦτοις δὲ καὶ ποῖα τῇ ὀλιγαρχίᾳ τοῖα πλήθει, καὶ τῇ λοιπῶν δὲ πολιτειῶν, τὰ συμφέροντα εἴρηται πρότερον· μόνον δὲ δεῖ τῇ δόξῃ δοῦναι, μὰ μόνον τοῖα τούτοις τῇ πολιτικῇ ἀρέσκει τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεῖ καταστατικοῖς εἶναι καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐπὶ τοῦ μὲν ὀλιγαρχίας, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· καὶ τοῖς ἀεὶ δημοκρατίας ἐστὶ μάλιστα γὰρ καὶ τοῖς εἰκαιοῦσι πολιτείας φύεται· αὐτὸ δὲ δεῖ καὶ κακοῦσθαί τινες ὀλιγαρχίας. ἀλλὰ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἢ μὲν δοῦναι τοῖς δημοτικοῖς, καὶ τὰ δικαιοῦντα τῆς δημοκρατίας ἀκολουθεῖν. ἐπεὶ γὰρ πάντων συμβαίνει τῶν δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει καὶ πλείους δημοκρατίας μιᾶς εἶναι, καὶ διαφέρειν. δύο γὰρ εἶσιν αἰτίαι, δι' ἃς ἡ δημοκρατία πλείους εἶναι. περὶ τὸν ἑξῆς λεχθείσαν φύεται, ὅτι διάφορα τὰ δῆμοι γίνεται γὰρ τὸ ἐξ, γεωργοῖ πλῆθος καὶ βάναυσοι καὶ θητικὸν ὅ τε φορτικὸν τῶν δευτέρων προσλαμβανομένων, καὶ τὸ πέμπτον πλεῖστον τῆς ἀμφοτέρων, ἡ μὲν διαιρεῖν τὸ βελτίον καὶ χείρον γίνεσθαι τῶν δημοκρατιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ τῶν αὐτῶν. δευτέρα δὲ, ἀπὸ τῶν λεχθέντων τὰ γὰρ τῆς δημοκρατίας ἀκολουθοῦντα καὶ δικαιοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα τούτοις, ποιεῖ συστατικὰ τῆς δημοκρατίας ἕτερα· τὰ μὲν γὰρ ἰσότητα, τὴν δ' ἀκολουθοῦσα πλεῖστα, τὸ δ' ἄπορα τοῦτο. χρήσιμον δ' ἴσως ἐστὶ γνωρίζειν ὅποῖ τὸ κρατοῦν τῶν τοιούτων, ἵνα καὶ τὸν αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ ὅποῖ τὰς διορθώσεις ποιῶν ἐφ' ὅ, εἰ τὰς πολιτείας καθιστῇ, ἄπορα τὰ οἰκεῖα συνάγειν ὅποῖ τῶν ὑπόθεσιν· ἀμφισβήτησιν δὲ τῶν πεποιῶν, καθάπερ ἐν τῇ εἶδεῖ τὰς ὀθήνας καὶ τὰς Θήβας καὶ τὰς πολιτείας ἕκαστα πολιτεύειν ἕκαστα ὅποῖ τὰ ἔθη, τὰ δὲ ἔθη, τὰ δὲ ἔθη, λέγωμεν.

CAPVT II.

PRopositũ igitur popularis reipublicæ est libertas. hoc n. dicere consueuerũt, quasi in hac solummodo republica libertate quærenter: ad hanc enim respicere dicunt omnem popularem statum. Libertatis verò ipsius pars vna in eo consistit,

Κεφάλαιον β.

Υπόθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία· τοῦτο γὰρ λέγεσθαι φασὶν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντες ἐλευθερίας· τοῦτο γὰρ φασὶ δεῖν ἐφίεσθαι πᾶσ' δημοκρατία· ἐλευθερίας ἡ, ἡ μὲν, τὸ ἐν

τὸ ἐν μέρει ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· γὰρ τὸ δίκαιον τὸ δημοτικὸν, τὸ ἴσον ἐκεῖ κατὰ ἀριθμὸν, οὐχὶ μὰ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος τοῦ δικαίου, τὸ πλῆθος κύριον εἶναι· τὸ δόξαν τοῦ πλείστου, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον· ὅσοι γὰρ ἴσοι ἔχειν φασὶν πάντες· ὥστε ἐν τῇ δημοκρατίᾳ συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς πένητας ἢ τοὺς εὐπόρους· πλείους γὰρ εἶναι τὸ δόξαν· οὐ γὰρ ἐν τῇ πλειόνων ψῆφος κύριον· καὶ τοῦτο δοκεῖ τῆς ἐλευθερίας σημεῖον εἶναι πᾶσι τοῖς τῆς δημοκρατίας εἶναι δημοτικοὶ τὸ πολιτικὸν ὅρον. ἓν ἦ, τὸ ζῆν, οἷς βούλεται πρῶτον γὰρ τὸ ἐλευθερίας ἔργον εἶναί φασι, τοῦ δὲ δόξαν ἕνεκα, τὸ ζῆν μὴ ὡς βούλεται· τοῦ γὰρ οἰκεῖν δημοκρατίας ὄρος εἶναι τοῦτο λέγουσι. ἐπεὶ δὲ ἐλευθέρου τὸ μὲν ἄρχεσθαι κατὰ μηδενὶ τρόπον εἰ ἢ μὴ, ἢ τὸ μέρει· ἐκ συμβολῆς τοῦτο ποιεῖ τὸ ἐλευθέρου εἶναι ἢ τὸ ἔθος. τοῦτον δ' ὑπόκειται δίκαιον, ἐκ τοῦ τὸ ἀριθμῷ τὰς ἀρχὰς ποιεῖν ἴσας, ἀλλὰ τὸ μέρει τὸν κληρωτὸν εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἃ πάσας, ἢ ὅσας μὴ ἐμπειρίας δεῖται καὶ τέχνης. τὸ μὲν δὴ τὸ πλήθους μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἢ ὀλίγους μόνους τοῦ μὰ δὶς τὸν αὐτὸν ἀρχὴν μεθιέναι, ἢ ὀλίγας· ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ ἐλάχιστα τὰς ἀρχὰς, ἃ πάσας, ἢ ὅσας ἐν ἔργῳ· τὸ δὲ ἄρχειν πάντας, καὶ ἐν παντὶ, καὶ περὶ παντὸς ἃ περὶ ὀλίγων, καὶ περὶ μεγίστων, καὶ περὶ τοιούτων ἄρ, περὶ εὐθυνῶν, καὶ πολιτείας, καὶ περὶ ἰδίων συμβολαίων· τὸ τῶν ἐκκλησιῶν κυρίαν εἶναι τοῦτον ἀρχεῖν ἢ μεθιέναι μηδενὸς, ἢ ὅτι ἐλάχιστον, ἢ περὶ μεγίστων κυρίας· περὶ δὲ ἀρχῶν, δημοτικώτατον βουλὴ, ὅπου μὰ μισθὸς ἐστὶν ἐκ πάντων· ἐπεὶ οὖν γὰρ ἀναγκάζουσι καὶ τούτου τὰς ἀρχὰς ἡ δῆμος· εἰς ἑαυτὸν γὰρ ἀνάγει τὰς κρίσεις πάσας ὁ δῆμος, ἢ τοῦτο μισθοῦ, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τῷ μεθόδῳ τῷ περὶ ταύτης. ἔπειτα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας, ἐκκλησίας, δικαστήρια, ἀρχὰς εἰ ἢ μὴ, ἢ ἀρχὴ ἢ τὰ δικαστήρια, καὶ βουλὴ, καὶ τὰς ἐκκλησίας, τὰς κυρίας· ἃ δὲ ἀρχαῖ ἐξ ἀνάγκης συνεστῶσι μὴ δημόσιον· ἔτι, ἐπειδὴ ἐλαχίστη καὶ γένος καὶ πλοῦτος καὶ παιδεία ἐστὶ ἢ, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ τοιαῦτα εἶναι τῆς δημοκρατίας ἢ, ἢ τὸ

A vt per vices imperent & pareant, nam iustum populare est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit vt secundum hoc iustum multitudo ex necessitate dominetur: & quicquid decreuerit populus, id esse finem, & id esse iustum. Aiunt enim oportere, vt vnusquisque ciuium æquum habeat. atque ita contingit in popularibus gubernationibus inope: plus posse, quàm B opulentos, plures enim sunt, & id obtinet quod pluribus videatur. Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes popularis reipublicæ finem. Alterum verò viuere vt quisque velit. hoc enim aiunt opus esse libertatis: siquidem serui est viuere non vt vult. hic est igitur secundus popularis reipublicæ finis. Hinc profectum est, nemini potissimum subesse velle: quod si hoc non datur, at saltem per vices subesse ac præesse: idque pertinet ad C libertatem quæ est secundum æquum. His præsuppositis, ac tali existente principio, popularia huiusmodi sunt. Sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes vnicuique, & vnumquenque vicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitus, vel illos saltem, qui non peritia indigent & arte. A nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo. Non nisi semel eundem magi- D stratum ab aliquo geri posse, vel perrarò, & paucos, exceptis his qui versantur in bello. Parui temporis esse magistratus, vel omnes vel quot recipiunt: Iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis & maximis & principalissimis: puta de corrigendo, & de republica, & de priuatis contractibus. Et concionem esse omnium dominam, magistratum ve- E rò nullius, aut dominam esse concionem rerum maximarum, magistratum verò minimarum. Inter magistratus autem popularissimum est consilium, vbi non omnibus est mercedis facultas. nam tunc quidem adimunt & huius magistratus potentiam, ad se enim reducit iudicia cuncta populus mercede abundans, vt diximus suprà, vbi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimum F quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus: vel saltem magistratus, & iudicia, & consilium, & conciones principales: vel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comessatione. Præterea cùm paucorum gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione definiatur, videntur quæ popularitatis sunt contraria esse,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ignobilitas, inopia, sordidum opificium. Præterea potestatem nullam perpetuam esse, quòd si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, & ex electione ad sortem reducere. Hæc igitur omnia communia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex iusto, quod fatentur esse populare: hoc est æquum habere omnes secundum numerum, quod maximè videtur esse popularis status & populi. æquum est enim, cùm nihilo magis gubernãt diuites quàm pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. sic enim demum existimant paritatem in republica esse, ac libertatem.

CAPVT III.

SEd quæritur post hæc, quemadmodum habebunt æquum, vtrum oportet partiri in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis: vel non sic ponere oportet istam paritatem, sed partiri quidem sic, deinde ex quingentis pares accipientem, & ex mille, hos potestatem habere partitionum & iudiciorum. Vtrum igitur respublica ista iustissima est secundum populare iustum, vel magis illa quæ secundum multitudinem? Aiunt enim populares, id esse iustum, quod videtur vtique pluribus: potentes verò, quòd videtur his qui plus possident. pro multitudine enim facultatum aiunt esse statuendum. Sed habent hæc vtraque imparitatem & iniustitiam. Si enim quod pauci possunt, tyrannis est: nam si vnus habeat plura quàm alij opulenti, secũdum paucorum iustum, is solus dignus est qui gubernet. si verò, quod plures secundum numerum, ininriabuntur publicantes bona opulẽtorum ac paucorum, vt superius dictum est. Quæ igitur sit æqualitas, quam ambo profitentur, considerandum est ex his quæ vtrique definiunt iusta. Inquiunt enim quicquid videatur maiori parti ciuium, id oportere esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus. sed cùm duæ partes sint ex quibus ciuitas cõstat, diuites scilicet & pauperes: quod ambabus videatur aut pluribus, id ratum sit. quòd si contraria videantur, quòd pluribus & habentibus maiorem censum, puta si alij decẽ, alij viginti videatur autem diuitum sex, pauperum verò quindecim, accedant verò pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum,

A ἀγόρεια, πενία, βαναυσία. ὅτι δὲ τῆς ἀρχῆς τὸ μοναρχικὸν ἄδικον ἦν καὶ δὶς τὸν κατελεῦθ ἐξ ἀρχῆς μεταβολῆς, τότε πρὸς τοῖς ἔθεσι τοῖς ἀρχαίοις αὐτῆς καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς κληρωτοὺς ποιεῖν, τὰ δὲ τοῦ καινοῦ τῆς δημοκρατίας, ταῦτ' ἔστι. συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶναι δημοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔδοξε τὸ ἴσον ἔχειν ἁπάντας κατ' ἀριθμόν, ἡ μόνον δοκεῖν δημοκρατικὸν καὶ δῆμον

B ἴσον γὰρ, νομίζουσι μᾶλλον ἄρχειν οὐ πλούσιοι ἢ οὐ πένητες, μᾶλλ' κυρίους εἶναι μόνους, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἴσου κατ' ἀριθμόν. εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἐλευθέροις νομίζουσι τῷ τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ, καὶ τῷ ἐλευθερίαν.

Κεφάλαιον γ.

C Τὸ δὲ μὴ τοῦτο, ἀπορεῖσθαι πῶς ἔξεστι τὸν ἴσον ποιεῖν τὴν τιμήματα διελεῖν χιλίοις τοῖς τῶν πεντακοσίοις, καὶ οὐ χιλίοις ἴσον δοῦναι τοῖς πεντακοσίοις· ἢ οὐχ οὕτω δεῖ τιθέναι τῷ κῦρ τοῦτο ἰσότητα· ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως ἴσον τοῖς, ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσοις λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τοῦτοις κυρίοις εἶναι τῶν διαιρέσεων, καὶ τῶν

D δικαστηρίων. ποτέρως οὖν αὐτῶν ἡ πολιτεία δικαιοτάτη κῦρ τὸ δικαστικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον ἢ κῦρ τὸ πλῆθος; φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τῶν δίκαιον, ὃν ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, ὃν ἂν δόξῃ τῷ πλείονι οὐσίᾳ κῦρ πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίσιν δίκην. ἔχει δ' ἀμφότερα ἀδικίαν καὶ ἀνισότητα· εἰ μὲν γὰρ ὅτι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς· ἐὰν γὰρ, εἷς ἂν ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων ἀπόρων,

E κῦρ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, αὐξῶν δίκαιον μόνον· εἰ δ' ὅτι ἂν οἱ πλείοι κατ' ἀριθμόν, ἀδικήσουσι, διαιροῦντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττοῦντες, καὶ δικαίως οὕτω τοῦτο· τίς ἂν εἴη ἴσον τῶν ὁμολογουμένων ἀμφοῖν, πάντων, ἐξ ὧν ὁρίζονται δικαίων ἀμφότεροι. λέγεται γὰρ ὅτι, ὅτι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῷ πολιτῷ, τοῦτο εἶναι κύριον. ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ εἰδὼς τὸ πάντως· ἀλλ' ἐπειδὴ δύο μέρη τυγχάνει ἐξ ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες, ὅτι ἂν ἀμφοῖν δόξῃ, ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω. ἐὰν δὲ τοιαυτία δόξῃ, ὅτι ἂν οἱ πλείοι, καὶ ὧν τὸ τίμημα πλεῖον· εἰσὶ, εἰ μὴ δόξῃ, οἱ δὲ

οἰκοῦσι· ἔδοξε δὲ τῷ μὲν πλουσίῳ τοῖς ἓξ, τῷ δ' ὀλιγοστέρῳ τοῖς πεντεκαίδεκα· ἀφεστηκότων τῶν μὲν πένητα, τὸν δὲ πλουσίων· τοῖς δὲ πλουσίοις, πέντε τῷ πενήτων· ἔστω-

ἔστω τοῖς τὸ τίμημα ὑπερτείνει, συμπαρεδρευόντων ἀμφοτέρων ἐκείνοις, οὗτοι κύριοι. ἐὰν δ' ἴσοι συμπίπτωσι, κατὰ τὰ τοιαῦτα τοιοῦτον ἀπορίαν ἀνάγκη τοῦ, καὶ δίκαιον ἢ ἐπιεικὲς ζητοῦσι, ἢ τὸ δικαστήριον ἢ τὸν κληρωτὸν, ἢ δοῦ τι τοιοῦτον ποιεῖν. δηλὰ δὴ μὲν τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον, κεῖ τῷ πάνυ χαλεπὸν εὑρεῖν τοῦ δήθεν ἀεὶ αὐτῷ, ὅμως ἐφ' ὃν τυχεῖν, ἢ συμπίπτει τοῦ δικαίου πλουσιοκτήτ. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τῷ ἴσου καὶ τὸ δίκαιον τὶ ἢ ἴσον· εἰ δ' κεφαλαιοῦσι, οὐδὲν φροντίζουσι.

Κεφάλαιον δ.

Δημοκρατίας δ' οὖν τοιαῦτα, ὅσα τῷ μὲν ἢ πρώτῳ τάξει, καθ' ἃ φασὶ εἶναι τοῖς πολλοῖς ἐπιεικῆ λόγοι. ἔστι δ' καὶ ἀρχαιότατον πασῶν αὐτοπλάγιον δ' ἀφορίζω, ὅτι ἂν τὶ δῆλον τοῦ δήμου. βέλτιστος γὰρ

C δῆμος, ὁ γεωργικὸς ὤν. ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ τὸ πλῆθος ἐκ γεωργίας, ἢ νομῆς· διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολυχρήματον εἶναι, ἀσχολεῖται· ὥστε μὴ πολλὰς ἐκκλησιάζειν· διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν τοιαῦτα κτήματα, ἀφεῖς τοῖς ἔργοις δικαιοῦσιν, καὶ τῷ δημοτικῷ ἐκ ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλ' ἥδιον τὸ ἐργάζεσθαι τῶν πολιτεύεσθαι καὶ ἀρχεῖν, ὅπου μὲν μὴ ἢ κέρδος μεγάλα ἐκ τῷ ἀρχῶν. εἰ γὰρ πολὺ μᾶλλον ἀφέμενοι τῶν κέρδεσι, ἢ τοῖς τιμῶν· σημεῖον δὲ καὶ τοῖς ἀρχαῖς τυραννίδας ὑπεμένομεν, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπεμένομεν, διὰ τὸ αὐτῶν ἀφελεῖσθαι μὴ κωλύειν, μᾶλλ' ἀφαιρεῖσθαι μόνον. ταχὺς γὰρ, εἰ μὴ πλουτοῦσι αὐτῷ, εἰ δ' ἐν ὑπόψοσιν. ἐν δὲ τὸ κυρίους εἶναι τῶν ἐλεῖν καὶ δοῦναι, καὶ

E ἀπολογεῖν τῶν ἔνδικον, εἴ τι φέλτιστος ἔχουσιν· ὑπὸ πᾶσι ἐκείνοις δήμοις, καὶ μὴ μετέχουσι τῶν αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν, ἀφ' ἂν τῶν αἱρεῖσθαι μέγιστα τῶν πόλεων, ὥσαν ἐν Μαντινείᾳ τῶν δὲ βουλεύειν κύριοι ὦσι, ἐκκλησίαν ἔχειν τῶν πολῖτ. καὶ δὲ νομίζεται καὶ τῶν τοῦ τῶν τὶ δημοκρατίας, ὥσαν ἐν Μαντινείᾳ πάντ' λῶ. διὸ δὴ καὶ συμφέρει ὅτι τῇ πρώτῃ δοκεῖν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐπιφανεῖ εἶναι, αἱρεῖσθαι μὲν τοὺς ἀρχὰς καὶ ἀποδιδόναι, καὶ ἀναζητεῖν πάντας· ἄρχειν δὲ τοὺς μεγίστας αἱρεῖσθαι, καὶ ὅσοι τιμωρίας τοὺς μαίζοις ὅσοι μαίζονες ἢ καὶ ὅσοι τιμωρίας μὲν μεθεμίας, δοῦ τοῦ δικαιοῦσι.

A quorumcunque census exuperat, connumeratis ambabus, vtrisque id ratum sit. Quòd si forsan æquales esse contigerit, communem esse hanc ambiguitatem putandum est: vt nunc accidit, si vtrinque paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. nam aut sorte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo & iusto, quanquam sit admodum difficile in illis reperiri veritatem, tamen facilius est sortiri, quàm

B persuadere iis qui plus habere possunt. Semper enim qui imbecilliores sunt, æquum & iustum quærunt: sed qui plus possunt, ista non curant.

CAPVT IIII.

CVm verò quatuor sint gubernationes populares optima est illa, quam primo gradu posuimus, vt superioribus libris dictum est. eadem quoque antiquissima omnium. Dico autem primũ secundum distinctionem populorum. nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat. itaque & popularis status effici datur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel pascuo: negociosa quidem, quia nõdum multum habet. Ex quo fit, vt rato concionem agitet, cùm enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus distinentur suis, & aliena non appetunt: dulciúsque illis est opus facere quàm in repu

D blica versari, nisi magna in gubernando sint emolumẽta suscepturi. plerique enim magis lucrum appetunt, quàm honorem. Signũ huius est, quod tyrannides antiquitus pertulerunt, & nunc paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permittatur, neque eripiantur quæ habent. citò nanque alij eorum diuites efficiuntur, alij egere desistunt. Præterea, quę cupido honorum eis inest, facilè adimple

E tur per potestatem, quam in concionibus habent creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, etsi non eligit populus magistratus, sed quidam per partes deputati ex omnibus, vt apud Mantineam, tamen fatis esse putant, quod consulendi, deliberandique habent potestatem. Ac putãdum est hanc esse tanquam formam aliquam popularis guber-

F nationis, vt fuit quandoque apud Mantineam. Quapropter vtile est prius dictæ populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere quidem magistratus, & corrigere, & iudicare omnes. Magistratus autem maximos gerit per eos qui electi sint, & à censibus maioribus maiores, vel à censibus nullum, sed per eos qui possunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

necesse est autem; cùm ita gubernantur
respublicæ, eas benè gubernari. nam ma-
gistratus semper ab optimis gerentur, po-
pulo ita volente neque præstantioribus
invidente. nobilibus autem ipsis & præ-
stantibus hic gradus sufficiet. nō enim su-
berunt aliis deterioribus. ipsi verò magi-
stratus gerent iustè, quia pœnam formi-
dabunt. quoniam corrigere ad alios per-
tinet, compesci enim ac non licere facere
quicquid quis velit, vtile est. nam licen-
tia agendi quod quisque velit, custodiri
non potest ingenitam vnicuique hominum
prauitatem. itaq; necesse est illud euenire,
quod optimum est in rebus publicis, vt
magistratus à præstantioribus gerantur, sine
vlla populi diminutione. Quod igitur
hæc popularium gubernationum est opti-
ma, patet & qua de causa, qui ob talem a-
liquam esse populum. Ad constituen-
dum autem populum agricolam, tum ne-
cessè quædam antiquitus apud multos la-
tæ, vtilissimæ sunt, tum illud vniuersa-
liter, ne liceat cuiquam habere plus a-
gri quàm mensuram certam, vel aliquo
loco ad oppidum & ciuitatem. Erat an-
tiquitus in multis ciuitatibus lege cautū,
non licere venditionem facere bonorum
primæ hæreditatis. Est etiam lex, quam
dicunt Olixi fuisse, ne liceat cuiquam
fœnerari super aliqua fundi parte, quam
quis haberet. Dirigere etiam id oportet
Aphycæorum lege. est enim vtilis ad id
quod dicimus. Illi enim quanquam sint
permulti, possideant autem exiguam re-
gionem, tamen omnes agricolæ sunt, quo-
niam pretia constituunt non locorum pos-
sessionum, sed per tales partes diuidentes,
vt etiam pauperes faciliter ea pretiis su-
perare possint. Post agricolarum multi-
tudinem optimus est populus, vbi pasto-
res sunt, & viuunt ex animalibus. In mul-
tis verò hæc cum agricultura conuenien-
tiam habet, vtrique enim corporibus e-
xercitati ad bellicas expeditiones vtilissi-
mi sunt. ac potentes sub dio consistere.
Cæteræ verò multitudines, quasi omnes
ex quibus alij status populares constant,
multo quàm hi deteriores sunt. nam o-
pificum quidem, ac forensium, & merce-
nariorum vilis est vita, nullúmque vsu-
tis opus eorum quæ tractat multitudo. &
insuper qua huiusmodi genus hominum
circa forum vibémque, vt ita dixerim assi-
duè hæret, faciliter conciones agitat. at a-
gricolæ, quia sparsim habitant per agros,

A ἀνάγκη ἡ πολιτευομένων οὕτω, πολιτεύεσθαι
καλῶς· (οὐ γὰρ αἰεὶ διὰ τὴν βουλόμενον
ἕκαστος, τῷ δήμου βουλομένῳ, καὶ
τοῖς δυναμένοις οὐ φθονοῦντες) καὶ τοῖς ἐπι-
τιμίοις καὶ γνωρίμοις ἀρκεῖσθαι τῇ τοιαύ-
τῳ τῆς τάξεως· ἄρξονται γὰρ οὐχ ὑπ' ἄλλων
χείρόνων ἢ ἀξίοι δικαίως, διὰ τὸ τὴν ἐπιτιμίαν
τῇ κυρίῳ εἶναι· τὸ γὰρ ἐπιτιμᾶν ἐστὶ τῶν ἄλλων
κολάζειν, ὥστε μὴ τὸν ἔξεστιν ποιεῖν, ὅτι ἂν δόξῃ,
B συμφέρει δ' οὐδὲν ἡ ἐξουσία τῷ σφόδρα τι καὶ
τῷ ἐνδέλεχ τι, οὐ δυνατὸν φυλάττειν τὸν ἐκά-
στου τῇ αὐθέκαστον φαῦλον. ὥστε ἀνάγ-
κὴν συμβαίνειν ἐκεῖνο ὅπερ ἀφελεῖται τὸ πλῆ-
θος τῆς πολιτείας, ἀρχεῖν τοὺς ἐπιτιμίους ἀνε-
μαρτήτους ὄντας, μηδὲ ἐλαττοῦσθαι τὸ πλῆθος.
ὅτι μὲν οὖν αὕτη τῆς δημοκρατίας ἀρί-
στη, φανερὸν καὶ διὰ τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ
C πολὺν εἶναι τὸν δῆμον, ἀρέσκει ἡ τοιαύτη
κατασκευάζειν γεωργοὺς τὸν δῆμον, τῆς γὰρ οὐσίας
πόρρω τῆς παρούσης πολλοῖς κεκρίκασι τὸ ἀρ-
χαῖον, χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ἔλαττον μὴ ἐξεῖ-
ναι κεκτῆσθαι πλείω χώρον μέχρι τινός· ἔστι δὲ
τόπος τόπου ὅρος τὸ ἄγχιστα, καὶ χώρα πόλεως διὰ
τὸ γε ἀρχαῖον ἐν πολλαῖς πόλεσι νενομοθε-
τημένον, μηδὲ πολῖται ἐξεῖναι τῷ ἀφεῖναι
D κλῆρος. ἔστι δὲ καὶ ἐν λόγοις τοῖς Ὀξύλου νό-
μον τῆς, τοιοῦτόν τι διωμάρθαι, τὸ μὴ δα-
νείζειν εἰς τὸ μέρος τῆς ὑπαρχούσης ἐκείνῳ
χώρας· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀφυναῖον νό-
μον ὠφέλιμον ὁ νομοθέτης ἐκεῖνος· ἐκεῖνοι
γὰρ, καίπερ ὄντες πολλοὶ, κεκτημένοι δὲ χώρα ὀλί-
γην, ἅμως ποιοῦσι γεωργοὺς· τιμῶντες
γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κτήσεις, ἀλλ' ἐν τοσούτῳ
E κεφάλαιον μέρος διαιροῦντες, ὅν' ἔχειν ἐξαρ-
κοῦντας τοὺς τιμῶντας καὶ τοὺς πένητας. μετὰ
δὲ τὸ γεωργικὸν πλῆθος, βέλτιστος δῆμός ἐ-
στιν, ὅσοι νομῆς εἰσι, καὶ ζῶσι διὰ βουκο-
λίας. πολλὰ γὰρ ἔχει τῷ γεωργῷ παρα-
πλήσια· καὶ τὸ σῶμα τοῖς πολεμικοῖς ἀσκεῖ-
ται, μάλιστ' οὖσι γυμνασταῖς τοῖς ἔξω, καὶ
ἐν ὑπαίθρῳ τὸ σῶμα τοῖς, καὶ δυνάμεις ἀνεμ-
λέπτοις τὸ δ' ἄλλο πλῆθος τοῖς ἐν τέχναις, ἐξ ὧν ἡ
F λειτουργία δημοκρατικὴ συνίστασι, πολὺ φαυ-
λότερον λέγεται· ὁ γὰρ βίος φαῦλος, καὶ οὐδὲν ἔρ-
γον μετ' ἀρετῆς, οὐδὲ μεταχειρίζεται τὸ πλῆθος τὸ
τῶν βαναύσων, καὶ τὸ τῆς ἀγορᾶς ἀεὶ φοι-
τῶν, καὶ τὸ ἀγοραῖον· ἔστι δὲ, διὰ τὸ ἀεὶ τὸ ἀγο-
ρᾶν καὶ τὸ κύριον συλλέγειν τοῦ τὸ πόλεως τῶν τόπῳ, ὡς εἰπεῖν, ῥᾴδιον ἐκκλησιάζειν· ἡ γὰρ γεωργοῦντες,
διὰ τὸ

διὰ τὸ διεσπάρθαι καὶ τῷ χώρᾳ, οὔτ' ἀπαντᾶν, οὔτε ὁμοίως δεῖται τῶν ἀνθρώπων τοιούτων. ὅπου δὲ καὶ συμβαίνει τῷ χώρᾳ τῷ δεῖσθαι ἔχει τοιαύτῳ, ὥστε τῷ χώρᾳ πολὺ τῶν πόλεων ἀπεῖναι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν
A neque in vnum coeunt faciliter, neque si-
milter indigent huiusmodi congregatio-
ne. Quibus verò contingit situm regio-
nis talem esse, vt longè distent ab vrbe,
in iis facilè est popularem statum lauda-
bilem constituere ac rempublicam. vi e-
nim ipsa compellitur multitudo, quasi co-
lonias per agros efficere. Quare & si fo-
rensis turba sit, tamen conciones in po-
pulati statu non facit atque multitudine
B illa, quæ per agros habitat. Quomodo
ergo constituenda sit optima illa ac prima
popularis gubernatio dictum est. patet e-
tiam quomodo aliæ: subsequenter enim
est descendendū, & deterior semper mul-
titudo separāda. Policemā verò speciem,
quia omnis multitudo ad illam recipi-
tur, neque cuiuscunque ciuitatis est eam
perferre, neque facilè permanere eam,
nisi legibus & moribus benè stabilitam. A
C quibus verò labefactati contingat, & hanc
& alias respublicas, ferè dictum est prius
in plurimis. Sed ad constituendam hanc
popularem gubernationem, & ad popu-
lum roborandum, consueuerunt præsi-
dentes, ad populum recipere complures,
ac ciues efficere non solum legitimos,
verumetiam spurios ex quouis ciue, id
est, siue ex patre, siue ex matre. omne e-
nim hoc huic populo magis conueniens
D est. Consueuerunt igitur ij qui populos
ducunt, ita constituere. Oportet tamen
id facere, quoad exuperet nobilium me-
diorumque multitudo, neque vltra pro-
gredianam si transeendunt, turbatiorem
efficiunt rempublicam ac nobilitatem e-
xasperando magis irritant: quæ causa se-
ditionis fuit apud Cyrenum, paruum e-
nim inconueniens conniuendo transi-
E gitur: magnum verò in oculis hæret. In-
super talia constituta vtilia sunt ad po-
pularem statum huiusmodi, & ad populi
corroborationem, qualia Clisthenes Athe-
nis fabricauit, quo populi gubernation-
em augeret: & apud Cyrenem, qui po-
pulum constituerunt. Tribus enim aliæ
constituendæ sunt plures, & sodalitates
priuatorum sacrorum redigendæ sunt ad
pauca & publica. Et cuncta diligenter
excogitanda, quo quàm maximè omnes
F simul admisceantur familiaritates, con-
uersationésque primæ disiungantur. Præ-
terea tyrannica machinamenta omnia vi-
dentur esse popularia: ceu licentia ser-
uorum, & mulierum, & puerorum, vt sine

Universidad de Deusto Biblioteca

mem viuant vt velint. permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabunt, cùm plerisque dulcius sit dissolutè viuere quàm modestè.

CAPVT V.

Est autem opus legis positoris, & eorum qui volunt statum aliquem talem consistere. nam vt constituatur talis status, non magnum negocium est, neque solum sed magis vt seruetur. vno enim vel duobus vel tribus diebus permanere, quomodocunque gubernantibus, haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas suprà retulimus, conseruationibus & corruptelis rerumpublicarum, cautelam assumere, cauendo illa quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto & scriptas, quę conseruationes status maximè comprehendant. neque putare id esse populare, neque paucorum potentiæ, quod efficiat ciuitatem maximè à multis vel à paucis gubernari, sed quod quàm plurimo tempore. At nunc ij qui sunt potentes in populis, gratificantes multitudini, multa populariter agunt per publicationes bonorum in iudiciis facta. Quare oportet eos qui curam salutis habent reipublicæ, contrà moliri, leges ponendo, vt damnatorum bona sacra sint, & non in publicum sed in sacrum referantur. hæc enim lex nihilominus iniurias compescet. nam pœna eadem erit, populus autem minus cupidè damnabit, cùm nihil sit vtilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes quàm rarissimas facere, magna pœna constituta aduersus eos, qui falsò accusarint. non enim populares in iudicium vocari consueuerunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum reipublicæ, quantum fieri potest, omnes reddere beneuolos, quòd si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos qui gubernant. Cùm verò postremæ illæ species gubernationum popularium in multitudine consistant, ac difficile sit vt concionibus vacare possint sine alicuius mercedis susceptione, hoc autem nisi reditus habeat ciuitas, maximè inimicum est præstantibus viris. Nam ex tributo & publicatione bonorum, & ex iudiciorum improbitate necesse est prouenire, quod multas iam popularium respublicas subuertit. Vbi ergo publici reditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. hoc autem confert ad illud, quòd nõ formidabunt impẽsas opulenti,

A καὶ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ τὸ ζῆν ὅπως τις βούλεται, παρορᾶν· πολὺ γὰρ ἔσται τὸ τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βοηθοῦν. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν βουλομένων συνιστάναι τινὰ τοιαύτην πολιτείαν, οὐ τὸ καταστῆσαι μέγιστον ἔργον, οὐδὲ B μόνον δ', ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ ἢ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, οὐ χαλεπὸν μεῖναι, πολιτευομένους ὁπωσοῦν. διὸ δεῖ περὶ ὧν τεθεώρηται πρότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι κατασκευάζειν τὴν ἀσφάλειαν· εὐλαβουμένους μὲν τὰ φθειρόμενα, τιθεμένους δὲ τοιούτους νόμους καὶ τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους, οἳ περιλήψονται μάλιστα τὰ σώζοντα τὰς C πολιτείας· καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν, μηδ' ὀλιγαρχικὸν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι, ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι· ἀλλ' ὃ πλεῖστον χρόνον. οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ, χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. διὸ δεῖ πρὸς ταῦτα ἀντιπράττειν τοὺς κηδομένους τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας μηδὲν εἶναι δημόσιον D τῶν καταδικαζομένων καὶ φερόντων πρὸς τὸ κοινὸν, ἀλλ' ἱερά. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, οὐδὲν ἧττον εὐλαβεῖς ἔσονται, ζημιώσονται γὰρ ὁμοίως. ὁ δ' ὄχλος ἧττον καταψηφιεῖται τῶν κρινομένων, λήψεσθαι μηδὲν μέλλων. ἔτι δὲ τὰς γινομένας δημοσίας δίκας, ὡς ὀλιγίστας ἀεὶ ποιεῖν, μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας. οὐ γὰρ τοὺς δημοτικοὺς, E ἀλλὰ τοὺς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πάντας μάλιστα μὲν εὔνους εἶναι τοὺς πολίτας· εἰ δὲ μὴ, μή τοι γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοὺς κυρίους. ἐπεὶ δ' αἱ τελευταῖαι δημοκρατίαι πολυάνθρωποί τέ εἰσι, καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἀμίσθους, τοῦτο δ' ὅπου πρόσοδοι μὴ τυγχάνουσιν οὖσαι, πολέμιον τοῖς γνωρίμοις· ἀπό F τε γὰρ εἰσφορᾶς καὶ δημεύσεως ἀναγκαῖον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων φαύλων· ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέτρεψεν· ὅπου μὲν οὖν πρόσοδοι μὴ τυγχάνουσιν οὖσαι, δεῖ ποιεῖν ὀλίγας ἐκκλησίας, καὶ δικαστήρια πολλῶν μὲν, ὀλίγας δ' ἡμέρας. τοῦτο γὰρ φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν οἱ

εὔποροι μὲν μὴ λαμβάνωσι δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει δὲ καὶ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. οἱ γὰρ εὔποροι, πολλὰς μὲν ἡμέρας οὐκ ἐθέλουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι, βραχὺν δὲ χρόνον ἐθέλουσιν. ὅπου δ' εἰσὶ πρόσοδοι, μὴ ποιεῖν ὃ νῦν οἱ δημαγωγοὶ ποιοῦσι· τὰ γὰρ περιόντα νέμουσι. λαμβάνουσι δὲ ἅμα, καὶ πάλιν δέονται τῶν αὐτῶν· ὁ τετρημένος γάρ ἐστι πίθος ἡ τοιαύτη βοήθεια τοῖς ἀπόροις. ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν, ὁρᾶν ὅπως τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἄπορον ᾖ· τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μοχθηρὰν εἶναι τὴν δημοκρατίαν. τεχναστέον οὖν ὅπως ἂν εὐπορία γένοιτο χρόνιος. ἐπεὶ δὲ συμφέρει τοῦτο καὶ τοῖς εὐπόροις, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν προσόδων γινόμενα συναθροίζοντας, ἀθρόα χρὴ διανέμειν τοῖς ἀπόροις, μάλιστα μὲν εἴ τις δύναται τοσοῦτον ἀθροίζων ὅσον εἰς γῃδίου κτῆσιν· εἰ δὲ μὴ, πρὸς ἀφορμὴν ἐμπορίας καὶ γεωργίας, καὶ εἰ μὴ πᾶσι δυνατὸν, ἀλλὰ κατὰ φυλὰς, ἤ τι μέρος ἕτερον ἐν μέρει διανέμειν. ἐν δὲ τούτῳ πρὸς τὰς ἀναγκαίας συνόδους τοὺς εὐπόρους εἰσφέρειν τὸν μισθὸν, ἀφειμένους τῶν ματαίων λειτουργιῶν. τοιοῦτον δέ τινα τρόπον Καρχηδόνιοι πολιτευόμενοι, φίλον κέκτηνται τὸν δῆμον. ἀεὶ γάρ τινας ἐκπέμποντες τοῦ δήμου πρὸς τὰς περιοικίδας, ποιοῦσιν εὐπόρους. χαριέντων δ' ἐστὶ καὶ νοῦν ἐχόντων γνωρίμων, καὶ διαλαμβάνοντας τοὺς ἀπόρους, ἀφορμὰς μὲν διδόντας, τρέπειν ἐπ' ἐργασίας. καλῶς δ' ἔχει μιμεῖσθαι καὶ τὸ Ταραντίνων· ἐκεῖνοι γὰρ, κοινὰ ποιοῦντες τὰ κτήματα τοῖς ἀπόροις ἐπὶ τὴν χρῆσιν, εὔνουν παρασκευάζουσι τὸ πλῆθος. ἔτι δὲ τὰς ἀρχὰς πάσας ἐποίησαν διττὰς, τὰς μὲν αἱρετὰς, τὰς δὲ κληρωτάς. τὰς μὲν κληρωτὰς, ὅπως ὁ δῆμος αὐτῶν μετέχῃ· τὰς δ' αἱρετὰς, ἵνα πολιτεύωνται βέλτιον. ἔστι δὲ τοῦτο ποιῆσαι, καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μερίζοντας, τοὺς μὲν κληρωτοὺς, τοὺς δ' αἱρετούς. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς δημοκρατίας κατασκευάζειν, εἴρηται.

Κεφάλαιον ϛ.

Σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας πῶς δεῖ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἐκ τῶν ἐναντίων γὰρ δεῖ συνάγειν ἑκάστην ὀλιγαρχίαν, πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν ἀναλογιζόμενον· τὴν μὲν εὔκρατον μάλιστα τῶν ὀλιγαρχιῶν καὶ πρώτην· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ συνεγγὺς

A si diuites non capiunt mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad rectè iudicandum multo magis. nam qui magna patrimonia habent, multis diebus abesse nolunt à rebus suis, modicum verò abesse tempus non molestè ferunt. Vbi verò sunt reditus publici, non id facere, quod nunc magni quidam in populo faciunt. superflua enim diuidũt, ac simul capiunt, móxque rursus indigent eisdem, est enim pauperibus, ceu vas perforatum huiusmo B di emolumentũ. Sed oportet eum qui verè popularis sit, videre ne multitudo paupertie nimia prematur: nam egestas prauam reddit populi gubernationem. Conandum est igitur ingeniosè, vt abundantia adsit diuturna. nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes verò illa, quæ ex reditibus proueniunt, simul omnia egenis tribuere oportet: præsertim siquis possit, tantum congreget, quantum sat est ad agelli comparationem, vel C saltem ad facultatem negotiandi & agrum colendi. & si non omnibus possibile, at secundum tribus, aut partem aliam id facere. In hoc autem ad necessarios conuentus mercedem diuites conferre, cupidos inanium munerum. Per talem aliquem modum Carthaginienses gubernantes, amicum retinent populum: semper enim quosdam è populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciũt. D gratiosorum verò, ac mentem habentium nobilium est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas. Rectè quoque se habet Tarentinorum exemplum imitari. illi enim iumenta facientes communia ad pauperum vsum, beneuolam per hunc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt, vt sint alij per electionem, alij per sortem. quo enim po E pulus capiat, per sortem: quo autem melius gubernetur, per electionẽ. Est autem hoc facere etiam in vno eodémque magistratu, vt alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat popularium gubernationes instituere, dictum est.

CAPVT VI.

De paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè F ex eisdem. Nam per contrarium agendum est in omni paucorum gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputando maximè moderatam illam ac summã cæterarum gubernationem paucorũ, & primã. Hæc autẽ est

Universidad de Deusto Biblioteca

propinqua illi, quæ respublica nuncupatur, in qua oportet census diuidere, & alios minores, alios maiores facere, minores quidem, à quibus necessarij magistratus capiantur: maiores verò, à quibus capiantur ij magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint censum, habiles sint ad rempublicam gerendam, afferente populo tantam multitudinem per ipsum censum, vt cum illa potentiores sint qui gubernant rempublicam, quàm illi qui non gubernant. Semper autem B ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem reipublicæ recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorum quæ sequitur, intendentes parumper, est instituendum. In ea verò quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potentia, tyrannidi persimilis, quanto deterrima est, tanto maiori opus est custodia. Vt enim corpora benè disposita ad sanitatem, & nauigia benè instructa ad C nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt: valetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nautisque instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores: ita rerumpublicarum eæ quæ deterrimæ sunt, plurima indigent custodia. Populares igitur gubernationes per multitudinem hominum omnino seruantur. hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est secundum dignita- D tem. Paucorum verò potentium contrà, videlicet per rectam ordinationem oportet assequi firmitatem.

CAPVT VII.

CVm verò sint multitudinis potissimum partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarij: quatuor etiam vtiles ad bellum, equites, pedites grauis armaturæ, expediti leuis, & turba naualis: vbi contingit regionē esse ad equi- E tatum aptam, ibi locū habet aptissimum, paucorum potentia illa summa. nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. equos verò nutrire, eorum est qui magnas habent facultates. Vbi autem regio ad peditatum est apta, alteram speciem affectat paucorum potentiæ. nam grauis armatura, diuitum est magis quàm pauperum. expediti autem leues & nautica turba, à plebe est omnis. Nunc autem F vbi talis turba multa est, quando seditio fit, deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus, qui ad equitum ac peditum robur, expeditos leuis

A [illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον η.

[illegible]

A armaturæ solent coniungere: & cum his superant populi in seditionibus opulentos. nam leues & expediti contra equites & contra grauis armaturæ pedites facilè pugnant. instituere igitur potentiam istā, contra seipsos est instituere. Sed oportet diuisis ætatibus, cùm alij seniores, alij iuniores existant, in iuuenili adhuc ætate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidem B ex pueris, Athletas esse ipsos operationū. Concessio autem reipublicæ populo facienda est, vel cùm ad censum peruenerint vt dictum prius est: vel, vt faciunt Thebani, cùm certum tempus à mercatura & huiusmodi exercitiis destiterint, vel, vt apud Massiliam iudicio facto, qui digni sint ad rempublicam recipi, & qui excludi. Præterea dignitatibus iis quæ sunt principalissimę, quas suscipere oportet eos qui C in reipublicæ gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica, vt populus sponte sua eas nolit, & veniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt, vtpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus. Congruit autem cùm huiusmodi magistratus ineunt, & sacra magnificentissimè facere, & publica quædam ædificia ad vsum populi construere: vt multitudo cernens vrbem or- D natam tum muneribus erga Deos, tum ædibus ad vsum publicum, libenter aspiciat potestatem statum ciuitatis. Continget etiam præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis. Sed hoc nō fit nunc per eos homines, qui magni sunt in paucorum potentia, sed contrarium. lucrum enim quærunt non minus quàm honorē. Itaque dici potest rectè, hos esse populares status paruos. Quomodo igitur instituendæ sint, & paucorum gubernationes, E & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

CAPVT VIII.

COnsequens est circa magistratus videre diligenter, quot hi sint, & quales & quibus de rebus, vt suprà dictum est. Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse nō potest. sunt etiam quidam ad cultum ornatūque pertinentes, sine quibus bene habitari ciuitas non va- F let. Præterea necessarium est & in paruis quidem ciuitatibus pauciores esse magistratus: in magnis autem plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam. Primū ergo cura rerū necessariarum, vt in foro assint venūdentúrque.

Universidad de Deusto
Biblioteca

super qua quidem cura magistratus quidam est constituendus, cuius officium sit circa contractus & circa honestatem, nam cunctis fere ciuitatibus necessarium est emptiones venditionésque fieri inuicem, pro usu rerum necessariarum. & hæc facultas maxima & expeditissima est ad eidem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam videntur conuenisse reipublicæ societatem. Altera verò cura huic coniuncta ac propinqua est circa vrbem, de publicis priuatisque rebus, de ædificatione decenti, de viarum conseruatione ac directione, de finibus regendis, vt fine querela fiat, & de similibus, vocant autē huiusmodi magistratum ædilitatem, partes eius verò sunt plures, vt magnis ciuitatibus aliæ super aliis incidūt: ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia verò est cura, & quidem necessaria atque huic propinqua, nam de eisdem rebus cęterum non in vrbe, sed extra vrbem in agro versatur, vocant autē huiusmodi magistratum, alij definitores, alij custodes agrorum. hę igitur procurationes sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem reditus publici referuntur, qui apud eos cōseruati, mox distribuūtur ad singulas opportunitates. vocāt verò istos, receptores, & quęstores. Alter verò magistratus est, apud quē præscribi oportet priuatos contractus, & sententias iudicum, apud quos etiā postulationes vocationēsq; in ius præscribi debent. quibusdā in locis huiusmodi magistratū diuidunt in partes plures. sed est vna eadēmque autoritas istorū omnium appellāntq; eos, qui hunc magistratū gerunt, tum præfectos, ū memoriales, vel similib. nuncupationibus. Qui verò post hunc ordinātur, summē necessarius est, ac difficillimus omnium magistratuum, versatur autem circa executiones eorū qui damnati sunt, & circa eorū pœnas atque custodias. Est autē grauis huiusmodi administratio propter multas quæ inde proueniunt inimicitias, itaq; nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant, & si gerant, secūdum leges facere nō tolerant, sed est necessaria res. nam nihil prodesset de rebus iustis iudicia aut sententię, nisi forent qui eas executioni mandarent. quare si hæc desint, communio inter se ciuium permanere non potest.

A ἐφ' ᾗ δὴ τινὰ ἀρχεῖον εἶναι τὸν ἐφορεύσοντα περὶ τε τὰ συμβόλαια καὶ τὸν δικαστήριον. χρήσιμον γὰρ ἀναγκαῖον πᾶσι τοῖς πόλεσι, τὰ μὲν ἀνεῖσθαι, τὰ δὲ πωλεῖν, ἐφ' ὧν τ' ἀλλήλοις ἀναγκαῖόν χρείαν. καὶ αὕτη ἔστι συνοικεῖν ἐπὶ πλεῖστον τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τὸ δοκοῦσιν εἶναι μάλιστα πολιτείας σωτηρίαν· ἑτέρα δὲ δημιουργία τούτοις ἐγγὺς καὶ συνεχής, ἡ περὶ τὴν πόλιν ἀγορᾶς, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁδῶν ἐπιμέλεια καὶ διόρθωσις· καὶ περὶ ὅρων ἀμφισβητήσεις, ὅπως μὴ γένωνται· καὶ ὅλως περὶ τῶν τοιούτων ἐπιμέλεια· καλοῦσι δ' ἀστυνομίαν τὴν τοιαύτην ἀρχήν. ἔχει δὲ μέρη πλείω τὸν ἀριθμόν· ἐπὶ ἑτέρῳ γὰρ ἄλλῳ καθίστασθαι τῶν ἀστῶν ἐπιμελητὰς ἐστὶ, τῷ μὲν τῶν τειχῶν, τῷ δὲ τῶν κρηνῶν, τῷ δὲ τῶν λιμένων φύλακας. ἄλλη δ' ἀναγκαία τε καὶ πολυχρόνιος ταύτῃ· οἱ περὶ τὴν χώραν μὲν γὰρ, ἀλλὰ περὶ τὴν χώραν εἰσὶ, καὶ τὰ ἐκεῖ τὰ ἔξω τῆς ἀστεως. καλοῦσι δὲ τοὺς ἀρχοντας τούτους, οἱ μὲν ἀγρονόμους, οἱ δ' ὑλωροί· αὕτη μὲν οὖν διαιρεῖται εἰς τὰ τῆς πόλεως· ἄλλη δ' ἀρχὴ πρὸς τοῖς ἐπὶ τῶν ἀγορῶν ἐστὶ τῶν ἀνεῖσθαι καὶ πωλεῖν ἀναγκαῖα· καὶ τούτῳ φυλακὴ τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ἄλλη δ' ἀρχὴ πρὸς τοῖς ἀναγκαίοις ἐστὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων, καὶ τοῖς ἐλευθέροις τῶν διαφορῶν· πολλοὶ δὲ τούτοις καὶ τὰς γραφὰς τῶν δικῶν γίνεσθαι δεῖ, καὶ τὰς εἰσαγωγάς. ἐστι γὰρ οὗτος μερίζειν καὶ τούτοις εἰς πολλούς· ἔτι δὲ μία ἀρχὴ τούτων τούτων· καλοῦσι δὲ θεσμοθέτας, καὶ δικαστάς, καὶ μνήμονας· καὶ τούτων ἄλλα διόρθωσις συνέζυγε. περὶ δὲ τούτων ἐρωτῶν μὲν, ἀναγκαιότατον δὲ καὶ χαλεπωτάτη τῶν ἀρχῶν ἐστι, ἃ δεῖ τὰς ἀποφάσεις τῶν κατεδικασθέντων, καὶ τῶν ἀφανῶν ἐστιν τὰς ἐξετάσεις· καὶ δεῖ τὰς φυλακὰς τῶν σωμάτων. χαλεπὸν μὲν οὖν διὰ τὸ πολλοὺς ἐχθροὺς ἀπεργάζεσθαι· ὅτι ὅπου μὴ μεγάλα δεῖ κερδαίνειν, οὐδ' ἀρχὴν οὐκ ἀμφισβητοῦσιν αὐτῆς· οὐδ' ἐπιμελοῦνται τῆς ἀρετῆς· καὶ τοῖς νόμοις ἀναγκαῖα δ' ἐστὶ, ὅτι πάντες ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἀποβλέπουσιν· ἀδύνατον γὰρ ἀνεξέλεγκτον εἶναι τὸν ἀδικούμενον μὴ οὐ χαλεπῶς φέρειν τὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν μὴ οὐ χαλεπῶς φέρειν τὴν ἀδικίαν, τούτοις δὲ μὲν ἀναμφίλογον τέλος ἐστὶ τὸ μὴ χαλεπῶς, κατηγορεῖν ἀλλήλων τὸν ἀλλήλοις, καὶ φοβεῖσθαι μὴ γένωνται.

διὸ βέλτιον μὴ μίαν εἶναι τοῦτον τὸν ἀρχὴν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων διακρίνειν. καὶ οἷον τοὺς προδίκους τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀναγκαῖον πολλοὺς εἶναι· ἔστι δ' ἴσως ἀφελεῖν, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τε ἄλλας καὶ τὰς τῶν νόμων μάλιστα τὰς τῶν καὶ τὰς τῶν ἐνεχόντων, ἐπὶ ἔχει κατὰ διαφορὰν, ἐπὶ πόσον εἶναι τῶν ἀφανῶν· εἶναι, ἀγωνίζεσθαι τὰς παρὰ τῶν ἀρχόντων· τὰς δὲ παρὰ τούτων, ἐπὶ ἀρχόντων· ἔστι γὰρ ἀδύνατον ἀπολογεῖσθαι τοῖς ἀφανοῦσι, τοιούτῳ μάλιστα λύουσι τὰς ἀφανίσεις. τὸ αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦ κατηγορεῖν τοῦ ἀφανοῦσι, ἀπόβλεπε ἔχει δυσκολίαν· τὸ δὲ ἀεὶ τούτων ἔστι τοῦ αὐτοῦ, πολεμίους πᾶσι. πολλαχοῦ δὲ διήρηται ἡ φυλακὴ τῶν ἀφανῶν τῶν ἀφανοῦσι· οἷον, Ἀθήνησι τῶν ἑνδεκα καλουμένων. διὸ βέλτιον καὶ τούτου χωρίζειν, καὶ τὸ σύστημα ζητεῖν καὶ ἀεὶ τοῦτον. ἀναγκαία μὲν γὰρ ἔστι οὐχ ἧττον τῶν εἰρημένων· συμβαίνει δὲ, τὸν μὲν ἐπιεικῆ φεύγειν μάλιστα τοῦτον τὸν ἀρχὸν· τοῦ δὲ μοχθηροῦ ὀκνεῖν ἀσφαλὲς πιστεύειν· αὐτοῦ γὰρ Νόστον φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλοις δίδοασι. διὸ δὴ μὴ μίαν ὑποτεταγμένην ἀρχὴν εἶναι τῶν ἐπὶ τὸν αὐτὸν· μοναρχικὸς τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῶν τινὰ, ὅπου τὰς ἐφήβους ἀφορῶσι δεῖ πλείω ἢ τῶν ἀρχῶν δεῖ εἶναι μέρη ποιεῖν τὸν δημόσιον ἐπίκρισιν· τούτοις μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς, ἃς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι· μετὰ δὲ τούτους, τὰς ἀναγκαίας μὲν οὔσας, ἐν ἐλάττοσι δὲ μείζους ἀναγκαίας· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς· τοιαῦται δ' εἴεν ἄν τε ἀεὶ τῶν φυλακῶν τῶν πόλεως, καὶ ὅσαι πόλεμον ἢ εἰρήνην καὶ ἐν πολέμῳ, πολλαί τε καὶ τοιαῦται φυλακὴ ἀμείνω δημιουργοῦσι εἶναι. καὶ ἐξετάσεις, καὶ σωμάτων ἀρχαὶ τῶν πολεμικῶν. ἔτι δὲ μὴ οὖν, ὅτι πᾶσαι τοῦτο ἀρχαὶ πλείους εἰσὶν, ἔνιαι δ' ἀλλήλαις· οἷον, ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσι μία ἀεὶ πάντων. καλοῦσι δὲ στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους τοῦ τοιούτου. ἔτι δὲ κἂν ὦσιν ἱππεῖς, ἢ ἱππεῖς, ἢ πεζοὶ, ἢ ναυτικοὶ· καὶ δὴ τούτων ἑκάστων εἰσὶν καθίστασθαι ἀρχαὶ, αἱ καλοῦσι ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ πεζαρχίαι· καὶ ἐν μέρει δὲ αἱ ὧν τούτων τοιαῦτα· πολεμαρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τούτων μέρεα

A Propterea melius est non vnum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, vt alij de aliis iudicia exequantur. & circa actiones eodem modo conandum est distinguere, adhuc etiam magistratus alios alias exequendis, & nouorum magis nouos: & præsentium alio condemnante, alij sint qui exigant, ceu prætores vrbani ædilium condemnationes, ac rursus istorum alij. quanto enim minus inimicitiarum fit illis qui executioni demandant, tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo iidem qui condemnant & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium. in omnibus autem eosdem, eunctis inimicum est. Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo qui animaduertit in eos: vt Athenis illi, qui vndecimuiri nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare & mitigare: est enim necessarius non minus quàm superior. Contingitque in eo, vt viri boni maximè vitent hoc officium: prauos autem nequaquam totum sit ei præficere, cùm ipsi potiùs indigeant custodia & carcere quàm alios debeant custodire. Itaque oportet hoc non vnum esse officium, neque continuò ab eisdem fieri, sed vbi est aliquis iuniorum ordo, aut custodum, aut magistratuum, deputandi sunt pro tempore alij atque alij, qui horum officiorum suscipiant curam. Hos ergo magistratus tanquam summè necessarios ponendum est esse primo. Post hos autem alij sunt magistratus, nec sanè minus necessarij, & maioris quidem dignitatis. nam plurima indigent experientia & fide. Tales verò sunt circa custodiam vrbis, & circa illa omnia quæ ordinantur ad bellicas expeditiones. opus est enim & in pace, & in bello permultis. nam & mœnia ciuitatis curanda tuendáque sunt, & disquisitiones descriptionésque ciuium agendæ. Alicubi ergo super his plures sunt magistratus, alicubi pauciores: veluti in paruis quidem vrbibus vnus super omnibus. appellant verò hos prætores vel consules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis, super vnoquoque eorum præfecti quidem statuantur: appellantúrque præfecti equitum, præfecti legionum, præfecti nauales. & seorsum sub his præfectus triremis, præfectus cohortis, tribunus militum, & alia huiusmodi particularia

Universidad de Deusto
Biblioteca

totum verò vna quædam species est, procuratio scilicet rerum bellicarum. & erga huiusmodi magistratum, hoc modo se habet. Cùm verò quidam magistratuum, & si non omnes, pertractent multa negociorum publicorum, necesse est esse alium magistratum, qui rationes repetat atque corrigat, ipse verò nihil tractet. vocant verò hos alij correctores, alij rationales, alij seruatores, alij procuratores. Præter hos verò omnes magistratus vnus est maximè principalissimus omnium. idem enim plerunque habet finem & introductionem, qui præsidet multitudini, vbi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit, summam habere in republica autoritatem. appellant verò quibusdam in locis. Præconsultores ex eo, quia ante deliberant: vbi verò multitudo est consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot aliqui sunt. Alia species curationis est circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & æditui circa templa vt conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cætera omnia quę pertinent ad diuinum cultum. Euenit autem alicubi curam hanc esse vnam, vt in paruis ciuitatibus alibi verò plures separatas à sacerdotio, vt sacrificuli, ac æditui, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa, quæ circa sacrificia publica, quotcunque sa erdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt. vocant autem eos qui illis præsunt, alij Reges sacrorum, alij Pontifices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus, circa rem diuinam, circa rem bellicè, circa reditus publicos & impensas, circa forum, circa vrbem & portus & regionem: insuper circa iudicia, & contractus, postulationes, & executiones, & custodias, & superationibus, & disquisitionibus, & supercorrectionibus eorum quæ quis gesserit in magistratu, & postremò circa consilia rerum communium. Propria autem earum ciuitatum quæ magis pacatæ atque tranquillæ sunt, curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiorum gubernatione: præterea de ludis gymnasticis ac musicis, & si qua alia huiusce modi spectacula contingit fieri. Horum verò quædam manifestæ sunt non populariæ, veluti disciplina mulierũ & puerorũ.

ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις ἔστι τις τούτων ὅλος εἶδος δημιουργίας
προειρημένων. ἀεὶ μὲν οὖν τοῖς τῶν πόλεων τῶν ἀρχὰς
ἔχουσι τὸν ὅλον τοῦτον. ἐπὶ δὲ ἔνια τῶν ἀρχῶν,
εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαιροῦνται πολλὰ τῶν κοινῶν, οἷον ἑτέραν εἶναι τῶν λογισμῶν, καὶ πρόβουλευόντων, ἑτέρας μὲν δὲ διαιροῦνται ἔνιοι καὶ τῶν τοιούτων, εἰ μὲν διόρθωσις, εἰ δὲ λογισμός, εἰ δὲ ἐξετασμός, εἰ δὲ συναγορία. πάσας τοίνυν δὲ τοῦτας τὰς ἀρχὰς ἡ μάλιστα κυρία πάντων ἐστί. ἃ γὰρ ἀνὴρ πολλὰς ἔχει τὸ τέλος καὶ τὴν ἐφορείαν· ἃ προσήκει πᾶσι τοῖς πλείοσι, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος· διὸ καὶ δοκεῖ τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καλοῦσιν δὲ, ἔνθα μὲν προβουλὴν, διὰ τὸ προβουλεύειν· ἔνθα δὲ τὸ πλῆθος ἐστὶ, βουλὴν μᾶλλον· ἡ μὲν οὖν πολιτικὴ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲν τοιούτων τῶν εἴδη. ἄλλα δὲ εἴδη θεραπείας ἃ δεῖ τοῖς θεοῖς ἀπονέμειν τὰ θεραπευτικὰ τῆς περὶ τὰ ἱερὰ τῶν συνεστώτων τῶν ὑπαρχόντων, καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πεπτωκότα τῆς εἰκοδομήματα, καὶ τῆς ἄλλων ὅσα τιμᾶται πρὸς τοὺς θεοὺς συμβαίνει ἡ τῶν θεραπειῶν ταυτῶν ἐπιμελεῖ μίαν· ἢ ἐν τοῖς μικρὰ πόλεσιν ἐπιμελεῖ δὲ πολλὰ καὶ κεχωρισμένα τῶν ἱερουργιῶν ἐστί, ἱερεῖσι, καὶ ναοφύλακες, καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων. ἐπὶ μὴν δὲ τούτοις ἃ πρὸς θυσίας ἀναφερόμενα τὰς κατὰ πόλιν, ὅσας μὲν τοῖς ἱερεῖσι ἀποδίδωσιν ἡ νόμος, ἀλλ' ὅσα τοῖς κοινῆς ἕνεκα ἱερεῖα τῶν πολῶν. καλοῦσι δὲ οἱ μὲν ἄρχοντας τούτους, οἱ δὲ βασιλεῖς, οἱ δὲ πρυτάνεις. αἱ μὲν οὖν ἀναγκαῖαι θεραπεῖαι εἰσὶ τοῖς τούτοις, εἰ εἴποιμι συγκεφαλαιωσάμενος, ὅσα τε τοῖς θεοῖς, καὶ τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ ὅσα τοῖς πρυτάνεσι, ἢ περὶ τὰ ἀγοραῖα, ἢ περὶ τὰ ἄστη καὶ λιμένας, καὶ τῶν χώρας ὅσα τε δεῖ τὰ διαφέρεια, καὶ σωμάτων μάθησις, ἢ πράξεις ἢ φυλακαί, ἢ ὀνομαστικὰ τὰ ἐξετάσεις, ἢ πρὸς δίκας ἢ ἀρχόντων· ἢ τέλος αἱ δεῖ τὰ βουλευόμενα εἶναι ἢ κεῖνα ἰδίᾳ ἢ ἢ ἀναγκαιότατα, ἢ μᾶλλον δημιουργοῦσι πόλεσι, ἢ ἢ ἀναγκαῖα δικαστήρια, μουσικοῖς ἀγῶνα, γυμνασίαν, γυμνασιαρχία πρὸς ἢ τίνας, δεῖ ἀγῶνας δημόσια χορηγοῖς καὶ λαμπαδαρχοῖς, πρὸς τοῖς ἐστὶ καὶ τῶν ἄλλων ἔνια φανερῶς εἶναι ἃ δημοσιᾷ ἢ ἀρχὴν ἔχει, γυμνασιαρχία ἢ ἱππαρχία· τούτων δ' ἔνια φανερῶς εἶναι ἃ δημοσιᾷ ἢ ἀρχὴν ἔχει, γυμνασιαρχία ἢ ἱππαρχία· τούτων γὰρ

πᾶσι γὰρ δεῖται ἀνάγκη χρῆσθαι καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ ὥσπερ ἀπελεύθεροι, διὰ τὴν ἀδυναμίαν. τριῶν δὲ οὐσῶν ἀρχῶν, καθ' ἃς ἀφορίζουσί τινες αὐτὰς τὰς κυρίας, νομοφύλακες, ἀναγραφεῖς, βουλευταὶ δὲ καὶ νομοφύλακες ἀριστοκρατικὸν, ἐλεγκτικὸν δὲ τὸ βουλευτικὸν, βουλὴ δὲ δημοτικὸν· ὅθεν καὶ τὴν τῆς ἀρχῆς, ὡς [ὂν] τοῦτο, ἁπλῶς εἴρηται ἐκεῖ πᾶσιν.

A nam pauperibus necesse est vti mulieribus, & pueris tanquam ministris, quoniam seruos non habent. Cúmque tres sint magistratus, per quos assumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium: conseruatores verò paucorum potentia, consilium autem populare. De magistratibus ergo, vt in figura, ferè dictum est de omnibus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

ARISTOTELIS Politicorum

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

ΠΕΡΙ πολιτείας ἀρίστης τοῖς μέλλοντα εὐνομεῖσθαι τὴν πόλιν ἀναγκαῖον ζητεῖν, ἀνάγκη διορίσασθαι πρῶτον, τίς αἱρετωτάτη τῶν βίων. ἄδηλον γὰρ ὄντος τούτου, καὶ τὸν ἄριστον ἀγνοῶν ἄδηλον εἴη πολιτείας. ἄριστα γὰρ πράττει πρόσεστι τοῦ ἀρίστου πολιτευομένου ἐν τῷ εὐπραγεῖν αὐτοῖς, καὶ μὴ τι χεῖρον πεπρᾶξαι. διὸ δὴ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι τίς ὁ πάσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετώτατος βίος. μὴ δὲ τοῦτο, πότερον κοινὴ καὶ χωρὶς ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερος. τοῖς μὲν οὖν οὐδὲν ἱκανῶς πολλὰ λέγεται καὶ τῶν ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις περὶ τοῦ ἀρίστου βίου, καὶ τῶν χρηστῶν αὐτοῖς. οἱ ἄλλοι γὰρ ἀνεύ γε μίας διάφορα τοῦδε ἀμφισβητοῦσιν οὐ οὐ πρῶτον οὐδὲν μεθέσθαι, τῶν τε ἐκτὸς, καὶ τῶν ἐν σώματι, καὶ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, πάντα τοῦτα ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις διὸ τοῦδε φασὶ μακάριον τὸν μηδὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρίας, μηδὲ σωφροσύνης, μηδὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ δεδοικότα μὴ τοῦ παρατυγχάνοντος μείας· ἀπεχθάνοντα δὲ μηδενὸς, οὐ δεδιότα μόνον τὸ φαγεῖν ἢ πιεῖν, τῶν ἐρᾶν· ἕνεκα δὲ τετιμημένου διαφέρεσθαι τοῦ φιλοτιμίας φίλοις· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τοῖς τῶν διανοίας οὕτως ἄφρονα καὶ διεφθαρμένον, ὅσπερ τι πεπτῶτα, ἢ μαινόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα, ὅσπερ πᾶσι ἂν συγχωρήσειεν· διαφέρεται δὲ τὸ τοῦ πόνου, καὶ τῆς ὑπάρξεως· τοῖς μὲν γὰρ οἴονται ἱκανὸν ἱκανὸν τιμίζεσθαι ὑποστάσεσιν· πολλοὶ γὰρ δὴ, καὶ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τῶν τοιούτων, εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τῶν ὑπερβολῶν. ἡμεῖς δὲ ἀνωτέρω ἐρρήθη,

A pauperibus necesse est vti mulieribus, & pueris tanquam ministris, quoniam seruos non habent. Cúmque tres sint magistratus, per quos assumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium: conseruatores verò paucorum potentia, consilium autem populare. De magistratibus ergo, vt in figura, ferè dictum est de omnibus.

B

C

D

E

F

C D E quod optima reipublicæ disciplina reguntur, ex his quæ sibi affinit, nisi quid accidat præter rationem. Quare primo statuendum est, quæ vita sit optanda: deinde verum publicè & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiam in externis sermonibus, & nunc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo vtique refragabitur, quòd tria cùm sint bonorum genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse fœlici homini oportet. nemo enim fœlicem diceret eum, qui nullam partem fortitudinis haberet, neque temperantiæ, neque iustitiæ, neque prudentiæ, sed timentem etiam circumuolantes muscas, temperantem verò à nulla penitus edendi bibendique extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnius dilectissimos interficientem, similiter & mente tam stultum atque ignarum, quasi puerum quendam vel insanum. Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes concederent. Discordant tamen in quanto atque excesso. nam virtutis quidam satis habere se putant quantumcumque habeant: diuitiarum verò atque pecuniæ, potentiæque & famæ, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequuntur. At verò nos illis dicemus, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes, quia homines acquirunt & conseruant non virtutes externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsáque beata vita, siue in gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria verò externa possidentibus, quàm his qui in externis plura possident quàm opus sit, & qui in illis deficiunt. Quinetiam ratione licet hoc probè intueri. nam externa quidem bona finem habent tanquā instrumentum quoddam. omne autem vtile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certè nil prosit. At bona animi, quanto magis excedunt, tanto magis vtilia sunt: siquidem non solùm honesti, verumetiam vtilis appellationem tribuere illis oportet. Omninóque patet, quòd sequi dicemus dispositionem optimam cuiusque rei ad inuicem, secundum excessum distantiæ illorum, quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare, si est anima preciosior corpore & pecuniis, & simpliciter & nobis, necessarium est & dispositionem vtriusque optimam eodem modo illis correspondere. Insuper animi gratia illa expetenda sunt, & ita rectè sentientes expetere omnes oportet, non autem animum gratia illorum. Quòd igitur fœlicitatis tantum vnicuique contingit, quantum virtutis atque prudentiæ, & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat, teste Deo fretis dicente, fœlicem esse atque beatum, non per aliquid externorum, sed per seipsum, quia talis est secundum naturam. Cùm & bonam fortunam aliud esse quàm fœlicitatem, propter hæc necessarium est. nam externorum quidem bonorum causa est fortuna & casus: at iustus & tēperatus nemo à fortuna est, neque per fortunam. Consequens verò est, & iisdem rationibus consentaneum, ciuitatem quoque beatam esse quæ optima sit, & quæ bene agat. impossibile autem benè agere eos, qui bona non agant. nulla verò bona actio est neque viri neque ciuitatis, sine virtute atque prudentia. Fortitudo autem & iustitia & prudentia ciuitatis eandem habent vim ac formam iis, secundum quas vnusquisque hominum dicitur iustus, & prudens, & temperatus. Sed hæc hactenus præ-

[illegible Greek text]

[illegible Greek text]

missa sint. neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum rationes explicare. nam alterius otii ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quòd vita optima, & priuatim vnicuique & publicè ciuibus est cum virtute, intantum externis facultatibus adiuta, vt actiones studiosas conficere possit. Sed his nunc prætermissis, postea considerandum erit, si quis forsan dictis non acquiescit.

CAPVT II.

Vtrum autem eadem sit dicenda fœlicitas singulorum hominum & ciuitatis, vel non eadem, reliquum est videre. Manifestum verò & hoc. omnes enim faterentur esse eandem. nam quicunque in diuitiis beatam vitam posuerunt, hi ciuitatem quoq. totam, si opulenta sit, beatam fatebuntur. Et quicunque tyrannicam vitam aliis præferunt, hi ciuitatem latè dominantem beatissimam esse dicēt. Qui verò id vnum per virtutem recipit, is & ciuitatem beatiorem dicet, si sit studiosior. Sed hæc iam duo sunt, quæ indigent consideratione. Vnum, numquid vita illa præferenda sit, quæ versatur in republica & in communi societate, an potius vita peregrina, & à ciuili societate remota. Præterea quam speciem reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis optimam putare debemus, siue ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, siue à quibusdam non, sed tamen à pluribus. Cùm verò ciuilis intelligentiæ & speculationis hoc sit opus (non autem circa vnumquodque expetendum) præferamus & nos hanc considerationem. nam illud quidem extra propositum esset, hoc autem secundum propositum huius inuestigationis. Quòd igitur necessarium sit illam esse optimam rempublicam, per cuius institutionem vnusquisque optimè agat, & beatè viuat, manifestum est. Sed dubitatur etiam ab iis, qui vitam cum virtute maximè eligendam putant: vtrū vita ciuilis & actiua sit præferēda, an potius illa vita, quæ sit ab omnibus externis soluta, ceu contemplatiua: quam solam putant quidam esse sapientis. Ferè enim has duas vitas, præstantissimi ad virtutē homines anteponere videntur, & antiqui, & recētes: dico autē duas, ciuilem, & philosophicam. Sed refert non parum, vtrū hoc vel illo modo veritas se habet. necesse est enim illū qui rectè sapit,

ad melius propositum se disponere, & priuatim vnumquenque hominem, & publicè ciuitatem. Putant autem quidam in gubernando alios, si cum dominatu fiat, iniuriam esse summam, si ciuiliter, cessare quidem iniuriam, sed impedire vitæ tranquillitatem. Alij verò contra hæc, omnino putant ciuilem & actiuam vitam solam esse viri. in singulis enim virtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quàm his qui in reipublicæ gubernatione versantur. Sunt etiam qui aliis dominari, & tyrannicum reipublicæ modum putant solum esse beatum, & in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum, vt finitimis dominentur. Itaque cùm pleraque constituta passim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos, tamen si quid vnum leges respiciunt, id coniectant omnes, vt ciuitas dominetur. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferè ordinata est disciplina iuuentutis, & legum multitudo. Præterea apud gentes omnes, quæ possunt præualere, huiusmodi honoratur potentia: certè apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginienses ferunt ornatum annulorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex, eum qui nullum hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas verò non licebat solennibus epulis pateram circumlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Iberos quoque pugnacem gentem, tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est, quot homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura, legibus aut moribus constituta. Atqui videretur forsan nimis absurdum esse, si quis considerare velit, an hoc propositum esse debeat eius, qui legibus instituit ciuitatem, prouidere scilicet, vt illa dominetur finitimis & volentibus, & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege sanciendum, quod ne legitimum quidem est? neque enim legitimum, non solùm iustè, verumetiam iniustè dominari: subdere verò est, & nõ iustè. Atqui nec in aliis sciētiis ita videmus: nec enim medici, neque gubernatoris est, vel persuadere ægrotis & nautis, vel vim afferre.

A πρὸς τὸ βέλτιον σκοπὸν συντετάχθαι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πολιτείαν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸ τῶν πέλας ἄρχειν, δεσποτικῶς μὲν γινόμενον, μετ' ἀδικίας τινὸς εἶναι τῆς μεγίστης· πολιτικῶς δέ, τὸ μὲν ἄδικον οὐκ ἔχειν, ἐμπόδιον δ' ἔχειν τῇ περὶ αὑτὸν εὐημερίᾳ. τούτοις δ' ὥσπερ ἐξ ἐναντίας ἕτεροι τυγχάνουσι δοξάζοντες· μόνον γὰρ ἀν- B δρὸς τὸν πρακτικὸν εἶναι βίον καὶ πολιτικόν. ἑκάστης γὰρ ἀρετῆς οὐκ εἶναι πράξεις μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνουσιν· οἱ δὲ τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν τρόπον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον εὐδαίμονά φασι. παρ' ἐνίοις δὲ καὶ τῶν νόμων οὗτος ὅρος καὶ τῆς πολιτείας, ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. διὸ καὶ τῶν πλεί- C στων νομίμων χύδην, ὡς εἰπεῖν, κειμένων παρὰ τοῖς πλείστοις, ὅμως εἴ πού τι πρὸς ἓν οἱ νόμοι βλέπουσι, τοῦ κρατεῖν στοχάζονται πάντες. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἥ τε παιδεία, καὶ τὸ τῶν νόμων πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν, ἡ τοιαύτη τετίμηται δύναμις, οἷον ἐν Σκύθαις καὶ Πέρσαις καὶ Θρᾳξὶ καὶ Κελτοῖς. ἐν ἐνίοις D γὰρ καὶ νόμοι τινές εἰσι παροξύνοντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν, ὅσας ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἦν δέ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος, τὸν μηθένα ἀπεκταγκότα πολέμιον ἄνδρα, περιεζῶσθαι τὴν φορβειάν. ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πίνειν ἐν ἑορτῇ τινι σκύφον περιφερόμενον, τῷ μηθένα E ἀπεκταγκότι πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς Ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, τοσούτους τὸν ἀριθμὸν ὀβελίσκους καταπηγνύουσι περὶ τὸν τάφον, ὅσους ἂν διαφθείρῃ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα δὲ παρ' ἑτέροις ἐστὶ τοιαῦτα πολλά, τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δ' ἔθεσι. καίτοι δόξειεν ἂν ἄτοπον εἶναι λίαν τοῖς βουλομένοις ἐπισκοπεῖν, εἰ τοῦτ' ἔστιν ἔργον τοῦ πολιτικοῦ, F τὸ δύνασθαι θεωρεῖν ὅπως ἄρχῃ καὶ δεσπόζῃ τῶν πλησίον, καὶ βουλομένων καὶ μὴ βουλομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικὸν ἢ νομοθετικόν, ὅ γε μηδὲ νόμιμόν ἐστιν; οὐ νόμιμον δέ, τὸ μὴ μόνον δικαίως, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως ἄρχειν· κρατεῖν δ' ἔστι καὶ μὴ δικαίως. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις τοῦτο ὁρῶμεν. οὔτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, οὔτε τοῦ κυβερνήτου ἔργον ἐστί, τὸ ἢ πεῖσαι, ἢ βιάσασθαι· τὸ μὲν τοὺς θεραπευομένους, τὸ δὲ τοὺς πλωτῆρας.

ἀλλ' ἐοί-

ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ πολλοὶ τὴν δεσποτικὴν πολιτικὴν οἴεσθαι, καὶ ὅπερ αὑτοῖς ἕκαστοι οὔ φασιν εἶναι δίκαιον οὐδὲ συμφέρον, τοῦτ' οὐκ αἰσχύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀσκοῦντες. αὐτοὶ μὲν γὰρ παρ' αὑτοῖς τὸ δικαίως ἄρχειν ζητοῦσι, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐδὲν μέλει τῶν δικαίων. ἄτοπον δέ, εἰ μὴ φύσει τὸ μὲν δεσποστόν ἐστι, τὸ δὲ οὐ δεσποστόν. ὥστε εἴπερ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον, οὐ δεῖ πάντων πειρᾶσθαι δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποστῶν· ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν ἐπὶ θοίνην ἢ θυσίαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοῦτο θηρευτόν· ἔστι δὲ θηρευτόν, ὃ ἂν ἄγριον ᾖ ἐδεστὸν ζῷον. ἀλλὰ μὴν εἴη γ' ἂν καὶ καθ' ἑαυτὴν μία πόλις εὐδαίμων, ἡ πολιτευομένη δηλονότι καλῶς· εἴπερ ἐνδέχεται πόλιν οἰκεῖσθαί που καθ' ἑαυτὴν νόμοις χρωμένην σπουδαίοις, ἧς τῆς πολιτείας ἡ σύνταξις οὐ πρὸς πόλεμον, οὐδὲ πρὸς τὸ κρατεῖν ἔσται τῶν πολεμίων· μηδὲν γὰρ ὑπαρχέτω τοιοῦτον. δῆλον ἄρα ὅτι πάσας τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιμελείας, καλὰς μὲν θετέον, οὐχ ὡς τέλος δὲ πάντων ἀκρότατον, ἀλλ' ἐκείνου χάριν ὧν. τοῦ δὲ σπουδαίου νομοθέτου ἐστί, τὸ θεάσασθαι πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθέξουσι, καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας. διοίσει μέντοι τῶν ταττομένων ἔνια νομίμων· καὶ τοῦτο τῆς νομοθετικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἐάν τινες ὑπάρχωσι γειτνιῶντες, ποῖα πρὸς ποίους ἀσκητέον, ἢ πῶς τοῖς καθήκουσι πρὸς ἑκάστους χρηστέον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν κἂν ὕστερον τύχοι τῆς προσηκούσης σκέψεως, πρὸς τί τέλος δεῖ τὴν ἀρίστην πολιτείαν συντείνειν.

Κεφάλαιον γ.

Πρὸς δὲ τοὺς ὁμολογοῦντας μὲν τὸν μετ' ἀρετῆς εἶναι βίον αἱρετώτατον, διαφερομένους δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ, λεκτέον ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους αὐτούς. οἱ μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζουσι τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, νομίζοντες τόν τε τοῦ ἐλευθέρου βίον ἕτερόν τινα εἶναι τοῦ πολιτικοῦ, καὶ πάντων αἱρετώτατον· οἱ δὲ τοῦτον ἄριστον. ἀδύνατον γὰρ τὸν μηθὲν πράττοντα πράττειν εὖ· τὴν δ' εὐπραγίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι ταὐτόν. ὅτι τὰ μὲν ἀμφότεροι λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δ' οὐκ ὀρθῶς. οἱ μὲν ὅτι ὁ τοῦ ἐλευθέρου βίος, τοῦ δεσποτικοῦ ἀμείνων. τοῦτο γὰρ ἀληθές. οὐθὲν γὰρ τό γε δούλῳ, ᾗ δοῦλος, χρῆσθαι σεμνόν· ἡ γὰρ ἐπίταξις ἡ περὶ τῶν ἀναγκαίων, οὐδενὸς μετέχει τῶν καλῶν. τὸ μέντοι νομίζειν πᾶσαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν,

A Sed plerique videntur existimare ciuilem disciplinam esse dominari, & quod in seipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt, ipsi pro se iustitiam quærunt, pro aliis verò nulla eis iustitiæ cura est. Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, vt alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est conandum omnibus dominari, sed illis duntaxat qui dominabiles sunt, sicut nec venari homines ad mẽsam vel sacrificium, sed illud quod B venabile est. est autem venabile omne animal, quod si natura ferum & esui aptũ. Enimuerò fieri potest, vt sit ciuitas vna seorsum per seipsam beata, videlicet si gubernetur rectè. nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vti laudabilibus: cuius reipublicæ constitutio, non ad bellum neque ad superandum hostes sit. Patet igitur quòd rei bellicæ studia bona sunt existimanda, sed non vt finis supre- C mus, sed gratia illius. Studiosi autem legũ positoris est considerare vrbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communionem vitæ laudabilis, quo participent, quantum fieri potest, fœlicitatem. Differentia tamen erit in quibusdam constituendis. & hoc pertinet ad eandem disciplinam, quæ est de legibus ponendis, videre, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quemadmodum D cum singulis conuersandum. Verùm de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima reipublicæ constitutio tendere.

CAPVT III.

AD consistentes autem vitam cum virtute esse maximè recipiendam, sed contendentes de illius vsu, dicendum est nobis ad vtrosque. Sunt enim qui despiciunt magistratus ciuitatis, putantes inge- E nui hominis esse aliam vitam quàm ciuilis, & omnibus præferendam. alij verò hanc optimam putant. impossibile enim nihil agentem bene agere. bene autem agere ac fœlicẽ esse, idem est. Vtriq. eorum quædã dicunt rectè, & quædam non rectè. nam liberi quidem hominis vitam meliorem esse, quàm in dominando occupati verum est. nihil enim egregium est, seruo vti in quantum seruus. iussus enim do- F mini in rebus necessariis nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam

Universidad de Deusto
Biblioteca

est verum. non enim minus distat liberorum gubernatio à dominatione seruorum, quàm differat natura liber à natura seruorum quo sufficienter superioribus libris determinatum fuit. Sed laudare magis nihil agere quàm agere, non est rectũ, nam fœlicitas actio est, præterea multorum & præclarorum finem habent, iustorum temperatorũ q; actiones. Quinimo respondebit fortasse aliquis, quòd potestatem habere optimum esset. sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posse. Iesqueis qui dominus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere aliis non debet, sed sibi arripere, & neque filium patris, neque patrem filij, neque amicum amici hac in parte rationem habere. nam quod optimum sit, id nobisipsis adsciscere debemus, optimum autem est benè agere. Hoc illi forsan recte dicerent, si modo existeret asserentibus ac violantibus, illud quod esset omnium maximè optandum, sed fortassis id fieri non potest: falsóque hoc supponunt. Non enim amplius bonas actiones illas esse contingit, nisi tantum ipse præstet quantum vir mulieri, & pater filijs, & dominus seruo. Quare is qui violaret, nihil tãtum proficeret postea, quantum iam à virtute ipsa recessit. paribus enim honestum & iustum in parte, hoc enim iustum æqua, non par autem paribus, & non simile similibus, præter naturam est, nihil autem bonum, quod sit præter naturam. Quapropter & si alius quidem sit melior secundum virtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parere iustum, sed oportet illi non virtutem solum, verum etiam potentiam existere, per quam fit actiuus. Quòd si hæc vera sunt, & fœlicitas in bene agendo est reponenda, & publice totius ciuitatis, & priuatim singulorum vita illa erit optima, quæ sit actiua. Verumtamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodum quidam putant, neque eas meditationes solum esse actiuas, quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo proueniunt, sed multo magis quæ in seipsis perfectæ sunt ac sui ipsarum gratia fiunt contemplationes & meditationes. bene agere enim finis est: quare est actio quædam, maximè autem propriè dicimus agere etiam externis actionibus eos, qui intelligentia & cogitatione operibus præsunt, vt architecti. Quinimo neque sine actione

A ἀν ὀρθόν. οὐ γὰρ ἕκαστον διέχει ἢ τῆς ἐλευθέρου ἀρχῆς, τῆς δούλου, ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τῆ φύσει δούλου. διώρισται δ' ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις, τί δ' μᾶλλον ἐπαινεῖν τὸ ἀπραγμονεῖν τῶν πράττειν, οὐκ εἰκότως· ἡ γὰρ εὐδαιμονία πρᾶξις ἔστιν. ἔτι δ' πολλοὶ καὶ καλῶν τέλεσ ἕνεκεν ἂν εἰ τῆς δικαίας καὶ σωφρόνων πράξεις πράττοιεν καὶ τοῖς τοιούτοις τις τοῦτον οὖν διανοηθείη, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων αὐτὸν ὅτῳ γὰρ ἂν πλείστων καὶ καλλίστων ἐνεργῇ τῶν πράξεων. ὥστε οὐ δεῖ τὸν δυνάμενον ἄρχειν παριέναι τὴν πόλιν, δηλονότι μᾶλλον ἀφιεῖσαν, καὶ μήτε πατέρα παῖδας, μήτε παῖδας πατέρα, μήτ' ἄλλον φίλον φίλου μνεῖαν ποιεῖσθαι, μᾶλλ' πρὸς τοῦτο φυλάττειν· τὸ γὰρ ἄριστον, εὐεστῶτα τὸν εὖ ζῆν εἶναι. τοῦτο μὲν οὖν ἴσως λέγουσι, εἰ ὑπάρξειε τοῖς ὑπειρεσίαν καὶ βελτιουμένοις, τὸ δ' ὄντως ἀγαθὸν ἀνεπιτήδευτον. ἀλλ' ἔστι οὐχ οἷόν τε ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑπόθεσιν τῶν [ψευδῶν] εὖ γὰρ ἔχει πρὸς τὰς πράξεις ὡ δίκαιον ἔχει τὴν μὲν διαφέρειν πολύ, ὅσον ἀνὴρ γυναικός, ἢ πατὴρ τέκνων, ἢ δεσπότης δούλου. ὅτι δ' παρεξελαίνει, οὐδὲν ἂν τελεωθεῖεν κατ' πρόσθεν ὕστερον, ἔτι δὲ ἄδικα πεφεκτέον τῶν ἀρετῶν. τοῖς γὰρ ὁρισθεῖσι τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῇ μέρει τῶν γὰρ ἔστι καὶ ἄμεινον. τὸ δ' μὲν ἔστι τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὲν ἄμεινον τοῖς ἀγαθοῖς, παρὰ φύσιν οὐδὲν δ' ἢ τῆς παρὰ φύσιν κακόν. διὸ κἂν δικῇ τις ἢ κρείττων κατ' αὐτοῦ καὶ δυνάμει τῆς ἀρετῆς τοῦτον καλεῖν δεῖν, καὶ τοῦτο τὸ δίκαιον. δῆλον δ' οὐ μόνον ἀγνοοῦσι, δηλονότι δυνατὸν ὑπάρχειν, κατ' ἰδίαν ἕκαστον πρακτικὸν· εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς, καὶ τῆς δυναστείας ἀπεχόμενον δεῖν, καὶ κατὰ πάντας πόλεις αὐτὸν καὶ κατ' ἕκαστον ἀγαθὸν βίον ὁ πρακτικός. δηλονότι τὸν πρακτικὸν ἂν εἰκοῦσιν εἶναι φασὶ τοῖς ἔθνεσι, καθάπερ εἴρηται πολλοί· οὐδὲ τοῖς δικαίοις εἶναι μόνας ταύτας πρακτικάς, ταῖς δὲ ἀποζωντίνοις χρῆσιν γινομένας ἐν τῷ πρόσθεν. δηλονότι μᾶλλον τοῖς αὐτοτελεῖς καὶ τοῖς αὐτῆς ἕνεκεν θεωρίας καὶ διανοίας· ἀ γὰρ ἀπραξία τέλος, ὥστε καὶ πρᾶξις τις. μάλιστα δ' καὶ πρᾶξιν τὴν διανοίας καὶ χαρακτῆρας. δηλονότι μὴ, οὐδ' ἀπορη-

πόλεις εἰκαζόμενον τοῖς καθ' αὐτὰς πόλεις ἐνοικοῦσας, καὶ ζῆν οὕτω πολιτευομένους· εἰ δὲ τῆς μέρη καὶ τῶν πολιτῶν ἔστι, πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἄλλα τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως εἰσὶν ἡμίσεις τῶν ὑπαρχόντων καὶ καθ' αὐτὸ ὑπουργοῦσι τῆς αὐτῆς φύσεως. ἀγαθὸν γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἔχει κόσμον, καὶ πᾶς ὁ κόσμος, οἷς οὐκ εἰσὶν ἐξωτερικαὶ πρᾶξεις παρὰ τὰς οἰκείας πρᾶξεις· ἀνάγκη δὴ καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον εἶναι τῶν ἀρετῶν, ὅσαις τε τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀνθρώπων, φανερὸν ἔστι.

Κεφάλαιον δ'.

Ἐπεὶ δὲ περιείληπται τὰ νῦν εἰρημένα πρὸς αὐτῆς, καὶ ἐφ' ἃς πρὸς τὰς δίκας πολιτείας ἡμῖν τὸ διάφορον πρότερον, εἰκὸς τῆς λοιπῶν εἶναι πρῶτον, πόλεις τινὰς δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι [εἶναι] τῶν μελλούσας κατ' ὀρθὴν συνεστάναι πολιτείαν. τὸ γὰρ εἶναι τὴν πολιτείαν χαλεπὸν τοῖς εὐχαῖς οὖσι συμμέτρου χορηγίας. ὅτι δὲ πολλὰ παρεῖναι τοιούτοις καθάπερ ὑποτίθενται εἶναι τοῖς μεθ' τοῦτον εἰρήκασιν. λέγω δ', τῆς τινὰ τὴν πλῆθος πολιτῶν, καὶ χρόαν· ὡς γὰρ ἐν τοῖς δίκαις ὑφαίνειν καὶ ναυπηγεῖν, δεῖ τινὰ ὕλην ὑπάρχειν, ὅσον τοῦτο τῆς τέχνης ἔργον· ἡ γὰρ ἀρετὴ ἐλάττω ἐστὶ τῆς τέχνης εἶναι· ἔτι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν ἐν τῇ πόλει ὑπάρχειν δεῖ φύσει καὶ τῆς χώρας τοιαύτας, ὅσαν τι εἶναι, ἐν πόλει τοῖς τοιούτοις οἴονται εἶναι μεγάλην εἶναι τῆς δυνάμεως πόλεις. κατ' ἀριθμὸν γὰρ πλῆθος τῆς ἐνοικούντων κρίνεται τῆς μεγάλου. δεῖ δὲ μᾶλλον μὲ εἰς τὸ πλῆθος, εἰς δὲ δυνάμεις ἀποβλέπειν· ἔστι γὰρ τι καὶ πόλεως ἔργον. ὥστε τῆς δυνατῆς εἶναι τῶν μέλλει ἀπονεῖμαι, ταύτῃ εἶναι τῆς μεγίστην εἶναι, ἀνθρώπου, δηλ' ἀνδρὸς εἶναι μείζω φύσει. εἰ δὲ τῶν διαφέρειν καὶ τὸ μέγεθος τῶν σωμάτων. εὐ μὲν δὴ καὶ εἰ δεῖ κρίνειν τὸ πλῆθος ὅσον βελτίστοις, καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰκοῦσιν (εἰκαζόμενον δὲ ἐν τῇ πόλει ἔστι ὑπάρχειν καὶ δούλων ἀριθμὸν πολ-

A esse necessarium est eas ciuitates quæ positæ sint in solitudine, & ita viuere eligentes: fieri enim potest vt paribus inter se agere contingat. multæ enim communicationes adinuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter autem hoc existit vniculique homini. vix enim Deus benè se haberet, & mundus totus, quibus non sunt actiones externæ præter proprias ipsorum. Quòd igitur necessarium sit eandem esse
B vitam optimam priuatim vniculique hominum, & publicè ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

CAPVT IIII.

CVm verò ista nunc præmissa sint, de aliis rebuspublicis fuerit prius à nobis consideratum, de reliquis dicendi initium faciamus. quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quæ maximè secundum votum sit constitutionem susceptura. Neque enim fieri potest
C vt optima sit respublica nisi opportunæ adsint facultates, ex quo necesse est multa præsupponere quasi optantes, esse tamen nullum eorum impossibile: dico autem ceu de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium: nam quanto melior hæc existit, tanto id quod ut ex arte, erit præclarius: sic & gubernatori reipublicæ & legum positori oportet propriam subesse materiam apte se habentem. Est autem ciuilis facultatis primo videre de multitudine hominum, quàm multos & quales natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta & qualis esse debet. Putant pleriique magnam esse debere beatam ciuitatem. id etsi verum est, ignorare tamen videntur qualis magna & qualis parua dicenda sit ciuitas: existimant enim magnam ex numero habitantium. Sed oportet non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. est enim ciuitatis opus quoddam. quare quæ maximè id efficere potest, hanc existimandum est esse maximam ciuitatem, ceu Hippocratem, non hominem, sed medicum quis diceret esse maiorem quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimo si ex multitudine iudicandum sit, non ex quauis multitudine iste
F est existimandum: necesse est enim forsan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorum, & hospitum grandem numerum

sed ex iis qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat. horum enim præcellens multitudo signum est magnæ ciuitatis, ex qua verò ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam. non enim idem est magna ciuitas & populosa, quinetiā re & effectu patet, quia difficile est & forsan impossibile, vt quæ nimium populosa sit ciuitas, optimè gubernetur. Earum certè quæ bene gubernari dicuntur, nullam videmus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide. nam lex ordinatio quędā est, & bonam legis positionem necessarium est esse bonam ordinationē. at multitudo nimium magna non potest recipere ordinationem. diuinæ enim potentiæ id opus esset, quæ & hoc totum continet, cum & bonū quidē in multitudine ac magnitudine consueuit fieri, quapropter & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quædam mensura magnitudinis ciuitati, quemadmodum & aliorum omnium animalium, plantarum, instrumētorum. nam horum singula, neque parua nimium, neque magnitudine excessiua suam potentiam retinebunt, sed aut destituta erunt omnino à natura, vel malè se habebunt. Ceu nauis vnius palmæ non erit penitus nauis, neque duorum stadiorum: sed si processerit ad aliquam magnitudinem, quandoque propter paruitatem malefaciet nauigationē, quandoque propter excessum. ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit, non est per se sufficiens: si ex nimium multis, sufficiens quidem in necessariis erit vt gens, sed non vt ciuitas. rempublicam enim non facile est in illis constitui. nā quis dux esset tam excessiuæ multitudinis, aut quis præco nō Stentorius? Quocirca necesse est primam esse ciuitatem illam, quæ ex ea multitudine constat, quæ multitudo prima per seipsam sufficiens sit ad bene viuendum in ciuili societate, recipitur verò, vt ea quæ multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, infinitū. Quæ verò sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi faciliter potest. sunt enim actus ciuitatis imperantium atque parentium, imperantis quidem opus est iubere ac iudicare: ad iudicandum verò secundum iustitiam, & ad magistratus demandandos secundum dignitatem,

καὶ μετοίκων, καὶ ξένων) ἀλλ' ὅσοι πόλεώς εἰσι μόριον, ἐξ ὧν συνίσταται πόλις οἰκείων μορίων· ἡ γὰρ τούτων ὑπεροχὴ τοῦ πλήθους μεγάλης πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς δὲ βάναυσοι μὲν ἐξέρχονται πολλοὶ τὸν ἀριθμόν, ὁπλῖται δὲ ὀλίγοι, ταύτην ἀδύνατον εἶναι μεγάλην· οὐ γὰρ ταὐτὸν μεγάλη τε πόλις καὶ πολυάνθρωπος. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῶν ἔργων φανερὸν ὅτι χαλεπόν, ἴσως δ' ἀδύνατον, εὐνομεῖσθαι τὴν λίαν πολυάνθρωπον. τῶν γοῦν δοκουσῶν πολιτεύεσθαι καλῶς οὐδεμίαν ὁρῶμεν οὖσαν ἀνειμένην πρὸς τὸ πλῆθος. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ διὰ τῆς τῶν λόγων πίστεως. ὅ τε γὰρ νόμος τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι· ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς οὐ δύναται μετέχειν τάξεως. θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τόδε συνέχει τὸ πᾶν· ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. διὸ καὶ πόλιν, ἧς μετὰ μεγέθους ὁ λεχθεὶς ὅρος ὑπάρχει, ταύτην εἶναι καλλίστην ἀναγκαῖον. ἀλλ' ἔστι τι καὶ πόλεσι μεγέθους μέτρον, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ζῴων, φυτῶν, ὀργάνων· καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον, οὔτε λίαν μικρὸν, οὔτε κατὰ μέγεθος ὑπερβάλλον ἕξει τὴν αὑτοῦ δύναμιν· ἀλλ' ὁτὲ μὲν ὅλως ἐστερημένον ἔσται τῆς φύσεως, ὁτὲ δὲ φαύλως ἔχον, οἷον πλοῖον σπιθαμιαῖον μὲν οὐκ ἔσται πλοῖον ὅλως, οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δέ τι μέγεθος ἐλθὸν, ὁτὲ μὲν διὰ σμικρότητα φαύλην ποιήσει τὴν ναυτιλίαν, ὁτὲ δὲ διὰ τὴν ὑπερβολήν. ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, ἡ μὲν ἐξ ὀλίγων λίαν, οὐκ αὐτάρκης· ἡ δὲ πόλις, αὔταρκες· ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἄγαν, ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ πόλις· πολιτείαν γὰρ οὐ ῥᾴδιον ὑπάρχειν. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσται τοῦ λίαν ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κῆρυξ μὴ στεντόρειος; διὸ πρώτην μὲν εἶναι πόλιν ἀναγκαῖον τὴν ἐκ τοσούτου πλήθους, ὃ πρῶτον πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἐστι κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐνδέχεται δὲ καὶ τὴν ταύτης ὑπερβάλλουσαν κατὰ πλῆθος, εἶναι μείζω πόλιν. ἀλλὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀόριστον. τίς δ' ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἰδεῖν ῥᾴδιον. εἰσὶ γὰρ αἱ πράξεις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ' ἀρχομένων, ἄρχοντος δ' ἐπίταξις καὶ κρίσις ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν περὶ τῶν δικαίων, καὶ πρὸς τὸ τὰς ἀρχὰς διανέμειν κατ' ἀξίαν, ἀναγ-

καῖον γνωρίζειν ἀλλήλους, ποῖοί τινές εἰσι, τοὺς πολίτας. ὡς ὅπου τοῦτο μὴ συμβαίνει γίγνεσθαι, φαύλως ἀνάγκη γίγνεσθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις. περὶ ἀμφότερα γὰρ οὐ δίκαιον αὐτοσχεδιάζειν, ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπάρχει φανερῶς. ἔτι δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας· οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ λανθάνειν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους. δῆλον τοίνυν ὡς οὗτός ἐστι πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη τοῦ πλήθους ὑπερβολὴ, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσύνοπτος. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφάλαιον ε.

Παραπλησίως δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς χώρας ἔχει. περὶ μὲν γὰρ τοῦ ποίαν τινά, δῆλον ὅτι τὴν αὐταρκεστάτην πᾶς τις ἂν ἐπαινέσειεν. τοιαύτην δ' ἀναγκαῖον εἶναι τὴν παντοφόρον· τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηθενὸς, αὔταρκες. πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας ζῆν σχολάζοντας, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως. τοῦτον δὲ τὸν ὅρον εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, ὕστερον ἐπισκεπτέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οὐσίαν εὐπορίας συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ, καὶ τίνα τρόπον ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτήν. πολλαὶ γὰρ περὶ ταύτην τὴν σκέψιν εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, διὰ τοὺς ἕλκοντας ἐφ' ἑκατέραν τοῦ βίου [τὴν] ὑπερβολήν, τοὺς μὲν ἐπὶ τὴν γλισχρότητα, τοὺς δὲ ἐπὶ τὴν τρυφήν. τὸ δ' εἶδος τῆς χώρας οὐ χαλεπὸν εἰπεῖν. δεῖ δ' ἔνια πείθεσθαι καὶ τοῖς περὶ τὴν στρατηγίαν ἐμπείροις· ὅτι χρὴ μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι δυσέμβολον, αὐτοῖς δ' εὐέξοδον. ἔτι δ', ὥσπερ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων εὐσύνοπτον ἔφαμεν εἶναι δεῖν, οὕτω καὶ τὴν χώραν. τὸ δ' εὐσύνοπτον, τὸ εὐβοήθητον εἶναι τὴν χώραν ἐστίν. τῆς δὲ πόλεως τὴν θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχήν, πρός τε τὴν θάλατταν προσήκει κεῖσθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος, δεῖ γὰρ πρὸς τὰς ἐκβοηθείας κοινὴν εἶναι τῶν τόπων ἁπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παρακομιδάς. ἔτι δὲ τῆς περὶ ξύλα ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνει κεκτημένη τοιαύτην, εὐπαρακόμιστον.

necessarium est, vt se inuicem cognoscant ciues quales sint. quare vbi hoc non fieri contingit, necesse est vt malè res procedant circa magistratus demandandos, & circa iudicia. In vtroque certè horum, nequaquam est temere procedendum: quod in nimia multitudine manifestè contingit. Insuper hospitibus & inquilinis facilè est ad rempublicam aspirare, cùm non difficile sit in tanta hominum multitudine latere. Patet igitur quòd est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, quæ sit per se sufficiens ad viuendum, & facilè inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatum sit in hunc modum.

CAPVT V.

De regione autem eadem ferè dici possunt: nam qualis esse debeat, clarum est quòd sufficientissimam omnes laudabunt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium: nam omnia in seipsa habere & nullius indigere, sufficientis est. Multitudinem verò ac magnitudinem tantam, vt habeat habitatores ociosos nutrire, liberaliter simul temperatéque viuentes. Hoc autem vtrum bene vel non benè dicatur, postea diligentius erit considerandum, vbi de possessionibus & facultatibus mentionem fieri continget, qualiter & quemadmodum se habere erga vsum ipsum oportet. Permultæ enim circa considerationem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in vtramq. partē vitæ excessum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatē. Formā verò regionis nō est difficile præscribere, credendúmq. est in quibusdam, rei militaris peritis asserentibus talem esse oportere, vt ad hostibus quidem non facile inuadi possit, ciuilibus autem facilis sit in aliena egressio. Præterea vt hominum multitudinem facilè inter se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est vt cognosci, & succurri faciliter possit. Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum votum, oportunè, & ad terram, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio præmissa est, oportere ad auxilia ferenda communem esse locorum omnium. Vnde quoque afferēda altera, ad importationem fructuum. Præterea ad lignorum materiam, & siquid aliud ad simile opificium regio in se habeat, facilem aductionem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT VI.

COmmunio autem maris, vtrum vtilis sit ciuitatibus vel damnosa, permultæ sunt disceptationes. Nam & frequentare aduenas quosdam, alienis educatos legibus, inutile putant ad rectam ciuitatis disciplinam, & turbam popularem multiplicari ex vsu maris, transmittentibus ac recipiẽtibus negociatorum multitudinem, contrarium esse dicunt rectæ ciuium institutioni. Quòd igitur, si ista non contingant, melius sit & ad securitatem & ad copiam rerũ necessariarum, cõmunione maris habere vrbem & regionem, nõ est obscurum, nam ad facilius ferendum hostes, peropportuna facultas succurrendi auxiliandiq. suis terra & mari esse debet, & ad nocendum inuadentibus, si non vtrinque possibile, at altera ex parte magis existit ambarum participantibus. Et quæ apud eos non existunt, importari, & quæ superabundant, deportari ex necessaria est, sibi enim ipsi mercabilem non aliis ciuitatẽ esse oportet. Qui autem omnibus mercatum apud se præbent, hi faciunt quæstus cupiditate, quòd si non expedit ciuitati hanc cupiditatem habere, neque mercatũ certè huiusmodi debet recipere. Nam & nunc quidem videmus multis regionibus & ciuitatibus stationes ac portus opportunè iacere: vt neque intra vrbem sint, neq. valde distantes, murisque circundari, & aliis huiusce modi munitionibus. Clarum est enim, quòd si quid boni proueniet ex tali communione, ciuitas id bonum fuscipietur: si aliquid mali, caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinantes, quos oportet, & quos non oportet inuicẽ admiscerì. De nauali autem potẽtia, quòd melius sit eam habere vsque ad aliquam quantitatem, manifestum est, non solùm enim sibiipsis, sed & finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodum terra sic etiam mari. Magnitudo autem & multitudo huius potentiæ, ad mores ciuitatis erit accommodanda, nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnam præstantiam authoritatẽque habere consueuerit, necessarium erit hanc potentiam rebus esse conformem. Turbam verò nauticam, & huiusmodi hominum multitudinem, non necessarium est ciuitatibus existere. nulla enim ciuitatis pars huiusmodi homines esse debent.

Κεφάλαιον ϛ'

ΠΕρὶ δὲ τοῦ κοινῶς τοῦ θαλάττου κοινωνίας, πότερον ἀρέσκει ἢ ἀνυμοιοῦται τοῖς πολίταις, ἢ βλαβερὰ, πολλὰ τοιαῦτα ἀμφισβητοῦσιν· τὸ γὰρ ἐπιξενοῦν τινας ἐν ὅλοις τοῖς θρεμμάσι εἶναι, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τοῦ πολυανθρωπίαν γίνεσθαι μὴ διὰ τὸν τῶν χρήσεων τῶν θαλάττης, διαπεμπόντων καὶ δεχομένων ἐμπόριον πολλοῖς, ὑπὸ τοιαύτης δὲ τῆς πόλεως τὸ πολιτεύειν καλῶς. ὅτι μὲν οὖν οὐ καλὸν μὴ κοινωνεῖν, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τῆς ἀναγκαίου μετέχειν τὴν πόλιν καὶ τῆς χώρας τῆς θαλάττης, ἐκ τῶν ἀναγκαίων. καὶ γὰρ πρὸς τὸ βοηθεῖν τοῖς πολεμίοις, ἐὰν ἐξ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ τοῖς ἐπιβοηθοῦσι, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν· καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν τοὺς ἐπιτιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἄμφω δυνατὸν, ἀλλὰ κατὰ θάτερον ὑπάρχῃ μᾶλλον, ἀμφοτέροις μετέχουσι. ὅτι δ' ἀναγκαῖον τὴν ἀπ' αὐτῆς ὅσον, δίκαιον φανῆναι, καὶ τὸ πλεονάζοντα τῆς γενομένης ἐμπορίας τῆς ἀναγκαίου εἶναι· αὐτὴ γὰρ ἐμπορικὴν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν τῶν πόλεων· εἰ δὲ περιέχοντες αὐτὰς αὐτοὶ τὰς ἀγορὰς, ταχέως ἂν ἐν τούτοις μεταβάλοιεν πλεονεξίας, οὐδὲν ἐμπόριον διὰ καταβάλλοντες. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ ἔργου τοῦ περὶ τὴν ὑπάρχῃ καὶ χώρας καὶ πόλεσι δεῖται καὶ κώμαις, θεωροῦσι κείμενα τὰς τῶν πόλιν, ἢ τὰ μὲν τὰ αὐτὰ νέμειν ἄξιον, μόνον τὴν πόλιν, θαῤῥεῖν ἀφορμὴν τοῖς ἔχοσι, καὶ τοιούτοις δεῖ τὸν νομοθέτην φανερὸν, ὡς εἰ μὴ ἀναγκαῖόν τι συμβαίνει γίγνεσθαι διὰ τὸν κοινωνίας αὐτῆς, ὠφελεῖν τὴν πόλιν· τοῦτο τὸ ἀναγκαῖον· εἰ δὲ μὴ τι βλαβερὸν, συλλαμβάνειν βελτίστοις νόμοις, ἀφαιρεῖν τὰς ἀφορμὰς τοῖς ἐξ αὐτῆς ὁρμῶντας, τίνας εὐ δεῖ, καὶ τίνας ὁπόσους δεῖ ἀφαιρεῖν. δεῖ δὲ τὸν ναυτικὸν δυνάμενον, ὅσον μὲν βλάπτειν ὑπάρχειν μάχεσι πρὸς πολλοὺς, ἀλλ' ἄλλων. τὸ γὰρ μόνον αὐτοῖς, θαῤῥεῖ καὶ τὴν πόλιν ποιεῖ δεῖ καὶ φοβερὰν εἶναι, καὶ ἐν τῷ κοινῷ καὶ ἐν τῷ διαλέγεσθαι. ἀεὶ δὲ πολλοὺς ἔχειν καὶ μεγάλους τοῖς δυναμένοις ναυτικὸν ἀφορὰς τὸν βίον κατασκευάζειν τοῖς πόλεσι. εἰ μὲν γὰρ ἀγαθοποιὸν καὶ πολιτικὸν ζῆν βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην τὴν δύναμιν ὑπάρχειν πρὸς τὰς σχέσεις τὰς πρὸς τὴν χώραν τὴν τῶν πολεμίων· ἀεὶ δὲ τὸν ναυτικὸν ὑπάρχειν, ἀναγκαῖον ἐν ἀρχῇ τῆς πόλεως. οὐδὲν γὰρ ἀνευ μέρους ἐστὶ διὰ τὴν πόλιν.

τὸν μὲν γὰρ θαῤῥεῖν, ἀλλὰ δεῖν, καὶ τὸν ἐπιβουλεύοντα δεῖν· ὁ κόρυδος ὅτι, καὶ κατὰ τὴν ναυτικὴν. πολλοὶ δὲ ὑπάρχοντες ἀγενεῖς, καὶ τοῦ πλοῦ τοῦ χωρὶς χειροτεχνοῦντες, καὶ φόβοι ἀναγκαῖοι εἶναι καὶ ναυτικοὶ ἐγγίνονται δὲ καὶ ἐν τῷ πόλει τοῦ Ἡρακλεωτῶν. πολλὰς γὰρ ἐκκλησίας ποιοῦσι, πολλὰ τῶν μεγίστων πόλεων ἐπέρχεται ἐμπλεκόμενοι. ἀεὶ μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον, καὶ κινδυνῶδες, καὶ ἀεὶ τὸν ναυτικὸν δυνάμενον, ὅσον δυναμένοις τὴν θάλατταν· ἀεὶ δὲ τὸ πολιτικὸν πολλοὺς, τίνα μὲν ὅσον ὑπάρχειν, χρὴ, φράσειν εἰπεῖν.

Κεφάλαιον ζ'.

ΠΟίοις δὲ τινας τοῦ φύσει δεῖ δεῖ, τοῦ λέγομεν, χρὴ δὲ κατανοῆσαι τοῦτο γε, βλέψαι δεῖ τι τὰς πόλεις ἅς διοικοῦσιν τὴν Ἑλλάδα, καὶ πρὸς πάσιν ἐν οἰκουμένῃ, ἃς διαλαμπαν τῆς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν τῇ ψυχῇ τόποις ἔθνη, καὶ τὰ δὲ τοῦ Εὐρώπῃ, θυμοῦ μὲν ἔχει πλέον, διανοίας δὲ ἐν ἀθεσίᾳ καὶ τέχνης. διὸ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μᾶλλον· ἀπολίτευτα δὲ, καὶ πλησίον ἄρχειν εὐ δυνάμενα. τὰ δὲ τοῦ Ἀσίαν, διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ ἐν ψυχῇ· ἀθυμία δὲ διὸ ἀεὶ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. τὸ δὲ τοῦ Ἑλλάνων γένος, ὡς ἂν μεσεύοι κεῖται τοῦ τόποις, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει. καὶ γὰρ ἐν θυμῷ καὶ διάνοιαν πολὺ ἔχει. διὸ ἐλεύθερα τε διατελεῖ, καὶ βέλτιστα πολιτευόμενα· καὶ δυνάμενα ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνει πολιτείας. τοῦ αὐτοῦ δὲ ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῆς Ἑλλάνων ἔθνη πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τοῦ φύσει μονόβουλον, τὰ δὲ τὰ κάκιστα πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ διανοητικοῖς τε δεῖ καὶ θυμοειδεῖς τοῦ φύσει, τοῖς μέλλουσι εὐκαίρως ἔχειν τὴν νομοθέτην πρὸς τοῦ ἀρετοῦ ἄξιον· καὶ φασί τινες, δεῖν ὑπάρχειν τοῖς φύλαξι, τὸ φιλόπαιδες εἶναι δεῖ δεῖ γνωρίμων, πρὸς τοὺς οἰκείους· ὁ θυμὸς ὅτι ὁ τοῦ τὸ φιλόπαιδες· αὐτὸ γὰρ ἔχει ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, τὸ φιλεῖν μάλιστα· τεκμήριον δὲ· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους καὶ φίλους ὁ θυμὸς ἀρετὴ μάλιστα, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας, ὀλιγωρεῖ ἂν τοῦ τιμῶντος.

Nam pugnatores qui naues conscendunt, ingenui sunt homines, terra quoque militare consueti, hi præsunt nauali turbæ & imperant. Existente verò multitudine tenuis fortunæ hominum, qui circa nos habitant, & agricolarum qui in regione rem rusticam exercent, necessarium est abundantiam esse nautarum. Videmus etiam nunc id fieri in quibusdam ciuitatibus, ceu in ciuitate Heracleotarum, multas enim implent triremes, vrbem possidentes magis exiguam quàm cæteri. De regione igitur, & portubus, & vrbibus, & mari, & nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere decet, prius diximus.

CAPVT VII.

NVnc autem quales natura ciues esse oportet, à nobis dicetur. Forsan verò id deprehendet quis, si inspiciat ad ciuitates Græcorum, quæ bene gubernari dicuntur, & ad totum terrarum orbem, vt à gentibus varijs incolitur. Nam quæ frigidas regiones incolunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenij verò & artificij parum habent: quapropter in libertate magis perseuerant, disciplinam verò reipublicæ difficultèr recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ verò Asiam incolunt, ingenio & arte abundant, sed animositatem non habent: propter quod & parere dominantibus, & seruire perseuerant. At Græcorum genus, vt mediam regionem locorum sortitum est, sic etiam amborum est particeps. nam & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit vt in libertate degat, & disciplinam reipublicæ optimè recipiat, & vnius reipublicæ constitutionem sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoque differentiam habent Græcorum gentes inter se. quædam enim habent naturam ad vnum illorum: quædam verò permistæ ac temperatæ sunt ad vtranque illarum potentiarum. Patet igitur, quòd oportet & intelligentiam & vigore & animi naturam existere illis, qui futuri sint idonei, quos legum positor ad virtutem instituat. Nam quod de custodibus aiunt quidam opus esse, vt beneuoli sint erga notos, erga ignotos verò infesti, vigore animi est qui benevolentiam facit. Illa est enim potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. cuius rei signum est, quòd magis irritatur animus contra familiares & amicos, quàm contra ignotos, si contemptum se putet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quapropter Archilochus rectè cùm amicos incusaret, ad animum loquitur inquiens: *Nou tu quidem ab amico lancem transfixus est.* Quod dominatur & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit dominans enim & inuictus est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debeas esse infestissimus aduersus neminem tales esse oportet. neque sunt magnanimi homines natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autem magis contra notos familiaresque patiuntur, quod dictum est prius, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. à quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solùm priuati beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in proverbio dicitur. *Fratrum contentiones & iræ sunt acerbissimæ, & qui se nimium amant, his se nimium oderunt.* De hominibus igitur qui in republica futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, & de regione, quantam, & qualem, ferè determinatum est. non enim eadem certitudo quærenda est, in his quæ per rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

A Διὸ καὶ Ἀρχίλοχος σφοδρὰ κατηγορεῖ τοῖς φίλοις ἐγκαλῶν, διδάσκων πρὸς τὸν θυμόν·

Οὐ γὰρ δὴ πικρὸν φίλου ἀπ' ἐγχος ἔχει

καὶ τὸ κρατοῦν καὶ τὸ ἐλευθεροῦν ἡ τοιαύτη δύναμις ἐστὶ τοῦ θυμοῦ. εὖ καλῶς δὲ λέγεται τὸ μὴ χαλεπαίνειν τοῖς ἀγνώτοις ὡς τοῖς ἐχθροῖς οὐδὲ γὰρ τοιοῦτοι οὐδὲ οἱ μεγαλόψυχοι τῇ φύσει ἔχουσι, πλὴν ὡς πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας. τοῦτο δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς οἰκείους καὶ φίλους πάσχουσι, ἐὰν οἰηθῶσι κακῶς πάσχειν, καὶ οἷς ἐλπίζουσιν ὠφελεῖσθαι, τούτοις ἀδικεῖσθαι νομίζουσι. καὶ οὗτοι συμβαίνει δικαίως λέγειν· πρὸς οὓς γὰρ ἐλπίζομεν ὠφελεῖσθαι τοῖς δυναμένοις ὠφελεῖν, τούτοις δοκοῦμεν βλάπτεσθαι, καὶ ταύτης δοκοῦσι τῆς νομιζομένης εἶναι δίκης εἶναι·

Χαλεπὰ γὰρ πάλαμαι ἀδελφεῶν πρός·

Οἱ τοι πάρος εἴρξαντες, εἰ ἦ μὴ μνησθῶσι.

ἀεὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοῖς πολεμικοῖς, πότερον τὸ ὑπάρχειν δεῖ, καὶ πότερον ἐκεῖνα τοῖς φύσει ἢ τοῖς χρόνοις τόνον τινὰ καὶ ἢ ποῖον τινὰ, καὶ ἐν ἑκάστῃ πόλει δεῖν. οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἀκριβεῖσθαι δεῖ ζητεῖν διὰ τί τοῖς λέγουσι καὶ τοῖς γεωργοῦσι διὰ τὸν αὐθάδεστον.

CAPVT VIII.

CVm verò vt aliorum secundum naturam cõsistentium, non hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non potest: palam quòd nec ciuitatis ponendum est esse partes, quæcunque ciuitatibus existere necessario oportet, nec alterius cuiusque communionis, ex qua fit vnum aliquod genus. Vnum enim quid & commune esse debet communicantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu siue alimentum id sit, siue agri quantitas, siue aliud tale. sed quando hoc gratia huius, hoc autem non gratia, nihil in his communes sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. dico autem velut organo omni ad id opus, quod fit & opificibus. Domui enim ad ædificatorem nihil est quod fiat commune. sed est domus gratia ædificatorum ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas: nulla tamen pars ciuitatis est possessio, multa verò animata sunt possessionis partes. Ciuitas autem communio quædam est similium gratia vitæ, vt maximè fieri potest optimæ. Cùm verò sit felicitas optimum, ipsa autem virtutis operatio, & vsus quidam perfectus: contingat autem ita vt aliqui illius recipiant participationem,

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ ἄλλων ἐστὶ δήλων τῶν κατὰ φύσιν συνιστάντων, οὗ ταῦτά ἐστι μέρη τοῦ ὅλου συνιστάντος, οὐκ εἶναι τὸ ὅλον ἐκ πάντων, ὅσα τῇ πόλει ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, οὐδὲ ὅσα κοινωνίας οὐσίας, ἐξ ὧν ἕν τι γίγνεται (ἔστι γὰρ καὶ ταῦτ' εἶναι κοινὰ τοῖς κοινωνοῦσι, εἴ τι ἄλλο μεταλαμβάνουσιν· εἰ τὸ ἔνεκα τοῦ εἶναι, εἰς γοῦν πλῆθος. εἴτε δὴ τὸ τοιοῦτον ἔστι, εἴτε γῆς ἔκτασις, εἴτε τὸ τοιοῦτον· ὅταν δὲ τὸ μὲν τοῦ τινος ἕνεκεν, τὸ δὲ οὗ ἕνεκεν, οὐδὲν ἔστι τοιοῦτον κοινόν. ἀλλ' ἢ τοῖς μὲν ποιεῖν τι, τοῖς δὲ λαμβάνειν λέγω δὲ ὄργανόν τι πολλοῖς πρὸς τὸ γεγενημένον ἔργον, καὶ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκίᾳ γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐδὲν ἔστι κοινόν, ἀλλ' ἔστι τοῖς οἰκίαν κτῆσις ἡ τῆς οἰκοδόμου τέχνη. διὸ κτήσεως μὲν δεῖ τῇ πόλει· οὐδὲν δὲ ἔστι μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἐστι· ἡ πόλις κοινωνία τις οὖσα τῆς εὐδαιμονίας, τὸ δὲ μεγίστη τῶν ἀγαθῶν· τὸ δὲ εὐδαιμονεῖν τὸ ἄριστον αὐτῇ ἡ ἀρετὴ ἐστὶ καὶ χρῆσίς τις τελεία· ἐνίοις δὲ τοῦτο μετέστι, τοῖς δὲ ὀλίγοις ἐν μικρῷ τινι τῆς ἀρετῆς μετέχουσι, τοῖς δὲ

A alij parum aut nihil: manifestum est quòd hæc est causa, quare, ciuitatis species & differentiæ existunt, pluréque rerumpublicarum formæ, per alium enim modum, & alis viis singuli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias reipublicæ disciplinas. Considerandum autem est, quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non potest. nã quas dicimus esse ciuitatis partes necessarium est in istis esse. Capiendus B est igitur operum numerus: ex his enim id apparebit. Primum igitur debent existere alimenta. Deinde artes: multis enim instrumentis indiget vita. Tertium arma, nam qui simul in communione viuunt, necessarium est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellantur, & quibus vis propulsetur externa. Præterea pecuniarum habendarum facultas quædam, quo illas habere C possint & ad proprias indigentias, & ad bellum. Quintum ac primum, circa rem diuinam cultus, quod vocant sacrificium. Sextum, quod est omnium summè necessarium, iudicium pro vtilitate & iustitia contrahentium. Hæc sunt igitur opera, quibus indiget ciuitas omnis. est enim ciuitas multitudo non quæcunque, sed illa quæ ad vitam per se sufficiens sit, vt diximus. Si verò aliquid horum deficiat, im- D possibile est simpliciter per se esse sufficientem huiusmodi societatem. necessarium est ergo his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudinem agricolarum, qui victum conferant, & artifices, & pugnatores, & locupletes, & sacerdotes & iudices necessariorum atque vtilium.

CAPVT IX.

HIs determinatis, reliquum est considerare, vtrum omnes communicare E debent horum omnium (fieri enim potest, vt iidem ipsi sint & agricolæ, & artifices, & consultores, & indicantes) vel in vnoquoque opere supra dictorum alios ponẽdum est, vel quædam esse propria, quædam verò communia necessarium est. Sed non in omni republica hoc, vt diximus, contingit, nam fieri potest, vt omnes participent omnium, & non omnes omnium, sed quidam quorundam. hæc enim faciunt rerumpublicarum varietatem, nam in populari quidem participant omnes omnium: in paucorum autem potentia contrarium est. Cùm autem consideratio nostra sit de optima republica,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea, verò est, per quam ciuitas esset maxi-
mè fœlix, fœlicitatem autem, quod sine
virtute impossibile est existere primo di-
ximus manifestum, quod in ciuitate quæ
optimè gubernetur, & quæ iustos habeat
ciues simpliciter, ac non ad suppositionē,
neque artifices, neque mercatores ciues
esse oporteat: vilis est enim huiusmodi vi-
ta, & virtuti aduersa, nec certè agricolas
esse oportet eos, qui futuri sint ciues. opus
est enim quiete & otio ad virtutē compa-
randam, & ad rempublicam gerendam.
Cùm vero hi superstint qui bello inten-
dunt, & qui consultant de vtilibus, & iu-
dicant de iustis & non iustis, qui quidem
maximè videntur partes ciuitatis, vtrum
& hos esse alios ponendum sit, vel eisdem
hominibus ambas: partes tribuendum?
clarum est, quod quodam modo eisdem,
& quodam modo alijs. quà enim alterius
vigoris vtrunque opus, & alterum pru-
dentia, alterum viribus indiget, aliis, quà
vero impossibile est, eos qui afferre vim
& prohibere hos possunt, subiectionem
pati semper eisdem. qui enim armorum
domini sunt, iidem etiam sunt domini
status, vel mutationis reipublicæ. Restat
igitur, vt eisdem quidem ambos respu-
blices tradatur, non simul quidem, sed vt
natura fert. Vires quidem in iunioribus
sunt, prudentia vero in senibus: sic inter
eos distribui commodum est, & iustum
esse videtur. habebit enim hæc distribu-
tio id, quod est secundum dignitatem.
Atqui possessiones quoque circa hos esse
oportet, necesse est enim facultates adesse
ciuibus, hi autem sunt ciues. nam turba
quidem vrbana vilium ministrorum nul-
la pars est ciuitatis, nec aliud genus quod-
cunque quod non sit virtutis effector. Pa-
tet hoc ex eo quod præmisimus. fœlicitas
enim necesse est, vt per virtutem fiat. fœ-
licem verò dicere ciuitatem debemus,
non ad partem aliquam eius respicientes,
sed ad omnes ciues. Manifestum igitur
quod horum esse possessiones oportet: siquidem necesse est agricolas esse
seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquū est ex his qui supra numerati sūt, genus sacerdotū esse quorum institutio manifesta est. neq. enim agricola, neq. artifex, neq. vilium exercitiorum quisquā sacerdos est deputādus honos. n. Dijs est à ciuibus impēdēdus. Sed cùm distincti sint ciues in partes duas, hoc est in eos qui arma tenēt, & in eos qui consultant, & decens sit,

A κῶν δ' ὅδ καθ' ἑῶ ἡ πόλις αὐτὴν μάλιστ' ἐν δίκῃ· ἔτι δὲ διαφέρουσιν ὅτι γένεσις αἱρετὴ ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται πρότερον. φανερὸν ὡς ἐν τῇ κρίλλῃ πολιτευομένῃ πόλει, καὶ τὸν κατεύθυν, δικαίοις οὐδεὶς ἄνθρας ἀπόλοις, ἀλλὰ μὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, οὔτε βάναυσον βίον, οὔτ' ἀγοραῖον· διὸ ζῆν δεῖ πολίτας ἀχρήστους γὰρ ὁ τοιοῦτος βίος, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀκαταπαύστοις. οὐδὲ δὲ γεωργοὶ εἶεν· δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῶν ἀρετῶν, καὶ πρὸς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς. ἔτι δὲ καὶ τὸ πολεμικὸν, καὶ τὸ βουλευτικὸν ἀεὶ γὰρ συμφέρουσιν, ἢ κρείττον ἀεὶ γὰρ δικαίων ἐνυπάρχει, καὶ μάλα φαίνεται τοῖς πόλεσι μάλιστα δοκεῖν πόρρω ἕτερα ἢ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς αὐτοῖς ἀποδοῦναι ἀμφοῖν φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο· δύο ἔθνεσιν μὲν τοῖς αὐτοῖς ἐνίοτε, ἔθνεσι δὲ πολλὰ καὶ ἑτέρους. ἢ μὲν γὰρ ἑτέρας ἀκμὴς ὑπάρχει τὸ ἔργον, καὶ τὸ μὲν δίκαιον φρονεῖν ἐστιν, τὸ δὲ δυνάμεως, ἑτέρας· ἢ δὲ τοῖς ἀδυνάτοις εἶναι δεῖ δουλεύειν ἢ κωλύειν, τοῖς ὑπεύθυνοι ἀρχομένοις ἀεί, τοῖς δὲ δεῖ αὐτοῖς· οἱ γὰρ τοῖς ὅπλων κύριοι, καὶ αἱρεῖν καὶ μὴ αἱρεῖν κυριοῖν πολιτεύειν. λείπεται τοίνυν τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφοτέροις ἀποδοῦναι τὸν πολιτεύειν τοῦτον. μὰ ἀμφὸ δὲ, ἀλλ' ὥσπερ πεφυκεν, ἢ μὲν ῥώμαις ἐν ἡλικίαις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέραις ἐστὶν. τούτοις γὰρ ἁρμόττει τὴν συμφέρον καὶ δίκαιον εἶναι· τοῖς γὰρ αὐτοῖς ἡ διαίρεσις τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις δεῖ εἶναι τούτοις. ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τοῖς πολίταις. πολῖται δὲ οὗτοι. τὸ γὰρ βάναυσον οὐ μετέχει τῆς πόλεως, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ἔθνος, ἃ μὴ τοῖς ἀρετῆς δημιουργόν ἐστι. τοῦ δὲ ἄστεος τοῦτο τοιοῦτον. τὰ μὲν γὰρ δεδιμοιρεῖται ἀναγκαῖον ὑπάρχειν τῇ πόλει. δεδιμοιρῆσθαι δὲ πῶς τὴν χώραν εἰς μέρη τὰ βελτίστα δεῖ λέγειν αὐτῆς, ἀλλ' εἰς ταῦτα τὸν πολιτικὸν φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι δεῖ τὰς κτήσεις εἶναι τοῖς πολίταις, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοῖς γεωργοῖς, δούλοις, ἢ βαρβάροις, ἢ περίοικοι. λεκτέον δὲ ὅσα τῇ κρατίστῃ μάλιστα τὸ τῆς ἀρίστης πόλεως φανερὸν ἐστι καὶ ἐν τούτοις τάξεις. οὔτε γὰρ γεωργὸν, οὔτε βάναυσον ἱερεῖα κατεστάναι· ὑπὸ γὰρ τῇ πόλει τῇ ἀρίστῃ πολιτεύειν τοὺς βαναύσους· ἐπεὶ δὲ δεῖ μέρη, τὸ πολιτικὸν εἰς δύο μέρη, τοῦτον τὸ τε ὁπλιτικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν· ἀρετὴν δὲ τῶν τε ὁπλιτικῶν καὶ τῶν βουλευτικῶν

Diis, & illi ἀκέπουσι ἔχει ἀεὶ ἀποτοῖς τοῖς A Diis cultum exhibere, & requiem suscipe-
θεοῖς, ἢ τοῖς ἀκέπουσι ἔχει ἀεὶ ἀποτοῖς τοῖς re eos, qui pro tempore in his laborauē-
θεοῖς, ἢ τοῖς ἀκέπουσι ἀπειρικόσιν, πόνοις καὶ εἰ- runt ac defessi sunt, his vtique esset sacro-
σφορὰς ἱερουσίας ἀποδοῦναι. οὐ μὴν πόνοις ἀ- rum cura demandanda. Quæ sint igitur,
νεν πόλις οὐ συνίστασθαι, καὶ ὅσα μέρη πό- sine quibus ciuitas stare nō poteſt, & quot
λεως, εἴρηται· γεωργοὶ μὴν γὰρ, καὶ τεχνῖται sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas
ἢ πᾶν τὸ βάναυσον, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν πᾶσι enim & artifices, & omne ministerium ci-
πόλεσι· μέρη δὲ τῆς πόλεως, τὸ τε ὁπλιτικὸν, uitatibus existere necessarium est. Sed par-
καὶ βουλευτικόν· καὶ καταστάσεις δὲ τούτων tes ciuitatis sunt qui arma tenent, & qui
ἕκαστον, τὸ μὲν ἀεί· τὸ δὲ οὐ μέρος. consultant, & separatum est vnumquod-
B que istorum: hoc quidem semper, hoc
verò secundum partem.

Κεφάλαιον ι.

CAPVT X.

Ἔοικε δ' οὐ νῦν, οὐδ' ἐξ ἀρχῆς τοῦτ' εἶναι γνώριμον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διαιρεῖσθαι γένεσιν τῇ πόλει τῶν τόπων, καὶ τὸ τε μαχόμενον ἕτερον εἶναι, καὶ τὸ γεωργοῦν. ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔτι καὶ νῦν τὸ ἔθνος τοῦτο ἔστι καὶ πολὺ τὸ τῶν Κρητῶν. τὰ μὲν οὖν ἀεὶ Αἰγύπτου, Σεσώστρεος, φασὶν, οὕτω νομοθετήσαντος· Μίνω δὲ τὰ ἀεὶ Κρήτης. ἀρχαία δ' ἔοικεν εἶναι καὶ τὴν συνεστίασιν ἡ τάξις· τὰ μὲν ἀεὶ Κρήτης, ἡνίκα ἀεὶ τῶν Μίνω βασιλεύει· τὰ δὲ ἀεὶ τῶν Ἰταλίας, πολὺ μᾶλλον παλαιότερα τούτου. φασὶ γὰρ λέγεσθαι τὸν ἐνεῖ κρατεῖν τῶν Ἰταλῶν τινα ἡγήσασθαι βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας· ἀφ' οὗ τό τε ὄνομα μεταβαλόντας, Ἰταλοὺς κατ' Οἰνωτρῶν κληθῆναι· ἐν τῇ ἀκτῇ ταύτῃ τῇ Εὐρώπης, Ἰταλίαν τοὐνόμα λαβεῖν, ἣν τινὰ τυγχάνει ἐν τοῖς οὖσι τὸ Σκυλλακικὸ, καὶ τὸ Λαμητικὸ· ἀπέχει γὰρ τοῦτο τὰ ἀλλήλων ἡμέρας ἡμίσεις. τούτους δὲ λέγουσι τοὺς Ἰταλοὺς, γεωργοῦντας τοὺς Οἰνωτροὺς ὄντας, νομάδας γεωργοὺς· καὶ νόμοις ἄλλοις τε αὐτοὺς θεῖναι, καὶ τὰ συσσίτια κατεστῆσαι πρῶτον. διὸ καὶ τινὰ ἔτι νῦν ἐκείνου τοῦ γένους χρῶνται τῇ συνηθείᾳ, ἢ νόμῳ ἐνίοις. φασὶν δὲ τὸ μὲν πρῶτον τοὺς Τυρρηνίαν Ὀπικοὺς, καὶ πρότερον καὶ νῦν καλουμένους ἐπωνυμίαν Αὔσονας· τὸ δὲ πρὸς τῇ Ἰαπυγίᾳ καὶ τὸ Ἰόνιον Χῶνας, τῷ καλουμένῳ Δόρατι ὄνομα· ἢ καὶ οἱ Χῶνες Οἰνωτροὶ τῷ γένει. ἡ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων τάξις ἐντεῦθεν γέγονε πρότερον· δὶς γὰρ ἐπὶ χρόνον ὁ τῆς χώρας, ἡ πολεμικὴ πλεῖστος, ὃς Αἰγύπτιον πολὺ γὰρ ὑπέρτατον τοῖς χρόνοις τῶν Μίνω βασιλείων· ἢ Σεσώστρεος· ἀλλὰ ὅμως ἐν τῷ ἄλλῳ δεῖ τιμᾶν τοὺς ἀρχαίους πολλὰς ἐν τῷ πολιτικῷ χρόνῳ μάλλον δ' ἀπειρίας. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα ἢ χρείας εὑρεῖν ἐστιν αὐτῶν· τὰ δ' εἰς εὐχρηστοτέρων καὶ τερπνοτέρων ὑπαρχόντων

C Aegypto quidem Sesostri legem ferente,
in Creta verò Minoë. Antiqua videtur e-
tiam comessationum institutio, quod in
Creta factum est Minoë regnāte: sed mul-
to prius hoc in Italia quàm in Creta con-
stitutum fuit. Tradunt enim periti homi-
nes illorum locorum, fuisse Italum quen-
dam Oenotria regem, à quo mutato no-
mine pro Oenotris Itali sunt vocitati, o-
rāmque illius maritimam Europæ, quæ est
D inter Scyllaticum & Lameticum sinum
(distant verò hæc loca inter se meridiei
iter) Italiæ nomen primo cœpisse. Hunc
ergo Italum tradunt agricolturam Oeno-
tros docuisse, cùm prius essent pastores
vagi, ac palantes, illisque leges posuisse,
& comessationes instituisse primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum
populorum comessationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebant autem eam Italiæ partem, quæ ad
E Tyrrheniam versa est Opici qui nunc Ausonij nominantur. Alteram verò partem
quæ ad Iapygiam & Ionium pertinet, incolebant Chones, Syrtim appellatam: & ipsi quoque ab Oenotris orti. Inuentio igitur comessationum hinc primum extitit. Diuisio autem ciuitatis, per genera, apud Aegyptum incœpit. Sesostris enim multis temporibus ante fuit, quàm Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendum
F est eodem modo inuenta fuisse multoties in longo tempore, imò vero infinities. Nam quæ necessaria sunt ad vsum vitæ, indigentiam ipsam docuisse rationabile est: & illis repertis additamenta

Universidad de Deusto
Biblioteca

postmodum facta fuisse, ad expolitiorem viuendi formam, quod eodem modo in constitutione rerumpublicarum accidisse credendum est. Esse verò cuncta vetusta, signum est, quòd Ægyptij (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerunt, & ciuilem institutionem. Quapropter vtendum est iis quæ sufficientes tradita sunt, & quæ deficiunt reperire conandum. Quòd igitur agri & possessiones eorum esse debent qui arma tenent, quique partes sunt ciuitatis, dictum est: & qua de causa cultores illarum alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributione verò ipsius regionis, & qui, & quales debent esse cultores, dicendum est. Quandoquidem neque communes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidem tradidere: sed vsu amicabili communes fieri, neque deesse vlli ciuium alimenta. De commessationibus videtur quoque omnibus vtile esse, vt assint bene institutis ciuitatibus. Quam verò ob causam nobis quoque idem videatur, postea dicemus. oportet autem ciues vniuersos ad earum communionem admitti, at non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutam pensionem ex proprio possint, & cæteram domum gubernare. Præterea in sacrificiis, cultúque deorum sumptus commanes esse debent totius ciuitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraque illarum partium rursus diuidenda est: illius nanque partis quam publicam esse debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est, altera verò ad comessationum impensam. Cursus verò priuati agri pars vna ad proprias necessitates est deputanda, altera verò ad ciuitatem: vt duabus sortibus vtrinque distributis, amborum locorum omnes participes fiant. æquum enim & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enim huic modus non seruatur, alij faciliter prosiliunt ad finitimorum inimicitias: alij nimium illas refugiunt, & contra dignitatem. Quamobrem apud quosdam lex est, vt qui agros habent vicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam rectè consilium dare non valentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas antè dictas. Cultores autem ipsi, maximè quidem si secundum votum optandum est,

A ἤδη τοῦτο, βλέποντα λαμβάνειν τὴν αὔξησιν. ὥστε καὶ τὰ περὶ τὰς πολιτείας οἰκεῖον δεῖ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον. ὅτι δὲ πάντα αἰῶνα, σημεῖον τὸ περὶ Αἰγυπτίους ἔθνη. οὗτοι γὰρ ἀρχαιότατοι ὧν δοκοῦσιν εἶναι, νόμοις δὲ τετυχήκασι καὶ τάξεσι πολιτικῆς. διὸ δεῖ τοῖς ὑφιστάμενοις ἱκανῶς χρῆσθαι· τὰ δὲ παρελλείποντα ζητεῖν. ἔτι ὧν ἐστὶ δεῖ τὴν χώραν εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότερον· καὶ διότι δεῖ γεωργοῦντας αὐτῶν εἶναι τοὺς δεῖ· καὶ πόσην τινὰ χρή, καὶ ποίαν εἶναι τὴν χώραν. περὶ δὲ τῶν διανομῶν, καὶ τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι χρή, κυριώτατον εἰπεῖν οὐκ κοινὴν φασὶν εἶναι δεῖν τὴν κτῆσιν, ὥσπερ τινὲς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς χειροῦσθαι κοινὴν· οὐδὲ ἀπορεῖν οὐδένα τῶν πολιτῶν βίου· περὶ συσσιτίων τε σωφρόσι πᾶσι χρήσιμον εἶναι δεῖ· τοῖς εὖ κατασκευασμένοις πόλεσιν ὑπάρχειν. δι' ἃς δὲ αἰτίας συμφέρει καὶ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ δὲ τούτων κοινωνεῖν πάντας τοὺς πολίτας. οὐ ῥᾴδιον δὲ τοῦ βίου τοῦ τῶν ἰδίων τὸ εὐπορεῖν τὸ σωφρονεῖν, καὶ διοικεῖν τὴν ἄλλην οἰκίαν. ἔτι δὲ τὰ περὶ τὰς θεοὺς θυσιώματα κατὰ φύσιν τοῖς πόλεσι δεῖ. ἀναγκαῖον τὴν γῆν εἰς δύο μέρη διηρῆσθαι τὴν χώραν· καὶ τὴν μὲν ἴδιον κοινὴν, τὴν δὲ δημοσίαν· καὶ τούτων ἑκατέραν διαιρεῖσθαι δίχα πάλιν. τοῦ μὲν κοινοῦ, τὸ μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς περὶ τοὺς θεοὺς λειτουργίας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὴν τῶν συσσιτίων δαπάνην. τοῦ δ' ἰδίου τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὴν τῆς πόλεως· ἵνα δύο κλήρων ἑκάτερος μεταλάβοιεν, ἀμφοτέροις τοῖς τόποις πᾶσι μετέχωσι. τό τε γὰρ ἴσον οὕτως ἔχει, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀγχιστόνους πολεμικόν· ὁμοιοτικὸν ἔστιν. ὅπου γὰρ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἰ μὴ ὀλιγοχρόνιον τοῖς τοῦ ἐμφύλου ἔχθρεσι, εἰ δὲ ἄλλοι φεύγοιεν, καὶ πόρρω τὸ κακόν. διὸ περὶ εἴλωτας ὀρθῶς τοῖς γειτνιῶσι τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμαχεῖν βουλομένοις τοῖς πρὸς αὐτοὺς πολεμοῦσι. οἷς διὰ τὸ ἔθνος εἶναι οὐ δυναμένοις βουλεύεσθαι καλῶς. τοῖς οὖν ἐχθροῖς ἀνάγκη διηρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ τὰς παρειρημένας αἰτίας· τοῖς δὲ γεωργοῦντας μάλιστα μὲν εἶναι δεῖ κατ' ἄνδρα δούλους δεῖ,

μήτε ὁμοφύλους πάντων, μήτε θυμοειδῶν. οὕτω γὰρ ἂν πρός τι τῶν ἐργασιῶν εἶεν χρήσιμοι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν νεωτερίζειν ἀσφαλεῖς. δεύτερον δὲ βαρβάροις περιοικοῦσι παραπλησίοις τοῖς εἰρημένοις τὴν φύσιν. τούτων δὲ, τοῖς μὲν ἰδίοις ἐν τοῖς ἰδίοις δεῖ τὴν κατοικίαν τοῖς κοινοῖς· τοῖς δὲ, δεῖ τὴν κοινὴν γῆν, κοινοῖς. τίνα δὲ δεῖ ὄντα χρῆσθαι δούλοις, καὶ διὰ τί βέλτιον πᾶσι τοῖς δούλοις ἄθλον προκεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ὕστερον ἐροῦμεν.

Κεφάλαιον ια.

THe si πόλει, ἐν ᾗ δεῖ κοινωνεῖν τῆς ἠπείρου τε καὶ τῆς θαλάττης, καὶ τῆς χώρας ἁπάσης ὁμοίως, ἐν τῷ ἐν δικαιῳ εἶναι πρῶτον σκόπει. ἐπεὶ δὲ πρὸς αὐτὴν δεῖ κρατυγκάνειν, πρὸς τὰ ἄστη βλέποντας, πρῶτον μὲν, οἷς ἀνεμος κάτω, πρὸς ὑγίειαν. εἰ τι γὰρ πρὸς ἕω τῶν C ἔγκλειστον ἔχουσι, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τὰ πνέοντα κατὰ τὰς ἀπόλλωνι, ὑγιεινότερα. δεύτερον δὲ, εἰ βορέαν· ἐπιχειμερινὰ γὰρ αὐτῶν μᾶλλον. τῷ δὲ κοινῶν πρὸς τι τὰς πολιτικὰς πρᾶξεις καὶ πολεμικὰ, κοινὰς ἔχειν. πρὸς μὲν οὖν τὰς πολεμικὰς, ὡς τὰς μὲν δεῖ δοκεῖν δεῖ χρὴ· τοῖς δ' ἐναντίοις δυσπρόσιτον, καὶ δυσπολέμητον ὑδάτων τε καὶ ἀναμάτων, μάλιστα μὲν ὑπάρχειν πλῆθος οἰκεῖον· εἰ δὲ μὴ, τοῦτό γ' ἔστιν διὰ τῶν κατασκευάζειν ὑπαρχὰς ἐμβρίους ὕδασι ἀφθόνοις καὶ μεγάλας· ἃς μαλίστα ὑπολείπειν εἰς γειτνίας τὰς χώρας διὰ πολέμου. ἐπεὶ δὲ δεῖ πρὸς ὑγιείας φροντίζειν τῶν ἀνθρώπων· τοῦτο δ' ὄξει ἐν τῷ κεῖσθαι τὸν τόπον, ὅ τε πνεῦμα, καὶ πρὸς πνεύσεις κοινῶς· δεύτερον δὲ, ὕδασιν ὑγιεινοῖς χρῆσθαι· καὶ τούτου τῶν ἰ- E δίων ἐστὶ μὴ παρέχειν. εἰς γὰρ πλείστους χρόνους πρὸς τὸ σῶμα ἡ πλεῖστα τῶν πλείστων συμβάλλει πρὸς τὴν ὑγίειαν. εἰ δὲ τῷ ὕδατι καὶ τὰ ἀνάμματα δώσομεν, τοιαῦτα ἔχει τὴν φύσιν, δύω δὲ τῶν εὖ φρονούσας διὰ διαφέρει πόλεσιν, ἐὰν μὲν πολὺ ἔμοιγε, μὴ ἀφθονία τούτων ἀναμάτων, χρῆσις τὰ τε εἰς ἕψησιν ὕδατα, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἄλλην χρείαν. ὅπου δὲ τόπων τῷ ἐρῶμεν, οὐ πάσης ὁμοίως ἔχει τὸ συμφέρον πρὸς πολιτείας τῇ, ἀκρόπολις, ἀνεμοφρακτῶν καὶ μοναρχικῶν. δημοκρατικὸν δὲ, ὁμαλῶς· ἀριστοκρατικὸν δὲ, οὐδ' ἕτερον· ἀλλὰ μᾶλλον ἐμφρὸ τὸ πολίσεις δὲ τῷ ἴδιον ἑκάστων διαθέσει, ἀδίκων δὲ κωμῳδοῦσι πρὸς τὰς ἄλλας

A servi esse debent: neque omnis vnius generis, neque animo elati. ita & ad faciendum opus vtiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco Barbari ministri, natura similes his quos suprà diximus. Horum autem in priuatis quidem agris & ipsi priuatorum dominorũ sint in publicis vero publici. Quemadmodũ autem seruis vtendum sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

CAPVT XI.

VRbs autem quòd terræ marisque particeps esse debet, & quòd ad totam regionẽ similiter debet esse cõmunis quantum fieri potest, dictum est prius. Ipsius autem ad seipsam, optandum est positionem sortiri, ad quatuor respicientes. Primum ad sanitatem. ad orientem enim Solem conuersæ vrbes, & ad eos ventos qui inde perflant, salubriores sunt: secundo loco quæ sunt secundum Boream sitæ. hæ nanque sunt ad hyberna potiores. In reliquis verò, vt ad ciuiles res & ad bellicas opportunè se habeat: ad bellicas quidem, vt facilis sit ciuibus in allena egressio, hostibus autem difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarum autem & stagnorũ abundantiam habeat, maximè naturalem. quod si naturalis deficiat, ex aqua pluuia cisternæ, & lacus, qui magnam vim aquarum suscipiant, comparentur, ita vt deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquam possit. Sed cùm oporteat de sanitate habitãtium curam habere, hoc autem sit primum in situ & qualitate loci, secundum in aquarum salubrium vsu, in ea quoque re est diligentia meritò adhibenda. Quibus enim plurimum & frequentissimè vtimur ad corpus, ea plurimum important ad sanitatem. aquarum autem & ventorum potẽtia talem habent naturam. Quapropter in ciuitatibus quæ rectè sapiunt, distinguẽdus est aquarum vsus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, vt aliæ seorsim aquæ ad cibum & potum, aliæ ad aliam indigentiam deputentur. Loca autem munita, non pariter cunctis ciuitatibus, vtilia sunt. vtpota arx ad dominationem vnius, vel paucorum. in populari verò vtendi modo, æqualitas loci. In optimatum verò gubernatione, neutrum istorum, sed magis loci plures ardui. Priuatarum autem domorum forma gratior & commodior ad cæteras res existi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

matur secundum nouiorem istum Hippodamium moremised ad securitatem tutelamque ciuitatis vtilior erat antiquorum ædificatio. habent enim illorum ædificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti euadere vix possunt, & inscrutabiles latebras, siqui aggredentur: ex quo vtriusque horum participare debent, potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, vt solent agricolæ illos, quos vocant quidam vinearum tramites. Et totam vrbem non facere penetrabilem, sed partes quasdam & loca. sic enim ad securitatem, & ad ornatum se bene habebit. Mœnia verò qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis, quæ virtutem possideant, nimium prisce loquuntur: & hoc videmus per experientiam reprobatum in iis ciuitatibus, quæ sibi id ad gloriam iactabant. est enim ad pares ac non multo excedentes multitudine, non satis decorum per mœnia seruari velle. sed etiam aliquando contingat & fieri possit, vt multo maior hominum multitudo, & maiori virtute superueniat, si saluos esse oportet, neque perire, neque contumelis affici, firmissimam munitionem murorum putandum est opportunissimam esse in bello: præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones vrbium cum omni subtilitate sunt adinuenta. Simile est enim ciuitatem non circundandam mœnibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & delicere montuosa loca, & priuatis domibus non circundare parietes, quasi viles futuri sint habitatores. Atqui ne id quidem latere oportet, quòd qui mœnibus circundantur, eis licet in vtranque partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus, & tanquam non habentibus: sed eis qui mœnia non habent, non licet. Si ergo per hunc modum se habet, non solùm mœnia circundãda sunt vrbi, verum etiam curandum vt & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tum alias, tum ad illas quæ nunc repertæ sunt. Vt enim aggressoribus cura est quibus modis vincant, ita quædam iam reperta sunt, quædam inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendunt. principio enim non aggrediuntur eos qui bene se præparauerunt expugnare.

A πολίταις, οὐδ' ὅτιμοι ἦν, καὶ κατὰ τὸν τοιοῦτον καὶ τὸν Ἱπποδάμειον ἔθνος· πρὸς δὲ τὴν πολεμικὴν ἀσφάλειαν, τοὐναντίον, ὡς εἰπεῖν, τὸν ἀρχαῖον χρόνον· δυσεξόδους γὰρ ἐποίουν τοῖς ξενικοῖς, καὶ δυσεξερεύνητον τοῖς ἐπιθεμένοις. εἰς ἃ δὴ τούτων ἀμφοτέροις μετέχειν ἐνδέχεται γὰρ, εἴ τις οὕτω κατασκευάζοι, καθάπερ οἱ περὶ γεωργίαν, οὓς κλήθοιεν τινὲς τὰς ἀμπέλου συρφετούς. ὅλην τε τὴν πόλιν μὴ ποιεῖν πόλιν εὔπορον, καὶ μέρη δὲ καὶ τόπους· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ κόσμον ἔχοι καλῶς. ὅσοι δὲ τειχῶν, εἰ μὴ φύσιν τινὰ δεῖν ἔχειν τὰς τῶν ἀρετὴν κεκτημένων πόλεις, λίαν ἀρχαϊκῶς ὑπολαμβάνουσι, καὶ τοῦθ' ὁρῶντες ἐν ἔργοις ἅμα τὰς εὐκλείας καταλυσαμένας. ἐν οἷς δὲ τοῖς ἰσοῦσι καὶ μὴ πολὺ τοῦ πλήθους διαφέροντας, εἰ καλὸν τὸ περιφράττειν οὐδείς φησι διὰ τὴν τῶν τειχῶν ἐρημίαν πόλεμον. ἔτι δὲ καὶ τυμβαίνει καὶ ἐνδέχεται πολέμου τοῦ ὑπερβολὴν γίγνεσθαι τῶν ὑπόντων, καὶ τὴν ἀδρανίαν· καὶ τὸν ἐν τοῖς ὅλοις αἰῶσι, εἰ δεῖ σώζεσθαι καὶ μὴ πάσχειν κακῶς μηδὲ ὑβρίζεσθαι, τοῦ ἀσφαλεστάτου ἐρυμνότατον τῶν τειχῶν οἰόντων εἶναι πολεμικωτάτων· ἄλλως τε καὶ τῶν ὀργανικῶν τῶν νῦν εἰς τὰς βίας καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν ἐκφερομένων· ὅμοιον γὰρ τὸ τείχη μὴ περιβάλλειν τῇ πόλει καὶ ἀξιοῦν, καὶ τὸ τοῦ χώρου ἕνεκα ἐλεύθερον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τοὺς οἰκοδομικοὺς τόπους· ἔτι δὲ καὶ τοὺς οἰκήσοντας τοῖς ἰδίοις μὴ περιβάλλειν τείχεσι, ὡς ἀνείδρυν ἐσομένων καὶ κατοικησόντων. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτό γε δεῖ λανθάνειν, ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη πρὸς τὴν πόλιν, ἔξεστι ἀμφοτέροις χρῆσθαι τοῖς πόλεσι, καὶ τοῖς ἔχουσι τείχη, καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι· τοῖς δὲ μὴ κεκτημένοις, οὐκ ἔξεστι. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον διοικητέον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχει τῇ πόλει πρὸς τὴν ὄψιν, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τάς τε ἄλλας, καὶ τὰς τοῦ ἀνεξευρεθέντος νῦν· ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐπιθεμένοις ἐστὶ διαμελέτη, τίνι τρόπῳ νικήσουσι, οὕτω τὰ μὲν εὑρέσθαι, τὰ δὲ φιλοσοφεῖν καὶ εἶναι φυλακτικοὺς τῶν ἐπιθεμένων τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις.

B

C

D

E

F

CAPVT XII.

CVm verò multitudo ciuium in comessationes distributa esse debeat, Κεφάλαιον ιβ.

ΕΠεὶ δὲ διῃρῆσθαι τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν εἰς συσσίτια κατεστημένα, τὰ δὲ τῶν ἱερῶν

A mœnia verò sint præsidiis quibusdam, & turribus per opportuna loca interpositis munienda, clarum est, quòd res exigit aliquas comessationum, in illis ipsis præsidiis collocari. & hæc quidem per hunc vtique modum videntur constituenda. Ædes verò Deorum, ac principalissimæ magistratuum comessationes, idoneum locum habere debent, & eundé sacra quotcunque lex non separat, aut responsum

B oraculi. Esset autem talis locus quisquis sit pereminentiam haberet & ad edendam virtutem sufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thessalia eius quod liberum vocant, id est quod debet esse purum ab omni mercatu, & neque opifices, neque agricolas, neque alios vllos tales illi appropinquare, nisi à magistratibus

C vocarentur. Esset verò hic locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. decet enim secundum ætates distribui hunc ornatum, & in iunioribus magistratus quosdam versari, seniores autem magistratibus assistere. præsentia enim magistratuum ante oculos posita gignit veram reuerentiam, liberalémque pudorem. Venalium autem rerum, aliud

D forum esse debet & alio loco situm, accessu facile, quo & à terra & à mari facilis sit importatio omnium. Cum verò multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes & magistratus, deceus est sacerdotibus circa ædes sacras esse comessationes institutas. Magistratuum autem quicunque de contractibus ius dicunt, & qui accusationibus cognoscunt, & qui circa vocationes in ius, & aliam huiusmodi administrationē intendunt, & insuper qui ædilitatis & vr-

E banarum rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, communique sunt comessationes statuendæ. talis est locus illius fori, in quo necessaria venundantur. nam alterum illud forum superiori loco situm, debere esse diximus otiosum. hoc autem ad negotia rerum deputari. Hunc eodem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus. sunt enim magistratus quidam apud rusticos, quos alij syluarum custodes, alij rectores appellant: quibus & loca ad custodiam regionis, & comessationes sunt iisdem in locis constituendæ. Templa quoque per regionem distributa esse debent, partim Diis,

F

man ilij

Universidad de Deusto
Biblioteca

partim heroib. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cùm sint illa non difficilia cognitu, sed magis factu. dicere enim voti est: euenire autē, fortunæ. Quapropter circa talia insistere, ad præsens omittamus.

CAPVT XIII.

De republica autem ipsa, ex quibus & qualibus constare debet ciuitas, quæ beata sit futura, & rectè gubernari, dicendum est. Duo sunt, in quibus omnis commendatio bene agendi consistit. vnum, vt propositum ac finis agendi rectè subiaceat: aliud, vt eas, quæ ad illum finem ferant, actiones inueniamus. Fieri enim potest, vt & concordent hæc inter se, & discordent. nam quandoque illud ad quod intenditur, rectè iacet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. quandoque autem omnia ad finem diriguntur: sed finis ipse est prauè positus. quandoque etiam in vtroque est error, veluti circa medicinam. neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus, rectè iudicat interdum, neque ad subiectum sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus & scientiis hęc vtraque obtineri, finem, & eas quæ sunt ad finem actiones. Quòd igitur bene viuere ac fœlices esse omnes cupiunt, manifestum est, sed aliis potestas est adipiscendi, aliis nō, propter fortunam aliquam, vel naturam. opus est enim adiumentis quibusdam ad bene viuendum, minoribus quidem illis, qui melius dispositi sunt, maioribus autem, qui peius. alij verò, statim non rectè quærunt fœlicitatem cùm possint. Cùm autem propositum nostrum sit optimā rempublicam, videre: ea verò est, per quam ciuitas optimè gubernetur: optimè autem gubernatur, si fœlicitatem maximè recipiat: manifestum est, quòd quid sit fœlicitas, latere non debet. Diximus autem in Ethicis, si modò illorum librorum vtilitas vlla est, operationem esse, & vsum virtutis perfectum, & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quæ necessaria sunt: simpliciter autem, quod in seipso commendationem habet: veluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, à virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationémque habet ex compulsione. eligibilior nanque foret nullo tali indigere, neque hominem, neque ciuitatem.

τοῖς δὲ ἥρωσιν. ἀλλὰ τὸ διατρίβειν νῦν ἀκριβολογουμένους καὶ λέγοντας περὶ τῶν τοιούτων, ἀργόν ἐστιν. οὐ γὰρ χαλεπόν ἐστι τὰ τοιαῦτα νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, εὐχῆς ἔργον ἐστί· τὸ δὲ συμβῆναι, τύχης. διὸ περὶ μὲν τῶν τοιούτων τὰ νῦν ἐπὶ πλεῖον ἀφείσθω τὰ νῦν.

Κεφάλαιον ιγ.

Περὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ πολιτεύεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστὶν ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσι· τούτων δ' ἐστὶν ἓν μὲν, ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων ὀρθῶς· ἓν δὲ, τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν. ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν. ἐνίοτε γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἔκκειται καλῶς, ἐν δὲ τῷ πράττειν τοῦ τυχεῖν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δὲ τῶν μὲν πρὸς τὸ τέλος πάντων ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν, οἷον ἐν ἰατρικῇ. οὔτε γὰρ ποῖόν τι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶναι σῶμα, κρίνουσιν ἐνίοτε καλῶς, οὔτε πρὸς τὸν ὑποκείμενον αὐτοῖς ὅρον τυγχάνουσι τῶν ποιητικῶν. δεῖ δ' ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖσθαι, τὸ τέλος καὶ τὰς εἰς τὸ τέλος πράξεις. ὅτι μὲν οὖν τοῦ τ' εὖ ζῆν καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν. ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἐξουσία τυγχάνειν, τοῖς δὲ οὔ, διά τινα τύχην ἢ φύσιν· δεῖται γὰρ καὶ χορηγίας τινὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ ἐλάττονος μὲν τοῖς ἄμεινον διακειμένοις, πλείονος δὲ τοῖς χεῖρον. οἱ δ' εὐθὺς οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενόν ἐστι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις, ἄριστα δ' ἂν πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονεῖν μάλιστα ἐνδέχεται τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ, τί ἐστι, μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἴ τι τῶν λόγων ἐκείνων ὄφελος, ἐνέργειαν εἶναι καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν, καὶ ταύτην οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, τἀναγκαῖα· τὸ δ' ἁπλῶς, τὸ καλῶς ἐστι· οἷον τὰ περὶ τὰς δικαίας πράξεις αἱ δίκαιαι τιμωρίαι καὶ κολάσεις, ἀπ' ἀρετῆς μέν εἰσιν, ἀναγκαῖαι δέ, καὶ τὸ καλῶς ἀναγκαίως ἔχουσιν· αἱρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν.

αἱ δ'

αἱ δ' ἐπὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς εὐπορίας, ἁπλῶς εἰσι κάλλισται πράξεις. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, κακοῦ τινος αἵρεσίς ἐστιν· αἱ τοιαῦται δὲ πράξεις, τοὐναντίον· κατασκευαὶ γὰρ ἀγαθῶν εἰσι καὶ γεννήσεις. χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ ταῖς ἄλλαις τύχαις ταῖς φαύλαις, καλῶς. ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί. καὶ γὰρ τοῦτο διώρισται κατὰ τοὺς ἠθικοὺς λόγους, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ᾧ διὰ τὴν ἀρετὴν τὰ ἀγαθά ἐστι, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά. δῆλον δ' ὅτι καὶ τὰς χρήσεις ἀναγκαῖον σπουδαίας καὶ καλὰς εἶναι ταύτας ἁπλῶς. διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν, ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης. ἀναγκαῖον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὰ μὲν ὑπάρχειν, τὰ δὲ παρασκευάσαι τὸν νομοθέτην. διὸ κατ' εὐχὴν εὐχόμεθα τὴν τῆς πόλεως σύστασιν, ὧν ἡ τύχη κυρία· κυρίαν γὰρ αὐτὴν ὑπάρχειν τίθεμεν· τὸ δὲ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν, οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὴν σπουδαία γε πόλις ἐστί, τῷ τοὺς πολίτας, τοὺς μετέχοντας τῆς πολιτείας, εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ, πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τῆς πολιτείας. τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος. καὶ γὰρ εἰ πάντας ἐνδέχεται σπουδαίους εἶναι, μὴ καθ' ἕκαστον δὲ τῶν πολιτῶν, οὕτως αἱρετώτερον. ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ πάντας. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοί γε καὶ σπουδαῖοι γίγνονται διὰ τριῶν. τὰ τρία δὲ ταῦτά ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον, οἷον ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζῴων· εἶτα, καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ἔνια δὲ οὐθὲν ὄφελος φῦναι. τὰ γὰρ ἔθη μεταβάλλειν ποιεῖ. ἔνια γάρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζῴων, μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν. ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν τοίνυν φύσιν, οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὐχειρώτους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ, διωρισάμεθα πρότερον. τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ' ἀκούοντες.

At enim ad honores & opes, simpliciter sunt optimæ actiones. nam alterum quidem illud mali alicuius electio est: hę autem contrà, effectiones enim bonorum sunt, & generationes. Studiosus enim vir, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ aduersitatibus laudabiliter vtitur: verumtamen fœlicitas in contrariis existit. nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, quòd talis est studiosus, cui per virtutem bona, sunt simpliciter bona. patet autem, quòd & vsus istos necessarium est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant homines, externa bona causam esse fœlicitatis: ceu siquis bene pulsandi causam putat esse lyram magis quàm artem. Necessarium est ergo ex his quæ dicta sunt, alia subesse, alia parare legis positorem, ex quo secundum votum optamus constitutionem ciuitatis in his, quorum domina est fortuna: dominam enim illam posuimus. sed studiosam esse ciuitatem, non est fortunæ opus, sed scientiæ ac electionis. At studiosa ciuitas est, vt ciues qui in republica versantur sint studiosi, nobis autem omnes ciues participes sunt reipublicæ. Hoc igitur considerandum est, quomodo fiant studiosi. nam si contingat omnes esse studiosos, non autem singulos ciuium, sic foret optabilius: sequitur enim ad singulos esse, & omnes esse. Atqui boni quidem & studiosi fiunt propter tria. Sunt autem hæc tria, natura, mos, & ratio. etenim nasci oportet primò, ceu hominem, & non aliud animal: & sic qualem aliquem secundum corpus & animam. Quædam etiam nasci nulla vtilitas est: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad vtrunque apta, per mores ad peius vel ad melius conuertuntur. Cætera igitur animalia maximè viuunt secundum naturam, parum verò aliquid & secundum mores. homo autem & secundum rationem: solus enim rationem habet. Ita oportet hæc simul concordare. multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationē, si persuadeatur melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint pariturí, determinatum est prius. reliquum opus est iam disciplinæ: quædam enim assuescendo discuntur, quædam audiendo.

CAPVT XIIII.

CVm verò omnis societas ciuilis constet ex imperantibus & parentibus, hoc iam considerandum est, vtrum alios esse oporteat qui imperant, & alios qui pareant, an eosdem per vitam. patet enim quòd & disciplina secundum hanc diuisionem sequi debebit. Si ergo tantum differrent alteri ab aliis, quantum Dij & heroes ab hominibus differre putantur, vt primum statim corpore, ac postea animo longè antecellerent, ac manifestè indubitatéque appareret eorum supereminentia, clarum est quòd semper eosdem istos melius foret imperare, alios verò parêre. Sed cum facilè non sit hoc reperire, nec sic (vt apud Indos Scylax esse ait) reges tantum à populis differre manifestum est, quòd propter multas causas necessarium est, vt omnes similiter participes sint vicissim imperandi & parendi. æquum enim idem similibus: & difficile est stare rempublicam, quæ constituta sit præter iustitiam. cum illis enim, qui ab imperando excluderentur, concurrent omnes qui sunt in regione, statum mutare cupientes: & tantam esse multitudinem in reipublicæ gubernatione, vt sit potentior istis, vnum aliquid impossibilium est. At enim quòd oportet eos qui in magistratu sunt, differre à subiectis, indubitabile est. quomodo ergo hæc futura sint, & quomodo participent, considerare debet legislator, vt prius diximus. Natura enim ostendit, quemadmodum hæc distinguenda sunt. fecit enim eosdem genere, alios iuniores, alios seniores: quorum alteri debent parere gubernantibus, alteri gubernare. Indignatur autem nemo propter ætatem maiori concedere, nec putat illum qui cedit, potiorem esse se: præsertim cùm & ipse quando ad id ætatis peruenerit, eundem honorem sit recepturus. est ergo vt eosdem esse dicere eos qui parent & imperant: est etiam vt diuersos. Itaque & disciplinam, vt eandem dicere necesse est, & vt diuersam. qui enim imperare velit rectè, oportere, aiunt, prius sub imperio fuisse. imperium verò, vt in primis libris dictum fuit, aut gratia imperantis est, aut gratia subiectorum. horum alterum seruorum esse diximus, alterum liberorum. Mandatorum verò quædam inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia. Quapropter multa quæ videntur esse ministrorum opera & adolescentium, liberis hominibus pulchrum est ministrare: ad pulchrum enim & non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas, quantum in fine & gratia cuius. Cùm verò ciuis & præsidentis eandem virtutem esse diximus, quæ optimi viri, & eundem prius parêre debere postea imperare: hoc vtique erit legum positori intuendum laborandúmque vt boni viri efficiantur, & per quæ exercitia, & quis finis optimæ vitæ. Diuersæ autem sunt duæ partes animæ, quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, verumtamen rationi obtemperare potest: quarum diximus esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quodammodo. Sed in vtra istarum magis est finis? Qui ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendum, semper enim deterius melioris gratia est. patet hoc in his quæ sunt secundum artem, & in his quæ sunt secundum naturam: melius autem illud quod rationem habet. Diuiditur autem dupliciter, vt nos consueuimus diuidere: est enim ratio alia actiua, alia contemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere, & actiones clarum est quòd correspondenter se habere dicemus. & oportet eas actiones quæ sunt meliores secundum naturam, magis expetendas esse ab illis qui consequi possunt, aut omnia, aut illa duo: semper enim cuique id est maximè expetendum, cuius potiri est summum. Diuisa est autem vita tota in negotium & otium, bellúmque & pacem. Et agibilium quædam sunt necessaria & vtilia, quædam honesta: in quibus necesse est eandem esse optionem & partibus animæ & ipsarum actionibus. bellum quidem gratia pacis, negotium autem gratia otij, necessaria & vtilia, gratia honestorum. Ad cuncta igitur hæc aspicere debet, qui legem ponit, & ad partes animæ, & ad illarum actiones: magis verò ad ea quæ meliora sunt & finis. Eodem modo & circa vitas & rerum diuisiones. posse enim oportet & in negotio versari, & in bello. præferenda tamen est pax & otium, necessaria & vtilia posse agere, præferenda sunt tamen honesta. Itaque ad hæc tanquam ad signum, & pueri adhuc existentes, & aliæ ætates quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendæ. Nam qui nunc Græcorum rectè

Κεφάλαιον ιδ'.

Ἐπεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἐξ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, τοῦτο δὴ σκεπτέον, εἰ ἑτέρους εἶναι δεῖ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθεῖν δεήσει καὶ τὴν παιδείαν κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην. εἰ μὲν τοίνυν εἴησαν τοσοῦτον διαφέροντες ἅτεροι τῶν ἄλλων, ὅσον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας ἡγούμεθα τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, εὐθὺς πρῶτον κατὰ τὸ σῶμα πολλὴν ἔχοντας ὑπερβολήν, εἶτα κατὰ τὴν ψυχήν, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὰν τὴν ὑπεροχὴν τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν ἀρχόντων· δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς, τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄρχεσθαι καθάπαξ. ἐπεὶ δὲ τοῦτ' οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν, οὐδ' ἔστιν, ὥσπερ ἐν Ἰνδοῖς φησι Σκύλαξ εἶναι τοὺς βασιλέας τοσοῦτον διαφέροντας τῶν ἀρχομένων, φανερὸν ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τό τε γὰρ ἴσον ταὐτὸν τοῖς ὁμοίοις, καὶ χαλεπὸν μένειν τὴν πολιτείαν τὴν συνεστηκυῖαν παρὰ τὸ δίκαιον. μετὰ γὰρ τῶν ἀρχομένων ὑπάρχουσι νεωτερίζειν βουλόμενοι, πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν, τοσούτους τε εἶναι τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι τὸ πλῆθος, ὥστε εἶναι κρείττους πάντων τούτων, ἕν τι τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀναμφισβήτητον. πῶς οὖν ταῦτ' ἔσται, καὶ πῶς μεθέξουσι, δεῖ σκέψασθαι τὸν νομοθέτην. εἴρηται δὲ πρότερον περὶ αὐτοῦ. ἡ γὰρ φύσις δέδωκε τὴν αἵρεσιν, ποιήσασα αὐτὸ τῷ γένει ταὐτὸ, τὸ μὲν νεώτερον, τὸ δὲ πρεσβύτερον, ὧν τοῖς μὲν ἄρχεσθαι πρέπει, τοῖς δ' ἄρχειν. ἀγανακτεῖ δὲ οὐδεὶς καθ' ἡλικίαν ἀρχόμενος, οὐδὲ νομίζει εἶναι κρείττων, ἄλλως τε καὶ μέλλων ἀντιλαμβάνειν τοῦτον τὸν ἔρανον, ὅταν τύχῃ τῆς ἱκνουμένης ἡλικίας. ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοὺς αὐτοὺς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον· ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον, ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἶναι. τόν τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρχειν, ἀρχθῆναί φασι δεῖν πρῶτον. ἔστι δ' ἀρχὴ, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις, ἡ μὲν, τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ, τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ, τὴν μὲν, δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ, τῶν ἐλευθέρων. διαφέρει δ' ἔνια τῶν ἐπιταττομένων, οὐ τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ τῷ τίνος ἕνεκα. διὸ πολλὰ τῶν δοκούντων διακονι-

κῶν εἶναι διακονικῶν ἔργων, καὶ τῶν νέων τοῖς ἐλευθέροις καλὸν διακονεῖν. πρὸς γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν, οὐχ οὕτω διαφέρουσιν αἱ πράξεις καθ' αὑτὰς, ὡς ἐν τῷ τέλει, καὶ τῷ τίνος ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἶναί φαμεν, καὶ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς, τὸν δ' αὐτὸν ἀρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι πρότερον, καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ πραγματευτέον, ὅπως ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται, καὶ διὰ τίνων ἐπιτηδευμάτων, καὶ τί τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς. διῄρηται δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν, ἔχει λόγον καθ' αὑτὸ, τὸ δ', οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὑτὸ, λόγῳ δ' ὑπακούειν δυνάμενον. ὧν φαμεν τὰς ἀρετὰς εἶναι, καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεταί πως. τούτων δ' ἐν ποτέρῳ μᾶλλον τὸ τέλος, τοῖς μὲν οὕτω διαιροῦσιν ὡς ἡμεῖς φαμεν, οὐκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. ἀεὶ γὰρ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν, καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην καὶ τοῖς κατὰ φύσιν. βέλτιον δὲ τὸ λόγον ἔχον. διῄρηταί τε διχῇ, καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν τρόπον διαιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ, πρακτικός ἐστι λόγος, ὁ δὲ, θεωρητικός. ὡσαύτως οὖν ἀνάγκη διῃρῆσθαι καὶ τοῦτο τὸ μέρος, δῆλον. ὅτι καὶ τὰς πράξεις δ' ἀνάλογον ἐροῦμεν ἔχειν, καὶ δεῖ τὰς τοῦ φύσει βελτίονος αἱρετωτέρας εἶναι τοῖς δυναμένοις τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τοῖν δυοῖν. ἀεὶ γὰρ ἑκάστῳ τοῦθ' αἱρετώτατον, οὗ τυχεῖν ἔστιν ἀκροτάτου. διῄρηται δὲ καὶ πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν καὶ εἰς σχολὴν, καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ τῶν πρακτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. περὶ ὧν ἀνάγκη τὴν αὐτὴν αἵρεσιν εἶναι, καὶ τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν αὐτῶν. πόλεμον μὲν, εἰρήνης χάριν· ἀσχολίαν δὲ, σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, καὶ κατὰ τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ βελτίω καὶ τὰ τέλη. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοὺς βίους, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων διαιρέσεις. δεῖ μὲν γὰρ ἀσχολεῖν δύνασθαι, καὶ πολεμεῖν, μᾶλλον δ' εἰρήνην ἄγειν καὶ σχολάζειν. καὶ τἀναγκαῖα, καὶ τὰ χρήσιμα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. ὥστε πρὸς τούτους τοὺς σκοποὺς καὶ παῖδας ἔτι ὄντας παιδευτέον, καὶ τὰς ἄλλας ἡλικίας, ὅσαι δέονται παιδείας. οἱ δὲ νῦν ἄριστα δοκοῦντες

Universidad de Deusto
Biblioteca

gubernari videntur, & legumlatores qui ex respublicas instituere, neque ad optimum finem videntur aspexisse, neque id ad omnes virtutes disciplinam & leges direxisse: sed onerosæ declinauerunt ad illas virtutes, quæ videntur vtiles ac plus habere faciunt. Similiter quoque posterorum quidam scriptores opinione suam eandem ostenderunt. laudantes enim Lacedæmoniorum rempublicã, admirantur & commendant legislatoris eius propositum, quòd omnia ad potentiam & ad bellum direxerit: quæ & per rationem refelli possunt, & perfecta ipsa nunc reprobata sunt. Vt enim plurimi hominum dominari latè cupiunt, quoniam exinde multa proueniunt fortunæ commoda: sic Thibron admirati laudatéque videtur Lacedæmoniorum legumlatorem, & quicunque alter de republica illorum scripsit, quòd propter exercitationem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi comparauerunt. Atqui patet, quod cùm non habeant nunc dominationem Lacedæmonij, nec fœlices amplius essent, nec legumlator eorum bonus. Insuper illud ridiculum, si permanentes in legibus eius, nullóque impedente illis legibus vti, amiserunt bene viuere. Non rectè verò suscipiunt, neque de dominatione, ad quam intendisse legislatorem ostendunt, nam imperium liberorum melius est ac magis ex virtute, quàm dominari, vt ferois. Præterea non per hoc ciuitas fœlix est existimanda, neque legislator laudandus, quòd vincere docuerit, & finitimis dominari. hæc enim magnum continent nocumentum, nam aduersus ciues hoc aget qui poterit, & ciuitati suæ dominari quæret. de quo accusant Lacedæmonij Pausaniam, licet in tanta dignitate constitutum. Nec sanè aliqua huiusmodi ratio est aut lex ciuilis, neque vtilis neque vera. eadem enim optima & priuatim & publicè legumlatorem induere oportet in animos hominum. Neque exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, vt in seruitutem adigant immerentes: sed primum ne ipsi seruire aliis compellantur: deinde, vt imperium quærant gentis vtilitatis subiectorum, non ante omnia dominationem: tertio, vt eis dominentur, qui seruire sunt digni. Quòd autem oportet legis positorem studere,

A πολιτεύεσθαι τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῆς νομοθε-
τῆς οἱ τούτους καταστήσαντες τὰς πολι-
τείας, οὔτε φανεῖς τὸ βέλτιστον τέλος φαίνονται
σωτείναντες τὰ πρὸς τὰς πολιτείας, οὔτε
φανεῖς πάσας τὰς αἱρετὰς ἢ τοῦ νόμοις καὶ
τοῦ παιδείαν, ἀλλὰ φορτικῶς ἀπέβλεψαν
πρὸς τὰς χρησίμους ἢ) δοκούσας καὶ πολι-
τικωτέρας. παραπλησίως δ' τούτοις καὶ
τῆς ὕστερόν τινες χρονίσαντες, ἀπορήσαντ
B τοῦ αὐτοῦ δόξαν. θαυμαζόντες γὰρ τοῦ Λα-
κεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγοντα τὴν νομοθε-
τοῦ τὸν σκοπόν, ὅτι πάντα φανεῖς τὸ κρατεῖν
καὶ φανεῖς πόλεμον. ἐνομοθέτησεν. ἃ καὶ εἰ τὸν
λόγον δεῖν διελέγχειν, καὶ τοῖς ἔργοις ἐξε-
λέγχεται νεωστὶ παρ' γὰρ εἰ πλοῦτον τὸν ἀνθρώ-
πων ζητοῦσι τὸν πολλῶν δεσπόζειν, ὅτι πολλὴ
C χρηματῶν γίνεται τῆς δυναστείας, οὕτω καὶ
Θίβρων ἀπάντων φαίνεται τῶν τῆς Λα-
κωνικῶν νομοθετῶν καὶ τῆς δόξαν ἔχουσι τῆς
χρείττον περὶ πολιτείας ἀναφῆ, ὅτι διὰ τὸ
γυμνάζειν πρὸς τοὺς κινδύνους, πολλῶν ἤρξε-
το. καὶ τὸν δῆλον, ὡς ἐπειδὴ τοῦ γε ἔθεσι ὑπο-
πίπτοντες τοῖς Λάκωσι τὸ ἄρχειν, οὐκ ἐδυνήθη-
σαν εὐδαίμονες ἀγαθοί. ἔτι δ' οὐτο γε-
λοῖον, εἰ μένοντες ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῖς, καὶ
μηδενὸς ἐμποδίζοντος πρὸς τὸ χρῆσθαι
τοῖς νόμοις, διεφθείρησαν τὸ ζῆν καλῶς.
οὐδ' ὀρθῶς δ' ὑπολαμβάνουσι οἱ δὲ τὸν
ἄρχειν, ἐφ' ὃν τὸν νομοθέτην φασὶν τὸν νομο-
θέτην. τὸ γὰρ δι' ἀρετῆς ἄρχειν κ[αὶ δι'] ἐλευθέρων
ἀρχὴ κρείττων, καὶ μᾶλλον μετ' ἀρετῆς. ἔτι δ' οὐ διὰ τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν ἐπι-
D δημοῦν καὶ νομίζειν, καὶ τὸν νομοθέτην ἐπαινε-
τέον, ὅτι κρατεῖν ἅπασιν ὅσοι τε ἐν πόλει ἄρ-
χειν. ταῦτα γὰρ μεγάλου ἔχει βλάβου· δῆλον
γὰρ ὅτι καὶ τῆς πολιτῶν τὸ διαφέρον τῶν
περιοικίδων δόξειεν, ὅταν τις δυνάμενος τοῦ
κοινῆς πόλεως ἄρχειν· ὅθεν ἐγκαλοῦσι οἱ
Λάκωνες Παυσανίᾳ τῷ βασιλεῖ, καίπερ ὑπ-
E χοντα τοσαυτὸν τιμῶν. οὔτε δὲ πολιτικὸς
τῆς τοιούτου λόγων καὶ νόμων ἀθεσίς, οὔτε ὠφέλιμος,
οὔτε δηλοῖ δεῖ. ἅπερ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὸν νομοθέτην ἐμποιεῖν δεῖ τὴν
ψυχὴν τῆς ἀρετῆς. τοῦ τε τῆς πολεμικῆς ἀσκήσεως οὐ τοῦτο χάριν δεῖ μελετᾶν,
ἵνα καταδουλώσωσι τοὺς ἀναξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύωσιν ἑτέροις· ἔπειτα,
ὅπως ζητῶσι τοῦ ἡγεμονίαν τῶν ὠφελείας ἕνεκα τῆς ἀρχομένοις, δεύτερα μὲ ἵνα τοῖς ἀξίοις δεσπο-
τεύωσιν· τρίτον δ', τὸ δεσπόζειν ἀξίων δουλεύειν. ἔτι δὲ δεῖ τὸν νομοθέτην μᾶλλον ἐπιτυδεύε-
ῖ πως

ἔπωσ δ' τοῦ τοῦ ἀεὶ τὰ πολεμικὰ καὶ τοῦ δεῖν
A νομοθετεῖν τὸ σχολάζειν ἕνεκα τάξη, καὶ τὸν
εἰρήνης μαρτυρεῖ τὰ γεγενημένα τοῖς λόγοις·
οἱ γὰρ πλείους τῆς τοιούτου πόλεσι, πολε-
μοῦσαι τῶν σώζονται, κατακοπτόμεναι δὲ
τοῦ αἰχμῶν δουλοῦνται· τῆς γὰρ βασιλῶν ἀφεῖ-
σιν, ὥσπερ ὁ σύνεσις, εἰρήνην ἄγοντες· αὐτὸς
δ' ὁ νομοθέτης, οὐ σπουδάσας δοκεῖν
σχολάζειν.

Κεφάλαιον ιε.

B Ἐπεὶ δ' τὸ αὐτὸ τέλος ἢ) φαίνεται καὶ κοι-
νῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸν αὐτὸν
ὅρον ἀναγκαῖον ἢ) τῆς τε ἀρίστου ἀνδρὶ καὶ τῇ
ἀρίστῃ πολιτείᾳ, φανερὸν ὅτι δεῖ τὰς εἰς τοῦ
σχολῆ ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γὰρ, ὥσπερ εἴρη-
ται πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ
δ' ἀσχολίας. χρήσιμοι δ' τῆς ἀρετῆς οἱ τὸν σχολῇ
τοῦ σχολῇ καὶ διαγωγῇ, ὧν τε ἐν τῇ σχολῇ
τὸ ἔργον, καὶ ὧν ἐν τῇ ἀσχολίᾳ. δεῖ γὰρ πολλὰ
τῆς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζει-
ν. διὸ σωφροσύνη τοῦ πόλει ἢ) ἀνδρεία, καὶ καρτερία·
καὶ γὰρ τοῦ δοῦλοις. ἃ δ' μὴ δυνάμενος
πονεῖν ἀνδρεῖος καὶ σώφρονες, δοῦλος ἢ ὑβριστὴς
εἶναι. καὶ δικαιοσύνη καὶ καρτερίας δεῖ περὶ
τοῦ ἀσχολίαν· φιλοσοφίας δ' περὶ τοῦ σχολῇ
D σωφροσύνης δ' καὶ δικαιοσύνης οἱ ἀμφοτέρας τοῖς χρῆσις μᾶλλον εἰρήνην ἄγου-
σι καὶ σχολάζουσι. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγ-
κάζει δικαίους ἢ) καὶ σωφρονεῖν· ἡ δ' τῆς εὐτυ-
χίας ἀπόλαυσις, καὶ τὸ σχολάζειν μετ' εἰρήνης,
ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον. πολλὴ οὖν δεῖ
δικαιοσύνης καὶ πολὺς σωφροσύνης τοῦ ἀρε-
τὴν δοκοῦσας σφόδρα εἶναι, καὶ πάντων τῆς μα-
καριζομένων ἀπολαύοντας ἄν, εἰ τοῖς εἶσι,
ὥσπερ οἱ ποιηταί φασι, ἐν μακάρων νήσοις.
μάλιστα γὰρ οὗτοι διήνεγκαν φιλοσοφίας, καὶ
σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον
σχολάζουσι ἐν ἀφθονίᾳ τῆς τοιούτων ἀγα-
θῶν. δεῖ τε μὴ οὖν τοῦ μάλιστα τιμᾶν ἃ μόνον
νόσῳ καὶ παν δόξαν ἔσεσθαι πόλει, τούτων δεῖ
τῆς πρὸς τῆς μετέχειν, φανερόν. οὐ γὰρ ἂν
τοῦ δεῖ ἀδίκου χρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἢ
μᾶλλον μὲ δικαιοῦν ἐν τῇ σχολάζειν χρῆ-
σθαι· ἀλλ' ἀσχολοῦντας μὲν καὶ πολεμοῦντας φαίνεσθαι ἀγαθοὶ· εἰρήνῃ δ' ἄγοντας καὶ σχο-
λάζοντας, ἁμαρτάνουσιν. διὸ δεῖ μὴ καθάπερ οἱ Λακεδαιμόνιοι πόλεις ἢ ἀρετῆς ἀσκεῖν. λανθά-
νει γὰρ τοῦ τοῦ τοῦτο διαφέρειν τῆς δόξαν, τῆς μὴ νομίζῃ παῦσιν τοῖς δόξαις μέγιστα τῆς ἀγαθῶν,
δόξαν τῆς ἡδονῆς ἡ οὖσα μᾶλλον διὰ τινος ἀρετῆς· ἐστὶ δ' μιζῶ τι ἀγαθὸν ἢ τὰ τῶν πολέμων κεῖται,

A vt prouisio sua circa res bellicas & circa alias institutiones ad otium & ad pacem referatur, id attestatur, quòd pleræque talium ciuitatum bellum gerentes conseruantur: sed cum dominationem adeptæ sunt, destruuntur, splendorem enim veluti ferrum per pacem amittunt. Causa huius est legumpositor, qui non ita instituit, vt in otio stare possint.

CAPVT XV.

B CVm ergo idem finis esse videatur publicè & priuatim hominibus, & eandem definitionem esse necesse sit viro optimo & optimæ reipublicæ: manifestum est oportere virtute eas quæ ad otium spectant, illi existere. finis est enim, vt sæpe iam diximus, belli pax, negotij otium. Sũt autem vtiles ad otium & quietem virtutes, quarum opus in otio est, & quarum in negotio. oportet autem multa negotio-
C rum nobis existere, vt liceat in otio esse. Quapropter temperatam ciuitatem esse oportet, ac fortem & patientem. nam, vt est in prouerbio, nullum otium seruis, qui vetò non possunt fortiter pericula subire, seruui sunt inuadẽdum. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negotium: philosophia verò ad otium, temperantia autem & iustitia in vtroque tẽpore, sed magis in pace & otio. nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos ac tempe-
D ratos, fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace, petulantes magis facit. Multa igitur iustitia, multáq. temperantia indigent hi, qui in optimo statu constituti videntur, & in fruitione omnium rerum, quæ beatos facere putantur, veluti siqui sunt, vt Poëtæ tradunt, in beatorum insulis, maximè enim hi philosophia, & temperantia & iustitia indigerent, quanto magis otiosi sunt in abũdantia talũ bonorũ.
E Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas his indigeat virtutib. manifestũ est. turpe est enim, nõ posse frui bonis: sed in negotiis quidẽ & bello viros probos videri, in otio autem & pace seruiles. Quam ob rem oportet, non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas, virtutem exercere. illi enim nõ eo ab aliis differunt, quòd non putent eadem maxima bona quę cæ-
F teris: sed eo quòd prouenire illa existimãt magis per aliquam virtutem. Cùm verò maiora sint hæc bona, quàm ea quæ belli,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& fruitio eorum quàm virtutum, & quia illius gratia, manifestum ex his. Quomodo autem, & per quæ id erit, vtique considerandum. Diximus suprà diuidentes, quòd natura, & more, & ratione indigemus: ex his autem quales aliquos natura esse oportet determinauimus. Restat videre, vtrùm ratione prius an moribus sit eruditio facienda. hæc enim simul concordare debent optima concordatione. contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci. Clarum est hoc primum quidem, quemadmodum in aliis, quòd generatio est à principio, & finis à principio aliquo alterius finis, ratio autem nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc generationem ac morum institutionem parare oportet. Deinde vt anima & corpus duo sunt, ita quoque duas videmus esse animæ partes, vnam irrationalem, alterà quæ habet rationem: habitus quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alter mens. Vt autem corpus in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem. Patet id in pueris, quibus statim ira & voluntas & concupiscentia existit: at ratio & mens, procedente ætate, in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curam necesse est prius suscipere, quàm animi, deinde appetitus, curam tamen appetitus qui gratia mentis: curam verò corporis, quod gratia animi. Si ergo ab initio prouidendum est à legis positore, vt optima sint corpora eorum qui educantur, primo quidem circa coniugia prouidere debet, quæ ætate & cuiusmodi existẽte, sint in matrimonium copulandi.

CAPVT XVI.

HOc autem instituet legis positor, inspiciens ad ipsos, & ad vitæ tempus, vt ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Viro enim adhuc generare potente, si mulieri ipsa concipere non possit vel muliere quidem ad concipiendum apta, si vir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur. At filiorum quoq. successionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna: quoniam nec ipsi senioribus gratia referre vllam possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare. Nec etiam nimis proximi ad ætatem paternam accedere debẽt filij.

habet enim hoc turbationem non paruam: cùm neque tanta sit reuerentia huiusmodi filij erga genitores, vtpote quasi æqualibus, & circa gubernationem domus querelæ ex ista quasi paritate soleant prouenire. Insuper, quod dicere incipientes huc digressi sumus, vt corpora natorum sint secundum legis positoris voluntatem, ferè quidem hæc omnia prouenisse per vnam diligentiam. Nam cùm sit finis gignendi, vt plurimum viris quidem septuagesimus annus, mulieribus autem quinquagesimus: ita coniugandi ab initio sunt, vt ætatibus ad hunc finem concurrant. Est autem adolescentium coniunctio improba ad filiorum procreationem, in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & fœminæ crebrius quàm mares, & parua corporis forma gignuntur, quocirca necesse est hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quòd in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares puellásque coniugari, in eisdem inutilia ac pusilla hominum corpora existunt, in partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures. Ex quo responsum oraculi Trœzenijs datum quidam existimant, ob istam causam, quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum, non propter fructuum collectionem. Ad continentiam quoque vtile est nuptias fieri seriores. intemperatiores enim esse videntur, cùm puellæ veneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augente semine consuetudinem ineant. nam huius terminus quispiam esse videtur, quem non multo excedit amplius. Quapropter puellas quidẽ circa ætatem decem & octo annorum nuptui tradere congruit, masculos autem circiter ætatem annorum septem & triginta. In hoc enim tempore, & vigentibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul aptè desinent procreare posse, & filiorum susceptio partim erit ab initio eis ætate vigentibus adhuc, si rectè procedat statim generatio: partim iam vergentibus ad annum septuagesimum. Quibus igitur ætatibus coniugia sint facienda dictum sit. Tempus autem anni, vt nunc multi obseruant, rectè per hyemem aptius ad nuptias esse videtur, sed consideranda sunt in procreatione liberorum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ à medicis & quæ à physicis traduntur. Medici enim tempora corporum sufficientes ostenduntphysici autem de spiritibus, boreales magis quàm australes laudant. Quæ autem corpora maxime vtilia sint, magis dicendum esset, vbi disciplina liberorum tractatur, summatim verò sat fuerit nunc dixisse. neque enim Athletarum habitudo vtilis foret ad ciuilem habitum, neque ad sanitatem, & procreationem liberorum:nec rursus humilis & imbecilla nimium, sed media istarum. laboriosam enim habitudinem habere oportet, exercitatam verò laboribus non violentis, neque ad vnum laborem solum, vt Athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. hæc autem similis viris mulieribúsque existere debent. Prægnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes, neque subtilli vientes alimonia, hoc autem facile est legum positori prouidere, si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad Deorum sacra mulieres, quæ fortitæ sint concipiendi honorem. Mens tamen contra quàm corpus, in tranquillitate est traducenda.quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere videntur: quemadmodum illa quæ nascuntur à terra. Circa expositionem autem vel educationem filiorum lex sit,nihil orbatim natura fore educandum. In aliis verò,si mores institutióque ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui contigerit, vt duplicatus sit filiorum numerus (nam is definitus esse debet) ad multitudinem nimiam euitandam anteuenire oportet, vt non concipiantur. nam postquam concepti sint, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attingere eos. Cùm verò determinatum sit, qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationem dare conueniat, determinemus. Seniorum enim fœtus, quemadmodum iuniorum imperfecti sunt,& corporibus & intellectibus: senescentium quoque fœtus sunt irrobusti: quapropter illud maximè tempos probandum est, in quo maximè intelligentia viget in nobis, id autem esset in plurimis, circiter annum quinquagesimum, vt Poëtarum quidam dixerunt, septenario numero ætatem dimetientes. Itaque qui quatuor aut quinque annis hanc ætatem excesserint, detrinquere debent in

A τά τε παρὰ τῆς ἰατρῶν λεγόμενα, καὶ τὰ παρὰ τῆς φυσικῆς. εἰ τι γὰρ ἱκανὸν τοῦ καιροῦ τῆς συμφύσεως ἐκφαίνουσι λέγουσι, περὶ τῶν πνευμάτων οἱ φυσικοί, τὰ βόρεα τῆς νοτίου ἐπαινοῦντες μᾶλλον. τίνων δὲ τῶν σωμάτων ἡ παρόντων ὑπαρχόντων, μᾶλλον ἂν ἔρροιμεν εἰπὼν τοῖς νῦν ῥηθεῖσι. οὐδὲ γὰρ μᾶλλον λεκτέον ἐν τοῖς περὶ πολιτείας· οὔτε γὰρ ἱκανὸν εἰπεῖν ἐν τοῖς

B νῦν. οὔτε γὰρ ὁ τῆς ἀθλητῆς ἐκείνου τρόπος πρὸς πολιτικὴν ἀρετὴν, οὔτε πρὸς ὑγίειαν, οὐ πονητικὴν λίαν, ἀλλ' ἡ μέση τούτων. πονητικὸν μὲν οὖν τὸν ἔχειν δεῖ τὸν τῆς ἕξεως πονηρόν· πονεῖν δὲ μὴ βιαίως· μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον, ὥσπερ οἱ τῆς ἀθλητῆς ἕξεις, οὐδὲ πρὸς ἃς τῆς ἐλευθέρου πρᾶξεις. ὁμοίως δὲ καὶ

C ταῦτα ὑπάρξει αὐτοῖς καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ καὶ τὰς κυούσας βαδιζούσας τῆς σωμάτων, μὴ ἀργοῦσας, μηδ' ἀρκεῖ θεραπεῖ χρωμένας· εἶναι δὲ ῥᾴδιον τὴν τοιαύτην ποιεῖν, ἐπιτάττοντα καθ' ἡμέραν πινὰ πορεύεσθαι πρὸς ἱερῶν κατοικίαν, ἢ εἰκόνας τοῖς θεοῖς· ἐκεῖ δὲ τὸν γεγενημένον ἀριθμὸν τῆς σωμάτων μᾶλλον ἢ μάτην διάγειν. κοπιαούσης γὰρ φύσεως τὰ γλίσχρα τῶν ἰχθύων, ὥσπερ καὶ τὰ φυσώδη τῶν γῶν· οὐδὲ δὲ κατάστασις καὶ ἡ τῆς γεγενημένου, ἔτι τέκνον, μᾶλλον πεπονηρεύεται πρόσω· διὰ δὲ πλῆθος τέκνων, ἐὰν ὁ τῆς ἐθνῶν κανὼν, μᾶλλον κατάδηλος τῆς γεγενημένου ἀφείδεια· δεῖ δὲ διὰ τὸν τεκνοποιίας τὸ πλῆθος. καὶ δὴ πῶς γίγνεται πρὸς ταῦτα συμβαίνοντα φύσει αἴσθησιν

E ἐγγίνεσθαι καὶ ζωὴν, ἐμπνεῖν δὲ διὰ τὴν ἀμφισβήτησιν. τὸ γὰρ ὅπου καὶ τὸ μὴ, διορισθῆναι τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἕξιν ἔχει. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ διώρισται πότε ἀρχὴ δεῖ καὶ τῆς συζεύξεως, καὶ πόσον χρόνον λειτουργεῖν ἀμφοῖν φύσει τεκνοποιοῦσι, φανερόν. τὸ γὰρ τῆς φρονήσεως ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῆς ἰσχύος, ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι καὶ τοῖς διανοήμασι· τὰ δὲ τῆς γεγηρακότων, ἀδυνατοῦ.

F διὸ καὶ τὴν τῶν διανοιῶν ἀκμὴν οὗτοι δεῖν ὡς τὸ πλεῖστον, ὥσπερ τῆς τοιαῦτῆς τινες εἰρήκασιν, εἰ μεταβαίνοιεν τὴν ἑβδομηκοστὸν τὴν ἐνιαυτόν, σπεύδειν τὸν χρόνον τὸν τῆς τοιαύτης ἕνεκα. ἔστι τοίνυν ἡ μὲν τῶν ἔτων ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι διὰ τὸν εἰς τὸ φανερὸν ἐμπόδιον τοῦ τῆς παιδοποιίας· τὸ δὲ τῆς ἐκεῖνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ὑγιείας χάριν, ἢ τινος ἄλλης τοιαύτης· ἀγάπης, φανεῖσθαι δεῖ τοιούτῳ τὴν ὁμιλίαν. οὐδὲ δὴ τὸν ἀρχὴν ἄλλου ἢ τοῦ· ἄλλον, ἐὰν μὴ ἀπόλῃς μὰ κλαῖε ἀπόλωλεν φαίνεσθαι μεταμῆ μεταμαθεῖν, ὅτιν ἢ καὶ συγκαταγνῶ δῆ τὸν τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐὰν τε φαίνεται τοιοῦτόν τι ἀρᾶν, ἀτιμίᾳ ζημιοῦσθαι προσήκει πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

Κεφάλαιον ιζ.

ΓΕνεσιῶν δὲ τῆς τέκνων, οἷα δεῖ μεταλαμβάνειν τῆς διαφορὰ πρὸς τὴν τῆς σωμάτων διάθεσιν, τὴν τροφὴν, ἐπεὶ τε καὶ τῆς φύσεως δὲ διὰ τὰ τῆς ἄλλων ζώων θρεπτικῶν, καὶ διὰ τῆς ἐθνῶν, οἷς θεραπεία τῶν εἰσάγειν τὴν τοιαύτην ἕξιν, ἢ τὸν γάλακτος πλεῖστον ὑπάρχει, μάλιστα εἰκὸς τοῖς σώμασιν ἀκίνητον ἔχειν δὲ, διὰ τὸ τοιούτου. ἐν δὲ καὶ κινήσεις, ὅσας ἐκλήγοντα, τοιοῦτον τελεσιουργοῦσι σωμάτων. πρὸς δὲ τὸ μὴ διαφθείρειν τὰ μέλη δὲ ἀπαλλάττειν, λεκτέον καὶ τὴν ἔνια τῆς ἐθνῶν ὀργάνοις τοῖ μηχανικοῖς· ἢ τὸ σῶμα τοῖς τῆς τοιούτου ἀγκάλαις. συμφέρει δὲ δὴ καὶ πρὸς τὰ ψυχρὰ σωματίζειν ἐν μικρῷ πάνυ. οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις, διαγρυπνοῦσιν. διὸ πολλοὶ δὴ τῆς βαρβάρων ἴδοι, τοῖς ὑφ', εἰς τοιαῦτα λουτρὰ τῆς τὰ γενόμενα ψυχρὰ, τοῖς δὲ, σκέπασμα μικρὸν ἀμπεχόνη δῆ, κελεύει. πάντα γὰρ ὅσα ἀλκιμὰ ἐθίζεται, δεῖ δὲ ἀρχόμενα βίαιον ὑφ' ἡδέος· ἐν τοιούτοις δὲ ἐθίζεται. δίφυιε δὲ τὴν τῆς τοιούτου ἕξεις, διὰ θερμότητα, πρὸς τὰ τῆς ψυχρὰ ἄπειρον. οὐδὲ μὴν ἀλλὰ τὰ ἀρχὴν συμφέρει τοιοῦτον τὰ βαθμιλεῖαι τοιούτοις τε καὶ τὰ τοῦτο συμβαίνοντα· τὰ δὲ ἐγκύκλια τοῖς τοῖς ἀλλοῖς, μίχρι πάντα ἐν τῷ, τὰ δὲ τοῦ πρὸς μάθησιν καὶ ὅσ' ἐστὶ τοιαῦτα· οὐδὲ μὴν ἀλλὰ ἀναγκαῖοι πάντα, ὅσαι μὴ τῆς αἰσχρὰ ἐμποδίζοντ, διὰ τοιούτου τυγχάνει κατάστασιν, ὥστε ἀφεῖσθαι τὰ ἀρχὰ τῆς σωμάτων· δεῖ χρὴ παρασκευάζειν καὶ δι' ἄλλων πράξεων, καὶ διὰ τῶν σπουδῶν. διὸ δὴ καὶ τοῖς παιδιᾶς ἐν μὴν ἀκαιρίαν, μὴν ὅσα πόνοι, μὴν ἀκαιρίας. καὶ δεῖ λόγων δὲ καὶ μύθων, πάντα γὰρ διὰ τὰ τοιαῦτα φορτοποιοῦσι πρὸς τοῖς ὑγιεῖ διαγωγαῖς. διὸ τοῖς παιδιᾶς ἐν δεῖ τοῖς τοιαῦτα μιμεῖσθ. τὴν ὑγιεῖ ἀπεύθυνζε μᾶλλον. τοῖς δὲ καὶ τὰ τῆς ἀλλοιωμοῖς, ἐν

A aperto procreandi studium, ac de cætero vel sanitatis, vel alterius huiusmodi causa concubitum facere videri. Coitus verò omnis alterius quàm coniugis, penitus sit interdictus, quandoquidem sit & appelletur conjunx. Quòd siquis deprehendatur contra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto pœnam reportet.

CAPVT XVII.

B SVceptis autem filiis, multum referre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet verò ex cæteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimẽtum lactis maximè propsium esse corporibus:abstemium autem magis propter crassitudines. Et præterea motus, quoscunque in ea ætate fieri datur, conferuntur. Ne membra verò ob tenerritudinem di-

C storta fiant, vtantur adhuc gentes aliquæ organis quibusdam & machinis, quæ corpus à talibus illæsum conseruant. Confert etiam statim à puerilis frigori assuescere, hoc enim & ad sanitatem, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos Barbarorum consuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicire, vt faciunt Galli: ad cuncta enim ad

D quæ possibile est, statim ab initio melius est assuescere, est autem apta puerorũ natura ob eorum calorem, ad frigus exercerti. Circa primã igitur ætatẽ hæc & huiusmodi diligentia est adhibenda. Sequenti verò ætate vsque ad annos quinque, quia nondum ad disciplinam aliquã sunt admouendi, neque laboris perferre cogẽdi, ne crescere impediantur, motus solimo-

E do quosdam suscipere debent, quo pigritiã corporis euitent:qui motus præparãdi sunt illis, & per alios actus, & per ludum, ludi vero ipsi, neque, illiberales neque laboriosi esse debent, neque remissi. Quæ autem narrationes & fabulas illa ætate pueri audire debeant, cura sit iis qui pueris publicè præficiuntur. cuncta enim talia ad conuersationes postea futuras accommodanda sunt. itaque ludi vt plurimum tales esse debent, vt sint imi-

F tationes eorum quæ postea serio erunt faciendæ. Cohibitiones verò puerorum & interruptiones ploratus qui legibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

prohibent, non rectè faciunt. sunt enim vtiles ad augmentũ, cùm sint quodãmodo exercitationes corporũ. spiritus enim cõpressio facit robur laborantibus, quod cõtingit etiã pueris plorarũ cohibẽtib. Prouidendũ est ab his, quibus puerorum cura publicè cõmissa est circa hutusmodi educationẽ, & alia, & vt quãm minimè ẽt seruis vertentur. hęc enim ætas vsq. ad annos septem, necessariũ est vt domi alatur, rationabile est ergo præcipuè in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilũ rerum absint: Omnino igitur obscœnitas verborũ, vt & quicquam aliud, per legislatorẽ exterminanda est de ciuitate, ex turpitet enim loquẽdi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimũ igitur statim à pueris, neque dicant, neq. audiãt quicquam turpe. Si quis verò dicere aut facere quicquã prohibitorũ deprehensus fuerit, is si liber sit, sed nondum in conuiuium comessationũ dignatus assumi, honore prohibeatur & verberibus castigetur, sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia. Cùm verò dicere quicquam interdixerimus, clarum est quòd & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam neq. statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud Deos quorũdam, quibus etiam lasciuiam mos tribuit, apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filiis, & vxoribus sæta facere. Iuniores autem neque iambord, neque tragœdiarũ spectatores esse sinat, nisi cùm ad eam peruenerũt ætatem, vt in comessationibus vnã cùm aliis sedere, & potus etiam participes esse possunt, & ab ebrietate & huiusmodi labe insontes disciplina omnes præstabit. Nos quidem nunc cursim ista strigimus: postea vero insistentes oportebit determinare magis, siue oportet, siue non oportet primo quærentes, & quomodo, sed in præsenti mentionem de his facere necessarium fuit. Forsitan enim non malè circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor, nulli enim vnquam concedere voluit, vt antè seagerete, neque ex vilibus etiam histrionibus, quasi magis faueant auditores illis, quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum

A ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν εἰ κωλύοντες τὰ τοῖς νέοις πρωφέρειν. πρωφέρειν γὰρ φασὶ μέρος τι τῆς ἕξεως· πνεῦμα γὰρ ἔχουσι πολὺ τοῖς πόνοις. ὁ γὰρ τῶν πνευμάτων κωλυόμενος ἕξις, ποιεῖ τινὰ ἰσχὺν τῶν πονούντων. ἃ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις διὰ τὴν παιδείαν. ἀναγκαῖον δὲ τοῖς παιδευομένοις τινὰ τούτων διαγωγὴν, τινὰ δ' ἀνελεῖν, καὶ ὅπως ὅτι ἥκιστα μὴ δουλικῶς ἔχωσι. τοιαῦτα γὰρ

B τινὰ ἀλειτήρια, καὶ μέχρι τῆς ἥβης κωλύει, οἷον τὴν κῆρυν οἴκοι τινὰ θορυβεῖν ἔχει. ὅλως δὲ καὶ ἀπαλαίνει δοῦ τὸ ἀκουσμάτων καὶ τῆς ἐπιτηδεύσεως ἀπολαυσθῆναι, καὶ συκοφαντεῖν ὅτι καὶ τὰ τοιαῦτα ἀφῆκεν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν τοιοῦτον ὀνειδίζειν· ἐν τῷ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ἀπεῖναι τῆς αἰσχρῶν χάριν καὶ τὸ ποιεῖν σωφρόνως. μόνον τε τῶν ἐν τῇ νέᾳ, ἵνα μὴν λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲ πειρῶντο· εἰ δέ τι φαίνοιτο τῶν λεγομένων ἢ πρακτέων τῆς ἀπαγορευμένης, τοῦ μὴ ἐπιτηδεύειν, μὴ τοῦ δὲ κατακλίσεως ἐξαιρεῖσθαι ἐν τοῖς συνεστίοις, ἀπαλλάττειν καὶ πληγὰς τοῦ δὲ ἀκολουθήσεως τῶν ἀλειτήρων τούτων, ἀτιμίας ἀπελευθέρους, ἀνδραποδώδεις γὰρ ἀφαιρεῖ. ἀπὸ δὲ τὸ λέγειν τι τῆς τοιούτου ὀνομαζομένου, φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ἀκούειν, ἢ γραφὴ, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀφῆκεν. δῆλον δὲ μὴ ἀνῆκεν τοῖς νέοις ἀκούειν μόνον ἄγαλμα, μήτε γραφὴν ἢ τοιούτων ἀφεῖκεν μίμησιν· εἰ μὴ τοῖς θεοῖς τοιούτοις, οἷς καὶ τὸν νόμον τὸν Διονυσιῶν νομοθετεῖ ὁ νόμος· ἀνδρὶ δὲ τοιούτοις ἀφῆκεν ὁ νόμος τοῖς ἔχουσι ἡλικίαν πλέον τριακοντα-

E τριετοῦς τοῖς θεοῖς, τοῖς δὲ τοιούτοις οὐ· ἐπεὶ δὲ καὶ κωμῳδίας θεατὰς ἀποδεδεικτέον τοῖς, ἀφ' ἃ τῶν ἡλικίαν λέγομεν, ἐν τῷ καὶ καταλίπωμεν ὑπάρξει κατοικεῖν ὕβριν, καὶ μάθωσι καὶ τὸν δεῖ τοιούτων γελωτοποιὸς βλάβας ἀποτρέπῃ ἢ παιδεία ποιεῖ πάντας. τοῦ δὲ οὐδὲ πάντων ἐν παρόντι ἀκριβῶς διορίσαι τὸν λόγον. ὕστερον δ' ἐπιζητοῦντας δεῖ διορίσαι μᾶλλον, εἰ μὴ δεῖ παρόντας, εἴτε δεῖ διαπορῆσαι, καὶ πῶς δεῖ. ἐπεὶ δὲ τὸν παρόντα καιρὸν, ἱκανὸν διῆμεν περὶ αὐτῶν.

τὸν Θεόδωρον ὁ τῶν τραγῳδῶν ὑποκριτής. οὐδενὶ γὰρ πάντων ἐπιτρέπει ἑαυτὸν ὑποκρίνεσθαι, οὐδὲ δὴ τῶν φαύλων ὑποκριτῶν, οἷς ἐπιτρέπουσιν οἱ θεαταὶ τοῖς ὑπὸ τῶν πρώτων ἡμῶν. συμβαίνει δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ τοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας, καὶ περὶ τοὺς τῶν πράξεων.

πάντα γὰρ τὴν ἀρχὴν τὰ πρῶτα μάλιστα. διὸ δὴ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ἔστι τὰ φαῦλα μανθάνειν δ' ἀνάγκη, ὅσα ἔχει ἡ μοχθηρία, ἢ δυσφήμια. πολλὰ δὲ τῶν δεῖ τῷ νέῳ, τὰ δὲ μὴ μέχρι τῆς ἥβης ἀπεῖναι δεῖ δουλικῶς ἔχειν τῶν ἀγαθῶν τινῶν, οἷς διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνοικεῖ· διὸ δὲ ἔχει ἡλικίαν πρὸς τὰ ἀπαγορευόμενα διεῖναι τῶν παιδιῶν μὴ. ἢ δοῦλον γὰρ ἔστι, μέχρι ἥβης ἄβροις καὶ τοῖς μὴ τῶν ἀρετῶν, μέχρι τῆς ἥβης ἐν οἴκοις ἔχει. εἰ γὰρ τοῖς ἐλευθέροις διαφέρουσιν τὰς ἡλικίας, οὐδὲν τὸ ἀνόμοιον, λέγεται εἰ κακῶς. διὸ δὴ τῷ διαφέρειν τὰς φύσεις ἐπακολουθεῖν. τοῦτο γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ ἀναπληροῦν βούλεται τὰς φύσεις ἀπορήσεις. πρῶτον μὲν οὖν ἐπιτρέπειν, εἰ τοιαῦτα τάξει τινὰ ἀναγκαῖον παιδιᾶς ἕνεκα, τοιοῦτον συμφέρει κοινὸν τοιοῦτον τῶν ἀπαλλάττειν αὐτῶν, ἃ κατ' ἔθος ἔχουσι· ὃ γὰρ καὶ τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῷ πόλει. τοῦτο δὴ, ἐπιλεῖν τινὰ δεῖ τοιούτων.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΟΤΙ μὲν οὖν τὴν νομοθετικὴν κυριωτάτην πρεσβευόντες εἶναι τῶν τῆς παιδείας, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε, καὶ γὰρ ἐν τοῖς πόλεσι οὐ γεγένηται τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. διὸ δὴ ἀναγκαῖον πολιτευόμενον. τὸ γὰρ ἄδικον τῆς πολιτείας ἀναγκαῖον τὸ ἀκόλουθον, καὶ φυλάττειν ἐνδέχεται τὴν πολιτείαν, καὶ κυβερνᾶν ἐξ ἀρχῆς· ἢ τὸ μὲν δημοκρατικὴν, δημοκρατικὴν τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχικὴν· αἰεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἄδικον, βελτίστης οὖσα πολιτείας. ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις ἡ τύχης ἐστὶ τὰ δὲ φυσικῶς ἔχειν καὶ φυσικῶς ἔχειν πρὸς τὰς ἀρετὰς ἀρχαῖα. ἀεὶ δὲ λοιπὸν ἐν καὶ πρὸς τὰς τῶν αὐτῶν πράξεις. ἀπὸ δὲ ἐν τῷ τῶν πόλεσι πάσαι, φυσικῶς ἐν καὶ τοῦ παιδείας μέν καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀναγκαῖον ἢ πάντων καὶ τῶν τῆς δημοκρατίας ἢ κοινῶν, ἢ μὴ κατ' ἰδίαν· ἐν ἕκαστος τοῦ ἕκαστος δημοκρατεῖται δεῖ αὐτὸν τοῦτο· ἰδίᾳ τε καὶ μάλιστα ἴδιον, ἐν ἀεὶ δίκαιον, δικαίωσιν. διὸ δὴ τῷ κοινῶν πολιτῶν καὶ τοῦ ἄπειρον. ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὐτῷ τινα ἢ τῷ πολίτῃ, ἀλλὰ πάντας τῶν πόλει.

A omnium enim prima eos nos magis delectent. Quapropter oportet à pueris omnia turpia procul remouere, & maximè quæcunque habeant in se vel obscœnitatem, vel improbitatem. Transactis verò annis quinque, in duobus vsque ad septem oportet iã disciplinis spectare, quas addiscere eos oportet. Duæ autem sunt ætates in quas necessarium est disciplinas diuidere, vna post septimum annum vsque ad pubertatem: altera à pubertate vsque ad annum vigesimum primum. nam qui hebdomadibus diuidunt ætates, vt plurimum non dicunt benè. itaque sequenda est naturalis distinctio: omnis enim ars & disciplina implere vult id, quod deest naturæ. Primum igitur videndum est, si faciendã sit institutio quædam circa pueros: deinde, sit vile sit publicè curam eorum suscipere, vel magis priuatim, quomodo nunc fit in plurimis ciuitatibus: Tertio qualem hanc esse curã oportet.

ARISTOTELIS Politicorum LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

QVOD igitur à legis positore maximè intendendum sit circa disciplinam iuuentutis, nemo vtique dubitabit, nam id quidem neglectum in ciuitatibus affert reipublicæ detrimẽtum. Oportet enim ad singula gubernandi genera disciplinam accommodari, nam mos vniuscuiusque proprius confuevit & seruare rempublicam, & ab initio constituere: ceu popularis mos popularem, & paucorum potentiæ accommodatus mos, eam quæ consistit in paucorum gubernatione, semper autem melior mos causa est melioris reipublicæ. Præterea in cunctis facultatibus & artibus sunt quædam, ad quæ eruditi plus oportet, & assuefieri ad earum opera, itaque manifestum est, quòd & ad virtutis actiones. Cùm verò vnus sit finis ciuitati toti, clarum est oportere disciplinam quoque esse vnam & eandem omnium, & huius curam esse publicam & non priuatam: quemadmodum nũc vnusquisque curam habet suorum filiorum, priuatimque docet & priuatam disciplinã, prout ei videtur. Sed oportet publicorum publicè exercitationem fieri: & simul nõ debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

particula enim ciuitatis vnusquisque est: circa verò singularum particularum respicere nata est ad eutam totius. Laudari possunt in hoc Lacedæmonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publicè. Quòd igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publicè faciendum, patet.

A μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια τοῦ φυλάττειν ἑκάστου μορίου βλάστην πρὸς τὴν τοῦ ὅλου σπουδάζουσα. ἐπαινοῦνται δ' αὐτοὶ τε καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους· καὶ γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινῇ τοῦτο δρῶσι. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ τοῦτο κοινῇ ποιητέον, φανερόν.

CAPVT II.

QVænam verò ista sit disciplina, & quomodo tradēda, latere nō debet. Nam nunc quidem in ambiguo est, neque eadem omnes censent iuuentutem addiscere debere, neque ad virtutem, neq. ad vitam optimam: neque conspicuum est, vtrum per intelligentiam magis deceat, vel per animi morem. Impedimentorū quoq. respectus considerationem disciplinæ cōturbatim manifestum non sit, vtrum exercitatio nostra accommodanda sit ad ea quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendūt ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quēdam superfluūmque pertinent apparatum. hæc enim omnia patronos quosdam susepere. De his quoque quę ad virtutem tendunt, nihil confessum existit, etenim virtutem non eandem omnes statim honorant: ex quo fit vt dissentdēt circa illius exercitationem. Quōd igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. quōd autem non omnia, distinguentibus liberalia opera ab illiberalibus patebit, illa talia esse recipienda, quæ cūm vtilia sint, faciunt exercentem habentémque non vilis exercitij operatorem. Vile autem exercitium putandum & ars & disciplina, quæcunque corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis, ad vsum & opera virtutis inutilem reddunt. Itaque & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, sordida nuncupamus, mentem enim occupatam & vilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus scientiis, quas vsque ad aliquid discere honestum sit, penitus verò sese illis tradere, ac ad extremum vsque prosequi velle nocumentis illis, quæ suprà diximus, obnoxios facit. Sed refert plurimum cuius gratia quis agat, vel discat: nam si gratia sui vel amicorum, vel propter virtutem, nō est illiberale: qui verò idipsum agit propter alios, sæpe vtique videbitur illiberaliter ac fordidè agere. Disciplinæ igitur illæ, de quibus diximus, ad vtranque partem se habent.

Κεφάλαιον β.

Τίς δ' δεῖ ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύειν, δεῖ μὴ λανθάνειν. νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ αὐτῆς· οὐ γὰρ ταὐτὸ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὔτε πρὸς ἀρετὴν, οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον· οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν ἀφορᾶν μᾶλλον, ἢ πρὸς τὴν τῶν ἠθῶν ἕξιν τὴν ἐμπροσθεν δεῖ παιδεύειν τοιαύτην δ' οὖσαν καὶ δόξαν ἔχει, πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά· πάντα γὰρ εἴληφε τινὰς κρίσεις τινες· περὶ τε ἀρετῆς, οὐδὲν δεῖ ἀμφισβητεῖν, ὅτι τοῖς ἀνεπιτήδειοι πρὸς τὴν τιμῶσι· περὶ ὧν μὲν οὖν ἀμφισβητοῦσι τὸ τείνοντες πρὸς ἀρετὴν, ἐν τοῖς ἀπορίαν ἔχει· διὰ τὸ τὴν ἀρετὴν οὐ πάντες τιμῶσιν. ἔτι δ' ἄλλην διαφορὰν ἔχει πρὸς τὴν ἄσκησιν ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκειν, ὅτι μὲν οὖν οὐ πάντα τὰ χρήσιμα τῶν ἀναγκαίων δεῖ· τὸν ἐλευθέρον ἔργον καὶ τὸν ἀνελευθέρον, φανερόν, ὅτι τοῦτον δεῖ μετέχειν, ὅσα τὸν χρήσιμον ποιεῖ τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον· βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ἥτις πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῶν ἀρετῶν, ἀ χρὴν ἀποτελεῖν τὸ σῶμα τὸν ἐλευθέρου, ἢ τὴν ψυχὴν, ἢ τὴν διάνοιαν. διὸ τὰς τε τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἀσχολίαν γὰρ ποιοῦσι τὴν διάνοιαν, καὶ ταπεινήν. ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐλευθερίων δόξαι τινὲς μέχρι μὲν τινὸς εἶναι μετέχειν, ὡς ἀνελευθέρου· ὅσον δ' ἀξιοῦν δεῖν χρῆσθαι πρὸς τὰ ἔργα τὰς ἐπιστήμας βλάπτει, ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι δὲ πολλῶν διαφορὰ καὶ τὸ, τίνος χάριν πράττουσι τις ἢ μανθάνει. αὐτῷ μὲν γὰρ χάριν, ἢ φίλοις, ἢ δ' ἀρετῆς, οὐκ ἀνελευθέρου· ὁ δὲ αὐτὸ τοῦτο πρᾶττον δι' ἄλλους, πολλάκις δοκεῖ καὶ δουλικὸς δόξειν καὶ προκύψειν. ἀφ' μὴ εἰς καταβολὴν μὴ τῶν μαθήσεις, καθάπερ ἐπὶ χρήματα πρὸς ἀγορὰν, ἐπιμελεῖς εἶεν.

Κεφάλαιον

Κεφάλαιον γ.

ΕΣτι δὲ τέτταρα χρήματα, ἃ παιδεύουσι εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν· καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικὴν· τὴν μὲν γραμματικὴν καὶ γραφικὴν, ὡς χρησίμοις πρὸς τὸν βίον οὖσαις καὶ πολυχρήστοις· τὴν δὲ γυμναστικὴν, ὡς συντείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν· τὴν δὲ μουσικὴν ὅθεν διαπορήσειέ τις· καὶ γὰρ δὴ οἱ νῦν μὲν οὐδεὶς μέτεστι εἰ πλεῖστοι μετέχουσιν αὐτῆς· οἱ δ' ἐξ ἀρχῆς ἔπραξαν ἐν παιδείᾳ, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀρχικῶς ἔχειν, ἀλλὰ καὶ σχολάζειν εὖ διάγειν καλῶς. αὕτη γὰρ πάντων, ἔτι καὶ πάλαι εἰσηγμένη ἀρετὴ αὐτῶν. εἰ γὰρ ἄμφω ἐστὶ δεῖ, μᾶλλον δ' ἀρετὴν τὸ σχολάζειν τῶν ἀσχολίας, καὶ δεῖ πρῶτον τὸ πρεσβύτερον δεῖ σχολάζειν. οὐ γὰρ δὴ παίζοντας τέλος γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὸν εἶναι τὴν παιδείαν ἀρετὴν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀσχολίᾳ χρῆσθαι τῇ παιδείᾳ. ὁ γὰρ πονῶν, δεῖται τοῦ ἀναπαύσεως· ἡ δὲ παιδεία, χάριν ἀναπαύσεως ἐστί· ἡ δ' ἀσχολία συμβαίνει μετὰ πόνου καὶ σπουδῆς. διὰ τοῦτο δεῖ παιδείᾳ εἰσαγωγῇ, καθάπερ φαρμακείᾳ χρῆσθαι· αὕτη γὰρ ἡ πεφυκὼς κίνησις τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τὴν ἀδολεσχίαν τὸ δὲ σχολάζειν ἔχει αὐτὴ δοκεῖ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως. τοῦτο δ' οὐ τοῖς ἀσχολοῦσι ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσι· ὁ μὲν γὰρ ἀσχολῶν, ἕνεκά τινος ἀσχολεῖ τέλους, ὃ οὐκ ὑπάρχειν· ἡ δ' εὐδαιμονία, τέλος δοκεῖ, διὸ οὐ μετ' λύπης, ἀλλὰ μετ' ἡδονῆς οὖσαν πάντες εἶναι· ταύτην δὲ τὴν ἡδονὴν οὐκ ἴσην τὴν αὐτὴν πάντες, ἀλλὰ κατ' ἀκόλουθον ἕκαστος, καὶ τὴν ἐξ ἕξεως αὐτῆς· ὁ δὲ ἄριστος, τὴν ἀρίστην, καὶ τὴν δοκοῦσαν ἡδονὴν ἐκ φανερὸν ὅτι δεῖ καὶ σχολῇ χρῆσθαι τῇ παιδείᾳ, μανθάνειν ἃ δεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν· καὶ ταύτας καὶ μαθήσεις ἀναγκαῖον εἶναι τὰς δὲ ἀφ' ἕνεκα τὴν ἀσχολίας, ἃς ἀναγκαῖας καὶ χάριν ἄλλων. διὸ καὶ τὴν μουσικὴν οἱ ἀρχαῖοι εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγκαῖον· οὐδὲν γὰρ ἔχει τοιοῦτον· οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, καὶ πρὸς οἰκονομίαν, καὶ πρὸς μάθησιν, καὶ πρὸς πολιτικὰς πράξεις πολλαχοῦ δὲ καὶ γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τῶν τεχνῶν ἔργα κάλλιον· οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν καὶ ἀλκὴν· οὐδέτερον γὰρ τούτων ἐγγίνεται

nn iij

Universidad de Deusto
Biblioteca

videmus ex musica fieri: restat ergo quòd ad degendum in otio, ad quod & apparet eam adhibéri, quam enim putant degentiam esse ingenuorum hominum, in ea constituunt. Quapropter Homerus in poëmate suo ita inquit:

Sed quale est vacari ad mensam epiparè paratam.

Deinde nominans quosdam alios, subdit:

Et accersunt citharæ ducem qui omnes demulceat.

Et alio loco ait Vlysses:

Optimam esse degendi rationem, quando lætis omnibus communa audiunt citharædum sedentes per ordinem.

Quòd igitur sit disciplina quædam, quam non vt vtilem, neque vt necessariam docendi sunt filij, sed vt liberalem & honestam, manifestum est. Verum autem vna sit numero, an plures, & quænam istæ, & quomodo, posteriùs dicetur. Nunc tantum id præmissum sit, quòd apud antiquos habemus testimonium ex his disciplinis quas diximus, musica enim hoc manifestat. Ac etiam de vtilibus, quòd aliqua addiscere pueros oportet, non modò propter vtilitatem, vt patet in literis, verùm etiam propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur. Similiter verò figurandi peritiam, non vt in venundando emendóque vasa non decipiantur, sed potius quia contemplari facit pulchritudinem corporum, quærere verò vtilitatem vbique, minimè congruit magnanimis, & ingenuis hominibus. Cùm verò manifestum sit, verum moribus an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primo vel circa mentem, patet ex his quòd adolescentes gymnasticæ & pædotribicæ sunt tradendi: quarum altera quoddam aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

CAPVT IIII.

NVnc autem quæ ciuitates curam habere puerorum maximè videntur, partim athletarum habitudinem inducere student, in quo deformant corpora ac augmentationem eorum impediunt. Lacones verò in hoc quidem non errant, sed efferatos laboribus reddunt adolescentes, quasi hoc vtile sit maximè ad fortitudinem. Atqui, vt iam sæpius diximus, neque ad vnam virtutem, neque ad hanc

A ἐκ τῶν μουσικῶν. λείπεται τοίνυν περὶ τοῦ ἐν τῇ σχολῇ διαγωγῶν εἶναι ὅταν καὶ φαίνεται παρέχοντες ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ οἴονται διαγωγὴν εἶναι τὴν ἐλευθέρου, ἐν τούτῳ τιθέντες. ὅ μηνις οὖν τοῦτο ἐποίησεν·

Ἀλλ' οὖν μὴν ἔστι κλεεῖν ἐν δαῖτι θαλείῃ.

καὶ αὖτοι φησὶ, ὁ ἀοιδὸς πάντας,

Οἱ κλεῖστοι δαῖτόν, φησὶν, ὅ κε τέρπετε κάντες.

B καὶ ἐν ἄλλοις δὲ φησὶ Ὀδυσσεὺς τοιούτῳ αἰτίῳ τῇ διαγωγῇ, ὅταν διαφερόμενοι τὴν ἀνδρικόν.

Ἀφτιμάσεν δ' αἰεὶ δαίμονι ἀκεύζωσι μὲν εἰδώ,

Ἡδίστη ἐξείης. ὅτι μὲν οὖν τοίνυν δεῖ παιδεύειν τινὰ, οὐ χρησίμου τῆς ἕνεκα ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκαίου, ἀλλ' ἀφ' ἐλευθέρου καὶ καλοῦ φανερὸν ἐστὶ. πότερον δὲ μία τις ἢ πλείους καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον εἰρήσεται. νῦν δὲ τοσοῦτον ἡμῖν ἔστω τὸ νῦν εἰρημένον, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἱκανὸν μαρτυρεῖται εἰς τὴν καταβάλλουσι παιδευμάτων· ὁ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ὅτι δὲ καὶ τῶν χρησίμων ὅσα γραμματικῆς μὲν ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πολλῶν ἐκδίδαξιν ἡγητέον δεῖν αὐτῶν μανθάνειν ἱστορικῶν καὶ τῶν γραφικῶν, οὐχ ἵνα ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις μὴ διαφορῶνται, ἀλλ' ὅτι παρέχει τὴν θεωρίαν τὴν τῶν σωμάτων εἴδους τε καὶ θεωρίαν· ἡ μὲν γὰρ ἀφεκτέον τὴν χρηματιστικὴν, τὴν βίαιον ἕξιν καὶ τὸν πρὸς ἀνάγκαιον πόνον ἀπεργάζεται, ἵνα μηδὲν ἐμποδίζοιτο ἡ πρὸς τὴν αὔξησιν. συμβαίνει γὰρ οὐ μικρὸν ἐν δυνάμει τῶν παρεκτεινόντων. ἐν γὰρ τοῖς ὀλυμπονίκαις οὐδὲν τι δεῖ πρὸς τὸν αὐτὸν τελεσιουργοῦντας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, διὰ τὸ μὴ ἀπεικότως, ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῆς ἀναγκαίας γυμνασίας. ὅτιμὲν δ' ἀφ' ἥβης ἔτι θεῖα πρὸς τοὺς ἄλλους μαθήματα γίνεται, τάχα ἀμφότερα καὶ τοῖς πόνοις καὶ τοῖς ἀναγκαιοτάταις κατακαταβαίνει τὴν ἐρωμένην ἀλλήλων ἄμα γὰρ τῷ τῆς διανοίας καὶ τῆς σώματος διακονεῖν ἃ δεῖ. τοιαῦτα γὰρ ἐστὶν ἐργάζεσθαι ἀπαγορεύοντα πάντα τὴν ἡμῖν ἐμποδίζοντα, ὁ μὴ τὸ σώματος πόνοις, ἢ διάνοιαν ὁ τοῦτο τὸ σῶμα. Κεφάλαιον δ'.

Περὶ δὲ μουσικῆς ἔτι μὴν ἀπορήσαμεν τῆς λόγῳ καὶ φαίνεται καλῶς δ'

μάλιστα τούτῳ βλέπουσι ποιεῖν τὴν ἐπιμέλειαν. οἱ τε καὶ πρὸς τοῦτο, οὐδὲ τῶν ἐξαιρέτων. οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, οὐδ' ἔθνεσι δρῶμεν τὴν αὐξήσιν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγχιμάχοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντόδοντα ἔθεσι. πολλὰ δ' ἔθνη τοῦ ἔθνους, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν ἐπιτήδεια ἔχει, καθάπερ τοῦ φασι τοὺς Πόντου λιμένας τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τοῦ ἀκουμενικοῦ ἔθνους ἔνεκα· τὰ μὲν ἡμέρα τούτοις, τὰ δὲ μάλιστα, ἃ λῃστικὰ μὲν ἔχει, ἀνδρίας δ' οὐ μετεστὶν πρᾶξαι. ἐπὶ δ' αὐτοῦ τοῦ Λακωνικοῦ ἔθνους, ἐπὶ μὲν αὐτοὶ φορτίζουσι τὴν φιλοπονίαν, ὑπόφοβοι τοῖς ἄλλοις εἶναι ἢ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἄγῶσι λεοντόδοντες ἐνίεσι. οὐ γὰρ τοῖς ἴδιοις γυμνάζουσι τὴν ἕξιν τῶν τῆς διέφερεν, ἀλλὰ τοῦ μόνου μὴ φοβεῖν ἀκαιρίαν ἀπεῖναι. ὥστε τὸ κακὸν, ἀλλ' οὐ τὸ καλὸν ἐνεργοῦσι διὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιτηδεύειν. οὐ γὰρ λύκοις, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ἐνίοις τι, ἀγωνίσασθαι τὸν οὐδένα καλὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν ἀγαθοῖς. εἰ δὲ λίαν εἰς τοῦτο αὐτοὺς τοῦ πόνου, καὶ τοῦ αἰσχρὸν ἀπαιδευσίας τοιούτους, βαναύσους κατεργάζονται κατά γε τὸ ἀλλοῖς· ὡς εἴ τι μόνον ἔργον τῇ πολιτικῇ χρήσιμοι ποιοῦντες, καὶ πρὸς τοῦτο χαίρειν φασὶ φαῦλον ἔλεγον, ἔτερον. διὸ δὴ οὐκ ἐν τοῖς ἐνεργοῦσιν ἔργοις κρίνουσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσχυνοῦσι γὰρ τὸν πόνον ἔχουσι, φοβοῦσι δ' ἐν ἔλεγχον. ὅτι μὲν οὖν χρεῶν τῇ γυμναστικῇ, καὶ πόσον χρόνον, ὁμολογοῦμεν δεῖ. μέχρι ἡβῆσαι, κουφοτέρᾳ γυμνασίᾳ χρωμένοις, τοῦ βίαιον ἕξεως καὶ τοῦ πρὸς ἀνάγκαιον πόνοις ἀπεργάζεσθαι, ἵνα μηδὲν ἐμποδίζοιτο ἡ πρὸς τὴν αὔξησιν. συμβαίνει γὰρ οὐ μικρὸν ἐν δυνάμει τῶν παρεκτεινόντων. ἐν γὰρ τοῖς ὀλυμπονίκαις οὐδὲν τι δεῖ πρὸς τὸν αὐτὸν τελεσιουργοῦντας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, διὰ τὸ μὴ ἀπεικότως, ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῆς ἀναγκαίας γυμνασίας. ὅτιμὲν δ' ἀφ' ἥβης ἔτι θεῖα πρὸς τοὺς ἄλλους μαθήματα γίνεται, τάχα ἀμφότερα καὶ τοῖς πόνοις καὶ τοῖς ἀναγκαιοτάταις κατακαταβαίνει τὴν ἐρωμένην ἀλλήλων ἄμα γὰρ τῷ τῆς διανοίας καὶ τῆς σώματος διακονεῖν ἃ δεῖ. τοιαῦτα γὰρ ἐστὶν ἐργάζεσθαι ἀπαγορεύοντα πάντα τὴν ἡμῖν ἐμποδίζοντα, ὁ μὴ τὸ σώματος πόνοις, ἢ διάνοιαν ὁ τοῦτο τὸ σῶμα. Κεφάλαιον ε.

CAPVT V.

DE musica verò dubia quædam posuimus antea, & nunc rectum erit illa

A maximè respiciendum est ab eo qui curam facit institutionis, & si ad hanc, non tamen id consequuntur, neque enim aliis in animalibus, neque in gentibus videmus fortitudinem adesse maximè efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus, multæque sunt gentes, quæ ad cædes hominum, & ad eorum comestionem insultant: vt circa Pontum Achæi & Heniochi, & ex Mediterraneis aliæ gentes similiter hi, vel magis: quæ quidem gentes

B clanculum per insidias latrocinantur, ad bellica tamen opera nihil valent. Præterea scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur, præstitisse cæteris: nunc autem esse aliis inferiores. non enim ob id præstabant, quòd inuerètutem exercerēt, sed quòd ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabant. Itaque honestas, non feritas est in certaminibus præferenda, neque enim lupus, neque alia bestia, honestum periculum pugnando subitet, sed magis vir bonus.

C Qui verò adolescentes in hæc nimium tradunt, & in necessariis absque disciplina dimittunt, verè illos sordidos reddunt, ad vnum enim opus reipublicæ vtiles faciūt, & illud ipsum deterius, vt ratio ostendit, oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare, nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent, tum verò non habebāt. Quòd igitur vtendum sit gymnastica, & quo mo-

D do vtendum cōcessum existat, vsque enim ad pubertatem leuiores exercitationes sunt adhibendæ, absque victu illo violento & laboribus coactis, ne corpora crescere impediantur. Signum erit non paruum, quòd ita contingat quia: inter eos qui Olympia viceront, duo vel tres tantum reperiuntur, qui iidem adolescentes & viri fiunt victoriam consecuti: propterea quòd per exercitationes pueris adhibitas sublata sit vis ac robur à violentis laboribus.

E Post pubertatem verò cùm annis tribus ad alia perdiscenda intenderint, tūc congruit & laboribus & victu necessario illos occupare, nam simul mente & corpore laborare non oportet: cùm se inuicem impedire nata sint: labor quidem corporis, mentem imentis autem, corpus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

resumere, vt tanquam consentanea fiant
rationibus quas quis de ea dicens osten-
dat. Neque enim facilè est demonstrare,
quam potentiam habeat, neque cuius gra-
tia illam adipisci oportet, vtrũ solatij cau-
sa & quietis, quemadmodum somnus, &
potus. nam hæc per seipsa non sunt hone-
sta, sed iocunda, & simul cessare curas fa-
ciunt, vt inquit Euripides. Quapropter in-
stituunt in illa, & vtuntur cunctis istis si-
militer, somno, & potu, & musica, in his
quoque saltationem posuerunt. An magis
putandum est ad virtutem tendere musi-
cam, vt potentem, quemadmodum gym-
nastica tale aliquod corpus reddita. sic &
musicam talem aliquem morem efficere,
affuefacientem posse rectè lætari. An ad
degendi rationem aliquid confert, & ad
prudentiam, nam hoc tertium ponendum
est, ex his quæ dicuntur. Quòd igitur o-
porteat pueros non solatij gratia disce-
re, manifestum est, non enim solantur di-
scentes: nam cum labore est disciplina.
Atqui nec ad degendi rationem pueris,
neque illi ætati congruit attribuere, nulli
enim imperfecto competit perfectio. Sed
forsan videbitur puerorũ studium solatij
esse gratia viris factis & perfectis. Quod
si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos
addiscere: ac non potius, instar Persa-
rum Medorũmque regum, per alios idem
facientes voluptatis ac disciplinæ parti
cipes fieri? etenim necesse est melius per-
fici ab his, qui hoc opus suum fecerunt &
artem, quàm ab his, qui tanto solum tem-
pore in eo laboraueruntquæro addiscunt.
Quòd si oportet in his eos laborare simi-
liter & circa epularum apparatum oporte-
bit vtique eos addiscere: quod est absurdum.
Eadem quoque dubitatio cadit, si
posit mores facere meliores, quid enim o-
pus est eos hæc addiscere, ac non ex aliis
audientes rectè lætari, & iudicare posse,
quemadmodum Lacones illi enim quan-
quam non didicerint, possunt tamen rec-
tè iudicare, vt aiunt, quæ sit bona, vel non
bona melodia. Eadémque ratio foret ad
solatium, & ad rationem degendi otij li-
bero homine dignam, quid enim oportet
eos discere, ac nõ aliis vtentibus frui con-
siderare hoc licet ex opinione quam ha-
bemus de Diis: non enim Iupiter cantat,
aut citharam pulsat secundum poetas: i-
mò illos qui talia faciũt, appellamus viles:

A ἔχει καὶ νεῦ κἀκαλόδοντας ἀυτὰ σφεκαγ-
γῆν, ἵνα ἄκαιρ ἐνδίδωμεν ἡδονὰς τοῖς λε-
γοῦσι, οὐδ' αὖ τε εἰσιοῦσι δοκοφορῆμεν ἀεὶ
αὐτῶν αὐτὴ γὰρ τίνα ἔχῃ δύναμιν ἡ ἀδὲ καὶ
αὐτὴ διελεῖν, οὐτε τίνος δεῖ χάριν μετέ-
χειν αὐτῶν· πάντερ παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀκά-
πουσιν, καὶ δὶς ὕπνου καὶ μέθης· τοῦτα
γὰρ καθ' αὑτὰ μὴ, οὐτε τὸ ἀποτέλοιμον, ἀλλ'
ἡδέα, καὶ ἄμα πάντα μίγνυται, ὡς φασιν
B Εὐριπίδης. διὸ καὶ τάττουσι αὐτοῖς, καὶ
χρῶνται πᾶσι τούτοις ἡμεῖς, εἶτα, καὶ μέ-
θη, καὶ μουσικῆ. τιθέασι δὲ καὶ τὴν ὄρχησιν
ἐν τούτοις, ἢ μᾶλλον εἰκότως ἐξεῖ αὐτοῖς τι
τίθεσι τὴν μουσικὴν, ὡς δυνάμενον, καθάπερ
ἡ γυμναστικὴ τὸ σῶμα ποῖόν τι παρασκευάζει,
καὶ τὴν μουσικὴν τὸ ἦθος ποῖόν τι
ποιεῖ, ἐθίζουσα δυνάμενον χαίρειν ὀρθῶς, ἢ
C πρὸς διαγωγὴν συμβάλλεται, καὶ πρὸς
φρόνησιν· καὶ γὰρ τὸν τρίτον θετέον εἰς εἴρη-
μένων. ὅτι μὲν οὖν διὰ τὸν νέους μὴ παιδεύ-
ειν ἕνεκα παιδιᾶς, ὡς ἀδύνατον· οὐ γὰρ παίζοντ'
μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις· ἀλλὰ
μὴν οὐδὲ διαγωγὴν τὴν ἡλικίᾳ ἀπόδοτέον καὶ
τῇ τελείᾳ ἡλικίᾳ δοκοῦσι τὴν παιδείαν. οὐ-
δὲν γὰρ ἀτελὲς ἀφεκτέον τέλος. ἀλλ' ἴσως ἂν
δόξειεν ἡ τῶν παίδων ἀσπουδὶ παιδιᾶς εἶ-
ναι χάριν, ἀνδρῶν γενομένων, καὶ τελειωθέντι-
ων· εἰ τοῖς ἔργοις τοιοῦτον, τίνος ἂν ἕνεκα δεῖ
μανθάνειν αὐτοὺς, ἀλλὰ μὴ κωδωνᾶν εἰ τῶν
D Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεῖς, δι' ἄλλων αὐ-
τὰ ποιούντων μετεσχηκότες τῆς ἡδονῆς ἢ
τοὺς μεθέξοντας· καὶ γὰρ πάντ' ἀναγκαῖον βέλτιον ἀπερ-
γάζεσθαι διὰ τοῦ αὐτοῦ τοῦ πεπεισμένου ἔρ-
γου καὶ τέχνου, τῶν τοιούτων χάριν δεόμεθα
E μανθάνειν, ὅσον τοῦ μαθεῖν μόνον. εἰ δὲ
δεῖ τὰ παιδία διαπονεῖν αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἶναι
τῶν ἔργων ἀπεργασίαν αὐτοῦ ἀξίαν παρε-
κπεμπόμενον· ἀλλ' ἄτοπον. τίνι δ' αὐτοῦ
δοκεῖ χάριν, καὶ εἰ δύναται τὰ ἄν βελτίω
ποιεῖν· τοῦτο γὰρ τὸ δεῖ μηχανᾶσθαι αὐτοῖς
ἀλλ' οὐχ ἱκανὸν ἀκούειν ὀρθῶς τε χαί-
ρειν καὶ δικαίως κρίνειν; ὥσπερ οἱ Λάκω-
F νες· ἐκεῖνοι γὰρ εὖ μεμαθηκότες, ὅμως δικαίω-
τατα κρίνειν ὀρθῶς, ὅν φασι, τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ
μὴ χρηστὰ τῇ μουσικῇ. ἡ δ' αὐτὰ λέγομεν καὶ
εἰ ὡς ἐπὶ παιδείαν καὶ διαγωγὴν ἀλλοδίδοσιν χρηστέον αὐτῇ, τὸ δὲ μεταδοτέον αὐτῇ, ἀλλ' οὐχ
ἕτερον χρηστέον ἀποκαίνει. πρωτεῖν δ' ἔξεστι τὴν ἀπολαυστικὴν τῇ χρῆσθαι αὐτῇ τῇ τῶν
Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βασιλικοὺς καλοῦμεν τοὺς τοιούτους·

καὶ τὸ παρ-

καὶ τὸ παρέχειν, οὐκ ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος, ἢ
πεφιλοτιμημένος· ἀλλ' ἴσως οὐκ ἀν τοῦτον ὑστερον
διαπορεῖν ἢ δὲ παρέπει ζήτησις δεῖ, πότερον
εἰς τὸν τόπον εἰς παιδείαν τιθεῖ μουσικὴν, ἢ
τρίτον· καὶ τί δύναται τῇ διαπορουμένῃ
ἀσκῆσι, πότερον παιδείαν, ἢ παιδιὰν, ἢ διαγω-
γὴν. δοκεῖ δὲ τρία, ἢ παιδεία, ἢ διαγω-
γὴ, ἢ τὸ τρίτον εἰς τὴν τάξιν τίθεσθαι, καὶ
φύσει μετέχειν. ἢ τε γὰρ παιδεία, χάριν ἀνα-
πεύσεως δεῖ· τὸ δὲ ἀκάτευστον ἀκη-
B κοέναι ἀδύνατον· τῶν γὰρ διὰ τὴν πόνον λύ-
πας, ἡ τρεῖς τις ἔξεις, καὶ τὴν διαγωγὴν ὁμο-
λογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸν κακόν,
ἀλλὰ καὶ τὸν ἡδονὴν. τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐξ
ἀμφοτέρων τούτων ἐστὶ τὸν δὲ μουσικὴν,
πάντες εἶναι φαμὲν τῶν ἡδίστων, καὶ μετὰ
ἡδονῆς, καὶ μὴ μανθάνειν. φησὶ γοῦν καὶ Μου-
σαῖος ἐν ὕμνοις θνητοῖς ἄριστον εἶναι τὸν ἀοιδὴν καὶ εἰς
τὰς συνουσίας καὶ διαγωγὰς ἐπιδόσεις παρα-
C καταμαθάνειν αὐτὸν, ὡς δυνάμεσι δι-
φρόνεσι· πῶς καὶ ἐντεῦθεν εἰ τις ὑπολάβοι
παιδεύειν δεῖ αὐτὸν τοῦ νεωτέρου. ὅσα
γὰρ ἄβλαβῆ, τῷ ἡδέα, οὐ μόνον ἀμφοῖν
ἕνεκα τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἀπο-
πάυσιν. ἐπεὶ δ' ἐν ὀλίγῳ τῷ τέλει συμβαίνει
τοῖς ἀνθρώποις ἀπολαύειν χάριν ἡδονῆς, πολλὰ
D ἀνεῖ δὲ ἀπαπαύσιν, καὶ χρῶνται τῇ παι-
διᾷ, οὐχ ἕνεκ' ἀγαθοῦ τινος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν
ἡδονὴν, χάριν ἀπόλαυσιν ἐν τῇ
ἀπὸ τούτων ἡδονῆς. συμβαίνει δὲ τοῖς ἀν-
θρώποις ποιεῖν τὰς παιδείας τέλος· ἔχει
γὰρ ἔνια ἡδονὴν τινα καὶ τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὴ
τυχόντων· ζητοῦντες δὲ παιδείαν, καμβάνε-
σιν ἀν τοῦτον, ἐκείνου, διὰ τὸ τῇ τέλει
E τῇ ἀφέξιν ἔχει ὁμοιότητα τ' τέτο γὰρ τέλος
οὐδενὸς τῇ ἐσομένου χάριν αἱρεῖται, καὶ
ἀπὸ τοιαύτῃ τῇ ἡδονῶν οὐδενὸς εἶναι τῇ ἐσομένων
ἕνεκεν, ἀλλὰ τῇ γεγενόντων ἕνεκ', πόνων καὶ λύ-
πας. δι' ἣν αἰτίαν οὖν ἔστιν ζητεῖν τὴν δι-
δασκαλικὴν γίγνεσθαι διὰ τοῦτον τῇ ἡδονῶν,
ταύτην ἀν τις εἰκότως ὑπολάβοι τὴν
αἰτίαν. εἰκὸς δὲ τῶν κατεστῶν τῆς μουσικῆς, οὐ
F διὰ τοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι
ἕνεκ' τῆς ἀπαπαύσεως, ὡς ἔοικεν. ἡ μὲν
ἀλλὰ ζητεῖν μὴ ποτε τοῦτο αἰῇ συμβέβηκε· πρωτεῖον δ' αὐτῆς ἡ φύσις ἔχει, ἢ
χρῆσθαι ἀναπαύσει χάριν· καὶ δεῖ μὴ μόνον
τὸ κατὰ ἡδονὴν μετέχειν ἀν' αὐτῆ, ἢ ἔχουσι
πάντες ἀδόντες· ἔχει γὰρ ἡ μουσικὴ τῇ ἡδονῇ φυσικὴν· διὸ πάσης ἡλικίας, καὶ πᾶσιν ἥδεται,

& opus illud non viri neque sobrij, sed
iocantis. At enim de his postea erit con-
siderandum. Prima verò quæstio est, vtrũ
musica sit in ioco reponenda, vel
non, & quid potest efficere de his tribus
in dubitatione propositis, vtrum disci-
plinam, an solatium, an ratione otij degen
di. Rationabiliter quidem ad omnia in-
stituitur & videtur omnium particeps,
nam & iocus gratia requietis est, ac re-
B quietem necesse est esse iocundam, est e-
nim medicina molestiæ illius, quæ per
labores suscipitur: & ratio degendi otij
non solum honestatem habere debet, ve-
rumetiam voluptatem: fœlicitas enim ex
ambabus istis est. Musicam verò omnes
fatemur esse ex iocundissimis, siue nuda
sit, siue cum modulatione. Inquit profecto
& Musæus, Carmen dulcissimam rem es-
se mortalibus. Quapropter & ad cœtus
C familiarum, & ad vitam in otio degen-
dam, rationabiliter illam recipiunt, vt
potentem lætitiam afferre. Vnde & ex hoc
quis intelligat illam pueris esse perdis-
cendam. quæcunque enim iocunda sunt,
atque eadem innocua, non solùm con-
gruunt ad finem, verum etiam ad quie-
tem: cùm verò contingat hominibus per-
raro esse in fine, persæpe autem cessent &
D vtantur iocis, non ob aliud modò, sed e-
tiam ob delectationem, vtile foret re-
quiescere in his, quæ ab illa prouenium,
voluptatibus. Contingit autem hominibus
fecisse iocos finem, cùm & habeat fortasse
finis voluptatem quandam, sed non
quamcunque. Quærentes verò istam acci-
piunt hanc pro illa, ex eò quòd cum fine
agendi similitudinem habet, nam finis
gratia nullius futuri expetitur: & tales
E voluptates nullius futuri gratia. sed gra-
tia eorum quæ antecesserunt, laborum
scilicet, & molestiarum per quam igitur
causam quærunt fœlicitatem fieri, per hu-
iusmodi voluptates, hanc vtique aliquis
rationabiliter existimet causam. De com-
munione autem musicæ non per hæc so-
lum, sed etiam quia vtilis sit ad cessationes,
vt videmur nec per eas modò, sed in-
super quærendum, num aliquando aliud
F ex ea proueniat, pretiosior quidem natu-
ra eius est, quàm secundum eum vsum,
de quo suprà dicitur: & oportet non so-
lum ab ipsa voluptatem capere, quam
participant omnes secundum sensum, ha-
bet enim musica naturalem voluptatem,
per quam illius vsus cunctis ætatibus,

Universidad de Deusto Biblioteca

cunctisque motibus est acceptus. Sed videndum est, si quo modo ad mores extenditur & ad animum, id autem patebit, si aliquando tales aliqui secundum mores per illam efficiamur. Atqui quod efficiamur, per Olympi moderationem manifestum est: ea namque abstrahit animam, & quodam modo rapit: raptus verò & abstractio animæ circa morem affectio est. Præterea audientes repræsentationes, omnes efficiuntur etiam sine melodiis & verbis. Cùm verò contigerit musicam esse delectabilium, virtutem autem circa lætandum rectè, & amare & odisse, oportet profectò addiscere & assuefieri ad nullam rem adeò, vt ad iudicandum rectè & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autem rhythmis & melodiis similitudines maximè penes veras naturas iræ, & mansuetudinis ac fortitudinis & temperantiæ, & contrariorum his, & aliorum omnium quæ ad mores pertinent. Patet id ex effectu, mutamus enim animum talia audientes, mos autem dolendi ac lætandi in similibus prope est, vt erga veritatem eodem modo se habeat: ceu siquis gaudet imaginem alicuius videns, non propter aliam causam, sed propter formam ipsam, necessarium est huic & aspectum ipsum illius, cuius imaginem contemplatur, esse iocundum. Contingit autem in aliis quidem sensibilibus, nullam existere similitudinem morum: vt in his quæ tactu vel gustu percipiuntur, in his etiam quæ visu, admodum parum, figuræ enim sunt talis, sed ad modicum: & omnes huiuscemodi sensus participant, insuper non sunt hæ similitudines morum, sed signa magis, quæ fiunt figuræ & colores morum, & sunt hæc à corpore à passionibus. Attamen quantum refert circa horum visionem, oportet pueros non figuras inspicere Pasonis, sed Polygnoti: & si quis alter pictor vel statuarius sit moralis. At in melodiis ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum, statim enim harmoniarum distincta est natura, ita vt qui audiunt, aliter disponantur, nec eodem modo se habeant ad vnamquamque ipsarum, sed ad quasdam flebiliter & contractè magis: puta ad eam quæ appellatur Lydia mista: ad quasdam verò mollius secundum mentem, ceu ad illas quæ sunt remissæ:

ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐστι προσφιλής· ἀλλ' ὁρᾶν εἴ πῃ καὶ πρὸς τὸ ἦθος συντείνει, καὶ πρὸς τὴν ψυχήν. τοῦτο δ' ἂν εἴη δῆλον, εἰ ποιοί τινες τὰ ἤθη γιγνόμεθα δι' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν ὅτι γιγνόμεθα ποιοί τινες, δῆλον διὰ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τῶν Ὀλύμπου μελῶν. ταῦτα γὰρ ὁμολογουμένως ποιεῖ τὰς ψυχὰς ἐνθουσιαστικάς· ὁ δ' ἐνθουσιασμὸς τοῦ περὶ τὴν ψυχὴν ἤθους πάθος ἐστίν. ἔτι δὲ ἀκροώμενοι τῶν μιμήσεων, γίγνονται πάντες συμπαθεῖς, καὶ χωρὶς τῶν ῥυθμῶν καὶ τῶν μελῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ συμβέβηκεν εἶναι τὴν μουσικὴν τῶν ἡδέων, τὴν δ' ἀρετὴν περὶ τὸ χαίρειν ὀρθῶς καὶ φιλεῖν καὶ μισεῖν, δεῖ δηλονότι μανθάνειν καὶ συνεθίζεσθαι μηδὲν οὕτως, ὡς τὸ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς ἐπιεικέσιν ἤθεσι, καὶ ταῖς καλαῖς πράξεσιν. ἔστι δ' ὁμοιώματα μάλιστα παρὰ τὰς ἀληθινὰς φύσεις ἐν τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ὀργῆς καὶ πραότητος, ἔτι δ' ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων τούτοις, καὶ τῶν ἄλλων ἠθῶν. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἔργων, μεταβάλλομεν γὰρ τὴν ψυχὴν ἀκροώμενοι τοιούτων. ὁ δ' ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον, οἷον εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινὸς θεώμενος, μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφὴν αὐτήν, ἀναγκαῖον τούτῳ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἡδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἤθεσιν, οἷον ἐν τοῖς ἁπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἠρέμα· σχήματα γάρ ἐστι τοιαῦτα, ἀλλ' ἐπὶ μικρόν, καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἠθῶν, καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου, κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. ἐν δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἐστι μιμήματα τῶν ἠθῶν, καὶ τοῦτ' ἐστὶ φανερόν. εὐθὺς γὰρ ἡ τῶν ἁρμονιῶν διέστηκε φύσις, ὥστε ἀκούοντας ἄλλως διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἐνίας ὀδυρτικωτέρως καὶ συνεστηκότως μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς δὲ τὰς μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας·

μέσως

ad aliam verò mediocriter & compositè plurimum, vt videtur Dorica facere sola omnium harmoniarum. Phrygia verò distraxit ac rapit animum, & quasi extra se ponit. hæc enim rectè dicunt, qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur: capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis. Eodem modo se habet circa rhythmos: alij enim morem continent grauius, alij concitant, alij violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quòd musica potest animi morem aliquem facere. Quòd si hoc potest musica, clarum est quòd ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturæ huiusmodi disciplina, nam pueri propter ætatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iocunditatem: musica verò ex his est, quæ sunt iocunda secundum naturam. Et videtur cognatio quædam esse nobis cum harmonis & rhythmis, quapropter multi sapientum dixere, alij quidem animam esse harmoniam, alij verò habere harmoniam.

CAPVT VI.

Vtrum autem addiscere eos oporteat cantando, & manibus agendo, vel non, quemadmodum prius dubitatum est, nunc erit dicendum. Non est obscurum interesse multum adhoc, vt efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps, nempe impossibile est vel certè admodum difficile, vt qui opera ipsa non tractat, peritè valeat iudicare. Et simul opus est vt pueri habeant exercitationem aliquam, & Architectæ tabella rectè reperta est, quam pueris dant, vt in ea occupati, illa quæ sunt domini non frangant: nescit enim pueritia quiescere. hic est ergo infantibus conueniens ludus: disciplina verò maioribus, tanquàm tabella quædam. Quòd igitur docendi sint musicam, ita vt in opere ipso versentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat vel non deceat secundum ætates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vile huiusmodi exercitium esse dicentibus. Primum igitur cum iudicandi causa sint hæc opera perdiscenda oportet in pueritia illis operam dare, in maiori verò ætate exercitationem dimittere: tantummodo autem iudicare posse per disciplinam adeptam, ac lætari rectè. Vituperatoribus autem, qui aiunt sordidos ac vile

μέσως δὲ καὶ καθεστηκότως μάλιστα, πρὸς ἑτέραν, οἷον δοκεῖ ποιεῖν ἡ δωριστὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν· ἐνθουσιαστικοὺς δ' ἡ φρυγιστί. ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν ταύτην πεφιλοσοφηκότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς ῥυθμούς. οἱ μὲν γὰρ ἦθος ἔχουσι στασιμώτερον, οἱ δὲ κινητικόν· καὶ τούτων οἱ μὲν φορτικωτέρας ἔχουσι τὰς κινήσεις, οἱ δὲ ἐλευθεριωτέρας. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερόν, ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν. εἰ δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι προσακτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. ἔστι δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύτην ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς. οἱ μὲν γὰρ νέοι, διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀνήδυντον οὐδὲν ὑπομένουσιν ἑκόντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστί. καί τις ἔοικε συγγένεια ταῖς ἁρμονίαις καὶ τοῖς ῥυθμοῖς εἶναι· διὸ πολλοί φασι τῶν σοφῶν, οἱ μὲν ἁρμονίαν εἶναι τὴν ψυχήν, οἱ δ' ἔχειν ἁρμονίαν.

Κεφάλαιον ς.

Πότερον δὲ δεῖ μανθάνειν αὐτοὺς ᾄδοντάς τε καὶ χειρουργοῦντας, ἢ μή, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νῦν λεκτέον. οὐκ ἄδηλον δὴ ὅτι πολλὴν ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίγνεσθαι ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων. ἓν γάρ τι τῶν ἀδυνάτων ἢ χαλεπῶν ἐστι, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γενέσθαι σπουδαίους. ἅμα δὲ καὶ δεῖ τοὺς παῖδας ἔχειν τινὰ διατριβήν, καὶ τὴν Ἀρχύτου πλαταγὴν οἴεσθαι γενέσθαι καλῶς, ἣν διδόασι τοῖς παιδίοις, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ, μηδὲν καταγνύωσι τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ δύναται τὸ νέον ἡσυχάζειν. αὕτη μὲν οὖν ἐστι τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσα τῶν παιδίων· ἡ δὲ παιδεία, πλαταγὴ τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τὴν μουσικὴν οὕτως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν τοιούτων· τὸ δὲ πρέπον καὶ τὸ μὴ πρέπον ταῖς ἡλικίαις, οὐ χαλεπὸν διορίσαι, καὶ λῦσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βάναυσον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν. πρῶτον μὲν γάρ, ἐπεὶ τοῦ κρίνειν χάριν μετέχειν δεῖ τῶν ἔργων, διὰ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις, πρεσβυτέρους δὲ γενομένους τῶν μὲν ἔργων ἀφεῖσθαι, δύνασθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν, καὶ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν τὴν γενομένην ἐν τῇ νεότητι. περὶ δὲ τῆς ἐπιτιμήσεως, ἥν τινες ἐπιτιμῶσιν, ὡς ποιούσης τοὺς

Universidad de Deusto Biblioteca

musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus, quousque illi opera danda sit ab his, qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, & quæ melodiæ, quive rhythmi sint addiscendi, & præterea quibus instrumentis percipiatur. nam in eo quidem plurimum refert, consistitque in his obiectionibus solutio. nihil enim vetat, modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur oportere disciplinam eius neque impedimentum afferre cæteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas ciuilésque exercitationes: ad vsus quidem iam, ac disciplinas verò postea. Erit autem hoc si neque in illis laborabunt quæ ad certa artificia pertinent, neque circa admirabilia quædam & superflua, quæ in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venere: sed eousque, vt gaudere valeant probabilibus melodiis & rhythmis, & non communi sensu musicæ solùm, vt animalia quædam, & turba seniorum ac puerorum. Patet etiam ex his, quibus instrumentis sit vtendum. neque enim tibiæ sunt in disciplina recipiendæ, nec aliud artificiosum instrumentum, vt cithara, & si quid aliud tale: sed quæcunque faciunt auditores bonos, vel musicæ disciplinæ, vel alterius. Insuper tibia non est morale, sed potius suscitatiuum & concitatiuum. itaque ad huiusmodi tempora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationem patiuntur, quàm disciplinam. Adiungamus autem & illud, quòd contrarium disciplinæ efficit, impediens rationem, vti tibiarum sonus. Quapropter bene reprobauerunt illarum vsum antiqui, licet prius vsi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias, & animosiores ad virtutem, post victoriam contra Medos habitam, ac ex rebus gestis magnum de se opinantes, disciplinam omnium arripuerant, non iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiarum quoque vsus tunc receptus est. nam & apud Lacedæmonios quidam qui ludos exhibebat, ipsemet tibiis modos fecit. & Athenis eousque in consuetudinem venit, vt ferè ingenui omnes addiscerent. quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cùm ludos pro tribu sua dedit. Postea verò in desuetudinem abiit, & improbari cœpta est, cùm iam melius per experientiam iudicare possent, quid ad virtutem per-

μουσικῆς βαναύσους, οὐ χαλεπὸν λῦσαι, σκεψαμένους μέχρι τε πόσου τῶν ἔργων κοινωνητέον τοῖς πρὸς ἀρετὴν παιδευομένοις πολιτικήν, καὶ ποίων μελῶν καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον, ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ τοῦτο διαφέρειν εἰκός. ἐν τούτοις γὰρ ἡ λύσις ἐστὶ τῆς ἐπιτιμήσεως. οὐθὲν γὰρ κωλύει τρόπους τινὰς τῆς μουσικῆς ἀπεργάζεσθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν ὅτι δεῖ τὴν μάθησιν αὐτῆς μήτε ἐμποδίζειν πρὸς τὰς ὕστερον πράξεις, μήτε τὸ σῶμα ποιεῖν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς ἀσκήσεις, πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς δὲ τὰς μαθήσεις ὕστερον. συμβαίνοι δ' ἂν περὶ τὴν μάθησιν, εἰ μήτε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τεχνικοὺς συντείνοντα διαπονοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ περιττὰ τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἐκ δὲ τῶν ἀγώνων εἰς τὴν παιδείαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι περ ἂν δύνωνται χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς, καὶ μὴ μόνον τῷ κοινῷ τῆς μουσικῆς, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔνια ζῴων, ἔτι δὲ καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων καὶ παιδίων. δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. οὔτε γὰρ αὐλοὺς εἰς παιδείαν ἀκτέον, οὔτ' ἄλλο τεχνικὸν ὄργανον, οἷον κιθάραν κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτῶν ἀκροατὰς ἀγαθοὺς ἢ τῆς μουσικῆς παιδείας ἢ τῆς ἄλλης. ἔτι δὲ οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν, ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιροὺς χρηστέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν. προσθῶμεν δὲ ὅτι συμβέβηκεν ἐναντίον αὐτῷ πρὸς παιδείαν, καὶ τὸ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὴν αὔλησιν. διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασαν αὐτοῦ οἱ πρότερον τὴν χρῆσιν ἐκ τῶν νέων, καὶ τῶν ἐλευθέρων, καίπερ χρησάμενοι τὸ πρῶτον αὐτῷ. σχολαστικώτεροι γὰρ γιγνόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων, πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες. διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. καὶ γὰρ ἐν Λακεδαίμονί τις χορηγὸς αὐτὸς ηὔλησε τῷ χορῷ, καὶ περὶ Ἀθήνας οὕτως ἐπεχωρίασεν, ὥστε σχεδὸν οἱ πολλοὶ τῶν ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ πίνακος, ὃν ἀνέθηκε Θράσιππος Ἐκφαντίδῃ χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη διὰ τῆς πείρας αὐτῆς, βέλτιον δυναμένων κρίνειν τὸ πρὸς ἀρετὴν καὶ τὸ μὴ

πρὸς ἀρετὴν συντεῖνον. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τῶν ὀργάνων τῶν ἀρχαίων, οἷον πηκτίδες, καὶ βάρβιτοι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τῶν χρωμένων, ἑπτάγωνα καὶ τρίγωνα καὶ σαμβῦκαι, καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ἐπιστήμης. εὐλόγως δ' ἔχει καὶ τὸ περὶ τῶν αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένον. φασὶ γὰρ δὴ τὴν Ἀθηνᾶν εὑροῦσαν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλούς. οὐ κακῶς μὲν οὖν ἔχει φάναι καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ προσώπου τοῦτο ποιῆσαι δυσχεράνασαν τὴν θεόν· οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον εἰκός, ὅτι πρὸς τὴν διάνοιαν οὐθέν ἐστιν ἡ παιδεία τῆς αὐλήσεως. τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τὴν ἐπιστήμην περιτίθεμεν καὶ τὴν τέχνην. ἐπεὶ δὲ τῶν τε ὀργάνων καὶ τῆς ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν. τεχνικὴν δὲ τίθεμεν τὴν πρὸς τοὺς ἀγῶνας. ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ πράττων, οὐ τῆς αὑτοῦ μεταχειρίζεται χάριν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς, καὶ ταύτης φορτικῆς. διόπερ οὐ τῶν ἐλευθέρων κρίνομεν εἶναι τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ θητικωτέραν· καὶ βαναύσους δὴ συμβαίνει γίγνεσθαι. πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν ποιοῦνται τὸ τέλος. ὁ γὰρ θεατὴς φορτικὸς ὤν, μεταβάλλειν εἴωθε τὴν μουσικήν, ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτας τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτούς τε ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ τὰ σώματα διὰ τὰς κινήσεις.

Κεφάλαιον ζ.

Σκεπτέον δ' ἔτι περί τε τὰς ἁρμονίας, καὶ τοὺς ῥυθμούς, καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον· ἔπειτα τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι, πότερον τὸν αὐτὸν διορισμὸν θήσομεν, ἢ τρίτον δεῖ τινα ἕτερον· ἐπειδὴ τὴν μὲν μουσικὴν ὁρῶμεν διὰ μελοποιίας καὶ ῥυθμῶν οὖσαν. τούτων δ' ἑκάτερον οὐ δεῖ λανθάνειν τίνα ἔχει δύναμιν πρὸς παιδείαν, καὶ πότερον προαιρετέον μᾶλλον τὴν εὔμελῆ μουσικήν, ἢ τὴν εὔρυθμον. νομίσαντες οὖν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τῶν τε νῦν μουσικῶν ἐνίους, καὶ τῶν ἐκ φιλοσοφίας, ὅσοι τυγχάνουσιν ἐμπείρως ἔχοντες τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας, τὴν μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐκείνων, νῦν δὲ νομικῶς διέλωμεν, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τῶν μελῶν, ὡς διαιροῦσί τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὰ μὲν ἠθικά, τὰ δὲ πρακτικά, τὰ δ' ἐνθουσιαστικὰ τιθέντες, καὶ τῶν ἁρμονιῶν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν ἄλλην πρὸς ἄλλο μέρος,

tineret, & quid non. Eodémque modo permulta instrumentorum antiquorum improbata sunt, veluti Pectides & Barbiti, & quæ ad voluptatem audientium intendebant, heptagona, & trigona, & sambucæ, & cuncta quæ indigent perita manuum gesticulatione. Rationabiliterque illud se habet, quod antiqui de tibiis fabulantur. aiunt enim Mineruam repertricem, tibias abiecisse ob deformitatem oris. atqui non malè se habet dicere, fecisse hoc Deam, deformitate oris infensam: sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarum vsus ad intelligentiam & mentem, cùm scientia & ars Mineruæ sit attributa. Cùm verò instrumentorum & operis probauerimus artificiosam disciplinam: artificiosam verò illam posuimus quæ versatur in certaminibus: in illis enim qui agit, non propriæ virtutis gratia agit, sed vt audientes delectet, & onerosa quidem delectatione: quapropter non ingenui hominis censemus esse huiuscemodi opus, sed per viles ac sordidos contingit illud fieri: nam finis, cuius gratia faciunt, improbus est, cùm spectator onerosus existens, modò hoc, modò illud exigere consueuit: ita vt artifices quoque placere studentes, illiusmodi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

CAPVT VII.

Considerandum est autem, vtrum omnibus vtendum sit harmoniis & omnibus rhythmis, an distinguendum. Deinde vtrum illis qui eruditionis causa laborant, eandem dictionem tribuamus, an tertium quiddam aliud. Quoniam videmus musicam esse per melodiam & rhythmos, horum vtrunque latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam: & vtrum præferenda sit ea pars, quæ in melodiis consistit, an ea quæ in rhythmis. Putans igitur multa de his esse dicta rectè à musicis quibusdam, qui nunc sunt, & à philosophia qui peritiam habent huius disciplinæ, discussionem & examen singularum partium illis dimittemus, qui perquirere volent: nos autem legitimè solummodo in genere de ipsis dicamus. Cùm illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam philosophi, quòd aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponentes naturam earum ad

Universidad de Deusto Biblioteca

singula istorum propriam: dicimus autem, non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia & purificationis. (quid autem purificationem intelligamus, nunc simpliciter, aliàs verò diligentius in his quæ de Poëtica scribimus, dicemus) tertio gratia degendi otij quietisque causa & remissionis curarum: patet omnibus harmoniis esse vtendum, sed non eodem modo: verùm ad doctrinam quidem moralibus est vtendum maximè: ad eruditionem verò aliorum pulsante, effectiuis & abstractiuis. nam affectio illa, quæ contingit circa animos, quorundam vehementer, in cunctis existit. Differt autem secundum magis & minus, ceu miseratio & metus, & præterea abstractio animi. nam per hunc motum deuoti, & supplices quidam fiunt. Videmus autem & sacris melodiis ita affici, quando vtuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est iis qui commiseratione, & qui metu, & qui aliis affectibus detinentur, & aliis, quatenus cuique talia contingant: fierique in omnibus purificationem quandam & leuationem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua lætitiam afferunt innocuam hominibus. quapropter talibus harmoniis, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicam tractant certatores. Sed cùm spectator sit duplex, alter ingenuus & doctus, alter vilis & indoctus, ex opificibus turbáque vrbana, his quoque accommodanda sunt certamina, & spectacula ad cessationem & requietem. vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum & melodiarum distortiones sunt quædam, illæ quæ sunt vehementes & infractæ. Delectat verò singulos id quod suæ naturæ sit aptum. quamobrem licentia permittenda est his, qui de arte musica certant in theatro, vt ad huiusmodi spectatorem tali genere vtantur musicæ. Ad doctrinam verò, quemadmodum dictum est, moralibus melodiis est vtendum, & talibus harmoniis, qualis est Dorica, vt suprà diximus. Recipienda est & alia quamcunque nobis suadent, qui in philosophia musicáq. versatur. Socrates verò in libris de Republica nō rectè Phrygiam tantummodo adiungit ad Doricam,

A πλείοσι· φαμὲν δ' οὐ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας τῇ μουσικῇ χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλειόνων χάριν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν καὶ καθάρσεως· τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον· τρίτον δὲ πρὸς διαγωγήν, πρὸς ἄνεσίν τε, καὶ πρὸς τὴν τῆς συντονίας ἀνάπαυσιν· φανερὸν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς B ἁρμονίαις. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον πάσαις χρηστέον· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν, ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων χειρουργούντων, καὶ ταῖς πρακτικαῖς, καὶ ταῖς ἐνθουσιαστικαῖς. ὃ γὰρ περὶ ἐνίας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρῶς, τοῦτο ἐν πάσαις ὑπάρχει, τῷ δὲ ἧττον διαφέρει, καὶ τῷ μᾶλλον· οἷον ἔλεος καὶ φόβος, ἔτι δ' ἐνθουσιασμός· καὶ γὰρ ὑπὸ C ταύτης τῆς κινήσεως κατακώχιμοί τινές εἰσιν. ἐκ δὲ τῶν ἱερῶν μελῶν ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, καθισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυχόντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας, καὶ τοὺς φοβητικοὺς, καὶ τοὺς ὅλως παθητικοὺς· τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι γίγνεσθαί τινα κάθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι D μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις. διὸ ταῖς μὲν τοιαύταις ἁρμονίαις καὶ [ταῖς] τοιούτοις μέλεσι θετέον τοὺς τὴν θεατρικὴν μουσικὴν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττὸς, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ βαναύσων καὶ θητῶν, καὶ ἄλλων τοιούτων E συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεστραμμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, οὕτω καὶ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ, καὶ τῶν μελῶν τὰ σύντονα καὶ παρακεχρωσμένα. ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διόπερ ἀποδοτέον ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν F τοιοῦτον, τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῷ γένει τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ ταῖς ἁρμονίαις [ταῖς] τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ δωριστί, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ καὶ τινα ἄλλην ἡμῖν δοκιμάζωσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβῆς, καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς δωριστί·

καὶ ταῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν. ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν, ἥνπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά. δηλοῖ δ' ἡ ποίησις. πᾶσα γὰρ βακχεία, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς. τῶν δ' ἁρμονιῶν ἐν τοῖς φρυγιστὶ μέλεσι λαμβάνει ταῦτα τὸ πρέπον· οἷον ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον. καὶ τούτου πολλὰ παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σύνεσιν ταύτην· ἄλλα τε, καὶ διότι Φιλόξενος ἐγχειρήσας ἐν τῇ δωριστὶ ποιῆσαι διθύραμβον τοὺς μύθους, οὐχ οἷός τ' ἦν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξέπεσεν εἰς τὴν φρυγιστὶ, τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν πάλιν. περὶ δὲ τῆς δωριστὶ πάντες ὁμολογοῦσιν, ὡς στασιμωτάτης οὔσης, καὶ μάλιστ' ἦθος ἐχούσης ἀνδρεῖον. ἔτι δὲ, ἐπεὶ τὸ μέσον μὲν τῶν ὑπερβολῶν ἐπαινοῦμεν, καὶ χρῆναι διώκειν φαμέν· ἡ δὲ δωριστὶ ταύτην ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἁρμονίας· φανερὸν ὅτι τὰ δώρια μέλη πρέπει παιδεύεσθαι μᾶλλον τοῖς νεωτέροις. εἰσὶ δὲ δύο σκοποί, τό τε δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον. καὶ γὰρ τὰ δυνατὰ δεῖ μεταχειρίζεσθαι μᾶλλον, καὶ τὰ πρέποντα ἑκάστους. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ὡρισμένα ταῖς ἡλικίαις· οἷον τοῖς ἀπειρηκόσι διὰ χρόνον οὐ ῥᾴδιον ᾄδειν τὰς συντόνους ἁρμονίας, ἀλλὰ τὰς ἀνειμένας ἡ φύσις ὑποβάλλει τοῖς τηλικούτοις. διὸ καλῶς ἐπιτιμῶσι καὶ τοῦτο Σωκράτει τῶν περὶ τὴν μουσικήν τινες, ὅτι τὰς ἀνειμένας ἁρμονίας ἀποδοκιμάσειεν εἰς τὴν παιδείαν, ὡς μεθυστικὰς λαμβάνων αὐτάς, οὐ κατὰ τὴν τῆς μέθης δύναμιν· βακχευτικὸν γὰρ ἥ γε μέθη ποιεῖ μᾶλλον· ἀλλ' ἀπειρηκυίας. ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἐσομένην ἡλικίαν, τὴν τῶν πρεσβυτέρων, δεῖ καὶ τῶν τοιούτων ἁρμονιῶν ἅπτεσθαι, καὶ τῶν μελῶν τῶν τοιούτων. ἔτι δ' εἴ τις ἐστὶ τοιαύτη τῶν ἁρμονιῶν, ἣ πρέπει τῇ τῶν παίδων ἡλικίᾳ, διὰ τὸ δύνασθαι κόσμον τ' ἔχειν ἅμα καὶ παιδείαν· οἷον ἡ λυδιστὶ φαίνεται πεπονθέναι μάλιστα τῶν ἁρμονιῶν· δῆλον ὅτι τούτους ὅρους τρεῖς ποιητέον εἰς τὴν παιδείαν, τό τε μέσον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ πρέπον.

A licet improbans tibiam ex instrumentis. habet enim eandem vim Phrygia in harmoniis, quam habet tibia in instrumentis. ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Ostendit hoc Poësis: tota enim bacchatio, & tota huiusmodi concitatio maximè omnium instrumentorum per tibias fit. harmonia verò Phrygia maximè hunc modum habet: ceu Dithyrambus manifestè videtur esse Phry- B gius. Cuius quidem rei plura afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intelligentiam vacant, & inter cætera illud, quòd Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos in fabulis, non potuit, sed vi illius naturæ tractus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maximè illis congruebat. Doricam autem fatentur omnes constantem esse ac firmam, moremque summoperè continere virilem. Præterea cùm C medium extremorum sumendum esse diximus: Dorica autem hanc habet naturam ad alias harmonias: manifestum est quòd Doricam præ cæteris decens est iuniores addiscere. Sed duo consideranda sunt. vnum, quid possit: alterum, quid deceat. nam possibilia quisque aggredi, & conuenientia sibi debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus, ceu defessis iam tempore non facilè est alti spiritus cantile- D nas canere, sed talibus subiicit natura remissas. Ex quo Socratem in hoc quoque meritò reprehendunt quidam ex his, qui circa musicam versantur, quòd remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi vinolentas accipiens eas, non secundum vinolentiæ naturam (nam vinolentia magis debacchari facit) sed defessas. quare & ad futuram ætatem seniorum, opus est huiuscemodi harmonias attinge- E re, & huiuscemodi melodias. Præterea, si qua est talium harmoniarum, quæ conueniat puerorum ætati ex eo quia possit ornatum simul doctrinámque afferre: quod Lydia maximè omnium harmoniarum habere videtur: manifestum quòd hæ tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, medium, possibile, ac decens.

Universidad de Deusto Biblioteca

ARISTOTELIS De cura rei familiaris, seu administratione domestica,

LIBER PRIMVS.

Ioachimo Camerario interprete.

CAPVT I.

ADministratio rei domesticæ & publicæ seu ciuilis differunt, non eo tantùm, quo domus ac ciuitas: quippe sunt enim hæc illis subiecta: sed eo quoque quòd ratio ciuilis ex compluribus magistratibus constat, domestica principatum habet vnius. Iam artium quædam inter se sunt distinctæ, neque eiusdem est semper effectus operis & vsus. Vt non etiam vti scit lyra atque tibiis quisquis harum est fabricator. Rationis autem ciuilis est, & ciuitatem constituere ab initio, & præclarè vti constituta. Vnde patet, domesticæ esse hoc rationis, vt domus & paretur & vsurpetur. Atque est ciuitas ædium copia & regionis & facultatum, quæ satis sint ad bene viuẽdum. Idque ex eo manifestum fit, quòd vbi ista contingere non possunt, ibi dissoluitur ipsa quoque communitas. Quinetiam horum gratia homines congregantur. Cuius autem vnumquodque gratia est & extitit, ea illius natura esse solet. Perspicuum itaque est domesticam rationem priorem esse origine quàm sit ciuilis. Et opus enim huius prius est: cùm pars sit vrbis, domus. Considerandum igitur est de ratione domestica, & quodnam sit illius opus.

CAPVT II.

SVnt autem domus partes: Homo & res familiaris seu facultates. Quia verò iis quę minima sunt, cognitio singularum rerum continetur, nimirum & de domo pariter se res habebit. Et ideo, secundum Hesiodum, extare oportebit:

Principia domum & vxorem taurúmque iugalem.

Horum enim primum illud ad nutrimentum, hoc ad homines liberos refertur. Quapropter quod ad consuetudinem vxoris pertinet, id ratione domestica rectè ordinatum esse debebit. Hoc autem est, vt prouisum sit qualem illam esse conueniat. Facultatum verò ea cura prima est, quæ naturam sequitur. Naturæ autem ordine prior est agricultura, secundúmque locum obtinent quæcunque è terra proferunt aliquid: qualis est metallorum ars, & si qua alia huiusmodi est. Maximè sanè agricultura iusta est: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, vt quorum sunt cauponæ, & qui mercede operas

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ οἰκονομικῶν τὸ Α.

Κεφάλαιον α.

Ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ διαφέρει, οὐ μόνον τοσοῦτον ὅσον οἰκία καὶ πόλις· ταῦτα μὲν γὰρ ὑποκείμενά
B ἐστιν ἑκατέραις· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ μὲν πολιτικὴ ἐκ πολλῶν ἀρχόντων ἐστίν, ἡ οἰκονομικὴ δὲ μοναρχία. ἔνιαι μὲν οὖν τῶν τεχνῶν διῄρηνται, καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι ποιῆσαι καὶ χρήσασθαι τῷ ποιηθέντι, οἷον λύρᾳ καὶ αὐλοῖς. τῆς δὲ πολιτικῆς καὶ πόλιν ἐξ ἀρχῆς συστήσασθαι, καὶ οὖσαν χρήσασθαι καλῶς. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἂν εἴη, καὶ κτή-
C σασθαι οἶκον, καὶ χρήσασθαι αὐτῷ. πόλις μὲν οὖν, οἰκιῶν πλῆθός ἐστι καὶ χώρας καὶ κτημάτων, αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν. φανερὸν γάρ, ὅτι ὅταν μὴ δύνωνται τούτου τυγχάνειν, διαλύεται καὶ ἡ κοινωνία. ἔτι δὲ ἕνεκα τούτου συνέρχονται. οὗ δ' ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι καὶ γέγονε, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ αὕτη τυγχάνει οὖσα. ὥστε δῆλον ὅτι προτέρα τῇ γενέσει ἡ οἰκονομικὴ πολιτικῆς
D ἐστι. καὶ γὰρ τὸ ἔργον· μόριον γὰρ οἰκία πόλεώς ἐστι. σκεπτέον οὖν περὶ τῆς οἰκονομικῆς, καὶ τί τὸ ἔργον αὐτῆς.

Κεφάλαιον β.

Μέρη δὲ οἰκίας, ἄνθρωπός τε καὶ κτῆσίς ἐστιν. ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις ἑκάστου θεωρεῖται, καὶ περὶ οἰκίας ἂν ὁμοίως ἔχοι. ὥστε καθ' Ἡσίοδον δέοι ἂν ὑπάρχειν,

E Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

τὸ μὲν γάρ, τῆς τροφῆς πρῶτον· τὸ δέ, τῶν ἐλευθέρων. διὸ δέοι ἂν τὰ περὶ τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα ὁμιλίαν οἰκονομίᾳ τάξαι καλῶς. τοῦτο δ' ἐστί, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην εἶναι παρασκευάσαι. κτήσεως δὲ πρώτη ἐπιμέλεια, ἡ κατὰ φύσιν. κατὰ φύσιν δέ, γεωργικὴ προτέρα· καὶ
F δεύτεραι, ὅσαι ἀπὸ τῆς γῆς, οἷον μεταλλευτικὴ, καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη. ἡ δὲ γεωργικὴ μάλιστα, ὅτι δικαία. οὐ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων, οὔθ' ἑκόντων, ὥσπερ καπηλεία καὶ αἱ μισθαρνικαί,

οὔτ' ἀκόντων, ὥσπερ αἱ πολεμικαί. ἔτι δέ, καὶ τῶν κατὰ φύσιν. φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσίν ἐστιν· ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς. πρὸς δὲ τούτοις καὶ συμβάλλεται πολὺ πρὸς ἀνδρείαν· οὐ γὰρ ὥσπερ αἱ βάναυσοι τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιοῦσιν, ἀλλὰ δυνάμενα θυραυλεῖν καὶ πονεῖν· ἔτι δὲ δυνατὰ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους. μόνων γὰρ τούτων τὰ κτήματα ἔξω τῶν ἐρυμάτων ἐστί.

Κεφάλαιον γ.

Τῶν δὲ περὶ ἄνθρωπον, ἡ περὶ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια. κοινωνία γὰρ φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστα ἐστίν. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν ἐν ἄλλοις, ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἡ φύσις ἐπιτηδεύει ἀποτελεῖν, ὥσπερ καὶ τῶν ζῴων ἕκαστον. ἀδύνατον δὲ τό τε θῆλυ ἄνευ τοῦ ἄρρενος, ἢ τὸ ἄρρεν ἄνευ τοῦ θήλεος
C ἀποτελεῖν τοῦτο· ὥστ' ἐξ ἀνάγκης αὕτη ἡ κοινωνία συνέστη. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, τοσοῦτον, καὶ τεκνοποιίας μόνον χάριν. ἐν δὲ τοῖς ἡμέροις καὶ φρονιμωτέροις, διήρθρωται μᾶλλον. φαίνονται γὰρ μᾶλλον βοήθειαι γινόμεναι, καὶ εὔνοιαι, καὶ συνεργίαι ἀλλήλοις. ἐν ἀνθρώπῳ δὲ μάλιστα, ὅτι οὐ μόνον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὖ εἶναι
D συνεργὰ ἀλλήλοις τὸ θῆλύ ἐστι καὶ τὸ ἄρρεν. καὶ ἡ τῶν τέκνων κτῆσις, οὐ λειτουργίας ἕνεκα τῇ φύσει μόνον οὖσα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας. ἃ γὰρ ἂν δυνάμενοι εἰς ἀδυνάτους ποιήσωσι, πάλιν κομίζονται παρὰ δυναμένων ἐν τῷ γήρᾳ ἀδύνατοι γινόμενοι. ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω
E προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις, τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, πρὸς τὴν κοινωνίαν. διῄρηται γάρ, τῷ μὴ ἐπὶ ταὐτὰ πάντα χρησίμην ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μέν, ἐπὶ τἀναντία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα. τὸ μὲν γάρ, ἰσχυρότερον· τὸ δέ, ἀσθενέστερον ἐποίησεν, ἵνα τὸ μέν, φυλακτικώτερον ᾖ, διὰ τὸν φόβον· τὸ δ', ἀμυντικώτερον, διὰ τὴν ἀν-
F δρείαν. καὶ τὸ μέν, πορίζῃ τὰ ἔξωθεν· τὸ δέ, σῴζῃ τὰ ἔνδον. καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν, τὸ μέν, δύνασθαι ἑδραῖον εἶναι, πρὸς δὲ τὰς ἔξω ἀσθενές· τὸ δέ, πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χεῖρον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινόν· καὶ

A operas dant vel nolentibus, qualis tota res bellica est. Maximè præterea naturalis est. Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum suppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini. Non enim inutilia efficit corpora, sicut officina, sed ea quæ foris excubare valeant, & laborem ferre, atque etiam pericula adire ad hostes. Nam soli hi suas facultates extra
B munitiones habent.

CAPVT III.

EX iis verò quæ ad homines pertinẽt, prima est cura complectens vxorem. Nam naturalis societas maximè est inter fœminam & marem. Atque in aliis quoque nobis propositum est, quòd talia multa expetat natura efficere, quemadmodum & singulas animantes. Fieri autem nequit, vt hoc absoluat fœmina absque
C mare, aut mas absq; fœmina. Vnde necessaria est horum societatis constitutio. In cęteris quidem animantibus extat hoc sine ratione, & eatenus, quoad fert natura ipsarum, & procurandæ sobolis gratia tã-tum. In iis verò quæ mansuetæ sunt & magis callidę atque prudentes, perfectius hoc est. Apparẽtq; in eis adiumẽta mutua beneuolentiæ, & operum communis labor. Id quod maximè in hominum genere e-
D uidens est. Non enim in hoc tantùm maris & fœminæ coniunctio in eo efficax est, vt vita propagetur, sed vt bene etiam degatur. Et liberũm procreatio non pertinet tantum ad explendum munus naturæ, sed ad vtilitatem quoque. Quem laborem enim valentiores infirmioribus impendunt, eius fructum recipiunt effœti in senectute à valentioribus. Simul etiam ipsa natura hoc circuitu complet perpetuita-
E tatem vitæ, specie nimirum, cùm nequeat numero. Atque ita ratione dispositus est à numine diuino tam maris quàm fœminæ sexus singillatim ad communionẽ. Sic enim diuisa sunt omnia, vt non eadem vsus sit facultatis illorum, cùm quædam in contraria vergant, quæ ipsa tamen contẽdant eodem. Etenim natura vnum sexum fecit robustiorem, imbecilliorem alterũ, vt hic ad custodiendas res propter timorem, hic propter fortitudinem ad propu-
F gnandum magis esset idoneus, itemq; vt ille foris parta afferret, hic intus cõseruaret allata. Præterea voluit huna ad opera faciẽda eũ qui assiduitatẽ præbere valeat, sed ad excubandũ foris infirmum esse, illum ad quietem minus aptũ, sed qui bona valetudine sit ad exercitationes & motus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad liberos etiam quod attinet, vt sit horum ortus communis, vtilitas autem peculiaris. Huius enim est educatio illius institutio.

CAPVT IIII.

PRimùm igitur legibus defenduntur vxores ne iniuria illis inferatur. Sic enim ipse maritus quoque minimè afficietur iniuria. Huc etiam lex communis deducit quemadmodum Pythagorici aiunt. Omnem iniuriæ & violentiæ opinionem abesse debere ab ea, quæ supplicis instar sit, & tanquam à foco deducta. Est autè iniuria, quam facit maritus, in consuetudine, cum extraneis. Ad vsum verò congressúmque quod attinet, ne ille desideretur præstandum est, neu propter absentiam quieti locus non sit. Sed assuescendo conciliabitur quod suis sit præsentibus & absentibus. Præclarè autem se habet & hoc Hesiodi.

Sitque vxor, morésque discat, virgo, parbatos.

Nam morum dissimilitudo minimè est amoris efficiens. De ornatu hoc seruetur, vt quemadmodum ineptiæ ostentationum in moribus, ita corpore quoque inter consuescendum fugiantur. Nam comta & ornata ista coniugum vita nihil differt à Tragœdorum in scena versantium ornatu.

CAPVT V.

IN facultatibus autem primum & maximè necessarium est id, quod optimum atque præstantissimum est. Is enim homo. Quapropter serui ante omnia probi sint parandi. Horum genera sunt duo: Procurator & operarius. Quia verò cernimus iuniores disciplina modificari, necesse fuerit parare educando eos, à quibus liberales operæ exigantur. Sic autem erga seruos Dominus se geret, vt neque petulantes neque remissos esse patiatur, vtque liberalioribus aliquid honoris habeat & operariis cibi copiam præbeat. Quoniam autem vini potu etiam liberi petulantes effici solent & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abstinent. vt in castris Carthaginiensis, pateat quod seruis vel nihil vini vel perquam parum cõtribuendum sit. Iam tribus propositis, opere animaduersione & cibo: si cibus suppetat sine opera & animaduersione, ita petulãtia innascitur. Inter opera verò & animaduersionem cibum nõ habere, & iniustum atque violentum est, & elidit frangíque vires. Relinquitur ergo hoc, vt opera facere illi cogantur, & satis eis suppeditetur cibi. Nam non potest aliquis dominus esse eorũ, quibus merces nulla persoluatur.

A σοὶ τίκτοι, τίμιε μᾶρ γένοιτο, κεστιλῶ, τίμιε δὲ ἀφίλφεα. Δίκαιον γὰρ μᾶρ γὰ, τὸ δρᾶφεν γὰρ δὲ, τὸ παιδεύειν ὀρθῶς.

Κεφάλαιον δ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν τὸν ἄνδρα τὰς γυναῖκας, καὶ τὸν ἄνδρα αὐταῖς. οὕτως γὰρ οὐ μόνον οὐ ἀδικοῖτο. τοῦτ' ὑφηγοῦνται δὲ καὶ οἱ κατὰ τὸν νόμον, καθάπερ οἱ Πυθαγορικοὶ λέγουσι, ὥσπερ ἐκεῖνοι καὶ ἀπὸ ἱερᾶς ἀγωγῆς, ὡς B κοινὸν δεῖν εἶναι, ἀδικεῖν. ἀδικία δὲ αὐτῷ, οὐ διὰ τὴν ἐν τῷ ἔθει ὁμιλίαν. οὐδὲ δὲ ἐμποδὼν ἀνδρὶ ἐν ἡσυχίᾳ γενέσθαι. οὐδὲ δὲ ἐμπόδιον, μὴ δ' ἐν ἀπόντων ἀνθρωπίνῳ ὑπηρέτει· ἀλλ' οὕτως ἐθίζων ἐν ἡσυχίᾳ ἔχειν παρόντος καὶ μὴ παρόντος. δεῖ δὲ ἔχειν καὶ τὸν τῶν Ἡσιόδου.

Παρθενικὴν δὲ γαμεῖν, ἵνα οἱ θέμις κεν ἀνάγοι.

C αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἠθῶν μάλιστα φανερὰ ἐν τῷ κοσμεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ἔθη τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις συνοικοῦσιν ἀλλήλοις πλησιάζει, ἀλλ' οὐδὲ τὸ σῶμα τὸ δὲ διὰ τῆς κοσμήσεως, οὐδὲν διαφέρουσι τῶν τῆς τραγῳδίας ἐν τῇ σκηνῇ φορῶν ἀλλήλοις, ὁμοίως.

Κεφάλαιον ε.

D ΤΩΝ δὲ κτημάτων, πρῶτον μὲν καὶ ἀναγκαιότατον, τὸ βέλτιστον καὶ ἀγαθὸν ἀνθρώπου. οὗτος δὲ ὁ οἰκέτης. διὸ δὲ θεραπευτέον δούλους παιδεύοντας ἐκεῖνα ἃ ἀναγκαῖον δούλοις δεῖ εἶναι δύο, τὸν ἐργάτην καὶ ἐργάτιδα. ἀπὸ δὲ ἡλικίας ὅτι ἂν ᾖ τοιαῦτα ποιεῖν ἱκανοὶ ἐκ νέου, ἀναγκαῖον καὶ παρεκτεινόμενον τρέφειν αὐτὸν τὰ ἀλλοδόξα E τῷ ἔργῳ ποιοῦντα τοῦτο. ἐμὲ δὲ δεῖ δούλοις, μὴ μάστιγι ὑβρίζειν ἐκ, μὴ τὰ ἀνίαν· καὶ τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις, πλὴν μόνον δεδουλωμένοις δὲ ἐργάταις, ἐφῶν πολλοὺς. καὶ ἐκ τοῦ οἴνου ἀφεῖν καὶ τοῦ ἐλευθέρου ὑβρίζειν τινί, καὶ πολλὰ ἔθνη ἀπέχεται καὶ τῶν ἐλευθέρων, ὡς οἱ Καρχηδόνιοι διὰ γραπαῖ· φανερὸν ὅτι οὐτοῦ ἢ μηδὲν ἐλάττον μετὰ ἔστιν. ὅστις δὲ τοῦτο, ἔργον, καὶ κολάσεις, καὶ ἔργῳ· τὸ μὲν μετὰ κολάζειν ἐμποιεῖ ἐργάζεσθαι, ἔργῳ δὲ ἔχει. ἔθος ἐμποιεῖ· τὸ δὲ, ἔργα μὲν ἔχει καὶ πολλάκις, ἔθος δὲ λίμῳ, βίαιος, καὶ ἀδικοῦσιν πολλοὶ τοῦτο δὲ ἔργα ποιεῖν καὶ ἔθος ἐμποιεῖ· ἀμέλειαν γὰρ οὐκ, εἶναι τὰ ἀλλοτρ F κοῦ· quibus merces nulla persoluatur.

δούλοις δὲ μισθοῖ, ἔφη. ὥσπερ δὲ καὶ τοῖς ἀλλοις ὅσοι μὴ γίγνονται τοῖς βελτίστοις ἔλαττον, μηδὲ ἄξια ἀρετῆς καὶ κακίας, γίγνονται χείρω· οὕτω καὶ οἰκέταις. διὸ δὲ δεῖ παιδεύειν καὶ ἀναλίσκειν τι καὶ αὐτοῖς καὶ ἀξίαν τιμᾶσθαι, εἰ ἔχοιεν, καὶ ἀγάπαις, καὶ κολάζοις, λόγῳ καὶ ἔργῳ χρωμένους· ἢ δὲ ἐκ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἐστὶ, οὐ φαύλως λόγῳ, σφοδρυνομένοις ἐστὶ τὸ ἔθος, οὐ φαύλως [δὲ,] διὰ τὸ σωματικόν. ἔθος δὲ τοῦ τὸ ἔργα βέλτιστα, μάστιγι δεῖ, μάστιγι αἰσχρὸν ἄγειν. ἀμφοτέρα γὰρ ἀδικοῦσι. καὶ γὰρ οἱ ἄγαν δεινοὶ, οὐ χωρὶς ἐστὶ καὶ οἱ δυσκολοῦσι, ἐὰν δύνωνται· χρὴ δὲ καὶ τοῖς ἀφεῖσθαι πάσι. δίκαιον γὰρ καὶ συμφέρει, τοῦ ἐλευθέρου τε καὶ δούλου· ἄθλον. βούλονται γὰρ πάντες, ὅτιν ἢ ἄθλον, ἢ ἐν χρόνῳ ἀφεῖσθαι. διὸ δὲ ἢ ἐξ ἀμφοῖν τὴν ἐπιστολὴν καὶ μὴ κοινῇ ἀμφοῖν C πολλοὶ, ὥσπερ οἱ ἐν τῷ πόλεσι καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀποστάσεις μᾶλλον ἢ δούλοις ἔνεκα ποιοῦσι, ἢ ἢ ἐλευθέροις. σκόπει γὰρ ἔχουσι. εἰ δὲ ἐν ἄρχῃ τὸ πάντα ἐκείνοις.

Κεφάλαιον ς.

EIδὶ δὲ τὸ οἰκονομικὸν τὸ ἄνωθεν, ἐξ ἓξ ἔχει τὰ χρήσιμα, καὶ γὰρ τὸ κτᾶσθαι ἀναγκαῖον· χρὴ δὲ καὶ φυλάττειν τὰ δὲ μὴ, μόνον ἔφαμεν τὸ κτᾶσθαι τὸ γὰρ ὑδρία κεκλῆσθαι τοῦ ἔστι, καὶ ὁ λεγόμενος τετρακίβρος πάθος. ἔτι δὲ καὶ τὸ κατασκευάζειν τὸ ὑπαρχόντων, καὶ χρῆσθαι. πάντων γὰρ ἕνεκα, κτᾶσθαι ἀναγκαῖον. ἀναθῆναι δὲ δεῖ τὸ κτηθέντα ἔκαστον καὶ πλεῖν τὰ κόσμια δεῖ τὸ ἀκάθαρτον καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω τὴν μὲν ἄρχῃ κατασκευάσαι ἀπόστοι. ἀφὸ δὲ φυλακῶ, τοῖς τε Περσικοῖς συμφέρει χρῆσθαι, καὶ τοῖς Λακωνικοῖς. καὶ ἀ Ἀθῆναι δὲ οἰκοτρίβα χρήσιμος· ἀναθεῖναι γὰρ οἰκοῦσι τὸν ἐν τῷ ἐν τῷ μικρῷ οἰκουμένῳ. Περσικὸν δὲ δεῖ τὸ πάντα τὸ τρίβειν καὶ πάντ' ἐφεῖν ἀυτῶ· καὶ ὁ ἔλεγε Δίων οἷος ἀπόστοιν· οὐδὲν γὰρ ἀναμελεῖν ἐμοῦ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τῶν ἰδίων· ὅστε ἔστε ἐκείνου, δὲ αὐτὸ ποιεῖν P ἀφὸ τῶν ἀθαμίστων. καὶ τὸ τῶν Πέρσων, καὶ τὸ Λίβυος λόγος ἐστὶ ἐν δὲ αὐ ἔχει. ὁ μὲν γὰρ, ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ἵππος πάσχει,

A Setui autem merces cibus est. Quòd verò in aliis accidit vt deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quamobrem considerato adhibenda est, distribuentúque & temittentur singula pro eo ac illi metebuntur: Cibus, vestes, ocium, animaduersio. Imitabimúrque verbo & re Medicorum facultatem respectu medicamen-
B torum, hanc quidem cogitationem adiungentes: Quòd cibus non sit medicamentum propter continuum vsum. Ad opera facienda seruorum natio maximè opportuna est ea, quæ neque ignaua neque nimis fortis sit. Ambæ enim hæ iniustæ & improbæ sunt. Nam nimis ignaui nihil tolerant, & animoũ difficulter regunturi. Finis etiam præscribendus est vniuersis. Iustum enim est & vtile, præmium propositum esse libertatem. Libenter enim labo-
C ratur præmio proposito & tempore præfinito. Sunt etiam procreationibus liberũ tanquam pignoribus obsidum obsingendi. Non parabuntur autem seruis multi populares: ne in vrbibus quidem, & sacrificia fructúsque voluptatis ad seruos magis quàm liberos est referendus. Nam plura sunt in illis, propter quæ hæc fuerunt instituta.

CAPVT VI.

D GEnera autem eorum qui rem domesticam dispenent, quatuor sunt, eáq. in pecuniarum ratione versantur. Oportet enim hos eos esse qui & parare & tueri possint. Si enim tueri nesciant, frustra parauerint. Eíque hoc aquam infundibulo haurire, & pertusum, quod dicitur, dolium. Oportet item esse eos qui ordinare exornareque bona, & his vti sciant. Hos enim ob caussas illis opus est. Facultates
E etiam singillatim distinctas, & plures fructuosas quàm infructuosas, itémque quæstus sic distributos esse conuenit, ne simul vniuersorum periculum adeatur. Ad custodiam verò profuerit vti Persicis & Laconicis institutis, éíque etiam Attica rei domesticæ administratio vtilis. Vendentes enim emunt, & in rei exilis domesticæ administratione cellæ penariæ non est locus. Persica autem instituta sunt: Omnia disposita ipsum dominum inspicere. Et quod de Dionysio aiebat Dion. Nemo.n. parem curam adhibet de alienis rebus atque familiaribus. Et ideo per se vnusquisq. omnium rerum quarum conceditur, curã susciptat. Opportunúmque fuerit dictum
P tam Persæ quàm Asii. Ille enim interrogatus, quid equũ maximè pingué efficeret?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini, inquit oculus. At Afer interrogatus, quodnam sterceus esset optimum? Domini, inquit, vestigia. Inspicientur igitur quædam ab ipso viro, quædam ab vxore, pro eo atque diuisa sunt opera administrationis domesticæ, suæque tributa vtrique. Atq; in exilis rei familiaris cura, hoc ratius, sed vbi procuratores sunt, sæpius faciendum est. Bona enim imitatio esse sine exemplo bona nequit, cùm cæteris in rebus, tum in procuratione. Itaque præfecti diligentes & attenti non possunt effici omnino sine diligentia & attentione dominorum. Quoniam verò hęc cùm ad virtutem speciosa, tum ad rei familiaris curam vtilia sunt, debent excitari de somno priùs domini, quàm familia, & posteriùs cubitum ire. Domus autem sine custodia relinquetur tanquam vrbs nullo tempore. Quæque fieri oportet, ea neque die neque noctu intermittentur. Ac noctu quidem surgere, minimè. Hoc enim & ad sanitatem & rei familiaris curam, & studia sapientiæ conducit. Vbi quidem facultates sunt exiguæ, vtilis est Atticorum ratio in fructibus disponendis: in magna verò atque copiosa re, diuisis impendis annuis atque mestruis: itémque vasorum vsu cotidiano & rariore: ita ista deinde præfectis tradentur. Ac post certum tempus etiam inspicientur, ne ignoretur quid salnum sit, & quid desideretur. Domus, verò respiciendo accommodanda est, & ad facultates, & ad sanitatem, & ad incolentiũ iucundum vsum. Ad facultates inquam, vt cuiusmodi conueniant fructibus & vestimentis. Itémque fructibus aridis & humidis. Aliarúmque facultatum, quibus loca perflabilia, aut non perflabilia, nec nõ quæ seruis, quæ liberis, quæ mulieribus, quæ viris, quæ hospitibus, quæ ciuibus. Ad sanitatem verò & iucundum vsum apta futura est domus æstate ventis exposita, & soli hieme. Hæc fuerit scilicet eiusmodi vt Aquilonem spectet, & non æquali latitudine. In re familiari magna, existimatur vtilis esse ianitor quoque ex eorum numero, qui non sunt vtiles ad opera faciẽda, vt salua sint quæ inferuntur & efferuntur. Ad expeditum verò vsum vasorũ Laconica ratio profuerit. Nam quidque suo loco repositum esse debet: sic enim cùm in promptu sit, minimè requiretur.

A ἀ τῶ δεσπότου ὀφθαλμὸς, ὅφα δὲ Λίβυς, ἐμπαιδεύεις τοῦτο κόπρος ἀρίστη, τὰ τῶ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. διοικεῖται οὖν τὰ ἔργα, ὡς τῶν, τὰ δὲ, τῶν γυναικῶν, καὶ ἑκατέροις διαρρῆται τὰ ἔργα τῶν οἰκονομίας, καὶ τῶν πονηρῶν ἐν μικρᾷ οἰκονομίᾳ ὀλιγάκις. ἐν δὲ διοικουμένῳ, πολλάκις. οὐ γὰρ οἷόν τε, μὴ καλῶς ὑποδειγματούμενος, καλῶς μιμεῖσθαι, οὔτ' ἐν τοῖς ἄλλοις, οὔτ' ἐν διοικήσει. B ὡς ἀδύνατον μὴ διεγηγερμένα τὰ δεσποτικὰ, διεγηγερμένους εἶναι τοὺς ἐφεστῶτας. ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ, καλὰ φαίνεται αὐτοῖς, καὶ ὠφέλιμα ἡμῖν οἰκονομίαν, ἐγείρεσθαι χρὴ πρότερον δεσπότας οἰκετῶν, καὶ καθεύδειν ὕστερον καὶ μᾶλλον ἀφύλακτον εἶναι τῶν, ἢ περὶ πόλιν ὅσα τε δεῖ ποιεῖν. μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας παρεῖναι· τὸ τε διαλείπειν ἀνύστον· τῶν γὰρ C καὶ φῶς ὑγίειαν, καὶ εὐποιΐαν, καὶ φιλοσοφίαν, χρήσιμον. ἐν μὲν οὖν τῇ μικρᾷ κτήσει ὁ Ἀττικὸς ἔφη τῶν δεκαδίσκων τῶν ὀπωρικῶν χρήσιμος· ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ, διαμερισθέντων καὶ τῶν, πρὸς ἑκάστους, καὶ τῶν κατὰ μῆνα διαπεμφθέντων. ὁμοίως δὲ καὶ σκευῶν χρήσεις τῶν καθ' ἡμέραν, καὶ τῶν ὀλιγάκις, ταῦτα παραδοθήσεται τοῖς ἐφεστῶσι. D δεῖ τούτοις καὶ τῶν δεδοσμένων ἑκάστῳ διά τινος χρόνου σκοπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ τὸ σπανιζόμενον καὶ τὸ ἐλλεῖπον. εἰκάζειν δὲ, πρὸς τε τὰ κτήματα ὁποῖά τινα κατασκευάζειν, καὶ πρὸς διαμερίσεις ἀνῶν λέγω δὲ, κτήσεσι τῶν, ἢ καρποῖς καὶ ἐδέσμασι τοῖα συμφέρει· καὶ τῶν καρπῶν, τοῖα ξηροῖς, καὶ τοῖα ὑγροῖς· καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων, ποῖα ἀνδρῴοις, καὶ ποῖα ἀνδρῴοις· καὶ E δούλοις καὶ ἐλευθέροις· καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσι· καὶ ξένοις, καὶ ἀστοῖς· καὶ πρὸς εὐημερίαν δὲ, καὶ πρὸς ὑγίειαν δὲ ἢ ἢ· ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ἀνέμων· τῶ δέρει· εἰλίττον δὲ, τῶ χειμῶνος· ἐπὶ δὲ δὲ αὖ ἢ ποιεῖν κατάβασις οὖσα καὶ μὴ ἐπιπλοκή. δικαῖ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκονομίᾳ χρήσιμος ἢ. συμφέρει, ἐν αὐτῇ ἀρχαῖος τῶν ἄλλων ἔργων, πρὸς ὀνησίαν τῶν εἰσφερομένων, καὶ διαφερομένων. πρὸς δὲ χρεῖαν δὲ σκευῶν, τὸ Λακωνικόν· ἔχει γὰρ ἕν ἕκαστον ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ κεῖσθαι· αὐτὸ γὰρ οὐ, ἕνεκα μόνον ἐν, οὐ ζητοῦν.

Quæ sequuntur ad finẽ libri huius, ea Camerarius non ex Græco Aristotelis contextu transtulit qui prius periit: sed cùm eius Aretinus plenius (si credere licet) exemplar nactus hãc partículã Latinã fecisset, Tussanus postea in Græcũ sermonẽ cãdẽ trãstulit. Inde ergo habet Camer.

THν κεκλεῖν τε καὶ ἀκαθῆ γυναῖκα, A πάντων ὧν δεῖ αὐτὴν ἐπιτάττειν, ἄμα δὲ καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τοῦ τεταγμένου τὰ μὲν ἔσω μηδὲν ἐᾶν ἐξιέναι· τὰ δὲ ἔξω, ὅσα γε μὴ κατὰ νόμον· τὰ τε ἐκεῖ γυναικῶν διαφορὰς ἀρτιλοιδορίας, μάλιστα αἰδεῖσθαι. ὥστε εἴ τι δεῖ ἔνδον σωφρόνως κακοῦν, μόνον ἀυτὴν σωφρονεῖν· καὶ δεῖ εἰσιόντων δὲ ἄπορόν τι ἐργάσασθαι, μόνον τὸν ἄνδρα τοῦ κύριον ὑπάρχειν. ἀκολουθοῦντα B δὲ εἰς τὰς ἑορτὰς, ὅσας αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συνεορτάζει, κοσμεῖσθαι τε καὶ ἐδῆτ καὶ τὴν ἄλλη κατασκευὴ χρὴ σωφρονεῖν καὶ ἐλάττονα ἢ χρὴ τοῦ τῆς πόλεως νόμου· ὀνομαζόμενα, ὅτι μόνον τὸ δεῖ ἐνδεῆ πάντων λαμβάνειν, μήτε τῶ κόλπου τὸ ἔξωθεν, μήτε χρυσίου μέγεθος, οὐτω συμπλεῖ εἰς σύγκοσμον γυναικὸς, ἢ ἡ δεῖ σωφρονοῦσα διαιτῆσθαι, καὶ τὶ τῶ βίου σωφρόν τε καὶ δικαιοσύνης· ὡς ἄπαν ὑφ' τοιούτος ὁ τῆς ψυχῆς κόσμος ἐπιφανὲς μᾶλλον καὶ θεοφιλέστερον πολλῷ, ἢ C τῆς μάχης ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς παρὰ τὰ ἄλλα κοσμοῦσα φαινομένοις, ἐνδυομένη δὲ ἐπὶ ἐμπορίαν ἑαυτῇ διέρρυε τοῦ γυναῖκα, καὶ δεῖ σωφρονεῖν διαπλεῖν. τῇ γὰρ αἰδοῖ, τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σωφρόνα εἶναι, ἀνεπτῶ· τοῦτο γαμοῦ ἀπὸ τῆς ἰδίας αἰδοῖ ἐπιτάττειν δεῖ· ἐκείνου, μήτε δεῖ κακόν τι πολυσωφρονοῦσαν, μήτε δεῖ ἀεὶ τοῦ γάμου σωφρονεστεροῦσθαι μᾶλλον. ὅταν δὲ δυνατόν ἐν δικαίῳ πρὸς γάμον, ἢ εὐμορφίας εἰσαγαγεῖν κυρίᾳ ἢ, πάντων καὶ τῶν πλεῖστον δεῖ τῶν ἀρ. οὕτως δὲ ἑαυτοῦ συμβουλεύειν σωφρονεῖν, ὥστε καὶ τὸ αἰσχιστον ἐκείνῳ συνομολογεῖν, μὴ ἀγνοοῦσαν D ὅτι οὐκ οὕτως αἰδοῖ ἀφικτὸς δεῖ ἐν τῇ οἰκίᾳ μετοχεῖζ εἶναί τι, ἢ τῇ γυναικὶ δεῖ ἐξω πολυσωφρονεῖν. ἢ δὲ δίκαιος γυνὴ, τὰ τῶ αἰδοῖς ἤδη παρεδίδοσαν τῶ ἑαυτοῦ βίου, καὶ ἡμῶν ἑαυτῇ διὰ τὸν συζυγίας τῶ γάμου καὶ κοινωνίας δεκαλμῶν ἐκεῖ θεοῦ νομίσαν δικαίως. ἐκεῖ γὰρ ἑαυτῇ τοῦτον πάντων δίκαιος αἰδεῖσθαι, καὶ τὰ χρὴ τοῦ τέκνα ἐξεῖ δικαίως· ἐκεῖ δὲ μὴ, χαλεπώτερον. ὥστε σωφρόνων αὐ εἶν, μὴ δὲ σωφρόνοντος μένει τῶ αἰδοῖς καὶ δυνχρόνος, ἐμφόβοις πορεύεσθαι ἑαυτῇ ἐκείνῳ καὶ δεῖ πρὸς, ἀλλὰ καὶ σωφρόνοντος κακῶς· καὶ δεῖ σωφρόνων

PRobam mulierem seu matrem familias, omnium quæ in domum inferuntur, dominam esse, eorúmque curam suscipere conuenit certis quibusdam legibus. Non admittet hæc externum quenquam viro non iubente, pertimescens ea inprimis, quæ vulgò de mulierum corrupiela perhiberi solent. Quod in ædibus & intra domesticos parietes fieri debet id nonum erit ipsi. Extrinsecus autem accedentium culpam præstabit scilicet maritus. In festos dies, quantum vir permiserit, ipsa sumtus faciet, & quo ornatu vtetur, eius apparatu infra etiam leges publicas ab ducet, atque hoc cogitabit. Neque corporis nitorem & vestitus pulcritudinẽ, neque formæ speciem, neque multiplex aurum, tantopere cõmendare hunc sexum, quantopere modestia in rebus omnibus, & studium vitæ honestæ ac pudicæ. Hæc enim vera ornamenta animi præ cæteris expetenda sunt, & habent plus firmitatis ad laudem conciliandam sibi & liberis, durabilem ad senectutem vsque. Quapropter his virtutibus mulieres exerceantur, & laudabiliter suo munere fungi perseuerent. Virum in ea, quæ domi & intra parietes gesuntur inquirere non decet, verùm probam vxorem omnibus in rebus operam dare conuenit, vt viro sit morigera. Non illa audire volet de publicis rebus quicquam. Non de liberũm coniugiis tractare. Quòd si res & tempus feret, vt vel filiæ dandus sit vir, vel vxor filio, prorsus illa suo viro obtemperet, Inque deliberando sententiam illius sine tergiuersatione sequatur. Sciátque non tam dedecere virum domestici operis aliquid efficere, quàm mulierem seruiari exteriora. Mulier bene instituta existimabit: Legem esse sibi ingenium & mores viri sui, latam diuinitus, eo tempore, quo nuptiæ iunctæ, & vitæ sors consociata fuit. Quòd si illa æquo animo viri mores ferret, admodum facilis erit domestica administratio. Sin minus, perquam difficilis. Quamobrem non modò rebus secundis & fortuna prospera concordiam seruabit firmam, & obsequetur voluntati viri, sed tristibus etiam atque duris temporib. Si rerũ fortè necessariarum penuria sit, si morbo laboretur, si vehementior perturbatio existat & animi impotentia, tolerentur omnia & mos geratur viro, nisi fortè turpitudo aut indignitas in re insit. Si quid animo

Universidad de Deusto
Biblioteca

commoto vir egerit atque deliquerit, eius statum obliuiscatur, aut interpretetur in bonam partem, imprudentiq negligentiaque & ægritudini ascribendo. Quò autem in his attentio & diligentia maior adhibita fuerit, eò plus gratiæ inibit à viro ad sanitatem mentis reuersio. Et si refragata sit iustis inhonestis, depulsa quasi nube perturbationum, virtutem ipsius vir clarius perspiciet. Et ideò turpia omnia canebuntur. In cæteris vxor marito obtemperabit non aliter, quàm si in illius familiam venisset emta ancilla. Et reuera magnum impensum est pretium. Vitæ totius consociatio, & procreatio liberûm, quo precio neque maius esse aliud, neque sanctius possit. Hæc de minus commodo viro intelligenda sunt. Minus autem earum illustris virtus est, quarum coniugij euentus fortunatus fuit. Sanè non abuti fortunæ benignitate, haud in minimis ponendum, verùm aduersa tamen ferre fortiter, multò plutis æstimandum est. Animus enim excelsus eo maximè conspicitur si neque succumbat calamitatibus, & graues iniurias moderatè ferat. Atque est optandum, ne hæc necessitas offeratur infelicitate viri. Si qua verò in huiusmodi inciderit miseriam, eã cogitare debet, speciosæ laudis materiam sibi præberi quam honestate actionum adipiscatur, proponendo sibi & Alcestidos & Penelopes exempla. Quarum neutrius tanta esset gloria, si habuissent eos viros, qui nihil æruminarũ perpetterentur. Nunc aduersi casus, qui affixerunt Admetum & Vlyssem, conciliarunt eis memoriam posteritatis sempiternam. Nam fide conseruata, & præstito officio temporibus asperis atque difficilibus virorum, celebritatem nominis meritò sunt consecutæ. Quæ enim velint esse participes fortunæ secundæ, quam plurimæ inuenire licet, sed consortes in aduersa, non nisi præstantes virtute esse volunt. Has ob causas honorem studiosius haberi viro par est, neque eum despici, si, pudicitia salua, copia, quę est secundum Cypheã, animi magni soboles, non etiam consequatur. Atque has custodire leges, & istis moribus instruere se mulieres debẽt.

¶ Contrà vir ipse leges sibi sanciat de vxoris consuetudine, cùm hæc prolis & totius vitæ socia in domum ipsius peruenerit, paritura soboles, quæ parentum, id est, mariti & ipsius nomen habeant.

A ἡ δὲ πλείστου ἄξιον ἡ εὐφροσύνη τῆς ὑπηρετούσης τῷ σώματι, ἢ ἐπιμέλειαν τῶν φρενῶν ἠνωμένη, φιλανδρότατον φέρει τὸν χωρισμόν, εἰ μὴ ἀγαθὸν τι ἢ κάκιστον εἶη· εἰ δὲ τι τοιοῦτο ὁ κύριος διὰ πάντα, καὶ αὐτοῦ μεταμελοῦν ἔχει, ἀλλ' ἢ νόσον ἢ ἄγνοιαν ἐν αἰτίᾳ τοιούσῃ. ἔστι γὰρ καὶ ἀπαθεῖς ἐστιν ἀνθρώπους, τοσοῦτον μᾶλλον ἕξει τοῦ χαίρειν αὐτῇ, ὅσῳ διὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ πονεῖν διὰ τοιοῦτο τι ἀγῶνος σωφρονεῖν μὴ πείσῃ, ἀμφὶ ὑπεῖκε ὑμᾶς αὐτὸς ἀπαγωγεῖν εἰς. διὰ τοῦ τοιούτου φυλακτικῶν τοῦ γυναικὸς, πολλῷ μᾶλλον παρέχειν ἑαυτοῦ πρὸς τοῦτο, ἢ νόσου τι αἰσθάνοιτο εἰς εἰκὸς ἀφίκεται τοιοῦτον γὰρ μεγάλη τιμῆς τε καὶ τιμῆς τῷ βίῳ καὶ τοιοῦτοι δὲ μή τι μεῖζον, μόνῃ ὁπόσῳ ὑπάρχει διὰ γένος αὐ μαθεῖν. ἔπειτα δ, εἰ τιμῶσι αὐτὸν ἐν τῷ φρόνῃ κακῶς, ἐκ τοῦ ἢ αἰσθάνεται αὐτοῦ εἰς τοῦτο φερόμενοι ἀναμίας καὶ λόγου· οὐ μὴ δὲ μικρὸν τῇ ὀνοσχεῖν χρῆσθαι κακῶς, ἀλλὰ γε τὰ ἐναντία φέρει ὀπτεύειν, πολλῷ μεῖζον. δεῖ γὰρ ἢ μεγάλαις συμφορᾶς καὶ ἀδικήμασι τοιοῦτοις οὐδὲν ὑποφέρειν, πάντων ὑφ' ὁρῶντος ψυχῆς. διὰ παῦρ δὲ μεθ' ὑπόστασιν τοιοῦτο εἶναι ἢ αἰδῶς συμβαίνῃ· ἐπεὶ γὰρ καὶ ἐναντίον τι κακὸν ἀλλὰ αὐτὸν, ἀντὶ δὲ τοῦ μεῖζον ὅτι κακοπραγοῦσιν αὐτῷ πλέον δὲ ἐν κόμοις ἐρῶσιν· διαμεμενοῦσιν τίνες ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι οὗτοι ἢ Κλεοῖς τοσοῦτον κλέος ἐκτήσατο εἰ, οὗτοι ἢ Πηνελόπη τοσοῦτον ἕξιν δὲ ἐπαίνου, εἰ μὴ τοιοῦτοι ἀνδρὶ ἐκ τῆς δυνῆν ἀλλ' ἢ Ἀδμήτου τε καὶ Ὀδυσσέως συμφορᾷ μόνῳ αἰδοῖ ἐκείνας φροντιστοῦσιν τοῦ. δεῖ γὰρ πᾶς τῇ ἰδίᾳ αἰδῶς συμπονίᾳ τῶν τοιοῦτοι καὶ διαμένουσιν, δίξῃς εἰκότως ἐπίνυχον δυναμεῖσθαι μόνῳ γὰρ πάντοτε ῥᾴδιον ὁρᾶν· δυναμεῖσθαι δὲ, εἰ γυναῖκες, πολλὰ ὀλιγίστου τε καὶ βελτίστου, μετὰ πολλῶν ἐν ἰδίοισιν. ὧν διὰ πάντων ἐκεῖνο φροντίσαι τῇ γυναικῶν, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἄνδρα τιμᾶν· μόνῃ ἐκείνου κατεφρονῶν, εἰ μὴ ἐν ἀνδρὶ αὐτῷ, καὶ τὸν Ὀρφέα, καὶ πολλοὺς μεγαλόφρονας ἐξ ἀνοῦ. χρὴ δὲ ἀνὴρ ὁ τῶν γυναῖκα τοιοῦτοις τοῖς ἐνθεῖ τε καὶ ἐκεῖ φυλάττειν ἑαυτῷ. τὸν δὲ ἀνδρὰ ἐμπεσεῖν, ἐκεῖ ἀνθρῶν φοῖς τῶν γυναικῶν· ἅπερ τε κοινωνῶν πάντων τε καὶ θεῶν, καὶ τῷ κοινωνῶν τέκνων τῷ τε ἀνδρὶ καὶ αὐτῶν γενέσθαι μάλιστα ἔχει τὰ ἐνόμιστα.

ὧν τί δὲ τοῦ ὁσιώτερον ἀνθρώπῳ ἀν ὑπαρχῇ; ἢ ἐκεῖ πεῖθόν τι ἄλλο αἰνῇ ὑπεῖκον τὸν τοιοῦ θεῶν ἀποδιδόμενον, ἢ τὸ ἐξ ἀρίστης καὶ ἐπιφανεστάτης γυναικὸς τοιοῦτοις παῖδας τοῦ ἐπιτάδες γενέσθαι, ὡ ἄνεμ διὰ κρείττους τε καὶ δυσκλεεστάτους παῖδες τε καὶ μαθὲ φύσει ἀνάγκας, καὶ πάσας τὰ ἀλλὰ φρουρεῖ ἀναμφίβολος, ἀφθόνῳ γὰρ ὑπὲρ τῶν γενέσθαι ἡγεμόνας καὶ τὰ ἄθη, τί τι ὅπα καὶ δίκαια, χρεῖ ἀπορεῖν καὶ δικαίῳ· τοιαῦτα τοῦ δι' ἡδυφόρου, μᾶλλον ζωὴν δὲ τοῦ καὶ ἑαυτοῦ. δεῖ γὰρ τὸν βίον παρέδιεγμα τῆς ἡμῖν μὴ παρεῖν τοῦ εἰ γενῆς, τοιοῦτοι εἰκόνες καθ' ἑαυτῷ καὶ τοῦ εἰ ἔφεστι ἐκεῖ. ἡ δὲ τοῦ δὲ μὴ ἑαυτῷ ἢ μὴ καὶ κακῶς βεβιωκότου εἰ ἡμῖν κατεφρονῶν τε, ἀπαλλάττοι ἀκοῦ ἐν τῷ χρόνῳ. ἐπεὶ δὲ τοῦ τοῦ τοῦ τοιοῦτοι ἢ εἰς πρόδηλοι γαμοῦσι σωτηρίοι· ὡς ἐξ ἀρίστης, ὡς εἶδε τι μάλιστα, γένεσθαι παῖδας. οὐδὲ γὰρ ὁ γεωργὸς παρεκείνοις οὐδὲν, ἀστε τῇ ἀρίστῃ γὰρ καὶ μάλιστα ἐξεπιστασθῆν βαλεῖν τὸ σπέρμα, ὡς ἂν τὸν τοιοῦτον ἀν κατέλιπε πολὺ μᾶλλον κομίσεσθαι καρπούς· καὶ δὲ δύναμίς τις ἀνθρῶπῃ, μοχθήσας ἀνὴρ ἐπιστοῖς φορεῖν μᾶλλον ἀν θαυμάζοιν, ἢ ἐκείνης ἀγαθὸν μόνῳ θεῶν· καὶ τὰ τοιοῦτοι ἄδη ἀν ἐκ μάλιστα ἐπιτρέπεται. τοιοῦτοις αὐτῷ ἀφεγγεστάτοις ἡμῖν φρεσὶ δὲ τῶν τῷ σώματος ἔρωτες ποίοις πάντας δεῖ ἡμᾶς ἔχ ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ τῶν ἐκείνα τρεφόντας μαθεῖν ἐν τάχεται πᾶσιν ἀπόδιλῶ ποιοῦσιν, καὶ τοῦτο γὰρ μόνῳ ἢ τῷ ἀδρὰ πάντ κατάστασις, ὅτι θεῶν, ἐκ τῶν διαδοχῆς τῷ ἀεὶ ἔχ πυγχάνει καὶ ἡ τῷ γενέσθαι ἀρχὰ εἰς τοῦτο πάσῃ συμπεπεστοῦ. δεῖ ὁ ἔστι τοῦτον ἡμέλησεν, καὶ τῷ θεῶν φαίνεται ἀμελοῦσιν. τῷ οὐ θεῶν χρεῖν, τῷ γαμοῦσι θυσιῶν αὐτῷ παρεσκεῦσιν, καὶ γυναῖκα ἐπίκαν, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῷ γαμετῇ παρεδίδοσαν ἑαυτῶν εἰς τὸ τιμᾶν μὴ τοῦ γενέσ. σωφρονοῦσιν δὲ γυναῖκες μεγίστη τιμὴ, τὸ τὸν ἄνδρα ἐδῶν τὰ ἀεὶ τοῦ ἀιδῶ φυλάττοντα ἑαυτῇ, ἀλλὰ μὴ μεμνῆσθαι γυναῖκα διὰ φρεσὶν ἔχοντα μᾶλλον ἢ ἑαυτοῦ, ἀεὶ δὲ πάντῶν τῷ ἄλλων τοιοῦτοι καὶ ἰδίᾳ καὶ πεῖν ἑαυτῷ νομίζειν. ἔστι γὰρ πάρεστ τὸ ἀνδρὸς ἢ γυνὴ πεῖθω καὶ δικαίως κοινωνῶν ἀφίστασι, τοσοῦτον μεῖζον ποιοῦσι σωφρονῶν καὶ αὐτοῦ τοιοῦτοι κατεῖστε θεῶν, ἔστε οὐδ' φοῖτμοι αὐτῷ

A Quæ autem pietas maior esse possit? aut quod debeat studium esse sanovsti actius, quàm ex optima laudatissimáque coniuge liberos suscipere, qui quasi pabulum quoddam sint senectutis, & parentum amborum præsidium atque tutela? Hi enim à parentibus rectè educati, & bonis moribus pietatéque instituti, probi scilicet euadent. Sin aliter, erit hoc eis detrimento. Nisi enim exemplum vitæ proponant

B ad imitandum liberis parentes, occasionem eis planè dant, pro se aduersus parentes caussam dicendi. Periculúmque est, ne vt futiles post vitam non bene actam contemti, in senectute à liberis tales parentes deserantur. Nihil igitur prętermittendum est omnium quæ ad bene instituendam vxorem pertinent, vt quàm optima sit disciplina domestica, & ex præstantissima coniuge liberi procreentur. Nam & agri-

C cola omnibus modis operam dat, vt solùm maximè fertile & diligentissimè colatur, quòd ita demum vberrimos se fructus perceptuum esse considat. Atque etiam hostili vi imminente, propugnare pro solo suo. & vitæ periculum adire non dubitat, vt à vastitate illud defendat. Quòd si ita mortem oppetat, mors ea laudem maximam meretur. Cùm autem tantum cotæ ac laboris suscipiatur

D victus, quo corpus alatur, gratia, quid pro liberis & horum matre atque nutrice faciendum? nunquid amne protinus protectionis studium ac cura adhibenda? Coniugio enim solo fit, vt homines conditionis mortalis, successione perpetua immortalitatem consequantur, & huc vota omnia parentum tendunt. Huiusque rei incuria eò pertinet, vt in ea diuinum

E numen negligatur, quo præsente sacra nuptiarum facta, & ducta vxor est, & ei se vir tradidit cui post suos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor castæ & pudicæ mulieri, si illa virum se sola esse contentum, & suam sibi integritatem conseruare, & persuasum habere intelligat, quòd vxoris erga se amor & fides sit singularis. Quòque magis autem & fidelius à viro se diligi vxor statuet, eò accuratiùs officio

F suo fungi studebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui coniugi, qui liberis honor debeatur, constituendum est, vt tribuendo suum cuique iustitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem se honore spoliari vnusquisque graulter ferre consueuit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Neqram gratum est tribui aliena, quàm molestum sua sibi adimi. Nihil autem magis suum & proprium est vxoris, quàm inuiolata & sancta coniugij necessitudo. Quocirca indignum est homine non vecorde, vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis atque futilibus, legitimè genitis inseranturᵃ, per vxoris contumeliam, & iniuriam liberûm, & ad omnia infamiam viri. Vxore ita conuescendum est, vt appareat temperantia atque modestia, in dictis verecundia, in factis ius & fas, in conuictu fides ac frugalitas. Paruis delictis, quamuis voluntariis, venia dabitur. Ignorantiæ autem peccata admonendo corrigentur. Non perterrefaciet vir vxorem metu expertè pudoris & verecundiæ. Id enim fieri in amoribus meretricijs solet. Vxor autem honesta suum virum, ita vt æquum est, pudicè & amare & vereri debet. Formæ enim timoris duæ sunt: Vna quæ adiunctim habet reuerentiam ac pudorem, qualis est erga patres proborum liberûm, & bene moratorum ciuium erga magistratus, quibus se esse curæ sentiunt: Altera non caret alienatione animi & odio, & ita timent serui dominos, & qui iniusta potentia oppressi sunt, tyrannos. Ex iis autem quæ dicta sunt, quæ præstare vir putarit, ea eligat, quibus sibi animum vxoris concilietur, illámque totam deuinciat, propriámque possideat vt siue præsens seu absens sit, eadem percipiatur vtilitas, atque si ipse coram adesset & omnia curaret. Vtique absentem quoque virum experiatur vxor eum, quo nullus sibi melior commodiórque & familiarior contingere potuisset. Idque statim ab ipso initio declaret, omnia ad communem vtilitatem referens quamuis puella sit & ætate iuuenis, istarúmque rerum imperita. De hoc autem exordio, & si ipsa sibi moderari imprimis séque regere incipiat, ipsa suę vitæ optima gubernatrix existet vniuersæ. Atque hæc sequi præstatque vxorem conueniet. Neque Homerus etiam amorem timorémve immoderatum & inuerecundũ probauit,

A ἐν ἀγνοίᾳ τινὶ ἁμαρτάνοντας, ἐὰν μὴ κακοήθεις ἐστὶν ὁ τιμῶν τὸν τοκέα, ἐὰν δὲ τῶν γεγαμηκότων καὶ τὸν παῖδας διαφθείρῃ, ἐὰν μὲ ἐκφύγῃς ἀυτὸν διαφθείρων δίκαιόν τι καὶ ἀναγκαῖον ποιήσει. πάντες γὰρ τὰ γένη τὰ ἴδια δοκιμάζουσι, σπέρμα φέρειν ἀναλοπῶν· καὶ ἐν ἐστὶ ἃς οὐ ἀφαιρεῖ τὸν ἴδιον ἀγαπᾶ, καὶ τὰς τῶν ἀλλοτρίων πολίτας διῴδυ. καὶ μὴν οὐδὲν οὕτω τὸν γαμικὸν ἔθος, οὐδὲ ἐ αὐτοῦ ἀνὴρ δικαιότερον βεβαιοῦται, ἢ ἐὰν ἴσα καὶ ἀγνοῦντα σωφρονῇ· διὸ δὴ ἐκ αὐ σωφρόνος τὸν σωφρονοῦντα γε ἀνδρὶ, ἵνδε τὸ τύχῃ, τὸ ἑαυτῦ σύμμαχον βαλεῖν, ἵνα μὲ ἐν φιλίᾳ τι καὶ πολεμίᾳ πάντ' ἐν γνώσει ὅμοια γίγνωται· ἄδικ δὴ, ἐ ὑφ' ἡμῶν, τὸ μὴ μάτ' γίνεσθ' ἀφαιρεῖσθ· ἐὰ δὲ πᾶν δὲ, ἀδικεῖσθ· ἀυτὸ δὲ, ἐὰ ἀναγκ τοῦτο ἀγνοῦν ἀδικεῖ τοῦ. δεῖ τοίνυν πλησιάζειν τῇ ἀλόχῳ μὴ σωφρονοῦσι τε πολλὰς καὶ ἀνοσίας· καὶ δὴ, ἐν μὲν τοῖς δόμοις, οἰκέτ· ἐν δὲ τοῖς ἔξω, τὸ τε δημοσίᾳ, καὶ τὸ κοινῇ· ἐν δὲ τῇ ἐρημίᾳ, τὸ πρὸς τε καὶ κόσμου. καὶ τὰ μὲν μικρὰ ἐκ πωμάτων, καὶ τοῦ ἐκούσια ἔστι, συγγνώμης ἀξιοῦσ. εἰ δὲ τι καὶ ἀγνοοῦσα ἁμάρτοι, τοῦ δεῖν, μετὰ φόβου ἐμβάλλειν, ἢ ἀ μὲ καὶ ἀφίδοι καὶ σωμάτος φοβῇ· τὰ γὰρ τοιαῦτα πάσχουσι, πρὸς ἐκείνους μᾶλλον φοβοῦσιν ἀ πατρὶ τῶν μαστιγίας. οὐ μὴν ἀλλ' μετ' ἀφίδοῦ τε καὶ αἰσχύνης τὰ δίκαια ζηλοῦν τε καὶ φιλεῖν ἐκ τοῦ καὶ μάλα φοβῆς ἐλευθερίας γαμικὰς εἶναι τὸν ἴδιον ἄνδρα. δῦο γὰρ οὖσιν ἀφ' φίλων· ὁ μὲν γὰρ, δουλεῖαν τε καὶ ἀσχολίαν τῇ γυνῇ τὸ τεκνῶν εἰ μόνον φοβοῖτο πατέρα, καὶ τὸ πρὸς τὰ ἐκείνου φοβοῖτο τὸν δεσπότην διακωλύοντα. ὁ δὲ, τῇ ἀσωτείᾳ καὶ τῇ μίσει σωμῶν· οἷν εἰ δοῦλοι φοβοῖτο τὸν δεσπότην, καὶ εἰ πολῖται φοβοῖτο τοὺς ἀδίκους καὶ κάμοιτο τὸ τυχόντων· ἐν δὲ, ἐν τοῖς τοῦ ἐρημίᾳ τὰ κρείττω αἱρεῖσθαι διὰ τὸν ἀ-

F λογίαν κατασφαλίσοιτο ἑαυτῦ, καὶ πρὸς τε ἐν ἀνεκτῶ ἐξεπιτήδ. ὅπερ τὸν μὲν, εἰ τι τοιοῦτο αἰδῆς, εἰ τι καὶ μὴ, οὐχ ἥδιστ χρῆσθ· ἢ ἐκ ἀεὶ παρόντ· τὸν δὲ, ὡς τὰ κατὰ σωφρόνων ἀνθρώπων καὶ τὸν μὲν, κόσμος ἀυτῦ, μᾶλλον τὸν αἰσχρόν μὲν βελτίω μᾶλλ δεξιότερον αἰδεῖσθ· ἑαυτῦ, μὲν εἰκοτέρ τῦ αἰδῆς· τὸν δὲ, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν κοινωνεῖν, καὶ τε μισοπόνους εἶναι καὶ νῦν· ἀεὶ τὰ τοιαῦτα, ἀυτῷ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπομένειν. εἰ γὰρ τὸν τοιοῦτον ἀξιοῦ σπ, καὶ ἀυτὸς ἑαυτῦ ἡγεῖσθ κρείττοσ, καὶ ἀρχεῖν τ ὅλου τῦ βίου κυβερνῶντος ἱκανῶς ἔχει, καὶ τὸν γυναῖκα διδάξει χρῆσθ τῶν αὐτῶν. οὐδ' γὰρ Ὅμηρος ὁ ἐστ, οὐδ φόβοι ὁ χρεὼν ἀμφοῖν ἐπιτ-

σεῖν αἰ-

σεῖν αἰ, ἀλλὰ πανταχοῦ τῦ μὴ σωφρονοῦσι A sed vbique cum amore præceptum modestiæ ac pudoris coniunxit. Atque ita ab Helena Priamum timeri ait, compellante eum vt socerum, cui reuerentia cum pudore, & obseruantia cum timore deberetur. Quem timorem scilicet esse charitatem cum reuerentia & pudore significat. Vlysses item in Nauficaam alloquens, se & venerari eam admirantem & suspicere quasi stupentem ait. Iudicat autem Homerus, debere esse inter virum & vxorem affectionem talem mutuam, cùm nemo admiretur, multò minùs reuereatur eũ, quẽ se deteriorem ducit. sed sensus iste est eorum, qui ingenio sunt præstante & bono, etiam inferiorum erga superiores. Hunc animum erga Penelopen consecuans Vlysses, quanuis diu & longè abesset, nihil tamen deliquit. Agamemnon verò propter Chryseida in suam cõiugem fuit iniustus, C qui in Græcorum concione nõ dubitauit affirmare, captiuam neuiquam natione præstantiorem, immo, vt planè dicã, barbaricam mulierculam, nulla in re aut parte cedere Clytæmnestræ, ex qua iam legitimos liberos susceperat. Quod malè & improbè factum videri debet. Quis enim rectè factum perhibere audeat? cùm hic illam violenta copulatione sibi coniunctã, necdum quem animum erga se conseruatura D esset, scire potuerit. At Vlysses rogante Atlantis filia secum vt remaneret, ac immortalitatem promittente, non ideo prodere voluit caritatem amorémque & fidẽ coniugij, instar ratus grauissimi supplicij immortalitatis quoque munus, in conscientia perfidiæ & sceleris. Apud Circen quoque noluit remanere, quanquam illa salutem sociorum polliceretur, immo hoc respondit: Nihil sibi sua patria, quamuis aspera & inculta, videri dulcius. Optatiúsque E fuit mortalem vxorem atque filium aspicere, quàm adipisci immortalitatẽ. Hæc constantia in amore erga vxorem, merito ab eadem patria reportauit. In oratione ad Nauficaam habita facilè apparet, inprimis à poeta probari coniugium castum, id est, pudicam vxoris atque viri societatem. Precatur enim Deos: vt ipsi tribuerent F maritum ac domum, & concordiam, non vulgarem illam quidem, sed laudabilem atque bonam. Nam pronunciat: nihil euenire hominibus posse melius neque præstabilius, quàm concordiam inter vxorem atque virum: & consentientem voluntatem in domestica consuetudine.

τε καὶ ἡδοῦς φιλεῖν εἰσηγητὴς ὄν. φησὶ μὲν ἀυτῶ, ὅτι ἡ Ἑλένη τὸν ἵππον τῶν φοβεῖσθαι τὸ Πρίαμον, λέγουσ· Αἰδοῦς τὸ μοι ἐστὶ, φίλε ἑκυρὲ, δεινοῦ τ' αἰδοῦς· ἄλλο εἴποιν ἢ ὅτι ἡδυφρ φιλεῖ. πάλιν δ' αὖ Ὀδυσσεὺς πρὸς Ναυσικάαν φησ· ἔλπομ' ἐμοὶ θαυμαστὸν τ' ἰδεῖν τ' τόδ' ἐστὶ· ἐγὼ δὲ Ὄμηρος δεῖν ὅτι ἔχει πρὸς ἀλλήλω τὸ ἀνδρ καὶ γυν. ἐπαινῶ δὲ θαυμαστῶ τὸ γένος ἐστὶ ἀνθρ· ἐν ἐκ ἀνὴρ ἐν τῷ ἀλλ τοιαῦτα πάθοι τοῖς ἀλλοίοις κρείττοσιν ἢ τοῖς φύσει δυσφρεστέροις συμβέβηκεν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἀ δοκοῦσι σοφοῖς, πρὸς τοὺς μᾶλλον. τοιοῦτο κἀκ τ' ἐκείνῳ τῷ Πηνελόπῃ ἔπεσον ἐκεῖνον ὁ Ὀδυσσεὺς, κἀν ἀπεδημήσασε, οὐδὲν ἐπαπεμέλησεν. ὁ δὲ τοῦ Ἀγαμέμνων, τῷ Χρυσηΐδος ἕνεκα, πρὸς τὴν ἰδίαν ἄλοχον διέμαρτεν, ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησίᾳ τοιαῦτα εἰπεῖν, ὅτι κ ἀγχιμάχοιτο γυνὴ, κ' ἀλλ' τῇ φύσει διαφέρουσα, μᾶλλον ἢ, ἢ σοφίσκαι εἰπεῖν, βαρβαρικὴ ἄνοια, οὐδὲν μᾶλλ τῇ Κλυταιμνήστρας χεῖρον ἔδοξ' ἔξ δὴ παῖδας ἔχων, ἐρῶν τοῦ τοιαῦτα τοιαῦτα οὐκ ἐν αὐδέξει. πῶς γὰρ τοῦτο; ἐν φαῦλ εἰδὼς ὁ τοῖα τε ἐν ἀεὶ αὐτῶν, βίᾳ ἀγαγόμενος ἐκείνου ἑαυτῷ συνέζευξεν. ὁ δὲ γε Ὀδυσσεὺς, ἀξιοῦντος τῦ Ἀτλαντος θυγατρὸς, ὥ τε συμπαραμένοι ἑαυτῷ, καὶ ἀθανασίαν δὴ τῆ· ἐν τῷ ἀπαγγελλομένῳ, οὐδὲ τοῦτο γε χάριν ἄλλο τῶν τ' ἀλλῶν ἐστρέψ τε καὶ φίλων καὶ πίστ φυλάξ· μεγίστ ἑαυτῷ τιμωρίαν ἡγησάμενος, τὸ κακῶν συνοῖσε, ἀπαστασίαν ἔχοι. κἀν οὐδὲ μὲν Κίρκης ἔθελε μένειν, καίτοι γε τῶν ἑταίρων σωτηρίαν ὑπογεγράφ· κἀν' ἀπεκρίνατο, μᾶλλ' ἑαυτῷ δοκεῖν φαίνεσθ' ἢ πατρίδος, πᾶν ἀκόσμου τε καὶ τραχείας· καὶ ἐπεθύμει τῶν τε ἑαυτῦ γυναῖκα θνητοῦ καὶ παῖδα ἐλθεῖν μᾶλλον, ἢ ἀθανασίαν τῆ θεῷ αὐτῷ. οὕτως ἐκείνος σπ' βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς τῇ ἀλόχῳ φυλάττειν διετέλει. ὅτε ἐκείνος παρὰ τὰς γυναῖκας τῶν ἀνθρ ἔστιν ἀστεῖος, ἐπ' ἢ καὶ ἐν τοῦ λόγῳ τοῦ πρὸς Ναυσικάαν, τῶν ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς κοινωνίαν τῶν ἀγαθῶν φαίνεσθ' ἐπαινῶν ἐπιστῶν. τοῖς γὰρ θεοῖς εὔχετο, ὅπως αὐ ἐκείνῳ ἀνδρὶ τε καὶ οἴκου καὶ ὁμοφροσύνην δοῖεν, οὐ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ τῶν ἐσθλῶν· Οὐ γὰρ γε, φησὶ, τῶν γε κρείσσων καὶ ἄριστ Ἢ δὲ ὁμοφροσύνη, πάμπαν τῶν ἔχθρ τε καὶ ἀνδρὶ καὶ γυνῇ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc loco mutuam coniugum beneuolentiam à poëta laudari, perspicuum est non in turpitudinis illam quidem obsequio, sed animorum vinculis, & prudente ac pia coniunctione. Nam mentis voluntatis in domestica consuetudine hoc significat. Atque addit ille: Tali inter virum & vxorem vigente concordia, maleuolos magna affici tristitia, beneuolos verò lætari. Hæc vera esse, quemadmodum dicuntur, res ostendit. Nam si inter virum & vxorem in optimarum rerum studio firma sit concordia, amborum amicos atque beneuolos, & inter se, & cum ipsis quoque consentire necesse est. In concordia autem opibus & potentia aucti, & inimicis maleuolisque sibi nocendi spem adiment, & profituri sunt suis. Sin inter eos diffidium oriatur, existet nimirum inter amborum amicos quoque dissensio, & ipsi suas vires deminui in primis sentient. Atque colligi potest, neutiquam poetam præcipere, vt inter coniuges conueniat de vilis rebus turpibus, & à pudore atque verecundia alienis. Quæ sunt autem honesta atque casta, de iis concordantes, & alter alterius voluntati inseruiet, & primùm parentibus solicitè honor habebitur, vxoris quidem à viro, viri autem ab vxore, is omnino, qui suis ab vnoquoque debetur. Deinde suscipiatur liberum, consanguineorum, amicorum, rei familiaris & domus vniuersæ, cura communis, & vterque alterum studio diligentiáque superare contendat, quò ipse plus boni egisse efficissèque, & melior iustitiáque præstantior indies existere videatur. Abeat autem ab illis superbiæ elatio, industriæ labor aderit, & in tota administratione eminebit mansuetudo cum benignitate. Ita in senectute iam deposito onere gubernationis domesticæ, sedatóque cupiditatum impetu, facile & ipsi sibi mutuo & liberis rationem reddere poterunt curationis suæ: & planum facere, vtrius opera res familiaris auctior, & domus locupletior facta sit. vt constet detrimentorum fortunam, emolumentorum diligentiam atque virtutem ipsorum causam fuisse. Hoc autem in certamine victori præclarissima præmia diuinitus tribuentur. Primùm enim, quemadmodum Pindarus ait: Dulcis cor alens, senectutis nutrix, simul eminet spes, quæ potissimùm mortalium variam & multiplicem sententiam gubernat. Deinde nutrimentum, quod ætate confectis & effœtis corpore à liberis ependatur.

ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΚΑΙΟΥΣ, ὡς ΔΗΛΟΝ, ΤΟΙΟΥΣ ΟΨΟΜΕΘΑ ΑΝΔΡΙ ΤΕ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΙ ΑΜΑΙΝΕΣΘΑΙ ΛΟΙΠΟΝ ΕΙ ΤΟΙΝΥΝ, Ἡ ΤΟΙΟΥ ΓΕ ΜΕΛΟΥ ΑΜΦΟΙ ΤΑΙΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΙΣ ΤΑΙΣ ΜΟΖΗΡΑΙΣ. ΔΗΛΑ ΤΟΙΟΥ ΤΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΦΕΡΟΙΣΑΝ ΔΙΚΑΙΟΣ ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΒΡΙΛΟΝ. ΤΟ ΓΑΡ ΚΟΙΝΩΝΕΙΝ ἔχειν ΤΟΝ ΕΙΚΟΝ, ΦΗΣΙ ΔΗΛΟΙ. ΠΑΛΙΝ Ο ΑΥΤΟΣ ΦΗΣΙ, ὅΤΙ ΤΟΙΟΥΤΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΔΡΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ἀΚΙΝΔΥΝΟΙ ΕΙΣΟΥΣΙΑΣ, ΠΟΛΛΑ ΔΗ ΓΑΡ ΔΙΑΜΑΡΤΑΝΟΥΣΙ, ΧΡΗΜΑΣΙ ΔΗ ΔΙΜΦΟΤΕΡΟΙ ΥΠΑΡΧΟΥΣΙ. ΟΥΤΕ ΔΕ ΔΙΑΞΕΥΣΟΙΣΤΟ ΣΥΜΦΟΡΑΙΣ ΕΙΣΤΙΝΑ ΜΕΝ ΟΥΔΕ ΚΑΙΡ ΚΑΙ Ἡ ΓΥΝΗ, ὅΤΑΝ ΑΕΙ ΤΑ ΑΡΕΣΤΑ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΟΝΤΟΣ ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΠΟΙΟΥΜΕΝΟΙ ὁμοῦνται, ἀνάγκη Δ' ΤΑΙΣ ἑΚΑΤΕΡΟΥ ΓΝΩΜΑΙΣ ΤΟΥ ΠΑΣΑΣ. ἔΠΕΙΤΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ἀμείνους ΟΥΤΩ ΜΕΝ ΔΙΕΚΕΙΤΟ, ΤΟΥ ΤΕ ἐχθροῦ ἀφαιροῦντο ΤΗΝ ἐλπίδα, ΤΟΙΣ Δ' ΦΙΛΟΙΣ ὠφελοῦντο· ὅΤΑΝ Δ' ΔΙΑΦΙΛΟΝΕΙΚΙΑ ΔΗΛΟΙ, ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ ΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑΙ, ΚΑΙ ΑΥΤΟΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΑΔΙΚΩΜΑΣΙ ΔΙΔΟΝΤΑΙ. ΔΙ' Ὃ ΔΗ ΚΑΙΡΟΣ ΚΑΛΟΣ Ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ ΟὐΤΕ ΤΟ ΑΝΔΡΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΑ ΦΗΣΙ ΤΑΙΣ ΘΕΡΑΠΑΙΣΙ ΤΑΙΣ ΜΟΖΗΡΑΙΣ ΚΑΙ ΑΙΣΧΙΣΤΑ ἔΡΓΑ ΜΑΚΑΡΙΩΣ ΔΙΤΟ ΔΗΛΟΙ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΔΗΛΟΝ, ΟΥΤΩ ΔΕ ΤΟΥΣ ὡς ΟἷΟΝ ΤΕ ΜΑΛΙΣΤΑ ἀΓΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥΣ ὁμογνωμοσύνῃ ΘΕΡΑΠΕΥΟΥΣΑ ΔΗΛΟΙ, ΠΟΙΟΥΔΖΟΥΤΟ, ΤΟ ΜΕΝ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΣΙ ΤΟΥ ΤΕ ΚΟΙΝΟΥ ΔΟΤΗΜΕΛΕΙΑΝ ΔΗΛΟΙ, Ὁ ΔΕΙΝΑ ΚΑΙΡ ΤΟΥ ΤΟΙΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΟὐΔΕΝΟΣ ΔΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΤΟΥ ΤΟΙΟΥΤΟΥ ΔΙΑ ΔΗΛΟΙ, ΤΟΥ ΤΕ ΠΑΤΡΟΣ ΔΕΙΣΑΙ ΔΗ ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΡΑΠΟΝΤΟΣ, ΚΑΙ ὅΛΗΣ ΤΗΣ ΟἰΚΙΑΣ, ὡς ΟὕΤΩΣ ΚΟΣΙΝΟΣ, ἅμα ΤΟΥ ΔΟΤΗΜΕΛΟΥΣ, ΠΟΥΟΔΗ ΤΕ ΚΑΙ ΑΚΩΛΟΙΑ ΔΗΛΟΙ ΚΑΙ ΟὐΠΟΧΕΙΡΟΥΟΥΤΟ· ΤΟΥ ἔΛΕΓΧΟΣ ὡς ΠΛΕΙΣΤΟΝ ΔΙΑΦΕΡΟΙ ΑὐΤΟΥ ΓΙΓΝΟΙΤΟ, ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΝ ΤΟ ΥΠΑΡΧΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΤΕΡΟΣ ΕΙΗ, ΚΑΙ Τὸ ΑΦΟΡΜΗΣΙΑ ΔΟΞΑΙΜΕΝΗΣΙΑ ΔΙ' Τὸ ΦΙΛΟΝΕΙΚΕΙΝ, ΔΙΑΦΟΡΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΦΑΝΗΣ ΔΙΚΕΙΤΟ· ἔΝΑ ΓΑΡ ΤΟΥ ΧΑΡΙΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΝ ΕΙΗ, ΤΟΥς ΤΕ ΕΙΔΟΤΑΣ ΤΟ ΧΑΡΙΣ ΑὐΤΟΥ ΠΑΡΑΔΙΔΟΙΣΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟΚΛΑΓΗΣ, ΔΙΔΟΙΔΟΥς ἑΑΥΤΟΥς ΤΕ ἐΚΕΙΝΟΙς ἐΝ ΜΕΡΕΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ἑΑΥΤΟΥς ΠΑΙΣΙ ΛΟΓΟΝ ΔΟΥΝΑΙ, ΔΟΚΟΥΣΙΝ ἈΥΤΟΙς ΔΟΚΕΙΔΟΣ ΠΛΟΥΤΟΥ ΤΟΥς ἐΚΑΣΤΟΥς ΜΙΑΣ ΔΟΤΙΛΟΥΣ· ΚΑΙ ΦΑΝΕΙ ΕΙΔΟΤΑ, ὅΤΟΥ ΔΙΑ Τὸ ΧΡΗΜΑ, Τὸ ΚΕΡΔΟΣ, Τὸ Δ' ΑΡΙΣΤΟ ΤΑΓΑΘΟΝ. ἐΝ Οἷς Ὁ ΠΟΙΗΤΗΣ, ἐΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΠΑΡΑ Τὸ ΘΕΟῦ ΓΕΝΕΣΙΣ ΕΙΗ ΤΟῦ ΔΟΤΗΣΙΓΑΜΟΥ. ὡς ΓΑΡ ΦΗΣΙ ΠΙΝΔΑΡΟΣ, ΓΛΥΚΕΙΑ ΤΟ ΚΡΕΙΔΙΝΑ ΤΡΕΦΟΥΣΑ ἐΛΠΙΣ ΕΙΗ Ὁ ΓΗΡΑΣΚΩΝ ΦΩΣ ΣΥΝΑΙΡΕΙ ἐΠΙΠΟΛΑΙΟΤΑΤΟΝ ΔΕ ΤΩ ΔΙΔΟΥΣΗ ΕΙΗ, ΠΑΡΑ Τὸ ΠΟΙΔΙΟΝ, ΤΡΕΦΟΙΣΟΗ ἐΝ ΤΟῦ ΓΗΡΑΣΚΟΝΤΟΣ.

ΤΑΥΤΑ ΔΗ ΤΟΙΣ ΔΙΔΙΑ Τὸ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΟῦ ΤΟῦ ΔΙΟς ΔΙΑΓΟΝΤΙ ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΕΝ ΕΙΗ ΑΡΟΣ ΠΑΝΤΟΣ ΘΕΟΥς ΤΕ Ὁ ΑΝΘΡΩΠΟΙς ΔΟΚΟΥΝΤΑ ΤΙΜΩΝΤΑ Ὁ ΔΗΟΥΝΤΑ ΤΟΥς ΓΟΝΕΑς, ΟὐΚ ἂΝ ΕΙΗ ΤΟῦ ΠΑΝΤΟς ΤΙΜΩ ΤΟῦ ΔΗΟΥΝΤΟς, ΟὐΔ' ΤΟῦ ΠΑΙΔΟς, ΚΑΙ ΤΟΥς ΓΟΝΕΑς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΟἰΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΤΟ Β.

Κεφάλαιον α.

ΠΟΝ ΟἰΚΟΝΟΜΙΑς ΜΕΛΛΟΝΤΙ ΠΕΝΤΑΧΟΥ ΕΙΠΕΙΝ, ΔΙΟ ΤΕ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ, ΟΥ ΚΑΙ ΟΙΟΙς ΠΡΑΓΜΑΣΙ ΤΥΓΧΑΝΕΙ, ΜΗ Ἀπείρους ἔΧΟΝΤΑ, Ἢ ΤΟῦ ΟἰΚΟΥ ΔΟΨΟΝΗ ΟΝΤΑ, Ἢ ΤΟῦ ΠΡΑΓΜΑΤΟς ΦΕΛΟΠΟΝΟΝ ΤΕ Ἢ ΔΙΚΑΙΟΝ. ἔΠΕΙ ΓΑΡ ΑΝ ἀΠ' ΑὐΤΩΝ ΤΟΥΤΩΝ ΤΟῦ ΜΕΡΟΥς, ΠΟΛΛΑ ΔΗ ΔΙΑΜΑΡΤΑΝΟΙΤΟ ΠΡΟς ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑΣ ΤΟῦ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΖΟΝΤΟς ΟἰΚΟΝΟΜΙΑς ΔΙ' ΟὗΣ ΤΟΙΑΥΤΑ ΕΙΠΟΜΕΝ, ΟὐΚ ἐΝ ΤΟΥΤΟΙς ΟΛΙΓΙΔΥ· ΤΑΙς ΓΑΡ ΟΛΙΓΑΙς ΕΙς ΤΟΥς ἐΜΠΠΟΥΟΥΣΙ ΔΙΡΟΣΟΜΟΙ· ΒΑΣΙΛΕΙΑ, ΣΑΤΡΑΠΕΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΙΔΙΩΤΙΚΗ. ΤΟΥΤΩΝ Ἡ ΜΕΓΙΣΤΗ ΜΕΝ ΚΑὶ ἁΠΛΟΥΣΤΑΤΗ, Ἡ ΒΑΣΙΛΙΚΗ· ΠΟΛΥΤΙΚΗ ΔΕ ΚΑὶ ΡΑΔΙΩ ΕΙΗ Ἢ ΚΑὶ ΠΟΛΥΤΕΛΕΣΤΑΤΗ, Ἡ ΙΔΙΩΤΙΚΗ. ΤΟΥΤΩΝΙΣΩς ΜΕΝ ΤΑ ΠΟΛΛΑ ΔΗΛΟΝΟΤι ΔΙΑΓΚΑΙΟΝ ἐΣΤΙ. ὅΣΟΝ Δ' ΜΕΛΛΕΙ ΔΙ' ἀΛΛΗΛΩΝ ἐΚΑΣΤΟΝ ΠΕΜΠΑΙΝΕΙΝ, ΤΑΥΤΗΝ ΔΕΙΤαι ΔΙΔΟΝΑΙ ΤΗΝ ΑΙΤΙΑΝ ΟΤΙ. ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΝ ΟὖΝ ΤΗΝ ΤΟῦ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΥΝΑΜΙΝ ἐΣΤΙ Δὲ ΑὐΤΗ ΔΗΛΟΝΟΤι ΚΑΘΟΛΟΥ, ΕἴΔΗ Τὰ ἐΓΚΥΚΛΟΥΝΤΑ ΠΑΡΑ, ΟἷΟΝ ΗΜΙΣΥΜΑ, ΟἷΟΝ ΤΑ ἐΞΑΓΩΓΙΜΑ, ΟἷΟΝ ΤΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΜΑ, ΟἷΟΝ ΤΑ ΑΙΛΙΚΙΩΤΙΚΑ. ΤΟΥΤΩΝ Δὲ ἕΚΑΣΤΟΝ ΜΕΝ, ΟἷΟΝ ΤΑ ΗΜΙΣΥΜΑ, ΧΑΛΚΟΥ, ΦΗΣΙΝ, Ἢ ΠΟΥ ΑΡΓΥΡΟΥ Ἢ ΧΡΥΣΟΥ ΠΟΙΟΥΣΙ· ΟἷΟΝ Δὲ ΤΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΜΑ Ἢ ἐΞΑΓΩΓΙΜΑ, ΠΟΥ, Ἢ ΠΟΥ ΠΑΡΑ Τὸ ΣΑΤΡΑΠΟΝ ἐΣ ΤΗΝ ΤΩΝ ἐΛΛΑΔΙΩΝ ΑὐΤΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΔΙΑΚΙΔΟΣΘΑι· ΟἷΟΝ Δὲ ΤΑ ΑΙΛΙΚΙΩΤΙΚΑ, ΠΟΥ ΚΑὶ ΠΟΥ ΤΟΥΤΟΥΣΙ ΧΡΗΜΑΣΙ ΔΕΙΤΑι ΧΡΩΜΕΝΟΙς ΤΑς ΔΙΑΠΑΝΑς, Ἢ Ἃ ΤΟῦ ΧΡΗΜΑΤΟς ἕΝΕΚΑ. ΔΙΟΤΕΡΟΝ Δὲ ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΔΙΑΠΑΝΗΝ ΔΙΣΚΟΠΟΥΣΙ· ΤΟΥΤΩΝ ΕἶΔΗ ἐΞ ΟὗΣ ΦΟΡΕΤΟΝ ΔΟΠΟΝ ΓΗς, ΔΟΠΟΝ Τ' ἐΝ ΤΗΙ ΧΩΡΑΙ ΙΔΙΟΝ ΖΗΜΙΩΜΑΣι, ΔΟΠΟΝ ἐΜΠΟΡΟΝ, ΔΟΠΟΝ ΤΕΛΟΣ, ΔΟΠΟ ΒΟΥΚΟΛΗΣΙΟΝ, ΔΟΠΟ ΟὗΣ ΔΟΚΟΙ. ΑΥΤΟΙ ΔΕ ΤΟΥΤΟΥΣ ΠΟΙΟΥΣι ΚΑὶ ΚΤΗΣΙΝ, Ἢ ΔΟΠΟ ΤΟΥς ΓΟΥς. ΑΥΤΗ ΔΕ ΕΙΣΤΙΝ ΔΙΚΗ ΚΑὶ ΚΑΡΠΟΣ ΕΙΣΙ Μὲν Οἱ ΜΕΝ ΕΚΦΟΡΟΙ, Οἱ Δὲ ΔΕΚΑΤΟΙ ΠΡΟΣΑΓΟΡΕΥΟΥΣι. ΔΙΟΤΙΟΝ Δὲ, ΔΟΠΟ ΟὗΣ ΙΔΙΟΝ ΓΕΝΟΙΤΟ, ΤΟῦ ΜΕΝ ΧΡΥΣΟΥ, ΤΟῦ Δὲ ΑΡΓΥΡΟΥ, ΤΟῦ Δὲ ΧΑΛΚΟΥ, ΤΟῦ Δὲ ΣΙΔΗΡΟΥ, ΤΟῦ Δὲ ΟΠΟΥΠΕΡ Ὁ ΙΔΙΟΣ ΚΑΡΠΟΣ ΓΕΝΟΙΤΟ.

ARISTOTELIS
De cura rei familiaris, seu administratione domestica,
LIBER SECVNDVS.
CAPVT I.

VT rem domesticam quampiam vero modo administraturus est, cum neque locorum in quibus negotia gerat, ignarum, & natura ingeniosum, & proposito laboriosum atque iustum esse oportet. Ex his enim quicquid defuerit, in tractatione susceptorum negotiorum plurimum peccabitur. Sunt autem formæ administrationis domesticæ, vt informatione quadam res distinguatur, quatuor: nam cæteras in istis incidere reperiemus: Regia, satrapica, ciuilis, priuata. Harum maxima & simplicissima est Regia. Varia autem præ cæteris ac facillima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem est, sed & ipsa admodum varia. Atque esse multa inter has communia necesse est: quæ autem per se in singulis cueniant, ea nobis sunt considerandæ. Primùm itaque videamus de regia. Est autem hæc vt atque potestate generalis, sed habet formas quatuor. Nummariam, exportandorum, importandorum, & impendiorum. Hæc singula talia sunt. Nummaria, inquam, quando faciendum sit vt nummi pretiosi sint aut viles. Exportandorum autem importandorúmque forma: quando aut quænam excepta ipsi de iis quæ satrapis constituta sunt, cum emolumento distrahantur. Impendiorum verò seu sumptuaria forma considerat, quinam sumptus minuendi sint, & quando. Iteo nummine impendendi, an ea quæ nummis emi solent. Secundo loco Satrapicam videamus. Huius fructuum genera sunt sex. Agrorum: Eorum quæ cuiusque regionis sunt pecuaria: A mercatoribus: Ex vectigalibus: Pecuaria, & quæ alia reddunt. Est autem primus omnium & præstantissimus fructus quem agri reddunt. Eámque alij tributum seu pensionem, alij decimam appellant. Secundus eorum quæ propria sunt regionis, alicubi autem, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia quæ existere possunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tertius fructus est fori seu mercaturæ. Quartus vectigalium tam ex agris quàm rebus venalibus. Quintus pecuniatiæ, quæ nomina habent facta à fœnore seu capite & officina. Iam tertio loco ciuilem formam videamus. Huius fructus præstantissimi sunt, ab iis quæ fert proprietas ciuiusque regionis. Proximi mercaturæ & ludorum. Postremi rerum cotidianarum atque communium. Restat quarta & vltima priuatorum domestica administratio. Ea est inæquabilis, eò quòd non vnum aliquod tanquam signum propositum in hac spectandum sit. Est & minima, quia & fructus sunt mudici, & non magni fiunt sumtus. In hac verò fructus præstantissimos reddunt agri: Et secundum hos aliæ operæ. Tertio loco pecuniæ vsura. Extra quoque ista, quiddam omnium administrationis domesticæ generum commune, & in illis præcipuè, atque hoc in primis considerandum est: Ne impendia sint maiora quàm fructus. Expositis autem diuisionibus istis, nunc deinceps rursum & sartaparum præfectura & ciuitas, vbi versabuntur tractatus nostri, contemplanda est: Sit ne vtendum cunctis, quæ modò disseruimus, aut horum maximis, si ferri ab ea possint. Et post hæc, Quinam fructus aut non proueniant cùm possint prouenire, aut eum exigui sint, an augmentum admittant. Item ex sumtibus qui impendantur, quinam & quàm multi sublati, omnino nihil detrimēti attulerint. Quæ igitur ad domesticas administrationes pertinent, itémque partes harum exposuimus. Actiones verò quasdam superiorum quorundam, quibus pecunias pepercerunt, aut aere aliquid gerendo confecerunt, collegimus, quas quidem dignas commemoratione duximus. Non enim hanc etiam enarrationem inutilem esse arbitramur. Nam nonnihil eorum quadrare ad ea negotia poterit, quæ tractanda aliquis susceperit. ¶ Cypselus Corinthius, cùm votum fecisset Ioui: Si ciuitate illa potitus fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates vniuersas: iussit censum describi: illis autem professis, decimam bonorum partem abstulit à singulis, de reliquis iussit eos negotiari & rem facere. Annóque vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipse haberet omnia bona Corinthiorum, eáque consecraret, & Corinthij interea quærerent parcérémque alia.

A τρίτον ἡ, καὶ ὁ ἀπὸ τῆς ἐμπορίας. τετάρτη δὲ καὶ ὁ ἀπὸ τῆς γῆς τε καὶ ἀγοραίων τελῶν γινόμενος. πέμπτη δὲ, ὁ ἀπὸ τῆς βοσκημάτων, ὀνομαστικὴ τε καὶ θηκτὴ καλουμένη. ἕκτη δὲ, ὁ ἀπὸ τῆς δημοσιοπρᾶσίας τε καὶ χρηματιστικῆς. τελευταία δὲ, ὁ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γινόμενος, εἴτε ἀπὸ ἐμπορίων καὶ εἰ ἀγώνων, εἴτε ἀπὸ τῆς B ἀγωνιστικῆς. τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον, τὸν ἰδιωτικόν. αὕτη δὲ ἔστιν ἀνώμαλος αὐτὴ, διὰ τὸ μὴ πρὸς ἕνα σκοπὸν εἶναι τὴν ἀναγωγὴν ἡ, διὰ τὸ καὶ τοὺς καρποὺς καὶ τὰ κατασκευάσματα βραχέα γίνεσθαι. οὗτοι δὲ τοὺς καρποὺς αὐτῆς ἀποδίδοασι ὁ ἀπὸ γῆς γινόμενος ἀγρός. καὶ ἄλλαι ἐργασίαι ἐν αὐτῇ. ἔτι δὲ ὁ ἀπὸ τῆς δανειστικῆς τόκος. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἐλάττοσι τῶν ἐξόδων. ἐὰν δὲ C τούτων, ἢ τούτοις μὴ ἐπιτιθεμένοις τοῖς οἰκονομικοῖς, καὶ ἀφαιρῶσι τὰς ἀπὸ τούτων ἀφορμὰς μὴ παρέχωσι, φανήσεται δὲ τοῦτο τὸ πρόβλημα μὴ μόνον τῆς ἀφορμῆς γινόμενον. ἐπὶ τούτοις τοῖς διωρισμένοις εἰρήκαμεν, μὴ τῶν πολλῶν γενέσεις ἔχοι, εἰ ἀναγκαῖα ἀεὶ δεῖ καὶ ἀναγκαιοτάτας ἔχειν, ἢ πόλεις, πότερον ἢ πολλῶν D τινὰ αὐτῶν δεόμεθα, ἢ τὰ μέγιστα τούτων, εἰ δυνατὸν φέρειν ἔξεστι, τούτοις χρῆσθαι. μὴ ἢ πάντα, πόθεν ἢ τὰς προσόδους, ἢ τὸ ἀναλώματα εἶναι, ἢ εἰσὶ τῆς διωρισμένης μικρὰ, μείζω εἰς ἃ τινες κατασκευαζόμενοι, ἢ τῆς αὐξήσεως τῆς νῦν αὐξανομένης, τίνα τε, καὶ πόσα ἀναγκαῖα ὄντα, μηδὲν βλάψῃ τὰς μὲν νῦν ἀεὶ τὰς οἰκονομίας τε καὶ τὰ μέρη τὰ τούτων εἰρήκαμεν. ὅσα δὲ τινες τῶν E πρότερον πεποιήκασιν εἰς πόρον χρημάτων, ὁ τεχνικὸς διώκοσιν, ἃ ἐπιλογιζόμεθα ἀξιόλογα ἀντῆς εἶναι), συμφυλοκρίνομεν δὲ καὶ τούτοις τοῖς ἔργοις ἀχρεῖον ἐπιλογιζόμενοι εἶναι. ἔστι γὰρ τούτων ἃ τις ἐπιφέρει τῶν ἐπὶ αὐτοῦς πεπραγματευμένων.

¶ Κύψελος ὁ Κορίνθιος, ἀνεθήμασε τὸ Διὶ, ἐὰν κύριος γένηται τῆς πόλεως, τὰ ἔνια Κορινθίοις πάντα ἀποδώσειν, ἐκέλευσεν ἀποτιμᾶσθαι. ἀποφηνάμενος δὲ τούτου, τὸ F μὲν ἥμισυ παρ' ἑκάστου ἔλαβε, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. ἐνιαυτοῦ δὲ τοῦ ἑξῆς, τὸ ἥμισυ ἐπέλευσεν. ὥστε συμβῆναι τὸν ἔνιαυτον ἔχειν τὸν Κύψελον ἅπαντα τὰ τῶν Κορινθίων ἔνεκα κατὰ δαμ-

¶ Αὐγδάμις Νάξιος, ἐκβληθὲν φυγάδες, ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτῶν οὐδὲν ἐδίδου, ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἀγοράζειν, αὐτοῖς τοῖς φυγάσι πέπρασται τὰ τε ἀνάθηματα, ὅσα διὸς εἰς τὴν ἐργασταρίας ἐκείρα ἀπεκείμενα, ἐπώλει τοῖς τε φυγάσι, καὶ τῆς δήμου τὸ βουλόμενον. ὡς δ' ὀλιγοχρόνιον τὰ τῶν ἀναθημάτων ἔνεκα.

¶ Βυζάντιοι δὲ, ἐνδεέστερ χρημάτων, τὰ τεμένη τὰ δημόσια ἀπέδοντο τὰ μὲν κήπους, κεφίσιον πεδὰ, τὰ δὲ ἄνυδρα, πέτραις, τὰ τε διαστικὰ καὶ τὰ συγγενικὰ ἀπαντῶντες καὶ ὅσα ἐν χωρίοις ἱδρυμένοις διὸ. ἀνωφέλεια γὰρ πολλοῖς, ἢν διὸ καὶ τὸ δόξα κτῆμα. τοῖς δὲ διασώσαις ἔτυχε τὰ δημόσια, ὅσα διὸ ἀεὶ γεωμετρέοντο, ἢ τῶν ἀγοραῖ, ἢ τῶν λιμένα, τοῖς τε τόποις ἐν ἀγορᾷ ἐν οἷς ἐπώλουν τὰς τε, καὶ τῆς θαλάσσης τῶν ἁλῶν. καὶ τῶν ἀγορῶν τῆς πόλεως, ἢν τ' ἰατρικῶν θαυμαστοποιῶν, καὶ μάντων καὶ φαρμακοπωλῶν, καὶ ἀγορὰ δὲ τῶν τοιούτων. πρῶτοι δὲ μέρος τῶν ἐργαζομένων ἔπεσεν ἐπὶ τὰ νομισμάτων τῶν καταλαλῶν ἀπέδοντο μὲν πρακτέον ἐπὶ δὲ ἐν διὸ οὐδὲν οὔτε ἐπωλοῦσιν ἑτέρῳ, οὔτε πρίαδαι παρ' ἑτέρου εἰ ἢ μὴ, ἐπίπαν διὸ. ὅστις δὲ ἐξόν αὐτοῖς μὴ ἦ πολίτῃ ὃς εἰ μὴ ἐξ αὐτῆς ἀμφοτέρων ἦ, χρημάτων δεόμενος, ἐξηφίστο τὸν ἐξ ἑνὸς ἔνα, αὐτῷ καταβάλοντα μνᾶς τριάκοντα, ἢ πολίτῃ. ἐν πολλοῖς δὲ χρόνοις, καὶ ἐπορεύοντο χρήματα, κατάγαγον τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τῶν τόπου. χρόνῳ ἢ γενομένῳ, ἢν ἐμπόρων ἀγανακτούντων, ἐπέλευν αὐτοῖς τόκοις δεδιδόναι τοῖς δὲ ἀπογραφεῖς τῆς τιμῆς διδόναι ἐδεδίεσαν. μετέπειτα δὲ τινὰ δεδιδωκότων δεῖ κτήματα, ἐκ αὐτῶν αὐτοῖς ἐκ τῶν, ἐξηφίστο τὸ πόλιν μέχρι ἐπορεύετο τῶν δανείων, τὸν βουλόμενον, κύριος ἔχει τὸ κτῆμα. ¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑφηγήματα ἢν ὑφῆνεν εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ τοὺς αἰθαιθρίους, καὶ τὰ προπύλαια, καὶ τὰς θύρας τὰς αἰθαιθρίους ἔξω, ἐπέλευσε. ἀνωφέλεια ἐν αὐτῷ δὲ τὸ κτῆμα· καὶ σωτῆρα χρήματα οὗτος ἐποίει, τὸ τε ἥμισυ τὸ ἐν Δελφοῖς, ἀδήριμον ἐπέλευ. πάσας ἢ πρίαν, ἐπέλευν ἀφ' αὐτῶν ἀπαιρεῖσθαι.

¶ Lygdamis Naxius, quibusdam in exilium actis, cum facultates illorum nemo vellet, nisi admodum, paruo, emere, vendidit ea ipsis exulibus. Ea etiam, quæ vt dona diis consecrentur in officinis non prorsus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quàm aliis, permittens vt emoris nomen in vnoquoque perscribereme. ¶ Byzantij in pecuniæ penuria publicos lucos & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infructuosa ad proprietatem perpetuam. Itémque ea, quæ sodalitates possidebant, & quæ ad sacra gentilitia pertinebat, cùm alia, tum in agris priuatis sita. Nam hæc magno emebant ij, quorum reliqua erat possessio. Sodalitiis autem tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, nec non forensia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea salinas maris, & salis mercaturam. Item vbi quæstus faciebant præsligiarum artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alij constituerúntque vt tertiam partem quæstus penderent. Iam permutandæ pecuniæ mensam, tantummodo vnum eloearunt. Neque licebat alio nummo vel de altero emere, vel alteri vendere quícquam. Quòd si quis fecisset, pecunia ea multabatur. Cùm autem apud illos lex esset: Non habendum pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuisset, negentes pecunia scitum fecerunt: Qui altero tantùm parente ciue natus esset, si persoluisset duodecim millia nummum, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cùm pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quòd cùm mercatores iniquo animo ferrent, vsuras persoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis vsura precium ipsum illas decimas exigebant. Cùm autem ex incolis quidam fœnore collocassent pecunias, oppositis bonis, neque esset vnde illę persoluerentur, scitum fecerunt: vt qui tertiam partem debiti seu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquà propria retineret. ¶ Hippia Athenienſis eminētia in superioribus partibus ædium, & prolecta in publicas vias, itémque scalarum gradus, & præmunita vestibula, & ianuas quæ aperiendo extrorsum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copiosa pecunia collecta est. Nummum etiam qui tunc Athenis vsurpabatur, improbum esse iussit, & pretio constituto à se pecuniam omnem deferri imperauid

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cúmque conuenirent qui alio signo vel-
lent cudere, idem illud argentum elocauit. Præterea qui triremis aut rebus magi-
stri aut ludis suppeditare impensas, aut in
aliud ſtiuimodi munus publicũ ſumt. ſ
fecere deberent, conſtituta ſummam me-
dioceri, ex his iuſſit eum, qui illam pen-
dere voluiſſet, inter perfunctos ſuo mu-
nere perſcribi. Sacerdoti etiam Minerue,
quæ in arce conſecrata erat, præcepit de
vnoq ꝫque mortuo afferri hordei ſexia-
rios duos, & totidem triticí, & obolum v-
num, id eſt, duos aſſes, ac tantundem ab
ſis qui ſobole eſſent aucti. ¶ Athenien-
ſes, qui inhabitarent Potidean, indigen-
tes pecunia ad bellum, iuſſerunt profite-
ri cunctos, cenſum bonorum non ſimul v-
niuerſorum in tribu ſua ſingulos, ſed ita,
vt quoque loco quiſque poſſideretur, vt
pauperes æſtimationem ſubiicere poſ-
ſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret,
eius capitis æſtimatio erat minarum dua-
tum. Hinc igitur tributum quod exigeba-
tur, à ſingulis integrum conferebatur.

¶ Antiſſæus, cùm pecuniæ inopia preme-
retur ciuitas ipſius, & morem haberent, vt
Dionyſia ſeu Bacchanalia ſplendide cele-
brarent, (quibus magnos ſumtus faciebant
de totius anni apparatu, cùm in alis, tum
victimis preciosis) quod ille feſtus dies
tunc iſtaret, perſuaſit eis vt votum nuncu-
parent, ſe proximo anno reddituros Libe-
ro duplicia: & quæ parta habebant vt
venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pe-
cuniæ non modicæ ad præſentem ipſis v-
ſum collectæ fuerũt. ¶ Campſaceni cùm
aduentus expectarent triremium multa-
rum, & venirent polentæ ſex modij, de-
narijs quatuor, iuſſerunt in foro verſan-
tes vẽdere eos ſex denarijs: Et ad olei cõ-
gium, qui veniret denarijs quatuor, adiice
re tres obolos, ſeu aſſes ſex. Idémque facie-
re de vino & cæteris. Priuati igitur pre-
cium accipiebant antiquum, quod au-
tem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam
ita pecuniarum cõparauit. ¶ Heracleo-
tæ, cùm naues ablegarent quadraginta ad-
uerſus tyrannos in Boſporo, neque pecu-
nia abundarent, coemerunt de negotiato-
ribus & frumentum & oleum, & vinum,
& res alias venales vniuerſas. Atque
conſtituto tempore quo precium perſol-
ueretur, & opportunum erat negotiato-
ribus, non ad hominum merces diſtrahi,
ſed venire ſimul vniuerſas, & ipſi cùm
perſoluerent per opportunitatem, non ſti
pendia debebant, ſed res venales in o-
neralis nauibus, & vnum quæſitorem

A σωιλδόντων ἢ δεῖ τὸ κέρδος ἄλλοις χαρίζε-
σθαι, ἐξέδοσαν τὰ ἀνὴ ἀγόρασαι. ὅσα τε
σιτοπρισίαι, ἢ φυλακεῖοι, ἢ χρήσιμοι, ἢ τινα
εἰς ἕτερα λειτουργίαν τοιαύτην ἥκοντα
διαπεμψε, τίμημα τοῖς μόνοις, ἐκέλευσε
τὸν βουλόμενον, ἀποτίσαντα τὴν ἀρχεσφόρ-
δειν εἰς τὴν λειτουργικίαν. τῇ τε ἱερείᾳ τῇ
τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ὑπὲρ τὴν ἀπο-
δοκίσεως, φέρειν χρίθινα κριθῶν, καὶ πυρῶν
B ἕτερα, καὶ ὀβολὸν ἑκάστου ἀνὴρ ἐὰν παιδία γε-
νέσθαι, τὸ ἀυτὸ τοῦτο.

¶ Ἀθηναῖοι ἢ εἰς τὴν Ποτίδαιαν ἐπεμψαν,
δεόμενοι χρημάτων εἰς τὸ πόλεμον, ἀπογρά-
ψασθαι ἅπαντα κατὰ τὴν οὐσίαν, μὴ ἅθρόοι
ἐκ τὸν αὐτὸν δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ κεῖ
κόμα ἐν ᾧ τόπῳ ἕκαστος εἴη· ἵνα οἱ πένητες
δύνωνται ὑποτιμᾶσθαι ὅστις ἢ μὴ δύναται
C μηδέν, τὸ σῶμα δίμνας τριάκοντα. ὁ δὲ τοῦ-
τον ἀνὴ εἰσφέρῃ τὸ ἐπιχωρᾶν ἕκαστος τῇ
πόλει. ¶ Κυπαρισσῆς ἢ Δυδίσης τῆς
πόλεως χρήματα, εἰδοτοιοῦν λαμπρῶν
ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς δεῖ τι πολλὰ δα-
πανᾶν ἐξ ἑτοιμῶν παρασκευάζοντες, καὶ
ἱερεῖα πολυτελῆ· ἀναγκάζου δὲ οὖσαι τοῦ-
τοις τὰ ἱερεῖα, ἔφασαν ἀυτὸ τῷ μὲν διπλα-
D σια, τοῦτο δὲ σωσαγόντας ἀποδόσειν δυπλά-
σωιλεῖα ἀνὴ αὐτῶν χρήματα ἐν ὑστέρῳ
χρόνῳ τῶν χρείας. ¶ Λαμψακηνοὶ δὲ,
φοβούμενοι εὐπόρ τρόφον πολλῶν ἀφ'
ἑαυτῶν, ἔντος μὲν δίμνου τῷ δηφίσιν τοῦ-
δ' ἑξάχμου, πωλοῦντες τὸν ἀφορίας πο-
λλῶν ἑξάδραχμον· καὶ τὸ ἐλαίου τὸν χοῦν
τὸ ἑξαχμῷ τετάρων καὶ τριωβόλου· τὸ τε
E οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ὁσωδήποτε τῶν ἀφο-
ρᾶν τιμὴν ἐλαμβάνον ἰδιώτας· τὸ δὲ πλέον
ἡ πόλις, καὶ ὀνήσεις χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πλέοντες ναῦς τεσσα-
ράκοντα ἐπὶ τὸν ἐν Βοσπόρῳ τυραννοῦν, καὶ
ἀπορούμενοι χρημάτων, παρὰ τὸ ἐμπόρων
ἐπωνήσαντο τὸν ἐν σίτῳ πάντα καὶ τὸ
ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὰν ἄλλα ἀπρεπ-
F χέστον ἢ ἐστεῖλεν ἐν ᾧ ἔμελλον ἀποδό-
σειν τὰν τιμὰν, τῆς τε δὲ ἀμπόρους κατὰ
ἐᾷ μὴ κατυλίζειν, ἀλλ' ἄθρόα τὰ φορτία
πωλεῖν ἐκεῖσε τε, ἀνδάνοντες δὲ ἀρ-
κλῶν, τὰ μὲν δὲ πωλοῦν, ἀνὰ τὰν ἀγορᾶν
ἐν ἑλκόσι, καὶ αὐτὰ ταμίαν ἐπόησαν
ἐφ' ἑ-

ἑω ἐκάστῳ τὰν ναῦν. ἀφικομένων δὲ εἰς τὰν
πολεμίαν ἀυτὰν, ἐγένετο τὰ τρόπαιον πα-
ρὰ τοῦνοι ἄπαντα. φοβεόμενοι σωσαλῆν ἢ
ἀργύριον ἐδίδοσαν οἱ τρόπαιοι πάλιν τὰ μεθ-
ὕστερον. ὧν σωσαλῆν τοῦ τὸ ἀργύριον δίδο-
σαν, ἐκ εἰς οἶκον ἀπῆλθον. ¶ Λακεδαιμό-
νιοι, Σαμίων δυνάμενοι χρήματα ἀυτοῖς εἰς
τὰν κέρδος δοῦναι, ἐξηύρισαν τὸ μέλλον ἐκ-
φέρειν ἢ ἀυτὸ καὶ τοῖς οἰκέτας καὶ τὰ ἀναγκ-
γενεσθαι ἢ ὅσα πολὺ ἔκαστον, ποιοῦν-
τες δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δὲ,
ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν παρ' ἀυτοῖς γενο-
μένων, ὀφείλοντες ἀυτοῖς μισθὸν, ὧν ἐδύναν-
το δίδοσθαι κάγκλειον ἀυτῷ, εἴ τε τὸν πολε-
μικὰ μετέχων σύλλογον ἢ ἐν πόλει ἢ ἰδιώ-
τον, εἰ βούλοιτο λαβεῖν, ἀπογραφεσθαι.
ἀπογραφεσθαν ἢ συχνῶν, τὰ πλοῖα τὰ
πλήρωτα εἰς τὸ πόντον, ἐύλων μὲν φορτία
πολλῶν. ἔπαξεν ἢ χρόνον, ἐν ᾧ λόγον
ὑπὲρ ἀυτῶν ἔφασαν ποιήσεσθαι, συλλογίζο-
μενοι ἢ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν σφετέ-
τας ἀπωλέσθαι, ὑπὲρ ἢ τῶν πολλῶν δεδιεκέ-
σαν τε. τοῦ ἢ μὴ ἥκοντος συλλεγῆναι, ἢ πόλις
ἀπὸ τῶν φορτίων ἀπωλέσθη. ¶ Κυζικηνοὶ
ἢ, στασιάσαντες φόβῳ δήμου, ὀλιγαρχοῦ-
τος τὸν δήμου, ἢ ἢ πλουσίων συνελεγμένων,
ὀφείλοντες χρήματα σφετέρῳ· ἐκέλευ-
σαν τὰ μὴ διαφθείρειν τοὺς πλουσιωτέρους,
δεῖν χρήματα παρεχέσθαι φυγαδεύειν.

¶ Χῖοι ἢ, ἐξόν ἔστι ἀυτοῖς ἀπορεῖν φέρειν
τὰ χρῆα εἰς τὸ δημόσιον, δεδιότες χρημά-
των, ἵνα δίσωσιν τοῖς ὀφείλοντας μὴ ἀπο-
δοῦναι τῇ πόλει τὰ δεῖνα, τὴν δὲ πόλιν
ἐκ τῶν συνεδίων τοῖς τὰ μὲν τοῖς δεδιεκέ-
σι κατὰ φέρει, ἕως ἂν ἐξ τὸ ἀρχαῖον ἀπο-
κόσιον. ¶ Μαύσωλος ὁ Καρίας τύραννος,
πέμψαντος βασιλέως φόβῳ ἀυτὸν δεῖν τὰ
ἐκ τῆς φόρου δοῦναι, συνεκάλεσε τοὺς ἀπορω-
τάτους ἐν τῇ χώρᾳ, λέγων ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐ-
τὰ τὸν φόρον, ἐκεῖνος δὲ ἐκ ἀπορεῖν κα-
τασκευαζὰ δὲ αὐτὸς ἀυτὰ ἀλλὰ ἀπαγ-
γέλλοντο ἕνα εἰσίοι ἕκαστος. τούτων δὲ
οὕτω ἀνεξάντων, τὰ ἀπορεῖν τὰ μὲν
αἰσχυνόμενα, τὰ δὲ φοβούμενα, πολὺ τοῦ-
τον πλείω ἐπιγένετο, καὶ ἐπόφερε.
πόλεν δεδιδὲς χρήματα, ἐξεκαλεσάν-
τος τὸν Μυλασσέων ἔλεγον, ὅτι μὲν ὑπὸ
ἀνὴ οὖσα ἡ πόλις ἀυτῶ, αὐτὰ ἀνὴ χρῆδε ἔστι, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπ' ἀυτὰν στρατεύει.

A singulis nauibus præſtiebant. Cùmque
iam in terram hoſtium ventum eſſet, e-
mebant ab his omnia milites, & argen-
tum collectum fuit, ſtipendiúmque dede-
runt ductores. Et ita accidit, vt idem ar-
gẽtum daretur, donec domum redierunt.

¶ Lacedæmonij, cùm Samij ab ipſis pe-
terent, vt pecunias ſibi conferent recu-
peraturis patriam, ſcitum fecerunt: Vno
die debere & dominos, & familiam, & iu-
menta ieiunare, & quantum inſumeret, ſi
non ieiunaretur, quiſque, tantum tribuere
Samiis. ¶ Carthagineſenſes, cùm militum
apud ipſos externorum multitudo creſce-
ret, non habebant vnde eis debita ſtipen-
dia perſoluerent. Præconium igitur fa-
ctum eſt: Si quis ciuium incolarúmve ius
haberet prehendendi vel ciuitatem vel
priuatum quempiam, ſine veller prehen-
dere, vt profiteretur. Profitentibus autem
permultis, ita nauigia contendentia in
pontum comprehendebant, probabilem
aliquam cauſam prætendentes, tempo-
re quidem præfinito, quo de his cauſam
dicturos ſe eſſe affirmarent. Copia verò
tunc magna pecuniæ cùm extiteriſſet, & mi-
lites illos dimiſerunt, & de comprehen-
ſione diſceptarunt. Et quibus comprehen-
ſione eſſet facta iniuria, iis de vectigalibus
ſuis fiebat ciuitas. ¶ Cyſiceni, ſedi-
tione orta apud ipſos, & plebe ſuperiore,
oppreſſiſque ac captis diuitibus, cùm de-
beretur militibus pecunia, ſcitum fece-
runt: Ne capti interfierentur, ſed pecu-
niis exactis vt exularent. ¶ Chij, cùm eſ-
ſet lex apud ipſos: Vt debita publicè per-
ſcriberentur: indigentes pecunia ſcitum
fecerunt: vt debitores ipſi quidem mu-
tuas pecunias muneraret ciuitati, ciuitas
verò creditoribus vt fœnus ex vectigali-
bus penderet, donec fors perſoluendo æ-
quaretur. ¶ Mauſolus Cariæ tyrannus,
petente per legatos rege Perſarum, vt tri-
buta penderet, conuocatis in illa terra o-
pulentiſſimis oſtendit eis: Regem petere
tributa, ſe autem nequaquam abundare
pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim
pollicti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummã
indicatunt. Hoc facto opulentiores par-
tim pudore, partim metu, & plura ſunt pol
licti, & contribuerunt. Rurſum pecunia
indigens Mylaſſenſibus conuocatis de-
monſtrauit oratione ſua: Eã ciuitatẽ prin-
cipem regni, ex quo ortus eſſet ipſe, non
eſſe mœnibus ſeptam, Regem autem Per-
ſarum exercitũ aduerſus illam adducere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iussit igitur Mylassenses, quantum posset
quisque pecuniæ conferre plurimum, af-
firmans iis, quæ tunc contribuissent, ex-
teras ipsos suas facultates esse conserua-
turos. Collatis autem copiis magnis, ipse
quidem retinuit pecuniam: mœnia verò ex
eruit illo tempore Deum velle negauit.

¶ Condalus Mausoli præfectus, si quando
iter per regionem suam facienti sibi af-
ferret aliquis donum ouis, aut porci, aut
vituli, iussit perscripto nomine eius qui
donasset, & die, domum abduci, & ali do-
nec reuerteretur. Ac vbi tempus satis lon-
gum abiisse videbatur, repetiit quod ille
aluerat, subductis fructus quoque ration-
ibus. Arborum item eminentium aut pro-
cidentium in regias vias vendebat fructus.
Missum quoque si qui mortem obierant,
copiam efferendi extra portam corpus de-
nario vendebat. Atque hinc simul argen-
tum accipiebat, simul non fallebant eum
duces iudicio temporis, quo aliquis ex
militibus esset mortuus. Lycios etiam
cernens capillis gestandis delectari, lite-
ras esse dixit allatas regias, quibus capil-
li ad crines mitti illiberentur. Mandata i-
gitur se habere à Mausolo, vt illi tonde-
rentur. Atque promisit, si certam sum-
mam in capita contribuere vellent, ex
Græcia capillos afferendos se esse curatu-
rum. At illi libenter præbuerunt quod
postulabat, collectáque est de magna
multitudine pecunia copiosa. ¶ Aristo-
teles Rhodius Phocææ principatum obti-
nens, in pecuniarum inopia cernens duas
esse Phocæensium factiones, verba vni il-
larum occulè fecit, indicans sibi dare
alteras pecunias, vt rem ad ipsos inclineret
Sese verò ab ipsis accipere malle, & ad-
ministrationem ciuitatis eis tradere. Qui-
bus auditis statim tantum illi pecuniæ de-
derunt, quantum iusserat. At hic alteri
factioni rursum ostendit quæ accepisset
ab alteris. Hi verò dederunt ne ipsi qui-
dem minus. Atque ita accepta pecunia ab
vtrisque gratiam inter eos reconciliauit.
Cum animaduerteret autem inter ciues
multas esse controuersias, & magnas in
lis propter bellum iniurias, iudicio con-
stituto edixit: Si qui lege non egissent in-
tra tempus præscriptum, non ampliùs de
prioribus criminibus iudicia iis darentur.
Tunc itaque complurium caussarum
atque litium collationem, & prouocatio-
nes multis propositis, ad se referens, & ab
vtrisque per diuersos aliquid accipiens,

Ἐκέλευσε τοῖς Μυλασσεῦσι φέρειν ἕκαστον
ὅσον πλεῖστα χρήματα· φάσκων αὐτὸς τοῖς
νεῦ εἰσενηνοχόσι καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν εἰδὼς
τὴν ἢ πολλῶν, τὰ δὲ χρήματα λαβὼν
τὴν ἢ πόλιν ἐκ τῶν θεῶν τὸν παρόντα κα-
τοικοδομεῖν. ¶ Κόνδαλος, Μαυσώλου ὑπαρχος,
ὁπότε διαπορευομένῳ αὐτῷ διὰ τῆς χώρας
προσπέμψειέ τις δῶρον ἢ μόσχον, ἢ πόρκον
ἢ ὄρνιν, τὸν ὄνομα ἀναγράψας τοῦ δόντος
εἰς οἶκον ἐκέλευεν τρέφειν ἕως ἂν ἐπανέλθοι.
ὁπότε δὲ ἡ ἡμέρα χρόνου ἱκανοῦ δοκοῖ, αὐτός
τε τὴν τροφὴν καὶ τὴν δαπανηθεῖσαν λογιζόμενος
ἀπαιτεῖ. τὰ δὲ δένδρα τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα
τὰς εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ βασιλικοῦ, ἐπώλει τοῖς ἐμπόροις.
ἀλλὰ δὲ τοὺς ἀποθανόντας εἴ τις τελευτοῖ,
διακωλύειν ἐπόλει ὁ δὲ χρυσὸν τῶν σώματος,
ἄμα τε οὐ ἐξαπατῶν καὶ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν
ἐν ᾗ τελευτῶν τις ἐγένετο τοῦ πολίτου.
αὐτός τε ἐπεθεώρει τοὺς Λυκίους ἐν τῇ κομῇ φέρειν,
ἔφασκε γράμματα ἔχειν παρὰ βασιλέως, κόμας ἀποστέλλειν εἰς φορεῖον,
κελεύσας αὐτοὺς ἀποκείρασθαι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. ἔφασκον οὖν εἰ βούλοιντο τὴν
φόρον ἱκανὸν δοῦναι, μετὰ πέμψειν ἐν τῇ
τῶν Ἑλλήνων κόμῃ. εἰ δὲ τὸν ἀριθμὸν δοῦναι
ἔφασαν καὶ χρήματα πολλὰ δοῦναι
πολλοὶ ἔχειν. ¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος ἄρχων
Φωκαέων, ὅτι ἐν χρήματι φόβῳ εἶναι
ὁρᾷ τοὺς δύο μέρη Φωκαέων, λόγῳ ἐπιστάμενος
ἀφῆκεν τῶν ἑτέρων εἶναι τὸν δεσπότην,
φάσκων αὐτὸν δώσειν χρήματα τοῖς ἑτέροις,
ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πράγματα ἐγκαταλείπει· αὐτὸς
δὲ κρείττω βούλοιτο παρὰ τούτων λαβεῖν,
καὶ τὰ ἀφ' τῶν πόλει τούτοις διοικεῖν. οἱ δὲ
ἀκούσαντες ἀπέδοσαν τὰ χρήματα εἰ παρέχοιεν ἔχειν
ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις πάλιν ἔλεγεν ἃ ἔλαβεν
ἐκ τῶν παρὰ τῶν ἑτέρων· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἀπέδοσαν
ἐκ τῶν ἴσα. κἀκεῖνος δὲ παρ' ἀμφοτέρων,
κατέλαβεν αὐτοὺς ὁμοῦ διαλυσάμενος
τὰ πολέμια κατὰ τὴν οὖσαν δίκης πολλαί,
καὶ μεγάλαι ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀδικίαι συνεστήκεσαν πολέμια, διαιρήσειν καὶ δίκας, ὅσαι
πρὸς ἔτος οὐ μὴ διαδικάσωσιν νόμον δὲ ἔθηκε
μηκέτι τοῦ ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος κρίσεσιν
κρίσεσιν δὲ παραλίπω πολλὰς δικῶν, καὶ
πολλὰς

πολλὰ χρήματα. ¶ Κλαζομενίοις δὲ ἐν στενοχωρίᾳ οὖσιν, χρήματα δεδωκότες
ἐφοίτουν παρ' οἷς ἐλαιόφυτα ἦν
ἔτη πολλὰ, ἵνα τὸν καρπὸν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκφέρωσιν
δὲ πολὺ ἐν τῇ χώρᾳ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκφέρωσιν
διαπεπόνηται ἢ, μεταδοσάμενοι πολλὰ, ἀπέστελλον
εἰς τὰ ἀμπέλια, ὅθεν ἐκτοῦ ἄκα αὐτοῖς,
ὑποθήκας ἐφοίτων αὐτῶν τὸ ἔλαιον πάμπολυ· ὀφείλοντες τριακόσιαι μυριάδες εἴκοσι
τάλαντα, καὶ οὐ δυνάμενοι, τὸν ἐφορεῖν
τῶν ἐκμισθοῦν τὸν ἔφορον τάλαντα τὸν ἐκτοῦ.
ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ἀγρῶν ἀπέκοπτον ὀνομάζειν, ἀεὶ
δὲ μισθοῦν ἐλάμβανον, νόμισμα ἐκ τῶν ἐπιφορῶν εἰς ἀργύριον λόγον εἶκεν πολλοὺς
ἔτη ἀδίκοις τοῖς ἀποφορεῖσι ἐν τῇ πόλει
χρῆν χρῆν ἐκείνῳ, ὅσα ἐκείνοις ἐλαμβάνον.
εἴ τε ὦν ἰδιώτης εἴχον, εἴτε τοῖς κοινοῖς
ἡμέρας χρείας ἀκολουθεῖν, καὶ ἡ πόλις τῶν
χρείας ἀπωλεῖν. δεύτερον δὲ ἐν τῷ ἀφορεῖν
ἐκείνοις τὸν τε τόκον κατέφερον, οἱ δὲ
ἀποφορῶν ἐφόρῳ ἀφεῖς μέρος δίδοντες,
τοῦ δὲ ἀπόρου ἐκομίζοντο. ¶ Σελυβριανοὶ
δὲ, δεδάνεισε χρήματα, νόμον ἔθεσε ἑαυτοῖς
αὐτοῖς μὴ ἐξάγειν ἐκ λιμοῦ γενομένου, ἐκείνοις
δὲ ὑπαρχόντος σίτου πολλοῦ, ἐψηφίσαντο τῇ πόλει παραδιδόναι τοὺς ἰδιώτας
τὸν σῖτον τῆς ἐπιγενομένης τιμῆς, ὑπολειπόμενον
λαμβάνειν ἑκάστῳ ἐξ ἑαυτοῦ ἕνεκα τῆς ἐξαγωγῆς
ἐδόκει τοῦ βασιλέως, τὸν ἀπεστερημένον
ἐδόκει τοῦ βασιλέως, τὸν ἀπεστερημένον
ἐν τῇ πόλει τὸν σῖτον πολλοῦ. ¶ Ἀβυδηνοὶ
δὲ, διὰ στασιασμὸν τῆς χώρας ἀγνοῦ γενομένης, καὶ τὸ μεταλλεῖον οὐ ποιοῦσιν αὐτοῖς
οὐδὲν διὰ τὸ καὶ ἐπὶ ἔρημον, ἐψηφίσαντο
τὸν βουλόμενον τῶν γεωργῶν δανείζειν, ὡς ἐρχόμενοι, ὡς ἀφορεῖν αὐτοῖς ἐκ
τῶν κεφαλῶν ἐκ τῶν καρπῶν, τοῖς δὲ
ἄλλοις ἐκ τῶν κοινῶν.

¶ Ἐφέσιοι, δεδάνεισε χρήματα, νόμον
ἔθεντο μὴ φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας ἔξω
δὲ τοῦ ἄστεως, ἀπεῖσιν τῇ πόλει· τὸ δὲ κόσμον
τὸ ἐν τῷ τῷ τῷ τῷ ἀστεῖον ἀργύριον ἢ δὲ
καταβαλεῖν, εἴων δὲ τὸ ἐκτὸς τὸ ἄστυ τὸ
δόντος ἀργύριον, ὡς ἀκεκριμένος. ¶ Δεινύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα
συναγαγεῖν, ἐκκλησίαν ποιεῖ, ἐφασκεν ἐκ
τῶν Δήμητρος, καὶ κελεύει τὸ τῆς
χωλιῶν κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν
ἐν τῷ ἱερῷ ἀποκομίζειν.

A non parum pecuniæ contraxit. ¶ Clazomenij in penuria annonæ cùm pecunia deficerentur, scitum fecerunt: Vt qui oleū haberent, commodarent hoc Reipublicæ eum fœnore. Existit autem hic fructus in regione illorum copiosus. Cùm igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipsis aduenit, pignore dato olei premine quadringenta & octoginta sestertia, neque possent dissoluere, annis singulis fœnus pendebant ducibus sestertia nongenta & sex. Quia verò hoc pacto de sorte nihil decedebat, & sumptus facere frustra ipsi pergebant, percusserūt nummum ferreum ad argenti rationem, sestertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentissimis in ciuitate pro eo atque consentaneum erat cuique, & tantundem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in cotidianos vsus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo semper pro parte sua cuique distribuebant, nummiósque ferceos recipiebant. ¶ Selybriani in pecuniarum inopia, cùm lex esset: Ne frumentum exportaretur, famis tempore, vetere illis frumento reliquo, scitum fecerunt: Tradere priuatos debere frumenta sua reipublicæ precio constituto, sic, vt quisque retineret victum sibi vnius anni. Postea euehendi potestatem fecerunt volenti constituto precio, quod æquum videbatur. ¶ Abydeni, quòd terra ipsorum per seditionem inculta esset, neque quicquam ampliùs impendentibus incolis, propterea quòd alia adhuc deberentur, scitum fecerunt: Qui pecuniam mutuam dedisset agricolis, vt opus turi facerent, cum percipere fructus natos primùm debere, & cæteros ea demum quæ reliqua fuissent.

Ephesij cùm pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere, vt mulieres aurum gestarent, quicquid eo tempore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Constituta etiam argenti summa, quæ numeraretur, permiserunt: vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numerasset, tanquam eius, qui illam confecisset, perscribereturr. ¶ Dionysius Syracusius cumulare pecunias volens, concione adunata dixit: Vitam sibi Ceremem esse iubentem, mundum muliebrem in suum fanum deferri. Ac se quidem hoc de suarum mulierum mūdo fecisse

Universidad de Deusto Biblioteca

Postulare igitur, vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea irascerentur. Qui non fecisset, eum sacrilegij reum fore pronuntiauit. Cúmque omnes, quæ habebant, attulissent, & Deæ respectu & ipsius, re diuina facta, abstulit mundum illum, tanquam commodatum ab ipsa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriisset, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum gestare vellet, ea in templo, quod tanti esset, dedicaret. Ædificaturus triremes sciebat pecunia sibi opus fore. Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit & ad eam rem sibi pecunia opus esse. Postulauitque vt singuli ciues conferrēt aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerūt. Spacio autem interposito dierum duum triúmve quasi frustrata res ipsum esset collaudatis ciuibus, id restituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum sibi reconciliauit. Postea simili spe, se esse recepturos, rursum contulerunt. Dionysius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percussit ex stanno, aduocatáque concione, copiosa oratione nummum eum commēdauit. Syracusij verò, quamuis inuiti, illum scito suo approbauerunt, & vnusquisque prætulit se habere argenteum, non stannū. Rursum in pecuniæ inopia postulauit à ciuibus, vt sibi contribuerent. Quibus negantibus se habere, protulit vtensilia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceret, proposuit. Hæc cum Syracusij emerent, quid quisque emisset, perscribebatur. Persoluto autem precio, referre ad se vtensile iussit, quod emisset, vnumquemque. Syracusij propter crebra tributa deserant pecudes alere. Ibi Dionysius satis sibi collatum esse affirmauit ad tantùm vsum, quique posthac parassent pecudes eos fore immunes. Cùm multi autem multas pecudes immunitatis spe parassent, nactus opportunitatem, quid quisque haberet, æstimari iussit, & imposuit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusij ægrè ferentes se esse deceptos pecudes iugulare & vēdere. Cùm autem ad hæc Dionysius edicto definiisset iugulandarum pecudū indies numerum, illi mactantes sacrificare. Tunc Dionysius vetuit mactari pecudem fœmininam. Rursum in pecuniæ inopia professione apud sese describi iussit pecunias familiarum, quæcunque essent orbæ parentibus. Quo facto, ipse pecuniis illis abusus fuit, donec singuli in suam

[illegible]

[illegible]

A tutelam venissent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd diripere vrbem ipsorum iure posset, sed velle se, si modò auferat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Rhegini quicquid occultauerant, id protulerunt in conspectum. Et cùm egeni quoq; pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sumsissent, ita illam summam persoluerunt. B Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellectilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam. Mutuo sumserat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cúmque illi repeterent, iussit afferri ad se argentum, quātum possideret vnusquisque, proposita pœna mortis, nisi facerent. Allato autem argento, percussit nummū, ita vt denarius vnus æstimaretur duobus, eóque, quod debeba- C tur quódque attulerant ad se, persoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigasset, abstulit ex fano Leucotheę & auri argentique plurimum, & non parū ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipsum habere multa, nautas quoque, præconium fieri iussit: Vt dimidiū eorum quæ quisq. abstulisset, ad se referretur, alterū dimidiū retinere posse eū qui abstulisset. Qui non retulisset, ei mortis D pœnam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si dimidium retulissent, tutò se retenturos esse reliqua, illud retulerūt. At Dionysius his acceptis, rursum dimidium referre eos iussit. ¶MENDAEI fructibus quos redderent portus & alia vectigalia, Vtebantur ad ciuitatis administrationem. Sed quod ex solo & ędificiis perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantium perscribebant. Qui quoties ci- E uitati pecunia opus erat, persoluebāt quātum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abusi illo pecuniis sine fœnore. Iidem in bello aduersus Olynthios cùm pecunia indigerēt, & copia mancipiorum abundarēt, scitum fecerūt: Vt vnusquisque tātùm duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuersa, vt haberēt priuati pecuniam, quā ciuitati mutuo darent. ¶Callistratus ve- F neunte in Macedonia portorio plerunq. ducentis octoginta sestertiis, perfecit vt perciperetur bis tātum. Nā cùm animaduertisset opulentiores illud sēper redimere, quòd fideiussores oporteret Talētinos

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

de illis ducentis octoginta constitui, per
præconem edixit: Potestatem fieri emen-
di quicunque vellet; & constituendi fi-
deiussores partis tertiæ, & quantæcunque
summæ persuadendo habere aliquis pos-
set. ¶ Timotheus Athenienſis bellum
gerens cum Olynthiis, in pecuniæ inopia
æreum nummum percussit, & militibus
distribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus,
ostendit à mercatoribus omnia & in foro
res venales eodem nummo ipsis vendi-
tum iri. Mercatoribus autem ostendit,
quos nummos æreos accepissent, iisdem
rursum eos emere & illa in regione vena-
lia, & prædam actam debere. Et si quid æ
tis superfuisset, id ad se referre, próque eo
accipere argentum. Ad Cercyram autem
bellum gerens, & laboratis inopia, milita-
bûsque flagitantibus stipendium, & recu-
santibus imperium ipsius, & minitanti-
bus se esse ad hostes transituros, aduoca-
ta concione illorum, dixit impedientibus
tempestatibus argentum ad se non po-
tuisse deportari: Nam tanta se copia abun-
dare vt trimestre ism ante tempus perso-
lutum stipendium dono eis dare velit.
Milites autem rati, nequaquam illum tan-
tam facturam fuisse iacturam, nisi reuera
pecuniam expectaret ad se esse peruentu-
ram, ita de stipendiis acquieuerunt, doneo
Timotheus ea, quæ voluit gerendo, expe-
diuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus
& quicquid in agris erat, ipsis Samis ven-
debat, vnde copia pecuniæ ad stipen-
dia militibus persoluenda suppetebat.
Postquam verò multis aduentantibus ne-
cessariorum penuria esse cœpit in ca-
stris, edicto vetuit vendi frumenti frir-
nam, & mensuram minorem modiis VI.
& humida omnia mensura minore con-
giis decem. Centuriones igitur & qui or-
dines ducebant, ementes copiosa omnia,
ita militibus suis distribuebant. Aduen-
tantes verò, ipsi suum sibi victum apporta-
bant, & discedentes si quid reliquum e-
rat, diuendebant, vt iam victus copia a-
bundarent milites. ¶ Didales Persa, mi-
litibus quos habebat victum cotidianum
suppeditare ille quidem poterat ex ho-
stium terra, sed pecunia, quam pende-
ret ei non erat. Cúmque dies venisset so-
lutionis, tale quiddam cõminiscitur. Ad-
uocata concione militum, non esse se
pecuniarum inopem dixit, sed habere
pecunias quodam in loco, quem etiam
indicauit. Et castris moris illuc perrexit.

A καὶ δεξιότερον τοῦ ἐγγύς· ἐφ' οἷς ἔλεγεν πολλοὺς
ἐφοτιμήσειν αὐτῷ διὰ τὴν βουλόμενον, καὶ
τοῦ ἐγγύς καὶ δεξιότερον τὴν πόλιν μάχεσθαι, καὶ
καθ' ἑκάστου ἔφη τοὺς διώκειν πόδας. ¶ Τι-
μόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς Ὀλυν-
θίους, ἐν ἀπορίᾳ ὢν ἀργυρίου, καὶ ἐκ χαλκοῦ
νόμον, ἐκέλευον τοῖς στρατιώταις. ἀγορασιμῶν
τῶν δὲ τοῖς στρατιώταις, ἐν αὐτοῖς τοῦ ἐμπορίου
τε καὶ ἀγορᾶς ἅπαντες, ὁσοῦν πολ-
B λοῦ χαλκοῦ τούτου πάλιν ἀγοράζειν τὸν
ἐν τῇ χώρᾳ ὄντα, καὶ τὰ ἐν τῇ λείᾳ ἀγο-
ρᾶν. οἱ δὲ ἀποφερόμενοι αὐτοῖς χαλκοῦ,
ὡς ἐν τῷ ἀποφέρεσθαι ἀργύριον λαμβά-
νοντες. ἐπεὶ Κέρκυρᾳ δὲ πολεμῶν, καὶ ὑπὸ στρα-
τιωτῶν μισθοῦ, καὶ ἀπειθούντων αὐτῷ, καὶ ἀφε-
C τῶν ἐπιτρέψειν φασκόντων Χαβρίᾳ, ἀπο-
κλησάς συναγωγὴν, ἔφασκεν οὐ δυνάσθαι διὰ
τὸν χειμῶνας παρεγγυᾶσθαι αὐτῷ ἀργύριον·
ἐπεὶ πιστεύειν δὲ, ἐπεὶ αὐτὸν ἀποφέρειν,
ὅτι τῶν φοβουμένων πόλεμον ἀπορίᾳ,
ἀφεῖναι αὐτοῖς δίδοιεν. οἱ δὲ, ὑπολαμβά-
νοντες, ὡς οὐκ ἂν φοβοῖτο πόλεμον χρήσεσθαι
τῷ Τιμοθέου ἀνοῖ, εἰ μὴ τὸ ἀληθὲς
φοβοῖτο μὴ τὰ χρήματα πρὸς αὐτοῦ
D κτοῦ ἔχει ὑπὸ τε μισθοῦ, ὡς ἐκείνῳ
ἀπολυσόμενοι ἐβούλετο. Σάμον δὲ πολιορ-
κῶν, ἐπὶ καρπῶν καὶ τὰ κτήματα τὰ ἀγρῶν ἀπο-
δίδοτο αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις· ἐκ τοῦ ἀργύριον
χρήματα εἰς μισθοῦ τοῖς στρατιώταις. ἐπεὶ τε
δὲ πολλοὶ ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν στρατόπε-
δον, διὰ τὸ ἀριθμοῦ, ἀπαγορεύειν μὴ πω-
λεῖν σῖτον ἀλλοτριοῦν, μηδὲ μέδιμνον ἐλάττω
μετρεῖν. εἰ μὴ ὑγρὰ πωλεῖν τε καὶ ἀγο-
ρεύειν. ἀγορεύοντες ἀθρόα, ἀπεδίδοσαν τοῖς
στρατιώταις· οἱ δὲ οἰκοφορούμενοι, ὅ τι ἐγένε-
τοῖς τὸ ἀπεδίδοσαν καὶ ἐπὶ ἀπολλάττοντες,
εἴ τι περιλοιπόν εἰς αὐτοῖς, ἐπωλοῦν· ὥστε
συνεβαίνειν ἀφθονεῖν τοῖς στρατιώταις τῶν
ἐπιτηδείων. ¶ Διδάλης Πέρσης, ἔχων
E στρατιώτας, τὰ μὲν καθ' ἡμέραν ποιεῖν ἐν
ἐλπίσι ἐκ τῆς πολεμίας αὐτοῖς. εἰωθεμένα
ἐκ ἔχων διδόναι, ἀπορούμενος δὲ, ἐκέλευ-
σεν ἀθροίσαντα τὸν ὄχλον, τοιαῦτα πάθος· ἐκ-
κλησίαν συναγαγὼν, ἔφη ἐν χρήμασι εἶναι τοῖς
ἐκεῖ· καὶ ἐκεῖ δεῖξας, ἐβάδιζε τὴν αὐτοῦ
ὁδόν.

ὅπου ἐν ἐγγὺς τῇ χωρίῳ ἐβάδιζε, ἀκολουθοῦν-
εἰς αὐτῷ, ἐκβάντα ἐκ τῆς ἀθόνων ἱερῶν ὅσα
ἐκεῖ παῖδες ἀφῆκεν· εἶτ' ἀπεκόμισε τοὺς
ἡμέρους εἰς ἀγρόνδε ἀφῆκεν, πᾶσαν φορτοφόρ-
ου τε τῶν, βαδίζειν. ἰδόντες δὲ οἱ στρα-
τιῶται, καὶ νομίσαντες ἅπαντα τῷ ἀφῆκεν
τὸν ἀγρόνδε, ἐπεὶ ἔφασαν εἰς κομιεῖν τὸν
μισθὸν· ἐπὶ δὲ ἐφ' ὅτῳ εἰς Κρίσσον ἐλθόντας
ἀποκομιεῖν· ἐπὶ δὲ εἰς τὴν Κρίσσον ἐλθὸ-
τολλῶν τε κομεῖν καὶ χαμαιεῖν τὸν δὲ χρέ-
ων ὑπὸ ἀπὸ χρῆσθαι τοῖς στρατιώτῃ, τὰ ἀπο-
νόδια μόνον διδόναι τῷ ἡγεμόνι τῷ τε τοῖς
στρατιώτῃ· ἀπὸ δὲ ὄχῃ, καὶ τοῖς κτήνεσι
τοῖς μετὰ ἀπολαμβάνειν τε· ἄλλῳ δὲ ἐκ ἐξῆν οὐδὲ
ἐκεῖνον τοῦτον ἐκείνῳ. ¶ Χαβρίας
Ἀθηναῖος τοῖς τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ
ἐστρατεύοντο καὶ δικαίῳ χρήματος, συνε-
βουλεύοντο τῷ ἱερῷ τῷ καὶ τῷ ἱερεῖ τὸ
πλῆθος φάσκοντος τοῖς ἱερεῖς δεῖν ἀπερ-
λυθῶν διὰ τὸν δαπάνων. ἀκούσαντες δὲ
εἰ ἱερεῖς, καὶ τὸ ἱερὸν παρ' αὐτοῖς, ἔφασαν ἐκ-
λεμῶν ἐξ, καὶ ἔτι αὐτοῖς τὰ ἱερεῖς ἐδίδο-
σαν χρήματα καὶ ἐκ τοῦ πάντων εἰλόμε-
νοι, φορτοῦν ἐκ αὐτοῖς ἐκέλευον εἰς τὸ
ἱερὸν καὶ εἰς αὐτὸν, τὸν δικαστὴν δὲ φορεῖν
ἐπιτιμῶν, τὸ δίκαιον μέρος ἀποδοῦναι,
τὰ δὲ λοιπὰ αὐτοῦ δικαστῶν, ὅσα ὁ πόλεμος ἐ
φορεῖ βασιλεῖ διαλυθῶ. ἀπ' οἰκίας δὲ ἐκέ-
νος ἐκέλευον ἅπαντας εἰσφέρειν τὸν ἑαυ-
τοῦ δεῖ, καὶ ὅσα τὰ σύμμαχα ἀπαιτῶν· τὸ
σίτου τε πολλοῦ χωρεῖν τῶν πρῶν, ἀπο-
δόναι τὸν πολεμῶν καὶ ἀποφέρειν ὅσα τῶν
ἀρτάβας τὸν ἀλλοῖ· ὅσα δὲ πλοῖα τε καὶ
ἐργαστήρια, καὶ τὰ ἄλλα πᾶν ἐργασίας ἐκέ-
τοιν, τὰ ἐργασίας μέρος τὸ δέκατον τέλος ἀ-
ποτελεῖν. ἐστρατεύεν δὲ αὐτὸ μέλλοντα ἐκ
τῆς χώρας, εἰ τὶς τὶ ἔχει ἄκμον ἀγορᾶσαι ἢ
χρεῶν, πολλοῖς ὀλίγῳ πρὸς αὐτὸν. ἐπεγκα-
κόντων δὲ τῷ πλείστῳ, ἐκέλευον τοῦτο τῷ
ἐκείνῳ χρῆσθαι, τοῖς δὲ δικαιοῦντας συγκο-
μίσῃ τοῖς ναυάρχοις, ὥστ' ἐκ τῷ φόρῳ αὐτοῖς
δοῦναι. ¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος, Κότυος
συναγαγόντος στρατιώτας, ἐπόρισεν αὐτῷ
χρήματα ἵππον πολλοῦ· ἐκέλευον τῷ αὐθρώ-
πων ὧν ἄρχῃ, φορεῖν ἀπὸ τῆς αὐτῆς γῆς
πρὸς μεδίμνου τὸ τῷ ἑξακοσίου, συνε-
λέγω εἰς ἐν πολὺ πλῆθος. κατεσκευάζοντο δὲ
τὰ ἐμπόρια, ἀπόλλυν, καὶ ἀνοίγοντο χρε-
ῶν.

A Deinde vbi appropinquauit regioni Illi,
in locum ipsum processit, déque fanis
quæ ibi erant abstulit, quicquid vasorum
argenteorum reperit. Mox onustis mu-
lis, quasi illi nihil nisi argentum porta-
rent, cùm eminentia hi vasa ostenta-
rent, ita facere iter. Hoc cernentes mi-
lites, & arbitrati quicquid portaretur à
mulis id esse argentum vniuersum, ani-
mum habuerunt bonum, tanquam stipen-
dium accepturi. At ille Amisum perue-
niri, ibique signari argentum oportere
dixit. Erat autem via Amisum vsque com-
plurium dierum, & difficilis propter fri-
gus. Toto igitur illo tempore abusus est
exercitu, cùm nihil nisi victum præbe-
ret. Idem opifices in castris, & cauppo-
nes, & permutantes aliquid penes se ha-
bebat omnes, neque licebat horum quic-
quam alteri exercere vlli. ¶ Chabrias
Athenienſis, cùm Taos rex Ægyptiorum
B educeret exercitum, & pecunia deficere-
tur, suasit, vt demonstraret vtriusque sex-
C xos sacerdotibus, sibi, propter sumtus bel-
li, numerum ipsorum diminuere necesse
esse. His illi, auditis, & quique sacrorum
administrationem volentes esse suam, ita
singuli pecunias regi dare. Hæc cùm acce-
pisset, suasit Chabrias regi, vt insuper iu-
D beret, sacerdotes quos sumtus earnus fe-
cissent in sacra & sese, eorum deinceps
vt decimam tantùm partem impende-
rent, & sibi reliquum darent mutuo, do-
nec bellum aduersus regem Persarum fi-
niretur. De vnaquaque etiam colonia
suasit, vt imperaret certam pecuniam tri-
buti nomine, itémque de singulis corpori-
bus. Item de frumento quod venires, vt
exigerentur vltra pretium tam ab emto-
re quàm venditore, de singulis artabis as-
E ses bini, nec non de naugiis & offi-
cinis, & aliis, quicquid negotij gereretur
& fieret quæstus, illius pars decima.
Iámque copias extra terram educturo re-
gi suasit: vt iuberet quod quisque argenti
aut auri non signati haberet, id ad se af-
ferret. Cúmque esset allatum, suasit item:
Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuo de-
dissent, commendaret nauarchis, qui de
F bita persoluerent ex tributis. ¶ Iphicra-
tes Athenienſis cogente copias Cotye, vt
ei pecunia suppeteret, effecit hoc modo:
Suasit vt imperaret omnibus suæ ditioni
subiectis, vt conferrent singuli soli par-
tem exemtam regi XVIII. modiis. Hoc
facto magna frumenti copia fuit collecta.
Qua in ea loca, vbi fora agebantur, expor-
tata, abundans pecunia est confecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuo ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthij dare nolebant. Petiit igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis præsidio essent, vt militibus ea tunc custodientibus, alibi vti posset. Id Perinthij citò fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fore. At Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque ad se mitti mutuo petitam pecuniam, & ita recipere suos ciues. ¶ Mentor filius comprehenso Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum. ¶ Mēno Rhodius Lampsaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam summam pecuniæ præscripsit, quam opulentissimi persoluerēt, eāmque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam cæteri contribuissent, iussit illam quoque summam mutuo sibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursum pecuniæ egens, contribuere eos iussit, & ex vectigalibus, quod dedissent, recipere. Illi, qui celeriter se recepturos sperarent, contribuerunt. Iámque aderat tempus vt vectigalia perciperentur, at Memno sibi pecuniā tunc quoque opus esse ostendit, séque postea esse accepta redditurum cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilias neque itinera obituros, neque insumturos quicquam, nimirum exemtis illis. Superiore tempore etiam, cùm metiretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidē ille mense dies præteriit tres, sequente verò quinque, & hoc modo processit donec ad triginta perueniret. ¶ Charidemus Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitum contra se adduceret Artabassus, pecuniā deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primùm contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant. At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nūmorum haberēt, aut si qua vasa preciosa, aliò ablegare

¶ Κότυς Θρᾷξ παρὰ Περινθίων [illegible]

[illegible]

[illegible]

Addituróque se esse deductores. Ipsúmque hoc agere erat manifestum. Itaque illis fidem habentibus, non longè eductos extra vrbem excussit, si quid haberent, & quàm multis opus erat ea abstulit, ipsósque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Ne quis in vlla vrbe, suæ ditioni subiecta, arma haberet domi suæ: Quique habuisset, eam argentum debere persoluere, cuius summa fuit pronunciata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium istud temere factum esse rati, retinebant ea quæ prius quisque habuerat loco suo. At Charidemus de improuiso excussis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, mulctam constitutam exegit. ¶ Philoxenus quispiam, Macedo satrapes in Caria in pecuniæ inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Cariæ incolarum opulentiss. descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quæ pararentur. Ac cernens eos grauari, subornauit quosdam qui sciscitarentur: Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent. At hi plus etiam se daturos esse, quàm impensuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à suis negotiis. Ibi ille accepis quæ isti dabant, descripsit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit, & ita accedebat aliquid à singulis. ¶ Euæses Syrus satrapes in Ægypto, cùm sensisset præfectos prouinciis ab se velle desciscere, accersitos in regiam ipsos suspendit vniuersos. Iussitque dici familiaribus eorum & propinquis, asseruari illos. Singuli itaque laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia captos. At ipse pactus de vnoquoque & acceptis de quibus conuenisset, singulis mortuum restituit. ¶ Cleomenes Alexandrinus satrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis esset magna, in Ægypto autem mediocris, præclusit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, concessit, sed vectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat, vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequi prior affectus esset iniuria, autores illius crocodilos velle vicisci ostendit. Et mandata dedit vt illi caperentur. At sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, eorum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt. Atque ita ipse acquieuit. Dederat huic mandata Alexander rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eò transferret forum rerum venalium Canobo. Ibi ipse nauigio accessit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco ac locupletibus, ideo se aduenisse vt traduceret eos aliò. At sacerdotes & ciues collatas pecunias ipsi dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis, tunc ille quidem abiit. Postea verò omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum accessit, pecuniâsque ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc iam interesse, vt ibi sit forum & non illic. Cùmque se nullo modo tantum persoluere posse affirmarent, tum traduxit ipsos. Ablegato quodam ad emtionem quampiam, cùm sensisset, eum nactum esse vilis, & velle expensum ferre quod pluris esset, dixit necessariis illius, audisse se, quòd ipsorum amicus merces emisset supra modum magno precio. Itaque se non esse assensurum. Simúlque inertiam eius simulata iracundia infectari. At illi his auditis, non debere aiebant ipsum fidem iis habere, qui contra absentem aliquid dicerent, donec reuectus hic rationem redderet coram ipso. Qui postquam redierat, narrauerunt ei, quæ ex Cleomene cognouerant. At ipse his simul atque Cleomenì volens demonstrare omnia, retulit de precio quod mercando expenderat. Cùm frumentum veniret in illa regione denariis decem, accersitis iis qui vendendis frumentis fariebant quæstum, percontatus est, quantum à se accipere vellent. Qui cùm dixissent: minoris ipsi se esse daturos quàm cæteris mercatoribus, iussit quidé sibi tradi tanti frumentum quanti aliis, ipse verò precium statuit frumenti denarios 12. & tanti vendebat. Conuocatis sacerdotibus, dixit: Perquam inæquales sumtus in ea regione in sacrificia impendi, itaque & fanorum & sacerdotum numerum diminui oportere. At sacerdotes cùm priuatas suas cum publicas sacras pecunias illi dare, existimantes reuera eum istud factum esse, quòd vellet suum quisque fanum saluum esse, & ipse sacerdos permanere.

A ἐφ' ὑφίστασθαι ἀδικεῖν, ἀμύνεσθαι τοὺς κροκόδειλος, καὶ φανερὸς ἐποίει. αὐτοὶ δὲ ἱερεῖς, ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν καταφρονοῖτο, συναγαγόντες ὅσον ἠδύναντο χρυσίον, ἐδίδοσαν αὐτῷ· ὁ δὲ οὕτως ἐπαύετο. Ἀλεξάνδρου τῷ βασιλεῖ ἐντεταλμένου ἐπὶ τὴν Φάρον πόλιν οἰκίσαι, καὶ ἐμπόριον τὰ ὠνήματα ἐν τῷ Κανώβῳ ἐνταῦθα πλεῖν, καὶ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς εὐπόροις ἐπιδεῖξαι ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἥκοι ἵνα μετοικίσῃ τὴν πόλιν. οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ πολῖται, εἰσενεγκόντες χρήματα, ἔδοσαν, ἵνα ἐᾷ καὶ τοῖς αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. ὁ δὲ, λαβὼν, τότε μὲν ἀπῆλθε· εἶτα δὲ κατασκευασάμενος, ἐπὶ τὸν Κάνωβον ἦλθε καὶ ἐζήτει αὐτοῖς τὰ ἀργύρια, ἅτε αὐτοὺς χρήματα, ὑπόσχεσιν τοῦ πλοῦτου. τῶν δὲ αὐτῷ τὸ διάστερον εἶναι, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ μὴ ἐκεῖ. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἔρανον ἀνῆκε δοῦναι, μετῴκισεν αὐτοὺς. ἀποστείλας τινὰ τῶν ἐπιτηδείων ἀγοράσοντα, οἰόμενος ὅτι ἀνὴρ ἀπόδοσιν λαμβάνει, τοῦτο δὲ τὸ ἀγοραζόμενον ἐλέγετο, ὅτι τοῖς συνοῦσι τοῦ ἀγοραστοῦ ἐλέγετο, ὅτι ἀπεκρίνατο οὐκ ἂν ἐπαινέσαι τὴν ἀγορὰν ἐπιτιμῶν τῷ ἀγοραστῇ· ὁ δὲ, ὀργὴν ἐνδείξασθαι τὴν τῶν ἀγορασθέντων ἀπόδοσιν· καὶ ἅμα τῶν ἀπόντων ἐπιτιμᾶν αὐτοῖς ἐφασκεν, εἰ μὴ πιστεύοιεν αὐτῷ τοῖς παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ λεγομένοις, ἕως ἂν ἐκεῖνος ἐλθὼν λόγον ἀποδῷ. ἀφικομένου δὲ τοῦ ἀγοραστοῦ, ἀπήγγελλεν αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Κλεομένους ὁ δὲ, ἐπειδὴ τὰ Κλεομένους ἐνδείξασθαι καὶ τὰ Κλεομένους, ἀπόδοσιν τοῦ ἀγορασθέντος ἐποιεῖτο. τοῦ τε σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώρᾳ δέκα δραχμῶν, καλέσας τοὺς ἐργαζομένους, ἠρώτα τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἐργάζεσθαι. οἱ δὲ, ἐφασαν ἐλάττονος ἢ ἄλλου τοῦ τῶν ἐμπόρων ἐπίστασθαι. ὁ δὲ, ἐκείνους ἐφ' ἑαυτοῦ ἐπιστήσας αὐτοὺς πωλεῖν τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς δὲ τῶν τριάκοντα καὶ δύο δραχμῶν τὸν σῖτον ἐμπολῶν, οὕτως ἐπώλει. τοῖς τε ἱερεῦσι καλέσας, ἔφασκε πολὺ τὸ ἀνώμαλον ἀπέλαμψε τῇ χώρᾳ γίγνεσθαι εἰς τὰ ἱερὰ δεῖν τῶν καὶ τῶν ἱερῶν τῶν καὶ τῶν ἱερέων τὸ πλῆθος κατακυδιῶσαι. εἰ δὲ ἱερεῖς, καὶ ἑκάστου καὶ ποιεῖν, τὰ ἱερὰ χρήματα ἐπιδίδοσαν εἰσφέρειν τε αὐτὸν τῷ ἀνθρώπῳ μέλλοντι τὸ πᾶν, καὶ ἕκαστος βουλόμενος εἰ τε ἱερὸν τὸ αὐτοῦ εἶναι καὶ χρῆσθαι, καὶ αὐτὸς ἱερεῖς.

¶ Ἀντιμένης Ῥόδιος, ἐμπόδιον γεωργῶν ἀλλὰ Βαβυλῶνα, ἐνθάδε χρόνον ἀφ' οὗ. νόμον ἦσαν ἐν Βαβυλῶνι πάλαι, δεκάτην εἶναι τῶν ἐπιγιγνομένων, χρόνῳ δὲ οὐκ ἐνεδίδοσαν, νομίσας τοὺς τε συμπράττας ἀπόντας πωλεῖν δίκαιον ἔνιας, καὶ γραμματοφόρους, ἐν ἀλλοτρίοις τε καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἄλλοις ἄγοντας, καὶ ἰδίᾳ κατασκευαζόμενος, καὶ δῶρα τοῖς ἀπόντας ἀναλίσκομεν, τῶν δὲ ἀγόντων ἐκφέρειν τὸν νόμον τὸν ἀείμνηστον. πάλαι τε ἀπαιτεῖν τὸν δεκάτον τὸ δὲ τὸ τριακοστὸν ἔτος, ἐκέλευον τὸν βουλόμενον ἀπογράφεσθαι ὁπόσον θέλει μέλλει δὲ τὸ ἐνιαυτὸν ἐστὶ δραχμὰς δύο πέντε· καὶ δὲ δύνοιτο τὸ ἀπόφασιν, κομίζεσθαι τοῦ πρώτου ἔτους ἀπογραφάμενον. ἀπογραφέντων οὖν πολλῶν ἀνθρώπων, ἐν ἐλίγῳ πωτεῖν ἀφίεσαν. εἰ δὲ τὸ ἀνθρώπῳ ἀπόδοσιν, ἐκέλευον τὸν συμπράττοντας εἰ ἢ ὄντα τὸ ἀνθρώπῳ, ἀπαιτεῖν, ἢ τοῦ πρώτου τῷ ἀνεῖν ἀποδοῦναι. ¶ Ὀφέλλας Κορίνθιος, κατασταθεὶς ἐπιμελητὴς εἰς τὸν νομὸν τὸν Ἀτθιδιτίδου, ἐπεὶ ἀφικόμενος αὐτῷ τὸ νομαρχεῖν εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ἔφασκον βούλεσθαι πλείω αὐτοὺς πολὺ φέρειν, τὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν τῶν κατὰ διηνεκῶς ἀπαιτεῖν αὐτὸν ἀξιοῦν· ἐπιτρέψοντες αὐτοῖς, εἰ δυνάμενοι συμπεῖν ἐκεῖνο ἐπιτρέψαι ἐν τῷ, τὸν μὲν ἐπιμελητὴν καὶ τοῖς ἀφεῖς ἐκεῖνον ἔτος αὐτοὺς ἀπαιτεῖν. εἰ δὲ τοῦ ἐν κατέχειν ἀπιόντας ἐδίδοσαν, ἐν ἐκείνοις πλείοσι φέρεις ἐπιβαλλόντες, ἢ αὐτοὺς ἔπεμψεν χρήματα δὲ πολλαπλάσια αὐτοῖς ἐλάμβανεν. ¶ Πυθοκλῆς Ἀθηναῖος, Ἀθηναίοις συμβουλεύσας τὸν μόλυβδον τὸν ἐν τῇ Τυρίνθι πωλεῖν παρὰ τὴν ἰδιωτῶν τῶν πόλει, ἢ ἐπὶ τὸν, δίδραχμον ἕκαστα τοῖς ἀπὸ αὐτοῦ πρῶτον ἐξαδράχμου, οὕτω πωλεῖ. ¶ Χαβρίας πληρωμάτων τε κατεσκευάζων εἰς ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν ταῖς, τῶν δὲ νεῶν ἑξήκοντα μόνον οὔσας χρείας, φορεῖν ταῖς ἐν τῇ ἑξήκοντα νεῶν ἐκεῖνον τῶν ἐπιμελητῶν τοῖς πλέοντας εἰς δίμηνον ἀποστέλλειν, ἃ αὐτοῖς πλοῖα. εἰ δὲ, βουλόμενοι δὲ τῇ ἰδίᾳ τῇ, ἐδίδοσαν ἃ φορεῖν τὰ ἐξ. ¶ Ἀτταλίας τοῖς τε ἐπιτιμῶσι τοῖς παρὰ τοῖς ὁδοῖς τοῖς βασιλικοῖς ἀκαθαρσίαν ἐκέλευε τοῖς συμπράττας χρῆσθαι τὸν νόμον τὸν ἐν χρόνῳ.

¶ Antimenes Rhodius curatione ei lata vinarum circum Babylona ab Alexandro, pecuniæ copiam ita confecit. Lex erat in Babyloniæ regione antiqua: Decimâ pendi de iis quæ importarentur debere. Ea nemo iamdudum vtebatur. At ille tẽpus obseruauit, quo aduentus satrapum omnium expectabatur, itémque militum, nec nõ legatorum haud paucorum, præterea artificum accersitorum & alios adducentium, quique priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa solerent afferri. Tunc igitur decimam exegit secundum legem, quę exstabat. Rursum laborans inopia, iussit mancipiorum, quæ erant in castris, nomina perscripta à volentibus, quanti videretur, æstimatis. Et de singulis annovno eos persoluere denarios octo. Quòd si cuius mãcipium aufugisset, precium illius restituisi iti promisit. Multorum igitur mancipiorum perscriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si verò aufugisset aliquod, iussit satrapam, in cuius loca peruenisset, vel reducendum illud in castra, vel precium domino persoluendum curare. ¶ Ophellas Corinthius, constituto procuratore prouinciæ Attheidiitidos, cùm prouinciis præfecti illius loci ipsum accederent, & multo plura se tributuros pollicerentur, & peterent vt procuratorem constitutum remoueret: interrogauit eos, possent ne facere promissum? Qui cùm posse se affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem, tributa verò, quæ æstimatione ipsi sua subiecerant, exigi iussit. Neque igitur constituto abs se honorem detrahere videbatur, neque præfectis maiora tributa imponere quàm ipsi constituissent, cùm ad sese multiplex pecunia peueniret. ¶ Pythocles Atheniensis, Athenienſibus consilium dedit, vt plumbum Tyrium respublica à priuatis ad se reciperet, eo precio quo venibat, nimirum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud venderet, constituto precio denariorum sex. ¶ Chabria constis ad naues centum viginti quantum satis esset hominum, cùm Tao nõn pluribus quàm sexaginta opus esset, iussit vt reliqui iis, qui in sexaginta nauibus essent, duorum mensium stipendium soluerent, aut nauigare ipsos. At hi cupientes remanere apud sua, dederunt quod imperauerat. ¶ Antimenes ea quæ condi solebant propter vias regias à satrapis compleri iubebat, secundum regionis illius legem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quoties autem inopia laborat vel exer-
citus, vel alia multitudo, absque rege, aliquo abs se missio vendebat ea quæ condita erant. ¶ Cleomenes, accedente luna noua cùm stipendium esset dandum militibus, accessit de industria nauigio. Et deinde abeunte mense discedens nauigo stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem vsque ad alteram nouam lunã. Milites autem, quòd paulò antè stipendium accepissent, quieti erant: itaque ille vnum in anno mensem præterierat, vnius mensis stipendium militibus subtrahebat. ¶ Scabelbius cùm deberet militibus stipendium, conuocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigeat militibus, si illorum cuique argentum dederit, ita adducendum externum militem eos posse ablegari. Et ea stipendia, quæ militibus persoluere cogatur, se eis libentiùs esse daturum. Iussit igitur dimittere suos vnumquemque ita vt manipulatim ex illa regione discedant. Ductores enim ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrantur, milites ita, quemadmodum Scabelbius præceperat, dimiserunt. Modico autem interposito tempore, congregatis ipsis: neque cibicinis absque cœtu Musico, neque ductoris absque militibus vsum esse dixit, iussique eos regione illa excedere. ¶ Dionysius circum fana obiens, sicubi cerneret propositam mensulam auream aut argenteam, Boni euentus, cùm infundere iussisset, præcepit illam auferri. Quæ simulacra autem erant eiusmodi, vt extensa manu præferent pateram, eam adimere iussit, quòd diceret se accipere. Pallia etiam aurea & coronas de simulacris detrahebat, dicebãque eis se & leuiora & melius odorata dare velle, atque ita illis pallium linteum & coronas violaceas circundabat.

A ἐπὶ δὲ διαπορίᾳ τὸ στρατόπεδον, ἢ ἐν τῷ
ὄχλῳ αὐτῶν τοῦ βασιλέως, πόλις ἦν καὶ πᾶν
αὐτῶν, ἐπώλει τὰ ἐκ τῆς δυναστείας. ¶ Κλεο-
μένης, προσπορευομένου τοῦ νουμηνιασμοῦ
δίδοι τοῖς στρατιώταις σιτηρέσιον, καὶ
νῆσον ἐξέπεμψε. προσπορευομένου δὲ
τοῦ μηνὸς, ἀνεπαύετο, διάλυσιν τοῦ σιτηρε-
σίου. εἶτα τῶν ἑπόμενος μηνὸς, ἡσύχαζε τὰς
νουμηνίας· εἰ μὲν οὖν στρατιῶται, διὰ τὸ λαβεῖν
B τὸ ἀργύριον τοῦ σιτηρεσίου, ἠσύχαζον
ἐκεῖνος δὲ, παρελάμβανε ἕνα μῆνα παρὰ τὸν
ἐνιαυτὸν, ἀφῄρει μισθὸν ἑκατὸν μηνός. ¶ Σκα-
βελβιος ὁ μισθὸν, στρατιώταις μισθὸν ὀφεί-
λων, ἐφασκεν ἄνευ τῶν ἰδίων τῶν οἰκεί-
ων χρείαν ἔχειν, νῦν δὲ ἡγεμόνας, ὅταν δίνωσι
χρήματα τοῖς, ἐκείνοις ἐξεῖναι τοὺς ἀλλοφύλους
λύειν ὅθεν ἐξωμολογεῖτο· τοῖς δὲ μισθοῦ τὰ
C διὰ ἐκείνους δοῦναι, τῆς ἡγεμόνος τὰ ἴδια
δίδοναι. ἐκέλευεν οὖν ἕκαστοι τοῖς κοσμήτορσι
κατὰ τὸν χρόνον ἐν τῇ χώρᾳ.
τοῖς δὲ ἡγεμόσιν ὑπολαβόντες χρηματισμὸν
κέρδος ἔσεσθαι, ἀπέστελλον τοὺς στρατιώτας
καθάπερ ἐκείνος ἐφοίτησε. διαλυσάμενος δὲ
ὀλίγον χρόνον, καὶ πάνυ χρεῖαν αὐτοῖς, οὐκ
ἀνεπιτήδειον κόσμον χρῆσθαι. οὐδὲ ἡγεμόνας κόσμου
ἀνεπιτήδειον χρῆσθαι). ἐκέλευεν οὖν
D ἕκαστοι ἀπελαύνειν ἐκ τῆς χώρας. ¶ Διο-
νύσιος, περιῄει ἀναπορευόμενος, εἰ οὖν τρά-
πεζα ἴδοι παρακειμένου χρυσοῦ ἢ ἀργύ-
ρου, ἀγαθοῦ δαίμονος κελεύσας ἐγχεῖν
ἀφαιρεῖσθαι δὲ τοὺς ἀγάλματος φαίνο-
νος εἶχε φορεῖν τοιούτοι, εἶναι δὲ τὸν δίσκον,
ἐξαίρετον ἐκέλευε. τοὺς δὲ ἱμάτια, καὶ τὰ χρυσοῦ,
καὶ τοὺς στεφάνους, ἀφαιρεῖ τοὺς ἀγάλματος
E φάσκων αὐτοῖς καὶ κουφότερα καὶ ἡδίστερα
δώσειν· αὐτὸς ἱμάτιον μὲν λινοῦν, στεφάνους
δὲ λευκίνους ἐφόρουν.

ARISTOTELIS
artis Rhetoricæ
LIBER PRIMVS.
Antonio Riccobono interprete.
CAPVT I.

RHETORICA conuenientiam habet cum Dialectica: ambæ enim in eiusmodi rebus versantur, quæ communiter quodammodo cognoscuntur ab omnibus, & nullius sunt scientiæ definitæ. Quamobrẽ ea omnes quodãmodo ambarũ participes

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
τέχνης ῥητορικῆς, πρὸς εἰς τὸν τὸ πρῶτον.
Κεφάλαιον α.

F ΡΗΤΟΡΙΚΗ ἔχει κοινότητα τῇ διαλεκτικῇ· ἀμφοτέρα γὰρ τοιούτων τινῶν εἰσὶν, ἃ κοινῇ πάντες πως γιγνώσκομεν καὶ οὐδενὸς τῶν ἐπιστημῶν δεόμεθα πρὸς ἀρχὴν, ἀλλὰ τῶν ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἀληθοῦς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἀληθοῦς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἕξεως τῆς ἀληθοῦς

A sunt. Omnes enim quadamtenus & exquirere & sustinere rationem, & defendere, & accusare conantur. Ac ex imperita quidem multitudine alij temere hæc faciũt: alij consuetudine, & habitu. Quoniam verò vtroque modo contingit manifestũ est licere eadem etiam facere certa via, & ratione. Cur, n. finẽ cõsequantur, tũ qui hæc faciũt cõsuetudine, tũ qui casu, causam intueri cõtingit. Id verò omnes cõfessi fuerint huiusmodi esse artis munus. Ac nunc quidẽ qui artes orationũ cõponũt, exiguã ipsarũ particulã cõfecerunt. Fides, n. artificiosa est solùm: alia verò additamẽti sunt loco. At hi nihil quidem de enthymematibus dicunt, id quod est tobũ fidei: de iis verò, quæ sunt extra rem, plurima tradũt. Criminatio enim & misericordia, & ira & huiusmodi animi perturbationes non de re sunt, sed ad iudicem. Quòd si in omnib. iudiciis eueniret quemadmodum in nonnullis etiam nunc euenit ciuitatibus, maximè verò in iis, quæ bene sunt institutæ, nihil haberent, quod dicerent. Omnes enim partim arbitrantur oportere sic leges cauere: partim hoc institutum retinent & prohibent extra rem dicere, vt etiam in Areopago, recte sic statuentes. Non enim oportet iudicem perturbare ad iram excitando, vel inuidiam, vel misericordiam: quia id simile est ac si quis D qua vsurus est regula, eam reddat peruersam. Præterea verò apparet eius, qui controuertatur, nihil esse, nisi vt demonstret rem esse, vel non esse, vel factam, vel non factam esse. At verò, vtrum magna, an parua sit, vtrum iusta, an iniusta, quæcunque legis lator non distinxit, ipsum nempe iudicem oportere cognoscere, & non discere à controuertantibus. Maximè igitur conuenit rectè latas leges, quæcunque possunt omnia ipsas distinguere, & E quàm paucissima relinquere iis qui iudicant. Primùm, quia facilius est vnum habere, & paucos, quàm multos, qui bene existimẽt, & possint legem ferre, ac ius conformare. Deinde, legumlationes ex longi temporis considerationibus fiunt: at iudicia decepente, vt difficulter rectam habeant iustitiæ & vtilitatis rationem illi, qui iudicant. Atque quod omnium est F maximum, quia legislatoris iudicium non est de rebus singularibus nec de præsentibus, sed de futuris, & de vniuersalibus: at concio, & iudex de præsentibus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne definitis iudicant, quibuscum & amor
& odium, & propria vtilitas coniuncta sæ-
penumero est, vt non amplius possint
perspicere satis id, quod verum est, sed
obscurent iudicium propria iucunditas,
vel molestia. Ac de aliis quidem quemad-
modum dicebamus, oportet quàm pau-
cissimis efficere dominũ disceptatorem.
Verùm de re facta, aut non facta, futura,
aut non futura, quæ est, aut non est, omni-
no disceptatoribus relinquendum iudi-
cium est: nam enim fieri potest, vt hæc le-
gislatore prouideat. Iam si hæc ita se habẽt,
apparet ea, quæ sunt extra rem illos præ-
cipere, quicunque in aliis rebus versan-
tur, vt quid oporteat proœmium, aut nar-
rationem habere, & aliarum vnamquanq;
particularum. Nihil enim in ipsis aliud
tradunt, nisi quomodo disceptatorem co-
iusdammodi efficiant. De artificiosa verò
fide nihil demonstrant, hoc est, vnde ali-
quis fieri enthymematicus possit. Hæc e-
nim de caussa cùm eadem sit vis, & ratio
in deliberatiuis, & iudicialibus, ista pul-
crior, ac ciuilior deliberationis traditio,
quàm ea quæ de contractibus est, de illa
quidem nihil dicunt: ac de litigando o-
mnes conantur præcepta tradere: quia mi
nus prodest ea, quæ sunt extra rem dicere
in deliberatiuis, ac minus malitiosa est
concio, quàm de iure disceptatio, quia res
communior fit. Hic enim disceptator de
propriis indicatur nihil aliud opus fit, ni-
si demonstrare, rem ita se habere, vt ait is,
qui cõsulit. In iudicialibus verò id nõ sat
est, sed operæ pretiũ est arripere auditorẽ.
De alienis enim iudicium est, vt dum se
ipsos spectant, & ad gratiam audiunt, se
dent illos, qui controuertuntur, non au-
tem iudicent. Itaque multis in locis, vt e-
tiam prius dicebamus lex prohibet extra
rem dicere. Ibi autem ipsi disceptatores
hoc custodiunt satis. Quoniam verò appa-
ret artificiosam methodum ad fidem per-
tinere, & fides demonstratio quædam est
tunc enim fidem habemus maximè, cùm
demonstratum esse arbitramur, & demon-
stratio oratoria est enthymema, & est hoc
vt simpliciter dicam, potentissimum ad fa-
ciendum fidem: & enthymema syllo-
gismus quidam, & quæ ad syllogismum
pertinent æquè omnẽ. Dialecticæ est vi-
dere, vel ipsius vniuersæ, vel partis alicui-
usmon est dubiũ, qui maximè hoc potest
intueri, ex quibus, & quomodo fiat sylla-

A καὶ ἀφορισμῶν κρίνεται· ὥστε οὐδὲ καὶ τὸ
φιλεῖν αὐτὸ καὶ τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμ-
φέρον συμμαρτυρεῖ πολλάκις· ὅσον μικρὸν δύ-
νασθαι δικαστὴν ὁρᾶσθαι τὸ ἀληθές, ἀλλ' ὑπο-
κοπεῖν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ ἢ λυπηρόν.
περὶ ὧν οὖν τὸν τρόπον λέγομεν, διὰ τί
ἐλαχίστων ποιεῖν κύριον τὸν κριτήν· περὶ δὲ
τῶν γενομένων ἢ μὴ γενομένων, ἢ ἔσεσθαι ἢ μὴ
ἔσεσθαι, ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀναγκαῖον δοῦναι τοῖς κρι-
B τοῖς κυριωτάτοις· οὐ γὰρ δυνατὸν νομοθέτην
προιδεῖν. εἰ δὴ ταῦτ' οὕτως ἔχει, φανερὸν ὅτι τὰ ἔξω τοῦ πράγματος
λεγόμενα, ὅσα τοῦτο διαιρεῖται, ὅσα τοῦ
προοιμίου, ἢ τοῦ διηγήματος ἕκαστον μόριον· οὐδὲν γὰρ ἄλλο
ποιοῦσιν ἢ τὸν κριτὴν μοχθηρὸν ἀπεργάζονται, πλὴν ἐάν τις τὸν
C κριτὴν ποιῇ τοιοῦτον· περὶ δὲ τῆς ἀτέχνου πίστεως οὐδὲν διακούουσι· τοῦτο δ' ἐστὶν
ἴδιον μόριον τῆς ῥητορικῆς, ὅσον περὶ τὴν πίστιν· ὅσον δ' ἔστι τὸ ἐνθυμηματικὸν
καὶ ὁ τοιοῦτος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος ἐνθυμηματικὸς ὅλως, ἰδεῖν ἐστὶν καλὸν καὶ πολιτικώτερον τὴν δημηγορικὴν παραγωγὴν τῶν δικογραφιῶν οὖσαν, ἢ τὰς περὶ τὰ συμβόλαια· ἐν μὲν οὖν τοῖς δικογραφοῦσι
D πάντες, περὶ ὧν ἐκείνοις οὐδὲν λέγουσιν, περὶ τοῦ διεξιέναι, πάντες συνιστοῦσι τεχνολογίαν, ὃν ἕνεκα δεῖ καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ καὶ τῷ ἐπιλόγῳ τὸν ἀκροατὴν ἐπιδεικνύναι· ἐν δὲ τοῖς δικηγορικοῖς οὐδὲν τοιοῦτον ἐστὶν ἔργον τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐν τοῖς δημηγορικοῖς· καὶ γὰρ τὸν δεῖν κακοῦργον ὁ δημηγορικὸς ἀποκτεῖναι, δικῶν κεκοινωνηκώς· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἔκφευκτὸν τὸν ἀκροατὴν· ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις κρίνει· οὐ γὰρ δικῶν πολλὰ ἀποδείξεις, ἢ τοῦτον ἔχει, ὡς φανερὸν ὁ συμβουλεύων, ἐν δὲ τοῖς δικηγορικοῖς, οὐχ ἑκατέρου τοῦτο, δικῶν ἀφορῶν ἔστιν ἀδικεῖν τὸν ἀκροατήν· ἀεὶ δικαστοῦσιν γὰρ οἱ κρινόμενοι· ὥστε τὸ αὐτὸ σκοπεῖν, καὶ οὐδὲν
E χρὴ ἀπεράντους, διδόντα τοῖς ἀμφισβητοῦσι, ἀλλ' οὐ κρίνοντα. διὸ καὶ πολλαχοῦ ὀρθῶς καὶ ἀφέστηκεν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐξὸν τοῦ πράγματος. ἐκεῖ δ' αὐτοὶ οἱ κρινόμενοι τοῦτο ποιοῦσιν ἐκεῖνοι. ἐπεὶ δὲ φανερὸν ἐστιν, ὅτι ἡ μὲν ἐντεχνος μέθοδος, περὶ πίστεις ἐστὶν ἡ πίστις, ἀποδεῖξίς τις τυγχάνει γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι νομίζωμεν· ἡ δὲ ἀποδεῖξις ῥητορικὴ, ἐνθύμημα· καὶ ἔστι τοῦτο, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κυριώτατον τῶν πίστεων· ἡ δὲ ἐνθύμημα
F συλλογισμός τις· ὅπερ δὴ καὶ συλλογισμὸν ἁπάντων, περὶ ἐνθυμημάτων, ἐστὶν ἰδεῖν, ἢ μόνον τῶν ἐν τῷ ἐνθυμήματι, ἢ μάλιστα τῶν ἐν τῷ ἐνθυμήματι, καὶ τίνας ἔχει διαφορὰς πρὸς τοὺς λογικοὺς συλλογισμούς· τὸ, τε γὰρ ἀληθὲς, καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ἀληθεῖ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῖς λόγοις ἱκανῶς ἔχει· ἅμα δὲ καὶ οἱ αὐτόφυοι πως τὰ ἀληθῆ πεφύκασι τυγχάνειν, καὶ τὰ πλείω τοῦ τοιούτου· τοῖς ἀληθείαις δὲ ὁμοίως τὰ ἐνδοξα γνωρίζουσιν ἔχει, τοῖς ἀνθρώποις ἔχουσι καὶ πρὸς τὰ ἀληθῆ πεφυκέναι· ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς ἔξω τοῦ πράγματος καὶ οἱ ἀδόξοτατοι πρὸς τὸ διαλέγεσθαι ἱκανοί εἰσι· τοῦ δὲ ἐνθυμήματος ἐστὶν ἔργον τὸ ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν· τὸ δὲ ἀπόφασιν, ἀλλ' ἀπόφασιν ἐπὶ τῷ κοινῷ συνιδεῖν τοῖς πᾶσι καὶ λόγοις· ὡς γὰρ καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς ἐπιχειρήσαμεν εἰπεῖν· ἐν δὲ, τὸ ἐν τῷ ἀφορισμῷ τὸ ἀφορισμῷ ἐστὶν ἀξιοῦν· ἐν δὲ τῷ συλλογισμῷ τὸ συλλογισμῷ· ἐν δὲ τοῖς ἀφορισμοῖς τὸ ἀφορισμῷ· οὐ γὰρ δεῖ τὰ φανερὰ πολλὰ λέγειν· ἀλλ' ἢ μόνα λαμβάνειν τοῦς ἔχει, καὶ ὅσα δεῖν χρῆσθαι τοῖς λόγοις ὡς τοῖς μὴ ἀνοήτοις, λύειν ἐνθύμημα· ἐπὶ μὲν οὖν ἀξιοῦν τεχνῶν οὐδὲν μία ταύτῃ συλλογίζεται ἢ ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ῥητορική, μόνον τοῦτο πεποίηκεν· ἀμφοῖν γὰρ εἰσὶν ἀμφότερα· ἐπὶ ἑκατέρων τὰ μὲν τοῦ ἐνθυμήματος ἀφορισμοῖ οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ἀεὶ τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ βελτίω τῇ φύσει συλλογιστικώτερα καὶ πιθανώτερα, ὅτι ἀπολὺ ἰδιῶν· ἀφορῶ γὰρ πάντες, ἄπορον, εἰ τῷ σώματι μὲν αἰσχρὸν, μὴ χρῆσθαι βοηθοῖς ἑαυτῷ, λόγῳ δ' οὐ αἰσχρὸν ὁ μάλιστ' ἴδιον ἔστι τοῦ ἀνθρώπου τοῖς εὖ εἰρήκασι χρῆσθαι δ' ὅτι μεγάλα βλάπτει, οὐδὲ χρῆσθαι· ἀδίκως τῷ τοιούτῳ δικαιώματι τῷ λόγῳ, οὗτός τε μόνος ἔστι τῶν πάντων τῷ ἀγαθῶν, πλὴν ἀρετῆς, καὶ μάλιστα τῷ χρωμένῳ τοῖς, εἰ ἐχθρῷ, ὠφέλειας, πλεῖστον, ὠφελήσας· πάντας γὰρ ἂν τις ὠφελήσειν τὰ μέγιστα, χρήσιμος ἐκείνος καὶ βλάψειν, ἀδίκως· ὅτι μὲν οὖν ἐν ἔστι, οὐδὲ ἡ-

A gismus, cum etiam enthymematicum esse
maximè, cùm assumpserit, & in cuiusmodi
rebus versentur enthymemata, & quas
habeant differentias ad Logicos syllogis-
mos. Nam verum & simile verò eiusdem
est facultatis videre. Simul autem & ho-
mines ad verum natura conformati sunt
satis, & plerumque consequuntur veritate.
Quamobrem ad probabilia coniicienda
se habere eius est qui eodem modo se ha-
B beat ad veritatem. Ac alios quidem ea, quæ
sunt extra rem, præcipere, & qua de caussa
magis deflexerint ad iuris disputationem,
apparet. Vtilis autem est Rhetorica po-
pterea quòd natura sunt meliora vera, &
iusta, quàm contraria. Quare, nisi peout
conuenit iudicia fiant, necesse est per i-
pla superari, atque hoc est dignum repre-
hensione. Præterea verò apud nonnullos
nec si exquisitissimam haberemus scien-
C tiam, facile est per illam persuadere dicen
do. Doctrinæ enim est ea, quæ à scien-
tia proficiscitur, oratio, ad autem fieri non
potest, sed necesse est ex communibus
duci fidem, & rationẽ, quemadmodum e-
tiam in Topicis dicebamus de colloquutio-
ne cum imperita hominum multitudi-
ne. Deinde verò contraria oportet posse
persuadere, quemadmodum etiam in syl-
logismis, non vt vtraque faciamus, (non e-
D nim oportet mala persuadere) sed vt ne
lateant, quomodo se habent, & alio vtente
rationibus ipsis minus iustè, soluere possi-
mus. Ac ex aliis quidem artibus nulla con
traria syllogismo concludit. Dialectica ve
rò & Rhetorica, solæ id faciunt, quæ enim
sunt ambæ contrariorum. At quæ subiecta
sunt, non æquè se habent, sed semper ve-
ræ, & meliores natura, aptiores ad syllogis
mum, & magis idoneæ ad persuasionem
E sunt, vt simpliciter dicam. Ad hæc absur-
dum est, si corpore quidem turpe sit, non
posse opitulari sibi ipsi, oratione verò tur-
pe non sit, quæ magis propria est hominis,
quàm corporis vsus. Si verò obiiciatur,
quòd valde nocebit iis, qui vtatur iniustè
huiusmodi facultate rationum, id com-
mune est aduersus omnia bona, præter
F virtutem, & maximè aduersus vtilissima,
vt robur, valetudinem, diuitias, disciplinam militarem. His enim aliquis profue-
rit maximè, si vtatur iustè, & nocuerit, si
iniustè. Ac non esse quidem alicuius ge-
neris definiti Rhetoricam, sed talem, qua-
lis est Dialectica, & vtilem esse, apparet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Neque verò persuadere esse munus ipsius, sed videre, quæ possint apponi ad persuadendum in quaque re, quemadmodum etiam in aliis artibus omnibus. Neque enim medicinæ est sanum facere, sed quousque fieri potest, eousque perducere. Licet enim etiam illos qui non possunt recuperare sanitatem, tamen curare bene. Ad hæc autem eiusdem esse tum appositum ad persuadendum, tum quod videtur appositum, videre, vt etiam in Dialectica tum syllogismum, tum qui videtur syllogismus. (Sophisticus enim non est in facultate, sed in præelectione.) Tamen hic quidem erit partim secundum scientiam, partim secundum præelectionem oratoris. Ibi verò sophista quidem secundum præelectionem, Dialecticus autem non secundum præelectionem, sed secundum facultatem. Iam verò de ipsa methodo conemur dicere, & quomodo, & ex quibus poterimus consequi ea, quæ proposuerimus. Rursus igitur tanquam de integro ordiriés cum definiuerimus ipsam, quid sit, reliqua dicamus.

CAPVT II.

SIt autem Rhetorica facultas in quaque re videndi quod contingit esse idoneum ad faciendam fidem. Hoc enim nullius alterius est artis munus. Nam ex aliis vnaquæque in re sibi subiecta exercet vim docendi, & persuadendi, quemadmodum Medicina in sanabili, & morboso, & Geometria in affectionibus, quæ accidunt magnitudinibus: & Arithmetica in numero. Similiter verò etiam reliquæ artes & scientiæ. At Rhetorica de re proposita, vt ita dicam, videtur posse intuerì, quod appositum est ad faciendam fidem. Quamobrem etiam dicimus ipsam non in aliquo genere proprio definito habere vim artificiosam. Fides autem vna non artificiosa est altera artificiosa. Res non artificiosas voco, quæcunque non à nobis excogitatæ sunt, sed ante erant, vt testes, quæstiones, syngraphæ, & quæcunque sunt huiusmodi. Artificiosas verò, quæcunque, vt methodo, & opera nostra comparentur fieri potest. Quare oportet illis quidem vtibat verò etiam inuenire. Ac quæ ratione excogitatur, fides triplex est. Nam partim consistit in moribus eius qui dicit: partim in eo, vt auditor afficiatur aliquo modo: partim in ipsa ratione, quid demonstret, vel videatur demonstrare. At propter mores quidem, quoties ita prolata sit oratio, vt fide dignum reddat eum, qui dicit. Probis enim magis,

A ἢ ὅτι οὐ τὸ πιθανὸν ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' τὸ ἐπὶ τῶν ἀφανῶς πιθανά· οἷον ἰατρικῆς ἐστὶν ὑγιῆ ποιῆσαι ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται· καὶ τοὺς μὴ δυναμένους ἀνακομίζειν ὅμως ἔχει τοῦτο πορίσασθαι· ἔτι δὲ τοὺς μὲν ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγείας, ἡμῖν δυνατὸν καλῶς. φανερὸν δὲ τούτοις, ὅτι τοῦ αὐτοῦ, τό, τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμενον ἐπὶ τῆς πιθανοῦ, ὡς περὶ καὶ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμὸς τε καὶ φαινόμενος συλλογισμός. ὁ μὲν σοφιστὴς ἐν τῇ διανοίᾳ, διὰ τὴν προαίρεσιν· ὁ δὲ διαλεκτικὸς οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν. οὕτω δὲ ἑκάτερος περὶ ἃ τὴν δύναμιν ἔχει, ὁ μὲν σοφιστὴς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἐστὶ κακός· ὁ δὲ διαλεκτικὸς οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν. ἔτι δὲ ἑκάτερος περὶ ἃ τὴν δύναμιν ἔχει, ἐπιχειρεῖν ἐστὶν ἀμφοτέροις· ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθη τῶν μὲν ἐπιχειρούντων ἐστὶ τῶν μὲν ἀπὸ τῆς ἕξεως. ἐπὶ δὲ τῶν λόγων τὰ μὲν ἐστὶ τῶν ἀτέχνων, τὰ δὲ ἐντέχνων. ἀτέχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται· οἷον μαρτυρίαι, βασανισμοί, συγγραφαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἔντεχνα δὲ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν. ὥστε δεῖ τούτων, τοῖς μὲν, χρῆσθαι· τὰ δὲ, εὑρίσκειν. τῶν δὲ διὰ τοῦ λόγου παρεχομένων πίστεων τρία εἴδη ἐστὶν· οἱ μὲν γὰρ, ἐν τῷ ἤθει τῷ λέγοντι· οἱ δὲ, ἐν τῷ διακεῖσθαί πως τὸν ἀκροατὴν· οἱ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ διὰ τὸ δεικνύειν, ἢ φαίνεσθαι δεικνύειν. διὰ μὲν οὖν τὴν ἕξιν, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος, ὡς ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς μὲν γὰρ ἀνθρώποις μᾶλλον καὶ

B

C

D

E

F

ἐπιεικεστέροις, πάντων ὡς ἁπλῶς ἐν οἷς δὲ μὴ ἀκριβές, μὰ ἔστι, διὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ πανταχοῦ. διὸ δὲ καὶ τοῦτο συμβαίνειν διὰ τὸν λόγον, διὰ μὴ διὰ τὸ προδιωρίσθαι τοῦδε τινὰ εἶναι τὸν λέγοντα· τὸ γὰρ, ὥσπερ ἔνιοι τεχνολογοῦντες πιθανοῦσι τὴν τέχνην καὶ τοὺς διαλεγομένους τὸν λόγον, ὡς οὐδὲν συμβουλεύω πρὸς τὸ πιθανὸν· διὰ τὰ ἔθη, ὡς εἰπεῖν, συμβουλεύω ἔχειν πρὸς τὸ ἀληθές. διὰ δὲ τὸ ἀκροᾶσθαι τοῦ, ὅταν εἰς πάθος ἔλθῃ τὸν λόγον παρεκχέωσιν· τὸ γὰρ ἐρωτικὸν ἀποδιδόμεθα τοῖς κρίσεις ποιούμεθα καὶ χαίρομεν, ἢ φιλοῦντες καὶ μισοῦντες· περὶ ὃ καὶ μάλιστα τοῦ τοιούτου φαμὲν ἀποφαίνεσθαι τοὺς τεχνολογοῦντας. περὶ μὲν οὖν πάντων ἀναγκαῖον ἐφεξῆς, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν. διὰ δὲ τοῦ λόγου πιστοῦσθαι, ὅταν ἀληθὲς δεικνύωμεν, ἐφ' ὅσον περὶ ἕκαστα πιθανόν. ἐπεὶ δ' αἱ πίστεις διὰ τούτων εἰσὶ, φανερὸν ὅτι τοῦτο τέλος ἐστὶ λαβεῖν, τὸ συλλογίσασθαι δυνατὸν εἶναι, καὶ τοῦ θεωρῆσαι τὸ περὶ τὰ ἤθη, καὶ τὰς ἀρετὰς, καὶ τρίτον τὰ περὶ τὰ πάθη, τί τε ἕκαστόν ἐστι τοῦ παθοῦς, καὶ ποῖόν τι, καὶ ἐξ ὧν γίγνεται, καὶ πῶς· ὥστε συμβαίνει περιβάλλειν τινὰ ἡμᾶς, εἴπερ συμφωνεῖ τι τοῖς διαλεκτικοῖς, καὶ τοῖς περὶ τὰ ἤθη πραγματευομένοις, ἔτι τοῖς πολιτικοῖς. διὸ καὶ ὑποδυόμενοι τὸ πρῶτον τὴν τοιαύτην ἡητορικὴν, οἱ ἀπατεῶνες πολλοὶ, τὸ μὲν, δι' ἀπορίαν τοῦ ἀληθοῦς τὸ δὲ, διὰ φιλαρχίαν τὸ δὲ, καὶ διὰ φιλοτιμίαν τὸ δὲ, διὰ τὴν ἀλλοτρίαν τὸ δὲ, καὶ ἄλλας αἰτίας αὐτῶν ἐστιν· ἔστι γὰρ μάλιστα τὸ τῆς διαλεκτικῆς καὶ ἡμῖν, καὶ ἀρχὴν ἔχουσαν ἐπιτρέπειν· περὶ οὐδενὸς γὰρ ἀκριβοῦσιν οὐδὲν τέχνῃ αὐτῇ ἔστι θεωρῆσαι, πῶς ἔχει, ἀλλὰ δυνάμει τινὸς τὸ πορίσαι λόγους· περὶ μὲν οὖν τῶν δυνάμεις αὐτῇ, καὶ πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται σχεδὸν ἱκανῶς. τῇ δὲ διὰ τῶν δεικνυόντων ἢ φαινόντων δεικνυόντων, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν, ἐπαγωγὴ ἐστι· τὸ δὲ, συλλογισμός· τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός. καὶ ἐνταῦθα ἔμοιγε δοκεῖ· τὸ μὲν παρὰ μέρους, ἐπαγωγὴ· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός· καλῶ δὲ, ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι,

A

B

C

D

E

F

& celerius credimus in omnibus quidem simpliciter, sed in iis, in quibus certi nihil sit, verùm opinio dubia, etiã præcipuè. Oportet verò etiam id accidere propter orationem, sed non quia anticipatum opinione sit cuiusdam modi esse eum, qui dicit. Non enim rectè se habet, quod nonnulli faciunt ex dicendi magistris. Ponũt in arte probitatem eius, qui dicit, quasi nihil conferat ad id, quod est appositum ad fidem: sed propemodum, vt ita dicam, potentissimam continent fidem mores propter auditores autem, quoties in affectum ab oratione perducti sint. Non enim similiter iudicamus, dum mœremus, & gaudemus, aut amamus, & odio habemus. Quæ de re etiam sola conati dicimus præcepta tradere eos, qui nunc artem conferibunt. Atque hæc quidem declarabuntur singillatim, cùm de affectibus dicemus. Propter rationes verò fidem habet, cùm verum, aut id, quod apparet, demonstrauerimus ex iis, & quæ in quaque re sunt apposita ad persuadendum. Quoniam verò fides ex his est, apparet tria hæc consequi esse eius, qui concludere syllogismo possit, & qui speculari de moribus & virtutibus, & tertio loco, qui de affectibus, nempe quid vnusquisque sit ex affectibus, & qualis, & ex quibus excitetur, & quomodo. Quo fit, vt Rhetorica tanquam agnatum quiddam Dialecticæ sit, & eius, quæ de moribus est, traditionis, quam iustum est appellare Politicam. Quare etiam subit personam Politicæ Rhetorica, & qui sibi hanc vendicant partim propter ignorantiam, partim propter arrogantiam, partim etiam propter alias causas humanas. Est enim particula quædam Dialecticæ, & similitudo, quemadmodum etiam exordientes dicebamus. De aliqua enim re definita neutra ipsarum est scientia, quomodo se habeat, sed facultates quædam sunt parandi rationes. Ac de facultate quidem ipsarum, & quomodo se habeant inter se, dictum est propemodum satis. Quæ verò cernuntur in eo, quòd demonstrent, vel appareant demonstrare, quemadmodum etiam in Dialecticis, eorum quidem vnum inductio est, alterum autem syllogismus, & qui apparet syllogismus, ita hic quoque similiter se res habet. Nam exemplum est inductio, enthymema syllogismus est. Ac enthymema quidem voco oratorium syllogismum, exemplum verò inductionem oratoriam. Omnes autem fidem faciũt demonstrando.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut exempla proferentes, aut enthymemata, & præter hæc nihil quodammodo. Quare si etiam omnino necesse est, syllogismo aut inductione vientem demonstrare quodcunque, aut quencunq. (manifestum autem est nobis id ex Analyticis) necessariò vtrumque ipsorum cum vtroque horum idem est. Quæ verò sit differentia exempli & enthymematis apparet ex Topicis. ibi enim de syllogismo, & inductione dictum est prius. Nempe cùm in multis & similibus demonstratur, rem ita se habere, ibi quidem inductionem esse, hic verò exemplum. At cùm quibusdam positis aliud quid ex his euenit præter hęc, eo quòd hæc sint, vel in vniuersum, vel plerunque, ibi quidem syllogismum, hic verò enthymema vocari. Apparet autem etiam vtrunque habere bonum speciem Rhetoricæ. Nam, quemadmodum in Methodicis dictum est, etiam in his similiter res se habet. Sunt enim alia, quidem exemplorum plenæ orationes: aliæ verò enthymematum. & oratores similiter, alij quidem exemplis delectantur, alij verò enthymematibus. Et ad persuadendum quidem non minus valent orationes, quæ exemplis constant, perturbant verò magis, quæ enthymematibus. Causam autem ipsorum, & quomodo vtroque vtendum, dicemus posterius. Nunc verò de his ipsis apertius, & distinctius disseremus. Quoniam enim quod appositum est ad persuadendum, alicui appositum est, & vnum quidem statim est appositum ad persuadendum per se, & credibile, alterum verò, quod demonstrari videatur ex talibus, & nulla ars considerat singulare, vt Medicina, quid Socrati salubre sit, vel Calliæ, sed quid tali, vel talibus (hoc enim artificiosum est, singulare autem infinitum, & sub scientiam non cadens) ne Rhetorica quidem singulare probabile intuebitur, vt Socrati, vel Hippiæ: sed quod talibus, quemadmodum etiam Dialectica. Etenim illa syllogismo concludit non ex quibuslibet (apparent enim quædam etiam iis, qui delirant) sed illa quidem ex iis, quæ ratione indigent: Rhetorica verò ex i, s, quæ in consultationem venire consueuerunt. Est autem munus ipsius & de eiusmodi rebus, de quibus consultamus, & artes non habemus, & apud eiusmodi auditores, qui non possunt ex multis contueri, neque ratiocinari longius. At consultamus de iis, quæ videntur posse se vtroq. modo habere. De iis verò quæ fieri nõ potest vt aliter vel facta sint,

A ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ τούτων οὐδὲν ἔστι πλεῖον ἢ ἐκ τούτων ἅπαντα συλλογίζεσθαι, ἢ ἐπάγοντες φανερὸν ὅτι τοιοῦτον, ἢ ὅτι τοιοῦτον· δῆλον δὲ καὶ ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν ἀκριβῶς ἐπιστήσεν· ἐκεῖ γὰρ ἐλέγετο περὶ τοῦ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, ὅτι τῶν τοπικῶν· ἐκεῖ γὰρ ὅταν συλλογισμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εὑρεθῇ γένηται, τὸ μὲν, ὅτι τῶν πολλῶν καὶ ὁμοίων οὕτω ἔχει, δοκεῖ εἶναι ἐπαγωγή· ὅταν δὲ ἐκ τούτων τινῶν ἄλλο τι συμβαίνει παρὰ ταῦτα, τὸ ταῦτα εἶναι, ἢ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐκεῖ μὲν συλλογισμός· ὅταν οὖν ᾖ, ἐνθύμημα ἐκλέγεται. φανερὸν δὲ ὅτι καὶ ἑκάτερον ἔχει καλόν, τί εἶδος τῆς ῥητορικῆς· καθάπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει τινά· γὰρ, αἱ μὲν, παραδείγματώδεις ῥητορεῖαι εἰσὶ, αἱ δὲ, ἐνθυμηματικαί· καὶ οἱ ῥήτορες ὁμοίως, οἱ μὲν, παραδειγματώδεις· οἱ δὲ, ἐνθυμηματικοί. πιθανοὶ μὲν οὖν οὐ χεῖρον οἱ λόγοι οἱ διὰ τῶν παραδειγμάτων· θορυβοῦσιν δὲ μᾶλλον οἱ ἐνθυμηματικοί. περὶ δὲ αὐτῶν ἐροῦμεν, καὶ πῶς ἑκατέρῳ χρῆσθαι, ὑστερον· νῦν δὲ περὶ αὐτῶν τῶν πρώτων μᾶλλον διορίσωμεν καθαρῶς· ἐπεὶ γὰρ τὸ πιθανὸν, πιθανὸν τῷ τινὶ ἐστι, καὶ τὸ μὲν, εὐθὺς πιθανὸν καὶ πιστὸν καὶ πιστὸν τὸ δὲ, τῷ δεικνύειν δοκεῖν διὰ τούτων· τὸ δὲ μὴ τύχοι σκοπεῖν τὸ καθ' ἕκαστον· τῷ δ' ἰατρικῷ, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινὸν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί τῷ τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· ταῦτα μὲν γὰρ, ἔντεχνον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον καὶ οὐκ ἐπιστητόν· οὐδὲ ἡ ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον θεωρήσει· οἷον Σωκράτει τῷ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιῷδε, καθάπερ καὶ ἡ διαλεκτική· καὶ γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν τύχῃ· φαίνεται γὰρ ἄν καὶ τοῖς παραληροῦσι· ἀλλ' ἐκείνη μὲν, ἐπὶ τῷ λόγῳ δεομένῳ· ἡ δ' ῥητορικὴ, ἐπὶ τοῖς εἰθισμένοις βουλεύεσθαι· ἔργον δ' τι· ἔργον αὐτῆς, περὶ τούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκροατὴς οὐ δυνατὸς διὰ πολλῶν σκοπεῖν, οὐδὲ λογίζεσθαι πόρρωθεν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν φαινομένων ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ ὧν δὲ τῶν ἀδυνάτων ἄνευ τῶν ἐνδεχομένων ἢ ἔσεσθαι, ἢ μὴ ἔσεσθαι, οὐ βουλεύεται, οὐδεὶς· ἀναγκαῖον· οὐδὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων δὲ οὐ πάντων συμβουλεύομεν· ἐνδέχεται δὲ συλλογίζεσθαι καὶ συνάγειν, τὰ μὲν, ἐκ συλλογισμῶν μὲν, διοικούμενα δὲ συλλογισμοῦ, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνδέχεσθαι· τὰ δὲ, ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἀναγκαίων· τὰ δὲ, διὰ τὸ πολλοὺς, διὰ τὸ μὴ ἐξ ὁμολογουμένων εἶναι, μὴ δὲ ἐνδέχεσθαι ἀναγκαῖον τὸ, τι ἐνθύμημα εἶναι· καὶ τὸ παράδειγμα οὐδὲ τῶν ἐνδεχομένων ὡς ἐπὶ πολὺ ἔχει καὶ ὅλως· τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγὴ· τὸ δὲ ἐνθύμημα, συλλογισμός· καὶ ἐξ ὀλίγων τε καὶ πολλάκις ἐλαττόνων, ἢ ἐξ ὧν ὁ πρῶτος συλλογισμός, ἐστὶ γὰρ ἢ τι τούτων γνώριμον, οὐδὲν δεῖ λέγειν· ὡς τοῦ γὰρ τοῦτο προσδεῖσθαι ὁ ἀκροατὴς ἐστὶ, ἢ τι, ὅ φασιν γνωρίζειν ἀγῶνα τεθῆναι, ἐκεῖνον εἰπόντες, ὅτι ὀλυμπία γὰρ νενίκηκε· τὸ δὲ, ὅτι τεθῆναι τὸν ὀλυμπία, οὐδὲν δεῖ προσδεῖσθαι· γινώσκουσι γὰρ πάντες ἐπεὶ δὲ δεῖ, ἀλίγα· καὶ ἐξ ὧν ἀναγκαῖον ἐξ ὧν εἰ μὴ πολλοὶ συλλογισμοὶ εἰσι· τὸ γὰρ πολὺ ἀφεῖται αἱ χρῆσθαι ἢ αἱ σκέψεις, ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· ἀφεῖται δὲ καὶ γὰρ ἀφεῖται, βουλόμενοι καὶ σκοποῦντες· τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους, πάντα τοιοῦτον γίγνεται ὅταν καὶ οὐδὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐξ ἀνάγκης τούτων· τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνοντα καὶ ἐνδεχόμενα, ἐκ τούτων ἀνάγκη ἐνίοτε συλλογίζεσθαι· τὰ δὲ ἀναγκαῖα, ἐξ ἀναγκαίων δῆλον δὲ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν· φανερὸν, ὅτι ἐξ ὧν τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, τὰ μὲν, ἀναγκαῖα ἔχει· τὰ δὲ, πλεῖστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λέγεται· γὰρ ἐνθύμημα ἐξ εἰκότων καὶ σημείων· ὅτι ἀνάγκη τούτων ἑκάτερον, ἑκατέρῳ τοῦ τῷ· τὸ μὲν γὰρ, εἰκὸς ἔστι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γιγνόμενον· τὸ δὲ, σημεῖον· οὐχ ἁπλῶς δὲ, καθάπερ διορίζουσί τινες· ἀλλὰ τὸ μὲν τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, οὕτως· ἔχειν πρὸς ἐκεῖνο φερόμενον ὃ εἰκός, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ καθ' μέρος· τῷ δὲ σημείῳ, τὸ μὲν, οὕτως ἔχοι, ὡς τῷ καθ' ἕκαστόν τι πρὸς τὸ καθόλου· τὸ δὲ, ὡς τῷ καθόλου τι πρὸς τὸ καθ' μέρος· τούτων δὲ, τὸ μὲν ἀναγκαῖον· τεκμήριον· τὸ δὲ μὴ ἀναγκαῖον, ἀνόνομον ἔτι καὶ τῷ διαφορά· ἀναγκαῖα μὲν οὖν λέγω, ἐξ ὧν γίνεται συλλογισμὸς· διὸ καὶ τεκμήριον τὸ τοιοῦτον τῷ σημείῳ ἔστι

A vel futura sint, vel se habeant, nemo consultat sic existimans. Nullo enim alio modo nisi sic contingit consulere. Contingit autem concludere syllogismo, & colligere alia quidem ex syllogismo conclusis prius, alia verò ex non conclusis quidem syllogismo sed indigentibus syllogismo, propterea quòd non sint probabilia. At necesse est illud quidem non esse facile ad cõsequendum propter longitudineme Nam disceptator supponitur esse simplex: hæc verò minus apposita ad persuadendum, quia nec ex confessis sint, nec probabilibus. Quare necessarium est enthymema esse & exemplum de iis, quæ contingunt ita, vt sæpe se habeant etiam aliter, exemplum quidem inductionem, enthymema verò syllogismum. Et ex paucis, & sæpe pauciorubus quàm ex quibus est primus syllogismus. Si enim sit aliquid horũ notum, non oportet dicere. Ipse enim id suppler auditor. Quemadmodum, quod Doricus coronatum certamen vicit, satis est dicere, eum Olympia vicisse, coronatum autem certamen esse Olympia non oportet adiungere. Cognoscunt enim omnes. Quoniam autem sunt pauca necessaria, ex quibus oratorij syllogismi conficiuntur; multa enim, de quibus iudicia, ac deliberationes, sunt, contingit etiam aliter se habere, quæ enim agunt, de his consultant, & deliberant: quæ verò aguntur, omnia huiusce generis sunt, & nihil horũ, prope dixerim, ex necessitate est: quæ autem plerunque accidunt & contingunt, ex talibus necesse est aliis syllogismo concludi, necessaria verò ex necessariis: id quod manifestum est nobis ex Analyticis) apparet ex quibus enthymemata ducuntur, alia quidem necessaria futura esse, plurima verò quæ plerunque se habent. Ducuntur enim enthymemata ex verisimilibus & signis, vt necesse sit horum vtrunque cum vtroque idem esse. Verisimile enim est, quod plerunque fit, nõ simpliciter autem quemadmodum definiunt nõnulli sed quod in iis, quę cõtingit aliter se habere, sic se habet ad illud, cui est verisimile, vt vniuersale ad singulare. Ex signis autẽ vnũ quidẽ ita se habet, vt singulariũ aliquid ad vniuersale: alterũ verò vt vniuersale, aliquid ad singulare. Atque ex his quod necessarium est, tecmeriũ est. ac quod non est necessarium, nomine caret, quo distingui possit. Ac necessaria quidem voco, ex quibus fit syllogismus. Quãobrem etiã tecmerium tale ex signis est, καὶ τεκμήριον τὸ τοιοῦτον τῷ σημείῳ ἔστι

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cùm enim non contingeret arbitrantur, vt soluatur id, quod dictum est, tunc se afferre putant tecmerium, tanquam demõstratum, & terminatum: quia tecmar & terminus idem est iuxta antiquam linguam. Est autem ex signis vnum quidem vt singulare ad vniuersale non secus ac si quis diceret signum esse, sapientes esse iustos, quia Socrates sapiens erat, & iustus. Atque hoc quidem signum est, sed solui potest etiamsi verum sit, quod dictum est. Non enim cadit in syllogismum. Hoc autem, vt si quis diceret, signum esse, aliquem ægrotare, quia febrem habet, vel aliquam peperisse, quia lac habet, necessaria est. quod & signis signis tecmerium solum est: solum enim si verum sit, solui non potest. Alterum verò, vt vniuersale ad id, quod singulariter se habet, vt siquis diceret, aliquem febre laborare, signũ esse quia frequenter anhelat: ac solui potest quoque hoc, etiam si verum sit. Contingit enim etiam non laborantem febri anhelare. Quid igitur veritsimile sit, & quid signum, & tecmerium, & quid differant, dictum est adhuc. Apertius verò etiam de his, & qua de caussa alia syllogismo concludi possint, alia non possint in Analyticis disputatum est. Iam exemplũ esse inductionem, & in qualibus sit inductio, dictum est. Atque est neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, sed vt pars ad partem, simile ad simile, cùm ambo subsint eidem generi, sed notius alterũ sit altero. Exemplum est, quemadmodum affectare tyrannidem Dionysium, cùm postulet custodiã. Etenim Pisistratus prius affectans postulauit custodiam, & cùm obtinuisset, tyrannidem occupauit. Et Theagenes Megaris. Et alij, quoscunque sciunt, exemplũ omnes fiunt Dionysij, quem nõdum sciũt ob id postulare. Omnia autem hæc subsunt eidem vniuersali, quòd affectans tyrannidem custodiam petit. Ac ex quibus quidem ducatur, quæ videtur esse fides demonstrativa, dictum est. Enthymematum verò magna est differentia, & maximè latet fermè omnes, quæ etiam est in Dialectica methodo syllogismorum. Alia enim ipsorum sunt in Rhetorica, vt etiam in Dialectica methodo syllogismorum: alia in aliis artibus & facultatibus, partim extantibus, partim nondum compertis. Quamobrem etiam latent auditores,

A ἔστιν γὰρ μὰ ἐν δίκῃ δοκεῖν οὕτω λύσαι τὸ λεγόμενον, τότε οἴεται οὕτω τεκμήριον, ὡς δεδειγμένον καὶ πεπερασμένον. τὸ γὰρ τεκμήριον καὶ πέρας ταὐτὸν ὄνομα καὶ ἀρχαίαν γλῶτταν ὄν. ἔστι δὲ σημεῖον, τὸ μέρει, ὡς τὸ καθ' ἕκαστον φρόνιμος τὸ καθόλου, οἷον· εἰ σοφοὶ δίκαιοι, Σωκράτης γὰρ σοφὸς καὶ δίκαιος· τοῦτο μὲν οὖν σημεῖον ὅτι λυθῆναι δύναται, κἂν ἀληθὲς ᾖ τὸ εἰρημένον· οὐ συλλογίζεται γὰρ τὸ δεῖ, εἴ τις εἴποι σημεῖον εἶναι νοσεῖ, πυρέττει γὰρ· ἢ τέτοκεν, εἴπερ γάλα ἔχει, ἀνακόλουθον· ὅπερ τοῖς σημείοις τεκμήριον μόνον ἀδιάλυτον γὰρ εἰ ἀληθὲς ᾖ, ἀλυτόν ἐστι τὸ δεῖ, ὡς τὸ καθόλου φρόνιμος τοιοῦτος ἔχει· εἴ τις εἴποιεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον ἦν· πυκνὸν γὰρ αἰσθανόμενον καὶ τοῦτο μὲν ἀληθὲς ᾖ· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πυκνοῦσθαι. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς καὶ τὸ σημεῖον, καὶ τὸ τεκμήριον, καὶ τὸ διαφέρειν, εἴρηται μὲν καὶ πρὸ μόλις δὲ φανερῶς καὶ σαφῶς τοῦτο, καὶ διὰ τί· αἴτιον, τὸ μὴ συλλογιστικὰ εἶναι τὰ ἐν συλλογισμοῖς, ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς δεδείκται σαφῶς παρέλειπται δὲ, ὅτι μὴ δεῖ ἐπαγωγὴ καὶ σαφῶς ἐπαγωγὴ, εἴρηται· ἐστὶ δὲ, οὗ τὸ μέρος φρόνιμον ὅλον, οὗτο ὡς ὅλον· φρόνιμος μέρος, οὗτο ὡς ὅλον φρόνιμον· ἀλλ' ὡς μέρος φρόνιμος, ὅμοιον φρόνιμον, ὅμοιον ἄμφω μὲν δὴ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος γνωριμώτερον δὲ θάτερον ἢ θατέρου, ὅτι φρόνιμος ἐστὶν ἢ, ὅτι ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος, αἰτεῖ φυλακήν· καὶ γὰρ Πεισίστρατος ἀρξάμενος ἐπιβουλεύειν, ἔτυχε φυλακῆς, καὶ λαβὼν τυραννίδα· καὶ Θεαγένης, ὁ Μεγαρεύς· καὶ ἄλλοι ὅσοι ἴσασι, παραδείγματα πάντες γίνονται τῷ Διονυσίῳ, ὃν οὐ γιγνώσκουσι, εἰ διὰ τοῦτο αἰτεῖ· πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ δι' ἐπιβουλὴν τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ὧν οὖν μὲν οὖν λέγεται αἱ πίστεις ἐκ τῶν εἰκότων, εἴρηται· ὧν δὲ ἐνθυμήματα μεγάλη διαφορὰ, καὶ μάλιστα λεληθότα πάντας ἐστὶν, ὅσα καὶ τοῖς διαλεκτικοῖς μεθόδοις τῶν συλλογισμῶν τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ὅσα καὶ τοῖς διαλεκτικοῖς μεθόδοις τῶν συλλογισμῶν τὰ δὲ, καὶ δῆλα τὰ λεγόμενα· διὸ καὶ λανθάνουσι τοὺς ἀκροατὰς καὶ μὴ-

καὶ μᾶλλον ἀπόδειξιν ἔχει ἔθνος, μεταβαίνουσι, ἐξ ὧν τοῖς μᾶλλον ἢ σαφῶς ἔχει τὸ λεγόμενον, διὰ πολυειδίαν μαθεῖν· λέγω γὰρ διαλεκτικοί τε καὶ ῥητορικοὶ συλλογισμοὶ εἶδη, οἷον ἡ τοῦ τόπου λεγομένου οὐδὲν δεῖ εἰδέναι οἱ πολιτικοὶ δεῖ δικαίων, καὶ φυσικῶν, καὶ περὶ πολιτικῶν διαφέρουσι τοῖς εἴδεσι εἰ, ὁ τῶν μᾶλλον καὶ ἧττον τόπος· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔχει ἐν τούτῳ συλλογίζεσθαι, ἢ ἐνθυμήματα εἰπεῖν δεῖ δικαίων, ἢ φυσικῶν, ἢ περὶ ἐπιστῆμαι· κρίνει τοῦτο εἴδεσι διαφέρει. ἔστι δὲ, ὅσα ἐν τῷ δεῖ ἔκαστον εἶναι καὶ τῶν φανερῶν ἐστιν· εἰ, περὶ φυσικῶν οἷον φανερόν ἐστιν· εἰ, περὶ φυσικῶν οἷον φανερόν, ἢ ἐξ ὧν οὐκ ἐνθυμήματα, οὐδὲ συλλογισμοὶ ἔστι περὶ τῶν δικαίων ἢ περὶ τούτων ἄλλων, ἐξ ὧν οὐκ ἔχει περὶ τῶν φυσικῶν· ἀμείνω δὴ τὸν ἔχει ὅδε πάντων. κρίνειν μὲν ἢ τοῦτον περὶ ἑκάστου εἶναι εὐθὺς ἔχει ἐμφρονα· περὶ οὐδὲν γὰρ ἐπιστήμων ἔστι τοῦτο ἢ, ὅστις τε καὶ βελτίω ἐκ τῶν τοῦ φανεροῦ τοῦ πολλοῦ πορίσασθαι ἄλλον δυνήσεται τῶν διαλεκτικῶν καὶ ῥητορικῶν· καὶ γὰρ εὐτυχὴς ἀρχαῖος, οὐκ ἐν διαλεκτικῇ, οὐδὲ ῥητορικῇ, ἀλλ' ἐκείνῳ ἔχει ἢ τὰς ἀρχάς· ἔστι δὲ τὰ πολύστοα τῶν ἐνθυμημάτων ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν λεγόμενα, τῶν μὲν μέρος καὶ ἔλαττον· ἐκ δὲ τῶν ποιῶν, ἐκ τῶν καθόλου οὖν καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς, καὶ ἐνταῦθα διαιρεῖν τῶν ἐνθυμημάτων τὰ τε εἴδη καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν λεκτέον. λέγω δὲ, εἴδη μὲν, τὰ καθ' ἕκαστον γένος ἴδια φανερότατα· τόπους δὲ, τοὺς κοινοὺς ὁμοίως πάντων. φανερὸν οὖν ἐστι περὶ τῶν εἰδῶν· φανερὸν δὲ λαβόντι τὰ γένη τῶν ῥητορικῶν, ὅσοις διαλέξεις πόσα δεῖ, καὶ τούτων χωρὶς λαμβάνοντι τὰ στοιχεῖα καὶ τοὺς φανεροὺς.

Κεφάλαιον γ.

ΕΣτι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμὸν· ποιοῦσι γὰρ καὶ οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων ἐπάναγκες ὄντες. σκοπεῖται μὲν γὰρ ἐκ τριῶν ὁ λόγος, ἐκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ περὶ οὗ λέγει, καὶ πρὸς ὃν· καὶ τὸ τέλος πρὸς τούτου ἐστὶ, λέγω δὲ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη δὲ τὸν ἀκροατὴν, ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτὴν· κριτὴν δὲ, ἢ περὶ τῶν γεγενημένων, ἢ περὶ μελλόντων ἔστι δὲ, ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων κρίνων, οἷον ἐκκλησιαστής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον δικαστής· οὗτος δὲ ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν,

A & qui magis ea attingunt quàm par est, recedunt à se ipsis. Magis autem apertè dicitur, quod dicitur, si id pluribus fuerit explicatum. Dico enim Dialecticos, & Rhetoricos syllogismos esse, de quibus locos dicimus. Atque hi sunt communiter de iustis, & naturalibus, & de ciuilibus & de multis differentibus specie, vt maioris, & minoris locus: nihil enim magis licebit ex hoc concludere syllogismo, vel enthymema dicere de iustis, quàm naturalibus aut de quacunque re. Atque hæc specie differunt. Propria verò, quæcunque ex propositionibus vnicuique speciei, aut generi insiti sunt. vt de naturalibus sunt propositiones, ex quibus neque enthymema, neque syllogismus est de moralibus, & de his alijs, ex quibus non erit de naturalibus. simi litéràque id se habet in omnibus. Atque illa quidem non efficiunt in aliquo genere prudentem: quia nullam certam materiam habent. Hæc verò quò quis meliora seligat ad propositiones conhiendas, clam efficies diuersam scientiam à Dialectica & Rhetorica. Nam si incidat in principia, non est Dialectica, neque Rhetorica, sed illa erit, cujus habet principia. Sunt autem plura enthymemata ex his formis ducta quæ singulares sunt, & propriæ: ex communibus verò pauciora. Vt igitur etiam in Topicis, sic his in libris distinguendæ sunt enthymematũ & formæ, & loci, ex quibus assumedum est. Voco autem formas vniusciusque generis proprias propositiones. At locos communes similiter omnium. Ac prius quidem explicemus formas. Sed prius assumamus genera Rhetoricæ, vt cùm distinxerimus, quot sint, de his separatim assumamus elementa, & propositiones.

CAPVT III.

IAm verò Rhetoricæ sunt tres numero formæ. Totidem enim auditores sunt orationum. Etenim constat ex tribus oratio, tum ex eo, qui loquitur, tum ex eo de quo loquitur, tum ex eo, ad quem. Ac finis ad hunc refertur, id est ad auditorem. Necesse autem est auditorem aut auscultatorem esse, aut disceptatorem & quidem disceptatorem aut præteritorum, aut futurorum. Est verò qui futura disceptat, vt concio: qui præterita, iudex qui facultatẽ, auscultator. itaque ex necessitate sunt tria genera orationũ oratoriarũ, deliberatiũ,

Universidad de Deusto Biblioteca

Iudiciale, demonstratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars est suasio: altera dissuasio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicij verò vna pars accusatio, altera defensio. Horũ enim alterum facere necesse est eos, qui controuersantur. At demonstratiui vna pars est laus, altera vituperatio. Tempora etiam vniuiquè horum accõmodantur. Deliberanti quidem futurum: nam de futuris deliberat aut suadens, aut dissuadẽs. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis semper vnus accusat, alter defendit. At demonstratiuo maximè proprium quidem est præsens (ex iis enim, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes) sed assumunt sæpè etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea singulis his diuersus est, & tribus sunt tres, deliberanti quidem vtile & perniciosum. Etenim suadens, vt melius deliberat dissuadens, vt pelius dissuadet. Alia autem ad hoc simul assumit, vel iustum, vel iniustum, vel honestum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iustum, & iniustum. Alia verò etiam hi simul assumunt ad hæc. At laudãtibus & vituperantibus honestum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò est, quem diximus, singulis finem esse, quòd alie aliis interdum non controuertantur, vt qui iudicio prouocatur, se non fecisse, aut non nocuisse: at se iniustè fecisse, nunquam confitebitur: nihil enim opus esset iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem sæpenumero dimittunt se verò inutilia deliberare aut ab vtilibus dissuadere, non confitebuntur. Non esse autem iniustum finitimos in seruitutem redigere, & nullam iniuriam inferentes, sæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non considerant, vtilianè egerit, an pernicioſa, sed in laude sæpe ponunt aliquem neglecto eo, quod sibi prodesset, egisse aliquid honesti, quemadmodum Achillem laudant, quòd adiuuerit sodalem Patroclum, cùm scirer, se mori oportere, & ipsi liceret viuere. At ei eiusmodi quidem mors honestior fuit: sed viuere vtile. Apparet autem ex iis, quę dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur prius propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa propositiones sunt oratoriæ.

A δικανικὸν, ὅτι δικαστικὸν· συμβουλὴς δὴ, τὸ μὲν προτρεπτικὸν· τὸ δὲ ἀποτρεπτικὸν· ἀεὶ γὰρ καὶ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγορεῦντες, τοῦτον διαπερανοῦσι σκοπόν. δίκης δ', τὸ μὲν κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἀμφισβητοῦσιν ἀεὶ τὴν δικαστικὴν δίκην, τὸ μὲν, ἕτερον· τὸ δὲ, ἕτερον. χρόνος δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, τῶν μὲν συμβουλευόντων, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ὁ προτρέπων, ὁ δὲ ἀποτρέπων· τῶν δὲ δικαζομένων, ὁ γεγενημένος· περὶ γὰρ τῶν πραχθέντων ἀεὶ, ὁ μὲν κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. τῶν δ' ἐπιδεικτικῶν, συμβαίνει μὲν ὁ παρὼν χρόνος· πολὺ γὰρ τὸ τοῖς ἀγῶσι χρῆται ἐπὶ πολὺ, ὁ μνήμης χάριν· πολλοὶ γὰρ τὸν ἔπαινον καὶ τὸν ψόγον ἐπὶ πολὺ ποιοῦσι, καὶ τὸ μέλλον προσεκδέχονται. τέλος δὲ ἑκάστοις τούτοις ἔστιν ὅδε· καὶ τοιοῦτον εἶναι, πρὸς τὴν τῶν μὲν συμβουλευόντων, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερὸν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ἵνα βέλτιον συμβουλεύσῃ· ὁ δὲ ἀποτρέπων, ἵνα χείρον· ἀπὸ τούτου τε τὰ ἄλλα προσλαμβάνει, τὸ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν. τοῖς δὲ δικαζομένοις, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι συμπαραλαμβάνουσι· ὡς τοῦτο τοῖς δὲ ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τὰ δ' ἄλλα καὶ οὗτοι ὡς τούτοις ἀναφέρουσι· σημεῖον δὲ, ὅτι τὸ εἰρημένον ἑκάστοις τέλος· ἐπεὶ μὲν γὰρ τὰ ἄλλα εἴωθασι τοῖς ἀμφισβητοῦσιν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, οὐ γέγονε, ἢ οὐ τοσοῦτον βλάψαι φησὶ τοὺς δ' ἀδικεῖν, οὐδὲν ἀπέφασαν· ὁμολογοῦσιν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἴδοις δικαζομένους ἀμφισβητοῦντας, ὅτι τὸν ἀλλότριον ἀφῃρέθη· ἀλλὰ τὸ δίκαιον· ἐν τοῖς δὲ συμβουλευόντων, ἢ οὐκ ἀφελίμων ἀποφαίνουσι τὸν πόλεμον· οὐ δὲ ἀσύμφορον τοῖς ἀγωνίσασι κατεδουλώσαντο, καὶ τὸν μὲν δὲ ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέγοντες, οὐ σκοποῦσι εἰ συμφέροντα ἐπράξε, ἢ βλαβερά· ἀλλὰ καὶ εἰ ἐπαίνου τυγχάνει τινὰ, ὅτι ἐλεημοσύνας τοῖς ἀπορουσι τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐλευθέρους τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδοσαν· ὡς Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσι, ὅτι ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν τεθνάναι, οὐ μὴν ἀλλὰ ἐξῆν. τοῦτο δὲ, ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατος κάλλιον τὸ δὲ ζῆν, συμφέρει. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι καὶ περὶ τούτων ἔχει ἀναγκαῖον τὰς προτάσεις· τὰ γὰρ τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα, προτάσεις εἰσὶ ῥητορικαί.

Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis, quæ dictæ sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea, quæ non facta sunt, neq; erunt, fieri potest, vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum deliberanti, tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo, quod fieri, & non fieri potest: & an factum sit, necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent, tum qui accusant, & qui defendunt, non solum, quæ dicta sunt demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse, vel paruam eam, quæ est vel bona, vel mala, vel honesta, vel turpia, vel iusta, vel iniusta, siue per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent, manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori, & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quòdnam sit malus bonum vel minus, aut iniuria, vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodque horum, vt de quibus deliberatio sit & de quibus demonstratiuæ orationes: tertio autem, de quibus iudicia.

CAPVT IIII.

Ac primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis, aut malis is, qui deliberat, versetur; quoniam non in omnibus, sed in iis, quæcunque contingit & fieri, & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt, vel erunt, vel non possunt esse, vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis, quæ fieri contingit, omnibus (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt, bona, quę contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare, sed de iis certè quæcunque cadunt sub consultationem. Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Nam vsque eò consideramus, donec inueniamus, possimus ne nos ea, an non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur & ea digerantur in formas, de quibus soliti sunt statuere, præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non oportet in præsentia quærere:

Universidad de Deusto
Biblioteca

propterea quòd id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris, ac verioris, & quia multò plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent cõtemplationes. Quod enim etiam prius diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tùm ex Analytica scientia, tùm ex Politica quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd siquis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur, eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Verumtamen quæcunque melior est, vt explicentur, ac præterea relinquant meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi, qui deliberant, res maximè sunt quinque numero, Atque hę sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis, quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit reditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt siquis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur, &, si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solum ad ea, quæ adsunt, adiungendo ditiores fiunt, sed etiam detrahendo de sumptibus. Atque hæc non solum ex rerum priuatarum experientia contingit contineri, sed necessarium est eorum, quæ alij inuenerunt, historicum esse ad eam, quæ de his habetur, deliberationem. At de bello, & pace facultatem scire ciuitatis, & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis sit ea, quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ gesserit, ac non solum propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc ipsa necessarium est scire, vel etiam, quibuscum gloriosum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare, & facultates, vtrum similes, an dissimiles. Cõsistit enim etiam in hac parte, vt plus possideamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est, harum quoque rerum caussa non solum propria bella animaduertisse, sed

A διὰ τὸ μόνον τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς· πολλὰ δὲ πλείω δεδόσθαι καὶ νῦν αὐτῇ, τῆς οἰκείας θεωρημάτων· εἰ γὰρ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν τυχαίνομεν, ἀληθὲς ὄντα, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, συγκειμένη ὡς ἐκ τῆς ἀναλυτικῆς διατείνει καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς ὁμοία δ' ὄντα τὰ ὡς, τῇ διαλεκτικῇ· τὰ δὲ, τῆς σοφιστικῆς λόγοις. ὅσα δ' ἄν τις, ὥσπερ διαλεκτικὴν, ἢ τὰς τούτων, ὑπὸ τὰς τέχνας μὴ κακοδιδῷ· ἀν δυνάμεις, ἀλλ' ὀνομάσας περιέρχοιτο κατασκευάζειν, λάθοιτο τὴν φύσιν αὐτῆς ἀφορίσας, τῷ μεταβαίνειν ὀνομαζόμενα εἰς ὀνόματα ὑποκειμένων τινῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ἡμεῖς δὲ, ὅσα περὶ ἔργου ἐστὶ δεῖ, διελεῖν· ἐπὶ δ', ὑπολείπει σκέψις τῷ τοιούτῳ ὀνόματι, εἴ πορίσῃ καὶ τοῦ· φανεῖν γὰρ περὶ ὧν βουλεύονται πάντες, καὶ περὶ ἃ ἀγωνίζονται εἰ συμβουλεύοντες, τὰ μάλιστα τυγχάνουσι πάντα τῶν ἀριθμῶν ὄντα· τοιοῦτο δ' ὄντα, περὶ τε πόρου, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ περὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων· καὶ περὶ νομοθεσίας. ὅστε, περὶ ὧν πόρων τῶν μέλλοντα συμβουλεύειν, δεῖ αὐτὰς ἀφορίσαι τὰς πόλεως εἴδη, ἵνα, καὶ τοῦτο, ὑπῶ, εἴτε τις παρελείπετο, φανεῖν τε καὶ εἴ τις ἐλαττοῦται, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, τοῦ δοκεῖν τῆς πόλεως ἀπόδοσις, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλαττωθῇ· οὐ γὰρ μόνον ἐκ τῶν ὑπαρχόντων φανεῖν πλουσιώτερος γίγνεται, ἀλλὰ καὶ ἀφαιρῶν τῆς δαπανημάτων, τοῦτο δ', οὐ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὴν ἰδίαν ἰδιωτείας ἐνδέχεται συμβαίνειν· ἀλλ' ἀναγκαῖον καὶ, περὶ πολέμου τοῖς ἄλλοις ἐπιστήμαν, ἱστορικὸν εἶναι, ἐκείνοις τοῖς περὶ τούτων συμβουλεύειν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τίνων ἀναγκαῖον εἰδέναι τὰς τῶν ἐγγὺς ὁμόρων τε ὑπαρχόντων ἐστὶ, καὶ ποῖον ἐνδέχεται ὑπαρξαι· καὶ ποία τις, καὶ τε ὑπαρχουσῶν δεῖ, ἡμῶν ἐνδέχεται πρὸς ἡμᾶς γενέσθαι· καὶ δὲ, πολέμους πρὸς, καὶ τοῦς πολεμοῦσι· οὐ μόνον δὲ τῶν οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμέρας, τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι· ἃ καὶ πρὸς εἰκὸς ἐλπίδ' ἔχει πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς οὓς δεῖ κρείττους, ἠρεμεῖν καὶ πρὸς δὲ τοὺς ἴσους, ἵνα αὐτοῖς τε τὸ πολεμεῖν, ἢ τὰς δυνάμεις, πότερον ἡμῖν, ἢ ἀδύνατον ἐστι· γὰρ δὲ καὶ τοῦτο, πλουσιωτέρους, ἢ ἀλλαδιδῷ. κίνδυνος δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, μὴ μείζον ἐστὶ οἰκεῖος πολέμοις τὸ δυνατοῦν, ἀλλὰ δὲ

ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς ἄλλων, πῶς ἀναβαίνουσιν· ὅσα γὰρ τῆς ὁμοίων τὰ ὅμοια γίγνεται φύσει. ἔτι δὲ, περὶ φυλακῆς τῆς χώρας μὴ λανθάνοι, πῶς φυλάττοιτο, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τῆς φυλακῆς, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τοῖς τόποις τῶν φυλακτηρίων πόσοι δ' ἀνῦσιν· μὴ ἐμπίπτειν ὅτι τῆς χώρας· ἵν' οὖν ἐλάττων ἡ φυλακὴ, φανεῖν δῇ· καὶ εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ τοῖς ὀλίγοις τόποις πόσοι μᾶλλον. ἔτι δὲ, περὶ ἐμφῆς, πόσοι δεῖ τὴν πόλιν, καὶ ποῖα ἢ αὐτῶν τε γεγενῆσθαι καὶ οἰκείμενος· καὶ ποῖον τ' ἐξαγωγῆς δίκαιον καὶ ἄνευ εἰσαγωγῆς· ἵνα φανῇ τοῦτοις καὶ συμβολαῖς καὶ πολιτικαῖς γίγνωσκε· πρὸς δύο γὰρ διαφυλάττειν ἀναγκαῖον πάντα τοῖς πόλεσι, πρὸς τε τοῖς κρείττοσι, καὶ πρὸς τοῖς εἰς τοῦτο χρησίμοις. εἰς δ' ἀσφάλειαν, ἐστὶ τὰ ὑπὸ τοῦτο ἀναγκαῖον ἀδύνατον διαφεῖν· οὐκ ἀλλ' ἔστιν ἡ περὶ νομοθεσίας ἐπίλειψ· ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἡ σωτηρία τῆς πόλεως· ὧν ἀναγκαῖον εἰδέναι, πόσα τε πολιτειῶν εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστοις, καὶ ὑπὸ ποίων φθείρεσθαι πέφυκε, καὶ οἰκεῖαν τῶν πολιτείας καὶ ἐναντίων. λέγω δὲ τὸ ὑπὸ οἰκείων φθείρεσθαι, ὅτι ἐξ ὧν βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ ἀδικεῖσθαι καὶ διατείνεσθαι, φιλόνεικοι δὲ, δημοκρατία, οὐ μόνον αἰτιῶνται, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μέλλοντα στάσεσι· ὥσπερ καὶ ἡ χρυσῆς καὶ ἡ σιδῆς· οὐ μόνον αἰτίαμα ἐρχοῦσι εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα χρυσῆ γενέσθαι, ἢ σιδῆς, οὕτω διατίθεσθαι τοῦ ἕνα, ὅστε μηδὲ μικρὸν φανῆναι δεῖ· χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπιλεῖν, τίς πολιτεία συμφέρει, ἐκ τῶν παρεληλυθότων θεωρῶντι, ἀλλὰ καὶ τὰς περὶ τοῦς ἄλλοις οἰκείας, αἱ ποῖαι τοῦς πόλεσι ἁρμόττουσι. ὅθεν δῆλον ὅτι, πρὸς μὲν τοῦ νομοθετικὰ αἱ τῶν ἐθῶν περιόδοι χρήσιμοι· ἐντεῦθεν γὰρ λαβεῖν ἔστι τοῦς ἤθεσι νόμοις· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, τὰς ἤδη περὶ τὰς πράξεις γεγενῆσθαι ἱστορίας· ἄνευ τῶν ἀφ' τοῦτο, πολιτικῆς, ἀλλ' εὐ ῥητορικῆς ἔργον ἐστὶ· περὶ ὧν ἀφ' οὗ ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ μάλιστα, τοιοῦτο τί ἐστι. ἐξ ὧν δὲ δεῖ, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πρὸς τρίτον ἡ ὑποτρίπτειν ἡ

A etiam aliorum, quem euẽtum habuerint. Namvt ex similibus fiant, similia naturam habent. Præterea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiæ: & formam: & loca præsidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si quæ sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca seruentur magis. Cũm de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea, quæ ibi nascitur, & ea, quæ importatur, & quarum importatione indigeant, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis, qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant. Apud duo enim hominũ genera custodire necesse est culpa carentes ciues: tum apud potentiores, tum apud eos, qui ad has res vtiles sunt. Ad securitatem autem omnia quidem hæc necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpub. formæ, & quæ profint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à propriis corrumpi, quia præter optimam Rempub. aliæ omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quemadmodum Democratia non solùm si remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis, vt & grypitas, & simitas, non solum si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legumlationes, non solum intelligere, quæ Reipub. profit, cùm ex præteritis aliquis contemplatur, sed etiam quæ sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legumlationem terræ peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum, qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem hæc Politicæ, sed non Rhetoricæ munus sunt. Ac quæ quidem tenere oportet eum, qui deliberaturus est, maxima, tam multa sunt. Ex quibus verò oporteat tum de his, tum de aliis suadere, aut dissuadere, dicamus rursus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT V.

FEremè autem tum priuatim cuique, tum communiter omnibus scopus quidam est, quem spectantes & eligunt, & fugiunt. Itque est, vt summatim dicam, tum felicitas, tum quæ sunt ipsius. Quare exempli gratia, sumamus, quid sit, vt simpliciter dicam, felicitas, & ex quibus partes ipsius sint. Nam de hac, & de iis, quæ ad hanc referuntur, & de iis quæ contraria huic sunt tum suasiones, tum dissuasiones omnibus sunt. Quæ enim parant hanc, vel particularum aliquam, vel maiorem ex minore efficiunt, oportet agere. Quæ verò corrumpunt, vel impediunt, vel contraria efficiunt, non agere. Sit igitur felicitas benè se habens actio cum virtute: vel sua sorte contenta vita: vel vita cum securitate iucundissima: vel bona constitutio possessionum, & corporum cum facultate, quæ conseruet, & efficiat hæc. Ferme enim ex his vnum, vel plura felicitatem confitentur esse omnes. Quod si est felicitas eiusmodi, necesse est ipsius esse partes, nobilitatem, multorum amicitiam, bonorum amicitiam, diuitias, bonam prolem, multam prolem, bonam senectutem. Deinceps corporis virtutes, vt sanitatem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, facultatem certandi, gloriam, honorem, bonam fortunam, virtutem, aut etiam partes ipsius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iustitiam. Sic enim sua sorte maximè contectus sit, si adsint ipsi tum quæ in ipso, tum quæ extra bona sunt. Non enim sunt alia præter hæc. Ac in ipso quidem sunt, quæ in animo, & quæ in corpore sunt. Extra autem nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor. Præterea verò congruere arbitrantur, vt facultates adsint, & fortuna. Sic enim maximè securis vita sit. Sumamus igitur similiter & horum vnumquodque quid sit. Ac nobilitas quidem genti & ciuitati est, si indigenæ, & antiqui sint, & duces primi illustres, & multi illustres nati sint ex ipsis in iis, quæ eadunt sub æmulationem. Priuata verò nobilitas, vel à viris, vel à fœminis est, & legitima origo ab vtrisque: & vt in ciuitate, si primi clari sint vel in virtute, vel diuitiis, vel alia extrema rerum, quæ honorantur, & multi illustres sint ex genere tum viri, tũ mulieres, tũ iuuenes, tũ senes. Bona proles verò, & multa proles, non sunt incerta. Est autẽ in communi quidem bona proles si iuuentus sit multa, & bona, πλουτικία, ἀν πολλὰ· ἔστι δὲ, τοῦ κεκτῆσθαι, ἡ εὐτελεία, τέλος δὲ τὸ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ

ἀγαθὰ

A Κεφάλαιον ε.

Σχεδὸν δὲ καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσι τέλος τί τε ὧν αἱρεῖται, καὶ ἃ φεύγουσι, καὶ ὁ σκοπὸς οὗ ἕνεκα λέγομεν ἐστίν, ὅτ' εὐδαιμονία, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς· ὅσα γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐπιχειρήσομεν λέγειν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἡ εὐδαιμονία, καὶ τούτου τὰ μόρια ταῦτα· ἀεὶ γὰρ ταύτης καὶ τὰ εἰς ταύτην συντείνοντα, καὶ τὰ ἐναντία ταύτῃ, καὶ τὰ ἀφαιροῦντα καὶ ἃ λυποῦντα τοιαῦτ' εἶναι· τὰ μὲν γὰρ παρασκευάζοντα ταύτην, ἢ τῶν μορίων τι, ἢ μείζω ἀπ' ἐλάττονος ποιοῦντα, δεῖ πρᾶττειν· τὰ δὲ φθείροντα, ἢ ἐμποδίζοντα, ἢ τὰ ἐναντία ποιοῦντα, μὴ πρᾶττειν. ἔστω δὲ εὐδαιμονία, εὐπραξία καὶ εὐημερία· εὐπραξία μὲν οὖν ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν ἀρετὴν ζωὴ, ἢ ἡ μετ' ἀσφαλείας ἱκανῶς εὐδαίμων· ἢ ἡ κατὰ φύσιν τῶν ἐκτῶν, ἢ μὴ δυνάμεως φυλακτικὸς τε καὶ ἀφαιρετικὸς τούτων· τοῦτον γὰρ οὗτοι ὦν, ἢ πλείω, τῶν εὐδαιμονίαν ὁμολογοῦσι εἶναι· ἀνάγκη δὴ εἶναι ἡ εὐδαιμονία τοιούτων· ἀλλ' ἀνάγκη αὐτῶν εἶναι μέρη, εὐγένειαν, πολυφιλίαν, χρηστοφιλίαν, πλοῦτον, εὐτεκνίαν, πολυτεκνίαν, εὐγηρίαν· ἔτι, τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν, οἷον ὑγίειαν, κάλλος, ἰσχύν, μεγαλοσωμίαν, ἀγωνιστικὴν· δόξαν, τιμὴν, εὐτυχίαν· ἀρετὴν, ἢ καὶ τὰ μέρη αὐτῆς· φρόνησιν, ἀνδρείαν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην· οὕτω γὰρ ἂν αὐταρκεστάτη εἴη, εἰ ὑπάρχοι αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν, ἢ, τὰ ἐκτὸς ἀγαθὰ εὐ γὰρ ἔχει ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δὲ, ἐν αὐτῷ μὲν, τὰ εἰρημένα· τὰ δὲ ἐκτὸς εὐγένειαν, καὶ φίλους, καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς. ἔτι δὲ ἀγωνιστικὸν οἴονται εἶναι, διὸ καὶ μετὰ τῶν ἀναγκαίων τὴν τύχην· οὕτω γὰρ ἂν ἀσφαλεστάτη ἡ βίου κατάστασις ἡ ἐκ τούτων τε ἔχει τὰ ὄντα· εὐγένειαν μὲν οὖν ἔχουσι τὰ ἔθνη, ἔθνη μὲν καὶ πόλεις, τὰ αὐτόχθονα ἢ ἀρχαῖα εἶναι, καὶ ἡγεμόνας ἔχοντα ἐπιφανεῖς, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς γεγονότας ἐν αὐτῷ ἐν τοῖς ζηλουμένοις· ἰδίᾳ δὲ, εὐγένειαν, ἡ ἀπ' ἀνδρῶν, ἢ διὰ γυναικῶν, καὶ γνησίους ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ ὥσπερ ἐπὶ πόλεως τοῖς τε πρεσβύταις γενομένοις, ἢ καὶ αὐτῷ, ἢ πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τῷ τῆς τιμωρίας, καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς ἐν τῷ γένει καὶ ἄνδρας· καὶ γυναῖκας, καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὰς εἰρήνας. εὐτεκνία δὲ καὶ πολυτεκνία, ἐν ἄνδρασι· ἔστι δὲ, τοῦ κεκτῆσθαι, ἡ εὐτεκνία, τέλος δὲ τὸ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ

ἀγαθὰ

A Bona verò ex virtute corporis, vt magnitudine, pulchritudine, robore, facultate certandi. Quod ad animum attinet, temperantia, & fortitudo iuuenis sunt virtutes. Priuatim autem bona proles, & multa proles est, si proprij liberi multi sint, & tales sint tum fœminæ, tum mares. Fœminatum verò virtus est, si spectetur corpus, pulchritudo, & magnitudo: si animus, temperantia, & studium operibus sine

B ne sordibus. Similiter autem tum priuatim, tum communiter & in viris, & in fœminis oportet quærere, vt vnumquodque insit ex his. Quibuscunque enim quæ ad fœminas pertinent, vitiosa sunt, vt Lacedæmoniis, ferme ex dimidio non sunt felices. Diuitiarum partes sunt, natalium, multitudo terræ, locorum possessiones. Præterea verò supellectilium possessiones, & pecorum, & seruorum, qui multitudine, & ma-

C gnitudine, & pulchritudine excellant. Hæc autem omnia & secura, & liberalia, & vtilia oportere esse manifestum est. Sunt vtilia quidem magis fructuosa. At liberalia, quæ sunt ad voluptatem. Fructuosa dico, à quibus sunt prouentus. Voluptaria, à quibus nihil præter vsum fit, quod æstimandum sit. Terminus securitatis est, eo in loco, & eo modo possedisse, vt in ipso sit vsus ipsorum, proprietatis verò vel

D contrà, quando in ipso est alienatio. Voco alienationem, donationem, & venditionem. Omnino diuitem esse consistit in eo, vt vtatur, magis, quàm in eo, vt possederit. Etenim actus talium, & vsus sunt diuitiæ. Bona fama est, si quis ab omnibus virtute præditus existimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetunt, vel multi, vel boni, vel prudentes. Honor est signum beneficæ opinionis. Honorantur

E autem iustè quidem, & maximè illi, qui benefecerunt. Veruntamen honoratur etiam, qui potest benefacere. Beneficium verò est vel ad salutem, & quæcunque sunt caussa, cur simus, vel ad diuitias vel ad aliquod ex aliis bonis, quorum non facilis est possessio, vel omnino, vel ibi, vel aliquando. multi enim ob illa, quæ parua existimantur, honorem consequuntur, sed modi, & occasiones caussæ sunt. Partes verò honoris sunt sacrificia, monumenta in metris, & sine metris, præmia, delubra,

F possessiones, sepulchra, statuæ, nutrimenta publica, barbarica, vt adorationes, & excessiones, dona apud quosque honoranda. Etenim donum est possessionis donatio, & honoris signum. Quamobrem & & studiosi pecuniæ, & studiosi honoris

Universidad de Deusto
Biblioteca

appetunt ipsa. Vtrique enim inueniunt ea, quorum indigent. Etenim pollessio est, quam appetunt studiosi pecuniæ, & honorem habet, quem studiosi honoris. Corporis virtus est sanitas, eáque sic, vt morbi expertes sint, qui habeant vsum corporum. Multi enim sani sunt, vt Herodicus dixerit, quem nemo felicem dixerit caussa sanitatis, propter omnium abstinentiam humanorum, aut plurimorum. Pulchritudo diuersa est in vnaquaque ætate. Ac inuenis quidem pulchritudo est, si ad labores viile habeat corpus, & ad cursum, & ad vim, cùm iucundus sit visu ad voluptatem. Quamobrem quinquertiones pulchertimi sunt, quòd ad vim, & ad velocitatem simul nati sunt. Vigentis verò, si ad labores bellicos, ac iucundus esse videatur cum terrore. At senis, si ad labores necessarios sit idoneus, atque indolens, quòd nihil habeat eorum, quibus senectus offenditur. Robur est facultas mouendi alterum, vt vult. Necesse autem est mouere alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo, ita vt robustus, vel omnibus, vel horum aliquibus robustus sit. Magnitudinis virtus est, superare longitudine, vel profunditate, vel latitudine multos, tanto magis, vt ne tardiores efficiat motiones propter exuperantiam. Certandi virtus corporis constat ex magnitudine, & robore & velocitate. Etenim velox robustus est. Nam qui potest crura proiicere quodammodo & mouere & velociter, & longè, cursor est. Qui verò stringere, & tenere, luctator. At qui pellere plaga, pugil. Qui autem vtrisque his, pancratiasticus. Verùm, qui omnibus his, quinquertitio. Bona senectus est, tarditas senectutis cum indolentia. Neque enim si velociter senescat, bonam senectutem habet, neque si vix quidem, sed dolenter. Est verò & ex iis, quæ sunt corporis, virtutibus, & ex iis, quæ fortunæ. Nam qui expers morbi non sit, neque robustus, non erit perturbationis expers. Neque indolens etiam erit longæ aut. Nec sine fortuna durare poterit. Est verò quædam etiam separatim à robore, & sanitate alia facultas diu viuendi: multi enim sine corporis virtutibus diu viuunt. Verùm diligens disputatio de his non est vtilis ad ea, quæ nunc disputamus. Multorum amicitia, & bonorum amicitia non sunt incerta, amico definito, vt iis eiusmodi amicus, quicunque quę arbitratur bona esse illi, effector est ipsorum propter illum. Iam, cui multi sunt tales,

A τιμᾶται· ἐφίεται γὰρ ἀμφοτέροις καὶ γὰρ ἰσχὺς δοκεῖ τιμᾶν καὶ πολὺ ἰσχύειν, οὗ οἱ φιλόνικοι καὶ τιμῶν ἕνεκα, οἱ δὲ φιλόπονοι οὐκ ἀγωνίζονται δι' ἀργυρίου ἕνεκα, οὐδ' οἱ φιλάργυροι δι' ἀρετὴν, ὑγίεια αὐτοῖς δὲ οὖσης, οὐδ' ἀσθενεῖς ἔτι χαιρουσιν τοῖς σώμασι· πολλοὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν, ὅσους Ἡρόδικος λέγει, οὐδ' οὐδεὶς εὐδαιμονίσειε τοὺς ὑγιείας, διὰ τὸ πάντων ἀπέχεσθαι τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ τῶν πλείστων. κάλλος δὲ, ἕτερον καθ' ἡλικίαν B κάλλος ἔτι. νέου μὲν οὖν ἀνδρὸς κάλλος, τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα, τοῦ τε θρέμματος, καὶ θεοῦς βίαν, ἡδὺ ὄντα θεᾶσθαι· διὸ καὶ πάνκαλοι, κάλλιστοι, ἅμα πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα παρέχονται· ἀγωνιζόμενοι δὲ, πρὸς μὲν τοὺς πολεμικοὺς, ἡδὺ δὲ τῷ θεάματι· γήρους δὲ, πρὸς μὲν τοὺς ἀναγκαίους C ἱκανὸν, ἄλυπον δὲ, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὧν τὴν γῆρας λυμαίνεται. ἰσχὺς δὲ, ἔστι μὲν δύναμις τοῦ κινεῖν ἕτερον, ὃ βούλεται· ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον, ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα, ἢ συνθλίβοντα· ὥστε ἡ ἰσχὺς, ἐν πᾶσι, ἢ τούτοις τισὶν ἔδει ἰσχύειν. μεγέθους δὲ ἀρετὴ, τὸ ὑπερέχειν κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ βάθος, καὶ πλάτος τῶν πολλῶν τούτῳ D μείζοσι, ὥστε μὴ βραδυτέρους ποιεῖν τὰς κινήσεις διὰ τὴν ὑπεροχήν. ἀγωνιστικὸς δὲ τῷ σώματος ἀρετῇ συγκείται ἐκ μεγέθους, καὶ ἰσχύος, καὶ τάχους· καὶ γὰρ ὁ ταχὺς, ἰσχυρὸς ἔδοξεν εἶναι· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη ῥιπτεῖν πόρρω, καὶ κινεῖν τοχὺ, καὶ πάλιν, ἀφικνεῖται. ὁ δὲ παλαιστὴς, καὶ πυγμαχικὸς, ὁ δὲ πάντων τῶν πλείστων, συνθετικός. ὁ δὲ ἀμφοτέρους τούτους, παγκρατιαστικός. ὁ δὲ πάσας, πάντα δυνάμενος, ἀγωνιστικός. ὁ δὲ πάσας, πάντα δυνάμενος, ἀγωνιστὴς δὲ, τῷ βραδυτέρους γίνεσθαι μετ' ἀλυπίας· οὐ γὰρ εἰ τοχὺ γηρᾷ, ὑγιαίνει· οὐδ' εἰ μάλιστα μὴ, λυπηρῶς δὲ· ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀρετῆς, καὶ τύχης· μὴ ἄνευς γὰρ ὢν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ' ἄλυπος καὶ πολυχρόνιος, οὐδ' ἀδυνατοῦν δυναμένων ἀδίκει δὲ τις καὶ χωρὶς ἰσχύος καὶ ὑγιείας, ἀλλὰ F δυνάμεις μεταβάλοντες· πολλοὶ γὰρ ἄνευ τῆς τοῦ σώματος ἀρετῆς, μακρόβιοι εἰσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἡ ἀκριβολογία χρήσιμος ἐν τοῖς νῦν εἰς τὰ νῦν πολυφιλία δὲ καὶ χρηστοφιλία ἀδέσποτα, τὸ φίλῳ ἀρεσκόμενον, ἢ τι ἔστι φίλος, ἔστι δ' οὗ ἀγαθὸν τῷ ἐκείνου, σφόδρα· πάντες γὰρ ἔστι δὲ ἐκείνου ἕνεκα· τὸ δὲ πολλοὶ πάντες τοιοῦτοι δὲ ἐκείνου ἕνεκα· τὸ δὲ πολλοὶ πάντες τοιοῦτοι

πολύφιλος· ὢν δὲ καὶ ἐπιεικὴς ἄνδρα, χρηστόφιλος· εὐτυχία δὲ ἔστι, ὅτι ἡ τύχη ἀγαθῶν αἰτία τούτοις γίγνεσθαι καὶ ὑπάρχειν, ἢ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ μέγιστα, αἰτία δὲ ἔστι ἡ τύχη, εἶναι καὶ οἷς τύχαι· πολλῶν δὲ καὶ ἀτέχνων, εἴ ἔστιν ἡ φύσις ἐνδέχεται δὲ καὶ παρὰ φύσιν εἶναι· ὑγείας μὲν γὰρ, τύχη αἰτία· πολλοὶ δὲ καὶ μεγέθους, φύσις· ἄλλως δὲ, τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ἔστι ἀπὸ τύχης, καὶ οἷς ἔστιν ὁ φθόνος· ἔστι δὲ καὶ παρὰ λόγον ἀγαθῶν αἰτία τύχη, εἰ εἰ δὴ μὴ αἰρεῖ ἀδελφοῦ· ὁ δὲ, κακὸς, εἰ εἰ δὴ μὴ εἶδον τὸν θησαυρὸν· ὁ δὲ, εὗρε· εἰ εἰ τὸ πλησίον ἔτυχε τὸ βέλος τοῦτου ἔβαλε· εἰ εἰ μὴ ἦλθε μόνος ἀεὶ φοιτῶν· οἱ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀλλότρας· ἀφεστῶτες· ταῦτα γὰρ τὰ τοιαῦτα, ἀτυχήματα φασὶ εἶναι. ὅσοι δὲ ἀεὶ τοῦ ἐπαίνους τέπους, ὅτου ἀεὶ ἐπαίνου ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτο διορίσαι.

A est multorum amicus. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna est quorum fortuna bonorum caussa est, ea effici, & adesse vel omnia, vel plurima, vel maxima. Caussa autem est fortuna nonnullorum quidem etiam, quorum artes sunt, multorum verò non artificiosorum, vt quorum natura est, & contingit etiam, vt præter naturam sint. Nam sanitatis quidem ars est caussa: at pulchritudinis, & magnitudinis natura. Omnino talia B ex bonis sunt, à fortuna, in quibus versatur inuidia. Ac præter rationem bonorum caussa est fortuna, vt si alij deformes sunt fratres, hic autem pulcherrimus: alij non viderunt thesaurum, hic autem inuenit: aut si eum, qui propè erat, attigit telum, huno autem non: aut si non venit solus semper frequentans, qui verò semel venetunt, perierunt. Omnia enim eiusmodi bonæ fortunæ euentus videntur esse. De virtute, quoniam maximè proprius de laudibus locus est, cùm de laude conficiemus sermonem, tum erit differendum.

C

Κεφάλαιον ϛ.

Ὧν μὲν οὖν δεῖ τοὺς εἰδέναι τοὺς παραινοῦντας, οἷς ἐνδέχεται, ἢ ὑπάρχοντα, καὶ οἷς ἀποτρέποντας, φανερόν· τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς φανερᾶς τοῦ συμβουλεύοντος σκοπῆς, τὸ συμφέρον βουλεύουσι τῆς, οὐ δεῖ τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ δεῖ περὶ τὸ τέλος· ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς πράξεις· τὸ δὲ συμφέρον, ἀγαθόν· λανθάνει δὲ τὰ συμβαίνοντα δεῖ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος ἁπλῶς, ἢ τῷ δὲ ἀγαθόν, ἢ αὐτοῖς ἑαυτοῖς ἕνεκα ἢ αἱρετόν· καὶ ἢ ἕνεκα ἀεὶ αἱρούμεθα· καὶ οὗ ἕνεκα πάντα, ἢ πάντα τὰ αἰσθάνεται ἔχοντα ἢ νοῦν, ἢ εἰ λάβοι νοῦν· καὶ ὅτι ἕκαστος τοῖς ἀνθρώποις ἐκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἑκάστῳ ἀγαθόν· καὶ δὲ πολίτας, δὲ δικαίους καὶ ἀνδρείους ἔχῃ· καὶ τὰ αὐτοῖς· καὶ τὰ πολιτικὰ, ἢ φυλακτικὰ τῆς πολιτείας· καὶ ἢ ἀκολουθεῖ τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ κωλυτικὰ ἢ ἐναντίων, καὶ τὰ φθαρτικά. ἀκολουθεῖ δὲ ἀρετὰς· ἢ γὰρ ἄμα, ἢ ὕστερον· δῆλον, τοῦ μὲν μανθάνειν τὸ βέλτιστον, ὕστερον τοῦ δὲ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν, ἄμα καὶ τὰ τοιαῦτα πολλά· τὰ μὲν, ὡς τὸ ὑγιαίνειν, ὑγείας· τὰ δὲ, ὡς σῶμα, ὑγείας· τὰ δὲ, ὡς τὸ ζῆν, ὑγείας· τὰ δὲ, ὡς τὸ γυμνάζεσθαι, ἢ τι ἄλλο πολὺ ποιεῖ ὑγιεινὸν· τοῦτο δὲ κατεῖδον, ἀκέσεις τὰς τε λύσεις τῶν ἀγαθῶν ἀγαθοῖ ἔστι), καὶ τὰς τῶν κακῶν ἀποβολαί·

D

E

F

A est multorum amicus. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna est quorum fortuna bonorum caussa est, ea effici, & adesse vel omnia, vel plurima, vel maxima. Caussa autem est fortuna nonnullorum quidem etiam, quorum artes sunt, multorum verò non artificiosorum, vt quorum natura est, & contingit etiam, vt præter naturam sint. Nam sanitatis quidem ars est caussa: at pulchritudinis, & magnitudinis natura. Omnino talia B ex bonis sunt, à fortuna, in quibus versatur inuidia. Ac præter rationem bonorum caussa est fortuna, vt si alij deformes sunt fratres, hic autem pulcherrimus: alij non viderunt thesaurum, hic autem inuenit: aut si eum, qui propè erat, attigit telum, huno autem non: aut si non venit solus semper frequentans, qui verò semel venetunt, perierunt. Omnia enim eiusmodi bonæ fortunæ euentus videntur esse. De virtute, quoniam maximè proprius de laudibus locus est, cùm de laude conficiemus sermonem, tum erit differendum.

C

CAPVT VI.

Ac in quæ quidem oportet intueri eos, qui suadent tanquam futura, aut præsentia, & in quæ eos, qui dissuadent, apparet. Contraria enim horum sunt. Quoniam autē propositus est deliberandi scopus id, quod vtile est, & consultant non de fine, sed de iis, quæ sunt ad finem, & hæc sunt vtilia in actionibus, & vtile est bonum, sumenda erunt elementa de bono, ac vtili simpliciter. Iam sit bonum, quod ipsum sui caussa eligendum est. Et cuius causa aliud eligimus. Et quod appe- E tunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem, aut si assumerent mentem. Et quæcunque mens vnicuique dictauerit. Et quæcunque de vnoquoque mens dictauerit vnicuique, illud est vnicuique bonum. Et quo præsente bene disposium est, & se ipso contentum est. Et quod sibi sat est. Et quod idoneum est ad efficienda, & custodienda talia. Et quod consequuntur talia. Et quæ idonea sunt ad prohibēda con- F traria, & quæ ad corrumpenda. Consequuntur autem dupliciter: aut enim simul, aut posterius, vt disciplinam quidem scientia posterius: sanitatem verò vita simul. Ac idonea sunt ad efficiendum tri- gliciter, partim vt sanū esse sanitatem: partim vt cibaria sanitatem: partim vt exerceri, quod plerunq. efficit sanitatem. His autem positis necesse est, vt & sumptiones bonorū bonæ sint, & malorū depulsiones.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Consequitur autem illud, vt non habeamus malum simul: hoc autem, vt habeamus bonum posterius: & pro minore bono maioris sumptiones, & pro maiore malo minoris. Quo enim superat maius id, quod est minus, id fit illius quidem sumptio, huius verò depositio. Et virtutes necesse est, vt bonum sint. Nam his benè afficiuntur, qui habent, & idoneæ ad bona efficienda sunt, & agenda. De vnaquaque autem & quæ, & cuiusmodi sit, separatim dicendum, & vt voluptas bonum sit. Omnia enim appetunt animalia ipsam natura. Quare vt & iucunda, & honesta necesse est bona sint. Illa enim voluptatis efficientia sunt: honesta verò partim iucunda, partim ipsa per se eligenda sunt. Vt autem de singulis dicam, necesse est, vt bona sint hæc: felicitas, quia & per se eligenda est, & se ipsa contenta, & caussa ipsius multa eligimus: iustitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, magnificentia, & alij huiusmodi habitus, virtutes enim animi sunt, & sanitas & pulchritudo, & talia, virtutes enim corporis, & conficientes multorum sunt: vt sanitas & voluptatis, & vitæ. Quamobrem etiam optimũ videtur esse, quia duorum, quæ apud multitudinem maximè honorantur, caussa est, voluptatis & vitæ, & diuitiæ, quia sunt virtus possessionis, & conficientes multorum: amicus, & amicitia. etenim per se ea electione digna est amicus, & conficiens multorum: honor, gloria. etenim iucunda sunt, & conficientia multorum, & consequitur ipsa pleraque, vt adsint illa, in quibus honoramur: facultas dicendi, agendi, quia conficientia sunt omnia hæc bonorum: deinceps ingenium, memoria, docilitas, velox animi motus, omnia eiusmodi. conficientes enim ipsæ bonorum facultates sunt: similiter verò etiam scientiæ omnes, & artes, & viuere. si enim nullum aliud sequeretur bonum, per se eligendum est, & iustum. vtile enim quoddam communiter est. Atque hæc quidem fermè confessa bona sunt. In controuersis autem ex his syllogismi sunt. Cui contrariũ malum, id bonum. Et cuius contrarium inimicis prodest, vt si timidos esse maximè prodest inimicis, manifestum est fortitudinem maximo emolumento ciuibus esse. Et omnino quod inimici volunt, vel quo gaudent, contrarium huic emolumento esse apparet. Itaque rectè dictum est, certè gaudebit Priamus. Est autem nõ

A ἀκολουθεῖ γὰρ, τῷ μὴ, τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν· ἅμα τοῦ ᾖ, τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ὅταν ᾖ· καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἔλαττον ἀγαθοῦ, μείζονος λόγῳ· ἡ γὰρ μείζονος κτῆσις ἐλάττονος· ἡ γὰρ ὑπερέχουσα μείζονι τὸ ἐλάττονος, τῶν γίγνεται, τῷ μὲν, λόγῳ· τῷ δ' ἀποβολῇ. καὶ τὰ αἴτια δὲ αἱρετὰ ἀγαθὰ ἦ· ἀνάγκη γὰρ τοῦτο εἶναι τὸ διάκειται οἱ ἔχοντες, καὶ ποιοῦσι ἀγαθοῦ εἶναι, καὶ ποιητικά. εἰ δὲ ἕκαστον ἦ, καὶ ποῖα, χωρὶς ἰέναι, καὶ τίνα ἀγαθὰ ἦ· πάντα γὰρ ὀρέγεται τὰ ζῶα αὐτῆς τῆς φύσεως· οὕτω καὶ τὰ εἴδη καὶ τὰ κατὰ φύσιν, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι· τὰ μὲν γὰρ εἴδη ποιοῦσι τοιαῦτα· οἷον τὰ κατὰ φύσιν, τὰ μὲν, εἴδη· τὰ δ' οὐ τοιαῦτα καθ' ἑαυτὰ αἱρετὰ ἐστιν· τὰ δ' οὐ τοιαῦτα, ἀνάγκη ἀγαθὰ εἶναι· τίθεται. διελόμενοι· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸ αἱρούμεθα. δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοψυχία, μεγαλοπρέπεια, καὶ οἱ δοῦναι καὶ ποιοῦν ἕξεις· αἱρετὴ γὰρ ὑγίεια, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀγαθὴ γὰρ σύμφυτος, καὶ ποιητικὰ πολλῶν· εἶναι ὑγίεια, καὶ εὐεξία, καὶ τὰ ζῆν. διὸ καὶ ἄριστον δοκεῖ εἶναι, ὅτι δοκεῖ τῆς πολλῆς πρωτεῖον αὐτὴν ἔχειν, εὐεξίαν, καὶ τὸ ζῆν· πολλοῖς· αὐτὴ γὰρ κτώμενος, καὶ ποιητικὴ πολλῶν· εἶναι καὶ φίλοι· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸ αἱρετὸς ὁ φίλος, καὶ ποιητικὸς πολλῶν· πρὸς· δόξα· καὶ τὰ ἥδιστα, καὶ ποιητικὰ πολλῶν, καὶ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς οἱ ἔπαινοι πολλοῖς· τὰ δὲ ἐν τοῖς ἐν οἷς πρώτοις. διώκομεν τὸ λέγειν· τῷ ἐν τοῖς· ποιητικὰ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα κτήσεων, ἐν, δυνάμει, μνήμῃ, ἀκοῇ, ἀγχίνοια, τιμῇ, εὐφυΐα, μνήμῃ, ἀκοῇ· ἀγχίνοια, τιμῇ τὰ τοιαῦτα· ποιητικὰ γὰρ αὐτῶν ἡ δυνάμεις εἰσὶν· δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐπιστήμη, πάσαι, καὶ τέχναι, καὶ ἡ τοῦ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν· εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἕπεται ἀγαθὸν, καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ὄντα, καὶ τὸ διάφορον· συμφέρει γάρ τι κοινῇ ὅλῃ, πάντα δὴ ἐν τοῖς ἐν τοῖς ἐνθυμήματα ἀγαθὰ εἶναι. ὃ δὲ τοῖς ἐναντίοις κακὸν, τοῦτ' ἀγαθόν· καὶ τὸ ἐναντίον τοῖς ἐχθροῖς συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς· εἰ δὲ μάλιστα συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς, δόξειν ἂν αἱρετὰ μάλιστα ἀφέλιμον τοῖς πολίταις. καὶ ὅλως, ὃ οἱ ἐχθροὶ βούλονται, τοῦτο ὃ χαίρουσι, πυθόμενοι πολὺ ὠφέλιμον φαί-

ἐστι δὲ οὐ

ἐστι δὲ οὐ τῶν

Ἕκτορ γὰρ δὴ τῷ Πριάμῳ.

ἀεὶ τοῦτο, ἀλλ' οὐ ἐπὶ πολύ· οὐδὲ γὰρ κωλύει ἐνίοτε πολὺ συμφέρειν τοῖς ἐναντίοις ὅδε λέγω, ὡς τὸ κακὸν συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ὅτῳ ἢ πολὺ βελτίοσι ἀμφοῖν. καὶ οὐ μὴ ἔστι τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο ἀγαθόν. ὃ δ' ἂν ᾖ μεῖζον ἢ δεῖ, κακόν. καὶ ἡ ἕνεκα πολλὰ πονεῖν, ἢ δεῖ πονεῖν· φανερὸν γὰρ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ τέλος ἄξιον τοῦ πολλοῦ πονεῖν. καὶ τὸ πολὺ ἀγαθὸν, ἢ τὸ τέλος πολλῶν· τὸ δὲ τέλος, ἀγαθόν· ὅδε τοῦτ' εἴρηται·

Καὶ δὴ λέγεν ἀγχοῦ Πρίαμον. καὶ λίχρεν τε δικῆν τε μόρον.

καὶ ἡ παροιμία δὴ, τὸ, περὶ θύρας τοῦ οἴκου. καὶ ἡ πολλοὶ ἐφίενται, καὶ τὸ ἐπαινεῖσθαι φανερῶς· οὐ γὰρ πάντες ἐφίενται, τῶν ἀγαθῶν· ὡς εἰ δὲ πολλοὶ, ὥσπερ πάντες φαίνονται, καὶ τὸ ἐπαινεῖσθαι· οὐδὲν γὰρ τὸ μὴ ἀγαθὸν ἐπαινεῖ. καὶ εἰ ἐχθροὶ καὶ οἱ φαῦλοι ἐπαινοῦσι· ὥσπερ γὰρ πάντες ἤδη ὁμολογοῦσι, εἰ καὶ οἱ κακοὶ πάντες· διὰ γὰρ τὸ φανερῶς, ὁμολογοῦσιν ἀνδρεῖος καὶ φαῦλος, εἰ οἱ φίλοι ψέγουσι· καὶ ἀγαθοὶ, εἰ οἱ ἐχθροὶ μὴ ψέγουσι· διὸ λελεξθαι ὑπέλαβον Κορίνθιοι ὑπὸ Σιμωνίδου ποιήσαντος, Κορινθίους δ' οὐ μέμφεται τὸ Ἴλιον· καὶ ὃ δὴ φρόνιμον τι, καὶ ἀγαθὸν γαμεῖν αἰδῶς, ἢ γυναικῶν φυλάκισις ἐστι, Ὀδυσσεὺς Λάθοιμι, καὶ Ἑλένῃ Θησεύς, καὶ Ἀλκίδαμας ἀγαθὴ, καὶ Ἀχιλλεὺς Ὅμηρος. καὶ ὅλως τὰ ἀφαιρεῖν τὰ ἀφαιρούμενα τῷ ἀφαιρεῖν τὰ τε εἰρημένα, καὶ τὰ τοῖς ἐχθροῖς κακά, καὶ τὰ τοῖς φίλοις ἀγαθὰ· καὶ τὰ ἀδυνατά· πόνος δὲ ἀνῳῶς ἐστι, τὰ τε ῥηθέντα ἀεὶ, καὶ τὰ ἡδέα χαλεπὰ, ἡδέα δὲ, ὅσα ἂν ἄνευ λύπης, ἢ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· τὸ γὰρ χαλεπὸν ὁρίζεται ἢ λύπη, ἢ πολὺς χρόνος. καὶ ἃ οἱ βούλονται· βούλονται δὲ, ἃ μὴ δεῖ κακοὶ, ἢ ἐλαττοῦν τὸ ἀγαθόν. ὧν δὲ ἕνεκα, ἐὰν ἢ λαθεῖν τὸ πραχθὲν, ἢ μικρὸν ᾖ, καὶ τὰ ἔσχατα. καὶ ἃ μεθίεσι. καὶ τὰ ἀκριβῆ· πρὸς γὰρ οὖν μᾶλλον. καὶ τὰ αἰσθόντα αὐτοῖς πεποιῆσθαι δὲ τὰ τε φορτίσαντα χρὴ γίνεσθαι καὶ ἀδικῆσαι. καὶ οὗ ἐλλείπει εἶναι δίκη, καὶ μικρὰ ἢ· οὐδὲ γὰρ ὅ ἔστιν φορτίζωσιν τὰ τοῖς πρόσθεν. καὶ τὰ ὀνηστέρα· ἀδικεῖ γὰρ, ἃς ἡδέα· ἀνηστέρα δὲ, καὶ ἃ πάντες, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ ἄριστοι, ἢ οἱ ἄριστοι καὶ πάντων· καὶ ἃ χαριεῖσθαι τοῖς φίλοις, ἢ ἃ ἀπεχθέσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς. καὶ ὅσα οἷς ἀπεχθάνεσθαι· καὶ ἃ τοῖς ἐν δυνατοῖς, οἷοι καὶ ἐπιτιμᾶν ἡδέα· γὰρ κατορθοῦν·

A semper id, sed plerumque. Nihil enim prohibet aliquando idem prodesse cõtrariis. vnde dicitur, Mala conciliare homines, quando sit idem perniciosum ambobus. Et cuius non est exupertantia, id bonum: quod autem est maius, quàm oportet, malum. Et cuius caussa multum laboratum est, & multum insumptum. Videtur enim iam bonum, & vt finis iam tale habetur, & finis multorũ, finis autem bonũ, vnde illa dicta sunt, Et certè famam Priamo: ὅδε, Turpe manere diu: & proueribium hoc, In foribus hydriam. Et quod multi appetunt, & quod pugna dignum apparet: quod enim omnes appetunt, id bonum erat. Multi autem tanquam omnes videntur. Et quod laudandum est: nemo enim non bonum laudat. Et quod inimici, & improbi laudant. Quasi enim omnes iam cõfitentur, si etiam illi, qui malè affecti sunt. C Nam propterea quòd apparet, confiteantur, vt & improbi, quos amici vituperant, & probi, quos inimici laudant. Quamobrem se conicio affectos esse eximiè, sicut Corinthij à Simonide, qui cecinit, Corinthios verò non accusat Ilium. Et quod ex prudentibus aliquis, vel bonis vitis, vel mulieribus præiudicanit, vt Vlyssem Minerua, & Helenam Theseus, & Alexandrũ D Deæ, & Achillem Homerus. Et omnino quæ præligenda sunt. Præeligunt autè vt agant tum quæ dicta sunt, tum inimicis mala, tum amicis bona, tum quæ fieri possunt. Atque hęc duobus modis sunt, & quę fiunt, & quæ facilè fiunt. Facilia verò sunt, quæcunque vel sine dolore sunt, vel breui tempore. Difficile enim definitur vel dolore, vel longitudine temporis. Et si vt volunt. Volunt autem, vel nullum malum, vel minus, quàm bonum. Hoc verò E ecit, si vel lateat pœna, vel parua sit. Et propria. Et quæ nemo. Et eximia, honor sin enim magis. Et congruentia ipsis. Talia autem sunt, tum quæ conueniunt propter genus tum propter facultatem. Et quæ deficere arbitrantur, etiamsi parua sint nihil enim minus præeligunt ea, vt agant. Et quæ bene deducuntur in actum. Fieri enim possunt, vt facilia. Bene autem deducuntur in actum quę omnes, vel multi, vel similes, vel minores rectè egerunt. Et quæ grata facient amicis, & quę odiosa facient inimicis. Et quæcunque quos admirantur, præeligunt, vt agant. Et in quibus ingeniosi sunt, & experti: facilius enim se rectè

Universidad de Deusto Biblioteca

acturos arbitrantur. Et quæ nemo improbus laudat: laudāda enim magis. Et quæ cupiunt: non enim solum iucundum, sed & melius apparet. Et in quibus maximè sunt singuli tales, vt studiosi victoriæ, si victoria aderit, studiosi honoris, si honor, studiosi pecuniarum, si pecuniæ, & alij eodem modo. Ac de bono quidem, & vtili, ex his sumenda est fides.

οἴονται. καὶ ἃ μηδεὶς φαῦλος ἐπαινεῖ· τὸ γὰρ μᾶλλον. καὶ ὧν ἐπιθυμοῦντες τυγχάνουσιν· οὐ γὰρ μόνον ἡδὺ, ἀλλὰ καὶ βέλτιον φαίνεται. καὶ μάλιστα ἕκαστοι πρὸς ἃ τοιοῦτοί εἰσιν, οἷον φιλόνικοι, εἰ νίκη ἔσται· οἱ φιλότιμοι, εἰ τιμή· οἱ φιλοχρήματοι, εἰ χρήματα· καὶ οἱ ἄλλοι ὡσαύτως. περὶ μὲν οὖν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ἐκ τούτων ληπτέον τὰς πίστεις.

CAPVT VII.

QVoniam autem sæpe qui confitentur vtrumque vtile esse, de eo, quod est vtilius, controuersantur: deinceps sequitur, vt dicamus, de maiori bono, & de eo, quod est vtilius. Sit igitur superans tantum, & amplius. Quod verò superatur, id quod inest. Et maius quidem semper & plus ad minus. Magnum verò, & paruum, & multum, & paucum ad multorum magnitudinem. Et superās quidem magnum: ut deficiens paruum. Et multum & paucum itidem. Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipsum propter se, & nō aliud eligendum est, & quod omnes appetunt, & quod illi, qui mentem, & prudentiam acceperint, eligerent, & quod idoneum est ad efficiendum, & custodiendum, & quod consequuntur talia, id autem, cuius caussa res est, finis est. finis verò est, cuius caussa alia sunt, ipsique bonum est, quod ad ipsum accommodatum est: necesse est etiam plura vno, & paucioribus connumerato vno, vel paucioribus maius bonū esse, propterea quòd superat: at quod inest, superatur. Et si maximum maximo præstat, etiam genera generibus &, si quæcunque genera generibus, etiam maximum maximo. vt si maximus vir muliere maxima maior, etiam omnino viri mulieribus maiores, & si viri mulieribus omnino maiores, etiam vir maximus maxima muliere maior. Proportione enim respondent exuperantiæ generum, & maximarū, quæ sunt in ipsis. Et quando hoc quidem illi consequens est, illud verò huic nequaquā. Consequens verò est, vel huic simul, vel illi posterius: vel facultate. Inest enim vsus consequentis in vsu alterius. Et consequens simul est, si est sanus, vt viuat. Huic verò nō illud. At posterius, si didicit, vt sciat. Facultate verò, si sacrilegus est, vt surripiat: qui enim sacrilegus fuerit, etiam surripiet. Et quæ superant ipso maius, maiora sunt: necesse enim est superare etiam maius. Et maioris boni efficientia, maiora sunt. Hoc enim erat maioris efficiens esse.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁμολογοῦντες ἄμφω συμφέρειν, περὶ τοῦ μᾶλλον ἀμφισβητοῦσιν, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος. ἔστω δὴ ὑπερέχον μὲν τὸ τοσοῦτον καὶ ἔτι· ὑπερεχόμενον δὲ, τὸ ἐνυπάρχον· καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ καὶ πλεῖον πρὸς ἔλαττον· μέγα δὲ καὶ μικρὸν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον, πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος· καὶ ὑπερέχον μὲν, τὸ μέγα· τὸ δὲ ἐλλεῖπον, μικρόν· καὶ πολὺ, καὶ ὀλίγον ὡσαύτως. ἐπεὶ οὖν ἀγαθὸν λέγομεν, τό, τε αὐτὸ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου αἱρετὸν, καὶ οὗ πάντ᾽ ἐφίεται, καὶ ὃ νοῦν ἂν καὶ φρόνησιν λαβόντα ἕλοιτο· καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ φυλακτικὸν, ἢ ᾧ ἕπεται τὰ τοιαῦτα· τὸ δ᾽ οὗ ἕνεκα, τὸ τέλος ἐστί· τέλος δ᾽ ἐστὶν, οὗ ἕνεκα τὰ ἄλλα· αὑτῷ δὲ ἀγαθὸν, τὸ πρὸς αὑτὸ ταῦτα πεπονθός· ἀνάγκη τά τε πλείω τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἐλαττόνων, συναριθμουμένου τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ἐλαττόνων, μεῖζον ἀγαθὸν εἶναι· ὑπερέχει γάρ· τὸ δὲ ἐνυπάρχον, ὑπερέχεται. καὶ ἐὰν τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου ὑπερέχῃ, καὶ αὐτὰ αὐτῶν· καὶ ὅσα αὐτὰ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον τοῦ μεγίστου· οἷον εἰ ὁ μέγιστος ἀνὴρ γυναικὸς τῆς μεγίστης μείζων, καὶ ὅλως οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν μείζους· καὶ εἰ οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ὅλως μείζους, καὶ ἀνὴρ ὁ μέγιστος τῆς μεγίστης γυναικὸς μείζων· ἀνάλογον γὰρ ἔχουσιν αἱ ὑπεροχαὶ τῶν γενῶν, καὶ τῶν μεγίστων ἐν αὐτοῖς. καὶ ὅταν τόδε μὲν τῷδε ἕπηται, ἐκεῖνο δὲ τούτῳ μὴ ἕπηται, ἢ τῷ ἅμα, ἢ τῷ ἐφεξῆς, ἢ τῇ δυνάμει· ἐνυπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις ἡ τοῦ ἑπομένου ἐν τῇ θατέρου. ἕπεται δὲ ἅμα μὲν, τῷ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν· τούτῳ δὲ ἐκεῖνο οὔ· ὕστερον δὲ, τῷ μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι· δυνάμει δὲ, τῷ ἱεροσυλεῖν τὸ ἀποστερεῖν· ὁ γὰρ ἱεροσυλήσας, κἂν ἀποστερήσειε. καὶ τὰ ὑπερέχοντα τοῦ αὐτοῦ μείζονι, μείζω· ἀνάγκη γὰρ ὑπερέχειν καὶ τοῦ μείζονος. καὶ τὰ μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὰ, μείζω· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ μείζονος ποιητικῷ εἶναι.

καὶ οὗ τὸ ποιητικὸν μεῖζον, ὡσαύτως· εἰ γὰρ τὸ ὑγιεινὸν αἱρετώτερον τοῦ ἡδέος, καὶ μεῖζον ἀγαθὸν, καὶ ἡ ὑγίεια τῆς ἡδονῆς μείζων. καὶ τὸ αἱρετώτερον καθ᾽ αὑτὸ, τοῦ μὴ καθ᾽ αὑτό ἐστιν, οἷον ἰσχὺς ὑγιεινοῦ· τὸ μὲν γὰρ, οὐχ αὑτοῦ ἕνεκα· τὸ δὲ, αὑτοῦ, ὅπερ ἦν τὸ ἀγαθόν. κἂν ᾖ τὸ μὲν τέλος, τὸ δὲ μὴ τέλος· τὸ μὲν γὰρ, ἄλλου ἕνεκα· τὸ δὲ, αὑτοῦ ἐστὶ, οἷον τὸ γυμνάζεσθαι, τοῦ εὖ ἔχειν τὸ σῶμα. καὶ τὸ ἧττον προσδεόμενον θατέρου, ἢ ἑτέρων· αὐταρκέστερον γάρ. ἧττον δὲ προσδεῖται, τὸ ἐλαττόνων ἢ ῥᾳόνων προσδεόμενον. καὶ ὅταν, τόδε μὲν ἄνευ τοῦδε μὴ ᾖ, ἢ μὴ δυνατὸν ᾖ γενέσθαι, θάτερον δὲ ἄνευ τούτου· αὐταρκέστερον δὲ τὸ μὴ δεόμενον, ὥστε φαίνεται μεῖζον ἀγαθόν. κἂν ᾖ ἀρχὴ, τὸ δὲ μὴ ἀρχή. κἂν ᾖ αἴτιον, τὸ δ᾽ οὐκ αἴτιον, διὰ τὸ αὐτό· ἄνευ γὰρ αἰτίου καὶ ἀρχῆς, ἀδύνατον εἶναι, ἢ γενέσθαι. καὶ δυοῖν ἀρχαῖν, τὸ ἀπὸ τῆς μείζονος ἀρχῆς, μεῖζον. καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ ἀπὸ τοῦ μείζονος αἰτίου, μεῖζον. καὶ ἀνάπαλιν δὴ, δυοῖν ἀρχαῖν, ἡ τοῦ μείζονος ἀρχὴ, μείζων· καὶ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ τοῦ μείζονος αἴτιον, μεῖζον. δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀμφοτέρως μεῖζον ἔστι φαίνεσθαι· καὶ γὰρ εἰ ἀρχὴ τόδε, τὸ δὲ μὴ ἀρχὴ, δόξει μεῖζον εἶναι· καὶ εἰ μὴ ἀρχὴ, τὸ δὲ, ἀρχή· τὸ γὰρ τέλος, μεῖζον, καὶ οὐκ ἀρχή· ὥσπερ ὁ Λεωδάμας κατηγορῶν ἔφη Καλλιστράτου, τὸν βουλεύσαντα τοῦ πράξαντος μᾶλλον ἀδικεῖν· οὐ γὰρ ἂν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· πάλιν δὲ καὶ Χαβρίου, τὸν πράξαντα τοῦ βουλεύσαντος· οὐ γὰρ ἂν γενέσθαι, εἰ μὴ ἦν ὁ πράξων· τούτου γὰρ ἕνεκα ἐπιβουλεύειν, ὅπως πράξωσι. καὶ τὸ σπανιώτερον τοῦ ἀφθόνου ἐστὶ, χρυσὸς σιδήρου, ἀχρηστότερος ὤν· μείζων γὰρ ἡ κτῆσις, διὰ τὸ χαλεπωτέραν εἶναι. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ ἄφθονον τοῦ σπανίου, ὅτι ἡ χρῆσις ὑπερέχει· τὸ γὰρ πολλάκις, τοῦ ὀλιγάκις ὑπερέχει· ὅθεν λέγεται, ἄριστον μὲν ὕδωρ. καὶ ὅλως τὸ χαλεπώτερον τοῦ ῥᾴονος· σπανιώτερον γάρ. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ ῥᾷον τοῦ χαλεπωτέρου· ἔχει γὰρ ὡς βουλόμεθα. καὶ ᾧ τὸ ἐναντίον μεῖζον. καὶ οὗ ἡ στέρησις μείζων. καὶ ἀρετὴ μὴ ἀρετῆς, καὶ κακία μὴ κακίας μείζων· τὰ μὲν γὰρ, τέλη· τὰ δ᾽, οὐ τέλη. καὶ ὧν τὰ ἔργα καλλίω ἢ αἰσχίω, μείζω αὐτά. καὶ ὧν αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ μείζους, καὶ τὰ ἔργα μείζω,

Et cuius efficiens maius itidem: si enim salubre magis eligendum est, quàm iucundum, etiam maius bonum est: & sanitas, quàm voluptas maior. Et quod magis eligendum est per se, quàm quod non per se, vt robur, quàm salubre. Hoc enim non propter se, illud verò propter se, id quod erat bonum. Et, si alterum quidem sit finis: alterum verò non finis. Hoc enim propter illud, at illud propter se, vt exerceri, vt bene se habeat corpus. Et minus indigens altero, vel alteris. Se enim contētum magis. Minus verò indiget, paucioribus vel facilioribus indigens. Et quando vnū quidem sine hoc non sit, vel non possit fieri: alterum verò sine hoc sit, vel possit fieri. Se enim magis contentum est non indigens. Itaque apparet maius bonum esse. Et si vnum principium sit: alterum verò non principium. Et si vnum sit causa: alterum verò nō caussa propter idem. Nam sine caussa, vel principio non potest esse, vel fieri. Et ex duobus principiis, quod est à maiore principio, maius est. Et ex duabus caussis quod est à maiore caussa, maius est. Et è controuerso ex duobus principiis maioris principium maius. Et ex duobus caussis maioris causa res maior. Manifestum igitur est ex iis, quæ dicta sunt, quod vtroque modo maius est, & si principium vnum, alterum verò non principium, videbitur maius esse: & si vnum non principium: alterum verò principiū. Finis enim maior, & non principium, vt Leodamas dixit accusans Callistratum, eum, qui consuluerit, quàm qui egerit, iniustius egisse: quòd non actum fuisset, nisi cōsuluisset. Rursus verò etiam Chabriam, eum, qui egerit, quàm qui consuluerit, quòd non factum esset, nisi fuisset, qui ageret. Nam propter hoc consilium est, vt agant. Et rarius, quàm copiosum, vt aurum, quàm ferrum: cùm minus bonum sit: maior enim est possessio, propterea quòd difficilior sit. Alio autem modo copiosum, quàm rarum: quia vsus superat quod enim sæpe habetur, superat, quod rarò: vnde dicitur, Optima quidem aqua. Et omnino difficilius, quàm facilius, quia rarius. Alio autem modo facilius, quàm difficilius: se enim habet, vt volumus. Et cui quod est contrarium, maius est. Et cuius priuatio maior. Et virtus quàm non virtus. Et vitiositas, quàm non vitiositas, maius est. Nam illa sunt fines: hæc non fines. Et quorum opera honestiora, vel turpiora sunt, maiora ipsa sunt. Et quorum vitia, & virtutes maiores sunt, etiam opera

Universidad de Deusto
Biblioteca

maiora sunt. Quoniam vt caussæ,& principia, etiam euenta,& vt euenta, etiã caussæ, & principia. Et quorum exuperantia magis eligenda, vel honestior, vt exquisitè videre magis eligendum quàm odorari, etenim visus, quàm odoratus. Et studiosiorem sodalium esse, quàm pecuniarum honestius est. Quare etiam studium sodalium, quàm pecuniarum. Et contrà meliorum exuperantiæ meliores, & honestiorum honestiores. Et quorum cupiditates honestiores, vel meliores. Maiores enim appetitiones maiorum sunt. Et honestiorum, vel meliorum cupiditates meliores, & honestiores propter idem. Et quarũ scientiæ honestiores, vel probiores, etiam res honestiores sunt, & probiores: vt enim scientia se habet, ita etiam id, quod verũ est. Præcipit autem, quod suum est, vnaquæque. Et probiorum, ac honestiorum scientiæ ex proportione eadem de caussa. Et quod iudicarent, vel iudicarunt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures, vel optimi, bonum, vel maius, necesse est sic se habere, vel simpliciter, vel si ex prudentia iudicarunt. Est verò hoc commune etiam in aliis. Etenim quid, & quale, & quantum sic se habet, vt scientia, & prudentia affirmauerit. Verùm de bonis diximus. Nam definitum est bonum, esse, quod quæ acceperint res prudentiam eligerent singillatim. Manifestum igitur est, etiam maius esse, quod magis prudentia dicit. Et quod melioribus inest, vel simpliciter, vel quatenus meliores sunt, vt fortitudo, quàm robur. Et quod eligeret melior, vel simpliciter, vel quatenus melior, vt iniuria affici magis, quàm iniuria afficere. Id enim iustior eligeret. Et iucundius, quàm minus iucundum. Voluptatem enim omnia sequuntur, & propter ipsam, vt iucunditate perfundantur, appetunt. Definitum autem est his bonum, & finis. Iucundius verò est tum minus molestum, tum, diutius iucũdum. Et honestius, quàm minus honestum. Nam honestũ est aut iucundum, aut per se eligendum. Et quorum ipsi ipsis, aut amicis volunt caussæ esse magis, ea maiora sunt bona, quorum verò minimè volunt, maiora mala. Et diuturniora, quàm minus diuturna. Et firmiora, quàm minus firma. Superat enim vsus, illorum quidem tempore, horum verò voluntate. Nam quando volunt, adest magis vsus rei firmæ. Et vt ex coniugatis, & similibus casibus etiam alia cõsequuntur, vt si quod fortiter agitur, & honestius, & magis eligendum est, quàm quod temperanter.

ἀποβαίνει, ὡς τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί, καὶ τὰ ἀποβαίνοντα, καὶ ὡς τὰ ἀποβαίνοντα, καὶ τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί. καὶ ὧν ἡ ὑπεροχὴ αἱρετωτέρα ἢ καλλίων ἐστί, τὸ ἀκριβῶς ὁρᾶν, αἱρετώτερον τοῦ ὀσφραίνεσθαι· καὶ γὰρ ὄψις ὀσφρήσεως· καὶ τὸ φιλέταιρον εἶναι τοῦ φιλοχρήματον μᾶλλον κάλλιον· ὥστε καὶ φιλεταιρία φιλοχρηματίας. καὶ ἀντικειμένως δὲ τῶν βελτιόνων αἱ ὑπερβολαὶ βελτίους καὶ καλλιόνων καλλίους. καὶ ὧν αἱ ἐπιθυμίαι καλλίους ἢ βελτίους· αἱ γὰρ μείζους ὀρέξεις μειζόνων εἰσί. καὶ τῶν καλλιόνων δὲ ἢ βελτιόνων αἱ ἐπιθυμίαι βελτίους καὶ καλλίους διὰ τὸ αὐτό. καὶ ὧν αἱ ἐπιστῆμαι καλλίους ἢ σπουδαιότεραι, καὶ τὰ πράγματα καλλίω καὶ σπουδαιότερα· ὡς γὰρ ἔχει ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἀληθές· κελεύει δὲ τὸ αὑτῆς ἑκάστη. καὶ τῶν σπουδαιοτέρων δὲ καὶ καλλιόνων αἱ ἐπιστῆμαι ἀνάλογον διὰ ταῦτα. καὶ ὃ κρίνειαν ἂν ἢ κεκρίκασιν οἱ φρόνιμοι ἢ πάντες ἢ οἱ πολλοὶ ἢ οἱ πλείους ἢ οἱ κράτιστοι, ἀγαθὸν ἢ μεῖζον, ἀνάγκη οὕτως ἔχειν, ἢ ἁπλῶς, ἢ εἰ κατὰ τὴν φρόνησιν ἔκριναν. ἔστι δὲ τοῦτο κοινὸν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων· καὶ γὰρ τί, καὶ ποσόν, καὶ ποῖον, οὕτως ἔχει, ὡς ἂν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φρόνησις εἴπειεν. ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῶν εἰρήκαμεν· ὥρισται γὰρ ἀγαθὸν εἶναι, ὃ λαβόντα τὰ πράγματα φρόνησιν ἕλοιτ' ἂν ἕκαστον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ μεῖζον, ὃ μᾶλλον ἡ φρόνησις λέγει. καὶ τὸ τοῖς βελτίοσιν ὑπάρχον, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίους, οἷον ἀνδρεία ἰσχύος. καὶ ὃ ἕλοιτ' ἂν ὁ βελτίων, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίων, οἷον τὸ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν· τοῦτο γὰρ ὁ δικαιότερος ἕλοιτ' ἄν. καὶ τὸ ἥδιον, τοῦ ἧττον ἡδέος· τὴν γὰρ ἡδονὴν πάντα διώκει, καὶ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ ἥδεσθαι ὀρέγονται. ὥρισται δὲ τούτοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος. ἥδιον δὲ, τό τε ἀλυπότερον, καὶ τὸ πολυχρονιώτερον ἡδύ. καὶ τὸ κάλλιον, τοῦ ἧττον καλοῦ· τὸ γὰρ καλόν ἐστιν, ἤτοι τὸ ἡδὺ ἢ τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετόν. καὶ ὅσων αὐτοὶ αὑτοῖς ἢ φίλοις βούλονται αἴτιοι εἶναι μᾶλλον, ταῦτα μείζω ἀγαθά· ὅσων δ' ἥκιστα, μείζω κακά. καὶ τὰ πολυχρονιώτερα τῶν ὀλιγοχρονιωτέρων, καὶ τὰ βεβαιότερα τῶν ἀβεβαιοτέρων· ὑπερέχει γὰρ ἡ χρῆσις, τῶν μὲν τῷ χρόνῳ, τῶν δὲ τῇ βουλήσει· ὅταν γὰρ βούλωνται, ὑπάρχει μᾶλλον ἡ τοῦ βεβαίου. καὶ ὡς ἂν ἐκ τῶν συστοίχων καὶ τῶν ὁμοίων πτώσεων, καὶ τἆλλα ἀκολουθεῖ· οἷον, εἰ τὸ ἀνδρείως κάλλιον καὶ αἱρετώτερον τοῦ σωφρόνως, καὶ ἀν-

δρεία σωφροσύνης αἱρετωτέρα, καὶ τὸ ἀνδρεῖον εἶναι τοῦ σωφρονεῖν. καὶ ὃ πάντες αἱροῦνται, τοῦ ὃ μὴ πάντες. καὶ ὃ οἱ πλείους, ἢ οἱ ἐλάττους· ἀγαθὸν γὰρ ἦν, οὗ πάντες ἐφίενται· ὥστε καὶ μεῖζον, οὗ μᾶλλον. καὶ ὃ οἱ ἀμφισβητοῦντες, ἢ οἱ ἐχθροί, ἢ οἱ κρίνοντες, ἢ οὓς οὗτοι κρίνουσι· τὸ μὲν γὰρ, ὡς ἂν εἰ πάντες φαῖεν, ἐστί· τὸ δὲ, οἱ κύριοι καὶ οἱ εἰδότες. καὶ ὁτὲ μὲν, οὗ πάντες μετέχουσι, μεῖζον, ἀτιμία γὰρ τὸ μὴ μετέχειν· ὁτὲ δὲ, οὗ μηδεὶς, ἢ οὗ ὀλίγοι· σπανιώτερον γάρ. καὶ τὰ ἐπαινετώτερα· καλλίω γάρ. καὶ ὧν αἱ τιμαὶ μείζους, ὡσαύτως· ἡ γὰρ τιμή, ὥσπερ ἀξία τις ἐστί. καὶ ὧν αἱ ζημίαι μείζους. καὶ τὰ τῶν ὁμολογουμένων ἢ φαινομένων μεγάλων, μείζω. καὶ διαιρούμενα δὲ εἰς τὰ μέρη τὰ αὐτὰ, μείζω φαίνεται· πλειόνων γὰρ ὑπερέχειν φαίνεται. ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησι πεῖσαι λέγουσαν τὸν Μελέαγρον ἀναστῆναι.

Ὅσσα κακ' ἀνθρώποισι πέλει, τῶν ἄστυ ἁλώῃ,
Λαοὶ μὲν φθινύθουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
Τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι.

καὶ τὸ συντιθέναι καὶ ἐποικοδομεῖν, ὥσπερ Ἐπίχαρμος· διά τε τὸ αὐτὸ τῇ διαιρέσει· ἡ γὰρ σύνθεσις ὑπεροχὴν δείκνυσι πολλήν· καὶ ὅτι ἀρχὴ φαίνεται μεγάλων καὶ αἴτιον. ἐπεὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον καὶ σπανιώτερον μεῖζον, καὶ οἱ καιροί, καὶ αἱ ἡλικίαι, καὶ οἱ τόποι, καὶ οἱ χρόνοι, καὶ αἱ δυνάμεις ποιοῦσι μεγάλα. εἰ γὰρ παρὰ δύναμιν, καὶ παρ' ἡλικίαν, καὶ παρὰ τοὺς ὁμοίους, καὶ εἰ οὕτως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ τότε, ἕξει μέγεθος καὶ καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ τῶν ἐναντίων. ὅθεν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῷ ὀλυμπιονίκῃ·

Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων τραχεῖαν ἄσιλλαν,
Ἰχθῦς ἐξ Ἄργους εἰς Τεγέαν ἔφερον.

καὶ ὁ Ἰφικράτης αὐτὸν ἐνεκωμίαζε, λέγων, ἐξ ὧν ὑπῆρξε ταῦτα. καὶ τὸ αὐτοφυὲς τοῦ ἐπικτήτου· χαλεπώτερον γάρ· ὅθεν καὶ ὁ ποιητής φησιν,

Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί.

καὶ τὸ μεγάλου μέγιστον μέρος· οἷον, Περικλῆς τὸν ἐπιτάφιον λέγων, τὴν νεότητα ἐκ τῆς πόλεως ἀνῃρῆσθαι, ὥσπερ τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰ ἐξαιρεθείη. καὶ τὰ ἐν χρείᾳ μείζονι χρήσιμα, οἷον τὰ ἐν γήρᾳ καὶ νόσοις. καὶ δυοῖν, τὸ ἐγγύτερον τοῦ τέλους. καὶ τὸ αὐτῷ, τοῦ ἁπλῶς·

etiam fortitudo, quàm temperantia magis eligenda, & fortem esse, quàm temperantem. Et quod omnes eligunt, quàm quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores. Nam bonum erat, quod omnes appetunt. Quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, vel inimici, vel iudicantes, vel quod isti iudicant. Illud enim est, perinde ac si omnes affirmarent: hoc verò perinde ac si potentes, & scientes. Et interdum cuius omnes participes sunt, malus est: dedecus enim est, nõ esse participem. Interdum, cuius nemo, aut cuius pauci, quia rarius. Et magis laudanda, quia honestiora. Et quorum honores maiores, itidem. Nam honor, tanquam precium quoddam est. Et quorum pœnæ maiores. Et quæ sunt confessis, & iis, quæ apparent magna, maiora. Et quæ diuiduntur in partes, ipsa maiora apparent: pluriũ enim exuperãtia apparet, vnde & Poëta ait illam persuasisse Meleagro, vt exurgeret, exponentem, Quot mala concurrũt, quando sunt oppida capta: Occidunt homines, tectisque incendia miscent. Alij abducunt natos, nec non mulieres ornatè cinctas. Et si componantur, ac destruantur, vt Epicharmus faciebat, tum propter idem, quod euenit diuisioni, nam compositio exuperantiam demonstrat multam: tum quod principium apparet magnorum, & caussa. Quoniam verò difficilius, & rarius est maius, etiam occasiones, & ætates, & loci, & tempora, & facultates reddunt magna. Si enim supra facultatem & supra ætatem, & supra similes, & si sic, vel ibi, vel tunc, habebit magnitudinem, & honestorum, & bonorum, & iustorum, & contrariorum. Vnde & epigramma in olympionicem. His humeris dura imposita mihi vrbe redibam. Ex Argo pressas piscibus ad Tegeã. Et Iphicrates se ipsum encomio ornauit, dicens, Ex quibus extiterunt hæc. Et natiuum, quàm ascitũ, difficilius enim. Vnde & Poëta ait, Sum mihimet doctor. Et eius, quod magnum est, maxima pars, vt Pericles funebrẽ orationem habens, si iuuentus ex ciuitate sublata sit, perinde esse, ac si ver ex anno sublatum sit. Et in necessitate maiore vtilia, vt in senectute, & morbis. Et ex duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipsi, quàm quod simpliciter.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et id, quod fieri potest, quàm quod non potest. Illud enim est ipsi bonum: hoc verò nequaquam. Et quæ sunt in fine vitæ. Fines enim magis, quàm quæ ad finem. Et quæ sunt ad veritatem, quàm quæ ad opinionem. Terminus autem eius, quod est ad opinionem, est, si latiturus esset, eum non electurum. Quamobrem vt quis beneficio afficiatur, quàm vt afficiat, videtur magis eligendum esse. Illud enim etiam si lateat, eliget. vt autem beneficio afficiat, si lateat, non videtur esse electurus. Et quæcũque esse magis, quàm videri volunt: ad veritatem enim sunt magis. Quamobrem & iustitiam aiunt rem paruam esse, quia, vt quis videatur, quàm vt sit, magis eligendum est. De sanitate verò nequaquam. Et ad multa vtilius, vt ad vitam, & bonam vitam, & voluptatem, & administrationem honestorum. Quamobrem & diuitiæ, & sanitas res maximè videntur esse. Omnia enim hæc ipsæ habent. Et minus molestum & quod est eum voluptate. Plura enim sunt vno. Quare est etiam voluptas bonum, & indolētia. Et ex duobus quod eidem adiunctum maius totum efficit. Et quæ non lacent præsentia, quàm quæ latent: ad veritatem enim hæc sunt. Quamobrem diuitem esse apparebit maius bonum, quàm videri. Et quod amandum est, & aliquibus quidem solum: aliquibus verò cum aliis. Itaque non æqualis pœna est, si quis altero oculo vtentem cæcauerit, & duos habentem: quod enim amandum est, sublatum est. Ac ex quibus quidem oportet fidem afferre, tũ suadẽdo, tum dissuadendo, fermè dictum est.

CAPVT VIII.

Maximum autem, & potentissimum omnium est, vt possimus persuadere, & egregiè deliberare, Respublicas omnes assumere, & vniusculusque mores, & institutio, ac vtilia distinguere. Persuadetur enim apud omnes eo, quod vtile est. Vtile verò est quod ciuitatem conseruat. Præterea dominatus est, domini enunciatio. Ac dominatus ex Rebuspublicis distincti sunt: quot enim Respublicæ, tot etiam dominatus sunt. Atqui Respublicæ sunt quatuor, Democratia, Oligarchia, Aristocratia, Monarchia. Quare dominatus, & id, quod iudicat, harum erit partícula, aut totum harũm. Democratia est Respublica in qua sortes distribuunt magistratus. Oligarchia, in qua qui valent censibus. Aristocratia, in qua ex disciplina. Disciplinam voco à lege constitutum. Nam qui in legibus instituerunt,

A καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν τοῦ ἀδιωάτου τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ· καὶ τὰ ἐν τέλει τῶν βίων· τέλη γὰρ μᾶλλον τὰ πρὸς τὸ τέλος. καὶ τὰ πρὸς ἀλήθειαν, ἢ πρὸς δόξαν ἄρος δὲ τὸ πρὸς δόξαν, ὁ λανθάνειν μέλλων· οὐ γὰρ αἱρήσεται. διὸ καὶ τὸ εὖ ποιῆσαι, τοῦ δὲ ποιεῖν δόξειεν ἂν αἱρετώτερον εἶναι· τὸ μὲν γὰρ, κἂν λανθάνῃ, αἱρετὸν ποιεῖν· τὸ δὲ λανθάνον οὐ δοκεῖ αὐτὸ ἐλεύθερον καὶ ἕνεκα τοῦ βουλόμενον πρᾶξαι· B ἀλλ' ἔοικεν γὰρ μᾶλλον· διὸ καὶ τὸν δικαιοσύνην φασὶ μικρὸν εἶναι, ὅτι δικαίου, ὃ δεῖ αἱρετώτερον τὸ ὑγιαίνειν· ἀ.ῃ τὸ πρὸς ποινὰ δόξαι σημαίνειν· ὅ, τὸ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ δι' ὃ ζῆν, καὶ τοῖς ἀδικοῦσι, καὶ πρὸς ἀρετὴν τὰ κάλλιστα· διὸ καὶ ἡ πλοῦτος, καὶ ἡ ὑγίεια, μάλιστα δοκεῖ εἶναι· ἅπαντα γὰρ ἔχει τοιοῦτα. καὶ τὸ ἀλυπότερον, καὶ τὸ μετ' ἡδονῆς· πλείω γὰρ ἑνὸς· ἢ τὸ C ὑπερβάλλον καὶ ἀφανὲς ἀγαθόν, καὶ ἀλυπία· καὶ ἀφανὲς ὅ τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, μᾶλλον τὸ ὄντως ποιεῖ. καὶ ἃ μὴ λανθάνει σπουδάζεται, ἢ λανθάνει· πρὸς ἀλήθειαν γὰρ τείνει τοῦτο. διὸ τὸ πλουσίῳ φανῆναι μᾶλλον ἀγαθὸν τῷ δοκεῖν· καὶ τὸ ἀγαπητόν· καὶ τοῖς μὲν μόνοις τοῖς δὲ, μετ' ἄλλων. διὸ καὶ εἰ τὸν ἕνα τις τὸν ἑτερόφθαλμον τυφλώσειν καὶ τὸν D δύο ἔχοντα· ἀγαπητὸν γὰρ ἀφῄρηται· ἐν τούτοις μὲν οὖν δεῖ τοὺς πίστεις φέρειν ἐν τῷ συμβουλευτικῷ· καὶ δικανικῷ, ὡς εἴρηται.

Κεφάλαιον η.

Μέγιστον δὲ κυριώτατον ἁπάντων πρὸς τὸ δυνάσθαι πείθειν, καὶ εὐβουλεύειν, τὰς πολιτείας ἁπάσας λαβεῖν, καὶ τὰ ἤθη τῶν, καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα διελεῖν· πείθονται γὰρ ἅπαντες τοῦ E συμφέροντος ἕνεκα· τοῦτο δὲ τὸ σῴζειν τὴν πολιτείαν. ἔστι δὲ, κυρία μὲν οὖν ἐστιν ἡ τοῦ κυρίου δόξασις· τὰ δὲ κυρία διάφορα καὶ τὰς πολιτείας· ἔστι γὰρ αἱ πολιτεῖαι, τοσαῦται καὶ τὰ κύρια ἐστίν· ἔστι δὲ πολιτεῖαι τέτταρες, δημοκρατία, ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία, μοναρχία· ὥστε, τὸ μὲν κύριον καὶ τὸ κρίνον, τούτων δὲ καὶ ἓν μόνον F ἔστιν, ἢ ἔνια τούτων. ἔστι δὲ δημοκρατία μὲν, πολιτεία ἐν ᾗ κλῆροι διανέμονται τὰς ἀρχάς· ὀλιγαρχία δὲ, ἐν ᾗ οἱ ἔχοντες τιμήματα· ἀριστοκρατία δὲ, ἐν ᾗ οἱ κατὰ παιδείαν· παιδείαν δὲ λέγω, τὴν ὑπὲρ τῶν νομίμων· ἐν ᾗ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς νόμοις, ἐν ᾗ

ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἀρχοντας καταστῆναι δεῖ τοὺς φαινομένους ἀρίστους· ὅθεν καὶ τοὐνομα εἴληφε τοῦτο· μοναρχία δ' ἐστὶ, κατ' ἀνώνυμον, ἐν ᾗ εἷς ἐστὶν ὁ κύριος ἐπὶ πάντων· κυρίως δὲ τούτων δὴ, οἱ μὲν κατ' ἀρετὴν τυραννίς· τὸ δὲ τέλος ἑκάστης πολιτείας οὗ δὴ ἕνεκα· ἀρετῶν γὰρ τὸ φύσει τὸ τέλος. ἔστι δὲ, δημοκρατίας μὲν τέλος, ἐλευθερία· ὀλιγαρχίας δὲ, πλοῦτος· ἀριστοκρατίας δὲ, τὰ φύσει παιδείας καὶ τὰ νόμιμα· τυραννίδος δὲ, φυλακή. δῆλον οὖν ὅτι τὰ φύσει τὸ τέλος ἑκάστης, ἔστι καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, διωρισμένα· εἰ δὴ ἀρετῶν πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως· ἐστὶ δὲ οὐ μόνον αἱ πίστεις χάριν τῶν δι' ἀποδεικτικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ δι' ἀποδεικτοῦ· γὰρ πολὺ πίστιν φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, πιστοῦμεν· τοῦτο δ' ἔστι, αὐ ἀγαθὸν φαίνεσθαι, ἢ δίκαιον, ἢ ἀμφω· δεῖ αὐ τὰ ἤθη τῶν πολιτευόντων C ἑκάστης ἔχειν ἱκανά· τὸ μὲν γὰρ ἑκάστης ἕξεις, πιθανὰ ποιεῖ ἀνὴρ φρόνιμος ἐκάστῃ ἕξει· τοιαῦτα δὲ λεχθήσεται διὰ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ἤδη φαινομένα ἐξ' τῶν αἱρέσεων· ἢ δὲ αἱρεσις, ἀποβλέπομεν πρὸς τὸ τέλος. ὧν μὲν οὖν δεῖ ἀρέσκεσθαι φρονήσεις, ὡς ἐπιμέλειαν ἢ δίκαιον· ἢ, ἐν τίνι δεῖ τοῖς εἰδέναι τῶν συμφέροντος πίστεις λαμβάνειν· ἔτι δὲ, οἷαι δεῖ λαμβάνειν πολιτείας ἀνῶν καὶ νομίμων· διὰ τίνων τε ἢ πῶς ἀπορήσομεν, ἵν' ἔσται λόγῳ τῷ παρόντι κοινῷ σύμμετρον, εἴρηται· διωρίσθαι γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς περὶ τούτων.

Κεφάλαιον θ.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεγομένων περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ· ἀνάγκη γὰρ συμβουλεύοντας περὶ ἁπάντων καὶ ψέγοντας καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ κατηγοροῦντας καὶ ἀπολογούμενοι· ἐξ ὧν τοίνυν τινὰ λέγουσι, καὶ τὸν τρόπον ὅσῳ μὲν τοῦ τυχεῖν· ὅσῳ δὲ τοῦ τυχεῖν· τὸν αὐτὸν ὅρον καὶ περὶ τούτων λεκτέον τὰς φορτάσεις. ἔστι δὲ ὅσον παραδείγματος χάριν, εἰ τοῦτο καὶ περὶ τούτων· καὶ λόγῳ ὡς ἔτι, ἢ καὶ δι' αὐτὸ εἰρῆσθαι ὅτι· ἐπιτηδεῖον ἢ ἢ εἰ ἀγαθὸν ἢ, δῆλον ἢ, ὅτι ἀγαθόν.

A in Aristocratia dominantur. Necesse verò est hos apparere optimos, vnde & nomen accepit huiusmodi. Monarchia est secundum nomen, in qua vnus omnium dominus est. Atque ex iis, quæ Monarchiæ nomine continentur, illa quidem, quæ ordinem quendam habet, Regnum est: at indefinita, Tyrannis. Iam finem cuiusque reip. non oportet latere. Eligunt enim ea, quæ referuntur ad finem. Ac Democratiæ B quidem finis est libertas. Oligarchiæ verò diuitiæ. At Atiflocratiæ quæ pertinent ad disciplinam, & instituta. Tyrannidis autem, custodia. Manifestum igitur est, qui pertinent ad finem cuiusque mores, & instituta, & vtilia distinguenda esse, si quidem eligunt ad hæc referentes. Et quoniam non solùm fides tirea, quæ demõstrat, oratione, sed etiam morata (nam eo quia cuiusdam modi apparet is, qui dicit, fidem habemus, id est, si bonus appa- C reat, vel amicus, vel vtrumque) oportebit mores reipublicæ cuiusque nos tenere. Cuiusque enim mores maximè idoneos ad faciendam fidem, necesse est in quaque esse. Hæc verò accipientur ex iisdem. Nam mores apparent ex præelectione, at præelectio refertur ad finem. Ac quæ quidem oportet appetere illos, qui suadent, tanquam futura, vel præsentia, & vnde oporteat de vtili fidem sumere, præterea D verò de Rerumpublicarum moribus & institutis, tum quibus, tum quomodo abundabimus, quantum erat præsenti tempori accommodatum, dictum est. Exquisitè enim disputatum est in politicis de his.

CAPVT IX.

Post hæc autem dicamus de virtute, & vitio, & honesto, & turpi. Res enim huiusmodi propositæ sunt ei, qui laudat, E & qui vituperat. Continget verò simul, dum de his dicemus, vt etiam illa aperiamus, ex quibus cuiusdam modi existimabimur secundum mores, quæ erat secunda fides. ex iisdem enim & nos, & alium fide dignum poterimus efficere propter virtutem. Quoniam verò contingit & iocosè, & seriò laudare sæpenumero, non solum hominem, aut Deum, sed etiam inanimata, & aliorum animalium quodlibet, eodem modo etiam de his sumendæ F sunt propositiones. Itaque quodammodo exempli gratia dicamus etiam de his. Ac honestum quidem est, quod cùm per se eligendum sit, laudabile est, vel quod cùm bonum sit, iucundum est, quia bonum.

Quòd si hoc est honestum, necesse est, vt virtus honesta sit. Bona enim cùm sit, laudabilis est. Virtus verò est facultas, vt videtur, quæ parat bona, & quæ conseruat, & facultas, quæ beneficia facit multa, & magna, & omnia in omnibus. Partes autem virtutis sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necesse verò est maximas esse virtutes, quæ aliis vtilissimæ sunt, siquidem est virtus facultas, quæ beneficia facit. B Idcirco iustos, & fortes maximè honorant: hæc enim in bello, illa verò etiam in pace vtilis est ipsis. Et liberales. Nam effundunt, & non certant de pecuniis, quas maximè appetũt, alij. Iustitia est virtus, per quam quæ sunt sua, singuli habent, & vt iubet lex. Iniustitia per quam aliena, non, vt præcipit lex. Fortitudo, per quam actores sunt honestorum operum in periculis, & vt lex præcipit, atque administri legis. C Timiditas contrarium. Temperantia est virtus, per quam ad voluptates corporis sic se habẽt, vt lex præcipit. Intemperãtia contrarium. Liberalitas, quę in pecuniis benefacit. Illiberalitas contrarium. Magnanimitas virtus magnorum effectrix beneficiorum, Pusillanimitas contrarium. Magnificẽtia virtus in sumptibus magnitudinis effectrix. Paruificentia contrarium. Prudentia est virtus rationis, per quam benè consultare D possunt de bonis, & malis, quæ dicta sunt pertinere ad felicitatẽ. Ac de virtute quidem, & vitio in vniuersum & de particulis dictum est, quod præsenti tempori satis sit. De aliis verò non est difficile videre. Apparet enim necesse esse, vt & ea, quæ efficiunt virtutem, sint honesta: referuntur enim ad virtutem. Et quæ à virtute efficiũtur, eiusmodi autem sunt signa virtutis, & opera. E Et quoniam signa, & talia, quæ sunt boni opera, vel perpessiones, honesta sunt, necesse est, vt etiam quæcunque sunt fortitudinis opera, signa fortitudinis, vel fortiter gesta, honesta sint. Et iusta, & iustè se habẽtia opera, perpessiones verò minimè. In sola enim hac inter virtutes, nõ semper quod iustè se habet, honestum est, verùm cùm quis damnatur, turpius est, si id fiat iustè, quàm si iniustè. Et de aliis virtutibus similiter. F Et in quibus præmia sunt honor, honesta sunt. Et in quibus honor magis, quàm pecuniæ. Et quæcunque non sui caussa agit aliquis, ex iis, quæ eligenda sunt.

A εἰ δὴ τοῦτό ἐστι τὸ καλόν, ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι· ἀγαθὸν γὰρ ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἀρετὴ δ' ἐστὶ μὲν δύναμις, ὡς δοκεῖ, ποριστικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτικὴ καὶ δύναμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων περὶ πάντα. μέρη δὲ ἀρετῆς, δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πρᾳότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δὲ μεγίστας εἶναι ἀρετὰς τὰς τοῖς B ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἴπερ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δύναμις εὐεργετική. διὰ τοῦτο τοὺς δικαίους καὶ ἀνδρείους μάλιστα τιμῶσιν· ἡ μὲν γὰρ, ἐν πολέμῳ· ἡ δὲ, καὶ ἐν εἰρήνῃ χρήσιμος ἄλλοις. εἶτα ἡ ἐλευθεριότης· προΐενται γὰρ καὶ οὐκ ἀνταγωνίζονται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἐφίενται ἄλλοι. ἔστι δὲ, δικαιοσύνη μὲν, ἀρετὴ, δι' ἣν τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, C καὶ ὡς ὁ νόμος· ἀδικία δὲ, δι' ἣν τὰ ἀλλότρια, οὐχ ὡς ὁ νόμος. ἀνδρία δὲ, δι' ἣν πρακτικοί εἰσι τῶν καλῶν ἔργων ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ ὡς ὁ νόμος κελεύει, καὶ ὑπηρετικοὶ τῷ νόμῳ· δειλία δὲ, τοὐναντίον. σωφροσύνη δὲ, ἀρετὴ, δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τὰς τοῦ σώματος οὕτως ἔχουσιν ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀκολασία δὲ, τοὐναντίον. ἐλευθεριότης δὲ, περὶ χρήματα εὐποιητική· ἀνελευθερία δὲ, τοὐναντίον. D μεγαλοψυχία δὲ, ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων· μικροψυχία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοπρέπεια δὲ, ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι μεγέθους ποιητική· μικροψυχία δὲ καὶ μικροπρέπεια, τἀναντία. φρόνησις δ' ἐστὶν ἀρετὴ διανοίας, καθ' ἣν εὖ βουλεύεσθαι δύνανται περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν τῶν εἰρημένων E εἰς εὐδαιμονίαν. περὶ μὲν οὖν ἀρετῆς καὶ κακίας καθόλου, καὶ περὶ τῶν μορίων, εἴρηται κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἱκανῶς. περὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν, φανερὸν γὰρ ὅτι ἀνάγκη, τά τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶναι καλά· πρὸς ἀρετὴν γάρ· καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς. τοιαῦτα δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἔργα. ἐπεὶ δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅ ἐστιν ἀγαθοῦ ἔργα ἢ πάθη, καλά, F ἀνάγκη ὅσα τε ἀνδρίας ἔργα, ἢ σημεῖα ἀνδρίας, ἢ ἀνδρείως πέπρακται, καλὰ εἶναι· καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ δικαίως ἔργα· πάθη δὲ, οὔ. ἐν μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῶν ἀρετῶν, οὐκ ἀεὶ τὸ δικαίως καλόν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ζημιοῦσθαι, αἴσχιον τὸ δικαίως μᾶλλον ἢ τὸ ἀδίκως· καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ἀρετὰς, ὡσαύτως. καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἆθλα τιμή, καλά. καὶ ἐφ' ὅσοις τιμὴ μᾶλλον ἢ χρήματα. καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἕνεκα πράττει τις τῶν αἱρετῶν.

A καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε, παριδὼν τὸ αὐτοῦ. καὶ τὰ τῇ φύσει ἀγαθὰ, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθά· αὐτοῦ γὰρ ἕνεκα τὰ τοιαῦτα. καὶ ὅσα τεθνεῶτι ἐνδέχεται ὑπάρχειν μᾶλλον ἢ ζῶντι· τὸ γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα μᾶλλον ἔχει τὰ ζῶντι. καὶ ὅσα ἔργα τῶν ἄλλων ἕνεκα· ἧττον γὰρ αὐτοῦ. καὶ ὅσαι εὐπραγίαι περὶ ἄλλους, ἀλλὰ μὴ περὶ αὐτόν, καὶ περὶ τοὺς εὖ ποιήσαντας· δίκαιον γάρ. καὶ τὰ εὐεργετήματα· οὐ γὰρ εἰς αὐτόν. B καὶ τὰ ἐναντία, ἢ ἐφ' οἷς αἰσχύνονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνονται, καὶ λέγοντες, καὶ ποιοῦντες, καὶ μέλλοντες· ὥσπερ καὶ Σαπφὼ πεποίηκεν, εἰπόντος τοῦ Ἀλκαίου,

Θέλω τι τ' εἰπῆν, ἀλλά με κωλύει αἰδώς·
Αἰ δ' ἦχες ἐσθλῶν ἵμερον ἢ καλῶν,
Καὶ μή τι εἰπῆν γλῶσσ' ἐκύκα κακόν,
Αἰδώς κέν σε οὐκ εἶχεν ὄμματα,
C Ἀλλ' ἔλεγες περὶ τοῦ δικαίου.

καὶ περὶ ὧν ἀγωνιῶσι μὴ φοβούμενοι· περὶ γὰρ τῶν πρὸς δόξαν φερόντων ἀγαθῶν, τοῦτο πάσχουσι. καὶ αἱ τῶν φύσει σπουδαιοτέρων ἀρεταὶ, καλλίους· καὶ τὰ ἔργα, οἷον, ἀνδρὸς, ἢ γυναικός. καὶ ὅσαι ἀπολαυστικαὶ ἄλλοις μᾶλλον ἢ αὐτοῖς· διὸ τὸ δίκαιον καὶ ἡ δικαιοσύνη, καλόν. καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι D μᾶλλον, καὶ μὴ καταλλάττεσθαι· τό, τε γὰρ ἀνταποδιδόναι, δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον, καλόν· καὶ ἀνδρείου, τὸ μὴ ἡττᾶσθαι. καὶ νίκη, καὶ τιμὴ, τῶν καλῶν· αἱρετά τε γὰρ ἄκαρπα ὄντα, καὶ ὑπεροχὴν ἀρετῆς δηλοῖ, καὶ τὰ μνημονευτά· καὶ τὰ μᾶλλον, μᾶλλον. καὶ ἃ μὴ ζῶντι ἕπεται· καὶ οἷς τιμὴ ἀκολουθεῖ. καὶ τὰ περιττά. καὶ τὰ μόνῳ E ὑπάρχοντα, καλλίω· εὐμνημονευτότερα γάρ. καὶ κτήματα ἄκαρπα· ἐλευθεριώτερα γάρ. καὶ τὰ παρ' ἑκάστοις δὲ ἴδια, καλά. καὶ ὅσα σημεῖά ἐστι τῶν παρ' ἑκάστοις ἐπαινουμένων· οἷον ἐν Λακεδαίμονι κομᾶν, καλόν· ἐλευθέρου γὰρ σημεῖον· οὐ γάρ ἐστι κομῶντα ῥᾴδιον οὐδὲν ποιεῖν ἔργον θητικόν. καὶ τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βάναυσον τέχνην· ἐλευθέρου F γάρ, τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν. ληπτέον δὲ καὶ τὰ σύνεγγυς τοῖς ὑπάρχουσιν, ὡς ταὐτὰ ὄντα, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς ψόγον· οἷον τὸν εὐλαβῆ, καὶ ψυχρὸν, καὶ ἐπίβουλον· καὶ τὸν ἠλίθιον, χρηστόν· καὶ τὸν ἀνάλγητον, πρᾷον. καὶ ἕκαστον δὲ, ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἀεὶ κατὰ τὸ βέλτιστον·

A Et simpliciter bona, & quæcunque pro patria gesserit aliquis, negligens suum ipsius. Et naturaliter bona. Et quæ non ipsi bona: ipsius enim caussa talia sunt. Et quæcunque mortuo contingit vt adsint magis, quàm viuenti. Id enim quod sui caussa est, continent magis quæ sunt viuenti. Et quæcunque opera aliorum sunt caussa: minus enim sui. Et quæcunque bonæ actiones sunt erga alios, sed non erga se. Et erga eos qui bene fecerunt, quia id iustum est. B Et beneficia, quia non sunt erga ipsum. Et contraria eis, in quibus verecundantur. Nam verecundantur qui propria & dicũt, & faciunt, & dicturi sunt, & facturi, vt etiam Sappho cecinit, cùm diceret Alcæus, Volo aliquid loqui, sed me prohibet pudor. Si venisses in bonarũ rerum desideriũ, aut honestarum, neque dicere lingua tentasset malum, pudor nequaquam occuparet oculos, sed loquereris de re iu- C sta. Et de quibus anguntur, cùm minimè metuant: quia in bonis quæ ad gloriam referuntur, hoc modo afficiuntur. Et qui natura sunt meliores, eorum virtutes honestiores, & opera, vt viri, quàm mulieris. Et quæ voluptariæ aliis magis, quàm ipsis. Quamobrem iustum, & iustitia honesta est. Et inimicos vlcisci magis, & non recõciliari. Nam par pari referre iustum est. Iustum autem est honestum: ad fortitudi- D nem verò pertinet, nõ cedere. Et victoria, & honor inter honesta. Nam eligenda sunt etiamsi nullum fructum ferũt, & excellentiam virtutis declarãt. Et memorabilia. Et quæ memoria digniora sunt, honestiora sunt. Et quę non viuentẽ sequuntur, & quæ honor consequitur. Et quæ excellunt. Et quæ soli adsunt, honestiora sunt: valde enim memorabilia sunt. Et possessiones nõ frugiferæ, quia liberalio- E res. Et quæ singulorũ sunt propria, honesta sunt. Et quæcunque signa sunt eorum quæ apud quosque laudantur, vt Lacedæmone comam alere, honestum est. nã libertatis est signum. Nõ enim est ei, qui comam alit, facile vllum obire munus seruile. Et nullam exercere operosam artem, quia pertinet ad libertatem nequaquam ad alterius arbitriũ viuere. F Sumere verò oportet etiam ea, quæ vicina sunt iis, quæ adsunt, quasi eadem sint, & ad laudem & ad vituperationem, vt cautũ, & animosum, timidum, & insidiosum, stolidum & bonum, & indolentem lenem, & vnumquodque ex consequentibus, semper secundum id, quod optimum est, vt

iracundum & furiosum simplicem, & connumacem, magnificum, & grandem, & qui sunt in exuperationibus perinde ac in virtutibus essent, vt audacem fortem, & prodigum liberalem. Nam & id videbitur multis, & simul paralogismi vim habebit ex causa. Si enim vbi non est necesse, ad pericula paratus est, multo magis videbitur, vbi honestum sit. Et, si paratus est ad largiendum quibuslibet, etiam erit amicis, excellentia enim est virtutis, omnibus benefacere. Considerare etiam oportet, apud quos laus sit. Quemadmodũ enim Socrates dicebat, non est difficile Athenienses apud Athenienses laudare, quod autem apud quosque in honore est, dicendum est, quasi adsit, vt apud Scythas, aut Laconas, aut Philosophos, & omnino quod in honore est, reducendum est ad honestum, siquidem videtur esse vicinũ. Et quæcunque prorsus conuenit, vt si digna gessit maioribus, & de rebus antè gestis, ad felicitatem enim pertinet & honestum est, adaugere honorẽ. Aut si præterquam conuenit, in melius, & honestius, vt si prospera fortuna vtens, moderatus sit, aduersa autem magnanimus, aut qui maior euasserit, melior sit, & placabilior. Atque huiusmodi est illud Phœnissarum, Ex quibus in quo, & illud Olympionicæ. Prius quidem ambobus humeris ferebam duram &c. & illud Simonidæ, Quæque parentem habuit regem, fratrémque virumque. Et quoniam ex actionibus manat laus, & proprium probi est, quod sit ex prælectione, conandum est ostendere actorem esse ex prælectione. Atque velle est, si sæpe appareat egisse. Quam ob rem & quæ contigerunt casu, fortuitisque, quasi ex prælectione fumenda sunt. Nam si multa, & similia proferantur, signum virtutis esse videbitur, & prælectionis. Est autem laus oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis. Oportet ergo actiones demonstrare esse tales. Encomium verò operum est. At quæ circum sunt, ad fidem referuntur, vt nobilitas, & educatio. Verisimile enim est, ex bonis bonos esse, & sic educatum talem esse. Itaque etiam encomio celebramus eos, qui egerunt. Opera autem signa habitus sunt, quoniam laudaremus etiam qui non egisset, si crederemus esse talem. Beati verò effectio, & felicis effectio inter se quidem eadem sunt: at cum his non eadem: verùm quemadmodum felicitas virtutem, sic felicis effectio continet hæc.

A ἀξ, τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν· ἀξ τὸν ἀνδρεῖον, μεγαλοπρεπῆ καὶ σεμνὸν· καὶ ὅσα ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ὄντας· τὸν θρασὺν, παράφρονα· καὶ τὸν ἄσωτον, ἐλευθέριον· δόξει τι γὰρ τοῖς πολλοῖς· καὶ ἅμα παραλογιστικὸν ἐκ τῆς αἰτίας· εἰ γὰρ οὗ μὴ ἀνάγκη κινδυνεύειν, πολλῷ μᾶλλον ἂν δόξειν ὅπου καλὸν· καὶ εἰ φανερὸς τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φίλοις· ὑπερβολὴ γὰρ ἀρετὴ τὸ πᾶσιν εὖ ποιεῖν. σκοπεῖν δὲ καὶ παρ' οἷς ὁ ἔπαινος· ἅπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. δεῖ δὲ τὸ παρ' ἐκείνοις τίμιον εἶναι λέγειν, οἷς ὑπάρχει· οἷον, εἰς Σκύθας, ἢ Λακεδαιμονίους ἢ Φιλοσόφους. καὶ ὅλως δὲ τὸ τίμιον ἄγειν εἰς τὸ καλόν· ἐπεὶ οὖν δικαιοῦ γνώμη· καὶ ὅσα ἀξ τὸ φαινόμενον· ἔστι, εἰ ἄξια τῶν προγόνων, καὶ τῶν φαινομένων ἀγαθῶν· ἐπαινοῦσι γὰρ καὶ καλοῦσι, τὸ φαινόμενον τιμῶντες. ἢ εἰ παρὰ τὸ φαινόμενον, ὅτι τὸ βέλτιον, καὶ τὸ κρείττον ἔστι, εἰ ὁ δυστυχὴς ἀνὴρ, μένοντος ἐν τῇ τύχῃ, μεγαλόψυχος· ἢ μείζων γενόμενος, βελτίων καὶ κρειττοκτικός τις. τοιοῦτον δὲ τὸ τῶν Φοινισσῶν, ἐξ οἵων εἰς οἷα· καὶ τὸ τῶν ὀλυμπονίκου,

Πρόσθεν μὲν ἀμφὶ ὤμοισιν ἔχων βαρυάλετον· καὶ τὸ τῶν Σιμωνίδου·

Ἣ τε θεὸς τε καὶ πάτρις, κἀδελφεὸν τ' εὐθυμαχίαν.

ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πράξεων ὁ ἔπαινος, δόξει δὲ τὸ σπουδαῖον τὸ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ κυριώτατον διακοσμεῖν πρᾶξιν κατ' ἀρετήν· χρήσιμον δὲ τὸ πολλάκις φαίνεσθαι πεπραχότα. διὸ καὶ τὰ συμπτώματα, καὶ τὰ δοτὸ τύχης, ὡς ἐν πεπραγότι, λαμπρὸν· εἰ γὰρ πολλὰ καὶ ὅμοια πεπράγοιμεν, σημεῖον ἀρετῆς δόξει καὶ πεπραγέναι. ἔστι δὲ ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύειν, ὡς τοιαῦτας· τὰ δὲ περὶ εὐγένειαν, καὶ τὴν τροφὴν· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὕτω πεπαιδευμένον, τοιοῦτον εἶναι· διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας· τὰ δὲ ἔργα, σημεῖα τῶν ἕξεων εἶναι· ἐπεὶ ἐπαινοῦμεν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύομεν εἶναι τοιοῦτον, μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς, αὐτὸς μὲν, ταὐτὸ· τούτοις δὲ, οὐ ταὐτὸ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀρετῶν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς ἐστὶ τούτοις

ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαινος καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἂν τις συμβουλεύοι ἐπαινοῖ ἄν, τούτοις μεταποιεῖται· τὸ λέγειν ἐγκώμια γίγνεται· ἐπεὶ οὖν ἐγκωμίου ἃ δεῖ σκοπεῖν, καὶ ποῖοι τινα δεῖ, διὰ τούτων ὡς ὑποθήκας λέγοντες, τὸ λέγειν μεταποιεῖν καὶ χρήσιμον δόξει, ὅτι οὐ δεῖ μόνον ὀρθῶς ἐπαινεῖν τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ καὶ τοῖς δι' αὐτόν· οὕτω γὰρ καὶ πλείους, ὑποθήκας δίδόασι· δεῖ δὲ, ἔπαινον· μόνον φεύγειν, ἢ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσι, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν· ὡς ἔστιν ἐπαινεῖν βουλόμενον, ὅσα τὶ ἂν ὑπόθοιτο· καὶ ἔστιν ὑποθέσθαι, ὅσα τὶ ἂν ἐπαινέσειας. ἢ δὲ λέξις ἔσται αὐξητικὴ ἐξ ἀνάγκης, ὅτιν, τὸ μὲν, κωλύει, τὸ δὲ μὴ κωλύει, μετιέναι· χρήσιμον δὲ καὶ δεῖ αὐξητικὴν πολλάς· οὖσι, ἢ μόνον, ἢ πρῶτον, ἢ μετ' ὀλίγων, ἢ καὶ ἢ μάλιστα, πεποίηκεν· ἅ πάντα γὰρ τοῦτο, κοινὸν καὶ τὰ ἐν τῷ χρόνῳ καὶ τῷ καιρῷ· τοῦτο δὲ πολλὰ τὸ παρὰ τὸ πρόσθεν· καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατορθοῦσα· μέγα γὰρ, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἀλλὰ δι' αὐτὸν αὐτὸ δόξειν· καὶ εἰ τὰ προτεταγμένα καὶ πρῶτα διὰ τῶν ἔργων καὶ κατεσκευάσθη· καὶ εἰς ὃν πρόσθεν ἐγκώμιον ἐποιήθη τῷ, εἰς Ἱππόλοχον, καὶ Ἁρμόδιον, καὶ Ἀριστογείτονα, τὸ δὲ ἄγαλμα ἐστάθη. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ἐπαινεῖν. καὶ μὴ κατ' αὐτὸ ὅτι πρὸς ἄλλους αὐτὸ παραβάλλει· ὁ γὰρ Ἰσοκράτης ἐποίει, διὰ τὴν συνήθειαν τῶν δικολογῶν· δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους συγκρίνειν· ἀυξητικὸν γὰρ καὶ καλὸν, εἰ ἀποδείξαι βέλτιον· πιθανὸν δὲ λόγῳ ἡ αὔξησις εἰς τὸ ἔπαινος· ἐν ὑπερβολῇ γὰρ ἔστι ἡ δὲ ὑπόθεσις, τὸ καλῶς· διὸ καὶ μὴ πρὸς τὸν ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπεὶ εἰς ἡ ὑπόθεσις δεῖ μιμεῖσθαι αὐτὸν· ὅλως δὲ τῷ κοινῷ εἴδει ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ αὔξησις, ὅτι ἀποδεικτέον τοῖς δηλωτικοῖς· τὰ γὰρ πρόσθεν ὁμολογουμένως λαμβάνεται· ὅσῳ λεπτὸν μέγεθος ἀποδεῖξαι ἢ κάλλος· τὰ δὲ παρεκβάλλματα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ὡς γὰρ τῷ συνεγνωκότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμεθα, κρίνομεν· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτίας γὰρ καὶ δόσεις μάλιστα δίκαιον τὸ γεγονὸς, διὰ τὰ σκοπεῖν. ἐκ τίνων μὲν οὖν δεῖ ἔπαινον καὶ ψόγον λέγειν, ἐκ τούτων πάντων, καὶ πρὸς ποῖα δεῖ βλέποντας ἐπαινεῖν καὶ ψέγειν, καὶ ἐκ τίνων τὰ ἐγκώμια γίγνεται καὶ τὰ ἐνέδρα, ταῦτ' ἐστὶ

A Habet autem communem formam laus, & consilia. Quæ enim consulendo præciperes, ea transposita dictione encomia fiunt. Quoniam igitur tenemus, quæ oportet agere, & qualem esse debemus, ea tanquam præcepta proferentes dictione transponere, & connertere, vt, Non oportere valde gloriari iis, quæ à fortuna proficiscuntur, sed iis quæ propriè sunt. Ac ita quidem dictũ præcepti vim habet: sic verò laudis, valde gloriari, non iis, quæ à fortuna dantur, sed propriis. Quare, cùm laudare vis, vide, quid præciperes: & cùm præcipere, vide, quid laudares. Dictio verò erit opposita ex necessitate, cùm vnum quidem prohibemi, alterum verò non prohibens transponetur. Vtendum est autem etiam eorum, quæ valent ad amplificandum, multis: vt si solus vel primus, vel cum paucis, vel hic maximè fecit. Omnia enim hæc honnesta sunt, & quod ex temporibus, & occasionibus. ea enim sunt præter id, quod conuenit: &, si sæpe idem recte egit. Magnum enim, & non à fortuna, sed proprium existimabitur. Et si, quæ suadent, & honorant, propter hunc inuenta sunt, & parata. Vt in quem primum encomium factum est, quod contigit Hippolocho: & Harmodio, & Aristogitoni statuæ in foro fuerunt collocatæ. Similiter verò etiam in contrariis. Et si non habes ex ipso copiam, cum aliis compara, vt Isocrates faciebat, quia consuetudinem non haberet dictionis iudicialis. Oportet verò cum illustribus conferre. Amplificandi enim id vim habet, & honestum est, si bonis melior sit. Ac cadit iure amplificatio in laudes. In excellentis enim consistit, & excellentia est honestorum. Quam ob rem si non cum illustribus, at cum aliis oportet comparare, siquidem excellentia videtur indicare virtutẽ. Omnino autem ex iis formis, quæ communes sunt omnibus orationibus, amplificatio quidem aptior est ad demonstratiuas: actiones enim confessas sumunt, vt reliquum sit magnitudinem adiungere, & pulchritudinem. Exempla verò ad deliberatiuas: nam ex antè gestis futura coniicientes, iudicamus. Ac enthymemata ad iudicialem aptissima enim, & demonstrationem recipit factum maximè, quia obscurum sit. Ac vnde quidem laudes, & vituperationes ducuntur ferme omnes, & in quæ oportet intuendo laudare, & vituperare & ex quibus encomia conficiuntur, & probra, hæc sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cognitis enim his, quæ sunt his contraria, patebit. Vituperatio enim ex contrariis est.

CAPVT X.

DE accusatione autem, & defensione, ex quot, & qualibus oportet conficere syllogismos, consequens est dicere. Iam assumenda sunt tria, vnum, Quorum, & quot rerum caussa iniuria afficiant: alterum, Quomodo ipsi affecti: tertium, Quales, & quomodo se habentes. Cùm definiuerimus igitur, quid sit iniuria afficere, cætera persequatur. Si ergo iniuria afficere nocere sponte contra legem. Lex verò est, vna propria: altera communis. Voco propriam secundum quam scriptam ciuiliter agunt: communem, quæcunque non scripta apud omnes constare videntur. Sponte autem faciunt, quæcunque scientes, & non coacti. Ac quæcunque quidem sponte, non omnia præeligentes: quæcunque verò præeligentes, sponte & scientes omnia. Nemo enim quod præeligit, ignorat. Caussa autem, cur præeligant nocere, & mala committere contra legem, vitium est, atque incontinentia. Si qui enim improbitate laborent, aut vna, aut pluribus, in eo, in quo improbi sunt, etiam iniuriosi sunt: vt illiberalis in pecuniis: intemperans in corporis voluptatibus: mollis in desidiam: ignauus in periculis. Cos enim, qui simul periclitantur, deserunt propter metum: ambitiosus propter honorem: iracundus propter iram: studiosus victoriæ propter victoriam: amarus propter vltionem: imprudens quia decipitur in iusto, & bono: similiter verò etiam ex aliis vnusquisque in vnaquaque ex subiectis rebus. Verum hæc manifesta sunt, & erunt partim ex iis, quæ de virtutibus dicta sunt, partim ex iis, quæ de affectibus explicabuntur. Restat dicere, cuius rei caussa, & quomodo se habentes iniuria afficiat, & quos. Ac primùm quidem explicemus quænam expetamus, & qualia fugiamus, dum conatur iniuria afficere. Manifestum enim est, accusatori quidem quot & qualia ex iis insint aduersario, cõsiderandum esse, quæ expetentes omnes iniuria proximos afficiant: defensori verò, qualia, & quot ex his non insint. Iam omnes agunt omnia, partim quidem non per se: partim verò per se. Ac non per se quidem, partim per fortunam agũt: partim ex necessitate. Et ex necessitate, partim vi: partim natura. Quare omnia, quæcunq; non per se agunt,

A ἐγκλήμασι γὰρ τούτοις, τὰ ἐναντία τούτοις φανερὰ· ἡ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

Κεφάλαιον ι.

ΠΕρὶ δὲ τῆς κατηγορίας καὶ ἀπολογίας, ἐξ ὁποίων καὶ ποίων συλλογίζεσθαι δεῖ τοὺς συλλογισμοὺς, ἑπόμενον ἂν εἴη λέγειν. δεῖ δὲ λαβεῖν πρῶτον τὸ βλάπτειν, τίνων καὶ ὁποῖον ἕνεκα ἀδικοῦσι· θώμεθα δὲ, πῶς αὐτοὶ διακείμενοι τίνας ἢ τοῦ ποίους καὶ πῶς ἔχοντες. διορισάμενοι οὖν τί ἐστι τὸ ἀδικεῖν, λοιπὸν ἐξῆς ἂν εἴη διὰ τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον. νόμος δ' ἐστὶ, ὁ μὲν ἴδιος· ὁ δὲ, κοινός λέγω δὲ, ἴδιον μὲν, καθ' ὃν γεγραμμένον τοῖς πολίταις κεῖται ἢ, ὅσοι ἄγραφα παρὰ πᾶσι ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ. ἑκόντες δὲ ποιοῦσι, ὅσα εἰδότες, καὶ μὴ ἀναγκαζόμενοι. ὅσα μὲν οὖν ἑκόντες οἱ πάντα πράττομεν, ὅσα δὲ προαιρούμενοι, οὐδὲν τε ἀγνοοῦσι· οὐδὲν γὰρ ὃ προαιρεῖται, ἀγνοεῖ. δι' ἃ δὲ προαιρεῖται βλάπτειν καὶ φαῦλα ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον, κακία ἐστὶ καὶ ἀκρασία· ἐκ γὰρ τούτων ἔχουσι μοχθηρίαν, ἃ μέν, ἃ πλείστοις· οἷον εἰ τῷ μοχθηρῷ τυγχάνουσι ἔνεστι, καὶ ἄδικοι εἰσὶ· ὃ μὲν, κἂν ἀδιάφορος. οἷον ἀκολασία· ὁ δὲ μαλακὸς, περὶ τὰς τῶν σωμάτων ἡδονὰς· ὁ δὲ μαλακὸς, περὶ τὰ βασανιζόμενα δὲ δειλὸς, περὶ τὸν κινδυνόν· τὸν γὰρ συγκινδυνεύοντας ἐγκαταλιπόντες, διὰ τὸν φόβον· ἢ φιλότιμος, διὰ τιμὴν· ὁ δὲ ὀξύθυμος, διὰ ὀργὴν· ὁ δὲ φιλόνεικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ πικρὸς, διὰ τιμωρίαν· ὁ δὲ ἄφρων, διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι περὶ τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον, ἢ δὲ ἀπαίδευτος, δι' ἄπειρον ἐξ ὧν ἄλλων ἕκαστος, πρὸς ἃ ἔχουσι τὴν ἀπαιδευσίαν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, δῆλον, τὰ μὲν, ἐν τῷ περὶ τὰς ἀρετὰς εἰρήκαμεν. τὰ δ', ἐν τῷ περὶ τὰ πάθη βουλόμεθα. λοιπὸν δ' εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα, καὶ πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ τίνας· πρῶτον μὲν οὖν διελόμενοι, τίνας ὀρεγόμενοι, καὶ ποῖα φεύγοντες, ἐγχειρήσομεν ἀδικεῖν· δῆλον γὰρ ὅτι, τοῖς μὲν κατηγορικοῖς, ὅσα καὶ ποῖα τούτων ὑπάρχει τῷ ἀντιδίκῳ, πόσα καὶ ποῖα τούτων οὐκ ὑπάρχει τοῖς ἀπολογουμένοις, ἐν τῷ ἀντιδίκῳ· τοῖς δ' ἀπολογουμένοις, ποῖα καὶ πόσα τούτων οὐκ ὑπάρχει πάντα· τὰ μὲν, ἀπὸ τύχης ἀναγκαῖα πάντα πράττουσι· τὰ δ' ἐξ ἀνάγκης, τὰ μὲν, βίᾳ· τὰ δὲ, φύσει. ὅσα πάντα ὁμοίως δι' αὐτοὺς πράττουσι, τὰ μὲν,

τὰ μὲν, διὰ τύχης· τὰ δὲ, φύσει· τὰ δὲ, βίᾳ. ὅσα δ' αὐτοὶ, καὶ οὐ διὰ τὴν τύχην, τὰ μὲν, δι' ἕθος· τὰ δὲ, δι' ὄρεξιν· καὶ τὰ μὲν, διὰ λογισμὸν ὄρεξιν· τὰ δὲ, δι' ἄλογον. ὅσα δὲ, ἃ μὴ βούλονται, μετὰ λόγου πράττουσι ἀκαθαρτῶν· οὐδὲν γὰρ βούλεται, ἀλλ' ἢ τ' αἰσθάνεται ἀγαθόν· οὐδὲν δὲ ἄλογον δι' ὄρεξιν, ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία· ὥστε ποῖα ἔστι πράττουσιν, ἀνάγκη πράττειν δι' αἰτίας ἑπτά, διὰ τύχην, διὰ βίαν, διὰ φύσιν, δι' ἕθος, διὰ λογισμὸν, διὰ θυμὸν, δι' ἐπιθυμίαν. τὸ δὲ πρεσβυτέροις καὶ εὐτυχίαις, ἢ ἕξεσι, ἢ ἄλλῳ ἄττα τὰ πραττόμενα, περαίνειν· εἰ γὰρ συμβήσεται τοῖς νέοις ὀργίλοις εἶναι, ἢ ἐπιθυμητικοῖς, οὐ διὰ τὴν ἡλικίαν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ δι' ὀργὴν, καὶ ἐπιθυμίαν· οὐδὲ διὰ πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ περὶ βίωσιν, ἐπιθυμοῦσι χρήματος· τοῖς δὲ πλουσίοις, διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἐπιθυμοῦσι τοῦ μὴ ἀναγκαίου οὐδενὸς, ἀλλὰ πράττειν καὶ κρείττω, οὐ διὰ πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ κατὰ μέρος λεγόμενοι τῶν ἕξεων πράττουσι, διὰ ταῦτα πάντα πράττουσιν. ἢ γὰρ διὰ λογισμὸν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοὶ οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. συμβαίνει μὲν οὖν, τῆς μὲν τοιαύτης ἕξεως τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖν· πολλὰ δὲ πολλῶν, τὰ τοιαῦτα· ἔοικε γὰρ ἕνεκα, τοῦ μὲν σώφρονος, διὰ τὸ σωφρονεῖν· τοῦ δὲ φαύλου, διὰ τὸ φαυλίζειν. τὰ δὲ λοιπὰ, ἢ διὰ ἡδονὴν, ἢ διὰ πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, δι' ἥδου καὶ πάθη, χρηστοί· οἱ δὲ, διὰ τὰναντία. φύσει δὲ, ὅσων ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πεπηγυῖαν·

A aut sunt à fortuna: aut natura: aut vi. Quæcunque verò per se, quorum ipsi sunt caussæ, alia sunt per consuetudinem: alia per appetitionem: & ex his alia per participem rationis appetitionem: alia per expertem rationis. Est autem voluntas cum ratione appetitio boni: nemo enim vult, nisi quod existimauerit esse bonum. Expertes verò rationis appetitiones sunt ira & cupiditas. Quare necesse est omnia quæcunque agunt, propter septem caussas esse, fortunam, vim, naturam, consuetudinem, rationem boni, iracundiam, cupiditatem. At diuidere ex ætatibus, vel habitibus, vel aliis quibuscunque, ea, quæ agunt, supernaceaneum est. Si enim contingit iuuenibus, vt iracũdi sint, vel cupidi, non propter ætatem agunt talia, sed propter iram, & cupiditatem. Neque diuites, & pauperes propter diuitias, & paupertatem: sed contingit quidem pauperibus, propter indigentiam cupere pecunias: diuitibus verò propter licentiam, cupere non necessarias voluptates. Verum agunt quoque isti, non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iusti, & iniusti, & alij, qui dicuntur ex habitibus agere, propter hæc omnia agunt: aut enim propter rationem boni, aut propter affectum, sed partim propter mores, & affectus bonos, partim propter contrarios. Contingit tamen, vt his quidem habitibus talia sint consequentia: illis verò talia. Statim enim fortasse temperanti propter temperantiam, & opiniones, & cupiditates bonæ sunt consequentes de voluptatibus: at intemperanti contrariæ de his ipsis. Quam ob rem huiusmodi diuisiones omittendæ sunt. Considerandum verò est, quæ res quos soleant consequentes habere. Nam si albus sit, aut niger, aut magnus, aut paruus, nihil statuunt esse talium consequens. Si verò iuuenis, aut senex sit aut iustus, aut iniustus, iam differt, & omnino quæcunque ex contingentibus efficiunt vt differant mores hominum, quemadmodum diuersæ esse existimentur, an pauper, differret aliquid: & aduersæ sine fortuna, an prospera vti. Atque hæc quidem posterius dicemus. Nunc verò de reliquis dicamus primùm. Fiunt à fortuna talia, quorum caussa indefinita, & quę non gratia huius fiunt, & non semper, nec plerũq. nec ordinatè. Hæc autè manifesta sunt ex definitione fortunæ. Natura fiunt quorũ caussa in ipsis est, & ordinatè:

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut enim semper, aut plerunque eodem modo euenìunt. Quæ enim præter naturam sunt, non oportet exactè disputare verum secundum naturam aliqua, an ob aliam caussam fiant. Videbitur verò etiam fortuna caussa esse talium. Vi fiunt quæcunque propter cupiditatem, vel rationes boni fiunt per ipsos agentes. Consuetudine fiunt quæcunque quia sæpe fecerunt, faciunt. Propter rationem boni fiunt, quæ videntur vtilia esse ex iis, quæ dicta sunt, bonis, aut tãquam finis, aut tanquam ad finem, quando propter vtile agunturi. Nonnulla enim etiam intemperantes vtilia agunt, verùm non propter vtile, sed propter voluptatem. Propter excandescentiam, & iram fiunt, quæ pertinent ad vltionem. Differt autem vltio à castigatione. Nam castigatio patientis caussa est. vltio efficientis, vt explearur. Ac in quo quidem sit ira, manifestum erit in iis, quæ de affectibus tradentur. Propter cupiditatem agunturi, quæcũque apparent iucunda. Quod verò est ex assuefactione, & consuetudine, inter iucunda ponitur. Multa enim etiam eorum, quę natura non sunt iucunda, cùm assueuerint iucundè faciunt. Quare, vt breuiter dicam, quæcunque per se agunt, omnia sunt aut bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Et quoniam quæcunque per se agunt, sponte agunt, aut non sponte, quæcunque non per se, omnia quæcunque sponte agunt, erunt bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Pono enim & malorum, & eorum quæ videntur mala, liberationem, aut pro maiori minoris assumptionem, inter bona. (eligenda enim quodammodo sunt,) & molestorum, aut eorum quæ videntur, liberationem, aut assumptionem pro maioribus minorum, eodem modo inter iucunda. Sumendum igitur est, vtilia, & iucunda quot sint, & qualia. Ac de vtili quidem in deliberatiuis dictum est prius. de iucundo autem dicamus nunc. Oportet verò existimare satis esse definitiones, si sint de vnoquoq. neque exactæ, neque obscuræ.

CAPVT XI.

IAm positum sit nobis voluptatem esse motionem quandam animi, & constitutionem subitam & sensibilem in statu naturæ conuenienti, molestiam verò contrarium. Si igitur est voluptas eiusmodi, constat etiam iucundum esse quod habet vim efficiendæ eius, quæ dicta est, affectionis. quod verò habet vim corrumpendæ,

A ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποτίνεται· ἐκβαίνει γὰρ παρὰ φύσιν, οὐδὲν δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, πότερον κατὰ φύσιν τινὰ, ἢ ἄλλην αἰτίαν γίγνεται. δόξειε δ' ἂν καὶ ἡ τύχη αἰτία εἶναι τοιούτων. βίᾳ δ', ὅσα τῷ ἐπιθυμίᾳ, ἢ ὅσα λογισμοῦ ἕνεκα δι' αὐτὰ γὰρ τὰ πράττουσιν, ἴδοι δ', ὅσα διὰ τὸ πολλάκις πεποιηκέναι, ἀποιοῦσι. διὰ λογισμὸν δὲ, τὰ δικαιοῦντα συμφέροντα ἐκ τῆς εἰκαιμένου ἀγαθοῦ, ἢ ὡς τέλος, ἢ ὡς πρὸς τὸ τέλος, ὅταν διὰ τὸ συμφέρον πράττωσι· ἔνια γὰρ καὶ οἱ ἀκόλαστοι συμφέροντα πράττουσι, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ δι' ἡδονήν. διὰ θυμὸν δ' καὶ ὀργὴν, τὰ τιμωρητικά. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις, τοῦ παθόντος ἕνεκά ἐστι· ἡ δὲ τιμωρία, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα ἀπαλλαγῇ. ὅθεν ἀφῶν αὐτῶν ἔνια ἔχει ἡ ὀργὴ, δῆλον ἔσται ἐν τοῖς περὶ παθῶν. δι' ἐπιθυμίαν δὲ πράττεται, ὅσα φαίνεται ἡδέα. ἔστι δὲ καὶ τὸ συνήθεις, καὶ τὸ ἐθιστὸν ἐν τοῖς ἡδέσι πολλὰ γὰρ καὶ τῇ φύσει μὴ ἡδέα, ὅταν ἐθισθῶσιν, ἡδέα ποιοῦσι. ἐξ ὧν συλλαβεῖν εἰπεῖν, ὅσα δι' αὐτοὺς πράττουσι, ἅπαντα τὰ ὄντα ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. ἐπεὶ δ' ὅσα δι' αὐτοὺς, ἑκόντες πράττουσιν· τοῖς ἑκόντες δὲ, ὅσα μὴ δι' αὐτοὺς, πάντ' ἂν εἴη ὅσα ἑκόντες πράττουσιν, ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα· τίθημι γὰρ καὶ τοῦ κακοῦ ἢ φαινομένου κακοῦ, ἢ ἀπολλαγὴν, ἢ αἵτιον μείζονος, ἢ ἐλάττονος μετάλαβεν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γὰρ πάντ' ἐστὶ καὶ τοῦ δεῖν λυπηρῶν, ἢ φαινομένων, ἢ ἀπολλαγὴν, ἢ μετάλαβεν ἀντὶ μείζονος, ἢ ἐλάττονος μετάλαβεν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γὰρ πάντ' ἐστὶ καὶ τοῦ δεῖν λυπηρῶν, ἢ φαινομένων, ἢ ἀπολλαγὴν, ἢ μετάλαβεν ἀντὶ μείζονος, ἢ ἐλάττονος μετάλαβεν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· ἀναγκαῖον δὴ τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἡδέα, πόσα καὶ ποῖα· σκεπτέον δὴ τὰ συμφέροντα, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἰρήκαμεν πρότερον· περὶ δὲ τοῦ ἡδέος, νῦν λεκτέον. περὶ δὲ τοῦ ἡδέος, νῦν λεκτέον. ἀρκεῖ δὲ τοιαῦτα τὰ ὁρίσματα, ἐξ ὧν ἔσται τὰ ἐγκώμια, μὴ τὰ ἀκριβῆ.

CAPVT XII.

Ὑποκείσθω δὴ ἡμῖν εἶναι ἡ ἡδονὴ, κίνησίν τινα τῆς ψυχῆς, καὶ κατάστασιν ἁθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς ἣ ἂν ἀφίκηται φύσιν· λύπην δὲ, τοὐναντίον. εἰ δὴ δῆλον ἡ ἡδονὴ τὸ ποιοῦσα, δῆλον ὅτι καὶ οὗ δεῖ τὸ ποιοῦσα τῆς εἰρημένης διαθέσεως· τὸ δὲ φθαρτικὸν, ἢ τῆς

ἢ τῆς ἐναντίας καταστάσεως ποιητικὸν, λυπηρόν. ἀνάγκη οὖν ἡδὺ εἶναι τὸ κατὰ φύσιν λεγόμενον ἐπιτηδεύμα· καὶ μάλιστα, ὅσῳπερ ἀπειληφότα ἤδη τῷ ἐθιστῷ φύσιν τὰ κατ' αὐτοὺς γεγενημένα· καὶ τὰ ἐθιστὰ καὶ γὰρ τὸ εἰθισμένον, ὥσπερ τι φυσικὸν ἤδη γίγνεται· ἔστι γὰρ τὸ ἔθος τῇ φύσει ἐγγὺς· καὶ γὰρ τὸ πολλάκις τοῦ αἰεί. ἔστι δ', ἡ μὲν φύσις, τοῦ αἰεὶ· τὸ δὲ ἔθος, τοῦ πολλάκις. καὶ τὸ μὲν βίαιον οὐδὲν παρὰ φύσιν· καὶ ὁ βία. διὸ καὶ ἀνάγκη, λυπηρὸν καὶ ὀρθῶς εἴρηται.

Πᾶν γὰρ ἀπεργάζεται παρὰ φύσιν ἔργον· τοιαῦτ' ὀξυμελίας, καὶ τὰς ἀσυδείας, καὶ τὰς σπουδὰς, λυπηρὰ· ἀναγκαῖα γὰρ καὶ βίαια τοῦτο, καὶ μὴ ἐθιζόμενον ἔστιν τὸ τοῦ ἔθους πεφυκὸς· τὰ δ' ἐναντία, οὐδὲν διὰ ῥᾳθυμίαν, καὶ ἀργίαν, καὶ ἀμάθειαν, καὶ παιδιὰν, καὶ ἀναπαύσεις, καὶ ὁ ὕπνος, ἡδέα· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀνάγκην τούτων. καὶ οὗ ἂν ἡ ἐπιθυμία ἐνῇ, ἅπαν ἡδύ· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος ἐστὶ ὄρεξις· τῷ δὲ ἐπιθυμοῦν, οἷ ἀφῇ, ἀλογοῦ ὄντος τοῦ ἥδεσθαι λόγου. λόγῳ δὲ, ἀλόγῳ τε ἐφῇ, ὅσπερ μὴ ἐκ τοῦ ὑπολαμβάνειν τὸ ἐπιθυμοῦν· εἰσὶ δὲ τοιαῦτα, ὅσα λέγονται εἶναι φύσει, οἷον αἱ ἐκ τῶν σωμάτων ὑπάρχουσαι· εἶδη, ἡ ἔφεσις, σίτου καὶ ποτοῦ, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ἐφεσις, ἐπιθυμία· καὶ αἱ περὶ τὰ γευστὰ, καὶ περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ὅλως τὰ ἁπτά, καὶ περὶ ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ ἀκοὴν, καὶ ὄψιν· καὶ λόγου δὲ, ὅσα ἐκ τῶν παιδιῶν ἐπιθυμοῦσι· πολλὰ γὰρ καὶ διὰ τιμὴν καὶ κτῆσιν ἐπιθυμοῦσιν ἀκούσασιν καὶ παιδιάντες. ἐπεὶ δ' δὲ τὸ ἥδεσθαι ἐν τῷ αἰσθάνεσθαί τινος πάθους, καὶ ἡ φαντασία, οἷόν τε οὖσα τοῦ μεμνῆσθαι καὶ τῆς ἐλπίδος ἀκολουθεῖν φαντασία τις οὖσα μέλλοντος, ἢ ἐλπίζει· οἱ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἡδονὴ μέλλει μεμνημένοις, καὶ ἐλπίζουσιν, ἐπιέσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι. ἔστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἡδέα, ἢ ἐν τῇ αἰσθήσει εἶναι τῷ παρόντι, ἢ ἐν τῇ μνήμῃ γεγενημένα, ἢ ἐν τῇ ἐλπίδι μέλλοντα· αἰσθάνονται μὲν γὰρ τὰ παρόντα, μέμνηνται δὲ τὰ γεγενημένα, ἐλπίζουσι δὲ τὰ μέλλοντα. τὰ μὲν οὖν μεμνήματα, δῆλα δοκεῖ, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῇ παρόντι, ὅτι παρῶν, ἡδέα ἐφάνη, ἀλλ' ἔνια καὶ οὐχ ἡδέα, εἰ ἦν ὕστερον κακὸν καὶ ἀγαθὸν τὸ μὴ τοῦτο. ὅθεν καὶ τῶν εἰρημένων,

A vel contrariæ constitutionis efficiendæ, est se molestum. Necesse igitur est, iucũdum esse, ad id quod est secũdum naturam, ire plerunque & maximè, cùm assumpserint suam ipsorum naturam quæ secundum ipsam fiunt. Et consuetudines. Etenim consuetum quasi natura insitum iam fit. Similis enim est consuetudo naturæ. Nam vicinitatè habet quod sæpe fit, cum eo, quod semper. Est autem natura quidẽ eius quod semper fit: consuetudo verò eius, quod sæpe. Et non violentum: præter naturã enim vis est. Quamobrem necessitates molestiã habent. & rectè dictum est, Insuane est etenim fieri quodcunq. necesse est. Curationes autem & studia, & contentiones, molestas esse. Necessaria enim, & violẽta hæc sunt, nisi assueuerint. Sic enim cõsuetudo affert iucunditatem. At contraria iucunda sunt. Quamobrem occasiones, & cessationes à labore & non curantiæ, & lusus & requietes, & somnus inter iucunda sunt. Nihil enim horum est ad necessitatem. Et cuius cupiditas fuerit, id omne iucũdum: nam cupiditas iucundi est appetitio. Cupiditatum autem aliæ quidem rationis expertes sunt, aliæ verò cum ratione. Voco rationis expertes, quas non ex eo, quòd existiment, aliquid suscipiunt. Et sunt tales quæcunque dicuntur esse natura, vt quæ propter corpus insunt, vt alimenti, sitis & fames, & in vnaquaque specie alimenti cupiditas, & quæ cernuntur in iis, quæ gustatu percipiuntur, & in venereis, & omnino in iis, quæ pertinent ad tactum, & in odoratu suauitatis, & auditu, & visu. Cum ratione verò quæcunque ex eo, quod persuasi sunt, concipiunt. Multa enim & perspicere, & possidere concupiscunt, cùm audiuerint, & persuasi sint. Quoniam verò posita est iucunditatis perceptio in sentienda aliqua affectione, & phantasia est sensus quidam debilis, & ei, qui recordatur, quique sperat, consequens est phantasia quædam eius rei, cuius meminit, aut spem habet. Si hoc ita est, patet etiam voluptates inesse vehementes iis, qui recordantur & sperant, siquidem inest quoque sensus. Quare necesse est, omnia iucunda aut in sensu consistere præsentium, aut in memoria etiam præteritorum, aut in spe futurorum. sentiunt enim præsentia: recordantur præterita: sperant futura. Ac quæ quidem memoria custodiuntur, iucunda sunt, non solùm quæ tunc cùm aderant, iucunda erant, sed nonnulla etiam non iucunda, si præterea euenìat quippiam honestum, & bonum. Vnde illud dictum est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verùm delectat saluum meminisse laborum.
Et illud,

Nam delectatur, memor est quicunq; laborũ,
Cùm res est multas passus, multáq; peregit.

Atque huius rei causa est, quia iucundum est etiam non habere malum. Ex iis verò, quæ in spe sunt, quæcunque præsentia aut oblectare, aut iuuare videntur multum, aut sine molestia iuuare. Omnino quæcunque præsentes oblectant, etiam oblectant sperantes, & recordantes plerumque. Quamobrem & irasci iucundum est, vt Homerus cecinit de excandescentia,

Quæ multo effusa longè est dulcior.

Nemo enim irascitur ei, qui vindicari non posse videatur, iis verò, à quibus multum superantur potentia, aut non irascuntur, aut minus. Et plurimas cupiditates consequitur quædam voluptas. Aut enim dum recordantur, quomodo potirentur, aut dum sperant fore, vt potiantur, perfunduntur quadam voluptate, vt qui in febribus habent sitim, & dum recordantur, quomodo biberint, & dum sperant, se bibituros, gaudent: & qui amant, cum colloquuntur, & scribunt, & canunt semper aliquid de re illa, quam amant, gaudent. In omnibus enim his talibus dum recordantur, quodammodo se sentire arbitrantur rem amatam. Et principium amoris fit hoc omnibus quando non solum præsenti gaudent, sed etiam absentem in memoriam reuocantes amant. Quamobrem & cùm quis molestia afficitur, quòd non adsit: & in luctibus & lamentationibus exoritur quædam voluptas. Nam molestia est in eo, quòd non adsit, voluptas verò in eo, quòd recordetur, & videat quodammodo illum, & quæ ageret, & qualis esset. Quare etiam id dictum est,

Sic ait: & cunctis lachrymarum accendit amorem.

Et vlcisci iucundum est quod enim si non consequamur, molestum est, id si consequamur, iucundum est. Qui verò irascuntur, molestiam habent incredibilem, nisi vlciscantur, sperantes autem, gaudent. Et vincere iucundum est, non solum studiosis victoriæ, sed etiam omnibus: phantasia enim excellentiæ gignitur, cuius omnes habent cupiditatem, aut remissius, aut vehementius. Et quoniam vincere iucundum est, necesse est etiam ludos iucundos esse, qui pertinent ad pugnas & ad ribias, & ad disputationes (sæpe enim in ipsis accidit vincere) & ludos talorum, & pilæ, & aleæ, & tessararũ, & de sertis ludis simili-

A Ἀλλ' ἡδύ τοι σωζόντα μεμνῆσθαι πόνων καὶ,

-μὴ γὰρ τι καὶ ἄχθος τέρπουσι αὖθις.

Μνήμῃσι, ὅσσα πολλὰ πάθε καὶ πολλὰ ἔοργε. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἡδύ καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν. τὰ δ' ἐν ἐλπίδι, ὅσα παρόντα, ἢ ὑπερφέρειν, ἢ ἀφελεῖν φαίνεται μεγάλα, ἢ ἄνευ λύπης ὠφελεῖν. ὅλως δ' ὅσα B ὅτι παρόντα εὐφραίνει καὶ ἐλπίζοντας καὶ μεμνημένους, πάντα ἐστὶ τοιαῦτα. διὸ καὶ τὸ ὀργίζεσθαι, ἡδύ· ἔστι γὰρ καὶ Ὁμήρῳ ἐπαινούσῃ τὴν θυμόν,

Ὅστις πολὺ γλυκίων μέλιτος κατατήκετο βριθύων. οὐδεὶς γὰρ ὀργίζεται τῷ ἀδύνατῳ τῆς φιμωθῆναι τιμωρίας τυχεῖν. οὐδὲ τοῖς πολὺ ὑπερέχουσι τῇ δυνάμει, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον. καὶ ἐν ταῖς πολλαῖς ἡδοναῖς, ἀκολουθεῖ τι ἡδονὴ ἢ γὰρ μεμνημένοις ἐν ἐντυχίᾳ, ἢ ἐλπίζοντες ἐν τύχῃσι, χαίρουσί τινα ἡδονῇ· ἢ, οἱ ἐν ταῖς ἀνοσίαις ἐγκείμενοι ταῖς δίψαις, καὶ μεμνημένοις ἐν ὕπνοις, καὶ ἐλπίζοντες πιεῖν, χαίρουσι. καὶ οἱ ἐρῶντες, καὶ διαλεγόμενοι, καὶ γράφοντες, καὶ ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τὸν ἐρώμενον χαίρουσι· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις μεμνημένοις, ἢ οἰόμενοι ὁρᾶν τὸν ἐρώμενον, καὶ ἀεὶ ἐν τῷ ἔργῳ γίγνεται οἷον τὸν ἐρώμενον πᾶσι, ὅταν μὴ μόνον παρόντος χαίρωσι, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος μεμνημένοι ἐρῶν ἀεὶ καὶ ἐν ὕπνοις ὀνειρώσσῃ, τί μὴ παρεῖναι. καὶ ἐν τοῖς πόνοις τοῖς ἀλγεινοῖς ἐγγίνεται τις ἡδονή. ἐὰν γὰρ λύσῃ, ἐν τῷ μὴ ὑπάρχειν, ἡδονὴ ἦν, ἐν τῷ μεμνῆσθαι καὶ ἰδεῖν ποιεῖν καὶ ἐν τῷ πάθει, καὶ ἐν τῷ ἔρῳ. (γίνεται δὲ φίλοτιμον δὲ πᾶσιν ἐφ' ἡμέρᾳ ὅλῃ καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι· ἡδύ· οὐ γὰρ τὸ μὴ τυγχάνειν λυπηρόν, τὸ τυγχάνειν ἡδύ· εἰ δὲ ὀργιζόμενοι, λυποῦνται, ἀνάγκη τιμωρούμενοι· ἐλπίζοντες δὲ, χαίρουσι. καὶ τὸ νικᾶν ἡδύ, οὐ μόνον τοῖς φιλονίκοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι· φαντασία γὰρ ὑπάρχει γίγνεται, οὗ πάντες ἐφίενται δόξαι μάλιστα, ἃ ἐρῶμεν, καὶ μάλλον. ἐπεὶ δὲ τὸ νικᾶν ἡδύ, ἀνάγκη καὶ τὰς παιδιὰς ἡδείας εἶναι τοῖς μαχητικοῖς, καὶ τοῖς ἀγωνιστικοῖς καὶ τοῖς ἀγωνιστικοῖς· πολλαὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς γίγνεται τὸ νικᾶν. καὶ ἀστραγαλίσεις, καὶ σφαιρίσεις, καὶ κυβείας, καὶ πεττείας, καὶ κύβοις τοῖς ἀπουδαιοτέροις ἢ πεττοῖς ἀμαλοῖς.

ἢ οὐδὲν γὰρ ἡδεῖα γίγνεται, ἐὰν τις ᾖ σωιζόμενος· ἢ δ' ἄθυρις ἡδίστη, καὶ κυνηγία, καὶ πᾶσα θηρευτική· ἔστιν γὰρ ἀγωνία, ἐν τῷ θηρᾶν· καὶ νίκη ὀξυτάτη καὶ ἐν ἀγωνίᾳ, καὶ ἐν ἐρωτικοῖς, ἀδίκοις τοῖς εἰδεχθέσιν ἢ ἀπατᾶσθαι, καὶ τιμὴ ἢ εὐδοξία, ἡδὺ ἐστιν, διὰ τὸ γίγνεσθαι φαντασίαν ἐκάστῳ, ὅτι τοιοῦτος ἢ μᾶλλον ἢ ἄλλοι φάσιν, οἷ οἴονται ἀγαθοὶ εἶναι. οἱ δὲ οἱ ἐγγὺς μᾶλλον τῶν πόρρω καὶ οἱ σωιζόμενοι ἢ ἀπολλυμένοι, ἢ οἱ πολῖται, τῶν ἀπόδημον ἢ οἱ ἔνοικοι, τῶν μελλόντων ἢ οἱ φύσει μᾶλλον, ἢ φρόνιμοι, ἢ πολλοὶ ἢ ὀλίγοι μᾶλλον· τὸ γὰρ εἰκὸς ἀγαθοῦ εἶναι ἀφορισμός, τῶν ἀκριβῶν· ἐπεὶ δὲ τὸ πολὺ κατατρέχει, ὥσπερ τοῦ ἀνθρώπου, οὐδὲν μᾶλλον τὸ τοῦτον τιμᾶν ἢ τοὺς ἀδίκους, ἀνάγκη τὸ ἀγαθὸν εἶναι· ἀλλ' ἔοικεν τὸ φίλους τιμᾶν· ἀλλ' ἔοικεν δὲ ἀνάγκη τὸ φίλον εἶναι τὸν φιλοῦντα, οὐδὲ φαντασία γὰρ ἢ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν εἶναι, οὗ πάντες ἐπιθυμοῦσι τὰ αἰσθανόμενα τὸ ἢ φαίνεσθαι, ἀγαπᾶσθαι ὅτι αὐτὸ δι' αὐτόν. ἢ τὸ συνηγορεῖσθαι, ἡδύ, δι' αὐτὸ τὸ τιμᾶσθαι, καὶ τὸ κολακεύεσθαι, καὶ ὁ κόλαξ, ἡδύ· φαινόμενος γὰρ θαυμαστὴς καὶ φανόμενος φίλος ὁ κόλαξ ἔοικε. καὶ τὸ πολλὰ πράττειν πολλάκις, ἡδύ· τὸ γὰρ σωιζόμενον, ἡδύ· ἀεὶ. καὶ τὸ μεταβάλλειν, ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεται μεταβάλλειν τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀεὶ ὑπερβολὴ ποιεῖ τῆς κατὰ φύσιν τῆς ἕξεως· διὸ εἴρηται, μεταβολὴ πάντων γλυκύ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ διὰ χρόνου ἥδιστα ἐστί, καὶ ἀξιόπιστα, καὶ σεμνότατα· μεταβολὴ γὰρ ἐκ τοῦ παρόντος ἐστὶ κίνησις δὲ καὶ κατάστασις, τὸ διὰ χρόνου· καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδύ, ὡς ὄντος πολλοῦ· ἐν ᾧ γὰρ τῷ θαυμάζειν, τὸ ἐπιθυμεῖν μανθάνειν ἐστίν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ἐπιθυμητόν· ἐν ᾧ τῷ μανθάνειν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν καθίστασθαι. καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τῶν ἡδέων τὸ ἐν ᾧ τὸ πάσχειν, τυγχάνει ἐστὶ δὲ ἐπιθυμοῦσι τὸ τῷ εὖ πάσχειν, ἐλπὶς καὶ ὑπάρξαι, ἢ ἀμφοτέρων ἐφίεται. διὰ τὸ ἡδὺ εἶναι τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ ἐπανορθοῦν ἡδύ· τῆς ἀδικίας ἐστὶ τὸ παύειν, καὶ τὸ τὰ ἀλλότρια ἀπαιτεῖν· ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τὸ ἡδύ, καὶ τὸ θαυμάζειν, καὶ τὸ τοιοῦτον, ἀνάγκη ἡδέα εἶναι τὰ μεμιμημένα, ὥσπερ γραφικὴ, καὶ ἀνδριαντοποιία, καὶ ποιητικὴ

A tes. alij enim iucundi efficiuntur, si quis sit assuefactus: alij statim iucundi sunt, vt venatio, & tota ferarum insectatio. Vbi enim certamen est, ibi etiam victoria est. Quare & iudicialis, & contentiosa disputatio iucunda est iis, qui assuefacti sint, & potentes sint. Et honor, & gloria est inter iucundissima, quia oritur phantasia cuique, se talem esse, & probum. Idque magis, cùm id affirmant illi, quos existimat vera B dicere. Tales autem sunt, vicini magis, quàm longinqui, & familiares & noti, & ciues, quàm exterui, & præsentes, quàm futuri, & prudentes, quàm imprudentes: & multi, quàm pauci. Verisimilius enim est vera dicere eos, qui commemorati sunt, quàm contrarios. quoniam illorum, quos aliquis valde contemnit, vt puerorum aut belluarum, non curat honorem, aut existimationem, ipsius scilicet existimationis C gratia. Sin autem, propter aliud aliquid. Et amicus est inter iucunda. Nam & amare iucundum est, quia nemo amans vini est, qui non gaudeat vino: & amari iucundum. Phantasia enim etiam ibi est, adesse sibi bonum, quod omnes cupiunt, qui censum habent. Amari verò est, charum esse ipsum per se. Et suspici iucundum est, quia ea in re honor adhibetur. Et adulatione permulceri, & adulator res iucunda est, D videtur enim admirator, & videtur amicus, qui adulator est. Et eadem agere sæpe iucundum est. Consuetum enim iucundum erat. Et permutare iucundum est, naturæ enim accommodatum est permutare. Nam idem semper exuperantiam efficit constituti habitus: vnde dictum est, Permutatio omnium dulcis. Ob id enim etiam ea, quæ temporis spatio fiunt iucunda sunt, tum homines tum res. Permuta- E tio enim ex præsenti est. Simul verò etiam rarum est, quod sit temporis spacio. Et discere, & admirari iucundum est plerunque. Nam in admiratione cupiditas est. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in discendo, in eum, qui naturalis est, statum erigimur. Et benefacere, & beneficium accipere, est inter iucunda. Nam beneficium accipere est consequi ea, quæ cupiunt. At benefacere est habe- F re, & excellere, quæ ambo appetunt. Et, quoniam iucundum est, quod valet ad beneficiendum, corrigere iucundum hominibus est proximos. Et inchoata perficere. Et quoniam tum discere iucundum est, tum admirari, etiam talia, necesse est, vt iucunda sint, quod imitatione expressum est, vt pictura, & statuaria, & poetica,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quidquid est imitatione expressum, etiam si non sit iucundum id, cuius imitatio est. Non enim ea in re gauder, sed ratiocinatio est, hoc esse illud. Quare discere aliquid contingit. Et rerum circumnolutationes: & vix seruari ex periculis. Omnia enim admirabilia hæc sunt. Et quoniam quod est secundum naturam, iucundum est: & quæ cognata sunt, secundum naturam inuicem sunt omnia cognata, & similia, iucunda sunt plerunque, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. vnde etiam prouerbia prolata sunt, quòd æqualis æqualem delectat, & quòd semper simili amicum est simile, & cognouit fera feram, & semper graculus cum graculo. Et quæcunque alia huiusmodi. Et quoniam simile, & cognatum iucundum est sibi ipsi omne, & maximè ipse erga se ipsum quisque sic affectus est, necesse est, omnes sui amantes esse, aut magis aut minus. Omnia enim talia sunt erga se maximè. Et, quoniam sui amantes omnes sunt etiam quæ sua sunt, necesse est iucunda esse omnibus, vt opera, orationes. Quam obrem amantes sunt assentatorum plerumque, & amatorum, & honorum, & liberorum. Ipsorum enim opera liberi sunt. Et inchoata perficere, iucundum est. Ipsorum enim opus iam sit. Et quoniam principem esse iucundissimum est, etiam sapientem videri esse, iucundum est. ad principatum enim pertinet sapere. Est autem sapientia rerum multarum, & admirabilium scientia. Præterea verò, quoniam amantes honoris sunt plerunque, necesse est, & principem esse, & increpare proximos, iucundum esse. Et in quo optimus videtur esse ipse sibi, ibi versari, vt Euripides ait. Nam quisque ad id fi requés adest, magnámque in illo temporis partem terit, Euadat ipse semet vt præstantior. Similiter vero etiam, quoniam ludus est inter iucunda, & omnis remissio animi, & risus inter iucunda, necesse est etiam ridiculi iucunda esse, & homines, & orationes, & opera. Disputatum autem est de ridiculis separatim in iis, quæ sunt de Poëtica. Ac de iucundis quidem dicta hæc sint. Molesta autem ex contrariis patent. Ac quorum quidē caussa iniuria afficiunt, hæc sunt.

A καὶ πᾶσ' ὁ αὖ μιμούμενος ἡ, κἂν μὴ ἡ ἡδὺ οὗ τὸ μίμημα. οὐ γὰρ δὴ τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμὸς ἔστι, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε τι μανθάνειν τι συμβαίνει. καὶ αἱ περιπέτειαι, καὶ τὸ παρὰ μικρὸν σώζεσθαι ἐκ τῆς κινδύνου· πάντα γὰρ θαυμαστὰ ταῦτα. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐστί, ἅπαντα τὰ

B συγγενῆ καὶ ὅμοια, ἡδέα, ὡς ἔπος τὸ πολύ· ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππος ἵππῳ, καὶ νέος νέῳ ἔστιν καὶ οἱ παρομοιάζοντες, ὡς ἡλικίᾳ ἥλικα γίγνεται. καὶ, οἷον τὸν ἐρῶντα καὶ ἐρώμενα δὲ ἐστὶ ταῦτα· καὶ, κολοιὸς παρὰ κολοιόν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ συγγενὲς ἡδὺ ἑαυτῷ ἅπαν, ἀνάγκη πάντας φιλαύτους εἶναι, ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον· ταῦτα γὰρ τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει περὶ αὐτὸν μάλιστα. ἐπεὶ δὲ φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὐτῷ αὐτοῦ ἡδέα ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ, ἔργα, λόγοι· δὸν φιλοτιμίας, ὡς ἔπος τὸ πολύ, καὶ φιλοερωτές, καὶ φιλότιμοι, καὶ φιλότεκνοι· αὐτῷ γὰρ ἔργα τὰ τέκνα. καὶ τὰ ἀλλοτριοῦ ἐπιτελεῖν, ἡδύ· αὐτῷ γὰρ ἔργον γίνεται. καὶ ἐπεὶ τὸ ἄρχειν ἥδιστον καὶ τὸ σοφὸν δοκεῖν εἶναι, ἡδύ· ἀρχαῖον γὰρ τὸ φρονεῖν· ἔστι δὲ ἡ σοφία, πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ἐπιστήμη· ἔτι, ἐπεὶ φιλότιμοι, ὡς ἔπος τὸ πολύ, ἀνάγκη καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν τοῖς πέλας, ἡδὺ εἶναι· καὶ τὸ ἐν οἷς βέλτιστος δοκεῖ εἶναι αὐτῶν, ἐν τούτοις διατρίβειν ἕκαστος. Εὐριπίδης φησί·

-καὶ τοῦτ' ἐπαίρομαι,
Νίκην ἑκάστης ἡμέρας πλείστην μέρος,
Ἰὼν αὐτὸς αὑτῷ τυγχάνω βέλτιστος ὤν.

E μείζους δὲ καὶ ἐπὶ τὰ παρέργα, τὸ ἄθυρμα, καὶ πᾶσα ἄνεσις, καὶ ὁ γέλως· τὸ γὰρ ἄθυρμα ἀνέσεις τινὲς καὶ τὸ γελοῖον ἡδὺ ἐστί, καὶ ἀνθρώπους, καὶ λόγους καὶ ἔργα. διώρισται δὲ περὶ γελοίων τοῖς ἐν τῇ περὶ ποιητικῆς· περὶ μὲν οὖν τῶν ἡδέων εἰρήσθω ταῦτα· τὰ δὲ λυπηρὰ, ἐκ τῶν ἐναντίων τούτων φανερὰ· ὧν μὲν οὖν ἕνεκα ἀδικοῦσι, ταῦτ' ἐστί.

Κεφάλαιον ιθ.

ΠΩΣ δὲ ἔχοντες, καὶ τίνας, λαμβάνοντες αὐτοὺς ὧν ἕνεκα οἴονται δικαίως ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα πρακτέον εἶναι, καὶ ἑαυτοὺς δυνατοὺς εἶναι ἀλαθεῖν πρᾶξαι· ἢ μὴ λανθάνειν, μὴ δυνατὸν δίκαιον· ἢ δυνατὸν μὲν, οὐκ

A poenam, aut daturos quidem, sed minus damnum esse, quàm lucrum sibi ipsis, aut iis quorum curam habent. Ac quæ quidē fieri posse videantur, & quę non posse, posterius explicabitur. Communia enim patibus Rhetoricæ sunt hæc omnibus. Ipsi verò arbitrantur se posse maximè sine damno iniuria afficere, qui dicendo valent, & agendo, & experientia multarum contentionum, & si eis multi amici sint, &, si diuites, & maximè quidem si ipsi valeant in

B iis, quæ dicta sunt, arbitrantur potentiam se habere. Sin minus, si sint tales ipsis amici, aut ministri, aut socij, quia his freti possunt & agere, & latere, & non dare pœnā, & si amici sint iis, qui iniuriam patiuntur, aut iudicibus. Nam amici parū cauti sunt ad iniuriam patiendam, & reconciliantur prius quàm iudicium persequantur. Iudices verò gratificantur iis, quibus amici sint & omnino absoluunt, aut paruis pœnis af-

C ficiunt. Apti verò ad latendū sunt, & contrarij criminibus: vt debilis de verberatione, & pauper, & deformis de adulterio. Et quæ sunt nimis in aperto, & in oculis, incauta enim sunt, quòd nemo illa existimet. Et tanta & talia, quę admiserit nemo. Incauta enim etiam talia sunt. Nam omnes, vitatos vt morbos, cauent, sic etiā iniurias. Quo autem morbo nondum laborauerit, cum nemo ceformidat. Et quibus nemo est inimicus, aut multi. Illi enim putant se latituros, quia non cauentur: hi verò etiam latent, quia non videntur aggressuri fuisse eos, qui cauent, & quia habent defensionem, se non fuisse aggressuros. Et quibus est occultatio, aut modus, aut locus, aut alienatio in promptu. Et quibus si non lateant, est depulsio iudicij, aut dilatio temporis aut corruptiones iudicum.

E Et quibus si fiat damnum, est depulsio solutionis, aut dilatio temporis, aut si quis propter inopiam nihil habituros sit quod amittat. Et quibus lucra quidem aperta sunt, aut magna, aut vicina: damna verò aut parua, aut obscura, aut longinqua. Et cui non est pœna æqualis vtilitati, id quod videtur habere Tyrannis. Et quibus iniuriæ lucra sunt: damna verò probra solum.

F Et quibus contrà iniuriæ quidem sunt in laudem aliquam, vt si contingat, simul vindictam facere pro patre, aut matre, vt Zenonis damna verò sunt, vt pecuniæ, aut exilium, aut tale aliquid. Ambo enim iniuriam faciunt & vtroque modo se habētes, non timen iidem, sed contrarij moribus.

ἀλλ' ἐπὶ τὸν τῶν ζημιῶν ἔχει τὴν κέρδους· ἐκεῖνοι γὰρ ἀδικοῦσι, ἢ οὗ κόσμος· πᾶσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φαίνεται, καὶ πᾶσι δυνατὰ, ὧν τοῖς οὖσι φροντίζουσι· κοινὰ γὰρ τῇ μετὰ τῶν ἡητορικῶν ταῦτα πάντων. Αὐτοὶ δ' οἴονται δυνατοὶ εἶναι μάλιστα εἰδέναι ἀδικεῖν, εἰ εἰσὶν δυνατοὶ λέγειν, καὶ οἱ ἐμπειροι πολλῶν ἀγώνων, καὶ πολύφιλοι εἶναι, καὶ πλούσιοι· καὶ μάλιστα μὲν, οὗ ἕνεκα πολλοὶ εἰσὶ τοῖς εἰρημένοις, οὗτοι δυνατοὶ εἶναι. εἰ δὲ μὴ, ἀρχὴ ὑπάρχοντα πολλὰ τοιαῦτα, φίλοι, ἢ ὑπηρέται, ἢ κοινωνοὶ διὰ γὰρ τούτων δύνανται πράττειν, καὶ λανθάνειν· καὶ δικαιοῦσι, ἢ τοῦς μὴ δίκην δίκαιον· καὶ ἐπὶ φιλαίτοις κρίνουσι· εἰ ἀρχὴ γὰρ φίλοι, ἀφύλακτοί τι περὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ συγκατατιθέασι τῷ ἀδικοῦντι, πρὶν ἐπιχειρεῖν· εἰ δὲ μισοῦσι, χαλεπαίνουσι, οὐδὲ αὐ φίλοι ὦσι· καὶ ἢ ὅλως ἀφίασι, ἢ μικροῖς ζημιοῦσι. καθάπερ καὶ δίκαιοι, οὕτ' ἐκείνοις τοῖς ἐγκλήμασι· ἔστι, ἀδυνατοῦσι οὐκ αἰσχύνεσθαι, καὶ ὁ πένης, καὶ ὁ αἰσχρὸς οὐκ αἰσχύνεσθαι. καὶ τὰ λίαν εἰς φανερῷ καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς· ἀφύλακτα γὰρ, διὰ τὸ ὅλως μηδένα γὰρ εἰδέναι, καὶ τὰ τολμηρὰ, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ μηδεὶς εἴη· ἀφύλακτα γὰρ καὶ πάντα· πάντες τὰ εἰωθότα, ὥσπερ νόσημα φυλάττονται, καὶ τὰ ἀδύνατα· ἢ μηδεὶς πω ἐπιχειρεῖ, οὐδεὶς οὐκ ἀφύλακτον. καὶ οἷς μηδεὶς ἐχθρὸς, ἢ πολλοὶ· οἱ μὲν γὰρ, οἴονται λάθοι, διὰ τὸ μὴ φυλάττεσθαι· οἱ δὲ, καταφρονοῦσι τε, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἂν δεινῶς φυλαττομένους· καὶ διὰ τὸ ἀπόκρυφον ἔχειν, ὅτι οὐκ ἂν ἐπιχείρουσι· καὶ οἷς ἐν ἀφανεῖ κρύψαι, ἢ ὅπως, ἢ τόπος· ἢ διαδοσις· εὐπορία· καὶ ἔστιν μὴ λανθάνειν, ἐξ ἀναστάσεις δίκης, ἢ ἀπαθεῖς χρόνου, ἢ διαφθορὰ κρίσεως· καὶ οἷς, ἀπ' ἐλάττου ἢ ζημία, ἐξ δίκαιος ἐν τούτοις, ἢ ἀπαθεῖς χρόνου, ἢ δι' ὀπτρόθεν μηδὲν ἔχει, ἢ πολλοῖς· καὶ οἷς, τὰ ἀφελοῦντα φανερὰ, ἢ μεγάλα, ἢ ἐγγύς· οἷ δὲ ζημία, ἢ μικρὰ ἢ ἀφανῆς, ἢ πόρρω· καὶ ᾧ μὴ ἔστι τιμωρία ἴσον τῷ φελείᾳ, ἐξ δοκεῖ ἔχειν ἢ τυραννίς· καὶ ἔστιν, τὰ ὧν ἀδικοῦσι, λοιδορίαι· οἷ δὲ ζημία, ἐπαίνου· οἷς τοιαῦτα, τὰ ὧν ἀδικοῦσι εἰς ἔπαινον τινα, ἐξ εἰ συνέβη ἅμα τιμωρεῖσθαι ὑπὲρ πατρὸς, ἢ μητρὸς, ὥσπερ Ζήνωνι· οἷ δὲ ζημία, ἢ χρήματα, ἢ συνεχεῖ, ἢ τοιοῦτον τι· ἀμφοτέροις γὰρ ἀδικοῦσι καὶ ἀμφοτέρως ἔχουσι, πλὴν οὐ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις τοῖς ἤθεσι.

καὶ οἷ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et qui sæpe aut lauerunt, aut nihil damni habuerunt. Et sæpe lapsi opinione. Sunt enim aliqui etiam in talibus vt in bellicis, parati rursus pugnam tentare. Et quibus protinus sit iucundum, molestum verò posterius: aut lucrum protinus, damnum verò posterius. Intemperantes autem tales sunt. Ac intemperantia est in omnibus quæ apperunt. Et quibus è conuerso molestum iam adsit, aut damnum, iucundum verò, & velle, posteriora, & diuturniora sint. Continentes enim, & prudentiores talia sequuntur. Et quibus contingat vt propter fortunam videantur egisse, aut propter necessitatem, aut propter naturam, aut propter consuetudinem, & omnino errasse, sed non iniuriam fecisse. Et quibus adsit æquitatis obtinendæ facultas. Et qui indigentes sint. Dupliciter autem sunt indigentes: aut enim tanquam rei necessariæ, vt pauperes, aut tanquam exuperantiæ, vt diuites. Et qui sunt bonæ admodum existimationis, & qui admodum malæ. Illi quidem tanquam qui non existimabuntur: hi verò tanquam qui nihil magis existimabuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt eos, & iis rebus præditos, quarum ipsi sunt indigentes vel ad necessaria, vel ad exuperantiam, vel ad delectationem. Et longinquos, & vicinos, Horum enim comprehensio velox: illorum verò vltio tardo, vt qui spoliant Carthaginienses. Et eos, qui non cuerent, nec obseruant, sed credulí sunt: facilè enim est omnes latere. Et socordes: industrij enim est ius persequi. Et verecundos: non enim pugnaces sunt de lucro. Et qui à multis iniuriam passi sunt, & his persecuti non sunt, quasi sint secundum proverbium, Mysorum præda. Et quos nunquam amplius, & quos sæpe: vtrique enim incauti: illi quidem, vt nunquam: hi verò, vt qui non amplius. Et calumnia affectos, aut idoneos, qui afficiantur. Tales enim non præeligunt, cùm timeant iudices: nec possunt persuadere, ex quibus sunt qui odio habentur, & quibus inuidetur. Et aduersus quos habent prætextum, vel maiorum, vel suum ipsorum, vel amicorum, quòd aut malefecerint, aut facturi fuerint, vel ipsis, vel maioribus vel iis, quos charos habent. vt enim proverbium ait, Prætextu eget tantum improbitas. Et inimicos, & amicos. Quia hos sit facile: illos iucundum. Et qui amicis caretur & non valent dicendo, aut agendo: aut enim non conantur insidere:

A καὶ εἰ πολλάκις ἢ καὶ ὀλίγον, ἢ μὴ ἐξημαρτήκασι μόνον καὶ πολλάκις ἐπιτετιμήκασι· ὥσπερ γὰρ τοῖς καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, ὥστε καὶ τοῖς πολεμικοῖς· ἢ, ἀπροσδόκητον, καὶ εἰς ἃ πολλὰ ἐξαμαρτάνουσι, τὸ μὲν λυπηρὸν ὕστερον, ἢ τὸ κέρδος, τὸ δὲ ἡδὺ ὕστερον· τὸ γὰρ ἀκρατοῦς τοιοῦτον. ἐστὶ δὲ ἀκρασία περὶ πάντα ὅσα ἐστὶ φρόνησις. καὶ οἷς αὐτὸ συμβαίνει, τὸ μὲν λυπεῖν, ἢ ἡδονή· τὸ δὲ ἀφέλειν, καὶ ἀφελεῖν μᾶλλον, ὕστερον καὶ χρονιώτερον· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς καὶ φρόνιμοι τὰ τοιαῦτα διώκουσιν. καὶ οἷς ἂν ἐνδέχηται διὰ τύχην δοξῆναι πρᾶξαι, ἢ δι' ἀνάγκην, ἢ διὰ φύσιν, ἢ δι' ἔθος· καὶ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ μὴ ἀδικεῖν. καὶ οἷς ἐξ ἢ τῶν ὑπαρχόντων τυχεῖν, ἢ ὅσοι ἂν εὐδόξοι ὦσι. δίχως δὲ εἰσὶ οἱ ἐνδεεῖς· ἔστι γὰρ οἱ μὲν ἀναγκαῖον ὥσπερ οἱ πένητες· ἢ ὡς ὑπερβολῆς, ὥσπερ οἱ περιουσιάζοντες· καὶ ἢ σφόδρα δόξαν ἔχοντες, καὶ σφόδρα ἀδοξοῦντες· οἱ μὲν οὐ δόξοντες· οἱ δὲ ὡς οὐδὲν μᾶλλον ἀδοξοῦντες· αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, ἐπιχειροῦσι. ἀδικοῦσι δὲ τοῦ τοιούτους, καὶ τοιούτων τοῦ ἐνδεοῦς· ὧν αὐτοὶ ἐνδεεῖς, ἢ εἰς τὰ ἀναγκαῖα, ἢ εἰς ὑπεροχὴν, ἢ εἰς ἀπόλαυσιν. καὶ τοὺς πόρρω, καὶ τοὺς ἐγγύς· τοὺς μὲν γὰρ, ἀδύνατον λαθεῖν· τοὺς δὲ ἐν ῥᾳθυμίᾳ· ἔργον γὰρ τὸ ἐξιχνεύειν. καὶ τοὺς αἰδημόνας· οὐ γὰρ μαχητικοὶ περὶ κέρδους· ἢ τοὺς ἐκ πολλῶν ἀδικηθέντας, ἢ μὴ ἐπιξενιζομένους, ὡς ἔτυχε, τὴν παροιμίαν, τοῦτο, Μυσῶν λεία· καὶ οἷς μηδεπώποτε, καὶ οἷς πολλάκις· ἀμφότερα γὰρ ἀφυλακτεῖ· οἱ μὲν γὰρ εὐδόξουν οἱ δὲ, ὡς οὐ· οὐ τιμῶσι· καὶ τοὺς διαβεβλημένοις, ἢ διαβάλλοντας· οἱ τοιοῦτοι γὰρ, οὔτε προαιροῦνται, φυβούμενοι τοὺς κριτὰς· οὔτε διαθεῖν πιθανὸν, ὧν οἱ μισούμενοι καὶ φθονούμενοι εἰσι. καὶ ὧν αὐτοὶ ἕνεκα ἔχουσι φόβους, ἢ ὧν γόνων, ἢ αὐτῶν, ἢ φίλων, ἢ ὧν πάλαι· ὥσπερ γὰρ ἡ παροιμία, φασὶ τὸν μόνον ἢ τὸν πόνον. καὶ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τοὺς φίλους· καὶ τοὺς μὲν ἀδύνατον εἶναι, ἢ ἀφιέναι· ἢ γὰρ ἐν ἐγχειρήσει ἐπιξένωσις,

ἢ κατὰ πολὺ ἀδύνατον, ἢ οὐδὲν παραλύει· καὶ οἷς μὴ λεγόμενοι διὰ τὸ δέος· ὑπόπτευσιν ἢ δίκαιον, ἢ ἄδικον, ἢ, εἰ ξένοι καὶ ἀστυγεῖτονες· ὅσοι μεμφῶν τι γὰρ ἀναλύουσι, καὶ ῥᾴδιον εἰ πεῖσαι κρίνουσι· καὶ τοὺς πολλὰ ἀδικοῦντας, ἢ τοιούτοις οἷα ἀδικοῦσιν· ἐξίστε γὰρ τὴν ἀδικεῖν τῷ μὴ ἀδικεῖν δῆλον, ὅτι τι τοιοῦτον ἐστὶ καθ' ἕν τι, ὅθεν οὐδὲν ἢ αὐτὸς ἀδικεῖν λέγω· ἢ ὅθεν τὸ ἐνδοῦσι ὑφεῖξαι· ἀπὸ τοῦ τὸ ἢ τοιοῦτοις κρίνοντες, ἢ βουλόμενοι, ἢ τοιοῦντες· ἔχει γὰρ καὶ τὸν δὴ καὶ τὸ κεκλοῖ· καὶ οἷς εἰ τῶν τῷ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται, καὶ οἷς χαριεῖσθαι, ἢ φίλοις, ἢ θαυμαζομένοις, ἢ ἐχθροῖς, ἢ κακοῖς, ἢ ὅλως ὧν οἷς ζῶσιν αὐτοῖ. καὶ ὧν οἷς ὀφείλεται τυχεῖν. καὶ οἷς οἱ ἐγκαλοῦντες ὦσι, καὶ ὧν ὑπόκρισις χωρεῖ τοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐγγὺς τοῦ μὴ ἀδικεῖν ὑπόκρισις· ἔτι, Κάλλιππος ἐποίει τὰ τῶν Διονυσίου. καὶ τοῦ ὑπὸ ἄλλων μάλιστα, οἷς μὴ αὐτοὶ, ἢ οἷς ἂν ἐνδέχηται βουλεύεσθαι. ἀνάγκη γὰρ λέγειν Δίνεσίδημος Γέλωνι πέμψαι κατὰ βίαν κάθαρσιν· ἐπειδὴ φασὶν, ὃν ἔφθασεν, ὡς καὶ αὐτὸς μέλλων. καὶ οἷς ἀδικοῦντες δικαίοις ποιεῖν πολλὰ δίκαια· ὥστε ἔφη ὁ Θεσσαλὸς, δεῖν ἀδικεῖν ἐπὶ τὸ, ὑπόπτευσιν καὶ δίκας πολλὰ ποιεῖν. καὶ ἃ ποιοῦσι ἢ πολλὰ ἀδικεῖν εἰώθασι· συγχώρησις γὰρ εἶναι τοῦ ἐνδεοῦς· καὶ τὰ μὴ ἐν κρύφῳ· τοιοῦσι γὰρ οἱ, ὅσοι ἢ τὰ χὰ ἀκολάστοις, ἢ τὰ ἀδικήματα· τὰ δίκαια τὰ ὄντα, ἢ ἀγνοοῦσι, ἢ χρήματι κρίνουσι. ἢ ἢ τὰ καὶ ἀφελεῖσθαι εὐπορεῖ τοῦτο· δὲ τὰ δικαίωσιν ἢ ἐν μικροῖς τόποις ἀφανίζεσθαι. καὶ οἷς ἀδικήσεις καὶ ἔμπειρα πολλὰ ἀφορῶσι τὰ ἀδικοῦσι. καὶ ὅσοι ἢ γένοιντο λέγειν οἱ ἀδικοῦντες· ἢ γὰρ ἀκριβῶς εἰκάζειν ὑφεῖσι, ἢ εἰς αὐτοὺς, ἢ εἰς ἐχθρὸς. καὶ ὅσοι φιλοτιμεῖται δηλῶσαι· ἀδύνατον δὲ τὰ τὰ μικρὰ, καὶ ἐφ' οἷς συγγνώμη ἀεὶ ὧν ἐνδέχεται ἀδικεῖν, καὶ πάθει, καὶ πόλει, καὶ διὰ τὶ, χαδόν, τοῦ τὰ ἔθη.

modo quidem se habentes iniuria afficiant, & in quamobrem, ferme hæc sunt.

Κεφάλαιον ιγ.

Τὰ δ' ἀδικήματα τοῦ τὸ ἢ τὰ δικαιώματα διέλωμεν, ἀρξὰ ἀρχῆς πρῶτον

A aut reconciliantur: aut nihil proficiunt. Et quibus non est vtile tempus consumere: expectãdo vel iudicium, vel solutionem, vt sunt peregrini, & opifices. Nam ob res paruas transigunt, & facilè tales mitigantur. Et qui multas iniurias intulerunt, vel tales, quales patiuntur. vicinum enim quiddam videtur ei, quod non facit iniuriam, esse, cùm talem iniuriam passus est aliquis qualem consueuit etiam ipse facere. Dico autem, vt si quis solitum contumeliam facere, verberet. Et qui malè fecerunt, vel facere voluerunt, vel volunt, vel facturi sunt: habet enim & iucundum, & honestum & vicinum: est hoc ei quod facere iniuriam non videtur. Et quos iniuria afficiendo gratificabuntur, aut amicis, aut iis, quos admirantur, aut quos amant, aut dominis, aut omnino ad quorum arbitrium viuunt ipsi, & apud quos licet æquitatem consequi. Et quibus crimen tulerunt, & à quibus sciuncti sunt, vt Callippus fecit in Dionem. Etenim talia vicina sunt ei, quod iniuriam facere non videtur. Et qui ab aliis lædentur, si eos ipsi non læserint, quasi non amplius liceat consultare, vt dicitur Æneidemus Geloni misisse cotabia, cùm seruitutem induxisset, quòd præuenisset, quasi & ipse facturus fuisset. Et quos si iniuria affecerint, poterunt multa iusta agere, tanquam facile sanaturi. vt dixit Iason Thessalus, Oportere se nonnulla iniusta facere, vt posset etiam iusta multa facere. Et in iis, in quibus omnes, vel multi iniuriam facere consueuerunt. se enim veniam putant consecuturos. Et in iis, quæ facilia sunt ad occultandum. Talia autem sunt quæ vel celeriter consumuntur, vt esculenta: vel facilè commutantur, aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis, vel quæ multis in locis abdere in promptu est. Talia verò sunt quæ facilè portantur, & in paruis locis abduntur. Et quibus indifferentia, & similia multa prius erant ei, qui iniuriam facit. Et in ijs, quæ pudet dicere eos, qui iniuriam passi sunt, quales sunt mulierum propriarum contumeliæ, aut in se, aut in filios. Et in ijs, quæ tractare studio litium videbitur is, qui ius persequatur: huiusmodi sunt parua, & in quibus venia est. Ac quoquamodo, & in cuiusmodi rebus, & quos, &

CAPVT XIII.

Iniurias autem omnes, & iustè susceptas actiones distinguamus, exorsi primùm

Universidad de Deusto Biblioteca

hinc. Definita igitur sunt iusta, & iniusta ad
leges duas,& ad quos referuntur, dupliciter. Dico autem legem partim propriam,
partim communem. Propriam quidē singulis definitam inter ipsos, eámque aut
non scriptam, aut scriptam. Communem
verò secundum naturam. Est enim quoddam, quod augurantur omnes, natura
commune iustum, & iniustum, etiamsi
nulla societas inuicem sit, nulláque pactio
B vt Sophoclis Antigone videtur dicere, iustum esse, interdictum sepelire Polynicem, quasi natura sit id iustum. Non etenim id nunc, & heri, sed semper fuit. Et
nemo scit, vnde eius ortus sit. Et vt Empedocles dicit de non interficiendo, quod
animatum est: id enim non quibusdā quidem iustum est, quibusdam verò non iustum, sed hoc quidem omnium legitimū,
pérque latum æthera, omnibus in parti-
C bus extensum est, pérque ingentem splendorem. Et vt dicit in Messeniaca Alcidamas. Ad quos verò sunt definita, dupliciter definita sunt. aut enim ad communitatem, aut ad vnum eorum, qui sunt in
communitate, referuntur ea, quæ oportet
agere, & non agere. Quamobrem & iniurias, & iustas actiones, dupliciter contingit
persequi, & iuste suscipere. aut enim ad
D vnum definitum, aut ad communitatem
referuntur. Nam qui committit adulterium, & verberat, iniuria afficit aliquem ex
definitis, qui verò non militat, communitatem. Iam cùm omnes iniurias distinxerimus, vt aliæ referantur ad communitatem, aliæ ad alium, & ad alios, cùm repetiuerimus, quid sit iniuria affici, explicemus reliqua. Est autem iniuria affici ab iis
qui sponte agūt, iniusta pati. Iniuria enim
E afficere, definitum est prius, sponte esse.
Et quoniam necesse est, qui iniuriam patitur, eum noxam accipere, & non sponte
accipere: noxæ quidem ex superioribus
constāt. Bona enim & mala distincta sunt
per se superius, & quæ sponte agunt homines, esse quæcunque scientes. Quare
necesse est, omnia crimina aut ad communitatem, aut ad priuatum referri, aut ignorante illo, & non sponte agente, aut
F sponte, & sciente. Et ex his alia præeligēte, alia propter affectum. Ac de ira quidem dicetur in iis, quæ pertinent ad affectus. Qualia verò præeligant, & quomodo se habentes, dictum est superius. Et
quoniam qui confitentur, sæpe se egisse,
aut litis inscriptionem non confitentur,

A ἐντεῦθεν. ἀρξώμεθα, διέλωμεν δὴ τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώματα, πρός τε νόμους δύο, καὶ πρὸς οὕς ἐστι, διχῶς. λέγω δὲ νόμον, τὸν μὲν ἴδιον, τὸν δὲ κοινόν. ἴδιον μὲν, τὸν ἑκάστοις ὡρισμένον πρὸς αὑτούς, καὶ τοῦτον, τὸν μὲν ἄγραφον, τὸν δὲ γεγραμμένον. κοινὸν δὲ, τὸν κατὰ φύσιν. ἔστι γὰρ, ὃ μαντεύονται πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς
B ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη· οἷον καὶ ἡ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον, ἀπειρημένον θάψαι τὸν Πολυνείκην, ὡς φύσει ὂν τοῦτο δίκαιον.

Οὐ γάρ τι νῦν τε κἀχθὲς, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ τοῦτο, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

καὶ ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ τοῦ μὴ κτείνειν τὸ ἔμψυχον· τοῦτο γὰρ, οὐ τισὶ μὲν δίκαιον, τισὶ δ' οὐ δίκαιον.

C Ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον, διά τ' εὐρυμέδοντος. (τε ἀπλέτου
Αἰθέρος ἠνεκέως τέταται, διά τ' αὐγῆς.

καὶ ὡς λέγει ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ Ἀλκιδάμας. πρὸς οὓς δὲ διώρισται, διχῶς διώρισται· ἢ γὰρ πρὸς τὸ κοινὸν, ἢ πρὸς ἕνα τῶν κοινωνούντων, ἃ δεῖ πράττειν καὶ μὴ πράττειν.
D διὸ καὶ τἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώματα διχῶς ἔστιν ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν· ἢ γὰρ πρὸς ἕνα καὶ ὡρισμένον, ἢ πρὸς τὸ κοινόν. ὁ γὰρ μοιχεύων καὶ τύπτων, ἀδικεῖ τινὰ τῶν ὡρισμένων. ὁ δὲ μὴ στρατευόμενος, τὸ κοινόν. ἁπάντων δὴ τῶν ἀδικημάτων διῃρημένων, καὶ τῶν μὲν ὄντων πρὸς τὸ κοινόν, τῶν δὲ πρὸς ἄλλον καὶ πρὸς ἄλλους, ἀναλαβόντες τί ἐστι τὸ ἀδικεῖσθαι, λέγωμεν τὰ λοιπά.
E ἔστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι, τὸ ὑπὸ ἑκόντος τὰ ἄδικα πάσχειν. τὸ γὰρ ἀδικεῖν, ὥρισται πρότερον ἑκούσιον εἶναι. ἐπεὶ δ' ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι, καὶ ἀκουσίως βλάπτεσθαι, αἱ μὲν βλάβαι, ἐκ τῶν πρότερον φανεραί εἰσι. τὰ γὰρ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ διῄρηται καθ' αὑτὰ πρότερον, καὶ τὰ ἑκούσια, ὅτι ἐστὶν ὅσα εἰδότες. ὥστ' ἀνάγκη πάντα τὰ ἐγκλήματα ἢ πρὸς τὸ κοινὸν, ἢ πρὸς τὸ ἴδιον εἶναι, καὶ ἢ ἀγνοοῦντος καὶ ἄκοντος,
F ἢ ἑκόντος καὶ εἰδότος, καὶ τούτων, τὰ μὲν προελομένου, τὰ δὲ διὰ πάθος. περὶ μὲν οὖν θυμοῦ ῥηθήσεται ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη. ποῖα δὲ προαιροῦνται καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ'

ὁμολογοῦντες πολλάκις πεπραχέναι, ἢ τὸ ἐπίγραμμα οὐχ ὁμολογοῦσιν, ἢ περὶ ὃ τὸ ἐπί-

γραμμα· οἷον λαβεῖν μὲν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι πρότερον, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μὲν, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἢ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι (οὐ γὰρ θεοῦ τι)· ἢ ἐπεργάσασθαι μὲν, ἀλλ' οὐ δημοσίαν· ἢ διειλέχθαι μὲν τοῖς πολεμίοις, ἀλλ' οὐ προδοῦναι· διὰ ταῦτα δέοι ἂν καὶ περὶ τούτων διωρίσθαι, τί κλοπή, τί ὕβρις, τί μοιχεία, ὅπως ἐάν τε ὑπάρχειν, ἐάν τε μὴ ὑπάρχειν βουλώμεθα δεικνύναι, ἔχωμεν ἐμφανίζειν τὸ δί-
B καιον. ἔστι δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα, περὶ τοῦ ἄδικον εἶναι καὶ φαῦλον, ἢ μὴ ἄδικον, ἡ ἀμφισβήτησις. ἐν γὰρ τῇ προαιρέσει ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων προσσημαίνει τὴν προαίρεσιν, οἷον ὕβρις καὶ κλοπή. οὐ γὰρ εἰ ἐπάταξε, πάντως ὕβρισεν, ἀλλ' εἰ ἕνεκά του, οἷον τοῦ ἀτιμάσαι ἐκεῖνον,
C ἢ αὐτὸς ἡσθῆναι. οὐδὲ πάντως, εἰ λάθρα ἔλαβεν, ἔκλεψεν· ἀλλ' εἰ ἐπὶ βλάβῃ ἔλαβε, καὶ σφετερισμῷ ἑαυτοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει, ὥσπερ καὶ περὶ τούτων. ἐπεὶ δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων ἦν δύο εἴδη, τὰ μὲν γὰρ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἄγραφα· περὶ ὧν μὲν οἱ νόμοι ἀγορεύουσιν, εἴρηται· τῶν δ' ἀγράφων, δύο ἐστὶν εἴδη. ταῦτα δ' ἐστὶ, τὰ μὲν, καθ' ὑπερβολὴν
D ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐφ' οἷς ὀνείδη καὶ ἔπαινοι, καὶ ἀτιμίαι καὶ τιμαὶ, καὶ δωρεαί· οἷον, τὸ χάριν ἔχειν τῷ ποιήσαντι εὖ, καὶ ἀντευποιεῖν τὸν εὖ ποιήσαντα, καὶ βοηθητικὸν εἶναι τοῖς φίλοις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· τὰ δὲ, τοῦ ἰδίου νόμου καὶ γεγραμμένου ἔλλειμμα. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, δοκεῖ δίκαιον εἶναι. ἔστι δὲ ἐπιεικὲς, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον.
E συμβαίνει δὲ τοῦτο, τὰ μὲν ἀκόντων, τὰ δὲ ἑκόντων τῶν νομοθετῶν. ἀκόντων μὲν, ὅταν λάθῃ· ἑκόντων δ', ὅταν μὴ δύνωνται διορίσαι, ἀλλ' ἀναγκαῖον μὲν ᾖ καθόλου εἰπεῖν, μὴ ᾖ δὲ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ὅσα μὴ ῥᾴδιον διορίσαι δι' ἀπειρίαν, οἷον τὸ τρῶσαι σιδήρῳ, πηλίκῳ, καὶ ποίῳ τινί· ὑπολείποι γὰρ ἂν ὁ αἰὼν διαριθμοῦντα. ἂν οὖν ᾖ ἀδιόριστον, δέῃ δὲ νο-
F μοθετῆσαι, ἀνάγκη ἁπλῶς εἰπεῖν, ὥστε κἂν δακτύλιον ἔχων, ἐπάρηται τὴν χεῖρα, ἢ πατάξῃ, κατὰ μὲν τὸν γεγραμμένον νόμον, ἔνοχός ἐστι καὶ ἀδικεῖ· κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, οὐκ ἀδικεῖ· καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦτό ἐστιν.

A aut id, in quo est litis inscriptio, vt accepisse quidem, sed non furatum esse, & fuisse priorem, qui percusserit, sed non intulisse contumeliam, & concubuisse, sed
non commisisse adulterium, aut furatum
esse, sed non commisisse sacrilegium, non
enim Dei aliquid, aut coluisse quidem,
sed non publica, aut collocutum esse cum
hostibus, sed non prodidisse, propterea oportebit etiā, cùm de his agetur, definire,
B quid sit furtum, quid contumelia quid adulterium, vt siue esse, siue non esse velimus demonstrare, possimus declarare iustum. Sunt autem omnia talia de eo, verū
iniustum sit, & prauum, an non iniustum
id, de quo est controuersia. Nam in præelectione consistit improbitas, & iniuriæ
illatio. Eiusmodi verò nomina significant
præelectionem, vt contumelia, & furtum.
Non enim si verberauit, omnino contumelia affecit, sed si causa huius rei, vt de-
C decorandi illum, aut percipiendi voluptatem. Neque omnino si clàm accepit, furatus est, sed si propter noxam furatus est,
& vt sibi ipsi asciscerer. Similiter verò etiam de aliis res se habet, vt de his. Et
quoniam iustorum, & iniustorum erant
duæ species, alia enim scripta, alia non
scripta, de quibus quidem leges loquuntur, dictum est. non scriptorum verò duæ
sunt species. Atque hæc sunt partim secū-
D dum exuperantiam virtutis, & vitij, in
quibus sunt probra, & laudes, ignominiæ
& honores, & dona, vt gratiam habere ei,
qui benefecerit, & reddere beneficium ei
qui dedit, & adiutorem esse amicis, &
quæcunque alia eiusmodi: partim propriæ legis, & scriptæ supplementum. Æquum enim videtur iustum esse. Et æquū
est, quod præter scriptam legem iustum
est. Contingit autem hoc, partim inuitis,
E partim volentibus legumlatoribus. Inuitis quidem, cùm eos latuerit: volentibus
verò, cùm minimè possint distinguere,
sed necesse sit, in vniuersum dicere, non
sit tamen ita, sed plerunque, & quæcunque no est facile distinguere propter infinitatem, vt vulnerare ferro, & quanto, &
quali: deficeret enim tempus eum, qui
enumeraret. Si igitur sit indefinitum, oportet autē lege sancire, necesse est sim-
F pliciter dicere. Quare si aunullum habens
sustulerit manum, vel percusserit, secundū scriptā legē reus est, & iniuriā fecit, sed
reuera non fecit. Atque hoc æquum est.
Quod si quod diximus, æquū est, apparet

εἰ δή ἐστι τὸ εἰρημένον ἐπιεικὲς, φανερὸν ποῖά ἐστι

Universidad de Deusto
Biblioteca

qualia sint æqua, & non æqua, & quales non æqui homines. Nam in quibus oportet veniam dare, æqua ea sunt. Et errata, & iniurias non iudicare dignas æquali pœna, nec errata, & infortunia. Sunt autem infortunia, quæcunque sunt præter rationem, & non ab improbitate. Errata verò, quæcunque non præter rationem, & non à malitia. At iniuriæ quæcunque non præter rationem, & à malitia sunt. Quæ enim sunt propter cupiditatem, sunt à malitia. Et humanis ignoscere æquum est: & non ad legem, sed ad legislatorem respicere: & non ad orationem, sed ad sententiam legislatoris respicere: & non ad actionem, sed ad prælectionem: & non ad partem, sed ad totum: nec qualis aliquis nunc, sed qualis aliquis semper, aut plerunque: & meminisse magis, quibus affectus sit bonis, quàm malis: & bona quæ acceperit magis, quàm quæ fecerit: & patientem esse eum, qui iniuriam accipiat: & magis verbis velle iudicari, quàm factis: & ad arbitrium magis, quàm ad iudicium velle ire. Nam arbiter æquum intuetur: iudex verò legem, & ob id arbiter inventus est, vt æquum valeat. Ac de æquis quidem, explicatio habita sit hunc in modum.

A τὰ δίκαια καὶ οὐκ δίκαια, καὶ τίνες οὐκ ἐπιεικεῖς ἀδικοῦσι· τὸ γὰρ δι' ἐπιθυμίαν ἁμάρτημα ἔξω τοῦ ἀδικήματος ἐστι, διόπερ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ ἀδικήματα μὴ τὸν ἴσον ἀξιοῦσι, μᾶλλον τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἀτυχήματα· ἔστι δέ, ἀτυχήματα μὲν, ὅσα παρόντα, καὶ μὴ διὰ μοχθηρίας· ἁμαρτήματα δὲ, ὅσα μὴ παρόντα, καὶ μὴ διὰ πονηρίας· ἀδικήματα, ὅσα μὲν παρόντα, διὰ πονηρίας· τὰ γὰρ δι' ἐπιθυμίας, διὰ πονηρίας· τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις συγγνωστὸν, ἐπιεικές· καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν νομοθέτην σκοπεῖν· τὸ μὴ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ νομοθέτου σκοπεῖν· καὶ μὴ πρὸς τοῦ πράξαντος, ἀλλὰ πρὸς τοῦ προαιρουμένου· καὶ μὴ πρὸς τὸ μέρος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅλον· μηδὲ ποῖός τις νῦν, ἀλλὰ ποῖός τις ἀεὶ, ὃ ἂν ἐπαινοῖ· καὶ τὸ μνημονεύειν μᾶλλον ὧν ἔπαθε ἀγαθῶν, ἢ ἐποίησε· καὶ ἀγαθῶν ὧν ἔπαθε μᾶλλον, ἢ ἐποίησε· καὶ τὸ αἱρεῖσθαι ἀδικεῖσθαι· καὶ τὸ μᾶλλον λόγῳ ἰδίῳ κρίνεσθαι, ἢ ἔργῳ. καὶ τὸ ἐν διαιτητοῦ μᾶλλον, ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι· ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ δίκαιον ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς, τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκεν διαιτητὴς εὑρέθη, ἵνα τὸ δίκαιον κυρῶσι. ἔχει οὖν πολλὰ τὸ ἐπιεικὲς διαφέροντα τῶν ὄντων τούτων.

B ἐστὶ δὲ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύν.

Κεφάλαιον ιε.

C

D

E

F

CAPVT XIIII.

INiuriæ autem maiores, sunt, quæ à maiori sunt iniustitia. Quam ob rem & iniuriæ minimæ maximæ sunt, vt Melanopum Callistratus accusabat, quòd fraudasset tribus semiobolis sacris templi constructores. At in iustitia est contrarium. Sumantur hæc ex eo, quòd excellant facultate, qui enim tres sacros semiobolos furatus est, etiam quàmcunque faceret iniuriam. Ac aliquando quidem sic maior, aliquandò verò ex noxa iudicatur. Et cuius non est æqualis pœna, sed omnis minor. Et cuius nó est medicina, grauis enim res est etiam quæ fieri non potest. Et cuius non potest iudicium obtinere is, qui passus est, quia sub medicinam non cadit. Nam iudicium, & castigatio sunt medicina. Et si is qui passus est, & si is, qui inferiā accepit, ipse se valde castigauit. Adhuc enim magis, qui fecit, dignus est, qui castigetur, vt Sophocles pro Euctemone cùm causam diceret, quoniā occidit se ipsum, qui contumeliam passus erat, se non æstimaturum dixit minoris, quàm quo se qui passus erat, æstimauit se ipsum. Et quàm solus, vel primus, vel cū paucis fecit. Et sæpe in eodem peccare, magna iniuria est.

καὶ ὁ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων πεποίηκε. καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνειν, μέγα. καὶ δι' ἃ

καὶ δι' ἃ ἀφῄρητο καὶ ἐπορίσθη τὰ κωλύοντα καὶ ζημιοῦντα· ὅθ' οὗ Ἄργεσι ζῶ μόνοι, δι' ὃν οὐ νόμος τέθη, καὶ δι' οὗ τὸ δεσμωτήριον οἰκοδομεῖται· καὶ τὰ ἐπιγιγνόμενα ἀδίκημα, μείζω· καὶ τὸ ἐκ προνοίας, μᾶλλον· καὶ οἱ ἀκούοντες φοβοῦνται μᾶλλον ἢ ἐλεοῦσι· καὶ τὰ μὴ ἀποτρεπτικὰ δίκης τιθέασι, ὅτι πολλὰ ἀδίκημα δίκαιον, ἢ οὐκ ἔφευγεν ἄν, ὁρκοῦ, δεξιᾶς, πίστεως, ἐπιορκίας· πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων ὑπόδικος· καὶ τὸ ἐπιτάττειν, οὗ κολάζουσι οἱ ἀδικοῦντες· ἔνιοι γὰρ οἱ ψευδομάρτυρες τοῦ γὰρ ἐκ τοῦ ἀδικεῖν, εἰ καὶ ἐν τῇ δικαστηρίῳ. καὶ ἐφ' οἷς ἀγχόνῃ μάλιστα· καὶ εἰ τοῦτο ὀφ' οὗ οὐ δυνατὸν πλεῖν γὰρ ἀδικεῖ, ὅτι τὸ κοινῇ ποιεῖ, καὶ ὅτι ἐν οὐ· καὶ ὁ πρὸς τὰ ἄγραφα δίκαια· ἀμείνους γὰρ, μὴ δι' ἀνάγκην δίκαιοι ὦσι· τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα, ἐξ ἀνάγκης τὰ δὲ ἄγραφα οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, εἰ περὶ τὰ γεγραμμένα· ὁ γὰρ τὰ φανερὰ ἐκ ἀδικῶν, καὶ τὰ ὑπόζαμα, καὶ τὰ μὴ ὑπόζαμα, ἀδικοῦντες κ. ἔτι εἰ οὐκ ἀδικοῦντες μείζονες, καὶ ἐλεοῦντες, εἰρῆσθω.

A Et propter quam quæsita sunt, & inuentáque prohibent, & quæ punsunt, vt Argis punium, propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est. Et magis ferina iniuria maior. Et quæ ex proniione magis, quàm miserantur. Ac oratoria quidem sunt ea, quòd multa sustulit iura, aut transgressus est, vt iusiurandum, dexteram, fidem, connubium. Multarum enim iniuriarum exuperantia est. Et quam fecit ibi, B vbi castigantur, qui iniuriam faciunt. quod faciunt falsi testes. vbi enim non fit iniurioſus, si etiam in foro? Et in quibus est pudor maximè. Et si cum iniuria afficiat, à quo beneficio affectus est. Plures enim iniurias fecit, tum quòd malè faciat, tum quòd non bene faciat. Et quæ est contra non scripta iura, melioris enim est, non propter necessitatem iustum esse. Ac scripta quidem, sunt ex necessitate, non C scripta verò nequaquam. Alio autem modo si cōtra scripta. Nam qui in metuendis iniuriam facit, & in pœnæ obnoxiis, etiam in non obnoxiis iniuriam faciet. Ac de iniuria quidem maiore, & minore dictum est.

Capvt xv.

CAPVT XV.

FIdem verò, quæ dicitur arte carens, consequens est iis, quæ dicta sunt, vt percoueramus: quia propria ipsa fit iudicialium. Estque quintuplex, leges, testes, D pacta, quæstiones, iusiurādum. Ac primùm quidem dicamus de legibus, quomodo ipsis vtendum sit, tum ei qui suadet, tum qui dissuadet, tum qui accusat, tum qui defendit. Apparet enim si contraria fit facto lex scripta, communi lege vtendum, & æquis, tanquam iustioribus. Et quòd mente optima vti est, non omnino vti scriptis, et quòd æquum semper manet, & nunquam mutatur, neque communis lex. Secundum naturam enim est: E scriptæ verò leges sæpe. Vnde dictum est in Sophoclis Antigone, cùm illa defendit se egisse contra Creontis legem, sed non contra non scriptam. Non enim hoc nunc, & heri, sed semper. Ideo ego non timeo virum vlum. Et quod iustum est verum quiddam, & vtile, sed non quod videtur. Quare non est lex quæ scripta est: non enim obit munus legis. Et quòd tanquam argentarius iudex est, vt discernat F adulterinum iustum à vero. Et quòd melioris viri est, non scriptis, quàm scriptis vti, & stare.

Κεφάλαιον.

Περὶ δὲ τῆς ἀτέχνου καλουμένης πίστεως, ἐχομένου ἂν εἴη τῶν εἰρημένων διεξιόντι· ἴδια γὰρ αὐτῆς τῆς δικανικῆς. εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμὸν, νόμοι, μάρτυρες, συνθῆκαι, βασανισμοὶ, ὅρκος· περὶ νόμων οὖν εἰπεῖν, πῶς χρηστέον καὶ παρακελευστέον καὶ ἀποτρεπτέον, καὶ κατηγορητέον καὶ ἀπολογητέον· φανερὸν γὰρ, ὅτι, εἰ μὲν ἐναντίος ἦ ὁ γεγραμμένος τῇ πράξαντι, τῷ κοινῷ νόμῳ χρηστέον, καὶ τοῖς βελτίοσι, ὡς δικαιοτέροις. καὶ ὅτι τῇ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ τὸν ἔτι, τὸ μὴ πάντως χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις. καὶ ὅτι, τὸ μὲν δίκαιον ἀεὶ μένει, καὶ οὐ δίκαιον μεταβάλλει, νόμος ὁ κοινός· κατὰ φύσιν γὰρ ἐστι· οἱ δὲ γεγραμμένοι, πολλάκις· ὅθεν εἴρηται ἐν τῇ τοῦ Σοφοκλέους Ἀντιγόνῃ· ἀπολογεῖται γὰρ, ὅτι ἔπραξε παρὰ τὸν τοῦ Κρέοντος νόμον, ἀλλ' ἀ παρὰ τὸν ἀγράφον·

Οὐ γὰρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
Τοῦτον ἐγὼ ἐκ ἔμελλον ἀφόβος οὐδένός.

καὶ ὅτι τὸ δίκαιον ἔστι τι καὶ ἄδικον τι καὶ συμφέρον, ἀλλ' οὐ τὸ δικαιοῦν· οὐ γὰρ οὗτος, ὁ γεγραμμένος· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον τὸ τοῦ νόμου. καὶ ὅτι ὥσπερ ἀργυρογνώμων ἀρετὴ ἔστι, ὅ τις διακρίνει τὸ κίβδηλον νόμισμα, καὶ τὸ ἀλλοῖον τῶν γεγραμμένων χρῆσθαι, καὶ ἐπαινεῖν.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et si qua in re contraria sit legi, quæ pro-
hibetur, vel ipsa sibi, vt hæc quidem aliquam
rem iubet rata esse, quæcunque pepigerunt:
illa verò vetat, pactiones fieri contra le-
gem. Et, si ambigua sit, ita vt torqueas, & do
videas, in vtram deductionem aut iustum
quadrare possit, aut vtile, deinde eo vta-
ris. Et si res, de quibus lata est lex, non am-
plius maneant, lex verò maneat, conan-
dum est, vt id declares, & pugnas hac ra-
tione contra ipsam. Si verò lex scripta se-
commodata sit ad factum, tunc optima
mente esse dicendum est, non vt contra
legem iudicet, sed vt si ignoret id, quod
dicit lex, ne peieret. Et quod est simpli-
citer bonum, eligere neminem, sed quod
sibi. Et nihil interesse, vel legem non fer-
ri, vel non obseruari. Et in aliis artibus
non esse vtile agere captiosè, vt contra
medicum: quia non tantùm nocet error
medici, quantum si quis assueferat non o-
bedire principi. Et se legibus sapienti-
orum esse studere, esse id, quod in laudatis
legibus prohibetur. Ac de legibus quidé
hæc explicata sint. Quod attinet ad testes,
eorum sunt duo genera. Alij quidem sunt
antiqui: alij verò noui. & ex his alij parti-
cipes periculi: alij extra periculum. Voco
antiquos, & Poëtas, & alios omnes illu-
stres, quorum sunt iudicia clara, vt Athe-
nienses Homero teste vsi sunt de Salamine. & Tenedij nuper Periandro Corin-
thio in Sigeensis. & Cleophon contra
Critiam Solonis Elegis vsus est, dicens o-
lim peculantem fuisse eius familiam: non
enim vnquam cecinisset Solon, Dic flauo
Critiæ, vt studeat parere parenti. Ac de
præteritis quidem tales sunt testes. De
futuris verò, etiam interpretes oraculo-
rum, vt Themistocles, nauibus pugnãdum
esse, ligneum significare murum. Præterea
verò prouerbia, vt dictum est, testimo-
nia sunt: vt, si quis consulat, ne pare-
tur amicus senex, ei attestatur prouerbiũ,
Beneficium ne conferas in senem. Et, vt
filios tollat, quorum etiam sustulerit pa-
rentes, Stultus qui natos occiso patre
relinquit. Noui verò sunt, quicunque illu-
stres etiam aliquid iudicarunt. Vetilia e-
nim sunt etiam horum iudicia iis, qui de
iisdé rebus controuersantur, vt Eubulus
in iudiciis vsus est contra Charetem eo,
quod Plato dixit aduersus Archibium,
quòd increbuit in ciuitate, vt fateantur se
improbos esse. Et participes periculi sunt,

A καὶ εἴπου ἐναντίος νόμῳ διδαγμαιῶτι, ἢ καὶ
αὐτὸς αὑτῷ· ἔτι, εἰ ἄμφω, ἢ ἀμφ, κελεύει κύρια
εἶναι, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος. ὁ δ' ἀπαγορεύει μὴ
συντιθέσθαι παρὰ τὸν νόμον. καὶ εἰ ἀμφίβολος, ὥστε γράφειν καὶ ὁρᾶν ἐφ' ἑκατέρῳ τῷ ἀγωγῷ, ἢ τὸ δίκαιον ἐφαρμόττει, ἢ τὸ συμφέρον, εἶτα τούτῳ χρῆσθαι. καὶ εἰ, τὰ μὴ πράγματα ἐφ' οἷς ἔκειτο ὁ νόμος, μηκέτι ἄφῃσι, ὁ δὲ νόμος· πειρᾶσθαι τῷ νόμῳ, καὶ μάχεσθαι τούτῳ ὡς οὐκ αὐτῷ. εἰ δὲ ὁ γεγραμμένος ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, οὐκ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κεῖται· δοξῇ· ἐπὶ τῷ τὸν νόμον ἔνεκα διδάξειν δοξῃ, ἀλλ' ἵνα, ἐὰν ἀγνοῶν ᾖ, τι λέγῃ ὁ νόμος, μὴ ἐπιορκῇ. καὶ ὅτι οὐ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αἱρεῖται οὐδείς, ἀλλὰ τὸ αὐτῷ. καὶ ὅτι οὐδὲν διαφέρει, ἢ μὴ κεῖται, ἢ μὴ χρῆται. καὶ ὅτι εἰ τοῖς ἀλλοις τέχναις, οὐ λυσιτελεῖ παρακινδυνεύειν παρὰ τὸν ἰατρόν. οὐ γὰρ τοσοῦτον βλάπτει ἡ ἀμαρτία τὸν ἰατρόν, ὅσον τὸ ἰδιῶτ' εἶναι ἀπειθοῦντ' τῇ ἀρχῇ. καὶ ὅτι τὸ τοῖς νόμοις σοφίζεσθαι ζημιοῦ ἔτι, τοῦτ' ἔστι δ' ἐν τῷ ἐπιτιμᾶν τοῖς νόμοις ἀπαγορεύει. καὶ ἀεὶ τοῖς νόμοις, ἢ τὸν νομοθέτην διωρίσθω. ἀεὶ δὲ μαρτύρων, καὶ μαρτυρίας εἰσὶ δύο, οἱ μὲν, παλαιοί· οἱ δὲ, σύγχρονοι. καὶ τούτων, οἱ μὲν, μετέχοντες τῶν κινδύνων· οἱ δὲ, ἀμέτοχοι. λέγω δὲ, παλαιοὺς μὲν, οἷς ἐν ποιήσεσι καὶ ὅσοι ἄλλοι γνωρίμοι εἰσὶν ἐπὶ λόγῳ φανεροί· ἔτι Ὁ Ὁμήρου μάρτυρι ἐχρήσαντο οἱ Σαλαμῖνοι· καὶ Τενέδιοι πρὸς τὸν Περίανδρον τὸν Κορινθίον πρὸς Σιγειεῖς· καὶ Κλεοφῶν πρὸς Κριτίαν τοὺς Σόλωνος ἐλεγείας ἐξηγούμενος, λέγων, ὅτι πολὺν ἀπόλεγον ἡ οἰκία· οὐ γὰρ ἂν ἔφασκεν ἐνθένδε Σόλων,

Εἰπὲ μοι Κριτίη πορφύρεον ἐξ πεδίου ἀνάγων. ἀεὶ δὲ ἐν τοῖς ἐπιστολαῖς, μαρτυρίαν τοιοῦτοι μάρτυρες. ἀεὶ δὲ ἐν ἰσομαχίαις, καὶ ἐν ἐξαμφοτέροις ἔστι, Θεμιστοκλῆς, ὅτι ναυμαχητέον, τὸ ξύλινον λέγει τεῖχος. ἔτι ἐν τοῖς παροιμίαις, ὥσπερ εἴρηται, μαρτυρία ἐστὶ· ἔστι, εἴ τις συμβουλεύοι μὴ πιστεύειν φίλῳ γέροντι, τοῦτ' τὴν μαρτυρεῖ ἡ παροιμία, μάστον δὲ ἐν ἔλαιον γεγεννᾶν, τοῦτο τοῖς οἰκείοις ἀπαιρεῖν, ὃν καὶ τὸν τοκέα κτείνει. Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας κατλείπει. φανερὰ δὲ ἐν τοῖς ἐν τῷ ἀγῶνι κεκρίκασι τὰ χρήσιμα γὰρ οἱ τούτων κρίσεις τοῖς ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἀμφισβητοῦσιν· ἔστι, εὐβουλεῖ δὲ τοῖς διεκπερῶσι, ἐχρήσατο καὶ Χαρέτῃ, ὃν Πλάτων εἶπε, φανερὸν ἐν τῇ πόλει τὸ ἀναλογίζεσθαι ποιεῖν· ἔστι, οἷς οἱ μετέχο-

τες τῶν

τες τῶν ἀτυχιῶν, οἱ δὲ ἄνευ· ἔστι δὲ οἱ μὲν ἀμφοῖν τοιούτοις ἐστὶ τοιούτοις μόνοις μαρτυρεῖν· γένος, οἱ μὲν ἔστι, οἱ δὲ μὴ· ἀεὶ δὲ τὸ πιστὸν, οὐ μάρτυρες· ἔστι, οἱ δίκαιον ὁ ἄδικον· ἢ συμφέρον ἢ ἀσύμφορον. εἰ δὲ, ἀπόδοσις, καὶ ἀεὶ τούτων πεῖραι. πιστεύεται δὲ, οἱ τοιοῦτοι ἀλήθειαν φέρουσι· περὶ μὲν τοῦ μὴ μαρτυρεῖν· μάρτυρες μὲν μὴ ἔχοντι, ὅτι ἐκ τῶν εἰκότων δεῖ κρίνειν· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ, γνώμην τῇ ἀρίστῃ. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξαπατᾶσθαι τὰ εἰκότα τοῖς ἀγωνίζοσι. καὶ ὅτι οὐχ ἁλίσκεται ψευδομαρτυρῶν τὰ εἰκότα. ἔχοντι δὲ ἀρετὴν μὴ ἔχοντι, ὅτι οὐχ ὁμοίως τὰ εἰκότα, καὶ ἐν οὐδὲν ἂν δεῖται μαρτύρων, εἰ ἐκ τῶν λόγων ἔχοιεν τὸν θεωρεῖν. εἰσὶ δὲ αἱ μαρτυρίαι, αἱ μὲν, περὶ αὐτῶν· αἱ δὲ, περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων. καὶ αἱ μὲν, περὶ τῶν πραγμάτων· αἱ δὲ, περὶ τῶν ἤθων. ὅτι φανεῖεν, ὅτι οὐδέποτε δεῖται χρῆσθαι μαρτυρίας χρησίμως· εἰ μὲν γὰρ τῷ πρᾶγμα ἐστι, ἢ αὐτῷ ἐμολογοῦσιν, ἢ τοῖς ἀμφισβητοῦσιν ἐναντία· ἀλλὰ περὶ τῶν ἤθων, ἢ ἀνεῖς εἰς δικαιοσύνην, ἢ τῶν ἀμφισβητοῦντος εἰς φαυλότητα. τὰ δὲ ἄλλα περὶ μάρτυρος, ἢ φίλου, ἢ ἐχθροῦ, ἢ μετοχῆς, ἢ δικαιοσύνης, ἢ ἀδικίας τοιούτου, ἢ μετοχῆς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα διαφορᾷ, ἐν τῷ ἀνῆρ τούτων κεκτῆται, ἐξ οἵων· καὶ τὰ ἐνθυμήματα λεχθήσεται. περὶ δὲ τῆς συνθήκης, ποιοῦσι τὸ λόγον χρῆσθαι δεῖ, ὅσον αὔξει, ἢ κατδιμερῆς, ἢ πιστὰς ποιεῖ, ἢ κύριος· καὶ μὴ ὧν τῇ ὑπάρξει, πιστὰς καὶ συμβάσεις· δεῖ δὲ τῶν ἀμφισβητούντων, τοιούτων. ὅσοι μὲν γὰρ τὸ πιστὰ ἢ ἀπίστοις κατασκευάζειν, οὐδὲν διαφέρει τῶν ἀεὶ τοῦ μάρτυρος ἀναγκαίας ἐστὶν· ἐν γὰρ καὶ τοῦτο ἐστι τὸ δικαιοκρίνειν, ἢ φυλάττειν, τούτοις αἱ συνθῆκαι πεφύκασι. ὁμολογουμένως δὲ τῶν συνθήκης, εἰκαίας μὲν οὔσης, ἀνεξέλεγκτος· ἢ γὰρ συνθήκη, νόμος ἐστὶν ἰδίος, καὶ κύριος. καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι οὐ πειθοῦσι τὸν νόμον κύριον· εἰ δὲ νόμοι, τοῖς κύριοι τὸν νόμον συνθήκας· καὶ ἄλλως αὐτὸς ὁ νόμος, συνθήκη τις ἐστὶ· ὥστε ἔστι ἀπιστεῖ, καὶ ἀπιστεῖ συνθήκαι, τοῦ νόμου ἀπιστεῖ. ἔτι δὲ, πολλὰ τὰ πολλὰ τῶν συναλλαγμάτων, καὶ τὰ ἑκούσια, κύριοι συνθήκας· ὅτι ἀκούσιον γεγενημένων, ἀπιστεῖν ἢ ἀνεῖς ἀλλήλοις ἐκεῖνα τῶν αἰδοῦσιν. καὶ πάλιν δὲ ἔστι ἀμφίβολα, ἐνίοτε δὲ ἰδίοις ἐστὶ· καὶ δὲ ἐναντία ἢ, καὶ μὴ τῷ ἀμφισβητοῦντος, πρὸς τοῦ μὲν, ἄτοπον καὶ τῷ· ἀνεῖς νόμον ἐναντίον μαχόμενον, τοῦτ' ἀμφίβολον

ff iiij

A fi visi fuerint falsum dicere. Ac tales qui-
dem de talibus testes sunt. Factum sit, nécne. Sit, néne. De qualitate verò non sunt
testes, vt Iustissimne, an iniustum, Vtile, an
inutile. Qui verò longinqui sunt, etiam
de his fide dignissimi sunt. Nam dignissimi
fide sunt antiqui, quia incorrupti. Certa e-
nim fides est à testimoniis. Testes quidem
non habenti illud seruit, quòd ex verisi-
milibus oportet iudicare, & Id significat,
mente optima esse. Et, quòd non licet cor-
B rumpere verisimilia argento. Et quòd non
ψguuntur falsorum testimoniorum veri-
similia. Habenti verò contra non haben-
tem, quod subiecta iudicio non sunt veri-
similia. Et quòd nihil opus esset testimo-
niis, si rationibus satis esset rem perspice-
re. Sunt autem testimonia partim de ipso,
partim de aduersario. Et alia quidem de
facto, alia verò de moribus. Quare appa-
ret, nunquam fore, vt carcamus testimo-
C nio vtilisquia si non adsit de re, quod aut
sibi faueat, aut controuersanti aduersetur,
at de moribus ipsius adeatur ad ostenden-
dam probitatem, vel controuersantis ad
improbitatem. Alia verò de teste aut ami-
co, aut inimico aut medio. Aut probato,
aut infami, aut medio, & quæcunque aliæ
eiusmodi differentiæ, ex iisdem locis du-
cendæ sunt, ex quibus etiã enthymemata
ducimus. De pactis extenus orationis vsus
D est, quatenus ex auger, aut diminuit, aut
fide digna efficit, aut indigna. Si pro se fa-
ciant, fide digna, & rata, si prò aduersario,
contrà. Atque ad ea quidem fide digna,
aut indigna reddenda, res nihil differt à
testium tractatione. Quales enim sint, qui
inscripti sunt, aut qui asseruant, his pacta
fide digna sunt. Cum verò constat adesse
pactum, quod proprium sit, augendum est.
Pactum enim lex est priuata, & secundum
E partem. Et pacta quidem non efficiunt le-
gem ratam. Leges verò rata efficiunt, quæ
cum lege conueniunt, pacta. Et omnino i-
psa lex pactum quoddam est. Quare qui-
cunque non credit, & tollit pactum, leges
tollit. Præterea aguntur multa ex contra-
ctibus, & quæ sponte aguntur, ex pactis
sunt. Quare si irrita fiant, tollitur inter se
vsus hominum. Et alia, quæcunque con-
F ueniunt, promptum esse perspicere. Quod
si contrarium sit, & faciat cum aduersa-
riis, primum quibus aliquis aduersus legẽ
aduersantem pugnauerit, ea conueniunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Absurdum enim est, si legibus quidē cùm minus rectè latæ sint, sed fraudē fecerint, qui tulerunt, non putemus oportere obedire, at pactis necessarium putemus. Deinde conuenit illud, Iusti dispensatorē esse iudicem, vt non hoc ei spectandum sit, sed quod est iustius. Et iustum quidem non licere percurrere nec fraude, nec necessitate, quia natura factum sit: pacta, verò fieri & à deceptis, & à coactis. Præterea conuenit animaduertere, an contrariē alicui sint aut ex scriptis legibus, aut ex communib. & iustis, aut honestis. Præterea an aliis pactis posterioribus, aut prioribus. aut enim posteriora rata sunt, & irrita priora: aut priora recta sunt, & posteriora falsa. Vtroque modo erit vtile. Deinde expediet videre, si qua in parte aduersentur iudicibus, & quæcunque alis huiusmodi. Etenim hæc facilia cognitu similiter sunt. Quæstiones autem testimonia quædam sunt. Habere verò videntur fidem, quia necessitas quædam in eis inest. Nō est igitur difficile earum vim intelligere, & quæ de eis dici possunt, explicare. ex quibus si sint propriæ, eas augere licet, quia vereæ solæ ex testimoniis sunt: si aduersentur, & cum aduersario faciant, euenerit aliquis veritatem, dicens de vniuerso genere quæstionum. Nihil enim minus, qui coguntur, falsa dicunt, quàm vera, & tolerantes, ne dicant vera, & facilè mentientes, vt requiescant citius. Oportet autem habere facultatem referendorum ad hæc præteritorū exemplorum, quæ sciunt iudicantes. Iurisiurandi verò ratio, quadripartita distributio est. aut enim offert, & accipit, aut neutrum: aut vnum quidem, alterum verò nequaquam. Et ex his aut offert, non accipit: aut accipit, non offert. Præterea alius est considerandi modus, an iuratum sit, & sic aut ab ipso, aut ab illo. Ac non offert quidem, quòd facilè peierant, & quòd iuratus non reddit, hos autem etiam non iuratū arbitratur damnatos. Et quòd hoc periculum melius est in iudicibus, quia his quidem credit, illi verò nequaquam. Non accipit quòd pro pecuniis iusiurādum est. Et quòd si esset improbus, iuraret, quia melius est causa alicuius rei improbum esse, quàm nullius. iuratus enim habebit: non iuratus nequaquā. Opare ob virtutem erit, sed nō ob periorū nō iurare. Et illud Xenophanis quadrat, quod non æqualis pronuncatio ipsa est, impio aduersus pium, sed similis, ac si robustus debilē ad verberādū,

A ἄτοπον γὰρ, εἰ, τοῖς μὲν νόμοις, οἱ μὴ ὀρθῶς κεῖμενοι εἰσὶν, κύριοι ἐξαπατῶσι· εἰ τοῖς ὁμολογήσαις, οὐκ οἰόμεθα δεῖν· εἰ δὲ πρὸς ἀλλήλους, ἀνεξαίρετον. εἰ τε ἐν τῷ δικαίῳ βοηθοῦντες δεῖν ὁ διαιτητὴς· οὐκοῦν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλ' οὐ δικαστοῦ. καὶ τὸ μὴ δίκαιον, ὅτι ἐστὶ μεταστρέψαι, οὔτ' ἀπάτῃ, οὔτ' αἰσχρὸν ἀναγκῇ ὀρθῶς συμβαίνει· ἡ γὰρ φύσει ἢ ἑκόντι ἢ ἐξ ἀπαιδεύτου, καὶ ἀκαταμάθητον. πρὸς δὲ τούτοις σκεπτέον, εἰ ἐναντία τινί ἐστι, ἢ τοῖς γεγραμμένοις νόμοις, ἢ τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς δικαίοις ἢ καλοῖς. ἔτι τε εἰ ἄλλαις συμβάσεσι ὑστέραις, ἃ ἀναιρεῖ· ἢ τοῖς μὲν αἱρεταὶ, ἄκυρος δ' ἡ ὑστέρα· ἢ τοῖς ὑστέραις ὀρθαὶ, αἱ δ' ὕστεραι ἀνάπαλιν· ἀμφοτέρως ἀφέλιμον· ἐὰν δὲ καὶ ἐν τῷ ἀμφισβητουμένῳ τοῖς ἀκούσαστ· ἐὰν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοιούτοις ὦσι· ἐὰν γὰρ τοῦτο ὑπάρχῃ ἐμφανῆ, καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι, μαρτυρίαν τινὲς εἶναι δοκοῦσι τὸ πρῶτον, ὅτι ἀνάγκη τινὶ συνοῦσι· ἄλλως γὰρ οὐδὲν ἂν ἐψεύδοντο, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ, αὐξεῖν ἔδει, ὅτι ἀληθῆς μάρτυρ ἐστὶν ἡμῖν, ἐὰν τι ὑπεναντίον ὦσι, καὶ μὴ τὰ ἀμφισβητούμενα, διαλύειν· τοῖς πολλοῖς, λόγῳ καὶ ἔλεγχον τοῖς ὀλίγοις δ' βασανίζειν· οὐδὲν γὰρ ἧττον ἀναγκαζόμενοι τὰ ψευδῆ λέγουσι, ἢ πολλοῖς· καὶ διαφερόντως μὴ λόγῳ πολλοῖς καὶ ῥᾴδιον κατεψευσμένοις, ἢ πεισόμενοι δοκοῦσι· διὸ ἡ ἔγκλησις ἐπιφέρει ὅτι πεπεῖσθαι χρῆναι, ὅπερ διὰ λόγου, ἃ ἔφασαν οἱ κρίνοντες. πρὸς δὲ ὅρκον, τετραχῶς δεῖ διελεῖν· ἢ γὰρ δίδωσι καὶ λαμβάνει, ἢ οὐδέτερον· ἢ οὐδαμῶς, τὸ δ' ἢ· καὶ τούτων, ἢ δίδωσι μόνον, οὐ λαμβάνει δὲ· ἢ λαμβάνει μόνον, οὐ δίδωσι δὲ. ἔτι ἄλλως περὶ τούτων, εἰ ὀμώμοσται ἢ οὔ, ἢ ὁ μὲν αὐτὸς, ἢ ὁ μὲν ἐκείνου· εἰ δίδωσι μόνον οὗ, ἔτι ἐφεῖς ὀμνύειν καὶ δίδωσι, ἢ μόνον ἀφεῖσαι ἐν ὀμνύειν τὸν δέ, μὴ ὀμόσαντος οὐκ ἐκκαθαίρει. καὶ εἰ ἔστι ὁ κίνδυνος κρείττων, ὁ ἐν τῷ δικαστῇ· τοῦ μὲν γὰρ, πιστεύω· τοῦ δὲ, οὐ. οὐ λαμβάνει δὲ, ὅτι οἴει ψευδόμενον ὁρᾶν. καὶ ὅτι εἰ τοῦ φαύλου ἕνεκα τοῦ φαύλου ἦν, ἢ μαθεῖν· ὀμόσας μόνον, ἔξει· μὴ ὀμόσας δὲ, οὔ. οὗτος δὲ δι' ἀφετεῖ αὐτὸ εἶναι, ἀλλ' οὐ δι' ἀπιστίαν τὸ μὴ· καὶ τὸν Ξενοφάνους ἀμφίβολον, ὅτι οὐκ ἄτοπον πρὸς δυσβῆ, ἀλλ' ὁμοῖα· καὶ εἰ ἰσχυρὸς ἀδυνῇ παιόμενος, ἢ πλη-

γῶν πρὸς ἀλλήλους. εἰ δὲ λαμβάνει, ὅτι ἀπιστεῖ αὐτῷ, ἐκείνῳ δὲ· οὐ. καὶ τὸν Ξενοφάνους μεταχειρίσασθαι, φανεῖεν οὖν, ὅσοι τῷ· καὶ ὁ δυσβὴς δίδωσι, ὁ δυσβὴς δὲ· ὁμοίως δικαίον τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν, ὡσὰν οὖν ἐκείνους ἀξιοῦ ὀμόσαντας δικαίζειν. εἰ δὲ δίδωσιν, ὅτι δυσβεῖς τὸ θέλειν τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπειν. καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖ αὐτὸν ἄλλον κριτὴν δεῖσθαι· αὐτὸς γὰρ δίδωσι κρίνειν. καὶ ὅτι ἄτοπον τὸ μὴ θέλειν ὀμνύειν, οἷς δὲ θέλουσι κελεύειν ὀμνύειν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἕκαστον δῆλον πῶς λεκτέον, καὶ συμβυκζόμενον πῶς λεκτέον, δῆλον· οἷον, εἰ αὐτὸς μὲν θέλει λαμβάνειν, δίδοσθαι δὲ μὴ· καὶ εἰ δίδωσι μὲν, λαμβάνειν δὲ μὴ θέλει· ἢ εἰ λαμβάνειν καὶ δίδοσθαι θέλει, τίνα μαλλον· ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνάγκη συγκεῖσθαι· ὥστε καὶ τοὺς λόγους ἀνάγκη συγκεῖσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. καὶ εἰ μὲν ἐγγυᾶσθε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐναντίον, ἔστι καὶ ἐπιορκία· ἐπαύσατο γὰρ τὸ ἀδικεῖν ὄντ· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν, ἀδικεῖν ὄντ· τὰ δὲ δίκαια καὶ ἀπάτῃ, ἀκούστα. ἐστοῦν ἐκεῖ συμβαίνοντα καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ὄντ· τὸ τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' οὐ τῇ γλώττῃ. καὶ εἰ τὸ ἀπιδίκαιον ἢ ἐμμωμοσμένος, ὅτι πάντα ἀκυρεῖ ὁ μὴ ἐμμείνας οἷς ὤμοσεν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς νόμοις χρῶνται ἐμόσαντες· καὶ ὁμοῖα ὀφείλουσι ἐμμένειν, οἷς εἰ ὀμόσαντες ἐπιδίζεν· αὐτὸ δὲ ἐν ἐμμένειν. καὶ ὅτι ἄλλα εἰ αὐξεῖν τὶς εἴποι. ἐπεὶ ὀφείλει γὰρ ἀπιστεῖν πίστιν, εἰρήσθω ποσῶς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
τέχνης ῥητορικῆς, βιβλίον εἰς τρία τὸ δεύτερον.
Κεφάλαιον α.

Ἐκ τίνων οὖν ἑκάστῳ πρὸς τὸ πείθειν καὶ ἀποτρέπειν, καὶ ἐγκωμιάζειν, καὶ ἐπιτιμᾶν, καὶ κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ποῖαι δόξαι καὶ ποῖοι πόροι χρήσιμοι πρὸς τὰς τούτων πράξεις, ταῦτ' ἐστὶ λεκτέον· ἐπεὶ γὰρ περὶ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔστιν· ἴδια τὸ μέρος τῆς λόγου. ἐπεὶ δὲ ἕνεκα κρίσεώς ἐστιν ἡ ῥητορικὴ· καὶ γὰρ περὶ συμβουλὴν κρίνεται, καὶ ἡ δίκη κρίσις ἐστὶ· ἀνάγκη μὲν μόνον πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ πολὺ μέγα μέρος τοῦ κρείττω κατασκευάζειν· πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς πίστιν, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς συμβουλαῖς,

A vel vapulandum prouocaret. Si accipit, illud conuenit, quòd credit sibi, illi nequaquam. Et illud Xenophanis inuertendo dicendum sic, æquum esse, si impius offerat, pius iurat. Grauéque esse, nolle iurare ipsum, de quibus illos dignum iudicat iuratos iudicare. Si offert, quòd pium sit, velle Diis rem committere, & quòd non oportet ipsum alios iudices rogare: ipse enim offert, vt iudices. Et quòd absurdum est, eum nolle iurare, de quibus alios dignum iudicet iurare. Et quoniam de singulis manifestum est, quomodo dicēdum sit, etiam copulando quomodo dicēdum sit, patet, vt si ipse quidem vult accipere, aut non offerre: &, si offert quidem, accipere verò recusat: & si accipere, & offerre vult: & si neutrum. Ex iis enim, quæ dicta sunt, necesse est, vt copulentur. Itaque etiam rationes necesse est copulari ex iis, quæ dicta sunt. Quòd si susceptum fuerit ab ipso contrarium, quòd non est periurium. Sponte enim est iniuriam facere, & peierare est iniuriam facere. Quæ verò vt & fraude fiunt, non sponte sunt. Hic igitur concludendum est etiam periurium esse in mente, & non ore. Si verò ab aduersario iuratum fuerit, quòd omnia subuertit, qui non stat illis, quæ iurauit: quia hac de causa etiam legibus vtuntur iurati. &, Vos quidem dignum iudicamus stare illis, quæ iurati iudicetis: ipsi verò non stabimus. Et quæcunque alia amplificando aliquia dixerit. Ac de artis quidem expertē fide tam multa dicta sunt.

ARISTOTELIS
artis Rhetoricæ
LIBER SECVNDVS.
CAPVT I.

EX quibus quidem oporteat tum suadere, tum dissuadere, tum vituperare, tum laudare, tum accusare, tum defendere, & cuiusmodi opiniones, ac propositiones veiles sint ad faciendam harum rerum fidē, hæc sunt. De his enim, & ex his enthymemata ducuntur, vt in vnoquoque loquamur propriē genere orationum. Quoniam verò caussa iudicationis est Rhetorica (etenim consilia iudicant, & iudicium indicatio est) necesse est non solum ad orationem respicere, quomodo apta sit ad demonstrandum, & ad finem faciendam: sed etiam ipsum cuiusdam modi, & iudicem comparare. Multum enim interest ad fidem maximē quidem in consiliis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

deinde verò etiam in iudiciis, tum si cu-
iusdam modi appareat is, qui dicit, tum si
erga se existiment se habere quodammo-
do ipsum, tum verò si etiam ipsi affecti
quodammodo sint. Ac cuiusdam quidem
modi apparere oratorem, vtilius in consi-
liis est: affectum verò esse aliquo modo
auditorem, in iudiciis. Non enim eadem
videntur amantibus, & odio habentibus,
neque irascentibus, & lenitèr se habenti-
bus: sed aut omnino diuersa, aut magnitu-
ne diuersa. Amanti enim is, de quo habet
iudicationem, aut non iniustè agere, aut
parum videtur iniustè agere. Odio autem
habenti, contrarium. Et cupienti quidem,
& bene sperantí, si sit futurum iucundum,
etiam fore, & bonum fore videtur. Affe-
ctus verò experti, & dubitanti contrarium.
Cor igitur ipse fiat fide digni, qui dicunt,
tres sunt caussæ. Tot enim sunt, propter
quæ fidem præstamus præter demonstra-
tiones, nempe prudentia, & virtus, &
beneuolentia. Nam falsum sequuntur
in iis, de quibus dicunt, vel consul-
tant, aut propter omnia hæc, aut propter
horum aliquid. Aut enim propter im-
prudentiam non rectè id opinantur: aut
opinantes rectè, propter improbitatem,
quæ videntur, non dicunt, aut prudentes
quidem, & probi sunt, sed non beneuoli.
Iraque contingit, vt optima consilia non
debat, qui ea cognoscunt. Et præterea nihil
est. Necesse igitur est, qui omnia videatur
hæc habere, cum esse apud auditores fide
dignum. Iam vnde prudentes, & probi ap-
pareant, ex iis, quæ de virtutibus explica-
ta sunt, sumendum est: ex iisdem enim &
alterum aliquis, & se ipsum comparabit
talem. De beneuolentia autem, & amici-
tia in iis, quæ pertinent ad affectus, dicen-
dum nunc est. Sunt verò affectus, per quos
eum se immutent, differant in iudicatio-
nibus quos sequitur molestia, & voluptas,
vt ira, misericordia, metus, & quæcunque
alia eiusmodi, & his contraria. Oportet
autem diuidere ea, quæ de vnoquoque
tradentur, in tria, vt quæratur, exempli
caussa, de ira, tum quomodo affecti iracun-
di sint, tum quibus cõsueuerint irasci, tum
in quibus. Si enim vnum, vel duo tenea-
mus ex his, & non omnia, fieri non pote-
rit, vt irã excitemus. Similiter verò etiam
de aliis. Quemadmodum igitur, & in iis,
quæ ante dicta sunt, descripsimus propoſi-
tionem: sic etiam in iis faciemus, & diuide-
mus eo, qui dictus est, modo.

A εἶτα δὲ καὶ ὃν τοῖς δίκαις, τὸ, τὶ ποιὸν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ὑπολαμβάνειν ἔχειν τινὰς αὐτὸν πρὸς δὲ τούτοις, καὶ αὐτοὺς διακείμενοί πως τυγχάνουσι. τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, χρησιμώτερον εἰς τὴν συμβουλευτικὴν δόξαν· τὸ δὲ διακεῖσθαί πως τὸν ἀκροατὴν, εἰς τὰς δίκας· οὐ γὰρ ταὐτὰ φαίνεται φιλοῦσι καὶ μισοῦσιν, οὐδὲ ὀργιζομένοις καὶ πρᾴοις ἔχουσιν· ἀλλ' ἢ τὶ παρὰ τὸ παρὰ, ἢ κατὰ μέγεθος ἕτερα· τοῖς μὲν γὰρ φιλοῦσι, δοκεῖ ἅ πεποίηκεν εὖ κρίνειν, ἢ οὐκ ἀδικεῖν, ἢ μικρὰ ἀδικεῖν τοῖς δὲ μισοῦσιν, τοὐναντίον· καὶ τοῖς μὲν ἐλπίζουσιν καὶ εὐθυμουμένοις, ἐὰν ᾖ τὸ ἐσόμενον καλὸν, καὶ ἔσεσθαι, καὶ ἀγαθὸν ἔσεσθαι φαίνεται· τοῖς δὲ ἀπαθοῦσι καὶ δυσελπίσταις, τοὐναντίον. τὰ μὲν οὖν αὐτὸ ἕνεκα τοῦτο τὰ λεγόμενα, πέντε ἐστὶ τὰ ἄριστα. τοσαῦτα γὰρ ἕνεκα δι' ἃ πιστεύομεν, ἔξω τῶν ἀποδείξεων. ἔστι δὲ τούτοις, φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια· ψευδόμενοι γὰρ ἀεὶ ὧν λέγουσι, ἢ συμβουλεύουσι, ἢ διὰ ταῦτα ταῦτα, ἢ διὰ τούτων τι· ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην οὐ ὀρθῶς τῶν δοξάζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δικαιότατα λέγουσι· ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ εὐνοικοὶ εἰσὶν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰδότες ὃ λέγουσιν· μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γιγνώσκουσιν· καὶ παρὰ τούτοις οὐδεὶς· ἀνάγκη δὴ τὸν ἅπαντα δοκοῦντα ταῦτ' ἔχειν, τοῖς ἀκροωμένοις πιστὸν εἶναι· μὴ γὰρ εἶναι φρόνιμα καὶ σπουδαῖα φαίνεσθαι ἀ, ἐκ τῶν αὐτῶν τοῖς αὐτοῖς ὑπάρχει· οὐδὲ γὰρ κατὰ ἕτερόν τι, καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸν πλησίον ἀληθεύουσι. πρὸς δὲ εὔνοιαν καὶ φιλίαν, οὐ τοῦ αὐτοῦ τὰ πάθη λεκτέον τοῦ. ἔστι δὲ τὰ πάθη, δι' ὅσα μεταβάλλοντες, διαφέρουσι τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονὴ· οἷον, ὀργὴ, ἔλεος, φόβος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία. δεῖ δὲ διαιρεῖν τὰ εἰρημένα εἰς τρία· λέγω δὲ, ὅσ' ἐστὶ ὀργῆ, ποῖ τὶ διακείμενοι ὀργίλοι εἰσὶ, καὶ τίνων εἰωθότες ὀργίζεσθαι, καὶ δι' ἃ τοιοῦτοι· εἰ γὰρ, τὸ μὲν ἕν, ἢ δύο λάβοιμεν τούτων, ἅπαντα δὲ μὴ, οὐδέπω οἷόν τε ἐν τῷ ὀργῇ ἐγείρειν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὧν ἕνεκα δεῖ τὸν ἀγωνιστὴν, οὕτω καὶ δεῖ τούτων ποιεῖσθαι τὴν διαίρεσιν τὰ παρόντα, οὕτω καὶ δεῖ τὴν ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Κεφάλαιον β.

Ἔστι δὲ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρείας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν ἐφ' οἷς ἀνῶν, ἢ οἷς ἀνῶν τινα μὴ προσῆκεν τοιοῦτον. εἰ δὴ οὕτ' ἔστι ἡ ὀργὴ, πᾶσ' ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἑνὶ τῷ καθ' ἕκαστον τινὶ, οἷον, Κλέωνι, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπῳ· ἢ ὅτι αὐτῷ, ἢ τῶν αὐτοῦ τι πεπράκοσι, ἃ ὤμενος καὶ πάσχειν ἐπιθυμεῖ πολλοῦ τοῦ ἀνθρώπου τῶν τοιούτων τὴν τιμωρίαν ἔσεσθαι· ἀεὶ γὰρ τὸ οἴεσθαι τυγχάνειν ἡδύ· ὧν οἰόμενος ἢ ἡδὺ φαινομένων ἀδικεῖσθαι τῶν ἐφικτῶν· οὐδὲν ἢ ἡδὺ φαινομένων ἀδικεῖσθαι τῶν ἐφικτῶν· οὐδὲ ἢ ὀργιζόμενος ἐφικτὸν αὐτῷ ἀδικεῖσθαι· διὸ καὶ λεκτὸς εἴρηται ἀεὶ θυμός.

Ὀξὺ πολὺ γλυκίων μέλιτος κατακεκαυμένου,
Λιβάδων ἐν στήθεσσιν αὐξάνεται

ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ ἡδονή τις διὰ τὸ τοῦτο, καὶ διὰ τὴν διαπίστωσιν ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι τὴν ἀφροσύνην. ὁ γὰρ οὐκ ἔστιν ὑγιὲς φάντασμα, μηδενὶ πιθανὸν, ὅπερ ἡ ὀργή· ἐστὶ δὲ ἡ ὀργὴ ἀντίλυπον. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης εἶναι τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον· καὶ γὰρ τὰ κακὰ καὶ πάγκακα ἄξια οἰόμεθα σπουδῆς εἶναι, τὰ ἀντιλυποῦντα πρὸς τοῦτο· ἔστι δὲ μηδὲν, ἢ πάνυ μικρὰ οὐδενὸς ἄξια ὑπολαμβάνομεν. τρία δὲ εἴδη ἐστὶν ὀλιγωρίας, καταφρόνησις τε καὶ ἐπηρεασμὸς καὶ ὕβρις· ὃ, τι γὰρ καταφρονοῦσι, ὀλιγωροῦσι· ἃ γὰρ οἴονται μηδενὸς ἄξια εἶναι, τούτων καταφρονοῦσι· καὶ ὁ μὲν μηδενὸς ἄξιον, ὀλιγωροῦσι· καὶ ὁ ἐπηρεαζόμενος, φαίνεται κατα φρονεῖν· ἔστι γὰρ ὁ ἐπηρεασμὸς, ἐμποδισμὸς τοῖς βουλήσεσι, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀνύσῃ· ἐπεὶ οὖν οὐχ ἵνα κόσμῳ τι ὀλιγωρεῖ· δῆλον γὰρ, ὅτι οὐδὲν βλάψει ὑπολαμβάνει· ἐφοβεῖτο γὰρ, καὶ ἂν ὀλιγωρῇ· ὅτ' ὠφελῆσαι οὐ οὐδὲν ἄξιον λόγου φαίνεται γὰρ εἰ ἄξιος φίλος ἦν. καὶ ὁ ὑβρίζων ἢ, ὀλιγωρεῖ· ἔστι γὰρ ὕβρις, τὸ βλάπτειν καὶ λυπεῖν, ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἔστι τῷ παθόντι, μὴ ἵνα τι γένηται αὐτῷ ἀπ' αὐτῶν, ἢ ἀφέλεια, ἀλλ' ὅπως ἀνθρωπεύσωσι· οὐ γὰρ ὑβρίζουσι, ἀλλὰ τιμωροῦσιν· οὐ γὰρ ἕνεκα τῶν ἀδικούντων τῶν ὑβριζόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν κακῶς δρῶντες αὐτῷ ὑπόφοβοι μέλλει. διὸ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ πλούσιοι, ὑβριστικοὶ ὑπόφοβοι εἰσὶ τοῖς ὑβριζόμενοι· ὑβρίζουσι γὰρ ἡ τιμῶντες, ὀλιγωροῦντες. τὸ δὲ μηδενὸς ἄξιον, ἀδικεῖν ἐστὶ τιμῶν, ἢ τὰ κακῶ,

A CAPVT II.

IAm verò sit ira appetitio cum dolore coniuncta eius, quæ apparet, vltionis, propter eam, quæ apparet despicientiam vel in se, vel in suorum quempiam non conueniente. Et quoniam talis est ira, necesse est, vt is, qui irascitur, irascatur semper singularium alicui, vt Cleoni, sed non homini. Et quia filii, aut suorum alicui fecit, aut facturus fuit. Præterea verò, vt omnem iram consequatur aliqua vo-
B luptas ex spe vlciscendi. Iucundum enim est existimare se consecuturum esse, quæ appetit. Nemo autem quæ videntur fieri non posse, appetit. At qui irascitur, appetit quæ à se fieri possunt. Quam ob rem rectè dictum est de ira, Dulcior effuso quæ melle in pectore crescit. Consequitur enim voluptas quædam & ex hoc,
C & ex eo, quia versantur in vlciscendo cogitatione. Quæ igitur tunc fit phantasia, voluptatem parit, vt quæ in somniis. Et quoniam despicientia est actus opinionis in eo, quod nihil æstimandum videtur (etenim mala, & bona digna arbitramur studio esse, & quæ referuntur ad hæc: quæ verò sunt nihil, aut admodum parua, nulla re digna existimamus) tres
D sunt species despicientiæ, contemptióque, & incommodatio, & contumelia. Qui enim contemnit, despicit: quæ enim arbitrantur nulla re digna esse, ea contemnunt. Quæ verò nulla re digna sunt, despiciunt. Et qui incommodat, videtur contemnere. Est enim incommodatio impedimentum, quod fit voluntatibus, non vt aliquid sibi eueniat, sed vt ne illi. Quoniam igitur non spectat, vt sibi ali-
E quid eueniat, despicit. Id enim manifestum est, quia nec obfuturum existimat (nam timeret, & non despiceret) nec profuturum vlla in re, quæ vllum habeat momentum. nam curaret, vt amicus esset. Et qui contumeliam infert, despicit. Est enim contumelia nocere, & molestum esse in iis. In quibus dedecus est patiensi, non vt aliquid fiat sibi aliud, nisi quod fit, sed vt voluptatem percipiat. Etenim referentes
F non faciunt contumeliam, vel vlciscuntur. Caussa verò voluptatis est contumeliam facientibus, quòd arbitrantur malefaciendo se excellere magis. Quam ob rem iuuenes, & diuites contumeliosi sunt. excellere enim se arbitrantur, contumeliam inferendo. Contumelia verò est non æstimare. Et qui non æstimat, despicit. Quod enim nulla re dignum est, nullam habet æstimationem nec mali,

Universidad de Deusto
Biblioteca

neo boni. Quam ob rem ait irascens Achilles. Non æstimault, quoniam ereptum donum ipse retinet. &, Tanquam non æstimandum profugum. Vt qui propterea irascatur. Connenite autem arbitrantur, se magnifieri ab inferioribus genere, facultate, virtute, & omnino eo, in quo aliquis longè excellit, vt in pecuniis diues pauper, & in dicendo eloquens ei, qui dicendo non valet, & imperans ei, cui imperatur, & qui existimatur esse dignus qui imperet, ei qui dignus, cui imperetur. Quà ob rem dictum est, Ira est magna ab Ioue natorum regum. Et alibi, Conceptam tamè ira seruat. Molestiam enim habet propter excellentiam, præterea à quibus aliquis putat benigne fieri oportere. Isti autem sunt, quos beneficio affecit, vel afficit, aut ipse, aut suorum aliquis, aut propter ipsum vel vult, vel voluit. Apparet igitur iam ex his quo modo se habentes irascantur ipsi, & quibus & propter quæ. Ipsi enim, cum dolent. Nam apperit aliquid dolens. Siue igitur directo obstiterit aliquis, vt sitienti ad bibendum, siue non directo, similiter idem videatur efficere, &, si refragetur aliquis, &, si non suffragetur, & si qua alia in re turbarii sic se habentem omnibus irascitur. Quamobrem ægrotantes, paupertate laborantes, amantes, sitientes, omnino cupientes, & non rectè agentes, iracundi sunt, & qui concitentur, iidem. Maximè quidem aduersus eos, qui præsentem statum despiciunt, vt ægrotantes quidem in iis, quæ pertinent ad morbum, paupertate autem laborans in iis, quæ ad paupertatem, bellator in iis, quæ ad bellum, amator in iis, quæ ad amorem. Similiter verò etiam in aliis præparatur enim quisque ad suam cuiusque iram ab inhærente affectu. Præterea verò si contraria acceperit, molestiam enim affert maiorem, quod multum etiam præter opinionem est, quemadmodum etiam delectat, quod multum præter opinionem est, si factum sit, quod vult. Quam ob rem & horæ, & tempora, & affectiones, & ætates ex his apparent, quales aptæ sunt ad commotionem iræ, & quando, & vbi, & vt, quò magis in eis sunt, aptiores etiam sunt ad commotionem. Ac ipsi quidem sic se habentes facilè ad iram concitantur. Irascuntur autem & iis, qui irrident, & iis qui subsannant, & iis qui illudunt. Contumeliam enim faciunt. Et iis, qui in eis nocent, quæ contumeliæ signa sunt. Necesse autem est, vt talia sint, quæ neque pro re aliqua, neque vtilia ἀγῶς τὰ παιδιὰ βλάπτουσι, διὰ ὕβριν σημεῖα. πάντων δὴ παιδιὰ ἐστί, ἃ μὴ τι ἀπὸ πόνου

A ἔτι αἰγανδοῦ· διὸ λέγει ὀργιζόμενος τὸν Ἀχιλλεύς.

Ἠτίμασεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρας αὐτὸς ἀπούρας. καὶ,

ἀστὸν τ' ἀτίμητον μετανάστην· ὡς διὰ τοῦτο ὀργιζόμενος. οἰόμενοι δὲ εἶναι πολυωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κατ' γένος, κατ' δύναμιν, κατ' ἀρετὴν, καὶ ὅλως ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον ὑπάρχει πολύ· ὅτι δὲ χρήματα ὁ πλούσιος, πίστις· καὶ ἐν τῷ λέγειν ἱκανός, ἀδυνάτου εἶναι· καὶ ἄρχειν, ἄρχειν· καὶ ἄρχειν ἄξιος εἰόμενος, τῷ ἀρχεῖν ἄξιον· διὸ εἴρηται,

Θυμὸς δὲ μέγας δὴ διοτρέφεων βασιλῆων· καὶ,

Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὃς κε τὸ πρίν·

ἀγανακτοῦσι γὰρ διὰ τὴν ὑπεροχὴν ἐν ᾧ ἂν τις οἴηται δεῖν τυγχάνειν διὸ· εἴτε δι' εἶναι, εἴτε δι' ἐποιήσαμεν, ἢ ποιεῖ, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν αὐτῷ τινὰ, ἢ δι' αὐτὸ, ἢ βούλεται, ἢ ἐβουλήθη. φανερὸν αὖ ἐκ τούτων ἤδη, πῶς ἂν ὀργοῖτο ὀργίζοιντο αὐτοῖς, καὶ οἷσι, καὶ διὰ ποῖα· αὐτὰ γὰρ, ὅτιπερ λυποῦντας ἐφαίνετο καὶ τοιοῦτοι λυποῦντες ἦσαν τινὲς, καὶ τινὰ κατ' ἀδυναμίαν εἰδὼς πάσχοντες, τῷ δι' ἀνάγκης ἀνάγκη τὸν πόνον· καὶ τὰ μὴ, ὁμοίως ταῦτα φαίνεται ποιεῖν· καὶ εἴ τι αὐτοῖς ἀπόντα τε, εἴ τι μὴ συμπαρόντα, καὶ εἴ τι ἠλέη ἐν ἐκκλησίᾳ εὖ τοῖς ἔχουσι, τοῖς πάσχοντι ὀργίζεται· διὸ κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, πολεμοῦντες, ὅλως δὲ ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ ἕκαστα ἐξαίφνης· μάλιστα μὲν, πρὸς τοὺς παρόντας ὀλιγωρουμένους ὄντας, κάμνοντ μὲν, πρὸς τοὺς τοῦ νόσου πολεμοῦντας ὄντας· πένητας δὲ, πρὸς τοὺς τοῦ πλούτου πολεμοῦντας· ἐρῶντες δὲ, πρὸς τοὺς τῆς ἐρωμένης ἀμελοῦντας· ἢ πρὸς τοὺς ἐρῶντας· ἐπιθυμοῦντα γὰρ ἕκαστος πρὸς τοῦ ἐπιθυμουμένου ὀργίζεται ὑπὸ τῶν ὑπ' ἀρετῆς πάσχειν. ἔτι δὲ, καὶ τοιαῦτα τύχῃ προσιόντ' ἐξαίφνης· λυπεῖ γὰρ μᾶλλον τὸ παρὰ δόξαν, ἢ ὡς ἐν τῷ τάχει τὸ πολὺ παρὰ δόξαν, καὶ ὀλίγον ἢ βούλεται· διὸ καὶ ἥδεται, καὶ λυπεῖται· καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ ἐλπίζει· ἐκ τούτων φανερὸν, ποῖα δυνάμενα πρὸς ὀργὴν, καὶ πότε, καὶ ποῦ· καὶ ἔτι ἐν ὅσῳ μᾶλλον ἐν τούτοις εἶναι μᾶλλον καὶ δυνάμενα· ἀνεπιεικῶς μὴν ἐκεῖ εἶναι ἔχοντες, δυνάμενα πρὸς ὀργὴν ὀργίζεται ἢ τοῖς τε κατηγοροῦσι, καὶ γελοιάζουσι, καὶ σκώπτουσι· ὑβρίζουσι γὰρ· καὶ τοῖς ἐπιτιμῶσι τοῖς ποιοῦσι· ὅδε γὰρ δοκεῖ δι' ὕβριν. καὶ τοῖς κακῶς λέγουσι, καὶ κατηφοῦσι, οἷς ἂν τὰ μάλιστα καταφρονῶσι· ἢ ἐπὶ μάλιστα καταφρονοῦσι· ἢ ὅτι φιλοσοφίᾳ φιλοπρωτεύουσι, καὶ τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν· ἢ δι' ὅτι τῇ ἰδίᾳ καὶ τις εἰς τὴν ἰδίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῷ δόξαι τοῦτο δὲ πολὺ μάλιστα, καὶ ὑποπτεύουσι μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἅ ὅλως, ἃ μὴ ὑπάρχει, ἢ μὴ δοκεῖν· ὑποπτεύουσι δὲ σφόδρα οἴονται ἀνάγκη εἶναι τούτοις οἷς σκώπτουσι, καὶ οὐ φροντίζουσι· καὶ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ τοῖς μὴ φίλοις· οἴονται γὰρ φαυλίζειν μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἢ τῶν ἄλλων, ἃ μή· καὶ τοῖς εὐεργέταις τιμῶν, ἃ φροντίζει, καὶ πάλιν μὴ οὕτως ἠμελῶν· καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων οἴονται καταφρονεῖσθαι· ταῦτα γὰρ αὐτοῖς. καὶ τοῖς μὴ ἀποπειρωμένοις, μᾶλλον τῶν ἐναντίων· καὶ τοῖς ἀναγκαῖα ποιοῦσι· ἀνάγκη γὰρ ποιεῖν εἰ ποιοῦσι φαίνονται· καὶ οἷς ἀδικεῖν, ὡς ἀδίκοις· οἱ δ' τοῦ ἀδίκου. καὶ τοῖς ὡς μωρὸν λέγοντι, εἴ τι ἐλεγχοῦσι μᾶλλον· ἐν τῷ γὰρ ἀρχὴ τοῦ ἐλεγχεῖν ὀργίζεσθαι· φαίνεται δὲ καὶ φαυλίζοντες· φαυλίζει δὲ τοῖς ἀδίκοις μὴ ἐλεγχοῦσι· τοῖς δὲ φίλοις, καὶ τι μὴ δεῖ λέγοντι, ἢ ποιοῦσι· καὶ ἔτι μᾶλλον, καὶ τιμωρίᾳ, καὶ καὶ μὴ πάθοιεν δεινῶς· ὥσπερ ὁ Ἀντιφῶντος Πλεξίππου τῷ Μελεάγρου· ἐλεγχεῖν γὰρ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι σημεῖον· ὧν γὰρ φροντίζομεν, οὐ λανθάνει· καὶ τοῖς μὴ φροντίζουσι, καὶ λυπῶσι· διὸ καὶ τοῖς κακὰ ἀγγέλλουσι ὀργίζονται· καὶ τοῖς ἃ οὐδεὶς ἀξιοῖ αὐτῷ, ἃ διαφθείρει τὰ αὐτῷ φαῦλα· ὅμοια γὰρ εἶναι ἃ ἐλεγχοῦσι, ἢ ἐχθροῖς· οἱ γὰρ φίλοι, σωζοῦσι· διαφθείρει δὲ τὰ ἰδία φαῦλα πάντες, ὀργίζονται· ἔτι, τοῖς ἐλεγχοῦσι φοβοῦνται, φοβοῦνται οἷς φιλοτιμοῦνται, φοβοῦνται οἷς θαυμάζουσι, ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, φοβοῦνται οἷς αἰσχύνονται, ἢ οἷς τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτοῖς ἐν τούτοις καὶ τοῖς ἐλεγχθεῖσι, ὀργίζονται μᾶλλον· καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐλεγχοῦσι, ὑφ' ὧν αὐτοῖς αἰσχρὸν μὴ βεβαιοῦν ὀφείλουσι γονεῖς, τέκνα, γυναῖκες, οἰκέται· καὶ τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδοῦσι πρὸς τὸ φαινόμενον γὰρ ἡ ἐλεγχομένη· καὶ τοῖς εὐφημοῦσι, φοβοῦνται·

A gentibus sunt. Iam enim videntur propter contumeliam. Et maledicentibus & contemnentibus in iis, quibus ipsi maximè student, vt qui in philosophia cupiunt alios superare, si quis inuehatur in philosophiam: qui verò in forma corporis, si quis in formam, similiter verò etiam in aliis. Atque hæc multo magis, si suspicentur ea non adesse sibi, vel omnino, vel non firmè, vel non existimari. Quòd si valde existiment se hærere in iis, in quibus illudunt, non curant. Et amicis magis, quàm non amicis: arbitrantur enim conuenire magis, se ab ipsis beneficio affici, quàm non. Et iis, qui consueuerint honorare, aut curare, si non amplius sic conseruentur. Etenim ab his arbitrantur se contemni, idem enim facturos. Et iis, qui non reddunt beneficium, nec par reddunt, & iis, qui contraria faciunt ac ipsi, si inferiores sint. Contemnere enim omnes eiusmodi videntur. Atque hi quidem, vt eos qui inferiores sint: illi verò tanquam ab inferioribus beneficio affecti. Et iis, qui in nulla sunt existimatione, si despiciant, magis. Positum enim est, iram esse despicientiæ aduersus non conuenienter se gerentes. Conuenit autem inferioribus non despicere. Et amicis, si non benedicant, aut faciant, & præterea magis, si contraria faciant, &, si non sentiant ipsos indigere, vt Antiphontis Plexippus Meleagro: despicientia enim non sentire signum est, quæ enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent rebus aduersis, & omnino iis, qui bono animo sunt in ipsorum rebus aduersis, aut enim inimici, aut despicientis signum est. Et iis, qui non curant, si molesti sint. Quamobrem & mala nunciantibus irascuntur. Et iis, qui aut auscultât de ipsis, aut spectant ipsorum mala. similes enim sunt, aut iis, qui despiciunt, aut inimicis. Amici enim condolent. Spectantes verò propria mala, omnes dolent. Præterea despicientibus apud quinque hominum genera, apud eos, quibuscum de honore concertant, apud eos, quos admirantur, apud eos, quibus volunt se admirationi esse, apud eos, quos reuerentur, & inter eos qui reuerentur ipsos. Inter hos si quis despiciat, irascuntur magis. Et iis, qui in eiusmodi rebus despiciunt, quas ipsis turpe est non adiuuare, vt parentes, filios, vxores, subditos. Et gratiâ non agentibus, præter conueniens enim est despicientia. Et dissimulatione vtentibus apud eos, qui seriò agunt:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia pertinet ad contemptionem dissimulatio. Et iis, qui de aliis benemeriti sunt, si non etiam de ipsis. etenim id pertinet ad contemptionem, non æstimare dignum iis, quibus omnes dignos æstimet, etiam ipsum. Conficiens verò iræ, etiam obliuio est, vt quæ etiam nominum ferè est. despicientiæ enim videtur etiam obliuio signum esse. Nam propter non curantia.a,obliuio fit,at non curantia despicientia est.Ac quibus quidem irascuntur, & quomodo se habentes, & propter quæ, dictum est. Manifestum autem est, oportere ipsos parare oratione tales, quales cùm sunt,iracundè se habeut, & aduersarios iis rebus affines,in quibus irascuntur, & tales,qualibus irascuntur.

A κατα φρονητικοὶ γὰρ ἡ ὀργή ἐστι. καὶ τοῖς τοῦ λόγου δὲ τοιαῦτα, οἷα μὰ καὶ αὐτοὺς καὶ γὰρ τὸ κατα φρονητικόν. τὸ μὰ ἀξιοῦν ὧν τυγχάνει καὶ αὐτὸ ποιητικὸν δ' ὀργῆς καὶ ἡ λήθη, δῆλον καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος οὐ τυχὸν παρὰ μικρόν· ἐπιλανθάνεται γὰρ δοκεῖ καὶ ἡ λήθη σημεῖον εἶναι δὲ ἀμέλειαν μᾶλλον γὰρ ἡ λήθη γίγνεται· ἡ δὲ ἀμέλεια ὀλιγωρία ἐστίν. οἷς μὲν οὖν ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ διὰ ποῖα, εἴρηται. δῆλον δὲ ὡς δεῖ αὐτοὺς κατασκευάζειν τοιούτους οἵους ὄντας ὀργίλους ἔχειν, καὶ τοῖς ἐναντίοις τούτοις ἐνόχοις ὄντας, ἐφ' οἷς ὀργίζονται, καὶ τοιούτους οἵους ὀργίζονται.

CAPVT III.

QVoniam verò irasci, & delініti contraria sunt, & ira, & delініtio, sumendum est,& quomodo se habentes lenes sint,& erga quos leniter se habeant,& per quæ leniantur. Sit igitur delініtio, sedatio, & remissio iræ. Si ergo irascuntur despicientibus, despicientia verò est sponte,manifestum est, & iis, qui nihil horum faciunt, vel non sponte faciunt, vel apparent tales, lenes esse. Et contraria iis, quæ fecerunt, volentibus. Et quicunque etiam in se tales sunt. nemo enim se videtur despicere. Et confitentibus & quos pœnitet. Quasi enim loco pœnæ molestia afficiantur in iis quæ facta sunt, requiescunt ab ira. Signum verò est in simulorum castigatione. Inficiantes enim,& contradicentes magis castigamus. Verùm aduersus confitentes iustè se castigari, conquiescimus exanãdescentes. Causa verò est, quòd impudentia est manifesta negatrix impudentia est despicientia, & contemptio.Quos igitur valde contemnimus, apud eos pudore non afficimur.Et se submittentibus & non contradicentibus. Videntur enim confiteri se inferiores esse. Ar inferiores timent. qui verò timet, nemo despicit. Aduersus autem se submittentes,requiescere iram, etiam canes manifestum faciunt, non mordentes eos,qui prostrati sunt. Et seriò agentibus cum seriò agentibus. Videtur enim curari, sed non contemni. Et iis, qui in re maiore gratificati sunt. Et rogantibus ac depreeantibus.submissiores enim sunt. Et contumeliosis, ac subsannantibus atque despicientibus aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipsi sunt.

Κεφάλαιον γ.

ΕΠεὶ δὴ τὸ ὀργίζεσθαι ἐναντίον τῇ πραότητι, καὶ ὀργὴ πραότητι, λεπτέον τοὺς ἐχοντας πραότητα εἶναι, καὶ πρὸς τίνας πραοῦς ἔσεσθαι, καὶ διὰ τίνων πραυνοῦσι· ἔστω δὴ πραότης, καταστασία καὶ ὀργῆς λύσις. εἰ οὖν ὀργίζονται τοῖς ὀλιγωροῦσι, ὀλιγωρία δὲ ἔστιν ἑκούσιον, φανερὸν ὅτι καὶ τοῖς μηδὲν τούτων ποιοῦσι, ἢ ἀκουσίως ποιοῦσι, ἢ φαινομένοις τοιούτοις, οἵοις εἶναι. καὶ τοῖς πάντων ὧν ἐπιθυμοῦσι βουλεσθαι. καὶ ὅσοι καὶ αὐτοὶ εἰς αὐτὸ τοιοῦτοι εἰσὶ δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὀλιγωρεῖν. καὶ τοῖς ὁμολογοῦσι καὶ μεταμελομένοις· οὗς γὰρ ἔχοντες δοκεῖν τὴν τιμωρίαν ἱκανὴν τοῖς πεπονθέναι, παύομεθα θυμούμενοι· αἴτιον δ', ὅτι αἰσχυνόμενοι τὸ φανερὸν αὐτὸν ἡττᾶσθαι· ἡ δ' αἰσχύνη ἀλογία καὶ κατα φρόνησις· οὐ γὰρ ἔτι πολὺ κατα φρονοῦσιν, ὡς αἰσχυνόμεθα. καὶ τοῖς ταπεινοῦσι πρὸς αὐτὸ καὶ μὴ ἀντιλέγουσι· φαίνονται γὰρ ὁμολογεῖν ἄξιοι ὄντες· εἰ δ' ἔστι, φοβοῦνται· φοβούμενοι δὲ οὐδεὶς ὀλιγωρεῖ. ἔτι δὲ πρὸς τοὺς ταπεινουμένους παύονται ἡ ὀργή, καὶ εἰ κύνες δηλοῦσι, τὸ μὴ δάκνοντας τοὺς κειμένους· καὶ τοῖς σπουδάζουσι πρὸς τὸ σπουδάζοντας· δοκεῖ γὰρ σπουδάζειν, ἀφ' ἡ κατα φρονεῖται, καὶ τοῖς μείζω κεχαρισμένοις, καὶ τοῖς δεομένοις. καὶ παραπτωμένοις· ταπεινότεροι γὰρ. καὶ τοῖς μὴ ὑβριστικοῖς, μὴ δὲ λοιδορήσεσι, ἢ εἰς μηδένα, ἢ μὴ εἰς τοιούτους, ἢ μὴ εἰς τοιούτους εἶναι οἵοις αὐτοῖς.

Omnino autem ex contrariis oportet considerare ea, quæ pertinent ad leniendum. Et iis,quos timent,& propter quos pudore afficiuntur, quoad enim ita se habent, non irascuntur. Fieri enim non potest,vt simul timeant,& irascantur. Et iis qui per iram fecerunt,aut non irascuntur,aut minus irascuntur: non enim propter despicientiam videntur egisse. Nemo enim qui irascitur, despicit. etenim despicientia vacat dolore, ira verò cum dolore est. Et iis, qui propter ipsos pudore afficiuntur. Et qui te habent contrario modo, ac illi qui irascuntur, profectò lenes sunt, vt in ludo, in risu, in festo, in felici die, in recta actione,in satietate, omnino in indolentia, & voluptate sine contumelia,& in spe æqua. Præterea verò qui commorati sunt in ira, & non recenter irascuntur. Sedat enim iram tempus. Sedat verò etiam alterius iram maiorem de alio sumpta pœna prius. Quam ob rem rectè Philocrates, dicente quodam, dum irasceretur populus, quid te non defendis? Nondum,inquit. Verùm quando? cùm alium videro in crimen vocatum. Lenes enim fiunt, cùm in alium iram consumpserunt, quemadmodum contigit in Ergophili casu.Magis enim ei succensentes,quàm Callistheni,eum dimiserunt,propterea quòd Callisthenem pridie morte multauerant. Et,si conuiceriut. Et,si maius malum passi sint, quàm ij, qui irascuntur, attulissent. quasi enim se sumpsisse pœnam putant. Et, si se iniustè agere arbitrantur, & iustè pati. non oritur enim ita aduersus iustum: quia non amplius præter id, quod conuenit, putant se pati, ira autem id ipsum erat. Quam ob rem oratione oportet prius castigare. molestè enim ferunt minus, dum castigantur etiam serui. Et si eos non sensuros esse putant se ab ipsis offendi, & pro quibus passi sint. Nam ira singularium est. idque patet ex definitione. Quamobrem rectè scriptum est, Dicito Vlyssem euertorem, quasi non vltus esset, si non sensisset, & à quo, & pro quo. Quare neque aliis, quicunque non sentiunt, irascuntur, neque mortuis amplius. quippe qui passi sint extremum, & non sint dolituri, neque sensuri, quod illi, qui irascuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore Poeta, dum mitigare vellet Achillem ab ira aduersus mortuum: Mutam equidem terram verberat. Manifestum igitur est, iis, qui lenire volunt, ex his locis dicendum esse, ipsos quidem parantibus eiusmodi: illos verò,

Ἀναγκαῖον δὴ, ἐπὶ τὴν ἐναντίον διὰ τοιοῦτον· τὰ πρὸς τὴν πραότητα. καὶ οὗ φοβοῦνται καὶ αἰσχύνονται· ἅμα γὰρ οὐ φοβοῦνται καὶ ὀργίζονται· καὶ τοῖς δ' ἀξιοῦσι καὶ ὀργίζεσθαι καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις ἀμφοτέροις δ' ὀργίζεσθαι καὶ τοῖς ἀξιοῦσι καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις. καὶ οἱ ἔχοντες ἢ ἐναντίως τοῦ ὀργίζεσθαι, δῆλον ὅτι πρᾶοι εἰσί· ἢ, ὥσπερ διὰ παιδιᾶς, καὶ γέλωτος, καὶ ἑορτῆς, καὶ θαλίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ ἡδονῆς καὶ ὅλως μὴ ὕβρεως ἕνεκα, καὶ ἐν ἐλπίδι ὄντες· καὶ ἐν κατεστηκότες, καὶ μὴ ὑπόλυπα τῇ ὀργῇ ὄντες. παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. παύει δὲ καὶ ἑτέρου ὀργὴν μείζω ἢ παρ' ἄλλου λαφθεῖσα τιμωρία πρότερον· διὸ δὴ Φιλοκράτης, εἰπόντος τινὸς, ὀργιζομένου τῷ δήμῳ, τί οὐ διαλέγῃ· οὐπω, ἔφη. ὁμὲ πότε; ἔφη ἔστ' ἂν ἴδω διαβιβασθέντα· πρότερον γὰρ γίγνεται, ὅταν εἰς ἄλλον τινὰ ὀργὴν ἀνακτήσωσιν· ἐπὶ σωκῆν δὴ Ἐργοφίλου μᾶλλον γὰρ χαλεπαίνουσιν, ἢ Καλλισθένει, ἀφῆσαν, διὰ τὸ Καλλισθένους τῇ προτεραίᾳ κατεγνῶσθαι θανάτῳ. καὶ ἐὰν δόξωσι, καὶ ἐὰν μείζονα κακὰ πεπονθότες ὦσι, ἢ οἱ ὀργιζόμενοι τὸ ἔργον· εἰ γὰρ ἐλαφρὰν τιμωρίαν εἴληφεν. καὶ ἐὰν ἀδίκως εἶναι οἴωνται αὐτὸ καὶ δικαίως τιμῶνται· εἰ γίγνεται καὶ ἡ ὀργὴ ἀφ' τὸ δίκαιον· οὐ γὰρ ἔτι πρᾶγμα τὸ προσῆκον εἶναι τιμῶνται, ἢ ἡ ὀργὴ τοῦτο· διὸ καὶ λέγω διὰ προσκαλεῖται· ἀγανακτοῦσι γὰρ ὅ δεῖ κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι. καὶ ἐὰν μὴ αἰδῆσθαι δοκῶσι, ἢ τι δι' αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ὦσι· ἔστι γὰρ ὀργὴ, τοῦ καθ' ἕκαστον δῆλον δὲ καὶ τῷ ὁρισμῷ· διὸ ὀρθῶς πεποίηται φάσκων Ὀδυσσέα πολυπόνοιο· ἀνὰ οὐ τιμωρήσειεν, εἰ μὴ ἤδειν καὶ ὑφ' οὗ, καὶ ἐφ' ὅτῳ. ὥστε οὔτε τοῖς ἄλλοις ὅσοι μὴ αἰσθάνονται, ὀργίζονται· οὔτε τοῖς τεθνεῶσιν ἔτι, οἳ πεπονθόσι τὸ ἔσχατον, καὶ οὐκ ἀλγήσουσιν, οὐδ' αἰσθησόμενοι· οὐ δὲ ὀργίζεσθαι βούλονται. διὸ δὴ καλῶς τὸν Ἕκτορα ὁ ποιητὴς, παύσαι βουλόμενον τὸν Ἀχιλλέα τῆς ὀργῆς τοῦ νεκροῦ, Καφτὼ γὰρ δὴ γαῖαν ἀμάλδυνε μενεαίνων. δῆλον οὖν ὅτι τοῖς κατα σκευάζειν βουλομένοις, ἐκ τούτων δεῖ τόπων λέγειν· αὐτοὺς μὲν τοιαῦτα παρασκευάζοντας πρὸς τοιούς

ὡς τοιούτους οἵους αὐτοῖς.

quibus irascuntur, aut metuendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut valde dolentes iis, quæ facta sunt.

CAPVT IIII.

IAm quos ament, & odio habeant, & quamobrem. Amicitiam, & ipsum Amare cùm definiuerimus, dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ putat bona, illius caussa, sed non ipsius, & pro viribus effectorem esse eorum. Amicus verò est qui amat, & redamatur. Et putantur amici esse, qui sic se habere existimantur inuicem. His positis, necesse est, amicum esse, simul lætantem bonis, & simul dolentem molestiis non propter aliquid aliud, sed propter illum. Secutis enim iis, quæ volunt, gaudent omnes: contrariis verò dolent. Quare & voluntatis signum sunt dolores, & voluptates. Et quibus iam sunt eadem bona, & mala. Et qui sunt iisdem amici, & qui iisdem inimici: necesse enim est, vt hi eadem velint. Quare qui ea, quæ sibi, etiam alij vult, ei videtur amicus esse. Et eos, qui benefecerunt, amant, aut ipsis, aut iis, quos charos habent, aut si valde, aut si promptè, aut si in talibus occasionibus, & ipsorum caussa, aut eos, quos putant velle benefacere. Et amicorum amicos. Et amantes eos, quos ipsi amant. Et qui amantur ab iis, qui amantur à seipsis. Et eisdem inimicos. Et odio habentes eos quos ipsi odio habent. Et qui odio habentur ab eis, qui à seipsis odio habentur. Omnibus enim his eadem bona videntur esse, ac sibi ipsis, vt velint, quæ ipsis bona sunt, id quod erat amici. Præterea beneficos in pecunias, & salutem. Quamobrem liberales, & fortes honorant, & iustos. Tales autem existimant non aliunde viuentes. Et tales sunt, qui viuunt ex labore, & inter hos qui ex agricultura, & inter alios opifices maximè. Et temperátes, quia non iniusti. Et ab agendo remotos propter idem. Et quibus volumus amici esse, si videantur velle. Sunt autem eiusmodi, tum boni ex virtute, tum qui bona existimatione sunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos, qui suscipiuntur ab ipsis, aut apud eos, qui suscipiunt ipsos. Præterea iucundos in communi vita, & communi consuetudine. Tales verò sunt & faciles, & non reprehensores peccatorum, & non studiosi victoriæ, neque litigiosi. Omnes enim tales pugnaces sunt:

A οἷς δ᾽ ὀργίζονται, ἢ φοβεροὺς ἢ αἰσχύνης ἀξίους ἢ κεχαρισμένους ἢ ἄκοντας ἢ συναλγοῦντας τοῖς πεπραγμένοις.

Κεφάλαιον δ΄.

Τίνας δὲ φιλοῦσι καὶ μισοῦσι, καὶ διὰ τί, τὴν φιλίαν καὶ τὸ φιλεῖν ὁρισάμενοι λέγωμεν. ἔστω δὴ τὸ φιλεῖν τὸ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθά, ἐκείνου ἕνεκα, B ἀλλὰ μὴ αὑτοῦ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρακτικὸν εἶναι τούτων. φίλος δ᾽ ἐστὶν ὁ φιλῶν καὶ ἀντιφιλούμενος· οἴονται δὲ φίλοι εἶναι οἱ οὕτως ἔχειν οἰόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τούτων δὲ ὑποκειμένων, ἀνάγκη φίλον εἶναι τὸν συνηδόμενον τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ συναλγοῦντα τοῖς λυπηροῖς, μὴ διά τι ἕτερον, ἀλλὰ δι᾽ ἐκεῖνον. γιγνομένων γὰρ ὧν βούλονται, χαίρουσι πάντες, C τῶν ἐναντίων δὲ λυποῦνται· ὥστε τῆς βουλήσεως σημεῖον αἱ λῦπαι καὶ αἱ ἡδοναί. καὶ οἷς δὴ ταὐτὰ ἀγαθὰ καὶ κακά. καὶ οἳ τοῖς αὐτοῖς φίλοι, καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροί· ταὐτὰ γὰρ τούτοις βούλεσθαι ἀνάγκη, ὥσπερ αὑτῷ καὶ ἄλλῳ βουλόμενος, τούτῳ φαίνεται φίλος εἶναι. καὶ τοὺς πεποιηκότας εὖ φιλοῦσιν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κήδονται, ἢ εἰ μεγάλα, D ἢ εἰ προθύμως, ἢ εἰ ἐν τοιούτοις καιροῖς, καὶ αὐτῶν ἕνεκα, ἢ οὓς ἂν οἴωνται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ. καὶ τοὺς τῶν φίλων φίλους, καὶ φιλοῦντας οὓς αὐτοὶ φιλοῦσι, καὶ τοὺς φιλουμένους ὑπὸ τῶν φιλουμένων αὐτοῖς, καὶ τοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐχθροὺς, καὶ μισοῦντας οὓς αὐτοὶ μισοῦσι, καὶ τοὺς μισουμένους ὑπὸ τῶν αὐτοῖς μισουμένων· πᾶσι γὰρ τούτοις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ φαίνεται εἶναι καὶ αὐτοῖς, ὥστε βούλεσθαι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, ὅπερ ἦν τοῦ φίλου. E ἔτι, τοὺς εὐποιητικοὺς εἰς χρήματα καὶ εἰς σωτηρίαν· διὸ τοὺς ἐλευθερίους καὶ ἀνδρείους τιμῶσι, καὶ τοὺς δικαίους. τοιούτους δ᾽ ὑπολαμβάνουσι, τοὺς μὴ ἀφ᾽ ἑτέρων ζῶντας· τοιοῦτοι δ᾽ οἱ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι, καὶ τούτων οἱ ἀπὸ γεωργίας, καὶ τῶν ἄλλων, οἱ αὐτουργοὶ μάλιστα. καὶ τοὺς σώφρονας, ὅτι οὐκ ἄδικοι. καὶ τοὺς ἀπράγμονας, F διὰ τὸ αὐτό. καὶ οἷς βουλόμεθα φίλοι εἶναι, ἐὰν φαίνωνται βουλόμενοι. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἵ τ᾽ ἀγαθοὶ κατ᾽ ἀρετὴν, καὶ οἱ εὐδόκιμοι, ἢ ἐν ἅπασιν, ἢ ἐν τοῖς βελτίστοις, ἢ ἐν τοῖς θαυμαζομένοις ὑπ᾽ αὐτῶν, ἢ ἐν τοῖς θαυμάζουσιν αὐτούς. ἔτι, τοὺς ἡδεῖς συνδιαγαγεῖν καὶ συνδιημερεῦσαι· τοιοῦτοι δ᾽ οἱ εὔκολοι, καὶ μὴ ἐλεγκτικοὶ τῶν ἁμαρτανομένων, καὶ μὴ φιλόνεικοι, μηδὲ δυσέριδες· πάντες γὰρ οἱ τοιοῦτοι μαχητικοί.

οἱ δὲ μαχόμενοι τἀναντία φαίνονται βούλεσθαι. καὶ οἱ ἐπιδέξιοι, καὶ τὸ τωθάσαι, καὶ τὸ ὑπομεῖναι· A ἐπὶ ταὐτὸ γὰρ ἀμφότεροι σπεύδουσι τῷ πλησίον, δυνάμενοί τε σκώπτεσθαι, καὶ ἐμμελῶς σκώπτοντες. καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθά, καὶ τούτων μάλιστα ἃ φοβοῦνται μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς. καὶ τοὺς καθαρείους περὶ ὄψιν, περὶ ἀμπεχόνην, περὶ ὅλον τὸν βίον. καὶ τοὺς μὴ ὀνειδιστὰς, μήτε τῶν B ἁμαρτημάτων, μήτε τῶν εὐεργετημάτων· ἀμφότεροι γὰρ ἐλεγκτικοί. καὶ τοὺς μὴ μνησικάκους, μηδὲ φυλακτικοὺς τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλ᾽ εὐκαταλλάκτους· οἵους γὰρ ἂν ὑπολαμβάνωσιν εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πρὸς αὑτοὺς οἴονται. καὶ τοὺς μὴ κακολόγους, μηδὲ εἰδότας, μήτε τὰ τῶν πλησίον κακὰ, μήτε τὰ αὑτῶν, ἀλλὰ τἀγαθά· ὁ γὰρ ἀγαθὸς τοῦτο δρᾷ. καὶ τοὺς μὴ ἀντιτείνοντας τοῖς C ὀργιζομένοις, ἢ σπουδάζουσι· μαχητικοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι. καὶ τοὺς πρὸς αὑτοὺς σπουδαίως πως ἔχοντας, οἷον θαυμάζοντας αὐτοὺς, καὶ σπουδαίους ὑπολαμβάνοντας, καὶ χαίροντας αὐτοῖς. καὶ ταῦτα μάλιστα πεπονθότας, περὶ ἃ μάλιστα βούλονται αὐτοὶ ἢ θαυμάζεσθαι, ἢ σπουδαῖοι δοκεῖν εἶναι, ἢ ἡδεῖς. καὶ τοὺς ὁμοίους, καὶ ταὐτὰ ἐπιτηδεύοντας, D ἐὰν μὴ παρενοχλῶσι, μηδ᾽ ἀπὸ ταὐτοῦ ᾖ ὁ βίος· γίγνεται γὰρ οὕτω, τὸ, κεραμεὺς κεραμεῖ. καὶ τοὺς τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας, ὧν ἐνδέχεται ἅμα μετέχειν αὐτούς· εἰ δὲ μή, ταὐτὸ καὶ οὕτω συμβαίνει. καὶ πρὸς οὓς οὕτως ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, μὴ καταφρονοῦντες. καὶ πρὸς οὓς αἰσχύνονται τὰ πρὸς ἀλήθειαν. καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται, ἢ ὑφ᾽ ὧν ζηλοῦσθαι βούλονται, καὶ E μὴ φθονεῖσθαι, τούτους ἢ φιλοῦσιν, ἢ βούλονται φίλοι εἶναι. καὶ οἷς ἂν τἀγαθὰ συμπράττωσιν, ἐὰν μὴ μέλλῃ αὐτοῖς ἔσεσθαι μείζω κακά. καὶ τοὺς ὁμοίως καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας φιλοῦντας· διὸ καὶ τοὺς περὶ τοὺς τεθνεῶτας τοιούτους πάντες φιλοῦσι. καὶ ὅλως τοὺς σφόδρα φιλοφίλους, καὶ μὴ ἐγκαταλείποντας· μάλιστα γὰρ F φιλοῦσι τῶν ἀγαθῶν τοὺς φιλεῖν ἀγαθούς. καὶ τοὺς μὴ πλαττομένους πρὸς αὐτούς. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ τὰ φαῦλα τὰ ἑαυτῶν λέγοντες. εἴρηται γὰρ ὅτι πρὸς τοὺς φίλους τὰ πρὸς δόξαν οὐκ αἰσχυνόμεθα. εἰ οὖν ὁ αἰσχυνόμενος μὴ φιλεῖ, ὁ μὴ αἰσχυνόμενος φιλοῦντι ἔοικε. καὶ τοὺς μὴ φοβερούς· καὶ οὓς θαρροῦμεν·

& pugnaces velle contraria videntur, & dextri tum in eludendo, tum in sustinédo. Eisdem enim rebus ambo student ac is, qui proximus est, tum qui possunt lacessi, tum qui eleganter lacessunt. Et laudantes præsentia bona, & ex his maximè, quæ timent non adesse ipsis. Et mundos in visu, in vestitu, in tota vita. Et non exprobratores neque peccatorum, neque beneficiorum, ambo enim contentiosi. Et non memores malorum, neque obseruatores criminum, sed qui reconcilientur, idoneos: quales enim existimant esse erga alios, eosdem erga ipsos putant. Et non maledicos, neque scientes propinquorum mala, neque ipsorum, sed bona. bonus enim hoc facit. Et non aduersantes irascentibus aut serio agentibus: pugnaces enim sunt tales. Et se erga ipsos aliquo modo habentes, vt admirantes ipsos, & virtute præditos existimantes, & gaudentes ipsis. Et ita maximè affectos in iis rebus, in quibus maximè volunt ipsi aut suscipi, aut virtute præditi videri esse, aut iucundi. Et similes. Et eadem profitentes, si non impediant, neque ex eodem sit vita. Fit enim sic illud, Figulus figulo. Et eadem appetentes, quorum contingit simul ipsos participes esse: sin minus, id etiā sic accidit. Et apud quos sic se habent, vt pudore non afficiātur eorum, quę sunt ad opinionem, cùm minimè contemnant. Et apud quos pudore afficiūtur eorum, quæ sunt ad veritatem. Et quibuscum de honore concértant, & quorum æmulationem volunt, & non inuidiam, aut eos amant, aut eis volunt amici esse. Et quibus bona procurarent, nisi futura ipsis essent maiora mala. Et volūt amici esse iis, qui similiter absentes, & præsentes amāt. Quamobrem tales etiam erga mortuos, omnes amant. Et omnino valde studiosos amicorum, & non derelinquentes: maximè enim amāt ex bonis amicos bonos. Et non fingentes apud seipsos. Tales autem sunt etiam vitia sua ipsorum dicentes. Nam dictū est apud amicos nos eorū quæ sunt ad opinionem, non affici pudore. Si igitur is, quē pudet, non amat, is quē non pudet, amanti similis est. Et non metuēdos. Et quibus cōfidimus. Nemo enim eum, quem metuit, amat. Species autem amicitiæ sunt sodalitas, & familiaritas, & cognatio, & quæcunque talia. Conficientia verò amicitiæ sunt gratia & non rogatum fecisse, & cùm fecerit, non indicasse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius enim causa fie videtur, & non propter aliud. De inimicitia verò, & odio cõstat ex contrariis contemplandum esse. Et conficientia inimicitiæ sunt ira, incommodatio, criminatio. Ac ira quidem est ex iis, quæ sunt ad seipsum: inimicitia verò etiam sine iis, quæ ad seipsum: si enim existimemus esse talem, odio habemus. Et ira quidem semper adversus singularia, vt Callisthenes Socratem: odium verò etiam adversus genera. Nam fatem odio habet, & sycophantam quisque. Et illa quidem sanabilis tempore: hoc verò insanabile. Et illa molestia afficere appetit: hoc malo potius. Sentiri enim vult qui irascitur, huius verò nihil interest. Sunt autem molestia eiusmodi vt sentiatur omnia. Et quæ maximè mala sunt, minimè sub sensum cadunt, iniustitia, & imprudentia: non enim molestis afficit præsentia vlti. Et illa quidem cum molestia, hæc verò nõ cum molestia, qui enim irascitur, molestia afficitur: qui odio habet, non afficitur. Et ille quidem, si multa fiant miserescit: hic verò nullius. Ille enim talionem pati vult eum, cui irascitur, hic non esse. Apetit igitur ex his contingit inimicos, & amicos, tũ qui sunt, demõstrare, tum qui nõ sunt, efficere, & qui dicunt se esse, dissoluere, & qui ab illis, non ob inimicitiam factum sit, controuertantur, in vtram partem quis præeligit ducere. Qualia verò metuant & quos & quomodo se habentes, sic apparet.

CAPVT V.

Sit ergo metus, molestia quædam, & perturbatio ex phantasia futuri mali, vel ilonei ad interimendum, vel molesti. Non enim omnia mala metuuntur, vt ne fit iniustus, aut tardus, sed quæcunque vel molestias magnas vel interitus possunt, & hæc quæ non longè sed prope apparent, vt futura sint. Nam quæ longe admodum, non metuuntur. Sciunt enim omnes se morituros, sed quia non prope, non curant. Quod si metus huiusmodi est, necesse est, vt ea metuenda sint, quæcunque apparent facultatem habere magnam interimendi, vel afferendi detrimenta ad molestiam magnam perducentia. Quamobrem & signa huiusmodi rerum metuendæ: prope enim apparet quod metuendum est, idque periculum est, nempe rei metuendæ appropinquatio. Eiusmodi verò sunt inimicitia, & ira eorum qui possunt efficere aliquid. Manifestũ enim est, quòd omnes tũ odium, tum ira ipsis aliquid efficere possunt. Et quòd omnes, & velle, & posse, vt parati sint ad efficiendum. Et iniustitia facultatem habens: Nam eo quia præeligit iniustus, est iniustus. Et virtus contumeliam passa, facultatem habens. Manifestum enim est eam præeligere semper, cùm contumeliam patitur, possit autem nunc. Et metus eorum, qui possunt aliquid efficere. in apparatu enim necesse est vt sit etiam ille, qui talia est. Quoniam autem multi sunt peiores, & auidiores lucri, & timidi in periculis, metuendum est plerunque ipsum aliunde pendere. Quare conscij ei, qui fecit aliquid atrox, metuendi, ne aut indicent aut deferant. Et qui possunt iniuriam facere, semper iis, qui possunt iniuriam pati. Nam plerunque iniuriam faciunt homines, quando possunt. Et qui iniuriam patiuntur, vel existimant se iniuria pati: semper enim obseruant occasionem. Et qui iniuriam fecerunt, si facultatem habeant, metuendi sunt, quippe qui reformident talionem. Possum enim est, eiusmodi esse quod metuendum est. Et earundem rerum competitores quascunque nõ contingit simul inesse ambobus: semper enim certant cum his. Et præstantioribus metuendi, etiam ipsis metuendi. magis enim potuerint nocere ipsis, quàm præstantioribus. Et quos metuunt præstantiores ipsis propter idem. Et qui præstantiores ipsis sustulerunt. Et qui inferiores ipsis inuasertunt: aut enim iam metuendi sunt, aut cùm creuerint. Et ex iis, qui iniuriam passi sunt, & ex inimicis, vel aduersariis, non ad excandescendũ proclines, & liberè loquẽtes, sed mãsueti, & dissimulatores, & maliciosi: obscuri enim sunt, an prope sint. Quare nunquã manifesti sunt, quia lõgè absunt. Ex omnib. autẽ metuendis illa magis metuenda sunt, quæcunq, si euaserint, corrigi nõ contingit, sed aut omnino fieri non possunt, aut non in ipsorum, sed in aduersariorum sunt potestate. Et quorũ auxilia non sunt, vel non facilia. Vt autẽ simpliciter dicã, metuenda sunt, quæ cùm aliis euenint, vel euentura sunt, miserabilia sunt. Ac quæ quidẽ metuenda sint, & quæ metuant, fermè, vt ita dicam, maxima hæc sunt. Quomodo verò affecti ipsi metuant, nunc dicamus. Si ergo est metus cũ expectatione habendi aliquam ad interimendum idoneam perpessionem, apparet neminem metuere ex iis, qui arbitrantur nihil se passuros, neque ea, quæ non arbitrantur se passuros, neque eos, à quibus non arbitrantur, neque tunc cum minimè arbitrãtur. Necesse igitur est metuere eos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui arbitrantur aliquid se passuros, & qui ab his, & hæc, & tunc. Non arbitrantur autem se passuros, neque qui in prosperitatibus magnis sunt. Itaque contumeliosi sunt, & paruifactores, & audaces. Atque efficiunt tales diuitiæ, robur, multitudo amicorum, potentia. Neque qui iam se passos esse omnia existimant atrocia, & qui obrigescunt ad futurum, vt qui tympano iam iorquentur, sed oportet aliquam subesse spem salutis in ea re, de qua angantur. Signum autem est, quia metus paratos ad consultandum reddit. Atqui nemo consultat de rebus desperatis. Quare oportet tales patare, cùm fuerit melius, eos metuere, quòd tales possunt pati, quia alij maiores passi sint, & ostendere similes pati, aut passos esse, & ab iis, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cùm minimè arbitrabantur. Quoniam verò metus apparet, qui sit, & metuenda, & quomodo singuli se habentes timeant, apparet ex his etiam. Fidere quidsit, & in quibus versentur fidentes, & quomodo affecti fidentes. Fidentia enim contraria est metui, & quod fidentiam habet, ei, quod metum. Quare est spes cum phantasia rerum salutarium, vt quæ prope sint, metuendarum verò, aut quæ non sint, aut quæ longè sint. Sunt autem quæ fidentiam afferunt, & atrocia quæ sunt longè, & fidentiam afferentia quæ prope. Et emendationes si adsint, & auxilia vel multa, vel magna, vel vtraque. Et si neque iniuriam acceperint, neque intulerint. Et, si competitores aut non sint omnino, aut non habeant facultatem, aut facultatem habentes sint amici, aut beneficium fecerint, aut acceperint. Aut si plures sint, quibus eadem profint, aut præstantiores, aut vtrique. Ipsi autem sic se habentes fidentes sunt, si multa se rectè egisse arbitrentur, & non passos esse. Aut si sæpe inciderint in atrocia, & euaserint. Bifariam enim homines perturbationis expertes fiunt, vel quod experti nõ sint, vel quòd auxilia habeant, vt in maritimis periculis, & imperiti tempestatis fidunt futuris, & auxilia habentes propter experientiam. Et cùm similibus non sit res metuenda, neque inferioribus & quibus præstantiores se arbitrantur esse. Arbitrantur autem iis, quos vicerint, siue ipsos, siue præstantiores, siue similes. Et si adesse ipsis arbitrentur plura, & maiora, quibus excellentes metuendi sunt. Ea verò sunt,

A οἱ μέλλοντες τι παθεῖν οἱ, καὶ τοῦ ὑπὸ τίνος, καὶ τίνι, καὶ εἰ οὔτοι οἱ παθεῖν οἱ, οὗτοι εἰ ἐν εὐτυχίᾳ μεγάλῃ ὄντες, καὶ ὑβριστικοὶ εἰσι· διὸ ὑβρεῖται καὶ ὀλιγωροῦσι καὶ θρασεῖς ποιεῖ δὲ τοῦ τοιούτους πλοῦτος, ἰσχὺς, πολυφιλία, δυνάμεις. οὔτε οἱ ἤδη πεπονθότες τοιοῦτοι εἶναι δοκοῦσι, καὶ ἀποβλέψαι μόνον τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ δοτυμπανιζόμενοι· ἀλλ' ἔστι τινὰ ἐλπὶς σωτηρίας· ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν ἐν τῷ ἀπορεῖν· οὐδεὶς γὰρ ἀπορεῖ περὶ τῶν ἀδυνάτων· ὅταν δὲ βέλτιστον τὸ φοβεῖσθαι τοῦτο, ὅτι πάσχειν ἐστὶν, οἵους παθεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοις μείζω ἐπαθον· καὶ οὗ ἐφόβουν διὰ τοιούτων, ἢ πεπονθότες, καὶ ὑπὸ τούτων ὑφ' ὧν οὐκ ἤλπιζον, καὶ ταῦτα, καὶ τότε ὅτε οὐκ ἤλπιζον. ἐπεὶ δὲ οἷοι φόβου φαίνεται τι εἶδη, καὶ οἷοι τοῦ φοβεῖσθαι, καὶ οἱ ἔχοντες ἕξιν, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ τὸ θαῤῥεῖν τί ἐστι, καὶ οἷοι τοῦ θαῤῥεῖν, καὶ τίνες θαῤῥαλέοι, καὶ τίνες θαῤῥαλέα ἔστι τὸ, τι γὰρ θάρρος ἐστὶν τῇ φόβῳ, καὶ τὸ θαῤῥαλέον τῷ φοβερῷ ἐστι μὴ φαντασίας ἐλπὶς τοῦ σωτηρίας, ὡς ἐγγὺς ὄντων τῶν δὲ φοβερῶν, τὰ μὲν ὄντα, τὰ πόρρω ὄντα. ἔστι δὲ θαῤῥαλέα, τά τε διὰ τὰ πόρρω ὄντα, καὶ τὰ θαῤῥαλέα ἐγγύς. καὶ ἐπανορθώσεις καὶ ὦσι, καὶ βοήθειαι, καὶ πολλαὶ, καὶ μεγάλαι, καὶ ἄμφω. καὶ μήτε ἀδικῆσθαι, μήτε ἀδικεῖν ἐνδέχεσθαι ὦσιν. εἰκότως τοῖς οἷς μὴ ὦσιν ἔλαττοι, καὶ μὴ ἔχωσι δυνάμεις· καὶ δυνάμεις ἔχοντες, ὧν φίλοι· καὶ πολλοὶ ὦσιν οἷς, καὶ πεπονθότες. καὶ ἐὰν πολλοὶ ὦσιν οἷς ταῦτα συμφέρει, καὶ κρείττους, καὶ ἄμφω· ἐὰν δὲ οὕτως ἔχωσι, θαῤῥαλέοι εἰσὶ· ἐὰν πολλὰ κεκτημένοι εἶεν τοιαῦτα, καὶ μὴ πεπονθότες. καὶ ἐὰν πολλάκις ἐλπίσαντες ὦσι τοῦ σῴζεσθαι, καὶ διαπεφευγότες· ὅμοιος γὰρ ἀπειρίᾳ γίγνεται καὶ ἀδύνατοι, καὶ τοῦ μὴ φοβεῖσθαι, καὶ τοῦ βοηθεῖν ἔχειν· ὥσπερ οἱ τοῖς κατὰ θάλατταν κινδυνεύουσι, εἰς ἀπειρίαν χρήμασιν, θαῤῥοῦσι τοῖς μέλλουσι· καὶ οἱ βοήθειαν ἔχοντες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν. καὶ ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ δέῃ φοβεῖσθαι, μᾶλλον τοῖς ἥττοσι, καὶ οὗ κρείττους οἴονται εἶναι· δόξαντες δὲ, ὧν κεκρατήκασι, καὶ ἀεὶ τοῖς κρείττοσιν, καὶ τοῖς ὁμοίοις· καὶ ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπάρχοντες φοβεῖσθαι εἰώθασι. ταῦτα δ' ἐστὶ, πολλοὶ χρήματα, καὶ ἰσχὺς

καὶ ἰσχὺς σωμάτων, καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τοῦ φοβεῖν πολέμου παρασκευῶν, ἢ πάντων, ἢ τῶν μεγίστων. καὶ οἱ μὴ ἀδικοῦντες ὦσιν, ἢ μὰ πολλοὶ, ἢ μὰ τοιοῦτοι, οἷοι δὲ φοβοῦνται. καὶ ὅλως εἰ τὰ περὶ θεοὺς ἔχουσι καλῶς ἔχει, τά τε ἄλλα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μιαιόν καὶ λοιπὰ· θαῤῥαλέοι γὰρ οἱ ἐργῶν τῶν μὴ ἀδικοῦσι, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς πλήρεις· τὸ δὲ δεῖν ὑποπτεύειν βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅταν ὑπολαμβάνωσι βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις· καὶ ὅταν ὑπολαμβάνωσι, ἢ μὴ δεῖν παθεῖν, μὴ δὲ πεισθῆναι, ἢ κρείττους εἶναι. καὶ οἷοι οἱ φοβεροὶ καὶ θαῤῥαλέοι, εἰρῆσθω.

Κεφάλαιον ϛ.

Ποῖα δὲ αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, καὶ ποῖοι τινες, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐν τῷδε δῆλον. ἔστω δὲ αἰσχύνη, λύπη τις καὶ ταραχὴ περὶ τὰ εἰς ἀδόξίαν φαινόμενα φέρουσα τοῦ κακοῦ, ἢ παρόντος, ἢ γιγνομένου, ἢ μελλόντος. ἢ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία τις καὶ ἀπάθεια περὶ τὰ αὐτὰ ταῦτα, οἷς δοκεῖ αἰσχύνη ἢ δεῖσθαι, ἀπάγκη, αἰσχύνεσθαι μὴ ἐπὶ τοῖς πεπονθόσι τοῦ κακοῦ, ἢ δοκεῖ αἰσχρὰ τῷ ἔχοντι, ἢ οἷς φροντίζουσι τοιαῦτα δ' ἐστὶ, ὅσα δοκεῖ κακίας ἔργα εἶναι· δῆλον, ὅτι βάλλειν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν· δοκεῖ γὰρ καὶ τὸ δόλῳ τοῦ κινδύνου ἀπ' ἀδικίας γίγνεσθαι· καὶ τὸ συγγενεῖ δεῖν μὴ οὗ δεῖ, ἢ ὅπου οὐ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ· ἀπ' ἀκολασίας γὰρ· καὶ τὸ κερδαίνειν ἐκ μικρῶν, ἢ ἐκ αἰσχρῶν, ἢ ἀπ' ἀδυνάτων, οἷον πενήτων, ἢ τεθνεώτων· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία, τὸ, κἂν ἐκ νεκροῦ φέρῃς· ἐκ αἰσχρόκερδείας γὰρ καὶ ἀνελευθερίας· καὶ τὸ μὴ βοηθεῖν δυνάμενον εἰς χρήματα, ἢ ὅσον βοηθεῖν· καὶ τὸ βοηθεῖσθαι παρὰ τοῦ ὅσον οὐ δεῖ παρὰ τοῦ· καὶ δεομένοις δοῦναι ὅτε οὐδὲν αἰτοῦν· καὶ αἰτεῖν, ὅτε ἀπαιτεῖν· καὶ ἀπαιτεῖν, ὅτε αἰτεῖν· καὶ ἐπαινεῖν, ἵνα δοῦν αἰτοῦν· καὶ τὸ λιπαρεῖν χρήματα, μᾶλλον ἢ τοῦτο· πάντα γὰρ ἀνελευθερίας ταῦτα σημεῖα· τὸ δὲ ἐπαινεῖν παρόντα, κολακείας· καὶ τὸ παίζειν μὴ ὑβριστικῶς, τὰ δὲ φαῦλα σπουδαζόμενον· καὶ τὸ ὑπομένειν ἐπ' ἀλγεινοῖς· καὶ τοῦλα πάντα ὅσα τοιαῦτα· κολακείας γὰρ σημεῖα· καὶ τὸ μὴ ὑπομένειν πόνους, οὐδ' οἱ γηροβόσκοι, καὶ οἱ τρυφῶντες, καὶ οἱ ἐν ἐξουσίᾳ μᾶλλον ὄντες, ἢ ὅλως οἱ ἀδυνατοῦντες· ταῦτα γὰρ μαλακίας σημεῖα· καὶ τὸ ὑφ' ἑτέρου δεῖσθαι πάντα, καὶ τὸ πολλάκις.

A multitudo pecuniarum, & robur corporum, & regionis, & amicorum, & eorum, quæ ad bellum parantur, vel omnium, vel maximorum. Et, si in iniuriam fecerint, aut nemini, aut non multis, aut non iis, à quibus metuunt. Et omnino si ea, quæ ad Deos pertinent, ipsis egregiè se habeant, & alia, & quæ sunt à signis, & oraculis. Fidentiam enim affert ira. At non in iniuriam facere, sed accipere, ira efficiunt esse. Nemen autem existimatur auxilijs iis, qui iniuriam accipiunt. Et, cùm priores impetum faciente, vel nihil se pati, & passuros esse, vel rectè acturos arbitrantur. Ac de metuendis quidem, & fidentiam afferentibus dictum.

CAPVT VI.

Qualia verò sint ea, quorum pudet, & non pudet, & apud quos, & quomodo se habentes, ex his erit manifestum. Sit autem pudor dolor quidam, & confusio in iis, quæ ad offensionem existimationis videntur pertinere, malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris. Impudentia verò despicientia quædam, & vanitas perturbationis in his ipsis. Quod si pudor est iis, qui definitus est, necesse est pudere talium malorum, quæ videntur turpia esse ipsi, aut iis, quorum cutam habet. Talia autem sunt, quæcunque à vitiositate opera sunt, vt abiicere clypeum, aut fugere, nam id à timiditate. Et fraudare deposito, nam ab iniustitia. Et concumbere quibuscum non oportet, aut vbi nõ oportet, aut quando non oportet, nam ab intemperantia. Et lucrari à rebus paruis, aut à turpibus, aut ab impotentibus vt pauperibus aut mortuis, vnde & prouerbium, Etiam à mortuo ferre, nam à sordibus & illiberalitate. Et non auxiliari, dum possis, in pecunias, aut minus auxiliari. Et auxilium accipere à minus abundantibus. Et mutuum requirere quando videbitur petere. Et petere, quando repetere. Et repetere, quando petere. Et laudare, vt videatur petere. Et repulsam passum nihil minus. Nã omnia illiberalitatis hæc sunt signa. Laudare autem præsentem, adulationis signũ est. Et bona quidem laudando extollere, mala verò obscurare. Et dolere vicem dolentis. Et alia omnia eiusmodi, nam adulationis signa sunt. Et nõ tolerare laboreq; quos seniores, aut delicati, aut maiore licentia præditi, aut omnino impotentiores tolerant. Nam omnia mollitiei sunt signa. Et ab altero affici beneficio, & sæpe,

& quæ fecerit, exprobrare. Nam pusillani
mitatis omnia, & humilitatis signa. Et de
se dicere, & polliceri, & alienа sua affici-
mare: nam arrogantia est. Similiter ve-
rò etiam in aliorum vnoquoque, quæ in
moribus sunt, vitiorum opera, & signa, &
similitudinem turpia, & pudenda sunt. Et ad
hæc rerum honestarum, quarum omnes
participes sunt, aut similes omnes, aut plu-
rimi, non esse participem. Similes autem
dico eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis,
cognationis, omnino æquales. Turpe enim
iam est, non esse participem, vt eruditio-
nis quadamtenus, & aliarum rerum simi-
liter. Omnia verò hæc magis, si propter i-
psum apparent accidisse: sic enim sunt à
vitio magis, si ipse sit caussa eorum, quæ
affuerunt, aut adsint, aut futura sunt. Pa-
tientes autem, aut passos, aut passuros talia
pudet eorum, quæ ad offensionem & isti-
mationis pertinent; & probra. hæc autem
sunt, quæcunque ad ministeria aut corpo-
ris, aut operum turpium, ex quibus est con
tumeliæ perpessio. Et quæ ad intemperan-
tiam tum voluntaria, tam non volunta-
ria. Quæ verò ad vim, non voluntaria:
nam ab ignauia, aut timiditate tolerantia
est, & non vsesci. Quorum igitur pudet,
hæc sunt, & talia. Quoniam verò de offen
sione existimationis pudor est phantasia,
& huius ipsius gratia, sed non eorum quæ
inde euenient, ac nemo existimationis
curam habet nisi propter eos, qui existi-
mant: necesse est, pudere eorum, quorum
rationem habet. Rationem verò habet eo
rum, qui suspiciunt, & quos suspicit, & à
quibus vult suspici, & quibuscum de ho-
nore contendit, & quorum non contem-
nit existimationem. Ac suspici quidem vo
lunt ab iis, & suspiciunt eos, qui habent a-
liquod bonum ex iis, quæ preciosa sunt,
aut à quibus requirunt valde aliquid ex
iis quorum illi sunt domini: vt amatores.
De honore autem contendunt cũ iis qui
similes sunt. Et curant, vt eos qui vera lo-
quuntur, prudentes. Talésque sunt tum se-
nes, tum eruditi. Et eorum, quæ sunt in o-
culo, & quæ in aperto. vnde etiam prouer-
bium, In oculis esse verecundiam, & ob id
eorum qui semper affuturi sunt, magis pu-
det: & eorum, qui attendunt ipsos, propie-
rea quòd in oculis ambo sunt. Et eorũ qui
non sunt iisdẽ obnoxij: manifestum. n. est
eõtraria his videri. Et qui nõ ignoscũt iis
qui apparent peccare: quæ. n. aliquis ipse
facit, ea dicitur in proximis nõ stomachari.
Quare si non faciat, manifestum est,
eum stomachari, Et qui enunciant multis:

A καὶ ἃ οὐ ἐπίδοξον ἀνειδίζεσθαι· μικροψυχίας γὰρ
ποιότης καὶ ταπεινότητος σημεῖα· καὶ τὸ περὶ
αὑτοῦ λέγειν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι· καὶ τὸ τὰ
ἀλλότρια, αὐτοῦ φάσκειν· ἀλαζονείας γὰρ
ἐμφάσεις δὴ καὶ τοῦ τῆς ἄλλου ἐκβάσεις τῆς τῶ
ἤθους κακίας τὰ ἔργα, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ
ὅμοια· ἀρχὰ γὰρ καὶ ἀφορμαὶ. ἢ δὲ τοῦ τοι-
νυν τῶ τῆς καλῶν ὧν πάντες μετέχουσι, ἢ οἱ
ἔχοντες πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι, μὴ μετέχειν. ὁ-
B μοίους δὲ λέγω ὁμοφύλους, πολίτας, ἡλικίας,
συγγενεῖς· ἅπαν, τοῖς ἐξ ἴσου· ἀρχὴ γὰρ
ἤδη τὸ μὴ μετέχειν· τῆς, παμπόνους δὴ
ποιοῦσιν, καὶ τῆς ἄλλοις ὁμοίους· πάντα δὲ
ταῦτα μᾶλλον, εἰ δι' ἑαυτὸν φαίνοιτο· αὐτὸ
γὰρ ἤδη τοῦ ἀφελεῖν μᾶλλον, εἰ ἀνάγκη
ἢ ἀπῆν τῆς ὑπαρξάντων, ἢ ὑπαρχόντων,
ἢ μελλόντων. πάσχοντες δὴ, ἢ πεπονθότες, ἢ
C πεπονθέναι, τὰ τοιαῦτα αἰσχύνονται, ὅσα
εἰς ὑβρίζειν φέρει καὶ ὀνείδη· ταῦτα δὴ ἐστὶ,
ὅσα εἰς ὑπηρετήσεις ἢ σώματος ἢ ἔργων ἀ-
ναγκαῖα, οὐ δοξῶν τὸ ὑποφέρειν. καὶ τὰ ἀφ, εἰς ἀκο-
λασίαν, καὶ ἐκόντα καὶ ἄκοντα· τὰ δὴ, εἰς
βίαν, ἄκοντα· ὅσα οὖν εἰς βίας γὴ, ἢ δόλους,
ἢ ὑπομένειν, καὶ τὸ μὴ ἀμύνειν· ἃ δὴ ἀνα-
αἰσχύντοις, τοιαῦτα ἐστὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ
δὲ ἡ τῆς ἀδοξίας φαντασία ἕνεκα τοῦ αἰσχύνε-
D σθαι· αὐτῶν χάριν, ἀλλὰ μὴ τῆς ἀδοξίας
ἕνεκεν· οὐδὲ δὴ τῆς δόξης φροντίζει, ἀλλ' ἢ
δι' οὓς τοὺς δοξάζοντας, ἀνάγκη τοῦτο· αἰσχύ-
νεσθαι, οὓς λόγου ἕνεκεν δὴ ἔχει τῆς θαυμα-
ζόντων, καὶ οὓς θαυμάζει, καὶ ὑφ' οὓς βούλε-
ται θαυμάζεσθαι, καὶ παρ' οὓς φιλοτιμεῖ-
ται, καὶ οὓς μὴ κατα φρονεῖ τῆς δόξης. θαυμαζό-
E μενοι δὴ ὑφ' οὓς βούλονται ὑπὸ τούτων, καὶ
θαυμάζουσι τοῦτοις, οἱ ἔχουσί τι ἀγαθὸν τῆς
τιμίου. ἢ περὶ οὓς συμβαίνει διάφορα σφό-
δρα τοῖς, οὓς ἐκείνοις κύριοι· τῆς οἱ ἐρῶντες.
φιλοτιμοῦνται δὴ παρὰ τοῖς ἐμοῖς φροντί-
ζουσι δὴ, ὧν ἀληθεύοντες τῆς φρονίμων· τοι-
αῦτοι δὴ οἱ τε πρεσβύτεροι καὶ οἱ πεπαιδευ-
μένοι. καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ ἐν φανερῷ
ὄντα καὶ ἡ παρουσία, τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς τῆ
αἰδῶ. διὰ τοῦτο τοῖς ἀεὶ παρεσομένοις μᾶλλ-
F ον αἰσχύνονται, καὶ τοῖς παρόντας ἀνεῶν-
τας, διὰ τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀμφότερον. καὶ τοῖς
μὴ οἴεσθαι τυγχάνειν· δῆλον γὰρ ὅτι τὰναντία
δοκεῖ τοῦτοις. καὶ τοῖς μὴ συγ-
γνωμονοῦσι τοῖς φροντίζουσι ἁμαρτανόν-
ἃ γάρ τις

ἃ γὰρ τις ἀυτὸς ποιεῖ, ταῦτα λέγεται τοῖς
πᾶσι οὐ κομπῶν· ὅτι ἃ μὴ ποιεῖ, δῆλον ὅτι
κομπῶ. καὶ τοῦ ἐξαγγελτικοῖ πολλοῖς· εὐθύς
γὰρ διαφέρει μὴ δοκεῖν, ἢ μὴ ἐξαγγέλλειν.
ἐξαγγελτικοὶ δὴ, οἱ εὐπόριοι, διὰ τὸ συμ-
βαίνειν· καὶ ἀκαιρολόγοι· εὐθὺς γὰρ καὶ τοῦ
μὴ ἀμφισβητοῦντας, ἐν μᾶλλον τοῦ ἀνεφρά-
νοντας. καὶ οἷς ἡ διαπορία δῆλον τοῖς οὐδὲ πάν-
λοις ἀμφίβολον τῆς χρόνου· καὶ κοινῶν δὴ
πολλῶν κοινωνοῦσι γὰρ τοῖς εὖ τοῖς, καὶ ἐξαγ-
γελτικοί. καὶ οἷς μὴ δυνατὸν ἀπαντᾶν· ἀνε-
ῶν γὰρ θαυμαζόμενοι διάκειται· διὸ καὶ
τοῦ φρόνιμοι ἡ ἀναιδεῖς ἀγωνίστοι, ἀν-
εὐδίκοι τοῦ ἀδίκοις τε ἀυτοῖς· τοιοῦτοι δὴ
οἷοι αὐτὸ βουλόμενοι φίλοι εἶναι· τὰ γὰρ βέλ-
τιστα τοιοῦτοι. διὸ εὖ ἔχει ἡ τοῦ Εὐριπίδου
ὑπόκρισις πρὸς τὴν Συρακοσίοις. καὶ γὰρ
πάλαι γνωρίμοι εἰ μᾶλλον εὐνοοῦσι, αἰ-
σχύνονται δ' οὐ μόνον ἀυτὰ τὰ ῥαθέντα αἰ-
σχυντηλά, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα, δὴ, οὐ μόνον
ἀφορμὴ ἀφεῖναι· ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα
ἀυτῶ. καὶ οὐ μόνον ποιοῦσι τὰ αἰσχρὰ,
ἀλλὰ καὶ λέγουσι. ὁμοίως δὴ οὐδὲ τοῖς ἐμφα-
νῶς αἰσχύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δο-
λοῦσιν ἀυτῶς· δῆ, θεράποντας καὶ φί-
λοις τοῦτον. ὅσους δὴ ἂν αἰσχύνονται, οὗτ'
ἂν πολλὰ κατα φρονοῦσι τῆς δόξης τῶ ἀλλ-
D θεύειν· οὐδὲ γὰρ παρρησία, ἢ θαρρεῖν αἰσχύνο-
ται· οὐτε τὰ αὐτὰ τοῖς γνωρίμοις καὶ τοῖς
ἀγνῶσι· ἀλλὰ τοῖς ὑφ' οὓς γνωρίμοις, τὰ
πρὸς ἀλλήλους διαφέρει· τοῖς δὴ ἀνθρω-
πὰ πρὸς τὸν ἔπαινον. αὐτὰ δὴ ἀλλ' ἀναλήθεια,
αἰσχυνθεῖν ἂν· πρῶτον ὑφ' οὓς, εἰ ὑπάρχοι
πρὸς ἀυτοὺς ἔχοντας οὕτω τοῖς, οἷος ἐφαί-
νῶ δὴ οὐ αἰσχύνεται· ἢ τοῦ δὴ ἀνθρω-
πὰ ἀνθρῶν, ἢ θαυμαζόντες, ἢ ὑφ' οὓς βούλε-
E ται θαυμάζεσθαι, ἢ οὓς δοκεῖ μικρὰ χρείαν,
οὓς μὴ τύχοιεν ἀλλὰ ὅτιοῦν· καὶ οὔτε
εἰ ἐρῶντες, ὥσπερ Κύδιας ἐκεῖ τοῦ Σάμου
κληρουχίας ἐπαιμαχόμενος· ἀξίου γὰρ ὑπολα-
βεῖν τοῖς Ἀθηναῖοις, περιεστάναι κύκλῳ
τοῖς Ἕλλησας, οὓς ἐρῶντες, καὶ μὴ μόνον
ἀκουσομένοις ἀ ἀν ἐφίστοιντο. ἢ οὐ πλη-
σίον ὄντα εἰ τοιοῦτοι, ἢ μᾶλλον αἰσθά-
νεσθαι· διὸ καὶ ὀρθῶς ἀτυχοῦντες ὑπὸ
τῆς ζηλοῦντων ποτέ, οὐ βουλόμενοι· θαυμα-
στοῦσι γὰρ οἱ ζηλοῦντες. καὶ ὅσοι ἔχουσι ἃ κρατοῦσι αἰσχύνονται ἔργα καὶ πράξεις, ἢ ἀνεῤῥῆ, ἢ ἀφε-
λόντες ἢ ἄλλοις τινὶ, ὡς εἰ ὑπάρχῃ τις ἀυτοῖς ἀγχίστεια. καὶ ὅλως ὑφ' οὓς ἂν κινῶσι αὐτοὶ·

A nihil enim differt non videri, & non e-
nunciari. Enunciant autem tum iniuriam
passi, quia obseruant: tum maledici, si e-
nim etiam eos, qui non peccant, multo
magis eos, qui peccant. Et quibus occupa-
tio est in proximorum peccatis, vt subsan-
natoribus & Comicis: maledici enim quo-
dam modo ipsi sunt, & proclriores ad enun-
ciandum. Et à quibus nunquam repulsam
tulerunt: nam, vt qui suspiciuntur, affecti
sunt. Quare & eorum, qui priuà aliquid pe
tierunt, pudet, vt qui nondum existimati-
onem amiserunt apud ipsos. Tales
B autem sunt, & qui recens voluntamici esse
quæ enim optima sunt, viderunt. Quam
ob rem bene se habet Euripidis responsio
ad Syracusios. Et ex antiquis familiaribus
qui nullius rei sunt conscij. Pudet autem
non solum eorum, quæ dicta sunt, puden-
dorum, sed etiam signorum, vt non solum
cum in re venerea versantur, sed etiam
C cum adsunt signa eius rei, & non solum
cum fasiunt turpia, sed etiam cùm dicũt.
Similiter autem non solùm eorum, quæ
dicta sunt, pudet, sed etiam eorum, qui in-
dicaturi sunt ipsos, vt famulorum, & qui i-
psis amici sunt. Omnino autem non pu-
det eorum, quorum valde contemnunt
existimationem, quod ad veritatem attin-
net, neq; inem enim belluarum, & puero-
rum pudet. Neque in eisdem rebus noto-
rum, & ignotorum. Sed notorum quidem,
D in iis, quæ ad veritatem existimantur ex-
ternorum verò in iis, quæ ad opinionem
tantum. Ipsos verò sic affectos pudet. pri-
mùm quidem, si erga ipsos se habuerint
perinde aliqui, ac diximus esse eos quo-
rum pudet. Erant autem isti aut qui sus-
piciuntur, aut qui suspiciunt, aut à quibus
volunt suspici, aut à quibus requirunt
aliquid opportunè, quod non consequen-
tur: si nullius existimationis sint, & isti
E aut videntes, vt Cydias de Sami colonia
concionans est. Putabat enim, vt existi-
marent Athenienses, circumstare Græcos,
vt videntes, & non duntaxàt audituros,
quæ decreuissent: aut si prope sint tales,
aut sensuri sint. Quamobrem & conspici
ij, qui aduersa fortuna vtuntur se ab æ-
mulis vnquam nolunt: suspiciunt enim
æmuli. Et quando habeant ea, quæ dede-
corent opera, & actiones, aut suas ipsorũ,
F aut proauorum, aut aliorum aliquorum,
quibuscum sit aliqua ipsis propinquitas. &
omnino eorum, pro quibus pudet ipsos.

Universidad de Deusto Biblioteca

Sunt autem isti qui dicti sunt, & qui ad ipsos referuntur, quorum magistri, aut consiliarij fuerunt. Et si sint alij similes, quibuscum de honore concertant: multa enim pudore affecti propter tales faciunt, & non faciunt. Et qui conspicientur & in aperto versabuntur cum consciis, eos pudet magis. Vnde & Antiphon Poëta, cùm tympano torquendus esset à Dionysio, & videret vnà morituros se obnubere, vt egressi sunt ex portis, Quid, inquit, obnubitis? anne cras aliquis horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc: de impudentia verò apparet ex contrariis nos abundaturos.

CAPVT VII.

QVibus autem gratiam habeant, & ob quæ, & quomodo ipsi se habentes, cùm definiuerimus gratiam, constabit. Sit igitur gratia per quam is, qui possidet, dicitur gratificari ei, qui indiget, non pro vlla re, neque vt aliquid fit ei, qui tribuit, sed vt illi aliquid. Magna autem, si aut eorum qui valde indigent, aut rerum magnarum, & difficilium: aut in occasionibus talibus aut solus, aut primus, aut maximè. Ac indigentiæ sunt appetitiones, & ex his maximè, quæ cum molestia rei, quę non suppetit. eiusmodi verò sunt cupiditates, vt amor: & in corporis cruciatibus: & in periculis. Etenim qui in periculo versatur, cupit, & qui in dolore. Quamobrem qui in paupertate subueniunt, & fuga, etiam si parua subministrauerint, propter magnitudinem indigentiæ, & temporis occasionem, gratiam tribuerunt, vt qui in Lyceo stoream præbuit. Necesse igitur est maximè in talia facere tributionem, sin minus, in paria aut maiora. Quocirca, quia apparet & quando, & ob quæ fiat gratia, & quomodo se habentibus, manifestum est ex his apparatum faciendum esse demonstrando illos aut esse, aut fuisse in eiusmodi indigentia, & dolore: hos verò dedisse in eiusmodi necessitate, tale aliquid tribuentes. Apparet verò etiam vnde diminuere contingat gratiam, & efficere gratiæ expertes, aut enim quòd sua causa tribuunt, aut tribuerunt (id autem non erat gratia) aut quòd fortuitò fecerunt, aut coacti sunt, aut quòd reddiderunt, non dederunt, siue scientes, siue nequaquam: vtroque enim modo est aliquid pro aliquo. Quare ne sic quidem erit gratia. Et de omnibus categoriis consideratio habenda. Nam gratia est, aut quia hoc: aut tantum: aut tale: aut quando: aut vbi.

A εἰσὶ δ' οὗτοι οἱ εἰρημένοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι, ὧν διδάσκαλοι ἢ σύμβουλοι γεγόνασι. καὶ ἐὰν ἄλλοι ὦσιν ὅμοιοι, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· πολλὰ γὰρ αἰσχυνόμενοι διὰ τοὺς τοιούτους καὶ ποιοῦσι καὶ οὐ ποιοῦσι. καὶ μέλλοντες ὁρᾶσθαι, καὶ ἐν φανερῷ ἀναστρέφεσθαι τοῖς συνειδόσιν αἰσχυντηλοὶ μᾶλλον εἰσίν. ὅθεν καὶ Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς B συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν, τί ἐγκαλύπτεσθε; ἢ μὴ αὔριόν τις ὑμᾶς ἴδῃ τουτωνί; περὶ μὲν οὖν αἰσχύνης, ταῦτα· περὶ δὲ ἀναισχυντίας, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων εὐπορήσομεν.

Κεφάλαιον ζ.

Τίσι δὲ χάριν ἔχουσι, καὶ ἐπὶ τίσιν, ἢ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, ὁρισαμένοις τὴν χάριν, C δῆλον ἔσται. ἔστω δὴ χάρις, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν ὑπουργεῖν τῷ δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵνα τι αὐτῷ τῷ ὑπουργοῦντι, ἀλλ' ἵνα ἐκείνῳ τι. μεγάλη δ' ἂν ᾖ, ἢ σφόδρα δεομένῳ, ἢ μεγάλων καὶ χαλεπῶν, ἢ ἐν καιροῖς τοιούτοις, ἢ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μάλιστα. δεήσεις δ' εἰσὶν αἱ ὀρέξεις, καὶ τούτων μάλιστα αἱ μετὰ λύπης τοῦ μὴ γιγνομένου. τοιαῦται δὲ αἱ ἐπιθυμίαι εἰσὶν, οἷον ἔρως. καὶ ἐν ταῖς τοῦ σώματος D κακώσεσι, καὶ ἐν κινδύνοις· καὶ γὰρ ὁ κινδυνεύων ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ λυπούμενος· διὸ οἱ ἐν πενίᾳ παριστάμενοι καὶ φυγαῖς, κἂν μικρὰ ὑπηρετήσωσι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς δεήσεως, καὶ τὸν καιρὸν κεχαρισμένοι εἰσίν, οἷον ὁ ἐν Λυκείῳ τὸν φορμὸν δούς. ἀνάγκη οὖν μάλιστα μὲν εἰς ταὐτὰ ἔχειν τὴν ὑπουργίαν· εἰ δὲ μή, εἰς ἴσα, ἢ μείζω. ὥστ' ἐπεὶ φανερὸν καὶ ὅτε, καὶ ἐφ' οἷς γίνεται E χάρις, καὶ πῶς ἔχουσι, δῆλον ὅτι ἐκ τούτων παρασκευαστέον, τοὺς μὲν δεικνύντας, ἢ ὄντας, ἢ γεγενημένους ἐν τοιαύτῃ λύπῃ καὶ δεήσει· τοὺς δὲ, ὑπηρετηκότας ἐν τοιαύτῃ χρείᾳ τοιοῦτόν τι ὑπηρετοῦντας. φανερὸν δὲ καὶ ὅθεν ἀφαιρεῖσθαι ἐνδέχεται τὴν χάριν, καὶ ποιεῖν ἀχαρίστους· ἢ γὰρ ὅτι αὑτῶν ἕνεκα ὑπηρετοῦσιν, ἢ ὑπηρέτησαν, τοῦτο δ' οὐκ ἦν χάρις· ἢ ὅτι F ἀπὸ τύχης συνέπεσεν, ἢ συνηναγκάσθησαν, ἢ ὅτι ἀπέδωκαν, ἀλλ' οὐκ ἔδωκαν, εἴτε εἰδότες, εἴτε μή· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ ἀντί τινος, ὥστ' οὐδ' οὕτως ἂν εἴη χάρις. καὶ περὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον· ἡ γὰρ χάρις ἐστὶν, ἢ ὅτι τοδί, ἢ τοσονδί, ἢ τοιονδί, ἢ ποτέ, ἢ ποῦ.

σημεῖον

σημεῖον δὲ, εἰ ἔλαττον μὴ ὑπηρέτησαν· καὶ εἰ A τοῖς ἐχθροῖς, ἢ ταὐτά, ἢ ἴσα, ἢ μείζω· δῆλον γὰρ ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἡμῶν ἕνεκα. ἢ εἰ φαῦλα εἰδώς· οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ δεῖσθαι φαύλων. καὶ περὶ μὲν τοῦ χαρίζεσθαι καὶ ἀχαριστεῖν, εἴρηται. ποῖα δ' ἐλεεινὰ, καὶ τίνας ἐλεοῦσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, λέγωμεν.

Κεφάλαιον η.

Ἔστω δὴ ἔλεος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ κἂν αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα, καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. δῆλον γὰρ ὅτι ἀνάγκη τὸν μέλλοντα ἐλεήσειν ὑπάρχειν τοιοῦτον εἶναι, οἷον οἴεσθαι παθεῖν ἄν τι κακόν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῶν αὑτοῦ τινα, καὶ τοιοῦτον κακόν, οἷον εἴρηται ἐν τῷ ὅρῳ C ἢ ὅμοιον, ἢ παραπλήσιον. διὸ οὔτε οἱ παντελῶς ἀπολωλότες ἐλεοῦσιν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔτι παθεῖν οἴονται· πεπόνθασι γάρ. οὔτε οἱ ὑπερευδαιμονεῖν οἰόμενοι, ἀλλ' ὑβρίζουσιν· εἰ γὰρ ἅπαντα οἴονται ὑπάρχειν τἀγαθά, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι παθεῖν τι κακόν· καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, οἷοι νομίζειν παθεῖν ἂν, οἵ τε πεπονθότες ἤδη καὶ διαπεφευγότες. καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ διὰ D τὸ φρονεῖν, καὶ δι' ἐμπειρίαν. καὶ οἱ ἀσθενεῖς. καὶ οἱ δειλότεροι μᾶλλον. καὶ οἱ πεπαιδευμένοι· εὐλόγιστοι γάρ. καὶ οἷς ὑπάρχουσι γονεῖς, ἢ τέκνα, ἢ γυναῖκες· αὑτοῦ τε γὰρ ταῦτα, καὶ οἷα παθεῖν τὰ εἰρημένα. καὶ μήτε ἐν ἀνδρείας πάθει ὄντες, οἷον ἐν ὀργῇ καὶ θάρρει· ἀλόγιστα γὰρ τοῦ ἐσομένου ταῦτα. μήτ' ἐν ὑβριστικῇ διαθέσει· καὶ γὰρ οὗτοι ἀλόγιστοι τοῦ E πείσεσθαί τι, ἀλλ' οἱ μεταξὺ τούτων. μήτ' αὖ φοβούμενοι σφόδρα· οὐ γὰρ ἐλεοῦσιν οἱ ἐκπεπληγμένοι διὰ τὸ εἶναι πρὸς τῷ οἰκείῳ πάθει. κἂν οἴωνταί τινας εἶναι ἐπιεικεῖς· ὁ γὰρ μηδένα οἰόμενος, πάντας οἰήσεται ἀξίους εἶναι κακοῦ. ὅλως δὲ, ὅταν ἔχῃ οὕτως, ὥστ' ἀναμνησθῆναι τοιαῦτα συμβεβηκότα ἢ αὑτῷ, ἢ τῶν αὑτοῦ· ἢ ἐλπίσαι γενέσθαι ἢ αὑτῷ, ἢ τῶν αὑτοῦ. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἐλεοῦσιν, εἴρηται. ἃ δὲ ἐ- F λεοῦσιν, ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον. ὅσα τε γὰρ τῶν λυπηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν φθαρτικά, πάντα ἐλεεινά· καὶ ὅσα ἀναιρετικά· καὶ ὅσων ἡ τύχη αἰτία κακῶν μέγεθος ἐχόντων. ἔστι δὲ, ὀδυνηρὰ μὲν καὶ φθαρτικά, θάνατοι, καὶ αἰκίαι, καὶ σωμάτων κακώσεις, καὶ γῆρας, καὶ νόσοι,

A Signum verò est si rem minorem non tribuerunt. Et si inimicis aut res easdem, aut pares, aut maiores. Manifestum enim est ne hæc quidem nostri causa esse. Aut si res viles sciens: nemo enim confitetur se indigere vilibus. Ac de tribuẽda quidem gratia, & non tribuenda, dictum est. Qualia verò miserabilia sint, & quos miserantur, & quomodo ipsi se habẽtes, dicamus.

CAPVT VIII.

B SIt misericordia, molestia quædam in eo malo, quod videtur habere vim interitus, & molestiæ afferendæ, eius, qui eo sit indignus. quod ipse etiam expectet se passurum, aut aliquem suorum, idque cùm propinquum appareat. Manifestum enim est, necesse esse, qui miseraturus est, esse talem, vt putet passurum aliquid mali aut se, aut suorum quempiam, & tale malum, quale dictũ est in definitione, aut simile, C aut propinquum. Quamobrem nec omnino perditi, miserãtur. nihil enim amplius se passuros putant: passi enim sunt. Nec qui se valde fœlices esse putant: sed contumeliam faciunt. si enim omnia putant adesse bona, manifestum est, eos etiam putare, se non passuros aliquid mali. Etenim id inter bona est. Ac tales sunt, vt putent se passuros, qui iam passi sunt, & euaserunt. Tum senes, & ob prudentiam, & ob experien- D tiam. Tum debiles, & timidiores magis. Tum eruditi: considerati enim sunt. Tum quibus sunt parentes, & liberi, aut vxores: sua enim sunt hæc, & possunt pati ob ea quæ dicta. Tum qui nec in fortitudinis affectu sunt, vt in ira, aut fidentia: hæc enim de futuro non considerant. Nec in contumeliosa affectione. Etenim isti non considerant, se passuros esse aliquid: se inter hos medij. Nec rursus metuentes valde: E non enim miserantur metu perculsi, quia sunt in proprio affectu. Et si putant aliquos esse æquos: nam neminem putans, omnes existimabit dignos esse malo. Et omnino quãdo sic se habet, vt meminerit talia accidisse sibi aut suis, aut putet fore vt aut sibi accidant aut suis. Ac quemadmodũ quidem se habentes misereantur, expositũ est. Quæ verò miserẽtur, ex definitione patẽt, quæ enim ex molestis, & tristibus vim habent interimẽdi, omnia miserabilia sunt. F Et quæ vim perdendi habent. Et quorum fortuna est caussa malorum, magnitudinẽ habentium. Sunt autem tristia, & interitum afferentia mortes & verberationes, & corporum cruciatus, & senectus & morbi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& alimenti indigentia. Quorum verò fortuna est causa malorum sunt priuatio amicorum, paucitas amicorum. Quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miserabile est: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigisse, idque sæpe. Et postquam passus sit, factum esse aliquid boni, vt Diopithi ea, quæ à Rege missa sunt, quòd mottuo missa sint. Et nihil factum esse boni, aut eorum, quæ facta sunt, non esse fruitionem. ob quæ igitur miserentur, hæc, & talia sunt. Miseratur verò & familiares, si non valde coniuncti sint necessitudine. Erga hos autem, vt erga se ipsos passuros, se habent. Quamobrem & Amasis in casu filij, qui ad moriendum perducebatur, lachrymas non effudit, vt aiunt, sed in casu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim est miserabile: illud acrox. Nã atrox diuersum est à miserabili, & habet vim pellendæ misericordiæ, & sæpe in contrarium vtile est. Præterea miserantur, si ipsum atrox prope sit. Et similes miserantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus hic magis apparet, etiam ipsi idem posse contingere. Omnino enim oportet assumere, quæ sibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, ipsos miserari. Quoniam autem quæ prope apparet perpessiones, miserabiles sunt: at quæ abhinc decem milia annorum facta sunt, aut futura sunt, ea neque expectantes, neque recordantes, aut omnino non miserantur, aut non similiter: necesse est qui repræsentantur figuris, & vocibus, & vestitu, & omnino simulatione, miserabiliores esse: faciunt enim vt propinquum appareat, malum antè oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta sunt nuper, aut futura sunt breui, miserabiliora sunt propter idem. Et signa, & actiones, vt vestes eorum qui passi sunt, & quæcunque talia. Et sermones eorum, qui in perpessione sunt, vt qui iam animam efflant. Et maximè virtute præditos esse, cùm in talibus temporibus sunt: omnia enim hæc, quia propè apparent: magis efficiunt miserationem, quasi & ille indignus sit, & ante oculos appareat perpessio.

A καὶ τροφῆς ἔνδεια. ὧν δὲ ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. διὸ καὶ τὸ διαπεσεῖν ὑπὸ φίλων καὶ συνήθων, ἀλγεινόν. ἄρχειν, ἀδύνατα, ἀνεπιμέλεια· καὶ τὸ ἄνευ πονοῦντα κατόρθοῦν τι πράττειν, κακόν τι συμβαίνει. καὶ τὸ πολλάκις τοιοῦτο. καὶ τὸ τεκμηριοῦσθαι γίγνεσθαί τι κἀγαθόν· οἷον, Διοπείθει τὸ πεμφθὲν βασιλέως, τοῦθ' ὑστέρα κατεπράφθη. καὶ τὸ, ὃ μὴ ἦν γενόμενον ἀγαθόν, ἢ γενόμενον μὴ ἔχει ἀπόλαυσιν. τὰ οἷς μὴ οἰοῦ ἐλεεῖν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔστι. ἐλεεῖν δὲ τοῖς τε γνωρίμοις, ἐὰν μὴ σφόδρα ἐγγὺς ὦσι οἰκειότητος. ὅσοι δὲ τοιοῦτοι, ὥσπερ οἱ αὐτοὶ μάλιστα ἔχουσι· διὸ καὶ Κῦρος, ὅτε μὴ εἶδε ἀγωνιῶν τὸν υἱὸν ἀπαγόμενον, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὡς φασιν· ἔτι δὲ τὸν ἐπαιτοῦντα, ὡς ἐδάκρυσεν, ὡς φασιν· ἔτι δὲ τὸν ἀλλ, φοβερὸν τοιοῦτον· τὸ γὰρ ἔλεεινὸν ἐκείνου ἐστὶ, καὶ ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλοὺς τῷ ἐναντίῳ χρήσιμον. ἐν ἐλεοῦσι, ἐγγὺς ἀεὶ τοῦ δεινοῦ ὄντες. καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐλεοῦσι, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ ἕξει, καὶ ἕξεσι, καὶ ἀξιώμασι, καὶ γένει· ἐν πᾶσι γὰρ τοῦ τοιούτου μᾶλλον φαίνεται καὶ οὐκ ἀπ' ἀξίας· ἅπαντα γὰρ καὶ ἐν τούτοις δεῖ λαμβάνειν, ὅσα ἔστι ἐφ' αὐτοῖς φοβεῖσθαι, τούτοις ἐστὶ πλησιάζοντα ἐλεεῖν. ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς φαίνεται τὰ τοιαῦτα, ἐλεεινὰ ἐστι τὰ δὲ μυριετῶν ἔτους γενόμενα, οὔτε ἐλπίζοντες, οὔτε μαρτυροῦντες, ἢ ὅλως οὐ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως, ἀπὸ τῶν τοιούτων μιμουμένων· σχήματι καὶ φωνῇ καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέροις ἔοικε· ἐγγὺς γὰρ τοιοῦτον φαίνεσθαι, τὸ κακὸν ὡς ὁρώμενον ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγονός. καὶ τὰ γεγονότα νῦν, ἢ μέλλοντα διὰ τοχέων, ἐλεεινότερα διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰς πράξεις· ἅπερ ἐδόκουν τι τῷ πεπονθότι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ λόγοις, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ ἐν τοῖς τοιούτοις ὄντι, οἷον ἤδη τελευτῶντι. καὶ μάλιστα τὸ ἀνδρείους εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς· ἅπαντα γὰρ τοιαῦτα, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸ ἔλεος.

B

C

D

E

F

καὶ ὡς ἀκίνδυνον τι ὄντας, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένοις τὰ πάθη.

CAPVT IX.

OPponitur autè, ei quod miseratur, maximè id, quod appellàs stomachari. Nã dolori propter indignas res aduersas,

Κεφάλαιον θ.

ΑΝτίκειται δὲ τῷ ἐλεεῖν, μάλιστα μὲν ὃ κελεύει νεμεσᾶν· τῷ γὰρ λυπεῖσθαι τοῖς ἀναξίοις κακοπραγοῦσι, ἀπαιλλάττει δεῖ δὲ

δεῖ δὲ ὅσοι πολὺ, ἢ διότι τὰ αὐτὰ ἥδοιτο τὸ λυπεῖν δεῖ τοῖς ἀναξίως δυσπραγοῦσι· ἀμφοτέρα τὰ πάθη, ἥδοιτο χρηστῷ· δεῖ γὰρ, δεῖ μὴ τοῖς ἀναξίως πραττόμενα κακοῖς, συμφέρειν ἢ ἀλλήλοις· τοῖς δὲ δὴ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν εὐτυχεῖν· διὸ καὶ τοῖς θεοῖς ὀνομάζομεν τὸ νεμεσᾶν. δόξειεν δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος τῷ ἐλεεῖν τὸ αὐτὸ τῶν ἀπαιλλάττειν ἔοικε, ὡς συνάγοντι δὲ καὶ τοῦτο τῷ νεμεσᾶν· ἑκατέρῳ γὰρ παρεγγύς ἐστι, ὁ φθόνος ἐστὶ, καὶ οὐ δυσπραγίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἀναξίᾳ, ἀμφότερα τῷ ἴσου ἐστὶ λυπεῖν· τὸ δὴ μὴ ἐπὶ τῷ αὐτῷ τι συμβαίνειν ἔνεστι, ἀμφότερα δ' ἐπὶ αὐτοῖς τοῖς πλησίον ἐστὶ, ὅμοιον δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀναγκαῖον ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἐν ἕξει, τὸ ἀφθόνητον τῷ δὴ νεμεσᾶν· ἀμφότερα φθόνος, καὶ ἀδικία τοῦ ὑπάρχειν καὶ πάσχειν ὅτι ἀναξίως· ἀλλ' ἔοικεν ἡ δυσφορία τοῖς ἐναντίοις ἀναγκαῖον ὑπάρχειν· ὁ γὰρ ἐπιτυχὼν τῷ ἀναξίως ἐν μέσῳ φάσκων, ὅτι τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ· ὁ δὲ αὐτὸς δεῖ τοῖς ἀναξίως κακῶς πράττουσι καὶ ἀξίως· ἀμφοτέρα γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν ἀληθινὸν ἀνάγκη γὰρ ἐλπίζειν ὑπάρξειν ἃ ἄξιος τῷ ἐμοίῳ, καὶ αὐτῷ. καὶ ἔστι τῷ αὐτῷ ἥδιστα πάντων τὰ ἐναντία, τῷ ἐναντίῳ· ὁ δὲ αὐτὸς δεῖ ἐπιχαιρεκακεῖν καὶ φθονεῖν· ἐφ' ᾧ γὰρ τις λυπεῖται χαιρεκακεῖν καὶ ὑπάρχειν, ἀνάγκη· οἱ αὐτοὶ δὴ τῷ ἐπιχαίρειν καὶ τῷ φθονεῖν τῷ αὐτῷ χαίρειν· διὸ, καὶ πολλοὶ ἐφ' οἷς ἐλεοῦσι πάντα τοῦτο δεῖ· ἀναφέρει δὲ, διὰ τὰς ἀμφοῖν αἰτίας· ὅτε φανῇ τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἀπαστᾶ μᾶλλον χρήσιμα· φανῇ τὸν αὐτὸν οἷόν τε νεμεσᾶν λέγομεν, οἷον τὸ νεμεσᾶν, καὶ δεῖ τίν, καὶ τοὺς ἔχοντας ἑαυτοὺς ἔνια μὴ τοῦτο, οἷον δεῖν. φανεῖεν δὲ ἂν οἱ ἐρωτῶντες· εἰ γὰρ δεῖ τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι δεῖ τῷ φαινομένῳ ἀναξίως δυσπραγεῖν, πρῶτον μὲν δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε δεῖ πάσῃ τῇ ἀρετῇ νεμεσᾶν· οὐδὲ γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ οἱ ἀγαθοὶ κλῆσιν, νεμεσήσῃ τούτῳ· οὐδὲ γὰρ οἱ ἄλλοι δεῖ τοῖς ἐναντίοις τούτοις εἶναι· ἀλλ' δεῖ πλούτῳ, καὶ δυναμεῖ, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅσων ἂς πλείστῳ εἴπεν, ἄξιοι εἶναι οἱ ἀγαθοί.

A opponitur est quodammodo, & per eosdem mores dolor propter indignas res secundas, & vtræque perturbationes sunt bonorum morum. Oportet enim eorum, qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis, qui bene, stomachari. Iniustum enim est, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus stomachari. Exilimabitur verò etiam inuidia miserationi eodem opponi modo, quasi quæ vicina, & eadem sit cum stomachatione: verùm est diuersa. Molestia quidem turbulenta etiam inuidia est, & propter prosperum euentum, sed non indigni, verum æqualis & similis. Illud verò, ne ipsi aliquid contingat aliud, sed propter ipsum proximum omnibus similiter oportet inesse. non enim amplius erit illud quidem stomachatio, hoc verò inuidia, sed metus si ob id ipsum adsit molestia, & perturbatio, quia ipsi aliquid futurum sit mali, ab aliis prosperitate. Apparet autem fore, vt sint consequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim molestia afficitur ob eos, qui indignè malè agunt, lætabitur, aut molestiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt. vt ob particidas, & sicarios, quando supplicio afficiantur, nemo molestia affectus fuerit, qui bonus sit: oportet enim gaudere propter tales eodem modo, ac propter bene agentes secundum dignitatem: ambo enim iusta sunt & faciunt, vt gaudeat æquus. Necesse enim est eum sperare fore, vt adsint, quæ simili, ac sibi ipsi. Et pertinent ad eosdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idem enim est malis alienis gaudere, ac inuidere. Ex quo enim quispiam molestia afficitur, dum illud oritur, aut adest, necessarium est eum propter priuationem, & corruptionem eiusdem lætari. Quamobrem vim arcendæ misericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de causis. Quare ad non miserabilia reddenda, omnia similiter vtilia sunt. Ac primùm quidem de stomachando exponamus, quibus stomachentur, & ob quæ & quomodo se habentes ipsi, postea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt. Si enim stomachari est molestia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifestum est, non licere propter omnia bona stomachari. Nemo enim si iustus aut fortis sit, aut si virtutē consequatur, ei stomachabitur: neq. enim miserationes propter contraria horum sunt: sed propter diuitias, & potentiam, & res eiusmodi, quibus vt simpliciter dicam, digni sunt boni.

& qui natura habent bona, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæcunque talia. Quoniam verò antiquum esse propinquum apparet naturali, necesse est idem habentibus bonum, si nuper consecuti sint, & ob id benè agant, magis stomachari: molestiores enim sunt, qui nuper diescunt, quàm qui antiquitus, & ob genus. Similiter verò etiam qui sunt in magistratu, & potentes: & habentes multitudinem amicorum, & boniratem liberorum, & quicunque eiusmodi sunt. Et, si ob hæc aliud aliquid boni euenerit ipsis, eodem modo. Etenim tunc molestiores sunt nouas diuitias possidentes, cùm habent imperium propter diuitias, quàm antiqui diuites. Similiter verò etiam in aliis. Et caussa est. quòd illi quidem videntur, quæ sua sunt habere: hi verò nequaquam: quod enim semper ita apparet se habere, verum videtur. Quare alteri, non quæ sua sunt, habere. Et quoniam vnumquodque bonũ non quolibet dignum est, sed quædam est analogia, & conuenientia, vt arma pulchra nequaquam iusto conueniunt, sed forti, & coniugia eximia non nuper diescentibus, sed nobilibus, iccirco si quis bonus est, non conuenientem rem eò sequatur, id habet vim mouendæ stomachationis. Et inferiorem cum superiore controuertari, maximè quidem si sint eidem rei dediti. vnde & illud dictum est, Aiacis autem declinabat pugnam Telamonidæ, Iupiter enim si stomachabatur, quòd cum viro præstantiore pugnaret. Sin minus, etiam quocunque modo inferior cum superiori, vt si mosicus cũ iusto. melior enim est iustitia, quàm musica. Quibus igitur stomachentur, & propter quæ, ex his patet. hæc enim, & talia sunt. At ipsi stomachosi sint, si digni sint maximis bonis, & ea possideant. Nam similibus existimari dignos, qui non sunt similes, nequaquam iustum est. Secundo loco, si sint boni, & virtute præditi: iudicant enim bene, & iniustum odio habent. Et, si sint studiosi honoris, & appetentes quarundam actionum, & maximè in iis studiosi sint, quæ alij, cum indigni sint, consequuntur. Et omnino qui existimant se dignos iis, quibus alios nõ existimant, stomachosi sunt eis, & ob ea. Quamobrem mancipiorum similes, & prauti, & non cupidi honoris, non sunt stomachosi. nihil enim est eiusmodi, quo se putent dignos esse. Apparet autẽ ex his, propter quos aduersam fortunam habentes,

Α καὶ εἰ τὰ οὐσῶν ἔχοντες ἀγαθά, οἷον εὐγενείας, καὶ κάλλος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐγγὺς τῇ φύσει φαίνεται τοῦ φύσει, ἀνάγκη τοῖς τὰ αὐτὰ ἔχουσι ἀγαθὰ, ἐὰν νεωστὶ ἔχοντες τυγχάνωσι, καὶ διὰ τοῦτο διαφερόντως μᾶλλον ἠγανακτεῖν· μᾶλλον γὰρ λυποῦσιν οἱ νεωστὶ πλουτοῦντες, τῇ πόλει, καὶ διὰ γένους ὁμοίους ἢ καὶ ἀρχόντες, καὶ συγγενόμενοι, καὶ πολύοικοι, καὶ εὐτεκνοι, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι, καὶ εἴ τι τοιούτοις ἄλλοις ἀγαθὸν γίγνοιτο ἐκ τῶν τοιούτων· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πλούτοις μᾶλλον λυποῦσι οἱ νεόπλουτοι, ἄρχοντες διὰ τὸν πλοῦτον, ἢ οἱ ἀρχαιόπλουτοι ὁμοίως· ἢ καὶ ὅλως ἄλλοις. αἴτιον δ' ὅτι, οἷς μὲν, δοκοῦσι τὰ αὐτῶν ἔχειν· οἷς δ', οὐ· τὸ γὰρ ἀεὶ οὕτω φαινόμενον ἔχειν, ἀληθὲς δοκεῖ εἶναι τὸ ἔτερον, τὸ τὰ αὐτῶν ἔχειν· καὶ ἐπὶ τὰ ἕτερα τῶν ἀγαθῶν, οὐ τὰ τυγχάνοντα ἄξιον, ἀλλ' ἔστι τὰ ἁρμόττοντα· καὶ τὸ ἁρμόττον ἢ, ὅπερ ἐστὶν κάλλος, οὐ τῇ δυνάμει μόνον, ἀλλὰ τῇ ἀνδρείᾳ· καὶ γάμους διαφέρεσθαι, οὐ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσι, ἀλλὰ τοῖς εὐγενέσι. καὶ οὐκ ἀγαθὸς ὤν, μὲν τὸ ἁρμόττοντα τυγχάνῃ, νεμεσᾶν, καὶ τὸν ἥττω τῷ κρείττονι ἀμφισβητεῖν. μάλιστα μὲν οὖν τοῖς ἐν τῇ αὐτῇ ἔδει καὶ τοῖς ἔθνεσι,

Αἴθοπος δ' ἀλέεινε μάχην Τελαμωνιάδαιο

Ζεὺς γὰρ οἱ νεμέσησε, βασιλῆϊ φωτὶ μάχεσθαι.

εἰ δὲ μὴ, κἂν ὁποιοῦν, ἐλάττων τοῦ κρείττονος ἦν· εἰ ὁ μουσικὸς τῇ δικαίῳ· βελτίων γὰρ ὁ δικαιοσύνῃ τῇ μουσικῇ· οἷς οὖν ἐστὶ νεμεσᾶν, καὶ διὰ ἃ, καὶ ὁποῖοι· δῆλον τοῦτο γὰρ καὶ τοιαῦτά ἐστι. αὐτοὶ δὲ νεμεσητικοὶ εἰσιν, εἰ ἄξιοι τυγχάνουσι ὄντες οἷς μεγίστων ἀγαθῶν, καὶ τούτοις κεκοσμῆσθαι τὰ γὰρ τοῖς ὁμοίοις ἀξιοῦσθαι τοῖς μὴ ὁμοίοις, οὐ δίκαιον. δίκαιον δ', οἱ ἄριστοι ἀγαθοὶ, καὶ σωφρονοῦσι τυγχάνειν· ἀρίστοι τε γὰρ οὗτοι, καὶ τὰ δίκαια μισοῦσι. καὶ ἐπὶ φιλότιμοι, καὶ ἀγωνιῶντες περὶ ἀρετῆς, καὶ μάλιστα εἰσὶ τούτοις φιλότιμοι ὄντες, οἷς ἔστιν οἰόμενοι ἄξιοι εἶναι τῶν τοιούτων· καὶ ὅλως εἰ ἀξιοῦσιν αὐτοὶ αὑτοῖς, οἷς ἐνίοις μὴ ἀξιοῦσι, νεμεσητικοὶ τούτοις, καὶ τούτοις. διὸ καὶ οἱ ἀφρονεστάτοις καὶ φαύλοις καὶ ἀφιλότιμοι, οὐ νεμεσητικοί. οὐδὲν γὰρ ἔστι τούτοις, οἷ

μὴ τυγχάνωσι, χαίρειν δ' λύπης ἔχειν δεῖ· ἐν ᾧ γὰρ ἀφῃρῆσθαι τὰ πάντα ἐστὶ φανερὰ δῆλα δ' ἔστι. ὥστε οὐ τοῖς τοιούτοις παρασκευάζει ὁ λόγος, καὶ τοῖς ἀξιοῦσι τὰ ἐλεεῖσθαι, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεεῖσθαι, δίκαιον, οἷς ἀξίοις μὲν ὄντες τυγχάνουσι ἀξίοις δ' μὴ τυγχάνουσι, ἀνιᾶσθαι τοῖς ἐλεεῖν.

Κεφάλαιον ι.

Δῆλοι δ' καὶ οἷς τίνες φθονοῦσι, καὶ τίνι, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐκφανὲς ἔστι ὁ φθόνος λόγος τις ἔστι διὸ ἀναγκαῖα φανεροῦν τῷ εἰρημένῳ ἀγαθῶν οἷοι τοῖς ὁμοίοις, μὴ ἕνεκα τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους· φθονοῦσι γὰρ οἱ τοιοῦτοι, οἷς οἱ τοιοῦτοι ὁμοῖοι, ἢ φαίνονται. ὁμοίους δ' λέγω, γένει, καὶ συγγένειαν, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ ἕξει, καὶ δόξῃ, καὶ τοῖς ἀναφέρεσθαι. καὶ οἷς μικροῖς ἐλείπετο, τὸ μὴ πάντα ἀναφέρ. ἀλλ' οἱ μεγάλα ἀφεστῶτες, καὶ ἀτυχοῦντες, φθονεῖν εἰσὶ πάντες γὰρ οἴονται τὰ αὐτῶν ἀφῃρῆσθαι· καὶ οἱ τιμώμενοι δοκοῦσι διαφέρεσθαι, καὶ μάλιστα δοκοῦσι σοφίᾳ, καὶ δυνάμει, φθονερώτατοι ἀφελόμενοι. καὶ οἱ εὐδόκιμοι· φιλότιμοι γὰρ δοκοῦσι σοφίᾳ· καὶ ὅλως οἱ φιλόδοξοι ῥᾴστοι φθονεῖν οἷοι τοῦτο. καὶ οἱ μικρόψυχοι· πάντα γὰρ αὐτοῖς δοκεῖ μεγάλα εἶναι· ἐφ' οἷς δ' φθονοῦσι, τὰ μὲν ἀγαθὰ, μέγιστα· ἐφ' ὅσοις γὰρ φιλόδοξοι καὶ φιλοτιμοῦνται ἔχουσι, καὶ ἐφ' ὅσοις δόξῃ, καὶ μάλιστα, ἂν ἀκοῦσι τὸ ἐρίζουσι, τὸ εἶναι δόξῃ αὐτοῖς ἔχειν, τὸ ἂν ἀκούσι τὸ τῷ ἀντίῳ μαχῷ ὑπερέχουσι· ἢ μεγάλοι εἶναι. φανερὸν δ' καὶ οἷς φθονοῦσι· ἅπερ γὰρ ἔφαμεν· τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ, καὶ τόπῳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ, φθονοῦσι. δῆλον ἔφαμεν,

Τὸ συγγενὲς γὰρ καὶ φθονεῖν οἶδε πάντα.

καὶ ὅσοι οἱ φιλοτιμοῦντες φιλοτιμοῦνται μὴ γὰρ ὅσοι τοῖς ἐγγὺς, ἀλλὰ καὶ τοῖς μυριοστοῖς ἔτεσι ὄντες, καὶ ὅσοι τοῖς ἐν Ἡρακλείαις στήλαις· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πολὺ οἴονται παρ' αὐτοῖς, ἢ παρὰ τοῖς ὀλίγοις λείπεσθαι· οὐδ' ὧν πολὺ διαφέρειν, ὀνείδη καὶ ὅσοι τοῖς ἐν τῇ αὐτῇ ἡλικίᾳ, καὶ ἀνθρωποῖς, καὶ ὅλως τοῖς τῷ αὐτῷ ἐφικνουμένοις, φιλοτιμοῦνται, τοῖς ἔθνεσι, καὶ τοῖς ἡλικιώταις, καὶ ὅλως τοῖς τῷ αὐτῷ ἐφικνουμένοις, φιλοτιμοῦνται,

A & malè agentes, aut non obtinentes, gaudere, aut sine molestia esse oportet. Ex iis enim, quæ dicta sunt, opposita manifesta sunt. Quare si iudices tales præparatit oratio, & petentes, vt sui misericordia habeatur, & ob quæ habeatur, ostenderit, indignos esse, qui consequantur, dignos verò, qui non consequantur, fieri non posset, vt adsit misericordia.

CAPVT X.

B Manifestum est autem & ob quæ inuideant, & quibus, & quomodo se habentes, siquidem inuidia est molestia quadam propter prosperitatem; quæ apparet, eorum, quæ dicta sunt bonorum, ergò similes, non vt aliquid sibi sit, sed propter illos. Inuidebunt enim tales: quibus sunt aliqui similes, aut apparent. Similes verò dico genere, cognatione, ætate, habitu, existimatione, copiis. Et quibus C parum adest, quin omnia adsint. Quam ob rem magna agentes, & prospera fortuna vtentes, inuidentiores sunt: cunctos enim putant quæ sua sunt, eripere. Et qui honorantur eximiè aliquam ob rem, & maximè ob sapientiam, aut felicitatem. Et studiosi honoris inuidentiores, quàm non studiosi. Et qui sequuntur sapientiæ gloriam: studiosi enim sunt honoris ob sapientiam. Et omnino qui amant gloriam D aliqua in re, sunt inuidentiores in ea. Et pusillanimi: omnia enim in ipsis videntur magna esse. Ob quæ verò inuideant bona, dictum est. In quibus enim amant gloriam, & de honore contendunt, operibus, & hominum aucupantur opinionem. Et quæcunque bonæ fortunæ euentus sunt, ferme in omnibus inuidia est. Et maximè, quæ ipsi aut appetunt, aut putant oportere se habere. Aut in quibus ipsi possessione E paulisper superant, aut paulisper despiciunt. Apparet verò etiam quibus inuidant: simul enim dictum est iis enim, qui propinqui sunt & tempore, & loco, & ætate, & existimatione inuident. Vnde dictum est, Quòd enim cognatum est, etiam inuidere scit. Et quibuscum de honore contendunt: nam de honore contendunt cùm iis, qui dicti sunt. cum iis verò, qui ab hinc decem millia annorum erant, F aut cum iis, qui erunt, aut cum mortuis, nemo, neque cum is, qui sunt ad Herculeas columnas, neque à quibus longo interuallo putant se suo, aut aliorum iudicio relinqui, neque quibus se longè præstare, eodem modo & cum his, & de talibus. Quoniam verò cùm iis, qui competitores sunt, & tiuales, & omnino cum iis, qui eadem appetunt, de honore concertant:

Universidad de Deusto
Biblioteca

necesse est his maximè inuidere. vnde dictum est, Et figulus figulo. Et iis, qui celeriter, aut qui vix adepti sunt, aut qui nequaquam adepti sunt, inuident. Et quibus consecutis, aut rectè agentibus dedecus ipsis est. Sunt autem illi, qui propinqui sunt, qui similes. Manifestum enim est ipsorum culpa eos non adipisci, quod bonũ est. Quare hoc cùm molestum sit, efficit inuidiam. Et iis, qui habent ea, aut consecuti sunt, quæ ipsis conueniebant, aut consecuti fuerant olim. Quamobrem seniores iunioribus. Et qui multos sumptus fecerunt in idem, iis, qui paucos, inuident. Iam verò manifesta sunt etiam ea, propter quæ gaudent tales, & in quibus & quomodo se habentes. Vt enim non habentes molestia afficiuntur: sic habentes ex contrariis voluptatem percipient. Quare si ipsi ita conformati fuerint, & illi, qui digni, quibus misericordia habeatur, aut consequantur aliquid boni, existimantur, sint tales, quales illi, qui dicti sunt: patet eos non esse consecuturos misericordiam à principibus.

A αἀείδειν τοῦτοις μάλιστα φθονεῖν. διὸ καὶ ὁ Κηφισοφῶν κατηγορεῖ τοῦ ποιητοῦ, ὅ τε μὴ τυχὼν, ὅ τε μᾶλλον τυγχάνων, ἢ μὴ τυγχάνων, φθονοῦσι. καὶ οἷς ἢ κακοπραγοῦσι, ἢ κατορθοῦσιν ἀνοητοῖς εἰσὶ καὶ οὗ τοιοῦτοι ἡ ἡλικία, καὶ ἡ ἡμέτερος ἄλλος γὰρ ὅτι περὶ αὐτοὺς, οὐ τυγχάνουσι τῶν ἀγαθῶν, ὥστε τοῦτο λυπεῖν ποιεῖ τὸν φθόνον. καὶ οἷς ἢ ἔχουσι ταῦτα, ἢ κεκτήμεθα ἃ ἀν τοῖς ἀφικνοῦντο. B σῶκεν, ἢ ἐκεκτήντο ποτ' ἀν. διὸ γεραιότεροι νεωτέροις. καὶ οἱ πολλὰ ἀναλώσαντες εἰς τὸ αὐτὸ τοῖς ἐλίγα φθονοῦσι. δῆλον δὲ καὶ ἐφ' οἷς χαίρουσι οἱ τοιοῦτοι, καὶ διὰ τί τε, καὶ τοῦς ἔχοντας οἷς γὰρ μὴ ἔχοντες λυποῦνται, οὗτοι ἔχοντες δῆτα τοῖς ἐναντίοις ἐκτήσεται. ὥστε εἰ ἀν τὰ μὲν, παρασκευασθέντα οὕτως ἔχειν εἰ δὴ, ἐλεεῖσθαι, ἢ τυγχάνοιεν τινὲς ἀγαθοῦ ἀξιούμενοι, ὥστε εἶναι τὰ εἰρημένα. δῆλον ὡς οὐ τύχοντες ἐλέου παρὰ τῶν κυρίων.

Κεφάλαιον ια.

Πῶς ἢ ἔχοντες ζηλοῦσι, καὶ τὰ ποῖα, καὶ διὰ τί τε τοῦ, ἐφεξῆς ἂν εἴη λόγος εἰ γὰρ ἐστὶ ζῆλος, λύπη τις διὰ φαινομένην παρουσίαν ἀγαθῶν ἐστίμων καὶ ἐνδεχομένων κτᾶσθαι οἷοι τοῖς ὁμοίοις τῇ φύσει. οὐχ ὅτι ὁρῶν, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτὸ ἔχῃ. διὸ καὶ ἀνάγκη ἔσται ὁ ζῆλος, καὶ ἀνάγκαι τὸ δὲ φθονεῖν φαῦλον, καὶ φαῦλον ὁ μὲν γὰρ, κατὰ τὴν παρασκευὴν διὰ τὸν ζῆλον τυγχάνοντ' τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸ πλησίον μὴ ἔχων διὰ τὸν φθόνον· ἀνάγκη δὲ ζηλωτικοὺς εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας ἑαυτοῖς ἀγαθῶν οἷς μὴ ὑπάρχει· εὐφυῆς γὰρ ἀξιοῦ τὰ φαινόμενα δυνατὰ διὸ οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι. καὶ οἷς ὑπάρχει τοιαῦτα ἀγαθὰ, ἃ τῷ ἔντιμον ἀξιοῦ ἔστι αὐτῷ· ἔστι γὰρ ταῦτα, πλοῦτος, καὶ πολυφιλία, καὶ ἀρετὴ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ γὰρ φορτικὸν ἑαυτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι. ὅτι φορτικὸν τοῖς ἀγαθοῖς ἔχειν, ζηλοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν. καὶ οἷς οἱ ἡγεῖται ἀξιοῦσι. καὶ ὧν φορτικοὶ, ἢ συγγενεῖς, ἢ οἰκεῖοι, ἢ τὸ ἔθνος, ἢ πόλις, ἐνεμμα ζηλωτικοὶ εἶναι τούτων· οἰκεῖα γὰρ εἶναι αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἀξιοῦν τούτων. εἰ δὲ δὴ ζηλωτὰ τὰ ἔντιμα ἀγαθὰ, φαῦλα τὰ τοιαῦτα εἶναι εἶναι· καὶ ὅσα τοῖς δίκαιοι ἀφέλιμα, καὶ ἡδέα τοῖς δικαίοις τὰ γὰρ τοῖς δικαίοις τοιοῦτοι, καὶ τοῖς ἀγα-

C

D

E

F

φαθοῖς. καὶ ὅσον ἀγαθῶν ἀπολαυστὸς τοῖς πλησίον ἐστὶ δὴ, πλοῦτος, καὶ κάλλος μάλιστα ἀγείας. φανερὸν δὴ καὶ οἱ ζηλωτοὶ τίνες εἰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, ζηλωτοί. ἔστι δὴ ταῦτα τὰ εἰρημένα, δὴ, εὐφυΐα, ἀρετὴ, ἀγαθὴ· εἰ γὰρ ἀγαθοὶ πολλοὶ φίλοι δὴ τοιοῦτοι πρακτικοὶ ὦσι, τοῖς εἰ τὰ τοιαῦτα ἀναλῶσι βούλονται δὴ, ἢ πολλοὶ γνώριμοι, ἢ φίλοι πολλοὶ. ἢ οἷς πολλοὶ δικαίως ζῶσι, ἢ οἷς αὐτοὶ δικαιοῦσι. καὶ ὧν ὑπάρχει καὶ ἐγκώμια λέγεται, ἢ ὑπὸ ποιητῶν, ἢ ἐλεγειοποιῶν, ἢ κατορθούσῃ δὴ. ὅτι ἐναντίον· ἐναντίον γὰρ ζῆλος καταφρόνησις δὴ, καὶ τὸ ζηλοῦν τῷ καταφρονεῖν. εἰ ἀνάγκη δὴ τοὺς οὕτως ἔχοντας οὗς ζηλοῦσί τινες, ἢ ζηλοῦσθαι, καταφρονεῖσθαι δὴ. πόθεν τε, καὶ διὰ τί τοῦτο δοκεῖ τὰ ἐναντία κακὰ ἔχειν τῷ ἀγαθῶν τῷ ζηλωτῷ. διὸ πολλάκις καταφρονεῖσθαι τῷ δυστυχοῦντα, ὅταν οἴωσι τῷ ἐντίμων ἀγαθῶν ὑπάρχειν αὐτοῖς ἡ τύχη. εἰ δὲ οἷς ἀφεῦ τὰ παθήματα γίνεται, καὶ ἀλγοῦσι, οἷς ἀν ἡ τύχη γένωνται, οἷοι ἀναγκὴ εἶναι.

Κεφάλαιον ιβ.

Τὰ ἢ ἤδη ποῖοι τινες, καὶ τὰ ποῖα, καὶ τὰς ἕξεις, καὶ τὰς ἡλικίας, καὶ τὰς τύχας, διέλθωμεν μετὰ ταῦτα. λέγω δὴ, πάθη μὲν ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς ὧν εἰρήκαμεν πρότερον ἕξεις δὴ, ἀρετὰς, καὶ κακίας εἴρηται δὴ καὶ οἷς πάντων ἀφέτερον, καὶ ποῖα ἀφεκαστοῦ ἕκαστα, καὶ ποῖοι ἀφεκαστοι. ἡλικίαι δὴ εἰσι, νεότης, καὶ ἀκμὴ, καὶ γῆρας. τύχαι δὴ λέγω, εὐγένειαν, καὶ πλοῦτον, καὶ δυνάμεις, καὶ τὰ τούτοις τοῦτοις, καὶ ἔλαττον δυτυχίας, καὶ δυστυχία· καὶ ἀφ' ὧν τοῦ νέοι, τοῦ ἐστὶ ἐπιθυμητικοὶ, καὶ οἷοι ποιεῖν δὴ, ἃ ἐπιθυμοῦσιν. καὶ δὴ ὅσοι τὸ σῶμα ἐπιθυμοῦσι, μάλιστα ἀκολουθητικοὶ εἰσι τοῦς ὅσοι τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης. εὐμεταβόλοι δὴ καὶ ἀβέβαιοι περὶ τοὺς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὴ ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὴ παύονται. ἐξέσεις γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλαι, ὥστε ἀφ' αἱ δὴ κεκμηκότων δίψαι καὶ πόνοι. καὶ θυμικοὶ, καὶ ἐξεθυμοῦσι, καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῷ θυμῷ· καὶ ὀξεῖς εἰσι τῷ θυμοῦ· διὰ γὰρ φυσικὴν ἐν αὐτοῖς ἐπιγιγνόμενοι, ἀλλ' ἀγανακτοῦσι, οἱ οἷοι τῷ ἀντιτείνοντι. καὶ φιλότιμοι μὴ ἦσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι

A

B

C

D

E

F

Et quorum bonorum fruitio proximis est, vt diuitiæ, & pulchritudo magis, quàm sanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui, qui enim hæc, & talia possident, æmulandi sunt, ea verò sunt quæ dicta sunt, vt fortitudo, sapientia, magistratus. nam qui magistratus gerunt, in multos possunt esse beneficii imperatores, oratores, omnes qui talia possunt. Et quibus multi similes volunt esse, aut multi familiares, aut amici multi, aut quos multi suspiciunt, aut quos ipsi suspiciunt. Et quorum laudes, & encomia dicuntur aut à poetis, aut scriptoribus orationum. Contemnunt verò contrarios. Nam contraria æmulationi contemptio est, & id, quod est æmulari, ei, quod est contemnere. Necesse autem est, sic se habentes, vt æmulentur aliquibus, aut æmulationè petantur, ad contemnendum proclines esse, tum hos, tum ob hæc, quæcunque contraria mala habent bonis æmulandis. Quamobrem sæpenumero contemnunt prosperè fortuna vtentes, cùm sine honoratis bonis adsit ipsis fortuna. Ac ex quibus quidem affectus excitentur, & dissoluantur, vnde fides fit, de iis dictum est.

CAPVT XI.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc constat. Si enim est æmulatio molestia quædam propter eam, quæ apparet, præsentiam bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipsi assumere in similibus natura, non quòd alij, sed quòd non etiam ipsi sint: (quamobrem & bona est æmulatio, & bonorum: inuidere verò malum & malorum. ille enim se præparat propter æmulationem ad bona adipiscendabile verò, ne proximus habeat, propter inuidiam) necesse profectò est, proclines ad æmulandum esse existimantes dignos se bonis, quæ non habent. Nemo enim se dignum existimat iis quæ apparet fieri non posse. Quamobrem iuuenes, & magnanimi tales. Et quibus adsunt talia bona, quæ honoratis digna sunt vitis. Sunt enim hæc diuitiæ, & multorum amicitia, & magistratus, & quæcunque talia. quasi enim conueniat ipsis probis esse, quis conueniunt probè se habentibus, æmulantur talia ex bonis. Et quos alij dignos existimant. Et quorũ proauj, aut cognati, aut domestici, aut natio, aut ciuitas honorata est, æmulatores sunt in his. Domestica enim arbitrantur ipsis esse, & se his dignos existimant. Si verò sunt æmulanda honesta bona, necesse est & virtutes esse tales. Et quæcunq; alitis vtilia, & idonea ad benefaciendũ. honorãt enim benefacientes, & bonos,

Et quorum bonorum fruitio proximis est, vt diuitiæ, & pulchritudo magis, quàm sanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui, qui enim hæc, & talia possident, æmulandi sunt, ea verò sunt quæ dicta sunt, vt fortitudo, sapientia, magistratus. nam qui magistratus gerunt, in multos possunt esse beneficii imperatores, oratores, omnes qui talia possunt. Et quibus multi similes volunt esse, aut multi familiares, aut amici multi, aut quos multi suspiciunt, aut quos ipsi suspiciunt. Et quorum laudes, & encomia dicuntur aut à poetis, aut scriptoribus orationum. Contemnunt verò contrarios. Nam contraria æmulationi contemptio est, & id, quod est æmulari, ei, quod est contemnere. Necesse autem est, sic se habentes, vt æmulentur aliquibus, aut æmulationè petantur, ad contemnendum proclines esse, tum hos, tum ob hæc, quæcunque contraria mala habent bonis æmulandis. Quamobrem sæpenumero contemnunt prosperè fortuna vtentes, cùm sine honoratis bonis adsit ipsis fortuna. Ac ex quibus quidem affectus excitentur, & dissoluantur, vnde fides fit, de iis dictum est.

CAPVT XII.

MOribus autem quales sint secundum affectus, & habitus, & ætates, & fortunas, post hæc explicemus. Ac dico affectus iram, cupiditatem, & talia, de quibus diximus prius. Habitus verò virtutes, & vitia, dictum est etiam de his prius, & qualia præeligant singuli, & qualium sint effectores. Ætates autem sunt iuuentus, & vigor, & senectus. Fortunas verò dico nobilitatem, diuitias, potentiam, & his contraria, & omnino prosperam, aduersamque fortunam. Ac iuuenes quidem moribus sunt cupidi, & parati ad ea efficienda, quæ concupiuerint, & ex cupiditatibus quæ circa corpus versantur, maximè eius sectatores sunt, quæ circa res venereas est, & incontinentes ipsius. & in horas mutabiles. & fastidiosi in cupiditatibus. & valde quidem concupiscunt: celeriter verò sedantur. Acutæ enim voluntates eis sunt, & non perdurantes, cuiusmodi sunt ægrotantium sitis, & fitis. Et excandescentes, & acutè excandescentes, & parati ad impetum sequendum. Et obnoxij sunt iræ. Nam propter studium honoris non patiuntur se parui fieri, sed molestè ferunt, si existimẽt se iniuria affici. Et studiosi honoris quidẽ sunt, sed magis victoriæ,

Universidad de Deusto Biblioteca

Excellentiam enim cupit iuuentus, & victoria excellentia quædam est, & ambo hæc magis sunt, quàm vt sint studiosi pecuniarum. Studiosi autem pecuniarū sunt minimum, quia nondum indigentiam experti sunt: quemadmodum Pittaci se habet apophthegma in Amphiaraum. Et nō malorum morum, sed bonorū, quia nondum conspexerunt multa mala. Et creduli, quia nondum in multis decepti sunt. Et bonæ spei. vt enim temulenti, sic calidi sunt iuuenes natura. Simul verò etiam quia nondum in multis opinione lapsi sunt, & viuunt vt plurimum spe. Nam spes futuri est, memoria verò præteriti. Iuuenes autem futuri multum habent, præteriti verò parum. Primo enim tempore se meminisse nihil arbitrantur, sperare autem omnia. Et idonei sunt, qui decipiantur, ob id, quod dictum est. Sperant enim facilè. Et viriliores. iracundi enim & bonæ spei, quorum illud, vt ne metuant, hoc, vt confidant, efficit. Nemo enim, qui irascitur, metuit. Sperare autem aliquid boni, afferendæ fidentiæ vim habet. Et verecundi: nondum enim honesta alia arbitrantur, sed eruditi sunt à lege solum. Et magnanimi: nondum enim à vita depressi sunt, sed rerum necessariarum experientiam non habent, & existimare se dignum magnis, magnanimitas est. hoc autem est eius, qui bene sperat. Et magis eligunt agere honesta, quàm vtilia. moribus enim viuunt magis, quàm boni ratione. Est autem boni ratio eius, quod vtile est: virtus verò eius, quod honestum. Et studiosi amicorum, & studiosi sodalium magis, quàm aliæ ætates, quia gaudent conuictu, & ad vtilitatem iudicant nihil. Quare nec amicos quidem. Et omnia in maius & vehementius peccata faciunt contra dictum Chilonis: omnia enim nimis agunt. nam amant nimis, & nimio odio habent, & alia omnia similiter, quippe qui se scire omnia putant, & asseuerant. Hæc autē caussa est, cur omnia nimis. Et iniurias inferunt ad contumeliam, & non malitiam. Et misericordes sunt, quia omnes bonos, & meliores existimant: sua enim ipsorum innocentia cæteros metiuntur. Quare indigna pati existimant ipsos. Et studiosi risus. Quamobrem etiam faceti. Nam facetiæ erudita contumelia sunt. Ac iuuenum quidem tales mores sunt.

ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἡ νεότης, ἡ δὲ νίκη ὑπεροχή τις. καὶ ἄμφω ταῦτα μᾶλλον ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ ἥκιστα, διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι, καθάπερ τὸ Πιττακοῦ ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. καὶ οὐ κακοήθεις, ἀλλ' εὐήθεις, διὰ τὸ μήπω τεθεωρηκέναι πολλὰς πονηρίας. καὶ εὔπιστοι, διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι. καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοί εἰσιν οἱ νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ πολλὰ ἀποτετυχηκέναι. καὶ ζῶσι τὰ πλεῖστα ἐλπίδι· ἡ μὲν γὰρ ἐλπὶς τοῦ μέλλοντός ἐστιν, ἡ δὲ μνήμη τοῦ παροιχομένου. τοῖς δὲ νέοις τὸ μὲν μέλλον πολὺ, τὸ δὲ παρεληλυθὸς βραχύ· τῇ γὰρ πρώτῃ ἡμέρᾳ μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἷόν τε, ἐλπίζειν δὲ πάντα. καὶ εὐεξαπάτητοί εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥᾳδίως. καὶ ἀνδρειότεροι· θυμώδεις γὰρ καὶ εὐέλπιδες, ὧν τὸ μὲν μὴ φοβεῖσθαι, τὸ δὲ θαρρεῖν ποιεῖ· οὔτε γὰρ ὀργιζόμενος οὐδεὶς φοβεῖται, τό τε ἐλπίζειν ἀγαθόν τι θαρραλέον ἐστί. καὶ αἰσχυντηλοί· οὐ γάρ πω καλὰ ἕτερα ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ πεπαίδευνται ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον. καὶ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου πω τεταπείνωνται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπειροί εἰσι, καὶ τὸ ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων, μεγαλοψυχία· τοῦτο δ' εὐέλπιδος. καὶ μᾶλλον αἱροῦνται πράττειν τὰ καλὰ τῶν συμφερόντων· τῷ γὰρ ἤθει ζῶσι μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ· ἔστι δ' ὁ μὲν λογισμὸς τοῦ συμφέροντος, ἡ δ' ἀρετὴ τοῦ καλοῦ. καὶ φιλόφιλοι καὶ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιῶν, διὰ τὸ χαίρειν τῷ συζῆν, καὶ μήπω πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδὲν, ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. καὶ ἅπαντα ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ σφοδρότερον ἁμαρτάνουσι παρὰ τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν πράττουσι· φιλοῦσί τε γὰρ ἄγαν, καὶ μισοῦσιν ἄγαν, καὶ τἆλλα πάντα ὁμοίως. καὶ εἰδέναι πάντα οἴονται, καὶ διισχυρίζονται· τοῦτο γὰρ αἴτιόν ἐστι καὶ τοῦ πάντα ἄγαν. καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν εἰς ὕβριν, οὐκ εἰς κακουργίαν. καὶ ἐλεητικοὶ, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τῇ γὰρ αὑτῶν ἀκακίᾳ τοὺς πέλας μετροῦσιν, ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. καὶ φιλογέλωτες, διὸ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί. τὸ μὲν οὖν τῶν νέων, τοιοῦτον ἦθός ἐστι.

Κεφάλαιον ιγ.

Οἱ δὲ πρεσβύτεροι καὶ παρηκμακότες, σχεδὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις τὰ πλεῖστα ἔχουσιν ἤθη· διὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἔτη βεβιωκέναι, καὶ πλείω ἐξηπατῆσθαι, καὶ ἡμαρτηκέναι, καὶ τὰ πλείω φαῦλα εἶναι τῶν πραγμάτων, οὔτε διαβεβαιοῦνται οὐδὲν, ἧττόν τε ἄγαν ἅπαντα ἢ δεῖ. καὶ οἴονται, ἴσασι δ' οὐδέν· καὶ ἀμφισβητοῦντες, προστιθέασιν ἀεὶ τὸ ἴσως καὶ τάχα, καὶ πάντα λέγουσιν οὕτω, παγίως δ' οὐδέν. καὶ κακοήθεις εἰσίν· ἔστι γὰρ κακοήθεια, τὸ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπολαμβάνειν ἅπαντα. ἔτι δὲ καχύποπτοί εἰσι διὰ τὴν ἀπιστίαν, ἄπιστοι δὲ δι' ἐμπειρίαν. καὶ οὔτε φιλοῦσι σφόδρα, οὔτε μισοῦσι διὰ ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, καὶ φιλοῦσιν ὡς μισήσοντες, καὶ μισοῦσιν ὡς φιλήσοντες. καὶ μικρόψυχοι, διὰ τὸ τεταπεινῶσθαι ὑπὸ τοῦ βίου· οὐδενὸς γὰρ μεγάλου, οὐδὲ περιττοῦ, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸν βίον ἐπιθυμοῦσι. καὶ ἀνελεύθεροι· ἓν γάρ τι τῶν ἀναγκαίων ἡ οὐσία, ἅμα δὲ καὶ διὰ τῆς ἐμπειρίας ἴσασιν ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσασθαι, καὶ ῥᾴδιον τὸ ἀποβαλεῖν. καὶ δειλοὶ, καὶ πάντα προφοβητικοί· ἐναντίως γὰρ διάκεινται τοῖς νέοις· κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν, οἱ δὲ, θερμοί. ὥστε προωδοπεποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος, κατάψυξίς τίς ἐστι. καὶ φιλόζωοι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τοῦ ἀπόντος εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ οὗ δ' ἐνδεεῖς, τούτου μάλιστα ἐπιθυμεῖν. καὶ φίλαυτοι μᾶλλον ἢ δεῖ· μικροψυχία γάρ τις καὶ αὕτη. καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλὸν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φίλαυτοι εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συμφέρον αὑτῷ ἀγαθόν ἐστι, τὸ δὲ καλὸν ἁπλῶς. καὶ ἀναίσχυντοι μᾶλλον ἢ αἰσχυντηλοί· διὰ γὰρ τὸ μὴ φροντίζειν ὁμοίως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ὀλιγωροῦσι τοῦ δοκεῖν. καὶ δυσέλπιδες, διὰ τὴν ἐμπειρίαν· τὰ γὰρ πλείω τῶν γιγνομένων φαῦλά ἐστιν· ἀποβαίνει γοῦν τὰ πολλὰ ἐπὶ τὸ χεῖρον. καὶ ἔτι διὰ τὴν δειλίαν. καὶ ζῶσι τῇ μνήμῃ μᾶλλον ἢ τῇ ἐλπίδι· τοῦ γὰρ βίου, τὸ μὲν λοιπὸν ὀλίγον, τὸ δὲ παρεληλυθὸς πολύ. ἔστι δὲ ἡ μὲν ἐλπὶς τοῦ μέλλοντος, ἡ δὲ μνήμη τῶν παροιχομένων. ὅπερ αἴτιον καὶ τῆς ἀδολεσχίας αὐτοῖς· διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες· ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται. καὶ οἱ θυμοὶ, ὀξεῖς μὲν εἰσὶν, ἀσθενεῖς δέ. καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ μὲν ἐκλελοίπασιν, αἱ δὲ ἀσθενεῖς.

CAPVT XIII.

Seniores verò, & qui vigorem remiserunt, fermè ex illis, quæ his sunt contraria, vt plurimum habent mores. Quoniam enim multorum annorum vitam duxerunt, & in pluribus decepti sunt, & errarunt, & res sunt plures prauæ: neque affirmant aliquid, & longè minus omnia, quàm oportet, & putant, sciunt autem nihil, & controuersantes adiungunt semper, Forsan, & Fortasse, & omnia dicunt sic, asseuerātes autem nihil. Et malorum morū sunt. Esse autē malorum morum significat omnia in peius interpretari. Præterea suspiciosi sunt, quia increduli, & increduli, quia periti. Et neque magno amore, neque magno odio prosequuntur propter eandem caussam: sed ex Biantis præcepto, & amant tanquam odio habituri, & odio habent tanquam amaturi. Et pusillanimi, quia depressi sunt in vita. neq; enim magni, neque eximij aliquid, sed quæ ad vitā pertinent, cupiunt. & parum liberales. vnum enim est ex necessariis patrimoniū, & simul cùm periti sint, sciunt quàm difficilis sit acquisitio, & facilis amissio. Et timidi, & omnia prætimentes: contrario enim modo affecti sunt, ac iuuenes: refrigerati enim sunt, at illi calidi sunt. Quare viam aperuit senectus timiditati. Nam timor refrigeratio quædam est. Et studiosi vitæ, & maximè in vltimo tempore: propterea quòd rei absentis est cupiditas, & cuius sunt indigentes id maximè cupiūt. Et queruli magis, quàm oportet: pusillanimitas enim quædam etiam hæc est. Et ad vtile viuunt, sed non ad honestum, magis, quàm oportet, quod sui ipsorum amantes sunt: vtile enim ipsi bonum est: honestum verò simpliciter. Et inuerecundi magis quàm verecundi: nam quia non curant similiter honestum, & vtile, paruifaciunt, quid videatur. Et malæ spei, quia periti. nam vt plurimum res malæ sunt. Cadunt igitur plerunque in peius. & præterea quia timidi. Et viuunt memoria magis quàm spe. Nam vitæ quod futurum est, exiguum est: præteritum verò multum. Est autem spes futuri: memoria verò præteritorum. Id quod etiam ipsis caussa est loquacitatis: narrant enim præterita. Nam recordātes voluptatem percipiūt. Et excandescūt quidem acutè, sed imbecilliter. Et cupiditates partim defecerunt, partim debiles

sunt. Quare neque cupidi sunt, neque ef-
fectores ex cupiditatibus, sed ex lucro.
Quocirca etiam temperati apparent tales:
cupiditates enim remiserunt, & seruiant
lucro. Et magis viuũt boni ratione, quàm
moribus. boni enim ratio est eius, quod v-
tile est, mores verò virtutis sunt. Et iniu-
riosè se gerunt ad malitiam non ad con-
tumeliam. Misericordes verò etiam senes
sunt, sed non eadem de causa, ac iuuenes.
Illi enim, quia humanis hi verò, quia debi-
omnia enim existimant proxima esse
fini, quæ patiantur. hoc autem erat misericordia. vade queruli sunt, & non facetti,
nec studiosi ridicetorum. Contraria enim
sunt, querulum esse, & studiosum risus. Ac
iuuenes quidẽ, & seniores eiusmodi sunt
moribus præditi. Quare, quoniam recipiũt
omnes, quæ suis ipsorum moribus conue-
nienter habentur orationes, & similes,
non est incertum, quemadmodum eiu-
ventur orationibus, tales appareant & ip-
si, & orationes.

CAPVT XIIII.

VIgentes autem apparet interlectos in-
ter hos mores futuros virorumque
detrahendo exspectantiam. Et neque vade
confidunt id enim est audacis. Neque
nimis metuunt, pulchrè ad vtrumque se
habentes. Neque omnibus credunt. Ne-
que omnibus non credunt sed ex veritate
iudicant magis. Et neque ad honestum
viuunt solum. Neque ad vile, sed ad vt-
rumque. Et neque ad parsimoniam. Ne-
que ad luxuriam, sed ad conuenient. Si-
militer verò etiam ad excandescentiam.
Et ad cupiditatem. Et temperantiam cum
fortitudine, & fortitudinem cum tempe-
rantia coniunctam habent. Nam inter iu-
uenes, & senes hæc distributa sunt. iuu-
nes enim fortes sunt, & intemperates: se-
niores verò temperates, & timidi. Vt autẽ
in vniuersum dicã, quæcũq. sibi distribue-
rũt iuuenes & senectus, ex cõmodis ea ipsi
habent. Quæcunq. verò excedunt, aut de-
ficiunt eorũ, quod moderatum est, & con-
ueniẽs. Viget autem corpus à triginta an-
nis vsque ad quinque & triginta animus
verò circiter vndequinquaginta. Ac de
iuuentute quidem, & senectute, & vigo-
re, quales mores quæque ætas habeat, tam
multa dicta sunt.

A ὅτι οὔτε ἐπιθυμητικοὶ, οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν κέρδος· διὸ καὶ συμφερόμενοι φαίνονται οἱ τοιοῦτοι· τὸν γὰρ ἐπιθυμίαν κατέλυσαν, καὶ δουλεύουσι τῷ κέρδει· καὶ μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμόν, ἢ κατὰ τὸ ἥδυ· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἥδυ, τοῦ φαύλου ἐστί. καὶ τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦσι οὐ κακουργίας χάριν, ἀλλ' ὑβρεως. ἐλεητικοὶ δὲ καὶ οἱ γέροντες εἰσὶ, ἀλλ' οὐ διὰ ταὐτὸ τοῖς νέοις· οἱ μὲν γὰρ, διὰ φιλανθρωπίαν τὸ ἔλεος, οἱ δὲ, δι' ἀσθένειαν· πάντα γὰρ οἴονται ἐγγὺς εἶναι αὐτοῖς παθεῖν τοῦτο δὴ ἐστὶν ἐλεητικοῦ. ὀξυθυμοῦσι εἰσι, καὶ ἐπὶ ὀλίγοις ὀργίζονται, ὥσπερ οἱ νεοι· τὴν γὰρ τῶν ὀλιγοχρονίων ἐπιτήδειον γὰρ τὸ ὀξυθυμικὸν τῷ σφοδρῷ· τῷ μὲν γὰρ αὐτῷ εἶναι καὶ τῷ φιλοτιμεῖσθαι τὸν ἄδικον ἡγεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ τοῦ ὑπερέχειν ἐστὶ τὸ τῶν ὑπερεχόντων ἀξιοῦν λόγου τυγχάνειν· τοῦτο δὲ τῶν φιλοτίμων· ὀργὴ δὲ λογισμοῦ κατάφασις τοῦ ἀδικεῖν· τὰ δὲ ἀδικήματα τῶν μὴ ἀξιουμένων ἐν τοῖς φιλοτίμοις· ἐπεὶ εἰ γε τοῦ τυχόντος ἦν τοῦ συμβαίνοντος τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἂν ἐδόκουν ὀργίζεσθαι· ἀλλ' εἰσὶν οἱ πολλὰ δυσκολαίνοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν· ἐν τοῖς γήρασι δὲ, ἀπορία ἐν τοῖς κρίσεσι· γνωμοῦσι γὰρ ἀεὶ ἐλάττω διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἀπιστοῦσι δὲ διὰ τὸ πολὺ πεπειρᾶσθαι κακῶν· πολλὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων κακὰ ἡγεῖται· ἔτι δὲ δύσελπις· ἀπιστοῦσι γὰρ διὰ τὴν ἀπειρίαν· ἐλπίζουσι δὲ, τὰ μὲν ἐλάττω τῶν ὄντων εἰς μακροτέρου· τὰ δὲ σώματα, εἰς ἀφελείας καὶ εὐφορίας· ἔχει, οἱ δὲ νοῦν Κίμων καὶ Περικλῆς καὶ Σωκράτης.

Κεφάλαιον ιϛ.

Τοὺς δὲ πλούτου ἀξιοῦσι τιμᾶν, ὀλιγωροῦσι δὲ τοὺς ἀπορίᾳ ὑπερεχομένους· γελοῖοι γὰρ, καὶ ὑβρισταὶ φαίνονται, τὸν ἔχοντα τι ὅσον τῶν κτήσεων τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἀπορίαν παιδικὴ οὕτω διαλαίνονται· γελοῖος γὰρ ὁ πλούσιος, εἴν τις οἴεται αὐτὸν ἀξίας τοῦ ἄλλου· διὸ φαίνεται πάντα εἶναι ἐν αὐτῷ· καὶ τρυφερὸς, καὶ σκληρὸς τρυφερὸς μὲν, διὰ τὴν τρυφὴν, καὶ τὴν ἐν ἀνεξίᾳ τῆς διαπορίας· σκληρὸς δὲ καὶ σύνεσιν, διὰ τὸ πόνους οἰκείους ἀνοήτους· καὶ τὸ ἐπιμόρφον καὶ διεπιζήμιον ὑπ' αὐτοῦ· καὶ τὸ οἰόμενον ζηλοῦν τοὺς ἄλλους ἃ καὶ αὐτοὶ, ἀμφισβητοῦσι· τοῦτο πολλοὶ γὰρ εἰσι οἱ διὰ μόνον τοῦ ἐγχειροῦσι· ὅθεν καὶ τὸ Σιμωνίδου εἰρῆσθαι τὸν πρὸς τὸν σοφὸν καὶ πλούσιον ἐρόμενον τὴν γυναῖκα τὴν Ἱέρωνος, ἐρωτῆσαν, πότερον χρὴ διδόναι κρείττον πλούσιον, ἢ σοφὸν, πλούσιοι εἶπεν· οὗτοι γὰρ εἰφεῖς ὄντες δεῖ τοῖς τοῦ πλουσίου δόμοις, ἔφη, διατρίβοντες. καὶ τὸ οἴεσθαι ἀξίους εἶναι ἄρχειν ἔχει γὰρ οἴεται, ὧν ἕνεκα ἄξιος ἄρχειν. καὶ ἐν κεφαλαίῳ, πάντων ἀξιοῦσι μετεῖναι ὅσοι ὁ πλοῦτος ἐστι. διαφέρει δὲ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσι, καὶ τοῖς παλαὶ, τὸ ἧττον, τοῦ ἧττον μᾶλλον καὶ φαυλότερον τὰ κακὰ ἔχειν τοῦ νεοπλούτου· ἄπορον γὰρ ἀπαιδευσία πλούτου ὄντι τὸ νεόπλουτον εἶναι.

B ἐλεεῖν δὲ τοὺς ἀνθρώπους, λογισμῷ ἀφορῶντες· ἀδικεῖν δὲ οὐδὲν ἀξιοῦσι, τὸ φαυλότερον ἔχειν τῷ πλουσίῳ· αὐτοὶ γὰρ ὅτου ἂν ἄρχωσι, τοῦτο τοῦ πλουσίου οἰόμενοι· ὅ δὲ ἀνεξίκακος, ἐνταῦθα φέρει· οἴεται γὰρ ἀξιοῦν τὸν ἄρχοντα· καὶ ἐπιφερόμενοι, καὶ ἐπαινοῦσι τοὺς τοιούτους· τοῦτο πάσχουσι μᾶλλον ἢ ἐγγὺς γιγνόμενοι, ἐκπεπλήκτοι καὶ θαυμαζόμενοι. ἐν δὲ, ἀνεξίκακος ὢν, τὸν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν· ἐν δὲ, τὸ μὴ ἐξίστασθαι ἐν τοῖς φίλοις· ὅταν δὲ ὅλα τοιαῦτα ὑπὲρ ἐκείνου τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' εἰσὶν οἱ πολλὰ δυσκολαίνοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν· ἐν τοῖς γήρασι δὲ, ἀπορία ἐν τοῖς κρίσεσι· γνωμοῦσι γὰρ ἀεὶ ἐλάττω διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἀπιστοῦσι δὲ διὰ τὸ πολὺ πεπειρᾶσθαι κακῶν· πολλὰ γὰρ τῶν ἀνθρώπων κακὰ ἡγεῖται· ἔτι δὲ δύσελπις· ἀπιστοῦσι γὰρ διὰ τὴν ἀπειρίαν· ἐλπίζουσι δὲ, τὰ μὲν ἐλάττω τῶν ὄντων εἰς μακροτέρου· τὰ δὲ σώματα, εἰς ἀφελείας καὶ εὐφορίας· ἔχει, οἱ δὲ νοῦν Κίμων καὶ Περικλῆς καὶ Σωκράτης.

Κεφάλαιον ιϛ.

Τοὺς δὲ πλούτου ἀξιοῦσι τιμᾶν, ὀλιγωροῦσι δὲ τοὺς ἀπορίᾳ ὑπερεχομένους· γελοῖοι γὰρ, καὶ ὑβρισταὶ φαίνονται, τὸν ἔχοντα τι ὅσον τῶν κτήσεων τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἀπορίαν παιδικὴ οὕτω διαλαίνονται· γελοῖος γὰρ ὁ πλούσιος, εἴν τις οἴεται αὐτὸν ἀξίας τοῦ ἄλλου· διὸ φαίνεται πάντα εἶναι ἐν αὐτῷ· καὶ τρυφερὸς, καὶ σκληρὸς τρυφερὸς μὲν, διὰ τὴν τρυφὴν, καὶ τὴν ἐν ἀνεξίᾳ τῆς διαπορίας· σκληρὸς δὲ καὶ σύνεσιν, διὰ τὸ πόνους οἰκείους ἀνοήτους· καὶ τὸ ἐπιμόρφον καὶ διεπιζήμιον ὑπ' αὐτοῦ· καὶ τὸ οἰόμενον ζηλοῦν τοὺς ἄλλους ἃ καὶ αὐτοὶ, ἀμφισβητοῦσι· τοῦτο πολλοὶ γὰρ εἰσι οἱ διὰ μόνον τοῦ ἐγχειροῦσι· ὅθεν καὶ τὸ Σιμωνίδου εἰρῆσθαι τὸν πρὸς τὸν σοφὸν καὶ πλούσιον ἐρόμενον τὴν γυναῖκα τὴν Ἱέρωνος, ἐρωτῆσαν, πότερον χρὴ διδόναι κρείττον πλούσιον, ἢ σοφὸν, πλούσιοι εἶπεν· οὗτοι γὰρ εἰφεῖς ὄντες δεῖ τοῖς τοῦ πλουσίου δόμοις, ἔφη, διατρίβοντες. καὶ τὸ οἴεσθαι ἀξίους εἶναι ἄρχειν ἔχει γὰρ οἴεται, ὧν ἕνεκα ἄξιος ἄρχειν. καὶ ἐν κεφαλαίῳ, πάντων ἀξιοῦσι μετεῖναι ὅσοι ὁ πλοῦτος ἐστι. διαφέρει δὲ τοῖς νεωστὶ πλουτοῦσι, καὶ τοῖς παλαὶ, τὸ ἧττον, τοῦ ἧττον μᾶλλον καὶ φαυλότερον τὰ κακὰ ἔχειν τοῦ νεοπλούτου· ἄπορον γὰρ ἀπαιδευσία πλούτου ὄντι τὸ νεόπλουτον εἶναι.

A modi accidunt hominibus, deinceps ex-
plicemus. Ac nobilitatis quidem mores
sunt, honoris cupidiorem esse eum, qui
possederit ipsum. Omnes enim, cùm ali-
quid adfit, id accumulare soliti sunt. Nobi-
litas verò dignitas quædam maiorum est.
Et proclium esse ad contemnendum si-
miles maioribus ipsorũ, quia hæc remota
magis quàm propinqua, honoratiora sunt,
& ad gloriandum idonea. Est autem no-
B bile ex generis virtute. Generosum verò
ex eo vt non deficiat à natura. Id quod
plerunque non accidit nobilibus, sed sunt
multi abiecti. Proiectus enim est etiam
in generibus virorum, vt in iis, quæ in a-
gris oriuntur. Nonnunquam si sit bonum
genus, exoriuntur ad aliquod tempus viri
eximij: & deinde rursus retrofertur. De-
ficiunt verò bono ingenio prædita gene-
ra ad infaniores mores, vt qui ab Alcibia-
de, & à Dionysio superiore. Stabili verò
C ingenio prædita, ad socordiam, vt qui à
Cimone, & Pericle, & Socrate.

CAPVT XVI.

DIuitias qui consequantur mores, in
promptu est videre omnibus. Con-
tumeliosi enim sunt. Et contumaces, per-
petientes, à possessione diuitiarum. Quasi
enim habeant omnia bona, sic affecti
sunt. Nam diuitiis tanquam precium quod
D dam sunt æstimationis aliorum. Quare
videntur omnia venalia esse ipsorum. Et
delicati. Et arrogantes. Delicati quidem
propter delitias, & ostentationem felici-
tatis. Arrogantes verò, & elati, & pro-
peres quòd omnes soliti sunt versari in
eo, quod amatur, & suspicitur ab ipsis: &
quia existimant æmulari alios, quæ etiam
ipsi. Simul autem, & meritò sic affecti sunt,
quia multi indigent habentium. vade &
E illud à Simonide dictum est, de sapienti-
bus & diuitibus apud coniugem Hiero-
nis interrogantem, vtrum eueniret me-
lius, vt quis esset diues, an sapiens. Vt di-
ues sit, inquit. Sapientes enim se videre in
diuitum foribus, dixit. Et quia putant se di-
nos esse, qui imperent. Se enim habere
putant ea, quorum causa dignum est im-
perare. Et vt summatim dicam, clementis
felicis mores diuitiæ efficiunt. Differunt
F autem in iis, qui nuper possederunt, & in iis qui à maioribus acceperunt, ipsi mo-
res: eò quòd omnia magis, & peiora ma-
la habent noui diuites: nam quasi impe-
ritia diuitiatum est, nouum diuitem esse.

Et iniurias inferunt non maliciosas, sed partim cōtumeliosas, partim incōtinētiæ plenas, vt in verberationē & adulterium.

CAPVT XVII.

Similiter verò de potentia fermè plerique apparent mores. Partim enim eosdem habet potentia, quos diuitiæ: partim meliores. Sunt enim studiosiores honoris. Et viriliores moribus ij, qui potentes sunt, quàm diuites, quia appetunt opera, quæcunque licet ipsis, agere propter potentiam. Et magis dediti studio: quia in sedulitate sunt, dum coguntur considerare ea, quæ pertinent ad potentiam. Et grādiores, quàm grauiores. Reddit enim clariores dignitas. Quamobrem moderatè agunt. Est autem granditas, mollis & elegans grauitas. Et si iniuriam faciunt, non in paruis iniuriosi sunt, sed in magnis. Prospera fortuna particulas habet eorum, quæ dicta sunt, pro moribus. Nā ad hęc referuntur quæ videntur esse Fortunæ prosperitates. Præterea vt in iis, quæ pertinēt ad bonam prolem, & ad bona corporis facit prospera fortuna, vt meliore simus conditione. Ac superbiores quidem sunt. Et inconsideratiores propter prosperam fortunam. Vnus autem consequitur melior mos bonam fortunam, quòd deos colunt, & se habent ad cultum diuinum aliquo modo, credentes propter bona, quæ proueniunt à fortuna. Ac de iis quidem, qui sunt secundum ætatem, & fortunam, moribus dictū est. Contraria enim iis, quæ exposita sunt, ex contrariis apparent, vt pauperis, & infœlicis mores, & impotentis.

CAPVT XVIII.

Quoniam autem appositarum ad persuadendum orationum vsus ad iudicium refertur: quæ enim scimus & iudicauimus, de iis nihil amplius opus est oratione: refertur autem, siue apud vnum aliquis vtens oratione suadeat, aut dissuadeat, vt admonentes faciunt, aut persuadentes: nihil enim minus disceptator est vnus, nam cui oportet aliquid persuadere, is est, vt simpliciter dicam, disceptator: siue aduersus controuersantē, siue aduersus propositam sententiā dicat aliquis, similiter: oratione enim necesse est vti, & tollere contraria, aduersus quæ, vt aduersus controuersantem, verba facit: similiter verò etiam in demonstratiuis: tanquam enim ad disceptatorem, ad auscultatorem oratio constituta est: omnino autem solus, vt simpliciter dicam, est disceptator, qui in ciuilibus contentionibus ea, de quibus est quæstio, iudicat:

A καὶ ἀδικήματα ἀδικοῦσιν, οὐ κακουργικὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὑβριστικὰ, τὰ δὲ, ἀκρατευτικὰ, οἷον εἰς αἰκίαν, καὶ μοιχείαν.

Κεφάλαιον ιζ.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δυνάμεως σχεδὸν τὰ πλεῖστα φανερά ἐστιν ἤθη· τὰ μὲν γὰρ, τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ, τὰ δὲ, βελτίω· φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί B εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι τῶν πλουσίων, διὰ τὸ ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἐξουσία αὐτοῖς πράττειν διὰ τὴν δύναμιν. καὶ σπουδαστικώτεροι, διὰ τὸ ἐν ἐπιμελείᾳ εἶναι, ἀναγκαζόμενοι σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν· καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετριάζουσιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μαλακὴ καὶ εὐσχήμων βαρύτης. κἂν ἀδικῶσιν, οὐ μικραδικηταί εἰσιν, C ἀλλὰ μεγαλαδικηταί. ἡ δ' εὐτυχία τὰ μόρια ἔχει τῶν εἰρημένων τὰ ἤθη· εἰς γὰρ ταῦτα συντείνουσιν αἱ μέγισται δοκοῦσαι εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἔτι εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθὰ παρασκευάζει ἡ εὐτυχία πλεονεκτεῖν. ὑπερηφανώτεροι μὲν οὖν καὶ ἀλογιστότεροι διὰ τὴν εὐτυχίαν εἰσίν. ἓν δ' ἀκολουθεῖ D βέλτιστον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ, ὅτι φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρός τι τὸ θεῖον πως, πιστεύοντες διὰ τὰ γιγνόμενα ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς τύχης. περὶ μὲν οὖν τῶν καθ' ἡλικίαν καὶ τύχην ἠθῶν, εἴρηται· τὰ γὰρ ἐναντία τῶν εἰρημένων ἐκ τῶν ἐναντίων φανερά ἐστιν, οἷον πένητος καὶ ἀτυχοῦς ἦθος, καὶ ἀδυνάτου.

Κεφάλαιον ιη.

E Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν πιθανῶν λόγων χρῆσις πρὸς κρίσιν ἐστί· περὶ ὧν γὰρ ἴσμεν καὶ κεκρίκαμεν, οὐθὲν ἔτι δεῖ λόγου, ἔστι δ', ἄν τε πρὸς ἕνα τις χρώμενος τῷ λόγῳ προτρέπῃ ἢ ἀποτρέπῃ, οἷον οἱ νουθετοῦντες ποιοῦσιν ἢ πείθοντες· οὐδὲν γὰρ ἧττον κριτὴς ὁ εἷς· ὃν γὰρ δεῖ πεῖσαι, οὗτός ἐστιν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, κριτής, ἐάν τε πρὸς ἀμφισβητοῦντα, ἐάν τε πρὸς ὑπόθεσιν λέγῃ τις ὁμοίως. τῷ γὰρ λό- F γῳ ἀνάγκη χρῆσθαι, καὶ ἀναιρεῖν τὰ ἐναντία, πρὸς ἃ ὥσπερ ἀμφισβητοῦντα τὸν λόγον ποιεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς. ὥσπερ γὰρ πρὸς κριτὴν, τὸν θεωρὸν ὁ λόγος συνέστηκεν. ὅλως δὲ μόνος ἐστὶν ἁπλῶς κριτὴς ὁ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι τὰ ζητούμενα κρίνων·

τά τε γὰρ ἀμφισβητούμενα ζητεῖται πῶς ἔχει, A καὶ περὶ ὧν βουλεύονται. περὶ δὲ τῶν κατὰ τὰς πολιτείας ἠθῶν, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. ὥστε διωρισμένον ἂν εἴη, πῶς τε, καὶ διὰ τίνων τοὺς λόγους ἠθικοὺς ποιητέον. ἐπεὶ δὲ περὶ ἕκαστον μὲν γένος τῶν λόγων, ἕτερόν τι τὸ τέλος ἦν, περὶ ἁπάντων δ' αὐτῶν εἰλημμέναι δόξαι καὶ προτάσεις εἰσὶν, ἐξ ὧν τὰς πίστεις φέρουσι καὶ συμβουλεύοντες, καὶ ἐπιδεικνύντες, καὶ ἀμφισ- B βητοῦντες· ἔτι δὲ, ἐξ ὧν ἠθικοὺς τοὺς λόγους ἐνδέχεται ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων διώρισται· λοιπὸν ἡμῖν διελθεῖν περὶ τῶν κοινῶν· πᾶσι γὰρ ἀναγκαῖον, τὰ περὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου προσχρῆσθαι ἐν τοῖς λόγοις· καὶ τοὺς μὲν ὡς ἔσται, τοὺς δὲ, ὡς γέγονε πειρᾶσθαι δεικνύναι. ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν λόγων· χρῶνται γὰρ πάντες τῷ μειοῦν C καὶ αὔξειν, καὶ συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες, καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, καὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. τούτων δὲ διορισθέντων, περὶ τῶν ἐνθυμημάτων κοινῇ πειραθῶμεν εἰπεῖν, εἴ τι ἔχομεν, καὶ περὶ παραδειγμάτων, ὅπως τὰ λοιπὰ προσθέντες, ἀποδῶμεν τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν. ἔστι δὲ τῶν κοινῶν, τὸ μὲν αὔξειν, οἰκειότατον τοῖς ἐπιδει- D κτικοῖς, ὥσπερ εἴρηται· τὸ δὲ γεγονὸς, τοῖς δικανικοῖς· περὶ τούτων γὰρ ἡ κρίσις· τὸ δὲ δυνατὸν καὶ ἐσόμενον, τοῖς συμβουλευτικοῖς.

Κεφάλαιον ιθ.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου λέγωμεν. ἂν δὴ τὸ ἐναντίον ᾖ δυνατὸν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον δόξειεν ἂν εἶναι δυνατόν· οἷον, εἰ δυνατὸν ἄνθρωπον ὑγιασθῆναι, καὶ νοσῆσαι· ἡ γὰρ αὐτὴ δύνα- E μις τῶν ἐναντίων, ᾗ ἐναντία. καὶ εἰ τὸ ὅμοιον δυνατὸν, καὶ τὸ ὅμοιον. καὶ εἰ τὸ χαλεπώτερον δυνατὸν, καὶ τὸ ῥᾷον. καὶ εἰ τὸ σπουδαῖον ἢ καλὸν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ ὅλως γενέσθαι δυνατόν· χαλεπώτερον γὰρ καλὴν οἰκίαν, ἢ οἰκίαν εἶναι. καὶ οὗ ἡ ἀρχὴ δύναται γενέσθαι, καὶ τὸ τέλος· οὐδὲν γὰρ γίγνεται οὐδ' ἄρχεται γίγνεσθαι τῶν F ἀδυνάτων· οἷον, τὸ σύμμετρον τὴν διάμετρον εἶναι, οὔτ' ἂν ἄρξαιτο γίγνεσθαι, οὔτε γίγνεται. καὶ οὗ τὸ τέλος, καὶ ἡ ἀρχὴ δυνατή· ἅπαντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς γίγνεται. καὶ εἰ τὸ ὕστερον τῇ οὐσίᾳ ἢ τῇ γενέσει δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὸ πρότερον· οἷον, εἰ ἄνδρα γενέσθαι δυνατὸν,

quæ enim versantur in controuersia, ea quæruntur, quomodo se habeant: & de quibus consulunt: de moribus verò Rerumpub. in deliberatiuis dictum est prius: idcirco explicatum est, & quomodo, & per quæ orationes moratas efficiamus. Et quoniam circa vnumquodque genus orationum diuersus quidam finis erat, ac de omnibus iis dictæ sunt opiniones, & propositiones, ex quibus fidem ducunt tum consulentes, tum demonstrantes, tum controuersantes: præterea verò ex quibus moratas orationes contingit reddere, etiam de his est disputatum: reliquum est nobis, vt communia explicemus. Omnibus enim necessarium est, ea, quæ sunt de eo, quod fieri & non fieri potest, adhibere in orationibus. Et alios quidem, futurum esse, alios verò factum esse, conari ostendere. Præterea verò de magnitudine communiter quærendum est in omnibus orationibus. Vtuntur enim omnes diminutione, & amplificatione, tum consulentes, siue suadeant, siue dissuadeant: tum laudantes aut vituperantes: tum accusantes, aut defendentes. His autem explicatis, tum de enthymematibus conabimur dicere communiter, tum de exemplis, vt, cùm reliqua addiderimus, ad finem perducamus id, quod initio proposuimus. Est autem ex communibus amplificare aptissimum demonstratiuis, vt exposuimus. Factum verò iudicialibus: de his enim iudicium est. At id, quod fieri potest, & futurum, deliberatiuis.

CAPVT XIX.

Ac primùm quidem de iis, quæ fieri possunt, & non possunt, dicamus. Si igitur contrarium potest vel esse, vel fieri, etiam contrarium videbitur esse posse, vt si fieri potest, vt conualuerit homo, etiam, vt ægrotauerit: eadem enim est facultas contrariorum, quatenus contraria sunt. Et, si simile fieri potest, etiam simile. Et si difficilius fieri potest, etiam facilius. Et si virtute præditus, vel pulcher fieri potest, etiam omnino fieri potest: difficilius enim est domum pulchram, quàm domum fieri. Et cuius principium potest fieri, etiam finis: nihil enim fit, neque incipit fieri eorum, quæ fieri non possunt, quemadmodum vt diameter sit symmeter, neque inciperet fieri, neque fit. Et cuius finis, etiam principium fieri potest: omnia enim ex principio fiunt. Et si posterius essentia, vel ortu potest fieri, etiam prius, quemadmodum si vt vir fiat, fieri potest

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

etiam vt puer. Prius enim hoc fit. Et. si vt puer, etiam vt vir. principium enim illud est. Et quorum amor, vel cupiditas natura est. nemo enim ea quæ fieri non possunt, amat, aut cupit plerunque. Et quorum scientiæ sunt, & artes possunt ea & esse, & fieri. Et quorum principium, vt oriantur in iis est, quæ & nos coegerimus, & persuaserimus: hæc verò sunt, quibus meliores sumus, vel domini. vel amici. Et quorum partes fieri possunt, etiam totum fieri potest. Et quorum totum fieri potest, etiã partes plerunque. Si enim obstragulum, & ligula. & soleæ fieri possunt, etiam calcei possunt fieri: & si calcei, etiam obstragulũ, & ligula: & soleæ: & si genus totũ eorum, quæ possunt fieri, etiam forma. Et si forma, etiam genus. vt si navis fieri potest, etiam triremis: & si triremis: etiam navis. Et. si alterum eorum, quæ natura inter se conseruntur, etiã alterum: vt si duplum, etiam dimidium: & si dimidium, etiam duplum. Et si sine arte, vel apparatione potest fieri aliquid, magis per artem, & diligentiam fieri potest. vnde & ab Agathone dictum est. Atqui alia quidem fortunæ facere, alia verò nobis necesse est, & ars adhibetur. Et quod à deterioribus, vel inferioribus, vel imprudentioribus fieri potest, etiam à contrariis magis, vt etiam Isocrates dixit. Graue esse Enthymum didicisse, ipsum verò non potuisse inuenire. Quæ verò fieri non possunt, manifesta sunt ex contrariis eorum, quæ dicta sunt. Factum autem fit, nécne, ex his considerandum. Primùm quidem, si quod minus vt fiat, natura aptum est, factum est etiam quod natura aptius est, factum fuerit. Et, si posterius solitum fieri factum est, etiam prius factum est, vt si obliuionem cepit, etiam didicit hoc aliquando. Et, si potuit, ac voluit, fecit: omnes enim, quando cùm possint, volunt, faciunt. nam impedimentum nullum est. Et si voluit, & nihil extra prohibuit. Et si potuit, ac iratus fuit. Et si potuit, ac concupiuit: plerunque enim quæ appetunt, si possint, etiam faciunt, mali quidem propter intemperantiam: boni verò, quoniam bona cupiunt. Et si debuit fieri, & facere: verisimile enim est, eum, qui facturus fuit, etiam fecisse. Et, si ante facere sunt, quæcunque naturaliter fiunt ante illud, vel causa illius, vt si fulsit, etiam tonuit: &, si conatus est, etiam fecit. Et, si quæcunque vt posterius fiant, naturam habent,

A καὶ παῖδα· φύσει γὰρ ἐκείνου γίγνεται, καὶ εἰ παῖδα, καὶ ἄνδρα· ἀρχὴ γὰρ ἐκείνου. καὶ οὗ ἔρως ἢ ἐπιθυμία φύσει ἐστί· οὐδὲν γὰρ οὔτε ἀδυνάτου ἐρᾷ, οὐδ' ἐπιθυμεῖ ὡς ἐνδεχομένου. καὶ ὧν ἐπιστῆμαί εἰσι καὶ τέχναι, συμβαίνει τοῦτο καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι. καὶ ὅσων ἡ ἀρχὴ τοῦ γίγνεσθαι ἐν τούτοις ἐστί, ἃ ἡμεῖς πολλαχοῦ κατεσκευάσαμεν, ἃ πολλοὺς ἐμάθομεν. τοῦτο δ' ἐστί, οἷς κρείττους, ἢ κύριοι, ἢ φίλοι. καὶ οὗ τὰ μέρη δυνατά, καὶ τὸ ὅλον. καὶ οὗ τὸ ὅλον δυνατόν, καὶ τὰ μέρη· οἷον ἐπιστολή· εἰ γὰρ πολέμεμα, καὶ κνωμαλὶς, καὶ γράμμα· καὶ εἰ τὸ γένος ὅλον τῶν δυνατῶν γίγνεσθαι, καὶ τὸ εἶδος· καὶ εἰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος· οἷον, εἰ πλοῖον γίγνεσθαι δυνατόν, καὶ τριήρης· καὶ εἰ τριήρης, καὶ πλοῖον· καὶ εἰ ὁτιοῦν τῶν ἐν τῷ γένει καὶ εἴδει δυνατὸν γίγνεσθαι ἄνευ τέχνης καὶ ἐπιμελείας, δυνατὸν εἶναι καὶ γίγνεσθαι εὔκαιρον.

Καὶ μᾶλλον τὰ μὴ γε τὸ τύχῃ πραττόμενα τὰ δι'

Ἢ μὲν οὖν ἀνάγκη καὶ τύχη πρὸς γίγνεσθαι καὶ εἰ τοῖς χείρεσσιν ἢ ἄνθρωποι ἢ ἀφεγγεσίαν δυνατόν, καὶ τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον· ἐκ τῶν καὶ Ἰσοκράτης ἔφη ἐναντίον εἶναι, τὸ μὴ δύνασθαι εἰδέναι τὸ μὴ δυνάμενον εὑρεῖν. ὅτι δὲ ἀδύνατον ἔλεγον ὅτι εἰς τὴν ἐναντίαν τῶν εἰρημένων ἐπιφέρει. εἰ δὲ γίγνεται, ἢ μὴ γίγνεται, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. ἀνάγκη μὲν γὰρ, εἰ τὸ ὂν ἔστι γίγνεσθαι ποιητικὸς γίγνεται, γεγονὸς ἀνάγκη καὶ τὸ ὂν ἔστι. καὶ εἰ τὸ ἔσεσθαι εἶναι γίγνεσθαι, καὶ τὸ ἐσόμενον γίγνεσθαι· ἢ, εἰ ὑπάλλαξεν, καὶ ἐκεῖνο τοῦ τοῦ. καὶ εἰ ἐδύνατο καὶ ἐβούλετο, πάντες ποιοῦσι γὰρ, ὅταν δυνάμεως βουλόμενοι, πράττουσι· ἐμποδὼν γὰρ οὐδὲν ἦν, εἰ ἐβούλετο, καὶ μωλὶν τῶν ἔξω ἐκώλυεν. καὶ εἰ δυνατὸν, καὶ ὀρθῶς· καὶ εἰ ἐδύνατο, καὶ

E ἐπιθυμεῖ· ὡς γὰρ ὑπόκειται, ὃν ἐρῶντες, καὶ δυνάμενοι, καὶ πονοῦσι, οἱ μὲν φαῦλοι, διὰ ἀκρασίαν· οἱ δὲ ἐπιεικεῖς, ὅτι τῶν ἐπιεικῶν ἐπιθυμοῦσι. καὶ εἰ ἔμελλε γίγνεσθαι, καὶ ποιεῖν· ἢ, εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιεῖν· καὶ εἰ γίγνεται ὅτι πολλοὶ ἢ ἑκάστοτε, καὶ εἰ ἔστι, καὶ εἰ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, καὶ εἰ ἐπιέρεται, καὶ ἐπιεικεῖς. καὶ εἰ ὅτι ὕστερον πολλοὶ γίγνεσθαι, ἢ οὐ ἔτι καὶ

ἢ οὐ ἔτι καὶ γίγνεσθαι, γίγνεται, καὶ τὸ πρότερον, A aut id, cuius causa fiunt, factum est: etiam καὶ τὸ πολὺ ἔτι καὶ γίγνεσθαι ἢ, εἰ ἐφ' ἑνὸς ἐστι, καὶ ἐπιφέρει· καὶ εἰ ἐπιφέρει, καὶ ἐπιλέγεται. ἔτι δὲ εἰ τοῦτο ἀπίστου, τὸ μὴ, ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ, τὸ ἀδύνατον οὔπω ἐγένετο. ὅσοι δὲ τὸ μὴ γενέσθαι, φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν τῶν εἰρημένων. καὶ ὅσοι τὸ ἐπιμέλειαν, ὅτι οὐδὲ ἀνάγκη· τὸ δὲ, τὸ δυνατὸν· τὸ, τε γὰρ ἐν δυνάμει καὶ βουλόμενοι ἦν, ἔστιν· καὶ τὰ ἐν ἐπιθυμίᾳ, καὶ ὀργῇ, καὶ λογισμῷ μὴ δυνάμενοι ἦσαν. διὰ τοῦτο καὶ εἰ ἐν ὁρμῇ τῷ ποιεῖν ἢ μελλήσῃ, ἔστιν· ὡς γὰρ ἐπιστολὴ γίγνεται μᾶλλον τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ μὴ μέλλοντα. καὶ εἰ πρὸς γίγνεται ὅσα πρότερον πεφύκει γίγνεσθαι· οἷον, εἰ σωματοῦ, κύκλος ὤν· καὶ εἰ τὸ ἕνεκα τούτου γίγνεται, καὶ τῶν εἰκὸς γίγνεσθαι· ἢ, εἰ ἀτμόλεος, καὶ εἰκία. ὅσοι δὲ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, μείζονες τε καὶ ἐλάττονες, καὶ ἄλλοι μεγάλοι καὶ μικροὶ, ἐπὶ τῶν προειρημένων ἡμῖν ὅτι φανερὸν· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς περὶ τε μεγέθους ἀγαθῶν, καὶ περὶ τοῦ μείζονος ἁπλῶς, καὶ ἐλάττονος. ὥστε ἐπὶ καθ' ἕκαστον τῶν λόγων τὸ προκείμενον τέλος ἀγαθὸν ἔστι· τὸ, τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δίκαιον φανερὸν ὅτι δὲ ἐκείνοις ἀκόλουθα πάντα τοῖς ἀνεξόμενοι πᾶσι. τὸ δὲ περὶ τούτου τὸ ζητεῖν ἀεὶ μεγέθους ἁπλῶς καὶ ἀφορισμὸν, κατασκευὴ ὀξὺ κυρίωτερον γὰρ ἔστι περὶ τῶν χρείαν τοῦ καθόλου, τὰ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων. ὅσοι μὲν οὖν δυνατὰ καὶ ἀδύνατα, καὶ πότερον γίγνεται ἢ οὐ γίγνεται, καὶ ἔστιν ἢ οὐ, ὅσοι μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, εἰρήσθω τοῦτο.

Κεφάλαιον κ.

Λοιπὸν δὲ ὅσοι τῶν κοινῶν πίστεων ἄπειρον εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐ πέρας ἀεὶ τῶν ἰδίων. εἰσὶ δ' αἱ κοιναὶ πίστεις, δύο τὸ γένος, παράδειγμα, καὶ ἐνθύμημα· ἡ γὰρ γνώμη, μέρος ἐνθυμήματος ἐστί. περὶ τῶν εἰρωνικῶν ἀεὶ παραδείγματος λόγος· ἔμοιγε γὰρ ἔστιν ἡ τὸ παράδειγμα· ἡ δ' ἐπιχείρησις, μάχη. παραδείγματος δὲ εἶδη δύο ἐστὶν· ἢ γὰρ ἐστὶ παράδειγμα εἶδος, τὸ λέγειν παρόμοια πολλὰ, ἢ ἐστὶ τὸ αὐτὸ ποιεῖν. τούτου δὲ, ἢ μὲν παραβολὴ· ἢ δὲ, λόγοι, καὶ οἱ Αἰσώπειοι, καὶ οἱ Λιβυκοί. ἔστι δὲ, τὸ μὲν παράδειγμα τοιόνδε τι, οἷόν τε εἴ τις λέγοι, ὅτι δεῖ φίλους βασιλέα παρασκευάζεσθαι, καὶ μὴ τοὺς Αἰγυπτίους χειροῦσθαι· καὶ γὰρ Δαρεῖος, aut id, cuius causa fiunt, factum est: etiam quod prius est, & huius causa est, factum est, vt, si tonuit, etiam fulsit, &, si fecit, etiam conatus est. Sunt autem ex his omnibus alia quidem ex necessitate: alia verò plerunque ita se habentia. Quòd autem non est factum, apparet ex contrariis eorum, quæ dicta sunt. Ac futurum ex iisdem manifestum est. Quod enim est in potestate, & voluntate erit. Et quod est in cupiditate, & ira, & commodi ratione cum facultate: propterea etiam quod in procinctu est, vt hat, vel futurum sit, erit. Plerunque enim fiunt magis futura, quàm non futura. Et, si antè facta sunt, quæcunq; vt prius fiant, naturam habent, vt si nubilatum est, verisimile est pluiturum. Et si quod est huius causa, factum est, etiam hoc verisimile est factum iri. vt si fundamentum, domus. De magnitudine autem, & paruitate rerum, & maiori, & minori, & omnino magnis, & paruis, ex iis, quæ antè dicta sunt, nobis constat. Dictum enim est in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter & minori. Quare, quoniam in vnaquaque oratione propositus est finis id, quod bonum est, vtile, & honestum, & iustum apparet ex illis sumendas esse amplificationes omnibus: præter enim hæc aliquid quærere de magnitudine simpliciter, & excellentia, inanis est disputatio: aptiora enim sunt ad vsum, quàm vniuersalia, singularia. Ac de eo quidem, quod fieri potest, & non potest, & vtrum factum sit, an non factum, & erit an non erit, præterea verò de magnitudine, & paruitate rerum hæc dicta sint.

CAPVT XX.

Reliquum est communem fidem omnibus exponere, quoniam dictum est de propria. Est autem communis fides duplex genere, exemplum, & enthymema: sententia enim pars enthymematis est. Ac primùm quidem de exemplo dicamus. Nam simile est inductioni exemplum, & inductio principium est. Exemplorum verò formæ duæ sunt. Nam vna quidem est exempli forma, dicere res gestas alterà verò ipsum fingere. Atque huius quidem vna pars est paraboli alterà logi, vt Æsopici, & Libyci. Est autem exemplum tale aliquid, vt si quis diceret oportere aduersus Regem parari, & non sinere eum Ægyptum in potestatem redigere: quia Darius

Universidad de Deusto Biblioteca

A non prius traiecit, quàm Ægyptum cepit, cùm autem cepisset, traiecit. Iterum Xerxes non prius irrupit, quàm occupauit: cùm autem occupasset, irrupit. Itaque & nunc, si ceperit, traiiciet. Quare non permittendum. Parabola verò etiam, quæ Socraticæ sunt. vt si quis diceret, non oportere sorte datos magistratum gerere. Simile enim esse, ac si quis athletas sortiatur, non qui possint decertare, sed qui obtigerint: B aut ex nautis quem oporteat gubernare, sortitus fuerit, quasi oporteat obtingentem, non autem scientem. Logus est, qualis Stesichori aduersus Phalarim, & Æsopi de duce populari. Stesichorus enim, cùm elegissent ducem cum summo imperio Himerenses Phalarim, & essent custodiam tradituri corporis, alia fatus, dixit ipsis logum: quemadmodum equus tenuit pratum solus, cùm autem veniret ceruus, & corrumperet pabulum, volens punire C ceruum, interrogauit hominem, an posset, cum ipso, pœna afficere ceruum. Ille autem affirmauit, si acciperet frenum, & ipse conscenderet eum, tenens iacula. Cùm autem conditionem accepisset, & ille eum conscendisset, loco puniendi ipse seruiuit confestim homini. Sic verò etiam vos, videte, inquit, ne hostes volentes punire, eadem patiamini, quæ equus. Frenum enim iam habetis, cùm elegeritis D ducem cum summo imperio: si verò etiam custodiam tradideritis, & conscendere permiseritis, seruietis confestim Phalaridi. Æsopus verò in Samo, cùm patronus esset duci populi caussam habenti de capite, dixit, vulpem cùm traiiceret flumen, decidisse in voraginem: cùm minimè posset exire, diu malè affectam esse, & caninas muscas multas adhæsisse ipsi, herinaceum verò vagantem, vt videri E ipsam, misericordia captum interrogasse, num abigeret ab ipsa caninas muscas, eam verò non permisisse, quærente illo, qua de caussa, dixisse, quoniam istæ quidem plenæ mei iam sunt, & parum sanguinis sugunt. Si verò has abegeris, aliæ venientes famelicæ exhaurient mihi reliquum sanguinis. Igitur etiam vobis, inquit ô viri Samij, iste, non amplius nocet: diues enim est. Si verò hunc interfeceritis, F alij venient pauperes, qui vobis dilapidabunt publica, depeculantes. Sunt autem Logi concionibus accommodati, & habent bonum hoc, quòd res quidem inuenire similes, quæ gestæ sint, difficile est:

οὐ πρότερον διέβη, πρὶν Αἴγυπτον λαβεῖν· λαβὼν δὲ, διέβη. καὶ πάλιν, Ξέρξης οὐ πρότερον ἐπεχείρησε, πρὶν ἔλαβε· λαβὼν δὲ, διέβη. ὥστε καὶ οὗτος, ἂν λάβῃ, διαβήσεται· διὸ οὐκ ἐπιτρεπτέον. παραβολὴ δὲ, τὰ Σωκρατικά ἐστι, οἷον εἴ τις λέγοι, ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχειν· ὅμοιον γὰρ, ὥσπερ εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροίη, μὴ οἳ ἂν δύνωνται ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ᾽ οἳ ἂν λάχωσιν· ἢ τῶν πλωτήρων ὅν τινα δεῖ κυβερνᾶν κληρώσειεν, ὡς δέον τὸν λαχόντα, ἀλλὰ μὴ τὸν ἐπιστάμενον. λόγος δὲ, οἷος ὁ Στησιχόρου περὶ Φαλάριδος, καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τοῦ δημαγωγοῦ. Στησίχορος μὲν γὰρ, ἑλομένων στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἱμεραίων Φάλαριν, καὶ μελλόντων φυλακὴν διδόναι τοῦ σώματος, τἆλλα διαλεχθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς λόγον, ὡς ἵππος κατεῖχε λειμῶνα μόνος· ἐλθόντος δ᾽ ἐλάφου, καὶ διαφθείροντος τὴν νομὴν, βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον, ἠρώτα τὸν ἄνθρωπον, εἰ δύναιτο μετ᾽ αὐτοῦ κολάσαι τὸν ἔλαφον. ὁ δ᾽ ἔφησεν, ἐὰν λάβῃ χαλινὸν, καὶ αὐτὸς ἀναβῇ ἐπ᾽ αὐτὸν, ἔχων ἀκόντια· συνομολογήσαντος δὲ, καὶ ἀναβάντος, ἀντὶ τοῦ τιμωρήσασθαι, αὐτὸς ἐδούλευσεν ἤδη τῷ ἀνθρώπῳ. οὕτω δὲ καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ὁρᾶτε, μὴ τοὺς πολεμίους βουλόμενοι τιμωρήσασθαι, ταὐτὸ πάθητε τῷ ἵππῳ· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἤδη ἔχετε, ἑλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐὰν δὲ φυλακὴν δῶτε, καὶ ἀναβῆναι ἐάσητε, δουλεύσετε ἤδη Φαλάριδι. Αἴσωπος δὲ ἐν Σάμῳ συνηγορῶν δημαγωγῷ κρινομένῳ περὶ θανάτου, ἔφη, ἀλώπεκα διαβαίνουσαν ποταμὸν, ἀπωσθῆναι εἰς φάραγγα· οὐ δυναμένην δ᾽ ἐκβῆναι, πολὺν χρόνον κακοπαθεῖν, καὶ κυνοραϊστὰς πολλοὺς ἔχεσθαι αὐτῆς. ἐχῖνον δὲ πλανώμενον, ὡς εἶδεν αὐτὴν, κατοικτείραντα ἐρωτᾶν, εἰ ἀφέλοι αὐτῆς τοὺς κυνοραϊστάς· τὴν δὲ οὐκ ἐᾶν. ἐρομένου δὲ διὰ τί, φάναι, ὅτι οὗτοι μὲν πλήρεις μου ἤδη εἰσὶ, καὶ ὀλίγον ἕλκουσιν αἷμα· ἐὰν δὲ τούτους ἀφέλῃς, ἕτεροι ἐλθόντες πεινῶντες, ἐκπιοῦνταί μου τὸ λοιπὸν αἷμα. ἀτὰρ οὖν καὶ ὑμᾶς, ἔφη, ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὗτος μὲν οὐδὲν ἔτι βλάψει· πλούσιος γάρ ἐστιν· ἐὰν δὲ τοῦτον ἀποκτείνητε, ἕτεροι ἥξουσι πένητες, οἳ ὑμῖν ἀναλώσουσι τὰ κοινὰ κλέπτοντες. εἰσὶ δ᾽ οἱ λόγοι δημηγορικοὶ, καὶ ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν εὑρεῖν ὅμοια γεγενημένα, χαλεπόν·

λόγους

λόγους δὲ ῥᾷον· ποιῆσαι γὰρ δεῖ ὥσπερ καὶ παραβολὰς, ἄν τις δύνηται τὸ ὅμοιον ὁρᾷν, ὅπερ ῥᾷόν ἐστιν ἐκ φιλοσοφίας. ῥᾴω μὲν οὖν πορίσασθαι, τὰ διὰ τῶν λόγων· χρησιμώτερα δὲ πρὸς τὸ βουλεύσασθαι, τὰ διὰ τῶν πραγμάτων· ὅμοια γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγονόσι. δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι, μὴ ἔχοντα μὲν ἐνθυμήματα, ὡς ἀποδείξεσιν· ἡ γὰρ πίστις διὰ τούτων· ἔχοντα δὲ, ὡς μαρτυρίοις, ἐπιλόγοις χρώμενον ἐπὶ τοῖς ἐνθυμήμασι· προτιθέμενα μὲν γὰρ ἔοικεν ἐπαγωγῇ· τοῖς δὲ ῥητορικοῖς οὐκ οἰκεῖον ἐπαγωγὴ, πλὴν ἐν ὀλίγοις· ἐπιλεγόμενα δὲ, μαρτυρίοις· ὁ δὲ μάρτυς, πανταχοῦ πιθανός. διὸ καὶ προτιθέντι μὲν, ἀνάγκη πολλὰ λέγειν· ἐπιλέγοντι δὲ, καὶ ἓν ἱκανόν· μάρτυς γὰρ πιστὸς καὶ εἷς χρήσιμος. πόσα μὲν οὖν εἴδη παραδειγμάτων, καὶ πῶς αὐτοῖς, καὶ πότε χρηστέον, εἴρηται.

Κεφάλαιον κα.

Περὶ δὲ γνωμολογίας, ῥηθέντος τί ἐστι γνώμη, μάλιστ᾽ ἂν γένοιτο φανερὸν περὶ ποίων τε καὶ πότε, καὶ τίσιν ἁρμόττει χρῆσθαι τῷ γνωμολογεῖν ἐν τοῖς λόγοις. ἔστι δὲ γνώμη, ἀπόφανσις, οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστον, οἷον, ποῖός τις Ἰφικράτης, ἀλλὰ καθόλου· καὶ οὐ περὶ πάντων καθόλου, οἷον, ὅτι τὸ εὐθὺ τῷ καμπύλῳ ἐναντίον· ἀλλὰ περὶ ὅσων αἱ πράξεις εἰσὶ, καὶ αἱρετὰ ἢ φευκτά ἐστι πρὸς τὸ πράττειν. ὥστ᾽ ἐπεὶ τὰ ἐνθυμήματα ὁ περὶ τούτων συλλογισμός ἐστι σχεδὸν, τά τε συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ αἱ ἀρχαὶ, ἀφαιρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ, γνῶμαι εἰσίν· οἷον, Χρὴ δ᾽ οὔποθ᾽ ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ᾽ ἀνὴρ, Παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεσθαι σοφούς. τοῦτο μὲν οὖν γνώμη· προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας, καὶ τοῦ διὰ τί, ἐνθύμημά ἐστι τὸ ἅπαν· οἷον, Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας, Φθόνον παρ᾽ ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῆ, καὶ τὸ,

Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ᾽ ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ.

καὶ τὸ,

Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν ὅστις ἔστ᾽ ἐλεύθερος, γνώμη· πρὸς δὲ τῷ ἐχομένῳ, ἐνθύμημα.

Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστιν, ἢ τύχης.

εἰ δή ἐστι γνώμη τὸ εἰρημένον, ἀνάγκη τέτταρα εἶναι γνώμης εἴδη· ἢ γὰρ μετ᾽ ἐπιλόγου ἔσται, ἢ ἄνευ ἐπιλόγου. ἀποδείξεως μὲν οὖν

A logos verò facilius: fingere enim oportet, vt etiam parabolas, si quis possit simile intueri, quod facilius est ex Philosophia. Ac facilius quidem apparantur, quæ sunt ex logis: sed vtiliora ad consultandum, quæ sunt ex rebus gestis. Similia enim plerunque sunt futura præteritis. Oportet autem vti exemplis non habentem quidem enthymemata, tanquam demonstrationibus: B habentem verò, tanquam testimoniis, pro epilogis ea adhibendo in enthymematibus. præposita enim similia sunt inductionibus. & oratoris non est accommodata inductio, nisi paucis: subiecta verò testimoniis. Ac testis vbique ad persuadendum appositus. Quam ob rem etiam præponentem necesse est multa dicere: subiicientem verò vel vnum satis. Testis enim fide dignus etiam vnus vtilis est. Ac C quot quidem species exemplorum sint, & quomodo ipsis, & quando vtendum, dictum est.

CAPVT XXI.

De sententiæ autem dictione, cùm dictum fuerit, quid sit sententia, res maximè constabit, & de qualibus, & quando & quibus conueniat vti sententiæ dictione in orationibus. Est autem sententia, D enunciatio, non tamen de singularibus, vt qualis Iphicrates, sed de vniuersalibus: neque de omnibus vniuersalibus, vt rectum curuo contrarium esse: sed de iis, quorum actiones sunt, & ea, quæ eligimus, aut fugimus ad agendum. Quare cùm enthymemata de his syllogismi genus sint fermè, & conclusiones enthymematum, & principia, ablato syllogismo, sententiæ sunt. vt, Nequaquam oportet quicunque E prudens natura factus est vir, cum filios suos eximiè instruere sapientes. Ac hoc quidem est sententia: addita verò caussa, & quamobrem, enthymema erit totum, vt, Nam præter aliam, quam habent ignauiam inuidiam vitorum aperiunt infestam. & illud, Nemo est, qui omnino vir felix sit. &, Nullius est virorum: qui liber sit: sententia est: addito autem eo, quod sequitur, enthymema. Aut enim pecuniarum seruus est, aut fortunæ. Iam F si sententia est id, quod dictum est, necesse est quatuor esse sententiæ species. Aut enim cum epilogo erunt: aut sine epilogo. Ac demonstrationis quidem indigentes sunt quæcunque præter opinionem aliquid dicunt, aut controuersum. Quæcunque verò nihil præter opinionem, sine epilogo. Ex his autem necesse est,

Universidad de Deusto Biblioteca

A alias quidem, quia antè cognitæ sunt, nihil indigere epilogo: vt, Viro autem valere optimum est, sicut nobis videtur. apparet enim multis sic. Alias verò simul cùm dicuntur, manifestas esse iis, qui intuiti fuerint. vt, Nemo amator, qui non semper amet. Ex iis verò, quæ sunt cum epilogo, aliæ enthymematis pars sunt. vt, Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus est vir. Aliæ enthymematicæ quidem, sed non enthymematis pars, B quæ etiam maximè probantur. Sunt autem hæ, in quibus apparet eius, quod dicitur, caussa, vt in hoc, immortalem iram ne serues, cùm mortalis sis, Dicere enim, Non oportere semper seruare iram, sententia est. quod verò additur, Cùm sis mortalis, quamobrem dicit. Simile verò etiam illud, Mortalia oportet mortalem, non immortalia mortalem sapere. Apparet igitur ex iis, quæ dicta sunt, tum quot species sint C sententiæ, tum in cuiusmodi re vnaquæque conueniat. Nam de controuersis, aut de iis, quæ sunt præter opinionem, non sine epilogo: sed aut præponendo epilogum sententia vti oportet loco conclusionis: vt, si quis diceret, Ego quidem, quoniam neque inuidiæ subiici oportet, neque ignauum esse, neque eruditioni operam dandam. Aut hoc prius dicendo, subiicere, quæ priora sunt. De iis autem, quæ præter opinionem non sunt, sed obscura, D adiiciendo, quamobrem, concinnè. Conueniunt verò in eiusmodi rebus etiam Laconica apophthegmata & ænigmata, vt si quis diceret quod Stesichorus apud Locrenses dixit. Non oportere contumeliosos esse, ne cicadæ humi canant. Ac conuenit sententiam dicere ætate quidem senioribus, sed de iis, quorum peritus est aliquis: quia qui talis non sit, eum dicere E sententiam indecorum est, vt etiam fabulam dicere. De iis verò, quorum est imperitus, stultum, atque ineruditum est. Ac signum idoneum est, quòd rustici maximè sententiarum compositores sunt, & facilè eas proferunt: in vniuersum verò de re, quæ vniuersalis non sit, dicere, conuenit in conquestione, ac indignatione, & in his, aut cùm exordiaris, aut cùm demonstraueris. Ac vti oportet etiam peruulgatis, & cõmunibus sententiis, si sint vtiles. F Nam quia sunt communes, quasi confitentibus omnibus rectè se habere videntur.

A ἀνθρώπῳ εἶναι, δοκεῖ γὰρ παρὰ δόξαν τι λέγειν ἢ ἀμφισβητούμενον· ὅσαι δὲ μηδὲν παράδοξον, ἢ ἄδηλον. τούτων δ' ἀνάγκη, τὰς μὲν, διὰ τὸ προεγνῶσθαι, μηδὲν δεῖσθαι ἐπιλόγου,

Ἀνδρὶ δ' ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστιν, ὥς γ' ἡμῖν δοκεῖ.

φαίνεται γὰρ τοῖς πολλοῖς οὕτως. τὰς δ' ἅμα λεγομένας, δήλας εἶναι ἐπιβλέψασιν,

B Οὐδεὶς ἐραστὴς ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.

τῶν δὲ μετ' ἐπιλόγου, αἱ μὲν, ἐνθυμήματος μέρος εἰσίν, ὥσπερ,

Χρὴ δ' οὔ ποθ' ὅστις ἀρτίφρων.

αἱ δ' ἐνθυμηματικαὶ μέν, οὐκ ἐνθυμήματος δὲ μέρος· αἵπερ καὶ μάλιστ' εὐδοκιμοῦσιν. εἰσὶ δ' αὗται, ἐν ὅσαις ἐμφαίνεται τοῦ λεγομένου τὸ αἴτιον. οἷον ἐν τῷ,

C Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.

τὸ μὲν γὰρ φάναι, μὴ δεῖν ἀεὶ φυλάττειν τὴν ὀργήν, γνώμη· τὸ δὲ προσκείμενον, θνητὸν ὄντα, τὸ διὰ τί λέγει. ὅμοιον δὲ καὶ τό,

Θνατὰ χρὴ τὸν θνατόν, οὐκ ἀθάνατα τὸν θνατὸν φρονεῖν.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, πόσα τε εἴδη γνώμης, καὶ περὶ ποῖον ἕκαστον ἁρμόττει. D περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων, ἢ παραδόξων, μὴ ἄνευ ἐπιλόγου, ἀλλ' ἢ προθέντα τὸν ἐπίλογον, γνώμῃ χρῆσθαι τῷ συμπεράσματι, οἷον, εἴ τις εἴποι, ἐγὼ μὲν οὖν, ἐπειδὴ οὔτε φθονεῖσθαι δεῖ, οὔτ' ἀργὸν εἶναι, οὔ φημι χρῆναι παιδεύεσθαι· ἢ τοῦτο προειπόντα, ἐπειπεῖν τὰ ἔμπροσθεν. περὶ δὲ τῶν μὴ παραδόξων, ἀδήλων δέ, προστιθέντα τὸ διότι στρογγυλώτατα. E ἁρμόττει δ' ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγματα, καὶ τὰ αἰνιγματώδη, οἷον, εἴ τις λέγει, ὅπερ Στησίχορος ἐν Λοκροῖς εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν. ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίᾳ μὲν πρεσβυτέροις, περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τίς ἐστιν. ὡς τὸ μὲν μὴ τηλικοῦτον ὄντα γνωμολογεῖν, ἀπρεπές· F ὥσπερ καὶ τὸ μυθολογεῖν· περὶ δὲ ὧν ἄπειρος, ἠλίθιον καὶ ἀπαίδευτον. σημεῖον δ' ἱκανόν, οἱ γὰρ ἀγροῖκοι μάλιστα γνωμοτύποι εἰσί, καὶ ῥᾳδίως ἀποφαίνονται. καθόλου δὲ μὴ ὄντος καθόλου εἰπεῖν, μάλιστα ἁρμόττει ἐν σχετλιασμῷ καὶ δεινώσει, καὶ ἐν τούτοις, ἢ ἀρχόμενον, ἢ ἀποδείξαντα. χρῆσθαι δὲ δεῖ καὶ ταῖς τεθρυλημέναις καὶ κοιναῖς γνώμαις, ἐὰν ὦσι χρήσιμοι· διὰ γὰρ τὸ εἶναι κοιναί, ὡς ὁμολογούντων ἁπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσιν, οἷον τῷ πα-

ρακαλοῦντι ἐπὶ τὸ κινδυνεύειν μὴ A θυσαμένους,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

καὶ ἐπὶ τὸ ἥττους ὄντας,

Ξυνὸς ἐνυάλιος. καὶ ἐπὶ τὸ ἀναιρεῖν τῶν ἐχθρῶν τὰ τέκνα, καὶ μηδὲν ἀδικοῦντα·

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει.

ἔτι ἔνιαι τῶν παροιμιῶν καὶ γνῶμαί εἰσιν· οἷον παροιμία, B Ἀττικὸς πάροικος. δεῖ δὲ τὰς γνώμας λέγειν, καὶ παρὰ τὰ δεδημοσιευμένα· λέγω δὲ δεδημοσιευμένα, οἷον τὸ, Γνῶθι σαυτόν, καὶ τὸ, Μηδὲν ἄγαν· ὅταν ἢ τὸ ἦθος φαίνεσθαι μέλλῃ βέλτιον, ἢ παθητικῶς εἰρημένη ᾖ. ἔστι δὲ παθητικὴ μέν, οἷον εἴ τις ὀργιζόμενος φαίη ψεῦδος εἶναι, ὡς δεῖ γιγνώσκειν αὑτόν· οὗτος γοῦν εἰ ἐγίγνωσκεν αὑτόν, οὐκ ἄν ποτε στρατηγεῖν ἠξίωσε. τὸ δὲ ἦθος C βέλτιον, ὅτι οὐ δεῖ, ὥσπερ φασί, φιλεῖν ὡς μισήσοντας, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντας. δεῖ δὲ τῇ λέξει τὴν προαίρεσιν συνδηλοῦν· εἰ δὲ μή, τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν· οἷον οὕτως εἰπόντα, ὅτι δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὥσπερ φασίν, ἀλλ' ὡς ἀεὶ φιλήσοντα· ἐπιβούλου γὰρ θάτερον. ἢ ὧδε, οὐκ ἀρέσκει δέ μοι τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ τόν γ' ἀληθινὸν φίλον, ὡς φιλήσοντα αἰεὶ φι- D λεῖν. καὶ οὐδὲ τὸ μηδὲν ἄγαν· δεῖ γὰρ τούς γε κακοὺς ἄγαν μισεῖν. ἔχουσι δ' εἰς τοὺς λόγους βοήθειαν μεγάλην, μίαν μὲν διὰ τὴν φορτικότητα τῶν ἀκροατῶν· χαίρουσι γάρ, ἐάν τις καθόλου λέγων, ἐπιτύχῃ τῶν δοξῶν, ἃς ἐκεῖνοι κατὰ μέρος ἔχουσιν. ὃ δὲ λέγω, δῆλον ἔσται ὧδε, ἅμα δὲ καὶ πῶς δεῖ αὐτὰς θηρεύειν. ἡ μὲν γὰρ γνώμη, ὥσπερ εἴρηται, καθόλου ἀπό- E φανσίς ἐστι. χαίρουσι δὲ καθόλου λεγομένου, ὃ κατὰ μέρος προϋπολαμβάνοντες τυγχάνουσιν· οἷον εἴ τις γείτοσι τύχοι κεχρημένος ἢ τέκνοις φαύλοις, ἀποδέξαιτ' ἂν τοῦ εἰπόντος,

Οὐδὲν γειτονίας χαλεπώτερον.

ἢ, ὅτι οὐδὲν ἠλιθιώτερον τεκνοποιΐας. ὥστε δεῖ στοχάζεσθαι, πῶς τυγχάνουσι, ποῖα προϋπολαμβάνοντες· εἶθ' οὕτω περὶ τούτων καθόλου λέγειν. ταύτην τε δὴ ἔχει μίαν χρῆσιν τὸ γνωμολογεῖν, F καὶ ἑτέραν κρείττω· ἠθικοὺς γὰρ ποιεῖ τοὺς λόγους. ἦθος δ' ἔχουσιν οἱ λόγοι, ἐν ὅσοις δήλη ἡ προαίρεσις. αἱ δὲ γνῶμαι πᾶσαι τοῦτο ποιοῦσι, διὰ τὸ ἀποφαίνεσθαι τὸν τὴν γνώμην λέγοντα καθόλου περὶ τῶν προαιρετῶν· ὥστ' ἂν χρησταὶ ὦσιν αἱ γνῶμαι, καὶ χρηστοήθη φαίνεσθαι ποιοῦσι τὸν λέγοντα.

A vt adhortanti ad periculum subeundum eos, qui sacrificium non fecerint, vnum augurium optimum defendere patriam, & eos, qui inferiores sunt, Mars belli communis. Et ad tollendos inimicorum filios, qui nullam iniuriam faciunt, Stultus qui natos occiso patre relinquit. Præterea etiam aliqua ex prouerbiis sententiæ sunt, vt prouerbium, Atticus inquilinus. Et oportet sententias dicere etiam contra ea, B quæ in ore multitudinis versantur. Dico autem in ore multitudinis versari, vt illud, Nosce te ipsum: & illud, Ne quid nimis. quando aut mores apparituri sunt meliores, aut cum affectu dicitur. Cum affectu est, si quis, dum irascitur, etiam diceret, Falsum esse, quòd oportet cognoscere se. Ac iste quidem, si cognosceret se, nunquam, vt imperaret, petiisset. Mores verò meliores apparent sic: non oportere, C vt aiunt, amare tanquam osurum, sed magis odio habere, tanquam amaturum. Ac oportet dictione præelectionem aperire: sin minus caussam subiicere, quemadmodum aut sic dicendo, Oportere amare, non, vt aiunt, sed tanquam semper amaturum: insidiatoris enim alterum est. aut sic: Non placet mihi, quod dicitur: oportet enim verum amicum, tanquam amaturum semper, amare. Neque illud: Ne quid D nimis: oportet enim malos nimio odio habere. Afferunt verò orationibus auxilium magnum: vnum quidem, propter vanitatem auditorum: gaudent enim, si quis in vniuersum dicens incidat in opiniones, quas illi in parte habent. Iam, quod dico, manifestum erit sic, & simul quomodo oporteat ipsas venari. Sententia enim, vt dictum est, in vniuersum enunciatio est. E Gaudent autem, cùm in vniuersum dicitur id, quod in parte ipsi existimant, vt si quis viciniis vteretur, aut filiis improbis probaret, eum, qui diceret, Nihil vicinitate molestius, aut, Nihil dementius filiorum procreatione. Quare oportet spectare, qualia antè existimauerint: sic postea de iis in vniuersum dicere. Hunc autem oportet vnum vsum habere sententiæ dictionem, & alterum meliorem, quòd moratas efficit orationes. Mores verò habent F orationes in quibus manifesta est præelectio. Nam sententiæ omnes hoc faciunt, quia enunciat, qui sententiam dicit, in vniuersum de iis, quæ preeligenda sunt. Quare si bonæ sint sententiæ, etiã vt bonis moribus præditus appareat, efficiũt, qui dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot species ipsius, & quomodo vtendum sit ipsis, & quam vtilitatem habeant, dicta sint cum mala.

CAPVT XXII.

De enthymematibus verò in vniuersum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos: diuersa enim species vtriusque horum est. Ac enthymema quidem syllogismum aliquem esse dictum est prius: & quomodo syllogismus & quid differat à Dialecticis, neque enim longè, neque omnia oporteat assumendo colligere. Illud enim obscurum est propter lõgitudinem: hoc verò negatorium, quia manifesta dicuntur. Hæc enim est causa, cur etiam magis idonei ad persuadendum sint ineruditi, quàm eruditi inter vulgares, vt Poetæ dicunt, ineruditos apud turbam concinnius dicere. Illi enim communia, & quæ sunt in vniuersum dicunt: hi verò quæ sciunt, & quæ propinqua sunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia sunt, sed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis, quos approbant. Atque hoc ipsum, fio apparere, manifestum esse oportet aut omnibus aut plurimis. Et non solum colligere ex necessariis, sed etiam ex iis, quæ plerunque se habent. Ac primum quidem oportet assumere, de quo oportet dicere, & syllogismo cõcludere, siue ciuili syllogismo, siue quocunque, necessarium esse de hoc tenere ea, quæ insunt vel omnia, vel aliqua. Nihil enim tenent, ex nihilo posse colligere. Dico autem exempli gratia, quomodo possemus consulere Atheniensibus vtrum bellandum, an non bellandum sit, non tenentes, quæ potentia ipsorum sit, vtrum nauali, an pedestri, vel vtrumque: & ipsa quanta: & reditus qui: vel amici, vel inimici. Præterea verò quæ bella gesserint, & quomodo, & alia huiusmodi. Et laudare ergo, si non teneamus in Salamine naualem pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis gesta sunt, aut aliquid aliud tale: nam ex insitis, aut ex iis, quæ videntur inesse honestis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex cõtrariis, considerantes, quid insit eiusmodi in ipsis, aut videatur: vt quòd Græcos ad seruitutem redegerunt, & eos, qui aduersus Barbarum simul bellum gesserunt, & optimè se gesserunt, subegerunt, Ægineta, & Potidæatas, & quæcunque alia talia, & siquod aliud peccatum eiusmodi insit in ipsis.

Κεφάλαιον κβ.

Περὶ δὲ ἐνθυμημάτων καθόλου τε εἰπωμεν, τίνα τρόπον δεῖ ζητεῖν καὶ περὶ τούτων, ἔτι τόπους· διῶν γὰρ οὐδὲ ἑκατέρου τούτων ἐστί. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τις ἐστὶν, εἴρηται πρότερον· καὶ πῶς συλλογισμὸς, καὶ τί διαφέρει τοῦ διαλεκτικοῦ· οὔτε γὰρ πόρρω ἐστὶ, οὔτε πάντα διὰ λαμβάνοντα συμπερανεῖν τὸ μὲν γὰρ, ἀσαφές, διὰ τὴν μῆκος· τὸ δὲ, ἀδιάλογον, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ εὐδοκιμεῖν ἐν τοῖς ὄχλοις, ὡς φασὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀπαιδεύτους περὶ ὄχλου μετεστιν εἰπεῖν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ καὶ καθόλου λέγουσιν· οἱ δὲ, ἐξ ὧν ἴσασι, καὶ τὰ ἐγγύς. ὥστε οὐκ ἐξ ἁπάντων τῶν διαλεγόμεθα, ἀλλ' ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου ἕνεκα τῶν ἀρεσκόντων, καὶ ἃ τοῖς ὁρισαμένοις· οὐδὲ γὰρ ὅτι ἀδόκιμον δόξαν διαλεγόμεθα φαίνεσθαι ἐν ἀλογίᾳ, ὥσπερ ἐν τοῖς ποιηταῖς, ἀρκοῦντα περὶ ἕκαστον ἔχει ἐξαιρεῖσθαι περὶ τοῦ ἐν ἀγχίνοιαν, καὶ τοῦ δεινοῦ λέγειν. περὶ δὲ τοῦ ἐξ ἐνδόξων συλλογίσασθαι, ζητεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ μὴ εἰς ἄπειρον, ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ἃ ὁ λόγος· καὶ ἀναγκαῖον τὴν πρότασιν καὶ τὴν ἐγγὺς τοῦ ἀμφισβητοῦντος· ἐὰν μὴ ἔχῃς, ἀδύνατον λέγειν ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ ἔχεις συμβουλεύειν Ἀθηναίοις, εἰ πολεμοῦσιν, ἢ μὴ πολεμοῦσιν, καὶ ἐὰν πεζὸν, ἢ ἔμπορον· καὶ ἀπὸ τίνος, καὶ πρὸς τίνας πόλεις ἢ φίλοις, καὶ ἐχθροῖς· ἔτι δὲ τίνας πολέμους ἀπολελόγηται, καὶ ποῖ, καὶ πόλεις τὰς περὶ τὴν. καὶ ἐπαινοῦν, εἰ μὴ ἔχομεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἢ τὰ τῶν Ἡρακλειδῶν πραχθέντα· ἢ ὅλως τὰ τοιαῦτα· ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δικαίων ὑπάρχειν δοκεῖ πᾶσι. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τὸ ὑπάρχειν τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν ὅ, τι ἐν τῷ Κολωνῷ κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς φεύγοντας τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας μόνους Αἰγινῆτας καὶ Ποτιδαιάτας· καὶ ἔστι δὴ πολλὰ, καὶ εἴ τι δὴ τοιοῦτον ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς.

Eodem autem modo & accusantes, & defendentes, dum ex insitis considerationem habent, accusant, & defendunt. Ac nihil interest, de Atheniensibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipsum facere. Etenim cõsiliũ dãt Achilli, & laudãt, & vituperãt, & accusanũ, & defendẽt eõ, quæ insunt, aut videntur inesse, assumenda sunt, vt ex eis dicamus laudantes, aut vituperantes, si quid honesti insit, aut inhonesti: accusantes, aut defendentes, si quid iusti insit, aut iniusti: consulentes, si quid vtilis aut pernicioſi. Similiter autem his & de re quacunque, vt de iustitia bonũmne, an non bonum, ex iis, quæ insunt iustitiæ aut bono. Iam verò quoniam & omnes videntur in hunc modum demonstrare, siue accuratius, siue negligentius syllogismo concludant (non enim ex omnibus assumunt, sed ex iis, quæ in vnoque insunt) & id ratione probatur manifestum enim est fieri non posse alio modo vt demonstretur: apparet necessarium esse, vt in Topicis, primùm cures vnumquoque tenere selecta de iis, quæ contingunt, & opportunissima sunt: de iis verò, quæ decepente fiunt, quærere autem modo, spectantem non indefinita, sed insita, de quibus oratio est, & comprehendentem plurima, & proxima rei. Nam quo plura habeantur insitorum, eo facilius est demonstrare. Quo verò propiora, eo magis propria, & minus communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quod homo, & quòd ex semideis, & quòd ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis insunt. Quare nihilo magis iste Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alii acciderunt, nisi Achilli, vt interfecisse Hectorem fortissimum Troianorum, & Cyonum, qui prohibebat omnes excendere, cùm vulnerari non posset, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcunque alia eiusmodi. Ac vnus quidem locus selectionis est, & primus iste Topicus. Elementa verò enthymematum dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac primùm dicamus, de quibus necesse est dicere primum. Sunt enim enthymematum duæ species. Nam alia valent ad demonstrandum esse, vel non esse, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis

ὡς δὲ αὐτοὶ καὶ οἱ κατηγορεῖν καὶ οἱ ἀπολογεῖσθαι, ἐν τῷ ἐπιχειρεῖν σκοπεῖν τὰ ἐνδόξα καὶ κατηγοροῦσι καὶ ἀπολογοῦνται. οὐδὲν δὲ διαφέρει περὶ Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων, ἢ ἀνθρώπου, ἢ θεοῦ, τοιαῦτ' εἶναι ἢ ἐν τῷ ἐπιβουλεύειν τοῦ Ἀχιλλεῖ, καὶ ἐπαινοῦσιν καὶ ψέγουσι, καὶ κατηγοροῦσιν καὶ ἀπολογοῦνται ὑπὲρ αὐτῶν, τὰ ὑπάρχοντα, ἢ δοκοῦντα ὑπάρχειν, λαμβάνοντες, εἰ δὲ τοῦτον λόγοις ἐπαινοῦσιν ἢ ψέγουσι, εἴ τι καλὸν ὑπάρχει ἢ αἰσχρὸν. κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι, εἰς δίκαιον ἢ ἄδικον· συμβουλεύοντες δὲ, εἰς συμφέρον ἢ βλαβερόν. ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ περὶ ἄλλου παντὸς ὁποῖον ἔχει σπουδάζοντες δὲ καὶ διεξιόντες, εἰ ἀγαθὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ δικαιοσύνῃ, ἢ τοῖς ἀγαθοῖς. ὅτι δ' ἐπειδὴ καὶ πάντες ὅτι φαίνονται δόξαν λεγόντες, εἰ τὸ ἀκριβῶς ἔστι, εἰ τι μηχανικώτερον συλλογίζονται ἢ ἐξ ἁπάντων λαμβάνουσι, ἀλλ' ἐκ τῶν τοῦ ἀποκρινομένου ὑπαρχόντων, καὶ διὰ τὸ λόγον· δῆλον δὲ ὅτι ἀδύνατον δίκας διεκπεραίνειν φανερὸν ἐν ἀλογίᾳ, ὥσπερ ἐν τοῖς ποιηταῖς, ἀρκοῦντα περὶ ἕκαστον ἔχει ἐξελόμενα περὶ τοῦ ἐν ἀγχίνοιαν, καὶ τοῦ δεινοῦ λέγειν. περὶ δὲ τοῦ ἐξ ἐνδόξων συλλογίσασθαι, ζητεῖν τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ μὴ εἰς ἄπειρον, ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ἃ ὁ λόγος· καὶ ἀναγκαῖον τὴν πρότασιν καὶ τὴν ἐγγὺς τοῦ ἀμφισβητοῦντος· ἐὰν μὴ ἔχῃς, ἀδύνατον λέγειν ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ ἔχεις συμβουλεύειν Ἀθηναίοις, εἰ πολεμοῦσιν, ἢ μὴ πολεμοῦσιν, καὶ ἐὰν πεζὸν, ἢ ἔμπορον· καὶ ἀπὸ τίνος, καὶ πρὸς τίνας πόλεις ἢ φίλοις, καὶ ἐχθροῖς· ἔτι δὲ τίνας πολέμους ἀπολελόγηται, καὶ ποῖ, καὶ πόλεις τὰς περὶ τὴν. καὶ ἐπαινοῦν, εἰ μὴ ἔχομεν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἢ τὰ τῶν Ἡρακλειδῶν πραχθέντα· ἢ ὅλως τὰ τοιαῦτα· ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἢ δικαίων ὑπάρχειν δοκεῖ πᾶσι. ὁμοίως δὲ καὶ ψέγουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων, σκοποῦντες τὸ ὑπάρχειν τοιοῦτον αὐτοῖς, ἢ δοκεῖ ὑπάρχειν ὅ, τι ἐν τῷ Κολωνῷ κατεδουλώσαντο, καὶ τοὺς φεύγοντας τὸν βάρβαρον συμμαχεσαμένους καὶ ἀριστεύσαντας μόνους Αἰγινῆτας καὶ Ποτιδαιάτας· καὶ ἔστι δὴ πολλὰ, καὶ εἴ τι δὴ τοιοῦτον ἁμάρτημα τοιοῦτον ὑπάρχει αὐτοῖς.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν τῶν ἐνθυμημάτων εἶδος δύο· τὰ μὲν γὰρ, δεικτικά· καὶ διαφέρει ἀλλήλοις ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς

Universidad de Deusto
Biblioteca

Elenchus & syllogismus. Est autem ad demonstrandum valens enthymema, ex confessis colligere: ad refutandum verò inconfessa colligere. Ac fermè quidem nobis de singulis formis vtilibus & necessariis, habentur loci: selectæ enim de vnoquoque propositiones sunt. Quære ex quibus oportet ducere enthymemata locis, de bono, aut malo aut honesto, aut turpi, aut iusto, aut iniusto, & de moribus, & affectibus, & habitibus eodem modo, parati nobis sunt prius loci. Iam verò alio modo in vniuersum de omnibus assumamus, & dicamus, adnotantes, tum qui ad refutandum, tum qui ad demonstrandum valeant: & eos, qui sunt apparentium enthymematum, quum haud sint enthymemata, quoniam ne syllogismi quidem sunt. Cùm autem demonstrata hæc fuerint, de solutionibus & obiectionibus explicabimus, vnde oporteat aduersus enthymemata ea ducere.

CAPVT XXIII.

Est autem vnus quidem locus ex iis, qui valent ad demonstrandum, Ex contrariis. Oportet enim videre, an contrario contrarium insit, aut non insit: refutantem quidem, an non insit, confirmantem verò, an insit, vt temperanter agere, bonum esse: intemperanter enim agere perniciosum. Aut quemadmodum in Messenia: si enim bellum causa est præsentium malorum, eum pace oportet correctionem adhibere. Si enim non in iis, qui malè egerunt inuiti, iustum est irasci, neq. si coactus aliquis benefecerit aliqui, conueniens est, illi deberi gratiam. At si est inter mortales falsum dicere appositè ad persuadendum, existimare oportet etiam contrarium, fide carentia vera multa accidere mortalibus. Alius ex similibus casibus: similiter enim oportet inesse, aut non inesse, vt, iustum non omne bonum esse, nam etiam quod iustè. Iam verò non eligendum iustè mori. Alius ex iis, quæ inter se conferuntur. Si enim alteri inest, vt honestè, & iustè fecerit, alteri etiam, vt passus sic. Et, si vt iusserit, etiam vt fecerit, vt publicanus Diomedon de vectigalibus. Si enim non vobis turpe vendere, ne nobis quidem emere. Et, si ei, qui passus est, vt honestè, & iustè passus sit, inest, etiam ei qui fecit. Et, si ei, qui fecit, etiam ei, qui passus est. Licet verò in hoc captione facere. Si enim iustè necatus est, iustè passus est

A ἔλεγχος καὶ συλλογισμός. ἔστι δὴ, τὸ μὲν δεικνύειν ἐνθύμημα, τὰς ὁμολογουμένας συνάγον· τὸ δὲ ἐλεγκτικὸν, τὸ τὰ ἀδιαμολογήματα συνάγον. ἐκλόγοι μὲν οὖν ἡμῖν περὶ ἕκαστον τῶν εἰδῶν τῶν χρησίμων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐκλογαὶ εἰ τύχοι· ἐξειλεγμέναι γὰρ αἱ συμπάντων περὶ ἕκαστον εἰσιν τῶν ἐξ ὧν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα τόποι, ὅταν περὶ ἀγαθοῦ ὁ λόγος ᾖ, καὶ κακοῦ δ' αὖ καὶ καλοῦ, καὶ δικαίου δ' αὖ καὶ ἀδίκου καὶ περὶ τῶν ἠθῶν καὶ παθημάτων, καὶ ἕξεων ὁμοίως· εὐλεμμένοι ἡμῖν ὑπάρχουσι φέρειν εἰ τύχοι. ἔτι δὴ καὶ ὅλως ἐπὶ πάντων λάβωμεν, καὶ λέγωμεν, παραπεριελόντες τοὺς ἐλεγκτικοὺς καὶ τοὺς ἐνθυμηματικοὺς, καὶ τοὺς τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, οὐκ ὄντων δὲ ἐνθυμημάτων, ἐπεὶ οὐδὲ συλλογισμοί. δηλωθέντων δὲ τούτων, περὶ τῶν λύσεων καὶ ἐνστάσεων διαριθμοῦμεν, πόθεν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα πρὸς αὐτούς.

Κεφ. κγ.

Ἔστι δὴ, τὸν μὲν τόπον τὸν διὰ τοῦ ἀναιρεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ τῷ ὑπάρχοντι τὸ ἐναντίον ὑπάρχει· ἀναιρεῖν τε αὖ, εἰ μὴ ὑπάρχει· κἀν πειθοῦν δὴ, εἰ ὑπάρχει, ὅτι τὸ σωφρονεῖν, ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταίνειν, βλαβερόν. ὁ δὲ ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ· εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθοῦσθαι.

Εἰκὸς γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς πράττουσιν
Ἀκαιρίαις, δίκαιον εἶναι ὀργὴν πικρά·
Οὐδ' εἴ τις ἀνάγκαις τε δὴ φίλοις τινὶ,
Περιοῦσαν ἐξ τοῦ δὴ ἀφείλετο χάριν·
Καὶ εἰ γὰρ ἔστι τὸ βροτοῖς ψευδηγορεῖν
Πιθανὸν, νομίζειν χρὴ γε καὶ πολλὰ πάλιν,
Κἀπὸ τῶν δοκοῦντα συμβαίνειν βροτοῖς.

δηλοῖ δὲ καὶ ἡμῖν πολλὰ πάλιν ἡμῶν γὰρ δὲ ὑπάρχειν, τὸ μὴ ὑπάρχειν δεῖ, ὅτι τὸ δίκαιον οὐ πάνυ ἀγαθόν· καὶ τὸ δίκαιον· τοῦ δὲ οὐκ αἱρετὸν δίκαιον κτᾶσθαι. δηλοῖ δὲ καὶ τὸ φοβεῖν δηλονότι· εἰ γὰρ θανάτῳ ὑπάρχει τὸ κακῶς· ἢ τὸ δίκαιον πάσχειν, θάτερα τὸ πρότερον. καὶ εἰ κολάζειν, καὶ τὸ κολάζειν· ὥς φησι ὁ τελώνης Δημέας περὶ τῶν τελωνικῶν· εἰ γὰρ μοῦ ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδὲ ὑμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. καὶ εἰ τὸν πατροκτόνον τὸν κακῶς δίκαιον ὑπάρχει, καὶ τὸν πατροκτόνον· καὶ εἰ τὸν ποιοῦντα, καὶ τὸν πεπονθότα. ἔστι δὴ ἐν πάσῃ συμβουλευτικῇ· εἰ γὰρ δίκαιον ἀγαθὸν· ἀλλ' ἴσως οὐχ ὑπάρχει.

σοῦ. διὸ δεῖ σκοπεῖν χρῆσθαι, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, καὶ ὁ πεποιηκὼς ποιῆσαι· εἶτα χρῆσθαι, ἢ τοῖς ἐναντίοις· ἀμφότερα γὰρ δίκαια· τὸ μὲν τοῦ καὶ οὐ δίκαιον κακόν, ὥσπερ ἐν τῇ Ἀλκμαίωνι τῷ Θεοδέκτου.

Μητέρα δὴ τὴν ἐμὴν οὔτις ἐγὼ βροτῶν φόνῳ δὴ κατεκτάνοιμ'.

Ἀλλὰ διηπόρουν γὰρ σκοπῶν.
ἐρωτῶν δὴ τὸν Ἀλφεσιβοίας, πῶς οὐκ ἀναιρεθεῖεν,

Ἐγὼ μὲν τοῦτ' ἐρωτῶν ἀμφιβάλλομαι δὴ μὴ κτανεῖν.

καὶ δὴ καὶ περὶ Δημοσθένους δίκη, καὶ τὸν Νικάνορα· ἐπεὶ γὰρ δικαίως ἐκρίθησαν κατακτεῖναι, δικαίως ἔδοξε κατακτανεῖν. καὶ περὶ τοῦ Θηβαίου κατακτανόντος, περὶ οὗ ἐκάλουν κρῖναι, εἰ δικαίως ἐν κατακτανεῖν, οὐκ ἂν ἄδικον ἐν κατακτεῖναι· ἀδικίας κατακτανόντα. δηλοῖ δὲ καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. δῆλον, εἰ μὴ δὲ θεοὶ πάντα ἴσασι, γοῦν οὐκ ἀδικοῦσι· τίνος γὰρ ἕνεκα, εἰ μὴ μᾶλλον ἀδικοῦσι, καὶ ὑπάρχει, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ ἥττον. τὸ δὲ, ὅτι καὶ πλείστοις τοῦτο, οὐχὶ καὶ τὸν πατέρα τύπτει, ἐκ τοῦ, εἰ τὸ ἧττον ὑπάρχει, καὶ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει· καὶ ὑπάρχει εἰ δὴ δεῖξαι, οὐ ὅτι ὑπάρχει. οὐ ὅτι ἔλαττον εἰ μάτι μᾶλλον, μάτι ἥττον ἄδικον εἶναι.

Καὶ σὺ δὴ ὦ τὸν πάντα κατεῖδον πατέρα.

Οἴμοι δ' ὦ τοῦ, τὸν Ἑλλάδος κατέλυσας κλεινὸν γόνον· καὶ ὅτι, εἰ μὴ Θησεὺς ἔδρασεν, οὐδὲ Ἀλέξανδρος. καὶ, εἰ μὴ οἱ Τυνδαρίδαι, οὐδὲ Ἀλέξανδρος. καὶ, εἰ Πάτροκλος Ἕκτορ· καὶ Ἀχιλλεὺς Ἀλέξανδρος. καὶ, εἰ μὴ δὲ ἀγῶνα ἀγῶνα φαῦλοι, οὐδὲ εἰ φιλόσοφοι. καὶ, εἰ μὴ δὲ γραμματικοὶ φαῦλοι, ὅτι οὐ τῶν πολλῶν πολλάκις, οὐδὲ εἰ σοφιστά. καὶ, ὅτι εἰ δὲ τὸν ἀδικοῦντα τὸν ἡμέτερον δίκης τιμωρεῖσθαι, καὶ ἡμᾶς τὸν δὲ ἐκλείπειν. δῆλον, ἐκ τοῦ τὸν χρῆσθαι σκοπεῖν, ἢ, ὡς Γοργίας ἐν τῇ πρὸς Ἀρμόδιον, ὅτι εἰ ἀρὰ πάσαν ἀξίωσιν τῶν εἰκόνων τυχεῖν, ἐκεῖ πάσαν, ἰδοὺ αὖ πάσαν δὲ, ἀφ' οὗ δίδοσαν· μὴ πάντα μᾶλλον ἐφῆν, ὑπηρετεῖν· παθόντες δὲ, ἀφαιρεῖσθε.

καὶ πάλιν πρὸς τὸ Θεοῦσιος Φιλίππου δίδοσθαι εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅτι εἰ μὲν βοηθοῦσιν εἰσφέρειν ἀξίωσιν, ὑπὸ χρόνον εἰς ἀκόντων εἰσὶ εἰ δὲ ἀφαιρεῖσθε καὶ δίδοσθε, μὴ δίδοσθε. δῆλον ἐκ τοῦ εἰρωνικῶς καθ' αὑτὸ πρὸς τὸν εἰ πάντα διαιρεῖ δὴ ἔστιν, οὐκ ἐν τῇ Τέχνῃ, ἃ ἐγχειρεῖν Ἡρακλείδης πρὸς Ἀριστοφῶντα,

A verum fortasse non à te. Quamobrem oportet considerare separatim, an qui passus est, dignus fuerit, qui pateretur, & qui fecit dignus fuerit, qui faceret. deinde vti, in veram partem commenerit: nonnunquam enim differt hoc, & nihil prohibet, vt in Alcmæone Theodectis: Matrem tuam nemo odio habebat mortalium? Affirmat verò respondens: sed distinctè considerare oportet. Quærente verò Alphesibœa, Quomodo, Assumens dixit, Necari quidem decreuerunt, verùm me non interficere. & vt de Demosthene iudicium, & iis, qui interfecerunt Nicanorem. Quoniam enim iustè iudicati sunt necasse, iustè visus est necatus. Et de eo, qui Thebis necatus est, de quo mandatum est iudicium, num dignus esset, qui moreretur, quasi non iniustum esset mori, qui iustè moreretur. Alius ex maiori, & minori, vt si neque Dij omnia sciunt, multo minus homines. Hoc enim est, si cui magis inesse deberet, non inest, profectò neque cui minus. Illud autem, Propinquos verberat, qui etiam patrem, ex eo est, si quod minus inest, etiam quod magis inest, in verà partem oportebit demonstrare, siue inesse, siue non. Præterea si neque magis, neque minus. Vnde dictum est: Et tuus quidem miserandus, cùm filios amiserit, pater. Oeneus autem non, cùm Græciæ amiserit præstantissimum filium? Et quòd, si non fecit Theseus iniustè, ne Alexander quidem. Et, si non Tyndaridæ, neque Alexander. Et, si Patroclum Hector, & Achillem Alexander. Et, si non alij artifices mali, neque Philosophi. Et, si non imperatores mali, quòd vincuntur sæpe, neque sophistæ. Et, si oportet priuatum vestiæ gloriæ curam habere, & vos Græcorum. Alius, in tempus intueri, vt Iphicrates in ea aduersus Harmodium: Si priusquam facerem, postulassem, vt statua donarer, si fecissem, concessissetis: cùm fecerim verò non concedetis: Ne igitur beneficium expectantes promittatis: beneficio autem accepto denegetis. Et rursus, vt Thebani Philippo aditum darent in Atticam, quòd si priusquam opem ferret in Phocenses, postulasset, promisissent. Absurdum igitur est, si quia neglexit, & credidit, non permiserint. Alius ex dictis secundum ipsos aduersus eum, qui dixit. Eminet autem hic modus, vt in Teucro, vtus est eo Iphicrates contra Aristophontem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm quæreret, num proditurus esset naues ob pecunias, sisque id negaret: ergo tu qui Aristophon es, non proderes, ego verò prodidi, qui sum Iphicrates. Oportet autem existimari iniuriosiorem illum: aliioqui, ridiculum apparebit, si aduersus Aristidem accusantem id aliquis diceret. Sed id conuenit in exiguam fidem accusatoris. Vniuersè enim debet accusans melior esse reo. Hoc igitur conuincendum est. In vniuersum autem absurdus iste est, quando aliquis obiurgat alios in iis, quæ ipsemet faciat, aut faceret: vel suadet facere ea, quæ ipse non faciat, aut non faceret. Alius ex definitione, vt Dæmonium nihil est, nisi aut Deus, aut Dei opus. Atqui quicunque existimat Dei opus esse, eum necesse est existimare etiam Deos esse. Et vt Iphicrates generosissimum esse, qui optimus sit. Etenim Harmodio, & Aristogitoni nihil prius extitit generosi, quàm generosi aliquid egissent, & propinquiorem se esse. Certè opera propinquiora sunt mea operibus Harmodij, & Aristogitonis, quàm tua. Et vt in Alexandro, Omnes confessuros esse, intemperantes non vno corpore cõtentos esse ad delectationem. Et causa, quamobrem Socrates negauit ire ad Archelaum. Contumeliam enim esse dixit, non posse referre eum, qui accepit beneficium: perinde ac eum, qui maleficium. Omnes enim hi definitionem adhibentes, & assumentes prius, quid sit, syllogismo concludunt ea, de quibus dicunt. Alius ex Quotuplicitet, vt in Topicis de eo rectè. Alius ex diuisione, vt si omnes trium rerum causa iniuriam faciunt, nẽpe aut huius causa, aut huius, aut huius. Et propter duas facere non potuit. Et propter tertiam ne ipsi quidem dicunt. Alius ex inductione, vt ex Peparethia, quòd de filiis mulieres vbiq; discernũt verum: hoc enim Athenis Maniæ oratori controuertenti de filio mater indicauit, hoc item Thebis, Ismenia, & Stilbone controuertentibus. Dodonis de constrauit Ismeniæ filium: & ob id Thessalisium Ismeniæ existimarunt. Et rursus ex lege Theodectis, quòd iis, qui malè curarũt alienos equos, non committunt suos. Neque iis, qui euerterunt alienas naues. Igitur si similiter in omnibus, neque iis, qui male custodiuerunt alienam, vtcuiũ est ad propriam salutem. Et vt Alcidamas, quòd omnes sapientes honorant. Parij igitur Archilochũ,

A ἐπεγέλασε, εἰ σοφὸς ὢν τοῦ τοῦ ταῦτ' ἔδει χρόνου τοῦ φάσκοντος ἦ, εἶπε εἶπε, σὺ μὲν ὁ Ἀριστοφῶν ὢν οὐκ ἂν ἐπροδίδου, ἐγὼ δ' οὐ ὁ Ἰφικράτης· δεῖ δ' ὑπόλογον μᾶλλον εἶναι ἀδικοῦντα ἀδικοῦντος ἐκείνου· εἰ γὰρ μὴ, γελοῖον ἂν φανείη, εἰ πρὸς Ἀριστείδου κατηγοροῦντα, τοῦτό τις εἰ εἴποι, ὅμως πρὸς ἀπορίαν τοῦ κατηγόρου· ὅλως γὰρ βούλεται ὁ κατηγορῶν, βελτίων εἶναι τοῦ φεύγοντος· οὗτος ἐξελεγχθεὶς ἀεὶ καθόλου δ' ἄτοπος οὗτός ἐστιν, ὅταν τις κατηγορῇ ὧν αὐτὸς ποιεῖ, ἢ ποιήσειν ἂν ἃ παρῃτεῖται ποιεῖν ἢ αὐτὸς μὴ ποιεῖ ἃ δὲ ποιήσειν ἀξιοῖ ἐξ ὁρισμοῦ· οἷον, ὅτι τὸ δαιμόνιον οὐδὲν ἐστὶν, ἀλλ' ἢ θεὸς, ἢ θεοῦ ἔργον· καὶ ὅτι οὔτε θεὸν εἶναι θεοῦ ἔργον εἶναι, οὔτε ἀγαθὸν εἶναι καὶ θεοὺς τιμᾶν· ὅτι δὲ ἀγαθὸν εἶναι τοὺς σοφοὺς ἅπαντας· ὅτι δὲ ἀγαθοὶ μάλιστα οἱ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων, ἢ τὸ σῶμα, ὡς ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι πάντες ἂν ὁμολογήσειαν τοῦ μὴ σωφρόνος οὐχ ἑνὸς σώματος ἀγαθοῦ· Χοιλιαστὴν καὶ ὅτι Σωκράτης οὐκ ἔφη βαδίζειν πρὸς Ἀρχέλαον· ὕβρις γὰρ ἔφη εἶναι, τὸ μὴ δυνάμενον ἀμείβειν ἁμῶς εὖ παθόντα, ὡσπερ καὶ κακῶς πάσχοντα· ὁ δὲ εὖ ἐργασάμενος, οὐ λαβόντα τὸ τί ἐστι, συλλογίζονται περὶ ὧν λέγουσι· διὰ τῶν ποσαχῶς· διὰ τῶν τριῶν· διὰ τῶν διαιρέσεων· διὰ τοῦ πάντες ἕνεκεν ἀδικοῦσι· οὐδὲ τοῦ ἕνεκεν, οὐδὲ τοῦ τοῦ· διὰ τοῦ τὸ δίκαιον· διὰ τῆς ἐπαγωγῆς· διὰ τῶν Παρηθίδων· ὅτι περὶ τῶν τέκνων αἱ γυναῖκες πιστοτέρας διορίζουσι τοῖς ἄνδρας· τοῦτο μὲν γὰρ Μανίᾳ τῷ ῥήτορι ἀμφισβητοῦντι πρὸς τὸν υἱὸν ἡ μήτηρ ἀπόφασιν· τοῦτο δὲ Θήβησι Ἰσμηνίᾳ καὶ Στίλβωνι ἀμφισβητοῦσι, καὶ Δωδωνίδι ἐπιστήσαι Ἰσμηνίᾳ τὸν υἱόν· καὶ διὰ τοῦτο Θεσσαλίσιον Ἰσμηνίου ὠνόμαζον· καὶ πάλιν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδέκτου, εἰ τοῖς κακῶς διημελήσασι τῶν ἀλλοτρίων ἵππων, οὐ τοιαῦτα δίδοσι τοῖς ἀλλοτρίοις, οὐδὲ τοῖς ἀναστρέψασι τὰς ἀλλοτρίας ναῦς· ἐκείνῳ εἰ ἕμαλος ἐν ἀπάντων, καὶ τοῖς κακῶς φυλάξασι ἢ ἀλλοτρίων, οὐ χρεῖττον ἔστι εἰς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν· καὶ ὡς Ἀρκεσίλαος, ὅτι πάντες οὗτοι σοφοὶ τιμῶσι Ἀρχίλοχον, καὶ ὡς

καὶ ὁ βλάσφημος ἔστιν, τιμῶσιν· καὶ Χίοι, ὅμηρον, οὐκ ὄντα πολίτην· καὶ Μιτυληναῖοι, Σαπφὼ, εἰ καὶ γυνὴ ἦν· καὶ Λακεδαιμόνιοι, Χίλωνα τὸν γραμματικὸν ἐπειδὴ ἦν φιλόλογος ὤν· καὶ Ἰταλιῶται, Πυθαγόραν· καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν· καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις, Λακεδαιμόνιοι καὶ Λυκοῦργον· καὶ Θήβησι ἅμα οἱ σοφιστὰς φιλόσοφοι ἐψήφιζον, καὶ διδαμάντιον ὁ τοῦ Ἡλίου. ἄλλος ἐκ κρίσεως ὅσα τῷ αὐτῷ, ἢ ὁμοίῳ, ἢ ἐναντίῳ· μᾶλλον ἢ ἅπαξ, εἰ πάντες καὶ ἀεὶ· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' οἱ πλείστοι, ἢ σοφοὶ, ἢ πάντες, ἢ οἱ πλείστοι, ἢ ἀγαθοὶ· εἰ αὐτοὶ οἱ κρίνοντες, ἢ οἱ ἐξ ἀποφάσεως κρίνοντες, ἢ οἷς μὴ οἷόν τε ἐναντίως κρίνειν· ἢ τοῖς κοινοῖς, ἢ οἷς μὴ καλὸν τὸ ἐναντία κρίνειν· ἢ θεοῖς, ἢ πατρί, ἢ διδασκάλοις· ἄτοπον τὸ εἰς Μιξιδημίδου εἶναι· Αὐτοκλῆς· τί δ' μὴ σεμνοῖς θεῖναι καλῶς; ἔχει δὲ κρίσιν πάντων δίκαιον δίκαιον, Μιξιδημίδε δ' οὐ φέρει Σαπφὼ, ὅτι τὸ ἀποθανεῖν κακὸν τοῖς θεοῖς γὰρ οὕτω κεκρίκασιν· ἀπὸ τοῦ ἀποθανεῖν γὰρ οὐ· ὁ δὲ Ἀρίστων πρὸς Πλάτωνα ἐπεξελθὼν τὸν τρόπον τοιοῦτον, ὡς φησὶ, ὅτι μὴ οὐ ἔστιν ἐναντίον ὀρθῶς, ἔφη, δίκαιον πάντες λέγουσι τὸν Σωκράτους· καὶ Ἡγήσιππος ἐν Ἀταρνεῖ ἐπεσκόπει τὸν θεὸν, κατηγορῶν φόνου τῶν πάντων, τί αὐτὸ τοῦτο ἐστὶ καὶ ἔστιν τὸ πάντες, ὡς οὐ χρὴ ὀνομάζειν ἐκείνῳ· καὶ ἀεὶ τοὺς Ἕλληνας, ὡς Γοργίας ἔφη φησὶ, ὅτι ἀπόλωλε, ὅταν Θηβαῖοι ἐφοβοῦντο καὶ ὁ Ἀλεξάνδρου, ὅτι οὐ θεὸς ἐφοβεῖτο· καὶ ὁ Εὐκράτους φασὶ, ὅτι ἀπολοῦμαι, ὥσπερ ἐν τοῖς τοῦ πάλαι, τοῖς τέκνοις ἢ ψυχῆς· ἢ γὰρ ἀπὸ παρεκβάσεως ἐν τῷ Σωκράτους τῷ Θεοδέκτου· οὐδὲ τοῖς ἐπὶ τοῖς ἀδικοῦσι· τοῖς θεοῖς εὖ τιμῶσι· ἢ τοῖς τοιοῦτοις· ἄλλος, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν πλείστων συμβαίνει, ὅτι ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς, καὶ τοῖς ἀναλωθεῖσιν, ὅσον τρόπον ἢ ὅσον τρόπον, καὶ κατηγορεῖν ἢ κατηγορεῖν, καὶ ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν· ἢ τὸ πολλοῦν ἢ φθονεῖν· ἢ ἀκολουθεῖ κακόν· τὸ δὲ σοφὸν ἢ· ἀγαθὸν· εἰ τοῖς ἀεὶ πολλοῦν· φθονεῖν γὰρ οὐ δεῖ· ἀεὶ πολλοῦν· σοφὸν γὰρ ἢ· δεῖ· ὁ τρόπος οὗτος ἐστὶν ὁ Καλλίππου τέχνη

A quamuis maledicum honorarunt. Et Chij Homerum qui non erat ciuis. Et Mitylenæi Sapphonem, quamuis esset mulier. Et Lacedæmonij Chilonem in senatorum numerum receperunt, cùm essent minimè studiosi eruditionis. Et Itali Pythagoram. Et Lampsaceni Anaxagoram, qui peregrinus erat, sepelierunt & honorant etiam nunc. Et Athenienses Solonis vsi legibus felices fuerunt. Et Lacedæmonij legibus Lycurgi. Et Thebis simul atque præfides Philosophi electi fuit, etiã felix fuit ciuitas. Alius ex iudicio de eodem aut simili, aut contrario, maximè quidem si omnes, & semper: sin minus, at saltem plurimi aut sapientes, vel omnes: vel plurimi aut boni, aut si ipsi iudicantes: aut quos approbantes contra quos non potest esse iudicium, vt dominos: aut contra quos non est honestum iudicare, vt Deos, aut patrem, aut præceptorem: vt in Mixidemidem dixit Autocles. Si seuerus Deabus honestum fuit in Areopago dicere causam, Mixidemidi cur non erit? Aut quemadmodum Sappho, Mori malum esse. Dei enim sic iudicarunt: alioqui mortui essent. Aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem, asseuerantius quiddam profereretur, vt putabat: Atqui sodalis noster, inquit, nihil eiusmodi significans Socratem. Et Hegesippus Delphis interrogabat Deum, cùm accepisset prius oraculum Olympiæ, num ipsi eadem viderentur, quæ patri, quasi turpe esset contraria dicere. Et Helenam, vt Isocrates scripsit, virtute præstantem fuisse, siquidem Theseus iudicauit. Et Alexandrum, quem Deæ antepoluerunt. Et Euagoram virtute præstantem fuisse, vt Isocrates ait, quia Conõ, cùm aduersa fortuna vteretur, omnes alios omittẽs, ad Euagoram venit. Alius ex partibus vt in Topicis, qualis motio animus: aut enim hæc, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis: Quale templũ violauit? quos Deos non colait ex iis, quos ciuitas existimat? Alius, quoniam in pluribus accidit, vt ea sequatur aliquid boni, & mali, ex cõsequenti suadere, aut dissuadere, & accusare aut defendere, & laudare, aut vituperare, vt eruditionem inuidia consequitur, quæ malum est: & sapientia, quæ bonum. Non igitur oportet eruditi: inuidia enim non est colligenda. Oportet igitur eruditi: sapientia enim est appetenda. Iste locus est Callippi ars, quæ

Universidad de Deusto Biblioteca

assumpsit & id, quod fieri potest, & alia, vt dictum est. Alius quando de duobus etiam oppositis suadere, aut dissuadere oporteat, etiam eo, qui prius dictus est, loco, in ambobus vti. Differt autem, quia illic quidem quæuis opponuntur, hic verò contraria. vt Sacerdos quædam non sinebat filium cum populo agere: si enim, inquit, iusta dicas, homines te odio habebunt: si verò iniusta, Dei. Immo oportet cum populo agere: si enim iniusta dicas, homines te amabunt: si verò iusta, Dei. Hoc autem est idem cum eo, quod dicitur Oleum emere, & salem. Et inuersio hæc est, quando duorum contrariorum vtrique bonum, & malum consequens sit, cōtraria vtraque vtrisque. Alius, quoniam non eadem laudant apertè, & occultè. Sed apertè quidem iusta, & honesta laudant maximè: priuatim verò vtilia magis optant, ex his conari colligere alterum. Nam in iis, quæ sunt præter opinionem, hic locus potentissimus est. Alius ex eo, quod contingit ex proportione. vt Iphicrates filium ipsius, qui iunior erat ætate, quia magnus esset, munus publicum obire cogentibus dixit, si magnos pueros pro viris habent, paruos viros inter pueros esse decernent. Et Theodectes in lege: Ciues quidem facitis stipendiarios, vt Strabacem, & Charidemum, propter probitatem: in exilium verò non pelletis ex stipendiariis qui nefariè se gesserunt? Alius, quod contingit, si sit idem, etiam ea ex quibus contingit, eadem esse: vt Xenophanes dicebat similiter esse impios, qui nasci affirmant Deos, & qui mori dicunt. Vtroque enim modo contingit, vt non sint aliquando Dij, & omnino quod contingit ex vtroque assumere, tanquam idem semper. Debetis autem iudicare non de Socrate, sed professione, an oporteat philosophari. Et dare terram, & aquam, seruire est. Et participes esse communis pacis, facere quod imperatum est. Assumendum autem vtrū sit vtile. Alius, ex eo, quod non idem ipsi sēper eligūt, posterius, vel prius: sed è cōuerso, vt hoc enthymema. An verò in exiliū euntes pugnabamus, vt rediremus, postea verò quàm rediimus, fugiemus, vt nō pugnemus? aliquādo enim manere pugnādo elegerunt: aliquādo non pugnare, non

προσλαμβάνοντα τὸ δυνατόν, καὶ τἆλλα, ὡς εἴρηται. ἄλλος, ὅταν περὶ δυοῖν καὶ ἀντικειμένοιν ᾖ προτρέπειν ἢ ἀποτρέπειν, καὶ τῷ πρότερον εἰρημένῳ τρόπῳ ἐπὶ ἀμφοῖν χρῆσθαι. διαφέρει δὲ ὅτι, ἐκεῖ μὲν τὰ τυχόντα ἀντιτίθεται, ἐνταῦθα δὲ τἀναντία. οἷον ἱέρεια οὐκ εἴα τὸν υἱὸν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γάρ, ἔφη, τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ ἄνθρωποί σε μισήσουσιν, ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ θεοί. δεῖ μὲν οὖν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ θεοί σε φιλήσουσιν, ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸ τῷ λεγομένῳ, τὸ ἕλος πρίασθαι καὶ τοὺς ἅλας· καὶ ἡ βλαίσωσις τοῦτ' ἐστίν, ὅταν δυοῖν ἐναντίοιν ἑκατέρῳ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἕπηται, ἐναντία ἑκάτερα ἑκατέροις. ἄλλος, ἐπειδὴ οὐ ταὐτὰ φανερῶς ἐπαινοῦσι καὶ ἀφανῶς· ἀλλὰ φανερῶς μὲν τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ ἐπαινοῦσι μάλιστα, ἰδίᾳ δὲ τὰ συμφέροντα μᾶλλον βούλονται, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι συνάγειν θάτερον· τῶν γὰρ παραδόξων οὗτος ὁ τόπος κυριώτατός ἐστιν. ἄλλος, ἐκ τοῦ ἀνάλογον ταῦτα συμβαίνειν· οἷον ὁ Ἰφικράτης τὸν υἱὸν αὐτοῦ νεώτερον ὄντα τῆς ἡλικίας, ὅτι μέγας ἦν, λειτουργεῖν ἀναγκαζόντων, εἶπεν ὅτι εἰ τοὺς μεγάλους τῶν παίδων ἄνδρας νομίζουσι, τοὺς μικροὺς τῶν ἀνδρῶν παῖδας εἶναι ψηφιοῦνται. καὶ Θεοδέκτης ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι πολίτας μὲν ποιεῖσθε τοὺς μισθοφόρους, οἷον Στράβακα καὶ Χαρίδημον, διὰ τὴν ἐπιείκειαν· φυγάδας δ' οὐ ποιήσετε τοὺς ἐν τοῖς μισθοφόροις ἀνήκεστα διαπεπραγμένους; ἄλλος, ἐκ τοῦ τὸ συμβαῖνον ἐὰν ᾖ ταὐτόν, ὅτι καὶ ἐξ ὧν συμβαίνει ταὐτά· οἷον Ξενοφάνης ἔλεγεν ὅτι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γενέσθαι φάσκοντες τοὺς θεοὺς τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν· ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει μὴ εἶναι τοὺς θεούς ποτε. καὶ ὅλως δὲ τὸ συμβαῖνον ἐξ ἑκατέρου λαμβάνειν ὡς ταὐτὸ ἀεί· μέλλετε δὲ κρίνειν οὐ περὶ Σωκράτους, ἀλλὰ περὶ ἐπιτηδεύματος, εἰ χρὴ φιλοσοφεῖν. καὶ ὅτι τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ δουλεύειν ἐστί, καὶ τὸ μετέχειν τῆς κοινῆς εἰρήνης

ποιεῖν τὸ προσταττόμενον. ληπτέον δ' ὁπότερον ἂν ᾖ χρήσιμον. ἄλλος, ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὸ ἀεὶ αἱρεῖσθαι ὕστερον ἢ πρότερον, ἀλλ' ἀνάπαλιν, οἷον τόδε τὸ ἐνθύμημα, εἰ φεύγοντες μὲν ἐμαχόμεθα ὅπως κατέλθωμεν, κατελθόντες δὲ φευξόμεθα, ὅπως μὴ μαχώμεθα· ὁτὲ μὲν γὰρ τὸ μένειν ἀντὶ τοῦ μὴ μάχεσθαι αἱροῦνται,

ἄλλοτε

ἄλλοτε τὸ μὴ μάχεσθαι ἀντὶ τοῦ μὴ μένειν. ἄλλος, τὸ οὗ ἕνεκ' ἂν εἴη ἢ γένοιτο, τούτου ἕνεκα φάναι εἶναι ἢ γεγενῆσθαι, οἷον εἰ δοίη ἄν τις τινὶ ἵν' ἀφελόμενος λυπήσῃ. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Πολλοῖς ὁ δαίμων οὐ κατ' εὔνοιαν φέρων
Μεγάλα δίδωσιν εὐτυχήματ', ἀλλ' ἵνα
Τὰς συμφορὰς λάβωσιν ἐπιφανεστέρας.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Μελεάγρου τοῦ Ἀντιφῶντος,

Οὐχ ἵνα κτάνωσι θῆρ', ὅπως δὲ μάρτυρες
Ἀρετῆς γένωνται Μελεάγρῳ πρὸς Ἑλλάδα.

καὶ τὸ ἐκ τοῦ Αἴαντος τοῦ Θεοδέκτου, ὅτι ὁ Διομήδης προείλετο Ὀδυσσέα, οὐ τιμῶν, ἀλλ' ἵνα ἥττων ᾖ ὁ ἀκολουθῶν· ἐνδέχεται γὰρ τούτου ἕνεκα ποιῆσαι. ἄλλος κοινὸς καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, σκοπεῖν τὰ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ ὧν ἕνεκα καὶ πράττουσι καὶ φεύγουσι· ταῦτα γάρ ἐστιν, ἃ ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ, δεῖ πράττειν, οἷον εἰ δυνατόν, καὶ ῥᾴδιον, καὶ ὠφέλιμον ἢ αὐτῷ ἢ φίλοις, ἢ βλαβερὸν ἐχθροῖς καὶ ἐπιζήμιον, ἢ ἐλάττων ἡ ζημία τοῦ πράγματος. καὶ προτρέπονται δ' ἐκ τούτων, καὶ ἀποτρέπονται ἐκ τῶν ἐναντίων. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ κατηγοροῦσι καὶ ἀπολογοῦνται· ἐκ μὲν τῶν ἀποτρεπόντων ἀπολογοῦνται, ἐκ δὲ τῶν προτρεπόντων κατηγοροῦσιν. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος ὅλη τέχνη ἥ τε Παμφίλου καὶ ἡ Καλλίππου. ἄλλος, ἐκ τῶν δοκούντων μὲν γίγνεσθαι, ἀπίστων δέ, ὅτι οὐκ ἂν ἔδοξαν, εἰ μὴ ἦν, ἢ ἐγγὺς ἦν. καὶ ὅτι μᾶλλον· ἢ γὰρ τὰ ὄντα ἢ τὰ εἰκότα ὑπολαμβάνουσιν· εἰ οὖν ἄπιστον καὶ μὴ εἰκός, ἀληθὲς ἂν εἴη· οὐ γὰρ διά γε τὸ εἰκὸς καὶ πιθανὸν δοκεῖ οὕτως. οἷον Ἀνδροκλῆς ἔλεγεν ὁ Πιτθεὺς κατηγορῶν τοῦ νόμου, ἐπεὶ ἐθορύβησαν αὐτῷ εἰπόντι, δέονται οἱ νόμοι νόμου τοῦ διορθώσοντος· καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλός, καίτοι οὐκ εἰκὸς οὐδὲ πιθανὸν ἐν ἅλμῃ τρεφομένους δεῖσθαι ἁλός, καὶ τὰ στέμφυλα ἐλαίου· καίτοι ἄπιστον, ἐξ ὧν ἔλαιον γίγνεται, ταῦτα δεῖσθαι ἐλαίου. ἄλλος ἐλεγκτικός, τὸ τὰ ἀνομολογούμενα σκοπεῖν, εἴ τι ἀνομολογούμενον ἐκ πάντων τῶν χρόνων καὶ πράξεων καὶ λόγων, χωρὶς μὲν ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, οἷον καὶ φησὶ μὲν φιλεῖν ὑμᾶς, συνώμοσε δὲ τοῖς τριάκοντα· χωρὶς δ' ἐπ' αὐτοῦ, καὶ φησὶν εἶναί με φιλόδικον, οὐκ ἔχει δὲ ἀποδεῖξαι δεδικασμένον οὐδεμίαν δίκην· χωρὶς δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, καὶ οὗτος μὲν οὐ δεδάνεικε πώποτε οὐδέν, ἐγὼ δὲ καὶ πολλοὺς λέλυμαι ὑμῶν. ἄλλος

manendo. Alius, cuius rei caussa fieri potuit, quamuis non factum sit, eius caussa affirmare esse, vel factum esse. vt si daret aliquis alicui, vt auferens molestus esset. Vnde & illud dictum est,

Multis Fortuna non ex beneuolentia conferens
Magnas dat prosperitates, vt
Calamitates accipiant insigniores.

Et illud ex Meleagro,

Non vt occidant feram, sed vt testes
Virtutis fiant Meleagro in Græcia.

Et illud ex Aiace Theodectis, quòd Diomedes præelegerat Vlyssem, non honoris caussa, sed vt inferior esset, qui comitaretur. Fieri enim potest, vt huius rei caussa fecerit. Alius communis & controuersantibus & consulentibus, considerare suadentia, & dissuadentia, & quorum caussa tum agant, tum fugiant: hæc enim sunt, quæ si adsint, oportet agere, vt si fieri potest, & facile est & vtile aut ipsi, aut amicis, aut perniciosum inimicis & noxium, aut minor noxa, quàm res. Et verò suadet ex his, & dissuadens ex contrariis. Ex iisdem autem his & accusant & defendunt. Ex dissuadentibus quidem defendunt: at ex suadentibus accusant. Est autem locus iste tota artium Pamphili, tum Callippi. Alius ex iis, quæ videntur quidem fieri, sed incredibilia sunt, quod non visa essent, si non essent, aut prope essent, & quod amplius: aut enim quæ sunt, aut verisimilia, existimant. Si igitur incredibile, & non verisimile, verum erit. Non enim, quia verisimile, & appositum ad fidem, videtur ita: vt Androcles dixit Pitheus, accusans legem, cùm obstreperent ipsi dicenti, Indigent leges lege corrigente: quippe pisces sale. Atqui nec verisimile, nec appositum ad fidem est, qui in salo aluntur, eos egere sale. Et oliuæ oleo. Atqui incredibile est, ex quibus oleum fit, ea indigere oleo. Alius, qui valet ad refutandum, Repugnantia perspicere. Separatim quidem in cōtrouersante, si quid repugnātiū sit ex omnibus tēporibus & actionibus & sermonibus: vt, Et ait quidē se amare vos, cōiurauit autē cū Triginta. Separatim verò in se ipso: Et ait esse me litigiosum, nec potest demōstrare me interfuisse vllū iudiciū. Separatī verò in se ipso & controuersāte. Et hic quidem dedit mutuò vnquā nihil: ego verò etiā multos liberaui vestrûm. Alius,

Universidad de Deusto Biblioteca

In calumniam vocatis & hominibus, & rebus, quæ non existimentur, dicere causam paradoxi. Est enim aliquid, ob quod appareat: vt cùm affecta esset calumnia quædam, quia suum ipsius filium complectereturvidebatur concumbere cum adolescente. Dicta verò causa, soluta est calũnia. & vt in Aiace Theodectis Vlysses dicit aduersus Aiacem. quamobrem cũ fortior sit Aiace, non videatur. Alius, à caussa, si adfuit, tũ esse: si nõ adfuit, non esse. Simul enim sunt caussa, & cuius caussa & sine cuius nihil est. vt Leodamas se defendens dicebat accusante Thrasybulõ, quòd esset notatus infamia in arce, verùm abstulisset sub Triginta viris: Non contingit, inquit. Magis enim credidissent mihi ipsi Triginta, inceptia inimicitia cum populo. Alius, nũ licuit melius aut licet, quàm eo, quę aut deliberat, aut agit, aut egit, considerate. Apparet enim, si non ita se habet, non egisse. Nemo enim sponte mala, & sciens præeligit. Est autem hoc capriosum. sæpe enim hoc sit posterius manifestum, quemadmodum agere esset melius. prius verò incertum. Alius, quando aliquid contrarium agendum sit iis, quæ acta sunt, simul considerare, vt Xenophanes Eleatis interrogantibus num sacrificarent Leucothea, & lugerent, quenam consuluit, si existimarent Deam, ne lugerent, si hominem, ne sacrificarent. Alius locus ex iis, in quibus peccatum est, accusare, aut defendere, vt in Carcini Medea: Hi quidem accusant, quòd filios occiderit: neque enim apparere eorum peccauit Medea in missione filiorum. Illa verò se defendit, quòd non filios, sed Iasonem interfecisset. Hoc enim si non fecisset, peccasset, cùm & alterum fecisset. Est autem locus iste & enthymematis species tota prior Theodori ars. Alius à nomine, vt Sophocles:

Aperiè Sidere & gerens nomen.

Et vt in Deorum laudibus solent dicere. & vt Conon Thrasybulum Thrasybulum nominabat, & Herodicus Thrasymachũ: Semper Thrasymachus es. & Polum: Semper tu Polus es. & Draconem legumlatorem, quòd non hominis leges essent, sed Draconis. asperæ enim. vt & Euripidis Hecuba in Aphroditen,

Ac nomen vestũ Dementia initium Dea,

& vt Cheremon:

A τῆς συκοφαντίας βιβλιαρίδια καὶ ἀδρόνοτα, καὶ σφόδρα μικρὰ δίκαια ὄντα τὸ λέγειν τὰ ἄντικρυ τῶν πραγμάτων. ἔστι γὰρ τὸ δι' ὃ φαίνεται· εἴ τις ὑποβιβάσειεν πάντες τὸν αὐτὸν ἡνίκα διὰ τὸ ἀσθενὲς εἶναι, ἐδόκει συνεύνου τοῦ μειρακίου λαβόντος δὲ τὸν αὐτὸν ἀνέλυσεν καὶ διέβαλεν· καὶ εἶναι ἐν τοῖς Αἴαντος τοῦ Θεοδέκτου, Ὀδυσσεὺς λέγει φαῦλος τὸν Αἴαντα, οὐ δοκεῖ. ἅμα δὲ B φανερὸς ἦν τὸν Αἴαντα, οὐ δοκεῖ. ἅμα δὲ καὶ τὸ αἴτιον, εἰ τὸ ὑπάρχει, ἔστι δὲ· οὗ μὴ ὑπάρχει, ὄντι οὐκ ἔστι· ἅμα γὰρ τὸ αὐτὸν καὶ οὗ αὐτὸν, καὶ οὗ αὐτὸν εὐθὺς ὄντα· ὡς Λεωδάμας ὑπολογούμενος ἔλεγε, κατηγορούντος Θρασυβούλου, ὅτι ἐν τῇ γνῶσις γεγονὼς ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλ' ἐπιπόνως ἔφη ἂν πιστεῦσαι ἐμοὶ μᾶλλον ἢ αὐτοῖς τοῖς πεπραγότοσι ἐν τῇ ἀρχῇ ἐμοῦ· μᾶλλον γὰρ αὐτοὶ ἂν πεπράκοιεν, ἢ γεγραμμένοι τοῖς ἐχθροῖς φόβῳ τὸν δῆμον. ἄλλος, εἰ ἐναντίον δεῖ τι ἄλλοις ὁ ἐν δίκῃ, ὧν ἂν συμβουλεύοι, ἅ φαίνεται ὁ τὸν λόγον· ἀναγκαῖον γὰρ, ἐὰν μὲν οὕτω ἔχῃ, εὖ πεπρᾶχθαι· εὐθὺς γὰρ ἴσως τὰ φαῦλα καὶ ἀγνοούμενα ὕστερον φανερὰ ἔστι δὲ τοῦτο ἐξαίφνης πολλάκις γὰρ ὕστερον γίγνεται δῆλον, πῶς ἂν φοβοῖμεν C βέλτιον φανήσεσθαι δὲ, ἄδικον. ἄλλος, ἐπὶ τὰ ἐναντία μέλλει φοβεῖσθαι τοῖς πεπραγμένοις, ἅμα σκοπεῖν· ὡς Ξενοφάνης Ἐλεάτης ἐρωτῶντι, εἰ θύουσι τῇ Λευκοθέᾳ, καὶ θρηνοῦσι, ἢ μὴ, συμβούλευε, εἰ οὖν θεὸν ὑπολαμβάνουσι, μὴ θρηνεῖν· εἰ δὲ ἄνθρωπον, μὴ θύειν. ἄλλος πόθεν, τὸ ἐν τῷ ἀγῶνι ἀδικοῦντας κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷον ἐν τῷ Καρκίνου Μηδείᾳ, εἰ οὖν κατηγοροῦσι, D ὅτι τοὺς παῖδας ἀπέκτεινεν, οὐ φαίνεται γεγενῆσθαι· ἀπολογεῖται γὰρ ἡ Μήδεια οὐκ εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν παίδων· ἢ δὲ ἀπολογεῖται, οὐκ εἰς τὸ παῖδας, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα εἰ ἀπέκτεινεν· οὗτος γὰρ ἡμάρτανεν εἰ μὴ ποιήσειεν, ἐκείνῳ δὲ ἐπράττετο ἀποθνῆσκον. ἔστι δὲ ὁ πόρος οὗτος ἐνθυμήματος, καὶ τὸ εἶδος, ὃν ἡ ἀρχαία Θεοδώρου τέχνη. ἄλλος ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· E ἔστι, ὡς ὁ Σοφοκλῆς,

Δεῦρο Δεοδόκη καὶ φέρβου τοιοῦτος ἀεὶ καὶ ἐς τὸ πᾶν τῷ ὄνοματι ὑπάρχεις εὐθυμία λέγεται· καὶ ὡς Κίνων Θρασυβούλου, θρασυβουλος ἀεὶ εἶ, καὶ Ἡρόδικος Θρασυμάχου, θρασυμάχος εἶ· καὶ Πόλου, ἀεὶ σὺ πόλος εἶ· καὶ Θράκοντα τὸν γεωμετρίαν, ὅτι οὐ πάλαιστὴν εἶχεν, ἀλλὰ θρᾶκον· κακοῦ γὰρ· καὶ ὡς ἡ Κύκλωπος Ἑκάβη εἰς Ἀφροδίτην, Καὶ τοιοῦτο ἀρᾶς ἀφρονοῦσα ἀρχὴ θεός· ἢ ὡς Χαιρήμων,

Πενθεὺς

Πενθεὺς ἔσεσθαι συμφορᾶς ἐπίκλησιν. ἀδύνατοι δὲ μᾶλλον τοῖς ἐνθυμήμασιν τὰ ἐλεγκτικὰ τοῖς ἀποδεικτικοῖς· διὰ τὸ, συναγωγὴ μὲν ἐναντίων ἐστὶ τὸ ἐλεγκτικὸν ἐνθύμημα παρόντα δὲ, φανερὰ ἐστὶ τοῖς ἀκριβεῖ μᾶλλον. ποῖοι δὲ καὶ τοῖς ἐλεγκτικοῖς καὶ τοῖς ἀποδεικτικοῖς συλλογισμοῖς, διαφυλάττοντες μὴ λάθωσι τὰ πιθανὰ ὑπὸ ἀσυλλογίστων, μὴ τοῖς ὄντως οὖσι· ἔστι γὰρ καὶ B ἀπὸ τῶν ἐνδόξων χρῆσις τῶν φαινομένων καὶ ὑπὸ τοιούτων ὀρεγόμενοι, οὐδὲ ἀκμὴ εὐφραίνει γινωσκόμενα.

Κεφάλαιον κβ'.

Ἐπεὶ δὲ ἐνθύμημα, τί μὲν, ἐστὶ, συλλογισμὸς, τίς δὲ, καὶ ἐστὶ ἀφορισθεὶς δὲ, καὶ ἐνθυμήματα καὶ ἐνθύμημα, τί μὲν, ἐστὶ ἐνθύμημα, τί δὲ, καὶ ἐστὶ, φανερὸν δὲ ἐνθύμημα τὶ ἐστὶ ἐνθύμημα, C συλλογισμός τις. τίνος δὲ καὶ ἐστὶ φανερὸν ἐνθυμήματα, εἰς ἀρ. ὁ παρὰ τὸν λέξεις καὶ τόπους, ἐν μὲν μέρεσι, ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν συλλογιστικῶς ὑπερβαλλόντως τὸ τελευταῖον εἰπεῖν· ὡς ἄρα τὸ καὶ τὸ, ἀνάγκη ἄρα οὕτω καὶ τὸ. καὶ τὸ τοῖς ἐνθυμήμασι συμπεραίνεσθαι ἀμφοτέρως εἰπεῖν, φανερὸν ἐνθύμημα· ὁ γὰρ τοιοῦτος λέξις χρόνος ἐστὶ ἐνθύμημα τι· καὶ ἔστιν τὸ τοιοῦτον D ἐστὶ παρὰ τὸ ῥῆμα τὸν λέξεως. ἔστι δὲ εἰς τὸ τῇ λέξει συλλογιστικῶς λέγειν χρήσιμον, τὸ συλλογισμὸν πολλῶν κεφάλαια λέγειν, ὅτι ἐὰν μὴ ἔτυχε, τοῖς δὲ ἑτέροις ἐπιμένοντι· ἔλεγεν ἀμφὶ γὰρ τοῦτο ἐξαλλαγὴ ἀπαιτεῖ· σπουδαίοις δὲ φαίνεται καὶ ἐν τούτοις τι χρήσιμον ἐστὶ δὲ, τὸ παρὰ τὰ ἐνθυμήματα, ὡς τὸ φαῦλα ἀποδοῦναι ἐστὶ μὲν, ἀφ' οὗ· οὐκ ἔστι δὲ ὁ τιμωρεῖν πασῶν τιλετὸ· τὰ γὰρ μικρὰ πασῶν τιμωρεῖν τιλετὸ· ἃ εἶπε τὸν κύκλα ἐγκωμιάζων, τὸν δὲ τοῦ φρικῶν συμπεριλαμβάνει· ἃ τὸν Πίνδαρον, ὅτι Πινδαρικὰ ἔστιν,

εἴ μοι κέρδος ἐστὶ μεγάλας θεοῦ κύνα πανταδαπὸν κελαδεῖν ἀλύμπιον.

ἃ ὅτι τὸ μεγάλα ἐστὶ κύνα, ἀτιμάζοντός ἐστιν· ὅτι τὸ κύνα, δῆλον ὅτι τίμιον. καὶ τὸ ἀστοκαλεῖν φῆσιν τὸν Ἑρμῆν ἐστὶ μεγάλας θεοῦ θεραπεύοντος γὰρ καλεῖσθαι κοινὸς Ἑρμῆς. καὶ τὸ τὸν λόγον ἐστὶ σπουδαιότατον· ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἀνδρὶ οὐ χρήματα, ἀλλὰ λόγον εἶναι ἄξιον τὸ γὰρ λόγου ἄξιον, οὐχ ἁπλῶς λέγεται.

A Pentheus futuræ calamitatis nomen fert. Probantur autem magis ex enthymematibus ea, quæ valent ad refutandum, quàm quæ ad demonstrandum, quia collectio quidem contrariorum est in angusto, quod valet ad refutandum, enthymemata quæ verò iuxta se posita sunt, apparent auditori magis. Ex omnibus autem tum qui ad refutandum tum qui ad demonstrandum valent syllogismis, perturbant B maximè, quæcunque sunt talia, vt incipientes prouideant, non quia in promptu sint simul enim & ipsi ibi ipsis gaudent, præsentientes: & quæ extenus subsequuntur, vt simul ac dicta fuerint ipsi cognoscant.

CAPVT XXIIII.

Quoniam autem contingit, hunc quidem esse syllogismum, illum verò nõ esse, sed apparere: necesse est etiam enthymema hoc quidem esse enthymema, illud verò nõ esse, sed apparere, siquidem enthymema syllogismus quidam est. Loci autem sunt apparẽtium enthymematum. Vnus quidem in dictione. Atque huius vna pars est vt in Dialecticis, cùm quis nihil syllogismo concluserit, in modum conclusionis extremum dicere. Non igitur est hoc, & hoc. Necesse igitur est hoc, D & hoc. Nam & in enthymematibus contortè, & opposite dicere, apparet enthymema. Talis enim dictio cãpus est enthymematis. Et videtur tale esse à figura dictionis. Est autem ad dicendum syllogistica dictione vtile, syllogismorum multorum capita dicere: Hos quidem seruauitalios verò vtus est: Græcos autem in libertatem vendicauit. Vnumquodque enim horum ex aliis demonstratum est. E Atque ex coniunctis apparet aliquid his confici. Altera verò pars est in homonymia, vt dicere virtute præstantẽ esse Myn, à quo est honoratissima omnium festiuitas. Nam mysteria sunt omnium honoratissima festiuitas. Aut si quis eanem encomio extollis, cælestem complectatur: aut pœna, quia Pindarus ait, O beate, quem & magnæ Deæ canem varium vocant Olympij. Aut nullum esse canem valde in F honoratum esse. Quare aliquem esse, manifestum est honoratum esse. Et propensum ad communicandum dicere Mercurium esse maximè inter Deos. Solus enim vocatur communis Mercurius. Et logum esse præstantissimum, quia boni viri non pecuniis, sed logo sunt digni. Nam logo esse dignum, non simpliciter dicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alius, quod disiunctum est, coniungendo dicere, aut quod coniunctum est, disiungendo. Quoniam enim idem videtur esse, cùm minimè sit idem æpe, virum vilius sit, id oportet facere. Atque hoc Euthydemi oratio est, vt scire tricemem in Pireeo esse: quia vnum quodque nouit. Et elementa scientem carmen cognoscere: quia carmen hoc ipsum est. Et quia bis tantũ morbosum est: neque vnam affirmare salubre esse. absurdum enim est, vt duo bona vnum malum sit. sic igitur valet ad refutandum, ita verò ad demonstrandum. Non enim est vnum bonum, duo mala. Ac totus locus exprobrosus est. Rursus illud Polycratis in Thratybulum, quòd triginta Tyrannos sustulit: coniungit enim. Aut illud in Oreste Theodectis ex distinctione enim est. Iustum est, si quæ interficiat maritum, mori eam. Et filium patrem vlciscet. Atqui hæc etiam gesta sunt. Nam si quis coniunxerit, fortasse non æquum. Erit verò etiam à defectione, quoniam tollitur. à sexto. Alius locus est, exaggeratione confirmare, aut infirmare. Hoc verò est, cùm qui non demonstrauerit aliquem fecisse, amplificauerit rem, effecit enim, vt non appareat, aut non fecisse. quando caussam dicens amplificauerit: aut fecisse, quando accusans, irascatur. Non tamen est enthymema: decipitur enim auditor, quòd fecerit, aut non fecerit id, quod demonstratum non est. Alius ex signo. Neque enim sub syllogismum hoc cadit. Vt si quis diceret, Ciuitatibus profuit amatores. Nam Harmodii, & Aristogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut si quis diceret, furem Dionysium esse, quia improbus. sub syllogismum enim neque hoc cadit, non enim omnis improbus est fur, sed fur omnis improbus. Alius propter id, quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tulissent, corrodentes neruos. Aut si quis dicat, Ad cœnam vocari, honorificentissimũ. Nam quia non vocatus fuit Achilles, succensuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æstimatus fuerat, succensuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à consequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuisse eum, quia contemnens multitudinis consuetudinẽ, in Ida versatus est secũ. Magnanimi n. eiusmodi sunt, & ille magnanimus videri potest. Et quoniam se comis, & noctu vagatur, adulterũ eum esse, quia & adulteri eiusmodi sunt.

A ἄλλος, τὸ διῃρημένον συμπιδέντα λέγειν, ἢ τὸ συνῃρημένον διαιρῶν. καὶ γὰρ αὐτὸν δοκεῖ εἶναι· ἐπεὶ δὲ τοῦτο πολλάκις, ἐπὶ τοῦ χρησιμώτερον, οὗτω δεῖ ποιεῖν. ἔστι δὲ τοῦτο Εὐθυδήμου λόγος· ἴδῃ τὸ τρίδεκα, ὅτι τριήρης ἐν Πειραιεῖ ἔστι· ἕκαστον γὰρ οἶδ' καὶ τὸν τὰ γράμματα διστάμενον, ὅτι τι ἔστι εἰδὼ· τὸ γὰρ ἔστιν τὸ αὐτὸ ἔστι. καὶ ἐπεὶ τὸ δίς τοσοῦτον νοσῶδες, μιᾶς τὸ ἓν φάναι ὠφελεῖν ἔδει. ἀτοπον γὰρ, εἰ τὸ δύο ἀγαθὸν, ἓν κακόν ἐστι. οὕτω τοῖς ἄλλοις ἐλεγκτικοῖς· ἔστι δὲ ἡ διαλυτικὸν ἔστιν· καὶ γὰρ ἔστι τὸ ἀγαθὸν, δύο κακοῦ ἕνος ἢ ὁ τόπος πανόλοιος. πάλιν τὸ Πολυκράτους εἰς Θρασύβουλον, ὅτι τριάκοντα τυράννους κτείνων σωτῆρα γεγόνε· τὸ δὲ τὸν Ὀρέστην τὴν Θεοδέκτου διαιρέσεως γὰρ ἔστι.

B δίκαιον ἔστι εἴ τις αὐτὸν τὸν ἄνδρα, ὑπεδύσατο σώσειν· καὶ τὸν πατρὶ γε τιμωρεῖν τὸν υἱὸν· ἀδικεῖν γὰρ ἔστι, οὐδὲ τὸν ἀμφοῖν τὸν τρόπον· ἀλλ' ἔστιν ἀφαιρεῖν γὰρ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου· ἀφαιρεῖν γὰρ τὸ ἀδικεῖν τὸν ἄνδρα, ἢ τὸν τρόπον τὸν ἀδικεῖν. τοῦτο δὲ ἔστιν, ὅταν μὲν λέγῃς ὅτι ἐπίστευον, αὐξῆσαι τὸ ἀφώρισμα· ποιεῖ γὰρ φαίνεσθαι· ἢ δὲ οὐκ πεποίηκεν, ὅταν ὁ τὴν ἀρχὴν ἔχων, αὐξῇ ἢ δὲ πεποίηκεν, ὅταν ὁ ἐναντιωθεὶς ἐγκλήματα. εἰκαίως ἔχει ἐνθύμημα· συλλογίζεται γὰρ ὁ ἀκροατὴς ὅτι ἐπίστευον, ἢ ἐπίστευσεν, ἢ ἐπιστεύθη. ἄλλος, τὸ ἐκ σημείου· ἀνυπόλογιστον γὰρ καὶ τοῦτο ἔδει εἶναι λέγειν, ὅτι πόλεσι συμφέρουσι οἱ ἐρασταί· ὁ γὰρ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων ἔρως κατέλυσε τὸν τύραννον Ἵππαρχον· καὶ εἴ τις λέγοι, ὅτι κλέπτης Διονύσιος· οὐ γὰρ ἀνυπόλογιστον γὰρ καὶ τοῦτο· οὐ γὰρ πᾶς πονηρὸς κλέπτης, ἀλλ' ὁ κλέπτης πᾶς πονηρός. ἄλλος, διὰ τὸ συμβεβηκός· ἔδει ὁ λέγων Πολυκράτης εἰς τὸν μῦς, ὅτι ἐβοήθησαν διαπρασσόντες τοὺς τόνους· οὐ γὰρ φαίη, τὸ δὲ δίκτυον κλεῖσαι, ἀμύνασθαι· διὰ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμήνιεν τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· οὐ δὲ ἀπεκρίθη· ἐπεμήνιεν. συμβαίνει δὲ τοῦτο διὰ τὸ μὴ κληθῆναι. ἄλλος, τὸ ἐκ τοῦ ἑπομένου· οἷον ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι μεγαλόψυχος· ὑπεροπτικὸς γὰρ τῶν πολλῶν ὁμιλίας, ἐν τῷ Ἴδῃ διατριβὴ κατ' αὐτόν· ὅτι γὰρ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι, καὶ δοκεῖ μεγαλόψυχος εἶναι ἂν. καὶ ἐπὶ κοιλοπαιδίᾳ, καὶ νύκτωρ πλανᾶται, μαχρὸς, ὅτι καὶ οἱ μικροὶ τοιοῦτοι.

ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς οἱ πλούσιοι καὶ ἄδικοι καὶ ἀγροῖκοι· καὶ ὅτι τοῖς φυγάσι ἔξεστι οἰκεῖν. ὅπου αὐθέλοιεν· ὅτι γὰρ τοῖς δικαίοις δι' ἀμφοτέρων ὑπάρχει ταῦτα, καὶ εἰς ὑπάρχει ταῦτα, δόξειεν αὐθαιρετοῦντες. δικοῦσι δὲ τοῦ τοῦ· δεῖ καὶ τὸ τοῦ ἐλεγχοῦ ἐμπίπτον. ἄλλος, παρὰ τὸ ἀφῆκεν τὸ αἴτιον· εἶναι τῆς ἀρχῆς, ἢ μετὰ τοῦτο γιγνόμενον τὸ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐ διὰ τοῦτο λαμβάνουσι, καὶ μάλιστα εἰς τὰς πολιτείας· οἷον ὁ Δημοσθένης τοῦ Δημοσθένους πολιτείας ἁπάντων τῶν κακῶν αἴτιος· μετὰ γὰρ ἐκείνου γὰρ πόλεμος ἐγένετο. ἄλλος, παρὰ τὸν ἐλεγχον τοῦ τρόπου, καὶ τοῦ· μᾶλλον ὅτι δικαίως Ἑλένην ἥρπασε τοῦ Ἰλίου. ἀρετὴ γὰρ αὐτὴ ἐδόθη παρὰ τοῦ πατρὸς· οὐ γὰρ αἰεὶ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ κρατοῦν· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μᾶλλον τοῦ υἱοῦ κύριος· καὶ τὸ φάναι τὸ τοῦ πατρὸς εἶναι ἐλεγθέντος, οὐδὲν ἔστι· οὐ γὰρ πάντων, ἀλλ' ὅσων ἀρχὴ χρηστὴ ἀδικεῖν· ἢ ἐὰν ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς παρὰ τὸ ἁπλῶς, καὶ μὴ ἁπλῶς ἀλλὰ τι γίγνεσθαι φανερῶς· συλλογιζόμεθ' ἐν τῷ τρόπῳ· φαίνεται γὰρ ὅτι οὐ μὴ ἐν, μὴ ὂν καὶ ὅτι δυνατὸν τὸ ἀγνοεῖν ὅτι ἀγνοεῖν. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, δοξάσειεν ἐνθύμημα παρὰ τὸ μὴ ἁπλῶς εἶναι, ἀλλὰ τι εἶναι. ἔστι δὲ τοῦτο οὐ καθόλου, οἷον καὶ Κόρακος λόγος.

Τὰ χ' αὐ τε εἰκὸς αὐτὸ τοῦ· εἶ λόγε

Βροτοῖσι πολλὰ συμβαίνει ἐκ εἰκότα.

γίγνεται γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ εἰκὸς εἰ τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ μὴ εἰκὸς, εἰκὸς· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τοῦ ἐρωτικοῦ, τὸ κατά τι καὶ φανερόν τι, καὶ πῇ, οὐ φανερὸν διόρα, ποιεῖ συκοφαντεῖν, καὶ ἐνταῦθα παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλ' τι εἰκὸς· ἔστι δὲ ἐκ τούτου τοῦ τρόπου καὶ Κόρακος τέχνη συγκεκριμένη· οὐ γὰρ μὴ ἔνοχος ὁ τὸ αὐτὸ, εἶναι δόξειν· ἢ, ἐὰν μὴ φθόνος· οὐ γὰρ εἰκὸς· κἂν ἔνοχος ὢν, μὲν ἀδύνατος ἂν εὖ· γὰρ εἰκὸς, ὅτι εἰκὸς ἔμοιγε δόξειν ἀμαθὴς ἢ καὶ ὅτι ἀδύνατος· ἢ γὰρ ἔνοχος κἀκεῖνος, ἢ μὴ ἔνοχος εἶναι τῇ αὐτῇ. φαίνεται οὖν ἀμφοτέρως εἰκότα. ἔστι δὲ τὰ μὲν, εἰκὸς· τὰ δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται· καὶ τὰ, τὸν ἄνθρωπον δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν, τοῦτ' ἔστι καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐλυχέφαστοι οἱ ἄνθρωποι

A Simile verò etiam, quia in templis mendici & cantant, & saltant, & quia exulibus licet habitare vbi velint. Quod enim iis qui videntur esse feliceſ, insunt hæc, etiam iis, quibus insunt hæc, videbuntur felices esse. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non caussa quasi causa, vt eo quod simul, aut postea factum sit, quod enim euenit postea, quasi propterea euenerit, accipiunt. & maximè qui Resp. tractant. vt Demades

B Demosthenis administrationem publicam omnium malorum caussam fuisse: postea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo, vt iustè Alexandrum abduxisse Helenam, quia à quo ipsi data est à patre, non enim semper fortasse: sed primùm. etenim pater vsque eò fuit dominus. Aut, si quis dicat, pulsare hominem liberos, contumeliam esse. non enim omnino, sed quando prior lacessit

C uit iniuria. Præterea vt in contentiosis ab eo, quod est simpliciter, & eo, quod non simpliciter, sit apparens syllogismus, sed quidam, quemadmodum in Dialecticis, Esse, quod non est, quia id, quod non est, est id, quod non est. & quod cognosci non potest, sciri posse: quia quod cognosci non potest, sciri potest, id cognosci non posse: sic etiam in Rhetoricis est apparens enthymema ab eo, quod non

D simpliciter verisimile est, sed quoddam verisimile. Atque hoc non vniuersè, vt & Agathon dicit. Fortasse aliquis verisimile id ipsum esse dixerit, mortalibus multa euenire non verisimilia. Fit enim id, quod est præter verisimile. Quare verisimile etiam est, quod præter verisimile est. Quòd si hoc verum est, quod non est verisimile, erit verisimile, sed non simpliciter, verùm vt in contentiosis, cùm qua ex

E parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter verisimile esse, non simpliciter, sed quoddam verisimile est. Ex hoc autem loco est Coracis ars composita: siue enim non obnoxius sit culpæ, vt qui debilis est de verberatione paratam defensionem habet. non enim est verisimile: siue obnoxius, vt qui robustus est: non enim est ve-

F risimile, quia verisimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis, aut enim obnoxium esse, necesse est, aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo verisimilia. verùm illud quidem est verisimile: hoc verò non simpliciter: sed vt dictum est. Et hoc est inferiorem caussam superiorem facere. Atque hinc meritò molestè ferebant homines

Universidad de Deusto Biblioteca

Protagoræ professionem. Falsum enim est, & non verum, sed apparens verisimile. & in nulla arte, nisi in Rhetorica, & Contentiosa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus dictum est.

CAPVT XXV.

De dissolutionibus autem consequens est iis, quæ dicta sunt, vt disputemus. Licet verò dissoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifestum est ex iisdem locis posse contingere. ratiocinationes enim ex probabilibus sunt, quę autem probantur, multa contraria inter se sunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis, aut enim ex eodem: aut ex simili: aut ex contrario: aut ex iudicatis. Dico ab eodem, vt si amorem enthymema esset bonum esse, obiectio dupliciter esset: aut enim in vniuersum dicendo, omnem indigentiam malum esse: aut secundam partem, quia non diceretur Cauinius amor, nisi essent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt si enthymema esset, bonum virum omnibus amicis benefacere. At ne improbus quidem male. A similibus si esset enthymema, qui malum acceperunt, eos semper odio habere. At neque qui beneficium acceperunt, semper amant. Iudicia sunt à claris vitiis, vt si quis enthymema proferret, temulentis oportere veniam dare, quia ignorantes peccant: obiectio est. Non igitur Pittacus laudandus: non enim graviores pœnas lege constituisset, si quis temulentus peccasset. Et quoniam enthymemata ducuntur ex quatuor: & quatuor hæc sunt, verisimile, exemplum, tecmerium, signum: & quæ ex iis, quæ plerunque aut sunt, aut videntur, collecta sunt enthymemata, ex verisimilibus sunt: quæ ex inductione rei similis aut vnius, aut plurium, cùm aliquis, qui assumpserit vniuersale, deinde concludat id, quod est in parte, ab exemplo: quæ ex necessario, & eo, quod est, à tecmerio: quæ ex eo, quod est in vniuersum, aut in parte, siue sit, siue non, à signis. Verisimile autem est, non quod semper, sed quod plerunque apparet: talia enthymemata semper licere dissoluere, afferendo obiectionē. dissolutio autem apparens, sed nō vera semper. Non enim negando esse verisimile solum, qui obiicit, sed negando esse necessarium. Quamobrē & semper meliore

A τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψευδὲς γὰρ ὄν, καὶ οὐκ ἀληθές, ἀλλὰ φαινόμενον, καὶ εὐδιάβλητον τέχνῃ, ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ καὶ ἐριστικῇ. καὶ περὶ μὲν ἐνθυμημάτων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων εἴρηται.

Κεφάλαιον κε.

Περὶ δὲ λύσεων μετὰ τὰ εἰρημένα ἐστὶν ἡμῖν σκέψασθαι. ἔστι δὲ λύειν καὶ ἀντιλογιζόμενον, καὶ ἐνστήσει ἐνιστάντα. τὸ μὲν οὖν ἀντιλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ἐνδέχεται· εἰ μὲν γὰρ συλλογισμοί, ἐκ τῶν ἐνδόξων· διαλεκτικοὶ γὰρ οἱ συλλογισμοί· ἐν οἷς δὲ πολλὰ ἐνδέχεται ἀλλήλοις· εἰσὶ δ' ἐνστάσεις φέρεσθαι, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν τόπων, τῶν αὐτῶν· ἡ γὰρ ἐξ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν ἴσων, ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων, ἢ ἐκ τῶν κατηγορημάτων. λέγω δὲ, ἀφ' ὧν τὴν αἰτίαν, οἷον εἰ τὸν ἔρωτα εὖ ἐνδυμήθη, ὡς ἀπωλέσας, ἢ ἐνστήσει φήσας· ἡ γὰρ κακίστου εἶναι πολλοὺς πάντα ἔχοντας τοιούτους· ἢ εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῖς τοιούτοις ἔρωτας ἔστι δὲ τὸ ἐναντίον, ἐνστήσει φήσας· εἰ τὸ εὐεργετεῖν πᾶσι τοῖς φίλοις ἀγαθόν· ἀλλ' οὐδ' ὁ μοχθηρός, κακῶς, οὐδὲ δὲ τὸν ἐμοῖραν, εἰ καὶ τὸ εὐδυμεῖν, ὅτι τὸ κακῶς πεπονθότας αἰεὶ μισεῖν, ὅτι ἀλλ' οὐδὲ εἰ πεπονθότες αἰεὶ φιλοῦσι. εἰ δὲ κρίνει αἰ λόγοι τῶν ἐναντίων αἰεὶ· τῶν τοῦ ἐνδυμήματος ἔστι, ὅτι τῶν μεθίστασι συλλογισμοὶ ἔχει· ἀγνοοῦσι γὰρ ἀναγκαῖον· ἐστὶ τοῦ ὅτι, οὐκοῦν ὁ Πιττακὸς οὐκ εἰ τοῦ μείζω ζημίαν ἐπιθεῖναι, ἐὰν τις μεθύων ἁμαρτάνῃ. ἔστι δὲ τὰ ἐνθυμήματα λέγεται ἐκ τεσσάρων· τὸ δὲ εἰκὸς, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ, τὰ μὲν ἐκ τῶν ἀναγκαίων καὶ ὄντων, καὶ τὰ μὲν ἐκ τῶν ἐπὶ τὸ πολὺ γινομένων καὶ ὄντων, διὰ τὸ ἐμοῦ, ἢ ἀεὶ, ἢ πολλάκις, ὅτι καλῶς τὸ κεφάλαιον, οὕτω συλλογίζεσθαι τὰ μὲν μᾶλλον διὰ παραδείγματος· τὰ δὲ, εἰ ἀναγκαῖον καὶ ὄντος, διὰ τεκμηρίου· τὰ δὲ, διὰ τὸ καθόλου, ἢ τὸ ἐν μέρει ὄντος, καὶ τὸ μὴ, διὰ σημείου· τὰ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ αἰεὶ, ἀλλ' τὸ τοῦ ἐπὶ τὸ πολὺ φανερὸν ὅτι, τὰ τοιαῦτα ἀφ' ὧν τὴν ἐνθυμήσεις αἰεὶ δεῖ λύειν, φέρεσθαι ἔστιν· ἢ δὲ λύσις φανερὰν, ἀλλ' ἐν ἀλλοῖς αἰεὶ· οὐ γὰρ ὅτι οὐκ εἰκὸς, λύει ἡ ἐστοχασμένος, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, διὸ καὶ οὐ δεῖ πλειστοῖς ἐπιλογίζεσθαι μᾶλλον ἢ κρίνειν·

ἢ κρίνειν μὲν διὰ τοῦτο τὸν πεπραγότα· μάνιαν γὰρ ὁ οὐκ κρίνων, δι' εἰκότων ἀπολελύκεν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο λύσις, ἢ ὅτι οὐκ εἰκὸς, ἢ ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· αἰεὶ δὲ ἔχει ἔστιν τὸ οὐ ὅτι πολύ. οὐ γὰρ ἀεὶ ἐκεῖ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀναγκαῖον· ἢ δὲ κρίσις εἴπῃ, οὐ οὖν ἐκείνῳ, ἢ οὐκ εἰκὸς ἦν, ἢ οὐχ αὐτῷ κρίνει, παρεκλογιζόμενος, ὥσπερ ἐν ἐρωτήσει· οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀναγκαίων διὰ αὐτὸ μόνον κρίνει, ἀλλ' καὶ ἐκ τῶν εἰκότων· ὧν γὰρ τὸ γνώμῃ τῷ ἀρίστῳ κρίνει, οὐκ ἐκεῖνον ἀλλ' ὅτι ἐκ ἀναγκαῖον, ἀλλ' διὰ λύσις, ὅτι οὐκ εἰκός. τοῦτο δὲ συμβάνει, ἐὰν ἡ ἔνστασις μᾶλλον ἢ ὅτι πολύ, ἐκ τῶν ἐναντίων δὲ τῷ τοιούτῳ φήσῃ, ἢ τοῦ χρόνου, ἢ τῶν πράξεων· κυριώτατα δὲ, εἰ ἀμφοῖν· εἰ γὰρ τὰ πλείστα οὕτω, τοῦτ' ἔστι εἰκὸς μάλιστα. λύσεις δὲ καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ διὰ σημείου ἐνθυμήματα ἐξευρίσκεται, μάτην ὑπάρχοντα, ὅσοις ἐλέχθη ἐν τοῖς πρόσθεν· ὅτι γὰρ ἀσυλλόγιστον ὅτι τοῦ σημείου, δῆλον· ἐν ἐν ἀναλυτικοῖς, ὥστε δὲ τὰ παρεκλογιστέον, ἢ αὐτὰ λύσις καὶ τὰ εἰκότα· ἐὰν γὰρ ἔχωμεν, οὐκ οὕτω λύσομεν, ὅτι ἐκ ἀναγκαῖον, ἢ καὶ τὰ πλείω καὶ πλείστακις ἄλλως· ἐὰν δὲ καὶ τὰ πλείω καὶ τὰ πλείστακις, οὕτω μαχητέον, ἢ ὅτι τὰ πρῶτα οὐκ ἄμεινα, ἢ οὐκ ἴσως, ἢ διαφορὰν γὰρ τινὰ ἔχει. τὰ δὲ τεκμήρια, καὶ τεκμηριώδη ἐνθυμήματα, ἐξ ὧν οὐ τὸ ἀναλογίστον ἐν ἴσῃ λύσει· δῆλον δὲ καὶ τοῦτ' ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. λύσεται δὲ οὐκ ἀναφέρει τὸ λεχθέν· δεικνύομεν δὲ φανερὸν καὶ ὅτι ὑπάρχει, καὶ ὅτι τεκμήριον, ἄλυτα οὐ γίγνεται τῶν τοιούτων· τὰ γὰρ γίγνεται ὅτι δεῖξις ἐν φανερῷ.

Κεφάλαιον κς.

Τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, ἐν ἔστι ἐνθυμήμασι στοιχεῖον· τὸ γὰρ αὐτὸ λόγῳ στοιχεῖον καὶ τόπος· ἔστι γὰρ στοιχεῖον καὶ τόπος, εἰς ὃ πολλὰ ἐνθυμήματα ἐμπίπτει, τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, δῆλον ἐνθυμήματα ὅσῳ τὸ δίκαιον, ὅτι μέγα ἢ μικρὸν, ὅσον καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, καὶ τὰ ἄλλα ὁπόσα. ταῦτα δ' ἔστι πάντα, ἐξ ὧν αἱ συλλογισμοὶ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα· εἰ μὲν τὸ τόπος ἔχουσι ἐνθυμήματος τόπος, οὐδὲ τὸ αὔξειν καὶ τὸ μειοῦν· οὐδὲ τὰ λυτικὰ, ἐνθυμήματος εἶδός τι ἔστι ἄλλο τῆς

A conditione est qui defendit, quàm qui accusat propter hastę captionem. Quoniam enim accusans ex verisimilibus probat: neque idem est soluere, aut quòd non sit verisimile, aut quòd non necessarium: & semper habet obiectionem id, quòd plerunque est, neque enim esset verisimile, sed semper, ac necessarium: discepiator putat, si sic solutum sit, aut nō esse verisimile, aut non ex eo iudicandū, cùm decipiatur, vt dicebamus. nō.n. ex necessariis oportet ipsum tàntùm iudicare, sed etiā ex verisimilibus. hoc enim est mēte optima iudicare. Non igitur satis est, si soluerit, quòd non necessarium: sed oportet soluere, quòd non sit verisimile. hoc autem contingit, si sit obiectio, frequentius existere. Et contingit esse talem dupliciter, aut tempore, aut rebus. Potentissimum autem est, si vtrisque. si enim plura, & sæpius sic, est id verisimilius. Soluuntur autem signa, & quæ à signo enthymemata ducuntur, etiam si vera sint, vt dictum est supra: nullum enim sub syllogismum cadere signū perspicuum est nobis ex Analyticis. At exemplorum, eadem solutio est, quæ verisimilium. Si enim habeamus aliquid, quod non sic euenerit, solutum est quia non necessarium est, quamuis & plura, vel sæpius euenerint aliter. Quòd si & plura, & sæpius sic, pugnandum est, aut id, quod agitur, nō esse simile, aut non similiter: aut differentiam aliquam habere. Tecmeria verò, & quæ tecmeriis constant enthymemata, ea ratione, qaia sub syllogismum nō cadant, non licebit soluere, constat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, sed relinquitur, vt non esse id, quod dicitur, ostendamus. Sin autem appareat & esse, & tecmerium esse, iam id solui non potest. Omnia enim fiunt ex demonstratione iam perspicua.

CAPVT XXVI.

Amplificare autem, & diminuere non est enthymematis elementum (idem enim voco elementum, & locum, estque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt) sed amplificare, & diminuere sunt enthymemata ad demonstrandum, magnum, aut paruum esse, vt & bonum, aut malum, aut iustum, aut iniustum, & aliorum vnum quodque. Hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi, & enthymemata versantur. Quare si non est horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neq. ex quæ habēt vim soluēdi, enthymemata generis illiculus sunt diuersi ab iis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ valent ad confirmandum. Manifestum igitur est soluere eum, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert, contrà verò demonstrari id, quod oppositum est. Vt si demonstrat factum esse, iste non factum esse, sin autem non factum esse, iste factum esse. Quare hæc quidem non erit differentia: iisdem enim vtuntur ambo. Nam quia non est, aut est, enthymemata afferunt. Obiectio autem non est enthymema, sed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifestum, non esse syllogismo conclusum, aut falsi aliquid assumptum esse. De exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino iis, quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea soluemus, dicta sunt à nobis tam multa. Reliquum est explicare, quæ pertinent ad elocutionem, & dispositionem.

κατασκευαστικῶν· δῆλον γὰρ ὅτι, λύει μὲν ὁ ἀποδείξας, ὁ δ' ἔνστασιν ἐνεγκών· ἀντιαποδεικνύουσι δὲ τὸ ἀντικείμενον· οἷον, εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὗτος ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὗτος ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὕτη μὲν ἂν οὐκ εἴη ἡ διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἡ δ' ἔνστασις οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς, τὸ εἰπεῖν δόξαν τινά, ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψεῦδός τι εἴληφεν. περὶ μὲν οὖν παραδειγμάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ἐνθυμημάτων, καὶ ὅλως τῶν περὶ τὴν διάνοιαν, ὅθεν τε εὐπορήσομεν, καὶ ὡς αὐτὰ λύσομεν, εἰρήσθω ἡμῖν τοσαῦτα. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ τάξεως.

ARISTOTELIS
artis Rhetoricæ
LIBER TERTIVS.
CAPVT I.

QVONIAM tria sunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis, fides quidem dictum est, tum ex quot sit, quia ex tribus est, tum hæc cuiusmodi sint, tum quamobrem hæc sola. aut enim eo quòd ipsi aliquo modo affecti sint iudicantes: aut eo quia cuiusdam modi existiment dicentes, aut eo quòd demonstratum sit, persuadentur omnes. Dictum verò etiam est, enthymemata vnde sint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò consequens est dicere. Non enim sat est habere, quæ oportet dicere: sed necesse est etiam hæc, vt oportet, dicere: & valet multum ad id, vt appareat cuiusdammodi oratio. Ac primùm quidem quæsitum est secundum naturam, quod factū est primùm, res ex quibus possint persuaderi. Alterū verò, quomodo eædē elocutione exponantur. Tertium autē horū, quod vim habet maximā, & nondum tentatum est, ea, quę pertinent ad actionem. Nam in Tragicam & Rhapsœdiam serò venit. Agebant enim ipsas Tragœdias Poëtæ primùm. Manifestum igitur est etiam in Rhetorica esse idem,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
τέχνης ῥητορικῆς, τῶν εἰς τρία τὸ τρίτον.
Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ δὲ τρία ἐστὶν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον, ἓν μὲν, ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται, δεύτερον δὲ, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, καὶ ἐκ πόσων, ὅτι ἐκ τριῶν εἰσι, καὶ ταῦτα ποῖα, καὶ διὰ τί τοσαῦτα μόνα· ἢ γὰρ τῷ αὐτοί τι πεπονθέναι οἱ κρίνοντες, ἢ τῷ ποιούς τινας ὑπολαμβάνειν τοὺς λέγοντας, ἢ τῷ ἀποδεδεῖχθαι, πείθονται πάντες. εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, πόθεν δεῖ πορίζεσθαι· ἔστι γὰρ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον. τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐζητήθη κατὰ φύσιν, ὅπερ πέφυκε πρῶτον, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκ τίνων ἔχει τὸ πιθανόν· δεύτερον δὲ, τὸ ταῦτα τῇ λέξει διαθέσθαι· τρίτον δὲ τούτων, ὃ δύναμιν μὲν ἔχει μεγίστην, οὔπω δ' ἐπικεχείρηται, τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν. καὶ γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν καὶ ῥαψῳδίαν ὀψὲ παρῆλθεν· ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτοὶ τὰς τραγῳδίας οἱ ποιηταὶ τὸ πρῶτον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικήν ἐστι τὸ τοιοῦτον, ὥσπερ

περὶ ποιητικήν· ὅπερ ἕτεροί τινες ἐπραγματεύθησαν, καὶ Γλαύκων ὁ Τήϊος. ἔστι δὲ αὕτη μὲν ἐν τῇ φωνῇ, πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος, οἷον πότε μεγάλῃ, καὶ πότε μικρᾷ, καὶ πότε μέσῃ· καὶ πῶς τοῖς τόνοις, οἷον ὀξείᾳ, καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ· καὶ ῥυθμοῖς τίσι πρὸς ἕκαστα. τρία γάρ ἐστι περὶ ἃ σκοποῦσι· ταῦτα δ' ἐστὶ, μέγεθος, ἁρμονία, ῥυθμός. τὰ μὲν οὖν ἆθλα σχεδὸν ἐκ τῶν ἀγώνων οὗτοι λαμβάνουσι· καὶ καθάπερ ἐκεῖ μεῖζον δύνανται νῦν τῶν ποιητῶν οἱ ὑποκριταί, καὶ κατὰ τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν πολιτειῶν. οὔπω δὲ σύγκειται τέχνη περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ καὶ τὸ περὶ τὴν λέξιν ὀψὲ προῆλθε· καὶ δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, καλῶς ὑπολαμβανόμενον. ἀλλ' ὅλης οὔσης πρὸς δόξαν τῆς πραγματείας τῆς περὶ τὴν ῥητορικήν, οὐκ ὡς ὀρθῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου τὴν ἐπιμέλειαν ποιητέον· ἐπεὶ τό γε δίκαιον μηδὲν πλέον ζητεῖν περὶ τὸν λόγον, ἢ ὥστε μήτε λυπεῖν, μήτ' εὐφραίνειν· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε τἆλλα ἔξω τοῦ ἀποδεῖξαι, περίεργά ἐστιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δύναται, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. τὸ μὲν οὖν τῆς λέξεως, ὅμως ἔχει τι μικρὸν ἀναγκαῖον ἐν πάσῃ διδασκαλίᾳ· διαφέρει γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ ἢ ὡδὶ εἰπεῖν, οὐ μέντοι τοσοῦτον, ἀλλ' ἅπαντα φαντασία ταῦτ' ἐστί, καὶ πρὸς τὸν ἀκροατήν· διὸ οὐδεὶς οὕτω γεωμετρεῖν διδάσκει. ἐκείνη μὲν οὖν ὅταν ἔλθῃ, ταὐτὸ ποιήσει τῇ ὑποκριτικῇ. ἐγκεχειρήκασι δὲ ἐπ' ὀλίγον περὶ αὐτῆς εἰπεῖν τινές, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς ἐλέοις· καὶ ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι, καὶ ἀτεχνότερον· περὶ δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον. διὸ καὶ τοῖς τοῦτο δυναμένοις γίνεται πάλιν ἆθλα, καθάπερ καὶ τοῖς κατὰ τὴν ὑπόκρισιν ῥήτορσιν· οἱ γὰρ γραφόμενοι λόγοι μεῖζον ἰσχύουσι διὰ τὴν λέξιν, ἢ διὰ τὴν διάνοιαν. ἤρξαντο μὲν οὖν κινῆσαι τὸ πρῶτον, ὥσπερ πέφυκεν, οἱ ποιηταί· τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐστιν. ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ φωνὴ πάντων μιμητικώτατον τῶν μορίων ἡμῖν· διὸ καὶ αἱ τέχναι συνέστησαν, ἥ τε ῥαψῳδία, καὶ ἡ ὑποκριτική, καὶ ἄλλαι γε. ἐπεὶ δὲ οἱ ποιηταὶ λέγοντες εὐήθη, διὰ τὴν λέξιν ἐδόκουν πορίσασθαι τήνδε τὴν δόξαν, διὰ τοῦτο ποιητικὴ πρώτη ἐγένετο λέξις, οἷον ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοὺς τοιούτους

ac in Poetica: quod alij quidam tradiderunt, & Glauco Teius. Atque ipsa consistit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quando parua, & media: & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnumquemque. Tria enim sunt, de quibus considerant, & hæc sunt, magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè ex certaminibus isti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent, quàm Poëtæ, actores: ita in ciuilibus certaminibus propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem composita est ars de ipsis quoniam & id, quod pertinet ad elocutionem, serò prodiit: & videtur res leuis esse, si rectè existimetur. At, cùm tota sit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè se habentis, sed vt necessariæ, eius cura suscipienda est. quoniam iustum est, nihil amplius quærere circa sermonem, quàm vt neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est ipsis certare rebus. Quare alia præter demōstrationem superuacanea sunt. Veruntamen multum valent, vt dictum est, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam necessitatem in omni doctrina. Interest enim quiddam ad declarandum, sic, an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantasia constant, & referuntur ad auditorem. Quamobrē nemo sic Geometriam tradit. Ac illa quidē cùm prodibit, idem efficiet, quod histrionica. conati autem sunt nonnihil de ipsa dicere nonnulli, vt Thrasymachus in miserationibus. Et naturæ est ad actionem valere, & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium. Quamobrem & iis, qui huius facultatem habent, tribuuntur rursus præmia, vt etiam, qui actionis, oratoribus. quæ enim scribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter sententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poëtæ. nomina enim imitationes sunt. Tributa verò etiā est vox nobis omnium partium aptissima ad imitationem. Quamobrem & artes constitutæ sunt, tum Rhapsœdia, tum Histrionica, tum aliæ. Quoniam verò Poëtæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparasse hanc gloriam, propterea Poetica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi ineruditi tales

Universidad de Deusto
Biblioteca

A arbitrantur disputare pulcherrimè. At nõ est ita. Sed alia orationis, alia poesis elocutio est. Manifestum autem id facit euentus. Neque enim Tragœdias facientes, amplius vtuntur eodem modo: sed, quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum se contulerunt, quia sermoni inter alia metra simillimum sit: sic nomina abiecerunt, quæcunque prçter consuetudinẽ loquendi sunt. & quibus primi ornabant, & ad- B huc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum est, imitari eos qui ipsi non amplius illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia, quæcunque de elocutione licet dicere, exactè nobis explicanda esse, sed quæ de eiusmodi, qualem dicimus. de illa verò dictum est in iis, quæ sunt de Poëtica.

CAPVT II.

C Sint ergo illa cogitata. Et definita sit elocutionis virtus, vt perspicua sit: signum enim est, quòd oratio si non declaret, non obibit suum ipsius munus: & vt neque humilis, neque supra dignitatem, sed decora. Nam poetica fortasse non humilis, sed non decora orationi. Ex nominibus autem, & verbis perspicuam quidẽ efficiunt propria: non humilem verò, sed ornatam alia nomina, quæcunque dicta D sunt in præceptis de poetica. Cùm enim immutatur, efficit, vt appareat grandior. quemadmodum enim homines ad peregrinos & ad ciues sic afficiuntur etiam ad elocutionem. Quamobrem oportet efficere peregrinum sermonem, admirabile enim rerum externarum est: iucundum verò admirabile est. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ij, de quibus oratio est. In nudis autem sermonibus mul- E to paucioribus. argumentum enim inferius est: quoniam & hic si seruus ornatè loqueretur, aut valde iuuenis, minus decorum esset, aut de paruis. Sed est etiam in his quod contrahitur, & dilatatur decorum. Quamobrem oportet latere, dum id facimus, & non videri dicere fictè, sed naturaliter: hoc enim appositum ad persuadendum: illud verò contrarium. Nam tanquam ab insidiatore cauent, quemad- F modum à vinis permistis. Et vt Theodori vox affecta est ad vocem aliorum histrionum. hæc enim dicentis videbatur esse: illæ verò alienæ. Occultatur verò bene, si quis ex solito sermone seligens cõponat.

οἴονται διαλέγεσθαι κάλλιστα. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· οὐδὲ γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες ἔτι χρῶνται τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐκ τῶν τετραμέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μετέβησαν, διὰ τὸ τῷ λόγῳ τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶναι τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ τῶν ὀνομάτων ἀφείκασιν, ὅσα παρὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν, οἷς δ' οἱ πρῶτοι ἐκόσμουν, καὶ ἔτι νῦν οἱ τὰ ἑξάμετρα ποιοῦντες ἀφείκασι. διὸ γελοῖον μιμεῖσθαι τούτους, οἳ αὐτοὶ οὐκέτι χρῶνται ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ὅσα περὶ λέξεως ἔστιν εἰπεῖν, ἀκριβολογητέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα περὶ τοιαύτης οἵας λέγομεν. περὶ δ' ἐκείνης εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

Κεφάλαιον β.

Ἔστω οὖν ἐκεῖνα τεθεωρημένα, καὶ ὡρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφῆ εἶναι. σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὴν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν. ἡ γὰρ ποιητικὴ ἴσως οὐ ταπεινὴ, ἀλλ' οὐ πρέπουσα λόγῳ. τῶν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια, μὴ ταπεινὴν δὲ, ἀλλὰ κεκοσμημένην τἆλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. τὸ γὰρ ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνεσθαι σεμνοτέραν. ὥσπερ γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ ἄνθρωποι καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὸ αὐτὸ πάσχουσι καὶ πρὸς τὴν λέξιν. διὸ δεῖ ποιεῖν ξένην τὴν διάλεκτον· θαυμασταὶ γὰρ τῶν ἀπόντων εἰσίν· ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν ἐστιν. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μέτρων πολλά τε ποιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐκεῖ. πλέον γὰρ ἐξέστηκε περὶ ἃ καὶ περὶ οὓς ὁ λόγος. ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλῷ ἐλάττω· ἡ γὰρ ὑπόθεσις ἐλάττων· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα, εἰ δοῦλος καλλιεποῖτο, ἢ λίαν νέος, ἀπρεπέστερον, ἢ περὶ λίαν μικρῶν. ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ἐπισυστελλόμενον καὶ αὐξανόμενον τὸ πρέπον. διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως. τοῦτο γὰρ πιθανὸν, ἐκεῖνο δὲ τοὐναντίον. ὡς γὰρ πρὸς ἐπιβουλεύοντα διαβάλλονται, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ οἷον ἡ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκριτῶν· ἡ μὲν γὰρ τοῦ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ' ἀλλότριαι. κλέπτεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντι-

θῇ

θῇ· ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶτος. ὄντων δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος συνέστηκε, τῶν δ' ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη, ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως, τούτων γλώτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ πεποιημένοις, ὀλιγάκις καὶ ὀλιγαχοῦ χρηστέον. ὅπου δ', ὕστερον ἐροῦμεν, τό τε διὰ τί εἴρηται· ἐπὶ τὸ μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει τοῦ πρέποντος. τὸ δὲ κύριον, καὶ τὸ οἰκεῖον, καὶ μεταφορὰ, μόνα χρήσιμα πρὸς τὴν τῶν ψιλῶν λόγων λέξιν. σημεῖον δ', ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται· πάντες γὰρ μεταφοραῖς διαλέγονται, καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς κυρίοις. ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, ἔσται τε ξενικὸν, καὶ λανθάνειν ἐνδέχεται, καὶ σαφηνιεῖ. αὕτη δ' ἦν ἡ τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀρετή. τῶν δ' ὀνομάτων, τῷ μὲν σοφιστῇ ὁμωνυμίαι χρήσιμοι· παρὰ ταύτας γὰρ κακουργεῖ. τῷ ποιητῇ δὲ συνωνυμίαι. λέγω δὲ κύριά τε καὶ συνώνυμα, οἷον τὸ πορεύεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν. ταῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις. τί μὲν οὖν τούτων ἕκαστόν ἐστι, καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅτι τοῦτο πλεῖστον δύναται καὶ ἐν ποιήσει, καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφοραὶ, εἴρηται, καθάπερ ἐλέγομεν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. τοσούτῳ δ' ἐν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτῶν, ὅσῳ ἐξ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων. καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορά. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστιν αὐτὴν παρ' ἄλλου. δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπίθετα, καὶ τὰς μεταφορὰς ἁρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐκ τοῦ ἀνάλογον. εἰ δὲ μὴ, ἀπρεπὲς φανεῖται, διὰ τὸ παράλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι. ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς νέῳ φοινικὶς, οὕτω γέροντι τί· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ πρέπει ἐσθής. καὶ ἐάν τε κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ τοῦ βελτίονος τῶν ἐν ταὐτῷ γένει φέρειν τὴν μεταφορὰν· ἐάν τε ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων. λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τὸ φάναι τὸν μὲν πτωχεύοντα εὔχεσθαι, τὸν δὲ εὐχόμενον πτωχεύειν, ὅτι ἄμφω αἰτήσεις, τὸ εἰρημένον ἐστὶ ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δᾳδοῦχον. ὁ δ' ἔφη ἀμύητον αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δᾳδοῦχον· ἄμφω γὰρ περὶ θεὸν, ἀλλὰ τὸ μὲν τίμιον, τὸ δ' ἄτιμον. καὶ ὁ μὲν διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὑτοὺς τεχνίτας καλοῦσιν.

A id quod Euripides facit, & ostendit primus. Cùm autem sint nomina, & verba ea, ex quibus oratio constat, & nomina tam multas habeant species, quàm multæ cõsideratæ sunt in præceptis de poësi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, raro, & paucis in locis vtendum est. vbi verò, posterius dicemus, & quamobrem, dictum est. in maius enim immu- B tant, quàm decet. Proprium autem, & domesticum, & translatio tantum prosunt ad nudorum sermonum elocutionem. Signum verò est, quòd his solis omnes vtuntur. Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum est, si rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, sophistæ qui- C dem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma. vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt inuicem. Ac quid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeant tum in Poësi, tum in orationibus trãslationes, dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poë- D tica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et sumere non licet ipsam ab alio. Oportet verò, & epitheta, & translationes congruentes dicere, atque hoc erit ex proportione. Sin minus, indecorum apparebit, quia iuxta se posita contraria maximè apparent. Sed E oportet considerare, vt iuueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: &, si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est, id quod dictum est, licet face- F re. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse. non enim Matragyrtam ipsum appellasset: sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur. sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alij quidem sunt Dionysij assentatores: ipsi verò se artifices vocãt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alij sunt prædones: ipsi verò se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare, illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, & descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est, quàm pro dignitate. Non igitur occultum est. Inest etiam syllabis error, si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poësim, quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet, sed ex cognatis, & conformibus transferre, innominata cum nomine, quod dictum manifestum sit cognatum esse, vt in ænigmate illo probato. Virum vidi igne æs viro agglutinantem: innominata enim est affectio. est autem vtrumque oppositio quædam. agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes sumere elegantes. Translationes enim faciunt ænigmata. Quare manifestum est, bene translatum esse. Et ab honestis. Honestas autem nominis est, vt Lycimnius ait, in sonis, vel significato. Et turpitudo eodem modo. Præterea tertia est, quæ soluit sophisticam rationem. Non enim est, vt dixit Bryson, Neminem turpiter dicere, siquidem idem significat hoc pro illo dicere. Hoc enim est falsum. Nam est aliud alio magis proprium, & similius, & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non similiter se habens significat hoc, & illud. Quare sic etiam aliud alio honestius, & turpius ponendum est, ambo enim honestum quidem, & turpe significant: sed non quatenus honestum, aut non quatenus turpe. aut hæc quidem, sed magis, & minus. Translationes autem hinc ducendæ ab honesto, aut voce, aut vi, aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Differt verò dicere, exempli caussa, roseodigitam auroram magis, quàm purpureo digitam, vel adhuc deterius rubrodigitam. Et in epithetis licet appositiones fieri à malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. Et Simonides, cùm daret præmium paruum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quasi grauaretur

ταῦτα δ' ἄμφω μεταφορά, ἡ μὲν ῥυπαινόντων ἡ δὲ, τοὐναντίον. καὶ οἱ μὲν λῃσταὶ αὑτοὺς ποριστὰς καλοῦσι νῦν· διὸ ἔξεστι λέγειν τὸν ἀδικήσαντα μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δ' ἁμαρτάνοντα, ἀδικῆσαι· καὶ τὸν κλέψαντα, καὶ λαβεῖν, καὶ πορθῆσαι. τὸ δὲ ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου φησὶ, κώπης ἀνάσσων, κἀποβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπές, ὅτι μεῖζον τὸ ἀνάσσειν, ἢ κατ' ἀξίαν· οὐ κέκλεπται οὖν. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς συλλαβαῖς ἁμαρτία, ἐὰν μὴ ἡδείας ᾖ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος προσαγορεύει ὁ χαλκοῦς ἐν τοῖς ἐλεγείοις κραυγὴν Καλλιόπης, τὴν ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί. φαύλη δὲ ἡ μεταφορὰ, ταῖς ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δὲ, οὐ πόρρωθεν δεῖ, ἀλλ' ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν μεταφέρειν τὰ ἀνώνυμα ὠνομασμένως, ὃ λεχθὲν δῆλόν ἐστιν ὅτι συγγενές· οἷον ἐν τῷ αἰνίγματι τῷ εὐδοκιμοῦντι, ἄνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλήσαντα· ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἄμφω πρόσθεσίς τις. κόλλησιν τοίνυν εἶπε τὴν τῆς σικύας προσβολήν. καὶ ὅλως ἐκ τῶν εὖ ᾐνιγμένων ἔστι μεταφορὰς λαβεῖν ἐπιεικεῖς· μεταφοραὶ γὰρ αἰνίττονται, ὥστε δῆλον ὅτι εὖ μετενήνεκται. καὶ ἀπὸ καλῶν· κάλλος δὲ ὀνόματος, τὸ μὲν, ὥσπερ Λικύμνιος λέγει, ἐν τοῖς ψόφοις, ἢ τῷ σημαινομένῳ· καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε, ἀντὶ τοῦδε εἰπεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, καὶ ὡμοιωμένον μᾶλλον, καὶ οἰκειότερον, τῷ ποιεῖν τὸ πρᾶγμα πρὸ ὀμμάτων. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχον σημαίνει τόδε καὶ τόδε· ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἴσχιον θετέον· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ᾗ καλὸν, ἢ οὐχ ᾗ αἰσχρόν· ἢ ταῦτα μὲν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἧττον. τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰστέον ἀπὸ καλῶν, ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὄψει, ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει. διαφέρει δ' εἰπεῖν, οἷον ῥοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος. καὶ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἔστι μὲν τὰς ἐπιθέσεις ποιεῖσθαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μητροφόντης. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ πατρὸς ἀμύντωρ· καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μισθὸν ὀλίγον αὐτῷ ὁ νικήσας τοῖς ὀρεῦσιν, οὐκ ἤθελε ποιεῖν, ὡς δυσχεραίνων

εἰς ἡμ-

εἰς ἡμιόνους ποιεῖν· ἐπεὶ δ' ἱκανὸν ἔδωκεν, ἐποίησε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι καὶ τῶν ὄνων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι, τὸ αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δὲ ὁ ὑποκορισμὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ καὶ τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν· ὥσπερ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀντὶ μὲν χρυσίου, χρυσιδάριον· ἀντὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· ἀντὶ δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον, καὶ νοσημάτιον. εὐλαβεῖσθαι δὲ δεῖ, καὶ παρατηρεῖν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

Κεφάλαιον γ.

Τὰ δὲ ψυχρὰ ἐν τέτταρσι γίγνεται κατὰ τὴν λέξιν, ἔν τε τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν· οἷον, Λυκόφρων, τὸν πολυπρόσωπον οὐρανὸν τῆς μεγαλοκορύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δὲ, στενόπορον· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πτωχόμουσος κόλαξ, ἐπιορκήσαντας καὶ κατευορκήσαντας. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, μένους μὲν τὴν ψυχὴν πληρουμένην, πυρίχρων δὲ τὴν ὄψιν γιγνομένην, καὶ τελεσφόρον ᾠήθη τὴν προθυμίαν αὐτῶν γενήσεσθαι· καὶ τελεσφόρον τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατέστησε· καὶ κυανόχρων τὸ τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ διὰ τὴν δίπλωσιν φαίνεται. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷον, Λυκόφρων Ξέρξην πέλωρον ἄνδρα· καὶ Σκίρων, σίννις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας, ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀτασθαλίαν, καὶ ἀκράτῳ τῆς διανοίας ὀργῇ τεθηγμένον. τρίτον δ' ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, τὸ, ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν· ἐν δὲ λόγῳ, τὰ μὲν, ἀπρεπέστερα μᾶλλον, τὰ δὲ κατακορῆ, ἐξελέγχει καὶ ποιεῖ φανερὸν, ὅτι ποίησίς ἐστιν· ἐπεὶ δεῖ γε χρῆσθαι αὐτῷ· ἐξαλλάττει γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὴν ποιεῖ τὴν λέξιν· ἀλλὰ δεῖ στοχάζεσθαι τοῦ μετρίου· ἐπεὶ μεῖζον ποιεῖ κακὸν τοῦ εἰκῆ λέγειν. ἡ μὲν γὰρ, οὐκ ἔχει τὸ εὖ, ἡ δὲ, τὸ κακῶς. διὸ τὰ Ἀλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ ὡς ἡδύσματι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσματι τοῖς ἐπιθέτοις. οὕτω πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ἐπιδήλοις· οἷον, οὐχ ἱδρῶτα, ἀλλὰ τὸν ὑγρὸν ἱδρῶτα· καὶ οὐκ εἰς Ἴσθμια, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν Ἰσθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων βασιλεῖς νόμους· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ δρομαίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· καὶ οὐχὶ μουσεῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως παραλαβὼν μουσεῖον· καὶ σκυθρωπὸν τὴν φροντίδα τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάριτος, ἀλλὰ πανδήμου χάριτος δημιουργός,

in semiasinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit. Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui asinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. Est autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum, vt Aristophanes cauillatur in Babyloniis, pro auro aurulum: pro toga togula: pro conuicio conuiciolum, & morbulum. Cauere autem oportet, & obseruare modum.

CAPVT III.

Frigora in quatuor fiunt secundum elocutionem. In duplicibus nominibus, vt Lycophron: Multiforme cælum Magnicerulcæ terræ: & Littus angustimeatum. &, vt Gorgias nominabat, Ptochomusus adulator. Præueiuros, & Probeiuros. & vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aspectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipsorum futuram. & Finiferentem suadelam orationum constituit. &, Cæruliçor maris solum. Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. Ac vna quidem hæc caussa est. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron Xerxem, Pelorium virum, & Sciron Sinnis vir. Et Alcidamas Athyrma poësi, &, Naturæ atasthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut longis, aut intempestiuis, aut frequentibus adhibendis. In poësi enim decet lac album dicere: at in oratione partim indecora sunt, partim si sint nimia, arguunt & reddunt manifestum, poësim esse. Et quoniam ipsis vti oportet (immutat enim consuetum, & peregrinam efficit elocutionem) saltem oportet intueri modum, quoniam maius facit malum, quàm si temerè dicas: illa enim non habet, quod bene est: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigora apparẽt: non enim vt condimentis vtitur, sed vt cibis, epithetis, sic crebris, & maioribus & apertis, vt non sudorem, sed Humidum sudorem. nec ad Isthmia, sed ad Isthmiorum mercatum, & non leges, sed ciuitatum reginas leges. & non cursu, sed Cursorio animi impetu. & non Museum, sed naturæ cùm accepisset Museum. & Tristem, curam animi, &. Non gratiæ, sed popularis gratiæ opifex.

&, Dispensator audientium voluptatis. &, non ramis, sed Sylvæ ramis occultauit. &, non corpus velauit, Sed corporis pudorē. & Repræsentatricem animi cupiditatem. hoc autem simul & duplex, & ephiteton est. Quare poëma fit. & sic, Immensam improbitatis exuperantiam. Quam ob rem poëticè dicentes, cum indecoro ridiculum & frigus efficiunt, & obscurum propter loquacitatem. quando enim cognoscenti inculcas, id dissoluit perspicuum offusione obscuritatis. Homines autem duplicibus vtuntur, quando quid sine nomine fit, & oratio facilè iungi possit, vt Diem terere. Sed si multum fit, omnino poëticum est. Quam ob rem vtilissima est duplex elocutio Dithyrambicis: isti enim sunt pleni strepitus. Linguæ autem Epicis. res enim grandis est, & superba. Translatio verò iambicis: his enim nunc vtuntur, vt dictum est. Et præterea quartum frigus in translationibus efficitur. Sunt enim etiam translationes indecoræ, partim quidem propter ridiculum. nam vtuntur etiam Comici translationibus: partim verò propter rem grandem nimis & tragicam. Obscuræ autem, si longè petitæ, vt Gorgias, Pallidas, & exangues res: Tu verò hæc turpiter seminasti, male autem messuisti. Poëticum enim est nimis: Et, vt Alcidamas, Philosophiam propugnaculū legum. & Odysseam pulchrum humanæ vitæ speculum. &, Nullum tale athyrma poësi afferens. Omnia enim hæc minus ad persuasionem apposita sunt ob ea, quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm aduersus ipsum volans demisisset stercus, optimè inter Tragicos: inquit enim: Turpe sanè ô Philomela. Aui enim si id dixisset, non turpe: virgini verò turpe. Rectè igitur conuicium dixit, commemorans, quod fuit, non quod est.

CAPVT IIII.

Est verò etiam imago translatio: differt enim parum. Nam cùm inquit de Achille, Vtque Leo ruit, imago est: cùm autem, Leo ruit, translatio. Etenim quia ambo fortes sunt, appellauit transferendo Leonem Achillem. Vtilis verò etiam imago est in oratione. Sed rarò, cùm poëtica sit, afferendæ autem sunt, vt translationes. Nam translationes sunt differentes in eo, quod dictum est. Sunt autem imagines, vt quam Androtio in Idrieum, Similem esse ex vinculis solutis canibus. illi enim

[illegible]

Κεφάλαιον δ.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

obuium mordent: & Idrieum solutum ex vinculis, esse morosum. & vt Theodamas assimilabat Archidamum Euxeno Geometriam nescienti. & ex proportione. est enim etiam Euxenus Archidamus Geometricus. & illud in Politia Platonis, Qui mortuos spoliant similes esse canibus, qui lapides mordent, iacientes non attingendo. & in populum, Similem esse nauclero, robusto quidem, sed surdastro. & in versus Poëtarum, similes esse sine pulchritudine venustis. illi enim cùm defloruerint: hi verò cùm dissoluti sunt, non apparent similes. & illa Periclis in Samios, Similes esse ipsos infantibus qui mansum recipiunt, sed plorantes. & in Bœotos, Similes esse ilicibus. ilices enim à se contundi, & Bœotos inter se pugnare. & Demosthenes in populum, Similem esse nauseantibus in nauibus. & vt Democrates assimilauit oratores nutricibus quæ mansum deglutientes saliua infantes inūgūt. & vt Antisthenes Cephisodotum gracilem thuri assimilauit, quod dum consumitur, iucunditatem affert. Omnes enim has, & vt imagines, & vt translationes licet dicere. Quare quæcunque probatæ fuerint, tanquam translationes dictæ, manifestum est ipsas etiam imagines futuras, & imagines translationes rationis indigentes. Semper verò oportet, translationem ex proportione referre etiam in alteram partem, & in iis, quæ sunt eiusdem generis, vt si poculum est scutum Dionysi, etiam scutum cōuenit dici poculū Martis. Ac oratio quidem constituitur ex his.

CAPVT V.

Est autem principium elocutionis, vt emendatè loquamur. Atque id positum est in quinque. Primùm quidem in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturam habent, vt antecedant, & consequantur inter se, quemadmodum aliquæ requirunt, vt Quidem, & Ego quidem, requirit, Verò, & Ille verò. Oportet autem, quoad meminerit, referri inter se, & non longè separare, neque coniunctionem ante coniunctionem reddere necessariam, paucis enim in locis conuenit. Ego verò, postquam mihi dixit, venit enim Cleon & rogans & obsecrans, profectus sum, cùm assumpsissem ipsos. In his enim multæ ante reddendam coniunctionē redditæ sunt coniunctiones. Si verò multum interiectū

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

est inter Profectus sum, obscurũ est. Ac vnum quidem, quod bene se habet, est in coniunctionibus. Alterum verò est, vt propriis nominibus loquamur, & nũ ambientibus. Tertium, vt non ambiguis. Nisi quis contraria præeligat. Id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & simulant aliquid dicere: tales enim de industria proferit hæc, vt Empedocles. nam decipit circuitus, si multus sit, & afficiuntur auditores, vt vulgares inter arioios, quando dicentibus ambigua annuunt. Cœsus Halym penetrans magnam perueniet opum vim. Et quia omnino est error minor, per genera rei loquuntur arioii. Verbi gratia, siquis in ludo paris, & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quã n quot habeat, & futurum esse, quã n quando. Quamobrem arioii non definiũt quando. Omnia igitur hæc similia sunt. Quæ nisi alicuius eiusmodi rei gratia, fugienda sunt. Quartum, vt Protagoras genera nominũ diuidebat, in virilia, & fœminina, & instrumẽta. Oportet enim reddere etiam hæc recte. Illa verò reuersa, & collocata discessit. Quintum in multis, & paucis, & vno rectè nominandis. Illi verò reuersi veneraturnt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictũ est, & proferri posse. Est verò idem, quod multæ coniunctiones non habent. Nec quæ non facile est interpungere, vt quæ sunt Heraclitii. Nam quæ sunt Heraclitii interpungere, operosum est, quia incertum est, vtri adiaceat, posteriorine, an priori, vt in principio ipsius libri, Inquit enim, Rationis huius quæ est semper imperiti homines fiunt. Incertum enim est, illud, Semper, vtri interpungat. Præterea efficit solœcismum ipsum non reddere, si non adiungas ambobus, quod conuenit, vt aut strepitum, aut colorem, Videns quidem, non est commune: Sentiens verò est commune. Obscuritas autem est, si non præponendo dicas, malis in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & sic, proficisci. non autem, Debebam enim locutus proficisci. deinde hæc, & sic facta sunt:

καὶ τὰ ἑξῆς οὕτω δεῖ, περιόδους ἀλλὰ μὴ ἔμβολα· τὸ γὰρ διαλυθὲς περιόδους, ἕστι τοῦτο, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἄλλα ὑγιῆ.

CAPVT VI.

AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt, non circulum, sed planitiem à medio æqualem: ad concessionem verò contrarium, pro

A τῷ ὑπερβάλλειν, ἀσαφές. τὸ μὲν δὴ, τὸ δὲ τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δὲ, τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ τοῖς ἀπεχθεσι. τέταρτον, τὸ ἀμφιβόλοις· τούτοις δ, εἰ μὴ τὸ ἐναντία πανταχοῦ· ὅθεν ποιοῦσι, ὅταν μηδὲν μὲν ἔχωσι λέγειν, ὑφεστοιῶσι δὲ τι λέγειν· ὁ γὰρ πολύς ἐν πολλῷ λόγῳ τοῦτο ποιεῖ. Ἐμπεδοκλῆς· φενακίζει γὰρ τὸ κύκλῳ πολύς ὢν, καὶ πίπτουσιν οἱ ἀκροαταὶ, ὅθεν οἱ ἀρχαιολογοῦντες· ὅταν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμπεριφέρονται.

B Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν κατακλύσει. καὶ διὰ τὸ ὅλως ἔλαττον εἶναι ἐμφαινόμενα, διὰ τὴν ἡδονὴν τῶν φενακισμάτων λέγουσιν οἱ μάντεις· τύχοι γὰρ εἴ τις ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, εἰ πάντα ἢ ἄρτια ἢ περιττὰ μᾶλλον, ἢ τοῦτο ἔχει, καὶ τὸ ὂν ἔχει, ἢ τι τοῦτο. διὸ οὐ

C ῥήσεις ἐστὶ τοῦ ὁρίζεσθαι πότε τοῦτο· οὐ γὰρ τοῦτο ἐμφαίνουσιν· ἀν μὴ τοιοῦτον τοῦ ἔτους, φανερὸν, τίμητον, ὡς Πρωταγόρας, τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄρρενα, καὶ θήλεα, καὶ τὰ μέσα· διὸ γὰρ δεῖ καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ὁ δὲ Ἑλλοῦσα καὶ διαλεχθέντα, ἔλεγεν. πίμπρον, ἐν τῷ τὰ πολλὰ καὶ ἀλλήλοις, καὶ ἐν ὀρθῶς ἀπαιτεῖν. εἰ δὲ ἀλλοῦσα, ἔστιν πόν μεθῆκε δὲ διὰ διαλέγεσθαι ἐν τῷ γραφέν, καὶ ὑφεστοῦσι τὸ τὰ αὐτὰ πολλὰ σύνδεσμοι ἐν ἔχουσι· αὐδῇ, ἢ ἐν βάθον διαίξῃ, ὅτι καὶ τὰ Ἡρακλείου διαίξαι ἔργον, διὰ τὸ ὅλον ἐν ποτέρῳ ἀφίασιν, τὸ ὕστερον, ἢ τὸ πρότερον· ἐν τῷ αὐτῷ αὐτὸ τὸ συγγράμματος· φανὶ γὰρ, τὸ λόγου τοῦ δὲ ὄντος αἰεὶ ἀξύνετοι γίγνονται· ἀξύνετα γὰρ

E τὰ αἰεὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διαίξῃ· ἔτι τὰ πάντα συλλαμβάνειν, τὸ μὴ ὅστις ἐλθόντα, ἐὰν μὴ ἐπιζευγνύῃς ἀμφοῖν ἢ ἡμιτέλεα ἐν ἢ ἡμιτέλεα· ἐν ἢ ἡμιτέλεα, τὸ μὲν ἰδίον, εὐκαιρία· τὸ δὲ ἀλλοτρίου κενόν· ἀκούσῃ δὲ μὲν μὴ ὅστις ἐλθόντα, μᾶλλον πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλοντα· ἔστιν, ἐμπλεῖν γὰρ διαλυθεὶς φαίνεται τοῦτο, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ ἄλλα ὑγιῆ.

F Κεφάλαιον ε.

ΕΙ δ' ἔχοιεν δὲ τὰς λέξεις σύμβολα τοῦ τοῦ, τὸ λόγῳ χρῆσθαι αὐτὸ ἐν ἡμῖν· ἐν ἡμῖν δὲ μὴ εἰδέναι, ἀλλ' ὀνόματα τὰ ἐν τῷ μέσῳ ἔστι. εἰ δὲ τὸ συνθέμενον τὸ ἐναντίον, αὐτὸ τὸ λόγου

λόγῳ ὄνομα. καὶ ἐκ τοῦ λόγου, ἢ ἀπαντῶ· καὶ μὴ ἐν τῷ λόγῳ ἢ λόγου, τοῦ ὄνομα λέγειν· καὶ ἐν τῷ ὀνόματι, τὸν λόγον. καὶ μετὰ φορᾶς ἀπαιτεῖν, καὶ τοῖς ὀνόμασι, δι' ἀβούλμητον τὸ ποιεῖν· ὅ, τι δὲ πολλὰ ποιεῖ, ὅθεν οἱ ποιητὴ ποιοῦσι· ἐνὸς ὄντος λευκοῦ, ἔφασαν λέγεσθαι, ἢ λευκὸς εἰς Ἀχαϊκοί· καὶ,

Δίλιμον μὲν αὖθ' πολύθρυλλον διαπτυχῆ. καὶ μὴ ὀθνείως ἐπιῴκει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνου· τοῦ γυναικὸς τοῦ ἡμετέρου· ἐὰν δὲ συνῴκει, τὸ ἐναντίον, τοῦ ἡμετέρου γυναικός. καὶ μὴ συνδέσμου λόγῳ· ἐὰν δὲ συνῴκει, εἶναι μὲν συνδέσμου, μὰ ἀπαιδία δὲ· εἶναι πορευθεὶς καὶ διαλεχθεὶς, πορευθεὶς διελθεῖν. καὶ τὸ Ἀστυμήδου χρῆσιμον, ἐξ οὗ μὴ ἔχει λέγειν, ὃ ἐκείνος ποιεῖ ὅτι τοῦ Τευμησσοῦ,

Ἔστι τις ὑψηλόθεν ὀλίγος λόφος· αὐξάνει γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ κακοῦ, ὅπως ἂν ἔχῃ, ὑπερέχει· καὶ ἢ χρήσιμον. ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα εἰ ποιοῦσι σέβεσθαι, τὸ κρεῖττον, καὶ τὸ ἄλυπον μάλιστ' ἐν τῷ τεθνάναι γὰρ διαφέρεσθαι. ἐδόκουν δὲ τοῦτο ἐν τῇ μεταφορᾷ λεγόμενον, τῇ ἀλλοτρίᾳ· ἢ, τὸ φάσκειν τοῦ σωλῆνος ἢ μέλος ἄλυπον.

Κεφάλαιον ζ.

ΤΟ δὲ σφόδρα ἔξεις ἐν λέξει, καὶ ἢ παθητικὴ τε καὶ ἠθική, καὶ τοῖς ὑπαρχούσαις σχήμασι πείθει λέγειν. τὸ δὲ πάθος ἐστὶ, ἐὰν μὲν σφόδρα ὀργῶσι, ἀπόκρισιν λέγειν· μὴ τὸν σφόδρα δίκαιον, συμμαχεῖν· μὴ τὸν ἀπολεῖ ἀνόμοιον ἐστὶ πάσχειν· εἰ δὲ μὴ, κωμῳδία φαίνεται· ἢ τοῦ Κλεοφῶντος ἀμαθοῦς γὰρ ἐστὶ λέγειν, καὶ εἰ τί ἐστιν εἰ, τὸ πάντα συκῆ, πάντα συκῆ ἢ λαὶ ὀρθῶς ἢ ὑβρεῖ ὀρκιζόμενος λέξει· ἐὰν δὲ ἀπόκρισιν καὶ σχήματα, ἀνθρωπόνοος καὶ ἀλαζονικῶς λέγῃ· ἐὰν δὲ ἐπαρτεῖ, ἀγροικικῶς· ἐὰν δὲ ἀλλοτε, πανοῦργος· καὶ δεῖ τῷ ἄλλου δὲ ἐμοῦ. πιθανὸν δὲ τὸ σχῆμα, καὶ ἡ ἐκείνα λέξις· πάσχομεν γὰρ ἡ ψυχὴ ὡς ἀλλοῖα λεγόντος· ἔτι δὲ τοῖς τοιούτοις εὔνοι ἔχουσι. ὅστ' εἰ τοῦ, εἰ καὶ [illegible] ὄντας ἔχει, οἷς ἡ λέξις τὰ σχήματα ἐστὶ ἔχει· καὶ συμμετεπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τὰ παθητικῶς λεγόντα, κἂν μηδὲν λέγῃ. διὸ πολλὰ κατεπλάσαιμι τοῦ ἀκροατοῦ θορυβοῦντες. καὶ ἡ ἀπιστία δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς πίστεως δεῖξις, ὅτι ἀκολουθεῖ ἡ ἀμφίβολον ἐκφέρειν ἡδέως καὶ ἥδεσι. λόγῳ δὲ, ἥδεσι μὲν, ἀφ' ἑαυτῶν δὲ τῷ τῆς, ἢ αἰεὶ, ἢ γέρων καὶ γυνὴ, καὶ νεανίας.

A oratione nomen. Et, si turpe, aut indecorum sit, si in oratione sit turpe, nomen dicere: si verò in nomine orationem. Et translationibus declarare, & epithetis vitando id, quod poëticum est. Et vnũ multa facere, quod poëtæ faciunt: cũm vnus sit portus, tamen dicunt, Portus in Achaicos, & Tabulatas autem multifores apertiones. Et non coniungere, sed vtrique vtrumque adiungere, Huius mulieris huius nostræ. Si verò concisè, contrarium, Huius

B nostræ mulieris. Et cum coniunctione dicere. Si verò concisè, sine coniunctione, non inconiunctæ autem, vt profectus, & locutus. Profectus locutus sum. Et illud Antimachi vtile. Quæ non habet, dicere, vt ille facit in Teumesso, Est quidam ventosus paruus collis, augetur enim sic in infinitum, Estque hoc tum in bonis, tum in malis, quod non habet, vtro modo sit vtile. vnde etiam nomina poëtæ ducunt, Acchordum, & Alycum concentum. ex priuantibus enim inferunt. Probatur autem hoc in translationibus quod dictum est, quæ sunt ex proportione, vt dicere tubam esse concentum Alycum.

C

CAPVT VII.

DEcorum autem habebit elocutio, si sit tum affecta, tum morata, tum subiectis rebus proportione respondens. Ac proportione respondet, si neque de amplis submisse dicatur: neque de tenuibus

D graviter: neque tenuè nomen consequatur ornatus. Sin minus, Comœdia apparet, vt facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac si diceret, Veneranda ficus. Affecta consistit in eo, vt si sit contumelia, itati dictio sit: si impia, & turpia sint, indignabundè, & cautè dicat: si laudabilia, admirabundè: si miserabilia, humiliter, & in aliis similiter. Persuadet autem

E rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quasi ille verè dicat, quia in talibus sic se habent. Quare arbitrantur, etiam si non se habeat ita, vt orator ait, rem ita se habere. & simul afficitur semper is, qui audit, cum eo, qui affectè dicit, etiam si nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum excitantes. Et morata ipsa est ex signis demonstratio, quia consequitur

F conuenientes cuique generi, & habitui. Dico autem genus secũdum ætatem, vt puer, aut vir, aut senex. Et mulier, aut vir.

A Et Laco, aut Thessalus. Habitus verò, secundum quos cuiusdam modi aliquis est in vita. non enim secundum omnem habitum vitae sunt cuiusdammodi. si igitur & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquantisper auditores eo ipso, quo affatim vtuntur orationum scriptores. Quis autem non intelligit? omnes sciunt. Confitetur enim B audiens pudore captus, vt particeps sit eius, cuius & alij omnes. Opportunè autem, & non opportunè vti, commune omnium formarum est. Medela verò est in omni exuperatione, quod vulgò dicitur. Oportet enim se ipsum increpare. nam videtur verum esse, quoniam non latet, quod facit, dicentem. Praeterea ex proportione C respondentibus non omnibus simul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt si nomina dura sint, non & voce, & vultu, & conuenientibus. sin minus, manifestum fit vnumquodque quod est. sin autem hoc quidem, illud verò non, latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minus appositum fit ad persuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia plura, & peregrina maximè conueniunt dicenti affectè: ve- D nia enim datur irato, si malum dicat coeliuagum, aut pelorium nominet. Et quando iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Isocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, &, Qui tolerarunt. Loquuntur enim talia furore perciti. Quare etiam recipere manifestum est eodem modo se habentes. Quamobrem & poësi conueniunt. Diuina enim res est poë- E sis. Aut igitur sic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quae sunt in Phaedro.

CAPVT VIII.

Figuram autem elocutionis oportet neque metri compotem esse, neq. rhythmi expertem: illud enim minus appositũ est ad persuadendum. nam esse fictum videtur: & simul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando simile rursus veniet, F sicut praecones praeoccupant pueri, quem eligat patronũ is, qui manumittitur. Cleonem. Quod autẽ sine rhythmo est, sine termino est. Oportet verò terminari, nõ metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia.

καὶ Λάκων, ἢ Θετταλός. ἕξεις δέ, καθ' ἃς ποιός τις κατὰ τὸν βίον· οὐ γὰρ καθ' ἅπασαν ἕξιν οἱ βίοι ποιοί τινες. ἐὰν οὖν καὶ τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, ποιήσει τὸ ἦθος· οὐ γὰρ ταὐτὰ οὐδ' ὡσαύτως ἀγροῖκος ἂν καὶ πεπαιδευμένος εἴπειεν. πάσχουσι δέ τι οἱ ἀκροαταὶ καὶ ᾧ κατακόρως χρῶνται οἱ λογογράφοι, τίς δ' οὐκ οἶδεν· ἅπαντες ἴσασιν· ὁμολογεῖ γὰρ ὁ ἀκούων αἰσχυνόμενος, ὅπως μετέχῃ οὗπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες. τὸ δ' εὐκαίρως, ἢ μὴ εὐκαίρως χρῆσθαι, κοινὸν ἁπάντων τῶν εἰδῶν ἐστιν. ἄκος δ' ἐπὶ πάσῃ ὑπερβολῇ, τὸ θρυλούμενον· δεῖ γὰρ αὐτὸν αὑτῷ προσεπιπλήττειν· δοκεῖ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, ἐπεὶ οὐ λανθάνει γε ὃ ποιεῖ τὸν λέγοντα. ἔτι τοῖς ἀνάλογον μὴ πᾶσιν ἅμα χρήσασθαι· οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής. λέγω δέ, οἷον ἐὰν τὰ ὀνόματα σκληρὰ ᾖ, μὴ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ, καὶ τοῖς ἁρμόττουσιν· εἰ δὲ μή, φανερὸν γίνεται ἕκαστον ὅ ἐστιν. ἐὰν δὲ τὸ μέν, τὸ δὲ μή, λανθάνει ποιῶν τὸ αὐτό. ἐὰν οὖν τὰ μαλακὰ σκληρῶς, καὶ τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγηται, ἀπίθανον γίγνεται. τὰ δὲ ὀνόματα τὰ διπλᾶ καὶ ἐπίθετα πλείω, καὶ τὰ ξένα μάλιστα ἁρμόττει λέγοντι παθητικῶς· συγγνώμη γὰρ ὀργιζομένῳ κακὸν φάναι οὐρανόμηκες, ἢ πελώριον εἰπεῖν. καὶ ὅταν ἔχῃ ἤδη τοὺς ἀκροατάς, καὶ ποιήσῃ ἐνθουσιάσαι, ἢ ἐπαίνοις, ἢ ψόγοις, ἢ ὀργῇ, ἢ φιλίᾳ, οἷον καὶ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ πανηγυρικῷ ἐπὶ τέλει, φήμην δὲ καὶ μνήμην, καὶ οἵτινες ἔτλησαν· φθέγγονταί τε γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐνθουσιάζοντες, ὥστε καὶ ἀποδέχονται δηλονότι ὁμοίως ἔχοντες. διὸ καὶ τῇ ποιήσει ἥρμοσεν· ἔνθεον γὰρ ἡ ποίησις. ἢ δὴ οὕτω δεῖ, ἢ μετ' εἰρωνείας, ὥσπερ Γοργίας ἐποίει, καὶ τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ.

Κεφάλαιον η.

Τὸ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄρρυθμον· τὸ μὲν γὰρ ἀπίθανον· πεπλάσθαι γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ ἐξίστησι· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οὖν τῶν κηρύκων προλαμβάνουσι τὰ παιδία, τό, τίνα αἱρεῖται ἐπίτροπον ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄρρυθμον, ἀπέραντον. δεῖ δὲ πεπεράνθαι μέν, μὴ μέτρῳ δέ· ἀηδὲς γὰρ καὶ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα·

ὁ δὲ

ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμός, ῥυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τὰ μέτρα τμητά. διὸ ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή· ποίημα γὰρ ἔσται. ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. τῶν δὲ ῥυθμῶν, ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς καὶ λεκτικός, καὶ ἁρμονίας δεόμενος· ὁ δ' ἴαμβος, αὐτή ἐστιν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι καὶ ἐκστῆσαι. ὁ δὲ τροχαῖος, κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχερὸς ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιάν, ᾧ ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι, οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιάν, καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων· τρία γὰρ πρὸς δύ' ἐστίν. ἐκείνων δέ, ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διά τε τὰ εἰρημένα, ἀφετέοι, καὶ διότι μετρικοί· ὁ δὲ παιάν, ληπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν· ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται τῷ ἑνὶ παιᾶνι καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν τὴν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἀντικείμενα ἀλλήλοις, ὧν τὸ μὲν ἓν ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ καὶ χρῶνται· οὗτος δ' ἐστίν, οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρά, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι, Δαλογενὲς, εἴτε Λυκίαν· καί, Χρυσεοκόμα Ἕκατε παῖ Διός. ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς· ἡ δὲ μακρὰ τελευταία· Μετὰ δὲ γᾶν ὕδατά τ' ὠκεανὸν ἠφάνισε νύξ. οὗτος δὲ τελευτὴν ποιεῖ· ἡ γὰρ βραχεῖα διὰ τὸ ἀτελὴς εἶναι, ποιεῖ κολοβόν. ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀποκόπτεσθαι, καὶ δήλην εἶναι τὴν τελευτήν, μὴ διὰ τὸν γραφέα, μηδὲ διὰ τὴν παραγραφήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὔρυθμον δεῖ εἶναι τὴν λέξιν, καὶ μὴ ἄρρυθμον, καὶ τίνες εὔρυθμον ποιοῦσι ῥυθμοί, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

Κεφάλαιον θ.

Τὴν δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν ταῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη λέξις, ἡ ἀρχαία ἐστίν· Ἡροδότου Θουρίου ἥδ' ἱστορίης ἀπόδεξις. ταύτῃ γάρ, πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην,

A at figurae locutionis numerus est rhythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet habere orationem, non metrum. alioquin poëma erit. Neque rhythmum exquisitè. Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis verò Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmoniae indigens. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maximè omnium metro- B rum iambica effundunt, qui loquuntur. At oportet grandiorem effici, & excitari. Trocheus cordatior est. id manifestum faciunt Tetrametra. Sunt enim volubilis rhythmus Tetrametra. Relinquitur Paean, quo vsi sunt à Thrasymacho incipientes, non potuerunt verò dicere, quinam esset. Tertius autem est Paean & coniunctus iis, qui dicti sunt: ac tria ad duo est. Ex iis verò ille vnum ad vnum, hic duo ad vnum. C Coniunctaque est rationibus his sesquialtera. Atque hic est Paean. At alij quidem & ob ea quae dicta sunt, abijciendi, & quia metrici. Paean verò sumendus. ex solo enim non est metrum eorum, qui dicti sunt, rhythmorum, vt maximè lateat. At vtuntur quidem vno Paeane etiam incipientes. Oportet verò differre finem à principio. Ac Paeanis duae species sunt oppositae inter se, quarum vna quidem prin- D cipio conuenit, vt etiam vtuntur: iste verò est, quem incipit longa, ac terminant tres breues. *Dalogena siue Lyciam*, & *Auricome ô Hecate nate Iouis*. Alter verò contrà, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat *Humum & aquam, Oceanum & occuluit horrifera nox*. Iste autem finem efficit: breuis enim quia imperfecta est, facit mutilum, sed oportet in longa amputari, & manifestum esse finem. nõ per librarium, E neque per paragraphen, sed per rhythmũ. Ac numerosam quidem oportere esse elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numerosam efficiant rhythmi, & quomodo se habentes, dictum est.

CAPVT IX.

Elocutionem autem necesse est esse aut fusam, & vinculo vnam, vt in Dithyrambis dilationes: aut versam, & similem veterum poëtarum conuersio- F nibus. Ac fusa quidem elocutio prisca est, Herodoti Thurij haec est expositio. Hac enim primùm omnes, nunc verò non multi vtuntur. Voco autem fusam,

quæ nullum habet finem per se, nisi res, A ὃ οὐδὲν ἔχει τέλος καθ' αὑτό, εἰ μὴ τὸ
quæ dicitur, terminetur. est autem iniu- προκείμενον λεγόμενον τελειοῦν. ἔστι δὲ ἀνιδές,
cunda propter infinitatem: finem enim διὰ τὸ ἄπειρον· τὸ γὰρ τέλος πάντες βούλον-
omnes volunt intueri. Quamobrem in fle- ται κατιδεῖν. διὸ οἱ μὲν τοῖς κάμπτοντες ἐκ-
xionibus anhelant, & deficiunt, prospi- πίπτουσι καὶ ἐκλύονται παρορῶντες γὰρ τὸ πέρας,
cientes enim terminum, non laborant οὐ κάμνουσι περὶ αὐτό. ὃ μὲν οὖν εἴρηται
prius. Ac fusa quidem elocutio est hæc. τοῖς λέξεσι, δῆλον. κατεστραμμένη δὲ,
Versa verò, quæ in periodis cernitur. Vo- ἃ ἐν περιόδοις λέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν
co periodum elocutionem habentè prin- ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν ἑαυτῇ καθ' αὑτὴν,
cipium, & finem ipsam per se, & magnitu- B καὶ μεγέθει εὐσύνοπτον· ἡδεῖα δὲ ἡ τοιαύτη,
dinem conspectu facilem. Iucunda autem καὶ ἀνάγκη· ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ ἐναντίως
huiusmodi est, & quæ facilè percipi po- ἔχειν τῇ ἀπεραντίᾳ· καὶ ἔτι οἴεται τι ἔχειν εἰδέναι
test. Iucunda quidem, quia contrario mo- ὁ ἀκροατὴς, τὸ ἀεὶ παρεκτείνειν τι εἰς τὸ μὴ
do se habet, ac interminatum: & quia sem- δυνάμενον παρεκτείνειν· εὐσύνοπτον δὲ, ὅτι τὸ ἀόριστον
per aliquid se habere putat auditor: & ἀνιδές· ἔστι δὲ ἀόριστον τοιοῦτον. οὗτο δὲ, ὅτι οὐδὲν
quòd semper terminatum sit aliquid se ὁμοίως ἔχει πρὸς τὸ ἐν ἐπιδείξει λέγειν, ὃ πάντες
habere putat auditor: & quòd semper ter- μανθάνομεν τοιοῦτον. διὸ καὶ ἡδὺ μάλιστα τοῖς τε
minatum sit aliquid ipsi. Illud autem, ni- C μανθανόμενοι μᾶλλον τὸ ἐν ἐπιδείξει· αὐτὸ μὲν γὰρ
hil pænoscere esse, neque aspirare, iniu- ἔχει τὸ μανθάνειν. διὸ καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους
cundum est. Facilis verò ad percipien- δεῖ, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.
dum, quia facilè memoria retineri potest. Καλυδὼν μὲν οὖν ἡ, γῆ Πελοπίας χθονός.
Idque quia numerum habet in periodis πολὺ κάλλιστον γὰρ δοκεῖ ὑπολαμβάνειν τὸ διωρισμένον,
elocutio, qui omnium est aptissimus ad ὥσπερ καὶ ὅτι τὸ εἰρημένον τοῦ Καλυδὼν ἐστὶ τῆς Πελοπονήσου. οὐκοῦν δὲ,
memoriam. Quamobrem & metra omnes D ἐν μὲν, εἰς πολλὰ τὸ δὲ, ἀφελές. ἔστι δὲ, εἰς πολλὰς
recordantur magis, quàm soluta. numerum enim habent, quo mensuratur. Oportet verò periodum etiam sententia terminari, & non abrumpi, vt Sophoclis iambica: Calydon quidem hæc terra Pelopei soli. contrarium enim licet existimare, quàm si diuidatur, vt & in eo, quod dictum est, Calydona esse Peloponnesi. Periodus autem vna quidem in colis est: altera verò simplex. Est in colis quidem dictio perfecta, & distincta, & quæ facilè spiritu comprehenditur, non in distinctione, vt & quæ dicta est periodus, sed tota. Colum verò est, altera pars eius. Ac simplicem voco vnimembrem. Oportet autem & cola & periodos neque mutilas esse, neque longas. Pusillum enim hæretere sæpe facit auditorem. Necesse enim est, E τὸ πεῖρα, καὶ τὸ μῆκος, οὐ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὅρον,
quando adhuc tendens ad id, quod vltra ἀπιστοῦν ποιεῖ καὶ ἀθυμεῖν, ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ
est, & admodum, quem habet in se termi- ἐκτείνει διὰ τὸ ἀπιστεῖν. τὸ δὲ μακρὸν ἐπιλανθάνεσθαι
ni, retrahitur, cessante oratore, quodam- ποιεῖ, ὥσπερ εἰ ἐξωτέρω ἀπιόντες τοῦ τέλους· ἀπολείπουσι
modo offensionem fieri propter repulsionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum se conuertentes. derelinquunt enim & isti simul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longæ sunt, oratio fit, & anabolæ similes. Quare fit, quod iocatus est F Democritus Chius in Meralippidem, qui fecerat pro antistrophis anabolam. Ne- pe sibi mala fabricat vir, alij mala fabricans. Longa verò anabola, ei qui fecit pessima. Conuenit enim tale etiam dicere in ἃ ἡ μακρὰ ἀναβολὴ, καὶ πάσχουσι κομψῶς· ἀμφοῖν γὰρ τὸ τοιοῦτον ἁρμόττει· ἐπὶ γὰρ τοῦ μακρολογοῦντος λέγεται.

ἀεὶ δὲ κῶλα βραχύτερα, οὐ περίοδος γίγνε- A cos, qui longis colis vtuntur. Quæ verò
ται· πεπονθὼς γὰρ ἀεὶ τὸ ἀκροατὴς. τοῖς δὲ nimis breuia cola habent, non fiunt pe-
κώλοις λέξις, ἡ μὲν, διῃρημένη ἔστι· ἡ δὲ, riodi. In præceps igitur agunt auditorem.
ἀπεκκεκλιμένη. διῃρημένη μὲν οὖν, Πολλάκις Quæ verò in colis est elocutio, vna qui-
ἐθαύμασα τοὺς τοὺς ἀγῶνας κατεσκεύασαν, dem distincta est: altera verò opposita.
καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας κατεσκεύασαν. Distincta quidem, vt, Admiratus sum sæ-
ἀπεκκεκλιμένη δὲ, ἐν ᾗ ἀκρίβεια τοῦ κώλου, penumero eos, qui conciliabula coegerunt, & gymnica certamina instituerunt.
ἢ ἀφῶν ἐκαστῶν ἐκαστῶν σύγκειται, ἢ τινὰ τῶν Opposita verò, in qua per vtrumque colum aut contrario contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis. Vtrisque autem profuerunt & qui remanserunt, & qui secuti sunt. Illis enim plura iis, quæ domi essent, acquisiuerunt: his verò satis eorum, quæ domi essent, reliquerunt. Contraria mansioni consecutio: et, quod satis est, id, quod plus est. Quare & pecuniarum indigentibus, & sui volentibus, fruitio acquisitioni opponitur. Et præterea, contingit sæpe in his & prudentes aduersa fortuna vti, & imprudentes rectè agere. Statim quidem fortium præmia obtinuerunt: non multo post imperium maris sumpserunt. Nauigasse quidem per terram ambulasse verò per mare: Cum Hellespontum quidem iunxisset, Athon verò perfodisset, Et natura ciues, qui sunt, per legem ciuitate priuari. Alij enim ipsorum malè perierunt: alij verò turpiter seruati sunt. Et priuatim quidem barbaris ferus vti: publicè verò multos ex sociis despicere seruientes. Aut viuentes habituros: aut mortuos relicturos. Et quod in Pitholaum quidam dixit, & Lycophronem in iudicio. Isti autem vos domi manentes vendebant: profecti verò ad nos empti sunt. Omnia enim hæc efficiunt id, quod dictum est. Ac iucunda est eiusmodi elocutio: quia contraria notissima, & iuxta se posita notiora sunt: & quia videntur similia syllogismo: elenchus enim collectio oppositorum est. Ac oppositio quidem eiusmodi est. Compar verò si æqualia sint cola. Et assimilatio, si similes exitus habeant vtraque ex colis. Necesse verò est aut in principio, aut in fine habere. Et principium quidem semper nomina: finis verò extremas syllabas. Aut eiusdem nominis casus. Aut idem nomen. In principio quidem sic: Agrum accepit agrò ab ipso: Placati donis fuerunt, placatique ore. In fine autem: Non putarunt ipsum puerum peperisse, sed ipsius causam fuisse. In cura quidem plurima, in spe verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

minima. Casus autem eiusdem: Dignus verò, qui statuam habeat æream, cùm minimè dignus sit ære. Idem verò nomen: Tu illi, cùm vineret, dicebas malè, & nunc ferebis malè. A syllaba autem: Quidnam passos esset malum, si virum vidisses ignauum! Ac licet simul omnia idem habere. Et oppositionem esse idem, & compar, & similiter desinens. Principia verò periodorum fermè in Theodectis enumerata sunt. Ac sunt etiam falsæ oppositiones, vt etiam Epicharmus faciebat: interdum quidem cum illis ego eram: interdum verò apud illos ego.

A ἐκείνου. τί ἂν πάθοις εἰ τοῦτο, κάλλιον εἰ σταθμὸν χαλκοῦ, ὃν ἀξίος ὢν χαλκοῦ. τοῦτο δ' ὄνομα, τὸ δ' ἀντὶ καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ τοῦ γράφεις κακῶς. ἀπὸ συλλαβῆς δὲ, τί καὶ ἔπαθες ἄνευ, εἰ αὐδὴν εἶδες ἀνδρός. ἴσα δὲ ἅμα πάντα ἔχειν τοῦτο, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ τέλειον, καὶ ὁμοιοτέλευτον. αἱ δ' ἀρχαὶ τῶν περιόδων ἐκ τῶν Θεοδέκτου ἐξηριθμῶνται. εἰσὶ δὲ καὶ ψευδεῖς ἀντιθέσεις, ἃς καὶ Ἐπίχαρμος ἐποίει.

Τοτὲ μὲν ἐν τοῖσιν ἐγὼ ἐλθὼν τοτὲ δὲ παρ' αὐτοῖσιν ἐγώ.

B

CAPVT X.

QVoniam verò explicatum est de his, vnde ducantur vrbana, & quæ probantur, dicendum est. Ac fingere quidem est ingenioſi, vel exercitati: demonstrare verò methodi huius. Dicamus igitur & enumeremus. Et principium erit nobis hoc, quod discere facilè iucundum omnibus natura est. Nomina verò significant aliquid. Quare quæcunque ex nominibus efficiunt, vt dicamus, iucundissima sunt. Ac linguæ quidem incognitæ, propria verò scimus. Translatio autem, efficit hoc maximè. Cùm enim dixit senectutem stipulam, fecit, vt disceremus, & cognosceremus ex genere. ambo enim defloruerunt. Ac faciunt quidem etiam poëtarum imagines idem. Quam ob rem si rectè adhibitæ fuerint, vrbanum apparebit. Est enim imago, vt dictum est prius. translatio differens adiunctione. Itaque minus iucunda, quia longior, & non dicit hoc illud esse. Verùm ne quæsiti quidem hoc animus. Necesse iam est, & elocutionem, & enthymemata ea esse vrbana, quæcunque faciunt, vt nos discamus celeriter. Quam ob rem nec quæ in promptu sunt enthymemata probantur (in promptu enim esse dicimus omnia nota, & quæ non oportet scrutari) nec quæcunque dicta ignorantur: sed quorum ant simul dictorum cognitio fit, etiam si non prius esset: aut paullo post sequitur mentis agitatio. Fit enim tanquam perceptio. Illo verò modo neutrum. Ac secundum quidem sententiam eius, quod dicitur, talia probantur enthymemata. At secundum elocutionem in figura quidem si oppositè dicatur in hunc modum: Et aliis communem pacem existimantibus, suis verò priuatis rebus bellum: opponitur bellum paci. Nominibus verò, si habeant translationem: cùmque neque alienâ, difficile enim contueri:

C

D

E

F

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΕΠεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, πόθεν λήψονται τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ δικαιολογούμενα, λεκτέον· φανερὸν δὲ τὸ ἐπιτηδευτικὸν καὶ γυμνασταῖον· δίδωμι δὲ, τῶν μεθόδων τινὰ εἶναι· εἰπεῖν δὲ καὶ διαριθμήσωμεν ἐξ ἀρχῆς. ἔστω δὲ ἡμῖν ἀρχὴ, ὃ πᾶσι μὲν ἥδιστον μανθάνειν φύσει ἐστὶ τὰ ὀνόματα σημαίνει τι· τὰ δὲ ὀνόματα ἐξ ὧν ποιεῖ τὰ ἀστεῖα, κύριον μάλιστα· καὶ γνῶσιν ἐνίοις ἐμποιεῖ· ἔτι δὲ μεταφορά· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἐνάργειαν ἐμποιῆσαι. ὅτε γὰρ ἔφη τὴν γραῦν ἀστάχυν, ἐποίησε μανθάνειν καὶ γνῶναι· ἀμφότερα γὰρ ἀνθεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ποιηταὶ εἰκάζουσι τὰ ἀναιδῆ· ἀμφότερα δὲ εὐκατάσκευα, ἐὰν ὀρθῶς ἁρμόττῃ. ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, μεταφορᾶς διαφέρουσα συνθέσει· διὸ ἧττον ἡδὺ, ὅτι μακροτέρας καὶ οὐ λέγει ὡς τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε οὐδὲ ζητεῖ τοῦτο ἡ ψυχή. ἀνάγκη δὴ καὶ λέξιν, καὶ ἐνθυμήματα τοιαῦτα εἶναι, ὅσα ταχὺ ἡμᾶς μανθάνειν ποιήσει. διὸ οὔτε τὰ ἐνθυμήματα ἐξ ἐνθυμημάτων δοκιμῶ· ὀλιγόνοα γὰρ λέγομεν τὰ πᾶσι δῆλα, καὶ ἃ μηδὲν δεῖ ζητεῖν· οὔτε ὅσα εἰρημένα ἀγνοούμενά ἐστιν, ἀλλ' ὅσον ἢ ἅμα λεχθέντα ἢ γνῶσις γίνεται, καὶ εἰ μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπῆρχε, ἢ μικρὸν ὑστερεῖ τι διάνοια· γίγνεται γὰρ, ὥς μόλιστα ἐκείνου δὲ, οὐδέτερον, τῷ τοιαῦτα ἐνθυμήματα τῶν λεγομένων, τὰ τοιαῦτα ἐνθυμήματα ἐξ ἐνθυμημάτων. καὶ δὴ τῷ λέξει, τῷ μὲν φαίνεσθαι, καὶ αἰτιολογίας λέγεται, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις κοινὸν εἰρήνην τοῖς μὲν ἰδίοις πόλεμον· οἰκείοις δὲ πόλεμον εἰρήνην. τοῖς δ' ὀνόμασι, καὶ ἔχει μεταφορὰν, τὰ τοιαῦτα μὲν ἀλλοτρίοις· χαλεπὸν γὰρ θεωρεῖν· μὲν ἀλ-

A

B

C

D

E

F

λὰ τὰ τοιαῦτα οὐδὲν γὰρ ποιεῖ ἐναργὲς, ἔτι, εἰ καὶ ὁμμάτων ποιεῖ· ἐρῶ γὰρ δὴ τὰ πρὸ ὀμμάτων ἐνεργῆ, ἃ μέλλοντα. δεῖ οὖν τούτων τὸν ἐν ᾠδῇ ποιεῖν, μεταφορᾷ, κόσμῳ, ἐπιγράμματι. τῷ δὲ μεταφορᾷ τοιαῦτα τοῦτο, εὐκαιρόμενα δὲ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, οὕτως ἀρκεῖ, ἐν τῇ πόλει, ὥσπερ εἴ τις τὸ ἔαρ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐξέλοι· καὶ Λεωτυχίδης πρὸς Λακεδαιμονίους, ἐκ τοῦ ἀφαιρεῖν τὸν Ἑλλάδα ἐπιτρέψαι λέγοντος, ἀπαιτοῦντος Χαρίνου δικαιώσας δικαίῳ πρὸς τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἀγανακτεῖν, φάσκων εἰς πυρὸς κτῆσιν ἔχοντα, τοὺς δικαίους πειρᾶσθαι δοῦναι. καὶ παρεκελεύετο τοῖς Ἀθηναίοις οἱ Ἐφόροι ἀποστερεῖν, ἄρα, μὴ ἐξεῖναι τὸ Μιλτιάδου ψήφισμα. καὶ Γοργόπας ἀπεστεμφόρει Ἀθηναίοις πρὸς Σαλαμῖνα καὶ τὸν πόλεμον, ἀγανακτεῖν, φάσκων οὐδὲν τῷ πόλεμῳ τὰ ἰόδια παρεῖσθαι. καὶ Πειθόλαος τὸν πόλεμον, ῥίπαλον τῷ δήμῳ, ἔφη, τὸν Πειραιῶς. καὶ Περικλῆς τὸν Αἰγινῆτα ἀφαιρεῖν ἐκέλευεν, τὸν λῆμον τῷ Πειραιῶς. καὶ Μυρωκλῆς, οὐδὲν ἂν ἀνωφελὲς εἶναι, ὀνομάσας τινὰ τῶν ἀστῶν ἐκείνου μὴ δεῖν τρίτον τίκτειν πατρίδι, ἀντὶ δὲ δεῖν δικαίου· καὶ τὰ Λεωτυχίδου ἐμπόδιον τοῦ μὴ δυνατὸν ἀφεῖς τὴν χώραν ἐξεῖναι τοῦ πόλεμον.

Τὰ ἀφαίρεσι μοι τῶν χρόνων αἱ παρδίνεις. καὶ τὸ Πελυδάμου εἰς Κοτυλαικὴν τινα Σπύστιππον, τὸ μὴ δεῖν ἀκούειν τὸν ἀνδρὸς ἀλλ' ὑπὸ τῶν τύχης, ἐν πεπτωκυῖαν τοῦτο δεῖ. καὶ Κηφισόδοτος τοὺς τριήρεις ἐκάλει μυλῶνας σιτοκόπους· ὁ Κύων ἦν τὰ κατηγόρα, τὰ Ἀθηνῶν φιλίππα. Λύσιον ἦν ἐπὶ Σικελίαν τῶν πόλιν ἐξέλθοντα· τῶν γὰρ μεταφορά, καὶ παρὰ ὀμμάτων· καὶ ὅτι βιάσαι τῶν Ἑλλάδα· καὶ τοῦ ἔθνους τινὰ μεταφορὰ, καὶ παρὰ ὀμμάτων. καὶ ἐπὶ Κηφισόδοτος δυλαλεῖδας ἐκάλεσε, μὴ πολλὰ ποιήσοντας τοὺς συνεδρεύοντας ἐκκλησίας. καὶ Γοργόπας πρὸς τοὺς συνεγείροντας ἐν τῇ πανηγύρει· καὶ ἐν τῷ θεατρῷ, δεῖν ἐξεῖναι τοῦ δεῖν τὴν τάφον τῶν ἐν Σαλαμῖνι τελευτησάντων, κάρφη τῶν Ἑλλάδα, μὴ συλλεγοντεσσῆς τὴν αὐτὴν ἀνδρεῖαν· εἰ μὲν γὰρ εἶναι, ἄξιον δακρύειν· εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ἀνδρείας τὴν αὐτὴ μεταφορὰ, καὶ παρὰ ὀμμάτων· τὸ δὲ τὴν αὐτὴν ἀνδρείας,

A neque in promptu. non enim efficit affectum. Præterea si ante oculos ponant: cernere enim oportet, quæ agantur magis quàm quæ futura sunt. Præterea oportet tria spectare hæc, translationem, oppositionem, actum. Cùm autem translationum quatuor genera sint, probantur maximè quæ sunt ex proportione. vt Pericles dixit iuuentutem mortuam in bello sic sublatam esse ex ciuitate, vt si quis ver ex anno tolleret. Et Leptines de Lacedæmonis: Non oportere permittere vt Græciæ aliter oculus eruceretur. Et Cephisodotus, studente Charete rationes reddere de Olynthiaco bello, ægrè tulit, cùm diceret, in furno populum habentem, rationes conari reddere. Et cohortans aliquando Athenienses, vt in Euboeam frumentatum irent, dixit oportere exire Miltiadis decretum. Et Iphicrates, cùm percussissent fœdos Athenienses cum Epidauro maritimâque ora, molestè tulit, dicens, ipsos belli viatica sustulisse. Et Pitholaus Paralum clauam populi: Et Sestum, cellam frumentariam Piræei. Et Pericles Æginam iubebat tollere, lippitudinem Piræei. Et Mœrocles dixit, nihil nequius esse, cùm quendam nominasset probum, illum enim in tertiis vsuris nequam esse: ipsum in decimis. Et Anaxandridæ iambicum de filiabus nubere cunctantibus: Legitimum diem transgressæ mihi nuptiarum virgines. Et illud Polyeuchi in apoplecticum quendam Speusippum, Eum nō posse quietem agere à fortuna in Pentafyringo morbo colligatum. Et Cephisodotus triremes appellabat pistrina varia. Canis autem cauponas Attica Phidilia. Æsion verò, In Siciliam ciuitatem effudisse. hoc enim translatum, & ante oculos. Et, vsque adeò vt clamarit Græcia. & hoc ante oculos quodammodo, & translatio. Et vt Cephisodotus cauere iubebat, ne multas facerent conflictiones conciones. Et Isocrates ad eos, qui concurrunt in conuentibus publicis. Et in oratione funebri: Quam ob rem æquum erat in sepulchro eorum, qui in Salamine occubuerunt, tonderi Græciam, tamquam simul sepulta cum virtute ipsorum libertate. Si enim dixisset, æquum esse lacrymare, sepulta simul virtute, translatio esset, & ante oculos. At illud, cùm virtute libertate,

B

C

D

E

F

oppositionem quandam habet. Et Iphicrates dixit: Via enim mihi orationum per medias à Charete res gesta est. Translatio ex proportione. & illud per medias antè oculos ponit. Et dicere aduocare pericula periculis auxiliantia, ante oculos translatio. Et Lycoleon pro Chabria, Neque supplicem reuerentes ipsius imaginem æneam. Translatio enim in præsenti: sed non semper: verùm antè oculos. Periclitantibus enim ipsis supplicat statua. Iam inanimatum animatum: Commentarium operum ciuitatis. Et quoquo modo parum sapere meditantes. Meditari enim est quiddam augere. Et mẽtem Deum lumen accendisse in animo: ambo enim illuminant aliquid. Non enim dissoluimus, bella, sed differimus. ambo enim futurum aliquid significant, & dilatio, & eiusmodi pax. Et pactiones dicere trophæum esse multo præclarius, quàm quæ in bellis fiunt. Hæc enim pro paruo, & vna fortuna: illæ verò pro toto bello: ambo enim victoriæ signa. Quod & ciuitates vituperatione hominũ magnas pœnas dant. Nam pœna damnum quoddam iustum est. Ac vrbana quidem ex translatione per proportionem duci, & antè oculos positione dictum est.

CAPVT XI.

Exponendum autem est, quid dicamus ante oculos, & quid seruando fiat id. Iam dico ante oculos ea ponere, quæcunque agentia significant, vt bonum virum dicere esse quadratum, translatio est. ambo enim perfecta: sed non significant actum. Verùm illud: Qui florentem habet vigorem actus. & illud: Te verò tamquam aphetum, actus. &, Hinc igitur Græci concitati pedibus. Illud Concitati, actus, & translatio. & vt vsus est Homerus multis in locis, inanimata animata dicendo per translationem. In omnibus autem actum conformare probatur, vt in his: Iterum autem ad ima voluebatur lapis impudens. Et, Euolauit sagitta. Et, Attingere cupiens. Et, In terra stabant cupientia corpora saturari. Et, Cuspis autem pectus penetrauit sanguinis auida. In omnibus enim his, quia animata sunt, agentia apparent. Nam esse impudentem & esse auidum, & alia, actus. Hæc autem applicuit ex proportionem habente translatione.

A ἀντίθεσίν τινα ἔχει. καὶ ὡς Ἰφικράτης εἶπεν· ἡ γὰρ ὁδός μοι τῶν λόγων διὰ μέσων τῶν Χάρητι πεπραγμένων ἐστί· μεταφορὰ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τὸ διὰ μέσων, πρὸ ὀμμάτων ποιεῖ. καὶ τὸ φάναι, παρακαλεῖν τοὺς κινδύνους τοῖς κινδύνοις βοηθήσοντας, πρὸ ὀμμάτων μεταφορά. καὶ Λυκολέων ὑπὲρ Χαβρίου· οὐδὲ τὴν ἱκετηρίαν αἰσχυνθέντες αὐτοῦ, τὴν εἰκόνα τὴν B χαλκῆν· μεταφορὰ γὰρ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ' οὐκ ἀεί, ἀλλὰ πρὸ ὀμμάτων· κινδυνεύοντος γὰρ αὐτοῦ, ἱκετεύει ἡ εἰκών, τὸ ἄψυχον δὴ ἔμψυχον, τὸ ὑπόμνημα τῶν τῆς πόλεως ἔργων. καὶ πάντα τρόπον μικρὸν φρονεῖν μελετῶντες· τὸ γὰρ μελετᾶν, αὔξειν τί ἐστι. καὶ ὅτι τὸν νοῦν ὁ θεὸς φῶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ψυχῇ· ἄμφω γὰρ δηλοῖ τι. οὐ γὰρ διαλυόμεθα τοὺς πολέμους, ἀλλ' C ἀναβαλλόμεθα· ἄμφω γάρ ἐστι μέλλοντα, καὶ ἡ ἀναβολή, καὶ ἡ τοιαύτη εἰρήνη. καὶ τό, τὰς συνθήκας φάναι τρόπαιον εἶναι πολὺ κάλλιον τῶν ἐν τοῖς πολέμοις γινομένων· τὰ μὲν γὰρ ὑπὲρ μικρῶν, καὶ μιᾶς τύχης· αὗται δ' ὑπὲρ παντὸς τοῦ πολέμου· ἄμφω γὰρ νίκης σημεῖα. ὅτι καὶ αἱ πόλεις τῷ ψόγῳ τῶν ἀνθρώπων μεγάλας εὐθύνας διδόασιν. ἡ γὰρ εὔθυνα, βλάβη D τις δικαία ἐστίν. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα ἐκ μεταφορᾶς τε τῆς ἀνάλογον λέγεται, καὶ τῷ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, εἴρηται.

Κεφάλαιον ια.

Λεκτέον δέ, τί λέγομεν πρὸ ὀμμάτων, καὶ τί ποιοῦσι γίγνεται τοῦτο. λέγω δὴ πρὸ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν, ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει. οἷον, τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια, ἀλλ' οὐ E σημαίνει ἐνέργειαν. ἀλλὰ τό, ἀνθοῦσαν ἔχοντος τὴν ἀκμήν, ἐνέργεια, καὶ τό, σὲ δ' ὥσπερ ἄφετον, ἐνέργεια, καὶ τοὐντεῦθεν οὖν Ἕλληνες ἀΐξαντες ποσί· τὸ ἀΐξαντες, ἐνέργεια, καὶ μεταφορά. καὶ ὡς κέχρηται Ὅμηρος πολλαχοῦ, τὸ τὰ ἄψυχα, ἔμψυχα λέγειν, διὰ τῆς μεταφορᾶς. ἐν πᾶσι δὲ τῷ ἐνέργειαν ποιεῖν, εὐδοκιμεῖ, ἐν τοῖς δέ,

F Αὖτις ἐπὶ δάπεδόνδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής. καί,
Ἔπτατ' ὀϊστός, καί,
Ἐπιπτέσθαι μενεαίνων. καί,
Ἐν γαίῃ ἵσταντο λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι. καί, Αἰχμὴ δὲ στέρνοιο διέσσυτο μαιμώωσα.

ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις διὰ τὸ ἔμψυχα εἶναι, ἐνεργοῦντα φαίνεται· τὸ ἀναισχυντεῖν γάρ, καὶ μαιμᾶν, καὶ τἆλλα, ἐνέργεια. ταῦτα δὲ προσῆψε διὰ τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταφορᾶς· ὡς γὰρ

A ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυφον, ὁ ἀναισχυντῶν πρὸς τὸν ἀναισχυντούμενον. ποιεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐδοκιμούσαις εἰκόσιν ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ταῦτα·

Κυρτὰ, φαληριόωντα· πρὸ μέν τ' ἄλλ', αὐτὰρ ἐπ' ἄλλα. κινούμενα γὰρ καὶ ζῶντα ποιεῖ πάντα, ἡ δ' ἐνέργεια, μίμησις. δεῖ δὲ μεταφέρειν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀπὸ οἰκείων καὶ μὴ φανερῶν, οἷον καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ τὸ ὅμοιον B καὶ ἐν πολὺ διέχουσι θεωρεῖν, εὐστόχου, ὥσπερ Ἀρχύτας ἔφη ταὐτὸν εἶναι διαιτητὴν καὶ βωμόν· ἐπ' ἄμφω γὰρ τὸ ἀδικούμενον καταφεύγει. ἢ εἴ τις φαίη ἄγκυραν καὶ κρεμάστραν τὸ αὐτὸ εἶναι· ἄμφω γὰρ ταὐτό τι, ἀλλὰ διαφέρει τῷ ἄνωθεν, καὶ κάτωθεν. καὶ τὸ ὡμαλίσθαι τὰς πόλεις, ἐν πολὺ διέχουσι ταὐτό, ἐν ἐπιφανείᾳ καὶ δυνάμεσι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ καὶ τὰ ἀστεῖα τὰ πλεῖστα διὰ μεταφορᾶς, καὶ ἐκ τοῦ C προσεξαπατᾶν· μᾶλλον γὰρ γίγνεται δῆλον, ὅτι ἔμαθε παρὰ τὸ ἐναντίως ἔχειν, καὶ ἔοικε λέγειν ἡ ψυχή, ὡς ἀληθῶς, ἐγὼ δὲ ἥμαρτον. καὶ τῶν ἀποφθεγμάτων δὲ τὰ ἀστεῖα ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὅ φησι λέγειν, οἷον τὸ τοῦ Στησιχόρου, ὅτι οἱ τέττιγες ἑαυτοῖς χαμόθεν ᾄσονται. καὶ τὰ εὖ ᾐνιγμένα διὰ τὸ αὐτὸ ἡδέα· μάθησις γάρ, καὶ λέγεται μεταφορά. καὶ ὃ λέγει Θεόδωρος, τὸ D καινὰ λέγειν. γίγνεται δέ, ὅταν παράδοξον ᾖ, καὶ μή, ὡς ἐκεῖνος λέγει, πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δόξαν· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς γελοίοις τὰ παραπεποιημένα. ὅπερ δύναται καὶ τὰ παρὰ γράμμα σκώμματα· ἐξαπατᾷ γάρ· καὶ ἐν τοῖς μέτροις. οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ ἀκούων ὑπέλαβεν· ἔστειχε δ' ἔχων ὑπὸ ποσσὶ χίμεθλα. ὁ δ' ᾤετο πέδιλα ἐρεῖν. τοῦτο δ' ἅμα λεγομένου δεῖ E δῆλον εἶναι. τὰ δὲ παρὰ γράμμα ποιεῖ, οὐχ ὃ λέγει, λέγειν, ἀλλ' ὃ μεταστρέφει ὄνομα· οἷον τὸ Θεοδώρου εἰς Νίκωνα τὸν κιθαρῳδόν, Θράττει σε. προσποιεῖται γὰρ λέγειν τὸ θράττει σε, καὶ ἐξαπατᾷ· ἄλλο γὰρ λέγει. διὸ μαθόντι ἡδύ, ἐπεὶ εἰ μὴ ὑπολαμβάνει Θρᾷκα εἶναι, οὐ δόξει ἀστεῖον εἶναι. καὶ τό, βούλει αὐτὸν πέρσαι. δεῖ δὲ ἀμφότερα προσηκόντως λεχθῆναι. F οὕτω δὲ καὶ τὰ ἀστεῖα, οἷον τὸ φάναι Ἀθηναίοις τὴν τῆς θαλάττης ἀρχήν, μὴ ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν· ὄνασθαι γάρ. ἢ ὥσπερ Ἰσοκράτης, τὴν ἀρχὴν τῇ πόλει, ἀρχὴν εἶναι τῶν κακῶν. ἀμφοτέρως γὰρ ὃ οὐκ ἂν οἰηθείη τις ἐρεῖν, τοῦτ' εἴρηται, καὶ ἐγνώσθη ὅτι ἀληθές. τό, τε γὰρ τὴν ἀρχὴν φάναι

A Vt enim se habet lapis ad Sisyphum, sic impudens ad id, cuius ipsum non pudet. Facit verò etiam hæc in iis, quæ probantur, imaginibus de inanimatis: Curuæ albescentes nunc hinc, nunc inde recurrunt, vt enim moueantur, & viuant, facit omnia. Actus autem imitatio est. At oportet trãsferre, vt dictum est prius, à propinquis, & minimè apertis: vt etiam in Philosophia simile, vel in longè distanti- B bus cernere solertis est, vt Archytas dixit idem esse arbitrum, & aram: ad vtrumque enim quod iniuriam accepit, confugit. Aut si quis diceret, anchoram, & cremastram idem esse. ambo enim aliquid idem, sed differunt in eo, quòd alterum supernè, alterum infernè pendet. Et illud, Æquatas esse ciuitates, in longè distantibus idem, in superficie, & opibus æquale. Sunt autem & vrbana plurima ex transla- C tione. Et ex præcedenti deceptione: magis enim fit manifestum ipsum didicisse, cùm contra se habet, & videtur dicere animus, quàm verè: ego autem errabam. Et apophthegmatum vrbana sunt ex eo, quia non dicunt, quod verba sonant, vt illud Stesichori, Cicadas apud se humi cantaturas. Et quæ benè in modum ænigmatis formata sunt, ob idem iucunda sunt. Perceptio enim est, & dicitur translatio. Et D quod dicit Theodorus, noua proferre, id quod fit, quando præter opinionem fit, & non, vt ille ait, ex priore opinione, sed vt in ridiculis, leuiter immutata. Quod valent etiam sales ab annominatione. errorem enim obiiciunt, etiam in metris. Non enim vt audiens existimabat. Ingrediebatur autem habens sub pedibus perniones. Ille verò putauit, calceamenta dicturum. Atque hoc simul ac dictum E est, oportet manifestum esse. Annominationes autem faciunt, vt dicat, non quod dicit, sed quod inuertit nomen, vt illud Theodori in Niconem citharœdum, Thrattei te. Simulat enim dicere Conturbat te, & decipit. aliud enim dicit. Quam ob rem discenti iucundum: quoniam si non existimet Thracem esse, non videbitur vrbanum esse. Et illud, Vis ipsum persai. Oportet autem vtrumque congruen- F ter esse prolatum. Sic verò etiam vrbana, vt affirmare. Atheniensibus maris archen non archen esse malorum; quæstum enim facere. Aut, vt Isocrates, archen ciuitati archen esse malorum. vtroque enim modo, quod non putasset aliquis dicturum, id dictum est. & cognitum est, verum esse. Archen enim affirmare

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

archen esse, non est sapientis. Sed non sic dicit, & archen non quod dixerat, negat, verùm aliter. Atque in omnibus his si congruenter nomen intulerit, homonymia, aut translatio, tunc benè se habet, vt Anaschetus nó anaschetus, homonymiam negauit, sed congruenter si semper his. Et, Non eris magis, quàm te oportet hospes hospes. aut non magis, quàm te oportet. Idem, Et, Non oportet hospitem hospitem semper esse: alienum enim & hoc. Idem etiam valde celebre illud dictum Anaxandridæ, Honestum est mori, priusquam morte agas aliquid dignum. idem enim est, ac dicere, dignum enim est mori, qui non sit dignus, qui moriatur. Aut dignum mori, qui non morte dignus sit. Aut, qui nó faciat morte digna. Ac forma quidem eadem elocutionis horum: verùm quò breuius, & oppositius prolata sint, eo probantur magis. Caussa autem est, quòd perceptio, quia opponatur, est magis. At propter exiguitatem celerius fit. Oportet autem semper adesse, aut in quẽ dicitur, aut rectam dictionem, si quod dicitur, verum, & non inane futurum sit. Licet enim hæc separatim habere, vt Mori oportet, nihil peccantem: sed non vrbanum. Dignum oportet ducere dignum: sed non vrbanum. Verùm si simul vtrumque habeat. Dignum enim mori, qui non sit dignus, qui moriatur. Cæterum quo plura habeat, eo vrbanius apparet. vt si nomina translatio sint, & translatio eiusmodi, & oppositio, & compar, & habeat actum. Iam verò imagines sunt, vt dictum est etiam in superioribus, semper probatæ quodammodo translationes. semper enim ex duobus dicuntur vt ex proportione translatio: vt scutum, dicimus, poculum est Martis: & arcus cithara sine chordis. Ac sic quidem dicunt non simplex. Dicere verò arcum citharam, aut scutum poculum est simplex. Et assimilant, sicut Simiæ tibicinem: lucernæ stillanti losciosum: ambo enim contrahuntur. Benè autem est, cùm translatio inest. Licet enim per imaginem dicere scutum poculum esse Martis: & parietinas attritum pannum domus. Et Niceratum dicere Philoctetem esse morsum à Pratye, vt assimilauit Thrasymachus videns Niceratum superatum à Pratye in Rapsœdia, sed alẽtem comam, & sordidatum adhuc. In quibus maximè exploduntur poetæ,

φαίη τις ἀρχὴν εἶναι, οὐδὲν σοφόν· ἀλλ' οὐχ οὕτω λέγει, ἀλλ' ἄλλως, καὶ ἀρχὴν οὐχ ὃ εἶπεν, ἀποφησιν, ἀλλ' ἄλλως. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις, ἐὰν προσηκόντως τὸ ὄνομα ἐνέγκῃ ὁμωνυμίᾳ ἢ μεταφορᾷ, τότε τὸ εὖ. ἀνάσχετος οὐκ ἀνασχετός· ὁμωνυμίαν ἀπέφησεν, ἀλλὰ προσηκόντως, εἰ ἀηδής. καί,

Οὐκ ἂν γένοιο μᾶλλον ἢ σε δεῖ ξένος,

ξένος· ἢ οὐ μᾶλλον ἢ σε δεῖ, τὸ αὐτὸ καὶ, οὐ δεῖ τὸν ξένον ξένον αἰεὶ εἶναι· ἀλλότριον γὰρ καὶ τοῦτο. τὸ αὐτὸ καὶ τὸ Ἀναξανδρίδου τὸ ἐπαινούμενον,

Καλόν γ' ἀποθανεῖν, πρὶν θανάτου δρᾶν ἄξιον.

ταὐτὸ γάρ ἐστι τῷ εἰπεῖν ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν, μὴ ὄντα ἄξιον ἀποθανεῖν, ἢ ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν, μὴ θανάτου ἄξιον ὄντα, ἢ μὴ ποιοῦντα θανάτου ἄξια. τὸ μὲν οὖν εἶδος τὸ αὐτὸ τῆς λέξεως τούτων· ἀλλ' ὅσῳ ἂν ἐλάττων καὶ ἀντικειμένως λεχθῇ, τοσούτῳ εὐδοκιμεῖ μᾶλλον. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι ἡ μάθησις διὰ μὲν τὸ ἀντικεῖσθαι μᾶλλον, διὰ δὲ τὸ ἐν ὀλίγῳ θᾶττον γίνεται. δεῖ δ' ἀεὶ προσεῖναι ἢ τὸ πρὸς ὃν λέγεται, ἢ τὸ ὀρθῶς λέγεσθαι, εἰ τὸ λεγόμενον ἀληθὲς, καὶ μὴ ἐπιπόλαιον. ἔστι γὰρ ταῦτα χωρὶς ἔχειν, οἷον ἀποθνήσκειν δεῖ μηθὲν ἁμαρτάνοντα, ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον. τὴν ἀξίαν δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον, ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον. ἀλλ' ἐὰν ἄμφω ἅμα ἔχῃ· ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν μὴ ἄξιον ὄντα τοῦ ἀποθανεῖν. ὅσῳ δ' ἂν πλείω ἔχῃ, τοσούτῳ ἀστειότερον φαίνεται, οἷον εἰ καὶ τὰ ὀνόματα μεταφορὰ εἴη, καὶ μεταφορὰ τοιαδί, καὶ ἀντίθεσις, καὶ παρίσωσις, καὶ ἔχοι ἐνέργειαν. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ εἰκόνες, ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἄνω, αἱ εὐδοκιμοῦσαι τρόπον τινὰ μεταφοραί. ἀεὶ γὰρ ἐκ δυοῖν λέγονται, ὥσπερ ἡ ἀνάλογον μεταφορά· οἷον ἡ ἀσπίς, φαμέν, ἐστι φιάλη Ἄρεως, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος. οὕτω μὲν οὖν λέγουσιν οὐχ ἁπλοῦν, τὸ δ' εἰπεῖν τὸ τόξον φόρμιγγα, ἢ τὴν ἀσπίδα φιάλην, ἁπλοῦν. καὶ εἰκάζουσι δὲ οὕτως, οἷον πιθήκῳ αὐλητήν, λύχνῳ ψακαζομένῳ εἰς μύωπα· ἄμφω γὰρ συνάγεται. τὸ δὲ εὖ ἐστιν, ὅταν μεταφορὰ ᾖ· ἔστι γὰρ εἰκάσαι τὴν ἀσπίδα φιάλῃ Ἄρεως, καὶ τὸ ἐρείπιον ῥάκει οἰκίας· καὶ τὸν Νικήρατον φάναι Φιλοκτήτην εἶναι δεδηγμένον ὑπὸ Πράτυος, ὥσπερ εἴκασε Θρασύμαχος ἰδὼν τὸν Νικήρατον ἡττημένον ὑπὸ Πράτυος ῥαψῳδοῦντα, κομῶντα δὲ καὶ αὐχμηρὸν ἔτι· ἐν οἷς μάλιστα ἐκπίπτουσιν οἱ ποιηταί, ἐὰν

μὴ εὖ,

μὴ εὖ, καὶ ἐὰν εὖ ἀποδιδῶσιν. λέγω δ' ὅταν ἀποδιδῶσιν,

Ὥσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖ,

Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ κωρύκῳ.

καὶ τὰ τοιαῦτα πάντ' εἰκόνες εἰσίν. αἱ δ' εἰκόνες ὅτι μεταφοραὶ, εἴρηται πολλάκις. καὶ αἱ παροιμίαι μεταφοραὶ ἀπ' εἴδους ἐπ' εἶδός εἰσιν· οἷον ἄν τις ὡς ἀγαθὸν πεισόμενος αὐτὸς ἐπαγάγηται, εἶτα βλαβῇ, ὡς ὁ Καρπάθιός φησι τὸν λαγώ· ἄμφω γὰρ τὸ εἰρημένον πεπόνθασιν. ὅθεν μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα λέγεται, καὶ διότι, σχεδὸν εἴρηται τὸ αἴτιον. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ εὐδοκιμοῦσαι ὑπερβολαὶ μεταφοραί· οἷον εἰς ὑπωπιασμένον, ᾠήθητε γὰρ ἂν αὐτὸν εἶναι συκαμίνων κάλαθον· ἐρυθρὸν γάρ τι τὸ ὑπώπιον, ἀλλὰ τὸ πολὺ σφόδρα. τὸ δὲ ὥσπερ τὸ καὶ τὸ, ὑπερβολὴ τῇ λέξει διαφέρουσα,

Ὥσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ κωρύκῳ, ᾠήθητ' ἂν αὐτὸν Φιλάμμωνα εἶναι μαχόμενον τῷ κωρύκῳ.

Ὥσπερ σέλινον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖν, ᾠήθην δ' ἂν οὐ σκέλη, ἀλλὰ σέλινα ἔχειν οὕτως οὖλα. εἰσὶ δ' ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφοδρότητα γὰρ δηλοῦσιν. διὸ ὀργιζόμενοι λέγουσι μάλιστα.

Οὐδ' εἴ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε,

Κούρην δ' οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο,

Οὐδ' εἰ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ κάλλος ἐρίζοι,

Ἔργα δ' Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ἰσοφαρίζοι.

χρῶνται δὲ μάλιστα τούτῳ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες. διὸ πρεσβυτέρῳ λέγειν ἀπρεπές.

Κεφάλαιον ιβ.

Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γραφικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ, οὐδὲ δημηγορικὴ καὶ δικανική. ἄμφω δὲ ἀνάγκη εἰδέναι· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ἑλληνίζειν ἐπίστασθαι, τὸ δὲ μὴ ἀναγκάζεσθαι κατασιωπᾶν, ἄν τι βούληται μεταδοῦναι τοῖς ἄλλοις, ὅπερ πάσχουσιν οἱ μὴ ἐπιστάμενοι γράφειν. ἔστι δὲ λέξις γραφικὴ μὲν ἡ ἀκριβεστάτη, ἀγωνιστικὴ δὲ ἡ ὑποκριτικωτάτη. ταύτης δὲ δύο εἴδη· ἡ μὲν γὰρ ἠθικὴ, ἡ δὲ παθητική. διὸ καὶ οἱ ὑποκριταὶ τὰ τοιαῦτα τῶν δραμάτων διώκουσι, καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς τοιούτους. βαστάζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοὶ, οἷον Χαιρήμων· ἀκριβὴς γὰρ, ὥσπερ λογογράφος· καὶ Λικύμνιος τῶν διθυραμβοποιῶν. καὶ παραβαλλόμενοι, οἱ μὲν τῶν γραφικῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι, στενοὶ φαίνονται· οἱ δὲ τῶν ῥητόρων εὖ λεχθέντες, ἰδιωτικοὶ ἐν ταῖς χερσίν.

si minus rectè egerint etiamsi probentur. Dico autem, quando reddunt: Vt apium distorta crura gerit. Vt Philammon sub iugo concertans Coryco. & talia omnia imagines sunt. Imagines autem translationes esse, dictum est sæpe. Et prouerbia translationes à specie ad speciem sunt. vt si quis quasi bonum capturus ipsum inuehat, deinde damnum accipiat vt Carpathius inquit, leporem: ambo enim, quod dictum est, passi sunt. Ac vnde quidem vrbana dicantur, & quam ob rem, fermè dicta est caussa. Sunt autem etiam probatæ superlationes, translationes, vt in sugillatum: Putassetis enim ipsum esse mororum calathum: rubrum enim sugillatum: sed nimium admodum. Illud autem, Vt id, & id, superlatio est locutione differens, vt Philammon sub iugo decertat Coryco. Putassetis autem ipsum Philammonem esse pugnantem Coryco. Vt apium distorta crura ferre. Putabam autem non crura, sed apia habere: sic distorta sunt. Ac sunt superlationes pueriles: vehementius enim aperiũt. Quamobrem qui irascuntur, eas dicunt maximè. Neque si mihi tot det, quot arenæque puluisque, Filiam non duco Agamemnonis Atridæ, Neque si cum aurea Venere pulchritudine contendat, operibus verò cum Minerua. Vtuntur autem maximè has Attici oratores. Quamobrem seni dicere indecorum.

CAPVT XII.

Oportet verò non latere, aliam vnicuique generi conuenire elocutionem. Non enim eadem scriptionis, & contentionis est. Neque concionis, & iudicij: Vtrumque autẽ necesse est scire. Illud enim est emendatam elocutionem scire: hoc verò nõ cogi silere, si quid velit communicare cum aliis, quod patiuntur illi qui nesciunt scribere. Est autem elocutio scriptionis exactissima. Contentionis verò cum actione maximè coniuncta. Huiúsque duæ sunt species, morata vna: affecta altera. Quamobrem & actores talia dramata sequuntur: & poetæ tales. Versantur verò in manibus qui leguntur, vt Chæremon: accuratus enim, vt orationum scriptor: & Lycimnius inter Dithyrambicos. Et, si inter se comparẽtur, quæ sunt scriptorũ in contentionibus, angustę apparẽt: quę oratorũ benè habitę, vulgares in manibus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Causa autem est, quòd in contentione conueniunt. Quare etiam quæ actione valent, ablata actione non obeuntia suum munus, apparent insulsa. Vt & dissoluta. & sæpe idem dicere in scriptione recte repudiaturin contentione verò etiam oratores vsurpant. id enim actione valet. Necesse verò est immutare idem dicentes, quod viam facit actioni. Iste autem est, qui expilauit vos. Iste est, qui decepit. Iste est, qui postremum prodere conatus est. vt Philemon histrio fecit in Anaxandridæ Gerontomania, cùm loquitur Rhadamanthus, & Palamedes. Et in prologo Piorum, illud Ego. Si enim quis hæc non adiuuet actione, fit is, qui trabem gestat. Et dissoluta eodem modo: Veni, Occurri, Rogaui. Necesse enim est actione adiuuare, & non, quemadmodum qui vnum dicit, iisdem moribus & tono dicere. Præterea habent propeij aliquid dissolutatis in aequali enim tempore multa videntur dicta esse. Nam coniunctio vnum facit, ea quæ sunt multa. Quam ob rem si auferatur, manifestum est fore id, quod vnum est, multa è conuerso. Habet igitur amplificationem, Veni, Narrauí, Supplicaui, multa sunt. Videtur autem negligere, quæcunque dixi, quæcunque aio. Atque id vult facere etiam Homerus in illo: Nireus autem ex Simo: Nireus Aglaiæ filius: Nireus, qui pulcherrimus, de quo enim multa dicta sunt, necesse est & sæpe eum dictum esse. Si igitur & sæpe, etiam multa videntur. Quare amplificauit, cùm semel eum meminerit, propter fallaciam: & memoriam prodidit, etiamsi haud quaquam posterius de ipso sermonem habuerit. Ac deliberatiua quidem elocutio, etiam omnino similis est vmbratili picturæ. Quo enim amplior fit turba, eo longius spectatur. Quam ob rem quæ exquisita sunt, superuacanea, & peiora apparent in vtrisque. Iudicium verò accuratius est. Præterea maiorem eiram requirit, quod ad vnum iudicem pertinet. Minimum enim est in oratoris: quia magis conspici potest, quod est proprium rei, & quod alienum. Ac contentio abest, vt sincera iudicatio sit. Quamobrem non iidem in omnibus iis probantur oratores: verùm vbi maximè est opus actione, ibi minimum diligentia requiritur. hoc autem, vbi voce: & maximè, vbi magna. Ac demonstratiua quidem elocutio scriptioni accommodatissima est opus. n. ipsius est lectio. Secundo autem

A αὐτὸν δ', ὅτι ἐν τῇ ἀγῶνι αὐξάνει τὴν δυνάμιν καὶ τὰ ὑποκριτικὰ ἀφαιρουμένης τῆς ὑποκρίσεως, οὐ ποιοῦντα τὸ αὐτῷ ἔργον, φαίνεται ἠλίθια διὰ τὸ τε ἀσυνδέτως, καὶ τὸ πολλάκις τὸ αὐτὸ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγωνιστικοῖς λόγοις· ἐν ᾗ ἀναγκαῖον ἐστι μεταβάλλειν τὸ αὐτὸ λέγοντας· ὃ γὰρ ἐδίδοτο τοῖς ὑποκρινομένοις τὸ ἀκολουθεῖν τῷ τρόπῳ· οὐ τοῦ ὅδε ὁ λαβὼν ὑμᾶς ὑμῖν· οὗτος ὅδε ἐστὶν ὁ ἐξαπατήσας· ἔλθε ὁ τὸν ἄγκυρον φορῶν· ὅδε καὶ Φιλήμων ὁ ὑποκριτὴς ἀπόλοιτο, ὅς τι τῇ Ἀναξανδρίδου γεροντομανίᾳ, ὅτε λέγει Ῥαδάμανθυς καὶ Παλαμήδης· καὶ ἐν τῇ Φερέκλου τῇ Ὁσίων, τὸ Ἐγώ· ἐὰν γὰρ τις τὰ τοιαῦτα μὴ ὑποκρίνηται, χείρονος ὁ τόνος δόξει φέρειν. καὶ τὰ ἀσυνδέτα ἀσυμμέτρως ἔλυσεν, ἀπολύοντα, ἐν ἡμίσει· ἀνάγκη γὰρ ὑποκρίνεσθαι, καὶ μὴ ὡς ἐν λόγοις τὸ αὐτῷ ἀεὶ καὶ τῷ τρόπῳ εἰπεῖν. ἔτι ἔχει ἴδιόν τι τὸ ἀσυνδέτα· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δοκεῖ εἶναι· ὁ γὰρ συνδεσμὸς ἓν ποιεῖ τὰ πολλά· ὥστε καὶ ἐξαιρεθεὶς, δῆλον ὅτι τοιοῦτον ἔσται τὸ πολλά. ἔχει οὖν αὐξάνειν ἄλυσις, διελθεῖν, ἐλήλυθα πολλά. δοκεῖ δ' ὑπόμνησις εἶναι ἔνιοι, ὅσα φαμέν. οὗτος δ' μιμεῖται τοῦτο καὶ Ὅμηρος, ἐν τῇ,

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν,
Νιρεὺς Ἀγλαΐηος,
Νιρεὺς, ὃς κάλλιστος.

ἀεὶ τοῦ γὰρ πολλὰ εἰρῆσθαι, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι· τὸ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε αὐξάνει· ἀπὸ μικροῦ τοῦ ἑνὸς τὸν παρελθόντα χρόνον, ἐὰν μνείαν ποιῶμεν, οὕτω καὶ τὸν λόγον ποιούμενος. καὶ ὅλως δημηγορικὴ λέξις. καὶ πανταχοῦ δοκεῖ τὸ ἀκριβὲς ἐν γραφῇ· ἔστι γὰρ ἀφ' ὧν τὸ ἀκριβὲς ἐν γραφῇ καὶ λόγῳ φαίνεται ἐν ἀμφοτέροις ἡ ἦθος, ἀκριβέστερον. ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ ἐπὶ κρίσεις ἀγῶνος· ἐν ᾧ ὀλίγον ἐν ὑποκρίσει· διὸ πολὺ μᾶλλον τὸ ἀκριβὲς τῶν ἀγωνιστικῶν· καὶ τὸ δικαστικὸν, καὶ ἀγῶν ἀπόστασις. ὥστε κρίσεως ἡ κρίσις. διὸ τοῖς εἰωθοῖ τὰ τοῖς τοιούτοις ἐπιδείκνυσθαι ῥήτορσι· ἀλλ' ὅσον μάλιστα ὑποκρίσεώς, ἐν τούτῳ ἔνεστι ἀκρίβεια· ἐν τῷ δ' ἔστιν φωνῆς, καὶ μάλιστα ὅσον μεγάλης· καὶ ὅλως τοῦ ἀναιδεστάτου λέξις, ὥσπερ φαίνεται. τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς, ἀνάγκαστον. διὸ καὶ ἡ δικα-

ἡ δικαστικὴ τὸ δ' ἀποδεικτικὴ τοῦ λέξιν, ἔστι δὲ ἡδίστη διὰ τὸ μεγαλοφυοῦς, ἀποδεικτικὸν τὸ μάλιστα ἡ ὑπόκρισις καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ εἴτις ἄλλη ἀξία τοῦ ἠθικοῦ ἔστι· τὸ γὰρ ἀληθὲς ὅλον ὅτι τοιαῦτα, εἴωθε ἀρετὴν ἀποδοῦναι ἡ αἰτία τοῖς λέξεσι· πλὴν γὰρ ἔνεκα δεῖ σκοπεῖν καὶ μὴ ταπεινοῦ φέρῃ, οὐδὲ πάντα τὸν αὐτὸν τρόπον· οὐ γὰρ ἀνελευθέρου, οὐ πορφυροῦ, οὐδὲ ἀσυμμέτρου. δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἀρμόττει. καὶ τὸ ἡδίστον, τὸ ἁρμόττον πανταχοῦ, ἀπὸ τοῦ μεταφορικοῦ, καὶ ξενικοῦ, καὶ τοῦ ῥυθμικοῦ· καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ ἀφέστοτος. δεῖ γὰρ οὖν τοῖς λέξεσι εἶναι, καὶ κεῖσθαι ἀεὶ ἀπόστασιν, καὶ ἰδίαν ἀεὶ ἔχειν γλῶτταν. λεπτὸν δ', ἀεὶ πάλιν εἰπεῖν.

Κεφάλαιον ιγ.

ΕΣΤΙ δὲ τοῦ λόγου δύο μέρη· ἀναγκαῖον γὰρ τὸ τὴν πρᾶγμα εἰπεῖν ἀεὶ τοῦ, καὶ τὸν λόγον δεῖξαι. οὐ εἰπόντα μὲν λόγον δεῖξαι, οὐ λόγον δεῖξαι μὴ προειπόντα, ἀδύνατον ὄν, τὸ γὰρ λόγον δεικνύον, τὸ λόγον δείκνυσι· καὶ ὁ συλλογισμὸς, ἕνεκα τοῦ λόγου δεῖξαι τὸ συλλογίζεσθαι· τούτων δὲ, τὸ μὲν προθεῖναι ἐστὶ τὸ δὲ, πίστις· ἅπερ καὶ εἴπομεν ἀρχὴ τὸ δὲ, πίστις· ἅπερ καὶ εἴπομεν ἀρχὴ τὸ δὲ, λόγου εἶδος. νῦν δὲ ἀναγκαῖον τὸ δὲ δημηγορικὸν γελοῖον· δικάζοντες γὰρ ποιοῦσι τοῦ δικαστικοῦ λόγου μόνον ἔργον. ἔστι δὲ καὶ τὸ δὲ δημηγορικὸν, πῶς ἐν δίκῃ δικάζοντες δεῖ εἶναι λέγοντα, ἢ τὸ πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἢ ἀδίκοντα τῷ λόγῳ ἀποπεμπόμενον· ἀφεῖμεν δὲ καὶ αὐτὸ παρεῖναι, καὶ ἀναγκαῖον, ἐν ταῖς δημηγορίαις τίνα γένεσιν, ὅταν ἀπορία ᾖ. καὶ γὰρ ἡ κατηγορία καὶ ἡ ἀπολογία πολλάκις, ἀλλ' οὐχ ἡ συμβουλή· ἀλλ' ὁ ἀδίκοντος. ἔτι, εἰ δὲ δικαστικοῦ πιστὸς, δεῖ καὶ μνήμης ὁ λόγος, ἢ τὸ πρᾶγμα ἀμνημονεύοντος· συμβαίνει γὰρ τὰ μήκους ἀφαιρεῖσθαι· ἀναγκαῖα οὖν μόρια, πρόθεσις, καὶ πίστις. ἴδια μὲν οὖν τοῦτο τὰ τὴν πόλιν, προθεῖναι, προθέσεις, πίστεις, ἐπιλογος· τὸ γὰρ πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἢ πίστεώς ἕνεκα ἢ ἀπαντοῦσι, αὔξησις· δεῖ οὖν, ὥστε μέγιστον τὴν πίστιν· ὅσον δύνασθαι γὰρ τὰ πολὺ τῶν, ἀλλ' οὐ τὸ περαίνειν, οὐδὲ ὁ ἀδίκοντος, ἀλλ' ἀπαμυνόμενος. ἔχει οὖν, ὡς τὰ τοιαῦτα διωρῆ, ἔξω ἐπείσω εἰ δεῖ Θεόδωρον, διήγησιν ἔνεστι, καὶ ἀπαγγελίαν, καὶ ἀνάμνησιν, καὶ ἔλεγχον, καὶ ἐξέλεγχον. δεῖ δὲ εἴδη τὰ λόγου

loco est iudicialis. Diuidere verò elocutionem, vt suauem oportet esse, & magnificam, inane est. Cur enim magis, quàm temperantem & liberalem, & si qua alia est morum virtus? Nam, vt suauis fit, faciet profectò ea, quæ dicta sunt, si modò rectè definita est virtus elocutionis. Cuius enim rei caussa oportet perspicuum, & non humilem esse, sed decoram? si enim nugatoria est, non est dilucida: neque, si concisa, sed profectò medium conuenit, & suauem, quæ dicta sunt, efficient, si benè sint temperata: vsitatum & peregrinum & rhythmus, & appositum ad persuadendum ex decoro. Ac de elocutione quidem dictum est, & communitèr de omnibus & singillatim de vnoquoque genere.

CAPVT XIII.

RELIquum est, vt de dispositione dicamus. Sunt autem orationis duæ partes. Necessarium enim est & rem dicere, qua de agitur, & eam demonstrare. Quare, vt dicens non demonstret, aut demonstret non prius dicens, fieri non potest. Nam demonstrans, aliquid demonstrat: & præloquens caussa demonstrandi præloquitur. Horum autem illud propositio est: hoc fides: quemadmodum si quis distinguerer, illud quidem problema: hoc verò demonstrationem esse. Iam verò diuidunt ridiculè. Narratio enim iudicialis orationis solius est: demonstratiuæ autem, & deliberatiuæ quomodo contingit narrationem esse, qualem dicunt? aut quæ sunt contra aduersarium? aut perorationem demonstratiuarum? Proœmium verò, & aduersa collatio, & repetitio in deliberationis tunc fit, cùm contradictio adsit. Etenim accusatio & defensio sæpe adhibentur: sed non quatenus consultatio est. Quin peroratio etiam non est iudicialis omnis, vt si parua oratio fit, aut res faciè sub memoriam cadat. Contingit enim ex longitudine amputari. Necessariæ igitur particulæ sunt propositio, & fides. Ac propriæ quidem hæ: plurimæ verò proœmium, propositio, fides, peroratio. Quæ enim contra aduersarium sunt, ad fidem pertinent. Et aduersa collatio, amplificatio est eorum, quæ sua sunt, vt loco partis cuiusdam eam contineat fides: demonstrat enim aliquid faciens hoc: sed non proœmium: neque peroratio: verùm in memoriam redigit. Erit igitur, si quis has diuidat, vt faciebant sectatores Theodori, narratio altera, & supernarratio, & prænarratio, & refutatio, & superrefutatio. Ac oportet eos, qui formam aliquam dicunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& differentiam, nomen ponere. Alioqui fit inane, & nugatorium: vt Lycimnius facit in arte, Irruptionem nominant, & Abertationem, & Ramos.

CAPVT XIIII.

ACproœmium quidem est principium orationis: vt in Poesi Prologus: & in Aulesi Proaulium: omnia enim principia hæc sunt, & tanquam viæ munitio inuadenti. Ac est quidem Proaulium simile demonstratiuarum proœmio. Etenim tibicines quodcunque possunt canere, id præcinentes copulant cum endosimo: & in demonstratiuis orationibus oportet sic scribere, quidquid enim velit, statim dicentem adnectere, & copulare: cuius rei omnes faciunt exemplum Isocratis in eucomio Helenæ proœmium. Nihil enim propinqui est contentiosis, & Helenæ. Simul verò etiam si digrediatur, conuenit non totam orationem vnius generis esse. Ducuntur autem demonstratiuarum proœmia, ex laude, aut vituperatione: vt Gorgias in Olympico oratione: Ob multa digni sunt, qui suspiciantur, ô viri Græci. Laudat enim conciliabula cogentes. Isocrates verò vituperat, quòd corporum quidem virtutes donis honorarunt: at prudentibus nullum præmium constituerunt. Et à deliberatione, vt Oportet probos honorare. Quamobrem & ipse Ad-
D istidem laudat. Aut tales, qui neque celebres sunt, neque improbi: sed quicunque cùm probi sint, obscuri sunt, vt Alexander Priami filius. Hic enim deliberat. Præterea verò ex iudicialibus proœmiis: hoc est ex iis, quæ referuntur ad auditorem, si de re præter opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt veniam dentiquemadmodum Chœrilus, Nunc verò cùm omnia iam vulgata. Ac demonstratiuarum quidem ducuntur proœmia ex his: ex laude, ex vituperatione, ex suasione, ex dissuasione, ex iis, quæ referuntur ad auditorem. Oportet verò aut aliena, aut propinqua esse endosima orationi. At iudicialis proœmia assumendum est idem valere, quod dramatum valent prologi, & Epicorum proœmia. Nam quę sunt Dithyramborum, similia sunt demonstratiuis. Propter te, & tua dona, siue spolia. In logis autem, & Epicis specimen est orationis, vt prouideant, de quo sit oratio, & non suspensa sit mentis agitatio: quod enim indefinitum est, cogit vagari.

Δεῖ τὸ καὶ τοῦ ὅλου εἶναι σημεῖον.

A καὶ διαφορὰν, ὀνομα τιθεῖναι καὶ μή, οἷον τὸ ἐπιπλοκὴ καὶ καρῶδες, ὃ Λεύκιμνος ποιεῖ ἐν τῇ τέχνῃ ἐπίρροσιν ὀνομάζων, καὶ ἀποκλάσεις, καὶ ὄζους.

Κεφάλαιον ιδ'.

TΟ μὲν οὖν προοίμιον, οἷον ἀρχὴ λόγου· ὥσπερ ἐν ποιήσει πρόλογος, καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον· ποιεῖ γὰρ ἀρχαί τινὰ οἷον, καὶ
B ὅταν ὁδοποιῶσι τὴν διάνοιαν· τὸ μὲν οὖν προαύλιον, ὅμοιόν τι τοῦ ἐπιδεικτικοῦ προοιμίου· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις ἐστὶν οὕτω γράφειν, εἴ τις καὶ βούλοιτο ἐξ ἀρχῆς τὸ τέλος· ἅπαντα γὰρ ἐστὶ τοιαῦτα, ἐκβολαὶ καὶ συναφαί· ὅθεν ἐποίουν τοιοῦτο παράδειγμα τὸ τοῦ Ἰσοκράτους Ἑλένης προοίμιον. οὐδὲν γὰρ εἰκεῖον ὑπόκειται
C τοῖς ἐριστικοῖς καὶ Ἑλένῃ. ἅμα δ' καὶ ἐὰν ἐπιπόνῳ, καὶ ἀδόξῳ μὴ ὅλον τὸν λόγον ἐμβάλῃ ὑβρίζοντι· τὰ γὰρ ἐπιδεικτικὰ τῶν προοιμίων, ἐξ ἐπαίνου, καὶ ψόγου· ὅθεν Γοργίας μὲν ἐν τῷ ὀλυμπικῷ λόγῳ. Τὸ πολλοὺς ἄξια θαυμάζεσθαι ἐν ἀνθρώποις ἐπαινεῖ· ἐπαινεῖ γὰρ τοὺς τοιούτους συνάγοντας τὴν Ἑλλάδα· τὸν δὲ ψέγει, ὅτι
D τοὺς μὲν τοιούτους τιμᾶν ἀξιοῖ τοὺς δὲ φρονίμους ἐν ἀφανεῖ τιθεῖσιν. καὶ ἔτι συμβουλεύει, ὅτι δεῖ τὸν ἀγαθὸν τιμᾶν. διὸ καὶ χρῆται Ἀλεξάνδρῳ ἐπαινῶν· ἐν τῷ τοιούτῳ, οὐ μόνον ἐνδιαμφίβολον, μόνον φαῦλον, ἀλλ' ἔστι κἀγαθὸν ὄντος ἀδόξου, ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου· οὗτος γὰρ συμβουλεύει. ἔστι δ' ἐκ τῶν ἀδοκήτων προοιμιάζειν· τοῦτο δ' ἐστὶ, ἐκ τῶν παρὰ τὴν ἀκροατοῦ, οἷ δεῖ τὴν ἀρχὴν λέγειν, ὃ δεῖ μὴ φαίνεσθαι, ἢ δεῖ τὴν διάνοιαν ἐπιστρέφειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ὅ φησι Χαρίλεως,
E

Νῦν δ' ὅτι τοῦτο ἴδε φησί· τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις προοίμια, ἐκ τοῦ τοιούτου ἐξ ἐπαίνου, ἐκ ψόγου, ἐκ παρακλήσεως· ἐκ τοῦ ὅπως, ἐκ τῶν ἀφελημάτων· διὸ καὶ ἔστι τὰ τῶν διθυραμβικῶν ὅμοια τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.
F ἐὰν δὲ τοῖς λόγοις καὶ ἔπεσι διέρχωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸ τέλος, ἐν μὴ κρίνωμεν ἀπορίαν τὸ γὰρ ἀόριστον, πλανᾶ.

διὸ

διὸ καὶ ὥσπερ εἰς τοῦ χρήσθαι τοῦ ἀγχοῦ, ἐν ποῦ ἐγκόψῃ ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο,

Μῦθον ἄειδε θεά.
Κίνδυνός μοι γίγνεται μεγάλου.
Ἤνεκά μοι λόγον ἄλλον, ὅπως Ἀσίας ἐκ τόδε χάος
Ἦλθον ἐς Εὐρώπην πόλεμος μέγας.

καὶ εἰ τραχεῖαι δοκοῦσι εἶναι τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ
B δίδοῦς, ἀστεῖα· εὐφυεῖς δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ γὰρ ἐστὶ τοῦ λόγου τὸ ἐν ποῖ δοκεῖ, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς·

Ἐμοὶ πατὴρ ὦ Πόλυβος. καὶ ἡ κωμῳδία ὁμοίως. τὸ μὲν οὖν ἀκατασκεύαστον λόγου τῷ προοιμίῳ καὶ ἴδιον τοῦτο, ἐνδοῦσα τὸ ὅτι τὸ τέλος οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. διὸ τῷ αὐδάλλει ἢ καὶ μικρὸν τὸ προοίμιον, οὐ χρῆται τοῦ προοιμίου. τὰ δ' ἄλλα εἴδη οὐ χρῶνται, ἀνὰ πρόλογοι καὶ κατά. λέγεται δ' τοῦτο, ἐν τι τῶν λεγομένων· καὶ τὸ ἀκρωτήριον, καὶ τὸ ἀπόσπασμα, καὶ τὸ ἐπεισόδιον. ὅθεν ἀνῶν μὲν καὶ τὸ αἰτιολογικόν. ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως· ἀπολογούμενοι μὲν γὰρ, ὑπὲρ τοῦ τὸ πρὸς διαβολὴν· κατηγορούντες δ' ἐν τῇ διαλέξει. διὸ δὲ οὐχ ἅμα
D λόγον· τὸν μὲν γὰρ ἀπολογούμενοι, ὅταν μέλλῃ εἰσάξειν ἑαυτόν, ἀναγκαῖον αἰτιᾶσθαι τὰ κατηγορούμενα· ὥστε λυτέον πρὸς τὸν διαβολόν· τὸν δὲ διαβάλλοντα, ἐν τῇ διαλέξει διαβολαῖς, ἵνα μεταμελόμενοι μᾶλλον· τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν ἐκ τῶν εἰδῶν ποιεῖσθαι καὶ ἐκ τῶν ἤθῶν, καὶ εἴδεσι δὲ ἐκ τῶν φορτικῶν, ἢ ἡδυόντων· οὐ γὰρ εἰκὸς συμφέρει ποιεῖν φορτικῶν· διὸ πολὺ εἰς γέλωτα ποιεῖν φορτικῶν ἀναγκαῖον δὲ βλέπειν
E ἅπαντα αἰτίᾳ, καὶ τὰ βούλῃ καὶ τὸ δεῖ· καὶ φαίνεσθαι φορτικῶν γὰρ μᾶλλον πείθουσι φορτικοῖς ἢ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς δυσμενεσι, τοῖς ἀδίκοις· διὸ δεῖ ἐμπιπτεῖν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοιούτου ὁ λόγος. ἐὰν δὲ μὴ φορτικοῖς, ὅτι μικρὸν, ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκείνους, ὅτι λυπηρόν. διὸ δὲ μὴ καταδείκνυσι, ὅτι πόθεν ἔξω τοῦ λόγου τοῦ τοιούτου· πόθεν φαῦλον γὰρ ἀκροατὴν καὶ τὸ ἔξω τῶν προοιμίων ἀπόντα· ἐνεὶ δὲ μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου, ἀλλ' ἢ ὅπου τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν
F κεφαλαιωδῶς, ἵνα ἔχῃ ὥσπερ σῶμα κεφαλήν. ἐν, τὸ φορτικοῖς ποιεῖν πολὺ μᾶλλον κοινὸν, ἐκεῖ δὲ· ἀναπαυόμενοι γὰρ πάσῃ μᾶλλον, ἢ ἀγχόμενοι· διὸ γελοῖοι ἐν ἀρχῇ τιθέασι, ὅτι μάλιστα ποιοῦσι φορτικοῖς ἀκροωμένοις. ὅπου δὲ ἀν ᾖ καιρὸς, λεκτέον·

A qui igitur dat, vt in manus principium, facit, vt hæreas sequatur orationem. Ob id, Iram Diua cane. Dic mihi Musa virum. Præcipe mihi sermonem alium, vt ex Asia venit in Europam bellum magnum. Et Tragici indicant in dramate: quamuis nō statim, vt Euripides, sed in prologo tamen indicat, vt etiam Sophocles: Mihi pater fuit Polybus. Et Comœdia similiter. Ac maximè quidem necessariū munus proœmij, & proprium est hoc, indicare finem
B cuius gratia fit oratio. Quamobrem si manifesta sit, & parua res, non est vtendum proœmio. Aliæ verò formæ, quibus vtuntur, medicamenta sunt & communia. Ducuntur verò hæc tum ex dicente, tum ex auditore, tum ex re, tum ex aduersario. Ab ipso quidem & aduersario, quæcunque valent ad criminationem soluendam, & obiiciendam. Sunt autem hæc non simili-
C ter. Nam defendenti quidem primum sunt ea, quæ pertinent ad criminationem. Accusanti verò in peroratione. Quamobrem autem non est incertum. Defendentem enim, cum illaturus est se ipsum, necessarium est remouere, quæ obstāt. Quare soluenda est primum criminatio. Calumnianti verò in peroratione calumniandum, vt meminerint magis. Quæ verò
D referuntur ad auditorem, ex eo, vt benēuolos fiat, & iratus: interdum verò etiam attentus, aut contrà. Non enim semper prodest facere attentum. Quamobrē multi ad risum conantur adducere. Ad docilitatem omnia perducet, si quis velit, etiā eūm probus appareat. Attendunt enim magis hos. Attenti verò reddūtur magnis, propriis, admirabilibus, iucundis. Quamobrem oportet inuicere, de his ori-
E tionem haberi. Sin autem non attentos velimus reddere, dicemus paruum esse, nihil ad illos pertinere, molestum esse. Oportet verò non latere omnia esse extra orationem talia. Nam ad improbum referuntur auditorē, & quæ sunt extra rem, audientem, quoniam si non talis sit, nulla de caussa opus sit proœmio, nisi vt rem dicat summatim, vt habeat tanquam corpus, caput. Præterea attentum facere om-
F nium partium est commune, si opus sit: vbicunque enim languescunt magis, quàm incipiētes. Quare ridiculū est in principio collocare, cum maximè omnes attēdēres audiūt. Quare, vbi sic occasio, dicēdū est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et mihi adhibete animum. Neque enim magis meum, quàm vestrum Et, Dicam enim vobis rem, qualem nunquam alias audistis, atque ab, aut sic admirabilem. Hoc autem est, vt dixit Prodicus, cùm dormitant auditores inserte aliquid demõstrationis quinquaginta drachmarum ipsis. Esse autem hæc ad auditorem, non quatenus auditor est, patet. Omnes enim aut criminantur, aut metus dissoluunt in proœmiis. Rex, dicam quidem, non quanto studio, Quid proœmiaris? Et malam caussam habentes, aut qui habere videntur: vbique enim melius est versari, quàm in caussa. Quamobrem seruiendum quaquam interrogata dicunt, sed quæ circum sunt: & proœmiatur. Atque vnde benefactos oportet efficere, dictum est, & aliarum vnaquæque rerum talium. Quoniam verò probè dictum est, Da me ad Phæaces amicum venire, aut miserandum, hæc oportet duo intueri. In demonstratiuis verò oportet facere, vt collaudari putet auditor aut se, aut genus, aut studia ipsius, aut alio aliquo modo. Quod enim dicit Socrates in Funebri, verum est. Non esse difficile Athenienses apud Athenienses laudare, sed apud Lacedæmonios. Quæ verò sunt deliberatiuæ orationis, ex generis iudicialis orationibus sunt. Natura enim talis orat. minimè illa habet. Etenim & de quo agatur, sciunt, & nulla de caussa indiget proœmio, nisi propter ipsum, aut contradicentes, aut si non quantum velis existimant, sed aut maius, aut minus. Quamobrem aut criminari, aut criminationem depellere necesse est, & aut augere, aut extenuare. Horum autem caussa proœmio indiget, aut ornatus gratia, quòd abrupta videantur, nisi illud habeant. Eiusmodi enim est Gorgiæ encomium in Eleos: nullo enim conuiuio, nullóque motu antè adhibito confestim incipit, Elis ciuitas beata.

CAPVT XV.

De criminatione autem vnum est, ex quibus aliquis opinionem malam detraxerit: nihil enim differt, dicenténe aliquo, an non. Quare hoc in vniuersum est. Alius locus, tanquam his, de quibus controuersia est, occurrere, aut Non esse: aut Non noxium: aut non huic: aut non tantopere, aut Nõ iniustè: aut Non magnum, aut Non turpe: aut non habens magnitudinem. De his enim controuersia est. vt Iphicrates aduersus Nauficratẽ, affirmauit,

A καὶ μοι προσέχετε τὸν νοῦν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἐμόν, ἢ ὑμέτερον καὶ, ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, ἃ οὐδέποτε ἀκηκόατε ἴσως, ἢ οὕτω θαυμαστόν. οὗτο δ' ἐστὶν, ὥσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅταν νυστάζωσι οἱ ἀκροαταὶ παραβάλλειν τὸν πεντήκοντα δραχμὴν αὐτοῖς· ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀκροατοῦ, οὐχ ἧπερ ὁ ἀκροατὴς, ἅπαντες γὰρ ἢ διαβάλλουσι, ἢ φόβοις λύουσιν ἐν τοῖς προοιμίοις.

B Κύριε, ἐρῶ νῦν, οὐχ ὅπως ἀπου δεῖ ὕπο, τί προοιμιᾷ; καὶ εἰ ἔχοντες τὴν πρᾶγμα ἔχοντες ἢ δικαίους· πανταχῇ γὰρ βέλτιον διατρίβειν, ἢ ἐν τῷ πράγματι. διὸ οἱ δοῦλοι, οὐ τὰ ἐκτὸς πράγματα λέγουσι, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, καὶ παρεμπαίζουσιν. πάθοι δ' ἂν τοῦτο ἢ ποιεῖν, εἴρηται, καὶ τῷ ἄλλον ἔφασκε τὸν πεύσεσθαι δὲ δὴ λέγεται,

C Δός μ' εἰς Φαίακας φίλον ἐλθεῖν, ἢ δ' ἐλεεινόν, πύσιν δὲ δύο χρὴ ἰδεῖν. ἐν δὲ πᾶς ἐπιστήμοσι οἰδεῖν δὲ πειθὼ συμπαιεῖδεν τὸν ἀκροατὴν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῷ ἤθει, ἢ ὀπτοῦδεμαι αὐτῷ, ἢ ἄλλως γέ πως· ὥ δὲ λέγει Σωκράτης ἐν τῷ ἐπιτάφιῳ, ἀλαθὲς, ὅτι εὖ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν, ἀλλὰ ἐν Λακεδαιμονίοις· τὰ δὲ συμβουλευτικὰ ἐκ τῆς τῶν δικανικῶν λόγων ἐστὶ φύσις· δὲ ἔστι ἔχει· καὶ γὰρ, περὶ οὗ ἐστὶ, εἰδέναι δέονται τὸ πρᾶγμα προοιμίου· ἀλλ' ἢ δ' αὐτὸν, ἢ τοῦ μὴ λέγοντος, ἢ ἐὰν μὴ ἄλλον βούλεται ὑπολαμβάνωσι, ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον· διὸ ἢ διαβάλλειν, ἢ ἀπολύειν ἀνάγκη, καὶ ἢ αὐξῆσαι, ἢ μειῶσαι. τούτων δὲ ἕνεκα προοιμίου δεῖται, ἢ κόσμου χάριν· ὡς ἀπότομα δόξαι φαίνεται, ἐὰν μὴ ἔχῃ· οἷον γὰρ τὸ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἠλείους· οὐδὲν γὰρ προεξαγωγεῖται, ἀλλ' εὐθὺς ἐπιφέρει, Ὀλβία πόλις Ἠλείων.

Κεφάλαιον ιε.

Περὶ δὲ διαβολῆς, ἓν μὲν τὸ ἐξ ὧν τις ἐπίνοιαν δυσφήμη ἀποδίδωσιν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἴτε ἐπάνοιτο τοῦτο, εἴτε μή· ὥστε τοῦτο καθόλου. ἄλλος τόπος, ὥστε πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα ἀπαντᾶν, ἢ οὐκ ἔστι, ἢ οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ τοῦτο, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ ἀδικεῖ, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ αἰσχρὸν, ἢ οὐκ ἔχει μέγεθος· πρὸς γὰρ τοιούτων ἢ ἀμφισβήτησις· ὥσπερ Ἰφικράτης φησὶ Ναυσικράτει· ἔφη γὰρ τὸν ἐπι-

ποιήσειν ἢ εἶπεν· καὶ βλάψαι, ἀλλ' οὐ δικαίως· ἢ ἀπαιτεῖν ἀνάξια τῶν πεπονθότων, εἰ βλαβερὸν· ἀλλὰ καλὸν, εἰ λυσιτελοῦν· ἀλλ' ὠφέλιμον, ἢ ἄλλο τοιοῦτον· ἄλλος τόπος, ὃ ἔστι ἀμφίρροπον, ἢ ἀνόμοιον, ἢ ἀναγκαῖον· ὥσ Σοφοκλῆς ἔφη, τρέμει οὐχ ὡς ὁ διαβάλλων ἔφη, ἢ ἀδικῶ γέγραι, ἀλλ' ὡς ἀνάγκης οὐ γὰρ ἑκοντὶ ἔξ αὐτοῦ ἐπὶ ἀγῶνας· καὶ ἀπεκαλεῖ ἀνάξιον τοῦ ἔτους ἔφη, ὅτι οὐ βλάψαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τέλη, καὶ οὐ τῷ τὰ διαβάλοντι, τοιοῦτον σημεῖον ἐν ἀλαζόνιον. δίκαιον δὲ μοῦνοι, εἰ ἐπιστεῖλαι ἢ ὁ διαβάλλων, ἢ τοῦ, ἢ φορέσειν, ἢ αὐτὸν, ἢ ἐξ ἐγγύς. ἄλλος, εἰ ἐμφανεῖς ἀμφισβήτησις, εἰ ὁμολογοῦσι μὴ ἐκφυγεῖν τὴν διαβολὴν· ἔστι, εἰ ἐν καθεστῶτι μοχθεῖ, καὶ ὁ δίκαιος, καὶ ὁ δίκαιος ἀφρ. ἄλλος, εἰ ἄλλοις δίβαλλεν, ἢ ἄλλος αὐτοῖς· ἢ ἀπὸ διαβολῆς ὑπολαμβάνοντο, ὥσπερ αὐτὸς τοῦ, οἱ πεφυκότες ἐν ἔτοιμοι. ἄλλος ἐν τῷ αὐτὸ διαβάλλει τὸν διαβάλλοντα· ἀνόμοιον γὰρ, εἰ ὁ αὐτὸς ἄπασι, εἰ τοῖσι λόγοι ἐστὶν πιστοί. ἄλλος, εἰ γέγονε κρίσις· ὥσπερ Εὐριπίδης ποιεῖ Τηλεμάχου ἐν τῷ ἀντιδόσει κατηγορούσης, ὡς ἀσεβεῖ, ὅτι ἐπαίνου κελεύει ὑπόμνησιν.

D Ἡ γλῶσσ' ἐμόμοχ', ἢ δ' ὀρθῶ ἀνόμοιος. ἔφη γὰρ αὐτὸν ἀδικεῖν τοὺς ἐν τῷ Διονυσιακῷ ἀγῶνι κρίσεις εἰς τὰ δικαστήρια ἄγοντα· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν διδόναι λόγον ἢ δίκας, εἰ βούλεται κατηγορεῖν. ἄλλος ἐν τῷ διαβάλλοντι κατηγορεῖ, ἀλλ' ἐκεῖ τοῦ, ὅτι ἄλλας κρίσεις ποιεῖ. κεῖνος δ' ἀμφοῖν ὁ τόπος, τὸ σύμβολα λέγει, οἷον ἐν τῷ Τηλεμάχου ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅτι οἰκεῖος τῷ Πριάμῳ· ἢ γὰρ Ἡσίονε ἀδελφὸ· ὁ δὲ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐχθρὸς τῷ Πριάμῳ, ὁ Τηλεμάχου. καὶ ὅτι οὐ κατεῖπεν ἀλλ' κατεσκόπουν. ἄλλ' ἐν τοῖς διαβάλλοντι, τοῖς ἐπαινοῦσι μικρὸν, μεγάλως ἐλέγοι, μέγα σωτήριον, ἢ πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκότα, ἢ εἰς τὸ πρᾶγμα προφέρει ἐν ἐλέγχῳ· τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐπιγιγνόμενοι καὶ ἀδικοῦντες· εἰς ἀγαθοὺς γὰρ βλάπτειν πειρῶνται, μεγαλοῦσι αὐτοὶ τὴν κακίαν. κεῖνοι δὲ τοῦ διαβάλλοντα καὶ τὴν ἀπολογούμενον, ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ ἐκλέγουσι πλείοσιν ἕνεκα προφέρουσι, τοῦ μὲν διαβάλλοντα, κακοποιοῦντα δὲ τὸ χρῆσθαι ἐκλαμβάνοντ' τὴν δ' ἀπολογούμενον, τὸν τε βέλτιστ' ἢ ὅτι ὁ Δημόδοκος τὸν Ὀδυσσέα προσείλετο, τὴν μὲν, ὅτι διὰ τὸ ἀρίστου ὑπολαμβάνει τὸν Ὀδυσσέα τὴν δ', ὅτι οὐ-

A enim se fecisse: quòd is dicebat, & noculisse, sed non iniustè egisse. Aut compensare eum, qui iniustè agit, si noxium, at honestum, si molestum, at vtile: aut aliquid aliud tale. Alius locus, esse erratum, aut infortunium, aut necessarium, vt Sophocles dixit, se tremere: non quemadmodum calumnians dixit, se videretur senex, sed ex necessitate. Neque enim volenti filii esse annos octoginta. Et compensare, eolus gratia, quòd non nocere voluit, sed hoc, & non illud, quod criminatus est fecisse: contigit autem nocere. iustum verò esset, aduersus me odium esse, si, vt id fieret, commisissem. Alius, num simul teneantur criminans aut nunc, aut prius, aut ipse, aut suorum aliquis. Alius, num alij simul teneantur, quos confitentur non affines esse criminationi, vt si patrus adulter est, igitur & ille, & ille. Aliut, num qui criminatur, alios criminatus sit, aut alius ipsos, aut sine criminatione suspecti fuerint, vt ipse nunc, qui reperti sint non affines culpæ. Alius ex contrario criminãtem criminati. Absurdum enim est, si ipse indignus sit fide, eius fore sermones fide dignos. Alius, si factum est iudicium, vt Euripides in Hygiænontem in Antidosi accusantem impietatis, vt qui fecit carmen, iubens pietate. Lingua iurauit, mens verò iniurata. Dixit enim iniustè agere, ex Dionysiaco certamine iudicia in forum traducentem. Ibi enim se reddidisse rationem, aut redditurum, si voluerit accusare. Alius ex criminatione accusare, quantũ & id fit, quòd alia iudicia efficiat, & quòd non credat rei. Communis autem ambobus locus est, notus dicere, vt in Tenero Vlysse, quòd affinis Priamo: Hesione enim soror, ille verò quòd pater inimicus Priamo, Telamon: & quòd non indicauit exploratores. Alius, criminanti, laudando rem paruam prolixè vituperare, magnam concisè, aut multa bona afferendo, quod ad rem pertinet, vnum vituperate. Tales autem sunt artificiosissimi, & iniquissimi: bonis enim nocere conantur, miscentes ipsa cum malo. Commune etiam est criminanti, & defendenti, quoniam idem contingit, plurium caussa gestum esse, vt criminanti quidem deprauandum sit in peius arripiendo: defendenti verò, in melius: vt quòd Diomedes Vlyssem præeligit: illi quidem, eò quod optimum existimauit Vlyssem: huic verò, quòd non,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed quia solus non erat concertaturus, vt ignauus. Ac de criminatione quidem dicta sint tam multa.

A ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον μὴ ἀνταγωνιεῖσθαι, ὡς δειλόν. καὶ περὶ μὲν διαβολῆς εἰρήσθω τοσαῦτα.

CAPVT XVI.

Narratio verò in demonstratiuis est non continenter, sed secundum partem. Oportet enim actiones persequi, ex quibus oratio est: constituitur enim oratio, vt habeat tum id, quod vacat arte (nequaquam enim caussa est is, qui dicit, actionum) tum id, quod est ex arte. Hoc verò est demonstrare, aut esse, si fide careat, aut quale sit, aut quantum, aut etiam omnia. Ac propterea aliquando non continenter oportet narrare omnia, quia difficulter sub memoriam cadit demonstrare sic. Ac ex his quidem fortis, ex illis verò sapiens, aut iustus. Et simplicior oratio est ista: illa verò varia, & non attenuata. Et oportet notos in memoriã reuocare. Quapropter multi non indigent narratione, vt si velis Achillem laudare: omnes enim sciunt eius actiones, sed vti ipsis oportet, si verò Critiam, narrandum est: non enim multi sciunt. Nunc autem ridiculè narrationem aiunt oportere esse breuem. Atqui vt ille pistori interroganti, durúmne, an mollem subigeret, quid? bene, inquit, fieri non potest? ita hic similiter. Oportet enim haud prolixè narrare, vt nec exordiri prolixè nec fidē facere. Neq; enim in hac parte est id quod bene se habet, aut in breuitate, aut in concisione, sed in modo. Id autem est, dicere, quæcunque rem declarent, aut quæcunque efficiant, vt existiment factum esse, aut nocuisse, aut iniuriã fecisse, aut tanta esse, quanta velis: aduersario autem contraria. Ac narrationi attexere, quęcunque ad tuam virtutem pertinent, vt Ego verò admonebam semper, iusta dicens, ne liberos desereret.

Κεφάλαιον ις.

Διήγησις δ' ἐν μὲν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς ἐστὶν οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· δεῖ μὲν γὰρ τὰς πράξεις διελθεῖν, ἐξ ὧν ὁ λόγος· σύγκειται γὰρ ἔχων ὁ λόγος τὸ μὲν ἄτεχνον· οὐθὲν γὰρ αἴτιος ὁ λέγων τῶν πράξεων· τὸ δ' ἐκ τῆς τέχνης· τοῦτο δ' ἐστὶν, ἢ ὅτι ἔστι δεῖξαι, B ἐὰν ᾖ ἄπιστον, ἢ ὅτι ποιὸν, ἢ ὅτι ποσὸν, ἢ καὶ ἅπαντα. διὰ δὲ τοῦτ' ἐνίοτε οὐκ ἐφεξῆς δεῖ διηγεῖσθαι πάντα, ὅτι δυσμνημόνευτον τὸ δεικνύναι οὕτως. ἐκ μὲν οὖν τούτων, ἀνδρεῖος· ἐκ δὲ τῶνδε, σοφὸς, ἢ δίκαιος. καὶ ἁπλούστερος ὁ λόγος οὗτος· ἐκεῖνος δὲ, ποικίλος καὶ οὐ λιτός. δεῖ δὲ, τὰς μὲν γνωρίμους ἀναμιμνήσκειν· διὸ οἱ πολλοὶ οὐδὲν δέονται διηγήσεως, C οἷον εἰ θέλεις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰς πράξεις· ἀλλὰ χρῆσθαι αὐταῖς δεῖ. ἐὰν δὲ Κριτίαν, δεῖ· οὐ γὰρ πολλοὶ ἴσασιν. Ἔστι δ' ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δεῖ οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι ὡς τοιαῦται. τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστί· τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν, οἷον εὐγένεια καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθοὺς, καὶ τὸν οὕ- D τω τραφέντα, τοιοῦτον εἶναι. διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας. τὰ δ' ἔργα σημεῖα τῆς ἕξεώς ἐστιν· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ πεπραγότα, εἰ πιστεύοιμεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ εὐδαιμονισμὸς, αὐτοῖς μὲν ταὐτά, τούτοις δ' οὐ ταὐτά, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετὴν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει ταῦτα. ἔχει δὲ κοινὸν εἶδος ὁ ἔπαι- E νος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἐν τῷ συμβουλεύειν ὑπόθοιο ἂν, ταῦτα μετατεθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ποῖόν τινα εἶναι, δεῖ ταῦτα ὡς ὑποθήκας λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέναι καὶ στρέφειν· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς διὰ τύχην, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. οὕτω μὲν οὖν λεχθὲν ὑποθήκην δύναται, ὧδε δ' ἔπαινον, μέγα φρονῶν οὐ τοῖς διὰ τύχην ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὑτόν. ὥστε ὅταν ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅρα τί ἂν ὑπόθοιο· καὶ ὅταν ὑποθέσθαι, ὅρα τί ἂν ἐπαινέσειας. ἡ δὲ λέξις ἔσται ἀντικειμένη ἐξ ἀνάγκης, ὅταν τὸ μὲν κωλύῃ, τὸ δὲ μὴ κωλύον μετατεθῇ. Νῦν δὲ γελοίως τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν. καίτοι ὥσπερ ὁ τῷ μάττοντι ἐρομένῳ, πότερον σκληρὰν ἢ μαλακὴν μάξῃ, τί δ', ἔφη, εὖ, ἀδύνατον; καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν. οὐ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὖ, ἢ τὸ ταχὺ, ἢ τὸ συντόμως, ἀλλὰ τὸ μετρίως. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαβεῖν γεγονέναι, ἢ βεβλαφέναι, ἢ ἠδικηκέναι, ἢ τηλικαῦτα ἡλίκα βούλει· τῷ δὲ ἐναντίῳ τὰ ἐναντία. παραδιηγεῖσθαι δὲ, ὅσα εἰς τὴν σὴν ἀρετὴν φέρει δεῖ, Ἐγὼ δ' ἐνουθέτουν ἀεὶ τὰ δίκαια, λέγων μὴ τὰ τέκνα ἐγκαταλείπειν.

ρου κακίαν. Ὁ δέ μοι ἀπεκρίνατο, ὅτι οὗ ἂν ᾖ αὐτὸς, ἔσται ἄλλα παιδία· ὃ τοὺς ἀποστάντας Αἰγυπτίους ἀποκρίνασθαί φησιν ὁ Ἡρόδοτος. ἢ ὅσα ἡδέα τοῖς δικασταῖς. Ἀπολογουμένῳ δ' ἐλάττων ἡ διήγησις. αἱ δ' ἀμφισβητήσεις, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ μὴ βλαβερὸν εἶναι, ἢ μὴ ἄδικον, ἢ μὴ τηλικοῦτον· ὥστε περὶ τὸ ὁμολογούμενον οὐ διατριπτέον, ἐὰν μή τι εἰς ἐκεῖνο συντείνῃ, οἷον εἰ πέπρα- B κται, ἀλλ' οὐκ ἄδικον. ἔτι πεπραγμένα δεῖ λέγειν, ὅσα μὴ πραττόμενα, ἢ οἶκτον, ἢ δείνωσιν φέρει. παράδειγμα ὁ Ἀλκίνου ἀπόλογος, ὅτι πρὸς τὴν Πηνελόπην ἐν ἑξήκοντα ἔπεσι πεποίηται. καὶ ὡς Φάϋλλος τὸν κύκλον, καὶ ὁ ἐν τῷ Οἰνεῖ πρόλογος. ἠθικὴν δὲ δεῖ τὴν διήγησιν εἶναι. ἔσται δὲ τοῦτο, ἂν εἰδῶμεν τί ἦθος ποιεῖ. ἓν μὲν δὴ, τὸ προαίρεσιν δηλοῦν. C ποιὸν δὲ τὸ ἦθος, τῷ ποιὰν ταύτην. ἡ δὲ προαίρεσις ποιὰ τῷ τέλει. διὰ τοῦτο οὐκ ἔχουσιν οἱ μαθηματικοὶ λόγοι ἤθη, ὅτι οὐδὲ προαίρεσιν. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ Σωκρατικοί. περὶ τοιούτων γὰρ λέγουσιν. ἄλλα δὲ ἠθικὰ τὰ ἑπόμενα ἑκάστῳ ἤθει, οἷον ὅτι ἅμα λέγων ἐβάδιζε· δηλοῖ γὰρ θρασύτητα καὶ ἀγροικίαν ἤθους. καὶ μὴ ὡς ἀπὸ διανοίας λέγειν, ὥσπερ οἱ νῦν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ προαιρέσεως. D Ἐγὼ δὲ ἐβουλόμην, καὶ προειλόμην γὰρ τοῦτο· ἀλλ' εἰ μὴ ὠνάμην, βέλτιον. τὸ μὲν γὰρ, φρονίμου· τὸ δὲ, ἀγαθοῦ. φρονίμου μὲν γὰρ, ἐν τῷ τὸ ὠφέλιμον διώκειν· ἀγαθοῦ δ', ἐν τῷ τὸ καλόν. ἂν δ' ἄπιστον ᾖ, τότε τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν, ὥσπερ Σοφοκλῆς ποιεῖ· παράδειγμα τὸ ἐκ τῆς Ἀντιγόνης, ὅτι μᾶλλον τοῦ ἀδελφοῦ ἐκήδετο, ἢ ἀνδρὸς, ἢ τέκνων· τὰ μὲν γὰρ E ἂν γενέσθαι ἀπολομένων.

Μητρὸς δ' ἐν ᾅδου καὶ πατρὸς βεβηκότων,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάστοι ποτέ.

ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς αἰτίαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀγνοεῖς ἄπιστα λέγων, ἀλλὰ φύσει τοιοῦτος εἶ. ἀπιστοῦσι γὰρ ἄλλο τι πράττειν ἑκόντα, πλὴν τὸ συμφέρον. ἔτι ἐκ τῶν παθητικῶν λέγειν, διηγούμενον καὶ τὰ ἑπόμενα, καὶ ἃ ἴσασι, καὶ τὰ F ἴδια ἢ αὑτῷ, ἢ ἐκείνῳ προσόντα. Ὁ δ' ᾤχετό με ὑποβλέψας. καὶ ὡς περὶ Κρατύλου Αἰσχίνης, ὅτι διασίζων καὶ ταῖν χεροῖν διασείων· πιθανὰ γάρ, διότι σύμβολα γίνεται ταῦτα ἃ ἴσασιν, ἐκείνων ὧν οὐκ ἴσασι. πλεῖστα δὲ τοιαῦτα λαβεῖν ἐξ Ὁμήρου ἐστίν·

A Aut ad alterius improbitatem. Ille autem respondit mihi, vbi ipse fuerit, futuros esse alios liberos, quod deficientes Ægyptios respondisse ait Herodotus. Aut quæcunque iucunda iudicibus. Defendenti autem minor est narratio. Controuersiæ verò sunt, aut Non esse factum: aut Non noxium esse: aut Non iniustum: aut Non tantum. Quare in re confessa non est insistendum, nisi quid ad illud pertineat, vt si factum est, at non iniustum. Præterea facta oportet dicere, quæcunque minimè, dum fiunt, aut miserationem, aut indignationem afferunt. Exemplum est Alcinoi apologus, qui apud Penelopen triginta versibus factus est. Et vt Phayllus Circulum. Et in Oeneo prologus. Ac moratam oportet narrationem esse. Idque erit, si nouerimus, quid mores efficiant. Iam verò vnum est, prælectionem indicare. cuiusdam autem modi sunt mores, eo quòd hæc cuiusdam modi sit. Et prælectio cuiusdam modi est, eo quòd finis. Propterea enim non habent Mathematici sermones mores, quia ne prælectionem quidem. Nam cuius caussa, non habent. sed Socratici: de his enim dicunt. Alia morata sunt consequentia singulis moribus, vt, quòd simul dicens incedebat: declarat enim audaciam, & rusticitatem morum. Et non tanquam ex mentis agitatione dicere, vt ij, qui nunc sunt, sed tanquam ex prælectione. Ego verò volebam (etenim præligerem id, etiam si non facerem quæstum) quod melius est. Illud enim prudentis est: hoc probi. Prudentis enim est, vt vtile persequatur: probi verò, vt honestum. Si verò fide careat, tunc caussam subiungere, vt Sophocles suppeditat exemplum ex Antigona, quòd chariorem fratrem haberet, quàm virum, aut filios. Nam eos fore, etiam si perierint: matre verò, & patre mortuis non frater vllus exoriri vnquam potest. Si verò non habeas caussam, at tibi non esse occultum, se incredibilia dicere, sed natura talem esse. Neque enim credunt, aliud agere quenquam sponte præter id, quod vtile est. Præterea ex iis, quæ afficiunt dicere, narrando & consequentia, & quæ sciunt, & quæ propria, aut illi adsunt. Ille verò abiit me respiciens. &, vt de Cratylo Æschines, quòd Exsibilans, & manibus explodens: apposita enim ad persuadendum, quia indicia fiunt ea, quæ sciunt, illorum, quæ nesciunt. Plurima autem talia assumere ex Homero licet. Sic ait:

Anus verò obtendit manus faciei: quia lacrymare incipientes attrectant oculos. Et statim inferas te ipsum cuiusdammodi, vt talem intueantur, & aduersarium, latens autem facias. Facile verò esse, perspicere oportet ex nunciantibus, de quibus enim nihil scimus, tamen de iis concipimus suspicionem aliquam. Ac multis in locis narrare, & quandoque non in principio. In deliberatione minimè narratio est, quia de futuris nemo narrat. Verùm si narratio fuerit, præteritorum erit, vt recordati illorum, melius consulent de iis, quæ posterius erunt, aut criminantes, aut laudantes. Sed tunc nequaquam deliberantis obeunt munus. Si verò fide careat, polliceri oportet te & caussam dicturum statim, & tractaturum eorum arbitratu: vt Iocasta Carcini in Oedipode semper pollicetur, percunctante eo, qui quærebat filium. Et Æmon Sophoclis.

CAPVT XVII.

Fidem verò oportet idoneam ad demonstrandum esse. Ac demonstrare opus est (quoniam de quatuor est controuersia) de re controuersa afferendo demonstrationem. vt si non fecisse controuertatur, in iudicio oportet huius maximè demonstrationem afferre: si verò non nocuisse, huius: aut non tantoperè: aut iustè, non aliter ac si de facto controuersia esset. Neque verò lateat, necessarium esse in hac controuersia sola, alterum esse improbum. Non enim est ignoratio caussa, vt si qui de iusto controuersarentur. Quare in hoc diu insistendum est, in aliis verò secus. Ac in demonstratiuis plerunque honestorum, aut vtilium amplificatio erit. Nam facta oportet credi. raro enim & horum demonstrationes afferunt, si fide careant, aut si alius caussam habeat. At in deliberationibus aut non futura esse contenderit aliquis, aut futura quidem, quæ censet, sed non iusta, aut non vtilia, aut non tanta. Oportet verò etiam perspicere, nunquid mentiatur extra rem. tecmeria enim hæc apparent, quòd etiam in aliis mentitur. Sunt verò exempla maximè accommodata deliberationi: enthymemata autem iudicio. illa enim circa futurum est, vt ex præteritis necesse sit exempla ducere: hoc verò de iis, quæ sunt, vel non sunt, cuius rei magis demonstratio est necessaria. habet enim, quod factum est, necessitatem. Non oportet autem con-

ἐκεῖ ἔφη, γραῦς δὲ κατείχετο χερσὶ πρόσωπα· καὶ γὰρ οἱ ἀρχόμενοι κλαίειν ἐπιλαμβάνονται τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ εὐθὺς εἰσάγαγε σεαυτὸν ποιόν τινα, ἵνα ὡς τοιοῦτον θεωρῶσι, καὶ τὸν ἀντίδικον· λανθάνων δὲ ποίει. ὅτι δὲ ῥᾴδιον, ὁρᾶν δεῖ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων· περὶ ὧν γὰρ μηθὲν ἴσμεν, ὅμως λαμβάνομεν ὑπόληψίν τινα. πολλαχοῦ δὲ δεῖ διηγεῖσθαι, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐν ἀρχῇ. ἐν δὲ δημηγορίᾳ ἥκιστα διήγησις ἐστιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐθεὶς διηγεῖται· ἀλλ' ἐάν περ διήγησις ᾖ, τῶν γενομένων ἔστω, ἵν' ἀναμνησθέντες ἐκείνων βέλτιον βουλεύσωνται περὶ τῶν ὕστερον, ἢ διαβάλλοντες, ἢ ἐπαινοῦντες. ἀλλὰ τότε οὐ τοῦ συμβούλου ποιεῖ ἔργον. ἂν δ' ᾖ ἄπιστον, ὑπισχνεῖσθαι καὶ αἰτίαν λέγειν εὐθύς, καὶ διατάττειν οἷς βούλονται, οἷον ἡ Ἰοκάστη ἡ Καρκίνου ἐν τῷ Οἰδίποδι, ἀεὶ ὑπισχνεῖται, πυνθανομένου τοῦ ζητοῦντος τὸν υἱόν, καὶ ὁ Αἵμων ὁ Σοφοκλέους.

Κεφάλαιον ιζ'.

Τὰς δὲ πίστεις δεῖ ἀποδεικτικὰς εἶναι· ἀποδεικνύναι δὲ χρή, ἐπεὶ περὶ τεττάρων ἡ ἀμφισβήτησις, περὶ τὸ ἀμφισβητούμενον φέροντα τὴν ἀπόδειξιν· οἷον, εἰ ὅτι οὐ γέγονεν, ἀμφισβητεῖ, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τούτου μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν· εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψε, τούτου· καὶ ὅτι οὐ τοσόνδε, ἢ ὅτι δικαίως· ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ γενέσθαι ἡ ἀμφισβήτησις· μὴ λανθανέτω δ' ὅτι ἀναγκαῖον ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει μόνῃ τὸν ἕτερον εἶναι πονηρόν· οὐ γάρ ἐστιν ἄγνοια αἰτία, ὥσπερ ἂν εἴ τινες περὶ τοῦ δικαίου ἀμφισβητοῖεν· ὥστ' ἐν τούτῳ χρονιστέον, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὔ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, τὸ πολύ, ὅτι καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ἡ αὔξησις ἔσται· τὰ γὰρ πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι· ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ ἐὰν ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ. ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις, ἢ ὡς ἔσται μὲν ἃ κελεύει, ἀλλ' οὐ δίκαια ἢ οὐκ ὠφέλιμα ἢ οὐ τηλικαῦτα. δεῖ δὲ καὶ ὁρᾶν εἴ τι ψεύδεται ἐκτὸς τοῦ πράγματος· τεκμήρια γὰρ ταῦτα φαίνεται καὶ τῶν ἄλλων ὅτι ψεύδεται. ἔστι δὲ τὰ μὲν παραδείγματα δημηγορικώτερα, τὰ δ' ἐνθυμήματα δικανικώτερα· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὸ μέλλον, ὥστ' ἐκ τῶν γενομένων ἀνάγκη παραδείγματα λέγειν· ἡ δὲ περὶ ὄντων ἢ μὴ ὄντων, οὗ μᾶλλον ἀπόδειξίς ἐστι καὶ ἀνάγκη· ἔχει γὰρ τὸ γεγονὸς ἀνάγκην. οὐ δεῖ δὲ ἐφεξῆς λέγειν

τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' ἀναμιγνύναι· εἰ δὲ μή, καταβλάπτει ἄλληλα. ἔστι γὰρ καὶ τοῦ ποσοῦ ὅρος· ὦ φίλ', ἐπεὶ τόσα εἶπες ὅσ' ἂν πεπνυμένος ἀνήρ, ἀλλ' οὐ τοιαῦτα. καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν· εἰ δὲ μή, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων, οἳ συλλογίζονται τὰ γνωριμώτερα καὶ πιστότερα ἢ ἐξ ὧν λέγουσιν. καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα· ἢ γὰρ ἐκκρούσει τὸ πάθος, ἢ μάτην εἰρημένον ἔσται τὸ ἐνθύμημα· ἐκκρούουσι γὰρ αἱ κινήσεις ἀλλήλας αἱ ἅμα, καὶ ἢ ἀφανίζουσιν ἢ ἀσθενεῖς ποιοῦσιν. οὐδ' ὅταν ἠθικὸν τὸν λόγον, οὐ δεῖ ἐνθύμημά τι ζητεῖν ἅμα· οὐ γὰρ ἔχει οὔτε ἦθος οὔτε προαίρεσιν ἡ ἀπόδειξις. γνώμαις δὲ χρηστέον καὶ ἐν διηγήσει καὶ ἐν πίστει· ἠθικὸν γάρ· κἀγὼ δέδωκα, καὶ ταῦτ' εἰδὼς ὡς οὐ δεῖ πιστεύειν. ἐὰν δὲ παθητικῶς, κοὐ μεταμέλει μοι, καίπερ ἠδικημένῳ· τούτῳ γὰρ περίεστι τὸ κέρδος, ἐμοὶ δὲ τὸ δίκαιον. τὸ δὲ δημηγορεῖν χαλεπώτερον τοῦ δικάζεσθαι, εἰκότως, διότι περὶ τὸ μέλλον· ἐκεῖ δὲ περὶ τὸ γεγονός, ὃ ἐπιστητὸν ἤδη καὶ τοῖς μάντεσιν, ὡς ἔφη Ἐπιμενίδης ὁ Κρής· ἐκεῖνος γὰρ περὶ τῶν ἐσομένων οὐκ ἐμαντεύετο, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων μέν, ἀδήλων δέ. καὶ ὁ νόμος, ὑπόθεσις ἐν τοῖς δικανικοῖς· ἔχοντα δ' ἀρχὴν ῥᾷον εὑρεῖν ἀπόδειξιν. καὶ οὐκ ἔχει πολλὰς διατριβάς, οἷον πρὸς ἀντίδικον, ἢ περὶ αὑτοῦ, ἢ παθητικὸν ποιεῖν· ἀλλ' ἥκιστα πάντων, ἐὰν μὴ ἐξίστηται. δεῖ οὖν ἀποροῦντα τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ οἱ Ἀθήνησι ῥήτορες ποιοῦσι, καὶ Ἰσοκράτης· καὶ γὰρ συμβουλεύων κατηγορεῖ, οἷον Λακεδαιμονίων μέν, ἐν τῷ πανηγυρικῷ, Χάρητος δ', ἐν τῷ συμμαχικῷ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, δεῖ τὸν λόγον ἐπεισοδιοῦν ἐπαίνοις, οἷον Ἰσοκράτης ποιεῖ· ἀεὶ γάρ τινα εἰσάγει. καὶ ὃ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐχ ὑπολείπει αὐτὸν ὁ λόγος, ταὐτό ἐστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα λέγει, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακόν, εἶτα τὸν θεόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνδρείαν, ἢ τὰ καὶ τὰ ποιεῖ· ὁ τοιόνδε ἐστίν. ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις, καὶ ἠθικῶς λεκτέον, καὶ ἀποδεικτικῶς· ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς· καὶ μᾶλλον τῷ ἐπιεικεῖ ἁρμόττει χρηστὸν φαίνεσθαι, ἢ τὸν λόγον ἀκριβῆ. τῶν δ' ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ μᾶλλον εὐδοκιμεῖ τῶν δεικτικῶν· ὅτι ὅσα ἔλεγχον ποιεῖ, μᾶλλον δῆλον ὅτι συλλελόγισται·

tinenter dicere enthymemata, sed permiscere: alioqui se lædunt inuicem, est enim & quanti terminus: O amice, quoniam tam multa dixisti, quàm multa sapiens vir: Sed non talia. Et nō de omnibus enthymemata quærere. sin minus, facies, quod nonnulli faciunt ex philosophantibus qui syllogismo concludunt notiora, & certiora, quàm ea, ex quibus dicunt. Et, cùm affectum concitas, ne dicas enthymema: eiiciet enim affectum: aut frustra dictum erit enthymema. nam eiiciunt motiones se inuicem, quæ simul sunt, & aut se conficiunt, aut debiles reddunt. Nec cùm moratam adhibes orationem, oportet enthymema aliquod quærere simul: non enim habet mores, nec prælectionem demonstratio. Sententiis autē vtēdum est & in narratione, & in fide. moratū enim est, Ego dedi: etiā id sciens, non oportere credere. si verò affectè. Et non pœnitet me, etiam iniuria affectum. Huic enim superest lucrum: mihi iustum. Versari verò in deliberatiuo genere, difficilius est, quàm in iudiciali. meritò: quia circa futurum est. ibi verò circa præteritum, quod scientia comprehendi potest etiam à vatibus, vt dixit Epimenides Cres. Ille enim de futuris non vaticinabatur: sed de præteritis quidem, at obscuris. Et lex fundamentū est in iudicialibus. qui verò habet principium, eum facilius est inuenire demonstrationem. Et non habet multa diuerticula, vt cōtra aduersarium, vel de ipso, vel ad affectum afferendum. Verùm hæc minimè omnium, nisi egrediatur. Oportet igitur indigentem id facere, quod Athenienses oratores faciunt, & Isocrates. etenim deliberans accusat, vt Lacedæmonios in Panegyrico: Charetem autem in Sociali. Ac in demonstratiuis oportet orationem intexere laudibus, vt Isocrates facit. Semper enim aliquem infert. & quod dicebat Gorgias, non deesse sibi orationem, hoc ipsum est. si enim de Achille loquatur, Peleum laudat, deinde Æacū, deinde Deum. Similiter verò etiam fortitudinem. aut hæc, & illa facit, quòd tale est. Ac habēti quidem demonstrationes, & moratè dicendum, & demonstratiuè: si verò non habeas enthymemata, moratè. Et magis probo conuenit bonū appetere, quàm exquisitā orationē. Ex enthymematibus verò, quę valēt ad refutandū magis probātur, quàm quę ad demonstrandū: quia quæcunq. refutationem efficiunt, magis syllogismo conclusa sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iuxta enim se posita magis contraria cognoscuntur. Quæ verò sunt contra aduersarium, non altera aliqua species, sed fides sunt, quæ partim soluunt obiectione, partim ratiocinatione. Atque oportet tum in consultatione, tum in iudicio, qui priore loco dicit, eum facere suam ipsius fidem prius, posterius verò contraria occurrere, soluendo, & eleuando. Sin autem multiplex sit aduersa caussa, prius contrariis, vt fecit Callistratus in Messeniaca concione: quæ enim dicturi erant, cùm is sustulisset, tunc ipse dixit. Qui verò loco posteriori dicit, ei prius, quæ sunt contra aduersarij rationem, dicenda, soluendo, & ratiocinationem opponendo, & maximè si probata sint. vt enim hominem antè in crimen vocatum non recipit animus: eodem modo ne orationem quidem, si aduersatius bene videatur dixisse. Oportet igitur locum parare in oratore futurę orationis. Erit autem id, si sustuleris. Quamobrem aut aduersos omnia, aut quæ maxima sunt, aut quæ probata, aut facilè possunt refutari pugnando. sic quæ sua sunt, fide digna reddenda sunt. Deabus primùm patrocinium suscipiam. Ego enim Iunonem, In his attigit primum, quod insulsissimum est. Ac de fide quidem hæc. Quod attinet ad mores, quoniam nonnulla de se dicere, aut inuidiam, aut loquacitatem, aut obtrectationem habet: & de alio aut conuicium aut rusticitatem: alterum opus est dicentem inducere, quod Isocrates fecit in Philippo, & in Antidosi, & vt Archilochus vitoperat: inducit enim patrem dicentem de filia in iambo, Rerum inspecta nulla est, neque iuramento negari potest. Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium est, Non mihi quæ sunt Gygæ. Et vt Sophocles Æmonem de Antigona apud patrem, tanquam dicentibus aliis. Oportet verò immutare enthymemata, & sententias facere aliquando: vt Opus est pactiones facere, qui mentem habent, cùm prospera fortuna vtuntur: sic enim fuerint optima conditione. Enthymematicè autem: si enim oportet, cùm commodissimæ sint & meliorem afferant conditionem pactiones, tunc paciscì, prospera fortuna vtentes oportet paciscì.

A παρόλλα γὰρ μᾶλλον τοιαῦτα γνωρίζεται. τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀντίδικον, οὐχ ὅτῳ τι εἶδος, ἀλλὰ πρὸς πίστιν ἐστί, τὰ μὲν λύουσι ἐνστάσει, τὰ δὲ συλλογισμῷ. δεῖ δὲ καὶ ἐν συμβουλῇ, καὶ ἐν δίκῃ, αἰεὶ τὸν λέγειν τὸν ἴδιον πίστιν ποιεῖσθαι πρότερον ὕστερον δ', πρὸς τοῦναντία ἀπαντῶντ' λύοντα καὶ προδιαλύοντα, εἰ δὲ πολὺ ὑπερβάλλοι ἢ ἐνάντιοι, φανερὸν τὰ ἐναντία· ὥς ἐποίει Καλλίστρατος ἐν τῇ Μεσσηνικῇ ἐκκλησίᾳ· ἃ γὰρ ἔμελλον, προειπὼν αὐτὸς τοῦτο ἐποίει. ὕστερον δὲ λέγοντα, πρῶτον τὰ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λυτέον, λύοντα καὶ ἀνασκευαζόμενον, καὶ μάλιστα εἰ εὐδοκιμοῦντα· ὥσπερ γὰρ εἰς ἀγῶνα πρὸς διαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή, τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος εὖ δοκῇ εἰρηκέναι. διὸ εὖ χρὴ παρεσκευάσθαι ἐν τῇ ἀρχῇ τὴν μέλλοντα λόγον. ἔστω δὲ, εἰ μὴ ἄλλο, διὰ τὸ ἢ πρὸς πάντα, ἢ τὰ μέγιστα, ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα, ἢ τὰ εὐλογώτατα κατασκευάζειν, οὕτω τὰ αὐτῷ πιστὰ φαίνεσθαι.

Τῶν δὲ θεῶν πρῶτα συμμαχεῖν ἀξιῶ.

Ἐγὼ γὰρ Ἥρᾳ.- - ἐν τούτοις ἢ ἔφη πρῶτον τῶν ἀνθρωπίνων. δεῖ μὲν οὖν πίστιν ταῦτα, εἰς δὲ τὸν ἄνδρα, ὅτιοῦν ἐνίοτε δεῖ αὐτὸν λέγειν, ἢ ὑβριστοῦντα, ἢ κακολογοῦντα, ἢ ἀπολογούμενον ἔχοντ' ἀεὶ δεῖ εἰκόν, ἢ κοινολογίαν, ἢ ἀγροικίαν ἔνεστιν χρὴ λέγοντα ποιεῖν, ὅσῳ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ Φιλίππῳ, καὶ ἐν τῷ ἀντιδόσει· καὶ ὁ Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα δεῖ τῇ θυγατρὶ ἐν τῷ ἰάμβῳ.

Χρημάτων δ' ἄλλοτον οὐδὲν ἔστ, οὐδ' ἀπόμοιον. καὶ τὸν Χαρωνα τὸν τέκτονα ἐν τῷ ἰάμβῳ, οὗ ἡ ἀρχή,

Οὐ μοι τὰ Γύγεω. καὶ ὡς Σοφοκλῆς τὸν Αἵμονα ὑπὲρ τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν πατέρα, ὡς λεγόντων ἑτέρων. διὸ δὲ καὶ μεταβάλλειν τὰ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμας ποιεῖν ἐνίοτε· οἷον, χρὴ δὲ τοὺς διαλλαγὰς ποιεῖν ὁμολογοῦντας· αὐτὸν γὰρ ἂν μάλιστα πλουτοῖεν. ἐνθυμηματικῶς δὲ· εἰ γὰρ δεῖ, ὅταν ἐπιτιμωτάτας ὦσι καὶ πλουσιωτάτας τὴν καταλλαγήν, τότε καταλλάττεσθαι, δυστυχοῦντας δεῖ καταλλάττεσθαι.

B

C

D

E

F

CAPVT XVIII.

INterrogationem autem fieri, opportunum est maximè, cùm alterũ affirmauerit, vt vno interrogato cõtingat absurdũ, βαίνειν τὸ ἄπορον· οἷον Περικλῆς Λάμπωνα ἐπήρετο εἰ τῶν τελετῶν τῶν κατὰ τὴν πατρίδα ἐκεῖνος· ἐπυνθάνετο δὲ, ὅτι οὐχ οἷόν τε τὰ τέλεσιν ἀκούειν, ἔφη, εἰ οἶδεν αὐτός· φάσκοντος δὲ, καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δυνήσεσθαι δὲ, ὅτιοῦν τὸ λοιπὸν, φανερῶς· τὸ δὲ ἐρωτώμενον δῆλον ἦν, ὅτι οὐδέν· πυθόμενον γὰρ οὐδὲ τοῦ μὲν ποιήσειν, μὴ φράσειν τοῦ φανερῶς, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, ὅτι Σωκράτης Μελήτου οὐ φάσκοντος ἀυτὸν θεοὺς νομίζειν, ἔφησε, εἰ δαιμόνιόν τι λέγει. ὁμολογήσαντος δὲ, ἤρετο, εἰ οὐκ εἰ δαίμονες, ἢ οἱ θεῶν παῖδες εἰσιν, ἢ θεοί τι. φάσκοντος δὲ, ἔστι οὖν ἔφη, ὅτι θεῶν υἱοὺς νομίζει εἶναι, θεοὺς δὲ οὔ. ἐπ' ὅτου μόλις ἡ ἐναντία λέγοντα λέξειν, ἢ παρῆλθε. τίνα γὰρ δὲ, ὅτου μὴ ὄντ', ἀνὴρ σοφιστὴς, ὑποκρινάμενος λέγοι· ἐὰν γὰρ οὕτως ὑποκρίνηται, ἢ ἔστι καὶ μὴ, ἔστ' οὐ· ἢ, τὰ μὲν, τὰ δὲ μὴ, οὐ· ἢ, πῇ καὶ, πῇ δὲ οὐ· ἀναβιβάσει τὸν ὑποκρινόμενον ἄλλος δὲ, μὰ ἐγχειρεῖν· ἐὰν γὰρ ἔστῃ, καταπαύσει λέγειν· οὐ γὰρ οἶδ' τι πολλὰ ἐρωτᾶν, διὰ τὴν ἀδύνατον τῶν ἀκροατῶν. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ὅτι μάλιστα συμβάλλεται δεῖ. ὑποκρίνασθαι δὲ δεῖ, πρὸς οὓς ἂν τὰ ἀμφίβολα, διαρρωῦτα λόγῳ, καὶ μὰ συντόμως· πρὸς ἃ τὰ δίκαιοῦντα ἐνάντια, ἢ λύσει ῥᾴστη δοῦσι τῷ ὑποκρινομένῳ, ἢ ἐπερωτῶντι τὸ ὄνειδος, ἢ συλλογισμὸν δεῖ· οὐ γὰρ μᾶλλον πρόσεστιν ἐν τοῖς λόγοις φανερὸν δ' ἡμῖν ἔστ' ἐκ τῶν ἀποδοθέντων καὶ τῶν, ἢ ἀλύσεις, ἢ συμπεραινόμενον, καὶ ἐρώτησις ποιεῖ τὸ συμπέρασμα, ἢ ἡ ἀπόκρισις· ἢ Σοφοκλῆς ἐρωτᾷ τὸν υἱὸν τὸν Πεισάνδρου, εἰ δοκεῖ αὐτῷ ἄδικον καὶ τοῖς ἄλλοις πρεσβευταῖς, κατηγορῆσαι τοῦ τετρακοσίου, ἔφη, τί δὲ ἢ συνεφέρετο τοῦτο δοκεῖ εἶναι; ἔφη, οὐκοῦν οὐ ταῦτα ἔφαμεν τὰ πονηρὰ, τὰ ἐν τῇ οὐ γὰρ ἦν ἄλλα βελτίω. καὶ ὁ Λάκων ἐπιτιμῶν τοῖς ἐφόροις, ἐρωτήσας εἰ δικαίως αὐτῷ δεινῶς ὑποκλοπὴν ἀνῄρει, ἔφη· ἢ δ', οὐκοῦν οὐ τοῦτο ἐστι τοῦ τὰ ἴδια· καὶ ὃς ἔφη, οὐκοῦν δεινῶς ἂν ἔφη καὶ σὺ ἀπόλοιο· οὐ δῆτα ἔφη· εἰ μὴ γὰρ χρήματα λαβόντες, ταῦτα ἔπραξαν· ἐγὼ δ', οὐ· ἀλλὰ γνώμῃ διὸ εὖ ἐπερωτᾷ διὰ μὴ τὸ συμπέρασμα, οὕτω τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾷ, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ κρυφῇ τῶν ἀλλοδοῦ. αἰεὶ δὲ γὰρ γελοῖον, ὅταν δὲ τὰ δικαῖ χρῆσιν ἔχῃ ἐν τοῖς ἀγῶσι,

A

B

C

D

E

F

vt Pericles Lamponem interrogauit de initiis Sospitæ sacrorum. Cùm autem ille diceret, non posse non initiatum audire, interrogauit, num sciret ipse. Aiente illo, at quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cùm illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifestum est eum datutum. Percunctatum enim oportet vnam propositionem non interrogare, quod apparet, sed conclusionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipsum Deos non putare, dixit, num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo interrogauit, an non dæmones aut Deorum filij essent, aut diuinum aliquid. Affirmante illo. Est igitur, inquit, qui Deorum filios arbitratur esse, Deos autem non. Præterea quando futuum est, vt aut contraria dicere demonstret, aut præter opinionem. Quarto loco, quando non licet, nisi sophisticè respondentem soluere. si enim sic responderit, esse quidem, sed non esse: aut partim quidem esse, partim verò non, aut aliquo quidem modo esse, aliquo verò non, conturbantur, vt hæsitantes. aliter non tentandum. Si enim restiterit, victus esse videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quàm maximè contrahere oportet. Respondere verò oportet, ad ambigua quidem, distinguendo oratione, & non concisè. Ad ea verò quæ videntur contraria, solutionem afferẽdo statim cum responsione, priusquà interroget reliquum, aut syllogismo concludat. nõ enim difficile est prospicere, in quo sit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & solutiones. Et ad eum, qui concludit, si interrogatio efficiat conclusionem, caussam dicere, vt Sophocles interrogatus à Pisandro, an visum esset ipsi, vt & aliis præconsultoribus de constituendis Quadraginta affirmauit. Quid verò nónne praua tibi hæc videbantur esse? affirmauit. Nónne igitur tu hęc commisisti praua? fanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus interrogatus, an videretur ipsi iustè periisse alij, affirmauit. Ille verò: Nónne igitur tu hæc cum eis decreuisti? & is affirmauit. Nónne igitur iustè, inquit, & tu peribis? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepissent, hæc egerunt, ego verò nequaquã, sed ex sententia. Quare neq. interrogare oportet post conclusionem, neq. cõclusionem interrogare, nisi multum superfit veri. Ridicula autem quoniam aliquè videtur autè vsum habere in cõtentionibus,

A

B

C

D

E

F

A & oportere dicebat Gorgias, seria discutere aduersariorum risu, at risum seriis. rectè dicens: expositum est, quot genera ridiculorum sint in iis, quæ tradita sunt de poëtica: quorum vnum quidem conuenit libero: alterum verò nequaquam. Quod igitur conueniens erit sibi, sumet. Est autem dissimulatio scurrilitate liberalior. Ille enim sui caussa fingit ridiculum: scurra verò alterius.

B
CAPVT XIX.

Peroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga se ipsum comparet bene auditorem, & in aduersarium malè: tum ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem constituat: tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura est, vt postquam demonstrauerit, se quidem verum, aduersarium autem falsum, sic laudet, & vituperet, & expoliat. C Duorum autem alterum oportet spectare: aut se his bonum, aut simpliciter: illum verò malum his, aut simpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expositi sunt loci: vnde bonos oporteat comparare, & malos. Postquam verò hoc demonstratum iam fuerit, augere licet secundum naturam, & extenuare. Oportet enim facta constare, si dicturus est, quantum. Etenim corporum incrementum est ex iis, quæ antè insunt. D Vnde verò oporteat augere, & extenuare, expositi sunt loci prius. Postea, cùm manifesta sint, & qualia & quanta, ad affectus impellit auditorem. Hi autem sunt misericordia, & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti verò etiam sunt horum loci superius. Quare reliquum est in memoriam reuocare, quæ antè dicta sint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in procemiis, non rectè dicentes, E vt enim benè percipi possint, iubent sæpe dicere. At ibi quidem oportet rem exponere, vt ne lateat id, de quo iudicatio est: hîc verò, per quæ demonstrata est, summatim. Initium autem fit, quòd, quæ pollicitus erat, persoluit. Quare & quæ, & ex quo, dicendum. Dicitur verò ex aduersa collatione aduersarij. Conferre autem oportet, vel quæcunque circa idem ambo dixerunt, si non ex regione, F at si iste quidem hæc de hoc: ego verò hæc, & ex his. Vel ex dissimulatione, vt Iste enim hæc dixit: ego verò hæc. Et, quid faceret, si hæc ostendisset, sed non hæc? Vel ex interrogatione. Quid non ostensum est? Vel, Iste quid confirmauit?

A καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὴν μὲν σπουδὴν διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὸν δὲ γέλωτα σπουδῇ, ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· ὧν τὸ μὲν ἁρμόττει ἐλευθέρῳ, τὸ δ᾽ οὔ. ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὑτῷ λήψεται. ἔστι δ᾽ ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον· ὁ μὲν γὰρ αὑτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον, ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

B
Κεφάλαιον ιθ.

Ὁ δ᾽ ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν, καὶ τὸν ἐναντίον φαύλως· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι· καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι· καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὐτὸν μὲν ἀληθῆ, τὸν δὲ ἐναντίον ψευδῆ, οὕτω τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ ἐπιχαλκεύειν. C δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ στοχάζεσθαι, ἢ ὅτι τούτοις ἀγαθὸς, ἢ ὅτι ἁπλῶς· ὁ δ᾽, ὅτι κακὸς τούτοις, ἢ ὅτι ἁπλῶς. ἐξ ὧν δὲ δὴ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηνται οἱ τόποι, πόθεν σπουδαίους δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μετὰ τοῦτο δεδειγμένων ἤδη, αὔξειν ἐστὶν ἢ ταπεινοῦν κατὰ φύσιν. δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων αὔξησις, ἐκ προϋπαρχόντων ἐστίν. D ὅθεν δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἔκκεινται οἱ τόποι πρότερον. μετὰ δὲ ταῦτα δήλων ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν, ἔλεος, καὶ δείνωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηνται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον, ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, E ὥσπερ φασὶν ἐν τοῖς προοιμίοις, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ εὐμαθῆ ᾖ, κελεύουσι πολλάκις εἰπεῖν. ἐκεῖ μὲν οὖν δεῖ τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ περὶ οὗ ἡ κρίσις· ἐνταῦθα δὲ δι᾽ ὧν δέδεικται κεφαλαιωδῶς. ἀρχὴ δὲ, διότι ἃ ὑπέσχετο ἀποδέδωκεν, ὥστε ἅ τε καὶ δι᾽ ὃ λεκτέον. λέγεται δὲ ἐξ ἀντιπαραβολῆς τοῦ ἐναντίου. παραβάλλειν δὲ, ἢ ὅσα περὶ F τὸ αὐτὸ ἄμφω εἶπον, ἢ μὴ κατ᾽ ἀντικρύ. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν τάδε περὶ τούτου· ἐγὼ δὲ, ταδί, καὶ διὰ ταῦτα. ἢ ἐξ εἰρωνείας, οἷον, οὗτος γὰρ τάδ᾽ εἶπεν, ἐγὼ δὲ ταδί. καὶ, τί ἂν ἐποίει, εἰ τάδε ἔδειξεν, ἀλλὰ μὴ ταδί. ἢ ἐξ ἐρωτήσεως· τί οὐ δέδεικται; ἢ οὗτος τί ἔδειξεν;

ἢ δὴ

ἢ δὴ οὕτως, ἢ ἐκ παραβολῆς, ἢ κατὰ φύσιν, ὡς A ἐλέχθη οὕτω τὰ αὐτοῦ. καὶ πάλιν, ἐὰν βούλῃ, χωρὶς τὰ τοῦ ἐναντίου λόγου. τελευτὴ δὲ τῆς λέξεως ἁρμόττει ἡ ἀσύνδετος, ὅπως ἐπίλογος, ἀλλὰ μὴ λόγος ᾖ· εἴρηκα, ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε.

A Aut igitur sic ex collatione, aut secundum naturam, prout exposita sunt, eodem pacto quæ propria sunt. Et rursus, si volueris, separatim, quæ sunt contrariæ orationis. Fini verò dictionis conuenit dissolutio, vt peroratio, sed non oratio sit. Dixi, audistis, habetis, iudicate.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον.

B

Ἀριστοτέλης Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Κεφάλαιον α.

ἘΠΕΣΤΕΙΛΑΣ μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὺς πέπομφας πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τοῦ γράψαι σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων. ἐγὼ δὲ οὐ διὰ ῥαθυμίαν ὑπερεθέμην ἐν τοῖς C πρόσθεν χρόνοις, ἀλλὰ διὰ τὸ ζητεῖν οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν γράψαι σοι διηκριβωμένως, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν γεγραφότων περὶ ταύτης τῆς πραγματείας. τοιαύτην δὲ εἰκότως τὴν διάνοιαν ἔσχον. ὥσπερ γὰρ ἐσθῆτα σπουδάζεις τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἔχειν, οὕτω δύναμιν λόγων λαβεῖν ἐστί σοι πειρατέον τὴν ἐνδοξοτάτην. D πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐσχημονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὖ κεκοσμημένην. καὶ γὰρ ἄτοπόν ἐστι, τὸν ἐν τοῖς ἔργοις πρωτεύοντα, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑστερίζοντα, καὶ ταῦτα εἰδότα, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, ἡ ἀναφορὰ περὶ πάντων τῶν πραγμάτων εἰς τὸν νόμον ἐστί· τοῖς δ᾽ ὑπὸ τὴν E σὴν βασιλείαν ἡγεμονίαν τεταγμένοις, εἰς τὸν λόγον. ὥσπερ οὖν τοὺς αὐτονόμους τῶν πόλεων ὀρθοῦν εἴωθεν ἐπὶ τὸ κάλλιστον, ὁ κοινὸς νόμος, οὕτω τοὺς ὑπὸ τὴν σὴν βασιλείαν κατοικοῦντας ἄγειν δύναιτ᾽ ἂν ἐπὶ τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ᾽ ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο, οὐκ ἄδηλόν σοι τοῦτ᾽ ἔστιν, ὅτι τοὺς μὲν λόγῳ χρωμένους, F καὶ μετὰ τούτου πάντα πράττειν προῃρημένους, ὡς ὄντας καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἐπαινοῦμεν· τοὺς δ᾽ ἄνευ λόγου τι ποιοῦντας, ὡς θηριώδεις καὶ ἀγρίους, μισοῦμεν·

ARISTOTELIS
Rhetorica ad Alexandrum.

Francisco Philelpho interprete.

Aristoteles Alexandro Regi S. D.

CAPVT I.

Cum tuis literis factus certior, nonnullos sæpe te ad nos misisse, qui vt ciuilium caussarum præcepta ad te præscriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia C quidem vlla in hoc vsque tempus rem distuli, sed vt quærerem ita diligenter de his ad te scribere, vt alius certè nemo, qui hisce in rebus elaborasset, diligentius vnquam scripserit. Hæc igitur rectè mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore, atque magnificentia cæteris hominibus præstare maximè studes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias nitendum est, quæ pulcherri- D ma sit, apprimèque præclarissima. Longè enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quàm habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri. Absurdum enim est, eum, qui rerum gestarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibusdam in dicendo cedere: præsertim cùm non sis nescius, eos, qui in populari principatu versentur, res omneis ad populum: qui verò sub vnius im- E perij ductu, constituti sint, ad rationem, orationémque referre. Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit, eodem etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod conducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædã est, quæ communi ciuitati consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque F tibi obscurum existimo, solere nos laudibus eos perinde, atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia ea duce, agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces, immanésque odimus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qua quidem re factum est, vt & maloru eorum vitium ostendentes malè affecerimus, & bonos eorum virtutem declaranres quasi beatos, admirandos, imitandósque voluerimus. Sicque & quomodo fauras calamitates euitaremus, bonisque instantibus frueremur, adiuuenimus. Proiude & imminentes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus. Nam veluti vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio deligenda. Neque id te præterear oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidem lex ipsi, aliis verò tua tum vita, tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur, tum Græcis, tum Barbaris antecellas, omni cibi studio annitendum est: quò iam ij, qui versantur in his exemplis, ita horum imitationem per virtutis elementa pulchrè effingant, vt haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes fieri & cupiant, & exopiant. Rerum est præterea humanarum augustissimum, consultatione vti. Quare nec in superuacaneis & vulgaribus rebus studium tibi terendum est, sed pro virili potius parte elaborandum, vt ipsam bellè consultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis dubitaret, si quis inconsultò quid exerit, amentiæ quidem: sin autem ratione duce, sapientiæ signum esse? Intueri etiam licet eos omnes, qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione prius, quàm rebus, conuenire. Itémque apud eos, qui inter Barbaros dignitate præstant, orationem rebus anteire: quippe qui probè norint eam, quę ratione, orationéque perspectio vtilitatis, cognitióque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certè arcem, quæ non manu facta, verùm & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinata. Sed vereor hæc de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare me ipsum videar, hisce præsertim in rebus, quæ probatione non indigent, sed planè patent, & in proptu sunt omnibus. Quamobrem hæc omnia missa faciens, illis dixerim solùm de quibus in omnem vitā dicendum est, hoc vnum esse quo cæteris animalibus præstamur, vt præclarum quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiusceemodi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæq; animalia; oratione autem homo duntaxat, absurdum profectò maximè omnium cedat, si qua vna re bestiis antecellimus,

A διὰ τούτου καὶ κακοῖς τοῖς αὐτῶν κακίαν ἐμφαίνοντες ἐκολάσαμεν, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς θαυμάζοντες καὶ μιμεῖσθαι ἐζηλώσαμεν. καὶ οὕτω καὶ τὰς μελλούσας κακὰς ἀποδιωξόμεθα, καὶ τοῖς παρουσιν ἀγαθοῖς διαπαντὸς ἐντυγχάνομεν. καὶ διὰ τούτου καὶ τὰς ἐνεστώσας δυσχερείας ἐφυγόμεν, καὶ τὰς μὴ παρουσας ἡμῖν ὠφελείας ἐπορισάμεθα. ὥσπερ γὰρ βίος ἀμέριμνος, οὕτω καὶ λόγος εὐπορώτατος, καὶ μάλιστα μὲν σοὶ δεῖν ἀπόφασιν ἔχειν, ὅτι παραδείγματα τοῖς πλείοσι τὴν αὐτοῦ φύσιν, τοῖς μὲν ἐξ ἑαυτοῦ, τοῖς δὲ ἐξ σοῦ βίου καὶ λόγου. ὅπως οὖν ἐν Ἕλλησιν καὶ βαρβάροις, τοῖς μὲν ἐν σοῦ αὐτοῦ πολιτεύοι, ἵνα τὴν τῶν τοιούτων μίμησιν οἱ ἀεὶ τοῦτα διατρίβοντες, τοῖς τὴν ἀρετὴν στοιχείοις καλὴν χρησάμενοι, μὴ τοῦ τὰ φαῦλα πρὸς ἑαυτοὺς ἀγωνιῶν, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν μετέχειν ὀρεγόμενοι. ἔτι δὲ τὸ βελτίστου, τοῦ ἀεὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν ὀρέγεσθαι τὸ δὲ σὲ εἰς τὸ σύμπαν καὶ μάλιστα ἄξιον τοῦ αὐτοῦ σοι δεῖν ἀπόφασιν ἔχειν, ἀλλὰ τοῖς μανθάνουσι τῶν καλῶν βουλεύεσθαι βουλεύσασθαι. τίς γὰρ δὴ τοῦ μὴ ἀμφισβητοῦντος τὴν ἐξέτασιν, ὅτι τὸ μὲν σωφρονεῖν μὴ βουλευόμενον, παρανοίᾳ δεῖν ἀποδοῦναι τὸ δὲ κρίνειν τὴν ὑφήγησιν τοῦ λόγου, σπουδαῖόν τε τοῦ ὑπ' ἐκείνου παραγγελθέντος, τοῦ μὲν ἰδιῶν δὲ δεῖν πάντας τοῦ αἰσχρὰ τοῦ πολιτεύεσθαι, λόγῳ τοῦ τοῦ τῶν ἔργων συνεχομένους. ἀφ' ὧν τοίνυν, καὶ τοῦ μάγιστα ἀξιοῦμεν τοῦ βαρβάρου ἔχοντας, τοῦτο μὲν τοῦ τοῦ σοφιστικοῦ ἐκφεύγοντες, εἰδότας καλῶς, ὡς ἀκαταμάχητον ἐστὶ τοῦ σωτηρίας, καὶ διὰ τοῦ λόγου γνῶσιν τοῦ συμφέροντος δυνάμενα τοῦτο δοκεῖν κοινῶς ἀπόφασιν ἔχειν, καὶ τῶν ἐν τοῦ κοινοῦ μεμφόντων ἀπορίᾳ τοῦ ἐνεστῶτος τοῦ τοιούτου. διὰ γὰρ ὀκνῶ τὴν πολὺν γράφειν, μήποτε καὶ αὐτὸς ἐδόξω σοὶ τοῦ ἀκαιρῶς γραφιζεῖν, ὡς οὐκ ἐμολογεῖν, πρὸς ἄλλοις ἀναγκαῖον. ἀλλὰ ἀφῶμεν, ἀκείνα μόνον εἰπόντες, σοὶ ὧν ἔστι λόγῳ εἰς ἀπαντὰ τὸν βίον, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ διαφέρειν τοῦ ἀλόγου ζώου. τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ λόγου τοῦ ἔξωθεν αἰθόντου, οἱ μαχόμενοι ἡμῖν. ὅσα τὸ δημόσιον τυγχάνοντες ἀπολαμβάνομεν τοῦ γὰρ δεῖν καὶ δεῖν καὶ τοῦ τοιούτου, χρῆσις καὶ τὰ κοινὰ ζῶα ποιεῖ, κλῆρ καὶ τὰ ἀλόγα τοῦ λοιπῶν, χρῆσις τοῦ ἀδύνατον. ἀπορία τοῦ τοῦ τοῦ, εἰ τοῦτο μόνῳ τοῦ λοιπῶν ζῶων βουλευτικῶς χρῆσθαι ζῶντες, τοῦ αὐ-

τὸ αὐτὸν τὸ κακῶς ἔχ) διὰ μαθημάτων ἀφῶμεν καὶ παλιγγενεσίας. ἀναμνήσομεν δὲ σε πάλιν παρακελευόμενοι, τοῖς τοῦ λόγου πάντα θεν φιλοσοφίας. καθάπερ γὰρ ἔστι φυλακτικὸν σώματος ὑγεία, οὕτω τῆς ψυχῆς φυλακτικὴ καθάπερ παιδεία. ταύτης γὰρ σωζομένης, τὸ πάντα τιμιώτατα σοι τοῦ τὰ ἀφελεῖν, διὰ σοῦ ἐν ὑπόνοιαν, ἃ ἔστι εἰπεῖν, τὰ ὑπαρχόντα σοι τοῦ ἀγαθὸν κτήσῃ. χωρὶς δὲ τοῦ εἰρῆσθαι, εἰ τὸ τῆς ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἀδύ, τὸ τῆς ψυχῆς θεάσασθαι ἐξαίρετον ὅτι θαυμαστόν. ἔτι δὲ καὶ ὁ σωκράτης ὅτι σοφὸς τοῦ σωκρατικοῦ, ἔστω λόγος μὴ παιδείας ἡγεμόνα ὅτι βίου. τοῦτο τοῦ γὰρ σοῦ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια παρεκτείνει, νομίζω καλῶς ἡμῖν ἔχειν τὸν ὑπαρχόντα καιρόν. ἔχομαι δὲ μὴ διακελεύσασθαι, ὅπως μηδεὶς τοῦ λοιποῦ ἀνθρώπων λήθῃται τοῦ βιβλίου τούτου, καὶ τοῦτο εἰδώς, ὅτι καθάπερ τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶντας, οἱ γεννῶντες τοῦ ὑποδεδεγμένοι μᾶλλον φιλοῦσι, οὕτω καὶ οἱ διδάσκοντες τοῦ μανθάνοντος. οὐ γὰρ δὴ ὑπὲρ τίνων, τούτων τοῦ λόγου ὑπάρχει τοῦ γεγενῆσθαι. οἱ γὰρ Πάριοι λεγόμενοι σωτῆρες, διὰ τὸ μὴ τεκεῖν, ἀυτοὶ διὰ μαθημάτων ἀμοῦσον εὐ γίγνεσθαι, διὰ χρήματα λυθέντες, ὅπου κερδίζουσι διὰ τὴν χρείαν ἐκεῖ σοι παρακαλοῦσι διαφυλάττειν τοῦ τὸν λόγον τούτου, ὅπου τίνες κεκτήσεσθε, ὑπὸ μαθήσεις χρήματα διαφθαίρουσι, κοσμίας δὲ μὴ σὺν συμβιάζουσι, εἰς ἀλλάξαι ἀλλάττοντες, δίξας ἀκηράτου τυγχάνοντες. Θαρσεῖ γὰρ ἡμῖν, καθάπερ ἡμῖν ἐβούλοντο Νικάνορ, καὶ τοῦ λοιποῦ τυγχάνοντα εἴπερ τι γλαφυρὸν ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ τούτου γέγραφε ἐν ταῖς τέχναις. πλειστάκις δὲ τοῦ τούτοις ἐβούλετο τὸ μὲν δεῖν ἡμῖν, ἐν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν τέχνας Θεοδέκτῃ γραφέσαι τὸ δὲ ἕτερον, Κόραξι. τοῦ δὲ λοιπὰ πάντα ἰδίᾳ πάντα γέγραπται, οἷς τε τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ δικαστικοῦ παραγγέλματα πολλὰ ἐν ἑκάστῳ ἐν αὐτῷ δυνήσῃ ἐκ τούτων τοῦ ὑπομνήματα σοι γεγραμμένα εὑρεῖν.

Κεφάλαιον β.

Τρία τοῦ τοῦ πολιτικοῦ εἶδη λόγου, τὸ μὲν δημηγορικόν, τὸ δὲ δικανικόν, τὸ δὲ ἐπιδεικτικόν. εἴδη δὲ τούτων ἐστί, συμβουλευτικόν, ἀποτρεπτικόν, ἐπαινετικόν, ψεκτικόν, κατηγορικόν, ἀπολογητικόν, ἐξετastικόν,

A cam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Proinde te iam pridem tua sponte incitatum, etiam atque etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complectare. Nam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina, eruditionéque seruatur. Huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potius omnia, (vt ita dicam) quæ tibi iam parta sunt, bona planè tuebere. Quòd si præterea oculis videre, iucundum est, animi luminibus cernere, penitúsque perspicere, admirabile certè plurimum. Rursus autem quemadmodum Imperator sui est seruator exercitus, ita etiam eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, atque his similia, operæ pretium puto vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat, quippe qui non sis nescius, sicuti parentes, quos ex se genuerint, magis, quàm ij, quibus suppositi sunt, partus amare solent: eodémque modo ij, qui præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quàm quibus eo vti contigerit. Non secus enim pro inuentis, atque pro liberis emori periclitantur. Enimuerò ij, quos Parios vocant sophistæ, quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecuniis ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi præcepta serues, atque tueare, vt cùm & ipsa adolescant, nullius opibus violentur, sed honestè tecum, decoréque vnà viuant: & cùm in adultam ætatem euaserint, immortalem gloriam nanciscantur. Adsumpsimus autem (sicuti nobis Nicanor exposuit) si quid hisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitum, elimatúmque inuenimus. Impendes autem operam etiam hisce duobus libris, quorum alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodectem scripseram: alter autem est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinent, separatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentariis ad ea consequenda abundè tibi adiumēta suppetent. Vale.

CAPVT II.

Tria sunt genera ciuilium causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Horum autem species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, defensio, & quæstio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut ipsa secundum sese, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autem vtimur & in consultatione ciuili, & apud iudices, & circa aliculus certæ personæ dictionem de quibus quidem omnibus ita poterimus apte dicere, si singillatim vniuscuiusque speciei vim, & vsum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primùm quidem de suasionibus est, dissuasionibúsque dicendum. Ipsarum enim vsus in demonstratiuo, deliberatiuóque genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, agendúmve exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur aut dicatur agatúrve, dehortatio. His autem ita definitis suasor ostendat oportet hæc, ad quæ exhortatur, & iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse. Quòd si minus id poterit, demonstrandum erit, cùm ad laboriosa, & grauia quædam exhortatur, hæc facta & possibilia esse, & quàm necessaria: dissuasor autem ex contrariis dehortetur oportet, vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neque iucundum, neque factu possibile hoc sit, vel saltem & laboriosissimum id esse, & minimè necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est, quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes, dissuadentésque desiderare cõueniat, hæc sunt. Definire autè iam aggrediar vnumquodq; horum quid sit, demonstrabitúrque de ea nobis in dicendo suppeditemus. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta, turpísque determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his similia, non iubent scriptæ leges hominibus facienda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum fit. Iusta igitur hæc sunt. I. Ex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit quomodo vnumquodque agendum sit. Vtile verò est, præsentium bonorum consecutio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio, aut futororum incommodorũ inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. Corpori enim est vtile robur.

A ὅ διὸ τὸ κεφ' αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο. τὰ μὲν οὖν εἴδη τῶν λόγων ποιοῦμεν ἀριθμῷ ὅσα. χρησόμεθα δ' αὐτοῖς ἐν τε τῇ τῶν κοινῶν δημηγορίᾳ, καὶ παρὰ τοῖς τὸ συμβουλεύειν διεξιοῦσι. καὶ τῇ ἰδίᾳ ὁμιλίᾳ. οὗτα δ' ἂν ἐπιμόνοτατον λέγοι τὰς ἰδίας χρείας. καὶ γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ, εἰ καὶ κατ' ἔνιον ἕνδος κοινωνοῦντες, ἀναμιμνησκόμεθα τῶν δυνάμεων αὐτῶν, καὶ τῶν χρείας ἕνεκα πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φρόνησιν καὶ κοινωνίας (ἐπειδὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ ὁμιλίᾳ, καὶ τῇ κοινῇ δημηγορίᾳ, ἐν τοῖς δικαίοις αὐτῶν χρῆσις ἐστι) διὸ συμβουλὴ μὲν καθόλου μὲν οὖν ἐστιν, παρόρμησις μὲν ἐστι τοῦ πρᾶξαι τι, ἢ λόγου, ἢ πρᾶξις. παρόρμησις δὲ, κοινὸν παρόρμησις, ἢ λόγου, ἢ πρᾶξεως διακώλυσις. οὗτα δὲ τούτων διαιρεθῶμεν, τὸν μὲν παρορμῶντα χρὴ δεικνύειν τοῦτο ἐφ' ὃ παρακαλεῖ, δίκαια ὄντα καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, καὶ καλὰ, καὶ ἥδιστα, καὶ ῥᾴδια πρᾶξαι. εἰ δὲ μὴ, δυνατὰ τε δεικτέον, ὅτι οὐδὲ διεξῆλθε παρακαλῶ, καὶ ὡς ἀναγκαῖα τοῦτο ποιεῖν ἐστι. τὸν δὲ ἀποτρέποντα, δεῖ διὰ τῶν ἐναντίων κωλύειν διαφέρειν, ὡς οὐ δίκαιον, οὐδὲ νόμιμόν ἐστι, οὐδὲ συμφέρον, οὐδὲ καλὸν, οὐδὲ ἥδιστον, οὐδὲ δυνατὸν πρᾶξαι τοῦτο εἰ δὲ μὴ, ὡς ἐπιπόνου, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον. ἀναγκαῖον δὲ καὶ πρᾶξεις μεγίστας τούτων ἀμφοτέρων, ὧν μνησθῆναι τῶν ὑποθέσεων ἕνεκα λόγων ἀναγκαῖον. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα δεῖ τοῦ παρορμῶντας καὶ ἀποτρέποντας, τοιαῦτα ἐστι. ἀρέσκουσι δὲ μάλιστα τοῦτον ἕκαστον τὸ ἐστι, καὶ δεῖξαι ποῖον αὐτῷ εἰ δεῖ λόγοις ἀποτελοῦμεν. δίκαιον μὲν οὖν ἐστι τὸ τῷ ἀπαίτοντι, ἢ τὸ τῷ πλείστῳ δοκοῦν ἕκαστα, διορίζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρὰ. οὗτα δ' ἐστὶ, τὸ γονεῖς τιμᾶν, καὶ φίλοις εὖ ποιεῖν, καὶ πᾶς διεγράφησαν χάριν. ἀποδιδόναι. ταῦτα γὰρ καὶ τὸ πολὺ πάντες ὁμοίως, οὐ νόμοι κατὰ τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις εἰ γεγραμμένοι νόμοι ποιοῦσι, ἀλλ' ἐν ἀγραφοις καὶ κοινῷ νόμῳ νομίζουσι. τὰ μὲν οὖν δίκαια, τοιαῦτα ἐστι. νόμος δὲ ἐστι, ἐμβιβάζοντα πάντων κοινὸν, διὰ γράμματος προστάττει τοῖς μὴ πρᾶξαι ἕκαστα. συμφέρον δὲ ἐστι τῷ ὑπαρχόντων ἀγαθῶν φυλακὴ, ἢ τῷ μὴ φανεῖσιν κτῆσις, ἢ τῷ ἀπειρχόντων κακῶν ἀποδιωγμὸς, ἢ τῷ ἐσομένων κωλύσις. τῶν μὲν οὖν ἰδίων σωμάτων καὶ ψυχῆς, καὶ τὰ ἐπιτήδεια. σώματος μὲν οὖν ἐστι συμφέρον, ῥώμη,

ῥώμη, κάλλος, ὑγίεια. ψυχῆς δ' ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη. τὰ δ' ἐκτὸς τύχαι, φίλοι, χρήματα, κτήματα. τὰ δ' ἐκτὸς τῇ πόλει, εὐνομία, πολεμικὰ συμφέροντα τὰ τοιαῦτα τί ἐστι, ὁμόνοια, δυνάμεις πρὸς πόλεμον, χρήματα, καὶ πρὸς τὰς ἀπορίας, πόρος ἀρχῶν αὐτῶν καὶ πολίτων καὶ συμμάχων ἄφοβα τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ, συμφέροντα τιμίζομεν· τὰ δὲ ἐναντία, ἀσύμφορα καλεῖ δὲ ἐστι, ἀφ' ὧν ἔνδοξα τε, καὶ τιμὴ τε ἔνδοξος γίνεται τοῖς πρᾶξασιν. ἥδιστα δὲ, τὰ χαρᾶ ἐργαζόμενα. ῥᾴδιστα δὲ, τὰ μὴ ἐλαχίστου χρόνου καὶ πόνου καὶ δαπάνης δεόμενα. δυνατὰ δὲ, ταῦτα τὰ ἐνδεχόμενα γίνεσθαι. ἀναγκαῖα δὲ, τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν ὄντα πρᾶττειν, ἀλλ' ἀπ' ἐξ ἀνάγκης ἢ ἀδύνατον ἐστι οὕτως ἔχειν. τὰ μὲν οὖν δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἥδιστα, καὶ τὰ ῥᾴδιστα, καὶ τὰ δυνατὰ, καὶ τὰ ἀναγκαῖα, τοιαῦτά ἐστι. διωρίσθω δὲ ἐκ τούτων λόγῳ ἐξ ἀνάγκης τὰ τῷ φρονεῖν ἐμφαίνοντα, καὶ τῷ ἐμείνοι τούτοις, καὶ τῷ σωφρονεῖν ἑαυτοῖς, καὶ τῷ ἄδικα κακεῖνοι ὑπὸ δικῶν, ἢ ἀδικεῖν τοὺς δίκαιον, ἢ ὑπὸ κρείττονος, ἢ ὑπὸ τῷ αἰσχυνοῦσιν ἡμᾶς. τὸ μὲν οὖν δίκαιον δεῖ αὐτῷ τῶν ὄντων ἡμῶν ἀποδίδοσθαι. τὸ δὲ ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τοιοῦτ' ἐστὶ. ὥσπερ γὰρ δίκαιον τιμίζομεν τοῖς γονεῦσι τοιοῦτον, τὸν αὐτὸν ὅπερ ἐστὶ φρονεῖν πρᾶξαι μιμεῖσθαι τοῦ υἱοῦ τοὺς τῷ πατέρων πρᾶξεις· καὶ κακῶς τοὺς εὖ ποιήσαντας εἰς ἀντιεργετεῖν δίκαιον ἐστι, οὕτω τοὺς μεθ' ἡμᾶς κακῶς ἐργασαμένους, δίκαιον ἐστι μὴ βλάπτειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τὸν ὅπερ τοῦτον δεῖ λαμβάνειν. ἐν δὲ τῷ ἑκάστων χρὴ κρίνειν τοῦτο ἐν τῷ πρᾶγμα. καθάπερ γὰρ τοὺς κακῶς τι ποιοῦντας δίκαιον ἐστι τιμωρεῖσθαι, καὶ τοὺς ἀναγκαίους οὕτω φρονεῖν ἀντιεργετεῖν. τὸ δὲ καταμέμφεσθαι ὑπὸ τῶν ἐνδέχεται δίκαιον, οὕτω λέγω· ἀλλ' ἡμᾶς μόνον μεταδίδωσι, καὶ κακῶς ποιοῦσιν τοῖς ἡμετέροις, ὅταν ὁ Λακεδαιμόνιος δίκαιον ἐστι κρίνειν τοῖς ἡμετέροις τιμωρεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οὕτω μεταλαμβάνεται πολλάκις, λέγω. τὸ δὲ νόμιμον, ἐστὶ μὲν οὖν ἐστι, ὥσπερ εἴπομεν ἡμῖν ἀνωτέρω. δεῖ δ' ὅταν αὐτὸ χρήσιμον, ἐστὶν τε τὸ ἀμφιβάλλοντα, καὶ τὸ ὄνομα λαμβάνει, εἶναι τὸ ὅμοιον τῷ γεγραμμένῳ νόμῳ. εἰ δὲ καὶ τοιοῦτ' ἐστὶν ἐστὶ γὰρ ὁ νομοθέτης μείζονος τοῖς κακίστοις ἐπίλαστον. οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἐξαπατῶντας μάλιστα

A formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. Externa verò sunt amici, pecuniæ, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his contraria sunt, inutilia. Honesta verò sunt, ex quibus splendor aliquis atque illustris honos in eos, qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiant gaudio. Facilia verò sunt, quæ breui tempore, & minimo labore, impensáque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria verò, quæ vt fiant, arbitrij nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam, aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia, & possibilia, & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrariis, & ab iis, quæ iudicata sunt, aut à diis immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: similie autem iusto est huiusmodi. Nam quemadmodum iustum existimamus, obtemperare parentibus, itidem conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficis benefacere iustum est, ita & ij, à quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est, non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrariis autè opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus. Nam veluti iustum est, in eos animaduertere, qui aliquid per peram patrauerint, ita iis, qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum. Verùm neque nos soli odio hostes insequimur, malóque afficimus, sed & Athenienses & Lacedæmonij iustum esse iudicant, inimicos mulctare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum verò, quale etiam ipsum sit, antè à nobis definitum est. Oportet autem, vbi vsui sit, vt is, qui sententiam dicit, legem etiam adsumat: deinde simile legi scriptę. Est verò huiusmodi. Nã sicut legumlator maximis animaduertionibus fures plectẽdos voluit, ita & seductores maximopere

sunt mulctandi. Etenim hi furantur eius, A quem deceperint, hominis mentem, & veluti legumlator hæredes eos statuit, qui genere proximi iis essent, qui sine filiis interissent, eodem modo & huius pecuniarum, rerúmque liberti me nunc dominum fieri decet. Nam cùm iis, qui ipsum liberarint, hac luce orbatis, proximus ipse sim cognatione, iustus certè sum, qui illius res omnes dominio teneam. Legitimo B ergo simile adsumitur hoc modo. Contrarium verò sic: Si quidem lex prohibet publica priuatim distribuere, perspicuum est, eos, qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere à legumlatore iudicatos. Nam si eos leges ornari iubent, qui honestè rebus communibus, iustéque præfuissent, nequaquam obscurum est, quin & publicarum rerum dissipatores mulcta dignos existiment. C Ex contrariis igitur ita legitimum clarum fit. Ex iudicatis autem hoc modo: Neque ipse solùm præsentem legem harum causa rerum à legumlatore positam dico, sed etiam antea ipsi iudices, authore Lysithida, æquè, atque nunc à me dicitur, sententiam de hac re protulere. Legitimum igitur hoc modo tractantes, multipliciter demõstrauimus. Vtile autem quale sit, antea definiuimus. Assumendum est D autem in dicendo, etiam si quid ex vtili inciderit: eodémque modo tractandum, quemadmodum in iusto, legitimóque tradidimus: & sic crebris in locis ostendendum. Esset autem vtile simile huiusmodi. Sicuti nanque in bello conducit, eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodem modo in Rebuspubl. permagnæ vtilitati est, prudentissimos multitudini, iustissimósque præesse: & quemadmodũ hominibus in bona E valetudine cauere ne in aduersam incidant, vtile est, ita etiam pacatis vrbibus, concordiáq; vtentibus, cõducibile, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractanda sunt. Ex contrariis autem vtile sic perspicuum fit. Nam si conducit eos ciues, qui æqui, & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos vtilitatis plurimum adfert, & si quidẽ inutile est, nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, vtile erit, vt Lacedę- F monios socios nobis adsciscamus, itaque aduersum illos belligeremus. Ex cõtrariis igitur sic vtile clarum efficies. Vtile verò à claris viris iudicatũ hoc pacto adsumes.

[illegible Greek text]

[illegible Greek text]

Κεφάλαιον γ.

[illegible Greek text]

A Nam & Lacedæmonij, vbi Athenienses bello superassent, vsui sibi fore existimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent: & Athenienses rursus cùm possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedæmonij superessent. Et iustum quidem, & legitimum, & vtile sic tibi tractandum est. Honestũ verò, & facile, & iucundum, & possibile, & necessarium, quo modo & hæc superiora, B te tractare conueniet. & de his quidem, & hisce dicere commodè poterimus.

CAPVT III.

RVrsus autem definiemus quantum, & quale, & quid tum in curia, tum in concione consultabimus. Nam si horum singula planè tenuerimus, res ipsæ pro vnaquaq; re nobis consultatione verba suppeditabunt. Communes autem species, quas C dudum antè nouerimus facilè in vnamquanque causam inducere poterimus. quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgò consultãt omnes. Vt summatim ergo dixerimus, eę de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. Necesse enim est, nos & consultare, & orare tum in Senatu, tum apud populum, aut de sacrificiis, aut de legibus, aut de apparatu ciuili, aut de societatibus, ac fœ- D deribus aduersus alias vrbes, aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouẽtibus. Hę igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & consultatio, & oratio. Harum autem vnamquanque diuidamus, consideremúsque quibus modis oratione in his vtendum fuerit. De sacrificiis autem abundè dicere necesse est. Aut enim dicimus præsenti in statu ea seruanda esse, aut vt magnificentiùs, aut in E humiliùs quodã modo agendum sit. Cùm igitur dixerimus, in præsenti statu ea seruãda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere, quódque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda, & quòd eorum, qui vrbes primo condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt, diùque obseruandi. Ex vtili autem dice- F mus, quòd ad rei pecuniariæ impensam, aut priuatim, aut publicè conducet, vbi pro patrio more sacrificia sit indultum,

[illegible Greek text]

& quod ad ciuium audentiam ea res conferi non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus, equitibusque, ac velitibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectati contigerit. A iucundiore vero, si & varietas quædam circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusce modi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cùm igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cùm hæc tractamus, operæpretium est de antè dictis, aut de horum similibus considereamus, & ea pro rei natura edoceamus. Cùm verò consulemus, vt ad splendidiorem quendam apparatum sacrificia traducantur, eæ sunt causæ nobis adferendæ, quibus merito consuetudines patrias mouere videamur, dictitantes addere præstitibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potius res antea constitutas, ac firmatas: deinde quod & consentaneum sit, Deos immortales beneuolentiores in eos esse, à quibus magis venerentur. Item quod neque maiores ipsi eundem semper mundum in sacrificiis obseruabant, sed pro tempore, próque secundis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebant: postea verò quod veluti in cæteris rebus omnibus consuetimus, ita & Reipublicas, atque priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, si qui ex his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidem omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictum est. Cùm ad humilius exhortamur, primùm quidè temporibus est accommodanda oratio, dicendúmque quibus in rebus deceritis nunc habeant, quàm anteà habuisse: deinde vero quod ne consentaneum quidem sit, Deos sacrificantium sumptibus, sed pietate potius gaudere. Item quòd eos, qui supra vires quicquam faciũt, & Dij, & homines, quàm stultissimos iudicant. Demum vero, quod nec in hominum arbitrio publicè sumptus, modo, verùm & in secundis, adeò sisque rebus existunt. Has igitur causas & harum similes, in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autem & quæ ad optimum sacrificium pertinent sciamus & exponere & sancire, hoc etiam definiam. Est enim id vnum omnium quidem optimum sacrificium, quod aduersus Deos piè ac diuinè, ad tũptus verò moderatè, ad bellũ autè vtiliter, ad spectacula

A καὶ ὅτι πρὸς ἕκαστα λεκτέον τοῖς πολίταις· ἐπὶ μὲν συμπομπαῖς ὁπλίταις, ἱππεῦσι, ψιλοῖς, εὐπλοΐαν ἔχειν· οἱ δὲ πολλοὶ φιλοτιμούμενοι περὶ τούτου. ἐν δὲ κάλλει, εἰ οὕτω λαμπρῶς τὰς ἑορτὰς ποιοῖτο τὸ δικαστήριον συμβήσεται. ἐν δὲ τῷ δυνατῷ, εἰ καὶ ποτὲ τὸ δικαστὴς πανηγυρικὰς ἀφ' ἑαυτοῦ θύσειε. ἐν δὲ τῷ ἀδυνάτῳ, εἰ μήτε ἔνδεια γιγνοίτο, μήτε ὑπερβολὴ ἐν τούτοις. ὅταν μὲν οὖν τῶν χρηστῶν συνηγορῶμεν τοῖς μετοῖσι, συνεπῆνον δεῖ ἃ προτεταγμένα, καὶ οὐκ ἀνόμοια δεῖ ἀλλὰ μεγαλοπρεπῆ. ὅταν δὲ δεῖ τὴν μεγαλοπρέπειαν συμβουλεύωμεν μεθιστάναι τοῖς ἱερεῖοις, πρὸς ἃ δὴ τὰ τῶν πατέρων κινεῖν, ἀναμνήσαντες ἡμῶν διαφορᾶς, λέγοντες ὅτι τὸ προσεπιθεῖναι τοῖς ἐναργέσιν, οὐ καταλύειν ἔοικεν, ἀλλὰ αὔξειν τὰ κατεστῶτα. ἔπειτ' ἐκ τοῦ θεοὺς εἰκὸς ἀθανάτους εὐνοϊκωτέρους εἶναι, τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς σεβομένοις· ἔπειτ' ἐκ τοῦ τὰ πατρῷα μὲν ἀεὶ τὴν ἀρχὴν τὰς θυσίας ἄγειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς καιροῖς καὶ τὰς δυνάμεις ἐρρύθμιζε, καὶ τὴν τῶν θεῶν θεραπείαν νομοθετοῦσαν. λέγοι δὲ καὶ ὅτι τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις ἐποιοῦμεν. ἔπειτ' ἐκ τοῦ τὴν τῶν πόλεων καὶ τὴν ἰδίαν οἰκίαν, τί ἀφελοῦσιν ἢ τί μεῖζον τυγχάνουσιν ἐὰν ἀφέλωμεν. ἔπειτ' ἐκ τοῦ θεοῖς χρῆσθαι τῷ δικαίῳ, ἀλλὰ τῷ πλείστῳ δαπανᾶν. εἰδὼς δὲ πολλὴν ἄνοιαν τοῦτο καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἡγοῦνται παρὰ δύναμιν τι ποιοῦντα. ἔπειτ' ἐκ τοῦ δεῖ τοῖς ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ δεῖ τοῖς ἐν ἀφθονίαις καὶ εὐπορίαις ὄντα τοῖς θεοῖς χαρίζεσθαι· ἀφορμὰς μὲν γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐμπόροις παρεσκευάζει τοῦ θύειν· ἐκεῖνοι δὲ τὰς θυσίας ποιοῦσιν ἐξαρκεῖν. ἔπειτ' ἐκ τοῦ τὰ μὲν τῶν ἀρετῶν θυσίαν εἰκόνι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἔστι γὰρ ἀρετὴν θυσία ποιεῖν τὶ ἀεὶ ἔχει, ὥστε μὴ τοῖς θεοῖς εἶναι θεῖον· ἀφεῖς δὲ τὰς δαπάνας, μετείναι ἀφεῖς δὲ πολίμων, ἀφιλίμων· ἀφεῖς δὲ τοῖς

θυμηδίας, λαμπροῖς. ἔχει δὲ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν, καὶ τὸ εὐσεβεῖν μὴ καταλύοντες· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, καὶ μὴ πάντα τὰ περιττώματα καταναλίσκοντες· πρὸς δὲ τὰς θυμηδίας λαμπρῶς, ἐὰν χρῶνται καὶ τοῖς νεανίσκοις, ἃ μὴ συμπαταλίσκουσι, δεξιῶς τε χρώμενοι πρὸς δὲ τὸ πολέμιον ἀφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διαπεπονημένοι συμπομπεύωσιν. τὰ μὲν δὴ ἀεὶ τοῦ θεοῦ, ἐκ τούτων κείσεται καὶ κατεσκευασμένα· τὰ δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν θυσιῶν, ἐκ τούτων ἔστι καὶ ἐξ ὧν εἴρηκεν, καὶ οὐ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος δεῖ ἀναμνήσεις ἐποιεῖσθαι ἐξ ἀρχῆς ἐπιστολῆς, ἐπιστρέψαι δὲ πάλιν, καὶ τοὺς πολεμοῦντας ἐκπαιεῖν ἐμποδίζοντας διὰ λόγων. εἰσὶ δὲ νόμοι, συνελόντι εἰπεῖν, ὁ μὲν τῶν πολιτῶν, ὃν ἐν τῷ γράμματι τῶν ἐν τῷ πόλει κειμένων ὁρίζει καὶ προστάττει τοῦ ἔχειν ἕκαστα φυλάττειν. διὰ δὲ αὐτῶν τῶν θεῶν, ἐν μὲν ταῖς ἀναθέσεσιν τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς πολλοῖς κληροῦσι τοῖς ἀγαθοῖς· ἀγαθὸς γὰρ οὗτος· τοῖς δὲ μικροῖς, χαριεστέροις δὲ πλούσιοις. οὗτος γὰρ ὁ μὲν δῶμεν αἰρεῖ ἂν ἀνδρὶ τοῖς πόρρω τῶν ἀθλίων, τοῖς καμβάνουσι καὶ τοῖς εὐφυεστέροις· οἱ δὲ δῶρα φιλοτιμίας, μᾶλλον τῶν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν, εἰδότες ὅτι τὸ παρὰ τοῖς πολίταις εὐδοκιμεῖν, οὐκ ἀλυσιτελὲς αὐτοῖς ἔσται. ὅσα μὲν οὖν τῶν ἀρχαιοτάτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ, οὕτω διὰ τοῦτο ἀεὶ ἐν τῷ ἀλλῳ διαλεκτέον, καθὸ ἂν μὴ ἄκυρα διαλείπῃ, πολὺ δὲ ἐρρωνέστερον. τὰ δὲ διὰ τοῦ θεῖα, ὅταν οἱ νόμοι τὸ μὲν πλεῖστον δοῦναι τῷ θεῷ τῶν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἔχουσιν ἀληθεύουσιν, τοῖς δὲ πλουτοῦσιν, εἰς τὰς κοινὰς λειτουργίας ἐκκυνοῦσι δ' ἐπιπαν φιλοτιμίαν ἐρασιμόνιον. τοῦτο δὲ οὐκ ἀφαιρεῖται, εἰ τοῖς μὲν τὰς οὐσίας ἔχουσι πάντ' εἰς τὸ κοινὸν δαπανῶσι, τοῖς δὲ πένησι δοῦναι τῷ νόμῳ ἀφαιρεῖται τυχόντες· τῷ δὲ πολεμίῳ τοῖς τῶν χρόνων ἐργαζομένοις καὶ ἐπικληρωτοῖς, τῷ ἀγρεῖν μᾶλλον ἀφορμῶν, ὅταν οἱ μὲν πλουσιοῦντες ἐκόντες τῇ πόλει λειτουργῶσιν, τὸ δὲ πλῆθος οὐ συκοφαντῶσι, ἀλλ' ἐργάσιμα δεδωκότες. διὰ δὲ ἀφεῖς τούτοις καὶ εἰς τὸ μὲν χρῆσθαι πάντα ἐπιδίδοσιν μόνον δαπανῶντες τὰς οὐσίας τῷ πλουτοῦντι, ἐργοῦσι δὲ τῷ νόμῳ, καὶ μεγάλας δεῖ τῷ θεῷ τιμωρίας τοῖς παραβαίνοντι τοῦ νόμου τὸν τῷ πλουτοῦντι, εἰς τὰ ἄλλα τὰ χρήσιμα δαπανῶντα ἐν κοινῷ ἀφεῖ τοῖς

A verò splendidè habuerit. Aduersus autem Deos habebit piè si patriæ consuetudines, institutáque non soluantur: moderatè verò ad sumptus, si non quæcũque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autem vtiliter, si equites & milites vnà compositè ludos agant: ad spectacula verò splendidè, si & auro, & iis huiusmodi rebus, quæ haud consumuntur, magnificè quis vtitur. Quæ igitur aduersus Deos seruanda sunt, perpulchrè ex his constituemus. Ex iis verò, quæ antea dixerimus, planè iterè poterimus, quibus modis oratio de vnoquoque sacrificandi genere haberi possit. De legibus autem, deque constitutione ciuili rursus eodem modo tractemus. Leges enim sunt, vt summatim dixerim ciuitatis publici cõsensus qui scriptis terminant, atque impecant quid vnũquodque agendum sit. Eæ verò leges colendæ sunt, quibus magistratus parui quidem, ac multi ex sortitione, id quod seditionis vacat, maximpè autem ex totius multitudinis suffragiis in popularibus principatibus designentur. Ita enim & ipse populus quoniam in ipso sit, eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magisque probitati studebunt, vtpote qui intelligãt, vsui sibi futurum apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oportet, hæc sũt. Quæ verò ad reliquam administrationem pertinẽt, singillatim exponere, operosum admodum fuerit. Verùm, vt breuiter dixerim, id obseruari oportet, vt multitudinis leges impedimento sint: ne locupletum rei insidientur, diuites autem indugeant vt vltrò ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autè assequi poterũt, si locupletes pro ea, quam in publicum munificentiam exhibent, statuis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donẽtur, sicque & agricolas paupertibus & nauium gubernatores vectoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruient, & plebes non calumniæ, sed ministeriis studebunt. Opus est præterea in conditis legibus seueritatem inesse, qua neque agrum ad egestatem redigere, neque moriendi substantias publicare fas sit: & magnos iis cruciatus inferre, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autè aliquè iis honestũ sepulturę locũ ante vrbem publicè dari, qui pro patria

Universidad de Deusto
Biblioteca

bellando perissent, & eorum filios ad pubertatem vsque publicis alimentis enutriri. Huiusceemodi igitur leges in popularibus principatu ferendæ sunt. In oligarchiis verò, quæ paucorum dominatu administrantur, magistratus æquè sunt in omnes illius ordinis viros distribuendi legibus. Horum autè plurimi quidem ex sortitione, maximi verò magistratus occulto suffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia, atque studio decernendi sunt. In eos autem, qui vlla in ciues vel contumelia perrexerint, maximæ sunt pœnæ constituendæ. Plebs nanque non ita ægrè patitur quòd magistratibus caret, quàm grauiter & molestè fert, quòd afficitur contumelia. Ciuium autè cõtrouersias perbreui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur, paucorúmque principatus rescindunt. Vt paucis igitur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidientúrque: in paucorum verò principatibus auertere illos, qui Rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis, & à calumniis, insimulationibúsque in ciues. Quæ igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desiderandæ, obseruandáque sunt, ex his cognosces. Is autem orator, qui quicquam lege suadere voluerit, hanc offendat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatíque conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbis potentiam, aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere. Aduersarius verò primùm considerabit, aut minùs lex illa communis sit omnibus, deinde an reliquis legibus non consentiat, sed aduersetur potiùs quodam modo: præterea an ad horum, quæ antè dicta sunt, conductura sit nihil, sed contrà nocitiua potiùs. De legibus igitur, déque constitutione ciuili ex his & contendendo, & orando nobis facilius aditus fiet. De fœdis autem, déque aduersus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines, necesse est publicis conuentionibus fiant. Socij verò pro ea temporum sunt conditione faciundi, cùm aliqui suis viribus infirmi sunt, aut bellum aliquod videatur impendere, aut eo cum aliquibus iucunda societas, quòd bello quosdam à se defectuos putent,

A πόλεως ἀφαιρεῖσθαι, καὶ τοῖς παροῦσι κοινῶς ἐκ τῶν δημοσίων ἐφόδια δίδοσθαι. τοὺς μὲν οὖν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ νόμους ἢ δόξειν συμφέρειν διὰ ποιεῖσθαι. οἷοι δὲ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς, τοὺς μὲν ἀρχὰς διὰ τοῦ νόμου ἢ τοῦ ἔθους κοινὰς ἐξ ἴσου πᾶσιν τοῖς τῆς πολιτείας μετέχουσι ποιοῦντας ἢ τοῖς μὲν πλείστας πλουσιωτάτοις, τοὺς δὲ μεγίστας, καὶ πρὸς τοῦτοις ἀναγκαῖον μετὰ ὅρκου καὶ πλείστης ἀκριβείας

B διαψηφίζεσθαι. διὰ δὲ τὰς ζημίας ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ μεγίστας ἐπιτίθεσθαι τοῖς ὑβρίζουσι τοῖς τῆς πολιτείας ἐπιχειροῦσι. τὸ γὰρ πλῆθος οὐχ οὕτως ἀφαιρεῖται τὴν ἀρχὴν, ὡς ἔχει βαρέως ὑβριζόμενον, καὶ ἡ καὶ τὰς διαφορὰς τῶν πολιτῶν ὅτι τάχιστα διαλύειν, ἢ μὴ χρονίζειν, μηδὲ συνάγειν εἰς τὴν χώραν τὸν τῶν ὀλίγων ὄχλον. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων συνόδων συνίστασθαι τὸ πλῆθος, καὶ καταλύουσι τὰς ὀλιγαρχίας.

C καθόλου δὲ εἰπεῖν, διὰ τὸν νόμον ἐν μὲν τοῖς δημοκρατικοῖς κωλύειν τὸν πολλὸν τῶν ἀφ' πλουσίων οὐσίας ὑπερβαλλόντων, ἐν δὲ τοῖς ὀλιγαρχικοῖς, ὅπως τοῦτον τὸν τῶν πολιτῶν μετέχοντας ὑβρίζειν τὸν ἀδυνάτων, καὶ συκοφαντεῖν τὸν πολίτας. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα δεῖ τὸν νόμον καὶ τὴν πολιτικὴν κατασκευάζειν, ἐκ τούτων ἐν ἀγωνίᾳ. δεῖ δὲ

D τὸν συμβουλεύοντα ἐθέλοντα νόμον, ἐπιτάττειν ὅπως ὅτιν τοῖς πολίταις, χρησιμεύσειν τε τοῖς ἄλλοις νόμοις, καὶ συμφέροντα τῇ πόλει, μάλιστα μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν· εἰ δὲ μὴ, πρὸς τὴν τῆς πολιτείας καταστάσεως, ἢ πρὸς τὰς κοινὰς προσόδους, ἢ πρὸς δόξαν τῆς πόλεως, ἢ πρὸς τὴν συνοικίαν δύναμιν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον. σκοπεῖν δὲ, διὰ σκοπῶν πρῶτον μὲν εἰ μὴ κοινὸς ὁ νόμος ἔσται εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις νομοθετοῦν, ἀλλ' ὑπεναντίος ἔσται. δεῖ τοίνυν, οὐ μὴ πρὸς μηδὲν ἢ εἰρημένον συμφέρον, ἀλλὰ τοιωδεῖ βλαβερὸν. οἷοι μὲν οὖν νόμοι καὶ τῶν κοινῶν κατασκευῶν, ἐν τοῖς τῶν πόλεων καὶ λόγῳ διωρίσθω. οἷοι δὲ συμφέρουσι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους πόλεις συμμαχίαν διαλυθῆν διωρίσθω. τὰ μὲν οὖν

F συμβόλαια καὶ τὰς τάξεις, οἵας χρὴ τὰς συνθήκας κοινὰς γενέσθαι συμμαχίας δὲ ποιεῖσθαι καὶ χωρὶς τοῦ νόμου, ὅταν τινὲς ἐφόβοι ὦσιν ἀδικεῖν, ἢ πόλεμος ἢ τινὰ φοβῶμεν, ἢ διὰ τὸν τοιοῦτον συμμαχίαν ποιῶμεν, ὅτι πολέμου ὄντος πολὺ μᾶλλον ἀφελοῦσι.

μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι μὴ οὐδ' αὐτοὶ, καὶ εἰ μὴ παρεκαλοῦσι τοιούτοις πολλὰ πλείους τῶν συνεδρευόντων συμμάχοις εἶναι. διὸ δὲ ὅταν συμβουλεύειν βούλῃ τῷ γενέσθαι συμμαχίαν, τὸν καιρὸν τοιοῦτον ὑπαρχόντα ἐμφανίζειν, καὶ διαλύειν τὸν πρὸς τοὺς συμμάχους ἐπιτιθέμενον, μάλιστα μὲν δικαίους ὄντας, καὶ ὑπάρχειν τι τῇ πόλει ἀγαθὸν ἐπιτηδεύοντας, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχοντας, καὶ πλησίον τῆς χώρας κατοικοῦντας· εἰ δὲ μὴ, τοῦτον ἀφ' ἀ ὑπάρχει, πάντα συμβήσεται. ὅταν δὲ διακωλύειν τὸν συμμαχίαν, ἐμφανίζειν ὡς ἀδίκοντας, πρῶτον μὲν ἐὰν κάλλιστα πειθῇ τοῦ ἀντιδίκου· εἰς οὐ δίκαιον πυνθάνεσθαι ὅτιν, εἰ δὲ οὐ πρὸς τοὺς ἡμᾶς κακῶς ποιοῦντας. εἰ δὲ μὴ, νῦν μὲν ἀπὸ τῶν ἀπόντων, καὶ εὐχὴ ὑπαρχόντος δίκαιον καὶ τοῦ συνοικοῦντας πορεύθηναι ἐκεῖθεν. τοῖς μὲν οὖν ἀπαλλάττεσθαι καὶ τοῖς συμμαχεῖν τοῖς οἷοι τε ὦσι συμμάχοις, ἐκ τούτων καὶ τοῦ τοῦτο ἡμῖν ὑπόμνημα χρήσιμον. οἷοι εἰρήνης δὲ πόλεμον καὶ πολέμου, τὸν αὐτὸν ὅπον τοῖς μεγίστοις εἶναι ἐκλέξομεν. πορεύεσθαι μὲν οὖν ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐκφέρει πρὸς τινας αὐτοὺς διὰ πορεύεσθαι ἀδικοῦντας, καὶ ἡμᾶς παρεκκαλοῦντας, ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ τοὺς ἀδικουμένους ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ ἀρχῆς, ἢ συμμάχους ἀδικουμένους βοηθεῖν, ἢ τὰ τῆς πόλεως συμφέροντα ἕνεκα, ἢ εἰς δόξαν, ἢ εἰς ἀπορίαν, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἄλλο τι τοῦ τοιοῦτον. ὅταν οὖν οὐδὲ τὸ πολεμεῖν παρακαλῶμεν, τούτου τε τοῦ πορεύεσθαι ἕνα πλείστοις συμβαίνει, ἢ μὴ ταῦτα ἀποτίνειν, ἢ ἐξ ὧν ὅτι ἀναγκαῖον τοῦ πολέμου, ἢ πλείστα τούτων τῶν παρεκκαλουμένων ὑπαρχόντα ἔχει. σκεπτέον δὲ πάντα, ἢ διὰ τὸν τοῦ δίκαιον, μὴ δυνάμεθα παρεκκαλεῖν, ἢ διὰ συμμάχων πλῆθος καὶ φίλων, ἢ διὰ χρημάτων ἀπορίας, ἢ διὰ στρατοῦ φόβον, ἢ διὰ συμμάχων ἀρετὴν, ἢ διὰ τόπων ἀφορίας. τοῦτον οὖν οὐ καὶ τοῦ τοιούτου τὰ τῶν παρεκκαλουμένων ἐπιτήδεια λαμβάνοντες, ἐμφανιοῦμεν, ὅτι ὅτι τὸ πολεμεῖν παρεκκαλοῦμεν, τὰ τοῦ τοῦ ἐναντίου ταπεινοῦντες, τὰ δὲ ἡμέτερα τῶν αὐξήσοντα μεγάλα καθιστῶντες. ἐὰν δὲ πόλεμον μέλλοντα γίνεσθαι, διακωλύειν ἐπιχειρῶμεν, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ πρόσθεν διεκτέον, ἢ ταπεινῶν εὐδαιμόνων ὑπαρχόντων, ἢ μικρὰς καὶ ταπεινὰς οὔσας τὰς δυνάμεις, ὅπου δὲ οὐ συμφέρει πολεμεῖν,

A Hæ igitur sunt causæ, hisque consimiles, quibus plures nobis adsciscimus socios. Necesse est autem, cùm iucundã societatem persuadere volueris, eam maximè tempestiuam ostendas, declaréque, eos socios apprimè iustitiam colere, & benè antea rempublicam affecisse, esséque potentissimos, & in proximo residere. Quòd si minùs hæc omnia potueris, quæ subeunt, oratione complectere. Cùm autem

B societatem dissuaseris, primùm ostendas oportet, hand nunc eam facere opus esse, deinde quòd neque iniusti sunt, postea verò quòd & malè nos priùs affecerint. Sin id minùs potuerimus, dicemus eos à nobis porrò habitare, neque facultatem his esse, quò nobis opportunè adsint auxilio. Ex his igitur, hisque similibus circa faciundas, aut non faciundas societates, & dissuadendi, suadendique vsum facilè cognoscemus. Rursus autem & pacis, & belli

C faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaque bellandi aduersus aliquos, sunt huiusmodi. Par autem est de iis tempestiuè nunc vltionem capiamus, qui nos antea iniuria lacessiuerunt: vt nunc iniuria petiuerati, pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro iis, qui benefici erga nos fuerint, aut quò auxilio simus iniustè affectis socijs, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad vi-

D res, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus. Cùm igitur ad bellum voluerimus auditores exhortari, debemus ex his causis quàm plurimas dicẽdo complecti, ac demum demonstrare eorum plurima, quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus adesse. Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam Fortunam appellauerimus: aut corporum multitudine, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperitoti prudentia, aut virtute

E sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem agendo, atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studuerimus, primùm eę causæ inueniẽdæ sunt, quibus demonstretur aut omnino,

F aut nullam, aut paruas, humilésque molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minimè conducit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

A διεξίοντα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἀτυχήματα τοῖς ἀκούουσι. περὶ δὲ τούτων, τὰ περὶ ἡμᾶς συμβεβηκότα τῶν πολεμίων τοῖς ἐναντίοις ὑπ' αὐτῶν μᾶλλον, διεξίοντες. πάντα δὲ ὅσα, ἐφ' ἃ ἀρετὴν καὶ τιμὴν φέρει. γένοιτο γὰρ οὐκ ἐναντία τοῖς μὲν, ἐκ τούτων ἀποτελεῖν. ἢ δὲ ἐνεστῶτα πάντες ὀδυρόμενοι, καὶ μὴ κρατοῦντες εἰ συμβουλεύοιμεν B μὴ, κοινὸν τῶν ἀφ' ἑτέρου λαμβάνειν, ἵνα δὲ ἐκεῖνοι τοῖς μὴ ἔχουσι μὴ ἀφελοῦντες ἐκεῖνοι ἀπ' πόνων· ἀλλ' ἐν τῷ κρατεῖν πειθόμεθα τῶν ἡμετέρων. ἔπειτα δὲ ἐὰν πάθωμεν ὁ πόλεμος, καὶ τῶν ἀτυχούντων ἐν ἀνῷ πολλοὶ ἀπολλύωσι· ἃ δ' εἰρήνη, τὰ μὲν ἀτυχήματα ἐλαττοῖ, τὰ δὲ κατόρθωματα, ἂν ἔχωμεν ἀπολαύσαι· διεξεῖν δὲ τὰ μεταβολὰς τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ πολλὰ μὲν C παρελθόντα γίνεται. τοῖς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ κρατοῦσιν, ἐν τῷ πόνῳ, τὰ εἰρήνης παρεκλεῖσαι· τοῖς δὲ ἀπαγορεύσασι, τὰ μὲν ἀνῷ τὰ εἰρήνης παρεκλεῖσαι· τοῖς δὲ ἀπαγορεύσασι, τὰ μὲν ἀνῷ τὰ τῷ συμβεβηκότα, καὶ ἐν τῷ μὲν πολέμῳ ἐξιστάναι τοῖς παρακαλοῦσι τῆς συμφορᾶς πεποιήκασι, καὶ ἐν τῷ εἰρήνῃ τῷ μὲν γνωμῶν τὰ μὲν ἀπολαύσαι τῆς εἰρήνης, καὶ ἐν τῷ κρείττον ἢ D τοῖς κρείττοσι μάχῃ· τὰ ὑπαρχόντα περὶ ἀν, ἢ πολέμου κρατοῦντες αὐτοῖς ἀνεῖς κτήσασθαι δυνάμεθα. συλλαβὼν ἢ τὰ ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ, ἂν τὸν πόνον εἰ ἀδικοῦσι τοῖς πολεμίοις ἐνδέχεται ἀπολύειν φοβεῖν ἀλλήλοις, ὅταν ἢ τοῖς ἀλλοις ἀξιοῦν τοῖς ἐναντίοις ὑπολαμβάνωσι, ἢ ἀναγκάζωσι τῆς συμμαχίας, ἢ τὸν πόλεμον ἐπ- E μένωσι, ἢ φιλοῦσι τοῖς ἐναντίοις, ἢ ἐπιτάττωσι φεύγοντας ἐκ τῆς πόνου τὸν πόνον τὸν πόνον ἢ τοῖς ἀφεστῶσι ἐκείνοις συμμάχοις, ἐν ἀπορίᾳ ὄντας χρὴ ἀεὶ πολέμου διμαχοῦσι ἢ εἰρήνης. λέγειν δὲ ἡμᾶς ἐν ἀεὶ πόρου χρήματα διελθεῖν. φανερὸν δὲ ὅτι ἀεὶ ἀναγκαῖον, εἰ τὴν τῆς πόλεως κτησάμενον ἡμᾶς ἀφ' F ὧν, καὶ μὴ φανερὰ ποιεῖ, μὴ τὴν θεοῖς ἐξιφρόνον ἔστι. λέγω δὲ οἷον τόπους τινὰς δυμοσίους ἡμεκαμβάνοις, ἐξ ὧν τοῖς ἐλάττοσι, ἢ ἀφαιρεῖται, ἢ μεταδιδόντων, πολλοὺς ἂν πεκτῆ πόλεις χρήσεται. κατόπιν τοῖς δὲ ἐν τοῖς πόρος ἔστι. καὶ δὲ μαθὼν ἢ τοιοῦτον, ἀπὸ τιμωμένου ἀκεγκῆρον ποιήσασθαι τοῖς ἐκ-

φεύξει. ἢ τοῖς μὲν πόνοι τὰ σύμβατα παρέχει ἢ πρεπεταγμένοι εἰς τὰ κατάλληλα· τοῖς δὲ

τοῖς δὲ πλουτοῦσι, τὰ χρήματα τοῖς ἢ τοιαῦ- A τα, ἄπλα. συλλαβὼν δὲ ἀεὶ πόρον εἰσφερόμενον, φαίνεται ἐν τοῖς τοῖς πολίταις, καὶ πολυχρόνιοι, καὶ μεγάλοις ὄντας τοῖς δὲ ἀφ' ἑκάστου τὰ ἑκάστα τούτοις ἐχόντες τοῖς μὲν αὐτῶν φανερόν, ἀεὶ ἂν δυμηχανήσεται, καὶ τὰ μὲν τούτοις ἐξ ὧν τοῖς λόγοις συνίσταμεν, καὶ φανερὰ ἔστιν τὰ ἑκάστα τούτοις ἐχόντες. τοῖς μὲν εἰρήνῃ ἔστιν. πεφυκὼς δὲ πόλις, ἐφεῖσε B τῷ, τὰ ἐγκωμιαστικὰ εἶναι, καὶ ψεκτικὰ ἀναλαβεῖν.

Κεφάλαιον δ'.

ΣΤΩΛΑΒΕΙΝ μὲν οὖν ἔστι ἐγκωμιαστικὸν εἶναι, φανερὰ ἔστιν καὶ φύσιν καὶ λόγῳ εὐδόξων αὔξοντα, καὶ μὴ φανερὰ ποιοῦντα συστελοῦντα. ψεκτικὸν δὲ, τὰ ἐναντία τούτοις, τοῖς μὲν εὐδόξοις, ταπεινοῦντα· τοῖς δὲ C ἀδόξοις, αὔξοντα. ἐπαινετὰ μὲν οὖν ἔστι φύσει, τὰ δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἥδεα, καὶ τὰ μὴ ῥάδια ἀφελεῖν. τοῦτο δὲ ἀεὶ τὰ τοῖς ἔστι, καὶ ἔστιν ἀεὶ πολλὰ ποιοῦμεν, ἐν τοῖς περὶ τούτων εἰρήκαμεν· δεῖ δὲ τὸν ἐγκωμιάζοντα διαιτᾶν τοῖς λόγοις, ὡς τούτοις τοῖς ἀκούσαι· ἃ τοῖς ἀφέλεσι ὑπάρχει τοῖς τούτοις· ἀνῷ κατεργάζεται· ἃ δὲ ἀνῷ D παρεῖναι, ἢ ἐν τούτοις ὑπεναντιοῦται, ἢ ἔστιν τούτοις γενέσθαι, ἃ ἐναντίον τούτοις ὑπεναντιοῦται. ἐμφανεῖ ἔστιν δὲ καὶ τὸν ἔπαινον, τὰ ἐναντία τούτοις διαιτᾶν περὶ τὸν ψεγόμενον. τὰ μὲν ἐν τῷ πόνῳ, οἷον ἐν τῷ φιλοτιμεῖσθαι τὸ σῶμα, καὶ ἔνεκα καὶ ἐν τῷ μὴ φιλοτιμεῖν, ἐν' ἀλλοτρίαν ἐμπίπτειν· καὶ ἐν τῷ φιλοτιμεῖν, ἵνα τὴν ἢ ἀεὶ φεύγωσιν· καὶ E ἐν τῷ ἀμελεῖν, ἐν ἀεὶ τὴν ἀκεγκόσι ἢ). τὰ δὲ ἔνεκα τούτου, οἷον ἕνεκα τῶν σφοδρῶν ὑπὸ τὴν πολὺ τὴν, πολλοὶ τόποις καὶ κινδύνοις ὑπομένουσι. καὶ ἕνεκα τῶν χαρίζεσθαι τοῖς ἐρομένοις, τὴν ἄλλων οὐδὲν φροντίζουσι. τὸ δὲ μὲν ἀνῷ τούτου, οἷον ἐν ἀνῷ τὴν κακὴν, κοινὰ χῶν εἶναι· καὶ ἐν ἀνῷ τῷ πλεῖστα, ἢ παρεῖναι, τὰ τοιαῦτα ἢ τοῖς ἀφεστηκόσι F ἐμπεριόντος μετὰ, ἐγκωμίων καὶ ψόγων πολλῶν ἐπιπορεύσεις. αὐξήσεις δὲ καὶ ταπεινώσεις συλλαβόντα ἀπαντα τὰ ἀρετὰ τοῖς ἔθνεσι μετὰ· ἀφῶν τὴν ἐξ ἐπιφανῶν, ὥσπερ αὐτοῖς μετὰ ἀφῶν· ἀνῷ τὴν πολλὰ γεγενῆσθαι, ἢ κακὰ ἢ ἀγαθὰ. εἰς μὲν οὖν ἔστιν τὸν αὐξήσεις τῶν. τρόπος δὲ.

opificibus verò arma præstent aduersum pericula. summatim autem oportet eum, qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos esse: hostibus autè secus. Propositiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba facimus, & harum partes, de quibus orationem & suadendo, & dissuadendo constituemus, ex antè dictis cognoscemus. Rursus autem propositiones B de laudatiua, vituperatiuisque specie, deinceps dicere aggrediemur.

CAPVT IIII.

LAudatiua igitur species (vt compendio vtar) est voluntarium & rerum gestarum & verborum illustrium amplificatio, & eorum, quæ absint, accommodatio: vituperatiua autem contrà, illustrium horum extenuatio, obscurorum verò exaggeratio. Ea digna quidè laude ea sunt, C quæ iusta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honesta, quæ iucunda, quæ facilia factu sunt: quæ quidem omnia cuiusmodi sint, & quo pacto iis abundè vtamur, in superioribus dictum est. Oportet autem eum, qui laudat, oratione ostendat in hoc seu homine, seu in rebus huius aliquid inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manserit, aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factum fuerit, aut quòd sine D hoc patratum non sit. Eodem verò modo & vituperator ostendat oportet, horum contraria inesse in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo. Ex studiosa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem incidit. Item, ex philosophiæ studio homines circa prudentiam sunt acriores, & ex negligentia sunt rerum necessitatum indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo. Vt à ciuibus E coronentur, permultos labores, permultaque pericula mortales, perferunt: & vt iis quos diligunt gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo: Neque sine nauis naualium pugnarum victoriæ, neque sine potu obrietates fiunt. Hæc autem, atque iis similia, perinde vt superiora percurrens, F & laudare, & vituperare abundè poterit. Amplificationes verò, extenuationésque, ac talia simul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem ostendes (veluti modò docebamus) ab hoc multa vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secùdus autem modus est,

cùm iudicatum aliquid transfers, si quid laudes, bonum: sin autem vituperes, malum: deinde conferas oportet quod abs te dictum sit, & adinuicem compares ex tuis maxima, ex aduersarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, vt ad illud, quod abs te dictum est, minimum quid ex iis, quæ sub eandem speciem cadunt, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: veluti mediocri statura homines maiores apparent, cùm ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnum sit hoc bonum iudicatum, magnum appareat malum necesse est, vbi contrarium huic aliquid narrauerîs. Eodem verò modo si magnum malum existimatur, vbi huic contrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto vel bona, vel mala, si eum gradatim o- C deris, quòd præmeditatus iam diu fuerit, quòd de industria multa gerere aggressus sit, quòd per multum tempus gesserit, quòd nullus alius priùs hæc aggressus sit, quòd cum iis gesserit quibus cum nemo alius, quòd post hos, post quos alius nemo, quòd sponte, quòd ex sententia: quod si omnes pariter atque hic, fecerimus, profectò benè beatéque, aut contrà malè miseréque vixerimus. Oportet autem & consequenti confirmatione vti, & rem alteram, tanquam in alteram properãdo, amplificare, hoc modo. Cuius verò amici curæ sunt, hunc rectè consentaneum est, suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profectò volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem si multarum, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, ea magnæ videantur necesse est. Considerandum est etiam, qualis res ipsa videbitur, eam suis partibus diuidendo, singillatimque narrando, quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si contrario modo tractaueris, sicuti in magnis diximus, & tum maximè cùm nullius eum rei authorem demonstraris: vel si id minimis, quod minimarum, & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando, & vituperando amplificabimus, atque extenuabimus quæcunque voluerimus, scire ex iis poterimus. Amplificationum autem causæ in aliis quoq. speciebus vtiles sunt: sed plurima ipsarũ vis in laudationibus,

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

A vituperationibúsque consistit, de quibus quidem ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

CAPVT V.

Rursum autem simili modo accusandi, defendendique speciem, quæ circa iudicialem versatur causam, quibúsque rebus constat, & quomodo iis vti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum, delictorúmque expositio. Defensio autem est delictorum, & iniuriarum, quæ vel in accusationem, vel in suspicionem venerint, dissolutio. Cùm vtraque verò species hãc vim habeat, accusatori quidem dicendum est quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciosa: cùm vero stultitiæ criminetur, quod & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perfici nullo pacto queant. Hæ, & iis similes, aduersus improbos, vanósque, argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cùm lex itaque pœnam definierit, hoc est duntaxat accusatori considerandum, vt demonstret facinus patratum esse. Cùm iudices autem crimen admissum sciunt, crimina illa quæque, aduersariorúmque delicta augere conuenit, ac maximè quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam sed dedita vehementer opera, iniuriam intulisse. Quod si minùs hoc fieri abs te poterit, putásque potius ab aduersario demonstratum iri, se modo deliquisse, aut quod hæc agere probè meditato sibi, minus prosperè successerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed antè potius vereri, quàm gerant. Deinde, quod quamuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersè successerit, oportet ipsum tam ob casum, atque imprudentiam longè mulctari magis, quàm qui horum neutrum perpetrasset. Præterea, quod etiam legumlator eos qui imprudenter deliquissent, non pœnæ immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam quod si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quàm promptissimos,

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nacti nanque occasionem, quæcunque voluerint efficient. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reiicientes, supplicio se liberabunt. Accusatoribus igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causæ aduersariorum facinora per exaggerationes demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur, patrauisse. Aut si cogatur fateri, enitẽdum est, vt gestum à se negotium & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ vilitati vsui esse ostendat. Si hoc autem ostendere nequiuerit, aut in imprudentiam, aut in fortunam gesta negotio conferens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas ostendens, vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudentiam, & casum ita definias, quòd ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriam ponere, inquiens oportere pœnas maximas in huiusmodi rebus capere. Quòd verò per ignorantiam detrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte, sed aliena potius vi, aut fortuna quadam nihil eorum, quæ rectis consiliis administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. Dicitóque iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatim modò, sed commune & ipsorum iudicum, & aliorum quorunque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, vt tibi ignoscatur precabere, & vt per imprudentiam, casúmque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussere. Iudices verò ipsi pecuniis puniunt. Et cùm lex supplicia iusserit, demonstrandum erit aut omnino nihil patrauisse, aut legitimè, iustéque fecisse. Cùm iudices verò constituti fuerint punitionis æstimatores, rursus eodem modo haud dicendum est, quòd hæc non egerit, sed elaborandum est potiùs vt ostendat, se paruo detrimento aduersarium affecisse, & inuitum deliquisse. Ex his igitur, atque similibus, accusando, defendendóque verba suppeditabimus: reliquum est, vt iam quæstionis species, in pertractemus.

A κατορθώσαντες μὲν γὰρ, ἅπερ ἂν βούλωνται πράξειαν. Κατατυχόντες δὲ, φάσκοντες ἀπυχήματα, τιμωρίας οὐ φεύξονται. τοῖς μὲν οὖν κατηγορεῖν, ὅτι τοῦτον ἢ συγγνώμη ἀδικεῖν, καὶ οἷς ἀνάγκη εἴρηται, διὰ τὸ πολὺ κακῶν τὰ τοῦ ἐναντίου ἔργα διαιτᾶν. τὸ μὲν οὖν κατηγορεῖν εἶδος, διὰ τὸ μέρη κατατεμεῖν τοῦτο.

B τὸ δὲ ἀπολογεῖν, διὰ τριῶν μαθόντας συνίστασθαι, τάδε τε οὐ πεπολυπράγμονα. ἢ γὰρ ἀποδεικτέον τὸ ἀπολογούμενον ὡς οὐδὲν τοῦ κατηγορουμένου ἐναντίον ἐπράξεν· ἢ καὶ ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, πεπρᾶχθαι δικαίως ἐνίοτε καὶ δίκαιον, καὶ κοῦφον καὶ συμφέρον τῇ πόλει τὸ πεπραγμένον· καὶ ἢ μὴ τοῦτο φαίνεσθαι ἀνοσιούργημα, ἢ εἰς ἀνάγκην ἄγειν τὰς πράξεις, ἢ μικρὰς τὰς βλάβας ἀποδεῖξαι ἡμαρτῆσθαι κατὰ φύσιν, συγγνώμας τυγχάνειν πειρᾶσθαι. ἀδικίαν δὲ καὶ ἀκουσίαν καὶ ἀτυχίαν ἀφορίζειν, τὸ μὲν ἐν βουλῇ κακόν τι ποιεῖν, ἀδικίαν τίθεσθαι, καὶ φάσκειν δεῖν τοῖς τοιούτοις τὴν μεγίστην λαμβάνειν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν βλαβέντα τὸν φεύγοντα, ἀμαρτίαν εἶναι φάσκειν.

D τὸ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους τινὰς, ἢ διατύχην μαλλον ἀξιοῦν τὴν βλάβην ἀποδεῖξαι πρᾶξιν, ἀτυχίαν τίθεσθαι, καὶ φάσκειν τὸ μὲν ἀδικεῖν εἶναι τὴν τοιαύτην αἰτίαν ἴδιον· τὸ δὲ ἐξαμαρτάνειν καὶ εἰδὼς τοῖς πράξεσι κατυχεῖν, ἀ μόνον εἶναι ἑαυτοῦ ἴδιον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν καὶ τῆς δικαζούσης, καὶ τῆς ἄλλου παντὸς ἀνθρώπου. ἀξιοῦν δὲ συγγνώμην τυγχάνειν ἐκ τῆς ἀπολογίας τῆς τοιούτου πράγματος, καὶ τὸ ἀτυχεῖν. δεῖ δὲ τὸν ἀπολογούμενον πάντα διωρᾶν, ἐφ' οἷς τῆς ἀδικημάτων εἰσὶ νόμοι τὰς τιμωρίας ἐπάξειεν, καὶ οἱ δικασταὶ ζημίας τιμῶσι. καὶ ὅταν ἀνάγκη ἐξῇ τὰς τιμωρίας, δικαστὰς ἀξιοῦν ἐπιστῆσαι τὸν τιμῶντα, ἢ ἀξιοῦν καὶ δίκαιον ἐπιστῆσαι τὸν τιμῶντα τὰς ζημίας, ὁμοίως πάλιν τοῦ φεύγοντος ἐν τοῖς ἐπίσης, ἀλλὰ μᾶλλον μικρὰ βούλεσθαι τιμᾶν τὸν ἐναντίον, καὶ ἀκούειν ἀπολογίας τοιαύτας ἀξιοῦν τοῖς εἰωθοῦσι, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ὁμοιοῦσθαι, καὶ τῆς κατηγορίας καὶ τὸν τοῦ ἀπολογουμένου ἀνθρώπου. λείπεται δὲ λόγον ἐν διεξοδεῖν τὴν ἐξεταστικὴν εἶδος.

Κεφάλαιον

Κεφάλαιον Γ.

ΕΝ κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, ἃ ἐξέσται τοῖς πραγματευομένοις ἢ πράξεσιν, ἢ λόγοις φρονεῖν ἀλλήλοις, ἢ περὶ τὸν αὐτὸν βίον ἐναντιοῦσθαι. δεῖ δὲ τὸν ἐξετάζοντα ζητεῖν, οὗπερ ἂν λόγος τὸν ἐξετάζεις, ἢ αἱ πράξεις τὸν ἐξετάζοντα, ἢ αἱ προαιρέσεις ἐναντιοῦσθαι ἀλλήλαις. ἢ δὲ μεθόδος ἔστι· παρελθὼν εἰς τὴν παρεληλυθότα χρόνον, εἰ τὸν πρότερον τινὰ φίλον φιλοῦντος, πάλιν ἐχθρὸς ἐχθρόν, ἢ πάλιν φίλος τῷ αὐτῷ τοῦτο, ἢ τι ἄλλο ἐναντίον εἰς μοχθηρίαν φέρον ἐπράξεν, ἢ ἔτι πράττει, καὶ εἰ περὶ αὐτοῦ τοῦτο, ἐναντίον τοῖς πράττουσι ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένοις. σκοπεῖν δὲ ὅρα, εἴ τι εἶναι τοῦ λόγου ἐναντίον τοῖς πράττουσι ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ τοῖς λεγομένοις, ἢ τοῖς φρονοῦσιν εἰρημένοις. ὁμοίως δὲ, καὶ εἴ τι πάλιν ἀναείλεν ἐναντίον τοῖς πράττουσι ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ φανεῖεν ἂν ἐναντίοι τοῖς παρεκκεκρουκόσι λαμβάνειν δὲ ἀφορμὴν τὸ ὄνομα ἐνδέχεται τοῦτο, τοῦ δὲ τοῦ τοῦ ἐξεταζομένου βίου ἐναντιοῦσθαι. τὸ μὲν οὖν ἐξεταζόμενον εἶδος εὐθὺς μεταβάλλει, οὐδὲν παρελθόντες ὅσον τοῖς ἐξεταστέοις. ἀπόνοιαν δὲ τὴν εἰδῶν ὧν διαιροῦσιν, δεῖ δὲ χωρὶς τούτων ἑκάστου ὅσον αἰρεῖν χρῆσθαι, καὶ κατὰ συμμεταβαίνοντα τοῖς δυνάμεσι ἑαυτῇ. ταῦτα γὰρ ἔχει ἰδίας διαφορὰς ὁμωνύμους· ὅθεν καὶ τοῦ μέρους χρῆσις τοῖς χρήσεις ὁμοίαις, καὶ ταῦτ' ἀπαιτοῦσιν τοῖς τῆς αὐθρώπου εἴδεσι. καὶ γὰρ αὖ τὰ μὲν ὁμοῖα, τὰ δὲ ἀόμοια τοῖς ὄψεσι καὶ τοῖς αἰσθήσεσι εἶναι. οὕτω δὲ τῆς εἰδῶν διαφορᾶς, καὶ ὧν ἕνεκα ἐλέγομεν, κατὰ πάλιν ἐξαριθμούμεθα καὶ διελόντες ἀφ' αὐτοῖς δεῖ χρῆσθαι.

Κεφάλαιον Ζ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα, κατὰ πάντα τοῖς εἴδεσι δεῖ. μάλιστα δ' αὐτοῖς τὸ φρονεῖν ἀφορμὰς χρῆσθαι. δεύτερον δ', τὰς ἀυξήσεις καὶ τὰ ταπεινώσεις χρησίμοις αἰσθάνεσθαι δεῖ παρὰ τὰ λοιπὰ πάντα. μάλιστα δ' αὐτῷ ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ τοῖς ψόγοις· οἱ χρήσεις· ποιεῖν δὲ πόθεν, ἀξίωσις μὲν φρεῖ τὰ μέρη τῷ λόγῳ χρῆσθαι· χρησιμώτατα δὲ εἶναι ἐν τοῖς κατηγορίαις καὶ τοῖς ἐπιτιμήσεσι.

A CAPVT VI.

VT igitur summatim dixerim, quæstio est volũtatum, vel rerum, verborúmve ad inuicem, aut ad aliam dissentientem vitam demonstratio. Oportet autem quærentem quærere, sicubi aut verbum eius, quem quærit, aut actiones, aut voluntates inter se differepant. Præceptum verò hoc fit. Considerandum erit in præterito tempore, si cui quis antea amicus cùm esset, rursum inimicus, & iterum huic ipsi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam, & flagitium ferat, gesserit, gesturúsve sit, si quando ipsi detur occasio, quòd antè actis rebus eius contrarium sit. Identidem quoque intuere, si quid dicendo contrarium nunc iis dicit, quæ prius ab eo dicta fuerint, aut si quid iis, quæ dicuntur, aut quæ antea dicta sunt, contrarium dixerit. Eodémque modo si quid dicere volũt iis contrarium, quæ ab ipso antè dicta sunt, aut velit opportunitate oblata. Identitidem verò assumendæ sunt etiam ad alia præclara studia eius, qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo speciem si hoc pacto tractaris, nullum relinques quæstionis modum. Harum autem omnium specierum, quàs superiùs partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo vti, & vnà ipsarum proprietates commiscere: hæ nanque differentias habent maximas. Enimverò communis earum est ad inuicem vsus, & idem quod hominum species patiuntur. Hi nanque partim similes sunt, partim verò dissimiles tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic autem determinatis speciebus, rursum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat, quæremus.

CAPVT VII.

PRimùm igitur & iustum, & legitimum, & vtile, & honestum, & iucundum, reliquáque deinceps, quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia: veruntamẽ in suadendo maximè his vtimur. Secundo autem loco amplificationes, extenuationésque præ cæteris omnibus vtiles sunt: harum verò vsus in laudem, ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes sunt, quibus & si citra omnes causarũ partes vtendum est, in accusationibus tamen, defensionibúsque quàm vtilissimæ sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

his nanque plurimæ controuersiæ indi- A τοῦτα γὰρ πολλῆς αἰτίας ἕνεκεν. περὶ δὲ τὴν πίστιν, ἀφορισμὸς, καὶ αἰτήματα καὶ
gent. Sunt præterea & præoccupationes, & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniam igitur de iustis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum vsum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extentationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

πολλογίαι, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μακρότητος μέτρον, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἅπαντα, κοινὰ ἐπὶ πάσῃ τῇ εἴδεσι τοῖς χρήσιμα. εἰς ἃ μὲν οὖν τὸν δικαίων καὶ νομίμων, καὶ περὶ τούτων ἐμνήσθημεν, ὥσπερ διωρισάμεθα, καὶ τῶν χρήσεων ἐν τῷ διεξῆλθον καὶ εἰς ἃ μὲν αὐξήσεσιν καὶ ταπεινώσεσιν εἴπομεν.

B

CAPVT VIII.

Κεφάλαιον η.

VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Fiunt enim aliæ quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appositæ sunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icona, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quæstiones existunt. Opus est autem, harum vnamquanque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abundè nobis suppetent, & quid demum ex inuicem differunt. icon igitur, quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cùm dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnam esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desiderijs teneatur, ipse sibi de hisce, déque similibus rebus conscius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores percepturimus. Hisce enim rebus par est credere eos maximè. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem sæpissimè fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc nanque,

Νῦν δὴ οὖν τὴν πίστιν διελόντες, ἀφ' ὧν ἐστὶ τὴν πίστιν. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἀνθρώπων· αἱ δὲ ἐπίθετοι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις. τὰ μὲν γὰρ εἰκόνα, καὶ παραδείγματα, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνώμας, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τεκμήρια, πίστις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶν· ἐπίθετοι δὲ μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι. δεῖ δὴ τούτων ἕκαστον εἰδέναι, ποίαν τινὰ ἔχει δύναμιν, καὶ ὅθεν ἐπιτήδειον ἔσται τὰ ἐνδεικνύμενα ἡμῖν ἐν τῷ λέγειν· καὶ τί τὴν διαφορὰν ἀλλήλων ἔχουσιν. εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ τὴν ὁμοιότητα τινὰ τοῦ δεῖν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον ἀποφαίνεσθαι, καὶ τὸ ἀμφίλογον διαφέρειν. εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον παράδειγμα ἐν τῇ διανοίᾳ ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες λέγω δὲ τῇ εἰ τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶναι, καὶ τοῖς εὐτυχοῦσι δὲ πρέπειν, καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀτυχεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἅπαντα, συλλήβδην εἰπεῖν ἀξιοῦν. ἕκαστος γὰρ τῷ ἀκούοντι σωμάτων αὐτὸς αὐτῷ δεῖ τοιούτου καὶ τῷ τοιούτῳ ἐρωτῶντι. ἔχοντι τοιαῦτα δὴ δυνάμει. οὗτοι τοῖς πιστεύειν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις δεῖ, εἰ τοῖς ἀκούοντας πιστεύσαντας λαμβάνομεν δεῖ τὰ πράγματα· οὐ λόγῳ· τούτοις γὰρ αὐτοῖς εἶναι δεῖ μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, τοιαύτην ἔχει φύσιν· διωρισάμεθα δ' αὐτὸ εἰς τρία. ἰδέας μία μὲν ἐστὶ, τὸ τὰ πάθη τὰ κατὰ φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπαρακαλεῖν ἐν τῷ κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷον εἰ τύχοι τινὲς καταφρονήσαντες τινὰ, ἢ ἀλγήσαντες, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεπονηκότες, ἢ ἐπιθυμήσαντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ ἐπιθυμήσαντες, ἢ ἐπιθυμοῦντες, ἢ πλεονεκτοῦντες, ἢ τινὸς ἕτερον πεπονθότας πάθος τοῦ ψυχικοῦ, ἢ τοῦ σώματος, ἢ τινὰ τῶν ἀναγκαίων εἰς σωμάτων χρῆσιν. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἅπαντα, κοινὰ τῶν ἀνθρωπίνων φύσεως ἔστι παθήματα, γνώριμα τοῖς ἀκούουσιν ὄντα. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις γίνεσθαι, ταῦτα δὲ δεῖ καὶ φαμὲν δεῖν συμπαρακαλεῖν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δὲ μέρος ἐστὶν ἐκεῖνο ὃ κατὰ τὴν ἐπιεικείαν ἔθος, ὃ κατὰ συνήθειαν λεγόμενον μεταλαμβάνομεν· τοῦτον δὲ χρήσιμον. πολλάκις γὰρ διὰ κέρδος τοῦ φύσει βιασάμενοι, καὶ τὰ ἔθη παρεκλήθομεν παρεκτείνειν· ἐὰν δὲ τοῦτο διωρισμένον, ἐν τῷ τῆς κατηγορίας καὶ τῆς ἀπολογίας ἀκριβῶς ἐν τῷ ζητεῖν, ἐπὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἢ ἐφ' ἀντιλογίαν, οὕτως ἐπιχειρεῖν ἀναφέρειν. εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τοιαῦτα τὸ πρᾶγμα τὸ ἡμῖν φαίνεται, ἢ τὰ πλείστα, ἢ τὰ πάντα. καὶ μὴν οὐδὲ τὸ παραμικρὸν, οὕτω τὰ εἰκὸς λαμβάνειν καὶ δὴ τὸ τοιοῦτον, ἐν ᾧ τῆς κατηγορίας, ἐκεῖ ἔχει, ὅτι δίκαιον τὰ αὐτὰ ταῦτα πρᾶγμα πολλάκις πεπονθέναι φανέρον· εἰ δὲ μὴ, ἡμῖν ταῦτα. πρὸς δὲ τὸν φαίνεται καὶ ὡς ἀριστοτέλης· ὧν αὐτὸ τοῦτο ποιῶν. εἰ γὰρ πλείστοι τῷ αὐθρώπων ἐν τῷ τὸ ἀριστοτέλης μάλιστα φανερώτατον, καὶ τοῖς δίκαιοι· ἐρωτῶσι ἔστιν ἐκεῖνα τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ἀλλὰ τοῦ ἔχει ὅτι τῷ αἰτιάσεσι αὐτῷ τὶ ἐνὸς ἀπεδείξει, οὕτως αὐτὸ συνάγεται. εἰ δὲ μὴ, ὅτι τῷ ἡμῖν τὰ εἰδεμβία φέρει. λέγω δὲ τῷ νῦν· ὅτι οὐ κατηγορεῖς, εἰ εἶναι τῷ ἀλεξίας τοῦτον ἔστι πρόσθεν, τοῦτο λέγει· πεπεισμένος αὐτὸς πεπιστεύκαμεν γὰρ τῷ ἡμεῖς ἐστε, καὶ τὰ τοῦ τοῦτο λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δὲ ἔστιν, καὶ ἐὰν τὶς τοῦ ἐπιφέρῃς αὐτὰ δεικνύῃ τοιοῦτος ἐστὶν, ὅτι οὐ τῷ φέρ. καὶ γὰρ διὰ τῷ φόβῳ ἐκείνοις συνόδῳ, δίδοτε τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἀποδιδόναι. τοῖς μὲν οὖν κατηγορεῖν οὕτω χρὴ μεταλαμβάνειν τὸ αἰδοῖ τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δικαίοις, ὡς οὐδὲν τῷ κατηγορεῖν τι φαύλοις, οὔτε αὐτοῖς, οὔτε τῷ φίλοις οὐδεὶς, ἢ τῷ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιχειρεῖ τι, ἢ ἀλεξιτέλεσι τοιοῦτοι τρόπῳ· αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τοῦ τὸ τῶν φόβῳ τῷ πεπονθέναι, ἀμφοτέρῳ τῷ ἀλεξίᾳ, ἢ τῷ φόβῳ τοιοῦτοι δηλῶν τοιοῦτοι εἶναι, δι' ὧν εἰκότως ἐξαμαρτεῖν τῷ. λέγω δὲ καὶ ὡς οὐδὲν ταῦτα τῷ σε πρᾶξαι τοιοῦτοι εἶναι, οὐδὲ τῷ ἀλεξιτέλεσι τοιοῦτοι· εἰ δὲ σε μὴ εἶναι ἢ πεφυκέναι ἢ τοιοῦτοι,

C

D

E

F

A & his similia, quæ communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundum naturam hominibus heri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species, lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim adferentes, consultò mores inducimus. His autem ita determinatis, in suadendo quidem, ac diffuadendo demonstrare pro quæstis oportet, vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel cui aduersamur, ita sit, sicuti à nobis dicitur, velut ea, quæ huic negotio similia sunt, hoc modo fiant, quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines verò, in accusationibus quidem, si potueris, demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæpe antea patrauisse. Sin id minus potueris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quòd hæc facere conducibile ei fuerat, hominum autem plurimi, quoniam ipsi vile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius generis facile putant. Siquidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quueris, à similibus tibi, quæ homines consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ætatis sunt, agunt, hæc ipsum fecisse dicito. Nam pro similitudine etiam quæ aduersus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodémque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicit. Etenim ob eam, quæ huic cum illis consuetudo est, videbitur iisdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maximè ostendant oportet, vt minimè prorsus omnium quicquam antea earum rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similium vnquam egeris, vtque nihil in iis vtilitatis consequi potuisset. Quòd si liquidum sit, hoc idem antea patrauisse, caussam in ætatem reiicies, & aliquam huiusmodi aliam afferes caussam, qua tunc non absurdè erraueris. Dic autem nec ea tempestate, dum hæc gesseras, conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Si autem nihil huiusmodi abs te patratum sit,

Universidad de Deusto Biblioteca

sed ex tuis amicis aliqui talia quædam fe-
A erint, dicendum est, haudquaquam iu-
stum esse, te ab illis calumnia affici. Erit-
que demonstrandum, eorum socios, qui
tibi consuetudine iuncti sint, & modera-
tos, & honestos esse. Sic enim insimula-
tionem ambiguam reddes. Quòd si simi-
lium alios demonstrarint eadem patrasse,
absurdum esse inquies. si propterea
quòd alij quidam deliquisse appareant,
B creditum eant, te eorum aliquid, quibus
in iudicium arcesseris, fecisse. Si qui-
dem igitur inficiatus fueris, haud ea fe-
cisse, quorum accusaris, sic te per proba-
bilia respondere oportet. Ita nanque ac-
cusationis verisimilitudinem infirmabis.
Si verò fateri compellaris, ex multorum
consuetudine similitudinem negotiis tuis
vindica, quàm maximè, inquiens, vt plu-
rimi, vel potius omnes, & hoc, & similia a-
gant, sicuti etiam ant te factitatum sit.
C Quòd si hoc demonstrari nequeat, confu-
giendum est ad casum, & ad imprudenti-
am, & vt tibi ignoscatur enitendum, o-
mnéque hominum perturbationes, qui-
bus ratione deficimur, complectendæ. Hæ
autem sunt, amor, ira, vinolentia, ambitio,
& iis similia. Itaque iis præceptis probabi-
le pulcherrimè tractabimus.

CAPVT IX.

EXempla autem sunt res his, quæ factæ
D sunt similes, & his, de quibus nunc
loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum
est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus ve-
risimile sit, id te persæpe cum factorum di-
cas. Nam si minus fidei per probabile præ-
stetur, vbi didicerint rem aliam ei simi-
lem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te
dicitur, magis crediderint verbis tuis.
Sunt autem exemplorum duo genera. Res
E nanque partim ratione, partim præter ra-
tionem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, fa-
cile creduntur. Quæ autem præter ratio-
nem, non creduntur. Dico autem, sicuti si
quis ait, diuites esse pauperibus iustiores:
adiucíque iustas aliquas virorum diui-
tum actiones, huiusmodi exempla se-
cundum rationem videntur esse. Plurimi
enim putant, diuites pauperibus iustiores.
Quòd si quis rursus enuntiet diuitum
quosdam ob pecunias iniuriam intulisse,
F eo vsus exemplo, quòd præter rationem
fit, planè efficiat, quo locupletibus fi-
dei minus adhibeatur. Identidem etiam
si quis earum rerum exemplum afferat,

A εἰ δὲ φίλοι σου τινὲς τυγχάνοι τοιαῦτα
πεποιηκότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι τοὺς
ἐκείνους αὐτῶν διαβάλλειν, καὶ ὁ κινδυνεύ-
ων εἰ αὐτῶν σωιῶν ἐτύγχανε ὀθνείων. ὅτι τοι-
αῦτα μὲν ἀμελεῖν τοιούτοις τὸ κατηγορούμε-
νον. εἰ δὲ ἰδιῶται. κινδυνεύοντα τινὰ τὸ
αὐτὸ πεπραγέναι, ἀτοπον εἶναι φασι, εἰ ἄλλο
τι περὶ τοῦ ἐξαμαρτάνειν φαίνοιτο,
B πίστιν εἶναι, ὅτι εἰ ἐγκαλοῦμεν τι καὶ σὺ πε-
πόηκας. εἰ οὖν οὐκ ἔξεστι σοι μὴ πεπρακέ-
ναι τῶν κατηγορουμένων πράξεων, οὕτως ἀν-
εῖναι καὶ ἀπολογεῖσθαι. ἀναγκαῖον
γὰρ ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. εἰ δὲ ὁμολογεῖν
ἀναγκάζῃ, τοῖς μὲν πολλοῖς ἔθος ἐστὶ ἀπὸ τῶν
τοιούτων πράξεων, ὅτι μάλιστα λέγειν, οἷς
πλείστοι καὶ οἱ πολῖται, τοῦτο καὶ τὸ πεπρα-
C χέναι. οὐ γὰρ ἀνεκτὸν ἡ αἰτία ἔσται, καὶ πα-
φαιτεῖν ὅτι τοῖς ἀτυχοῦσι, μὴ πᾶς ἄνθρωπος
ἐν συγγνώμῃ τιθεμένου τὴν τυχόντα, παρα-
λαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη,
δι' ὧν ἐξιστάμεθα τὰ λογισμῶν
τοιαῦτα δ' ἐστὶ, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία,
καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ὄντα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς,
διὰ τούτων τῶν μεθόδων τυγχανόντα μὲ-
D τρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

ΠΑραδείγματα δ' ἐστὶ, πράξεις ἴσαις
γεγενημένα, καὶ ἐναντίαις τοῖς νῦν ὑφ'
ἡμῶν λεγομένοις. τὰς δ' χρηστέον αὐτοῖς ὅταν
ὦσι πίστεις ὀλίγον τὸ ὑπὸ σου λεγόμενον, εἰ φα-
νεῖεν πεισθεῖν θέλοντες, ἰδὼν διὰ τὸ εἰκὸς μὴ
πεπεῖσθαι, ὅτι πράξεις ὁμοίας ἔτυχον τῷ
ὑπὸ σου λεγομένῳ. καὶ παραδείγματα δύο γένη
E ἐστὶ τῶν πραγμάτων. ἃ μὲν γὰρ λόγῳ γίνεται
πρᾶξις τινὶ, ὑπὸ σου λεγομένων. εἰσὶ δὲ
τῶν παραδειγμάτων δύο εἴδη· τὸ μὲν γὰρ
παρὰ λόγον γίνεται καὶ λόγον, τὸ δὲ παρὰ
λόγον. ποῖα δὲ τὰ μὲν παρὰ λόγον γινόμενα πι-
στεύεται, τὰ δὲ μὴ παρὰ λόγον, ἀπιστεῖται. λέ-
γω δ' ὅτι, εἴ τις φάσκοι τοὺς πλουσίους δι-
καιοτέρους εἶναι τῶν πενήτων, καὶ εἴροι τινὰς
πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας· τὰ μὲν
οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, καὶ λόγον
ἔχει δικαιοῦν· τὸ μὲν γὰρ πλούσιον δεῖν ἰσόνομον εἶναι
τοῖς πλουτοῦσι τῶν δικαιοτέρους τοῖς πενομένοις
τῶν χρημάτων ἀδικοῦσι, καὶ ἀφαιρεῖν τινὰ
ἀπὸ τῶν ἀτυχούντων· ἀνωφελὲς γὰρ
ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. καὶ ἡ ὁμολογεῖν
ἀναγκάζῃ, τοῖς μὲν πολλοῖς ἔθος ἐστὶ ἀπὸ τῶν
τοιούτων πράξεων, ὅτι μάλιστα λέγειν, οἷς
πλείστοι καὶ οἱ πολῖται, τοῦτο καὶ τὸ πεπρα-
χέναι. οὐ γὰρ ἀνεκτὸν ἡ αἰτία ἔσται, καὶ παρα-
φαιτεῖν ὅτι τοῖς ἀτυχοῦσι, μὴ πᾶς ἄνθρωπος
ἐν συγγνώμῃ τιθεμένου τὴν τυχόντα, παρα-
λαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη, δι' ὧν ἐξιστάμεθα τὰ λογισμῶν
τοιαῦτα δ' ἐστὶ, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία,
καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ὄντα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς,
διὰ τούτων τῶν μεθόδων τυγχανόντα μέ-
τρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

ΠΑραδείγματα δ' ἐστὶ, πράξεις ἴσαις
γεγενημένα, καὶ ἐναντίαις τοῖς νῦν ὑφ'
ἡμῶν λεγομένοις. τὰς δ' χρηστέον αὐτοῖς ὅταν
ὦσι πίστεις ὀλίγον τὸ ὑπὸ σου λεγόμενον, εἰ φα-
νεῖεν πεισθεῖν θέλοντες, ἰδὼν διὰ τὸ εἰκὸς μὴ
πεπεῖσθαι, ὅτι πράξεις ὁμοίας ἔτυχον τῷ
ὑπὸ σου λεγομένῳ. καὶ παραδείγματα δύο γένη
E ἐστὶ τῶν πραγμάτων. ἃ μὲν γὰρ λόγῳ γίνεται
πρᾶξις τινὶ, ὑπὸ σου λεγομένων. εἰσὶ δὲ
τῶν παραδειγμάτων δύο εἴδη· τὸ μὲν γὰρ
παρὰ λόγον γίνεται καὶ λόγον, τὸ δὲ παρὰ
λόγον. ποῖα δὲ τὰ μὲν παρὰ λόγον γινόμενα πι-
στεύεται, τὰ δὲ μὴ παρὰ λόγον, ἀπιστεῖται. λέ-
γω δ' ὅτι, εἴ τις φάσκοι τοὺς πλουσίους δι-
καιοτέρους εἶναι τῶν πενήτων, καὶ εἴροι τινὰς
πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας· τὰ μὲν
οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, καὶ λόγον
ἔχει δικαιοῦν· τὸ μὲν γὰρ πλούσιον δεῖν ἰσόνομον εἶναι
τοῖς πλουτοῦσι τῶν δικαιοτέρους τοῖς πενομένοις
τῶν χρημάτων ἀδικοῦσι, καὶ ἀφαιρεῖν τινὰ
ἀπὸ τῶν ἀτυχούντων· ἀνωφελὲς γὰρ
ποιήσεις τὴν κατηγορίαν. καὶ ἡ ὁμολογεῖν
ἀναγκάζῃ, τοῖς μὲν πολλοῖς ἔθος ἐστὶ ἀπὸ τῶν
τοιούτων πράξεων, ὅτι μάλιστα λέγειν, οἷς
πλείστοι καὶ οἱ πολῖται, τοῦτο καὶ τὸ πεπρα-
χέναι. οὐ γὰρ ἀνεκτὸν ἡ αἰτία ἔσται, καὶ παρα-
φαιτεῖν ὅτι τοῖς ἀτυχοῦσι, μὴ πᾶς ἄνθρωπος
ἐν συγγνώμῃ τιθεμένου τὴν τυχόντα, παρα-
λαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη, δι' ὧν ἐξιστάμεθα τὰ λογισμῶν
τοιαῦτα δ' ἐστὶ, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία,
καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ὄντα. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς,
διὰ τούτων τῶν μεθόδων τυγχανόντα μέ-
τρων.

λόγον δὲ διακοῦσαι, ὅτι Λακεδαιμό-
A quæ rationi similes sunt. Quoniam Lace-
νιοι ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι πολλῷ πλείονι χρόνῳ
daemonij quandoque, aut Athenienses,
πόλεμον συμμαχοῦν, καὶ πολεμοῦντες τοὺς ἐχθροὺς
fœdi essent magna sociorum manu, hostes
καὶ ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας πολλοὺς
expugnauere. Et sic auditoribus suadet,
συμμαχεῖν τοιούτοις· τὰ αὐτὰ δὲ τοιαῦτα
socios multos esse faciundos. Huiusmodi
παραδείγματα καὶ λόγον ἔχει· ἅπαντες γὰρ
ergo exempla secundum rationem sunt.
νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ
Omnes enim existimant, in bellis multi-
μικρὸν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ
tudinem non parum momenti ad victo-
τις ἀποφαίνοι ἐρῶν, μὴ τοῦτ' αἴτιον τῷ κε-
riam ferre. Si quis autem ostendere vo-
B κῶν, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις παρά-
lueris, non hanc esse viuendi causam, ea-
δειγμα χρήσαιτ' ἂν παραδείγματι, λέγων
rum rerum vtatur exemplis, quæ præter ra-
ὅτι οἱ ἐκ Ἀθηνῶν φυγάδες, τὸ πρῶτον μὲν
tionem facta fuerint, inquiens, Vt Athe-
πεντήκοντα ἀνδρῶν φυλὴν τε κατηλαύνο-
narum exules, cùm quinquaginta pri-
ντες, καὶ πρὸς τοῦ ἐν ἄστει πολλοῦ πλήθους ὄντος,
mùm viri duntaxat & tribu assumpta, e-
καὶ συμμάχους Λακεδαιμονίους χρημάτων,
tiam aduertis eos, qui admodum plures
πολεμοῦντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν· ὡσαύτως δὲ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τοῦδε
in vrbe fuerant, quanquam Lacedæmo-
πάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν
nijs socijs vtebantur, bello in vrbem re-
ἐμβαλόντων, μόνοι οἱ περὶ τὴν Λεῦκτρα παρα-
diere. Thebani autem Lacedæmonijs, atq;
C τεταγμένοι τῶν Λακεδαιμονίων διέκωλυον
omnibus propè Peloponnesijs in Bœ-
ἐλθεῖν. ἀλλ' ἡ Συρακουσίων ναῦς μετὰ τριακόσιον
otiam impetum facientibus, hi soli ad
ὁπλιτῶν εἰς Συρακούσας πλεῖσαι, ἀπὸ τριάκοντα
Leuctra commisso prælio Lacedæmonio-
ναῦς ἔχουσα, τὴν τῶν Συρακουσίων ἐφορμοῦσαν
rum vires perfregere. Dion verò Syracu-
τῶν δὲ τῶν ἐκεῖ πολλὴν τῶν ἀπορούντων
sanus cum millibus tribus millibus Syra-
ἔχοντας, οὐδὲν ἧττον κατεπολέμησαν. πολλὰ δὲ
cusis nauigans, Dionysium longè maiore
τοιαῦτα ἡ τοιοῦτον καὶ τὰ τοῦ νῦν ἡμῖν ἐστὶ λεγόμενα
vi fretum debellauit. Itidem autem & Co-
πρὸς λόγον πρᾶξιν, τὰς μὲν τὰ εἰκὸς γεγενημένας
rinthij cùm in Syracusanorum auxilium
παρὰ λόγον πράξεις, ἅπασι τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις.
nouem triremibus iissent, Carthagienses, qui centum & quinquaginta nauibus
D in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbem omnem præter arcem habe-
rent, nihilo tamen minus expugnauere.
Summatim verò hæc, atque iis similia,
quæ præter rationem sint gesta, ea in con-
sultationes improbare consueuere, quæ
pro ratione fiunt. Exemplorum igitur na-
tura est huiusmodi. Iis verò vtroque
modo vtendum est. Nam cùm res, quæ ra-
tione fiunt, dixerimus, ostendemus vtplu-
rimum hoc pacto negotia perfiel. Cùm
E autem quæ præter rationem fiunt loqui-
mur, afferemus quæcunque temeritate
videntur facta, rectissimo fine conclusa.
Cùm aduersa autem hæc dixerint, opor-
tet ostendere hæc perinde, ac fortunato
casu aliquo accidisse: eritque dicendum,
eiusmodi res quàm rarissimè contigisse:
quæ verò à te narrarentur, quàm sæpissi-
mè. Exemplis igitur ita vti conuenit. E-
nimuero cùm ea, quæ nulla ratione sunt
F facta, in medium attulerimus, opus est,
eorum quàm plurima complectamur, di-
camúsque nihil ea magis quàm hæc, fieri
consueuisse. Exemplis vero non ex iis so-
lùm, verùm etiam ex contrariis est vten-
dum: sicuti, si ostenderis, anatè quosdam

τῶν πλουσίων τοῖς χρήμασιν ἀδικοῦντας, τὸ παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένον παραδείγματι χρῆσαι
ἂν ὅτι, ἀπίστοις εἰ πιστεύοι τοῖς πλουτοῦσι. ἀκούοντι δὲ καὶ τὸ φάναι παράδειγμα τῶν κατ'
λόγον

Universidad de Deusto Biblioteca

vsos sociis, & propterea ipsorum solutam amicitiam, & asseras. Nos verò si æqualiter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum tẽpotis conseruabimus. Et iterum, si quos alios, quoniam imparati descendissent in bellum, deuictos, superatósque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè spes de victoria haberimus. Multa verò assumes exemplarum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotiis. Plurimæ nanque res partim similes partim dissimiles inuicem sunt. Quamobrem id causæ exemplis abundabimus, & quæ ab aliis dicuntur haud difficilè retellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis vti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex antè dictis cognoscere possumus.

A τῆς συμμαχίας χρησιμεύσας καὶ διδόντας αὐτοῖς τῶν φιλικῶν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, οὕτως καὶ καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῖς συνεφερόμεθα, τὸν πολὺν χρόνον τῶν συμμαχιῶν εὐνοῦντες καὶ σπεύδοντες, εἰ τινας ἑτέρους ἀπροσδοκήτους πολεμοῦντας, καὶ δι' ὧν τῶν κατασταθέντας ὑποφαίνοις, εἶτα λέγοις· εἰ τοιαῦτα ἐπιχειρήσομεν πολεμεῖν, βελτίους αἱ ἐλπίδες τῶν νίκης τοῖς ἐλπίσιν ἔχομεν. πολλὰ δὲ λαμβάνοις παραδείγματα διὰ τῶν προγεγενημένων πραγμάτων, καὶ διὰ τῶν γινομένων· τὰ γὰρ πλείστα τῶν ἔργων, τὰ μὲν ὅμοια, τὰ δὲ ἀνόμοιά ἐστιν. οὗτοι διὰ τῶν αὐτῶν τοιούτων, καὶ παραδειγμάτων ὑπερεύρομεν, καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ὄντων λεγομένων, οὐ χαλεπὸν αἰτησόμεθα. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων τοιῶν τῶν ὕστερον ἔσται, καὶ ὡς αὐτοῖς χρησόμεθα, καὶ ὅθεν πολλὰ λαμβάνομεν.

B

C

Κεφάλαιον ι.

Τὰ μὲν οὖν, ὅσα αἱ ἐνθυμήσεις τῶν προγεγενημένων τοῦ νῦν οὖν ὁ λόγος, ἐστὶ ὁ λόγος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐκτυπώσας. τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ πλεῖστοι τῶν σπουδαίων περὶ τὸν λόγον, ἢ τῶν ἀφῶν ἐὰν τοιοῦτον, μόνον ἐὰν ἀκούσωσιν ἀμφιβόλου ὄντος, μόνον τῶν ἀφῶν πολλὰ δὲ λαμβάνοντες μόνον τῶν ἀφῶν τὴν ἀκρόασιν ἐκτυπῶσιν, εἶτα ὁ λόγος τῶν ἐναντίων αὐτὸς αὐτῷ τῶν ἀφῶν ἐκτυπῶσιν, εἶτα ἡ ἀφῶν αὐτοῖς ἐναντία τῷ λόγῳ ὄντι· τοῦ δὲ οὖν τοιούτου τοιαῦτά ἐστι, καὶ εὐθὺς αὐτοῖς πλείστοις τοιούτοις.

D

Κεφάλαιον ια.

Ἐνθυμήσεις δὲ ὅσαι, οὗ μόνον τοῦ λόγου καὶ τῶν ἀφῶν ἐκτυπούμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς δίκαιοις ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρὸν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀφῶν, εἰ ἀν ὁ λόγος καὶ τῶν ἐκτυπῶσι, καὶ τὰ τῶν προγεγενημένων τοῖς δικαίοις, ἢ τῶν νόμων, ἢ τῶν συμβάντων, ἢ τῶν ἀναγκαίων, ἢ τῶν ἀδυνάτων, ἢ τῶν εἰκότων, ἢ τῶν ὅσα τῶν λεγομένων. ἢ τῶν ὅσα τῶν παραδειγμάτων· τὰ οὖν οὖν τοιαῦτα τῶν εἰδυμημάτων κατὰ τῶν ἐκτυπῶν ἐκαστῶν. τὰ δὲ ἐκαστῶν τοῦτο, ὅσα κοινῶς ἐστιν τῶν λόγῳ, ὑποφαίνοντες τοῖς τοῖς ἔργοις ἐκαστοῦ, καὶ τοῖς λόγοις ἐκαστοῦ· τοῖς τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς ἀνομοίοις, καὶ τοῖς τῶν αὐτῶν ἐγκλήμασι τῶν τοῖς τοῖς ἀναγκαῖοις ἔστιν, καὶ τοῖς τῶν ἀδικημάτων τῶν τοῖς ἀναγκαῖοις ἔστιν, καὶ συλλαβὼν τοῖς μεμφομένοις ἐπιτιθέναι τῶν. διὰ δὲ τούτων ἔσται συνεγρίν ὡς βραχυτάτα, καὶ φαίνεται ὅτι μάλιστα ἐν ἐλάχιστοις τοῖς ἐνθυμήσεσι. τὰ οὖν οὖν ἐνθυμή-

E

F

ἐνθυμήματα τοῦτο τὸν ὅλον πολλὰ ποιήσωμεν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἔχετε χρησόμεθα.

A hoc modo copiosissimè vti, optiméque poterimus.

Κεφάλαιον ιβ.

Γνώμη δὲ ἐστὶ μὲν ἐν κεφαλαίῳ καθ' ὅλου τῶν πραγμάτων δόξαν τῶν· ἐστὶν δίλογος· διὸ δὲ ὅτι τὸ γνωμικὸν εἶναι μὲν ἀληθὲς, ἢ δὲ παρὰ δόξαν· ὅταν οὖν οὐ δίδωσιν λόγον, οὐδὲν διὰ τὰς αἰτίας εἴρηται. ἢ γὰρ ἀγνοοῦσιν, οὐδ' ἀπιστοῦσι τὸ λεγόμενον· ὅταν δὲ παρὰ δόξαν λέγοις, χρὴ ἀποδιδόναι τὰς αἰτίας πιστώσαι, ἵνα τοῦ ἀδικεῖν καὶ τοῦ ἀπιστεῖν διαφύγῃς. διὰ δὲ τὰς γνώμας εἰκαίας εἴρηται τῶν ἀποφάσεων, ἵνα μὲν πολὺ καὶ ἀπιστοῦσιν φαίνωσι τὸ λεγόμενον. πολλὰς δὲ ποιήσομεν αὐτὰς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑφαιρέσεως, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαῦτ' ἐστὶ τὰ εἶναι μοι δοκεῖ δικαίον γῆν ἄνευ τρόπου, τὰ πρεσβύτερα ἀπαιδεύτου δεῖ τοῦ τῶν ἐχόντων κάθαρσιν δεῖ τοῦ τῶν πρὸς τὰς πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας, πλεῖστον διαφέρει τοῦ τῶν ἐν τῷ ἀδικεῖν ἁμαρτίας. ἐκ τῆς οὖν τῶν ἰδίας φύσεως τοιαῦτας ποιήσομεν γνώμας. ἐξ ὑφαιρέσεως δὲ ποιήσομεν. δεῖ τὸν τῶν μὲν δικαίων οἱ κλέπτοντες τῶν λοιδορίαν ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα ἀποφερόμενοι. τοῦ οὖν ἐξ ὑφαιρέσεως γινόμενοι, τὸν δὲ τοῦ τῶν τοιαῦτα ποιεῖν. παρομοιώσεις δὲ ἀμφότερα, τὸ τοῦ τῶν ἀδικεῖν. ἐνίοις δὲ· παρὰ τὴν τῶν μὲν δικαίων ποιεῖν οἱ ἄλλοι τοῦ τυραννικοῦ. ἐκείνοι γὰρ τὸ οὖν οὐ οὐ αὐτοὶ ἀδικοῦσι, ἀλλ' ἀξιοῦσι δίδοσθαι δίκας· οὗ δὲ τοῦ τῶν ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, ἀνυφαιρέσεις πιμφρεῖν. οὗτοι τὰ οἱ μὲν τὸ αὐτὸ τῶν ἐλεῖν ἔχουσι, ἀλλ' ὅστε ἀδικοῦσι· οἱ δὲ τὸ ἐχεῖν τῶν τῶν ἄλλων, καὶ αὐτὸ καὶ τοῖς τοῖς οἴονται δεῖν κεῖσθαι. γνώμας μὲν οὖν τῶν ἔχουσι μετιόντες, πολλὰς ποιήσομεν.

B

C

D

Κεφάλαιον ιγ.

Σημεῖον δὲ ἐστὶ ἄλλο ἄλλου, οὐ τὸ τυχόν· τῷ τυχόντος, οὐδὲ ἄπορον ποιεῖ, ἀλλὰ τὸ γε εἰδεναι ἔστιν ὅτι τῶν πεπραγμένων ἔστιν, καὶ τὸ μὲν τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τὸ τι, γεγενῆσθαι, μὴ μόνον τὸ γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ γεγενῆσθαι. ἀπιστοῦσι δὲ καὶ τὸ μὲν γεγονὸς, οὐ μόνον

CAPVT X.

Coniecturæ autem sunt, quæcunque hisce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur. Auditorum enim plurimi iis contrariis, quæ dicendo, agendóve contingunt, coniectant sani esse nihil neque in dictis, neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, inuens siue ipsa sibi aduersatij contradicit oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita vbertim vti poteris.

CAPVT XI.

Commentationes verò sunt non eo modò, quæ orationi, atque negotio aduersantur, sed & aliis rebus omnibus. Assumes autem multas, eásque tractabis quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negotia iustis, aut legi, aut vtili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum consuetudini aduersantur. Huiusmodi igitur commentationes sunt contra aduersarios assumendæ: his verò contrariæ pro nobis dicendæ sunt: quippe qui ostendamus & negotia, & verba nostra iniustis, & ex legibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & summatim iis, qui nequam censentur, maximè aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quàm pauciissimis eloqui. Commentationibus igitur

CAPVT XII.

Sententia verò (vt summatim dicam) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem credibile. alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem, & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem ex semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne quod dicitur, inconcinnum, violentúmve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse potest. Altera autem talis est: Prudẽtium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione verò tales: Acerbiora mihi videntur furca, quàm latrones, admittere. Nam illi clancùlum, hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi, Qui pecunias auferunt, idẽ faciunt, mea sententia, quod hi solent, qui vrbes prodũt. Vtique enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videtur mihi aduersatij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quasi ipsi rerum iniurias aliis faciũt, pœnas dare indignum putant: quæ autem aliis crimini dant, vehemẽtissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

CAPVT XIII.

Signũ vero est alterius aliud, non quodlibet cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solum, sed & non facti. Identidem verò & non factum

Universidad de Deusto
Biblioteca

non solùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt, alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimũ est quod scientiam efficit, secundo autem loco quod opinionem maxime verisimilem operatur. Signorum autem copia nobis vberrima erit (vt summatim dicam) ex eorum singulis, quæ dicuntur, quæ gerunntur, quæ videntur, pro vnoquoque assumendo, tum ex magnitudine, tum ex parvitate eorum, quæ nobis mala, bonáve contingunt, item ex testimoniis, ex testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus ex ipsis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

CAPVT XIIII.

ARgumentum autem est (sic eleuchon interpretamur) quod aliter habere non potest, atque ipsi dicimus. Assumitur autem ex natura necessariis, vt nos dicimus, aut aduersarius: & ex iis, quæ natura fieri aut possunt, aut nõ possunt, sicuti aduersarij dicũt. Natura igitur necessarium est, sicuti viuos cibis indigere, & iis similia. Vt verò nos dicimus, necessariũ est affectos verberib. ea confiteri, quę cedentes iusserint. Natura autẽ fieri nũ potest puellum argenti tãtum facto subripuisse, quãtum ferre nequeat, & id ferentem abiisse. Vt autem aduersarius dicat, fieri non poterit, si quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare, vt ea tempestate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis, atque similibus faciemus. Prorsus verò & ex ipsa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes transigimus. Consideremus etiam quid item inuicem ex differunt.

CAPVT XV.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipsi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex similibus fieri possunt. Coniectureæ autem solùm ex dictionibus, actionibúsque contrariis constant. Verùm commentario à coniectura hanc habet differentiam, quòd coniectura quidem circa dictionem, actionémque contrarietas quædã est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è

A νον τῶν μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τῶν ὄντος. ποιεῖ δὲ τὴν σημεῖον, τὸ μὲν οἰκεῖον, τὸ δὲ κοινόν. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιεῖν· δεύτερον δὲ, τὸ δόξαν ποιεῖν πιθανότατον ἐργάζεσθαι. πολλὰ δὲ ποιεῖ σημεῖα συμπλῆθος· εἰ γὰρ ἕκαστον τῶν εἰρημένων, καὶ λεγομένων, καὶ ἐγγιγνομένων, καὶ θ' ὁρωμένων λαμβάνοιτο, ἔκ τε τῶν μεγεθῶν, καὶ τῶν σμικρότητος τῶν συμβαινόντων ἡμῖν κακῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι δὲ ἐκ τῶν μαρτυρουμένων, καὶ ἐκ τῶν συμπαρόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἐναντίοις, καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν τῶν μὲν οὖν σημείων ἐκ τούτων δυνησόμεθα.

B Κεφάλαιον εἰ.

ΕΛεγχος δὲ, ἔστι οὗ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. λαμβάνεται δὲ ἐκ τῆς φύσεως ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἢ ὁ ἀντιλέγων· καὶ ἐκ τῶν C κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἀντιδίκοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖον ἐστὶ τοῖς ζῶσι σιτίων δεῖσθαι· καὶ τοῖς τύπτουσιν ὁμολογεῖν τοὺς τυπτομένους ἡμεῖς. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἔστι ἀδύνατον τὸν μεμαστιγωμένον ὁμολογεῖν ἀφεῖναι μαστιγούντας κελεύοντα. κατὰ φύσιν δὲ πολλὰ ἀδύνατα ἔστι· παιδάριον μικρὸν κλέψαι τετρακόσια ἀργύριον, τὸν μὲν δυνατὸν φέρειν, καὶ εἰς χρείαν τῶν πορίσαι· ὡς δ' οἱ ἐναντίοι λέγουσι, ἀδύνατον, φασὶν, μὴ ὅτι τὸν λίθον φέρειν· ἀλλὰ μὴ ἐν τῇ Ἀθήναις ποτὲ Κλεόνικος ἐπιτάξας τὸ σωμάτιον ἡμῖν ἀπέδοσαν· ἡμεῖς δ' ἐγκαλοῦμεν τοῖς ἀντιδίκοις, ὡς ἐν τῇ τοιαύτῃ τῇ πόλει ἀπεδημοῦμεν· ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ πόλει τοιαῦτα πολλὰ ἐξεργάζεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀδύνατα ἔστι· τὰ δὲ ἄλλα πολλὰ τῶν μὲν οὖν σημείων ἐκ τούτων δυνησόμεθα.

D Κεφάλαιον εἰ.

ΤΟ μὲν τοίνυν εἰκὸς τῶν παρεγγυῶντες τοῦτο διαφέρει, ὅτι τὰ μὲν εἰδότες ἔχομεν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἔννομα· τὰ δὲ παραδείγματα, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ τῶν E ὁμοίων φέρομεν ἔστι· τὰ δὲ τεκμήρια μόνον ἐκ τῶν ὁρᾶν τὸν λόγον καὶ τὰς πράξεις ἐναντίας συμβαίνειν. καὶ μὴν ἔστι καὶ μόνον τὰ τεκμήρια τοῦ τῶν τῶν ἀναγκαίων ἔχομεν καὶ τῶν ἄλλων διαφέρουσιν.

Κεφάλαιον εἰ.

ΜΑρτυρία δὲ ἔστι, ὁμολογία συμβαίνοντος ἀκουσίου· ἀπεγκλήσεις δ' εἰσὶ τὰ μαρτυρούμενα, ὁ πιθανὸν, ὁ ἀπίθανον, ὁ ἀμφίδοξον· ὅσοις τοίνυν ἀνωνύμοις δὲ καὶ ὁ μάρτυρ τοῦτο, ὁ ἄπιστον, ὁ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μαρτυρούμενον ὁ πιθανὸν, καὶ ὁ μάρτυς ἀληθινὸς, ἀδύνατον μὴ ἀληθῆ γενέσθαι ὁ ἐνδόμενον συμπίπτει εἶναι τὸ ἀτελὲς ἔνεκα. ὅταν δὲ ἀνωνύμου ὄντος μάρτυς, ἀπίθανος, ὁ τοῦτο· οὐ τὰ φανερὰ μαρτυρήσῃ.

A multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd eæ solùm ex contrariis constant: sententias verò & cum repugnantiis, & simpliciter ipsas secundum sese ostendere possimus. Signa autem à sententiis, & ab omnibus antè dictis hanc habent differentiam, quòd reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, vt etiam perspicuè B hi cognoscant, efficiunt. Item quòd ex reliquis nequaquam contigerit, vt ipsi plurima suppeditare possimus. Signa verò plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à signo hanc habet differẽtiam, quòd signorum quidem aliqua opinionem dumtaxat faciunt apud auditores, argumentũ autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur, rerũmque probationes eiusmodi sunt: & vnde his abundemus: C quidque inter se differunt, possimus ex antè dictis cognoscere: quæ autem opponuntur eis, singillatim percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Opus autem est, earum se rerum, de quibus orationem habuerit, peritum esse ostendat, demonstrẽtque sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium verò demonstret nullam prorsus, de D quibus contrà eounciet, tenere peritiam, opinionémque identidem ostendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, solere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur perniciosum aduersarijs esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur & nostra asserendo, & aduersariis contradicendo.

CAPVT XVI.

E TEstimonium verò, est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cùm ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minimè indigent, ni forsasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti pauci voluerit. Cùm testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacij quicquam testificaretur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solùm argento, verùm & gloriæ, & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Si autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatum quærendum esse dicant, si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contra dicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia, flagitiisque congerant. Considerandum est etiam an testis ei, cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator nõ crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersariis nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id ferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quòd si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus, & testimonijs vti conueniat, ex his sciemus.

CAPVT XVII.

QVæstio verò, est inuita conscij hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuatim quidem homines de valde necessariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes capiunt, quódque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur:

A δεῖ δὲ οὐ διδάσκειν, ὅτι οὐ συμφέρει τὸ ψεῦδος μαρτυρεῖν. οἱ μὲν γὰρ ὠφέλειαν, μικρὰ δὲ τὰ ἐξελεγχθέντα, κινδυνεύουσι δὲ οὐ μόνον εἰς ἀργύριον εἰ νικῶν ζημιοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν, καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πρὸς τοὺς λόγους. εἰ δὲ μὴ ἐξιστῶντες δὲ μαρτυρίαν, δεῖ τὸν ἔλεγχον τῶν μαρτυρῶν διαβάλλειν, ἢ τὸν ἀγωνιζόμενον· ἢ τὸ μαρτυρούμενον ἐξετάζειν, εἰ ἢ πιθανὸν, ἢ οὐ πιθανὸν, ἢ ἀμφοτέρους τούτους ἀπαλλάττειν, συμφέρον τὰ φαυλότατα τῶν ἐναντίων εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς δὲ καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς τῷ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μέτοχος αὐτῷ πράξεως τινος, ἢ ἐχθρὸς ἐστὶν οὗ κατεμαρτυρεῖ, ἢ πένης· τούτων γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ κέρδος, οἱ δὲ διὰ κακίαν ὑποπίπτοντες τὰ ψευδῆ μαρτυροῦσι. καὶ τὸν νόμον ψευδομαρτυριῶν τίθεμεν, ὅτι τούτοις τοῖς δικαστὰς φύσει ἢ νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύουσιν, τοῖς κρίνουσι πιστεύειν αὐτοῖς καὶ τοῖς νόμοις κρίνοντες ἀμφισβήτησις. τοῖς μὲν οὖν μάρτυσι οὕτως ἀπιθανοῖς ποιήσομεν. ἐὰν δὲ καὶ κλέπτειν τοὺς μαρτυρεῖν ἔθνη τινὰ δὲ· μαρτύρησόν μοι ὦ Καλλίκλεις. μὰ τοὺς θεοὺς οὐδαμῶς ἐγώ· ἀπαλλάττει γὰρ ἡμῖν τοῦτο ἐκεῖνος· ἔστιν οὖν ἀθῶος ὁ τοιοῦτος ψευδομαρτυρήσας, ἐὰν μὴ μάρτυς δίκαιος οὐκ ἀφίξεται τοιαῦτα ἐρωτῶν, ἐὰν μὲν οὖν συμφέρῃ κλέπτειν τοὺς μαρτυρεῖν, οὕτως αὐτὸ χρησόμεθα. ἐὰν δὲ οἱ ἐναντίοι τοιοῦτό τι ποιῶσιν, ἀμφισβητήσομεν ἢ κατηγορήσομεν αὐτῷ, καὶ συγγραψάμενοι μαρτυρίας καλέσομεν, μαρτυρεῖν μὲν οὖν οὐ μόνον ἐν τούτοις ἔστιν ἃς δεῖ χρῆσθαι.

Κεφάλαιον ιζ.

Βλάπτουσι δὲ ὅτι μὲν ὁμολογία σφῶν αὐτῶν ἀκούσιον, ἀκούσιον δὲ ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ μὲν ποιεῖν αὐτοῖς ἐκμαρτυρεῖν, λυτέον δὲ οὐ γὰρ ἰδιώτης σφῶν ἢ κοινωνήσαντες, ἢ ἀφ' πόλεως σφῶν ἢ μεγίστου, ἢ βασανίζουσι τοὺς πλείστους λαμβάνουσι, καὶ δόξαν πεστὸν ἐξ ὧν ἔλεγον ἕκαστοι μαρτύρων. τοὺς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύδεσθαι. τοὺς δὲ βασανιζομένους, λυστέον εἰ τάλαθῆ λέγει. οὕτω γὰρ ἀπαλλάττουσι τῶν ἔλεγχον καὶ κακοπαθείας· δὲ βέλτιστοι βασανίζουσι ἀκίνδυνοι ποιεῖν, σφῶν τὸν βελτίστων, ὡς εἰ βασανιζόμενοι τῶν ἐν δόξαν πολέμου γένοιτο, οὐ διὰ τοῦτο πολλὰ ἢ ἀπο-

τῶν κατὰ φιλοδοξίαν. ἔπειτα ὅτι πολλάκις τοὺς βασανιζόμενοι ὁμολογοῦσιν οὐ τοῦ ἀληθοῦς, εἰ ὡς τὰ ἔλεγχα τῶν κακῶν πεπόνθασιν. δικαιότερον δὲ ὅτι οὐ τὴν ἐλευθέρων πολλοὶ δὲ βασανιζόμενοι, καὶ δι' ἀπορίαν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τοῦ παρόντος κακοπαθείας ἀπαλλαγῆναι. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον δίκαιον τοὺς δούλους ψευσαμένους καὶ τῶν δικαστῶν βουλεύσαι τῶν ἀν τῶν ἡμωρίαν ἐκφυγεῖν, οὐ πολλὰ κακοπαθήσας τοῦς σώμασι καὶ τῆς ψυχῆς ὑπομείναντες, ἢ ἔτερα μὴ δεῖ πάθωσιν, αὐτὸ βούλεσθαι μὴ ψεύδος εἰπεῖν. τοὺς μὲν οὖν βασανίσεις ἐκ τῶν τοιούτων καὶ ἀπιθανοῦς κατασκευάζομεν.

Κεφάλαιον ιη.

Ὁρᾶν δὲ δεῖ μὴ θεῖος παρεγκλήσεως φύσει ἀκατάληπτον, διὰ δὲ αὐτὸν ἔστιν μὲν αὔξειν ἐπιδείκνυμεν, λέγεν οὕτως· εἰ δὲ ἀδύνατον βούλεσθαι, σφαλοῦμεν τοῦ τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίας, καὶ τοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνης καὶ δικαίου, ὅτι τοὺς μὲν ἀνθρώπους λανθάνει ὅτι, τοὺς δὲ θεοὺς οὐ λήσει. ὅταν δὲ οἱ ἐναντίοι κατεφύγωσι εἰς ὅρκον, καὶ βουλώμεθα ἡμεῖς τοῦ πιστεῦσαι αὐτοῦ, δικαιότερον ἂν τῶν ἀν τῶν ὅτι ἀνθρώπων τὰ πάντα ἀφίεσι καὶ μὴ φροντίζει ὅδε τοιοῦτος ἐστι γὰρ κακοῦργος, οὐ τοῦ λανθάνει τοὺς θεοὺς, ἢ ὅτι ἀδύνατον, τιμωρίας οὐ τῆς τυχεῖν. καὶ ἀνεν κρίν τῶν ἔρωτα ἡμῶν τοῦς ἀφικνουμένους μενόντες, λόγῳ δυνατοὶ ἐσμεν ὑπὲρ αὐτῶν. πολλὴ δὲ καὶ πάσαις τοῦτοις ἔστι, καθάπερ ὑπεδείξαμεν, διεξελθεῖν δυνάμεθα, καὶ διελόντες, οὐ μόνον ἐν ἐκείνῳ αὐτῶν δύναμιν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρουσι, καὶ πῶς αὐτοῖς χρῆστέον. καὶ ἀνεν κρίν τῶν ἀν τῶν ἀπολείπωσι, ἢ τῶν ἀν τῶν εἰδῶν ἔστι, καὶ παρὰ ταῦτα τοῖς λόγοις χρήσιμα γένοιτο, διδάξομεν ὀλίγα χρόνῳ.

Κεφάλαιον ιθ.

Προκαταλαμβάνει μὲν οὖν ἔστι, δὲ ἂν τὰ τῶν ἀκουόντων διαταράττωσι, καὶ τοῖς ἀν ἀπολέγεν μελλόντων λόγοις προκαταλαμβάνοντες, ὑποδιηγησόμεθα τὰς διαφορὰς δυσχερείας. καὶ τὰς ἀν τῶν ἀκουόντων διαταράττει δεῖ χρὴ προκαταλαμβάνειν· ἔστιν δὲ τοῦτο ἡμῖν διαμιζόμενον ὅτι νῦν ὢν, οὕτω δεῖ μεγάλων πεφυκότων ἐπιχείρησιν διαμνημονεύειν. καὶ πάλιν· μαλθὶς ἀπιστίαν μοι δύναται, ὅτι μέλλω συμβουλεύειν ὑμῖν, δεῖ δὲ ἴσως τινὲς ἄλλοι συμβουλεύειν ὑμῖν. δεῖ μὲν

A deinde quòd quærentibus plerunque non vera confitenturiquò maturiùs doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quò suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus, & animis tolerare, B quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quæstiones igitur ex iis, atque horum similibus probabiles, & improbabiles constituemus.

CAPVT XVIII.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare veller, cùm diuini supplicij metu, tum decoris apud C homines. Estque subdendum, latère homines posse, deos autem non posse. Cùm aduersarij verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt malè agant, & peierare nõ curent. Nàm qui facinorosus deos latère putat, hic neque peierans supplicium se ire fortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis suppetere. D Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimúsque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris, & vtilitatis adferunt.

CAPVT XIX.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicturi sunt, verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortasse vestrùm, quòd ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim. Et rursum, Nemo sese mihi difficilem obuiam offerat, quòd de his simquidà audacter apud vos eloqui cõtãtur.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quæ igitur molestè auditores latori sunt, sic præoccupando, causas veras afferre oportet, quibus rectè facere consulendo videare: vtpote qui demonstres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem soluturus sis. Quòd si nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ velut in commentationis figura, quarum omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ea hisce de rebus consultoros, quę optima sint. Nunc autem quandoquidem volunt eos audire, qui sententiam dicunt, arbitrari pulchrè consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex suffragiis facere ipsi centuerint. Deliberatiuo igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis fiant, hoc modo: Nónne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam consilij vim habet, vt in ea audienda rectissimè sitis sententiam lauturi: vos autem in his adeò negligentes esse, vt cùm neque ipsa dictionum initia perculeritis, iam omnia accuratissimè didicisse existimetis? Et alio modo. Qui non absurdum est, Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari: vos autem vsque adeò contrà de ils sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob malus reorũ periculum hanc ipsis præoccupationem, atque priuilegiũ in ferendis sententijs impartiti, vos autem contrà iis, qui vllo sine periculo accusatũ veniunt, neq; contentiosos, neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu, periculóque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere: Siquidẽ igitur in orationũ initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd si quid in dictionis progressu dicentẽ turbauerit, si quidem pauci quidem id agant, erunt hi corripiendi, dicendúmque ipsorũ profectò esse iustitiæ,

A ἀνω ἢ μελλόντων δυσχεραίνειν τοῖς ἀκούσεσι, οὕτω δὴ προσκαταλαμβάνοντα φέρειν αὐτοῖς, παρ' ἃ ὀρθῶς ποιεῖν δόξεις συμβουλεύων, διεκνοῦντα τὴν ἐρημίαν ἢ λεγόντων, τὸ μέγεθος ἢ κινδύνων, ἢ τὸ τῆς κοινῆς συμφέρον, ἢ ἄλλιν τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἃς λύσεις τὴν ὑπαφορμὴν δυνήσεται. εἰ δὲ μηδὲν ἧττον θορυβοῖντο εἰ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν

B συγνώμονας, ἢ ὡς ἐν γνώμῃ, ἢ ὡς εὐθυμήματος σχήματι. δεῖ τοίνυν ἀποπεπτῶν ὄντα εἶναι ἢν ὡς σοφὸν ἢ σφόδρα τὸν βουλευομένοις τὴν κρίσιν· τῶν δὲ μὴ βουλομένοις ἀκούειν ἢ λεγόντων, εἰ δὴ καλῶς εἰς βουλεύσασθαι. καὶ πάλιν τὸ καλὸν ὄν, ἢ ἑαυτὸν ἀκεκοικόσι συμβουλεύειν, ἢ ἢ συμβουλεύοντων ἀκούσαντας, ἢ ἢ εἰ ἑαυτοῖς δόξαι

C χαριζόμενοι. ἐν μὲν οὖν τῷ δημηγορικῷ γένει τοῖς προκαταλήψεσι χρηστέον, καὶ τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον. ἐν δὲ τῷ δικανικῷ προκαταλήψεσιν ἢ ὁμοιοτρόπως τοῖς προειρημένοις. ἀπαντήσομεν δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν ἢ ἐν ἀρχῇ γένωνται ἢ λόγων, εἰ δὲ μὴ τοῦ ἀλόγου οὖν ὄντος, τὸν μὲν νομοθέτην φησὶ τὰς δύο λόγους ἢ αὐτοῖς

D ἑκάτερον δοῦναι δικαστῶν· ἐν δὲ δικαζόντων ὑμᾶς ἀκούειν καὶ τὸν νόμον κρίνειν, οὗτοι μὲν τὸν ἕνα λόγον ἀκούειν βούλεσθαι, καὶ ἑαυτὸν ἢ ὑμᾶς τοιαύτην ἀφέσεις ἔχειν, ὅπως ἀκούσαντες πάντων ἢ λεγομένων ὑμεῖς δόξασθε τὴν φῆφον ὀρθῶς ἢ σφῶν τὴν ἀρχὴν ἀκριβῶς μὴ ἐπιστάμενοι, ἢ ὑμᾶς μὲν ἐν τοῖς ἀγῶσι τοιαύτην ἐπιστήμην ἔχειν, ὅσον μὴ δόξαν τοῖς φεύγοντα τοῦ φεύγοντος, ὑμᾶς δὲ οὕτως εὐθύνειν ἐπιστήμεν ἢ τοῦτον, ὃν μὴ δόξαν τοῖς λογοποιοῦσι ἢ διαβολὴν ἀκούειν καὶ κάτωθεν ἢ διὰ τὸ μᾶλλον κινδυνεύειν τοῦ φεύγοντος, ὑπονοεῖν τούτῳ τὴν πολιτείαν ἀυτοῖς ἐν τοῖς λόγοις· ὑμᾶς δὲ τοῖς ἢ ἀκριβείας κατηγο-

F ρεῖν μὴ φιλοτιμεῖσθε, τὸν δὲ μὴ φόβῳ καὶ κινδύνῳ ἀεὶ ἢ κατηγορεῖν ἀπολογουμένοις, ὡς θορυβοῦντας ἐκπλήττειν, καὶ μὴ ἐν ἀρχῇ εἰ ἀρχῇ εἰ θόρυβος γένωνται, οὕτω τὸν ὄχλον ἀυτοῖς ἀπαντητέον, καὶ δὲ ἀφέλλοιτο τὸν λόγον θορυβοῦσι, καὶ πρὸς ἀυτὸν λεκτέον, ὅτι δὲ-

πρὸς τοῦ ἢ ἀυτὸ ἀκούειν ὄντι, ἵνα μὴ A ἀκούσωσιν τοῦ λόγου ὀρθῶς διεξιόντος· ἐπειδὰν δὲ ἀκούσωσι, οὕτω, ποιεῖν ὅτι ἂν ἐθέλωσιν. καὶ δὲ τὸ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κρίνουσιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιπλήττον. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις ἐπιτιμᾶν, ἀρχὴν ἀρχῇ ἐξ τῆς ἢ ἑαυτῷ ἐπιπλήξῃ ἢ λέγῃ ἢ μεταπείσῃ, συγγνώμας ποιήσῃ τυχεῖν. διὸ ἢ ἢ δεῖ τὸν κρινοῦντα θορυβοῦντας ἀυτοῖς ἀκούειν τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἐν μέλλοντι κρίβειν τὴν ψῆφον φέρειν, ὅδε τὴν διάνοιαν ἀπιστεῖν τοῦ θορυβοῦντος. συνκβάλλει δὲ πρὸς θορύβους ἀπαντᾶν καὶ κατακαμπτοῦν, ἢ ἐνθυμήμασι, ἢ εὐθυμήμασι, διεκνοῦντες τοὺς θορυβοῦντας, ἢ τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τοῖς συμφέρουσι τῇ πόλει, ἢ τοῖς καλοῖς ἐκπεπληγμένοις, ἐν ᾧ δὲ τοιούτοις ὄντι ὅτι μάλιστα παύσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας· τοῦτο δὲ ἐκεῖ ἀφεῖναι τὸ ἀκροατὴς προκαταλήψεσι, ὡς δὲ δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον, ἐν ᾧ δὲ προειρήθη ἔσται. τὰ δὲ ὑστερεῖν δὲ δεῖ δεῖξαι λέγειν πάλιν, ὡς δὲ τὸ προκαταλαμβάνειν, ὑποδείξωμεν ἐκεῖ ὀλιγάκις ἀυτῷ ὀλιγάκις ἀπιστίαν, ἢ ἐν ἐγὼ, ἀλλ' ὁ πάντων ὑμῶν ἐπιστήμων ἔστιν καὶ πάλιν πυνθάνομαι ἀυτῶν, τί δὴ καὶ τί μέλλει λέγειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀρχαῖς λόγοις ὑποδεῖξαι τοῖς ἀρχαῖς λόγοις εὐθὺς δὲ τὸ ἐπιλέγειν διαλύσει, καὶ ἀπιστίαν ποιεῖν. καὶ γὰρ κἀκεῖνο ἐγὼ ἢ τὸ ἀναβεβλημένα, οὐχ ὁμοίως φαίνεται μεγάλα τοῖς ὅδε προκαλοῦσι. καὶ δὲ τοῦ ὑστέρου λόγοις ἐγκεῖμαι, καὶ εἰ ἐκείνοις προκαταλαμβάνει ἄδικα, ἢ μέλλομεν λέγειν, ἀντιφωνεῖν δεῖ ὅτι ἀυτὰ λύουσι πάντα τὸν ἔξωθεν· οὕτω δὲ εὐμόνου μου κατέχουσι πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδὼς ὅτι ἐξεῖ ἐγὼ αὐτὸν, προκαταλαβεῖν μου τὸν λόγον καὶ προλήψεσθαι, ἢ ὑμεῖς μὴ ὁμοίως αὐτῷ προσέχητε, ἢ ἐγὼ μὴ εἴπω πρὸς ὑμᾶς αὐτὸν, διὰ τὸ διακεκοῦσθαι προσέχειν τοῦ τούτου. ἐγὼ δ' ὅλως διὰ τοῦ ἐμοῦ λόγου παρ' ἐμοῦ πυνθάνεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὰ παρὰ τούτου. εἰ δὲ καὶ τοῦδ' ἔστι προδιέπειν λέγων, ἢ φαμὲν οὐ μεταβὰ σημεῖα τῷ μὴ δεῖν ὑγιὲς τῶν λόγων. κέχρηται δὲ καὶ Εὐριπίδης ἐν Φιλοκτήτῃ τοιαῦτα τοῦ εἴδους διὰ τῶδε· Λέξω δ' ἐγὼ, κεῖ μέν διαφθείρομι δοῦ, Λόγους ὑπουργὸς αὐτὸς ἐλεγκτικός. Κἀν ἐξ ἐμοῦ γὰρ τοῦτο μαθόντ' κλύων· Ὁ δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐπιφανεῖ σοι λόγος

A vt sese nunc ad audiendum præstent, ne aliis rectè iudicandi impedimento sint cùm verò audierint, vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. Si te verò accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam consequare facilè præstabit. Opus est etiã iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarũ rerum clàm sententiam sunt lauturi, iam perspicuam mentem ponãt. Vt autẽ breuiter cõplectamur, turbis summatim occurremus vel sententiis, vel commentationibus, ostendemúsque perturbantes aut iusto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honesto repugnare. Ex hisce nauque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud audiores vtendum sit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersariis verisimiliter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Fortéque suam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc, illúdque dicturum. In superiore ego oratione, quæ aduersarij dicturi videantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. Etenim tametsi fieri missima sunt, quorum insimulamur, non itidem magna iis, qui iã antea audierint, videntur. Quòd si secundẽ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarij quæ dicturi sumus præoccuparint, ea rursum contrà anticipando, ita à nobis soluenda sunt: hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à me redargutum iri, meam orationem occupando calumniæ dedit, ne ea, quam oranti sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam, quam hic de me prius calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potius, quàm ex aduersario meo cognoscere: & si hęc ab eo sunt prius dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse conjecturas, cum nihil nunc sani dicitare. Vtitur autẽ & Euripides in Philocteta pulchertimè hac specie hoc modo: *Dicemus ipsi licet, ego hic nolle à putet iam perdidisse dictionẽ, suggerẽs iniuriã fecisse. Verũ ex me me ac res disce, sese pãdet hic de se loquẽs.*

Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices, & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

CAPVT XX.

POstulata verò in orationibus sunt, quæ ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis, quæ loquimur, attentionem præstari, ac benignè audiri petimus. Iniustum verò, quo secundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusce modi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum, & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarij lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis scire poterimus.

CAPVT XXI.

ITeratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi vos planè antea reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc vrbem nostram cum exercitu processisse: nihil verò eorum vnquam, quæ spopondissent, fecitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstrauit autem ipsos, qui priores societatem soluêre, qui primùm nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus, quique maximè studere vrbem nostram in prædam vertere. Enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contigisse nobis, vt postea quàm societatem cum iis iniimus, nihil vnquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cùm sæpenumero nobis auxilio venissent, Lacedæmonios, qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex iis quærerem, quid vobis pro conuentis

A τῆς αὐτῶν οὖν προκατειλήφασι τὴν δεῖν χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, καὶ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς, ἐκ τούτων ἴσμεν διὰ τούτων.

Κεφάλαιον κ.

Αἰτήματα δὲ ἔστι ἐν τοῖς λόγοις, ἃ παρὰ τῶν ἀκουόντων οἱ λέγοντες αἰτοῦνται δίκαια. καὶ ἃ μὲν δίκαιον, τὰ δὲ ἄδικον, τὰ δὲ δίκαιον μὲν, οὐ μὴν ἀνεῖται. ἐν τούτῳ δὲ τὴν διαφορὰν ἐμερίσαμεν, ἵνα καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα γνωρίζοντες, μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἀντίδικοι, αἰτούμενοι τι παρὰ τοῖς δικάζουσι. καὶ ἔστι μὲν ἐκ τῶν πρὸ τούτου εἰρημένων καὶ ἀγνοῆσαι.

Κεφάλαιον κα.

Παλινῳδία δ' ἐστὶ μὲν συντόμου νουθέτημα· διὸ καὶ τὸν χρόνον δεῖ αὐτὴν μικρὸν καὶ ἀεὶ τὸ ὅλον λόγου τὰς τελευτὰς παλινῳδοῦμεν δὲ ἐν κεφαλαίοις, ἢ διαλογιζόμενοι, ἢ ἀναμιμνήσκοντες, ἢ προστιθέντες, ἢ ὑπολογιζόμενοι, διὸ ἐξῆς δὲ αὐτῶν ἐστι. τὸ μὲν οὖν διαλογίζεσθαι, ἀπορῶ τί ἔδρασαν ὑπορῶ δ' ἔγωγε τί οὐ ἐποίησαν οὗτοι, εἰ μὴ φασὶν ἡμῖν ὑμᾶς πρότερον λίαν παλαιοὺς ὄντας, ἐξελέγχοιτο δὲ ὅτι τὴν πόλιν ἐμοῦ δεῦρο γραπτοῦντος, οὐδὲν δὲ πώποτε οἷς ὡμολόγησαν ἐποίησαν. τὸ οὖν οὖν διαλογίζεσθαι, ἀπορῶ τί ἔδρασαν. τὸ δὲ ἀναλογίζεσθαι τοιοῦτον· ἀπὸ λόγου δ' αὐτοῖς διαλυόντων τῆς συμμαχίας, καὶ ἀρχὴν τῶν ἔδεισθαι ἡμῶν, ὅτε τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν, καὶ μάλιστα ἀπουδάζοντες ἐξαφανίσαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ οὖν οὖν ἀναλογίζεσθαι, τοιοῦτον ἔστι. τὸ δ' ἐν ἀναμνήσει ἐστὶ τοιοῦτον· ἐπειδὴ τὴν συμμαχίαν ἡμῖν ἐξ ὅτου ἐφυλάξατε πρὸς τούτοις ἐπράξατε οὐδὲν, μηδὲν ἐν κακὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων παθεῖν. βοηθοῦντες γὰρ ἡμῖν πολλάκις, ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους τῶν χώρας ἡμῶν διαφθείραι χρήματα δὲ πολλὰ καὶ οὐ φέροντες διεσώσατε, ἐν ἀναμνήσει μὲν οὖν ἀναμνήσομεν. ἐξ ὑπερθέσεως δὲ τοῦδε τοῦ τρόπου· ἐλέγχω δ' ἐγὼ αὐτοῖς πυνθάνομαι, διὰ τὸ πᾶς σιωπῆσεις ἡμῖν ἀν ὑπο-

ἀν ὑποδιδάσκοις. οὐ γὰρ οἱ ὑποφεύγοντες ἡμῖν αὐτὸ τολμήσουσι, εἰ τοσοῦτον χρήματα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς χρόνοις δεῦρο εἰσφέρετε λαμβάνετε, οὐδ' ἀν φάσκοντες εἰς τὴν τῶν πόλεως διοίκησιν πολλὰ δαπανᾶν. παντελῶς γὰρ ἐλάττους τῶν ἄλλων ἀνθρώπων φαίνοντο. ἐκ οὖν οὖν ἐπερωτήσεως οὕτω πολλὰ ἀναμνήσομεν.

Κεφάλαιον κβ.

Εἰρωνεία δ' ἐστὶ λόγος τι σκωπτικῶς ἐνθυμούμενος τὸ πρᾶγμα τροπογραφούμενον. ἔστι δ' αὐτοῦ τὸ σχῆμα τοιοῦτον, ἐν τοῖς ἐν τῷ τῶν εἰρωνευόντων σωτήρια ἀκουσόμεθα· οὐδ' ἀν δ' ἔμοιγε δεῖν λέγειν, ὅτι οὕτω τῶν ἐν φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεπραγέναι, πλείστον φαίνονται τῇ πόλει ἐκκεκαυχηκότες· ἡμᾶς δ' οἱ οὐδὲν ἄπαν ἀχάριστοι εἶ, πάντοις τε πολλοῖς βοηθήσαντες, καὶ τοῖς δικαίοις οὐδὲν ἀδικήσαντες. τὸ οὖν οὖν ἐν τῷ τοιούτῳ παρακλείσαντες λέγοντες σωτήρια ἀναμιμνήσκει, τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δ' ἐν τοῖς ἀκουσταῖς ὀνόματα τροπογραφεῖν τὰ πράγματα, πάλιν τοιοῦτόν ἐστι· οὗτοι τῷ χρηστὰ πολλὰ φαίνονται τοῖς συμμάχοις κακὰ πεποιηκότες ἡμᾶς δ' οἱ φαῦλοι, ἀγαθῶν αὐτοῖς αἴτιοι γεγενήσαντες. διὰ τούτου οὖν οὖν σωτήρια ἀναμιμνήσκοντες, ὅτῳ παλιλλογίᾳ χρησόμεθα, καὶ ἀεὶ τὸ μέρος καὶ ἀεὶ τὸ ὅλον λόγου τὰς τελευτάς.

Κεφάλαιον κγ.

Ὅθεν δὲ ἐστὶν ἀρχὴ λόγου, καὶ τὰ μέσα τοῦ λόγου ποιεῖν ὅπως ἂν τις ἐθέλοι, ἐκεῖ τοῦ τῶν τόπων ἐστὶ· δεῖ τὰ ἐνθυμήματα λέγοντας ὅλα, ἢ ἡμῖν, ὅτε τὰ ἡμῶν αὐτοῖς ἐπαλαμβάνωσι τοῖς ἀκούοντας. δεῖ δὲ καὶ χαίρειν συμπεριλαμβάνοντας. χρὴ δὲ τούτου χῆ τοῦτο τὸ μέρος συγκαταλέγειν διδαχθέντα τοῖς λόγοις, καὶ μηδὲ ποτὲ ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ πάντα· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀεὶ ἐστὶν φανεῖται μακρὸς δὲ τοῖς λόγοις βελτίωνα δεῖ μορίζειν τὸ σῶμα, καὶ ἐν ἑκάστῳ μέρει τὸ ἐνθυμεῖν εἰκὸς τὸ ὅλον ἢ φύσει διαιρεῖσθαι, καὶ ἢ χρῆσις, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ τὰς περιφάσεις αὐτῶν ἐπιστήσεσθαι. εἰ δὲ καὶ ἐν μακρότερον ἐπιλέγομεν ἢ λόγου ποιεῖν, δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι ἀεὶ ἑκάστῳ χρῆσθαι. χρὴ δὲ τὸ μέρος ἕκαστον τοῦ λόγου παλιλλογεῖν, καὶ τῶν παλιλλογίαν σωτήρια ποιεῖσθαι. ἐν τῇ δὲ

A haud soluunt. Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quàm reliqui omnes insulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

CAPVT XXII.

B IRonia verò, quàm est simulandi, tum dissimulandi cauillationem vocamus, est cùm aliud scimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, vt in antè dictis breuiter commorando persistam: nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, vt hi, qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerintmos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio sæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. C Cùm igitur aliquid simulamus omittere, eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit. Hi quidem probi viri multorum malorum socij extitere, nos autem gnaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

CAPVT XXIII.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit, rursus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas, mediásve dixerimus: ita vt quod reliquum est medium auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententiis vti conueniat. Opus est autem in toram orationē facetias hasce dispartiamur, verque commutemus, neque easdem semper in eandémque sententiam frequentes asseramus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quanquam naturam sapiant, edoceat, eorúmque vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere pluribus nominibus, circa singula vtendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsum paucis absoluēdum: in fine

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: estque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in dicendo voluerit, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam mediis vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferri. Sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in iis maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur, quandocunq; libuerit, prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd si facetum volueris orationem scribere permaximè tibi obseruãdum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, consideraris. De iis igitur poteris hac via cognoscere de nominum verò cõpositione iam declarabimus. Est enim etiam hoc apprimè necessarium.

CAPVT XXIIII.

PRimùm igitur figuræ nominum sunt tres, simplex, composita, & trãslata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit. Secunda verò quæ à muta incipiens, in mutam desinit. Tertia autem quę mutas vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum vnus similia nomina aut inuicem collocat aut dispergit: alius vero qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò qui vno, multisve nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut præteimus. Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

A τελευτῶ τῷ λόγῳ, τοῦτο οὐδὲν ἂν κωδ' ἕν, ἢ κρεῖττον εἴρηκας, ἀ δρᾶν σωτηδεῖαν, καὶ οὐδὲν ὅλον τῷ πραγμάτων λέγει. τοῦτον μὲν οὖν τὸν ὅρον μῆκος ἔξεστιν ἐν λόγῳ, βραχυλογῶν δὲ ζουλόμενον, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἐν ὀνόματι σύνλαμβάνειν, καὶ τοῦτο ὃ ἐν ἀρχῇ βραχύτατον τοῦ πράγματος. χρὴ δὲ καὶ σωνδέσμοις ὀλίγοις χρῆσθαι, τὰ πλεῖστα δὲ

B ζευγνύειν ἀνεμφόρτοις μὲν οὖσι· τὰ δὲ λεγόμενα εἰς δύο χρῆσθαι, καὶ πολυλογίαν τοῦ σωτόμου ἐν τῷ μικρῷ ἀφαιρεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολυτῆς μόνοις πολυλογεῖν. καὶ οὖν οὐ τὸν ὅρον βραχὺς τοῖς λόγοις τοιοῦτος ἐὰν δὲ βούλῃ μόνοις λέγῃν, τὰ μάλιστα τῷ μερῶν ἐκλέγειν, ἐξ ἐκείνων τοῖς λόγοις. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς μέσοις

C χρῆσθαι, καὶ μήτε τοῖς μακροτάτοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε τοῖς ἐλαχιστάτοις, ἀλλὰ μεταξύ. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ἐπιλόγοις ἐκ τῶν αὐτῶν μέσον μερῶν, μήτε πάντων πάνυ ἐξαιρεῖν, μήτε πάντα τοῖς μέγιστον ἐπιφέρειν· ἀλλ' ἐν τῷ μάλιστα βούλῃ κατατείνειν τοῖς ἀκούουσι, ἐπὶ τούτοις μάλιστα πολυλογεῖν ἐπὶ τῇ τελευτῇ. τὰ οὖν οὖν μόνα τῷ λόγῳ ἐκ τούτου τοιούτου, οἷόνπερ αὐ ἐπιλαμβάνῃ αὐ δὲ ἀρχαῖον γνώριμον θεῖναι λόγον, ἐπιφυλάττῃ ἐκ ὑφάλεσι, ὅπως τὰ ἤδη τῷ λόγῳ ἐμφανῶ τοῖς ἀκροάτοις ἀναμνήσῃ. τοῦτο δὲ ποιοῦσι, καὶ ἐπιδεικνύουσι τὰ μεγάλα τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἀκριβῆ, καὶ τὰ μέτρια. οὕτω οὖν οὖν τοῦτον ἐκ τοῦδε ἐκ ἀγτιόνος. οὕτω δὲ ἐπιφέρειν σωνδέσμοις ἀναμνήσῃ. καὶ γὰρ τῶν τῷ αἰτιγκῆρον ἔχῃ.

Κεφάλαιον κβ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν ὅσοι ὀνόματοι εἰσὶ τρεῖς, ἁπλοῦ, ἢ σωνδετοῦ, ἢ μεταφορικοῦ· ὁμοίως καὶ σωνδέσμοι τρεῖς· μία μὲν εἰς φωνήεντα τελευτῶν πᾶς σύλλαβῆς, καὶ ὅσα φωνήεντος ἄρχεται. δεύτερος δὲ, ὅσοι ἄφωνα ἀρξάμενοι, εἰς ἄφωνον τελευτῶν· τρίτον δὲ, τὰ ἄφωνα, φωνῆς τὰ φωνήεντα σωνδεῖ τάξεις δὲ τέσσαρας· μία μὲν, τὰ ὅμοια τῷ ὀνόματι, ἢ παρόμοια τοῖς ὀνόμασι, ἢ διαφέρεσι. ἄλλα δὲ, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι, ἢ μεταβάλλειν εἰς ἕτερα. τρίτον δὲ, ὅσα, ἢ πολλοῖς ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν. τετάρτη δὲ, ἐξῆς τὰ πεπραγμένα ἐπιφέρειν, ἢ ὑπερβαίνειν. ὅπως δὲ κρατίστη τοῦτο τοῦ ἑρμηνείας, οὕτω διδάσκομεν.

Κεφά

Κεφάλαιον κα.

ΠΡῶτον μὲν οὖν εἰς δύο ἑρμηνεῖαν, εἴτε σαφῶς δεῖ λέγῃν· γνώσεται δὲ ἐξ τῶν εἰς δύο λέγῃν τάδε. ἓν μὲν, ὅτι ἀυτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον. δεύτερον ἢ, ὅτι ἔστι καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται. τρίτον δὲ, ὅτι οὐτ' ἀυτὸς οὐδ' ἕτερον δύναται. τέταρτον ἢ, ὅτι ἀυτὸς μὲν δύναται, ἕτερος δὲ οὐ δύναται. ἕκτον ἢ, ὅτι ἀυτὸς μὲν ἕτερον δύναται, ἀυτὸς δὲ οὐ δύναται ἕτερον. ἕκτον δὲ τούτων ἔστι τοῦδε διαιρῆσαι. ὅτι μὲν γὰρ ἀυτὸς δύναται καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον, τοῦδε ἐγὼ οὐ μόνος τούτων αἴτιος ὑμῖν ἐγένομαι, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεος μάλιστα σφαλεὶς, ὃς ἐκ τοῦ ὑμᾶς, διεκώλυσα. ὅτι δὲ ἔστι μὲν οὐ δύναται, ἕτερος δὲ δύναται, τοῦδε· ἀυτὸς μὲν οὐ δύναται ἔχῃ πρεσβεύειν ὑπὲρ ὑμῶν· ἔστι δὲ φίλος ὢν τῇ πόλει τῇ Σπαρτιάτῃ, καὶ μάλιστ' ἂν δυνατὸν πρᾶξαι ἃ βούλεται. τὸ δὲ ὅτι ἔστι καὶ τοῦτο καὶ ἕτερον δύναται, τοῦδε· οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἄριστον αὐτὸν παρέχει, ἀλλὰ καὶ βουλεύεσθαι τῇ πόλει οὐχ ἥκιστα δύναται. τὸ δὲ ὅτι οὐτ' ἀυτὸς οὐδ' ἕτερος δύναται, τοῦδε· οὐτ' ἂν ἀυτὸς δυνοῖτο ἀνθρώπῳ δύναμιν ἔχων, κατατολεμῆσαι τοὺς ἐχθροὺς, οὐτ' ἄλλος οὐδεὶς τῇ πόλει τῇ. τὸ δὲ, ὅτι ἀυτὸς μὲν δύναται, ἀυτὸς δὲ οὐ δύναται, τοῦδε· ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνῆσαι δύναμαι εἰμι, ἔστι δὲ οὐδὲ κατατολεμῆσαι δύναμαι. σχήματα μὲν οὖν τοῦτο εἰς δύο ἑρμηνεῖαν ἀφικνεῖται· τὸν δὲ τῇ τῇ πραγμάτων ἀπιστῶν τὸν ἀνθρωπῶν ἔστιν μετὰ σαφοῦς ἢ ἔστιν ἀπλῶς, τοῦτο πάλιν σκεπτέον.

Κεφάλαιον κγ.

ΠΡῶτον μὲν οὖν ἀπόκριζε τοῖς εἰκαίοις ἐπίκρισιν ὅτι οὐ λέγῃς, διαφέρον τὸ ἀμφίβολον. ἔπειτα δὲ σαφῆ τὰ φαινόμενα τῇ γεγραμμένῃ, ὅπως μὴ ἐξῆς τιθέμενα· ἀφίστασο δὲ καὶ τοῖς κακεμφάτοις ἀφέσεις, ὅπως ἐν τῷ δίκῃ ἀφικνῆσθαι. σκόπει δὲ καὶ τὸν σωνδεσμὸν τῇ ὀνόματι, ὅπως μὴ σύγκεχυται, μηδ' ὑπερβαίνῃ. τὰ γὰρ αὐτὰ λεγόμενα, δεύτερα σημαίνει. χρὴ δὲ σωνδέσμοις εἰς ἀ σφόδρα, ὅπου δὲ

A CAPVT XXV.

PRimùm quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conueniet dilucidè dicere. In duas verò partes interpretationem distribuimus hisce modis: Vno, quod ipse potest & hoc, & aliud. Secundo, quod hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertio, quod hic & hoc, & aliud potest. Quarto, quod neque ipse, neque alius potest. Quinto,

B quod ipse quidè potest, alter vero non potest. Sexto, quod ipse quidem alterum potest, aliud verò non potest alterum. Horum autem vnumquodque ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est: Ego autem non harum duntaxat rerum author vobis extiti, verùm & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ductutus impedimento fui. Quod vero hic non potest, alter autem

C potest, tale est: Ipse quidem non potis est qui pro vobis legatione fungatur: hic verò qui Spartiatarum ciuitati amicus est, facillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc & aliud, est huiusmodi: Nõ autem in bellis solùm hic se robustissimum, & fortissimum præstitit, sed & consiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipse, neque alius potest, tale est: Neque ipse parua munitus ma

D nu hostes queat, neque alius quisquã eiusmodi expugnare. Quod verò ille potest, ipse autem nequit, est huiusmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego verò sum corpore imbecillus. Quòd autem ipse aliud potest, ille verò non potest aliud, huiusmodi est, Equidem ipse, qui clauo, & gubernaculis præsum, valeo, hic autem neque qui remo vtatur, potis est. Figuras igitur interpretandi duas partes facies, hoc

E modo omnibus in rebus idem modus seruandus est. Quibus autem rebus dilucidatua reddatur oratio, id rursum est considerandum. CAPVT XXVI.

PRimùm quidem quodcunque dixeris, propriis, falsisque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum est præterea, vt quos

F articulos vocant, opportunè & aptè loces. Item consideres opus est, ne confusa sit, neque perturbata nominum compositio. Talis enim oratio & obscura est, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quascunque antè dixeris, consequenter

Universidad de Deusto
Biblioteca

reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quid temporis dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item, cum eadem coniunctio consequens fit: Tu etenim & illorum author extitisti, & horum author ipse tu. De coniunctionibus igitur dictum est ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipsa verò nominum structura, neque confusa, neque perturbata fieri debet. Et confusa quidem est huiusmodi, sicuti cùm dixeris: Graue est, hunc verberibus afficere hunc. Nam obscurum esset, qui esset cædens. Quòd si ita dixeris, Graue est, hunc verberibus ab hoc affici: perspicuam reddes orationem. Structuram igitur nominum confundere tale est. Vt autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestiuè, aptéque addantur, ex hisce tibi liquidum fiet, οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. *Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit.* Nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliáve segregatio fiat. Ambigua verò fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti ὁδὸς, limen ianuæ, & ὁδὸς, via qua itur. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur quod proprium est significatū, & dilucidè quidem in nominibus, si hæc fecerimus, loquemur: ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationem distribuemus.

CAPVT XXVII.

De contentionibus autem & comparibus, & similiter cadentibus iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit. Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul, & vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est, hunc meis rebus vsurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus paupertie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi. Det enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vi autem contentio hæc fit. Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in nominibus, sed in ipsis rebus contrarietas est:

τοῦ ἀκολουθοῦντος. τὰ μὲν οὖν τοῦ συνδέσμους ἀποδιδόναι τοῦ ἀκολουθοῦντος, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν παρεγενόμην, οὗ ἔφην· σὺ δὲ ὅτε ἔφησθα ἥξειν, οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅταν ὁ αὐτὸς σύνδεσμος συνακολουθῇ, οἷον· σὺ γὰρ κἀκείνων αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος σύ. περὶ μὲν οὖν τῶν συνδέσμων εἴρηται, καὶ κατὰ τούτων τεκμαίρεσθαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. δεῖ δὲ καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ὑπερβατὴν εἶναι. τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένον, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴπῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον τύπτειν τοῦτον. ἄδηλον γὰρ ἦν ὁπότερος ἦν ὁ τύπτων. ἐὰν δὲ οὕτως, δῆλον ποιήσεις· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι. τὸ μὲν οὖν συγχεῖν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, τοιόνδε ἐστί. δεῖ δὲ προστιθέναι τοῖς ἄρθροις, ὅπως ἐν τῷ δέοντι προστιθῆται, οἷον· οὗτος ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. νῦν μὲν οὖν προσκείμενα τὰ ἄρθρα, σαφῆ ποιεῖ τὴν λέξιν, ἐξαιρεθέντα δὲ, ἀσαφῆ ποιήσει. ἔστι δὲ ὅτε συμβαίνει καὶ τὸ ἐναντίον. τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄρθροις τοιαῦτά ἐστι. τὰ δὲ φωνήεντα μὴ παρατιθέναι, εἰ μή ποτε ἄλλως ἀδύνατον δηλῶσαι, ἢ ἀνάπαυσίς τις, ἢ ἄλλη διαίρεσις. τὰ δὲ ἀμφίβολα διαφεύγειν, ταῦτα δέ ἐστι τῶν ὀνομάτων, ὅσα τοῖς πλείοσι πράγμασι κοινά· οἷον ὁδὸς ἡ τῶν θυρῶν, καὶ ὁδὸς ἣν βαδίζουσι. δεῖ δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τὸ ἴδιον ἀεὶ συμπεριλαμβάνειν. καὶ σαφῶς μὲν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἂν ταῦτα ποιῶμεν, διαλεξόμεθα. συνθήσομεν δὲ ἑρμηνεύσομεν ἐκ τῆς προειρημένης μεθόδου.

Κεφάλαιον κϛ.

Περὶ δὲ ἀντιθέτων καὶ παρισώσεων, καὶ ὁμοιοτήτων, λέγωμεν ἤδη· δεησόμεθα γὰρ καὶ τούτων. ἀντίθετον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐναντίαν τὴν ὀνομασίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τοῖς ἀντικειμένοις ἔχον, ἢ τὸ ἕτερον τούτων. τῇ μὲν οὖν ὀνομασίᾳ εἴη ἂν ἐναντίον ἅμα καὶ τῇ δυνάμει τόδε· οὐ γὰρ δίκαιον, τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν, ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προϊέμενον, οὕτω πτωχεύειν. τοῖς δὲ ὀνόμασι μόνοις· διδότω γὰρ ὁ πλούσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεεῖ. τῇ δὲ δυνάμει· ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δέ μοι μεγίστων κακῶν αἴτιος γέγονεν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ τὰ ὀνόματα οὐκ ἐναντία, αἱ δὲ πράξεις ἐναντίαι. καλλι-

στον μὲν οὖν εἴη ἂν, τὸ κατ' ἀμφότερα ἀντίθετον, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἀντίθετα.

Κεφάλαιον κζ.

Παρίσωσις δ' ἐστὶ μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγηται κῶλα. εἴη δ' ἂν ἴσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος, ἴσα τὸν ἀριθμόν. ἔχει δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα ἡ παρίσωσις· ἢ διὰ χρημάτων ἀπορίαν, ἢ διὰ πολέμου μέγεθος. ταῦτα γὰρ οὔτε ὅμοια, οὔτε ἐναντία, ἀλλ' ἴσα μόνον ἀλλήλοις.

Κεφάλαιον κη.

Παρομοίωσις δ' ἐστὶν ἣ μείζων τῆς παρισώσεως. οὐ γὰρ μόνον ἴσα τὰ κῶλα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅμοια ἐξ ὁμοίων ὀνομάτων· οἷον δεῖ σε λόγῳ μὲν μιμεῖσθαι, [illegible] τέχνασμα. μάλιστα δὲ ποιεῖ ὅμοια τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων. ταῦτα γὰρ μάλιστα ποιεῖ τὴν ὁμοίωσιν. ὅμοια δ' ἐστὶν ὀνόματα, τὰ ἐξ ὁμοίων συλλαβῶν, ἐν αἷς πλεῖστα γράμματα τὰ αὐτά ἐστιν, οἷον πλήθει μὲν ἐνδεής, δυνάμει δὲ ἐντελής. ὅσα δὲ ἔξω τέχνης κεῖται, τὰ αὐτόματα αὐτὰ δείξει. περὶ μὲν οὖν τούτων ἀπόχρη. καὶ γὰρ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ λοιπά, ὅσα τε ἔστιν ἴσμεν, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιεῖσθαι δεῖ, ἔτι δὲ καὶ τὰς αὐξήσεις, καὶ τὰς ταπεινώσεις, γινώσκομεν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. ὁμοίως δὲ ταῦτα, τάς τε προκαταλήψεις, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀκουόντων αἰτήματα, καὶ τὰς παλιλλογίας, καὶ ἀστεϊσμούς, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων, καὶ τὰς ἑρμηνείας τὴν σύνθεσιν ἅπασαν ἴσμεν. ὥστε τὰς κοινὰς δυνάμεις ἁπάντων τῶν εἰδῶν, καὶ τὰς διαφοράς, καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν, ἐὰν τῶν προειρημένων εἰδῶμεν, ἐθίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ γυμνάσωμεν ἀναλαμβάνειν αὐτὰς κατὰ τὰ προγυμνάσματα, πολλὴν εὐπορίαν καὶ γράφοντες καὶ λέγοντες ἐξ αὐτῶν ἕξομεν. τὰ μέρη μὲν οὖν οὕτως ἀκριβέστατα ἂν διέλοις τὰς τῶν λόγων μεθόδους. ὡς δ' ἐπὶ τοῖς εἴδεσι χρὴ τάττειν τοὺς λόγους συμπαρασκευάσας, ὥσπερ ἀνθρώπου σώματος τὰ μέρη, χρῆσθαι δὲ πρὸς τούτους ἑαυτοῖς, ταῦτα πάλιν δηλώσω. προοίμιον μὲν οὖν περὶ τὰ ἑπτὰ εἴδη, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς πράγμασιν ἁρμόσει λεγόμενον.

Quæ ergo & vi, & nomine contentio fuerit, ea erit longè pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

CAPVT XXVIII.

Compar autem est, quando duæ pares enunciantur clausulæ. Pares autem esse potuerunt multæ, etiam paruæ clausulæ, paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram verò habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. Hæ nanque clausulæ, neque similes, neque contrariæ, sed tamen inuicem pares sunt.

CAPVT XXIX.

Similiter verò cadens est quod compari quidem maius est. Non enim pares solùm clausulas, verùm & similes, & similibus efficit verbis. Est autem huiusmodi, quantum te decet orationis imitatio, tantum adsit delectationis machinatio. Maximè verò similes fieri oportet exitus dictionum. Iis nanque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eædem sunt: sicuti militibus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem posita sunt, ea vltrò id ipsum demonstrabunt. Sed de his hactenus satis. Etenim iustum, & honestum, & vtile reliquáque, & ipsa, quę sunt, tenemus, & vnde his assumamus, ex antedictis planè cognoscimus. Eodem autem modo quæ sint amplificationes, extenuationésque, & ex quibus hæ locis desumantur intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & postulata ab auditoribus, & iterationes, & facetias, & orationum prolixitates, & ipsius interpretationis structuram omnem scimus. Quas ob res communem omnium specierum vim, atque differentiam, ipsarúmque vsum omnem, si ex antè dictis tenuerimus, assuefecerimus facilè nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipsis plurimum tum dicendo, tum scribendo consequamur. Igitur præcepta causarum hoc pacto accuratissimè per partes distribueris. Vt autem pro vnaquaque specie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quę sint circa orationis partes obseruanda, & quomodo hisce partibus sit vtendum, rursum ostendam. De exordiis igitur dicendum est prius. Ea verò septem speciebus communia sunt, & omnibus in negotiis congruè dici poterunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XXX.

EXordium est vt compendio dixerim) oratio quædam, quæ rebus iis, de quibus reliqua futura est dictio, summatim exponis, auditorum animos ad attentionem idoneè, & quoad fieri dicendo potest ad beneuolentiam nobis comparat. Hæc enim per exordium præstari conuenit. Quomodo autem ea vtamur, primùm quidem deliberatiuo in genere, & suadendi specie ostendam. Cùm rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo. Surrexi, vt quo pacto pro Syracusanis bellandum sit consulam. Vel hoc modo: Surrexi, vt quid sentiam dicam, qui non deceat nos Syracusanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summatim rem exponemus. Qui verò ad attentionem exhortemur, scire ex hisce poterimus, si nos ipsi animaduertimus quibus & verbis, & rebus ad audiendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attenti, cùm de magnis vel terribilibus, vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cùm orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cùm nos regauerint se attetè audiamus. Quemadmodum igitur ipsi aliis solemus: ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint delegerimus, eásque auditoribus perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si considerauerimus primùm quo in nos animo ipsi sint, beneuolne, an infesto, aut neque bono neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verùm si omnino id facere voluerimus, oportet paucis eum dissimulatione quadam id fieri, hoc modo: Quanta sit mea in hanc vrbem beneuolentia vsque sæpenumero suasu meo quæ fieri essent vtilia gesseritis, & qua me præterea ad cõmunia cõmoda pro eo iustitia, quippe qui publicarum magis, quàm priuatarum, mihi rerum habendam rationem censuerim, nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est, & cognitum. Verùm quòd & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consultetis in rem pulcherrimè, hæc de re vt vos edoceam, dabo operam.

A Κεφάλαιον λ.

ΕΣτι δὲ τοιοῦτον κεφάλαιον μὲν εἰπεῖν, ἀνάγκη δὲ προκατειπεῖν, καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦ λόγου ἐν κεφαλαίῳ μὰ εἰδέναι δύνασθαι, ἵνα γενόμενοι σαφὲς ὦσι ὁ λόγος, προκαταδεῖξαί τε τὸ ὑποθέσεως καὶ δεῖ τὸ ποιεῖν τὸν προκαλεῖσθαι, καὶ καθ' ἕνα τοῦ λόγου δύνασθαι, ἅπερ ἡμῖν αὐτοῖς ποιῶμεν. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα B δὲ τὸ συμβούλιον προκατειπεῖν καὶ εἰ ἡ αὐτοῦ χρησόμεθα, ὡς ὑπὲρ τῶν δεῖ δημηγορικῶν καὶ περὶ τρόπων, τοῦτο δεῖξον. τὸ δὲ οὖν προκαταβάλλειν τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀκούουσι, καὶ φανερὸν ποιεῖν, τοιοῦτόν ἐστι· αἰσθόμενοι συμβουλεύοντες, ὡς χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς ὑπὲρ Συρακουσίων. αἰσθοίμεθ' ἂν ταχύ μάλιστα, εἰ εὖ χρὴ βιαζόν ἡμᾶς Συρακουσίοις. τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα ἐν κεφαλαίῳ τὸ πρᾶγμα, τοιοῦτον C δὲ ὅλον προσοῦν ἢ παρακαλεῖν ἐκ τούτων αὐτὸ εἰδέναι μὲν, εἰ καταπεπεισμένοι αὐτοί, τοῖς πράγμασι καὶ λόγοις καὶ πρᾶγμασι βουλευόμενοι περὶ τῶν μὲν οὖν εὖ τοῦτο, ὅταν ὦ ὑπὲρ μεγάλων, ἢ φοβερῶν, ἢ τῶν ἡμᾶς βουλευόντων, ὡς δίκαιον, καὶ ἀληθῆ. καὶ συμβεβηκότα, καὶ δύνασθαι ἀποδεῖξαι ἐκ τούτων ἡμᾶς, ἐφ' ἃ πρᾶξαι παρακαλοῦσι; ἢ δικαίως D ἡμῖν ἀκούσαι αὐτοῖς περὶ τῶν τοιούτων, ὅταν οὖν ἀν περὶ τῶν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ ἀκούσασθαι τῶν περὶ ἡμῶν τοῖς ὑφ' ἡμῶν πρᾶγμασι λογισθῆσε καμεῖσθαι τοῖς ἀκούουσιν εὐδοκεῖν ἡμῖν, παρασκευάσωμεν αὐτοὺς ποιήσαντες, ὅτι μόνον τὸ πρᾶγμα διὰ τούτων παρακαλοῦμεν. τοῦ δίκαια δὲ παρασκευαζόμεθα, διαπαρακαλοῦμεν E ὧν τοῖς φοβεῖν ἡμᾶς αὐτοὶ τυγχάνουσι ἔχοντες, δικαίως, ἢ δεμάρως, ἢ μὴ τὸ δὲ, οὐδὲν κακῶς. ἐπὶ τῶν οὖν δίκαια τυγχάνοντες, ἀφέλεσθαι λέγει καὶ δυνάμεις· καὶ δὲ πάντας βουλόμεθα, χρὴ συμφέρειν μὴ ἐρωτᾶν ἐπὶ τοῦτον τὸν ὅρον· ἐπὶ οὖν ἄλλοις ἐφ' ἡ τοῦτο, καὶ πολλὰ ἄλλα μὲν F πιθανὸν, συμφέρειν τὸ πρᾶξαι, καὶ δίκαιον ἡμῖν τὰ κατὰ δίκαιον ἡμῖν τὰ πρᾶγμα, καὶ μάλιστα τὸ ἴδιον πρᾶγμα, ἢ ὅλῃ τῇ δημοσίᾳ ὠφελοῦμεν, ἀφέλεσθαι δὲ τοῦ πρᾶξαι τοῦ ἡμᾶς τοῦτο γὰρ σαφὲς εἰδέναι, τοῦ δὲ

λέγεται δὲ καὶ τοῦ μὲν πιθανὸν, καὶ ἀναγκαῖον βουλεύσασθαι, τὸν συμφέρειν ἐν τῇ δημοσίᾳ, τὸν δικαίου δικαίου. τοῦτο ἐφ' οὖ δὲ ἔστι τοῖς δὲ δικαιοῦμεν ἐν τῇ δημοσίᾳ, τὸν δικαίου ἀναμφίστον.

τοῦ δὲ

τοῖς δὲ μήτε διαβεβλημένοις, μήτε δὲ δυσκολαίνοις, μήτε δὲ δίκαιον δὲ καὶ συμφέρον τοῖς πεῖραν μὰ δεδωκόσι τῇ πόλει, δίκαιος ἀπροσκόπως ἔχειν. ἔπειτα τοῖς ἀκούουσι ἐπαίνῳ θεραπεύσαι, δικαίως καὶ νομοθέτας τοῖς λόγοις ὡς εἰδέναι δοκιμάζειν. ἔπ δὲ τοῖς ἐλαττώσεις αὐτοῖς, λέγοντας ὡς οὐ δεδόκασι πεῖραν ἀλλὰ δεῖ λυμῆσαι τὴν κοινὴν τὸ συμφέρον εἰσεῖναι. καὶ τοῖς ἀφ' μὴ τὰ δὲ μὴ τὰ κοινῶς δικαιοῦσι, ἐκ τῶν πεφυκότων τοῦ δίκαιον πορίσαι. τοῖς δὲ διαβεβλημένοις ἀναγκαῖον τοῖς διαβολὰς ἃ αὐτοῖς ἔχει, ἃ τὰ πράγματα ὑπὲρ ὧν λέγουσιν, ἃ τὸν λόγον. αὐτοὶ δὲ οἱ διαβολαὶ γίνονται, ἢ ἐκ τῶν πεφυκότων, ἢ ἐκ τῶν παρεγκλήσεων χρόνου, καὶ τὸ ὑποπτεύσαι χρόνου. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τινὰ, παρόντων ὑπὸ τῶν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς περιπαλαίειν χρῆσθαι, καὶ λέγειν ὡς οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοῶ διαβεβλημένος, ἀλλ' ἴσθ' ἀλήθειν ψευδῆς οὖσας τὰς διαβολὰς. ἔπειτα καταφανεῖς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων ἀπολογούμενος, ἃ ἔχει τὸ λέγειν ὑπὲρ σοῦ, καὶ τὰς κρίσεις φανεῖν. ἀναγκαῖον γὰρ ἀεὶ τὸ φρόνιμον τὸ δημόσιον ἢ τὸ διαβεβλημένον, καὶ τὸ φρόνιμον τοῖς ἰδιώτοις, ἢ χαλεπὸν ἔχειν κρίσιν, ἢ μάλιστα χαλεπὸν ἐστι κρίσιν, καὶ μετὰ τῶν ὡς ἀδίκως ἢ κρίσιν ἔχθρα, καὶ ὡς ὑπὸ τοῦ ἔχθρῶν κακοῦσιν ἀδικεῖν. ἢ ἐκ τοῦ τὸ μὴ ἐκ δίκης, λέγε ὡς ἐκεῖνοι ἡμῖν ἀτυχοῦσιν τοῦτο, καὶ ὡς δίκαιον δὲ τὸ πρᾶγμα τῶν δὲ κακεῖνοι, μὴ ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ διαβολῇ ἔχει. ὧν δὲ δεῖ δίδοσθε ἢ κρίσις ἢ χρῆσθαι, ἀκριβῶς ὡς ἄτιμος εἰ ἀεὶ τοῦ διαβολῶν ἐν τοῖς καθεστῶσιν κρίνεσθ' κῶν ἐλαττῶς τι τῶν τῶν ἀδικῶν, ἀπὸ δὲ ἀπόκτεινε ὑπόπτων. ἐκ δὲ οἱ ἐγκαλοῦντες μὰ ἐπιθέσθαι, αὐτὰ τῶν χρὴ σπουδῶν ποιεῖσθαι, διὰ τοῦ διαβολῶν ψευδῶς ἡμῖν κατηγόρησι. οὐ γὰρ εἰκὸς ἢ δίδοι τοῖς ἀλλοῖς ἐγκαλοῦντας, μὰ βουλεῖσθαι κρίσιν λαβεῖν. ἀεὶ δὲ κατηγορεῖ χρὴ διαβολῶν, καὶ λέγε ὡς ἀδικεῖν καὶ κακῶν, καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον. ἐμφανεῖν δὲ ὅτι καὶ πολλὰ ἄλλα διεφθάρκασι ἀδίκως διαβεβλήκασι.

A Hoc igitur modo eos, qui bono sunt in nos animo in consultationibus beneuolentiæ admoneblimus. Si verò auditores neque nobis infesti sunt, neque beneuoli, dicendum est, & iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores demulcere, quòd iustè, & grauiter quæ dicuntur iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ: sicuti si dicatur, Surrexi non tam vlla dicendi vi, elegantiáve confisus, quàm existimans ea à me narrari, quæ ad communem vtilitatem, commodúmque accedant. Cùm igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis sunt ex huiusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumniæ obnoxij apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in sese, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. C Hæ autem calumniæ, aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione vtendum est, atque dicendum ita: Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectum esse, sed omnem ego de me insimulationem falsam esse, demonstrabo. Postea summatim enumerando in exordiis dicẽdum erit (si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia) necesse enim est, siue publicè, siue priuatim calumnia de quopiam facta sit, vel esse, vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere: eisque dicendum vt iudicatum iniustè fuerit, quódque inimicè nobis homines nocuerint aut si minùs hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere, E quod minus tunc ex sententia nobis cesserit iniustum autem esse, cùm res iudicatæ iam fuerint, rursum easdem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratum planè dicito, qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo consessu respondeas, & si quid aduersus Rempublicã per iniuriam patrauisse demonstreris, te morte multatum iri. Sin autem accusatores minùs in causa persistant, eadem oportet vti coniectura, quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, desistunt causa: F non enim consentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsq. verò in calumnias

[a] certimè est inuehendum, dicendúmq. quàm trux, & communis, & multorũ malorũ causa. Ostendatur quoq. oportet, permultos iam iniustè per calũmniam periisse.

Universidad de Deusto Biblioteca

A [illegible]

Item monendum, stultum esse, eos, qui de Republica consultant, non quæ ab omnibus dicuntur audire, & quod vtile sit animo voluere, sed aliquorum insinuationibus commoueri. Commonefacias autem, atq. pollicearis oportet, ea te, de quibus consulere sis pollicitus, & iusta, & vtilia, & honesta demonstraturum. Eas igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex B præsenti verò tempore oratoribus calumniam solet afferre, primùm quidem ætas ipsas. Nam siue omnino iuuenis, siue senior concione, auditores molestè ferunt. Huic enim nondù incipere, illi verò iā quiescere decorum esse putant. Deinde si crebrò orationem habere consueuerit. Hic enim importunus videtur esse, etsi nunquam antea orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex C præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de iis afferatur necesse est. A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo, quod suum esse potissimum videtur: quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horum enim non minima pars adhæret iuueni. Dicendum est au- D tem quòd tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest, verùm natura, & diligentia quadam certè potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum casum sibi priuatim dari, assecuto verò communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis, atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia con- E sultantium, & à facultate sua, præterea, & à magnitudine, & nouitate periculorum, & ab aliis huiusmodi rebus. Crebrò autem dictionem habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo. quod turpe sit, non eam sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo, quod necesse omnino sit, eum, qui ciuitatis est F particeps, de iis, quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis, à quibus nulla simus iniuria lacessiti, neque iis, qui fortiores, potentioresque sunt, pernoscendum esse consultat, aut

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον λα.

[illegible]

A aut pacem turpem fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia quam minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione priùs ad auditores vti, quarum causam, aut in necessitatem, aut in Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamúsque non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiuscemodi causam adscribendum. Hoc igitur mo- B do eas, quæ circa rem sunt, insimulationes à consultantibus remouebimus. Oratio verò ipsa in concionibus solet insimulari, cùm aut prolixè, aut nimis priscè, aut minus probabiliter dicatur. Et siquidem longa fuerit, in rerum multitudinem causa est referenda: sin prisca sit, doceatur oportet nunc ipsam tempestiuam esse. Sin autem minùs probabilis sit, pollicearis oportet, eam te veram in dicendi pro- C gressu demonstraturum. Consultationes igitur ex iis rebus principio constituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorsus insimulatio sit, neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei, à propositione continuò est inchoandum. Attetè autem quæ dicuntur, humanéque audire ad postremum exhortabimur. Sin verò aliqua su- D mus ab illis, qui antè dixerunt, insimulatione præuenti post anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum insimulati fuerimus, & responsiones, & causas breuiter in medium deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt cõstituẽda.

CAPVT XXXI.

E Postea verò necesse est, aut res gestas à nobis renunciari, referrive, aut res præsentes diuidendo exponi, aut, quæ futuræ sunt, iam prædici. Cum igitur de legatione sit nobis renunciandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quo primum quidem grauitatem oratio præ se ferat. Hæc enim renunciatio solùm erit, nullàque alia orationis figu- F ra incidet. Deinde si quidem nobis ex sententia minus res contigerit, non vlla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin verò ex sententia contigerit, nõ casu aliquo, sed nostra diligentia, & industria id factum opinentur. Hæc autem eò facilius credunt, si quoniam gestioni negotiorum nequaquã interfuerint, nostrã in oratione negligentiam, promptitudinémque perspexerint, vpote, qui nihil omittamus, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnumquodque quàm accuratissimè refe-
rimus. Cùm igitur legationem renunciemus,
iis causis singula quæque quo pacto
gesta fuerint, renunciari oportet. Cùm ve-
rò ipsi concionantes aliquid præteritum
narramus, siue etiam præsentia expona-
mus, siue prædicamus futura, necesse est
vt vnumquodque horum & breuiter, &
dilucidè, & non sine probabilitate facia-
mus. Dilucidè quidem vt quæ dicuntur,
comprehendi queàt. Breuiter autem, quò
quæ dicta fuerint, memoriæ auditores te
neant. Probabiliter verò, ne ipsi auditores
priùs quàm probationibus, atq; iuris parti-
bus nostram orationem cófirmauerimus,
nostras iam narrationes falsas esse repro-
bent. Dilucidè igitur exponemus, aut à
nominibus, aut à negotiis. A negotiis, qui-
dem si non ex perturbatè exponamus, sed
rerum, ac temporum ordinem seruembs,
reliqua verò deinceps collocemus, & si
neque eo, de quo dicere cœperimus, reli-
cto negotio, in rem aliam transeamus. A
negotiis igitur hoc modo dilucidè narra-
mus. A nominibus verò, si quàm maximè
idoneis rerum nominibus negotia appel
lemus, & si non ambiguis vtamur, neque
perturbatè ipsis collocemus, sed vsque co-
hærentia deinceps dilucidè
igitur exponemus, si hæc diligenter ob-
seruauerimus. Breuiter vero narrare po
terimus, si tum ex negotiis, tum ex nomi
nibus ea remouerimus, quæ non sint di-
cta necessaria, & ea solùm complectemur,
sine quibus obscura reddetur oratio. Et
breuiter quidem hoc modo exponemus.
Probabiliter autem à nobis narrabitur, si
ad ea negotia, quæ minus verisimilia vi-
dentur, causas attulerimus, quibus illa non
absurdè gesta videantur, si qua verò omni-
no incredibilia contigerint, ea relinqua-
mus necesse est. Sin autè necessaria sunt,
quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet,
sed ad confutationis partem, quia cùm il-
la implicata sint, dicèda referiare oratio-
nisque progressu, id te verum demonstra-
turum pollicerí, ea vsus argutia, quod quę
prius ab te dicta fuerint, ea priùs vera, iu-
stisque demonstrare, quàm aliud huius-
modi quicquam velis. Et hoc quidem mo-
do his, quæ minus verisimilia sunt, mede-
bimur. Vt autem summatim vnà omnia
complectamur, & renuntiando, & expo-
nendo, & prædicendo, ex his omnibus, quę
antè diximus, dilucidas, breues, & proba-
biles narrationes faciemus.

A ἐπειδὴ τοῖς πράγμασιν οὐ παρεξήσομεν
παρεπιμαρτυρεῖν δὲ δεῖ τὸ λόγου τῶν πρε-
σβευμάτων ἡμᾶς διαφέρει, μακρὸν παρεκτείνει-
ν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα ἀπαγγελλόντας.
ὅταν μὲν οὖν παρεξοίδῃ ἀπαγγελλομεν τὰ
τοιαῦτα αἰτίας τινὰς ἔχοντα ὧν ἕνεκα, γνῶναι,
ἀπαγγελλόντων ἡμῶν ἐν τῷ ἔθνει, ἡ
παρελθόντων ἡ διεξιόντων, ἢ τὰ παρόντα
διαλύομεν, ἢ τὰ μέλλοντα προλέγομεν, δεῖ
B τούτων ἕκαστα ποιεῖν βραχέως καὶ σαφῶς. καὶ
μὴ ἀπίστως. σαφῶς μὲν. ὅταν κατὰ τὰ πρά-
γματα πράγματα συνάγωμεν ἢ, ἵνα
μνημονεύωσι τὰ ῥηθέντα· πιστῶς δὲ, ὅταν μὴ
περὶ ὧν ἢ πίστις καὶ ἢ διαφωνήσεις βεβαιώ-
σωμεν ἢ λόγοις ἀρκῶ, τοῖς δεξιοῖς κρίνειν οἱ ἀκ-
ούοντες δοκῶσι. σαφῶς μὲν δὴ ἀκο-
λούθῳ δοκεῖ ἢ ἀνομάσθαι, ἐὰν δὲ ἢ πρεσβεύ-
C σαι, δοκῶ μὲν ἢ πρεσβεύσαι, καὶ μὴ ἀφῶσι
τοῦ αὐτοῦ ἀπολωλῶμεν, ἀφῶ τὰ πρῶτα πρεσβεύ-
σαι ἢ πρεσβεύσῃ τε, ἢ πρεσβευσόμενα, πρῶτα
λέγωμεν τὸ ἢ λοιπὸν ἑξῆς τὰ ἐπιφέρ-
καὶ μὴ παρεκτείνωσι ἢ τάξει, ἀφῶ δὲ ἀ-
γνοήσωμεν, λέγῃ, δὲ ἐπέρχοι ἐξ ἀγλίλο-
μεν δοκῶ δὲ ἢ σαφῶς, σαφῶς ἔστιν
ἐρῶμεν δοκῶ δὲ ἢ ἀνομάσθαι, ἐὰν ὄνομα μόνον
D τοῖς εἰκείοις ἢ πράγμασιν ὀνόμασι τοῖς ἀνα-
ξεῖ παρεκφερόμενον ἢ, καὶ τοῖς κοινοῖς,
μὴ ἀφῶ ἀκτῶς αὐτὰ τιθῶμεν. ἀφῶ δὲ τὰ
ἀγνοούμενα ἐξῆς τὰ θῶμεν. σαφῶς μὲν δὴ ἂν ἀκο-
λούθῳ, τοῦτο διαφυλάττοντες. πιστῶς
δὲ, ἐὰν δοκῶ ἢ πρεσβεύσαι ἢ, ἢ ἀνομάσθαι
ἀκολουθῶμεν τὰ μὲν ἀναγκαῖα ῥηθέν, τοῦ-
τα μόνα καταλείπωμεν, ὧν ἀφαιρεθέντων,
ἀσαφὲς ἔσται ὁ λόγος, καὶ σκοτεινός· καὶ ὅσα τοῦ-
E τοῦ ἕνεκα διελόμεθα. ἐὰν ἀπιστῶ ἢ, ἐν τοῖς
τοῖς ἀποδείξεις ποιῶμεν ὅσα ἀφορῶ,
περὶ ἃ εἰκότες τὰ λεγόμενα δόξῃ πρεσβεύ-
ειν. ὅσα δὲ ἂν ἄλλα ἀπιστα συμβαίνοι, ἢ
παραλείπωμεν ἀν δὲ ἀναγκαῖον ἢ λέγειν, πι-
θανὰ δὲ φαίνεσθαι, καὶ ὅσα πλεῖστα αὐτὸ τῷ
ἢ πρεσβεύσαι ἢ ἀνομάσθαι ὑπερβαλλόντως σφ
ὄντος τὸ λόγου, ὅσα δὲ ἄλλοθι ἀπαγγεῖ-
F ὄντος, σφόδρα κατασκευάζωμεν ὅτι τὰ συνεκφερόμενα
πρῶτον βέλτιον δοκῶ δεῖν ἀλλοθι ὄντα, ἢ δι-
ηρημένα ἢ τὰ ἢ πολύτιμα. καὶ ὅσα τοῦ ἕνεκα
τοῖς ἀπιστίαις ἐκείμεθα. πολλὰ δὲ ἄλλα δὲ τοῖς
ἀπαγγελίαις καὶ τοῖς διαλύσεσι καὶ τοῖς σφρ-
δόνοις ἐξ ἀπιστῶν ἢ εἰρωνείαν, σαφῶς καὶ ἢ ἀρχῆς καὶ ἐν ἀπίστοις ποιεῖσθαι.

Κεφάλαιον λβ.

Κεφάλαιον λβ.

ΤΑξομεν δὲ αὐτὰς διὰ τριῶν ἕνεκα. ὅτιν ἐφ' ὧ δεῖ εἰπεῖν πράγματα σφῶν
ὧν λέγομεν, καὶ γνώριμα τοῖς ἀκούσασι, τῷ
φανερῶ πεποιήκαμεν, ἵνα μὴ ἔχωμεν τὸ τὸ
μέρος καθ' αὐτὸ τιθέν ῥήσεως. ὅταν δὲ πλεί-
ω ὦσι τὰ πράξεις πολλαὶ καὶ μὴ γνώριμοι,
ἵνα μὴ ἔκστοι συμπλοκὰς ἀναμνήσωμεν, καὶ σιωπᾶς
καὶ συμφερούσας, καὶ κρίσεις ὀνόματα φανερῶ,
ἵνα μὴ μόνον πρὸς μαθεῖν ἀκούωσι
B τὸν λόγον καὶ μὴ πολλὰ ποιῶμεν, ἀλλὰ καὶ
ἡδὺ ἀκούσωσι τὰς διαλέξεις ἀπολαμβάνω-
μεν. εἰ δὲ, ὧσι αἱ πράξεις μέτριαι καὶ
ἀγωνιούμεν, τοῦ ἀπαγγεῖλαι, ἢ τοῦ δι-
λῶσαι, ἢ τοῦ προλέγειν δεῖ τὴ φρόνιμα δεῖ
συμπεριφέρειν τοῖσι. τοῦτο δὲ ποιήσομεν, ἐὰν
ὦσι τὰ αἰτίας ἢ πράγματα δεῖ τὸ τέλος
ἀπολαμβάνωμεν, μαλὶν ἄλλο συμπεριλαμβάνο-
C τες, ἀλλ' ἢ τὰς πράξεις ἀν τὰς φυσικὰς φρά-
ζοντες. καὶ τὰς αἰτίας δεῖ τοῖς πραγμα-
σιν οὐ δεῖ τὰ τοῖς, οὕτως εἰσόμεθα.

Κεφάλαιον λγ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα δεῖ βεβαιώσεις, εἰ ὧν
τὰ πραγματικὰς πράξεις, ἐν τῷ
πάντων καὶ τῷ δικαίου καὶ τῷ συμφερόν-
των, οἷας ὑπεθήμεθα δόξεις, βεβαιώσωμεν.
ὅταν αἱ πολλὰ συμπλοκὰς ποιῶς, εἰκαιότατα ἢ
D δημοσιεύειν εἰσὶ πίστεις, οὐκ τῷ πραγμα-
τῶν ἐστι, καὶ τὰ παρεκβάσεις, καὶ τὰ κατα-
δυναμώσεις, καὶ ὁ δῆμος τῶν λόγοντος. χρεῶν δὲ
καὶ ἀν τι τῷ ἄλλοι πίστεσι παρεμπίπτῃ.
τὰ δὲ ἐν ἀν τὰς ὧδε δεῖ πρῶτον μὲν τοῦ
τὸ λόγοντος δόξαν εἰ δὲ μὴ, τὰ τῷ πραγματικῶν
ἐστι διαπιστῶσι ὅτι τοῦτ' ἀ λέγομεν,
ἐν τὰ τούτοις ἔμπεσα, οὕτως εἴδεσιν γίνεται.
E δεῖ δὲ τούτοις παρεκβάλλοντα αἴτιον, καὶ τὰ
ὁμοιοῦντα τὸ ὅτι, ὡς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα
φανερὰ ἀναλαμβάνον δὲ δεῖ τὰ παρεκβά-
λοντα εἰκεῖα τῷ πράγματι, καὶ τὰ ἐγγύ-
τατα τοῖς ἀκούσασι χρῆσθαι ἐν τόπῳ. ἐὰν δὲ μὴ
ὑπάρχῃ τοιαῦτα, τῷ ἄλλοι τὰ μέγιστα καὶ
γνωριμώτατα. μὴ τοῦτο γνωμολογεῖν.
δεῖ δὲ καὶ τὰ μὲν τῷ εἰκότος καὶ ἢ παρε-
κβάλλοντα, δεῖ τελευτῶν ἐπιμεμφόμενοις
καὶ γνωμολογεῖν τοῖς τελευταῖς ποιεῖν. καὶ
τοῖς ὧδε πίστεσι ὅτιν δεῖ τῆς πράξεσι πρῶ-
τον. ἐὰν δὲ περιόντα τὰ πράγματα δι-
δόντα ἔχῃ, τοῖς ὧδε πίστεσι παρεκτείνον-
F

A CAPVT XXXII.

EAs autem tripliciter ordinabimus.
Nam siquidem ea, de quibus dici-
mus, pauca sint auditoribus cognita, ex-
ordio narrationem coniungemus, ne pars
hæc separatim posita breuis admodum
fiat. Cùm verò negotia & permulta, & ac
incognita sint, ad vnumquodque con-
iunctas narrationes faciemus, easque iu-
stas, & veiles, & honestas ostendemus,
B quo non modò in narrandis rebus occu-
pati simplicem & non varietate quadam
insignem orationem faciamus, verum & ac
auditorum animos capiamus. Sin autem
negotia medioeria, & minimè nota sint,
opus est, vel renuntiationem, vel expo-
sitionem, vel prædictionem in exordio
vno & eodem quasi corpore collocemus.
Hoc autem faciemus, si à rerum initio ad
extremum vsque narrando prosequamur,
C & nihil aliud complectamur, sed ipsa ne-
gotia expeditè declaremus. Quemadmo-
dum igitur in exordio narrationes ordi-
nandæ sunt, ita scire poterimus.

CAPVT XXXIII.

DEinceps autem confirmatio sequatur
necesse est, per quam prænarrata ne-
gotia ex probationibus & iustis, & veiis-
bus, sicuti nos demonstraturos polliciti
sumus, confirmabimus. Cùm igitur con-
D iunctas narrationes facere oportet, pro-
bationes in consultationibus quàm com-
modissimè ducuntur à rerum consuetu-
dine, ab exemplo, à commemoratione, &
ab ea, quæ de oratore sit apud omnes, opi-
nione. Vtendum est etiam & siqua ex aliis
probationum partibus inciderit. Eæ verò
sic sunt collocandæ: Primùm quidem di-
centis opinio: Sin id minus poterimus, re-
rum consuetudines ordinabimus, demon
E strabimúsque & hæc, quæ dicimus, vel his
similia hoc modo fieri confuesse: deinde
verò exempla adferemus. Et si qua est
cum his, quæ à nobis dicuntur, similitudi-
nem adducemus. Ea autè exempla capia-
mus oportet, quæ tum rei congruant, tum
ipsis auditoribus, vel loco, vel tempore
sint proxima. Si autem secus sint, debemus
ex aliis, quæ maxima, & notissima sint, ac-
cipere. Post hæc verò sententiis vtendum
est. Oportet autem eas partes, quibus pro-
F babilia, & exempla tractata fuerint, in fine
commentationibus, & sententiis termine-
mus. Et probationes quidè hoc modo ad
negotiorum cófirmationem adducemus.
Si verò narratis rebus continuò fit fides
adhibita, probationes ipsas relinquemus,

Universidad de Deusto Biblioteca

& à iusti, & legitimi, & vtilis, & honesti, & iucundi, & facilis, & possibilis, & necessarii partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primũ collocabimus, & per hoc, péque huic simile, & per contratium, & per iudicatum iustum enarrabimus. Et similia his iustis, de quibus loqueris, exempla sunt afferẽda. Habebis autem permulta exempla tũ ex his, quę priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his, quæ in ipsa vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his, quæ in aliis vrbibus iusta duci solent. Cùm verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiúsque iusti fine sententias, commentationéque moderatas, & sibi inuicem dissimiles attulerimus, si quidem ea pars lõga fit, eiúsque meminisse voluerimus, paucis iterabimus. Sin autem mediocris fit, commemoretúrque, tum vbi eam definierimus, aliam quoque partem addũgemus. Est autem id huiusmodi: Quòd iustum quidem est, auxiliari nos Syracusanis, satis ex iis quæ dicta sunt demonstratum existimo. Quòd autem etiam id nobis cõducturum sit, enitar edocere. Et cùm rursus eodem modo, vt de iusto facilitatis, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absoluerís, ítidem aliam partem, quæcunq; tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere & orationem contexere opus est. Cùm hęc verò omnia profecutus fueris quibus ea, quæ persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commẽtationibus & sententiis, coloribúsque demonstres, non ea efficere & iniustum, & perniciosum, & turpe, & triste admodum fore. Contrà verò summatim addendum est, & iustum, & vtile, & honestum, voluptuosúmque futurum, si hæc ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam satis, abundéque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusione terminabis. Et hoc quidem modo quę proposita fuerint, confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

CAPVT XXXIIII.

Est autem præoccupatio, eorum locorum qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersariis dicuntur extenuare, tua verò amplificare, veluti superiùs in amplificandi tractatu audiestis.

A τῷ δὲ δικαίῳ, καὶ τῷ νομίμῳ, καὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ τῷ ἡδεῖ, καὶ τῷ ῥᾳδίῳ, καὶ τῷ δυνατῷ, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ, τὰς παραινεσεῖς ποιήσεις βεβαιοτέρας. καὶ εἰ οἷόν τε ὑπάρχει, ὥσπερ τὸ δίκαιον πρότερον, διελόντες δὲ τούτου τε τῶν δικαίων, καὶ τῶν ἐμοὶ τῷ δικαίῳ, καὶ τῶν ἐναντίων, καὶ τῶν κατηγορικῶν δικαίων. δεῖ δὲ καὶ τὰ παραδείγματα τοῖς ὑπὸ σου λεγομένοις δικαίοις ὅμοια φέρειν. πολλὰ δὲ ἔξεστι λέγειν ἐκ τῶν ἰδίᾳ παρ' ἑκάστοις δικαίων ὑπολαμβανομένων, καὶ ἐν ᾗ δ' ἂν αὐτὴ τὴν πόλιν ἐν ᾗ λέγεις, καὶ ἐν ᾗ δ' ἂν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. ὅταν δὲ ἅπαντα τὰ τῶν ἔπεσι μεταθῶμεν, δεῖ τὰ λεγόντες αὐτῶν γνώμας καὶ ἐνθυμήματα μνήσθαι, καὶ ἄλλοις ἀδήλοις ἐναντίοις, ἐὰν μὲν μακρὰ ᾖ τὸ μέρος, καὶ βαλόμενα μνημονεύειν, συντόμως παλλογίσαντα· ἐὰν δὲ μέτριον ᾖ, καὶ μνημονεύοντες, αὐτὸ τὸ μέρος ἐρωτήσομεν, πάλιν ἕτερον παραθέμενοι. ἔστι δὲ ἃ λέγομεν τοιαῦτα· ὡς μὲν δίκαιόν ἐστι νῦν βοηθεῖν Συρακουσίοις ἐκ τῶν εἰρημένων ἱκανῶς δοκεῖ δεδεῖχθαι· τοιαῦτα· ὡς δὲ καὶ συμφέρει ταῦτα πρᾶττειν, ὅπερ μετὰ τοῦτο διδάσκειν. πάλιν δὲ ἀεὶ τὰ συμφέροντα δ μεταθῶμεν τοῖς παραινεσεῖς δεῖ τὰ δίκαια μνημονεύειν, καὶ ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦ μέρους, ἢ πολλαχοῦ τὰ ἐρωτήματα δεῖται, πάλιν ἕτερον ἢ, τὰ αὐτὰ φέρε τε, καὶ τὸν ἔπεσι τὸν ὑπὸ σου λεγόμενον ἐξ ὧν ἐνδέχεται, τοῖς βεβαιοῦσιν τὰ παραινεσεῖς. ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη ἐξεργασμένα καὶ τούτων ἐκ τῶν ἔπεσι βεβαιώσωμεν τὰ E μὴ ἐνθυμήματα καὶ γνωμῶν ἢ πραγμάτων δίκαια, ὡς ἄδικον καὶ ἀσύμφορον, καὶ αἰσχρὸν, καὶ ἀνδρὶ μὴ πρέπον τοῦτο· καὶ ἀνάπαλιν καταλαμβάνοντες, ὡς δίκαιον, καὶ συμφέρον, καὶ καλὸν, καὶ ἡδὺ πράττειν, ἐφ' ἃ παρακαλεῖς. ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη ἐξεργασμένα καὶ τούτων ἐκ τῶν ἔπεσι βεβαιώσωμεν τὰ F παρεκβάσεις. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος λέξομεν τῶν παρεκβάσεων.

Κεφάλαιον λθ'.

Ἀντιδιαβολὴ δὲ ἐν τοῖς ἐξ ἀντιδικίας λόγοις ἐστὶ λύσις τῶν ὑπὸ σου εἰρημένων παρεκπλαγεῖσαν διατείνει. διὸ δὲ τὰ μὲν ἐκείνου μικρὰ ποιεῖ, τὰ δὲ σοῦ αὔξει, ὡς ἐν τοῖς αὐξήσεσι παρακείμενα. χρὴ δὲ

χρὴ δὲ παρεκβάσεις καὶ ἓν πρὸς ἕν, ὅπερ τὸ A σὺν μᾶλλον ἦ, καὶ πρὸς πολὺ πολύ, καὶ ἓν πρὸς πολλὰ, καὶ πολλὰ πρὸς ἕν, διαλαβόντα τῷ τῶν πάντων τῶν ἔπεσι, τὰ μὲν σοῦ τῷ αὔξοντα, τὰ δὲ τῶν ἐκείνου ἀδύνατα καὶ μικρὰ ποιοῦντα. καὶ τούτου μὲν τὸν ἔπεσι τοῖς παρακαταλέγειν χρὴ μάλιστα. ταῦτα δὲ διαλύοντες, δεῖ τὴν αὐτῷ παλλογίσαντα, τὰ παρεκβάσεις σημῆναι διαλογισμοῦ λαβόντα, ἢ ἀπολογισμοῦ, ἢ παραιρέσεως, ἢ ἐξ ἀπορήσεως, ἢ εἰρωνείας.

Κεφάλαιον λα.

Ἐὰν δὲ δεῖ τὰ βοηθεῖν τινι παρεσκευασμένῳ, ἢ ἰδιώτῃ ἢ πόλει, οἱ μὲν ἀφ' αὐτῶν τῶν πράξεων τοῦτο ποιοῦσι, καὶ εἴ τις παρεσκευάζοντας φίλοις, ἢ χάριν, ἢ ἔλεος. μάλιστα γὰρ τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐπιδίδοσιν ἕκαστοι. ἀναγκαῖον μὲν οὖν πάντας ὑφ' ὧν οἴονται χάριν τὸ παρεσκευάσθαι, ἢ πάσχειν, ἢ πεπονθέναι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. χάριν δ' ὄφειλον τούτοις ὑφ' ὧν οἴονται παρὰ τὸ παρεσκευάσθαι ἀγαθόν τι πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πεπονθέναι, ἢ ὑπ' αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι τούτοις ὑφ' ὧν D οὐδ' ἂν τι ἔοικ, χρὴ συμπάσχειν διδάσκειν, καὶ δεῖ τὸν λόγον ἀρχὴ ὑποτιθέναι. δὲ λόγοι ποιεῖν ἀφ' ἀδικημάτων, καὶ συμπαθῆσαι ἐπὶ τοιούτοις λόγοις τοῖς, οἷς ἐλεεῖν ἔχουσι ἀνθρώποις ὑπολήψεσιν, ἢ οἴονται κακῶσεις εἰς δυστυχεῖν. δεῖ δὲ τοῦτο ὑποφαίνειν ἔχοντας οἷς ἀδίκως πεπονθόσιν, καὶ δεῖ δικαιοῦν ἐκείνοις ἃ κακῶς πεπονθόσιν, ἢ πάσχοντας, ἢ πεπονθότας, ἐὰν μὲν οἱ ἀκούοντες ἀνθρώποι βουλῶνται καὶ ἢ τοῦτο μὴ ἦν, δικαίον ὑπῆν λέγειν, ἀγαθοῦ ἐστερημένους, οὓς τοῖς ἄλλοις ἅπασι, ἢ τοῖς πλείοσι μέτεστι, ἢ ἀγαθῶν μεδέπω τυγχάνοντας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τυχόντας, ἐὰν μὴ τοῦ οἱ ἀκούοντες ἐλπίζωσι. ἐκ τούτων οὖν οὐδ' δεῖ τὸν λόγον ἄξειν. τοῦ δὲ ὑποθέσεσι ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις ποιήσομεν, τὸν αὐτὸν ὅπερ φέρομεν ἐλέγομεν, καὶ τὰ παράδειγματα διεξιόντες, τοῖς τε πάσχοσι χρήσομεν, καὶ τοῖς ἀκούοσι διδάσκοντες, ὡς δεῖ ἃ παρόντα δεῖ χαρίζεσθαι, αἰσχρὰ, καὶ ἄδικα, καὶ ἀσύμφορα, καὶ ἀπρεπῆ, καὶ ἀνδρὶ, καὶ ἀδύνατα, καὶ ἀργὰ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων. ἃ δὲ τοῖς ἐρωτεῖν ὑπὸ χαρίζεσθαι ἔχουσι, Opus est etiam, conferas vnum vni, cùm tuum scilicet maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic secundum omnem speciem varietate debemus vti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. Hæc autem vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus, colorésque antè dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

CAPVT XXXV.

Quod si ad ferendum aliquibus auxilium suaserimus, siue priuatis hominib. siue vrbibus, paucis dicere conuenier, & si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue miserícordia præcesserit, in medium referre congruum erit. Maximè enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos, à quibus vel ab ipsis, vel ipsorum amicis aliquid beneficij siue ipsi, siue alij, qui eis curæ sunt, vel opportunè suscepisse, vel suscipere, susceptum ire credidérint. His autem habent gratias, qui siue ipsi siue ipsorum amici, aut in eos, aut in eorum necessarios boni quippiam opportunè vel contulisse, vel conferre, collaturíve putentur. Si hórum igitur aliquid vnum incidat, id breuiter docesmus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Hæc autem in iis esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare. Estque demonstrandum eos iniquè passos vel pati, vel passuros, vbi minis his auxilio auditores fuerint. Sin verò hæc in illis non sunt, demonstrabis, eos omnium bonorum inopes esse, quorum cæteri omnes, aut plurimi sint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturíve sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex cõtrariis locis poterimus, eodémque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribúsque ostendemus quæ facere aggrediuntur, esse: & præter leges, & iniusta & perniciosa, & turpia, & tristia, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur,

qui etiam in suadendo. Quam ob rem qui verò dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus contradicere voluerint, primùm quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicturi: in reliquis verò sigillatim est exordiendum: post singula verò prædictorum exordia est secundum vnumquodque propositum maximè demonstrandum, minimè omnium ea esse, ad quæ aduersarius exhortetur, neque iusta, neque quæ ea sequuntur. Hoc autem facies, vt ostendas vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis contraria, aut vtilibus, aut his, quæ talia esse iudicantur. Eodem quoque modo & cætera, quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quòd si minùs hoc facere commodè potueris, ex eo, quod reliqueris, genere dissuadere orando poteris, vt si quidem aduersarius iustum esse ostenderit, tu vel turpe esse, vel inutile, vel difficile, vel impossibile, vel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare. Sin vtile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habueris, demonstrabis. Tua præterea augendo, & aduersarij deprimendo, facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias, commentationésque afferre, præoccupationésque refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus, horum amicos esse, quos ad id faciundum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre dissuaserimus, eos vel ira, vel inuidia, vel odio dignos ostẽdemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorúmve amicos, aut alios, qui his curæ sint, mali quippiam iniquè passos demonstrabimus. In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indignè neglectos, iniuriáve affectos ostendemus. In inuidiã verò contrahemus, si summatim indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes, aut esse, aut futuros, vel si vnquam malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demõstrabimus. Inuidiã igitur, & odium, atq. iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam verò, & gratiam,

στερησομένους· ἢ κακοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, φθόνον μὲν οὖν καὶ ἔχθραν καὶ ὀργὴν, τοῦτον τὸν

A ὥσπερ καὶ τῷ προτρέποντι. τοὺς μὲν οὖν καθ' αὑτοὺς ἀποτρέποντας, οὕτω τὰς τάξεις ποιητέον. τοὺς δὲ πρὸς τὰς ὑφ' ἑτέρων εἰρημένας προτροπὰς ἀντιλέγοντας, πρῶτον μὲν ἐν τῷ προοιμίῳ δεῖ οἷς μέλλουσιν ἀντιλέγειν προθεῖναι, τὰ δ' ἄλλα καθ' αὑτὰ προοιμιάζεσθαι. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, μάλιστα μὲν ἕκαστον τῶν προειρημένων καθ' ἓν ἕκαστον προτιθέμενον ἐπιδεικνύειν ὡς οὐκ ἔστι δίκαιον, οὐ B δὲ νόμιμον, οὐδὲ συμφέροντα, οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθα, ἐφ' ἃ παρακαλεῖ ὁ ἐναντίος. ταῦτα δὲ ποιήσεις, ἀποφαίνων ἢ ἄδικα ὄντα ἃ λέγει, ἢ ἀσύμφορα, ἢ τούτοις ὅμοια, ἢ ἐναντία τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς συμφέρουσι, καὶ τοῖς νομιζομένοις τοιούτοις. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπάρχοντα μέτιθι. κράτιστος μὲν οὖν ὁ τρόπος τῆς ἀποτροπῆς οὗτος. ἐὰν δὲ μὴ C ἐνδέχηται τοῦτο ποιεῖν, ἐκ τῶν παραλελειμμένων τρόπων ἀποτρέπειν λέγων. εἰ γὰρ ὁ ἐναντίος δίκαιον ἀποφαίνει, σὺ ἐπιχείρει ἀποφαίνειν ὡς ἔστιν αἰσχρόν, ἢ ἀσύμφορον, ἢ ἐργῶδες, ἢ ἀδύνατον, ἢ ὅ τι ἂν ἔχῃς τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ἔχῃ συμφέρον, σὺ ἐπιδείκνυε ὡς ἄδικον, καὶ ἄν τι ἄλλο ἔχῃς πρὸς τοῦτο. δεῖ δὲ καὶ τὰ μὲν αὑτοῦ αὔξειν, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ταπεινοῦν, ποιοῦντα ὡς ἐν τῷ προτρεπτικῷ εἴρηται. χρὴ D δὲ καὶ γνώμας φέρειν καὶ ἐνθυμήματα, καὶ ἐπὶ τὰς προκαταλήψεις λύειν, καὶ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παλιλλογεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς ἀποφαίνειν, φιλίαν ὑπάρχειν οἷς βοηθεῖν προτρέπομεν πρὸς τοὺς προτρεπομένους, καὶ ὀφείλοντας χάριν ἔχειν τοὺς δεομένους· οἷς δ' οὐ βουλόμεθα βοηθεῖν, ἢ ὀργῆς, ἢ φθόνου, ἢ ἔχθρας ἀξίους E ὑπάρχοντας. ἔχθραν μὲν οὖν ἐμποιήσομεν, ὑπ' ἐκείνων οὐ προσηκόντως τοὺς ἀποτρεπομένους ἀποφαίνοντες κακῶς πεπονθότας, ἢ τοὺς φίλους, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν. ὀργὴν δέ, ἐὰν ἐπιδεικνύωμεν παρὰ τὸ προσῆκον ὀλιγωρηθέντας, ἢ ἀδικηθέντας, ἢ τοὺς φίλους ἐκείνων, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν αὐτοί. φθόνον δὲ παρα- F σκευάσομεν συλλήβδην πρὸς τούτους, οὓς ἀποφαίνομεν ἀναξίως εὖ πεπραγότας, ἢ πράττοντας, ἢ πράξοντας, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐστερημένους, ἢ μὴ στερομένους, ἢ μὴ ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μηδὲ τευξομένους. τρόπον ἐμποιήσομεν. φιλίαν δὲ καὶ χάριν

καὶ ἔλεον

καὶ ἔλεον, ἐκ τῶν ἐν ταῖς προτροπαῖς. συνθήσομεν δὲ καὶ τάξομεν ἐξ ἁπάντων τῶν προειρημένων αὐτὰς τὸν αὐτὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν προτρεπτικὸν εἶδος, αὐτό τε ἴσμεν, οἷόν ἐστι, καὶ ἐξ ὧν συνέστηκε, καὶ ὡς αὐτῷ χρηστέον.

Κεφάλαιον λε.

Τὸ δὲ ἐγκωμιαστικὸν καὶ κακολογικόν, πάλιν προθέμενοι σκοπῶμεν. φροιμιαστέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτρεπτικῶν, τὰς προθέσεις· καὶ τὰς διαβολὰς ἀπολυτέον ὁμοίως, ὥσπερ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς. ἐπὶ δὲ τὸ προσέχειν παρακαλοῦμεν, ἔκ τε τῶν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰρημένων, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστὰ καὶ περιφανῆ φάσκειν, καὶ αὐτοὺς ἐρεῖν, καὶ τοὺς ἐγκωμιαζομένους, καὶ τοὺς ψεγομένους ἀποφαίνειν πεπραγότας. ὡς γὰρ ἐπὶ πολὺ τῶν τοιούτων εἰδῶν, οὐκ ἀγῶνος, ἀλλ' ἐπιδείξεως ἕνεκα λέγομεν. τάξομεν δὲ πρῶτον τὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτρεπτικῶν καὶ ἀποτρεπτικῶν. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, δεῖ διελόμενον τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς ἀγαθά, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα ποιεῖν οὕτω. τὰ μὲν οὖν ἔξω τῆς ἀρετῆς, εἰς εὐγένειαν, καὶ ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ πλοῦτον. τὴν δ' ἀρετήν, εἰς σοφίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ ἐπιτηδεύματα ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐγκωμιάζεται· τὰ δ' ἔξω, κλέπτεται. τοὺς γὰρ ἰσχυρούς, καὶ τοὺς καλούς, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς πλουσίους, οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. ταῦτα δὲ διελόμενοι, μετὰ τὰ προοίμια πρῶτον τὴν γενεαλογίαν τάξομεν. πρῶτον γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις τοῦθ' ὑπάρχει ἔνδοξον ἢ ἄδοξον. ὥστε ἐγκωμιάζοντα μὲν ἄνθρωπον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον ζῷον, ἀλόγως γενεαλογήσομεν· ὅταν δὲ πάθος, ἢ πρᾶγμα, ἢ λόγον, ἢ κτῆμα, ἀπ' αὐτῶν εὐθὺς τῶν προσόντων ἐνδόξων ἐπαινέσομεν. γενεαλογεῖν δὲ ὧδε δεῖ. ἐὰν μὲν ὦσιν οἱ πρόγονοι σπουδαῖοι, πάντας ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβόντας, μέχρι πρὸς τὸν ἐγκωμιαζόμενον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προγόνων κεφαλαιωδῶς ἔνδοξόν τι παρατιθέναι. ἐὰν δὲ οἱ πρῶτοι μὲν ὦσι σπουδαῖοι, τοὺς δὲ λοιποὺς συμβεβήκῃ μηδὲν ἀξιόλογον πρᾶξαι, τοὺς μὲν πρώτους τὸν αὐτὸν τρόπον διελθεῖν, τοὺς δὲ φαύλους παραλείπειν,

A & misericordiam ex his poterimus comparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex antè dictis omnibus contexere, ordinaréque poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex iis liquidò cognoscimus.

CAPVT XXXVI.

B Rursum autem laudandi, vituperandísque speciem deinceps consideremus. Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propositiones primùm ordinamus insimulationésque dissoluimus itidem atque in suadendo. Ad attentionem verò exhortamur tum ex his quæ in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quòd mirabilia, illustrésque dicamus, vt æquitatem nostram, eorúmque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demõstremus. C In huiusmodi enim causis vt plurimùm non disceptationis, sed ostentationis potius causa orationem habere consueuimus. Primùm autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium verò partiri debemus & ea, quæ extra virtutem sunt, & ea, quæ in ipsa virtute bona considerantur, hoc modo, externa quidem bona in bonam valetudinem, D & robur, & formæ dignitatem, & diuitias: virtutem verò in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustrésque disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita, locatáque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos nanque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquã laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primùm dictionem ordinabimus. Hoc enim pri- E mùm hominibus, ac reliquis animalibus clarum inest, vel obscurum. Proinde rectè quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cùm verò aut affectum, aut rem, aut orationem, possessionémve laudare voluerimus, continuò ex iis, quæ honesta adsunt, nõ absurdè laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores insignes fuerint, debemus omnes ab F initio ad eum vsque, quem laudatum volumus, resumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summatim apponere. Quòd si primi industrij, insignésque fuerint, reliquos verò nihil oratione dignum gessisse contigerit, primos quidem illos eosdem modo prosequemur,

Universidad de Deusto Biblioteca

ignauos autem, atque degeneres omittemus, ea vsi cauillatione, quòd propter maiorum multitudinẽ nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici, præsertim cum nemini sit obscurum, qui ex bonis, elatisque parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Sin autem veteres progenitores obscuri fuerint, qui verò proximè extiterunt illustres, ab iis est laus generis capiẽda, dicenddúmque vt de illis quidem longam repetere quandam orationem supernaceaneam admodum fuerit. Sed si eò laudes referantur, qui proximi iis, qui laudantur, extitissent, planè & hi quoque boni, probique viri ostenderentur, quódque perspicuum sit, horum maiores industrios quoddam, insignéque extitisse. Haud nanque verisimile videri, huiusmodi homines honestos, & bonos esse, qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi verò nullus maiorum sit splendor, dices ipsum in se generosum esse, colligésque eos omnes ingenuè natos esse, qui ingenitam sibi virtutem habent, & eos, aliis quòq. omnibus longè antecellere, qui suos progenitores laudãt. Permultos enim, qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse, addésq. quòd de huius nunc, & nõ de progenitorum, præconiis agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos, & maiores referenda est. Et ipsa laudando, ac vituperando quę ad genus pertinẽt ordinabimus. Et si quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna cesserit, hoc duntaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè. Pueri nanque tam suo ingenio, quàm eorum, qui ipsis præfuerint, diligentia, honesti, pudicique sunt. Quare breuis de iis est habenda oratio. Cùm autem hunc modum percurreris, habita ad posterum commentatione, atque sententia, debes hanc partem in adolescentis ætatem terminare. Et propositione deinde facta, aut eius, qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere prius diximus. Exponésque ab hoc, quem ipse laudas, cùm esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia tum ex hoc, tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara, & honora colligendo conferre, & huius longè iis maiora esse ostendere, illorum quidem, quæ minima sunt, huius autẽ, quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando.

A φανερωτατοι ἦσαν διὰ πολλῶν τῶν προγόνων, εὐθὺς λέγων ἀυτοῖς μακρολογίαν ἔν τε δὴ ἀν ἄδηλοι ὦσι πᾶσιν, ὅτι τοῖς ἐξ ἀγαθῶν γιγνομένοις, εἰκὸς ὅτι τοῖς προγόνοις ὁμοιοῦσθαι. ἐὰν δὲ τὸ παλαιὸ φύσει γένος ἐπιδόξε τυγχάνοντ' ὄντες, εἰ δὴ ἀφ' οὗ ἀυτοὶ ἐνδόξοι, τούτοις δεῖ χρῆσθαι, καὶ λέγειν, ὅτι περὶ κοῦ ἐκείνων ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν μακρολογίαν τοῖς δὲ πλησίον γεγονότας τῶν ὑπαρχόντων, τούτοις ὅτιοι ἀγαθοὶ δοκοῦσι εἶναι. καὶ δήλον, ὡς οὐχ τούτων φύσεται, ἀπὸ φαύλων τινῶν. οὐ γὰρ εἰκὸς φαίνεσθαι τοῖς τοιούτοις κακοῖς ἀγαθοὺς ἐκ μοχθηρῶν φύσεσθαι γεγονότας, ἐὰν δὲ μηδὲν λαμπρὸν τῶν προγόνων ἐνδόξον ὑπαρχῇ, λέγοι, ὡς ἀυτὸς ὢν γενναῖος, συμβεβιάζων ὡς οὐ γεγένηται πάντες οἱ φύσει ἀγεννῶν οὐ φυόμενοι. ὀνόματι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τοῖς προγόνοις ὑπαρχοῦσι, λέγοι, ὅτι πολλοὶ προγόνων ἐνδόξων τυγχάνοντες, ἀνάξιοι γεγένηται. λέγοι δὲ καὶ ὅτι τοῦτον, οὐ τοῖς προγόνοις φύσεσθαι τοῦ ἐγκωμιάζεται. ὁμοιοῦσθαι δὲ καὶ κακολογοῦσι δεῖ τῶν μοχθηρῶν προγόνων, πρεσεῖον τοῦ γένους λέγειν. καὶ τοῦτον αὖθ' τὸν ὄνομα, ἐν τοῖς ἐπαίνοις καὶ τῆς κακολογίας τοῦ γένους τοῦτον. εἰ τι δὲ ἐνδόξον ἀυτῷ διὰ τοῦ γένους ὑπάρξει, τοῦτο μόνον διαφυλάττειν, ἐπιτείνοντα τὰ φέροντα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, καὶ μικρά· τυχὸν γὰρ πάντας οὐχ οὕτω δι' αὐτοὺς, ὡς διὰ τοὺς ἀφεστῶτας οὕτως καταμίσεῖ καὶ σύφρονας· διὰ βραχυλογίαν ἀεὶ αὐξήσεται. ὅτιοι δὲ ἄνοι τὸν ὄνομα διέλθοις, δεῖ τελευτῶν τὸν μέρος ἐνδύμημα καὶ γνώμαν εἰπεῖν, ἔρωτα τοῦ τὸ μέρος δεῖ τῆς τῶν νεανίσκου ἡλικίας, καὶ τοῦ σώφρονα ποιήσας, καὶ σωφρόνως ἢ τὰ ἔργα τῶν ἐπαινουμένων, ἢ τὸν ὄνομα, ἢ τὰ ἐπιτηδεύματα, αὔξειν καθάπερ ἐπορεύθη σφόδρα τὸ ἀρχῆς δεῖ τῶν ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους, διεξιὼν ὅτι ὑπὸ τούτου τῶν ἐπαινουμένου ἐν τούτῳ τῇ ἡλικίᾳ ὄντος, τὸ καὶ τὸ γένος ἐνδόξου, ἢ ὅτι διὰ τούτου, ἢ ὅτι διὰ τῶν ὀνόματος ἐπιδόμματος, ἢ ἐκ τούτου, ἢ ἐκείνου τοῦ ἐνδόξου πράξεις, καὶ ὑπερβάλλειν διεκαίνειν τοῖς τῶν τοῖς ἐκείνων, τῷ μὲν ἐλάχιστα, τοῦ δὲ τοῦ ὑπαρχόντων λέγοντα, τῷ δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπαινουμένου, τὰ μέγιστα.

καὶ ἢ καὶ παρ' ἄλλοις μεγάλ' ἐνδόξα πεφύκασι παρεστάναι τοῖς ὑπὸ τοῦ λεγομένου, καὶ αὐτὸ μεγάλα φαίνεσθαι· ἢ ἢ εἰκὸς τοῦ πρόσθεν αὔξειν ἀεὶ καὶ τοῦ, ἢ τοῦ τις εἰς αὐτὸ φιλόσοφος ἐγένετο, ἐς ἀρετῆς ζηλωθεὶς μεγάλου ἀν δεῖ δοῦναι ἔργα. καὶ τοῦ τε ἐμμένειν τοῖς ἐν τῆς γυμνασίοις ὑπομένοντα πόνοις, σφόδρα τοῦ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ φιλοπονίαν ἀγωνίσῃ. τοῦτο μὲν οὖν τὸν ὅπου εἰκάζοντες, αὔξομεν. ὅταν δὲ καὶ περὶ τοῦ ἡλικίας τῶ νεανίσκου διέλθωμεν, ἢ δεῖ τελευτῶ τοῦτον τῶ μέρος γνώμας ἢ ἐνδυμήματα τάξωμεν, ἃ πολλαχόσε τοῦ σωτῆρος τὰ φερόμενα, ἢ τὸ φανερὰν μέρος τελευτῶν ἐρευνάσθαι, πάλιν ἃ διεφέρετο ὑφ' ἡδῆ ἐγκωμιαζόμενος αὐτῷ φαίνεσθαι, ἢ διεξιόντα τάξωμεν πρῶτον. καὶ ἀρξόμεθα τοῦ τῶν προειρημένων αὐξόντες, λέγωμεν δεῖ τοῦ εὐφυΐας, καὶ ὑπ' αὐτῶν καὶ ταύτῳ τὸν αὐτὸν ὅπου διεξιόντες, φρονήσεως τοῦ αἱρέσεις, καὶ ἢ, καὶ τοῦ αὔξοντ' ταῦτες πάλιν διεξερχόμενοι, ὅτιοι δεῖ τελευτῶ τῶ μέρος τούτου χρώμεθα, καὶ πάντα τὰ ἑξῆς διεξελαυνόντες ἅμα, πολλαχόσε τὰ κεφάλαια τὰ φερομένα, τελευτῶ ὅτιοι γνώμαν, ἢ ἐνδύμημα ποιεῖ τοῦ λόγου δεῖ διέρχεσθαι. αἰρόμενοι δὲ ἐν τοῖς ἐπαίνοις, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι ἀεὶ λέγεσθαι χρησόμεθα μεγαλοφωνεῖ τοῦ λέξεν ποιῆσαι. τὸν δὲ τοῦ τοῦ ὅπου δεῖ τῶν μεχθηρῶν προφέρεσθαι κακολογοῦντες, τοῖς κοσμοῦσι συνίστασθαι. διὰ δὲ μὰ σκοπεῖν ὅ τι κακολογοῦμεν, ἀλλὰ διεξίωμεν τὸν βίον αὐτῶν. μᾶλλον γὰρ οἱ λόγοι τῶν σκωμμάτων, καὶ τοῖς ἀκούεσι πείθουσι, καὶ τοῖς κακολογουμένοις λυπῶν. τὰ γὰρ σκώμματα τοῦ γέλοιον ἔχει ἰδέας, ἢ τ' ὑπόνοιαν· εἰ δὲ λέγοι, τῶν ὀνόμ' ἢ τῶν ὅπου εἶναι δεῖ εἰκότες. φυλάττου δὲ ἢ τοῖς αἰσχρὰ πράξεσι, μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγοι, ἵνα μὴ φαίνῃς τὸ πόδος, ἀλλὰ τὸ τοιαῦτα αἰνίγματα ἐπὶ ἐμμένοιεν, καὶ ἐστὶ ἔστι πρεσβύτατον ὀνόμασι χρωμένοις, διόλου τὸ πρᾶγμα. καὶ ἢ ἐν ἢ κακολογεῖν ἐφεξῆς καὶ κατηγορεῖν τῶ ἐναντίου, ἐν ἷς σκωπτόμενοι, καὶ ἀδίκα μὲ καὶ ἀλήθεια πεφυτευμένα ἀπαμβλεῖ αὐτῶν· ἐν δὲ τοῖς ὄχλοις κεκαὶ μάλιστα κατηγορίας λεκτέον· αὔξειν δὲ καὶ πιστεύειν τὸν ἀυτὸν ὅπου τῶν κακολογίας, ὅνοφ ἢ τὰ ἐγκώμια.

A Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, ea abs te dicendo istidem magnas demonstraci. Et semper res ita comparando augendæ, & exornandæ sunt, vt ibi, & quis inuenis ita philosophus vnquam fuit, qui vel senior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robustè gymnasiorum labores perferat, vehementer is philosophiæ studium & industriã adamabit. Et B hoc quidem modo similitudine, & collatione vsi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias, commentationésque locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad postremam partem finientes. Rursus vbi propositerimus quæ gesta sint ab ipso viro, quem laudamus, de iustitia primùm dicere aggrediemur, quam eodem modo, vt C in superioribus, exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem, si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cùm ipsius finẽ partis attigerimus, & omnia genera prosecuti sumus, summatim quæ antè dicta fuerint, iterantes, exitum vel sententia, vel commentatione tõ ti orationi apponemus. Congruet autem D laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodẽ quoque modo cùm de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quẽ carpimus, sed ipsius duntaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis, quàm iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, E & ægritudine quos vituperamus afficiunt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam, vel substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum, morõmque veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam. Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & aliarum rerũ nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem F in vituperationibus ironia vti, & in iis aduersarium deridere, quibus ille maximè exultat & priuatim quidem paucisq. præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem cõmunes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Itaque harum specierum ex iis, quæ superius dicta sunt, vsum omnē intelligemus.

CAPVT XXXVII.

REliquum est, vt accusandi, quærendique præcepta petagamus, quæ rursus quemadmodum in iudiciali genere dictum est, componemus, ordinabimus, percurremus. Primùm igitur in exordiis rem, de qua fit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in aliis præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo, dissuadendóque docuimus. Item etiam de beneuolēntia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is, cui auditores beneuoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is, ne calumnia affectus sit, ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò, in quem neque beneuoli auditores, neque infensi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito, præsentive tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim missim, partim priuātim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur. Enimuerò hi, aduersus quos neque bono, neque malo animo auditores fuerint, paucis sunt laudandi, & aduersarij vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum interesse (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem gratum, misericordem, & similia) aduersarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt, ciuitatis inimicus, amicorum hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est etiam, laude iudices delenire, quòd iusti iudices, grauēsque sunt. Aduersariorum præterea defectus, sicubi tibi minores extiterint, siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur, eximt oratione complectendi, & iustum præterea, & legitimū, & vtile, & quæ deinceps sequuntur inducenda. Cùm iudices igitur neque bono, neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationē, scire ex antè dictis poterimus quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri:

A ἀφεὶ μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον τὰς εὐνοίας λαμβάνομεν τοῖς ἀκροωμένοις.

Κεφάλαιον λζ.

ΛΟιπὸν δὲ ἔστι ἡμῖν εἰδέναι τὸ τε κατηγορικὸν, καὶ τὸ ἐξεταστικόν. ταῦτα γὰρ ἐν τῷ δικανικῷ γένει συνθήσομεν, καὶ τάξομεν. καὶ διελθοῦμεν. πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς προοιμίοις προδιόμεθα τὸ πρᾶγμα. ἀφεὶ εὖ κατηγορήσομεν ἢ ὁμολογοῦμεν, ὡς οὖν ἔτι τὸν δῆμον εἰδῶν. παρορμήσομεν δὲ καὶ ἐπὶ τὸ μνημονεύειν τὸν ἀγῶνα. ἐν δὲ καὶ περὶ τοὺς διαβολικοὺς τὸν μὲν δὴ διακειμένον, ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, ἢ τῷ παρόντι, ἢ μελλὶ διαβάλλειν, ἢ πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς τὸν λόγον τὸν ἀκούοντας διεγκαλεῖν, τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν ἐφαμεν κείνον εἴρομεν, τὸν δὲ διαφέρον παρεστῶτα, τῇ δὲ μήτε εὖ, μήτε κακῶς διακειμένῳ, τὸν δὲ διαφέρον παρασκευαστέον ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ, ἢ ἐν τῷ παρόντι, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸν λόγον. τῷ δὲ διαβεβλημένῳ, ἐνίοτε μὲν μαρτυρίαις, ἐνίοτε δὲ ἄλλοις πρὸς διάθεσιν παρεστέον. ἔστι μὲν οὖν ὁ τρόπος ἕνεκα, δι' οὗ τὸν τὸν διάθεσιν παρασκευαστέον. τὸν μὲν δὴ μήτε εὖ, μήτε κακῶς διακείμενον, ἀνάγκη μὲν σμικρὰ ὠφελεῖν, ἢ τοῦ ἀκροατοῦ κακολογεῖν. δεῖ δὲ καὶ τοῦ ἀγῶνος ἐνίοτε τοῦτον δεῖ δὴ μεσόπολιν, μισόπολιν, ἀχάριστον, ἀνελεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ ἢ μὴ τοῦ δικαστοῦ ἐνίοτε δεόμεθα, ἀλλὰ κατηγορεῖν καὶ τοῦ ἀντιδίκου, εἴ που τοῦ ἀντιδίκου κατηφεστέρου ἐγγὺς ὢν πρὸς τὸ λέγειν, ἢ πρόχειρον, ἢ ἄλλο τι τῶν τοῦ ἀγῶνος. πρὸς δὲ τούτοις ἐμβλητέον τὸ τε δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. τῇ μὲν οὖν μήτε εὖ μήτε κακῶς διακειμένῳ, ἐν τούτοις ἐν τοῖς δικαστοῖς τὸν δῆμον ποιεῖν τὸν δὲ διαβεβλημένῳ, ἐκεῖ μὲν ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ τὸν διάβολον καὶ ὧν περὶ τὸν λόγον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα λύειν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ. καὶ ἢ ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, ἀφεὶ αὐτὸν τὸν αὐθέκαστον ἀπαγγέλλειν διεξ-

διαβεβλῆσθαι, καὶ ἀφεστὼς ἢ τῷ παρόντι ἀγῶνι, ἢ ὑπεναντίος τοῖς ἐγκλήμασι, ἢ ἐξομολογούμενος τῇ κατηγορίᾳ. ἀφεστὼς μὲν οὖν ἔστι, καὶ ἀγανακτεῖν ποιήσεις, ἢ ἀπεβύσας ὑπὸ δήμου. ὑπεναντίος ἢ, καὶ τις ἰσχυρὸς ὤν, ἀδύνατον δικαίως κακῶς ἢ καὶ τις ὑβρίζοιτο ὤν, ὕβριν ἐγκαλῇ σφόδρα· ἢ καὶ τις πάνυ πένης ὢν, πάνυ πλούσιον χρημάτων ἐγκαλεῖ. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπεναντίοι εἰσὶ τοῖς ἐγκλήμασι. ὁμολογούμενος δὲ ἔσται, καὶ τις ἰσχυρὸς ὤν, ὑπὸ ἀδυνάτου κακῶς δικαίως ἢ καὶ τις κλέπτης δικαίως ἢ), κλοπὴν δίκαιον φάσκων. ὅτος δὲ εἰ τοὺς ἀφεστῶτας ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ὁμοιοῦσθαι αὐτοῖς ἐγγίνεται, ὁμολογούμενοι τοῖς ἐγκλήμασι δίξουσι ἢ). εἰκὸς μὲν οὖν αὐτὸν τὸν αὐθέκαστον, ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ τοιαῦτ' ἐγγίνεσθαι διαλεγόμενον ἢ τὸ πρᾶγμα συμβαίνουσα, καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς οἰκείους φίλους, ἢ ξένους, ἢ οἰκέτας, ἢ φίλους μειρακίου, ἢ ἀγροῖκε. ταῦτα γὰρ ἀδικίας τοῖς δικαζομένοις ποιεῖ. πρὸς οὖν τὰς διαβολὰς τὰς περὶ τὴν ἀδικίας ὑπολύσομεν, τῶν τρόπων. δύο μὲν δὴ στοιχεῖα λέγω κοινὰ ἅπαντων. τὸ μὲν, οἷς ἂν νομίζῃς ἐν τοῖς κρινοῦσι ὑπάρχειν, παρακαλεῖν τὸν ἀκούοντα, καὶ ὑπόπτευε τὸν ἕτερον, ὡς τὰς παρόδους, μάλιστα μὲν εἰς τοὺς ἀδικοῦντας, ἐὰν δὲ μὴ, εἰς ἄλλους τινὰς παρόδους· εἰ δὲ μὴ, εἰς ἄλλους τινὰς ἀδικοῦντας, ἢ ἀγνοεῖν ὑπὸ ἀνοίας, ἢ μεγάλου ἀδικήματος, ἢ πονηρίας τινὸς, ἢ πλούσιος, ἢ δημός τι τοιοῦτον. καὶ δὲ ὑπὸ δήμου λέγοις, ἐνίοτε μὲν διὰ φιλίας συνηγορεῖν, ἢ δ' ἐχθρὸν τῷ ἀντιδίκῳ, ἢ διὰ τὸ τοῖς πρᾶγμασι παρεγγυᾶσθαι, ἢ διὰ τὸ τῇ κατὰ συμφέρον, ἢ διὰ τὸ ἔλεον ἢ), καὶ ἀνελεῖν ἢ συνηγορεῖν. καὶ ἢ ὁμολογούμενος τῇ ἐγκλήσει, ἢ ὑπεναντίος τῇ κατηγορίᾳ ἢ δοῦ, τῷ τε πρᾶγματι χρῆσθαι, καὶ λέγῃ, ὡς οὐ δίκαιον καὶ νόμιμον, οὐδὲ συμφέρον ἐν τοῖς ὑπολύσεσι ἢ τοῖς ὑπόθεσι κατηκρίνεν, ὡς τῷ πρᾶγμα ἀκούσῃ. τὰς μὲν οὖν ἀφεὶ τὸν αὐθέκαστον αὐτὸν διαλυτέον, οὕτω λυτέον. τὰ δὲ ἀφεὶ τὸ πρᾶγμα εὐθὺς ἀποκρινόμεθα,

A aut si ineptus præsenti controuersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius verò esset, si quis robustus imbecillum verberationis accuset, aut si quis contumelioſus contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodū pauper hominem ditissimum pecuniarum egēs in iudicium B deuocet. Itaque huiusmodi homines subcontrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis, robustúsque existens, ab infirmo, & imbecillo verberationis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudicium accessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo, hi, quorum moribus similis est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex in- C stanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem ex contingent, si quid aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, vel de prauis, vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse communia in omni- D bus elementa existimo: alterum quidē, vt quibus rebus corepturos iudices aduersarios putes his eos præueniēs corripias. Alterum verò est, si res in aduersarios quidē maximè, sin id minus, in alios quosdam transferas, ea vsus cauillatione, quòd non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen descenderis. In vnamquanq. verò calumniam hęc argumentari conuenit. Iunior quidem causibitur aut senio- E rum, aut amicorū, qui pro se disceptēt, solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis præscriptionē, aut rerū multitudinē, aut aliud quid huiusmodi. Si verò habueris pro alio dictionē, dicēdū erit, te amicitiæ gratia aduocatū fieri, aut aduersarij motū inimicitiis, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus est defectus, & iniuria premitur. F Quòd si crimini pro cōfesso obnoxius, vel subcōtrarius accusationi effici videatur, cùm præoccupatione vtēdū est, tū etiā dicendū vt neq. iustum, neq. legitimum, neque vtile sit ex opinione, ac suspicione ferre priùs sententiam, quàm res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto insimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rē sunt ita repellemus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Causam in aduersarium reiiciemus, vel si maledictum ei crimini demus, vel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius consequi possibile sit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictum est. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles esse, iustisque ostendemus: aut ipsas separatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus. Deinde verò erit confirmatio, quam, si quidem rebus ipsi aduersarij contradixerint, ex probationibus, sin autem consenserint, ex iustis, & vtilibus, & his similibus confirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primùm quidem testimonia, & si quæ nobis ex quæstionibus confessiones fuerint. Demum verò si nullo modo verisimilia ea fuerint, sententiis, & commentationibus: sin autem non omnino verisimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum verò commentationibus, & sententiis confirmare debemus. Quòd si verisimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iustis autem, quemadmodum in antè dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem, vbi ea, quæ in aduersarios sunt, collocauerimus, præoccupabimus ea ea, quas verisimile fuerit aduersarios dicturos. Et si quidem aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus, quas verò illi dicturi sunt, reprehendemus & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima, & iusta esse, quæ secundum scriptas leges à nobis inductas ostenderimus, eniendum est, vt his simul leges, quas & iustas, & honestas, & conducibiles vniuersæ Reipublicæ plures iudicarint, tales etiam eas esse ostendamus: quas autem aduersarij induxerunt, eas contrà habere demonstremus. Quòd si minus commodè hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege sed de re iudicare, quòdque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire, & doceas haud hoc tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. Sed si contigerit, rem his legibus agitari,

A τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἐναντίον τιθέντες, ἢ λοιδορίαν ἐγκαλοῦντες ἀυτοῖς, ἢ ἀδικίαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ φιλονεικίαν, εἰ ὀργὴν προφασιζόμεθα, ὅτι οὐ δικαίῳ δι' δόξαν ἔστιν τυχεῖν ἀδιαφόρως. τὰς μὲν οὖν ἰδίας διαλύσεις, ὅλῃ τῇ δικαστικῇ εὔπορον λύσομεν· τὰς δὲ κοινὰς πᾶσι τοῖς εἴδεσι, ὡς ἔστι τῇ συμβουλευτικῇ εἰδῶν εἴρηται. τὰς δὲ τῆς τῶν δικαστικῶν προοιμίων, τὸν αὐτὸν ἔστιν ὅπερ καὶ τῇ συμβουλευτικῇ. καὶ τὰς αὐτὰς ἢ λόγῳ καὶ τὰς ἀπαγγελίας ποιησόμεθα τῷ προοιμίῳ, καὶ ἃ

B ἐκεῖ τὰ μέρη ποιεῖ καὶ διεκβάσεις ἀποκαλοῦμεν, ἢ ἀυτοῖς ἐφ' ἑαυτῷ συμπεριτιθεῖς ποιησόμεθα. τὰ δὲ μὴ ταῦτα ἔχοντα βεβαιώσομεν, εἰ μὴ ἀπολογοῦντες τὰ πράγματα ὑπὸ τῇ αἰτίᾳ ἀδικοῦσιν, ἐκ τῇ πίστεως· εἰ δὲ ὁμολογοῦσιν, ἐκ τῇ δικαίου, καὶ ἐκ τῇ συμφερόντων, καὶ

C ἐκ τῇ τούτοις ἀκολουθοῦντα· τιθέναι δὲ δεῖ μὲν πίστεις πρῶτας τὰς μαρτυρίας, καὶ τὰς ἐκ τῇ βασάνων ἡμῖν ὁμολογηθέντας, εἰ ὑπάρχοι. ἔστιν δὲ βεβαιοῦν, εἰ μὲν τοιαῦτα ἔχοι, γνώμαις καὶ ἐνθυμήμασιν· εἰ δὲ μὴ τοιαῦτα πιθανά ἦ, τῷ εἰκότι· ἔστιν τοῖς παραδείγμασι, καὶ τοῖς τεκμηρίοις, καὶ τοῖς σημείοις, καὶ τοῖς ἐλέγχοις· τελευταῖον δὲ τοῖς ἐνθυμήμασι, καὶ τῇς γνωμολογίαις. εἰ δὲ

D ὁμολογοῖεν τὰ πράγματα, τὰς μὲν πίστεις ἐκείνας, ἢ δὲ διεξοδικία, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, χρηστέον. καὶ τοῦτον μὲν τὸν ἔλεγχον βεβαιώσομεν. μὴ δὲ τῷ δικαίῳ, τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους τιθέντες, προκαταλήψομεν ἐν τῇ τῶν δόξαν λόγῳ. καὶ μὲν ἐξαιρῶνται τὰ πράγματα, τὰς μὲν ὑφ' ἡμῶν πίστεις ἐπιμελῶς ἐπιθετέον, τὰς δὲ ὑφ' ἡμῶν

E κείμενα μᾶλλον ἀπολογοῦντες λέγωμεν, διαστρέφοντες. ἐὰν δὲ ὁμολογοῦντες ὦσι, ἐνεργεῖν καὶ δίκαια ἀποφαίνειν ἐκ τοῦ γεγραμμένου νόμου· καὶ εἰ μὲν ἡμῖν συμφέρει, καὶ τοῦ ὁμοίου τούτοις, δίκαιον, καὶ κοινῇ, καὶ συμφέρον τῇ κοινῇ τῶν πολιτῶν κατασκευῇ· ὑπὸ τῇ πολλῶν, τοιούτοις δὲ συμβεβηκέναι τὸν ἀγῶνα τὸν ἐκείνου· ἐὰν δὲ τῇ αἰτίᾳ, τὰ

F ἐναντία. ἐὰν δὲ μὲν ἐνδέχηται τοῦτο λέγειν, ὑπομιμνήσκειν δικαστὰς, ὅτι οὐκ ὑφ' ἡμῶν νόμοι, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων δικαζόντων, ὁμόσαντες καὶ τοῦ νόμου τοῦ κείμενοι τὴν ψῆφον φέρειν, εἰ δίκαιον ὅτι οὐ νομοθετεῖν τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῇ δεῖ εἰκόνι· ἐὰν δὲ τῇ αἰτίᾳ, τὰ ἐναντία. ἐὰν δὲ μὴ ἐνδέχηται τοῦτο λέγειν, ὑπομιμνήσκειν δικαστὰς, ὅτι οὐκ ὑφ' ἡμῶν νόμοι, ἀλλ' ἀμαρτία τὸ τοῦ τῶν δεῖ. ὁ γὰρ νόμος δεῖ τὸ ὠφελοῦν πάσῃ τῇ πόλει· ἡ δὲ βλάβη τῇ πόλει, ἀφαίρεσις ἡ ἐν τῷ ἀπαγορεύοντι, καὶ τούτῳ τῷ νόμῳ ἐναντία ἐφέρετο πάντα, ἀφὰ νομοθετοῦσι, καὶ τὰ νομοθετοῦσι, ὡς ἀδίκοις νόμοις κακὸν δὲ ποιεῖν τοῖς ἡ φαύλοις νόμοις ἀκόντες ποιεῖν δικαστὴν τῇ πόλει ἐστί. ὅθεν ἡμῖν τῇ ἀγῶνος ἐξαιρεῖν νόμον, ὁποῖοις ἂν ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἐκ τῇ τοιούτων ἀφορμῶν ἐκπαλαμῶντες, ἀπλῶς ἀναιρεῖν. ὅθεν ἡ τῇ ἀμφιβόλων, καὶ οὗτος ὑπολαμβάνωσιν ἀν οὐ συμφέρει, δεῖ τοῦτο ὑπὸ ἐκείνου. εἰ δὲ μὴ ὁ ἐναντίος λέγοι, ἀλλὰ δίδωσιν, ὡς ὁ νομοθέτης οὐ τῶν δικαστῶν ἐστι ὁ οὐ λέγει, εἰ ἔτι συμφέρει ἀυτοῖς οὕτω λέγειν· ἢ νομοθετεῖν δὲ μὴ δυνατὸν ἔτι δεῖ τὸ ἐναντίον μεθιστάναι, δίκαιον, ὡς οὐδὲν δεῖ λέγειν ὁ ἐναντίος ἀυτῷ νόμος, ἢ οὐ. εἰ δὲ καὶ μὴ τῇ νόμου, ἀλλ' ἔτι τῇ ἀγῶνος, τοῦτο τὸν ὅρκον μετιόν, ἀπορήσει· καθόλου γὰρ, τὸ ὁμολογήσαντες, ἐκ τῇ δικαίου καὶ τῇ νομίμου τῶν δοκούντων ποιεῖν μάλιστα, ἐν τούτῳ τὸ δεῖ δόξαν μεθιστάναι καὶ τὰ ὁμολογούμενα, συγχώρησις ἀξιόπιστον τυχεῖν, ὅλῃ καὶ θεωρεῖν τὸ τοιοῦτον τῇ αἰτίᾳ. πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς κακὸν δίκαιον ἐστι, καὶ ὡς τὸ τοιοῦτο ἐξαμαρτάνειν φασὶ δεῖν γιγνώσκειν· ὡς εἰ τοῦτο συγχώρησις ἔστι, καὶ τοῖς δικαίοις τοῖς τῶν ἡμαρτηκότων ἀφίστασθαι. ἔτι δὲ λέγοι, ὡς εἰ τῇ ὁμολογούντων ἐξαμαρτάνειν δοκοῦσι φανεῖεν, τοῖς τῇ μὴ ὁμολογούντων καταψηφιζοῖεν δικαστοῖς· ἔτι εἰ καὶ ἐξαμαρτόντες, μὰ ἐκεῖ δεῖ ἀν ἢ τούτων ἁμαρτίας ζημιοῦσθαι. ὥστε δὲ τούτοις μετιόν, ὡς οὐδὲ ὁ νομοθέτης τοῖς ἁμαρτάνουσι συγγνώμην ἔχει ἀκούειν δίκαιον οὐδὲ τοῖς δικαστὰς καὶ τοῖς νόμοις κρίνοντας. ἐκ μὲν οὖν τῇ τοιούτων τὰς συγχώρησις ἀφαιρησόμεθα, καθόλου δὲ ἐκ τῇ ἀρχῆς ἀνελόντες. συλλόγῳ δὲ τὸ ὅλον τῇ αἰτίᾳ μέλλοντα λέγειν καὶ πρὸς τίνα καὶ δικαιολογίας καὶ συγχώρησιν ἐκ τῇ προειρημένων ἀφαιρεθέντα. μὴ δὲ τούτῳ τῷ αἰτίᾳ ἀναλογιστέον ἐν κεφαλαίῳ τὸν λόγον ἅπαν.

A quæ iniqua esse videantur, dicēdum erit, non legem tem huiusmodi, verùm iniquitatem esse, cùm lex quidem ad vtilitatem ferat, hæc autem asserat ciuitati pernicie. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint, sed leges potiùs laturos, ne sit improbis, iniquisque decreris vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quòd nulla lex prohibet Reipublicæ benefacere: sed improbis leges authoritate priuare, aliud nihil esse, quàm ei

B uitate in beneficio donare. Quascunque igitur ex his legibus, quę nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus si iudices ita senserint, vt tibi expedit, oportet hæc demonstrare. Quòd si iudex dicat quemadmodum aduersarij, condoceficiendus

C est, legumlatorem non hoc sensisse, quod ab illo dicitur, quódque conducit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verùm si nullo modo possis in contrarium sententiam cōmutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atque ipse dicat. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his, quæ diximus, abundabis. Summatim verò si peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen, & legitimi partibus defensionem parent: ex his ea sunt confutatione

D præuenienda, quæ dicturi illi videantur. Sin autem peccasse fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primùm quidem dicendū erit, deterioris esse moris, quódq. tunc illi crimen in imprudentiam reiiciunt, cùm se deprehensos intuentur. Proinde si huic ignoscitis, alios item omnes suppliciis, atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud. Si eos, qui peccasse confitentur, absoluetis, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum etiam erit, Et si imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiā detrimento affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator im

E prudenter delinquentibus ignoscit, eò ne que à iudicibus, qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur, atq. similibus eos, qui sibi secundū postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Vt compendio autem vtar, quæcunque sint aduersarij dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad veniam postulandam, ex antè dictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, &

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

breuiter (si fieri potest) iudicum animi in aduersarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad benuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus, & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus, & ordinabimus: si verò defendamus, exordium, quemadmodum & in accusando, cõstituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibúsque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, hasce, vbi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testésque, & quæstiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eius, quod relictum sit, locum transferre. Quòd si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcunque aliud fuerit, in aduersarius maximè verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse criminetur, debes defendere, id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel si id minus potueris, dices vt neque abs te, neque ab iis, qui tibi sint similes, aut quòd non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primùm, si potes, demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinẽ exemplũ ferendum esse. Coniecturam autem potes confutare, si dicas quibus causis cõtraria significare contigerit. Sententias verò, atque cõmentationes, aut improbabiles, aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solùm, cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarũ signa esse ostende. Et ea quidẽ, quæ ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium, aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea fecisse fateamur, idq. ex iusti, & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras, iustiorésque demonstrare elaborabimus. Quòd si minus cõmodè fieri potuerit, ad imprudentiã, casũmq. defugiemus, id tarásq. paruas esse ostendemus, & ignoscendum nobis esse argumentabimur: demonstrantes quàm omniũ hominũ per impru-

A καὶ συμπίμψαι, ἐὰν ἐν δίκῃ τῇ. φρὸς μὲν τοὺς ἐναντίους ἔχθρα, ἢ ὀργὴ, ἢ φθόνος τοῖς δικαστὰς ἐμπιπτόντος· πρὸς δὲ ἡμᾶς, φιλία, ἢ χάρις, ἢ ἔλεος. ὅσα δὲ τούτοις γίνεται, ἐκ τῆς δημηγορικῆς, καὶ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς καὶ ἀποδεικτικοῖς εἰρήκαμεν, καὶ ἐν τοῖς ἀπολογητικοῖς εἴδεσι πάλιν δεῖ τελευτῶν διελέσθαι. τὸν μὲν οὖν πρῶτον λόγον, ἐὰν κατηγορῶμεν, ἐν τοῖς δικανικοῖς οὕτω καὶ συνθήσομεν, καὶ τάξομεν. ἐὰν δὲ ἀπολογούμεθα, τὸ μὲν προοίμιον ὁμοιοῦμεν τοῖς κατηγορουμένοις τὴν συγκόμιδιν· τοῖς δὲ κατηγορουμένοις, ἃ μὲν εἴδεσι τοῖς ἀκούοντας ἐποίουν, παρελοιπόμεν· ἃ δὲ δεξόμεθα, τούτοις παρεμβάλλομεν· ἃ δὲ διαλύσομεν, τοῖς τε μάρτυσι, καὶ τοῖς βασάνοις, καὶ τοῖς ὅρκοις, καὶ πίστεσι ποιησόμεθα, ἃς παρεκαλέσαμεν· εἰ μὲν τὰ πράγματα πιστὰ ἦ, τῶν λόγων ἀνωθεν ἀπολογίαν, δεῖ τοῖς ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιμεταβιβάζοντες· εἰ δ' οὖν εἰ μὴ τοῦτο βασανιζόντες πιστὰ, δεῖ τὸν λόγον, ἢ τὰ παρεξῆς, ἢ ὅ τι ἂν δόξῃ ἔχειν δεῖ τῷ ἀναγινώσκοντι. ἂν δὲ τὰ κινδυνεύῃ, ἢ τοῖς δικαστὰς φέρειν, εἰς κατηγορίαν, ἀπολογοῦ μεθ' ἡσυχίας· ἂν δὲ κινδυνεύῃ τὰ κατηγορούμενα, ἢ μὴ, ὅτι ἐκ εἴδεσιν τὰ πεπραγμένα· ἀφέσθαι, εἰς τοῦ, εἰς τὰ ἐμοῦ· ἢ ὅτι οὐ ἀνεν τὸν ἐξήκοντα τὰ μὲν οὖν ἐκεῖ οὕτω λύσις. τὰ δ' ἀφελόντα, ἀφέντα δὲ, ἀδικία, ἢ λόγον δὲ οὐχ ἥκιστα δεῖ τῷ ἐγκαλουμένῳ. εἰ δὲ μὴ, ἔστιν φέρε αὐτὸς παρέλθεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων παρὰ τὸ ἔλεον ἐρεῖν. τὰ δ' παρὰ μέρος λύε, φεύγων πρὸς αὐτὸν ἐναντιοθῶν σκιλλα· τὰς δὲ γνώμας ἢ τὰ ἐνθυμήματα, ἢ παρὰ δόξαν ἀποφαίνε, ἢ ἀμφίβολα. τὰ δ' σημεῖα, πλείστον ἔστιν ἀπόφασις σημεῖα, ἢ μὴ μόνον τῷ σοῦ ἐγκαλουμένου. ἢ τὰ αὐτῷ τῷ ἐναντίον δεῖ τὰ ἐναντία ἀγωνίζε, ἢ δεῖ τὸ ἀμφίβολον, ἀποφαίνε τοῦτο τῷ ὕστερον κατηγόρῳ. ἂν δὲ ὁμολογῶμεν τὸ ἐγκαλούμενα πεπρᾶχθαι, ἐκ τῶν δικαίων καὶ τιμῶν μετιόντες, ἐνομόντες καὶ δικαιότερα τὰ ἡμέτερα ἀποδεικνύειν πειρασόμεθα. ἂν δὲ μὴ τοῦτο ἐξίστωμεν, εἰς ἀμαρτήματα ἢ ἀτυχήματα κατατιθέντες, καὶ συγγνώμας τυγχάνειν πειρώμεθα· τὸ μὲν ἁμαρτάνειν, ἀνθρώπου πάντων ἀπροσδόκητον δεῖ ἀποφαίνειν.

κούσας. τὸ δὲ ἀδικεῖν, ἴδιον τῶν πονηρῶν. λέγε δ' ὅτι καὶ δίκαιος καὶ δίκαιον καὶ συμφέρον ἔστι συνοίσειν ἔχειν τῆς ἁμαρτίας. οὐδὲν γὰρ εἶδεν ἀδικεῖν εἰ τὰ τοιαῦτα ἀνεῦ συμφέρον. ἀποφαίνε καὶ τὸν ἀκούοντα, εἴ τι ἐξήμαρτε, συγγνώμης τυχεῖν ἀξιοῦντα. μὴ δὲ ταῦτα ἀφ' ἑκατέρου ἀμφισβήτησις ἀφ' ἑαυτῶν δῆλος, ἐξ ἀνάγκης τῶν πεπραγμένων δικαιούμεθα λύειν. ἐὰν δ' διαβάλῃσιν ἡμᾶς, ὡς γεγραμμένοις λόγοις λέγομεν, ἢ λόγῳ μελετῶμεν, ἢ ἃς δεῖ μισθῷ τὰ συνηγορεῖν, χρὴ φράζειν τὰ τοιαῦτα ἐμοὶ βαδίζοντας ἐρωτᾶν, καὶ ὅτι μὴ τοῦς γεγραμμένοις λόγοις κωλύει τὸν νόμον, ἢ ἀν τὸν γεγραμμένοις λόγοις, ἢ ἐκείνοις ἄγχεσθαι. τὸν γὰρ νόμον ἐν ὑμῖν πεποίηκε φράζειν λόγοις· εἰ δ' ὅπως αὐτὸ τε βούλεται συγγράφειν. ἐκείνοις εἰ καὶ ὅτι οὐκ ἐν ἀκούοντα αἰτεῖ μεγάλα ἀδικεῖν, ὡς· οὐ νομίζετε με κατ' ἀξίαν κατηγορεῖν, εἰ μὴ γεγράφαμεν, καὶ πολλὰ χρόνον ἐκ ψαμμίου. ἀπὸ τῶν τὰς γεγραμμένοις λόγοις διαβολὰς εὕτως ἀπαντῶν. εἰ δὲ φάσκουσι ἡμᾶς λόγῳ μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ὁμολογήσωμεν, ἐρεῖν· ἡμεῖς φῶν εἰ μανθάνοντες, ὡς οὐκ, οὐ φιλόλογοι ἐσμέν· οὐ δὲ ὁ λόγῳ μὴ δεινοὶ ἐστιν, καὶ τοῦ ἡμᾶς καὶ ἀφίστασι ἐκείνοις συκοφαντῶν· οὐκ λεοστολὲς φανεῖται τοῖς πολλοῖς, ἀφελεῖν μανθάνειν ῥητορεύειν· οὐ γὰρ οὔτω πονηρὸν οὐδὲ συκοφάντου ἀυτὸν ἔδ. τὸν ἀυτὸν δὲ ἴδοιεν, καὶ ἡμᾶς δεῖ μισθῷ συνηγορεῖν λέγε τε, ὁμολογήσωμεν ἐρωτοῦμεθα, καὶ τὸν πεπαιδευμένον ἡμᾶς δεῖ δεξάμενον τοῦτο ποιῶν, ἢ τοῖς δικαίοις ἀπαντᾶς. τοῦ δ' μισθῶν διωρεῖν τὰ εἶδη, καὶ λέγε, ὡς οἱ μὲν δεῖ χρήμασι, οἱ δ' δεῖ χάρισι, οἱ δὲ δεῖ τιμωρίαις, οἱ δ' ἐπὶ πᾶσι συνηγορεῖν. αὐτὸν μὲν δὲ δοκοῦσιν ἀπὸ χάρις συνηγορεῖν. τὸν δὲ ἑαυτῶν λέγε, οὐδὲ ἐπὶ μικρῷ μισθῷ συνηγορεῖν. ὅσοι γὰρ λάβῃ ἀφ' ὑμῶν ἀδίκως, οὐκ ἔστι μὴ ἐκεῖνοι, δικαίζουσι. τοῦ δ' τοῦ δὲ ὅπου, καὶ ἐὰν τε ἡμᾶς δικαίζεσθαι τινὰς λέγε διδάσκειν, ἢ λόγοις δικανικοῖς συγγράφειν. ἀπόφαινε γὰρ τοῖς δικαίοις ἀπαντᾶς καὶ ὅσοι δεῖ ἀκούσαντας τοῖς φίλοις ὠφελεῖν, καὶ διδάσκοντας καὶ συμβουλεύοντας· καὶ οὕτω ἀντίχους πρὸς τοῦ τοιούτου ἀπαντᾶς.

A dentiam delinquere commune sit: sed afficere iniuria, improborũ esse proprium. Dices etiã & æquum, & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere, qui per imprudentiã deliquerint. Neminem enim omnium latet, si quid aliquando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostendendum est etiam, si quid aduersarius ipse aberrauerit, & veniam tamen consecutus sit. Post hæc ea præoccupationes sequuntur, quæ ab aduersariis dictæ sunt. Harũ igitur aliarũ sarti supérq. à rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumnietur, scriptas nos orationes recitare, aut quò eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia cõtrauentiamus oportet, dissimulandóq. dicamus minimè omnium lege prohiberi, aut se scripta, aut illum nõ conscripta loqui. Lege nanque talia patrare non permitti, loqui verò vt quisque velit, facile sini. Dicendum quoque erit, vsq. adeò aduersarij delicta vel ipsius eius sententia permagna esse, vt existimer me nunquam dignè in se accusando satisfaceere posse, nisi quæ dicturus essem, & antea scriberem, ac multum ẽporis meditatus sim. Adscriptarum igitur orationum calumnias sic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos discere, meditarsque dicendi facultatẽm, confitebimur id quidem, dicemúsque, Nos quidem, quos ais discere, neque calumniatores, neque contentiosi certè sumus. Tu verò, qui oratoriam tenes, cùm hoc tempore, tum sæpe aliàs nos calumniis circumuenire deprehensus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt & ille oratoriam discat. Non enim sic malum, neque insimulatorem eum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimus, huiusque rei authorem accusatorem nostrum, ac reliquos omnes demonstrabimus. Mercedum autem species diuidemus, dicemúsque alios pecuniis, alios gratis, alios supplicijs, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gratis id obire muneris ostende: aduersarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum assistere. Eum nanque vt aliquid argenti iniustè capiat, non autem ne persoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus seruandus est, si quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuersijs apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conscribere. Nam & alios omnes ostẽdes pro viribus adiuméto amicis esse, & docendo quidem, & cõsulendo: & artificiosissimè in huiusmodi rebus occurres.

Universidad de Deusto Biblioteca

A Oportet autem & circa interrogationes, atque responsiones quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negentur, sunt considerandа. Concessiones igitur sunt huiusmodi: mihi filium enecasti. Enecaui equidem: nam ille in me prius distrinxit gladium. Filium mihi pulsasti. Pulsaui equidem: iniuria enim in me prius manus inB iecit. Mihi caput confregisti. Confregi equidem: nam noctu impetum in meam fecisti domum. Tales igitur concessiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant, Mihi filium occidisti. Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non vetet. Quæ igitur in aduersarios diC cenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum, quæ antè diximus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quamobrem & singulis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verùm in accusationibus maximè, & defensionibus ea congruit. Itidem quoque in suasionibus, atque dissuasionibus. Neque solùm ea hic commemorare quæ antè diximus, quemadD modum in laudando, & vituperando, verùm etiam animos iudicum in beneuolentiam nostrã conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituimus. Hæc enim facit vt reminiscaris, summatim quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogãdo, sua quidem quæ optima sunt: aduersariorum autẽ, quæ nequissima, siquidem interE rogationis figura vti volueris. Cuiusmodi autem vnumquodq. horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superius dicta sunt. In beneuolentiã verò nostrã iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiã in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam suscipimus, ipsorúmve necessarios, seu iudices ipsos, vel eos, qui eis curæ F sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficiis gratiarum. Et si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eò faciemus, quò nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quàm indignè ob ea,

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον λη.

ΤΟ δὲ ἐξεταστικὸν εἶδος, αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐ πολλάκις συνίσταται, [illegible]

A quæ malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si verò nihil nobis absit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, seu vt nunquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut nacturi sumus, nisi ab iis auxilium meruerimus. Ex his nanque commiseratione B nos dignos constituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduersarios verò calumniis circumuentos in inuidiam, & odium apud auditores ex horum contrariis adducemus, cùm ostenderimus ab iis, aut horum amicis auditores ipsos, ipsorúmve necessarios mali quippiam indignè passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium, & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hæc fieri C commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiam concitemus. Inuidia nanque propinqua est odio. His autem summatim inuidebitur, si eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quàm multa bona iniustè passi fuerint, aut patiuntur, passurive sint, aut quàm nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt, aut quàm in nihil vnquam mali incideD rint, seu incidunt, seu incident, nisi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò suprà dictis accusationes, defensionésque quàm aptissimè ordinabimus.

CAPVT XXXVIII.

E QVærendi autem species separatim quidem ipsa rarò constituitur, sed aliis speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maximè est vtilis. Veruntamen ne huius nos ordo lateat, si quando vel oratio, vel vita hominũ, aut actio, aut ciuitatis administratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte summatim percurram. Est igitur quærentibus eodem quasi modo exordiẽdum, sicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuiF mus. Quare cùm idoneas in principiis causas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendam veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd haud contẽtione

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

quadam, quin potius ne auditores lateat, id faciemus: demum quod nobis hi prius molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum, qui queruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciat, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum & iustum, & publicum vtilitatem proferemus. Ex iis autem, & his similibus exordio constituto, ad singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eásque demonstrabimus, & iustis, & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum considerabimus, si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, officiisve dissentiunt. Sed ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione quo pluribus illustrium studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus. eò ipsos obscuriores apud auditores cõstituemus. Opus est autem non tristi, & acerbo quodam, sed miti, mansuetóque vultu quærarum. Hoc enim modo verisimiliores credentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscamur, efficies. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

CAPVT XXXIX.

Opus est præterea orando & scribendo in id quàm maximè enitamur, elaboremúque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit, atque vt ex arte quidem discere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum iis etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator dũtaxat, verũ etiã circa vitã, quam ãte dictis speciebus exornet, atq; magnificet suã diligẽtiã omnẽ studiũque acõmodet. Nã vitæ cõpositio & ad suadẽdũ, & ad boni, & æqui viri existimationẽ adipiscẽdã cõducit plurimũ. Primũm igitur diuidẽdæ sunt secundũ omnẽ disciplinæ distributionẽ, quid primõ, quid secũdum,

A πυθῶμεν, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶτα ἐνταῦθα οὗτοι καὶ τοὺς ἰδίους κινοῦσι. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ λεχθέν, ἢ τὰ ἐν τῷ ὀξυνιζούσῃ φαῦλα ὄντα, ἢ φίλοις, ἢ τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ ἐκείνοις αὐτοῖς ἃ πράττουσι, μανίαν ταῦτα ποιοῦσι. ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις, τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῆς πόλεως συμφέρον· φανερὰ μὲν ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ τοῦ τοῦτο ἐμποδίζοντα, ἐξεῦρε λόγους καὶ τοῦ τοῦτο ἐμποδίζοντα, ἢ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νεωτέροις καὶ τοῖς ἰδίοις καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἐναντιούμενα. καὶ ταῦτα σκοπεῖν, εἴπερ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα ἐνεστὶ, ἢ τοῖς ὄθεν τὸν χρόνον ἀνθρώπων, ἢ τοῖς νόμοις. ἵνα ἢ μὴ μακρολογῶμεν τὸν λόγον κατ' ἐν ἕκαστον λέγοντες, ὅσον B αὐτὸ πλείστον τοῦ ἐναντίου ὄντα δυνήσεται, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων, ἢ ἰδιωτῶν, ἐκεῖνα ποιοῦμεν τὸ τοῦ ἐξεταζομένου ὅσον φαινόμενον τοῖς ἀκούοσιν, τοσούτῳ μᾶλλον ἢ ἐξεταζόμενον ἀδικεῖσθαι. νῦν δὲ περὶ τοῦ ὅθεν μὲν ἐξεστάζειν, ἀλλὰ πρᾶξιν. τοῦτο γὰρ τὸν ἔσχατον λόγον γενόμενον, τὸ διακούσεσθαι φανέντας τοῖς ἀκούοσιν εἰ δὲ λέγοιτο κακῶς, ἔλεγον ἐλαττοῦσιν. ὅταν δὲ ταῦτα ἀπηρτῶν ἐξεστακότες ἀκῇ, παλινῳδίαν ἐν τῷ τέλει τοῦ συντόμου ποιοῦσι, καὶ τοῖς ἀκροατὰς ἐν τῷ εἰρωνείᾳ ἀνάμνησιν. τὰ μὲν οὖν εἴδη τοῦτον τὸν ἔσχατον τοῦ λόγου, ἐπιλογίας αὐτοῖς χρησόμεθα.

Κεφάλαιον λθ.

Δεῖ δὲ καὶ λέγειν καὶ γράφειν ἐν μάλιστα τοῖς τρόποις καὶ τὰ ὀνόματα ἐν λόγοις ἀποδιδόναι, καὶ ἀναδιδάζειν ἐν τοῖς τοιούτοις ἀπόνοι ἐξ ἐπιμόνου χρόνου καὶ ἀεὶ μὴ μόνον τὰ λόγοις ἐπιτήδεια καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ἐπιτηδεύοντες καὶ τεχνικωτάτοις ἀφορμὰς ἔχομεν. χρὴ δὲ καὶ τοῦ ἀποδιδόναι ἀναμνῆναι, μὴ μόνον ἀεὶ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ τὸν βίον τὸν αὐτοῦ, διαπορεῖσθαι τοῖς ἰδίοις τῆς ἀνθρωπείας. συμβαίνει γὰρ ὁ αὐτὸς τὸν βίον παρασκευὴ, καὶ τοῖς τὸ σκοπεῖν, καὶ τοῖς τὸ λέγειν ἀποκεῖσθαι τοῖς ἐν τῷ μέρει δὲ διαλεκτικῇ χρῆ τὰ ὀνόματα, καὶ ἢ ὁ λόγος τὸ πυθόμενος διωμοσεν, ὅτι τοῦτο ἢ ὁ λόγος τὸ πυθόμενος

quid tertium, quid quartum tractandum sit. Demum ea sibi sunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordio docuimus. Enimuerò beneuolentiam à persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnẽ vitã tuam, neq; in alis actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videatur. Aliorum autem fient auditores, si his in negotiis versetis, quæ & magna, & honesta sunt, multúque conducant. Cùm verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abiere deuentum est, quæcunque propulsationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facilè apud illos admittentur. Quæcunque verò secus sunt, reliciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt sibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia voluerit simul agere, sed prius primò, & quod reliqui est deinceps. Dilucide verò ũ non statim relicta actione in alias res prius transieris, quàm illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil à tuo more alienum agas. Item si non eosdem finxeris & inimicos sibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non habemus, eos prout sæpius accidere solent, adiumemus. Tutissime nanque in huiusmodi rebus egetis, si consuetudinem sequi voueris. In certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta sunt nostrã confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus, si secundum leges & non scriptas, & scriptas, eum testibus quamoptimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorũ, quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt summatim rursum dicemus. Ex his autẽ quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij suscepisse, aut suscipere, aut susceptori videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum sint bonorũ causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt:

A ἢ τίνες, ἢ τέταρτον μετακιρκεῖν. εἶτα ἐνταῦθα τοῦτο δεῖ παρασκευάζειν, οἷπερ ἐν τοῖς προοιμίοις διελέγομεν τὰ περὶ τῶν ἀκροατῶν. ἐὰν μὲν οὖν ἐν τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ ἀεὶ ἀξιῶν τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐὰν δὲ ὁμολογεῖς ἡμᾶς, καὶ διαφυλάττοις φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ οὐκ ἐν ἄλλοις ὑπεναντιωμένοις φαίνῃ μὴ διαστρέφοντες, ἀεὶ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσι. φανεῖ δὲ σοι, ἐὰν μεγάλοις καὶ καλοῖς μεταχειρίζῃ τοῖς πράξεσι, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφέρουσι. διαφορᾶς δὲ γενομένας, ἐπὶ τοῦ τὸ ἐν τῷ πράξεσι γένῃ, ὅσον ἐν ἐκείνοις ὑποδεικνύοντες ἐξεστὶ τὰ ἀγαθὰ παρεστῶσι, ταῦτας ἐν οἷς συμφέρουσι αὐτοῖς, ὑποδιδόντες. ὅταν δὲ ταῦτα παρασκευάζῃς, ἐν τῷ τοιούτῳ ὑποδεικνύοντες. αἰτεῖ δὲ τὰ πρῶτα καὶ σαφῆ καὶ μὴ ἄπιστα B τοῦ λόγου λέγειν, τὰς πράξεις διὰ ταῦτας ποιεῖσθαι. τὰ γὰρ ἐν τῷ ὑποτιθέναι μὴ πολὺ τὰ πρῶτα ἀρκεῖν ἀρκεῖν, ἀλλὰ πρόσεστι τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἐξεκαθαρῶς δὲ, οὐμὲ πρὸς τὰς πράξεις τοῦ λόγου, ἀλλὰ πράγματα μεταχειρίζῃ, κατὰ ταῦτα ὑποτιθέναι. μὴ ἄπιστα δὲ, εἰ μὲ πρὸς τὸ ὅθεν τὸ σῶμα πρᾶξις. φύσει δὲ τούτοις, οὐμὲ πρὸς τοὺς ἀκούοντας τοῦ λόγου. ἐὰν δὲ τὰ πρῶτα ἐξεστακὼς καὶ φίλους εἶναι σοι. ἐὰν δὲ τὰ πάντα λαμβάνῃς, οὐκ ἂν μὴ ὑπεναντίοις λαμβάνῃς τοῦ τοιούτου ἐξεστῶσι τοῖς πράξεσι ὑπεναντίοις. οὐκ ἂν δὲ μὴ τοιαῦτα ἀγωνιῶντες, καὶ τὸ οἷς δεῖ τὸ πολὺ συμβαίνει. ἀσφαλέστατον γὰρ πρὸς ἄλλῃ, οὐκ τὰ εὐθὺς ἐξεστῶσι, πρὸς τὸ εἰωθὸς ὑποβλέποντες. εἰς δὲ τὸ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἀγῶνα, ἐὰν μὴ τοῖς λόγοις, ἐὰν τὰ λεγομένων πεποιεῖσθαι βεβαιότατα οὐκ ἀεὶ. ἐὰν δὲ τοῖς συμβολαίοις τοῦ πολὺ σοφῷ, ἐὰν καὶ τοῖς νόμοις αὐτὰ μεταχειριζόμενοι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς γεγενημένοις μὴ μακρόλογοι ὦμεν βεβαιοτάτοις ἀναζητοῦσι χρῆσθαι. ἐὰν δὲ τὸ ὑπόλοιπον, οὐκ ἀεὶ τὰ λεχθέντα, ἀναμνήσωμεν τοῖς ἀκροατοῖς, τὰ πεπραγμένα ἐν κεφαλαίῳ αὖθις εἰρήσεις. ἐξ ὧν δὲ πράττομεν, ἀναμνήσωμεν αὖθις, ὁπόταν τοῖς αὐτοῖς πράξεις, ἢ τοῖς ὁμοίοις μεταχειριζόμεθα τῆς προτέρας. φίλοι δὲ ἡμῖν οἱ ἀκροαταὶ ἔσονται, ἐὰν ἃ τοιούτοις πράξωμεν, ἃ τοῖς ἀφελεῖν τὰ τοιούτοις δόξωμεν. μεγάλα δὲ πράξομεν, ἐὰν πολλῶν αἰτίας καὶ καλῶν πράξεις μεταχειριζόμεθα. καὶ τοῦτο μὲν τὸν τρόπον χρὴ τὰ τῶν βίου αὐτοῦ παρασκευάζειν

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex priore autem instituto circa oratio-
nem est exercitatio adhibenda.

Duæ sequuntur ad suum vsum, non reprehendam te quibusdam editionibus, neque sane videtur hæc peritiæ. Legitur autem mutilata hæc non pars in superioribus. Ut fides aut vel aliquid de fine habita oratio, non fore vanum suspicatur esse aliquo. Pauca tamen, (si quemadmodum omnia deest) desiderantur.

Sacrificia verò, vti præmissum est, faciemus ad deos quidem pie, ad sumptus autem moderatè, ad spectacula verò splendidè, ad ciues autem vtiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt pie, si patrio more sacrificemus. Ad sumptus autem moderatè, si non quæcunque missa fuerint, ab his, qui sumptibus præsunt consumantur. Ad spectacula verò splendidè, si magnifico sint apparatu constituta. Ad ciues autem vtiliter, si & equites, & gratuitis armaturæ pedites bellè instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, pie certè fecerint. Ios autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem, quæ eram nobis, conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna statuit: cum amicitia perdurat maximè. Socios autem ita facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valent potentia, & in proximis habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui Reipublicam, aut eius suos amicos, sive socios in iuria violare moliantur. (Præsidia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitum causa: & primò quidem nostra: deinde sociorum, tertio verò hospitum. De tribus autem id quidem est optimum, quod à primatibus proueniebat, ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autem à pauperibus, qui sua corpora ministerio præbent: ab opificibus autem armata: locupletibus verò pecunia. De administratione autem Reipublicæ quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt: plebi verò neque dandu priuatur suffragij, neque sirendu quidem sententiis: proxima verò illa est, in qua leges à diuitibus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem pauci duo sunt genera. Aut ex amicitia & societate quadam, aut à censibus. Necesse autem est, socios facimus, cùm ciues minus ex se potentes sint, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cùm aut eam facere non sit opus, aut suis longè à nobis differant, neq; potentes sint, qui opportunè adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos cōparat, inimicos verò & paucissimos & infirmissimos, quique sine vlla priuatorum bonorum publicatione proventus comparat quàm plurimos, & qui sese iustissimum præbens ea in quæstionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iustitiam violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quò susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut sponte, aut inuiti. Omnes enim affinitas, aut vi, aut suasione, aut fraude, aut necessitate perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitate, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorum, aut consilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli solutione. Iustè autem agere est, communes sequi vtilitatis consuetudines, parere legibus priuatæque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & forma dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem vtrisque pecunia, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

Τὰς δὲ θυσίας δεῖ ποιεῖν τοῖς θεοῖς πατρίως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας ὠφελίμως. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς εὐσεβῆ ἔξουσιν, ἐὰν τὰ πάτρια θύωμεν· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ τὰ πεμπόμενα πάντα τοῖς δι' αὐτῶν ἀναλισκόντες· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν μεγαλοπρεπῆ τὴν κατασκευὴν ᾖ· πρὸς δὲ τοὺς πολίτας ὠφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διασκευασμένοι συμπομπεύωσι. τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεοὺς οὕτω γενόμενα εὐσεβῆ ἂν εἴη. Φίλοις δὲ χρησόμεθα πρὸς τοὺς ὁμοιοτάτους ἡμῖν, καὶ οἷς τοιούτοις συμφέρει, καὶ οἷς οἴκοι τὰ μέγιστα κοινωνοῦσι τῶν ἡμῖν κατεπειγόντων· ἢ γὰρ τοιαῦτα μάλιστα συμβαίνει φίλια. Συμμαχοῖς δὲ χρησόμεθα τοῖς δικαιοτάτοις, καὶ τοῖς δυνάμει πολὺ ὑπερέχουσι, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου κρατεῖν τῶν ἡμῖν κατεπειγόντων· ἐνδέχεται γὰρ τοῖς τοιούτοις πόλεις. Πόλεμον δὲ ἀναιρεῖσθαι τοῦ ἀδικεῖν ἕνεκα τοὺς τὴν πόλιν, ἢ τοὺς φίλους, ἢ τοὺς συμμάχους ἀδικοῦντας. Τοῖς δὲ φυλακὴν ἀναγκαῖον ἔχειν, ἢ τὴν αὐτῶν, ἢ τὴν τῶν συμμάχων, ἢ τὴν ξένων καὶ φεύγειν τὴν τῶν ἐναντίων τῶν δὲ ξένων. Περὶ δὲ τῶν χρημάτων, κράτιστον μὲν ἐκ τῆς οἰκείας προσόδου ἢ κτήματος· δεύτερον δὲ, ἐκ τῆς τιμωρίας· τρίτον δὲ, τῆς πενήτων τὰ σώματα παρεχόντων λειτουργεῖν· τῆς δὲ τιμωρίας, ἔνια· τῆς δὲ πλουσίων, χρήματα. Περὶ πολιτείας δὲ, δημοκρατία μὲν ἀρίστη ἐν ᾗ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρίστοις τὰς τιμὰς ἀποτίθεμεν· τὸ δὲ πλῆθος μὴ τῆς χειροτονίας, μήτε τῆς ἐκφορᾶς ἐπιτρέπειν· κρίσεσι δὲ, εἰ ἐν τῇ πλήθει τιθεμεν· ὀλιγαρχίαι δὲ τοῖς τὴν πολυτελεστάτην ἀφιεῖσι. Ὀλιγαρχίαν δὲ εἶναι δύο ἔθνη. ἢ γὰρ ἐξ ἐπιγείας, ἢ ἀπὸ τῆς τιμωρίας. Πολιτείαι δὲ συμμαχικαὶ, ἐὰν ᾖ ἀρίστη, ὅταν οἱ πολῖται μὴ τυγχάνωσι, δι' ἣν τῆς δυνάμεως ἕνεκα καὶ τὴν φρουρὰν φυλάττωσι, ἢ τοῦ πολεμεῖν ἀμαυνεῖν. πολὺ δὲ δεῖ πιστεύειν τοῖς ἀπόλεσιν τὴν πόλιν ἄνευ ἀνάγκης, καὶ ἀδύνατοι εἰσὶ τῷ φυσικῷ τῆς πόλεως πολεμεῖν. Πολίτης δὲ ἀγαθὸς ἀναιρεῖ μὲν τοὺς φίλους τῇ πόλει πορίζων, ἐκβάλλει δὲ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀδικοῦντας.

ἀνυπεύθυνος· καὶ ὅστις πλείστας ὠφελίας παρασκευάζει, τῷ ἰδίῳ τῷ μηδένα ἀφαιρούμενος· καὶ ὅστις ἐκφανῶς δίκαιος παρέχων τὸν ἀγωνιστὴ τῷ τι τῷ κοινῷ ἐξετάζει. Δωροῦνται δὲ πάντες, ἐλπίζοντες ὠφελήσεσθαι, ἢ τῶν προτέρων δωρεῶν χάριν ἀποδιδόντες. Ὑπηρετοῦσι δὲ πάντες, κέρδους ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ ἡδονῆς, ἢ φόβου. Συναλλάττουσι δὲ πάντες ἢ καὶ ἀναγκαίοις, ἢ ἀπατήσεσι. ἢ γὰρ ἀναγκάζεται ἐπιτελοῦσιν πᾶσαν ἢ διὰ βίας, ἢ διὰ πειθοῦς, ἢ δι' ἀπάτης, ἢ διὰ φανερᾶς. Ἐν δὲ πολέμῳ κρατοῦσιν πολλαχῶς ἢ διὰ τύχης, ἢ διὰ πολλοστῆς πλήθους, ἢ ῥώμης, ἢ διὰ χρημάτων ἀφθονίας, ἢ διὰ τόπων ἐκφύσεις, ἢ δι' ἀρετῆς συμμάχων, ἢ διὰ στρατηγοῦ γνώμης. Ἐγκαταλείπουσι δὲ τοὺς συμμάχους ὑπολαμβάνουσι δεῖν, ἢ διὰ τὴν ἀλλὴν συμφέρειν, ἢ διὰ τὸ κατολυόμενον τὸν πόλεμον. Δίκαιον δὲ φανεῖεν ἂν, εἰ τοὺς κοινοὺς τῶν πόλεων νόμους ἐπιτηδεύοιεν, τοῖς νόμοις πειθόμενοι, καὶ τοῖς ἰδίοις ὁμολογίαις ἐμμένοιεν. Συμφέρει δὲ, σώματι μὲν, ἀρετὴ, καὶ κάλλος, καὶ ῥώμη, καὶ ὑγιεία· ψυχῇ δὲ, σοφία, φρόνησις, ἀνδρία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη. συμπεφορήσεις δὲ τούτοις, χρήματα, καὶ φίλοι. ἀσύμφορα δὲ, τούτων τὰ ἐναντία τούτοις. πόλει δὲ συμφέρει, πλῆθος πολίτων.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ.

Κεφάλαιον α.

ARISTOTELIS liber de Poëtica.

Antonio Riccobono interprete.

CAPVT I.

ΠΕΡΙ ποιητικῆς αὐτῆς τε καὶ τῆς εἴδων αὐτῆς, ὁποσον δύναμιν ἕκαστον ἔχει, καὶ πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλει καλῶς ἕξειν ἡ ποίησις· ἔτι δὲ ἐκ πόσων καὶ ποίων τῶν μορίων ἐστὶν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστι μεθόδου, λεγωμεν, ἀρξάμενοι κατὰ φύσιν, πρῶτον μὲν περὶ τῶν πρώτων. Ἐποποιΐα δὲ καὶ ἡ τῆς τραγῳδίας ποίησις, ἔτι δὲ κωμῳδία καὶ ἡ διθυραμβοποιητικὴ, καὶ τῆς αὐλητικὴ καὶ κιθαριστικὴ, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον. διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων τρισὶν· ἢ γὰρ τῇ τέχνῃ μιμοῦνται, ἢ τῇ ἕτερα, ἢ τῇ ἑτέρως, καὶ μὴ τὸν αὐτὸν ἔστιν ὅπου τρόπον· πολλὰ μιμοῦνται τινες ἀπεικάζοντες εἴδη διὰ τέχνης, οἱ δὲ διὰ συνηθείας, ἕτεροι δὲ διὰ τῆς φωνῆς· καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐμμετρίαν τέχναις, ἄσματα μὲν ποιοῦντες καὶ μιμούμενοι ἐν

A infirmissimos, quique sine vlla priuatorum bonorum publicatione proventus comparat quàm plurimos, & qui sese iustissimum præbens ea in quæstionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iustitiam violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quò susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò B vtuntur omnes aut sponte, aut inuiti. Omnes enim affinitas, aut vi, aut suasione, aut fraude, aut necessitate perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitate, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute sociorum, aut consilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli solutione. Iustè autem agere est, communes sequi vtilitatis consuetudines, parere le- C gibus priuatæque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & forma dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem vtrisque pecunia, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

E rectè poëtis: præterea verò ex quot, & quali- bus constet partibus, similiter autem & de alijs, quæ eiusdem methodi sunt: dicamus incipientes secundum naturam, primùm à primis, Iam verò Epopœia, & Tragœdiæ poësis, præterea Comœdia, & Dithyrambopoetica, & Auleticæ maxima pars, & Citharisticæ, omnes sunt imitatio in vniuersum. Differunt autem inter se tribus, aut enim quòd genere diuersis imitantur: aut quòd diuersa: aut quòd diuerso, & non eodem modo. Vt enim & colo- F ribus, & figuris multa imitantur aliqui, effigiem exprimentes, partim quidem per artem, partim verò per consuetudinem: alij autem vtrisque: sic in dictis artibus omnes faciunt imitationem in numero,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& oratione & harmonia, atque his separatim, aut mixtis. Vt harmonia quidem, & numero, vtuntur solum & Auletica, & Citharistica, & si quæ aliæ sunt tales poeseſtate, vt fistularum. Ipſo autem numero imitantur ſine harmonia, qui ſunt inter ſaltatores. etenim iſti per figuratos numeros imitantur & mores, & perturbationes, & actiones. Epopœia verò ſolum ſermonibus nudis, vel metris, & his ſiue mixtis inter ſe, ſiue vno aliquo genere vtens metrorum, qualis fuit vſque adhuc. Non enim rem communem poſſemus nominare Sophronis, & Xenarchi mimos, & Socratis ſermones. Neque ſiquis per Trimetra, vel Elegos, vel alia quædam talia conficeret imitationem. Niſi quòd homines coniungentes cum metro ipſum fingere, alios quidem Elegorum fictores, alios verò Epicorum fictores nominant: non ſecundum imitationem, ſed communiter ſecundum metrum appellantes poëtas. Etenim ſi Medicinæ, aut Muſicæ aliquid per metra proferunt, ſic appellare conſueuerunt. Nihil autem commune eſt Homero, & Empedocli præter metrum. Quare illum quidem poëtam iuſtum eſt appellare: hunc verò phyſiologum magis quàm poëtam. Similiter verò etiam ſiquis omnia metra miſcens non faciat imitationem, quemadmodum Chæremon fecit Centaurum, mixtam rapſœdiam ex omnibus metris: iam poëta non eſt appellandus. Atque hæc quidem hunc in modum explicata ſint. Sunt autem aliquæ, quæ omnibus vtuntur iis, quæ dicta ſunt, nempe numero, & concentu, & metro, ſicut Dithyrambicorum poëſis, & Nomorum. Præterea Tragœdia, & Comœdia. Differunt verò, quòd illæ quidem ſimul omnibus: hæ verò ſecundum partem. Atque has quidem dico differentias artium in quibus faciunt imitationem.

CAPVT II.

QVoniam autem ij, qui imitantur, agentes imitantur, neceſſe verò eſt eos aut bonos aut malos eſſe (mores enim fermè hos conſequuntur ſolos, nam vitioſitate, & virtute in moribus differunt omnes) aut meliores, quàm ſecũdũ nos, aut peiores neceſſe eſt imitari. Vt ex pictoribus Polygnotus quidẽ meliores. Pauſon verò deteriores: at Dionyſius ſimiles pingebat. Manifeſtum autẽ eſt, quòd & ex iis, quæ dictæ

A ῥυθμοῖ καὶ λόγῳ ἢ ἁρμονίᾳ· τούτοις ἢ ἢ χρῶνται, ἢ μεμιγμένοις τοῖς, ἁρμονία μὲν καὶ ῥυθμῷ χρώμενα μόνον, οἷον αὐλητικὴ καὶ κιθαριστικὴ, καὶ εἴ τινες ἕτερα τυγχάνουσι τοιαῦτα τὴν δύναμιν ἔχοντα οἷον σύριγξ· ἄνευ δὲ ἁρμονίας τῷ ῥυθμῷ μιμοῦνται χορεῖς· οὗτοι γὰρ διὰ τῶν σχηματισμῶν ῥυθμοῖς μιμοῦνται καὶ ἤθη καὶ παθήματα καὶ πράξεις· ἡ δὲ ἐπικὴ μόνον λόγοις ψιλοῖς, ἢ τοῖς μέτροις· καὶ τούτοις εἴτε μιγνύσα μετ' ἀλλήλων, εἴτ' ἐπὶ τινὸς χρῶμενα τοῦ μέτρου τυγχάνουσα μέχρι τοῦ νῦν. οὐδὲ γὰρ ἂν ὀνομάσειεν κοινὸν τοῦ Σώφρονος καὶ Ξενάρχου μίμους, καὶ τοὺς Σωκρατικοὺς λόγους, οὐδ' εἴ τις διὰ τριμέτρων, ἢ ἐλεγείων, ἢ τῶν ἄλλων τινῶν τῶν τοιούτων ποιήσειν τὴν μίμησιν· πλὴν οἱ ἀνθρωποι γὰρ συνάπτοντες τῷ μέτρῳ τὸ ποιεῖν, τοὺς μὲν ἐλεγοποιοὺς λέγουσι, τοὺς δὲ ἐποποιοὺς προσαγορεύουσι, οὐχ ὡς κατὰ τὴν μίμησιν ποιοῦντας, ἀλλὰ κοινῇ κατὰ τὸ μέτρον προσαγορεύοντες· καὶ γὰρ εἰ ἰατρικὴν ἢ μετρικὴν τι διὰ τῶν μέτρων ἀναφέρουσι, οὕτω καλεῖν εἰώθασι· οὐδὲν δὲ κοινὸν ἔχει Ὁμήρῳ καὶ Ἐμπεδοκλῆς πλὴν τὸ μέτρον. διὸ τὸν μὲν ὀρθῶς ἂν καλοῖεν ποιητὴν· τὸν δὲ, φυσιολόγον μᾶλλον ἢ ποιητὴν ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τις ἅπαντα τὰ μέτρα μιγνύων, ποιοῖτο τὴν μίμησιν, καθάπερ Χαιρήμων ἐποίησεν Ἱππολαπίθας, μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων, ὡς οὐδὲ καὶ ποιητὴν προσαγορευτέον. οἷς μὲν οὖν τούτων διωρίσθω περὶ τοῦ ἔργου· εἰσὶ δὲ τινες οἷς πᾶσι χρῶνται τοῖς εἰρημένοις λόγοις οἷον, ῥυθμῷ καὶ μέλει καὶ μέτρῳ, οἷον ἡ τε τῶν διθυραμβοποιῶν ποίησις, καὶ ἡ τῶν νόμων, καὶ ἥ τε τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. διαφέρουσι δὲ, ὅτι μὲν οἷς ἅμα πᾶσιν, ἢ δὲ κατὰ μέρος. ταύτας οὖν φημὶ λέγειν τὰς διαφορὰς τῶν τεχνῶν, ἐν οἷς ποιοῦσιν τὴν μίμησιν.

Κεφάλαιον β.

ΕΠεὶ ἢ μιμοῦνται οἱ μιμούμενοι πράττοντες, ἀνάγκη δὴ τούτους ἢ σπουδαίους ἢ φαύλους εἶναι (τὰ γὰρ ἤθη σχεδὸν ἀεὶ τούτοις ἀκολουθεῖ μόνοις, κακίᾳ γὰρ καὶ ἀρετῇ τὰ ἤθη διαφέρουσι πάντες) ἢ τοὺς βελτίους, ἢ κατ' ἡμᾶς, ἢ χείρους, ἢ καθάπερ μιμεῖσθαι, ὥσπερ οἱ γραφεῖς. Πολύγνωτος μὲν γὰρ κρείττους, Παύσων δὲ χείρους, Διονύσιος δὲ ὁμοίους ἔγραφε. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ περὶ ἑκάστου τῶν τοιούτων μιμήσεται

LIBER DE POETICA. 791

μιμήσεται ἐξ οἱουπερεῖ τῆς διαφορᾶς ἐστι ἑκάστη τῇ ἕτερον μιμήσεται τῶν τοιούτων. καὶ γὰρ ἐν ὀρχήσει καὶ αὐλήσει καὶ κιθαρίσει ἔστι γένη τοιαῦτα τὰς ἀνομοιότητας· καὶ ἐν λόγοις δὲ καὶ ψιλοῖς καὶ μετρικοῖς· οἷον, Ὅμηρος μὲν βελτίους, Κλεοφῶν δὲ ὁμοίους, Ἡγήμων δὲ ὁ Θάσιος ὁ τὰς παρῳδίας ποιήσας πρῶτος, καὶ Νικοχάρης ὁ τὴν Δηλιάδα, χείρους. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς διθυράμβους καὶ τοὺς νόμους, ὡς Κύκλωπας Τιμόθεος καὶ Φιλόξενος μιμήσαιτο ἄν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαφορᾷ καὶ ἡ τραγῳδία πρὸς τὴν κωμῳδίαν διέστηκεν· ἡ μὲν γὰρ χείρους, ἡ δὲ βελτίους μιμεῖσθαι βούλεται τοὺς νῦν.

Κεφάλαιον γ.

ΕΤι δὲ τούτων ποίᾳ διαφορά, τὸ, ὡς ἔφαμεν πάντων μιμεῖσθαί τι πράττοντας. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ τὰ ἔθη τὰ μιμεῖσθαι ἔστι, ἢ τινα μὲν ἀπαγγέλλοντα, ἢ ἕτερόν τι γιγνόμενον, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ· ἢ ὡς τὸν αὐτὸν καὶ μὴ μεταβάλλοντα, ἢ πάντας ὡς ἀνδρίζοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμούμενοι. ἐν τοσοῦτον δὴ τρισὶν διαφορᾶς ἡ μίμησις ἔστιν, αἷς ἐπάνω κατ' ἀρχὰς εἴπομεν τίνες τε καὶ ἃ καὶ πῶς· τὸν μὲν ἐν αὐτῇ ὁ αὐτὸς εἶναι μιμητὴς Ὁμήρῳ Σοφοκλῆς· μιμοῦνται γὰρ ἀμφω πράττοντας· τῇ δὲ Ἀριστοφάνει· ἀνδριζομένους γὰρ μιμοῦνται καὶ δρῶντας ἅμα. ὅθεν καὶ δράματα καλεῖσθαί τινες αὐτὰ φασιν, ὅτι μιμοῦνται δρῶντας. διὰ καὶ ἀπονεῖμαι τοῖς τε τραγῳδίαις καὶ τοῖς κωμῳδίαις οἱ Δωριεῖς· τοῖς μὲν κωμῳδίαις οἱ Μεγαρεῖς, οἱ τε νῦν ὄντες, ὡς δὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς δημοκρατίας γενομένου, καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ· ἐκεῖθεν γὰρ ἦν Ἐπίχαρμος ὁ ποιητὴς, πολὺ πρότερος ὢν, Χωνίδου καὶ Μάγνητος· καὶ τῇ τραγῳδίᾳ ἴσως τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, ποιούμενοι τὰ ὀνόματα κωμῶν· οὗτοι γὰρ κώμας τὰς πόλεις καλεῖν φασιν, Ἀθηναῖοι δὲ δήμους· ὡς κωμῳδοῦ ἀπὸ τοῦ κωμάζειν λεχθέντος, ἀλλὰ τῷ κατ' κώμας πλάνην ἀπωνομάζθαι ἐκ τοῦ ἄστους· καὶ τὸ ποιεῖν αὐτοὺς οὐ δρᾶν, Ἀθηναῖοι δὲ πρᾶξιν αὐτὸ φασιν. ὅθεν καὶ τῆς διαφορᾶς, καὶ τόσας, καὶ τίνες, τῶν μιμήσεων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

Κεφάλαιον δ.

ΕΟίκασι δ' γενέσεις μὲν ἄλλας τινὰς ποιήσεως αἰτίαι δύο τινὲς, ἃς αὐτὰς φύσει πάρεστι, τὸ γὰρ μιμεῖσθαι, σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις

A sunt, imitationibus vnaquæque habebit has differentias, & erit diuerſa, eo quòd diuerſa imitabitur. Nam in ſaltatione, & Auletica, & Citharistica poſſunt eſſe eiuſmodi diſſimilitudines. Et circa ſermones, & nuda metra: vt Homerus quidem meliores: Cleophon verò ſimiles: at Hegemon Thaſius, qui parodias, & Nicocharis, qui Deliada, peiores. Similiter verò etiam B circa Dithyrambos, & circa Nomos vt qui fecit Cyclopes Timotheus, & Philoxenus, poſſet aliquis imitari. In eadem verò differentia & Tragœdia, & Comœdia ſeparata eſt, hæc enim peiores, illa meliores imitari vult, quàm ij, qui nunc ſunt.

CAPVT III.

PRæterea verò in his tertia differentia eſt, vt ſingula hæc imitaretur aliquis. Etenim in iiſdem, & eadem imitari licet C interdum quidem exponentem, vel aliud quippiam factum, vt Homerus facit: vel vt eundem, & non ſe immutantem: vel omnes vt agentes, & mollientes aliquid, quos imitantur. Iam verò in tribus his differentiis imitatio eſt, vt dicebamus in principio, tum in quibus: tum quæ, tum quomodo. Quare in vna quadam parte idem eris imitator cum Homero Sophocles: imitantur enim ambo bonos: in alterò verò cùm Ariſtophane, molientes enim D aliquid, & agentes ambo imitantur. Quam obrem ſibi vendicant eo Tragœdiam, & Comœdiam Dorienſes. Comœdiam quidem Megarenſes, & qui hic ſunt, tanquàm in ipſorum Democratia natam. Et qui ſunt ex Sicilia: Inde enim Epicharmus poeta multo prius, quàm Chonnides, & Magnetes. Et Tragœdiam aliqui eorum, qui ſunt in Peloponneſo: ducentes à nominibus E signum. hi enim comas pagos appellare ſe dicunt: Athenienſes verò demos, quaſi comœdi non à κωμάζειν dicti ſint, ſed nominati ab errore per pagos ex vrbe. Et facere ipſi quidẽ oſtendunt ſe dicere δρᾶν. Athenienſes verò πράττειν. Ac de differentiis quidem imitationis, & quot, & quæ ſint, tam multa dicta ſint.

CAPVT. IIII.

VIdentur autem genuiſſe in vniuerſum poeticam cauſæ duæ, atq; ipſæ naturales. Nam imitari inſitũ hominibus à

pueris est. Et hæc re differunt ipsi ab aliis
animalibus, quòd homo est animal ma-
ximè accommodatum ad imitandum. Et
perceptiones faciunt primas per imita-
tionem. Et gaudent omnes rebus imita-
tione expressis, signum autem huius rei est
id, quod contingit in operibus opificum,
quæ enim ipsa molestè cernimus, horum
imagines exactissimè expressas dum spe-
ctamus, gaudemus, vt ferarum formas ab-
iectissimarum & cadauerum. Ac signum
huius rei etiam est, quòd discere non solu-
um philosophis iucundissimum est, sed
etiam aliis similiter, qui tamen parum e-
ius participes sunt. ob id enim gaudent
cernentes imagines, quia contingit spe-
ctantes discere & ratiocinari, quid vnum-
quodque sit, vt hunc illum esse. Quoniam
nisi contigerit eum prius vidisse, non pro-
pter id, quod imitatione expressum est,
efficiet voluptatem, sed propter artifi-
cium, aut colorem, aut talem aliquam
causam. Verùm cùm secundum naturam
sit in nobis ipsum imitari, & harmonia, &
numerus (nam metra particulas esse nu-
merorum manifestum est) à principio,
qui natura apti erant ad hæc ipsa maxi-
mè, paullatim promouentes genuerunt
poesim ex iis, quæ subitò dicebantur. Di-
uisa autem est secundum proprios mores
poesis. Nam grandiores honestas imita-
bantur actiones ac huiusmodi hominum,
humiliores verò malorum, facientes pri-
mùm vituperationes, quemadmodum al-
teri hymnos & encomia. Atque eorum
quidem, qui ante Homerum fuerunt, nul-
lius possumus nominare poema tale. Ve-
risimile autem est, multos esse. At ab Ho-
mero exordis licet: vt est illius Margi-
tes, & alia. Quibus secundum id, quod
conueniebat, iambicum accessit metrum,
itaque & iambicum vocatur nunc, quòd
& in hoc metro conuicia inter se exerce-
bant: & fuerunt ex priscis alij quidem
heroicorum, alij verò iamborum poetæ.
Quemadmodum autem & in grauibus
maximè poeta fuit Homerus (solus enim
fuit, non solum quia bene, sed etiam
quia imitationes dramaticè fecit) sic &
Comœdiæ figuras primus submonstrauit
non vituperationem, sed ridiculum dra-
mate complectens. Nam Margites propor-
tionem habet, vt Ilias, & Odyssea ad Tra-
gœdias, sic & ipse ad Comœdias. Cùm au-
tem apparuisset Tragœdia, & Comœdia
qui ad vtranque poesim ferebantur se-
cundum propriam naturam, partim qui-
dem pro Iambicis Comici facti sunt:

A ποιε ἐκ παίδων ἐξ, καὶ τούτῳ διαφέρουσι
τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι μιμητικώτατόν ἐστι. καὶ
τὰς μαθήσεις ποιοῦνται διὰ μιμήσεως τὰς
πρώτας, καὶ τὸ χαίρειν τοῖς μιμήμασιν πάντες
σημεῖον δὲ τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν
ἔργων. ἃ γὰρ αὐτὰ λυπηρῶς ὁρῶμεν, τούτων
τὰς εἰκόνας τὰς μάλιστα ἀκριβεῖς θεώμεθα, χαίρο-
μεν διαγιγνώσκοντες· οἷον θηρίων τε μορφὰς τῶ-
ν ἀτιμοτάτων, καὶ νεκρῶν ἀτίμων· διὸ καὶ τοῦτο,
ὅτι μανθάνειν εὐ μόνον τοῖς φιλοσόφοις ἡδύ
ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως· ἀλλ' ὀλίγον
μετέχουσι κοινωνοῦσιν αὐτοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο χαίρου-
σι τὰς εἰκόνας ὁρῶντες, ὅτι συμβαίνει θεωρο-
ῦντας τὰς μαθήσεις καὶ συλλογίζεσθαι τί ἕκα-
στον· οἷον, ὅτι οὗτος ἐκεῖνος· ἐπεὶ ἐὰν μὴ
τύχῃ προεωρακώς, οὐ διὰ μίμησιν ποιεῖ
τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπερ-
γασίαν, ἢ τὴν χροιὰν, ἢ διὰ τοιαύτην τι-
νὰ ἄλλην αἰτίαν. ἐπὶ φύσει δὲ ὄντος ἡμῖν
τοῦ μιμεῖσθαι, καὶ τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ῥυθ-
μοῦ (τὰ γὰρ μέτρα, ὅτι μόρια τοῦ ῥυθμοῦ
ἐστι, φανερόν) ἐξ ἀρχῆς οἱ πεφυκότες πρὸς
αὐτὰ μάλιστα ἐπὶ μικρὸν προάγοντες, ἐγέν-
νησαν τὴν ποίησιν ἐκ τῶν αὐτοσχεδιασμά-
των. διεσπάσθη δὲ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἤθη ἡ ποίη-
σις. εἰ μὲν γὰρ σπουδαιότερα, τὰς καλὰς πρά-
ξεις καὶ τὰς τῶν τοιούτων πρά-
ξεις· εἰ δὲ φαυλότερα, τὰς τῶν φαύλων
πρᾶξιν ποιοῦντες, ὥσπερ ὕμνους καὶ ἐγκώμια.
τῶν μὲν οὖν πρὸ Ὁμήρου οὐδένες ἔχομεν εἰπεῖν ποίημα τοιοῦτον,
εἰκὸς δὲ μὲν πολλοὺς ἦσθαι πρὸ Ὁμήρου τοιούτους ὄντας· ἀπὸ δὲ Ὁμήρου ἄρξασθαι
ἔστιν· οἷον, ἐκείνου ὁ Μαργίτης, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἀρμόττον ἰαμβεῖον ἐνῆν διὰ
τοῦτο μέτρον. διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλοις. καὶ
ἐγένοντο τῶν παλαιῶν, οἱ μὲν ἡρῳικοὶ, οἱ δὲ
ἰαμβοποιοί. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα
μάλιστα ποιητὴς Ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ οὐχ
ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς
ἐποίησε,) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχή-
ματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλ-
λὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ Μαρ-
γίτης ἀμέλει ἐχρῆν, ὥσπερ Ἰλιὰς πρὸς τὴν Ὀδύσσειαν πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας. ἐπεὶ δὲ ἐφάνησαν τραγῳδία καὶ κωμῳδία καὶ τὴν ἐπιτηδείαν φύσιν, οἱ μὲν
ἀπὸ τῶν ἰαμβείων, κωμῳδοποιοὶ ἐγένοντο·
εἰ δὲ αὖ-

εἰ δὲ αὖ τῶν τῶν ἐπῶν, τραγῳδοδιδάσκαλοι, A partim verò pro Epicis Tragici, quia maio-
διὰ τὸ μείζω καὶ ἐντιμότερα τὰ σχήματα εἶναι res, & honoratiores figuræ essent hæ, quàm
ταῦτα ἐκείνων τῶν μικρῶν ἐπιτιμῶσι, εἰ ἄρα illæ. Ac considerate quidem vtrum suffi-
ἔχει ἤδη ἡ τραγῳδία τῆς εἴδεσι ἱκανῶς, ἢ cientes se habeat iam Tragœdia in formis
οὔ, αὐτό τε καθ' αὑτὸ κρινάμενον, καὶ πρὸς ipsius, nec ne: tumsi res ipsa per se iu-
τὰ θέατρα, ἄλλος λόγος. γενομένη οὖν ἀπ' dicetur, tum ad theatra: alia ratio est.
ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς, καὶ αὐτὴ καὶ ἡ κω- Nata igitur est à principio ex tempore &
μῳδία. καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸ δι- ipsa, & Comœdia. & vna quidem ab iis,
θύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν φαλλικῶν, ἃ ἔτι νῦν qui Dithyrambum canebant: altera verò
πολλαχοῦ τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα, B ab iis, qui phallica, quæ propterea etiam
καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν προαγομένη, ὅσον nunc in multis ciuitatibus manent, legi-
ἐφάνη φανερὸν αὐτῆς καὶ πολλὰς μεταβο- bus constituta, pallatim aucta est, produ-
λὰς μεταλαβοῦσα ἡ τραγῳδία ἐπαύσατο, nisestum. Et multas mutationes cùm ha-
ἐπεὶ ἔχει τὴν αὑτῆς φύσιν· καὶ τὸ τὴν ὑπερβο- buisset Tragœdia, conquieuit: quia con-
λὴν πλήθους ἐξ ἑνὸς εἰς δύο, καὶ τρεῖς Αἰσχύ- secuta est suam ipsius naturam. Ac histrio-
λος ἤγαγε, καὶ τὰ τῶν χορῶν ἐλάττωσεν, καὶ τὸν nium multitudinem ex vno ad duos pri-
λόγον ἐποίησε κυριώτατον· πρὸς δὲ C mus Æschylus produxit. Et ea, quæ ad cho-
καὶ σκευογραφίαν, Σοφοκλῆς. ἔτι δὲ τὸ rum pertinent, minuit. Et orationem pri-
μέγεθος ἐκ μικρῶν μύθων καὶ λέξεως γε- marum partium instituit. Tres autem, & C
λοίας, διὰ τὸ ἐκ σατυρικοῦ μεταβαλεῖν, scenæ ornamentum, Sophocles. Præterea
ὀψὲ ἀπεσεμνύνθη τὸ τετραμέτρῳ magnitudo ex paruis fabulis, & locutio-
ἰαμβείῳ ἐχρῆτο, διὰ τὸ σατυρικὴ καὶ ὀρχη- ne ridicula, propterea quod ex satyrico
στικωτέρα ἦν τὴν ποίησιν. λέξεως δὲ γενο- mutata est, tardè grandiatem habuit. Ac
μένης, αὐτὴ ἡ φύσις τὸ οἰκεῖον μέτρον εὗρεν· metrum ex tetrameto iambicum factum
μᾶλλον γὰρ λεκτικὸν τῶν μετρων τὸ ἰαμβεῖόν est. Nam primùm tetrametro vtebantur:
ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα propterea quòd satyrica, & magis salta- D
λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους toria erat poesis. Locutione autem nata,
ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις, καὶ ἐκβαίνοντες τῆς ipsa natura proprium metrum inuenit.
λεκτικῆς ἁρμονίας. ἔτι δὲ ἐπεισόδια πολ- Maximè verò sermoni accommodatum
λὰ, καὶ τὰ ἄλλα οἷς ἕκαστα κοσμοῦσιν λέ- omnium metrorum iambicum est. Signúm-
γεται. εἰς ὃν οὖν τοῦτον τοιοῦτα ἔστι ἡμῖν que huius rei est, quòd plurima iambica
εἰρημένα. πολὺ γὰρ ἂν ἴσως ἔργον εἴη διε- proferimus in collocutione, quam inui-
ξιέναι κατὰ πάντα.

Κεφαλαιον ε.

Ἡ δὲ κωμῳδία ἔστι, ὥσπερ εἰπομεν, μί- eem habemus: hexameta verò rarò, & e-
μησις φαυλοτέρων οὐχὶ, εὐ ἀφίστε κατὰ eunies ex accommodata sermoni harmo-
πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τὸ αἰσχρὸν ἔστι τὸ γελοῖον nia. Præterea verò episodiorum multi-
μόριον, τὸ γὰρ γελοῖον ἔστι ἁμάρτημά τι καὶ tudines, & alia vt singula se habent, or-
αἶσχος ἀνώδυνον, καὶ οὐ φθαρτικόν· ὥσπερ δὲ ἐν τῷ nata esse dicuntur. Ac de his quidem
γελοῖῳ φανερόν τι ἀμορφία τι καὶ διεστραμ- tam multa à nobis dicta sint: plura enim
μένον ἄνευ ἀλύπου. αἱ οὖν τῶν τραγῳδιῶν μεταβάσεις, καὶ δι' ἃς ἐγένοντο, οὐ λε- fortasse dicenda essent, si singula essent
λήθασιν, ἡ δὲ κωμῳδία, διὰ τὸ μὴ σπουδάζεσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἐλάνθανεν. ἐπὶ γὰρ χορὸν κωμῳδῶν explicanda.
ἐφ' ποτε ὁ ἄρχων ἐδίδοκεν, ἀλλ' ἐθελονταὶ ἦσαν. ἔπειτα δὲ γνωριμά τινα αὐτῆς ἐγένετο, εἰ λε-
γόμενα ἄττα αὐτῆς ποιητὴ μνημονεύοντες.

CAPVT V.

COmœdia verò est, vt dicebamus, imi-
tatio peiorum. At non secundum o-
mne vitium: sed turpitudinis est partic-
ula ridiculum. Et enim ridiculum est er-
ratum quoddam, & turpitudo sine dolore,
& non habens vim interimendi, vt sta-
tim ridicula facies, turpisque ac distorta
sine dolore. Ac mutationes quidem Tra-
gœdiæ, & per quos factæ sint, non la-
tent. Comœdia verò, quia in ipsa à princi-
pio positum studium non est, latuit. Et e-
nim chorum comœdorum sero magistra-
tus dedit sed illi voluntarij erant. Atque
cùm figuras quasdam iam ipsa nacta es-
set, pauci ipsius poetæ commemorantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quis autem personas assignauerit, aut prologos, aut multitudines histrionum, & quæcunque talia, ignorantur. At fabulas facere Epicharmus & Phormis cœperunt. Ac ex Sicilia quidem à principio venit. Eorum verò, qui Athenis orti sunt, Crates primus, cùm iambicam formam abiecisset, cœpit in vniuersum facere sermones vel fabulas. Epopœia igitur Tragœdiam vsque ad solum hunc terminum consecuta est, quòd sit cum sermone imitatio bonorum. In eo autem differunt, quòd illa quidem metrum simplex habet: & enarratio est: præterea longa est: hæc verò quàm maximè conatur sub vno solis ambitu esse, aut paullisper variare: cùm Epopœia indefinita sit tempore. Atque in hoc differt, etiam si primis temporibus id similiter faciebant, tum in Tragœdiis, tum in Epicis. Partes autem quædam eædem sunt, quædam propriæ Tragœdiæ. Quare quicunque cognitionem habuerit Tragœdiæ bonæ, & malæ, habuerit etiam Epicorum. Quæ enim Epopœia habet, insunt in Tragœdia. Quæ verò ipsa non omnino in Epopœia.

CAPVT VI.

AC de imitatione quidem, quæ fit hexametro, & de Comœdia posterius dicemus. De Tragœdia verò dicamus, assumentes ipsius definitionem, quæ ex iis, quæ dicta sunt, nascitur, vnde patet ipsius natura. Est igitur tragœdia imitatio actionis probæ & perfectæ magnitudinem habentis, suaui sermone, separatim singulis formis in partib. agētibus, & nō per enarrationem. Sed per misericordiā, & metum inducens talium perturbationum purgationem. Iam dico suauem sermonem, habentem numerum, & harmoniam, & melodiam. Illud autem, separatim formis, propterea quòd quædam solum efficiuntur per metra, & rursus alia per melodiam. Quoniam autem agentes faciunt imitationem, primùm quidem ex necessitate erit aliqua pars Tragœdiæ Apparatus. Deinde Melopœia. Et Dictio. In his enim faciunt imitationem. Ac dico dictionem ipsam metrorum compositionem. Melopœiam verò idipsum, quod manifestam omnibus vim habet. Et quoniam actionis est imitatio, atque agitur à quibusdam agentibus, quos necesse est cuiusdam modi esse, & secundum mores, & sententiam (nam propter hæc etiam actiones dicimus esse cuiusdam modi) naturaliter sunt duæ causæ actionum, Sententia, & Mores.

A τὶς δὲ πρόσωπα ἀπέδωκεν, ἢ προλόγους, ἢ πλήθη ὑποκριτῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἠγνόηται. τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν, τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκ Σικελίας ἦλθε. τῶν δὲ Ἀθήνησι Κράτης πρῶτος ἦρξεν, ἀφέμενος τῆς ἰαμβικῆς ἰδέας καθόλου ποιεῖν λόγους ἢ μύθους. ἡ μὲν οὖν ἐποποιία τῇ τραγῳδίᾳ μέχρι μόνου μέτρου μετὰ λόγου μίμησις εἶναι σπουδαίων ἠκολούθησεν. τῷ δὲ τὸ μέτρον B ἁπλοῦν ἔχειν, καὶ ἀπαγγελίαν εἶναι, ταύτῃ διαφέρουσιν· ἔτι δὲ τῷ μήκει· ἡ μὲν, ὅτι μάλιστα πειρᾶται ὑπὸ μίαν περίοδον ἡλίου εἶναι, ἢ μικρὸν ἐξαλλάττειν. ἡ δὲ ἐποποιία, ἀόριστος τῷ χρόνῳ, καὶ τούτῳ διαφέρει. καίτοι τὸ πρῶτον ὁμοίως ἐν ταῖς τραγῳδίαις τοῦτο ἐποίουν, καὶ ἐν τοῖς ἔπεσι. μέρη δὲ ἐστὶ τὰ μὲν ταὐτὰ, τὰ δὲ ἴδια τῆς τραγῳδίας. διόπερ ὅστις C περὶ τραγῳδίας οἶδε σπουδαίας καὶ φαύλης, οἶδε καὶ περὶ ἐπῶν. ἃ μὲν γὰρ ἐποποιία ἔχει, ὑπάρχει τῇ τραγῳδίᾳ· ἃ δὲ αὐτῇ, οὐ πάντα ἐν τῇ ἐποποιίᾳ.

Κεφάλαιον ϛ.

ΠΕρὶ μὲν οὖν τῆς ἐν ἑξαμέτροις μιμητικῆς, καὶ περὶ κωμῳδίας ὕστερον ἐροῦμεν. περὶ δὲ τραγῳδίας λέγωμεν, ἀπολαβόντες αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν γινόμενον ὅρον τῆς D οὐσίας. ἔστιν οὖν τραγῳδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἑκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις δρώντων, καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν. λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον, τὸν ἔχοντα ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν καὶ μέλος. τὸ δὲ χω-E ρὶς τοῖς εἴδεσι, τὸ διὰ μέτρων ἔνια μόνον περαίνεσθαι, καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους. ἐπεὶ δὲ πράττοντες ποιοῦνται τὴν μίμησιν, πρῶτον μὲν ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τι μόριον τραγῳδίας ὁ τῆς ὄψεως κόσμος, εἶτα μελοποιία καὶ λέξις. ἐν τούτοις γὰρ ποιοῦνται τὴν μίμησιν. λέγω δὲ λέξιν μὲν αὐτὴν τὴν τῶν μέτρων σύνθεσιν· μελοποιίαν δὲ, ὃ τὴν δύναμιν F φανερὰν ἔχει πᾶσαν. ἐπεὶ δὲ πράξεώς ἐστι μίμησις, πράττεται δὲ ὑπό τινων πραττόντων, οὓς ἀνάγκη ποιούς τινας εἶναι κατά τε τὸ ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν (διὰ γὰρ τούτων καὶ τὰς πράξεις εἶναι φαμὲν ποιάς τινας) πέφυκεν αἴτια δύο τῶν πράξεων εἶναι, διάνοιαν καὶ ἦθος.

καὶ κατ

καὶ κατὰ ταύτας καὶ τυγχάνουσι καὶ ἀποτυγχάνουσι πάντες. ἔστι δὲ τῆς μὲν πράξεως ὁ μῦθος μίμησις. λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον, τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων· τὰ δὲ ἤθη, καθ' ἃ ποιούς τινας εἶναι φαμὲν τοὺς πράττοντας· διάνοιαν δὲ, ἐν ὅσοις λέγοντες ἀποδεικνύουσί τι, ἢ καὶ ἀποφαίνονται γνώμην· ἀνάγκη οὖν πάσης τραγῳδίας μέρη εἶναι ἕξ, καθ' ἃ ποιά τις ἐστὶν ἡ τραγῳδία. ταῦτα δ' ἐστὶ, μῦθος, καὶ ἤθη, καὶ λέξις, καὶ διάνοια, καὶ ὄψις, καὶ μελοποιία. οἷς μὲν γὰρ μιμοῦνται, δύο μέρη ἐστίν· ὡς δὲ μιμοῦνται, ἕν· ἃ δὲ μιμοῦνται, τρία. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. τούτοις μὲν οὖν οὐκ ὀλίγοι αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, κέχρηνται τοῖς εἴδεσι. καὶ γὰρ ὄψις ἔχει πᾶν, καὶ ἦθος, καὶ μῦθον, καὶ λέξιν, καὶ μέλος καὶ διάνοιαν ὡσαύτως. μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησίς ἐστιν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πράξεων, καὶ βίου καὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας, καὶ γὰρ ἡ εὐδαιμονία ἐν πράξει ἐστὶ, καὶ τὸ τέλος πρᾶξίς τις ἐστὶν, οὐ ποιότης. εἰσὶ δὲ κατὰ μὲν τὰ ἤθη ποιοί τινες· κατὰ δὲ τὰς πράξεις, εὐδαίμονες, ἢ τοὐναντίον. οὐκ οὖν ὅπως τὰ ἤθη μιμήσωνται, πράττουσιν, ἀλλὰ τὰ ἤθη συμπεριλαμβάνουσι διὰ τὰς πράξεις. ὥστε τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγῳδίας. τὸ δὲ τέλος μέγιστον ἁπάντων ἐστίν. ἄνευ μὲν γὰρ πράξεως οὐκ ἂν γένοιτο τραγῳδία· ἄνευ δὲ ἠθῶν γένοιτ' ἄν. αἱ γὰρ τῶν νέων τῶν πλείστων ἀήθεις τραγῳδίαι εἰσὶ, καὶ ὅλως ποιηταὶ πολλοὶ τοιοῦτοι. οἷον καὶ τῶν γραφέων Ζεῦξις πρὸς Πολύγνωτον πέπονθεν. ὁ μὲν γὰρ Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος· ἡ δὲ Ζεύξιδος γραφὴ οὐδὲν ἔχει ἦθος. ἔτι ἐάν τις ἐφεξῆς θῇ ῥήσεις ἠθικὰς, καὶ λέξεις καὶ διανοίας εὖ πεποιημένας, οὐ ποιήσει ὃ ἦν τῆς τραγῳδίας ἔργον, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἡ καταδεεστέροις τούτοις κεχρημένη τραγῳδία, ἔχουσα δὲ μῦθον καὶ σύστασιν πραγμάτων. πρὸς δὲ τούτοις τὰ μέγιστα οἷς ψυχαγωγεῖ ἡ τραγῳδία, τοῦ μύθου μέρη ἐστίν, αἵ τε περιπέτειαι καὶ ἀναγνωρίσεις. ἔτι σημεῖον ὅτι καὶ οἱ ἐγχειροῦντες ποιεῖν, πρότερον δύνανται τῇ λέξει καὶ τοῖς ἤθεσιν ἀκριβοῦν, ἢ τὰ πράγματα συνίστασθαι, οἷον καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ σχεδὸν ἅπαντες. ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἷον ψυχὴ ὁ μῦθος τῆς τραγῳδίας, δεύτερον δὲ τὰ ἤθη. [παραπλήσιον γάρ ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς. εἰ γάρ τις ἐναλείψειε τοῖς καλλίστοις φαρμάκοις χύδην, οὐκ ἂν ὁμοίως εὐφράνειε, καὶ λευκογραφήσας

A Et secundum has tum fortunati tum infortunati sunt omnes. Est autem actionis quidem Fabula, imitatio. Dico enim Fabulam, hanc rerum compositionem. Mores verò, secundum quos cuiusdammodi esse dicimus agentes. At sententiam ea omnia, in quibus dicentes demonstrant aliquid, vel etiam enunciant mentem. Necesse igitur est omnis Tragœdiæ partes esse sex, secundū quas cuiusdammodi est B Tragœdia. Atque hæ sunt, fabula, mores, & dictio, & sententia, & apparatus, & melopœia. Quibus enim imitantur, duæ partes sunt. Quomodo imitantur, vna. Quæ imitantur, tres. Etenim apparatus habet omne, & mores, & fabulam, & dictionem, & melos, & sententiam similiter. Maximum verò horum est rerum compositio. Tragœdia enim imitatio est non hominū, sed actionum, & vitæ, & felicitatis, & infelici-C tatis. etenim felicitas in actione est, & finis, actio quædam est, nō qualitas. Ac sunt quidem secundum mores cuiusdam modi: at secundum actiones, felices, vel contrà. Non igitur agunt, vt imitentur mores: sed propter actiones mores complectuntur. Quare res, & fabula finis est Tragœdiæ, ac finis maximum omnium est. Nam sine actione non fieret Tragœdia: at sine moribus fieret. Recētium enim plurimo-D rum Tragœdiæ sine moribus sunt: & omnino poetæ multi tales: sicut & ex pictoribus, Zeuxis ad Polygnotum se habet. Nam Polygnotus bonus morū descriptor: at Zeuxidis picturæ prorsus caret moribus. Præterea siquis ordine posuerit collocutiones moratas, & dictiones, & sententias benefactas, nō efficiet, quod est Tragœdiæ opus: sed multo magis efficiet Tragœdia, quæ his quidem deterioribus vsa sit, at ha-E beat fabulam, & compositionem rerū benefactam. Ad hæc maximæ res, quibus capit animos Tragœdia, sunt fabulæ partes, nempe peripetiæ, & agnitiones. Præterea signum est, quòd & qui conantur rem poeticam agere, prius possunt dictione, & moribus res exquisitè tractare, quàm res componere, vt primi poetæ fermè omnes. Ac principium quidem, & tan-F quam animus Tragœdiæ, fabula est. Secundum autem mores: assimile enim est in pictura, nam si quis illineret pulcherrimis coloribus fusim, non similiter delectaret, ac si quis albo describeret

Universidad de Deusto Biblioteca

imaginem. est autem imitatio actionis, & per hanc maximè agentium. Tertium verò sententia. Id autem est, dicere posse insita, & conuenientia, quod in orationibus Politicæ & Rhetoricæ opus est. Nam prisci politicè introducebant dicentes: qui verò nūc sunt, Rhetoricè. Iam mores sunt tale quiddam, quod aperit præelectionem, qualis sit in illis, in quibus non est manifestum, vtrum dicens eligat, aut fugiat. Sententia verò est in illis, in quibus demonstrant aliquid aut esse, aut non esse, aut enunciant aliquid in vniuersum. Quartum est sermonum dictio. Ac voco, quemadmodum prius dictum est, dictionem per verba interpretationem, quod & in metris, & in orationibus eandem vim habet. Reliquarum verò quinque Melopœia est maximum condimentorum. Et apparatus allicit quidem animos: sed maximè est artis expers: & minimè proprius poëticæ. Nam Tragœdiæ vis & sine certamine, & histrionibus est, præterea verò potencior est circa fabricam apparatuum, ars illius qui scenam conficit, quàm ars poëtarum.

CAPVT VII.

Explicatis autem his, dicamus deinceps, qualem esse oporteat rerū compositionem: quoniam iam hoc & primum, & maximum Tragœdiæ est. Positum autem est à nobis perfectæ, atque totius actionis esse imitationem habētis aliquam magnitudinem. Totum autem est habens principium, & medium, & finem. Ac principium est, quod ipsum ex necessitate post aliud non est: post illud verò aliud naturaliter est, aut fit. Finis contrarium, quod ipsum post aliud naturaliter est, aut ex necessitate, aut plerunque: post hoc autem aliud nihil. Medium, quod & ipsum post aliud est. Oportet igitur bene compositas fabulas neque vnde libet, incipere, neque vbi libet finire, sed vti dictis formis. Præterea verò, quoniam pulchrum & animal, & omnem rem, quæ ex quibusdam composita est, non solum hęc ordinata habere oportet, verùm etiam esse magnam, sed non quomodolibet, nam pulchrum in magnitudine, & ordine consistit: vnde neque omnino paruū animal esse potest pulchrū, cōfunditur enim spectatio, quæ prope insensibili tēpore fit: neq. omnino magnum: nō enim simul spectatio fit, sed perit spectātibus vnū & totū ex spectatione,

εἰκόνα. ἔστι τε μίμησις πράξεως, καὶ διὰ ταύτην μάλιστα τῶν πραττόντων. τρίτον δὲ ἡ διάνοια. τοῦτο δέ ἐστι τὸ λέγειν δύνασθαι τὰ ἐνόντα καὶ τὰ ἁρμόττοντα· ὅπερ ἐπὶ τῶν λόγων τῆς πολιτικῆς καὶ ῥητορικῆς ἔργον ἐστίν. οἱ μὲν γὰρ ἀρχαῖοι πολιτικῶς ἐποίουν λέγοντας, οἱ δὲ νῦν ῥητορικῶς. ἔστι δὲ ἦθος μὲν τὸ τοιοῦτον, ὃ δηλοῖ τὴν προαίρεσιν ὁποία τις ἐστίν, ἐν οἷς οὐκ ἔστι δῆλον, ἢ προαιρεῖται, ἢ φεύγει ὁ λέγων. διόπερ οὐκ ἔχουσιν ἦθος ἔνιοι τῶν λόγων. διάνοια δὲ, ἐν οἷς ἀποδεικνύουσί τι ὡς ἔστιν, ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ καθόλου τι ἀποφαίνονται. τέταρτον δὲ τῶν μὲν λόγων ἡ λέξις. λέγω δὲ, ὥσπερ πρότερον εἴρηται, λέξιν εἶναι τὴν διὰ τῆς ὀνομασίας ἑρμηνείαν, ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐμμέτρων καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν. τῶν δὲ λοιπῶν πέντε ἡ μελοποιΐα μέγιστον τῶν ἡδυσμάτων. ἡ δὲ ὄψις, ψυχαγωγικὸν μὲν, ἀτεχνότατον δὲ, καὶ ἥκιστα οἰκεῖον τῆς ποιητικῆς. ἡ γὰρ τῆς τραγῳδίας δύναμις, καὶ ἄνευ ἀγῶνος καὶ ὑποκριτῶν ἐστιν. ἔτι δὲ κυριωτέρα περὶ τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄψεων ἡ τοῦ σκευοποιοῦ τέχνη τῆς τῶν ποιητῶν ἐστι.

Κεφάλαιον ζ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα ποίαν τινὰ δεῖ τὴν σύστασιν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστί. κεῖται δὲ ἡμῖν τὴν τραγῳδίαν τελείας καὶ ὅλης πράξεως εἶναι μίμησιν ἐχούσης τι μέγεθος. ἔστι γὰρ ὅλον καὶ μηδὲν ἔχον μέγεθος. ὅλον δέ ἐστι τὸ ἔχον ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τελευτήν. ἀρχὴ δέ ἐστιν, ὃ αὐτὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης μὴ μετ' ἄλλο ἐστί· μετ' ἐκεῖνο δ' ἕτερον πέφυκεν εἶναι ἢ γίνεσθαι. τελευτὴ δὲ τοὐναντίον, ὃ αὐτὸ μετ' ἄλλο πέφυκεν εἶναι, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλο οὐδέν. μέσον δὲ, ὃ καὶ αὐτὸ μετ' ἄλλο, καὶ μετ' ἐκεῖνο ἕτερον. δεῖ ἄρα τοὺς συνεστῶτας εὖ μύθους, μήθ' ὁπόθεν ἔτυχεν ἄρχεσθαι, μήθ' ὅπου ἔτυχε τελευτᾶν, ἀλλὰ κεχρῆσθαι ταῖς εἰρημέναις ἰδέαις. ἔτι δ' ἐπεὶ τὸ καλὸν, καὶ ζῶον καὶ ἅπαν πρᾶγμα ὃ συνέστηκεν ἔκ τινων, οὐ μόνον ταῦτα τεταγμένα δεῖ ἔχειν, ἀλλὰ καὶ μέγεθος ὑπάρχειν μὴ τὸ τυχόν. τὸ γὰρ καλὸν, ἐν μεγέθει καὶ τάξει ἐστί· διὸ οὔτε πάμμικρον ἄν τι γένοιτο καλὸν ζῶον· συγχεῖται γὰρ ἡ θεωρία ἐγγὺς τοῦ ἀναισθήτου χρόνου γινομένη. οὔτε παμμέγεθες· οὐ γὰρ ἅμα ἡ θεωρία γίνεται, ἀλλ' οἴχεται τοῖς θεωροῦσι τὸ ἓν καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῆς θεωρίας.

οἷον

οἷον εἰ μυρίων σταδίων εἴη ζῶον. ὥστε δεῖ καθάπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἔχειν μὲν μέγεθος, τοῦτο δὲ εὐσύνοπτον εἶναι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μύθων ἔχειν μὲν μῆκος, τοῦτο δ' εὐμνημόνευτον εἶναι. τοῦ δὲ μήκους ὅρος, πρὸς μὲν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν αἴσθησιν, οὐ τῆς τέχνης ἐστίν. εἰ γὰρ ἔδει ἑκατὸν τραγῳδίας ἀγωνίζεσθαι, πρὸς κλεψύδρας ἂν ἠγωνίζοντο, ὥσπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτέ φασιν. ὁ δὲ κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ὅρος, ἀεὶ μὲν ὁ μείζων, μέχρι τοῦ σύνδηλος εἶναι, καλλίων ἐστὶ κατὰ τὸ μέγεθος. ὡς δὲ ἁπλῶς διορίσαντας εἰπεῖν, ἐν ὅσῳ μεγέθει κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον ἐφεξῆς γιγνομένων, συμβαίνει εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλλειν, ἱκανὸς ὅρος ἐστὶ τοῦ μεγέθους.

Κεφάλαιον η.

Μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. πολλὰ γὰρ καὶ ἄπειρα τῷ γένει συμβαίνει, ἐξ ὧν ἐνίων οὐδέν ἐστιν ἕν. οὕτω δὲ καὶ πράξεις ἑνὸς πολλαί εἰσιν, ἐξ ὧν μία οὐδεμία γίνεται πρᾶξις. διὸ πάντες ἐοίκασιν ἁμαρτάνειν, ὅσοι τῶν ποιητῶν Ἡρακληΐδα, καὶ Θησηΐδα, καὶ τὰ τοιαῦτα ποιήματα πεποιήκασιν. οἴονται γὰρ ἐπεὶ εἷς ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα καὶ τὸν μῦθον εἶναι προσήκειν. ὁ δ' Ὅμηρος, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα διαφέρει, καὶ τοῦτ' ἔοικε καλῶς ἰδεῖν, ἤτοι διὰ τέχνην ἢ διὰ φύσιν. Ὀδύσσειαν γὰρ ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα ὅσα αὐτῷ συνέβη· οἷον πληγῆναι μὲν ἐν τῷ Παρνασῷ, μανῆναι δὲ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ. ὧν οὐδὲν θατέρου γενομένου, ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἰκὸς θάτερον γενέσθαι· ἀλλὰ περὶ μίαν πρᾶξιν, οἵαν λέγομεν τὴν Ὀδύσσειαν, συνέστησεν· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα. χρὴ οὖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἑνός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησίς ἐστι, μιᾶς τε εἶναι, καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε μετατιθεμένου τινὸς μέρους, ἢ ἀφαιρουμένου, διαφέρεσθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον. ὃ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν, μηδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μόριον τοῦ ὅλου ἐστί.

Κεφάλαιον θ.

Φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι οὐ τὸ τὰ γενόμενα λέγειν, τοῦτο ποιητοῦ ἔργον ἐστίν, ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο, καὶ τὰ δυνα-

vt si decem millium stadiorum sit animal: propterea oportet, quemadmodum in corporibus, & in animalibus inesse quidem magnitudinem, sed eam, quæ facilè conspici possit: sic & in fabulis inueniri quidem longitudinem, sed eam, quæ facilè retineri memoria possit. Longitudinis autem terminus ad contentiones, & sensum, non artis est: si enim termino opus esset, causa Tragœdias recitandi: ad clepsydras contēderent, quemadmodum quondam, & aliis temporibus factum esse affirmant. Terminus autem rei secundum ipsam naturam semper quidem, qui maior est, quatenus simul patet, pulchrior est secundum magnitudinem. Verùm, vt simpliciter re definita dicam, in quanta magnitudine secundum verisimile, & necessarium deinceps nascentibus rebus, contingit in prosperam fortunam ex aduersa, aut ex prospera in aduersam mutari, sufficiens terminus est magnitudinis.

CAPVT VIII.

Fabula autem est vna, non vt aliqui putant, si circa vnum sit. Multa enim, & infinita genere contingunt, ex quibus nonnullis nihil est vnum. sed & actiones vnius multæ sunt, ex quibus nulla actio est vna. Quare omnes videntur peccare, quicunque ex poetis Herculeidem, Theseidem, & talia poemata fecerunt. putant enim, quoniam vnus erat Hercules, vnam etiam fabulam conuenire. At Homerus, vt & in aliis excellit, sic etiam hoc videtur pulchrè vidisse, siue propter artem siue propter naturam. Odysseam enim faciens non descripsit omnia, quæcunque ipsi contigerunt, vt cum accepisse vulnus in Parnasso, & simulasse insaniam in coitione exercitus, ex quibus non erat necessarium, altero facto, alterum factum esse, sed circa vnam actionem, qualem dicimus esse Odysseam, instituit similiter & Iliadem. Oportet igitur, vt in aliis imitatricibus vna imitatio vnius est, sic & fabulam, quoniam actionis imitatio est, & vnius esse, & huius totius, & partes constare rerum sic, vt transposita aliqua, aut ablata diuersum reddatur, & moueatur totum: quod enim, cùm adest, aut non adest, nihil facit, quod appareat, id nec pars quidem est.

CAPVT IX.

Manifestum autem est ex iis, quæ dicta sunt, non esse poetæ munus facta dicere, sed qualia fieri debent, & qui fieri

Universidad de Deusto
Biblioteca

possunt, secundum verisimile, vel necessarium. Nam historicus, & poëta, non eo quòd aut cum metro dicant, aut sine metro, inter se differunt. Liceret enim, quæ Herodoti in metris ponere, & nihilominus esset historia quædam cum metro, quàm sine metris, sed in hoc est differentia, quòd vnus quidem facta dicit: alter verò qualia fieri debent. Quamobrem & res magis philosophica, & melior poëtis est, quàm historia. Nam poëtis magis vniuersalia: historia magis singularia dicit. Est autem vniuersale, cùm exponitur, quemadmodum tali talia contingat dicere, aut facere secundum verisimile, aut necessarium, id quod spectat poëtis, nomina imponens. Singulare verò, quid Alcibiades fecerit, aut passus sit. Ac in Comœdia quidem iam hoc manifestum factũ est. Nam cùm constituerint fabulam per verisimilia, sic quælibet nomina imponunt, & non vt Iambici circa aliquem singularem faciunt. In Tragœdia autem fictis nominibus hærent. Caussa verò est, quòd persuasibile est possibile. Ac non facta quidem non credimus esse possibilia. Facta verò manifestum est possibilium esse. non enim facta essent, si impossibilia essent. Nec tamen non in aliquibus Tragœdiis, vnum, aut duo sunt ex notis nominibus, alia verò ficta. In quibusdam autem nullum, vt in Agathonis flore, similiter enim in hoc & res, & nomina ficta sunt: & nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt traditis fabulis, in quibus Tragœdiæ versantur, hæreamus. nam est ridiculum hoc quærere: quoniam & nota paucis nota sunt, & tamen delectant omnes. Manifestum igitur ex his, poëtam esse oportere magis fabularum effectorem, quàm metrorum, quatenus poëta secundum imitationem est: imitatur autem actiones. Quamuis igitur contigerit facta pangere, nihilominus poëta est. Factorum enim nonnulla nihil prohibet talia esse qualia verisimile est fieri, & possibilia esse, secundum quod ille ipsorum poëta est. Simpliciorum autem fabularum, & actiosum Episodicæ sunt pessimæ. Dico Episodicam fabulam, in qua Episodia post alterà esse neque verisimile, neque necesse est. Ac tales efficiuntur à malis quidem poëtis propter ipsos: à bonis verò propter histriones. Certamina enim facientes, & supra facultatem fabulam extendentes

πρὸς τὴν ἀναγκαῖον ἢ τὸ εἰκός, ἢ τὸ ἀναγκαῖον. ὁ γὰρ ἱστορικὸς καὶ ὁ ποιητὴς οὐ τῷ ἢ ἔμμετρα λέγειν ἢ ἄμετρα διαφέρουσι· εἰ γὰρ εἰς τὰ Ἡροδότου εἰς μέτρα τιθείη, καὶ οὐδὲν ἧττον ἂν εἴη ἱστορία τις καὶ μετὰ μέτρου, ἢ ἄνευ μέτρου· διὰ τοῦτο δὲ διαφέρει, τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν· ἡ μὲν γὰρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει. ἔστι δὲ καθόλου μὲν τῷ ποίῳ τὰ ποῖα ἄττα συμβαίνει λέγειν, ἢ πράττειν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, οὗ στοχάζεται ἡ ποίησις ὀνόματα τίθεσθαι· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, τί Ἀλκιβιάδης ἔπραξεν, ἢ τί ἔπαθεν. ἤδη οὖν ἐπὶ μὲν τῆς κωμῳδίας οὐδὲν τοῦτο δῆλον γέγονε· συνιστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων, οὕτω τὰ τυχόντα ὀνόματι ἐπιτιθέασι, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἰαμβοποιοῦντες περὶ τὸν καθ' ἕκαστον ποιοῦσι. ἐπὶ δὲ τῆς τραγῳδίας περὶ τῶν ἐπωνύμων οἰκοῦσιν· αἰτία δ' ἐστὶν ὅτι πιθανὸν ἐστὶ τὸ δυνατόν. τὰ μὲν οὖν μὴ γενόμενα, οὔπω πιστεύομεν ἐνδεχόμενα εἶναι· τὰ δὲ γενόμενα, φανερὸν ἐστὶ δυνατά· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο εἰ μὴ ἀδύνατον. καὶ μάλιστα δὴ καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, εἰσὶν οἷς ἓν ἢ δύο τῶν γνωρίμων ἐστὶ ἐπωνύμοις, τὰ δ' ἄλλα πεπλασμένα· ἐν οἷς δὲ τῇ λήθῃ ἐστὶν ὀλίγον· ἔχει γὰρ ἐν τούτῳ τὸ τερπνὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον πεποίηκεν, καὶ ἐν τῇ Ἀνθεῖ ὀνόματα πεπλάσθαι, ἐν τῷ ἀνθεῖ ὅμως ἀφικνεῖται πάντα. οὐδὲν οὖν ἐν τούτοις ἕνεκα τοῦ πιθανοῦ μᾶλλον τῷ μύθῳ δεῖ διὰ ποιητοῦ, ἢ τῷ μυθῷ, ὅσα πιθανὰς κατὰ τὸν μιμούμενον δεῖ. μιμεῖται δὲ τὰς πράξεις. κἂν ἄρα συμβῇ γεγενῆσθαι, οὐδὲν ἧττον ποιητὴς ἐστι. τῶν γὰρ γενομένων, ἔνια οὐδὲν κωλύει τοιαῦτα εἶναι, οἷα ἂν εἰκὸς γένοιτο καὶ τῷ ποιητῇ γένοιτο, τῷ δὲ ἀποιήτῳ ἐστὶν ἢ ἀπίθανα μῦθον καὶ πράξεις, εἰ δὲ καὶ ἐπεισοδιώδεις εἰσὶ χείρισται· λέγω δ' ἐπεισοδιώδη μῦθον, ἐν ᾧ τὰ ἐπεισόδια μετ' ἀλλήλα οὔτ' εἰκὸς, οὔτ' ἀνάγκη ἔχει. ποιοῦσι δὲ τοιοῦτοι, ὑπὸ μὲν τῶν φαύλων ποιητῶν, δι' αὐτοὺς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν, διὰ τοὺς ὑποκριτάς. ἀγωνίζματα γὰρ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τὴν δύναμιν παρατείνοντες μῦθοι, πολλάκις διαστρέφει καὶ λυμαίνεται τὸ ἀφελὲς τῆς τραγῳδίας· ἐξ ἀνάγκης δὲ τὴν ἀφελῆ τῶν μὲν ἐπικῶν ἡ τῶν μέτρων πλοκὴ ἔχει· τῶν δὲ ὑποκριτῶν ἡ τῶν μελῶν ἐστι μάλιστα φαύλη, ἐν ᾧ δύο ἢ τρία ἀνάγκη ἅμα ὑποκρίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπεισοδιωδῶν μύθων καὶ ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως, ὅταν ἀγωνιζόμενοι τὸ ἀφελὲς τῆς ὑποκρίσεως διὰ τὴν φιλοτιμίαν, καὶ μὴ δυνάμενοι τὴν τῶν ἀγωνιζομένων ἀνταγωνίζωνται τὸ ἀφελὲς τῆς τραγῳδίας μὴ ἐξικνεῖσθαι τῷ μύθῳ, ἀλλὰ τῷ ἀγῶνι τῷ τῶν ὑποκριτῶν· ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησις ἐστὶ πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μύθῳ ἕνεκα τῶν πράξεων ἐστὶ μιμήσεως.

πολλάκις διαστρέφει καὶ λυμαίνεται τὸ ἀφελὲς τῆς τραγῳδίας· ἐξ ἀνάγκης δὲ τὴν ἀφελῆ τῶν μὲν ἐπικῶν ἡ τῶν μέτρων πλοκὴ ἔχει· τῶν δὲ ὑποκριτῶν ἡ τῶν μελῶν ἐστι μάλιστα φαύλη, ἐν ᾧ δύο ἢ τρία ἀνάγκη ἅμα ὑποκρίνεσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐπεισοδιωδῶν μύθων καὶ ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως, ὅταν ἀγωνιζόμενοι τὸ ἀφελὲς τῆς ὑποκρίσεως διὰ τὴν φιλοτιμίαν, καὶ μὴ δυνάμενοι τὴν τῶν ἀγωνιζομένων ἀνταγωνίζωνται τὸ ἀφελὲς τῆς τραγῳδίας μὴ ἐξικνεῖσθαι τῷ μύθῳ, ἀλλὰ τῷ ἀγῶνι τῷ τῶν ὑποκριτῶν· ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησις ἐστὶ πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μύθῳ ἕνεκα τῶν πράξεων ἐστὶ μιμήσεως.

Κεφάλαιον ι.

Ἔστι δὴ τῆς μύθου εἰ τὴν ἁπλῆ, εἰ δὲ πεπλεγμένη· ἡ γὰρ τῶν πράξεων μίμησις οἱ μῦθοι εἰσὶ, διὰ παντὸς οὖν τοιαῦτα, λέγω δ' ἁπλοῦν μὲν πρᾶξιν, ἧς γενομένης, ὡς ὅλης, συνεχοῦς καὶ μιᾶς, οὗ ἀπεκτεινόμενοι ἢ ἀναγνωρισμὸς ἢ μετάβασις γίνεται, πεπλεγμένην δὲ, ἧς μὲν ἀναγνωρισμὸς, ἢ περιπέτεια, ἢ ἀμφοῖν, ἢ μετάβασις· ἰστέον τοῦτο δὲ δεῖ ἐκ τῆς τῶν συστάσεων τοῦ μύθου, ὥστε ἐκ τῆς παρεγγυήσεως συμβαίνειν ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεσθαι τοιαῦτα. διαφέρει γὰρ πολὺ γίνεσθαι τόδε διὰ τόδε, ἢ μετὰ τόδε.

Κεφάλαιον ια.

Ἔστι δὲ περιπέτεια μὲν ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων μετάβασις, καθάπερ εἴρηται, καὶ οὗτος δὲ ὡς λέγομεν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἢ ἀνάγκην ἔχει. ὥσπερ ἐν τῷ Οἰδίποδι ἦλθε, ἵν' ἀπαλλάξας τὸν Οἰδίπουν, καὶ φοβήσας ὅσ' ἦν λοιπὸν, πυθόμενος ἐποίει. καὶ ἐν τῷ Λυγκεῖ, ὁ μὲν ἀγόμενος ἐπὶ θάνατον ἐπορεύετο, ὁ δὲ Δαναὸς ἀκολουθῶν ἐπὶ θανατῶν· τὸν μὲν συνέβαινε διὰ τῶν πεπραγμένων ἀποθανεῖν, τὸν δὲ εὐδαιμονίαν. ἀναγνώρισις δὲ ἐστὶ, ὥσπερ καὶ τοὐνομα σημαίνει, ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν μετάβασις, ἢ εἰς φιλίαν, ἢ ἐχθραν τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὁρισθέντων. κάλλιστη δὲ ἀναγνώρισις, ὅταν ἅμα περιπέτεια γένηται, ὡς ἔχει ἐν τῷ Οἰδίποδι. εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι ἀναγνωρίσεις. καὶ γὰρ περὶ ἀψύχων καὶ τυχόντα ἔστιν ὅσα, ὥσπερ εἴρηται, συμβαίνει καὶ εἰ πεπραγέναί τις, ἢ μὴ πεπραγέναι, ἔστι ἀναγνωρίσαι· ἀλλ' ἡ μάλιστα τοῦ μύθου,

A dictoque sæpenumero cognuntur, quod ex ordine est. Quoniam autem non solum est perfectæ actionis imitatio, sed etiam terribilium, & miserabilium, atque hæc fiunt maximè talia, & magis, cùm fiant præter opinionem inter se: nam admirabile sic habebunt magis, quàm si à casu, & fortuna: quoniam & eorum, quæ à fortuna sunt, hæc maximè admirabilia videntur, quæcunque tanquam ex industria apparent facta fuisse, sicuti statua Mithyi B Argis interfecit eum, qui fuit causa intentatus Mityl, cùm in eius caput incidisset, dũ ipse spectare videntur enim talia non temerè facta esse: idcirco necesse est, tales fabulas pulchriores esse.

CAPVT X.

AC fabularum aliæ simplices sunt, aliæ implexæ. Etenim actiones quarum imitationes fabulæ sunt, ne aliud quæramus, sunt tales. Appello simplicem actionem, qua facta, vt definitum est, continua, C & vna, transitus fit sine peripetia, vel agnitione. Implexa est, ex qua cum agnitione, aut peripetia, aut ambabus transitus fit. Hæc autem oportet fieri ex ipsa constitutione fabulæ, vt ex anteactis, aut ex necessitate, aut secundum verisimile hæc fieri contingat. Differt enim multum, vtrum hæc propter hæc, an post hæc fiant.

CAPVT XI.

ESt verò peripetia in contrarium eorum, quæ aguntur, mutatio, vt dictum est. Atque hoc, vt dicimus, secundum verisimile, aut necessarium. Vt in Oedipode, cùm venisset nuncius, tanquam lætitiam allaturus Oedipodi, cùmque metu liberaturus aduersus matrem, vt aperuit, quisnam esset, contrarium fecit. Et in Lynceo, cùm ipse quidem duceretur, vt morituru, Danaus verò persequeretur, vt in E terfecturus, hunc quidem contigit ex rebus gestis mori, illum verò seruari. Agnitio autem est, vt etiam nomen significat, ex ignoratione in cognitionem mutatio, aut ad amicitiam aut inimicitiam eorum, qui ad prosperam fortunam, vel aduersam definiti sunt. Ac pulcherrima agnitio est cum simul peripetia fiunt, vt se habet in Oedipode. Ac sunt quidem etiam aliæ cognitiones. Etenim ad inanimata pertinet agnitio, & ad quæcunque, vt dictũ est, à fortuna aliquando esse contingit. Et si fecit aliquis, aut non fecit, licet agnoscere. Sed quæ maximè pertinet ad fabulam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quæ maximè ad actionem, est ea, quæ dicta est. Talis enim agnitio & peripetia aut misericordiam habebit, aut metum: quales actionum Tragœdia imitatio supponitur, præterea verò & aduersa fortuna vti, & prospera in talibus continget. Iam quoniam agnitio quorundam ea agnitio, aliæ quidem sunt alterius ad alterum solùm cùm fuerit manifestus alter, quasi sit: aliquando verò ambos oportet agnoscere, vt Iphigenia ab Oreste agnita est ex missione epistolæ: illi autem erga Iphigeniam alia opus fuit agnitione. Ac duæ quidem fabulæ partes circa hæc sunt, peripetia, & agnitio. Tertia verò est passio. Atque ex his peripetia, & agnitio expositæ sunt. Passio verò est actio habens vim intermendi, aut graues dolores afferendi, vt quæ in aperto sunt mortes, & eiulationes, & vulnerationes, & quæcunque talia.

CAPVT XII.

IAm partes Tragœdiæ, quibus vt formis oportet vti, prius diximus. At secundum quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt, prologus, episodium, exodus, chorica, & huius quidem vna pars parodus: altera verò stasimum. Atque hæ quidem communes omnium: propriæ verò illæ à scena, & commi. Ac prologus est pars integra Tragœdiæ ante chori parodum. Episodium pars integra Tragœdiæ intercelecta inter integros choricos cantus. Exodus pars integra Tragœdiæ, post quam non est chori cantus. Chorici autem parodus prima dictio integri chorisstasimum verò cantus chori sine anapesto, & trochæo. At commus lamentatio communis chori, & à scena. Ac partes quidem Tragœdiæ, quibus oportet vti, prius dictæ. At secundum quantitatem, & in quas ipsa diuiditur separatas, hæ sunt.

CAPVT XIII.

QVæ verò oportet spectare, & quæ oportet cauere constituentes fabulas, & vnde erit Tragœdiæ opus, sequitur, vt dicamus, post illa, quæ adhuc dicta sunt. Quoniam igitur constitutionem pulcherrimæ Tragœdiæ oportet esse non simplicem, sed nexam, eamq. terribilem, & miserabilem imitationem (hoc enim proprium huiusmodi est imitationis. Primum quidem manifestũ est neque æquos viros mutatos apparere oportere ex prospera

A ἐξ ὀμάλου τοὺς φαύλους, ἢ ἐναντίως ἔχει. ἐκ γὰρ τοιούτου οὐκ οἰκτιστικὸν οὐδὲ φοβερόν, ἢ ἐλεεινὸν ἔχει, ἢ φύσιν εἶναι ἀφεξῆς ἐν τῇ πραγματείᾳ μίμησις ὑπόκειται. ἔτι δὲ οὐ τὸ ἀτυχῆ ἐξ εὐτυχοῦς εἰς τὴν τοιαύτην συμβαίνοντα ἐποιεῖ τὸ οἰκτιστικόν, οὐδὲ τὸ μιαρὸν τοῦ ἀτυχοῦς. οὐ γὰρ οἰκτιστικὸν τὸ τοιοῦτον, οὐδὲ φοβερόν. ἔτι δὲ οὐ τὸν ἐπιεικῆ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν. τὸ μὲν γὰρ φιλανθρωπὸν ἔχει οὐ τοιαύτη οὖσα, ἀλλ' οὔτε ἔλεον οὔτε φόβον. ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιον δεῖ συντυχόντα γίνεται. ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον· ἔλεος μὲν, ὁ περὶ τὸν ἀνάξιον· φόβος δὲ περὶ τὸν ὅμοιον. ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν, οὔτε φοβερὸν φανεῖται τὸ συμβαῖνον. ὁ μεταξὺ ἄρα τούτων λειπόμενος. ἔστι δὲ τοιοῦτος, ὃ μήτε ἀρετῇ διαφέρων καὶ δικαιοσύνῃ, μήτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς τὴν δυστυχίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν τινὰ τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ εὐτυχίᾳ· οἷον, Οἰδίπους καὶ Θυέστης, καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γένους ὄντες καὶ ἐπίσημοι. ἀνάγκη ἄρα τὸν κομψὸν ἔχοντα μῦθον ἁπλοῦν εἶναι μᾶλλον ἢ διπλοῦν, ὥσπερ τινὲς φασι, καὶ μεταβάλλειν οὐκ εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυστυχίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, μὴ διὰ μοχθηρίαν. ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν μεγάλην, ἢ οἷον εἴρηται, ἢ βελτίονος μᾶλλον ἢ χείρονος. σημεῖον δὲ καὶ τὸ γιγνόμενον. πρὸ τοῦ γὰρ οἱ ποιηταὶ τοὺς τυχόντας μύθους ἀπεφέροντο· νῦν δὲ, περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλισται τραγῳδίαι συνίστανται, περὶ Ἀλκμαίωνα, καὶ Οἰδίπουν, καὶ Ὀρέστην, καὶ Μελέαγρον, καὶ Θυέστην, καὶ Τήλεφον, καὶ τοὺς ἄλλους συμβῆναι ἢ παθεῖν δεινὰ, ἢ ποιῆσαι. ἃ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην κάλλιστα τραγῳδία, ἐκ τούτων τῶν ὑποκειμένων δεῖ. διὸ καὶ οἱ Εὐριπίδου ἐγκαλοῦντες τὸ ἀστὶ ἁμαρτάνει, ὅτι τοῦτο δρᾷ ἐν ταῖς τραγῳδίαις, καὶ πολλοὶ αὐτῷ εἰς δυστυχίαν τελευτῶσι. τοῦτο γὰρ ὀρθὸν, ὥσπερ εἴρηται, ἐρρίζον. μεγιστον δὲ μάρτυρον. δεῖ γὰρ ἐπὶ σκηνῶν καὶ τῶν ἀγώνων τραγῳδούμενα οἱ τραγικῶτατα φαίνεται, ἂν κατορθῶται. καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατος γε τῶν ποιητῶν φαίνεται. δυτικὴ δὲ, ἡ πρώτη λεγομένη ὑπὸ πολλῶν δεῖ εἶναι, ἡ ἁπλῆ τε καὶ εὐσύστατος ἔχουσα, καθάπερ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ τελευτῶσα ἐξ ἐναντίας τοῖς βελτίοσι καὶ χείρονι δικαίῳ δεῖ πρώτη διὰ τὴν ἀσθένειαν.

A fortuna in aduersam: id enim non est terribile, nec miserabile, sed sceleratum: neque improbos ex infortunio in prospeam fortunam: id enim maximè omnium à Tragœdia alienum est, quia nihil habet eorum, quæ oportet. neque enim gratum hominibus, neque miserabile, neque terribile est: neque rursus valdè malum ex prosperia fortuna in aduersam cadere: quod enim geratum est hominibus, id quidem habet talis constitutio, sed neq. misericordiam habet, neq. timorem: illa enim est circa eum, qui indigne aduersa fortuna viatur, hic verò circa similè, quare neque miserabile, neque terribile apparet, quod contingit. Reliquus igitur est inter hos interiectus. Est autem talis, qui neque virtute præstat, & iustitia, neque propter vitium, & prauitatem mutatur in aduersam fortunã, sed propter errorem aliquẽ eorũ qui sunt in magna existimatione, & fortunę prosperitate, cuiusmodi Oedipus, & Thyestes, & qui ex talibus familiis illustres viri sunt. Necesse enim est egregiè se habentẽ fabulã esse magis simplicẽ, quàm duplicem, vt quidam dicunt: & mutari nõ in prosperam fortunã ex aduersa, sed cõtrà ex prospera in aduersam, non propter improbitatẽ, sed propter errorẽ magnum, aut talis personæ, qualis dictũ est, aut melioris magis, quàm peioris: signum autem est etiã id, quod obseruatur. Nã antea quidem poetę quaslibet fabulas enumerabãt: nunc verò circa paucas domos pulcherrimæ componuntur Tragœdiæ, vt circa Alcmæonem, & Oedipum, & Orestẽ, & Meleagrum, & Thyestem, & Telephũ, & quibuscunque aliis contingit aut atrocia pati, aut facere. Ac secundum artem quidem pulcherrima est Tragœdia ex hac constitutione. Quare & errant, qui accusant Euripidem in eadem re, quòd hoc faciat in Tragœdiis: & multæ ipsius in aduersam fortunam terminent. Id enim rectum est, vt diximus. Ac signum maximum est, quòd in scenis, & certaminibus tales maximè apparent Tragicæ, si rectè dirigantur: & Euripides quamuis alia nõ bene disponas, hac tamen in parte inter poetas maximè apparet Tragicus. Iam verò secunda constitutio est, quæ à quibusdam prima dicta est, eius fabulæ, quæ duplicem habet constitutionem, vt Odyssea: & desinit ex contrariete, melioribus, & peioribus. Videtur autem esse prima propter theatrorum imbecillitatem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tam poeræ eam consequantur, morem gerentes spectatoribus. Atque hæc ea non est, quæ à Tragœdia proficiscitur, voluptas, sed magis Comœdiæ propriatim ex enim fabula si inimicissimi fint, vt Oreste, & Ægisthus, amici tandem facti exeunt & nullas per alterum moriuntur.

CAPVT XIIII.

ACcidit quidem terribile, & miserabile ex apparatu fieri: licet verò etiam ex ipsa constitutione id quod prius est, & poëtæ melioris. oportet enim etiam sine visu fabulam sic cõstituram esse, vt audiens res, quæ fiant, & horreat, & misereatur ex iis, quæ contingunt, in quas perturbationes cadet ille, qui Oedipodis fabulam audiat. Efficere autem hoc per apparatum, est magis artificij expers & sumptus requirit. Atque qui non solùm terribile propter apparatum, sed mostruosum efficiunt, nihil commune habet cum Tragœdia. Non enim omnem à Tragœdia oportet voluptatem quærere, sed propriam. Quoniam verò ex miser cordia, & metu per imitationem poetam efficere oportet voluptatem id in rebus efficiendum esse, manifestum est. Qualia igitur atrocia, aut qualia miserabilia appareant, ex iis assumamus, quæ contingunt. Necesse autem est, aut amicorum esse inter se tales actiones, aut inimicorum, aut neutrorũ. Quòd si inimicus inimicum occiderit, nihil miserabile neque dum facit, neque dum factorus est, monstrat, præterquam in illa ipsa perturbatione. Neque qui se neutro modo habent. Quando autem im amicitiis fiunt perturbationes, vt si frater fratrẽ, aut filius fratrũ, aut mater filium, aut filius matrem occiderit, aut occiturus fuerit, aut tale aliquid aliud faciat: hæc quærere oportet. Ac receptas quidẽ fabulas soluere nõ licet, dico autẽ, vt Clytemnestram occisam ob Oreste. & Eriphylen ab Alcmæone. Ipsam verò inuenire, ac traditis recte vti oportet. Idque quod dicimus, se rectè habere, apertius exponamus. Licet enim sic actionem fieri, vt antiqui faciebant, vt eam præstarent scientes, & cognoscentes, quemadmodum occiderunt filium Medeam Euripides fecit. At licet agere ita, vt ignorantes rem agant atrocem, postea verò amicitiam agnoscant, vt Sophoclis Oedipus. Atque hoc quidem extra actionem. In ipsa verò Tragœdia,

A ἀκολουθοῦσι γὰρ οἱ ποιηταὶ καθ' ἡδονὴν τοῖς θεαταῖς. ἔστι δὲ οὐχ αὕτη ἡ τραγῳδίας ἡδονὴ, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κωμῳδίας οἰκεία. ἐκεῖ γὰρ, οἱ ἐχθιστοὶ ὄντες ἐν τῷ μύθῳ, οἷον Ὀρέστης καὶ Αἴγισθος, φίλοι γιγνόμενοι τελευτῶντες ἐξέρχονται, καὶ οὐδεὶς ὑπ' οὐδενὸς ἀπόλλυται.

Κεφάλαιον ιδ'.

ΕΣτι δὲ τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι· ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων, ὅπερ δεῖ ὑπάρχειν καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος. δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τῶν ἔργων οὕτω συνιστάναι τὸν μῦθον, ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ οἰκτίρειν ἃ γὰρ συμβαίνοντα· ἅπερ ἂν πάθοι τις ἀκούων τὸν τῶν Οἰδιπόδου μύθον. τὸ δὲ διὰ τῶν ἔργων ποιεῖν B τοιοῦτον κατασκευάζειν ἀτεχνότερον, καὶ χορηγίας δεόμενον ἔστι. οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῶν ἔργων, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίᾳ κοινωνοῦσιν. οὐ γὰρ πᾶσαν δεῖ ζητεῖν ἡδονὴν ἀπὸ τραγῳδίας, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν. ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς πράγμασι ἐμποιητέον. ποῖα οὖν δεινὰ ἢ οἰκτρὰ φαίνεται συμβαίνειν, λάβωμεν. ἀνάγκη δὴ, ἢ φίλων τοὺς πρὸς ἀλλήλους τοιούτους εἶναι, ἢ ἐχθρῶν, ἢ μεθ' ἑαυτῶν. ἐὰν μὲν οὖν ἐχθρὸς ἐχθρὸν, οὐδὲν οἰκτρὸν ἐν τῇ πράξει, πλὴν ὅσον ἡ ἀπόλεια· τοῖς δὲ φίλοις ἐγγιγνομένοις τὰ πάθη, ὅταν ἐν τῇ φιλίᾳ ἐγγίνηται τὰ πάθη, οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὸν, ἢ υἱὸς πατέρα, ἢ μητέρα υἱὸν, ἢ ἄλλα τοιαῦτα, ἃ τοιοῦτον ζητεῖν, τὰ μὲν οὖν ὑπὸ τῶν παραδεδομένων μυθικῶν ἀναγκαῖον ἐστὶ λαμβάνειν, οἷον τὴν Κλυταιμνήστραν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἀποθανεῖν τοῦ Ὀρέστου, καὶ τὸν υἱὸν τὸν Ἀλκμαίωνος, ἀποκτεῖναι τὴν μητέρα, καὶ τὸν παρὰ Εὐριπίδῃ Μηδείας ἀπόλεσιν τὸν παῖδα τὸν Μηδείας. ἔστι δὲ παρεῖναι μὲν τὸν τοιοῦτον, ἀγνοοῦντας δὲ πράξαι τὸ δεινὸν, εἶτα ὕστερον ἀναγνωρίσαι τὴν συγγένειαν, ὥσπερ ὁ Σοφοκλέους Οἰδίπους. τοῦτο μὲν οὖν ἔξω τοῦ δράματος. ἐν δὲ αὐτῇ τῇ τραγῳδίᾳ

ἢ ὁ Ἀλκμαίων ὁ Ἀστυδαμάντος, ἢ ὁ Τηλεγόνος ὁ ἐν τοῖς περὶ τὴν Ὀδυσσέως. ἔτι δὲ ἔξωθεν παρεῖναι τοῦτο τὸ μιλλοῦντα ποιεῖν τι καὶ εἰδότα· δὲ ἀγνοοῦντα, ἀναγνωρίσαι ὕστερον, καὶ παρεῖναι τοῦτο· ἐν ἔστι ἄλλο· τὸ γὰρ πρᾶξαι τὴν ἀνάγκην, ἢ μὴ καὶ εἰδότας, ἢ μὴ εἰδότας. τούτων δὲ τὸ μὴ γνῶναι μιαρῶν, καὶ μὴ πρᾶξαι, χείριστον, τό, τε γὰρ μιαρὸν ἔχει, καὶ οὐ τραγικόν· ἀπαθὲς γὰρ ἐστὶ διὰ τὸ μὴ B εἶναι τοιοῦτον ὁμόνοιαν, εἰ μὴ ὀλίγοις ἔστι, οἷον Ἀντιγόνη τὸν Κρέοντα ὁ Αἵμων. τὸ γὰρ πρᾶξαι δεινὸν ἔστιν. εἶτα τὸν ἢ ἀγνοοῦντα καὶ πρᾶξαι, πρᾶξαι δὲ ἀναγνωρίσαι, τό, τε γὰρ μιαρὸν οὐ παρέστιν, καὶ ἀναγνώρισις ἐκπλήττει. κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον. λέγω δὲ οἷον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἡ Μερόπη μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτενεῖν, ἀναγνοῦσα δὲ, ἀλλ' ἀναγνώριστον· καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἡ ἀδελφὴ τὸν ἀδελφὸν· καὶ ἐν τῇ Ἕλλῃ ὁ υἱὸς τὸν μητέρα ἐκδίδοναι μέλλων, πρὶν γνῶναι. διὰ ταῦτα, ὅσπερ πολλὰ, εἰρήκαμεν περὶ τραγῳδίας ἐλεεῖν. ζητοῦντες δὲ οὐ πάντες τύχοντες, ἀλλ' ἀπὸ τύχης, ἔλαβον τὰ τοιαῦτα παρεκτικὰ εἶναι τῶν μύθων. εἰκὸς γὰρ ἐστιν οὐ δι' ἐπιστήμην τῶν τοιούτων ἀφικνεῖσθαι, ὥστε τὰ ποιοῦντα συμβάλλεσθαι πολὺ τῶν δι' ἐπιστήμης τῶν τραγῳδιῶν ποιούντων, ἢ τοῦτο μόνον, εἰρήκαμεν ἡμεῖς.

Κεφάλαιον ιε'.

ΠΕρὶ δὲ τὰ ἤθη τέτταρά ἐστιν ἃ δεῖ σκοπεῖν· ἓν μὲν καὶ κυριώτατον, ὅποιοι τινες τυγχάνουσι ὄντες ἡ ἕξις ἢ ἤθη, εἰς ἃ ἀποβλέπων λόγος, ἢ πρᾶξις ποιήσει φανερὸν ὁ λόγος, ἢ ἡ πρᾶξις ποιήσει φανερὸν τίνος φαύλου ἢ καὶ χρηστοῦ ἡ, καὶ χρηστὸν ἔστι δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει· καὶ γὰρ γυναῖκ' ἔστι χρηστὴ καὶ δοῦλος. καὶ τοι γε ἴσως τούτων, τὸ μὲν χείρων, τὸ δὲ βελτίων φαίνοιτ' ἂν εἶναι. δεύτερον ἢ, τὸ ἁρμόττοντα· ἔστι γὰρ ἀνδρεῖον μὲν τὸ ἦθος, ἀλλ' οὐχ ἁρμόττει γυναικὶ, τὸ ἀνδρεῖα ἢ δεινὸν εἶναι. τρίτον δὲ, τὸ ὅμοιον. τοῦτο γὰρ ἕτερον τῷ χρηστῷ τὸ ἦθος καὶ ἁρμόττον ποιῆσαι, ὅμοιον εἴρηται. τέταρτον δὲ, τὸ ὁμαλόν. κἂν γὰρ ἀνώμαλός τις ᾖ, ὁ τοῦ μίμησιν παρέχων, καὶ τοιοῦτον ἦθος ὑποτιθεῖς, ὅμως ὁμαλῶς ἀνώμαλον εἶναι δεῖ. ἔστι δὲ παράδειγμα πονηρίας μὲν ἤθους μὴ ἀναγκαῖον· οἷον, ὁ Μενέλαος ἐν τῇ Ὀρέστου· τὸ δὲ ἀνωμαλὲς καὶ ἀλογίστου τοῦ Μενέλαου τοῦ ἐν τῇ Αὐλίδι· καὶ ὁ τῶν Μετανειρῶν ἱκετικοῦ· καὶ ἀλογίστου τοῦ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ τῇ ἐν Αὐλίδι τῆς ἱερείας.

A vt Alcmæon Astydamantis, vel Telegonus in vulneratio Vlysse. Præterea tertium est, cùm quis aliquid læui propter ignorantiam facturus erat, &, priusquam faceret, agnouit. Et præter hæc aliter non licet. Aut enim facere necesse est, aut non: & scientes, aut non scientes. Horum autem pessimum est cùm quis facturus fuit, & non fecit. scelerातum enim habet, & non Tragicum, nam sine affectu est. Quare nemo B facit similiter, nisi raro, vt in Antigona Creontem Æmon. Nam fecisse secundum est. Ac melius est ignorantem quidem fecisse, cùm autem fecerit, agnouisse, scelerातum enim non adest, & agnitio stupo- rem gignit. Optimũ verò est postremum: Dico autem, vt in Cresphonte Merope interfectura quidem filium erat, sed, cùm agnouisset, non interfecit. Et in Iphigenia soror fratrem. Et in Helle filius matrem C dediturus agnouit. Quapropter quod prigedem dictũ est, non circa multas sunt Tragœdiæ familias. Quærentes enim non ab arte, sed à fortuna, huiusmodi fabulę confectionem inuenerunt. Itaque ad has domos cogunturoccurrere, quibuscunque tales contigerunt perturbationes. Ac de rerum constitutione, & quales fabulas esse oportet, satis dictum est.

CAPVT XV.

CEterùm de moribus quatuor sunt, quæ spectare oportet. Vnum quidem, & primum, quomodo boni sint. Habebit autem mores, si, vt dictum est, oratio, aut actio manifestam efficiat præfectionem aliquam: malos quidem, si malam: bonos verò, si bonam. Est verò hoc in vnoquoq. genere. Etenim melior est bona, & seruus, etiam si fortasse ex his illud quidem pe- ius, hoc omnino malum est. Secũdum est, E quando sint conuenientes. Est enim virorum mos, sed non conueniens mulieri, fortem vel terribilem esse. Tertium quando sint similes. hoc enim aliud est ab eo, quod est bonos, & conuenientes mores facere, vt dictum est. Quartum, quomodo æquales. Tametsi enim inæqualis quidam sit, qui præbet imitationẽ, & talibus moribus suppositus sit: tamen æqualiter inæqualem oportet esse. Est autẽ exemplum F improborum morum, non ex necessitate, vt Menelaus in Oreste. Eius verò, quod non deceat, & non conueniat, tum lamentatio Vlyssis in Scylla, tum Menalippæ dictio. At inæqualium in Aulide Iphigeniæ:

μὴ ἁρμόττοντος, ἢ, τὸ θρῆνος Ὀδυσσέως ἐν τῇ Σκύλλῃ. τὸ δὲ ἀνωμάλου, ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nullam enim in partem similis est, dum orat, ei, quæ apparet posterius. Oportet autem & in moribus, vt etiam in rerum constitutione, semper quærere vel necessarium, vel verisimile: & hoc post hoc fieri vel ex necessitate, vel ex verisimilitudine. Apparet igitur & solutiones fabularum ex ipsa oportere fabula contingere, & non vt in Medea à machina, & in Iliade ea, quæ sunt circa renauigationem. Sed machina vti opus est ad ea, quæ sunt extra actionem, aut quæcunque antè facta funt, quæ fieri non poest, vt homo sciat, aut quæcunque postea, quæ egent prædicatione, & nunciatione: omnia enim videre tribuimus deis. At sine ratione in rebus nihil esse oportet: sin minus, id extra Tragœdiam sit, vt quæ sunt in Oedipode Sophoclis. Quoniam autem Tragœdia est meliorum imitatio, oportet nos imitari bonos formarum fictores. Etenim illi, cùm tribuant propriam formam, faciendo similes, pulchriores fingunt. sic etiam oportet poëtam imitantem & iracundos & socordes, & alia talia habentes in moribus, cùm tales sint, probitatis facere exemplum, ac duritiæ, vt Achillem bonum etiam Homerus. Iam verò hæc oportet seruare, & ad hæc ea, quæ sub sensum cadunt, consequentia poëticæ præter illa, quæ sunt ex necessitate. etenim secundum ipsa sæpenumerò contingit peccare. Dictum autem est satis de ipsis in editis libris.

CAPVT XVI.

AC agnitio quid sit, dictum est prius. Species autem agnitionis prima est, quæ maximè expers est artis, & qua plurimi vtuntur propter penuriam, quæ per signa fitræque partim innata, vt lanceam, quam Terrigenæ ferunt, aut stellas, quales in Thyeste dicit Carcinus: partim adventitia, aut in corpore, vt cicatrices, aut extra, vt monilia. & vt in Tirone per scapham. Ac licet his vti vel melius, vel peius, vt Vlysses per cicatricem aliter agnitus est à nutrice, aliter à subulcis. Et sunt quidem, quæ fidei caussa adhibentur, magis artis expertes, etiã huiusmodi omnes. Quæ verò ex peripetia, vt quæ in Niptris, meliores. Secundæ sunt, quæ à poeta fictæ sunt. Itaque expertes artis: vt Orestes in Iphigenia agnouit sororem agnitus ab ipsa. Hæc quidẽ agnita per epistolas:

A οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ὁ λεγόμενος τῇ ὑστέρᾳ. χρὴ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων συστάσει ἀεὶ ζητεῖν, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἢ τὸ εἰκός. ὥστε τὸν τοιοῦτον τὰ τοιαῦτα λέγειν ἢ πράττειν ἢ ἀναγκαῖον ἢ εἰκὸς καὶ τοῦτο μετὰ τοῦτο γίνεσθαι, ἢ ἀναγκαῖον, ἢ εἰκός. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν· ἀλλὰ μηχανῇ χρηστέον ἐπὶ τὰ ἔξω τῆς δράματος, ἢ ὅσα πρὸ τοῦ χρόνου, ἃ οὐκ οἶδεν τις ἄνθρωπον εἰδέναι, ἢ ὅσα ὕστερον, ἃ δεῖται προαγορεύσεως ἢ ἀγγελίας. ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁρᾶν. ἄλογον δὲ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν, εἰ δὲ μή, ἔξω τῆς τραγῳδίας εἶναι, οἷον τὰ τοῦ Οἰδίποδος τοῦ Σοφοκλέους. ἐπεὶ δὲ μιμεῖσθαι δεῖται ἡ τραγῳδία βελτίονας, ἡμᾶς δεῖ μιμεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς εἰκονογράφους. καὶ γὰρ οἱ διαφέροντες ἀποδίδοντες τὴν ἰδέαν μορφὴν, ἐμφερῆ ποιοῦντες, καλλίους γραφουσιν. οὕτω καὶ τὸν ποιητὴν μιμούμενον καὶ ὀργίλους καὶ ῥαθύμους, καὶ τοῦτα τὰ τοιαῦτα ἔχοντας ἠθικὸν ἤθους, ἀπεργάζεται ποιεῖν παρὰ ταῦτα ἀγαθὸν, ἀπεργάζεται δὲ οἷον τὸν Ἀχιλλέα κρείττω καὶ Ὅμηρος. ταῦτα δὴ δεῖ διατηρεῖν, καὶ πρὸς τούτοις τὰ περὶ τὰ ἔξω ἀναγκαῖα ἀκολουθοῦντας ἀεὶ ζητεῖν τῇ ποιήσει. καὶ γὰρ κατ' αὐτὰ δοκεῖ ἀμαρτάνειν πολλάκις. εἴρηται δὲ περὶ ἀπόρων καὶ τοῖς ἐκδεδομένοις λόγοις ἱκανῶς.

Κεφάλαιον ιϛ.

ΑΝαγνώρισις δὲ τί μόριον ἐστιν, εἴρηται πρότερον. εἴδη δὲ ἀναγνωρίσεως ὧδε, ἢ ἀπροσδόκητα, καὶ ἃ ἐπεισόδια χρῶνται δὲ ἀποδείξει, ἃ διὰ σημείων. τούτων δὲ τὰ μὲν σύμφυτα· εἶναι, λόγχαι οἷς φέρουσι Γηγενεῖς· ἃ ἀστέρες, οἷοι ἐν τῇ Θυέστῃ Καρκίνου. τὰ δὲ, ἐπίκτητα· καὶ τούτων, τὰ μὲν ἐν τῷ σώματι, οἷον οὐλαὶ τὰ δὲ ἐκτός, τὰ περίδεραια· καὶ οἷον ἐν τῇ Τυροῦ διὰ τῆς σκάφης. ἔστι δὲ καὶ τούτοις χρῆσθαι ἢ βέλτιον, ἢ χεῖρον· οἷον, Ὀδυσσεὺς διὰ τῆς οὐλῆς ἄλλοις ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς τροφοῦ, καὶ ἄλλοις ὑπὸ τῶν συβωτῶν. εἰσὶ γὰρ οἱ μὲν πίστεως ἕνεκα ἀτεχνότεραι, καὶ οἱ τοιαῦτα πάντες· οἱ δὲ ἐν περιπετείᾳ, ὥσπερ ἡ ἐν τοῖς Νίπτροις βελτίονες. λύσεται δὲ, οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ τῶν ποιητῶν, διὰ τὸ ἀτεχνοῖ εἶναι, Ὀρέστης ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἀνεγνώρισε τὴν ἀδελφὴν, ἀναγνωρισθεὶς ὑπ' ἐκείνης. ἐκείνη μὲν γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς,

ἐκεῖνος δὲ διὰ σημείων. τούτων ἀναῖ ἄνευ A ille verò per signa. Ac ipse quidem dicit, λογισμῶν ἃ βούλεται ὁ ποιητὴς, ἀλλ' οὐχ ὁ μῦθος· δι' ὃ ἐγγὺς τὸ ἁμαρτεῖν ἁμαρτίας ἔχει. ἐξῆν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐνεγκεῖν καὶ ἐν τοῖς Σοφοκλέους Τηρεῖ ἢ τοῖς περὶ Δίκτυν φασί. ποίημα δὲ, ἢ διὰ μνήμης, τὸ ἀναδιδάσθαι τι ἰδόντα, ὥσπερ οἱ ἐν Κύπροις τοῖς δικαιολογικοῖς· ἰδὼν γὰρ τὴν γραφὴν, ἐστέναξεν καὶ ἐν τῷ Ἀλκίνου ἀπολογῷ ἀκούων γὰρ τὴν κιθαριστοῦ, καὶ μνησθεὶς, ἐδάκρυσεν· ὅθεν ἀνεγνωρίσθη. τὸ πέμπτον δὲ, ἢ ἐκ συλλογισμοῦ· εἰσὶ δὲ ἐν Χοηφόροις, ὅτι ἥκει τις ἐπιθυμῶν ἐλθεῖν ἡ ἐμοῖς· ἀλλ' Ὀρέστης. ἔοικε οὖν ἐλθεῖν. καὶ ἡ Πολυίδου τοῦ σοφιστοῦ περὶ τῆς Ἰφιγενείας λῆρος· εἰκὸς γὰρ τὸν Ὀρέστην συλλογίσασθαι, ὅτι αὐτὸς ἀδελφὴ ἐτύθη, καὶ αὐτῷ συμβαίνει θυθῆναι· καὶ ἐν τοῖς τοῦ Θυέστου Τυδεῖ, ὅτι ἐλθὼν εἰς δίψυχον ἦλθε, ἀυτὸς ἀπόλλυται· καὶ ἐν τῇ Φινείδῃ. ἐδόκουν γὰρ τὸν τόπον, συμβολοῦσιν τὴν ἡμετέραν. ὅτι ἐν τούτῳ εὐμενεῖς ἀποθανεῖν ἀυτοῖς· καὶ ἐξεπίδοσιν ἐν τῷ δρᾶν. ἐξ δὲ τις καὶ σωθεὶς ἐκ παρελογισμοῦ τοῦ θεάτου· εἶτα τὸν Ὀδυσσεῖ τοῦ φοινικογράφου. ὁ γὰρ τὸ τέρας ἴδων γνώσεσθαι, ὃ οὐκ ἐπράξει· ὁ δὲ, ὡς δι' ἐκείνου ἀναγνωρισθῶν, διὰ τοῦτο ἐπείσθη παρελογίσθη. ἔστιν δὲ βελτίστη ἀναγνώρισις ἐξ αὐτῶν τῶν περιπετειῶν, τὸν ἔκπλη- D ξιν γεννούσας δι' εἰκότων· οἷον ἐν τοῖς Σοφοκλέους Οἰδίποδι καὶ τῇ Ἰφιγενείᾳ. εἰκὸς γὰρ βούλεσθαι θυθῆναι γράμματα, οἷ γὰρ τοιαῦτα μόνα αὐτῷ τῆς ἀποπομπῆς σημεῖον καὶ τῆς τέρατος· δεύτερα δὲ, οἷ ἐκ συλλογισμοῦ.

Κεφάλαιον ιζ.

ΔΕῖ δὲ τοὺς μύθους συνιστάναι καὶ τῇ E λέξει συναπεργάζεσθαι, ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενοι. οὕτω γὰρ ἂν ἑωρακότες ὡς παρ' αὐτοῖς γινόμενος τοῖς πράγμασι, εὑρίσκοιεν τὸ πρέπον, καὶ ἥκιστα ἂν λανθάνοιεν τὰ ὑπεναντία. σημεῖον δὲ τούτου ὁ ἐπιτιμῶν τῷ Καρκίνῳ. ὁ γὰρ Ἀμφιάραος ἐξ ἱεροῦ ἔφευγε, ὃ μὰ δεῖξαντα τὸ θεατοῦ ἐλαθάνετο· ὅθ' ἡ τοῦ σκευῶς ἐξέπεσεν, συμβαίνοντα τοῦτο τῷ θεάτῳ· ὅσον ἡ ἀναιτίον, καὶ τοῖς ἔργοις σεσυκοφαντημένον ποιεῖ. πρὸς δὲ τὸ τοῦ ἤθους φύσεως εἰ ἐν τοῖς πράγμασιν εἶναι. δεῖ δ' καὶ χαλεπαίνει, ὁ χαλεπαίνομενος, καὶ χαλεπαίνει ὁ ὀργιζόμενος ἀλλὰ δυνάμεις τοῦ ἤθους τὸ ἀναγκαῖον ἢ ποιητικὰ ὄντα, ἢ μιμητικά. τούτων γὰρ οἱ μὲν ὅπλα τοῦ, οἱ δὲ ἐξεστικοὶ εἰσιν.

eee iij

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hos autem sermones oportet esse factos, & ipsum facientem exponere in vniuersum: deinde episodiis vti, eásque inserere. Dico verò sic vniuersum spectari, vt Iphigeniæ. Cùm esset immolata quædam virgo, fugiásque immolantibus non manifesto, ac comportata in aliam regionem, in qua lex erat, hospites Deæ immolare, hoc sacerdotium obtinuit. Tempore autem sequenti fratri sacerdotis huc venire contigit propter nescio quid: quoniam responsum dedit Deus propter aliquam causam, quæ extra vniuersum est, eò venire: sed, quam ob rem, id extra fabulam est. Cùm verò venisset, & captus esset, dum immolandus esset, agnouit, siue vt Euripides, siue, vt Polyides fecit, dicens secundum verisimile nó solùm sororem, sed etiam ipsum sacrificari oportuisse, & hinc salutem. Post hæc cùm quis iam nomina supposuerit, eum episodiis vti oportebit. Et quando erant propria episodia, considerare, vt in Oreste insania, propter quam captus est, & salus per expiationem. Ac in dramatibus quidem episodia concisa sunt. Epopœia verò his producitur. Odyssea enim longus sermo est: de quodam multos annos peregrinante, & obseruato à Neptuno, & dum solus esset, & præterea sic se habentibus domesticis rebus vt fortunæ ipsius à proceis consumerentur, & filius insidiis peteretur, ipse venit tempestatibus perturbatus, &, cùm quosdam agnouisset, ipsos decipiens, ipse quidē seruatus est, inimicos verò perdidit. Ac proprium quidem est hoc: alia verò episodia.

CAPVT XVIII.

Est autem omnis Tragœdiæ vna quidem pars nexus: altera verò solutio. Ea quidem, quæ sunt extra, & aliqua eorum, quæ intra, sæpenumerò sunt nexus. Reliquum verò est solutio. Dico autem nexum esse eum, qui à principio est vsque ad eam partem, quæ postrema est, ex qua transit in prosperam fortunam, vel aduersam. Solutionem verò, quæ est à principio transitus vsq; ad finem, vt in Lynceo Theodectis nexus sunt ea, quæ gesta sunt, & pueri sumptio. At solutio, quę est ab objectione mortis vsque ad finem. Tragœdiæ species sunt quatuor: tot enim etiam partes dictæ sunt. Vna quidem implexa, cuius totum est peripetia, & agnitio. Altera verò affectus, vt Ajaces, & Ixiones: Tertia morata, vt Phthiotides, & Peleus.

Ἃ δὲ λόγους δεῖ ποιεῖν τοὺς ποιητικοὺς διὰ καὶ αὐτὸν ποιοῦντα ἐπιδεῖξαι καθόλου, εἰς ὃ οὕνεκα ἐπεισοδιοῦν καὶ παρεκβάσεις. λέγω δὲ οὕνεκα καθ' διαφεῖδε τὸ καθόλου ἐξ τῆς Ἰφιγενείας, τυθείσης τινὸς κόρης, καὶ ἀφανισθείσης ἀδύλως τοῖς θύουσι, ἐξομιθείσης δὲ τῆς ἄλλῃ χώρᾳ, ἐν ᾗ νόμος ἦν τοῖς ξένοις θύειν τὴν θεόν, τοιούτῳ ἔτυχε τῷ ἱερατεύειν, χρόνῳ δὲ ὕστερον τὸν ἀδελφὸν συμβῆναι ἐλθεῖν τῆς ἱερείας διὰ τί· ὅτι δὲ αὐτὸν ὁ θεὸς διὰ τινα αἰτίαν, ἔξω τοῦ καθόλου, ἐλθεῖν ἐκεῖ, καὶ εἰς ὅτι δὲ ἔξω τοῦ μύθου ἐλθόν· δὲ καὶ κληθεὶς θύειν μέλλων ἀνεγνώρισεν. εἴτ' οὐ Εὐριπίδης, εἴτ' οὐ Πολυείδος ἐποίησε, τῷ τοιούτῳ εἰκὸς εἰπεῖν, ὅτι οὐ μόνον τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔδει τυθῆναι· καὶ ἐνταῦθα ἡ συστροφή. ἐστὶ γὰρ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐπεισοδίων τὰ ἐπεισόδια ποιεῖν. ἔστι δὲ ἕως ἂν τὴν ἐπεισόδια ποιῇ· οἷον, ἐν τῷ Ὀρέστῃ μανία δι' ἣν ἐλήφθη, καὶ ἡ σωτηρία διὰ τὸν καθάρσιον. ἐν μὲν οὖν τοῖς δράμασι τὰ ἐπεισόδια σύντομα, ἡ δὲ ἐποποιία τούτῳ μακρά ἐστι. τοῦ γὰρ Ὀδυσσείας μακρὸς ὁ λόγος ἐστί, ἀπὸδημοῦντός τινος ἐπὶ πολλὰ, καὶ παρεφυλαττομένου ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ μόνου ὄντος· τὰ δὲ οἴκοι οὕτως ἔχοντα, ὥστε τὰ χρήματα ὑπὸ μνηστήρων ἀναλίσκεσθαι, καὶ τὸν παῖδα ἐπιβουλεύεσθαι, ἐκτὸς δὲ κατιόντα χειμασθῆναι, καὶ ἀναγνωρίσαντα τινὰς, αὐτὸς ὑποφύγοντας, αὐτοὺς δὲ κτείνοντα, τὰ δὲ ἐν τῇ ἐποποιίᾳ ἴδια τοῦτο, τὰ δὲ ἄλλα ἐπεισόδια.

Κεφάλαιον ιθ.

Ἔστι δὲ τράγῳδίας, τὸ μὲν δέσις, τὸ δὲ λύσις. τὰ μὲν ἔξωθεν καὶ ἔνια τῶν ἐντὸς πολλάκις ἡ δέσις· τὸ δὲ λοιπὸν, ἡ λύσις. λέγω δὲ δέσιν μὲν εἶναι τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τούτου τοῦ μέρους ὃ ἔσχατόν ἐστι, ἐξ οὗ μεταβαίνει εἰς εὐτυχίαν. λύσιν δὲ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους· οἷον ἐν τῷ Λυγκέως τοῦ Θεοδέκτου, δέσις μὲν, τά τε πεπραγμένα, καὶ ἃ δὴ τοῦ παιδίου λῆψις· λύσις δὲ, ἡ ἀπὸ τοῦ αἰτιάσεως τοῦ θανάτου μέχρι τοῦ τέλους. Τραγῳδίας δὲ εἴδη εἰσὶ τέσσαρα· ποσοῦτα γὰρ καὶ τὰ μέρη λέγομεν. ἡ μὲν, πεπλεγμένη, ὅλη περιπετεία καὶ ἀναγνώρισις. ἡ δὲ, παθητικὴ· οἷον, οἱ τε Αἴαντες, καὶ οἱ Ἰξίονες. ἡ δὲ, ἠθικὴ· οἷον, οἱ Φθιῶτιδες καὶ ὁ Πελεύς. τὸ δὲ

τὸ δὲ τέταρτον, οἷον αἱ τε Φορκίδες καὶ Προμηθεὺς καὶ Πορμηθεὺς, καὶ ὅσα ἐν ᾅδου. μάλιστα μὲν οὖν ἅπαντα δεῖ πειρᾶσθαι ἔχειν. εἰ δὲ μὴ, τὰ μέγιστα καὶ πλεῖστα, ἅπερ τε καὶ οἱ τοῦ συγκαφαντοῦσι τοῦ ποιητοῦ. ἐπιτιθέασι γὰρ καθ' ἕκαστον μέρος ἀγαθῶν ποιητῇ, ἕκαστον τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἀξιοῦντες τὸν ἕνα ὑποβάλλειν. δίκαιον δὲ καὶ τραγῳδίαν ἄλλῳ, καὶ τῷ αὐτῷ λέγειν εὐθὺς ἔστιν τὸ μυθῶδες. οὗτο δὲ, ἐν ᾧ αὐτὸ πλοκὴ καὶ λύσις. πολλοὶ δὲ πλέξαντες δὲ, λύουσι καλῶς· δεῖ δὲ ἄμφω ἀεὶ κρατεῖσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν ὑποποιεῖν σύστημα τραγῳδίας. ὑποπτεύει δὲ λέγω, τὸ πολύμυθον· ὅθ' ἕν τε τὸν τῆς Ἰλιάδος ὅλον ποιεῖ μῦθον. ἐπεὶ μὴν δὲ διὰ τὸ μῆκος λαμβάνει τὰ μέρα τὸ ἁρμόττον μεγέθους. ἐν δὲ τοῖς δράμασι πολὺ ἥκιστα τῶν ἰδίων ἀποβαίνει. σημεῖον δὲ, ὅσοι πάντες Ἰλίου ἅλωσιν ἐποίησαν, καὶ μὴ ἐξ μέρους, ὥσπερ Εὐριπίδης Νιόβην ἢ Μήδειαν, καὶ μὴ ὥσπερ Αἰσχύλος, ἢ ἐπιπόνουσι, ἢ κρατοῦς ἀγωνιζόντες· ἢ καὶ Ἀγάθων ἐξέπεσεν ἐν τούτῳ μόνῳ. ἐν δὲ τοῖς περιπετείαις καὶ ἐν τοῖς ἁπλοῖς πράγμασι, τοῦ μεγέθους βούλονται θαυμάζειν. πρᾶγμα γὰρ τόδε καὶ σφόδρα ἀπροσδόκητον, ἢ δὲ τύχη, ὅτου ἕνεκα ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι ἐκπεσόντα δὴ, ὥσπερ Σίσυφος· καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἡττᾶται, ἄδικος δὲ, νικᾶται. ἔστι δὲ τοῦτο εἰκὸς, ὥσπερ Ἀγάθων λέγει. εἰκὸς γὰρ γίνεσθαι πολλὰ, καὶ παρὰ τὸ εἰκός. καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ νομίζειν μέρος εἶναι τῆς ὑποκρίσεως, καὶ μέρος εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὲν ὥσπερ καὶ Εὐριπίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ καὶ Σοφοκλεῖ. τοῖς δὲ λοιποῖς τὸ διέξοδα μᾶλλον τοῦ μύθου, ἢ ἄλλο· τραγῳδίας ὄντα· δὲ ἡ ἐμβόλιμα ᾄδεται, παρόντα αἴσματα. Ἀγάθων δὲ τοῦτο ποιεῖν. κείται τὸ διαφέρον, ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν, ἢ ὅλον ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν, ἢ ἐπεισόδιον ἄλλο.

Κεφάλαιον κθ.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἤδη εἴρηται, λοιπὸν δὲ περὶ λέξεως ἢ διανοίας εἰπεῖν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν διάνοιαν, ἐν τοῖς περὶ ῥητορικῆς κείσθω. τοῦτο γὰρ ἴδιον μᾶλλον ἐκείνης τῆς μεθόδου ἐστί. δὲ τὴν διάνοιαν τοῦτο, ὅσα δεῖ τοῦ λόγου διὰ παρασκευασθῆναι. μέρη δὲ τούτων, τό, τε δεικνύειν, καὶ τὸ λύειν, καὶ τὸ παθη παρασκευάζειν.

Quarta, vt Phorcides, & Prometheus, & quæcunque apud inferos. Ac omnia quidem, maximoperè conandum est, vt habeantur. Sin autem, maxima, & plurima, præsertim, vt nunc criminationem obiciant poëtis. Cùm enim boni fuerint secundum vnamquamque partem, poëtæ vnum superare singulos in proprio bono dignum existimant. Iustum autem est & Tragœdiam aliam, & eandem dicere, nigil fortasse ob fabulam. Hoc verò intelligitur in iis, quarum eadem plicatio, & solutio. Multi autem, qui benè plicarunt, solutio malè. Ac ambo semper cum plausu excipi oportet. Et oportet, quod dictum est, sæpe in memoriam reuocare, & non efficere, vt Tragœdia sit epopœica cōstitutio. Dico Epopœicam, quæ multas fabulas continet, vt si quis totam fabulam Iliadis conficiat. ibi enim propter longitudinem partes assumunt conuenientem magnitudinem. In Dramatibus verò multum præter existimationem accidit, signum verò est, quōd quicunque expugnationem Ilij totum fecerunt, & nó secundum partem, vt Euripides Hecubam, & non vt Æschylus, vel laborant, vel malè certant: siquidem Agathon in hoc solo lapsus est. In peripetiis autem, & in simplicibus rebus assequuntur, quod volunt, per admirabile. Tragicum enim hoc, & gratum hominibus. Est autem hoc, quando sapiēs quidem, sed cum improbitate deceptus fuerit, vt Sisyphus; & fortis quidem, sed iniustus superatus sit. Atque hoc verisimile est, vt Agathon dicit. Verisimile enim est multa fieri etiam præter verisimile. Et existimandum est, chorum esse vnum de histrionibus, & partem totius, ac simul contendere, non vt apud Euripidem, sed vt apud Sophoclem. Quæ verò concedunt aliis, magis sunt fabulæ, & Tragœdiæ alterius. Quamobrem embolima canunt, cùm primus Agathō rem talem inceperit. Atqui quid interest, si quis embolima cauat, vel dictionem ex alio in aliud accommodet?

CAPVT XIX.

Ac de aliis quidem iam dictum est. Reliquum verò est de elocutione, vel sententia dicere. Ac quæ pertinent quidem ad sententiam, in libris de Rhetorica posita sunt: hoc enim methodi illius magis est proprium. sunt autem secundū sententiam ea, quæcunque ab oratione paranda sunt. Et eorū partes sunt, tū demonstrare, & soluere, tū perturbationes parare,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt miserieordiam, vel metum, vel iram, & quæcunque talia: tum præterea amplificare, & diminuere. Manifestum autem est, & in actionibus vrendum esse iisdem formis, cùm miserabilia, aut terribilia, aut magna, aut verisimilia parare oportuerit: nisi quòd ea sola differentia est, quòd hæc quidem apparere fine doctrina oportet: quæ verò in oratione posita sunt, à dicente parari, & per orationem fieri. Quod enim esset dicentis munus, si apparerent iucunda, & non per orationem? Eorum verò, quæ pertinent ad elocutionem: vna species est contemplationis, quæ considerat figuras elocutionis, quas scire est histrionicæ, & eius, qui talem habeat architectonicam, vt quid sit mandatum, & quid precatio, & narratio, & mina, & interrogatio, & responsio, & siquid aliud huiusmodi. Ab horum enim cognitione, vel ignorantia nulla reprehensio in poeticam affertur, quæ curanda sit. Quî enim fieri potest, vt aliquis existimet errorem commissum esse in iis, quæ Protagoras reprehendit, quòd putans precari præcipit, dicens, *Iram diua cane?* Nam iubere, inquit, vt aliquid faciat aut non faciat, præceptio est. Quamobrem omittatur, vt quæ alterius, & non poeticæ sit contemplatio.

CAPVT XX.

IAm verò elocutionis omnis hę sunt partes, elementum, syllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, casus, oratio. Ac elementum quidem est vox indiuidua, non omnis, sed ex qua naturaliter vox fit, quæ intelligi possit. Etenim beluarum sunt voces indiuiduæ, quarum nullum elementum voco. Huius autem partes sunt tum vocale, tum semiuocale, tum mutum. Atq. vocale est, quod sine ictu vocem habet, quæ audiri potest, vt α. & ω. Semiuocale, quod cum ictu vocem habet, quæ audiri potest, vt σ, & ρ. Mutum, quod cum ictu per se quidem nullam habet vocem, sed cum habentibus aliquam vocem fit huiusmodi, vt audiri possit, vt γ. & δ. Atque hæc inter se differunt tum figuris oris, tum locis, tum crassitudine, tum tenuitate, tum longitudine, tum breuitate, præterea verò acumine, & grauitate, & medio, de quibus singulis in metricis conuenit contemplari. Syllaba est vox significationis expers, composita ex muto, & vocem habente. Etenim γρ sine α syllaba est, & cum α, vt γραφ· sed & horum intueri differentias Metricæ est. Coniunctio est vox significationis

A ὄφ, ἧλιον, ἢ φόβον, ἢ ὀργὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἐν μεγέθει, καὶ σμικρότητι. δῆλον δὲ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν ὅσοι δεῖ ἐκτρέπειν εἰδέναι δεῖ χρῆσθαι, ὅταν ἢ ἐλεεινὰ, ἢ δεινὰ, ἢ μεγάλα, ἢ εἰκότα δεῖν παρασκευάζειν. πολὺ τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι τὰ μὲν δεῖ φαίνεσθαι ἄνευ τῆς διδασκαλίας, τὰ δὲ ἐν τῷ λόγῳ ὑπὸ τῶν λέγοντος παρασκευάζεσθαι, καὶ παρὰ τὸν λόγον γίγνεσθαι. τί γὰρ ἂν εἴη τοῦ λέγοντος ἔργον, εἰ φαιοῖτο ἥδιστα, καὶ μὴ διὰ τοῦ λόγου; δεῖ δὲ οὐδὲ τοῦ λέγειν ἢ οὐκ ἔστι ἴδιον τῆς ἐπιστήμης τῆς ὑποκριτικῆς, καὶ τῶν τοῖς τοιούτοις ἐγγιγνομένων· ἔστι γὰρ ἀρχιτεκτονικῶν· ἔστι τί ἐστι μῆνις, καὶ ἀπειλὴ, καὶ ἐρώτησις, καὶ ἀπόκρισις, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. οὐκ ἔστι γὰρ τοῦ τούτων γνῶσιν, ἢ ἄγνοιαν, οὐδὲν εἰς τὴν ποιητικὴν ὀνείδισμα φέρειν, ἢ, εἴ τι καὶ ἄλλο ἀποροῦσι, τί δὲ ἄν τις ὑπολάβοι ἁμαρτάνειν Πρωταγόρας ὀνομάζων, ὅτι ἠρᾶσθαι οἴεται, ὀνομάζων εἰπών· μῆνιν ἄειδε θεὰ· τὸ γὰρ κελεύειν (φησὶ) ποιεῖν τι ἢ μὴ, ἐπιτάττειν ἐστί. διὸ παρεῖσθω ἡμῖν ἄλλης, καὶ οὐ τῆς ποιητικῆς ἐν θεωρίᾳ.

Κεφάλαιον κ.

THς δὲ λέξεως ἁπάσης τάδ' ἐστὶ τὰ μέρη· στοιχεῖον, συλλαβὴ, συνδεσμος, ὄνομα, ῥῆμα, ἄρθρον, πτῶσις, λόγος. στοιχεῖον μὲν οὖν ἐστι φωνὴ ἀδιαίρετος· οὐ πᾶσα δὲ, ἀλλ' ἐξ ἧς πέφυκε συνετὴ γίνεσθαι φωνή. καὶ γὰρ θηρίων εἶναι ἀδιαίρετοι φωναὶ, ὧν οὐδεμίαν λέγω στοιχεῖον. τούτου δὲ μέρη, τό τε φωνῆεν, καὶ τὸ ἡμίφωνον καὶ ἄφωνον. ἔστι δὲ φωνῆεν μὲν, οὗ ἀκουστὸς ἄνευ προσβολῆς· ἡμίφωνον δὲ, οὗ ἀκουστὸν μὲν, οὐκ ἄνευ τοῦ προσβάλλειν ἤδη φωνὴν ἀκουστόν· οἷον τὸ σ καὶ τὸ ρ. ἄφωνον δὲ, οὗ μὴ προσβαλοῦσι καθ' αὑτὸ μὲν οὐδεμίαν ἔχει φωνὴν, μετὰ δὲ τῶν ἐχόντων τινὰ φωνὴν γινόμενον ἀκουστὸν· οἷον τὸ γ, καὶ τὸ δ. ταῦτα δὲ διαφέρει σχήματί τε τοῦ στόματος, καὶ τόπῳ, καὶ δασύτητι, καὶ ψιλότητι, καὶ μήκει, καὶ βραχύτητι· ἔτι δὲ καὶ ὀξύτητι, καὶ βαρύτητι, καὶ τῷ μέσῳ· περὶ ὧν καθ' ἕκαστον ἐν τοῖς μετρικοῖς θεωρεῖν ἄριστον. συλλαβὴ δὲ ἐστι φωνὴ ἄσημος, συνετὴ ἐξ ἀφώνου καὶ φωνῆεν ἔχοντος. καὶ γὰρ τὸ γρ ἄνευ τοῦ α συλλαβὴ, καὶ μετὰ τοῦ α. ὄφ, τὸ γραφ· ἀλλὰ καὶ τούτων διαφορὰ κατὰ τὴν τῶν μορίων τῆς μετρικῆς ἐστι. συνδεσμος δὲ ἐστι φωνὴ ἄσημος,

ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν ἐκ πλειόνων φωνῶν σημαντικὴν, ἐκ πλειόνων φωνῶν σημαινομένων συνιοῦσα· καὶ τὴν ἀρχὴν λόγου τιθέναι καθ' αὑτὸν ἔστι, οἷον, μετὰ δὲ, ἤτοι, ἀλλ'. ἢ φωνὴ ἄσημος ἐκ πλείονος μὲν φωνῆς μιᾶς σημαντικὴ δὲ ποιεῖν πεφυκυῖα μία φωνὴν· ἄρθρον δὲ ἐστι φωνὴ ἄσημος, ἣ λόγου ἀρχὴν, ἢ τέλος, ἢ διορισμὸν διανοεῖσθαι, τὸ ἀμφὶ, καὶ τὸ περὶ καὶ τὰ ὅμοια. ἢ φωνὴ ἄσημος, ἣ οὔτε κωλύει, οὔτε ποιεῖ φωνὴν μίαν σημαντικὴν ἐκ πλειόνων φωνῶν πεφυκυῖα συνιστάναι, καὶ ἐπὶ τῶν ἐσχάτων, καὶ ἐπὶ τῶν μέσων. ὄνομα δὲ ἐστι φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ ἄνευ χρόνου, ἣ οὐδὲν μέρος αὐτῆς ἐστι καθ' αὑτὸ σημαντικόν. ἐν γὰρ τοῖς διπλοῖς οὐ χρώμεθα, ὡς καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ σημαῖνον ὄν, οἷον τῷ Θεοδώρῳ, τὸ δῶρον ἀ σημαῖνον. ῥῆμα δ' ἐστὶ φωνὴ συνθετὴ, σημαντικὴ μετὰ χρόνου, ἧς οὐδὲν μέρος σημαίνει καθ' αὑτὸ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ὀνομάτων. τὸ μὲν γὰρ ἀνθρωπος ἢ λευκὸν, οὐ προσημαίνει τὸ πότε· τὸ δὲ βαδίζει, ἢ βεβάδικεν, προσημαίνει, τὸ μὲν τὸν παρόντα χρόνον, τὸ δὲ τὸν παρελθόντα. πτῶσις δὲ ἐστι ὀνόματος ἢ ῥήματος· ἡ μὲν τοῦ τοῦ, ἢ τούτῳ σημαίνουσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἡ δὲ τοῦ τινὶ, ἢ εἰς, ἢ πολλοῖς· εἶδος ἀνθρωπος, ἢ ἀνθρωποι. ἡ δὲ κατὰ τὸ ὑποκριτικὸν, εἶδος ἐστὶ τοιοῦτον· τὸ γὰρ βαδίζει, ἢ βαδίζει, πτῶσις ῥήματος κατὰ τὸ εἶδος ἐστί. λόγος δὲ φωνὴ συνθετὴ σημαντικὴ, οὗ ἔνια μέρη καθ' αὑτὰ σημαίνει τι· οὐ γὰρ πᾶς λόγος ἐκ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων σύγκειται, οἷος ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμός· ἀλλ' ἐνδέχεται ἄνευ ῥημάτων εἶναι λόγον· μέρος μὲν τι καὶ οὗτος σημαῖνον ἕξει· οἷον ἐν τῷ βαδίζει Κλέων, ὁ Κλέων. τοῦ δὲ ἑνὸς λόγου διχῶς· ἢ γὰρ ἓν σημαίνει, ἢ ἐκ πλείονος συνδέσμου ὄντος, ἢ Ἰλιάς μὲν, συνδέσμῳ εἷς· ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ ἓν σημαίνειν.

Κεφάλαιον κα.

ΟΝόματος δὲ εἴδη τὰ μὲν ἁπλῆ ἁπλῶν δὲ λέγω, ὃ μὴ ἐκ σημαινόντων συνέστηκεν· τὰ δὲ διπλῆ· τὰ δὲ τὸ μὲν ἐκ σημαίνοντος καὶ οὐ σημαίνοντος τὸ δὲ, ἐκ σημαινόντων συγκείμενα· ἔστι καὶ τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν καὶ πολλαπλοῦν ὁ αὐτὸς τρόπος. Μεγαλωστὶ Ἑρμοκαϊκοξανθὸς, ἀπὸ δὲ ὀνομά ἐστιν, ἢ κύριον, ἢ γλῶττα,

A ex pers, quę neque impedit, neque facit vocem vnam significatiuam, quæ ex pluribus vocibus componatur, tam in extremis, quàm in medio, nisi congruerit in principio orationis ponere per se, vt μὲν, ἤτοι, δή: vel vox non significatiua ex pluribus quidem vocibus vna, sed significatiuis idonea, quæ faciat vnam vocem. Articulus est vox significationis expers, orationis initium, aut finem, aut distinctionem indicans, vt τὸ ἀμφὶ, τὸ περὶ, & alia: vel vox significationis expers, quæ neque impedit, neque facit vocem vnam significatiuam ex pluribus vocibus idoneam, quæ componatur & in extremis, & in medio. Nomen est vox composita significatiua sine tempore, cuius pars nulla est per se significatiua. Nam in duplicibus non vtimur, vt etiam ipsum per se significet, veluti in Theodoro illud δῶρον non significat. Verbum est vox composita significatiua cum tempore, cuius per se pars nulla significat, vt etiam in nominibus. Illud enim homo, vel album, non adsignificat quando. At illud ambulat, vel ambulauit, adsignificat: alterum quidem præsens tempus: alterum verò præteritum. Casus est nominis, aut verbi: vnum quidem secundum id, quod est huius, vel huic significans, & quæcunque talia: alter verò secundum id, quod vni, vel multis, vel homines, vel homo: alius autem secundum ea, quæ ad gestum pertinent, vt per interrogationem, vel præceptionem. Nam ambulauit, vel ambulat casus verbi secundum has species est. Oratio est vox composita significatiua, cuius aliquæ partes per se significant aliquid: nec enim omnis oratio ex verbis constat, & nominibus, quemadmodum hominis definitio: sed contingit sine verbis esse orationem. Atqui partem semper quampiam significantem habebit, vt in illo, *Ambulat Cleon*, idipsum Cleon. Vna autem est oratio duobus modis: aut enim quæ vnum significat: aut quæ ex pluribus coniunctionibus est, vt Ilias quidem est coniunctione vna: hominis verò definitio eò, quòd vnum significet.

CAPVT XXI.

IAm nominis species vna quidem simplex est (voco simplicem, quæ constat ex non significantibus) altera verò duplex: atque hæc partim ex significante, & non significante: partim ex significantibus constat. potest etiam esse & triplex, & quadruplex nomen, & multiplex, vt multa Megaliotarum, Hermocaicoxanthus. Omne autē nomē est aut proprio, aut lingua,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut translatio, aut ornatus, aut factum, aut protractum, aut subtractum, aut immutatum. Voco proprium, quo vtuntur singuli, Linguam illud quo diuersi. Quam ob rem apparet fieri posse, vt lingua, & proprium sit idem, non autem iisdem. Nam *dicunt* Cypriis est proprium, nobis lingua. Translatio est nominis alieni illatio, aut à genere ad speciem, aut à specie ad genus, aut à specie ad speciem, aut secundum proportionem. Dico à genere ad speciem, vt, *Naus autem mihi hac stetit*. Nam in potu esse, stare quoddam est. A specie ad genus, *Iam decem millia Vlysses bona egit*. Nam decem millia multa sunt, quibus nunc vsus est pro multis. A specie ad speciem, vt, *aere animam hausisse, incidit indefesso ære*. hic enim *haurire* pro incidere, & *incidere* pro haurire dixit: ambo enim sunt quoddam auferre. Proportionem dico, quando similiter se habeat secundum ad primum, ac quartum ad tertium. nam dicit pro secundo quartum, aut pro quarto secundum, & interdum apponunt pro quo dicit, ad quod est. Dico autem, vt similiter se habet poculum ad Bacchum, & scutum ad Martem. Dicet igitur & scutum poculum Martis, & poculum scutum Bacchi. præterea similiter se habet vesper ad diem, & senectus ad vitam. Dicet igitur vesperam senectutem dici, & senectutem vesperam vitæ: vel, vt Empedocles, occasum vitæ. Nonnullis verò non est nomen positum eorum, quæ sunt ex proportione: sed nihilominus similiter dicetur, vt illud, semen quidem iacere, serere: flammam verò emitti à sole sine nomine est, sed similiter se habet hoc ad solem, & serere ad semen. Quam ob rem dictum est, *serens à Deo conditam flammam*. Ac licet vti hoc translationis modo & aliter, vt, cum appellauerit id, quod alienum est, neget aliquid eorum, quæ propria sunt: vt si scutum dicat poculum non Martis, sed sine vino. Factum est, quod ab aliquibus prorsus non appellatum ipse ponit posita: videntur enim aliqua esse talia, vt *cornua ἀρούας*, & *facere detestam ἀρᾶσθαι*. Protractum est, vel subtractum, illud quidem, si vocali longiore vsum fuerit, quàm propria sit, vel syllaba inculcata: hoc verò si subtratum fuerit quippiam vel ab ipso, vel ab eo, quod inculcatum est. protractũ quidẽ, vt illud, πόλεως πόλεος. & illud, ματέρα πολεῖ δίον. subtractũ verò, vt illud, κρῖ.

A ὃ μεταφορά, ἢ κόσμος, ἢ ποιητικόν, ἢ ἐπεκτεταμένον, ἢ ὑφῃρημένον, ἢ ἐξηλλαγμένον· λέγω δὲ κύριον μὲν ᾧ χρῶνται ἕκαστοι· γλῶττα δὲ ᾧ ἕτεροι. ὥστε φανερὸν, ὅτι καὶ γλῶττα καὶ κύριον ἔστι δυνατὸν τὸ αὐτὸ, καὶ τοῖς αὐτοῖς δέ. τὸ γὰρ σίγυνον Κυπρίοις μὲν κύριον, ἡμῖν δὲ γλῶττα. μεταφορὰ δ' ἐστὶ, κινδυνεύοντος ἀλλοτρίου ἐπιφορά, ἢ ἀπὸ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ γένος· ἢ ἀπὸ εἴδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. λέγω δὲ, ἀπὸ γένους μὲν ἐπὶ εἶδος· οἷον, ναῦς δὲ μοι ἥδε ἔστηκε. τὸ γὰρ ὁρμεῖν ἔστι ἑστάναι τι. ἀπὸ εἴδους δὲ ἐπὶ γένος· ἢ δὴ μυρί' Ὀδυσεὺς ἐσθλὰ ἔοργε. τὸ γὰρ μυρίον πολύ ἐστι, ᾧ νῦν αὐτὸ τὸ πολὺ κέχρηται. ἀπ' εἴδους δὲ ἐπὶ εἶδος· ἀρὰς ἀπὸ ψυχὴν ἐρύσας, Τάμνων ἀκμῇ χαλκῷ. ἀντὶ τοῦ ἀφελὼν τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ, χρῆται· τὸ δὲ ἀντλεῖν, ἀρύσαι εἴρηκεν· ἄμφω γὰρ ἀφαίρεσίς τι ἐστι τὸ δὲ ἀνάλογον λέγω, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον. ἐροῦμεν γὰρ οὕτω τὸ δεύτερον τὸ τέταρτον, ἢ οὕτω τὸ τέταρτον τὸ δεύτερον. καὶ ἐνίοτε προστιθέασι οὗ· οὗ λέγει πρὸς ὃ δὲ λέγω δὲ, οἷον· ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον, καὶ ἀσπὶς πρὸς Ἄρηα. ἐροῦ οὖν τὴν ἀσπίδα φιάλην Ἄρους, καὶ τὴν φιάλην ἀσπίδα Διονύσου. καὶ ὁμοίως ἔχει γῆρας πρὸς ἡμέραν, καὶ ἑσπέρα πρὸς βίον. ἐροῦμεν οὖν τὸν γῆρας, ἑσπέραν βίου· ἢ, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, δύσιν βίου. ἔνιοις δ' οὐκ ἔστι ὄνομα κείμενον τοῖς ἀναλόγοις, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁμοίως λεχθήσεται· τὸ γὰρ σπείρειν ὡς ἀφιέναι, σπείρειν δὲ τὸν φοῖβον ἔστι τὸν ἥλιον, ἀνώνυμον· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει οὗτος πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ ὁ σπείρων πρὸς τὸν καρπόν. διὸ εἴρηται, σπείρων θεοδότου φλόγα. ἔστι δὲ τῷ εἴδει μεταφορᾷ χρῆσθαι καὶ ἄλλως, ἀποστερήσαντα τὸ ἀλλότριον, ἀποφήσαντα δὲ εἶναι τοῦτο, οἷον εἰ τὸν ἀσπίδα εἶπε φιάλην μὲν Ἄρους, ἀλλὰ οὐκ οἶνον. πεποιηκέναι δὲ δεῖ, ὃ ἄλλος μὲν καλεῖ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐθέλει ὀνομάζειν. δηλοῖ γὰρ ἔτι καὶ τοῦτο, τὸ λεχθὲν ἀλλότριον εἶναι. ἐπιτιθέναι δὲ δεῖ, ὃ ἄλλος μὲν καλεῖ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐθέλει ὀνομάζειν, ἢ ἴδιον ποιεῖ καὶ ὄνομα· καὶ ἐξαλλαγὴ δὴ ὀνομάζεται· διὰ καὶ ἡ μὲν γὰρ τὸ ἄλλοις ἴδιον, ἢ ὡς τὸ κύριον πρὸς τὸ οἰκεῖον γενέσθαι, τὸ μὴ ἴδιον ποιεῖ· διὰ δὲ τὸ κοινωνεῖν τῶν οἰκείων, τὸ σπεῖρε ἔφη. ὥστε οὐ ὀρθῶς ἔφασαν οἱ τὸν ποιητὴ· δὴ, Εὐκλείδης ὁ ἀρχῶν

ἐφ' τὸ δὲ· καὶ, μία γίνεται ἀμφοτέρων ἔτι. ἐξηλλαγμένον δὲ ἔστι, ὅταν τὸ ὀνομαζόμενον, τὸ μὲν καταλείπῃ, τὸ δὲ ποιῇ. δὴ τὸ, δεξιτερὸν κατὰ μακρὸν, οὐ τὸ δεξιόν. ἔτι τὸ ὀνομαζόμενον τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξύ. ἄρρενα μὲν, ὅσα τελευτᾷ εἰς τὸ ν καὶ ρ, καὶ ὅσα ἂν πάντων ἀφόνων σύλλαβῇ· τοῦτο δὲ δύο ἐστὶ, τὸ ψ καὶ ξ. θήλεα δὲ, ὅσα ἂν ᾖ τοιαῦτα, εἴς τε τὰ ἀεὶ μακρά· οἷ, οἷον ᾱ καὶ ῑ καὶ ῡ ἐπὶ πλεῖστον· εἰς ὅσα τὰ ἄρρενα ἔχει πλήθη, τόσα καὶ τὰ θήλεα· τὰ δὲ ψ καὶ τὸ ξ, ταὐτὰ ἐστι. εἰς δὲ οὐδὲν τῶν ἀφώνων τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς φωνῆν βραχύ. εἰς δὲ τὸ ι τρία μόνα, μέλι, κόμμι, πέπερι· εἰς δὲ τὸ υ, πέντε· τὸ πῶυ, τὸ νάπυ, τὸ γόνυ, τὸ δόρυ, τὸ ἄστυ· τὰ δὲ μεταξὺ εἰς τριάκοντα, καὶ ν καὶ σ.

Κεφάλαιον κβ.

Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφὲς καὶ μὴ ταπεινὸν εἶναι. σαφεστάτη μὲν οὖν ἐστι ἡ ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ ταπεινή. παράδειγμα δὲ ἡ Κλεοφῶντος ποίησις, καὶ ἡ Σθενέλου. σεμνὴ δὲ καὶ ἐξηλλαγμένη τὸ ἰδιωτικὸν, ἡ τῶν ξενικῶν καὶ χαριέντων. ξενικὸν δὲ λέγω, γλῶτταν, καὶ μεταφορὰν, καὶ ἐπέκτασιν, καὶ παν τὸ παρὰ τὸ κύριον. ἀλλ' εἴ τις ἅπαντα ἀποιήσει τὰ τοιαῦτα ποιήματα, ἢ αἴνιγμα ἔσται, ἢ βαρβαρισμός. εἰ μὲν γὰρ ἐκ μεταφορῶν, αἴνιγμα· εἰ δὲ ἐκ γλωττῶν, καὶ βαρβαρισμός. αἰνίγματος γὰρ ἰδέα αὕτη ἐστὶ, τὸ λέγοντα τὰ ὑπάρχοντα, ἀδύνατα συνάπτειν. τῶν μὲν οὖν κατὰ τὴν ἀνάθεσιν συνάπτειν, οὐκ οἷόν τε τοῦτο ποιεῖν· τῶν δὲ κατὰ μεταφορὰν, οἷόν τε· οἷον τὸν ἄνδρα εἶδε πυρὶ κολλῶντα χαλκὸν ἐπ' ἄλλῳ χαλκῷ· καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐκ δὲ τῶν γλωττῶν ὁ βαρβαρισμός· δι' ὃ ἀπολαύουσι τινὲς τούτου. τὸ μὲν οὖν μὴ ἐξηκριβωμένον ποιεῖν, μόνον τὸ τυχὸν, ἢ γλῶττα, καὶ ἡ μεταφορὰ, καὶ ἡ κόσμος, καὶ πάντα τὰ εἰρημένα εἴδη· τὸ δὲ κύριον, τὸ σαφὲς εἶναι. οὐ μὴν ἀλλὰ μέγα δὲ μέρος συμβάλλονται εἰς τὸ σαφὲς τῆς λέξεως, καὶ μὴ ἰδιωτικὸν, ἡ ἐπέκτασις καὶ ἀποκοπὴ, καὶ ἐξαλλαγὴ τῆς ὀνομάτου· διὰ μὲν γὰρ τὸ ἄλλοις ἴδιον ἔχειν, ἢ ὡς τὸ κύριον πρὸς τὸ οἰκεῖον γενέσθαι, τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ποιοῦσι· διὰ δὲ τὸ κοινωνεῖν τῶν οἰκείων, τὸ σαφὲς ἔχει. ὅτι δὲ ὀρθῶς ἔφασαν οἱ τὸν ποιητὴν τὸν ἀρχαῖον, καὶ τὸν Εὐκλείδου, Εὐκλείδης ὁ ἀρχῶν

A & illud δῶ, & μία γίνεται ἀμφοτέρων ἔτι. Immutatum est, quod nominari vnam quidem partem reliquerit, alteram verò fecerit, vt illud, δεξιτερὸν κατὰ μακρὸν pro δεξιόν. Præterea ex nominibus alia virilia, alia muliebria, alia interiecta. Virilia quidem, quæcunque desinant in ν, & ρ, & quecunque ex aliquo eorum, quæ muta sunt, constant. Atque ea sunt duo, ψ, & ξ. Muliebria verò, quæcunque ex vocalibus in B ea, quæ semper longa sunt, vt in ᾱ, & ῑ, & ex iis quæ producuntur in υ. Quare conenit, vt æqualia sint multitudine, in quecunque desinunt virilia, & muliebria. Nam ψ & ξ eadem sunt. In mutum autem nullum nomen desinit, neque in vocale breue. At in ι tria sola μέλι, κόμμι, πέπερι. Et in υ quinque πῶυ, νάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. Interiecta verò in hæc, & ν, & σ.

CAPVT XXII.

C Elocutionis autem virtus est, vt si perspicua, & non humilis. Ac maximè quidem perspicua est, quæ ex propriis nominibus constat, sed humilis. Exemplum est Cleophontis poesis, & Sthenelii. At grandis, & immutans id, quod vulgare est, quæ peregrinis vtitur. Peregrinum autem voco linguam, & translationem, & protractionem, & quidquid præter proprium est. Sed siquis simul omnia talia fecerit, aut ænigma erit, aut barbarismus. si igitur ex D translationibus, ænigma: si ex linguis, etiam barbarismus. Ænigmatis autem forma est, vt qui dicit, copulet ea, quæ fieri non possunt. At secundum compositionem quidem nominum id fieri non potest: verum secundum translationem contingit, vt Virum vidi igne æs vito agglutinantem: & talia. Ex linguis verò barbarismus. Quamobrem aliquo modo his tem- E perator. Ac non vulgare quidem efficiet, neque humile lingua, & translatio, & ornatus, & aliæ formæ quæ dictæ sunt: perspicuitatem verò proprium. At non minimam partem conferunt ad perspicuam elocutionem, & non vulgarem protractiones, & subtractiones, & immutationes nominum. Nam quoniam hoc aliter se habet, ac proprium: quod factum est præter F consuetum, nõ vulgare efficiet. Quoniam autẽ cõmune aliquid habet cum eo, quod est consuetum: erit perspicuum. Quare nõ rectè vituperant, qui reprehendunt talem modum locutionis, ac maledictis poetam infectantur, vt Euclides ille antiquus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd facile sit poeticè agere, siquis concesserit protraherè, quantum velit, eum, qui iambis vsus sit in eadem elocutione, vt Ἡ γὰρ μὰν εἶδον Μακεδόνων βαδίζοντα. & Οὐκ ἂν γοῦν ἔφυν τὸν ἐκείνων ἐξ ἀλλοτρίων. Ac cùm appareat quidem aliquo modo, aliquem sequi hunc ipsum vsum, id ridiculum est. Mensura verò communis est omnium partium. Etenim qui translationibus, & linguis, & aliis formis vteretur indecorè, & studiosè ad ridicula, idem efficeret. Id autem quod congruit, quantum excellat in heroico carmine, consideretur, iniectis nominibus in metrum. Et certè in linguis, & in translationibus, & in aliis formis, si quis posuerit propria nomina, videbit à nobis dici ea, quæ vera sunt, vt cùm eundem iambicum fecit Æschylus, & Euripides, & vnum solam nomen immutauit, & posuit linguam pro proprio consueto. Atque vnum quidem apparet pulchrum: alterum verò humile. Nam Æschylus in Philoctete fecit,

Phagedæna, quæ mei carnes comedit pedis.

Hic verò pro τοῦδε posuit δυστάνου. *epulatur.* Et,

Nunc autem me qui est parvúsque & nihili, & indecens.

Siquis dicit positis propriis,

Nunc autem me qui est parvúsque & imbecillis, & deformis. Et,

Sedile non conueniens cùm posuisset, panisque mensam. Et illud,

Littera vociferantur, littera clamant.

Præterea verò Ariphrades Tragœdis maledicebat, quòd quæ nemo diceret in sermone, iis vterentur, quale illud est, δωμάτων ἀπὸ *domibus ab*, sed non ἀπὸ δωμάτων *à domibus*: & illud, σύδε, *sui*: & illud, ἐγὼ δ' ἴτυς *ego autem ipsum*: & illud, Ἀχιλλέως πέρι, *Achille de*, sed nō περὶ Ἀχιλλέως. *de Achille*: & quæcunque alia talia. Nam, quòniā non sunt in propriis, faciunt id, quod non vulgare est, hæc omnia in elocutione: ille verò hoc nesciebat. Iam magnū est vti congruēter vnoquoque de iis, quæ dicta sunt, & duplicibus nominibus, & linguis: at maximum est, metaphoricum esse. Solùm enim hoc neque ab alio licet assumere: & boni ingenij signum est, bene enim transferre est simile intueri. Ex nominib. autē duplicia quidem maximè conueniunt dithyrambis: linguæ verò heroicis: at translationes iambicis. Et in heroicis quidem

A ὡς ῥᾴδιον ποιεῖν, εἴ τις δίδοιε ἐκτείνειν ἐφ' ὁπόσον βούλεται ἰαμβοποιοῦντα ἐν αὐτῇ λέξεσι, Ἡ γὰρ μὰν εἶδον Μακεδόνων βαδίζοντα. καὶ ὡς οὐ γοῦν ἔφυν τῶν ἐκείνων ἐξ ἀλλοτρίων. μικροῦ γὰρ ἂν φανείη τις χρώμενος τούτῳ τῷ τρόπῳ, γελοῖον. τὸ δὲ μέτρον, οἷον ἀπάντων ἐστὶ τῶν μερῶν. καὶ γὰρ μεταφορικῇ καὶ γλώττῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις εἴδεσι χρώμενος ἀφυοῦς, καὶ ἐνδείκνυται τὰ γλαῦξ, τὸ αὐτὸ ἂν ἀπεργάσαιτο τὸ δὲ αἰμόβοτον ὄνομα διαφέρει ἐπὶ τῶν ἐπῶν θεωρεῖσθαι, ἐν τοῖς ἰαμβείοις τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ μέτρον. καὶ ἐστὶ τοῖς γλώττοις δὲ, καὶ ἐστὶ τῶν μεταφορῶν, καὶ ἐστὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν μεταποιεῖν αὐτῶν τὰ κύρια ὀνόματα, κατάδηλα ὄντα ἀληθῆ λεγόμενα. ἔστι, τὸ αὐτὸ ποιοῦντος ἰαμβεῖον Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, ἓν δὲ μόνον ὄνομα μεταθέντος, αὐτὸ κυρίου ὀνόματος, γλῶτταν τὸ μὲν φαίνεσθαι καλὸν, τὸ δὲ ἀπλοῦς. Αἰσχύλος μὲν γὰρ ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ἐποίησεν,

Φαγέδαινα, ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδός.

ὁ δὲ αὐτὸ τῷ ἐσθίει, τὸ δυστάνου μετέθηκεν,

Νῦν δὲ μ' ὢν ὀλίγος τε καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄσημος,

εἴ τις λέγοι τὰ κύρια, μεταθείς·

Νῦν δὲ μ' ὢν μικρός τε καὶ ἀσθενὴς καὶ ἀειδής. καὶ,

Δίφρον ἀσκέλεστον καταθεὶς, ὀλίγην τε τράπεζαν.

Δίφρον μοχθηρὸν καταθεὶς μικράν τε τράπεζαν. καὶ τὸ,

Βόες βόσιν· Βόες κράζουσι.

ἐπὶ δὲ Ἀριφράδης τοῦ τραγῳδοῦ ἐκωμῴδει, ὅτι οὐδεὶς ἂν εἴποι ἐν τῇ διαλέκτῳ, ποιοῦσι χρῆσθαι· καὶ τὸ, Δωμάτων ἄπο, ἀντὶ μὲν τοῦ δωμάτων καὶ τὸ, σύθεν· καὶ τὸ, ἐγὼ δ' ἴτυς· καὶ τὸ, Ἀχιλλέως πέρι, ἀντὶ μὲν τοῦ Περὶ Ἀχιλλέως, ἐν ὅσοις ἄρα ποιοῦσι· διὰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τοῖς κυρίοις, ποιεῖ τὸ μὴ ἰδιωτικὸν ἐν τῇ λέξει ἅπαντα τὰ τοιαῦτα. ἐκείνῳ δὲ οὐ τοῦτο ἠγνόει. ἔστι δὲ μέγα μὲν τὸ χρῆσθαι τῷ εὐφυῶς μεταφέρειν· μόνον γὰρ οὐκ ἔστι παρ' ἄλλου λαβεῖν, εὐφυΐας τε σημεῖον ἐστι. τὸ γὰρ εὖ μεταφέρειν, τὸ ἐμβλέπειν θεωρεῖν ἐστι. τῷ δὲ ὀνόματι, τὰ μὲν διπλᾶ, μάλιστα αἰμόβοτοι τοῖς διθυράμβοις· αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἡρῳικοῖς· αἱ δὲ μεταφοραὶ, τοῖς ἰαμβείοις. καὶ ἐν μὲν τοῖς ἡρῳικοῖς ἅπαντα χρήσιμα τὰ εἰρημένα· ἐν δὲ τοῖς ἰαμβείοις, διὰ τὸ ὅτι

A omnia vtilia, quæ dicta sunt: verùm in iambicis, quia quàm maximè collocutionem imitantur, ex nominibus illa congruunt, quibuscunque etiam in sermonibus aliquis vteretur. sunt autem talia proprium, & translatio, & ornatus. Ac de Tragœdia quidem, & de imitatione, quæ in agendo posita est, nobis satis sint, quæ exposita sunt.

Κεφάλαιον κγ.

CAPVT XXIII.

B Περὶ δὲ τῆς διηγηματικῆς καὶ ἐν μέτρῳ μιμητικῆς, ὅτι δεῖ τοὺς μύθους καθάπερ ἐν τοῖς τραγῳδίαις συνιστάναι δραματικοὺς, καὶ περὶ μίαν πρᾶξιν ὅλην καὶ τελείαν, ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος, ἵν' ὥσπερ ζῶον ἓν ὅλον, ποιῇ τὴν οἰκείαν ἡδονὴν, δῆλον, καὶ μὴ ὁμοίας ἱστορίας τὰς συνθέσεις εἶναι, ἐν αἷς ἀνάγκη οὐχὶ μιᾶς πράξεως ποιεῖσθαι δήλωσιν, ἀλλ' ἑνὸς χρόνου, ὅσα ἐν τούτῳ συνέβη περὶ ἕνα ἢ πλείους, ὧν ἕκαστον, ὡς ἔτυχε, πρὸς ἀλλήλα. ὥσπερ γὰρ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἢ ἐν Σαλαμῖνι ἐγένετο τὰ ναυμαχία, καὶ ἐν Σικελίᾳ Καρχηδονίων μάχη, οὐδὲν πρὸς τὰ αὐτὰ συνιστοῦσαι τέλος· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἑφεξῆς χρόνοις ἐνίοτε γίνεται θάτερον μετ' θάτερον, ἐξ ὧν οὐδὲν γίνεται τέλος ἑνὸς ἁπάντων. ὅσαι δὲ πολλὰ ἐν τραγῳδίᾳ καὶ τῶν ἐπῶν. ἀπὸ μιᾶς ἐστὶν ἀρχῆς καὶ τέλους διατείνουσαι μῆκος ὅλον λίαν· διὸ καὶ μάλιστα, καὶ ἐν ἐπικοῖς ἐμέλετο τοῦτο· ἐπὶ τῷ μεγέθει μακροτέρας κατασκευάζοντα τὴν ποίησιν. τοῦ δὲ μεγέθους ἐκ πλειόνων ἐπεισοδίων, ἃ ἐξ ἀναγκαίου τῶν ἐπεισοδίων. εἰ δὲ ἀφεῖς ἀεὶ ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μίαν ἀρχὴν πολυμερῆ ἔχει, ὁ τῶν Κυπριακῶν ποιήσας, καὶ τῶν μικρᾶς Ἰλιάδα. τετραγῳδοῦν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ μία τραγῳδία πεποίηται ἑκάτερα, ἢ δύο μόνας ἐκ τῆς Κυπρίας, πολλαὶ καὶ ἐν τοῖς μικρᾶς Ἰλιάδος πλείω ἐστὶ τὰ, Ὁπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις, καὶ Ἀπόπλους, καὶ Σίνων, καὶ Τρῳάδες.

Κεφάλαιον κδ.

CAPVT XXIIII.

C Ἔτι δὲ τὰ εἴδη ταὐτὰ δεῖ ἔχειν τὴν ἐποποιΐαν τῇ τραγῳδίᾳ· καὶ γὰρ ἁπλῆς, ἢ πεπλεγμένης, ἢ ἠθικῆς, ἢ παθητικῆς

omnia villa, quæ dicta sunt: verùm in iambicis, quia quàm maximè collocutionem imitantur, ex nominibus illa congruunt, quibuscunque etiam in sermonibus aliquis vteretur. sunt autem talia proprium, & translatio, & ornatus. Ac de Tragœdia quidem, & de imitatione, quæ in agendo posita est, nobis satis sint, quæ exposita sunt.

CAPVT XXIII.

B De narratiua autem, & in metro imitatione oportet fabulas constituere, quemadmodum dramaticus in Tragœdiis, & circa vnam actionem, totam, & perfectam, habētem principium, & medium, & finem, vt quemadmodum animal vnū totum efficiat propriam voluptatem, nec similes esse historias consuetas, in quibus necesse est non vnius actionis efficere positionem, sed vnius temporis, quæcunque in eo euenerunt circa vnum, vel plures, quorum vnumquodque, vt fors tulit, alterum respicit. Quemadmodum enim secundum eadem tempora, & in Salamine facta est naualis pugna, & in Sicilia Carthaginiensium pugna, nequaquam ad eundem tendentes finem. Sic & in temporibus consequentibus aliquando fit alterum cum altero, ex quibus non est vnus

D finis. Ac fermè id faciunt poetarum multi. Quamobrem, vt iam dicebamus, & in hac parte diuinus apparere Homerus præter cæteros potest, & quia neque bellum, quamuis habens principium, & finem, aggressus est versibus totum describere: valde enim magnum, & quod non facilè conspici poterat, cuiusum erat: vel magnitudine se modicè habens intertextum varietate. nunc autem cùm abstulisset vnam

E partem, episodiis vsus est ipsorum multis, vt nauium catalogo, & aliis episodiis, quibus distinguit poesim. Alij verò circa vnum canunt, & circa vnum tempus, & vnam actionem multarum partium, vt qui Cypria fecit, & paruam Iliadem. Igitur ex Iliade, & Odyssea vna Tragœdia fit ex vtraque, vel duæ solæ. At ex Cypriis multæ, & ex parua Iliade plus quàm octo, vt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypylus, Mendicatio, Laconæ, Ilij direptio, & Reditus classis, & Sinon, & Troiades.

CAPVT XXIIII.

Præterea verò Epopœiam oportet habere formas easdem cum Tragœdia, aut enim simplicem, aut implexam, aut

Universidad de Deusto
Biblioteca

imitatam, aut affectam oportet esse. Et partes extra melopœiam, & apparatum easdem. Etenim ei opus est peripetiis, & agnitionibus, & affectibus. præterea sententias, & elocutionem rectè habere. Quibus omnibus Homerus vsus est primus, & satis. Etenim poematum vtrumque constitutum est, Ilias quidem simplex, & affectū: Odyssea verò implexum: agnitio enim per totum, & moralis est. Ad hæc dictione, & sententia omnes superauit. Differt autem Epopœia & constitutionis longitudine, & metro. At longitudinis quidem terminus sufficiens dictus est. Debet enim esse eiusmodi, vt simul conspici & principium, & finis possit. Id sanè esset, si priscis minores constitutiones essent, & peruenirent ad multitudinem Tragœdiarum, quæ in vnam ponerentur auditionē. Habet verò multum quiddam Epopœia, & quidem proprium, vt extendere magnitudinem possit: propterea quòd non contingit in Tragœdia imitari multas partes, quæ eodem tempore gerūtur: sed eam solam, quæ geritur in scena, & histrionum est. At in Epopœia, quia narratio est, licet efficere, vt simul multæ partes ad finem perducantur, quæ cùm propriæ sint, augent poematis molem. Quare hoc habet, quod bonum est ad magnificentiam, & ad mutationem audientis, & ad incrementum, quod fit dissimilibus episodiis. Simile enim, quod citò satietatem affert, efficit, vt Tragœdiæ displiceant. Metrum autem heroicum ex experientia quadrauit. Nam si quis aliquo alio metro narratiuam imitationem efficeret, aut multis, indecorum certè appareret, heroicum enim firmissimum, & tumidissimum est metrorū. Quamobrem & linguas, & translationes maximè recipit. Superuacanea enim est narratiua modo aliorum. Iambicum verò, & Tetrametrum mobilia sunt: hoc quidem ad saltationem accommodatum, illud verò rebus agendis idoneum. Præterea verò absurdius fit, si quis ipsa misceat, vt Chæremon. Quamobrem nemo fecit longam constitutionem alio, nisi heroo, sed, vt diximus, ipsa docet natura, vt illud ipsum partiamur, quod congruit. Homerus autem & in aliis multis dignus est, qui laudetur, & in hoc etiam, quod solus inter poetas id non ignorat, quod ipsum facere oportet, ipsi enim poetæ quàm paucissima dicenda sunt. Etenim ipse non est secundum hæc imitator. At alij quidem ipsi per totum in actione versantur, & pauca imitantur, ac paucis in locis.

A δεῖ εἶναι, καὶ τὰ μέρη ἔξω μελοποιΐας καὶ ὄψεως ταὐτά· καὶ γὰρ περιπετειῶν δεῖ καὶ ἀναγνωρίσεων καὶ παθημάτων· ἔτι τὰς διανοίας καὶ τὴν λέξιν ἔχειν καλῶς· οἷς ἅπασιν Ὅμηρος κέχρηται καὶ πρῶτος καὶ ἱκανῶς. καὶ γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ἑκάτερον συνέστηκεν, ἡ μὲν Ἰλιὰς ἁπλοῦν καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσσεια πεπλεγμένον· ἀναγνώρισις γὰρ διόλου καὶ ἠθική· πρὸς δὲ τούτοις λέξει καὶ διανοίᾳ πάντας B ὑπερβέβληκε. διαφέρει δὲ κατά τε τῆς συστάσεως τὸ μῆκος ἡ ἐποποιΐα καὶ τὸ μέτρον. τοῦ μὲν οὖν μήκους ὅρος ἱκανὸς ὁ εἰρημένος· δύνασθαι γὰρ δεῖ συνορᾶσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. εἴη δ' ἂν τοῦτο, εἰ τῶν μὲν ἀρχαίων ἐλάττους αἱ συστάσεις εἶεν, πρὸς δὲ τὸ πλῆθος τῶν τραγῳδιῶν τῶν εἰς μίαν ἀκρόασιν τιθεμένων παρήκοιεν. ἔχει δὲ πρὸς τὸ ἐπεκτείνεσθαι τὸ C μέγεθος πολύ τι ἡ ἐποποιΐα ἴδιον, διὰ τὸ ἐν μὲν τῇ τραγῳδίᾳ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα πραττόμενα πολλὰ μέρη μιμεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν ὑποκριτῶν μέρος μόνον. ἐν δὲ τῇ ἐποποιΐᾳ, διὰ τὸ διήγησιν εἶναι, ἔστι πολλὰ μέρη ἅμα ποιεῖν περαινόμενα, ὑφ' ὧν οἰκείων ὄντων αὔξεται ὁ τοῦ ποιήματος ὄγκος. ὥστε τοῦτ' ἔχει τὸ ἀγαθὸν εἰς μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀκούοντα, καὶ ἐπεισοδιοῦν ἀνο- D μοίοις ἐπεισοδίοις. τὸ γὰρ ὅμοιον ταχὺ πληροῦν, ἐκπίπτειν ποιεῖ τὰς τραγῳδίας. τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωικὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἥρμοσεν. εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο, ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο. τὸ γὰρ ἡρωικὸν, στασιμώτατον καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστί. διὸ καὶ γλώττας καὶ μεταφορὰς δέχεται μάλιστα. περιττὴ γὰρ καὶ E ἡ διηγηματικὴ μίμησις τῶν ἄλλων. τὸ δὲ ἰαμβεῖον καὶ τετράμετρον, κινητικὰ καὶ τὸ μὲν ὀρχηστικὸν, τὸ δὲ πρακτικόν. ἔτι δὲ ἀτοπώτερον εἰ μιγνύοι τις αὐτά, ὥσπερ Χαιρήμων. διὸ οὐδεὶς μακρὰν σύστασιν ἐν ἄλλῳ πεποίηκεν, ἢ τῷ ἡρῴῳ, ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει τὸ ἁρμόττον αὐτῇ διαιρεῖσθαι. Ὅμηρος δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, καὶ δὴ καὶ ὅτι μόνος τῶν ποιητῶν, οὐκ ἀ- F γνοεῖ ὃ δεῖ ποιεῖν αὐτόν. αὐτὸν γὰρ δεῖ τὸν ποιητὴν ἐλάχιστα λέγειν. οὐ γάρ ἐστι κατὰ ταῦτα μιμητής. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, αὐτοὶ μὲν δι' ὅλου ἀγωνίζονται, μιμοῦνται δὲ ὀλίγα καὶ ὀλιγάκις, ὁ δὲ

ὀλίγα φροιμιασάμενος, εὐθὺς εἰσάγει A ἄνδρα ἢ γυναῖκα, ἢ ἄλλο τι ἦθος, καὶ οὐδὲν ἀήθη, ἀλλ' ἔχοντα ἦθος. δεῖ μὲν οὖν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ θαυμαστόν, μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιΐᾳ τὸ ἄλογον, δι' ὃ συμβαίνει μάλιστα τὸ θαυμαστόν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν εἰς τὸν πράττοντα. ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν Ἕκτορος δίωξιν ἐπὶ σκηνῆς ὄντα, γελοῖα ἂν φανείη, οἱ μὲν ἑστῶτες καὶ οὐ διώκοντες, ὁ δὲ ἀνανεύων. ἐν δὲ τοῖς ἔπεσι λανθάνει. τὸ δὲ θαυμαστὸν B ἡδύ. σημεῖον δέ· πάντες γὰρ προστιθέντες, ἀπαγγέλλουσιν ὡς χαριζόμενοι. δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ. ἔστι δὲ τοῦτο παραλογισμός. οἴονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν τουδὶ ὄντος τοδὶ ᾖ, ἢ γινομένου γίνηται, εἰ τὸ ὕστερον ἔστι, καὶ τὸ πρότερον εἶναι ἢ γίνεσθαι. τοῦτο δέ ἐστι ψεῦδος. διὸ δεῖ, ἂν τὸ πρῶτον ψεῦδος, ἄλλο δὲ τούτου ὄντος ἀνάγκη εἶναι ἢ γενέσθαι, ἢ προσθεῖναι. C διὰ γὰρ τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀληθὲς ὄν, παραλογίζεται ἡμῶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ πρῶτον ὡς ὄν. προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα, μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα. τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲν ἔχειν ἄλογον· εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπερ Οἰδίπους τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Λάιος ἀπέθανεν, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ δρά- D ματι, ὥσπερ ἐν Ἠλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες, ἢ ἐν Μυσοῖς, ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων. ὥστε τὸ λέγειν ὅτι ἀνῄρητο ἂν ὁ μῦθος, γελοῖον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ οὐ δεῖ συνίστασθαι τοιούτους. ἂν δὲ θῇ, καὶ φαίνηται εὐλογωτέρως, ἐνδέχεσθαι καὶ ἄτοπον. ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν Ὀδυσσείᾳ ἄλογα, τὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν, ὡς οὐκ ἂν ἦν ἀνεκτά, δῆλον E ἂν γένοιτο, εἰ αὐτὰ φαῦλος ποιητὴς ποιήσειε. νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς ἀφανίζει ἡδύνων τὸ ἄτοπον. τῇ δὲ λέξει δεῖ διαπονεῖν ἐν τοῖς ἀργοῖς μέρεσι, καὶ μήτε ἠθικοῖς, μήτε διανοητικοῖς. ἀποκρύπτει γὰρ πάλιν ἡ λίαν λαμπρὰ λέξις τά τε ἤθη καὶ τὰς διανοίας.

Κεφάλαιον κε.

Περὶ δὲ προβλημάτων καὶ λύσεων, ἐκ πόσων τε καὶ ποίων εἰδῶν ἐστιν, ὧδ' ἂν θεωροῦσι γένοιτ' ἂν φανερόν. ἐπεὶ γάρ ἐστι μιμητὴς ὁ ποιητής, ὥσπερ ἂν εἰ ζωγράφος ἤ τις

A At hic, cùm pauca præfatus sit, statim in-
ducit virum, aut mulierem, aut aliquos a-
lios mores, & nihil morum expers, sed ha
bens mores. Ac oportet quidem in Tra-
gœdiis efficere id, quod admirabile est:
sed magis in Epopœia contingit id, quod
ratione vacat. Quamobrem contingit ma-
ximè id, quod admirabile est, quia non
spectant in agente. Quoniā, quæ euenerūt,
circa Hectoris insectationē, in scena certè
B apparerent ridicula, hi quidē stantes & nō
insectantes, hic verò renuens. At in Epicis
latent. Iam admirabile iucundum est. Ac
signum est, quòd omnes addentes nun-
ciant, tanquam gratificantes. Et docuit ma
ximè Homerus alios falsa dicere, vt opor-
tet. Atque hoc naturam habet paralogis-
mi: existimant enim homines quando, dū
vnum est, aut factum est, alterum fit, si po-
sterius est, etiam prius esse, vel fieri. Hoc
autē mendacium est. idcirco primum iam
C certè mendacium est, sed necesse non est,
dum vnum est, vt alterum sit, vel fiat, vel
apponatur. Nam quia scit, hoc verum esse,
falsò ratiocinatur animus noster etiā pri-
mum, tanquam id, quod sit. Eligenda autē
sunt, quæ fieri non possunt, & verisimilia
sunt, magis, quàm quæ fieri possunt & pa-
rum apposita sunt ad persuadendum. Ac
sermones non constituendi ex partibus
carentibus ratione sed maximè quidem,
D vt nihil habeant, quod careat ratione, si
verò non sint tales, at certè habeant extra
fabulam, vt Oedipus illud habet quòd ne-
sciat, quomodo Laius mortuus sit. Non
autem in dramate, vt in Electra, qui Py-
thia nunciant: aut in Mysis, qui sine voce
ex Tegea in Mysiam venit. quare ridicu-
lum est dicere, fabulam interituram: quia
à principio non oportet constituere tales.
Quòd si quis constituerit, & apparuerit ma
E gis consentaneum recipere, erit etiam ab-
surdum quoniam & quæ sunt in Odysseæ
sine ratione nempe quæ circa expositio-
nem, nullo modo tolerabilia esse, mani-
festum foret si ipsa malus poeta faceret,
nunc autem aliis bonis poeta obscurat, iu
cundum reddens absurdum. Dictione au-
tem oportet laborare in partibus ociosis,
& non moratis, neque sententiarum ple-
F nis, contrà enim occultat dictio valde
splendida tum mores, tum sententias.

CAPVT XXV.

Iam de quæstionibus, & solutionibus tum ex quot, tum ex qualibus formis sint, hoc pacto contemplantibus fiet sine dubio manifestum. Quoniam enim poeta est imitator, quemadmodū etiam pictor,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel quis alius imaginum effector, necesse
est imitari, de iis, quæ numero sunt tria,
vnum aliquod semper. Aut enim qualia
erant aut sunt. Aut qualia aiunt, aut vi-
dentur. Aut qualia esse oportet. Hæc au-
tem exponuntur dictione, vel & linguit,
& translationibus. Et multæ affectiones
sunt dictionis, hæc enim poetis concedi-
mus. Præterea verò non est eadem recti-
tudo politicæ, & poeticæ: neque aliarum
artium, & poeticæ. Ipsius autem poeticæ
duplex erratum. Nam vnum per se: alterũ
per accidens. etenim aut præeligit imita-
tionem rei, quæ vltra facultatem est, quod
erratum ipsius est: aut præeligit non rectè
quod per accidens est: sed fecit equum
mouentem vtramq. dexteram partem. Aut
erratum est secundum vnamquamque ar-
tem, quemadmodum secundum Medici-
nam, aut aliam artem. Aut quæ fieri non
possunt ficta sunt. Hæc igitur qualiacun-
que fuerint, non per se sunt. Quare repre-
hensiones in quæstionibus ex his consid-
erando soluendę sunt. Primum enim si quę
aduersus ipsam artem sunt, ficta sint huius
modi, vt fieri non possint, erratum sit. sed
recte se res habet, si consequitur finem i-
psius. finis enim dictus est, quemadmodũ
si sit magis ad consternandum vel ipsa ac-
commodetur, vel alterã partem accommo-
det. Exemplum Hectoris insectatio. Nam
si finis, vel magis, vel minus contingebat i-
nesse: etiam secundum eam artem, quę de
his est, peccatum est non rectè. oportet e-
nim, si fieri potest, omnino nusquam erra-
ri. Præterea vtrorum est peccatum malus,
eorumne, quæ sunt secundum artem, an
eorum, quæ sunt secundum aliud accidẽs.
Minus enim est, si nesciebat in ceuorum
specie fœminam cornua nõ habere, quàm
si mala imitatione describeret. Ad hæc si
opponitur, non esse vera, at qualia opor-
tet, vt Sophocles inquit. ipse quidem se fa-
cere, quales oportet: Euripides verò, qua-
lies sunt. Quamobrem hac ratione soluen-
dum est. Sin autem neutro modo, quòd sic
aiunt, vt quæ de deis dicuntur. Fortasse e-
nim, neque licet dicere melius sic: neque
vera sunt: sed casu accidit, quemadmo-
dum Xenophanes, sed non aiunt hæc. For-
tasse autem non melius quidem, sed sic se
res habebat, quemadmodum, quæ de ar-
mis dicuntur. Lanceæ verò ipsius rectæ in
fautotere. id enim tunc institutum habe-
bant, quemadmodum etiam nunc Illyri-
ci. De illo autem, quod benè, aut non be-
ne, aut dictum est ab aliquo, aut factũ, non solum considerandum est, in ipsum, quod
actum est, aut dictum inuenando, vtrum ipsum laude, an reprehensione dignum sit,

A δηλοῖ εἰκονοποιός, ἀνάγκη μιμεῖσθαι, τριῶν ὄντων τῶν ἀριθμῶν, ἢ τὰ οἷα ἦν καὶ ἐστί, τὰ λεγόμενα καὶ δοκοῦντα, τὰ οἷα εἶναι δεῖ. ταῦτα δὲ λέξει καὶ γλώττῃ καὶ μεταφορᾶς· πολλὰ γὰρ ἐστὶν τὰς λέξεις ἃς ἐστι. δίδομεν γὰρ ταῦτα τοῖς ποιηταῖς. οὐχ ἡ αὐτὴ δὲ ὀρθότης ἐστὶ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποιητικῆς, οὐδὲ ἄλλης τέχνης καὶ ποιητικῆς. αὐτῆς δὲ τῆς ποιητικῆς διττὸς ὁ ἁμαρτανόμενος· εἰ μὲν γὰρ καθ' αὐτό, τὸ ἁμαρτάνειν· εἰ δὲ τὸ συμβεβηκός, διὰ τὸ ἑλέσθαι μὲν ἀδύνατα μιμεῖσθαι αὐτὸν, τὸ ἁμαρτάνειν· εἰ τὸ φανεῖσθαι μὲν ὀρθῶς, τὸ συμβεβηκός· διὰ τὸ ἵππον ἅμα τὰ δύο ἐκτείνειν βεβλεκότα. εἰ τὰ καθ' ἕκαστον τέχνῃ ἁμαρτάνει τις, τὰ δὲ ἀδύνατα πεποίηται· τοῦτο οὐδὲ ὀρθῶς ἔχει τὰ δὲ καθ' ἑαυτό. ὅτι δὲ τὰ δόξαντα εἰς τὰς ἀπορίας ἐκ τούτων λύειν. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τὰ πρὸς ἀντιμῶν τῶν τέχνῃ ἀδύνατα πεποίηται, ἡμάρτηται· ἀλλ' ὀρθῶς ἔχει, εἰ τυγχάνει τὸ τέλος τῶν αὐτῶν. τὸ γὰρ τέλος εἴρηται· εἰ οὕτως ἐκπλακτικώτερον, ἢ ἑαυτῷ, ἢ ἄλλῳ τινὶ μᾶλλον. παράδειγμα τὴν τοῦ Ἕκτορος διαβολή. εἰ μὲν οὖν τὸ τέλος, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνεδέχετο ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τοῦτο τὴν τέχνῃ, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐνεδέχετο ἁμαρτάνειν, ὡς ἱκανῶς. διὸ τοιοῦτον δεῖ τὸ ἁμαρτάνειν, κατὰ τὴν τέχνῃ, ἢ κατὰ δόξαν συμβεβηκός· ἄλλῳ γὰρ, εἰ μὴ ᾔδει ὅτι ἐλαφὸς θῆλεια κέρατα οὐκ ἔχει, ἢ εἰ κακεμμένους ἐγραφε. πρὸς δὲ τούτοις ἴσως ὅτι τιμῶν, ὅτι οὐκ ἀληθῆ, ἀλλ' οἷα δεῖ· εἶναι καὶ Σοφοκλῆς ἔφη, αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ ποιεῖν, Εὐριπίδης δὲ οἷοί εἰσιν. δι' ὃ τοῦτον λυτέον. εἰ δὲ μηδετέρως, ὅτι οὕτω φασὶ, καὶ τὰ περὶ θεῶν. ἴσως γὰρ οὔτε βέλτιον οὕτω λέγειν, οὔτε ἀληθῆ, ἀλλ' ἔτυχεν, ὥσπερ Ξενοφάνης· ἀλλ' οὐ φασὶ τοῦτο. δὲ οὐ βέλτιον μὲν, ἀλλ' οὕτως εἶχεν, καὶ τὰ περὶ θεῶν ὅπλων· ἔγχεα δὲ ὀρθὰ ἔστι θεραπαίνας. οὕτω γὰρ τὸν ἐνίοις εἶναι, ὡς καὶ νῦν Ἰλλυριοί. περὶ δὲ καλῶς ἢ μὴ καλῶς, ἢ εἴρηταί τινι, ἢ πεποίηται, οὐ μόνον σκεπτέον εἰς αὐτὸ τὸ πεποιηκὸς ἢ εἰρημένον βλέποντα, εἰ ἀποδοτὸν ἢ ἀνάξιον,

B

C

D

E

F

ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πεποιηκότα ἢ λέγοντα, πρὸς ὅν, ἢ ὅτε, ἢ ᾧ τινὶ ἢ ἕνεκα ἢ μείζονος ἀγαθοῦ, οἷον τῆνδε, ἢ μείζονος κακοῦ, οἷον κτεῖναι. τὰ δὲ πρὸς τὴν λέξιν, ἐπιφέρεται διὰ διαλύειν ἐν γλώττῃ. Οὐρῆας μὲν πρῶτον· ἴσως γὰρ οὐ τοὺς ἡμιόνους λέγει, ἀλλὰ τοὺς φύλακας. καὶ τὸν Δόλωνα, οὐδὲ εἰς εἶναι κακὸς, οὐ τὸ σῶμα ἀνόμοιον, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αἰσχρόν. τὸ γὰρ εἰδεῖδες οἱ Κρῆτες εἰς πρόσωπον καλοῦσι. καὶ τὸ, Ζωρότερον δὲ κέρασον, οὐ τὸ ἄκρατον, ὡς οἰνόφλυξι, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ θοῦριδος. τὸ δὲ καὶ μεταφορᾷ εἴρηται ἐν τῇ, Ἄλλοι μὲν ῥα θεοὶ τε καὶ ἀνέρες εὗδον παντύχοι· καὶ τὸ, Ἦ τοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκὸν ἀθρόοι· καὶ, Αὐλῶν συρίγων θ' ἁμαδόν. τὸ γὰρ πάντες, ἀντὶ τοῦ πολλοὶ καὶ μεταφορά εἴρηται. τὸ γὰρ πᾶν, πολύ τι. καὶ τὸ, Οἶον δ' ἄμμορε, καὶ μεταφορά· τὸ γὰρ γνωριμώτατον μόνον. καὶ δὲ φανερόν, ὥσπερ ὑπόθεσις λύει ὁ Θάσιος τὸ, Διόδωρος δ' οἱ· καὶ, τὸ μὲν οὖ κεκαπνόωται δωμάτων, τὸ δὲ διαιρεῖ Ἐμπεδοκλῆς· λέξει δὲ ὅτιν' ἐφόρουν, τὸ πρὸς μηδὲν ἀδύνατον ἔχει, Ζωρότερον δὲ κέρασον· καὶ ἀμφιβολίᾳ· Παρῴχηκε δὲ πλείων ἡμέρης· τὸ γὰρ πλεῖον, ἀμφίβολόν ἐστι· τὸ δὲ καὶ τὸ εἶδος τῆς λέξεως· ἔχει τὸν κεκραμένον οἶνον ἔφασαν ἔχειν. ὅδεν πεποίηται· Κυκᾶν μετὰ δὲ κύκεων κρανοφόρον· καὶ Χαλκέας, τοὺς τὸν σίδηρον ἐργαζομένους· ὅδεν εἴρηται ἡ Γανυμήδης διὰ οἰνοχοεύειν, ἢ πεποίηται οἶνον· εἰ δὲ καὶ οὐ τοῦτο γε καθ' μεταφορά· διὰ δὲ ἡ, ὅτιν ὁρᾷ τι ὑπόπτερον τῶν τι δεινὸν σημαίνει, ὑπόπτερον πεποίηκε ἀνωνυμίᾳ· τὸ τὸ ἐν τῷ εἰρημένῳ· ἔχει, τὸ ἐν ἔχει τὸ χάλκεον ἔγχος, τὸ τοῦτο κωλυθεῖν· τὸ δὲ τοιαῦτα ἐνδέχεται ἀλλοῖα· μᾶλλον δ' ἂν τις ὑπολάβοι καθ' ἕκαστον ἀπορεῖν, ἢ οὐκ Γλαύκων λέγει, ὅτι ἔνιοι ἄλλῳ τρόπῳ τοῦτο λαμβάνουσι, καὶ αὐτὸ καταφρονεῖν, συλλογίζονται, ἢ οὐκ εἰρηκότες ὅτι δεῖ ὑπόθεσιν, ἂν ὑπεναντίον ᾖ τῇ αὐτῷ οἰόμενοι· τοῦτο δὲ πάσχουσι τὸ περὶ Λακεδαίμονος· οἴονται γὰρ αὐτὸν Λάκωνα εἶναι. ἄτοπον δὲ, τῷ μὲν ἐντυχεῖν τὴν Τελεμάχῳ αὐτὴν εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντα· τὸ δ' ἴσως ἔχει διὰ, ὅτι τινὲς ἄνευ λόγου τὸ δοκοῦν τὸ τοιοῦτον ἀναιροῦσι, καὶ ὡς ἐναντίον τῇ δόξῃ τῇ τοιαύτῃ ἀναιροῦσι· ἀποδοτὸν δὲ τὸ τοιοῦτον τὸ τοιοῦτον.

A sed etiam in agentem aut dicentem, erga
quem, aut quando, aut quomodo, aut cu-
ius caussa, quemadmodum aut maioris
boni, vt fiat aut maioris mali, vt ne fiat.
Hæc autem, intuendo ad elocutionem,
soluenda sunt, quemadmodum per lin-
guam, αὐρῆας μὲν πρῶτον. Mulos quidem
ptius. fortasse enim non mulos, sed custo-
des dicit. & in Dolonem. specie quidem
erat malus, non corpore incomposito, sed
B facie turpi. Nam Cretenses pulchritudi-
nem faciei vocant εἰδεῖδες. Et illud, ζωρότερον δὲ κέρασον. Meratius autem misce non
vt temulentis, sed citius. Illud au-
tem per translationem dictum est, ἄλλοι μὲν ῥα θεοὶ τε καὶ ἄνδρες εὗδον παντύχοι. Αἴ-
quidem diique & homines dormiebant totam
noctem. Et illud, ἦ τοι ὅτ' ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκὸν ἀθρόοι· καὶ αὐλῶν συρίγων τε ἁμαδόν. Sed
bis in campum Troianum respiceret, & tibia-
C rum fistularumque vocem. Nam πάντες omnes pro hac voce πολλοὶ multi, secundum
translationem dictum est: quia πᾶν omne
est, πολύ τι, multum quiddam. Et illud, οἶον δ' ἄμμορε, sola expers, secundum transla-
tionem. quod enim notissimum est solùm
est. Et secundum accentum, quemadmo-
dum Hipplas Thasius soluebat illud. Διόδωρος δ' οἱ. &c. τὸ μὲν οὖ κεκαπνόωται δωμάτων. Hoc quidem, vbi corrumpitur imbre. Hæc
D autem diuisione, vt Empedocles, ἦ τοι ὅτιν' ἐφόρουν. τὸ μὲν μὴ ἔχον ἀδύνατον ἔχει· ζωρότερον δὲ κέρασον. Extemplo autem mor-
talia nata sunt, quæ prius didiceram immortalia esse. mixtaque prius pura. Hæc verò per
ambiguitatem, παρῴχηκε δὲ πλέον νῦν· praeterit autem plus nunc. Nam illud πλέον am-
biguum est. Atque hæc secundum cõsue-
tudinem locutionis: vt aqua temperatum
vinum dicunt esse. vnde factum est, κυκᾶν
E μετὰ κύκεων κρανοφόρον, cerea recens fabrefactum. & vocanti χαλκέας ferariis, qui fer-
rum exercent. vnde dictus est Ganyme-
des Ioui οἰνοχοεύειν vinum ministrare, non
libentibus vinum diis. Quando autem
nomen aliquod videtur sub contrario
aliquod significare, attẽdendum est, quo-
tupliciter significet hoc in eo, quod di-
ctum est, τὸ ἔχειν χάλκεον ἔγχος. eo
F quòd prohibitum sit. Illud autem, Quoti-
pliciter, contingit sic quodammodo, ma-
ximè verò si quis suspiceatur per eam
tionem quæ è regione est: vel vt Glauco
dicit, quòd nonnulli sine ratione præsumunt & ipsi, cùm iam alterum condem-
nauerint syllogismo concludunt, & tanquam eos, qui dixerint quod videtur repre-
hendunt, si sub contrario fuerit ipsorum existimationi. Atque hoc patiuntur, quæ
dectatio dicuntur. Existimant enim ipsum Laconem esse. Absurdũ igitur, aiunt, est,
nõ concessum esse cũ eo Telemachũ, cùm Lacedæmonem iuit. Idq. fortasse se habet,

sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt Cephalenes aiunt: à se enim vxorem duxisse dicunt Vlyssem, & esse Icadium, nõ Icarium propter erratum. Quæstio autem res verisimilis est, omnino verò, quod fieri non potest vel ad poesim, vel ad melius, vel ad opinionem oportet redigere. Nam quod attinet ad poesim, magis eligendum est appositum ad persuadẽdum, quod fieri non potest, quàm non appositum ad persuadendum, quod fieri potest. Ac fieri non potest, vt tales sint, quales Zeuxis pingebat. verùm spectatur etiam melius. nam exemplum debet exuperare. Ad ea, quæ aiunt reducuntur ea, quæ sine ratione sunt, & sic etiam dicendum, quid aliquando non est præter rationem, verisimile enim est, etiam præter verisimile heri. Sub contraria verò, vt dicta sunt, oportet considerare quemadmodum in sermonibus refutationes, si idem, & ad idem, & simili modo. Quare & ipse reipsit, aut ad ea, quę ipse dicit, aut ad id, quod prudens supponat. Iam recta reprehensio est, & vacare ratione, & prauum apparere, quando, dum necessitas non est, vsus fuerit aliquo, quod vacet ratione, quemadmodum Euripides illo Ægesti, & pravitate, vt Menelai in Oreste. Atque hæ quidem reprehensiones ex quinque formis asserunt. Nam fiunt aut tanquam ea, quæ fieri non possunt: aut tanquam sine ratione: aut tanquam pernicioſa: aut tanquam sub contraria: aut tãquam præter eam rectitudinem, quæ secundum artem est. Solutiones verò ex dictis numeris considerandæ: & duodecim sunt.

A ὥσπερ οἱ Κεφαλλῆνες φασι. παρ' αὐτῷ γὰρ γαμῆσαι λέγουσι τὸν Ὀδυσσέα· καὶ οὐ τὴν Ἰκάριον. διαμαρτάνουσι δὲ τῷ σοφίσματι εἰκὸς ὄντος. ὅλως δὲ τὰ ἀδύνατον μὴ, ἢ πρὸς τὴν ποίησιν, ἢ ἄμεινον μὴ, ἢ ὡς τὸ βέλτιστον, ἢ ὡς τὴν δόξαν δεῖ ἀνάγειν. περὶ μὲν γὰρ τὴν ποίησιν, αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον, ἢ ἀπιθανὸν καὶ δυνατὸν τοιούτους δεῖ εἶναι, οἵους Ζεῦξις ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον. τὸ γὰρ παράδειγμα δεῖ ὑπερέχειν αὐτῶν ἃ ἔστι πλείστα. οὕτω τε καὶ ὅτι φασὶ τὰ λεγόμενα. ἔστι τε καὶ ὅτι παρὰ τὸ εἰκὸς γίνεται. τὰ δ' ὑπεναντία ὡς εἰρήκασιν ὅτι ποιοῦσι, ὅταν εἰ ἐν τοῖς λόγοις ἐλεγχοῖ, εἰ τὸ αὐτὸ, καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ, καὶ ὡσαύτως, ὅτε καὶ αὐτὸς ἃ φησὶ, ἢ ὃν οἴεται λέγει, ἢ ὃ οἴ φρόνιμος ὑποτίθεται. ὀρθὴ δὲ διαπόρησις, καὶ ἀλογία ἡ μοχθηρία ὅταν μὴ ἀνάγκης οὖσης, μάτην χρήσηται τῷ ἄλογῳ, ὥσπερ Εὐριπίδης τοῦ Αἰγέστου ποιήσει, ἢ ὁ Ὀρέστης τοῦ Μενελάου. τὰ μὲν οὖν διαπορήματα, ἐκ τούτων εἴδεσι φέρουσιν. ὅ τε γὰρ ἀδύνατον, ἢ ἄλογον, ἢ βλαβερὸν, ἢ ὡς ὑπεναντία, ἢ ὡς παρὰ τὴν ὀρθότητα τὴν κατὰ τέχνην, ἐν δὲ λύσεσι τὸν εἰρημένων ἀριθμὸν ἐνδέχεται εἶναι δὲ δώδεκα.

B

C

D

CAPVT XXVI.

IAm verò, vtrum sit melior, Epopœica imitatio, an Tragica, dubitare aliquis posset. Nam si quæ minus onerosa est, melior est; & talis pertinet ad spectatores meliores, manifestum est, quæ omnia imitatur onerosam esse. Quasi enim non sententibus nisi ipse poeta multam adiunxerit motionem mouentur, vt mali tibicines volutantes, se si discam oportetas imitari, & trahentes coryphæum, si Scyllam cecinerint. Ac Tragœdia quidem talis est, Quemadmodum etiam, qui prius fuerant existimabant posteriores histriones. Nam Mynisceus Callipedem vocabat tanquam nimis exuperantem simiam. Ac talis quoque opinio de Pindaro erat. Vt autem isti se habeant inuicem, sic tota ars ad Epopœiam se habet. Atque hanc quidem ea spectatores probos aiunt esse. Quamobrem nihil egeat figuris. Tragicam verò ad improbos. Igitur onerosa peior profectò erit. Ac primum quidem accusatio non

Κεφάλαιον κϛ.

Πότερον δὲ βελτίων ἡ ἐποποιητικὴ μίμησις, ἢ ἡ τραγῳδία, διακριτέον· εἰ γὰρ ἡ ἀδιάφορος φανερὰ, ὅτι μὲν οὖν πολὺ βελτίω ἡ πρὸς βελτίους θεατὰς ὄντ, δῆλον ὅτι ἡ ἅπαντα μιμουμένη φορτική. ὡς γὰρ οὐ αἰσθάνονται, ἂν μὴ αὐτὸς προσθῇ, πολλὰ κινούμενοι κατακρίνουσι, οἱ φαῦλοι αὐλητὰς ἐπιστρεφόμενοι. καὶ δοκοῦν δὴ μιμεῖσθαι τὴν ἀλλαντίδα τὸν κορυφαῖον, καὶ Σκύλλαν ἀείδοντες, ἡ ὑφ' αὐτοῦ τραγῳδία, τοιαύτη ἔστι, ὡς καὶ οἱ πρότερον ἔδοξεν ὑποκριταί. ὡς ἄλλα γὰρ ὑπερβάλλοντα πιθανὸν ἦν Μυνίσκος τὸν Καλλιπίδην ἐκάλει. τοιαύτη δὲ δόξα καὶ περὶ Πινδάρου ἦν, οἱ οὕτως ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς, ἃ ἔλεγον πρὸς τὴν ἐποποιΐαν ἔχει τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν θεατὰς θεατὰς φασὶ εἶναι, ἢ ὁ οὐδὲν δεήσεται τῆς σχηματοποιΐας ἢ ἡ τραγῳδία, πρὸς φαύλους, ἢ ὅν φασι τὴν κρίσιν εἶναι δῆλον ὅτι κακίων. πρῶτον τοίνυν

A

B

E

F

τὴν τῶν ὑποκριτῶν ἀκατασκευίαν, ἀλλὰ τοῦ ἐπιτελοῦντος· ἐπεὶ καὶ διὰ σχήματος τινὲς σημαίνουσι καὶ βαδιστικῶν, ὥσπερ ἔποιει Σωσίστρατος· καὶ διαλέγονται, ὥσπερ ἔποιει Μνασίθεος Ὀπουντίος. εἶτα οὐδὲ κίνησις ἅπασα ἀποδοκιμαστέα, εἴ γε μὴ ὄρχησις, ἀλλ' ἡ φαύλων ἀνδρῶν καὶ Καλλιπίδου ἐπιτιμᾶται, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς οὐκ ἐλευθέρας γυναῖκας μιμεῖσθαι. ἔτι ἡ τραγῳδία καὶ ἄνευ κινήσεως ἐστί τι ἐστὶν, ὥσπερ ἡ ἐποποιία. διὰ γὰρ τῶν πράγματι φανερὰ ἔστιν ἃ δεῖ. εἰ οὖν ἥδιστα τοῦτο γε ἐν ἀγῶνι ὑπερέχει τῇ ἀρχαιότητι· ἔπειτα δὲ καὶ πολὺ ἔχει ὑπεροχὴν ἡ ἐποποιία. καὶ γὰρ τὸ μέτρῳ ἔξεστι χρῆσθαι, καὶ ὅτι οὐ μικρὸν μέρος τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ ὄχλου ἔχει, ἢ εἴ τις ἡδονὰς ἀποδιδοῖ τὴν ἐν ἀρχόντοιν. εἶτα καὶ τὸ ἐναργὲς ἔχει καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει, καὶ διὰ τῆς πράξεως. ἔτι τῇ ἐλάττοσι μέρεσι τὸ τέλος τοῦ μεμιμῆσθαι ἦν. τὸ γὰρ ἀδιάστατον, ἥδιον ἢ πολλῇ κεκαμμένον τῷ χρόνῳ. λέγω δὲ οἷον εἴ τις τὸν Οἰδίπουν θοίη τὸν Σοφοκλέους ἐν ὅσοις ἔπεσι ἡ Ἰλιάς. ἔτι δὲ τὸ μὲν μία ἐπιπολαιοῦ μίμησις ἢ τῆς ἐποποιΐας, σημεῖον δὲ· ἐκ γὰρ ὁποιασοῦν μιμήσεως, πολλαὶ τραγῳδίαι γίγνονται, ὥστε ἐὰν μόνον ποιῶσι, μιᾶς καὶ ἡ βραχεῖα διεκείμενον μόνον τὸν φαίνεσθαι. ἡ ἀκολουθοῦσα τοῦ τοῦ μέτρου μήκει, ὑδαρὲς. ἐὰν δὲ πλείους, λέγω δὲ οἷον, ἐὰν ἐκ πολλῶν πραξέων ἡ τοιαύτη κατασκευὴ, τοῦ μὲν ἔπους ἡ Ἰλιὰς ἔχει πολλὰ καὶ τοιαῦτα μέρη, καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἃ καὶ καθ' ἑαυτὰ ἔχει μέγεθος· καὶ τοιαῦτα τὰ ποιήματα συνέστηκεν ὡς ἐν ἐξόχῳ ἄριστα, καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μιμήσεις εἶναι. εἰ οὖν τούτοις τὸ διαφέρει πάντα, καὶ ἐν τοῖς τέχνῃ ἔργῳ (δεῖ γὰρ οὐ τὸν τυχόντα ἡδονὴν ποιεῖν ἀυτὰς, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν) φανερὸν ὅτι κρείττων ἂν εἴη μᾶλλον τὸ τέλος τυγχάνουσα τῶν ἐποποιῶν. ἔστι μὲν οὖν τραγῳδία, καὶ ἐποποιία, καὶ ἀυλητικὴ, καὶ κιθαριστικὴ, καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἀυτῇ, καὶ αὐτὸ, καὶ τὰ διαφέρει, καὶ τὰ δὲ ἢ μὴ, τίνες αἰτίαι. καὶ ὅτι δεῖται ἐπιδόσεων καὶ λύσεων, τίνες τε ποσαῖ.

A est artis poeticę sed histrionitæ. Quoniam potest vel signis etiam, qui recitat Epopœiam, id quod faciebat Sofistratus: & qui canit: id quod faciebat Mnasitheus Opuntius. Deinde non omnis motio improbanda, siquidem neque saltatio, sed motio improborum: id quod etiam Callippidi vitio dabatur, & nunc aliis, tanquam non ingenuas mulieres imitantibus. Præterea Tragœdia etiam sine motione facit illud: quod habet proprium, vt Epopœia. Nam per lectionem manifesta est, qualis sit. si igitur est in aliis melior, hoc certe, vt ipsi tollit, necessarium non est. Deinde quoniam habet omnia, quæ habet Epopœia. Etenim metro licet vti, & quòd non partuam partem habet Mubeam, & apparatum, per quam voluptates constituuntur euidentissimè. Deinde & euidens habet & in lectione, & in actibus. Accedit, quòd finis imitationis est in minore longitudine. Nam strictius est iucundius quàm id quod multi temporis mixtionem habet. Dico autem, quemadmodum si quis componeret Oedipodem Sophoclis in quot versibus Ilias est. Præterea minus vna est qualiscunque imitatio Epicorum: signum autem est, quòd ex qualicunque imitatione plures Tragœdiæ conficiuntur. Quare, si vnam fabulam faciant, necesse est, vel vt breuiter ostensa appareat causa muris. vel vt sequens metri longitudinem appareat aquea, sed si faciant plures, quemadmodum si ex pluribus actionibus fuerit composita, non erit vna: vt Ilias habet multas tales partes, & Odyssea, quæ etiam per se habent magnitudinem, etiam si hęc poemata constituta sint quantum fieri potest, optima, & quàm maximè sint imitatio actionis vnius. Si igitur & propter hæc omnia præstat, & propter artis etiam opus oportet enim ipsas non quamlibet efficere voluptatem, sed eam, quæ dicta est) apparet eam, quæ magis finem consequitur, meliorem sine dubio esse Epopœia. Ac de Tragœdia quidem, & Epopœia, & ipsis, & formis, & partibus ipsarum, & quot sint, & quid differant, & quæ causæ sint eius, quod bene est, & quod bene non est, & de reprehensionibus, & solutionibus, tam multa dicta sint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIONVM DVAARVM DE QVADRAGINTA & Problematum octingentorum octuaginta septem Aristotelis, SYNOPSIS.

Eorum quæ ad

1	Medicinam pertinent, cuius quæstiones siue problemata	59	Περὶ ἰατρικά.
2	Sudorem	42	Ὅσα περὶ ἱδρῶτα (seu ἱδρότου)
3	Vini potum & vinolentiam..	34	Ὅσα περὶ οἰνοποσίας καὶ μέθης
4	Rem veneream.	31	Ὅσα περὶ ἀφροδίσια
5	Laborem.	39	Ὅσα πόνοι (seu περὶ) κόπου
6	Sessionem, accubitum, & habitum corporis.	7	Ὅσα ἐν τῷ πῶς κεῖσθαι [καὶ ἐγκαθεύδειν] συμβαίνει
7	Consensum naturæ animantium.	1	Ὅσα ἐν συμπαθείαις
8	Rigorem, atque horrorem.	19	Ὅσα ἐν ῥίγει καὶ φρίκῃ
9	Vibices, & cicatrices, & pelles pertinent.	14	Ὅσα περὶ ὑπόπυα καὶ οὐλὰς καὶ μέλανας
10	Res naturales.	67	Ἐπιτομὴ φυσικῶν
11	Vocis sonique rationem.	65	Ὅσα περὶ φωνῆς
12	Res bene olidas.	13	Ὅσα περὶ τὰ εὐώδη
13	Male olidas.	12	Ὅσα περὶ [τὰ] δυσώδη
14	Regionum habitus.	16	Ὅσα περὶ κράσεις (vel κράσεσι)
15	Res mathematicas, & ad cælestia.	12	Ὅσα μαθηματικῶν μετέχει διανοίας
16	Res inanimatas.	13	Ὅσα μηδενικὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς
17	Res animatas.	3	Ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα
18	Literarum studia.	10	Ὅσα περὶ [τὰ] γράμματα
19	Concentum.	51	Ὅσα περὶ ἁρμονίας
20	Stirpium genus, & oleracea.	36	Ὅσα περὶ κόμμεινα
21	Farinam & massam, cæteráque id genus.	26	Ὅσα περὶ ἄλευρα καὶ μαζωνίδα
22	Fructus arborum.	14	Ὅσα περὶ καρπὸν καὶ μόζων [καὶ τὰ ἄμπελα]
23	Mare, salsúmque omnem aquam.	41	Ὅσα περὶ ὑπόρρυχα
24	Aquas calidas.	19	Ὅσα περὶ τὰ θερμὰ ὕδατα καὶ θαλάττιον
25	Aerem.	22	Ὅσα περὶ τὰ θερμὰ ὕδατα
26	Ventos	64	Ὅσα περὶ τὸν ἀέρα [φυσικὰ ἀναζωπύρματα]
27	Metum & fortitudinem	11	Ὅσα περὶ τοὺς κίνδυνος
28	Temperantiam, & intemperantiam, & continentiam, & incontinentiã.	8	Ὅσα περὶ φίβους καὶ ἀνδρίας
29	Iustitiam.	16	Ὅσα περὶ συνφορωσύνην καὶ ἀκολασίαν [καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν]
30	Prudentiam, & mentẽ, & sapientiã.	13	Ὅσα περὶ δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν
31	Oculos.	30	Ὅσα περὶ φρόνησιν καὶ νοῦν καὶ σοφίαν
32	Aures.	13	Ὅσα περὶ ὀφθαλμοὺς
33	Nares.	18	Ὅσα περὶ ὦτα
34	Os, & ad ea, quæ in eo sunt.	12	Ὅσα περὶ μυκτῆρας
35	Tactum.	10	Ὅσα περὶ τὸ στόμα [καὶ τὰ ἐν αὐτῷ]
36	Faciem.	3	Ὅσα [περὶ τὰ] ὑπὸ τῶν ἀφῶν
37	Totum corpus.	6	Ὅσα περὶ [τὸ] σῶμα ὅλον
38	Colorem.	10	Ὅσα περὶ χρόαν (seu χρωμά)

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΡΟβλημάτων Κεφάλαια.

ΑΡΙΣΤΟ-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΡΟβλημάτων τὸ Α. ARISTOTELIS Problematum sectiones duæ de quadraginta.

Θεοδώρου Γαζῆ μεταφρασθέν.

Eorum quæ ad medicinam pertinent, Sectio prima, cuius quæstiones 59.

Ὅσα ἰατρικά.

ΔΙΑ τί αἱ μεγάλαι ὑποβολαὶ νοσοῦσι, καὶ ὅτι ὑποβολὴ ἐλλείψει νοσοῦσι; τῶν δὲ ὑπὸ καὶ τῶν [δὲ] νόσων ὀξέως ἀναιρεῖται πολλάκις, ἔνιον δὲ καὶ ἑαυτῶν τε καὶ ἑαυτῶν ἰατρῶν τοιούτων ἢ τέχνῃ; ὑποβολαὶ γὰρ ἐόντων, ἢ οἴνου, ἢ ὕδατος, ἢ ἀλφίτων, ἢ σίτου, ἢ λιμοῦ, ἢ ὅτι ἐναντία ἀλλάττει τὰ τῶν νόσων ποιοῦντα, εἰς τὸ μόνον ὀρθῶς θεραπεύειν ἐπιστήμην; Διὰ τί αἱ ὥραι μεταβολαὶ, καὶ πολύμορφα ἀποτελοῦσι καὶ ποιοῦσι, καὶ κρίνουσι τὰς νόσους καὶ ποιοῦσι; ἢ ὅτι θερμὰ καὶ ψυχρά εἰσι, καὶ ὑγρὰ καὶ ξηρά. αἱ δὲ νόσοι, τούτων εἰσὶ ὑποβολαί. ἢ διὰ ὑγιεία, ἰσόσυνε. διὰ τοῦ δὲ ὀξύτατα καὶ ψύξεις ἐναντία ἄρα ποιοῦσι καὶ ἡ ἐναντία ἄρα ἴσχυσι, ἢ ἐμείσα κράσις ἐπιγιγνομένη, ἀφαίρεσιν εἰς αὐτὴν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀναγκαῖον τοῦ ὑγιαίνοντος, ὅτι μεταβάλλουσι, λύουσι τὴν κρᾶσιν. ἄμα γὰρ πᾶς εἰκαλαμ ἄρας καὶ ἐκείνας καὶ τὰς ἀνεξέλεγκτος. διὸ δὲ τὰς μεταβολὰς μάλιστα διαφθείρει. ἢ δὲ [καθόλου] οὐκ ἀεὶ ὀρθῶς εἴρηται, καὶ κατ' μέρος τὸ αὐτὸ εἴρηται. αἱ γὰρ ὀλίγον τὸν χρόνον μεταβολαὶ, καὶ ὀλιγοχρόνιοι καὶ ὀξεῖς, ἄρα πᾶς εἰσὶ μεταβολαί. διὸ καὶ ταῦτα διαφθείρει καὶ πόνοι, καὶ κρίνει καὶ ποιεῖ, ὥσπερ αἱ ὧραι, καὶ διαφθείρει ὀλίγον ἄστρον, ὥσπερ ἀρκτοῦρος, καὶ ἀρκτοῦρος, καὶ πλειάς, καὶ κύων· ὥσπερ πολύμορφοι, καὶ ὑδάτων, καὶ βορέων, καὶ χειμῶνοι, καὶ ἀλλαγαί. ἢ Διὰ τί ἐν τῷ μεταβολῇ ὀλίγον ἐμποιεῖ [ἢ] διὰ χρόνου; ἢ ἵνα μὴ γίνωνται σωματόρρυξις, διαφθείρει γὰρ ἐκεῖνα ὀλίγα τῶν ἐν τῇ μεταβολῇ; ἢ διὰ τὰ καὶ εἰ κεβδιλοῦνται, καὶ εἰ ὑπὸ λιμοῦ, ἢ τὸ πόδας οἰδοῦσι; ἢ διὰ τὰ συνιόντα ἀμφότερα; συνιόντα δὲ εἰ ὑπὸ διὰ λιμοῦ,

A

B

C

D

E

Vt exuperantiæ nimiæ committendi morbi vim habeant? An quia vel excessum, vel defectum efficiant; qua quidem re morbum consistere certum est. 2 Cur morbi sæpe curari possunt, vbi quis abundè excessit? Equidem nonnulli medici eam artem exercent, vt nonnisi per excessum agant vel vini, vel aquæ, vel fallugiuis, vel cibi, vel inediæ. An quoniam cauſæ, quæ morbos committunt aduersæ inter se sunt; atque ita efficitur, vt genus duei per excessum alterius in medium possit. 3 Cur temporum flatuúmque mutationes morbos intendant, tollántve, iudicét, vel committant? An quòd aut frigidæ, aut calidæ, aut humidæ, aut sicæ sunt, morbósque qualitatum huiusmodi excessus committit. Secunda etenim valetudo, mediocritas quædam est. Quòd si per humidam frigidámve materiam morbus consiterit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit. Sed si minus contrarius subsecutum sit, qui similis status temporis superueuerit, intendet sanè, atque interimet: quo etiam fit, vt qui bene valent, ægrotare tempore mutato incipiant: corporis enim proinde temperamentum soluatur necesse est: quippe quod non nisi temporum, ætatum, locorúmque statu idoneo aptum sit augeri seruarique. Quamobrem cum tempora cuariant, ratio tunc valetudinis habenda diligentiùs est. Idem autem illud pro causa particulatim etiam adest, quod in vniuersum proposui de temporibus mutationes etenim flatuum, ætatum, atque locorum, pro temporis cuiusdam mutatione accipi debent. Quapropter hæc etiam intendendi, vel tollendi, vel iudicandi, vel contrahendi morbi vim habent, quemadmodum tempora, & sydetum ortus, Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Canicula, qui flatus, imbrésque excitant, qui serenitates, frigora, teporésve solent adferre. 4 Cur vomitus cum temporis immutantur, citari maximè debeat? An ne conturbatio redundet, cùm variæ excrementa materiæ inutilis ex mutandi ratione proueniant: vnde fit, vt cibum alij parum concoquant, alij parum cupiant. 5 Quamobrem qui vel cibo vitioso vescuntur, vel fame distinta laborant, pedibus intumescere soleant? an vtrisque, per tabem, consumptionémque illud accidat. Tabescunt enim & qui esuriunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia nullum penitus capiunt alimentum: & qui vitiosè vescuntur, quia quod assumpserint, perfrui nequeunt. 6 Quam ob rem cùm vitia bilis per æstatem contrahi deberent, morbi acuti, qui certè ex bili consistunt, per hyemem potiùs vrgeant? An quia febribus illi comitari, acuti propterea sunt, quia violenti: violentia verò contra naturam est. Locis enim quibusdam in corpore humescentibus ferueus oritur inflammatio, quæ cùm non nisi caloris exuperantia fit, febres vtique accendere potest. Æstiuo igitur tempore arida, calidáque vitia malè homines habent, hyberno autem humida, calidáque: proinde acuta: celeriter nanque interimunt, cùm propter humoris supercrescentis abundantiam concoqui nequeant. 7 Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos, qui ad laborantes eo morbo propè accesserint? An quòd is solus omnium morborum communis omnibus hominibus est. Itaque pestem fi- illè omnibus infert, qui scilicet deprauato iam habitu sunt. Fit enim, vt morbo cubantis veluti quodam fomite succedente, vitium illud protinus exultet, concipiatúrque in aliis. 8 Cur si venti Septentrionales hyemem occuparunt, ver autem Austros, pluuiáque exhibuit, æstas proxima grauis tam febribus, quàm lippitudinibus insequi soleat? An quòd æstas corpora nostra multum humoris alieni continentia excipit, & terra madet, & habitandi locus perhumidus est, talisque redditur, qualis qui grauis perpetuò constat. Primum itaque lippitudines subeunt, cùm excrementa humoris in capite deliquêre incipiunt, dein febres. Ita enim intelligendum est, vt res eadem & calidissima, & frigidissima reddi possit. ceu aqua, vel lapis: feruet enim illa, vetis hic vehementius. Fit igitur vt aer suæ crassitudinis causa calorem plenioremsuscipiens exardescat, & corpora patiatione, anxietate, æstúque vexentur: æstus verò in corpore, febris in oculis lippitudo est. Denique mutatio quæque calida corpus peruertit, cùm scilicet cælo adhuc madente, æstas protinus sicca, & calida occupauit, vitium etiam augetur, si pluuia æstate accessit. Ita enim vis Solis materiam late obtinet, quà feruescere tum in corporibus, tum in terra, tum etiam in aere facit, qua de causa febres oriuntur, & lippitudines. 9 Cur si hyems Austrina, & pluuiosa fuit, ver autem siccum, & Aquilonium est, corpora tam vetè, quàm æstate morbi exec-

A διὰ τὸ μὴ ὅλως λαμβάνειν ἐφόδιον οἱ δὲ κακῶς διαλυόντες, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατεργάζεσθαι τὴν λαμβάνουσι ἐφόδιον. 6 διὰ τὸ τὴν χολὴν νοσημάτων εἶναι τὴν θέρει (συνίστασθαι γὰρ μάλιστα ἐν τῷ θέρει) τὰ ὀξέα διὰ χολὴν ἐστιν, ἐν τῷ χειμῶνι γίνεται μᾶλλον; [ἢ] ὑπὸ βίας αὐτὰ ἐστιν, ὀξέα ἐστί, διὰ τὸ βίαια εἶναι ἡ δὲ βία, παρὰ φύσιν. ὑγροποιεῖται γὰρ τινα τόποι, θερμὴ φλεγμονὴ γίνεται· ἡ δὲ θερμοτάτη, ὑφ' ἧς καὶ θερμότατος αὐτὸν ἀπολλύει τὸν πυρετόν. ἐν ᾧ γὰρ τῷ θέρει, ξηρὰ καὶ θερμὰ ἐστι [ἢ] νόσοι ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, ὑγρὰ καὶ ψυχρά· διὸ ὀξέα. τοιγὰρ ἀναιροῦσι· οὐ γὰρ δύνανται πεπτεῖν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑγρῶν. 7 διὰ τί ποτε ὁ λοιμὸς μόνος τῶν νόσων μάλιστα τοὺς πλησιάζοντας τοῖς διαφθειρομένοις ἀναστατοῖ; ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ νόσος κοινὴ ἁπάντων. ὅτι διὰ τοῦτο τὰς ὑποφορὰς τῶν κακῶν, ἐκεῖνοι φανεροὶ γίγνονται οἱ τοιοῦτοι. καὶ γὰρ διὰ τὸ ὑποδεκτικὸν τῶν νόσων εἶναι παρὰ τὸν διαφθειρόμενον γενομένης, τοιγὰρ ἐκεῖ τὸ ἀναζωπυρούμενον ἀναστατοῦσι. 8 διὰ τί ἐν χειμῶνι βορείου γενομένου, καὶ τὸ ἔαρ ἐπομβρεῖν γίγνεται καὶ νότιον, τὸ θέρος νοσῶδες γίγνεται συνεχῶς καὶ ὀξυθυμίας; ἢ ὅτι τὰ τε σώματα D ἐκ δίκης τὸ θέρος, πολλοῦ ὑγροῦ ἀλλοτρίου ὑγράνται· καὶ ὁ γῆ καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος ἀφ' οὗ οἰκοῦσι, γίγνεται ὑγρότατος, καὶ τοιοῦτος οἷος λέγομεν εἰ ἀεὶ τοιοῦτος τόπος, ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι διαπνέουσι γίγνεται, τοιοῦτος τῶν ἀεὶ τῶν ἐγκαλλῶν ἀφεστῶτων ὑπάρχει πυρετοί. δεῖ γὰρ τοῦτο, ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ θερμότατον γίγνεται, καὶ ψυχρότατον· οἷον, ὕδωρ καὶ λίθος, ὁ μὲν E ξεῖ, τὸ δὲ κάει μᾶλλον. ὁ τε τῶν ἀέρα πολὺ γίγνεται, θερμαινομένου τοῦ ἀέρος διὰ πάχος καὶ ἐν τοῖς σώμασι ἀναστατοῦσι ἀνία καὶ ἀναπνοαί· (τὸ δὲ ἐν τοῖς σώμασι κάμνειν, πυρετὸς ἔστι) ἐν δὲ ὀφθαλμοῖς, ὀφθαλμία. ἅπαν δὲ καὶ μεταβολὴ ἰσχυρὰ οὖσα, τὸ σῶμα διαφθείρει, ὅταν τῷ ἀέρι ὑγρῷ ὄντος, ἐν ᾧ ἐπιλαμβάνει τὸ θέρος, θερμὸν ἐν καὶ ξηρόν. F ἐὰν δὲ χολεπὸ ᾖ, διὰ καὶ τὸ θέρος ἐπομβρεῖν γίγνεται. ἔχει γὰρ ὁ ἥλιος πολὺ, διὰ τοῦτο ξηρὸν, καὶ ἐν τοῖς σώμασι καὶ ἐν τῇ γῇ καὶ ἀέρι· διὸ γίγνεται πυρετοὶ καὶ ἀναστατοῦσι. 9 διὰ τί διὰ ὁ χειμὼν νότιος γίγνεται καὶ ἐπομβρεῖ, τὸ δὲ ἔαρ ἀνχμηρὸν καὶ βόρειον,

τοιοῦτος γίγνεται καὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος; [ἢ] A cent? An quòd hyemis tepor, & humor faciunt, vt corpora temporis eiusmodi proxima in qualitate reddantur. Humida enim, laxáque fiant, & soluta, necesse est. Quæ cùm ita se habeant, vetè frigido, atque sicco, facilè conerescere possunt, & indurari. Itaque grauidæ, quibus tunc adest partus, abortu periclitantur, videlicet incalescendi, crudescendique ratione. Quæ res syderatio appellata est, quam illa committit frigiditas, imparsens omnino excernendi humoris. Infantes verò, quos gerunt, imbecilles, lætóque immodicam ob frigiditatem, edunt. Accidit enim, vt qui tunc cælo sereno nascuntur, iidem pluuio benignè & constiterint, & nutriti fuerint intra parentem: cæteris verò, cùm pituita vitio suæ nimietatis purgata non est (quod fit, vbi tepidum se exhibuit) sed coiecta à frigore constitit cùm tepor occupauit, æstatis vi colliquescit, si bilioso, siccique sunt, quòd eorum corpora minimè humidam, sed squallibundam sortiuntur naturam, excitantur quidem humores, sed tenues: quamobrem eos lippitudo arida malè habet. Si verò pituita redundant, raucitates, distillationésque in pulmonem oriuntur: mulieres eorumque difficultates intestinorum, quia natura sunt humida, frigidáque, seniores stupor attonitos reddit, vbi vniuersus resoluitur humor incubuit, éxque imbecillitate caloris natiui concreuit. 10 Cur si æstas sicca, & Aquilonia fuit, autumnus ex aduerso humidus, atque Austrinus, hyeme, quæ proxima est, dolor capitis, raucitas, tussisque oriantur, atque in tabem demum coadant? An quia hyems multum materiæ excipit, itaque humorem cogere atque pituitam inde conficere magnum ei negotium est. Ergò difficile est humores densari, conficíque inde pituitam. Quod si in capite humor constiterit, grauitatem committit: & si nimius frigidúsque est, crudorem vtique monet, cui syderatio nomen est. neenon si ob nimiam sui copiam concrescere minus potuit, in locũ defluit proximum, atque ita tussim, raucitatẽ, & tabẽ contrahit. 11 Cur si sicca æstas, siccúsq. autumnus, Aquilones habuerint, mulieribus, & omnibus pituita abundantibus secunda valetudo contingat? An quia natura vtrorumque in alteram exuberat partẽ, itaque tempus in partem trahendo contrariam ad medium habitum, bonúmque perducit. eo igitur ipso tempore optimè valent nisi quid vltrò ipsi perperam agãt, aut humidi ad hyemem ita deueniant,

A διὰ τὸ ἀνχμηρὸν καὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος; [ἢ] ὅτι τὰ ὑγρὰ τῷ χειμῶνι διὰ τὴν ἀλόησιν καὶ ὑγρότητα, ὁμοίως τὰ σώματα διάκειται τῇ ὥρᾳ· ὑγρὰ γὰρ καὶ ἀνειμένα ἐστὶ καὶ οὐ συμπεπυκνωμένα. οὕτω δὲ ἐχόντων, τὸ ἔαρ ψυχρὸν ὂν, ἐπιπέσῃ καὶ ἐπελθόντων ἀνεπιτήδεια διὰ τὸν ἀνχμῶν. ἐν τοῖς κοῖλοις τοιούτοις ὁ τόκος ἐκπίπτει εἰς ἐπιγνώσεις γίγνεται, διὰ τὴν θερμοτάτην καὶ τὴν σφαλερότητα τὸν γενόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιρρεῖ ψυχρότητος, ἀν τε ἐν ὑγρᾷ τοιούτῳ τῶν ὑγρῶν τε· τὰ δὲ ἀνάδρα παιδία, ἀδύνατα γίγνεται καὶ πικρὰ, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ψυχρῶν. συμβαίνει γὰρ τότε ῥιγοῦν ἀφρα [ἐν ἀνδρὶ,] καὶ συνελθόντα καὶ τραφέντα ἐν τῇ κοιλίᾳ. τοῖς δὲ ἄλλοις, ἂν ἐν τῷ αἴρει ὂν ὑπερβαθῇ τὸ φλέγμα τοῦ [διὰ] τὴν ὑπερβολὴν, (εἰ συμβαίνει ὅταν ἀλεεινὸν γίγνεται) ἀλλὰ διὰ ψυχρὸς συστῇ, ὅταν ἀπολάβῃ τὸ θέρος, καὶ ἃ ἄλλα τοιαῦτα βία, τοῖς ἀφ' ὑγιείας καὶ ξηρᾶς, διὰ τὸ μὴ θερμὰ ἦ τὰ σώματα ἀνιᾶσι, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐξῆσαι, γίγνεται μὲν ὀφθαλμοὶ, αὐτοῖς δὲ λεπτὰ· ὅτι ὀφθαλμίαι ἔστιν ἀλόησιν· εἰ δὲ φλεγμαίνει, βράγχος· καὶ εἰς τὸν πνεύμονα καταῤῥεῖ· τοῖς γυναιξὶ δὲ δυσεντερικὰ γίγνεται, διὰ τὴν ὑγρότητα καὶ ψυχρότητα τῆς φύσεως· τοῖς δὲ γεραιτέροις, ὑποπλη- D ξία, ὅταν ἀθρόον κατὰ τὸν ὑγρὸν ὑπόστῃ, καὶ δι' ἀσθένειαν τῶν σωμάτων θερμὴ παρῇ. 10 διὰ τί ἐὰν μὲν τὸ θέρος ἀνχμηρὸν γίγνεται καὶ βόρειον, τὸ δὲ μετόπωρον ἐναντίον, ὑγρὸν καὶ νότιον, ἐν τῷ χειμῶνι κεφαλαλγίαι τε γίγνεται, καὶ βράγχοι, καὶ βῆχες, καὶ τελευτῶσι εἰς φθίσεις; ἢ ὅτι λαμβάνει ὕλην πολλὴν ὁ χειμὼν· διὸ ἀπεπὲς ἔργον ἐστὶ, E πῆξαι τὴν ὑγρότητα καὶ φλέγμα ποιῆσαι; ἐὰν μὲν οὖν τῇ κεφαλῇ, ὅταν ὑγρότητα γένωνται, βάρος ποιεῖ· ἐὰν δὲ πολὺ ᾖ καὶ ψυχρὸ, σφαλερὸν ποιεῖ· ἐὰν δὲ διὰ πλῆθος μὴ πέσῃ, βῆ εἰς τὸν ἐγγύτατον τόπον· ἐὰν μὲν βῆχας καὶ βράγχοι, καὶ αἱ φθίσεις γίγνεται. ἐκ δὲ τοῦ ἔαρ βόρειον γίγνεται τὸ θέρος καὶ ἀνχμῶδες, καὶ τὸ μετόπωρον, συμφέρει τοῖς φλεγματικοῖς καὶ τοῖς γυναιξί; ἢ ὅτι ἡ φύσις τοῦ θατέρου ἀμφοῖν ὑπερβάλλει; ὥστε εἰς τοιοῦτον ἦθος ἀγαγοῦσα, καὶ ἀγαθὸν εἰς τὴν διάκρισιν· καὶ πρὸς χρῆσιν τὰ ὑγιαίνοντα, ἐὰν μὴ τι δὲ ἑαυτοῦ ἁμαρτάνοντα

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt fomitem quendam, & incitabulum frigori subministrent. 12 Cur si ficca æstas, & Aquilonia, & autumnus siccus iisdem Aquilonibus perflatus, morbo biliosos infestet? An quoniam ad idem, corpus eorum, ac temporis habitus vergunt: itaque veluti ignis igni adiicitur. Cùm enim corpora exiccentur, quantumque in his dulcedinis erat euaporatum sit vehementérque incalescant, necesse est, vt dùm humor cõsumitur aridæ lippitudines oriantur, residuóque quod biliosum remanserit, eodémq; recalescente, febres acutæ, vt pote ex bili syncera, inuadant. Nonnullos insania rapit, quorum scilicet natura atra bile abũdat: hæc etenim largè superest, cum eius humores cõtrarij reficcescãt. 13 Cur mutationem aquarum, grauem, aeris verò non grauem esse affirmant? An quòd aqua corporib, alimento est, quo ità habito, complexóque peregrinemur. Aer autem nullo se exhibet alimento. Aquarum item genera multa, & varia, per se sunt, sed aeris minimè. Itaq. hoc etiam causæ esse potest? quippe cum peregrè etiam profectis in cęlo quidem prope eodem, in aquis autem variis versari eueniat, qua propter aquæ mutationem grauem esse, rectè putandum est. 14 Cur ciborũ mutatio minus, quàm aquæ, grauis occurat? An quia plurimum aquæ consumimus. Nam & in pane, & obsoniis, & in potu, aquæ vsus plurimus est. 15 Sed cur cibi, & aquæ mutatio grauis fit? An quòd omnis mutatio etiam temporis, & ætatis motu facilis est. Extrema nanq. generis cuiuscunq. moueri facilè possunt, quomodo & principia, & fines. Ergo & cibi qui inter se distant, corrumpere se inuicẽ queunt: quippe cùm aut nuper, aut nondũ adhæserit, qui præcesserat. Adhęc, vt varius cibus grauis est, turbulẽta enim, nec æqualis cõcoctio eius agitur, sic in iis accidit, qui aquam mutarint, scilicet vt variæ potionis vtãtur alimento, ęlique id alimenti genus, quàm siccum, valẽtius, quoniam plurimũ est, ęque cibis ipsis nõ nisi quantum diluum est vim habet enutriendi. 16 Cur mutationes aquarum faciunt, vt pediculi in quibus haberi possint, multi habeantur? An quòd humoris eruditas, quã perturbatio illa cõmittit, quę ex aquæ vario vsu in crebra commutatione redundat, humoris creare copiam potest, præsertim in loco humori opportuniore. Cerebrum autem natura humidum est: quare caput maximè perpetuo humet,

A κριθῆς τὸν χαμόδρα οὐχ ὑγρὰ ἀφικνεῖται, ὥσπερ ἐπικαίματα τοῦ ψύχους. 18 Διὰ τί τοῖς χολώδεσι νοσοῦσι ὀξὺ τὸ φλέγμα καὶ ἀκμωδὲς θέρος καὶ μετόπωρον; ἢ ὅτι ὀξὺ τοῦτο τὸ χρῶμα αὐτοῖς τὸ σῶμα καὶ οἱ ὧραι οὗτοι ὥσπερ πῦρ πυρὶ ἐπιτιθέασι. ξηραινομένων γὰρ τῶν σωμάτων, καὶ τοῦ γλυκυτάτου αὐτῶν ἐξατμιζομένου ἐξ αὐτῶν, ὑπερθερμαινομένων δὲ λίαν, ἀνάγκη διὰ τῶν τοιούτων, ὀξυθυμίας ξηρὰς γίνεσθαι· διὰ δὲ τὸ χολῶδες, τοῦ ὑπολειπομένου ἐν τῷ χωρίῳ· ὑπερθερμαινομένων δὲ καὶ τούτων, πυρετοὶ ἐξαίφνης γίνεσθαι, ἅτε ὑπ' ἀκμῆς τοῦ χολῶδους· ὀξεῖαι δὲ μανίαι, οἷς αἱ μελαγχολικαὶ φύσεις ἐπιπίπτουσι· ἐν γὰρ τούτοις ἀναζεσθείσης τῆς μελαγχολίας. 17 Διὰ τί [τὸ] τὸ ὕδωρ μεταβάλλειν, νοσοῦσι φασὶν ἐν τῷ ἀέρι, καὶ ὅτι οὐκ ἐν τῷ γίνεσθαι ἐνταῦθα, καὶ ἐκφυγόντες καὶ ἀποδημήσαντες τὰ ὕδατα ἀπορροῦσι, τῷ δὲ ἀέρι οὐδέν; ἢ ὅτι πόσα καὶ τοῦ ἀέρος ἐστὶ μεταβολαὶ νοσοῦσι; ἀέρι δὲ οὐ πάντες καὶ τοῦ ἀέρος, εἰ μὴ ἐν τῷ ἀέρι γενόμενοι τὸ ἀεὶ ὑγρὸν τῷ ἀέρι συμμίγνυται διαφθείρει, καὶ ἀποδημήσαντες· ἐν δὲ ὕδασι πολλοὶ, διὸ καλῶς ἔχει νοσοῦσι ἐν τοῖς ὕδασι μεταβολὴ εἶναι. 18 Διὰ τί μᾶλλον ἐν τῷ ὕδατι ἢ [ἢ] τῷ σίτῳ μεταβολὴ νοσοῦσι; ἢ ὅτι πλείστῳ πολλάκις μὲν τῷ ὕδατι χρῶ[μεθα] τῷ σίτῳ ἔστιν ὅτε χρῆται, καὶ ὄψῳ, καὶ ἐν τῷ πόματι τὸ πλεῖστον ὕδωρ. 19 Διὰ τί δὲ μεταβολὴ νοσοῦσι; ἢ ὅτι πᾶσα μὲν ἡ μεταβολὴ, καὶ ἥκιστα καὶ ὑπολείας, δοκοῦσι δυσκίνητα ἐν τῷ ἄκρῳ, οὖσα [καὶ] ἀρχὴ καὶ τὰ τέλη τῆς. ὥστε καὶ οἱ ὕδασι ἐπιτρέψαντες νοσοῦσι, ἀλλοίας φθείρουσι. οἱ μὲν γὰρ πρῶτα, οἱ δὲ, οὐδ' ὅλως ἐπιτρέψουσι. ἔτι δὲ ὥσπερ ἡ πολλὴ θεραπεία νοσοῦσι, (πορρωτάτω γὰρ καὶ εὐμίαν πάλαι) οὕτω συμβαίνει μεταβάλλουσι ὕδωρ, ποιεῖν πόματος χρῆσθαι τὸ θεραπεῖ· καὶ ἡ τοιαύτη θεραπεία, ἐκφυγεῖν τῶν θεραπευόντων, τοῦ πλείστου ἕνεκα, καὶ ἐξ ἀνάγκης τῶν ἐγχωρίων γίνεσθαι θεραπεῖ. 20 Διὰ τί ἐν τοῖς ὕδασι μεταβολὴ τοῖς ἔχουσι φθεῖρας ποιεῖ πολλοὺς ἔχειν; ἢ ὅτι ἀνωμαλία γίνεται ἐν τῷ ὑγρῷ διὰ τὴν παραχρῆσιν, ἢ γίνεται, διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ὕδατος, συνεκ μεταβάλλουσι, ὑγρότητα ἐμποιεῖ· καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἐπιτ

ἀκμῆ δὲ, ὅτι οἱ τόποι ἔνιοι μάλιστα ἐν τῷ ἄνω· ἀ δὲ τῶν τόπων τούτων ὑγρότης, φθορὰν ποιεῖται. ἀκμὴ δὲ διὰ τὴν παῖδων ὑγρότητα καὶ ἐν τῷ γὰρ εἶναι καὶ πολλοὺς ἀναβλαστάνει, ἢ ἀμφὶ πολὺ ἐστὶ· καὶ φθεῖρες πλείους εἰ ἐν τούτῳ τῷ ἡλικίᾳ ἔχουσι. 15 Διὰ τί τὸ ὕδωρ πλείους μάλιστα ἀναγκαῖον μεταβάλλειν, καὶ οἱ γέροντες μᾶλλον τῶν νέων; πότερον ὅτι ἐν τοῖς ἐξ τὰ φθαρτικὰ ποιεῖται, ὑπερβολὴ τὰ καὶ ὑγρὸς; τὸ γὰρ ξηρὸν, θερμὸν· ἢ δὲ ὑγρὸν ἀεὶ, ἄμφω τούτω ἔχει. ψυχρόν τι γὰρ ἐστι, καὶ ἀκμαιότατος ὁ χρόνος. τὸ λοιπὸν γὰρ, ἤδη ἐστὶ. ἢ ὅτι ὁμοίως ἀεὶ διάκειται τοῖς γέρουσι τῷ κεκμηκότων εἰ τοῖς μακρὰς κάμνοντες ἀδυνασίας; οὐκ γὰρ ἀλλ' γήρας, ἢ μακρὰ ἀδύνεια συμβαίνει. τὸ γὰρ σῶμα ἀμφοῖν, ξηρὸν καὶ ψυχρὸν ἐστι· τῷ μὲν, διὰ ἀλικίαν, τῷ δὲ, διὰ νόσον. ἢ δὲ χρόνος καὶ τοῦτο, ὑπερβολὴ ἐστι ψυχρότητος καὶ ξηρότητος· μακρὰς οὖν διαφθείρει ἀυτῶς ἐστιν, χίονες οἷον πῦρ ἐπιτρέψῃ ὁ χρόνος· καὶ φθεῖρες διὰ τοῦτο. 16 Διὰ τί ἐν τοῖς ἑλκώσι, τὰ μὲν ἐν τῷ κεφαλῇ ἕλκη, τοῖς ὑγιαίνοντι· τὰ δὲ ἐν τῷ κόμῃ, μόλις; ἢ ὅτι βαρεῖα ἡ ὑγρότης, διὰ τὸ χωρίον ἐστὶ. τὰ δὲ βάρεα, εἰς τὰ κάτω ἀποχωρεῖ; τὰ μὲν ἄνω ἄνω, ἰκμάτα, διὰ τὸ ἀποκεχωρηκέναι εἰς τὰ κάτω· τὰ δὲ κάτω, πολλῶν [χίνων] ἀπεστέρηται καὶ ἀνοσίαν. 17 Διὰ τί τὰ χρώματα τῶν ἡλικιῶν θερείου, καὶ τὰ ἔαρος τοῖς καὶ ἐπὶ τὸ ἔαρ, τὰ θέρος λίαν ἀνωμαλῶν γίνεται, διεκπόδιος γίνεται τὸ μετόπωρον πᾶσι, μάλιστα δὲ τοῖς παῖδιοις καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ δυσκινήτοις καὶ ἐπιτιμῶσι χρόνοις γίνεται ἐν αὐτῷ; ἢ ὅτι μετόπωρον μὲν ἐπιχρόμενον ὕδατος ἀκρατοῦ, κατὰ ψυχθὲν τὸ ζέον ὑγρὸν ἐν ἀμέτρῳ, λαμφὰ ὅτι ἐξαιδεῖν ἐν τῷ ἄρα ἡδυσμένῳ τῷ ὑγρῷ· τὸ δὲ μὲ, τὸ δὲ πυρῶδε, διὰ τὸ ὑγρὰ φύσει ἡ θερμὰ ἐπιφέρει τὸ πάθος, διὰ τὸ μὲ κατεψυχθῆναι. ὅτι δὲ μὲ τὸ θέρος, τὸ μετόπωρον ὅσον ἐκφεῦ. αἱ δὲ σφεῖς ἀφεῖναι μὲ ἄδυς ἀλλοῖον, ἀλλ' πόρρωθεν γεγενῆσθαι· πῶν γὰρ πρὸς ἀεὶ συμβαίνει, διὰ τὸ ἀεὶ τὸ ἄρος ἀμφὶ ἐπιφέρειν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ὀφθαλμία συμβαίνει πολλοῖς γίνεται ἐν τῷ νοσῷ θέρος καὶ αὐτὸ μὲ ἐν τοῖς ἄλλοις (πρὸς ἀεὶ εἴρηται)

A Cuius rei indicium est, quòd pili in hoc potissimum exeunt: humus autem loci visad progenerandos pediculos apta est: patet hoc in puerili ætate. Caput enim puerorum madet abundè, & sæpe aut grauedine conflictatur aut sanguinis prouisione. Quinetiam pediculos plures, illa ætas habere solet. 17 Cur à Vergiliarum occasu ad Fauonij vsque flatus hi potissimũ pereant, qui morbo longo laborant, & senes, quàm iuuenes, potius? Vtrum summæ illæ intereundi causæ duæ adsint, frigus, atque excessus: vita enim calore fouetur, seruatúque. Tempus autem istud ambo illa sortitur. Frigidum enim, & hyems tum acerrimè vrget, subsequens enim tempus ver est. An quòd qui vitiis laborant diuturnis, non secus, ac senes effecti sunt. Longus etenim morbus quasi senecta iam adesse videtur. Ea nanque corpora sicca, & frigida sunt, altera scilicet ob ætatem, altera ob languorem: hyemem verò, & gelu, frigoris, atque siccitatis esse excessionẽ certum est. Quare sit cùm vel paruo momento corpora pateant, hyemis rigor, quasi ignis igni, iniungatur, atque ita interimat. 18 Cur in plenis, impurisque corporibus vlcera capitis non magno negotio sanentur, tibiarum autem ægrè? An humor eorum, quia terrenus, grauis est: graue autem omne deorsum tendit: ergo superiora curari facilè possunt, quoniã seorsum humor decesserit: inferiora propterea nequeunt, quòd admodũ excrescãt, & putredini pateant. 19 Cur si post hyemem Aquilonium, & ver Austrinũ, ac pluuium, æstas sicca admodum fuit, perniciosus omnibus autumnus accedat, & pueris præsertim? Nam & cæteris difficultates intestinorum, febrésque quartanæ longæ eo tempore solent euenire. An quod, si aqua mediocri per æstatẽ incessit, quantum humoris collectum est per ver humidum, in nostris corporibus refrigeratum quiescit: sed si non ita cõtigit, pueri, qui suapte natura humidi, & calidi sunt, vehementer eo fermescũt affectu, quoniam refrigerati minimè fuerint. Et si per æstatem restiterint, autumno certè, quorum humor vltra modum fermuerit, corripientur. Excrementa verò, nisi confestim peremerint, orta videlicet circa pulmonẽ, atq; arteriam: (supra enim primùm consistunt, eo scilicet, quòd aëris tepori nostra corpora pateant: hinc enim lippitudines quoq. præcipuè febribus in graui æstate sequi consueuerunt) ergo si non locis superioribus excrementa humorum exorta (vt dictum est)

Universidad de Deusto
Biblioteca

protinus interceterint, descendent cruda ad ventrem, atque ita difficultatem creabunt intestinorum. Acti præ nimia sui copia humor excerni nequiuerit, quartanæ ils orientur, qui euadere in tertiam potuerunt, etiam si illud intestinorum vitium omnino quieuerit. Quod enim crudi humoris subtersedit, stantie, firmumque vehementer modo atræ bilis adhæret. 20 Cur si æstas, aut autumnus, imbres austróque habuerunt, hiems grauis consequi soleat? an quòd hiems corpora præhumida excipit, mutatio etiam ingens occurrit. Non enim paulatim, sed repentè ex calore immodico ad frigoris acerbitatem venitur, quando autumnus quoque tepidus extitit. Itaque qui denso corpore sunt, hos morbi extorqueant acuti, necesse est: his enim humida excrementa suprà potiùs colliguntur, cùm partes superiores humoribus huiusce modi opportunas, inferiores inhabiles illi habeant. Ideóque qui tali textura corporis sunt, non multa excrementa sibi admittunt. Cùm igitur, qui locis superioribus corporis humor excreuerit, infrigescere incipit, fit vt prædicta vitia orianturᵃ, quemadmodum vinolentis propè accidit, algent. At quibus laxius corpus est, iis febribus ortis euenit, vt quæ sumpta de cruditate febres constiterint, transeant in ardores, quoniam his magis totum corpus ab humoribus occupatur, quàm densis illis mole cohærentibus, éque vi frigoris coacto eorum corpore humores incalescentes febres accendunt: superans enim calor totius corporis febris est: & si idem nimio intendatur humore, ardor effici potest. 21 Cur annus pestilens tunc inuasit, cùm sol multum vaporis de terra excitat? An tunc annus humidus, pluuiúsque significetur, necesse est, terrámque madescere necessarium. Fit igitur, quasi locis palustribus, grauibúsque proinde inhabitetur, & corpora quoque multis tunc excrementis redundare necessarium est, ita vt æcrotandi materiam habeant in æstate. 22 Cur grauis tunc adeat annus, cùm copia est pusillarum ranarum, quæ rubetarum faciem repræsentant? An res vnaquæque loco suæ naturæ idoneo abundare solita est. Itaque eiusmodi animantium genus cùm naturâ humidum sit, humidum pluuiúmque annum ob eã ipsam causam indicat. Anni eiusmodi verò graues proculdubio sunt. Quibus enim corpora facta perhumida fecerint, multis ideò co exoremẽtis premũtur, quæ causæ sunt, vt morbi proueniant.

A τὰ ἀκρεπόμενα διὰ τὴν ἀσθένειαν, οὐκ ἐπιδώσουσιν εἰς τὰς κοιλίας ἀπεπῆ ὄντα· τῶν δὲ δυσεντερικῶν διὰ [ὃ] τὸ μὴ ἐκκρίνεσθαι ὑπὸ πλήθους τὸ ὑγρόν. εἰ καὶ παύσοιντο τοιούτοις γίνεται τοῖς ἀναλωθεῖσι. ἢ γὰρ τὰ ἀπεπῆ ὑποστάσεις, μετειμένα τόπον ἔχει, καὶ σωματικὰς γίνεται τῷ σώματι, καθάπερ ἡ μελαγχολία. κ Διὰ τί καὶ τὸ θέρος ἐπιφύεται γίνεται B καὶ νόσοι, καὶ τὸ μετόπωρον, ὁ χειμὼν τοιαῦτος γίνεται, ἢ ὅτι αἰφνίδια ὑγρὰ τὰ σώματα ὁ χειμὼν λαμβάνει, καὶ οὐ μεταβολὴ ἐκ μεγάλου γίνεται ἐξ ἄγαν πολλοῦ, καὶ ἐκ τοιούτου ἐπὶ τοῦτο, διὰ τὸ καὶ τὸ μετόπωρον γίνεσθαι ἀρχὴν ὅτι τοῖς μὲν γίνεσθαι κάκιστα τὰ ἐξῆς νοσήματα, μὰ ἀμφεῖς οὖσι. τοῖς γὰρ τοιούτοις, μᾶλλον τὰ ὑγρὰ περιτίθεται καὶ ἀπορρέπεται, διὰ τὸ τοῦτο μὲν τοῦ νόσου ὄντος χρόνου, τοῦ δὲ κρίσιν ἐκφεύγει ἄν, εἰ οὖν ὄντες πολυκόσμητοι, τὸ πολὺ περιτίθεται ὑγρότητα. ψυχραίνει οὖν τοῖς περιτίθεται τὰ ἐν τοῖς ἄνω μέρεσι τῶν σώματος, ὥς ἀφ' τοῖς εἰωθόσιν ὅταν μεγάλοι, τὰ εἰωθότα [γίνεσθαι] τοιαῦτ' γίνεσθαι. τοῖς δὲ ἀφορίζεις πυρετοῖ γενόμενοι, ὅτ' ἀπὸ πλείστης ἀπορίας γενόμενοι, διὰ τὸ πυρετοῖ, καύσοις συμβαίνει γίνεσθαι, διὰ τὸ τοῖς πεπυρετοῖ ἰσχυρὰ θερμὰ ὑπὸ μᾶλλον ἢ πάντ' τὸ σῶμα τὸ ὑγρόν, ἢ τοῖς πυρετοῖς ἐπιτείνει χεομένοις, θερμαίνεται τὰ ὑγρά. πυρετοῦ παυσῆ. ἢ γὰρ πυρετὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀλλοτρίου θερμότατος, ὅτι πυρετὸς ἀπεστερεῖται ἢ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπαρχόντων ἀνάγκη γίνεσθαι, καῦσος γίνεται. κα Διὰ τί ἐν τῷ θέρει ἐν τῷ αἰθρίᾳ ἀτμὸς πολὺ ἐπὶ τὸ ἅλιον, τὸ δὲ νοτερὸν ἢ γίνεται; ἢ ὅτι ὑγρὸν ἀνάγκη καὶ ἀναμίγνυται τοῖς σωμάτοις, καὶ τῶν γῆς ὑγρὸν ἀνάγκη ἐξ ἀναθυμιάσεως γίνεσθαι; ἐπὶ οὖν τὸ ἅλιον ἐπὶ τὸ ἅλιον γίνεται. νοσώδεις δὲ καὶ τοιαῦτα ἐξ, καὶ τὰ σώματα διὰ τὸ τὰ ἀνάγκη ἀκάθαρτα πολὺ ἔχειν· ὅτ' ἐν τῷ θέρει ἔχει ὕλην νοσώδη. κβ Διὰ τί γίνεται τὰ ἐν νοσώδη, ὅταν ἐξίωσι φυσᾷ ἐξ μικρῶν βατραχίων ἐξ ὁμοιοειδῶν; ἢ ὅτι ἔκφυσιν ἐν τῷ εἰκαίᾳ χώρᾳ τοῖς φύσεσι, καὶ πάντα διὰ σύστασιν ὑγρὰ· οὐ γὰρ ἀναμίγνυται καὶ ὑγρὸν σωματικὸν τὸν ἀέρα γίνεσθαι. τὰ δὲ τοιαῦτα ἐστι, νοσώδη ἀξίν. ὑγρὰ γὰρ τὰ σώματα ἔστι, πολὺ ἔχει τὸ περίττωμα· ἐξ ὧν ἐξ νόσων αἴτιον.

κγ Διὰ τί τὰ νότου ἐν ξηρᾷ καὶ μὴ ὑδρῷ πνεύσει, πυρετώδεις ἀποιεῖ καὶ ἐν ὑγρότητα καὶ θερμὸν διοτέρα πνεῦσον; εἰσὶ γὰρ ὑγρὰ καὶ θερμὰ φύσει. τῶν δὲ ἐξ ὧν πυρετοῦ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τούτων ἐστὶ ὑπάρχειν· ὅταν οὖν ἀμφοῖν ἄμα ὑπάρχῃ πνέοντος, τούτου δὲ ἀεὶ πνεῦσον τοῦ διαθέσεσι, ὅταν ἢ ἄμφω ὑπῇ, τὸ ὑδρὸν κρατῆ καὶ ἀμφοῖ· εἰ δὲ ἐν θαλάττῃ ὑπῇ, καὶ συμφέρουσι τοῖς φυτοῖς. ἐπιγιγνόμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ θαλάσσης ἀφανεστοῦσι πρὸς ἀυτὸ καὶ ἡ ἐρυσίβη, γίνεται ὑπὸ ὑγρότητος καὶ θέρμης ἐξ ἀναθυμιάσεως. καὶ Διὰ τί ἐν τοῖς νόσοις βαρύτερον χρῶνται καὶ ἀδυνατώτεροι οἱ ἄνθρωποι, ἢ ὅτι ἐξ ἐλίγου πολὺ ὑγρὸν γίνεται, διαπνεόμενοι διὰ τῶν ἀέρα καὶ ἐκ πνεύματος κούφου, ὑγρὸν βαρὺ; ἐπὶ δὲ ἀδυναμίας ἐμβάλλει, ἐν τοῖς ἀρθρίτιδι δὲ, τοιοῦτο δὲ καὶ ἀέρος ὑπὸ τῶν νοτερῶν. τὸ γὰρ ἐλλεῖπον ἐν τοῖς ἀρθρίτιδι, πεπηγὸς ἐστι, κωλύει κινεῖσθαι ἡμᾶς· ὑγρὸν δὲ κλίνει, σωματοῦται. κε Διὰ τί ἀγρυπνοῦσι μᾶλλον τῷ θέρει, ἢ τῷ χειμῶνι; ἢ ὅτι ἐν τῷ θέρει, μικρὸν ἐστι τὸ ἐν τῷ θέρει, ὅσον θυμοῦσι εἰ μᾶλλον εἰ ἀξιοκτοῦσι τῷ χειμῶνος [ὃ] διὰ τὴν κατάστασιν, ἐν τῷ θέρει σωμάτων σωματοειδῶν τῷ θερμῷ καὶ πυκνοῦσι ὑγρὸν, εἰ μὴ ἐκτείνεται, τῷ δὲ ἀεὶ ἐν τῷ σωματοειδῶν ἀφεστηκότα, ἐγγυτέρω κάκιστα τῶν ἀγρυπνεῖ ἐστι τοῦ τόπου πεπόνθασι ἢ ὅσον, φυσικαὶ ἐκεῖ ὄζει ἀυτοῦ ἐστι· ὁ δὲ ἢ τῷ θέρει, μικρὸν καὶ κατεψυγμένον πνεῦσι τῷ σώματος, καὶ ἀναλυόμενον ὑπὸ τῶν νόσων ὄντος, ἀρχὴ νόσων κάκιστα πλείστος μὴ γίνεσθαι, διὰ τὸ κόπους καὶ ἀπαλλάττει τῷ εἰσφερεσθῶν, (καὶ γὰρ εἰ νέα κρατεῖ τῶν ἀεὶ) ἀλλ' οὐχ ὅτ' ἐγγυτέρω διὰ ἀλλοιοῦσι. κστ Διὰ τί καὶ τοῦ θέρους ἀμφοτέρως, μέχρι ἐκείνου ἀμφοῖν ἀποθνήσκουσι μᾶλλον; ἢ ἄχρι τοιούτου ἐκείνου ἢ ὑπόβασιν ἢ ἀνάβασιν γίνεται, καὶ τῶν ἀέρα καὶ τῶν θερμοῦ καὶ τῶν ψυχροῦ, ἢ ὑπόβασιν, τοῖς ἀνθρώποις ποιεῖ τοῦ νόσου καὶ τοῦ φθορά. κζ Διὰ τί τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον νοσώδη [ὃ] ὅτι ἐν μεταβολαῖς νοσώδεις; τὸ δὲ μετόπωρον, τῷ ἔαρι νοσωδέστερον τῶν μᾶλλον τῶν θερμοῦ ψυχροῦ, ἀπὸ ψυχροῦ θερμαινομένου, νοσώδεσι. ἐν ἀρχῇ οὖν τοῦ ἔαρος, τὸ ψυχρὸν θερμαίνεται· ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ, τὸ θερμὸν ψύχεται. κη Διὰ τί ἐν τῷ χειμῶνι, ἐπιλείπει μὴ τὰ ἀξιοκτήματα, ἢ ἐν τῷ θέρει,

A 23 Cur austri sicci, & nihil humentes, febres creare soleant? An quia calorem, humoremque excitant alienum. Sunt enim suapte natura humidi, calidique: qua quidem re febris committitur, quippe quæ non nisi per excessum ambarum qualitatum illarum oriri soleat. Cùm igitur imbre Austri vacant, corpora nostra ita afficiantur, necesse estiat cùm flatibus imbet adest, nos aqua refrigerat. Austros tamen, B quos mare miserit, prodesse stirpibus, certum est Refrigerati nanque beneficio maris, deueniunt: contra æruginem, quæ humore calotéque alieno consistit. 24 Cur corpora humana se tardiora, debiliorá-que sentiant, cùm Austri afflant? An quia multum ex paulo tunc redundat humoris, quem deliquescere tepor coegit, éxque leui afflatu grauis humor citatur: adde quòd vires nostræ conditæ in articulis C sunt, qui Austrinis laxari flatibus consueuerunt. Constat id ex eorum crepitu, quæ pridem conglutinata, tunc remittuntur, ac resoluuntur. Tenax etenim humor, qui articulis inditus est, vt concretus nos mouere non patitur, sic nimis humefactus intendi minimè sinit. 25 Cur per æstatem magis aduersa valetudine laboretur, per hyemem verò magis qui laborant emoriantur? An quia calor, qui per hyemem intus propter corporum densitatem coer- D cetur, parum adiuuat, nec labor operum, qui amplius per id tempus suscipitur, excrementa humorum potest conequere, ideo validam esse mali originem necesse est: quod cùm ita sit, perniciosum morbum vrgere ratio est. Cõtrà in æstate, quoniam corpus vniuersum rarum, refrigeratum, resolutum, atque laborum impatiens est, ideirco morbos plures quidem oriri necessarium videtur, videlicet ob lassitudinem, cruditatémque ciborum: noni etenim fructus tunc adsunt: non tamen ita E validos esse naturæ ratio patitur, quam ob rem facultas hisce succurrendi datur facilius. 26 Cur post vtrumlibet solstitiũ, per centum dierum spatium mori maximè accidat? An quòd extenus vtraq; vehemẽtia caloris & frigoris se dilatat, quę morbos, perniciémque afferre infirmis potest. 27 Cur ver, atq. autumnus morbis infestent? An quia mutationes graues omnes F occurrunt: sed autumnus vere grauior est, quia corpore calido refrigescente, quàm frigido inceslescente potiùs ægrotamus. Vt igitur vere frigidum recalefeit, sic autumno calidum refrigescit. 28 Cur per hyemem minus quidẽ, quàm per æstatem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed perniciosius ægrotetur? An quoniam in æstate morbi vel parua de causa existunt, quod in hyeme minimè accidit ita sumus enim tunc & ad concoquendum, & ad bene valendum aptiores. Itaque ratione maiora perniciosioráque mala sunt, quæ maiori de causa prouenerint. Quod idem in athletis, & omnino in iis, qui secunda valetudine esse solent, licet perspicere. Aut enim nullo morbo premuntur, aut pressi celeriter è vita decedunt, quippe qui nisi magna cum causa ægrecere nequeant. 29 Cur per autumnum, ac hyemem febres ardentes potius oriantur, quæ tempora frigus præ se ferunt: per æstatem verò, cùm æstus adsunt, rigores magis infestent? An quia in corpore hominis bilis calida, pituita frigida est. Itaque per æstatem quod frigidum est dissoluitur, diffusúmque horrores, tremoréſque excitat. Per hyemem autem quod calidum est, vì temporis pressum refrigescit. Febres tamen ardentes per hyemem, insumnúmque potius conflictant, quoniam calor pulsus à frigore, introrsus se contrahit. Ardor enim non residet in summis, sed intrinseeus se expandit, atque ita efficitur, vt ratione febres ardentes hyberno tempore oriantur. Melius id in iis intelligi potest, qui aqua frigida, quique calida se hyberno tempore lauerint: qui enim frigida se infuderint, ibi aliquandiu, dum diluerentur, frigueranr, reliquo toto die tori à frigore sunt. At qui calida vsi fuerint, frigus diutius experiuntur. Caro spissescit, calórque introrsus se colligit eorum, qui se aqua diluerint frigida. Contrà autem iis euenit, qui calidam admisere: caro quippe rarescit, calórque ad exterum vsque locum euocatur. 30 Quænam virtus sit cataplasmatis? An vt resoluat, vt moneat, vt soporem, vt euocet vaporem 31 Quonam argumento constet, abscessum iam purulentum esse? An si aqua perfusus calida immutatur, purulentus est: sin minus, nondum est. 32 Quænam vrenda, quæve sint incidenda? An quæ ore sunt amplo, nec breui coagmententur, hæc vrenda sunt, vt crusta illic incumbat: sic enim nullum pus cicatrice inducta occultabitur. 33 Quænam virtus medicamenti suppurantis sanguinem sit, quod zuemum appellant?

A διωκόμενα δὶ μᾶλλον; ἢ ὅτι ἐν μὲν τῷ θέρει ὑπὸ μικρᾶς αἰτίας ἀῤῥωστήματα ἐν δὶ τῷ χειμῶνι, εὖ, πανταχόθεν γὰρ καὶ ὑγιεινότεροι ἡμᾶς ἀυτοὺς εἶναι τὸ ὑπὸ μείζονος αἰτίας γινόμενα, μείζω καὶ πικρότερα. τοῦ τὸ δὶ αὖτο καὶ ὅλοις ὅλοις τοῖς ἀθλητοῖς, ἢ ὅλως τοῖς ὑγιεινῶς διακειμένοις ἐνεστιν ἰδεῖν. ἢ γὰρ οὐ λαμβάνουσι νόσον, ἢ ταχὺ συμπίπτουσι. μεγάλου γὰρ αἰτίας

B δεῖσθαι. καὶ διὰ τί τοῖς ἀῤῥωστήμασι καὶ τοῖς χειμῶσι καὶ κρύοσι μᾶλλον γίνονται ἢ τοῖς θερμοῖς ἀέρσι, τοῖς δὶ θέρεσι τὰ μάλιστα κοχλοῦ κεκινημένου ὄντος; ἢ ὅτι ἐν τῷ σώματι τῷ ἀνθρώπου ἐστὶν; ἢ χολὴ μὲν δὶ θερμὸν, ἢ δὶ φλέγμα ψυχρόν; ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει, τὸ ψυχρὸν ἀπολύεται, καὶ διαχεῖται μᾶλλον καὶ ἐκμόνος παρεκκοπεῖται· ἐν δὶ τῷ χειμῶνι, τὸ

C θερμὸν ὑπὸ τῶν ἀέρων κρατούμενον κατεστέγνωται. εἰ δὶ κρείττον, μᾶλλον ἐνοχλεῖται χειμῶσι καὶ τοῖς ῥιγετοῖς, ὅτι διὰ τὸ ψυχρὸς, τὸ θερμὸν εἰς συστέλλεται· ὁ δὶ κρύος, εἰσωθεῖ ὄντα, καὶ οὐ διαπολύει· ἀνίσταται ἐκεῖ εἰς κρῦος πολὺ τοῦ ἀέρος γίνεται· κατεκαύθη τοῦτο δὶ, εἰ τις ἀκρόλουτρον τοῦ χειμῶνος λουσάμενος τὸ θερμὸν ὅτι τὸ μὲν τοῦ ψυχροῦ λουσάμενος, διεψύχετο τὸ ὀλίγον χρόνον ὅσον λούσεται, τοῦ λοιποῦ ἡμέρας ὅλῃ σύῤῥοιστο ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· εἰ δὶ τοῦ θερμοῦ ὕδατι χρησάμενος, διεκρατύνετο διὰ ῥοῖσι. τοῦ μὲν γὰρ τοῦ ψυχροῦ λουσαμένου, πυκνοῦται ἡ σὰρξ, καὶ συστέλλεται εἰς τὸ θερμὸν τοῦ δὶ θερμοῦ λουσαμένου, ἀνίσταται καὶ τὸ θερμὸν ἐκ τοῦ ἔξω μέρους. καὶ τὸ θερμὸν ἔσω τοῦ ἔξω μέρους ἀποκαίεται. λ Τίς κατάπλασμα τοῦ αἵματος, ἢ διὰ τὸ χυτικὸν ἐστὶ, καὶ ἀνάῤῥωστα ποιεῖ καὶ ὀσπιτάλιά; Τοῦ δὲ λόγου ὅτου ἐμπυοῦς ἢ ἐκ κατεκαυμένου τοῦ θερμοῦ ὑδάτος, ἔμπυον; εἰ δὶ μὴ, εὖ; λα Ποῖα δὶ κόπτειν, ἢ ποῖα δὶ τέμνειν; ἢ ὅσα μὲν ἐν τῷ στόματι μέγα, καὶ εὐ τοῦ συμφύεται, τοῦτο κόπτειν δεῖ, ὅσαι ἐκεῖ πόροι; οὕτω γὰρ ἐπὶ ἕλκος ὑποκείμενον. λβ Τίς ἐπαίρεται αὐτὸ τὸ ἐξεκκοπεῖν ἐστὶ, καὶ τὸν ἀδένας ἀφαιρεῖν, καὶ τὰς φλέβας τὰς σαρκικὰς, οἷον ἐκφύσεις καὶ σύνδεσμοι τοῦ σώματος; εἰ δὶ μὴ, εὖ; ἐν τοῖς ἀῤῥώστημα ἔχει ἐκεῖνο μὲν δὶ, ἀφαίρεμα τοῦ τοιούτου ἄνευ δὶ ἀφαιρεῖν. λγ Ποῖα τέμνειν δεῖ καὶ ποῖα κόπτειν, καὶ ποῖα εὖ, διὰ τί φαρμάκων ἢ τὰ

ἢ τὰ μὴ δεῖ τοῖς μικρᾶς καὶ ῥευσίοις, φαρμάκων, εὖ γὰρ διαίρεσιν, τὰ μὲν, θάτερα τὰ δὶ, ὅσπερ ἐνίοτε καὶ ἐν τὸ πλαστὶ τὰ μὲν φυμάτων, καὶ πολὺ ἀφέλημα ἔχοντα καὶ ἐν φλεγμάσι καὶ μὴ ὀξυρίκοις· τέμνειν δὶ τὰ τὴν ἐξὸ συμπεφυκὸν καὶ τὰ μὴ ἐν σαρκοῖ.

λδ Διὰ τί ἐκ χαλκοῦ τὰς τιμωδῆς, ῥᾶον ὑγιαίνουσι, ἢ σιδήρου; ὅτι ἀρχὴ ὅτι λευκότερον ἐστὶ ἢ ἄλλο σωμα ἐστὶ καὶ πολὺ πλησιέστερον τοῦ ἀέρος κινεῖ μᾶλλον ὁ σίδηρος κινεῖται ἢ ὑπὸ δεσέρος ἢ διαίρεσις, διὰ τὸ μὴ φαρμακῶδες ὁ χαλκὸς, ἢ δὶ αἰχὴ ἐρρῶσθαι· τὸ μὲν οὖν ἀθῶ ἅμα τῷ τομῇ θάτερον τὸ φάρμακον ποιεῖ τοῦ σώματος. λε Διὰ τί ἢ καὶ τὰ κρέα κρίνεται θάτερον ὑγιαίνουσι, ἢ ὅτι μαλακώτερον καὶ ἥδιον σωματικὰ; ἐν ἢ τοῖς στρατόπεδοις πλείστα ἢ θερμότατα. λϛ Πότερον ἢ ἀπόκαυσις κοινοτέρα ἢ κρείττον, ἢ ἐξ ἑνὸς ὀφὶς τὰ αἱμάτιστήματα, ἢ ἢ πυρέτοι, ἢ καὶ γὰρ πάντα αὖτα σημεῖα πεπυκνῶσθαι τοῦ μετοχετεύεσθαι, ὅτι πολὺ ἀχρεύτερα εἰ ἀεὶ τοῦ ἢ ἀλόβρεν ἐγκάπτει, ἢ τοῦ ἢ ἀλφίτων. εἶδ' ὅτι ἐγκάπτει ἢ κρεῖδι· τὸ δὶ ὑγιεστέρον πλέον, οὐ τὸ ἥμισυ. ἢ οὐδὲν κωλύει ἴσα ἔχειν ὀλιγοπλόκτερα, καὶ ἴσα ὀφὶς πεπυφωσμένα χρεσιμώτερα; οὐ γὰρ μόνον ὑγιεστέρα ὅλα ἢ κρεῖδι τὸ πυρὸ, διὰ καὶ ψυχρότερα. διὰ δὶ τὸ ἄλφιτα καὶ τὸ ὀφσφρεῖμμον πυρίνον ἢ τὸ πυρέτοιστι, ὁ ἢ φλοιὸ τι βρεχόμενα πιπτοῦ, καὶ κατωψύξῃ ἢ ἢ ἀπόστασις τοῦ ἔχει ἢ κρεῖδιον. διὰ γὰρ τὸ ὑγιεστέρον ἢ σωματοδεστέρον ἢ, ἐλίγον δίδωσι, καὶ τῶν ψυκτικόν. λζ Διὰ τί τὰ αἱμοῦδλα παῖδες ἢ ἀεὶ ἐρέχει, καὶ ἄγε; ἢ ὅτι ἢ ἐκεῖ, ὑγιεστά πολὺ ἔχει φαιεροῦ ἢ αὖτα μακροσωμάτιστι, καὶ διὰ σωματοῦ χρέον πολὺ ἄλλοτε γὰρ ἢ ὑγιεστέρ. τὸ ἢ γλίχρον εἰσελθόμενον, ἐξόχῃ τοῦ ξύλ. καὶ γὰρ ὅτι συγκρίνει, ἢ ἐξύνει σωμαστικὰ καὶ γὰρ [πολὺ] ἐξύνεται ἢ χρόνος. ὁ δὶ ἄλλος σωμάτων ἐξόχῃ ἢ τοῦ ἐξύνεται. λη Διὰ τί οἶνοῦ κοῖλα καὶ τὰ ἡδέα ἢ, ἢ ὅτι γύρει, καὶ οὐ τάκει; λθ Διὰ τί

A An vt exiccet, & materiæ inutilis confluium compescat, sine crusta, aut carnis puttedine. Ita enim efficitur, vt vulnus simul & inflammatione careat, & vnitati sit opportunum: quod enim materia non superfluit, inflammatione carebit. Quod locum est, vnitati opportunius erit: quandiu namque præmadet, concorporescere nequit. Quam ob rem quæ cruentis inlicienda censemus, acria magna ex parte sunt, quò acerbitate sua possint adstringeda, quæ contrà non ita curanda sint, sed medicamentis? An quæ in ala, aut in inguine abscesserunt, medicamentis curandum potius. Diducta enim partim laboriosa, partim periculosa redduntur. Vrendi sunt illi abscessus, qui lati, processúque multiplici eruperunt, quique venosis, non carnosis resident locis. Incidendi qui in

B acutum se colligunt, quique non parte solida extant. 35 Cur si quis ære incissus sit, facilius, quàm si ferro, sanescat? Vtrum quia æs leuius est, itaque minus laceret, ictúmque faciat. An è diuerso, quòd sertum acie adactiorem recipiat sectionem, ideireo faciliorem, tolerabiliorémque efficere debeat. At verò æs medicamenti vim obtinet, & principium quodcunque pars potissima rei est. Quòd igitur ea simul ac fuerit incissum, medicamento præsentissimo adest, facit in vulnus celerius coeat. 36 Cur ambusta ex ære sanantur celeriter? An quoniam à laxioribus, minúsque corpulentis effecta sunt. Plus enim calor corpori inhæret solidiori.

37 Vtrum ptisana ordeacea leuior, & ad morbos accommodatior, quàm triticea sit? Hanc enim nonnulli anteponunt argumẽtúmque ex pistoribus capiunt, quòd multò coloratiores sunt qui tritici, quàm qui ordeacei pisturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius est: quod autem humidius est, concoctionem desiderat pleniorem. Sed nihil prohibet, quò minus vt concocta quid difficilius ordeum habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præstet: hoc enim non humidius tantum tritico est, sed frigidius etiam qualis certè sorbitio, cibúsque competit febrienti, vt parum alat, & satis refrigeret, quod ptisana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hinc alimenti parum, idque frigidiusculum præstat. 38 Cur dentium stuporem portulaca herba, aut sal tollere potest? An portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantisper confringenti pateſcit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur subiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento saporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, neque ita acorem quoque extrudit. 39 Sed cur lixiuium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nittúmve hoc idem facere nequeat? An quòd hæc suam ob acerbitatem adstringun, non liquefaciunt. 40 Cur æstuis latis udinibus baloeo, hybernis vnctione medeti conueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores, mutationéique vr genteres: per calorem enim laxandum est, qui membra tepefecere faciatoleum verò calidum est. At in æstate humefaciendum censetur, quoniam tempus id secum est, nec metus interpellis horroris, eo quòd status temporis ad tepiem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, potio liberalis per æstatem administitur, ille magis, hæc omnino. Potioni nanque per æstatem ob temporum ficcitatem indulgendum ex toto est: parsimonia verò cibi communis temporum omnium est, sed magis æstati cõuenit, ne ob habitum temporis feruentem, corpus cibo immodico pressum exæstuet. 41 Cur ex medicamentis alia aluum soluant, vesicam autem minimè: alia vesicam soluant, cùm aluum nihilo moueant? An quòd ea, quæ natura humida sunt, atque aqua referta, si medendi obtinent facultatem, vesicam soluunt: subsident enim in ea humores, qui putredine immunes euaserunt: quippe vesica pro eius humoris conceptaculo habetur, qui minimè in ventre concoquitur, qui non manet, nec priùs, quàm agat quiequam, aut patiatur, excernitur. At quę terrenam sortiuntur naturam, si vires habeant medicas, aluũ hæc fundere queunt. In hac enim terrena quæque materia se prouoluit. Itaque turbat, si mouendi obtinet facultatem. 42 Cur alia ventrem mouent superiorem, alia inferiorem: vt veratrum superiorẽ, scammonea inferiorem: alia verò citè vtrunque, vt elateriũ, & thapsiæ succus? An quòd ex medicamentis, quæ ventrẽ mouent, alia frigida, alia calida sunt: itaq; alia propter suũ calorẽ protinus vt in superiori ventre fuerunt, loca petũt superiora, ac inde liquefaciẽdo, maximè quæ aliena sunt, minũsq; insidentia,

A τοῦ [ἀφ' θερμοῦ κίνησιν λουτρὸν ἐλαίου δίδ-
τοῦ δὲ χειμερινοῦ ἀλείμματος ἢ τοῦ ἀφ'
ἀλείμματα, διὰ τὰς ῥώμας καὶ τὰς γενο-
μένας μετάβασις; θέρμη γὰρ λύειν δεῖ, ἢ
πυκνοῦν ἀναγκάζειν τὸ δὲ ἔλαιον, θερμόν· ὁ δ'
τοῦ θέρους καθυγραίνει. ἡ γὰρ ὥρα ξηρὰ, καὶ
οὐ φοβεῖται [ἡ] φύσις, διὰ τὴν τῶν ἀέρων
ἔκλυσιν. ὀλιγοσιτία δὲ [καὶ] καθυγραίνει
θέρους τὸ ἀφ', ὅλως· τὸ δὲ, μᾶλλον· ὁ ἀφ'
πόσις, θέρους ὅλως, διὰ τὴν ξηρότητα· ἡ δ'
ὀλιγοσιτία, κοινὸν ἀφ', μᾶλλον δὲ θέρους.
ἐκθερμαίνει γὰρ διὰ τὴν ὥρα· ὑπὸ τῆς σι-
τοῦ. μ διὰ τί τῶν φαρμάκων, τὰ μὲν, τὴν
κοιλίαν λύει, τὴν δὲ κύστιν οὔ· τὰ δὲ, τὴν
μὲν κύστιν λύει, τὴν κοιλίαν δὲ οὔ; ἢ ἔστι
μὲν ὅτι ὑγρὰ τὴν φύσιν καὶ ὕδατος μετέ-
χοντα κάθ' φαρμακοῦδε, ὑπὸ τὴν κύστιν καθί-
ζουσι· ἐν τῇ κοιλίᾳ, ὑπὸ τῆς ὑγρότητος· ἐν-
δεῖται γὰρ ἡ κύστις τοῦ μὴ πεπεμμένου ὑγροῦ
ἐν τῇ κοιλίᾳ, ὃ οὐ μένει, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ
τι ἢ πάσχει, ὑποφορεῖ. ἔστι δὲ ἐν γῇ τῇ
φύσει ὄντι, καὶ ἢ φαρμακοῦδε, τοιαῦτα δὲ τὴν
κοιλίαν λύει. εἰς ταύτην γὰρ ἡ φορὰ τῆς
γενέσεως. ὥστε καὶ ἢ κίνησις, τοιαύτη.
μα διὰ τί δὲ τὰ μὲν τὴν ἄνω κοιλίαν, τὰ δ'
τὴν κάτω κινεῖ; ἢ ἐπιδίδωσι μὲν τὴν ἄνω,
σπερμωνία δὲ τὴν κάτω· τὰ δ', ἄμφω, ἢ
ἐλατήριον καὶ τῆς θαψίας ὁ χυμός. ἔστι τὰ
μὲν ὅτι ψυχρὰ τῆς φαρμάκου τῆς τὴν κοι-
λίαν κινοῦσι, [τὰ δ', θερμὰ· ὅσα τὰ μὲν,
διὰ τὴν θερμότητα ἐνδύεται εἰς τὰ ἄνω κοιλίᾳ
ὄντα, φέρεται ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦ τὸν ἄνω τόπον,
κἀκεῖθεν σὺν τῇ κίνησι, ἐκβάλλει μὲν τὰ ὑγρὰ
τοιαῦτα καὶ ἄκρατα σιμπεφυρμένα· εἰ δὲ ἐ-
ρωῤῥὸν ἢ τὸ φάρμακον, ἢ πλέον ἐνδῦ τῶν φύ-
σεως, κατάγει. εἰς τὴν ἄνω κοιλίαν· πολλὰ
τε, καὶ ἐκ τὸ ἀθέτημα. ἢ καὶ διὰ τὴν θερ-
μότητα τοιαῦτα τὸ πνεῦμα πολὺ γενό-
μενον ὥστ' ἀνῶ, φορεῖ καὶ τὰ ἐμπόνα σκεύ-
τὰ δὲ ψυχρὰ τὴν φύσιν ἀνῶ διὰ βάρος, καὶ ὀλίγα πάθη τι ἢ πνεῦσι, κάτω φέρεται κα-
κεῖθεν ὀρμῶνται, τὸ ἀπὸ ἀρὰ τῶν ἄνω. κ?! γὰρ τὸν τόπον ἀκίνητα ἐκεῖθεν, καὶ κινόσιν τὰ ἄν ἀπ
κρατῶν ἀθέτημάτων καὶ σπυτοχλῶν λαβόντα, τὴν ἄνω τὴν ἄνω ἐδῶν ὅσα ἢ ἀμοῖν με-
τίχει, καὶ ἔτι μικτὰ τῆς φαρμακοῦδε· ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, τόπον δὲ δὶ ἐκατέρου τὴν δύ-
ναμιν ἐκφέρεται ἄμφω, ὥσῤῥ καὶ τῶν συμφυσικῶν ἐστὶ ἐκεῖ μεγιστῶν ἀνάλυσις.
μθ διὰ τί τὰ φάρμακα καθαίρει, ὅμως ἢ πικρότητα ἔστι καὶ γλυφότητα, καὶ τὰς ὀδόντας
τῶν φυτῶν ὑφιστάμενα, οὐ καθαίρει; ἢ ὅλον οὐ διὰ τὰ τοιαῦτα δυνάμεις καθαίρει,
ἀλλ' ὅτι ἀπεπτὰ ἐστι, [ἔστι γὰρ δὶ ὑφιστάμενα θερμότητος ἢ ψυχρότητος, μικρὰ ἔστι τῶν
ἤκοι, ἀπεπτὰ ἐστι,] καὶ οὐκ κρατεῖ, διὰ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς τῆς ζώσης θερμότητος,

διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ὑπὸ τῆς δύο κοιλίας, τοιῦ-
τα φαρμακῶδεν· ὅτιν γὰρ οὐκ τὴν κοιλίαν
εἰσελθόντα καὶ διακρίνωσι, φέρονται κατ'
αὐτῶν ἢ ἔφορα πόροις εἰς τὰς φλέβας. οὐ πε-
φθέντα ἢ, διὰ κρατοῦνται, ἐκπίπτει φέ-
ρονται [τὰ] ἰμπόδια αὐτοῖς· καὶ κρατεῖται τὸ τὰ
κάθαρσις. χαλεπὸς ἢ καὶ αὔξωρος καὶ τὰ τοι-
αῦτα, ἐκεῖνα ἀφ' ὧν ἐστι· ὑπὸ τοῦ τῆς ζώσης
θερμότητος, ἀλλ' ἐκ ἐνδιδόμενα τῆς κοι-
λίας. ἐλαιον δὲ καὶ μέλι καὶ γάλα, καὶ τὰ
τοιαῦτα τῶν ἔφορα, καθαίρει, ἀλλ' οὐ τῆς
πυκνῆς, διὰ τὴν ἀπορίαν. ὅταν γὰρ διὰ πλάδος, ἀ-
πεπτα γένωνται, τότε καὶ καθαίρει, ἐκεῖνα ἢ κρα-
θείρει. διὰ δὲ γὰρ αἴτιον ἀπεπτὰ ἐστι, διὰ
τὸ πυκνὰ ἐν τῇ γῇ, ἢ διὰ τὸ πυκνά. ὅτιοῦν οὐ
φαρμακῶδες οὐδὲν οὐδὲν τῆς ἀφεδρῶν. οὐδὲ γὰρ
διὰ δυνάμεις καθαίρει. κρυφότης ἢ καὶ πι-
κρότης συμβάλλουσι τοῖς φαρμάκοις, ἢ δυνα-
δία, τῷ ἐκείνου ἢ τῷ ἔθνεσι τὸ φάρ-
μακον. τὸ μὲν γὰρ, πεφθὲν ὑπὸ τῆς φύ-
σεως, τῶν φορτικοτέρων τῶν σωμάτων, ἢ κα-
λεῖται ἔφορα· τὸ δ', πεφυκὸς κρατεῖσθαι, τοι-
αῦτα δὲ εἰς τὰς φλέβας, ἢ δ' ὑφιστάμενα
θερμότητος ἢ ψυχρότητος πεφυκότα αὐτὰ ἢ
φαρμάκου φύσει ἔστι. μη διὰ τί τὸ μὲν
τὸ ὕδωρ, πολὺ μᾶλλον, τὴν κύστιν λύει· ἄλλος
ἢ, τὴν κοιλίαν; ἢ ἢ σπερμωνία, πολλὰ ὄντα,
τὴν κοιλίαν λύει· ἄλλος ἢ ἢ σπαλαθὶ, τὴν
κύστιν; ἢ ὅτι ἑκάτερον ἑκατέρου ἐστὶ ἐναντιω-
τέρου· τὸ μὲν γὰρ πάχος, ὑγρότητος ἔστι τὰ ἢ
σπερμωνία, κατεψυγμένα. τὸ μὲν ὑπὸ πάχους,
πολὺ μᾶλλον, φέρεται εἰς τὴν κύστιν, ἢ οὐ διαχω-
ρεῖται ἐν τῇ κοιλίᾳ· ἄλλος ἢ ὑπ, κρατεῖται,
ἀλλ' ἐκ γένοι φαρμακῶν ἐστιν· ἢ ὁ σκαμ-
μωνία, πολὺ μᾶλλον ὄντα, εἰς ἢ τὸ κρατεῖται,
ὥστε διαχωρεῖται· διαχωρεῖται δὲ γένεσι
φαρμάκων, διὰ τὴν ἀμφοῖν ἐν τοῖς ἀνοιγ-
μοῖς· ἄλλος ἢ ἐστι, μὴ τὸ πολὺ κάπνευ-
σις τὸ πόρου· καὶ πολὺ, φεῦ πολὺ κρίσις, κα-
τεφέρεται εἰς τὴν κύστιν, καὶ ἐκεῖ τῷ αὐτῷ
δυνάμει, ἀπὸ τὰ ἀθετήματα, ἢ τὰ σκω-
λήκια ἐστὶ ἀπεπτοῖς ὄζει, ἢ ἢ πολὺ, ὥστε
ἀφ' εἰρηκὼς, διὰ τὴν ἐκ τὴν πολὺ χρόνον ἐμ-
μείνασα, κρατεῖ πολὺ κάθαρσιν ἐγγίνεται.

A sed etiam quæ insunt naturæ intima medicamento scilicet vehementiori epoto, aut copiosiori, quàm natura patiatur, tam exipta quàm quæ excrescentia adfuerint, in ventriculum deducuntibus verò feruore excrementa perturbant, flatúmque excitant multum, qui obsistens, vexátque, demum vomitum mouet. Alia quòd natura frigida sunt, deorsum versus pondere suo labũtur, etiam prius, quàm quiequam
B vel afficiantur, vel agant, ac inde proficiscentia, idem actitant quod superiora: vbi enim per adita foramina illinc ascenderunt, atque materiam agitarunt, eodem tramite secum, quæ corrupuerint, excrementa, colliquamentúque deducunt: ac genus medicamenti, quod qualitatis vrique particeps, mistúmque ex calido, frigidôque est, hoc ob eam vtranque facultatem rem potest vtráque confuere. Hinc
C & medici mistis cibi generibus sæpe medicinas componunt. 43 Cur medicamenta purgare valeant, cùm alia pleraque amariora, cæteríque eiusmodi qualitatibus insignioria id facere nequeant? An quia non ob eiusmodi vires purgandi obtinent facultatem, sed quia concoqui nequeunt: etenim quæ ob excessum calditatis, aut frigiditatis, quanuis exiguo corpore incoctilia sint, aprúque vincere, non vinci ab animantium calore, resoluúque
D eadem facilè à ventre vtrolibet possint, hæc medicamenta habentur. Vbi enim ventrem adierunt, resolutáque sunt, flatim ad venas per easdem feruntur semitas, quibus permeat cibus: mox cùm nihilo concoqui potuerunt, sed victrice perstiterint potentia, relabuntur, & quæ sibi obsistunt, secum detrahunt: quæ res purgatio vocitatur. Æs verò, argentum, cæterúque generis eiusdem, etsi concoqui à co
E lore animalium non possunt, sed resolui à ventribus nequeunt. Oleum, mel, lac, cæterique eiusmodi cibi, purgandi quidem vim obtinent, sed quantitatis, non qualitatis ratione: vbi enim ob nimiam sui copiam concoqui minimè potuerunt, tum purgant, si quando id facere possunt. Duabus enim illis de causis aliquid concoqui nequeat, aut quia generis peruicacis est,
F aut quia modum excesserit. Quamobrem nihil ex prædictis medicamentis est, quippe cùm non ob aliquam sui facultatem purgare valeat. Acerbitas autem, acor, maturatium est. Quod enim concoctũ à natura accessit, id corporib. adhærescit, alimentúmq. appellatur: quod autẽ conuinci, domariq. minimè possit, sed venas ingressum per easdem calditatis, frigiditatisve suæ perturbet, hoc naturâ sanè obtinet medicamenti.

44 Cur piper, si largè sumatur, vesicam soluet, si parcè, aluum: è contrario scammonea si largè sumatur, aluum soluet: si parcè, & quæ vetus est, vesicã? An quia singula magis à singulis mouentur: piper enim magis vrinam ciet, scãmonea aluum. Itaque si piper sumptum copiosius est, ad vesicam defertur, nec se in aluum diffundit: sed si exiguum ceperis, retentum id aluum soluet, atque ita medicamentum eius existit. Scammonea verò, quæ data copiosius est, retinetur, vt resoluatur: resoluta iam medicamentum efficitur, ob causam, quam superius proposuimus. At si exigua vnà cum epoto humore per inuisibiles meatus imbibitur, ac celerius antè, quàm perturbet, in vesicam defertur, quã pro sua facultate recrementa, colliquamentáque residentia per summa abducit. Sed illa multa, vt dictum est, quòd diu ex virium soliditate permanserit, largè expurgat, sordésque terrenas potissimum detrahit. 45 Cur inflammationes easdem alij frigefaciendo sanent, alij calefaciendo concoquant? An quòd illis per refrigerationem, his per externum calorem, ea loci sui copiam colligere placet. 46 Cur mutari cataplasmata debeant? An vt plenius sentiatur. Solita enim, vt ea, quę ventriculo mandamus, non amplius medicamenta sunt, sed pro alimentis recipiuntur: sic etiam hæc fungi suo munere nequeunt. 47 Cur cibum imminuere, laborem augere salubre est? An quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quę tunc certè exultat, cùm aut cibus superest, aut labor deest. 48 Cur medicamenta, & res amaræ, aut fœdi odoris, magna ex parte purgare possint? An quoniam amara quæcunque, maléque olentia concoqui nequeunt: qua de causa medicamenta quoque amara sunt, atque fœtida. Quòd enim cõcoctionem nullam cibi admittunt, mouerēque cum amaritudine possunt, hinc medicamenti sortiuntur naturam. Et si iusto plus data sint, perimunt. Quæ autem necant, etiã si exigua dentur, hæc non medicamenta, sed toxica esse dicimus. Ne illa quidem medicamenta vocamus, quæ non suæ generis qualitate purgare queant. Sunt enim pleraque in genere cibi, quæ si largè sumantur, facere idem possunt, ceu lac, oleum, mustum. Sed hæc omnia, quòd minus facilè concoquuntur, idcirco purgant: nec omnes, sed aliquos. Sunt enim aliis alia concoctu facilia, difficiliáve. Quambrem non eadem medicamento omnibus sunt, sed propria plerisque comperiuntur. Denique medicamentum, non solùm cõcoctionis immune, sed etiã motus efficiens esse debet: sicut & exercitandi ratio extrinsecus illa quidem, aut intrinsecus accedens, nonnisi per motum alienam excernit materiam. 49 Cur odorata genera tam seminum, quàm plantarum, mouere vrinam possint? An quia calida, concoctúque facilia sunt, quo

A μδ Διὰ τί τὸ πέπερι ... [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

[illegible] A

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

A quo in genere ea collocamus, quæ citant vrinam: horum enim vis insita calefaciēdi, breui extenuatur. Odor quoque nullam corpulentiam gerit: nam & ea, quæ odorem plenissimè reddunt, vel ut allia, caliditate sua mouent vrinam, sed potius vim obtinent tabefaciendi. Semina verò odorata calida esse, certum est. 50 Cur impuris, tetrísque vlceribus, siccis, acribus, acerbísque medicamentis vtendum sit, puris verò, & senescentibus humida tantùm imponantur? An quòd impuris detrahendum aliquid est, quo non nisi humor est alienus, qui adimi debet. Genus autem medicamenti, quod mordax, acre, acerbúmque est, id efficere potest, & siccum magis, quàm humidum. At quæ pura sunt, cicatricem tantùm desiderant. 51 Cur morbis, qui contrahuntur à pituita, libido immodica prosit? An quòd semen genitale excrementi cuiusdam detractio est, ideo naturam præ se fert pituitæ. Quod igitur multum pituitæ concubitus detrahit, iuuare idcirco potest. 52 Verum ergo inter initia mali, cibum afferre melius sit, an post? An inter initia, ne iam penitus debilitato febris occurset. Igitur vel extenuandum protinus est, vel ita alendum. Sorbitionibus primùm recreandum: hæ nanque mitiores, leniores, colliquabilioréque sunt, & alimẽtum hinc capere infirmum corpus expeditius potest. Nihil enim cibum in ventriculo resolui, perseruaréque antè oportet: quod non nisi labore cubantis fieri potest.

53 Cur intuendum vrinam, an concocta sit nécne, profluuio intercepto mingendi potius, quàm perpetuo? An quòd signum concoctionis vrina exhibet rufa, quod quidem melius intercepto profluuio deprehenditur. Genus enim quodque humoris suum colorem plenius ostendit, cùm exiguum est, quàm cùm multum, nam in multo figuræ, in exiguo colores conspectiores sensui obuiant: quod etiam in rore, sanguine lacrymáque palpebris adhærente patescet.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vrina igitur si continuè dimittatur, copiosior redundabit: sin interspiratur, index sui coloris certior erit. Quòd si iam ex concoctione colorem traxit eiusmodi, talis profectò apparere etiam amplius potest, cùm lumen se refringat, & tanquam speculum fiat, propter intermissionē profluuij. 54 Quam ob eautam corpus, cui secundam conciliamus valetudinem, nō dentium, sed rarum reddendum sit? An vt vrbs, locúsque quicunque salubris est, qui placidè aspiratur: quapropter & mare quoque salubre est: ita etiā corpus, quod spiratius est, sanitati opportunius constat. Aut enim nullum recrementum existet, aut, quod exiteris, quàm primum excernatur, danda opera est, corpúsque est semper ita regendum, vt simul atque excrementum adinisit, habeat qua parte illud excernat, sinque motui dedituum, nō quietū. Quod enim manet, putrescit modo aquæ immotæ, putrescens verò morbum conmittitur: quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (sic enim prope vt inuisibilia foramina claudantur) sic raro, solatóque accedat necesse est. Quam obrem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est: spiratur etenim caro, & concalescit, corpúsque parte interiore humidius redditur: quantum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est, manet intactū. Qua ratione quoque carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimè parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, seu inferna potius eam desiderāt. Inde igitur vt è remoto non nisi cùm labore sudor educitur, hinc facile ob loci opportunitatē digeri potest. 55 Quam ob causā pernionibus, & ambustis frigore, tā aqua frigida, quàm calida prosit? An quoniam genus id vitij ex nimio humore consistit: frigida igitur humorem restringit, atque exasperat, calida in spiritum vertit, carnēmque el rxans, libertatē effundi habet spiritui. 56 Cur frigus pernionēs, calor ambusta & facit, & tollit? An quòd eadem vis colliquefaciendo facit, exiccando tollit. 57 Cur potio febrientibus sipe, & paulatim subministranda sit? An quòd potio multa præceps defertur, exigua lentè incedens irrorat, madefacit, seiéque insinuat corpori. Sicut enim in humo, si qua largè accesseris, perfluet, si paulatim verò, madefaciet tantùm: ita etiam in febribus agit. Nam & aquas fluentes si quis paulatim deducit, alueus humorem eorum exhibet: sed si tantundem aquæ vniuersum dimiseris, scaturigo velox vsque eò profluet, quò deducere libitum est. Tum æger quiescere immotúque quoad maximè fieri potest, iacere debet immotus, inquam, quòd ignem quoque eiusmodi concalescere certum est, vbi à nullo mouetur. Nec aduersus flatui cubet, quoniam flatus excitat ignem, sollicitatúsque per auram ignis ex parvo magnus assurgit. Obuelatus æger, operiendúsque propterea est, quia si nullum ignī concedatur spiritus, extinguetur: nec veste quidem exui debet, donec infudare occeperit. Vt e-

Vt enim subiectū hūc ignē visui, sic & delicescentem illam naturæ humor extinguit. Addē in genere febrium intermittētium balneum, & fomēta pedibus admouenda, & vestem plenioremsuperponendam, & quietem agendam, quibus præparetur, vt corpus perquàm calidum sit ante accessionem. Vbi enim multum superest ignis, lucerna nequit addere: exiguū quippe ignem multus ille ad se trahit. Ita fit vt multum ignis in corpore præparādum sit: febris enim exiguum cōtinet ignem, multúsque proinde ad se ducet exiguum.

58 Quartanā febribus ratio victus extenuanda non est, sed ignem corpori intersecundum, necnon exercitatione vtendum: & qua die accessio instar, lauandum, fomendúmque minimè quærendum. Hic vicus calefaciens prodest, quia febris quartana imbecilla est: nam nisi imbecilla esset, quartana nō fieret. Videsne lucernam, vbi multus ignis perflagrat, suā asseruare flammulā minimè posse? Multus enim ille exiguum ad se rapit: ergo multū ignis accendēdum in corpore est, vt quod exiguū febris continet, restinguatur. Sic igitur victus quotidiani ratio, quæ partim ignem, partim rorem indat in corpus. 59 Morborum alii ab igne, alii à rore creātur. Curat morbos ignis, ros: roris, ignis hic enim existeat rorem.

Eorum, quæ ad sudorem pertinent, sectio secunda, eiusque quæstiones XLII.

CVr neque intento, neq; contento spiritu, sed potius relaxato, sudor prouenia? An quoniam retentus spiritus venas implet, itaque humorem exire nō patitur, vt in aqua sit vasis, quod in mare demissū, dulcēsita se colligit humorem, clepsydrāque ob id nominatū est: nequit enim effluere, cùm quis pleno iam vase parte alteram obturauit: sed vbi per spiritus libertatē sudorem promere licuit, multus certē erūpit, quoniā eo ipso retētu, copia humoris paulatim collecta est. 2 Cur mēbra aquæ immersa calidæ nō sudēt, etiā si ex se ipsa recalescāt? An quòd aqua liquescere nō finit, sudor autē res vitiosè adiūcta cortori est, vt qui per calorē excerni debeat.

3 Cur sudor salsus sit? An quia motu efficitur, & calore secernēte quātū alienū per adhærētiā, intimationémq; inest in alimēto ad sanguinē, carnēsq; id enim ocyssimè segregatur, quoniā nec aptum nutritioni est, & foras demum euanescit. Salsus verò propterid est, quòd pars quidē dulcissima, leuissimūq; tota adeo corpus nutriēdā assumpta est. Pars autē alienissima, crudissimūq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

cantùm absoluitur, quæ partim deorsum collapsa, & subsidens vrina vocatur, partim in corporis summa emergens, sudor est: ambo tamen salsa ob eandem causam prodeunt. 4 Cur magis parte superiore corporis, quàm inferiore sudemus? Vtrum quoniam calor sursum tendit, supérque manet, propterea humore secum trahere potest. An quoniam sudorem spiritus moueat, qui sedem habet superiorem: an quia sudor non nisi humor est incoctus: quo certè humore pars humet superior, habitus etenim corporis supra potius innotescit. 5 Quam ob causam cùm manus exercitamus, sudor maximè oriatur, modò cæteræ corporis partes positum suum seruent? An quoniam robur huic præcipuè loco inditus est, hoc enim spiritum continemus, qui parti robustissimæ proximus est: dum verò laboramus, vires augemus, his auctis, magis spiritum continemus. Tum etiam cùm hæc perficimus parte, magis, quàm cùm alia, laboramus. Spiritu nanque retento simul & perfricamus, & perfricamur, dum ita exercemur. 6 Cur sudor capitis aut nullum reddat malum odorem, aut minus, quàm reliqui corporis: An quia locus capitis opportunus spirationibus est: & quidem laxum se ipse demonstrat, argumento exotiendi capilli. Loca autem, & quæ in locis tenentur, grauiter olent: si spirandi careant libertate. 7 Quam ob causam, qui se lucta exercent, si interposita aliquantisper quiete luctentur, magis sudabunt, quàm si continuè? An quoniam humor data requie sese colligit, quem deinde luctandi exercitatio educit. Continuo verò illa, modo Solis, corpora afficeat potest. 8 Cur magis sudamus, cùm non longo interposito tempore sudor euocatur? An quia non humor tùm causa est vt sudemus, sed foraminum quoque abditorum apertio, & corporis raritas, atque solutio. His igitur, qui diu sudandi intermiserint vsum, foraminum iter clauditur: at iis, qui crebrò vtuntur, patefactum semper habetur. 9 Quare Sol nuda magis, quàm indata, calefaciat corpora, induta magis sudare soleant? Vtrum quia Sol corporis, deuendo, foramina comprimatur quia vapores exiccet, quæ minus possunt accidere induti. 10 Cur facies maximè sudet? An quia quæ laxa, humida, solutáque maximè sunt, hæc sudori se peruia exhibent. Caput autem fons esse humoris videtur: & quidem pilorum laxamia sedem hanc propter humoris copiam possidet, locúsque idem ratus, gracilentúsque est. Igitur secundum naturam transitus agitur sudoris.

11 Cur

11 Cur igne neque vniuerso, neque per diminutionem oblato, sed per incrementa continua magis sudamus? Qui enim in caldariis ita se calefaciunt, magis sudant, quàm si protinus tantundem ignis admiserint. An eo, quòd se modicè habeat, agat vnumquodque: ergo si tantùm agit, plus si fuerit, non ager. An potius è diuerso, quoniam scilicet eò rem quodq. efficiat, quòd se modicè habeat. Hac igitur de causa nihilò plus sudamus, vbi plus additù fit. Sed quoniam modi singuli singulis respondent, quódque iam egerit, non amplius agit: hinc fit, vt modo aucto magis sudemus. Neque enim quod præcedit ad singula, & præparat, vt res subdita apta fit, idem potest etiam opus efficere, sed aliud hoc fungatur officio necesse est. Parum itaque potius, quàm multum caloris, præcessit, præparauitque corpus ad sudandum, sed ad afficiendum, alio certè, ampliorique modo opus est: hoc enim effici ab eo non potest, quòd prius agebat, sed aliud postdesideratur, quod modum obtineat conuenientè. 12 Cur detergenti magis profluit sudor, quàm residere sinenti: Vtrum quoniam refrigerari extrinsecus contingat, an quòd sudor exterior, velut operculum foraminibus adhæreat corporis, ita ne interior se promere possit. 13 Qua de causa rura, & nonnulla pigmenta sudores fœtidos moueant? An quia quorum odor grauitatem præ se fert, hæc humoribus foridis admista fœdum mouere odore possunt. 14 Cur tergo magis, quàm priore parte, sudamus? An quòd in parte priore locus sanè intus habetur, in quem humor deducitur, quòd in posteriore non est, sed foras ibi excernatur necesse est. Hoc idem etiam facit, vt ventre minus, quàm pectore, sudemus. Addo quòd sudorem tergo magis seruare possunt, & posterior pars magis, quàm prior, quoniam prior magis, quàm posterior, refrigeratur. Quod etiam causæ est, vt alæ citissimè, atque maximè valeant resudare, videlicet quia minimè refrigeratur. Adhæc, posterior carnolentior pars est, quàm prior, & proinde humidior. Causam verò cur humidior sit, medulla habet, quæ per spinam tendens, multù humiditatis afferre possit. 15 Cur ea parte, qua iacemus, sudare non possumus? An quoniam pars, qua tangimus, cùm plus, quàm modicum fit: incalescens prohibet, ne permeet sudor: refiecat enim atque absumit. Item comprimi eam partem sic euenit: hæc verò sanguinè compressa diffundit, quo diffuso satis refrigeratur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Argumento sanè torpor est, quippe qui non nisi frigoris iniuria fiat, atque effici vel afflictu, vel ictu soleat. 16 Quare qui dormiunt, magis sudant? An circum obsistendi ratione euenit. Calor enim parte interna collectus, potest expellere humorem. 17 Cur facie maximè sudemus, cùm in ea minimum carnis sit? An quòd expeditius illa sudare possunt, quæ humida, laxáque sunt. Caput autem tale est: continet enim suam plurimam humiditatem. Quòd vtique venarum ratione patescit, quæ hinc pertendunt. Distillationes quoque ex capite oriuntur, & cerebrum humidum est, & foramina permulta in capite habentur, quæ tam multa esse, ac foras vsque pertendere, capillorum indicio constat: igitur sudor non à partibus imis, sed de capite oritur. Vnde etiam fit, vt primùm, & maximè fronte sudemus: primò enim frons subdita est. 18 Qua de causa, qui sudant, si vel aqua, vel flatu refrigescant, nauseant? Vtrum quoniam humor, qui ex fluxu continuo minimè quiescere possit, hic refrigescens, in parte priore vniuersus constiterit? An quòd spiritus, qui foras versus proueniens, in sudorem ob frigoris occursum conuertitur, hic intus antè frigescens, quàm exeat, transeat in humorem, atque in eam partem incumbens nauseam moueat? 19 Cur in capite, pedibúsque incalescentibus sudores maximè excitentur? An quoniam humorem ad se membra incalescentia trahunt, humor autem partem, qua absumatur, nullam habet, cùm ea loca ossibus scateant: itaque vt excidat foras, necesse est.

20 Quare qui laborant, vbi à labore desiterint, sudare incipiunt? Nam si labor causa est, cùm laborant, sudare debent. Vtrum quòd inter laborandum venæ spiritu inflatæ comptimi foramina cogant, data verò quiete laxæ consideant, itaque per ampliora iam facta foramina, expeditius humor peruadat? An quoniam, cùm laboratur, spiritum ex cohærente humore motu secernit, & calore, qui à motu excitatur, humor in spiritum per summa corporis extenuatur? Cùm verò à labore cessatum est, simul & calor desinit, & ex spiritu spissescente humor, qui sudor appellatur, consistit.

21 Vtrum per æstatem potius, an per hyemem sudor mouendus sit? An tunc opportunè sudatur, cùm humidiora corpora sunt, neglectáque difficiliora reduntur? Igitur per hyemem potius conuenit. An magna per id tempus mutatio fit,

A σημεῖον δὲ ὅτι ἡ ἀφόρητος ἀναπαύεται τὸ γὰρ ὕδωρ τὸ πολὺ, καὶ γίνεται ἐν θαλάσσῃ, ἢ πλησίον.

16 Διὰ τί οἱ καθεύδοντες μᾶλλον ἱδρῶσιν; ἢ διὰ τὴν περίστασιν; ἀθροιζόντος τοῦ θερμοῦ ἐντὸς, ἐξιλαίνει τὸ ὑγρόν.

17 Διὰ τί τὸ πρόσωπον μάλιστα ἱδρῶσιν, ἀσαρκότατον ὄν; ἢ ὅτι εὐκίνητα ἐστὶ τὰ ὑγρὰ καὶ ἀμυδρά; ἢ δι' κεφαλὴ τοιαύτη. ὑγρότατον γὰρ φανερὸν ἐκ τῶν πολλῶν. καὶ B λοῦσι δὲ αἱ φλέβες τείνουσαι ἐκεῖθεν, καὶ ἐγκέφαλος ὑγρὸς, καὶ ἐν πόροι πολλοί. σημεῖον δὲ τὸ πόκρε, ὅτι πολλοὶ οἱ πόροι εἰσὶ, παρήκοντες ἔξω. ἐκ τοῦ ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχες ὁ ἱδρὼς ἀλλ' ἐκ τῆς κεφαλῆς γίνεται. διὸ [καὶ] ἱδρῶσι καὶ πρόσωπον καὶ μάλιστα τὸ μέτωπον· ὑπόκειται γὰρ πρόσωπον· τὸ δὲ ὄπισθεν, κάτω ἐστὶ, ἀλλ' ἐκ τῆς κεφαλῆς. 18 Διὰ τί οἱ ἱδρῶντες, ἐὰν ψυχθῶσιν εἴτε ὕδατι ἢ πνεύματι, ναυτιῶσι; πότερον τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῆς ἀδρίας, ἐμποδιζόμενον ἀνεμοῦ διὰ τὸ ῥεῖν; ἢ καὶ τὸ πνεῦμα ἐξίον, γινόμενον ἱδρὼς, ψυχθὲν ἐνταῦθα, ἐξελθεῖν, ὑγρὸν ἐγένετο, καὶ ἀναπαυόμενον ποιεῖ τοῦ ναυτιᾶν; 19 Διὰ τί ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τοῖς κεφαλῆς, μάλιστα ἱδρῶσι γιγνόμενοι θερμαινομένοις; ὅτι τὸ θερμαινόμενον ἑαυτὸ ἕλκει τὸ ὑγρὸν τὸ ὑγρὸν οὐκ ἔχει ὅτῳ κατακαλίσκεται, διὸ τὸ ἔξω πόρους τοιούτους ὀστοῦς ἔχει. διὰ τοῦ ἔξω. 20 Διὰ τί οἱ πονοῦντες, ὅτι παύσωνται ἱδρῶσι; δεῖ γὰρ, εἰ ἀφ' ὁ πόνος ἐστὶ, ὅτε πονοῦσι. πότερον ὅτι πονοῦντες μὲν, ὑπὸ τῶν πνευμάτων οἱ φλέβες ἐμπιεσμένοι, τοῦ πόρους συμμιμνύουσι; ἐὰν δὲ ἡρεμῶσι γενομένοι, τὸ πόρους ἤδη διήκοντας τὸ ὑγρὸν ἐπὶ πονοῦντος ἀφ, ἐπιρρεῖ καὶ κίνησις ἐν τῷ σωματικῷ τοῦ ὑγροῦ πνεῦμα, καὶ διὰ θερμότητα τοῦ C ἱδρῶτος; ἅμα δὲ κόπου παύσαντος, καὶ ἡ θερμότης λήγει; ὅταν δὲ παύσωνται πονοῦντες, ἅμα καὶ ἡ θερμότης λήγει, καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος πυκνουμένου, ὑγρότης γίνεται, ὁ καλούμενος ἱδρώς. 21 Πότερον δὲ μᾶλλον τῷ θέρει παραπαυόμεθα, τὸ ἱδρῶσαι, ἢ τῷ χειμῶνι; ἢ ὅτι μᾶλλον ὑγρὰ καὶ χαλαστότερα ἀεὶ θερμαίνει γίνεται· εἰ οὖν τὸ χειμῶνι ἀεὶ μᾶλλον, ἢ μεγάλη ἡ μεταβολὴ, καὶ τὸ πε-

καὶ τὰ ἀκρεμόνια οὐ σαπρὰ γίνεται; πάλαι φανερὸν ὅτι τὸ πρὸς φύσιν τῶν χειμώνων. δῆλον ἀρα ὅτι τὸ πόρρω μᾶλλον κινεῖ τὸ ὑγρὸν καὶ σαπρὰ μᾶλλον ἀποιεῖ τὸ σῶμα. διὸ πάντες διὰ ἀρχαιότητα· διὰ τοῦτο δὲ ἢ, τὸ ἀγχόνας ποιοῦσι εὐθὺς θλίβει. καὶ διὰ τὸ ἀεὶ τὰ σώματα γίνεσθαι, καὶ τοῦς ὑπόλοιπα γενομένου ἐκ τῶν ἀφανιζόντων, οὐ κινεῖ τὸ σῶμα, καὶ μὴ ἀφιδρύσῃ; ἢ ὅτι ἐλάττων ἐκκρίσεις ὅταν γὰρ ἐξ ὑγροῦ μεταβάλλῃ εἰς ἀέρα, πολλὴν γίνεται ἐξ ἐλάττονος. τὸ γὰρ ὑγρὸν διαφορεῖται, πλείων. ὥστε πολὺ μᾶλλον ἐκκρίσεις. διὰ τοῦτο, καὶ ὅτι δὲ ἐλάττων τὸν πόνον ἡ ἐκκρίσεις ἔλαττον. διὰ τὸ λίχνον καὶ τὸ κεκαθαρμένον, μὴ μόνον τὸ ὑγρὸν ἐκκρίνεται, διὰ τὴν κατάμυξιν· μὴ δὲ τὸ παλαιόν, ἀδυνατεῖ κινεῖσθαι δὲ οὐτ' ἔχει τὸ λιπαρόν. διὸ καὶ εἰ ἔμπνευστὸν τὸ ἱδρῶτον κουφίζει μᾶλλον, ὅτι σωματοποιεῖ τοῦτο, ὅτι σπαρακτικὸν καὶ σκληρὸν ὄντες. καὶ ὅτι τῇ μὴ σαρκὶ τῷ τόπῳ ἐστὶ, ἐν ᾧ τὸ λίχνον καὶ τὸ κεκαθαρμένον ὑγρὸν μετασκευάζει τὸ δὲ κεκαθαρμένον. ἐν ᾧ τὸ ἐκ τοῦ ὑγρίνου, ἢ πλείστον· διὸ καὶ δ' ἐξεκάμνων ἀλλοι. 22 Διὰ τί ἢ ἔστι ἱδρῶσι τὸ αὐτὸ τοῦ πονεῖν, ἢ οὐκ ἔστι; ἢ ὅτι πονοῦντες ἱδρῶ· πονοῦσι· πονοῦσι δὲ, τι πονοῦσι; εἰκότως D ἐκκρίνεται πλείων. ἐπὶ ἀφ' ὁ χρόνος, ὅτε δὲ ἔξω. ἢ ὅτι πονοῦντες ἀφ, συγκλείεται τὰς σαρκὰς εἰ πόρρω, διὰ τὴν κατάτριψιν τοῦ πνεύματος· ὅταν δὲ ἀνῶσι, ἀνίεται; διὰ καὶ τὸ πνεῦμα κατέχεται, ἢ ἔνδον ἱδρῶσι.

23 Διὰ τί ὅταν ἐκχαλασθῶσι, ἢ ἱδρῶσι οὐ πλείων, καὶ ὅταν ἐν κινεῖ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅταν πονῶσι; ἢ ὅτι τότε ἀφ' ὅσον ὑπὸ τῶν χειρῶν ἢ ἄλλου τινὸς ὄντ' ὕδωρ ῥεῖν ἀναφέρεται πρὸς τὸ σωμαδρεῖ ὑφρος; ὅταν δὲ ἀφ' ὑφ, πλείω ἢ ὅσον ἐξ ἀέρος. ὡς δὲ ὑπὸ τῶν χειρῶν, οὕτω καὶ ὑπὸ τῶ πνεύματος ἔξω ἀναλαμβάνει, ὥσπερ ἐν τῇ κλεψύδρᾳ, ἢ πάλιν φεῦ τοῦ κύστι· ἀναλαμβάνει γὰρ ἐντός. ὁμοίως οὖν πολὺ κινούσης οὖσης, τὸ πνεῦμα ἐναναλαμβάνει· διὸ καὶ αἱ φλέβες διατείνεται τὸ ὑγρὸν οὐ σωμαδρεῖ ἐξέτασις. ἀναλαμβάνομεν δὲ ἀδρόον τὸ ὑγρὸν, ὅταν κινῶσι τὸ πνεῦμα, ἢ ὀρθὸν ἐξέλθῃ.

24 Διὰ τί ὅταν πίωσι, ἢ ἔστι ἱδρῶσι ὅτι φαγόντες; ἢ διότι τὸ σιτία ἀναπαύεται τοῦ ὑγροῦ, καὶ ἀφ' ὁρῶ αὐτὸ γὰρ ἐμπεσὸν,

A nec excrementa concoqui possint, cùm cælum contra naturam frigeat: igitur per æstatem potius mouendum, quippe cum humores per æstatem potius omnes putrescere soleant: quapropter exhauriendum tunc est, vt etiam veteres omnes authores hac eadem de causa censent. 22 Quare cùm corpus assiduè fluat, effluxúsque ipse de excrementis prouenat, corpus leuari non possit, nisi sudauerit? An quia minus B excernitur, quàm satis sit? Cùm enim ex humore mutatur in aerem, plus de minori existat, necesse est. Humor enim quieum que, copiosior, cùm se discernit, redundat, diuitiúque ob eam rem profectò excernitur. Lenta item, glutinosáque excrementa, vt cum humore propter mistionem excerni possunt, ita cum spiritu nequeunt quæ quidem res maximè officere potest. Hinc etiam vomitus magis, quàm C sudores, corpora leuant, quoniam ea ipsa excrementa educunt, vt qui crassiores, corpulentioréque fiant, vtque cùm carni quidem procul is locus sit, qui lentam illam, glutinosámque materiam continet: itaque non sine magno negotio dimouendi datur facultas. Ventri autem è vicino est: aut enim in eo consistit, aut propè. Quo fit, vt difficilè queant aliter educi. 23 Cur minus inter laborandum sudamus, quàm D cùm relaxati labore quiescimus? An quoniam cùm facimus, laboramus, cùm fecimus, laborauimus? Igitur plus tunc ratione excernitur. Alterum enim fieri est, alterum esse. An quia cùm laboramus, carnis foramina retento spiritu obserantur? Cùm autem relaxauimus, aperiuntur? Quo fit etiam, vt spiritu retento minus sudare possimus. 24 Quamobrem non in currendo, agitandóque corpus, sed postea, E quàm cessatum est, plus sudoris euadat? An rimus quemadmodum manu, vel aliquò fluens, vndique aqua obstrusa se colligit, relaxátque, demum copiosior profluit, quàm antè: sic etiam inhiberi eadem à spiritu potest, vt in vase, cui nomen clepsydra, atque etiam in vesica. Coercetur enim, detinetúrque intus humor à spiritu. Pari igitur ratione, cùm corpora motu vehementiori citantur, spiritus intus F circumuenitur, coercetúrque: itaque venæ etiam distenduntur, ac intumescunt, cùm humor se educere nequeat. Quòd cùm vniuersus coerceatur, spiritu pòst relaxato, vniuersus erumpat necesse est.

25 Cur si quis cùm biberit, cibum sumat, minus sudet? An quoniam cibus ingestus, humorem attrahit quasi spongia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Est enim non parum, rei impetum retorsisse, quod vel fluentorum conitatæ argumento: ita enim cibo quoque ingesto, meatus apprehendisse plurimum valet.

26 Cur trepidantes pedibus sudamus, nõ facie? Rationabilius enim tunc pedibus quoq; sudetur, cùm corpore toto sudamus. Locus hic enim frigidissimus est, quam ob rem pedes minimè solent sudare. Et quidem medici in aduersis valetudinibus pedes potissimum operiendos præcipiunt, quoniam frigus hi quàm facillimè sentiunt, itaque rigoris initium reliquo etiam corpori expediè committunt. An quòd trepidatio non caloris de summis locis ad ima transitio est, vt accidit in metu, ex quo alui etiam mementium sæpe sanguinantur, sed eius incrementum potius caloris accedit, vt in ira: quippe cùm ira fervor cordi suffusi sanguinis sit, & trepidans ipse non metu, refrigerationéque sit ita affectus, sed membri ipsius affectione.

27 Cur iidem facie non sudant, sed erubescunt? An quoniam amplius incalescunt, itaque faciem calor assecat erans per summa. Pedum tamen humorem propterea liquefacit, quòd vt minor est, quàm vt exiccet, sic maior insito, præconditóque calore naturali est, vt sudorem ciere possit. 28 Cur dormientes, quàm vigilantes, sudare magis solemus? An quòd sudoris origo intrinseca est, interna autem calidiora habemus: ergo calor intimus humorem diffundens intimum, educit. An humoris aliquid semper à corpore effluit, sed latet, quia nihil solidum est, cui humor occurrens se colligat. Argumentum eur ita sit, quòd partes caloribus assiduè sudant. 29 Cur in caldariis tum magis sudamus, cùm tempus frigidum est? An quoniam calor propter frigoris obsistentiam foras euadere non potest, accetur enim: verum intus se pervoluens ac insidens, humorem soluit interiorem, sudorémque ex eo producit. 30 Cur sudor vtilior est, qui corpore nudo currenti prodierit, etiam si minor sit, quàm qui sub veste se propserit? An quòd laborasse, quàm non laborasse, melius esse perpetuum est: & sudor verò, quem labor præstiterit, eo mellor est, qui sine labore prouenisset, & qui maiori cum labore melior, quàm qui cum minori. Maiori autem cum labore is est, qui nudo corpore currenti prodierit. Nam nisi admodum cursum inierit, sudare non poterit, qui nudus est. Vestitus contrà, celeriter sudat, etiam si parum se concitarit, propter vestis teporem.

A ἔστι δὲ καὶ λύσιν τῶν ἀπορημάτων οὐ μικρὸν μέρος ὥσπερ ἐν τοῖς ῥοφήσασι τὸ ὕδατι κεῖν ἐὰν πόρους ἀφικνεῖσθαι τῶν ἐδεσμάτων. καὶ διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδρῶσι τοὺς πόδας, οἱ δὲ πρόσωπον οὔ; μᾶλλον γὰρ ἀλογωτέρου τοῦ ἱδρῶτος τὸ σῶμα, τὸ τε μέλαν καὶ τοὺς πόδας. ψυχρότατος γὰρ ὁ τόπος· διὸ καὶ ἰατροὶ ἱδρῶτα. καὶ οἱ ἰαθεὶς ἐν τοῖς ἀρρώστοις μάλιστα παρεσκευάζουσι τοὺς πόδας παρακαλύπτειν, ὅτι ὀξυπαθεῖς εἰσι. ἀρχὴ γὰρ ῥιγοῦς ἡ τοῦ ἄλλου σώματος. ὃ δὴ καὶ ἡ ἀγωνία δοκεῖ θερμότητος εἶναι μετέσεως, (ὥσπερ ἐν τῷ φόβῳ ἐκ τοῦ ἄνω τόπου εἰς τὸν κάτω διὰ καὶ ἡ κοιλίας κινεῖται καὶ ἀναθεῖται) ἀλλ' ἐξωσεως θερμοῦ, ὥσπερ ἐν τῷ θυμῷ, καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ζέσις τοῦ θερμοῦ δοκεῖ τὸ περὶ τὴν καρδίαν· καὶ ὁ ἀγωνιῶν, οὐ διὰ φόβον καὶ διὰ ψύξεως πάσχει, ἀλλὰ διὰ τὸ μέλλον. καὶ διὰ τί τὸ πρόσωπον ἐξερυθριᾷ γίνεται, οὐχ ἱδρῶσι δέ; ἢ διὰ τὸ μᾶλλον θερμαίνεσθαι; ἀεὶ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ τοῦ σώματος ὑγρόν, ξηραίνει ὁ θερμότης δὲ πανταχοῦ ἐστι, τὸ δὲ τῶν ποδῶν ψυχρόν, διὰ τὸ ἀλλ' ἥττον ὑφ' ἡλίου, πολὺ δὲ τῶν ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. καὶ διὰ τὸ καθεύδοντες ἱδρῶσι μᾶλλον ἢ ἐγρηγορότες; ὅτι δοκεῖ ἡ αἰσχρὰ τῶν ἱδρώτων θερμότερα εἶναι τὰ ἐντός· ὅτι καὶ ἐκείνοις διαχέοντα ἡ ἐντὸς θερμότης, τὸ ἐντὸς ὑγρόν· ὥστε ἀεὶ ἔστιν ὑπόλειμμά τι τῶν σωμάτων· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δῆλον, ὅτι ἡ σωματοῦν ἀλεεινότερον, κατὰ τὸν ὑγρὸν σημεῖον δὲ τὸ γὰρ κάλλος τῶν σωμάτων διὰ ἱδρῶ. καὶ διὰ τί ἐν τοῖς πυρεκτικοῖς μᾶλλον ἱδρῶσι, ὅτου ἡ ψύχρα; ἢ ὅτι τὸ θερμὸν εὐβαλίζει ἔξω, διὰ τὴν τῶν ψύχρων ἀνθίστασιν (κωλύει γὰρ ἔσω τοῦτο) ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπνοῦσι κρύπτον καὶ μόνον, ἀναλύει τὸ ἐν αὐτῷ ὑγρὸν, καὶ ἱδρῶσι ποιεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὰ τί ἀφελεῖ μὴ δεῖν ὁ ἱδρώς, κἂν ἐλάττων ὑπάρχῃ, ὁ γυμνὸς δρόμος ἐνεγκόντες γὰρ ἱμάτιον ἐν τῷ ἱματίῳ τὸ μὴ ποιεῖν, τῷ μὴ ποιεῖν εἶναι τὸν δρόμον· καὶ ὁ ἱδρὼς δὲ ὁ μὴ πόνου βελτίων δοκεῖ· καὶ ὁ μᾶλλον δὲ μὴ πόνου,] τῷ ὄντι, βελτίων ὁ γυμνὸς δρόμος γενόμενος. ἐὰν γὰρ μὴ πολὺ σωματοῦται ἐνεγκόντος, οὐ δυνατὸν τὸν ἱδρῶσαι, γυμνὸς ὤν. ἐν ἱματίῳ γὰρ κἂν πόνου μετέχοντι ἐνεγκόντι, πρὸς ἱδρῶ, διὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἱματίων ἀπάτη.

καὶ ἀν-

καὶ ἀνεγκόντες δὲ γίνονται οἱ γυμνοὶ τρέχοντες τὸν δίαυλον ἢ ἐν ἱμάτιον, ἢν ὥσπερ ἔπνευσε τὸ ἐν τοῖς πνευματώδεσι τόποις οἰκοῦντες, ἀνεγκόντες εἰσὶ τῷ ἐν τοῖς κατεπνευματωμένοις· ἀφεῖς ἀναπνοὴν· οὕτω καὶ αὐτὸς αὐτῷ ὁ ἀδρανὴς, ὅστις, ὥσπερ ἐν πνεύματι ἦν, τότε ἀνεγκόντος ἐστὶ, δῆλον, ὅ ἐστιν κατεπνευματωμένος καὶ οἰκεῖ χάδρος ἐκεῖ τινος ἄλλος πολλῶν· ὃ συμβαίνει μᾶλλον τοῖς ἐν ἱματίῳ τρέχουσι. διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ πολὺ χρόνον κοιμηθέντες, ἀνεγκόντες εἰσὶ τῷ μὴ πολὺ χρόνον κοιμηθέντες. κατεπνευματωμένη γὰρ καὶ ἡ κοιμηθέν. λα διὰ τί οἱ ἀγωνιῶντες ἱδρῶσι τοὺς πόδας, τοὺς δὲ πρόσωπον οὔ, ἢ τῷ ἄλλῳ εἶδει ἱδρῶ; οὐκοῦν ἀεὶ μάλιστα ὑφ' ὁ πρόσωπον, ἔλαττον δὲ τοὺς πόδας; ἢ ὅτι ἡ ἀγωνία, εἶδός τι ἐστὶ φόβου ἀρχὴ ἔργου· ὁ δὲ φόβος, κατὰ τὸν ὦμον τῷ ἄνω, διὸ καὶ ἀγχόνας τὰ πρόσωπα οἱ ἀγωνιῶντες, κατεσκῶπτον δὲ ἐν σκάφῃ σε τοῖς ποσὶ· πολὺν γὰρ χρόνον οἱ ἀγωνιῶντες, καὶ κεκαλαφῶν γυμνάζοντες· διὸ εἰκότως ἱδρῶσι τοῦτο μὲν πολὺ· καὶ τείβουσι δὲ τοὺς χεῖρας καὶ συγκαμπτόμενοι, καὶ ἐκτείνοντες, καὶ ἐξαλλόντες, καὶ οὐδέποτε ἠρεμοῦσι· ἐμμονοὶ γὰρ εἰσι πρὸς τὸ ἔργον, διὰ τὸ τὸ θερμὸν ἐκεῖνο ἀθροίζεσθαι εἰς τὸν κάτω τῶν εἰδῶν τόπον, ὅτου δυσκινησία μάλιστα. ὅθεν πολὺς διὰ θερμὸν ἐκεῖ τὸ ἐν τῷ ἀγῶνι, συμβαίνει πολύκλινα καὶ πυκνὰ γίνεσθαι τὸν ὑπνον. μάλιστα δὲ ἱδρῶσι τοὺς πόδας, ὅτι οὗτοι ἀεὶ σωμάχαι πονοῦσι· τὰ δὲ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ἀκαταπόνητα τυγχάνει τῆς τοῦ γυμνάσιον ἢ κινήσεως μεταβολῆς. λβ διὰ τί ἐν τοῖς πυρεκτικοῖς ἐλάττ' ἀδρῶν τὸ πυρέττον, μᾶλλον ἱδρῶσι, οὐτ' ἀλάττους καὶ γενομένου, ἀλλὰ πλείους; ἐπιστρωμνίου γὰρ, τὰ πυρεκτικὰ μᾶλλον ἱδρῶσι, ἢ ἐὰν ἄνω ὦσι ἐξ ἀρχῆς ποιοῦσι· διὸ τὸ πῦρ. ἢ τὸ μὲν πολὺ, ἐκ τοῦ πόνου ἐκφαίνει κεκμηκότα ἢ ἀπόπνοιαν σωμάτων, καὶ ἀθρόα κρίνει ἢ ἀθρόαι· γίνονται δὲ πολλοὶ, τάχ' ἀεὶ ἱδρῶσι· τὸ δὲ ὀλίγον, μᾶλλον τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀν τοῦ τε αὐτοῦ, καὶ τὰ ὄντα κατὰ τὸν ἀγαθὸν τρόπον· ἢ διὰ κρίσεις ἐξαγωγοῦ. οὗτοι δὲ ἱδρῶσι ἀεὶ, ὅταν ἐκκρίνῃ πολὺ πῦρ, καὶ εἰς ἀνάκρισιν εἰς βλάβος τῶν σωμάτων δι' ἀμφότερα, ἐξαιρεῖ τὰ φυσικὰ ἀφίστα ὑγρά, καὶ τὰ λεπτὰ ἀεὶ ἀνωθεν ὑπόλειπον, ἐξαίρει τῶν πνεύμαν.

A Et verò coloratiores redduntur, qui nudi cursum alituo tempore agitant, quàm qui eum vestesquia vt omnes. qui loca libera, alpiratioque incolunt, melius coloratur, quàm qui impedita, & silentia tenent: sic etiam se ipso quisque coloratior est, cùm veluti spiritui afflanti placidè patet, quàm cùm perstrictus, obductúque à calore nimio angitur. Quod certè iis accidit magis, qui vestiti percurrunt. Hinc B etiam fit, vt qui nimis dormiunt, minus colore fulgentur, quàm qui sic modicè somno teerent. Nam dormiens quoque ipse adstringitur, & propemodum strangulatur. 31 Cur pedes in trepidatione sudant, & non facies, cùm in muneribus vitæ omnibus, vt facie maximè, sic pedibus minimè sudemus? An quia trepidatio motus quidam super re inchoanda est, motus autem refrigeratio partis superioris C est. Quam ob rem facie quoque pallent, qui trepidant: pedibus item solicitantur, & palpitant: sic enim trepidantes homines faciunt, seséque quodam modo exercent: quapropter ea ratione, parte sudare solent, qua laborant. Manus etiam assolent perfricare, & se modò inflectunt, modò extendunt, etiam sæpe exiliuntque etiam vnquam quiescunt, sunt enim excitis, propensíque ad negotium, quo- D niam calor eorum se collegerit in pectoris loco, qui corpulentior est. Quam ob rem vndique cùm eo ipso calore, tum sanguine turgescente efficitur, vt motu vario creebróque agitentur. Sed pedibus maximè insudant, quoniam pedes perpetuo tenentur labore, cùm cæteræ corporis partes quietem aliquam consequi per situs mutationem, motionisq. possint. 32 Cur in caldariis, igne neque vniuerso, ne- E que decrescente assiduo, sed per incrementa cõtinua oblato, magis sudatur? Plus enim ita educitur sudoris, quàm si principiò statim ignis tantundem affuerit. An quòd principiò multum ignis adhibitum, carnem, cutémque summam siccioremque occupans vrit, atque in modum testæ indurat: quæ cùm talis reddita fit, sudorem arcet, obtruditúque. Parum autem contrà carnem relaxans ratefacit, sensimque intestinum humorem excitat, vt secerni, educique possit. Carne autem rara plus ignis adhibitum, & corporis ima facilè subiens, humores iam inde præmollitos in vaporem cõuertit, partéque eorum prætenues secernens educit cum spiritu.

A 33 Vtrum per æstatem potiùs, an per hyemem sudor mouendus sit? An hyeme calor intus se contrahens concoquit, extenuátque in spiritum humores interiores: quòd cùm omnes, aut certè maxima pars, consumantur, nullam sui excretionem admonent faciendam. At in æstate, cum per raram, solutámque carnem calor euadat, humores minus concoqui possunt intestini. Qua de causa exhauriendum omnino est: quoniam si permanserint, temporis eius qualitate putrescent, morbósque contrahent. Putrescit enim quodque externo calore: nam vt suo quodque calore concoquitur, sic externo putrescit. Igitur per æstatem externus præualet calor: ex quo fit, vt quæuis in æstate putredinem sentiant. Per hyemem verò, quia calor suus ille, ac domesticus dominatur, hinc tempus hoc minimè creare putredinem potest. 34 Quam ob causam cùm sudor calore, vel interno, vel externo fieri soleat, euenit vt horror nonnullis sudoribus possit excitari? An quoniam sudor, qui ex calore prodit interno, se scilicet de loco amplo in breuem (corporis dico ambitum) contrahente primùm caloris meatus, & circuitus patefacit: deinde horror carne iam madefacta ex toto, caloréque exeunte citatur. Calor autem, qui extrinsecus mouet, primùm summa corporis aperit, rarefacítque: tum calor naturæ internus profluens excitare horrorem potest. 35 Cur calidi sudores frigidis meliores habentur? An quòd omnis sudor excremēti cuiusdam secretio est. Pari autem excrementi amplius incalescere consentaneum est: plus autem non æquè, sed minus. Itaque sudor frigidus excrementi multi indicium esse potest: quocirca morbos quoque is facit longiores.

36 Cur minus ad ignem multum sudamus, cùm tamen præ calore sudor omnis moueri soleat? An quoniam humor, aut corpore vehementer calente in spiritum dissoluitur humidum, aut cùm prouenerit, adeò citò calore nimio exiccatur, vt sensus sudoris multi eripi possit. 37 Cur ad Solem acriùs calefacientem corpora quæ nullo indumento teguntur, nihil penè sudant: quæ autem satis veste intecta sunt, copiosissimè sudant? Eandem de hoc etiam, quam de superiori, causam reddendam cēsemus. 38 Quam ob causam, cùm motus acuti magis, hebetes minus calefacere posse videantur, ingressus tamen per accliuia, qui hebetiores sunt, magis mouent sudorem, prosiliúntque spiritum,

λγ Πότερον διὰ μᾶλλον τοῦ θέρους παρασκευάζειν τὸ ἱδροῦν, ἢ τοῦ χειμῶνος; ἢ τοῦ μὲν χειμῶνος συναλλόμενον ἐντὸς τὸ θερμὸν, ἐκπέττει καὶ πνευματοῖ τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· ἃ διὰ πάντων αὐτῶν, ἢ τῶν πλείστων ἀναλισκομένων, οὐδὲν δεῖται συγχωρῆσαι ἀποκρίσεως. τοῦ δὲ θέρους διὰ μανὰς τὰς σαρκὸς ἐκπίπτοντος τοῦ θερμοῦ, ἧττον πέττεται τὰ ἐν ἡμῖν ὑγρά· διὸ δεῖται ἀποστάσεως. ἐμμένοντα γὰρ διὰ τὴν ὥραν, σήπεται καὶ νοσοποιεῖ. σήπεται γὰρ ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀλλοτρίου θερμοῦ, ὥσπερ δὲ τοῦ οἰκείου πέττεται. ἐν μὲν οὖν τῷ θέρει τὸ ἀλλότριον ἰσχύει· διὸ σήπεται [καὶ τὰ] μᾶλλον ἐν αὐτῷ. ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, τὸ οἰκεῖον· διὸ οὐ σήπει ὁ χειμών.

λδ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων ὑπὸ τῆς ἐντὸς θερμασίας, ἢ ὑπὸ τῆς ἐκτὸς συμπιπτούσης, ὥστε ἐνίοτε ἱδρῶσι φρίττουσιν; ἢ διότι ὑπὸ μὲν τῆς ἐντὸς θερμασίας ὅταν ἐκπίπτωσιν ἐκ πολλοῦ τόπου εἰς ὀλίγον συγκλείουσι πρὸς τὴν [illegible] τοῦ θερμοῦ [illegible], εἶτα ὁ [illegible] ἐπὶ τῆς σαρκὸς [illegible] βρέχου γινομένης, καὶ τοῦ θερμοῦ ἐξιόντος. ἡ δὲ ἐκτὸς θερμασία [illegible] τὰ ἄκρα τοῦ σώματος [illegible] τὸ ἐντὸς τῆς φύσεως θερμὸν ἀποπεμπομένου, τὴν φρίκην ποιεῖ.

λε Διὰ τί τῶν ἱδρώτων οἱ θερμοὶ βελτίους εἰσὶ τῶν ψυχρῶν; ἢ ὅτι πᾶς μὲν ἱδρὼς περιττώματός τινος ἔκκρισίς ἐστι· τὸ δὲ μὲν ὀλίγον περίττωμα [illegible] εὔλογον, τὸ δὲ πλεῖον μὴ ὁμοίως. ὥστε ὁ ψυχρὸς ἱδρὼς, πολλοῦ περιττώματος ἂν εἴη σημεῖον. διὸ καὶ μακροτέρας τὰς νόσους ποιεῖ.

λϛ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων [illegible] γινομένων, πρὸς τὸ πολὺ πῦρ ἧττον ἱδροῦμεν; ἢ διότι ὅταν σφόδρα θερμαινομένου τοῦ σώματος, εἰς πνεῦμα τὰ ὑγρὰ διαλύεται, ἢ [illegible] τοῦ ὑγροῦ καὶ ταχὺ ξηραινομένου, τὴν αἴσθησιν οὐ λαμβάνομεν;

λζ Διὰ τί τῷ ἡλίῳ μᾶλλον θερμαινόμενοι, ἐὰν μηδὲν περίβλημα ἔχωμεν, ἱδροῦμεν ἧττον, ἢ ἱματίοις περιεσταλμένοι; καὶ περὶ τούτου ταὐτὸ ἀποδοτέον τῷ προτέρῳ.

λη Διὰ τί τῶν ὀξέων κινήσεων μᾶλλον θερμαινόντων δοκούντων, τῶν δὲ νωθρῶν ἧττον, αἱ πρὸς τὰ ἀνάντη πορείαι νωθρότεραι οὖσαι, ἱδρῶτας τε μᾶλλον ἐκκρίνουσι, καὶ τὸ πνεῦμα περιέχουσιν, ὡς θερμαίνουσαι μᾶλλον ἢ κατάντη; ἢ ὅτι A τοῖς βάρεσιν εἰς τὸ κάτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν ἐστίν, εἰς δὲ τὸ ἄνω παρὰ φύσιν; ἡ οὖν τοῦ θερμοῦ φύσις ἡ φέρουσα ἡμᾶς, ὥσπερ μὲν τὸ κάτω οὐδὲν συμπονεῖ, πρὸς δὲ τὸ ἄνω φορτίζουσα διατελεῖ. ὥστε διὰ μὲν τὴν τοιαύτην κίνησιν ἐκθερμαίνεται μᾶλλον, καὶ διὸ ἱδρῶτας ἐκκρίνει, καὶ τὸ πνεῦμα συνθλίβεται. συμβαίνει δὲ τι ἐν ταῖς πορείαις, καὶ ἡ τοῦ σώματος σύγκαμψις, πρὸς τὸ μὴ διαπνεῖν τὸ πνεῦμα περιέχουσα.

B λθ Διὰ τί τῶν ἱδρώτων γινομένων, ὅταν οἱ ἐπιβάλλωνταί τις μᾶλλον, οὐχ οἱ πλεῖστα τῶν ἱματίων ἐπιβαλλόμενοι ἱδροῦσι; καὶ περὶ τούτου ταὐτὸ ἀποδοτέον τῷ ἀνωτέρω.

μ Διὰ τί τῶν σωμάτων ξηροτέρων ὄντων τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος, ἱδρωτικώτεροι θερμαινόμεθα τοῦ θέρους; ἢ ὅτι τοῦ μὲν θέρους ἀραιῶν τῶν σωμάτων ὄντων, τὸ τῆς φύσεως θερμὸν οὐ πολὺ κατέχεται, διὸ ὅλως τὰ ὑγρὰ εἰς πνεῦμα. τοῦ δὲ χειμῶνος πυκνουμένων ἐκτὸς τῶν σωμάτων, πολὺ κατειλημμένον τὸ τῆς φύσεως θερμὸν, εἰς πνεῦμα οὐ διαλύει τὰ ὑγρά. ἔτι δὲ καὶ τοῦ μὲν θέρους πολὺ προσφερόμεθα τὰ ὑγρά, τοῦ χειμῶνος δὲ τοὐναντίον.

μα Διὰ τί οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γινόμενοι τοῖς ὑγιαίνουσιν ἱδρῶτες, φαυλότεροι δοκοῦσιν εἶναι τῶν ὑπὸ τῶν πόνων; ἢ ὅτι οἱ μὲν πόνοι ἀποπληρῶντες ἀεὶ τὸ ἐπιγινόμενον ὑγρὸν, ξηροτέραν τὴν σάρκα παρασκευάζουσιν· ὥστε τὰς κοιλίας τῶν πόρων ὑγιεινὰς εἶναι, καὶ τῷ τοῦ θερμοῦ διόδῳ μηδεμίαν ἐμφράξιν γίνεσθαι. οἱ δὲ αὐτόματοι καλούμενοι, ἐξ ἀνάγκης γινόμενοι ἱδρῶτες, γίνονται δὲ, ἐξ E ἀνάγκης, ὅταν ὑπὸ πλείονος ὑγρασίας συγχυθῶσιν οἱ τῆς φύσεως πόροι, τὸ θερμὸν μὴ παντελῶς καταλαμβάνηται, ἀλλ' ἔτι ἀπομάχεσθαι καὶ ἐκκρίνειν αὐτὸ δύνηται, μελλούσης νόσου σημεῖον φαίνονται. τότε γὰρ ὑπὸ πλείονος ὑγρασίας, ἢ τοῦ συμμέτρου κατὰ φύσιν ψύχεται, ἥ τε σὰρξ, διαβρεχής γινομένη, τὴν χειρίστην πρὸς ὑγίειαν διάθεσιν λαμβάνει.

F μβ Διὰ τί τοῦ χειμῶνος ἱδρῶτες ἧττον γίνονται, καὶ ἡμεῖς οὐχ ὁμοίως παρασκευάζειν βουλόμεθα, ὑγροτέρων ὄντων τῶν σωμάτων τοῦ χειμῶνος; ἢ ἧττον μὲν ἱδροῦμεν, ὅτι τὰ ὑγρὰ τοῦ χειμῶνος πέπηγε καὶ συνέστηκε σφόδρα; διαλυτέον οὖν, οὐχ ὑπολαμβάνομεν δὲ δεῖν ἱδροποιεῖσθαι τοῦ χειμῶνος, διότι ἡ τοιαύτη διάθεσις ὑγιεινή.

A quasi amplius calefaciant, quàm decliues? An quòd graui cuique, vt ferri deorsum secundum naturam est, sic ferri sursum contra naturam est. Itaque calor i[n] natura, quæ nostra prouehit corpora, v[t] nihil per decliue laborat, sic per accliue pressa onere nititur, acriúsque ab eiusmodi motum incalescit, & sudorem mouet, & spiritum prosilit. Quinetiam corporis varius inflexus nonnihil afferre causæ potest, vt directæ spirandi reciprocatio auferatur. 39 Qua de causa cum sudor moueri soleat, quò magis qui se operuerit, non ij sudant, qui vestem plurimam admiserunt? Eadem etiam de hoc ratio, quę prius, reddenda est. 40 Quam ob causam cùm corpora sicciora magis per æstatem, quàm hyberno tempore sint, sudori magis in æstate pateamus. An quòd per æstatem propter corporum laxitatem non multus naturæ calor continetur. C Humoréśque proinde resoluere in spiritum potest. Per hyemem autem parte exteriori densata corporum, calor frequens naturæ coercitus, humorem minimè in spiritum resolui patitur. Adhæc, æstate humoris multum haurimus, hyeme autem è contrario agitur. 41 Cur sudores qui corpori bene valenti sponte prouenerint, iis deteriores habentur, quos D labores citarint? An quòd labores excrescentem humorem exhaurientes, carnem efficiūt sicciorem, vt cauernæ foraminum sanitati sint opportunę, & per caloris transmissionem fieri nulla possit obseptio, siue oppilatio. Sudores autem spontini appellati, qui ex necessitate oriuntur, cùm scilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confusis, calor non omnino occupatur, ac vincitur, sed repugnare adhuc, E extruderéque humorem potest: hi rectè pro signis morbi habentur futuri. Nam etiam calor ipse à largiori humore, quàm qui modicus secundum naturam sit, hebetatur: & caro plenè madescens pessimum ad secundam valetudinem concipit habitum. 42 Cur tempore hyberno minus oriuntur sudores, nec nos per id tempus sudandū æquè censemus, quan nis F corpora humidiora tū cōsistent? An minus sudamus quoniam humores per hyemem concreti, coactique sunt vehementer: quare minus dissolui tū queūt. Sudandum autem minimè per hyemem censemus, quia corporis eiusmodi dispositio salubris est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui autem mouet sudorē, labefactat confunditq. habitum corporis, atq. etiā laxiorem, quām conueniat, eundē habitū reddens, simul & intimū calorem educit, diminuitque, vt non æquè gelido cælo possit resistere: & humor externus expeditiùs se corporibus inserit, cùm laxiora iam foramina propter sudationem habeantur.

Eorū, quæ ad vinipotū, & vinolentiā pertinēt.

Sectio tertia, cuius quæstiones 34.

QVam ob causam vinum, cùm calidū sit, vinolenti non exlent, sed frigent, & dolore laterum, cæterisque huiusmodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humoris, cùm refrigeratum est, multum frigoris concipit, ita vt calorem superet naturalem. Fit enim simile intrinsecus carni, vt si vestis nimio madefacta humore, tigorem proinde acris frigoris admittat.

2 Qua de causa, non qui vehementer, sed qui leuiter se ebriauerunt, delirant? An quòd neque tam parum biberunt, vt similes sobriis fint: neque adeò multum, vt soluantur, & langueant, quomodo efficiuntur, qui multū hauserint. Adde quòd sobrij ratione iudicant penitus, temulenti ne tentant quidem aliquid iudicare. Leuiter ebriati iudicant, quoniam quidem vino non penitus deuinentur: sed prauè id faciunt, quia sobrij non sunt. Quo fit, vt mox & contemnant alios, & contemni ab aliis se ipsi existimet. 3 Cur magis crapulam sentiant, qui dilutiusculū bibunt, quàm qui merum ex toto? Vtrum fac tenuitatis causa vinum temperatum, expeditiùs loca plora, angustiorāque subeat, intemperatum autem minùs facere id possit: itaque difficilius educi potest, quod diutum est. An quòd merū minus bibitur, vtpote quod multum bibi non possit, magisque vomitu reficitur. Adhæc, merum, vt cætera concoquit, quia calidius est, ita etiam se ipsum consumit, diluto autem illo è contrario agitur. 4 Cur semen genitale ebriosorum magna ex parte infrigidum? An quòd habitus corporis eorum præhumidus est, semen autem non quod humidum, sed quod constat, crassumque est, hoc vim obtinet procreandi. 5 Cur ebriosi tremunt, & eo magis, quo liberaliùs merum hauserint? Absurdum enim id esse videri potest, quandoquidem vinū calefaciendi vim habeat, & tremor ex frigore præcipuè soleat prouenire: itaque qui rigēt, maximè tremunt. Sed tamē multi cùm mero tantū cibi gratia vterentur, tremores vehementes adeò exceperūt, vt homines prementes reiicerent, & aqua

A ὁ δὲ τῷ ἱδρῶτι ἐμπιπτῶν, τήκει καὶ συγχεῖ τὴν ἕξιν· ἔτι τε καὶ ἀραιοτέρας τῶν σωμάτων ἐμπιπτῶν, τό τε ἐντὸς θερμὸν ἐξάγει, ἥκιστον ποιεῖ· ὥστε μὴ ὁμοίως δυνάσθαι τῷ ψύχει ἀντιτάττειν τὴν ψυχρὸν αὐτῷ τῷ ὑγρῷ· τό τε ἐκτὸς ὑγρὸν ῥᾴδιον τοῦ περιιέναι τοῖς σώμασιν, ἀραιῶν τῶν πόρων διὰ τὴν ἐξαιμάτωσιν [ὄντων.]

Ὅσα τῶν εἰωθότων κ᾽ μέθης. γ.

Διὰ τί οἱ μεθύοντες θερμοὶ ἔνιοι τῶν οἴνου διέρχονται εἰσι, καὶ τὰ ἔχοντα ἀγκοιν τῷ ὑπὸ πλευρίτιδος κ᾽ ἀπὸ τοῦ ἐπιτάσεως πολὺ ὀλίγον ἐπὶ ψυχῇ, πολὺ ψυχρὸν γίνεται· ὥστε κρατεῖν τῶν φυσικῶν θερμάντων; γίνεται γὰρ ὅμοιον ὥσπερ καὶ οἱ ἱδρῶτες βεβρεγμένῳ τῷ ὑγρῷ ψυχρῷ, οὕτως ἂν σκῆρ βοῦθει. β διὰ τί οὐχ οἱ σφόδρα μεθύοντες παρεγκαίουσιν, ἀλλ᾽ οἱ ἀκροτάτοις κοιλίαις, ἢ ἔτι οὐδ᾽ ἀνῆκε ἐλίγον πεπόνθασιν, ὥστε ἐπιμελοῦς ἔχειν τῶν ὁσίων· οὐδ᾽ ὅτι, ὥστε διαλυθῆναι, ἢ οὐ πάνυ ὁσίων οἱ πολὺ πεπονθότες; ἔτι τὰ μὴ φάσκοντες μᾶλλον ὀρθῶς κρίνουσιν· τὰ δὲ σφόδρα μεθύοντες, οὐδ᾽ ἐγχειροῦσι κρίνειν· οἱ ἢ ἀκροτάτοις κοιλίαις, κρίνουσι μᾶλλον, διὰ τὸ μὴ πάνυ σφόδρα μεθύειν· ἀρχὴν ἢ, διὰ τὸ μὴ πάνυ φανερῶς, ταχὺ τῷ μὴ ἀκριβῶς κρίνουσιν, ὥστε τῷ ἢ ὀλιγωρεῖσθαι δυνάμενοι. γ διὰ τί μᾶλλον κρατεῖ τὰ ἀκρατέστερον πίνοντες, ἢ ἧττον ἀκρατοῦς; πότερον διὰ τὴν λεπτότητα ἢ κακοκοιλίας μᾶλλον εἰς πολλοὺς τόπους καὶ στενοτέρους ἢ ἀκρατος, ὥστε διεξελθεῖν ὁ κακοκοιλίας. ἢ διὰ τὰ ἐλάττω πίνεσθαι ἀκρατα, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ἢ ἀπεμεῖν μᾶλλον; ἔτι ἢ συμπεπτωκότα τὰ λοιπὰ, θερμότερος ὢν, ἢ αὐτὸς αὑτοῦ ἢ ὕδωρ, τὴν ἀναίσθησιν. δ διὰ τί οἱ μὲν ἀποφλύζουσι τὸ σπέρμα, εὐ γίνεται ὡς πολύ; ἢ ἔτι ἡ κράσις τῶν σώματος ἐξ ὑγροῦ; τὰ ἢ ὑγρὰ σπέρματα οὐ γίνεται, διὰ τὰ συνεστῶτα καὶ παχὺ ἔχοντα. ε διὰ τί οἱ οἰνόφλυγες τρέμουσι μᾶλλον, ὅτι καὶ ἀκρατοποτοῦσι; ἔστι δὲ ὁ οἶνος θερμαντικός· ὁ δὲ ἔξω, γίνεται μάλιστα ὑπὸ ψυχροῦ. διὸ οἱ ῥιγοῦντες μάλιστα τρέμουσι. πολλοὶ δὲ καὶ χρηστοὶ μόνον ἀκρατον ἔφαγε πόσει, ὅμως ἰσχυροὶ σεισμοὶ ἔσχον, ὥστε ἀπορίαν τοῦ φιλοσόφου· καὶ τῷ θερμῷ ὕδατι λουόμενοι,

λουόμενοι, ἀκριβῶς ὀλίγον. ἃ ὅτι γίνεται ὑπὸ ὁ θέρμος διὰ κατάψυξιν· γίνεται δὲ ἢ ἀφεστῶτος ἐκτὸς τῶ θερμοῦ διὰ τὴν ἐκτὸς ψύξιν, τῷ τὰ χειμῶνος, ἢ σβεννυμένου τῶ κατὰ φύσιν θερμοῦ σβεννυμένου μᾶλλον, τῷ ἐναντίῳ, ἢ διὰ χρόνου, τῷ γήρᾳ· ἢ [τῷ] τῶ ἀφεστῶτος θερμοῦ ὑπερβολῇ, ὃ συμβαίνει τῷ ἐν τῷ ἡλίῳ ἢ πυρὶ κεκαυμένῳ. συμβαίνει ἢ τῶν καὶ τοῖς τῷ ἀκρατοῦ οἴνῳ χρωμένοις. ἀν γὰρ θερμάνῃ τις, ὅταν ὑπερβάλλοντα δυνάμει τῷ σώματος εἰς θερμάνσιν μεγάλῳ, ὑποβάλλοντος ἀυτῷ σβεννύντος ἢ κ᾽ ψυχρότητος τῷ σώματος, συμβαίνει τοῖς θέρμοις γίνεσθαι. ἔστι ἢ κ᾽ ποιεῖν τὰ ἀναμμένα [ὅσον ὅσον κρατεῖν ἐξιστε.] ἀναμεθύοντος ἢ τῶν ὕλης, ἢ τῷ θερμῷ ἐκείνῳ πρόσεστι, συμβαίνει καὶ τὸ θερμὸν φθείρεσθαι. τοῦτο ἢ δὴ [ὑφ᾽] ἡδὺ ἀφῶν, δεῖ τῶ λύχνου δεῖ φωτεῖν· (τῷ ἐλαίου ἀφαιρουντος, συμβαίνει σβέννυσθαι τὸ φῶς) δεῖ ἢ δὴ ἀναμένων, τό, τε γήρας τοιοῦτο ποιεῖ τοῦτο, κ᾽ ἢ νόσος ἡ μακρὰ κ᾽ συνεχεστέρα. ἀναμεθύοντος γὰρ ἢ λεπτυνομένου τῶ θερμοῦ σφόδρα, δαπανᾶται αὐτὸ συμβαίνει. ὑγρὸν μὲν γὰρ τρέφεται τὸ θερμὸν τοῦτο ἢ τῷ τυχόντι, ὑγρᾷ λείῳ κ᾽ πολλῷ. διὰ τοῦτο τοῦδε τὰς εἰρεσίας ἐλαίας κ᾽ φορεῖν τέρας, φθειρομένου τῶ τοιούτου κ᾽ ἀφανιζομένου, (ἀεὶ γὰρ κ᾽ ἀυξομένου αὐτὸ λείου κ᾽ λεπτοῦ γίνεται) συμβαίνει ἐκλείπειν αὐτό. σημεῖον ἢ δὴ εἰρεσίας ἴδοι κ᾽ γεωμόρφου βοώδεσι, τοῖς μαρασμοῖς τὸν βίον ἐκλείπουσιν ἢ γὰρ ἀδύνατόν τι ἀυτοῖς δὴ θρεφθῆναι ὑγρὸν, πολλὰ κ᾽ ὁ τρόπος συμβαίνει τὸ ἢ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ τοιούτου ἐκλείψεις τῶν διαφόρων. λοιπὸν ἢ τοῖς ἀκρατοποτοῦσι τοῦ ἢ. ἀπόν. ἀν γὰρ θερμὸς ὢν τῶ φύσει ὑπαρχόντος θερμοτέρος μᾶλλον ἀλλήλοις τὸ ἐν τῷ σώματι ὑπάρχοντα ἐφθάρη τῷ οἰκείῳ θερμῷ. διὰ συμβαίνει τοῖς δὴ ὑδροποτοῖς ἀν δὴ γίνεσθαι τοῖς ἢ ἰδιοματικοῖς τοῖς ἢ, εἰς τοῖς κοιλίαις. τὰ τε γὰρ λεπτὰ ὑγρὰ ἀιωλῶν, ὁμοῖα δὲ κ᾽ τὰ εἰσιόντα δὲ ἀλλοτριωθεν τῶ οἰκείου θερμοῦ ἀπολλὰ ὄντα, τῷ πυκνοῦν ἢ). πυκνοῦν δὲ τὸ τὸ θερμὸν, τῷ τῶν ὅλων ἢ) πυκνοῦν ἐν τῷ ἔτι σύζεσιν, καὶ διὰ τῷ κατὰ μόνον πῦρ· ἢ γὰρ τοῦ διὰ τῷ φ ὅλης ἀδύνατον, ἀδύνατ᾽, ἐκεῖ δὲ τῷ ξυλίου. ς διὰ τί οἱ μεθύοντες, ἀναγκαῖοι ἔστι τῷ εἶναι,

A perfusi calida, nihil sentirent. An quòd tremor tum oritur, cùm corpus admodum friget: scilicet aut calore intus circunsistente ob externi frigoris violentiam, vt hyberno tempore fit: aut naturali calore extincto, quod fieri solet vel qualitate contraria, vel ætate, vt senectute, vel externi caloris excessu, quod iis fanè accidit, qui vi Solis aut ignis deuruntur. Igitur iis etiam idem obuenit, qui mero abutuntur. Vinum enim calorifica sua facultate amplificata plus, quàm vires corporis patiantur, calorem proprium corporis se permiscens extinguit: quo extincto, refrigeratióque corpore, accidit vt tremores oriantur. Quinetiam præter omnes refrigerandi modos, quos præposuimus, ille quoque notatur, vt delata materia, qua quisque calor sustentatur, & alitur, calor etiam ipse deleatur. Quod lucerna inter res inanimatas demonstrat, quippe quæ dempto oleo, lumen amittere cogatur. Senectus verò in animatorum genere illud idem efficit, & morbus longus diutino consumptu corpus in tabem redigens: alimento nanque deleto, vel extenuato caloris, euenit, vt calor etiam ipse deficiat. Calor enim humore alitur, non tamen quolibet humore, sed leui, & copioso. Quamobrem tum his, qui à prædictis tenentur vitiis, tum ætate profectis, exolescente, alteraseentéque tali humoris genere (fit enim pro leni & pingui, acre & siccum) euenit vt calor ipse deficiat. Patent hæc argumento auxiliorum, quæ iis impendimus, qui ob marcorem è vita abeunt: fit enim vt eorum virtus vitietur, cùm aliquid nutrientis humoris instillatum est, vtpote cùm eiusmodi humoris defectu, resolutio illa euenisat. Mero igitur hominibus deditis, causæ id esse videtur. Vinum etenim calidum, corporis caliditati naturali coniunctū, efficacius porrò, quę calor proprius sibi subdita pro alimento obtinet, consumit. Vnde fit, vt alios ex his aqua intercus premat, alios fluxio, alios alia deiectio, & pleraque alia vitia eiusdem alui exerceant. Nam & reliqui humores acerbi, ineptique remanentes, & qui liquidi extrinsecus aduenerūt, crassati ob imbecillitatem caloris proprij nequeunt. Calor autem ipse imbecillus propterea manet, quoniam materia, qua continetur adhuc potest, imbecilla est: quomodo ignis, quē arundo reddiderint: hic enim propter materiæ imbecillitatem, infirmior, est, quàm qui à ligno præstatur.

6 Cur vinolenti, cùm vinum calidum sit,

rigere tamen solent, citissiméque laterum dolore, cæterisque huiuscemodi vitiis excipiuntur? An quòd multum humidum, cùm refrigeratum est, in multũ frigidum se conuertit, ita vt calorem superet naturalem: quæ autem sunt humidiora, eadem omnia naturæ calidiora occurrunt. Argumentum, quòd rebus externis calescimus, non humescimus. Verùm si minùs calida, quàm humida sint, accedet profectò, vt suã caliditatem potiùs quàm humiditatem amittant. Humore igitur frigido remanẽte, non sine causa vinolenti amplius rigent, & vitia rigoris propria patiuntur. 7 Cur pueri cum natura sint calida, vinosi non sint, cum Scythas, & viros robustos, qui certè omnes habitu sunt calidiori, constet esse vinosos? An quòd viri non calidi solùm, sed etiam sicci sunt: virilis etenim habitus talis est: pueri calidi sunt, & humidi. Vinositas autem humoris cuiusdam libido est, itaque humiditas facit vt pueri minus sitiant. Cupiditas quippe non nisi indigentia siue desiderium quoddam est.

8 Cur temulenti aquas salsas, vitiosásque magis sentimus, sobrij minus? An quòd suum quodque à suo nihil afficitur, simiiléque indomitum à suo simplici persistit. Contraria verò à contrariis potius sentiuntur. Vinolẽtus itaque, quòd dulces intra se continet humores (nam vini naturam talem esse videmus) hinc vitiosi saporis sentiens magis est. Sobrius autem, quòd acres, salsósq. habet, saporẽ eundem percipere non potest. Admisso itaq. cibo excrementitij redundant illi, & fluitãt, vt & ipsi à suis similibus affici nequeant, & hominẽ sensus huiuscemodi reddant expertem.

9 Cur grauiter à vino detẽti, omnia circumferri videantur, iamq. inter initia ebrietatis res semotas cernere nequeunt? Itaq. indicium hinc vinolẽtiæ nõnulli deducunt. An quia conspectus frequenter à calore vini cõpellitur, atq. commouetur. Nihil verò interest conspectus moueatur, an res conspectui obuia. Fit enim ratione vtralibet, vt id, quod modò dixi, videatur. Et cùm propinquis etiam in rebus conspectũ vinolẽtorũ falli eueniat, multo magis idem in remotis accidat consentaneũ est: quamobrẽ illas videre penitus nequeunt, propinquas autem aspicere quidem possunt, sed non quo sunt posita loco. Circumferri autem tantum, non etiam prope, procúlque vicissim agitari videntur, quoniam procul ob circularem mouendi rationem cõspectus nequeat progredi, haud enim facilẽ est, contraria simul agitari.

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

A Appetitio autem, quæ profluit ad elongationem, vehementior est: circularis verò figura, quam nomen ipsum declarat, continetur. Propè igitur, ac procul vicissim conspectus deferri ea de causa non potest: & si ita feratur, rem tamen eandem continenter non queat, quippe qui vice alternatim temporis eodem in loco rem, quam intuetur, relinquat, cúmque reliquerit, intueri non possit: circulo autem suæ figuræ B causa videtur. Est enim conus, cuius basis circulus est, in quo se agitans ipse conspectus, rem quidem percipit eandem, quia nunquam sibi rem subiectam deserit. Fallitur tamen in loco, quia non eodem intuitu rem contingit: nihil enim interest, vtrum res ad aspectum, an ad rem aspectus moueatur. 10 Cur vinolentis res vna, plures interdum esse videatur? An quia (vt dictum est) iam aspectus, cùm cõmoueatur, C euenit, vt nullo tẽpore idem visus in eodem quiescat. Quod autem eodem tempore variè cernitur, id serius occurrisse videri potest. Quod enim cernitur, nonnisi cõspectus ratione sentitur. Fieri autem nõ potest, vt idem pluribus simul attingatur. Quod cùm nullũ sensum admittat id tempus, quod interpositum tẽpori distinguat, quo rem conspectus attingit, & quo repedeatur, efficitur hinc, vt tempus vnum esse videatur, quo attingitur, quóque reperitur. D Itaque cùm plures aspectus rem eandem attingant eodem tempore, plura esse videntur, quod vnũ conspectui subiacet: quoniam fieri non potest, vt res eadem modo eodem attingatur. 11 Cur vinolenti concumbere nequeant? An quoniã pars quædam magis caleat, quàm reliquum corpus, oportet, quod in his fieri non potest, ob nimium totius corporis feruorem, extinguitur enim calor motionis internæ obtentu E caloris occupantis, quoniam multum in his inest, quod humidum, crudúmque officiat. Adhæc, semen à cibo proficisci necesse est: cibos autem omnis concoquitur, quo satiati ad venerem planè incitamur. Vnde hac de re plerique prandere largè, cœnare parcè præcipiunt, vt cruda insint, quàm concocta pauciora. 12 Cur si quis vinum dulce, ac merũ aut cyceonẽ inter potandũ hauserit, sobrius persistere possit? F & cur minus ebriantur, qui calice amplo fœcundóq. hauriunt? an omniũ eadẽ illa ratio est, quòd superficialis calor ita supprimitur. Vinolentia.n. tum oritur, cùm calor sedẽ capitis totam occupauit. 13 Quam ob causam cùm vinum dulce aptũ sit fluitare, si quis temulẽtus dulce superadmisit,

haustum vinum concoquitur, minúsque infestat? An quia vinum dulce lene, ac lentum est, itaque foramina obstruit, atque intersepit: austerum contrà, exasperans, rigidum est: facilem item ascensum calori hoc præstat, dulce autem obstrusu foraminum calorem arcet, ac inhibet. Vinolentiam verò parte concalefacta superna oriri dictum iam est. Addo etiam, quod vinum dulce inodorum, austerum autem odorum est: odor autem omnis caput tentat, & ingrauat. 14 Cur à vino diluto, meraciùs tamen, caput postridie magis dolemus, quàm mero. An merum, quia crassius est, foramina capitis angusta subire ipsum non potest, sed vim suam, atque odorem, & calorem tantùm transmittit. Dilutum autem illud, quoniam per aquę admistionem tenuius factum est, facile ipsum subit, ac penetrat: cùm tamen partem corpulentiæ, facultatísque meri non mediocrem adhuc retineat, concoctu difficilius est: nam & humida, omnium difficillima concoqui, & corpora longè peruicaciora, quàm facultates eorum persistere nouimus. 15 Cur inexercitati magis, quàm exercitati, ad vinolentiam vsque potare, & vino facilius solui possunt? An quoniam qui excrementa, humorésque in se continent, vrinam copiosè profundunt: quod facit, vt plus bibi, & leuari facilius possit, quoniam non multum vinosi humoris in ventre remaneat. Atqui inexercitati, humidi sunt, excrementisque redundant. Exercitati contrà, sicci, siticulosique, vt vini humor sese totum insinuare corporibus possit. Statim igitur hic vini impetus vrinam retractat, & post. humor hic in corpore insidens, grauitatem creare nimirum potest. 16 Cur vinum aliquos retardos, alios superbos reddit, atq. insanibundos? Contrario.n. affectu id agitur, quandoquidem alteri magis, alteri minùs moueantur? An (vt Chæremon ait) *vinum sese pro moribus vtentiũ applicat.* Contraria igitur reddit, non quæ eadē sed quę sunt dissimilia: vt ignis alia exiccat, alia humefacit, sed non eadem: & quidē glaciem liquefacit, salem indurat. Nam & vinū vt quod suapte natura humidū sit, homines tardiores incendit, redditq; mobiliores: contrà, mobiliores dissoluit, atq. retardat. Vnde plerosque melancholicos penitus resolui, labique in crapulis nouimus. Vt enim balneum corpora perstricta, duráque relaxat, agilioráque facit, humida verò & mobilia dissoluit, atque infirmat: sic vinum quasi interna hominis diluens,

[illegible]

[illegible]

ita afficere potest. 17 Quid est, cur brassica sedet crapulam? An quòd succum dulcem discutientémque obtinet. Vnde medici eam aluo infundunt, frigida autem ipsa est. Argumentum, quòd ad alui vehementes deiectiones medici eã vtuntur, excoctã in plenum, & suo callo purgatã, refrigeratámque. Fit igitur detentis à crapula, vt eius succus humores in aluũ detrahat, qui vinosi, crudíque tenentur, & ipsa supra in ventriculo remanens corpus refrigeret: quo fit, vt tenues humores ad vesicam labantur. Quòd cùm humor vtrinque educatur, corpúsque refrigeretur, rectè liberari à crapula possint. Vinum enim humidū, atq. calidum est. Euenit adhæc, vt cùm humores deorsum se trahunt, atq. excernũt, flatum etiam secum deducant: qui, si per vinum lieret, in caput se efferens grauitatem creat, & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpúsque ob causam prædictam refrigeratū est, dolor crapulæ omnis tollitur. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit, & alienat, crapula autē mente sibi constante, dolorem admouet. Vt etiam qui febre vrgente ludunt potiùs, quàm dolent: iidem vbi leuari malo ficere, atque ad se redire, indolere occipiunt. Hoc enim idem in crapula quoque, & in temulentia euenire solitum est. 18 Cur vinum dilutius temperatum vomitum magis, quàm merum, quàm aqua prouocat? An quòd ea maximè vomitum mouent, quæ innatare solita, quæque insuauia, fastidiosáq. sunt. Vinum autem reprimendi vim obtinet: aqua tenuis, nec insuauis est. Quòd igitur tenuis est, citò pro sui tenuitate descēdit: quòd non insuauis, stomachum non perturbat. Vinum autem nimis dilutum, nec ita tenue est, vt perfluere possit celeriter, & fastidiosum est: quod parum obtinet vinisensũ enim conturbat, quia plures motus in eo excitat, scilicet quē vinū, quémque aqua efficere potest: ambo enim sentiri queũt. Quod autē fuerit modicè temperatum, id sensum penitus aquę tollit, vinique mollis, deliniētisq. sensum accommodat, ex quo suauiter bibi potest. Sed cùm vinū immodicè dilutū ita insuaue est, tū innatare, redundaréq; solet: quod autem tale est, vomitum id facilè ciet. 19 Cur vinolenti aquas salsas, & vitiosas, meliùs

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm sobrij sentire possumus? An quoniam dura, & trissia certiùs ab ijs sentiuntur, qui minimè cupiunt. Latent hæc enim cupientes, & sæpe fallunt. At verò qui læte se habet, is non cupienti similis est: qui autem in tristitia est, cupiēti hic gerit affectum. Sobrius autem ita se habet: vinolentus contrà, satiatus, repletúsque est.

20 Cur penitus vinolentis res omnes circumferri videntur, & cùm iam amplius vinum attingit, nequeunt, quæ procul posita sunt, enumerare? quocirca nonnulli hinc vinolentiæ indicium trahunt. An quia conspectus frequenter à vini calore commouetur. Quemadmodum igitur, si sub oculo pressers rem obiectam, geminari videbis: sic etiam vinolentus accidere illud potest. Nihil enim interest, vitrum suppresseris, an aspectum commoueris, nec enim extrinsecus, an intrinsecus: idem enim obuenire, vel accidere, vtraque ratione conspectui potest. Itaque res obiecta minimè constare videbitur, atque etiam magis quæ procul abest: nam eo obtinebitur minùs, quo se longius aspectus deducat. Propinquitas etiam illa mouendi amplius ad extremum absoluere interuallum potest. Item si æquabili cum vehementia sursum deorsúmque aspectus se agiter, res minùs assequatur remotas necesse est. Deducta autem circumferri omnia solent, velut sagittæ, & quæ appensa demittimus. Igitur visus quoque suam ob imbecillitatem, quasi procul deferatur, idem hoc patituri nihil autem interest, vitum, an rem visui obiectam commouerit.

21 Quam ob causam, quod vniuersum, raptimque bibunt, ventrem id minus humectat, cùm tamen ab humore copiosiore plus humectari conueniat? An quòd humorem multum, ac vniuersum, venter superare non potest, sed locum adire suum indomitum patitur. Locus autem crudi humoris, vesica est. Exiguum verò facile vincit, & concoquit: ex quo moram hic diutius trahens, ventrem porrò humificare potest.

22 *Cur magis crapulam sentiunt qui dilutum bibunt quàm qui merum? An propter tenuitatem suam in plures locos dilutum penetrat (quod in vestibus contingit) difficilisque eluei potest. Aqua quidem partibus constat tenuibus, sed quæ facilè queat eluci. An quia meri minùs bibitur (tantum enim non potest) facilius exuritur? Præterea merum vt reliqua, sui se ipsum concoquit.* 23 Quamobrem qui antè extenuatus, merum inde multum hauserit, morte occumbant & plerique verò bibaces, cùm se nihil extenuarint, multo tamē, vniuersóque meri haustu fieri efficiùs

Quærendum enim hoc est, quandoquidem vinum calidum suapte natura est, & vt vita calore contineri apparet, sic mors refrigeratione accidere. An, vt ex cicuta, sic ex mero intercundum est, videlicet dū proprius calor paulatim extinguitur, modo tamen diuerso. Cicuta enim calorem frigiditate sua extinguit, humorémque inducat: vinum autem sua caliditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio aut Sole exiguus ignis extinguitur, sic intimus corporis calor à vini calore, si bimius est, superatur, atque extinguitur. 24 Cur vinolenti sunt ad lacrymandum propensiores? An affectuum huiusce modi omnium eadē causa est, quam repressio, quæ scilicet agitur per summa, affere potest: vinolentia enim loeis consistere capitis certū est. 25 Cur vinolentis somnus oriri nequeat? An quòd ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expediè potest. Quòd si deest, exiguúsq. humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur. Quæ de causa post cibum, ac potum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos verò, & vehemēter æstuantes insomnia tenentialieros, quia refrigeratus humor penitus est: alteros, quia nullus, aut minimus extat. Ergo rationem vtriusq. affectus inde esse petendā palā est. 26 Cur ebrioli tremunt, & eo magis, quo largius merum hauserint? Cum vinum calefaciendi vim habeat, tremor autem ex frigore maximè proficiscatur: itaq. qui rigent præcipuè tremant. Attamen plerosq. cùm mero tantùmodo cibi gratia vterentur, tremores acres adeò inuaserunt, vt homines comprimentes à se omnes eijcerēt, & cùm aqua calida perfunderentur nullatenus sentire possent. Alij verò cum eo ipso agerent modo, perfrictionéq. & earnibus in cibo vterentur, in stuporē attonitū inciderunt: quos tremor quidem misiis, scilicet ob immobilitatem, torquebat: dolor tamen acerrimus, & inquietudo iam inde exercebat assiduè. Tremoris itaq. causa frigiditas est nimia & qui rigēt, ea re pati ipsa videntur, vt dictum est. & qui admodū senuere, quorū vtrorumq. alteri ab affectu frigido, alteri à frigida cute vergētur. Vinum autem calefaciendi vim præcipuè obtinet, quocirca contrarius quidā vt proueniat effectus, ratio exigit. An nihil prohibet rem eandem à cōtrariis effici, dummodo nō agāt modo eodem, sed diuerso,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Excempli gratia, vritur & à gelu, & à calore, vbi gelu calorem coegit vniuersum: itaque modo quodam à contrariis efficetur proficiscitur idem, & modo quodam non nisi idem producitur. Tremor autem ob inopiam excitatur caloris, non cuiusque, sed proprij. Corrumpitur autem calor, aut marcore, aut extinctu: extinctu quidem à contrariis, hoc est, frigido atque humido: marcore autem, vel indigentia nutrimenti, vt lucerna cùm fomite aut oleo carent: vel ab alieno calore, vt ignis in Sole, & lucerna apud igné. Igitur qui ex frigore rigent, caloris extincta obtremunt. Ex quo etiam fit, vt aqua offusa calida horror exoriatur. Frigus enim, cùm intus includitur, atque circũ obsistit, pilos erigit. Et in febrium quoque accessione rigor ille euenienis simili de causa venit. In senectute autem calor alimẽto deficiente emarcescentis humor. n. alimentum caloris est, senectus autem sicca est. Ebriosi verò, & si qui ita affecti sunt alij, suo prorsus emarcescente calore, obtremiscunt sed nũ modo eodem quo senes, sed tertio corrumpẽdi modo, vt proposuimus. Quòd. n. vino vtũtur nimio calor aduenitius superans aut extinguit, aut debilitat propriũ calorem, quo valemus. Fit. n. tum tremor, cùm moueri quicquam tẽ nequit superare, quam monet: vt cùm lignũ quis longũ, crassiũque obtinere firmaréq. non pollet, tremit extremum: quod ideo fit, quoniam aut susceptia res maior est, aut minor, quæ mouet. Ergo tremor, cum calor extinguitur, accidit: hic. n. dum integer, imuictúsq. manet, causæ animantib. esse videtur, cor mouere se valeant. Indiciũ autẽ, ebriosos, senésq. ob frigiditatẽ affectos sic esse, quòd tremor his fieri sine vllo rigore solitus est.

26 Quam ob caussam, qui leuiter à vino tenentur, magis peccant, vel delirãt, quàm qui aut grauiter sese ebriarint, aut sobrij manent? An quòd sobrius rectè iudicat: qui autem penitus vinolentus est, quòd sensibus interceptis, onus sustinere nũ potest, nihil diiudicat, atque ita non peccat. At verò, qui leuiter se ebriarit, iudicat quidem quis non multum hauserit: sed quoniam à vino detentus aliquatenus est, potestatem rectè iudicandi amisit, & peccet necesse est. Quemadmodum quòd Satyrus Clazomenius propensus admodum erat ad maledicendum, eius autem accusaretur, penitus obstruxerunt, vt de re ageret, non in cõtumelias se prouolueret.

A οἷον καὶ διὰ τὸ πάγον διαφθείρει ὑπὸ θερμοῦ, ὅταν ὁ πάγος ἀθρόος γενόμενος τὸ θερμὸν ὦσι ἐξ οὗ μὴ ἐᾶν ἐναντίον τὸ πάθος τὸ αὐτὸ συμβαίνει, ἐστὶ δ' ὅτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ ὁ δὲ θόμος γίνεται μὴ ὑπ' ἐνδείας θερμοῦ, οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ οἰκείου. φθείρεται δὲ τὸ θερμὸν, ἢ μαραίνοντος, ἢ σβέντος μὴ, ὑπὸ τῶν ἐναντίων, ὑπὸ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ· μαραίνοντος

B δὲ, ἐνδείᾳ τροφῆς, οἷον εἰ λύχνος, ὅταν μὴ ἔχωσιν ὑπαίκκαυμα, μηδ' ἔλαιον· ἢ ὑπὸ θερμοῦ ἀλλοτρίου, οἷον τὸ πῦρ ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ εἰ λύχνος παρὰ τὸ πυρί. εἰ μὲν οὖν μαραίνοντος ὑπὸ ψυχροῦ, σβεννυμένου τοῦ θερμοῦ τρόμος. διὸ καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι τὸ θερμὸν, αἱ φρίκαι γίνονται· ἐγκαταλειπόμενον γὰρ τὸ ψυχρὸν εἴσω καὶ ἀπαθανατίζομενον, ἵστησι τὰς θρίξας· καὶ τοῦ σβεννυμένου

C πυρὸς ἔστι τὸ ἐπιλειπόμενον ἕλκος δι' ὁμοίας αἰτίας γίνεται. ἐν δὲ τῷ γήρᾳ τὸ θερμὸν μαραίνεται τῆς τροφῆς ὑπολειπούσης. ἐκφὰ μὲν γὰρ τῷ θερμῷ· τὸ δὲ ζῆρας, ψυχρόν. εἰ δὲ καὶ ἀναφλυζαι, μαραινομένου μὲν τοῦ οἰκείου θερμοῦ τρόμος· καὶ εἴ τινες ἄλλοι τῶν πάθεσι διὰ τὸν αἰῶνα. οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τοῖς διὰ γῆρας, ἀλλ' ἔτι πρότερον ἢ τρόμος τοῖς τῶν θερμοῦ φθορᾶς. ὅταν γὰρ ὑπερβάλλοντα χρώνται, ἐν τῇ πόσει πολλὰ ἐνιστε ἢ θερμότερον, ἢ ἀποβρέχωσι, ἢ ἀδιψοτεῖ τοῦ οἰκείου θερμοῦ τοῦ ἐμψύχου· ἢ γὰρ ὅταν μὴ κρατῇ τὸ ποτὸν τοῦ ἀναφλυσθῆναι, ὅταν ξύλον μακρὸν καὶ μέγα, μὴ διαφθεῖρον τὴν τῆς ἕξεως τῆς ἄκρου τῆς γίνεται τὸ ἄκρον τῆς, τὸ ἄκρον τῆς γίνεται, ἢ τῇ τοῦ ἀναφλυσθῆναι μᾶλλον ἢ), ἢ τῇ τοῦ ἀναφλυσθῆναι ἕκαστον. συμβαίνει δὲ σβεννυμένου τοῦ θερμοῦ, (δοκεῖ γὰρ οὗτοι τῶν ἢ) τῶν ἀναφλυσθῆναι μὴ κρατεῖν τῶν φύσει. συμβαίνει δ' ὅτι διὰ ψυχόντα γίνεται τὸ πάθος τοῖς εἰνάφλυξι καὶ τοῖς ἀφιστβυτέρσι· ὅτι οὐκ ἔλαττον γίνεται ὁ θόμος.

D κῷ διὰ τί ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον πιστεύει τῷ μεθύοντι ἢ τῷ νήφοντι; ἢ ὅτι ὁ μὲν νήφων, οὐ πιστεύει ἀληθῆ; ἢ δὲ πάντα πάντα μεθύων, διὰ τὸ πιστεύειν ὑπὸ τοῦ ἡδέως φέρει, οὐ κρίνει· οὐ κρίνει δὲ, οὐ πιστεύει. ὁ δὲ ἀκρατὴς κρίνει τι, καὶ διὰ τὸν οἶνον κακῶς κρίνει, ὥσπερ πιστεύει· ὥσπερ καὶ Σάτυρος ὁ Κλαζομένιος ὅτι ἐπιλα-

ἐπὶ τὴν λαλιὰν, ἵνα μὴ ἀκούῃ, εἰς λοιδορίαν πρόοιμιον· πιστεύοντα δὲ τῷ ἀκούσαντι ἐν λόγοις, ὡς ἀπέχετο, ἀλλὰ κακῶς ἔλεγε, διὰ τὸ ἡδέως ἀδικεῖν μὴ, κακῶς δὲ κρίνει. κθ διὰ τί ποτε τὸν γλυκὺν οἶνον ἥδιστον ὄντα, οὐ γίνονται οἰνόφλυγες; ἢ ὅτι ὡς ἔστιν χυμὸς ἔχει ὁ γλυκύς, ἀλλ' ἀλλότριος; φιλόγλυκυς οὖν μᾶλλον ἢ φίλοινος ἔχει ὁ κεκρατηκώς. κθ διὰ τί εἰ οἰνόφλυγες οὐ τῷ ἄλλῳ θερμαινόμενοι, μόνον τῷ ἡλίῳ θερμαίνεται; ἢ ὅτι δίκη τῷ ἥλιος; ἢ ὅτι δὲ καὶ διὰ τὸ κεκινῆσθαι. διὸ καὶ οὐ δύνασθαι καὶ οὐ δύνασθαι κρίνειν τὸ χρῶμα μὴ τοῦ τὸ πῖς γίνεται. λ διὰ τί τοῖς μεθύουσιν ἐνίοτε πολλὰ φαίνεται τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς; ἢ ὅτι οὐ μόνον ὅλον δοκοῦσι κινεῖσθαι οὐ τῷ οἴνου, καθάπερ ἢ ὅλη κεφαλή; κινοῦμενοι δὲ τῷ αὐτῷ, ὡς εἰς τοῦτο συμβάλλουσι αἱ ὄψεις, ἀλλ' οὐκ ἔστι μέρος ἐκφέρεσθαι τῷ ὀφθαλμῷ· διὸ δὲ φαίνεται· τοῦτο δὲ τῷ γίνεται, καὶ οὐ τὸ πρὸ τοῦ πάθους τῷ ὄψει. ἐκίνει γὰρ τῷ αὐτῷ τῷ ὄψει· ὅτι μενεῖ εἰς τοῦτο συμβάλλει τῇ ἑτέρᾳ. ἢ ἐφίστω τοιαῦτα κίνησις, ἐξαίφνης γίνεται· ἢ δὲ ὅτι τῷ οἴνου, ἔνωθεν. διαφέρει δὲ οὐδὲν τοῦτο τῷ πάθει γὰρ πάθος ὑπεναντίω κινεῖται.

D λα διὰ τί ὅταν μεθύοντες ἢ γλῶσσα τῷ ἥλιος τόνεγε ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἕλκος σῶμα ἐν τῇ μεθῇ σφάλλεται, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα σφαλλομένη τῷ ἥλιος, καὶ οὐ δύναται τῷ λέξει διαφέρουσι; ἢ ἀπογγίδιος ἔχει ἡ τῆς γλώσσης σαρξ; βρεχομένου οὖν ἐξαίρεται. τοῦτο δὲ συμβαίνοντος διὰ τὸ πάχος τὸ ὑδατῶν ἔθνος, ἀδυνατεῖ τῷ ἔχει, οὐ δύναται ἀκριβοῦν. ἢ ἐστὶ οὐδὲ ἐν τῇ ὑγρᾷ διωκόμεθα λαλεῖν, διὰ τὸ ὑποτείνειν τὸ ἀέρος, οὐδὲ ὅταν εἰς τὸ σῶμα κλεθομένῳ ὑγρόν; ἐν τῇ μέθῃ δὲ ἐν ὑγρᾷ πολλῇ τῶν γλώσσας εἶναι, ὡς ἀκριβοῦν. τὸ δὲ μὴ ἀκριβοῦν, ἔστι τὸ πάθος. ἢ ἐστὶ ἐν τοῖς μέθαις ἢ ψυχὴ συμπαθεῖ χαιρόμενοι, πάθος; τοῖς ψυχῇ οὖν τῶν παρούσης, εἰκὸς καὶ τὸν γλῶσσαν ταυτὸ πάσχειν. ἀν' ἐκείνοις γὰρ ἢ τῷ λόγῳ ἀρχῇ. διὸ καὶ χρῶνται τοῖς μέθαις, ὅταν ἢ ψυχὴ πάθῃ τι, συμπάσχει καὶ ἡ γλῶττα, οὖν τῷ φωνοῦμεθα.

A Postea tamen cùm cessante iam aduersatio refertassent, & pauca dicente adhuc illo audiuisset, nequaquam continere se potuit, sed euestigio maledicta effundere incœpit, quoniam sentire iam poterat, recte autem indicare non poterat. 27 Cur vini dulcis, quod suauius est, ebriosum neminem esse arbitramur? An quòd vinum dulce nullum saporem obtinet proprium vini, sed alienum penitus reddit. Igitur

B dulcis rei, non vini auidus appellandus est, qui vini dulcis tenetur desiderio.

28 Cur ebriosi Solis calore gaudere maximè soleant? An quoniam concoctionem desiderant, atque etiam quòd refrigerati admodum sunt ex quo attonitis, stupidiq. mox fieri solent à potu. 29 Cur vinolentis multa interdum apparet quod vnũ est? An quia conspectus initia intrinsecus à vno mouentur, sicut vel caput totum solicitari necesse est. At cùm initia mouentur

C conspectus, idem sese applicare non quit, sed quasi partem rei obiectæ vtraque conspiciendi attingit. Meritò igitur res vna suspicionẽ recipit geminationis: quod idem vel oculo subter oppresso potest euenire. Cõspectus enim mouetur initium, vt ei coire cum altero nõ amplius liceat: sed hic motus extrinsecus est: vini autem ille intrinsecus oritur, nec quicquam interest: idem enim sequetur, qualitercunq. aspectum commoueris. Cur vinolẽtorum lingua oberret? Vtrum quemadmodum corpus totum in vinolentia titubat, ita etiam lingua labens oberrat, nec reddere articulatim vocabula potest. An quoniam caro linguæ mollis, & instar spongiæ est, ampliatur madescent atque extollitur: itaque ob molem retardior fit, exprimeté-

E que syncerè non valet. An quòd vt in aqua ob absentiam aeris loqui non possumus, ita neque cùm nimium in nos humorem indidimus: igitur quòd vinolentorum lingua in nimio humore se voluit, idcirco exprimere syncerè non potest. An animus quoque vinolentorum cõgaudens certat? At si animus ita affectus est, linguam etiam pariter affici consentaneum est: inde enim omne loquendi initium ducitur. Quo fit, vt etiam sine vinolentia, vbi animus quenquam hausit affectum, lingua et-

F iam sentiat, atque compatiatur, vt in metuentibus patet. 31 Cur ebrij omnes, & qui mari operam dant, libenter Solis tepori se dedunt? An quòd ebrij concoctionem desiderant, simũlque euenit, vt partes corporis quædam refrigerentur: itaque stupidos, attonitósque post potum fieri nouimus. Maritimi autem illi, quoniam in humore semper suam degunt ætatem, calorem potrò desiderant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

33 Cur vinolenti cõcumbere nequeant? An quòd partem corporis quandam amplius, quàm reliquum corpus, incalescere opus est, quod vinolentis contingere præ nimio calore non potest. Calor igitur, qui à motu natutæ interno præstatur, obtentu caloris ambientis extinguitur. An quòd partes corporis imas recalescere opus est. Vinum autem in sublime efferri aptum est: itaque calorem, quemadmodum illic excitat, ita hinc auocat, atque abducit. Post cibum quoque libido veneris minimè incitatur. Vnde prandere largè, cœnare parcè præcipiunt. Cibo enim concocto sursum, crudo deorsum fertur, & humor, & calor: ortus autem seminis ex his est: & fatigatis ideirco per somnum profluit genitura, quòd labor corpus humidum, & calidum reddit. Quòd si excrementum ex in parte subsiteritt, euenit certè, vt per somnum erumpat. Hæc eadem causa est, cur in aduersis quibusdam valetudinibus id eueniat, atque etiam metuenti, & morienti. 34 Cur iuuenes potiùs, quàm seniores immingant, vbi vino sese obriauere? An quoniam iuuenes humidi sunt, & calidi multum, ideirco excrementum humoris confluit in vesicam: exiguum enim à corpore eorum absumitur, quam ob rem id effundi necesse est. Senioribus verò, corpus iro sua siccitate humorem nimium attrahit, atque imbibit. An quòd iuniorum natura ad somnum propensior, quàm seniorũ, estquoeirca grauiter iuuenes consopitos vrinæ sæpe excitatio latet, vt hæc prius erumpat quàm illi surrexerint. Seniores autem latere minimè potest, quemadmodum nec externorum motuum quisquàm minùs ab his percipi, quàm ab adolescentibus solet. Constat autem quod modò diximus, quandoquidem iuuenes ipsi tum maximè immingunt, cùm arctè, & grauiter dormiunt. 34 Cur oleum ad accendam vinolentiam valet, forsitàmq; facultatè præstat potãdi? An quòd vrinam ciere potest, vinóque hausto iter cegit?

A κβ Διὰ τί οἱ σπόφλυγες καὶ οἱ ἀεὶ πίνοντες θάλασσαν, χαίροντι ὕδατι; ἢ διότι οἱ μὴ σπόφλυγες, δίκαιον πίνουσι, καὶ ἅμα συμβαίνει πᾶσι τοῖς κατεψυχθαι; διὸ καὶ ὅσοι πλεῖστα καὶ ὅσον κρείττω τοῦ πότου, οἱ δὲ θαλάττιοι, διὰ τὸ ἀεὶ ἐν ὑγρῷ εἶναι, τῶν πολλῶν. λγ Διὰ τί οἱ μεθύοντες ἀφροδισιάζειν; ἢ ὅτι διὰ μᾶλλον τινὰ τόνον ἐκθερμαινόμενοι τῶν ἄλλων σώματος, B εἰ δὲ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ θερμοῦ πίνουσι. Κινοῦνται οὖν τὸ ὑπὸ τῶν κινήσεων θερμὸν χειόμενον ὑπὸ τῶν ἀποίγοντος, ἢ διότι διὰ μὴ ἐκθερμαινόμενοι τοῦ κάτω τόπου, ὁ δὲ οἶνος ἄνω πέφυκε φέρεσθαι ἐπεὶ ποιεῖ τοῦ θερμοῦ, ἐν τοῖς δὲ ἀπόγεω. καὶ μὴ τὸ σῶμα, ὥστε ἀφροδισιαστικοί· καὶ κεκλείσεται ἀφροδίσιον μὴ πολύ, συμπτῶσι δὲ ἐλίγον. ἀπόκειται μὴ γὰρ ὕστερον, εἰς C φέρεται· πεπεμμένον δὲ, κάτω τὸ θερμὸν καὶ τὸ ὑγρὸν. ἢ δὲ τῶν σπερμάτων γίνεται τούτων. καὶ οἱ κεκμηκότες ἐξιστάμενοι, ὅτι ὑγρὸν καὶ θερμὸν ὁ κόπος. διὸ καὶ ἐν τοῖς τοῦτο γίνεται, ἢ ἀεὶ τοῖς ἀφροδίσιοις, ἐξιστάμενοι. διὰ ταῦτα δὲ καὶ ὅσοι τοῖς ἀφροδισίοις, ἔστι γίνεται, συμβαίνει· καὶ τοῖς D φοβουμένοις, καὶ τοῖς κατεθνηκόσιν συμβαίνει ἀποκρίσεις. λδ Διὰ τί νέοι ἐπιθυμοῦσι μᾶλλον ἄνω μεθυόντες, ἢ γεροντικοί; ἢ διὰ τὸ θερμοῦ [καὶ ὑγροῦ] ὄντος πολὺ τὸ ἐμβύλε γίνεται ἀεὶ ἔλαττον, διὰ τὸ μὴ ἀπαλλάττειν τὸ σῶμα τὸ ὑγρόν· ὥστε ὑποφεύγει· πρεσβυτέροις δὲ γενομένοις, διὰ ξηρότητα τοῦ ὑπερβολῆς ἀπαιτεῖ τὸ σῶμα. ὅτι E μᾶλλον ὑπνωττόντες εἰσὶ οἱ νέοι ἢ οἱ πρεσβύτεροι; διὸ ἐὰν ἀφίεσι, καθόλου ἐνοχλοῦσι λανθάνει ἢ ὁρμὴ τοῦ ὕπνου ἐκπίπτουσι· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐξαθεῖ κατέστω, οὐδὲν ἢ ἐὰν τι λανθάνει αὐτὸ ἢ ἐὰν νέοι. ἄλλοι δὲ· καὶ γὰρ αὐτοὶ οἱ νέοι ἐν τοῖς βαθυτάτοις ὕπνοις μόνοι λεγεται ἐνοχλοῦσι. λε Διὰ τί τὸ ἔλαιον φέρει τὰς μέθας συμφέρει, καὶ τὸ δυνάδιον πίνειν τὸ κατεψυχρόν; ἢ διὰ ἀφεστικὸν ὄζει, καὶ τὴν πόσιν ἀφεστικοί;

Earum quæ ad rem veneream pertinent, sectio quarta, eiusq; quæstiones 32.

QVam ob causam, qui concumbit, & qui moritur, oculos attollit: qui autem dormit, submittit? An quòd de parte superiore calor exiẽs, eodẽ oculos vertit,

Ὅσα εἰς ἀφροδίσια. ΗΔ.

Διὰ τί ἀφροδισιάζων καὶ ἀποθνήσκων, ἀναβλέπει τὸ ἐμμένει, καὶ καθεύδων ἢ κατεβάλλει; ἢ διότι ἀπαίρει τὸ θερμὸν ἐξίστι ἀναχθὲν ἢ πρὸς ἐμμένει· ἐὰν δὲ τὸ ὕπνῳ, κάτω

κάτω σωμάζεται· διὸ βλέπει κάτω σωμάζεται· A ἐστὶ δὲ οἱ ὀφθαλμοί, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἐν τούτῳ. β Διὰ τί ἧττον ἀφροδισιάζουσι χωλοῦσιν, ἢ ὅτι διὰ τὸ πόνον σωμάζεται τὸ ἅμμα τοῦ, τὸ ἰσχίον· τὸ ἀφ, ἰσχύει τὸ ἢ, πόδος· τοῦτο γὰρ ὅτι καὶ ἐν κοιτῇ τῇ συμπεσοῦσα ὀστοῦ διὰ τὸ πόνον συμπαίει τοῦτο, τῇ ἰσχάδι σωμάζεται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τὸ ἀπέρματος, σωμαζόμενος οὖν μάλιστα ἐν τοῖς ὀστοῖς ὅσοι B ἐξωθεν ἔνεστι διὰ τὸ θλίβεσθαι. ἢ διότι ἀναχθὲν θερμὸν ἐστι, τὸ ἄνω μόνον τοῦ· ἢ δὲ ἀφροδισιάζουσι, θερμαίνεται ἰσχάζεται, μάλιστα δὲ τοῦτο θερμαίνεται, ἢ κινεῖται ἐν τῇ ἐργασίᾳ. εἰ δὲ ὀφθαλμοί, καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἥλιος, ἔστι θλίψις συμπεσοῦ· τοῦτο γὰρ μὴ σωμάζεται τὸ εἶδος ἢ ἥλιος ἐκλάζει ἀνοίξῃ, ἢ τε μὴ ὀφθαλμοῦ κεκαβλεῖνται. τὸ μὲν γὰρ εἶδος τοῦ ἥλιος σωμάζεται, θλίβει, ἢ ἐκ κύκλου τῇ χειρὶ τὸ ὀχλεῖ· ἢ ἢ ὀφθαλμοῦ σωμαζομένου, τὸ ἄνω τὸ κεφάλου· ὅτι δὲ μεγάλου ἐχρῶν τὸ ἅμμα τοῦ δυάμει ἢ ὁ τόπος ἐν τῷ φορεῖ γίνεται, δηλοῖ ἢ τῷ ἀτέκνοι ἢ γαίμων γαμοῦσι τοῖς ἐκκαλύμμασι τοῖς· ὡς δὲ τοῦτο διαδοῦσι εἰς τὸ σπέρμα δυάμει. πλείστα ἢ [ἀεὶ] ἅμφω τὸν χρόνον ὅτι πόνοι ἀεὶ, ἀρχὴ τὸ ἢ ἅμμα. διὰ D μὲν αὐτὸ σωμαζόμενοι, κεκαυμένοι ἢ θερμαίνοι· διὰ δὲ ταῦτα, ἐκπαίσεται ἢ σωμαζόμενοι πολὺ εἰς τὸ σπέρμα. ὅτι γὰρ, αὐ μὲν ποιῶ ἢ, ἐμείνω γίνεται ἢ θερμότης, ἐὰν πῶς μὴ συμπεσοῦν, ἢ ἐν τῷ κοιλίᾳ· ἀλλὰ οἱ περὶ τὴν ἄλλον μόλιστα ἐξιόντων, διὰ ἢ γαστέλλοντι. καὶ ἐν τοῦ δὲ ἢ τῷ σπέρματος τοῦ ὑγροῦ, πορεῖ τοῦ τόπου τούτου οὖν, ὀθνείοι ἐκκαυ E τοῦ λεπτοῦ. ἀφαιρεῖ γὰρ [τι,] ἀλλ' οὐ φορεῖ ἐνοῦ, πλησάζουσα. γ Διὰ τί καὶ οἱ ἀφροδισιάζοντες, καὶ οἱ εὐνοῦχοι οὐ χρώμενοι ἀφροδίσιοις, ἥμισυ ἀμφότεροι τὸ ἅμμα φορεῖ ἐξωπαίοι βλεπόντων; ἢ ὅτι τοῖς μὴ, διὰ λαγνείαν, τοῖς δὲ, διὰ τοῦ πόρρωθεν, τὸ ἄνω ἐκκεῖ γίνεται μᾶλλον τῷ δι- F ὀντος ὀθνείοι εἰσὶ ἐν τούτοις, ὅσον τὸ ἔργον ἔχει ἀκριβὲς· ἢ δὲ ὅλῳ τοῦτο. κατασωμάζεται δὲ τῷ [τοιούτοις] ὀχεῖν, τὸ ἄνω ἐκκεῖ· ἢ μὴ [αὐτὸ] ἀφροδισιάζουσι, δίκαιον ὅτι τοῦτο ποιεῖ· τοῖς δὲ δυνάμεσι τὸ σκέλη εἰσῖ, καὶ ἢ κοιλίᾳ ὀλίγοι, ἀς κάτω μεθεστηκόσι τῷ ὑγροῦ. δ Διὰ τί ἀδύνατοι μόνοι ὅτι ἀρχομένοι δυνάμει ἀφροδισιάζειν

quò se deflexerit: per somnum autem deorsum se colligit, itaque eodem conuertitur. Clauduntur verò propterea oculi, quia humiditas deficit. 2 Cur iis quitem veneream immodicè agunt, oculi, & clunes manifestè subsident, partes, quarum alteræ propè, alteræ procul à genitalibus absunt? Vtrum quòd in ipso etiam coitu partes hæ perspicuè collaborant, cùm tem studiosius ipsæ persequantur, & se cogant, eiiciantúrque in semine emittendo. Itaque quantum alimenti facilè liquescere potest, id pressum extruditur. An quòd obsaleficiæ præcipuè contabescunt. Concubitus autem caloris agitur facultate, eáque maximè sentiunt caloré quæ in agendo commoueantur. Oculi autem, partésque sedi proximę perspicuè collaborant. Haud enim fieri potest vt semen profluat, nisi partes coagmentur illæ, nisiq. oculi demittãtur: quippe cùm partibus his coeuntibus humor quasi manu ex vesica prematur, oculisq. coactis cerebrum sua dimittat. Oculos verò, & locum his proximum, vim ad procreationem maximam obtinere, docent illinimenta, quæ mulieres tam steriles, quàm fœcundæ experiuntur, vtpote cùm vis ad semen transmitti hinc debeat. Sunt autem & oculi, & renes omnium pingues, atque obesi: ergo quòd partes hæ rem veneream efficacius adiuuant, calorís participes sunt, cuius tabifica vi extenuantur, multúmq. fui succi ad semen excerni patiuntur. Calor enim (si corpus vel pingue non est, vel si pingue quid est, sed non tamen laborat) æquè liquefacere nequit, vt latè in ventre patet. Renes tamen omnium maximè sentiunt, quia in vicino positi sunt. Et ipse quoque seminis transitus, cùm per ea loca perspicuè agatur, extenuare proculdubio potest: adimit enim, non addit per suam istam propinquitatem. 3 Quamobrem & qui concumbunt, & spadones, qui re minimè vruntur venerea, in acomine oculorum offenduntur? An quòd alteris ob libidinem, alteris ob excisionem, partes superiores plus iusto excicantur. Quod perspicuum in iis est, quorum opus exquisitius administratur: aspectus autem tale est. Humoribus verò deorsum ductis, superiora siccari necesse est. Id igitur nimirum concubitu fieri patet. Spadonum autem eium intumescunt, & alui faciles sunt, vtpote cùm deorsum se humoris copia seuocet. 4 Cur homo, cùm cõcubere posse incipit,

tunc pubescit, cæterorum autem animantium, quæ pilis teguntur, nullum tunc pubescere incipit? An quòd per ætates mutari animantes in contrarium solent. Vox enim grauis de acuta efficitur, & nuda quæ antè fuerunt, hirta redduntur. Vnde etiam animantes à primo natali die hirsutas, enudari debere tunc, non densescere, constat, cùm semen habere incipiunt: sed ita euenit, quia quæ semen effundunt, sicciora fiunt, & laxiora: quibus de causis pilus oritur: quod inde sanè patet. Pilus enim neque cicatricibus, neque pueris, neque mulieribus exit, cùm scilicet cicatrices spisso contextu, non rarò inducantur: pueri, mulierésque corpore humido sint, non sicco. 5 Cur nuditas pedum obesse in re venerea potest? An quoniam corpus, quod concubiturum sit, calidum intus, atque humidum esse debet, quale per somnum potius esse, quàm per vigiliam, solet: ex quo etiam celeriter, ac sine corporis agitatione semen dormientibus profluit, vigilantibus verò non sine labore prodit. Simul autem fit, vt & reliquum corpus tale existat, & pedes humidiores sint, atque calidiores. Indicium quòd cùm dormimus, pedes obtepescere solent, vt qui vnà cum internis partibus ita afficiantur. At nuditas pedum è contrario agit: siccat enim, atque refrigerat. Itaque siue impossibile, siue difficile sit, vt res agatur venerea, nisi pedibus calidis, eam tamen nuditatem in vsu concumbendi, incommodam esse necesse est.

6 Cur omnium maximè animantium homo, postquam concubuit, dissoluitur, & languescit? An quòd semen proportione sui corporis plurimum emittit. 7 Sed cur plurimum homo emittit? An quòd minus cibum is conficit, & omnium maximè animantium humidus natura, & calidus est: quarum rerum altera seminis copiam reddit, altera naturæ vim efficit ad semen creandum: semen etenim tale est, quandiu seruatur. 8 Quam ob causam cùm ratio concumbendi calore contineatur, timor autem, & mors refrigerandi vim habeant, plerique tamen cùm ab his ipsis teneantur affectibus semen excurrit? An quòd cum loca quædam corporis refrigerantur, alia quædam intepescunt, cùm & suum calorem habeant, & pulsum de locis refrigeratis illum ipsa suscipiant. Quamobrem frigentibus quidem id euenit, verùm non quia frigent, sed quia calent. Constat hoc etiam ipso aspectu: partes enim superiores timentium sanguine priuantur, inferiores autem humescunt, & aluus soluitur, & vesica. Calor igitur cùm se per timorem deorsum, per

ἀθρῷ· τῶν δὲ ἄλλων ζῴων ὅσα τρίχας ἔχει, οὐδέν; ἢ ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἡλικίας μεταβάλλει τὰ ζῷα εἰς τοὐναντίον; φωνή τε γὰρ βαρεῖα ἐξ ὀξείας γίνεται, καὶ δασεῖα τὰ ἐκ ψιλῶν; δῆλον οὖν ὡς καὶ τὰ ἐκ γενετῆς δασέα ζῷα ψιλοῦσθαι δεῖ, οὐ δασύνεσθαι, σπερματικὰ γενόμενα. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι τὰ σπερμαινόμενα ξηρότερα γίνεται καὶ μανότερα, ἐξ ὧν θρὶξ φύεται. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ μὴ ἐν ταῖς οὐλαῖς φύεσθαι τρίχας, μηδὲ τοῖς παισὶ καὶ γυναιξίν. 5 Διὰ τί ἡ ἀνυποδησία οὐ συμφέρει πρὸς ἀφροδισιασμόν; ἢ ὅτι τὸ μέλλον ἀφροδισιάζειν σῶμα, δεῖ τὰ ἐντὸς θερμὸν εἶναι καὶ ὑγρόν; τοιοῦτο δὲ ἐν τοῖς ὕπνοις μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι. διὸ καὶ ταχὺ καὶ ἄνευ ἐργασίας ἐξ ὕπνου σπέρμα γίνεται· ἐγρηγορόσι δὲ, μετὰ πόνου. ἅμα δὲ τὸ σῶμα τοιοῦτον, καὶ οἱ πόδες ὑγροὶ καὶ θερμοὶ γίνονται. σημεῖον δὲ, ὅτι καθεύδοντες θερμοὺς ἅμα τοῖς ἐντὸς τοὺς πόδας ἔχουσιν. ἡ δὲ ἀνυποδησία, τοὐναντίον ποιεῖ· ξηραίνει γὰρ καὶ ψύχει. ὥστ', εἴτε ἀδύνατον μὴ θερμῶν ὄντων ἀφροδισιάζειν, εἴτε χαλεπόν, ἀνάγκη ἀσύμφορον εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀφροδισίων χρῆσιν. 6 Διὰ τί ἐκλύεται μάλιστα τῶν ζῴων ἀφροδισιάσας ὁ ἄνθρωπος; ἢ διότι πλεῖστον προΐεται σπέρμα κατὰ λόγον τοῦ σώματος; 7 Διὰ τί δὲ πλεῖστον προΐεται; ἢ ὅτι ἥκιστα ἐκπονεῖ τὴν τροφὴν, καὶ ὑγρὸν καὶ θερμὸν ὂν τῶν ζῴων μάλιστα· τὸ μὲν, ποιεῖ σπέρμα πολύ· τὸ δὲ, τὴν φύσιν σπερματικὴν ποιεῖ· καὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοιοῦτόν ἐστιν, ἕως ἂν σώζηται. 8 Διὰ τί τοῦ ἀφροδισιάζειν γινομένου διὰ θερμότητος, ὁ δὲ φόβος ὢν ψυκτικὸν καὶ ὁ θάνατος, ἐνίοις ὅταν γίνωνται ἐν τούτοις τοῖς πάθεσι σπέρμα προέρχεται; ἢ ὅτι ψυχομένων ἐνίων τόπων, ἄλλοι συνθερμαίνονται, τήν τε οἰκείαν ἔχοντες θερμότητα, καὶ τὴν ἐκ τῶν καταψυχομένων τόπων; ὥστε καταψυχομένοις τοῦτο συμβαίνει, οὐ διὰ τὸ ψύχεσθαι [δὲ] μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ θερμαίνεσθαι. δῆλον δὲ καὶ τῇ ὄψει. τῶν γὰρ φοβουμένων τὰ μὲν ἄνω λειφαιμεῖ, τὰ δὲ κάτω ὑγραίνεται, καὶ κοιλία καὶ κύστις λύεται. ὥστε οὖν τὸ θερμὸν

ἐν [μὲν] τῷ φόβῳ κάτω, ἐν δὲ τῷ θανάτῳ κάτωθεν ἄνω, ἐξυγραῖνον τῇ θερμότητι ποιεῖ τὴν τοῦ σπέρματος ἔξοδον. 9 Διὰ τί οὐ δεῖ μὴ ὀργῶντα, οὔτε ἀφροδισιάζειν, οὔτε ἐμεῖν, οὔτε πταρνύσθαι, οὔτε φῦσαν ἀφιέναι; ἢ ὅτι μὴ ὀργῶντες ὁμοίως ἔχομεν τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἀνασπωμένοις, ὧν συναποσπᾶταί τι ἀλλότριον, ἢ ἐγκαταλείπεταί τι ἀποσπασθέν; ἅπερ δὲ ὃ δεῖ ἐξελθεῖν, κωλυθὲν δὲ ὑπολείπεται, πλείω χρόνον παρέξει πόνον, καὶ τι τῆς κινήσεως ἀλλότριον, ἐκεῖνο πόνον παρέξει, ὥσπερ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἂν συμβαίνει τοῖς μὴ ὀργῶσι, ποιοῦσί τι τῶν εἰρημένων. 10 Διὰ τί νήστεις θᾶττον ἀφροδισιάζουσιν; ἢ διότι οἱ πόροι κενοὶ ἐν τῷ σώματι νήστεσι, πλήρεις δὲ πλήρεσι; κωλύουσιν οὖν τὴν εἰς τὸ σπέρμα ὑγρότητα διεξιέναι. δῆλον δὲ ἐπὶ τῆς κύστεως· οὐ γὰρ δυνάμεθα πλήρεις οὔσης ταχὺ ἀφροδισιάζειν. 11 Διὰ τί οἱ νέοι ὅταν πρῶτον ἀφροδισιάζειν ἄρχωνται, οἷς ἂν ὁμιλήσωσι, μετὰ τὴν πρᾶξιν μισοῦσιν; ἢ διὰ τὸ μεγάλην γίνεσθαι τὴν μεταβολήν; τὰς γὰρ συμβαινούσας ὕστερον λύπας μεμνημένοι, ὡς αἰτίας οἷς ἐπλησίασαν, φεύγουσι. 12 Διὰ τί οἱ ἱππεύοντες [συνεχῶς] ἀφροδισιαστικώτεροι γίνονται; ἢ ὅτι διὰ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν, ταὐτὸ πάσχουσιν ὅπερ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ; διὸ καὶ τῇ τῆς ἐπιχρονίου ἡλικίας ἐπιδόσει, τὰ αἰδοῖα μείζω τοῖς μάλιστα τοῦτο γίνεται [ἀεὶ οὖν τῇ κινήσει ταύτῃ χρωμένων, εὔπορα τὰ σώματα γίνεται,] καὶ παρεσκευασμένα πρὸς τὸν ἀφροδισιασμόν. 13 Διὰ τί ὅταν ἄρξωνται ἀφροδισιάζειν δύνασθαι, οἱ χρῶτες ὄζουσι· πρότερον δ' οὐκ ὄζουσι πρὸ ἥβης, οὔτε οἱ ἄνδρες, οὔτε αἱ γυναῖκες; ἢ ὅτι τὰ ἄπεπτα, καὶ τοὺς χυμοὺς ἀεὶ χείρους ἔχει, (ἢ γὰρ ὀξυτέρους, ἢ ἁλμυρωτέρους, ἢ πικροτέρους) καὶ τὰς ὀσμὰς δυσωδεστέρας; τὰ δὲ πεπεμμένα, ἢ γλυκέα, ἢ ἧττον ἀγλευκῆ, καὶ τὰς ὀσμὰς εὐωδεστέρας, ἢ ἧττον δυσώδεις. τοῦτο δ' ἐστὶ δῆλον ἐπὶ πάντων θεωροῦσι καὶ φυτῶν καὶ ζώων. ἀφαιρεθέντος δὲ τῶν πεπεμμένων, λείπεται τὰ ἄπεπτα· ὥσπερ ἐν τῇ τέφρᾳ, ἀφαιρεθέντος τοῦ γλυκέος, πικρὰ ἡ κονία, καὶ ὁ ἱδρὼς ἁλμυρός. πέττει δὲ ἡ φυσικὴ θερμότης τὸ σπέρμα· ὃ μικρὸν ὂν, πολλὴν ἔχει δύναμιν· ἐκ πολλοῦ γὰρ ὀλίγον συγκεφαλαιοῦται· διὸ ὅταν ἀπέλθῃ, λύεται ὡς [illegible]

per mortem sursum deuios agitat, madificare & seminis excitare profluuium potest. 9 Cur neque concumbere, neque euomere, nec sternuere, neque flatum emittere oportet, nisi res turgente corpore vrgeat? An quia cùm non turgemus, similes terræ stirpibus sumus, quibus euulsis, aut alienum conuellitur quippiam, aut aliquid abscissum relinquitur. Quod autem cùm extrudi debet, minutum remanserit, dolorem diutius id omne mouebit: & si quid alienum cõmotum sit, id cum sua sede priuetur, dolorẽ creabit. Quæ certè iis vsu euenient, qui cùm non turgent, aliquid faciant ex iis, quæ modò retulimus. 10 Cur ieiuni celerius concumbunt? An quòd foramina corporis ieiuno inaniora, repleto autem plena habentur: itaque impediunt, ne humor seminis genitalis valeat permeare: quod latissimè in vesica patet: hac etenim plena, nunquàm celeriter concumbere possumus. 11 Cur adolescentuli cùm primò concumbere incipiunt, quibus cum fuerint congressi, eas, re peracta odio habeant? An quòd mutatio summa extiterit, sequentis tristitiæ memores, eam fugiunt tãquam fontem, ad quam sese applicauerant. 12 Quare qui equitant, assiduè libidinosiores euadunt? An caloris, agitationisque causa eodem afficiuntur modo, quo per coitum. Quocirca ætatis quoque accessione membra genitalia contrectata, agitatáque plenius augentur. Quod igitur semper eo vtuntur motu qui equitant, hinc fluentiore corpore, præparatóq; ad concũbendum euadũt. 13 Quare concumbendi facultatem dari per ætatem cùm cœptum est, corpora malè olent: priùs autem ante pubem non ita olent nec viri, nec mulieres? An quoniam quæ incocta sunt, tum sapores habent deteriores: aut enim acidiores, aut salsiores, aut amariores: tum odores reddunt fœtidiores. Contrà, quæ concocta, maturáque sunt, sapores aut dulces, aut minùs amaros, & odores suauiores præstant, aut certè minùs insuaues. Patet hoc in omnibus tam terræ stirpibus, quàm animantibus ipsis. Detractis autem quæ matura, concoctáque sunt, cætera cruda relinquuntur: vt & in cinere, portione dulci consumpta, puluis amarus relinquitur. Et sudor quoque salsus eadem de causa est. Calor autem naturalis semen genitale concoquit: quod quanquam exiguum est, vim tamen obtinet maximam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quippe quod ex multo admodum tam exiguum constitutum sit. Quamobrem vbi id secessit, resoluimur magna ex parte vehementius, atque refrigeramur: itaque humores incoctiores reddunturi, partes factis meatibus propter seminis excursum: quo fit, vt sudor ob cruditatem & salsior, & fœtidior tunc fit, quàm in puerili ætate. Quòd si cui fortè talis natura sit, vt partem subsidentem sudoris fœtidam habeat, huic magis, magisque res innotescet, ac præsertim eisdem in locis, quibus & cæteris maximè consistit, velut in alis.

24 Cur si ex nostro semine procreatum animal est, prolem id nostram appellare solemus: sed si ex aliquo alio nostro vel excremento, vel parte prodiit, nostrum id esse nunquam fatemur? multa enim semine putrescente prouenium. Quid igitur causæ sit, vt si quales nos sumus, tale fuerit, nostrum id sit, sin diuersum, id alienum sit: aut enim omnia nostra esse oportet, aut nulla. An primùm, quoniam quod ex semine nostro prodiit, id ex nostro est: quod secus, id ex alieno, scilicet quæ purgamentis, excrementisque enascuntur. Denique nihil ex omnibus, quæ animanti tribuimus, gignere animantem potest, nisi semen genitale. Quod autem nocet, quódque malum est, id suum nullius est: nec quod alienum est, id suum esse potest. Haud enim idem illa significant, suum esse, & alienum esse, vel diuersum, vel malum. Excrementa autem, & putredines, non nostra, sed diuersa, alienáque sunt à nostra natura, non enim quæcunque in corpore exiterunt, corporis hæc esse putandum. Nam & papulæ sæpe eium puns, quas tollimus, atque excidimus omnino quæ præter naturam constiterint, hæc aliena omnia sunt: multa autem præter naturam, vel rebus coniuncta naturalibus prodeunt. Quòd si ex rebus nostris solo semine natum animans sit, rectè quod ita prouenerit, prolem id esse nostram tantùm putabimus: ex semine verò ipso si quid extitit aliud, vt vermis, vbi vel foris putruit, vel corruptum in vtero est, vt quæ monstra appellamus, prolem id esse nostram haudquaquam dicendum est. Cùm enim corruptio creetur semine, non insuper ex nostro creatur, sed alienos: quemadmodum quod excrementis constiterit, vt quod ex stercore. Omnia verò huiusceemodi ex corruptio creari semine hinc indicatur, quòd ex non corrupto creari tale natura statuit, quale illud est, de quo semen genitale prodierit. Exempli gratia, si de equo equus, si de homine homo, nec semen magnifacimus ipsum, nec aliquid, quod inter generandum confici solitum est. Tunc enim humor, & cor-

A [μᾶλλον,] καὶ κατεψύχεται οὐκ ἀπαθὲς ὂν οἱ χυμοὶ μᾶλλον γίνονται, ἀναστομουμένων τῶν πόρων διὰ τὴν ἔκκρισιν αὐτῶν. ἀλλ' μεγάλης ὢν ἐὰν τὴν πάχυν ἰσχύοντος καὶ δυσδιέξοδος διὰ τὴν ἀπεψίαν καὶ ἐὰν τύχῃ τοιαύτην ἡ φύσις οὖσα, ὥστε δυνατὸν ἔχειν τὴν ὑποστάσιν τῶν ἰσχύοντος, τούτοις μᾶλλον ἐπιστήσεται, καὶ ἐν τοῖς τόποις τούτοις μάλιστα, οἷς B μεγάλοις, ἐν ᾧ μάλιστα καὶ τοῖς ἄλλοις.

ἐπὶ διὰ τί καὶ ὅθεν ἐν τῷ σπέρματος τὸ ἡμέτερον γίνεται ζῶον, τοῦτο ἡμέτερον ἔστιν ἐὰν δὲ ἐξ ἄλλου τινός, ἢ μέρους, ἢ ἀποκρίσεως, οὐχ ἡμέτερον; γίνεται γὰρ ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐν τῷ σπέρματος. τί δὴ οὖν, ἐὰν ὦμεν τοιοῦτοι ὅτι ἡμεῖς, ἡμέτερον· ἐὰν δὲ ἑτέρου, οὐ· ἢ ἀνάγκη πάντα ἢ οὐδέν· ἢ ὅτι μὲν ἐστὶν ἡμέτερον, ὅτι ἐστὶν ἡμέτερον γίνεται, ἐκείνου δὲ C ἐξ ἀλλοτρίου, ὅσα ἐξ ἀποκρίσεως γίνεται καὶ ἀποκρίσεις καὶ ὅλως οὐδὲν ἐστὶ τῷ ζῴῳ, ζῷον γίνεται, ἀλλ' ἢ τὸ σπέρμα. τὸ δὲ βλαβερὸν καὶ τὸ κακόν, οὐδὲν αὐτοῦ ἐστιν ἀφελεῖν, οὐδὲ τὸ ἀλλότριον. ἢ γὰρ ταὐτὰ, τοῦτο τὸ ἔστι), καὶ τοῦτο ἀλλότριον, ἢ ἕτερον, ἢ κακόν. οὐ δὲ ἀποκρίσεις οὐχ ἡμέτερα, ἀλλ' ἕτερα καὶ ἀλλότρια τῆς φύσεως ἐστί. ἢ γὰρ ὅσα ἐν τῷ D σώματι γίνεται, τὰ σώματος θεατέον· καὶ φύματα γίνεται, ἃ αἴρομεν καὶ ἐκβάλλομεν ἢ ὅλως ὅσα παρὰ φύσιν, πάντα ἀλλότρια παρὰ φύσιν δὲ φυλακὴ καὶ τὸ συγγενὲς ἐστι. εἰ οὖν ἐν μείζονι τούτῳ τῷ ἡμέτερον γίνεται ζῷον ἀρθὲν ἀπὸ τοῦ ἐν τούτῳ γενόμενον, ἐκεῖνον ἡμέτερον ἔστιν μέτεστι, ἢ ἐν τῷ σώματος δι' οὗ τι ἄλλο γίνεται), ἢ σκώληξ σκώληκος, ἢ καὶ ἐν τῇ μήτρᾳ διαφθαρέντος, ἢ ἀλέγοντα τέκνα, ὡς ἔκγονα κακοῦ ἦλθε· ἢ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενόμενα, ἐκ ἔτι ἐξ ἡμετέρου ἔστιν γίνεται, ἀλλ' ἐξ ἀλλοτρίου, ὥστε τὰ ἐν τῷ ἀποκρίσεις, ἢ τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπου, ἀθρόοι· ἢ ἀπὸ τι οὐ πεπόνθασι τὸ σπέρμα, οὐδὲ τοῦ τὸ ἐν τῇ γένεσι γενόμενον. καὶ γὰρ ὑγιὲς, E F

ἢ ὄγκος τὶς καὶ σαρξ γίνεται· ποτὲ δὲ, διὰ τὸ μὴ πάνυ ἔχειν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἢ τοιοῦτον μόνον τῆς φύσεως, ὅτι οὖν διάκειται ὥστε γενέσθαι ἐξ αὐτοῦ τοιοῦτον ἢ ἡμεῖς· ἐν δὲ διαφθαρείσῃ, οὐδὲν τοιοῦτο. διὰ τί ποτε οὐδὲ ἐξ ἐκείνου ἦν ἐν ἡμῖν, οὐδὲ ἐν τούτοις διαφθαρείσῃ ἢ ἀπολῶν ἔχοντος, τὸ ἐκγονὸν ἔστιν ἡμέτερον. 15 Διὰ τί ὁ τῷ ὕδατι ἥττον συνιόντα ἀφροδισιάζουσι οἱ ἄνθρωποι; ἢ ὅτι ἐν ὕδατι οὐδὲν τήκεται, ὅσον ὑπὸ πυρὸς τήκεται; ἢ μάλιστα ὅδε, ἢ κηρὸς· ἢ ἡ γονὴ τηκομένῳ φέρεται πυρί· ὡὸν ἐστὶ γὰρ ἡ πόσις ἐκ θερμοῦ, οὐ τήκεται· εἰ δὲ ἐν ὕδατι οὐ πρὸς ἀφροδισιάζουσι. 16 Διὰ τί τὸ ἀφροδισιάζειν ἥδιστον, καὶ πότερον ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἕνεκά τινος ὑπάρχει τοῖς ζῴοις; ἢ οὐδὲ μόνον ἥδιστον, ὅτι διὰ τὸ ὅπου πυρὸς τὸ σώματος ἀπέχει τὸ σπέρμα, ὥστε φασί τινες φασίν; ἢ καὶ ὅπου πυρὸς μόνον C ἀπέχει, διὰ ἡ τοιοῦτον, εἰς ὃ πάντες συμβαίνουσι εἰ πόρος ἐστὶ φλεβῶν; οὐδὲ οὖν τοῦ ὑδατοῦ ἐμπίπτει τοῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ, οὕτω ἀναβαίνει γίνεται, ὥσπερ δι' ἄλλου τοῦ σώματος. ἢ ἡ κοιλία οὐδὲ ἔστιν, ὑγρὸν ἐξόδους πνεύματος ἐγκεκλεισμένου παρὰ φύσιν. ἢ ἡ γονὴ, τοιοῦτον εἰς τὸ ἐξ φύσιν ἐξόδος. ἔστι δὲ καὶ ἐξ ἀνάγκης οὖν, καὶ ἕνεκά τινος. ἐξ ἀνάγκης οὖν, ὅτι ἢ εἰς τὸ ἐξ φύσιν ἐξόδος οὐδὲ ἔστιν, ἐὰν ἡ αἰδοῖα. ἕνεκα δὲ τοῦ, ἵνα γένοιτο ἢ ζῴον. διὰ γὰρ ἡδονὴν μᾶλλον ἁρμῷ ποιεῖ τὴν μίξιν τὰ ζῷα. 17 Διὰ τί ἡ λαγνεία φύσει νοσήματα ἔνια τῷ λοιπῷ φλέγματος συμφέρει; ἢ ὅτι φλεγματικὸς [τοῖς] ἔστιν ἐξόδος· ὥστε συμκκρίνεται πολλὴ φλεγματοῦσι; τὸ δὲ φλέγμα, σπέρμα. 18 Διὰ τί τὰ ἀφροδίσια τῶν κατάρων ψύχει καὶ ξηραίνει; ἢ ψύχει μὲν, ὅτι ἐκκρίνεται τὸ θερμὸν ἐν τῇ μίξεσι, ξηραίνει δὲ καὶ ἡ μίξις. ἐξατμίζεται γὰρ, τὸ θερμοῦ ἐξιόντος ἐξίσχνεται ἡ ψυχρότης. ἔτι καὶ ἡ θερμότης ἐν τῇ ἡμέρᾳ ξηραίνει. 19 Διὰ τί ὅσοι αἱ βλεφαρίδες βλέπουσι, λάγνοι, ἢ διὰ τὸ αὐτὸ, ἢ δίδοι τὸ φαλακρὸν; ἐπὶ γὰρ μάλιστα ἄμφω πάσχει τὸν αὐτῶν. ἔστι ἡ τὸ αἷμα· ὑπάνω φλεβοτόμησον γὰρ ἐὰν μὴ ἀνοίγῃ γὰρ συγγενοῦς πεφυκὼς, ἀπόσταν τὸν πάχος ἐστὶ ἡ λαμπρότατα. A B C D E F

& corpulentia quædam, & caro consistunt, quorsũ nihil nobile est, quoniam nondum naturam obtinẽt destinatam: sed eatenus naturam attingunt, quatenus ita se habeant, vt ex illis tale creari possit, quale nos sumus, modo seruentur. Corruptis autem nihil tale enasci potest. Causa est hæc, cur nec alia ex re nostri corporis, nec ex semine ipso corrupto, aut imperfecto, prolem nostram oriri arbitremur.

15 Cur minus in aqua homines concumbere queunt? An quòd res nulla in aqua liquescere potest, quæ ab igne liquefieri aptæ est, ceu plumbum aut cera. Semen autem hominis igne planè liquescere videmus: haud enim ptius fluere incipit, quàm per attritum recalefat. Pisces tamẽ sine attritu coire fatẽdũ est. 16 Qua de causa res omnium suauissima concubitus est: & vtrum necessitate impellantur ad concumbendum animantes, an rei cuiuspiam gratia genus hoc libidinis datum est? An suauissimẽ quidem concumbimus, quoniam aut toto ex corpore semen profluit, vt aliqui volunt: aut quia, quanuis non toto ex corpore, tamen per eam partem se promit, in quam meatus omnes, vesicæque omnes applicentur, & coeant. Cùm igitur voluptas similis in libidine, atque in prurigine sit, efficitur pariter, vt corpus gestiat vniuersum. Prurigo enim secessio humoris spirituosi inclusi contra naturam est: & genituram verò secessionem humoris eiusmodi esse ad rem naturalem constat: suauis autem tum ex necessitate, tum rei cuiuspiam gratia concubitus est. Ex necessitate, inquam, quòd via omnis pertinens ad rem naturalem suauis est, si modò à sensu percipi queat. Rei verò cuiuspiam gratia est, vt ortus sit animantium perpetuus: facit enim voluptas, vt animantes ad coitum ardentius excitentur. 17 Cur venus immodica morbis pituitæ nonnullis accommoda est? An quoniam excrementi quidam exitus est, ita vt multum vacetis materiæ cum semine detrahi possit: pituitam autem excrementum esse, nulli dubium est. 18 Cur res venerea ventrem refrigerat, & siccat? An refrigerat, quoniam calor in concumbendo excernitur, & siccare quidem coitus venereus potest, quippe cùm euaporari, dum calor exit, necesse sit: exit autem cùm refrigeratur. Adde etiam, quòd fermor coeundi siccare nimirum potest. 19 Cur falaces hi sunt, quibus pili palpebrarum defluunt? An ob id ipsum quo etiam calui: sunt enim hæc ambo partes rei eiusdem. Quicunque autem ex pilis congeniis natæ iam prouecta non crescunt, hi omnes decidunt libidinis vsu immoderato.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Capillus enim, & supercilium, & cilium, genere cógeniti pili cótinentur, éxque his supercilia tantùm nonnullis ætate proiectis obdensantur. Quod cur ita fit, alibi rationem attulimus. Reliqua autem vtraque genera, eadé illa de causa deficiunt, quòd partes superiores sanguinis parũ obtinentes, libido refrigerat. Ita enim efficitur, vt locus hic alimentũ concoquere non possitcùm autem pili alimento carcerint, defluant necesse est. 20 Quam ob causam qui mingendi desiderio tenentur, cõsumbere nequeunt? An quòd meatus implentur. Quod autem plenum humoris est, id nullum præterea humorem potest suscipere. 21 Cur gignendi facultas iis tollitur, qui à varicibus tenentur, siue homo, siue aliquid ex exterorum animantiũ numero est? An quòd varix flatu cõflato fieri solet, quoeirca in vitiis ætatis bilis accommoda est. Fit autem concubitus quoque eum flatus excurso. Quam ob rem si impetus ille agitur, cùm varix exercet, semen non insuper excitatur, sed refrigeratur. Fit igitur inde, vt penis tentigo emarcescat. 22 Quare qui concumbant, resoluti, atque languere magna ex parte solent? An quòd semen omni ex parte corporis secretio est. Itaque vt ædificij constructio, sic corporis compactio quatitur, dum semen decedit, quasi sanguinis multum, aut aliqua pars alia decedat: ita quod exit, per opportunum est, & quod exiguum ex multo alimento conficiatur, quemadmodum amylum ex farina. 23 Cur iis, qui concumbunt, si desiderio mingendi tenentur, penis intendi vehementius potest? An quòd foramina plena redduntur humoris, semen per angusta se promens, molem efficit ampliorem, atque extollit: penis etenim ad ipsos meatus est positus.

24 Quam ob causam tentigo, & amplificatio penis illa existere possit? An duplex causa est, vna, quòd pondus vergens post testes facit, vt penis erigatur: testes enim vicem fulcimenti vectorij capiunt. Altera, quòd foramina spiritu admisso implentur, ita vt genitale membrum intumescat, atque se erigat. An humor auctus, translatúsque facit vt moles amplior, redundet: penis tamen, qui mensura insigni adoleuerit, minùs se patitur efferritsit enim vt ita pondus à fulcimento vectis remotius maneat. 25 Qua de causa qui ré agunt veneream, aut qui ea ætate sunt, quæ sufficiat veneri, male olent, virúsq. hirci reddunt: pueri autem non ita olent? An spiritus puerorum (vt dictum iam est) humorem, sudorémque concoquere potest.

A περφυῆ γὰρ καὶ ὀφρῦς καὶ βλεφαρίδες, συγγενῆ τοῖς τρίχας· τούτων δὲ μόνον ἐλεῖται αἱ ὀφρύες ἀπαυξάνεται ἀφοσβοτέρας γενομένας. δι' ἣν δὲ αἰτίαν ἀφοσβοτέρας γενομένας, εἰρήκαμεν ἄλλοθι. αἱ δ' ἄλλαι δι' ἣν αἰτίαν καὶ τὰ ἀμφοτέρα λείπονται. αὕτη δ', ὅτι κατψύχει τὸν τόπον ἡ λαγνεία ἐλλείψεως ὑπαρχούσης οὐ πέπτει τῶν ἐνταῦθα ὁ τόπος. οὐ λαμβανόντος δὲ ἐνταῦθα, ἀκρίνεται ἀφρόδισις.

B διὰ τί οὐρεῖν ἐπιθυμοῦντες οὐ δυνάμεθα ἀφροδισιάζειν; ἢ ὅτι πλήρεις γίγνονται οἱ πόροι τὸ δὲ πλῆρες ὑγρὸν, οὐ δέχεται δεύτερον ὑγρόν.

C διὰ τί οἱ ἐξίσχιοι τοῦ ἴσχιου πολύσπερμοι γίγνονται, καὶ αὐξήσεις, καὶ ἥδονται ζῶντες ἢ τι αἰτίαν; ἢ ὅτι ἡ ἕξις γίγνεται, μετὰ τῆς πυθμένος; διὰ καὶ ἀφελεῖ πρὸς τὰ μελαγχολικά. ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀφροδισιασμὸς ἡ πυθμένος ἐξόδου. εἰ οὖν ὑποπίπτοντος ἐν μὴ γενομένου ἴσως, οὐ πεσεῖ ὁρμὴ τὸ σπέρμα, δεῦτα κατψύχεται· μαραίνει οὖν τὸν σπερματικὸν τὸ αἰδοῖον. κβ διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες ἀλύουσι καὶ ἀδυνατοῦσι γίγνονται ἐκ δεῖπνου; πόσον διὰ τὸ δεῖν πάντων ἐκκρίσεσθαι τὸ σπέρμα· ὅτε δὲ ἀποκρίνεται τὸ σπέρμα ἐκ πάντων, καὶ ἀφαιρεῖται ὅλον τὸν ὄγκον, καὶ ἀφαιρεῖ· ὀλιγάκις γὰρ τὸ αἰδοῖον τὸ τῆς πόρεως. κδ διὰ τί ἡ σπερματικὴ γίγνεται τὸ αἰδοῖον καὶ ἡ αὔξησις; ἢ διὰ τὸ βάρος ὀλκὸν τὸ βάρος τὸ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀρχῶν αἴρεται; ὑπερμέγεθες γὰρ τὸ ἀρχῆς γίγνεται [καὶ] διὰ τὸ πνεῦμα τὸ πλήρωμα τῶν πόρων, ἢ μεθεστηκόσιν, ἢ ἐξ ὑγροῦ γενομένου, ἐγγὺς μᾶλλον γίγνεται τὰ λίαν ἢ μικρὰ, ἢ ἐπὶ αὔξησις, διὰ τὸ πάχυνσιν τὸ βάρος τῶν ὑπερμεγέθους γίνεται. κε διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες καὶ οἱ πεσόντες, δυσόδμοι (οἱ μὲν ἄνδρες, οὐ) καὶ τῶν κοκκυμήλων ὀζόντων ἐξ ὑγιοῦς, ἢ ἐν τῷ πνεύματι (ὥσπερ εἴρηται) τὰ ἐν τῷ ἥλῳ πνεῦμα, πόθεν τὸ ὑγρὸν, καὶ ἐξ ὑγιοῦς ἐκκρίνεται; ἢ ἐν τῷ αἰδοῖῳ, ἀκόνιτος; διὰ τί ἐν τῷ παῖδες ὀσφραίνουσι τὸ σπέρμα καὶ τὸ ἱδρῶτα; πότερον ὅτι τὸ ἱδρῶτα καὶ τὸ σπέρμα ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ σώματι τῶν παίδων; ἢ ὅτι ἐν τῷ ἀφροδισιάζοντες ἀλύουσι καὶ ἀδυνατοῦσι γίγνονται ἐκ δεῖπνου; πόσον διὰ τὸ δεῖν πάντων ἐκκρίσεσθαι τὸ σπέρμα· ὅτε δὲ ἀποκρίνεται τὸ σπέρμα ἐκ πάντων, καὶ ἀφαιρεῖται ὅλον τὸν ὄγκον καὶ ἀφαιρεῖ· ὀλιγάκις γὰρ τὸ αἰδοῖον τὸ τῆς πόρεως. κη διὰ τί ἡ σπερματικὴ γίγνεται τὸ αἰδοῖον καὶ ἡ αὔξησις; ἢ διὰ τὸ βάρος ὀλκὸν τὸ βάρος τὸ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀρχῶν αἴρεται; ὑπερμέγεθες γὰρ τὸ ἀρχῆς γίγνεται [καὶ] διὰ τὸ πνεῦμα τὸ πλήρωμα τῶν πόρων, ἢ μεθεστηκόσιν, ἢ ἐξ ὑγροῦ γενομένου, ἐγγὺς μᾶλλον γίγνεται τὰ λίαν ἢ μικρὰ, ἢ ἐπὶ αὔξησις, διὰ τὸ πάχυνσιν τὸ βάρος τῶν ὑπερμεγέθους γίνεται. κε διὰ τί οἱ ἀφροδισιάζοντες καὶ οἱ πεσόντες, δυσόδμοι (οἱ μὲν ἄνδρες, οὐ) καὶ τῶν κοκκυμήλων ὀζόντων ἐξ ὑγιοῦς, ἢ ἐν τῷ πνεύματι (ὥσπερ εἴρηται) τὰ ἐν τῷ ἥλῳ πνεῦμα, πόθεν τὸ ὑγρὸν, καὶ ἐξ ὑγιοῦς ἐκκρίνεται; ἢ ἐν τῷ αἰδοῖῳ, ἀκόνιτος; διὰ τί ἐν τῷ παῖδες ὀσφραίνουσι τὸ σπέρμα καὶ τὸ ἱδρῶτα; πότερον ὅτι τὸ ἱδρῶτα καὶ τὸ σπέρμα ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ σώματι τῶν παίδων; ἢ ὅτι ἐν τῷ ἀφροδισιάζοντες ἀλύουσι καὶ ἀδυνατοῦσι γίγνονται ἐκ δεῖπνου; πόσον διὰ τὸ δεῖν πάντων ἐκκρίσεσθαι τὸ σπέρμα· ὅτε δὲ ἀποκρίνεται τὸ σπέρμα ἐκ πάντων, καὶ ἀφαιρεῖται ὅλον τὸν ὄγκον καὶ ἀφαιρεῖ· ὀλιγάκις γὰρ τὸ αἰδοῖον τὸ τῆς πόρεως.

A virorum autem nequit? 26 Cur per ætatem viri minùs, mulieres magis concumbere valeant? quod Hesiodus quoque poeta inquit:

Fœmineo vanus est vsu magis effera sexus:
Mitior illa viri, & sæpe accita relanguet.

Virum quòd testes eo tempore magis demittuntur, & flaccent, quàm per hyemem, B cùm qui concubiturus est, terrahat, ac suscipiat illos, necesse sit. An quoniam naturæ calidæ præ nimio calore æstui temporis æstuant, collabuntúrque: frigidæ verò refouentur, & vigent. Est autem vir calidus & siccus, mulier frigida, humidáque: ergo virorum tunc vires infirmantur, mulierum corroborantur, & vigent per compensationem qualitatis contrariæ. 27 Cur nonnulli rem veneream C cum voluptate patiantur, & alij vel ipsi agere cupiant, alij pati tantummodo gestiant? An quòd excrementis singulis locus determinatus à Natura est, in quem instituto secerni naturali debeat, solicitáque natura spiritus excurrens tumorem admouet, excrementúmque vnà extrudere solet. Verbi causa, vrinam in vesicam, cibum consumptum in alum, lacrymam in oculos, mucorem in nares, sanguinem in venas Naturæ deduci plaD cuit: his autem proximè genitura quoque in testes, & penem deferri constitutum est. Quibus itaque meatus habbu suo naturali priuantur, vel quia obęcati sunt, qui ad penem tendant (quod spadonibus, hisque similibus euenit, vel etiam aliis de causis) his talit humor in sedem confluit, quippe qui hæc transmeare soleat: quod eius loci contractio in coeundo, & E partium sedi appositarum consumptio indicant. Qui si admodum semine genitali abundant, excrementum illud largè in eum locum se colligit. Itaque cùm excitata cupiditas est, attritum pars ea desiderat, in quam confluit excrementum. Cupiditas autem excitari tum à cibo, tum ab imaginatione potest. Cùm enim alterutra de causa libido commota est, spiritus eodem concurrit, & genus id excrementi cõfluit, quò secedere notum est. Et si tenue, spiritusóúmve est, cùm diffatum id fuerit, requiescunt: quemadmodum pueris, & adolescentibus interdum nullo secreto humore cessare tentigines possunt. Sed si crassam, corpulentúmq. est, nisi extruso F eidat. Quorum verò natura mollis, & fœminea est, ita ij constant, vt genitura vel nulla, vel minima cõueniat, quò illorum secernitur, qui præditi natura integra sunt, quieseere nequeunt. Quòd si neutrum eorum accidit, cupiunt quoúsq. alterutrũ ac-

ἡ δὲ ἡδὺ αἰσθῶν, ἀκόνιτος; κε διὰ τί ἐν τῷ ἄνδρες, ἢ ὅλον δύνανται ἀφροδισιάζειν αἱ ὧραι, ἢ ἡ γυνὴ ἀσθενέστερον, κρείττον ὡς ἡ ἡσίοδος λέγει ἔτι καὶ τῷ ἀσθενῶν;] Μαχλοτέρα ἡ γυναῖκες, ἀφαυέστερος δὲ τε ἄνδρες, τοῖς μὲν ὅτι τὸ ἀρχῆς κρείττον μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ χειμῶνι; ἀνάγκη ἄρα, εἰ μέλλει ἀφροδισιάζειν, ἀκμάζοντος. ἢ ὅτι αἱ θερμοῖ φύσεις ἐν τῇ θέρει συμμίγνυνται, ἀφαιρεῖται δὲ τὸ θερμοῦ [αἱ ἡ ψυχραὶ, διὰ νεότητα; ἔτι δὲ ἡ ἀὴρ, ἐκεῖσε καὶ θερμός· ἡ ἡ γυνὴ, ψυχρὰ καὶ ὑγρὰ. τὸ ἄρα ἀνὴρ ἀκμαιότερος ἢ δυνάμει· ἀρχὴ ἡ, θάλπει, ἐπιστατοῦσα τῇ ἐκείνῃ. κζ διὰ τί ἔνιοι ἀφροδισιάζειν ἡδέως γίγνονται· αἱ ἄρα, ἄνοι ἀφῶνται· εἰ δὲ, οὐ; ἢ ὅτι ἔστι ἐκεῖνα ἀφωρισμένα τόποι, εἰς ὃ τὸ πάθος ἀποκρίνεσθαι καὶ φύσει· καὶ πόνον γενομένου, τὸ πνεῦμα ἐξίεν ἀκόλουθον πεσεῖ, καὶ συμπιεκρίνει αὐτοῦ· ἐξ τὸ μὲν οὖν, εἰς κύστιν· ἢ δὲ ἐξεκκρίνεται ἐκεῖ, εἰς κοιλίαν· τὸ ἡ δάκρυον, εἰς ὄμματα· μυξῶν δὲ, εἰς μυκτῆρας· αἷμα ἡ, εἰς φλέβας· ἐμείνοις δὲ πάντων ἐν ἀ γονὴ εἰς ἴσχιον καὶ αἰδοῖα. εἰς ἡ οἱ πόροι μὴ κεῖ φύσει ἔχουσι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀθροίζειν ἐκεῖ εἰς τὸ αἰδοῖον, (ἐξ συμβαίνει τοῖς εὐνούχοις καὶ ἀνευρέσεις) ἢ καὶ ἀθρόοι, εἰς τὴν ἕδραν συμβῇ· ἢ πολύν ἐκμαί. καὶ γὰρ ἀνεξίκοντα τοῦτο. σημεῖον δὲ ἐν τῇ συνουσίᾳ, ἢ συναυξηθῇ τὸ πεσόν τόπον, καὶ ἢ συνέχει· ἐξ ἀεὶ τὴν ἐδρεῖν. διὰ οὖν ἐκκρίσεις τε τὸ λαγνείᾳ, πόνοις ἐν πολλοῖς συμβῇ· ὅτε ὅταν ἡ ἐκκρίσεις ἐξῇ, τότ' ἐκκρίσεις τοῖς πόρεσι εἰς ἢ συλλέγεται· ἢ δὲ ἐκκρίσεις, καὶ ἐστὶ ἐξ ἐστίαν καὶ ἀκμαίας γίγνεται· ὅτε γὰρ μικρὸν ὑφ' ἐνοῦσι, ἐν τοῖς ἐν τῷ πόρῳ τὸ πνεῦμα συμπεσῇ, καὶ τὸ πεσόν ἐκεῖ ἢ λαμπτὸν ἢ πνευματοῦται, τότον ἐξελθόντος, ἐξ ἀρ' αἱ συνουσίαι τοῖς παγοῖ καὶ τοῖς ἐν ἀλεκίαι, ἐάν τι ὑγιοῦς ὑγρὸν ἐκκρεθέντος, σπουδαῖον· ὅτου δὲ κατασβεσθῇ τὸ ὑγρὸν, διὰ μᾶλ' ἕτερον τούτων πάθῃ, ἐκκρίνεται ἐκεῖ αἱ τὴ τόπον συμβῇ. εἰ δὲ φύσει ἀκλοῦ ἐστι, οὔτω συνουσιάσει, ἢ ἐκεῖ ἀφῶ μὴ ἐκκρίνεσθαι, ἢ ἐλλείψει, ἢ ἀφῶ τοῖς ἔχουσι καὶ φύσει ἐκκρίνεσθαι,

Universidad de Deusto Biblioteca

sed se in partem sedis diuertat: quod propterea euenit, quia praeter Naturae normam constiterunt. Cùm enim mares crearentur, ita degenerarunt, vt partem virilem mancam, atque oblaesam habere cogerentur. Laesio autem alia tem omnino corrumpit, alia peruertit, & vitiat. At genus illud corrumpens, vt in his fit, fieri non potest: ita enim mulieres, non viri crearentur. Ergo peruerti, citrasque aliorsum, quàm secernendum Natura voluit, necesse est. Vnde fit, vt insatiabiles etiam sint modo mulierum: humor enim sollicitans ille exiguus est, nec quicquam se promere conatur, refrigeraturque celeriter. Quibus itaque sedem humor ex toto adiuit, ij pati tantummodo auent: quibus autem in vtranque partem sese dispertiit, ij & agere, & pati concupiunt, idque eò amplius, quò tandē plenius fluxerit. Sed sunt, quibus vel ex consuetudine affectus hic accidat. Fit enim, vt tam gestiant, quàm cùm agunt, vtque genituram nihilo minus ita emittere valeant. Ergo agere cupiunt, quibus haec ipsa vsu euenerunt, & consuetudo magis, veluti in naturam idcirco illis euadit, quibus non ante pubem, sed in ea vitium patiendi inualuit, quonia his recordatio rei, cùm desiderant, oritur. Vnà autem cum recordatione gestiens exultat voluptas: desiderant autem perinde ac nati ad patiendum. Magna igitur parte vel ob consuetudinem res existit. Sed si accidat, vt [illegible] & salax & mollis sit, longe expeditius haec omnia euenire posse putandum est. 28 Cur homines rem agere veneream cupientes, confiteri se cupere maximè pudet: bibendi, aut edendi, aut aliquid eiusmodi faciendi desiderio cùm teneantur, confiteri non pudet? An quòd rerum plurimarum cupiditates necessariae sunt, & nonnullae, nisi expleantur, interimunt. Rei autem venereae libido superfluit, & abundantiae index est. 29 Cur viri per hyemem, mulieres per aestatem rei venereae appetentiores sunt? An quòd viris calidior natura & siccior est, mulieribus autem humida, frigidáque. Quamobrem illis humor, & calor satis cupiditatem veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus rebus semen oriri certum est. Mulieribus autem & calor minor, & humor concretus propter caloris inopiam tunc est. At per aestatem contrà mulieribus calor modicus, viris largior, quàm satis sit: minus enim vires frangit, atque dissoluit. Quapropter pueri quoque per aestatem tenuiores redduntur: incidit enim, vt ignis igni coniungatur. 30 Cur quibus natura calida est, si modò

[illegible Greek text]

[illegible Greek text]

Ὅσα περὶ κόπον. ε.

[illegible Greek text]

si modò robusti, plenique sint, nisi concumbant, iis saepe bilis prosilit, & aluus amara secedit, & pituita salsa conficitur, & color corporis immutatur? An quòd semper cum semine vnà excrementi aliquid exit. Vnde etiam nonnullorum excrementis abundantium genitura lauamentum piscium redolet: igitur excrementum quoque illud concumbenti decedit. Itaque nihil est, quod possit affligere: abstinenti autem manet, & amarum salsúmve redditur. 31 Cur libidinosi sunt, qui melancholici? An quòd flatu redundant. Semen autem decessio flatus est: ergo quibus id ipsum amplificatum, hos saepe purgari appetere necesse est: sic enim efficitur vt leuentur. 32 Cur aues, & pilosi homines libidine vehementer aguntur? Verum quòd multum humoris continent, an non ea ratio est? Foemina enim, quae humida est, pilis vacat, sed potius quòd genus illud vtrunque naturae multi humoris concoquens propter caloris copiam est. Indicio pilus est, atque pēna. An quòd & multum inest humoris, & id à calore superatur? Neque enim si multum non esset humoris, neque si non à calore vinceretur, pennae auibus, pili hominibus possent vnquam o[illegible]: semen autem vel loci, ac temporis portione, vel ratione creari plurimum potest, vt in aere, vt in vere: nam eius natura & calida, & humida est. Fit etiam ratione communi, vt aues, & claudi homines salaces nimium sint: alimentum enim vtriusque, seorsum quidem exiguum profluit, propter vitium cruris in sublime verò affatim effertur, atque in semen conuertitur. 33 Cur homini, cùm concumbit, oculi potissimum infirmantur? An quòd humore deficiente id accidit. Argumentum verò, frigidam esse genituram, quòd humida nonquam redditur, nisi calefiat, nec vllam desiderat liquefactionem: quandoquidem per vniuersum corpus expassa est, quemadmodum sanguis.

Eorum quae ad laborem pertinent, Sectio quinta, cuius quaestiones 38.

CVr ambulationes prolixae quidem per plana, laboriosiores sunt, quàm per incompta: breues autem leuiores? An quòd membra tum à multo, tum à vehemente motu franguntur. Est autem vehemens, qui passim per loca inaequalia agitur: multus verò, qui continens, vnúsque est. Locis igitur inaequalibus tametsi longa motio acta est, tamen requiem mutatio praestat, facitque vt longa non sit, ne ipsorum quidem equorum, propter

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutationem. Planis autem habitus similitudo, & partiũ nihil interpellat, nec membris vllam præstat quietem, sed efficit, vt mouendi ratio continuetur. At verò si breuis sit, nimietas quidem motus nulla in planis fatigabit: acclinibus autem, quoniam immutatio vehemens & contraria corpus modò sursum, modò deorsum vexat, fatigetur necesse est. Talis verò motus, vt dictum est, qui per arduas agitur: contrarius, qui per planã.

2 Quam ob causam, qui animo deficiunt, & qui præ nimio exercitandi labore dissoluuntur, mole corporis contractione existunt, vocémque reddere acutiorem putantur? An quia voces minores mittuntur, ideò acutiores esse videntur. Argumentum, quòd qui clamantes à longè imitantur, acutè proferunt. Moles autem corporum minores ideirco reddunturquòd sanguis à summis corporis partibus seuocat ad imas. 3 Cur ventes tantummodo extenuantur eorum qui se exercitationi dederunt? An quoniam venter pingue amplectitur plurimum.

4 Cur pingue eorum absumitur, qui se laboribus dedunt: caro autem nullatenus emaceratur? An quoniam pingue concalfactum liquescit: quod carni non euenit. Motio autem concalfacit. 5 Cur venter opimus admodum esse solet? Vtrum quòd cibo propinquus est: dúmque extera membra ex ventre hauriunt, venter ipse sibi sæpius ingerit. An quoniam minimè venter laboratiflexibus enim hic nullis contorquetur. 6 Cur melius fatigationes tum cessant, cùm quis ex squa oleo permista se perficiat? An quoniam oleum magis subire cum aqua potest, quàm si per se ipsum est: ducitur enim suapte natura, vt innatet, & fluitet. Vbi autem subiit, corpus subinde amplius emollitur. An quia oleum natura calidum est: calidum autem quodque & siccat, & indurat. At membris fatigatis, siccitas & durities incommodæ omnino sunt, mistum igitur aquæ cõ plus iuuat, quò minus siccat. 7 Cur lassis corporibus euomendum præcipitur, cùm tamen vomitus sit laboriosus? An quòd lassitudo collisis ossibus, aut prestatis, aut fatigatis consequi solet: quos quidem affectus patiuntur extrinsecus, aut intrinsecus, idque bifariam: aut enim cũ copia carnis vires exuperauit ossium, aut cùm frequens corpus se cæteroro corpori miscuit, quo locum sibi obtinere aptè non possit: quale genus excrementorum est. Pondera enim quæcunque extrinsecus corpori applicentur, laboriosiora sunt, quàm ipsa corporis membra, etiam

Argumentũ, quòd qui plus æquo vel edetint, vel biberint, hi minus quàm laborarint, quàm ieiuni, grauius tamen fatigãtur: quoniã cibus locũ suũ nõ obtinet, vipote qui adhuc maneat crudus. Cùm aũt fatigatio macerat atq. colliquefacit, colliquamentũ autẽ nõnisi excrementũ sit, hoc est quod lassitudinem mouet, dum temerè vagatur, occurritque ossibus, & neruis, & intimis carnisque cæsa, soluta, patefactãque tandat, quod fatigationem inducit, meritò hominem recreat, liberãtque à lassitudine: corpus enim quale principio fuerit tale restituit. Elaxat autem vomitus, non nimij motus ratione, sed si ita fuerit, vt non plenè agitur. Copia enim ciborum, quæ in ventriculo remanserit, & excrementa, quæ his incidant cibis, faciunt vt lassitudo vomitum consequatur, quemadmodum in corporibus nimium impletis dictum iam est. Quod si nec illis causis lassescendi labor inferat, sed cùm ita esse haberent, laborarint, nec iis, qui non totum cibum eiecerint, vomitus causã fore lassescendi. Nam si hoc esset, haud erat quòd non omnibus euomentibus lassitudo incideret: nunc verò multi post, vbi euomuerunt, alacriores certè redduntur.

8 Cur laboriosius brachio est inanem iactare manum, quàm cum lapide? An quod inani iactura brachium quasi conuellitur vehementius: nulla enim in re nititur, quemadmodum cùm mittit, missili obdito, fulcire se potest. Huic proximè saltans quoque ponderibus susceptis innititur. Et qui currit, manus obquatiens, se sustentat. Quamobrem ille plus prosilit halteres tenens, quàm non tenens: hic verò locius currit manus obquatiens, quàm nõ obquatiens. 9 Quam ob causam cursus velox tam in hominum genere, quàm in cæterorum animantium facit, vt capita à morbo tententur? Quanquam cursus vnusquisque detrahere ad ima genus omne excrementorum putatur, vt ambulatio: quapropter crura eorum implentur, qui nimium ambulant, quoniam de parte superiore ad imam labitur & alimentum omne, & excrementum. An motus quidem vbique agere idẽ potest. Verùm motus velox, cùm vires intẽdit, & spiritũ retinet, caput concalfacit, eiúsque venas nimirũ inflat, & attrahẽtes reddit facultatis externæ, vt frigoris, vel caloris: adde quæ in pectore continẽtur. Nã ea quoq; attrahi necesse est

Universidad de Deusto Biblioteca

10 Cur locis æqualibus, quàm inæqualibus, magis fatigatur: ocyus autẽ iter æquale, quàm inæquale cõficitur? An minus laboriosũ est, cùm motus nõ semper eodẽ habitu agitur: quod in gressu inæquali potius fit: ocyus.n. ingredimur, vbi minus cõtra naturã mouemur. Ergo per locũ æqualẽ parẽ, atq; frequenter & ponitur, & attollitur: per inæqualẽ autẽ, contrà. Atqui ratio attollendi contra naturã est: vi nanque omnem attollendi vsum exequimur. Quod autẽ per singulos gradus paulũ redditur, id multum per multos demum exoltat.

11 Cur in planis laboriosius accubamus, quàm in cõcauis? An eadẽ ratio est, cur etiã in conuexis laboriosius, quàm planis? Cùm enim pondus corporis se eundẽ in locum, in sedendo, accubandóve colligit, facit per afflictionẽ vt laboretur. Incuruũ igitur quàm rectum, idque quàm concauũ magis tale se exhibet: nostrum etenim corpus in orbem se colligit potiùs, quàm dirigat in processum. Quæ autẽ eiusmodi sunt, hæc per plura attinguntur à concauis, quàm à planis. His eisdem de causis etiam fit, vt quæ cedunt, minus, quàm dura, & renitentia, fatigent, & in accubando, & in sedendo. 12 Cur breues deambulationes fatigationem mouere amplius solent? An quia cutem laxant, incomptæq; sunt: faciũt enim vt ægre subsistatur. De contrario autem in contrarium frequenter mutari, laboriosum est: neutri nanq; assuescere sinit. Quæ quidẽ assuescẽdi ratio, vacat fatigatione: vtrique autẽ simul vt assuescas, fieri nõ potest. 13 Cur qui equo vehuntur, quo lõgius equus decurrerit, eo magis emittere lacrymas solent? Vtrum quoniam aer, qui se obiectat, subinde eo frigidior est, quo minus teporis corpus attigerit. Quod iis etiam euenit, qui cursum nudo corpore agunt: frigus autem mouere lacrymam potest. An contrà. Res enim calida lacrymam ciet, velut Sol. Motus autem nimium calorem efficere potest. An propter ictum illarum ab aere illud accidit. Quomodo enim venti aduersi oculos perturbant, sic aer occursans eò magis ferire potest, quò equus velocius agitatur. 14 Cur cætera membra, cùm perfricantur, pleniora euadant: venter autem soleat extenuari? An perfrictione proximus vehementiore extenuatur, cùm is etiam impleri soleat illa fricandi ratione, quam paulatim amplificando admouemus, sed non æquè proficit, atque caro, qua de re quæritur: quippe cùm omnino in exercitando, laborandóque venter præcipuè extenuetur. Ratio igitur, quòd optima quæque concalfacta liquescunt, & ea magis, quæ intensa suapte natura sunt: venter autem cutaneus est, cutis verò sua natura tensionem habet. Sed enim quòd venter celerrimè opimatur, ideo & pingue aliquid semper obtinet, nisi morbo laboret. Cuius rei causam dixerim, quòd cibo ex vicino positus est. Cùm igitur omnino pingue res propria naturæ nõ sit, sed aduentitium, nec ita necessarium, vt caro adhæreat: ideo & exercitandi, & perfricandi agitatio ventrem concalfaciens, liquefacit, & macerat, alimentúmque, quod inde redũdet, membris cæteris dispertit: quamobrem sedilẽ ventrem opimat, reliquum corpus extenuat. Motiones verò, perfrictionésque ventrem extenuant, reliquum corpus implẽt, & augent.

[illegible]

[illegible]

15 Cur peracto longo itinere, aut cursu, si quis se super summos constituerit, digitos, calces pedum conquatiuntur, proniq́ue deorsum labuntur? An propter continuatum, vehementémque motum concitati nerui nondum requiescũt. Fit enim sæpe, vt animus euincere corpus totum possit: membra autem singula inhibere non possit, vbi se quendam in modum commouere. non enim cor, non penem excitum, residere animus cogere potest. Ratio autem rei, quam quærimus, est, quòd multum spiritus circa neruos deuehitur, quod non, simul ac substiteris, refrigescere potest. Is igitur spiritus cõcutiens, veluti subtrahendo suo motu deducit, facitque vt pars remotissima minimè contineatur. Itaque calces tremiscunt, quemadmodum imum labrum hominis irati.

16 Qua de causa qui non concitatè admodum currunt, numerosè respirant? Vtrum quòd numerus omnis mensurã certo recipit motu. Talis autem motus est, qui per æquas agitur portiones, quemadmodũ agunt, qui currunt leniter. Ergo simul atque agere cursum inceperint, respirant ita, vt cùm spiratio per compares vices propter partem metiendi motum reddatur, numerũ, siue modulationem possit continuare. An quòd omnis spirãdi ratio compari vicissitudine cõfici solet, modò quis non retineat, sed tenori trahendi à natura determinato vtatur. Igitur cùm sudamus, aut ambulamus, quòd motus corporis mediocris est, numerus palàm non fieri potest: cùm item cursum concitatè agimus, quòd sensus consequi motum nequeat, numerum percipere respirandi haudquaquam valemus. At cùm mediocriter nosipsi concitemus, motus ipse mediocris modum respirandi sensibilem præstans,

explicare numerum potest. 17 Quare inter currendum aer in flatum conuerti nobis videatur? Verum quoniã dum per cursum agitamur, aerem corporibus nostris continentem excitamus, quod non nisi flatum mouere profectò est: quocirca non solùm videtur, sed etiam verò in flatum aer conuertitur. An quòd in currendo aerem impetu nostro violemus: quo facto, sensu aeris per motum magis afficiamur. Ergo rectè in flatum aer se conuertere videatur: hoc enim ratione impetus potest euenire. 18 Quamobrem currentes potius cadimus, quàm ambulantes? An quòd magis, quàm moueamur, attollimur: hoc enim inter cursum, & ambulationem interest. 19 Cur ascendentes genibus, descendentes femoribus elaboramus? An quoniam dum ascendimus, corpus sursum iactamus, distensionémque corporis, genuúmq; mouemus, ex quo genibus laborandum est. Procliuis autem locis, eo femoribus laboratur, quòd iis ipsis enixi crura submouemus. Adhæc, omne, quod præter naturam fit, laborem, doloremque mouet. Est autem secundum naturam genibus vt antè flectantur: femoribus autem, vt retro. At locis accliuis genua retro flectũtur, nam inniti, firmarique volumus: procliuis autem femora antè coguntur: corpus enim se pronum, propensúmque ita defert. 20 Cur in itinere media femoris parte potissimum fatigari solemus? An quòd longi cuiusque, atque continui pars potissimum media laborat, cùm scilicet stabilitum, fixúmque manet: quamobrem hæc præcipuè rumpitur. Femur autẽ tale est. Ergo partem potissimum mediam eius fatigare meritò solemus. 21 Quam ob causam qui humida constant natura facilè à labore æstúque strangulantur? An quòd humor concalfactus transit in aera, itaque aerius vrit. Ergo cùm ob nimietatem facultas submouendi non datur, refrigeratio nulla subsequitur. atque ita celeriter homo calore insito & aduenticio exardescit. Quapropter sudor, spiritúsque secessio eos iuuant, qui se exercent, qui denique laboribus se dederunt. Cùm enim humor discernitur, atque extenuatur, spiritum inde enasci necessarium est.

22 Quare corpora, quæ modicè constant, temperatáque sunt, in morbum sæpius incidunt, & facilius curantur? An vtrunque eadem de causa euenit. Est enim æquabile, quod modicum est.

A τὸν ῥυθμὸν εἰδεῖ. ιζ Διὰ τί ἐν τῷ τρέχειν ἐκπνευματοῦσθαι δοκεῖ ἡμῖν ὁ ἀήρ; [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible] A B C D E F

A Quòd autem æquabile, id compatibilius est. Quam ob rem si qua eius pars laborauit, protinus autem collaborat. Immodicum autem contrà, vtpote quòd seiunctius sit, partium suarum vitia minus hauriit, minúsque consentiens est. Ergo sæpius id in morbum hac de causa incidit: facilius autem curatur, quoniam malum partium commune omnium est. Eò nanque debilius redditur, quò se in plura digesserit, itaque curabilius est. Immodicum verò illud, vt quod rem communem cum partibus non habeat, minus quidem ægrotat, sed difficilius curatur, quoniam malum vehementius viget. 23 Cur æqualibus, quàm inæqualibus locis, magis fatigari solemus, ocyus autem iter æquale, quàm inæquale, expedimus? An quòd minus laboris tum est, cùm non assiduè habitu eodem mouemur: quemadmodum in gressu æquabili potius agitur: ocius verò ingredimur, vbi minus pari tempore attollimus. Ergo per locum æqualem vsus attollendi exiguus est, atque frequens: per inæqualem autem è contrario. Quod verò per singulos gradus paulum redditur, multũ id per multos demũ exultat. 24 Cur femora in descendendo, tibiæ in ascendendo laborant? An labor in ascendendo est, quà corpus attollitur. Fit enim, vt totum corpus nobis oneri sit. Itaque cui totum incumbit, & quo totum attollitur, id præcipuè premitur, atque laborat, hoc autem tibia est. Postremam enim hæc longitudinem tenet, nec modo pedis latitudinem aliquam sortitur. Vnde fit, vt hoc minus se valeat stabilire. itaque vt humeris, ita tibiis pondus sustinemus, laborémque ob eam rem, quo humerus maximè affici solet, tibia quoque patiatur necesse est. At in descendendo, quoniam corpus deorsum se defert, propellitq; contra naturam, hinc labor, & vexandi ratio prouenit. Itaque laborem huic præcipuè admouet, cui incumbit, quódque vexat. Atque tibia manet, thorax ponderi est, femur sustinet, atque vacillat, eo quòd & porrectum in longitudinem est, & supernè versatur, quà scilicet thorax procumbit. 25 Cur iter longius tum esse videtur, cùm ignari quãtum sit ambulamus, quàm cùm gnari, si modò res cæteræ pares adsint? An quòd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, rémque non determinatam pluris, quàm determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosti quantum sit, finitum id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciprocetur, animus cauillatus oberrat, infinitúmq; id esse videtur, quod finitum est.

[illegible]

Quam ob rem si quantum quodlibet determinatum non esse putetur, velut infinitum id esse videbitur, eo quòd aptum est vt sit determinatum. At si determinatum non sit, infinitum est. Ergo id quoque infinitum quodam modo videri necesse est, quod determinatum esse nequaquam videtur. 26 Cur femora magis, quàm tibiæ fatigantur? Vtrum quòd propè absunt ab ea parte, quæ excrementum continet: itaque vbi ea pars agitata nimium recaluerit, femora expeditiùs, ac pleniùs attrahere possunt, quàm tibiæ. An quòd femora continuatiore constant natura: laboratur enim præcipuè propter continui distractionem: quippe cùm etsi nullo excremento substante fessi sumus, tamen femoribus, ac lumbis acriùs laboramus. An quomodo inguina per ictum oriri nouimus, propter venarum, & neruorum societatem: ita etiam lassitudo potius in femur incumbit, quod quidem ab initio propius abest. An quòd femur eadem habitus ratione fungitur suo munere magis, quàm tibia: quæ quidem res laboriosior est. An quòd femora carnis copiam sustinent. Itaque res affatim in his inest, quam naturæ rationi tribuimus.

27 Quam ob causam tubercula, & vlcera nonnullis ex labore proueniunt? An corpore impuro motus concalfaciens, excrementa alia etiam cum sudore vaporatim destringit, quæ crassa, & humore prauo, hoc est, acuto, aut amaro, aut falso contenta secerni penitus suam ob concretionem non queunt. Itaque per carnem intumescunt, atque exulcerantur propter amari humoris violentiam. 28 Cur non protinus ab exercitatione, aut medicamento epoto cibus assumi debeat? An quòd adhuc corpus purgatur, needum à labore quiescit, excrementáque excita redundant. 29 Quam ob rem currere, quàm ambulare, difficilius est? An quòd plus oneris fert, qui currit: is enim elatus, ac pendens, onus super se totum sustinet. At qui ambulat, parte insistente vicissim sustentatur, quasi pariete admotus requiescat. 30 Cur non protinus ab exercitatione esurire incipimus? Vtrum propter colliquefactionis residua, dum penitus concoquantur? An propter spiritum quem labor ex humore subdito mouet? An propter sitim, quam laboris calor inducit: hæc enim accidunt omnia.

31 Cur genitura in somnis iis profluere solet, qui aut labore lassescunt, aut tabe consumuntur? An quòd omnino ita constitutis natura [illegible] & humida constant: semen enim tale natura est.

[illegible]

Quod autem tale est ex iis, qui tali habitu sunt, potissimum profluit, cùm calor somni accessit: quippe cum corpora tantisper exiguum momentum desiderent. Idque intrinsecus, non extrinsecus. Lassi autem, & tabescentes ita affecti sunt: redundant enim, & elassati colliquamentis calidis propter fatigationem & motum, & tabefacti propter destillationem, & calorem, quem inflamatio mouet. 32 Quam ob causam crus suum sinistrum diutius perfricare cuique difficilius est, quàm dextrum? An quòd parte dextra laborare valemus: rebus autem præter naturam proficiscentibus annumeranda eiutis sinistri frictio est. Fit enim dextra transuersa in partem obiectam. Quæ autem præter naturam fiunt, hæc factu sunt difficilia. Sinistra verò manu partem perfricando dextram, nil tale percipimus: quoniam hæc neutram in partem apta, potensque est. 33 Cur cibum imminuere, laborem augere salubre est? An quia causam ægrotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc certè exultat, cùm aut cibus superest, aut labor deest. 34 Quam ob causam corpus, qui secundam conciliamus valetudinem, non densum, sed rarum reddendum sit? An vt vrbs locúsque quicunque salubris est, qui placidè aspiratur: quapropter & mare quoque salubre est: ita etiam corpus, quod spiratius est, sanitati opportunius constat. Aut enim nullum recrementum exister, aut, quod extiterit, quàm primum excernatur, danda opera est, corpúsque est semper ita regendum, vt simul atque excrementum admisit, habeat qua parte illud excernat, sitque motui deditum, non quieti. Quòd enim manet, putrescit modo aquæ immotæ, putrescēs verò morbum committit: at quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (sic enim pronè vt inuisibilia foramina claudantur) sic raro, solutóque accedat necesse est. Quam ob rem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est. spissatur enim caro, & concalescit, corpúsque parte interiore humidius redditur, quantum enim humoris residet, abolerur: quantum intestinum est, manet intactum. Qua ratione quoque carnes assæ elixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quæ nulla egeat demptione, sed interna potius eam desiderant. Inde igitur, vt è remoto, non nisi cum labore sudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatem digeri potest.

33 Cur breues deambulationes laboriosiores sunt? An quòd crebro subsistimus, neque æquabili incessu mouemur, cùm flectimus, quod certè laboriosum est.

34 Cur in Sole cùm stamus, amplius recalescimus, quàm cum mouemur, cùm tamen motus omnis vim calfactoriam habeat? An non omne mouendi genus calfacit, sed est etiam quod refrigeret. Quod etiam in ollis ferventibus patet, quoties eas affamus, aut verrimus. An quia cùm stamus, calor permanentis autem, cùm permanet, amplius calfacit, quàm cùm mouetur. Corpus etenim nostrum vaporem de se quendam mittit assiduè tepidum, qui proximum aërem tepefacit: quemadmodum initio. Cùm igitur quiescimus, aër nos circumfundens, calidus ob prædictam causam redditur. At cùm mouemur, flatus excitatur, qui refrigerare nos potest, flatus enim quilibet frigidus est. 35 Quam ob causam qui equo currunt, quò contentius cursum arripit equus, eo magis lacrymas mittunt: & qui pedibus, eo magis, quò intenderint vehementius? Verum quoniam aër occurrens frigidus est: frigus enim lacrymas mouet, quippe quòd contrahendo, condensandóque carnem, humorem exprimat. An potius contrà, calor enim sudorem elicit: lachryma autem sudor quidam est. Quapropter à concalfactione vtrunque mouetur. & sudor & lacryma, falsáque pariter ambo sentiuntur: calorem autem efficere motus potest. An propter aëris ictum. Quomodo enim flatus aduersi oculos perturbant, ita etiam aër, qui se obiectat. Quo igitur quis contentius equum agitat, aut ipse currit, eo magis ictus quodam molli obuertebat, & ferit: quo fit, vt se lachrymæ promant, scilicet meatibus oculorum relaxatis appulsu eiusmodi. Omnis etenim ictus, vim aut secandi habet, aut collidendi, & contundendi. 36 Cur æstiuis lassitudinibus balneo, hybernis vnctione mederi conueniat? An hybernis vnctio datur propter horrores, mutationésque vrgentes: per calorem enim laxandum est, qui membra tepescere faciat: oleum verò calidum est. At in æstate humefaciendum censetur, quoniam tempus id siccum est, nec metus interpellis horroris, eo quòd status temporis ad reporem ingenuè vergit: hinc etiam eibus parcus, potio liberalis per æstatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Potioni namque per æstatem ob temporum siccitatem indulgendum ex toto est: omnis verò cibi communis temporum omnium est, sed magis æstati conuenit, ne ob habitum temporis

temporis feruentem, corpus cibo immodico pressum exæstuet. 37 Quamobrem qui cursum concitate agunt, conuulsis maximè corripiantur, vbi quis inter currendum e s subsiteret? An quod ea potissimum diuellantur, quæ in partem contrariam vehementer trahimus, atque mouemus. Cùm igitur homini currenti, vehementérque membra vltrà propellenti, quis oboiam fictus obsisteret, accidit vt in partem retorqueantur contrariam, quæ adhuc antè pertendunt, atque proripiunt. Itaque diuulsio eo vehementior incidit, quo cursus contentiùs agitur. 38 Cur ambulationes minus laboriosæ sunt, quæ inæquales, quàm quæ rectæ aguntur? An quod elatio erecta secundum naturam corporis vniuersi est. Ideo ambulationes, quas loca æquabilia præstant, laboriosiores, quàm inæquabiles sunt, quod in easdem partes laborem admouent, quod inæquales illæ non faciunt: dispertiunt enim magis in omnes corporis partes. Calidis vero temporibus, arctæ ambulationes plus valent, quàm frigidis, quippe quæ partibus externis laboris plus adferant, & quidem sudorem ob eam rem euocando extenuent. Frigidis contrà carnem reddunt constantiorem, & stomachum excitant, ciborúmque faciunt auidiorem. Partibus enim internis calorem augent, membrisque ad frigoris appulsum torpentibus, locum intimum calore amplificato efficacius purgant. Carnem verò solidiorem efficiunt, vt quæ per eam vniuersam nequeant superare. Acclines etiam ambulationes laboriosiores sunt, quàm declines, magisque extenuant. Faciunt enim acclines, vt lumbi potissimum laborent: declines, vt femora. Pondus enim totum femoribus incumbens, grauissimè premit: quod item, cùm præter naturam sursum efferri à calore cogatur, maiorem in modum calefacit. Itaque efficitur, vt arduum ambulandi genus sudores moueat, spiritum suspendendo extenuet, lumbis dolorem infligat: crura enim magna cum difficultate se in sublime reciptunt, lumbos inflectunt, frangunt, euellunt: quibus de causis labor præcipuus sequatur, necesse est. Locis autem duris, aere nitentibus habitæ ambulationes, musculos, & neruos crutium effatigant, quippe quæ contentiones tam nexuis, quàm musculis moueant, cùm enixu agantur violento. Mollibus verò & cedentibus locis facta ambulatione, articuli potissimum sentiunt. Flexus enim articulorum percrebrescit, cùm solùm succumbat, dilabatur, & cedat. Eadem autem quæstio est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

39 Cur locis arduis difficilius ambulemus? An quoniam omnis ingressus attollentia, & positione conficitur. Attollere igitur præter naturam est, ponere secundum naturam, proponere medium tenet. Inambulando autem locis arduis, multum fortis illius auersæ à natura proculdubio est. 40 Quare qui cursum ex equo arripiunt, minus decidunt? An quòd magis cauent, quàm timent.

Eorum quæ ad sessionem, accubitum, & habitum corporis pertinent, Sectio sexta, cuius quæstiones 7.

CVr sedile alios impleat, alios extenuet? Vtrum habitus corporum distent inter sese, vt alij calidi, alij frigidi sint. Ergo si ita est, calidi implentur: cibum enim corpus vi sui caloris exuperat. Frigidi autem, quòd aduentitium calorem desiderant, quem ex mouendi ratione potissimum corpus acquirit, concoquere nequeunt, dum quiescunt. An quòd alij excrementis redundant, & ob eam rem motum, qui ea consumat, desiderant, alij non. 2 Cur partes corporis distendendæ sint? quod qui se exercitant, facere consueuerunt. An quòd meatus spiritu suo perpurgari oporteat. 3 Cur inflexo corpore cubare melius est, quod etiam medici pleríque præcipiunt? An quòd venter, cùm recalescit, concoquere celerius potest: sic autem fit vt recaleat. Ad hæc locum flatibus dare, in quem incumbant, & innitantur, oportet: ita enim minimè infestabunt. Hinc enim & varices, & cæteri abscessus iuuant, quòd ventriculos continent, in quibus flatum recipere queunt. Ergo corpore extento, cauerna nulla eiusmodi adiri potest: locum etenim omnem viscera occupant. Inflexo autem, singula laxantur, & sinuantur. 4 Cur vertigo surgenti potius accidat, quàm sedenti? An quoniam quiescenti humor vniuersus vnum in membrum se colligit: ex quo cruda etiam oua nequeunt circumuerti, sed protinus decidunt: mouenti autem, humor se æquè expandit. Surgimus igitur à quiete, qua ita affecti sumus: sedemus verò à motu, quo humor æquabili modo quàque versus se porrigit.

5 Quam ob causam cùm parte corporis dextera cubamus, somnus magis accedit? Vtrum quòd vigilantes contra, quàm dormientes, habemus. Ergo cùm vigilando parte accubemus sinistra, contrariũ sequetur in dormiẽdo, initio, cũ id cõtrariũ fit.

A [illegible]

B Ὅσα ἐκ τοῦ πῶς καθῆσθαι καὶ κατακεῖσθαι συμβαίνει. ϛ.

Δ[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

Ὅσα ἐκ συμπαθείας. ζ.

Δ[illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

A An quòd somnus priuatio motionis est. Partes igitur, quarum mouere interest, quiescant oportet: dextrarum autem partium mouere interest. Cùm autem ita accubamus, veluti initium quoddam resurgendi detentum obligatúmque habemus. 6 Cur torpeamus, & cur manus potissimũ & pedes? An quòd corporis refrigeratio est: fit enim propter sanguinis priuationem, translationémq. Manus autem, & pedes, omnium maximè partiũ carnis inopes, nerui vbi eius sunt, sed præcipuè pedes, itaque B ad refrigerationem celerem sua natura nimium habiles redduntur. 7 Cur libẽter in latus accubamus sinistrum, in dextrum autem potius dormimus? Vtrum quoniam conuersi ad lucem, minus dormire possumus: somnus enim in tenebris ocyus obrepit. An quòd dum in latus accubamus sinistrum, vigilare magna ex parte consueuimus, & operum functio sic nobis expe- C ditior est. Itaque ad contrarium opus contrarius habitus, siue situs requiritur. Inuitatur autem quisque magis ad opus fungendum habitus sui ratione.

Quæ leguntur in Græco contextu problemata 2. 3. 5. 7. omissa sunt à Gaza: vel quia in eius libris non extarent, vel quia in sequentibus huius sectionis problem. eadem quæstiones tractentur. Idem vltima duo problemata huius sect. D *non erat hic interpretatus: sed in sectione prima, vnde versionem repetiimus: quod & alibi factum. multa enim à Gaza multis locis omissa.*

Eorum quæ ad consensum naturæ animantium pertinent Sectio septima, cuius quæstiones 5.

CVr à morbis nonnullis ægrotant, qui appropinquarint, à sanitate nemo sanari potest? An quoniam morbus motio E est, sanitas autem quies, ergo ille mouere potest. An quòd alterum non voluntariè, alterũ voluntariè accidit: res autem non voluntariæ, à voluntariis consultisq. plurimum differunt. 5 Quid est quòd nonnulla ex iis, quæ auditu tristia nobis occurrerũt, vt inhorrescamus, efficiũt: vt serra, cùm exacuitur, & pumex cùm secatur lapis, cùm mola frigitur. Quæ autẽ notæ affe F ctionũ parẽt aspectui, hæc genera affectionũ ipsa in nobis creãtidentes, n. stupescũt, cùm aliquos rẽ acidam edẽtes aspicimus.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et plerique cùm homines laqueo suspendi, vel aliter strangulari viderent, ipsi defecerunt. An quòd vox omnis, genúsque omne strependi spiritus est, qui nostrum subiens sensum, mouere nos soleat cùm q. suum motum vel magnitudine, vel pulsu vehementiore amplificauit, aliquid ex iis, quæ nostro in corpore latent, immutat, & sæpe interimit. Lego spiritus, qui quanuis magni, senes tamè adierunt, ij sedè ipsam commouent sentiendi, & lætitia ob eam rem nos afficiunt. Asperi autem quoniam ictum inferunt vehementiorem, sedem vtique illam concutiunt, longéque pro ictus sui facultate se porrigunt, quòd idem res quoque frigidæ faciunt. Frigiditas enim, vis quædam est: sed hanc horrorem inuehere posse, dictum iam est. Asperitas verò, quòd pulsu frequente initium pilorum concutiens, in partem pelli aduersam, efficit vt pili se erigant: pulso nanque initio, eacumen pilorum se transferat in partem aduersam necesse est. Itaque fit, vt pili exurgant, omnes enim deorsum procumbunt. Et spiritus quoque qui per aures corpori se insinuat, de summis ad ima se defert. Ergo cùm soni, quos modò diximus, asperi sint, horror vtique ob causam prædictam moueri potest. Sed euenit, vt exteris partibus potius, quàm in capite, moueatur: quoniam vt pili partium exterarum imbecilliores sunt, sic affectus hic imbecillus occurrit. Cùm verò sensus audiendi, quàm videndi, obtusior sit, affectus quoque hebetiores per summa errant, qui ab eo ipso proficiscuntur. Horror autem talis est, quam ob rem multis ac variis causis existit. Sensus videndi verò, cùm omnium exquisitissimus certè sit, euenit quoque ipsa pro sua præstantia solet ingerere, Quocirca efficitur, vt ipsi veri affectus proficisci ex eo possint, quamuis verò leuiores. At in sensu audiendi, vt ipsos minimè, sic eorum expectationem nimirum horremus: rei enim tristis, & anxiæ expectatio existit. 6 Cur oscitanti sæpe in oscitando respondemus: & cùm mingentem quempiam videmus, ad mingendum mouemur? quod iumentis præcipuè accidit. An propter memoriam: mouemur enim ea ipsa parte, quoties meminerimus. Hominibus tamen, quia sensu præditi sunt facilliori statim vbi viderunt, euenit, vt moueantur, reminiscantúrque: iumentis autem vidisse nō satis est, sed alio quoque sensu opus est. Quamobrē addito etiā olfactu, mouentur: quoniam sensus hic in hgutia mobilior est. Vnde fit vt eodē in loco sequentia mingāt omnia, quo primum eminxerit:

A καὶ δὲ ἀπαγχομένοις ἔνιοι ἐρῶντες, ἀπολιπόν-
χοισι. ἢ ὅτι φωνὴ μὲν πᾶσα καὶ ἡ φόρβη,
[ἢ πνεῦμα δὲ· οὗτο δ' αἰσθάνεται ἡμῶν, πνεῦ-
μα κινεῖ· κινοῦν δ' μᾶλλον, ἢ διὰ μεγέ-
θος, ἢ διὰ πληγὴν σφοδρότερον, ποιοῦν ἢ
δόξειεν τι τῆς ἐν ἡμῖν. τὰ μὲν οὖν μεγάλα
καὶ λεῖα πνεύματα, τὸν τῆς αἰσθήσεως τόπον
αὐτὸν κινεῖ· (διὸ καὶ ἀδιάφορα τὰ πταίσματα) τὰ
B δὲ τραχέα, ποιοῦντα πληγὴν σφοδρὰν, πάν-
τι τὸν τόπον, καὶ πάντα διαδίδωσι τὸν τῆς ψυ-
χῆς ἀναίμου. διαδίδωσι δ' καὶ τὰ ψυχρὰ
πάντα· ἀνάγκη γὰρ ὄντα ἀψυχόντα. αὐτὰ
μὲν οὖν ὅτι φρίττειν ποιεῖ, εἴρηται· τὰ δὲ βα-
κτὰ, τῇ πληγῇ ποιεῖν συκεῖν, σφοδρὸν ὄντα
τῇ αὐξῇ τῆς τριχὸς, ἀναγκαῖον τὴν
ἐναντίαν· ἀποδουμένης δ', ἀνάγκη τὴν
C κορυφὴν τῶν τριχῶν ἀπάντων γίνεσθαι· ἀνα-
συμβαίνει γὰρ ἐστὶ ἀνωτέω· πάντων γὰρ τῶν τρι-
χῶν κάτω· τὰ δὲ φορὰ τῶν διὰ τὸ ἀκοῦ· τοῦ-
μαντος, οὐ τὸ σῶμα ἀνῶδες κάτω ἔχει, ὅταν
οὖν τραχὺν τὴν ἀρτηρίαν ψόφον, ὁ φόβος
γίνεται· ἀδ διὰ τὸ ἀρτηρία. γίνεται δ' αὐ-
τῶν μᾶλλον τῇ δόξῃ πάσχειν, ἢ ἐν τῷ κεφα-
λῇ· διὰ τὸ τὰς ἀκοὰς ἀδύνατον τοῦ-
τῷ, καὶ τὸ πάθος ἀδύνατον. τοῦ μὲν οὖν ἀκοῦ-
D ουσιν ἀμβλυτέρας ἀδύνατον ἢ τῆς ὄψεως,
ὅλοτρόπως καὶ τὰ πάθη γίνεται ἀσθενέ-
ρα· ἢ δὲ ὄψις, ποιοῦν διὰ τὴν ἀκοὴν καὶ
ἀόρατον γίνεται. τῆς δ' ὄψεως ἐπιφανεστέρας
οὔσης ἀμβλυτέρας ἀδύνατον, κάλλιστον δ' τὰ συμβαί-
νοντα γίνεται ἀπ' αὐτῆς· [διὸ τῶν ἀπ' αὐτῆς τὰ δόξα
τῆς ἀληθείας πολὺ συμβαίνει γίνεσθαι ἀπ'
αὐτῆς] ἐλαφρότερα δὲ τῆς ἀληθείας. διὸ
δὲ τῆς ἀκοῆς, ἀνάγκη ἀφ' οὗ. πλὴν δ' ἀπ' αὐτῆς
E φορεσθαίας φαίνεται· ἀλλ' γὰρ κρείττω
φορεσθαίας ἔχει. 5 Διὰ τί χρεμπτόμε-
νοι ἀπαντῶμεν· καὶ ὅταν ἀφορῶμεν ἐν-
δοῦντι, οὐρεῖν, καὶ μάλιστα τὰ ὑπόζυγα,
ἢ διὰ τὴν μνήμην, ὅταν γὰρ μνησθῶ, κινεῖ-
ται τῶν τῶν μορίων· τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις,
διὰ τὸ δυνατωτέρους εἶναι, ἐνίοτε ἤδη συμ-
βαίνει καὶ κινεῖσθαι καὶ ἀναμιμνήσκεσθαι·
τοῖς δ' ὑποζύγιοις, οὐκ αὐτάρκες τὸ ἔνιον, δεῖ καὶ
φορεσθῆναι καὶ ἀφῆς αἰσθάνεσθαι· διὸ καὶ
ὀσφρανθέντα· ἐπὶ δὲ κινεῖται αὐτῶν ἢ ἀδ-
ὀσμὴ τῶν τόπων ἀφικνεῖται ἀφῆ διὰ τῶν ἐν τῷ ἀν-
τῶν τόπον ἀφικνεῖται αὐρᾷ, οὗ καὶ τὸ σφρᾶν· τὸ-

κίνη. τῶν γὰρ μάλιστα κινοῦσιν, ὅταν ἐ-
σφρανθῶσιν ὀσφρανθῶσιν οὗ, ὅταν πλα-
νῶνται. 6 Διὰ τί ἐπιπτῶν τρεμάδρω-
πα ἐλαμβῶν, ἢ κεφαλῆς, ἢ χρεοκλαμβῶν, ἢ
ἀφῆ τι τῶν ἐλεῶν πάσχοντα, συναλγοῦμεν τῷ
ἀναλόγῳ· ὅτι ἡ φύσις ἡμῖν κοινὴ ἅπασι; συ-
νιδόντες οὖν, ἐπειδὴ τι πεπόνθασι, τῷ
πάθει, διὰ τὴν οἰκειότητα. ἢ ὅτι ἀεὶ φο-
βῆται καὶ ἀνάγκη λαμβάνοντί τινος ὑπόμ-
νησις τῆς οἰκείας δυνάμεως, οὕτω καὶ ἡ
ἁφὴ αὐτὸ πάσχει, καὶ ὅτι τῶν ἀλγεῖν καὶ λυ-
πεῖν; » Διὰ τί ὀσφῦτιν καὶ ὀφθαλ-
μίας καὶ ψώρας εἰ πλεονάζοντες ἀλγοῦσι-
τες, ὅτι δὲ ὕδρωπες καὶ συρίγγες καὶ ὑπο-
πλοξίας, οὐχ ἁλίσκονται, οὐδὲ τῶν δεῦτερῶν ἢ
μὲν ὀφθαλμία, ὅτι ἀναστόμωσις ὁ ὀφθαλ-
μός, καὶ μάλιστα ἡμεῖσθαι τῶν ὀρυμάτων τῶν
δεῦτερον, τῶν πεσόντων ὑπὸ τῶν ἀπο-
πλίξεων· ἀπὸ δὲ ἀναστόμωσις οὐκ ἔστι τῶν
ἐναντίων· ἀποδουμένης δ', ἀνάγκη τὴν
C κορυφὴν τῶν τριχῶν ἀπάντων γίνεσθαι· ἀνα-
συμβαίνει γὰρ ἐστὶ ἀνωτέω· πάντων γὰρ τῶν τρι-
χῶν κάτω· τὰ δὲ φορὰ τῶν διὰ τὸ ἀκοῦ· τοῦ-
μαντος, οὐ τὸ σῶμα ἀνῶδες κάτω ἔχει, ὅταν
οὖν τραχὺν τὴν ἀρτηρίαν ψόφον, ὁ φόβος
γίνεται· ἀδ διὰ τὴν ἀρτηρία. γίνεται δ' αὐ-
τῶν μᾶλλον τῇ δόξῃ πάσχειν, ἢ ἐν τῷ κεφα-
λῇ· διὰ τὸ τὰς ἀκοὰς ἀδύνατον τοῦ-
τῷ, καὶ τὸ πάθος ἀδύνατον. τοῦ μὲν οὖν ἀκοῦ-
D ουσιν ἀμβλυτέρας ἀδύνατον ἢ τῆς ὄψεως,
ὅλοτρόπως καὶ τὰ πάθη γίνεται ἀσθενέ-
ρα· ἢ δὲ ὄψις, ποιοῦν διὰ τὴν ἀκοὴν καὶ
ἀόρατον γίνεται. τῆς δ' ὄψεως ἐπιφανεστέρας
οὔσης ἀμβλυτέρας ἀδύνατον, κάλλιστον δ' τὰ συμβαί-
νοντα γίνεται ἀπ' αὐτῆς· [διὸ τῶν ἀπ' αὐτῆς τὰ δόξα
τῆς ἀληθείας πολὺ συμβαίνει γίνεσθαι ἀπ'
αὐτῆς] ἐλαφρότερα δὲ τῆς ἀληθείας. διὸ
δὲ τῆς ἀκοῆς, ἀνάγκη ἀφ' οὗ. πλὴν δ' ἀπ' αὐτῆς
E φορεσθαίας φαίνεται· ἀλλ' γὰρ κρείττω
φορεσθαίας ἔχει. 5 Διὰ τί χρεμπτόμε-
νοι ἀπαντῶμεν· καὶ ὅταν ἀφορῶμεν ἐν-
δοῦντι, οὐρεῖν, καὶ μάλιστα τὰ ὑπόζυγα,
ἢ διὰ τὴν μνήμην, ὅταν γὰρ μνησθῶ, κινεῖ-
ται τῶν τῶν μορίων· τοῖς μὲν οὖν ἀνθρώποις,
διὰ τὸ δυνατωτέρους εἶναι, ἐνίοτε ἤδη συμ-
βαίνει καὶ κινεῖσθαι καὶ ἀναμιμνήσκεσθαι·
τοῖς δ' ὑποζύγιοις, οὐκ αὐτάρκες τὸ ἔνιον, δεῖ καὶ
φορεσθῆναι καὶ ἀφῆς αἰσθάνεσθαι· διὸ καὶ
ὀσφρανθέντα· ἐπὶ δὲ κινεῖται αὐτῶν ἢ ἀδ-
ὀσμὴ τῶν τόπων ἀφικνεῖται ἀφῆ διὰ τῶν ἐν τῷ ἀν-
τῶν τόπον ἀφικνεῖται αὐρᾷ, οὗ καὶ τὸ σφρᾶν· τὸ-

A eminxerit: tum enim præcipuè mouentur, eum olfaciunt: olfaciunt autem posteà quàm appropinquarunt. 7 Quamobrem cùm secari quempiam, aut vri, aut torqueri, aut aliqua re tetra affici videmus, animo vicem eius doleamus? An quòd omnium communis natura humana est: ignoscimus ergo, cùm tale quippiam inspexiouis, propter naturæ consortionem, & familiaritatem. An quomodo nates, & B aures delibationes quasdam rerum obductarum pro sua facultate concipiunt, sic etiam aspectus afficitur & à re delectabili, & à tristi. 8 Cur à tabe, & lippitudine, & scabie capiuntur, qui appropinquarunt ab aqua autem intercute, aut febre, aut stupore attonito, aut aliquo ex numero cæterorum malorum capi nequeunt? An à lippitudine, quoniam oculus pars nostri corporis mobilissima est, cæterarum maximè omnium rei sibi obiectæ similis redi potest, quippe qui facilè moueatur ab C eo, quod moueat: itaque fit, vt cùm perturbatum obspicit oculum, facilè ipse etiam perturbetur. Tabis autem contagio ideò fit, quoniam spiritum vitiat, grauémque reddit. Celerrimè autem omnes morbis arripiuntur iis, qui spiritu corrupto prouenunt, quale est omne pestilens genus: qui autem appropinquarit, talem profectò spiritum trahit, qualem æger ille reddi- D derit. Ægrotat igitur, quia morbiferum est, quod spiritu trahitur. Ab vno autem morbum excipit, quoniam vnus ille fio spirat cæteri secutorundem verò, quia quo ægrotarit, hoc non aliter spirat, quàm fuerit affectus. Sed scabies magis, quàm lepra, cæteráque vitia generis eiusdem, afficere potest: quoniam per summa corporis errat, & humore maneat glutinoso: genus nanque prurientium autem tale est. Iaz- E que id ipsum quia per summa oritur, glutinosúmque est, nimirum ideirco attingere potest: cætera nequeunt, vel quia non per summa proueniunt, vel quia persistere suam ob siccitatem non possunt, quamuis per summam cutem oriantur. 9 Vtrum ptisana ordeacea leuior, & ad morbos accommodatior, quàm tritica sit? Hanc enim nonnulli anteponunt, argumentúmque ex pistoribus capiunt, quòd multò solocariores sunt qui tritici, quàm qui ordeacei pisturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius est: quod autem humidius est, concoctionem desideratat plenioremm. Sed nihil prohibet, quò minus vt concoctu quid difficilius ordeū habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præstet: hoc enim non humidius tantum triticum est, sed frigidius etiam: qualis certè sorbitio, obúsque competit febrienti, vt paululum alat, & satis refrigeret, quod ptisana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hinc alimenti parum, idque frigidius solum præstat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

10 Cur dentium stupores portulaca hebetat, aut sal tollere potest? An portulaca, quia lentum quendam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquantisper confringenti paescit: haeret enim, ac trahitur. Lentor igitur subiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento saporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit.

Eorum quæ ad rigorem, atque horrorem pertinent: Gellio ediauxionis quæstiones 19.

Qva de causa liuidi, qui rigent, efficiuntur? An quoniam sanguis appulsu frigoris gelascit, gelatus autem nigrescit propter caloris inopiam: albedo namque igni tribuitur. Quapropter iis maximè qui ætate processerunt, caro liuescit, eo quòd calorem minimum obtineant.

Desiderantur hic problemata 8. 9. 8., quorum magna pars extat alibi.

2 Cur extremæ corporis maximè rigent? An propter angustiam? foramina enim, quæ in his insunt angusta, parum obtinêt sanguinis, & ob eam rem parum caloris sortiuntur. sanguis enim calidus est. 3 Cur pedes magis tunc rigent, cùm suspensi tenentur? Vtrum quòd frigus amplius ad eos aspirat. An quòd sanguis in breuiorem se contrahit partem: itaque reliquum frigori opportuniùs redditur, cùm calor desit.

4 Cur homines pleni admodum rigent, cùm tamen pingue omne calidum sit? An propter amplitudinem molis, vt longè à calore interiore distant partes extremæ corporis, sic propè ab extremo frigore absunt. 5 Cur tempore frigido maximè vis illa fimis intolerabilis incidat, qui eximinus appetitus vocatus est, & hyberno potiùs, quàm æstiuo? An quòd vitium hoc ob inopiam alimenti sicci solet accidere. Tempore autem frigido, & hyberno, cùm calor in angusta se contrahit, ocyùs interdù deficit alimentù: quod cùm defuerit, vitium id esuriendi accidere consentaneum est. Ac si in ea cibi vitiosa cupiditate, resolutio, imbecillitásque secuta est, materia fluti in interna corporis à collecto calore colliquescit: quæ si ad locù cibo à natura destinatù influxerit, pro cibo se ipsam corpori applicabit. Sed si spirãdi sedè adiuerit, obmutescere atq; languescere necesse est:

A 1 Διὰ τί [εἰωθ᾽] ἡ κενὶς καὶ τὸ ἰλλῆν εὐλύσει, καὶ ἐπὶ τὸ φυσᾶν, καὶ οὐ τἀναντία;

Ὅσα περὶ ῥῖγος καὶ φρίκης. κ.

Δια τί οἱ ῥιγοῦντες πελιδνοὶ γίνονται; ἢ διότι τὸ αἷμα πήγνυται διὰ τὸ ψῦχος πηγνύμενον δ᾽ μελαίνει, διὰ τὴν ἀποσβέσιν τοῦ θερμοῦ, οἷ δὲ λευκοί, τῷ πολλῷ χρόνῳ.

B τοῖς ἀρχαιοτέροις μᾶλλον πολιοῦται ἡ σὰρξ, ὅτι ἐλαχίστην ἔχει θερμότητα.

β Διὰ τί οἱ ῥιγοῦντες κρυοῦνται μᾶλλον; [ἢ] διότι πάντες οἱ ῥιγοῦντες μᾶλλον τὸ σῶμα κατέχουσι, ἢ δὲ κρυοῦται, ὅσῳ μᾶλλον ἡ εἰς τὸ ὅλον ἐλάττω γίνεται, κρυοῦται. ἅμα γὰρ πάντα συστέλλει, καὶ κρυοῦται.

γ Διὰ τί ἐν τῇ ψύχει ἐξόνυχες

C καὶ οἱ δακτυλιαῖοι, καὶ οἱ λυκοῦμβοι, ἢ οἱ ἀρχεβίβλοι. ἢ εἰς τρόπον τινὰ τὸ σκοτοδινιᾶν; ἢ διὰ τί οἱ ἀθλητὰ διέρχονται; οὐ ἴσχουσι; ἢ τὸ κρυοῦσθαι ἐν ὕδατι καὶ ἀπόμενος; ἢ τοιοῦτο ἢ ἀποδυσάμενοι τοῦ ἀέρος, ὅταν δοκῶσι τι ἔχειν; καὶ ἔχει θερμότητα ἐν αὐτῷ· ἢ δὲ πυκνὴ, θερμὸν, μὴ διέχει.

ε Διὰ τί μᾶλλον τὰ ἄκρα ῥιγοῦσι; ἢ διὰ στένωσιν; καὶ ἡ σὰρξ

D ἐνοῦσι ἔστι ἔνεστι, ἀλλ᾽ μικρὰ ἐστι, ἐλαχιστοθερμοτέρα ἐστὶ, τὸ γὰρ αἷμα θερμόν.

ϛ Διὰ τί αἱ μυῖαι ὅσον τὰ πτερὰ ῥιγοῦσι; ἢ διὰ στένωσιν; καὶ ἡ σὰρξ ἐν τοῖς πτεροῖς ἐστὶ, ἀλλ᾽ μικρὰ ἐστι, ἐλαχιστοθερμοτέρα ἐστὶ, τὸ γὰρ αἷμα θερμόν.

ζ Διὰ τί αἱ πυκνὰ πρὸς ῥιγοῦσι, τὰ πάντα θερμὰ ἐστι; ἢ διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι τὴν ἀναθυμίασιν τῷ ὑγρῷ,

E τὰ πυκνὰ, τὰ μὴ ἔνοθεν θερμοῦ, πάντα γίνεται πολὺ ἢ ἔξω ψυχρὸ, ὑγρὸ.

η Διὰ τί τὰ ἀρτέρια καὶ οὐρήσεις τὰ φλεβία; ἢ ὅτι κενοῦνται ἀφ᾽ φλεβία εἰς ἀρτέρια ψυχρὸν; κενοῦται γὰρ, ἢ ἀνὴρ κενὴ ψυχρὸν ἐστὶ, ἢ πολὺ φρίττει. θ Διὰ τί μᾶλλον βουλομένοις τοῖς τὸ ψῦχος, καὶ τὰ χρώματα μᾶλλον ἢ τὰ διέρχεται ἢ ἀνὴ [ἢ] μὴ βουλομένοις γίνεται δὲ ἐνδεῖν τὰς ἕξεις ὑγρὰς, ἢ δὲ [τὸ ψῦχος ἢ] τὸ χρῶσιν συστέλλουσιν τὰ ἐν τῷ θερμοῦ εἰς ἐλάττω τόπον, οὗτο δοκεῖν ὑπερβάλλειν τὸ ἐστὶ ὑγρὸ. τοῦτο δ᾽ γενομένου ἀναγκαῖον τὸ ἐστὶ ὑγρὸ καὶ ἀδύνατον γίνεσθαι τὸ σῶμα διὰ τὴν τῶν θερμῶν ἔλαττον.

Βουλομένοις εἶναι. ἢ δὲ ἐν τῇ βουλομένῃ ἔλαττον καὶ ἀδύνατον γίνεσθαι, συμβαίνει γὰρ γενομένου τὸ σῶμα διὰ τὴν τῶν θερμῶν ἔλαττον. εἰ γὰρ ἐστὶ εἰς τὸν ἥλιον τόπον, ἐστὶ ἐν ὑγρὸν γίνεσθαι τὸ σῶμα. καὶ δὲ δὴ τοῖς ἀρχαῖοις εἰκότως ἐλθεῖν, ἀφωνία καὶ ἀδύνατον συμβαίνει.

ἀφωνία ἢ, διὰ τὸ ἐμφράττεσθαι τὸν τῶν πνεύμονα πόρον. ἀδύνατον δ᾽, διὰ τὴν τῶν σώματος ἀνάγκην καὶ συνάψεις. τοῦτο δ᾽ καὶ ἐπὶ τῶν ἐλάττων ἢ βοῦλομαι γίνεται τοῖς τοιούτοις, διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τῶν πνεύμονος ἐξωθεν γίνεσθαι. πυκνὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ψῦχος τὸ θερμὸν ἐμβάλλειν, ποιεῖ τὴν βουλομένοις. καθάπερ καὶ ἐν τοῖς φόβοις πρόσωπον ἢ ἀκρωτήρια, ἀφίστασι τὸ πνεῦμον, παρακλεῖται οἱ

B ἀνὴ γίνεται· οὕτω καὶ οἱ βουλομένοις; μικρὰ ἀναπνεῖν κρίνεται ἐξ αὐτοῦ, βία καταδύσεις ἐκ τῆς φύσεως, μὴ φθείρεις δὲ τὴν τῶν ὑπερβάλλοντα γίνεται. τοῦτο γὰρ ἀπίστασι τὸ τῶν κρῶν φύσει ἀγγεῖα, καὶ κρατήσαντα εἰς τὴν φύσιν. ἀφέσεις μόνον αὐτῶν διὰ, καὶ καθάπερ ἀφ᾽ ἑαυτῶν τὰ ἀπεστάλκασι εἰς τὸν πόδα τὰ σπαρτία. ἢ γὰρ τοῦτο ἀποδίδοσιν ἀφ᾽ σπαρτίων, ὅθεν ἐπεπόλακασι ὕπνα. 1 Διὰ τί ἐν γυμνασιαρχίᾳ, ὑπερῥιγοῦσι ἀφ᾽ ἀγωνιζόμενοι, πάντες ἐστὶ τὸ πόνος ὑπὸ ἀφ᾽ πάντων ἐξέρχεσθαι; οὐ δὲ ἀρκεῖ πυρέχει. θερμὸν γὰρ τὸ κατάρρυσις. ἢ ὅτι θερμότερα τὰ σώματα καὶ ἀφῶνα ἐστὶ, διὰ τὸ τὰ πόνος καὶ τὸ ἀποβάλλεσθαι ἐξεράδης· ὥστε εὐθὺς ἀποστῆναι τὸ ψῦχος; ἢ διὰ τὴν ἀφ᾽ τοῦτο ἀναγκάζεσθαι, τὰς ἐν-

D δρόσεις ἐξ πολλῆς θύρας ἐξέρχεσθαι; φανερὸν δὲ, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ἕξις πρὸς ὑγείαν καὶ ἰσχὺν συμφέρει· ἡ μὲν [γὰρ,] πίων· ἡ δὲ, ἀραιὰ φύσιν ἔχουσα. 1α Διὰ τί φρίττουσι ἐν τῷ θερμῷ καὶ τῷ ψυχρῷ ποιεῖσθαι; [ἀνάγκη γὰρ τὰ ἀναστία, τὰ ἀνὴ ἐν αὐτοῖς· ἐν τῷ ἐστὶ θερμὸν σβεσθῆναι, ἢ φέρεται ποιεῖ· ὁπὸ δὲ τὸ θερμοῦ τὸ ἐκπε-

E ψυχρὸν κατασκευάζεται εἰς ἐν, ἐν ἀθροιζόμενον τὸ φυχῆ ἐστι· ὅτε ὁπὸ τὸ ἀνὴ τὸ ἀλλοῖον γίνεται· ἀλλ᾽ ὅτε μὲν, ὁπὸ τὸ ἐστὶ δὲ, ὁπὸ τὸ ἐξωθεν. 1β Διὰ τί φρίττουσι φύσεις ἐν τοῖς δίψαιν; ὅτε συναπόσπασι τὸ δίψαν, ἀλλ᾽ ἐξαίφνης συναπόσπασι δὲ καὶ ὑπόψυχροι καὶ ὁπὸ δίψαν πάθοι.

1γ Διὰ τί ἐν τῇ πολυουρίᾳ φρίττουσι τὸ οὖρον φρίττουσι ὅτι ἀνὴ τὸ ὑγρὸ θερμὸν, πλέον ἢ κύστις καὶ οἱ ὀστέα αὐτοῦ πόρος, ἐξιόντος δὲ, ἀέρος ψυχρὸ ἐπιπίπτει εὐθὺς γὰρ κενὸν δεῖ ἦ, ἀλλ᾽ ἢ ἀέρος, ἢ ὑπὸ πλέον· ἀπὸ ἐκεῖ ὑπολαμβάνει ψυχρὸ ἀέρος, ἀνάγκη φρίττειν συμβαίνει.

A obmutescere, inquam, quoniam spirandi meatus interciperitur, atque obsidetur. Languescere autem est propter inediam, contumptionémque corporis. Celeriter tamen, paucisque remediis subuenitur, eo quòd eius mali ortus extrinsecus est. Frigus enim calorem corporis nostri intrò compellens, ac contrahens, insatiabilem edendi illam cupiditatem iniicit, atque intendit. Quamobrem, quomodo qui in

B metuendo tremebant, paliebántque, periculo demum liberati, subinò ad priorem redeunt statum. Sic etiam esurientes illi, vbi parum sumpserunt panis, citissimè recreantur, vt qui vi paulo à naturæ ratione summoui abierant, non qui penitus corrupti defecisent, quod enim naturæ tenorem in partem aduersam violat, idem suæ naturæ eundem restituit. Ergo dimisisse tantummodo satis est, quemadmodũ cùm

C aduersi inter se pueri funem enixi retrahunt: quippe qui fune demisso, resupini prosinus decidant. 6 Cur exercitati frigus vehementius sentiunt, quàm inexercitati? Vtrum quoniam pingue consumptum à laboribus est, quod vtique teporem præstare potest: calidum enim opimum est. An quòd spiratiora, solutiorq; corpora eorum ideo sunt, quoniam pingue excrementúmque omne detractum

D est, ita vt frigus arcere nequeant. An quòd meatibus per fudationem patefactis veloti ostia complura aperiuntur? Habitum autem non eundem sanitati, & roboti esse idoneum, manifestum est: alteri nanque pinguis, alteri laxus videtur planè conuenire. 7 Cur vt aqua frigida, sic etiam calida infusa horrescimus? Res enim contrarias inter se idem efficere possé, abiurdum est. An frigida infusa calor

E interior extinctus horrorem mouet: calida autem frigus externum circumobsistens in vnum, sóque profugum intercolligens efficere idemidem potest. Quamobrem vtrumque ab eodem agitur: verùm aliàs ab interiore, aliàs ab exteriore, vt dictum iam est. 8 Cur pili in cute inhorrescunt? An vbi enim contraxerunt, metitò erigantur, contrahunt autem & rigore, & aliis plerisque affectibus. 9 Cur

F ad extremam vrinæ missionem inhorrescere solemus? An dum humor calidus ille inest, vesica, & meatus, qui circa eam positi sunt, pleni, experteésque frigoris substant: pòst verò vbi effluxerit, aëre frigido replentur: quippe cùm inane nihil esse naturæ ratio patiatur, sed aut aëris, aut corporis plenũ esse vnumquodq; necesse sit. Quod igitur aër se induxerit frigidus, restà vt inhorrescamus, euenire solitum est.

Universidad de Deusto Biblioteca

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, errare solet? Vtrum quòd à frigore concrescit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare non potest. An quia partes exteriores appulsu densantur frigoris, humor intus collapsus linguam madificat, ex quo suo fungi officio lingua nequit, vt de vinolentis etiam diximus. An quòd per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulatè vocabula lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsitat.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit. Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quod cùm fit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cùm currimus, magis rigemus, quàm cùm stamus? An quòd aër nostra ambiens corpora, cùm stamus, vbi semel concalefactus est, nullam præterea molestiam infert: cùm autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrit, itaque facit vt magis rigeamus. Adhæc, aër, cùm mouetur, frigidior redditur: quod quidem in currendo maximè incidit. 13 Cur tempore matutino frigus acrius est, cùm tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentiæ Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent, quæ frigida sunt: an hæc etiam ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se extulit, vi frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cùm longè distat, non cadunt: cùm propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius flatus incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt. Inaniores autem cùm sumus, frigus vtique acrius sentimus: argumentum, quòd à vomitu maximè frigere solemus. 14 Cur vbi sternuimus, vel minximus, plerunque inhorrescimus? An quòd ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cùm redditæ sint inaniores, aer ingreditur frigidus, qui rigorem ciere potest.

15 Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalefiant, indolescunt: si paulatim verò tepefiant, sine magno dolore recreabuntur? An quòd omnino cùm ex contrariis in contrarium proficiscitur, magna effici commutatio solet: vt in arbore, si quis paulatim deflectit, nihil est quod stirps ipsa laboret. At si vehementius corripit, nec sensim abducit, frangatur necesse est.

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A Ergo simile à suo simili affici nihil potest: vt autem calor hominis frigentis intus consistit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur, contrariúmque sui contrarij corrumpens est: efficitur rectè, vt si sensim paulatímque tepefiant, calor prouocetur, & exeat: itaque minus doleant: sin subitò recalescant, amplius adducatur, & adstringatur, itaque dolendum acrius sit. 16 Cur refrigerati magis B ab eodem calore vrimur atque dolemus? Vtrum caro suæ causa densitatis calorem occurrentem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quàm lana. An calor vi penetrat, eo quòd foramina nimio frigore congelauerunt. 17 Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & excandescentia timiditati contrarij affectus sunt. Est autem ira exigue proficiscens. Cùm enim intus copiam C ignis retinemus, concalescimus: quod maximè in puerili ætate perspicere licet. Pueri nanque primùm spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cùm intus affatim subsistat, atque humificat, facit vt erubescant. Nam si quis largè aquam frigidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauidi autem, & perterriti contrà: rigent enim & frigidi D pallidique redduntur. Calor nanque eorū se summis de partibus seuocat ad imas.

18 Quam ob rem quoties inhorrescimus, pili eriguntur? An quòd in humore oc[illegible] consistunt: humor enim à pili altitudine vincitur. Horror autem, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet, naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus congelatúsque humor est, in quo pili inhærent, pilos ipsos mutari consentaneum est. Aut igitur partem ad- E uersam se transferent, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est vt humorem gelatum, constrictúmque pilus vincere suo ponduscolo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obsessus, ne quò valeat inclinari, restat sanè vt erectus consistat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, F coactáque, pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cùm terræ festucam, aut aliud quodlibet infixeris, construas, atque vndique terram colligas, efficies, vt magis erigi possit quod infixum est, quàm si terra minus esse coactam siueris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

19 Quam ob causam qui rigent, maximè dormire non valeant? An quoniam qui riget, spiritum magis retinet, quàm laxat: qui dormit, magis reddit quàm attrahit. Facit igitur rigor, vt contra agatur, quàm cum dormitur.

Eorum quæ ad vibices, & cicatrices & pelles pertinent, Sectio nona, in qua quæstiones xiiii.

CVr pelles recenter detractæ, maximè que arietum, verberum vulneribus, & vibicibus admotæ, & oua super confracta prohibent vlcera, ne consistant? An ratione vtraque humor colligi intumescéque prohibetur. Pars enim collisa humorem trahit, intumescíque propter feruorem. Oua sua lentitia glutinant, atque ita intumescere non sinunt, vt etiam in ambustis glutine agitur. Conglutinare possunt pelles quoque ob suam lentitiam, hærentes nimirum, simulque suo calore concoquunt inflammationémque sedant: neque enim detrahere eas solemus, nisi diebus aliquot post. Etiam qui ex sale, acetóve perfricandum censent, inflammationem tollere volunt. 2 Cur cicatrices reliquæ quidem in corpore nigræ, oculis albæ inducuntur? An quòd cicatrix colorem priori contrarium trahit, scilicet quemadmodum omnia, quæ ægrotarint. Vlcera autē parte oculi nigra contrahi solent: verumtamen neque in corpore statim nigrescunt, sed principiò albæ sunt: neque in oculo semper nigræ, sed demum vel ex toto, vel magna ex parte redduntur.

3 Cur ferula oras, siue ambitū plagæ rubidum, medium album facit? Vtrum, quòd sanguinem pellit ex medio, quòd maximè ferit, quia in orbem se colligit, & rotunda est. An ea quidem de causa sanguinem deinde redire oporteret? Rubedo autem, non nisi concursus sanguinis est, isque in eum locū, qui ictus est. 4 Quare cùm membra à ferula vehementius feriuntur, medium carnis album, oræ rubræ redduntur: ligno autem contrà, medium amplius rubet? An quod ferula suam ob leuitatem, vbi vehementer percussit, sanguinem residentem per summa dissipat. Itaque vnde sanguis defuerit, mox ea pars alba existit: quo autem plenius fluxit, hic rubor ambit. Cùmque plaga intumuit, sanguis cito suam sedem repetere non potest, quoniam & exiguus est & relationem per accliue agi, necesse est: nō enim nisi copia magna refert, potest contra naturā. At ictus, quos dura corpora inferat, affli-

[illegible]

[illegible]

gunt, collidúntque ponderis sui ratione, ac robore. Afflictum itaque medium vacuum redditur, collisum autem rarum existit: collisio namque, dissectio, & distractio leuis est. Quod cùm cauum, collisúmque reddatur, sanguis ad id summis de oris vndique fertur: nam & aptus ferri deorsum est, & laxa expeditius subit, quod ea cedunt facilius. Vbi autem sanguis eo ipse se collegit, efficitur meritò, vt medium rubore tingatur: oræ autē, quas deseruit, albedine decolorētur.

5 Cur nigræ cicatrices hominum sunt, qui vitio lienis tenentur? An quòd sanguis eorum corruptus est, propter admistionē morbosi dilutique sanguinis qui à liene procedit? Cicatrix igitur cute prætenui, summáque consistit. Sāguis verò ille, quia vt dilutus, & calidus sit, niger efficie cicatricem nigram transpectus vtique ostendit, & quidem sæpius. Hac eadem de causa cicatrix nigrior fit: sanguis etenim cutis imbecillitate frigescit, & calore euaporante atrior redditur. Senioribus etiam pari ratione cutis magis nigrescit, & natiuę cicatrices atriores, quam iunioribus habētur: est enim quasi vibicatum corpus eorum totum, non ob aliquam cutis tenuitatem, sed quòd calor defecerit. 6 Vtrum quęcūque rei eiusdem causam obtinent, vim habent eandem ad agendum, an nō? Verbi causa, cum vibices discuti, & ab ære, & à radicula, & à faba commanducata, & à pulmone, & ab argilla, & ab aliis huiuscemodi possint, singuláne vi eadem hoc efficiant, an diuersa? An æs ideo tollit, quoniā rubiginem præ se fert, quæ pro medicamento accipi potest? Faba verò, & pulmo, & argilla, eò quòd ad se attrahunt propter sui corporis raritatem, cæteráque prædicta aliis ex causis idem faciunt. An vltimum quidem in his omnibus idem est? Quod autem antecedit, hoc discrimini fore, nihil est quod prohibeat.

7 Cur cæteræ cicatrices nigræ, oculi albæ consistunt? An quod cicatrices colorem contrahunt contrarium parti, in qua efficiuntur. At in parte oculi nigra fieri solēt: ergo albæ efficiātur necesse est.

8 Cur ictus ferulæ dolorem amplius mouet, quàm aliquod duriorum? Ita enim deprehendetur, si quis cùm verberat, ratione considerat, cùm tamen ictum durioris vehementiorem esse ratio potior exigit: acrius enim ferit, quod durius est. An quòd caro non solùm cùm percutitur, sed etiam cùm repercutit, dolet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Igitur à duris percuti tantum potest: cedit enim propter eorum duritiem. At verò à ferula vtrunque sanè accidit, vt & percutiatur, & repercutiat, propter ponderis leuitatem, cùm scilicet non cedit, sed renitatur, ita vt ictus possit duplicari.

9 Cur thapsia, & cyathus, quæ contraria planè inter se sunt, pariter vibices possint discutere, hic principiò, illa pòst? Cyathus enim frigidus est: quod etiam poëta inquit Homerus:

Et gelido dentes diffixit in ære.

Thapsia verò calida, & vrens. An quòd vt animo deficientibus aqua, sic cyathus vibicatis occurrit. Obuiam enim refrigeratio, calorem prohibet educi è sanguine, qui per ictum ad summa confluere corporis, atque concrescere solet, vbi calor decessit. Fit enim, vt perinde, ac si extra sit, congeletur, cùm sub cute est, propéque abeat, vt extrà sit. At verò cùm calori exitus negatur, non concrescit, sed sese rursum diffundit, & sedem vnde effluxit, repetit. Quod idem thapsia quoque præstare potest, quippe quę caloris sui facultate prohibeat, ne sanguis gelascat. 10 Cur æneis quibusdam admotis, vt cyathis, aliisque generis eiusdem, vibices reptimi, resolui que possunt. An quoniam æs natura frigidum est: ergo calorem effluere vetat è sanguine, quem ictus collegit. Eo nanque per summa corporis exhausto, vibex existit. Itaque celeriter admouendum est antè, quàm geletur. Et thapsia verò ex melle illita eadem de causa iuuat: quia enim calida est, sanguinem refrigescere prohibet. 11 Cur si in eodem loco sæpius vlcus extiterit, cicatrix atra ducetur? An quacunque parte vlcus se ostenderit, hæc admodum debilitatur, eóque magis, quò vlceratum sæpius sit. Debile autem omne frigescit, humoriqué plenum est: quo fit, vt nigrum quoque appareat. Et quidem vlcera magna, & vetera, cicatrice atra obducta videmus. Sæpe autem vlcus cœpisse, non aliud est, nisi vlcus diu habuisse. 12 Cur vibicibus cyathos admouere solemus? An quòd locus, quo ictu fuerimus, refrigeratur, calórque inde omnis decessit. Cyathus itaque admotus, facit æris frigiditate, ne calor abeat.

13 Cur pili cicatrices nequeunt exoriri? An quòd omnes meatus obstæantur, & variant, è quibus pili se promouere solent? 14 Cur ictus tumorem, liuorémque suscipiant? An quòd de loco percusso

A ὑπὸ ἀφῶν ὦν ἡ πληγὴ τύπτεται μόνον (ὑπάρχει γὰρ διὰ τὴν πληγέντων αὐτῆς) ὑπὸ δὲ τῆς ῥαβδοῦ, ἅμα αὐτὴ συμβαίνει, τὸ πεσὸν διώκει, καὶ διὰ κουφότητα τὴν βάσιν τοῦ πεσεῖν μὴ εἴκουσαν· ὥστε πλείω τὰ πληγὰ γίνεται ἢ πλησιό. 9 Διὰ τί ἡ θαψία καὶ ὁ κύαθος τὰ ὑπεναντία ποιοῦσι ἀφ[ῶν]· κύαθος, ψυχρός (ὅστε καὶ ὁ Ὅμηρός φησι, ψυχρὸν δὲ ἕλε χαλκὸν ἀδόντων) ἡ δὲ θαψία, θερμὸν καὶ καυστικόν· ἡ μὲν κύαθος, ὥσπερ τοῖς μικροψυχοῦσι τὸ ὕδωρ· ἀνάγκη γὰρ ἡ ψυχρότης, κωλύουσα ἐξιέναι τὸ θερμὸν ἐκ τῶν αἱμάτων ἐξ ὑπεναντίας, διὰ τὴν πλησίον συνδρομὴν τοῦτο, καὶ ὅταν ἐξίῃ θῦ τὸ θερμόν, παγιοῦται. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ ἔξω ἐν πήγνυται, καὶ ἰσχύει τὰ ἔξω τοῦ ἥματος, ἅτινα ὑπὸ τὸ δέρμα, κωλυόντος διαχεῖσθαι τοῦ θερμοῦ, διὰ τὴν ψυχρότητα τὰ χαλκοῦ πηγνύναι, ἀλλὰ πάλιν διαχεῖται καὶ ἐπανέρχεται ὅθεν συνέδραμε. ἡ δὲ θαψία, θερμὴ οὖσα, τὰ αὐτὰ ποιεῖ· κωλύει γὰρ πήγνυσθαι, θερμὴ οὖσα. 10 Διὰ τί τὰ ὑπάρχοντα χαλκοῦ, παρέχουσι τὰ χαλκῶ, οἷον κυάθοις καὶ τοιούτοις; ἢ ὅτι ψυχρὸν ὁ χαλκός ἐστι· κωλύει οὖν τὸ θερμὸν ἐξιέναι ἐκ τῶν αἱμάτων ὑπὸ τῆς πληγῆς συλλεγέντων· ἐν τῷ ἀπόπλῳ γίνεται τὴν ὠπτίαν. δεῖ καὶ ταχὺ δεῖ προσφέρειν ἐφ' ἑαυτῷ. καὶ ἡ θαψία δὲ μὴ μίλιτος βοηθεῖ, διὰ τὸ θερμὸν. θερμὸν γὰρ οὖσα, κωλύει ψυχροῦν τὸ αἷμα. 11 Διὰ τί ποτε ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλειόνακις ἕλκος γένηται, ἡ οὐλὴ μελαίνα γίνεται; ἢ ὁπόταν γένηται ἕλκος, πᾶν ἀδυνατεῖ ὅτι τοῦτο· καὶ ὅσῳ ἂν πλειόνακις, τοσούτῳ μᾶλλον· τὸ δὲ ἀδυνατεῖ, κατεψυγμένον καὶ ὑγρότητος πλῆρες; διὸ καὶ μέλαν φαίνεται, εἰ τὸ μεγάλα ἕλκη καὶ πολυχρόνια μελαίνας τὰς οὐλὰς ἔχει. τὸ δὲ πολλάκις καθεστὸς ἕλκος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ πολὺ χρόνον ἔχει ἕλκος. 12 Διὰ τί ποτε ὅταν τὸ ὑπάρχοντα τοῦ κυάθοις φορτίζωμεθα; ἢ ὅτι ὅταν πληγῶμεν, ἡ τόπος καταψύχεται. τὸ δὲ θερμὸν ὑπεχωρεῖ. φορτιζόμενος οὖν ὁ κύαθος, ψυχρὸν ὄντος τοῦ χαλκοῦ, διακωλύει τὸ θερμὸν ἐκπορεύεσθαι. 13 Διὰ τί ἐν τοῖς οὐλαῖς οὐ γίνεται τρίχες; ἢ ὅτι τὰ πόρα πυκνοῦται ἐξ ὧν αἱ τρίχες, καὶ πυκνοῦται ἀπὸ τοῦ πλήθους, διὰ τὸ αὐλὸν καὶ πλειόνακις αἱ πληγαὶ; ἢ διότι ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων

τόπων διαστελλόντα τὰ ὀγκᾶ, εἰς τὸ πλάσιον τόπος φορτικὸ μᾶλλον ἀποκαλεῖται πάλιν, καὶ τὰ κοιλότητα ὀγκῶν πωνόμενα, ἐκεῖ δὲ καὶ φλεβία πολλὰ ῥαγῇ, ὑφαιμοῦν συμβαίνει γίνεται.

Ἐπιμελὲς φυσικόν. 1.

Διὰ τί τὰ μὲν βόσκει, τὰ δ' οὐ; οἷον ἄνθρωπος μὲν βόσκει, θηρία δ' οὐ; ἢ ὅτι τὴν εἰς ἄλλο τι τρέπει δυνάμει τῶν πολύσχιστα ζώων τὸ αἷμα ἔχει, ἀνθρώπῳ δὲ ἐλάχιστα πολύσχιστα καὶ ὀγκώδεστατα ἔχει ὁ ἄνθρωπος; ἢ διὰ βάθος κεφαλῆς γίνεται ὀλίγιστος. 2 Διὰ τί κεφαλὴν μόνῳ τῷ ζώῳ αἷμα ῥεῖ ἐκ τῆς μυκτῆρος; ἢ ὅτι ἐγκέφαλον ἔχει πλεῖστον καὶ ὑγρότατον· ἀφ' οὗ αἱ φλέβες πλουσιώτατα τὸ αἷμα τοῦτο· διὰ τῆς πόρου τοῦ ῥύσει τὴν ῥύσιν· λεπτότερον γὰρ γίνεται τὸ αἷμα τὸ κατὰ τὸν τόπον. τῶν δὲ ἄλλων τῶν τὸ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχόντων, καὶ ἔστι καθαρὸν ἰχώρ.

3 Διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὲν, ὑπὸ σάρκα, [τὰ δὲ, καὶ σάρκα,] πίνει δὲ τὰ δὲ, οὐ; ἀμφότερα; ἢ ὅτιν μὲν πυκνὸν ὑπὸ δέρμα, μεταξὺ τῶν δέρματος καὶ τῶν σαρκῶν συνέλεγεν ἰκμάς, διὰ τὸ ταύτῃ εἶναι τὸ δέρμα ἀφεστὼς οὖν· ἢ πανταχόθεν γίνεται πυκνόν· ἀνάγκη δὲ ἀμφοτέρων ἔχειν τὴν σάρκα, καὶ τὸ δέρμα πορώτερον, καὶ σάρκα πίνει γίνεται. τὰ δὲ ἀμφοτέρων ἔχοντα, οὐ· ἀμφοτέρων πάσχει.

4 Διὰ τί τὰ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες, ἢ ἔστι ἔχουσι λίπος τῶν ἀνδρῶν· καὶ τῶν μὲν γυναικῶν, αἱ πρεσβύτιδες μᾶλλον; ἢ ὅτι τὰ λίπη ἐκ τῆς πεθίμησις ἐξόδος; ἐκ δὲ τὰ μὲν τῶν παίδων ἐκ δίπτα πόρισμα, ἀλλὰ πυκνὰ καὶ τὰ τῶν γυναικῶν ἔστι, ἢ τὰ τῶν ἀνδρῶν, ὧν ταύτης εἰς τὰ κατεμβόλια τρόπῳ. ἀνάγκη δὲ ἀνάγκης τῶν πυκνότατα τὰς σαρκὰς. τὰ δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ [τὰ] τῶν ἡλικιῶν πάμπαν δίπτα. μάτα γὰρ, ὥσπερ τὰ πολλὰ ἐκκαθαίρεται, δίκην ἐκ τῶν τῶν σωμάτων τῶν μορίων. 5 Διὰ τί ὁ ἄνθρωπος μόνος ἔχει λίπος πάντων ἐν τοῖς λεπτομέρεσι τῶν ζώων ὄντι, ἔχει δὲ αἱ πνεύμονες; ἢ ὅτι ἐν τοῖς λεπτομέρεσι μάλιστα καὶ πορώτατον γίνεται μόνοις. ἢ διὰ ταῦτα τι, ἢ ὅτι μόνον τοῦτο

A humores discrepti, in loca proxima ruunt, in quibus offendentes retorquentur. Itaque coniuncta, conglutinatáque humorum copia, tumor per collectionem exurgit, & si quæ venulæ ruptę sint, confluuium id humoris subcruentum fiat, necesse est.

Eorum quæ ad res naturales pertinent, Sectio decima, cuius quæstiones 67.

B CVr in animantium genere alia tussiunt, alia non? Verbi gratia, homo tussit, hos minimè. Vtrum quòd cæteris maxima ex parte excrementum aliorsum se vertit: homini autem eò conuerti natura voluit. An quòd homo maximum, humidissimúmque cerebrum continet. Tussis autè pituita destillante fieri solet. 2 Cur homini tantummodo ex omni animantium numero, sanguis è naribus defluit? An quoniam plurimum cerebri, idémque humidissimum homo continet. Vnde vetC næ excrementis per ora eodem tendentia nimium repletæ, profundere inde coguntur. Sanguis enim vitiatus quisque, integro tenuior reddditur. Talis autem est, qui se cerebri excrementis miscuerit, & quasi in saniem degenerat. 3 Cur alia ex animantibus sub cutem, alia intra carnem, alia vtroque modo pinguescere consueuerunt? An quibus densa est caro, iis inter cutem, & carnem humor præsenuis cogitur: quod is semper sua natura eminet, atque residet, qui tandem concoctus, pingue effici solet. Quæ autem carne sunt rariore, cutémque gerunt obuiam, hęc opima intra carnem redduntur. Quæ verò vtroque modo se habent, vtroque etiam pinguescunt. 4 Cur vitiligineM puerí, mulierésque minus habent, quàm viri, & in eo ipso fœminino sexu, quæ proiectæ ætate sunt, magis habent, quàm minores? An quòd vitiligo exitus spiritus est. Corpora autem puerorum contextu denso, non facili expiratu constant, & mulierum minus expirant, quàm virorum. Spiritus nanque in menstrua se auertit fœminæ: densitatem verò leuitas eiusdem satis declarat. Quæ autem corpora ætate processerint, aut consenuerint, respiratiora euadunt: hæc enim modo ætiificij veteris, structuram F suarum partium laxiorem iam habent.

6 Cur homo tantùm habeat vitiliginem? Vtrum quòd tenuissimam is ex omnibus animalibus cutem habet, simúlq. fistibus redundat: indicium verò, quod vitiligo partibus tenuissima cute obtectis, maximè, primúmque existit. An & his ipsis de causis, & præterea quòd homo vnus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex omnium animantium numero canescit: quippe cùm in vitiligine pili canitie immutentur. Itaque fieri non potest, vt vitiliginem habeant, quæ nunquam canescere soleant. 6 Cur capris, & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt: homini autem, & bouì minus, scilicet ad corporis proportionem? Vtrum quòd his copia in corpus absumitur, cæteris in excrementum se confert: ouibusautem, & capris, quantum excrementi accesserit, omne in lac transit. An quòd plura gignunt, quàm quæ magno sunt corpore: itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his grauidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat. Lac autem excremento consistere certum est. 7 Cur animantium alia, cùm aquam mutarint, colorem suum amittunt, limisiáque loci illius domesticis redduntur, vt capræ: alia verò nunquam amittunt, vt homo. 8 Ad summam cur alia mutantur, alia non: vt coruus, qui semper incommutabilis persistit? An quorum natura vincere, perdomaréque humorem non potest, vt aulum, quæ vesicam quoque nullam ob eam rem obtinent, hæc nusquam mutari possunt. 9 Sed cur nòu illa eadem, sed quæ nata ex his sunt, hæc mutentur? An quod recèns nata, suis parentibus sunt infirmiora. 10 Cur mares corpore maioci ex toto peuè sunt, quàm fœminæ? Vtrũ quod mares calidiores fœminis sunt: quæ res vim obtinet augendi. An quod mares præditi natura integra sunt, fœminæ manes, oblæsique descíscunt. An quòd mares longo temporis spatio perficiuntur, fœminæ breui. 11 Cur in animantium genere alia breui tempore pariunt, alia diu gestant? An longiùs perfici solent, quibus longiora sunt vitæ spatia. Sunt autem partes tardiora, quæ longo tempore viuunt: sed non vniuersaliter id est. Equus enim vt tardiùs maximè, quàm homo, parit, sic viuere minus potest. Cuius rei causam, vulnæ, siue vteri duritiem habet. Quomodo enim ager fitiens, haud citò suas stirpes enutrit: sic durior vulua equarum, in formando, nutricandóque suo fœtu remoratur. 12 Cur proles cæterorum animantium magis, quàm hominis, suis parentibus similem gerit naturam? An quod homo vago, varíque plurimùm animo in coitu est: prout autem pater, matérque in concepti affecti fuerunt, ita partus euadunt. Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima, rei tantum ipsi intendunt, totáque ipse Veneri dedunt.

A ἢ ῥάων· ἐν γὰρ τοῖς λίκνοις πολὺ γίνεται ἡ τρίχωσις. ὥστε ἀδύνατον ὅτι μὴ πολιοῦται, λεύκων ἔχει. 5 Διὰ τί αἶγες μὲν καὶ πρόβατα ἀμέλγονται πλεῖστον γάλα, οὐ μικρὸν σῶμα ἔχοντα· αἴγεται δὲ καὶ βοῦς, ἐλάττον δὲ ἀνθρώπου; πότερον ὅτι εἰς τὸ σῶμα ἀναλίσκεται τοῖς δὲ ἄλλοις, εἰς τὸ σκέπασμα; τοῖς [δὲ] προβάτοις καὶ τοῖς αἰγί,

B τὸ σκεπασθήσεται τὸ σκέπασμα, γάλα γίνεται πᾶν; ἢ ὅτι πολυτικώτερα ἐστὶ μικρὰ ὄντα· ὥστε πλεῖστον ἀπὸ σκέπασμα, διὰ τὸ πλείω τρέφειν; ἢ δι' ἀδύνατον ἢ συμφέρον πλεῖστον σκέπασμα γίνεσθαι κινοῦσιν τὸ δὲ γάλα, γίνεται ἐν τῷ σκεπάσματι τοῦ.

ζ Διὰ τί ἢ ζῷον τὸ αὐτὸ, μεταβάλλοντα τὰ ὄνματα, μεταβάλλει τοὺς χρόας, καὶ ἄμυνα γίνεται τοῖς ἐκεῖ, ἢ ἄγαε· τὸ δὲ, οὐ, ἢ ἀνθρωπος; η Καὶ ἔλαφος δὲ διὰ τί τὸ αὐτὸ, μεταβάλλει τὸ δὲ, οὐδ' ἄλλο κόρακ ἢ οὐ μεταβάλλει; ἢ ὅτι κρατεῖ ἡ φύσις τῶ ὑγροῦ, ὥσπερ ἡ ἢ ὀρνίθων, (διὸ καὶ νύκτι ἐν ἔχει) οὐ μεταβάλλει; θ Καὶ διὰ τίνα ἄνεμα, ἀλλὰ τὰ ἔκγονα μεταβάλλει; ἢ ὅτι ἀδύνατον [τὰ τέκνα] ἢ ὑγιεινοῦντα;

D Ἔτι περὶ ἢ ἡλικίας.

Διὰ τί τὰ ἄρσενα μείζονα ἢ θηλυτέρα ἐστὶ θήλεια ὄντα; πότερον ἐν θερμότερον· τὸ δὲ αὐξητικόν; ἢ ἐν ἐλάττονι· τὸ δὲ, πεπίεσται; ἢ ὅτι τὰ ἄρρενα, ὄντα πολὺ μείζονα τὰ θήλεα ἐλίττω; β Διὰ τί τὰ ἄρρενα τὴν ζῴων ἕξιν ἢ δὲ, σολλὰ ἀλλὰ ἢ κύοντι; ἢ ὅτι τὰ μακροβιότερα, βραδύτερον πέφυκε πολυετίας; ἐστὶ δὲ βραδύτερα, τὰ μακρόβια. εὖ ἄρα τὰ τὰ μάλιστα· ἢ ἵπποις ἀδρόνου βραδυτέρου ἐστὶ, μόλις, ἀλλὰ χρονιώτερον δὲ, τούτου δὲ αὐτοῖς, ἡ σκληρότης ἢ ὑγιεῖς. ὥσπερ γὰρ ἡ ξηρὰ γῆ ἐν ταχὺ ἐν τρέφει, οὕτω καὶ ἡ τοῦ ὑστέρα. γ Διὰ τί τοῖς ἄλλοις ζῴοις τὰ ἔκγονα μᾶλλον τοῖς φύσις ἐμοιοῦ, ἢ τοῖς ἀνθρώποις; ἢ ὅτι ἡ ἀνθρωπος πολλαχῶς ἐκστάσεσι τὴν ψυχὴν ἢ ἡμείαν ἐκεῖνοι δὲ εἰδὴ, τὰ σπέρματα καὶ ἡ μητρὶ διατεθεῖσι, οὕτω πεφύκασι [καὶ] τὰ τὰ τέκνα. τὰ δὲ ἄλλα ζῷα, τὰ μὲν πλεῖστα περὶ ἀφροδίσια τὰ τὰ ἐπι-

ἐπὶ δὲ οὐ πλησιάζουσι τοῖς θήλεσι πολύ, διὰ τοῦ-τῶν τῶν ἐπιθυμίας. δ Διὰ τί τὰ λευκὰ ἀνθρωποι καὶ ἵπποι τοῖς θήλεσι πολὺ γλαυκοί; ἢ ἀνθ' [ὀφθῶν] χρωμάτων ἔστιν τοῖς ἐμμίγνυται, μέλανος καὶ ἀφρωδοῦς καὶ γλαυκοῦ, τὸ τῶ σώματος χρῶμα, καὶ τὸ τῶ ἀφθαλμοῦ χρῶμα ἀκολουθεῖ; τῶν δὲ ἔξω γλαυκῶν. ε Διὰ τί τὰ ἀγέλαι τὰ ἐν τῶ ἀνθρώπου γίνεται, ἢ τὰ δὲ ἀνθρώπου χαθόλου· διὰ τὸ τὰ αὐτὸ ὅλως μεγάλα, τὰ δ' μικρά; ἢ ὅτι οὐτω πεφύκασι δύο δὲ τὰ αἴτια. ἢ γὰρ ὁ τόπος, ἢ ἡ τροφή. ὁ αὐτὸ [αὐτὸ] τόπος, διὰ τὸ ἐστὶ ἢ ἔχει, διὰ τὸ ἐλάχιστον ἐστὶ, ἢ ἐν γεωμετρίαι, πεποίηται μεγάλα· οἱ ἀνθρωποι δὲ τὰ αὐτὰ βίβρωσκε ἐν τοῖς ἐρυθρῶ ἔχουσι. ὅσοις μὲν οὖν ὁ τόπος αἴτιος, ἢ τὰ συγκλείει γίνεται. τὰ αὐτὰ γὰρ κλωτὸν ἢ τὰ μικρὰ ἔχοντες γίνεται καὶ τὸ ἢ πολὺ πλεῖστον μέγεθος· μικρὰ δὲ ὅσοις. τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι διὰ τὴν στάσιν τὸ τόπου συγκλείονται ἡ ἀδεῖαι, κεκμηκότα γίνεται. ὥσπερ οὖν εἰ ἐπὶ ἢ κεκλεῖσθαι χρὰ φίδρα, μικρὰ αὐξεται, φαίνονται δ' ἔχοντες πλάτη καὶ βάθη, ἀμείωσι συμβαίνει καὶ τοῖς συγκλείοις. ὅσοις δὲ διὰ ἔθος ἐπὶ ἀτελεῖς γίνεται, οὕτω καὶ παρίκεισθαι τὰ μέλη ἔχοντες τοιαῦτα. καὶ ὅλως ἐπὶ ὅτι, μικροὶ μὲν ἐπίδρα, συμμετρίαι δὲ, ὥσπερ τὰ Μιλεσία κυνίδια, αἴτιον δὲ, ὅτι τοῖς ἐκ ὁ τόπος ἡ φύσις ποιεῖ.

ϛ Διὰ τί ἢ ζῷον τὰ αὐτὰ, ἐξ ἀλλήλων γίνεται. τὰ δὲ, ἐκ τῶν συγκριτικῶν ἐμμίνε τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἡρίσκεσι κινεῖ ὑπαρξάσης; [δ] κεδεῖ αὐτὰ εἰ ἀεὶ φύσεως λέγοντες, λέγεται, καὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἡρίσκεσι ἢ ζῷον ἡρίσθη, διὰ τοῦ μεταβολὰς καὶ μεταπτώσεις τῶ κόσμου καὶ τῶ τοῦ τοῦ αὐτοῦ μεγάλας· καὶ εἰ ἐν ἀρχῆ μέλλει τοῦτο ἔσεσθαι, τοιαῦτας τινὰς ὑπάρξαι δεῖ κινήσεις; ἢ ἀρχῆ γὰρ ἀρχῆ, τοιοῦτο ἔρχου μέγιστον ἄμου γὰρ τὸ δὲ ἀπίρμα ἀρχῆ. ἢ ἀρχῆ οὖν μικρῶν, καὶ ἄνω γίνεται μὴ ἐξ ἀλλήλων, ἀρχοῦ τοιαῦτα ἡρίσθαι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐξῆνεν ἄνωθεν, ἢ τὸ σπέρματος μικρότης. τὸ γὰρ ἐλάττονον, καὶ ἢ ἀρχῆ ἐλάττων. ὥστε ἐκεῖνα καὶ ἡ τούτου μεταβολὴ ἀρχὴ τὸ ἡρίσθαι ἀυτῆ· οὐ σπέρμα ὅ ἀφ' συμβαίνει. γίνεται γὰρ ἐν τοῖς μεταβολαῖς μέλεσι· τοῖς δὲ [μείζοσι,] μείζοσι δεῖται [καὶ] μεταβολῆς.

A Adde quod ob eam auiditatem, minimè repleri magna ex parte patiuntur. 13 Cur albi tam homines, quàm equi, oculis magna ex parte cæsii sunt? An cùm oculi triplici coloris genere distinguntur, nigro, caprino, & cæsio, corporis totius colorem oculi quoq; color cõsequitur: itaque haud immerito cæsius est. 14 Cur homines nana statura prouenium? Vel potius quærendum in vniuersum, cur in animantium genere alia paruo, alia magno consistant corpore? Causa duplex fanè reddi potest: aut enim locus, aut alimentum id facit. Locus, si angustus est, alimentum, si exiguum. Quod ersam partu id edito nonnulli efficere conantur, vt qui estellos in caueolis, occlusos educant. Quibus itaque cauæ locus est, hi pomiliones reddunur. Sunt enim latitudine quidem, profunditatéque pro magnitudine suorum parentum, breues tamen omnino. Cuius rei causa est, quod rectæ lineæ in aduncas se flectunt. Igitur quo modo tabernarum pictura, quamuis breues, tamen distentæ in latitudinem, profunditatémque cernuntur, ita pomiliones quoque formari ex loci angustia incidit. At verò qui ob alimenti inopiam perfici non potuerint, hos membris quoque puerilibus cõstare videmus. Itque vt aliqui, quamuis breues admodum sint, modicè tamen coagmentatas omnes sui corporis partes habeant, vt Melitenses estelli. Ratio enim quod non vt locus, sic natura suũ efficere opus solet.

15 Cur in animantium genere alia maris, ac fœminæ coitu creantur, alia concreantur, alia concretis quibusdam prouenium, simul atque primus eorum ortus extiterit? Quemadmodum qui de natura docent primum animantium ortum, mutatione, dimotionéque mundi, vniuersíque orbis ingente differunt extitisse. Et quòd nunc si rursum ortus eiusmodi futurus sit, tales motiones aliquas præcessisse oportebit. Principium enim rei cuiusq. maximũ est, quippe quod rei dimidiũ sit. Semen autẽ genitale principiũ esse, certũ est. Ergo minutorum animaliũ quorunq. metus, nullo agi mutuo concubitu solet causa cur vt principio existerunt, creari nũc etiã possint, feminis exiguitas est. Rei nanq. minoris, minus quoq. principium esse conuenit. Quamobrem huius etiam seculi mutationes, semen animantium minutorum generi satis contrahere possunt, quod sæpius vsu euenit. Tũ enim maximè oriũtur, cùm mutationes ẽpotum incesse-

Universidad de Deusto
Biblioteca

16 Cur animantium alia partu sunt numeroso, vt sus, canis, lepus: alia non, vt homo, vt leo? An quod alia vulnus, siue veteres continent multos, totidémque formandi loculamenta, quibus impleri percupiunt, quibúsque semen genitale diuidendum, interendúmque est: alia contrà se habent. 17 Cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine habet interuallum? An quòd omnium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendi partem versur priorem natura posuit: id enim conspicere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latos: qui si secundum naturam sedem debeant obtinere, quàm minimum esse interuallum certè oportet. Sic enim partem versus priorem ingredi maximè possumus. Adhæc, cæteris animantibus, cùm careant manibus, despiciant prorsus in latera, necesse est. Itaque plus eorum oculi distant inter se, & maximè ouium, eò quod maximè prono capite ingrediuntur. 18 Cur cæteris animantibus partim nunquam profusio seminis per somnum incidere assolet, partim tarò? Vtrum quòd nullum, homine excepto, resupinum cubare consueuit. Nullum autem, nisi resupinum, semen profundere potest. An quod cætera non pariter, vt homines, somniant. Semini autem per quietem illa profusio, non nisi cum imaginatione fieri potest.

19 Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent, ea caput mouere nequeunt: nonnulla autem carent collo. 20 Cur in animantium genere homo sternutare maximè solet? Vtrum quòd meatus obtinet ampliores, per quos spiritus, odóreque subeunt: his enim spiritu repletis sternuimus. Indicium verò, datos esse meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omnium valet. Quò náque ampliores meatus sunt, eò magis vim obtinent olfaciendi. Quòd si in ampliores plus humoris ingreditur, quo infusio, sternutamentum fieri solemnales autem genus hominum omnium maximè animantiũ obtinet, meritò homo solus sternuere sæpissimè cõsueuit. An quòd homo breuissimis naribus est, ita vt humor concalfactus celeriter commutari in spiritum possit, cùm cæteris refrigescat præ longitudine priùs, quàm mutetur. 21 Cur nullius animalis lingua est pinguis? An quoniam pingue vnumquodque densum est. Lingua autem tata sua natura propterea est, vt percipere possit genera saporum. 22 Cur fœminæ intento corpore mingunt, mares minimè? An quòd

A Ζ Διὰ τί, τὰ μὲν πολύτοκα τῶν ζώων, οἷον ὗς, κύων, λαγὼς καὶ ἀνθρωπος, λέων, ἢ ὅτι τὰ μὲν πολλὰς μήτρας καὶ τοκίδας ἔχει ἔστι, καὶ σπερμάτων διαδοχὰς, καὶ εἰς ἃ ἀφίζεται, ἄρριστα δὲ διαιρεῖται. Η Διὰ τί ἐν ἀνθρώποις ἀνάστημα τῶν ὀμμάτων ἐστὶ ἀνθρώπου ἔχει τῶν ζώων καὶ μέγεθος; ἢ ὅλως μικρὸν καὶ φύσιν ἔχει τῶν ἄλλων; ἢ δὲ αἰδοῖοι σοφοῖς τὸ ἐμπορεῖσθαι· ἐν ᾧ γὰρ ἢ κίνησις, τοῦτο B δεῖ πορεύεσθαι, ἔστω δὲ ἀεὶ ἢ πλείω τὸ διάστημα τῶν ὀμμάτων, τοσούτῳ μάλιστα αἱ ὄψεις ἔσονται ἐν τῷ πλαγίῳ. εἰ οὖν ἔχει διὰ τὴν φύσιν, ἵνα ἀλλήλων διὰ τὸ διάστημα τῶν. οὕτω γὰρ εἰς τὸ πρόσθεν μάλιστα πορεύεται, ἵνα δὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἐπεὶ χείρας οὐκ ἔχουσι, ἀνάγκην ἐπιφέρει εἰς τὸ πλάγια διὸ πλείω διέστησε τὰ ὄμματα αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὰ C ἀνοβάτοις, διὰ τὸ μὴ ἔχειν χεῖρας ἐπιπίπτειν τῶν ἐπιφανῶν κινήσεων. Θ Διὰ τί τὰ ζῶα, τὰ μὲν ὦτα ἐξωτερικὰ ἔχει, τὰ δὲ ἐκτὸς; ὁ πόρος ἔνεστι αὐτῶν ὕπνον ἔχειν καὶ ἀκούειν, ἐξωτερικὸς ὁ ἐστὶ μὲν ὕπνον. ἢ ὅτι οὐ συνιστάζει τὰ ἄλλα ἐμφοίωσις, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς ἐστὶ, ὡς φασὶ τινες. Ι Διὰ τί τὰ ζῶα τὰ μὲν κεῖται τὸν κοιμᾶσθαι, τὰ δὲ οὐ κεῖται; ἢ ὅτι ἀνάγκη ἐν ἀνάγκῃ; διὸ πάντα οὐ κεῖται τὸν κοιμᾶσθαι, D ια Διὰ τί ἀνθρωπος τὸ κοιμᾶσθαι τῶν ζώων μάλιστα; πότερον ὅτι τῶν πόρων ἄρρεν ἔχει τὸν τῶν πνεύμα καὶ ἀναμὲ εἰσέρχεται πνεῦμα ὁ πλαγιοῦσθαι; πνεύματος, πλῆρωσις. ὅτι δὲ ἄρρεν, σημεῖον ὅτι ἄκρα ἀνόρρεα πολὺ τῶν ἄλλων ζώων· ἀκριβέστερον δὲ εἰ καθεύδοντα εἰς ἐκεῖνο τὸν ἄρρεν πλῆρες καὶ πνεῦμα εἰσέρχεται ὑγρὸν. (οὐ πνεῦμα κινεῖται) πολὺ δὲ μάλιστα τῶν E ζώων ἐν ἀνθρώπῳ ἔχει, πλήρεις αἱ πόροι εἶναι εἰκότως. ἢ ὅτι ἐκ ἔχει καὶ τὰ μάλιστα ἐν μακρῷ; ὅτι τὸ θερμαίνειν ὑγρὸν, πολὺ διαίτης πνεῦμα γίνεται. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, διὰ μάλιστα κατεψύχεται ἀνάγκη. ιβ Διὰ τί ἢ ἐλάττω ἐστὶ τῶν ζώων ἢ ὅτι τὸ πῖον, συνεκτικὸν ὁ γλῶττα, ἀφῶν φύσιν F ἔχει, ὅτιπερ τοῦ γάλακτος γίνεται. ιγ Διὰ τί τὰ θήλεα σπυρόσ ἐστι, τὰ δὲ ἄρρενα οὐ;

ἢ ὅτι πλείστον ἔχει ἢ κοιλία ἢ ἢ δεῖ κοῖλον, ἢ A An quòd fœminarum vesica remotius εἰς βάθος καὶ εἰς μῆκος μεμετρῆ ἢ ἐν ἑαυτῇ ἢ μάλιστα τὸ ὕδωρ καὶ τὸν κύκλον. ὅτι δὲ πολὺ βίας πλείονος τὸ ἐκπεμπόμενον, διὰ γὰρ τὸν ἀέρα τὸν μόνον. ἐπίζεται δὲ πυκνότερον τὸ πνεῦμα. ιδ Διὰ τί τὰ ζῶα ἔστι μὲν πάντα σχεδὸν ἐκβάλλει τὰς χοιρείας τρίχας, πλὴν ὅσα καὶ ἐν ἀνοβάλλει, καὶ βοῦς; ἢ ὅτι θερμότατον ἐστὶ τῶν, καὶ ἐν θερμῷ πηγνύμενον αἱ τρίχες αὐτῶν; πολὺ γὰρ ὑδὶ τὸ λεπτόν. τῷ οὖν ἀνάγκη, ἢ διὰ τὸ ἀποψύχεσθαι τὸν ἀέρα. κοπεῖσαν, ἢ αὐξάνει ἔφαλοι οὐ δυνάμενοι τὸν θερμότατον, ἢ διὰ τὸ μηδὲν πάσχειν τῶν ὑγρῶν ἐν αὐτῷ, διὰ τὸ πυκνὸν ἐν καὶ τῶν ἔφαλοι, ἐκ ἀποβάλλει τὰς τρίχας· ὁ δὲ κύων καὶ ὁ ἵππος ἐκ ἀποβάλλει ἔτι, ἐκφυεῖ ἢ πίτυς κυκλοῦσι. πρόβατα δὲ καὶ ἀνθρωπος, διὰ [τὸ] πλῆθος καὶ πυκνότητα τῶν τριχῶν, ἀπαιδεῖ ἔτι· οὐ γὰρ δύνανται ἀφίζεις εἰς βάθος, ὅτι πίεζει τῶν ὑγρῶν τὴν, ἢ πίμπλαται κυκλοῦσι τῶν θερμῶν. ιε Διὰ τί τὰ μὲν πρόβατα, μαλακώτερα αἱ τρίχες ἀναφύονται τὸ λάβρωμα· τὰ δὲ ἀνθρώπου, σκληρότερα; ἢ ὅτι τὰ μὲν πρόβατα ἐν τῷ ὕδατι τρέφεται; διὰ καὶ ἀλύπως ἐκκαθαίρεται, κρυόνεσι τῶν ὑγρῶν τῶν ἔφαλοι ἀλλοιοῦται, ἢ ἔτι ἐν σκιᾷ. τὰ μὲν οὖν ἀπεπάματα, ἐκκαθίστασι, ἐξαπτῶσι ἐμέλει· τὰ δὲ ἔλαιον, σπερμὰς ἐλαίας ἔφαλοι λαμβάνει σαρκὸς μαλακοῦς καὶ γλυκέα τρέφεται. αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρίχες, ἐν βάθει τρεφόμεναι, βίᾳ [καὶ] μετ' ἀλγηδόνος ἐκπαίονται. δῆλον δὲ ὅτι πάσχουσιν· γὰρ αἷμα. τρεφόμενα τρέφεται οὖν E τῶν τόπων, συμβαίνει αὐτοῖς καὶ εὐλόγου. διὸ τέλος εἰς συμβαίνει γίνεσθαι τοῖς πολυθρίξι· ἔνιοι δὲ αἱ αἶγες τρίχες, σκληραὶ εἰσίν, διὰ τὸ τῶν ἐν τῷ ὕδατι τὸν ἐπιρροὴν ἐκλελειπέναι πάσαν ἔφαλοι, ἐκ ἀποτίθεται δὲ· ἐκ τοιαῦτα γίνεται. σημεῖον δὲ τῷ οὖν γὰρ πρὸς μεταμόρφωσιν πάντων σκληραὶ εἰσὶ αἱ τρίχες, διὰ τὸ, τὸ ἐκ τῶν θερμῶν εἰς βάθος διήκειν, ἀξιοπιστίζει τῶν ἔφαλοι τὸ ὕδωρ τὰς ἀρετὰς μαλακὰ, τοῦτο γὰρ ἀναπνεῖ μᾶλλον ἔστι τὸ, ἢ ἀμφὶ καὶ τὸ γλυκεῖ θυμοῦ. διὸ αἱ ἐν ἀνθρωπῳ εἰσὶ. ιϛ Διὰ τί αἱ ἐν τῷ ἀνθρώπου τρίχες, ἔστιν ἀπὸ μακρόθεν ὄντες, κολοβότεραι γίνονται· αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων, F

tum profunditate, tum longitudine sita est: iacet enim vulua earum interius sedem, atque vesicam. Itaque humor emittendus, vim propter spatium vulnæ desideratpleniorem, quæ per spiritum corpore intenim acquiritur. 23 Cur sues hybernum pilum amittere non solent, cùm cæteræ quadrupedes soleant? Nam & canes, & boues certè amittere assolent. An B quòd sus calidissimus omnium est, partíque calenti corporis eius pili adhærent, quippe cùm pingue tale esse necesse sit. Cæteris itaque, vel quia humor refrigescit, pili defluunt, vel quia suus calor alimentum concóquere non potest. Suibus verò non idem incidit, vel quia nihil humor interior affici potest, vel quia bene alimentum concoquitur, nam & si quando causa, cur defluant, sit, tamen pinguedo C vetare potest. Oues, ac homines propter sui pili tum densitatem, tum copiam, non ita affici pulsu frigoris possunt: non enim alitus cesfigerationi subire licet, vt possit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo feuocare. 24 Cur ouibus eypillatis mollior pilus subnascitur, homini durior? An quòd ouium pili summæ cuti cohærent, euellíque ob eam rem sine vllo possunt labore, cùm initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum D est. Meatibus iráque parefactis, excrementa respirare melius possunt: vellus enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcíque alitur pabulo. Hominum contrà, quòd altius pili inhærent, per vim, summóque cum dolore euelluntur. Constat id, quandoquidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur fauciò euenit, vt tandem cicatrix obducatur: vnde fit, vt vel finem pili amplius promendi faciant, qui euulsi fuerint, vel quandiu præterea promere possint, duri extrudantur, eo quod omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium, quòd hominum omnium plagam inhabitantium Meridianam, pili duritiem præ se ferunt: quoniam calor exterior altius corpus subiens, alimentum concoctum facilè absumat in vaporem: contrà, eorum qui sub Aquilonem incolunt, molles, lasciusque fundutor, quòd his sanguis, dulcíque sapor per fumimam potius fluitat formam: quam ob rem his color quoque hilarior est. 25 Cur ouium pili eo duriores sunt, quo prolixiores: hominum contrà molliores,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd prolixiores? An quòd ouium pili, qui, quale diximus, capiunt alimentum, vbi procul se ab suo deduxerunt initio, ieiunius vesuuntur: & alimentum, quod inest vi calòris, facilè pro sua incoctione euaporatur? Itaque hecari duriores reddunturmolle nanque humidum est. Hominũ verò pili minus alimenti, sed plus suo initio hauriunt: concoquitur autem plenius, quoniam minus est. Cõcoctum autem pilum efficit molliorem: concocta etenim quæque molliora inconcoctis reddunturIndicium, q. ôd oues recentes, cellera molliora gerunt, quàm vetulæ: copia nanque excrementi, pilum & oris, & hominis procerit. 26 Cur hirti homines, & aues, veneris sunt auidiores? An quòd natura humida & calida sunt, qua quidem vtraque qualitate opus ad coitum est: calor enim excernit, humor excernitur. Hæc eadem ratio est, cur etiam claudi homines sint salaciores: his enim vt parum alimẽti deorsum, propter crurium vitiationem labitur, sic multum loca petit superiora, séque in semen conuertit. 27 Cur homini nulla iuba data à natura est? An quoniam barba data est: ergo quod excremẽtitium alimentum cæteris animantibus in ceruicem se confert, id homini maxillas adire solitum est. 28 Cur pedes animalia pares habeant? An quòd fieri non potest, vt aliquid moueatur, nisi parte aliqua sui consistat, dummodo non prosiliat. Cùm igitur ex duobus illis, motu, & statu confici ingressum, necessum sit, paritatis iam inde ratio patet: bipes enim altero pede mouetur, altero stat. Et quadrupes quoque cùm duobus mouetur, reliquis duobus innititur. Patique modo de cæteris, quæ vel senis, vel etiam numerosioribus pedibus ingrediũtur, animaduertere licet. 29 Cur equis, & asinis pili è cicatrice promere sese possunt, hominibus autem non possunt? An quòd cæteris animalibus tergus pars per se corporis est: hominis autem cutis veluti affectus carnis existat, quippe quæ summa illis forma refulgente, solidiuscula existere videatur: quemadmodum crustæ in pulte superducuntur, quas vetulas appellamus. Cùm itaque illæ non nisi farina elixa sint, hominis quoque cutis nominata, non nisi caro putanda est. Vbi igitur hæc vel vulnus acceperit, vel attrita fuerit, incidit vt hominis quidem carò condentetur. Quam ob rem summa corporis parte immutata, vulnus non eandem compagem capit, qua corpus iam inde ab ortu naturæ extitit,

Cùm itaque hæc immutata sit, nihil profectò absurdum fuerit, si ex ea non idem præterea proficiscatur. Sicut in aureis quoque appellatis licet percipere: nam illas etiam corporis summi corruptionem, immutationémque esse nouimus. At iumentis aureis, vbi ad sanitatem redierunt, partes vitiatæ, corporibus denuò eisdem replentur, quanquam debilioribus, quàm principiò fuerint. Sed cùm etiam cutis eorum pars fit, conici pili, prouenireque possunt: cute nanque pilos enasci certum est. Sed candidi propterea oriuntur, quoniam vt secunda hæc cutis imbecillior, quàm prima est, sic pilus candidus ille imbecillimus exit. 30 Cur in animalium cæterorum genere seruari æquè gemini possunt, quanquam sexus sunt vtriusque: in hominum autem non possunt? An quòd homini maximè partus geminatio contra suæ naturæ legem accidit: singulos enim parere sancinum est, tum in geminis ipsis marem, ac fœminam creari natura omnino recusat. Ergo quod maximè contra naturam est, id & imbecillium esse ratio postulat. 31 Cur equis, & asinis pili è cicatricibus possunt euenire, hominibus autem non possunt? An quòd cicatrix vel suam ob densitatem impedimento est, vel quia depauat nutrimentum hominibus. Itaque ex toto propter pili infirmitatem impedimento est. Equis autem, ne pili exeant, nunquam est, sed depauat, facitque ne prior integritas seruetur. 32 Cur pares pedes natura animantibus dedit? An cuique, cùm mouetur, partem aliquam requiescere necesse est. Quò ô si pedes impares essent, ne hoc fieri posset, accideret: agitur enim motus situ obuersario pedum. 33 Cur animalia, vt minus temporis dormiunt, quàm vigilent, sic non continuè, sed vicissim modò vigilando, modò dormiendo, somnum suum perficiunt? An quòd non simul omnis vacans materia coquitur: sed vbi pars aliqua est concocta, leuatum iam animal expergiscitur. Et verò sæpius illi expergiscuntur, quibus ea pars frigida est, quæ quidem excrementum domat, & concoquit. Fit enim vt celeriter, sæpéque cessetur: cessatio autem, non nisi expergefactio est. Suauis quoque res ea ipsa, quoniam requies est, non immeritò esse videtur: sed nihilo quidem plus temporis in munere naturalium actionum consumimus. Nam etsi esse, suauius est, quàm non esse, non tamen plus temporis propterea edimus, quàm à cibo abstinemus. 34 Cur animantium alia statim parentes sectantur, alia serò, vt homo, vel vix vnquam? An quòd alia cito vim recipiunt cognoscendi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

alia serò, & alia rei sibi commodæ sensum obtineant, alia carent. Quæ igitur hæc ambo, sensum dico rei commodæ, suique corporis perfectionem sortiuntur, hæc parentem sectari protinus queunt. Quæ non vtrunque illorum habeant, hæc id facere ipsum nequeunt: opus enim est & viribus, & sensu. 35 Cur genus vitiligini, quod leuca appellatur, quasi album dixeris, cæteris animantibus contrahi nequeat? Vtrũ quòd hominibus morbo hæc est: cæteris autem animalibus tergora varia, pilique eodem modo albedine efficiuntur. Attamen ambiget aliquis, quæréque, cur non postea, sed statim ab ortu naturæ varietas illa existere soleat. An quòd cæterorum animantium tergora dura sunt: homo autem è natura præcinui cute continetur. Vitiligo autem spiritus secretio est, qui cæteris animantibus excerni tergore densio prohibetur. 36 Cur vbi vitiligo, canities quoque est? reciprocari autem non licet, vt semper vbi canities, sit etiam vitiligo. An quòd pili omnes cute prouenium: canities autem putredo veluti quædam est. Cùm itaque cutis morbo laborat, pilum etiam laborare inde necesse est: cùm autem pilus, cutem malè affici, necesse non est. 37 Cur animantium alia post partum sæuire solent, vt canis, vt sus: alia nihil efferantur, quod perspicuum fit, vt mulier, vt ouis? An quæ superuacua edui, dant materia, hæc suam clementiam seruant? Quantum enim doloris esset secretum in partu est. Quibus autem secretio non à vacantibus, sed integris fieri materiis solet, hæc exasperantur, & sæuiunt. Vnde fit, vt extenuatio quoque iram ratione habitus moueat: vt etiam gallinæ furiant, non cùm pepererint, sed cùm incubant ratione inediæ. 38 Cur spadonibus cætera in sexum fœmineum vitiata mutantur? (vox enim tenuis, corpus imbecillum. Denique ita homines commutantur, vt etiam cæterorum animantium quæcunque castrata. Nam & tauri, & verueces sua cornua è contrario gerunt: quod fœminę quoque eorum contrà, quàm mares amantur cornibus. Itaque alij maiora excisi gerunt, alij minora) magnitudo verò tantummodo, spadonibus dico, ad sexum virilem commutantur: maiores nanque redduntur. Quæ quidem res maris sua profectò est, quippe cùm fœminę minores maribus esse soleant. An ne id quidem ad marem, sed ad fœminam pertinet. Haud enim omne magnitudinis genus, sed longitudinis duntaxat acquiritur, cùm

A τὰ δ' ἀνδρὸς καὶ τὰ αὐτῆς, καὶ ἑκάτερα τῶν ἀφωρισμένων τὰ δι', αὐξάνει. ἔστι αὐξανόμενον ἔχει ἀμφοτέρα ταῦτα, (λέγω δ' τὸ καὶ αὔξησιν τῶν ἀφελεῖν τῶν, καὶ ἐλάττωσιν τῶν ἀφαιρεῖν) ἀκολουθεῖ τὰ δὲ μὲ ἀμφω, οὐ ποιεῖ τοῦτο. δεῖ γὰρ ἰσχύος καὶ μὴ αἰσθάνεσθαι. κε Διὰ τί λέπρα οὐ γίνεται τοῖς ἄλλοις ζῴοις, ἀπεφηνάμεθα ὅτι τοῖς αὐτῶν ἀνθρώποις ἐστὶν ἀνθρωπίνη, τοῖς δ' ἄλλοις B ποιοῖς οὐ γίνεται διὰ τὸ ἐν τῷ σώματι καὶ τὴν σάρκα ἐκκεκρῖσθαι τὸ ἀνθρώπου ἐστὶν ἀνθρωπίνη ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἐστὶν ἀνθρωπίνη; διὰ τὸ ὕστερον οὐ γίνεται, ἀλλ' ἐν γήρᾳ ἢ ποικιλία. ἢ ὅτι τὰ σώματα τῶν ἄλλων ζῴων σκληρά, αἱ θρίξ ἐστι φύσει λεπτὸς σώματος; ἢ δὲ λέπρα, πνεῦμά τοῦ ἐστι ἐκκρινόμενον ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ πυκνότητα ἐξίεται τοῖς ἄλλοις ζῴοις τὸ σῶμα. κζ Διὰ τί τὸ μὲν τῇ λέπρᾳ ποικίλα γίνεται· ὅταν δὲ ποικίλαι, οὐ πάντα λέπρα; ἢ ὅλον ἀφαιρεῖται τὸ σῶμα κάμνει, ἀνάγκη καὶ τὴν τρίχα ἐξ ἀνάγκης κάμνειν· ὅταν δὲ ἡ θρὶξ, οὐ ἀνάγκη τὸ σῶμα. κη Διὰ τί τῶν ζῴων, τὰ μὲν ἀγριαίνει μὴ τὸν τόκον, τὰ δὲ κύων καὶ ὗς καὶ τὰ ὅσα εὐθὺς ἀποβάλλει, τὰ γυναῖκα, φορέματα; ἀφαιρεῖται ἐὰν τὸ τόκον τὰ λυπεῖν. ὅσοις δὲ ἐκ τῶν ἐν τῷ τόκῳ τὰ λυπεῖν. ὅσοις δὲ ἐκ τῶν ἐν τῷ τόκῳ τὰ λυπεῖν γίνεται ἡ ἀφαίρεσις. οὗτοι καὶ ἐγκύοι, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ἐγκύου· ὅταν δὲ αἱ θηλυκρέδιες οὐ τικτοῦσαι, χαλεπαί, ἀλλ' ἐπιπολάζουσι, διὰ τὴν ἀσιτίαν. λθ Διὰ τί ἀνοῦχοι, τὰ κλῷ δόμα εἰς τὸ ὅλον διαφθείρουσι μετοῦδόμενοι· καὶ γὰρ φανλοι ἀνοῦχοι ἐγένοντο, καὶ ἀμερφίαν, καὶ ἀκαρδίαν, καὶ αὐτοὶ ἀφέλεσι μετοιεῖ τοῦτο, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις τὰ ἐκτεμνόμενα. ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο καὶ εἰ τοῦτο καὶ τὰ κέρατα ἔχουσι ἀνοῦχοι καὶ τὰ ὅλα ἐκεῖνοι ἀνοῦχοι ἔχουσι. διὰ τὸ μὴ μᾶλλον ἐκτεμνόμενοι ἔχουσι· οἱ δὲ ἐλάττω, πλείονες εἰσι. οὐ δὲ μέγεθος μόνον τὸ ἀνοῦχοι εἰς τὸ ἄρρεν μετοῦδόμενον· μᾶλλον γὰρ γίνεται. ἔστι δὲ τῶν τὸ ἄρρεν· τὰ δὲ ὅλα, ἐλάττω ἔστι τῷ ἄρρενι. ἀνοῦδ' τῶν εἰς τὸ ἄρρεν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον; οὐ γὰρ εἰς τὸ μέγεθος, ἀλλ' εἰς τὸ μᾶλλον μόνον, τὸ δ' ἄρρεν, καὶ εἰς πλάτος καὶ εἰς βάθος. τῶν γὰρ τελείωσις. ἔστι δὲ εἰς ἐκ δὲ τὸ ὅλον ἀφεῖς τὸ ἄρρεν

ἄρρεν, τοῦτο ἀνῶν τὸ ὅλον ἢ πολύ· ἀφαιρεῖται τῶν γυναικῶν. ἢ ἀφ' δὲ, ἢ ὅλον ἀφαιρεῖται ἢ δὲ, εὖ. εἰς τὸν τοῦτον οὐ μετοῦδόμενον. τοῦ μᾶλλον γὰρ ἐκείνοις ἢ αὐξήσεις. διὰ καὶ θήλειαι δὲ, μᾶλλον δὲ ἔστιν Κρέσμε ἀγνὴ· ἢ διὰ τὸν παρθένον, ἢ εἶναι, ἀνδρὸς ἀνοῦν. ὅν οὐ εἰς τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ μετοῦδόμενον. οὐ γὰρ εἰς τὸ τέλειον μετοῦδόμενον. εἰ δὲ ἀνοῦχοι εἰς μέγεθος τὸ μᾶλλον ἀποδίδοσι. λ Διὰ τί οἱ ἀνοῦχοι ἢ ἔλαττον ἐν ἔχουσι, ἢ ἄνευ ἐξίεις; ἢ ὅτι μετοῦδόμενον τὸν φύσιν ἐκ τῆς ἐκτομῆς εἰς τὸ ἄρρεν· πεπόνθασι γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς· δεῖ οὐδέτερον ἔχει ἐξίεις· εἰ μὴ τι ἀνεῖται ἢ γυνή. λα Διὰ τί μᾶλλον αὔξουσι πολλοὶ φανεροὶ ἀφίσι· τὸ δὲ θῆλυ, μόνον, ἀδιάφορον ὅτι τῷ εἴδει· καὶ τὸ αὐθρώπου, μόνον φανῆ, θῆλυ διδόμενοι πολλοί. λβ Διὰ τί ἡ ἀνὴ θῆλυ, τοῖς δὲ θῆλυς οὐ; ἢ ὅτι, εἰ ἀφ' ἀνδρὸς γενόμενα πολλὰ φθείρεται· τῷ δὲ θῆλυ τὰ ἀφ', οὐδὲν· ἔνα δὲ, ἢ ὁ πρὸς τῷ ἀφῶνον; πάντα δὲ πολὺ μᾶλλον τῷ φανῆναι τῷ διδόμενον. ἔστι δὲ ἀλήθεις, οὐ τὸ τῷ φανῆ σημαίνει, θῆλυ τοῖς πάθοσι ἀνῶν, καὶ μὴ ὅτι χαίρει. τὰ [δὲ] γενόμενα, πάθη δὲ τῷ φανῆ. ἐπεὶ δὲ ἔστι πάθος καὶ τὰ ἀπρὶν ἀκολουθεῖ· οὐ γὰρ πᾶν οὐδὲ τὰ πρὸς φθείρεται τὰ γενόμενα. λγ Διὰ τί μόνον τῷ θῆλυ ζῴων αὐθρώπου γίνεται ἐπιφανῆ, πάντες δὲ καὶ ἄλλοι, ἢ δὲ ἀγρίαν ἐπιφανεῖα, ἐνίοτε δὲ. θῆλυ δὲ καὶ οὐδ' ἅπαν τὰ πλήρωμα τῶν τὸ μόριον. ἢ ὅτι κατὰ τὸ μᾶλλον λόγον· τὸ δ' θῆλυ, φανῆς; ἔστι δὲ ἀγριαίνει, οὐ χρὴ τὸ ἄνευ ἐν, ἢ εὐ σωμαχοῦς ἀκίδεσι. λδ Διὰ τί αὐθρώπου γίνεται ἐν ἡλικίᾳ πολὺ μάλιστα τῷ θῆλυ ζῴων; [πάντων ὅτι ἀρχῇ τῷ θῆλυ δὲ ἀκμὴν τῷ ζῴων;] ἀρχαῖον γὰρ καὶ πυρῶδη, καὶ ἀπεφάσκα καὶ ἀριθμὸς ἔχουσι· οἱ δὲ αὐθρώπου, σπρωῦδη. διὰ τὸν ἀπολέπεται αὐτὸ θῆλυ πολύτιμον ἐν τῇ κινήσει; ἢ θῆλυ μόνον τῷ ζῴων πολοὶ ἔχει χρόνοις τῆς ἡλικίας καὶ γὰρ ἐπιπόλαιον καὶ ἐπιπόλαιον, καὶ δυσκίνητα γίνεται. τοῖς δὲ θῆλυς εἰς χρόνῳ τῶν πλείστων γίνεται τὸ διατελεῖ· τοῖς δὲ αὐθρώποις πολὺ, ἐν χρόνῳ γίνεται τοῖς ἐν πλείστῳ διατελεῖ. ἀνθρωπουμένων διὰ τὸ ἀπαλὰ ἔχει, θρεπτὰ τὰ ἀκρωτήρια ἐν τῷ πλείστῳ χρόνῳ πλείω. λε Διὰ τί οἱ ἀνοῦχοι ἐλκώδεις τοῖς κύκλοις ἔχουσι καὶ σπαστοί; πάντων ὅτι καὶ οἱ γυναῖκες· οἱ δὲ ἀνοῦχοι, γυναικωνοί· ἢ ὅτι μὴ ἐκμβάλλεται· αὔξει δὲ καὶ τοῖς γυναῖξιν,

A mari profunditate etiam augeatur, & latitudine: sic etiam perfici ipse assolet. Adhæc, vt fœmina ad marem, sic fœminæ ipsius virgo se habet ad mulierem: altera enim generosa iam est, altera nõdum est. In eani igitur ipsam fœminæ magnitudinem mutantur: crescere nanque in longitudinem corpus assolet fœminarum. Vnde carmen illud Homeri.

B *Virgo Diana dedit prolongi corporis vsum.*

vipote cùm rem, quam suam ob virginitatem haberet, largiri nimirum posset. Ecgo non magnitudine in marem mutatur, cùm non in magnitudinis genus perfectè commutetur. Spadones enim longitudine tantùm in magnitudine proficiunt.

39 Cur spadones vel omnino varicibus vacant, vel minus habent, quàm cæteri? An quoniam naturam suam, dum castrantur, in genos seminis infœcundum commutarint. Talis autem est puer, & mulier: quorum neutrum habere varices solitum est: præterquàm si mulier tardò.

Problemata quæ hic à Gaza sunt omissa, habes ab eodem versa in sectione sequenti probl. 57. 59. 60.

40 Cur homo omnium maximè animantium oriri claudus potest? Vtrum quòd cæterorum crura robustiora sunt: osse nanque, & neruo, tam quadrupedum quàm auium constant, hominum carne redundant. Itaque facilius hæc ob suam mollitiem lædi possunt, cùm se in vtero mouet. An quòd solus ex omnium animantium genere varia generationis tempora obtinet, nam & septimo, & octauo, & decimo mense venire in lucem potest. Cæteris tempus vnum perficiendi sine mora statutum est: hominum generi tẗporis multum, pro varia ratione immorandi consumi necesse est. Itaque cùm fœtus mouentur, extrema, quòd tenerrima sunt, facilè infringuntur, & eò magis quo plus temporis intercessit. 41 Cur spadones crutibus putridis, vlcerosisque sunt? Vtrum quòd etiã mulieres crura habent eiusmodi: spadones autem effœminati omnino sunt. An hoc accidit. Causam autè mulieribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoque reddere illam debemus, quòd calor deorsum se vertit: quod etiam menstrua declarant. Vnde fit etiam, vt præ nimio humore, neque spadones, neque mulieres pilis valeant redundare. 42 Cur nullum animal, nisi homo, calculosum fieri potest? An quòd iumenta, & quæ vngulibus sunt numerosis, vesicæ meatus obtinent ampliores. Quæ autem non protinus, sed pòst patere intra se animal consueuerunt, vt pisces nonnulli, ex his nullum vesicam habere nouimus. Scil humor subsidens, ille totus in aluum constringitur, sicut etiam in auibus fit itaque celeriter exit per sedem. At homo vesicam habet, & ceruicem eius canali angusto pro magnitudine porrectam. Ergo quod membrum id adest, quantum terreni humoris fenocatur, in vesicam contruditur, ex quo vasa quoque vrinaria, id est matula, eo ipso tinguntur. Loci autem calore efficitur, vt amplius concrescere, atque crassescere possit. Retinetur verò, augerúque propter canalis angustiam: cùm enim terrena illa subsidentia prodire ex facili nequeant, ceuersa coherent inter sese, calculúmque ita conficiunt. 43 Cur non iumenta, non boues, aut omnino, quæ cornua gerunt, non aues ructare solent? An propter ventris siccitatem. Celeriter enim consumitur, percolatúque humori qui dum immoratur, inflatúrque ructationem mouere potest. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorsum se vertit: quam ob rem his crepitus ventris maximè iactatur. Auium, cornigerorúmque genera neutrum faciunt. Quinetiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam super, quàm subter, flatibus multifariam præstatur. Itaque humor consumitur antè, quàm in flatum vertatur: qui flatus mouear vel ructum, vel crepitum. 44 Cur in animantium genere quæcunque domestica, eadem etiam fera reperimus: quæcunque autem fera, non vtique eadem domestica natura erea nit? Etenim homines feri nonnulquam cernuntur, & canes apud Iudos, & equi alibi: sed non leones, non pantheræ, non viperas, non alia complura domestica esse nouimus. An quòd res praua, & facilis ortu est, & mutari quoque expedite in eam rem potest. Naturam enim nõ quæ prima, sed quæ vltima est, assequi statim perdifficile est. Quapropter omnia etiam domestica, principiò fera potius, quàm domestica esse solent, vt puer feracior profectò quàm

A ὅτι ἀναθράττει κάτω ἀμμά. διὰ τὸ δὲ καὶ τὰ γαμψώνυχα διὸ οὐδὲ οἱ ἄνυδροι οὐδὲ γυναῖκες ἄκτιστοι γίνονται, διὰ πολλοῦ ὑγρότητα. 42 Διὰ τί τῷ ζώῳ οὐδὲν λιθῶδες, ἀλλ' ἢ ἀνθρώπῳ; ἢ ὅτι καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν πολυκτενῶν εἰ πάρεστι τῶν κύστεων ἀρχαὶ ἐστιζόντα ἢ μὴ τὸ ἀφῶτον, ὕστερον ἢ ζωοτοκεῖ ἐν πάντῃ, ἢ ἔτεκε τὸν ἰχθύν· τούτων ἢ οὐδὲν οὐσῶν ἔχει, ἀλλ' εἰς τὴν κατάλειψιν αὐτοῦ ἀ B ταμίων συνθλίβεται ὑπόστασις, ἢ καὶ τῶν ὀρτυγοτρόφων τοιχῷ καὶ διεξέρχεται καὶ τὴν ὀφρὺν. ὁ ἄνθρωπος, οὗτον τὸ ἔχει, καὶ ἐστὶν ἡ κοιλία, κἀν ἢ μέγαθος. διὰ τὴν αὐτῶν τὸ ἔχει τὴν τὸ μέρος, συνθλίβεται τὸ γιγνόμενον τὴν τὴν οὖσιν· (διὸ καὶ χρόζονται αἱ ἀμφίδοι ἰῶν ἰῶν) διὰ τὸ τὴν θερμότητα τὸ πόνος, συμπήγνυται καὶ παχύνεται κάλλιον, ἐκρέ C τει δὲ καὶ αὐξάνεται, διὰ τὴν στένωσιν τὸ εὐρυπόρου. εὐ γὰρ διωκάμενα τὰ γεώδη ὑποστήματα μᾶλλον ἐκκρίνεται, ἀφὶ ἀμφίδοι ἐκκρεμεφόρμα, γίνεται λίθος. ἢ διὰ τὸ ἐκ ἐρίζεται τὰ ἐκκρίματα, οὐδὲ οἱ βίοι καὶ τὰ κεκρυφόρα, οὐδὲ οἱ ἔρνιθες; ἢ διὰ ξηρότητα τῆς κοιλίας, παχὺ γὰρ αὐξάνεται τὸ ὑγρὸν καὶ διωθεῖται. ἐμφαίνει δὲ καὶ τὰ πτερ D μυκτοῦντα, γίνεται ἐλεγμός. τῶν δὲ λεμύρων, διὰ μῆκος τὸ αὐχένος, οὐ τὸ ἐρέ τον ἀμμὰ τὸ πνεῦμα· διὸ καὶ ἐκκρίνεται μάλιστα. εἰ ἔρυθρος ἢ, καὶ τὰ κόκκα τὰ φάγα, εὐ πολὺ οὐδίζεται. οὐδὲ ἐρίζεται δὲ ἐκμαυκάζει, διὰ τὸ πολλὰς ἔχει κοιλίας, ἢ τὸν κεκαυμένον κεκρυφέγει. διὰ τὸ πολλὰ εἶναι γίνεται καὶ αὖν καὶ κάτω τὸ πνεῦμα. E τὰ πτερὰ. καὶ φυσᾶν αἰωρεῖται τὸ ὑγρὸν, ἀφὶ ἐκπεπεμπτοθλῶσι, καὶ πολὺ ἢ ἐρυγεῖν, ἢ φυσᾶν. 43 Διὰ τὸ ἔστι μὴ ἄμμα τῷ ζώῳ, ἔτι πολὺ καὶ ἄχρα ἔστι δὲ ἄχρα, οὐ πολὺ ἄμμα· καὶ γὰρ ἄνθρωπος ὁ φαίνεται ἄχρα ἔστι, καὶ κοῦφα ἐν ἰνδοῖς, καὶ ἔστιν ἀφῶν ἀλλ' ἢ λέοντες ἄμμα, οὐδὲ παρδάλεις, οὐδὲ ἔχεις, οὐδὲ ἀφῶν πολλά; ἢ ἔστι μὴν τὸ φαίνεται καὶ ἐπιτίθεται ἐξ αὐτῶν, καὶ μεταβάλλει ὅτι F αὐτό, ἢ γὰρ οὖσι, οὐχ ἢ φαῦλον, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ ἐρεμίᾳ τυχὸν ἔθος. διὸ καὶ πολὺ καὶ τὰ ἄμμα, ἄχρα γίνεται τὸ φαῦλον μάλιστα, ἢ ἄμμα· ἀφῶν πολλὰ ἢ αἰεὶ, πολὺ φύσει,

καὶ τὸ δυμφέζον· ἀφὶ ἀδυνατώτερα. ἀκαῦ A quàm vir, quippe qui omnium edax, & ita deditus est, quanquam infirmus. Ergo quomodo in operibus artis, sic etiam in naturæ licet perspicere. Nam in his quoque praua omnia facta sunt, & plura sunt praua, quàm proba, vt lectus, vestis, quoduis aliud: quòdque probum est, id omne prauum etiam saepe comperiri potest. Quod autem prauum, id non omne probum quoque species: vt si quis vetustissimorum pictorum, fictorúmque opera cogitet: nondum enim periti pingebatur, aut ex ære dolebatur, sed pingui Minerua omnia effigiabantur. Natura etiam prauè omnia facit, & plura parua, quàm probas proba verò pauciora præstare, non omnia, potest. Atqui domesticum omne melius est. Ferum autem, atque sylueste prauum natura, scilicet non quæ initia, ortúsque continet, sed eut, opinor, facta difficile sic probum illud, vrbanum, atque domesticum. Contrarium verò, aut nunquam, aut rarò efficitur. Attamen vel temporum, locorúmque conditione, temperamentóque vnuetsi quodam fieri potest, vt vrbana, & mitia reddantur omnium animalium genera. Hoc idem in omni etiam stirpium genere intelligere licet. Quæcunque enim vrbana sunt, eadem etiam comperiri sylueſtria possunt. At quæ sylueſtria extitere, eadem omnia mansueſcere non possunt. Non tamen desunt, quæ suis socis quibusdam peculiariter ita se habeant, vt neglecta, teráque proueniere præstantiora possint, & mitiora, quàm quæ alibi summo cum studio colantur.

45 Cur hominum vmbilici ampliores, exterorum autem animantium exigui, incertique fiunt? An cæteris, quoniam temporis multum gesteutur, vmbilicus arescit, inque directum portigitur, denique vlceribus intumescit: quam ob rem nonnulli vmbilici deformes sunt. At verò homo imperfectus prodit: itáque humidus, atque sanguinolentus sequitur eius vmbilicus. Indicium verò, cætera perfecta, hominem imperfectum prodire, quòd illa statim inde ab ortu naturæ viuere sua opera queunt: pueri curam desiderant, nec seruari, nisi alieno beneficio, possunt.

46 Cur animantium alia semel coeunt, alia sæpe, & alia anni tempore certo, alia nullo statuto tempore, sed prous incidere? homini semper concubitus opportunus est, feris non sæpe: & quidem sues agrestes semel concumbunt, domestici sæpe: Au propter pabulum, calorē, atque laborem: quippe cùm Venus comes satietatis semel cadē alibi semel, alibi sæpius patiũt, vt oues in Magnesia, & Africa patiũt bis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Causam verò tempus patiendi prolixius obtinet. Vbi enim se impleuerunt, non amplius concupiscunt: quomodo nec cibum affectant, quæ satiata sunt. Quæ autem grauida iam esse incœperint, minus auida veneris euadunt, quoniam menstruæ purgationes nullæ præterea veniãt. 47 Cur homines, qui raris dentibus sunt, magna ex parte breuioris sunt vitæ? An indicium hoc est, densum os esse capitis: ergo cerebrum inualidum est, quia minus fit respirationibus opportunum: itáque celeriter putrec, vt quod sua natura humidum sit. Nam & cæteræ, cùm non mouentur, neque exhalant, facilè corrumpuntur. Quo etiam fit, vt homo capite piloso maximè sit, & mas, quàm fœmina, diutius viuit, sutuarum sui capitis beneficio. An in cæteris quoque idem sit cogitandum.

48 Cur qui manus cæsuram pes totam obtinent palmam, viuere diutius possunt? An quoniam minus viuere possunt, quæ carent articulis, incompactáque sunt, quale genus omne aquatile est. Quòd si quæ articulata non sunt, vitam breuiorem agere solent, constat contrà sese habere, quæ articulata. Cuius profectò generis illa etiam sunt, quæ cùm sua natura omni articulo careant, existunt tamen articulata, nonnunquam quoad maximè licet, consistunt. Manus autem pars interior, penitus articulo vacat. 49 Cur animantium homini vel vni, vel maximè oculi deprauantur? An quòd homo vel solus, vel maximè morbo comitiali capi in puerili ætate solet, cùm certè deprauari omnibus accidit. 50 Cur animantium homo maximè fumo affici potest? An quòd homo lacrymam maximè emittit: fumatio autem non nisi cum lacryma est. 51 Cur equus equo, homo homini, atque omnino cognata cognatis, sibique similibus gaudent, atque cupiunt? nón enim quia pulchrum videtur. Cupiditas autem formam sequitur elegantiorem: nam si id esset, tem pulchram suauiorem esse oporteret. Nùc autem contrà potius euenit, vt quis iucundum, suauéque est, ideo pulchrum esse videatur. Nec etiam omnibus res eadem voluptati est, nec pulchrum idem lætitiæ: aliis enim esse, aut bibere, aliis concumbere lætabilius est. Sed causa cur vnumquodque iunctum suo cognato maximè, suauissimé que concumbat, in aliam cadit quæstionem. Pulcherrimum verò id etiam esse, nondum asseri verè potest: sed nobis quod ad concumbendum suauius est, pulchrum certè videtur: quoniam rei, quam cupimus, aspectu quoque nimirũ delectemur. Et quidem in cæteris etiam cupiendi generibus, res pariter sese habet. Cùm enim sui detinemur, humorem suauius cernimus. Quod itaque ad vsum aliquem pulchrum est, & quod idé maximè

cupere

cupere solemus, suauissimũ id esse ipsum videtur. Quod autem per se tale est, non præterea hic esse videbitur. Argumentum, quod adolescentuli plerique formosi, apriq. nobis esse videbuntur, cùm ad concũbendi vsum respeximus. Nunquid igitur ita, vt etiã plus gestiamus, quàm si deformes quosdam intueamur? Nò hercle, nisi eorũ auidi simus: quo modo potio quoque videtur pulchrior. Nam si sui detinemur, humore multo suauius aspiciemus. 52 Cur hominis prior pars pilosior, quàm posterior est, quadrupedũ cõtrà posterior, quàm prior, ferosior? An quod omne animal bipes partem priorẽ habet pilosiorem: nam aues quoq. eodem modo, quo homines, se habent. An partes infirmiores natura semper integere potius confuerunt: infirmũ autem vnũquodq. loco sui corporis aliquo est. Quadrupedũ verò omnũ partes posteriores, infirmiores loci causa sunt, quàm prior affici nanque à frigore astúq. amplius possunt. Hominũ priores infirmiores sunt, incommodisq. illis etiãdẽ opportuniores.

53 Cur animantiũ homo maximè solet sternutare? An quod etiam grauedine maximè homo tenetur. Cuius rei causa est, quod calor, qui circa cor est, fortissimq. sua natura effertur cæteris animantibus in armos se effert, vnde per refractionem differtur, partim ceruicem capũque petit, partim in spinam lumbósque defertur: hæc enim linea tecta, iuxtáque basim sita omnia sunt. Quod cùm æquè corpus penè totum recalescat, humoresque quoque in sese pariter digerit, planéque pariter: humores enim calorem sequuntur. Ex quo fit, vt neque à grauedine admodum infestari neque sternutare quadrupedes soleant. Sternutamentum enim, vel spiritus vniuersi delatio est, humore scilicet plus aliquid exhalãte, vel crudi humoris conatus, excursúsque. Quæ circa desillationes solet præcedere, quæ quidem animantibus cæteris minimè incidunt, eo quod caloris illa delatio, amè, retrúque portionibus æquis se digerit. Homini verò, quod erecta basi se in sublime, modo flirpiũ, erollit, euenit, vt caloris elatio plurimus, & vehemẽtissimus caput adeat: elatúsque eo calor, meatus cõcalfecit, rarefaríq. capitis, qui tales demum effecti, nimirum capiciores humorum, quàm meatus cõcidis inferiores reddunt. Quoties itaque accidit, vt caput humescat, refrigeretúrq. extrinsecus amplius, quàm satis sit, efficiì

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur vt calor, qui & alimentum habet, & se in partem interiorem contrahit, nimit an crescat, crescens sese in caput, meatusque capitis efferat, quo humores praetenues, vndique sectantes, implent meatus, destillationémque faciunt, & sternutamenta ratione simili mouent. Nam inter initia destillandi, calor humorem sursum praecedens, infl[ans]que meatus, sternutamenta expulso spiritus, ductúque humoris tenuis, acrisque incitat. Vnde fit vt, post grauedinis sternutamentum, pituitam aquae similem abstergamus. Haec cùm omnia se se mouerint, humores coacti, crassiq. subsidunt, & foramina capitis narésque intersepiunt. Facta enim tumidiora, distentio eique caput dolore infestant. Argumentũ, quòd nullus per eas spiritus foras mittitur. Ex quo sequitur, vt neque sternuere, neque oscitare possint, qui grauedine detinentur. Sternutamenta autem, quae sine grauedine mouentur, itas quidem easdem ob causas veniunt, sed exiguis, leuibúsque initiis. Itaque vbi vi caloris collecti humores sunt, facilè ab eodem calore pro sua exiguitate spirascentes, in nares interrumpunt. Strepitum verò spiritus, non nisi violentia sese efferendi, quàm sui copia, mouet. Cùm enim calor directo tramite se ad cerebrum vsque extulerit, et que ipsi impegerit ad nares reflectitur, eo, quoniam meatus illac foras de cerebro pertendant. Quòd cùm illa foras reflectẽdi delatio spiritus nares versus contra naturam agatur, vehemens vt fiat nimirum euenit: itaque strepitum mouet. Caeterorum autem animãtium aues maximè grauedinem sentiant, quòd formam corporis maximè similem hominibus gerunt, verùm minus, quàm homines afficiuntur: quoniam caput magna ex parte deorsum tenent, vt quae victum abs terra petere soleant. 54 Cur maris animalia maiora, vegetioráque sunt, quàm terrae? An quòd vis solis consumendo, quae terram ambiunt, copiam detrahit nutrimenti: quam ob rem quae abdita vitam agunt, vegetiora sunt. His igitur omnibus incommodis cùm genus maritimum sit immune, meritò tum adolescere potest corpore ampliori, & vegetiori. 55 Cur caetera animalia cibum saepius siccum, quàm humidum capiant, homo humidum saepius, quàm siccum? An quod homo natura calidissima est, plus refrigerationis desiderat. 56 Cur spadones calui effici nequeãt?

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

[illegible]

[illegible] A

[illegible] B

[illegible] C

[illegible] D

[illegible] E

[illegible] F

A An eo quòd multum cerebri obtinent: quod sanè his contingit, quia rem venereãm non agunt: semen enim labi per spinam è cerebro videtur. Qua de causa boues quoque castrati cornua gerere maiora putantur: necnon & mulieres, & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur. 57 Cur animantium alia, vbi primũ in lucem edita sunt, statim per se ipsa possint, alia nequeant? An ea possunt quae in B genere, quod memoriae capax est, breuius viuunt: quocirca breuius quoq. morte eadẽ omnia obeũdunt. 58 Cur homo plus excrementi humidi egerit, quã sicci, equi, & asini, plus sicci, quã humidi? An quòd haec animantiũ genera sicco pabulo largiori vtuntur: homo humidis magis, quàm aridis, vesci solet. Ex cibo aũt omne proficiscitur excrementũ, & ex copiosiori copiosius. Igitur alia humido potius, alia sicco largiori vtũtur pabulo: quoniam alia sicca natura C sunt, alia humida. Itaq. humidũ potius capiũt, quae sicca cõstãt natura: huius nanq. sunt indigẽtia. Contrà, siccũ affectant, quae humida sunt natura, vtpote quę qualitatis eius inopia magis tuẽtur. 59 Cur aues & homines, & genus quodq. animãtiũ forte, corpore sunt duriori? An quòd animositas cum calore est: metus n. refrigeratio est. Quorũ igitur sanguis amplius feruet, haec & robustiora, & animosiora sunt: sanguis D autem alimento corporibus est. Et quęcunq. verò ex stirpib. terrę aqua tepida irrigauerit, omnia duriora euadẽt. 60 Cur monstra paruae quadrupedes pariũt, homo aũt, grãdésq. animãtes omnes minùs, vt equi, & asini? An quòd paruae, vt canes, sues, caprae, oues, lõgè sunt foecundiores, quàm grãdes. illarũ. n. aliae omnino singulos pariũt aliae magna ex parte. Mõstra aũt tum cõsiſ[t] solẽt, cũ plura semina inter sese coE haerẽt, cũfundũtúrq. vel cũ prodeũt ex mare vel cũ se in foemina permiscẽt, vnde aues mõstra edere possunt. Oua. n. vitello pariũt geminato. Mõstrũ aũt ex geminatis illis cõsistit, quorũ vitelli nulla interiecta mẽbrana distinguuntur. 61 Cur hominũ caput pilosius, quàm reliquum corpus, nec ex proportione pilosum est: caeterorum autem contrà? An caetera vel in dentes exuperant prae nimia alimenti copia, vel F in cornua, vel etiam in setam. Quae igitur in cornua, capite minus setoso haec sunt: absumptum enim illam in rem est.

[illegible]

Quæ autem in dentes, plus quidem pili, quàm cornigera, obtinent: capronarum enim nõnihil sortiuntur, sed minus, quàm aues. His enim illud etiam, quod homini, genus integendi natura tribuit: sed quod illis præ copia nutrimẽti multis luxuriat locis, id in capite homini abundat. Nec enim nullum habet, nec adeò multum vt pilorum vndique excrescat congeries. 62 Cur vnus omniũ animãtium homo canescit? An quòd pars animãtium maxima pilum quotannis deciduum gerit, vt equus, vt bos: nonnulla deciduum non gerunt, tempus autem viuunt breue, vt oues, & quædam alia, quorum pilus, vt pote nõ senescens, canescere non potest. At homo nec deciduum gerit pilum, & longam degit ætatem, itaque breui tempore senescit, atque inueteratur. 63 Cur vita breui, imbecillisque viribus sunt, qui partem vmbilico subiectã maiorẽ, quàm superiorem habent pertinentem ad pectus? An quod venter suam ob breuitatem frigidus est: itaque vt vim paruam obtinet concoquendi, sic excrementis redundare aptissimus est. Morbis autem nimirum patent, qui tali vẽtre constiterint. 64 Quã ob causam animantium alia non solum coitu, sed etiam sponte naturæ procreantur, alia coitu duntaxat proueniunt, vt homo, vt equus? An quòd etsi non aliam ob causam, tamen quòd aliis gignendi tempus breue statutum est. Itaque fieri nõ potest, vt tempus, quod vim obtinet generãdi, amplificetur, prorogetúrque: sed tẽporum vicissitudine, commutationéque vt procreentur contingit. Aliis multo generatio ampliari solet: etenim vel anno, sed decem mensiũ spatio confici assolet. Quapropter vel nullo pacto vel ex coitu procreentur illa, necesse est. 65 Cur Æthiopum dentes candidi, & candidiores, quàm cæterorũ, vngues autẽ nõ dẽtibus in candore respondeant? An vngues ideo nigricant, quia cutis etiam nigra est, & nigrior, quàm cæterorum: vngues autem ex cute proueniunt. 66 Sed cur dentes cãdeant, quænã ratio sit? An quod albescere illa solent, quibus vis Solis humorẽ detrahit, dũmodo nihil super inficiatur, quo modo etiã cerã albescere nouimus. At cutẽ superinficit calor, dẽtes minimè: sed totus eorum humor in vaporem à calore conuertitur, atq. exhalatur. 67 Cur animantiũ alia præciso capite vel protinus moriũtur vel paulo pòst, alia minimè? An ita afficiatur quæ sanguine carẽt, eaq. quoq. cibo contenta sunt: quippe quæ neq. cõtinuo cibũ desiderent, neq. in humore calor eorũ diffundatur, quibus rebus priuatũ animal sanguine cõstãs viuere nequit. Illa verò sine respiratione viuere multo diutiùs possunt. Causam cur ita, alias abũdè reddidimus.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Eorum

Ὅσα περὶ φωνήν. ια.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Eorum, quæ ad vocem, sonúque rationẽ pertinent, Sectio vndecima, cuius quæstiones 65.

Cur sensuum auditus maximè ab ortu naturæ offendi potest? An quòd auditus, & vox ab eodem initio proficisci videantur. Atqui locutio ex facili posse deprauari videtur, quæ species vocis est, eadémq. perfici difficillimè potest. Indicium huius est, quòd posteà, quàm nati sumus, diu obmutescimus, deinde balbutire tandem incipimus. Principio nanque nullum proferre penitus verbum valemus. Cùm itaq. facilè peruerti locutio possit, idémq. initium audiendi, loquendique sit (vox enim quædã audiẽdi quoque primordium est) sequitur vt quasi per accidens non per se omnium facillimè sensuum auditus interimi possit. Argumentum autẽ, facilè omnino loquendi principiũ destrui posse, vel ex cæteris animantibus erui licet: nullum enim loqui ex cæteris potest: sed homini tantum facultas hæc data est, & hic tamen serò, (vt dictum est) loqui incipit. 2 Cur omnes surdi vocẽ reddere per nares assolent? An quòd propè absunt vt muti sint: muti autem per nares vocem extrudunt: eo nanque spiritus illorum cõpellitur, quia ore compresso sunt? quod compressum ideo est, quoniam lingua his ad vocẽ reddendã vsui nullatenus est. 3 Cur omnes, qui natura sunt calida, magnã vocem emittere solent? An quòd multum in his aërem, feruidúmq. inesse necesse est, vis enim caloris facilè ad se spiritum trahit, & aërem: eóque amplius id agit, quò amplior est. Vox autẽ magna tum oritur, cùm aëris multum agitatur, vtque acuta, cùm celeriter, sic grauis, cùm tardè aër incitatur. 4 Cur omnes surdi per nares loquuntur? An quòd surdi violentius spirant, quippe qui propè absunt vt muti sint. Meatus itaque narium ductu spiritus laxior redditur: ex quo fit, vt nisi per nares loqui non possint. 5 Cur melius audiri quæque in nocte, quàm die, possunt? An quòd requies omnium noctu amplior est, quoniam calor abest: vnde tranquilliora quoque magna ex parte omnia sunt: Sol enim est, qui omnia mouet. 6 Cur voces è longinquo acutiores esse videntur? Itaque cùm hominum procul admodum absentium clamorem imitamur, vocem acutè emittimus, & similem iis, qui suam vocem in sonum adstringunt tenuiorem. Et strepitus quoque resonandi acutior venit, quẽ procul abesse palam est: nã enim nisi per refractionem existere potest. Cùm igitur in strepitus ratione, acutum quod velox, sit, tardum autem quod graue,

Universidad de Deusto
Biblioteca

voces è longinquo delatas tardiores videri oporteret: quæ enim feruntur, eo tardius omnia mouentur, quo longius à fonte discesserunt principio tandémque collabuntur & decidunt. Verum igitur qui imitantur, voce exili simulant, & sono tenui agere tentant vocem, quæ se à longinquo defertur: tenuis autem grauis non est: neque exiguus, exiliúque vocis proferendæ vitus grauis est, sed acutus sit, necesse est. An non modò qui imitantur, ea de causa ita simulant, verùm etiam strepitus ipsi tenuiores existunt. Causa verò cur ita fit, quod aer, qui defertur, strepitu excitat, & quemadmodum primum illud obstrepit, quod aerem mouerit: sic rursus aer subinde mouendo agat oportet, vt partim moueat, partim moueatur. Quo fit, vt continuari strepitus possit, quippe cùm perpetuò mouenti mouens succedat, donec omnis conatus mouendi emanescat: quæ qui semel in corporibus non nisi cadere est, cum strilicet aer non amplius impellere vel telum, vel aerem potest. Vox enim continua redditur, cùm aer aerē propellit, ieū antē fertur, cum corpus ab aere mouetur. Hic igitur corpus idē deferatur assiduè, vsque ad eū finē, dū corrnat. At ibi alius atque alius aer perpetua vicissitudine profluit, præcedentéq; subsequēs minor est. Itaq; velocius quidem moueatur, sed per minus subinde aeris: quæ de causa voces acutiores è longinquo tenuiores sentimus: est enim acutum, quòd velocius est, vt ambigēdo superius proposuimus. Hæc eadē causa est, cur & pueri, & ægrotantes, acutè, viri autē, & benè valentes grauiter vocē emittāt. Cur verò propinquis auribus vox granior, acutiórve esse minimè pareat, & omnino cur similis proiectis ponderibus non fit, causa quòd proiectū illud cùm vnum assiduè fit, identidē assiduè fertur: strepitus autē, aer, propulsus ab aere est. Itaq; fit vt pondus vnum in locum cadere tantummodo possit: vox autem quoquouersus spargit sese, non secus, ac si proiectum pondus, dū fertur, in partes frangatur innumeras atque etiam se retrorsum dispertiat. 7 Cur domus nuper illita magis resonat? An quòd maior refringendi datur facultas propter lævitatem. Lævis autem ideo est, quoniam continens adhuc, rimisque immunis penitus extat. Nō tamē admodū humidā volo intelligi: nulla enim refractio de limo effici potest. Hæc proteū causa est, cur etiam opus omne tectorii magis resonet. Quin etiam aeris immobilitas fortasse aliquid facit: congestus enim, vniuersūq; cùm sit,

A ἴδιον βραδύτερον ποιῆσαι φωνεῖσθαι τὰς φωνάς. τὰ γὰρ αὖ φερόμενα πόρρω βραδύτερον φέρεται ὅσῳ ἂν ἀπέχῃ τῆς ἀρχῆς πλείω, καὶ τέλος παύεται. πάλιν τοίνυν τὰ μιμούμενα ἀμφίλειον τῇ φωνῇ μιμεῖσθαι, καὶ λεπτὴν τινὰ παίρεσιν φωνεῖν· λεπτὴ δὲ βαθεῖα οὐκ ἔστι· οὐδὲ μικρὸν καὶ ἀμφίλειον φθέγγεσθαι βαρύ, ἀλλ' ἐξύ· ἀνάγκη. ἢ οὐ μόνον οἱ μιμούμενοι διὰ τοῦτο μιμοῦνται, ἀλλὰ καὶ

B εἰ φθόγγοι ἀνὰ ἐξύτερον γίνονται; τὸ γὰρ ὅλῳ, ὅτι ὁ ἀὴρ φερόμενος, ποιεῖ τὸν φθόγγον· καὶ ὥσπερ τὸ πρῶτον ὠθεῖ τὸ πεσὸν τὸν ἀέρα, οὕτω δεῖ πάλιν ποιεῖν τὸν ἀέρα ἀεὶ κινούντα τῷ, τὸ δὲ, κινούμενον. διὸ ὁ φόβος συνεχής, ὅτι ἀεὶ ἐκλήγει κινούντα κινοῦν, ἕως ἂν ἀποτρέψῃ· ἐὰν δὲ τὸν συμβαίνει ἐξιστῆναι, ὅταν μηκέτι δύνηται ὠθεῖν ὁ ἀήρ, ὥσθ' ἅμα τὸ βέλος, ὅταν μὴ τὸν ἀέρα. ἐὰν οὖν γὰρ φωνὴ γίνεται ἡ συνεχής, ἀέρος ἀδυνάτου ὑπ' ἀέρος· τὸ δὲ μὴ λῆξαι φέρεσθαι, συμβαίνει ὑπ' ἀέρος κινουμένου. ἐστιν δὲ μὴ εἰδὲ ἀεὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι σῶμα, ἕως ἂν κινῆται· ἀεὶ δὲ ἀεὶ ἕτερος ἀήρ. καὶ πρῶτον ἐλάττω, διόπερ μὴ πόρρω, ὑπ' ἐλάττω δὲ· διὸ πάλιν ὀξύτερα καὶ λεπτότερα ἀφ' φωνῆ· τὸ

D γὰρ διόπερ, ἐξύ, ὅσῳπερ καὶ ὀλιγοστῷ ὅσῳπερ ἡ ἐκείνου ἀρχή, δι' ἣν καὶ οἱ ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ οἱ κάμνοντες ἐξύ φθέγγονται· οἱ δὲ ἄῤῥωστοι καὶ οἱ ὑγιαίνοντες, βαρύ. τὸ δὲ τοῖς ἰσχυροῖς μὴ ὁμοίως ἔχειν τοῖς ἀσθενοῦσι βαρύτερον, οὕτως, ὅτι τὸ ἀφ' ἡμῶν, ὃν ἀεὶ τοῦ φέρεσθαι ἀεὶ τὸ αὐτὸ· ἐὰν δὲ φέρῃ, ἀὴρ ὢν ὠθούμενος ὑπὸ ἀέρος. διὸ καὶ τὸ ἀφ', εἰς ὃν πίπτει· ἐὰν δὲ φωνὴ, ὁμοίως ὥσπερ καὶ εἰ τὸ βαρὺ ἄμα φερόμενον, ἀπολέγει βαρὺ, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο.

ζ Διὰ τί οἱ νοσοῦντες κλάειν μᾶλλον ἀγρυπνοῦσι; ἢ ὅτι μᾶλλον ἀδύνατοι γίνονται διὰ τὴν λεπτότητα; λεπτότερα δὲ, διὰ τὸ

E κίβκης καὶ [τὸ] σωματῶδες. διὸ δὲ μὴ παντελῶς ὑγρά, ἀλλ' ὅλῳ ξηρὰ λαμβάνει. διὸ πολὺ γὰρ ἐν ἔστι κάλλιστος. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ κεκαυμένα μᾶλλον ἀγρυ. συμβαίνει δὲ ἴσως καὶ ἡ κένωσις τοῦ σώματος. ἀφῶν γὰρ ἐν μάλ-

μᾶλλον δὲ πλείστοις τὸν φερόμενον.

η Διὰ τί ἐνίοτε τῶν ἀγγείων κενῶν κρουόντων καὶ πυκνόν, μᾶλλον ἠχεῖ τὰ ἐλάττονα· καὶ ἐὰν ὀρύσσῃ τὴν κόκκινε ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ; [ἢ] ὅτι ἐνεὶ κένωσις ἡ ἠχεῖ, διὸ πόρρωθεν ἀκούεται ἢ τὸν ἀέρα, καὶ ἠχεῖ φωνὴ ἢ κένωσις διίστησι, φωνεῖ τὸ πυκνὸν καὶ κόκκινον; οὕτω γὰρ μάλιστα ἠχεῖ γίνεται. τὸ μὲν γὰρ φέρει καὶ ὁ κόκκινος, ἔχει τοῦ γίνεσθαι καὶ τοῦ ἀφίστασθαι. εἰ δὲ πόδας καὶ τὰ κεφάλια, καὶ τοῦ πυκνοῦ τῶν ἀφ' ἑκατέρου, ὥστε ἐξ ἀμφοτέρων τὸ συμβαίνειν. καὶ γὰρ τὰ κάτω μᾶλλον ἠχεῖ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χαλκὸς μάλιστα ἠχεῖ ἀλλων. ὅτι δὲ κατεφρυγμένα, οὐδὲν ἀτόπου· ἢ γὰρ φωνὴ φέρεται κρότου τοῦ ἢ θόρυβος δὲ πάντα χῆ δοκεῖ καὶ ἀλλὰ φέρεσθαι. θ Διὰ τί δὲ μᾶλλον, ἐὰν κρουσθῇ τις, ἠχεῖ, ἢ ἐὰν μόῃ; ἢ ὅτι σύστασις ἐστὶ κάλλιον εἰς ἑαυτὸ δέχεται καὶ κατέχει τὸν ἀέρα; συμβαίνει δὲ καὶ τοῦ πλησίον σφοδρότερον γίνεσθαι. ι Διὰ τί τὸ ὕδωρ τὸ ψυχρὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου διαχεόμενον, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ἦχον; ὅτι διείδωκε ἡ φορὰ βαρύτερον γάρ. ἡ δὲ διείδωκε, ὀξύτερον ποιεῖ τὸν ἦχον. τὸ δὲ θερμὸν, καὶ τὴν μανότητα καὶ τὴν ἀπορρέουσαν. πεφύκασι δὲ ὅλῳ καὶ οἱ ἀφ' ἡλίου χαρίεν ἀδυνατώτερον τοῦ πλησίον ποιοῦσι. ια Διὰ τί τοῖς ἀγρυπνοῦσιν ἡ φωνὴ τραχυτέρα; ἢ ὅτι ὑγρότερον τὸ σῶμα, διὰ τοῦ ἀνοσίου, καὶ οὐχ ἥκιστα ἐκεῖ τῶν κάτω τόπων; διὸ καὶ βαρὺς ἐν τῇ κεφαλῇ, ὑγρότατος τε ἐκεῖ τὸν βόγγον εὐσύνε, ἀνάγκη καὶ τραχυτέρα ἢ τοῦ φωνοῦ. ἡ μὴν γὰρ τραχύτης, διὰ τοῦ ἀνωμαλίας· ἡ δὲ βαρύτης, διὰ τοῦ ἐμφράττει· βαρυτέρα γὰρ ἡ φωνή. ιβ Διὰ τί μὴ τὰ σπέρματα, τοῦ ἀκουσθῆναι τὴν φωνὴ; ἢ ὅτι κοπτόμενα ἡ τόνος, ἐκδιαμένοντα· διαμενοῦσι δὲ ἔλκει τοῦ ὑγρότατος πλείστα δὲ αὐτὰ καὶ ἐπιμονέστερα διὰ τοῦ σκληρότητα. ιγ Διὰ τί οἱ κλαίοντες, ὀξὺ φθέγγονται· οἱ δὲ γελῶντες, βαρύ; ἢ ὅτι οἱ μὲν, ὀλίγον κινοῦσι πνεῦμα δὲ ἀλίγον· οἱ δὲ, σφοδρῶς· ὁ αὐτὸ πολὺ φέρεται τὸ πνεῦμα; τὸ δὲ πολὺ, ὀξύ. καὶ γὰρ ὅτι σωματῶδες σύμπαν ἐκπνεόμενον, πολὺ φέρεται. ἡ δὲ γελῶν, πεπαυκότες, διαλελυμένος· οἱ δὲ κλαίοντες, ὀξύ· ἀλίγον γὰρ ἀέρα κινοῦσι·

A occurrentem illum retorquere vehementius potest. 8 Quam ob causam si quis dolium, & lagenas, & cætera id genus figulina inania obruat, operiátque, domicilia resonare amplius possint: necnon si puteus, vel cisterna, vel aliqua fouea in domo sit, magis magisque ita fiat, necesse est? An quòd ratio resonandi non nisi refractio est: sic enim potissimum resonandi illa reciprocatio nascitur. Ergo puteus, & quælibet fouea angustiam obtinet,

B & aerem colligere potest. Dolia, cæterāque fictilia densitatem quoq; suæ ambientis formæ præ se ferunt. Itaque vtraque de causa illud euenit. Concauæ enim omnia magis sonant, & ea quoque ob eam rem sonitum præcipuè omnium reddit. Nec verò absurdum quòd obruta illud faciunt: vox enim nō minus in ima se defert. Denique quoquouersus, atque etiam in orbem ferri putandū est. 9 Cur si vasa quis inania obruerit, faciet vt magis ædificium resonet? An quòd vasa soliditate perpetuitatéque sua melius & cōcipiunt, & continent aerem, simúlque accidit, vt ictus vehementius effici possit. 10 Cur aqua frigida de eodem profluens vase acutius, quàm calida, obstrepit? An quòd delatio aquæ frigidæ velocior est: grauior enim frigida est, acutiorem autem strepitum reddit, quæ velocior est. Qa-

C lor verò & raritate alleuat, & elatione. Proximum illud est, quòd fæces quoque ardentes idem faciunt imbecilliorem. 11 Cur homini, qui vigilauerit, vox asperior redditur? An quòd eius corpus ob eruditatem humescit maximéque loco superiori, vnde caput quoque grauescit. Et cùm fauces humore redundent, vocem asperiorem existere necesse est: asperitas enim ob inæqualitatem, grauitas propter obseptionem exultat, retardius enim fertur. 12 Cur cibo ingesto mox tenor frangitur vocis? An quòd membrum illud vocis tributū cerebro cibi occursu perelusum concalescit, cōcalescens, humorē attrahit, qui ob assumpti cibi humefactionē & largior est, & paratior. 13 Quare qui flent

D vocem mittunt acutiorem, qui rident, grauiorem? An quòd alteri suam ob debilitatem parum spiritus mouent, alteri vehe-

E menter intendunt, quod facit vt spiritus velocius ferri possit: velox autem omnis acutus est, quippe qui ab intento proiectus corpore, feratur velociter: contrà, qui ridet resoluitur, & debilitatur, itaque vocem grauiore edit. Quāquam ægri acutā emittunt vocem, parum enim aeris mouēt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

At verò qui rident, non solum patum sed etiam leuius mouent: adhæc qui rident, spiritum calidiorem emittunt: qui flent, frigidiorem. Dolor enim refrigeratio pectoris est. Calor itaque multum aëris mouet, ita vt tarde feratur: frigor autem paruiem. Idem vel in tibiis fieri nouimus. Enimuero qui spiritu inflat calidiori, multò tardius agunt. 14 Cur pueri exteráque recens nata animalia vocem reddunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate sunt, cùm tamen omne acumen vehemētia sit? An quod vox modo aëris est, & acutior quæ velocior: facilius autem, & velocius parum, quàm multum, aëris mouetur. Mouetur autem quoties vel à frigore cogitur, vel à calore discernitur, sed cum inspiratio frigida admissio sit, interior nimirum aër tantisper cogitur, cùm spiritum capimus: cémque expiratio caloris emissio sit, aëre sānè à calore elato, vox effici potest, cum enim spiritum reddimus, non cùm capimus vocem formamus. Cùm autem nouella calidiora sint, quàm vetusta, subíque meatus habeant strictiores, minus in se aëris possunt continere, cúmque calor qui moueat, amplior in his insit, tes autem, quæ mouentur, minor subiect, velocius vtraque de causa aër moueri potest. At si velocius, vox certè acutior dabitur ob ea ipsa, quæ mutè retuleimus.

15 Cur vocem, qui flent, acutiorem emittunt, qui rident grauiorem? An qui flent intendendo, contrahendóq; os vocifferantur: itaq; properē aër interior corpore intento mouetur, cúmq; per os transeat angustum, ferri velocius potest. vtraq; igitur ratione fit, vt vox acuta edatur. Contrà qui rident, remisso corpore, hiscemēq; ore rident. Cùm igitur ob eam rem latè, tardēque profundant aëreem, meritò vocem emittunt grauiorem. 16 Cur vocem reddunt acuta, qui expertes seminis sunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, spadones: grauē autē viri, qui firmissima sunt ætate? An ea causa est, quæ linea, cateráq; tenuia dimensionē vnā duntaxat sortiuntur: crassa autē pleraq; plures obtinent: itaque vox etiam tenuis vnā dimensionem habuerit. Vnū autem & efficere, & mouere, facilius est, quàm plura. Ergo cùm prædicta illa spiritum habeant imbecillum, non nisi parum aëris moueri ab illo spiritu potest. Minimus autem est, qui rimēsione vnica constat, quē prædictis rationibus tenuem esse, vocémque talem ab eo proficisci necessium est: vox autem acuta, quæ tenuis est. igitur qui prolifico illo semine carent, vocem hinc meritò reddunt acutiorem.

Vir

Viri robusti, quoniam spiritu valeant, multum aëris incitare queunt: quod cùm multum sit, lentè mouetur, vocémque efficit grauiorem. Moui enim veloci, & tenui, vocem reddi acutam iam constitit, quorum neutrum, vt in viro possit existere, accidit.

17 Cur voces nostræ grauiores sint tempore hyberno? An quòd aër interior tunc, & exterior crassior est: crassior autem cum sit, tardiùs mouetur: itaque vox grauior non immeritò fit. Adde quòd somnolentiores hyberno tempore sumus, quàm æstiuo, plúsque temporis obdormire solemus: somnus autem facit, vt membris graniorbus simus. Quo igitur tempore plus dormimus, quàm vigilamus (quod hyberno profectò est) hoc vocē effici grauiorem, quàm qui è cōtratio agitur, ratio est. Cùm enim tempus vigilandi, quod interuenit, breue fit, habitus corporis, qui inter dormiendū cōmittitur, permanere vsque ad somni repetitionem nimirum potest.

18 Cur ex posu, vomitū, atq; frigore vocē emittimus grauiorē? An faucibus interceptis, quā rem pituita subsistendo cōmittit: quippe quæ aliquid fluxionis in eas detrahat alijs vomitus aut potus, alijs præsentis temporis qualitas per obstrictionē fauces reddit angustiores: itaque delatio spiritus tardius agitur: quæ autem tarda delatio est, grauem hæc efficit vocem. 19 Cur vox grauior è propinquo magis, quàm è longinquo sentiri potest? An quòd grauior plus quidē aëris mouet, sed nequaquam in longitudinē. Ergo à longè minus sentitur, quoniam per minus spatiū se deluelit: è propinquo autē magis, quoniam plus aëris sensorium ferit audiendi. Acuta procul ideo audiri potest, quoniam tenuior est: tenue autem omne augeri in longitudinem potest. Dixerim etiam quòd motio, quę vocem reddat acutiorem, velocior est. quod fieri potest, si vt densus, sic angustus spiritus fit qui aëre mouet. Nam & exiguum aër mobilior est, quippe qui ab angusto moueri queat: densus plures efficit ictus, qui strepitum reddant. Licet hoc in musicis perspicere instrumentis: fides nanque tenuiores exteris eisdem substantibus acutius consonant. 20 Cur vox acutior illis esse videtur, qui longiùs absunt? cùm tamen acuminis ratio sita in eo sit, vt velocius feratur, & quod longius fertur, moueri tardiùs soleat. An quòd vocis acumen non solum in velocitate mouendi, sed obstrependi etiā nimia tenuitate cōsistat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui autem longiùs absunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aeris, qui mouetur, exiguitate: motus enim ita marcescit. Vtq; ie numerus emarcescens in vnitatem resolbitur, sic corpus in vnitatem dissentionem extenuatur, quæ tam in corpore, quàm in voce, tenuitas est. 21 Cur vocem acutam & exercitati reddunt, & debiles? An debiles, quia parum aeris mouent: parum autem quàm multum velocius fertur. Exercitati verò aeré excitati vehementiùs. Aer excitus vehemèter, velociùs fertur: acutũ autem in voce id est, quod velox in delatione. 22 Cur vox corrumpi his soleat, qui cibo ingesto clamitarunt? Iesque omnes qui voceem exercent, vt histriones, saltatores, & cæteros generis eiusdem, manè, ieiunóque ore exercitationem adire licet inspicere. An vocem corrumpi non aliud est, quàm membrum, quæ spiritus transmeat, corrumpi. Quocirca rauci quoque voce corrupta sunt, non quòd spiritus vitiatus est, qui vocem efformat, sed quòd exasperata arteria est, quæ vehemente concalfactione exasperati maximè solita est. Quam ob rem neque qui febriunt neque qui vehementer febricrũt, statim cùm febris cessauerit cantare queunt: sunt enim asperis nimio ex calore fructibus. Cibis autem spiritum & largum reddit, & fervidum, consentaneum est. Qui talis autem est, exulceret arteriam transmeando, atque exasperet. Ratio est: quòd cùm inciderit, meritò vox destrui potest. 23 Cur vox cùm aer quidam formatus sit, & quicùm fertur, formã sæpe illã amittat, echo. id est, resonantia fiat? Cùm enim aer vehementius in aliquod solidum offenderit, vox non dissoluitur, sed eandem expressè reciprocante audimus. An quòd refractio est, nõ perfractio? sic enim cum eorum permanet, tum partes ab eo duæ vniformes proficiscuntur, quippe eũ per similẽ angulum refractio existere soleat: itaq; vox resonãdi similis primæ efficitur. 24 Cur cæterorum animalium nouella recéntque edita vocem mitunt acutiorem, quàm quæ perfecta ætate sunt: vitulli autem grauius mugiunt, quàm boues perfecti? An quòd infans quoque in genere similis fœminæ eiusdem generis est: boum autem fœminæ grauius mugiunt, quàm mares, cùm cęterà è contrario agant: at vitulli similiores fœminis, quàm maribus, sunt: ergo vocem hi grauiorem emittere debent.

A τοῖς δὲ μακρότερον ἀφεστηκόσιν, καὶ λεπτοτέραν ἀφικνεῖται, διὰ τὴν ὀλιγότητα τῆς κινήσεως τοῦ ἀέρος. μαραίνεται γὰρ ἡ κίνησις. μαραινόμενος δὲ ὁ ἀριθμὸς, εἰς τὴν ἕνωσιν ἐλαττοῦται, οὕτω τὸ σῶμα διὰ τὴν ἀραιότητα τῆς κινήσεως. μαραίνεται δὲ καὶ διὰ τὴν ἀραιότητα, ἡ λεπτότης καὶ τὸ σῶμα λεπτύνει. ὁμοίως δὲ [καὶ] ἐν φωνῇ.

κε Διὰ τί καὶ οἱ γεγυμνασμένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἐξῆχοι γίνονται; ὅτι οἱ μὲν ἀσθενεῖς ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν, ἐκ δὲ ὀλίγου τὸ πλῆθος θᾶττον φέρεται εἰ δὲ γεγυμνασμένοι, ἐκ πολλοῦ τὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἐκ πολλοῦ κινούμενος, θᾶττον φέρεται. τὸ δὲ ταχὺ ἐν φωνῇ ὀξὺ ὄζει. κζ Διὰ τί τοῖς μὴ τὰ αὐτὰ κεκραγόσι ἡ φωνὴ διαφθείρεται; ἢ πάντες οἱ ἐδιδάχθησαν τοῦ φωνασκοῦντος, οἷον ὑποκριταὶ καὶ χορευταὶ, ἢ τοῦ ἄλλου τοῦ τοιούτου; ἢ τοῖς μὲν τοιούτοις, ἢ τὸ διαφθείρεται τὴν φωνὴν, οὐδὲν ὑπῆρξε δεῖν, ἢ τὸν τόπον διαφθείρεσθαι καθ' ὃν τὸ πνεῦμα διεξέρχεται; διὰ καὶ οἱ βραγχῶντες διαφθείρονται τὴν φωνὴν, τὸ τὸ πνεῦμα γίνεσθαι χαλεπὸν, ὃ πνεῦμα τὴν φωνὴν, ἀλλὰ τὸ τραχὺ εἶδος τοῦ πνεύματος. ὑπὸ δὲ τῶν δριμέων τῶν τραχυτάτων μάλιστα τραχύνεται πάντων ὁ τόπος διὸ καὶ οὐδ' οἱ πυρέττοντες, οὐδὲ οἱ ἀφῆκα πεπυρεχότες, οὐδὲ μὴ τὴν αὐτὴν τῶν πυρετῶν ἢ λίαν διδασκόμενοι. τὰ γὰρ ἀφῆκα ὑπὸ ἀκμῆς τῶν πυρετῶν, διὰ τὴν θερμασίαν. λίαν δὲ ἀφῆκα εἰκὸς εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ πολὺ καὶ θερμὸν. τὸ δὲ πνεῦμα, ἕλκοῦν ἐστὶ διεξιὸν, λεπτὸν καὶ τραχὺ τὴν φωνὴν ἀφιεῖ. πολλοῦ δὲ συμβαίνοντος, εἰκότως ἡ φωνὴ διαφθείρεται. κη Διὰ τί, τοῦ φωνὴ ἐστὶ κίνημα τοῦ ἀέρος καὶ ἀναρθρόμενον, ἐκ πολλῶν τὸ κίνημα ἡ δὲ ἀκοὴ, ὃ γίνεται κατὰ μίαν τὸν πνεῦμα ἀφῆς τὸ σῶμα, ὃ γίνεται κατὰ μίαν αὐτὴν, ἀλλὰ συμφῶν ἀκούομεν αὐτὸ; ἢ ὅτι κατὰ πολλὰς ἐστὶν, ἀλλ' εὐ κατὰ πολλὰς ἐστὶν τὸ δὲ τὸ ὅλον διαιρῶν, καὶ δύο μέρη ἐμποιεῖ γίνεται ἐξ αὐτοῦ γίνεται φωνὴ ἐμοῦ ἐμοῦ γὰρ γίνεται ἡ ἀκοὴ κατὰ. διὸ καὶ ὁμοία φωνὴ ἡ τῶν ἀγρῶν φωνὴ τῶν ἐξ ἀγῶν. κθ Διὰ τί τὸ ἀλφὶ ἄλλοι ζῶντα τὰ ἄλα καὶ νέκρα, ἐξ ὑπόγειον φθέγγεται τὸ γαλεὸν ἢ δὲ μέγας, βαθύτερον τὸ γαλεὸν βαθὺ; ὅτι ἐν τῷ ἀέρι τὸ ἀλφὶ τὸ δὲ μέγας, βαθύτερον φθέγγεται τὸ ἀφῆκα; ὁμοίως ὅτι τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐστὶν; τὸ δὲ βαθὺ δὲ τὸ δὲ ἀκοῦσαι, βαθύτερον φθέγγεται τὸ ἀφῆκα. εἰ δὲ μέγας, πολὺ τῆς ἐμοῦ γὰρ εἶναι, ὁ τῆς ἀέρος τὸ δὲ ἄλφα, πολὺ καὶ τὸ.

κα Διὰ τί ὅταν ἀκροχορδῶσιν οἱ ὀρχησταὶ, ἢ ἥττον τὸ χορὸ γεγένηται, ὁ διὰ τὴν τραχύτητα τοῦ ἀέρος τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου; μορφοῦται γὰρ ἡ κίνησις. μορφούμενος δὲ ὁ ἀριθμὸς, εἰς τὴν ἕνωσιν ἐλαττοῦται τὸ σῶμα τὴν ἀραιότητα, καὶ τὴν λεπτότητα τὸ σῶμα λεπτύνει. ὁμοίως δὲ [καὶ] ἐν φωνῇ.

κα Διὰ τί καὶ οἱ γεγυμνασμένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἐξῆχοι γίνονται; ὅτι οἱ μὲν ἀσθενεῖς ὀλίγον ἀέρα κινοῦσιν, ἐκ δὲ ὀλίγου τὸ πλῆθος θᾶττον φέρεται εἰ δὲ γεγυμνασμένοι, ἐκ πολλοῦ τὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἐκ πολλοῦ κινούμενος, θᾶττον φέρεται. τὸ δὲ ταχὺ ἐν φωνῇ ὀξὺ ὄζει. κβ Διὰ τί τοῖς μὴ τὰ αὐτὰ κεκραγόσι ἡ φωνὴ διαφθείρεται; ἢ πάντες οἱ ἐδιδάχθησαν τοῦ φωνασκοῦντος, οἷον ὑποκριταὶ καὶ χορευταὶ, ἢ τοῦ ἄλλου τοῦ τοιούτου; ἢ τοῖς μὲν τοιούτοις, ἢ τὸ διαφθείρεται τὴν φωνὴν, οὐδὲν ὑπῆρξε δεῖν, ἢ τὸν τόπον διαφθείρεσθαι καθ' ὃν τὸ πνεῦμα διεξέρχεται; διὰ καὶ οἱ βραγχῶντες διαφθείρονται τὴν φωνὴν, τὸ τὸ πνεῦμα γίνεσθαι χαλεπὸν, ὃ πνεῦμα τὴν φωνὴν, ἀλλὰ τὸ τραχὺ εἶδος τοῦ πνεύματος. ὑπὸ δὲ τῶν δριμέων τῶν τραχυτάτων μάλιστα τραχύνεται πάντων ὁ τόπος διὸ καὶ οὐδ' οἱ πυρέττοντες, οὐδὲ οἱ ἀφῆκα πεπυρεχότες, οὐδὲ μὴ τὴν αὐτὴν τῶν πυρετῶν ἢ λίαν διδασκόμενοι. τὰ γὰρ ἀφῆκα ὑπὸ ἀκμῆς τῶν πυρετῶν, διὰ τὴν θερμασίαν. λίαν δὲ ἀφῆκα εἰκὸς εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ πολὺ καὶ θερμὸν. τὸ δὲ πνεῦμα, ἕλκοῦν ἐστὶ διεξιὸν, λεπτὸν καὶ τραχὺ τὴν φωνὴν ἀφιεῖ. πολλοῦ δὲ συμβαίνοντος, εἰκότως ἡ φωνὴ διαφθείρεται. κγ Διὰ τί, τοῦ φωνὴ ἐστὶ κίνημα τοῦ ἀέρος καὶ ἀναρθρόμενον, ἐκ πολλῶν τὸ κίνημα ἡ δὲ ἀκοὴ, ὃ γίνεται κατὰ μίαν τὸν πνεῦμα ἀφῆς τὸ σῶμα, ὃ γίνεται κατὰ μίαν αὐτὴν, ἀλλὰ συμφῶν ἀκούομεν αὐτὸ; ἢ ὅτι κατὰ πολλὰς ἐστὶν, ἀλλ' εὐ κατὰ πολλὰς ἐστὶν τὸ δὲ τὸ ὅλον διαιρῶν, καὶ δύο μέρη ἐμποιεῖ γίνεται ἐξ αὐτοῦ γίνεται φωνὴ ἐμοῦ ἐμοῦ γὰρ γίνεται ἡ ἀκοὴ κατὰ. διὸ καὶ ὁμοία φωνὴ ἡ τῶν ἀγρῶν φωνὴ τῶν ἐξ ἀγῶν. κδ Διὰ τί τὸ ἀλφὶ ἄλλοι ζῶντα τὰ ἄλα καὶ νέκρα, ἐξ ὑπόγειον φθέγγεται τὸ γαλεὸν ἢ δὲ μέγας, βαθύτερον τὸ γαλεὸν βαθὺ; ὅτι ἐν τῷ ἀέρι τὸ ἀλφὶ τὸ δὲ μέγας, βαθύτερον φθέγγεται τὸ ἀφῆκα; ὁμοίως ὅτι τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐστὶν; τὸ δὲ βαθὺ δὲ τὸ δὲ ἀκοῦσαι, βαθύτερον φθέγγεται τὸ ἀφῆκα. εἰ δὲ μέγας, πολὺ τῆς ἐμοῦ γὰρ εἶναι, ὁ τῆς ἀέρος τὸ δὲ ἄλφα, πολὺ καὶ τὸ.

A 25 Quam ob causam paleis in Orchestra sparsis, chori vox minor sentiatur? An propter asperitatem. Vox enim paulmento minùs lævi occurrens, vt minùs vna, ita minor existit, quippe quæ minus continua sit: quomodo etiam lux amplior resplendet in lævibus, eo quòd nihil impedimenti interuenit, quo interpelletur. 26 Cur sal igni ingestus mouere crepitum soleat? An quia sal parum humoris intra se continet, quod mox à calore igniis conuersum in spiritum, violentióque exiliens imperu salem rumpit: omne autem, quod rumpitur, mouere crepitum solet. 27 Cur pueri nonnulli antè, quàm ætas veniat, qua vocabula suo tempore explanare possint, fari incipiant: & vbi aliquid expressè dixerint, rursus obmutescant, atque vt prius degant, quoulque solitum tempus loquendi accedat? Quæ quidem à plerisque portenta esse putantur: iam aliquos etiam statim cùm in lucem euenerunt, locutos esse proditum est. An magna quidem ex parte secundum naturam homines prodeũt. Itaque illud paucis accidit, sed naturæ ratione simul hæc contingere, ac perfici solent. Quamobrem simul & audiunt, & vocem emittunt, simul & intelligũti facultare audiendi, & loquuntur, & explicant. Euenit tamen interdũ ne hæc simul contingant, sed vt alij prius intelligant, quàm membrum id absoluatur, quoloqui possimus: alij contrà, qui scilicet, quæ loquantur, intelligere nequeant: quæ enim audierint, simulatè eadem reddunt: sed cùm tempus affuerit, vtroque iam munere naturæ fungi incipiant. Quibus autem prius sensa auditus in animo valeant, quàm mẽbrum id absoluatur, quo primo vocem mouemus, orationémque condimus, iis nonnunquam vbi iam multa intellexerint, facultas quoque membri illius, & absolutio properè contingit, maximè quidem à somno. Cuius rei causa est, quòd somnus data requie tum corpora tota, tũ membra singula facit segniora. Sed fieri potest, vt vel ob aliam huiuscemodi mutationem idem eueniat. Complura autem sunt, quæ vt efficere valeamus, breuissimi temporis adiumento opus est, & tamen eadem possimodum æquè agere nequaquam possimus. Quotiès itaque membrum illud ita se habet, vt liberum, absolutúmque sit, efficitur, vt quod per audium Intelligentiam monit, idem, cùm pendet, fluitátque in sensu, remeet, verbúmq. reddat. Hinc nobis & carmina, & vocabula sæpenumero non ex voluntate occurrunt: & quæ priùs voluntate petita diximus, eadem posteà non voluntariè dicimus. Hinc etiam sæpè quæ nouimus, ore explicare non quimus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Ita fieri potest, vt pueri aliquid dicant: vtrúmque membrum, cui fandi data potestas est, cedeat ad suam naturam, ac obmutescat, dum tempus corroborandi, absoluendique vltimum veniat. 28 Cur aliqua obstrepunt, mouentúrque subitò, vt arcæ, quæ nullo, quod sensus mouerit, concitantur, & crepant, cùm tamen potentius esse debeat quod mouet, quàm quod mouetur? Quæ eadem quæstio etiam de corruptione, ac senectute est: quippe cùm à re insensibili omnia corrumpantur, quæ à tempore pereunt. An simile guttis hoc est: & lapidibus, quos plantæ emergentes attollunt, atque reiiciunt: non enim quod vltimum actionis est, id vel attollit, vel mouet, sed hæc vniuersa continuatio efficit: quæ quidem re insensibili accidit, vt motus ille sensibilis nascatur. Sic etiam res contenta spatiis sensibilibus temporis mouetur, atque in partes digeritur insensibiles: vniuersi tamen, & continui ratione exultat & motus, & obitus. Continuum autem illud non in instanti temporis, sed in tempore, quod ab instanti determinatur, situm profectò est. 29 Qua de causa oscitantes minus audire possumus? An quòd multum spiritus effluentis inter oscitandum aures etiam intrinsecus subit, vt motio vel sensu percipi possit, quam trudit ad aures, maximéque post somnum: strepitus autem vel aër, vel aëris affectio est. Igitur cum interior renititur exteriori illi occurrens, efficitur, vt motus interioris strepitus, motum exterioris retorqueat, atque offuscet. 30 Cur pueri magis, quàm viri, lingua hæsitant? An vt etiam manibus, pedibúsque pueri minùs valemus, & infantes ambulandi omnino facultate caremus, sic etiam linguæ parum compotes pueri sumus, & infantes verbum nullum referre possumus, sed more brutorum animantium vociferamur, videlicet causa imbecillitatis, quæ non solùm hæsitatem linguæ, sed etiam balbutiem, blæsitatémque facit: quippe cùm blæsitas sit, literam quandam exprimere nõ posse eámque nõ quamlibet, sed certã: balbuties, vel literã prætermittere, vel syllabã: hæsitas, alterã alteri syllabam iungere propere non posse. Quæ quidem omnia imbecillitate eueniunt. Lingua enim subministrare intelligentiæ non potest. Iidem etiam vinolenti, senésque afficiuntur propter debilitatem: viris autẽ hæc minus vsu eueniunt. 31 Cur vox hominum tam metuentium, quàm trepidantium obtremiscere soleat? An quòd emigrante calore cor concutitur.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Nam vtrisque, & trepidantibus, & metuentibus accidit, vt ita afficiantur. Cùm cor autem concutitur, ictus nequaquam efficiunus potest, sed plures proiiciscantur, vt è fidibus laxiùs intentis, necesse est. 32 Cur vocem homines trepidantes grauem, metuentes acutam reddant? An quòd metuentibus locus cordis refrigeratur, cùm calor deorsum se defert, ita quòd parum aëris excitare possint: vires enim positæ in calore sunt. Trepidantibus autem calor loca petit superiora, vt etiam pudore affectis effert idem sese ad faciẽ. Cuius indicium est, quòd plenius erubescunt. Resoluit igitur, multúmque aëris, quo loquimur, efficit: hic autem tarde propellitur: tardum verò non nisi graue in voce est. 33 Cur nox ad audiendum aptior est, quàm dies? Vtrum (vt Anaxagoras ait) quòd aër interdiu striget à Sole concalfactus, & obstrepit, noctu requiescit, vtpote cùm omnis calor abfuerit. Tunc autem quæque audiri melius possunt, cùm nullus strepitus est. An quòd per inanius facultas audiendi amplior, quàm plenius datur. Est autem aër interdiu densus, vt qui luce, radiisque refertus sit: noctu autem rarior, quòd ex eo ignis & radii decesserunt, quæ corpora esse dixeris. An quòd corpora multifariam interdiu vim intelligendi dispertiuntur, inque res varias deducunt, itaq. clara audiendi eripitur sensio. Et eo quòd omnia die magis, quàm noctu, agimus, ipsa quoque intelligentia negotiis corporis impedita est. Sensus autem, vbi seiunctus ab intelligentia est, laborem velut insensibilem habet: vnde dictum, Mens videt, mẽs audit. At vero noctu, cum noster intuitus omni sit munere liberatus, magísque intelligentia requiescat, meatus aurium vel amplius patent, vel nihilo minus, quàm die, vt capax sonorum pariter est, sic melius eosdem sonos referre ad intelligentiam potest: quoniam nec ipsa intelligendi vis quippiam agat, nec ab aspectu tentetur, vt fieri interdiu solet. 34 Cur omnes, qui humore prolifico vacant, vt pueri, mulieres, decrepiti, & spadones, vocem reddunt acutam, viri autem, qui firma ætate sunt, grauiorem? An propter membri imbecillitatem, quod mouere aërem solet. Mouet enim exiguum aërem, quod imbecillum est: exiguus velociùs fertur: quod velociter fertur acutũ est. An quod primùs meatus, quà vox permeare solet, omnibus semine vacuis pusillus est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

itáque exiguum proficiscì ab eo potest. A ὥστε ἐλάχιστον ἐξ αὐτοῦ τὸ ἀδυνατοῦν τὸν ἀέρα ἐκβαίνειν quod aëra moueat exiguum verò cùm sit, velociter per amplas superiores fauces ferturᾳ. At viris ætate vigentibus hic amplior habetur, vt etiam ad testiculos pertinet. Itáque aër plurimus est, qui inde propellitur: tardior ergo cùm transeat, meatò grauior reddi potest. 35 Cur homines lingua hæsitantes, loqui nequant voce submissa? An quòd offensaculo quodam vox sistitur, retineturque. Sed cùm non B pates requiratur vires, aut similis motus, cùm quicquam non impedit motum, cùm que impedit, emittendum omnino est. vox autem motus est, vocéque altiorem solent emittere, qui pro viribus conantur. Ergo cùm ad expellendum quod obstat emittendum sit, altiùs eos loqui necesse est, qui linguæ huiusmodi vitio tenentur.

36 Cur iidem illi trepidantes magis, quàm vinolenti, hæreant lingua? An quoniam affectus hic similis generi stuporis, quam apoplexiam vocamus, parti interiori culpiam tribuendus est, quam partem mouere nequeant impedientem propter suam refrigerationem. Vinum igitur, quod natura calidum est, refrigerationem C olsit, trepidatio fieri. Est enim trepidatio, metus quidam: metus autem, refrigeratio est. 37 Cur strepitus extrinsecus, magis intus audiur, quàm intrinsecus foris? An quòd intrinsecus, quum vastus, immensúque adeat spatia, discerpitur, dissipatúrque, vt pars eius vel minimè, vel minus sentiri possit. Extrinsecus verò, cùm vox sese in locum aërtiorem, stabiliorémque aërem conferat, vniuersa ingreditur itáque cùm major sit, non immeritò melius potest audiri. 38 Quam ob causam qui lingua hæsitant, melancholico habitu constant? An quòd properè sequi imagi- E nationem, non nisi esse melancholicum est. Hæsitantes autem illi tales proculdubio sunt. Impetus nanque dicendi præruit, antecedíque facultatem eorum, vtpote cùm animus vita sequatur. Balbis etiam idem accidit: hos etenim omnes membra voci accommodata tardiùs habere, certum est. Indicium verò, quòd tales vinolenti redduntur, cùm suas maximè imaginationes, non rationem sequuntur. 39 Cur potrum prosit ad vocem so F norum? Nam & perdici commodum eadē in re nouimus. An quòd allium quoque elixum delinit, & quidem potrum lentitiā quandam obtinet, quæ fauces detergere possit. 40 Cur cetera animalia vocē tum acutiorem emittunt, cùm validiora sint; homo autem cùm inualidior est? An quòd homo inualidus exiguum aëra mouet, aër exi-

A aër exiguus velociter permeat, velocitas strepitum reddit acutiorem. 41 Cur melius audimus, cùm spiritum retinemus, quàm cùm reddimus? itáque minùs spirate in venatione præcipitur. Verum quòd per venarum elasionem vis sentiendi locum petit superiorem. Cùm enim dormimus, deorsum se defert, & crebrius tunc reddimus quàm ducimus, spiritum, minimóque audire valemus. An etiam sanguis B cùm reddimus spiritum, ascendit. Itáque pars superior impletur, cùm tamen per inane audiamus. An quòd efflatio, strepitus quidam est: hic autem expirando euenienis vim obtundit audiendi. 42 Cur fal exiguus ociùs crepat, & exilit? vehementius autem & crepat, & exilit, qui plenior est? An quòd exiguus rumpi celerius potest: haud enim multum id est, quod subeat ignis oportet, cùm sal ipse totus e- C xiguus sit. Plenior autem ille lentius domatur, quòd plus negotij est, magnum distupisse, quàm paruū crepat parum, quia parum inuehitur ictus: maior magis, quia magno agitur ictu. Crepitus aūt, ictus est. Quod etiam robustius est, magis exilit, quoniam minus cedit. 43 Cur si salem eadem magnitudine, qua modico igni ingestus crepet, nimio iniceris igni, vel D nihil vel minus crepabit? An quòd prius ab igne corrumpitur, quàm rumpi possit: combuitur enim humor, quòd consumptus est: crepat, quòd discissus, distruptúsque est. 44 Cur oscitantes minus audire valemus? An quòd spiritum interclidimus, qui se ad aures tradat: indicium, quòd strepitus in auribus nascitur, cùm oscitamus. Circumuentius autem, interclusúsque illis spiritus fiere vt minus audia- E mus. Adhæc vox oscitantibus quædam oritur, quæ vim audiendi interpellare potest: & comprimi verò aures necesse est, quoties corpus se distrahit, atque intendit. 45 Cur vox, cùm apta sua natura sit in sublime efferri, vt quæ aer quidem fit, non inferius sursum, sed superius deorsum melius audiri potest? An quòd vox aer quidam iunctus humori est, qui pondere humoris grauescens deorsum labitur, non sursum effertur. Humoris nan- F que secundum naturam interest, vt deorsum feratur: itaque ab imis sentirl plenius potest. An hoc voci duntaxat animalium reddi debeat: hæc enim non sine humore profluit. Illud verò accidere nimirum vel in exteris omnibus strependi generibus nouimus. Ergo vt visus, si superius effertur, sed si inferius sursum pertenderit, deorsum procideritᾳ, sursum versus esse

deorsum se flectet: sic vox, quæ sua natura cogitur sursum ferri, vbi aëri sibi aduerso occurrerit, cùm per vim nequeat eum propellere, qui & amplior, & grauior est, reflexa in partem aduersam deorsum se deferet. Itaque aër, qui ore motus procurrerit, retorquetur, & ad ima collapsus sentiri inferius magis potest. Tale etiam est, quod in resonando fieri solet: vocis enim reflexus in partem contrariam agitur. 46 Cur vinolentis potius, quàm sobriis frangi vox solet? An repletio facit, vt vox celeriter frangi possit. Cuius rei argumentum, quòd neque chori, neque lodiones statim à prandio, sed ieiuni vocem exercere consueuere. Cùm igitur vinolenti impleti sint, meritò voces eorum potius frangi solent.

47 Cur vocem acutiorem longius audire possumus? An quòd vocis acumen velocius est: moueri autem ocyus solent, quæ vehementius ferantur: quæ autem vehementius feruntur, hæc longius ferri possunt. 48 Cur spiritu retento meliùs audire valemus? An quòd respiratio nonnihil strepitus mouet. Meritò ergo tunc melius sentimus, cùm strepitus minus est: minus autem strepitus tum, cùm spiritum retinemus. 49 Quamobrem lux, quæ tenuior, & velocior, & deductior est, corpora penetrare densa non potest, strepitus autem potest? An quòd lux directo itinere fertur: itaque si quid rectè illi profluentiæ locis obuium sepiat, lucem penitus diffcludi necesse est. At strepitus, quia spiritus est, ferri non rectè etiam potest: itaque efficitur, vt strepitum sentire vndique liceat, non eum tantùm, qui se rectè nostris auribus obtulerit.

50 Quare qui rident, vocem grauiorem emittunt, qui flent, acutiorem? An quòd corpore intento vox acuta deprimitur: infirmum autem, quod acutum est. Quæ vtraque in fletibus inesse potius nouimus: sunt enim & intentiori corpore, & infirmiori. 51 Quam ob rem cùm vox aëre quidem formatus sit, & sæpius dissoluatur, cùm fertur: verbo autem, id est, resonantia fiat, ideo eiusmodi aëre in solidum quippiam, vox ipsa non dissoluatur, sed expressè eadem percipi possit? An quòd aër refringitur, ideòque rorum à toto proficiscitur. Tum etiam affectus hic non nisi aëre simili existit: quippe cùm aër reflexi de aëre soleat in eauo, non de cauo. 52 Quamobrem cùm simul vocem multi emittunt, vnúsque tantum, quantum singuli, reddit, multitudinis vox illa neque partem voci vnius offert sicut,

neque longius pro ratione deducit? An quod singuli proximum aërem propellunt non eundem, nisi paulo tenus, quod simile euenit, vt si multi quidem proiiciant lapidem, sed singula, aut magna eorũ pars mittat diuersum: neque enim ibi lõgius, aut pro ratione longè lapis vllus deueniet; neque hic longius cunctorum, quàm vnius vox poterit audiri: vox etenim tanta non vnius est, sed multorum. Rectè igitur è propinquo vox multa esse pro ratione videtur: quandoquidem lapides quoque illi multi ita videri, atque idem assequi possunt, aut è longinquo plus quàm si singulæ fint, sentiri non potest. Cur trepidantes vocem reddimus grauiorem, metuentes autem acutiorem? quanquam etiam pudor genere metuendi cõtineter. An multum inter se affectus hi distant. Quos enim puduit, erubescunt: trepidatio autem pudor quidam est. Qui verò metuunt, pallent. Conflat igitur, calorem in meu partem superiorem deferere, vt parum aeris præ sua exilitate monere spiritus possit. Velociter autem ferri potest, quod exiguum est: vocis verò velocitas, non nisi acumen est. Iis contrà quos puduit, calor partem superiorem, id est, pectus petere solet. Cutus rei indicium erubescens facies affert: ampliorem autem aerem amplior potentia mouet. Tardiùs verò omne fertur, quod amplius est, tardiúsque in vtu vocis, non nisi grauitas est. 54 Quæ causa est, vt lingua hæsitantes aliqui hant. An membri, quo loquimur, refrigeratio cantum habet, & tanquam stupens, & attonitum membrum id efficitque vino, continentéque oratione concalfacti, verba facilius possunt copulare. 55 Cur homo solus ex omnium animantium numero lingua hæsitans oritur? An quòd solus compos sermonis est, cætera vocem tantùm obtinent. Qui autem lingua hæsitant, vocem quidem producunt, sed verba copulare, sermonémque condere nequeunt. 56 Cur sobrij temporéque hyberno vocem acutius mittimus, vinolenti autem & æstiuo grauius? An vox acutior, quæ velocior est: velocior autem, quæ corpore intento se promit. Sobriorum verò, hyeméque corpora magis constant, quàm vinolentorum, æstatéque: caloces enim, teporéque corpora resoluunt, atque elaxant. 57 Cur homo solus omnium animantium lingua hæsitans prouenire potest? Vtrum quod etiam mutus solus existit: lingua autem hæsitatio, mutitas quædã est: nec membrũ, quo loquimur, absolutũ habemus. An quod homo solus cõpos est sermonis, cætera autẽ vocẽ duntaxat sortiũtur: linguæ autem hæsitatio, vt nomẽ declarat, vnũ nõ est, nec promptã cõtinẽtémque parit orationẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

58 Cur homini vox seriùs perfici solet, quàm cæteris, quibus data est vocis proferendæ facultas? An quòd vocis humanæ genera, & discrimina quàm plurima sunt: cætera enim animantia literas, vel nullas, vel paucas exprimere possunt. Quod autem samme varium, plurimisque distinguendum differentiis est, id tempore longissimo perfici necesse est. 59 Cur cæterę speciei eiusdem animantes vocem fundunt eandem, homines autem variam, & multiplicem agunt? An hominum etiam vox vna est, multa autem genera loquendi. 60 Sed cur communis hæc vna hominum varia est, cæterorum autem simplex? An homines multas proferre literas possunt, cætera vel nullam, vel duas, aut tres exprimunt insonas, quæ vocalibus iunctæ locutionem conficiunt. Oratio autem non voce, sed vocis affectionibus significando absoluitur: at vocis affectiones, literæ sunt. Quinetiam pueri non secus, ac bestiæ, suas exprimunt appetitiones, vtpote qui nondum proferre literas possunt.

61 Cur aspectus corpora penetrare solida non potest, vox autem potest? An quòd aspiciendi delatio simplex est, quæ per dictum profluere solet ad lineam. Cuius rei indicium, Solis radius est, & quòd nisi è regione cernere nõ possimus: vox autem motu multiplici ferri potest, quippe cùm vndique liceat audire. Quoties igitur aspectui directus ille impeditur progressus, eò scilicet quòd res obiecta meatuum incondita, siue indisposita turba constipatur, transpicere nequit: at vox quoniam quoquouersus profertur omnia proreptat, penetrat, translapsa auditi vndique potest. In humoribus tamen facultas transpiciendi oculis data est: voci autem nulla, vel minima, quanquam humor tenuior, quàm terra, est: quoniam humoris meatus puri, densi, continuatique sunt, vt minimè aspectus impedistur, quò minus tramite directo ingredi possit. Hæc eadem causa est, cur etiam per vitrum, quod densissimum est, transpicere liceat: per ferulam, quæ cava, solutique est, non liceat: in altero enim meatus respondent inter sese, in altera variant. Nec quicquam iuuat, amplos esse meatus, nisi rectè ad lineam positi sint. Vox autem minimè in aqua sentiri potest, quoniam minus aqua inanit, quàm vt aerem capere, vocémque transmittere possit: vox enim, aer quidam est. Haud enim omne rarius permeari se patitur nisi etiam meatus ei respondeant, quos permeare conetur, & congruant, vt vis etiam colligendi, & contrahendi sese, desit, nisi meatus capaces corporum sint: quanquam quod rarum est, molle est, & tale, vt in se ipsum coire possit. Verum nonnulla propter nimia suorum meatuum angustia colligi impediuntur, vt vitrum: quippe vt dictum est: quapropter quatitur, atque intremit. Vnde artium liberalium professores, & quicquid aliud generis eiusdem. Vnde illud quoque palam fit, non quod rarius raro, mollique vel eodem, vel proximo est, id magis in se ipsum colligi posse, & adduci. Causa enim omnibus eadem reddenda est. 62 Cur vox, quannis minor reddatur adimendo, speciem tamen seruat eandem? An quòd cum his ipsis miscetur, quæ dempseris. Res autem mixta non partim est, partim non est: sed vsque-quaque talis est: æquè igitur quibusdam vndique detractis, æquè contrahitur, vt necesse sit, simul & minorem esse, & similem. 63 Quid est, quod linguam faciat hæsitare? Vtrum calor efficiat, vt procaciores sint: vtique offendendo adhærent quasi in salebris, quomodo afficiunt iratos homines nouimus: incenduntur enim, incitantur, anhelitant, qui spiritu redũdanti igitur præ nimio caloris feruore. Anhelant autem, quoniam frequens spiritus est, neo anticipat, quatenus se tempore respirandi promere possit. An potius contrà, vt loci, quo vocem mittimus, refrigeratio causam det, tanquam membrum id attonitum obstupescat: itaque afficiatur, vt vel concalfacti à vino, aut perpetua oratione verba expeditius possint copulare. 64 Cur tempore hyberno voces grauiores redduntur? An quòd aer crassior est. Talis autem cùm sit, motus tardior proueniatque vox redditus grauior. An quòd aer perfectus lentius permeat, fauces autem intersepiti, & constringi à frigore, pituitaque destillante coguntur. 65 Cur pueri, mulieres, spadones, senéique vocem reddant acutam? An quòd motus velocior, qui acutior est. Et cùm genus idem sit, motu facilius est, quod minus, quàm quod plus est. Quamobrem qui firma ætate sunt, plus aeris trahere possunt: plus igitur illud tardius permeans vocem efficit grauiorem. Pueris, & spadonibus contrà res euenit, quoniam minus aeris capiunt. Senes autem ideo tremũt, quoniam vocem continere non possunt: quomodo imbecillibus, ac pueris vsu venit, cùm lignum prælongum parte extrema ceperint: alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt superare quod tenent, & vincere. Quod idem & trepidantibus hominibus, & metuentibus, & rigentibus causam vocis tremulæ afferre credendum est. Cùm enim, qui vocem ita emittit, eius calor pulsus ab affectibus illis intrò se se colligat maxima ex parte, reliquũ, quod exiguum extat, vocem continere non potest: quapropter quatitur, atque intremit. Vnde artium liberalium professores,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui se solitos trepidare nouerunt, principio agunt voce submissa, dum cessant, & stabilantur: vocem enim exiguam vincere, continetéque facilius possunt.

Eorum, quæ ad res bene olidas pertinent. Sectio duodecima, cuius quæstiones XIII.

CVr suffimenta omnia minus è propinquo sentire possimus? verum quòd odoris delibatio aere temperata validior redditur, vt myrrha medicinalis suauior est. An contrà agitur, vt ignis vi sua cerminandi tollit odorem, qui per suffitum efflunat; & quidem apud carbones ipsos nihil redolent: longius verò purius tenuissimúmque fertur, quod oleat. 2 Cur odores tam suffimentorum, quàm florum, minus suaues è proximo sentiantur? Verum vnà cum odore, terræ quoque particulæ prodeunt, quæ præ suo pondere antè currunt, quàm ad seofum odor deueniat: itaque longiùs ille syncerum se offert. An neque cùm principium proximum est, neque cùm admodum semotum odor abundè effluere potest. Nam si proximum, nondum largè emanat, si remotissimum, discerpitur. 3 Arbores reddi odoratas aiũt, in quas cælestis arcus decubuit: Verum verum hoc sit, an falsum? Et si verum, quâ ob causam ita eueniat? Ergo nec omnes arbores, nec semper aliquas odorem ita acquirere palam est. Exempl. sæpe arcus cælestis constitit, & tamen arbores nihil odoris spiratunt, quod quidem sensum mouere posset: cùmque odor contrahitur (accidit enim id aliquando, itaque narratur) non in quaque materie contrahi potest. Causa verò per accidens ad arcum referenda est, præsertim si arcus ipse nulla natura sit, sed obtuitus refringendi tantùm affectio. Prouenit autem odoris ille affectus, vt dictum iam est, non qualitercunque se materies habeat: neque enim in viridi, neque in arida: sed in vsta post aquam, quæ arcui superuenerit, certam reddi suauitatem odoris pastores referunt, maximéque vbi aspalathus, aut etiam rhamnos est, & genus ex iis aliquod, quorum flos suauiter olet. Ratio autem odoris eadem est, quam etiam de terra animaduertimus: hæc enim, cùm feruet, atque inuritur, quod ediderit, principiò bene olet. Enimuerò quæ parcè humido quendam in modum recaluerint, odorata redduntur: humor enim concoqui calore nimirum potest. Qua de causa totius quoque orbis terrarum, quæ ad solem orientem spectant, odoratiora exurgunt, quàm quæ ad Aquilonem: & eorum ipsorum, quæ ad ortum plus vergunt, quàm

A συμπεσόντων ἢ ἀμφοτέρων, μικρὸν διαλίπωσι ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἄρχε οὐ καὶ κατεφθόνησε· μικρὰς γὰρ οὔσας τὰς φωνὰς ἐφθόνησε.

Περὶ τῶν εὐόδων. ιβ.

Διὰ τί τῶν θυμιαμάτων ὄντων πολλῶν ὀλίγον πλησίον ὄντες; πότερον διὰ τὸ κρατεῖν ἀεροειδῶς ἡ ἀντίφραξις τοῦ ἀέρος, ὥσπερ ἡ σμύρνη τῶν ἰατρικῶν; ἢ ὡς τὸ πῦρ ἀφανίζει τὴν ὀσμὴν, διὰ τὸ καίειν; ἐν γὰρ ὀσμῇ θυμιάματα. διὸ καὶ ἥδιστα τῶν ἀνθράκων, ἐπὶ ἐξιστάμενον μάλιστα δή, καὶ καθαρώτατον, φαίνεται δὲ λεπτότατον τοῦτο. β Διὰ τί οἱ θυμιάματα καὶ τὰ ἄνθη τὰ ἐξιόντα πόρρω, ὅτι συνεπάγεται τὰ ἔμπροσθεν μόρια, ἃ ἐφέρετο φερόμενα· ὥστε καὶ διαφορὰ πολὺ πλείστη γίνεται τῶν ἀρωμάτων· ἢ οὐδὲ ἐξιόντος οὐδὲν τῶν ἀρωμάτων, πλείστον γίνεται τὸ μέρος, οὐδὲ λίαν πόρρω· ἀφ' οὗ εὐ πολύ· τὸ δὲ, διεσπάσται. γ Λέγεται δὲ καὶ ἄνθη τὰ δένδρα, ἐπὶ οἷς ἂν ἡ ἶρις κατεσκιάσῃ μᾶλλον· οὐδὲ ἀλλοῖόν ἐστι τὸ ἄνθος τοῦ ἄνθους, ἢ ἀνθεῖ τὸ δένδρον, διὰ τί ἀεὶ τὰ ἄνθη τὰ τοιαῦτα βαθύχρωα γίνεται· διὰ τὸ λέγεται, τὸ δὲ ἀφανὲς καὶ συμβιβαστὸς τῷ ἥλιῳ ὑπολαμβάνει, ἀλλὰ καὶ τὰ καὶ εἰ μὴ ὅλη τις φύσις ἐν ἦν, ἀλλὰ τὸ ἀφανὲς παῖδες ἐκκαλυμμένοι. γίνεται δὲ, ὅταν ἐλθὼν εἰς ὑπόστασιν ἐκφύσῃ τὸ ἄνθος· τὸ δὲ ἐν τῷ φύλλῳ φασὶν οἱ νομεῖς μὴ τὸ ἄνθος τὸ ἐμφυόμενον μάλιστα οὐ καὶ ἀσπάλαθος ἡ, καὶ ἡ ῥάμνος καὶ ὅσα τοιαῦτα ἄνθη ἔχει. αὕτοι δὲ τῶν ἀνθῶν ἐστι, ὅπερ καὶ ἡ γῆ τῶν γῶν. διὸ καὶ ἐν μόνῳ γὰρ καὶ ἐκκαιομένῳ οὔσης, ἡ ἐν ἀφανεῖ τι τοῦ ὑγρόν τοῦ ἐκ τῶν ἀλλῶν, ἀνάλωμα γίνεται, πάντων γὰρ τὸ θερμὸν ἐκκαίει. διὸ καὶ τῆς ἕλης γὰρ τὰ πρὸς τὸν ἥλιον, ἡδύτερα ἡ φορὰ κρίνει εἶναι· τοῦτον δὲ τὸ φορὰ ἐν τῷ πρὸς μεσημβρίαν· ἐπὶ γὰρ ἄνω τὸ

A quàm quæ ad meridiem, eo quòd loca Syriæ & Arabiæ plenioria sunt, atque terrenofiora. Africæ verò arenosa, sticulosáque. Nec enim humorem nimium inesse oportet, (conceoqui nanque nimius non potest) nec nullum: sic enim nullus vapor inde extringi potest. Quod vel in ea materie solet accidere, quæ & nuper combusta sit, & tale habeat genus, vt secum odoris ferat suauitatem. Quæ quidem res florib bus declarari potest: odor enim in eos transmittitur. Sed fieri putant in iis in quibus cælestis arcus institerit, quoniam nunquam id sine aqua effici potest. Cùm enim materies immaduerit, calorétque interiori concoxerit, respirare iam incipit, vaporúmque intra se conceptum emittit. Nec verò aquam nimiam accessisse oportet: eluit enim, atque extinguit calorem ab igne iniectum, quæ nimia venerit. Quæ C autem aquæ post arcum solent incidere, non multæ, sed semper penè mediocres aduenunt: & si plures consiterint arcus, aqua non largè, sed sæpe, & parcè accedit. Quam ob rem non immeritò, cùm hoc ita fiat, qui rem insignem præter arcum nullam aspicerent, causam odoris illi attribuêre. 4 Cur flores & suffimenta suauiùs è longinquo oleant, è propinquo autem heriam alia potius redolent, alia fumum? An quia calor quidam natura odor D est, odoratáque omnia calida sunt: calidum autem quodque leue est. Itaque cùm longius permeant, odorem deferùt suum secretiorem, vendicatúmque ob cæteris tum foliorum, tum fumi, qui vapor aqueus est, odoribus, qui comitentur eum ipsum. An cùm in propinquo sint, admista illa, cùm iis vnà redolent, quibus inhærent, atque ita odorem depraua nt. 5 Cur omnia E plenius olent, cùm mouentur? An quòd excita plus aeris implent, quàm quiescentia: itaq. ocyus ad sensum nostrũ odor trãs mittitur. 6 Cur tempore hyberno minus olfacere possumus, minimèque per gelu, & glaciem? An quòd aer à frigore immobilior redditur: itaque motus non æquè proficisci à corpore odorato potest, scilicet propter difficilem delibationis motum, & aeris, quo inuehitur. 7 Cur acriùs aromata olent cinere suffita, quàm F igne, & plenius, ac diutiùs suum seruant odorem, cùm cinere suffiuntur? An quòd in cinere minùs concoqui odor potest, itaque plenior est. Ignis autem, quòd celeriter vires eorum domat, & concoquit, odorem commutat. Concoctio enim, rei concoquendæ cõmutatio est, siue alteratio,

ἡ πόρρω ὁ πρὸς τὴν Συρίαν καὶ Ἀραβίαν· διὸ ἐστὶ ἡ δὲ Λιβύη, ἀμμώδης καὶ ἀπόρρυτος. δεῖ γὰρ μήτε πολλὴν εἶναι τὴν ἐκμάλαξιν, (ἐπεὶ καὶ ἀναφθῆναι ἐνδέχεται) μήτε ἀπόρρυτον· οὐ γὰρ γίνεται ἀτμὸς, ὃ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν πάνυ νεοκαύστων ὕλων, ἐν τῷ ἔχειν πεποιῆσθαι, ὥστε ἔχειν ἀναθλίαν σωμὰ ἑαυτῷ, ἀναλεῖ δὲ πᾶν ἀέριον. ἀφίησι γὰρ ἐν τούτοις τὴν ὀσμὴν. ἀναλεῖ δὲ ἐν ὅσῳ ἂν ἐκπνέῃ ἡ ἔρις γίνεσθαι, ὅτι οὐδὲν ἄνευ ὕδατος εἶδος γίνεσθαι. βραχυτάτα τὰ γὰρ ἄνθη, καὶ τὴν ἐνδοτέρω θερμὴν τὴν φυσικὴν, τὴν ἐν ἑαυτῇ γενομένην ἀναλίσκει ἀεὶ πολὺ πολὺ τὴν ὕδωρ διὰ τὴν· ἐκκαύσεις γὰρ τὴν πολὺ λίαν, καὶ σβέννυσι τὴν θερμότητα τὴν ἐνυπαρχοῦσαν ἀπὸ τῶν προσφάτων. τὸ δὲ μὴ τὴν ἔρις ὕδατα, εὐ πολὰ γίνεται, ἀλλὰ μεσόρρυτα εἰς ἐπιπόν. καὶ ἐὰν πολλὰ γένεται ἔρις, ἡ πολὺ γίνεται, ἀλλὰ πολλάκις ὀλίγον δὲ. διὸ ἐπειδὰν τοιοῦτον γένηται, οὐδὲν ἄλλο ἐρῶντες διάφορον, πλὴν τὴν ἔρις, τοιοῦτον τὴν αἰτίαν ἀποδίδοσιν τῶν ἀνθῶν. ἢ διὰ τὸ τὰ αἴθα καὶ τὰ θυμιάματα, πάρεστι μᾶλλον ὕδατα ἔχοντα ἐν ᾧ ὑδατ ἢ, τὰ δὲ, ἀπόπνοτερα; ἢ ὅτι ἡ θερμὴ, θερμότης τὶς ἐστι, καὶ τὰ ἀνάθη, θερμά; τὰ δὲ θερμὰ, καίεται. διὸ καὶ ἀεὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πυρ- D ρωτέρων διάφορα, ἀμαυρότερα γίνεται ἡ ὀσμὴ τὴν συμπαρεπιφέρουσα ὀσμὴν ἀπὸ τῶν φύλλων, καὶ τῶν καπνῶν, ἅπερ ὑδατώδεις ἀτμοὶ, πλείστον δὲ ἐστιν, τὰ μεμιγμένα αὐτοῖς, σωμάζει ἐν τοῖς ἐστι. 4 Διὰ τὶ τὰ πόρρω μᾶλλον ἔχει πνεύματος; ἢ ὅτι ἀκαρπότερα πλείω ἀέρος, ἢ ἐν ᾧ χρόνῳ; διαπίπτουσι εἰς τὴν ὀσμὴ διὰ τὸν εὐθὺ πορεύεται τὴν αἴσθησιν ἡμῶν. 5 Διὰ τὶ τὰ χαμαὶ ἐν ὕδατι ἐκφαρμόζοντα, καὶ ἐν τοῖς καύμασι ἔκκειται; ἢ ὅτι ἡ ἀὴρ ἀκινητότερος ὄντος ἐν τῷ ψύχει; ὥστε οὐδὲ ἀφικνεῖται ἀμείωτος ἡ κίνησις ἡ ἀπὸ τῶν σώματος τῶν τὴν ὀσμὴν ἔχοντος, διὰ τὴν δυσκινησίαν τῶν ἀπορροῶν, καὶ τὰ ἀέρος ἐν τῷ ὄντι. 6 Διὰ τὶ ἡμῖν πόρρω ὄζει τὴν ἀφανῶν ὀσμὴν ἐν τῷ πυρετῷ, καὶ μᾶλλον καὶ πλείω χρόνον τὴν αὐτὴν ὀσμὴν ἔχει ὅτι τῶν τάφρας θυμιάμα; ἢ ὅτι ἀκινητότερος ὄζει ἡ ὀσμὴ ὅτι τῶν τάφρας· διὰ καὶ πλείους; τὸ δὲ πῦρ, ταχὺ πάντα ἀναλῶν τὴν δύναμιν, ἀλλοιοῖ τὴν ὀσμὴν. ἡ γὰρ πέψις, ἀλλοίωσις ἐστὶ τῶ πεπτομένου.

Universidad de Deusto
Biblioteca

8 Cur rosæ suauius olent, quibus vmbilicus asper, quàm quibus Lævis? An quòd suauius olent, quæ modum cõsecuta sunt suæ naturæ, Rosa autem, spinosa natura est: ergo suauissimè ideo olent, quòd magis secundum naturam constiterunt.

9 Cur odores è proximo minus suaues tam suffimentorum, quàm florum spirãt? An quòd portio terrena vnà cum odore se defert, quæ vt in proximo missa vim habetat, sic in longinquo prona defertur, ac deeldit. Hinc etiam flores contusi suum amittunt odorem. 10 Verum odoris natura fumus sit, an aer, an vapor? Hæc enim inter se differunt, quia alterum ab igne, alterum & sine igne effici potest. Et vtrum à sensu aliquid in res odoratas proficiscatur, an ab illis in sensum, quod aera proximum moueat. At si ab illis aliquid deliberetur, minora certè ob eam rem reddi oporteret? nunc autem quæ odoratissima sunt, hęc potissimum eadem videmus edurare. 11 Cur stromata cinere suffita aeriùs olent, quàm igne? An quòd in cinerem minùs concoqui odor potest, itaque plenior est: multum ergo partis quoque terrenæ respiratur, fumúsque redditur. At ignis terrenum propetè illud rapitque odor purior, ac sincerior sine vllo fumo ad sensum deuenit. Vnde etiam fit, vt flores triti hebetius oleant: partem enim ipsi terrenam vt contritus mouere potest, sic lentus calor absumere non potest. 12 Cur omnia odorata tam femina quàm plantę, vrinam ciere possint? An quod calida & tenuia sunt: tale autem quódque vrina ciet. Celeriter enim calor inditus ille extenuat: nec odor ipse aliqua corpulentia concretus est. Nam & quæ non bene olent, velut allia, vi sui caloris vrinam mouent, vel potiùs vim resoluendi, liquefaciendique obtinent. Calida verò semina, quæ bene olent, ideò sunt, quòd odor omnino calore efficitur: fœtida sanè incoccta sunt. Nec solum calida, verum etiam plenè esse concocta debent, quę provocatura vrinam sint, vt vnà descendendo humores possint extenuare. 13 Cur vinum dilutum olere ocyus desinit, quàm merum? An quòd dilutũ imbecillius mero est: quod autem imbecillius est, ocyus à quocunque mutatur, quàm quod validius. Tum etiam vinum dilutum facilius affici potest, quàm merum. Quod autem affici facilius potest, id & recipi à quouis, & recipere quoduis facilius potest. Ita fit vt merum odorum, dilutum inodorum fit.

A ΔΙΑ ΤΙ ΤΟ ΛΕΙΟΝ ΟΖΕΙ ΜΑΛΛΟΝ ΗΤΟΙ ΡΟΔΩΝ ΟΥ Ο ΟΜΦΑΛΟΣ ΤΡΑΧΥΣ ΕΣΤΙΝ, Ο ΩΝ ΛΕΙΟΣ; Η ΟΤΙ ΜΑΛΛΟΝ ΕΝΟΥΣΙΑΣΑΝΤΑ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ ΑΠΕΛΑΒΕ ΤΗΝ ΑΥΤΗΝ ΑΚΕΡΑΙΟΤΕΡΑ ΔΙΟ ΦΥΣΗ ΤΟ ΡΟΔΟΝ ΕΣΤΙ ΔΙΟ ΜΑΛΛΟΝ ΟΖΕΙ ΤΟ ΔΕ ΚΡΟΚΟΥ ΦΥΣΙΣ, ΟΛΙΓΟΣ ΟΖΕΙ. 9 ΔΙΑ ΤΙ ΟΙ ΟΣΜΑΙ ΕΓΓΥΘΕΝ ΚΑΠΟΥ ΔΙΔΟΥΣΙ, ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΝΟΙ ΠΟΙΕΙΝ ΚΑΙ ΑΙΩΡΟΥΣ Η ΕΠΙ ΠΛΕΙΣΤΟΝ ΜΕΝ ΜΕΤΑΦΕΡΕΤΑΙ ΤΟ ΧΩΜΑΤΗΕΙΩΝ ΚΑΤΑΦΥΛΑΤΤΟΝΤΑΙ, ΑΠΟΛΕΙΠΕΙ ΤΟΥΣ ΟΣΜΑΣ; ΟΙΣ ΔΕ ΤΟ ΠΟΡΡΩΤΕΡΩ ΚΑΤΑΦΕΡΕΤΑΙ Η ΟΥΜΑ. ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΔΕ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΦΘΙΝΤΑΣ ΤΟ ΑΙΔΗ, ΔΙΟΠΛΕΣΤΑ ΤΟΥΣ ΟΣΜΟΥΣ.

10 Πότερον αἰθὴρ μόνον, καπνὸς, ἢ ἀὴρ ἢ ἀτμὸς διαφέρει γὰρ, εἰ τὸ μὲν, ὑπὸ τοῦ πυρὸς, τὸ δὲ καὶ ἄνευ τούτου γίνεται. καὶ πότερον διὰ τὸν ἀφικνούμενόν τι πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖνα, ἢ ἀπ' ἐκείνων ἀφικνεῖται ἡμῖν ἀναίσθητον ἀφικνούμενον, ἀεὶ κινοῦν τὸν πλησίον ἀέρα; καὶ εἰ ἀπ' ἐκείνων ἀπορρέει, ἆρα ἐλάττους ἀπορρέουσι, καὶ γίνεται κενεώτερα τὰ δὲ πόρρω φθειρόμενα τὸν γνώριμον ἀναίσθητον. ὅτι δὲ ὀσμὴ καὶ ἀναθυμιᾶται καὶ ἐν τοῖς ἀποβεβρεγμένοις μᾶλλον μᾶλλον διαφθείρεται. 11 ΔΙΑ ΤΙ ΟΣΜΑΤΑ ΤΕΦΡΑ ΚΑΙΟΜΕΝΑ ΠΛΕΙΩ ΟΖΕΙ ΤΟΥ ΚΑΠΝΟΥ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣ; Η ΔΙΟΤΙ ΑΠΟΠΤΟΤΕΡΑ Η ΟΣΜΗ ΔΟΞΕΙ ΤΟΥ ΤΕΦΡΑΣΜΕΝΟΥ; ΠΟΛΥ ΟΥΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΓΗΩΔΟΥΣ ΣΥΝΑΝΑΣΠΑΣΤΑΙ, ΚΑΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΠΝΩΔΕΣ· ΤΟ ΔΕ ΠΥΡ ΦΘΕΙΡΕΙ ΚΑΘΑΡΩΤΕΡΑ ΤΟ ΓΗΩΔΕΣ ΑΥΤΗΝ. ὅτι δὲ ὀσμὴ καὶ ἀναθυμιᾶται καὶ ἐν τοῖς ἀποβεβρεγμένοις μᾶλλον μᾶλλον διαφθείρεται. 12 ΔΙΑ ΤΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΟΣΜΩΔΗ ΚΑΙ ΘΗΛΥΤΑ ΚΑΙ ΑΡΡΕΝΑ ΟΥΡΗΤΙΚΑ ΕΙΣΙΝ; ΤΟΥΤΟ ΓΑΡ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΙ Η ΟΣΜΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΑΛΑΚΑ ΚΑΙ ΛΕΠΤΑ· ΤΑ ΔΕ ΤΟΙΑΥΤΑ, ΟΙΟΝΤΑΙ ΠΟΙΕΙΝ ΟΥΡΗΣΙΝ ΚΑΙ ΚΑΘΑΙΡΕΙΝ ΤΟΥ ΚΑΠΝΟΥ ΤΟ ΠΑΝΤΕΛΕΣ ΟΥΔΕ ΠΑΧΥΜΕΡΕΣ ΕΣΤΙ ΤΟ ΟΣΜΩΔΕΣ. ΟΥΔΕ ΜΟΝΟΝ ΘΕΡΜΑ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΕΨΗΜΑ ΕΙΝΑΙ ΔΕΙ ΤΑ ΟΣΜΩΔΗ, ΟΤΙΠΕΡ ΟΥΡΗΤΙΚΑ ΕΣΤΑΙ, ΚΑΙ ΔΥΝΑΙΤΟ ΑΝΙΟΝΤΑ ΤΟΥΣ ΧΥΜΟΥΣ ΛΕΠΤΥΝΑΙ. 13 ΔΙΑ ΤΙ ΟΙΝΟΣ ΚΕΚΡΑΜΕΝΟΣ ΗΤΤΟΝ ΟΣΜΗΝ ΠΑΥΕΙ, ΟΛΙΓΟΝ ΧΡΟΝΟΝ ΩΝ ΑΚΡΑΤΟΣ ΟΖΕΙ; Η ΟΤΙ ΑΚΕΡΑΙΟΤΕΡΟΝ, ΔΙΟΤΙ ΤΟΥΤΟΥ ΕΞΙΣΤΑΤΑΙ ΤΟ ΥΓΡΟΤΕΡΟΝ. ΕΙΤΑ Ο ΚΕΚΡΑΜΕΝΟΣ, ΕΣΤΙ ΔΥΝΑΤΩΤΕΡΟΣ ΤΟ ΑΚΡΑΤΟΥ. ΔΥΝΑΤΩΤΕΡΟΝ ΔΕ ΟΤΙ, ΟΥΔΕΝΟΣ ΕΥΡΕΙΝ ΤΟ ΜΑ ΔΥΝΑΣΘΑΙ ΤΟΥΤΟ ΠΑΘΕΙΝ. ΕΥΠΑΘΕΣΤΕΡΟΝ ΔΕ ΟΤΙ, ΟΥΔΕΝΟΣ ΕΥΡΕΙΝ ΤΟ ΑΚΡΑΤΟΝ. ΔΥΝΑΤΩΤΕΡΟΝ ΔΕ ΟΤΙ, ΟΥΔΕΝΟΣ ΕΥΡΕΙΝ ΤΟ ΜΑ ΔΥΝΑΣΘΑΙ ΤΟΥΤΟ ΠΑΘΕΙΝ. Ο ΜΕΝ ΟΥΝ ΚΕΚΡΑΜΕΝΟΣ, ΑΕΙΟΜΕΘΑ.

Περὶ ἀναθυμιάσεων. ιγ.

A *Eorum quæ ad res malè olidas pertinent, Sectio decimatertia, cuius quæstiones 12.*

ΔΙΑ ΤΙ ΤΑ ΜΗ ΟΔΟΝΤΑ ΕΝΟΥΣΙΑΣΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΖΟΥΣΙ ΕΝ ΤΩΙ ΣΩΜΑΤΙ, ΔΥΣΩΔΕΣΤΕΡΑ ΓΙΝΕΤΑΙ; Η ΔΙ' ΚΑΥΣΙΝ; Η ΔΙΟΤΙ Η ΚΟΠΡΙΑ Η ΜΗ, ΞΗΡΑΙΝΟΥΣΑ ΜΑΛΛΟΝ ΧΡΟΝΙΖΟΥΣΑ· ΤΟ ΔΕ ΞΗΡΑΙΝΕΣΘΑΙ, ΑΠΟΠΤΟΤΕΡΟΝ; ΤΟ ΔΕ ΟΥΡΟΝ, ΠΟΧΥΛΟΥΣΑ ΠΟΙΟΥΣΑ ΤΙ ΟΙ, ΟΜΟΙΟΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΑΙΣΘΑΝΟΙΤΟ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ. Β ΔΙΑ ΤΙ ΤΟΙΣ ΔΥΣΩΔΕΣΙ ΤΟΙΣ ΔΥΣΩΔΕΣΤΟΙ ΟΥ ΔΟΚΟΥΣΙ; Η ΔΙΑ ΤΟ ΣΥΝΕΙΝΑΙ ΤΗΝ ΔΟΣΜΗΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΥΡΟΥ, ΠΛΕΙΟΝΙ Η ΑΙΣΘΑΝΟΙΤΟ ΓΙΓΝΟΜΕΝΟΙ, ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΤΟΙΟΥΤΟΙΣ ΟΙΟΝΤΑΙ ΕΙΝΑΙ, (ΤΟ ΓΑΡ ΟΣΦΡΑΝΤΟ ΑΙΣΘΑΝΟΙΤΟ ΠΑΝΤΕΣ· ΟΤΑΝ ΔΕ ΑΨΩΝΤΑΙ, ΟΥΚ ΕΤΙ, ΑΛΛΑ ΣΥΜΦΥΟΥΣΙ) ΚΑΙ Η ΙΣΧΥΟΥΣΑ Η ΟΜΟΙΑ, ΑΦΑΙΡΕΙΣΘΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ. Γ ΔΙΑ ΤΙ ΘΕΡΜΑΙΝΟΜΕΝΑ ΤΑ ΑΥΤΑ, ΔΥΣΩΔΕΣΤΕΡΑ; Η ΔΙΟΤΙ ΠΕΡΙΜΙΓΝΥΟΥΣΙ ΤΟ ΔΟΣΜΗΝ ΤΟ ΓΗΩΔΕΣ ΤΟ ΕΚ ΤΟΥ ΑΙΔΟΥ. Η ΔΙΑ ΤΙ ΤΟΙΣ ΜΗ ΖΩΣΙ ΟΥΔΕΙΣ ΔΥΣΩΔΕΣ ΕΣΤΙ, ΕΞΩ ΤΟΥ ΠΑΝΘΗΡΟΣ; (ΑΥΤΟΙ ΔΕ ΚΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΤΟΙΣ ΘΗΡΙΟΙΣ ΔΟΚΟΥΣΙ ΤΟΙΟΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΣΜΗΝ) Η ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ΔΕ, Ο ΔΥΣΩΔΕΣ ΕΣΤΙ ΤΟΙΣ ΔΕ ΦΥΣΕΙ ΠΟΛΛΟΙΣ ΦΘΕΙΡΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΔΥΣΩΔΕΣΤΑΤΟΙ, ΕΠΙ ΜΑΛΛΟΝ ΔΟΚΟΥΣΙ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ, ΠΟΤΕΡΟΝ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΔΥΣΩΔΕΣΙ ΑΥΤΟΝ ΑΠΟΔΙΔΟΝΤΕΣ; Η ΔΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΔΕΙΝΟΤΑΤΟΙ ΕΙΣΙΝ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ, ΠΟΙΩΝΕΣ ΕΙΣΙΝ· ΜΑΛΙΣΤΑ ΔΕ ΟΙΣ ΜΗ ΔΙΑ ΤΟΙΑΥΤΑ ΕΙΝΑΙ Η ΥΠΟ ΤΗΝΟΣ ΓΕΝΟΥΣ. D ΚΑΙ ΟΙ ΘΥΣΙΑΙ Η ΟΙ ΟΙΟΥΡΓΙΚΟΙ ΟΙ ΟΥΔΕ ΑΠΟΠΤΟΙ, ΔΥΣΩΔΕΣ ΕΙΣΙ. ΤΑ ΑΥΤΑ Η ΑΥΤΟΝ Η ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥΤΟ ΣΑΡΞΙ, ΚΑΙ ΟΥ ΤΟΙΟΥΤΟΝ. ΛΕΓΩ Η ΑΙΜΑΛΟΝ, ΤΟ ΔΕ ΑΙΜΑ ΣΑΡΚΑΣ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΕΥΠΑΙΓΡΙ ΖΩΣΙ. ΕΣΤΙ ΓΑΡ ΚΑΙ ΑΥΤΟΙΣΙ ΑΘΕΛΥΜΟΣ ΕΙΔΟΣ ΑΝΤΟΣ. ΟΥΤΟΣΙ ΖΩΣΙ ΤΟ ΑΥΤΟ ΤΟΙΣ ΔΥΣΩΔΕΣΙ ΟΣΟΝ ΚΑΙ ΦΘΕΙΡΟΜΕΝΟΙ, ΣΑΠΡΟΙ. ΔΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΝΑ ΚΑΙ ΟΣΤΑ ΚΑΙ ΤΡΙΧΕΣ, ΟΥ ΔΥΣΩΔΗ ΕΣΤΙ· ΟΤΑΝ ΤΑ ΜΗ, ΠΑΥΩΝΤΑΙ ΤΑ ΔΙ, ΟΚ ΕΧΟΝΤΑ ΥΓΡΟΤΗΤΑ. E ΤΟΙΣ ΔΕ ΦΥΤΟΙΣ, ΟΚ ΕΣΤΙ ΟΣΦΡΑΝΤΙΚΟΝ. Η ΕΣΤΙ ΜΗ, ΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΙ, ΑΛΛ' ΟΤΑΝ ΘΕΡΜΗ ΚΑΙ ΞΗΡΗ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ ΕΧΩΣΙ ΤΑ ΦΥΤΙΚΑ· ΔΙΟΠΑΣΤΟΤΕΡΑ Η ΑΙΜΑΣΙ, ΚΑΙ ΟΥ ΠΟΛΛΟΙΣ ΕΧΟΥΣΙ; ΔΗΛΟΙ ΔΕ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΧΡΟΙΑ ΕΙ ΤΟΙΣ ΘΕΡΜΟΙΣ ΔΙΑΚΕΙΣΘΑΙ ΟΥΔΕΝ, ΜΥΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΑΒΙΑ, ΚΑΙ ΤΑ ΔΩΡΑ ΤΑ ΕΚΕΙΘΕΝ, ΟΤΙ ΞΗΡΑ ΚΑΙ ΘΕΡΜΑ ΕΣΤΙ· ΤΑ ΔΕ ΤΟΙΑΥΤΑ, ΑΣΗΠΑ. ΤΑ ΔΕ ΖΩΑ, ΟΥ ΠΑΥΩΝΤΑΙ ΕΣΤΙ ΚΑΙ ΘΗΡΙΩΝ ΩΝ ΑΥΤΩ ΕΙΣΙ ΟΣΦΡΑΝΤΙΚΟΙ ΑΠΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΔΥΣΩΔΕΣ ΑΥΤΩΝ ΕΙΣΙ, ΚΑΙ ΔΙΑΡΥΣΙΟΥΣ· ΟΜΟΙΩΣ· ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΕΙΡΟΜΕΝΩΝ, ΣΑΠΡΟΥ Η ΥΓΙΕΙΝΟΥ.

F Constat hoc etiam plagis terræ, quę vt ferventiores, sic odoratiores sunt, vt Syria, vt Arabia, & muneribus earundem regionũ, quæ sicca, & calida nouimus, hoc idem probari potest: nullam autem sentire putredinem possunt, quæ huiusmodi sunt.

At animalium genus tale non est: itaque excrementa eius cruda, fœtidáque sunt, flatúsque itidem olent. Peremptis quoque animantibus humor putret, plantis minimè:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quippe cùm humore plantarum genus haudquaquam redundet. 5 Quam ob causam res malè olidæ grauius olent, cùm calent, quàm cùm frigent? An quòd natura odoris vapor quidam, & delatio est, quæ calore existunt. Motus etenim quidam sunt: calor autem mouendi vim obtinet: frigus contrà, efficit vt res consistat, & contrahatur. Deorsum etiam refrigerata omnia feruntur. Calor autem, odoréſque omnes sursum feruntur, tum quia siti in aere sunt, tum quia sensorium eorum suprà, non infrà habetur, quippe cùm odor ad cerebrum penetrans mouere soleat sensionem. 6 Cur siquis allia ederit, vrinam redolentem allium reddet? cùm tamen alis pleraque odoris vehementioris ingesta, nihil in suam qualitatem vrinam possint conuertere. Verum, vt quibusdam scholæ Heracliteæ placet, quòd sicut in vniuerso, ita etiam in corpore nostro expiratur, deinde vapor denuò concrescit, vtque ibi humor, sic vrina hîc est: exhalatio autem alimenti vbi reuertit vnde prodierat, odorem eundem non immeritò recipit, quippe quæ illud reddat, in quod sese commutarit. An si ita esset, cætera quoque idem facere deberent, quæ vehementem spirant odorem. Nunc autem nullum hoc posse efficere nouimus. Adhæc, vapor, qui postea concrescit, non ad statum pristinum redit. Verbi causa, si vapor vini exhalarit, non postmodum in vinum concrescit, sed in aquam. Ita falsum id etiam illi referunt. Ergo allium solum ex omnium numero, quæ odorem simul & vehementem, & vrinæ mouentem reddunt, inflare ventrem inferiorem potest. Cætera enim vel sursum mouere spiritum solent, vt radicula, vel vrinam citare non queunt. Allium verò tria nimirum hæc facit, vt & vrina augeatur, & spiritus excitetur, lisque deorsum, non sursum: quæ quidem situs vesicæ, testiculorúmque ideo sentit, quòd & in vicino est, & spiritui opportunior habetur, vt testigo abundè declarat. Constat igitur vt excrementum alij omnium maximè hujusmodi ad vesicam possit vnà cum spiritu deuenire, quòd permiscens sese odorem plenæ vrinæ committat. 7 Quam ob causam ora hominum, qui nihil ederint, sed ieiunarint, grauiùs olent, (quod ieiunam graueolentiam appellant) eorum autem, qui aliquid ederint, non olent, cùm tamen eorum magis olere debeant? An quòd ventre in animi minúsque agitato aer factus calidior, spiritum, excrementáque pituitosa sua immobilitate putrefacere potest. Calidiorem autem effici, argumentum est, quòd vel sitim parere ieiunium solet.

Ar vbi

At vbi edentium, odor ciborum grauem illam olentiam offuscat, vt maior minorem: calor enim ciborum calorem præcedentem illum exuperat, ita vt nihil affici possit. 8 Cur alæ omnium maximè partium nostri corporis malè olent? Vtrum quòd omnium minimè respirare possunt: malus autem odor locis huiusmodi contrahi maximè solet, quoniam putredo quiete interioris qualitatis consistit. An ideo quòd immobiles, inexcitatæque habentur. 9 Cur homines, qui virus redolent hirci, fœdiùs oleant, cùm se odorificè vnguentarint? An hoc in multis accidere solet, velut cùm acido dulce commistum est, dulcius eorum exultat: tum etiam omnes, postquàm sudarunt, grauiùs olent: vnguentum autem concalfaciendi vim habet, itaque sudorem potest prouocare. 10 Cur hominum incurworum, gibborúmque halitus grauior, ac fœdior est? An quòd locus pulmoni accommodatus, conclusus, deflexúsque à sua proceritate est: itaque spiritum transmittere expeditè nequit, sed euenit vt vapor, ac spiritus amplius interclusus putrescat. 11 Cur vnguentorum magna pars sudori permista malè olet, aliqua verò suauior redditur, aut nihil deterior? An quæ motu tractúque commutari solent, hæc deteriora redduntur: quæ autem eadem persistere possunt, hæc suauius redolent. At sunt, quæ resistere queunt, quomodo etiam florum, quibus odores conficimus, alij contusi, vel concalfacti, vel exiccati exolescunt, vt violæ albæ: alij sibi similes, vt rosæ. Et vnguentorum igitur, quæ ex floribus huiusmodi sunt, commutari vtique possunt: quæ non sunt, nequeunt: vnde rosaceum commutari minimè nouimus. Et quidem quò sudores fœdiùs olent, eò grauius vnguentum quoque redolere videtur, quoniam rei sibi contrariæ se permiscet: vt mel cum sale non magis, sed minus dulce sentimus. 12 Cur omnia plenius olent, cùm mouentur? An quòd aera implent, itaque odor citius ad sensum reducitur.

Eorum quæ ad regionum habitus pertinent, Sectio decima quarta, cuius quæstiones 16.

CVr efferis & moribus, & aspectibus sunt, qui in nimio vel æstu, vel frigore colunt? An eadem causa est. Optima enim temperies non corpori solùm, verùm etiam intelligentiæ hominis prodest. Excessus autem omnes dimouent, & vt cor-

poris, ita etiam mentis temperamentũ perurũt. 2 Cur frumentũ in Ponto frigor

expositum diu reseruari integrum potest? An propterea quia humor alienus vnà cum calore euanescit, vt in viuis fieri nouimus: alia enim frigore, alia calore exhalant. 3 Cur potius in frigidissimis terris ardores febrium fiant? An quòd frigus calorem intus circumobsistit: cuius rei contrarium æstiuo tempore agitur. Partes nanque internæ frigidiores redduntur: ardor autem febris est: ergo partibus refrigeratis exterioribus, caloris copia interiores redundant. 4 Cur blæsis pedibus Æthiopes sunt, & Ægyptij? An quemadmodum ligna, ita etiam corpora animantium deprauari à calore solent. Quod etiam pili declarant, quos crispiores, quàm cæteri, gerunt: crispitudo nanque, veluti pilorum blæsitas est. 5 Cur temporibus Austrinis initus fœminam potius generat? An quòd largior humor tardius crassescit: Austrinis autem humor temperamenti facit, vt semen reddatur humidius. 6 Cur locis palustribus vlcera capitis curari celeriter possunt, crurium autem tardè? An quòd humor est grauis, quia terrenus est: omne autem graue tendit deorsum: ergo vlcera superiora concoctioni sunt opportuniora, quoniam humor delapsus ad ima est: inferiora autem ipsa multo excremento, putrefactáque facili redundant. 7 Cur qui loca edita, apertáque colunt, tardius senescunt: qui autem caua, & palustria ocyus? An senectus quædam putredo est: putret autem, quod quiescit: nullo modo, aut minus ita afficitur, quod mouetur, vt aqua profluens, & conclusa: igitur vt locis editis aer vndique afflante spiritu agitatur, ita cauis manet immotus. Adhæc, locis apertis purus ac diuersus assiduè propter agitationem aer habetur, palustribus impurus, idémque semper emarcescit.

8 Cur timidi sunt, qui loca feruida incolunt, fortes, qui gelida? An quòd natura contrà, quàm loca & tempora se habet, quoniam si se similem ageret, citò periret. Sunt autem fortes, qui calida sunt natura: timidi, qui exangues, refrigeratique sunt. Fit igitur, vt qui loca inhabitant calida, refrigerentur: qui frigida, concalescant. Vtrique tamen corpore magno adolescunt, eò quòd qui frigida colunt, insito calore abundant: qui calida, calore loci refouentur: quippe cùm in calidis & à calore incrementum sequatur: frigus autem vim adstringendi, constipandique habeat.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible]

[illegible]

A Cùm igitur alteri principium inter se vehemens augendi obtineant, alteri nullo extremo frigore impediantur, meritò vtrique augeri possunt plenius. Homines nostræ regionis augeri ideò minus possunt, quòd & principium illud in se imbecillius continent, & frigore aliquantisper constipantur. 9 Cur diutiùs viuunt, qui locis calidis suam degunt ætatem? An quia natura sunt sicciore: firmius autem, B diuturniúsque, quod siccius est: mors autem putredo quædam est. An quòd mors, caloris interioris refrigeratio est. Refrigerari autem omnia solent ambientis aeris qualitate. quia vt locis calidis, calet, sic frigidis friget: itaque interiorem calorem ocyus, magísque corrumpit. 10 Quam ob causam qui calida loca habitant, viuere diutius possint? An quod humorem, calorémque amplius seruant, quarum rerum C interitus mors est. 11 Cur locis palustribus effici somnolentiores solemus? An quòd magis in his ipsis refrigeramur: refrigeratio autem, cùm requies quædam sit, somnum nobis conciliat, qui inter quiescendum solet accidere. 12 Cur qui in nauibus degunt, quamuis in aqua, coloratiores tamen sunt, quàm qui in paludibus? An loca commodè aspirata coloris præbere hilaritatem possunt. Pallidos au- D tem humor efficit, cùm putrescit, quod euenire immobilitatis causa solet: quam ob rem subpallidi sunt, qui loca palustria colunt. 13 Cur locis hybernis æstus fieri vehementiores, quàm tepidis, soleant? Vtrum propter nimium aeris humorem. Enimuerò caloris opera eiusdem aqua reddi potest calidior, quàm aer: ergo aer quoque humidior acrius, quàm tepidus ille, recalescere potest. An non E calidior aer locis huiuscemodi est, sed esse ob vehementiam qualitatis contrariæ videtur, quomodo Sol, cùm è nube illuxit, calidior esse ob contactum vmbræ videtur. 14 Qua de causa, qui Meridiem versus habitant, nigris oculis potius nascuntur? An quòd vt oculi cæsij caloris interioris exuperantia redduntur, sic eiusdem absentia nigri efficiuntur, vt Empedocli etiam placet. Ergo quemadmo- F dum qui Aquilonem versus positi sunt, oculis cæsiis ideo nascuntur, quòd calor interior effluere à frigore exteriori vetatur: ita qui ad Meridiem vergunt, continent quidem suum humorem propter aeris circunfusi teporem obuium, sed calorem continere non queunt, quod nihil extrinsecus est, quod obsepiat, atque arceat.

Itaque humor, qui relinquitur, nigrescit: lucis enim absentia omnia obfuscari, opacarique solent. An reliqui corporis colorem oculorum color imitatur: itaque qui Aquilonem versus inhabitant, vt ipsi albo corpore sunt, sic oculos quoque cæsios habent: hic etenim color prope album est: & qui ad Meridiem sunt, vt ipsi nigri, ita etiam oculos nigros sortiuntur.

15 Cur locis calidis homines sapientiores sunt, quàm frigidis? Vtrum eadem de causa, qua etiam senes, quàm iuuenes, sapientiores. Etenim qui sedes frigidas habent, frigore loci obsistente, longè calidiores, quàm sua sint natura, redduntur. Itaque vinolentis admodum similes esse videntur. Nec ingenio valent, quo prospiciant, rerúmque rationes inquirant, sed fortes, fidentes, sperantésque sunt. Contrà, qui loca calida habitant, sobrij propterea sunt, quia possunt satis refrigerari. Fit autem quaque in re, vt qui metuunt magis, quàm qui confidunt, velint inquirere: itaque magis valeant inuenire. An quòd antiquius genus hoc hominum est. Cæteri enim eluuie perierunt, ita vt tanquam iuuenes sint ad senes, qui loca habitant frigida, ad eos, qui calida colunt. 16 Cur timidi, qui loca habitant calida: fortes, qui frigida? An quòd natura contra, quàm loca, & tempora, se habet: quoniam si se similem ageret, periret breui. Fortes autem sunt, qui natura calida constant: timidi, qui frigidi sunt. Accidit ergo vt qui calida colunt, refrigerati nimirum possint. Cùm enim solutum, rarúmque corpus eorum sit, calor foras profluere potest: qui autem in frigidis sedent, sua concalescunt natura, quòd à frigore exteriori caro denseatur, cuius densitate calor colligi intus potest.

Eorum, quæ ad res Mathematicas pertinent, & ad cælestia, Sectio decimaquinta, cuius quæstiones 12.

CVr linea de angulo ducta in angulum, sola ex omnibus, quæ figuras rectis constantes lineis bipartitò secant, diameter vocitata est? An quòd diameter, vt nomen designat, duas in partes figuram æquè dimetiendo digerit, nihilo destruens quod subiacet mensurandum. Ergo quæ per commissuras: hoc est, angulos diuidit, appellanda diameter est, quoniam hæc figuram non destruat, sed diuidat, quomodo faciunt, qui vasa militaria partiuntur. At quæ per lineas secat, figuram compositam destruit: anguli etenim constant, quæ rectis lineis continentur.

A τὸ δὲ λειπόμενον ὑγρὸν, μέλαν ποιεῖ· τὰ γὰρ ἀφωτιζόμενα, τὰ λεπτομερῆ ὄντα συσκιάζεται. ἢ ὅτι τοῖς τοῦ λοιποῦ σώματος χρώμασιν ὁμοιοῦνται τὰ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς χρώματα; διὸ τῶν πρὸς ἄρκτον λευκῶν ὄντων, γλαυκὰ τὰ ὄμματα (τοῦ γὰρ λευκοῦ ἐγγὺς τὸ χρῶμα) καὶ τῶν πρὸς μεσημβρίαν μελάνων ὄντων, μέλανα καὶ τὰ ὄμματα. 15 Διὰ τί [οἱ] ἐν τοῖς θερ-
B μοῖς τόποις σοφώτεροί εἰσιν, ἢ [οἱ] ἐν τοῖς ψυχροῖς; πότερον διὰ τὸ αὐτό, δι᾽ ὅπερ καὶ οἱ γέροντες τῶν νέων; οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις, διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ τόπου, ἀντιπεριισταμένης τῆς φύσεως, θερμότεροί εἰσι πολὺ ὥστε λίαν μεθύουσιν ἐοίκασι, καὶ οὐκ εἰσὶ ζητητικοί, ἀλλ᾽ ἀνδρεῖοι καὶ εὐέλπιδες. οἱ δὲ ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς, νήφουσι, διὰ τὸ καταψύχεσθαι. πανταχοῦ δὲ οἱ φοβούμενοι, τῶν θαρρούντων μᾶλλον ἐπιχειροῦσι ζη-
C τεῖν, ὥστε καὶ εὑρίσκουσι μᾶλλον. ἢ διὰ τὸ παλαιὸτέρου εἶναι τὸ γένος; οἱ δὲ ἄλλοι ἐφθάρησαν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, ὥστε εἶναι νεωτέρους πρὸς γέροντας, τοὺς ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς θερμοῖς οἰκοῦντας.
16 Διὰ τί οἱ μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις δειλοί εἰσιν, οἱ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἀνδρεῖοι; ἢ ὅτι ἐναντίως τοῖς τόποις καὶ ταῖς ὥραις ἡ
D φύσις ἔχει, διὰ τὸ ὁμοίως ἔχοντας, διαφθείρεσθαι ταχέως; ἀνδρεῖοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν φύσιν θερμοί· δειλοὶ δέ, οἱ κατεψυγμένοι. συμβαίνει δὲ τοὺς μὲν ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις, καταψύχεσθαι (ἀραιοῦ γὰρ ὄντος αὐτοῖς τοῦ σώματος, τὸ θερμὸν αὐτῶν ἔξω διαπνεῖσθαι)· τοὺς δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἐκθερμαίνεσθαι τὴν φύσιν, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκτὸς ψύχους πυκνοῦσθαι τὴν σάρκα· πυκνουμένης δὲ, εἴσω συνάγεσθαι
E τὸ θερμόν.

Ὅσα μαθηματικῆς μετέχει θεωρίας. ιε.

ΔΙὰ τί διάμετρος καλεῖται μόνη τῶν δίχα διαιρουσῶν τὰ εὐθύγραμμα σχήματα, ἡ ἐκ γωνίας εἰς γωνίαν ἀγομένη γραμμή; ἢ ὅτι διάμετρος δίχα διαιρεῖ, καθάπερ τοὔνομα, μὴ ἀπολλύουσα, οὐ ὁ λέγεται τὸ μεμετρη-
F μένον; ἡ μὲν οὖν κατὰ τὰς συνδέσεις διαιροῦσα (λέγω δὲ τὰς γωνίας) διάμετρος ἔστω· οὐ γὰρ φθείρει, ἀλλὰ διαιρεῖ, καθάπερ οἱ τὰ στρατιωτικὰ σκεύη διαιροῦντες. ἡ δὲ κατὰ τὰς γραμμὰς συνθετὰ τέμνουσα, φθείρει συγκείνται γὰρ τὰ εὐθύγραμμα κατὰ τὰς γωνίας.

β Διὰ

β Διὰ τί διάμετρος καλεῖται; ἢ ὅτι μόνη δίχα μόνη διαιρεῖ; ἔτι τὰ μέρη αὐτῶν, ὁ διάμετρος ἔστιν, ὁ δὲ δύναται δίχα μόνη τέμνειν ἐστὶ μᾶλλον ἢ κατὰ μέλη· ἔτι ἡ μὲν κατὰ μέλη δίχα μόνη διαιρεῖ, αἱ δὲ ἄλλαι κατὰ πλευράς;
A γ Διὰ τί πάντες ἄνθρωποι, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, εἰς τὰ δέκα καταριθμοῦσι, καὶ οὐκ εἰς ἄλλον ἀριθμόν, οἷον β, γ, δ, ε [εἶτα πάλιν ἐπαναδιπλοῦσιν, ἓν πέντε, δύο πέντε,] ὥσπερ ἕνδεκα, δώδεκα; οὐδ᾽ αὖ ἐξωτέρω παυσάμενοι τῶν δέκα, εἶτα ἐκεῖθεν ἐπαναδιπλοῦσιν; ἔστι [μὲν]
B γὰρ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν, ὁ ἔμπροσθεν, καὶ ἓν ἢ δύο, καὶ ἄλλος τις, ἀριθμοῦσι δὲ ὅμως ὡρισμένως ἄχρι τῶν δέκα. οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ τύχης γε φαίνονται ποιοῦντες, καὶ ἀεί· τὸ δὲ ἀεὶ καὶ ἐπὶ πάντων, οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ φυσικόν. πότερον ὅτι τὰ δέκα τέλειος ἀριθμός; ἔχει
C γὰρ πάντα τὰ τοῦ ἀριθμοῦ εἴδη, ἄρτιον, περιττόν, τετράγωνον, κύβον, μῆκος, ἐπίπεδον, πρῶτον, σύνθετον. ἢ ὅτι ἀρχὴ ἡ δεκάς; ἓν γὰρ καὶ δύο καὶ τρία καὶ τέτταρα, γίνεται δεκάς. ἢ ὅτι τὰ φερόμενα σώματα ἐννέα; ἢ ὅτι ἐν δέκα ἀναλογίαις, τέτταρες κυβικοὶ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦνται· ἐξ ὧν φασιν ἀριθμῶν οἱ Πυθαγόρειοι τὸ πᾶν
D συνεστάναι; ἢ ὅτι πάντες ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἔχοντες δέκα δακτύλους; οἷον οὖν ψήφους ἔχοντες τοῦ οἰκείου ἀριθμοῦ, τούτῳ τῷ πλήθει καὶ τὰ ἄλλα ἀριθμοῦσι. μόνοι δὲ ἀριθμοῦσι τῶν Θρᾳκῶν γένος τι εἰς τέτταρα, διὰ τὸ ὥσπερ τὰ παιδία μὴ δύνασθαι μνημονεύειν ἐπὶ πολύ, μηδὲ χρῆσιν μηδενὸς εἶναι πολλοῦ
E αὐτοῖς. δ Διὰ τί, καίτοι ἀεὶ γὰρ ὅμοια τὰ φερόμενα ὑπὸ κατὰ τὸν ἥλιον ἐστί, ἐπὶ μὲν ὑπὸ τοῦ μέσου τῆς θεωρίας, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἀφορισμένων, ὅτε δὲ τραπέζιον, ὅτε δὲ ὀξεῖα, ἴση δὲ αἱ μάχαι αὐτῶν, ἐπὶ τούτου ἴσι ἡμᾶς θεωρεῖν. ἐστὶ γὰρ σφαιροειδὴς ἡ τῆς γῆς, κατὰ τὸ κάθετον τοῦτο καὶ τῆς γῆς ἔσχατα ἡμᾶς δὲ ἐπιπέδῳ τῆς γῆς ἀκινήτων. ὥστε οὐκ ἀπὸ τούτου, ἀλλὰ τὰ ἄνω τοῦ
F διαμέτρου ἀφεστῶτα ἡμῖν, ταῦτα φαίνεται. τί οὖν κωλύει, πλείονος ἀφεστηκότος τοῦ διαστήματος, διαφέρειν τὴν τῶν σχημάτων φαντασίαν;

A 2 Cur diameter appellata est? Vtrum quoniam sola bipartitò figuram diuidat. An quòd sola figuram secat per partes, siue membra, quibus inflexa coarctatur, cùm cæteræ per latera diuidant. 3 Cur homines omnes, tam barbari, quàm Græci, ad decem vsque enumerare consueuere, non ad aliquem alium numerum, vt duo, tria, quatuor, quinque, tum repeten-
B do vnum quinque, duo quinque, sicut vndecim, duodecim: nec verò vltra denarium numerum cessantes, inde replicare incipiunt? est enim numerus quisque, quod præcedit, ac vnum, aut duo & deinceps quantitas aliqua: enumerant enim statuto termino denarij numeri. Haud enim fortè casúque id facere semper, omnibúsque in rebus putari debent, cùm non fortuna, sed naturalis res sit, quæ sem-
C per, atque vbique effici soleat. Vtrum quòd perfectus numerus denarius sit: continet enim omnia numerandi genera, vt par, quadratum, quadrantale, longum, planum, primum compositum. An quòd denarius fons, atque principium est, quippe qui ex vno, duobus, tribus, & quatuor constet. An quia corpora quæ feruntur, numero nouenario continentur. An quoniam decem proportionibus, quatuor cubales
D numeri consummantur, è quibus numeris vniuersum constare Pythagoræis placet. An quòd omnes homines digitis decem lege naturali creantur: itaque sui numeri calculos quasi adipiscentes, hac eadem multitudine cætera quoque enumerant. Vna gens quædam Thracum ad quatuor numerandi seriem terminat, eò quòd ampliùs meminisse, modo puerorum, non potest, neque vsum habet rerum
E multarum. 4 Quamobrem cùm Sol eodem cum vigore feratur, non pari tēpore idem incrementum, decrementúmq. vmbrarum exultet? An quòd anguli, quos radij sub æquis circunferentiæ spatiis ad res conspectas efficiunt, æquales inter se omnes consistunt: quòd si illi æquales sunt, eductos quoq. inde æquales esse necesse est, scilicet quos radij faciant in triāgulo: qui
F radio primo, & re cōspecta, & vmbra continetur. At si anguli æquales inter se sint, radiis ab re cōspecta, & prolapsum lōgiùs

[Ὅτι περὶ οὐρανίων.]

ΔΙὰ τί τοῦ ἡλίου ὁμαλῶς φερομένου ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, οὐχ ἡ ἴση τῆς αὐξήσεως καὶ φθίσεως τῶν σκιῶν; ἢ ὅτι ἴσαι γίνονται αἱ γωνίαι πρὸς τὰ ὁρώμενα, αἱ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων ὑπὸ τῶν ἴσων περιφερειῶν; καὶ αἱ ἐκβαλλόμεναι ποιοῦσιν ἀκτῖνες ἐν τῷ τριγώνῳ, ὅσαι ἔχονται ὑπό τε τῆς πρώτης ἀκτῖνος, καὶ τοῦ ὁρωμένου καὶ τῆς σκιᾶς. εἰ δὲ αἱ γωνίαι ἴσαι, ἀνάγκη τὴν πορρώτερον γραμμὴν τοῦ ὁρωμένου

Universidad de Deusto
Biblioteca

maiorem esse propinquiorem necesse est: quod pro certo recipimus. Igitur totam circunferentiam in partes quasuis æquas inter se digeramus. Sitque res conspectui obuia g. cum itaque Sol in g ingruens de a, vmbram in g i aliquam reddet, radius in i prolabatur necesse est. Vbi verò ad b deuenit, radius inde proficiscens inter g i radium decidet: ac rursus cum idem ad e se contulerit, pari modo suum radium mittet: aliter efficiet profectò, vt linea recta rectam partibus duabus contingat. Cum ergo a b circunferentia æqualis b e circunferentiæ sit, anguli quoque illis subiecti apud d, æquales inter se constant, quippe qui ad centrum se colligant. Qui autem in triangulo habentur, æquales illis d angulis proueniunt, vtpote qui se per verticem illis iungant. Ergo cum totus angulus in æqua secetur, angulus d e maior, quàm e f. angulo d g est. Pari modo vel cęteri anguli se habebunt, quos radij circunferentiæ profecti reddiderint. Simúlque etiam constat vmbram meridie minimam esse necessariò, minimásque tũ effici accessiones: quippe cum Sol meridie maximè è perpendiculo sese nobis exhibeat. Æstus quoque meridie accenditur, tum ob eam, quàm modò diximus, causam, tum etiam quòd omnis spiritus cessat: tunc enim spiritus excitari solet, cum Sol aerem certæ familiarem discernit. Quòd si Sol cum medium cælum proeptat, minus id faciat, meritò noctes mediæ, atque meridies à spiritu silent. § Cur Sol per quadrilatera profluens, non rectis lineis figuram describit, sed circulum format, vt in cratibus patet? An quòd aspectuum procidentia turbine agitur: turbinis autem basis in orbem se colligit: quamobrem quocunque radij Solis incurrerint, nimirum circulares apparent. An quòd Solis quoque figuram rectis lineis contineri necesse est: siquidem radij recti prouenlunt. Cùm enim rectè in rectam incidant figuram, rectis contentam lineis formant. Quod certè in radiis accidit: ad rectam enim cratium sese trudunt, aut ad quodlibet, per quod liceat transluere: ac ipsi recti proculdubio sunt: itaque procidere ad rectam debuerunt. Verum quia radij, qui de aspectibus ad extima linearum rectarũ discinduntur, imbecilli admodũ sunt, idcirco anguli concerni nõ possunt, sed quantũ recti in turbine fit, hoc tãtum rectam agere potest: reliquum nõ potest sed consulcati aspectus, indiscretique latitant. Nec mirum, cùm multa videre nullo pacto possimus, quanuis nostro attinguntur aspectu, vt ea, quæ tenebræ opacant.

Proximum

A μείζων ἄρ) τῆς ἐγγυτέρας· τοῦτο γὰρ λεγόμεν· ἀφ' ὧν ῥᾴδιον κατὰ τὴν ἀναφόρειαν εἰς ἴσα, ὅσα κατὰ τὴν θεωρίαν· ἔστω γὰρ τὸ θ. ὅταν οὖν ὁ ἥλιος ᾖ τὸ α, φωτιζόμενος τὸ θ, πάντῃ τοῦ ἡλίου ἐν τῷ θ α, κάθετος δὴ τοῦ ἀκτῖνα δεῖ τὸ α σκιᾷ, ὅταν δὴ ἔλθῃ δεῦρο τὸ β, κατὰ τὸ β ἀκτὶς, ὅταν δὲ τὸ θ α κινῆται· καὶ ὅταν πάλιν ᾖ τὸ γ, μετιόν, φανερὸν ὅτι· εἰ δὲ μὴ, ἐν θεῖα εὐθεῖα ἡ ἀφὴ ἔσται. ἐπεὶ οὖν ἴση ἡ α β τῇ β γ, καὶ αἱ γωνίαι αἱ ὑπὸ τούτοις αἱ πρὸς τῷ δ, ἴσαι ἔσονται· πρὸς τῷ κέντρῳ γὰρ· καὶ ἡ τῷ τοῦ δ, καὶ ἡ τῷ περιφερείᾳ· κεφαλῶν γὰρ πάντων ὄντ' ἐπὶ εἰς ἴσα διαιρεῖται ἡ γωνία, μείζων ἔσται ἡ δ, ἢ τῆς ε, τῇ δ. ἡμείας δὲ καὶ αἱ δύο [αἱ] πυνθάνῃ, αἱ ὑπὸ τοῦ σκοτεινοῦ ἀκτῖνες. ἄμα δὲ δῆλον καὶ ὅτι κεῖται μεγίστη ἐλαχίστου ἀναγκαῖον δὴ τοῦ σκιᾶ· καὶ ὅτι αἱ ἐπιδόσεις τῶν ἐλαχίστων. μάλιστα γὰρ κατ' ἡμᾶς ἥλιος. τῆς μεσημβρίας δὲ καὶ πολὺς γίνεται, διὰ [τὸ] τοῦ πνεύματος παῦσιν, καὶ ὅτι ἀποθήματος ὄντος [γὰρ] διαφορὰ τοῦ πρὸς τῇ γῇ ἀέρος, πνεῦμα γίνεται. αἱ δὲ αὖ ἅμα ἀμφοτέρας τὰς ἐπιδόσεις, μάλιστα καὶ αἱ μέσαι γίνονται καὶ ἡ μεσημβρία ἀποθήματος οὖσα. § Διὰ τί ὁ ἥλιος ἀεὶ τὴν τετραπλεύρου διέρχεται, οὐ κατὰ κύκλου τὰ σχήματα ἀφῆ κύκλοις, εἰ δὲ τὰς φαίνεται κύκλοι· ἐπὶ γὰρ τὰ τετράγωνα τὰ κύκλοις φαίνεται· ἐπὶ δὲ τὰ κύκλοι κύκλοι. ἔστι γὰρ κύκλου τῆς ὄψεως ὁ πρὸς τὸν ἥλιον ἀναφορὰ τὰ σχήματα εἰς τὸ πάχος καὶ ἐν τοῖς γωνίαις κατὰ κύκλον ἀφῆ, οὐχ ὁρῶνται, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι καὶ ἀλλήλαις, οὐχ ὁρῶνται, πλείστῳ τῷ κατὰ τὴν ἡμέρας γινομένου, αἱ δὲ εἰς τὸ μέσον παρεμπίπτουσι, ἀόρατοι καὶ ἀχρῆ αὐτοῖς, διαιρεῖται ἀφῆ· ἐπεὶ οὖν ὅτι τὰ σχήματα, φανερὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς γωνίαις ὁρᾶ· τοῦτο δὲ ὡς τῷ γινομένῳ, κύκλοι τινὰ ἐστι. διὸ καὶ ἀναφορὰς ἀπεικάζομεν, ἐν θεῖα φαίνεται· καὶ τὰ σκιαῖα ὑπὸ θεῖαι ἀναφέρεται τὰ ὀγδόῃ, ἐπὶ μὲν κῦρ [τὸ] πλάτος, ἀλλὰ κῦρ τοῦ ἀναφέρεται τὰ γραμμῶν αἱ ἥλιος πορεύεται πάντων. ἐκεῖ δὲ ὁρᾶ οὖσαι τὰς ἀναφορὰς, φανερὰ καὶ διαιρεῖται αἱ ἥλιος, ἐκεῖ ἐν ἐκείνῳ τὰ ἐν ὀγδόῃ ἐστὶ διὰ τὸ ἀναφέρεσθαι τὰς ἀναφορὰς πάντων δὲ γινομένου, οὐ φαίνεται· ἀλλὰ δοκεῖ αὐτῷ ὅλῳ ἔστω. διὸ καὶ εὐθεῖα φαίνεται. § Διὰ τί τὰς σκιὰς στρεφομένου ἡλίου, εὐθεῖαι ὁρῶμεν ὅταν ᾖ ἀνατολὴ ἐν τῷ [ἄνω] ἐν τῷ αὐτῷ ὑπαιθρῷ καὶ ἥλιος γίνεται, καὶ ἡ τῶν κύκλου ἀναφορὰ, ἐὰν ὁ ἥλιος πολὺ περιβάλλῃ τῇ σκιᾷ, ὅτι δὲ τῶν ἡλίου. ἐπεὶ γὰρ κάθετος τὸ περιβάλλει τὰς ἥλιος πρὸς τοῦ σφαῖρα, κύκλοι ἀφῆ, καὶ δὲ σκιὰ σφαιροειδὲς, καὶ ἥλιος ἐφ' ἑαυτοῦ, κύκλος ἀφῆ εἰ· καὶ ὅτι τὸ κύκλου γινόμενον. ἐπεὶ οὖν, ὅταν ἀφῇ ὀξὺ κατὰ τὴν ἡμέρας ἡμέρα, ἥλιος φαίνεται, καὶ δοκεῖ πολύκυκλος εἶναι· ὅταν δὲ πλαγιάζῃ διὰ τοῦ τὸ κύκλου μετάβασιν, ἡ ἀναφορὰ αὐτῶν ἀφῇ τοῦ ἥλιος γίνεται· ἐπεὶ δὲ ἄλλοι μέρος, πλείστῳ, ὅτι ἐξ ἐναντίας καὶ τῷ ἥλιος ἀμφοτέρας. τὸ δὲ κυκλοῦν ἀφαίνεται κυκλοκύκλου. αἱ γὰρ σκιὰν κατ' αὐτὴν ὅτι τῶν ἥλιος· ἀλλ' ὅταν ὁ ἥλιος ὑπερβάλλῃ, οὐχ ὁρῶμεν, καὶ ἀναπληρούται ἀφῇ τοῦ ὀγδόου ἐν τῷ μέσου· ὅτι ὅτι παρέξει· ὁ ἥλιος, ἐκκλίνει ἡμῖν ποιεῖ τὸν κύκλον. οὕτω δὲ πυθόμενοι πρὸς τοῦ ἥλιον ὁ κύκλος, κάτω τοῦ ἡμῶν ἐπιφανὲς ἐγχίνει. μᾶλλον δὲ φαίνεται, ὅταν ἡ ἥλιος μετιῇ. ὅταν γὰρ κῦρ τὰ ἥλιος σπουδαῖα, καὶ ὁ ἀναφορὰ φαίνεται, ὁ κύκλος ὁ τοῦ ἡλίου γίνεται, ἀναφορὰ φαίνεται ἡ τοῦ κύκλου. οὐ γὰρ ὅτι κατ' εὐθεῖαν ὁδὸν τῇ ἥλιος, ἀλλὰ πολλαχῶς. ταῦτα δὲ γινόμενα, ἐν διὰ τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ κύκλου ἔστω, ἀνάγκη μηνοειδὴ φαίνεσθαι.

Proximũ est, cùm quadratum speciẽ multanguli repræsentat, atque etiam circuli, si amplius remouetur. Cùm enim aspectus procidentia turbinis specie figuretur, quoties figura vlterius sepositа est, aspectus, qui se in angulos spargunt, quoniam & imbecilli, & pauci sunt, rẽ assequi nequeunt: qui autem medijs in partem concurrũt, hi nimirũ persistere possunt, vtpote vniuersi, & validi. Ergo cũ figura prope posita est, anguli quoq. aspici possunt, auctò interuallo non possunt. Quamobrem circularis etiam linea remota recta esse videtur: & Luna rectis cõtineri die octauo videtur, si aspectus non latitudinẽ, sed lineã circundantem incant. Vt in cùm circunferentia prope posita est, quanto pars altera orbis, quàm altera, propius sit, aspectus discernere potest: ita cùm procul abest, rectè sentire non potest: sed ex æquo partiũ situ cernere sibi videtur, itaq. rectã etiam iudicat. § Cur Lunã, quæ in sphæræ speciẽ conglobatur, rectã cùm semiplena est cernimus? An quoniã eodem in plano aspectus noster versatur, & circuli ambitus, quem Lunæ sol ingruens facit. Quod cum agitur, Sol recta linea videtur. Cum enim quod suum aspectũ sphæræ admouerit, orbem videre necesse sit. Luna autẽ sphæræ faciem gerat, eãmq. Sol aspiciat, orbis profectò id esse debet, quod à Sole efficitur. Hic ergo cùm è regione se nobis præbet, totus videtur, itaque plenilunium id apparet. Cùm autẽ mutatur, & præterit, propter Solis discessum portio eius aspici potest. Itaque fit, vt Luna altera parte recta videatur, cum altera orbem colligat, quoniam hemisphærium aspectui ex diuerso positum est, quod semicirculum repræsentat. Semper enim aspectui obuia Luna est: quoties tamen Sol radios admouerit suos, aspici nequit. Repletur post diem octauum de medio, quia paulatim euadens, orbem nobis exhibet propensiorem. Cúmque ita circulus aspectui se opponit, sectionem turbinis imitatur, curatur in cornua iam Sole dimoto. Vbi enim circunferentiæ Solis ad puncta deuenerit vltima, per quam orbis æqua portione secari videtur, circunferentia ipsius orbis apparet. Non enim insuper ex aduerso oculis est, sed iam præterite incœpit. Quod cùm ita agatur, ac circulus, siue orbis per eadem ducatur puncta, curuari in cornua necesse est:

Universidad de Deusto Biblioteca

pars enim aliqua orbis prioris aduersi pro A alitus aspectui se obducit, vt de parte lucida abscindi aliquid possit. Tum etiam extrema in eodem persistunt, vt curuari in cornua necesse sit: sed tamen plus, minúsve, pro solis dimotione. Cùm enim sol dimouet sese, circulus quoque in eadem retinetur puncta: quippe cùm fieri possit, vt infinito numero inclinetur: siquidē summi circuli per eadem puncta describi facilè infiniti possunt. 7 Cur Sol, & Luna B plana esse videntur, cùm tamen conglobari in sphæram certum sit? An vt plura, quorum quodnā plus, minúsve distet, incertum sit, æquè posita esse videntur: sic etiam quod partes obtinet, nisi color varius adsit, partes ex æquo omnes collocatas habere videri necessum est: quod autem ex ęquo aspectu obuiam sit, idē ęquabile, cōpositum, & planū esse necesse est.

8 Cur Sol oriens, atque occidens vmbras C efficit longas: efferens se, minores: obtinens cæli medium, minimas? An quòd oriens principio vmbrā terræ æquè distantem reddit, ac infinitā penè protrahit: deinde longam, atque ita minorem subinde: quia linea, quæ recta de puncto superiori elicitur, interiùs per diminutiones assiduas cadit. Gnomon a b. Sol vbi c & vbi d. Radius igitur ex c proficiscens, c f exterius procidet, quàm radius d e. At vm- D bra b e. Sole superiori existit: vmbra autem b f. inferiori. Ergo quò Sol superior fuerit, eò minor vmbra exultabit, minimáque tunc erit, cùm Sol super capita nostra versabitur. 9 Cur vmbræ lunæ maiores, quàm Solis sint, cùm eodem proueniant perpēdiculo? An quòd Sol superior, quàm Luna est: itaque radium, qui de superiori prodierit, inferiùs cadere necesse est. Gnomon a d. Luna b. Sol c. Lunæ ra- E dius b f. Ergo vmbra Lunæ d f sequetur, Solis radiis c e. Ergo vmbrā d e fore necesse est. 10 Cur deficiēte Sole, si quis per cribrū, aut frōdes veluti platani, vel alicuius ex cæteris latifoliis, aut digitis manuū inuicem perplexis inspiciat, splendores specie Lunæ nondum completę incernat? An quòd quemadmodum cùm per angulatum foramen lux non angulata, sed orbiculata, turbinatáque prodit: cuius ratio, F quòd gemino directéque commucronato turbine agitur, id est, eo, qui de Sole ad foramen deuenit, & qui de foramine ad terram: sic etiam in Solis defectu, figura, qua radij veniunt, vt diximus, innotescit.

A μέρος γάρ τι τοῦ κύκλου [illegible] ... τῆς ἐναντίας [illegible] ... [illegible]

B [illegible] ... ζ Διὰ τί ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη σφαιροειδῆ ὄντα, [illegible] ... [illegible]

C [illegible] ... [illegible]

D [illegible] ... γνώμων τὸ α β [illegible] ... [illegible]

η Διὰ τί αἱ ἀπὸ τῆς σελήνης σκιαὶ μείζους τῶν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, [illegible] ...

E [illegible] ... ι Διὰ τί [illegible] ...

F [illegible] ... [illegible]

[illegible] ... ἴσας

[illegible] ... ἔρχονται οὕτως, [illegible] ...

[illegible] ... A [illegible] ...

B [illegible] ... ια Διὰ τί [illegible] ... [οὐδ' ὑπὸ τὸν ἥλιον,] [illegible] ...

C [illegible] ... [illegible]

D [illegible] ... [illegible]

[illegible] ... ιβ Διὰ τί [illegible] ...

F [illegible] ... [illegible]

A Ergo cùm pars orbi superiori detrahitur, quod ex aduerso super terram eluxerit, speciem illam lunatam gerit, necesse est: quippe cùm prout orbis, defecit, ita radij prolluere debeant. Digitis tamen & cribris pro foraminum exiguitate, res certiùs explicatur, quàm cùm per foramina ampliora transmittitur. Luna autē idem percipi non potest, neque deficiente, neque B increscente, neque decrescente: quia eius extrema non plenè splendent, sed medio potissimum lucet. Lunatam autem illam minutámque faciem medio adstringi exiguo, manifestum est. 11 Cur Sol nunquam cælo in medio geminatur, nec supra se faciem illam ostendit secundam, sed ex lateribus tantùm? An quòd tum geminari Sol potest, cùm Solem versus aspectus refringitur. Aeris autem concretio C illa soliditas, cui aspectus incurrens refringitur, neque prope Solē, neque procul effici potest: nam si prope sit, resoluetur à Sole: si procul, aspectus refringi non poterit. Cùm enim longè de paruo speculo remeet, imbecillus reddetur, quam ob rem area quoque fieri non potest è regione. Quòd si suprà, & in propinquo inchoatur, à Solis feruore dissoluitur: sin procul, aspectus minor euadet: sed si in latere, D tum nimirū seruari integer poterit, dummodo speculum ita distet, vt nec Solis feruore absumi possit, & aspectus vniuersus recurrat. Nam si in terra sparsus feratur, deuenire ad Solem nō potest. Sub Sole etiam fieri non potest, quia si prope terram extiterit, consumitur feruore: si autem suprà, cælo in medio aspectus distrahetur, & euanescet. Denique nec è latere quidem effici illud potest, cum Sol cæli vmbilicum perceperit. Quoniam si aspectus admodum feratur in terram, exiguus ad speculum veniet, itaque refractus omnino imbecillus recedet. 12 Cur Solis vmbræ extremum tremere videatur? Haud enim quia Sol fertur, idcirco id contremiscit: nam fieri non potest, vt Sol in partes moueatur contrarias: tremorem autem fieri ita manifestum est. Adhæc, mutatio vm- F bræ incerta est, quomodo etiā Solis ipsius progressio latet. An ideo moueri videtur, quòd corpuscula contenta in aere agitantur, quæ vulgò ramenta nominantur, conspicua in solis radiis, qui transmeant per fenestras: hæc enim moueri solent, etiam sine vllo spiritu. Ergo cùm vicissim, modò de vmbra in lucem, modò de luce in vmbrā moueantur assiduè, terminus quoque lucis, ac vmbræ communis continuò moueri videtur. Partim enim veluti vmbrarum, partim luce suapte mutatione efficiunt:

Universidad de Deusto Biblioteca

itaque moueri vmbra videtur, cùm non hæc, sed illa hūc in modū soleant agitari.

ἡ σκιὰ φαίνεται κινεῖσθαι, οὐ κινουμένη αὐτὴ αὐτῆς, ἀλλ' ἐκείνων.

Rerum quæ ad res inanimatas pertinent, Sectio decimasexta, continet quæstiones 13.

Ὅσα περὶ τὰ ἄψυχα. ιϛ.

CVr basis bullarum candida aquæ insidit, & si Soli exposita est, nullam efficit vmbram? sed reliquum quidem vmbellæ corpus vmbram facit: basis autem sola non facit, sed circum à Sole vndique cingitur. Et quod longè mirabilius est, nec si lignum per aquam in Sole apposueris, vmbra ligni continua exultabit, sed iuxta basim bullæ à Solis luce secabitur. Quod si vmbra est quod à Sole non aspicitur, sequetur porrò vt moles bullæ circum tota aspici possit, quod nunquam fieri posse in opticis, id est, aspectuum rationibus, demonstratur: quippe cùm ne minimum quidem à maximo totum circum aspici possit. 2 Cur bullæ specie hemisphærij exurgere solent? An quòd tanquam de centro in aera sursum æqualiter circumundique admouentur: quo quidem modo hemisphæriū exurgat necesse est. Portio autem sphæræ inferior aquæ planitie abscinditur, in qua scilicet centrum situm est. 3 Cur in magnitudinibus, quæ profunditate sunt inæquali accidit, vt si partem mouens leuiorē circunferatur, quod iaciturve in talis fieri oppilunbatis videmus, si quis partem leuiorem ad se vertēs proiiciat? An quòd fieri non potest, vt grauiùs æquè ac leuiùs feratur, cùm eisdem viribus iactum est. Sed cùm totum quidē moueri necesse sit, fieri verò non possit, vt æquè omni ex parte moueretur, sequitur, prorsus, vt si parili celeritate ferantur, eandem lineam peragant: sin autem alterum altero feratur celeriùs, circulo ferri necesse sit, cum hoc solo in genere figuræ efficiatur, vt puncta eadem subalterna lineas inæquales possint eodem tempore permeare. 4 Cur ea, quæ in terram cadūt, atque resiliunt, angulos ad planitiem reddant similes vtraque ex parte puncti, quo planum tetigerint? An quòd omnia sua natura ad rectam lineā feruntur. Quæ igitur in locum æqualem ceciderant, vbi ex perpendiculo diametróque sese plano impegerint, pares angulos ideo faciūt suo resultu, quod æqua diameter diuidit. Quæ autē in latera corruerunt, quoniam non perpendiculo, sed puncto superiori locū feriant, accidit, vt repulsa à loco dicto cōtrariā in partem se conferāt: rotunda quidem, quod delapsa protinus in aduersum

ΔΙὰ τί αἱ μὲν βάσεις τῶν πομφολύγων λευκαὶ ἐν τοῖς ὕδασι· καὶ ἐὰν εἰς ἥλιον τεθῶσι, σκιὰν οὐ ποιοῦσιν· ἀλλ' ἡ μὲν ἄλλη πομφόλυξ σκιὰν ποιεῖ, ἡ δὲ βάσις οὐ ποιεῖ, ἀλλ' ἡλιοῦται κύκλῳ; τὸ δὲ ἔτι θαυμασιώτερον, ὅτι οὐδ' ἐάν τι ξύλον ᾖ ἐν τῷ ὕδατι, [illegible]

ἔλθῃ ποτε, εἰς τοὐναντίον φέρεσθαι τὰ μὲν στρογγύλα, ὅτι ἐν αὐτῷ φερόμενα, εἰς τοὐναντίον τοῦ [illegible]

[illegible]

sui appulsus sese euoluunt, siue quietis eorum medium, seu locum soleat permutare. Rectis verò cōpacta lineis, quod perpendiculum eorum in partem priorem adductum retorquetur, vt his accidit, quibus aut pars inferior raditur, aut colei violenter excoriantur: istiusmodi namque omnes aduersam in partem correptorúmque corruunt, quoniam eorum perpendiculum æquatur, pendet, atque priorem in partem expellitur. contrarium enim in his retro, deorsumque esse accidit. Cum autē deorsum ferantur grauiora esse fatendum est. Quod igitur his casu, idem resultantibus latus euenit, ergo in angulum rectum neutra eorum resultāt, eo quod perpendiculum pondere bipartito diuidit corpora, quæ feruntur. Fieri autem non potest, vt plura perpendicula idem ad planum exiliant, quibus illa secentur: quod scilicet ita accideret, si perpendiculum, dum resiliunt, oriretur, vbi rem delatam planum offendit, diuidendúmque rursus secundo perpendiculo foret. Quocirca primo illo perpendiculo, quo ferebatur, secare necesse est. Sed cum aduersam quidem in partem feratur, rectum verò in angulum non feratur: reliquum est, vt acutus reddatur angulus parte altera puncti, quod plano incurrerit. Aduersorum enim inter sese angulorum terminus, rectus angulus est. 5 Cur cylinder propulsus fertur in directum, suísque terminantibus orbibus lineas rectas describit: turbo verò suo manēte mucrone circunfertur, atque in suo terminante orbe, orbem describit? An quòd circum vtrumque fertur. Verùm cylinder rectas lineas plano ducit: turbo orbes describit, eo quòd inæquales orbes turbinis inter se sunt, ferríque velociùs potest, qui amplior circa idem centrum conuertitur. Qui cùm simul omnes positi in turbine orbes inæquali ferantur spatio, euenit vt eximi, qui voluuntur, plurimū loci, & lineæ tempore eodem decurrāt. Vnde fit etiam vt circum omnes agantur: quippe cùm omnes eadem recta linea describantur, quæ cùm conuertitur, non omnia sita in ea puncta, æqualem producere lineam eodē tempore possunt, cùm æqualem non nisi ex directo agere soleant. Cylindri verò, quòd omnes orbes pares inter se sunt, centrúmque idem ambiunt, euenit, vt & simul suis omnibus punctis planum contingendo parili celeritate voluantur,

κλινὴ καὶ περὶ ταὐτὸ κέντρον, συμβαίνει τὰ ἅμα τῷ ἐπιπέδῳ ἐν αὐτοῖς πάνθ' ἅπτεσθαι σημεῖα, φέρεσθαί τε ἰσοταχῶς κυλιομένους, διὰ τὸ τοὺς κύκλους ἴσους εἶναι,

cum nulla inæqualitate cylinder euariet. & rursus in planum simul omnes deueniant, vbi suam quisque conuersionem absoluerit. Vnde lineas quoque ductas per directum in plana, pares inter se esse necesse est. Sua nanque tactione orbes æqui paritérque volubiles illas duxere. At qui rectas cõnici patuit, quas linea eadem deferens sese in directum peregerit. Causa hæc est cur cylinder recto deferri tramite possit. Nil enim refert, vtrum qua linea prima cylinder planum tetigit, hanc firmo cylindro protrahas, an voluendo circumagas. Semper enim vt æqua linea, similisque illis in cylindro contentis planum attinget, siue protrahatur cylinder, siue prouoluatur. 6 Cur sectio chartarum siue papyri, si quis æquè à basi plana, rectáque dimetiendo, absciderit, rectà euoluetur, sin autem inclinarit, contorta existet? An euenit vt cum orbes secturæ alterius eodem in plano positi sint, declinans illa cæsura non æquè opposita sit, sed partim minus: itaque cum euolueris, orbes quidem, qui plano eodem continentur, suúmque initium in plano habent eodem, lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt ordine: quippe cum ea ipsa extenta linea, non nisi profecta ex orbibus sit, qui plano eodem continentur: itaque vel rectam eam quoque esse necesse est, quæ eodem in plano se porrigat. At obliquæ illius secturæ linea, quoniam primæ non æquè apposita est, sed partim plus distant, partim minus, vtpote cùm ipsa quoque sectura ita se habeat, hinc eodem esse in plano nequit: itaque nec recta hæc esse potest. Etenim fieri non potest, vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur. 7 Cur omnis magnitudo diuisa minor esse suo toto videatur? An quòd omnia numerum diuisa recipiunt: quæquam magnitudinis ratione minora, quàm vnũ illud, existunt. Magnum enim, eo quòd continuum, quantúmque quoddam est, magnum dicimus: numerus verò partium omnis, omni suæ magnitudinis numero maior est. Quamobrem vt partibus diuisis maius appareat totum, consentaneum est. Cùm enim partes totúmque idem sint, totum naturam potius magnitudinis præ se fert vt constans & continuum. Partes verò naturam numeri magis sortiuntur.

8 Quæ in vase eueniunt, quod clepsydrã vocamus, omnino quidẽ referri ad causã debent, quam Anaxagoras explicat. Aer enim, qui in ea excipitur, causæ est, ne aqua ingredi possit, fistula scilicet obturata.

[illegible]

[illegible]

A Non tamen simplici, absolutáque ratione aër causam habere putandus est. Nam si quis eam fistula apprehensa transuersam immergat, humorẽ admitti nihil est quod prohibeat: quamobrem non satis author ille exposuit, quemadmodum aer causam daret. Ergo causam aëra quidem tenere fatendum est: sed hic siue impellitur, siue per se ipse fertur, nec quicquam cogitur, ferri per directum solitus est, vt etiam cetera elementa. Itaque clepsydra transuer- B se immersa, aër, qui è directo situs est, pulsus ab humore, libere effluit per ea foramina, quæ demersis in aqua foraminibus opposita sunt, eáque cedente humor subiens implet. At si erecta in aquam descendat, aër impotens sese efferendi per arduum, quoniam consepta sunt partes superiores, circa prima foramina arcetur, quippe qui supprimi in se contrahique non possit. Argumentum verò, aquam ar- C ceri posse ab aëre inmoto, quod in ipsa clepsydra deprehensum est, nam si aluum eius aqua repletam ad fistulam obturatam inuerteris, humor per fistulam in os minimè defluere poterit, quippe cùm ore patefacto non protinus, sed paulò post de fistula profluat, vt qui non in ipso ore fistulæ contineatur, sed postmodum in hoc per fistulam veniat, postquam patefactum iam est. Plena autem, erectáque cle- D psydra, fistula patefacta protinus per colum, id est, foramina inferiora effluit, quia illud attingit: extremam verò fistulam non contingit. Clepsydram igitur humor ingredi ob prædictam causam nequit. Egreditur autem fistula patefacta, eo quòd aer contentus in fistula sursum deorsúmque agitatus, humoris contenti in clepsydra motum excitat pleniorem: cúmque deorsum pellatur, eodémque ipse etiam E sua natura propensior sit, meritò effluit vim inferens aëri, qui clepsydram extrinsecus circunfundit, excitus quidem & compar potentia aëri superius impellenti, sed renixu infirmior: quoniam per angustam fistulam influens, ille ocyus, ac vehementius labitur, vrgétque humorem. Causa verò, cur obturata fistula humor effluere non possit, quòd humor, dum clepsydram subit, aëra omnem per F vim ab ea expellit. Cuius rei indicium spiritus, strepitúsque murmurans dant, quos ingrediente humore, nimirum intus excitari sentimus. Cùm igitur humor subiens vehementer aëra cogit, sese ad clepsydræ fistulam trudit, ac modo lignei cunei, aut ærei disiectu oppressus, adstrictús-

Universidad de Deusto
Biblioteca

que hæret sine vllo alio vinculo quousque alia vi expellatur, quo modo præcipitos clauos excellimus: quod sanè apertæ fistulæ incidit ratione, quam superius exposuimus. Aut igitur ita effici potest, vt humor effluere nequeat, aut quod aër exiens inflatur, energique impetu violento, vt strepitus indicat: humor ideirco à spiritu sursum attrahitur, quemadmodum multis in rebus accidere certũ est. Attractus autẽ humor, ubiq; continuus omni ex parte, cõstas manet, oppressus ab aere, donec pulsus ab eodẽ secedat. Cũmq; initiũ ita retineatur humoris, reliquus & omnis humor vnitus, atq; cõtinuus ex suo pẽdet initio, necesse est. Nec verò temerè ita igitur, quandoquidem eiusdem interest rei & dimouere quicquam suo de loco, & idem in eo continere, ad quem mouerit, idque diutius facere, si vel potentia quod tenet, quò ique tenetur, simili inter se cõtendunt, vel quod tener potentius est, vt in re, de qua agitur, accidit. Spiritus enim potentior, quàm aqua, est. 9 Cur partes tam stirpium, quàm animantium quæ nullis instrumentariis officiis deputata sunt, in orbem sese omnes colligant? Stirpium quidem caudex, & tami formari in orbem solent, & animantium crura, femora, pectus, lacerti ad hanc eadem speciem eniuntur. Triangulum verò, aut multiangulum nullum neq; ex toto, neq; parte aliqua est. An, vt Archytas author est, quoniã in motu naturali æqua proportio inest: moueri nanq; proportione omnia censet. Manc autem solam in sese æqualitas solii, atque teueri, vt orbes, rotundique afformare possit, cùm constiterit. 10 Cur extrema formari in orbem soleant? An quòd natura res optimas, & pulcherrimas creat, quoad fieri potest. Figura autem ea pulcherrima est, quæ eadem vndique est, sibique ipsa similima constat. 11 Cur si circulus proiiciatur, primam lineam rectã ducet, deinde inflectam, sine claiuculam aget, dum decidat? An principio rectam ideo agit, quòd æqualiter ab aere hinc inde dirigitur. Cùm igitur pari momento vtroque de latere pergat, linea quoque et fiet talem necesse est, quæ locum æqualiter hinc atque inde possit diuidere: talis autem recta est. At vbi in partem alteram vergere ob inæqualitatẽ circẽfusi aeris cœpit, nõ amplius æqualẽ illam parte interiore, exteriorẽque diuisit, sed circularem, necessitate scilicet aeris diuersi, & incompositi. 12 Cur in magnitudinibus, quæ profundo sunt inæquali, accidit,

vt si partem mouerit leuiorem, circumferatur quod iacitur quemadmodum in tali fieri opplumbatis videmus, quotiẽs quis partem leuiorem ad se vertens proiiciat. An quòd fieri non potest, vt quod grauius est, æquè eum leuiori feratur, cùm proiectum eisdem à viribus est, quod cùm moueri necesse sit, & tamen fieri non possit, vt æquè omni ex parte, directòque tramite mouetur, circumferri necesse est, dum se introuerterit: quemadmodum si quid medio eius immobile suo pondere penitus esset, alterum profectò extremum vltra in partem moueretur priorem, alterum intra ad eum tenderet, qui dimisit. Sed quoniam, cùm totum moueri possit, pondus suo medio gerit, illud idem sequam necesse est. 13 Quam ob rem corpora, quæ feruntur, vbi alicui occurrerant, resilire partem in contrariam solent, quam suapte natura ferri cogatur, nec nisi ad similes angulos resultare soleant? An quòd non solùm eo feruntur impetu quo pro sua parte ipsa ferri aptissima sunt, verùm etiã illo, qui à mittente proficiscitur. Suus igitur cessat cuique impetus, cùm ad locum peruenerint. Omnia nanque requiescere solent, vbi eam in sedem sese contulerunt, quam suapte natura desiderant. Sed externo illo, quem habent, impetu, necessitas oritur amplius mouendi. Quod cùm in partem priorem efficiri nequeat, quia re prohibetur obiecta, vel in latus, vel in rectum agi necesse est. Omnia autem in angulos resiliunt similes, quoniam eodem ferri cogantur, quò motus ducat, quem is dedit, qui miserit: eò autem vt angulo vel acuto vel recto ferantur, omnino incidit. Cùm ergo quod retorserit, vetet, quò minus directè motus agatur, & pariter & eam quæ fertur. & eius impetum nimium prohibere potest. Vt igitur in speculis extremum lineæ rectæ, quò se aspectus coniecerit, idem refringitur: ita in iis, quæ feruntur, fieri ex aduerso solet, quippe cùm angulo tanto retorqueantur, quanto vertex constiterit. Ita enim intelligendum est, vt transferri simul & angulus, & delatio debeat quo facto, in angulos resultare similes esse necesse palam est.

Eorum, quæ ad res animatas pertinent. Sectio decimaseptima, cuius quæstiones 3.

CVr homines, qui corpore constant immodico maiores tunc esse videntur, cùm appositi modicis inspiciuntur? An quòd res modica vnum est, & moderatio vnum quàm maximè. Vnum autem quod est, id iudicium esse postulat, indiuiduum autem minus: res verò immodica, multa pro sui discriminis ratione ostendit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quam ob rem vt cùm per sese magnitudines inspiciuntur, qualiétium sint latére facilius possunt: ita cum collatæ in propinquo spectantur latére non possunt. Ergo vna in esse apparet, quod indiuiduum est, spectatúque eiusvnus modici ratione exultat: immodicum porrò, vt quod plura sit, suspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quòd vnũ cum sit, plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet, propter continentiam, & numeri propter partium inæqualitatem: itaque cum vtrumque obtiscat in excrementum, meritò magis cum esse apparet, cùm spectatur ad id, quod simplex est, atque vnum. 2 Cur animantia omnia, & ea quorum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinem solent? An quòd tes longitudo augetur, his latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio fit, primóq; principio existit: itaque primò sola, secundò cũ latitudine, tertio cum profunditate augetur. Latitudo autẽ bis, videtrcer per se, & vnã cum altitudine crescit. 3 Quonã modo prius, & posterius capi debeant? Vtrum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores, qui superiores, atq; ad hunc modum in infinitum, vt qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initium, & medium, & finis sint vniuersi, & cùm quis senescens ad finem peruenerit, rursus ad initium reuertatur, prioráque sint quæ propinis ab initio absunt, quid vetat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possimus: vt si cæli, fidesique euiusque delatio quædam agitur circulatis. Qui non etiam rerum eadem ratione ortus sit talis, atque interitus, vt eadem rursus oriantur, ac pereant? veluti etiam vulgò dicitur, circulum res esse humanas. Igitur homines numero quidem eosdẽ semper esse censere furor est: specie verò seruari eosdem, probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possimus, taléque aliquis statuet seriem, vt eõdem sit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandúmque ordinem continuum, ac semper eodẽ constantem tenore. Homines enim ideirco perire Alcmæon inquit, quòd suum initium fini coniungere non possunt. Scilicet perherele, siquis non acrius censeat, sed formula quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem vnã & principio, & fine careat, priores neque nos illis, neque illi, nobis esse propinquitate laiti possunt.

A καθ' αὑτὰ μὴ τοῦ διαστήματος, μᾶλλον λανθάνει τοῖς ἄκρα τὰ μεγίστα ἔχουσι παρόντα. τὸ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἐν φαίνεται, καὶ ἡ διαφορὰ μία ἐστὶ αὐτοῦ, διὰ τὴν ἐν μεγέθει τὸ ἄπειρον, καὶ πολλὰ, διανοίᾳ πολὺ πλέον καὶ μεῖζον φαίνεται, διὰ τὸ τὸ ὄν, πολλὰ φαίνεσθαι. ἔχει γὰρ τὴν τε τοῦ μεγέθους καὶ τὴν συνεχείαν φύσιν. καὶ τὴν τοῦ

B ἀριθμοῦ καὶ τὸ ἀνώμαλον τῆς μορίου· διὸ ἐξαίρετος τοῦ ἐξ ἀμφοῖν αὔξεσθαι ἔχοντος μεῖζον φαίνεται παρὰ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἕν. β Διὰ τί ὅτι μάκρος μᾶλλον τὰ ζῶα καὶ τὰ φυόμενα ἐν τῇ γῇ τὸ μῆκος αὐξάνει τὸ δὲ πλάτος ὀλίγον· τὸ δὲ βάθος, κἄπειρ; ἔστι γὰρ μῆκος, τὸ ὅλον τῆς ἀρχῆς πρῶτον· ὅτι μέν τι καὶ αὐξάνει, καὶ ἄρχεται τοῦ πλάτους πάλιν γενόμενον, καὶ τοῦ ἄρχεσθαι τοῦ βάθους· τὸ δὲ πλάτος, δίς, καθ' ἑαυτὸ τι, καὶ ἄρχεται τοῦ μεγάθους. γ Πῶς τὸ

C πρότερον καὶ τὸ ὕστερον δεῖ λαμβάνειν; πότερον ὥσπερ ἡμεῖς οἱ δεῖ Τροίας, ἢ ὅσοι οἱ τοῦ αὐτοῦ, καὶ οἱ τοῦ ἑκάστου πρότερον εἰσὶ τοῦ ἄρχεσθαι τε ἔτι μᾶλλον καὶ τέλος τοῦ παντὸς, καὶ ὅταν γηρασκόντων τις δεῖ τὸ τέλος ἔχειν, καὶ πάλιν ἐπανελθεῖν δεῖ τοῦ ἀρχοῦ; τὰ δὲ πολλὰ ἐγγυτέρω τοῦ ἄρχου ἀεὶ τοῦ πρόσω, τὰ

D πολλοῦ μᾶλλον ἐν τῷ πρόσω τοῦ ἀρχοῦ ἔχει. μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς τῶν κύκλων ἐστὶ ὅσπερ ἐν τῷ ὑπόθεσιν ὅτι τὰ ἐν τῷ κύκλῳ φορᾷ κύκλος τε ὁδὸς πολλοὺς καὶ τοῦ ὁρίου καὶ τοῦ ἀπολείπειν τὴν ὁδὸν τὴν πρώτην ἔχει, ὅτι τοῦτο πάλιν γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι καθάπερ καὶ φασὶ, κύκλος ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα. τὸ μὲν δὴ τὴν αὐτὴν μὴ τοῦ αὐτοῦ ἀ-

E ξιοῦν ἐστὶ ἀεὶ τοῦ γενομένου, δίκαιον· τὸ δὲ τὴν αὐτὴν μὴ εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ αὐτὰ πρότερα εἶναι, καὶ διὰ τὸ τοῦ εἴρεσθαι τὴν ἕξιν πεπαῦσθαι ἐστὶ, τὸ πάλιν ἐπανελθεῖν δεῖ τοῦ ἀρχοῦ καὶ αὐτὸ πρότερον εἶναι καὶ τοῦ ἔχειν. τοῦ γὰρ ἀνθρώπου φασὶν Ἀλκμαίων διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὸ οὐδὲν τοῦ ἀρχοῦ τοῦ τέλους συνάψαι

F καμψῶν εἰσιν, εἰ τε οὐ τὸν ἀρχὴν ἔχουσι αὐτὸ ἔχειν, καὶ μὴ διαμένειν ἀνθρωποι τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ κύκλος ἐστὶ, τὸ δὲ κύκλου μέτρον ἀρχὴ, μέσον τέλος, τοῦ δὲ πρότερα ἐστὶ, τὸ ἐγγυτέρω τοῦ ἀρχοῦ ἐστὶ, οὐδὲ ἡμεῖς ἐκείνων, οὐδ' ἐκείνοι ἡμῶν.

Ὅσα πρὸς φιλολογίαν. ιθ.

Διὰ τί τοὺς ἄλλους, ἐὰν ἀφέλωσιν ἀναγκάζομεν, ὅπνος καταβαίνει καὶ μὴ βουλομένους· αὐτοὺς δὲ βουλομένους ἐγρηγορέναι, ὅταν λάβωσι βιβλίον; ἢ ἔστι οἱ ἐν τοῖς ἐγρηγορικοὶ πόνοις διὰ τὸ ψυχρὸν φύσει, ἢ μελαγχολικῶν χυμῶν, δι' οὗ ἀποκόπτουσι γένεσιν πολλὴν ἔχει τῶν διὰ τὸ ψυχρόν, ποιοῦσι ὅταν ἀφῇ κινῆσαι ἢ διάνοιαν καὶ μὴ πάνυ ὀλιγοχρόνιον, ἀναστρέφει τὸ ἕτερον κίνημα· ἀνοῦν κατανοοῦσι· διὸ κάλλιστα καθεύδουσιν, ὅταν δὲ ἐμφρόνων τινὸς τι ἐν τῷ διανοίᾳ. ὥσπερ καὶ ἀλλοῖοι ποιεῖ, κινοῦν τοὺς θορυβοῦντας κινήσεις ἐκ ἐναντιώσεως ἐστ' ἀεὶ. ἄρα ἀδύνατον καθεύδειν. β Διὰ τί οὐ δύνανται ἐγρήγορσι, ὅταν ἐν τῷ ὑπνῷ ὦσι ἢ ἀνάγκαι καὶ μὴ ὑπνῶσι πολλαχῇ ἔχουσι τὴν ἕξιν, ἔχει ἐν τῷ ἄλλα ὅσα ἔχει τοῖς τῶν τόπων τῶν, ὧν ἐμφύονται ὁ ὕπνος ὅτι ἀπὸ τῆς, καὶ ἡ κοιμᾶται ὁ τοῦ, βαρύνει τὴν κεφαλὴν τε ἐν αὐτῇ, καὶ ἀεὶ τὸν ὕπνον κινεῖ μᾶλλον δὲ τῇ ψυχῇ καὶ φύσει, οὐ καθεύδει ζῇ γὰρ τοῦ μέλλοντα, τὸ δὲ ἐγρηγορέναι, τῷ ζῇ αὐτῷ ἔχει, ἢ τὸ καθεύδειν. β Διὰ τί ἃ ἐρίζεται λόγοι γυμνασιαῖοι εἰσι; ἢ ὅτι ἐρίζει τὸ ἀνεκτὸν, ἢ ἀπὸ ἄλλου πολύ; ὅτι γὰρ νικᾶν, διὰ τὸ χαίρειν ἀγωνιζόμενοι μᾶλλον ἐρίζουσι καὶ ἀπέκμαθοι, ἀπὸ ἀπαιτοῦμεν· καὶ εἰ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι τοιοῦτο. διὸ καὶ μαχόμενοι καὶ ἄπαντες ἔστιν, πολλὰ ἀεὶ τοῦ βούλεσθαι διακρίνεσθαι. γ Διὰ τί τοῖς συμβολίμαιοι χαίρουσι οἱ ἄνθρωποι ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι καὶ τοῖς λόγοις μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς μανθάνουσι; ἢ ὅτι τὸ μανθάνειν χαλεπόν, καὶ τὸ πόνῳ; ἔχει δὲ, διὰ τὸ τοῦ ἐπιστήμονος καὶ τὸ λόγου μανθάνουσιν. ἃ γὰρ ἔοικεν, ἐν τοῖς τοῦ καὶ ὅτι μικρὰ τὰ ἐν ὀλιγοχρόνῳ, ἐν τοῖς ἐξ ὧν ἐν ὀλίγῳ ἐστὶ τὸ καθόλου, ἃ ἔστιν ἐλάχιστα καὶ μέρη. ἐν οἷς τὰ μαρτυρεῖν πολλοὶ, μᾶλλον τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ τοιαῦτα λήμματα καὶ λόγοι, μαρτυρεῖν εἰλήφασι. καὶ ὁ διὰ τὸ ἀδύνατον μαρτυρεῖν, ἐν δὲ τοῖς λόγοις. ἐν τοῖς μαθήμασι μανθάνουσι ἀδύνατον· τὸ δὲ παράδειγμα καὶ εἰ μῦθος, τὸ ὅμοιον διδάσκει. δι' ὃ δὲ τὸ ῥᾴστον μανθάνειν καὶ χρήσιμον τὸ λόγου, ἢ λόγου, ἢ ὅμοιον διδάσκουσι.

A Eorum, quæ ad literarum studia pertinent, Sectio decima octauа, cuius quæstiones 10.

CVr alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere pervigiles potest? An in quibus motus spiritales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturæ vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spiritale crudum causa frigiditatis consistit, his, cùm intelligentia moueatur, insisténtque alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerãdi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At vbi aliqua in re suam intelligentiam firmarunt, quod lectio facere solet, nimirum à motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum victus intelligendi cum aliqua in re consistit, nec vatiè se dispergit, cæteris quoque B sita eo in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens consiterit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat, vtpote quæ sita in eo sit, somnúmque inducit: at cum secundum naturam animus noster agitatur, nullo tum somno premitur: tum enim maximè viuit vigilantia autem, quàm somnus, causa potius est, cur viuere valeamus. 2 Cur contentiosa disputatio ingenia exercere possit? An quòd in eo disputandi genere accidit, vt crebrò C quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo contentiosus hinc homo redditur, quando vel vincendo per lætitiam magis, magisque adducitur, vt in contendendo perseueret: vel victus enititur, vt quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamẽ cessare minimè patitur. Cur homines in orando exemplis, & fabulis potius gaudent quàm commentis? An D gaudent, quia & discunt, & celeriùs discunt. Arqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quę explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus, quàm partes, nouimus. Adhæc iis credere magis solemus, quæ plurium testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellæ testimonio cum E speciem gerunt: fides autem per facilis est, quam testimonium fecerit: additur, quòd verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabellæ rem non nisi similem docent. 4 Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus, tibicinem, histrionem, hoc appellare nomine non solemus?

Universidad de Deusto
Biblioteca

An quòd horum faculeas sine cupiditate est? nititur enim tant imnodo ad oblectationem illorum autem conatus omnis ad plus acquirendum sibi contendit. Bonus enim orator, & imperator, & mercator est, qui plus sibi acquirere potest: calliditas autem in acquirendo maximè sita est.

5 Cur hominem philosophum differre ab oratore putemus? An quòd alter quidnam iustitia sit cogitat, alter qui iniustus sit aliquis spectan: & alter qualitnam tyrannus tenor sit, alter tyrannum quemplam esse animaduertit. 6 Cur in iis studiis, quæ aliquid sibi delegerint, quanquam interdum prauis, libentius tamen quàm in honestioribus versantur? Verbi gratia, prestigiatorem, aut mimum, aut tibicinem se potiùs esse, quàm astronomum, aut oratorem velit, qui hæc sibi delegerit? An volunt quidem nonnulli res honestissimas tractare. sed quoniâ minùs sibi confidunt, posse efficere, ideo non ita agunt. An verò rem, in qua sese quisque posse præstare arbitratur, eam deligit sibi: quam autem deligit, eidem operam dat, illi obsequens parem diei maximam, vt se ipse vincat, séque fit præstantior. Quinetiam quæ prinecipiò aliqui sibi delegerint, quibúque insueuerint, in iis ne iudicare quidem possunt, quidnam melius sit: animus enim eorum corruptus iam est. propter prauas delectationes. 7 Cur alios, si legere cœperint, somnus occupat, vel nolentes alios vigilare volentes libere suscepimus reddere pertigiles potest? An in quibus motus sunt spiritales, ob frigiditatem vel naturæ vel humoris. multiplicisque humore excrementum spiritale causa frigiditatis consistit, iis, cùm intelligentia mouetur insistéque aliquid intelligere nequit, expellitur motus alter: itaque potius dormire incipiunt, cùm non mutant sua intelligentia mutentur: motus enim spiritalis ille superator, & vincitur. At vbi aliqua in re suam intelligentiam fiemarint, quod lectio facere solet, nimirum à motu illo spiritali mouentur, cum nihil sit, quod illum repellatque dormire non possim. Quorum autem habitus secùdum naturam est, eorum virtus intelligendi, cùm aliqua in re vnà consistit, nec varié se dispergit. Cætera quoque sua eodem in loco hærent, quòrò requies somnus est. Vbi enim pars vna, quæ potissima sit, insisterit, cæterę quo que partes insistere solent, perinde, ac in copiis, quæ versa in fugam fuerint, igitur. Natura enim sursum efferitur quod leue est, deorsum autem deferitur quod graue est. Cùm igitur anima secundum naturam mouetur, non dormit: ita enim se habet.

A ἢ ὅτι τῷ μὴ ἐν ἀνάγκῃ, οὗτω πλειστάκις (ἀδύνατον γὰρ τοιαῦτα ἴδοι) τῷ δὲ, ὅσοις τὰ πλειστάκις. ἐπὶ γὰρ τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ ἀναπαυόμενος, ἀναδοῦν ἔστι, ὁ δὲ ἀνάγκῃ πολὺ ἔχει· ἢ ἢ ἀλήθειαν. μᾶλλον δὲ τὰ πλειστάκις ἔστι· διὰ τί τὸν φιλόσοφον τῷ ῥήτορος εἶναι διαφέρειν ὅτι, ὁ μὲν, τί ἐστι δίκαιον ὁ δὲ, ὁποῖος ὁ τύραννος ὁ δὲ, τίνα τυραννίς.

B 5 Διὰ τί ἀνθρώπου αὐτοῦ ὁποῖος φαίνεται, ἐνδιαφέρουσι τοῦτοις εἶναι φαῦλα ἢ ἐν μᾶλλον, ἢ ἐν τοῖς τοιαῦτα διαφέρουσι; οἷον θαυμαστοποιὸς, ἢ μίμος, ἢ συμφωνιστὴς μᾶλλον ἢ ἀστρόνομος ἢ ῥήτωρ ἢ ἃ βούλεται ἐν τούτοις ἐλόμενος, ἢ ἐν βουλόμενος μὲν ἐν τοῖς ἀστρονομικοῖς μεταχειρίζεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ πιστεύειν ἑαυτοῖς ὡς δυνατοῖς, διὰ τοῦτο εὐπρεπέστερον, ἢ ὅτι ἐν οἷς οἴονται ἱκανοὶ εἶναι πρᾶττουσιν.

C πιστεύει, τούτοις πρεσβεύουσι, ἢ εἰ ἀμείνους ἢ δεῖ τῶν ἐπιτηδευμάτων, τίμιον τὸ πλεῖστον ἑαυτοῦ μέρος, διὰ ἑαυτὸς αὐτῶν τὴν μάχην κρατοῦν. ἢ, εἰ δὲ τὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἔθος, οὐδὲ κρίνει διαφέρειν τὰ βελτίω. τὰ ἐνδοξότερα γὰρ ἢ διάνοια διὰ φαυλότητα πεφαρμόκασι. 6 Διὰ τί τοῦ ὕπνου, εἰ ἀρξάμενοι πολλοὶ ἀναγινώσκειν, ὕστερον λαμβάνει καὶ μὴ βουλομένοις τοῦ δεῖν βουλομένοις, τοῦτο διαιρεῖν; ὅτι

D κλάσεις βιβλίου; ἢ ὅτι εἰς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστι τὸ ἀναγκαῖον καὶ ἀνάπαυσις διὰ ψυχρότητα φύσεως, ἢ μεταβολὴν χυμοῦ, ἢ εἰ ἀδύνατον ἐγίνετο πνευματικὴ κίνησις διὰ ψυχρότητα, ἐνίοτε ὅταν εἰς κίνησιν ἡ διάνοια, καὶ μὴ ὑπηρέτησε τι, ἐκκρούεται ἡ ἐνέργεια διὰ μὲν μεταβάλλοντες πολὺ τὴν διάνοιαν, καθεύδουσι· ἡ δὲ πνευματικὴ γὰρ ἡ κινοῦσα

E καὶ ὅταν δὲ ἐρέσσωσι ὥσπερ τινὶ διάνοιαν, ὅταν ἡ ἀδύνατος ποιεῖ, κινεῖται καὶ ὅλα τὰ πνευματικὰ κινήσεις· ἐκ ἐκκρουόμενα· ὅτι οὐδὲν· ἀεὶ οὐ δυνάμενα καθεύδουσι· τῷ δὲ κρῦ φύσει ἐνέστιν, ὅταν εἰς ἀρχὴ ἡ διάνοια, καὶ μὴ μεταβάλλῃ πολλὰ χῦ· ἵστασθαι καὶ τὰ ἄλλα ἔνα ἀεὶ τὸν τόπον· ἐν ἠρέμησιν ἡ ὅταν ἐξῇ. διὸ γὰρ κοῦφον ἐστὶ

F τοῦ, ἀπαρ ἐν ἔρπῃ, φέρεται τὰ ἄλλα μέρεα. πίφυκε ἔκκεισθαι. φύσει γὰρ ἄνω τὸ κοῦφον φέρεται τὸ δὲ βαρὺ, κάτω. ὅταν οὖν ἡ ἐμφαίνεται τῷ φύσει, ἡ καθεύδουσι· ὅταν γὰρ ἡ ἡ.

ὅταν ἡ τῷ ἐν τῇ κεφαλῇ, ὁ μὲν εἰς μεταβάλλει, ἢ οὖν τὰ πνευματικὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ κοιμᾶσθαι, ποιεῖ τὸν ὕπνον. δόξειε δ' ἂν ἀπὸ τοῦ ἀναπαύεσθαι καὶ ὑπὸ καθεύδειν. ἀρ' ἢ οὐ διὰ τὸ νοεῖν, (ἀφίστη γὰρ ἡ ψυχὴ τότε μᾶλλον) δῆλα διὰ τὸ μεταβάλλειν ἢ ἀχρυσία· ἐπεὶ ἢ νοοῦμεν τὰ πεῖσιν ἀχρυσία εἶναι, ἐν οἷς ζητεῖ ἡ ψυχὴ ἢ ὑπηρεσία· ἀλλ' ἐν τοῖς ἀεὶ ἀναπαύεται μὴ γὰρ ἀφεστῶτα κινοῦν αὐτὴν δεῖ.

B 8 Διὰ τί ἐν τοῖς ἀμφισβητήσεσι τοῖς ἔριδος ἀμφισβητήσεις ἔστι φιλόνικοι; ἐν δὲ λόγοις δὲ ὁ συλλογισμὸς ἢ καὶ μακροῖς χρόνοις γενομένου ὁ παραλογισμὸς δῆλος, ἢ ἔστι ὁ ἔλεγχος ἀλήθειαν. 9 Διὰ τί ποτε τῷ ἱστορικῷ ἡδέως ἀκούομεν τῷ αὐτῷ ἐν συμπεριφορᾷ ὁ τῷ αὐτῷ πολλὰ ἀναγραμματισμένα ἢ ὅτι τοῖς γραμματικοῖς μᾶλλον ἀναγκάζομεν, καὶ ἥδιον ἀκούομεν ἀναγραμματισμένα ἢ ὅτι τὸ ἀναγκάζειν τῶν ἀρχαίων. τὰ μὲν οὖν ἐν, ἀναγκαῖα τὰ δὲ ποιεῖ, τὰ ἀπίθανα μετέχει.

C 9 Διὰ τί ἀδήλοις ἀκούοντες, τὰ μὲν ἐλεεῖν πολλαχῶς, μὲν καὶ δ' εἶναι; ἢ ὅτι τοῖς μὲν πόνοις ἀφ' ἡμῶν, ἀπεστέρηται· ἐφ' οἷς δὲ ἀπεστέρηται, οὐκ ἐλπίζομεν, τὰ δὲ ἐγγὺς, ἀφ' ἡμῶν ἐν ἀφιστάμεθα, καὶ ἀεὶ πάντες ἀκούοντες, οὐκ

D ἀδήλοις.

Ὅσα ἀεὶ ἀμφίλογα. κτ.

Διὰ τί οἱ πονοῦντες καὶ οἱ κοπιῶντες ἀκολουθοῦσι τοῦ ἵνα οἱ μὴ ἔδει λυπῶνται· οἱ δὲ μᾶλλον χαίρουσι. β Διὰ τί πορεύεται ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ φωνῇ χρωνεῖ, μὴ δὲ λαν ἀλλὰ καὶ βοᾶν, ἢ μᾶλλον ἢ ἐν τὰ ἄρθρα τὰ πεῖσιν, ἢ ἄλλοτε, ἢ ἀδῆ, οὐ πεῖσιν πλείοσι ἔξεις, ὅσοις ὁ ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀφ' ἑκάστου

E μέρεα ἢ δίνοις, οὐ δὲ πολλάκις, δῆλα τετραπλασίονα χρόνον οὖν [τὸ] πιστὸν δῆλα πλείον ἐχόντων τὸν ἀριθμὸν, ἢ ὅτι ἢ δυναμένα. ἀφίστων οὖν ἔστιν, μία γίνεται ἢ τῶν φωνῶν ἐχόντων, καὶ ἅμα ἀεὶ τὸν ἀέρα, ὥστε πολλαπλάσιον πεσεῖται· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ τὸν φωνὴ μιᾷ ἐκχύσει πολλαπλάσιος. γ Διὰ τί τῶν πορευόμενον ἐξίστασθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ πορεύεσθαι ἢ τῷ ἀέρι, καὶ τὸ ἀέρι, ἢ δὲ διαστάσεις

F πλείστοις ἢ ἐν χαλεπότατα τοῦτο ἐξίστασθαι, καὶ αὐτὸ ἢ ἀφῇ τὸ δὲ χαλεπὸν, τῷ δὲ χαλεπὸν, τῷ δὲ ἀπίθανον μετέχει.

A At vbi consiliterit, & quasi fatigata succubuerit, mens immutatur, & vapores crassiores sursum sese efferentes ad caput, faciunt somnum. Lectio verò prohibere somnum videri sanè potest: quòd non propieres est, quia tantùm per intelligimus (anima enim tunc magis definitur) sed quia mutatur, & ideo in somnia euenit. Nam intellectiones illæ vigiles sunt, quibus anima quæratur, & dubitet, non illę qui-

B bus assiduè contempletur, cùm illæ faciant indefinitionem, hæ non faciant.

8 Cur in disputationibus contentio fit, nugatio nunquam incidat? An quòd apparens syllogismus, id est, ratiocinatio est, ratiocinatio autem in paucis continetur: quinetiam si prolixius agatur, interposito tempore paralogismus, id est, peruersa ratiocinatio interea deprehendetur, & re-

C uocare quod dederit, aduersarius poterit.

9 Quamobrem libentius eas historias audimus, quæ rem vnam exponunt, quàm quæ plures? An quòd rebus magis attendimus notioribus, eásque libentius audimus. Notius autem est, quod definitum: vnum itaque finium est, plura autem infinito participant. 10 Cur nos rerum narratio oblectat, quæ nec nimium veteres sunt, nec admodum nouæ? An quòd re-

D bus diffidere peoeul absentibus solemus, quibus verò diffidimus, nunquam ila oblectamur: at quæ noua admodum sunt, adhuc quasi sentimus: itaque de his cùm audimus, minimè oblectari possumus.

Eorum quæ ad consentum pertinent, Sectio decimanona, cuius quæstiones 51.

CVr tam in laborando, quàm in fruendo solatio tibiam adhibere solemus? An vt laborantes minus angamur, fruen-

E tes magis oblectemur. 2 Cur idem voce eadem, longiùs sentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quàm solus potest? An quia viribus vnius sis agere quippiam, vel premere, vel impellere, non tantùmodò est, quantus singularum numerus est: sed quemadmodum lines bipedalis non duplum, sed quadruplum quiddam describit, sic composita omnia plus valét, quàm eadem diuisa. Ergo cùm vniuerso agitur ore, vocis potentia constans, vnáque red-

F ditur, simúlque aera propellit, vt prodire multiplex valeat: quippe cùm vox, quæ à multis proficiscitur, multiplex fit, quàm quæ à singulis. 3 Cur maximè in cantando parypaten, vox rumpi non minùs soleat, quàm in nete, supremísque quanquàm cum intervallo amplioris? An quòd eius cantus & perdifficilis est, & canandi primordium obtinet. Difficilis autem propter intentionem, pressuráque

Universidad de Deusto
Biblioteca

vocis est, quibus in rebus nimirum vrgeu corrumpi autem quæque maximè solent, quoties labore acriùs opprimuntur.

4 Sed cur hæc difficilè, hypate facilè cantatur, cùm non nisi diesi discrepant? An quòd hypate remissior est, atque etiam leuiùs à constitutione ascenditur: hæc eadem causa est, quam ob rem ad vnam cantari videantur, quæ ad hanc, paranetémque cantantur: agendum est enim cum intentione, conditionéque aptissima morbus pro voluntate & instituto. At contonantia, vt existat quænam causa sit. 5 Cur suauius cantilenam, quam nouimus, audire solemus, quàm eam, quam ignoramus? Vtrùm quia cùm quod cantatur agnoscimus, tunc melius patet, quia veluti calcem, quod spectat, assequitur: id autem contemplatu suaue est. An quòd discere lætabile est: cuius ratio est vel in capienda doctrina, vel in vtenda agnoscendáque versatur: addo etiam quòd res solitæ suauius quàm insolitæ auribus accidit. 6 Cur immutatio, & varietas in cantando tragicum sit? An ratione inæqualitatis hoc euenit: afficit nanque tristitia, quod inæquale est, accommodatúrque magnitudini calamitatis, aut mœroris: contrà, quod æquale, atque continens est, minus id flebile auribus accidit. 7 Cur veteres cùm septem fidibus concentus disponerent hypaten, non neten reliquebant? An falsò id dicitur: earum enim vtranque seruabant, sed eriten adimere solebant. An non, sed quia grauior sonum potest acutioris, idcirco neten reliquerunt: ergo hypate magis antiphonum, quàm nete, reddebat: nam vt acutum vim desiderat pleniorem, sic graue exprimi facilius potest. 6 Cur grauis sonum valeat acuta? An quia maius, quod graue est: quippe tum vt graue obtuso, sic acutum acuto angulo simile habetur. 9 Cur solitarias cantilenas suauius audire solemus, si ad tibiam, aut ad lyram vnam cantantur, cùm tamen ad fides, cantiésque idem modo vtroque peragatur. Nam si idem ita amplius fit, plus ad plures tibias, atque etiam suauius esse oportet. An quoniam euidentius in assequendo, quod spectatur, est, cùm ad vnam, vel lyram, vel tibiam cantatur, ad plures verò suauitas seruari non potest, cùm cantilena offuscetur, totáque penè deleatur. 10 Cur si vox hominis suauior est, non eius qui sine sermone cantat, suauior prouenit, verbi gratia tereantis, sed tibia, lyræve suauius sonat? An ne illa quidem, quæ vocabulis articulata emittitur, æquè suauis est, nisi per simulationem formetur. Cæteràm opere ipso

A διὰ τὴν ἀθύμησιν [καὶ πάθος] τῆς φωνῆς· ἐν τούτοις δὲ πόνος· πονοῦντα δὲ μᾶλλον διαφθείρεται. 8 διὰ τί δὲ τούτων χαλεπῶς, τὴν δὲ ὑπάτην ῥᾳδίως· κρίσις διόνες ἑκατέρας; ἢ ὅτι μετ' αἰσθήσεως ἡ ὑπάτη, καὶ ἅμα μὴ τὴν αὔξησιν ἐλαφρὰν τὴν ἀπὸ βάλλεται· διὰ ταῦτα δὲ [καὶ] ἔοικε ἓν φωνὴ μίαν λεγόμενα· πρὸς τούτοις ἡ παρανέτη δεῖ γὰρ μὴ συνεῖναι καὶ κατασκευάζεσθαι· ἐνεργεῖ

B πάσας τὴν ἄθεσιν πρὸς τὴν βούλησιν. τὸ δὲ δὲ μὴ συμφωνεῖν, τίς ἡ αἰτία; 9 διὰ τί ἡδίστων ἀκούομεν ἐν ἑνὶ τῶν, ἢν ἀναπαυόμεθα τὴν γνῶσιν τοῦ μελῶν, ἢ ἐν μὲ δεῖ ἐστιν; πότερον ἢ μᾶλλον δῆλον ἐν τῷ γνῶσιν ὅτι καθ' ὁ ἀκούομεν, ἔστιν γνωρίζωσι τὸ ἀθύμησιν τῶν δὲ ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ἔστι καὶ τὸ μανθάνειν πόνος ἢ ἡδύ, ὅτι τὸ μὴ λαμβάνειν τὴν ἐπιτήδευσιν δὲ, χρῆσθαι καὶ ἀναγκαζόμεθα ἐν ἀθύμησιν δὲ, ἀεὶ μᾶλλον τὸ ἀσυνήθεσι. 10 διὰ τί ἐν παρανέτη ἐν ταῖς φωνῆς φαινόμεν; ἢ διὰ τὴν κοινωνίαν; πιθανὸν γὰρ τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ ἐν μεγάθει τύχῃ ἢ λύπαι. τὸ δὲ ἐφεκτικὸν ἐλαττοῦν χρῆσθαι. 11 διὰ τί οἱ ἀρχαῖοι ἑπτὰ χόρδαις ἁρμονίας ποιοῦντες, τὴν ὑπάτην, ἀλλ' οὐ νήτην κατέλιπον, ὅτι μὲν ἡ

C ὑπάτη ἐστὶ; (ἐκείνη γὰρ ἐκατέλιπον, τὴν δὲ ἀφαίρεσιν ἐξῄρουν) ἢ οὐ; ἀλλ' ὅτι ἡ βαρυτέρα ἔχει τὸν ἦχον τὸν ὀξύτερον φθόγγον· ὥστε μᾶλλον ἡ ὑπάτη ἀπεδίδου τὸ ἁρμόττον ἢ ἡ νήτη· ἐπεὶ τὸ ὀξὺ, οὐκ ἀμβλὺ μᾶλλον τὸ βαρὺ φῶς φθέγξασθαι. 12 διὰ τί ἡ βαρεῖα τὸν τῆς ὀξείας ἔχει φθόγγον; ἢ ὅτι μεῖζον τὸ βαρύ; τῇ γὰρ ἀμβλείᾳ. ἔοικε τὸ δὲ, τὸ ὀξεῖ γωνίᾳ. 13 διὰ τί ἥδιστον τὸν μεταβολὴν ἀκούομεν, ἐκεῖ τε φωνῇ αὐλοῦ ἢ λύρᾳ φθέγγεσθαι πρὸς χορδαῖς καὶ τὸ αὐτὸ μέλος ἡδύτερον ἀμφοτέροις; εἰ γὰρ ἔστι μᾶλλον τὸ αὐτὸ, πολὺ ἥδιον πρὸς πολλοὺς αὐλεῖν καὶ ἐπαδεῖν δεῖ. ἢ ὅτι τὴν γνῶσιν δῆλον τὸ αὐτοῦ μᾶλλον, ὅταν πρὸς αὐλῷ ἢ λύρᾳ· πρὸς πολλοὺς αὐλοῦσι ἢ λύρᾳ πολλοὶ

D οὐκ ἔστιν, ὅτι ἀφανίζει τὴν ὀξεῖαν. 14 διὰ τί εἰ ἥδιστον ἀθύμησιν φωνὴ, ἢ οὗ λέγει φθέγγεσθαι οὐκ ἄλλον ἔστιν, ἢ τερπνόν τινα, ἀφ' αὐλὸς ἢ λύρᾳ ἢ αὐλῇ ἐκεῖ, ἐκεῖ μὴ μιμεῖται ἀκριβῶς κεῖ; οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ

ἥδιστον ἐστὶ, ἢ ἐν ᾧ γὰρ φωνὴ ἡδίστη ἢ τῶν ἀκροάσεων· κρουστικὰ δὲ μᾶλλον τὰ ὄργανα τῶν σημαινόντων· διὰ τοῦτο ἀκούεται, ἢ τερπνῶς.

15 Διὰ τί ἡ ἀναπαίστου, ὀξυτέρα; ἢ ὅτι ἐλάττων, ἀδυνατωτέρα γενομένη; 16 διὰ τί τὸ μέλος λαμβάνει, ἐὰν γὰρ δίεσιν φῶνε ἢ παραμόνον πολὺ ἡλιῶ τὸ μέσον, γένοιτο τὸ μέσον τοῦτο ἢ ἔστιν ἐὰν ἢ τοῦ μέσου, δίεσιν ἄρμονα, ἢ μὴ γένοιτο· ἢ ἔστι τὸ θαρρεῖν μέγα ἐλάττω κεκτῆσθαι· ἢ ἔνεστι ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ μικρόν· ἢ τῷ ἡμιόλιῳ δύο τόνοι ἐν τῷ ὑπάτῃ γένοιτο. 17 διὰ τί ὡς τῷ διὰ πασῶν, τὸ ἀφῆ ἐξῆς, οὐκ ἀφωνοῦν γένοιτο τὸ βαρὺ τοῦ πυ ἢ, τὸ ἐξῆς οὐ; ὁ ὅτι μάλιστα μὲν ἐν ἀμφοῖν ἔστι τὸ ἀμφοῖν μὲν ἐν· εἰ ἢ μὴ, ἐν τῷ βαρεῖ μᾶλλον γαῖ. 18 διὰ τί κλασθείσα τὸ διὰ πασῶν, τὸ ἀφῆ ἐξῆς, οὐκ ἀφωνοῦν γένοιτο τὸ βαρὺ τοῦ πυ ἢ, τὸ ἐξῆς οὐ; ὁ ὅτι μάλιστα μὲν ἐν ἀμφοῖν ἔστι τὸ ἀμφοῖν μὲν ἐν· εἰ ἢ μὴ, ἐν τῷ βαρεῖ μᾶλλον γαῖ. 19 διὰ τί κλασθείσα τὸ διὰ πασῶν, τὸ ἀφῆ ἐξῆς, οὐκ ἀφωνοῦν γένοιτο τὸ βαρὺ τοῦ πυ ἢ, τὸ ἐξῆς οὐ; ὁ ὅτι μάλιστα μὲν ἐν ἀμφοῖν ἔστι τὸ ἀμφοῖν μὲν ἐν· εἰ ἢ μὴ, ἐν τῷ βαρεῖ μᾶλλον γαῖ. 20 διὰ τί τὸ ἐν τῷ φωνῇ καὶ ἐν τῷ αὐλῷ; τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀξέσιν ἔστι, οὐχ ἡμίφωνα, ἀλλ' αὐλῷ ἐν ἡμιόλοις διὰ πασῶν. ἢ ἔστι ἐκεῖνο ὁ αὐτὸς ἢ ἀκεῖ φθόγγος, διὰ τὸ ἀνθρωπον ἐοικέναι ἐν φθόγγοις; τὸ δὲ ἔστιν τῶν ἐνδεῖ. τοῦτο ἢ τῶν κρεῖ ἐν ταῖς σύριγξι, ἐξαπατῶνται. 21 διὰ τί οἱ ἐν ἡμιόλοις ἐν ἀνθρώποις ἐπιτεῖνο· αἱ ἢ ἀφῆ φῶνῃ αἱ χρεῖαι; ἢ ὅτι οἱ ἐν ἡμιόλοις, ἀρμονικῶν ἔστιν, ὧν ἐδὲ μεμιμεῖται σωκράθων καὶ διατείνεται; ἢ φῶνῇ ἐξέτασε μακρὸν καὶ πολυειδῆς; κρεῖττον ἐστὶ καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὰ μέλη τῷ μιμεῖται ἀκολουθῇ· διὰ ἔτερα γενέσθαι. μᾶλλον γὰρ τῷ μέλει ἀκόλουθα μιμεῖται, ἢ τοῖς ῥήμασι. εἰ δὲ καὶ οἱ διθύραμβοι, ἐν τοῖς μεταστῆναι ἐξῆρξαν, ἐν ἐν ἐγένετο ἐν τοῖς ἀντιστρόφοις, φωνῶν δὲ ἔτερον πλεῖστον δὲ, ἢν τὰ πολλοὶ οἱ ἐν διθύραμβοι ἐξῆρξαν ἐν τοῖς. πολλοῖς ἀγωνιστὰς φθόνος μελῶν ἐν ἐν ἐν ἐν ἀμφοῖν μᾶλλον ἐν ἐν· μεταβάλλει γὰρ πολλὰς μεταβολὰς τῷ ἐν ῥήμα, ἢ τοῖς πολλοῖς, καὶ τῷ ἀμφοῖν, ἢ τοῖς τῷ ἄδοις φυλάττεσθαι. διὰ ὁ ἀκολουθεῖν ἐποιοῦν τὸ ἑαυτοῖς τὰ μέλη· ἢ ἢ ἀντίστροφος, ἀκόλουθος γὰρ ἐστὶ, καὶ ἐν μεταβάλλει. τὸ δὲ ἀεὶ αὐτὸν καὶ ἐν διὰ τὸ ἐν ἀντιστρόφοις, τὰ ἢ τῷ χρῷ αὐτὸ-

A effficitur, vt grauior fit vox: enim hominis suauior constat. Oris autem instrumenta pulsandi vim obtinent plenioremᵐ, quam ob rem suauius cantatur, quàm tereretur.

11 Cur vox, aut sonus desinens, acutior fit? An quia minor, vt quæ facta imbecillior fit. 12 Quamobrem quæ grauior è fidibus est, huic semper actus modulandi committitur? Nam si proxima quoque à media pulsanda sit media tantùm, nihilo minus reddi medium potest. At si media subiungenda est, per proximam à media idem reddi non potest. An quia magnum, quod graue est, itaque validum esse necesse est: & inest profectò in magno quod paruum est: & quidem duæ nete in hypate efficiuntur, si intercipiatur. 13 Cur in consonatia diapason graue quidem acuti antiphonum accipi potest, grauis verò acutum non potest? An maximè quòd in vtroque modulus vtriusque contectus est: sed si minus, certè in graui acutum est, malus enim hoc est. 14 Cur antiphonũ diapason consonantiæ ita lætitat, vt vnisonum esse videatur, velut in punico, aut atropo? quæ nanque posita in acutis sunt, non vnisona, sed ex proportione sibi diapason concinentia respondent. An modus proportionis facit, vt sonus quasi idẽ esse appareat: proportio enim in sonis æqualitas est: æquale autem omne ad vnitatem referendum est. Hoc idem in fistulis etiam euenit, vt falli aures possint.

15 Cur genus cantilenæ, quod lex appellatum est, non per antistrophos olim agebatur, cùm tamen cæteris choreatum canticis antistrophi vsur non deesset? An quòd olim leges à magistris, certandique peritis agebantur, qui cùm iam egregiè simulate, valentérque pertendere possent, cantum & prolixum, & varium conficiebant: itaque vt verba, ita etiam moduli, numeríque variè subinde simulationem insequebantur. Imitari nanque modulamine potiùs, quàm vocabulis, necesse est. Quamobrem dithyrambi etiam postea, quàm simulari cœperũt, antistrophis amplius non vtuntur, quanquam plurimum antè vtebantur. Cuius rei causa est, quòd olim homines liberi, atque ingenui ad choream adire solebant: itaque multos esse, qui fungi cantu certatorio possent, erat difficile: quapropter illis in more fuerat, vt modulos enarmonios cantarent. Vnius enim crebro cantilenam mutare, variámque contexere facilius potest, quàm multi: & qui certat, facilius, quàm qui mores conseruat: quocirca simplicius illi modulari debuerant. Antistrophus autem simplex est, quippe qui numerus, sit, vnitatéque mensuretur. Hæc eadem causa est, cur in scena nullus, in chorea plurimus antistrophi vsus sit.

Histrio nanque simul & certator, & simulator est: chorus autem minus imitatur.

16 Qua de caussa dissonantium copulatio, quod antiphonum nominamus, suauior, quàm consonum est? An quòd expressiùs ita consonantia percipi potest, quàm cùm voce consona addita cantatur: alteram enim vocem idem sonare necesse est, itaque duas ad vnam resonare, quæ tertiam offuscare facilè possint. 17 Cur in diapente, & diatessaron consonantiis nunquam antiphonis cantatur? An quòd non eadem consonandi ratio in iis est, quæ in diapason concinentia: quippe cùm in illa grauis eundem ad proportionem modum obtineat, quem acuta acuminis: hæque fit, vt & eadem quasi & diuersa vox oriatur: at verò in diapente, atque diatessaron cœlinentiis non ita est: quam ob rem sonus vocis oppositæ percipi nò potest, quoniam idem non est. 18 Cur sola diapason consonantia cantetur? hanc enim magadace, nec vllam aliam consuetuerunt. An quòd hæc sola ex fidibus inter se obsonis constat: atqui in obsonis etiam si alteram canis, idem idem efficis. Voces enim ambarum vna quodam modo illa continet. Ergo in hoc consonandi genere cùm vel vna canitur, consonantia tota perfici potest: & cùm ambæ, aut cum altera canitur, altera tibia sonatur, vna quasi de duabus exultat. Atque ita efficitur, vt sola hæc cantilenam patiatur, eò scilicet quòd obsona vocem obtinent neruì eiusdem. 19 Sed cur solis obsonis datum hoc est? An quòd solæ pari interuallo distant à media: itaque medietas similitudinem quandam sonorum efficit, vt sensus aurium ambas & eandem, & extremas esse diiudicare videatur. 20 Cur si quis cæteris omnibus neruis concinnatis, medio verò inconcinno pulset instrumentum, non solùm cùm ad medij sonũ desinerit, sed etiam cæteris modulandi partibus anger aures, modúmque incompositũ dissipatúmque elisiens: sed si lichanon, aut quem sonum alium mouerit, tum discrimen duntaxat apparebit, cùm eum pulsarit, quem mouerit? An ratione hoc euenit optima, quandoquidẽ omnia egregia modulandi genera medio neruo sæpe vtuntur, omnéque probi fidicines crebrò ad medium veniunt: & si discesserint, mox redeunt eũdem, nec vllum alium toties repetunt. Ergo quemadmodum ademptis ex oratione quibusdam coniunctionibus, vt τε, & τοι, oratio minus Græca relinquitur, aliis verò quibusdam detractis, nihilo insuauior accidit, eò quòd aliis sæpè in dicendo

A γραμματικὸς μὲν γὰρ ὑποκριτὴς, ἀκριβεστὴς [ὁ μιμητὴς·] ὁ δὲ χορὸς, ἧττον μιμεῖται. 16 Διὰ τί ἥδιον τὸ ἀσύμφωνον τοῦ συμφώνου; ἢ ὅτι μᾶλλον διὰ δυοῖν γίνεται τὸ συμφωνεῖν ἢ ἑνὸς πρὸς τὴν συμφωνίαν δεῖ; ἀνάγκη γὰρ τὴν ἑτέραν ἀμφοτέροις. ὥστε δύο φωνὰς μιᾶς φωνῆς γενομένας, ἀφανίζεσθαι τὴν ἑτέραν.

17 Διὰ τί πάντων ἐν ᾠδῇ ἐστὶν ἀσύμφωνα; ἢ ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ ἡ σύμφωνος τῶν συμφωνιῶν, ὥσπερ ἐν τῇ διὰ πασῶν; ἰσοειδὴς γὰρ ἡ βαρεῖα ἀποδίδοται, ὡς ἡ ὀξεῖα ἐν τῇ ὀξεῖ· ὡς ἐκεῖνο ἐν τῇ ἄνω καὶ ἄνω, οὗ δὲ τὸ διὰ πάντε καὶ διὰ τετάρτων ἐν ἔχεται τοῦτο· ὡς ἐν ἐμφαίνει ἡ τῶν ἀπόδοσιν φθόγγοι. οὐ γὰρ ἔστι ἑαυτοῖς. 18 Διὰ τί διὰ πασῶν συμφωνία ᾄδεται μόνη; μαγαδίζουσι γὰρ τοῦτο, ἄλλην δὲ οὐδεμίαν. ἢ ὅτι μόνη ἐξ ἀπόφωνον δεῖ χρῆσθαι· ἐν δὲ τοῖς ἀπόφωσι, καὶ τὴν ἑτέραν ἐὰν φθέγξῃ, τὴν αὐτὴν ποιεῖ; ἡ γὰρ μία ἑκάτερον πως, τὴν ἀμφοτέρων ἔχει φωνή. ὥστε κεκίνηκε φθόγγος ἐν τούτῳ τῇ συμφωνίᾳ, ᾄδεται ἡ συμφωνία, καὶ ἅμφω φθέγγεται· ἡ τοῖς μὲν, φθόγγος· τοῖς δὲ, ἀνακρούσεις· ὥσπερ κεκίνηκε ἅμφω φθόγγοι. διὰ μόνη μελῳδεῖται, ἡ μιᾷ ἐκ χρῆσις τὴν ἀντίφωνα φωνῶ. 19 Διὰ τί δὲ τῶν ἀπόφωνα τῶν μέσων ὑπάρχει, ἡ ἐν μόνῳ ἴσον ἀπέχουσι τοῖς μέσοις; ἡ ὅμοιόν τι ἐμποιεῖ τὴν ἀκοὴν ἔχει φθόγγοις; καὶ δοκεῖ ἀκούειν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ὅτι ἅμα πάντα ἔχουσι. 20 Διὰ τί ἐὰν μὴ τὰ τῶν μέσων κινῶν ἁμῶς, ἀμμόσας [δὲ] τὰς ἄλλας χορδὰς, κέχρηται τῇ ἁρμονίᾳ, οὐ μόνον ἕως ἂν λήξῃ τὸν τῶν μέσων ᾠδοῦσι φθόγγον, λυπεῖ, καὶ φθείρει ἐκάμνοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν ᾠδὴν μελῳδίαν· ἐὰν δὲ τὴν λιχανὸν, ἢ τινα ἄλλον φθόγγον, τὸν φαίνεται διαφέρον μόνον, ἐν τῷ κρίσεῖ τὸν χορδῶν, ἐὰν δὲ ἄλλον τὸν συμβαίνει, πάντα γὰρ τὰ χρεστὰ μέλη, πολλάκις τὴν μέσην χορδὴν, καὶ πάντες οἱ ἀγαθοὶ κιθαρῳδοὶ, πολλάκις ἐπὶ τὴν μέσην ἀπαντῶσι. καὶ ἀπὸ ἄνω ἴασι, τὰ γὰρ ἐκκλίνοντες ἐπὶ τὴν ἄλλην εὐθύμεν. κρεῖττον ἐν τῇ ἄλλῃ χορδῇ εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἀπόφωνον συνῳδοῦμεν, ἢ ἐν τῷ λόγῳ Ἑλληνικὸς (οἷον τὸ τὲ, καὶ τὸ τοὶ) καὶ ἔνιοι δὲ οὐδὲν ἀνωφελοῦν διὰ τὸ πᾶς μὲν, ἀκούειν δὲ χρῆσθαι πολλοῖς, ἢ ἐὰν ἔχῃ λόγῳ

Ἑλληνικὸς· τῆς δὲ, μὲν οὖν ἀφῃρῆσθαι ἢ μέσον, ἢ τῷ συνδεῖσθαι δοῦ, καὶ μᾶλλον τῷ κρᾶσιν, διὰ τὸ πολυτόνους ἀνυπάρχειν τὸν φθόγγον αὐτῶν. κα Διὰ τί τῷ ἀδύνατον εἰ βαρύτερον φθέγγεται, τῷ ὀξὺ ἢ δύνατον, καὶ ἀπόφωνον, μᾶλλον κρατοῦνται γίνονται; ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ῥυθμοῦ εἰ ἐν τῷ βαρυτέρῳ πλημμελοῦσι, κρατοῦνται μᾶλλον, πάντες ἐν πλείνῃ ὁ χρόνος ἢ τοῦ βαρέος; ἢ δὲ μᾶλλον αἰσθάνεται. ἢ ἐν τῷ πλείνῃ χρόνῳ πλείω [καὶ] αἴσθησιν παρέχει· τὸ δὲ τάχος καὶ ὀξὺ, κινοῦσι διὰ τὸ τάχος.

κβ Διὰ τί εἰ πολλοὶ μᾶλλον ᾄδοντες τὸν ῥυθμὸν σύζεσιν, ἢ εἰ ὀλίγοι; ἢ ὅτι μᾶλλον φωνὴ ἔνα, καὶ ἁρμονία γίνεται, καὶ βαρύτερον αἴρεται, ὅτι μᾶλλον τὸ ἀν τὸ συγκρούεσιν, ἐν γὰρ τοῖς πάχει ἡ ἁρμονία πλείων. κγ Διὰ τί ἀπηλεοῦσα ἢ ἐν τοῖς ὑπάτοις ἢ ἀνῶτον ἐν ᾖ, ἢ ἐν τῷ ἡμίσεσι ἢ χορδὴ ἡμιολοῦσθαι, καὶ ὅλη συμφωνοῦσα διὰ πασῶν, ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ τοῖς τῷ πνεῖγμα. ἢ γὰρ διὰ τῶν μέσων τῶν σύριγγος τρήματος φωνὴ, τῇ δὲ ὅλης τῶν σύριγγος συμφωνεῖ διὰ πασῶν. ἐν [ἐν τοῖς ᾠδῇς] τῇ ἀπηλεοῦσῃ διαστήματα λαμβάνουσι τὸ διὰ πασῶν, καὶ εἰ ἀνῶτον ἐστὶ ἀπὸ λαμβάνουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ τῷ διὰ πάντε τῷ ἡμιολίᾳ, ἐν εἰ τοῖς σύριγγος ἀμφοτέρωθεν, εἰς ἀρχὴ τοῦ ὑπάτου ἄκρου, τὸν ἀκρῷ ἡμιπλάσιον, τοῦ δὲ τέλους μέχρι τῶν ἡμίσεως ἀναπληροῦσι ἡμιόλιος ἢ ἡ τοῦ διὰ πάντε τῷ ἡμιολίᾳ, καὶ τοῦ διὰ τετάρτων τῷ δεύτερον διαστήματα λαμβάνουσι. ἐν τῷ ἐν τοῖς σύριγξι φαλαγγίοις, τοῖς ἔσος ἔστι τοῖς γεισῆρις, συμφωνοῦσι διὰ πασῶν, ἢ ἀρ, ἀπηλεοῦσα οὖσα· ἢ ἡ, ἡμίσεια τῷ μέσῳ. κδ Διὰ τί ἐὰν τις φάλαγγα τοῦ τοῦ δεξιοῦ, ἢ ὑπ' αὐτῷ μόνῳ δεῖ κινῆσαι, ἢ ὅτι συμφωνεῖ μάλιστα γίνεται τῇ φθόγγῳ, ὁ δὲ τοῦτο ἔχει, διὰ τὸ σύμφωνος ἔχει τῷ τοῦ σωῦ συμπαίζεσθαι τῷ ἡμίσει, φαίνεται μόνος. εἰ δὲ ἄρα, διὰ μικρότητα ἀφανεῖς. κε Διὰ τί μόνοι κρατεῖται ἐν τῇ ἁρμονίᾳ; τῷ δὲ αὐτὸ ἐν ἔστι μέσον, ἢ ὅτι τὸ ἐν τῷ χορδῷ ἢ τῷ ἁρμονίᾳ τὸ παλαίον τὸ δὲ ἐν τὸ ἔχει μέσον. κϛ Διὰ τί δὲ τὸ ἐξὺ ἀπόδοσιν εἰ πλείστη; πάντων ἐν ἔστι ὀξὺ ἄκρον ἢ βαρύ, ἢ ὅτι χαίρει τὸ βαρὺ; ἀδύνατα δὲ δοῦ, τὸ χαίρειν ἀφῆξις.

A dicendo vti necesse est: aliis minimè: sic etiam medius veluti coniunctio est sonorum, maximéque elegantiorum: quoniam eius sonum assumi sæpissimè soleat.

21 Qua de causa qui grauius cantant, si absonantiæ, deprehendi faciliùs possunt, quàm qui cantant acutius? nec verò secus in numeris accidit: euidentiores enim qui peccant in grauiori. Vtrum quòd plus temporis graue obtinet: plus autem plenius à sensu aurium percipi potest? An quòd in tempore ampliori agitur, hinc etiam plus sensus adhibetur: velox autem & acutum, facilè suam ob velocitatem laesescit. 22 Quam ob causam multi, cùm cantant, melius numeros seruant, quàm pauci? An quòd multi melius vnum, suúmque ducem aspiciunt, tardiùsque incipiunt: itaque faciliùs esse qui idem possunt, quippe cùm in acceleramdo euenias vt plus errorti committatur. 23 Cur aere duplo acutior est hypate? An primùm, quòd cùm neruus parte sui dimidia pulsatur, & totus diapason concinentia exultat: quod vel in fistulis æquè perspicere licet. vox enim, quæ per medium foramen emergit, diapason resonat, cum ea, quæ per totam fistulam promitur. Quinetiam in cæteris duplo interuallo capi diapason consonantia nouimus: nam & qui tibias perforant, ita disponere solent: & qui fistulas aptè concinnant, extrema tantùm cera marginant foraminis principalis: medium verò ad dimidium implent. Et in trequetris neruì, quorum alter longitudine dupla, alter subdupla est, æquè intenti diapason consonantiam reddunt. Genus autem concinendi, quod diapente nominatur, sesquialtera constat: quod verò diatessaron vocamus, interuallo sesquitertio continetur. 24 Cur si quis neten pulsitam apprehenderit, hypate sola resonare videbitur? An quòd tinnitus, qui ex hac proficisci solet, sono illius maximè conciliatur, & congruit, vtpote, qui consonus sit. Ergo quia suo consimili concresciit, solus apparet: cæteri verò incerti suam ob exiguitatem occultantur. 25 Cur neruum medium in concentibus appellamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quòd olim concentus septem neruis constabant, septem autem medium obtinent.

26 Cur in acutum magna ex parte vox aberrare consuetit? Vtrum quòd faciliùs acutum, quàm graue, cantatur. An quòd acutum grauì deterius est: peccare autem non aliud est, quàm rem agere deteriorem.

27 Cur inter omnia, quæ sensum pa-
ciuntur, solum id mores obtinet, quod ob-
uium auribus esse potest? Nam etsi quid
sine sermone modulamur, mores tamen
præ se ipsa modulatio fert, quos non co-
lor, non odor, non sapor gerere potest. An
quòd motum solum hoc obtinet, non di-
co quem strepitus reddit, (talis enim vel
cæteris adest, quippe cùm etiam color no-
strum mouere (spectum possit) sed eum
intelligi volo, quem genus id strepitus
subsequentem sentimus: hic enim simili-
tudinem gerit, tum in numeris, tum in so-
norum ordine acutorum, & grauium, non
in missione, quod esse in cæteris sensi-
libus non potest. Atqui motum eiusmodi
sibi actio vendicat, quæ morum index
proculdubio est. 28 Cur leges plera-
que cantilenæ appellentur? An quòd ho-
mines prius quàm litteras scirent, leges
cantabant, ne eas oblitioni mandarent:
quod etiam nostra ætate Agathyrsis in
more est. Ergo primas quoque posterio-
rum cantilenarum eodem appellauerunt
nomine, quo omnes superiores vocabun-
tur. 29 Cur numeri musici, & modi, qui
voces sunt, moribus similes sese exhibét:
sapores verò, aut colores, aut odores, nul-
lam eiusmodi similitudinem gerunt? An
quòd numeri musici, & moduli motibus
continentur, quo modo etiam actiones.
At omnis efficientia moralis res est, mo-
résque condere potest. Sapores verò, aut
colores hoc idem æquè conficere non
queunt. 30 Cur neque subdorium, ne-
que subphrygium genus in tragœdiis cho-
ricum habetur? An quoniam antistropho
carent, vipote quæ scenica sint, imitatio-
nique accommodata. 31 Cur Phryni-
chus cæterique eius ætatis musici, modu-
landi potiùs scientiam exercebant? An
quòd tum in tragœdiis carminis vsus mo-
dulaminum longè amplior erat? 32 Cur
diapason consonantiam dicimus non ra-
tione numeri diaocto, vt diatessaron, vt
diapente? An quòd priscis non pluribus
vti nervis, quàm septem, fuit in more: de-
inde Terpander tertia exempta, nervm
adiunxit, ac eius temporibus diapason
hæc appellata est consonantia, non dia-
octo, quippe quę septem, non octo consta-
ret. 33 Quamobrem aptius de acuto in
graue cantatur, quàm de graui in acutum?
Verum quòd ita fit, vt à suo inchoetur pri-
cipio. Nervus enim, qui medius, & dux est,
acutissimus primi tetrachordi habetur: illo autem modo non à principio sed à fi-
ne exorderetur. An quòd graue genero fiat, sonantiúsque ab acuto oriri potest.

34 Cur bis diapente, aut bis diatessaron consonantia componi non potest,
bis autem

bis diapente, neque bis diatessaron instrui
potest, sed diatessaron, ac diapente pro-
portiones aptè in vnam diapason conti-
nentiam copulantur. 35 Cur diapason cō-
sonantia omnium pulcherrima est? An
quòd integris terminis huius proportio-
nes continentur, cæterarum autem non
integris. Cùm enim nete dupla ad hypa-
ten sit, quocunque in genere nete duo te-
nuerit, hypate vnum habebit: & vbi hy-
pate duo, nete quatuor resonabit, ac ita
deinceps. At verò eadem nete mediæ ses-
quialtera est: proportio namque sesquial-
tera, qua consonantia diapente concludi-
tur, non integris numeris posita estimaior
enim minorem intra se continet totum,
& partem eius dimidiam: quam ob rem
non integri cum integris comparantur,
sed partes superfunt. Consonātia quoque
diatessaron proportione sesquitertia con-
tinetur, quæ terminis cōstat, quorum ma-
ior minorem intra se totum continet &
insuper tertiam eius partem. An quòd ex
ambabus cōsistit perfectissima est. Et quo-
niam modulandi mensuram hæc tenet,
meritò omnium elegantissima constat.

36 Cur si nervus medius ex suo inten-
tionis modo dimotus sit, cæteri quoque
omnes sonos incompositos reddent, sed
si integrè illo manente aliquis ex cæteris
sit dimotus, solus hic aberrabit, qui modo
suo carueri? An quod ratio concinendi
nervis omnibus aptā intentione conti-
netur, quæ non nisi per habitudinem quan-
dam ad medium accommodanda omni-
bus est, ordōque ratione illius disponi
singulis debet: ergo sublata continendi,
concinendique causa, concentus quē custo-
diri præteres non potest. Cùm tamen
nervo medio sibi constante vnus ex cæte-
ris aliquis discreparit, meritò illius pars
duntaxat deest: cæteri namque omnes mo-
dum suæ continentiæ seruant integrum.

37 Quare cum vocis acumē efficiri
momento possit exiguo, grauitas autem non
nisi magno proueniat? Vt enim graue ob
multitudinē graue est, ita acutum ob ve-
locitatem acutum existit. Cur, inquam, si
ita est, maius negotium canticum cecinis-
se acutum, quàm graue sit? Et quidem pau-
ci reperiūtur, qui superna cantare valeāt.
Leges quoque acutæ, & arduæ, difficile
idcirco cāntantur, quia sententiæ vehemen-
tius sunt, quanquam minus negotij sit
mouisse quod exiguum, quàm quod mul-
tum est. Itque vel in aere hoc idem ac-
cidere oporteret. An vocem è natura mittere acutā non idē est quod acutū cantare:

sed mittant quidem acutã vocem omnia, quæ natura sunt imbecilla, eo scilicet quòd aeris parum, non multum ciere possunt: parum autem aeris velociter fertur. Vnde hectici, id est, qui consumpto corporis habitu emacuerint, acutam proferunt vocem. At verò acutum, nisi viribus valeant, cantare non possunt. Cuius certè indicium, quòd velociter ferri solet, quod vehementer fertur. Ita bonarum virium index acutum est, cum superne cantare admodum difficile sit: grauis autem locum tenent inferiorem. 38 Cur numeris, modulis, canticis, denique omnibus concinendi generibus oblectari omnes consueuere? An quòd motibus naturalibus oblectari datũ à natura omnibus est. Indicium, quòd pueri adeo nuper editi his moueri, oblectarique possunt, modis tamen adlectitiis canticorum vt delectemur, efficere assuescendi ratio potest. Sed enim numeri propterea mulcent, quia ratum, ordinatúmque comparandi numerũ habent, mouentque nos pro sua æquabili serie ordinatè. Motus enim familiarior naturæ est ordinatus quàm inordinatus: itaque secundum naturam hic magis esse probatur. Argumentum, quòd cùm ordinatè & laboramus, & bibimus, & comedimus, naturam, viresque nostras & seruamus & augemus. Contrà, inordinatè cùm agimus, deprauamus naturam, atque de suo statu dimouemus: morbos enim naturalis ordinis corporum esse motiones, nullum dubium est. Consonãtia verò demulcere ideo potest, quòd mistio, siue temperatio contrariorum est iunctorum aptè inter sese, portionémque inuicem custodientium. Portio igitur ordo est, quem modo natura suauem esse proposuimus. Et temperatum quoque omne suauius, quàm intemperatum est, præsertim si cùm sensibile sit, pariter vim habeat vtriusque extremi, quemadmodum consonantia ex portionibus temperatur. Et proportio ipsa amborum extremorum potentiam æquè in consonantia tenet.

39 Cur suauius antiphonum æquisono est? An quòd obsonum quoque consonum diapason est, quippe cùm ex adolescentibus, virisque consistat, qui ita distant inter se tonis, vt nete, & hypate. At omnis consonantia sono simplici suauior est.

ἀλλὰ φύσει μὲν ὀξύφωνα, ἄπονα δ' ὄντα, τῷ μὴ δύνασθαι πολὺν κινεῖν ἀέρα, ἀλλ' ὀλίγον. ὁ δ' ὀλίγος, ταχὺ φέρεται· τὸ δὲ ᾄδειν, τὸ ὀξὺ, δυνάμεως σημεῖον. τὸ μὲν γὰρ σφοδρῶς ἀναφερόμενον, ταχὺ φέρεται· διὸ τὸ ὀξὺ, δυνάμεως σημεῖον. διὸ καὶ τὰ ἐπίπονα ὀξύφωνα· καὶ ἔργον, τὸ ἄνω ᾄδειν· τὸ δὲ βαρὺ, κάτω. λη Διὰ τί ῥυθμῷ καὶ μέλει καὶ ὅλως ταῖς συμφωνίαις χαίρουσιν ἅπαντες; ἢ ὅτι ταῖς κατὰ φύσιν κινήσεσι χαίρομεν κατὰ φύσιν; σημεῖον δὲ, τὸ τὰ παιδία εὐθὺς γενόμενα χαίρειν αὐτοῖς. διὰ δὲ τὸ ἔθος, τρόποις μελῶν χαίρομεν. ῥυθμῷ δὲ χαίρομεν, διὰ τὸ γνώριμον καὶ τεταγμένον ἀριθμὸν ἔχειν, καὶ κινεῖν ἡμᾶς τεταγμένως. οἰκειοτέρα γὰρ ἡ τεταγμένη κίνησις φύσει τῆς ἀτάκτου, ὥστε καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον. σημεῖον δέ· πονοῦντες γὰρ, καὶ πίνοντες καὶ ἐσθίοντες [τὰ] τεταγμένα, σώζομεν καὶ αὔξομεν τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν· ἀτάκτως δὲ, φθείρομεν καὶ ἐξιστῶμεν αὐτήν. αἱ γὰρ νόσοι τοῦ σώματος, οὐ κατὰ φύσιν τάξεως κινήσεις εἰσί. συμφωνίᾳ δὲ χαίρομεν, ὅτι κρᾶσίς ἐστι λόγον ἐχόντων ἐναντίων πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν οὖν λόγος, τάξις, ὃ ἦν φύσει ἡδύ. τὸ δὲ κεκραμένον τοῦ ἀκράτου ἥδιον ἅπαν· ἄλλως τε καὶ αἰσθητὸν ὂν, ἀμφοῖν τῶν ἄκρων ἴσον τὴν δύναμιν ἔχει, ἐν τῇ συμφωνίᾳ ὁ λόγος.

λθ Διὰ τί ἥδιόν ἐστι τὸ ἀντίφωνον τοῦ ὁμοφώνου; ἢ ὅτι καὶ τὸ μὲν ἀντίφωνον, σύμφωνόν ἐστι διὰ πασῶν; ἐκ παίδων γὰρ νέων καὶ ἀνδρῶν, γίνεται τὸ ἀντίφωνον· οἳ διεστᾶσι τοῖς τόνοις, ὡς νήτη πρὸς ὑπάτην. πᾶσα δὲ συμφωνία ἡδίων ἁπλοῦ φθόγγου· (δι' ἃ δ', εἴρηται) καὶ τούτων ἡ διὰ πασῶν, ἡδίστη. τὸ ὁμόφωνον δὲ, ἁπλοῦν ἔχει φθόγγον. μαγαδίζουσι δὲ ἐν τῇ διὰ πασῶν συμφωνίᾳ, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς μέτροις οἱ πόδες ἔχουσι λόγον πρὸς αὑτοὺς ἴσον πρὸς ἴσον, ἢ δύο πρὸς ἓν, ἢ καί τινα ἄλλον, οὕτω καὶ οἱ ἐν τῇ συμφωνίᾳ φθόγγοι λόγον ἔχουσι κινήσεως πρὸς αὑτούς. τῶν μὲν οὖν ἄλλων συμφωνιῶν ἀτελεῖς αἱ θατέρου καταστροφαί εἰσιν, εἰς ἥμισυ τελευτῶσαι· διὸ οὐκ ἴσαι τὴν δύναμιν εἰσίν. ἄνισοι δ' οὖσαι, διαφέρουσι τῇ αἰσθήσει, ὥσπερ ἐν τοῖς χοροῖς, ἐν τῇ καταλήξει

μᾶλλον ἄλλων φθεγγομένων ἐστίν. ἔτι δὲ ἡ ὑπάτη συμβαίνει [ἐν τῷ] τὴν αὐτὴν τελευτὴν ἔχειν τῶν ἐν τοῖς φθόγγοις περιόδων. ἡ γὰρ δευτέρα τῆς νήτης πληγὴ τοῦ ἀέρος, ὑπάτη ἐστί. τελευ-

τώσαις δ' εἰς ταὐτὸν, [οὐ ταὐτὸν ποιούσαις,] ἓν καὶ κοινὸν τὸ ἔργον περαίνεσθαι συμβαίνει, καθάπερ τοῖς ὑπὸ τὴν ᾠδὴν κρούουσι. καὶ γὰρ οὗτοι τὰ ἄλλα οὐ προσαυλοῦντες, ἐὰν εἰς ταὐτὸν καταστρέφωσιν, εὐφραίνουσι μᾶλλον τῷ τέλει, ἢ λυποῦσι ταῖς πρὸ τοῦ τέλους διαφοραῖς, τῷ τὸ ἐκ διαφόρων τὸ κοινὸν, ἥδιστον ἐκ τοῦ διὰ πασῶν γενέσθαι. τὸ δὲ μαγαδίζειν, ἐξ ἐναντίων φωνῶν. διὸ τῇ διὰ πασῶν μαγαδίζουσι. μ Διὰ τί ἥδιον ἀκούουσιν ᾀδόντων, ὅσα ἂν προεπιστάμενοι τυγχάνωσι τῶν μελῶν, ἢ ἐὰν μὴ ἐπίστωνται; πότερον ὅτι μᾶλλον δῆλός ἐστιν ὁ τυγχάνων ὥσπερ σκοπὸν, ὅταν γνωρίζωσι τὸ ᾀδόμενον; γνωριζόντων δὲ, ἡδὺ θεωρεῖν. ἢ ὅτι συμπαθής ἐστιν ὁ ἀκροατὴς, τῷ τὸ γνώριμον ᾄδοντι; συνᾴδει γὰρ αὐτῷ. ᾄδει δὲ πᾶς χαίρων, ὃς μὴ διά τινα ἀνάγκην τοῦτο ποιεῖ. μα Διὰ τί ἡ δὶς διὰ πέντε καὶ δὶς διὰ τεσσάρων, οὐ σύμφωνα, δὶς διὰ πασῶν δέ; ἢ ὅτι τὸ μὲν διὰ πέντε, ἐστὶν ἐν ἡμιολίῳ λόγῳ· τὸ δὲ διὰ τεσσάρων, ἐν ἐπιτρίτῳ. ἐφεξῆς δὲ ἡμιολίων τριῶν ἢ ἐπιτρίτων ἀριθμῶν, οἱ ἄκροι πρὸς ἀλλήλους οὐδένα λόγον ἕξουσιν· οὔτε γὰρ ἐπιμόριον, οὔτε πολλαπλάσιον. τὸ δὲ διὰ πασῶν, ἐπειδή ἐστιν ἐν διπλασίῳ λόγῳ, δὶς τούτου γενομένου, ἐν τετραπλασίῳ λόγῳ οἱ ἄκροι ἔσονται πρὸς ἀλλήλους. ὥστ' ἐπεὶ συμφωνία ἐν λόγοις ἐχόντων φθόγγων πρὸς ἀλλήλους ἐστί, λόγον δ' οἱ μὲν τὸ δὶς διὰ πασῶν διάστημα ἔχοντες, πρὸς ἀλλήλους φθόγγοι ἔχουσιν· οἱ δὲ τὸ δὶς διὰ τεσσάρων, ἢ [τὸ] δὶς διὰ πέντε, οὐκ ἔχουσι, τὸ μὲν δὶς διὰ πασῶν, σύμφωνον εἴη ἄν, τὰ δ' ἕτερα, οὔ, διὰ τὸ εἰρημένον. μβ Διὰ τί ἐάν τις φθέγξας τὴν νήτην ἐπιλάβῃ, ἡ ὑπάτη μόνη δοκεῖ ὑπηχεῖν; ἢ ὅτι ἡ νήτη λήγουσα καὶ μαραινομένη, ὑπάτη γίνεται;

Cur autem ita, dictum iam est: atque omnium suauissimè diapason personat, æquisonum autem illud simplici contineri sono conspectum est. 40 Cur sola in diapason consonantia magadari solitum est? An quia vt pedes carminum portionem, aut paris ad par, aut dupli ad subduplum, aut aliam aliquam inter se obtinent: ita soni, quibus consonantia continetur, motus portionem inter se aliquam seruant, & rationem clausulæ. Cæterarum igitur consonantiarum alterius, termini imperfecti sunt, cùm finiant ad partem: quam ob rem fieri non potest, vt pari sint facultate. Cúmque dispares sint, discrimen auribus accidit, quomodo in choreis, cùm ad finem deuentum est, differentia ex ampliore voce aliquorum exultat. Adde quòd hypate accidit, vt exitum soni circuitalis habeat cum nete: vltimus enim à nete ictus aëris factus hypate est: quòd cùm finiant in idem, quamuis non idem fecerint, euenit vt opus absolui vnum communéque possit, non secus ac illis accidit qui sub postremam cantilenam pulsent. Nam etsi cætera operis non adhibita tibia peregerunt, tamen quòd in idem desierint, eo ipso fine magis delectant, quàm discrimine angũt, quo antè finem discreparint. Cùm igitur in diapason consonantia ex diuersis, quod commune exultat suauissimum sit, magadare autem ex contrariis vocibus consistat, hinc magadare consonantia diapason cõsueuerunt. 41 Cur suauius cantum audimus, quem scimus, quàm quem ignoramus? Vtrum quoniam cùm cantilenam agnoscimus, melius patet, qui veluti calcem quod spectat assequitur. Hoc autem contemplationem facit suauiorem. An incidit, vt auditor vnà cum eo afficiatur, qui notam illam exprimit cantilenam, quippe qui aliquid succinat, sociúmque sese præbeant cantanti. Solet autem quisque hilari, securóque animo cantare, nisi aliqua coactus necessitate id faciat. 42 Cur non bis dispente, aut bis diatessaron reddi consonantia potest, vt bis diapason coaptari solet? An quòd diapente consonantia posita in proportione sesquialtera est, diatessaron verò in sesquitertia. Quod si tres sesquialteri, aut sesquitertij numeri ordine disponantur, extremi nullam inuicem portionem habebunt. Neque enim superparticulares, neque multiplices esse poterunt. At diapason continentia, quoniam duplari proportione consistit, hæc geminata quadruplam inuicem proportionem extremi tenebunt. Itaque cùm consonantia sonorum inuicem proportionem obtinentium sit, proportionémque inuicem soni habeant, quibus diapason interuallum continetur, penitus verò careant, qui diatessaron, aut dispente habitudine copulantur: idcirco soni bis diapason esse consoni possunt, cæteri non possunt, ob eam, quam reddidimus, causam. 43 Cur si quis neten, cùm pulsauerit, apprehendat, sola hypate subsonare videatur? An quòd nete, cùm desinit, elãguescitq. in hypatè trãs-

Indicium, quòd post hypaten protinus ne-
ten canere aptissimè licet: etenim quasi
neten præ se ipsa ferat, similitudo ex ea
peritur. Cùm autem echo quoque ipsa
cantus quidam esse probetur, (est enim
vocis nete iam definentis tactio; tinnitúsq
ipse sono respondeat hypate, meritò
ob suam affinitatem nete mouere hypa-
ten posse videtur. Nete enim, vbi se mo-
ueat apprehensa, certò nouimus at hypa-
ten cùm videamus inapprehensam, & ta-
men eius sonum percipiamus. Ipsam so-
nare credimus, quod in multis accidere
solet, in quibus scilicet neque sensu, ne-
que cogitatione perpendere veritatem
possumus. Adhæc, si nete istu intenta acci-
dat vt iugum moueatur, nihil sanè mirum
fuerit: eius autem motu neruos omnes
commoueri, sonúmque reddere aliquem,
probabile est. Sonus igitur netæ alienus
ab cæteris est, & cùm desinit, & cùm incipit: cum hypate verò cùm desinit, idem
existit. Quòd si eius propriæ motioni ad-
junctus ipse totus esse illius videatur, ab-
surdum haud quiequam haberi debet.
Amplior autem, quàm sonus reliquorum
neruorũ, promiscuus hic exultat; quoniam
illi quidem à nete quasi impulsi, submis-
sè, vel lentè, & leuiter, ac molliter sonant.
Nete autem ipsa fidium omnium vehe-
mentissima sua tota potentia sonum red-
dit. Itaque secundaria eiusdem actio me-
liùs superior esse, quàm cæterarum, potest,
præsertim cùm leuissimo motu ipsa mo-
ueatur. 44 Cur suauius cantilenã audi-
mus, cùm ad tibiam quàm cùm ad lyram
cantatur? An omne suaue quod mistum
cum suauiori est, suauius redditur. Atqui
tibia, quàm lyra, suauior est, ergo cantile-
na quoq. mista cum tibia, quàm lyra sua-
uior sit, quoniam quod mistũ est, non mi-
sto est suauius, modò quis sensum ambo-
tum percipiat. Vinum enim aceto mulso
suauius est, quontam quæ natura permi-
scet, longè amplius tẽperantur, quàm quæ
à nobis miscentur. Vinum quippe ex aci-
do, ac dulci sapore mistum est. Probati
hoc idem potest vel malis puniceis, quæ
vinolenta appellamus. Ergo cantilena &
tibia misceri sibimet admodum suam ob
similitudinem possunt: spiritu nanque vt-
raque conficitur. Sonus autem lyræ,
quoniam non spiritu fit, aut minus sen-
sibili, quàm tibiarum, minùs voci immi-
scere se potest: quod cùm ad sensum
discrimen pariant, non immeritò mi-
nùs demulcent: quomodo dictum de
saporibus est. Adde quòd tibia sonitu,

A σημεῖον δέ, τὸ λεχθὲν τῆς ὑπάτης πλὴν νεάτης
διάδηλον εἶναι. ὡς γὰρ οὖσης αὐτῆς φθόγγου
νεάτης, τῆς ἐμφάσεως λαμβάνομεν ἀπ' αὐτῆς.
ἐπεὶ δὲ καὶ ἡχὼ φθόγγος τις ἐστὶ, κἀφ' ὅσῳ
φωνῆς τῆς νεάτης λαμβάνει, ἥψατο ὁ αὐτὸς,
τοῦ τῆς ὑπάτης φθόγγου κινεῖ, οὐκ ἄτοπον τῷ ἐμ-
φαίνεσθαι τῆς ὑπάτης ἃ νάτη κινεῖ. ἐπὶ τῆς
τῆς ὑπάτης γὰρ ἡμεῖς οὐ κινοῦσα τῆς νάτης
φθόγγον· τῆς δὲ ὑπάτης αὐτῆς ἐργάτης ἀν-
αισθήτου οὔσης, καὶ φθόγγου αὐτοῦ ἀκο-
ύοντες, ταύτῆς οἰόμεθα κρίνειν. ὅπερ ἐπὶ
πολλῶν ἡμῖν συμβαίνει, ἐφ' ὧν μὴ τὴν λογι-
σμῷ, μὴν τὴν αἴσθησιν διαπαμεθα εἰδέναι
τὴν ἀκριβείς. ἔτι εἰ πληγείσης τῆς νάτης κι-
νεῖται ἐντεταμένης, συμβαίνει τὸν ζυγὸν κι-
νεῖσθαι, εἰδέναι δὲ τὸν διαμερεῖν ἀπαθῆ τῆς
πάσας τὰς χορδὰς συγκινεῖσθαι, καὶ τὸ
ἦχον ποιεῖν, ὡς ἄλλος. ταῖς δὲ ἀεὶ ἄλλος
ὁ εἷς νάτης φθόγγος, ἀλλ' ἑτέρας ὄζει καὶ λε-
γόνεν καὶ ἀρχόμενος· τῷ δὲ ἅπαντι λόγῳ ὁ
αὐτός. οὐ φερεσθέντες τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς κινή-
σει, ἀκούομεν φθόγγου τοῦ αὐτοῦ τῆς νάτης
ἄτονον. ἔτι δὲ μαλῶν, καὶ ὁ κατ' ὀξὺ τῆς λεπτῶν
χορδῶν ἦχος, ὅτι ὑφ' ἡμῶν, ὑπὸ τῆς νάτης κι-
νεῖται διὰ τὸ ἀδύνατον μεγάλας ἤχησιν· ἐπὶ δὲ τῆς
νάτης, πάσῃ τῇ αὐτῆς δυνάμει, οὔσης αὐτῆς
σφοδροτάτης. ὥστε νάτης καὶ τὸ δευτέρου
αὐτῆς, κρεῖττον αὐτῆς ἢ τὸ τῆς ὑπάτης· ὅτι καὶ
βραχυτέρας κινεῖσθαι, ὡς ἀκοῦσαι τε γλυκυτέρας.
μὴ διὰ τὸ ἥδιον τὸ μεμιγμένον ἀκούομεν, τοῦ τε φωνῆς ἀκούομεν ἢ λύρας φθόγ-
γου ἢ ὅτι ποτὲ τὸ ἥδιον μιχθὲν ἥδιον, ἢ ὅτι τὸ
ἥδιον ἡδίονα τὸν λύρας. ὥστε καὶ ἡ φθόγ-
γοι μιχθέντα, ἢ λύρα, ἡδίονα ἂν εἴη,
[ἐπεὶ τὸ μεμιγμένον τῷ ἀμίκτῳ ἥδιόν ἐστι,]
ἐπεὶ ἀμφοῖν εἶναι αἴσθησιν τὴν λαμβάνει, τίνος
γὰρ ἥδιον τῷ ὀξυμέλιτος, διὰ τὸ μεμίχθαι
μᾶλλον ἀλλήλοις τὰ ἐκ τῆς φύσεως μιχθέν-
τα, ἢ ὑφ' ἡμῶν. ἔστι γὰρ καὶ ὁ ἔξυος μικτὸς ἐξ
ὀξέος καὶ γλυκέος χυμοῦ. φιλοῦσι δὲ καὶ αἱ
οἰνώδεις ῥοαὶ κεκλοῦφαι. ἡ μὲν οὖν ἡ φιλ-
κὴ ὁ αὐλὸς, μίγνυται ἀλλήλοις δὲ ἐμοιό-
νεται· (πολύμιγα γὰρ ἄμφω γίνεται) ἡ δὲ τῆς
λύρας φθόγγος, ἐπειδὴ οὐ πολύμικτος γίνεται,
ἢ ἅπαν αἰσθάνεται ἢ τὸ τῆς αὐλοῦ, ἀμικτότερος
ὢν τῇ φωνῇ· ποιεῖ δὲ διαφορὰν τῇ αἰσθήσει,
ἢ ἥδιον ἡδίονα, καθάπερ ἔδει τῇ χρείᾳ
εὐφωνίᾳ. ἔτι ὁ μὲν αὐλὸς, πολλὰ τῷ ἀνέμῳ
κινεῖ τῷ

καὶ τῇ ὁμοιότητι συγκρίνει τὸ τῷ ἡδοῦ ἀ-
μαρτανόμενον. εἰ δὲ τὸν λύρας φθόγγον, ὄντα
ἁπλῆ καὶ ἀμικτότερον τῇ φωνῇ, κατ' αὐτὸ
διαφορεῖν ἐν τῇ ἀκοῇ, συμφωνοῦ πολλοὶ
τὴν αἰσθῆσιν ἁμαρτάνει, καθάπερ καὶ κε-
κίνηται ἔνιοι ἀκούσαντες. πολλοὶ δὲ τὸ φθόγ-
γον ἁμαρτανόμενον, τὸ αὐτὸν εἶναι, οὐκ κρίνο-
χρῆσθαι. μὴ διὰ τὸ ὑπὸ τῆς ἀ, μίαν
κρίνεται· τῇ δὲ ἴσῃ, ἀκ ἔστι μέσον; ὅτι
ἐπὶ ἀχρεῖον ἐστὶ τὸ μέσον ἀμίκτου τὸ πολλοῖς ἢ τὰ
δὲ ἐπὶ ἀ, ἴσῃ μέσον. ἔτι ἐπειδὴ τῇ μεσῇ
τῇ ἄκρων, τὸ μέσον μόνον ἀρχὴ τῶν ἔστι. (ἔστι
γὰρ τῇ δεύτερον τῇ ἄκρῳ κινεῖται ἐν τοῖς
διαστήμασι εἰκὸ μέσον ἐν, ἀρχὴ τῶν ἔχει μέ-
σον· ἐπεὶ δὲ ἔχει τὰ μέσον ἔστι ἀμικτίας νεάτης
καὶ ὑπάτης, τούτου δὲ αὐτὰ μέσον οἱ λεπτοὶ
φθόγγοι, τὸ ἡ μέσον κρεκουσῶν, μόνον ἀρ-
χὴ ἔστι δευτέρου τετραχόρδου, διὸ μέσον
κεκλεῖται. τῇ γὰρ μεσῇ τῶν ἄκρων, τὸ μέ-
σον ἐν ἀρχὴ μόνον. μὴ διὰ τὸ πολλοὶ ἐλάτ-
τοις σύζεσι μᾶλλον τὸ ῥυθμὸν, ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ
ὅτι μᾶλλον φεύγει ἔνια τὰ ἐν ἡγεμόνα βλέπου-
σι, καὶ θεραπεύοντες ἀρχόντας ἔστι τῷ ἀκου-
σῷ συγχρήσεσι; ἐν οἷς γὰρ πάντα, πολλοὶ χρό-
νῳ ἡ ἁμαρτία, συμβαίνει δὲ τὸ ἡγεμόνα
σφαλεῖν τοῦ πολεμεῖ· ἐλαττόνων δὲ οὐδὲ-
νὸς αὐτῷ διαλάμβανε ἐφόρους τὸ
πολλοῦ. ἐν δὲ τῷ ὀλίγοις, μᾶλλον διαλάμ-
βανεν· δὲ ἢ κρὸ αὐτῷ, ἐν ἀκοῇ μᾶλλον
ἀκοντίζοντες, ἢ πρὸς τὸν ἡγεμόνα. μὴ διὰ
τὸ δεῖ τὸ ἐξῦ ἀπαλλάσσειν οἱ πλῆξαι; ἢ [ὅτι]
βάσις ἐξῦ ἔστιν, ἢ βαρὺς ἥδιστον γοῦν ἐξῦ
μᾶλλον καὶ ἐν τῷ ἥδιστον, ἡμιφαρμάσσεται.
μὴ διὰ τὸ εἰ ἀρχόμενοι ἐπὶ ἀχρεῖοις πολλοῖς τοῖς
τοῖς ἀμικτίας, τοῦ ὑπάτου, ἀλλ' οὐ τοῦ νέ-
τοῦ κρεκτέον; ἢ οὐ τοῦ ὑπάτου, ἀλλὰ ἢ
νεῦ κρεκτέον ἐπεκμάσεων ἀφέρεσιν καὶ
τὸ πολεῖν διάστημα; ἐκχέοντο δὲ τῇ ἐκλάτῃ
μέσῃ, τοῦ δὲ τὸ ἐξῦ πυκνὸν διὸ κ' μέσον ἐκ-
τοῦ σφοδρυγόρευσιν. ἢ ὅτι ἐπὶ τῷ αἰῶ πα-
τεφαρδέου, τελευτῶ δὲ κρεῖττον, μᾶλλον, ἢ μέ-
σον εἶναι λόγον τῶν τῇ ἄκρων; μὴ διὰ τὸ οἱ
τὸ τρεμῶδη ῥοῇ, οὔτ' ὑποδωρεῖ, οὔτ'
ὑποφωνεῖ δέ ἐστι; ἢ ὅτι [τὸ] μέλος ἄκρατε
ἔχουσι αὐτοὶ οἱ ἁρμονίαι, ἢ δὲ μέλεστε τῇ
χορῇ δοῦ ἢ ἐκφ ἢ δὲ ὑποφωνεῖ, τρεκτικὸν

A cognationéque sua errores multos cantilenæ occultat. Sonus lyræ cùm tenuis, vocique commisceri minùs idoneus sit, ipse per sese patens, suúmque genus syncerum custodiens, omnes cantilenæ errores posita quasi regula patefacit. Cùm verò multa perperam in cantando agantur, quod promiscuum ex erratis, rectéque actis prouenit, deterius esse necesse est. 45 Cur neruum medium inter septem vocamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quòd olim concentus neruis septem constabat, quorum medium est. Eorum item quæ inter extrema continétur, solum medium principium quoddam est. Quod enim in medio situm est, eorum, quæ in aliquo interuallo ad vtrunque vergunt, extremum hoc principium, & medium est. Cùm autem extrema concentus nete, & hypate sint, hisque interiacent reliqui soni, quorum medius nominatus, solus principium alterius tetrachordi est, iure medij nomen habuerat; principium enim idem esse dõtaxat patuit, quod medium est eorum, quæ inter aliqua claduntur extrema.

46 Cur meliùs multi, cùm cantant, seruare numeros possint, quàm pauci? An quòd multi magis vnum ducémque respiciunt, tardiúsque incipiunt: itaque faciliùs assequi idem possunt: plus enim erroris solet committi in celeritate. Accidit autem, vt suo duci multi, quàm pauci, sint attentiores. Segregans verò sese, nemo eorum exuperata multitudine clarere potuerit, quanquam inter paucos faciliùs proculdubio poterit. Quamobrem inter sese ipsi per se potius, quàm cum principe certant. 47 Cur vox in partem acutam cantus magna ex parte degenerat? An quòd acutum facilius, quàm graue, cantatur. Acutum igitur crebriùs cantant: dúmque id faciunt, errorem crebrius committunt. 48 Cur veteres cùm neruis septem concentus disponerent, hypaten non neten, reliquerunt? An non hypaten, sed eam, quæ paramese nostra tempestate vocatur, tonique interuallum reliquerunt. Vltima verò densi in acutum pro media vsi sunt, quam ob rem mediam quoque eam appellarunt. An quòd superioris tetrachordi finis, principium erat inferioris, & medium tono proportionem extremorum tenebat.

49 Cur tragœdiarum choris neque subdorio, neque subphrygio cantandi genes vsi mos est? An quòd modulum præstare concentus hi nequeunt, quo certè choris magnopere opus est. Mores verò subphrygium obtinet vsui rerum deputatos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamobrem in Geryone excursus, & arma eo ipso concentu aguntur. Subdorium verò magnificum constans, grauéque est: quoeirca omnium maximè concentuum citharæ accommodandum. Sed hæc ambo vt choris minimè congruunt, sic scenis esse familiariora probantur: etenim scena heroum facta dictáque simulat. Veterum autem solos duces fuisse heroas constat: populi homines sunt, quibus chori consistunt. Quapropter choro competunt mores, modulique tranquilli, & flebiles. hæc enim humana potius sunt, quæ minus exteri concentus præstare queunt, minimèque ipsi subphrygius: hic enim animos lymphatis similes reddit, cogíque debent chari. At verò mixolydius nimirum illa præstare potest: itáque eo ipso affici possumus. Sunt autem patibiliores, qui inualidiores: quamobrem id genus choro tribuimus: subdorio verò, atque subphrygio agimus, quod choro non conuenit. Est enim chorus clientis quidam, curatórque otiosus: quippe qui beneuolentiam duntaxat his exhibet quibus adest. 50 Cur sono grauiori mollior modulatio continetur? An quòd modulus sua quidem natura mollis est, & quietus, sed admisti numeri ratione asperior redditur, & mouentior. Cùm igitur grauis sonus mollis, quietúsque sit, acutus contrà mouens, & irritans, prorsus eorum quoque, qui eundem modulum habent, mollior esse debet, qui grauior eodem modulo continetur. Modulum nanque mollem esse eorum, dictum iam est. 51 Cur parium, similiúmque doliorum, si alterum inane, alterum dimidiatum sit, echo diapason consonantia refultabit? An quòd echo dupla dimidiati ad inanis existit. Quid enim in istis potius, quàm in fistulis, res euaniet: moti nanque eundem acutiorem putamus, quò velociorem. Amplioribusverò aer tardius occurrit, vt duplis duplo & cæteris ad proportionem. Veris quoque duplus diapason ad subduplum consonat.

Eorum, quæ ad stirpium genus, & oleracea pertinent, Sectio vicesima, eiusque quæstiones 36.

CVr aquam saltam apium recipit, porrum recusat? An quòd alterius radix imbecilla, alterius valida est. Impatibilius autem, quod validius. 2 Cur in prouerbio est, *Mentham bibi tempore neque edito, neque scrito?* An quòd mentha refrigerare corpora potest, vt corruptione constat seminis genitalis. Id autè ipsum aduersum omnino est ad fortitudinē, atque animositatem, quæ nisi genere sicidem. 3 Cur aliqua fructu vacent, cùm flores habeant vt cu-

vt cucumer, cucurbita, malus punica? An his fructus non deest, sed ipsa pro fructibus habentur, quibus flos insidet. Fructus enim id est, quod florem gerit. Cucumeris autem florem inhærere perspicuum est. 4 Cur eorum, quæ certa gignit alia cocta, alia cruda sunt cibo idonea? An quibus succus escolentus non protinus est, iis decoctis dulcior redditur à calore: quibus autem sapor vel pronnus gratus consistit, hæc etiam cruda efitantur. 5 Cur alia elixa, alis assa melius edi possint? An quòd humidiora non eatenus humectari, sicelora non amplius exiccari oportet: elixa autem humidiora, molliorésque omnia redduntur, quæ verò minus humida sunt, hæc igne confecta sicciora prorsus euadunt. 6 Cur alia esculenta, alia mesolenta experiamur? An causæ succus est. Quod enim & ignis expers succum continet immitem, & igne confectum, nihilo minùs redditur, hoc cibo inepum penitor est: quod autem succo esculento quidem, sed vehementiusculo constat, hoc pro condimento recipimus. Quod enim exiguo corpore vim magnam obtinet, id naturam condire potest ampliorum esculentorum. 7 Quam ob causam stirpium aliæ ad semen vsque viuere tantummodo possint, deinde cùm semen tulerunt, exarescant, vt genus herbæ, & quæ olera nominamus: aliæ non, sed sæpiùs fructificare solitæ sint. Ipsarum etiam viuentium ad semen vsque ferendum, cùm magna pars annua sit, genos apij, quod ab equo hipposelinum appellatum est, quasi equapium dixeris, anno postero fructum affert, cùmq; attulit, exarescitque ita? An omnia eatenus vigēt: etate, quatenus femine quoque valeant: nam & hominum ad annum trigesimum vsque proficiunt, aut copia, aut crassitudine. Vbi autem semen ferre non amplius possunt, modo stirpium, obarescunt, atque senescunt: quanquam alia ocyus: alia serius occidunt. Idque portione. Sed quam ob causam aliis longum vitæ spatium, aliis breue datum est, portò alterius interest disputationis declarare: sed cùm omnibus finis, ac terminus sit perfectio seminis, quibus vita breui tempore continetur, hæc semel, aut certè non sæpe. Quæ autem esse longæua natura voluit, hæc sæpe fructificare necesse est. Quā ob rem quæ imbecillima sunt, ferre non plus valeant, quàm semel, tum exarescant necesse est: ac eorum ipsorum alia anno primo simul & semel reddere, & vitam explere naturæ ratio sancit: alia postero, vt equapium. Quæ verò præualida surgunt, hæc annis pluscul is pòst fructificare incipiunt, diúque vitam agere possunt, fructificaréque sæpius, vt arbores. 8 Cur si quis apium radice tenus circumfodiat,

Universidad de Deusto Biblioteca

partisque imæ panicum vndique ingerat. deinde terram accumulet, itáque irriget, radices mira magnitudine adolescent: An quòd natura panici fungosa, & calida pabulum attrahit, conceptúmque non sursum transmitti patitur. Sed inter radicem contentum calore sibi indito concoquit, vt radicis amplissimum sequi incrementum necesse sit. 6 Cur si quis cucumeres, aut cucurbitas protinus paruulas condiderit in terram, maiores multò efficiet? An quòd spiritus, & Sol exiccando incrementum impediunt, molémque tum minorem, tum crispiorem reddunt: quemadmodum & arbores, quæ loca vento, Solíque exposita tenent, quęque in cauis manent, & rigui: alteræ enim magnæ, fungosæque fiunt, alteræ paruæ, & spissæ. Aſt verò inter terram occulta, quoniam contrà afficiantur, contrà euadant, necesse est. Quinetiam quæ vasis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala punica, autquæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungosa: contrà quæ detecta sunt, parua, solidáque augescunt, nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem, id enim obiectum facit, ne pabulum aut euanescat, aut arescat. 10 Cur plantarum acrium semina acriora sunt, quàm radices, & folia? An quòd semine omnia oriuntur, inque cæteras omnes partes ex eo, veluti fonte quodam, (vt quidam aiunt, sapores, & odores deriuari necesse est: nam etiam odores omnium vnà cum seminibus esse suaues incipiunt. Quòd si acritudo cæteris ex semine proficisci solita est, semen ipsum maximè esse tale, ratio exigit. 11 Cur tenues radiculæ acriores sunt? An quòd ampliores illæ spatio temporis longiori plenius concoctæ mitescunt. 12 Cur capparis locis prouenire culta haud facilè potest? multi nanque tentarunt, & radice translata, & semine sparso, cùm apud nonnullos commodior capparis sit, quàm rosa, sed tamen efficere nihil potuerunt. Quid ergo causæ sit, vt cultis nesciat hospitari, incultis, & aulis persequatur, & maximè sepulchris adhæreat? Igitur de hoc cæterisque generis eiusdem accepisse illud oportet, quòd non omnia eadem ex materia consistere solent, aut augeri: sed sunt quæ ex aliorum corruptione, & principio consistant, & post augeantur, vt pedunculi, & pili corruptio alimento, aut qua labe alia corporis prodest. Ergo vt in corpore nonnulla excremẽto prouenisse alimenti,

A πυρρόβολον τοῦ κεφαλίου, εἶτα αὖθις τὴν γῆν, καὶ οὕτως αὖξον, σαμμαχοῦσι γίνεται αἱ ῥίζαι, ἢ διότι τὸ κεφάλιον, θερμὸν ὂν καὶ σωμῶδες, κατὰ μὲν τὴν αὐξησιν τῶν ἐφοδίων, καὶ οὐ φοιτᾷ εἰς τὴν γῆν, θερμαῖνον ὅτι πολλὴν τὴν αὔξησιν γίνεσθαι; θ Διὰ τί ἐὰν τις τοὺς κολοκυνθίδας ὀλίγας μικρὰς εὐθὺς κρύψῃ τῇ γῇ, ἢ τὸ σπόριμον, μείζους γίνεται; ἢ διότι τὰ πνεύματα καὶ ὁ ἥλιος ξηραίνουσι, B ἀφαιροῦντες τὴν αὔξησιν, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐλάττους ἀφ' ἑαυτῶν ποιοῦσι τοῦτον, σφιγγόμενοι δὲ (ὥσπερ καὶ τὸ ὕδωρ, τὰ τε ἐν ποταμοῖς καὶ ἐν φύσσοις· τὰ μὲν γὰρ, μεγάλα γίνεται καὶ σωμῶδ· τὰ δὲ, μικρὰ καὶ πυκνὰ) ἐν δὲ τῇ γῇ ἐρυθρότητι, ἐναντία πάσχουσι, ἐναντίως δὲ πάθαινει. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ εἰς ἀγγεῖα τιθέμενα, σίκυοι εἰς τὰς δίκας κελεύοι ἢ κολοκύνθαι, καὶ ῥοιαὶ καὶ μῆλα εἰς γλῶσσας, τὰ μὲν μεγάλα, σπογγῶδ· εἰ δὲ μικρὰ, σφιγγόμενα, μὴ εἰς αὔξησιν. αἰτία δὲ ἡ ἔξωθεν πλείων γινομένη, διὰ τὸ μὴ ἀποπνίγεσθαι μὴ ἐξαιρεῖσθαι. τὸ γὰρ ἀποτίγον, κωλύει τοῦτο παθεῖν. ι Διὰ τί τὰ σπέρματα τῶν θερμῶν ἐν τοῖς θερμοτέροις ἐστὶ, ἢ αἱ ῥίζαι; ἢ διότι ἐκ τῶν φύλλων; ἢ διότι ἐκ τῶν σπερμάτων γίνεται πάντα, καὶ εἰς τὰ ἄλλα διίσταται μέρη ἐκ τούτου, οἷον ἐν τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἡ θερμότης ὑπάρχει, θλεγμὸν ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπάρχει μάλιστα, διὰ τί αἱ ῥαφανίδες αἱ λευκαὶ, θερμότεραι ἢ αἱ μείζους, διὰ τὸ χρόνον πεπεμμένον μᾶλλον; ιβ Διὰ τί κάππαρις ἐκ ἐθέλει φύεσθαι ἐν τοῖς ἐργασίμοις γίνεσθαι χωρίοις· (πολλοὶ γὰρ πεπείρασται, καὶ ῥίζας μεταφέροντες, καὶ σπέρματα καταβάλλοντες· ἐκεῖνοι γὰρ λεγόμενοι μάλιστα τοῦ ἥλιου) ἀλλὰ οὐδὲν μάλιστα δύνασθαι τοῦ πάντα ἀβλαβῆ τὸ τόπος δεῖ. ἀεὶ δὲ διὰ τόπου καὶ θεῶν ἄλλα τινῶν, δεῖ λαβεῖν, ἐπεὶ οὐ πάντα ἐκ τῶν αὐτῶν ὕλης γίνεται, οὐδ' αὔξεται, ἀλλ' ἔνια ἐξ ἄλλων φθορᾶς καὶ ἐξ ἀρχῆς γίνεται καὶ αὔξεται· δεῖ δὲ καὶ θάψαι καὶ αἱ ῥίζαι ἐν τῷ σώματι, διαφθειρομένου τοῦ ἐφοδίου, καὶ ἀεὶ τὸ χεῖρον ἴσχοντος. ὥσπερ καὶ τὸν ἐν σώματι ἔνια γίνεται ἐκ περιττώματος ἔστιν, ὥστε

ὥστε δὴ ὅσῳ ἀπεψία, καὶ οὐ μὴ ἐξιόντα κρατῶσιν ἐν αὐτοῖς, τὰ οἷα πορεύεσθαι, εἰς κύστιν καὶ κοιλίαν ἀποκρίνεται· ἐξ ὧν ἐνίοις δὲ ζῶα γίνεται, διὰ ἃ καὶ αὐξάνεται τοῦτο ἐν γῇ καὶ ἐνίοις· αὖθις ἐν τῇ γῇ, τὰ μὲν ἐν τῷ σώματι τῶν ἐφοδίων γίνεται καὶ αὐξάνεται, τὰ δὲ, ἐν τῷ σωματῶδεσι καὶ ἐνεστῶσι χρόνῳ. ἢ διὰ χειμῶνα, τὰ μὲν καὶ ἐπιγίγνεται τοῦτο τοῦ ἐφοδίου· ἐξ ὧν ἐνίοις ἐστὶ ἄμφω καρποῦ. ἐν οἷς δὲ ἐκ τοῦ πάντων γίνεται ὁμοίως κρατοῦσι, διὰ τὸ ὑπὸ τῆς ὑγρότητος· δεῖ δὲ μὴ ἀδύνατα, ἢ καὶ ἐξ ἐναντίων ἐχόντων συνίστασθαι, τοῦτο ἀμφοῖν δεῖ, καὶ ὡς ἰδίαν γίνεσθαι ἐν γεωργικοῖς. ἡ γὰρ γεωργία φέρει ἀυτὰ πολυθύουσα. ἐκ γὰρ φυσικῶς γίνεται. τὸ δὲ, ἡ κακοπαρίς δεῖν. ιγ Διὰ τί, ἐάν τις ῥαφανίδας, ὅταν μάλιστα ἀκμάζωσι τὰ χρώματα, ἀποτεμὼν τὸ φύλλα, ἀποτέξῃ τοῦ γῆν καὶ κατατάσσῃ, ὥστε ἀποτέξῃ τὸ ὕδωρ, αὐξῇ ἐν τοῦ θέρους γίνεται ἄπλετος τὸ σώματος ἢ ἐν τῷ μὴ φθείρεσθαι, τὸ ἀφεστῶς ἀπὸ αἴτιον, κωλύων τὸ ὕδωρ σήπεσθαι; ἢ δὲ ἐν τῷ, διὰ τὸν ἀφίεσθαι εἰς τὸν βλαστὸν, εἰσέρχεται εἰς ἀυτὸν ἐξ ἀέρος ἀεὶ μείζον γίνεσθαι, ἢ ἀφίνει παραλλαττόμενον ὑδρὸς [ῥίζας,] ἀποφῦ τὰ κρόμμυα; καὶ γὰρ ταῦτα, καὶ μὴ τὰ ἐκτίλαν ἐπάτεια, ἀλλ' ἐκ τὸ κρόμμυα, πολλακοῦ ἀπὸ γίνεται. τὰ οὖν τοῦ κρόμμυα, τὸ παραλλαττόμενον δεῖν ἢ ῥίζαν, οὐ ὥστε ἀνάγκη ἀυτοῦ γίνεσθαι παχέα, διὰ τὸ πυκνὸν λαμβάνειν τοῦ ἐφοδίου. ιδ Διὰ τί ἐὰν τις σίκυον ἢ κολοκυνθίδας τοῦ τρίμα ἐυτυνῶσι, ἔπειτα κρύψῃ ὅσον, καὶ θῇς εἰς τὸ ὀρύγμα ἀποτεμόν γίνεται δι' ἔτους χλωρόν; διὰ τὸ ἢ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἀπὸ ἀφίσταται κωλύει ξηραίνεσθαι, καὶ πορεύεσθαι ἐκ τοῦ ἀποτέξῃ τοῦτο, καὶ τὰ πνεύματα τρέφει τὰ ἀυξούμενα; τῷ δὲ ἀπεψίᾳ αἴτιον, τὸ ἔχειν ἐφοδίου ἀπεψίαν τοῦ μέλλοντος. [καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ τε θρεπτὸν τοῦ βλαστοῦ ὅτου καρποφορήσουσι, καὶ ἀποτεμὼν σφιγγόμενος ἢ κατατάσσῃ τοῦ χλωρὸν ἀεὶ τὰς ῥίζας θρεμμένος εἰς τὸ σώματος, ὡς ἐκ τοῦ ἀμφίων πεῖρ ἐστιν τοῦ ῥίζων] εὐ γὰρ ἔχουσι σίκυοι τοῦ φυτεύειν· διὰ τὸν ἢ ἀυτοῦ τοῦ ἀποφυσήσεων εἰσιοῦσι καρπὸν, διὰ τὸ πολὺ

A quod certè cruditas est, & vbi naturæ vires superare non queunt, abscedunt quidem in vesicam, & aluum, quæ in promptu maximè sunt, aliqua verò animal producunt: itaque in senectute, & morbis hęc augentur: sic in terra alia concocto alimento & consistunt, & augentur, alia excrementis, aduersíque onerctione oriuntur. Culturæ autem officij est, vt concoquat, reddátque efficax alimentum, quo B genus mite, vrbanúmque fructuum consistit. Quæ igitur in mitigatione, informationéque huiusmodi creantur, hæc vrbani vocabulo significamus, eo quòd solertia hominis educata quasi, eruditáque, meliora euadant. Quæ autem cura adhibita mitescere nequeunt, aut etiam adueso habitu loci sui generis prodeunt, hæc sylvestria sunt, & rustica cultúque viuere nolunt. Cultus enim, dum ea melioribus instituere moribus contendit, deprauat, C atque peruertit: quippe cùm à sua natura deficere nequeant, quæ orta sunt ex eorrupione: quo in genere capparis quoque profectò est. 13 Cur si quis radicularum folia tempore hyberno, cùm maximè vigeant, abscideritc, & terram pedibus complanarit, conculcarísque. vt imbrem nullum admittere possit, radiculæ ipsæ per æstatem amplitudine mira increscent? An propterea quia ne corrumpantur, causa D conculcandi solidítas est, quæ humorem putrefacere prohibet: alimentum verò, quod aliter ad germen sursum transmitteretur, radix sibi ipsa totum dispensat: itaque vel amplior fiat, necesse est, vel suo de latere radices alias mittat germinans modo ceparum: has enim multiplices effici nouimus, siquis annuas non euellat, sed tempore hyberno relinquat. At cùm E vim istam procreandi, vt lateri ceparum natura dedit, sic radicularum negarit, necesse profecto est, ipsas illas crassescere ni miam ob copiam alimenti. 14 Cur siquis cucurbitas, aut cucumeres apud puteum fitos in ipsum dimiserit puteum tempestiuos benéque operuerit, virides per annum totum seruabit? An quòd vapor aquę refrigerans efficit ne afficerentur, seruátque virides, & vegetiores: & obturatio illa, & spiritus satisalere possunt, quæ iam in plenum creuerunt: permanendi verò F facultas propterea datur, quòd relictis radicibus suppetit alimentum. Nam si quis cùm fructificarunt, detractis sarmentis, præcisíque planta terram aggerarit, conculcarísque circum radices, cucumeres

facies præcoques, vtpote cùm radix valeat conseruari. Haud enim cucumer an-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nuam sortitur naturam, sed vinere vi
terius potest. Ferunt autem isti fructum
maturius, quàm qui semine prodierunt,
quoniam radix, bona pars scilicet operis
præcondita iam naturæ habetur, quod il-
lis seminatis priùs confici necesse est. Ter-
ræ autem aggregatio, & constipatio tepo-
rem inducit: quo radix & seruari, & ger-
men mittere celeriùs queat. Vnde etiam
fit, vt si quis per hyemem cucumeris se-
men in quallis sium aqua irrigei tepida,
& modò Soli exponat, modò collocet a-
pud ignem, præcoces admodum cucume-
res faciat, si tempore congruo ad ipsum
cum quallis in terram demiserit. 15 Cur
non meridie, sed mane noctúve irrigare
consueerunt? Vtrum ne solis fervor hu-
morem absumat, an quòd si aqua calida
sit, necabit quæ irrigantur. 16 Cur o-
mne odoratum genus tam seminũ, quàm
stirpium mouere vrinam potest? An qua
calidum est, concoctúque facilè: cuius sa-
nè generis sunt, quæ vrinam eiere valent.
Color nanque interior citò extenuat, nec
aliqua corpulentia odor continetur. Nam
& ea, quæ minimè odorata sunt vt allia,
caloris sui ratione vim mouendi vrinam
habent, vel potius colliquandi. Seminum
autem genus omne odoratum, calidum
esse proculdubio nouimus: odoris enim
natura calore aliquo omnino creatur. At
verò quæ malè olent, haudquaquam apta
cõcoctioni sunt. Esse autem non calida so-
lùm, sed etiam concocto facilia debent,
quæ sint pronouatura vrinam, vt scilicet
vnà descendendo humores extenuent.
17 Cur ocyus olus exculescat, quod se-
mine vetustiori, vt trimo, aut bimo pro-
dierit, quàm quod nouo? An quòd sicut in
animantium genere se nen id celerius
affert quod viget: ita etiam seminum quæ
vetusta admodũ sunt, vim suam omnem
exhalarunque recentissima, imbecillio-
ra propterea sunt, quòd excrementum
adhuc procreationi minimè conueniens
continent: quæ media tempore, hæc hu-
more inutili omni exacto, validissima es-
se probantur. Celeriùs igitur semen pro-
fundunt. Id autem ipsum non nisi excul-
escere est, quippe cùm semen ex caule
proueniat. 18 Quam ob causam ruta in-
sita in ficũ pulcherrima plurimáque pro-
uenias? Inseritur verò inter cortiẽ, limõ-
que obducto fouetur. An quòd ruta radix
fomentum, reporémque desideratur: itaque cinere quoque circundata luuatur: ficus
autem calida est, quod eius fucẽus omnium acerrimus docet, & fumus, quem mul-
tum emittit. Habet igitur calorem, atque humorẽ talem, qualem etiam cinis. Quam
ob rem si ille iuuare possit, ficus potrò copiam, ac vigorem eo magis præstabit.
quò humor

A συνυπάρχειν τῷ ἐργῳ τὸ φύσει τοῦ μέλλοντος· διὸ τὰ σπερμάτα τῶν σπορίμων, ὁ μὲν σπερνύμενος ἀλλὰ ποιεῖ· ὅτι πάντα ἀνίεται, καὶ διὰ τοῦτο εὐθὺς βλαστοῦ. διὸ ἐν ἀρχῇ τὰ χειμῶνος φυτεύουσι σπέρμα σταιοῦ ἐν πολλαχίσεσι, καὶ ἀρδόμενα θερμῷ, καὶ εἰς τὴν ἕωθεν ἐκφέρῃ, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ ἡδῆ, σφόδρα μοι σφόδρα ἔσονται, ἐὰν δὲ ἔχῃ τὸν τοῦ κολοκύντος εἰς τὴν ἐκπυνθάνου ἄφρον εἰς τὴν
B χιῶ φυτεύσῃ. 17 Διὰ τί ἀρδόμενοι τὴν ἕωθεν, ἢ νυκτὸς, ἢ μεσημβρίας; πότερον ἵνα μὴ ὁ ἥλιος ἀπόλεσον; ἢ διὰ τὸ ἢ θερμὸν τὸ ὕδωρ, διαφθείρει τὰ σπέρματα; 18 Διὰ τί τὰ δενδρύλλια τὰ ἐμφυόμενα καὶ σπέρματα καὶ φυτὰ, ἢ ὅλα θερμὰ καὶ ὑπόπτα ἀπὸ τὰ δὲ πολλοῖς, ὑγρότερα τὰ δὲ ἐπὶ τὸ ἐπὶ θερμὸν, καὶ ἐσφαὶ οὐ σωματοῦσι· ἐπὶ καὶ τὰ μὲ ὄλοῖς, εἶναι πικρότατα, διὰ τὸν θερμόν τοῦ σώματος,
C μᾶλλον ἢ ὅτι σωματοειδὲς θερμὸ ἢ τὰ ἄλλα σπέρματα. δῆλον ὅλως ἀδῆ μὲ, διὰ θερμότητα τινὰ γίνεται· ἀλλὰ τὰ δυσῶδη σπέρματα ὄντα· διὰ τὸ μὴ μόνον ἢ θερμὰ, ἀλλὰ καὶ ἐλῶντα, εἰ ἔχει ὑγρότητα, ὅτι σύμφυτα πόνα κεφαλῶν τὰ ὑγρά. 19 Διὰ τί ὁ σῦκον ἐκχυλεῖ ἢ κατ' ἀνὴρ τὰ δὲ πικρὰ σπέρματα, ἢ πορφῦρα ἢ ἀκόλουθ, ἢ τὰ ἐν ἢ πορφύρα; ἢ ὅτι τὰ δὲ ἢ ζῶν διὰ τὸ σπέρμα φέρει τὸ ἀκμάζοντα, ὁ δὲ ἢ ἀπὸ σπερμάτων, τὰ ἀφῶλεα πολλῶν, ἐξικμάζει τὴν ἀδύναμιν· τὰ δὲ ἀδυνατότερα, διὰ τὸ ἔτι ἔχειν ἀδεῶμα μὴ ἐκεῖνο· τὰ δὲ μέσα τοῦ χρόνου, ἰσχυρότατα, ἀπελλυόμενα τὸ ὑγρὸ. διὸ τὸν σπέρμα φέρει. τὸ δὲ ἐκχυνόμενον, πᾶν ἔδει, ἐκ γὰρ τοῦ κυκλοῦ τὸ σπέρμα. 20 Διὰ τί
D πάντων κράλλιστα καὶ πλεῖστον γίνεται, ἐὰν τὶ ἐκφυτεύῃς εἰς σωλῆν; ἐκφυτεύεται δὲ ἀεὶ τὸν φλοιὸν, καὶ σωκλάσεται πολύ. ἢ ὅτι θερμότερος δίνεται ὁ ἥλιος τὸ πεφυκὸς ἢ ὀλίγος (δι' ὃ καὶ ἢ τέρμα ἐκεῖ τὸ σφόδρα λῆν, ἐλίνας) ἢ δὲ σωλὴ θερμὰ ἔστι. δῆλον δὲ ἢ ὁ ὀπὸς, τοῦτον θερμότερος ὄν, ἢ ὁ πολὺ κρατῶν. ἔχει τοῦ τοιούτου θερμότερα ἢ ἐκφυόμενα, εἶναι ἐν, ἢ τέρμα. ὅτι τὸ ἐκεῖνον ἐλίνον, ἀναγκαῖον ἢ ἐν τῇ σωλῇ μᾶλλον ἐλίσσεται,

ὅτι ἢ ἐξ τὸ φυτὸν ἐν ὀλιγῷ τὸ ὑγρὸν τὸ ἢ ἐν κῆπῳ, ἐκεῖ ἐλίσσεται, ὁκ ἀνάγκαι ἀφῶ φύσει ..... 21 Διὰ τί ἐν τῇ Ἀττικῇ τὰ ἐξῆς κρόμμυα, γλυκύτατα γίνονται, τὰ δὲ θύμον, ἐὰν φυτεύσῃς; κρίσις καὶ τῶν κρομμύων ἐστὶν ..... ὅτι εὐ πολὺ ὑγρὸν τὸ φυθμῶν ἔχει. ἔοικε ἐξῆς φύσει γλυκεῖα εἶναι, διὰ μετρότητα τοῦ εὐκρατεῖν ὑγρὸν, ὅτι ἐν τῷ ἐλίσσειν τὸ πλεῖστον, τὰ ὑπόλοιπα ἀμφῶν ἐλίσσει πόνῳ. τὸ γὰρ πολὺ, ἔργον πεπαίνειν τὸ ἢ μέτριον, ἐλῶν. ὅτι γίνονται εἰ φύσει γλυκεῖαι, γλυκύτερον. 22 Διὰ τί τὸν φυτὸ ἔχοντα τὸ καὶ μὲ γλυκεῖαν κρατεῖν, λείπεται δὲ ἐκτρόπτεται τὸ ἀλκεῖον. πῶς ἢ ἐξῆς ἔλεγε γλυκεῖα φαινόμενα γὰρ ὁ ἥλιος τὸ γλυκύτατον καὶ νεοφάτατον ὧν τοῦ δὲ ἐν ἔργῳ εἰσιόντος [ὑγρὸν,] ὅτι ἐξῆς τὸ ἐξῆς κρατεῖ. κα Διὰ τί γλύκον ἢ τὸ λείριον ἢ τὸ κρόμμυον τὸ κρεμάμενον, ὅτι τοῦ ἥλιος ἀεῖ; ἢ ἐὰν πάρῃ ἀκμὴ αὐτῶν ἥλιος ἀπόπτος, ἢ τῶν ἐξῆς χειμῶνος οὐ πάσχουσι διὰ ψύχος· ὅτι δὲ ἥλιος ἀνιόμενος διὰ τὸν ἄφρον, ἢ αὐξῆσις γίνεται, αὐτὸν ἢ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀδῆρον, πολὺ μεμιγμένον. οὐ γὰρ πάσχουσι αἰρῶ, οὐδὲ πάσα ἐ-
D πῆρεσιν, ἀλλὰ ἐξικμάζεται ὑπὸ τοῦ θέρους, διὰ τὸ πολὺ καὶ τοῦ χρόνου γίνεσθαι, συμβαίνει ἢ ἔτι ἐξῆς ἐξῆς ἢ πολὺ ἀπαρέχειν. κβ Διὰ τί τὰ ἐν ἐξῆς μόνον [μόνον] αὐτοῖς ἀφεῖσθαι δίκαιον τὸ ὀδυνᾶν; (δι' ὃ καὶ πολλοὶ φασι τὸν ἔχειν αὐτὸ, ὡς τοῦ κέρκου πολὺ σωμμένου) ἢ ἢ δρέπουσι, οὐ, οὐδὲ δῆλα δ' ἐκμάζεται; ἢ γὰρ τὸ ἀνάρρεον, μᾶλλον δίκαιον,
E ἢ οὐ πολὺ ἐμοῖς δακρύοις προσπτρεφόμενον τὸ ἢ, προσπτρεφόμενον, καὶ πάντα κρυμμένον. ὅτι διαφορὰ πολλὰ ἀκολουθοῦσι ἑκάστοις τῶν ἐξῆς μόνον, ἢ πολὺ ἢ ἰδίαν ἔχει ἑκάστου δυνάμειν; τὰ μὲν ἀλλὰ ἀνάρρεον, διὰ τὸ θερμότερον ἢ), ἐκφρεπτικὸν ἐστὶ δὲ ὁ γεύσεῖς ὑπ' αὐτῶν συνιστάμενος· ἐπὶ πολὺ γὰρ δάκρυον ἐδίδοντο προσφερόμενον δὲ, οὐ, ὅτι ὁκ ἀπαιτεῖ ἐκ ἐν τῷ λοιπῷ τὸ ἐκφύσεν γὰρ ὅτι καὶ
F θερμότερον. ἢ δὲ δρέπουσι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐκφῦ ἔστι κρίμα. ἔδει ἢ τὰ μέλλοντα ἀνάγειν πολλῶν, δακτικὸν καὶ ὑγρὸν ἢ καὶ γλίσχρον.

A quò humor cineris quidem non perpetuò
affluitifici verò irrequieto confluuio ma-
nat, vtpote cùm arboris succus cõsumi ex
toto non possit. 19 Cur stirpium nonnul-
læ caulem semper edant inanem? An illis,
quarũ natura imbecillior est, has carum,
inanémque emittere caulem, necesse est.
20 Cur in terra Attica fructus cæteri dul-
cissimi fiũt, thymũ verò acerrimũ est, cùm
id etiã ipsum fructus quidem existat? An
B quòd ager ille tenuis, siccúsq. est: quàmob
rem non multũ humoris cõtinent, quæ in
eo nascuntur. Ergo quæ dulcia sua con-
stant natura, hæc ob humoris cõtenti me-
diocritatẽ, vbi Sol parrẽ cõsumpsit maxi-
mam, facilè reliquæ cõcoquuntur: etenim
multũ cõcoqui negotiũ magnũ est, medio
cre expeditius confici potest. Vnde fit, vt
fructus qui lege suæ naturæ dulces ercan-
tur, dulciores euadũt, qui sicci è natura, mi
C nimẽq; dulces proueniũt, suã ob inopiam
tantũ humoris retinent, quantum suo con
ueniat generi, quod dulce nequaquã est.
Sol autem quantum dulcissimum sit, & le-
uissimum, eximit. Itaque acerrimi relin-
quuntur, qui humore superuacuo carent,
quem fructus cæteri obtinent. 21 Cur pu-
legium, & lirium, & cepe, suspensa florent
solstitij tempore? An inest crudum in his
alimentum, quod in hyeme concoqui ex
D frigore nequit, sic solstitio ex calore con-
coquens auget. Vtrum quia influxu carent
assiduo, breui marcescũt. Etenim quæ nul-
lum alendi initium, nullum influxum as-
siduum habent, intereunt, exiccanturque.
Qua de causa accidit apud Scythas, vt fru-
mentum diu in terra maneat, propter co-
piam niuis: & vbi emersérit, celeriter
crescat. 22 Cur cepe vnum tam acriter
mordere oculos potest? vnde nomen quo-
E que à Græcis κρόμμυον impositum putãt, pe
rinde quasi pupillam comprimi cogeret.
Origanus verò nihil huiusmodi facit,
nec aliud quippiam ex cæteris, quanquam
acre, neque calm nasturtium, quod mor-
dacius est, oblatum oculis efficit æquè
vt lacrymæ profluant: ac cepe & cùm o-
culis admouetur, & cùm comeditur, la-
crymas mouet. An quòd acrium genus di-
scrimine euariat numeroso, quo sua cuiq.
vis consistit, ratáque habetur. Nasturtium
F ergo, quia calidius est, resiccate quod col-
liquauerit, amplius potest, nam extrude-
re lacrymam, cùm editur, potest: admo-
tum tamen ad oculos, nihil propterea
mouet, quia nullum mittit vaporem: est
enim id & siccius, & calidius. Origanus,
cæteráque id genus, calida sunt leniter, &
sicca. Quod lacrymas autem mouear, mordax id esse debet, & humidum, & lentum.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quas ob res oleum quoque lacrymam excutit, quamuis leniter mordeat: subiens enim irrepénsque suam ob lentitiam, atque tenuitatem, dolorem mouet, ac proinde humorem tabificat. At cepe vim eiusmodi sanè habet, vt quod & humore, & vapore sit calido, tenui, & lento: itaque oculis admotum, eò quòd vapor eiusmodi est, humórque tenuis commeat, lacrymas mouet: cúmque editur itidem transmissa respiratione facere potest. Allium, calidum quidem est, & acre, & humoris aliquid continens: sed lentum non est: itaque lacrymam mouere non potest.

23 Quam ob causam myrta collisa in manu dulciora sentimus, quàm integra? An quemadmodum racemorum acini vindemiati dulciores sunt, quàm non vindemiati. Etenim musto, quod natura suaue est, excepti acini quasi condiuntur: quippe qui vel extrinsecus mustum resudent, at qui in racemo cohærent, vtique inconditiores cōstant. Ergo myrta quoque natura dulcia, intúsq. suam dulcedinem acinorū in modū vuæ continentia, vbi manu compressa, conflictatáq. sunt, diffusa intestina dulcedine, parte quoque exteriore implentur: itaq. dulciora non immeritò sentiuntur. 24 Cur myrta enucleatiora sunt quæ minora, & palmulæ nucleo penè vacant, quæ minutæ adoleuerunt, & vuarum acini, qui passim constiterunt exigui, vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoráque? An quia minus perfecta sunt, quæ minora: idcirco semen continent indiscretū, cui perinde, vt finis, nucleus deputatus est: quamobrē & minora sunt vtpote surculi quidē agnati exteriores, partúsque imperfecti, & minùs dulcia, quàm quæ iustū continent nucleum: sunt enim minùs concocta. Concoctio autem, non nisi perfectio est. 25 Quam ob causam fructuum alij partem radici proximā habent amariorē, vt cucumeres, alij postremam superiorē, vt glandes? An quòd aliis pars ista radici proxima crudo vescitur alimento, quoniam esse confluuium per radicem frequentat: aliis, quia sicci è natura sunt, postrema pars succo dulci, concoctóque inde absumpto iam pleniùs siccatur, amarescitque modo salis. Redditur enim vnumquodque amarū cùm ampliùs exiccatur: vt oliuæ, vt glandes inueteratæ efficiuntur amaræ. 26 Cur aliqua germinare non terra contenta, sed abscissa, aut euulsa, vel recondita possint, vt caules liliorum, vt allia, vt cepæ? An quòd omnes alimentum intra se contineat, nec certo,

[illegible]

[illegible]

definitóque loco omnes oriuntur. Crescere autem vnumquodque potest, nō eo quòd in se contineat alimentum, sed quòd decoctum iam, & digestum illud pabulum est. Continent igitur vel antehac alimentum, sed augeri tum duntaxat incipiunt, cùm tempus ad id adest, cuius opera res illa effici potest: velut etiā oua crocodilorum tempus totē opperiri sibi commodum nouimus: incrementum tamen continuari non licet, quoniam aliud non suppetit alimentum. 27 Cur allia, & cepæ, quò sicciora serantur, eo meliora possint euadere, cætera autem deteriora? An quòd omnia istiusmodi maximè plena humoris conficiuntur: itaq. terræ cōmissa sicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quòd minus putrent, cùm sicciora seruntur. 28 Cur allia, & cepæ solæ ex plantis reconditæ germinare possint? An quòd humore alimentóque sunt refertæ. Copia igitur alimenti est, quę germen efficere queat: idque constat argumento tum squillarum, tum etiam bulborum, qui idem facere possunt. Crescere autem quodque solet, cùm tempus venerit. 29 Quam ob causam, quę aqua frigida irrigamus, dulciora, quàm quæ tepida, euadant? An quòd sic interclusum calidū salsius est, vt calidius, quod salsius: dulce autem ita contrarium, vt frigidum est: & alimentum oleribus humor est, vnde saporum genera oriūtur. 30 Cur allia cum excaulescunt, plenius quàm recens edita, olent? An quòd recentia humoris multum adhuc extranei continent, quo fit vt vim suam integram habere nequeant. Cum autem decocta iam sunt, secreto humore illo inutili, tum suum odorem syncerè adipiscuntur, qui scilicet acer est. Quinetiam cæteri nuper editi fructus dilutiores sunt, & cepas recentiores ob eam causam minus acres sentimus. 31 Cur fructus myrtorum non cōditarum magis quàm folia defluant, cōditarum autem, resecuatarúmque alga, vt fit, folia defluāt, fructus adhæreant? An ita euenit nō conditis: quoniam natura sancitum est, vt fructus peracta decoctione flaccescāt, ac decidant: quæ quidem decoctio repositis agi non potest, sed eatenus tantùm efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia cōtrà cùm siccent, decidūt. Algę autem, vt salsa, exiccandi vim habent. Ergo non idem foliis accidit arbori adhærentibus, & conditis modo quo dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pepones, optimi palustribus planis, id est humidis, fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Ægypto: aquarum etenim vberem terram esse Ægyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidi sunt, & ob id hortenses, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregiè fiant? Vtrum quòd ob terræ duritiam altius coguntur descendere. Solum nanq. limosum, ac planè maximè indurescit, qui autè altiùs innituntur, melio res euadunt. An quòd terram siccam esse oportet, quoniam cucumeres natura humidi sunt: tra. n. sequetur, vt per teritatum in mediũ veniant. Palustris verò, si plana, altisque sit, alimentum nec exiguum præbet propter soli altitudinem, locusque ipsum: neque nimium, quoniã solam resicari necesse est. 33 Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciant fœditatẽ? An quotũ in odore gratitas est, atq. acritudo, ea cum excrementitiis mista humoribus deprauare odores possunt. 34 Qua de causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea quia cum effascinati se credunt cũm aut voraciter edunt, aut incõmoditatũ aliquarum tenentur suspicione, aut cibũ habent suspectum, quem capiunt: itaque cùm de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciũt, affantũrque cum impertiant, ne me fascines: ergo cibum cum perturbatione sumunt, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnã hauriatur, & ingeratur. Quamobrem flatu ipso vel cùm extrudendus efferitur, cibus quoque vnã elatus ejicitur, vel cùm interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & eruciatur. igitur ruta præsumta vi sua & potestate calfactoria, vas, quod recipit cibos, elaxat, & reliquum corpus itidem afficit: ex quo fit vt flatus ille interclusus, transmitti, atque recedere possit. 35 Quænam causa sit, vt origanus musto infecta vinum dulce efficiat? duas enim in amphoram infecisse heminas satis est. An quòd tollit, quantum in musto est, aquabundũ, & fæculentum in sua siccitate in seipsa recipiens, quibus scilicet suporem confici austerum censemus: argumento, quòd vina, si quid aquæ habeant sibi illatum, minùs mollia redduntur: atque & si diutiùs stare in fæce sinantur, itidẽ fiet: & cum vinũ dulce molimur, vuas multũ cẽporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat: hoc autem idem facere vel origanus potest.

A λβ Διὰ τί εἰ σίκυοι πάντες αὔξονται μᾶλλον ἐν τοῖς ἑλώδεσι τόποις, οὗτοι δὲ ἐν Ὀρχομενῷ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ; ἡ γὰρ Αἴγυπτος ἡμῖν ἔοικεν ἐνυδροτάτη εἶναι γῆ. ἔστι δὲ τὰ ἑλώδη ἔνυδρα· εἰ δὲ σίκυοι αὐτοὶ ὑγρότατοι διὰ καὶ εἰ ἁπταῖς φαῦλα εἰσι. πότερον ὅτι εἰς βάθος διὰ σκληρότητα τῆς γῆς ἀναγκάζονται συνιέναι; ἡ γὰρ πηλώδης καὶ πάχους, μᾶλλον γίνεται σκληρά. εἰ δὲ, εἰς βάθος φυτευόμενοι, βελτίονες διὰ τὸ ξηρὰν εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτοὺς εἶναι ὑγρὸν φύσει· οὐ γὰρ ἀπαιτοῦμεν, ἵνα μόνον ὦσιν ἡ ἐλαφρότερα ἀφ' βαθεῖα ἦ, ἔσχατον ἔχει καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς. καὶ διὰ τὸν τόπον· καὶ οὐχ ὑποφθείρονται, διὰ τὸ ξηρὸν εἶναι τὸν γῆν πάλιν. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον ἀνωδύνους ἐστὶ ἐν ὀσμῇ ποιεῖ, ἢ ἔστι τῷ μόνῳ ἡ ὀσμὴ ἐστὶ τῆς ἐπιθυμίας βαρύνει; ἢ καὶ ἡ ἐκκριτικὴ ὑγρότητα, κακοσμοῦσα ποιεῖ τὴν ὀσμήν; διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φαρμακον ἔδοξε διὰ βασκανίαν δοκοῦν λέγειν ἐσθίοντες, ἢ ὑποψίαν τινὰς λαμβάνουσι, ἢ οἷον τὸ παρεσκευασμένον ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ; ὅταν τὸ αὐτὸ πράττωσι διὰ τὸ φοβεῖσθαι, μετὰ θορύβου ἐσθίουσι; ἢ μὴ βασκανῶ με. ἅπαντες οὖν μετὰ ταραχῆς τῆς βρωμάτων παρεσκευασμένα τὸ ἐν θυμῷ ἔχουσι, ἢ σπέρμα, ὑφ' ὧν ἢ κακοσμία ἐκκαθαίρεται, ἢ ἀπεκκαθαίρει μετὰ τοῦ πνεύματος τὸ σπέρμα, συνεκβάλλουσι [καὶ] τὰ πνεύματα ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς, καὶ πόνους καὶ κρόφους παρέχει τὸ πήγανον αὐτὸ παρεκβάλλει, θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ὑγραίνον τὸ ἐν τῷ σώματι ἀγγεῖον τὰ σπέρματα, ἢ τὸ ὑπὸ σῶμα. διὸ ἐξιόντα τὸ ἐγκατακαυσάμενον πνεῦμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ἢ ὑδρόγεως ἐμβληθεὶς τῷ γλυκεῖ, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβληθεὶς ἢ δύο κοτύλας εἰς τὸν ἀμφορέα. ἀρκεῖ ἐξαίρει, εἰ δὲ ἀφαιρεῖται γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ περιττὸν ἀπολαμβάνει εἰς αὑτὸν, σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτου τὸ αὐστηρὸν εἰ γὰρ ἄνευ ὕδατος κεκαμένοι καὶ ἐν τῇ πυρᾷ πολὺν χρόνον κάοντες καὶ ὅταν ποιῶσι γλυκὺ, ἐὰν ταῖς σταφυλαῖς πολὺν χρόνον ἢ ὅλης ἀφαιρεῖ τὸ ὑδατῶδες, καὶ τὸ γλυκὺ συμπαγὲς, τοῦτο δὲ ἢ οὖν ποιεῖ ἢ ἐξαιρεῖται

B δοκεῖ φυτευόμενοι, βελτίονες διὰ τὸ ξηρὰν εἶναι τὴν γῆν, διὰ τὸ αὐτὸ εἶναι ὑγρὸν φύσει· οὐ γὰρ ἀπαιτοῦμεν, ἵνα μόνον ὦσιν ἡ ἐλαφρότερα ἀφ' βαθεῖα ἦ, ἔσχατον ἔχει καὶ διὰ τὸ βάθος τῆς γῆς. καὶ διὰ τὸν τόπον· καὶ οὐχ ὑποφθείρονται, διὰ τὸ ξηρὸν εἶναι τὸν γῆν πάλιν. λγ Διὰ τί τὸ πήγανον ἀνωδύνους ἐστὶ ἐν ὀσμῇ ποιεῖ, ἢ ἔστι τῷ μόνῳ ἡ ὀσμὴ ἐστὶ τῆς ἐπιθυμίας βαρύνει; ἢ καὶ ἡ ἐκκριτικὴ ὑγρότητα, κακοσμοῦσα ποιεῖ τὴν ὀσμήν; διὰ τί τὸ πήγανον βασκανίας φαρμακον ἔδοξε διὰ βασκανίαν δοκοῦν λέγειν ἐσθίοντες, ἢ ὑποψίαν τινὰς λαμβάνουσι, ἢ οἷον τὸ παρεσκευασμένον ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ; ὅταν τὸ αὐτὸ πράττωσι διὰ τὸ φοβεῖσθαι, μετὰ θορύβου ἐσθίουσι; ἢ μὴ βασκανῶ με. ἅπαντες οὖν μετὰ ταραχῆς τῆς βρωμάτων παρεσκευασμένα τὸ ἐν θυμῷ ἔχουσι, ἢ σπέρμα, ὑφ' ὧν ἢ κακοσμία ἐκκαθαίρεται, ἢ ἀπεκκαθαίρει μετὰ τοῦ πνεύματος τὸ σπέρμα, συνεκβάλλουσι [καὶ] τὰ πνεύματα ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς, καὶ πόνους καὶ κρόφους παρέχει τὸ πήγανον αὐτὸ παρεκβάλλει, θερμαντικὸν ὂν τῇ φύσει, ὑγραίνον τὸ ἐν τῷ σώματι ἀγγεῖον τὰ σπέρματα, ἢ τὸ ὑπὸ σῶμα. διὸ ἐξιόντα τὸ ἐγκατακαυσάμενον πνεῦμα συμβαίνει. λε Διὰ τί ἢ ὑδρόγεως ἐμβληθεὶς τῷ γλυκεῖ, γλυκὺν ποιεῖ τὸν οἶνον; ἐμβληθεὶς ἢ δύο κοτύλας εἰς τὸν ἀμφορέα. ἀρκεῖ ἐξαίρει, εἰ δὲ ἀφαιρεῖται γίνεται, τὸ ὑδατῶδες καὶ τὸ περιττὸν ἀπολαμβάνει εἰς αὑτὸν, σημεῖον δὲ ὅτι ἐκ τούτου τὸ αὐστηρὸν εἰ γὰρ ἄνευ ὕδατος κεκαμένοι καὶ ἐν τῇ πυρᾷ πολὺν χρόνον κάοντες καὶ ὅταν ποιῶσι γλυκὺ, ἐὰν ταῖς σταφυλαῖς πολὺν χρόνον ἢ ὅλης ἀφαιρεῖ τὸ ὑδατῶδες, καὶ τὸ γλυκὺ συμπαγὲς, τοῦτο δὲ ἢ οὖν ποιεῖ ἢ ἐξαιρεῖται

ἐκεῖ γὰρ ἢ θερμὰ ὦσι εἰκότως διαφέρει. λτ Διὰ τί αἱ μέλαιναι μυρσίνοι πυκνοφυλλότεραι εἰσὶ τῶν λευκῶν μυρσίνων; ἢ ὅτι ἀκμαιότερα τὰ ἄνθη σημεῖον ἢ, ὅτι γίνονται ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἢ ὅταν μεταβάλωσιν ὑπὸ τῶν γεωργῶν. τὰ δὲ ἀγρὰ πάντα πυκνοφυλλότερα. διὰ γὰρ τὸ ἄνθος πάντων τὸν καρπὸν, εἰς τὸ φύλλα ἐκεῖ τρέπεται.

Ὅσα περὶ ἄλφιτα καὶ μάζας, καὶ τὰ ἄλλα. κτ.

Διὰ τί ἡ πτισάνη καὶ τὸ ἄλευρον ἐλαίου ἐπιχυθέντος, λευκότερον γίνεται πρότερον τὴν ἄλμην πορφυρᾶν ἔσται πάντα μιγνύμενον τοῦ ὑγροῦ ἀφρίζον; τῶν δὲ ἡ λευκότης ἢ μίξις πολὺ καὶ πυκνὸν. μίγνυται δὲ μᾶλλον τῶν σωματικῶν· εἰ δὲ τῶν ἐλαφρῶν τὸ σωματοῦν. διὰ καὶ λευκότερον ποιεῖ.

B Διὰ τί τὰ ἐν τῷ σιτῷ ἔχοντα μᾶλλον ἀρμόττει τῷ σώματι, ἢ μᾶλλον ἔφαμεν, ἢ ἐν τῷ κριθῇ, ἢ ἐν τῷ μετρίῳ ἢ γ ἐχόντων; διὰ ἢ ἔτι ἔχει τὸ ἐπιστρωτικὸν γὰρ δεῖ καὶ ἐπιστρεπτικὸν εἶναι τὸ σῶμα· οὐ δεῖ τοῦ γλίσχρου. δηλὰ φαδυγότερον δ' ἢ ἀ τὸ τεταμένον σφόδρα μάζα, θερμοτέρα [τῶν] τῷ ἀπεπτοῦν. γ Διὰ τί τῷ μὲν ἀλεῦρον, τὸ ἀφρῶν, τῷ δὲ ἀλφίτων, τὸ πλεῖστα λαμπρότερα; ἢ ὅλον τὸ ἀφ, κατεργάζεται, ὅταν δὲ φανῶσι τὸ ἢ μᾶλλον, ἐκβάλλεται λαμπρότερα ἢ ἐν ἀμφοτέροις τὸ ἐστί. δ Διὰ τί οἱ ἄρτοι λευκότεροι φαίνονται, ψυχροὶ ὄντες, ἢ θερμοί; ἢ διὰ τὸν κοπὸν αἴτιον ὄντων πυρὸ, καὶ τὸ ἄλευρον λευκότερον τὸ πορφυρόν τὸ πολλοῦ; οὐ γὰρ τῆς μαλακίας τὸ ὕδωρ. τῶν ἢ ἐν ἀμφοτέροις πολλοῖς πορφυρόντες οὖν· χρωτοῦμενοι ἢ, διὰ τὸ ἐξατμίζειν, λείπεται ἐλάττον τὸ ὕδωρ πολῦ. ἐξατμίζει ἢ τὸ ἀφ' ἁλμῶν, ἢ ὁ χρόνος, ἢ ὅλως· ἐὰν ἢ τῷ ἄρτῳ ψυχομένῳ τὸ θερμὸν ἐξίῃ, ψυχρὸν ἀφ' ὄντων, ἐξιόντος ἢ θερμοῦ ὄντος, ἢ ἔστι. διὰ τὸ οἱ ἄλλοι ὦσι πλείονα σταθμὸν ἔχουσι τὸ ἀλεύρου, τῷ δῆλον αὐτοῖς ἔσται ὑπὸ ἀγχόνων; εἰ γὰρ ἢ ὦν πυκνότερον· εἰ γὰρ δῆλε ἀφόσκεται τῷ, ἢ βαρύτερον τὸ ὕδατος ἢ σπ. ἢ ὅτι ξηρότερον εἰ ὦσι; δι' ὃ ἢ, σιζῇ ἄνυπνα τὰ σπλαχνοῦσθαι. πλῆρεσι γὰρ ἢ ξηρότερα τὸ ὕδωρ· ὡς ἀνυγρὸ, ἢ σήπεται ὑπὸ τὸ θερμοῦ.

A quippe quæ sit & sicca & calida. 36 Cur ningæ myrti fronde sunt frequentiore quàm albæ? An quòd nigræ generis sunt syluestioris. Cuius indicium, quòd locis rusticis illæ prouenient, minimèque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quòd enim minus sunt fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

Eorum quæ ad farinam, & massam, cæteraque id genus pertinent, & sellio vicissim prima, cuius quæstiones 26.

B Vt ptisana farina triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cùm rufum oleum sit? An quòd spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Mistio verò versatu, agitatique sit, & cum corpulentis humor commisti melius potest: quod sanè in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur. 2 Cur cibus triticeus maxime corporibus nostris competentior, atque vescentior est, quàm ordaceus? An quòd hic mediocrem habet lentitiam, quàm cibus habeat: oportet, quippe qui adhærere, conglutinatique corpori debeat, quæ res non nisi lentore efficiè potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertita validius alit quàm parum attrectata. 3 Cur farinæ triticeæ primum, ordaceæ vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cùm plurimum temporis molitur: alterum vt mollius atque tenuius quàm primum exprimitur, candidius autem in vtrisque quod interius est. 4 Cur panes frigidi albiores cernuntur quàm calidi? An eadem quodammodo causa est, cur inuetteratum quo que oleum candidius fit, quàm recens: causa nanque nigroris humor est: hic autem in hisce vtrisque, vt recentibus, vberius continetur, sic tempore prouectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur prorsus oleum vel tepore, vel Sole: panis autem, alore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque frigidis iam euanuit, calidis adhuc inest. 5 Cur panes non saliti plus ponderent quàm saliti, modò cætera omnia pari habeantur mensura? Contrarium nanque verisimilius dixeris, cùm sal adiiciatur, & grauior fit, quàm aqua. An quia sal exiccare potest, ex quo incorrupta seruantur quæ confecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, resiccatúrque humor, qui ex calore putrescit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in pane igitur humor à sale consumitur, extráque afflatur: quocirca panes pridie facti leuiores, quàm calidi sunt, vtpote frigidiores: contrà iis, qui sale vacant, humor largior infidens efficit grauiores.

6 Cur panes frigidi humefacti, si inuicem tangant, non cohæreant, calidi cohærent? An quòd frigidi lentorem suum cum vapore vnà emiserunt, quo exacto conglutinari non amplius queunt: humor enim, quo maducre, rigidus est. Calidi contrà, lentoris aliquid continent: ex quo fit, vt cùm madefactis vapor emigrat, calor ob suam tenuitatem respiretur, & euanescat. Glutinosum autem illud eũ calore egrediens, sêque cum humore permiscens, facit vt inter se panes cohæreant. 7 Cur farinæ triticeæ primum, ordeaceæ vltimum candidius prodeat? An quòd ordeũ vt rigidius, protinus obfrangi, diffundique apeum est, quod maximè fit cùm diu contunditur. Triticum mollius, atque ob eam rem parte exteriore leuiter diducta, interior quæ candidior est expressa primum contunditur: est autem in vtrisque candidius, quod interius est. 8 Cur massa ordeacea, quò plenius tractetur, teratúrque eo minus alium subducere, lauigaréque potest, triticea cõtrà, quo plenius eo magis? An quòd triticea maiorem in modum contrita minuitur: lentum enim quodque affici ita solet: tum igitur humorem panis vndique eximit, itaque tricidiusculũ humore sublato relinquit. Denique quanto plenius contrectatur, & teritur, tãto frigidior reddiitur: partes enim singulas deminuit: adeò agitatas, extenuatíque necesse est. Rigidius autem omne, concoqui facilius potest. Ordeacea, contrà quo amplius pressatur, & teritur, eo lentior, & tenacior humore imbibito euadit. Tenax autem omne, ac lentum diuidi sanè haud facilè potest: qua quidem diuidẽdi facultate fit, vt ægrè concoquatur: quod enim concoctionem receptorum est, digeri in minima debet. 9 Cur massa ordei contrita minor, tritici amplior reddi non potest? An quòd ordei farina massata, contritáque compescitur, atque confidet, scilicet glutinamento humoris, quia rara, & crassiuscula est: triticea quoniam spissa admodum est, colleuatur, atque extollitur. Spissa etenim omnia subacta, pertritáque incalescunt, & incalescendo inflantur, ac extollũtur, quomodo etiam caro pertrita extollitur. 10 Sed cur massa triticea in igne amplior, quàm ordeacea, reddatur?

A καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἐκεῖνο ἀπολύεται τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ ἁλὸς, καὶ διαπνεῖται ἔξω. διὸ ἐὰν ἐν ἁλμῇ ἀρτοι κουφότεροι εἶσι τῶν ἀναρρυθμιζόντων ἔστιν. ἐὰν δὲ τοῖς μὴ ἁλμυροῖς, κἂν τὸ ὑγρὸν πλεῖστον ἐνυπάρχῃ, βαρυτέρους ἀνάγκη ποιεῖν. 7 Διὰ τί οἱ μὲν πυρῶοι ἀφῆκε κλασθέντες, οἱ δὲ κριθῖνοι ἐσχάτως; ὅτι ἐξωλισθέντος, οἷον ἀλφιτοῦ γίνεται ὅλον τὸ ὑγρὸν τῶν κριθῶν· οὐ συνίσταται, εἰ δὲ θερμαίνοι; οὐδὲν εἰ μὴ ὑφ' ὑγροῦ, μόνον τὸ ἀπὸ τῶν ἀτμίδων ἀφιεῖσι τὸ ἐν αὐτοῖς γλίσχρον ὑγρόν· οὐ ἐξιλισθέντος, οὐ κολλῶνται· τὸ γὰρ ὕδωρ τὸ ἐξερχόμενον, φαυλοτέρους ὄντας. εἰ δὲ θερμαίνοι, ἐχρῶντο πάντα γλισχρότητι. ὅταν [οὖν] οὐ βεβρεγμένων ἀν γὰρ ἢ ἀτμὶς ἐξῇ, τὸ μὲν θερμαίνει, διαπνεῖ, διὰ λεπτότητα· τὸ δὲ κολλᾶται, συμμιγνύμενον αὐτῷ, καὶ μιγνυμένου τοῦ ὑγροῦ, συνεστῶτα ποιεῖ ἐν αὐτοῖς. 8 Διὰ τί τὸν ἄρτον ἐὰν τὸ φυρὸν λαμβάνοντι ὦσι, τὸν δὲ ἀφίστων τὸ πλατυνόμενον, ἢ ἐὰν τὸ μὲν ἀφιστῶν, κατοῦν ἦν, κοπτόμενοι, ἧττον μάλιστα σκληρὸν πλεῖστον χρόνον κοπτόμενον; τὸ δὲ μαλακὸν καὶ λεπτὸν ἀλεύοντι, ἢ ὅταν ἀπὸ τοῦ πυροῦ, ἐκβάλλωσι [καὶ κόπτωσι] φυρῶντες λαμβάνοντα δὲ ὅτι ἐν ἀμφοτέροις τοῦτο. 9 Διὰ τί τὸ μὲν μάζα, ὅσῳ αὐ μᾶλλον πατοῦν, διεπλατύνετο γίνεται· ἐὰν δὲ κριθῶν, διεπλατύνετο; ἢ διὰ τὸ συμφθόνιμον σφόδρα τὸ σῶμα, μικρότερον γίνεται· τὸ δὲ γλίσχρον, συμπίπτει ὅτι; ὅτι τὸ πυρῶδες, πυκνοῦται ἐξόρκιον τὸ ὑγρὸν τὸ ἐνόν· φαυλοτέρους γίνεται τὸ ὑγρὸν ἐξαιρούντες ὅλως, ὅσῳ αὐ μᾶλλον πατοῦν, διὰ τὸ ἐν τῇ τρίψει μικρομερέστερον γιγνόμενον τὸ δὲ φαυλοῦν, διαπτοῦν ὅτι. ἡ δὲ μάζα, ὅσῳ αὐ μᾶλλον πατοῦν γλισχροτέρα γίνεται τὸ ὑγρὸν μαλακῶν· τὸ δὲ γλίσχρον, οὐ διαλείπει, τὸ δὲ πυκνόν, διίστατο ὅτι. διὸ γὰρ τὸ πεφθὸν σφόδρα διαστῆναι εἰς μικρά. 10 Διὰ τί ἡ μὲν μάζα, πυρώδεις, ἐλάττων γίνεται· τὸ δὲ σῖτος, μείζων; ὅτι τὸ μὲν ἄλφιτον βρεχθὲν καὶ πεφθὲν, πυκνοῦται τὸ τῷ ὑγρῷ κολλᾶσθαι. διὰ τὸ αὐξάνεσθαι καὶ χωρίζεσθαι τὸ δὲ ἀλεύοντι, μετεωρίζεται· διὰ τὸ πυκνὰ πεφθέντα εἶναι· τὰ γὰρ πυκνὰ, πυρώδεις, θερμαίνεται· θερμαινόμενα δὲ καὶ πυκνοῦται ἐξόρκια, μετεωρίζεται, κἀκδιόφ [καὶ] ἐπαίρει. 11 Διὰ τί τὸ μὲν πυρῶδες τὸ σῶμα, μείζων γίνεται ἢ μάζα; ἢ ὅτι

ἢ ὅτι ἐκεῖ ὑγρὸν [οὖν] καὶ ἀναρρυθμίζον· ὅστε ἐὰν ξένον θερμαίνοιεν διὰ τὸν πυρῶδες οὐ θερμαίνεται, πολὺ μᾶλλον γίνεται· ἐν δὲ τῷ πλείστῳ ὑγρῷ, κἀκεῖνον γίνεται πλεῖστον πνεῦμα. 12 Διὰ τί τὸ μέλι τοῦ κολλητικοῦ ἐστὶν ἢ τὸ ὕδατος, τὸ τοῦ μελιαρατοῦ συνεκβάλλουσι, φαυλοτέρου γίνεται ὅταν ἐξιῶσι ἢ ὕδωρ, ἢ τὸ τοῦ ὕδατος, ἢ ὅλον τὸ ὑγρὸν τῶν πυρῶν· πάντων καὶ σωλῆνα, τὸ ὕδωρ τὸ μέλι, συνεστῶ ὑγρὸν, ἀλλ' ὅλῳ ἀναρρυθμίζει δὲ ὁ μᾶλλον φαυλοῦν· ποιεῖ γὰρ φαυλότερον, ὅσῳ ἐκκρίνεται γίνεται. 13 Διὰ τί οἱ δίκυροι ὧν φυλάττουσι, ἢ γίνεται κολλητοί; ἢ ὅτι ἔχει πολὺ ἐν αὐτῷ ὁ πυρὸς γλυκὺ καὶ γλίσχρον χυμοῦ, ὃ ἐστὶ ἀπὸ τοῦ φυτοῦ; σημεῖον δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐστὶ, ὅλως κολλᾶται· ἐπειδὰν δὲ ἀφρεσθῇ, τὸ αὐτὸ χυμοῦ πολὺ ἐν τῷ ἀλεύρῳ καὶ ἐν τῷ ἀλεύρῳ καὶ μᾶλλον τοῦ κολλητικοῦ, ἐστὶ· ὁρμῶμεν ἐν τῷ ἀλεύρῳ καὶ πεφθῶμεν, συμβαίνει ἀυτὸ γίνεσθαι. διὸ ἀναβλύει ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀέρος, τὸ φαυλοῦν καὶ ἐκκρίνον τὸ ἄλευρον τὸ ὑγρὸν τὸ δὲ ἀλεύρου τὸ ἀπὸ τὸ ἀέρος ἀπαντᾷ, καὶ τὸ ἀλεύρου τὸ ἀχυρῶν δὲ ἐκεῖνο ὑπολείπεται· ἐξαρμοδίοις καὶ πεφθῶμεν πολὺ τοῦ ἐστὶ, τὸ, τι τὸ ἀλεύρου λείπεται, καὶ τὸ ὑγρὸν γιγνόμενον λεπτὸ ὄντα, μᾶλλον μᾶλλον ἀυτοῦ, διὰ τὸ πεφθῶμεν καὶ μᾶλλον γιγνόμενον, καὶ διὰ τὸν πυρῶδες, βαρὺ γὰρ ἐμοὶ ἀμφὶ ἀυτῷ γίνεται· ὅστε σφόδρα τὸ, ὅταν πεφθῇ σφόδρα, ἐμοῦ τὸ ἐκκρίνον ἀλεῦρον. ἐὰν γὰρ ἀυτοῦ, πεφθέντος τοῦ σιτοῦ, καὶ λεπτὸν ὄντος τὸ λεπτοτάτου ἀλεύρου καὶ τὸ γλυκυτάτου ὑγρὸν, πυρῶδες [καὶ] κολλῶδες γίνεται καὶ ἀξιόμαχον. τὸ, τι γὰρ γλίσχρον, ἀνεξαίρετον καὶ τὸ πυκνὸν, οὐδὲν δὶ' ἀυτοῦ ἀναβλύει ὑγρόν τοῦ τοῦ, καὶ διὰ πυρὸς πάθος διὰ τὸ ἐξιρουμένου· ὅστε ἀεὶ ὑγρόν τοῦ, οὐ γίνεται σκληρός. 14 Διὰ τί τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τῶν καὶ τὸν ὀγκῶν ἥδιστα φυσᾶσθαι πολλοὶ χρόνον χρῆσθαι, ἢ τὸ γενόμενον ἐκ ἀλφίτων καὶ ἀλεύρου, καὶ τοῖς οἴνοις τοῖς ἀυστηροῖς καὶ ὕδασι τοῖς δὲ ἀδυνάμεθα, καὶ τοῦτο ἄδηλον ἐστὶ; ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ τῶν ἀναφερομένων, ὑδροπολιτικὰ καὶ ἐφεμα ἐστὶ καὶ ἀπὸ κατεσθίοντα· τὰ δὲ ἀναφερόμενα ἐστὶ τῶν ἐν τῷ σώματι πολὺ διαφέρει· ἐν ᾧ ἀνάγκη τὸν ἀναφερόμενον τῷ σώματι

A An quòd humorem triticea continet indiscretum, qui cùm calfactus egredi nequeat scilicet ex pertritionis compressu, mox spiritus de eo concalfacto humore nascitur: largior autem humor largiorem parit spiritum, necesse est. 11 Quam ob causam cùm mel tenacius, quàm aqua sit, farina melso subacta rigidior reddatur, vbi decocta est, quàm aqua subacta? An quòd aqua feruore ignis cogitur, atque B consistit: mel contrahit quidem, sed non sine affectatione: itaque rem facit rigidiorem: causa namque rigoris in siccitate est.

12 Cur biscotus panis refrigeratus minus duritiem præ se ferat? An quòd triticum dulcem quendã, ac lętum succũ in se continet, qui veluti anima eius est: indicium quòd cùm siccet, omnino exinanitur: cùm autẽ vaporis aliquid sentit, mox erumpit, & coalescit. Ergo cùm humor hic in farina quoque tritici insit, maximéque C in ea quæ purissima est, efficitur, vt in massa ipsa farina confecta idem seruetur: argumentum, quòd decocta in pultem redditur lentior. Vbi igitur panis primo igni commissus est, portio rigidi, & leuis, cum humore euaporatur: & quantum in farina fuit farinæ maximè est, totum deuritur: mox planè educto cùm denuò massa retractatur, pressatúrque pars farinæ tenuissima, & humoris lentissima, quæ solę super- D tum, miscentur amplius sibi, tum qui tales amplius euaserunt, iúmque propter ignitionem fit enim mistura eorum tinctura consimilis, ita vt massa post vita similis farinæ illi elixæ efficiatur, quippe quæ pertrita iam prima, relictáque parte farinę tenuissima, & humoris lentissima, glutinosa & resicabilis redditur, vbi ignem præsensit: nam & disiungi facilè quod lętum est, nequit, & humorem nullum per E seipsum emittit quod spissum est. Hac igitur eadem re panis quoque biscoctus ob causas prædictas efficitur. itaque minus durescit, cùm semper inter se humiditatem contineat. 13 Cur nonnullis de genere cibi, tum humidi tum sicci, multum temporis sine fastidio vti possimus, vt cibo quem triticea, ex farina, ordeaceáve conficimus, & vinis austeris & aqua, alijs verò quamuis suauioribus, non tamen fi- F ne fastidio toties vti possimus? An quòd eorum, quæ in cibo assumimus, alia validius alunt fúntque ad inundandum aptiora: itaque vel vbi cibo priore consumpto vacui sumus, inest præterea facultas multa in corpore, quæ ad priorem corporis confectionem decocta est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic ad finem, & ad succedentem coquendi vicem, cruda animadueritur. Cuius sanè generis pars plurima suauium est, quæ enim pinguia, & dulcia, & opima sunt, ea nobis gustu suauissima sunt, eadémque omnia validè nutriunt, & decoqui possunt, solentque inundare quocunque inter se ipsa discrimine distant. Vnde efficitur, si quis sese implerit, vt facultas eorum, diutius immoretur, nec breui sensus deficiat: non enim solum pleno ventriculo satietas oritur, sed digesta quoque alimonia cæteras in partes idemtidem vsu euenit. An non id solum ipsum causæ est, verum etiam quòd nonnulla per quàm modicè naturæ vsui sunt, nobisque familiarissimè conueniunt. Hæc enim omnia quia secùdum naturam sunt, ideirco melius à corpore quàm dulcia, recipiuntur, vt quæ præter naturæ rationem facilè respuuntur. Alia verò alis temperationibus congruunt, vt mel apibus secundum naturam sic suppetit, vt eo vesci tantummodo possint, quanquam viribus sunt imbecillis. Itaque relinquendum quidem est quantum absumatur, sed id ex proportione ad vires hominis. Quæ igitur è suauibus ita sese habent, ea quoniam naturæ minùs propriè conueniunt, suauia quidem sentiuntur, sed parum temporis moram faciunt, & fastidium pariunt. Quæ autem secundum naturam pro cibo deputata hominis sunt, ea semper appetimus, itáque hi ratione naturæ, vt vsu quoque eorum assiduo minus, quàm suauium, fastidiri possimus.

14 Cur eadem & assuescentibus suauia, & ad nodum crebrò vtentibus insuauia sentiantur, cùm tamen assuescere, sit sæpe, & crebrò quicquam facere? An quia consuetudo habitum rei cuiuspiam capiètem in nobis efficit, non sententiam. Frequens autem vsio desiderium explet: quod & ipsum quasi causa quædam est. Habitus ergo cùm exercitantur, augentur, atque proficiunt. Conceptacula verò infarcta nihilo ampliora redduntur. Quam ob rem consuetudo cùm exercitatio sit, auget habitum illum capientem. Quod autem vsu crebro in eioo assimilat, infarcit quidem, expléque desiderium, quo expleto non amplius escam recipimus: sed augere illud hic non potest, ob eã scilicet rẽ, quã modo de infarctione retulimus. Adhæc, nõ ideo suauis cõsuetudo est, quia semper delectet: nam res etiam solitæ molestæ sunt, si vsu quis agit crebriori: sed eo certe suauius agitur, quoniam operis principio libenter adimus, & diutiùs rẽ facere eandẽ assueti, quàm non assueti valemus. Quo igitur re molestum hoc est.

hac eadem cæteraque suauia efficere possunt: vtraq. enim cum crebrò vel sitit, vel pro cibo sumuntur, tædio nos certè afficiunt. Cuius sanè causa est quòd nos vires, siue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, sed finitas habemus: quę vis quidem sibi quod modicè competat, obtinuerint, (id enim est, quòd continuè amplificari sentiatur) alteræ satis explentur, alteræ agere nequeunt. 15 Cur massa triticea candidior pertrita efficiatur, ordeacea nigrior? Verum quòd per summa humori permissus, candorem gignit. An quia, cùm salfacta est, humorẽ ad seipsam trahit, vt quæ partibus maiusculis cõstet.

16 Quam ob causam farina aqua subacta melius coeat, quàm oleo subacta, quod tenacius est; quanquam glutinatiùs quod lentius efficit. Oleum autem lentius, quàm aqua? An quòd aqua tenuior est, vt vsque quaque subire, molliéque valeat. Cohæret item, & comprimitur inter se melius farina aqua subacta, quanquam etiam sine contritu comprimi queat. 17 Cur panes, vt patum triti, sic nimium triti rumpantur? An quòd parum triti, quoniam partibus minùs connexis inter sese continentur: ideirco rumpi facilè queunt: tritatio enim partes copulat, & coniungit: ergo suo ipsi discrimine ad disruptionem [illegible]tiores regunturˑ Adde quòd multum humoris, & impromiscuum continent, qui minùs trituram, pressurámque recepere: at quos nimiùm tritos igni mandauimus, ij sicci admodũ sunt, quoniam humoris parum immodica agitatio tritandi reliquerit, idque decoctis totum exactum est. Igitur rumpi vtrosque necessum est, quoniam humoris multum educitur: multum enim, vt absolutè in his continetur, quos parum tritauerit: sic reliqui comparatione in iis est, quos immodicè agitarit. 18 Cur massa tota leuior sit, quàm seorsim humor, & farina? Verum quia cum miscentur, spiritus intercluditur. An quia pars aquæ à calore farinæ indito euaporatur: itáque minus id redditur, quod ex vtroque mistum constiterit. Aer autem quæ tametsi miscetur, nihilo tamen leuiorem facit: nam ipse quoque aer cum aere pondus auget. 19 Quam ob causam lac vinúmque dulce quoties cum farina ordei bibitur, dulcius sentitur? Verùm quòd ad nõ dulce dulciora isthæc esse videtur.

Farina enim dulcis non est: aliter quia humor dulcis mistus cum farina diutiùs immoratur. An propterea quia farina, quæ dulcedinem in se habet, aliquandiu immoratur: itaque diutius sensio habetur. 20 Cur eadem potio minùs mera appareat,

Universidad de Deusto Biblioteca

ĩ farina ordei inspersa bibatur? Utrum quòd diuersa sibi miscentur, & temperantur. An quoniam farina humori obducta in sese retrahens abolet qualitatem.

21 Cur alica plus aquæ recipiat, quàm triticum, vnde confecta est? An propterea quòd alica farina quodammodo est: farina autem plus aquæ imbibit: mòles enim amplior eius, quàm tritici, est. Pressius nanque, & constipatius triticum est. At quod amplius est, plus id capere potest. An non solum ea ipsa de causa ita fit, sed etiam calore, quem intra se continet, & farina, & alica, efficitur, vt bibacius hauriant. Quod enim calidum est, humorem id & efficacius ad se trahit, & expeditius in vaporem consumit. 22 Cur farina tritici massata, pertritáque lõgè amplior reddatur, quàm ordei, scilicet ex proportione? An quòd altera multum humoris sibi admittit, altera parum. Sed qua de causa plus admittat? Congruens enim potius dixeris, vt ordeacea bibacior sit: quippe cùm ordeum tostum, triticum non tostum sit. An propterea ita fit, quia tritoram pleniorem triticea patitur: cuius causa est, quòd partibus minutioribus constat. Fit igitur quasi vt quantuplo partibus cõtineri potest minoribus, tantuplo humorem sibi largiorẽ admittat, quippe quæ ipsum humorem pro glutine sibi capiat, vt Empedocles quoque fuis in Persicis diuerticulo quodam ait, Munus vbi larga Ceteris coniunxerit vnda: multúmque humoris proinde absumere queat. 23 Cur etiam igni mandata massa tritici ampliùs augeatur, quã ordei? An quòd humorem in se continet indiscretum, qui recalescẽs extrudi nequeat: hic ergo cùm in spiritum transeat, nec sese promere pariter, atque ex massa ordei possit, videlicet propter tritici spissitudinem (spissius enim est, quod partibus constat minutioribus) idcirco extollit, molémque agit ampliorem. Adhæc plus ista humoris continet, quo recalescente spiritus prouenire solitus est. Ex quaque re autem pluri, plus proficiscatur necessum est. 24 Cur pistorum, cæterorúmq. officio fungentiũ frumẽtario, qui ordeũ attrectãt, imbecilli efficiãtur, & destillationibus infestentur: qui autem triticum corpore sint bene habito? An quod facilius triticum concoqui, quàm ordeum, potest, itaque ea re delibamenta inde manãtia esse facilio ra necesse est. 25 Cur panis tostus durior, tabefactus humidior reddi aliquantisper possit? An quoniã cũ torrefit, humor extruditur, itaq; panis relinquitur durior. Leniter autem cùm recalescit, humor cõsistẽs ab igne diffunditur.

[illegible]

[illegible]

26 Cur farina tritici resiccata minus constipetur, quàm ordei? An quòd intercapedine vacant, quæ ex partibus constant minutissimis: & plura, quæ grauiora sunt: compressa suopte pondere tantundem occupant, quantum pauciora. Sed farina ordei crassiuscula est: itaque siccata compesci, atque in minus contrahi potest, vt quod minus est suo compressu, plus illud constipet in se ipsum, capessãtque, triticea porro particulis minutissimis iam constat. Itaque non ideo resiccatur, vt partes reddantur minores, sed vt leuiores efficiantur minúsque constipentur suo compressu, & nutu, natura enim grauior farina triticea, quàm ordeacea est.

Eorum quæ ad fructus arborum pertinent, Sectio vigesimasecunda, cuius quæstiones 14.

QVam ob causam poma non ita prius, vt postea, esitata, in repletionis mole respondeant. An quoniam cæteris esculentis genus pomorum longè grauius est. Quod argumento ficuum constat, quæ nouissimè esitatæ, vltimæ tamen euomuntur. Poma igitur antè ingesta suo pondere in imum delapsa, spatij amplitudinem relinquunt superiùs, vt cibum sequentem admitti facilè liceat. At si è contrario sumantur, vsu eueniet, vt quoniam deorsum ferri expeditè non queant, innatent, & partem totam ferè occupent inanem.

2 Quam ob rem cùm dulcia nobis familiora, quàm acria sint, ocyus à dulcibus impleamur? Congruum enim vt contrà eueniat: quandoquidẽ à similibus minus satiari consentaneum est. An quoniam non æquè præmaturè conceptaculum, ex quo hausimus, & corpus, quod vescitur, impletur: sed venter quidem repletus aliquando est, vt eorũ, qui sitiũt: sitis autem nihilo minus superest. Nõ enim ea de causa sitis cessat, quia venter plenus humoris est, sed quia membra corporis omnia humorem commodum sibi attraxerint: quòd vbi illa satis suum desiderium expleuerũt, tunc sitire cessamus. Ita etiam fames, nec aliter tolli potest. 3 Cur ocyùs à dulcibus, quàm acribus, satiemur? An quia ocyus dulce, quàm acre appetere desistimus: sed an perinde, vt venter impletur, nos quoque dulcibus satiari possimus, confessum non est. Cùm igitur desiderium celeriùs his ipsis expleri possit, docendum est. Alimenti desiderium, siue cupiditas, vt simpliciter loquar, indigentia est, cùm cibum vel nullum, vel pauculum habemus. Quòd cùm acria non validè nutricare queant, sed parum alimoniæ, multum habeant excrementi, meritò ampliùs hæc appetimus, parúmque eorum cupiditatem explemur,

quoniam alimento item indigemus, quo ipsa careant. At dulcia tota ipsa cibus idoneus sunt, atque ex paruis quibusdam eiusmodi escam corpus capit vberiorem. Quod cùm se abundè refersit, nihil edere præterea potest. Plus enim tolerare non potest, atque ita efficitur, vt ocyùs à dulcibus satiemur. 4 Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus vtribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta durare: nec minùs quæ diligentissimè picata, obturatáque circumundique B fuerint? An quoniam corrumpi omnia solent cùm mouentur: quæ autem plena sunt, immota persistunt. Haud enim fieri potest, vt motus sine inani spatio agatur. Atqui isthæc, quæ ita inclusa sunt, plena vndique: constat ergo incorrupta seruari ratione. 5 Cur vinum post pomum putre epotum, amarum sentiatur? An amarorem putredo habet: Iráque quod de pomo per summa insidet, linguæ humori, C qui bibitur, permistum, diffusúmque, amaram efficit potionem. Ipsum autem pomum per se esitatum, minus deprehendi propterea potest, quia saporis id genus multa attingat, inque exigua discernatur. 6 Cur edenda bellaria fint, vísíque secùdarum mensarum adiici debeat? An vt satis bibamus. Non enim sitis gratia solùm, quæ per mensam primam nos teneat, bibendum, sed etiam post hausisse aliquid D iuuat. 7 Cur nuces costæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes & multa id genus alia, rursúsque calefacta eadem meliora euadant? An propterea quòd refrigeratis succus concrescit, & constat: tepefactis rursus dilabitur. Suauitas autem non nisi per succum percipi potest. 8 Cur post functum elitationem, vt heuum, cæterorúmque generis eiusdem, vel vinum merum, vel aquam su E mere perbibere debeamus, quæ quidem aduersa inter se sunt? An quia genus pomorum, & calidum, & humidum causa suæ generationis est: habet enim id ignis copiam, tum humoris. Itaque succus pomi veluti feruorem intus per ignem excitat, quomodo mustum foris efferuet, vt tamen hebetiore: humor autem nimius eruditatem committit. Aqua igitur suo frigore feruorem illum frangit, atque extinguit: & vinum suo calore idem plerunque efficere potest: quippe quod perinde, atque ignis igni, multus pauco vires subtrahat: amplius tamen humoris copiam suo calore emollit, & concoquit, suóque pondere in natantem illi feruorè vincit, ac reprimit. 9 Quam ob quoniam [illegible]

A διὰ τὸ ἐν τῷ φερεσιδίῳ ἔφρῶ, πεῦσι δὲ μὴ ἔχει ἐν ᾧ γλυκύ τι δὲ γλυκὺ, ἅπαν τὸ ὑγρὸν, καὶ ὅσον μικρῶν τοιούτων πολὺ καρπὸν τὸ σῶμα. ὅταν οὖν ὀλίγον πολὺ ἐφεδρεύῃ, οὐκέτι δύναται ἐδεῖν, διὰ τὸ μὴ ὑποφέρειν εἰκότως οὖν διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν γλυκέων πληρούμεθα. 6 διὰ τί τὰ σφαιρώματα καὶ τὰ ἁρμα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐὰν τοῖς ἀσκοῖς κοῦφα γένηται, ὅταν σφόδρα φυσήσῃς καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀσκοῖς σφαιρωμένα ἐξαίρετα ἀσαπτοῦσι; ἢ διότι οὐκ ἔστιν ὑπὸ κινούμενα πάντα; τὸ δὲ πλήρες ἀκίνητον. ἀδύνατον γὰρ οὖν κενοῦ κινεῖσθαι· τοῦτο δὲ πλήρες.

B

7 διὰ τί μὴ τὸ σταφυλῆ δὲ σφόδρα πίνοντες, ὁ οἶνος πικρὸς φαίνεται πίνοντες; ἢ ὅτι τοῦ μεμιγμένου ἔχει ἡ κατάφορος ἡ τοιαύτη, τῷ οὖν ὑγρῷ ὅτι τῷ γλυκεῖ, μικρὸν ὑγρὸν τοῦ πόματος καὶ διεσκεδασμένον, περὶ πάντα τὸν ἀνθρωπον δὲ κατ' αὐτὸ ὅλον φαίνεται ἐπιπόμενον, διὰ τὸ πολλὰ ἀπὸ ὀλίγου, καὶ εἰς μικρὸν ἀπαντᾶν τὸν τοιοῦτον χυμόν. 8 διὰ τί τὰ παιγνιώδεις ἐπιτήδεια ἔνεκα τοῦ πίνειν ἐστὶν; οὐ γὰρ μόνον ποιεῖν τὸν δίψαν χρόνον τοῦ δεῖν πίνειν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πιεῖν.

C

ξ διὰ τί τὰ ἐνδεῆ κέρατα, ψυχθέντα χρόνον γένωνται. καὶ ἡ ἀμύγδαλα δὲ, καὶ ἡ βάλανος, καὶ πολλὰ τῶν τοιούτων· θερμανθέντα δὲ πάλιν, βελτίω, ἢ διότι ψυχθέντος ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ· ἀναχλευαζόμενα δὲ, πάλιν γίνεται; ἢ δὲ ἀδύνατον γίνεται διὰ τὸν χυμόν.

D

ι διὰ τί ἐν τῇ ὑπολαβῇ τῶν ἐπιφορῶν, ὅταν σύκον καὶ τῶν τοιούτων, ἢ οἶνον ἀκρατον δὲ δεῖ πίνειν, ἢ ὕδωρ· πεῦσι δὲ ἐναντία; ἢ ὅτι ἡ ἐπιφορὰ καὶ θερμὰ ἐστι καὶ ὑγρὰ διὰ τὴν γένεσιν; ἔχει γὰρ πολὺ πῦρ καὶ ὑγρότητα· ὥστε διὰ μὲν τὸ πῦρ, οἷον ζέσιν ποιεῖ ὁ χυμὸς οἷον ἐκεῖνο ἐξω τὸ γλυκὺ ποιεῖ. ἡ δὲ ὑγρὰ δυνάμει, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀκρίβωνα. τὸ δὲ τῆς ὑγρότητος πλῆθος, κάτω ψυχρὸν ποιεῖ. τὸ μὲν οὖν ὕδωρ, διὰ τὴν ψυχρότητα σβεννύει τὴν ζέσιν· ὁ δὲ οἶνος, διὰ τὴν θερμότητα ἐν ὀλίγῳ πολύ. ὥσπερ γὰρ πῦρ ἐλαττοῦ πυρὸς, ἰσχὺ δὲ ἔλαττον, ἀφαιρεῖται τὴν ἰσχύν. μᾶλλον δὲ τῇ θερμότητι πολλῷ ὄντος ὑγροῦ τοιοῦτος, καὶ διὰ βάρος κατακρατεῖ τῶν τῆς ζέσεως δυνάμεων.

E

θ διὰ τί τὰ ἰσχάδων γλυκύτατα ἐν δὲ μὲ

ἐγκεφαλῷ οὖν δὲ ἐν πολυγλοῖς; οὐ τὰ ἐν ἀγλοῖς; ἢ διότι ἐν ᾧ τῷ πολυγλοῖς, διαπίπτουσα καὶ ἐξίκμασε μὲν τὸν ὑγρὸν τὸ πλῆθος τὸ γλυκέος· ἐν δὲ τοῖς μεμικτοῖς, πολὺ τὸ ὑδατῶδες ἔστι, διὰ τὸ μὴ ἀπεμάξαι. ἐν δὲ ἐγκεφάλῳ ἐν, μὴ ἐκ πολλοῦ δὲ, ἀμφότερον τούτων ἐκεῖ εἰσὶ τῷ πεπιεσμένῳ. ι διὰ τί τοῖς κεμμύσεις ξηραινόμενα τὰ σῦκα συλλεγόμενα γίνεται, ἐὰν ψυχθῇ ἐν τῷ κεμμύῳ, ἢ οὐ ἐξαιρεθέντα ψυχθῇ; ἢ ὅτι ἐν ᾧ τῷ κεμμύῳ ἐξατμίζει πᾶν τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἐξω δὲ ἀπεψυγεὶς ὁ ἀὴρ ψυχθεὶς, κωλύει τὸ ὑγρὸν ἐξιέναι καὶ συναίρεσθαι; μᾶλλον γὰρ ἐξατμίζει ἔξω δὲ τοῦ ἐξωθεν, συλλεγόν· τὰ δὲ ὑγρὰ, μαλακά. ια διὰ τί πικρὰ τὰ χρυσοῦ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ φαίνεται γλυκύτερα· οἷον τὰ βαλάνοις, ἢ μύρτα, ἢ τι τοιούτων; διὰ τὴν ἀγχόνην, ἢ εἰκότως, καὶ διὰ τὸν ἀὴρ ἀλλοιοῦν· πῶς γὰρ τὸ αὐτὸ πικρὸν τὸ ἐναντίον μᾶλλον φαίνεται· εἰ δὲ τοῦ ἐναντίου γλυκεῖ, ἀπαλλάττει πως εἰσὶν ὅτι, καὶ διὰ τὸν ἀὴρ βαπτόμενον, ὅτι τοῦ γρυσοῦ ὁ χυμὸς θερμαίνει, καὶ τὸ πόρρω αἰσθάνεται μᾶλλον ἀδίκα τὸ γλυκύ; καὶ γὰρ τὰ βαπτόμενα, πάντα ἔτεκα πεβρεγμένα τῶν γρυσοῦ, τῷ διαλαθεῖν μᾶλλον δίκαιον τὸν βαφῶν. ιβ διὰ τί τὰ γλυκέα ἥδιον δοκεῖ γλυκέα εἶναι θερμὰ ὄντα, ἢ ὅταν ψυχθῇ; πότερον ὅτι ἅμα δύο αἰσθήσεις γίνεται ἀμφοῖν· ὅτι καὶ τὸ θερμὸν ἐκκρούει τὸν ἔνδον, ἢ ὅτι καὶ τὸ γλυκὺ θερμὸν ἅμα καὶ πῦρ γίνεται τοῦ πύρ. κωλύει οὖν ὁ θερμότης. [κ] ὅτι τὸ πῦρ ἀφαιρεῖται τὰς δυνάμεις ἀπόντων, διὰ τὸ κινεῖσθαι εἶναι ἀγωνιστικὸν οὖν τὸ μεταβάλλειν τοῦ θερμὰ ὄντα· κινεῖ ψυχθέντα δὲ, ἥκιστα. ιγ διὰ τί ποτε τὰ ἄχυρα, τὰ μὲν σκληρὰ τὰ εἶναι, τὰ δὲ τὰ μαλακά, ἢ σκληρὰ ὄντα τὰ ἄχυρα θερμὰ τε καὶ ὑγρὰ ὄντα; ἢ ὅτι καὶ θερμαίνει, πάντα τὰ ἡ ὑγρὰ, τὰ ἐκεῖνα τὸν σκληρὸν ἀλγεῖν δὲ ὁ πάντα. ιδ διὰ τί τὰ σῦκα, μαλακὰ καὶ γλυκέα ὄντα, λυμαίνεται τοὺς ὀδόντας, ἢ διὰ τὴν γλισχρότητα προσπήγνυται τοῖς οὖσι, καὶ παρεμπίπτει διὰ τὸ ὀδόντων εἰς τὰ διὰ μέσου, διὰ τὸ μαλακὰ εἶναι, ἢ σῦκα τοῦ τοιοῦτο, ἀπὸ θερμὰ ὄντα; τὰ δὲ [ὄντα] ἢ διὰ τὸ συλλέγεται τῶν κεγχραμίδων, ἐν τῷ τοῦ κεφαλῆς ποιοῦσι τὰς ἐδόντας.

A

B

C

D

E

F

dulcissimæ sint, nec multifidæ, aut omnino Infissæ dulcedinem præstent? An quòd ex multifidis respiranit, euaporaúitque cum humore pars dulcedinis plurima. In iis autem, quæ infissæ coierint, humoris diluti copia est, quòd nihil ferè inde exactum fuerit. At quæ fissæ quidem, sed tamen fissura multiplici sunt, immunes vtroque isto ineōmodo extructunt. 10 Cur si ficus in furno siccantur, duriores efficiuntur, quàm si extempræ foris refrigerétur? An quoniam in furno humor totus ex nimio calore euaporatur, foris aer circunfundens humorem contrahi, emanaréque prohibet: ita enim vt leuiter euaporetur potiùs accidit. Sunt autem, quæ siccent, duratque hument, mollia. 11 Cur ab acerbis vinum, aut aqua epota dulcior sentiatur: exempli gratia, si quis glandes, aut myrta, aut tale quid ori mandauerit? An meritò ita fiat, quemadmodùm vel in cæteris agitur: omnia nanque plenius eadem apud sua contraria innotescunt. Contrariorum autem sapores oppositi fermè inter se sunt. An vt res in iis est, quæ colore inficimur: ita etiam lingua acerbis conficitur illis. meatúsque suos patefieri patitur, vt dulce subire amplius possit. Res enim quasque inficiendas humoribus quibusdam acerbis antè immergimus, vt inde affectæ inficiantur colore plenius, atque ineluibilius possint. 12 Cur dulcia, minus dulcia sentiantur calida, quàm refrigerata? Verum propterea quòd simul sensus duo existunt, id est calidi, & dulcis: itaque calidi sensus teliquum depellit, atque obfuscat. An quòd etiam succus dulcis calidus est, itaque ignis igni adiicitur: ergo calor est, qui impediat. An quòd ignis vires omnìò minuit, quia vim obtinet commutandi: calida igitur propiora mutationi sunt, refrigerata resident, sibique iterum constant. 13 Cur paleæ, fructus duros, atque inconcoctos emolliunt, in maturitatémque addúcunt, mites autem, & concoctos non putrefaciunt? An quòd palea, & calida, & attrahens est. Suo igitur calore concoquit & per vim illam attrahendi saniem omnem seuocat, atque imputridos seruat. 14 Qua de causa ficus, cùm molles, dulcéque sint, dentes offendant? An quia gingiuis sua lentitate adhærent, séque præmolles inter dentes insinuant, & putredinem per suum calorem citò conficiunt. Fortitu & ob granorum suorum duritiem dentes celeriter effatigant, cùm manducantur, conficiuntúrque.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eorum, quæ ad maris salsámque omnem aquam pertinent, Sectio vigesima tertia, cuius quæstiones 41.

CVr fluctus prealti pelagi superfrangi non soleant, sed parui tantum, & breuis? An quia parum humoris cùm fertur, discerni à spiritu facilius potest, quàm multum. 2 Cur fluctus interdum prius eueniat, quàm venti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa, partem sibi continuam ipsa compellit, itidémque deinceps vice pari, seriéque agitatur perpetua. Quamobrem cùm mare ipsum continuum sit, efficitur vt quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itáque euenit vt prima, & vltima pars simul moueantur: quod aëri nunquàm accidit: quia corpore vno continuo hic esse non potest, eò quòd multiplici vndique repulsu retorqueatur, atque conquatiatur, vt primus, validissimúque mouendi impetus refringatur, impediatúque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere, motóque difficilius est. 3 Cur nauigia onustiora in portu, quàm in alto esse videntur? Celeritús enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ, quàm minus, eniti validius potest: pauca enim oppressa onere cedit, vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit, ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, vt sursum versus compellat inferius: ergo vt in porto maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in porto videbitur: etiam mouebitur ægriùs, quàm magis immergitur, & aqua minus eniti potest. At vetò in alto res contrà vsu euenit. 4 Quam ob causam cùm aliquid in mare vndabundum, & æstuans iactum sit, vt anchora, vnda residet, & quiescit? An quòd mare ponderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cùm per directum in imum defertur, atque attrahitur, secum eòdem id trahit, quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Adhæc, cùm mare in ea spatia coit, quæ ponderi descendenti cesserint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. At cùm lineæ rectæ circulum per punctum attingat, fluctúque ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri potest vt fluctus ipsi per punctum oras vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantùm, sed etiam quòd ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit.

A Ὅτι αἰεὶ τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θαλάττιον. κγ.

Διὰ τί τὸ κῦμα οὐ δύναται ἐν τοῖς βαθέσι πολλάκις, ἀλλ' ἐν τοῖς μικροῖς ἐξ ἐλαχίστου τοῦ ὑγροῦ φερόμενον, μᾶλλον διαφέρειν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ἢ τὸ πολύ; β Διὰ τί τὰ κύματα φέρεται φανερῶς εἰς τὴν ἠϊόνα ἐξ ἀέρος κινήσεως ὅτι φύσει τὸ ἀέρος τὸ πνεῦμα τὸ θαλάττιον ὠθεῖται πρῶτον, τοῦ ὑγροῦ μὲν ἀεὶ τοῦ ἑνὸς μέρους συνεχοῦς, καὶ θαλάττου μιᾶς πληγὴ συνεχοῦς πάσης γίνεται. τὸ δὲ ἐν ἑνὶ χρόνῳ γίνεται. οὐ συμβαίνει τοῦ τε πρώτου καὶ τοῦ ἐσχάτου ἅμα κινεῖσθαι. ὁ δὲ ἀὴρ οὐ πάσχει τοῦτο, ὅτι ὀλίγον ἐστὶ καὶ πόρρω σωματικὸν, τὸ πολὺ δὲ καὶ πανταχοῦ ἀπειρούσθαι λαμβάνει, ἀφ' πολλάκις κωλύεται τὸ πρώτου καὶ πανταχόθεν κίνησις, διὰ τὸ μόγις καὶ δυσκινητότερον εἶναι αὐτοῦ. γ Διὰ τί τὰ πλοῖα γίνεται ὀλίγα μᾶλλον ἐν τῷ λιμένι, ἢ ἐν τῷ πελάγει· καὶ διὰ τί δὲ δύο ἐν τῷ πελάγει; ἀφεῖς τοῦ γῆν, ἢ ὅτι τοῖς γῆς εἰς τὴν θάλατταν; ἢ ὅτι τὸ πλεῖον ὕδωρ ἀντιτίθεται μᾶλλον ἐν τῷ ὀλίγῳ ὕδατι, διὰ τὸ κρατεῖν αὐτοῦ μᾶλλον; ἀνάγκη γὰρ τὸ ὕδωρ κάτω θεῖν. ἐὰν μὴ οὖν τὸ λεῖον, μᾶλλον δεῖν ἢ θάλατταν· ἐὰν δὲ τὸ πολύ, ἐκβάλλει καὶ ἄχθος πλεῖον δύναται. ἐὰν τὸ λυθῇ, καὶ κινήσεται γαλεπώτερον, διὰ τὸ θαλάττιον μᾶλλον, καὶ ἢ ὅσον ἀντιφέρει τὸ ὕδωρ· ἐν τῷ πελάγει δὲ, πολὺ τὰ τοῦτον ὄντα. δ Διὰ τί ὅταν τι ῥιφῇ εἰς τὴν θάλατταν κυκώμενον, εἰ μὴ ἄγκυρα, γαλήνη γίνεται; ἢ δίκτυα ἐκτείνεται ἡ θαλάττα τῷ φερομένῳ, μετὰ τοῦ ἀέρος συγκαταφέρεται· ὃς ἐπὶ θάλατταν κάτω φερόμενος, καὶ ἐν τῷ ὕδατι θάττον ἀπόδυσις, συνεπιπαρέλκει τὸ ἐν πλαγίου κινοῦν κατὰ θάλατταν· ὁ δὲ κλύδων τῆς θαλάττης, οὐκ εἰσδύεται κάτω γίνεται, ἀλλ' ὑπόπλους· εὐθὺ λέγεται, γαλήνη γίνεται. ἐν τῷ συμπεσόντι ἡ θάλαττα εἰς τὰ διαστήματα τῷ φερομένῳ, δίνην ποιεῖ. ἡ δὲ δίνη, κύκλῳ φέρεται· ἐπεὶ δὲ ἡ θαλάττα τὸ κύκλου ἔχει σημεῖον ἅπτεται, τὰ δὲ κύματα ὑπὸ θαλάσσης λεῖα φέρεται, συμβαίνει αὐτὰ τὰ ἐξωπάνου τῆς δίνης ἔχει σημεῖον ἅπτεσθαι, διὰ τε τὰ εἰρημένα, καὶ διὰ τὸν τῆς δίνης φορὰν, ἡ προσπίπτουσα ἀποδιώκει αὐτά.

ἀκύμων ἢ ὅταν τὸ κατ' αὐτὸν τόπον, γαλήνη ἐν τῇ μάλῃ ἐν αὐτῷ συμβαίνει γίνεσθαι, ὅτι συγκαταβὰς ἀὴρ τῷ ὕδατι φέρεται κάτω, κἀκεῖ ἐξαίφνης ἐν ὀλίγῳ τῷ θαλάττῃ, καὶ διὰ τὸν πνεῦμα τὸν ἐν αὐτῷ. ἡ γὰρ πνευμαλυξ, ὑγροῦ τινὸς ἀέρος κάτω δεῖ καὶ ἀναδυομένου ἐξίν. πνευμαλυξ ἢ πάντα, λεῖα καὶ γαλκυόν ἐστι. σημεῖον δὲ τοῦ εἰρηκέναι ἐστὶ μετέωρος γὰρ ἡ κῦμα τὸ ἐντὸς κάτω θαλάττα τοῦ πλοίου ἐξαίφνης μικρὸν ὑστερεῖ. ε Διὰ τί οἱ ἐν τῷ πλοίῳ δεῖται ἐν τῇ θαλάττῃ, ἐὰν μὴ κινῶσι, καὶ ἀφανῆ γίνεται, ἐὰν μὴ κινῶσι; καὶ ἐὰν κινῶσι, ἀναπλεῖν; ἢ ὅτι κινούντες τοῦ ἐν τῇ ἐκεῖ θαλάττῃ γῇ γαῖῃ, ἅμα εἰς τὴν θάλατταν καὶ ἐκεῖ ἀκολουθεῖ τῷ πνεύματος αἰεὶ· ὁμοίως δὲ καὶ καὶ τὰ φερόμενα κύκλῳ, οἱ ἐν τῷ κάτω. τοῦτο δὴ ἐστὶ δίνης. τὰ δὲ ἀεὶ μεταβάλλει ἐν τῷ πορθμῷ, πάσχει ὑφ' τοῦ διὰ τὸ ῥοῦν, γίνεται γὰρ αἱ δίνη ἐκεῖ τοῦ τόπου) καὶ καταπίπτει εἰς βυθὸν, διὰ τοῦ πάντα, ἢ ὅτι θαλάττα τε βαθεῖα καὶ γῆ ὑπόκειται μάλιστα πάντα φέρεται εἰς αὐτὸ τὸ ἐν τῷ βαθεῖ ἐξαίφνης μὴ ἐν ὀλίγῳ δὲ ἐστὶ ἀναπλεῖ ἐν τῷ κατάγειον. ὁ δὲ ἥλιος γίνεται, ὅταν πανσελήνῳ τῷ πρώτῳ, ἀπόδυσιν τοῦ τῆς θαλάσσης· ἡνίκα τῷ ὑπόγειον πνεῦμα μάλιστα ἐστὶ, ὅτιν τότε ἀπόδυσιν. ἀπόδυσιν γὰρ ἀλλήλοις τὰ βέλτιστα, πορεύεσθαι, ἀπόρ ἐν τοῖς πνεύμασι, καὶ γίνεται αἱ δίνη. φέρει γὰρ ἐλεπαῦρα ἡ ἀρχὴ τὴ ἀπόρρυσις, κἀκεῖ ἐγκρεῖ ὕδωρ. ἐπεὶ οὖν εἰς πλάγιον ἐν ἐστὶ ὁρμῇ, (ἀπόδυσις γὰρ ἐστὶ ἀλλήλοις) κάτω εἰς βάθος ἀδυσεῖται. ὥστε καὶ ὁ ἀνεμὸς ἐκεῖ τοῦ δίνης, ἀνάγκη συγκαταφέρεσθαι. διὰ ἀκάματα τὰ πλοῖα ποιεῖσθαι. ϛ Διὰ τί ἡ θάλαττα λευκοτέρα ἐν τῷ Πόντῳ, ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ; πότερον διὰ τὴν ἀνάκλασιν τῶν ἡλίου τοῦ γειοφίλου ἐκεῖ τὸ θαλάττης εἰς τὸν ἀέρα; ὅτερον γὰρ ἀεὶ τὸν Πόντον ἀέρ, πολὺ καὶ λευκός· (ὥστε καὶ τὸ θαλάττης ἐν τοιαῦτα φαίνεται) ἢ δὲ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, λαμπρὸς, διὰ τὸ μέχρι πόρρω εἶναι καθαρὸς καὶ ἡ θάλαττα αὐτοῦ ἐκεῖ, τοιαῦτα φαίνεται. ἢ ὅτι πάντα ἡ λίμνη, λευκοτέρα τῆς θαλάσσης; ὁ δὲ Πόντος, ἐκ λιμνάδης, διὰ τὸ πολλοὶ ποταμοὶ εἰς αὐτὸν ῥεῖν.

A Quod cùm itaque fluctibus pars ea vertiginosa carear, inertiò vnda, iacta anchora, residet, tranquillatúque. Adde quod aer qui cùm pondere illo delapso descendit, mox sese referens, vndámque sursum cõpellens, bullas excitat: quippe cùm bulla humore consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autem bulla lenis, serenáque est. Indicium verò, quòd vnda, quà pondus in imum corruit, submissa in cauũ paulo post resurgit, & mari circumdanti æquiparatur. 5 Cur interdum nauigia, dum cursum agunt, in mari quieto repentè absorbentur, totáque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitãs vsquam appareat? An cùm locus cauernosus tertæ subditæ mari discumpitur, simul in mare nauigia introrumpuntur, introrsúmque spiritus impetu trahuntur: cùm que impulsu pari circum vndique agitentur: deorsum ferantur necesse est. Hoc idem apud Messanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fluxus enim eo ipso vertigines, quæ in imum absorbent, tum ob eam, quam diximus, causam, tum etiam quòd mare illud præaltum est, terráque à lõginquum vsque subhiat cauernosa. Vertigines igitur cosque per vim ductitant: itáque efficitur, vt inibi fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autem ille fieri solet, cùm fluxu desistente priore, mari item fluente, flatus aduersus primo occurrit, maximéque cùm Auster. Cùm enim vndæ inuicem cursitant, inflictu præterceunt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita in mare in gyrum vertitur, quæ vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autem vnda in anfractum initio motus valido desuper irruente. Igitur cùm vndas vergere in latus non liceat, (impulsu nanque repelluntur, mutuo) compelli prorsus in imum necessarium est. Quam ob rem id quoque deferri eòdem vnà cogitur, quod vertigo comprehendit: eadémque causa est, cur etiam nauigia refimentur, repandáque deferantur, cùm denorantur à vertigine. Iam enim aliqua etecti ex toto descendisse, memoriæ proditum est. 6 Cur mare Ponti candidius, quàm Ægæi est? Vtrum propter visus refractionem factum de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassus, & albidus: itáque fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur. Ægæi verò, quoniam à longinquis vsque purus, & liquidus est, cæruleus cernitur: quocirca mare quoque aëri renitẽs, colorem eundem repræsentat. An quòd lacus omnes, quàm mare, candidiores sunt. Vtrum autem in lacus speciem propemodũ transit, eo quòd multi in eũ fluuij effundũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

neò verò mari solùm candidior lacus est, verùm etiam fluuiis. Vnde pictores flumina pallida, mare cæruleum, lacum candidum pingere non ineptè consueuerunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare facile potest: aerem versus reflectitur: è mari autem nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est, & deorsum progediens fatigatur: itaque fit vt mare nigrum esse videatur. At qui mari, quod lacum sinuat, pars dulcis per summa innatat: salsa verò in imo est. Quâ ob rem quod id penetrare aspectus nequit, sed ad lacum reflectitur, albedinem per summa ostendit. 7 Cur mare minùs quàm aqua bibi idonea frigidum est, omnésque salsi humores non vt dulces frigidi sunt? Vtrum quòd mare spissius, & corpulentius æstuale autem quodque minùs refrigerari potest: sicut etiam ampliùs incalescere aptum est, quippe quòd calorem seruare suam ob densitatem melius possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere, atque cæteræ aquæ, nõ potest: calidius autem, quod pinguius est. An quoniam multum terræ in se continet, propterea siccius est: quod autem siccius, idem calidius est. 8 Cur mare perspectius, & dilucidius est, quàm aqua potui idonea, cùm crassius sit? dulcis enim, salsa tenuior est. An tenuitas eiusdem non est, cur mare dilucidius sit, sed directi meatus id faciunt, quos tum plurimos, tum amplissimos continet: ergo illa potui idonea spissa ex tenuitate sustum partium est, salsa ampliorbus interstitiis inanit. An quia potius, & tyncerlus æstuetra enim nulla in eo permanet: arena suo pondere delapsa, in imum subsidet. At humor dulcis missus cum terrâ est, quæ interueniens facit, vt eò perturbetur.

9 Cur perflante Aquilone mare perspectius, atque transluciditius sit, quàm Austro, An quia mare, cùm serenum est, colorè trahere sibi assolet: inest enim aliquid pinguis in succo salso. Indicium, quòd die tepidiore oleosum quiddam secerni videmus. Ergo tranquillo, tepidioríque mari succus iste sua leuitate per summa panditur: quod Aquilone fieri minùs potest causa frigoris. Est autem aqua transluciditior, quàm oleum: id enim colore obducitur. Aqua verò expers coloris visu obuia, apertiorem sui præstat suspectionem.

10 Qua de causa qui mari se lauerint, oculus reflecentur, cùm mare grauius sit, quàm aqua dulcis? An quia crassius, & terrosius est: ergo cùm parum humoris habeat, meritò siccari potest celerius.

A αἱ δὲ λίμναι, διδυμοκόπτεται τῶν θαλάττων καὶ τῶν ποταμῶν. χρῶνται γὰρ οἱ γραφεῖς, τῷ μὲν ποταμοῖς, λευκοῖς τὴν θάλατταν, ποιοῦντες. ὅτι διὰ μὲν τὸ ποταμοῖς, διήκει τὴν ὄψιν καὶ οὐκ ἀνακλᾶται πρὸς τὸν ἀέρα· διὰ δὲ τὴν θάλατταν, οὐ, οὐ· ἀλλ' ἀνακλᾶται, διὰ τὸ μὴ λεῖος εἶναι τὸ ὕδωρ· κάτω δὲ ἀποκάμνει βαδίζουσα· διὸ μέλαινα φαίνεται. ὃ δὲ τοῖς λιμνάζουσι, ὅσπερ τῶν ποτάμων, κάτω δὲ τὸ ἀνωμαλὲς, οὐ διίκνεται, διὰ ἀνακλᾶται πρὸς τὴν ἀυγὴν· διὸ φαίνεται λευκὸν ὑπὸ φύσεως αὐτοῦ. 7 Διὰ τί ἡ θάλαττα, τῶν ποτίμων ὕδατι ἐστὶν ψυχρὰ καὶ τὰ ἁλυκὰ, πάντ' γλυκέα; πότερον ὅτι πυκνότερον ἡ θάλαττα, καὶ μᾶλλον σύμμετρα τὰ τοιαῦτα, ἢ ἧττον ψύχεται, ἀνάγκη καὶ θερμαίνεσθαι μᾶλλον. συστατικὸν γὰρ τῶν θερμῶν διὰ τὴν πυκνότητα. ἢ ὅτι λεπτοτέρα ἡ θάλαττα διὸ καὶ οὐ σβέννυσι τὴν φλόγα ἐμείνε δὲ ὅτι τὸ δεῖνα. τὸ δὲ λεπτοτέρον, θερμότερον. ἢ ὅτι πλεῖστον ἔχει· ἀεὶ ξηρότερον, τὸ δὲ ξηρότερον, θερμότερον. 8 Διὰ τί ἡ θάλαττα διυλοποιεῖται τῶν ποτίμων, τῷ λεπτοτέρα οὖσα; λεπτότερον γὰρ τὸ τοῦ ποτίμου τῶν ὑγρῶν. ἢ οὐ τὸ λεπτὸν αἴτιον, ἀλλ' διὰ τὸ πόρους πλείους καὶ μείζους εἶναι τὸ μὲν ποτίμου πάνυ, πυκνοὺς διὰ λεπτομέρειαν· τὸ δὲ ἁλμυροῦ, μεγάλους ἔχει τὰ διάκενα· ὅτι καθαρώτερον ἡ θάλαττα; γῆ μὲν γὰρ ὡς ἔστι. ἡ δὲ ἄμμος, βαρεῖα οὖσα, ὑφίσταται ἡ κίνησις, γενομένη. αὐτὴ δὲ, ἐν τῷ μετὰ φορᾶς, ἀκόλουθος τοῦ ὑγροῦ. 9 Διὰ τί ἐν τοῖς βορείοις διυλοποιεῖται ἡ θάλαττα, ἢ ἐν τοῖς νοτίοις; ἢ ὅτι ἐν τῷ γαλήνῃ χρῶμα ἔχει ἡ θάλαττα; λεπτὸν γὰρ ἔνεστιν ἐν τῷ ἁλμυρῷ χυμῷ. σημεῖον δὲ ἐκκρίνεται γὰρ ἔλαιον ἐν τοῖς ἁλσί. διόπερ οὖν οὕτω ἡ ἀλεκτοτέρα τῶν θαλάττων διὰ κουφότητα, ἐπιπολαζεῖ οἷον ἐλαίου χρῶμα. τοῖς δὲ βορείοις, ἧττον, διὰ [τὸ] ψύχος. ἔστι δὲ τὸ ὕδωρ διυλοποιέστερον τοῦ ἐλαίου. τὸ γὰρ ἔλαιον, χρῶμα ἔχει· τὸ δὲ ὕδωρ, ἄχρων παρεμφαίνει, σαφεστέρας ποιεῖ τὴν ἐμφασιν.

1 Διὰ τί λυσιτελοῦσι τῇ θαλάττῃ, ὅσοι ἐξηρανθῶσι, βαρυτέρα οὖσα τῶν ποτίμων; ἢ ὅτι πυκνοτέρα ἡ θάλαττα ἢ γλυκεῖα; ἡ θάλαττα, ἀλλὰ οὖν τὸ ὑγρὸν, ἐξηρανθῶσι ποιεῖ τὴν ἐμφασιν.

ια Διὰ τί τὰ κύματα ἀκμάζει; ἢ ὅτι συμβαίνει τῶν πνευμάτων ἐπιφαίνεσθαι τὸ πνεῦμα, πολλάκις ἀέρος· διὰ τὸ ἀεὶ φερομένου, γίνεται; φερομένου δὲ οὐ συνεχοῦς· πρὸς τὸν τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἀφῄρημένον. τὸ μὲν δὲ φερόμενον, οὐ τοῦ φερομένου ἀεὶ ἐστὶ. δηλοῖ δὲ καὶ τὸ φύσιν, καὶ ἀθρόον πυκνότητα ἔχουσι, καὶ ἀπεμαρανθέντα οὐκ ἔτι, ὅταν ἤδη τὸ φερομένου παρῇ, ἐπὶ ἄξει καὶ τὸ κινοῦν· ἀφῄρημένον γὰρ τοῦ πνεῖ. 12 Διὰ τί τὸ κῦμα φερόμενον τῶν πνευμάτων; ἢ ὅτι οὐχ ἅμα πνεῖ τὸ πνεῦμα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ θάλαττα κινοῦντου, ἀλλ' ὕστερον ἡ θάλαττα, τὸ δίκτυον τὸ κινῆσαν πνεῦμα φθάνουσα, ὅσον τὸ γλυκὺ ἀδύνατον. ὅτι οὐ φέρεται τὸ κῦμα πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ μὴ, λαθόντες τὸ δέ, οὐ. ἢ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅμα πνεῖ; ἀλλ' ὅσον ἡ ἀρχὴ φέρεται; ἅμα δὲ πνεῖ, καὶ τῶν πλησίον θάλαττα κινεῖ· ὥστε τὸ ἡ τῶν ἐγγύθεν καὶ οὕτως αἱ ἐνδέχεται φέρεσθαι τὸ κῦμα ἀκόλουθον. οὐδὲ γὰρ τοῦ θαλάσσης, καὶ οὐχ ὑπὸ τοῦ πνεῦμα τὸ κίνησις ἡ θάλαττα τῶν ἀέρος, ἢ τῆς θαλάττης. 13 Διὰ τί ἐν τῇ θαλάττῃ μᾶλλον νεῖ ἀνώμαλα, ἢ ἐν τοῖς ποταμοῖς; ἢ ὅτι ἐν τοῖς ἀεὶ ὑπόκειται ἐν τῷ ὕδατι νεῖ; ἐν δὲ τῷ σώματι ἀνάγκη μᾶλλον ἀναφέρεσθαι. σωματικὸν δέ ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῷ ποτίμου. πυκνότερον γὰρ ὄντ, καὶ μᾶλλον ἀντιρρέει ἀνωμάλῳ. 14 Διὰ τί πολὺ ἐν τῇ θαλάττῃ πλείω χρόνον διατελεῖ ἀνώμενος, ἢ ἐν τῷ ποτιμῷ, ἢ διότι τὸ ποτίμου ὕδωρ λιπὸν ὄντ, μᾶλλον οὐ παρεισδύεται, πάγεν. 15 Διὰ τί ἐν μὲν θάλαττα κρίνει, τὸ δὲ ὕδωρ, εἰ, ἢ κρίνει μὲν κρίνεται, ἢ δὲ θάλαττα. ἧττον σβέννυσι τὸ πῦρ, διὰ τὸ λεπτοτέρον εἶναι; πολὺ δὲ ἐν λεπτοτέρον· δοκεῖ γὰρ τῷ ἁλῶν ἔλαιον ἀφαιρεῖσθαι. ἢ καὶ ἥδιον ἀνώμενα εἰ πόρον ἀμύνεται τῷ πυρί, διὰ τὸ παχύτερον εἶναι, καὶ μᾶλλον γε δὴ, ἢ ἐν καὶ τῷ ἁλῶν ἐν παρόντων, ὥστε οὖν τὸ ξηρὸν τὸ ὑγρὸν ἧττον σβέννυσι, καὶ τὸ ξηρὸν μᾶλλον κατὰ λόγον κρουσιν ὄντ, καὶ ἧττον ἐνέρου μᾶλλον, τοῦ ἐγγυτέρω τῷ θερμῷ εἶναι, τὸ ξηρότερον δὲ τῇ θαλάττῃ· ἅμα τε δὲ ταῦτα μᾶλλον ὑπάρχει. 16 Διὰ τί δοκεῖ μὴν τῆς θαλάσσης ἐν ἀκαστοτέρῳ τὸ ὑγρὸν, ὅτι δὲ τῷ πυκνῷ, ἢ ἐν ἡ μὴν θάλαττα ἔχει ἐν ἀκαστοτέρῳ τὸ ὑγρὸν, ἢ μὴν ὑγρὸν τῆς θαλάττης αὐτῆς, εἰς πολὺ τῶν ἐν τοῖς

A 11 Cur fluctus ventum præ se omnes ferant? An quia flatus futuri indices sunt: flatus enim impulsus aëris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit, mox autem hinc aërem propellit, factâque altera densitate elanguescit: quare cum hoc propulsum iam adest, propellens quoque illud venturum esse palàm fit: facit enim id ipsum cùm incipit. 12 Cur fluctus antè quàm flatus, erumpit? An quia B non simul flatus desistit, & mare vndabundum sedatur: sed mare postea cessat. Ideò fieri potest, vt qui mouerit spiritus, antè occidat, quàm sensui obuius sit: itaque non fluctus spiritu prior est, sed ille later, hic patet. An flatus non vndique simul spirat, sed primùm vnde exortus sit: simul autem spirat, & mare sibi proximum agitat, quod exitum subinde proximum mouet: atque ita fieri potest, vt fluctus flatum possit anteire. Motus enim ille veloC cior à mari, non à flatu principium ducit.

13 Cur in mari melius, quàm fluuiis natare possumus? An quòd qui natat, sedulo aquæ adnitendo natat: adniti autem firmiùs ad id possumus, quod corpulentius est: at aqua marina, fluuiali corpulentior est: crassior enim, & ad renitendum validior. 14 Quam ob causam demersi in mare plus temporis valeãt tolerare, quàm in fluuio? An quia fluuialis humor tenuior. Subiens igitur copiosius strangulat. 15 Cur mare deuri potest, aqua non potest? An & aqua deuritur: sed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguius est, cuius rei indicium oleum facit, quod ex sale deptomi potest. An etiam meatus maris minùs congruant igni, vt qui crassiores sint, & eò magis, quòd salis ratio non deest. Vt igitur quod siccum est, minus extinguere, quàm quod humidum, potest, ita etiam quòd ampliùs siccum est, idem ex ratione vrentius esse debet, & alterum magis altero: quò enim siccius, eò calidius est: mari autem isthæc ambo inesse plenius palam est. 16 Quâ ob causam manè aura frigida de mari non spirat, de fluminibus spirat? An quoniam mare locis patulis, spatiosíque dilatatur, flumina angustissimis concludunt. Aura igitur maris per multa, vastáque spatia dispalata redditur imbecillis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fluminum autem vniuersa extinguitur: itaque amplius valet, & frigidiuscula meritò occurrere potest. An causa non in eo est, sed vt flumina sua natura frigida sunt, sic mare nec frigidum, neque calidum est: aura autem, omnisque respiratio, humore vel calescente, vel frigescente excuti solet. Vtrum enim ex his fuerit, humor accescit, quo accescente, aer, qui inde ortus spirat, aura est: qui si à frigidis proficiscitur, frigidus meritò spirat: si à valde calidis, citò refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est: itaque nec frigidum esse id potest, quod ex eo respirat, cùm scilicet mare frigidum ipsum non sit, nec citò refrigeratur, quia calidum valde non est. 17 Cur fluctus altioris pelagi tardius desistant, quàm breuioris? An quia res omnis serius ex motione multa, quàm pauca requiescit: æstus autem magni pelagi amplior, quàm parui est: ergo nihil re merè agitur, si tardius quietatur. 18 Cur aqua salsa frigida bibi non potest, calida, refrigeratáve, postquàm calfacta est, melius potest? An propterea quòd de contrario in contrarium res quæque mutari solita est. Aqua autem salsa dulci opposita est: & cùm calescit, portio salsi decoquitur: cùm refrigeratur, in imum defertur, & subsidet. 19 Cur aquæ politæ propter mare, dulces magna ex parte, non salsæ comperiuntur? An quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autem id melius potest, quod mari propius situ est.

20 Cur aqua salsa profluere nequeat? An quia stabile, quod graue est. Salsa autem aqua grauis est, quapropter calidæ tantumummodo ex salsis profluere possunt: habent enim sibi leuitatem, quæ pondus salsuginis superat: calidum nanque, leuius est. Adde quòd aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt. Itaque quantum crassius, & grauius est, id assiduè magis, magisque defertur, & subsidet: quantum leuius, atque syncerius, id seiunctior, & profluit. Vt enim salsum graue, ita dulce leue est: atque ita efficitur vt sint dulces, quæ profluunt. Hæc eadem causa est, & cur aqua salsa, cùm mouetur, mutatúrque, dulcior fiat: leuior enim per motum, atque syncerior redditur.

21 Cur si quis in Africa propter mare

ἁλμυρὸν, βαρὺ· τὸ δὲ γλυκὺ, κοῦφον. διὸ καὶ ἐξ ἀρχῆς γλυκέα τὰ νοτίζοντα. τὸ δὲ ἀυτὸ αἴτιόν ἐστι, καὶ διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ κινούμενον καὶ μετακιθὲν, γλυκύτερον γίνεται· κουφότερον γὰρ καὶ ἀδιαιρετώτερον διὰ τὴν κίνησιν γίνεται. 22 Διὰ τί ἐν τῇ Δικίῳ ἐὰν ἀρύξῃς τὴν θάλατ-

τὴν θάλατταν, τὸ πρῶτον πότιμον, εἶθ' ἁλμυρὸν γίνεται πολύ· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τόποις, οὐδὲν τοιοῦτο; πότερον ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀρθὲν, [τὸ] ἐκ τῆς γῆς ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὸ πεπαιμένον ἐκεῖ τῆς γῆς ἐστι· ὅταν δὲ χρονισθῇ, καὶ διάκαιρα πορευθῇ, διὰ τὸ πεφυσῆσθαι εἶθ, [τὸ] πολὺ ὕδωρ, διὰ τὸ μὴ ἐξορμᾶν ἐκεῖ τὸ πόνον. 23 Διὰ τί οὐ ἁλὸς διαίνεται τὴν ἁλμυρὸν ὕδωρ, καὶ τὸ πότιμον; ἢ διότι τὸ ἀφ' ὑγροῦ θερμοῦ εἰσιόντος διαιρεῖσθαι ἐστι, τὸ δὲ τοῦ ὑγροῦ θερμοῦ εἰσιόντος, [οὐ τέμνει δὲ τὸ ὅλως μὴ διακάρμα εἰσιόντα,] ἢ τὰ ἀυτῶν, ὅτι καὶ διγχάνει. μάλιστα δὲ τέμνει τὰ φαίνοντα διεξιόντα· τὰ δ' ἀθέρμα βιαζόμενα, τοῦτο τέμνει· ἐκ μικροῦ· ἐκ εἰσέρχεται δὲ τὰ λίαν μεγαλομερῆ· ὑπάρχει γὰρ οὐδὲν πόρον.

τὰ δὲ μικρομερέστερα, διέρχεται τὸ φαινόμενα· ἔστι δὲ τὸ ἀφ' πότιμον, λευκὸν· τὸ δὲ ἁλμυρὸν, μελανόν· ὅτι τὸ μὲν, ἐφέλκει διὰ τῶν λεπτοτάτων ὑμένων, μάλιστα τέμνει· τὸ δὲ, εἰσέρχεται μόλις, ὅτι τὸ δὲ καὶ διὰ τὸ μεγαλομερέστερον ἐστὶ, διωρεῖ καὶ βιάζεται διὰ τοῦτο. 24 Διὰ τί τὸ ὕδωρ ὅτι φαίνεται λευκὸν ἐκ κενοῦ, εἰ καὶ ἐν φέλκει; διὸ καὶ Ὅμηρος, κῦμα φάος φασὶ τὸ πελάγεος, μελανέος δὲ τε πόντου· ὧν ἀυτῶν. ἢ διὰ δύο αἰτίας; ἐγγύθεν μὲν τοῦ ὀφθῆναι οὐδὲν, διὰ τὸ δίδοναι τοῦ ὕδατος μᾶλλον ἀφεγγοῦς τὸ κινουμένου ἢ, μὴ δι' ὀλιγοστοῦ· τὸ δὲ διαφανὲς, λευκὸν φαίνεται. (δὶ οὐ γὰρ μὴ διέρχεται ἢ ὀλίγον, μέλαν φανεῖν ἔοικε). δὶ ὁ καὶ ὁ αἰὴρ πόρρωθεν μέλας φαίνεται· ἢ ἐγγὺς, λευκός. καὶ θαλάττης τὸ μὲν ἐγγὺς, λευκὸν· τὸ δὲ πόρρωθεν, κυανοῦν καὶ μέλαν) πόρρωθεν δὲ, κινουμένου που τοῦ ὕδατος, καὶ τῷ θαλάττῃ ἀέρος τοῦ ἐκεῖ ἔχει, ἐὰν ἀνάμιξ πρὸς τὸ φῶς κινουμένου ἢ, μὴ διαφανὲς. καὶ διὰ τί ἐν τοῖς βαθέσι πελάγεσι τὸ εὔχρων ἐν βεβαιοῖ, μᾶλλ' ἐν τοῖς μικροῖς; πότερον ὅτι τὸ μικρὸν φερόμενον ὕδωρ, ὑπὸ τοῦ ἀέρος μᾶλλον, ἢ τὸ πολὺ; διὸ θραύεται πολὺ μᾶλλον, ἐν μὲν οὖν τῷ βάθει, πολὺ τὸ κινούμενον ἐν ἢ τῷ βραχεῖ, ὀλίγον. 25 Διὰ τί οἱ ὠρεῖς τὸν πόνον, ἀλυκώτερα τὰ ὕδατα ἔχουσι; ἢ διὰ τὸ ἢ θαλάττας ἔνεστι τὸν ἀθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ χιῶν, κεραίνεται;

A ὥστε ἔτι ἀδιαιρέτ) ὁ ἢ ὑπὸ τῶν ποταμῶν, ἀθροῦν φέρεται, καὶ μᾶλλον ἐκεῖ· διὸ ἐν πολλοῖς εἰκότως φαίνεται ψυχρά. ἢ οὐ τοῦτο ἔστι αἴτιον, ἀλλ' οἱ μὲν ποταμοὶ, ψυχροί εἰσι· ὁ ἢ θάλαττα, οὔτε θερμὸ οὔτε ψυχρὸ γίγνεται ἢ ὑπὸ ὕδατος καὶ ἀέρος ἀπὸ, θερμαινομένου ἢ ψυχομένου ἢ ὀργῆς. ἀνάγκη γὰρ εἰ τοῦτο πάσχει, ἐξαιρεῖσθαι. ἐξαιρεῖται ἢ τὸ ὕδατος.

B ὁ ἀὴρ ὁ γινόμενος φέρεται· ἢ ἔστι αὔρα. τὸ μὲν οὖν ὑπὸ τῆς ψυχρᾶς, [ψυχρὸ,] εἰκότως ὀξυπνεῖ· τὸ δὲ ὑπὸ τῆς σφόδρα θερμῆς ὀξυπνέον, ψύχει καὶ γίγνεται ψυχρὸ. οὐ μὲν οὖν ποταμοὶ ἄκραντες ψυχροὶ εἰσιν τῆς αὔρας· ἢ δὲ θάλαττα, οὔτε ψυχρὸ, οὔτε θερμὸ σφόδρα ἐστὶν. οὔτε οὖν τὸ ὀξυπνέον ψυχρὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστι. διὰ τὸ μὴ ψυχρὸ ἢ· οὐδὲ

C τὸ ψύχειν ταχὺ, διὰ τὸ μὴ θερμὸ ἢ σφόδρα. 26 Διὰ τί ἐν τοῖς μείζοσι πελάγεσι βαθύτερον καθίσταται κύμα, ἢ ἐν τοῖς βραχέσι; ἢ ὅτι ἐν τοῖς πολλοῖς ὑπάρχοντος βαθύτερον καθίσταται πᾶν, διὰ τὸ ὀλιγοστεῖν ἢ τοῖς μεγάλοις πολλὰ σε, μόριον ἢ ἄμμωνος γίνεται, ἢ ἐν τοῖς βραχέσι. εἰδὲ ἐκεῖ ἀγῶνα, τὸ [πολὺ] βαθύτερον καὶ

D τεθεῖναι. 27 Διὰ τί τὸ ἡμιωβὲς ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν, εὐθὺς πότιμον θερμαινόμενον ἢ, μᾶλλον γίνεται πότιμον, καὶ θερμὸν· ἢ δὲ, καὶ ὑπερβάλλοντος διὰ τὸ ἐν τῷ ἐναντίῳ ὑπὸ τὸ ἐναντίον πάθος μεταβάλλει· ἔστι ἢ τὸ πότιμον τὸ ἡμιωβὲς κατακαθίζον· καὶ θερμαινομένου ὑφίσταται τὸ ἡμιωβὲς. ψυχρανθὲν δὲ, ἀφίστατο. 28 Διὰ τί τὸ ὀφὲ τῷ θαλάττῳ τὸ βάτραχοι ὕδατα, γλυκεῖα [ὕδατα,] ἀλλ' οὐχ ἡμιωβὲς; ἢ διὰ τὸ πεπαιώτερα διαθυμίαμα γίνεσθαι; διαθεῖ δὲ τὸ ἐν γῇ θερμὸν τὸ θαλάττης μᾶλλον. 29 Διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ ἐν ὑπόγειον ὄντι; ἢ ὅτι τὸ ἀφ' βαθὺ πότιμον· τὸ ἢ ἁλμυρὸν, θαρὺ, διὰ τὸ θερμὸ μόνα τῷ ἁλμυρῷ ὑδάτων ὑπόγειον ἐστι. ἔχει γὰρ κουφότητα ἐν αὐτοῖς, ἢ κρατεῖ ἢ κῦρος τοῦ ἁλμυρίδος βαρύτητος. τὸ γὰρ θερμὸν κουφότερόν ἐστι. ἔτι τὸ ἀφ' ὑπόγειον διαθεῖ

E διὰ τῆς γῆς· διαθυμιᾶται ἢ ἀεὶ μάλιστα ὑφίσταται τὸ παχύτατον καὶ βαρύτατον· διακρίνεται ἢ τὸ καθαρὸν καὶ καθαρόν. ἔστι γὰρ τὸ ἀφ' ἁλμυρὸν γλυκεῖα τὰ ὑπόγειον. τὸ δὲ ἀυτὸ αἴτιόν ἐστι, καὶ διὰ τί τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ κινούμενον καὶ μετακιθὲν, γλυκύτερον γίνεται· κουφότερον γὰρ καὶ ἀδιαιρετώτερον διὰ τὴν κίνησιν γίνεται. 30 Διὰ τί ἐν τῇ Δικίῳ ἐὰν ὀρύξῃς τὸν πόν-

A infuderit, aquam principiò dulcem, post breui salsam eandem comperiet, cùm cæteris in locis minus id ipsum eueniat? An prima loci illius aqua concocta sub terra est, quæ cùm diutius manserit, salsior à mari transmisso efficitur, vt quæ nuper constitit: cæteris autem locis aqua vel nulla est, vel plurima, nulla prohibente siccitate, est. 22 Cur sal eliquari ocyus aqua salsa, quàm dulci, possit? An quòd eliquari non aliud est, nisi ab humore, calorève subeunte resolui, & dirimi, ita vt liquidum fit: eliquare autem nequeunt, quæ vel subite omnino non possunt, vel quæ ita subeunt, vt tangere nequeant. Vix illa verò eliquant, quæ facilè transmeant, contrà, celeriùs dirimunt, quæ per vim se intrudunt. Subite autem nequeunt, quæ ampliùs admodum partibus constant, quippe quæ meatus rei subeundæ excedant: contrà, quæ minutioribus constant, transeunt sine tactione. Aqui vt dulcis aqua tenuior, ita salsa crassior est: ergo altera sua tenuitate facilè penetrans vix liquefacit, altera subit quidem, sed minus propter suarum partium magnitudinem: itaque cogere, & proinde dirimere celeriùs potest. 23 Cur aqua minùs candeat, si moueatur? quod vel maris æstu inspici potest. Vnde Homerus,

Flatu seriente, inquit, *& flatu nigrescit*
Pontus eadem.

An duabus de causis? An si ex propinquo contemnor, causa est, quò visio magis transmeat, aqua manente, quàm mouente: eripitur nàque trames omnis directus, cùm mouetur. Candidum autem id esse videtur, quod perspectum, atque perlucidum est. Per quod enim visus transire nequeat, id atrum esse affirmant. Quamobrem aerem quoque nigrum è longinquo, candidum è propinquo videmus: & maris, vt quod propè adest, candidum: ita quod procul, cæruleum, & nigrum: sed si è longinquo spectatur, causa est motus quidam, quo aspectus mouetur, cùm se ad elongatiora deducit. Quinetiam, cùm aqua quiescit, aspectus vniuersus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cùm illa mouetur. 24 Cur fluctus præalti pelagi nequeant superfrigi, quemadmodum parui? An quoniam aqua parua distrahi ab aere magis potest, quàm multa, propterea percussa facilius frangitur. Atqui in alto multa, in breui pauca est, quæ in fluctus cõpellitur. 25 Cur loca Austrum versum spectãtia aquas cõtinent salsiores? An pro-

B cum sub Austro interrumpit, dulces cum salsis miscentur

Universidad de Deusto
Biblioteca

26 Cur aqua falsa vino dulci magis quàm austero, supernatat? Vtrum quòd dulce plus terræ continet, sicuti vua passa. An quia grauius, & lentius dulce est, itaque minus miscetur, immistúmque residet, atque innatat. 27 Sed cur omnino possit innatare, cùm terrena sit? nanque delatio huius deorsum est. Vtrum propter calorē modo salis excremento nanque per summa erumpenti res similis est. An alia causa sit, nam si non propterea ita fiet, vel dul el innatare minus incredibile erit calidissimum enim est. 28 Cur fluctus ante interdum veniant quàm venti? An ea de causa, qua etiam postea desistunt. Primus etenim flatus prius quasi languescit, quàm fluctus ille impulsus: deuenit autem in terram, non ea vnda, quæ prima impulsa est, sed id vice pari subinde impellitur, quod proximum deinceps exceperit. 29 Cur litora fluctuosiora solida sæpe efficiatur, adeò vt planè pauimenta videantur: & vt solida sint, quę frequentia fluctuum concalluerunt, ita pars remotior soluta sit admodum, & cedens? An propterea, quòd fluctus arenam non minutissimam, sed maiusculam procul eiicit, vt & manus nō quod minimum est, id maximè longè iacere potest. Tum etiam cùm permulta, & varia promiscuè conquatiantur, versentúrque, pars minimorum interlapsa ipsi fit, atque consolidatimox fluctus residentis motio nihil propterea protrudit, sed opprimit. pauimentáque: ergo quòd exigua procul exilire non queunt, incidit vt ex paruulis moles conuomenturur, quæ quoniam motu frequenti agitatum est, continua redditur, arena scilicet interlapsante præcenui, dum compages contentionē perpetua consistat, cū fluctu vltimo pauimentatur, & humor leniter, sensimque iterērā conglutinet. At pars sepofita oræ arida, disgregatur, & finditur: lapillis etiam constat maiusculis, minūsq. complanata est.

30 Cur superius mare, salsius, & calidius sit, quàm inferius: & puteis quoq. potu idoneis pars superna salsior sit, quàm ima? quanquā esse è cōtrario debuit, grauius enim, quod salsum est. An quia Sol, & aër partē humorū leuissimā assiduè detrahūt dulcissimū autē, quod leuissimū est, potissimūmq. de propioribus loris hauriunt. Et maris igitur, & aquarū dulciū summa, vis Solis exercet: itaque salsius id esse necesse est, quod his residuum exiat, vnde humor dulcis exactus est, quā vnde nihil, vel minus ablit: propterea calidior quoque pars eadē superior est: salsum.n. quàm dulce,

A κς Διὰ τί τὸ ὕδατον τὸ ἁλμυρὸν ὄντ' τοῦ γλυκεῖ οἴνῳ ἐπιπολάζει μᾶλλον, ἢ ὅτι τοῦ ἀυστηροῦ; πότερον ὅτι μᾶλλον ἐχῇ γλῶ ὁ γλυκεῖ, ὡς ἀφ' ἡ ἀραιᾶς, ἢ ὅτι βαρύτερος ἢ λεπτότερος ὁ γλυκεῖ; ἀλλ' ὅ τοῦτο μέγιστον· μαγνύμενος ἢ, ἰφίσταται. κζ Διὰ τί ὅλως ἐφίσταται χωρὶς ὅτι ἐν γῇ εἰκεῖν ἐστι πάντα; πότερον ὅτι μᾶλλον ἔχει γλῶ ὁ γλυκεῖς, ἢ διὰ τὴν θερμότητα, καθάπερ εἰ ἄλλος ἔμοιγε γὰ ἐξανθήματα. ἢ δὶ δοῖν αἰτίαι, ἢ οὐ, διὰ τὸ τῶν καὶ ἐπὶ τοῦ γλυκεῖ μᾶλλον, ὡς ἀλλοῖον θερμότητος γαῖ. κη Διὰ τί τὰ εὐθὺ πνεύματα πρότερον φανεῖ ἀέλιος τοῦ πνεύματος ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνέμου; ἢ ὅτι καὶ τελευτᾷ ὕστερον; τὸ γὰ πρῶτον πνεῦμα ὁ πνεῖ πρὸς ἀναβάλλει τῶ ἀνέμου κύματος ἀφεστῶτα δὶ ὡς ἀεὶ τὸ ὑστερον ἀνάδοχον, ἀλλ' ἀεὶ ἀέρα γίνεται τὸ ἐγκείμενον.

C κθ Διὰ τί ἡ κυματωδέστερα γαῖ, ἐφίστῃ γίνεται πολλάκις οὖσα ἐφέδρα, καὶ ἡ ἐπὶ κυματώδεις γᾶ, ἐγείρα ἢ ἀποδοῦν, χαλῶσα; ἢ ὅτι ἡ μεταβ ἄμμος τὸ πάρωθεν ἐκβλήτου ἐστὶ τὸ κύματος, ἢ ἡ μείζων μᾶλλον, ὡς ἀφ' καὶ τὸ χρεῖ βάλλεται πάντα, τὸ ἐλάχιστον μάλιστα διαπίπτει. ἔστι πολλὰ κυκωμένων, τὰ ἐλάχιστα ἐμπίπτει, συνεπιπίπτῃ τῶ κύματος, λεπτότερα κίνησις ἐλαφρίζει, κινεῖ δὶ ὡς ἔτι. διὰ μὴ τὸ τὰ μακρότερα μὰ πάρω διαλύεται δέν, ἐκ μικρῶν σφόδρα σωτῆρ διὰ ἢ τὸ πολλάκις κινεῖσθαι, σωρὸς γίνεται πεπυκνῶσις ἄμμου, ὥστε καὶ συναμμάσθαι. διὰ δὶ τὸ ὦμα τὸ τελευταῖον ἐλαφρίζεται, ἢ ἐπέρα ὄχθη συγκαλῶ δὶ πέρα, ἕκαστα τὸ οὖσα, διέρχεται, ἢ ἐκ μείζονος ἔχει λιθῶν, ἢ ἀνάβασις. λ Διὰ τί τὸ θαλάσσης τὰ ἄνω τῶ ἐν τῷ βάθῃ ἁλμυρώτερα ἢ θερμότερα ἐστὶ ἐν τῷ βάθῃ ἁλμυρώτερα ἢ θερμότερα ἐστὶ; ἐν τῷ φρέατα δὶ καὶ ἐν τῶν πόταμοῖς τὸ ὑπὸ τὸ ἁλμυρὸν ἐστὶ γλυκεῖ ἢ ἐν τῷ βάθει ἁλμυρώτερον ἔχει τοῦ ὕδατος, τὰ δὶ πρὸς τὸ γῆ γλυκύτερα ἐστὶ ἔχει; ἢ διὰ τὸ ἀντίθετα μᾶλλον ἔχει, καὶ οὐ ἡμῖν γλυκεῖα. πόθεν δ' ἄνω, ὅτι βαρὺ ἐν τὸ ἁλμυρὸν, φέρεται μᾶλλον εἰς βάθος.

λβ Διὰ τί ἡ θαλάσσα μένει τῶ ὑδάτων κρείττω τὰ δὶ σάπιμα καὶ φαύλα, οὐ; πότερον ὅτι ἐν γλῶ πολλοῦ ἔχει; ἀκόλουθα δὶ τὰ ἄλλα. ἢ διὰ λεπτομερέστερα δὶ τὸ ἐν τοῖς ἀλλοῖς ὑφεστάμενον ἔλαιον. λδ Διὰ τί ἐν ταῖς λίμνοις ἄμμος οὐ γίνεται, ἢ θῖνα ἢ C ἐν τῷ θαλάττῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς; ἢ ὅτι ἐν τῷ θαλάττῃ πέτρα γίνεται καὶ ἡ γῆ ἐκείκαστα μάλιστα; ἢ δὶ ἄμμος ἐστὶ πεφαλμένα λίθοις εἰς μικρῷ ἢ ἐλάχιστα μόρια φθείρεται δὶ, διὰ τὴν πολλὴν τῶ κυμάτων, ἐν ἢ ταῖς λίμνοις, οὐ γίνεται ὁμοίως πέτρα κατεφρεῖ, οὐδὲ θρυοῦ ἢ ἁμίαν, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι κύματα ἐμείαν. ἐν δὶ τοῖς ποταμοῖς μᾶλλον, ὅτι τὴν ὑφ' ὕλῶ κατεφρεῖ, τοῖς ἢ πόλλοις θραύεται. λε Διὰ τί ὅταν ἀλίμνη ἢ κοπάσῃ ἢ ξηρὰ γένῃται, ὑπακάνθη ὁ ἄπτος ἐν τῷ πολίῳ μᾶλλον; πότερον ὅτι τὸ ὑγρὸν τὸ ἐν τῇ λίμνῃ ἀπαιμάζει τῷ ἀτμίδι θερμαίνει τὸν ἀέρα ὥστε ἐλάττοις ἢ ἀδυνατέρας τοῦ πάχνης ποιεῖ, ἢ ἐν τοῖς κοίλοις ἢ πωγωνιάδεσι πάντοις ἢ ἐν τῇ γῇ (ἀεὶ ἀφ' λέγεται) τὰ ὑγρὰ ἀέρα, ἢ κατεπάνω ἐκεῖ ἐμβάλλει ἐξηρὰ ὀυῶ ὄντος τῆς λίμνης, διὰ πλείστου τόπου ἢ ψυχρότερος πλείων πνεῖ πνεῖ, πάλιν ἢ ὑπακάνθη μᾶλλον. ἐν δὶ ταῖς τοιαύταις χώραις τὰ ὑγρὰ κάτω θεῖ γίνεται, ὥς ἀφ' καὶ ἐκεῖ. κάτω ὁ γὰ θερμὸ τῶ χειμῶνος· διὰ διὰ τὸ ἔρυγον ἔχῃ, κατέλιπεν τὸ ὑπόπτοκῶς θερμὸν τὸ ἐν τῷ ἔρ. τὸ γὰ ὑγρὸν, οὐδὲ οὔτω πάγῳ ὄζει ὥστε μὴ ὑφ' ἡ θεῖν, διὰ τὴν ἀκόλουθον θερμότητα ἐν τοῖς ὑγροῖς, οὕτω οὔτως ὀλίγον ὥστε μηδὲν ἐ ἐκείνῳ, διὰ τὸ διαφέρειν ἢ ἡ γῆ. ἐξ ἀναῦ ἢ τὸ ἐπιλαμπῆ τὸ ἐλάττοις ἐκεῖ κρυμοῦ ἐκεῖ πεπαγῶς ἀκεῖ. λε Διὰ τί ἡ ἐπιλαμπῆ τὸ ἐλάττοις καὶ πεφθότερα ἢ ὅτι ἐν τῷ θαλάττῃ πλείστοι εἰ χαμαιλεῖ γὰ τὸ ἁλμυρὸν

ἢ ἢ καὶ φασί τινες, ἢ Ἡρακλειτίζοντες, ἐκ μὴ τῶ ποτίμου ξηρανθέντος καὶ πεπυκνωμένου, λίθοις γίνεσθαι καὶ γῆν· ἐκ δὶ τῶν θαλάττων, τὸν ἥλιον ἀναξυμένων. λα Διὰ τί τῶν θαλάσσης τὰ πρὸς τῇ γῇ γλυκύτερα ἐστί; ἢ διὰ ἐν τῇ αὐτοῦ μᾶλλον ὄζει, καταῦρῶν δὶ τὸ ἁλμυρὸν γλυκύτερον γίνεται; ἢ ὅτι καὶ ἐν τῷ βάθει ἁλμυρώτερον ὄζει τοῦ ὕδατος, τὰ δὶ πρὸς τὸ γῆ, ἔστιν ὅτε βαθεῖα. ἢ ἢ καὶ πάγχαβαθῆ, ἁλμυρὰ ὄζει, καὶ οὐχ ἡμῖν γλυκεῖα. πόθεν δ' ἄνω, ὅτι βαρὺ ἐν τὸ ἁλμυρὸν, φέρεται μᾶλλον εἰς βάθος.

B

D

E

F

A calidius est. Quapropter quibus ſuda ex iis qui à disciplina Heraclitii sunt, placet, vt dulci ex aqua siccata, concretáque, lapides, terráque creentur: mare autem fit vnde Sol exhalationes eliciat. 31 Cur maris pars terræ proxima dulcior est? An quia frequentius moueturr: salsius autē humor, cùm mouetur, dulcior redditur. An quoniam aqua in profundo salsior est: minus autē alto, quæ proximè terram est. Quam obrem quæ statim à terra præcipiti altitudine descendit, salsa est: nec dulcedinis tantundem reddere potest. Cuius rei causa est, quòd salsa suo pondere in imum potius deferatur. 32 Cur mare solum ominium aquarum deuri potest? Non enim pluuia, non fluuialis, non aliqua potu idonea. Vtrum quia multum continet terræ, quod salis argumento ipsius constat. An quoniam pingoiusculum est, quod oleum demonstrat, quod in sale refudetur.

33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minus, quàm mare, & fluuius? An quia saxa in mari cōsistunt, & terra deusta maximè est, arena autem saxum in parua minimáque perfractum est, quod ictu fluctuū frangitur. At in lacu saxa non æquè consistunt pura, syneráque, neque frangi iidē possunt, eo quòd fluctus nō pari modo excitantur. Sed in fluuiis confici arenam potius dixerim, quoniam terram hi detrahunt, saxáque suo fractu perfrangunt.

34 Quam ob causam cùm lacus vel diminutus, vel exiccatus est, frumentū in campo acriùs gelu deuritur? Vtrum quòd humor lacus aërem suo vapore tepefacit, vt minus, atque imbecillius congelascat, quàm locis palustribus, & cauis. An de terra, vt vulgò dicitur, frigus incipiat, & subeat sensim. Lacu igitur absumpto, frigus per terræ spatia ampliora plenus inuadens gelu instringit, deuriúque amplius. Locis autem cauis, atque palustribus frigora de imis aspirant, quod etiam vulgo creditur: & quanquam terra calear tempore hyberno, tamen quia humida est, calor per summa insidens, refrigeratur, & perit. Humor enim nec adeò procul est, vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeò paucus, vt nihil madeat madet enim terra vberrim. Fit igitur eo ipso congelascente, vt quasi super glaciem & ambuletur, & habitetur. 35 Cur mare simul salsum, & amarum est? An plures esse in mari sapores nihil prohibeat, quippe cùm genus salsum amaro coniungi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

esseque simul, latissimè pateat. 36 Cur lapides, & testæ in mari rotunda reddãtur? An quia extrema cõpari adempta circumfracta, in rotundã se colligunt specie: hæc enim sola similia extremo claditur, mare autem quoquo versus agitando pariter circum vndiq. frangit, atq. obtundit. 37 Quamobrem nonnunquam si quis circa mare infodiat, aqua dulcis principiò emanet, post verò salsa efficiatur? An propterea quòd mare ipsum dulcem illum humorem sub terra transmittit, percolãtque, meritò principiò dulcis est: leuior enim dulcis, quàm salsus est, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in se habet, quod terræ permistum faciliùs innatare potest. Salsum verò, quoniam & granius est, & aptius ad secandum, in imum defertur. Sine igitur ita est, siue per venas ex continente in mare dulcis profluat humor, non immeritò per maris summa extare possit, qua se cum eo commiscat: ergo mestibus postea patefactis humor salsus copiæ suæ ratione vincendo, salsugine totum afficit aquam. Accidit enim, vt superis obseptis meatibus, confluuium salsi humoris iter aliud faciat, contráque patefactis totum isthuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus. 38 Cur mare, cùm granius, quàm aqua, potu idonea, sit, clarius, atque perspectius est? Verum quia pinguius est: nam si oleum affusum efficere potest, vt meliùs per aquam incernere sit, meritò cùm ipsum mare in se pinguis aliquid habeat, perspectius, & dilucidius sit: ipsum enim oleum aqua leuius est, quanuis non perspectius. An mare non perspectius est, sed esse tale videtur: quippe cùm aqua dulcis, aut fontis, aut fluminis sit, fons suam aquam non sine terra emittit, vt purissima esse nequeat, flumen tum terram, tum fæcem detrahat. Causa igitur hæc sit, cur dulcis minus perlucida appareat. 39 Qua de causa qui mari natant, ventre salubriter euacuantur? haud enim quia laborant: nam qui curriculo eunt, vehementius elaborant, sed tamen non ita euacuantur. An non omnis labor id faciat, sed solus, qui nullam habet causam tabescendi intestinorum: maris autem mora vel omnino edaciorem, & ventris inanitate adustiorem hominem reddi videmus: est etenim vapor matis calidus, & sicut. 40 Cur lacus Pæsa, qui potu idoneus est, lauat simul & purgat vestimenta? humor enim dulcis lauare potest, amarus purgare, atque abstergere:

A ἢ τὸ πικρὸν ἅμα φαίνεται. λθ Διὰ τί τοῦ
ὕδατος τῆς θαλάττης ὅσαπερ ἢ λίθοι κυκλοῦται
γίνονται; ἢ ὅτι ὁμοίως πανταχόθεν ἐκλείπει τὰ σχή-
ματα. εἰς τὸ κυκλοῦται ἀφίκεται πάντα· ἐν γὰρ τῷ
κυκλοῦσθαι ὁμοίως, ἀφαιρεῖται· λζ Διὰ τί ὀρυττόμε-
νοι, ἐὰν τις ὀρύξῃ ἐφεξῆς τοῦ θαλάττου, τὸ ὕδωρ γί-
νεται πότιμον ὄντος ὕδατος, οὗ ἁλμυρὸν γί-
νεται; ἢ ὅτι αὐτοῦ ὄντος τοῦ θαλάττου; τοῦ διυ-
θοῦντος, ὑπὸ τῆς γῆς τὸ ὕδωρ; εἰκότως οὖν
τὸ ἀρχὴν τὸ ὅτι γλυκὺ ἐλαφρότερον· γὰρ ὄντος
τοῦ γλυκεῖ τοῦ ἁλμυροῦ ἢ θαλάττου ἔχει τὸ τοῦ
γλυκέος, ὁ μὲν χθὼν γὰρ μᾶλλον διαπολάζει·
τὸ δὲ ἁλμυρὸν, διὰ τὸ βάρος, ἢ διὰ τὸ ἀμπυκνοῦ-
σθαι, κάτω φέρεται εἰς τὸν βυθὸν· εἰ δὲ τοῦτο, εἰ τὰς
φλέβας, ἐκ τῆς ἠπείρου ῥεῖ δεῖ τὸν θαλάτ-
τιον τὸ γλυκὺ ὕδωρ, εἰκότως ἂν ὑπερ-
λῆς εἶναι τῆς θαλάττης, ἢ μέχρι τινὰ κατ-
κυκλεῖται δὲ ὅμως τὸ ἁλυκὸν κατὰ πολὺ, πολὺ τοῦ πυκνοῦ
συμβαίνει γὰρ πολλαχοῦ ὀφθῆναι τὰ τοιαῦτα,
ἀεὶ δοῦναι ζωὴν τὸ ὑπόμβριον· κάτω δὲ τὸ
ἐπιπολάζον πᾶν φέρεται, καὶ διὰ τοῦ δὲ τὸ ἐν τῷ
σώματι φλέβας. λη Διὰ τί ἡ θάλαττα
οὖσα βαρυτέρα τῶν ποτίμων ὑδάτων, μᾶλλον
ὅδωρ ἐστὶ διαφανεστέρα τῶν ἐπιπολαζόντων
ἢ ἐν αὐτῇ λάμπει· πότερον ὅτι λεπτομερέστερα
δὲ ἔλαιον ὑπερχεῖται, ποιεῖ μᾶλλον διαφανῆ;
ἔχουσι δὲ καὶ αὐτὴν λάμπει, εἰκότως μᾶλλον δι-
αφανεστέρα δεῖ. ἢ εὐχρὴ ἄπαν τὸ ἐλαφρότερον ἢ
διαφανέστερον· καὶ γὰρ τὸ ἔλαιον ἐλαφρότερον
τῶν ὑδάτων, διαφανέστερον ἢ ἡ ἅλς διαφανε-
στέρα ἐστὶ, διὰ φαίνεται; τὸ γὰρ πόμμον ὕ-
δωρ, ἀπὸ τῆς γῆς, ἢ ἀπὸ ῥυμμάτων ἐστὶ· ἢ δὲ
πηγὴ πωμαίνει μὲν τὸ ὕδατος καὶ γλυκὺ, οὐκ
τὸ μὲν καθαρὸν ἐστὶ τὸ ἀέρμοτον, συγκαθαίρει
τὸ γὴ καὶ ἰλύν. αὐτὴ οὖν ἐστὶ καθαρὰ, τὸ
ἔτι δὲ διαφανέστερον. λθ Διὰ τί οἱ πλέον-
τες ἐν τῇ θαλάττῃ, λαμπρὰ γίνονται; τὸ γὰρ
ὅτι πονοῦσι· ἢ γὰρ οἱ ἐν ἁρμαμάξῃ ἐλαφρὸν πο-
νοῦσι πόνον, καὶ οὐ λαμπάτονται. ἢ ὅτι οὐ
πᾶς πόνος ποιεῖ λάμπειν, ἀλλ' ὁ μὲν ποιεῖν
εὐπνοεῖν; τὸ δὲ ἐν τῇ θαλάττῃ διατρίβειν,
καὶ ἅλμη ἀκεῖ, βροντεκτόρεις ποιεῖν καὶ
λαμπρεῖ. θερμὴ τὸ γὰρ ἔστι καὶ ξηρὸ ἡ ἀτμὶς
αὐτοῦ ἀτμίς. μ Διὰ τί Πόντος ἁλμυ-
ρὸς ὢν, πλυνεῖ καὶ ῥύπτει τὴν ἐσθῆ-
τα· πλυνεῖ μὲν γὰρ τὸ γλυκὺ, ῥύπτει δὲ τὸ
πικρὸ· ἅμα δὲ οὐκ ἔλθοι τι ἔχεν

B

C

D

E

ἢ δὲ τῆς πικρᾶς ἢ οὐδὲν ἐνοῦσι, ἀλλ' ἀγλα-
ΐζουσι ῥυπῶντα; διὰ καὶ τὰ ἀκρόπολις καὶ
ἔτι μυζῶνται, πλυνοῦσι. ἀστε καὶ τῆς πικρᾶς,
ὅστε πόνον μετέχει. ἐν δὲ τῷ λίμνῃ τοιοῦτο
συμβαίνει τὸ τε· ἀστε ἐν τῇ τεγάλῃ ἐκκαθαί-
μενοι, τὸ μὲν πικρὸν, ἐκκεκαθάρται, ἐμμένει-
νε δὲ τὸ λιπαρὸν καὶ γλίσχρον. τοῦτο μὲν οὖν
ῥύπτει, πλυνεῖ δὲ τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ.

μα Διὰ τί τὸ γαλιωλίζει τοῦ θαλάττου,
λυνεῖ φαίνεται· τὸ δὲ κρεμάσαι, μέλαν; ἢ
ὅτι τὸ ὕδωρ ἀφρίζομεν, μελάνεται μᾶλλον
φαίνεται; ἢ ὅτι δὲ ῥαίνεται τὸ κινούμενον τοῦ
ἠρεμοῦντος. ἢ ὅρῶν τὸ μὲν διαφαινόμενον,
λευκὸν· τὸ δὲ μὴ διαφαινόμενον μέλαν, ἢ ὅτι
δὲ διαφαίνεται κινούμενον.

Ὅτι σφοδρὰ τὸ θερμὸν ὕδατος. κθ.

Διὰ τί τὸ θερμὸν ὕδωρ, ἐὰν θέλῃς χρῆ-
σθαι ἄνευ ἐλαίου, ἢ ὅτι θερμὸν ὄντ
κατεκχεῖται, τοῦ ἐλαίου ὄντος; ἢ διὰ
τὸ λεπτόν, ἀλεξάμενον, καὶ ἢ ὅτι ἀνιᾶται;
β Διὰ τί τὸ ὕδατα ἐν τοῖς φρέασι μὴ
μιαίνεται γίνεται τῷ θερμῷ θερμοῖ ἢ ἀνέ-
τι πανταχοῦ ὄδη κεκάνται τὸ θερμὸν τῶν
ἀέρα; ἀφ' μεταβολῆς δὲ τὸ θερμὸν κόνη
τὸ ψυχρὸν καὶ πάνυ εὐκ ἄρα δὲ τοῦτο τῷ
καὶ κρυεῖ, ἀλλ' ὅταν διαψυχθῇ. γ Διὰ τί
τὸ ὕδωρ θερμαίνομεν ἐλαῖον τῶν φλογὸς γενο-
μένων, οὐ κρατεῖ [μᾶλλον] τὸ ξύλον, ἢ δὲ
φλὸξ κατακαίει; ἢ ὅτι οὐ μὴ φλὸξ, λυθῶμεν-
ρεῖ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ πτῶσιν· τὸ δὲ ὕδωρ,
μεγαλομερὲς ἐστὶ καὶ ἐκλύεται; ἢ δὲ φλὸξ
καὶ τὸ ὑπὸ γῆ ἀκρέκεται, διὰ κατέλοιπε εἰ-
πόν διαλύει. δ Διὰ τί τὸ μὲν ὕδωρ, τὸ
ξέον τὸ πίνει, ἢ δὲ κοιλία πίνει; πότερον ὅτι
τὸ μὲν θερμὸ, τὸ δὲ τῇ κοιλίᾳ εἰσέρχεται,
διὰ κατέλοιπε· τὸ δὲ ὕδωρ, οὐ εἰσέρχεται
διὰ πυκνότητα· ἢ διότι καὶ τὰ ἄλλα κοιλίαν
πίνει ἢ τὸ ὑγρὸ; οὐδὲν γὰρ ἐν ὑγρῷ πίνε-
ται· ἐν δὲ τῇ κοιλίᾳ τὸ ὑγρὸν εἰς τὸν αὐ-
τὸν ἀναστοιχεῖ οὐτω λύει. ε Διὰ τί τῆς
ἀγγείου ὁ πυθμὴν οὐ κάμνει, ἐάν τις τῷ ὕδατος
καὶ ξέοντος, ἀλλὰ ἢ φέρεται, τῷ πυθμένι
ἐχόμενα· ἐξ ἀναγκῆς τοῦ; ἢ, κάμνει; ἢ ὅτι
οὐδὲν ἢ ἐπιξεόμενον θερμὸν ἐν τῷ πυθμέ-
νι ὑπὸ τῷ ὕδατος; ὅτι δὲ οὐ οὐ πίπτει τὰ πόδα,
καὶ μὴ ἀφ' ὑπὸ ἐκπίπτει. ς Διὰ τί οὐχ ὑ-
γιαίνει τὰ χαμαιεῖς ὁμοίως καὶ τὰ θέρος τὸ
ἐν τῷ hvbemo tempore, vt æstiuo, efferueat, non solùm pari concalfacta igni,

A

B

C

D

E

F

A quæ quidem haberi simul non possunt. An nullus humor vestimenta suo amatore possit purgare, sed lenore tantummodo: quam ob rem trunculi, & quæcunque mucosa, vim abstersoriam obtinent. Igitur & amara, quæ fermè lenescunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitrosæ virtutis amarum totum desitum sit, pingue, & lentum remaneat. Hoc igitur abstergit, & purgat, lauat autem suo dulci humore. 41 Cur maris vndabundi, quod desistis, albicat: quod minus cernimus, nigriùs id esse videtur: minùs autè cernimus, quod mouetur, quàm quod quiescit. An quoniam candet, quod transpicitur: nigrescit, quod aspectu perlucidum non est: minùs autem id transpicitur, quod mouetur.

Earum, quæ ad aquæ calidæ pertinent. Sectio vicesima quarta, cuius quæstiones xix.

CVr aqua perfsi calida, minus calorem percipimus, cùm perunctì oleo sumus? An propter corporis lætitatem facilè aqua dilabitur, minùsque immoratur, quàm vt calor subire valeat. 2 Cur puteorũ aquæ tepidæ à meridie æstate reddantur? An quia tunc frigiditate aeris iam superata, calor plenè inualuerit: antè autem frigor calore soluitur, & cessat. Non enim simul alter cessat, alter inualescit, sed spatio temporis. 3 Cur aqua interdũ facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prætenuis est, spiritúsque ex ea proficiscens partibus tenuissimis constat: aqua profectò crassiusculæ est, itaque subire nõ potest. At verò flamma, carbonũmque ignitamentum suam ob tenuitatem facilè subeunt atque resoluunt.

4 Cur aqua feruens liquefacere queat, venter queat? Verum ventris calor sua tenuitate subire potest, aqua crassitudine nequit. An quòd cæteraque quoque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res est, quæ inter humorem dilabi, & tabescere possit. At in ventre humore in vesicam secluso, facultas resoluendi acquiritur.

5 Cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam ferientissimam continent, sed plerique fundo sustinentes deportant, aqua verò ipsa exempta vrere potest? An eò quòd calor in fundum vasis contractus, extinguat ab aqua potest. Quò fit etiam, vt eliquarites nequeat, eliquabilis, si id humoris admittatur. 6 Cur aqua non per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam pleniori, & tantundem caleat, atque etiam vehementius. An propterea quòd aqua efferuentia bullarum elatio est: aqua igitur ipsa non minùs hyeme, quàm æstate, calefieri potest: sed bullis efferti frigus ambientis aeris prohibet, itaque minores, pauciorésque conflantur: at æstate contrà omnino est. Ille autem efferuendi æstus non nisi frequentia, magnitudinéque spumæ exoritur. 7 Cur calida aqua rugare potest frigus, qui tam calidus est, non potest? An quia ignis spiritum agit, vt tumefacere valeat: circum enim cutis obtenditur: fuga autem, cutis contractiuncula est. 8 Cur fundi vasorum, quibus calfacimus aquam, tandiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circum obsistátque intus eum ei exitus omnis denegetur. At verò aqua concalfacta, quòd nihil prætereà calor arcetur, sed liberè respiret, diminuatúque, fundus frigidior redditur, non secus ac balnea: has enim hyeme, quàm æstate, calidiores experimur, quoniam calore hyberno potius, quàm æstiuo tempore, aeris circumfundentis frigore intercluditur. 9 Cur aqua feruens nunquam expaflatifcesum omne, atque lenticula solida expaflantur? quanquam hic leuior aqua est: leuius autem, procul proiici facilius potest. Quinetiam argentum, cùm decoquitur, idem hoc facit. Itque qui in officinis argentariis defecandi sanguinis officio argenti reliquias colligunt lucro. An quia expaflationem calor agit euaporando, cogendóque ea, quæ suo naturali imperio obstant. Aqua igitur, quoniam leuis, & prætenuis est, nihil per vim relicit: itque nimius calor colligi nõ potest, sed antè, quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur, quod subinde accessit. At vero quæ corpulentiora sunt, vt polenta, vt argentum, hæc, vt per sui corporis grauitatem arcent, repellúntque, ita vi per ceniem erumpunt, vt calor, quã vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ spissitas ne transeat, sed arceatur, dum ictu caloris superfluentis extrusus fit, atque eiaculatus. Fit ergo ictus non impulsus, vtpote cùm calor infectus sursum versus efferatur celeriter.

A ὕδωρ, οὐ μόνον ὁμοίως θερμαινόμενον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, καὶ ἡμέρας θερμοτέρου, καὶ ἐν μᾶλλον; ἢ διότι ἡ ὑπόζεσις, ὅτι ἡ αἰκίαλὶ τῆς πυρφολύγως τὸ μὴ εἰῶν ὕδωρ αὐτὸ θερμαίνεσθαι τὸ τε ὑδὼρ ὕδωρ ἢ τῶν ψυχρῶν· διὰ δὲ πυρφόλυγας, ἀριθμῷ καὶ μεγέθει ἀμείβει, διὰ τὸ τὰς ἀραιότητας ἀδρὰς εἶναι ψυχρόν· ἀλλὰ καὶ ἐλάττους τε τοῦ μεγέθους ἀέρος εἶναι ὑπὸ τῶν ψυχρῶν θ. ἐπιλείμμα, καὶ διὰ κοπῶντος τε ἀέρος, πυκνὸ διαπίπτουσι. οὕτω ἐλάττω τε τὸ ὄγκον καὶ τὸ πλῆθος γίνεται τῶν χειμώνος τῶν δὲ θέρους, τὸ ἐναντίον· ἢ ὁμοίζεσις γίνεται, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἀερῶν. 8 διὰ τί τὸ ὑφ' θερμοῦ ὕδωρ, ῥυπῶδὲ τὸ δὲ πῦρ, θερμοῦ δὲ, οὐ; ἢ ὅτι τὸ μὲν πῦρ, πολὺ πνεῦμα· ὅστε ἐν καὶ ἐπιστίνεται γῆ τὸ θερμὸν δὲ κάμνει, ῥυπῶ ὄντα· ἢ διὰ τὸ τῆς ἀσφίσεως τὸ πυθῆν θερμαινόμενον ὕδατος, ἢ ὡς ἐν ψυχρῷ τὸ ὕδωρ, θερμαίνεσθαι ἐστὶ; ἢ διὸ ἐν ψυχρῷ ὑφ' [ἐν] ἐστὶ τὸ ὕδατος, ἐγκατακλείεται τὸ θερμὸν καὶ ἀπεκλείεται εἶσω, καὶ κωλύοντος ἐξέναι· ὅταν δὲ διαθερμανθῇ τὸ ἐκεῖ τοῦ ὕδωρ, οὐκέτι ἐκπίπτοντος, ἀλλὰ διαστίνεται καὶ ἐλάττων γίνεται τῶν πυρῶν, ψυχρότερος γίνεται ἢ πρὶν θερμῶν, ὁμοίως ὥσπερ καὶ τὰ βαλανεῖα· καὶ γὰρ τοῦτο τὸ χειμῶνος θερμότερα, ἢ τὸ θέρους· διὰ τὸ ἐγκατακλείεσθαι τὸ θερμὸν ἐν τῷ χειμῶνι μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ θέρει, ὑφ' τῶν πόνων ἀέρος ὄντος ψυχροῦ. 9 διὰ τί τὰ πολὺ ὕδωρ ζέον οὐ διαπιφλύζει, τὸ δὲ ἔνιον καὶ ἀφιεῖ; καίτοι κοῦφόν ἐστι τὸ ὕδωρ τοῦτο· τὰ δὲ κοῦφα, ῥᾴστη βίᾳ πέφυκε. ποιεῖ δὲ καὶ τὸ ἀργύριον ταὐτό, καὶ ἔστι καὶ θεραπεύοντες· δὲ ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ ἐκλεγόμενοι, καθαίρουσι τὸ ἀποβαλλόμενον τῶν, καθαιρόντες, λαμβάνουσι τὰ λείψανα· διὸ ποιεῖ μὲν τὴν ἐκπυρωσιν τὸ θερμὸν ἐξαπατῶν, καὶ βιαζόμενον τὰ αὐτοῦ· ἐστὶ τῷ χῦ φύσει αὐτῷ σφᾶ; τὸ μὲν πολὺ ὕδωρ διὰ κοφότητα καὶ ἀνεπίστατον ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐκ τοῦ ζέειν ἐκπίπτει· ὅστε καὶ ἀφιεῖ τὸ θερμόν· ἀλλὰ τῷ ἀλεεῖν, φθάνει ἐκκόψας τὸ ἀνὶ σφοῦ· ἐστὶ δὲ ἰχθὺς ἐν αὐτοῖς σῶμα, ἐξ τὸ ῥᾴστον ἐκπίπτει· ἢ πυκνὸ μὲν καὶ τὸ πυκνὸ, ἀλλὰ κρατεῖ, ἵνα αὖ ὑπὸ τὸ δυσμενὲς θερμὸν ὑπομένῃ θ. γίνεται πάντα, διὰ τὸ ἐν ψυχρῷ φέρεσθαι τὸ θερμὸν κάτω θεν αἰεί.

1 Διὰ τί τὰ μὲν ὀλίγον χρόνον ἐν τῷ θερμῷ βρυχήματα, αἰωρεῖται τὰ δὲ πολλοῦ, συμπίπτει καὶ γίνεται ῥυπῶ; ἢ διότι τὸ θερμὸν ἐκ [τῶν] πυκνῶν, ὑγρὸν ποιεῖ· ἐκ δὲ [τῶν] ὑγρῶν ποιεῖ· τὰ δὲ πυκνὰ, ἀρχῇ; τὸ μὲν πρῶτον θερμὸν θερμαίνει τὰ πυκνὰ, ἀρχῇ; τὸ μὲν πρῶτον θερμὸν θερμαίνει τὰ πυκνὰ, ὑγρὸν ποιεῖ· καὶ ἐξ ὑγροῦ ποιεῖ πνεῦμα πυκνοῦ, ὀγκωμὰ ποιεῖ· διὰ χρόνου δὲ μᾶλλον θερμαίνει τὰ πυκνὰ, ὡ οὐκ ποιεῖ· ὥστε κοπτόμενα ἢ ἀπιόντα, τὸ ὑγρὸν ἐξαναλίσκει, συμπίπτει ἢ ποιεῖ τὸ ἔλασσον. πρὸς δὲ τοῦ τὰ πάχη πνεῦμα ποιεῖ τὸ κίνησιν· ἐκ δὲ τὸ ὑγρὸν ἐξαναλίσκει, καὶ τὸ ῥυπῶ γίνεται. 10 διὰ δὲ τί ὑπὸ θερμῷ ὑδάτων μᾶλλον, ἢ ὑπὸ ψυχρῶν πάγιον λίθος, ὥσπερ ἐν τῷ ὑγρῷ ἐκεῖ γίνεται λίθος; μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῶν θερμῶν ἢ τῶν ψυχρῶν ἐκλείπει τὸ ὑγρόν. καὶ ὑπολιθοῦται διὰ τὸ θερμόν· καθάπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ πάντα τε πάγεα καὶ λίθος, καὶ τὰ θερμὰ τῶν ὑδάτων γίνεσθαι· τὸ θερμὸν ὑπολιθοῦ· καὶ ὑπὸ τῶν ψυχρῶν δὲ λιθοῦται, διὰ τὸ τὴν ὑπόβασιν τῶν πάγων τὸ ὑγρὸν ἀναλίσκεσθαι καὶ κρυμοῦσθαι; ὅλον γὰρ ἐκεῖ ἐν τῇ ὑπόβασιν, καὶ τὸ ἀπολλῦσι. 11 διὰ τί τὸ τῷ θερμῷ ὕδωρ ἐν τῷ πόδι ἰσχνῆς, ὑγρότερον ὑφ' ἥλιον ἀπὸ τοῦ θερμοῦ· ἐν δὲ κεφαλῇ, ἢ ἄνω καὶ ὑπὸ τὸ σώματος, ἐν τῷ πνεύματι ἐξαίφνης, ἢ ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἀπὸ ψυχρότερον· εἰς δὲ τὸ πόδιον ἐν ἐν μᾶλλον ἀδιάθετον.

12 Διὰ τί ἐν τῷ ἥλιῳ μᾶλλον ἢ ἐν σκιᾷ τὸ θερμὸν ψυχρότερον πόρρω ὄν τοῦ θερμοῦ τὴν ἔλαττον ὑπὸ τῶν πλείονος φθείρεται; ἢ ὅτι ἐν ἥλιῳ τὸ πνεῦμα τὸ ψυχρὸν ἀπεκρίνεται· ἐν δὲ τῷ θερμῷ, καὶ ἐν ἐξ ἐπιβίου· ἐν δὲ τῷ ἥλιῳ θερμῷ, καὶ ἐν ἐξ ἐπιβίου· ἐν δὲ τῷ σκιᾷ τὸ πνεῦμα τὸ ψυχρὸν ἀπεκρίνεται· ἐγκατακλείει γὰρ τὸ θερμὸν καὶ κωλύει ἐξέναι· καὶ ὅλως τῶν χειμῶνος ἄπαντα συμβαίνει τὰ ἴδια θερμότερα· ἐν δὲ τῷ ἥλιῳ εὐθὺς ἀπωθεῖται, φθείρεται, καὶ διὰ τοῦ ἀπολλύεται.

13 Διὰ τί τὸ ἐν τῷ ἥλιῳ θερμαινόμενον ὕδωρ ἧττον λούει θερμὸν ἢ τοῦ ὑγιεινότερον; τὸ τρυφῶν διὰ τὸ ψυχρὸν ἢ ἐν ἐκεῖ τὸ σωμάτων φθείρει ποιεῖ; ἢ ποιεῖ μὲν καὶ τοῦτο, ἀλλὰ κἂν πολλάκις λούσῃ τις, νοσηρὸν ἔστι; τὸ μὲν γὰρ θερμὸν ἐλλεῖ πεπτικὸν ὂν καὶ ἐκκριτικὸν τὸ δὲ ψυχρὸν, στελπικόν. ὥστε ἅμα ἐν ἅμα ὁ ἥλιος διὸ τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ψυχρὸν λανθάνει ἢ τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ πυρῷ χρόνῳ

10 Qua de causa quæ parum temporis calido in humore maduere, tumeant: quæ multum, hæc collabuntur, & rugant? An quoniam calor vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore spiritum creat, densique omnia laxat. Principiò igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, eùm spiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cúmque amplius calfacit, partem summam elaxat, vt vapor inde respiret: humórque exiccatus facit, vt moles concidat, quæ collapsa, cutis omniò summa rugatur: quò autem magis contractione inæquali hæc accedunt, eò rugosa multiplici asperitate efficiuntur. 11 Cur aquis calidis potiùs, quàm frigidis, lapides concrescant, atque coagmentétur? Verũ quod lapis defectu humoris conflitit, calorésque potiùs, quàm frigore, humor deficit, & lapidescit calore: vt etiam Empedocles, Lapides, inquit, & saxa feruentium aquarum opera conficit. An non solum calor elapidat, sed frigor etiam humorem nimio gelu absumendo indurat, facíque lapidem. Quod nimium frigus ita agit, simpliciter quoque ita agi posse, certum est. 12 Cur si inter aquam pedem quis teneat calidã pede quiescente aquam calidam sentiat, mouente calidiorem? An idem quod vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo it, aerem, qui subinde obuiam fuerit, sentit frigidiorem, eóque magis, quò cursum agit prolixiorẽ. 13 Cur amplius in sole, res calida, quàm in vmbra, refrigerantur? Virum quia minor calor à maiori absumitur. An quòd in vmbra frigor circunfundẽs, calorem interiorem reprimit, nec effluere finit. Quod idem morihundis aqua offusa frigida aduehit, quippe quæ calorem concludat, & arceat, ne foras se promat. Denique per hyemem omnibus accidit calidiorem suam esse partem interiorem. At in sole vi nulla arcẽte calor effluit, atque ocyus euanescit.

14 Cur aqua minùs salubris balneo fit, quàm Sol tepefecerit? Virum quia corpori adhuc infidens refrigeratur, horrorémque mouet. An est etiam illud: veruntamen & si quis ea sæpe vtatur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquendi, siccandique obtinet: frigida compescere, atque contrahere potest. Itaque veraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida, & calida ex igne balneum præstat commodum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atque quæ sub sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, prehbere illorum neutrum habet, sed humincat tantum perinde, ac Luna. 15 Cur aqua Sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est. 16 Cur aquæ Magnesiæ, & Artanæ feruidæ satis sint potu idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salsugo tollatur, & calor edutet. 17 Cur aquæ Magnesiæ feruidæ feruere quidem aliquando desierunt, salsæ tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigidæ alunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itaque terra tametsi salsa persistere potuit, calida tamen esse propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem transmissam colamus: hæc enim transmissa per calidum cinerem, nec ipsa suum frigorem amittit, & cinerem frigidum reddit: salsa tamen, amaráque per cinerem est. Sed cùm aqua, quæ frigida accesserat, alienigena esset, calor vernaculus terrę frigorem illum pauciorem euincere vice versa potuit, atque ita suum calorem aquæ receperunt. 18 Cur aquæ feruidæ salsæ magna ex parte proueniant? An quòd plerœque omnes per terram aluminosam percolantur: quod odore earum constat: exsultorum autem omnium cinis salsus est, sulphúrque redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis ferunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt. 19 Cur calidæ balneæ sacræ habentur? An propterea quod sulphure, atque fulmine, rebus ingenuè sacris proueniant.

Eorum, quæ ad aerem pertinent. Sectio vigesimaquinta, eiusq; quæstiones 22.

CVt membra corporis nostri in ceribus obtenta inflatus doleant? Vtrum propter pressuram aerjs. Vt enim extrinsecus vitrem premens aer non cedit, sed repellit: sic etiam quæ intus tenentur, aer comprimit, atque afflictat. An quia per vim aer retinetur, stipatúrque, foras versus suapse natura vndique impetens: nimirum ad id corpus enititur, quod medium continet. 2 Cur paludibus iuxta fluuios positis fieri soleant, qui bomugi appellantur, quos tautos numinis religiosos fabulæ narrant? Est id sanè fremitus mugitui tauri adeò similis, vt qui voces audiunt, non secus afficiantur quàm si eautum senserint mugiętem. An eum aut

A τὸ δ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου, διὰ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ θερμαίνειν, οὐδὲν ἔτι ποιεῖ, ἀλλὰ ὑγραίνει ὥσπερ τὸ τῶν σταλίδων σῶμα. διὰ τί τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου θερμανθὲν ὕδωρ, μὴ καταδύεται τὰ ψυχρόμετρα ῥᾴονα ποιεῖ; 15 διὰ τί τὰ ἐν Μαγνησίᾳ καὶ τὰ ἐν Ἀρταίᾳ θερμὰ, πόσιμα ἐστι; ἢ ὅτι ἐμβάλλει ὕδωρ πολὺ ὑπερβάλλον τοῦ θερμοῦ τοῦ ἀφ' ἁλμυρότητος, ἀφανίζουσα· ἡ δὲ θερμότης διαλύει; 17 διὰ τί ἐν Μαγνησίᾳ τὰ θερμὰ τῶν ἀφ' θερμῶν ἔζεσε μὲν ἐνίοτε, ἁλμυρὰ δὲ οὐ; διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος τοῦ ἐμβαλλόντος; ἔμειν οὖν συμβαίνει καὶ διὰ τῆς τέφρας ὕδατι ἀποθερμαίνει γὰρ οὐτο διὰ δίκμης ἀδυνάμενον, καὶ τὸν μὲν κατεψύχει, καὶ αὐτὸ ψυχρὸν γίνεται, ἀλλ' μενεῖν τι καὶ παρὰ διὰ τὴν τέφραν ὀλίγον τοῦ θερμοῦ ἢ τὸ θερμὸν ἀλλοτριωθὲν ὑπὸ, δι' ἀλλ' ἀφ' τῶν ἐκράτησε ἡ θερμότης ἐκείνου ἐν τῷ ἢ τῆς ψυχρότητος τοῦ ὕδατος δι' ἐλεγχόμενα, ἐν ἠλθεν πάλιν θερμῷ. 18 διὰ τί τὰ ἐν τῷ θερμῷ ὑδάτων, ἁλμυρὰ; ὁ δὲ τὸ πολὺ διὰ γῆς ἀφανίζουσι κατὰ κρόδοις, (ἐκεῖ δὲ ὀσμὴ ἀυτῷ) κεκαυμένῳ δὲ ἐν τέφρᾳ πάντων ἁλμυρὰ, καὶ θεῖον ἔζει. ἐν ἢ καὶ συγκαίει οὕτως ὥσπερ ὁ κεραυνός. πολλὰ οὖν θερμὰ ὄζει ὑπὸ ὀσφυμένου κεραυνοῦ. 19 διὰ τί τὰ θερμὰ λουτρὰ, ἱερὰ; ἢ ὅτι ὑπὸ θεῖ ἱερῶν γίνεται, θείου καὶ κεραυνοῦ;

Ὅσα περὶ τὸν ἀέρα φυσικὰ προβλήματα κε.

Διὰ τί ἐν τοῖς ἀσκοῖς τοῖς πεφυσημένοις, ἐὰν ἀπολαμβανόμενα ὦσι τὰ μέρη τῶν πυρίζει; πόθεν διὰ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος; ὥσπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς ἐξωθεν πιέζοντα τὰ ἀσκὸν ἐκδίδοσι ὁ ἀὴρ, ἀλλ' ἀπωθεῖ, οὕτω καὶ τὰ ἐντὸς ἐναπολαμβανόμενα θλίβει ὁ ἀὴρ. ἢ διὰ βίᾳ κρατούμενα καὶ πυκνούμενα ἐξωθεῖ πρὸς τὴν ἐρμῷ καὶ φύσει, ὥστε ἀναφέρεται πρὸς τὸ ἐντὸς ἀπειλημμένον σῶμα.

B διὰ τί [ἐν] τοῖς ἕλεσι τοῖς παρὰ τὸ πυρεκοῖ γίνεται οἱ καλούμενοι βούμυκοι οἱ μυθολογοῦσι τινὲς ἐκεῖ τῷ θεοῦ; ἔστι δὲ τὸ γινόμενον φόφῳ ἕρπεις φωνῇ τοιούτῳ· ὥστε οἱ θεοὶ οὕτω διατίθεται ἀκούοντες ὥστε σφόδρα μεινωτέρα ἢ δοκεῖ

πνεῦμα λιμνάζοντα εἰς ἕλη, ἢ ὅσα ἕλη λιμνάζοντα, ἢ ὑπὸ θαλάσσης κατεφυόντα, ἢ τὸ πνεῦμα ἀφεθὲν ἀδρόον πνεῖ, ἢ τοῖς πνεύσασι γίνεται ἦχος; ἢ ὅταν δι' ἀνοίας ἐκπεσόντα τὰ ὕδατα τὸν ἦχον διὰ τὴν τοιαύτην λιμναίαν, ἀποθεῖται τὸν ἀέρα διὰ στενοῦ εἰς βυθὸν κοιλίας· ἔτι εἴ τις εἰς ἀμφορέα κρούσῃ τὸ στόμα ποιεῖ φόφον, μυκώμενον ἦχον γίνεται. καὶ γὰρ ὁ μύκησις διὰ τὴν γένεσιν τὸ σῶμα τοῦ βοεοῦ. πολλαὶ δὲ καὶ ἀποφοραὶ φωνὰς ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν κοιλιῶν, ἀνοιγόμενα ἄνωθεν ἐπὶ καὶ ἀμφορέως τὸν σκύφον ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως, διὰ τὴν τοῦ θόρυβος πρὸς τὸν ἔλκον ἔκτο καὶ ἔξω, εἰ πρὸς διὰ τὴν κρουσθέντος, φόφον ποιεῖ, ὥστε φοβεῖται τὰ θηρία, ὅταν εἰ ὀπωρο φύλακες κρουσκευάσωσι ἑαυτό.

γ διὰ τί ὁ ἀὴρ οὐχ ὑγρὸς, ἀπτόμενος τῶν ὑδάτων; ἢ γὰρ ἄλλων οὐδὲν ἔστι, τῶν οὐχ ὑγρῶν, καὶ ἅψασα. ἢ ὅτι τὸ ἐρρωτον ἀυτῷ ἄκρα, τὸ δὲ θίγοντα ἐκκρίνει οὐχ ἕνεκεν; τὰ μὲν οὖν ἄλλα βαρύτερα· ὁ δὲ ἀὴρ, οὐ μόνον κατωτέρω τῶν ἐρμάτων ἀπέπεσε μόνον [οὖν,] ὅτι οὐδὲν μεταξύ· οὐ βρίζεται δὲ, ὅτι κεῖ οὐδὲν τῶν ὑδάτων. η διὰ τί μέσων νυκτὸς καὶ μεσημβρίας μάλιστα δοκεῖ γίνεσθαι; διότι ἡ νυκτομία, δοκεῖ ἀέρος στάσις; ἔσται δὲ μάλιστα, ὅταν κρατῇ ὁ κρατῶν· μαχόμενος δὲ, κινεῖ· κρατεῖ μὲν οὖν μάλιστα μέσων νυκτὸς κρατεῖ καὶ μεσημβρίας. τοτὲ μὲν δὲ ὁ ἥλιος πορρωτάτω, τοτὲ δὲ ἐγγυτάτω γίνεται. ἐν ἀρχῇ τοῦ πόθεν ἢ ἀεὶ ἐν, ἢ ἀεὶ δυσμαῖς. λήγει δὲ τὸ μὲν ἔωθεν, ὅταν κρατηθῇ· τὸ δὲ ὑπὸ δυσμῶν, ὅταν πάσχοντα κρατῇ. συμβαίνει οὖν, τὸ μὲν, μεσημβρίας πάσχοντα· τὸ δὲ, μέσων νυκτῶν. θ διὰ τί ὑποφαιεστέρα ἐστὶ, καὶ ἧττον ψυχρὸν μᾶλλον ὅτι ἡ ἡμέρα, ἢ τῆς νυκτὸς, ἐγγυτέρω ὄντος τοῦ ἡλίου ἡμῖν; ἢ ὅτι πρὸς ἡμέρας ἀρχὴν καὶ πάχος πίπτει; τοῦτο δὲ ὄζει ψυχρὸ. ὥσπερ οὖν μεταβάλλοντος τοῦ πάντος τόπου ὑγρὸ ψυχρὸ γίνεται κατὰ τὸν ἥλιον. ι διὰ τί ἐν τῷ πόντῳ καὶ ψύχει μᾶλλον καὶ πνίγει; ἢ διὰ τὴν παχύτητα τοῦ ἀέρος; τοῦ μὲν [γὰρ] ἐκκρίνοντος, οὐ δύναται διαθερμαίνεσθαι. τὸ δὲ θέρος, ὅταν θερμανθῇ, κρατεῖ, διὰ τὴν παχύτητα. η δὲ ἀεὶ τὰ ἑῴα, καὶ διότι τὰ ἑῴα τοῦ μὲν χειμῶνος, ψυχρὰ· τοῦ δὲ θέρους, θερμά. ὁ διὰ τὴν τοῦ ἡλίου φορά; τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος γίνεται. τοῦ δὲ θέρους, ἐγγύς. ζ διὰ τί τῶν νυκτῶν ἡσυχία μᾶλλον,

A fluuij in paludes se fundunt, aut paludes restagnant, & vel à mari offensæ retorquentur, vel flatum vniuersum emittunt; tum fremitus ille excitatur. Causa verò, quòd terræ cauernæ infodiuntur, in quas aqua interrumpens, quoniam fluctus in eiusmodi redundatione mouetur, aerem per angustias, ceu si quis in amphoram inanem strepitum per osculum mouerit, mugimento similis sonus exultabit: mugitus etenim bobus per id ipsum figuræ genus profertur. Multas autem, miráque voces informare figuræ cauernarum variæ possunt: nam & amphoræ fundum si quis detracto operculo vicissim modò intus attrahens, modò extra depellens perterat, sonum per intereapedinem tam ingenuum redder, vt belluæ pertimescant, & fugiant, quod pomariorum custodes emoliri consueuere. 3 Cur aer, cùm aquam tangit, non humescit: nihil enim de cęteris est, quod si tetigerit, humidum non reddatur. An ita eorum extima coeunt vt simul sibe vllo interstitio sint, nec plano diuerso distinguantur. Igitur cætera quoniam grauiora sunt, subsidunt, itaq; humorem sibi admittũt. Aer vt leuior nihilò inferius vergit, quàm extremũ limitet. Tangit ergo, quia nihil interiacet: remanet expers humoris, quia semper super aquã exterat. 4 Cur nocte media, & meridie maximè cælum soleat tranquillari? An quia ventri tranquillitas aeris statio, & requies est, qui tum constare maximè assolet, cum aut vincit, aut vincitur: etenim quãdiu pugnat, mouetur, atq; inquietatur. Vincit autẽ maximè nocte dimidiata, vincitur meridie: vt enim medio noctis Sol remotissimus, sic meridie proximus est. Adhæc, flatus vel ortu Solis, vel obitu incipit: cessat, qui ortu cœperit, cùm victus est: qui vespera, cùm parta victoria desinit. Itaq. fit vt alij meridie, alij noctis medio cessent.

5 Cur prima luce, & iam manè frigus sit amplius, quàm nocte, cùm Sol à nobis propiùs abiit? An quoniã cùm dies instat, ros cadit, atq. pruina, quę frigida sunt: ergo insperfis locis omnibus frigido humore, me citò aerius refrigeratur. 6 Cur in Ponto intensius & æstus, & frigora fiant? An aer regionis illius sua crassitudine nec hyeme tepescere, nec æstate refrigerari potest. An propter varium Solis cursum: ecce dit enim per hyemem, accedit per æstatem. 7 Cur noctu potius, quàm interdiu,

Universidad de Deusto
Biblioteca

serenum sit? An quòd & status, & perturbationis causa Solis vis est. Istæ enim motu accito quodam oriuntur. Calor igitur causa est: ob eámq. rem cùm is adest quiescunt omnia, & Sole abeunte magis, quàm veniente, &, quod diei solet,

Nauibus hyberno ventos dat terra secundos,
Tùm mare fert sauos, æstiuis fert vnda secundos?

Hoc sibi vult, quòd vbi motus maximus est, ibi minimè quicquam vel seruari, vel consistere potest: æquabili namque statu, vtibúsque efficacioribus esse id debet, quod consistendum, conseruandúmq. sit. Mare autem hybernis temporibus, terra æstiuis sæuire illum in modum solita est.

8 Quam ob causam humor pleno contentus in dolio, diffusus in vtres, non solùm cũ vtribus recipi ab eodẽ dolio possit, sed etiam locum relinquere, quo etiam plus humoris capiatur? An quoniam aer in humore inest, qui dum in dolio est, excerni propter dolij magnitudinem non potest: fit enim vt exprimi de maiori vel humor, vel spiritus difficilius possit: quemadmodum etiam de spongiis amplioribus minus exprimitur. At cùm in parua digeritur, extrudi iam de vtribus expeditius potest. Itaque dolium, & vtres, & humorẽ etiam alium capit, magisque in vino id accidit, quia plus in vino aeris inest, quàm in aqua. Huic sanè proximum cineris, & quæ tantundem simul vas idem capere posse, quàtum plurimum vtriusq. seorsum infusi capiat. Cineris enim complura caua, & inania esse videntur, quibus aqua sese insinuat, vt quę tenuior sit, & constipat vetò, spissáque arctissimè, quoniam particulatim constipatio agitur. Densantur enim adductantúrq. omnia plenius, cùm paulatim cõstipãtur, quàm cùm vniuersa: quod cùm ita fiat, cinis collabitur, & subsidet, simúlque humorem in se per cauorũ suorũ opportunitatẽ admittit. At si cinis, qui in aquam immittitur, calidus est, aquam dirimit, vertitq. in aerẽ. Idẽ illud agetur etiam, si primũ aqua infundatur, post cinis iniiciatur: vnde aquã eriã ipsam caua quędã, & inania in se continere putauerit. An non aqua cinerem sibi admittat: sed cinis aquam. Quod enim tenuius est, subire id posse congruum est. Constat item experimẽto: cùm enim cinis inspergitur, cõdem reliqua aqua confluit, quo loco inspersum est. Cuius contrarium certè fieri debuit, si aqua cineris esset capiens. An si prius aqua vas ex toto impleuerit, nihil præterea capiet, sed addito quoliber effundetur.

A ἢ μετ' ὀμίχης; ἢ καὶ τὰ πυρίγενα καὶ τὰς πορφυρᾶς ὁ ἥλιος αἴρει; ταῦτα γὰρ κινήσεσι τινὶ γίνεται. αἴρει τοίνυν τὸ θερμόν. ὅθεν οὖν τὸν μὲν πυρὶ, θερμῷ τὸ πᾶν, καὶ πορφυρίζουσι τὰ ἥλιον μᾶλλον, ἢ τοιοῦτόν τι· καὶ τὸ, Μάστον ἀν' ὀπώρου, τοῦτ' ὄθεν ὅτι κ' ἀλκίμοι κίνωνται, σαφὲς ἔστιν. ἀεὶ τὸ μόνον καὶ τὸ ψυχρὸν, μὴ ἐμμελὲς ὄντος ἐν κρατοῦντος τῶ συμπεπτωκότος. τὸ ὑφ' ἡλίου γὰρ ἐκείνου, ἢ ὅπου κοσμεῖ τοιοῦτοι τῶ δὲ θέρους, ἢ χρὴ.

B ἢ διὰ τὸ ὅταν διεχυθῆ τὸ ὑγρὸν εἰς ἀγκεῖον, οὐ μόνον τὸ ὑγρὸν δέχεται ὁ πίθος μ' ἀλλ' ἀπόκωμ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα προσλαμβάνει; ἢ ὅτι ἐν τῶ ὑγρῶ ἐνυπάρχει ὁ ἀὴρ; ὅθεν ἐκεῖνον μὲν ἐν τῶ πίθῳ ὄντα, οὐ δύναται ἐκφέρεσθαι, διὰ τὸ μείζονος τοῦ πίθου, ἐν γὰρ τῶ μείζονι, χωρεῖ πλείονα ἐν θλίψει, [καὶ] ὑγρὸν καὶ πνεῦμα, ὥσπερ καὶ ἐν τῶ ἀσκῶ. ὅταν δὲ μερίζεται εἰς μικρὰ, ἐκθλίβεται ἐν τῶ ἀσκῶ μ' τῶ ἐνόντος. οὐδ' ἢ ἀὴρ χρῆσις κατὰ γένεσιν. δι' ὃ καὶ τὸ ἀσκεῖ, καὶ ἐν ἄλλο ὑγρὸν ἐγχεῖται ὁ πίθος καὶ μᾶλλον δὴ τῶ οἴνου τῶν γίνεται, ὅτι πλείων ὁ ἀὴρ ἐν τῶ οἴνῳ ἐστὶ, ἢ ἐν τῶ ὕδατι. ἡμῖν δὲ πόνον, καὶ τὸ πολὺ ἀγγεῖον τῶ κονίας καὶ τὸ ὕδωρ χωρεῖ ὅμα, ὅσον ἐκείνῳ χωρεῖ ἐγχυθέν. ἔστι γὰρ πολλὰ τὰ διάκενα τῆς τέφρας. ἅτε οὖν κοιλοτέρας τὸ ὕδωρ, διαδύεται μᾶλλον καὶ συνίστησι δὲ μὴ ὅτι πυκνοῦται καὶ διὰ τὸ πᾶν ἔκαστον ἀθρόον μερῶν δὲ τῶν σφίγγει· (μάλιστα γὰρ ἀποθλίβεται καὶ μικρὸν ἀποδιδόμενον ἅπαν, ἢ ἀθρόον) πόρρω δὲ γενομένων, ὑποκαταβαίνει τῶν κονίας· κλίνει δὲ καὶ ἡ τέφρα εἰς αὐτὴν δέχεται τὸ ὑγρὸν, διὰ τὸ ἔχειν κοιλίας. ἢ δὲ βαλλομένη τέφρα εἰς τὸ ὕδωρ, θερμὴ οὖσα, τέμνει αὐτὸ καὶ ἐξίστησι. καὶ φερέτερον δὲ ὕδατος ἐγχυθέντος καὶ ὕστερον κονίας ἐμπεσούσης, τὸ ἴσον τῶ χωρεῖ. ὅτι καὶ τὸ ὕδωρ ἔχει κοιλίας καὶ διάκενα ἐν τῶ εἴδει ἢ οὐ τὸ ὕδωρ τὸ διεχόμενον τῶν κονίας, ἀλλ' ἢ κοιλία τὸ ὕδωρ; τὸ γὰρ κοσμοειδέστερον εἶναι δεῖ τὸ εἰδός. ἔτι καὶ ἐκ τῶν πόρων· ὅθεν ἐνέπεσε γὰρ δῆλον ἐστὶ ἢ τέφρα, καθ' ὃν αὐ τόπον δῆλον ἐστὶ, εἰς τοῦτον συρρεῖ τὸ ἄλλο ὕδωρ. διὰ δὲ τὸ ἐναντίον, τὸ πρὶν ἐκεῖ τὸ ὕδωρ διεχόμενον. ἢ τὸ συμβαίνει ἀεὶ, ἐκεῖ πορεύεσθαι ἐγχυθὲν τὸ ὕδωρ ἐφ' ὕδωρ.

ἀλλ' ἐκεῖ ἐπιοῦσι δεῖ ἐκλυθῆναι, ὑπερχόμενα δὲ ἀ
C ἄκρα ὑπερχυθῆ καὶ δεῦρο ἢ τέφρα, ὅθεν συμβαίνει. ἢ γὰρ τέφρα ἐκεῖ ἐγχυθεῖσα. ταῦτα δὴ τῶν καὶ ὅτι εἰ βούλοιτο ἢ ἐκ ἀλλαδὶ ἐξ ἀνθρῶν ἐκεῖ οὐ δέχεται. ἔστι γὰρ διὰ ἀέρ τι ἐστὶ κατεπλαμβάνον ἢ τόπον ἐν, διὰ τῶν μὴ δέχεται. 9 Διὰ τὸ ἀὴρ, πορεύεται ἐν τῶ φωτὶ, διέρχεται διὰ τοῦ κρυστοῦ, ἢ διότι τὸ μὴ φῶς κατ' ἀνάγκην φέρεται μόνον· δὴ ἐν ἐν διὰ τοῦ ἀφανοῦς οὐ διέρχεται ὅλως, οἷον κατοπτρόειδες ἐκπλαγέντων γὰρ εἰ πάντα· ἀλλ' ἐκ ἐν τῶ ὑάλῳ. ἢ δὲ ἀὴρ εὐ κινεῖται διὰ τὸ μὴ δυνατὸν εὐ διέρχεται. 10 Διὰ τὸ ἀὴρ ψυχρὸς μὴ γίνεται, διὰ τὸ ἀπιέναι τῶ ὕδατος διέρχεται δὲ ὁ, κρὸ σφῦρα τὸ φυσᾶ εἰς τὸ ὕδωρ ὥστε κινεῖσθαι; ὅτι δὲ ψυχρὸς, ἀκολουθεῖ μεταστάσει. ψυχρὰ γὰρ ὅσα τοῦ ὑδάτου. ἢ ὅτι ψυχρὸς ἀφ' τὸ φυσᾶν ἐστὶ καὶ θερμὸς· ὥστε μετα-
C βάλλει τῶ ἀφῆ οὐ ἀεὶ πάντες ἀπόπτωσις ὑγρὸς δὲ ἐκ ἔτι, διὰ τὸ κουφότερος ἐστὶ· καὶ οὐδὲ ποτε εἰς τὸ βάθος τῶ ὕδατος ἐρεῖται, ἀλλ' ἀεὶ τῶ ὑπεκλύου ἀπόπτωσις καὶ θλίψις κρίσεις καὶ τὸ ὕδωρ ἐν κατωτέρῳ φέρεται· ὥστε μόνον εἰς βάθος ἔσται. 11 Διὰ τὸ ἐν τῶ πυρὶ πυρὶ ὑγρὸν καὶ κρύσταλλον κίνει, οὐ διεχῆ ἐξέρχεται; ἢ διότι ἐν ὑπεκλύει τὸ ὑγρὸν, ἀλλ' ἀ-
D λεθῆναι τὸ ὕδωρ τὸ δὲ ὅτι τῶ πυρὸς ἐλυμ, καὶ ἐλκεῖ ὅτι ἢ ὥστε διεχεῖ. 12 Διὰ τὸ ἀὴρ ἐκ κατεμπλήκτη, τὸ δὲ ὕδωρ καὶ εἰς τὸν κίβδηλον γὰρ μετατιθέμενον, διεχεῖ. ἢ ὅτι ὁ κόσμος οὐ δὲ ἡ λίθος; οὐ γὰρ πᾶν ἔξεις ἀλαπλεκτικὸν· ἀλλ' τὸ γλίσχρον ἢ ὑγρὸν. . . . .

13 Διὰ τὸ ἀὴρ ἄνω φέρεται; [ὁ γὰρ κοῦφος, ὅταν μὴ κωλύῃ, ἄνω φέρεται] ὅτι δὲ φυσηθῆ, ἄνω ἐπιθλίβει, διὰ τὸ τῶν κίνα φέρεσθαι. εἰ δὲ ὁ ἀὴρ κίνα κινεῖται καὶ κωλύει κρίσιν φέρεσθαι, διὰ τὸ βαρύτερος γίνεται φυσηθέντος καὶ πάλιν ὅτι μὴ βαρύτερος ἐστὶ, ἐπιμένει κουφότερος δὲ ἡνιόμενος, κατὰ φύσιν; 14 Διὰ τὸ ὁ ἀὴρ ἐκ ἄνω φέρεται; εἰ γὰρ τὸ πυρίνατα τῶν κατεκαίετο ἐπὶ τὸ θερμοῦ γίνεται, πόρρω δὲ τὸ πῦρ ἄνω φέρεται, καὶ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ ἄνω ἐβάδιζε· εἰ οὖν τὸ [τὸ] κατεκαῖ εἰς τὸ ἄνω θεῖ, καὶ τὸ κατεκαίοντο οὖν πόρρω φέρεσθαι· πῶς δὲ φαίνεται κεξῆς πάλιν φέρεσθαι κατεκαίοντο. 15 Διὰ τὸ τὰ ἀφ' ἕω, μᾶλλον ἢ τὸ κφ' ἑσπέρας; ὅθεν τὸ ἰσχυρότερος μόνον γινεῖ· τὸ δὲ, μεσημβρίας;

A bin autẽ vbi semel aliquid aquæ infusum est, cinis descenderit, iam tunc, quod dixi, eueniet, quippe cùm cinis sit ipse, qui capere valeat. Hęc eadem ratio est, cur fouęę terram exempterm recipere nequeant. Locus enim ab aere occupari videtur: iáque fieri non posse, vt tantundem recipiatur. 6 Cur aer, qui lure crassior est, solida valeat permeare; lux ipsa non valeat? An quia lux per directũ tantummodo fer-
B tur, ob eámq. rẽ oculus, qui transpicere per tara non possit, vt per pumicem, quia meatus euariant, per vitrum facilè possit, quia meatus positi è directo sunt. At aer impedimento nullo arcetur quoniam quà trãsit, tendere è directo non soleat. 10 Cur aer per aquæ tactionem frigidus reddi possit, humidus non possit, etiam si quis in aqua vehementer inflarit, vt fluctus inde moueatur, & inundetur. Frigidum autem reddi constat, eo quòd qui ex aquis aspirat, refrigerat? An frigidus esse, calidúsve naturæ suæ habilitate potest, vt rei tactu immutetur, quam tetigit. humidus esse idcirco non potest, quia leuior est: neque ima humoris vnquam sua ipse petit natura, sed summa semper planúmque attingit & si deorsum cogatur, humor quoque feretur inferius, ita vt nunquam in profundũ sese ire patiatur. 11 Cur aer bullis cõtenus, aut de imis aquæ ascendens, haud
D vnquam madidus emergat? An quia humor non insidet, sed dilabitur: qui tamen continet bullas, vel minor est, quàm humefacere valeat. 12 Cur aer madere nõ possit, aqua autem queat, quippe quæ etiam translata in aerem madeat? An eadem causa sit, qua & lapis madere nequeat. Haud enim madendi omnibus vis data est, sed iis tantum, quæ lenta sunt, &
E humida. 13 Cur vires inflati valeant fluitare? An propterea, quòd aer sursum effertur. Vires enim vt inanes deorsum feruntur, sic inflati supra ideo resident, quòd ab aere sustinentur. Sed si aer eleuet, atque prohibeat quò minus deorsum feratur, en inflati grauiores efficiãtur? Et quì fieri potest, vt cùm grauior sit, emineat, cùm leuior, deferatur? 14 Cur aer non sursum feratur? Nam si ex motu caloris spiritus excitari debeat, ignísque sublimis petere natus sit, spiritus eodem currere debuit. Siquidem mouẽs illud sursum versus
F impellit, quódq. mouetur, eodẽ ferri aptissimum est. Hunc enim tramite ferri obliquo latissimè pater. 15 Cur aurora frigidior, quam vespera est? An quoniã altera noctis medio propior est, altera meridiei,

Universidad de Deusto Biblioteca

Est autem vt diei medium calidissimum, quia sol proximum est, sic noctis medium frigidissimum, quia remotissimũ. 16 Cur tepori feruidi noctes molestiores, quàm dies sunt? An quia flatus omnes tunc consilescunt: anniuersarij nanque illi & prauij minus nocte quàm interdiu spirant.

17 Cur incorrupta durare possint, quæ vtribus continentur inflatis, aut vasis bene opertis. An quia putent omnia, cùm moueantur, magisque omnia sint, quæ plena: isthæc autem plena. 18 Quam ob causam aere sudo, apertóque frigus fit, aerius, quàm nubilo, cùm stellæ sint cali dæ, & cælum? An quia nihil tunc est, quod vaporem arcere, continereque valeat, sed diffundatur necesse est: at cælo nubilo arcetur, & Aquilone magis, quàm Austro, eadem illa de causa: Auster enim nubes colligit: Aquilo dispellit: & quidem Aquilone magis, quàm Austro, cuspotari videmus: & hyeme potius, quàm æstate, aut propter dissimilitudinem, aut quia vapor non nisi refrigerato humido calido, depromi potest. 19 Cur minus, quàm plus aeris calidius fit, cùm angusta omnia fiant calidiora? An quia magis moueatur, qui pluris est: motus autem frigorem acciere potest: cuius indicium, quòd calida, cùm mouentur, refrigerantur. 20 Cur aqua & terra putreant, aër, & ignis non putreãt? An quoniam omne, quod putret, calidissimũ fiat necesse est: igne autẽ calidiorum nihil est. An quia refrigerari prius oportet, quod putredinem concepturum est: ignis autem calidissimus semper est, aer verò igne refertus est: nihil autem putret, cùm calidum est, sed refrigeretur antè oportet, quàm putreat. At aqua, & terra vicissim modò calida, modò frigida effici possunt.

21 Cur cælum nubilum tepidius fit, quàm apertum & placidum? Vtrũ vt veteres authores dixerunt, quia stellæ frigidæ sint. An id absurdum admodum est, sed quia cælo sereno vapor extringi melius potest: indicium, quòd vento silente ros, & pruina consistunt. Cùm igitur serenũ est, calor diffuitur, quo humor euitur, atque effertur. Ita aer frigidior fit: qua de causa humor à calore demissus irrorat: ast cùm nubilum est, arcetur, & constat: quocirca nec ros, nec pruina contrahi potest, cùm nubilum est: ergo calor ad terram remanens, facit vt tepor amplior esse possit.

22 Cur aliis ædibus aer solear ventilari, reciprocarique præsertim cùm tẽpus quietum est? An quòd aer prælaxo quod contextu, & hiatu lento est: ergo cùm

A ἐστὶ δὲ ἡ μεσημβρία θερμότατον, διὰ τὸ τῷ ἡλίῳ πλησιαίτατον εἶναι· καὶ μέσον νύκτος ψυχρότατον, διὰ τὸ ἀπωτάτω. 17 Διὰ τί δύνανται τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ ἄλλῃ περιόδῳ; ἢ διὰ τὸ ἀνεμώδεις εἶναι; εἰ γὰρ ἔνεστι καὶ πνεῦμα, πᾶσι νύκτες ἥδιον πνέουσι. 18 Διὰ τί τὰ ἐν τοῖς ἀγγείοις κεκλεισμένοις; ἆρα διὰ τὸ οἴεσθαι κινεῖσθαι μᾶλλον τὰ πλήρη, ἀπείληφε τὰ δὲ πλήρη. 19 Διὰ τί τῶν ἀέρων μᾶλλον ψυχρὸς γίγνεται, ἢ θερμοτέρων ἔστιν· τὸ δὲ ἄγρα καὶ εὐρύχωρα, θερμότερα; ἢ ὅτι οὐδὲν κινούμενον ἐν τῇ ἀέρι τῷ ἀνέμῳ, ἀλλὰ διαχεῖται· ἐν δὲ τοῖς ὀλίγοις κινούμενον; καὶ βορείων γε ἢ νότιος διὰ τὸ αὐτό. ὁ μὲν γὰρ νότος, ἄγει τὸ νεφέλιον· ὁ δὲ, ἀπωθεῖ. καὶ ἀπτίζουσι δὲ φαίνεται βορείοις μᾶλλον ἢ νοτίοις, καὶ χειμῶνι ἢ θέρει. ἢ παρὰ τὸ ἀόμοιον; ἢ ὅτι θερμοῦ ψυχρόν ἐστι, ἢ ἀπὸ τοῦ; 19 Διὰ τί ἀὴρ ἐλάττων, θερμότερος τοῦ πλείονος; αἱ γὰρ κινήσεις ἀλεεινότεραι. ἢ ὅτι κινούμενον μᾶλλον ὁ πολύς· ἢ δὲ κίνησις ποιεῖ ψυχρόν; σημεῖον δὲ τούτου, ὅτι κινούμενα ψύχεται τὰ θερμά. 20 Διὰ τί ὕδωρ καὶ γῆ σήπεται, αἰὴρ δὲ καὶ πῦρ οὐ σήπεται; ἢ ὅτι θερμαίνεται γίγνεται τὸ σηπεδόνιον ἅπαν· πυρὸς δὲ οὐδὲν θερμότερον; ἢ ὅτι ψυχρόν ἐστι τὸ πρότερον; τὸ δὲ πῦρ, ἀεὶ θερμός· ὁ δὲ ἀὴρ, πυρὸς πλήρης· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲν θερμόν, ἀλλὰ ψυχρόν· γῆ δὲ καὶ ὕδωρ [καὶ ἀὴρ,] καὶ θερμὰ καὶ ψυχρὰ γίγνεται. 21 Διὰ τί τὰ νεφέλια, ἀλεεινότερα τοῦ αἰθρίου καὶ πραοτέρα; οἱ οὐ φασὶν ἄλλοι, ὅτι τὰ ἄστρα ψυχρά; ἢ λίαν τοῦτό γε ἄτοπον· ἀλλὰ σημεῖόν ἐστι τοῦ ἀστεῖον τὸν δὲ, ὅτι ἐν τοιούτῳ ἡ δρόσος καὶ ἡ πάχνη γίγνεται. ὅταν οὖν αὐθ ἐκκαθαρθῇ, συστέλλει τὸ θερμὸν, ὑφ' οὗ ἀπάγεται τὸ ὑγρόν· ἄστε ψυχρὸς ὁ ἀὴρ. διὸ καὶ δροσίζει ἀπελαύνει τὸ ὑγρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ. ὅταν δὲ νεφέλιον ᾖ, ἀποφέγγει. διὸ οὐ γίγνεται δρόσος οὐδὲ πάχνη ὅταν νεφέλιον. ἐκεῖ οὖν τοῦ χλιὸ ἐκεῖνον τὸ θερμὸν, ποιεῖ τοῦ ἀλέας. καὶ διὰ τί ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῶν οἴκων ὁ ἀὴρ διαψυχρότερος, καὶ μᾶλλον πνεῖ ἢ διόπερ ὁ ἀὴρ πολλαχοῦ τῆς ὀρεινῆς συγκρατεῖ. ὅταν οὖν ἀνῇ πνεῦμα εἴσω μὲν συγκρατεῖ ὁ ἐν τοῖ

hic extrinsecus intrare incipiens credit

ac contrahitur

ὀλιγάκις· ἀὴρ δὲ συγκλειόμενος, πνεῦμα δὲ πυκνὸν ἐστὶ τῇ χρόνῳ, πολυκινήτερος γίνεται ὁ ἐξωθεν, καὶ χαλᾶται πολλοῦ ἔχει εἰς τοσοῦτον εἰσὶ ἢ χαλᾶται πολλοῦ ἔχει εἰς τοσοῦτον εἰσὶ ἢ ἐν τῷ ἐκκαίεσθαι ἀὴρ, ὡς πλείονα καὶ φέρεται εἰς ἑαυτὸν τοῦ χαλᾶν, διὰ τὸ κρίνεσθαι, καὶ τοῦ τῶν κοινῶν αὐτῶν μὴ δυνάμενον ἀντιπαρέχειν· ἢ πολλὰ δὲ ἀνῶν μέρη τούτου συμβαίνοντα, ἕνεκα ἑαυτοῦ ὁ πλείστον διὰ τοῦ πνεῦματος· εἴσω πολλοῦ ἐξωθεν θερμοῦ, ὁ ἀὴρ ἔσω τόπον, πολυκίνητος γίνεται· ὁ δὲ ἔξω, πυκνότερος καὶ πάλιν ἐξωθεν εἴσω φέρεται, καὶ τόπον ἀλλάττοντα.

Ὁ ἐν τοῖς τοῦ αἴτια κ. κτ.

Διὰ τί ὁ ἀνεμος μόνος τῶν ἀνέμων ἐφ' ἑαυτοῦ ἄγει τὰ νέφη; [ἢ ὅτι ἄμφω ὁ ἑκατέρος πνεῖ;] ἢ ὅτι ὁ μὲν ὑψηλοτέρους τόπους πνεῖ; ἐν γὰρ τοῖς ὑψηλοῖς ἐκ τῶν πρὸς ἑσπέραν σημείων ἐστὶ, τὸ τῶν πρὸς ἑσπέρας διαλλάττειν μεγάθει καὶ βάθει. πάντα δὲ αὔξεται, εἰς τοσοῦτον γραμμὴν ποιεῖ τῇ φορᾷ τὰ κοῖλα πρὸς τὴν γῆν ἐχόντων· ἀναπτόμενος δὲ (καὶ εἴρηται) πρὸς ἑσπέρας τοῦ γῆς τόπου, καὶ συστέλλων τὰ νέφη, διὰ τὸ τῆς γραμμῆς ἄγειν, τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλάττει, ἐφ' αὐτὴν αἰεὶ ἀνιόντα. ποιεῖ δὲ μόνος τοῦτο τῶν λευκῶν, τῷ τῶν ὀφ, ὑψηλοτέρους, τῶν δὲ ἑσπερίων· εἰς τόπους πρὸς αὐτὸν τῶν κρείττω, ἢ ἐν ἀνῷ ὑψηλοῖς, τῶν φερομένων γίνεται τῶν ἀμβάνοντα, τὰ κοῖλα πρὸς τὴν ἐχόντων· ἄστε ἀπαλλάττει μὴ γίνεσθαι τὸ ἀνέμου τοῦ, τῷ μὴ πρὸς τῶν γῶν ἄγειν ἄγει τῶν τελευτῶν τῶν φορᾶς ἐν ᾧ οὐδὲ ἔστι πρὸς τῶν γῶν· τοῦ δὲ ἔστιν κοῖλα καὶ τὸ ἀπαλλάττει, τῷ μὴ εἰς ὑγρὸν ἄστε οὐ συμβαίνει, ὅστον κατεφανὲς ἔχει ἀνῷ ποιεῖν τῶν ὁ ποιεῖ.

β Διὰ τί βορέας ἀεὶ ἐπίπαν γίγνεται· νότος δὲ, οὐδὲ γίγνεται ἀεὶ καὶ νότος, ἀλλ' οὐ συμβαίνει τῶν πολλῶν ἀεὶ ἀὴρ τῶν νότων ἔχει, ὑπὸ δὲ τῷ βορέᾳ κινούμενος; ἢ ὅτι ἐκ τοῦ βορέου καὶ θερμοῦ τοῦ ἀέρος πνέοντος (ἔστι γὰρ πνεῦσαν) ἀεὶ δὲ νότος, ἔστι, ὅδ' ἔστιν ἔστιν τὰ ἀεὶ τὸν ἀέρα; πρὸς δὲ νότον, ὁ μὴ νότος, ὑγρός· τῷ δὲ ὑγρῷ, ὁ ἀὴρ τῶν νότων ἀλλάττεται· διὸ πεχῷ διαλύεται τὰ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἐκεῖνα ὑγρὰ· ἢ τὰ ὑγρὰ, πλείστα ἐν τοῖς ἐν μέρει ἐν τοῖς τοῦ νότου, τοῦ μὲν ἀεὶ

A & contrahitur aer, quem domus continet: quo collapso, adductóque, inanior redditur, qui foris est, & spatia multo laxiora capessit: quæ in spatia aer domestiouis relabitur, ferturque expeditè eodem, quoniam & ipse pendeat, & natura inanis reniti nequeat. Quod cùm per multa eius membra euenìat, proximus hunc aer sectatur, adductus propulsione primoris. Tũ eo largè foras iam profluente, locus internus inanis redditur, & vacuus externus contrà replenur, spissescíque: ac deinde in hunc modum reciproco fluxu actitatur.

Earum, quæ ad ventos pertinent, Sectio vigesimasextaxxiiii quæstiones 64.

CVr ventus Cæcias solus ex omnium ventorum numero, nubes ducere ad se possit? Vtrum quòd ventus aduersus reflat eodem tempore. An quoniam de locis eminentioribus spirat: sunt enim partes quę ad Solem ocientem vergunt, eminentiores, quàm quæ ad occasum: indicium maris occidui magnitudo facit, & latitudo. Quod cum desuper in aduersum spiret, lineam suam delatione ista terram versus conuexam agit, regionémque inuadens, vt dixi, occiduam nubésque per lineæ suæ figuram contrahens, ad se suo inde reflexu eas vocat, atq. impellit. Quod solus hic propterea facit, quia cæteris loca vel editiora sunt, vel submissiora, quæ versus, vt aut de imo, aut è directo flatus feratur deuexus, terram versus necessum fit, ita vt ad postremum reflexus effici nullus queat, eo quòd flatus non ad terram subditam aeris amplitudini finem protrahendi faciat, nec vbi aer cogi in nubes possit. Subsolanus, ac cæteri minus cani, quoniam humidi non sunt, nubes non cogunt: itaque vel nullatenus, vel minus id ipsum facere possunt. 2 Cur Aquilones anniuersarij fiant, Austri non fiant? An Austri quoque fieri possunt, sed cõtinui, quia initium Austri longè à nobis est. Aquilonis in vicino est: quippe cum sub Aquilone habitemus. Item Aquilones anniuersarij tranquillo aere spirant, quippe qui per æstatem moueri solent: Austri vere oriuntur, cùm aer minus quiescit. Addo etiam quòd auster humidus est, humido autem superior locus alienus. Quam ob rem humores, qui eo in loco consistunt, citò resoluũtur, & euanescũt: & cõ humores erratici, vagabundiq. fiunt, accidit vt aer quoque eò dẽ ducatur, quò humores ipsi variè dissipantur. Qui cũ nõ loco eodẽ agitetur efficitur porro vt flatus diuersi oriantur

Universidad de Deusto Biblioteca

flatus enim non nisi motus aeris est.

3 Cur Auster post pruinam spirare soleat? An quia pruina nisi facta decoctione, haud vnquam consistere potest, mutatio autem post concoctionem, purgationemque fieri in contrarium solet. Aquilonis autem contrarius Auster est. Hæc eadem causa est, cur post niuem Auster spiret. Omnino enim & nix, & grando, & imber, & omnis id genus purgatio, concoctionis indicium est. Vnde fit etiam, vt post imbres, cæteráque eiusdem generis tempestates flatus desistant & consternentur.

4 Quid est, quod flatus moueat tropæos, id est quos versatios aut reciprocos appellamus? An eadem ratio est, qua euripi mari reciprocante agitantur inam & mare, & aer eatenus fertur, quatenus profluere licet. Deinde cum onis quadam amplius prograssandi licentia his tollitur, qui terra pergunt, ob eam scilicet rem, quòd fuæ promotionis, delationisque primordia parum habeant valida, nec reciprocantur, & redeunt. 5 Cur iidem illi tropæi de mari spirare soleant? Vtrum quia mare vicinum est. An quia tropæus apogæ, id est, flatus abterraneo contrarius est. Versatius enim tanquà reuersio abterranei est: quippe cùm abterraneos flatus ex terra in mare profluens sit, cuius reciprocatio versatius est: itaque de mari terram versus spirare necessum est. An venisse inde putandum, quoniam aer collectus in mari est, qui illò fluxerat. Sed ratio cur nec in terram consistat, & reflectatur cùm profluit, quod mare in cauo est. Aer autem modo aquæ, ad id fluit, quod cauissimũ est. 6 Cur procellæ, hoc est venti, qui excussi nubibus fœniant, imbre superueniente ocyus cessant? An quoniam aqua expressa ventres nubium confident, vnde flatus origo est. 7 Cur non iidem venti imbrem vbiq. afferant? An quia non idem nimbus vbiq. occurrit, sed aliis partes aliæ sunt obiectæ. Nubes enim ibi magis consistit vbi ventus vix quasi loca arduna superans depellere præterea nequit: cum autẽ consistat, premuntur, rumpuntur, imbrémque demittunt. 8 Quam ob causam cælum purum, & placidum, serenum indicat: tempus turbulentum hyemem prænuntiat? An propterea, quòd hyems aere consistente, spissescentéq. fieri solet: ergo cũ Sol eum incitat, discernit, illustráteque aerẽ cùm eum cingit, nubibus obfuscat, atque ingrassat. Quòd si constitutio valida, hyems continuò luce prima erumpit: sed si imbecillior sit, nec tamen ex toto succumbens, occasum versus depellitor, quod

A ἔστι γὰρ πνεῦμα, ἀέρος κίνησις. 3 διὰ τί τὴν πρὸ μὲν τοῦ χειμῶνος, ἢ ἐπὶ τῇ πάχνῃ γίνεται τὴν πέψιν γενομένην μὲν οὐ δεῖ τὴν τῶν ἐναντίων γίνεσθαι μετάβολὴν εἰς φωνὴν τὴν ἐναντίον; ἐναντίον δὲ τοῦ βορέου τὸν νότον. διὰ ταῦτα δὲ καὶ μετὰ χιόνα τὴν πνεῖ νότος. ὅλως δὲ ἡ χιὼν καὶ ἡ χάλαζα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πάντα ἡ τοιαύτη κάθαρσις, πέψεως σημεῖον. ὅθεν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοῖς εἰκότως χειμῶσιν, πάντες τὰ πνεύματα. B διὰ τί οὐ πάντα ἔστιν τὰ τροπαῖα; ἢ διὰ τὸ αὐτὸ [δὲ] ἢ καὶ τὰ εὔκαιρα ῥέοντα; μάχεται γὰρ τῷ ῥεῖν, [καὶ] ἡ θάλαττα εἰρήνη καὶ ἀέρ. εἰδὼ ἔτον αἰπάτερ καὶ μικρὰν δυνάμει τὸ σῶμα φορεῖν, διὰ τὸ μὴ ἰσχυρὰν ἔχειν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως καὶ ὁρμῆς, πάλιν ἀποπαύεσθαι. 4 διὰ τί οἱ ἔξω τῆς γῆς τῆς θαλάττης ἔστι; ἢ C ἔστι ἡ θάλαττα πλάνη; ἢ ἔστι ἐναντία τῇ κατὰ γῆν ἡ ἔξωθεν; καὶ ἔστι ἡ ἔξωθεν, ἡ ἀπόστροφος κατὰ γῆν; ἢ δὲ κατὰ γῆν, τὸ ἐν τῇ γῇ φορεῖ τὴν θάλαττα πνεῦμα χωρίζει ἢ δὲ ἔξωθεν, ἢ τοῦτο πολλὴ γίνεται. ὥστε κἀκεῖνο ἀναγκαῖον θάλαττα ἔχει). ἢ ἡ θάλαττα δέ ἐστι, διὰ τὸ εἰς τὴν θάλαττα ἀθροιζόμενον τὸν ῥεῦμα ἀέρα; τῷ δὲ μὴ εἰς τὴν γῆν τοῦτο συμβαίνει, καὶ τὸ ἀναχωρεῖν ἀπὸ D ἐκεῖ, φησὶ, τὸ ἀναχωρεῖν ἀπὸ θάλαττα εἰς πέλαγος ἔστι· ἢ δὲ ἀέρ, ὥσπερ τὸ ὕδωρ, ῥεῖ ἀεὶ εἰς τὸ κενότατον. 5 διὰ τί οἱ ἐναντίοι τῇ θαλάττῃ τροπαῖοι; ἢ ἔστι τῇ θαλάττῃ ἐναντία ἡ ἀπόστροφος. ἡ γὰρ ἀπόστροφος ἐστὶν ἡ ἐναντία τῇ κατὰ γῆν ἀναχωρεῖν ἀπὸ θαλάττης ἐστίν. ἢ ἡ θάλαττα δέ ἐστι, διὰ τὸ εἰς τὴν θάλαττα ἀθροιζόμενον τὸν ῥεῦμα ἀέρα; τῷ δὲ μὴ εἰς τὴν γῆν τοῦτο συμβαίνει, καὶ τὸ ἀναχωρεῖν ἐκεῖ, φησὶ, τὸ ἀναχωρεῖν ἀπὸ θάλαττα εἰς πέλαγος ἔστι· ἢ δὲ ἀέρ, ὥσπερ τὸ ὕδωρ, ῥεῖ ἀεὶ εἰς τὸ κενότατον. 6 διὰ τί τὰ ἐναντία πνεῦμα, ἀέρος κίνησις. 7 διὰ τί νότος πνεῖ μὴ πάχνη γίνεται; ἢ ἐπὶ τῇ πάχνῃ γίνεται πέψεως γενομένης· μὴ δὲ τὴν πέψιν καὶ τὴν ἐναντίαν μετάβολὴν εἰς φωνὴν τὴν ἐναντίον γίνεσθαι; ἐναντίον δὲ τοῦ βορέου τὸν νότον ἔστι. διὰ ταῦτα δὲ καὶ μετὰ χιόνα τὴν πνεῖ νότος. ὅλως δὲ ἡ χιὼν καὶ ἡ χάλαζα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πάντα ἡ τοιαύτη κάθαρσις, πέψεως σημεῖον. ὅθεν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοῖς εἰκότως χειμῶσιν, πάντες τὰ πνεύματα. E διὰ τί οὐ πάντα ἔστιν τὰ τροπαῖα; ἢ διὰ τὸ αὐτὸ [δὲ] ἢ καὶ τὰ εὔκαιρα ῥέοντα; μάχεται γὰρ τῷ ῥεῖν, [καὶ] ἡ θάλαττα εἰρήνη καὶ ἀέρ. εἰδὼ ἔτον αἰπάτερ καὶ μικρὰν δυνάμει τὸ σῶμα φορεῖν, διὰ τὸ μὴ ἰσχυρὰν ἔχειν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως καὶ ὁρμῆς, πάλιν ἀποπαύεσθαι. 4 διὰ τί οἱ ἔξω τῆς γῆς τῆς θαλάττης ἔστι; ἢ ἔστι ἡ θάλαττα πλάνη; ἢ ἔστι ἐναντία τῇ κατὰ γῆν ἡ ἔξωθεν; καὶ ἔστι ἡ ἔξωθεν, ἡ ἀπόστροφος κατὰ γῆν; ἢ δὲ κατὰ γῆν, τὸ ἐν τῇ γῇ φορεῖ τὴν θάλαττα πνεῦμα χωρίζει ἢ δὲ ἔξωθεν, ἢ τοῦτο πολλὴ γίνεται. ὥστε κἀκεῖνο ἀναγκαῖον θάλαττα ἔχει). ἢ ἡ θάλαττα δέ ἐστι, διὰ τὸ εἰς τὴν θάλαττα ἀθροιζόμενον τὸν ῥεῦμα ἀέρα; τῷ δὲ μὴ εἰς τὴν γῆν τοῦτο συμβαίνει, καὶ τὸ ἀναχωρεῖν ἐκεῖ, φησὶ, τὸ ἀναχωρεῖν ἀπὸ θάλαττα εἰς πέλαγος ἔστι· ἢ δὲ ἀέρ, ὥσπερ τὸ ὕδωρ, ῥεῖ ἀεὶ εἰς τὸ κενότατον. 5 διὰ τί οἱ ἐναντίοι τῇ θαλάττῃ τροπαῖοι; ἢ ἔστι τῇ θαλάττῃ ἐναντία ἡ ἀπόστροφος. ἡ γὰρ ἀπόστροφος ἐστὶν ἡ ἐναντία τῇ κατὰ γῆν ἀναχωρεῖν ἀπὸ θαλάττης ἐστίν. ἢ ἡ θάλαττα δέ ἐστι, διὰ τὸ εἰς τὴν θάλαττα ἀθροιζόμενον τὸν ῥεῦμα ἀέρα; τῷ δὲ μὴ εἰς τὴν γῆν τοῦτο συμβαίνει, καὶ τὸ ἀναχωρεῖν ἐκεῖ, φησὶ, τὸ ἀναχωρεῖν ἀπὸ θάλαττα εἰς πέλαγος ἔστι· ἢ δὲ ἀέρ, ὥσπερ τὸ ὕδωρ, ῥεῖ ἀεὶ εἰς τὸ κενότατον. 6 διὰ τί τὰ ἐναντία πνεῦμα, ἀέρος κίνησις. 7 διὰ τί νότος πνεῖ μὴ πάχνη γίνεται; ἢ ἐπὶ τῇ πάχνῃ γίνεται πέψεως γενομένης· μὴ δὲ τὴν πέψιν καὶ τὴν ἐναντίαν μετάβολὴν εἰς φωνὴν τὴν ἐναντίον γίνεσθαι; ἐναντίον δὲ τοῦ βορέου τὸν νότον ἔστι. διὰ ταῦτα δὲ καὶ μετὰ χιόνα τὴν πνεῖ νότος. ὅλως δὲ ἡ χιὼν καὶ ἡ χάλαζα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πάντα ἡ τοιαύτη κάθαρσις, πέψεως σημεῖον. ὅθεν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοῖς εἰκότως χειμῶσιν, πάντες τὰ πνεύματα.

ἐκεῖθεν ἡ ἀέρος, διὰ τὸ πυκνότατον εἶναι τὸν A ac inibi manet, eo quòd aer cæteræ proximus hyeme instante crassissimus est, & mox reliquus quoque consistit, quoniam initium firmamentúmque obtinet stabilitatis, quòd suscipere atque colligere possit, quantum subinde accesserit. Vt enim in acie conuersa in fugam, vno resistente, cæteri quoque omnes insistunt, sic in aeris ratione fieri solitum est. Quamobrem citò, imò repentè interdum fit, vt cælum nubilum reddatur. Cùm igitur occasus est B perturbatus, constitutionem minimè victam esse à Sole diu pugnante firmissimè indicaturitaque plus item posse consistere consentaneum est. Et quidem minus mendum, cum hyeme prægressa quàm cum post serenum id accidit, quippe cùm illa ratione veluti reliquias quasdam restarẽ ac initium cõsistendi oriri videatur. 9 Cur dici solet, Tertia lux nunquam no- C cturno Aquilone laborat? An quòd flatus Septentrionis imbecilli sunt, cùm nocte spirare incipiunt. Argumentum enim non multum aeris esse motum, quòd eo tempore spirare exortus est, quo caloris exiguum est: exiguum nanque caloris, exiguum aeris mouet. Atqui flatus minimi omnes intra triduum finiuntur, ergo nec is diuturnior esse debet. 10 Cur Aquilo crebrius, quàm Auster, spirat? An quoniam D Aquilo parti orbis terrarum habitatæ vicinus est, ideirco latere non potest. Simul enim ex sui temporis breuitate & spirat, & adest: at auster, quia è longinquo admodum, nisi vehemens sit, venire non potest. 11 Cur auster minus hyberdis noctibus, quàm diebus spirat? An est quidem Sol noctis etiam tẽpore Australi regioni propinquus, & noctes ibi tepidiores, quàm dies aquilonem versus: itaque aẽris multum mouetur, & nihilominus quàm inter- E diu. Sed calor dierum vehementior omnẽ absumendo humorẽ, efficit vt minus spiretur. 12 Cur Auster Canicula oriente moueatur, idque lege naturæ fieri soleat? An propterea, quòd regio inferior orbis Sole scilicet remoto minus calida est, itaque vapor inde largè emigrat: & multi profectò Austri spirarent nisi aduersarij prohiberent. 13 An omnibus austris tum orientibus, tum occidentibus aer soleat F commutari, sed Cane præcipuè: quod quidem flatibus latissimè constat, qui eius ortu, & post ortum sequuntur. Quòd cùm æstus tunc vigeant, spiritus calidissimos per idem tempus oriri congruum est. Auster autem calidus est, & cùm ex con-

ἐναντίον εἰς τὰ ἐναντία

...ontrario maximè commutari

Universidad de Deusto
Biblioteca

solitum sit, ortúmque canis præuij nun-
cupati antecedant, quia Aquilones sunt,
meridiè post eum Auster spirat, quando-
quidem assignari necesse est, idque Austris
fieri ortientibus. Huic autem verbo cùm
assignari dicimus, subiecta notio est, aërē
insignire commutari, & quidem mutari
flatuum omnia genera in ventos aduer-
sos, aut dextros solente. Quòd cùm Aquilo
non transeat in latus dextrum, reliquum
est vt in aduersum, hoc est, vt in Austrum
transeat. Quinetiam dies post brumam
quintudecimus, Austrum præ se fert, eò
quòd bruma initium quoddam est, mo-
uetúque à Sole is potissimum aër, qui
brumæ vicinus est: Solem autem tunc ad
Austrum vergere certum est. Vt igitur
cùm ortum perreptat, flatus excitat Sub-
solanos, ita cùm meridiem adit, Austros
euocat. Nec tamen statim à bruma id fa-
cit, quoniam breuissimas tunc agit distan-
tias: sed quintodecimo, quia tempus id
modicè se habeat ad primam discessus
sensionem. Totum enim id tempus, pars
conspicua est. 14 Quæ de causâ Orionis
exortu dies maximè varient, flatúsque
importuni moueantur? An quoniam in
mutatione varia maximè omnia sunt, quæ
non vno, certóque tempore, motúve de-
scribuntur. Atqui oritur Orion ineunte
autumno, occidit hyeme. Ergo quia non
vno tempore constat, sed alio incipit, alio
cessat, flatus etiam inconstantes esse ne-
cesse est, vipote cùm ancipiti conditione
proueniant, quos sibi tempus vtrunque
fortitum est. Et quidem difficilem esse Or-
ionem & cum oritur, & cùm occidit, ex
temporis varietate rectè affirmant. Tor-
bulentum enim, atque inæquabilem esse
necessum est. 15 Cur Aquilo nocte ex-
ortus die tertia cessat? Vtrum quia ex par
vo, imbecillisque initio prodit: tertius au-
tem dies decretorius est. An quoniam v-
niuersus modo νεφελίας, id est, procella-
rum, & nubibus excussorum flatuum fun-
ditur, ideirco compendiò cessat. 16 Cur
plurimi aquilones spirent? An quoniam
pars orbis terræ habitata Septentrionibus
subdita, est eminentior, & extra solsti-
tium posita, & niuis plena: quæ nix
montibus nonnullis nunquàm deest.
Cùm igitur concreti humores tabescunt,
flatus magna ex parte oriuntur: is autem
Aquilo est, qui à Septentrionibus mitti-
tur. 17 Cur Austri hyeme, atque ineunte
vere, atque autumno cessante spirare
solent, vndabundique sint, & contor-
tuosi, atque Africæ non minus frigidi,

A μεταβάλῃ, ὅσῳ καὶ ὁ ἥλιος πρὸς τὸν ἀνέμον ἐστὶ τῆς χώρας, οἰκείως μὲν καὶ ἡ νότος πνεῖ. ὑπὸ δὲ τὴν τροπὴν ἀρξάμενος ἤδη, ὑστέρησε δὲ τῶν ἄστρων τὸ δὲ τροπικὸν ἔδη, μετὰ τὴν ἀρχὴν πνεῖν μεταβάλῃ τὴν τοῦ εἰς τὸν ἐναντίον τόπον ἢ τοῦ δεξιὰ πνεῖν τὸ πνεῦμα. ἐπὶ δὲ βόρειας εἰς τοῦ δεξιὸν μεταβάλῃ, εἰς τὸ ἀντικὺ λοιπὸν εἰς τόπον μεταβάλῃ. ἔστι δὲ καὶ ἡ μὲν τὰς χειμερινὰς ὥρας

B τὰς τῶν κυκλικῶν τόπος, διὰ τὸ τὰς ἡμέρας τὰς ἀρχὴ τὸν ἔτους, κινεῖ δὲ τὸν κατ' ἀνατολὰς μάλιστα ἀέρα τὸν ἥλιον, ἐξ ὃ τὸ τοιοῦτον τὴν ἔστιν πρὸς τόπον. καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὸ νότο κίνησις, ἀνάλογον αἰθρίαν ἀνάγκη· εὐθὺς καὶ τὸ νότο μεταβολὴ κινεῖ, τόπον ἐγείρει. ὁ δὲ νότος δὲ ὁ νότος τῶν τοῦ τόπου, διὰ τὸ βραχὺ τὸν τοῦ

C ἔτους τὰς μεταβάσεις τὸν· ἀλλ' ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ, διὰ τὸ τὸν χρόνον τὸν ἐν μέρει ἔχει πρὸς τὴν αἴσθησιν ἀρχὴν φαινομένου. ὅλον γὰρ τὸ μέρος ἐστὶν ἐν τῷ ἐν ἀρχῇ χρόνος. 14 Διὰ τὶ τὸν ἐξαίφνης γινόμενον αἰθρίαν μάλιστα ἀ ἡμέρα, ἢ ἀνεμῶν τῶν πνευμάτων, ὅτι ὁ μεταβολὴ ἀεὶ πολλὰ ἀέρος μάλιστα; ὁ δὴ ἥλιος ἀνατέλλει μὲν ἀρχὴ ὀπώρας, δύνει δὲ χειμῶνος. ὥστε

D διὰ τὸ μὴ ἐν καθεστῶτι μίᾳ ὥρᾳ, ἀναγκαῖον γίνεσθαι, τοῦ δὲ πολλοῦ, διὰ τοῦτο ἀνάλογα καὶ τὰ πνεύματα ἀνάγκη εἶναι διὰ τὸ ἀμφισβητεῖν τὰ ἐξ ἀνάγκης. ἀμφιλογοῦσι δὲ λέγοντα καὶ δύνοντα καὶ ἀνατέλλοντα ὁ ἥλιος, διὰ τὸν ἀόριστον τοῦ ἀέρος. ἀνάγκη γὰρ ταραχώδη εἶναι καὶ ἀνώμαλον. 15 Διὰ τὶ ὁ νυκτερινὸς βορέας, πρωΐας λήξας πνεῖν

E ὅτι τὸν τρίτον μικρὸς καὶ ἀσθενεῖ ἀρχόμενος, ἡ τρίτη ἡμέρα κρίσιμος. ἢ ὅτι ἀθρόος ἐν ἅπασι, ὥστε τὸν ἐκφερόμενος νεφελῶν ἐκεῖ ὁ πνεῦμα. 16 Διὰ τὶ βορέας πλεῖστοι πνέουσι τὸν αἰθρίαν; ἢ διὰ τὸ ἀρκτῶν τοῦτον τὸν ἐκκαυθῆναι τὸ πᾶν ὑπερκείμενον ὅτι ὑψηλὸν καὶ ἔξω ὑπῶν, καὶ πολὺ μέρος χώρας, ἃ οὐδέποτε ἔνεστι ἔχει λεπτοῦται τὸ πολὺ ἐκεῖ, ὑγραινομένων τὸν πανταχόθεν, πολλὰς πνεῦμα γίνεσθαι. τῶν δὲ βορέας, τὸ ἐκ τὸν τὸν τῶν ἀρκτῶν τόπον πνεῦμα.

17 Διὰ τὶ οἱ νότοι πνέουσι τὸν [τῶν] χειμῶνος καὶ ἔαρος ἀρχόμενον, καὶ μεταβάλλοντες εἰσὶ δὲ [καὶ] κυματοειδεῖς καὶ σπερμαῖοι, καὶ τοῦ ἐν Λιβύῃ ἄμα· 18

ἀεὶ βορέας ἐκεῖθεν; ὁ δὴ ἥλιος τὸν ἀνέμον ἐστὶ, κίνησιν ἐκεῖθεν τὸ πνεῦμα; ὁ δὲ ἥλιος, τὸν χειμῶνος πρὸς τὸν θέρος, ἐν τῷ ἔαρος ἀρχόμενος, τὸ δὲ μετὰ τὸν τροπὴν πλεῖστος ἐστὶν θέρος, ὅθεν βορέας φέρει. ἐκείνος δὲ κατὰ τὸν τόπον, θερμὸς δὲ ὢν, διὰ τὸ μέγεθος τὸ πνεῦμα ἐν τῷ Λιβύῃ ἀέρα θερμὸν ἐστὶ καὶ διὰ τὸν μεγαλοπρεπῶς ἐστὶ ἐν πολὺ τὸ θέρος, ἐκκαίει εἰς τὸν διάλειψιν. 18 Διὰ τὶ ὁ νότος

B θοώδης; ὅτι ὑγρὸς ἐν θερμὸς πνεῖ τὸ πνεῦμα, τοῦτο δὲ σαπτὸν μάλιστα· ἐν δὲ τὸ ἐν τῷ θαλάττῃ τόπῳ, ἀγαθὸν φυτεῖν ἐν θαλάττῃ· διὸ ἰσοκίς φέρει τὸν ἐν τῷ Ἀττικῇ τὴν θρασίαν πλεῖν αὔριον, διὰ ἀπόψυξιν ἀέρος κρυστάτου, καὶ ἐν ἐρυθίᾳ γίνεται. τὸν ὑγρότητος, θερμὸς ὢν, δηλοῖ.

19 Διὰ τὶ αἴτιος μάλιστ' ὢν ἡμῖν ἐκλείψεως τὸ πολλὰ ἀκρόνυχος ὢν, ἀφ' ἧς μεσονυκτίου ἐκλείψεις μεσονύκτιος ἢ, ἀφ' ἧς ἐν ἀρχῇ; ἢ διὰ τὸ ἀμφοῖν τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ πολλῷ, διὰ τὸ πλοῦσιον ἔλκει φορεῖ ἢ, ἐν ᾧ ἐλλείψει ἐν αὐτῷ· ἐν ὁ κρατεῖ γὰρ ὁ ἀὴρ καὶ ἀρίμα, πάλιν κινεῖται, ἀφέστηκε πνεῦμα τὸν ὑφαίτερον ἐκλείψεις ἐλεάστερον. 20 Διὰ τὶ ὁ ἥλιος ἐν ἀρχῇ μᾶλλον, ἢ τὸν τοῦ μεσονυκτίου, ἢ διὰ λόγων, ὅτι πλεῖστον μέρος ἐν τῷ ἡμέρᾳ ἐστὶ, ἢ

D ἐν τῷ ἀέρα; γίνεται ἢ πολὺ κίνησις τὸ ὕδωρ πωλεῖσθαι ἢ ὕστερον ὁ ἀέρα ἐστὶ, διὰ τὸ ὅν τὸ πνεῦμα ἐκλυόμενον ἐστὶ χρόνος ἐξαίφνης ἢ ψυχθεὶς, πωλεῖται μᾶλλον εἰς ὕδωρ. διὰ τὸ ἐν τόπῳ, ὅταν ἀφ' ἑλάττων ἢ, οὐδὲν ἔστ' ὅτι ἐν μεγάλῳ, πολὺς ἢ μέγας, πολύς ἢ, ἢ χρόνος πρὸς πρῶτον, ὅταν ἐν τοῖς λέγεται, διὰ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀφ' ἧς ἐκ τῶν ἐλάττων, ἀέρος, ἐν ὀλίγοις, ἀθροῖς· ἐκ ἢ ὅτι πλείω· ἀφικνεῖται, νεφελῶν ἐστὶ ἐν ἐλάττων ἀφ' ἧς ἐν ὅτι ὅν οὐ πολὺ ἀέρα ἐστί; ὅτι τὸν ἢ, πόδας γένεσθαι μέγας· δι' ὃ ἢ πορεύεται, ἀφικνεῖται γὰ τόπου, ἢ λόγχοις βορέας.

20 Διὰ τὶ ἀφεῖ τὸ χειμῶνος ὅτι ἐν τὸ πνεύματα τῶν ἀέρος δι', [ἢ] ἀφ' ἐκείνου· ἢ ὅταν μηκέτι κρατῇ ὁ ἥλιος, ἀφεῖται ἢ ἀὴρ ἐστὶ ἐν τῷ ἐκλείψει τὸν, ἀφ' ὧν ἀφίεται ἢ ὅτον κὰ ἐπιφαίνῃ ἐκείνος τῶν ἐν τῷ κάτω ἢ μεσημβρίᾳ· ἐν τὸν ἐν ἀνεμῶν ἀέρος ἐκεῖ, ἐν ὅτι τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ ἐκκαυθῆναι ἀέρος ἐκεῖ.

A quàm regioni nostrati Aquilones? An propterea, quòd sole propinquo spiritum moueri necesse est: Sol autem per hyemem Austrum versus perfertur: & ineunte vere, desinentéque autumno iam calfacere incipit: ætate contrà, Septentriones petit, & loca relinquit meridiana. Calidus autem propterea est, quia spiritus aër Africæ miscetur, qui calidus est: hinc etiam in mare prorumpens ingentes excitat fluctus, facíque australem æstatem.

B 18 Cur Auster fœtidi halitus causa sit? An quoniam humida, & calida corpora reddit, quæ maximà putredini opportuna sunt. 19 Cur Auster profectus ex mari commodus iis sit, quorũ stirpes terra continentur? Nam & Triasio campo terra Atticæ Auster de mari occurrit. An quoniam refrigeratus accedit: rubigo autem per humorem calidum, alienúmque consistere solet. 20 Cur ventus magna ex

C parte ante Lunæ defectus excitetur initio noctis, cùm defectus medio incipit noctis: medio verò, cùm manè? An quoniam calor Lunæ propterea hebetatur, quia cursus iam proximè est, quòd defectus exultet. Remisso itaque calore, quo retentus, aer quiescit, rursum moueri, ac spiritus reddi incipit. 21 Cur Auster non incipiens, sed desinens imbrem afferat? Vtrum quòd aerem cogit è longinquo, quo coa-

D cto, aqua exprimitur: cogitur autem postea, quàm cœptum est. An quoniam incipiente calidus adhuc aer est, quippe qui profectus à calido sit: processu autem temporis refrigeratus, in aquam melius consistere potest. 22 Quam ob causam cùm minor Auster est, nubes nullas obducit: maior nubilus, & diuturnior est? Vtrum, vt quidam aiunt, initij causa ita accidat. Nam si ex minori profiscantur, liquidus,

E fuduíque est: si ex ampliori, nubilus, & crassus. An quia minor cùm incipit, est, itáque non multum aeris compellere potest, sed ad postremum amplificari consueuit. Vnde illud prouerbium,

Cùm cessat Boreas cùmque Auster surgere cœpit.

23 Cur tẽpore hyberno flatus parte veniunt exortiua, æstiuo occidua? An vbi Sol amplius nõ euincit, aer liberè profluit: cùm igitur nobis occidit, nubes relinquit,

F quibus Fauonij prodeunt: cùmque incolis inferioris hemisphærij oritur, spiritum illis parte exortiua producit: contrà, cùm parti inferiori occidit, Fauonios illis Subsolanos nobis consecrante aëre facit.

Vnde fit, vt si quem alium ventum occu-
pauerit, augeat, eo scilicet, quòd nonnihil
adiunxerit. 24 Cur afflante Fauonio ca-
nes vestigia minus valeant comperire? An
quia plurimum hic ventus cōfundit, quo-
niam ventorū omnium continentissimus
est, maximéque terram attingit. 25 Quam
ob causam cum stellæ prosiliunt, venti in-
dicium datur? An propterea, quòd à flatu
feruntur, priúsque ibi, quàm apud nos, fla-
tus excurrit. Quo fit etiam, vt vnde stellæ
feruntur, huc flatus accedat. 26 Cur nu-
bes maximas Fauonius agit? An quia de al-
to spirat, regionéque maritima nubes per
ampla spatia colligit ampliores. 27 Cur
venti ad postremum vehementissimè spi-
rant? An quia vbi vniuersi efflarunt, calo-
ris parum relinquitur. 28 Cur si circa
æquinoctium Africus spirauit, aqua fiat
necesse sit? An quo loco orbis Sol fuerit,
inde soleat spiritus excitari: itaque pro So-
lis discursu vicissitudo spirituū agat. Quod
cùm æquinoctium hyemis, atque æstatis
confinium sit, dum Sol nobis conspectum
æquinoctium agit, aut iustum transgressus
limitem regioni se dedit hybernæ, acci-
dit, vt venti partis illius vernaculi spi-
rent, quorum primus Africus est natura
humidus: & cùm Sol partem orbis terra-
rum hybernam perlustrat, flatúsque re-
gionis eiusdem mouet, euenit vt hyems
suis fungatur muneribus: cuius generis
imber est. Adhæc, cùm æquinoctium, tan-
quam paribus examinatis viribus hyemis,
atque æstatis, constet, si alterutris quic-
quam additum sit, obitus momentum ex-
ultabit conspicuum, vt in æquilibrio pon-
dus lanci adiunctum alteri efficit. Quòd
cùm Africus hyberni ordinis sit, naturá-
que humidus, æquinoctio additus, hye-
mem, imbrémque meritò affert: imber e-
nim hyemis est flatibus familiarissimus.

29 Cur Auster, atque Eurus, cùm flatibus
sibi obiectis calidiores sint, alter Aquilo-
ne, alter Fauonio, aquæ fertiliores sint:
quanquam frigor est, qui humorem ex aë-
re depromat: haud enim quòd Aquilo nu-
bes hinc pellit, idcirco aqua non proue-
nit. Nam & Fauonius, & Eurus nubes abi-
git, quippe qui ex altero pari modo pro-
ueniat, quinetiam cæteri omnes vnde spi-
rant, inde depellunt. Vtrum quia frigor
amplius introrsum circumobsistit, cùm
calor extrorsum amplius viget. An etiam
regio facit vnde spirant, vt sereni, illu-
strésque veniant. Eurus nanque ex ortu,

A διὰ τοῦτο καὶ καταπαύων ἄλλους ἀνέμους, μεί-
ζων γίνεται αὐξανόμενος, ὅτι προσίσταται.
κγ Διὰ τί οἱ κύνες τὰ ἴχνη ἥκιστα εὑρί-
σκουσι ζεφύρου πνέοντος; ἢ διότι μάλιστα
συγχεῖ, διὰ τὸ συνεχέστατος εἶναι τῶν ἀνέμων,
καὶ μάλιστα ἐπὶ τὴν γῆν πνεῖν; κδ Διὰ τί
ὅταν ἀστέρες διάττωσιν, ἀνέμου σημεῖον; ἢ ὅ-
τι ὑπὸ τοῦ πνεύματος φέρονται, καὶ πρότερον
B ἐκεῖ γίνεται πνεῦμα, ἢ παρ᾽ ἡμῖν; διὸ καὶ ἀφ᾽
οὗ ἂν τόπου φέρωνται οἱ ἀστέρες, ἐν τούτῳ καὶ
τὸ πνεῦμα γίνεται. κε Διὰ τί μεγίστας νεφέ-
λας τῶν ἀνέμων ὁ ζέφυρος ἄγει; ἢ ὅτι διὰ πε-
λάγους πνεῖ, καὶ ἐπὶ τὴν θαλάττιον πολλὴν
οὖσαν καὶ συνάγει. κϛ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τέλει ἄνε-
μοι μέγιστοι; ἢ ὅτι ὅταν ἀθρόοι ἐκπνεύσωσιν,
ὀλίγον τὸ θερμόν; κζ Διὰ τί, ἐὰν περὶ ἰσημε-
ρίαν λὶψ πνεύσῃ, ὕδωρ γίνεται; ἢ ὅτι ὅθεν ἂν
C [αὐτὸς ᾖ] ὁ ἥλιος τόπου τοῦ κόσμου, τὰ ἐκεῖθεν
πνεύματα κινεῖ; διὸ καὶ ἡ τῶν πνευμάτων πε-
ρίστασις κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φορὰν γίνεται. ἐ-
πεὶ δὲ ἡ ἰσημερία μεθόριόν ἐστι χειμῶνος καὶ
θέρους, ὅταν συμβῇ τὸν ἥλιον κατὰ τὴν ὅρον
φερόμενον ἰσημερίας ὑπερβάλλειν, ὅπου ἐκ-
κλίνει τοῦ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ὅρου, καὶ εἶναι μᾶλλον
D τοῦ χειμερινοῦ, συμβαίνει τότε ἐκ τούτων
μέρους ἀνέμους πνεῖν, οἵ εἰσι τοῦ τόπου ἐπιχώ-
ριοι. φύσει. ὅταν δὲ τοῦ ἡλίου μᾶλλον ἐν τῷ
χειμερινῷ μέρει τοῦ κόσμου, καὶ κινοῦντος τὰ
ἐκεῖ πνεύματα, τὰ χειμῶνος ἔργα συμβαίνει
γίνεσθαι. τούτων δέ ἐστιν ὁ ὄμβρος. ἔτι δὲ ἐπει-
δὴ ἡ ἰσημερία ἐστὶ καθάπερ χειμῶνος καὶ θέρους
ἰσοκρατὴς, εἰ αὐ[τῇ] [illegible] προσ-
τεθῇ τι, ἐπίσημον τὴν ῥοπὴν ποιεῖ, καθάπερ ἐπὶ
E τῶν ἰσαζόντων ζυγῶν. ἐπεὶ δὲ ὁ λὶψ ἐστι
τοῦ χειμερινοῦ τόπου, καὶ ὑγρὸς φύσει, συμ-
βαλὼν ἐν τῇ ἰσημερίᾳ, ῥοπὴν χειμῶνος ἐποί-
ησε καὶ ὄμβρον· ὁ γὰρ ὄμβρος χειμῶνός ἐστιν οἰκει-
ότατος τῶν [πνεόντων] πνευμάτων. κη Διὰ τί ὁ
νότος καὶ ὁ εὖρος, θερμότεροι ὄντες τῶν ἀντικει-
μένων, ὁ μὲν τοῦ βορέου, ὁ δὲ τοῦ ζεφύρου, ὑδα-
τωδέστεροί εἰσι, καίτοι διὰ ψυχρότητα ὕδωρ
ἐξ ἀέρος γίνεται. οὐ γὰρ διὰ τὸ ἀπωθεῖν τὰ νέφη
F βορέας, ἐντεῦθεν γίνεται τὰ ὕδατα· ὁ γὰρ ζέ-
φυρος, καὶ ὁ εὖρος, ἀπωθοῦσιν ἀμφότεροι (ἐκ
μέσου γὰρ πνέουσι) καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες,
ὅθεν πνέουσι. πότερον ὅτι ἀντιπεριίσταται
τὸ ψυχρὸν εἴσω μᾶλλον, ὅταν ἡ ἔξω τὸ θερ-
μὸν ἐρρωμένον ᾖ, ἢ ὅτι [illegible] καὶ διὰ τὸ εἶναι πνεύματα, αἴθριοί εἰσι· καὶ γὰρ ὁ εὖρος, ἀπ᾽

ἔτι δὲ ὁ χρόνος, ὅθεν ἐκπνέουσι, καὶ ζέφυ-
ρος. ἔτι δὲ καὶ διά τι τοιοῦτον· θερμανθεὶς ὁ
ἀήρ, ὥσπερ καὶ τὸ ὕδωρ, τάχιστα καὶ μάλιστα
ψύχεται. ὁ μὲν οὖν ὁ μὲν ἀπὸ τοῦ εὔρου ἀπ᾽
ἀνατολῆς ἀήρ, θερμός ἐστι, ὁ δὲ ἀπὸ νότου, τῶν ἀπὸ
μεσημβρίας. ὅταν οὖν ἔλθωσιν εἰς τὸν ψυ-
χρότερον τόπον, ταχὺ πήγνυνται, καὶ συνίστανται
εἰς ὕδωρ. [καὶ μᾶλλον ὁ εὖρος ποιεῖ ὕδωρ,] ὅτι
ἀπὸ τοῦ ἡλίου μᾶλλον φέρει τὸν ἀέρα, καὶ ἧττον
θερμόν. ὁ δὲ νότος, λήγων, ὑδατώδης, ὅτι
ψυχρός· ὁ πρῶτος φερόμενος ἀὴρ ἀπὸ τῆς θα-
λάττης ἐστίν· ὁ δὲ τελευταῖος, διὰ θερμοῦ ὤν, ἀπὸ τῆς
γῆς. καὶ οὐ μόνον τοῦτ᾽ αἴτιον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ
μείζων λήγων ὁ νότος γίνεται· διὸ καὶ ἡ παροι-
μία εἰς αὐτόν, ἀρχομένου γε νότου· οἱ δὲ μεί-
ζους, ψυχρότεροι. ὥστε πηγνύουσιν ὕστερον τὸν ἀ-
έρα. ἢ διὰ ταῦτα ὑδατωδέστερος ὁ ἀρχόμενος;
κθ Διὰ τί οἱ ἄνεμοι ξηραίνουσι ψυχροὶ ὄν-
τες; ἢ διότι ἀτμίζειν ποιοῦσιν οἱ ψυχρότεροι;
λ Διὰ τί δὲ μᾶλλον ὁ ἄνεμος ἢ ὁ ἥλιος ἀπο-
ξηραίνει; ἢ ὅτι ὁ μὲν ἀπάγει τὴν ἀτμίδα, ὁ δὲ ἥλιος, καταλείπει; ὑ-
γραίνει μὲν οὖν μᾶλλον, ξηραίνει δὲ ἧττον.
λα Διὰ τί ὁ καικίας μόνος τῶν ἀνέμων ἐφ᾽ ἑ-
αυτὸν ἄγει τὰ νέφη; ὥσπερ καὶ ἡ παροιμία λέ-
γει. Ἕλκων ἐφ᾽ αὑτὸν ὥστε καικίας νέφος. οἱ
γὰρ ἄλλοι ὅθεν πνέουσιν, ἐντεῦθεν ἀπωθοῦ-
σιν. πότερον αἴτιον, ὅτι ἅμα ὁ ἐναντίος
πνεῖ; ἢ εἰ αὐτὸ τοῦτο, δῆλον. ἢ ὅτι πέφυκε τὸ πνεῦ-
μα κύκλῳ γραμμῇ φέρεσθαι· οἱ μὲν οὖν ἄλ-
λοι, κατὰ τὴν γῆν πνέουσι· τοῦτο δὲ τὸ κοῖλον τῆς
γραμμῆς πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὴν γῆν
ὑπτίαν [illegible] ἀφ᾽ ἑαυτοῦ τὰ
νέφη ἄγει. λβ Διὰ τί ἀπὸ μὲν τῆς θαλάττης
οὐ πνεῖ ἕωθεν ψυχρόν, ἀπὸ δὲ τῶν ποτα-
μῶν; ἢ ὅτι ἡ μὲν θάλαττα ἐστὶν ἐν ἀναπεπτα-
μένοις τόποις, οἱ δὲ ποταμοί, ἐν στενοῖς; ἡ οὖν
ἀπὸ τῆς θαλάττης αὔρα, εἰς πολλοὺς τόπους
σκίδναται (ὥστ᾽ εἶναι ἀσθενής) ἡ δὲ ἀπὸ τῶν πο-
ταμῶν, ἀθρόα φέρεται, καὶ μᾶλλον ἰσχύει· διὸ
μᾶλλον εἰκότως φαίνεται ψυχρά. ἢ οὐ τοῦτ᾽ ἔ-
στιν αἴτιον, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ποταμοί, ψυχροί εἰσιν,
ἡ δὲ θάλαττα, οὔτε θερμὴ οὔτε ψυχρά· ἔστι
δὲ ἡ αὔρα καὶ ἀπόπνοια θερμαινομένων ἢ ψυ-
χομένων ἀπόπνοια· γὰρ ἐκ τούτων ἐστίν, ἐξατ-
μιζομένου δὲ τοῦ ὕδατος, ὁ ἀὴρ γε-
[illegible] οὖν ἀ-

A Fauonius ex occasu aduentat. Quinetiam
ratio sit, quòd aer præcalfactus, celerrimè,
ac plenissimè refrigeratur, quo modo etiā
aqua: igitur Euri aer de ortu calidus, Au-
stri de meridie fertur: cúmque frigidissi-
mum locum adiere, cōpendio cōcrescūt,
atque in aquam consistunt, magísque Eu-
rus aquam agit, quoniam aerem de Solis
parte nec minus calidum ducit. Auster a-
quam mittit, cùm cessat: quoniam aer, què
B primus ex mari accedit, frigidus est: vlti-
mus autem tepidus ex terra occurrit. An
non id solum causa sit, sed etiam quòd ad
postremum Auster crescit. Vnde illud
prouerbium,

-Cùmque Auster surgere cœpit.

Atqui frigidiores, qui vehementius spi-
rant: igitur meritò in nubes aerem po-
stea cogit. An ea ipsa ratio sit, cur post,
quàm principio fertilior aquæ occurrat.
C 30 Cur venti siccant, cum frigidi sint? An
quoniam qui frigidissimi sunt vaporem
eliciunt. 31 Sed cur amplius siccent, quàm
Sol? An quia vaporem non solùm euocāt,
verùm etiam abducunt: Sol autem relin-
quit. Itaque vt magis humificat, sic minus
assiccat. 32 Cur vnus ventorum Cæcias
nubes ad se vocat? quod etiam prouer-
bium illud declarat:

Vt Cæcias nubes, sic ille trahit opes.

Cæteri nanque vnde spirant, inde tantum
D modo expellunt. Vtrum ventus aduersus
eodem in tempore spirans id facit. An si
hoc esset, haud vnquam latere potuisset:
etenim spiritus hic suapte natura, circula-
ri linea fertur, ergo cæteri per terram va-
gantur, hic cælum versus suæ lineæ cauum
erigens, non ad terram resupinans, suam
originem repetit: itáque nubes facilè ad
se ducit. 33 Quam ob causam manè au-
ra frigida de mari non spirat, de fluminib.
E spirat? An quoniam mare locis patulis, spa-
tiosísq. dilatatur, flumina angustissimis cō-
cluduntur. Aura igitur maris permulta, va-
stáq. spatia dispalata redditur imbecillis,
fluminū autē vniuersa extinguitur: itáq.
amplius valet, & frigidiuscula meritò oc-
currere potest. An causa non in eo est, sed
flumina sua natura frigida sunt, sic mare
nec frigidum, neq. calidū est: aura autem,
omnisq. respiratio, humore vel calescen-
F te, vel frigescente exciri solet. Vtrū enim
ex his fuerit, humor acrescit, quo arescen-
te, aer, qui inde ortus spirat, aura est: qui si
à frigidis proficiscitur, frigidus meritò spi-
rat: si à valde calidis, citò refrigeratur.

τὸ δὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα θερμῶν ἀποπνεόμενον,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est: neque nec frigidum esse id potest, quod ex eo respirat, cùm scilicet mare frigidum ipsum nò fit, nec citò refrigeratur, quia calidum valde non est. 34 Cur Fauonius serenus, ac iucundissimus ventorũ omnium est? & qualem Homeros flare per campos Elysios carmine illo dixit,

Sed Zephyri assiduè spirant, aura salubres.

An primum, quòd aëris temperiem planè obtinet: neq. enim calidus est, vt qui de meridie ortũ, spiratque neq. frigidus, vt qui de Septẽtrionibus euenunt: sed medium frigidorum, & calidorum flatuum tenet. Quod cùm vtriusque in vicino sit, particeps eiusdemq. vitium cuiusdiscipliquè temperatissimus est, & vere maximè spirat. Adhæc flatus omnes transire vel in sibi aduersos, vel in dextros consueuerunt: itaque cùm post Aquilonem Fauonius spirat, (dexter n. hic est) efficitur adeò, tanquam mitis ad immitem, & simul vbi desinit hyems, serenum magna ex parte subsequi solitum est. Atqui flatus hybernus Aquilo est, Subsolanus, quanuis inter calidos, & frigidos situs, minus qualitatis eorum particeps est: hic enim, cùm spirat, flatus vergentes ad austrum motitat quidem (isthuc enim transferre assolet) sed miscetamen cum his minimè patitur. At verò Fauonius & mouetur ab Austro, & ipse, cùm spirat, mouet Aquilonem: hoc enim vsque progrediens vicissitudo spirituum finem sui circuitus facit. Quod cùm vnus facit, alterius finem, alterius initium secũ habeat, merito suauis & est & esse videtur. 35 Cur Fauonius horis postmeridianis spirare non manè soleat? An quòd Sol magna ex parte vel oriens, vel occidens, author spirituum est: quoties enim aerem humidum tepefaciendo percoquit, atque discernit, in spiritum sanè illum extenuat: quòd si tantisper acciderit, vt aër spirantiusculus sit, magis, magisque à Sole verterur in spiritum. Quoties igitur Sol in exortu est, procul à Fauonio abest: hic enim ab occasu se promit: & cum iam occidere proximus est, aër omnino extenuatus, discretúsque fluit. At dum confecto meridie pergat ad postmeridianum, tantisper ad aerem tepefaciendum discernendúmque modicè admodum habet.

A ψύχεται, καὶ γίνεται ψυχρά. τοῦ μὲν οὖν πόντου ψυχροῦ ἅπαντες ἔσμεν τὸν τρόπον· οὐδὲ θερμὴ σφόδρα θάλαττα, οὐδὲ ψυχρὸν οὐδὲ θερμὴ σφόδρα· ὅστε οὐδὲ αὐτὸ τὸ ἀναπνεῖον ψυχρὸν ἂν ἐν αὐτῷ εἶη, ὅτι τὸν μὲν ψυχρὸν οὐ θερμαίνει· οὐδὲ ψυχρὸν ποιεῖ, διὰ τὸ μὴ θερμὸν εἶναι σφόδρα.

λγ Διὰ τί ὁ ζέφυρος δοκεῖ ὁ καὶ ἥδιστος εἶναι τῶν πνευμάτων, καὶ ἐξ Ὁμήρου ἐν τῷ Ἡλυσίῳ πεδίῳ, λέγει αὐτὸν ζεφύρου διαπνεῖν ἀπαύστως, ἐκεῖνόν τε μόνον, ὅτι ἴχνος τῶν ἀεὶ κρατεῖ; οὐδὲ γὰρ θερμὸς, οὐδὲ ψυχρὸς ἐστὶ μεσοτάτης καὶ ἐκείνων ψυχῆς, ἀνεμῶν δὲ τῶν μεσοτάτων [καὶ ἐν μεθορίᾳ τῶν ἀνέμων] ἡ τοιαύτη δὲ ψυχὴ καὶ θερμὴ πνεύματα γίνεται· διὸ καὶ ἀμφοῖν τῶν δυνάμεων ἐστὶν ἡ κοινωνία· διὸ καὶ δίκαιος ἐστι, καὶ πολὺ ἄριστος μάλιστα. ἐπὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀνέμου τοῦ, ἢ εἰς τοιαῦτα, ἢ εἰς τὰ δεξιὰ. μὴ οὖν τὸν βορέα πνεῖν (τοῦτο γὰρ ὁ τόπος) δυνάμενοι, ἀνεῖν πρὸς χαλεπὸν σφόδρα. καὶ ἅμα ὅταν ἀπόχειμασον, δοκεῖ εἶναι γένεσιν, ὅτι νῦν δὲ ἀπαυστεῖ. ὁ δὲ βορέας χειμερινὸς [ὕδωρ] ἀέρας. [καὶ ὁ ἀπηλιώτης ἢ ἐν τῇ μέσῃ ἐν τῷ θερμῷ καὶ τῷ ψυχρῷ πνεύματι, ἢ ἐστὶ κοινὸς κοινοῦ. ἀπηλιώτης μὲν γὰρ πνεῖ, τὰ πρὸς νότον πνεύματα κινεῖ· (ἐκεῖνοῦ γὰρ ἐστὶ μεταξὺ ἀνεμῶν ὄντα) κινεῖν ἢ εὐμήχανα κοινῶν. ὁ δὲ ζέφυρος καὶ κινεῖται ὑπὸ τῶν νοτίων, ἢ πάλιν κινεῖ τὰ βόρεια. τὸν αὐτὸν γὰρ ἐκεῖνον ἐν περιόδῳ τῶν πνευμάτων. διὸ τὸν μὲν ἕνα τὸν ἑτέρου τὸν δὲ τὸν ἑαυτοῦ ἀρχὴν ἐν αὐτῷ, ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει.] καὶ διὰ τὸ δοκεῖ κοινὸς νότος πνεῖ πᾶς ἀστρεφὲς συμφέρει· ἐπιτέλλεται· οὐχ ἅμα δὲ τοῦ νότου, ἀλλὰ μετ' αὐτὸν. ἐπεὶ ἢ πάχη, καὶ πνεύματα εἰκότως ἐν ἐν τοῦ τὰ θερμότατα κινεῖται· ἢ δὲ νότος, θερμὸς ἐστι. καὶ τὰ ἐξῆς, πάντα τὸν ἐν κύκλῳ. λε Διὰ τί ὁ ζέφυρος ἀρξάμενος τῶν ἀλλῶν πνεῖ, καὶ δὲ αὖ, ἢ αὐτὸς μὲν δοκεῖ ἐν ἀνατολῇ τῶν πνευμάτων ὁ ἥλιος ἀπιέναι καὶ ἀνιέναι· τὸν γὰρ ἀέρα ἔστιν τὸν ἀέρα διαθερμαίνει καὶ διακρίνει, εἰς πνεῦμα διακρίνει· ἐπὶ δὲ ἢ πνεύματος ὁ ἀέρ, ἐν μέσῳ ἐκπνεῖν ἐστιν [ὁ ἀέρ] διὸ τῶν ἀλλῶν. ὅταν μὲν οὖν ἐπὶ ἀνατολῇ ὁ ἥλιος, πνεῖν δοκεῖ τὸν ἀνατολικὸν, τὸν διακρίνοντα ὄντα τὸ πνεῦμα πλείω. ἐπὶ δὲ μέσου ἀμφοῖν καὶ ἀνεῖ τὰ ἀλλῶν, ἀμφοῖν διακρίνει καὶ διακρίνει.

B

C

D

E

F

διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἀπηλιώτης πρωὶ πνεῖ. τὸν γὰρ ὑπὲρ γῆς ἀέρα τῶν νυκτῶν ἐξυγραίνει. καὶ τὸ γὰρ πλησιάσαντος ἡλίου, τὸν κοῦφον ἀναφέρει ἀναστὰς ὁ ἥλιος, τὸν κοῦφον αὐξάνει· πρωὶ τὸν. τὸ δὲ ἔσπερ τὸ ἥλιον πολὺ ἀπαλλάττοντος ἐν τῇ δύσει, ἀπιόντος ἐφεστάναι. λς Διὰ τί αἰρομένου τοῦ ἡλίου, καὶ αὐξάνει καὶ τὰ ἐπὶ τὰ πνεύματα· ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα ὕδατι, ἀπὸ τοῦ ἀέρος, ἢ τοῦ ἀέρος χυθὲν ὑγρὸν κίνησιν· αὐτὸν δὲ, ὅταν ἀφῇ ἐκκαθῇ, ἢ, ταχὺ κατακλίνει ὑπὸ τοῦ ἡλίου· (οὐκ οὖν γένεσιν πνεῦμα) ὅταν δὲ πλείω, κατέστη κατὰ τὸν ἥλιον ἐκπίπτει. ὁ γὰρ ἥλιος, ἀρχὴ τῆς ἀναθυμιάσεως.

λζ Διὰ τί ὁ ζέφυρος τὸν ἥλιον πνεῖ, ἢ ἅπαντα τὰ πνεύματα τοῦ ἡλίου διαχέοντος τὸ ὑγρὸν γένεσιν· ἐστὶ γὰρ πνεῦμα, ἢ ὅταν ἢ τῶν θερμῶν ἀναθυμιάσεις, ἐξαίφνης. ὁ δὲ ζέφυρος ἀπ' ἑσπέρας πνεῖ. εἰκότως οὖν τὸν ἥλιον γένεσιν, τῶν γὰρ ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ τόπου κινεῖ ἀφανεστάτου· καὶ ὁ βορέας καὶ ὁ νότος διὰ τῶν πλειστάκις στίνουσι. ἢ τὸ ἐναντίον ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀρχὴ τοῦ μόνου, καὶ διδοῦσιν ἄλλοις ἄλλοις διαίνει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν πλησίον. ὁ οὖν νότος καὶ βορέας, ἐκ τῆς ἑκάτερος τόπου τοῦ τῶν ἡλίου σφαῖρα πλείστοι· ἢ ἄλλοι, μᾶλλον ἐν τῷ κατ' ἀνωμαλίαν. λη Πόθεν τὸ πνεῦμα δοκεῖ πηγὴ τῶν σφαῖρα ἀπὸ τῶν ὕδατος· καὶ ἐκείνος ἐκ ἔστι κινεῖν αὐτὸ ἀέρος χθὲς ἀ· ἢ οὖ; καὶ πόθεν δοκεῖ ἐνὸς ὀνόματος ἢ ὅτι πλείω τόπου; ἢ ἐκεῖ ἀφ' οὗ ὅτι ὁμοῖα· ἢ καὶ ὅτι τῆς ὑδάτος συμβαίνει γένεσιν· τοῦτο γὰρ ὕδωρ, ὅταν εἰς τὸ κάτω τοῦ φέρεται· διὸ ὅτι ῥεῖ, ἢ ὅταν ἐν τοῦ ὀλιγοστοῦ ὑγρὸν ἐκκαθῇ κινεῖ· ἢ ὁμοίως δὲ καὶ τὰ πνεύματα. ὅτι μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὑφηλοῦ, ἀεὶ ἐν κινεῖται ὁ ἀέρ· ἐν δὲ τοῦ κοίλου ὑφηλοῦ πολλάκις, καὶ ἀντικεῖται γένεσιν ὑπὸ τῶν τῆς σφαῖρα ὑφηλοῦ ἔρεσιν, οὐ γένεσιν τὰ πνεύματα, ὅθεν ὑπὸ τοῦ ἥλιου, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ τοιούτου. σημεῖον δὲ· ἐὰν γὰρ ἀνεκαλύψωσι τὸ τοιοῦτον ἔτος ὑπὸ τοῦ ἥλιου, διὸ ἐκεῖνος ἐστὶ πᾶσι διαθέσεσι τοῦ ὑγροῦ. ἥλιος οὖν ἐν ὅσῳ τῶν ὕδατος πολὺς ἔστιν, καὶ ἐν τῷ πνεύματος φορὰ γένεσιν. εἰς τὸ αὖθις οὖν ἐν ἐν ἀνάγκῃ διέκειθεν. διὰ τοῦτο οὖν ὑφηλοῦς τῶν ὀρῶν ἐστιν ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ὕδατος εἶναι. οὔτε γὰρ ὕδωρ κάθαρσις, οὔτε πνεῦμα ἐξ ὑπόνου εἰς φαίνεσθαι γένεσιν. λθ Διὰ τί ποτε τὰ μὲν ἀστρα πνεῖν, ἢ θάλασσα ἀναπνεῖ γένεσιν.

A

B

C

D

E

Subsolanus quoque ob eam rem manè spirare incipit: aerem enim qui supra terrã sublimis impendens noctu humefactus solo sui põderis ratione appropinquarit, Sol manè discernens proximum sibi excitat primum: qui autẽ ex sole oriẽte spirat, Subsolanus hic appellatus est. 36 Cur Sole se attollente, spiritus & sternuntur, & augẽtur? An quia spiritus vel aëris, vel redundantis humoris commotio est: quæ vt cùm parua est, compendio à Sole consumitur, itaque nullus spiritus inde existit: ita cùm magna est, Solis exortu ampliòr redditur. Sol enim author, & parẽs motuũ est. 37 Cur Fauonius horis postmeridianis spirare soleat? An quod spiritus omnes Sole humore diffundente prouenionti: humor enim qui anteriae cõcrescebat, tabescit, cùm vis caloris in propinquo est. Itaq. spiritum mouet atque Fauonius de occasu spirat. Rectè igitur postmeridianis exoritur: tũc enim Sol eius ad locum accedit. 38 Cur Aquilo, & Auster sæpissimè spirant? An quia contrarium à suo contrario, è directo scilicet oppugnatũ minimè eduare potest, sed ex latere potius aduersam vim tolerat: Auster verò & Aquilo ex cursu Solis lateribus spirant, cete. à aduersi potius occurrunt. 39 Virum spiritus fonte quodam, emergat, quemadmodo aqua, supra quem fontem efferri nequeat, an non? & vtrum vno ex puncto, an ex loco profiscat ampliori? Sunt certè nonnulla in aere, quæ vel in aqua accidere pari ratione videmus: quippe cùm aqua per proua oeyos fluat, quàm cùm in planis, atque æqualibus stagnat: hoc enim & spiritus faciũt. Nam locis editis, atque excelsis aer assiduè mouetur: cuius è contrario sæpe quiescit, & consiescit. Adhæc, super excelsissimos montes spiritus nulli excitantur, vt super Athon, ac reliquos genetis eiusdẽ. Indicũ, quòd quæ reliquerint, qui anno superiori sacrificarũt posteriori incorrupta cõperire affirmãt. Constat igitur, spiritus quoq. prolationẽ veluti ex fõte quodã actitari, super quẽ nihil præterea efferre se potest: Vnde fit, vt locis excelsis, quod modò diximus, accidat: quod idẽ datum etiam aquæ putauerim. Nec enim aquam vehementem, nec spiritum rapidum locis excelsis fieri nouimus.

40 Cur Austro spirante exculeum mare

Universidad de Deusto
Biblioteca

fiat. Aquilone obscurius, atriuique? An propterea, quòd Aquilo minus mare perturbat. Omne autè quod trãquillius est, ætum esse videtur. 41 Quam ob causam Austri, cùm leniter spirant, nequeant nubilare: cùm intentè, nimirum queant? An quoniam cùm leniter, frequentiam habiũ agere nequeant. Itaque breue id, quod oboduci nubibus possit: at verò vbi exercuerunt, multas depellũtiáque amplius obnubilare videntur. 42 Cur Aquilo vt magnus incipit, ita parcus desistat. Auster contrà, vt parcus incipit, ita magnus cessare soleat? An quia nobis Aquilo in vicino est, Auster longè abest. Alter igitur vbi primũ exortus est, nos occupat: alter suo dispersio principio vtpote diu pertracto, exiguus ad nos primum deuenit: at finem alterius sentimus alterius minimè. itaque merito alter imbecillus, cùm cessat, est, (omnium nanque finis imbecillus est) alter validus. Finem enim istius, nihil præterea, sentimus. 43 Cur versarij, quã mare sinuatur, restare soleant: quã porrecta, pansáque maria sunt, restare non possint? An quoniam flatus in sinum interrumpens nihil distrahitur, imò magna parte vniuersus perseuerat in dispalatis, porrectisque abterraneis: & protinus magis distrahũtur, & inter profluendũ hac eadem re patiuntur: quoniã nihil obsistit, quo minus multas in partes procuant. Versarius enim nõ nisi reflexus abterraneus est. 44 Cur dici solet,

Cùm cessat Boreas, cúmque Auster surgere cœpit?

An quoniam Boreas, quòd nos ei subditi sumus, pártsque habitata terræ vergit ad Septentriones, intérus protinus accidit: quippe qui statim, cùm ortus est, adest: Auster, quòd ex longinquo ad nos deuenit, non primum, sed post intentior est. 45 Cur spirantibus Austris homines grauiores, inualidiorésque sese reddũtur? An propterea quod humor corporis flatus eius calore tabescens, multus ex pauco redundat, atque humor grauis leui ex spiritu consistit: quas ob res vires hominis debilitari necesse est. 46 Cur spirantibus aquilonibus cibi auidiores sumus, quàm Austris? An propterea quod Aquilones frigidiores sunt. 47 Cur Auster oris terræ Ægypti nõ afflat, nec interius iter diei, ac noctis: super Memphim verò vel iter diei, ac noctis ingenuus spiratnec verò occasum versus iter duũm dierũ, totidémque noctiũ adit,

A ιη) τῶν δὲ βορείων ζοφώδεσι ἐστὶ ὁ βορέας ἢ τοῦ ἡ διάκαυσις παρέσται; τὸ δὲ ἀνεμότερον ἐστὶ πᾶσι, μᾶλλον φαίνεται. με Διὰ τί οἱ νότοι μακρὰ ἀφιστάντες οὐ πολλοὺς δύνανται ἢ τοὺς συνεφέρειν μεγάλοι δὲ γιγνόμενοι, ὀλίγον ὄμβρον; ἢ διότι μικρὰ ἀφιστάντες, οὐ δύνανται πολλὰ νέφη ποιεῖν; ὀλίγον ὕδωρ τοῦ τόπου καὶ ἐγγίστου. ὅταν δὲ μεγάλοι γένωνται, πολλὰ ἀποδοῦσι· δι' ὃ δοκοῦσι μᾶλλον δύνασθαι.

B μα Διὰ τί ὁ μὲν βορέας ἀρχόμενος, μέγας· λήγων δὲ, μικρός· ὁ δὲ νότος, ἀρχόμενος, μικρός· λήγων δὲ, μέγας; ἢ ὅτι ὁ μὲν βορέας, ἐγγὺς ἡμῖν· ὁ δὲ νότος, πόρρω· ὁ μὲν ἐκεῖ, ὅταν ἄρξωνται, δοῦσι τοῦ ἡμῖν· τὸ δὲ, οὗ τὸν διὰ πολλοῦ χρόνου, καὶ ἀρχὴ διαμεμενήκασι, καὶ ἡμᾶς μικρὸν ἀπέκτασται· ἐκείνου τὸ τέλος τῆς δὲ γειτόνος τὸ ἐμοῦ, αἰσθανόμεθα, τὸ δ' ἡμέτερον οὐ αἰσθανόμεθα· ἐστὶ γὰρ ὁ μὲν, ἀδύνατος, πεπαυμένος (ἀδύνατος γὰρ ὁ τελευτῶν πάντων) ὁ δὲ, οὔ. τοῦ γὰρ τελευτῶν οὐδὲν αἰσθανόμεθα αὐτοῦ. μβ Διὰ τί εὐθὺς κλίνοντα εἰσὶ, ὑπαῖθρα γίγνεται· οὐ δὲ ἀνεστῶτα μόρια πολλὰ, οὐ γίγνεται; ἢ ὅτι οἱ μὲν κοῖλα· ῥεῖν οὐ διασώζει τὰ πνεύματα μᾶλλον, ἀλλ' ἀθροῖσθαι πολὺ φέρεται· οἱ δὲ τοῖς ἀκανθώδεσι, ἐξ ἀρχῆς τε αἰθρίαν δοῦσι διασώζεται μᾶλλον· καὶ ὅταν γένωνται, τοιοῦτοι πάσχουσι, διὰ τὸ πολλαχῆ ἐξίεσθαι ὀμμάτων· οὐ γὰρ ὑπαῖθρα δοκεῖ ἀνάλαμπτα. μγ Διὰ τί λέγεται, Ἀρχομένου τοῦ νότου καὶ λήγοντος βορέου; ἢ ὅτι ὁ μὲν βορέας, διὰ τὸ ὑπεκκεῖσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ τῷ πλοῖ εἴκοσι πόρρω ἀφικέσθαι, δοῦσι μέρα πολλὴ· ἄμα γὰρ ἀρχόμενος καὶ πάρεστι. δι' ὃ πολλοὶ πνεῖ. [τότε γὰρ ἀδύνατος πνεῖ.] ὁ δὲ νότος, διὰ τὸ πόρρωθεν, ὕστερον μείζων ἀφικνεῖται. μη Διὰ τί ἐν τοῖς νεφέσι βαρύτερον ὕδατόν καὶ ἀδυνατώτερον εἰς ἀθροῖσθαι; ἢ διότι ἐξ ὀλίγου πολὺ ὑγρὸν γίγνεται, διαπαλαίωσις διὰ τὸ ἀλέαν, καὶ ἐν τῷ πάχει κοῦφον ὑγρὸν ζωῇ· εἶτα ὁ ἀναθυμιᾶται πνεῦμα; μθ Διὰ τί οἱ βορέαι βρωτικώτεροι ἐν τοῖς νεφέσι; ἢ διότι ψυχρὸν τὸ βόρειον; μθ Διὰ τί ὁ νότος πνεῖ καὶ ἀνεῖται τὸν λίγυστον τὸ ἀλαῖον, εἰ δὴ ἔστιν ἡμέρας ἀκτίς· τὸ δὲ ὑπὸ Μέμφιν

μεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, λαμβάνει· καὶ οὐδὲν ἐκείνῳ εὐ πνεῖ, ἔστι δὲ ὁ

τὰ δὲ πρὸς τὸν λίβυς πνέουσι; ἢ διότι καλεῖ τὰ νέφη ἡ λίγυστος ἐστὶ δὲ ὁ ὑδρὸς τῶν ἀνέμων; οὐκ ἀεὶ καὶ πόρρω εἰ τόπου ὑφηλοτέρου.

μζ Διὰ τί ὁ νότος, ἀρχόμενος ἀσθενὴς μικρὸς ὢν λήγων δὲ, μείζων γίγνεται· ὁ δὲ βορέας, ἀνάπαλιν; δὲ δ' [καὶ] ὁ πορφυρίων λέγει, ὁ τῶν Ἀρχαίων τι νόμον καὶ λήγοντος βορέου. ἢ διότι πρὸς ἀφετὸν μᾶλλον ἢ πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦμεν· πνεῖ δὲ ὁ μὲν βορέας, ἀπὸ τῶν ἀρκτῴων· ὁ δὲ νότος, ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν. οἰκοῦντος οὖν ὁ μὲν, ἀρχόμενος [δοῦσι] σφοδρὸς παρέσεται τοῖς πλησίον τόποις μᾶλλον, καὶ μὴ τοῦτο μεταλλάττει τὸ σφοδρὸν πρὸς ἐκείνους. ὁ δὲ νότος, τοιοῦτον ἀρχόμενος μὲν, τοῖς πρὸς μεσημβρίαν οἰκοῦσι ἐγκαταλείπει ἑαυτοῦ δὲ παρεγκλίνει, τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἀφικόμενος καταπνεῖ. μη Διὰ τί λέγεται, Εἰ δὴ ὁ νότος βορέας ἐφεκλίνεται, ἀνάπαλιν χειμών; ἢ ὅτι ὁ νότος τοῦ ὕδατος, ἔστι πολλὰς ἢ ὕδωρ πολὺ συναφαιρεῖται· οὐδὲ τοῦτο τῶν κρυστάλλων εὐθὺς ἀπαγορεύει ὁ βορέας, πολλοὶ ἀυτῷ ὅλας ὑδατοφόρους, πάγεσι, καὶ χειμῶνα ποιεῖ. δι' ὃ λέγεται, Εἰ βορέας πολὺ κρυστάλλεται, ἀνάπαλιν χειμών. ὁ δὲ πολὺς, καὶ ὅλως τὰ ὑδατα ὑπὸ τοῦ νότου ὑμίκτεται, ἢ πλειστάκις γίνεται. μθ Διὰ τί τοῦ μὲν τοῦ τόπου πολὺ ὁ βορέας, τοῦ δὲ τούτου ὁ νότος οὐ τοσοῦτον ἐπιπνεῖ; ἢ ὅτι τοῦ μὲν, ἀγχοῦ ἐστὶ, τοῦ δὲ, πόρρω ἐστὶ τὸ ἄνεμος; ἢ γὰρ εἴσεισι πρὸς βορέαν ἀεὶ. ν Διὰ τί τὰ πνεύματα ψυχρὰ ἐστὶ, ὅταν ἀπὸ τῶν τοῦ θερμοῦ συμπνεύσωσι; ἢ οὐ πάντως ἢ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ κίνησις θερμὴ γίνεται· καὶ μὴ ὅμοιον τινὰ γίνεται; ἀλλ' καὶ ἀφ' ἀφθόνου ἐμπίπτει, [κρίνει αὐτὸ τὸ ἀφεῖν] θερμὸ· καὶ δὲ διὰ τοῦ καὶ ἐξ μικρὸν, ἀνὰ μὲν θερμὸ· ὁ δὲ ἀπὸ πόνου κινούμενος ἀὴρ, εἰς αὖ πάντα τυγχάνει ὑπάρχων, τοιαύτην καὶ τὴν κίνησιν ἀποτίλλει· ἅπερ καὶ δοκεῖ τὰ πνεύματα. φασὶ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν θερμῶν ἢ ψυχρὸν [ἡμᾶς] πνεῖν· τῶν δὲ ἐκ ἀλλοῖα. ἀλλὰ τὸ ἀφ' ἑξῆς, θερμὸν ἀεί. σημεῖον δὲ τὸ, ἐγγὺς ὑπαυτιάζοντι, τοιοῦτον φαίνεται. διὰ τί φέρει δὲ καὶ ἡ ἐκπνοὴ αὐτῶ· καὶ μὴ γὰρ διὰ πολλοῦ ἀφίεμεν χαλεπὸς, θερμὸν φαίνεται, διὰ τὸ αὐτῶ ἀφίεσθαι· καὶ ἢ διὰ πολλοῦ θερμὸ ἐστὶν ὑφιέμενον, ἀεὶ τὸν πλησίον

A exortum autem versus Africi incitantur? An quoniam terra Ægyptus cauia secundum partes suas interiores est, superiores, semotioréque eminentior: hinc enim Auster, vt cauia intacta supergredi, sic excipi ab eminentioribus potest. 48 Cur Auster parcus oritur: magnus desistit, Aquilo contrà? Vnde prouerbium illud secundæ nauigationi delegatum est, Cùm cessat Boreas, cúmque Auster surgere cœpit. An quòd ad Septentriones potius, quàm ad Meridiem positi sumus: Aquilo autem ex Septentrionibus spirat, Auster ex Meridie, meritò alter statim, cùm ortus est, vehemens proxima sibi loca inuadit, pòst deinde suam vehementiam in loca transfert remotiora: alter è contrario homines Meridiei incolas inter initia vrget, pòst vbi præteriit ingenuus ad nos venit. 49 Cur dici soleat, Fit glacialis hyems, Boream si duxeris Auster? An quòd Auster talis est, vt nubes largè, & aquam colligat. Cùm igitur Boreas tali temporis conditioni superuenit, gelu indurat, hyemémque efficit. Vnde celebre illud est,

Offendente lutum Borea, mox terra gelascit.

Lutum enim, & omnino aquam ab Austro vel maximè, vel sæpissimè fieri palàm est. 50 Cur post Austrum citò Aquilo spirat, post Aquilonem non citò Auster? An quoniam alteri ex propinquo, alteri ex longinquo veniendum est, quippe cùm sedes nostra Aquilonem versus posita sit.

51 Cur flatus frigidi veniunt, cùm caloris commotione oriantur? An motionem à calore profectam calidam esse necessum non sit, nisi modo quodam prodierit. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: sin per angustum, paulatim extinguitur, nec ipsa calida prouenit: & aer, qui inde commotus est, tale in efficit motum, qualis ipse præsiterit: quomodo etiam eodem de corpore modo calidum, modò frigidum posse spirari inquiunt. Sed id verum nequaquam est. Semper enim quod exit, calidum est. Cuius indicium, quòd tale propius admouenti percipitur: sed interest, quo prodierit modo. Nam si multò pòst hiante ore emisimus, calidum ideirco videtur, quoniam sentire id possumus: sed si per angustum extrudamus, calidius profectò extrictum aerem sibi proximum impellit, atque ille sibi continuum. Sed quòd aer frigidus est, motio eius quoque frigida profluit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nonquid igitur in flatuum quoque ratione hoc idem euenit, siquè per angustum prima eorum motio, cùm aere priore prolato, subindè alius efflatur? Quapropter hyeme frigidi, æstate calidi oriuntur, en ici licet, quòd talis eorum temporum aer præest: nec enim à se ipso aerem moueri, neque à calore conuictum eo motu proferri constat, non solùm quòd calore ampliori contento spiritus calfiunt, verùm quòd sursum etiam efferuntur. Ignis enim natura huiusmodi est: frigidum contrà deorsum ferri aptissimum est. Spiritus autem meritò in latus se vertunt. Cùm enim alterum sursum, alterum deorsum versus nitatur, & neutrum alterum superet, nec fieri possit vt maneat, obliquè perferri necesse est. 52 Cur Austri frigidi in Africa sint, vt apud nos Aquilones? Primùm, quia vt nobis Aquilonum origo, sic Africæ Austrorum propior est. Nam si, vt dictum est, flatus per angustum extrudi soleant, propioribus certè frigidiores occurrent, propter vehementiam sui motus, quam diffundi, hebetatiqué necesse est, cùm se longius protrahit: qua de causa Aquilones frigidi apud nos sunt: colimus enim propius, imò iuxta ipsos Septentriones.

53 Cur Austri sicci, & aquæ omnino expertes, febres contrahant? An quoniam humorem calidum alienum in corporibus creant, quippe qui natura humidi, & calidi sint: quæ quidem qualitates febrificæ sunt: febris enim earum conflitit exuperantia. Quoties igitur per Solis ardorem omni viduati humore spirant, habitu planè huiusmodi sunt: at cùm vnà veniunt cum aqua, refrigerari nimirum aquæ ipsius beneficio possunt. 54 Cur flatus anniuersarij eodem tempore, atque modo afflare semper soleant: & cur desinente die desinant, noctúque non spirant? An id quidem ipsum, quonam nix liqueheri cessat à Sole, cùm vesperascit, totámque noctem manet indomita: omnino autem spirandi tempus tunc est, cùm Sol vincere, atque resoluere glaciem ad Aquilonem positam cœpit. Cùm igitur incipit, præuij appellati spirant: cùm iam amplius resolutum est, anniuersarij. 55 Cur Fauonius ventorum omnium lenissimus, & frigidissimus est, duobúsque temporibus maximè spirat, vere, ac autumno, cúmque vesperascit, potissimúque terram attingit? An lenis, quia ex mari, campisque planissimis spirat, frigidus tamen minus, quàm Aquilo, est: quoniam aqua inflata non niue spirat. Cæteris tamen frigidior est,

A μόνοις δὲ καὶ διὰ τὸ πυκνότερον τὸ αὐτὸ συμβαίνει, καὶ διὰ σπουδῆς κίνησις· εἴτ' ἐκείνου μὲ διώκουσι, ἔπειτα ὁ ἀὴρ ἐπιφέρεται, δι' ὃ καὶ τὰ ἀπὸ θέρους, θερμὰ, τὰ δὲ χειμῶνος, ψυχρὰ τὰ πνεύματα, ἢν ἐκ τούτου τοῦ μέρους ὁ ἀὴρ ὁ φορεῖ παρόν· ἐπεὶ ἐν γε οὐτε αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι ὁ ἀὴρ, οὐτε ὑπὸ τοῦ θερμοῦ κρατούμενος φέρεται πρὸς τὰ ἄνω φορὰν, ἀλλὰ συμβαίνει τοῦτο τὰ θερμὰ τὰ πνεύματα πλείονος τοῦ θερμοῦ ἐνόντος ἀλλὰ καὶ ἄνω ἀεὶ φέρεται. τὸ γὰρ πῦρ, πανταχοῦ τὸ δὲ ψυχρὸν, κάτω πέφυκε φέρεσθαι· τὰ δὲ πνεύματα, πλάγια εἰκότως. ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν, ἄνω, τὸ δὲ, κάτω βιάζει, καὶ ἀδύνατον κρατεῖ, ἀφίεται δὲ οὐχ οἷόν τε, λοξῇ τῶν φορῶν εἰκότως γίνεται. τὰ δὲ τὰ ἐπὶ τὰ ἐν τῇ λιβύῃ ψυχρὰ, ἄπειρ πρὸς ἡμᾶς ἐστὶ βίαιον; ἢ πορρωτάτω ἐστὶ, διὰ τὸ ἐγγυτέρω εἶναι τὰ ἡμῖν τὰ κατὰ τὴν ἀφορμὴν τῶν πνευμάτων· εἰ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, διὰ στενοῦ χωροῦντα πνεύματα, τῆς ἐγγυτέρω ψυχρότερα ἴσως, διὰ τὴν ἀφορμὴν τὰ κινούντος· εἰ γὰρ τὰ πόρρω πνεύσουσι, διαχεῖται. εἰ δ' καὶ πρὸς ἡμῶν εἰ βιαίως ψυχρὰ, ἢ ἐγγυτέρω πνεύσαι λῶν, καὶ πρὸς τὰ ἀφορμὴ εἰκοῦσι. τὸ δὲ διὰ τί ὁ πνεῖ καὶ ξηρὸς καὶ μὴ ὑδαρὴς ἐστι, πυρετοῦ; ἢ ὅτι ὑγρότητα θερμοῦ ἀλλοτρίου ἐμπιπλῶσι τοῖς σώμασιν; εἰσὶ γὰρ ὑγροὶ καὶ θερμοὶ φύσει. ὅταν δὲ ἐξῇ φύσει πυρετοῦ ἐστὶ γὰρ πυρετὸς, ὑπὲρ ἀμφοτέρων [τούτων] ἐξῆς ὑπερβολῆς· ὅταν μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πάντα ὑδάτος πίωσι, τούτου τοῦ πάθους· ὅταν δὲ ἀέρα τοῦ ὕδατος, τὸ ὕδωρ κρατοῦσι. τὸ δὲ διὰ τί οἱ ἐνιαυσίοι τούτου δὴ τοῦ ἀέρος ἀεὶ καὶ τοσοῦτοι γίνονται; καὶ διὰ τὸ λαγχάνειν τὸν ἡμέρας λήγοντος, καὶ τὰς νύκτας εὐ πολλοστὸν ἢ πάντα ἐῶν, διὰ τὸ τοῦ χρόνου τὴν κινοῦσαν πεύθεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου φορᾶς ἐστὶν καὶ τοῦ νύκτα; ὅταν δὲ πνέωσιν, ὅταν ὁ ἥλιος ἀρκτῶν καὶ λίαν ἀφέσκῃ τὸν πρὸς βορέαν πόλον· ἀγχοῦσιν ἤδη ἀνῶ, οἱ πνεῦμα ἤδη δὲ ἀναβάλλουσι, οἱ ἐνιαυσίοι. τοῦ δὲ διὰ τί ὁ ζέφυρος κυβερνᾶς τε τῷ αἴσιμον καὶ ψυχρότατος καὶ δύο ὥρας πνεῖ μάλιστα, ἔαρ τε καὶ μετόπωρον καὶ πρὸς ἑσπέρας τὸν ἡμέρας, καὶ δὴ τοῦ γῆς μάλιστα; ἢ ψυχρὸς ὢν, διὰ πνεῖ διὰ τὸ θαλάσσης [δὲ] πνεῖ παρὰ θάλατταν καὶ μὴ

διὰ τὸ ἀφ' ὕδατος πνεῖν, ἐπὶ τὸ μὴ χειμῶνα, ἀφ' τοῦ ἡλίου κρατοῦντος, πνεῖν. καὶ μετοπωρίου, ἐπὶ ἐκεῖνο κρατεῖ ὁ ἥλιος· εὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ γῇ ἐπιόντος τοῦ ἡλίου, ἀναλύει πλείστη, διὰ τὸ ἐφ' ὑγρὸν βιάζεσθαι· καὶ ἑσπέρας διὰ τὸ αὐτὸ· οὐ γὰρ ὅσον ἐρίων πνεῖ, οὐδὲ βίᾳ πνεῖν, ἀλλὰ ῥᾳδίως ὥσπερ δὲ αὐλῶν φέρεται. τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὀρῶν καὶ πέδιον, ἀπειρεῖ· [τὰ] πνεῖ ἐπιόντος δὲ, τὸ τὸ ἔαρ, οὐ γὰρ ὅλον, ἀλλ' τὸ Ἀτλαντικὸν πέλαγος ὅσον τῆς γῆς φέρεται καὶ πνεῖ ἐπιόντος δὲ τῆς ἡμέρας πνεῖ, διὰ τὸν τόπον· πάντα γὰρ ὁ ἥλιος πλησιάζει τῇ γῇ. καὶ τὸν εὐκαιρεῖ πνεῖν, διὰ τὸ ἐκλείπειν τοῦ τὸ ἡλίου κίνησιν· διὰ τὸ ἔτι ὁ ἥλιος πνεῖ, μᾶλλον φαίνεται τὰ πάντα, ἢ ὅτι ἐπιζωπυρεῖ τὸν ἀέρα πνεῖν; 56 διὰ τὸ τὸν ἀέρα χειμῶνα, πρὸς ἥλιον τῶν τὰ πνεύματα πνεῖ· τὸ δὲ θέρος, ἀλλὰ, καὶ ἥλιον ἀνυσθῇ ἡλίου; ἢ ὅτι ἐν ἡλίῳ συμβαίνει τὸ θέρος, τοῦτο τὸ χειμῶνος τοῖς τὸ ἀναπνέον τῶν γῆς ἡμισφαίριον ἐκεῖσε; ἢ μὲν δὲ τὸ χειμῶνος πρὸς καὶ ἀφ' ἧς τὰ πνεύματα πνεῖ, διὰ τὸ τὸν ἀέρα κινεῖσθαι ἐν τῇ νυκτὶ διαμένειν, καὶ κινεῖσθαι τὸ πρὸς ἥλιον τῷ ἡλίου, καὶ πρὸς τὸν ἐγγὺς τῷ ἡλίου. πρὸς δὲ τῶν ἡλίου καὶ πρὸς [τὰς] ἀνατολὰς· δι' ὃ ἀέρα εὐ ἄνω πρὸς ἀνατολὰς πνεῖ. ἐπειδὴ ἀνῶ καὶ ἐφ' ἑαυτὸ θλᾶται ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸ, καὶ κινεῖ πρὸς ἀνατολὰς τὸ χειμῶνος ὑγρὸν ἔστι τὸν παρ' ἡμῖν ἀέρα, ἀθλεῖ δὲ καὶ ἐφ' ἑαυτὸ ἀθλεῖ, ὡς ἐν τῷ κρότῳ ἡμισφαίρια, καὶ θλίψει ἐκείνοις ὁ ἡμῖν ἐστὶν ὑγρὸς. ὥστε συμβαίνει αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἡλίου πρὸς ἀνατολὰς παρ' ἡμῖν ἐφ' ἑαυτὸ ἐκκαίοντος ἀέρα, τῶν τοῖς κρότοις ὀρθοῦσι ζέφυρον, καὶ θλίψει πνεῖν. ὁ δὲ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν χειμῶνι, τῶν ἐν ἐκείνοις συμβαίνει· ὁ δὲ ἐν τῷ θέρει, τῶν θλίψει ἡμῖν. ὅτι γὰρ παρ' ἡμῖν θέρος, ἐκεῖ χειμὼν ἐστὶ καὶ ἡμισφαίρια ἐκεῖνα, ἐκείνοις ἄρδρος· κατ' ἐκεῖνοις δὲ, ὥσπερ ἐξ ἐκείνου συμβαίνει πνεῖν· ἡμῖν δὲ, ζέφυρος, διὰ ταῦτα τῶν πρόσθεν. τὸ δὲ θέρος καὶ ἐν ἡμῖν ἐν τῷ πνεῖν, ὅτι εἰς ζέφυρον ἐν τῷ παρ' ἡμῖν ἀέρα ὁ ἥλιος ἀνατείλας, διὰ τὸ ἀλίγον χρόνον ἐκεῖ ἐπιχρῆσθαι. ζέφυρος δὲ ἐν τῷ πνεῖν θλίψει τῷ ἥλιος τῷ ἥλιος· ὅτι ἐν τῷ χρόνῳ ἡμισφαίρια

A quia vel post hyemem Sole adeò nuper reuigente, vel autumno, cùm Sol amplius non viget, spirare incipit: vicinus hic maximè terræ afflat, quòd è directo, nullâque aduersante vi ex mari ad terram transit. Haud enim vt per terram materia obsistente arcetur, sed liberè quoque versus vagetur, quoniam humorem perceptat, & æquabili quoque discursu hac eadem de causa profluit. Non enim ex montibus,

B neque niue per vim tabescente sed tanquam per fauces expeditè profunditur: parti quippe ad Aquilonem, aut ad Austrum vergens montosa estiocatum versus nullus mons, nulla terra est, sed mare Atlanticum spatiatur: itaque efficitur, vt terræ proximus, atque sibi æqualis permanet. Spirat, cùm vespera prope est, loci ipsius rationeitunc enim Sol proximè ad locum accedit, vnde Fauonius oritur. Noctu

C quiescit, quoniam tunc Solis motio deest.

56 Cur Euro spirante omnia maiora videantur? An quoniam eo flatu aer obscurior, caliginosissimúsq; reddatur. 57 Cur tempore hyberno flatus de ortu spirare manè, æstiuo de occasu post meridiem consueuit? An propterea quòd flatus, qui nobis æstiuo veniunt, hybernæ his spirant, qui oppositum terræ hemisphærium tenent. Nobis autem hyberno manè, atque de ortu spiritus veniunt, quòd præhumidus noctis aer discernitur, mouetúrque

D manè à Sole: atque is primus, qui proximè Solem est: quod etiam ante suum exortum Sol agere potest, ex quo auræ spirare non minus ante Solis exortum solent. Ergo cùm Sol humores ad se attrahat, mouetque ante suum ortũ aer, qui per hyemem humidius apud nos est, constat vel ad se posse attrahere, cùm inferius hemi-

E sphærium inspicit, idque post meridiem ibi efficere, quod tempus nobis anteluceanum est. Quam ob rem accidit, vt aer, qui antè ortum hinc à Sole attrahitur, Fauonius inferis fit, afpirétque horis postmeridianis. Itaque flatus hyemis nostræ exortiuus nobis, postmeridianus illis est: & nostræ æstatis nobis postmeridianas, illis exortiuus accedit. Æstas enim apud illos est, cùm apud nos hyems: nostrúmq. postmeridianum, illis anteluceanum est, quo illis auræ exortiuas, nobis Fauonios aspirare prædicta euenit ratione. Nihil de ortu per æstatem spirare solet, eò quòd Sol ad aera sedis nostræ sicciorem exoritur: partũ enim tẽporis abfuit. Fauonij post meridiẽ nulli per hyemẽ aspirãt, quòd exortiui eodẽ tẽpore nulli inferioti hæmisphæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio flare ob eam, quam modò diximus cau
sam, possunt: Sol enim humores inde ad
se attrahens, nobis Fauonios præstat.
58 Cur Fauonius illustris, serenus, atque
gratissimus vetorum omnium est? An quia
medium calidorum, & frigidorum ſa-
tuum tenet, vicinúsque illis oriens parti-
ceps qualitatum generis vtriusque euadit,
temperatúsque proinde accedit. Subsolanus,
quanuis inter eosdem positus sit, mi-
nus tamen communem se exhibet: hic e
nim mouet quidem, cùm spirat flatus, qui
Austrum versus spectat: eò nanque transi-
re solitus est. sed miseeri his neteit. At ve-
rò Fauonius & mouetur ab Austris, & spi-
rans ipse agitat Aquilones, Isthuc enim
vltimus spirandi circuitus ducitur: vnde
cùm idem in se alterorum finem, alterorum
initium contineat, iure gratissimus
& est, & esse videtur. 59 Cur venti alij
locis alis imbrem afferant? Verò causis,
Hellespontias terræ Atticæ, insulisque vi-
cinis Aquilo Hellesponto, atque Cyrenæ:
Auster Lesbo. An vbi frequentia nubium,
inibi imbrem obuenire necesse est. Ibi
enim frequentia cogitur, vbi affidere nu-
bes, accersiq; ie est. Itaque montibus ma-
gis, quàm planis pluit. Ergo apud Hel-
lespontum Aquilo multas desuper nubes
compellit. Quod idem Atticam, insulisque
vicinas Hellespontias, quasi iam
conditam nactos materiam efficit: quip-
pe cùm copia larga congesta ab Aquilone
sit. Lesbo Eurus, atque Auster nubes af-
fatim ex alio adducũt, atque in hunc mo-
dum vel de cæteris cogitare par est.
60 Cur dici solet,

Nauibus hyberno ventos dat terra secundos,
Tũc mare fert fauos: calidi sub mistus anni,
Terra dabit fauos, pũti feret vnda secundos?

An quoniam mare per hyemem calidius
est: itaque si quid in eo consistit, initio
consistisse validiori certum est: nam si in-
ualidum esset, facilè maris tepore absu-
meretur. At per æstatem mare frigidum
est. spiritúsque maritimi omnes frigent.
Terra è contrario tunc calida est: quare si
quid ex terra tunc fertur, primordio id eò
stirit ampliori. Nam si exiguum, imbecil-
lúmque esset, facilè soluereturr, & euane-
sceret. 61 Cur apud Arcadiam, qui lo-
cus excelsus est, flatus nihilò frigidiores,
quàm cæteris locis sentiantur: & cùm
flatus silet, exlúmque nubium est, frigor
perinde, atque in planis palustribus ori-
ri amur? An quòd Arcadia non dissimi-
lis palustribus est: aquarum enim con-
fluentium nullos in mare exitus habet.

A ἰσοῦ τοιούτου τοῦ ὕδατος, διὰ τὸ συρρεῖν πάντα
ὅθεν ὁ ἥλιος ἐφ' ἑαυτὸν ἕλκει τὰ ὑγρά, παρ-
ήμῶν ζέφυρον ποιεῖ. τῆς δὲ τοῦ ζεφύρου δυ-
νάμεως καὶ ἄδυτος δοκεῖ εἶναι τῇ πνεύματι, ὅτι
ἐκ μεσογείου ὄντος τοῦ ψυχροῦ καὶ θερμοῦ συνιό-
ντων, γιγνομένου δὲ ἀμφοῖν, τοῦ δυνάμει
ἐστὶ τοῦ κατωτέρω δὲ ὁ δύκραιος ὤν. ὁ δὲ ἀπη-
λιώτης ἥττον κατωτέρω, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνω-
τέρου. ἀπηλιώτης. ἐφ' ὅ τι πνεῖ, τὰ ὑπὸ τοῦτον
B πνεύματα πνεῖ (ἐκεῖνον γὰρ ἀπωθεῖται
ἀνω τὸ ὄρος) κινεῖ δὲ, οὐ μὴν ἀνω κινεῖ. ὁ δὲ
ζέφυρος ἀφ' οὗ κινεῖται τοῦτον, καὶ πνεῖ
κινεῖ τὰ βόρεια. τελευτᾷ γὰρ ἐκεῖσε ἡ
κίνησις τοῦ πνεύματος. διὸ ἐστὶ τοῦ κυ-
κλεῖσθαι τοῦ πνεύματος. διὸ ἐστὶ τοῦ μὴ τὸν τε-
λευτῶντα, τοῦ δὲ τοῦ ἀρχομένου ἔχειν ἐν ἑαυτῷ,
διὸ καὶ ἥδιστος δοκεῖ καὶ δικαιότατος εἶναι. 59 τὶ δὲ
ἄλλοις ἄλλοις τοῦ ὑέτου ὑέτοιος ἐστί; ἐν μὲν τῇ
C Λιβύῃ καὶ τῇ Κύρῃ, ὁ Ἑλλησπόντιος· ἐν
Ἑλλησπόντῳ δὲ, ὁ βορέας, ἐν δὲ Κυρήνῃ ὁ νότος
Λέσβῳ, τὸ ὅπου ἂν πολλοὶ ἄθροοι ὦσι, ἐκεῖ
τὸ ὕδωρ· ἐν τοῖς ὄρεσι γὰρ ἡ πύκνωσις ἀθρο-
ίζει, ὅπου ἂν πυκνοῖς ὦσι, διὸ ἐν τοῖς ὄρεσι μᾶλλον ὕει. [ὅ ὅπου ἂν τὸ πλη-
θος ἐκεῖ ἀγεν διὰ τοῦ ἀθροίζεσθαι ἀναγκαῖον
μᾶλλον γὰρ, πυκνοῦται διὰ τοῦ τοῦ ὑδάτος. ἐν
D τοῖς ὄρεσι μᾶλλον ὕει.] ἐν Ἑλλησπόντῳ μὲν
οὖν ἀθροῖ ὁ βορέας πολλὰ συνεῖναι ἐκεῖ
ὅθεν ἐστὶ ἡ Κύρη καὶ τὰς νήσους, ὁ Ἑλλησπόν-
τιος, ὥσπερ ὕλην ἔχων. ἐν γὰρ τῷ πλεῖστον τῶν
πολλῶν ἐν τῷ βορέᾳ ἀθροῖ ὁ Λέσβῳ, ὁ νότος δὲ
ὁ νότος, ἐν τῷ πολλῶν φέρων· πολλὰ γὰρ
φέρει, ἀφορμὴν τῷ χείμῳ. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸ
ὕδωρ τῷ πλῆθει. τὸ δὲ τὸ λεπτὸν, διὰ τὸ
ἀν' ἀπείρου δεῖσθαι τόπου ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πόνου
χειμῶνος. ὄρεσι δὲ, ἀπ' ἀπείρου μὲν ἀρχεῖ
ἡ δόσις τῷ ὑφ' χειμῶνος, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ
ἐστὶ, ὅτι ἐν τῇ σωθῇ, δῆλον ὅτι ἀπ' ἀρχῆς
ἐρρῶν σωθῆναι· ἐλθὼν γὰρ ἀεὶ, διὰ τὸ ἀνω-
τέρω εἶναι τὸν τόπον. ἡ δὲ θερμὸς, ἡ μὴν διὰ τὸ
ψυχρὸν, καὶ τὰ πάντα πνεύματα ἡ δὲ γῆ,
θερμὰ ὄντα εἰ τι ἐκ τοῦ τῆς γῆς φέρει, διὰ μικρὸ-
τητα ἀρχῆς σωθῆναι. διελθὼν γὰρ ἀεὶ, εἰ ἐλάτ-
F τω ἐστὶ. ξ διὰ τὶ ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ὑψηλὴ ἐστὶ,
τὰ μὴν πνεύματα ὅθεν ψυχρότερα ἢ σπερ-
χὰ τῶν ἄλλων ὄντων ἡ κινεῖται ἢ ἀ, διὰ τὸ ἐπι-
λα, ψυχρὰ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἐρεχθεῖσι τῶν ἐλαῦ-
σεσι] ἢ ὅτι ἐν ἡ Ἀρκαδία ὁμοία γίνεται τοῖς
ἐλαυνομένοις ὑδάτων τοῖς ὑδάτων

διέλαθεν δὲ ἢ καὶ βάθεσι πολλὰ ἀυτοῖς ἐν
ἔχει. ὅταν μὲν οὖν ὁ ἥλιος, ἐπιφέρεται ἐν ἐκεῖ
τῶν κάτω ἀναδυόμενον, τοῦτο ψυχρὰ· (κατὰ
τὸ πνεῦμα, ἡ ψυχρὰ, διὰ τὸ νοτὸ τῶν δυνα-
μῶν προσβάλλειν) ἐν δὲ τῷ ἐν τῷ κινεῖσθαι
ἀνάγκη ἡ ἀτμὶς νοτὸ τῶν ἐμπίπτοντος ὕδατος,
ποιεῖ τὸ ψύχος. ξ διὰ τὶ ἐκ ἕωθεν πνεῖν
ἀρξάμενα, σφοδρότερα μᾶλλον τὸ δὲ ἀρχομένῳ
τῶν ἡλίου σφοδρότερον ἢ φορᾷ· δὶ ἢ ἐκ τοῦ
πνεῦμα ἐν τοῦ ἐκ τοῦ ἡλίου δὶ, ὅτι ἐκ ἐν ἐν τῷ
B ἐστι. ξθ διὰ τὶ βορέας κινεῖ ἀμέρας ἀφ' ἑσπέρας,
ἡ δὲ νύκτα τὸ ἔτος; ἢ ὅτι γίνεται νοτὸ
τῶν ἡλίου, ὅταν ἀναδυόμενον διὰ τὸν
ἥλιον τὸ ἔτος ἡ νυκτὶ, ὅτι οὐκ ἐν ἑαυτῷ γίνεται,
ἀλλὰ τοιοῦτον ποιεῖ. ταῦ γὰρ νύκτας ἐκ-
τεῖ, ταῦ ἡ ἡμέρας ἐνδοτ. ξγ διὰ τὶ τὰ φάλ-
αγκα τὰ πολλὰ ὅταν φέρεται, πνεύματος ἔχει
σημεῖα; τὸ πνεῦν ὅτι ἐργάζεται ἡ ἀράχνης
C ἐν τοῖς δικτύοις φέρεται δὶ, διὰ τὸ ψυχρόμενον
τὸν ἀέρα συμπίεσις ἐκεῖ γίνεται· τὸ δὲ
ψύχεσθαι, ἀφ' χειμῶνος συμβαίνει οὖν ἡ φορὰ
τῶν ἀράχνων. ὅ ὅτι μετὰ τὸ ὕδατα καὶ
ἐὰν χειμῶνας γένεται τῶν ἀράχνων [ἀθρόα]
ἡ φορὰ, ἐν τοῖς δικτύοις ἐργαζομένων, διὰ τὸ
ἐν τῷ χειμῶνι μὴ φαίνεσθαι· δύο ἔχον γὰρ
τὸ δὶ. καὶ φερόμενοι ὑπὸ τῶν πνεύματος πολ-
λοὶ ἐκπνεύζουσι. μετὰ δὲ τὰ ὕδατα, εἰκό-
τω πνεῦμα γίνεται ἐκ τὰ πολλά. ξδ διὰ
τὶ ἡ βορέας μεγάλοι τὸ χειμῶνος ἐν τοῖς ψυ-
χροῖς τόποις ὀλιγόφορος, ἐξω δὶ ἀθρόοι, ἢ ὅτι
ἅμα ψυχρὸ ἐστι καὶ μεγάλοι· ἐγγὺς δὶ,
μᾶλλον ψυχρὸ. ὅτι φθείρεται πυκνούμενος,
πρὸς ἀπῶν τὰ νέφη ὅτι δὲ πάχος, κρύοντος
διὰ βορέος. ἐξω δὶ τοῦ μεγάθους ἐρχόμενος
κρύος, ἢ τοῦ ψυχροῦ.

D Quapropter fauces, hiatúsque præcipite
ea in terra numero ampliori sunt. Cùm igi-
tur ventus spirat, vaporem ortum ex ter
ra frigidum auertit, & relicit. Flatus autem
ipsi frigidi propterea esse nequeunt, quia
ex mari deueniunt. Spiritu tamen sile-
scente, vapor de aqua stagnante, liberè a-
scendit, atque refrigerat. 62 Cur si ventus
mane incœperit, edurare ampliùs possit?
An quoniam Sole oriente impetus sit ve-
hementissimus, idcirco protrahi longius
B potest. Indicium, quòd constitutio facta
prævalida est. 63 Cur Aquilo interdiu
spirat ingenius, nostu desistit? An quòd
imbre gignitur congelato, cùm Solis ca-
lore respirandum est: ergo sternitur no-
ctu, quia Sol abest, qui gignendi causa est.
64 Cur flatus futuri indiciũ datur, cùm
per aerem multæ feruntur araneæ? Vtrum
quòd aranea suo fungitur opere, cùm cæ-
lum serenum est: feruntur autem fila,
C quoniam refrigeratus aer in terram cor-
ruit: et frigeratio verò hyemis primordi-
um est, itaque indicium fit illa aranea-
rum perlatio. An quòd post imbres, atque
hyemes aranea vniuersim feruntur: opus
enim suum araneus tunc exequitur, cùm
cælum serenum est, & occulit se impa-
tiens frigoris, cùm hyems vrget, tractúsque
à flatu nimium eruit filum: post im-
D bem autem flatus magna parte oriri soli-
tum est. 65 Cur locis frigidis Aquilo per
hyemem vehemens spirat, & vt proximè
nubilus, sic transuorsum liquidus fertur,
atque illustris? An ratione qua frigidus est,
eodem etiam vehemens fit. Quod tamen
è propinquo frigidior est, occupat, priusque
nubes gelu indurat, quàm repellat:
quæ indurata pondere suo obsistunt, &
manent. Transuorsum autem vehementia
sua potius, quàm frigore agit.

E *Eorum, quæ ad metum, & fortitudinem pertinent, Sectio vigesima septima, cum quæstionis 11.*

C Vt tremunt, qui metuunt? An propter
refrigerationem, deficit enim calor,
atque contrahitur, ex qua gluus quoque
pleriſque ob timorem effundi solitus est.
2 Cur metuentes nonnulli sitiunt, vt
qui sunt tormenta aditurl? Cùm enim per
timorem refrigerentur, sitire minimè de-
beant. An non eodem loco refrigerentur,
F & caleant, sed refrigerentur per summa
corporis, vnde calor discedit, caleant
per intima, caloris scilicet introrsum con-
tracti efficientia: cuius rei indicium, alui
quoque solutio facit. Sitis autem parte
quadam interiore siccata, solet accidere?
nec aliter agi videtur, quàm in iis, quos

Universidad de Deusto
Biblioteca

epiala exercet, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit. 3 Cur homines cùm excandescunt, calore scilicet introrsum collecto, frendi, furibundique redduntur: cùm metuunt, contrà efficiuntur? An ob eundem in locum calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circumfusum efferuet, ex quo fidibundus, rubicundus, spirabundus efficitur, cùm calor sursum versus efferat, metuenti sanguis, & calor in imum perfugiunt: vnde fit etiam vt alius fundator. Nam & coordis eo impulsio non similis agitur, sed metuenti, vtpote ex caloris inopia frequens ac feriens est: irascenti à contrario, vtpote cùm calor collectus sit copiosior. Quam ob rem efferuescere animo, excitari, perturbari, exteráque id genus verba non inepiè, sed accommodatè dicuntur. Nunquid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & siccum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitim quoque excalescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadem corporis, qua sitis laeessit, refricari vtrique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre exhaustis militum argumento, qui superati fugam rapuerunt: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo conturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt, & nonnihil subsorbent, vt Parmenon histrio facit. An hosce conturbatos non sitis, sed siccitas pulso sanguine teneat: vnde etiam accidit vt pallescant. Indicium verò, quòd non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantùm satis est. At qui se in fugam verterunt, laborant: itáque sitiunt. Et quibus tormenta instant, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quicquam id est: fit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, ac strenui, vbi structa acie hostes sunt peticuri, obtremiscant. non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata ferula, aut suis manibus assolent, vt vndique versum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumultuarius motus in eorum corpoibus per acumen, & nimium impetum caloris oriri fermè animaduertitur. 4 Cur homines fortes magna ex parte vinosi sunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Inidem enim metum quoque refrigeratione quadà effici nominas, vt cor [illegible] sitiat, timidis refrigeratum insitiat. Ergo qui fa-

calidum hunc, modo vinolentorum, gerunt, ita vt rei aduersæ suspicione refrigeri non queant. At qui ita se habent, bibendi auidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliàs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habentis desideratio est. Vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quàm aqua, extinguere potest, maximéque id genus hominum: quam ob causam dictum aliàs est, ex quo & qui spirandi difficultate laborant, aut insania vexantur, vinum admodum cupiunt: quanquam alteris ex instrictione, alteris ex perturbatione pulmo efferueat. Cùm igitur magna ex parte homines eosdem sitibundos, ac fortes esse obuenat, vini autem auidi, qui sitibundi, talésque gestiunt, naturæ vicissim inter se consectari necesse est, vnde fit etiam, vt vinolenti, quàm sobrij, fortiores sint.

5 Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicæ, quæ tamen virtutum præcipua non est? An quia semper vel ipsæ bellum aliis inferunt, vel ab aliis sibi illatum patiuntur: hæc autem virtus pertutilis vtrinque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment. 6 Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuunt? An quoniam hic affectus caloris defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quòd igitur calor pectus deserit, vox obtremit: id enim refrigeratur, quod vocē mouet. Et manus quoque pari ratione sunt, sed quæ optima, vtpote quæ ex pectore pendeant. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eò pendet, quò suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit, & tremit. Et verò in excandescendo imum labrum eademde causa laxatur, & pendet, quod latè in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferre se consueuit. 7 Cur homines metuentes tremunt, maximéque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem, quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò, & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, miniméque sanguinolentæ: bilem quoque iidem deliciunt, & resticulos contrahunt. Deliciunt, quia calor descendens diffandit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inuectus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat. 8 Cur homines metuentes, & algent, & sitiunt, [illegible] se sunt? An algent refrigerati: sitiunt calfacti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calor enim in metuendo superiora deserit loca, quod facie, aluóque constat: facies enim pallet, alvus interdum funditur. Ergo quòd calor locis superioribus deficit, algor oritur: quòd humor deficit, sitis exultat. 9 Quam ob causam cùm & metus, & doloreqúadam sit ægritudo, qui dolent, clamant, qui metuunt, silent? An qui dolent, suum retinent spiritum: itaque is vniuersus erumpens, cum clamore emittitur: metuentibus corpus refrigeratur, calórque ima petit, qui spiritum mouet. Quò igitur hic se contulerit, ibidem spiritum potissimum excitabit: quapropter venter eorum, qui metuunt, obcrepare solitus est. Vox autem spiritus sursum versus elatus est, partibus quibusdam veluti instrumentis conficiendus, absoluendúque: Causa verò, cur homines dolentes suum retineant spiritum, est, quòd omnes inditis à natura nobis præsidiis, aliquo detrimento affecti, sine vlla cogitatione vti solemus, vt etiam exteræ omnes animantes: aliæ nanque cornibus, aliæ dentibus, aliæ vnguibus repugnant, seséque defendunt: atqui ad dolores vel omnes certè, vel plurimos calor adiuuat, quem profectò is auget, qui suum cohibet spiritum. Calfacit enim doloris incitabula, contracto introrsus calore per spiritum, atque excoquit. 10 Cur metuentibus alui fundantur, libidóque vrinæ lacessit? An quia calor insitus nobis, quasi animans est: hic ergo rem quamcunque timuerit, defugit: quod cum extrinsecus, tum conturbandi, tum exterorum metuendi generum ratio inuehatur, atque in ima de superis defluat, & è summis ad intima sese penetret, efficitur vt alui, vesicæque fundantur, fæcésque reddantur. Nam & anethum, & absinthium, & quæcunque vrinam moueant, eadem calida esse, manifestum est. Quinetiam medicamenta aluo accommodata calorifica esse nouimus, & partim eorum quæ soluendi vim tantum obtinent, partim vel aliter tabefacere queunt, vt allium vrinæ tabificum est. Hoc igitur idem, quod ea ipsa, calor quoque efficere potest, qui de summis in hæc loca sese cogit, & contrahit. 11 Cur homines metuentes suos testiculos contrahunt? contrarium enim, vt remittantur, & flacceant, congruum dixeris, cùm calor metuentium in eum locum se colligat. An metuentes omnes ferè similes frigẽtibus sint:

A διὰ τὸν φόβον δὲ, θερμαινόμενοι, διότι ἐν τῷ φοβεῖσθαι, τὸ θερμὸν ἐκλείπει, καὶ τὸ ὑγρὸν ἐν τῷ κάτω τόπῳ. διὸ καὶ δὲ τὸ ῥιγοῦν καὶ ἀῤῥωστεῖν, ὑγρῶν· ἀῤῥωστεῖ δὲ τὸ κοιλίᾳ, τὸ μὲν γὰρ ἀφίσταται, ὑγρῶν· ἀῤῥωστεῖ δὲ κοιλίᾳ, [ἐκίστη] λύεται. διὰ τὸ [αὐτὸ] τὸ ἐκλείπειν τὸ θερμὸν ἐν τῷ κάτω, τὸ ῥίγος γίνεται· διὰ δὲ τὸ ὑγρὸν, ἡ δίψα. 9 Διὰ τί τῶν τε φόβῳ λύπης πάθος ἔνιος καὶ τῶν ἀλγηδόνος, οἱ μὲν ἀγρυπνοῦσι, κλαίουσιν· οἱ δὲ φοβούμενοι, σιωπῶσι; ἢ οἱ μὲν ἀλγοῦντες, κατέχουσι τὸ πνεῦμα· (δι' ὃ ἀόρατον ἐξίστι, μετὰ φωνῆς ἐξέρχεται) τοῖς δὲ φοβουμένοις, κατέψυκται τὸ σῶμα, καὶ τὸ θερμὸν κάτω ἐκλείπει, ἐν τῷ πνεύματι. ἐν οὖν ἐκεῖνοι μάλιστα, ἐνοικοῦσι καὶ ποιεῖ αὐτό. διὸ καὶ ὑπερῳδοῦσι οἱ φοβούμενοι. ἡ δὲ φωνὴ δῆλον ὅτι φορὰ πνεύματος, κάτω πως καὶ διὰ τόνου γινομένη. τῷ δὲ ἀλγοῦντι κατέχει τὸ πνεῦμα, ἀφ' ὅτου ἂν τις ἐνυπαρχούσαις ἡμῖν βοηθείαις φύσει, χρῶμεν πάντες παιδόνες, πάνυ λανθανόμενοι χρώμενοι, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα· τὰ μὲν γὰρ κέρασι, τὰ δὲ ὀδόσι, τὰ δὲ ὄνυξι ἀμύνεται. οἷς δὲ τὰ ἄλγήματα πάντα ἢ τὰ πλεῖστα, βοηθεῖ ἡ θερμάνσις· ὁ πόνος ὁ κατέχων τὸ πνεῦμα θερμαίνει γὰρ καὶ ἐκπυοῖ τὰ ἀλγήματα, συστέλλων ἐντὸς τὸ θερμὸν τοῦ πνεύματος. 10 Διὰ τί τοῖς φοβουμένοις αἱ κοιλίαι λύονται, καὶ ἐνοχλοῦσι; ἢ τὸ θερμὸν τὸ ἐν ἡμῖν ὄντι ὥσπερ ζῶον, τῶν τινὰ φεύγει ὅτι ἂν φοβῆται. ἐξόθεν οὖν γινομένων τῶν τε ὑπὸ τῶν ἀγωνίας φόβων καὶ τῶν ποιούντων, καὶ ἐν τῷ ἄνω τε εἰς τὰ κάτω καὶ ἐν τῷ ὑποπλῶ εἰς τὰ ἔσω. ἐν θερμαινόμενος δὲ οἱ ἐκεῖ τῶν κοιλιῶν τόποι, καὶ τῶν κύστεων διαλύοντες, καὶ ποιοῦσιν αὐτὰς ὑγρότερας. καὶ γὰρ τὰ ἄνησι καὶ τὰ ἀψίνθια, καὶ ὅσα οὐρητικά, θερμαντικά. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ τῶν κοιλιῶν φαρμακα, τὰ κάτω θερμαντικόν τε καὶ τὰ μὲν, τὴν οἰσυρόβοτον μόνον λυτικά· τὰ δὲ, καὶ ἑτέρως σωματοῦν ποιεῖ· ὥστε τὸ σκόροδον εἰς τὸ οὖρον. τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιοῦσιν, ἃ ἐν τῷ ὑποπλῶ θερμασία εἰς τοῦτο τὸ πάθος συμβάλλουσιν. 11 Διὰ τί οἱ φοβούμενοι συμπτῶσι τὰ ἀιδοῖα; εἴκος γὰρ ἐν τοιούτῳ τόπῳ τὸν τόπον τὸ θερμὸν ἀθροίζεσθαι τῷ φόβῳ φεύγοντα, αἰεὶ θεῖν αὐτό. ἢ οἱ φοβούμενοι ψυχροὶ ὥσπερ ῥιγοῦντες εἰσι; διὸ λελεγμένον τε οὖν ἐν τῷ ὑποπλῶ τῷ θερμῷ, συμπτῶσι. δὶ ὃ καὶ βεμβυκιάζουσι οἱ ἀιδοῖοι διὸ καὶ

διὰ τὸ συμπῆξαι τὸ ὑποπλῶ καὶ τὸ θέρμα τῷ ῥιγοῦσι, ἅτε τῶν θερμῶν ἐκκεκριμένων. δὶ ὃ καὶ φοβεῖσθαι συμβαίνει καὶ ἡ ὀρχὶς τῶν ἀιδοῖων αὐτῶν, καὶ συμπιλοῦνται καὶ ἀῤῥωστοῦσι αὐτοῖς συστελλομένων. διὰ τοῦτο δὲ φαίνεται δῆλον τῷ ἀκρωτηρίῳ· ἡ γὰρ φόβος ἐκκαίει, καὶ πολλοῖς τῷ ἀγωνιῶντι καὶ τῷ πεφοβῆσθαι συμβαίνει ἡ τοῦ γονοῦ ἀφέσις.

Ὅσα αἰεὶ συφορουσίαν καὶ ἁφὴν, καὶ γεῦσιν, καὶ ἀκολασίαν καὶ ἀκρασίαν. κα.

Διὰ τί τοῖς κρίμνοσιν, ἔτι ἐθιζόντες ἀκολάστως ζῆν, μὴ ἀκολάστως διαιτῶνται; ὥσπερ Διονύσιος ὁ τύραννος, ἐπεὶ οὐ [τῷ] πολυφαγίᾳ ἐπιμένει πάνυ ὀλίγον τινὰ χρόνον, ἢ δὶς ἢ τρὶς ἐσθίων, ἔπειτα πάλιν εἰς τὸν μὲν βίον μετέβαλεν. ἢ μᾶλλον ὅτι τι καὶ τὸ ἔθος ἰσχὺν ἔχει; φύσει γὰρ ἔθος γίνεται. καθάπερ καὶ ἰχθὺς ἐν ἀέρι, ἢ ἀθρόον τοῦ ὕδατος διαπεσὼν, φαύλως ἀῤῥωστοῦσι καὶ οἱ τὰ ἔθη μεταβάλλοντες, χαλεπῶς ἀπαλλάττεται· καὶ τὸ πάλιν εἰς τὰ ἔθη τὰ ἀρχαῖα ἐλθεῖν, σωτηρία γίνεται αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς φύσιν κατιοῦσι. ἔτι δὲ καὶ σωματικοὶ γίνονται, ἐθιζόντες ἐκεῖ χρῆσθαι διαφόρῳ τῶν ἀλλοίων. μὴ λαμβάνοντες γὰρ τῶν εἰθισμένων, ὥσπερ ὅταν μὴ λαμβάνοντες διατίθενται, τὸ μὲν ὑγιὲς καὶ τὰ ἀφεστηκότα θεραπεύει μικρὰ πολλὰ, ἀφαιρεῖται. ἐν τοῖς δὲ ἐθιζόμενοι μόνα ἔστι, καὶ φέρεται εἰς ὄμματα ἢ πτύματα. φορτιζόμενος δὲ τῷ σιτίῳ κατακαρκινούμενος, ὑγιαίνει καὶ ἀβλαβῶς γίνεται τοῖς ἀκολάστως ζῶσι πλείω τὰ ἀφεστηκότα, ἔχει τινὰ λύσιν τῶν ἐθῶν τοῖς βίοις, διὰ τὸ πολλῷ ἀφεστηκέναι ἐν ἀρχῇ τοῦ βίου· ὅλιγα δὲ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦ παντὸς βίου τῶν πεπαμένων ὑπὸ τῶν συμφύτου θερμοῦ, καὶ διὰ τὸν χρόνον πολλὰ, βέλτιστα ἀῤῥωστοῦσι γίνεσθαι. β Διὰ τί κ' μόνας δὶς ἀιδοῖοι, ἀκρατεῖς λέγομεν, τῷ ἁφῇ καὶ γεύσει; ἢ διὰ τὸ ταῖς δυσὶ τούταις γενομένας ἡδονὰς κοινὰς τοῖς ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις; ἅτε οὐ κοινὰς οὔσας, ἀτιμότατοι εἰσι. δὶ ὃ καὶ μάλιστα, ἢ μόνοι ἐπιτιμῶνται εἶναι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡδόμενον, ἀκόλαστον καὶ ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον τῷ φαῦλῳ, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρόνων ἡδονῶν ἡδόμενον.

A Cùm igitur calor summa corporis deseruit, retrahendum sanè est: quam ob rem ventris quoque murmur citatur, cùm timor vehemens detinet. Cutem quoque algentium summam videmus contrahi, vtpote cùm calor inde destituerit omnis, ex quo subsequi horror consueuit. Scrotũ ergo sursum conuellitur: atque eo contracto, vnà testiculi contrahuntur: quod melius in coitu venereo patet. Metus enim B excernit, mulíque conturbatis aut pertertitis, genituræ mouetur profluuium.

Eorum quæ ad temperantiam, & intemperantiam, & continentiam, & incontinentiam pertinent, Sectio 28, cuius quæstiones 8.

C Vt aliqui ægrotent, vbi vitam luxuriosam viuere assueti, agere luxuriosè cessarunt? vt Dionysius tyrannus, quòd in vrbis suæ obsessione aliquantum temporis à potu solito destitit, tabe protinus interea laborauit. An consuetudo res magna cuique sit. Iam enim in naturæ habitum fermè absoluitur. Ergo vt pisces inter aerem, aut homo in aqua degens malè habeat necesse est: ita qui morem mutarint solitum, ægrè, atque molestè ex consuetis discedunt: & eòdem rediisse, sibi saluberrimum habent, perinde quasi ad suæ naturæ statum redierint. Tabescunt item alimento carentes, quo antehac copioso, suauissimóque vti solebant. Quòd enim cibo solito non vescuntur, perinde afficiuntur, ac si nullum penitus capiant. Quinetiam materia exterescens, atque inutilis, missa cum alimoniæ copia, hebetescit, exolescíque: immissa autem ipsa innatat, fertúrque in oculos, aut in pulmonem. Quapropter cibo deinde ingesto solito D temperatur, dilatíque, & innoxia redditur. Redundat præterea vacans illa materia homini immoderatè, luxuriosèque viuenti, vbi luxuriari aliquantisper desiit, eò quòd multam in se materiam continet indigestam, vitæ scilicet superioris congestam, qua tabescente, calore genuino, ac intimo efficitur, vt fluenta vberius, veluti copia niuis liquefacta moueantur.

2 Cur eorum tantùmodo sensuum tactione homines incontinentes vocamus, id est, tactus, & gustus? An propter voluptates, quæ pariter nobis, ac cæteris animantibus omnibus per hosce sensus administrantur. Quòd igitur communes eas cum bestiis habemus, spernimus, & solas omnium, aut maximè vitio, probróque damus. Itaque hominem eis addictum vituperamus, etiam incontinentem, atque in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

3 Cur homines incontinentes, ratione tantùm cupiditatis dicimus, cùm etiam in irascendo incontinentia sit? An quia incontinens est, qui contra rationem aliquid agit, & incontinentia est assuetudo rationi contraria. Sunt autem cupiditates ferè omnes contra rationem, irae verò cum ratione, non tamen ita cum ratione, vt ratio iubeat, sed inuectam contumeliam, causámve significet. 4 Cur continentiam, & temperantiam in iuuenibus, atque ditibus maximè recensemus: iustitiam verò in pauperibus? An quia si quis re abstinet, cuius maximè indiget, laudabilior est, quàm si è contrario. Pauper igitur facultatibus indiget: iuuenis, & dives, fruitione. 5 Cur minus sitim, quàm famem, tolerare possimus? Vtrum quia sitis res magis anxia est, cuius indicium, quòd suauius sitientes bibimus, quàm esurientes comedimus: tristius autem, quod suauiori aduersum est. An quia calor, quo viuimus, humidum magis, quàm siccum, desiderat. An quis sitis, rerum duarum libido est, potionis, inquam, & cibi: fames, vnius cibi tantummodo est.

6 Cur minus sitim, quàm famem patiamur? An quia siti amplius contristamur, quàm fame: cuius indicium voluptas saue fieri, quam inter bibendum capimus vehementiorem. Tum etiam qui sitit, res duas desiderat, cibum, atque refrigerationem: isthaec enim ambo potio exhibet. At qui esurit, alterius tantum appetens est. 7 Cur incontinentes eos appellare solemus, qui voluptati contrectandi aut gustandi exuberant? Nam qui immodicè re vruntur venerea, & qui luxu delectantur ciborum, incontinentes vocamus. Ciborum tamen non eadem ratio est, sed partim linguam, partim gulam fua mouent suauitate. Vnde Philoxenus gaus collum à dis immortalibus sibi dari optabat. At verò qui in videndo, audiendóve modum excedunt, non eodem vocabulo significamus. An quoniam voluptates sensibus hisce accommodatas, communes cum cæteris animantibus habemus: ergo vt communes spernimus, notamus, solisque omnium, aut maximè probro damus: itaque hominem his deditum reprehendimus, & incontinentem, intemperantémque appellamus, quòd victus à tertiro voluptatum genere ducitur. Sed cùm sentiendi genera quinque sint, cæteraanimalia duobus tantùm, quæ modò dixi, voluptatè sibi acquirunt, cæteris vel nihil omnino delectatur, vel per accidens ita affici

γ Διὰ τί ἀκρατεῖς λέγεται καὶ περὶ ἐπιθυμίας μόνον, οὐδὲ περὶ ὀργὴν ἀκρασίας καὶ οὐδὲ τιμὴ ὀργῆς; ἢ ὅτι ἀκρατὲς μὲν ἐστι, ὃ παρὰ τὸν λόγον τι πρᾶττον καὶ ἀκρασία, ἡ παρὰ τὸν λόγον ἕξις; εἶναι δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας, (ἀεὶ ἐπιθυμεῖν εἰπεῖν) παρὰ τὸν λόγον καὶ ὀργὴ λόγου, οὐχ ἧττον καλεῖσθαι τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐν ἐπιλογισμοῖς τὸν φρονεῖν κελεύοντος, ἡ τιμὴ αἴσχος. δ Διὰ τί τιμὴ μὲν ἐγκρατεῖς καὶ τιμῶ σωφρονεῖν, ἀλλὰ μὴ πένητα καὶ πλουσίαν μᾶλλον ἐξετάζομεν· τιμὴ δὲ δικαιοσύνῃ, ἀλλὰ μὴ πένητα; ἢ ὅτι οὐ μᾶλλον ἀλλοτρίᾳ τις, εἰ τοῦτο ἀπέχεται, μᾶλλον ἐπαινεῖται· αὐτῷ μὲν ἐνδεὴς ἑκάστῳ· ὁ μὲν οὖν πένης, ἀπορεῖ δεῖται· ὁ δὲ νέος καὶ πλούσιος, ἀπολαύσεως. ε Διὰ τί δίψαν αἱρούμεθα φεύγειν ἢ πεινῶντες; πότερον ὅτι μᾶλλον λυπεῖ ἡ δίψα τὸ ἀνθρώπινον γένος, σημεῖον δὲ τῷ λυπηροτέρῳ, ἡδέως τὸ διψῶντα πίνειν, ἢ πεινῶντα φαγεῖν· τὸ δὲ ἐναντίον τῷ ἥδει, λυπηρότερον. ἢ διότι μᾶλλον δεῖται τὸ θερμὸν τῷ ὑγρῷ, ἢ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ; ἢ ὅτι δυοῖν ἡ δίψα ἐπιθυμία, τροφῆς καὶ ποτοῦ· ἡ δὲ πεῖνα, οὐδενὸς μόνου, τροφῆς.

ς Διὰ τί ὕπνον κορεσθέντες διψῶντες ἢ πεινῶντες; ἢ διότι λυπούμεθα μᾶλλον τῷ μὴ διψῶντες, ἢ διότι ἐπιθυμεῖ μᾶλλον τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ· ἡ μὲν γὰρ δίψα ὑγρὸν ἐπιθυμεῖ, ἡ δὲ πεῖνα ἀμφοτέρων· τὸ μὲν ὑγρὸν ἐπιθυμεῖ τὸ ξηρὸν, τὸ δὲ ξηρὸν τὸ ὑγρὸν· ἡ δὲ δίψα ἐπιθυμία δυοῖν, τροφῆς καὶ ποτοῦ· ἡ δὲ πεῖνα οὐδενὸς μόνου, τροφῆς.

ζ Διὰ τί οἱ ἐπὶ τῷ τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδυπαθοῦντες ἀκρατεῖς λέγονται (εἰ τι γὰρ δεῖ τὸ ἀφροδίσιον, ἀκόλαστον, εἴ τι δεῖ καὶ τοὺς θορυβοῦντας ἀποκαλοῦμεν· τῷ δὲ ἁφῇ τῷ θυμῷ, ἀπὸ τοῦ λάρυγγος· δὶ' ὃ καὶ Φιλόξενος γενέσθαι φύσει ἠύχετο· ἐκεῖνα γὰρ ἔχει) εἰ δὲ ἁφῇ τῷ ὀφθαλμῷ καὶ ἀκοῇ, ἢ διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ζῴοις κοινὰ εἶναι, ἢ διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ζῴοις; ἀπὸ αὐτῶν γὰρ κοινῶν, ἀπολαυστικὰ εἶναι, καὶ μάλιστα, ἢ μόνοις κοινοῖς ἐστι τοῖς τῶν τοιούτων ἀπολαύσεσι, φέρομεν, καὶ ἀκρατὲς καὶ ἀκόλαστον λέγομεν, διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἀδιάφορα ἢ ἥδιστα ἐστι, τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις ἀδιάφορα ἢ ἥδιστα πάντα, τοῖς δὲ ἄλλοις ζῴοις ἀδιάφορα ἢ ἥδιστα πάντα· καὶ τὸ μὲν ἀφροδίσιον, ἢ ἥδιστον, ἢ καὶ συμβεβηκὸς τῶν τοῦ σώματος

ἡδέων μόνον ἐστὶν· ἃ δὲ καὶ ἀφροδισιάζομεν, χαίρομεν ἢ τῷ ἀκόλαστον καὶ ὅτιον πλαττόμεθα, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἄλλα ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις· οὐδὲ ἀκόλαστον τὸ τοῦ μὴ, ἅτινα οὐδὲν ἐχρῆν τὸ φαγεῖν ὅτου ἢ ἐνδεὴς ὤμην, οὐδὲ ἀ δὲ τὸ ῥόδον, οὐδὲ ἀδίκα. η Διὰ τί οὐ τίνες κατέχουσι τὸν γλυκὺν πωρόστυον τὸ γιγαρίμον, ἢ ὅτιον σφόδρα ἐξαρτυθῶσι ἢ τι, ἀλλοιοῦσι δεῖται, ἢ δὲ σύνεσις, τὸ πολὺ μᾶλλον γελοῖον ὥστε κινεῖ.

Ὅτι τοῖς συμπεπτωκόσι καὶ ἀδικίαν. κθ.

Διὰ τί μείζονος ἔστιν ἀδικήματος, ἐὰν τε βλάπτῃ τὸ μεῖζον ἀγαθὸν, τὸν δὲ τιμᾶς οὖσης μείζονος ἀγαθοῦ, ἢ τῷ χρημάτων ἢ τῷ μᾶλλον δίκαιον, καὶ ἐλάττω μᾶλλον τῶν τιμῶν, καὶ πάντων δὴ πενέστατον, ἢ δὲ τιμὴ ὀλίγος, καὶ ἀλλαχοῦ συμβαίνει ἢ χρήσει ἴσον; β Διὰ τί συμβαλλόμενοι διὸ τοῦ ἀδικεῖν φίλοι, ὅτι οὐδὲ τῷ πάντα πρὸς τὸν ἀδικεῖν φίλοι, φίλοι ἀδικεῖν· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν ἀδικεῖν μὴ ἀγνοῶν. οὐ δὲ τῷ χρέος, οὐ φίλος· οὐ γὰρ διατίθεται, ἐὰν δὲ φίλος, δῶμα δίδωσι, ἢ ἐν μείζονι τῷ ἀδικήμα, φεύγει γὰρ τὴν ζημίαν, καὶ τῷ πίστει παρεῖναι δι' ὧν, εἰ καὶ μηδὲν ἔτερον, διὰ ἀπόχρη τῷ ἀδικεῖν. ἐν τῷ μὴ πᾶς ἴσως ἀμφιδοῦν, φαῦλον· ὁ μὲν οὖν ἀδικεῖ, ὡς φίλῳ· ὁ δὲ, ἀπεστέρηται ὡς ἐχθρῷ· ὁ δὲ δανείζων, οὐχ ὡς φίλος δίδωσι. ἔτι τῷ μὴ ἀδικεῖν, φυλακὴς καὶ ἀποδόσεως χάριν. τῷ δὲ, καὶ ἀφαιρεῖσθαι. ἄτοπον δὲ ἀγανακτοῦμεν ἀποδιδόντες, εἰ κέρδος ἀφαιρεῖται, τῷ εἰ ἀδικεῖν τὸ δίκαιον· ἀφαιρεῖ γὰρ ὁ κλέπτων. ἔτι παρακαταθέμενοι μὴ ὡς ἀδικεῖ τὸ πολὺ, εἰ ἀπόλωλεν ἀνεύρωμεν καὶ ἀτυχήσωσι· δοκεῖ δὲ εἰ ἀτυχοῦσιν. ἀποκτείνομεν δὲ ἀδικεῖν τὸν ἀτυχοῦντα, μὴ τὸ ἀτυχοῦντα ἀδικεῖν. γ Διὰ τί εἰδότες ἀπαχθήσεσθαι· ἥδιον μᾶλλον ἢ τοῖς ἀπαθέσι φαινόμεθα ὅτι ἐκεῖνοι μὴ ἴσοι κρατοῦσιν, ἀφῆκε τὸν ἀπαθῆ· διὰ δὴ τὸ πολλοὶ φαῦλοι ἐδόκουν ἐξελέγχεσθαι ἔνοι. ἢ διὰ τὸ τοῖς ἀπαθέσι τῷ πιθανῶτερον μᾶλλον, ἢ παρὰ τοῖς φαύλοις δοκεῖ

A Quod enim videt, aut olfacit, tantùm per gaudet, quoad gustat, tactúsque officio fruitur. Cùm genus id ipsum concupiscendi expleuit, illorum quoque suauitas desiit. Vt etiam nobis salsamenti odor, cùm indigemus, suauis est: vbi satiati, repletique sumus, amplius suauis non est. Rosæ autem odor semper suauis est.

8 Cur minus risum retinere possimus, cùm amicos nostros, familiarésque videmus? An volubilius, quod elatius, atque suspensius sit. Atqui beneuolentia ferè huiusmodi est: ergo metiùs tunc ad subridendum mouemur.

Eorum quæ ad iustitiam pertinent. Sectio 29. eiusdem quæstiones 16.

QVam ob causam cùm maior iniuria fit offensa, quæ maius in bonum accepta est, honórque maius fit bonum, maior iniuria pecuniæ æstimetur, quàm honoris: & homines iniusti potiùs in re pecuniaria esse videantur? An quia multitudini, pecuniæ honori anteponuntur, omnibúsque communes maximè habentur: honor autem paucis, ratióque vsu contingit. 2 Cur depositum denegare iniquius sit, quàm mutuum? An quòd amico iniuriam facere turpe est. Depositum igitur qui negat, amico iniuriam facit: nullus enim quiequam deponit, nisi credens, confidénque. At is, cui debetur, amicus non est: non enim mutuat, sed dat, qui amicus est. An quia maior iniuria committitur. Præter damnum enim, fides negligitur: cuius gratia quanuis nil aliud cogat, abstinendum ab iniuria est. Adhæc, non par pari reddere, vitio datur: hic igitur rem suam eredidit, tanquam amico, ille denegat tanquam inimico. At qui mutauit, non dedit vt amico. Item qui deposuit, custodiendi, reddendíque gratia dedit: qui mutauit, fructus etiam sui gratia dedit: minus autem ægrè ferimus iacturam, si quæsitum, emolumentúmque nobis petimus, vt piscatores factam iacturam retinam, æquo animo ferunt: periculum enim exploratum sibi habebant. Addo etiam quòd qui suum deponunt, hominum vitantes perfidiam, fortunáque laborantes aduersa, plerunque id faciunt: qui verò mutuant, pecuniis abundant, fortunatéque degunt. Iniquius autè est, iniuriam homini infortunato, quàm fortunato, intulisse. 3 Quamobrem in foris nonnulli, familiæ potius, quàm testamenti ratio-

ferri solitum sit? An propterea quòd de familia ementiri non licet, esse est. Testamenta autè multa iam falsa esse redargui potuerũt.

homines bonos potiùs esse, quàm apud prauos, soleat

Universidad de Deusto
Biblioteca

An quia omnibus odio habetur, atque expellitur, ad probos perfugit, tata maximè apud eos salutem, permanendique locum se posse assequi: è contrario, si ad pranos venerit, nunquam eos fortuna ista fore contentos, sed vel furta, vel latrocinia adituros: quibus rebus futurum, vt ipsa amplius apud illos manere nequeat. An quia homines proboi optimè se vsuros existimat, nec sibi petulanter, contumelioséque quippiam facturos. Itaque vt nos pecuniarum deposita tutè hominibus bonis credimus, sic etiam hæc sibi dispensat, & statuit. An libenter se ad viros optimos confert, quia fœmina est, inópsque proinde & virium, & consilij, vt eiusmodi hominibus commendatam se esse magnopere velit, atque desideret. An quia mala est, nunquam se malis iungere velit. Nam si ita maluerit, omnino malum irremediabile ipsa reddetur. 5 Cur non quemadmodum amplificátor iniuriæ in pecuniis, ita exteris etiam in rebus valeant augeri? Verbi causa qui leue aliquid dixerit, non propterea rem quoque reticendam aperiet: neque qui vnum prodiderit, vel totam Rempublicam prodere propterea velit: sicut qui obolum abstulerit, etiam talentum auferet. An quia sunt, quæ paucis quidem per importentiam, sed voluntate amplius iniquè committantur. 6 Cur depositum etiam paruum denegare turpius est, quàm debitum magnum? An qui depositum negat, hominem fraudat, à quo bonus ipse existimatus est. An quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit.

7 Cur homo, qui adeò eruditione præditus est, animantium omnium iniustissimus sit? An quia ingenio, cogitationéque plurimum valet. Voluptates igitur, & felicitatem rimatur maximè, atque perpensat, quę nisi cum iniuria nemo assequi potest. 8 Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potiũr, quàm bonis, habeantur? An quia Fortuna cæca est, discernere sibi, atque seligere quod melius non potest. 9 Cur iustus habitum est hominibus vita functis opem ferre, quàm viuis: An quia viui præsidio esse possunt, illi defuncti nihil præterea possunt. 10 Quã ob causam qui moram cum homine sano traxerit, nihilo reddi integriori corpore possit: neque qui cum robustiori, aut pulchriori versatur, quicquam in eiusmodi habitus proficiat: iusto autem, & temperato, & bono, qui se iunxerit, melior in his ipsis bonis animi euadet? An quoniam bona corporis animo imitari non possumus, bona animi possumus: est autem quisque bonus virtute animi, sanus virtute corporis. Assuesceit igitur exemplo melioris, rectè modò lætari, modò

A ἢ διὰ τὸ ὑπὸ πάντων μισεῖσθαι, καὶ ἐξελαύνεσθαι, πρὸς τοὺς βελτίστους καταφεύγει, οἷς ἐκφεύγει μάλιστα παρὰ τούτοις σωτηρίας τυγεῖν, καὶ διαμένειν· εἰ δὲ πρὸς πονηροὺς ἔλθοι, οὐκ ἂν διαμείναι ἐν τῷ αὐτῷ διωκόμενος αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἀλλάττοιτο, ἢ κλέπτοιμεν ἂν γενοίμεθα, οἷς οὐδὲν ἔτι αὐτῷ παρ' αὐτοῖς. ἃ ὅτι τοῖς βελτίστοις εἰσὶ τὸ αἱρεῖσθαι πάντα καὶ ἀφ' αὐτῶν χρῆσθαι, καὶ οὐκ ἂν ὑβριεῖν αὐτὰ· ὅτι γὰρ αὐτὴ ἀνδρεία ἐστὶ, καὶ ἀσθενὴς ἐστὶ τῶν ἀνδρείων· διὸ καὶ ἐπιτρεπτὸν αὐτῇ ὅτι δίκαια οὖσα, ὅτι τοιαύτη ἐστὶν οἷς τὸ βέλτιστον· διὸ καὶ ὅτι ἀνὴρ κακὸν οὖσα, πρὸς τὸ κακὸν οὐκ ἂν ἔλθοιμεν· τὸ γὰρ κακὸν ἔλεγε, πανταχόθεν ἀφίστησιν ἑαυτόν.

5 Διὰ τί οὐχ ὁμοίως καὶ ἀδικία μείζους περὶ τὴν ῥήσιν καὶ τὴν δόξαν; ἢ ὁ μικρὸν εἰπὼν, οὐκ ἂν καὶ τὸ ἀπόρρητον εἴποι· ἀλλ' ὁ ἔνα κοινοῦς, καὶ πόλει, ὥστε ὁ ὀβολὸν ἀποστεροῦν, καὶ τάλαντον ἂν ἔτι λοιπὸν μείζονος ἀδικίας ἐπιλαλήσοιμεν δῆλον, εἰ ἀκουσίως; 6 Διὰ τί παρακαταθήκην αἰσχρὸν ἀποστερῆσαι μικρὸν, ἢ πολὺ ἀναντιλέγειν ὅτι ὁ τὴν παρακαταθήκην ἀποστερῶν, τὸν ὑπολαβόντα ἢ αὐτὸν βελτίστου, ἐξαπατᾷ πάντως, ἢ ὅτι ὁ τοῦτο, καὶ ἐκεῖνο ποιήσει; 7 Διὰ τί ἀνθρωπος μάλιστα πολυδείας μετέχει, ζῴων ἀπάντων ἀδικώτατος ἐστι; ἢ ὅτι πλείστου λογισμοῦ κακοῦ γενέσθαι μάλιστα τοῦ τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ εὐδαιμονίας ἐφίεσθαι· τούτοις δὲ μόνοις ἀδικίας ἐν ἔστι.

8 Διὰ τί ὁ πλοῦτος ὡς δεῖ τὸ πολὺ, παρὰ τοῖς φαύλοις [μᾶλλον] ἢ τοῖς βελτίστοις ἐστί; ἢ ὅτι τυφλὸς ὢν τοῦ διδόναι, οὐ δικαίως κρίνει· οὐδὲ αἱρεῖσθαι τὰ βέλτιστα; 9 Διὰ τί ἀνθρώπῳ τῷ τετελευτηκότι, τοῖς τετελευτηκόσι, ἢ τοῖς ζῶσι παρεῖναι ἐστὶ ὅτι οἱ μὲν ζῶντες, δύνανται αὐτοῖς [αὐτοῖς] ἐπαρκεῖν· οἱ δὲ τετελευτηκότες οὐ τοῦ; 10 Διὰ τί ὑγιαίνοντι μὴ ὁ συνὼν οὐδὲν ὑγιέστερος γίνεται, οὐδὲ ἰσχυρῷ ἢ καλῷ, εἰ τοῖς ἕξεσι ὅτι δύνασθαι οὐδὲν διαφέρει, καὶ εὐφορεῖν, καὶ ἀγαθοῖς ἢ ἢ δοῦναι τὰ μὲν, ἀμείψαιτο, τὰ δὲ μεμιγμένα τῷ ψυχῇ ἀγαθοῖς ἢ, τῷ ψυχῇ ὑγιεῖς ἢ, τῷ σώματι ἐστὶ, τοῖς σωμασι χαίρειν ὀρθῶς καὶ λυπεῖσθαι.

ἢ ὑγιεῖ σωμῶν, ἐπὶ τὸ πολὺ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖ χαίρει, ἢ μὴ, ὑγιὲς· οὐδὲν τούτων γὰρ ποιεῖ ὑγιὲς. 11 Διὰ τί τὴν γυναῖκα γαμοῦσα κοινωνεῖ, ἢ αὐτὸς καὶ βέλτιστος τὴν ἀρετὴν τῶν διὰ τὸ φύσει ὑπὸ ἀδυνατωτέρου ἐστὶ ἐλάττων ἀδικεῖ; ἢ ὅτι οὐ πανικὸν τὸ ἐγγυᾶσθαι φωνὴ τὸ πολὺ ἔστοις τὴ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἐν τοῖς ἀδικεῖν τῶν ἀδικεῖ τέλειον ἀδύνατος; ἢ δὲν ἐπιτρεπτοῦ βούλοιθ' πλεονεκτεῖν καὶ τῶν ἀδικεῖν, τῶν τέλειον τῶν φύσει ἀδύνατος. εἶτ' οὐ δεῖ τὸ πολὺ εἰ φύσει τὰ παραυλάττοντας· δεῖ δὲ ἀδικεῖ δὲ ἢ φυλακὴ γένεσις, καὶ ὁ φύσει ἔχει τῶν ἐν δεξιᾷ τάξει. 12 Διὰ τί ποτε ὅταν καὶ τῶν φύσει καὶ τῶν δικαίων φαίνωσιν ἐφεστῶσι, ἢ φύσει γένοιτο ἢ ὅτι ὁ ἀφ' φύσει, ἐν τῷ ἀγῶνι μόνον ἀκούει ἀν τῶν, ἀφεῖς ἃ δεῖ αὐτὸν ἀπογραφεῖν, καὶ τοὺς μάρτυρας παραλαβεῖν ὡς τὰ κατηγορηθέντα ἔχειν, εἴ τι μέλλοιτο ἀφελεῖν; ὡς ῥᾴδιον δὲ τὰ μελετῆσαι ποιεῖ, ἢ ὅτι αὐτὸν παρασκευάσαι δεῖ ἢ μαρτυρεῖν ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ οὐδὲν ἀδικεῖ. τῷ δὲ δικαίῳ δεῖ ὅπως βούλεται, καὶ ὡς τῶν τῶν ἰδίων ἀλυτοῦσθαι, ἐγγυᾶσθαι τὰ πράγματα· καὶ ἢ δὲν κακοῦ, πλασάμενον ἢ ἐν βούλεται πιθανὸν, καὶ συγγραφὴν ἐν τῷ δεῖν δὲ χρῆ· πολὺ τὰ τοιαῦτα ἐλαττοῦμενον ὁ νομοθέτης τὸν φύσει τῶν, ὡς ἐν τῷ τῶν φύσει· ἢ, τι αἰεὶ δικαιοῦ ἀμφισβήτησιν. δοκεῖ μὲν καὶ τοῦτ' αὐ τι τῶν φύσει ἔστι, πολλὰ παραλαμβάνουσιν ἂν αὐτοὶ ἰδίοις εἰπεῖν ἢ ἀφεῖξαι. εἰ δὲ φύσει τε, καὶ ἐν μείζοσι κινδύνοις ἀεὶ δεῖ τὸ πολὺ τυγχάνουσι ὄντες. οὐ εἰ παραλαμβάνουσιν ἂν δεῖ αὐτοῖς, εἰ ἀφ' ἐξουσιῶσι τοῖς δικαίοις, δῆλον ὅτι εἰ μὴ παραλίπωσι, δικαίοις αὐ. ἔτι δὲ ἄκρος ἀμφὶ μᾶλλον αὐ ἀφεῖλεν τῶν μὴ ἀδικεῖν τοῖς ἀφεῖσι δεῖν ἀεὶ ἐκ ἀδικεῖ, ἢ τῶν ἀδικεῖν τοῖς κατηφορεῖσθαι δεῖν ἀεὶ ἀδικεῖ δεῖ εἴ τε φύσει δουλεύοις, ἢ αὐτὸ φρόνιμος. τοῦτον γὰρ ἑκάστου ὄντων, ἃ κατηγορεῖ ἐν τῷ μᾶλλον αὐ κατηφορεῖσθαι ἐλάμβανε, ἢ μὴ ὄντων κατηφορεῖσθαι. ἔτι γὰρ, ὅταν τις ἐν ἀνεδεῖξῃ, τὸ ἐλάττω τῷ ἁμαρτεῖν τοῖς ἀ-

A quod is assuescere nequit, qui cum sano est: haud enim quisquam sanus in eo est, vt lætetur, quibus rebus lætandum, tristetur, quibus tristandum sit: nihil enim ex his sanitatem creare potest. 11 Cur mulierem Interfecisse iniquius sit, quàm virum? quanquam naturæ ratione, mas fœmina præstantior est. An quia mulier imbecillior est, minúsque proinde facere iniuriam potest. Ité eniti aduersus id, quod longe infirmius est, nihil virile, imò stolidum atque iniquissimum est. 12 Quam ob causam reo dexter apud iudicem locus datur? An vt ratio compensandi habeatur. Cùm igitur res faciat accusatorem superiorem reo, status conceditur melior, vt se aduersario possit æquare. Tum etiã reus magna ex parte cauere consueuit, quod melius facere ita possit, si loco dextrum obtineat. 13 Cur si suffragia pari numero accusatori, & reo fuerint, reum vincere sancitum est? An quia cùm agitur causa, tunc primum ea audit reus, atque respondere, testésque adhibere debet, aut aliquid facere aliud, vnde sibi præsidium eruere possit: facilè autem nemini est diuinare, quæ sibi præmoliendæ, præparandáque sint, vt testes, aut aliquam fidem aliam, qua se innocentem ostendere valeat. At verò accusator, & antè, quàm in iudicium vocet, rem disponere, atque statuere potest, prout sibi libitum est, & cùm iam accersiuit, fictis veri quibusdam similibus agere: quibus rebus, cùm legum author minui partes rei videret, fauendum censuit ei, quoties sententiæ iudicum partes inter se fiant. Quinetiam hoc in iis maximè intelligere liet, quos metus terruerit. Multa enim ibi prætermittunt, quæ vel dictu, vel factu sibi necessaria statuerunt. Atqui reus periculo semper ferè vtitur grauiori, vt amplius metuat: ergo si ea prætermittere cogitur, quibus possit suam augere defensionem, dubium nullum est, quin nisi prætermitteret, vincere aduersarium posset: quando illis prætermissis, potuit tamen sui iuris præsidio æquiparare. Adhæc nostrũm vnusquisque nocentem potius velit liberare, quàm innocentem condemnare: vt si de assertione libertatis, aut homicidij agitur, reum liberare potius velimus nocentem, quàm condemnare innocentem. Cùm enim quis ambigit, errorem inscipere debet leuiorem. Nam etsi iniquum etiam est liberum asseruisse, qui seruus est: longè tamen iniquius, seruum sanxisse, qui liber est. Item, quemadmodum si Q. inuehit crimen,

Universidad de Deusto Biblioteca

C. litigat, non protinus rem criminanti restituendam censemus, sed possidenti tenendam vsque quo iudicatum sit: ita etiam de pluribus par esse putamus, cùm scilicet iudicum asserentium iniuriam, & negantium, parem numerum esse constat. Vt enim in principio cùm alter criminatur, alter inficiatur, legum autorem non criminanti fauere, sed reum iubere dominũ rei esse tantisper debere, dum accusator superet, oportere existimamus: iisdem (B) cùm pari suffragiorum iudicarunt examine, reum suorum compotem esse censemus, cùm sententiis paribus nihil exuperantiæ legum author accusatori reliquerit. Magnis item delictis, magna supplicia statuta sunt. Itaque si iudices iniusta sententia hominem capite damnarint, post vt suum errorem emendare queant, nullam temporis facultatem nanciscentur: sed si minus integrè liberarint, si hoc ita (C) cautè, tutéque fecerint, vt nihil præterea delinquere ille vellet, quid, quæso, errauerint iudices, quòd hominem vsque eò emendatum liberarint? Sed si posthac etiam delictum idem commiserit, mortem vtriusque delicti causa mulctandum lex præcepit. Item hominis est profectò iniquioris ea committere, quæ crimini assignari iniquè minus consentaneum est. Iniuria enim per iram, per metum, per libidinem, vel per multas alias huiusmodi (D) causas aduehi potest, non tantummodo ex consulto: crimen autem ex consulto magna ex parte iniustè obiicitur: quam ob rem cùm sententiæ accusatorem iniustè agere, pariter & reum deliquisse affirment, improbúsque habitus sit, qui iniustè accusat, victoriam lex iure optimo reo impertit. Item, nos etiam ipsi nostris cum familiaribus ita agimus, vt cùm eos deliquisse aliquid suspicamur, & tamen nihil (E) certi habemus, sed pariter culpa vacare existimamus, non protinus ad plectendum veniamus: atque si nihilo rem amplius percensere possimus, culpa eos omnino absoluimus. Item grauiorem his facit iniuriam, qui ex consulto, quàm qui non ex consulto iniuriatur. Atqui planus, atque calumnians semper ex consulto lacessit: qui autẽ iniustè aliquid fecit, aut per necessitatem, aut per imprudentiã, aut prout (F) aliter sors tulerit, delinquit: cùm itaq; pares sententiæ sint, accusator iam ex consulto iniuriam facere dimidio iudicatur sententiarum: reum autẽ facere quidem iniuriã reliquo sententiarum dimidio asseritur, sed facere tamen ex consulto nõ constat:

A [illegible]

[illegible]

A ergo cùm grauiorem accusator quàm reus, facere iniuriam iudicetur, meritò legum author eum vincere censuit, qui iniuriam fecit leuiorem. Addo etiam, quòd semper iniustior est, qui se latêre non putat, & tamen facit iniuriam, quàm qui se latere posse existimat. At qui iniustè crimen cuiquam obiicit, cum quidem ipsum quem suis vexat calumniis, haud vnquam latere se posse arbitratur. Cæteri, qui iniu- (B) riam faciunt, latere sese plerique omnes eum existimant, in quem iniuriam animaduerterunt, ergo iudicari iniustiores accusatores debent, quàm rei. 14 Quam ob causam qui ex balneis furatus est, aut ex palæstra, aut ex foro, aut aliquo eiusmodi loco, morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti precium duplum exoluit? An quia in domibus rem custodire melius possumus: nam & paries firmus (C) & clauis est, & familiaribus res domesticæ curæ omnibus sunt, vt tutò seruentur. At in balneis, cæterisque publicis locis facilis cuique facinoris perpetratio est: nil enim ad custodiam satis, qui sua posuerit, habet, præter oculos. Itaque facultas datur furandi, etiam si aspectum paulisper diuerterit. Quam ob rem legũ author ratus sua ipsos custodire satis non posse, legem adhibuit minitantem acerrimè, vitã (D) futuram nemini, qui furtum publicis locis commiserit. Item in domo penes dominum ipsum est, quem velit recipere, & cui minus credat, cauere. At ei, qui in balneis quicquam posuit, prohibere neminẽ licet, nec ingredi, nec ingressum vestem suam ibi deponere, vnde surrepturus sit, sed prout libitum est, eodem in loco surreptori & amissuri amicula promiscuè iacent. Quapropter legum author hominis (E) rebus, qui sua sponte furem suam in domum exceperit, sibique errauerit, nõ magnis admodum suppliciis censuit consulendum: iis verò, qui communem balnearum aditum conuersationémque habeant necesse est, supplicium furti grauissimum præsidio statuit. Itẽ, qui locis, quorũ aditus omnibus patet, furtũ cõmittunt, omnibus patẽt eo animo esse, vt & vitæ seruati, ne (F) sui quidẽ cõmodi gratia probi esse vnquã videri velint, vtpote qui frustra se probos apud eos emẽtiũtur, qui rẽ norũt. Iã ergo palã suam nequitiã prauitatemque exercere incipiunt. At qui vni tantum palam fuerint dissuadere vel pecunia, vel re aliqua conantur, ne facinus patefaciat;

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

quiores non tota vita hi prauí persequerent. Itaque legum cõditor damna hisce uiora perscripsit. Item ea potissimum delicta dedecus Reipublicæ afferunt, quæ in conuentibus collegiisque publicis committuntur, vt è contrario honorem comparant summum ea maximè, quæ integrè publicè agantur. Ita enim fit vt ciues & ibi & cæteris conspicui sint virtutem præ se ferre & colere. Atqui eiusmodi furtis non solum priuatim, qui suum amisit, detrimento afficitur, verum etiam tota Respublica conuicia lacessitur, & maledictis. Igitur damnis meritò grauioribus is punitur, qui locis publicis quàm qui priuatis in ædibus furtum egit. Item qui ex domo priuata rem suam amiserit, sine vlla contumeliosa affectione domi manens, suum perferat casum. At qui in balneis, aut alio id genus loco amiserit, ægrè inde nudi discedunt, & plerique omnes irrideantur: quod longè molestius, quàm ceteraturæ, est. Quæ de causa legũ lator damna his statuit grauiora. Quinetiam alia complura simili ratione leges præcipiunt, eum qui homini magistratu præditio male dixerit, grauiter obiurgari: qui priuato, nullo afficiendi detrimento, & rectè quidem: sic enim non tantum in magistratum deliquisse, qui maledixit, iudicatur, sed in Reipublicam etiam contumeliose egisse. Pari fenè ratione, & qui in porticu furatus est, non solum priuatim offendisse, verum etiam Reipub. dedecus adiuxisse putatur. Hæc eadem vel in cæteris reddenda ratio est, vbi aliquis sit publicus conuentus, & compitum. 15 Cur si iudicum sententiæ pares ad cessatis fiant reum vincere solitum est? An quòd reus nullo ab aduersario detrimento affectus sit, sed suffragiis paribus victor euaserit. 16 Cur super furto damnũ capitale statutum est: super contumelia, quæ grauior iactura est æstimatur quàd pati suo corpore, aut quãtum soluere debeat, qui deliquerit? An propterea, quòd agere contumeliosè, humana quædam affectio est, omnesque homines plus, minúsve eius participes fumuntur furari nulla necessitate humana cogimur. Adde quòd qui furũ cõmiserit, de agere quoque maluerit cõtumeliosè.

Eorum quæ ad prudentiam & mentem, & sapientiam pertinent, Sectio XXX. cuius quæstiones XIII.

CVr homines, qui ingenio clarueruntſ, vel in studiis philosophiæ vel in Republica administranda, vel in cãrmine pangendo, vel in artibus exercendis melancholicos omnes fuisse videamus?

A ἀποτίμησις π, ὅπως μὴ κινηθῶσιν ἐκ τοῦ πλείονος. διὸ οὐ πολιτικῶς ἀλλ' ἴδιον τὸ τοιοῦτον· αἰσχρὸν δὲ ὁ κωμῳδούμενος ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ ὀνείδη ἔχουσι. ἔτι δὲ, τὴν ἡμέρᾳ πάνυ μάλιστα ἀφίστασθαι τὴν πόλιν, αἱ ἐν τοῖς κατοικίαις, συμβόλοις τε καὶ συνόδοις, γιγνόμενοι· ὥστε καὶ τιμᾶν φέρεται πολὺ μάλιστα αἱ ἐν τῷ κοινῷ ἀπόδοξαι. καὶ ὁ μὲν κλέπτων διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ αὐτὸς καὶ τοῖς ἄλλοις. ἐμβαίνει γὰρ οὐ μόνον ἰδίᾳ τὸν ἀπεστερημένον ἀλλὰ πᾶσι τὸν τοιοῦτον τρόπον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πόλιν κακοδοξίας γεννῶν. διὸ καὶ τὸν κλέπτοντα τῶν μείζω ἐν ζημίαις ἐκβάλλουσι, τὸν δὲ ἐκ οἰκίας τινὸς ἀφαιρούμενον, ἔτι δὲ, καὶ ὁ ἐξ οἰκίας τινὸς ἀπολλύμενος, τὸν τοιοῦτον τοῦτο συγχωρεῖν ὦν, ὅτι βαδίζων τὸν τρόπον, μόνῃ χλευασθῆναι ὑπὸ πάντων, οἴκοι, ὅτιν τὸ ἀτύχημα φέρει. τὸν δὲ, ἐν τῷ, ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἀγορᾶς γυμνασίῳ φορεῖν δ' χλευάζεσθαι ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων τῶν πολλῶν· ὁ πολὺ δὲ χαλεπώτερον τῶν ἀπωλείας. διὸ καὶ τὴν ἡμιδαπὴν μείζω αὐτὸς ζημίας ἐπιφέρουσι. ἔτι δὲ, τὸν ἐν τῷ λουτρῷ τοιοῦτον πολλὰ φαίνεται τοιοῦτον τῷ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τι αὐτῷ τὰ κακὰ ἔχει, ἀμφίλογα τὰ ἀποτίμησιν ἔστι δὲ τι ἰδιόν, ἐν τοῖς· καὶ κοινῶς. εἰσὶν γὰρ οὗτοι οὐ μόνον τὸν αὐτῷ τὰ ἐξαμαρτάνει τὰ κακοποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζουσι. τὸν αὐτὸν δὲ ἔστιν καὶ τὸν ἐν τῷ λουτρῷ κλέπτοντα, οὐ μόνον τὸν ἰδιώτην βλάπτει. ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν αἰσχύνει. ὁμοίως δὲ καὶ τὸν τῶν ἄλλων, ὧν κατὰ τὴν ἀγορὰν.

15 Διὰ τί οἱ τοῖς δικαστηρίοις ἴσοι ἡττῶνται φάσει τοῖς ἀντιδίκοις, ὁ φεύγων τὸν; ἢ ὅτι ὁ φεύγων οὐδὲν τῷ δικαστῇ τὸν οὐδὲν πάσχοντος, ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις αὐτῷ ἀδικεῖν ἡμελλεν; 16 διὰ τί τὸν μὲν κλοπῆς, δικαστὴς ὁ ζημιῶν δὲ ὕβρεως μείζω τὸν οὐδὲν ἀδικήσαντα τὸν ζῆν πάθοι, ἢ ὑπόσον ἀποτίσει; ἢ διὸ τὸ ὑβρίζειν, ἀνθρωπικὸν δὲ πάθος, καὶ πάντες πλέον ἢ ἐλάττον μετέχομεν αὐτοῦ κλέπτειν, ἢ τῇ χρείᾳ κρίνομεν· ἔτι δὲ ἀλλὰ πλεῖστον ἀπόφασιν, ἢ ὑβρίζειν αὐτὸν ἀγωνίζεσθαι.

Ὅσα τοῖς φρονοῦσι καὶ ποιοῦσι καὶ σοφίᾳ. λ.

Δια τί οἱ ἄνδρες οἱ περὶ φιλοσοφίαν γενόμενοι ἢ πολιτικοὶ γενόμενοι, ἢ τὸν τῶν ἢ ποιητὴν, ἢ τέχνας, φαίνονται

ἔνιοι· ἢ οἱ ὑφ' οὗτοι, ὅτι ἢ καμβαλίδῃ τοῖς δοκεῖ μελαγχολικοὶ γεγενῆσθαι; ἢ ὅτι τὸ ἀρχαῖον τὸ τοῖς ἥρωσι τὸ Ἡρακλῆς. καὶ γὰρ ἐκείνοις ἔοικε τῷ ἐκ τῶν τοιούτων τῶν φύσεων. διὸ καὶ τὰ ἀρχαῖα τῷ ὀλιγοχρόνιον τὸ ἀφῆκε ἐκείνῳ· καὶ ἀπὸ τοῦ ἀεὶ τὸν πόνον ἐν τῷ ἔτει, ἢ ὁ περὶ τὸν ἀφείσεις ἐν Οἴτῃ τῷ ἐλαῖαν ἀφεῖσαι ὀλιγωρίᾳ τῶν διὰ τὸ. καὶ γὰρ τῶν ἡλικιῶν πολλοῖς δοκεῖ μελαγχολικοὶ γενέσθαι· σωκράτη δὲ καὶ Λυσανδρῷ τῷ Λακεδαιμονίῳ περὶ τὴν τελευτὴν ἀφίδῃ τὰ ἔλεα τοιοῦτα δὲ τὰ ἀεὶ Αἴαντα καὶ Βελλεροφόντην· ὧν ὁ μὲν, ἐκστατικὸς ἐγένετο τὴν ἐρημίαν· ὁ δὲ, τὰς ἐρημίας ἐδίωκε· δι' ὁ οὕτως ἐποίησεν Ὅμηρος· Λυσσῶν ἐπὶ καὶ οὗτος ἀπὸ θεῶν θυμῷ, Ἥτοι ὁ καὶ πεσὼν τὸ ἄλλοσε εἶδε ἀλάων, Οἳ θυμὸν κατέδων, πεδίον ἀλῶαν ἀλείνων. καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῷ ἀρχαῖοι ἐμπεπτωκότες φαίνονται τοιοῦτοι. τῷ δὲ ὕστερον, Εὐριπίδης καὶ Πλάτων καὶ Σωκράτης, καὶ ἔτι πρὸς τὸν γενομένων. ἔτι δὲ τῷ ἀεὶ τῷ πολλοὶ οἱ πλεῖστοι. πολλοὶ γὰρ τῷ τοιοῦτοι, γίνεται τοιοῦτοι τε ὁποῖ τὸν τοιαῦτα ἀρχαῖοι τῷ σώματα. τοῖς δὲ ἢ φύσει δῆλον γίνεται ἐκ τῶν παθῶν· τοῖς δὲ οὐδὲ εἰ τοῖς ἀπολλῶ) εἶναι, καθάπερ ἐλέχθη, τοιοῦτοι τῷ φύσει. δεῖ δὲ λαβεῖν τῷ ἀρχαῖα, πρῶτον τὸ τὸ παρεκβάλλοντας τοιοῦτοι ἀφίστασθαι. ὁ γὰρ οἶνος ἐποιεῖ, μάλιστα φαίνεται παρεκτείνει τοιοῦτοι· ἔοικε λεγόμενῳ τὸ μελαγχολικοὶ ἔξ, ἢ πολὺ τὸ ἄν ποιεῖ πυκνῶς, ὦ ὀργίλοι, φιλάνδρωποι, ἐλεήμονες, ἐπιμαθεῖς· ἀλλ' οὐχ τὸ μέλι, οὐδὲ γάλα, οὐδὲ τὸ ὕδωρ, οὐδ' ἄλλο τῷ τοιοῦτον οὐδὲν. ἴδοι δ' ἂν τις ὅτι τοιοῦτοποιεῖ ἀφίστασθαι, διαφῶν ὡς μεταβάλλει τὸ πίνοντας ἐν ὀλιγοχρόνῳ· παρεκλαβὼν γὰρ ἀπὸ ὀλιγοῦ ἐν τῷ νήφειν καὶ σωφρονεῖν, μεχρὶ οὗ πολὺν ποιῇ, λαλεῖ ἄρτι πολύ. ἔτι δὲ πλείων, ὑπερφυεῖς καὶ θαυμαστοὶ· φαίνονται δὲ, ὅταν τὸ ἀφῇ ἐν τῷ ἐπιμαθεῖς. ἔτι δὲ μᾶλλον πίνωσιν, ὑβριστὰ· ἔστιν μανικοί. κέρδος δὲ πολὺ, ἐπιλόνοι καὶ ποιεῖ μωρεῖ, ὅσαπερ τοῦ ἐν τοῖς ἀθλητοῖς, ὃ καὶ ἐγκωμίας τοῖς μελαγχολικοῖς ἄρα. ὥσπερ οὖν ὁ εἷς ἀδύνατος μεταβάλλει ὅδε πίνων καὶ ἀφῶν τῷ ὕφ' ἑαυτοῦ· πῶς ἕκαστον τὸ

A & alios ita, vt etiam vitiis atræ bilis infestentur, seu inter heroas de Hercule ferturbile enim ea ipsa fuisse natura putatur, & morbum comitialem sacrum ab illo, & Herculeum prisci nominauere. Puerorum quoque morbo mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit. Id enim plerisque atra bile consistit. Et Lysandro Lacedæmonio proximè ante obitum genius id vlcerum emeſſit. Adde Aiacẽ & Bellerophontem, quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca persequebatur deserta. Vnde illud Homeri,

Ast hic quãdo etiã grauior dea omnibus errat,
In campos solus latet, lugue anima vlcera,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Quinetiam plerosque alios ex heroum ordine morbo eodem laborasse compertum est. Annis verò posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitu nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum ampliorem. Nam & multos id genus hominum morbi ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos ipsos affectus perspicuè vergunt: omnes tamen ferè, vt dictum iam est, natura huiusmodi existere. Ergo causam primùm exemplo haud sanè incommodo vini capiemus. Vinum enim immodicum tales maxime homines reddere videtur, quales melancholicos esse affirmamus, morésque varios id condit, cùm bibitur, vt iracundos, humanos, misericordes, audaces, quorum nihil mel, aut aqua, aut lac, aut eiusmodi aliquid efficere potest. Intelligi planè quàm varios reddat homines licet, si quis potantes ipsum animaduertat, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum hominem frigentem, taciturnúmque à sobrietate accepit, paulo liberaliori poculo resouet, excitátque id verbarum largiori potu verborum vberem, eloquentem, fidentémque reddit: posthac processu potandi ampliori, audacem, propensúmque facit ad agendum: deinde plenius amplificato, in contumeliam, & petulantiam vertit: mox ad insaniam propemodũm accendit: postremò, nimio ex potu resoluit, fluctúmque agit, in modum eorum, qui à pueris morbo laborant comitiali, aut etiam eorum, qui vitiis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vinique mensura quadam idem crebrò à se discrepat, ita sunt, qui singulis morum generibus adeò inualuerint,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt aliorsum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic est, talis quisquam alius factus à natura est, scilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri, Me victum Baccho lacrymas effundere dicunt. Quippe misericordes interdum reddunturi, & aliàs efferi, aliàs taciturni. Sunt enim qui rursus taceant, & maximè qui ex melancholicis mente fermè summota, cogitabũdi esse soliti sunt. Quinetiam ad amandũ propensiores vinum facere idoneum est: indicium, quòd sæpe qui potat, vel osculati eos adducitur, quibus nemo sobrius dare osculum velit, vel quia deformes sunt, vel quia ætate prouectis: vinum tamẽ non longo hæc auget tempore, sed breui. Natura fanè, dum vita edurat, assiduis incrementis amplificat. Alij namque audaces, & temerarij, alij taciturni, alij misericordes, alij timidi per naturam & institutionem, & augentur: quas ob res eandem esse causam constat, qua vel vinum, vel natura mores cuique inseminare possit, & augere. Confici nanque in dies vi caloris omnia solent. Habitui igitur, naturæque atræ bilis flatus ciere datum est. Quocirca vitia corporis, quæ flatum præ se ferunt, iliúmque dolores, atræ bili medici tribuunt. Et vinum verè flatus mouere nimirum potest: quam ob rem similem ambo isthæc fortiuntur naturam, atra bilis, & vinum. Constat, vinum eam habere vim è spuma, quam excitat: Oleum enim, quamuis calidum, nihil spumat: vinũ largè, ampliúsque nigrum, quàm album, quia calidius, & corpulentius est. Vnde fit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum possit. Quare non inepte Venerem iunctam Baccho autumant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur. Concubitus enim flatus copia agitur: cuius indicij, quòd penis ex paruo citissimè in molem augescit insignem: nisi enim flatus, non ita extumescere potest: atque etiam prius, quàm tempus promendi seminis sit, voluptas quædam gestiens pueris adhuc oritur, cùm iã pubi propinqui, testiculos per libidinem proriunt: quod scilicet ob id ipsum fit, quia flatus per meatus transit, quã postea humor perfertur. Et seminis quoque in concumbendo profusionem, ejectionémque, à spiritu impellente fieri perspicuum est. Igitur vel in esculentorũ, potulentorũmque ordine meritò ea libidinẽ mouẽt, quæ locũ genitalem flatu implent. Ex quo fit etiã, vt vinũ atri coloris talem hominẽ reddat,

A ἔδοξε εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. οἷος γὰρ ἕκαστος μεθύων γίνεται, ἄλλος τις πεφυκὼς φύσει ἔσται ὁ μὲν λάλος, ὁ δὲ κινητικός, ὁ δὲ δακρυώδης· ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτοι ποιεῖ καὶ τοιούτους. διὸ καὶ Ὅμηρος ἐπιφέρει, καὶ μὲ φασι δάκρυα πολλὰ χεῦαι βαβακχιῶντα οἶνος καὶ γὰρ ἐλεημονές ποτε γίνονται, καὶ ἄγριοι καὶ σιωπηλοί. ἔνιοι δὲ καὶ σιωπῶσιν, καὶ μάλιστα οἱ μελαγχολικῶς ἔχοντες ἐκ τῆς διανοίας πολλοὶ δὲ καὶ φιλοπαίγμονες εἰσί. τοιοῦτοι δὲ καὶ φιλερασταὶ B ὁ οἶνος σημεῖον δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τοῦ φιλῆσαι τοὺς μὴ ἂν ἐθέλοντας φιλῆσαι, οὐ διὰ τὸ εἶδος, οὐδὲ διὰ τὴν ἡλικίαν. ἐὰν μὴ οὖν οἶνος, οὐ πολὺ χρόνῳ γίνεται γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἐλίγου· ἐὰν δὲ φύσει, εἰς ἀεί, ἔνιοι τε αὖ. εἰ μὲν γὰρ, θρεπτὸν· εἰ δὲ, συμπαρακολουθεῖ δὲ, ἐπιμονῶν· οἱ δὲ, μικρὰ χρόνῳ φύσει τε δόξειν ἂν διὰ τὸ αὐτὸ ποιεῖν, τε οἶνος καὶ ἡ φύσις ἐκφύσιν τὸ εἶδος. ποιεῖ γὰρ C κατεργάζεται τὴν θερμότητα παμπόλλην, τε δὲ χρόνος καὶ ἡ κρᾶσις ἡ τῶν μελαγχολικῶν πνευματικὴ ἔστι. δὲ ἐκ τοῦ πνευματικὴ ἔστι καὶ τὰ ἀφροδίσια, μελαγχολικοὶ ἐκ ἔκστασιν φασὶν εἶναι, καὶ ἡ οἶνος δὲ πνεῦμα ἐστὶ τοῦ σώματος· διὸ δὴ δῆλον τοῦ φύσει ὑπάρχειν, ὅ, τε οἶνος καὶ ἡ κρᾶσις. δηλοῖ δὲ ὅτι πνεῦμα τοῦτο ἐστὶ, ἡ ἀφρός· οὐ γὰρ D ἔλαιον, θερμότερον, οὐ πολὺ ἀφρόν· ὁ δὲ οἶνος, πολὺ, καὶ μᾶλλον ὁ μέλας τοῦ λευκοῦ, ὅτι θερμότερος καὶ σωματωδέστερος. καὶ διὰ τοῦτο ὅ, τε οἶνος ἀφροδισιαστικὸς ἐστὶ, καὶ ἰχῶρ Διόνυσος καὶ Ἀφροδίτη λέγονται μετ' ἀλλήλων εἶναι· καὶ οἱ μελαγχολικοὶ εἰσὶ πλείστοι λάγνοι εἰσί. ἔ, τε γὰρ ἀφροδισιαστὴς, πνευματώδης. σημεῖον δὲ, τὸ αἰδοῖον, ὃς ἂν μικρὸν ἐπιχεῖται πνεῦμα τῶν αὐξάνεται διὰ τὸ ἐμφυσᾶσθαι· καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς πρὶν ἢ τὸν σπερμα γίνεσθαι ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἐξίστανται τὸ αἰδοῖον δ' ἀκροασάμενοι, φθεῖρ δὲ ἄλλοι, διὰ τὸ πνεῦμα ἐκφέρεσθαι διὰ τῶν πόρων· δ' ἂν ὕστερον τὸ ἰσχὺς φέρῃ, ἅτε ἐκχυνόμενοι τὸ σπέρματος ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ οἱ μέλλοντες ὑπὸ τῶν E πνεύματος αὐξανόμενοι φανερὸν γίνεσθαι. ὅτι καὶ τὸ ἐκφυσᾶσθαι καὶ ποτὲ ἄλλοθεν τοῦτ' ἔδει ἀφροδισιαστικὰ, ὅτι πνευματώδη τὰ αἰδοῖα ποιεῖ τόπον. δ' ἡ ἡ ὁ μέλας οἶνος, οὐ μόνον ἐστὶ πολὺ τοῖς κάφρα ζωσι,

τοῦ καὶ οἱ μελαγχολικοὶ πνευματώδεις. δῆλος A qualis melancholicus flatulẽtus est, quod
δ' ἐστὶ ἐν ἑαυτῷ. πολλοὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν latè in nonnullis putescit: sunt enim ma-
μελαγχολικῶν, καὶ αἱ φλέβες ἐξέχουσι, τούτου δ' αἴτιον, ὁ τὸ τῶν ἀφρῶν πλῆθος, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ. διὸ καὶ οὐδὲ πάντες οἱ μελαγχολικοὶ σκληροὶ, οὐδὲ μέλανες, ἀλλ' οἱ μᾶλλον κεκαυμένοι, ἄλλος λόγος, ἀφ' οὗ δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐπιχειρήσομεν διελθεῖν, ὅτι τὸ τῆς φύσεως εἶδος ἐστὶ τὸ χωρὶς, ὁ μελαγχολικὸς κεκρᾶσθαι θερμοῦ δὲ καὶ ψυχροῦ ἀνάγκη B ἐξ. ἐν τούτοις γὰρ ἡ ὅλη ἡ οὖσα σωματικὴ. διὸ καὶ ἡ μελαγχολία χρὴ καὶ θερμότητος καὶ ψυχρότητος γίνεσθαι. τὸ δὲ ἐστὶ τοιοῦτον πάθος ἐστὶν ἄμφω, εἶναι καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ ψυχρὸν· ἄμφω δὲ ἐκφυσᾶν θερμοῦ δεῖ, οἷον τὸ ζέον, τῶν ὁλοχρῶν ἐστὶ θερμὸ ἀνάγκη εἶναι· καὶ οἶδε καὶ σίδηρος διὰ πυρὸς γεγενῆσθαι, μᾶλλον θερμὰ γίνεται αὐτοῦ, ψυχρὰ ἔστι C φύσει. εἰρῆσθαι δὲ σαφέστερον περὶ τούτων ἐν τοῖς περὶ πυρός· καὶ ἐν χρῷ δὲ ἡ μελαγχολία φύσει ψυχρὰ, καὶ ἐν ἀποπόνοις εἰδοῖ, ὅταν μὲν οὖν ἔχῃ ὡς εἴρηται, ἐὰν ἐκβάλλῃ ἐκ τοῦ σώματος, ἀποπληξίας, ἢ ἀφασίας, ἢ ἀδυμίας ποιεῖ, ἢ ὀδόντας· ἐὰν δὲ ὑπερθερμανθῇ, τοὺς μὲν ὀξεῖς ἀδυμίας, καὶ ἐκστάσεις· καὶ ἐκζέσεις ἐκ κόπου, καὶ ἄλλα πολλὰ. τοῖς δὲ D ἐκεῖ πολλοὶ ἄφοι τῆς καθ' ἡμέρας ἔργου ἐγγενομένου, οὐδὲν τὸ εἶδος ποιεῖ διαφορὰς, ἀλλὰ μόνον νόσημα τι μελαγχολικὸν ἀπεργάζεται. ἔστι δὲ ἐν τῇ φύσει πολλοῖς κράσεις τοιαῦτα, ἀδύνατα, οὔτε τὰ ἄλλα γένεσιν ποιεῖν ἀφροδισιαστικὰ, ἄλλος κατ' ἄλλον κράσιν· οἷον, ὅταν μὲν πολὺ ἐν ψυχρὰ ἐν ὑγρῷ, ἀνδρεῖ ἐν μωροὶ ὄντες ἢ λίαν πολὺ ἐν θερμὰ, μανικοὶ ἐν ἀδυμοῖ, καὶ ἐρωτικοὶ, καὶ διὰ ἐπὶ πολὺ ἀδυμοῖ ἐν τοῖς ἀδυμίαις· ἔνιοι δὲ, καὶ λόγοι μᾶλλον. πολλοὶ δὲ ἐν διὰ τὸ ἔγγυς ἐν τῷ ἐκφυσᾶ τόπου ἡ θερμότητα πάντων, ἐπιμένοντ ἀλίγον τῷ μακρὰν, ἢ ἐνθουσιαστικοὶ. ἔδοξε εἴρωνικοὶ ἐν βάκχοι, καὶ οἱ ἐνθεοι γίνεται πολὺ τι, ὅταν μὲν ἐπιμένῃ γίνεται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει. Μαρκὸς δὲ ὁ Συρακούσιος καὶ ἄμεινον ἦν ποιεῖν, ὅτ' ἐκφαίη. ὅσοι δὲ αὐ F ἐπιθῇ ἄγαν θερμότητα πρὸς τὸ μέτριον, ἢ τοῦ μὴ ἐκφυσᾶν μὴ ἐστι, φρενομανεῖς ἔνιοι ἢ ἄλλοι ἀφίστασι, πρὸς πολὺ δὲ διαφέρεται τῶν ἄλλων, οἱ ἀφ', φοβεῖ πολλὰ

procus melancholici quidem, sed longè prudentiores: & quanquam alite minus excedãt, multis tamẽ in rebus cæteris sunt omnib. præstiores,

alij in studiis literarum, alij in artibus, alij in Republica: Magnũ etiam ad subeunda pericula discrimen hic habitus affert: quippe cùm multi metu variè moueantur, ob eam scilicet rem, quòd ita à se ipsi differunt, prout incidit, vt vices eius habitus gererent. Habitus enim melancholicus vt morbos varios creat, ita etiam ipse inæquabilis est, quippe qui aliàs frigidus in modum aquæ, aliàs calidus sit. Quam ob rem cùm formidolosum quicquam denũciatum est, si habitus iusto frigidior sit, timidum reddet, tam enim metui aditum patefecit, & metus ipse refrigerat, vt ex iis constat, qui metu perculsi obtremiscunt. Sed si amplius caleat, metus inuectus ad mediocritatem reducet, temperabit, intrepidúmque proinde hominem seruabit. Quinetiam cùm sponte molestiis animus tabescit, quod frequenter vsu euenit, ratio perquam similis est. Fit enim sæpenumero, vt angamus, & animo succũbamus, sed cur ita, nullam reddere causam habemus: aliàs contrà, vt securitate animi gestiamus, sed quamobrem, minimè constat. Affectus igitur tam isti, quàm illi superiùs explicati, paulisper quidem consistere in omnibus solent. Omnes enim aliquid illius materiæ, facultatísque sibi intermistũ proculdubio continent: sed quibus altè, amplitérque consistiterint, ij iam morũ qualitate quadam notescunt, & nominantur. Vt enim specie inter se distant, non quia faciem habent, sed quia faciem talem, id est, alij pulchram, alij turpem, & qui nihil superuacui gerunt, ij stata sunt forma: sic etiam qui leuiter habitu illo constant, ij medium tenent: qui plenè, ij iam dissimiles multitudini euadunt. Nam si omnino merus bilis atræ habitus sit, melãcholicos admodum esse necessum est: sin autẽ quendam in modum temperetur, egregij, singularésq. instituuntur: hi tamen si parum suæ valetudini consulunt, facilè in vitia bilis atræ labuntur, alij parte alia sui corporis: alij namque in morbum comitialem incidunt, alij attoniti fiunt, alij vehementissimè anxij aut formidolosi redduntur, alij maiorem in modum sibi confidunt, & sperant: quod etiam Archelao regi Macedoniæ vsu euenisse accepimus. Causam verò tam variè potestatis ipse habitus dat, scilicet prout frigidus, calidúsve constiterit. Nam si vltra modum frigidus sit, molestiæ, anxietatésque sponte sine vlla ratione nascentur, ex quo mortem laqueo sibi consciscunt [illegible]
interdum tamen & seniores. Multi etiam vinolen[illegible]
ex melancholicis vbi abundè potarunt, dolent, &[illegible]

A οἱ δὲ πρὸς τέχνας, οἱ δὲ πρὸς πολιτείαν. πολλὴν δὲ καὶ εἰς τοὺς κινδύνους ποιεῖ διαφορὰν ἡ τοιαύτη ἕξις, τῷ ἐνίοτε ἀνωμάλους εἶναι ἐν τοῖς φόβοις πολλοὺς τῶν ἀνδρῶν. ὡς γὰρ ἂν τύχωσι τὸ σῶμα ἔχοντες πρὸς τὴν τοιαύτην κρᾶσιν, διαφέρουσιν αὐτοὶ αὑτῶν. ἡ δὲ μελαγχολικὴ κρᾶσις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς νόσοις ἀνωμάλους ποιεῖ, οὕτω καὶ αὐτὴ ἀνώμαλός ἐστιν· ὁτὲ μὲν B [γὰρ] ψυχρά ἐστιν ὥσπερ ὕδωρ, ὁτὲ δὲ θερμή. ὥστε φοβερόν τι ὅταν εἰσαγγελθῇ, ἐὰν μὲν ψυχροτέρας οὔσης τῆς κράσεως τύχῃ, δειλὸν ποιεῖ. προωδοποίηκε γὰρ τῷ φόβῳ, καὶ ὁ φόβος καταψύχει. δηλοῦσι δὲ οἱ περίφοβοι· τρέμουσι γάρ. ἐὰν δὲ μᾶλλον θερμή, εἰς τὸ μέτριον κατέστησεν ὁ φόβος, καὶ ἐν αὑτῷ καὶ ἀπαθῆ. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰς καθ' ἡμέραν C ἀθυμίας· πολλάκις γὰρ οὕτως ἔχομεν ὥστε λυπεῖσθαι, ἐφ' ὅτῳ δέ, οὐκ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν· ὁτὲ δὲ εὐθύμως, ἐφ' ᾧ δ', οὐ δῆλον. τὰ δὴ τοιαῦτα πάθη καὶ τὰ ἐπιπόλαια λεχθέντα, κατὰ μέν τι μικρὸν πᾶσι γίνεται. πᾶσι γὰρ μέμικταί τι τῆς δυνάμεως. ὅσοις δ' εἰς βάθος, οὗτοι δ' ἤδη ποιοί τινές εἰσι τὰ ἤθη. ὥσπερ γὰρ τὸ εἶδος ἕτεροι γίνονται οὐ τῷ πρόσωπον ἔχειν, ἀλλὰ τῷ ποιόν τι τὸ πρόσωπον, οἱ μὲν καλόν, D οἱ δὲ αἰσχρόν, οἱ δὲ μηθὲν ἔχοντες περιττόν, οὗτοι δὲ μέσοι τὴν φύσιν, οὕτω καὶ οἱ μὲν μικρὰ μετέχοντες τῆς τοιαύτης κράσεως, μέσοι εἰσίν, οἱ δὲ πλήθους ἤδη ἀνόμοιοι τοῖς πολλοῖς. ἐὰν μὲν γὰρ σφόδρα κατακορὴς ᾖ ἡ ἕξις, μελαγχολικοὶ εἰσι λίαν· ἐὰν δέ πως κραθῶσι, περιττοί. ῥέπουσι δ', ἂν ἀμελῶσιν, ἐπὶ τὰ μελαγχολικὰ νοσήματα, ἄλλοι περὶ ἄλλο E μέρος τοῦ σώματος. καὶ τοῖς μὲν ἐπιληπτικὰ ἀποσημαίνει, τοῖς δὲ ἀποπληκτικά, ἄλλοις δὲ ἀθυμίαι ἰσχυραὶ ἢ φόβοι, τοῖς δὲ θάρρη λίαν, οἷον καὶ Ἀρχελάῳ συνέβαινε τῷ Μακεδονίας βασιλεῖ. αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἡ κρᾶσις, ὅπως ἂν ἔχῃ ψύξεώς τε καὶ θερμότητος. ψυχροτέρα μὲν γὰρ οὖσα τοῦ καιροῦ, δυσθυμίας ποιεῖ ἀλόγους· διὸ αἵ τ' ἀγχόναι μάλιστα τοῖς νέοις, ἐνίοτε δὲ F καὶ πρεσβυτέροις. πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ τὰς μέθας διαφθείρουσιν ἑαυτούς. ἔνιοι δὲ τῶν μελαγχολικῶν ἐκ τῶν πότων ἀθύμως διάγουσιν·

[illegible]

σβέννυσι γὰρ ἡ τοῦ οἴνου θερμότης τὴν φυσικὴν θερμότητα. τὸ δὲ θερμὸν τὸ περὶ τὸν τόπον ᾧ φρονοῦμεν καὶ ἐλπίζομεν, ποιεῖ εὐθύμους. καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ πίνειν εἰς μέθην πάντες ἔχουσι προθύμως, ὅτι πάντας ὁ οἶνος ὁ πολὺς εὐέλπιδας ποιεῖ, καθάπερ ἡ νεότης τοὺς παῖδας· τὸ μὲν γὰρ γῆρας δύσελπί ἐστιν, ἡ δὲ νεότης ἐλπίδος πλήρης. εἰσὶ δέ τινες ὀλίγοι, οὓς πίνοντας δυσθυμίαι λαμβάνουσι, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ μετὰ τοὺς πότους ἐνίους. ὅσοις μὲν οὖν μαραινομένου τοῦ θερμοῦ αἱ ἀθυμίαι γίνονται, μᾶλλον ἀπάγχονται. διὸ καὶ οἱ νέοι [ἢ] οἱ πρεσβῦται μᾶλλον ἀπάγχονται. τὸ μὲν γὰρ γῆρας μαραίνει τὸ θερμόν, τῶν δὲ τὸ πάθος, φυσικὸν ὂν καὶ αὐτὸ τὸ μαραινόμενον θερμόν. ὅσοις δὲ σβεννυμένου ἐξαίφνης, οἱ πλεῖστοι διαχρῶνται ἑαυτούς, ὥστε θαυμάζειν πάντας, διὰ τὸ μηδὲν ποιῆσαι σημεῖον πρότερον. ψυχροτέρα μὲν οὖν γινομένη ἡ κρᾶσις ἡ ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ὥσπερ εἴρηται, ποιεῖ ἀθυμίας παντοδαπάς· θερμοτέρα δὲ οὖσα εὐθυμίας. διὸ καὶ οἱ μὲν παῖδες εὐθυμότεροι, οἱ δὲ γέροντες δυσθυμότεροι. οἱ μὲν γὰρ θερμοί, οἱ δὲ ψυχροί. τὸ γὰρ γῆρας κατάψυξίς τις. συμβαίνει δὲ σβέννυσθαι ἐξαίφνης ὑπό τε τῶν ἐκτὸς αἰτιῶν, ὡς καὶ παρὰ φύσιν τὰ πυρωθέντα, οἷον ἄνθρακα ὕδατος ἐπιχυθέντος. διὸ καὶ ἐκ μέθης ἔνιοι ἑαυτοὺς διαχρῶνται. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ οἴνου θερμότης ἐπείσακτός ἐστιν, ἧς σβεννυμένης, συμβαίνει τὸ πάθος. καὶ μετὰ τὰ ἀφροδίσια οἱ πλεῖστοι ἀθυμότεροι γίνονται. ὅσοι δὲ περίττωμα πολὺ προΐενται μετὰ τοῦ σπέρματος, οὗτοι εὐθυμότεροι. κουφίζονται γὰρ περιττώματός τε καὶ πνεύματος, καὶ θερμοῦ ὑπερβολῆς. ἐκεῖνοι δὲ ἀθυμότεροι πολλάκις· καταψύχονται γὰρ ἀφροδισιάσαντες, διὰ τὸ τῶν ἱκανῶν τι ἀφαιρεθῆναι. δηλοῖ δὲ τοῦτο, τὸ μὴ πολλὴν τὴν ἀπόρροιαν γεγονέναι. ὡς οὖν ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, διὰ μὲν τὸ ἀνώμαλον εἶναι τὴν δύναμιν τῆς μελαίνης χολῆς, ἀνώμαλοί εἰσιν οἱ μελαγχολικοί. καὶ γὰρ ψυχρὰ σφόδρα γίνεται, καὶ θερμή. διὰ δὲ τὸ ἠθοποιὸς εἶναι, ἠθοποιὸν γὰρ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν μάλιστα τῶν ἐν ἡμῖν ἐστιν· ὥσπερ ὁ οἶνος πλείων καὶ ἐλάττων κεραννύμενος τῷ σώματι, ποιεῖ τὸ ἦθος ποιούς τινας ἡμᾶς.

A Calor etenim naturalis à calore vini extinguitur. Calor autem, qui eam continet sedem, qua speramus, & sapimus, facit vt securo animo simus, qua de causa omnes ad vinolentiam vsque prompto animo bibimus. Omnes animi spe bona vini copia afficit, quemadmodum iuuentus adolescentulos. Senectus enim parum sperare potest, iuuentus spe plena est. Non desunt, quos angor inter potandum eadem illa B de causa comprehendat, qua etiam post potum nonnullos occupat. Quibus igitur calore natiuo emarcescente oritur ægritudo, ij sibi laqueum potius petunt: quare iuuenes potius, quàm senes, laqueo se interimunt. Alteris enim calor per ætatem marcescit, quod naturæ igitur ordine. Alteris per vim ipsius affectus, quod contra naturam est. Quibus autem calor extinctus subitò est, ij repentè se interficiunt, vt C omnes mirentur, eò quòd nullum indicium præcesserit. Cùm igitur atra bilis perfriget, (vt dictum est) varias animi molestias, anxietatésque gignit. Calidior autem cùm est, securitatem, & lætitiam præstat. Quocirca pueri lætiores, senes tristiores esse consueuerunt: alteri enim calidi, alteri frigidi sunt: quippe cùm non nisi refrigeratio quædam sit ipsa senectus. Accidit verò vt calor subitò causa quoque externa extinguatur, quem- D admodum quæ præter suam naturam candent, seu carbones, aqua super infusa extinguuntur: vnde fit etiam, vt sedata ebrietate nonnulli se ipsos enecent. Calor enim ex vino adiectus est, quo extincto, vsu euenit illa perniciosa affectio. Et post coitum quoque Venereum animo plerique omnes succumbunt, redduntúrque tristiores. Qui tamen copiam excrementi suo cum semine effuderint, ij læ- E tiores, hilarioresque euadunt: quippe qui sic excremento, & flatu, atque calore nimio leuentur: cæteros tristiores, demissioresque sæpe Venus reliquit, eò quòd parti necessariæ aliquo subtracto refrigerantur: quod humoris eius paucitate, qui effluxerit, patet. Summam igitur rationum colligamus. Homines melancholici varij, inæqualésque propterea sunt, quia vis atræ bilis varia, & inæqualis est: quip- F pe quæ vehementer, tum frigida tum calida reddi eadem possit. Et quoniam vim eandem morum obtinet instituendorum, (mores enim calidum condit, & frigidum omniũ maximè, quæ nostro in corpore habentur) idcirco nos morum qualitate afficit quadam, informátq. vt vinum, quod prout plus, minúsve corpori intermistum, infusúmque est, varios reddit

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Flamosum autem vtrunque est, & vinum, & nitra bilis. Cúmque ratio sit, vt portio quoque aliqua temperata illius inæquabilis ordinis habeatur, statúique modo quodam acquiratur integrè, habitúique respondere calidior, frig diórque possint ob exuperantiam qualitatis, hinc efficitur porrò, vt melancholici omnes non per morbum, sed per naturam sint ingenio singulari. 2 Cur per aliquas scientias habitum non habere censeamus, per aliquas non? An habitum non nisi per eas tantum adipisci putamur, quibus vim inneniendi acquirimus: inuentio enim ex habitu est. 3 Cur omnium animantium homo prudentissimus est? Vtrum quia capite minimo est, scilicet ad sui corporis proportionem. An quia vatiè minimo est: ob id enim ipsum ipsum, capitis quoque minutio accidit, & inter homines ipsos qui minori sunt capite, prudentiores nascuntur, quàm qui sunt grandiori. 4 Cur iter longius tum esse videtur, cum ignoratur quantum sit ambulamus, quàm cùm gnari, si modò res cæteræ pares adsint? An quòd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, rémque non determinatam pluris, quàm determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosti quantum sit, finitũ id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciprocetur, animus cauillatus obertat, infinitũmq. id esse videtur, quod finitum est. Quam ob rẽ ſi quantũ quodlibet determinatũ nõ esse potetur, velut infinitũ id esse videbitur, eo quòd aptum est vt sit determinatũ: si determinatum non sit, infinitum est. Ergo id quoq. infinitũ quodã modo videri necesse est quod determinatum esse nequaquam videtur. 5 Cur seniores amplius mente valeamus, iunioces ocyus discimus? Quia natura parens & author omniũ, instrumenta nobis duo inseruit, quorum opera instrumentis externeis vti valeremus: manum, inquam, corpori dedit, animo mentem. Est enim mãs quoque rebus à natura nobis imperitis annumeranda, vicem sanè gerens instrumenti. Cæteræ omnes scientiæ, artéique nostra opera sunt: mentem ipsam opus esse naturæ fatẽdum est. Vt igitur manu non iam inde ob ortu naturæ vti possumus, sed cùm eam natura absoluit, perfecíque, (procedente nanque ætate, manus suum opus maximè efficere potest) ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis cõtingit, atque tunc potissimum consummatur, atque absoluitur, nisi detrimentum

quemadmodum cætera quoque opera naturæ. Mens verò posterior, quam manuum facultas, accedit: quoniam instrumenta etiam mentis posteriora sunt quàm manuum instrumenta: est enim mẽtis instrumentum scientia. Menti nanq. vtilis scientia est, vt tibicini tibia. Manuum instrumẽta, res pleræque naturales sunt. Natura autem ipsa, eiúique res omnes priora sunt, quàm scientia. Quarum autem instrumenta priora sunt, facultates quoque eorundem prius contingere congruum est. Hic enim crebrò vtentes, conficere habitum solemus. Et sic sic reciprocantur, vt quam vice in hęc inter se gerunt, quorum instrumenta sunt, eandem instrumenta quoque ipsa inter se habeant: vicissimq. quam instrumenta inter se, eandem illa, quorum sunt instrumenta. Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius cõtingit: discimus autem ocyus iuniores, quia rem fermè nullam tenemus. Cùm enim res pleraque scimus, non æquè præterea capere alias possumus. Quomodo etiam meminisse melius ea valemus, quæ mane primum percipimus: deinde procedente die, memoria hebetamur, quoniam multa iam perceptauimus. 6 Cur homini potius quàm cuiquam ex cæteris animantibus, credendum est? Vtrum vt Plato Neoeli respondit, quia homo solus omnium animantium nouit enumerare. An quia solus deos veneratur & colit. An quia omnium maximè vim obtinet imitandi: hic enim discere tam multus, & varia potest. 6 Cur nihil in eo delectamur, quòd triangulum duobus rectis pares angulos internos vel habere spectamus, vel habituum speramus, neq. in aliquo generis eiusdem, nisi forte in speculatione ipsa delectandũ sit, hęc etamẽ æquo modo iucunda tanè sit, etiam si tribus rectis, aut etiã pluribus pares angulos habeat: sed nimirũ tune delectari est, cùm aut ludis Olympiæ nos vicisse meminimus, aut apud Salamina, nauali pugna hostes superasse: aut tale quid futurum speramus, non cùm his ipsis contraria spectamus. An in rebus ilíusmodi delectemur, quòd vel fuerunt, vel sunt consilio nostro, aut omnino humano, & opera. Quæ autem Natura lege incommutabili ita esse voluerat, hæc suæ tantummodo rationis contemplatu nos allicíunt, & oblectant: sed cùm rerum gestarum perquam aduersa ratio sit, efficitur porrò vt quæ inde profecta sint, in parte lætabilia, in parte tristitiæ tristitiæve ratione, aut vitamus, aut persequimur vsque tantummodo suam operam præstat

Universidad de Deusto
Biblioteca

Primùm enim corpus extenuat, deinde siccat: tum sanitatem inducit, posthac nil vlterius agit. Verum quòd fieri nõ potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliã spectet scientiam, afferrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud ægrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido in minus frigidum, & postremò in instãs vicem calo in, vel siccitatis, vel humoris medius addycit, trãsferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deveniat habitum, qui sanitati accommodatus est: ex quo quidem nihil esse natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest, vt enim extenuat venit, sic retrorsum abire potest. Sed ars non isthuc profitetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat, & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud facit, cùm vel nihil effici necesse sit, vel rei destinandæ contrariam quandoquidem eadem est scientia contrariorum, Itaque vel in ædificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum fuendi ratio ex proscisso asceum reddit. Fieri nanque illi fariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cùm illud componitur, vel cùm hoc destruitur, consistat. 9 Cur hominem philosophum differre ab oratore putamus? An quia philosophus in rerum speciminibus agitandis, exquirendisque suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ consortes illorum specimina sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet: alter qualis ipse tyrannus sit. 10 Cur genus id hominum, quos Dionysios technitas, id est, artifices bacchanales, aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueuerunt? An quia minimè sese studio sapientiæ dedunt, eò scilicet, quòd in artibus necessariis magnam ætatis suæ partem consumunt, vitiãque plurimum traducunt incontinentem, pigrim etiam cum inopia, quod quidem vitiunque vitia & gignit, & auget. 11 Cur veteres præmia certaminibus cosporum posuerunt, sapientiæ nullus quicquam statuerit? An quia iudices, quod ad ingenium attinet, vel præstãtiores, vel nihilõ deteriores nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quòd si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponererúque præmium, arbitris sanè sibi carerent. At verò in certaminibus gymnicis, quisque suo tantum aspectu iudicare inter-

A ἰσχναίνει γὰρ· εἶτα ἐκ τούτου ξηραίνει· εἶτα ὑγείαν ἐπάγει· εἶτα ἐκ τούτου ἔτι πράττει οὐδέν. ἔστι δὲ ἀδύνατον εἰ γίνεται τι ἀπὸ τῆς ὑγείας ἄλλο τι, εἰ δὲ γίνεται ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ τοῖς μεταξύ, δῆλον ὅτι ἀφίστησι τὸ ξηρότερον, τὸ ὑγρότερον, ἢ τι τοιοῦτον, ἐπὶ τὸ μέσον ἕξιν ἢ τὴν τοιαύτην ἐξ ἐναντίων, καὶ τοῦ μεταξύ, ὅλως δὲ οὐδὲν ἐκ τούτου οὐ φύεται ὅτῳ τι ὄν, ἢ τὸ μεταξύ. δύναται οὖν ἐπὶ τοῦτο τὸν ἕξιν. οὐ γὰρ ἄλλο, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄνευ θεῖν, τὸ μὲν ὄν τοῦτο τοῦτο ἔστι. ἀεὶ γὰρ βέλτιστον. ὅτι τοῦτο ὄρᾳ, οὕτω ἀεὶ τὸ τοιοῦτο ἐξ ὑγείας ἀφῖ τι· οὐδὲν γὰρ ἐγίνετο, ἢ τὸ ἐναντίον τούτου εἶδος ἢ αὐτὸ ἐπιτήδευμα. οὕτω καὶ ἐπὶ ἰατρικῆς οὐδὲν τοιοῦτον· οὐ ἔστι ἐν ἀφῖ τοῦτο ποιοῦσα, πολλοῦ μέρη· ἢ ἀ αὐτοῦ, ἀπόδειξις ἐκ τοῦ γιγνομένου· ἐξ ἑκατέρου γὰρ γίνεται ἀνιστῶν, ἢ ἀπὸ ἀνθρώπου, ἢ φθειρομένου. 9 Διὰ τί τὸν φιλόσοφον τῶν ῥητόρων οἴονται διαφέρειν; ἢ ὅτι ὁ μὲν φιλόσοφος, περὶ τοῦ μεταχειρίζεται ἢ μέρη, τὰ ἔθνη ἀναλῶν· ὁ δὲ ῥήτωρ περὶ τῶν ἀναγκαίων τῶν πολὺ μέρη τῶν βίου ἔχει, καὶ ὅτι ἐν ἐκείνοις τὸ πολὺ τῶν βίου αὐτῶ, τὰ δὲ, [καὶ] ἐν ὑπερβολαῖς; ἀμφότερα δὲ, φαυλότητος ἐπεκτικά. 10 Διὰ τί οἱ ἐξ ἀρχῆς, τοῖς ἀφῖ χρῆ [τῶ] σώμα ἀγωνίας, ἢ ὅλῳ τῷ πονεῖν ἐν, σοφίας ἢ ἐὰν ἰδιωτικῶ ὄν ἐν τέχνῃ ἀεὶ τῶ κρεῖττον, ἢ παρὰ ἀνάγκαν ἔχει, ἢ μᾶλλον χείρους τῶ ἀγωνιστῶν ἔχῃ), ἢ κρείττους ἢ ἢ ἔθος σοφίας τῶν σφρονούντων ἀγωνίζεσθαι, ἢ ἢ ὅλον πονοῦντα, καὶ ἢ ἀ ἐν ἔργοις αὐτοῖς, ὅτι ἢ ἀφῖ γυμνικῶν ἀγώνων, ἀπαντᾶ δὲ κρίνας, ἢ ἢ ἐν μόνῳ διαπόνῳ.

Ἔτι δὲ ἢ ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζουσι τοῖς Ἕλλησι, ἐξ ὧν ἔμελλον τοῖς καὶ ἔχθραι μεγάλαι γίνεσθαι· ἢ ἢ οὐδὲν ἡμῖν ὅτι τι ἐκκρούσῃ, ἢ παρενοχλῇ εἰς τι ἀφῖ χρῆ τὸ σῶμα ἀθλητικόν, οὐ πάντα χαλεπῶς φέρουσι, οὐδὲ εἰς ἔχθραν καθίστασι τοῖς κρίνουσι· ὑφῖ δὲ τῶ φρονιμωτέρου ἢ μαχοιμωτέρους ἢ), τοῖς κρίνουσι μᾶλλον ἐρίζουσι καὶ ἀγωνιῶσι. σταυμοῦνται ἢ καὶ μαχόμενοι τὸ πολύ ἔθνει. ἔτι δὲ διὰ τὸν ἀγῶνας τὸ ἄθλον κρεῖττον ἢ). καὶ ὑφῖ γὰρ ἀφῖ γυμνικῶν ἄθλων, τὸ ἄθλον αἱρετώτερον καὶ βέλτιον τῶν ἀγωνίας· σοφίας δὲ τί ἢ ἄθλον βέλτιον γίνεται; 12 Διὰ τί δῆλον τοῦ καὶ, ποιεῖ ἀδόξοπος μάλιστα; ἢ ὅτι ἀφῖ ἐκοντῶν ἢ ἀυτῶ ἔστιν ἡμῖν, ἢ ὅτι ὁ ἀφῖ τοῦ, πολλῶν ἔχει· ἢ δὲ ἐρῶσι, ἐνίοις ὁ μὲν ἀφῖ ἀδόξοπος, τῆ τοῦ τὰ πλούσια ζῆν· τὰ δὲ σοφία, ὀρέξεσι καὶ θυμῶ καὶ ἐπιθυμίᾳ. 13 Διὰ τί φύσει μικρὰ κτῶνται οἱ χρήματα διακινδυνεύοντες ἢ τῆ ἢ ἔχοντες; ἢ διὰ τὸ ἐν ἐλπίδι εἶναι; ..... ἀεὶ ἢ τὸ ἢ αἴδιον καὶ ἢ ἀνάγκα τῆ ἀρμῶν τῶν ψυχῶν ἐνεργεῖ· ἢ καὶ ἢ ἐπιθυμία ἀδικεῖ ἢ), ὅτι τῶν ψυχῶν ἔχει. κινοῦμεν γὰρ καὶ φερόμεθα, οὐτε αἰδέσθαι οὔτε διανοεῖσθαι ἀναγκάζει. δι' ὃ καὶ τὰ παῖδα καὶ οἱ μαινόμενοι καὶ μαινόμενοι, κίνησιν διὰ γὰρ πλῆθος τῶ θερμῶ τῶ εὐνοῦχοι πλείστῃ κίνησις αὐτοῖς καὶ σπερμοποιία συμβαίνει. λαμβάνουσι δὲ τούτοις ἐμμονοτέρως γίνεται. ἀπαρέχει γὰρ ὅσοις τῆ ἀναίσχυν, μᾶλλον ἀφίστασι ἀνάγκῃ, εἰ τῆ τοῦ καθεύδειν ἀνεπιτεχνῶμεν, ἀναμένῃς τῆς ἀναίσχυν, καὶ κατ' ὄνειρον ἀρμῶ, ἀνεμπόδιστον μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἢ ψυχὴ αὐτοῖς ἀδικεῖ τοῦ ἢ ἐν τοῖς, τῶν τῶν πλείστῃ ἢ σωφρονεῖν κίνησις ὑπαρχῆ· ἢ χ ὅστερ εἰ πολεῖ ἀναλαμβάνοντα, [διὰ τὸ] τῶν ἀρμῶν καὶ καθ' αὐτοῦ ἢ), καὶ μάλιστα ὅτι μόλις ἐδόκει ἀνίστασι. συμβαίνει δὲ τοιοῦτον, διὰ γὰρ τὸ ἐν πλείστῃ κενοῦ ἢ), καὶ μᾶλλ χῆ μικρὸν ἀρμῶν, οὐδὲ διὰ τοῦ ἔθνει δύναται. ἐν πλείστῃ δὲ κενοῦ, ὅτου ἀδίκα καθεύδῃ,

A Item author ille præmiorum tale suis hominibus certamen proponere noluit, vnde inimicitiæ, seditionésque maximæ exorirentur: homines enim cùm in re sui corporis aliqua improbantur, non molestè omnino ferunt, neque iis infesti reddunturi, qui ita iudicarint: at si stolidiores iudicati sunt, iudicibus admodum ipsis succensent, ægrèque vehementissimè ferunt: quæ quidem res seditiosa, & stolida est. Adhæc præmium præstantius esse suo certamine decet. Itaque certaminum gymnicorum præmium optatius est, & præstantius, quàm ipsa concertatio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit? 12 Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo profluit. Atque homo mente magna ex parte viuit, & ratione, hestix appetitu, ira, cupiditatéque ducuntur. 13 Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueuerunt? Verum quòd suis moribus viuunt: an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur. 14 Quam ob causam qui graviter, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tũc suo fungi officio potest, cùm animus tranquillatur, & requiescit: quæ quidem requie, vel ipsa sciendi ratio constare videtur, quippe quæ animum sistat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducat. Cùm enim animus moueatur, vagatúrque, fieri non potest, vt aliquid vel sentiatur, vel intelligatur. Ex quo fit etiam, vt amentes sint pueri, & ebrij, & insani. Facit etenim calor, qui nimios in his est, vt motu plurimo, vehementissimúque inquietentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cùm enim vis illa intelligendi sedata est, facilius sistunt, rerúmque rationibus adsistit. Et quidem qui inter dormiendum somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quàm intelligentia constante, requiescétéque: quod quidem somno contingit leuiori. Iactatur enim animus noster maximè in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur, vt plurima, vehementissimáque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec putandum, vt animus tum conquiescat, & per se maximè sit, cùm nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contrà omnino incidit, vt qui in motu hic intelligere nequeat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Plurimus autem motus, cùm suauissimè quis obdormiscit, meritò propterea est, quòd tunc maximè larga caloris copia in partem contrahitur interiorem. Animum verò concitatum non solum inter vigilandum, sed ne per quietem quidem intelligere posse, argumentum illud etiam est, quòd in somnis, quos cibo ingesto primos agimus, nulla facultas videndi somnij datur, cùm maximè accidit, vt animus propter cibum ingestum efficeretur: somnium verò ipsum occurrit, cùm cogitantibus nobis, & ante oculos rem ponentibus, somnus accedit. Quapropter ea maxime somniamus, quæ agimus, aut actori sumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes, imaginationésque obueniunt. Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt: qui deterius, vel animo, vel corpore sunt adfecti, deteriora concipiunt, quippe cùm etiam adfectio corporis faciat ad somni visionem. Hominis enim morbo laborantis proposita quoque animi vitiosa sunt, atque etiam propter corporis perturbationem animus quiescere nequit. Melancholici ideirco in somnis crebrò excitari consueuerunt, quòd calore largiore vergente, animus moueri æquo ampliùs cogitiquòd cùm motus vehementior sit, meritò dormire minimè possunt.

Eorum, quæ ad oculos pertinent, Sectio triges-sima, cuius quæstiones 30.

CVr oculo perfricato sternutare cessamus? An ob eam rem humoris respiratio mouetur. Lacrymam enim oculus perfricatus emittit: sternutamentum humoris copia excitatur. An quia plus caloris minus corrumpit, absumiquoe. Oculus autem perfricatus plus caloris sibi acquirit, quàm nares continent: quam ob rem etiam si quis nasum perfricuerit, ipsum sternutamentum desistet. 2 Cur vno oculo exquisitius cernitur, quàm duobus? An quia plures motus duobus, quàm vno excitantur: quemadmodum oculis peruersis multiplicem agitari motum certũ est. Ergo duorum vnus motus non est: vniuersus, & simplex est. Itaque efficitur, vt exquisitius vno, quàm duobus cernatur.

3 Cur homines irati oculis maximè erubescunt, pudefacti auribus? An quoniam oculi refrigerantur eorum, quos pudet. Pudor enim in oculis est: nec respicere valent quos pudor tenet. Et timor quoq. refrigeratio loci eiusdẽ est: calor autem in partem transit aduersam, quæ posterior est: aures verò satis ex aduerso itaque

A ἐν τῇ κινήσει ὅσῳ ἡ ψυχὴ, οὐ μόνον ὅταν ἀλλ' εὐθὺς ἐν τοῖς ὕπνοις διώκομεν διανοεῖσθαι κράτιστον συμβαίνει. ἐν γὰρ τῷ μὴ τῶν φρένων ὄντων, ἅμα τοῦ δεῖν ἐνύπνιον ὁρᾶν τῶν ἡμέρας συμβαίνει κινεῖσθαι, διὰ τὴν ἐπιστατικὴν ἕξιν. τὸ τὶ ἐνύπνιον ὄζει, ὅταν διανοηθῶμεν καὶ πρὸ ὀμμάτων τιθῶμεν, ὅσπερ ἐπίλοιπον. διὸ καὶ τοῦτο μάλιστα ὁρῶμεν, ἃ πράττομεν, ἃ μελετῶμεν, ἃ βουλόμεθα. περὶ γὰρ τούτων μάλιστα πλεῖστοι λόγοι καὶ φαντασίαι γίνονται· καὶ οἱ βελτίστοι, βελτίω τὰ ἐνύπτια ὁρῶσι διὰ τοῦτο, ὅτι καὶ οἱ ἐγρηγορότες περὶ βελτίστων διανοοῦνται· εἰ δὲ χείρω ἢ τοῖς διὰ νοσεῖν ἢ τὸ σῶμα διακείμενοι, χείρω. καὶ γὰρ οἱ τοῦ σώματος διαθέσει, ἢ πρὸς τοῦ νοῦ ἀνωμαλίαν φαντασίαν συμβαίνουσι. τὸ γὰρ νοσοῦντος, καὶ αἱ τῶν διανοιῶν ἀνωμαλίαι φαίνονται· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐν τοῖς σώμασι νοσοῦσι ἐνίοτε, ἡ ψυχὴ οὐ δύναται κρίνειν. οἱ γὰρ μελαγχολικοὶ διὰ τοῦτο ἐξαίφνης ἐν τοῖς ὕπνοις, ὅτι πλείστας τὰς θερμασίας οὖσαι, μᾶλλον τὴν μετοχὴν ἡ ψυχὴ ἐν κινήσει· ἀφροντίστως ἢ τῆς κινήσεως οὔσης, οὐ δύναται καθεύδειν.

Ὅσα περὶ ὀφθαλμοὺς. κα.

D Διὰ τί τῷ φαγεῖν τὸν ὀφθαλμὸν, τοῦ ῥεύματος τῆς κεφαλῆς, ὅ ἐστι κατάρρους τοῦτο γίνεται τῆς ὑγρᾶς; δακρύει γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς μὴ τῶν τρόπων ἢ τῆς κεφαλῆς, διὰ πάθος ὑγροῦ. ἢ ὅτι ἐλάττων θερμὸν φθείρει ὑπὸ τῶν πλείονος; ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τοῦ φθείρει πλείω λαμβάνει θερμότητα [τῶν] ἐν τῷ μέρει. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῷ ἀντῶ τῶν ῥίνα τρίψαντι, πταίστιν ὁ κεφαλῆς. β Διὰ τί τὸ ἑνὶ ὀφθαλμῷ ἀκριβέστερον ὁρῶσιν, ἢ τοῖν δυοῖν ἔστι πολλὰς τῶν κινήσεις, τῶν δύο γίνεσθαι τῆς τῶν διεγειρομένων; οὐκοῦν μία ἡ κίνησις τῶν δύο ἐστὶ, ἁπλῆ. ἔστιν οὖν ἑνὸς ἔργον ἀκριβέστερον. γ Διὰ τί ὀρχούμενοι μὲν, τοῦ ὀφθαλμοῦ μάλιστα ἀποδιδόασι πρὸς τὸ ἀριστερὸν· ἀπιόντες δὲ, τὸ ἀνάπαλιν; διὸ καὶ εἰ τῷ ἀριστερῷ, (ἐν ὀφθαλμοῖς γὰρ οἱ δεξιοὶ) καὶ ἀπιόντες οὐ δύνανται, καὶ ἡ δεξιὰ κατεῤῥῶξις τῶν ὀδόντων. ἐν τούτοις δὲ μεθίστασθαι εἰς τὸ ἀνάπαλιν τῷ ἐμπροσθεν τὸ ὀπισθεν, τὸ δὲ ἔμπ, ἀνάπαλιν τῷ

μάλιστα ἐρυθριῶσιν αἰσχυνόμενοι. ἐν δὲ τῷ κεφαλῇ, τὸ τὸ αἰδοῖ ἀνάπαλιν ἢ κινεῖται τὸ βούλεται· ἐπὶ τὸ αἰδοῖ ἀνάπαλιν ἀναβαίνει γὰρ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις μάλιστα. δ Διὰ τί δυοῖν ὄντοιν ὀφθαλμοῖν, ἑτέρου κατιλαφόντος ὀφθαλμοῦ, ἑτέρου κινεῖν μᾶλλον; ἢ διότι ἐν τοῖς ἀρχὴ τῶν ὀφθαλμῶν, δυοῖν ὄντοιν ἑνὸς ἀρχὴ κινεῖται· ἐκείνου δὲ κινουμένου, καὶ ἡ κοινὴ ἀρχὴ κινεῖται· ἐκείνου δὲ κινουμένου, καὶ ὁ ἕτερος λαφθέντος οὐ δυνήσεται, ἢ κίνησις κινεῖν ἀυτόν. ὅτι δυνάμει κινεῖν μᾶλλον. ε Διὰ τί οἱ ἐν χρόνῳ τυφλοὶ, οὐ γίνονται φθονεροί; ἢ ὅτι λυμαίνεται τὸ ὄμμα τὰ ὑγρὰ οὖσα πολὺ ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν κεφαλῶν τόπῳ; δι' ὧν ῥεύματα πολλὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὰ τε κεφαλῆς τὰ κρατοῦσα φλέβες κάτω, πυκνοῦσιν τὰς τῆς ὑγρᾶς τὸ χρῶς, ἐκεῖ ξύεται τῶν κεφαλῶν, διεστάμενοι τὸ ἐν αὐτῇ δίκτυον· ἐκεῖ καὶ λυμαίνεται τὰς ὀφθαλμοὺς τὸ ἐν αὐτῇ κεφάλαιον γενόμενον, κωλύει δὲ αὐτοὺς τοῦτο τῶν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν, πλέον ἐκκαίεται ὑφ' ἑαυτοῦ· ὃ δὲ πεπτικὸν τῶν θρίξ ἐστὶ, τοῦτο δὲ ἐν τῇ τῶν τυφλῶν κεφαλῇ ἐν χρόνῳ ἐστὶ πολὺ, εἰκότως ἐκ τούτου φθονεροί.

ϛ Διὰ τί οἱ ἐξόφθαλμοι κρατοῦσι μᾶλλον; ἢ ὅτι τὸ χρῶς ὑπερκεῖται τῶν ὀφρῶν τῆς ὀφρύος. ζ Διὰ τί οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἀμφοτέροις τοῖς ὄμμασι διαβλέπουσι δυνάμεθα, καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ δεξιὸν, τὸν ἵππον; ἢ ὅτι τὸ δεξιὸν τοῦ ἑτέρου ἄμμα ἢ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ δεξιὸν, ἀδυνατοῦμεν; ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ κάτω καὶ εἰς τὸ ἄνω. ἄμμα μὲν γὰρ ἐστὶ τοῦτο δυνάμεθα, χωρὶς ἢ, οὐ. ἢ ὅτι αἱ ὄψεις, δύο οὖσαι, ἡμίσειαι ἐξ ἑνὸς συνάγεται τοῦ, ὅτε δὲ τοιαῦτα, ἄμφω διεστῶτα κινοῦμεν, ἀνάγκη διεστῶτα ἀκολουθεῖν ὅτι τὸ αὐτό. τοῦ μὲν ἑτέρου ἄμμα, ἢ αἱ χεῖρ διεστῶτα ἄμφω. τὸ οὖν τῶν ἀδυνάτων ἄμμα εἰς τὰ ἀντία κινεῖσθαι, ἀδυνάτου καὶ τὰς ὄψεις. τὰ μὲν γὰρ ἄκρα εἰς τὰναντία ἀπαντῶν, εἰ τὰ μὲν, κάτω, τὸ δὲ, κάτω κινεῖται· ἢ δὲ αἱ χεῖρ, ἄμφω αἱ ἀκολουθοῦσι· ὅταν ἀδυνατῶσι. ἢ δὲ διαφέρει ὅτι τὸ ἄμμα ἐστὶ, διὰ τὸ αἰχμὴ ἔχειν τὰς σφαίρας, καὶ μάχεσθαι τῷ σφαίρᾳ εἰς τὰ ἄνω ἢ κάτω καὶ [εἰς] πλάγια.

A itaque pudore maximè erubescunt. Iratis porrò præsidium in eam partem tanquam violatam transmittitur, quæ & sensu, & motu facilior est: nam & in metuendo calor eam ipsam maximè deserit. 4 Cur altero oculo apprehenso, alter constantiùs cernat? An quia oculorum initia ex eodem dependent. Cùm igitur alter mouetur, commune quoque illud mouetur initium, quo mouente, alter etiam oculus B mouetur necesse est: quamobrem altero apprehenso, vis illa communis tota alterum mouebilitatéque plenius contendere poterit. 5 Quam ob causam qui cæci ab ortu naturæ sunt, calui nunquam efficiantur? An quia humor, cùm redundat in capite, oculos vehementer infestat: qua de causa quibus fluxiones oculos vrgent, venas temporum ferro candente medici tangunt, quo humoris foramina obcœcentur, atque spissescant, & caput quoque dissecta cute, obcalpere consueuere. Cùm igitur humor excrescens, vacánsque in capite oculis detrimento sit, fieri potest, vt minus humoris in calualia ob id ipsum consistat, quia magna parte lapsus in oculos est: & cùm excrementis humorum, materiésque inutili capillus prouenias (quæ quidem in capite cæcorum ab ortu naturæ largè redundant) meritò nunquam ijs calui efficiuntur. 6 Cur homines, qui prominentioribus sunt oculis magis à fumo infestantur? An quia fumus citissimè oculis protendentibus occursat. 7 Quam ob causam vtrunque aspectum simul diuertere dextro, sinistróque versus, & ad nares demittere atque etiam alterum dextrorsus, sinistrorsúsque deducere possimus, vtrunque verò seorsum, alterum sinistrorsus, alterum dextrorsus simul distrahere nunquam possumus: quin etiam deorsum, sursúmque haudquaquam ita conuertere licet, quanuis facultas simul dimittendi in idem detur, vt dictum est? An propterea quòd quanquam duplex aspectus sit, ex eadem tamen origine, æquo modo nexus, apíusque dependet. Vbi autem ita est quoties alterum extremum mouetur, reliquum consequatur eodem necesse sit: alterius enim extremi principium extremum reliquum est. Quòd si res vna simul ac eodem in tempore nunquã in partes aduersas moueri queat, nec aspectus ita moueri poterit: quippe cùm ita committatur, vt extrema in partes moueantur aduersas. siquidem alter sursum, alter deorsum mouebitur, initiúmq. sequi E vtrumque necesse sit, quod impossibile est. Oculorum verò limitas euenit, quis gloccidunt principio. quo & sursũ & deorsũ, & latera versus lubrico sese vertere

possint. Cùm igitur ita positi sunt, vt situ inuicem simili respondeant, atque mediũ teneant, mouendi sese sursum, deorsum, latùsque versus, eodémque in puncto sibi pupillam habeant, tunc situ integerrimo constant, praecipuéque mobiles circumaguntur: atqui eodem in puncto pupillas continent, limi quidem non sunt. Discrepare quoque inter se possunt, & aliis parte alba retracta, nigrae nonnihil occulitur, modo eorum qui sternutamori sunt, aliis in angulum exteriorem nigra conuellitur, vt furiosis: aliis in interiorem nares versus incumbit, vt tragicis laruis, hominibúsque acerbis, seueríisque: sunt enim contuitu graui, cogitabundóque. Quoties verò situ dissimili globi positi sunt, sed puncto eodem radij profluunt, aut situs similis est, sed punctum non idem, limis oculis hominem esse necesse est: itaque hic suspicit, & oculos contrahit: globum enim eundem in habitum collocare conatur, atque alterum firmum continet, alterum agitat. Haud enim fieri potest quin limus sit, qui non eodem de puncto radios depromat, quippe qui dimotum contuendi principium habeat, perinde ac ille, cui res vna geminari oculo suppresso videtur. Ergo si oculus sursum dimotus est, terminus inspiciendi deorsum est, sed si oculus lapsus deorsum est, terminus sursum habetur. Oculo tamen vno situ suo dimoto moueri quidem res visa sursum, deorsúmve ob id ipsum videtur, quia pupilla ita se mouet: sed geminari haud vnquam videri potest, nisi duplex conspectus sit, peruertatúrque ratio videndi. Ita fit, vt strabonibus res eadem geminari videatur. Causam situs habet, eò scilicet, quòd oculus non suo medio nexus, locatúsque est. 8 Quam ob rem qui cognomen lusciosi habuerunt, literas minutas scribere consueuerunt? Mirum enim vt qui obtusis sunt oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum. Vtrum quia proximè posita magna esse videntur: illi autem oculis proximè admotis scribere solent. An quia contractis palpebris scribant. Fit enim per imbecillitatem, vt si laxatis, diductísque oculis scribant, aspectus distractus, passúsque hebetescat: si adductis, & conniuentibus, vniuersim depromptus acutius videat. Quòd tamen angulum informat exiguum, efficit necessariò, vt exiguae literae scribantur. 9 Cur nonnulli post lippitudinem acutius videant? An quia purificati oculi fiunt. Fit enim saepe, vt exterior densitas pupillae aciem arceat, quae lacryma emissa laxatur, ...

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A Quam ob rē prosunt interdum quae mordent, lacrymámque euocant, vt cepe: obsunt, quae tantummodo assiccant, vt origanum. 10 Cur vno videre oculo imparibilius sit? An quia minus animo, qui ita cernit, afficimur: quo fit, vt minus affectionis contrahatur. 11 Cur distracta conspectuum societate, res vna geminari videatur? An propterea quòd oculi vtriusque radius non ad punctum idem B deuenit: ergo quod bis noster animus inspexit, inde geminum se inspexisse existimat. Proximum euenit, cùm digitos mutatis vicibus implicamus, itaque aliquid tangimus: duo nanque sentimus, eo quòd vnũ bis tangimus. 12 Cur sensus dextri nihilò sinistris praestantiores sint, cùm in caeteris omnibus dextra sinistris commodiora habeamus? Vtrum ex cõsuetudine ita fiat. Statim enim, cùm nati sumus, vtrunque C sensum exercere incipimus. Pars autem dextra exercitatione insuescere, sinque fingem condere meliorem videtur: effici nanque vtrinque dextri per consuetudinē possunt. An quia sentire affici est. Pars autem dextra praestantior propterea est, quod efficacior, & affici peruicacior, quã sinistra est. 13 Cur in caeteris dextra suis sinistris praestantiora sunt, sensus nullus D dexter suo sinistro interest? An quia parte sentiendi vtraque pariter vti à primo natali die consuescimus. Adde tamen quòd ratio sentiendi, affectio quaedam est: dextrarum autem partium differentia in efficiendo, non patiendo sita est. 14 Cur exercitatio corporis incommoda oculorũ acumini est? An quia exercitatio sanguinem efficiat sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem E indurat: ergo vel eam, qua pupilla integitur. Quapropter homines natu iam grandes, obtusius vident. Oculi nanque senum tunica dura, simúlque rugosa teguntur. Itáque vis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit. 15 Cur homines luscij cognominati, qui obtusè vident, literas scribere minutissimas possint, cùm rem minutam perspicere illi valeant, qui acumine oculorum praestant? An quia conspectu F sunt imbecilli, palpebras contrahant in angustum. Cùm enim radius profluit vniuersus, acutiùs explorare potest: contrà, laxo, diductóq. oculo diffunditur. ob eámque rem hebetescit. Ergo imbecillitas facit, vt palpebras contrahant in angustum. quòd cùm ex angusto inspiciant, exiguam magnitudinem videant, quantáque vident, tanta perscribant necesse est. 16 Sed cur iidem illi contractis palpebris videant? An propter sui conspectus imbecillitatem, [illegible] manum rebus repositis admouent, sic palpebras iuxtà positis perinde,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quasi manum, adiiciunt. Quod tanè faciunt, vt radius per locum sese depromens angustiorem, congestior profluat, ne protinus ex patulo proficiscens dissipatur. Videt autem is acutius, qui frequentior, collectiórque prodierit. 17 Cur non res vna geminari videtur, cùm in latus oculum vertimus? An quia conspiciendi primordium eadem item in linea situm est: tunc enim res geminari videtur, cùm illud mutatum sursum, deorsúmve est: in latus verò nil refert, nisi vnà etiam sursum moueat. 18 Cur in ratione videndi tantùm fieri possit, vt res vna geminari videatur, si quodam modo inuicem oculi locentur: in cæteris sentiendi generibus fieri identidem nequeat? An etiam in ratione tangendi, cùm digitos mutatis vicibus implicauimus, fit vt res vna duę sentiatur: in cæteris hoc idem fieri nequit, quia cætera membra quibus sensio administratur, neque foras versus deducta, neque bina tam inter se apta, colligatáque suo funguntur officio: fit ita in ratione videndi, eadem de causa, qua in tangendo perplexis, vt dictum est, digitis. Tactus enim visum æmulatur, & sequitur. 19 Cur oculus sinister nihilò imbecillior est, sed æquo modo, atque dexter videre potest, cùm reliquæ corporis partes omnes sinistræ inualidiores, quàm dextræ sint? An quia pars dextra in eo discrepat à sinistra, quòd efficacior est, non in eo, quòd officî aptior. Videndi autem vires non vtiliter, sed vtiliter erentur, comparatæ à natura sunt. 20 Quam ob causam cùm cæteras intuemur res, conspectus noster fatiscit, atque deterior redditur, cùm ad virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, cæteráque his similia, recreatur, meliórque euadit? An conspectum in alba, nigráve intendere minimè possumus, propterea quòd vtrumque id genus coloris videndi viribus officit. Colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigríve obtinent. Itaque aspectus cùm mediocri leníque obiio afficiatur, nihil debilitatur, imò verò corroboratur, atque reficitur. Et forsan quemadmodum cùm corpora nostra vehementer laborant, deteriùs habent: cùm mediocriter, optimè afficiuntur: ita etiam oculi, cùm ad res solidas contendunt, laborant, lassantúrque: cùm ad humidas, mollésque, quòd nil sibi obstat, passim oberrant, & licentia perliquescunt: cùm ad virides, quòd istæ vt solidæ mediocriter sunt, ita satis humoris continent, neque vllo detrimento afficiuntur. & ad immorandum in hisce ampliùs innituntur, eò quòd caloris huiusmodi habitus modicè se cõspectui offert. 21 Cur cetera melius vno oculo cernimus, rectá vtrùm virgulá vtiliter admouentes inspicimus exquisitius?

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

An quia

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A An quia radij oculi vtriusq. non sine perturbatione in idem concidunt, vt authores rationum conspiciendi affirmant. Itaque cùm vno inspicimus, ad rectam conspectum tanquam regulam, melius quod rectum est deprehendere, iudicaréque habemus. 22 Cur fumus oculos potius infestat? An quia infirmissimi sunt. Infirmissima namque omnia, quæ corpori inseruntur, accidunt. Indicium, quòd acetum, & quodque acre, extrinsecus nõ exteriorem, B sed interiorem demordet. An quia laxiores, rarioresque meatibus sunt. Conspectus enim per quosdam meatus protruduntur, & excidunt. Itaque quod his mordacissimum est, cæteris corporis partibus obiisse, subire densiora non potest, sed perrepat, & decidit: æquo modo & cepe, & quęcunque talia oculos mordent. Oleum omnium maximè humorum id facit, quia tenuissimum est, ob eámque rem meatibus C se expeditè insinuat: acetum reliquis partibus corporis pro medicamento est.

23 Cur oculus solus omnium membrorum non rigeat, cùm infirmissimus sit? An quia opimus est, nec carnis quicquam in se continet. Quod autem tale est, securum manere à frigore potest. Haud enim audiendi sunt illi, qui propterea rigere oculos negant, quia vis illa conspiciendi ignis est: non enim talis in oculo ignis est, vt calfacere valeat. 24 Cur lacrymæ, quas D mœrendo emittimus, calidæ sunt, quas oculis laborando, frigidæ? An quia frigidũ quod incoctum, crudúmque est: calidum, quod concoctum. Languorem autem omnem ex cruditate proficisci, nullum dubium est. Quòd cùm lacryma cruda eorum sit, qui valetudine oculorum laborant, non immeritò frigida est. Hinc medici sudorem frigidum, argumentum grauis esse morbi existimant: calidum con-E trà, decretorium esse, & salutarem. Cùm enim vacans materia multa est, satis à calore interiori concoqui minimè potest; itaque frigidam esse necesse est. Cùm pauca est, penè à calore victa concoquitur: morbos autem copia vacantis materiæ cõfici certũ est. 25 Quare cùm partes corporis nostri dextrę mobiliores sint, oculus sinister expeditius, quàm dexter, cõtrahi-F tur? An propterea, quod omnia sinistra dextris humidiora sunt: humidiora autẽ cõtrahi plenius possunt. An dexter amplius efficere possit: sinister vel ex se, vt humidior, obsequẽtior sit. 26 Quam ob causam cùm & senex, & luscius per imbecillitatẽ parũ oculis valeant, alter proximè admo-

cet j

Universidad de Deusto Biblioteca

uer, si quid inspicere vult, alter procul abducit? An quia dissimilis eorum imbecillitas est. Senex enim quia videre non potest, vbi minus radij coeunt, rem videndam eò abducit, vbi visurus maximè est: procul enim coire radij solent. Luscio sus ille videre quidem rem illhic potest, sed quanam rei conspectæ caua sint, quæve excedant, discernere nequit. itaque in his scilliticeaus quippe, & excedentia splendore discerni maximè possuntque. quoniam procul percipere, quemadmodum rei obuia ingruat, nequeant, proximè abducunt. 27 Cur homo solus, aut certe maximè animantium omnium oculis deprauetur per limitatem? An quia vel solus, vel maximè comitiali morbo in tenera ætate laborat, cùm deprauari omnibus accidit. 28 Cur vni animantium homini transuerti deprauarique per limitatem oculi possint? Vtrum quòd oculos minimo interstitio discretos & directóque positos homo habet, perspici idcirco menda in eo maximè possit. An quia cæterorum animantium oculi vnicolores maximè sunt? Nec deprauatio sequeretur, si vno quolibet colore præditus oculus esset. An quia solus ex omnium animantium genere morbo comitiali rapitur: quod genus morbi transuertere oculos, sicut cætera etiam membra potest. Nonnullis tamen, vt serò eo morbo vexari incœpere, sic luminus serò deprauantur. 29 Quam ob causam manu præ lucernæ, aut Sole obiecta, melius inspicere possumus? An quia lucernæ, Solisve lux nostris occurrens luminibus, reddit suam ob nimietatem infirmiora: quippe quæ rem etiam sibi cognatam interimere præ sua possit exuperantia: at verò manu ita arcente, nec luminum acies offici potest, & res visui obuia nihilo minus in luce posita est: vnde fit, vt & acies plenius agat, & res inspectanda nihilò minus videatur. 30 Cur manus dextra, & pes dexter à suis sinistris differunt, oculus, & auditus nullo discrimine distant? An quia immista, synceraque elementa sursque deque sunt. Discrimen verò suum in his est, quæ elementorum coitu constant. Sunt autem sensus isti è synceris illis, immistisque: visus scilicet ex igne, auditus ex aere.

Earum, quæ ad aures pertinent, Sectio 32. cuius quæstiones XIII.

CVr aures, qui omnium maximè partium nostræ faciei exangues sunt, rubore magis afficiuntur, vbi nos pudor

[illegible]

[illegible]

apprehenderit? Vtrum quòd peregrinus humor partem adire inanem aptus natus est, itaque cum calore per pudorem orto resoluitur, statim se in aures colligit. An quia temporibus appositæ sunt, quò versus maximè humor confluit. Cùm enim hominem pudet, calor se in faciem recipit, itaque ruborem adducit: aures verò minimo in ea profundo extant, naturáque calidissimæ sunt, & decoloratæ, nisi longe frigoris rigore obtorpuerunt: ideò hæc particula omnium faciei particularū coloris est optimi. Quam ob rem pallus dispersúsque calor, quòd per summa res tenet, rubicundas reddere potest. 2 Cur vrinantium aures, dum intra mare sunt, rumpi solent? Vtrum quia retentus spiritus impetu cogit vehementior. An si causam hoc haberet, idem vel in aere fieri posset, an quòd non cedit, disrumpi ocyus potest, & à duriori, quàm molliori, facilius. Quod itaque inflatum est, minus cedit: aures verò, vt dictum iam est, spiritu retento inflantur: itaque ab aqua, quæ durior est, obtunduntur offensæ, atque rumpuntur. 3 Cur vrinantes spongias alligare auribus consueuere? An ne mare per vim occurrens, aures rumpat: haud enim ita stipatæ implent, vt inanes, exemptis spongiis, possunt. 4 Cur sordes aurium amaræ? An quia putri sudore constituuntur, qui salsus, amarúsque est.

5 Cur spongiarij suas dissecant aures, & nares? An vt spiritum commodius reddant: hac enim esse spirandi itinera videntur. Laborare quippe difficultate spirandi eos affirmant, dū foras emittere animam non possunt, leuarique, cùm propellentes extrudunt. Mirum tamen si respirandi assequi facultatem refrigerationis gratia nequeant, sed esse id necessarium magis videatur. An merito plus in retinendo, laboris fit, cùm corpus extumeat, distendatúrque: spiritus vero foras sponte efferri posse videtur. An intus etiam tendere ita possit: cogitandum tamen æquè videtur. Plerique vero lebete demisso, respirandi viam vrinatoribus moliuntur: haud enim aquæ lebes impletur, sed aera seruat ad demersum hominem vsque: quippe qui erectus per vim dimittatur, vt vndique æquali nutu descendat: nam si quantumlibet inclinauit, humore protinus interrumpente impleatur, necesse est.

6 Cur nonnulli, cùm suas inscalpunt aures, tussiunt? An quia sensus audiendi foramen cum pulmone, canalique asperitudine cognominato sortitur:

Universidad de Deusto
Biblioteca

indicium, quòd his ipsis repleris, obsepisque homo surdescit. Humoris itaque aliquid è frictione illa aurium liquescit, atque in canalem, quem modò diximus, perforamen illabitur, quod tussim movere potest. 7 Cur sinistra auris ocyus magna ex parte perforata consolidari, quàm dextera potest? quoniam mulieres alteram matrem vocant, alteram fœminam. An quia partes sinistræ humidiores, calidioréque sint: quæ autem habitu huiusce modi sunt, consolidari possint facilius. Vnde in planis etiam tenellis, atque viridibus, coitus, concorporandique vnio facilius agitur. Et verò vicera iuniorum promptiùs compaginantur, quàm seniorum. Argumentum, partes sinistras esse humidiores, quòd molliores sunt, atque effœminatiores. 8 Quâ ob causam pudefactis aures summæ rubescant, tratis oculi? An quia pudor in oculis refrigeratio quædam cum timore est: itaque calor iure oculos deserit: quòd cùm inde secedendum sit, locum sui capacissimum petat necesse est, quales certò summæ sunt aures. Cæteræ namque partes longæ ossibus omnes compactæ sunt. Iratis contrà, calor in oculos, totàque faciem reuocatur, sed conspectior in oculis est, videlicet albi eorum coloris ratione. 9 Cur aurium sonitus accito strepitu cessat? an quia minorem strepitum amplior pellit & exuit. 10 Cur si aqua lapsa in aurem sit, oleum, quo humor effluat, instillamus? nullo namque humore alio effluere potest. Vtrum, vt quoniam oleum per summa aquæ innatat, eique aqua præ lentitate adhæret, effluente oleo aqua etiam ipsa effluat. An vt per lubricam autem labens aqua excurrat: oleum enim, vtpote leue, facit vt properè labescere possit. 11 Cur minùs aures vrinantibus rumpantur; si oleum sibi instillatum habentes, in mare interrumpant? An ratio cur rumpi aures possint, antè exposita est. Oleum verò in aures instillatum, facit vt mare superueniens relabi facilius possit: quomodo in parte corporis exteriori peruncta fieri nouimus. Labens autem ictum parti interiori auris nullum inuehit, itaque disrumpere non potest. 12 Quam ob causam aures cùm exangues adeò sint, pudore erubescere possint? An res quæque ferri in eum soleat locum, qui sui vacuus est. Cùm ergo sanguis efferri sursum calidus videatur, aures maximè, partémque inanissimam adit: itaq. rubore inibi afficit. Quod idem intelligendum de genis etiam est.

A σημεῖον δέ, ὅτι πάσχουσιν καὶ γίνονται ἐνίοτε. διαρραγεῖεν οὖν τὰ τοιῦτα, συμβαίνει δὲ τοῦ ἀφαιρεῖν ὅσα τῶν τοῦ κόσμου κρᾶσιν ὑγρὰ ὁ τοῦτο τοῦ δάκρυα. ζ διὰ τί τὸ ἀριστερὸν οὖς θᾶττον συμφύεται ἢ τὸ δεξιόν; ἢ ὅτι τὸ μὲν ἀριστερὸν ὑγρὸν καὶ μαλακὸν τὸ δὲ δεξιὸν ἀρρεν τὸ δ, θῆλυ καλοῦσι τὴν ὦτα. ἢ ὅτι τὰ ἀριστερὰ ὑγρὰ καὶ σαρκῶδη μᾶλλον συμφύεται διὰ τὰ τοιαῦτα μᾶλλον. διὸ καὶ ἐν φυτοῖς τοῖς χλωροῖς ἡ σύμφυσις καὶ τὰ νέα δὲ ἕλκη [μᾶλλον συμφύεται] ἢ τὰ τῶν πρεσβυτέρων. σημεῖον δέ, ὅτι ὑγρὰ μᾶλλον, καὶ ὅλως θηλυκώτερα τὰ ἀριστερά. η διὰ τί τοῖς μὲν αἰχμωτοῖς, ἐκκρα τὰ ὦτα διαφαίνεται· τοῖς δὲ ὀργιζομένοις, οὐ ὀφθαλμοὶ ἐκφαίνεται; ἢ ὅτι ἡ ὀφθαλμία κρυόνεται (ὅσον ἕκαστον δεῖ κρύος τὸ θερμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ· χωρίζοντος δὲ, τὸν σκοτεινὸν τοῦ σώματος τόπον. πολύπους γὰρ ἐν τοῖς ἔκφρασι τῶν ὦτων. ἐν γὰρ ἄλλος, ὁ πολὺς) ὀργιζομένοις δ' ἐπιπίπτει τὸ θερμὸν. μάλιστα δὲ γίνεται φανερὸν ἐν τοῖς θερμοῖς, διὰ τὴν χρόαν οὖσαν λευκήν. θ διὰ τί ὁ ἦχος ἐν τοῖς ὠσὶν, καὶ τὸ φωνεῖν, παύεται, ἢ ὅταν ἐμπίπτῃ πρὸς τὸν ἐλάττω ἀκούειν; ι διὰ τί ἐὰν εἰς τὸ οὖς ὕδωρ ἐγχυθῇ, ἔλαιον ἐκχυνόμενον, οὐ σωτηρίαν τοῦ ὑγροῦ ἐξελθεῖν δι' ἄλλου ὑγροῦ; πότερον διὰ τὸ ὑπόπτως γίνεσθαι τὸ ἔλαιον τοῦ ὕδατος, καὶ διὰ γλοιχρότητα αὐτοῦ ἐγκρίνεσθαι τὸ ὕδωρ ἐξιόντος τοῦ ἐλαίου, ἵνα συνεχὴς τὸ ὕδωρ· ἢ ἵνα ὀλισθηρὸν τὸ ὦτὸς ῥεῦμα, ἐξῇ θᾶττον τὸ ὕδωρ· τὸ γὰρ ἔλαιον, λεῖον ὄν, ποιεῖ ὀλισθάνειν.

ια διὰ τί ἥττον τὸ ὦτα ῥήγνυται τοῖς κολυμβῶσι, καὶ ἐὰν ἐκχυνόμενον εἰς τὰ ὦτα ἔλαιον ἔχωσι τοῦ ὕδατος ῥήγνυται τὰ ὦτα, τέρματι ποιήσῃ ἢ ἀρθῇ· τὸ δὲ ἔλαιον, ἐγχυθὲν εἰς τὰ ὦτα, τοῦ ὕδατος διόλου ἀπολισθαίνει ποιεῖ, καὶ διὰ τοῦ τὸ ἔξω τοῦ σώματος συμβαίνει τοῖς ἀλλοιωμένοις. ὀλισθαίνοντα δέ, πλεῖστον οὐ ποιεῖ εἰς τὸ ἐντὸς τῶν ὠτῶν. διὸ οὐ ῥήγνυται. ιβ διὰ τί τῶν ὠτῶν ἀκμῶν ὄντων, μάλιστα εἰ ἀφρονεῖν ἐνδεχόμενοι; ἢ ἐκχυθὲν εἰς τὸ κενὸν ἐκεῖνο μάλιστα φέρεται δοκεῖ δὲ τὸ αἰχμωτῶν αἷμα θερμὸν φέρεσθαι τὸ αἷμα. εἰς οὖν τὸ κενὸν ἐκεῖνο ἐμβάλλει πολὺ. τὸ δὲ ἄκρα τῶν ὠτῶν καὶ ἀπὸ

ἐν δὲ καὶ ὅτι λεπτότατον τὸ δέρμα τὸ ὠτεῖον· μάλιστα δὲ φαίνεται δι' ἰωτά.

ιγ διὰ τί οὐδεὶς χασμώμενος τὸ οὖς κατακλείει, ἢ ὅτι ὅταν χασμᾶται ἐμφυσᾷ καὶ ἀνίεται· δι' ὃ ἀκούει; [σημεῖον δέ] ἐὰν τις ἀκούσῃ χασμώμενος· τὸ γὰρ πνεῦμα, ὥσπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ῥεῦμα, καὶ εἰς τὰ ὦτα ἐκτείνει πνεῦμα, ἐξωθεῖται τὸν ὑμένα, καὶ κωλύει τὸν ἦχον εἰσιέναι· διὸ οὐδ' οὕτως ἔχοντα ἀκοὴ τῶν ἀκούειν· σκαλεύει, μάλιστα δὲ λάλεῖν. πορεύεται γὰρ ἡ πληγὴ γίνεται, καὶ οὐ σφόδρα ὑπόκωφον τὸ τῶν πολλῶν τὸ δὲ δέρμα καὶ τὴν μεμβράνην ἀφιστᾶσι τὸ πνεῦμα [ἄλλον.] ὥστε πάντων μάλιστα ἄτοπον ποιεῖ, καὶ παραμορφοῖ κα.

Ὅσα εἰς μυκτῆρα. λγ.

Διὰ τί ὁ πταρμὸς λυγμὸν οὐ παύει, λυγμὸς δὲ οὐ παύει; ἢ ὅτι οὐ τῶν αὐτῶν τόπων τὸ πάθος ἐστὶ· πταρμὸς μὲν ἀπὸ ἐμπνεύματος, κατέλαβε· ὁ δὲ λυγμὸς, τῶν κάτω τὸν πνεύμονα κατακλύζει, καὶ ἀπὸ τῶν πνεύμονα καὶ ὑγρὸν, κατεπείγει δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τόπον τὸ πνεύμονα, ὅθ' τοῦ ἀπὸ. φανερὸν δέ· ἅμα γὰρ ἐστὶ καὶ κοφὸν γίνεται, καὶ οὐ τόπος ἀπόσβεστον τὸ οὐ τοῦ εἰς τὸ τῶν πνεύμονος πάθη. ὅθεν δὲ σκαλεύει τὸ οὖς, βάλλει ἐγγίνεται. τὸ δὲ κάτω τὸν πταρνύμενον τόπον ἔχει τοῦ ἴσου κατεπείγει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἀπὸ κοιλίας· ἀπὸ οὖσα. ὥστε πταρνύεται μὲν διεμπνεόμενον ἀπὸ τοῦ δὲ σπασμῶν, ἀπὸ κάτω τόπον, ἐν ᾧ ὅθεν ὁ λυγμός. ἀ δὲ διεμπνεῖ πνεῦμα. διόξεις τὸ τοῦ λυγμοῦ, καὶ ἀπουσία, καὶ κρεμαστὰ ἢ λύγξ. ἐκθερμαίνει γὰρ τὸ πνεῦμα κατεγείρει. ὥστε καὶ ἐν τῷ πταρμῷ ἀπὸ κάτω πάλιν ῥεῦμα τῶν πνεύμονος, τὸ ποιεῖ, καὶ ἐκείνο ἐκπνεῖ γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἄνω τόπου. ἀδυνάτου γὰρ πταίειν μὴ ἐκπνεύσαντα. ἀ καὶ ὅρμα ῥήγνυσι τὸ ἐγκρατεῖ κρυφὴν πνεῦμα, ὁ ποιεῖ τὸν λυγμόν. β διὰ τί καὶ τις μέλλων πταίειν πρόσθεν τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ ἄνω πταίουσι; ἢ διότι τὸ ποιεῖν τὸν πταρμὸν, θερμότης τὸ ὄμμα, ἢ δὲ πρόσω, θερμαίνει ποιεῖ, ἀ διὰ τὸ πλησίον ἐστὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὸν τόπον τῷ πταίουσι, ἀφαιρεῖ τὸν ἐπόχον, ὥσπερ τὸ ἔλαιον τῶν ὑπὸ τῶν πλείστων ἐκφερομένων. γ διὰ τί δὲ πταίουσι ὠτῶν πολύ, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἢ πολλάκις; ἢ ὅτι δύο ἐστὶ μυκτῆρες,

A Adde quòd tenuissima cutis, quæ distenta est, ita breve rubor percipi in auribus præcipuè possit. 13 Cur nemo oscitans aurem inscalpere suam audeat? an quia membrana etiam, per quam audimus, inflatur, cùm oscitamus: indicium, quòd audiendi facultas tollitur, cùm oscitamus. Spiritus enim vt in os, ita etiam in aures interrumpens, membranam expellit, ac prohibet, quò minùs sonus ingrediatur. Quod cùm ita sit, si fedem audiendi, cùm oscitamus, auriscalpio tetigerimus, plurimum membranam lædemus. Ictus enim ad obiicientem, renitentémque spiritum, non ad cedentem inferetur, & membranam abiunctam solidis esse, certum est: quare dolor ita moueri, vulnúsq. excipi facilè potest.

Eorum, quæ ad nares pertinent, Sectio 33. cuius quæstiones 18.

C Vt singultus sternutamento sedari queat, ructus nequeat? An quia non partis eiusdem vtraque ista affectio est, sed ructus ventriculi, singultus verò refrigeratio, crudità́sque spiritus, atque humoris pulmoni coniunctissimi est: sedes autem ceteri rem cum pulmone communem sortita est. Quod quidem ratione constat aurium: interdum enim sordidtas accidit, simul & morbus ipse aurium in pulmonis vitium transit, & nonnullis tussis statim mouetur suas scalpentibus aures. Locum autem sternutandi rem naribus esse cum pulmone communem respiratio docet, quæ communis vtique est. Sternuimus itaque loco eo ipso calfacto. Calorem autem eius locus sentit inferior, cuius singultus est, calor verò vim obtinet & concoquendi. Quamobrem aceto etiam, retentionéq. spiritus finiti singultus leuior potest: spiritus enim retentus satis concalfacit. Vnde fit etiam inter sternutandum, vt spirandi retentio idem obducta efficiat, & conuenienter quoque expirantia superiori de loco educitur: quippe cùm fieri nequeat, vt quis sternutet, nisi expiret: impetus itaque spiritum interclusum rumpit, dispellitque, qui singultum ciere potest. 2 Cur si quis sternutaturus oculũ perfricauerit, minus sternutet? An propter eâ quòd sternutamentum à quodam excitatur calore, fricatio autem calorem ciere potest: qui calor, quoniam locus, quo sternutamus, oculis in propinquo est, alterum sternuendi calorem tollit, quemadmodũ minor ignis ab ampliori emarcescit, atque absumitur. 3 Cur bis sternuere magna ex parte solemus, non semel, aut sæpius? An quia binis naribus sumus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

per vtranque itaque narem venula partita discurrit, qua spiritus solet permanare.
4 Quam ob causam, qui Solem aspexerint, sternutare magis consueuerunt? An quia Sol calfaciens mouet, perinde atque qui nares penna sollicitant. Idem enim vtrique agunt, quippe qui per motum calfacientes oculus spiritum ex humore eliciant, cuius excursio spiritus sternucatio est. 5 Cur singultus sternutamento finitur, & retentione spiritus, & aceto? An sternutamento, quia spiritus cohibetur ipse ceter, atque circumobsistit: quemadmodũ medicina parti superiori adhibita aluus sentit, ac immutatur, spiritus retentione leuiores tolluntur singultus, eo quòd exiguus spirandi impetus, si paulisper retinuimus, vt in tussi desistit, sic etiam in singultu reprimitur, cogitur, strangulatur. Acetto deinceps sedatur, quia humor circunstans, ac prohibitens eructandi licentiam, in spiritum per vim aceti calfactorem extenuatur. Fit enim ructus, cùm ventriculi humor recalescens inflatur, atque concoquitur singultus verò, quoties spiritus vacans ab humore in loco spiritui deputato retinetur. Hinc enim dum emittitur, nec erumpere potest, distentionem inducit, quæ distentio appellata singultus est. Inde fit vt singultus vbi insaluimus oriatur. Frigus enim humore spiritui obductum coangit, spiritus circumuentus exilit, cuius commotio nonnisi singultus est. 6 Cur aquam nonnullis frigidam in faciem fundimus, cùm è naribus sanguis effluit? An ita calor intus se collig it, atque circumobsistit, qui sanguinem summam reddit liquidiorem. 7 Cur sternutamentum pro nomine habetur, non tussis, neque grauedo? An quia de capite membrorum præcipuè omnium diuino, vnde cogitatio est, sinum ducit principiũ. An quia cæteri illi affectus ratione morbi euenianti, hic secus exultet. 8 Cur oculo perfricato sternutamenta desistunt? An quia humor sic respirat: lacrymam quippe oculus post fricationem emittit: sternutamentum autem humoris copia excitatur. An quia minor calor corripi ab ampliori, consumique potest. Oculus autem perfricatus, plus caloris sibi acquirit, quàm sit, quem nasus complectitur. Hinc etiam fit, vt si nasum qui perfricet, ipsum sternutamentum desistat. 9 Cur eruptio cæterorum, vt flatus, vt ructus, sicra haud quaquam habetur, sternutamenti sacra habita est? Verum quoniam cùm tres partes principes sint nostri corporis,

caput, thorax, & aluus, flatúsque alui expiratio fit, ructus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra præcipuè est, spiritum hinc exeundum, vt sacrum veneramus, & adoramus. An quia spiritus omnis eruptio, partes, quas modò dixi, melius sese habere significat. Cùm enim minus sternuere queunt, spiritus erumpens leuat, ac mitigat. Ergo sternutamentum quoque benè caput valere, possèque concoquere, indicio est. Cùm enim capitis calor humorem, spiritúmve consincit, tunc moueri sternutamentum solium est. Quã ob eam moribundos interdum sternutatorio excitamus, tanquam si hoc affici nequeant, spes nulla salutis sit. Perinde igitur quasi bonæ indicium valetudinis partis optimæ, atque sacerrimæ, sternutamentum adorant, benéque augurantur.
10 Cur homo omnium maximè animantium sternutare solitus est? An quia foramina sui corporis obtinet latiora, per quæ spiritus interrumpere potest: his enim spiritu implètis sternuimus. Latiora autem esse indicium, quod omnium minimè animantium homo olfactu valet: foramina quippe tenuiora sentiũt exquisitius. Quòd si latiores meatus plus humoris, ac sæpius subeat, necesse est, quo inflatu sternutamentum mouere solet, talésque homo maximè animantium habet, meritò sæpissimè sternutat, præsertim qui naribus breuissimis est. Sic enim humor concalfactus celerius effluere conuersus in spiritũ potest. Cæteris verò præ longitudine narium antè refrigeratur, quàm effluat. 11 Cur sternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem vsque moueantur, damnemus: quę de meridie ad noctis medium, approbemus? An quia cùm rem aliquam exordimur, tunc sternutamentum potius obseruandum sit. Itaq. cùm rẽ agere pergimus, atque inter initia sternuisse acciderit, amonemur, rémque incœptam prosequi temperandum censemus. Dies igitur, & aurora, & de medio vsque noctis quasi initium quoddam est: itaque ominosum tantisper sternutamentum esse putamus, temperamúsque sternutare, ne pergentem quemplam ad agendum reuocemus: post meridiem verò, ádque mediũ vsq. noctis, finis veluti quidam est, tempúsq. illi contrarium, itaq. contrà tunc & existimatur, & agitur. 12 Cur senes laboriosius sternutant? Vtrum quòd his foramina, per quæ spiritus permanare solet, adducta, atq. constricta sunt. An quia senes facilè eleuare ne queant, per vim deminũt, atq. eõquassant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

13 Cur si spiritum quis retineat, singultus desistat? An quia refrigeratio est, quæ singultum inducat, quam ob rem & qui fiment, & qui algent, singultiunt. Spiritus verò retentus, partem corporis calfacit interiorem. 14 Cur homines surdi e naribus magna parte loqui consueuerunt? An quia pulmo eorum vitiatus est. Surditas enim detrimentum pulmonis est. Vnde itaque ferri expeditè nõ potest, sed quenadmodum qui spirandi laborant difficultate, spiritum vniuersum suum obimbecillitatem reddunt, sic vocem illi emittunt. Nituntur itaque naribus, etiam dum loquuntur, qua vox protrudens sese, sono per arritum rancido illo profertur. Fit enim vt verba per nares affoementur, cùm pars nasi superior, quà per palatum foramina patent, causa est: resonant enim tintinnabuli instar, ob clausitri inferioris angustiam. 15 Cur sternutamentum solum non dormientibus, sed propedixerim, semper vigilantibus fiat? An quia fieri sternutamentum non potest, nisi à calore, qui partem eam commoueat, qua effici solet, ex quo faciem Soli obiicimus, cum sternuere placet. Dormientibus autem calor intus circumobsistit. Quam ob rem imæ dormientium partes calidiores redduntur, spiritúsque abundant quæ quidem res causam habet, cur genituræ in somnis præ libidine profluat. Meritò igitur dormientes non sternutamus. Cùm enim calor secedat capitis, qui eius partis humorem natus mouere apros est, quo in aera exceruato, sternutamentum exultat, affectionem consequentem illam obuenire non posse, consentaneum est. Crepitus tamen inferiùs, rectúsque superiùs dormientes magis, quàm vigilantes, extrudimus. Quòd enim venter inflati in somnis amplius solet, accidit vt eius inflati humores loca sibi proxima adeant: eò nanque vel à spiritu per quietem excito compellũtur. Retinere enim potius, quàm emittere potest, qui sopitus est. itaque intus calorem contrahit. At qui spiritum retinet, deorsum impellar necesse est, quippe cùm imum deferri spiritum præter suam naturam sit. Vnde fit etiam vt perdifficile sit spiritum retinere. Quinetiam cur dormiamus, hæc eadem ratio est: cùm enim vigilia motus sit, qui membra sentiendi officio accommodata magis cum vigilamus exercet, constat somnum posse accedere, cùm eadem illa mẽbra quiescunt.

13 Διὰ τί ἐὰν τις ἀπνευστάζῃ, ἢ λύγξ
πάσχῃ, ἢ πόνῳ ἢ ψύχει, εὐθὺ κατεπλάγξιος γί-
νεται; (διὸ καὶ οἱ φοβούμενοι καὶ ῥιγοῦντες,
λύζουσι) κατὰ χρόνον δὲ τὸ πνεῦμα, ἐνθερμαι-
νόμενον τὸν ἐνταῦθα τόπον; ἐστὶ δὲ διὰ τί ἐὰν
φοβῇ τις μικρὸν ἢ ἀναπνεύσῃ τὸν ἀνθρωπικὸν
ἀπὸ τοῦ πνεύμονος ὄζει ἢ κατεῖδε, πλήττουσι τὸ
πνεῦμα τῶν πνευμονικῶν, διὰ τοῦ μαλακοῦ φωνὴ
φέρεται, ἀλλ' ὥσπερ τὸ πνεῦμα τῶν πνευμονικῶν,
ἢ ἀδυναμίαν ἀποδίδοσι ἀνθρώπου, οὕτως ἐκεῖνος ἡ φωνὴ, ῥαίζουσι· συνῆ καὶ
διὰ τῆς μυκτῆρος. ῥαίζομεν δὲ τὸ πρόσθεν,
ποιεῖ τὸ ὄζον. ἔχει γὰρ ἡ διὰ τῆς ῥινὸς διάλεκτος χωρίσθαι, ὅταν τὸ κάτω τοῦ μέρους
εἰς τὸν οὐρανίσκον, ἢ σωστὸν ἦχος, κάλλιον
ἠχοῦσι. ὥσπερ κώδων γὰρ ἠχεῖ, τῇ κλείδι τοῦ κάτω στενοῦ ὄντος. 14 Διὰ τί μόνοις τοῖς ἀφρῶδεσι καθεύδουσι τὸ γίνεται, καὶ οὐ
ἐπὶ τοῖς ἄπνοιν ἰσχυροῖς; ἢ ὅτι ὁ ἀφρῶδης,
γίνεται καὶ ὑπὸ θερμοῦ τινος αἰσθάνεται
τὸν τόπον τῶν ἀφ' οὗ γίνεται· διὸ καὶ
ἀπαλὸν ἀφῆς τὸ ἥλιον ὅταν βουλόμεθα πλάγιον· ὅτι καθεύδοντος ἡδύ, κατὰ
σχεδὸν τὸ θερμὸν ἐκεῖσε, διὸ καὶ γένη τὰ
κάτω θερμὰ τῇ καθεύδοντι, καὶ τὸ πνεῦμα πολὺ αὐτῶν ἐστι τὰ ἐξωτερικὰ ἐκεῖ
ἐνόντος· ἐπεὶ οὐ πτερύομεθα, ἀπολαμβάνοντος γὰρ τὸ θερμὸν τὸ ἐν τοῖς κατωτέρω, ὁ μὲν
πόρος τὸ ἐν τοῖδε ἰσχύει, (τὸ ἐξωτερικὸν,
γίνεται ὁ πόρος) καὶ τὸ συμβαῖνον τοῖς ἀνθρώποις εἰκὸς μὴ γενέσθαι. ἀπὸ τοῦδε δὲ μᾶλλον ἢ
τὸ ἀπνεῖν, καὶ ἐμβάλλοντες καθεύδοντες ἢ ἐγρηγορότες, ἐστὶ ἐκ θερμαινομένου τοῦ ἀφ' οὗ τὸν
κοιλίαν τόπον, ἐν τοῖς ὕπνοις κάλλιον ἐκπνεῖν
πνεῦμα πόρῳ· ἐν τοῖς ἐγρηγορόσι τόπον φέρεσθαι. ἐστιν δὲ καὶ σωκαταδύσεις τοῦ
τοῦ ἐν τῇ ὕπνῳ γενομένου πνεύματος καθεύδοντες γὰρ ὄζει, ἢ ὄζουσι πλείστοι τοῦ
κάτω φύσει γὰρ ἔχει τὸ πνεῦμα ἢ κάτω φορά. διὰ καὶ χαλεπὸν ἔστι κατέχειν τὸ
πνεῦμα. τὸ ἀυτὸ δὲ ἄρτιον καὶ τοῦ καθεύδοντος
ἡμῖν ἔχει. κίνησις γὰρ τῆς ἐγρηγόρσεως κίνησις,
ταύτης δὲ ἐν τοῖς αἰσθητικοῖς μέρεσι τοῦ-
μάλιστα, μάλιστα ἐν τῇ ἐγρηγόρσει ἡμῶν, ἥλιος

ἐστὶ δὲ τὸ ὑφ' ἡμῶν, κινοῦσιν ἐν τῷ ἐν ἡμῖν
μορίῳ· τῷ τῷ, ἐν τῷ ὑπνῳ ἐστὶς θεῖ. ἐστὶν,
ἀνάγκη τὸν θεῖον εἰς τὸν κοιλίαν τόπον· οὐ
δὲ τὸ ἀναπνεῖν, ἀναγκαῖον καὶ μάλιστα κοιλίᾳ
τόπῳ τὸ ἀναπνεῖν· ὁ οὖν ἐν ὕπνῳ τῷ καθεύδοντι. 15 Διὰ τί τὸ πτάρνυσθαι καὶ σύμπαντες φρίττουσι; ἢ ὅτι κινεῖ ὅταν ἡ ῥαίβοι
ἀμφοτέρου τοῦτο, τὸ πρότερον ἐκπαράγοντος ἄλλο θερμοῦ· καταδύεται δὲ,
ἄλλως ἀναρρίψαι ἐνέρχεται ψυχρότερος τὸ
πρὸ τοῦ πταρχεῖν ἐν τοῖς φανεῖ πνεῦμα δὲ
ἐκπνεῖ, ὅταν πταρίσῃ. 16 Διὰ τί τὸ λογιζόμενοι τὸ θαμὰ πνεῦσαι, ἢ ὅτι ὁ λογισμὸς
οὐχ ὅτι τὸ ἐμφαίνει ὅτι τὸ τὰ σπέρματα θερμὰ
ποιεῖν ἔζω, ἀλλ' ὅτι τὸ πνεῦμα συμβαίνει δὲ μάλιστα ὅτι ψυχρότερα τὰ
ἐν τοῖς φανεῖ πνεῦμα δὲ ἐκ τοῦ θερμοῦ
ἐκπνεῖ, τὸ ἀναπνεῖν καὶ τὸ ἐγκεφάλου,
τῷ ἀεὶ τόπῳ εἰς τὸ πνεῦμα συμπεριφέρεται, θερμοῦ τὸ πνεῦμα ἐστι, ἢ τι ἀφ'
τὸ θαμὰ ἐκτοῦ, τὸ ἀεὶ ἀνδρὶ καὶ πάντων
ἀνεῖ τὸ πνεῦμα. 17 Διὰ τί οἱ κολλήσαντες, κρεῖς ἐπιφανεῖ τὸ πρόλεγε, ἢ ὅτι
πολὺ πλείστοις, ἢ εἰ ἐξ ἀνάλυσις ἐν τοῖς
τὸ δὲ ἐπιχρῶσι, ἐξ σκληρὸν σκληρὸν
ἢ ὅτι τὸ αἷμα, θερμὸν ἢ δὲ θερμότης, τὸ ποιεῖ πυκνοῦσθαι· τὸ δὲ ὀστοῦν, ἐκ σπερμάτος· ὁ δὲ χόνδρος, ὀστοῦν· ἀλλὰ ὁ λόγος ἐν ἐλεγχεῖ ἐν τῷ μορίῳ· σημεῖον δὲ, τὸ τὸ παιδίον
ποιεῖ τὸ σῶμα.

Ὅτι ἀεὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. λθ.

Διὰ τί οἱ μικροὶ ἔχουσι τοὺς ὀδόντας,
οὐ μακρόβιοι; ἢ ὅτι τὰ μακρόβια
πλείστοις ἔχουσι; ἔστι τὰ αἴτια, τῷ θηλειῶν· ἄνδρες, γυναικῶν· φοίβαι, πορβάτων. οἱ οὖν ἀμφοῖ ἔβλεπε, ὥσπερ καὶ ἐλάφοιοι ἔχουσι ὀδόντας, εἰκόσι.

Διὰ τί οἱ ὀδόντες ἰσχυρότερα τῷ σωμάτων ὄντες, ἥττον ψυχροῦ αἰσθάνεται μᾶλλον;
eudum genere, exterorumque animalium perspici identidem licet. Qui i-
tris dentibus sunt, habere quasi pauciores iudicantur. 2 Cur dentes,
quàm amplius sentiant, quàm caro?

A Cùm verò vis ignea sit, quæ membra corporis nostri mouere possit, & hæc intus se contrahat, circumsistátque, in somnis caput reclinquès, quod sensus retinet omnes, tunc maximè sensuum sedes quiescere possint, quæ quidè res causam afferat dormiendi. 16 Quam ob causam vbi Rerum tualimus, aut minximus, membra nostra inhorrescere solent? An quia vtraque ere illa venæ aeris inanes redduntur, quem calidum antè continebant. Inanes aer extrinsecus alius subit illo frigidior, qui antè io venis fuerat, quàm sternutaremus, aut mingeremus. Quòd cùm talis subeat aer, meritò facit vt membra inhorrescant.

17 Cur singultus sternutamenta desistere potest? An propterea quòd singultus non quemadmodum ructus à ventre, qui cibi conceptaculum est, sed à pulmone proficiscuntur. Quod maximè refrigeratione, aut rigore, aut dolore, aut mediatione superiore accidere solet. Quod enim membrum id calidum sua natura est, quoties refrigeratum fit, totum admittere spiritum non potest, sed bullas quodammodo excitat: quamobrè retentio etiam spiritu, singultus finitur. Sic.n. pars ista recalescere incipit, & acèto quoque hausto desistit, quoniam vis aceti calfactoria est. Cùm itaque calidum quodque concalfactum reddatur, sedésque cerebri foraminibus peruia pulmoni respondeat, efficitur vt retentio spiritus, quæ sternutationi antecessit, repressáque desuper illatus, affectionem istam pulmonis membri calidi abigere valeat. 18 Cur homines capillo crispo, & torili, magna ex parte reumiores sint? An si crispitudo sita in crassitudine est, & crassitudo non sine duritia constat, & durus sanguis calidior est, & calor materiam excrescere inutilem minus patitur, & os ex vacante materia consistit, & cartilago non nisi os est, idetiò diminutio nasi cõtequatur. Indicium ætas adhibet puerilis: sunt enim pueri omnes naso reumato.

Eorum, quæ ad os, & ad ea, quæ in eo sunt pertinent, Sectio 34. cuius quæstiones 12.

CVr homines, qui rari dentibus sunt, vitam longè agere neque nt An quia longè animantia viuunt, quæ dentium ordine prædita sunt numerosiore, vt mares, quàm fœminæ, longius: viri nanque diutius, quàm mulieres: atque in pe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

An quia mestibus nituntur Infixi tenuibus, quorum exiguus calor celeriter à frigore vincitur, mouétque dolorem. 3 Cur dentes frigidum ampliùs, quàm calidum sentiant? caro è contrario? Verum propterea, quòd medioceri, temperatóque habitu est, dentes verò perfrigidi sunt, itaque rem frigidam sentire plenius possunt. An quòniam meatibus continentur tenuibus, quibus calor inditus exiguus est: itaque re aduersa potiùs patiuntur: caro, quia calida est, vt nihil affici à frigido potest, ita calidum compendio sentit. Ignis enim quasi igni adiicitur. 4 Cur lingua rerum index plurium esse potest? Nam & febris ardentiores, & grandinum, si quæ infunt, & pecoris versicoloris varia est. An quia humoris capiens est, & super palmone posita, vnde febrium principium ducitur. Versicolorum autem ratio referri ad humorum varietatem debet. Inficitur tamen id primùm, per quod humor primùm manat, colatúrq. cuius generis lingua est. Grandines verò lingua propterea contrahit, quòd inanis, spongiosáque est: quippe cùm grando velut panis inconcoctus, crudúsque, parte interiore corporis nasci soleat. 5 Cur lingua amara, salsa, & acida fieri potest, dulcis non potest? An quòd naturæ corruptiones illæc sunt. Constantiam verò ipsam, naturámque sentire nequaquam fieri potest.

6 Cur totidem coloribus lingua euariat, quot cutis? Vtrùm quòd ea quoque in membrorum numero exteriorum recipitur, quanquam in ore abdita est. Verùm quia prætenui cute integitur, vel minima in ea varietas deprehendi potest. An quòd aquæ ratio est, quæ facit vt colores mutentur: lingua autem affici ex poione maximè potest. 7 Cur halitum ex ore tum calidum, tum frigidum reddere possumus? quippe qui frigidum efflemus, calidum verò exhalemus: indicium, quòd manus ori admota exhalanti calfieri potest. An vtroque modo aer commotus calidus est. Sed quoniam qui efflat, non vniuersum aera mouet, sed ore angustiori extringit: paucum expirat, quod multum externi aeris excitat. Itaque calor ore profectus, passus in eo suam ob exiguitatem delitescit: at qui exhalat, vniuersum, ob eámque rem calidiorem expirat. Est enim efflatio, spiritus strictim protrusus: exhalatio verò spiritus vniuersim profusus. 8 Cur si vehementer, vniuersimque expiraremus, iterum expirare nequeamus: quod idem in respirãdo etiã accidit:

A ἢ ὅτι διὰ τὴν πόρρω πορευόμενον φύσιν· ἐν ὀλίγῳ δὲ τὸ θερμὸν, ταχὺ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ κρατούμενον, φθείρει τὴν ἀλγηδόνα; 3 Διὰ τί τοῦ ψυχροῦ μᾶλλον αἰσθάνονται οἱ ὀδόντες, ἢ τοῦ θερμοῦ· ἢ διὰ σαρκὸς, τοιούτου; σάρκες ὄντες ἢ μὴ σαρκὸς, τοῦ μέσου, καὶ εὐκρατοῦς· εἰ δὲ ὀδόντες, ψυχροί· ὅτι τὰ ἐναντίου μᾶλλον αἰσθάνεται; ἢ διότι κατὰ πόρον ἐστὶν· ἐν ὀλίγῳ τὸ θερμὸν· ὅτι ταχὺ πάσχουσι ὑπὸ τοῦ ἐναντίου; ἢ διὰ σαρκὸς, θερμὸν· ὅτι οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ· τοῦ δὲ θερμοῦ ταχὺ αἰσθάνεται. ὥσπερ γὰρ πῦρ ὑπὸ πυρὸς γίνεται. ἢ διὰ τί ἡ γλῶττα συμμικτοῖς πολλοῖς· καὶ γὰρ ἐν τῷ στόματι, ἐν τοῖς ἐξέρχεται ἐνοικίμασι· καὶ εἰ χείλεσι ἐνοῦσι καὶ ἐν τῷ πυελίῳ σφόβιον πυελίου ἢ ὅτι ὑ- χρόποτε διαφέρει, καὶ ὅτι ἐν τῷ [πνεύμονι]

C θάλαττα, οὗ ἡ ἀρχὴ ὅτι ἐν τῷ πυρετῷ. πολλάκις δὲ πάσχει, διὰ τὸν πολύχρωτα τὸν ἀνθρωπον· βάλλεται δὲ [τοῦ] σφόβιον, ἢ ἐν τῷ πνεύμονι ἢ ἐν τῷ γλώττῃ· ἢ δὲ γλῶττα, πεπόνθασι. ἢ τὸ χεῖλος, διὰ τὸ σαρκῶδες ἐστὶ, συλλέγεται γὰρ ἡ χολὴ εἰς τὸν ἀνθρωπον τὸν ὀστῶν. 1 Διὰ τί ἡ γλῶττα γλυκεῖα ἐν τῷ γίνεται, πικρὰ δὲ καὶ ἁλμυρὰ καὶ ἡ-

D δεῖα; ἢ ὅτι διαφθείρεται ἐστὶ, τοῦ δὲ φύσει ἐκ αἰσθάνεται; ἢ διὰ τί ὅσοις αὐ χρῶμα τὸ δέρμα, ποικίλοις ἔχει καὶ ἡ γλῶττα πάντων ἐστὶ ἐν μέρει ἐστὶ ἀσαρκὸς, ἀλλ' ὥστε ἀπείληπται; διὰ δὲ τὸ λεπτὸν ἐστὶ τοῦτο τὸ δέρμα, καὶ ἡ μικρὰ ποικιλία ἐμφαίνει. ἢ ὅτι τὸ ὕδωρ ἐστὶ ὁ ποιεῖ μεταβάλλει τὰς χρόας; ἡ δὲ γλῶττα μάλιστα πάσχει ὑπὸ τῶν πομάτων. 7 Διὰ τί ἐν τῷ

E στόματι καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν πνεόμενον ἀφίεμεν; καὶ γὰρ ψυχρὸν ἀάζομεν δὲ, θερμὸν καπνίζομεν δὲ ὅτι θερμαίνει ἐκ πλείονος ἀφιστάμενόν τι τοῦ χείλους τῶν στόματος. ἢ ἀμφοτέρως ὁ ἀὴρ κινούμενος ψυχρός· ἢ φυσῶν, κινεῖ τὸν ἀέρα ἐκ ἀγκίστου, ἀλλὰ διὰ στενῆς τοῦ στόματος ὀλίγον καὶ ἐκπνεῖ, πολὺ κινεῖ τὸ ἔξωθεν· ὥστε τὸ θερμὸν ἐν τῷ ἐν τῷ στόματι, ἀφίεται

F τῷ δὲ ἐκπνέοντι. ἢ ἡ ἄαζις, ἀόριστον ἐκπνεῖ διὰ θερμόν. ἐπεὶ γὰρ συνεστάλη, τὸ διαφεύγον τῷ συστρόφῳ· ἢ δὲ ἄκπνοιν, ἀόριστον ἐκπνεῖ ὅστε. 8 Διὰ τί ἐὰν σφόδρα καὶ ἀόριστον ἐκπνεύσωμεν, ἀδύνατον πάλιν ἐκπνεῦσαι δὲ ἐκεῖ καὶ ὅτι τοῦ κλάσεως ὁμοίως δὲ ἐκεῖ καὶ ὅτι τοῦ κλάσεως.

ἀδύνατον γὰρ δὶς ἐφεξῆς πνεῦν ἐστί. ἢ ὅτι τὸ μὲν, διάστασις τις ἐστὶ· τὸ δὲ, συναγωγὴ τόπου· ἃ ἀρχὴ πάσι δὲ ὅλα τὰ ἐναντία γίνεται φανερὸν ὅτι ἐν ἐνδεχεται ἀκίνητα ἐν γένεσι, καὶ ἀδύνατον δὶς ἐφεξῆς. 9 Διὰ τί τὸν τόπον τόπον λέγομεν ἢ τὸ σῶμα καὶ τὸ ποτὸν διεξέρχεται, καὶ ἐξ ἀναπνεῖ, καὶ μᾶλλον φωνὴν κινοῦμεν, ἀναγόμενοι· οὐδὲν δὲ ἀέρος. οὐ γὰρ μόνον ἐὰν ἐπιφέρῃ εἰς τὸν τόπον τῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐξωθεν, ἐὰν μᾶλλον πορεύωμεν. πολὺ δὲ πολλαχοῦ ἐστι, καὶ ἐν τῷ ὀστῶν ἀναγόμενοι, καὶ καὶ ἐν ἀναπνεῖ. ὅτι ἐὰν ἐμπίπτῃ μᾶλλον φωνὴ, καὶ ἀναπνεῦ συμφέρει· ὥστε καὶ ἐν τῷ πόρρωθεν ἐστὶ τὸ πόρρωθεν. 1 Διὰ τί ὅσοι τὴν δὶς χαίτας πρὸς τὸ ἔχουσι δὶ ὅλου, μακροβιώτατοι; ἢ ὅτι τὰ κῶλα θερμὰ, βραχυβίοι καὶ ἀδύνατοι σημεῖον ἐν τοῖς ἐν ἀδυνάτοις, τὰ ἄκρα· τοῖς δὲ βραχυβίοις τὰ ἐνυπάρχοντα θερμότατα. 11 Διὰ τί ἐν τοῖς μακρὸν κοιλίαν, ἐλάττων ἐστὶν ἡ τῶν πόδων, συμπεπτωκὸς ἐκ κοιλίας· ἐκατέρων δὲ, κλινοῦσι πόδας δὲ ὅλῃ τοιούτοις συμβαίνει. ἢ ὅτι τὸν ἐν τῷ ἀναπνεῦν, συμπεπτωκὸς ἐστὶ τῷ πλευρῷ κάτω, καθὸ ἐν ἡ φύσις, πάντος κάτω φαίνεται; 12 Διὰ τί ἀναπνεῦν, ἢ καθὸ ἐν τὸ ὑγρὸν εἰς πόδια διαλύεται, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ κάτω, τὸ τῆς φύσεως ἐκεῖ θερμὸν, ὅταν τὸ πολὺ τῷ πνεύματος κάτω πνέῃ, ἀλγηδόνα ἐμποιεῖ, τοῖς δὲ πόρρω καὶ ὑγρὸν· διὸ ἐξαπολλῦν τὸ κάτω μὴ τῷ πνεύματος. ὅταν δὲ ἐξέλθῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ κάτω, συμπεπτωκὸν τὸν πόρρω καὶ κατεψυχρόμενον, ἀλγηδόνας γίνεται. ἐπειδὴ ἐκεῖ τὸ πνεῦμα πάλιν εἶναι ἀναζωπυροῦν τῷ σώματος τοῦ πόρρω καὶ βουδιόντος, πάλιν γίνεται τὸ κάτω, καὶ πάλιν θερμαίνει ἐκ πλείονος, καὶ διὰ πάλιν τῶν πόρρω τῶν, καθὸ ἐν καὶ ἐκ πρὸς μόνον, καὶ τὸ κατεψύχθαι τὸ ἀεὶ τὸν ὀφθαλμὸν ὀμμα, καὶ ἐξαπολλῦσθαι. καὶ βαδίζοντες ἐκεῖ πορεύόμεθα τῷ βαδίσει τὸν νοῦν, κυβερνῶμεν δὲ τὰς ἀναπνοὰς [ἀνωτῶ .....]

A bis enim ex ordine id facere nequimus. An quoniam alterum dilatatio, alterum contractio loci est: idcirco quadatenus, non vtque quaque possunt. Constat igitur ambo vicissim fieri necessum: bis verò ex ordine posse neutrum. 9 Quam ob causam cùm alius locus sit, quà cibus, potúque transeunt, alius quà spiramus, vbi grãdiorem buccellam deuorauimus, strangulemur? An nihil absurdum id est: non modò enim si alicuius interuentu locus

B spirandi stipatus sit, verùm etsi adductus sit extrinsecus, æquè, imò magis, abstrangulamur. Isthæc verò proxima inter sese posita sunt, quo cibum excipimus, & quo spiramus: quare vbi iusto amplius frustum incidit, locum spirandi proximum adducit, instringíque, vt via spiritui omnis denegetur. 10 Cur homines, qui virgulam suæ palmæ ductam per totam latitudinem habent, vitæ longissimæ esse possunt? An quia breuis ætatis, imbecillíque

C sunt, quæ artuum beneficio carent. Imbecillitatis indicium ætas prima, atque tenerrima affert: vitæ autem breuis testimonium dat genus omne aquatile: quæ cùm ita fini coarctata, compactáque omnia contra sese habere liquidò est: quo in genere illa etiam sunt, quæ cùm ex natura artubus maximè careant: articulari tamen contigerit: palmæ autem partem

D interiorem penitus carere articulo certum est. 11 Quam ob causam dum longè spiramus, venter trahentibus adducitur, reddentibus diducitur, atque repletur? Veri enim simile dixeris esse, vt contrà veniat. An quia cùm respiramus, venter adductis costis in imum comprimitur: idcirco distendi in ampliorem molem follium instar apparet. 12 Quam ob causam spirare necesse habeamus? An quemadmodum humor dissolui in spiritum

E potest, sic spiritus transire potest in ignem. Calor itaque naturalis vbi bonam spiritus partem in ignem concretit, dolorem admouet, atque etiam meatus diducit, & ampliat. Quam ob rem ignem cum spiritu expellere coginur: quibus extrinsecus meatus contrahuntur: atque refrigerantur: itaque dolor iterum tentat. Rursum igitur aerem trahimus, atque vbi posthac

F spirandi meatus patefecimus, vocémque reddidimus, ignis iterum oritur, atque iterum præ dolore spiritum reddimus, idque vicissim ordine perpetuo agimus: sicuti etiam palpebras agitare solemus, vt corpus oculorum refrigeretur, afficamus, ingressui nostro attendimus, scilicet ex ordine, quem vis nostra intelligẽdi peremnodè astrinxit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hunc ergo in modum spirandi quoque usum exequimur tingenio quippe trahendi aeris reddimus, atque illico cursum attrahimus.

Eorum, quæ ad tactum pertinent, Sectio 35. cuius quæstiones 10.

CVr inhorrescere magis solemus, cùm alius modo quodam nos tãgit, quàm cùm nos ipsi tangimus? An quia tangendi sedes tem plenius externam, quàm tuam sentit: quod enim natiouio, atque insitum est, id sensum eff. git. Quinetiã quod clanculo atque subitò fit, terribilius certè occurrit. Metus autem, refrigeratio quædam estias verò tactus extraneus præ suo vtrunque id habet. Denique affici enumquodque ab alio vel tantundem, vel magis aptum natura est: quod etiam in titillando constat accidere. 2 Cur in alis & pedũ vestigiis titillamur? An propter cutis tenuitatem. An quia tactus earum partium insolens est, vt etiam autiv. 3 Cur non eisdem in rebus inhorrescere omnes soleamus? An quemadmodum nec in eisdẽ omnes delectamur, nec in eisdem angimur omnes: ita nec in eisdem omnes horrescimus. Quædam enim refrigeratio æqua omnibus ratione inuehitur. Sed alij tamen, cùm vestis rumpitur, inhorrescunt: alij, cùm serra vel acuitur, vel trahitur: alij, cùm pumex secatur: alij, cum lapillus mola perstrangitur. 4 Quam ob causam cùm æstas calida, hyems frigidissima sit, corpora tactu frigidiora per æstatem sint, quàm per hyemem? Verum quoniam à sudore refrigerari corpora possunt, qui, vt fieri per æstatem solet, sic ab hyeme alienus est. An quia in contrarium temporium frigor, tum calor circumobsistit, intúisque per æstatem calor refugit: itaque sudorem potest exprimere: per hyemem verò vis frigoris arcet, & corpus perinde, quasi terra euaporat. 5 Quanam causa pilos inhorrescere faciat? An meritò cute contracta exurgant, quæ contrahitur à plerisque aliis affectionibus potest.

6 Cur nemo seipsum videat titillare? An ne ab alio quidem titillemur, si eam præsentit, vel potius si ipsum videat titillantem: ergo minimè titillari quis possit, si quæ tactio afferatur, non lat at. Risus verò, lapsus quidam, & fraudatio est, qua cùm in sede præcordiorum quis verberatur, ridet. Haud locus quilibet est, quo ridemus: et landestinum autem omne: fraudulentum est. Qua de causa fit, vt illa eadem res & moueat risum, & non moueat. 7 Cur labris maximè intitillamur?

Ὅτι οὐκ ἀεὶ τὸ ἁφὲν τοῦ ἁφοῦ. λα.

Διὰ τί μᾶλλον φρίττουσιν ἕτερον ἕτερον ἁπτόμενοι, ἢ αὐτοὶ ἁπτόμενοι ὅτι οἰόμεθα πλείστου ἡ ἁφὴ τοῦ ἁπτομένου, ἢ τοῦ ἁπτομένου; τὸ γὰρ συμφυὲς, φύσει ὑπάρχον ἕκαστον ἀγνοεῖται μᾶλλον· ἔτι τὸ λάθρα ἐξαπιναίως γινόμενον τὴν ἀφὴν τῶν κατατοξεύει· ἡ δὲ ψυχρότης ἀφή, ποιεῖ τοῦ θερμαίνειν ἄμφω ταῦτα ἔχει. ὅλως δὲ πᾶσιν ἕκαστον πέφυκε, ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἢ οὐδ' αὐτῶν ἅψ, ἢ ὅτι τὸ γαργαλίζειν συμβαίνει ἐπὶ τοῦ γαργαλίζοντος καὶ τοῦ γαργαλίζοντος ἅπτεσθαι διὰ τοῦ λεπτοῦ τοῦ δέρματος; καὶ ὅτι οὐ πανταχοῦ ἡ ἁφὴ, ἢ ἀπτόμενον; τὸ δὲ τῶν ὀνύχων. 3 διὰ τί τὰς τρίχας οὐ δοκοῦσι πάντες ἀλγεῖν ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ σώματι ἀλγοῦμεν ὅλοι τῶν τριχῶν; ἢ ὅτι τὸ λυπούμεθα οὐ πᾶσι τοῖς αὐτοῖς; ἐμοὶ δὲ οὐ φρίττομεν πάντες αὐτοῖς. ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ κατάψυξις πᾶσι μὲν, τὸ ἱμάτιον διαῤῥαγὲν, φρίττουσι δὲ, πρίονος ἀκονουμένου ἢ ἑλκομένου· οἱ δὲ, κισσήρεως τριβομένης· οἱ δὲ, ὅταν λίθον θλίβωσι τῶν δὲ χρωμένων ψυχροῖς, τὰ σώματα θερμαίνεται ψυχόμενα· ὅτι τὸ θέρος, ἢ τὸ χειμῶνος; πότερον ὅτι ὁ ἱδρὼς καὶ ὁ ἱδρὼς τὰ σώματα τοῦτο σῴζει ἐν μὲν τῷ θέρει ἐν τῷ χειμῶνι ἐν δὲ τῷ χειμῶνι, εὐ. ὅ ἐν τῷ θέρει ἀποβάλλεται ἐκείνου ψυχροῖ καὶ τὸ θερμὸν, τῷ ὑγρῷ καὶ ἐν φύσει ἐν τῷ θέρει· διὸ καὶ, ἐν ἐν τῷ χειμῶνι, ὅποταν τὸ ὑγρὸν καὶ ἀπμίζει τὸ σῶμα ἀπὸ ἡ γῆ. 4 διὰ τί φρίττουσιν οἱ πάσχοντες τὸ ῥῖγος τὸ ῥῖγος ἀποκοπτόντων τὸ ῥῖγος ἀπόκοπτον ἐξαίφνης τὸ ἀπόκοπτον δὲ καὶ ὑπὸ ῥίγους καὶ ὑπὸ ῥίγους πολλοῖς. 5 διὰ τί αὐτὸς αὐτὸν οὐδεὶς γαργαλίζει, ἢ ἐὰν ἴδῃ καὶ ὑπὸ ῥίγους, καὶ ὅταν ἀφῇ· μᾶλλον δὲ, εἰ μὴ ἰδὼν, οὐδ' ἀκούσας γαργαλιζόμενος, ὅτου μὲν λανθάνει τὸν πάσχοντα. ἡ γέλως, παρακοπή τις ἐστὶ, ἀπάτη· εἰ δὲ ἡ τυπτόμενος εἰς τὰς φρένας, γελᾷ· τὸ γὰρ τυχὸν πάσχει δεῖ δὲ γελᾶν. τὸ δὲ λανθάνειν, ἀπατᾶν· διὰ τοῦτο καὶ γέλοιον ὁ γέλως, καὶ εὐγένεια ὑπὸ αὐτοῦ. 6 διὰ τί ποτε τὰ χείλη μάλιστα γαρ

ἐ δόξη δεῖ τὸ γαργαλιζόμενον μὴ φοβούμενον αἰσθητικοῦ ὄντος; ἢ ὅτι τὰ χείλη οἷον τὸν τόπον [πάντων μάλιστα. διὰ τοῦτο ἡ γαργαλίζουσα τὰ χείλη ἀεὶ οἷον τοῦ κεφαλικοῦ τόπου,] ἐ ὄντων ὅλων τῶν μορίων τῶν ἀεὶ ὄντα. 8 διὰ τί ἐνίοτε τὸν οἷον τοῦ ὀμμάτος τόπον κινοῦσι γελῶντες· ἐὰν δὲ τινα δόξῃ, οὐδὲν διὰ τὴν [πτῆσιν τοῦ μέρους κινοῦσιν τοῦ πάντων τῶν τόπον τῶν φαύλων· οὐ κατατρυχομένων, ἢ τοῦ κατὰ πολλοῦ, ὑγιαίνοντος, ἢ εἰς πόδας ἐν τῷ ὑγρῷ διαλύεται· ἀναῤῥεῖ ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τὴν πρόχειρον πίστιν φλέβας, κατατείνονται, ἢ οὐ [ποῦ] ἀνδρὶ θερμασίᾳ τῶν ὅτι. τοῦ δὲ, ὅταν πλέον τὸ πνεῦμα ἐγγένηται, ἀδρόον ἔχει ἀφίεμεν. ὅταν τοῦ ἐν [τῷ] πνεύματι τῷ αἵματι διαθερμαίνεται καὶ κινεῖται, διαλύομεν εἰς πνεῦμα πλείονος δὲ ῥεόμενον ἐξιόντος. 9 διὰ τί μὴ τὰ ὀστᾶ φρίττομεν πολλάκις ὄντα ψυχρὰ καὶ πιπρυόμενα ὑπὸ ῥιγόνος, καὶ κεῖ μᾶλλον τῶν φοινικοῦ θερμοῦ ἀναχεῖται; 10 διὰ τί τὰ πεπλεγμένα ἐν δόξῃ τῶν δακτύλων, δύο φαίνεται, ἢ δίδυμα ἔχει αἰσθητικὰ ἀντιμέθα; τῶν γὰρ ἀεὶ τῶν δακτύλων, κρῖ φύσει ἔχοντες τὴν χεῖρα, ἀμφοτέρως εἰ δακτύλων ἐστί.

Ὅτι οὐκ ἀεὶ φοῦσιν. λζ.

Διὰ τί τὰ φοῦσιν τοῦ πλείστου πυκνότητος, πότερον ὅτι πλεῖστα πόδα πυκνὰ ἔστι μάλιστα γινόμενα; β διὰ τί τὸ φοῦσιν ἰδίοις μάλιστα, ἀπαρέκτατον ἐνιὰ δὲ ἐν ἔχοντα ὑφ, ἔστι δύο γὰρ καὶ ἀρετὰ· ἢ ἡ κεφαλὴ, πυκνότητι ὑγρότητα γὰρ ἀκάλλεν ἔχει πλείστου. δικαίοις δὲ οἱ φλέβες πλείστοσι ἐστὶ τοῦ, καὶ οἱ κατὰ πίρρα γινόμενα ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐγκέφαλος ὑγρὸς, καὶ οἱ πόροι πολλοί. σημεῖον δὲ οἱ πόροι, ὅτι πολλὰ ὑγρὰ ἐξιόντος ἔχει. ἐκ ἀεὶ ἐν τῷ κάτω ἐξέρχεται, ἀλλ' ἐν τοῖς κεφαλαῖς γίνεται. διὸ ἐξίεσι, καὶ φοῦσιν μάλιστα τὸ μέτωπον ὑπόκειται γὰρ τὸ φοῦσιν. τὸ δὲ ὑγρὸν, κάτω ῥεῖ, ἀλλ' ἐν ἄνω. 7 διὰ τί ἐν τοῦ φοῦσιν μάλιστα εἰ ἔνδοθεν; ἢ διὸν μικρὸν ὁ τόπος, ἢ ὑγρότατα ἔχει σημεῖον δὲ, ἢ τὸ ῥῖγος ἔκστασις, καὶ ἡ τοῦ αἰσθάνεσθαι δύναμις

A An quia membrum, quod titillari possit, non longe à sede potissimum sentiendi abesse debet: labia autem eo maximè in loco posita sunt: sed omnium maximè locorum capitis propterea titillantur, quòd carne ex toto constituquare mobilissima esse possunt. 8 Cur si quis locum nostrarũ alarum moueat, in risum continuò labamur, si quam aliam moueat partem, nullã possit tidendi causam afferre? Et quænam ratio est, cur naribus penna tentatis sternutamentũ moueatur? An quia loca quædam venularum habemus, quibus vel refrigeratis vel contrà affectis, venulæ ipsæ aut humectantur, aut in spiritum ex humore dissoluuntur, quemadmodum si venas ceruicis dormienti quis premat. Lætitia itaque gestiens, concalfactio quædam est: spiritum autem, cùm redundarit, foras mittimus vniuersum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem est: cùm enim penna B movemus, atque tepefacimus nares, humor in spiritum soluitur, quem mox redundantem expellimus. 9 Cur sæpenumero vsu euenit, vt ingesto cibo inhorreseamus? An quòd cibus frigidiusculus admissus, vincit principio magis naturalem calorem, quàm vincitur. 10 Quam ob causam quod digitis vice mutata implicatis circumagitur, duo esse videatur? An quia duplici sentiendi parte attingimus. D Nunquam enim fieri potest, vt lateribus digitorum exterioribus vtrique idẽ complectamur, & agitemus, dum manus ordinem suum obtinet naturalem.

Eorum quæ ad faciem pertinent, Sectio 36. cuius quæstiones 3.

CVr faciem effigiare consueuerunt: Vtrum quòd qualẽnam simus, ea ipsa corporis parte intelligi possit? An quòd ea præcipuè qui simus, agnosci potest. 2 Cur facie maximè sudare solemus, quæ carnis omnino expers, atque gracilis est? An quòd ea propensiora sunt ad sudorem, quæ humida, laxáque sunt. Caput autem tale est, quippe quod humorem suum plurimum habeat, quem venæ tendenter inde declarant, & destillationes, quæ è capite venire solent. Cerebrum item humidum est, & feramina capitis permulta. Capilli profectò foraminũ multitudinem foras vsque productam latissimè indicant. Sudor igitur non ex parte inferiore, sed ex capite oritur: quam ob rem frons prima, & maximè sudat. Prima e-

nim subiecta vertici est. Humor autem deorsum, non sursum, fluit.

1 Cur in facie maximè tubercula oriti solent, quos varos vocamus? An quia locus ille vere[illegible] indicium. nihilque eruptio & sentiẽdi potẽtia faciem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuberculorum autem genus id, veluti pustulà, minutúsque abcessus cutisdam in corporis humoris est.

Eorum, quæ ad totum corpus pertinent, Sectio 38. cum quæstionibus 10.

QVam ob causam cum corpus assiduè fluat, defluxúque ab excrementis pruriscatur, lenari non potest, nisi exudet? An quia non satis secerni fic potest, diutiùs tamen secernitur. Cum enim ex humore mutatur in aera, plus certè oritur ex minori. Plus nanque quod secernitur est: quare tempore ampliori secerni necesse est. 2 Sed cur ita fiat? An quia foraminibus longè angustioribus efficitur. Pars enim humoris lenta glutinoúsque, vt excerni permista cum liquida potest, ita cum spiritu nequit: quæ quidem res maximè infestat. Quapropter vomitus magis quàm sudores leuare queunt: quoniam ij partem illam lentam secum educunt, vt qui crassiores, corpulentioréque sint. An etiam quòd locus, qui partem humoris lentam, glutinoúsque continet, semotus à carne est: ventri autem in propinquo manet. Aut enim in eo, aut in vicino lentum illud contrahitur: vnde fit, vt aliter educi vix possit. 3 Quam ob causam frictiones carnem angeant? An quia vim præcipuam obtinent augendi ea, quæ nostro in corpore calida habemus: molem quidem adipiscitur ampliorem, quod assiduè ipsum in motu est, fortúsque efficitur, & in spiritum humores extenuat intestinos, quæ certè fieri in perfricando videmus. Quare vbi vsus defuit perficendi, corpus decrescit, atque minuitur. An ita fieri possit, vt vel per alimentum auctior caro reddatur, concalfiendi scilicet beneficio. Calidum enim omne, humoris detrahens est: alimentum autem quod in carnem digeritur, humidum est. Plus quoque alimenti caro ex laxitate sibi admittit, quippe quæ laxior copiosius capere instar spongiæ, possit. Frictio autem almirum carnem elaxat, & spiritibus reddit opportuniorem, & prohibet quò minus inutiles coitiones in corpore contrahantur: quæ si absint, tabes nolla consequitur. Vitiosum enim illud ieiunium corporis, & tabes nasci ex materia solet, quæ inutilis congesta est. Quòd si caro spiratior, laxior, atque æquabilior fit, sholem capiat ampliorem continentaneum est. Nam & alimenti capacior, & excrementorum secernentior redditur. 4 Itque corpus cui secundum concilliamus valetudinem, non densum sed rarum reddendum est. Nam vt verbi locúsque quicunq; salubris est, qui placide aspiratur: quapropter & id quod salubre est

salubre est: ita etiã corpus, quod spiratius est, sanitati opportunius cõstat. Aut enim nullum secrementum existet, aut, quod existetis, quàm primùm excernatur, danda opera est, corpúsque est semper ita regendum, vt simul atque excrementũ admisit, habeat qua parte illud excernat, sitque motui deditum, non quiẽti. Quod enim manet, putrescit modo aquæ immotæ, putrescens verò morbum committit: quod excernitur, antè quàm vitietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denso nunquam contingit, (sit enim propè vt inuisibilia foramina claudantur) sic rarò, solutóque, accedat necesse est. Quamobrẽ in sole, nudo corpore, minimè ambulandã est: spissatur etenim caro, & concalescit, corpúsq; parte interiore humidius redditur: quãtum enim humoris residet, aboletur: quantum intestinum est, manet intactum. Qua ratione carnes assæ lixis humidiores sunt. Nec pectore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti conditæ adimet, quę nulla egeat demptione, sed inferna potius eam desiderant. Inde igitur vt è remoto non nisi eum labore sudor educitur, hinc facilè ob loci opportunitatẽ digeri potest. 5 Quam ob causam vbi perfricuimus, eodem à calore vehemẽtius vrimur, atque dolemus? Verum quòd caro sua densitate calorem interrumpẽrem coerceat: quare plumbum calidius, quàm lana est. An quia caloris transitio per vim agitur, quoniam corpus strictum à frigore conflat. 6 Cur siccæ frictiones carnis soliditatem molliantur? An quia caro perfrictione recalescit, humor consumitur. Adde quòd caro perfricata densatur. Quæ autem frictionem, atritúmque pleniorem experiuntur, omnia maiorem in modum densari, reddíque solida consueuerunt: quod multis in rebus planè intelligi potest. Nam & farina, & terra, & reliqua generis eiusdem si aqua infusa trahat, humida citò bibunt, & fluida: sed si plenius aterat, longiorémque tractationem adhibeas, spissescunt, solidescunt, lentescúntque celeriter. 7 Cur amplius frictio, quàm cursus, corpus implere potest? An quia cursus, carnem refrigerat, nec alimenti reddit capaciorem, sed pars in imum cõuertitur, pars à naturali calore penitus extenuata, transit in spiritum: at manus carnem permulcet, laxat, capacem alimonia facit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et verò exterior ista intentio premendo, stipandóque refringit interiorem impetum obstiténque arctius continet, & carnem attollit.

Eorum quæ ad colorem pertinent, Sectio 38. cuius quæstiones 10.

CVr oleum & cera Solis calore candefiunt, caro nigrescit? An illa Sol propterea candefacere possit, quòd humorem nimium eximit: nigricat enim per naturam, quod præhumidum est, propter humoris terreni mistionem. Carnem verò, quod nullam inde humoris copiam detrahit, adurit, atióque afficit colore.

2 Quam ob causam piscatores, & purpurarij, & omnino qui rem exercent marinâ, rufo sunt omnes colore? Vtrum quòd mare sua fuligine calidum, & squallidum est: tale autem quodque pilos conficere rufos potest, vt lixiuia, vt auripigmétum. An parte exteriore calidiores, interiore frigidiores reddátur, eo quod summa corporis vicissim modo madefiunt, modo à Sole resiccantur, idq. perpetuò agitur. Itaq. pili afficcati extenuantur, & rutilantur: & omnes quidé incolæ plagæ Septentrionalis rufo sunt pilo, & tenui. 3 Qua de causa cursus, quem induti agimus, & olei sub vestem perunctio pallidulos reddat? An propterea quòd vt spiratio commoda gratum affert colorem, sic obseptio, & strangulatio contrà afficiat, necesse est. Quòd itaque humor passus per summa corporis cùm incaluerit, refrigerari non quit, pallorem facilè trahit. Quod idem virtusque sudor, & oleum sub amictum commutit: calor enim introcluditur, atque arcetur. Curtios verò quem nudo corpore agimus, colorem præstat amœniorem, scilicet ratione contraria. Delibamenta quippe excrementitia, quæ subsistunt, cèt refrigerat, corpúsque ita diffluit, euaporatúque commodius. Adhæc oleum cum tenue, tique humidum sit, subiet perunctum, meatúsque corporis interseptens, neque humorem, ac spiritum è corpore profluere sinit, neque spiritum exteriorem admitti patitur. Quapropter materia vacans in corpore humida, putrescens pallorem induce re potest. 4 Qua de causa spiratio commoda colorem parit amœniorem? An quia pallor putredo quædam per summa corporis est. Cum itaque humor summum obtinens corpus calidus est, et pallear accidit, nisi refrigeretur, difficè úique.

5 Quare qui mediocriter insudatiot statim ab exercitio, colore hilaratur amœno, athletæ verò pallidi longè euadunt? An quia labor mediocris colorem leniter provocat, & ad corporis summ[illegible] afficit.

A ἢ, ἢ ἐξωθεν, εἰ ἐκτὸς ἐκπιεσθεῖσα διὰ τὸ πυκνοῦσθαι, τὸ δὲ ἐκ τοῦ σωματος μᾶλλον, καὶ ἀνέκλασιν τῆς σαρκὸς ποιοῦσα.

Ὅσα περὶ χρόαν. κα.

ΔΙὰ τί τὸν μὴν κηρὸν καὶ τὸν κηρὸν λευκαίνει ὁ ἥλιος, τὴν δὲ σάρκα μελαίνει, ἢ ὅτι τὸ ὑπερβάλλον μαραίνει (φύσει γὰρ τὸ ὑγρὸν, μέλαν, διὰ τὴν μίξιν τῆς [γεώδους] ὕλης) τὴν δὲ σάρκα, οὐ ποιεῖ; B 2 Διὰ τί οἱ ἁλιεῖς καὶ πορφυρεῖς, καὶ πάντες οἱ τὴν θαλάττην ἐργαζόμενοι, πυῤῥοὶ εἰσὶ πάντες; ἢ τὸ θάλασσα θερμὴ καὶ ἀκμάζουσα ὑπὸ τοῦ ἡλίου; τὸ δὲ τρίχας ποιεῖ τοιαῦτας, κατὰ τὸ ὕδωρ ὅν τοιοῦτον, καὶ τὸ αὐξάνεσθαι. ἢ τὸ ὑφ' ἁλὸς, γίνεσθαι θερμὸν τὸν σῆ ἁλὸς, σφόδρα δὲ καὶ ξηρὸν ἐκείνου ὑπὸ τοῦ ἁλὸς τὸ C σῶμα; τοῦτον δὲ τῶν τριχῶν, καὶ πόλλας ἐκφυομένας, λεπτυνόμενον καὶ πυῤῥαίνον; ποιεῖ δὲ καὶ ἀεὶ αὐξάνεσθαι, μικρὸν τοῦτο καὶ λεπτότερον εἶναι. 3 Διὰ τί οἱ μὴν τὴν ἀναπνοὴν ἀφαιρεῖται, καὶ ἡ τῶν ἱλαίων τὴν ἐπιφάνειαν χρόαν, οὐ χρῶς ποιεῖ· [εἰ δὲ γυμνοῖ ἀφαιρεῖται, ἀ χρῶς;] ἢ ὅτι ἡ μὴν εὐπνοία, οὐ χρῶς ποιεῖ· ἡ δὲ κατοπτήσις, ποιοῦσα τοῦτο. διὰ δὲ τὸ σωματοειδῆ τὸ θέρος τὸν ὑγρὸν ἐκεῖνον μὴ διαπνεῖν D χρῶτα, οὐ χρῶς ποιεῖ. ἄμφω δὲ ταῦτα ποιεῖ· τὸ τε τὴν ἀναπνοὴν ἐπιπνοίας, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀφεῖναι. ἐγκαταπλείεται γὰρ ἡ θερμότης. εἰ δὲ γυμνοῖ ἀφαιρεῖται, οὐ χρῶς ποιεῖ διὰ τὸ πυῤῥαίνειν, ὅτι κατεψύχει ὁ ἀὴρ τὰς πυκνωθείσας ἐκκρίσεις, καὶ διακαίει τὸ σῶμα. ἐν τῷ θέρει ἐκεῖνον καὶ λευκὸν, ὑπόλευκον καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἐμφαίνεται, τοῦτο τὸ ἐκ τῶν σωμάτων ὑγρὸν ἐκφυόμενον. ἀφ' ὧν τὸ σῶμα E μάτων ὑγρὸν καὶ πυῤῥὸν ἔχουσιν ἐκεῖ. εἰδὼς τὸ ἐκ τοῦ σώματος ἐστὶ. δὲ ὁ κατατρίβομενος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑγρὸν ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἀποκαθαίρει, οὐ χρῶς ποιεῖ. 4 Διὰ τί ὁ ὕδωρ ἐστὶ χρῶς; ἢ ὅτι ἡ ἀναπνοὴ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ. δὲ ὁ ἀὴρ ἐν τῷ σώματι ἐνεστὼς, ἀναπνεῖ καὶ ἐκπνεῖ, ἐὰν τὸ σῶμα ὑγρὸν καὶ πυῤῥὸν ἔχῃ. ἐὰν δὲ ἀφαιρεθῇ, ἢ ἐὰν ἐκπνεῖ, ἢ ἐὰν ἐμπνεῖ, ἀφαιρεῖται τὸ ὑγρὸν καὶ πυῤῥὸν ἐκεῖνο τὸ σῶμα

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS DE PLANTIS.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

VITA & in animalibus, & in plantis esse deprehensa est. In animalibus quidem patès, & manifesta: in plantis verò, occultior, nec adeo euidens. Ad huiusce igitur confirmationem, multam inquisitionem præcessisse, est necesse. Neque enim constat habeántne plantæ animam, appetendique facultatem, doloris item, & voluptatis, & rerum discretionis. Anaxagoras itaque & Empedocles desiderio eas duci aiùt: sentire item, & tristitia, voluptatéque afficiaffirmant. Et Anaxagoras quidem, animalia ipsas esse & voluptate, ac dolore mouri docuit, è foliorum scilicet defluuio, & ex incremento istud colligens. Empedocles verò sexum his admistum esse arbitratus est. Eodem modo Plato quoque, appetitu solùm illas duci, ob vehementem scilicet facultatis alticis necessitatem affirmabat. Quòd si constet, eas voluptate, ac dolore afici, tum sentire quoque rationi erit consentaneum: & vbi hoc constiterit, tum appetitu quoque duci, si quidem somno reficiuntur, & vigiliis excitantur, rationi consentaneum erit. Ad eundem modum si quæramus an spiritum ducant, & sexuum mistionem habeant, an contrà sit: multam super hoc ambiguitatem, & quæstionem prolixam excitabimus. Verùm talia omisisse, neque singulorum inquisitioni, quæ operæpretium habeant nullam, institisse, rectius fuerit. Sunt autem qui animas habere plantas affirmarunt, quia scilicet gignere eas conspexissent, alique, & incrementum suscipere, item vitescere, quæ iauentus quædam ipsarum sit, rursúsque senio dissolui: & quòd nullum inanimatorum isthæc cum plantis habeat communia. Proinde vbi eiusmodi quædam plantis adesse animaduertisseut, appetitu quoque duci eas existimarunt. Nos autem quæ manifesta sunt, primum, deinde quæ latentia, persequamur. Dicimus itaque, si quid alatur, idem quoque appetitu duci: & voluptate afficitur, per saturitatem, dolore autem, per famem. & absque sensu affectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur est, quamuis non adeo

ΤΟ ΠΕΡΙ ΦΥΤΩΝ

τοῦ Ἀριστοτέλους Βιβλίον Α.

Κεφάλαιον α.

ΗΖΩΗ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς δῆλη· ἀλλ' ἐν ὅσῳ τοῖς ζώοις φανερὰ καὶ σαφὴς ἐστὶν, ἐν τοῖς φυτοῖς ἀμυδρά τε καὶ ἀφανής. οὗ δὲ τοῦτο γε βεβαίωσιν, πολὺ μὲν αὐτῷ καὶ ὅσῳ ζήτησιν προηγήσασθαι. συμβαίνειν γὰρ, πότερον ἔχουσιν, ἢ οὐχὶ, τὰ φυτὰ ψυχὴν, καὶ ἐπιθυμίαν ἐπιθυμίας, λύπης τε καὶ ἡδονῆς καὶ διακρίσεως. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ἐπιθυμίᾳ ταῦτα ἀπιέναι φασὶν, αἰσθάνεσθαί τε καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι διὰ τῆς ἐλαιοκοπίας. ὧν ὁ μὲν Ἀναξαγόρας, καὶ ζῶα εἶναι, καὶ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι φησὶ, τῇ τε τῶν φύλλων, καὶ τῇ αὐξήσει τοῦτο συλλαμβάνων. ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς, θῆλυς ἐν πᾶσι καταμεμῖχθαι τὸν ἄρρενα φησὶν, ὁμοίως τε καὶ ὁ Πλάτων ἐπιθυμεῖν μόνον αὐτὰ διὰ τὴν σφοδρὰν τῆς δρεπτικῆς δυνάμεως ἀνάγκην, ἔφασκε. εἰ δὲ συμφανὲς εἶναι, τὸ ἡδεσθαί τε, καὶ λυπεῖσθαι, εἰκὸς καὶ τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμεῖν, εἰ καὶ ἀεὶ τοῦ ὕπνου ἀναπαύονται, καὶ ἐγείρονται τῇ ἐγερσίᾳ, σύμφωνον ἔχειν. ἀπορίαν τε καὶ ἀμφισβήτησιν, εἰ πνεῦμα ἀναπνέουσι καὶ ἀναζεύγνυνται, ἢ οὐ. πολλὴν ἂν ἔχοι τὴν περὶ τούτου ἀμφισβήτησιν, καὶ μακρὸν λόγον. τὸ μὲν οὖν τοιαῦτα παραλιπεῖν, καὶ μὴ διωκολογεῖν περὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἐρίζειν ἐν διαπορίᾳ, κρεῖττον ἂν εἴη. τοῖς δὲ ἔχουσι φυτὰ εἶναι, ὅτι γίνεσθαι, τρέφεσθαί τε καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ γηρᾷ καὶ χλοάζει, γήρα τε διαλύεσθαι τὸν παρέκκριτον· ἐπὶ τοῖς οὐδὲν ἄψυχον ταῦτα μὴ ὄντ' ἐν τῷ φυτῷ ἐν τῷ καὶ τὸ διὰ τὸ ἔχειν ταῦτα τὰ φυτὰ, τὴν ἐπιθυμίαν ἀναγκαῖον κατηγορεῖν ἐπιθυμεῖν. ἀλλὰ περὶ τῶν τοῖς φαινομένοις, οἷον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πρῶτον, εἰ καὶ ἐστὶ τρόφιμα, εἴτα καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ ἡδόμενα μὲν τῷ πόνῳ, λυπεῖται δὲ, ὅτι πεινᾷ· καὶ ἐν ἀμφοτέροις οὐ διαθέσεις εἰ μὴ ἐν αἰσθήσει

τὴν αἰσθήσεις ποιοῦσι, ἃς καὶ τὰ φυτὰ ἀφαιρεῖται καὶ ἐπιθυμεῖν ἐδόξασε ὁ δὲ Ἀναξαγόρας, καὶ ὁ Δημόκριτος, καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, νοῦν τε καὶ γνῶσιν ἔχειν εἶναι τὰ φυτά. ἡμεῖς δὲ, τὰ τοιαῦτα οὐ φαῦλα ἀποφαινόμενοι, τὸν ὀρθὸν ἐνεστήσαμεν λόγον. λέγομεν γὰρ, ὅτι τὰ φυτὰ οὐκ ἐπιθυμεῖν, οὐδὲ αἰσθάνεσθαι ἔχουσιν. οὐ γὰρ ἐπιθυμία, ἐκ τοῦ τὶ μὴ ἐξ αἰσθήσεως· ἐκ τοῦ δὲ ἡμετέρου δὲ δηλόμενος τέλους, ἀφ' ἧς αἰσθάνεσθαι διαφέρομεν. οὐδ' ἐπιθυμοῦμεν τοῖς τοιούτοις αἰσθάνεσθαι, εἰ μὴ μάλιστ' αἰσθανόμεθα, οὐδὲ τὴν ἐμφάνειαν αὐτῶν, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτοῖς διαφορὰν, οὐδὲ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν, οὐδὲ τὴν πολλὴν κίνησιν, οὐδὲ ὁδὸν ἀφ' ἧς τὶ αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ σημεῖόν τι δὲ εἰ μὴ ἐν αἷς κρίνομεν ταῦτα αἰσθάνεσθαι ἔχομεν, καὶ ὅσοις καὶ σημεῖα δι' ὧν διαγνώσεις ταῦτα καὶ τὴν ἐφεσιν καὶ αὐξήσεις καὶ φθορὰς. οὐδὲ συνίστασθαι τὴν ἀρετὴν τῶν. εἰ μὲν οὖν τὸ θρεπτικὸν καὶ αὐξητικὸν νοῦν μὲν ἔχει τῆς ψυχῆς. ὁπόταν γὰρ τὸ τοιοῦτο φυτὸν ἐξιστάμενόν τι μέρος ψυχῆς τοιοῦτον ἐν ἑαυτῷ ἔχει, ἐξ οὗ ἐστὶ νοῦν καὶ ψυχὴν ἔχει αὐτό· ὅτι δὲ στρεπτικὸν αἰσθάνεται, τὸν αἰσθάνεσθαι αὐτὸ μὴ ἔχει, μὴ ἐγγυμνοῦν εἰ δὲ· οὐ γὰρ αἰσθάνεται αὐτὰ ἀλλ' ἐκ ἀμφοῖν ζῶντ. τὸ δὲ θρεπτικὸν, ἀρχὴν ὅτι αὐξήσεως σωμάτων τῶν ζώντων. αὕτη δὲ ἡ διαφορὰ παραβαίνουσι ἐν τοῖς τόποις τούτοις, ὅτι δυνατὸν ἐν τοιούτῳ μεταξὺ ζῶντ καὶ τῶν στερήσεις αὐτὸς μόνον τὸ ἐκπαλαίειν. εἴπερ δὲ τις εἰ, ὡς ἐστὶ τὸ φυτὸν ζῶν ὅτι, ἔδει τοῦτο καὶ ζῶν εἶναι· οὐδαμῶς. καὶ γὰρ δυσχερὲς ἔστι τοῖς δοκοῦσι τοῦ φυτοῦ ἀποδιδόναι τὴν διανοητικὴν τῆς ψυχῆς τὸ ζῆν. τὸ γὰρ τὸ φυτὸν τοῦ ζῆν ἀποφαίνουσι οὕτως, οὐδὲ ἔστ' ἐν τοῖς αἰσθάνεσθαι. καὶ γὰρ εἶναι καὶ τὸ ζῆν γνώσεις ἐστὶ μάλιστα. ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις τοῦ τοῦ ζῆν ζωὴ ἐν τοῦ θρεπτικοῦ ὑπάρχουσα, πάλιν ἐν τοῦ ἐστὶν ἔχει ταύτῃ διὰ ἡδονὴν συμπορεῖ, πάντα ἀσύμφωνον ἔστ, ἵνα μέσον ἐμψύχου τι καὶ ἀψύχου, ἀλλό τι μέσον τιθῶμεν. ἐπιφέρεται δὲ καὶ τὰ κοχλίας εἶναι ζῶα, γνῶσιν ἐστερῆσθαι, ἔδει εἶναι φυτὰ ἐν τοῖς τῷ καὶ ζῶα. μόνη δὲ ἡ αἴσθησις δὲ ἐν ταῦτα κλέπτουσι ζῶα. τὰ γὰρ ἡδὺ δοῦναι τῶν ἀκούειν εἶναι ἐν τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀκούειν ἀτίμοις ὀνόματα. διὸ δὲ τὸ ἡδὺ ἐν μιᾷ

A temerè esset, eius inuentio, qui plantis sensum, appetitúmque tribuendum esse, ita existimauit. Anaxagoras, Democritus, & Empedocles mentem quoque, & cognitionem eis inesse affirmarunt. At nos talia haud quam falsa repræsentantes, sano insistimus sermoni. Affirmamus igitur quòd neque appetitu plantæ habeant, nec sensum. Appetitus enim non aliunde, quàm è sensu est. Neque igitur sensum in his deprehendimus, neque partem quæ sentia, nec eius similitudinem, & neque speciem desiuam, nec quidpiam ad hão consequens, neque motum localem, neque viam ad sensibile aliquod. Et neque signum quodpiam, quo iudicari possit, sensum iis inesse, vt signa habentur, quibus ali sciuntur, & incremento omnino accipere deprehenduntur. Neque verò ita à nobis hoc constitueretur, nisi altricem, auctricémque facultatem partes animæ esse cognitum foret. Proinde cum talem quandam huius animæ partem continere plantas deprehendatur, necessariò fit vt animam quoque habere eam statuamus. At cùm sensu careat, sensileu ipsam non esse, nequaquam non admittendum. Sensus enim illustrandæ vitæ causa est: vis altrix verò, auctionis rei viuentis est causa. Hæ differentiæ hoc in loco procedunt, quòd intelligi nequeat vt in eodem, inter vitam, eiúsque priuationem medium inueniatur aliquod. Sed dicat quispiam, quod cùm plantæ animata sint, animal quoque eandem esse, id quod nos nequaquam affirmamus. Etenim difficile est plantæ functionem attribuere, redderéve animæ functioni: quæ in animali habetur. Quod enim plantis vitam ita inesse negat, est id ipsum, quòd non sentiant. Sunt autem animalia quoque nonnulla cognitione carentia. Quia verò Natura vitam animalis per mortem corrumpens, suo in genere eandem rursus per generationem conseruat, prorsus consentaneum rationi non est, vt inter animatum, inanimatúmque medium aliud quoddam constituamus. Scimus autem quòd conchylia animalia sint cognitione carentia: quapropter plantæ sunt & animalia. Solus ergo sensus causa est, per quam hæc animalia dicantur. Nam genera speciébus suis nomina dant, & definitiones: species verò suis indiuiduis nomina: debéque genus & vna,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& communi causa, quæ sit in multis, esse. non ex multis Cæterùm ratio causæ, per quam genus adsistitur, non cuiuis est manifesta. Rursus autem, sunt animalia, quæ sexu fœmineo carent, alia itidem, quæ non generant, alia rursus motum nullum habentia: sunt præterea diuersorum colorum alia, quemadmodum alia, quæ partim sibi dissimilem edunt: alia rursus è terra crescunt, aut arboribus. Quod igitur in animalis vita principium est quodnam aliud, præter nobile istud animal, quod cælum, Solem, stellas & planetas circuit? Quæ extra scilicet hanc ambiguitatem sunt, & sunt impatibilia: nam sensus cognoscentium passio est. Sciendum est autem quòd plantæ motum ex sese non habent: sunt enim sereæ affixæ. Ipsa verò terra immota est. Ratiocinandum itaque fuerit, vndenam huic vita accedat, vt & ipsas faciamus sensum habere. Neque enim tem communem aliquam habent hæc. Dicimus ergo, quòd animalium vitæ communis causa, sensus est Is discretionem facit inter vitam, mortémque medium. Cælum autem, quia functionem habet nobiliorem multò, dignioremque nostra, procul ab hisce disiunctum est. Est itaque necesse, vt perfectum animal, & diminutum, commune aliquid habeat: hæc est vitæ scopus. Proinde vbi hæc abfuerit, ab eiusmodi nominibus quisque recedat oportet, quia medium non est. sed vita medium est. Quod enim est inanimatum, id animam non habet, neque ex ipsius partibus habet aliquam. Planta verò ex eorum numero non habetur, quæ earent anima: nam in ipsa portio quædam animæ habetur. Animal tamen non est, quia sensum non habet. Prodit autem [de] vita ad non vitam paulatim, vt singula quoque. Possimus autem allo quoque modo dicere quòd animata sit planta, neque dicamus inanimatam esse: & si quid animam habeat, sensum tamen habere non dicimus. Nam res quæ alitur, absque anima non est, & animal omne animam habet, sed planta imperfecta res est. Rursus animal membra habet infinita: planta indefinita: & materiam habet plantæ propriam motui, qui inest ipsi. Rursúsque dicere possumus, plantas animam habere: nam ea est, quæ motus in ipsis efficit. At desiderium, & qui loco sit motus, absque sensu non sunt. Si calimetum trahere, à principio naturali est, id ipsum commune animali, ac plantæ e

A καὶ κοινῆς αἰτίας ἐν τοῖς πολλοῖς, ἢ ἐκ τῶν πολλῶν. ὁ λόγος δὲ τῆς αἰτίας, δι' οὗ ἐνδιαφαίνεται τὸ γνωριζόμενον, πολλοῖς οὐκ ἔστι γνώριμος. πολλὰ γὰρ ἐστι ζῷα ἄνευ θηλυγονίας γένους· ἃ δὲ γεννᾷ, ἄνευ οὐ γένεσιν. ἔτι γὰρ ἃ μὲν κίνησιν ἔχει· καὶ εἰσὶ τῶν ἄλλα διαφόρων χρωμάτων καὶ εἴδει τινὰ ἃ πολλοὺς τινὰ καὶ αὐτοῖς ἀνόμοιον· εἰσὶ τὰ ἄλλα ἃ ἀνεξαίνεται ἐκ τῆς γῆς, ἢ ἐκ δένδρων τινῶν ἔστιν ὁ ἀρχὴ ἡ ἐν τῇ

B ψυχῇ τῶν ζῴων; τί ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ἀγχοῦν ζῷον, ὃ περιφέρει οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τὰ ἄστρα, καὶ τὰ πλανώμενα, τὰ ἄνευ τῆς ἀναμφιβόλου ἀκριβείας· ἃ δὲ καὶ ἀπαθῆ εἰσιν; ἡ γὰρ αἴσθησις, πάθος αἰσθανομένου τινός. εἰσὶν δὲ καὶ ἄνευ ἔχοντα τὰ φυτὰ κίνησιν ἐξ ἑαυτῶν. τὸ γὰρ γῆ εἶναι ἀκίνητον· ἡ δὲ γῆ, ἀκίνητος οὖσα. συλλογισώμεθα τοίνυν, πόθεν αὐτοῖς ζωὴ, ἵνα ποιήσωμεν καὶ αὐτὰ αἰσθανόμενα. οὐ γὰρ ἔστι κοινόν τι ἀμφοῖν. λέγομεν δὴ, ὅτι τοῖς ζῴοις τὸ ζῆν κοινόν ἐστι αἰσθάνεσθαι· αὕτη δὴ τομεὺς ἐστι, μέσον ζῴου καὶ θανάτου· ἀνάγκη δὲ τὴν διάκρισιν ἔχειν διαφορὰν καὶ ἀξιολογωτέραν ἢ ἡμετέραν διακόσμησις, ἀπωκισμένη τούτου. δεῖ πάντων, ἵνα τὸ ζῶον τὸ τέλειον ἢ τὸ ἀλλοιωμένον ἔχῃ τι κοινόν· καὶ οὕτω δεῖ

D ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς. τῷ τοίνυν τοιοῦτῳ ἐν τῇ δεῖ, ἵνα οὖν τὰς ὀνομασίας τὰς τοιαύτας ἀφιστῶν, ὅτι οὐκ ἔστι μέσον. ἃ δὲ ζῷα, ἔστι μέσον· τὸ γὰρ ἀψυχον οὐκ ἔχει ψυχῆς, οὐ δὲ τι τῆς μερῶν αὐτοῖς. τὸ δὲ φυτὸν ἔστιν ἐν τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ, ὅτι οὐ αὐτοῖς δεῖ τι μέρος ψυχῆς· ἀλλ' οὐκ ἔστι ζῷον, ὅτι οὐδὲ αἴσθησις οὐ αὐτοῖς. ἐξέρχεται δὴ ἐκ ζωῆς εἰς μὴ ζωὴν κατὰ βραχὺ, ὡς καὶ τὰ κατὰ

E ἕκαστα. δυνάμεθα δὲ καὶ ἄλλως λέγειν ἔμψυχον τὸ φυτὸν, καὶ οὐ λέγομεν ὅτι ἄψυχον· εἰ ἔχει δὲ ψυχὴν, οὐ λέγομεν ὅτι καὶ τοῦτο ἔχει αἴσθησιν. σῶμα γὰρ τὸ τρεφόμενον οὐκ ἔστι ἄνευ ψυχῆς. πᾶν δὲ ζῷον ἔχει ψυχὴν· τὸ δὲ φυτὸν, ἔστι ἀτελὲς σῶμα. πάλιν τὰ ζῷα ἔχει μέλη διωρισμένα, τὸ φυτὸν ἀδιόριστον ἔχει ἡ ὕλη πλείονα μόρια· καὶ ἔχει ἐν ἑαυτῷ. πάλιν δυνάμεθα λέγειν τὸ φυτὸν ψυχὴν ἔχειν, ὅτι ψυχὴ δεῖ τὴ κινοῦντι ἐν αὐτοῖς γένεσιν ἔχει τινὰ ἐν τοῖς κινουμένοις. ἐπιθυμία δὲ, καὶ

τῷ ἐκ ἕξεως ἡ φορὰ δεῖ τὸ ἐπιθυμοῦν τοῦ ἔρωτος, ἀφίστησι τὸ παρόν· ἔστι πᾶν τὸ τρεφόμενον χρῆζον ἐν τῷ ἰδίῳ ὑγρῷ δυοῖν ποιοτήτων πεῖναι, θερμότητός φησι, καὶ ψυχρότητος· καὶ διὰ τοῦτο δεῖται ἡ τροφὴ ὑγροῦ ὁμοίως καὶ ξηροῦ· ἡ δὲ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης, οὐδὲν ἔστιν ἐν τοῖς φυτοῖς ἐκτὸς καὶ ὑγρὸν, ἀλλὰ μόνα δὲ τῷ πεφυκέναι φύεται, χωρίζεται τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τρέφεται B ἐκ τῆς ἡ τροφὴ τοῦ τρεφομένου σωματος, ἕως καὶ εἰς αὐτὴν πλὴν ἄρχει τῆς φθορᾶς· καὶ ἀφίλεστι χρῆσθαι πάντα τὸ ζῶον καὶ τὸ φυτὸν πεπεῖρα, μόνοις δεῖ ἐκ τῆς τρεφομένου.

CAPVT II.

Neque cum attractione cibi, sensus vllo modo iunctus sit, necesse est. Nam quæ alumtur vniuersa, duabus alimenti qualitatibus solum habent opus, caliditate, frigiditatéque, & proinde alimento humido indigent, ac sicco. At calidi tas, frigiditásque in cibis reperiuntur siccis, ac humidis. Et neutra ex hisce naturis à pari suo seiungitur. Idcirco enim primò alimentum continuum alenti est fictum, vsque ad ipsum corruptionis horam, dehéntque eo vei anima, ac planta tali, quale est ipsorum vtrunque.

Κεφάλαιον β.

Διεξιτεόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ὅ θορυβεῖ τὸν λόγον τὸν ἀμφότερα λέγω, περὶ τῆς ὀρεξεως καὶ κινήσεως αὐτῶν, καὶ ψυχῆς ἴδιας, καὶ εἴ τι ἀναλύεται ἀπ' αὐτῶν τῶν φυτῶν εἰς πολύ. Ἀναξαγόρας γὰρ φησιν· πάντα ἔχει καὶ πολλά· καὶ τοῖς ἐκεῖνον διεξιοῦμεν πολλὰ ζῷα καὶ ἔχοντα πολλὰ καὶ πάλιν διεξιοῦμεν ἀκριβῶς, ὅτι τὰ φυτὰ οὐκ ἀνάπτοντα, οὐδὲ γρηγορεῖν. τὸ γὰρ γρηγορεῖν οὐ δεῖ δεῖ, εἰ μὴ δοκεῖ διαδέχεσθαι τὴν αἴσθησιν· τὸ δὲ ὑπνοῦν οὐδεῖ, εἰ μὴ ἀδύνατον ἐστὶν ἡ, οὐκ ἔστι κατὰ τὸ πάντων ἐν φορᾷ μὴ, ἔστι φορᾷ μὴ πάσαις ὁρᾶν καὶ διεξιόντα μόνον, ἐν τῇ ἕξει δὲ φίλον μὴ αἰσθανόμενον. τὸ γὰρ ζῶον ὅτε τρέφεται, τότε συμβαίνει ἀναβαίνειν ἀναθυμίασιν ἀπὸ τῆς τροφῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ὑπνοῦσθαι ὑπνοῦσθαι πάντες ἡ ὅταν κατακλιθῇ ἡ ἀναθυμίασις ἡ ἀναβαίνουσα πρὸς τὴν κεφαλὴν, τότε γρηγορεῖ. εἰ δὲ τὸ ζῶον δεῖ αὐτὸν ἡ ἀναθυμίασις πολλὴ, καὶ τίνος ἕνεκεν ὑπνοῦσιν. ὁ δὲ συλλογισμὸς δεῖ συμβαίνει τὸν ἀναθυμίασιν ἡ δὲ συμβαίνει πάλιν ἀρχὴ φορᾶς κινουμένου. ὁ δὲ μάλιστα καὶ κυρίως δεῖ ζητεῖν ἐν τούτῳ τῷ δεῖ ἐστιν, τίνος ἕνεκεν ἐστὶν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἔφησεν εἰ διῴκισται ἐν τῷ φυτῷ γένος θήλυ καὶ ἄρρεν, καὶ εἰ ἔστι εἴδος κεκραμένον ἐκ τούτων δεῖ δύο γένων. λέγομεν τοίνυν, ὅτι τὸ ἄρρεν, ὅτι γένος, εἰς ἄλλο γένος, καὶ εἰσὶ ἕκαστα κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. ἐπὶ γοῦν δεῖ ἐστὶν ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅτι ἔχει τὸ φυτὸν γένος ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ πάντως τὸ ἄρρεν δεῖ ἀρχεῖν καὶ σκληρότερον, καὶ μᾶλλον φέρειν, τὸ δὲ θῆλυ ἀδιόριστον, καὶ

A Neque cum attractione cibi, sensus vllo modo iunctus sit, necesse est. Nam quæ alumtur vniuersa, duabus alimenti qualitatibus solum habent opus, caliditate, frigiditatéque, & proinde alimento humido indigent, ac sicco. At calidi tas, frigiditásque in cibis reperiuntur siccis, ac humidis. Et neutra ex hisce naturis à pari suo seiungitur. Idcirco enim primò alimentum continuum alenti est fictum, vsque ad ipsum corruptionis horam, dehéntque eo vei anima, ac planta tali, quale est ipsorum vtrunque.

CAPVT II.

Persequemur itaque istud quoque, quod in oratione nostra præcesse, de plantæ appetitu, & de eius motu, animúque propria, & si quid ab ea in spiritum resoluatur. Anaxagoras enim, illas spiritum habere affirmauit, & quónam modo? C Siquidem inuenimus animalia non pauca spiritum non habentia. Præterea, exactè deprehendimus, neque dormire plantas, neque vigilare. Vigilia enim non aliunde, quàm ex effectu sensus est: somnus autem, eiusdem est debilitas: nec inuenitur aliquid horum in rebus hisce, quæ dum horis omnibus iuxta disposi tionem eandem alantur, in natura tamen sua nihil sentiant. Et dum alitur animal, D ascendit vapor ab alimento ad caput, indéque prorsus dormire ipsum contingit. Vbi verò absumptus fuerit, qui ad cerebrum ascenderat, vapor, tedit vigilia. Porrò in quibusdam animalibus vapor hic multus, quæ tamen parum dormiunt, vt in camelo contingit, & cerno, & consimilibus, præ cerebri scilicet ficcitate, & meatuum angustia. Et somnus, motus statio est: hæc autem, rei motæ est quies, E Quod autem maximè, propriísimèque in hac scientia inquirendum est, id Empedocles dixit, an scilicet in plantis sexus fœmininus masculinúsque reperiantur, aut an species ex hisce duobus sexibus commista. Dicimus itaque quòd masculus cùm gignit, in aliud gignit: fœmina verò, cùm gignit, gignit ab alio, sùntque ambo separati à se inuicem. Cùm itaque in plantis reperiatur quòd vnaquæque species masculum genus habeat, & F fœmellum, & omnino quod masculum est asperius est ac durius, rigidúsque: fœmellum, debilius, & fœcundius: quæ cùm rursus est, inueniatúrne hæc duo genera

Universidad de Deusto
Biblioteca

simul commista in plantis esse, vt Empedocles dicit. Id quod ego sanè ita habere non arbitror. Nam quæ res permisceantur, primò simplices in serie esse decent, vt scilicet per se sit masculus, & per se fœmina: deinde commisceantur. Et commistio non erit, nisi per propriam generationem. Inuenta igitur fuit in plantis ante mistionem suam, mistio, quæ efficiens quoque, & patiens causa in vna hora esse debeat. Verùm non inuenitur masculinitas fœminiminisque in vita plantæ coniunctæ. & si hoc ita esset, tum planta animali esset perfectior. At quo pacto id esse queat, quando animal non indiget in generatione sua, re quapiam extrinseca? At planta hæc temporibus anni indiget: nam Sole opus habet, & temperamento, & vere plurimum: & multò etiam magis hisce indiget, quo tempore foras pullulat. Est autem initium quoque plantarum alimenti è terra quoddam, & rursus aliud fructuum generationis à Sole est. Sed & Anaxagoras dixit quòd earum humiditas à cera est. Idcirco id Lechinium aiebat quòd terra mater esset plantarum, Sol pater. Cæterum masculi in plantis sexus, & fœmelli alio quodam modo imaginari debemus: veluti quòd plantæ semen in prægnatione simile sit animalium, quæ in commistione maris, & fœminæ consistit. Et sicut in ouo vis est, dum pullus gignitur, vnde alimentum quoque eius est vsque ad ipsam complementi horam, & ex tum ab ea, quando fœmella pullum vna in hora exponit: sic & plantæ semen habet. Rursus ait Empedocles, quòd plantæ, licet pullos non generent, quia res, quæ nascitur, non nisi ex natura seminis nascitur, & quod sit quòd remanet ex eo in principio, cibus radicis, & nascens mouet se statim. Sic itaque in mistione masculorum, & fœminarum plantarum existimare debemus, sicut & animalium, quia plantarum mistio quoque in dispositione quadam est. Sed in animali quoniam sexus miscentur, vires quoque sexuum, quæ priùs erant separatæ, commisceantur: prodiisque ex ambobus illis res vna quædam: id ouo in plantis non fit. Non enim vbi gaudet, eorumque facultates fuerint commista, postmodum separatim habentur. Si igitur natura masculum cum fœmina miscuit: rectè processit

A κεκρασμένα ἅμα ἐν τοῖς φυτοῖς, ὡς οἴεται Ἐμπεδοκλῆς. ἀλλ' ἐγὼ οὐχ οὕτω νομίζω τοῦτο τὸ πρόβλημα. εἰσὶν γὰρ κεκρασμένα, ὁ θῆλυς [illegible] ἁπλᾶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ δεῖ καθ' αὑτὸ μὲν τὸ ἄρρεν, καθ' αὑτὸ δὲ τὸ θῆλυ, καὶ οὕτω κεῖσθαι. εἰ δὲ κρᾶσις ἔσται, εἰ μὴ διὰ τὴν μίξιν γίγνεται. ἐν τοῖς φυτοῖς οὖν ἐστιν ἡ κρᾶσις ἐν τῇ κράσει τῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν ἀναφύσει ἐν τῇ τοῦ φυτοῦ. εἰ δὲ τοῦτο οὕτω ἔχει, πῶς ἂν τὸ αὐτὸ τέλος τῷ ζώῳ, καὶ τί, εἴπερ τὸ ζῶον οὐ δεῖται ἐν τῇ γενέσει ἑτέρου σώματος τινὸς ἔξω κοινοῦ, τὸ δὲ φυτὸν τοῦτο δεῖται ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἔτους; δεῖται γὰρ ἡλίου, καὶ θερμασίας, καὶ τοῦ ἔαρος πολλοῦ· καὶ τούτου δεῖται μᾶλλον ἐν τῷ ἄρχεσθαι τοῦ ἐν φύσει αὐτοῦ ἔτι ἐν τῇ ἀρχῇ, ἢ ὅταν ἤδη ἀρξάμενον φυτὸν ἦ· πάλιν αὖ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς γενέσεως τοῦ ἡλίου. εἴη δ' ἂν καὶ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἡ ὑγρότης αὐτῶν ἐστὶν ἡ κηρός. διὸ καὶ τὴν λεχινὶν ἔλεγε μητέρα τῆς γῆς, τὸν δὲ ἥλιον πατέρα. ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν ἄρρενος καὶ θήλεος γένη τῶν φυτῶν τρόπον τινὰ δεῖ νομίζειν, ὅτι τὸ σπέρμα τὸ φυτῶν ἐοικέναι δεῖ τῷ ζώου, ὥστε δεῖ μίξεις εἶναι τῶν γένεσιν καὶ θήλειαν. καὶ ὅσαπερ δεῖ ἐν τῷ ὠῷ ἐστὶν ἐν τῷ φυόμενῳ ἕως ἂν ἐκφύσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν ᾗ ἀφίησιν τὸν νεοσσὸν ἐκ μιᾶς ὥρας αὐτὸν καὶ τὸ σπέρμα τῶν φυτῶν. εἴη τοίνυν ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅτι τὸ φυτὸν, καὶ ἐν τοῖς ζώοις, οὐ γίγνεται ἐξ ἑαυτοῦ· διὸ καὶ τὸ γιγνόμενον οὐ γίγνεται ζῶον, εἰ μὴ ἐν τῇ φύσει τῇ τοῦ φυτοῦ ἔστι τὸ σπέρμα τὸ ἀπόρροιαν, καὶ ὅταν ἀφῇ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔχον ἐν γίγνεσθαι τὰς ῥίζας τῷ γιγνομένῳ· καὶ τὸ γιγνόμενον αὐτὸ ἐκφύ παραλλάττει. ὥστε οὕτως ὑφείλομεν ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν τῷ μίξει τῷ ἄρρενος καὶ τῷ θήλους φυτῷ, ὡς περὶ τὸ ζῶον, ὅτι καὶ ἡ μίξις τῷ φυτῷ ἔστι ἐν διοικήσει τινί· ἀλλ' ἐν τοῖς ζώοις, ἐπεὶ μίγνυται, τὰ ἐκ μίξεως τῷ ἄρρενος καὶ θήλους γένη, εἰ ἔστιν ἀφίστασθαι καὶ διακρίνεσθαι ἀλλήλων, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἀμφοτέρων γίγνεται τὸ ἕν· ἢ δὴ ἐν ἐστὶ ἐν τοῖς φυτοῖς. οὐ γὰρ ἔστι μίγνυσθαι τὰ γένη, καὶ εἰ διακρίνεται καὶ γένεσιν καὶ χωρίζεσθαι. εἰ γὰρ ἡ φύσις ἔμιξε τὸ ἄρρεν

ἔτι οὐχ ὁρῶμεν ἔργον τι ἐν τοῖς φυτοῖς παρὰ τὴν γένεσιν τῶν καρπῶν. οὐδὲ γὰρ ἔστι ζῶον κεχωρισμένον τῶν θηλέων, εἰ μὴ ἐν ὥρᾳ ἧς οὐ συνάπτουσι. τοῦτο δὲ ἔστι, διὰ τὴν πολλὴν ἐνεργείαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν δύναμιν. εἰσὶ γὰρ οἱ τῶν φυτῶν πολλοὶ φύλλα ὑπολαμβάνουσι, καὶ τὴν χάριν τῶν ζώων τοῦ ἔτους διὰ τὴν τῶν δύο δυνάμεις αὐτῶν ἔχει, ἥλιον διὰ τὴν θερμότητα καὶ θέρος εἰς τὸ φύειν ἀκμῆς, καὶ διὰ τὴν μακρότητα τῶν ἡλικιῶν ἐπιτήδειον, καὶ τὸ κεφαλὴ ὑπόπτερα βλαστάνειν καὶ κορυφοῦν τὰ ζῶα αὐτῶν, καὶ τὸν γένεσιν ἐν αὐτῷ τῷ πρόσθεν τὰ δίδωσι τὴν φυτῶν ὑπόνοιαν, διὰ πολλὰς αἰτίας ἐπὶ κεῖται τὸ φυτὸν ἐν τῇ γῇ, καὶ διαμένει ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐν ἴσῳ κίνησιν ἐν ἑαυτῷ οὐδὲ ἔχει διωρισμένον ἐν τοῖς ἀκόλουθοι μέρεσιν, οὔτε αἰσθησιν ἔχει οὔτε κίνησιν αὐτοκινήτου, οὔτε ψυχὴν τελείαν· τῶν δὲ ἔχει μᾶλλον μόρια μόρεσι ψυχῆς· καὶ τὸ φυτὸν ἐν δυνάμει γίγνεται διὰ τὸ φυτόν. καὶ πάλιν καὶ εἴπερ τις, ὅτι τὸ φυτὸν δεῖται αὐξῆς ἕνεκα ἀναλωτικῆς καὶ μαθητικῆς· εἰ καὶ δεῖται δὲ πολύτης, δῆμος καὶ πολὺ σκληρὰς καὶ συνεχοῦς, καὶ μὰ ῥᾳδίως διαφθειρομένης· καὶ τοῦδε συμβαίνει, ἵνα τὸ φυτὸν ἔχῃ τὸ κρεῖττον τοῦ τῷ ζώου· καὶ διὰ τὸν ἀέρα καὶ τὴν ἀναθυμίασιν ἀλλ' οὐ δεῖ. ἀλλὰ ἔργον τῷ ζώου δεῖ κρεῖττον παρὰ τὸν ἔργον τῷ φυτῷ ἄλλο τι ἐξαιρεῖσθαι, ἐν τῷ ζῴῳ πάντα τὰς δυνάμεις τὰς ἐν τῷ φυτῷ, καὶ ἄλλας πολλὰς· εὐμίμου ἢ ἐμπαλεῖ. ἔτι πάλιν ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουσι γίγνεσθαι ἐν κόσμῳ ἀλλ' ἀπολλύμενα, καὶ οὐ τελείω χρόνῳ τῶν συμπληρούντων αὐτῶν· τοῦτο δὲ συμβαίνει, οὐ γίγνεται ζῶον· ἀλλ' ἔστι ὁ λόγος ἀπόρρητος ἔστι· διὸ ὁ κόσμος ὅλος τελεῖ ἐστι, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἐν ἴσῳ ἀεὶ γίγνεται ζῶα καὶ φυτὰ, καὶ πάντα ἀλλοῖα εἶδη. ἐν ἐκείνῳ δὲ εἴδεσι τῷ φυτῷ, ἔστι θηλέος καὶ ἄρρενος φύσεσι· καὶ ὁπόσοις αὐξανόμενα, ἀφίεσθαι τὰ φυτὰ, καὶ γηρασκουσι, καὶ φθίνουσι, καὶ ἐκφυλίσκουσι. καὶ τινὲς μὲν λέγουσι τοῦτο φύσεσιν, ἄλλοι δ' οὐχί.

Κεφάλαιον ε.

Τινὰ τῷ φυτῷ ἔχουσι τὰ ἔρνεσι, ὡς κόμμα, ὡς σμύρνα, ὡς θυμίαμα, καὶ ὡς κόμμι Ἀραβικόν. πάλιν τινὰ δένδρα ἔχουσι δεσμοὺς, καὶ φλέβας, καὶ καὶ φύσεις, καὶ φλοιὸν, καὶ μυελὸν ἐντός. καὶ τινὰ, ὡς ὅλῳ τὸ πλεῖστον, εἰσὶ φλοιοῦ·

A quia non inuenimus functionem in plantis aliquam præter fructuum generationem, neque animal separatum est à fœmella, nisi quibus horis non congreditur. Et hoc fit ob multas eius actiones, scientiásque. Sunt autem qui putent plantas complexas esse, & integras, vitámque ipsarum, duratum Facultatum gratia esse, quæ insunt ipsis, ob alimentum scilicet idoneum, & longitudinem suæ durationis, B temporis item, quo frondet, fructúmque edit ipsarum vita, conuertiturque ad illas earum iuuentus, neque fit in eis superflum aliquod. Planta somno non indiget ob multas causas, quia in terram posita est, ríque alligata, nec motum in sese, nec terminem finitum in suis partibus habet, & neque sensum, nec motum habet voluntarium, nec animam perfectam, sed C portionem partis animæ habet magis. Et planta propter plantam creata non est, sed propter animal. Et si dixeris quòd planta cibo vili indiget, ac malo, & si tali indigeat, multum tamen stabili & continuo, & nec facilè dissolubili. Et si ita constat quòd planta præstantius quiddam supra animal habeat, necesse est vt res inanimatæ rebus animatis sint nobiliores. Sed animalis opus nobilius est, ac melius, quàm opera plantæ vniuersa. Et D alioqui in animali reperimus virtutes omnes, quæ sunt in plantis, & multas insuper alias: non autem vicissim. Rursus ait Empedocles quòd plantæ generationem habet in Mundo, diminuto tamen, & non suis modis perfecto, absolutóque, & quòd eo completo animal non generabitur. Qui sermo aptus non est, quando Mundus totus est, ac sempiternus, & animalia generare cessauit nunquam, ac plantas & E omnis generis species aliar. In omni autem plantarum specie calor est, & humor naturalis, qui vbi absumptus fuerit, valetudinem incurrunt plantæ, & senescunt, interéuntque. & marcescunt. Hanc alij corruptionem dicunt, alij non.

CAPVT III.

QVædam arbores succum habent, vt resinam, & gummi, & myrrham, & F thus, & thymiama. Aliæ nodos habent, & venas, ac ventrem, & lignum, & corticem, & medullam intra se. Quæ[illegible] vt plurimùm è cortice sunt. Aliarum [illegible]ptus sub cortice est, inter ipsum scilicet [illegible] lignum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et partes arborum aliæ sunt simplices, vt humor, qui in ipsis inuenitur, & nodi, & venæ. Aliæ ex hisce compositæ sunt partes, vt rami, & virgæ, & folia. Hæc verò omnia non in plantis omnibus reperiuntur. Nam aliæ & has partes habent, & aliæ, velut radices, virgas, folia, ramos, flores, germina, & corticem eum, qui fructus circundat. Et vt in animali membra sunt partium similium, ita & in plantis. Et quæcunq; plantæ partes compositæ, coagmentatæve membris animalium similes sunt. Et cortex plantæ, iuxta suæ natutæ modum cuti animalis est similis. Et radix, ori animalis similis est. Nodi quoque illius, neruorum, qui sunt in animali, similitudinem habent. Eodem modo quæ in ipso sunt partes cæteræ. Et diuiduntur harum partium nonnullæ in partes quodammodo dissimilares, aliæ in similares partes, veluti fei licet in luto, quod vno modo per terram tantùm diuiditur, modo alio per elementa. Sic pulmo, & caro diuiduntur primò, & sunt eorum partes caro, ac pulmo, & alio modo per elementa diuiduntur. Eodem modo plantarum radices diuisionem accipiunt. Verùm in aliam manum non diuiditur manus, nec in radicem aliam radix, nec folia in folia alia. In his itaque radicibus, & foliis, compositis est. Fructuum quoque alij ex partibus paucis compositi sunt, alij ex multis, vt oliuæ: illæ enim corticem habent, & carnem, & testam, ac semen, & fructuum alij tria velamenta habent. Semina verò omnia è duobus corticibus sunt. Et partes plantarum sunt, quas diximus. Cæterum summa præsentis orationis intentio est, determinare has plantarum partes, & velamenta, earúmque differentias, id quod admodum est difficile. In primis verò ipsarum essentiam definire, & colorem, & durationis tempus, impressiones item, quæ illis accidere solent. Præterea, quòd non habent plantæ mores animalis, nec affectũ animalis affectui similem. Quòd si iaxta proportionem animalis partes cum plantæ partibus proposuerimus, extendetur oratio hæc, & fortasse neque percorrere singula licebit, vt insignioribus vniuersis suis differentiis plantarum partes recensemus. Quia pars rei cuiusque de genere eius proprio, déque substantia ipsius propria est.

Et quando generabitur plantæ species, remanebit in propria suadispositione, nisi longa infinitate quapiam ex eadem dispositione sua exciderit. E floribus, & fructibus, & foliis plantarum alia toto anno sunt, alia verò non sunt, nec remanent, vt cortex, & corpus à re abiicienti ipsum ob aliquam causam decidens. Hæc in plantis non remanent, quia multoties ab ipsa decidunt partes mulæ non finitę, vt pili hominis, & vngues, sed pro illis nascuntur partes aliæ, vel eo ipso in loco, è quo exciderunt, vel in alio extra illum. Et iam palàm est, quòd partes plantæ non sunt definitæ, siurne partes nécne, sed indefinitæ solùm sunt. Nobis verò absurdum videtur affirmare, res quaspiã, eum quibus creuit animal, & completur, non esse ipsius partes, sed esse ceu folia sunt, & eiusmodi, quæ in plantis habentur alia: quanquam definitæ non sint tales animalis partes, & si paulatim decidant, vt cornua ceruis solent, & comæ animalibus quibusdam, & pili aliis, quæ sese per hyemem caucrnis occultant, & sub terram condunt, licet, inquam, passionem talem habeant similem foliis deciduis. Loquendum itaque nobis de iis rebus est, quas primùm tradidimus, & exordienda enumeratio partium est plantarum, quæ propriæ sunt, & quæ communes. Item earundem differentiarum. Dicimus igitur, quòd in plantarum partibus magna diuersitas inest, in multitudine & paucitate, magnitudine & paruitate, in fortitudine, debilitatéque. Id autem fit, quia humor, qui in magnis arboribus est, in quibusdam est vt lac, vt in ficubus, in quibusdam similis est pici liquidæ, velut humor, qui in vite est: in aliis est originalis, vt in origano, & in planta, quam opigaida dicunt. Item planta est, quæ partes siccas habet, alia quæ humidas. Rursus alia est, partes habens discretas, & nec similes, nec æquales. Aliæ rursus partes similes adinuicem habent, inæquales autem: quædam æquales habent partes, dissimiles autem: & neque locus in his est definitus. Differentia verò plantarum in suis partibus cognoscuntur pulchrè, vt & figuræ ipsarum tum è colore, tum è raritate ac spissitudine, asperitate ac lævitate, tum aliis omnibus, quæ ipsis accidunt, differentiis, in æqualitate felices, & augmento naturali,

Universidad de Deusto
Biblioteca

in decremento, in magnitudine ac pat-
nitate. Et alia non est vnius modi, sed dif
ferentias multas habet, quemadmodum
prædiximus.

CAPVT IIII.

ET plantarum aliæ super foliis fructus
producunt suos, quædam sub foliis.
Et aliarum fructus à stipite suo suspensus
est, aliarũ è radice, velut arbores Ægypti,
quas dicunt margaritas. Item aliarum fru-
ctus in medio sunt earum, quarundam ve-
rò fructus, & folia, & nodi indiscreta sunt.
Et quarundam folia ad inuicem simili-
sunt, quarundam non sunt. Et aliæ ramos
habent æquales, aliæ tales non habent.
Sunt etiam, quas partes nominabimus in
plantis omnibus, quæ auctionem scilicet
accipiunt, & appositionem, veluti radix
est, & virgæ, stipites, & rami, & hæc mem-
brorum in animalibus similitudinem ha-
bent, partes cæteras omnes continentium.
Et radix quidem plantæ media est inter
plantam, & alimentum, & vocantur eam
non radicem solùm, sed & vitæ causam,
quòd vitam plantis adducat. Et stipes plan-
tæ est, quæ sola è terra nascitur, & staturæ
hominis est similis. Surculi sunt, qui è ra-
dice arboris pullulant, rami verò qui su-
pra surculos nascuntur: nec reperiuntur
in omnibus plantis hæc. Plantarum rur-
sus habentium ramos aliæ sunt perpetuæ,
aliæ non sunt, sed in singulos annos du-
rant. Item plantæ sunt nec ramos haben-
tes, nec folia, vt fungi & tubera. Et rami,
qui in arboribus nascuntur, vt & cortices,
& ligna, & medullæ non aliunde, quàm
ex humore arborum nascuntur. Vocant
medullam arboris, alij matricem, alij vi-
scera, quidam verò cor. Hæc autem, vt &
venæ, & caro totius arboris è quatuor e-
mentis sunt. Partes quoque sæpe repe-
riuntur ad folia gignenda, & flores, ido-
neæ sic virgæ breues quædam sunt, ad fo-
liorum procreationem aptæ, velut in fa-
lisibus. Quædam præter flores, fructus quo
que in arboribus, & quæcunque alia è se-
mine nascuntur, quæque ipsa ambiunt.
Plantarum itè aliæ arbores sunt, aliæ inter
arbores & herbas mediæ, & frutices di-
cuntur: aliæ herbæ sunt, aliæ holera. Et
plãtæ ferè omnes sub hęc nomina cadunt.

A ἐν διαιρέσει, ἐν μεγέθει, ἐν σμικρότητι, καὶ εἰσὶ
μὲν τὰ αὐτὰ τοιούτου ἑνός, ἔχουσι δὲ καὶ
διαφορὰς πολλὰς, καθὰς προεῖπομεν.

Κεφάλαιον δ.

Καὶ πάλιν τῶν φυτῶν τινὰ ὑποκάτωθεν
καρπὸν ἔχει τῶν ἰδίων φύλλων, τινὰ
δὲ ὑπερκείμενον τῶν φύλλων. καὶ τινὰ μὲν ὁ
καρπὸς ἐκκρέμεται τοῦ ἰδίου φυτοῦ, τινὰ
δὲ ὑπὸ τὰς ῥίζας, ὡς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ φυτὰ,
B τὰ καλούμενα μαργαρίτας. τινὰ δὲ καὶ καρπὸν
ἐν μέσῳ ἔχουσι· καὶ τινὰ μὲν καρπὸν καὶ τὰ
φύλλα, καὶ ἀδιάκριτα ἐστί· καὶ
τινὰ τὰ φύλλα οὐκ ἄλληλα ὅμοια, ἄλλα
δὲ οὔ. καὶ τινὰ μὲν ἴσας κλάδας ἔχει, τινὰ
δὲ οὐ τοιούτους. εἰσὶ δὲ καὶ μέρη, ἃ ὀνο-
μάσομεν ἐν τοῖς τῶν ὅλων μεθέξεσι καὶ
αὐξήσεσι καὶ αὐξήσεσιν, ὡς καὶ ῥίζα, καὶ λόγος, καὶ
C φλοιὸς, καὶ κλάδος· καὶ ταῦτα παντὶ μορίῳ
ἐστὶν μίμησιν ἀνθρώπου τοῖς ἐνοῦσιν
τοῖς τὰ ἄλλα μέρη. καὶ ἡ μὲν ῥίζα μετέ-
χει τε τοῦ φυτοῦ, καὶ τῆς ἕξεως· καὶ κα-
λοῦμεν αὐτὴν οὐ μόνον ῥίζαν, ἀλλὰ καὶ ψυ-
χὴν ζωῆς. αὕτη ζωὴν τοῖς φυτοῖς παρέχει.
καὶ φύσις μὲν ἐστὶ, ὁ μόσχος γιγνό-
μενος ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὅμοιος ἀνθρώ-
που· παραπλήσιος δὲ ἐστὶ, τὰ ἀπὸ
D τῶν ῥιζῶν τῶν ἐν ὕδατι βλαστάνοντα· κλάδοι
δὲ, οἱ τινες αὐξάνονται ἐπάνω τῆς παρα-
φυάδος. οὐχ εὑρίσκονται δὲ πάντα ἐν πά-
σι τοῖς φυτοῖς· καὶ πάλιν τῶν κλάδων ἐνίοτε,
τινὰ μὲν ἀνόμοια ἀλλήλοις, τινὰ δὲ ὅμοι-
α, μάλιστα δὲ ἀπὸ ἴσης μὴ ἴσης. καὶ πάλιν
εἰσὶ φυτὰ μὲν ἔχοντα κλάδους, μὴ δὲ
φύλλα, ὡς τὰ μύκητες, καὶ τὰ ἄμπελοι· καὶ
E κλάδοι δὲ, οἱ γιγνόμενοι ἐκ τῶν ἀπόφυσιν, καὶ
οἱ φλοιοὶ, καὶ οἱ φλοιοὶ, οἱ μυελοὶ, οὐ γιγ-
νόμενοι εἰ μὴ ἀπ' αὐτῶν τῶν χυμῶν τῶν ἐν
τοῖς δένδρεσι. καὶ τινὲς καλοῦσιν αὐτὸν τὸν μυελὸν
τὸν ἐν τοῖς δένδρεσι, μήτρεσι, ἄλλοι σπλάγ-
χνα, ἄλλοι δὲ καρδίαν. ταῦτα δὲ, καὶ οἱ
φλέβες, καὶ ἡ σὰρξ ὅλου τοῦ δένδρου, ἐκ τῶν
τεσσάρων στοιχείων συνίστασι. καὶ πολλὰ
F μὲν εὑρίσκονται μέρη τινὰ διαστήματα εἰς τὸ
γεννᾶν φύλλα καὶ ἄνθη. καὶ λόγος δὲ τινὲς

βραχεῖς εἰσιν, εἰς τὸ γεννᾶν διὰ τέλους ἄνθη, ὡς δεῖ τῶν ἐνίων. τινὰ δὲ καὶ καρποὺς ἐν τοῖς
δένδρεσι, καὶ πάλιν ἑτέρα γεννᾶται ἐκ τοῦ μέσου δένδρου καὶ βοτανῶν· καὶ ταῦτα διαφέρει καὶ τινὰ μὲν
εἰσὶ βοτάνη, τινὰ δὲ λάχανα. ἀφεῖς οὖν πάντα τὰ φυτὰ τῆς τοιούτου ὑποτάξεως.

πάλιν εἰσὶ δένδρα, ἄνευ ἔχουσι τῶν τοῦ
κείας ῥίζης φύσιν, καὶ γεννῶνται ἐν ἀμπε-
λίδι πολλαὶ, ὡς συκῆ, καὶ ἐλάτη τινὰ καὶ
ἄλλα. πάλιν εἰσὶν δύο φυτὰ, μόνα, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ,
δένδρα ἔχει καὶ βοτανῶν σημεῖον, τὰ λεγόμενα
θαμνία, ἔχουσι ἐν τοῖς ῥίζαις ἐκ τῆς
πολλοὺς κλάδους, ὡς τὰ καλούμενα ἄγνα καὶ
βάτος. λάχανα δὲ εἰσι, τὰ ἔχοντα πολλοὺς
φύσει ἐκ μιᾶς ῥίζης, καὶ πολλοὺς κλάδους,
ὡς τὰ πήγανον, καὶ ἀσπάραγος, καὶ τὰ τοιαῦτα.
εἰσὶ δὲ καὶ βοτάνη, ἃ τινὲς οὐκ ἔχουσι φύ-
σιν ἐκ τῆς ὁλοκλείας ῥίζης, ἀλλὰ παραπλήσια
φύουσι φύλλα. καὶ τινὰ μὲν ἀεὶ τοῦ ἔτους
γεννῶνται καὶ ξηραίνονται, ὡς σῖτος, καὶ
τὰ παραπλήσια, τινὰ δὲ οὔ. οὐ διαιρεῖται
δὲ ταῦτα ἀκριβῶς, εἰ μὴ διὰ συλλο-
γισμῶν καὶ παραδειγμάτων, καὶ οὐκ ἐφικτὸν.
πολλὰ εἰσὶ βοτάνη εἰς δύο ἄκρα κλί-
νουσα, ὡς τὸ λεγόμενον λάχανον βασιλι-
κὸν· εἰσὶ δὲ θῆλυ, καὶ λεγόμενον ἐν τοῖς
βοτάνοις καὶ λάχανα· καὶ τινὲς θῆλυ, καὶ ἐν
τῷ γεννᾶσθαι καὶ αὐξάνεσθαι φαίνονται ἐν
σχήματι στέφους, μὴ τοῦτο γίνεσθαι δύν-
αμιν. ὡς εἰ Ἀρκαδικὴ βάτος ἐστὶ, καὶ τὸ φυτὸν
τὸ λεγόμενον κλαυκάσιον. μυρσίνη δὲ, καὶ
μηλέα, καὶ ἄχερω, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμφυτα δύν-
αμιν, ὡς τοῦ τῶν ἄνθρωπον σπερίζεσθαι, ὡς πολ-
λοὶ καὶ μάταιοι εἰσὶ κλάδοι, ἐν ᾧ ῥίζῶν
ἑαυτῷ φύουσιν. καὶ διὰ τοῦτο φανέντος σφο-
δρὸν ἐξίστασθαι, ἵνα οὖν παρὰ δείγμα καὶ
σύνθεσιν. οὐ γὰρ ὀφείλομεν διεξιωνὰ ὁ-
μοιοῦν ἐν τοῖς. πάρεστι δὲ φυτὸν, ἀλλὰ
εἶναι κατασκεύασμα, τὰ δὲ κοπάρια, καὶ ἔκφυσις
ἄγκα. τοῦ οὖν τοῦ τῶν δὲ λεγόμενον ἔχουσι καὶ
δῆλα φυτὸν εἶδη τοιαῦτα ἄγκα, ὅτι ἐν εἶναι
ἐξ ἀναγκαίας γεωμετρίας. πάλιν δὲ φυ-
τὰ μὲν ἀεὶ τοῦτο καρπὸν, τινὰ δὲ οὔ, ὡς
ἐλαία, καὶ τινὰ ἐν δένδρῳ. καὶ τινὰ μὲν
τοιοῦτον ἔλαιον. τινὰ δὲ οὐχί. καὶ τινὰ μὲν
τοιοῦτον φύλλα, τινὰ δὲ οὔ. καὶ τινὰ μὲν
τοιοῦτον τὰ φύλλα. τινὰ δὲ οὔ. καὶ τινὰ μὲν
γίνεται κλάδοι, τινὰ δὲ ἔνεστι διαφορὰς ἔχει
τὸ φυτὸν ἐν μεγέθει καὶ σμικρότητι, ἐν ἀρετῇ καὶ
κακίᾳ, ἐν χρώματι, καρπῶν καὶ κα-
τὰ τοιαῦτα ὁρίζεται. πάλιν τὰ ἄγκα δένδρα, μᾶλλον καρπὸν φέρουσι παρὰ τὰ κοπάρια· καὶ εἰ
κτισμένον, κρείττονα εἰσὶν τὸ ἄγκαιον· καὶ τινὰ μὲν τὸ φυτὸν γεννᾶται ἐν ὄρεσι ξηροῖς, τινὰ δὲ
ἐν τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ, ἄλλα δὲ ἐν τοῖς ἐν τῷ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ· τινὰ ἐν τόποις μὲν ἀλ-
τινὰ μὲν γεννᾶται ἐν ὄρεσι τοιαῦτα, τινὰ δὲ ἐν τοῖς ἐν τῷ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.

A Sunt item arbores, quæ è sua radice stipi-
tem habent, & nascuntur ex eo rami multi,
vt oleæ & fici: aliæ verò non habent.
Sunt & plantæ inter arbores & herbas mi-
nutas mediæ, quæ frutices dicuntur, in ra-
dicibus suis multos ramos habentes, vt
quæ dicuntur virgulta, & rubus. Holera
sunt, quæ multos stipites habent ex vna
radice, & ramos multos, vt ruta, & caulis,
& eiusmodi. Sunt & herbæ, quæ stipicem
B è radice sua non habent, sed folia mox
producunt. Quædam omni anno nascun-
tur, & arescunt, vt triticum, & similia.
Neque possumus hæc omnia nouisse, ni-
si per similitudines, & exempla, ac de-
scriptiones. Quædam herbæ in duo ex-
trema declinant, vt holus, quod regium
dicitur. Aliæ sunt, quæ eædem & herbæ
dicuntur, & holera. Aliæ per initia dum
nascuntur, spicarum formam videntur ha
C bere, postmodum in arbores euadunt, ve-
lut beneteli Arabicæ, & quod helioscopion
dicitur. Myrtus quoque, & malus, ac py-
rus, & eiusmodi reliquæ arbores sub hoc
genere continentur, è quibus multæ su-
perfluæ sunt stipites è radicibus earum na
ti, eóque determinare illas operæpretium
est, vt exemplum præstent, & ratiocina-
tionem. Neque enim omnium definitio-
nes sunt perfectandæ. Plantarum quo-
D que alia domestica est, alia hortensis, & a-
lia sylueſtris. Ad quem modum verò py-
ros, & alias eiusmodi plantarum species,
sylueſtres appellare consueimus, quia
culturam nullam acceperunt. Rursus plan
tarum aliæ fructum faciunt, aliæ non fa-
ciunt, veluti salices, & nonnulla quer-
cuum species. Quædam oleum faciunt,
quædam non: & aliæ folia producunt: alij
non: & aliarum folia decidere solent, a-
E liarum non solent. Et de diuersitate plan-
tarum in magnitudine & paruitate, & pul-
chritudine & deformitate, bonitate fru-
ctuum ac malitia, multa dicere licet. Item
arbores sylueſtres magis fructificãt, quàm
hortenses: sed hortensium fructus melio-
tes sunt, quàm sylueſtrium. Et aliæ planta-
rum in locis siccis nascuntur, quædam in
mari, in fluminibus aliæ, quædam in mari
Rubro. Item nonnullæ in locis quibus-
dã magnę fiunt, in locis aliis paruæ. Et aliæ
F in fluminũ ripis nascuntur, alij in stagnis,

A Et quæ in locis siccis nascuntur, aliæ nascuntur in montibus, aliæ in planitie: & aliæ in locis aridissimis viuunt, vt in regione Æthiopum, & illic melius proueniunt, quàm alibi. Et quædam in locis aliis viuunt, quædam contrà. Et quædam in locis humidis viuunt, quædam in aridis, aliæ in vtrisque, vt salix. Plantæ igitur magnam diuersitatem habent pro locorum differentiis: quapropter horum quoque differentiæ sunt inspiciendæ.

CAPVT V.

B Plantarum itidem aliæ terræ ita affixæ sunt, vt separari ab ea nolint, aliæ in meliora loca transferri possunt. Eodem modo fructuum alij meliores sunt in vno loco, quàm in alio. Et quarundam plantarum folia aspera sunt, quarundam læuia. Et aliarum folia sunt parua, aliarum scissa, vt vitis, & ficuum. Aliarum multas fis-C suras habent, vt pinus folia. Quædam tota cortex sunt, vt medianus: quædam nodes habent, velut cannæ: quædam spinas, vt rhamnus. Quædam multos ramos habent, vt morus syluestris, quædam hæc non habent. Et aliæ multas differentias habent aliis, sicut ex quibus prodeunt surculi, & ex aliis non: id, quod non aliunde, quàm è differentia radicum prouenit. Quædam vnam tantùm radicem habent, vt squilla, hæc è solo nascitur, & raro D procedit, quia in inferiùs, dilatando sese, & progressa magis Sole discernitur. Cùm enim accesserit, auget illam Sol. Idémque surculos ex infernis elicit. Succorum quoque, qui in fructibus sunt, alij potabiles sunt, velut vuarum succus, & malorum granatorum, & multorum aliorum. Quorundam non sunt potabiles. Et aliorum vnctuosi sunt, vt oliuæ succus, & nucis: & pinei: quidam nó sunt. Aliorum item dul-E ces mellei, vt dactylorum & ficuum. Alij calidi, & senti, vt origani, & sinapis. Alij amari, vt absinthij, & centaurij. Quidam fructuum compositi ex carne sunt, & osse, & grano, vt pruna. Alij è carne & grano, vt cucumeres. Quidam ex humore, & granis, vt mala granata. Et alij corticem foris habent, carnem intus, vt poma, pyra. Quidam carnem foris, os intus. Sunt quoque alij, F quibus statim semen fit cum tegumento,

[illegible]

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

[illegible]

A quo operiuntur, vt dactyli, & amygdala. Quidam non tales sunt. Et fructus alij edendo sunt, & per accidens non edendo sunt. Et alij fructus nobis non sunt edendo, aliis verò sunt, velut hyoscyamus, & helleborus, quæ hominibus sunt venena, coturnicibus verò alimentum. Item fructuum alij in siliquis sunt, veluti fabæ grana, alij in tegumentis, & veluti telis, vt triticum visitur & cæteri, alij in carne, B vt dactylorum fructus: quidam velut in cassis multis, & tela, ac tellis, vt sunt nuces. Et quidam citò maturescunt, vt mora, cerasa: alij tardè, vt fructus agrestes aut omnes, aut plerique. Et aliæ plantarum citò producunt folia, ac fructus, aliæ tardè. Et earum quædam hyemem consequuntur priùs, quàm maturescant. Colores præterea & fructuum, & florum, & quæ illis innascuntur operimentorum, C admodum diuersi sunt. Et plantæ quædam totæ sunt atriores, quædam ad nigredinem vergunt, aliæ ad albedinem, ad rubedinem aliæ, ob calorem adurentem, cum qui partibus terreis commistus est, aerem. Item figuræ fructuum, si fuerint syluestres, differentes habent positiones. Neque enim omnes sunt angulares, neque linea recta omnes sunt.

CAPVT VI.

D Arborum præterea aromaticarum, aliarum radix aromatica est, aliarum cortex, quarundam flos, quarundam lignum, aliarum verò partes omnes sunt aromaticæ, vt balsami. Arbores rursus aliæ è semine nascuntur, aliæ ex sese ipsis. Et aliæ è radice euelluntur, & transplantantur aliæ è stipite, aliæ è ramis, vel è semine. Quædam per se paulatim extenduntur, quædam in terra. Quædam plantantur E in arboribus, vt quæ inseruntur. Est autem insitio melior similium in similia. Est & alia quoque proportio, per quam optimè committuntur dissimilia, velut mali cum pyris in similibus, velut ficus cum ficu, & vitis in vitem, & amygdalus cum amygdalo. Est & alia insitio in generibus diuersis, velut artemisiæ in artemisiam syluestrem, & oleæ satiuæ in syluestrem oleam, & mori in arbores multas. I-F tem arborum syluestrium in hortenses,

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta nulla planta semen producit simile se-
mini, à quo est orta. Quædam enim me-
lius faciunt semen, quædam peius. Et è
quibusdam malis seminibus, arbores bo-
næ proueniunt, vt ex amygdalis amaris,
& malis granatis acidis. Quærendum
arborum semen, cùm fuerint debiles, deficit,
velut pini & palmæ. Et non prouenit
facilè è semine malo arbor bona, nec è
bono semine mala arbor. Verùm in ani-
mali multoties contingit, vt è malo bo-
num nascatur, & contrà quoque. Arbor
præterea dum corticem habet duram ad-
modum, sterilis fit, & si scindatur radix ei-
us, & fissuræ illius immittatur lapis, ite-
rum fiet fertilis. In palmis quoque si folia,
vel foliorum pulvis, vel palmæ masculi-
næ cortex foliis fœmellæ palmæ apponan-
tur, vt cohærent, citò maturescent eius
fructus, cæsúsque eorum prohibebitur. Di-
scernitúrque masculus à fœmella, quia
priùs pullulant eius folia, tántque mino-
ta, quàm illius: itidem è fragrantia disce-
rnuntur. Alicubi verò ex aliquo horum,
vel ex omnibus istud contingit. Quòd si
fortè ex odore masculi abduxerit quip-
piam ventus ad fœmellam, sic quoque
maturescent ipsius fructus, quemadmo-
dum cùm folia masculi ex illa fuerint su-
spensa. Ficus quoque sylvestres per ter-
ram expansæ, ficubus hortensibus confe-
runt. Eodem modo balaustiæ oleis con-
ducunt, quando vnà plantantur.

CAPVT VII.

RVrsus plantarum nonnullæ in aliam
speciem transmutantur, veluti nux
dum senuerit. Sic dicunt quòd calamin-
tha in mentham vertatur, & tragium item
abscissum, & iuxta mare plantatum, sisym-
brium fiat. Triticum quoque, & linum
transmutari in aliam speciem aiunt. Be-
leninum verò, quod perniciosum est, in
Persia natum, in Ægyptum transplantatum,
& Palæstinam, fit edendo. Amygdala
quoque, & mala granata, suam malitiam
per culturam amittunt. Et mala granata
stercore porcino radicibus iniecto, & a-
qua dulci frigida rigata, meliora redduntur.
Sed amygdali clauis confixæ, gummi
per multum tempus stillantes meliores
redduntur. Multæque sylvestres plantæ

A ἢ τὰ κυπῆρα, ἢ τοῦ φυτοῦ, οὐ πανταχῇ σπέρμα ὅμοιον τῷ σπέρματι, ἐξ οὗ ἐστὶν ἡ φυτεία. τινὰ γὰρ καὶ εἰς σπέρμα ποιοῦσι, τινὰ χείρονα. καὶ ἐκ τινῶν κακῶν σπερμάτων καλὰ δένδρα φυομένοις, οἷον τὰ ἐξ ἀμυγδάλης πικρᾶς, ἢ ῥοιᾶς ἐξαίδιος. τῶν δένδρων πάλιν σπέρμα οὐ ἀνδρίζει γίνεται, ἐκλείπει τὸ γονιμῶν καλὰ αὐτά, οὐ μὴ πάλαι καὶ οἱ φοίνικες. οὐ συνέρχεται ἡ μάστιξ ἐκ σπέρματος κακοῦ καλὰ δένδρα, εἰ δὲ ἐκ σπέρματος ἀγαθοῦ κακὰ δένδρα. τὸ δὲ ἐκ τοιούτου γίνεται ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐναντίον, ἐν τοῖς ζῴοις πολλάκις διέφερε. πάλιν δένδρον τὸ ἄγον σκληρὸν λίθον τοῦ φλοιοῦ, τέμνον δὲ τὴν ῥίζαν λίθον ἐμβαλόντες, ἢ ῥίζα αὐτοῦ, καὶ τὸ σκληρὸν λίθον ἐμβαλόντες, ἢ ἐὰν ἐν τῷ φυτῷ, καὶ τὸ φύλλον τῶν φοινίκων φοινικικὸν τοῖς φύλλοις τῶν θηλειῶν συνοικεῖν, ἵνα ποτὲ συναφθῶσι, ταχὺ πεπαίνονται οἱ καρποί. κωλύεται δὲ καὶ ἡ τῶν ὀπῶν αὐτῶν. διακρίνεται δὲ τὸν ἄρρενα τῶν θηλειῶν, ὅτι φθορᾶς βλαστάνουσι τὰ τούτου φύλλα, ἢ εἰσὶ παρὰ τὰ τῶν θηλειῶν ἐμκεφαλίζεται, ὅθεν καὶ διὰ τῶν δυνάμεις. πλάνεται ἡ ἐκ τῶν τούτων, ἢ ἐκ τούτων συμβαίνει. τυχὸν ἡ καὶ εἰ ἐκ τῶν δυνάμεις τῶν ἄρρενος ἐπιπνεύσῃ τι ὁ ἄνεμος πρὸς τὴν θηλειαν, πεπαίνονται καὶ οὗτοι οἱ καρποί, ὥσπερ ὅταν τὰ φύλλα τῶν ἄρρενος τῇ θηλείᾳ ἀπιμένται. συνεῖναι οὖν τοῦτο ἄρχεται εἰς τὸν χρόνον ἐξαπλασιάζεται ; συμβαίνει τὰ πολλὰ τῆς κοπρίας συνεῖναι· τὰ βαλανίσια τῆς ἐλαίας συμβαίνει, ὅταν ὁμοῦ φυτεύσωσι. Κεφάλαιον ζ.

B

C

D

ΠΑΛΙΝ δὲ φυτῶν τινὰ μεταβάλλουσι εἰς ἄλλην εἶδος, οἷον ἡ κόρυμα, ὅταν γηράσῃ. λέγεται πάλιν, οἷον ἡ καλαμίνθη μεταβάλλουσι εἰς ἡδύοσμον· καὶ τὸ τράγιον ἢ κομιδῆ καὶ φυτευθὲν παρὰ τὴν θάλασσαν τυχὸν, ἴσχυ σισύμβριον. φασὶ πάλιν οἷς ὁ σῖτος καὶ τὸ λίνον μεταβάλλουσι εἰς ἄλλην εἶδος. βελίνιον ἢ τὸ ἐλλυτηριῶδες, τὸ ἐν Περσίδι, μεταφυτευθὲν τὸ ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Παλαιστίνῃ, γίνεται βρώσιμον. ἀποστεροῦσι ὅμως δυνάμεις, καὶ ἰσχὺς μεταβάλλουσι ἀπὸ τῆς ἰδίας κακίας διὰ γεωργίας εἰς τὸ ἀγαθόν. καὶ ἀμυγδάλαι καὶ, γλεῖσι κόσσυμ ἐμβαλόντες ταῖς ῥίζαις, καὶ δι' ὕδατος ψυχροῦ καὶ γλυκέος ποτιζόμενα, βελτιοῦται ὅμως μᾶλλον δὲ, ἢ λίθοι ἐμπεγομένοι αὐτῇ. μᾶλλον διὰ πολλοῦ χρόνου ἐὰν πάσχει ἐκβαλόμενον, βελτιοῦται. πολλὰ δὲ

E

F

διὰ τούτου τὸν ὀρτοχόσιον γίνονται κοπρίαι. τόπος ἢ καὶ γεωργία σφόδρα ποιεῖ πολυβόλους, καὶ μᾶλλον ὁ τῶν ἐτῶν χρόνος, οὗ χρῆσιν μᾶλλον οἱ φυτευταί. πάλιν τὰ φυτὰ τὰ πλείστα συνίστανται ἐν ἔαρι, ὀλίγα ἐν χειμῶνι καὶ ὀπωρινῷ, καὶ ὀλίγιστα ἐν θέρει, μὴ τῶν αὐτῶν τῶν κυνὸς ἀστέρων. ἐν οἷς ἢ τόποις γίνεται ὁ τοιοῦτος φυτεία. ἢ οὐδέποτε γίνεται, εἰ μὴ ἅπαξ ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῶν ὡρῶν τῶν ἀρχαῖον. ἐν Αἰγύπτῳ ἢ εὐγένεια φυτεία, εἰ μὴ ἅπαξ τῶν ἐνιαυτῶν πάλαι τινὰ τῶν φυτῶν ἐν τῷ οἰκείῳ μίζωσι φύλλα ποιοῦσιν, τινὰ ἐν τῷ οἰκείῳ κόμμιον, ἢ ἐν τῷ οἰκείῳ ξύλον. καὶ τινὰ μὴν πλείστοι τῶν χῶν, τινὰ δὲ πόλλα, τινὰ ἐν μέσῳ. καὶ τινὰ μὴν ἅπαξ τῶν ἐνιαυτῶν καρποφορεῖν, τινὰ ἢ πλείστοις, ἀλλ' οὐ πολλοὺς τοὺς καρποὺς, ὁμοιόμορφοι ἢ ἡμεῖς. ἢ τινὰ δένδρα ἐστὶ δύο ἐξ διὰ πολλῶν χρόνων, ὡς ἡ συκῆ· τινὰ ἐν ἔτει καρποφορεῖ ἐστι, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἀκαρπεῖ ἢ ἐκείνοις, ὡς ἡ ἐλαία· πολλοὶ κλάδοι φυομένοις, εἰς καὶ ἀποκλύεται. καὶ τινὰ μὴν τῷ φυτῷ ἀναστρεφόμενον ἐν γήρᾳ τινὰ ἐν τῷ ἐναντίῳ μᾶλλον καρποφορεῖν ἐν νέοις, ὡς ἀμυγδάλαι, καὶ ἄχρας, καὶ ἀκόρεφα. ὁ διαφορὰ δὲ τῷ φυτῷ ἀγρίων καὶ τῷ κηπαίῳ, διακρίνεται δὲ ἄρρενος καὶ θηλείας, ὅστε ἔκφυσιν αὐτῷ γνωρίζειν διὰ τῷ ἐν τῷ κάτω τῷ ἀναστομούμενον ἐν αὐτοῖς· ὅτι τὸ μὴν ἄρρεν ὀλίγον πυκνότερον, σκληρότερον, καὶ πολυκλωνότερον, ἥδιον ὀσμῆς, καὶ τὸ χρῶμα εἰς πόπτοντι, καὶ φύλλα ἔχει διὰ φθορᾶς καὶ περαιτέρω ἢ τὸ θῆλυ, ἐν ἐλαττόνων ἢ τῷ θῆλυ, ὅταν κατανοήσωμεν ταῦτα, πάλιν τὸ χρῆσιν τῶν αὐγείων τῶν ἐν γείτονι τὸ δένδρα καὶ αὐτὰ, καὶ τὸ γίνεσθαι αὐτὰ, καὶ οἷον ἢ βοτανῶν ἀσπάσιος, τῶν ἀκάνθων ἀσπαρῶν ἢ εἶπον τὸ πολυφύλλ· τῶν ἐν ἐπιμελῶς σκεπτόμεθα τὰς αἰτίας αὐτῷ, ἃς ἔχει φύσεις, καὶ διαπορήσωμεν διὰ τῶν τῶν μικρῶν ἰρίων συνίστασθαι, καὶ γνωρίσωμεν βοτανῶν τὰς ἐλαφρὰς, καὶ βοτανῶν τὰς σπέρμα μόνον ἐχούσας, καὶ τὰς βοτάνας ὀσφρανούσας, καὶ τὰς ἰατικὰς καὶ τὰς φθορποιοῦσας καὶ τὰ δένδρα καὶ τῷ βοτανῶν. ὅμως ἢ τὰ μεθεῖν καὶ τὰς αὐτὰς αὐτῷ, ὀρθολογεῖν ζητεῖν ἢ γίνεσθαι τούτων, πῶς τινὰ μὴν γίνεται ἢ ἐν τοῖς τόποις, καὶ ὅμως δὲ ἐν ἢ καὶ τὰς φυτείας αὐτῷ, καὶ τὰς μίξεις, καὶ τὰς διαφορὰς τῷ ἰοῦ, καὶ τὰ χρώματα καὶ τὰ κρᾶσιν ἑκάστων,

A per hoc artificium horte nses fiunt. Locus
verò, & cultura terræ huic rei conferunt
plurimum, & maximè anni tempus, quo
quæ plantantur, magis indigent. E plantis
plures in vere plantantur, in hyeme pau-
cæ, & autumno, paucissimæ æstate post ort-
um Caniculæ. Nam in paucis locis eius-
modi plantatio fit, & nusquam, nisi Romæ,
& pertarò eo tempore. In Ægypto non fit
plantatio nisi per annum semel. Arborum
B aliæ è radicibus suis folia producunt, a-
liæ è gemmis, aut è lignis suo, quædam
prope terram, quædam longè, quædam in
medio. Et aliæ semel in anno fructum fe-
runt, aliæ sæpius, sed non maturescunt
fructus earum, & crudi manent. Quæ-
dam multùm sunt fertiles, & multo tem-
pore, vt ficus: quædam altero quoque an-
no fructum ferunt, altero reliciuntur, ve-
lut oleæ, licet multos ramos producant,
C quibus velantur. Quædam per iuuentam
fertiliores sunt, quàm per senectam, aliæ
contrà, vt amygdali, pyri, populi. Diffe-
rentia quoque sylvestrium plantarum, &
hortensium, per masculos discernitur, &
fœmellas, vbi quæque ipsarum per pro-
prietatem, quæ eis inest, cognita fuerit.
Nam masculus spissior est, ac durior, plu-
rimis ramis abundans, minùs humectus,
celerior in maturationem, habétque fo-
D lia differentia, & surculos. Fœmella ve-
rò omnia hæc minus habet. Oportet igi-
tur, vbi hæc cognouerimus, rursus co-
iecturam facere, quo pacto cognoscamus
genera per se, & arbores itidem. Et eo-
dem modo in herbis, quo pacto acci-
pienda sint, quæ diuerunt de hisce an-
tiqui: quomodo inspectis eorum libris,
quos scripsere, perscrutari queamus me-
dullam harum rerum inquisitione com-
pendiosa. Id est, vt consideremus her-
E bas oleastes, & herbas, quæ solum se-
men habent, & quæ auxilium præstant,
& medicinales, & mortiferas plantas.
Eodem modo arbores vnà cum herbis.
Sed & ad cognoscendas causas ipsarum
generationem inquirere debemus, &
quare nonnullæ in quibusdam locis nas-
cantur, in quibusdam non. Item planta-
F tiones earum, & radices, & succorum
differentias, atque odorum, & lactis, &
gummi bonitatem, & malitiam cuiusque,

Universidad de Deusto Biblioteca

ac durationem, quam ob causam aliarum fructus durent, aliarum non. Item cur quarundam fructus citò, quarundam tardè. Et inquirendæ plantarum proprietates, & radicum maximè, vt quo pacto aliarum fructus molles fiunt, aliarum nequaquam. Et quo pacto quidam venerem prouocent, quidam somnum, alij etiam interficiant, & multas differentias alias. Item quo modo aliarum fructus lac emittunt, aliarum non emittunt.

[illegible]

ARISTOTELIS de Plantis,

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

ARbor tres vices habet, primam è genere terræ, alteram ex aquæ genere, tertiam ex ignis genere. A terra enim fictio plantæ est, ab aqua coagulatio, ab igne fixionis vnio. Videmus multa ex his, in fictilibus quoque. Sunt enim in illis tria, lutum, quod est tanquam cæmentum fictilis: deinde aqua, qua vniuntur fictilia: postremùm ignis, qui partes illius congregat, donec per ipsa absoluatur eius generatio. Manifestatio itaque totius illorum coniunctionis, ab igne est. Nam raritas inest fictilibus secundum suas partes: & cùm vsserit illas ignis, finitur humoris materia, & conglutinantur limi partes, prouenitque siccitas in loco humidi: & propter victoriam sequitur in omni animali, & planta, ac metallo, digestio. Est enim digestio, quando humor, & calor proprium terminum consequuntur. Id autem in digestione lapidis & metallorum manifestum est, in animali verò, & planta non item. Nam eorum partes non ita in vnum compactæ sunt, vt in lapidibus: & quia ab his profluuium quoddam prodit. E metallis, ac lapidibus non exit profluuium quodpiam, neque sudor, quia partes earum non sunt raræ, idcirco nihil ab ipsis exit, vt ab animali, & planta excrementa quædam exeunt. Neque alius quispiã, præterquã à raritate, fit exitus. In quo enim raritas non est, ab eo nihil prorsus exit. Idcirco solidum est, in quod augeri quidpiam non potest. Quod enim potest augeri, loco indiget, in quo dilatetur, finiaturq. Lapides autem,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ φυτῶν βιβλίον τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

[illegible]

& testæ, ac talia, vniusmodi semper sunt, & neque augentur, neque extenduntur. Rursus plantæ secundo modo inest motus, & attractio, quæ vis est è terra humorem attrahens: & est in attractione motus, qui ad locum tendit, finitur quodam modo digestio. Idcirco vt plurimùm herbæ minutæ in vna hora diei vnius generantur. Id in animali non fit. Materia enim in animalibus per se, & separata est: neque est digestio, nisi vsu maximè & hæc fit. At plantæ materia illi vicina est: & idcirco celerior est huius generatio. Nascitur autem, & crescit, quod subtile in ea est, citius? quàm quod spissum. Spissum enim multiiugis indiget viribus, tum propter diuersitatem suæ figuræ, tum ob distantiam inter se partium ipsius. Vnde velocior quoque est plantæ generatio, propter tenuitaté alterius ad alterum, & celerior profectio. Partes plantarum vt plurimum raræ sunt, quia calor humorem ad extrema plantæ trahit, spargitúrque nutriens materia per omnes ipsarum partes, quod autem superest effunditur. Quemadmodum autem in balneis calor humorem trahit, & in vaporem conuertit, qui eleuatus quãdo superfluus fuerit, in guttas vertitur. Sic in animalibus quoque, & plantis, superfluitates ab infernis ad superna ascendunt, & è supernis ad inferna descendunt. Eodem quoque modo fluuij, qui sub terra sunt, è montibus generantur. Horum enim materia sunt pluuiæ: & vbi auctæ fuerint aquæ, & intus in angustias redactæ, fit ex eis vapor copiosus, qui propter compressionem intus factam, terram scindit, quo modo fontes, ac flumina apparent, quæ prius non apparebant, sed occulebantur.

CAPVT II.

VErùm causas generationis fontium, ac fluuiorum, in libro nostro de sublimibus exposuimus, quo loco ostendimus, quòd & terræmotus sæpenumero fontes ostendit, & flumina, quæ priùs non apparuerant, scissa scilicet terra per vapores. Sæpe quoque fontes, ac flumina coniũcta fuisse deprehẽdimus, facto terræ-

Κεφάλαιον β.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

motu. Sed istud plantæ nõ contingit, quia
A ἐν τοῖς δὲ τῶν φυτῶν οὐ συμβαίνει, ὅτι ἀὴρ ἐν
τῷ ἀρτεμίσιῳ οὐ μεγάλου ἐστὶ τόπου. καὶ τούτου
δὲ σημεῖον, ὅτι σήραγξ οὐδὲ ἐν τοῖς
τόποις τοῖς φαιμμώδεσι πόρους γεννῶσιν,
ἀλλ' ἐν τόποις πυκνοῖς καὶ σκληροῖς, ὁ ποῖός
ἐστι, εἰ τῷ ὑδάτων καὶ τῷ ἀέρος. καὶ γὰρ
συμβαίνει ἀεὶ ἐν τοῖς τόποις τούτοις,
ὅτι τὸ ὕδωρ ὅσῳ στιβρόν, καὶ τὸ λίθος στιβρὸν τῇ
B φύσει δὲ τὸ ἀέρος τῷ θερμῷ καὶ ξηρῷ ἐστι
τὸ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοῖς κουφοτάτοις. ὅ τι γὰρ ἂν
συμβαίνοι τὸ μέρος αὐτῷ, καὶ κατασκευάζει,
συνιόντος τοῦ τόπου, καὶ ἐκτείνει ἐξέρχεται
ἀπ' αὐτῷ βία ἀναδυόμενος. διὸ εἰ ὁ
τόπος διὰ φύσιν, οὐκ ἀξέρχεται οὐδεν, ἀλλ'
εἰς δὲ τοῖς φαιμμοῖς συμβαίνει. ἐξέρχεται
γὰρ καὶ ἐκείνου ἀναδυόμενος, ἀλλ' οὐ
C βραχύ· καὶ διὰ τοῦτο οὐ γίνεται σπερμός. ἀ-
πλῶς δὲ καὶ ἐν τοῖς σηραγξὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ
συμβαίνει, λέγω, τὸ ἐξ βραχὺ τὸ ἀέρος
ἐξέρχεσθαι. συνεκρίθη γὰρ τὸ μέρος τοῦ ὕδατος
ἀναδυόμενον τῶν γῶν χείρ· καὶ ἐν τοῖς ἰσχνοῖς τῶν
σωμάτων ἐν σώμασι σηραγξί. ἐν τοῖς μεγά-
λοις δὲ οὐδὲ φυτῶν καὶ οὐδὲ ζώων, σπερμός οὐ γί-
νεται, ἀλλ' ἐν ἄλλοις τόποις. καὶ πλείστοις,
ὅτι τὸ τοῖς ὀρεκτικοῖς, καὶ ἐν ὕλῃ καὶ λα-
D πῶν μεπίλλοις, ἐν ᾧ γὰρ σώματι ὄντι πολλὰ
ἀέρος, ἐνδυ καὶ τῶν ἀναδυομένων ἀέρα
βαίνει συμβαίνει. ἐπικουρεῖ γὰρ τὸ ἀνάδυ-
ὁ ἀὴρ. καὶ συχνάκις τῶν μεταπίπτει, ὅταν
ξηρὸν χρόνον τὸ τοῦ ἀέρος, ὁ δὲ τὸ ἔαρος
καὶ περιστῶσα βοηθεῖ· ἢ πολλὰ ὅταν ἐκ
λακῶν ἔνεστι ἀρκοῦ ὁ βραχὺ, καὶ ἐκπνεῖ,
καὶ ἐνδύεται.
E δὲ διὰ τὸ φύλλα, ἢ κατα-
δύεται τὸ κατασκέμμα πολλαῖς ἐξέλαιον ἢ
διὰ τὸ πολλὰ μόρια τὸ ἔαρος, ἢ ὅτι τὸ κοῦφον
στιβρὸν κατωτέρω, τὸ δὲ ἀρκοῦν τὸ δὲ ἀρκοῦν,
πολὺ πόρους τοῦ ἐνδύεται· λέγεται δὲ, ἢ τὸ
αὐτῷ πολὺ πόρος πλέον, ἐνδύεται. ὅτι μικρὰ ἔστι
τοῦτο τὸ ἀρκοῦν· καὶ οὐδὲ ἔστι ἐν αὐτοῖς
ἀὴρ ὁ δυνάμενος τοῦτο κουφίσαι. κατα-
δύεται, διὰ τὸ μέρη αὐτῷ λίαν εἶναι πολ-
κὰ καὶ στιβρά. πολὺ δὲ λίθοι, καὶ πολλὰ τὰ
φύλλα, τὸ ὕδατος ὑπερέχεται, καὶ τῶν ἐν ὕδα-
τι διαπνεῖν. ἐξαιρεῖ γὰρ ἐν τοῖς τόποις
ἐξ διὰ τοῦτο τῶν ὕδατος μέρη συνεπιπλεῖν. ἐν δὲ δὴ
μόνον πολὺ ἀναγκάζει τὸ ἔαρος, καὶ ἐν τοῖς ἐν τῷ κρυῷ τῶν ἀέρος ὅτι ἐν τῷ ὕδατος, τὸ ἀν-
εἰς. πολὺ δὲ ἐν ἐλαίῳ ἐστὶ ἐν ὕδατι, ὅτι τὸ ἀέρος ὅτι ἐν τοῖς, ὅτι πλεῖστον αὐτὸ ἐκεῖ τῷ
δὲ δὴ φαίνεται αὐτῷ, διὸ ὑπερέχει τὸ ἐ-

ἐξ διὰ τοῦτο ἀέρος. καὶ τὸ ἔλαιον ὑπερέχει τοῦ ὕ-
δατος. εἰσὶ δὲ καὶ τινες λίθοι τοῦ ὕδατος ὑ-
περέχοντες, διὰ τὸ αὐτὸν μόνον τὸ ἐν τοῖς
τοῖς μεῖζον, οἷον ἐν τοῖς ἐν τοῖς μεγίστοις, καὶ διὰ τὸ
τὸν τόπον τῷ ἀέρος μεῖζον ἢ τῷ τόπου τῷ σώ-
ματος τῆς γῆς. αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ τῷ ὕδατος, ὑπερ-
πίπτειν τὸ γῆς· τῷ δὲ ἀέρος, τὸ ὑπερπίπ-
τειν τῷ ὕδατος. ἐν τῷ ἀέρος τοίνυν φύσις,
τὸ ἐγκλειόμενον τοῦ λίθου, ἀναβαίνει ἐπὶ τὰ
B τῷ ὕδατος, εἰ τοῦ ὅλου ἀέρος συνεκπεσόντος. εἰ γὰρ
ἔλαφρον τὸ ἀλίθος ἐμπεσὸν ἐστὶ καὶ, καὶ συνα-
κολουθεῖ ὁ σύστασις τῷ μέρους τοῦ ὅλου τῷ τοῦ ζῴ-
ου. εἰ τοίνυν ἔστι τὸ βαρὺ κοῦφον, τὸ μὲν
ἥμισυ αὐτοῦ κρεμάσθαι ἐν ὕδατι, τὸ δὲ λεπτὸν
ὑπερπίπτειν, ὅτι μεῖζον ἐν αὐτοῦ ὁ αὐτὸ τῷ
λεπτοῦ σώματος τὸ λίθου. διὰ τοῦτο τοῦτο τὰ
δίδυμα βαρύτερα εἶναι τῶν πολυτίμων λίθων.
εἰ δὲ τοῖς ὕδασι ἢ λίθοι, χλιοῦ ὄντα τῷ συλλαμ-
βάνουσι τῷ ὕδατος τῷ ἀέρος. γίνεται γὰρ ἀφρῶ-
δες ἀφρός, ὥστε συμπίπτουσι διὰ τὸ ἀν γαλε-
τὸ κενοῦ. ἢ ὅτι τὸ ὕδωρ τῷ φαίμμῳ συνεσ-
τῶτος, συνακροῖζει ὁ φάμμος τοῦ λεπτοῦ
τοῦ πυκνοῦ τῷ ἀφρῷ ἐξαίρει τὸ ἀυτοῦ ἐξ ὑ-
γρῶν τῶν θυμάτων. μὴ ἀφανὲς τῷ ἀνωμάλ-
τοις καὶ εὐτυ πυκνοῦσι τὸ μέρη τῷ φάμ-
μου, καὶ τοῦ ὑπερκείσε τῷ ἀχθοῦς γίνεται λί-
θοι ἐκ λίθων. δὲ, ὅτι ὁ θάλασσα ποιεῖ καὶ
ἐκ τοῦ φαμμοῦ, ὅτι ὑπὸ ἀστρῶν γῆς ἐκ
γλυκεῖα. ὅτε γοῦν τῷ ἐν αὐτῷ τὸ ὕδωρ, κα-
λύπτει ὁ ἀὴρ ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἥλιος χρείζο-
τος τοῦ τόπου τῷ ἐμφύτου ὑγροῦ ὕδατος,
ἐπεὶ οὐ δύναται τῷ παρεμπεσόντος ἐκεῖ ὁ
ἀὴρ, (ἀμφίδυο γὰρ ἐν ἐκεῖ τοῦ ὕδατος τὰ μέρη
τὰ γεώδη, ἃ ἐστι ἀλυκά) ἀνάγκη δὲ πολὺ
θερμαίνεται τῷ βραχύ, καὶ ἀμφοῖν ἀπόστα-
σις πολὺ μεῖον. τῶν δὲ διὸ δύναται γλυκὺ δὲ
ἐν ὕδατι γλυκεῖ, ὅτι κωλύει ἐν τούτοις
ἐξ ἥλιος τῶν γῆς, καὶ ἡ μεταβάλλει τὸ ὕ-
δωρ εἰς τὸ ἔδος αὐτοῦ, ἢ πλείστοι αὐτῷ τῶν
ποιεῖ, ἀξ ἐκείνου ἀλλεύ. σκληρύνεται
ἢ σκληρύνει τῷ γῆς τῷ ἢ δύναμις τῷ συμ-
πήξεως αὐτοῦ, ἢ ὑπόστασις τῷ ὕδατος, διαι-
ρεῖ τὸ πολὺ εἰς ἴδια μέρη σμικρά· καὶ διὰ τοῦ
τῶν γίνεται ἡ γῆ ἡ τῷ θαλάττῳ πλησιάζουσα, φαμμώδης. οὕτως καὶ αἱ πολιάδες, ἢ π-
τῆς ἐκ ἐχρῶντο ὑπὸ τῷ ἀστεγκλῆ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἥλιου, εἰσὶ τε καὶ μεμαγνωμένα
ὑπὸ ὕδατος γλυκεῖος. ἐφαίνετο γὰρ ὁ ἥλιος τὰ μέρη τῷ ὑγρότητος τῷ γλυκείας
ἀπολύει δὲ, ὃ ἔστι ἐκ τῷ γήινα τῷ γῆς. καὶ διὰ τοῦ ἐνδυναμοῦσθαι ὁ ἥλιος ἐν τούτοις τοῦ τό-
που τοῦ ἀνεξικαλύπτου, διακρίνεται τὰ μέρη τῷ πολλῷ, καὶ γίνεται ἐκεῖθεν φάμμος.

A Idcirco oleum quoque supra aquam ascendit. Sunt & lapides, qui aquæ supernatant, vt pumex, & similes, propter inanitatem scilicet, quæ in eis maior est quàm ipsarum partes. Vnde aëris locus maior est loco corporis terræ. Aquæ enim natura est supra terram ascendere, vt aëris super aquam. Aeris itaque in lapide inclusi natura, super aquam ascendit, vt aëri toti iungatur. Vnumquodque enim
B suum attrahit simile, sequiturque partis natura totum, cum quo iungitur. Si ergo saxum aliquod leue sit, mergitur eius medietas in aquam altera supernatabit, quòd maior sit, qui ipso continetur, aër, quàm lapidis pars reliqua. Eapropter arbores omnes talibus lapidibus sunt grauiores. Qui in aqua sunt lapides è forti vndarum collisione fiunt. Nam primùm spuma fit, mox coagulatur hæc in molem laëtis vn-
C fluoso non absimilem. Dum verò vnda arenæ alliditur, congregat arena hanc velluti vnctuositatem spumæ, & deficcat illam maris siccitas cum multa salsedine, quo modo partes arenæ coguntur, temporéque procedente lapides fiunt. Significatio verò, quòd mare per se arenam faciat, ea est, quòd terræ omnes gustu dulces non sunt. Cùm igitur in ea steterit aqua, prohibebitur aër ne ipsam alteret.
D Cæterùm diutiùs immorante loco eidem, aqua, cùm hanc sibi similem efficere aër non possit: excellent enim in ipsa terræ partes, quæ salsæ sunt necesse est plus excalfacta paulatim ambo lutum efficiant natiuum. Id ipsum in doliolis fluuiis fieri non potest, quia in illis siccitas terræ obtinuit, & aut conuertit aquam in suam speciem, vel vicinam illi hanc reddit, & alterationem vtrunque suscipit.
E Dariorem quoque efficiens terræ duritiem pro facultate scilicet propriæ fixionis, aquæ essentiam, lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari vicina, arenosa est. Sic campi dum non tegit quod à Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanéque quod de genere terræ est, & quia Sol in eo loco non tecto perseuerauit, separantur luti partes, & inde arena fit.

A Huius rei signum est, quòd cùm in eiusmodi loco in profundum foderimus, inuenimus lutum natiuum, & erit is, arenæ radix: nec arena fiet, nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus Solis illic moretur diutius, & ab aquis dulcibus longa distantia est. Eodem modo de salsedine aquarum maris est intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis est, nec accidit eis salsedo aliter, quàm modo
B prædicto. Et signum sensatum hoc est, quòd terra sub aqua, aqua verò sub terram necessariò, & naturaliter est. Indéque propriùs aquæ contingit vt elementum sit, quàm terræ. Arbitrati verò sunt quidam quòd commune omnium elementum sit, quæ plurima est aqua: est autem plurimum aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id esse existimatum fuit. Porrò aqua per naturam super terram eminet, & tenuior ea est: ac
C per istud ostendimus quòd aqua dulcis omnino leuior sit, quàm salsa. Accipiamus itaque duo vasa æqualia, ponamúsque in illis aquam dulcem & salsam, postea sumpto ouo in aquam dulcem ponamus, & submergetur illico: postmodum in aquam salsam ponatur, & supernatabit. Ascendet ergo super partes aquæ salsæ, quia non ita disiunctæ sunt, vt aquæ dulcis partes. Hæ enim ob tenuitatem, pondus istud
D sustinere non poterunt: illæ verò ob crassitiem possunt. Eáque propter fundum non petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia vincit in eo siccitas: vt neque in alia, quæcunque formæ terræ propior est. Patet inde, quòd aqua crassior subtenuiore est: nam crassa è genere terræ est, tenuis autem, & rara de genere aeris. Et ideo aqua dulcis aquis
E omnibus supereminet: est enim à terra cæteris omnibus remotior. Iam igitur sciuimus, quòd aqua, quæ à terra remotissima est, naturalis est, & quòd dulcis maritimam excedit. Naturalem itaque illam esse hoc signo certum est, ac necessarium. Nascitur autem sal in lacunis quoque, quibus aqua dulcis salsa fit. Superat autem terræ salsedo illam salsedinem. In illa enim aer inclusus remanet, in hac non ita:
F

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

A & idcirco non omnino est istud terræ corpus, dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licet ex aqua hoc genus sit, quæ è terra tanquam sudor exit.

CAPVT III.

Eodem modo cognoscere debemus, quod herbæ, earúmque species non aliunde, quàm è compositione sunt, non è materia simplici, sed vt salsedo ex aqua
B maris, & substantia arenæ est. Vapores enim ascendentes cùm fuerint coagulati, amplecti possunt causam herbarum substantiæ. Excidit enim aer eo, & locum rore madefacit, prouenitque ex eo virtute stellarum scilicet illorum seminum species. Sed materia necessaria, aqua est, quanuis differentia sit in aquæ genere. Quod enim ascendit aliud quàm aqua dulcis non est. Salsa autem grauior est,
C nec vnà cum dulci ascendit. Quod autem ascendit, id tenuius ex aqua est: quod cùm attractum ab aere fuerit, attenuatur, magisque ascendit. Et inde fontes fiunt, ac flumina in montibus, & per longa spatia decurrunt. Et signum huiusce est pituita, & sanguis ad cerebrum ascendens. Vt enim ex alimento vnà cum vaporibus ascendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim salsæ aquæ nonnihil
D vnà cum eo ascendit, quod calor in aeris naturam siccarit, qui supra aquam dulcem omnem ac salsam, exquisitè est. Cuius rei exemplum in balneis sæpenumero deprehendimus. Nam cùm aquam dulcem oppresserit calor, attenuabuntur partes eius, ascenditque vapor, qui in fundo balnei erat & recedunt densæ partes salsedinis: neque enim ex aeris sunt genere, vt sequantur vaporem, qui vnus post
E alium sursum pergit. Cùm itaque multi accesserint, absorbet eos tectum. Inde coguntur spissantúrque, & redit deorsum guttatim stillans aqua dulcis. Sic in omnibus balneis salsis, aqua dulcis est. In aqua itaque salsa nascentes herbæ, non debent esse plenæ, ob siccitatem. Etenim planta duobus indiget, materia scilicet, & loco naturæ suæ conuenienti. Cùm ita
F que hæc ambo adfuerint, prouenit planta. Vbi verò deprehenderimus materiem à temperamẽto esse remotissimã, inanis est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam impedimento est, vt sit locus non temperatus. Ita ferè non inueniuntur plantæ in niue. Licet in ea visa sit nonnunquam prouenisse, vt & animalia quædam, præcipuè lumbrici: hi enim in niue gignuntur, & flomus, & herbæ amaræ omnes. Sed nix non exigit progressum hûc, nisi alia quoque causa illi iuncta fit. Et hoc est, quia nix descendit nonnunquam fumo similis, & congelat ventus illam, adstringitque aer. Est tamen rarjtas inter partes eius retinetur enim in ipsa aeris aliqua pars calida, manéque de ea putrida aqua. Cùm igitur aer inclusus fuerit multæ amplitudinis, affuerítque Sol, erumpit aer in niue comprehensus, apparebitque humiditas putrida, quæ cum calore Solis coagulabitur ad quem modum herbæ quædam nascuntur. Quòd si locus fuerit apertus, non fient in eo plantæ, aut sine foliis fient: recessit enim inde teratæ temperies, quæ eiusdem cum illa generis est. Inde fit vt flores, & folia in herbis minutis mistim reperiantur in locis temperatis, aere, & aqua. In aliis quæ talia non sunt, velut in plantis, quæ per niuem nascuntur, rari sunt flores, & folia. Eodem modo in locis multum fallis, ac siccis, ferè non apparent plantæ, quia eiusmodi loca à temperamento longè absunt, minuitur enim terra, à qua longè absunt humor, & calor, quæ aquæ dulcis sunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis mortua, & tum non nascuntur mox in ea plantæ: sed in calidis locis, vbi dulcis aqua est, & calor multus, prouenit concoctio è partibus duabus, tum ex loci dispositione, tum ex aere in eo existente. Concoctio verò aeris, è calore Solis est, qui calor in eo loco est. Inde montes quoque humores attrahunt, & adiuuat illos aeris caliditas, accelerátque concoctio. Et ideirco plantæ vt plurimùm in montibus nascuntur. In arenis, vt ante, diximus, falsedo vincit, remanéntque inter arenæ partes, raritates ad inuicem similes. Sol igitur virtutem non habet vt continuationem substantiæ in istis efficiat, ideirco in arenis ferè non fiunt plantæ: quòd si fient, tum non iuxta species proprias ac differentes, sed ad inuicem similes fiunt.

A ἔστιν. ἐμποδὼν γὰρ ἔστι τοῦ ἔτι, τὸ δὲ τόπον εὖ μὴ διαμένειν. ὅτι κατὰ τοῦ χ. θερμοτέρου φυτὸν ἐν χιόνι, πλεῖον βλάστοιμον φυτὸν ποτε φανήσεται ἐν αὐτῇ. καὶ τινὰ ζῶα, ἐξαιρέτως λεμβρίκους διαφ. οὕτω γὰρ γίνονται ἐν τῇ χιόνι, καὶ φλόμος, καὶ πάντα βοτάνη πικρά. ἀλλ' ἡ χιὼν οὐ ζητεῖ τὸ προχωρεῖν ἐπὶ τοῦτο, εἰ μὴ καὶ συζευχθεῖν τι αἰτίᾳ ἐν αὐτῇ. καὶ αὐτὸ τὸ ἀέρι, ὅτι ἡ χιὼν ἐκπέμπεται ποτε ὁμοία καπνῷ, συμπήγνυσί τε τὸν πάχος ἀέρα, καὶ συσφίγγει ἀέρ. πολὺ γίνεται καὶ ἀφανὲς τι ἐν τοῖς μέρεσι αὐτοῦ. καὶ τήκει γὰρ ἐν τῷ τόπῳ θερμόν τι μέρος ἀέρος, καὶ ὑφεῖ ἐξ αὐτοῦ ὕδωρ σεσηπὸς. ὅταν γοῦν ὁ ἀὴρ ἐγκαλυπτόμενος πλείονος χιόνος πλατύνωσι, καὶ ὁ ἥλιος παρυπάσωσι, κατηγόρευται ὁ ἀὴρ ὁ συμπλεκτὸς ἐν τῇ χιόνι, καὶ φαίνεται ἡ ὑγρότης ἡ σεσηπυῖα, ὅτι καὶ συμπήγνυσι τοῦ θερμοῦ τοῦ ἡλίου· καὶ οὕτω φύεται τινὰ βοτάνια. ἐὰν δὲ ὁ τόπος σκεπασμένος, οὐ γίνεται ἐν αὐτῇ βοτάνη, καὶ ἡ πάνυ φύλλα. ἀπεχώρησε γὰρ ἐκ αὐτοῦ ἡ θερμασία τοῦ γένους ἡ ἐμπεριέχουσα αὐτὸ ὕδωρ. καὶ φύλλα ἐν βοτάνῃ σμικρᾷ μεγαλύνεται διὰ πολλοῦ ἐν τόποις κεκαυμένοις καὶ θερμοῖς διὰ ἀέρος καὶ ὕδατος. ἐν τόποις δὲ μὴ πεσόντος, σπάνια εἰσὶ τὰ φύλλα, καὶ τὰ φύλλα ἀπὸ φυτῶν ἀπὸ συμβαίνουσι ἐν τῇ χώρᾳ ἐμείας καὶ ἐν τόποις πολλοῖς ἀκμαζοῦσι καὶ ἐξαιρέτως ἐν τοῖς ἐπιπλέοντος, οὐ φασὶ) φυτῶν. οὕτω γὰρ οἱ τόποι τοῦτο εἰσὶν διαφορᾶς. ἀλλ' ἀποσύνεται γὰρ ἡ γῆ, ὅς ἐστι καὶ εἶναι ὑγρότης καὶ θερμότης, ἐξ ἐστὶ διὰ ἰσχυρὸς ὕδατος. γίνεται δὲ τοῦτο καὶ γλυκεῖα γῆ τοιαῦτα, καὶ τὸν οὐ ἐξαιρεῖται ἐν αὐτῇ ἐξῆς βοτάνη. ἐν τόποις δὲ θερμοῖς, ὅπου ἔστι ὕδωρ γλυκύ, καὶ θερμότης πολλὴ, φυτεύεται πόλις ἐν ᾗ δύο μεγάλοι ἐν τοῖς διαλείποντος τῷ τόπῳ, καὶ μετὰ τῷ ἀέρος τῷ ἐν αὐτῷ διαφέροντος. ἡ δὲ πόλις τῷ ἀέρος ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις ἔστι τῷ ἡλίου, τῶν ἐν ἑαυτῷ τῷ τόπῳ. ἀναπνέουσι καὶ τὰ ὄρη ἐξαίρετοι ὑγρότητα, βοηθεῖ τι ἑαυτοῖς καὶ ἡ θερμότης τῷ ἀέρος. διὰ παντὸς δὲ καὶ ἡ πόλις καὶ διὰ τῶν φυτῶν, ἀναπνεῖ, ἐν τοῖς ὄρεσι τῶν φυτῶν τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι μεμιγμένων ἐν τοῖς μέρεσι τῶν ψάμμων κρείττονα ὅμοια πρὸς ἀλλήλας. ὁ τόπος ἄλλος ἐν ἔχει διαλείμματα, ἵνα ἐν ἑαυτῷ ἀναπνεῖν καὶ βεβαίαν συμβαίνει οὐσίας, τοῦ τε καὶ φυτὰ ἐν αὐτοῖς· ἐν τῷ πολλῷ γὰρ γίνονται εἰ δὲ καὶ γίνονται, οὐ κρ. ἴδια ἴδια καὶ διάφορα. ἀλλ' ἐν τοῖς [illegible]

Κεφάλαιον δ'.

Τὰ δὲ φυτὰ ἐν τῇ διαφανείᾳ τοῦ ὕδατος γίνεται, ἐν ἄλλοις γίνεται, οὐ μὲν διὰ τὸ πάσχειν τοῦ ὕδατος. ὅτι γὰρ θερμαίνει ἀέρα τοῦ ὕδατος, ἅπερ εἶναι τοῦ ἐν ἔχει πῶς αὐ κινεῖται, τὸν περιέχοντα τὸν ἐν αὐτῷ τῷ περιεχόντι τοῦ ἀέρος κατέχει, καὶ εἰσάγει τὸ πνεῦμα ὑγρόν. ἐφέλκεται τὸ ἑαυτοῦ ἡ θερμότης, ἅπερ ἐν τοῖς ἐστὶ τῷ ἥλιον τῷ ὕδατος, καὶ γίνεται ἐν τῷ ὕδατι φυτόν. οὐ ἔχει δὲ ῥίζα, ὅτι ἡ ῥίζα ἐν τοῖς μέρεσι διαφέρει τῶν γῆ, ἰσχυρὸν μὲν διαφορᾶ. οὐ ἔχει δὲ κοινά τι οὐδὲ φύλλα, ὅτι μακρὰ ἔστι ἀπὸ τῶν διαφορᾶς, καὶ οὐδὲ τὰ μέρη αὐτῷ κοινὰ συμπεπηγότα, ἢ τὸ ὑγρόν, ἢ τὸ ἐμφανέστατα φύλλα γίνεται, [καὶ κρεμάσεται ὅτι πέφυκεν.] καὶ ἡ κοινὸν φυτὸν ἀεὶ ἐν τῇ γῇ, ἐπὶ τὰ τῶν γῆς μέρη εἰσὶ συμπεπηγότα, καὶ τὰ μέρη ἐξ ἀνάγκης πάντα εἰσὶ πεπαῖα. τὰ γοῦν φυτὰ, τὰ ἐν τῇ γῇ συμπεπηγότα, γίνεται ἐν σήψει ἐν τόπῳ ὑγρῷ καὶ κρατεῖ. αἱ γὰρ σήψεις κρατοῦσι ἀέρα· ὅταν πλανῶνται οἱ ἄνεμοι καὶ οἱ ἀέρες, ὁ ἥλιος φαίνεται ποτὲ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξηράνθη καὶ συμπεπίνωσι, καὶ ἡ ἐξηράνθη τῆς γῆς τὰ μέρη ἀεὶ ἐν ἀεὶ ποτε· καὶ γίνεται ἐν ὕδατι φυτὰ, καὶ μύκητες, καὶ ὀδόντα, καὶ τὰ ἔμοια. πάντα δὲ ταῦτα γίνεται ἐν τόποις θερμοῖς καὶ ὑγροῖς, διότι ἡ θερμότης πάντα τὸ ὕδωρ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, κατέχει τι τοιοῦτον ἡ ἥλιος, καὶ γίνεται ἀναθυμίασις, καὶ ἐνοῦται συμβαίνει ἡ ἀλλοίωσις εἰς φυτὰ. ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς τόποις (οἱ ὄντες τὰ πλείστου) θερμοῖς πληροῦται ἡ τοῦ ἡ γεωργία. εἰ δὲ τόποι εἰ ψυχροί, εἰ καὶ οὗτοι τὰ ὄμοια πάσχουσι τοῖς, πλὴν ἐν τῷ ἐναντίῳ. ὁ γὰρ ψυχρὸς ἀὴρ, τὸ θερμὸν συμπίζει κάτω, συμπήγνυσί τι τὰ μέρη αὐτῷ, καὶ ὁ τόπος ἔλαττον πάσχει μετὰ τῶν παρούσης ὑγρότητος αὐτῷ. τῷ γοῦν ἀφανοῦ ὑγροῦ ἐξαφανίσαντος, κρίζει ὁ τόπος, καὶ ἐξέρχεται ἐξ αὐτῷ φυτὰ ἐν τόποις ἡ γλυκεῖαι, ἐν οἷς τὸ ὕδωρ μὴ ὀλίγον καὶ συμβαίνει χωρίζεσθαι, ἐπὶ τοῦ ὁ ἀὴρ τῷ γῇ ἐλκόμενος ξηρὰ θῇ, καὶ ὑγρότης τῷ ὕδατος συμπεπηγῇ, καὶ ὁ αὐτὸς ἀὴρ μείνῃ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῷ ὕδατος, ἐξέρχεται φυτὰ, ὡς τὸ ὀδόντα ἐκ τοῦ ἀπεκεῖ, καὶ βοτανῶν ἄλλα πολλὰ καὶ ἐμφερῆ, ἃ δὲ τοιοῦτοι γίνεται. πολὺ ἐν εἶναι ἐν τοιαῦτα, διότι καὶ ἡ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀπαλλαγὴ ἐν τῇ γῇ. ἐν τόποις δὲ πάντως ἐν οἷς ὕδωρ θερμὸν τρέχει, πολλοὶ φυτὰ γίνεται, διότι ἡ θερμότης τοῦ ὕδατος ἐφέλκεται ἀναθυμιάσεις φορεῖ τῶν τῆς γῆς,

CAPVT IIII.

Quæ verò per superficiem aquæ nascuntur plantæ, non aliunde quàm è crassitie aquæ fiunt. Nam dum calor aquam attigerit, quæ cursum non habet, quin moueatur, prouenit super ea quiddam nubi simile, parúmque aeris continet, ac putrescit humor ille, attrahitque ipsum calor, qui per superficiem aquæ est expantis. Hinc planta fit, radicem verò non habet tinam in duris terræ partibus fixæ sunt radices. Neque folia habet: nam à temperie multum abest & neque partes ipsius inter se cohærent. Hæc planta ad similitudinem foliorum nascitur. Quæ verò è terra nascuntur plantæ, quia terræ partes compactæ sunt, ipsarum quoque partes necessariò sunt tales. Quæ itaque in terra concrescunt plantæ, è putrefactione in humido loco & halituoso facta nascuntur. Nam putredines aerem occupant. Et dum pluuiæ frequentes fiunt, ac venti, Sol apparere illas facit, & ad siccitatem, coagulationémque cogit: & terræ siccitas radices earum facit, inde plantæ fiunt, ac fungi, & tubera, ac similia. Hæc autem omnia locis proportione calidis fiunt. Nam calor aquam in interioribus terræ concoquit, detinétque illum Sol. Fit igitur vapor, contingitque inde in plantam alteratio. Eodem modo in locis calidis omnibus vt plurimùm, absoluitur plantæ artificium. Loca frigida verò simile quandoque faciunt, tamen per contrarium faciunt. Nam aer frigidus calorem deorsum comprimit, coguntque ipsius partes. & locus elixationem patitur cum humiditate, quæ in eo præsens est. Abtumpto deinde, deficeatóque humore superfluo finditur locus, & prodit ex eo planta. In dulcibus autem locis, in quibus admodum separatur aquatum aër terræ inclusus fuerit exicatus, humiditásque aquæ concreuerit, aëríque in interioribus aquæ manserit, prodeunt plantæ, vt nenophar Medicum, & species herbarũ minutarum, quæ eodem modo nascuntur, aliæ multæ: verùm nõ sunt erectæ, quia radices earum per terræ superficiẽ tantummodo hærent. In locis quoq; quibus aqua calida currit, multoties plantæ nascuntur, quia aquæ caliditas vapores attrahit recentes in terra:

frigida verò humoris aquei natura subtus maneat, coagulatúrque aer in eo humore: & vbi concoctus fuerit, eius calor rursus, in eo planta fit, sed non nisi per longum tempus. Herbæ verò pusillæ, quæ in aquis sulphureis apparent, tum fiunt, cùm venti vehementer, fluuerint contrariósque flatus fecerint, excitatisque fuerit qui in eis est aer. & calefactus locus fit, excitatúsque inde ignis fuerit, postmodum nascatur quòd in fundo est auripigmentum, quod è fæce aeris descendit attrahitúrque ignis cum putredine: id enim auripigmentum est. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, vt antè quoque diximus, quis temperies ab his abest procul: quæ verò fert, alumna arbor est, & in locis calidis nascitur, ac leuibus, & altis, maximè verò in climate tertio, & quarto. Item, quæ vicinum quiddam alimento edit arbor, ea nascitur in locis excelsis, ac frigidis. Id circo frequentes sunt species in locis eiusmodi ob humorum attractionem, & temperiem è calore Solis, ac diebus vernis nascentem. Ita quoque latum nasuum plantas pingues statim producit: nam constrictio humoris eius in locis dulcibus fit, vt prædiximus.

A εἰ δὲ μὴ ἰσχὺς φύσεως τῆς ὑγρότητος τοῦ ὕδατος, ὑπομένει κατιόντα, καὶ συμπήγνυται ἀὴρ ἐν τούτῳ τῷ ὑγρῷ. καὶ ὅταν πεφθῇ ὁ θερμὸς τοῦ ἀέρος, καὶ ἐν τούτῳ γένηται τὸ φυτόν, ὡς ἔλασσον, εἰ μὴ ἐν χωρίῳ πολλῷ ὑγρότητος· εἰ δὲ αἱ μικραὶ, αἱ φυσιώδεις ἐν τόποις διαφθείρονται, γίνεται δ' ὅταν κίνησις ὀξεῖαν ποιήσῃ, καὶ ἀναπνοὰς τοιαύτας, καὶ αὖ πολλὰ ἐξίστασθαι ἀλλήλοις. καὶ ἐξεγερθῇ πῦρ ἐν αὐτοῖς, καὶ B διαφθαρῇ ὁ τόπος, καὶ γένηται ἐστιῶν πυρ, καὶ μὴ τούτου γενομένου ὅταν δεῖ ἐν τῷ βάθει ἀφανίζεσθαι, ὁ κατιὼν ἀὴρ ἐν τῷ ὑγρῷ τῷ ἀέρος, καὶ ἐκλείπει τὸ πῦρ μὴ ἀπιόντος· (τοῦτο γὰρ τὸ ἀφανίζειν) τότε γὰρ γίνεται ἐν τούτῳ φυτὰ οὐ πολλὰ δὲ τοῦτο προβάλλεται φύλλα, καθὼς προσαναπλήρωμεν, ὅτι ὁ διακαὴς ἐν τούτοις τόπος ἔστι. ὅταν δὲ φέρει, ὑγρὰ μὲν C δεῖ φυόμενα εἶναι φύσει ἐν τόποις θερμοῖς, νοτίοις καὶ ὑψηλοῖς, καὶ μᾶλλον ἐν τῷ κλίματι τῷ τρίτῳ καὶ τῷ τετάρτῳ. καὶ πόλλ' ὕδωρ ἔχει τὸ γένος· ὁμοίως, ἐκεῖνα γίνεται ἐν τόποις ὑψηλοῖς καὶ ψυχροῖς· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ γίνονται τοῖς εἴδεσι τῶν τόπων τοιούτοις, διὰ τὴν ἰσότητα τῆς ὑγρότητος, καὶ τὴν διακρασίαν τῶν ἐν τοῖς θερμόποις τῶν ἡλίου, ἐν ἡμέραις χαριεστάταις. ὁμοίως καὶ ὁ πολὺς ὀμφυτος, ὀξεῖαν ποιεῖ φυτὰ πάντα. ἐν συμπίπτει γὰρ τοῖς ὑγρότητος πολλοῖς ἐν τόποις λαμπρὸς γίνεται, ὡς προειρήκαμεν.

CAPVT V.

PLanta itidem, quæ in solidis lapidibus nascitur, longo tempore contingit. Qui enim in illis comprehensus aer est, ascendere nititur: dum autem viam non inuenit, ob lapidis fortitudinem redit, séque ipsum aer calefacit, & humorem, qui in lapidibus est, reliquum trahit sursum, exítque vapor cum humore illo, cum partium lapidis minimarum resolutione. Et enim frequens mox lapidibus est, vt eos Sol iuuet per suam concoctionem. Et ad hunc modum ex illis planta fit, quæ non ascendit, si non propinqua terræ vel humori fuerit. Nam plantæ subsistantia terra indiget, & aqua, atque aere. Consideretur itaque planta, & si prope solem fuerit, nascetur celeriter: si verò ad occasum Sol sit, tardabitur. Et planta cùm in ea excellat aqua, retinebit aerem, nec permittet eum ascendere: & ita non nutrietur planta. Eodem modo quando siccitas obtinuerit, vertetur calor naturalis ad extrema.

Κεφάλαιον ε.

Πάλιν τὸ φυτὸν τὸ ἐν τοῖς λίθοις τοῖς τῆρίοις γίνεται, μακρῷ χρόνῳ συμβαίνει. ὁ γὰρ ἀὴρ ὁ περιεχόμενος τοῖς τοιούτοις, βιάζεται ἀναβαίνειν. ἐξιὼν δὲ μὴ εὑρίσκων διὰ τὴν ἰσχύν τοῦ λίθου, ἐπιστρέφει καὶ θερμαίνει ἑαυτὸν, ἐφέλκεται τὸ ὑγρὸν τὸ ἐν τῷ λίθῳ, ἀναλυόμενος τοῖς λίθοις αὖν, ἐξέρχεται τὸ ἀναθυμίασις σὺν ὑγρότητι, μὴ ἀναλύσεσι σμικροτάταις μετὰ τοῦ ἐν τοῖς λίθοις. καὶ γὰρ πολλάκις ἔθος ἐστὶ τοῖς λίθοις, ἵνα βοηθῇ αὐτοῖς ὁ ἥλιος διὰ τὴν ἰδίαν πέψιν. καὶ οὕτω γίνεται ἐξ αὐτοῦ φυτὸν· ὃ δὲ οὐκ ἀναβαίνει. διὸ μὴ πλησίον ἐστὶ γῆς, ἢ ὑγροῦ. ἀ γὰρ

A & vias obturat per quas aquæ meatus erant: & inde non nutritur planta.

CAPVT VI.

IN vniuersum autem quæuis planta quatuor quibusdam indiget, semine terminato, loco conueniente, aqua moderata, aere consimili. Cùm itaque omnia hæc perfecta fuerint, nascitur planta, & crescit: quòd si abcesserint, imbecillior, pro abcessu scilicet, planta fit. Item quæ B in altis montibus prouenit planta, si fuerit speciei, perfectior erit, & aptior ad medicinam. Fructus autem ad digerendum durior, vt plurimùm non alat. Loca verò à Sole remota, sunt multarum plantarum productiua. Similiter dum Sol longitudinem diei motu suo addit, & humorem vicerit, vim habet planta producendi fructus, & folia. Quid autem de plantis statuendum, quæ in locis aquosis nascuntur? In his dum aqua quieuerit, fit veluti fæx, C nec est vis in aere, vt aquæ partes attenuet. Detinetur enim in terræ interioribus aer, prohibétque aquæ crassitiem ascendere. Quòd si ventus ingruat in locum illum, & constringatur terra, reprimátque se aer inclusus, & coagulet ventus humorem illum: prouenient ex ea humiditate plantæ non multum in figura & forma differentes, ob perseuerantiam scilicet & crassitudinem aquæ, & Solis calorem è supernis incumbentem. Rursus de plantis, quæ in locis humidis sunt, & quarum superficies in superficie terræ apparet vitescens, id dico, quòd in locis illis exigua sit raritas. Cùm itaque Sol incidens illius humiditatem mouerit, locúmque motu suo excalfecerit, calore itidem in interiora terræ compresso (id quod non accidit, in quibus locis planta non habet vnde crescat) humórque sua expansione fit diffusus, tum fumus fit super terra, veluti tela vitescens: & inde planta gignitur non habens folia è genere scilicet plantarum, quæ per superficiem aquarum viuuntur. Est autem maior quàm illa: quia propior terræ est. licet ascendere: & extendi non possit. Sæpe quoque in plantis planta alia nascitur, non eiusdem speciei, & similitudinis absque radice. Id ita fieri solet, dum planta spinarum plurimarum in pingui aqua mouerit se.

καὶ βύει τὰ φυτὰ τὰς ὁδοὺς, δι' ὧν οἱ πόροι εἰσὶ διὰ τῶν οὐ τρέφεται τὸ φυτόν.

Κεφάλαιον ς.

Καθολικῶς δὲ λέγω, τοῖς φυτοῖς τετάρτου τινὸς δεῖται, σπέρματος διωρισμένου, τόπου κατοικίου, ὕδατος συμμέτρου, καὶ ἀέρος ὁμοίου. ὅταν οὖν τούτοις πάντα συμπληρωθῇ, γίνεται φυτὸν, καὶ αὐξάνεται· ἐὰν δὲ τούτων ἀποχωρήσωσιν, ἀσθενέστερον γίνεται καὶ τὸ φυτὸν. πάλιν τὸ φυτὸν τὸ φυόμενον ἐν ὄρεσι ὑψηλοῖς, εἰ ἔστι γένους εἴδει, ἔσται τελειότερον καὶ ἁρμοδιώτερον εἰς ἰατρείαν· ὁ καρπὸς δὲ ὁ ἐκλεγόμενος εἰς τὴν ἕψησιν, ἧττον πολὺ βίβρωσκει. τόποι δὲ ἀπεμεμακρυσμένοι τοῦ ἡλίου, εἰσὶ πολλῶν βοτανῶν γόνιμοι. ὁμοίως, ἐὰν ὁ ἥλιος μεγαλύνῃ τὴν ἡμέραν τῇ ἰδίᾳ κινήσει, καὶ κρατήσῃ τοῦ ὑγροῦ, ἔχει τὴν τῶν φυτῶν αὐξήσεις καὶ φύλλα. τί δὲ καὶ περὶ τῶν φυτῶν τῶν ἐν τοῖς ὑγροῖς τόποις; ὁμοίως, ἐὰν ἡσυχάσῃ τὸ ὕδωρ, γίνεται ὡς τρύξ· ἐὰν δὲ πνεύσῃ ἄνεμος, καὶ κρατήσῃ τὸ ὕδωρ, γίνεται ἀὴρ ἐνεχόμενος ἐν τῷ ὕδατι· καὶ ἐὰν ἐξέλθῃ ἀὴρ, ἐξέρχεται ἀτμὶς ἐν τῷ ὑγρῷ τῷ ἀέρος. ἔστι δὲ ὑπόστασις τοῦ μέρους τοῦ ὕδατος· κατέχεται γὰρ αὐτὸς ὁ ἀὴρ ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς γῆς, καὶ κωλύει τὴν παχύτητα τοῦ ὕδατος ἀναβαίνειν. εἰ γὰρ πνεύσῃ μικρὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, καὶ συνφιγγῶν ἡ γῆ, συμπίπτει τε ἑαυτὸ ὁ ἀὴρ ἐνεχόμενος ἐν αὐτῇ, καὶ συμπήγνυται ὁ ἀὴρ τοῦ ὑγρότητος, ἀναλυθεὶς ἐκ τούτου τοῦ ὑγρότητος φυτὰ οὐ πολὺ διαφέροντα ἀλλήλων ἐν εἴδει καὶ μήκει, διὰ τὴν διαμονὴν καὶ τὴν πυκνότητα τοῦ ὕδατος, καὶ τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου ἄνωθεν. πάλιν ἔστι τοῦ φυτοῦ ἐν τοῖς ὑγροῖς τόποις οὗ ἡ φανὴς ἐν τῇ ὄψει τῆς γῆς χλωρίζουσα, λέγω, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ μικρὰ ἔστι ἡ ἀραιότης. ὅταν οὖν ἐμπέσῃ ὁ ἥλιος κινήσας τὴν ἐν ἐκείνῳ ὑγρότητα, καὶ θερμάνῃ τὸν τόπον τῇ συμβαλούσῃ κινήσει, καὶ τῇ θερμότητι τῇ περιεχομένῃ τῆς ἐνδοτέρας τῆς γῆς, (ὅπερ δὲ οὐ συμβαίνει ἐν οἷς οὐκ ἔχει τὸ φυτὸν ὅθεν αὐξηθῇ) καὶ ἡ ὑγρότης τῇ ἰδίᾳ ἐκτάσει διαχυθῇ, γίνεται καπνὸς ὑπόκωφον τῆς γῆς, οἷς ὑφασμα χλωρίζον. κατὰ τοῦτον γίνεται φυτὸν, μὴ ἔχον φύλλα, ἐλάττονα ἐν τῷ γένει τοῦ αὐτοῦ τοῦ φανεροῦ εἰς τὴν ὀξύτητα τοῦ ὕδατος. ἔστι δὲ μείζων ἐκείνου, διότι πλησίον ἐστὶ τῆς γῆς, εἰ καὶ οὐκ ἀναβαίνει καὶ ἐπεκτείνεσθαι δύναται. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα φυτὰ ἐν τῷ αὐτῷ φυόμενα, οὐ τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ τῆς αὐτῆς ὁμοιότητος, ἐν φυτῷ πολλῶν ἀκανθῶν ἐν πίονι ὕδατι κινήσῃ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aperiuntur enim partes eius tum, hauritque Sol ipsius putredines, & concoctionem præstat ei, & natura sua in locum putridum auxilium suppeditat cum calore temperato: & inde ita crescit planta, vt latendi super totam extendi videantur. Hoc proprium plantis est multas spinas habentibus. Sic itaque linocostis gigni solet, & quæ huic similes sunt exteræ. Herbæ autem omnes, & quicquid super terra crescit, & in terra, ex aliquo quinque istorum prouenit, & sunt, semen, aquæ humor, locus idoneus, aer & plantatio. Et hæc quinque, velut radices plantarum sunt.

CAPVT VII.

TRiplex itidem arborum fœcunditas est. Aut enim fructus producunt ante folia, vel vnà cum foliis, vel post folia. Est quoque planta, quæ radicem non habet, aut folia. Et est quæ stipitem habet sine fructu, & folio, vt chrysocomos, aut chrytitis. Sed quæ fructum ante folia producunt, multum habent vnguofitatem. Cùm itaque digesserit eam calor, qui naturalis plantæ est, acceleras eius maturatio, roboratúrque, ac defervescit in ramis plantæ prohibéque humorem, ne ex eo ascendat: & inde procedunt fructus ac folia. In plantis autem, quæ citius folia producunt quid statuendum esse effectus humorum multi erunt. Cùm itaque Solis calor aquæ partes dispergere cœperit, sursum trahit Sol illius humoris partes, & tardatur maturatio: quia fructus concoctio non aliunde, quàm è coagulatione est, & præcedunt folia fructus, copiosi humoris appositione. Multoties verò accidit ei vnguofitas, vbi humor qui in planta est concoctionem acceperit, ascenderíque ab ea vapor densus, quem aer cum Sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo, & fructus, & folia prodeunt eadem expositione. Prisci autem sapientes folia omnia fructus esse asserebant. Sciendum igitur est, quòd dum humor tantus est, vt non maturescat, nec coagulatur propter aeris explicationem, & tractionis studium à Sole, tum humor, in quem non perfecta digestio est, in folio alteratur, quæ aliam intéstionem præter humoris attractionem non habent, & vt operimentum fructibus

A ἀποίγνυται τὰ μέρη αὐτοῦ, καὶ ἀποκρίνει ὁ ἥλιος τὰς ἐν αὐτῷ σήψεις, παρέχει τε τοῦτῳ τοῦτο, καὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει ἐν τόπον τὸν σεσηπότα βοήθειαν χρόνῳ μὲν θερμότητος ἐπιφέρει, καὶ οὕτω αὐξάνει τὸ φυτὸν ὡς δοκεῖν κρύπτειν καὶ ἐκτείνεσθαι εἰς ὅλον ἑαυτόν. καὶ τοῦτο ἴδιον δὴ τῶν φυτῶν τῶν ἔχοντων πολλὰς ἀκάνθας. τότε γοῦν γίνεται ὁ λινοειδὴς λεγόμενος, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως. τοῦτο δὴ πάντα, καὶ εἴ τι αὐξάνει ἐπάνω τῆς γῆς, καὶ ἐν τῇ γῇ, συνίστασι ἐκ πάντων τούτων οἷς εἴρηται, ὑγρὸν, καὶ τόπος ἐστὶν, καὶ φυτεία. καὶ τούτου τὰ πέντε ἐστὶ, ὡς ἂν εἴποι τις, ῥίζαι φυτῶν.

B

Κεφάλαιον ζ.

Τριπλῆς δὴ ὁ τῶν δένδρων ἐστὶ καρπός. ἢ γὰρ συγκαρπεῖ τοῖς φύλλοις, ἢ μετὰ τὰ φύλλα. ἔστι τοίνυν φυτὸν ὃ οὐκ ἔχει ῥίζαν καὶ φύλλα. ἔστι δ' ὅ φασι φύειν ἄνευ καρποῦ καὶ φύλλων, οἷον ὁ λεγόμενος χρυσοκόμη. ὁ χρυσὸς τις. ἐμοὶ δὲ φυτὰ καρπὸν πρὸ τῶν φύλλων γεννῶντα, πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀνοσιότητα. ὅταν γοῦν ἐκτυφῇ ὁ θερμὸς, καὶ ἀφαιρῇ τὸν ὑγρὸν τοῦ φυτοῦ, τηκόμενος καὶ ὁ πόνος πέψει, βοήθουσί τε καὶ ζέει ἐν τοῖς κλάδοις τὸ φυτὸν, κωλύει τε τὸν ἀναβιβασμὸν, ἵνα μὴ ἀνάβασιν ἐπ' αὐτὸν κατάλυσιν ποιήσῃ τοῦ καρποῦ καὶ φύλλα. ἐν δὲ τοῖς φυτοῖς ὁ ἀναβιβασμὸς τοῦ φύλλα ποιεῖ πολλάκις, τὸ τοιοῦτον, ὁ διὰ πολλὴν ὑγρότητα εἶναι πολλά. ὅταν γοῦν ὁ θερμὸς τῷ ἡλίου αὔξησιν διαπέσῃ τὸ μέρος τοῦ ὕδατος, αὐτὸν ἐφέλκεται ὁ ἥλιος τὸ μέρος τῆς ὑγρότητος, καὶ βραδύνει ἡ πάντων ὁδός. διὸ ἡ κατὰ τὸν καρπὸν ἐστὶν εἰ μὴ ἐν πυκνότητι, καὶ συνεκκρίνει τὰ φύλλα τὸν καρπὸν τῆς πολλῆς ὑγρότητος. πολλάκις δὲ συμβαίνει ἐν τοῖς καὶ τοῦτο, ὅταν ἡ ὑγρότης ἐν τῇ φυτῷ πέψῃ κάλλιον καὶ ἀπαθὲς ἐξ ἀνάγκης ἀτμὸν ποιεῖ. καὶ ἐκεῖνον ἀνάγει ἡ αὔρα μὲν τὸ ὅλον. τότε γὰρ ἐξέρχεται ἐκ τῆς ὑγρότητος ἐκείνης καὶ πάχος, καὶ καρπὸς, καὶ φύλλα μετὰ ἐκείνου. εἰ δὲ πολλοὶ δὴ σοφοὶ τὰ φύλλα πάντα καρποὺς ἔφασαν εἶναι. ἐχέτω οὖν, ὡς ὁπόταν ἡ ὑγρότης τόση ἦν, ὥστε μὴ πεπάνθαι, μηδὲ συμπήγνυσθαι διὰ τὴν ἐν τῷ ἀέρι κάθαρσιν, καὶ τὴν ἕλξιν τοῦ ἡλίου τὸν ἥλιον τὸν ἡ ὑγρότης αὐτοῦ, εἰς ὃν ἐπορεύθη πάντες. ἀφεστῶσι δὲ φύλλα ἀφεῖναι ἐκ τῆς ὑγρότητος ἀνάγκη σκοτεινὰ, εἰ μὴ φῶς ἐφίλασεν τὴν ὑγρότητα, καὶ ἔτι ἄσπρα καὶ ἀδιεκλείμματα τοῦ καρποῦ

ἀπὸ τοῦ σφοδρότητος τοῦ ἡλίου οὐ τοίνυν ἀμείνω διέθεκε τὰ φύλλα, ὥσπερ, εἰ ἐφρόνει. ὁ γὰρ χρόμος, ὁ ἀναβαίνων, μηκυνθείς, ἔπειτα δὲ τὰ φύλλα, ὡς εἴπομεν. τοιοῦτος ἐστὶν ὁ κρόκος καὶ ἐν τοῖς ἐλαίαις, καὶ πολλάκις συμβαίνει τοῦ ἰδίου καρποῦ. ὁπόταν γὰρ ὁ φυτὸς πέψῃ τελείως, ἀναβαίνει πρῶτον ἐκ τοῦ κοιλίου τοῦ, ὅ ἐστι ἐπὶ φύσει ἐκ τοῦ θερμότατος. ἔστι οὖν αὖθις ὁ ὑγρὸς φύλλα· διὸ πέψει, ἔστι δὲ ὅτε. ὅταν δὲ τελεσθῇ τὸ διυπόρκεσις ὁ πέψει, γίνεται καρπὸς, καὶ ἐκβαίνει εἰς τέλος ὁ ὅλος καρπὸς τοῦτο τὸν ἐν αὐτοῖς. αἱ ἀκμαῖαι ἀνωμότατοι εἰσὶν ἐκ τῶν ῥίζων τῶν φυτῶν, οὐ μόνον τοῖς αὐτοῖς φυτοῖς. λέγω δὲ, ὅτι ἐν τῷ φυτῷ ἔστι ἀρμόνιος, καὶ ἐν τῷ ἀρχῷ τοῦ φύσει ἐστὶν ἐν τῷ πέψει, καὶ πάλιν ὑγρὸν ψυχρὸν, καὶ μετ' αὐτοῦ ξηρὰ διάφορα, διεκρίθη ἐν ἑκάστῳ τῷ ἀρμόνιον, ὅπερ γοῦν τοῦτο συμπέπτωκεν ὁ ἥλιος κατεσκεύασε εἶναι αἱ ἀκμαῖαι, διὰ τὴν καὶ τὸ εἶδος αὐτῶν ἐστὶ συμμετρίας. ἔστι γὰρ ὁ ἥλιος κοῦφα ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ συμφορεῖται εἰς ἰσχύν. τοῦτο δὲ γίνεται, διότι καταβραχὺ ὁ ἀὴρ ἐπιπέπτει ἐπὶ τῷ φυτῷ, αὐξάνει τὰ μέρη αὐτοῦ, μετ' ὀλίγον τὸν ὑγρὸν, τὸν ὑλικὸν. πολὺ εὐθὺς καὶ πᾶν ἀνάγκη ὁ φυτὸν γίνεται, οὐ ὁ κεφαλὴ ἐστὶ συμμετρία.

A

B

C

D

Κεφάλαιον η.

Η Χλοιάζουσα δὲ χρωμὰ, ἐπείλῃ δὴ σῶμα κατὰ πάντων ἐν τοῖς δένδρεσι. διὰ πολλὰ γὰρ, ὅτι ὥσπερ κατὰ ἐστὶν ὁ λευκὸς ἐν τοῖς, οὕτως καὶ ὁ χλωρὸς ἐκεῖ. καὶ τοῦτο ἐστὶν, ὅτι οὐκ χρῶμα πολυστοιχεῖον. καὶ μᾶλλον πολυμερὲς. διὰ τοῦτο ἴσως ὁ χλωρὸς ἐν πᾶσι τοῖς φυτοῖς, ὅτι αἱ ὕλαι ἔλαιοι καὶ πάχεσι τὸ ξύλον τοῦ δένδρου, θερμαίνει τὸ ὁ θερμότερος πέψει ἐργάζεται, καὶ ὁπόταν ἐκεῖ τι ὑγρὸν, ὁ φύσει ἐξωθεῖ. καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ χλωρὸς ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ μὴ μείζων ὁ πέψει ῥῶμη. ὁφείλει δὲ εἶναι μέσον ἐν τοῖς φύλλοις καὶ ἐν τοῖς ξύλοις τῇ δυνάμει. ὁ δὲ χλωρὸς ἐστὶν οὐ φθείρεται, ἐὰν ἡ ὑγρότης ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶ ἐκ τοῦ χθόνος τοῦ γῆς. ἐξ ἀμφοτέρων γοῦν τούτων, καὶ χρῶμα γίνεται ὁ χλωρὸς. τοῦ σημεῖον, ὅτι εἰ φλοιοῦ τοῦ δένδρου, ὅταν ξηραίνεται αὐτὸ, μελανίζεται, ἐντὸς δὲ ἐστι λευκὸν. ἐν τοῖς δένδρεσι γοῦν μεταξὺ τοῦ χρώματος, χρῶμα χλωρὸν γίνεται ἐν τῇ διαφορᾷ αὐτοῦ, τὸ δὲ κέντρου τοῦ φυτοῦ, τοῦτο ἐστὶ ὅτι. πολὺ γὰρ αὖθις σκληρὸν, πολὺ ἐκτὸς, πολὺ μέσον. ὑγρότητος αὐτῶν, ὅτι ὁ φύσις αὐτοῦ φαίνεται ἐν τῇ ἀναπτύξει

E

F

sint à Solis vehementia. Non igitur ita necesse est vt folia sint, quemadmodum fructus. Humor enim ascendens, & alteratus, is folia est, vt diximus. Eodem modo in oliuis iudicium est, quæ sæpe fructu suo priuantur. Cùm enim natura digestionem absoluerit, ascendit primò præ tenuitate id, quod non maturuerit: & est humor ille folia, digestio verò flos est. Cùm autem maturuerit altero anno, fructus nascuntur, & ad finem exibit materia secundum locum, qui in eis est. Spinæ verò eodem modo è genere plantæ sunt, non tamen eiusdem naturæ. Aio itaque in plantis raritas est, & in principio naturæ eius decoctio est, & ascendit humor frigidus, & cum ea parua discretio raritatem illam peruadens: facit itaque Sol illam coagulari: & inde spinæ fiunt. Et ideirco earum forma pyramidalis est: incipiens enim earum basis à gracili, in crassitudinem procedit. Id autem fit, quia aer paulatim per plantam extensus, partes eius auget cum extensione materiæ. Eodem modo omnis arbor, vel planta fit, cuius caput fuerit pyramidale.

CAPVT VIII.

COlor autem virescens res communissima in arboribus esse debet. Videmus enim, quòd quemadmodum communis est albedo intus, ita viriditas foris: & id est, quia materia viuntur propinquiore, ac magis concocta. Oportet ergo vt sit viriditas in plantis omnibus, quia materiæ attrahunt, & lignum arboris rarificant, breuémque calor digestionem facit, remanéque humor illic quispiam, foris apparens: & id est viriditas in plantis, nisi maior insit digestio. Debet autem media esse in foliis & in lignis potestate. Viriditas autem non corrumpitur, si humor in illa sit, qui de genere terræ est. Ex ambobus igitur hisce color viridis fit. Huius signum est, quod cortices arboris, quum aruerint, denigrantur: intus autem albi sunt. In arboribus itaque inter duos colores, viridis color fit per ipsarum superficiem. Figurarum autem plantæ tres modi sunt. Quædam enim sursum prodeunt, quædam deorsum, quædam inter hæc modo medio. Quæ igitur sursum tendunt, causam habent, quia natura ipsarum in meditullio apparet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rahitque calorem, & comprimit in sese a-
era, qui iter raritatis ipsius est. In pyrami-
dem verò exeunt, sicut ignis in materia
propria in pyramidem tolli, & leuari so-
let: quæ autem deorsum tendunt, earum
meatus coguntur. Cùm enim digesta ma-
teria fuerit, inspissatur aquæ materia, in
qua plantæ medulla est, Indéque subtile
sursum procedit, vertitúrque humor ad
partes illas deorsum: monet enim ipsum
grauitas eius. Quæ verò inter has medi-
B
sunt plantæ, ita habent: attenuatur humor
quia temperiei natura digestioni vicina
est, & sunt meatus medij, tendíque materia
& sursum, & deorsum. Est autem pri-
ma digestio sub plãta, secunda in medul-
la, quæ à terra exit, est & in media planta.
Postmodum diuisio fit, quæ à secunda, nõ
prima digestione fit. Tertia verò digestio
in animali est, quæ sanè non aliũde, quàm
ob diuersitatem membrorum, & distan-
C
tiam naturarum inter se fieri solet. Sed
plantæ vicinæ ad inuicem sunt, & ideo in
locis multis abundant. Vt plurimùm ve-
rò plantarum materia deorsum tendit. Fi-
guræ itaque plãtarum in quantitate, & na-
tura seminum sunt. Flores autem planta-
rum, & fructus, in aquis sunt, & materiis.
Positus itaque est motus primus in omni-
bus animalibus, & maturatio quoque, neq;
recedũt inde animalia omnia. Sed in plã-
D
ta prima digestio est, deinde maturatio
iuxta nutrimẽtum ipsorum. Quælibet ita-
que arbor ascendit semper, donec cõpleat-
ur. Causa verò est, quia cuiuslibet anima-
lis longitudinis latitudini suæ propinqua
est. In planta verò longè abest, quia radix
eius ignis scilicet, & aqua in ascẽsum festi
nant, vt planta fabricetur. Diuersitas vero
plantæ in ramis, est de superflua raritate.
Cùm, n. cõpressi humores fuerint, calefit
E
natura. & in digestionem festinat, & inde
rami formantur, & apparent folia, vt præ-
diximus.

CAPVT IX.

ARborum autem folia cadere solent
ob fluxibilitatẽ velocis raritatis. Cum
enim digesta aqua fuerit cum materia in
pyramidem tollitur, postmodum gracilia
fiunt. Et quando apparuerit materia, per
digestionem absoluta, tum obturãtur pe-
nitus extrema meatuum superius, vnde

A καὶ ἥλιος τῶν θερμότητα, καὶ συμπήγνυσι ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀέρα τὴν ἐντὸς ἐν ταῖς αὐξήσεσι ἀνωτέρω συμμεμιγμένων. ὥσπερ συμμεμιγμένα τὸ πῦρ ἐν ταῖς ἰδίαις ὕλαις, καὶ κουφίζει. ὅσα δὲ κάτω διεστήκασι, τούτοις οὐ πόρρω συμπήγνυται, ὅταν γὰρ πόλις γένηται, τότε οὐ ὕλη πολλὴ ἐστι τῷ ὑγρῷ, ἐν ᾧ δεῖται ἐν ἐντεχνείᾳ. καὶ τοῦδε ἕνεκα ἀναγκάζεται μὴ τὸ λεπτὸν αὖον, ἐπειδὴ ἀφίεται δὲ τὸ ὑγρὸν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν μέρη ἐκείνα κάτω. κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀναλαμβάνουσι. ἐὰν δὲ φυτὰ μέσα τῶν δύο εἴσι, ἔχουσι οὕτως. λεπτύνεται τὸ ὑγρόν. ὅτι δὲ φύσις τῶν διακρίσεις γίγνεται τῇ πόλει, εἰσὶ τε καὶ πόρροι μέσαι, καὶ ἡ ὅλη ἐπιτείνεται, καὶ ἀνίσα καὶ κάτω ἔστι δὲ ἐν τῷ πρώτῳ πόλει, ὅτι τὸ φυτὸν ἡ λυτέον, ἐν τῷ ἐντεχνείᾳ, ἢ τε ἐξέρχεται μὴ ἀπὸ τοῦ γῆς, ἔστι δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῷ φυτῷ καὶ μὴ ταῦτα γίνεται ἡ διάκρισις, ἢ τε συμβαίνει ἀπὸ τῆς λυτέον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων πόλεων. ἡ δὲ πρώτη πόλις, ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ. οὐ γὰρ γίνεται αὕτη ἡ πόλις. εἰ μὴ διὰ τὴν διάκρισιν τῶν φύσεων τῆς μαλακῆς, καὶ τὴν διάκρισιν τῆς φλοιοῦ, ἀφὲ ἑαυτῆς. τὰ δὲ φυτὰ, γίνεται εἰσὶ ἀφὲ ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο πλεονάζουσι ἐν πολλοῖς τόποις. οἱ δὲ τὸ πλεῖστον δὲ, ἡ ὕλη τῆς φυτῆς κάτω διατείνει. τὰ γὰρ μέρη τέλειον τῆς φυτῆς εἰσὶ ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ποιότητι τῆς ἀποιμάτων, οἱ πάντα δὲ τῆς φυτῆς, καὶ οἱ κερποὶ, οἱ εἰσὶν ἐν ταῖς ὑγρότησι, καὶ ἐν ταῖς ὕλαις. κάτω τέλειον ἡ φορὰν κίνησις καθολικῆς, καὶ ἡ πόλις ἐν τῷ τῶν τῆς ζώων, καὶ οὐ διαχωρεῖται ἀπ' αὐτῶν ποιοῦσι τὰ ζῶα. ἐν τοῖς φυτοῖς δὲ δεῖ ἡ φορὰν πόλις, εἶναι ἡ πίπτουσι κῆ τῶν ἔμφυλα αὐτῆς. ἔκφυσις ἐστὶ ἐνδόξον αὐξάνει ἀεὶ, ἐπ' αὐ πλεονάζει. οἱ γὰρ ἡ αὐξὴ δεῖ, ἐστὶ δὲ ἀεὶ ἐν τῷ ζῴῳ ἐκάστου τὸ μέγεθος, πλεῖστον δεῖ τῶν ἀέρων πλάτος ἐν τῷ φυτῷ ἢ πόρρω, οὐ ἡ ῥίζα ἀπὸ, ἤγουν τὸ πῦρ ἢ τὸ ὕδωρ, σπαδίζουσι εἰς ἀκάλυψιν. ἵνα δημιουργῶσι τὸ φυτὸν. ἡ διαφορὰ ἡ φυτῆς ἐν τῇ κλάδοις, δεῖ ἐκ τῆ πόρρω αὐξήσεως. ἔστω γὰρ συμπεπτωκότων οἱ χυμοὶ, θερμαίνεται ἡ φύσις καὶ ἀναδίδοσι εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τὴν κλάδοις, ἢ φαίνεται τὰ φύλλα, οἷς ἀφανεστάτη.

Κεφάλαιον θ.

ΤΑ δὲ τῆς δένδρων φύλλα, πίπτουσι δεῖ διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἀξέως αὐξήσεως. ἐπὶ τὸν γὰρ πεφθῆ ὑγρότητα μὴ τῶν ὕλαις, συμμεμιγμένων, καὶ μὴ τοῦτο κεκρημένον. καὶ ὅταν φανῇ ἡ ὕλη τῇ πόλει πεπληρωμένη, τότε τελείως βούλεται τὰ ἄκρα τῆς πόρρω

καὶ διὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ φύλλα οὐ ἔχουσι ὕλαν, ξηραίνονται καὶ πίπτουσι. καὶ ἡ συμμῖξις τὰ ἐναντία οὐ εἰσπορεύεται, οὐ πάντα τὰ φυτὰ εἰς τὴν πρόσω τῆς ἰδίων φύλλων. ὅταν ἡ πάλιν κατὰ τὴν φυτὸν ψυχρότης, θερμαίνει αὐτὰ ἡ ἐξαλλοιοῦσα πύτῳ θερμότης, καὶ ἡ φυσικὴ τῶν ψυχρότητος γίνεται οὐτὸς ἐν τοῖς ἄκροις αὐτῶν, καὶ ὅτι τελειοῦσι ἐν τοῖδε φύλλα γλαυκὰ, καὶ οὐδὲ πίπτουσιν, οὐ οὐδὲ δεῖ τῆς ἐλαίας καὶ τῆς μυρσίνου, καὶ τῆς λοιπῶν. ὅταν ἡ ἔχωσι τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ ἀλλὰ μὴν τῶ ἄλλων πρὸς ἐρῶ, γίνεται κυροφορία ἡμερῶν συμβαίνει, ὅτι χρῶμα ἡ φύσις πόλει ἐν διαφορᾷ συχνῶ, καὶ ἐν ἑκάστῳ πόλει καρπὸν σωφορεῖ πολλὰ. καὶ διὰ τοῦτο πολὺ φυτὰ καὶ πολλοὶ ἐν τῷ χείμῳ καρποφορεῖσι. τὸ δὲ φυτὸν δεῖ δεῖν οὐ ἡ φύσις τῶ ὕδατος, μᾶλλον καρποφορεῖ, διὰ τὴν διαφορὰν ἐκείνας τῆς ὑγρότητος αὐτῶ, καὶ τὸν πλεονασμὸν τῆς ἰδίων πόρων, καὶ τὴν διαμένειν τῆς ἰδίων μεζόνων ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ θερμῶν, τοιχεῖται ἡ τοῦτον πόλει, καὶ λεπτύνεται ἡ ὑγρότης, καὶ συμπήγνυται [οὐδὲ οὐδὲν πάλιν γίνεται συμβαίνει] καὶ τοῦτο διορίζεται ἐν πάσαις ταῖς βοτάναις ταῖς λεπταῖς, διὰ καὶ ἐν τοῖς λαχάνοις. φαίνεται δὲ γίνεται ἐν τόποις σφόδρα θερμοῖς, καὶ ἔστι ἐν τοῦ πρὸς ὀλίγος καρπὸν ἐν τῶν ὑγρότητος, ὅθεν εἰσὶ γενοῖ εἰ πόρρω. ὅταν γὰρ ἡ θαλάσσα ἡ φύσις πόλεν ποιῶσι, μὴ ἔχουσαν ὑγρότητα ἀκόλουθον τῇ ὕλῃ, τότε γίνεται εἰ πόρρω γενόμενοι. ἐπὶ πολὺ χρόνῳ ἡ πόλις, καὶ σωματῶ τοῦτον τοῦ ἡ θερμότης, καὶ φαίνεται τότε τὸ μέσον λευκὸ καὶ μέλαν ἐν χρόμα. καὶ ὅτε τοῦτο πεπτῶ πόρος ἐστὶ, τότε τὸ ξύλον φθείρει γενέσθαι μέλαν, καὶ πᾶν τὸ πλησιάζον τῇ φλοιῷ καὶ τοῦ δεῖν ἐλίτ ὅσα τῶ ἔδεσι καὶ τῆς πτελέας. ὁ δὲ ἔδεσι κατακλύεται ἐν τῷ ὕδατι, ἐπὶ τὰ μέρη αὐτῶ ἔσω συμπεπῆγότα, καὶ ἡ πόρρω γενοῦ, καὶ ἀὴρ ἐν εἰσέρχεται ἐν αὐτοῖς. ὃ δὲ ἐκ τῆς ξύλων τῆς λευκῶν βυθίζεται, ἔστι διὰ τὴν γεγενῆσθαι τῆς πόρων καὶ τὴν ἀδεκτότητα τῆς ὑγρότητος, τῶν βυούσας τῶν πόρων, ὥστε μὴ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῆς ἀέρα. τὸ δὲ κάδος, ἐκ λεπτῶν ὕλης μόνον ἐστὶ, ὅταν αὐξήσεται πόλις καὶ διὰ τὸν πορεῖαν τῶ αὐτῶ, ὡς ἐλίσσεται. ἐπειδὴ οὖν διακαθαρθῇ καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν τὰ φυτὰ ἐκφέρουσι φύλλα πρὸς ἡμέρας, εἶτα καρποῦσι ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἔτει πόρρω τέλεσι χρόνῳ, ἔστι ἐν χείμῳ συμφωνεῖσι, καὶ διὰ τὸν ἐν τῷ θέρει. ὅταν δὲ εἰς δυσκρασίας φθάσῃ, ἔστι γλαυκά.

A cum folia materiam non habeant, siccantur, & decidunt. Quod si contrà quàm diximus, contingat, non cadit planta in foliorum suorum priuationem. Cùm autem plantam frigus vicerit, calefacit eam incluſa illi caliditas, & manifestatio frigoris foris fit per ipsius extrema, inde folia glauca fiunt, neque cadunt, vt in oleis, ac myrtis, similibúsque. Sed cùm habuerint arbores, vel plantæ virtutem
B vehementer attrahentem, fructus quoque vnà editur. Id quod fit, quia Natura concoctionẽ per successionem crebra vtitur, & per vnamquanque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quædam plantæ sæpe in anno fructificant. Planta verò quæ veluti natura aquæ est, vix fructificat, propter dominium humiditatis suæ, & meatuum amplitudinem, fluxibilitatémque radicum. Cùm autem
C calor incaluerit, acceleratur eius digestio, & attenuatur humor, ebagulatúrque. Et istud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibusdam holeribus. Color autem venetus in terris vehementer calidis fieri consueuit: & est in talibus exiguus fructus ex humore, quòd meatus angusti sint. Dum itaque natura concoctionem molitur, non habentem humorem, qui materiæ sufficiat, fient tum meatus
D angusti. Vertitur itaque digestio, continentémque eam calor facit, & videtur eum inter albedinem & nigredinem color medius. Et cùm istud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinem properat, & quicquid colori veneto fuerit vicinum. Isthuc videre licet ab hebeno, & vlmo. Eáque propter in aqua hebenus mergitur, quia partes eius compactæ sunt, & meatus angusti, nec illos aer ingreditur. Quod
E verò è lignis albis mergitur, propter angustiam meatuum erit, & humorem superfluum, qui ipsos obturat, vt non exeat aer. Flos è subtili materia tantùm est, cùm digestio incipit, & ideo fructum in plantis præcedit, vt ostendimus. Indidem causam quoque docuimus, ob quam plantæ folia prius producant, quàm plantæ fructus: qui verò in planta stridentes meatus habente, color fit, sub extrileo est: & quando partes
F eius comprimuntur, in albedinem declinatiẽm fuerit mediocritas, glaucus erit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd autem plantæ quædam flores non habeant, vt plurimùm fit ob diuersitatem suarum partium, & subtilitatem ipsarum, asperitatémque, & crassitiem. Flores autem non habent ficus, palma, & similes. Planta verò, quæ crassos habet cortices, pro extensione humoris, & caloris impulsione extenditur: & hoc in primo est, & palma. Sed planta, quæ lac emittit, in medio ipsum habet. Et est calor subditus fortis, manétque illic vnctuositas. Cùm itaque calor ille concoctionem inceperit, vertetur vnctuositas in humorem proprium, & coagulat ipsum parua coagulatione: & dum locus calescit, humor vnctuosus, lacti similis, leuatúrque vapor ab humore trahente lac istud ad extrema, retinétque humor calorem apparentem, & ita lac istud cogitur. Natura enim caloris est vt lac coagulet. Qualecunque verò lac sit, multam coagulationem accipit, cùm frigus in arbore apparuerit. Constum enim mox è proprio loco exit, & inde gummi nascitur. Gummi verò calidum stillando procedit. Vbi igitur aerem contigerit, coagulatur. Et desinit in loco temperato, & aquæ simile est. Aliud verò funditur, & coagulatur, quo modo lapides & conchæ. Quæ verò guttatim manat, in forma sua manens tale fit, quale est, quam propolida dicunt: quod autem alteratur vt lapis, id valde frigidum apparet, facítque calor ipsum tale. Cùm autem per frigidam constitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quædam hyeme alterantur, & quandoque virides sunt, quandoque glaucæ. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores, quibus hoc accidit, supra colorem crassum habent in radicibus humorem tenuem. Vnde in progressu anni retinet humor illum colorem propter aëris frigiditatem. Et quando accesserit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras vnà cum colore, quo arboris superficiem tinxerat. Dum verò rursus frigiditas & siccitas ad actionem vertuntur, & humor calorem detinet, tùm color glaucus apparet.

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

CAPVT X.

Fructus verò amarus fit, dum calor, & humor, nō sunt in digestione cōpleti.

Κεφάλαιον ι.

Περὶ δὲ γένεσιν καρπῶν [illegible Greek text]

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A Nam frigus & siccitas perfectionem prohibent. vertuntur ita fructus in amaritudinem. Huius signum est, quòd amarum in ignem missum dulcescit. Arbores autem, quæ in aqua acida nascuntur, fructum dulcem faciunt: quia acor trahit cum calore Solis id, quod propriæ qualitatis est: & hoc frigus est, & siccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanent, calefitque arboris venter, quando super eo Sol perseuerauerit. Hoc modo succus, qui in fructu est, adstringens parumper fit. Et quando plus digestus fuerit, dissoluetur paulatim acor, donec absumatur, & dulcedo appareat. Erit itaque fructus dulcis, folia autem eius, & extrema, & acida. Cùm autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus: & hoc est propter abundantem calorem cum humore pauco. Absoluitur nanque humor, facítque fructus calorem ascendere, eritque amarus fructus tum. Fiunt autem & nuclei pyramidis forma, propter attractionem caloris, & abundantem frigiditatem, humiditatémque intus sitam, quæ è genere sunt aquæ acidæ. Manet enim humor in medio, inspissatúrque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem, quæ in terris temperatis stant, maturationem accelerant ante dies vernales. Nam dum calor propè temperiem fuerit, & humor manifestus, aérque clarus, nec egeat fructus multo calore in digestione, accelerabit tum eius maturatio, & ante dies vernales proueniet. In omnibus itaque arboribus, cùm primum plantatæ fuerint, excellit amaritudo, vel sapor adstringens. Causa est quòd humor, dum per extrema illarum fuerit, loca, quæ in medio arborum sunt, digerit, è quibus materia quoque fructuum est: vnde siccitas procedit, & humorem consequitur, fitque digestio acida, vel amara ita pruina, vel adstringente sapore. Causa est, quia cum calore, & humore digestio est, & cùm humor, vel siccitas calorem vicerit, erit inde fructus initiò non bene digestus. Idcirco generatio fructuum, in principio absque dulcedine est. Myrobalanorum verò arborum fructus cùm initio apparuerint, dulces sunt: communiter autem adstringente sapore sunt. Causa verò est, quòd arbor ipsorum raros habet ramos.

In hora concoctionis autem cùm meatus ampli fuerint, sequitur calor humorem, & maturat fructum, & in principio dulces sunt. Postmodum consequenter per raritatem meatus suos arbor contrahit, vincitque frigiditas & siccitas calorem, & humorem: vnde fructus in adstringentem saporem alteratur: vincique Sol rursus eum calore, per attractionem superfluæ siccitatis in illo semine, quod in superficie arborum est, vincique frigus siccitatem, & erit fructus vehementer adstringentis saporis. Inde rursus sursum ascendit naturalis calor, iuuatque ipsum Solis calor foris, vincéntque calor & siccitas, & fructus amari fiunt.

A ἐν ὥρᾳ δὴ πέψεως ὄντος ὥστε καὶ πόρους πλατεῖς, ἕπεται θερμότης τῷ ὑγρῷ καὶ πεπαίνει καρπόν, καὶ ἐστὶ ἐν τῇ ἀρχῇ γλυκύς. πάλιν ἀκολουθοῦντος διὰ τὴν ἀραιότητα τοῦ τὸ δένδρον πόρους, ὑπάρχει τε ψυχρότης καὶ ξηρότης τῷ θερμῷ καὶ ὑγρῷ. καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τοῦ καρποῦ εἰς ξηροτέρου. ὑπάρχει δὴ πάλιν ἄλλος B καὶ τῆς θερμότητος, διὰ τὴν ἐν τοῖς κυοῦσι τῶν σπερμάτων ξηρότητα· ἐν τῷ σπέρματι ἐκείνῳ, ὅθεν ἐστὶν ἐν τῷ δένδρῳ· καὶ τὸ φυσικὸν θερμὸν καὶ ἐστὶ τὸ καρποῦ ἰσχυρὸς ξηροῦ τε καὶ ψυχροῦ τῶν ξηρῶν, καὶ ἐστὶ τὸ καρποῦ ἰσχυρὸς ξηροῦ τε καὶ ψυχροῦ τῶν ξηρῶν. ἐντεῦθεν δὴ πάλιν αὐξάνει θερμότης φυσικὴ ἄνω, καὶ βοηθεῖ αὐτῇ ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου ἔξωθεν, καὶ ἡ θερμότης καὶ ἡ ξηρότης, καὶ γίνεται τὸ καρποῦ πικρόν.

ARISTOTELIS

DE SPIRITV LIBER.

Incerto interprete.

CAPVT I.

QVAEnam spiritus natiui duratio est, & quæ ipsius auctio? Nam liquido experimur quòd tum pro ætatis mutatione, tum pro constitutione corporis, & auctior fieri consueuit, & fortior. An ne, vt & partes cæteræ foris accidente quopiam? Sic alimentum iis appositum, quæ animam habent, conseruat ipsa, & maiora reddit. Considerandum itaque hic est, quale id sit, & vnde accedat. Et sunt modi duo, in quos referri queat. Aut enim respiratione istud fit, aut concoctione cibi assumpti, vt in partibus quoque cæteris. Et ex his minimè alienus videtur modus ille, quem cibi esse perhibent. Vt enim corporum exterorum alitionem, auctionémque, omninò è materia corporea fieri videmus, ita spiritus quoque auctio, & alitio in corpus referetur aptissimè: nam & ipse corpus est. Quis autem modus hic fuerit? An ne palàm est attractione quapiam è venis facta, & concoctione istud fieri? quando sanguis extremum atque idem vniuersis est alimentum. Vt igitur ad vasorum, & eorum, quæ continentur, atque omnino ad calidi alitionem quippiam attrahitur, quod aër distribuit, efficaciam præbens, sibique ipse concoquendi vim apponens, auget, nutritque: sic hunc ipsum spiritum incrementum, duratiónémque accipere, fortassis haud fuerit absurdum. At quod primum est aliorum, & tam animæ cognatum, & fortassis generatione, per quam semina in partes fingendas secernuntur, & in cuiusque naturam abeunt, ea ipsa prius est, id ex alimento ortum habere, absurdum videri queat, tale enim fuerit ius esse, quàm vt ita nascatur. Vna

C ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

περὶ πνεύματος.

Κεφάλαιον α.

ΠΙΣΤΑ δὴ τὸ ἐμφύτου πνεύματος διαμονὴ, καὶ τίς ἡ αὔξησις, ἐφάνη γὰρ ὅτι πλείστου καὶ ἐπιδίδοται, καὶ κατὰ ἡλικίας μεταβολὴν, καὶ διάθεσιν σώματος. ἢ οὐ πάντα μόρια, προσεγενήθη τινὰ; προσγίνεται δὲ ἔξωθέν τοῦ ἐμψύχου, D ὥστε τοῦτο ἐκείνου πεῖρα τε καὶ τροφὴ. διὸ δεῖ σκοπεῖν ὅ τι γίνεται, ἢ διὰ τῶν σιτίων, ἢ διὰ τῶν κατὰ τὴν ἔξωθεν προσφερομένων πέψιν, καθάπερ τοῖς μέρεσι. τρόπος δὲ τοῦ ἤτοι οὐ [οὐχ οὕτω] δόξειεν ἢ διὰ τῆς ἔξωθεν. σῶμα γὰρ ὑπὸ σώματος τρέφεται· τίς δὲ τρόπος, σῶμα. τίς οὖν ὁ ἔξωθεν; ἢ δῆλον ὡς ἐκ τῆς φλεβὸς ἅλλῃ τινὶ καὶ πέψει· τὸ γὰρ E αἷμα ἐκ πάντων ἔξωθεν, καὶ ἡ πάντων ἀρχὴ τοῦ σώματος αὐτῶν καὶ ἐστὶ τὸ αὐξάνειν αὐτῶν, καὶ εἰ τὸ πνεῦμα χαμαιζῆλον ἔχουσιν ἐν τῷ θερμῷ. ἀλλ' ἡ ἀὴρ τῶν ἐνεργεῖν πνεῦμα. τῶν τε πάντων αὐξῆσαι αὐτοῖς προσθεὶς αὔξησιν καὶ τρέφει. εὐθὺς δὴ ἔοικε ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ ἀὴρ ἐν τῷ ἐμφύτῳ τὸ σῶμα τοῦ ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ διαφέρει γὰρ ὁ τοῦ ψυχῆς σύμφυτος· εἰ μὴ F καὶ τῶν ψυχῶν ἔστιν ἄλλη γένεσις, διακεκριμένων τῶν σπερμάτων, καὶ εἰς φύσιν ἴδιον.

εἴτε οὖν ἅπαν πᾶσις ἔφυσε ὅτι, πόλα διαπέμπεται πάντων· καὶ μὴν γὰρ τῶν ἀκριβῶν ἐκ τῶν ἀπολαμβάνει γὰρ διὸ δυνατὸν ἢ ἀναλύσιν διὰ τὸ τὴν φύσιν πόρον τὸ δ' ἐκφυσῆσθαι, ἢ τὸ κοῦφον, ἢ παχύτερον. ἀφεστῶτος δ' ἄπορον, εἰ τῶν πάντων ἔχει καὶ διαφέρει τὸν· εἰ δὲ παχύ πέρι, ἔστιν τῶν πόρων μείζων· εἰ δ' ἄρα καὶ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει καὶ ἐκπέμπει ὅτι, αὐτὸ ἂν εἴη ἐν τοῖς ἔφυσε αὔξεσι καὶ διὰ μόνου γραῖ τῶν. B

Κεφάλαιον β.

ΗΔ' ἐκ τῶν αἰκιστῶν, ὅσοι Ἀριστογένης οἴεται, καὶ τὸ πνεῦμα πεπλήσθαι, εὖ τὸ ἀὴρ ἐν τῷ πνεύμονι· οὗτο δὲ εἰς τὰ ἀγγεῖα διαδιδόμενον, τὸ ἐκπνεῦμα πάλιν ἐκπέμπεσθαι, πλείστα ἔχει τὰς ἀποδείξεις· ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν ὑπὸ πάντων ἐκκρίνεσθαι· καὶ γὰρ ὑπ' ἀνθρώπου, καθάπερ καὶ τὸ ἄλλων. αὐτὸ δὲ τοῦτ' ἄτοπον, εἰ μὴ διαφέρει τοῦ ἔξω ἀέρος. οὕτω δὴ ἡ θερμότης ἐν πάντα· καὶ μᾶλλον ἐστὶ παχύτερον ἢ ἄλλοτε ἢ), μετ' ὀργάνου τὸ ὑπὸ τῆς ἀγγείων δοῦναι, καὶ τὸ ὅλον ὑγρόν. ἀστὶ ἢ πάλιν· εἰ δὲ τὸ σωμάτων ἐστὶ τὸ ἐκπνεῦν· τὸ δὲ ἐκπνεῦσαι, εἴπερ γένεσιν κοῦφότερον, εἰ πυθοῖτο. κλέος δὲ καὶ ἡ παχυνθεῖ τῶν πόρων. εἰδὼς γὰρ μὴ τῶν ἐκπνοῶν ἐκπνοῶν. τὸ αὐτὸ τοῦ οὕτω παχὺ μεταβάλλει καὶ ἀλλοιοῦν· ὑπολαμβάνει γὰρ εἰ τις μάλιστα τὸ θερμὸ· καὶ μαρτυρεῖ οὕτως ἡ αἴσθησις· ὁ γὰρ ἐκπνεόμενος θερμότατος εἶναι δοκεῖ, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύμονι καὶ τῷ ἀστέρι τὸ πνεῦμα, ἢ τὸ θερμὸ ἐκείνῳ μόνον ἐν τοῦ πνεῖν· ὅθεν τοῦ φασιν, ἀλλ' ἐν τῷ κινεῖν τὸ τοῦ πνεύματος ἐκθερμαίνεσθαι τῷ ἥλιῳ. εἰ δὴ ἐξ ἑτέρου τινὸς ἐξ ἄλλου τινὸς, ἢ καὶ κινεῖσθαι δέχεται, οὐ· ἔστι θερμοτέρου. ἅμα δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα τοῦ E πνεῦμα· ἔτι δὲ ἢ μὴ ἀκριβοῦ μέχρι τοῦ πνεύματος ἀπορεῖ λέγεται αὐτοῦ· τὸ γὰρ πνεῦμα, δι' ὅλου τὸ σῶμα τοῦ. εἰ δὴ ἐν τῷ πόρῳ διαδίδοται, καὶ ἀφεῖς τὸ κάτω καὶ ἀφεῖς τὰ ἄλλα, τοῦ ἢ πνεῖν οὕτω παχύτερα· διαμένει γὰρ τῶν τῷ γὰρ ὑδῶν πνεῦμα τὸν ἀέρα τοῦς κάτω κάτω τὸ μὲν δόξειε ἂν ἀναγκαῖον εἶναι τῆς πνεῦσιν τοῦ, γενέσθαι ἐν τῷ πνεύμονι, τοῦ τὸ ἀναγκαῖον κατασκευάσαι, τὸ κάτω μᾶλλον δὴ οὕτω καὶ ἀναγκαῖον τὸ σωμάτων F ἀπαίρει.

A Deinde si omnis alimenti excrementum sit aliquod cuiusmodi ab his aut quo pacto excretio fiat? Nam expiratione fieri, rationi consentaneum non est: nam statim aërem recipit. Reliquum igitur est, vt per arteriæ meatus. Sed tum quòd excretior, aut tenuius erit, aut crassius: & vtrumuis absurdum est. Siquidem enim hic omnis sincerissimus sit, quomodo excrementum erit tenuius? Et si sic crassius, tum fuerint meatus omnino maiores aliqui, nisi per eosdem attractio fiat, & excrementi expulsio. Spiritus itaque ipsius auctio, & duratio ex alimento facta, hisce fere modis esse queat.

CAPVT II.

QVòd autem respirationis incrementum & durationem spiritus accipiat, vt & Aristogenes est arbitratus, ex aere in pulmone concocto, & per vasa distributo, excrementis autem foras expulsis, id plures dumtaxat rationes habet. Primum enim concoctio hæc à quo fiat? Ac par est, ab eo ipso, vt & cæterorum. Idipsum verò absurdum quoque est, nisi ab exteriore differat aere: quo modo calor concoqueret. Sed & spissiorem eundem esse rationi est contentaneum, vasorum scilicet & moli totius humiditate coniunctis, proinde incorpulentum quippiam abibit. At si tenuius fiat excrementum, rursus præter fidē est. Deinde cōcoctionis quoq; celeritas præter rationē estimā inspirationē illicò sequitur expiratio. Quid igitur tam velociter mutare, & alterare queat? Et putarit quispiam maximè calidum esse, adstipulante ipso etiam sensu; nam qui expiratur aër, calidus est. Præterea si in pulmone, & arteria fit, quod concoquitur, tum calidi quoque vis in iisdem erit: id quod non aiunt illi, sed spiritum motu, agitatóque excalfieri aiunt. Quòd si aliunde attrahatur, aut mouente quopiam, impellentéve excipitur, admiratione tum maiore, inquisitionéve id dignum est. Simul autem, nō id erit, quod primum moueat. Postremò inspiratio vltra pulmonem non pergit vt ipsi quoque affirmant. Ac spiritus innatus per vniuersum est animalis corpus. Quod si è pulmone tum ad infernas, tum ad partes cæteras distribuatur, quonam modo tam velox esse queat concoctio? Id enim admirandum omninò, miniméque vulgare est: neque enim ad infimas partes subitò demittet concoctum aërem. Atqui necessariò id secundum videtur, si & concoctio in pulmone fiat, & quæ infima sunt respiratione

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

& veluti contactu quodam, sola concoctio sit fiet. Sed & hoc præter rationem esse, & magis adhuc, quàm superiora, videtur, vt alimenti, excrementique eadem ratio sit. Sin per aliud quodpiam eorum, quæ in animali habentur, tunc rationes superiores redibunt: nisi quis respondeat, vt neque plantis, ita non cuiusuis alimenti, aut partis excrementum esse. Quòd si hoc quoque tollas, & omnino eadem ratio partium sit, superest vt constituatur vtrorum eandem esse auctionem, quæ cæterarum est partium. distentis autem his, & maius interuallum capientibus, maior quoque aeris copia influat, & effluat, quo modo tandem auctior fiat innatus spiritus. Ex hisce itaque modis omnibus quis verò propior sit, & necessitatem demonstratiuam habeat maiorem, inquirendum proponitur. Nam hoc peracto, & demonstrato, quis sit innatus spiritus, & quo pacto is in animalibus spirantibus auctior fiat, manifestum euadet. At in non spirantibus, quæ alitio, & quæ auctio huiusce fuerit? neque enim in his quoque foris esse, rectè affirmabitur. Quòd si intus sit, tum è communi alimento in his quoque esse, consentaneum rationi est: quando ex iisdem similia fiant, & eodem modo. Nisi fortassis etiam in illis accessionem alimenti huiusce foris esse quo modo odores sentiant, affirmare quis velet. Sed non respiratio, hic modus est: quamuis dubitare quispiā in hoc quoque possit, an prorsus non spirent, tum ex hoc ipso signum ducens, tum quia dum cibum attrahant, aerem quoque vnà hauriant, necesse sit. Deinde quia & ipsa refrigeratione indigeant, quæ non aliter, quàm aeris attractione fieri possit. Quod si per diaphragmatis loca refrigerentur, per eam ipsam quoq. partē aër ingrediatur: vnde respiration simile quippiam accidat. Quanquàm hic non definiatur, quænam hæc attractio sit, & à quo fiat: aut si attractio non sit, quo pacto fiat ingressus. Hæc enim adhuc latebant, nisi fortè nullo nec attrahente, nec impellente, sed sponte aer introeat. Hoc itaq. per se se peculiarem exigit contemplationem.

[illegible Greek text]

Eorum insuper, quæ in aquis degunt, quænam est alitio, & auctio innati spiritus? Nam, præterquàm quòd hæ non spirant, ne omnino quidē sub aquis aerē contineri, neque è puro latice spiritum gigni posse, affirmamus: reliquum igitur est: vt ex alimento sit. Proinde aut non in omnibus idem modus generationis huiusce erit, aut etiā illa ex alimento spiritus generationē sortientur. Nā ex tribus his, vnus omnino necessarius est modus. Et de spiritus quidē tum auctione, tum alitione hæc dicta sint.

CAPVT III.

De respiratione verò, alij nō dicūt, cuius gratia fiat, sed id solùm quo pacto

Κεφάλαιον γ.

Περὶ [illegible]

[illegible Greek text]

fiat dicunt, vt Empedocles, & Democritus. Alij ne id quidem, nec modum eius assignant, sed tanquam manifestus sit, eo vtuntur. Atqui si refrigerationis gratia fiat, id ipsum exponendum est. Calidum itaque si in supremis tantum sit partibus, tum inferiora refrigeratione nulla indigent. Sed non est in supremis tantum. Nā spiritus per vniuersum corpus est, & initium respirationis à pulmone est. Quo pacto itaque qui in extremis est calor refrigeratur? Si dicet quispiam, refrigerationem respiratione factam in omnes partes distribui per continuitatem. Sic proximas pulmoni partes, ab aere attracto frigefieri, deinde vicinas frigefacere, & ita deinceps vsque ad extrema. Sed ostendendum id est, fieri non posse. Quis itaque modus extremorum est? Absurdum est enim omnino flatuere ex agitatione quapiam, & veluti alimento non indigere. Quòd si dicas perspirationem totius esse aliquam, quæ scilicet agitationem spiritibus præbeat totius, tum quis erit finis respirationis? non enim refrigeratio erit, si eam perspiratio efficiat. Et in vniuersum, ambiguum negotium hoc totum est. Siue enim refrigerationem extremorum in respirationem referas, tum ad ea vsque distributionis ipsius celeritas quomodo sensum effugiet? siue perspirationem constituas, quæ calorem in ambitu totius existentem foueat, tum præterquam quòd respirationis hic finis esse amplius non possit, siquidem perspiratione illum consequi liceat: mirabilis quoque erit profectò omnium inter se partium fluxio, & refluxio perspiratione facta. Nisi dicas eundem in vtroque rectè finem censeri, & qui in ambitu totius calor sit non ita plenus, & auctus, perspiratione sufficienter foueri posse: qui verò in corde, & vicinis illi partibus sit, vehementissimus, maiore refrigeratione opus habere, vt in primis ob hunc ipsum instituta fuisse respiratio videri queat: & proinde maiorem quoque vim aeris eo attrahi oportere, ob quam instrumenta capaciora, & actio quædam magis conspicua à Natura fuerint constructa. Permulta enim eiusmodi in cæteris quoque actionibus, facultatibusque contingunt. Adhuc tamen absurdum est, si ad os quoque distributio fiat: id quod ex arterijs est manifestum. Ob hæc itaque, vt dictum fuit, de respiratione perquàm diligens consideratio est habenda, cuiusnam gratia fiat, & quibus partibus communis sit, & quomodo fit. Præterea, nec alimentum omnibus per arterias adfertur, veluti tum vasis ipsis, tum alijs partibus quibusdam. Viuunt autem plantæ quoque, & aluntur. Sed hæc ad ea pertinent, quæ de interitu rerum traduntur.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δὲ τρεῖς αἱ κινήσεις τοῦ ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πνεύματος, ἀναπνοή, σφυγμός, τρίτη δ' ἡ τὴν τροφὴν ἐπάγουσα καὶ κατεργαζομένη, λεκτέον ὑπὲρ ἑκάστης, καὶ ποῦ, καὶ πῶς, καὶ τίνος χάριν. τούτων δὲ ἡ μὲν τοῦ σφυγμοῦ, καὶ τῇ αἰσθήσει φανερὰ καθ' ὁποῖον μέρος [illegible]

CAPVT IIII.

Cum autem motiones in arteria contenti spiritus, tres sint, respiratio, pulsus, & tertia, alimenti aduectio, elaboratióque, de quaque harum dicendum est, & vbi, & quo pacto fit, & cuius gratia fiat. Pulsus itaque motio qua parte fit, sensui quoque est manifestum, quamuis scilicet animalis partem tangentibus. Sed respirationis motus, in qua fit parte, aliquousque manifestum quidem sensu quoque est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Potior tamen illius cognitio ratione habetur. At alimenti motus vniuersus ferè, ratione est inquirendus. Quæ tamen ab accidentibus de eo fit inquisitio, ipsa quoque à sensu initium habet. Quòd igitur respiratio, intos habeat initium, manifestum sanè est, siue ea facultas animæ sit, siue anima ipsa sit dicenda, siue alis quæpiam corporum miscella, quæ per ea talem attractionem efficiat. At facultas qua animal alitur, tota sibi ipsi respondet, & similis est, tanquam eadem per vniuersum sit corpus. Et si fortè non sit, at corpus tamen vniuersum æquabiliter iuxta tempus se habet in tali motu. Quòd si non statim sit obuium, num aliqua sit differentia, inspectione partium omnium est cognoscendum. Pulsus autè, peculiaris quispiã, præter hos, motus est, & quadamtenus accidentarius esse, nec finem habere videtur, ob quem fuerit institutus. Et vt calore vehemente in humidum agente, necesse est quæ in flatum resoluuntur partes ob versationem bullas excitare, ita pulsum quoque fieri in animalis corpore par est: statimque per initia primùm cõsistit pulsus: nam his quæ prima sunt, coæuus calor est. Et fortasse actionem caloris in materiem, quæ generationi animalis substernitur, id ipsum consequi est necesse. Quòd autem respirationi pulsus non respondeat, signũ hoc est. Siue enim frequẽs, siue æqualis, & siue magna sit, siue leuis respiratio, pulsus similis, idémq. semper manet, sed inæqualis fit, & in editor, rũ pro corporis affectionibus varijs, tũ animæ, velut timore, spe, agonia. Sed an in arterijs pulsus eundẽ renorẽ seruet, aut æqualitatẽ considerandũ est. Et videtur non seruare, ad partes lõgè inter se dissitas animum aduertentibus. Cæterum quod dictum est, non finis cuiusplam gratia fieri, sed actionis necessitatem sequi, caloris ipsius scilicet in humidum, id omnino ita habere videtur. At inspirationis & expirationis motus siue eundem finem habet vterque, & diuersus alter ab altero sit, siue alium, neque sibi mutuò respondeant, ob finem tamen omnino aliquem fieri rationabiliter videntur. Porrò de his tribus motibus ambigi rectè potest, an sint coæui: & si non sint, quis horum primus sit: & an sit rationabile, pulsum respiratione priorem statui. Nam alitio prius, quàm totum animal sit perfectum, est, & postquàm perfectum est animal. Attractio enim menstruũ humoris ad formationem fœtus, & partium delineatarum auctio, nutricis facultatis opus est: quemadmodum designatio partium ex semine, formatricis. Iuxta quem ordinem, respirationis motus postremus fuerit. Nam tum primùm respirat, vbi in lucem editus fuerit partus: eique propter postremus hic motus est. Nam alimenti attractio, elaboratióque non solùm post, sed & priùs, quàm integris sui partibus animal sit absolutum, in vtero peregitur. Respirationem itaque hic motus præcedit.

A ἀπὸ ἀφῆς· ἢ δὲ τοῦ ἀέρος, μέχρι οὗ τοῦ φανερὸν τὸ δὲ πλέον, καὶ λόγον. ἢ δὲ τοῦ ὑγροῦ, ὅταν καὶ λόγον, ὡς εἰπεῖν· ὡς ἐν τῇ συμβαίνοντος δὲ, καὶ τοῦ ἀφῆσαι. ἢ οὖν ἀναπνοὴ δῆλον ὡς ὅλου τοῦ ἐστὶ ἔχει τοῦ κινοῦν εἴτε ψυχῆς δύναμις, εἴτε ψυχῇ δὲ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, εἴτε καὶ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ ἐκλεῖ. ἢ δὲ θρεπτικὴ ἀναπνοὴ δίδοται, καὶ ἐκ μείζω τοῦ ἀλαδεῖ. εἰ δὲ μὴ, πάντ ἔχει ἔξω τοῦ χρόνου τὸ οὖν καὶ τοῦ τοιούτου κίνησιν. ἢ εἰ μὴ δὲ διαφέρει τὸ ἄμα, ταῦτα τὰ μὲν σκεπτέον. ὁ δὲ σφυγμὸς, δοκεῖ τε παρὰ ταύτας τὸ οὖν οὐ δοκεῖ εἶ καὶ μεμελετῆσθαι. ὅταν τε ὑγρὸ πλῆθος ἢ θερμότητος, ἀνάγκη τὸ ἐκπνεῖν πνεῦμα διὰ τοῦ αἰσθάνεσθαι πολλοὺς σφυγμοὺς. ἐν τῷ καὶ ἐν τοῖς B φυσῶσι· ἐν οὖν τοῖς φυσῶσι τοῦ ζέοντος τὸ ἐν τοῖς ἐπιγείοις, ἀνάγκη τὸν πάντα ἀκολουθεῖν. ὅτι δὲ οὐδὲ τοῦ αἰσθάνεσθαι ὁ σφυγμὸς, σημεῖον. ἐπί τε γὰρ πολλοῖς ἐπί τε ἀγκάλαις, ἐπί τε στρόφοις, ἢ φόβοις ἀκούσαντός τινος, ἢ, εἰ σφυγμὸς ὅμοιος καὶ ἀνίσος· ἀλλ' ἡ ἀναμφιλόγως γίγνεται καὶ δίδοται ἐν τῷ σωματικοῖς τοῖς παιδίοις, καὶ ἐν τοῖς τῶν φόβοις φάβοις, ἀλγοῦσι, ἀγωνίαις. εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγωνίαις ὁ σφυγμὸς, καὶ ὁ αὐτὸς ἀεὶ μεμφθῆ καὶ ὅμοιος ἢ, σκεπτέον. ἐν ἔστι δὲ γε τοῖς μόνοις ἀπορημένοις. ἅπαντα δὲ ἔστιν τοῦ φαίνεσθαι γίγνεται, καθὸ ἐν εἴρηται· τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ ἀναπνοῆς καὶ τοῦ ἐπιπνοῆς, εἴτ' ἐν ἔστιν σῶμα ἀλλοῖον, εἴτ' ἐν διάφορον τοῦ ἑτέρου, ἕτερόν τε φαίνεται, καὶ τὸ E λόγον. πρῶτον δὲ οὖν, πότερον ἔστιν τοῦ τι σφυγμοῦ, καὶ τοῦ ἀναπνεῖν. ἢ γὰρ ὅταν ἀναπνεύσῃ, ὅταν ἀπολυθῇ τὸ κινοῦν· τὸ μὲν γὰρ ἀναπνεῖ, ὅταν

ἢ δὲ ὅταν καὶ ἐν τῷ, καὶ ἔτι τοῦ καὶ ἐν ἔτι τοῦ ἐν τῷ σφυγμοῦ. ἔδοξε δὲ τὸ ἀρχὴ ἐν ἐστὶ τῷ σφυγμοῦ, ὡδὶ δὲ ἐν τοῖς ὠοῖς γίγνεται φανερόν. ἀεὶ οὖν τοῦ τοῦ, καὶ ἔτι καὶ τοῦ τοῦ ἐστὶ τοῦ τοῦ ἀναπνοῆς τοῦ, καὶ ὡς ἐν ἀπολαμβάνοντος τοῦ μὴ ἅμα τοῦ τοῦ τοῦ ἐστὶ τοῦ ἐστὶ τοῦ.

Κεφάλαιον ε.

ΤΟ δὲ πνεῦμα τὸ ἐκ τῆς ἀναπνοῆς ἀέρος ἀφ' οὗ τοῦ τοῦ κοιλίας ἀλλὰ ἀνάγκη B τοῦ τοῦ τοῦ ἀορτῆς, διὰ τοῦ τῆς ἀναπνοῆς φέρεσθαι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ βραγχίου εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ταῦτ' ἔξω, τῶν δὲ τῶν ἀνθρώπων φανερόν. ἔχει δὲ ἀπορίαν καὶ τὸ τόδε τοῦ ἀθροῦν. εἰ γὰρ ἡ ἀπορία μόνον ἀφῆκε τοῦ πνεῦμα τὸ δὲ ἀνάπτειν τὸ δὲ ἔλαιον, ἢ τοῦ σώματος, ἢ, εἰ ἄρα ὁ αὐτὸς φέρεται τοῦ τοῦ ψυχοῦ, τοῦ κυριώτατον τε ἢ, τοιοῦτον τὸ τοῦ ἢ ψυχῆς, δύναμιν φασὶ τοῦ ἀρχὴν τοῦ κινεῖν τὸν τοιοῦτον ἢ δοῦλον εἰ ἐκ ἀρχῆς ὑπηρετοῦντας τοῖς τὸ λογικὸν καὶ δομικόν. καὶ γὰρ εὔτοι οἱ δύναμις λέγουσι. ἀλλ' εἰ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ἀέρι εἶναι, οὐδὲν γε κινεῖ, ἢ πάθοιμι γὰρ τι καὶ ἀλλοιούμενον, δοκεῖ καὶ ἐν ψυχῇ· ἀφῆ τὸ συγχεῖν φέρεσθαι, καὶ τοῦ ἀμείνω τοῦμαι αὐξεσθαι. ἢ οὖν, τὸ γὰρ δοκεῖ ἐκ ἀέρ, ἀλλὰ συμβαλλόμενόν τι ἀφῆς τοῦτο τοῦ δύναμιν ὁ ἀέρ, ἢ οὐ τὸ τοῦτο τοῦ D ποιοῦν, καὶ τὸ ποιοῦν τὸ τοῦ ἀρχῆ καὶ ἐπιδίδοσι· τοῦ δὲ μὴ ἀναπνέοντος, ἔστιν ἀναπνεῖν τοῦ ἔξω· οὐ, ἀλλὰ κατ' ἄλλο ἔθνος μιλίμβρυος τῆς οὖν ἡ διαφορὰ τὸ ἐν τῇ ἀφορεῖν τοῦ τὸ ἔξω; διαφέρει γὰρ ἄλλο, τοῦ δὲ καὶ ἀνάγκαι λεγόμενοι. ἀλλ' ἔτι δὲ καθ' ἑαυτὸν θερμὸν, ἢ ὑφ' ἑτέρου; φαίνεται γὰρ ἡ ἔσω καθὸ ἔξω· βοηθεῖται δὲ τῷ κατὰ ψύξεν. E ἑτέρου δὲ; ἔξω οὖν γὰρ, ἀφεῖ· ἐμπαλαιοῦσι δὲ, πόθεν, καθάπερ συνεκοῦσι καὶ διαδοῦσι τοῦ· ἢ μέξιν τινὰ ἀέρα λαμβάνει, ἐν ὑγρότητι τε καὶ σωματικῆς ὑπάρχει ἀναφερομένου ἐκ ἄρα λεπτότερον, εἰ γὰρ μάλιστα, καὶ μᾶλλον δίλογόν γε τὸ ἀφῆτον ἀναπνεῖν ψυχῆς· εἰ μὴ ἅμα καὶ ἡ ψυχὴ πνεῖν, καὶ οὐ καθαρόν τι καὶ ἀκμῆς. τοῦ ἀφῆτον μόνον εἶ ἀναπνεῖν πόθεν, τὸ δὲ ἀδίκου· τοῦ δὲ ἀδίκου· οὐ. διαφέρει δὲ, ὡς ἔτι τὸ ἀφῆ τοῦ, ἔχει τοῦτο· ἡ δὲ ἀπορία, καὶ διαφέρουσι, καθὸ ἐν καὶ ἀπαλλάττει τὸ δὲ θερμὸν, ἐκ φλεγὸς καὶ ὑδρῶν καὶ ἀπορίας. ἐν φλεβὸς μὲν,

A At pulsus per initia statim in constitutione cordis emergit: id, quod in sectione viuorum, & pulli formatione ex ouo, deprehendere liceat. Sed &, vt suprà quoque dictum est, in prima partium delineatione, quæ per actionem calidi in humidum fit, feruorem hunc, & pulsus agitationem cieri par fuerit quare primus hic erit motus. Quæ ratione quoque actioni cuipiam similis esse videtur potùs, quàm aeris attractioni: nisi & hic ad actionem faciat aliquid.

B

CAPVT V.

HAbetur autem & de sensu difficultas. Nam si arteria sentit solùm, num spiritus, qui per eam fertur, an mole ipsa, an toto corpore: aut si quidem aër primus animæ subest, eo ipso tanquam potiore causa, ac priore quid igitur in animæ potentiam, huiusce motionis causam referunt, quemadmodum illi quoque faciunt, C qui partem rationalem, animalémque inter causas referunt, & pro illorum sententia reprehendendi non fuerint, cùm & ipsi causam rogari, potentiam animæ assignent. At in non spirantibus num immissus externo esstan non est, sed mistus qui dem, at alio quodammodo est? Quæ itaque differentia eius fuerit, qui arteria cõtinetur, ad eum, qui foris est? Nam vt inter hos differentia statuatur, prorsus ratio postulat, & fortassis tenuitate necessariò differat. At rursus, aut à se ipso aut ab alio quoniam calidus est. De hoc enim ita sentiendum videtur, vt de eo qui foris est. Nam ne his, quæ in corpore fiunt, ita videtur ratiocinandũ esse, vt de hisce, quæ foris euenisunt. Et à refrigeratione auxilium omnino quoddam accipit ipsa, qui intus est aër. Num igitur sic res habet, vt qui foris tenuiore substantia est aër, vbi intrò haustus fuerit, & in angusta vasa intrusus, compingatur quodam modo, ac densetur? aut mistionem necessariò accipit aliquam, dum per humores, & exteratũ animalis partiũ molẽ versatur? Sed tum non fuerit tenuior, liquidẽ mistionem sic accipiat. At ratio tamẽ dictabat, quod primum animæ susceptiuum sit, omnino cæteris substantia tenuius esse: nisi animam quoq. ipsam talẽ esse, nec purũ quidpiã, & mistionis omnino expertẽ statuamus. Porro autem arteriam solam spiritum suscipere, reciplendũ est, neruũ non suscipere. Differunt tamẽ inter se, quatenus neruus tendi potest, arteria non potest, sed statim rũpitur, vt & vena. Cutis tribus hisce, vena, arteria & neruo constat: vena quidem,

D

E

F

Universidad de Deusto Biblioteca

nam dum pungitur, sanguinem emittit: è neruo autem, quia tendi potest: ex arteria quoque, perspirationem enim habet: nam sola arteria spiritum suscipit. Præterea venas habere meatus, in quibus tanquam officina quapiam æraria calidum latitans sanguinem calefaciat. Neque enim natura calidum esse, sed illac veluti diffundi, reíque propter arteriam concrescere, & humiditatem continere tum in sese, tum in tunicis cauū ipsum ambientibus, quæ omnia è sectione manifestò deprehendere liceat. Eodem modo ad intestina, & ad ventrem venas, arteriásque cōmitti, quas par sit alimentum attrahere, è venis in carnes mox distribuendum, non per obliquum, sed per venarum oscula, fistulatū scilicet more. Nam è lateribus venæ magnæ, & arteriæ: exiles venæ vtrinque deriuantur, per obliquum scilicet, & venæ cuilibet arteria sua est adiuncta. Ad ossa quoq; quæ scilicet committuntur inter se, & ad magnum capitis os, venæ, ac nerui finiūt. Hac parte cibum capiunt pisces, & respirant: qui si non spirarent, tum ex aqua profectò exempti, morerentur illico. Quòd autem venæ, & arteriæ inter se committantur, sensu quoque ipso manifestum est. Id sanè non foret, nisi & humor spiritu, & spiritus humore opus haberet, quòd & in neruo, & arteria, & vena, vis caloris ingens sit. Cæterum qui in neruo habetur calor vehementissimus, naturæ eius, qui in venis est, plurimum habet. Non igitur calor spiritus regioni cōuenit tum alias ob causas, tum asit ob refrigerationem. At si actiones efficiat, & veluti excitet, tū calido id fiat. Eorū præterea omniū, quæ innatū quodāmodo calorem obtinuere, nullo sese obiiciente, neque refrigerāte vllo, duratio est. Quòd enim omnia refrigeratione opus habeant, ferè est manifestum. Quòd sanguis in vena calorem detineat, & veluti concludat, signum fuerit, quia dum effluit ille, hic quoque dissipatur, & mors sequitur, quòd hepar nullam habeat arteriam.

CAPVT VI.

De semine præterea quæstio haberi potest, num per arteriam feratur, & an compressione id quadam fiat, & dū emittitur solum. Quo loco mutatio quoque, per quam sanguis in solidarum partium naturam abit, pulcherrimam de se inquisitioni occasionem præbet, & euidentiam. Item de neruorum nutritione, num ex ossibus fit: videtur enim minimè dissimilis amborū modus esse. Aut nō id verū nō sit, cum nō solùm ex ossibus suspēsi in totius

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

Κεφάλαιον ζ.

E [illegible]

F [illegible]

animalis mole. Sed & in corde visantur qui nullis ossibus cōmissi sint nerui, neq; in alio vllo cū cæteris coeūt, sed in carne finiunt. An hoc nihil impediat, quo minùs iis, qui ab ossibus pendēt, indidē alimentū accedat: an potius ab his ipsis ossa alantur. Sed & hoc at surdū est, neq; sensum adstipulantem habet. Nā siccus natura, & nullū meatū humectū habens, per sectiones neruus visitur. Atqui haberet, si per eū alimētum, quod est humidū, ad ossa veheretur. Quapropter diligēs hic est instituenda inquisitio. Et si omnino in osse initiū constituatur: vt ex hoc potius neruus, quàm è neruo os ipsum, alimētū capiat, quo modo igitur ad ossa tandem alimentum aduehetur, aut meatus è vena, arteriáve ad ipsum tendēs quis erit? Id enim in plerisque obscurum erit, tum ad spinam maximè quisnam deriuetur? Deinde quæ ab ossibus ad latera committuntur, quomodo è ventre deriuentur, & attractio quo pacto fiat: an plura habentur absque cartilagine, veluti spina: sed non vt motum exerceant hæc sunt, magisque continuationis gratia. Sed & si è neruo os alatur nerui alimentum nouisse oportet. Cæterum nos affirmamus è muco illis adhærente, eosdem ali. Sed rursus vnde hic, & quo pacto sit exponendum erat. Carnem è vena, atque arteria ali id confirmat, quòd dum pungitur sanguinem reddit: quamuis in cæteris animalibus veluti volucribus, & serpentum, ac piscium, & vniuerso ouiparorum genere non visatur: sed sanguine multo præditis peculiare habetur. Nam & volucrum pectora incisa, saniem emittunt, non sanguinem. Vnguem Empedocles per congelationem è neruo constitisse ait: hunc igitur eandem rationem ad carnem, cutim ipsam obtinere dicemus. Iisdem difficultas habetur de testatis, quæq; molli testa conteguntur animalibus: quomodo cibus iis foris accedat. Contrà enim, intus magis, quàm foris, aduenire videtur. Insuper autem quale in illis sit, & qua parte eiiciatur ventris onus. Item redimus ad carnem quàm sit præter rationem. Admirabilis enim & omnino impossibilis esse videtur. Sanè omnino aliis aliud alimentum est, neque omnibus sanguis esse potest: verùm ex hoc cætera sunt.

CAPVT VII.

De natura quoque ossium consideratio est instituenda, an triplicis functionis causa sic extiterint, & alia ad motum, alia ad fulciendum, alia vt contegant, capiántque. Et an quartum quoque inter hæc genus sit quod tanquam principium motus sit, veluti poli. Ad motum itaque instituta fuisse dico manus ossa, & pedis, & tibiæ, & cubiti: & id bifariam, flectendi scilicet, & ambulandi: neque enim ambulatio absque flexione fieri potest. Sed & fulcimenta quoq; in his ipsis ferè consistunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

Contegunt autem, & capiunt, veluti quæ in capite sunt ossa, cerebrum ipsum, & quæcunque medullam in sese habent. Laterum ossa, functionem habent vt claudant. Initium autem cæterorum, & velut immotum quiddam, spina est, à qua laterum quoque ossa originem ducunt, partes vtrinque claudentia. Et necesse erat omnino vt talis aliqua pars esset: nam quod mouetur, id è quietente est. Simul autem esse aliquid oportet, cuius gratia: in quo genere sanè prima statuerunt, nucam, & cerebrum. Præter ea verò aliud quoque genus habetur, ad committendas, claudendasque partes cæteras factum, veluti claues sunt, ex hoc ipso tale nomen sortitæ. Cæterum ad vsum idoneum vnaquæque harum partium aptissimè sic est comparata. Neque enim flexio siue totius, siue partium fit, si talis non sint, pes, inquam, spina, cubitus. Nã flexus introrsum, vsum habet perquã necessariũ, vt & pedis, & aliarũ partiũ cõmimis motio, vniuersæ enim alicuius gratia sic institutæ fuere, vt & ossa, quæ in eisdem vsuntur. Sic quod in cubito habetur facilè, ad vertendum quoque versus cubitum & manum facit: nam absque hoc supinam manum mouere, aut pronam non licebat: & nec pedes leuari, aut flecti potuissent absque binis ossicilibus, hunc motum efficientibus. Eodem modo autem cæteræ quoque partes sunt insiciendæ, velut colli motus, an ab vno osse fit, sicut quæ comprehendunt cæteras, ac vinciunt, velut patella est genu imposita. Et quam ob rem aliis quædam ex hisce non adsunt. Quæ igitur motum perficiunt, vniuersa nerues adhærentes habent: & fortassis quæcunque multam actionem obeunt, velut quæ in cubito habentur, & cruce, manibusque, ac pedibus. Cætera, quæ præter nerues ossibus adhærescere videntur, ligandi gratia adiecta sunt, nõ motus. Quod genus aliæ quoque partes habent, quæcunque vinciri oportebat. Neque enim in omnibus necesse id erat, aut parũ admodum, quæcunque scilicet non operosas motiones faciunt, veluti spina est, quæ solummodo flectitur. Talium itaque inter se nexus, sanies est, & humor quidam mucosus. Cætera melius quoque vinciuntur, vt quæ in articulis sunt.

A τῶν δὲ τὰ σύμπαντα ὀστᾶ, καὶ τὰ ἐν τῇ κεφαλῇ, τὸν ἐγκέφαλον, καὶ ὅσοι δὴ τὸν μυελὸν ἔχουσι. αἱ δὲ πλευραί, τὰ πρὸς κλεῖσιν ἀρχὴ τοῦ μὴ κινεῖν ἀναγκαῖον γὰρ ἠρεμοῦν τι πάντων. ἅμα δὲ τὸ κινούμενον ἐξ ἠρεμοῦντος. ἀρχὴ δὲ καὶ δεῖ γε τὸ οὗ ἕνεκα, εἰς ὃ δὴ καὶ τοῦ ὑφ' οὗ ἔστι, τοῦτο τε βαστέον καὶ τὸ ἐλάχιστον. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ὀστᾶ σῶμα ὅπως ἐν συνεχέσι χρῆναι δεῖ ἢ κλεῖς· ὅθεν ἴσως καὶ τοὐνομα. φύσει δὴ τοῦ χρείαν ἕκαστον κεκτῆσθαι. οὔτε γὰρ ἡ κάμψις, οὔτε τῶν ὅλου, οὔτε τῶν μορίων, εἰ μὴ τοιαῦτα· δεῖ γὰρ πρὸς, ἀγκῶν. εἴπερ γὰρ δεῖ τοῦ κάμψαι πρὸς τοῦ χρείαν. ὁμοίως δὴ καὶ τὰ ἀπόδε. ἐν δὲ ἄλλοις τοιούτοις, πολλὰ δὲ ἕνεκα τοῦ, καὶ τὰ ἐν τούτοις ὀστᾶ. ἐν ὁ δὲ τῷ ἀγκῶνι κεκρίσθαι, ἕνεκα τοῦ ἐναντίου τῷ ἀγκῶνι καὶ ἡ χρεία. εἰ γὰρ ἐκινοῦτο ἀρθρῶν καὶ ὀστέων τούτων κατὰ τὸν τόπον, οὐδ' ἂν δυνατὸν πρὸς ἕκαστον καμπτεῖν, εἰ μὴ δύο ἦν τὰ κατὰ τὴν κεκρίσθαι. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα σκεπτέον· οἷον ἡ τῶν πρηχείλου κίνησις, εἰ ἢ τὸ ὀστοῦν. δεῖ δὲ καὶ ἔστι πρὸς κάμψιν ἢ σωῖ ἕνεκα· ἐνίοτε δὲ μόνον ἐστὶ τοῦ γίνεσθαι· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πρὸς ἄλλα εὐ ἔστι μὴ ἐν πολλοῖς, πολλὰ μὲν τοῦτο. ἔστι δὲ ἐν φυσικοῖς μόλιστα δεῖ τὰ σῶμα ἀγκῶνα καὶ σπόνδυλον ἐν χρῆσις κ. πόδας. τὰ δὲ ἄλλα σύμμικτον χρῆσιν, καὶ ἔστι δὲ τοῦ. ἐνίοις γὰρ οὐ δεῖ, ἐν ἐν ὀλίγοις ἔστι. οἷον ἡ χρεία· ἀλλ' ἡ κάμψις καὶ γὰρ ἡ φύσις ἀλλαχοῦ κάμπτει, ἐχρῆν δὲ καὶ ὑγρότης μυξώδη. τὰ δὲ ἐν σαρκοῖς τοῦ χρῆσις, οἷον τὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα.

B

C

D

Κεφάλαιον η.

Πάντων δὲ ἐν λόγῳ ὁ βελτίστου ἐν καὶ τοῦ ζητεῖν ἀλλὰ τὰς αἰτίας ἐν ἕκαστον, ὅν χάριν, σκεπτέον. ἐν ἐν δὲ δεῖ κινεῖσθαι ἕνεκα τοῦ τοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τοῦτο, ἢ τὰ ἀδύνατον, εἰς ὃ φορᾶται τὸ σῶμα τὸ ἀνθρωπίνου καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ κεφαλὴ τὸ ἀνθρωπίνου, καὶ ἡ κεφαλὴ τὸ ἀνθρωπίνου ἔχει τὰ δ' ἐν τοῦτον, ἀλλ' ἀλλοῖα,

E

ἀνάγκη καὶ φύσει τοιούτῳ κίνησιν τοῦ ἐν-
χεῖ. ἢ οὐ τὸ ὁ γὰρ ἀπόλυτον ἐν ἀλόγοις, καὶ
καὶ βαδίζει. διὸ γὰρ οὐκ ἀναβαίνει ἄνωθεν ἀ-
χθῶν, ὅτι πάντων, ἢ ἄλλου τοῦ χάριν· ἀλλὰ
φύσις ἡ αἰτία τοῦ εἶναι ἐν τοῖς ὑφ' ἡμῶν πρᾶξις
πάντων· καὶ οὐκ τοῖς ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' τοῖς δὲ
πολλοῖς ἀδύ τ' γῆς, ἀλλοῖς ἔστι· ἢ ὕλη γὰρ
ἐστὶν ἐν ἀλογοῖς. τὰ δὲ καὶ ἀπόδια ἄλλοις
ἐγγυτέρω. διὰ γὰρ οὕτω κινεῖσθαι τοῖς πλείοσι
πόδας. ἐν ἐν τοῖς τοῖς μὲν ἀλλοῖα τὰ
φύσει. διὸ ἔστιν τοῖς κινουμένοις, ἐν βρα-
χυτέροις. πόδας δὲ τ' ἔχουσι χάριν καὶ ἀκα-
τεστοῦς, πλείω τοῖς ἐναντίοις· διὰ ἐν τοῦ ὑφ-
ἡμῶν ἐν τὸ ἄφρον. ἐν μὲν ἀδύνατον διαπαύσασθαι.
οὐ δύνανται γὰρ δι' ἄλλων. τὰ δὲ ὀρθοκινήσιμα
τοῦ ὑδρῶν, ὑπὸ πόδα διὰ τὸ ἔχειν ἐν τοῦτο
μόνῳ, ὅσοι τὸ ἀν τόπον ἀλλαχοῦ· ὅσα δὲ φύσει
τοῦ ἄλλου χρεία, ὥσπερ ὑφαίνεται, καὶ ἐκ-
κόπτεται τὰ ἔλαια, ἢ τι μὴ τοιοῦτον· τοῦ δὲ καὶ
τὰ πολύποδα βραδύτατα καὶ τὰ τετράπο-
δα. διὸ ἐν τοῦ ἀνάγκη τὴν ὅτι τὸν τῶν
γῆς ἔλα τὰ πλείστα, ἢ ὅτι φύσει ἀφαιρεῖ καὶ
ἀναπαύεται, ἢ δ' ἄλλοις ὡσαύτως;

Κεφάλαιον θ.

Οἱ λέγοντες ὡς οὐ τὸ θερμὸν τὸ ἐμψυχοῦν ἐν τοῖς σώμασιν, ἢ ὅτι μία τῆς φύσεως καὶ δύναμις ἡ τεχνικὴ τοῦ πυρός, εὖ κινοῦσι λόγοις, οὐδὲ γὰρ ὅλα τοῖς ἀφύσεις ποιοῦσι ποιεῖ πάντα· ἀλλὰ τὰ ἐν ἐκπονεῖ τὰ δὲ μανθάνει, τέκνα τὰ δὲ, πάντα ποιεῖ. ἐν ἐν τοῖς ἐμψύχοις ἔστιν ὑπολαμβάνειν, ὥσπερ φύσιν τὸν ζητοῦσιν, καθάπερ τέχνην. ἐν γὰρ ἐν τοῖς τέχνοις ὅπερ τὸ ἀνυσιχρὲς καὶ τὸ ἀκαλλωπιστὸν, καὶ τὸ πανταχοῦ τὸν κοσμεῖν, ἢ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ τὸ ἀκριβὲς, ἐν τὸ μεγαλοπρεπὲς μᾶλλον ἀπόδοσιν καὶ πάντων καὶ ἐξαφίστασι, ἐκεῖ ἐν καὶ ὀνομάζουσιν. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐν φύσει.

A

B

C

D

E

fulstantia nerues habet. Vsus itaque horum non quidem omnibus necessarius erat futurus, quæ animalia vocarentur, sed quæ motum quoque exercere possent. Est itaque inter principia istud recipiendum, quòd animalibus omnibus, quæ motum erant exercituta, ad hunc ipsum vsum aut nerues, aut quæ ils proportione respondere, partem aliam Natura adnexuit. Deinde ad motum cuique peculiarem, sua quoque rursus instrumenta affinxit: velut pedestribus futuris, pedes: & rectè incedentibus, binos: vt per terram omnino gradientibus plures, quibus scilicet materia terrestris magis, & frigidior contigit. Quædam pedibus omnino vt carerent, accidit: nam vi totius molis erant mouenda. Sic volucribus quoque alæ sunt adiectæ, & forma naturæ ipsorum idonea. Sed & inter hæc ipsa quoque differentia habetur, prout magis, aut minus sunt volucres. Pedes verò his quoque sunt additi, tum alimenti gratia, tum vt rectè starent, excepta vespertilione: nam huic soli his opus non erat, cùm ex aere alimentum habeat, nec quiete indigeat. Atqui pedum vsu, nullus alius est. Ex aquatilibus animalibus sola, quæ testata sunt, pedes habent, ob grauitatem scilicet eorum, nam alioqui per loca volui, & impelli propria vi nequibant. Hæc itaque communia sunt illis. Sed pro cuiusque vsu idoneo, singulis sua privatim instituta fuere. Ad quæ omnia animaducendum scilicet est, ita vt nihil ex hisce prætereatur, quod hæc inquisitio non tentet. Sic ea quoque, quæ obuia non sunt, sed inter cæteras causas latent, velut quam ob rem multipeda, tardissima sint, cùm tamen quadrupeda sint celeriora bipedibus: ãnne quòd toto corpore super terra gradiantur, aut quia natura frigidiore cùm sint, difficilius moueri queantur ob aliam causam?

CAPVT VIII.

De hisce omnibus nulla inquisitionis ratio commodior institui queat, quàm quæ nunc est proposita. Quo sanè loco quæ verè initia eiusque functionis statui queant, & cuius gratia vnumquodque ipsorum sit, perquàm diligenter inspicere conuenit: velut vtrum rectius in ossa referatur motus, & num huius gratia hæc sint an in nerues, & quæ hisce proportione respondent, partes aliæ quorundam animalium, vtpote in quibus spiritus motiuus primis inest quando & ven[illegible] & cor quoque, quorum nerium or habet, sed è neruis texun[illegible]

CAPVT IX.

Qui affirmant, non calorem esse, qui in corporibus animalium agat: & quòd vna sola latio ignis sit, aut facultas, secandi videlicet, non rectè dicunt. Neque enim in corporibus inanimatis omnibus idem efficit, sed alia densat, alia rarefacit liquefacit alia, alia cogit. quare in animalis quoque idem effici existimandum est. Quæ itaque caloris vis sit in fabrica operum naturæ, comparatione ad artem facta, inquiretur aptissimè. Et in arte aliud efficit auri fabri ignis, quàm fabri ferrarij, aut quàm loci ignis: vt nec ipsorum quidem ignes idem efficiunt, & exterorum quoque inter se artificium. Proinde verius fortasse affirmabitur, quòd & artes hoc vtuntur tanquam instrumento, mollientes, liquefacientésque, & arefa[illegible] nonnullis quoque modum, ac proportionem addentes: & naturam [illegible] facere, vnde rerum inter se multiplices differentiæ proficiscantur.

Universidad de Deusto Biblioteca

Ineptum itaque, & ridiculum prorsus fuerit leui inspectione eorum, quæ foris apparét, iudicium de hisce rebus ferre prius, quàm intrò penetraris, & in alto latentes causas aspexeris. Siue igitur separatio sit, siue attenuatio, siue aliud quodcunque sint calefactio, & ignitio, different an certè sortirentur opera, pro modo tali calore vtentium. Differentia tamen artis ad naturam est: nam illa tanquam instrumento, calore vtitur: hæc, & vt instrumento, & vt materia. Qui enim ab arte ad opus adhibetur ignis, ipsius operis pars non est: at qui in natura habetur calor, diffusus per ipsum opus est, atque vnà cum cæteris substantiam eius explet. Et nulla in hoc difficultas est, sed magnum illo est, quo pacto natura hoc instrumentum ita regat, & affectiones quibusque rebus suas, ac modum omnino reliquum imitat, vt planè cognoscere scilicet, & ratione quadam vti videatur. Neque enim absque ratiocinio, & cognitione hæc peragi posse videntur. Neque quo pacto naturæ, vis cognoscendi tribui queat, satis apparet. Atqui in ignem solùm, & naturam spirituum hoc artificium referri non potest: at vim quampiam talem hisce admistam esse, omnem admirationem vincit. Eadem de anima quoque admiratio subit: nam in iisdem consistit. Non igitur ineptè aut in iisdem referetur simpliciter, aut in partem quampiam eandem eis formatrix. Et cur motus perpetuò similis actio si nam & natura, à qua fit, eadem est, & generatio iisdem. At quæ differentia fuerit caloris cuiusque, siue vt organum is habetur, siue vt materia, siue amborum vicem præstat. Nam ignis differentiæ, iuxta id quod magis, ac minus est, sumuntur. Hæc autem ferè in eo, vt mistus sit, aut immistus, consistit: nam hic purior erit, & proinde intensior gradus, ille admistione contrarii remissior. Eadem ratio in aliis quoque simplicibus habetur. Siquidem enim alia sint, os, & caro, quæ equi est, & quæ bouis, aut ob id alia esse, quia è diuersis constituta sint, aut vsu ipso differre est necesse. Si itaque sint diuersæ inter partes simplices, quænam cuiusque earum erunt differentiæ? Sin eadem sint cum iis, quæ in aliis habentur, necesse est enim alterum è duobus hic esse, vt in cæteris quoque rebus. Nam vini, & mellis temperamentum, per subiecta differre dicimus. vini autem ipsius si differentia, per rationem. Quare Empedocles simpliciter huiusce diuersitatis causam, ossis naturam assignat. Siquidem enim vniuersa eadem mistionis rationem sortirentur, non differre inter se oportebat equi, leonis, atque hominis partes. At nunc duritie, mollitieq; tum inter sese, tum à cæteris differũt. Sed & quæ in eodem animali habentur partes, tum densitate, tum raritate, tum cæteris quoq. affectionis plusculum inter se differre videntur. Quapropter non eadem temperatio omnium est.

A ὥσπερ δὴ καὶ πρὸς ἄλληλα διαφέρει. διὰ γὰρ [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

[illegible] A

B [illegible]

A Nam crassities, & tenuitas, magnitudo, & exiguitas, in quanto: durum autem, & densum, & quæ hisce contraria sunt, in quali mistionis consistunt. Cæterùm qui ita sentiunt, exponant oportet quo pacto vis, quę artificio præest, alia sit. Etenim hanc auctiorem esse, aut omnino minorem sic euenient, & per seipsam, & per mistionem: aut certè ab alio intendi, quemadmodum quæ elixantur, assantúrve: id quod verò B fortasse propius est: simul enim miscet, ac fingit natura. Porrò eadem quoque de carne ratio est: nam & eædem propemodum differentiæ sunt. Ita de vena, & arteria, ac cæteris. Eáque propter alterum è duobus necessarium sit, aut vt ratio horum iuxta mistionem non sit eadem, aut non è duritie, & densitate ab hisce contrariis passionibus rationes ducendas esse.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ C

περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.

Ἐν τῇ Παιονίᾳ φασὶν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ἡσαίνῳ καλουμένῳ, ὃ τὴν Παιονικὴν καὶ τὴν Μαιδικὴν ὁρίζει, [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

C ARISTOTELIS

de mirabilibus auscultationibus liber.

In Pæoniæ monte Hesæno, qui Pœnicam Mediçámque regionem terminat, feram quandam alibi Bolinthum, à Pæonibus verò Monepon vocatam, inueniri tradunt, D quæ omni quidem natura ad bouis similitudinem accedat proximè, differat verò magnitudine, & robore, ac iuba insuper. Est enim ei à ceruice illi velut equo admodum promissa, atque vertice ad vsque oculos dependens. Cornua autem non quemadmodum bobus, sed adunca in se inflexa, mucronibus deorsum versis aures porrectis magnitudine tam ampla, vt singula plus semisextario capiant, colore E maximè atro, & relucente perinde, ac rasa decorticatáque. Tergus distentum, locum octo accubantium occupat. Percussa fugit, nec nisi cursu delassata subsistit. Carnem habet gustu gratissimam. Calcibus sese tuetur, & alui proluuie, quam ad passuum etiam quatuor spatium proiicit: (nã ea egerendi forma frequenter vtitur) feruentem adeò, vt canum, quos pertingat, pilos absumat. Verùm concitatæ tan- F tum belluæ, non etiam quiescentis stercora eam vim habent. Imminente partu, simul pluribus collectis, eminentur adultiores, inque circulum egerunt, ac se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius fimi copiam hoc genus animantis reiicere solet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Arabia aiunt, camelos non inire matres suas, sed etiam si quis cogat, non patiuntur. Porrò curatorem admissario aliquando destitutum, opertam matrem summisisse pullo, qui eti coitum (vt videtur) absoluit, paulò tamen post eum hominem morsibus necauit. Cuculos in Heliee inquiunt generatores, non nidificare, sed in palumbium, aut turturum nidis parere, sed & nec incubare, nec excludere, neque nutrire. Verùm natum iam pullum (singulos enim edit tantum) nutritúmque, reliquos suos coalumnos è nido detrudere: quippe qui ad tantum toboria, pulchritudinisque excrescat, vt & reliquis facilè sit superior, & nutricem quoque in sese conuertat, quæ specie eius exultans in eiciendis suis fert opem. Capræ Creticæ, sagittis percussæ, quærunt, vt adparet, Dictamum, isthic prouenientem, cuius pastu tela è corpore eiciunt. Cernuos Achaicos, aiunt cornua amissuros, loca difficilia, & quà inuenirі nequeant, petere, propterea quòd armis destituti, tueri se nequeant, tum ob dolorem, quem ex auulsorum cornuum vestigiis sentiunt: vbi & enatam gerentes hederam plurimos visos esse. In Armenia venenum quoddam nasci aiunt, quod pardalium vocant, id venatores lanæ illinunt, vbi visus est pardus, abiiciunt. Qui si ex eo degustauerit, humana excrementa remedio quærit. Quocirca venatores vasculo imposita, ex arbore suspendunt, vt assultatione frequenti, fracta viribus assidéque bestia domari queat. In Ægypto aiunt, crocodilis hiantibus, trochilos aues, dentes expurgare, carunculis, quæ in rostris hæreni, exesis, atque hoc velut gratum officium cum voluptate admittere, nec vllo pacto nocere. In Cephalenia non bibunt capræ diebus singulis, vt videtur, pro reliquorum quadrupedum more, sed ad flatiem auram conuersæ, biantéque hausto vento reficiuntur. In Syria, inquiunt inter sylueſtres equos, vnum præire armento, vbi si iunior aliquis equam initurus conscenderit, ducem indignati, & hunc tantisper, dum comprehendat, persequi, desixóque morsu verentia euellere. Testudines aiunt, quando serpentem deglutiuerunt, mox origanum insuper vorare,

A Τοὺς δὲ Ἀρκαδίας φασὶ κριμάλους μὴ ἀκολουθεῖν τοῖς μητρῶσι· ἀλλὰ κἂν βιάσωνται τινὲς, οὐ θέλουσι. καὶ γὰρ ποτε λέγεται, ἐπεὶ δὲ ἐβόσκοῦν, τὸν θῆλυν κατὰ κρυφὴν κρεμάσαντα ἐφεῖναι τὸν πόλον· ὡς δ' ὀχεύσαντα ἐπέλθοι, τὸν ἄνδρα ἀπὸ τοῦ ἐκείνου θανεῖν· μετὰ δ' ὕστερον ἀπὸ τῶν ὀρνίθων τὸν κόκκυγα τὸν ἄρρενα τὴν θῆλυν ἀπέκτεινεν. Τοὺς κόκκυγας φασὶ τοὺς ἐν Ἑλίκῃ, ὅτιν μόλωσι τίκτειν, μὴ νοσσεύειν, ἀλλ' ἐν ταῖς φατνίαις, ἃ τῶν ἄλλων ὀρνίθων ἐστὶ κατ', καὶ μετ' ἐπιπάζειν, μετ' ἀναπαύεσθαι, μόνον τρέφειν αὐτοὺς· ἀλλ' ὅταν γένωνται ὁ νεοττὸς καὶ ἐν τῷ φατνῇ, μετὰ τῶν ἄλλων σιτῶν, πρώτους ἐν τῷ νεοττίᾳ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ· ὡς δ' ἔστιν μείζων καὶ καλὸς, οὐκ ἀφίσιν καὶ τὴν τροφὸν τὴν λοιπὴν· τοῦτο δὲ γίνεται φασὶ καὶ τοῖς φάτναις οὖσιν, ὅτι καὶ τοῦ σιτοποιοῦ ἐκείνου τοῦ ἰδίου τὸν νεοττόν.

B

C Οἱ δὲ Κρῆτες αἶγες, ὅταν τοξευθῶσι, ζητοῦσι δίκτυα, τὸ δίκταμον τὸ ἐκεῖ φυόμενον. ὅτιν δὲ φάγωσιν, εὐθὺς ἐκβάλλουσι τὰ τοξεύματα. Φασί τινες οἱ Ἀρκάδες τὴν ἐλάφαν, ὅταν ὀστοῦν λάβῃ τὰ κέρατα, εἰς τοῦτο τὸ τόπος ἔρχεσθαι, ὅπου μὴ ἔχει τὸ ἀκόνιτον, καὶ διὰ τὸ ἀνιᾶν τοῦ ἕνεκα τὸ κέρατα ἀπόλλυσθαι πολλοὺς δὲ καὶ τοῦτο ὀνομάζουσι τὸ κέρατα τὸ ἐλαφόβοσκον.

D Ἐν Λιβύῃ φαρμακίν τι φασὶ φύεσθαι, ὃ κελεύει τὴν παρδάλεων· τοῦτο τοῦ, ὅταν ἴδῃ τὴν παρδάλεων, χρίσαντες τὸν ἵππον ἀφίασιν· ἢ ὅταν ἴδῃ ἵππον, ζητεῖ, οὐ θέλει, τοῦ τὸ αἰθρωπίνου κόπρου. διὸ καὶ οἱ κυνηγοὶ εἰς ἀγρὸν ἐν τοῦτῳ ἐμβαίνοντες, ἐν τοῖς δικτύοις κρεμάσαντες, ἀναπαύονται καὶ ὑδρόπωτοι γίνονται.

E Ἐν Λιγύῃ δὲ τοῖς ἐν χιόνι φασὶ τὴν τοῦ πόδας τὴν ἐς τὴν γῆν τὴν κρεμαθέλαν, κρεμάσαντες ἀνωθὲν τοῖς ὠδίνοις, τὰ σπλάγχνα τὰ ἐξηρχόμενα τοῦ ἐμβρύου ἐξέλκουσιν· τοῖς δὲ ἔδεσθαι, καὶ μαθὸν βλάπτει αὐτοῖς. Αἱ δὲ κοκκυγίδες αἶγες τὸ πίνουσι, ὅτιν ἴδωσι, τὴν φῶ καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, καὶ ἐκείνου ἐν μίσει· ἀλλ' ὅταν τὸ πόδημα αἷμα τὸ φυσῶσι πολύκοσμοι. χαλεπῶς εἰς ἀναβάσεις γὰρ τὸ σῶμα τοῦ· Φασὶ δὲ Συρίᾳ τὴν ἀγρίαν ἵππον διὰ φεύγεσθαι τὴν ἀγέλας, ἐπειδὴ δὲ τὸ τοῦ ἵππος ἂν τὴν ἀγέλαν, τὸν τὴν θῆλυν ἀναλάβῃ, τὸν ἀφαιρεῖται δυμοῦσθαι, καὶ διώκει τὰς πόλεις, ἕως ἂν ἀπολέσῃ τὸν πόλον καὶ ὑπεκφύγῃ λοιπὸν τὴν ὀπαδίαν· ἐπεὶ δὲ τὴν φύσιν τὴν ἀφαιρεῖται τὴν κίδδιν. Τοὺς χελώνας φασὶν, ὅτιν ἴχνος φάγωσι, κτείνειν τὸ ὀρεγανον·

ἐὰν δὲ μὴ ἴδωσι ὕδωρ, λοιπὸν τὴν κεῖται. πολλοὶ δὲ τὴν πυρίζοντας τὴν ἀγρεωλοιμῶν, εἰ τὴν ἀγάθε ἔστιν, ἄγειν ἴδωσιν αὐτοῖς τὴν ὀρεγανον· τὸ δὲ τὴν πτέρωσιν, μὴ μικρὸν αὐτοῖς ὀρεγανον ἀποθνήσκουσιν. Τὸ τὴν ἔκπυδος λέγεται ἀφίδιον τὸ οὐκ ἄμαστον τὸ φυσῶ τὴν λεπτὸν ζῶον, ὅμως τρεῖς διὰ τὴν τὸν τὸ ὀρεωῦ, ὅ τινες αἱ φύσεις διαλεκτῶν τύχῃ. φασὶ δὲ τὴν τραγόρας πολὺ φαρμακεῖ τὸ ἐν τοῖς ἀρίστοις, καὶ δίδοσθαι ἐπιζυλίσθαι. Τὸν ἀρκεκαλάφον τὸ ὄρεινον τὸν τὴν δίκρανον κοιλίζεσθαι φασὶν, ὥσπερ τοῖς κοκλιοτόμοις κοιλοῦσιν καὶ ὅλοι τὴν γαστέρα. κάμνοντα δὲ λέγεται καὶ τοῖς ἐκ τὴν δίκρανον πολλοὺς καὶ οὕτως ἀπὸ ὀχ ἐξ βαδίσεις ὀρόνθρον τὰ δίκρανα ἐκ ζωπιῶν τοῖς σκόλοκας, ὅτιν καὶ κατοικοῦσιν αὐτά. Φασὶ τοὺς μελισσοῦς τοὺς ἐν τοῖς κοτυλεῖοι γλυκείας κόγχας ὀρύττοντας κατὰ δίκρ· ὅταν ὅτιν πολλοὶ εἰσπορεύωνται κοῖλοι, ἐξεμεῖν· εἶθ' οὕτως τὰ μὴ κρέα ἐδεσθαι τὴν κογχῶν, τὴν δ' ὀρύκων μὴ ἀπτεσθαι. Ἐν Κυκλάδων φασὶ τὸν Ἀρκεσίνας, τοῖς κοπτοῖς λευκοῖς ἐπιτεθῆναι, δεῖσθαι δ' οὐδεμιῶν καὶ φυτεῖ πρωΐας φορεῖσθαι, ἐκτρυφεῖσθαι τὰ φῶς τοῖς σκόλοκας· τὴν δ' ὑμέρας εἶ τὰ θεωρεῖν, σφόδρα ἐκ δεδιῆσθαι ἐν τοῖς ἐν. Λέγεται δ' ὅτιν πίνει μέλι τὸ κηλιδοῦσθαι αὐθέντ· ὁρᾷ Μόλον καὶ Κεῖδον γένεσθαι καὶ ἀνάδεσι αἷμα τὸ ὄσμῃ, ὀλιγοχρόνιον δὲ ἐν τοῖς ἐρεθεῖσι γένεσθαι. Περὶ Καππαδοκίας ἐν ποτε τόπους αὐτὸ κηρίον φασὶν ἐργάζεσθαι τὸ μέλι, γίνεσθαι δὲ τὸ πάχος ἔμπαν ἐλαίῳ. Ἐν Τραπεζοῦντι τὸ ἐν τὴν Πόντῳ γίνεται τὸ ὅτιν τὸν πύξου μέλι, βαρύτατον· καὶ φασὶ τοῖς εἰς ὑγιαίνοντας ἐξεστάναι, τοῖς δ' ὀπτιλόπτοις, καὶ τελέως ἀπαλλάττειν. Φασὶ δὲ καὶ ἐν Λυδίᾳ ὅτιν τὴν δένδρων τὸ μέλι γίνεσθαι πολύ, καὶ ποιεῖν ἀν' αὐτῶν τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτὸ κηρὸν ἐξαίρετον, καὶ ὀνοτίμητον χρῆσθαι διὰ τὴν ἡδονὴν ὀσφρανόμενοι. γίνεται δὲ καὶ ἐν Θρᾴκῃ, οὐχ οὕτω δὲ γλυκὺ, ἀλλ' ἀστοῖ ἀμμώδες. ἅπαν δὲ μέλι ἀναγκάζει, τὸ ἔσω ὄγκον ἔχει φασὶν, οὐχ ὥσπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ἄλλα ὑγρά. Ἡ δὲ λίμνη ἐκεῖ τὰ καὶ τὰ ἀμμωνιακὰ, χρησιμώτατα φορεῖ τὸ μέλι πολύ. πλεῖστον γὰρ γίνεται ἐκ τοῦ ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι. Τὰς μελίττας λέγεται ὅτιν μόνον κεκρύβθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ ἄρμαλα· ἐνίοις δὲ λέγεται μελίσσας τοῖς κυμβεσιβίοις πάλιν.

Id nisi promptum fluuium inueniant, interire, Mellóque rari agentes cum id experiri vellent capitata opportunitate, origanum euulsum quærenti præripuisse, eóque animans in ipsorum conspectu subitò interiisse. Viuerris aiunt genitalia esse, reliquis animalibus plurimum absimilia, quòd ipsis quomodocunque affectis sint instar ossium firma, durásque. Singulare stranguria laborantibus remedium si rasa, tritáque exhibeantur. Picum martium, arbores scandere ferunt, quemadmodum scalaphum, tam resupinum, quàm pronum, depasciique vermiculos, quos adeo vestigat auidè, vt totos stipites tundendo perforet. Pelecanos aiunt, conchas fluuiatiles vorare, multitudinémque ingestam mox vomere, ac ea, quod esui est, vesci, cæterum à cæsta abstinere. Circa Cylienen Arcadiæ, merulas candidas gigni tradunt, quod alibi nusquam contingat, vocésque varias sonare. Luna lucente progredi, interdiu verò quantolibet studio aduigilatur, deprehendi non posse. A quibusdam fertur, mel Anthinum, vt vocant, circa Melum Cnidúmque nasci, odore quidem suaui, sed neutiquam durabile id erithacam fieri. Circa Cappadociam aiunt locis quibusdam mella citra fauos compotari, olei instar crassa. In Trapezunti vrbe, ea quæ in ponto sita est, mel ferunt è buxis produci grauiolentissimum, quod sanos quidem mentis loco moueat, ægros verò, perculsóque eiusmodi stupore sanet. In Lydia aiunt ex arboribus mella copiosa colligi, vnde pastillos absque cera indigenæ conficiunt, duritia tanta, vt nisi vehementiore attritu nihil demi inde possit. Fit & in Thracia mel non perinde solidum, sed arenosum. Cæterum mella omnia concreta eandem crassitiem seruant, diuersa ab aqua, & liquidis reliquis. [Reliqua enim omnia concreta nonnihil siccescunt, attenuantúrque.] Chalcidica herba, & amygdala ad mella conficienda vsum præbent maximum. Tum etiam augere fœtum vehementer dicuntur. Apes aiunt ex vnguentis inebriari, neque odorem ferre posse. Itaque redolentes vnguenta à cæteris vapulare. Illyrios ferunt, quos Taulantios vocant, ex mellis vina reddere.

Τοὺς δὲ Ταυλαντίους κελευμβίους, ἐκ τὴν μέλιτος ποιεῖν οἶνον.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fauos enim aqua superfusa exprimunt, ac simul aheno ad mediam vsque partem incoctam, primùm fistulis infundunt, tam tum dulcissimam: dehinc variis ligneis referciunt in multa tempora, donec per omnia vini saporem contrahat, cætera potus doleis, & tyncetus. Ea verò industria, in Græcia aliquando paratum ferunt, vt à vino vetere nihil differret. Verùm mistionem deinceps perquisitam exploratu non potuisse. Circa Thessaliam tantam serpentum copiam generari memorant, vt à circuilis nili tollantur, inhabitabilis, desertáque reddatur regio: quocirca & hai venerantur incolæ, & lege, ne quis noceat cauetur, homicidii pœna transgressori constituta. Eodem pacto Lacedæmonem ferunt, serpentibus adeo referciam quondam, vt ob annonæ penuriam, his vice alimentorum vterentur Lacones, vnde & à Pythia ὀφιοφάγους vocatos. In Cypro insula Metaraiunt ferum deuorare. Aiunt & Chalybas, in iuxtà sita parua insula anrum compositum construere peculiari præ aliis omnibus Iudso: quocirca in metallis, vt videtur, effossum secant. Ferunt ex Susis in Mediam iter facientibus statione altera, immensam scorpionum multitudinem generari. Quocirca transiens aliquando isthac Persarum rex triduò ibidem hæsit, suisque omnibus scorpionum venationem imperauit, præmio iis, qui capiorum numero excellerent, propositio. In Cyrene aiunt non vnum tantum mus arum genus reperiri, sed plura, formisque, & colore distincta, latifuntes enim alias velut mustelas, alias viperis similes esse, quas & echidnas vocant. In Sicilia ferunt aquæ vorticem esse, in quem mersæ aues, reliquáve animantia suffocata, vitæ restituantur. In Scythia, quos Gelonas vocant, Tarandus reperitur haud frequens, colorem mutat pro locorum, in quibus extiterit, varietate, & proinde raro capitur. Nam & arborum, & locorum, & in vniuersum omnium, quibus adpropinquarit, colorem reddit. Et, quod admiratione cum primis dignum est, habitus non solum corporis tam varius, quod etiam cum Chamæleone illi commune est, sed etiam villo datur. Magnitudo ei, quæ bouis, caput cervino simile.

A ὅταν δὲ τὰ κηρία ἐκθλίβωσιν, ὕδατι διαχέοντες, ἐφέψουσι τὸ πρῶτον ἕως ἡμίσους τὸν ἀφρόν, τὸν ἡδύτατον εἰς κεραμίδια ἐν χρόνῳ τινὶ καὶ ἀδύνατον ἐκφέρουσι, πολλὰς ἡμέρας τὸ ἐπιτήδευμα ἐν τοιούτῳ δὲ φασὶν ἔχειν πολὺ κέρδος, καὶ γίνεσθαι οἶνον ἥδιστον, καὶ ὑγιεινότατον. οὐδὲν δὲ τῶν κατὰ Ἑλλάδα συμβεβηκότων λέγουσι τοῦτο, ὥστε μηδὲν διαφέρειν οἴνου παλαιοῦ καὶ ζωμοῦντος ὕστερον τοῦ κεφοῦ, μὴ ἐπιτήδευμα ὑγιές.

B Περὶ Θεσσαλίας μυθολογοῦσιν ὄφεις ζωγρεῖν θαῦμα τοσοῦτο, ὥστε εἰ μὴ ἐκεῖ τὸν ἀκαρῶν ἀπεγκόψουσι, ἀκατοίκητος ἂν ἦν τὸ χωρίον· διὸ καὶ νόμος τοῖς πολίταις, καὶ κτείνειν τὸν ἐκεῖνον καὶ ἐὰν τις κτείνῃ, ἔχει τοῖς αὐτοῖς γενέσθαι ἐφόνῳ καὶ ὁ κατορθώσας. Παπαίνουσι δὲ καὶ ἐν Λακεδαίμονι κατά τινας χρόνους μεμνημονεύουσι γεγενῆσθαι τοσοῦτον πλῆθος ὄφεων, ὥστε διὰ σπανιότητα, καὶ ἐνδεῶς τοῖς Λάκωσι χρῆσθαι αὐτοῖς ἐδεσμάσι, τοῦ Πυθίου φάσκοντος τοιοῦτον ἐφοδιάζεσθαι αὐτοῖς ὄφεσι. Λέγεται δὲ καὶ ἐν Κύπρῳ τῇ νήσῳ λέγουσι τοῖς μέταλλα τὸν σίδηρον ἐκβάλλειν. Φασὶ δὲ καὶ τοὺς Χάλυβας ἐν τῇ ὑπεκκειμένῃ αὐτῇ νήσῳ τὸ ὀρύσσειν τὰ ὀρυκτὰ αὐτῶν τὸν ὄφεων πληθυνθέντων τὸν δὲ πλείστον θηρεύουσι πάσῃ τέχνῃ. διὸ καὶ ἐν τοῖς μεταλλεῖοι κατορύττουσι, ὡς ἔοικεν.

D Λέγεται δὲ καὶ ἐν Σούσοις εἰς Μηδικὸν ἰόντος τοῦ βασιλέως τοῦ Περσῶν ἐν τῷ μέσῳ στρατοπέδῳ ἀπολειφθῆναι πολὺν χρόνον, διὸ καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ Περσῶν, ἐπὶ τριῶν ἡμέρας ἡμῶν, τῶν αὐτῶν ἀπεκάτω ἐκαθήσατο· τοῦ δὲ πλήθους θηρεύοντος ἄλλον ἰδίου. Ἐν Κυρήνῃ δὲ φασιν οὐχ ἕν τῶν μόνον γένος, ἀλλὰ πλείω καὶ διάφορα καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ χρώματι· ἐκεῖνοι γὰρ πλατυστομοῦσι, ὥστε οἱ μὲν γαλῆς τινες δὲ καὶ χαμαιλέοντες καὶ κροκόδειλοι τοῦ ὄφεσι.

E Περὶ Σικελίας δὲ φασιν εἶναι δίνην συστρεφομένην, εἰς ἣν τὰ πετεινὰ μόλις ἂν ἐφίπτοντο καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα, ἔτι δὲ ἀποσφῆ, σώζεσθαι κἀκεῖσε. Ἐν δὲ Χαλκίδῃ τοῖς χαλκοῖς γεγενῆσθαι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ δοκιμάζεται τὸ χρυσίον.

F Λέγεται δὲ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὃ καὶ τοῦτο ἔχει. εἶναι δὲ διά τι τῶν ἐν τῷ δέρματι, καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν. καὶ γὰρ κίνδυνοι καὶ τόποι, καὶ ὅλως ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων δὲ, τὸ τῆς τέχνης μεταβάλλοντα· τὰ γὰρ κατὰ τὴν χρῆσιν, ἔχει ὁ τε χαμαιλέων καὶ ὁ πολύπους, τὸ δὲ μέγεθος ὅσον ἀλωπεκῆς. τὸ δὲ σῶμα τὸν αὐτὸν ἔχει ἐλάφου.

Λέγεται

Λέγεται δὲ καὶ ἐν Ἀβύδῳ τινὰ παρακοίμησιν τῷ θεάτρῳ, καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐγχυθέντος ὕδατος καὶ ἡμέρας, διαφόρου, καὶ ἀπορρεόντος πολλῶν, καὶ ἀπιόντων· ἐκεῖ δὲ καὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀδεῶς διετέλουν. Καὶ ἐν Ταράντῳ δὲ φασὶ γεγενῆσθαί τινα, τὸν μὲν νύκτα ὑπνοῦν, τὸν δὲ ἡμέρας δὲ οὐκ ἐπαύετο. καὶ γε τὰ κλειδία τῶν οἰκημάτων ἐν τῷ ζωείῳ ἐπιφανῆ πολλὰ ἐπὶ θεατρικοῖς [ἐπιτηδεύματα καὶ] λαθεῖν, οὐδὲν ἐπιτηρεῖν. Ἐν δὲ Λιπάρᾳ τὴν νῆσον λέγουσιν εἶναί τινες χλοῦ, ἃς οὐδὲ εἰ κατὰ μέρος χρῆται, ἐμποδίζοντος ὁ ἐνθουσιασμοῦ.

Ἔστι δὲ καὶ ἐν Μηδίᾳ καὶ ἐν Φερσαλίᾳ τῶν Περσῶν ἐστὶ κρήνη, τὸ μὲν ἐν Μηδίᾳ, ἀλίμνη, τὸ δὲ ἐν Φερσαλίᾳ, πολὺ καὶ κυδεμένη τῷ φλογί. διὸ καὶ μεγάλοις πόνοις αὐτὸ κατεσκεύασεν ὁ Περσῶν βασιλεὺς. ἐμφανὲς δὲ ἐν Βρυκοῦντι τῇ τῶν Κιλίκων [ἐν] ἐπιφανείᾳ τινὶ ἐστὶ τοῦ ὄρους καὶ μεθ' ἡμέρας φανερὰ τὸ δ' ἐν Παμφυλίᾳ, νύκτωρ μόνον. Φασὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀπολλωνιάτιδι, πόνος τῶν ἱερέων τῷ Ἀπόλλωνι πάλαι τινὰ τὸν τόπον, ἐξ οὗ τὸ ἐπὶ πόρρω ἐπιρρεῖ ἐλαίου βόθρῳ· ἐκεῖ δὲ καὶ ἐκεῖνον φλογίζει.

Λέγεται δὲ καὶ τὰ ξύλα τὰ Ἡρακλείου κάεσθαι, τὰ μὲν, διὰ παντὸς· τὰ δὲ, νύκτωρ μόνον, ἀπὸ κίνησιν ἀθέμιτον ἐστιν. καὶ τὸ ἐν [τῇ] Λιπάρᾳ δὲ φασὶν καὶ φλογίζειν, οὐ μόνον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ νύκτα μόνον. Φασὶ δὲ καὶ ἐν Πιθηκούσσαις φασὶ συνεβῆναι μὲν καὶ πρὶν ἐκατὸν ἔτη, οὐ μόνον κεκμηκέναι· τὸ δ' ἐν τῇ Λιπάρᾳ τοτὲ καὶ ἐκλείπειν φασὶ Ξενοφάνης ἔτη ἑκκαίδεκα, τοῦ δ' ἐξαδίμου πάλιν. Τὸν δ' ἐν τῇ Λίτνῃ νύκτα, οὔτε φλογώδη φασὶν, οὔτε σωιγῆ, ἀλλὰ διὰ πολλῶν ἐτῶν γίνεσθαι. Λέγεται δὲ καὶ ἐν Λυδίᾳ κάεσθαι τὸν πάμπολλον, καὶ κάειν ἐφ' ἡμέρας ἑπτά. Θαυμαζόμενον δὲ τὸ ἐν Σικελίᾳ εἶναι τὸν γύαλον γεγενῆσθαι· τὸ γὰρ πλάτος ὅσον τὸ τῶν τῶν ἀστρῶν κάλλιστον ἑκατὸν σταδίων· τὸ δὲ ὕψος οὐ φέρει, πεντῶν. Φασὶ δὲ τὸν ἐν τῇ Θρᾴκῃ λίθον τὸν καλούμενον σπίνον, διακοπέντα κάεσθαι, καὶ σωιεῖσθαι πάλιν ἑωυτόν, ὡς εἰς τὸν σμαράγδον, οὕτως κλείειν εἰς ἑωυτὸν τιθέντα καὶ ἀπεμφανίζεσθαι ὕδατι, καίεσθαι. τὸ δὲ αὐτὸ πάθος καὶ τὸν μαρμαρίτ. Περὶ Φιλίππους τοῦς Μακεδόνας Χρυσόμητα ἀνεῦρεθῆναι φασὶ καὶ ῥύσει χρυσοῦ, καὶ τῷ τῷ φανῆναι.

Ferunt in Abydo quendam meniæ destitutum, in theatrum progressum vacuum, multóque dies illic diligenter, tanquam in eo essent histriones, applausse, acclamasseque admirabundè: cetera mente tecepta dixit suauius se nunquam, atque eo tempore, vixisse. Tarentini aiunt esuponem noctu quidem insanuisse, interdiu verò vina vendidisse: sed & clauiculam domus suæ in zona ita conseruasse, vt quamlibet multis sorripere conantibus nunquam tamen amiserit. In Lipara insula, aiunt quidam terram repeciri, qua si oblam obruas, quicquid iniicias lixetur. In Media Pultagine, regione Persidis, ignes quidam iugiter affluant, illi quidem modicè, hi autem vehementer, flamma pura, lucentéque efflagrantes, locis vtique planis, non accliuibus. Quam ob rem & rex Persarum isthic coquinas extroxit. Conspicui sunt hi quidem diu, noctúque, alij verò in Pamphilia noctu tantum. Aiunt circa Acintaniam, iuxta colles Apolloniatidis petram esse, in qua latens ignis non appareat quidem, sed superinfusso oleo exardescat. Ferunt ex columnis Herculis incendia, alia quidem iugi flamma, omnique tempore flagrare, alia autem noctu tantum, vt Periplus scribit similem & in Lipara, conspicuum quidem ignem, lucentémque, sed noctu tantum. Aiunt & in Pithecusis insulis æstuaria esse, ignea quidem vi, feruentque supra modum ardere, nec tamen flammam mittere. Porrò alterum in Lipara inquit Xenophanes, interdum, annis sexdecim prorsus extingui, decimoseptimo rursum redire. Illam quoque ignis fauillam quæ ex monte Ætna solet erumpere, aiútesse nec flammeam, nec continuam: sed post multos annos redire. Ferunt circa Lydiam ignes emergere immensos, diebúsque septem ardere. Cùm primis verò admiratione dignum est, quod circa Siciliæ craterem inquiunt, ignium emicantium latitudinem stadia quadraginta patere, altitudine autem vix ad tria vsque tolli. In Thracia aiunt lapidem, quem spinum vocant, diffectum ardere, compositúmque rursus, quemadmodum & Smarillem aqua perfusum accendi, vtinque non absimilem. Maritham quoque ostendere. Circa Philippos in Macedonia, ferunt metalla inuenirí, quorũ ex ea secari disiecta aurũmq; manifestò producãt.

Aiunt & in Cypro, circa Tyrrhiam quam vocant, ferrum natura æque miranda prouenire. Quod in minuta frusta concisum seritur, deinde aqua perfusum augetur, surgitque vt colligi queat. In Melo insula ferunt, effossas terræ cauernas, alia succrescente humo rursum compleri. Circa Pæoniam dicunt, crebris imbribus terra liquefacta, aurum, quod apyrum vocant, inueniri. In Pæonia ferunt, adeò fertile auro solum esse, vt plurimis pondus minam excedens repertum sit. Ex eo regi exhibent glebas duas, quarum altera duas, altera tres libras appendat, atque eas aiunt mensæ principali apponi, primúmque ex iis cibum degustari. Aiunt & in Bactris, Oxum fluuium glebulas auri plurimas ferre, similiter & in Theodoronte, circa litora ebullire aurum, & alueo quoque deferri. In Pieria Macedoniæ fertur aurum non signatum, in quatuor terræ hiatus defossum esse à regibus priscis, ex quorum vno auri lamina palmi magnitudine excreuerit. Fertur autem peculiaris quædam generatio esse ferri Chalybici Mysinique, vt quod ex sabulo fluuiorum comportatum, alij simpliciter lotum in fornace excoqui, alij illam etiam ex lotura frequentiore subsidentem hypostatin inijci, simúlque igni purgari tradunt, adiecto Pyrimacho lapide, qui isthic plurimus reperitur. Hoc genus ferri, aliis est multò nitidius, & nisi vnis tantùm ignibus, vnâque fornace purgetur, argento simile redditur. Solum hoc est impermistum, cæterum minimè prouenit copiosè. Aiunt & apud Indos, æs adeò splendidum, purum, syncerúmque reperiri, vt colore, & specie, nequaquam ab auro discerni queat: vnde & inter Darij pocula cados quosdam esse, qui nisi olfactus iudicio ab auro distare non cognoscantur. Stannum ferunt Celticum, multò, quàm plumbũ, citius liquefieri: argumento est, quòd etiam in aquis soluatur, & colore inficiat quæcunq; attingit. Sed & ex frigorib. liquescit, calore scilicet ex congelatione intrinsecus ob mollitiẽ incluso & coacto. In Pãtheo olea est, quam Callistephanum vocãt, omnia folia reliquis oliuis cõtraria forma producens.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

[illegible]

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Quippe quæ supinam, non pronam partem habeat viridiorem, ramos mittit quẽadmodũ myrtus, vnde & sumpta plantula Hercules in Olympiis oleam plantauit, athletis coronas suppeditantem. Distat ab Ilisso fluuio stadiis sexaginta muro circumiecto munita. Ac ne quis tangat, grandi pœna cauetur. Hinc & Elei decerptum surculum, in Olympio campo plantarunt, vt victores inde coronis donarentur.

In metallis Lydiæ circa Pergamum, quæ quondam extruxerat Crœsus, accidit, vt cùm bello orto opifices in ea confugissent, obstructo ab hostibus exitu, suffocati sint. Verùm longo post temporum interuallo, apertis rursum, repurgatisque metallis, inuentæ sunt amphoræ, aliáque id genus vasa, quæ ad manuarios vsus adhibuerant, repleta humore quodam, & in lapidea indurata, & iuxta etiam ossa humana. Lacus Ascanij aquas ferunt adeo nitrosas esse, vt vestibus in hunc intinctis alia lotione nulla sit opus, diffluere verò, si quis diutius paulò immerserit. Fretum inter Siciliam & Italiã vnà cum Luna intumescit & subsidet. Porro in prato iuxta viam quæ Syracusas ducit, fons est, neque amplus, neque aqua larga scaturiens, ad quem cùm turba numerosa confluxisset, auctus subitò præbuit aquarum abũdè liberalem copiam. Est & fons in Palice Siciliæ, amplitudine decaclini. Aquas ad sex cubitorum altitudinem eiicit, vt inundaturus planitiem omnem videatur, verum eodem loco diffluens consistit, porro iusiurando hic sacer haberi solet. Quæ enim cunque libet, tabellæ inscribunt, inque fontem abiiciunt, ea si vero iureiurando confirmentur, natans in superficie tabula testabitur: sin secus, velut pondere depressa eripitur ex oculis igneque corripitur periurus. Quocirca fideiussorem capit Sacerdos, qui iusta numinis vindicta sacrum, execrãdũq; si peierarit, asportet. Demonesus Carthaginẽsiũ insula à Demoneso primo cultore nomen traxit, vbi cæruleum metallũ reperitur, & chrysocolla ad auri venas pulcherrima, oculisque medicandis cùm primis vtilis.

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed & æs natans ibidem est, stagno passibus duobus in mare porrecto, vnde conflatæ statuæ iunctæ in Sicyone vetusto Apollinis templo, Inque Pheneo, oricharcei appellantur. Inscriptione eiusmodi insignitæ, Hercules Amphitrionides Heli captâ constituit. Eadem duce fœmina, cuius parentem necarat Augiam occupauit. Fossores metalli huius vitu redduntur acutissimo, & si palpebris forte carcant, rum nascuntur. Quapropter simul æs cinere cinque phrygium oculis medicandis adhibent.

Eodem loco spelunca est, quam Giphyram vocant, in qua columnæ ex guttis destillantibus exterguerunt, id quod apparet, quæ ex imo pauimento tolluntur vbi spatium etiam angustissimum. Ex aquilarum, paribus alternis haliæetus & aquila nascuntur, quoad par eiusdem generis coniugabile nascatur. Ex haliæetis fulica, ex his accipitres, vulturéique generantur. Verùm vultures non diuerium genus, sed grandes rursum vultures gignunt, cósque sterilesin dicio est, quod vulturis magni nidus nemini mortalium visus sit. Stupenda vis apud Indos plumbi conspecta est: liquefactum enim si aquæ frigidæ infundatur, exilire traditur. Æs Mossynœcum splendidiore candore eminere ferunt, non adiecto stanno, sed terra quadam isthic nascente simul ineo ctum, atque eius adtemperaturæ primum inuentorem celata arte neminem docuisse, & proinde priorum temporum æramêta iis in locis posterioribus longè præstantiora deprehensa. Aiunt in Ponto auium quoddam genus reperiri, quæ non egerant, sineque sensu doloris non depluments solum, sed obelisco etiam suffigatur. Verùm ex ignis admoti calore sensum cieri. Apes solstitia denuntiare videntur, suo ad labores egressa, quod & melitopolis sine apiariis certo argumẽto est, quippe quæ tum quietem agant. Videtur & cicadæ post solstitia demum canere.

Echinum à cibo abstinere ad annum vsque euolutum tradunt. Stellionem cùm exuuias more serpẽtum relicit, mox comestum deuorare aiunt: obseruari enim à medicis solitum, ob vsum, quem in epilepsiæ curatione peculiarem habent.

A Ἔχει. ἔχει δὲ αὐτοῦ τὸν κολυμβητὴν τὰ ὀλίγα βήματα τῆς θαλάσσης· ὅθεν ὁ ἐν Σικυῶνι ἐστὶ χαλκοῦς τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ἐν Φενεῷ τὸ ὀρειχαλκοῦν καλούμενον. ἀνεθήκαν δὲ αὐτοὺς, Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρύωνος Ἡλεῖ ἐλὼν αἰδοῖσι· κατὰ γὰρ τὴν Ἦλιν, γυνὴ ἦν, ἣ τὸν πατέρα Αὐγείου ἀπέκτεινε. οἱ δὲ τὸν χαλκὸν ὀρύττοντες, ἀφθαλμιῶντες γίνονται, καὶ οἱ Σικυωνίδες μὴ γίνεται, οὕνεκα καὶ τὸ ἐλάττιστον τοῦ αὐτοῦ χαλκοῦ καὶ τὴν πόφρα τὴν Φρυγίαν χρῶνται πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἔστι [γὰρ] αὐτόθι ἀπόλεμον ὁ κατὰ λεπτὴν γλαφυρὴν ἐν δὲ τούτῳ χάλκος πολὺ γίνεται· ὅστε πάνυ σπανίως ἐξ αὐτοῦ ἐξ ὀφθαλμοῦ τὸ ἐν τῷ αἰσχρῷ τὴν ὀφρὺς τὸ ὄφθαλμοῦ. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ χρῶμα τοῦ χαλκοῦ. Ἐκ τῶν ζώων οἱ γῦπες ἀετοὶ θηρεύουσι τὴν ἀετοῦ τὴν ἀετὸν ἀλλήλοις γίνεται, καὶ ἡ κορώνη μὴ γίνεται, οὐδὲ γὰρ τὸν γῦπα· ἀλλὰ γίνεται τοῦ μεγάλου γυπὸς, οὔτε δὲ εἰσὶ ἀγονοι μόνοι· δὲ ὅπου πολλοὶ γῦπες εἶναι γυπὸς μεγάλου.

Θαυμάζω δὲ τι, καὶ ἐν Ἰνδοῖς οἱ τὸν μόλυβδον συμβαίνει. ὅταν γὰρ πολὺ εἰς ὕδωρ κατάχωσι ψυχρὸν, ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ ὕδατος. Φασὶ τὸν Μοσυνοίκιον χαλκὸν λαμπρότατον καὶ λευκότατον εἶναι, οὐ μετὰ χρωματίσμου αὐτοῦ κεκοσμῆσθαι, ἀλλὰ γὰρ τῆς αὐτοῦ γεωδοῦς καὶ συμφυοῦς ἀπὸ τῆς λίθου· δὲ τὸ ἔλεγχος τοῦ κρᾶσις, μόλυβδος ἐκλείκει. διὸ τὸ φανερὸν γενέσθαι ἐν τοῖς πάνυ χαλκώμασι, διάφορον· τὸ δὲ ὑπόμνημα ὑπόν.

Ἐν τῇ Ποντικῇ λέγουσι τὸ χρῶμα τῶν ἀρίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι [φαίνεσθαι τὸν] εὐθὺς δὲ ἀποθνήσκουσι, οὐδὲ ὅταν τὸ πρῶτον αὐτῶν πίωσι, πιδιδόασι, οὐδὲ ὅταν ὅτι τὸ ἐλάττιστον αἱματῶν, [οὐδὲ ὅταν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διαφθαρῶσι. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἰχθύων λέγουσι θνησκόντων καὶ ἀποτεμνόμενοι μὴ πίδιδόασι,] ἀλλ' ὅταν ὑπὸ τῶν κυνῶν θερμὸν ἴδωσιν. Ἡ μέλισσα δὲ τὰς ἥλιον σημαίνει τὴν ὁδὸν τὰ ἔργα βαδίζειν· ὃ καὶ οἱ μελιτοπόλεις σημεῖον χρῶνται πρὸς τὸ αὐτῶν γίνεσθαι. κικάδοι δὲ καὶ οἱ τεθέντος ἄδειν μὴ ἔστιν. Φασὶ δὲ καὶ τὸν ἐχῖνον ἐνιαυτὸν ἀπέχεσθαι τῶν. Τὸν δὲ χαλκοῦν ἔτι ἐκδύσαν [τὸ ἔδωρ κοιλίαν] τὸν ἔδωρ κοιλίαν, ἐκ τῶν ἔρπετῶν, ἀπὸ τὸ ἔρπον βαδίζειν· ὅ καὶ τὸ μεταφέρεται ἐκ τοῦ ἔρπον ἐπὶ τὸ βαδίζειν, ἀπὸ τὸ ἔρπον ἐπὶ τὸ βαδίζειν.

Λέγεται δὲ καὶ τὸ τῶν ἀφίων σκάφος ὅταν πα- A
πάσῃ τὸ ἄνω τὸν χρόνον, καὶ ἐν ἀεὶ χρόνῳ
ἐκεῖνο φυλάττω, αὐξάνεσθαι καὶ ὑπερμαίνειν τὸ ἀγγεῖον ἐν τῷ ὕδατι. Ἐν Κυρήνῃ φασὶ τοὺς ἵππους βατράχους φθέγγεσθαι τὸ παράπαν. καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ ἐν τῇ Ἠιονίᾳ τὸν χόρτον τοὺς ἵππους μὴ φύεσθαι. Ἐν Καππαδοκίᾳ φασὶ μύλας ἐν γεωργοῖς καὶ ἐν Κρήτῃ ἀγλαόκαρπα καὶ πολυφόρα. [Φασὶ B
δὲ καὶ ἐν Χερρόνῃσῳ τοῖς βατράχοις ἐν ἄλλοις ἐν δὲ εἰ ἄλλοι τόπῳ μὴ ἐνοικεῖν, φθέγγεσθαι. Ἐν Ἰνδοῖς ἐν τῷ Κίρκῃ κολυμβῶσιν ἰχθύδια φαίνεσθαι, ἐν τῷ ξηρῷ πλεόντων, καὶ πάλιν ἀποτρέχει εἰς τὸ πέλαγος.] Φασὶ δὲ καὶ οἱ Βοιωτοὶ τὰς ἰχθύδια τινὰ μόνον ἐν τῷ ἐφόλκιον τῷ ἰχθύσιν ὀλίγιστα ξηραινόμενον τὸ πόμμυ· πάντες ἐξιόντες δὲ τοῦ ἔλους εἶναι, καὶ βαδίζει δὲ τὸ πόμμυον, καὶ ἀποκτείνει τὸν ὄφιν· καὶ ὅταν διαφθαρῶσι, φθίνει· καὶ εἰς ἄλλοις, ἀποτρέπεται ἔχειν. πολλοὶ γὰρ θορυβοῦσι πολὺ καὶ ἐνοικεῖν. ἔχουσι δὲ τὸν κατὰ τὸν ἰχθύν ἔχουσι βαπτὰ δυλακίδιον, τὰ δὲ ἀκανθῶν κυκλῶν ἔρρυγκα δὲ ἄκανθα κεῖται ἐλαχίστη. Ἐν Ἡρακλείᾳ δὲ τῇ ἐν τῷ Πόντῳ καὶ ἐν Βιθυνίᾳ φασὶ τὰ βρύα. πολλοὶ μάλιστα καὶ τὰ ἐνόντα χωρία. συμβαίνει δὲ ποτε, κἀν ξηραινομένων τῶν χωρίων, κατὰ πάντας χλοῦν ἀνεῖναι καὶ γῆς· εἶτα μόλις ἀπὸ ἀξιοῦ ἀνεῖναι, ἀναστρέφει τὸν ὀχετὸν, ἀλλὰ ἐν τῷ ὕδατι ἐν τῷ ἔλεσι ἐν τῷ ξηραινομένῳ, ἀναφύεται ἐν τῷ ἐκεῖ ἔτι, ὥσπερ τὰ ἐν τοῖς φυλλοῖς διαπεπωκότα. ὅταν δὲ ἀκαταπαύστῳ, ἀφίει ἐν τὸ ὕδατα ὀλίγον, τότε κινεῖται. Φασὶ δὲ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τὸν ὄρνιθα γίνεσθαι ἰχθῦς καὶ βάδον· τοῦτο δὲ τῷ αὐτῷ ἀγαθοῖ, οὔτε ἐλάττων φανερῶν πλησίον ὄντων, οὔτε ποταμῷ ὀλίγῳ ὄντων, ἀλλ' αὐτὸς ζωογονοῦσι τὸν γῆς.

Τὰς ἐν Ἠπείρῳ ἐλάφους κατορύττουσι φασὶ τὸ ἐξιὸν κέρας, ὅταν ἀποβάλωσι, καὶ πολὺ πολὺ χρήσιμον. Φασὶ δὲ καὶ τὸν φάσκον ἐξιόντα τὸν πτόνα, ὅταν ἀλίσκωσι, ἐν ἐν φαρμακεῖον, καὶ τοῖς ἐπιλήπτοις χρήσιμον. Καὶ τὸν λύγκα δὲ φασὶ τὸ οὖρον κατακλύσθαι, διὰ τὸ πρὸς ἄλλα τε χρήσιμον, καὶ τὰς σφραγῖδας. Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἰταλίᾳ ἐν τῷ Κιρκαίῳ ὄρει φαρμακόν τι φύεσθαι θανάσιμον, ὃ τοιαῦτον ἔχει τὸν δυνάμεις, ὥστε καὶ παρεκχεῖν τὸν, παρεκχεῖται πάντων πάντα, καὶ τὰς τρίχας τὰς ἐν τῷ σώματι ἀπορρεῖν, κοὐδὲ σωζόμενον τὸ σῶμα ὅλον διαφθείρει τὸν μόλυβδον, ὥστε τὸν θάνατον τὸν σώματος. ἔτι

A Vesæ adipem aiunt hyeme, quo tempore fomito indulgent, frigore concretam extrescere, iuprâque vasa, quibus repositæ fuerit, tolli. In Cyrene ranas mutas, & sine voce aiunt esse, & in Macedonia Emathetiis subiis solidas vocales esse. In Cappadocia ferunt mulas fœcundas esse, & in Creta alnos fructum ferre. In Scripho ranas aiunt esse mutas: quæ si aliò transferantur, canere incipiunt. Pisciculos esse ferunt in eo quod Ceras vocant apud Indos, qui per siccos locos oberrent ac mox in flumen se recipiant. Circa Babylonem aiunt quidam in cuernis aquosis pisciculos latere: verùm arefacto flumine ad areas pastum prodire, alarum subsidio, caudâque motu, cæterum fugere persequentes, capûtque humo mersum, reliquo corpore tegere, quod multi insequendo, irritandóque, exploratunt. caput habent ranæ marinæ simile, reliquum corpus gobio, branchias verò pisciibus aliis.

Heracleæ piscium genus aiunt esse, intra terræ cauernulas defossum, maximè circa flumina, locéque humidiora. Verùm arescentibus iis locis, primùm contrahi aiunt, mox innalescente siccitate humorem in sylvas vsque persequi, donec eo quoque defluxerunt. Itaque latibulis vel mediocrites vdis feratur instar hærere, humoráque defixique, cæterum si ante superuenientes aquas effodiantur, moueri. In Paphlagonia pisces aliè in terram defossos aiunt, virtute præstantes, etiam si nec aquæ in proximo appareant, neque illabantur flumina, sed sola, nudáque terra pariantur.

Ceruos in Epiro dextrum cornu abiicientes aiunt defodere, rebus mulcis vtile. Phocam aiunt captum vomere coagulum, efficax epilepticis pharmacum.

Lygiam ferunt caudam studiosè contegere, cùm ad alios vsus, tum maximè sphragidis conficiendis idoneam. Fertur circa Italiam, in Cyrceo monte lethale venenum nasci, tanta vi, vt sumptum mox pilis corpus totum nudet, ac solut adeo membra concta, vt velut liquescentia cadauerum speciem miserabilem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tota superficie præbeant. Hoc ferunt Pemestium, Gaiúmque, Cleonymo Spartiatæ insidiatos esse, verùm deprehensos, e
A τῆς Ἀπολλωνίας ἐκφεύγειν. τοῦτο δὲ φασὶ μέλλοντας δεδόσθαι Κλεωνύμῳ τῷ Σπαρτιάτῃ Πεμέστιον τὸν Πεμέστιον καὶ Γαῖον ἐπιβουλεύσαντας, καὶ ἐξετασθέντας ὑπὸ Ταρκυνίου ἀπολυθῆναι. Ἐν τῇ Διομηδείᾳ νήσῳ, ἣ κεῖται ἐν τῇ Ἀδρίᾳ, φασὶν ἱερόν τι εἶναι τοῦ Διομήδους θαυμαστόν τι καὶ ἄγαλμα. σπήλαιον τὸν ἐν τῇ νήσῳ σκοτεινὸν δεδοῦσθαι μεγάλοις τοῖς μυκήσι,
B καὶ ἐνιγκρίζειν ἰχθύας μεγάλους καὶ πολλοὺς. τοὺς τοίνυν λέγουσι, ἐὰν μὴ Ἕλληνες ἐπιβαίνωσιν εἰς τὴν νῆσον, οὐ χρῆται ἰχθύσι· ἐὰν δὲ βαρβάροις τισὶ τοῖς ἀφικνουμένοις, οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνουσι, καὶ τοὺς μὲν ἰχθὺς ἀπορρίπτουσι τοὺς δὲ κορμοὺς μυδεύουσι· δὲ τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Διομήδους, ἐπαυξανόντων αὐτῶν τοῦ ἀεὶ τῶν τῶν, τὸν δὲ Διομήδους δαλφιαδόνος ὑπὸ τῶν Αἰόλων τῶν τινὰ βασιλέων τοῦ τόπου ἐκείνου γενομένου. Παρὰ τοῖς Ὀμβρικοῖς φασὶ τὰ βοσκήματα τίκτειν τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ τὸν καρπὸν ἀποδιδόναι τῶν γῆν πολλαπλασίονα αἰεὶ τοῦ
C καταβαλλομένου. τοῦ δὲ καὶ τὰς γυναῖκας πολυγόνους, μὴ ἀπαίνειν ἐν τῷ τόκῳ, τὰ δὲ πολλοὺς δύο καὶ τρία. Ἐν τῇ Ἠλεκτρίδι νήσῳ αὐλεῖται ἐν τῇ μικρᾷ τῇ Ἀδρίᾳ, φασὶ τοῦ δύο ἀδελφεὰς ἀπολεσθείσας, τὸν μὲν κατοικίσαντα, τὸν δὲ, χαλκοῦν, κίρκα σιδηρᾶ τὸν ἀρχαῖον ὄντα. λέγεται δὲ τούτους Δαιδάλου τοῦ
D ἔργα, ὑπόμνημα τοῦ πάθους, ὅτε Μίνως φεύγων ἐκ Σικελίας καὶ Κρήτης, εἰς τοὺς τοῦ τόπου παρῆλθε. ταύτῃ δὲ τῇ νήσῳ φασὶ τοὺς κορυφαίους τῶν Ἠρακλείδων τοὺς μόνους ἐν τῷ λίμνῃ ἔχειν πλοῖον τῷ πεπαμένῳ, ὅλῳ ἔχουσι δεσμόν· ὁμοῦ δὲ ἀπ' αὐτῶν βαφεῖν καὶ χαλκοῦν κοπεῖν· καὶ οὔτε ζῶον οὐδὲν πίνει ἐξ αὐτῆς, οὔτε ὄρνεον ὑφίσταται, ἀλλὰ πάντα καὶ κατθνήσκει. ἔχει δὲ τὸν αὐτὸν κύκλον σταδίων διακοσίων, τὸ δὲ εὖρος, ἑκατὸν
E πήχεις. μυδεύεται δὲ ἐν ἐγκρίσει φαδεστῶν κεραυνοδέστων πεσόντων εἰς τοῦτον τὸν λίμνον. τῷ δὲ ἐν αὐτῇ ἀγρίως πολλοί, ἐξ ὧν ἐκπίπτει τὸ καλούμενον ἄλεκτρον. εἰ δὲ λέγεται ἔμπυον τῷ κέμμι, διὰ τὸ ἀποστερεῖσθαι αὐτοῦ τὸν ἥλιον, καὶ συλλεγόμενον ὑπὸ τῆς ἐγκρίσεως διαφέρειν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον τὸν τοῦτον· ἐκεῖ τοῦτο τὸν τόπον φασὶν εὑρεῖν, καὶ κατεμφάνισε αὐτοῦ, ἀπαθανάτου ἐκ [illegible] ἐξ Κρήτης, φυγὼν τὸν Δαίδαλον, καὶ ἀφικέσθαι εἰς Σικελίαν [illegible]

Ἐν τῇ Σικελίᾳ τῇ καλουμένῃ Αἴτνῃ, σπήλαιόν τι λέγουσι εἶναι, ὅθεν ἀνάλωμα πυρὸς φασὶ γίνεσθαι πολὺ καὶ μέγιστον ἀεὶ τοῦ ἔτους ἅπαντος ἄρχει, πολὺ δὲ μέγιστον τῷ ἔαρι· ἀπὸ τοῦ τόπου τοῦ τόπου συμπαραπλήσιον· ἐν τῷ σωτήρι χωρεῖ ὑδάτων πλῆθος ἅπερ ἐκ κυνηγοῦσι, τῷ κυνῶν κρατουμένων ὑπὸ τῆς ὀσμῆς, ἐξαφανίζεσθαι ἐκ τοῦ λαγῶ ἐγκείμενον. διὰ δὲ τοῦτον τὸν χάσματος, ἀσυμφανές ἐστι ὑπόνομος· καθ' ὃν φασὶ τὸν ἀφανισθῆναι τὴν Περσεφόνην τὸν Πλούτωνα τὸν Κόρης. Ἐνίοις δὲ φασὶν ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ πυρεῖ, οὐτε τοῖς ἐγχωρίοις ὁμοίως ἐξ χρῶνται, οὐτε ἄλλοις ἐπιτάττουσι, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ἐγκρίσεις· καὶ τούτῳ συμπαιτῶν τὸ ἀρχῶν παρ' αὐτοῖς φιλίᾳ πύρεται κρατῶν· ὅθεν καὶ τὸν Δήμητρος ἀποτιμῶσι, φέρεσθαι παρ' αὐτοῖς τῶν διὸ γεγενῆσθαι. Ἐν Κρήτῃ λύκοι καὶ ἄρκτοι, τοιοῦτοι ἔχει, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις θηρία οὐ φασὶ γίνεσθαι, διὰ τὸ τὸν ἄλα γίνεσθαι ἐν αὐτῇ. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ τῇ ἐξω Ἡρακλείων κυλίκων, φασὶν ὑπὸ Καρχηδονίων τῶν ἀφιστῶν κρήμνῳ, ἔχουσιν ὕλιν τι πυρωδεστάτῳ, καὶ πυρωμένοι πλοῖα, καὶ τὰς λοιπὰς καρποὺς δωροφορεῖν, ἀπέχουσιν δὲ πλείστον ἀπὸ τῆς· ἐν ᾗ ἀπαιτοῦσιν τῷ Καρχηδονίων πλοῖα, διὰ τὸν ἀδικεῖν, ἐκεῖνα γε μὴ ἐν ἀπαιτοῦσιν, τὸν ἀφιστῶντα τῷ Καρχηδονίων ἀπαίτοντα δεῖν ἀπαίτειν ζημιοῦν τὸν εἰς αὐτὸν πλεουσῶν, καὶ τὸν ἐκεῖνοι ὑπόνοι ἀφανίσαι, ἵνα μὴ διαβάλλωσι, μηδὲ πλοῖα συγκρίνῃ ἐν αὐτῷ δεῖ τῶν νῦν κυρίας τὸ χρ. ἐν τῷ τῷ Καρχηδονίων δυναμένων ἀφίκοντο. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ φασὶν ἔνας τῶν Κελτικῶν ἐν Κελτολιγύων καὶ ἔχουσιν εἶναι τινα ἐν τῷ Ἡρακλείων κρηνοῦφίλων. δὲ ἂν ἐκεῖ τι Ἕλλων, ἐκεῖ τι ἐγχώριος τι παρεῖναι, παρεῖναι ὑπὸ τῷ παροικοῦντος, ἵνα μὴ ἀδικηθῇ. τῷ γὰρ ζωῷ ἐκεῖνον κεῖ' εἰς ἥλιον τὸ ἀδίκημα. Φασὶ δὲ παρὰ τοῖς Κελτοῖς φαίνεσθαι ὑπάρχειν τὸ καλούμενον ἐν τῷ ἐν τῷ τοῦ τόπου· ὃ λέγουσιν οὗτοι τοιοῦτοι τῷ φθορᾷ, ὅτε τῷ Κελτῷ τὸν κυνηγοῦντες, ἔτυχε ἔλαφον ἢ ἄλλο τι ζῶον τοξεύσωσιν, ἐπιτρέχοντες ἐκ ταχοῦς ἐκτίμωσιν τῆς ὑπερᾶς τὸ τοιοῦτον, ὅθεν τὸ τὸ φύσκεσθαι μὴ διαδοῦναι, ἄμα τῷ τῆς ὑπερᾶς ἕνεκα, ἄμα δὲ ἵνα μὴ σαπῇ τὸ ζῶον. ἀφιᾶσι δὲ τούτῳ λέγουσιν ἀπόφλεγμον, τὸν τῆς ἀρᾶς φυλάττει· εἰ δὲ ἐπιφῇ τι φύλλον, ἢ κελεῦσι κοπάσειν, διὰ τὸ

A In Ætna Siciliæ monte est, vt inquiunt, spelunca, quam circa florum omnigena copia crescit omni tempore, tum violis immensum quoddam spatium obtegitur. Quæ finitima loca adeo fragantia sua replent, vt occupati hac suauitatem odoris venatici canes, lepores vestigare nequeant. Ac sub eodem hiatu obscurum quoddam antrum latet, quò Proserpinam rapuisse Pluto fertur: triticúmque reperitur nec domestico, quo vtuntur neque
B alij importato simile, sed peculiari proprietate insigne: quo argumento contendunt illic primum omnium triticum conspectum esse: & proinde Cererem etiam sibi, vt apud se natam, vendicant. In Creta lupos, vrsos, viperas, aliásque id genus noxias feras nullas nasci dicunt Iouis beneficio, qui ibi natus perhibetur. Extra columnas Herculis aiunt in mari à
C Carthaginiensibus insulam fertilem, desertámque inuentam, vt quæ tam syluarum copia, quàm fluminibus nauigationi idoneis abundet, cùm reliquis fructibus floreat vehementer, distans à continente plurium dierum itinere: in qua cùm Carthaginienses quidam ob soli fertilitatem connubia agitare, ac habitare cœpissent, ferunt præsides, ne quis deinceps insulam ingrederetur, pœna capitis interdixisse, incolásque eiecisse, ne coitione (si habitare isthic pergerent) facta, insulæ principatum consequerentur, Carthaginienses ea felicitatis parte priuarét.
D Ex Italia ferunt viam adusque Celtas Gallos, & Celtiberos protendi, Heracleam vocant, in qua & Græci, & indigenæ transeuntes, ab incolis obseruantur, ne quid iis malè fortè accidat, quippe quòd pœnas ij pendunt, damnúmque lege farciunt, in
E quorum finibus datum fuerit. Apud Celtas venenum reperiri, tradunt, quod Xenicum ipsi appellant, tanta celeritate inficiens necánsque, vt venatores Celtæ cùm ceruum iaculo tincto percusserint, festinatò adeurrant, carnémque vulneratam exercent, ne veneno promeante animal putrefiat, alimentóque inutilis caro reddatur. Verùm inuentum esse huic antipharmacum corticem quercinam, aut
F vt volunt alij, folium quod κορύκιον ab

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsis appellatur, inde nimirum quòd observatione compertum sit, eorum ex gustato veneno malè affectum herbam eam adiisse, mórque vt glutiuisset, doloribus liberatum esse. In Iberia aiunt comburstis aliquando à pastoribus sylulis, calentéque ex ignibus tecta, manifestum argentum defloxisse. Cúmque postmodum terræmotus superuenisset eruptis hiatibus magnam copiam argenti simul collectam, atque inde etiam Massiliensibus prouentus non vulgares obtigisse.

In Gymnasiis insulis, quæ ad Iberiam sitæ sunt, post septem illas maximæ, aiunt oleum non ex oliuis, sed è terebintho magna copia reddi, ad vsus omnes accommodatum. Porrò ipsos Iberos in mulieres adeò prónos, vt pro vno fœmineo corpore, quatuor aut quinque mascula cum mercatoribus commutent.

Quocirca Carthaginiensibus militantes stipendia in fœminarum coemptionem tantùm impendunt, quùm possidere isthic argentum non liceat. Hinc oria, receptáque lege, quòd Hercules aliquando bellum Hispaniæ intulisset, dimissis incolarum inuitatus. In finibus Massiliensium circa Ligusticam, lacus esse fertur, qui ebullient, effíníítque piscium multitudinem immensam, vetíque fidem superantem eliciat. Cæterum flantibus Etesis tantum pulueren conciuari, vt coacerata in lacum humor sicca, superficiem obtegat, inque formam redigat aereæ: vnde indigenis licet pertusa sicciate in triuiis quotcunque linitum est pisces citra negotium eximere. Quidam Ligystorum adeò dexterè, fulcrétque fundam agitare feruntur, vt conspectis auibus singulas ictibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras.

Peculiare autem est huic genti, quòd mulieres opus facientes, pariunt, locóque infante, id sæcolum mox, fossionémque redeunt, ac alia obeunt munia puerperis nipimè vsitata. Admiratione & hoc apud Ligyos dignum est, quòd fluuios quidam feriur cursu in sublime attolli, adeò vt ex opposito stantes nequeant conspici. In Hetruria feruntur insulam esse, quam Æthaliam hodie vocant, in qua ærisodina est, vnde æs eruitur.

Εν τῇ Ἰβηρίᾳ λέγεται τῶν ἀφυλλῶν καιομένων ὑπὸ ποιμένων, καὶ τῆς γῆς διαθερμανθείσης ὑπὸ τῆς ὕλης, φανῆναι ἀργύρου ῥεῦσαν τῶν γόμφων, καὶ μὴ ἐκφανῆναι πολλῷ ὕστερον φθορᾶς, καὶ τῶν τόπων ῥαγέντων, πεμπλήσθαι πολλῶν ἀργύρου τὸν λιμένα τοῖς Μασσαλιώταις συμφορὰν ἐπιφέρειν τὴν τυχοῦσαν. Ἐν τῇ γυμνασίᾳ τῇ κειμένῃ κατὰ τὴν Ἰβηρίαν μετὰ τὴν ἑπτὰ ἐλαιοφόρον μεγίστας ἐστὶ φασὶν ἐλαίου μὴ ἐκ τῶν ἐλαιῶν, ἀλλὰ τῆς τερεβίνθου πολύ, καὶ εἰς πάντα ἁρμόττει. λέγεται δὲ οὗτοι τοῖς οἰκοῦσι τὴν τῶν Ἰβήρων γυναικεῖον εἶναι, ὥστε καὶ ἀντὶ μιᾶς γυναικὸς τῶν ἐμπόρων ἀνὰ τέτταρας καὶ πέντε ἀλλάττεσθαι. Διὸ καὶ τὴν στρατείαν τὴν εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἀναλίσκουσι τὴν εἰς γυναικῶν πλεῖστον. Ἐν τῇ δὲ Μασσαλίᾳ δὲ χώρᾳ φασὶ τὴν Λιγυστικὴν φασὶ τὴν τοῦ λίμνην, ταύτην δὲ κοῦφον καὶ ὑφαλῆ ὄντα, καὶ πολὺν ἐν ἑαυτῷ ἐκβάλλειν τὸ πλῆθος, ὥστε μὴ περιόντα, ἐπειδὰν δὲ ἐν ἐκείνῳ πνεύσωσι, διαχεῖσθαι τὸ ὕδωρ φανὲν ἐκεῖ, καὶ πολὺν κοινὸν τὸν λιμένα ἀπὸ τῶν ἀστραπῶν ἐκβάλλοντα τοῖς ἐγχωρίοις, ἐπιμίγνυσθαι τοῖς βουλομένοις ἰχθῦς ἀξιόλογον ἐξ αὐτοῦ. Λέγεται δὲ τινὰς τῶν Λιγυστῶν ὅτι σφενδόνῃ, ὅταν ὅτου πλείους ἰδοῦσι ὀρνίθας, διαφέρειν πρὸς ἀλλήλους, τοῦτον ἕκαστος παρασκευάζεται βαλεῖν, ὡς ἐν τάχει πάντας τυχεῖν. Τοῦτο δὲ φασὶ καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς εἶναι γυναῖκας ἅμα ἐργαζομένας τίκτουσαι, καὶ τὸ παιδίον ὕδατι ψυχρῷ λούσασαι, πρὸς χρῆμα σκάπτουσι, καὶ σκάλλουσι, καὶ τἄλλα οἰκονομοῦσι τὰ μὴ πάνυ τοῖς ὀρεκτέοις. Θαῦμα δὲ καὶ τῶν [illegible] τοῦ ἱερείου [illegible] τῶν Τυρρηνῶν λέγεται τι τόπος Λιδύλεια ὀνομαζόμενος, [illegible]

omne scilicet illud, ex quo isthic ærea vasa constantur, deficere autem, nec reddere quiequam aliquandiu, cæterùm temporum procursu, non æs, vt antè, sed ferrum prouenire, id nempe quod etiamnum viuuntur, Poplanium incolæ vocant. In Hetruria vrbem ferunt, quam Cenaream vocant, supra modum munitam esse, quippe cuius medium tumulus occupat ad triginta stadiorum altitudinem surgens, & omnigena materie, & aquis abundans. Vnde metuens sibi à tyrannide populus, seruos manumissos summæ rerum in annum præficit, quo euoluto alios eiusdem sortis surrogat. In Cuma circa oram Italiæ feruntur thalamum subterraneum Sibyllæ fatidicæ esse, eius scilicet, quæ ætate quamlibet prouecta virginitatem seruasse impollutam traditur. Erythræa fuit hæc, sed à quibusdam Italiæ incolis Cumana, ab aliis verò Melaenæa nuncupatur. Locum hunc à Leucadiis occupatum aiunt. Porrò circa Cumam finuium esse inquiunt (Cetes ab ipsis appellatur) in quem iacta, quæcunque fuerint enasceantur, ac postremò in lapidem indureteant. Alcilitheni Sybaritæ vestem tradunt, tanta magnificentia confectam esse, vt cùm in Laelniæ Iunonis panegyri, ad quam tota confluere solet Italia, proposuisset spectandam, omnium oculos à reliquis in se conuerterit. Hanc aiunt Carthaginiensibus empram à Dionysio seniore tum regnante, centum viginti talentorum pretio. Purpurea exactora, amplitudine quindecim cubitorum animalculis intertextis distincta, superuè quidem Susis, inferne verò Persicis. In medio autem Iupiter, Iuno, Themis, Minerua, Apollo, Venus elucebant, ad latera Antisthenes, vtrinque autem Sybaris. Circa Iapygiam promontorium, vbi inter Herculem Gigantéque depugnatum fabulæ testantur, fontem esse tradunt, qui cruore defluens ex parte mare innauigabile reddat fœtoris grauitate. Ferunt & passim etiamnum in Italia Herculis monumenta extare, iuxta vias quas ille tranhuit, & circa Iapygiæ Pandosiam vestigia eius apparere, quæ nequeas pedibus calcare. Sed & in eadem insula lapis inuenitur plusquam magnitudine,

χαλκὸς ὀρύσσετο, ἐξ οὗ φασι πάντα κεχαλκευμένα παρ' αὐτοῖς εἶναι), ἐπειτα μικρὸν διέλιπε διαφθορᾶς χρόνου δὲ διελθόντος πολλοῦ φανῆναι ὁν τῷ αὐτῷ μᾶλλον σίδηρον ἢ τοῦ ἐν χρόνῳ τῷ ὕστερον καλουμένου Πωπλίνου οἰκοῦντες. Ἔστι δὲ πόλις τῶν Τυρρηνῶν Οἰνάρια καλουμένη, λόφῳ ὑπέρβολῃ φασὶν ὀχυρᾶν εἶναι. ἐν ᾧ μέσῳ αὐτῇ λόφῳ ὄρος ὑψηλὸν ἑξακόσιοι στάδιοι ἀπέχον ἄνω, καὶ κρήνη ὕλαι πανταχοῦ καὶ ὕδατα. δεδοικυῖαι δὲ αὐτοὶ τοὺς ἀνεκοῦσας λέγεται, μή τε τύραννος γένωνται φυλάττεσθαι αὐτὸ τὸ ἐν ἑξ ἑκάστου ἀλλοδαποῦς· καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἄρχοντα αὐτῷ, κατ' ἐνιαυτὸν δὲ ἄλλοις καταστήσασθαι πολίτας. Ἐν τῇ Κύμῃ τῇ ἐπὶ τῇ Ἰταλίᾳ δείκνυσι τινὰ, ὡς ἔστιν, θαλαμος κατάγειος Σιβύλλης τῆς χρησμολόγου· ἣν πολυχρονιοῦσαν τὴν παρθένον διαμεῖναι φασιν, οὖσαν μὲν Ἐρυθραίαν, ὑπὸ τινων δὲ τῶν Ἰταλίας οἰκοῦντων, Κυμαίαν, ὑπὸ δὲ τινων Μελαιναίαν καλουμένην. οὗτοι δὲ τὸν τόπον λέγεται κυριεῦσαι ὑπὸ Λευκαδίων. ἔστι δὲ λέγεται ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ὅθεν τῶν Κύμῃ ποταμός τινα Κητὼ ἐκπίπτει εἰς ὃν φασι τὰ ἐμβαλόντα πάντα ἀφανῆ γίνεσθαι, καὶ τέλος ἀποκαθίστασθαι. Ἀλκιδίππου δὲ τοῦ Συβαρίτου φασὶ κατασκευασθῆναι ἐμπόριον τοιοῦτον τὴν πολυτελείᾳ, ὥστε φανῆναι αὐτὸ ὑπὲρ τὸν ἐν Ἀλκείῳ πεποιημένον τῶν Ἡρῶν, εἰς ὃν συμπορεύεται πάντες Ἑλληνικῶν τὸ τῶν μεγίστων μεγίστας πάντων ἐκεῖνο θεωρεῖν. οὗ φασι κορεύματα Διονύσου τὸν πρεσβύτερον κατεσκευάσθαι Καρχηδονίοις ἐκπόνῃ καὶ ἔκκοπτα πολλάκις. διὸ δὲ κοῦφα ὑφάλουργίας, πολλὰ μεγίστῳ πεποικιλμένα, ἐκκεκόπτοντο δὲ ἀπὸ Σούσων, κάτωθεν δὲ Πέρσαις· καὶ μέσος δὲ ἦν Ζεὺς, Ἥρα, Θέμις, Ἀθηνᾶ, Ἀπόλλων, Ἀφροδίτη. παρὰ δὲ ἐκείνῳ τῷ τοῖχῳ Ἀλκιδίππου, ἐκκεκόπτοντο δὲ Σύβαρεις. Περὶ τὴν ἄκραν τὴν Ἰαπυγίαν φασὶν ἐν τινι τόπῳ, ἐν ᾧ συνέβη γενέσθαι (ὡς μυθολογοῦσιν) Ἡρακλεῖ πρὸς γίγαντας ἀγῶνα, ῥεῖν ἐκεῖθεν πολλὰ, καὶ τοιοῦτον ὥστε διὰ τὸ βάρος τῆς ἀπῆς ἄπλοον εἶναι τὴν κατὰ τὸν τόπον θάλασσαν. λέγεται δὲ, πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας Ἡρακλέους εἶναι πολλὰ μνημόσυνα, ἐν τῇ ὁδῷ ἃς ἐκεῖνος ἐπορεύθη. εἶναι δὲ καὶ τῆς Ἰαπυγίας ἴχνη τὰ τοῦ θείου, ἃ οὐδὲν ἐστὶν βαστάσαι. Ἔστι καὶ ἐν ἄκρᾳ Ἰαπυγίᾳ λίθος ἀμέγεθος,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem Hercules sublatum transtulisse fertur, digito vno mobilis. In Orchomenia Boœotiæ vrbe vulpeculam visam tradunt, quæ cùm canem persequentem fugiens ad subterraneum meatum decurrisset, simul ingressus ille, latrânsque sonitum edidit, perinde vt in patenti campo resonantem. Vnde venatores nominis aliquid residere isthic arbitrati, aditu eruto ingressi sunt ipsi quoque, illocescentéque per hiatus, ceu fenestras, lumine, oculis etiam reliqua subiecta sunt, quæ tegerei si magistratibus exposuerunt. In Sardinia insula structuras ferunt esse antiquorum, vetusto Græcorum more compositas, & cùm alia plura eximia, tum cholos rhythmis innumeris exornatos: existimantur ab Iolao Iphiclis filio omnes extructæ, qui Thespiadis Herculis nepotibus assumptis ad ea loca traiecit occupaturus, quippe qui ob cognationem Herculis, tum totus parebat Occidens, ea iure aliquo ad se pertinere arbitrabatur. Ichnusa primùm appellata est, à vestigii, vt videtur, humani similitudine: felicem olim rebus omnibus, & fertilem maximè fuisse perhibent. Aristæum enim, quem agri colendi peritissimum fuisse scriptores rerum testantur, præfuisse primum traduunt, anteà à multis, magnisque auibus occupatæ. Verùm hodie non est ea fertilitate amplius, quòd Carthaginienses rerum potiti, omnes fructus alimento idoneos extirparunt, capitisque pœna cauerunt, ne quis incola rursum serere fruges tentaret. In Lipara insula Æolica sepulchrum aiunt esse, circa quod cùm etiam alia prodigiosa eueniant, tum id, quòd ea loca securè, tutóque nemini accedere liceat, vno ore perhibent. Sonitum enim tympanorum, cymbalorũ ingue, & risum cum strepitu, plusque manuum audiri manifestò. Cæterùm cum primis monstruosè id quoque circa antrum accidit, quòd anteluciano quidam ebrius somno isthic oppressus triduum totum cubauit, quærítúque à familiaribus, quarto demum die repertus est: qui mortuum rati ad proprium monumentum extulerunt, dúmque iusta iam pro more celebrarent, ex improuiso surrexit, quæque obtigissent exposuit.

A ὃν ὥσ' ἐκείνου κίνησιν μετεθλιβόμ φασιν, ἀφ' οὗ δὲ διακύκλου κατεῖδον συμβῆναι. Ἐν τῇ δὲ Ὀρχομενίᾳ πόλει τῇ ἐν Βοιωτίᾳ, φαλῶμ φασι ἀλώπεκα, ἐν κυνὸς διώκοντος εἰς ἀνῶν εἴς τινα ὑπόγειον, καὶ τὸν κύνα συνεισδύνειν αὐτῇ, καὶ ὑπακούειν ἔξω μέγα ποιεῖν, ὥστε τοὺς θηρεύοντας ἐκεῖ τοῦ κυνὸς ἐπιστῆναι κλεῖθρον διαμένοντας, εἰ-
B ἀρξάμενοι τῶν εἰσόδων, σωθῆναι καὶ αὐτοὺς, ἐδόντας δὲ διὰ τινων ὀπῶν εἰσηγγελμένον ἔσω φῶς, ἀναπυθέσθαι τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ κυνὸς, καὶ ἐξιόντας ἀπηγγεῖλαι τοῖς ἄρχουσι. Ἐν τῇ Σαρδοῖ τὴν κατασκευὴν φασὶ τῶν ἔθνῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθνη διαλείψαι τὸν ἀρχαῖον, ἄλλα τε πολλὰ καὶ καλὰ, καὶ ὅλοις ἀθροισμοῖς τοῖς ῥυθμοῖς κατεξισμένα. πίστις δὲ τοῦ Ἰολάου τῷ Ἰολαΐδαι κατοικισθῆναι, ἐν τῷ Θεσπιάδαι τῷ ἐξ Ἡρακλέους παρακλαβόν, ἐφ' ἐνιοῦς τῶν τόπων ἐπιστῆναι, ἐξ μὲν ἐνοικοῦντας τὸν τόπον τὸν ἐκείνου τῷ Ἡρακλεῖ θεραπεύειν, διὰ τὸ πάντας τοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ κυρίους Ἡρακλεῖς ὀνομάζειν. αὐτὸν δὲ τὸν τόπον, ὃν ἐκαλεῖτο μὲν πρότερον Ἰχνοῦσσα, διὰ τὸ ἐκμανθάνειν τὸ θεμιστὸν ἀμφότερα ἀν-
D θρώπου ἴχνη· διόπερ καὶ πάμπολυς ἐμφερῶς λέγεται εἶναι. τὸν γὰρ Ἀριστάιον, ὃν φασὶ γεωργικώτατον εἶναι ὅτι τὸν ἀρχαῖον, τὸν αὐτὸν ἀξιοῦν μυθολογοῦσι, τὸν μεγάλαι ἀρετὰς ἐμφανῆ, ἐξ πολλῶν κατεσκευάσθαι. τοῦ μὲν οὖν ἐκεῖ φύσει τοῦ τόπου οὐδὲν διὰ τὸ κυριεύεσθαι ὑπὸ Καρχηδονίων, ἐκκοπτόντων πάντας τοὺς καρπίμους εἰς πανοῦργον καρπῶν, καὶ θανάτῳ τοῦ ζημίας τῶν
E ἐγγωρίων τιθέντων, ἐάν τις τὸν τόπον τὸν αὐτὸν ἀνασπείρειν. Ἐν μιᾷ δὲ καὶ τῶν τῶν Λίπαρα κατοικούντων, ἣ κεῖται τῶν Λιπάρων, πάφος τῷ μυθολογοῦσι, τοῦ οὐ καὶ ἄλλα [μὲν] πολλὰ καὶ παρατοῦν λέγεται· τοῦτο δὲ, ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ δεῖ φοιτᾶν τοῦς ἐκεῖνον τὸν τόπον τῶν ἀνθρώπων, ἐξ κεκοιμῆσθαι γὰρ μεθυσθέντα τινὰ ἐν αὐτῷ ἐξ ἡμέρας τρεῖς ἐξεγερθῆναι, καὶ τὰ πάντα ὅσα τοῦ ἔθους ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου ἐκεῖνον ἐφ' ἑαυτῷ ἀναθέντα εἰς τὴν πόλιν, ἐπιτελεῖν τὰ νομιζόμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐξαίφνης ἀναστῆναι, καὶ ὅλα
F μὴ δορύβου καὶ κρότου ἀκούειν ἐκεῖνον. λέγεται δὲ τὸν τοιοῦτον καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ θαυμαστὰ ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐν τῇ Λιπάρᾳ. ἐν τῷ δὲ τῷ Κύμῃ τῷ ἐν Ἰταλίᾳ λίμνη ἐστὶ ἡ περιγραφομένη ἀορνῶ· αὕτη μὲν, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἐξαίρετόν τι θαυμαστόν· ἐκκεκλεῖσθαι γὰρ λέγεται ἐκεῖ ἀκτῇ λόφοις κύκλῳ, τὸ ὕψος οὐκ ἐλάττω τριῶν σταδίων, καὶ ἐκτὸς ἐν τῷ κύκλῳ πάντα δένδρα, καὶ πυκνὰ τὰ ἐν αὐτῷ κρεμάμενα φύλλα, οὐ μόνον δὲ ἐλάττω· ἀλλ' ἐὰν τὸ ὕδατος φύλλον ἐμπέσῃ, ἀλλ' εὐθὺς καθαρὸν ἐστὶ τὸ ὕδωρ, ὅτι τῷ θαυμάζειν θαυμάζεται. ἐκεῖ δὲ τῷ ἀπέχοντι τὴν ἤπειρον αὐτὸν εὐ πολὺ, θερμὰ ὕδατα πολλαχόθεν ἐκπίπτει, καὶ ὁ τόπος ἅπας κατάκεται Πυρεολεγεθών. ἔτι δὲ εὐθὺς ἐν τῇ θάλατταν ἔρχεται ἐν αὐτῷ ἡ δόξα. εἰ γὰρ παρεκβάλοιμι λέγοντα οὐκ ἐν πλοῖῳ τὸν ἐν αὐτῷ γένεσθαι. Φασὶ τοὺς Χαλκιδεῖς τοὺς κάθοδον μὲν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐκεῖ τὸν περιβόλαιον αὐτῶν τοῦ ἄκρου, ὃς κεῖται πρὸς τῷ πεντηκοντόρῳ τόπῳ, καὶ θυσιῶντας τοῖς κόλποις, τόν τε ἀπέχοντα τῶν Κύμῃν, καὶ τὸν ἀντικρὺ τῶν κρηνῶν Ποσειδῶνα· ἐν ᾧ καὶ τὰς ἐν τῷ ἱδρυσιν, καὶ τιμῶντας κατ' ἔνιαυτὸν ἐν τῷ ἀφείλεσιν ἐν τῷ ἀφείλεσιν θυσίας ἐπιμελῶς· ὧν καὶ τὰ ὀνόματα μνημονεύοντες, κατὰ τῶν ἐν τῷ, πυρθενῶνα, τῶν δὲ, Λευκοσίας, τῶν δὲ πεζῶν Δίγκας. Λέγεται δὲ μεταξὺ τῶν Μυρκινῶν καὶ [τῶν] Ἰστριανῶν ὄρος τι ἐν τῷ κατεκόψαν Δίλφιον, ἔχον λόφον ὑψηλόν. ἔστι τοῦτο τὸ λόφον ἔτος ἀπὸ πάντων ἐν τῷ Μίνυρι τῷ τῶν Λίβυν οἰκούντες. Χαλκιδεῖς τὰ εἰς τὸν πόντον εἰσπλοῦν πλοῖα. ἐν δὲ τῷ καὶ τόπῳ ἐν τῷ ἀπὸ μέσου διαστήματος, ἐξ ἐν ἀγορᾷ κεῖται χρυσῶν, πολεῖδαι παρὰ ἐν τῷ ἐν τῷ πόντου ἐμπόρων κατεσκευάσθαι τὰ Λέσβια καὶ Χῖα καὶ Θάσια· παρὰ δὲ τῷ ἐν τῷ Λιβύῃ, τῷ Κρόνου κλειστὰ ἀμφορεῖς. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἴστρον ῥέοντα τὰ ἐν τῷ Ἑρκυνίᾳ κατεκόψαν δρυμῷ, ῥεῖν δὲ, καὶ τὸν μὲν εἰς τὸ πόντον ῥεῖν, τὸ δὲ εἰς τὸν Ἀδρίαν. σημεῖον δὲ καὶ τοῦ, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐκεῖ ἀκμῇ, ἀλλὰ καὶ, ὅτι τῷ πελαγίῳ ἀμίλλοι, ἐξ τὰ ἐκεῖ ἄπλοια ἐστὶ· καὶ γὰρ Ἰάσονα τὸν ἐν τῷ εἴσπλοιν ἐν τῷ Ἴστρῳ ποιεῖν φασι καὶ ἐξόρμοιν ἀμφὶ τὴν Ἴστρον [illegible] Ἀδρίαν [illegible] Κρήμνοι· ὑπὸ Μηδίας ἱδρυμένον.

A Quæ etsi ad fabulam propiùs, quàm veri fidem accedere videantur, non potui tamen de locis his scribens, tacitus præterire. Circa Cumam Italiæ lacum esse ferunt, quem Aornon vocant, forma circulari, profunditatéque immensa, tumulis vndequaque septum, trium ad minus stadiorum altitudine. Cùmque cætera nihil habeat magnopere admiratione dignum, mirandum tamen hoc fortasse, quòd circumpositis vndequaque & superincumbentibus densissimis arboribus non certas vllum in lacu natans folium, qua puritate sui admirationem merità elet.

Circa Epirum autem isthinc non ita procul distantem calidas aquas passim scaturire ferunt, vnde locus Pyriphlegethon appellatur. Cæterùm auem nullam isthac transuolare vanè asseritur, cùm cygnos eo loci haud paucos agere compertum sit.

C Circa Italiam Syrenes insulæ sunt, in summo freti vertice eius, nempe quod situm est ad porrectum in mare locum inter alluentes sinus, qui & Cumam cingit, & Possidoniam diuidit. Vbi ab accolis studiosè muneribus, sacrificisque colunturæ, & sacra quoque ipsarum ædes monstratur. Porrò nomina recensentes Parthenopen vnam, alteram Leucosiam, tertiam Ligiam vocant. Iuxta Mentoricen & Istram mons fertur esse, quem Delphium
D vocant, fastigio altissimo, quod conscendentes qui ad Adriam habitant, pontum, ac media interualla, quæque in illis geruntur, contueri possunt, quò mercatum confluentes passim mercatores, Pontici Thalia, Chia, ac Lesbia vina, Adriatici verò Corcyrenses amphoras coemunt. Ferunt & Istrum ex Hercynia sylua profluentem diuidi, partimque in Pontum, partim verò in Adriam decurrere: cuius rei argumentum non hoc tempore primùm, sed à priscis vsque seculis extat.
E Aras enim eo loci ab Iasone positas ostendunt. Ferunt & insuper hoc indicio esse, quòd ea loca innauigabilia sint, quando Iasoni iuxta Cyaneas ingressum, exiuum verò è pōto fuisse per Istrū cōpertum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et quod simul memoratur, præterenauigare Planctas, vt appellam, insulas, nisi isthinc soluisset, non potuisse. cæterùm in Æthalia ad mare Tyrrhenum, cùm alia monumenta principium illius expeditionis virorum, tum in quod de calculis memorant, monstratur. Nam ad litus calculos inueniri perhibent coloris varij, tum scilicet ex destillationibus liquorum, quibus vngebantur, coloratos. Tales enim nec ante, nec post ea tempora inuentos. Sedenim & alia sunt non obscura indicia, non fuisse transitum illis per Symplegadas: restante scilicet id Poëta. Nam, cùm periculi magnitudinem exprimere contenderet, declarat hæc loca nauigationi minimè peruia extitisse:

Quæ iniam simul rabulæque nauium & corpora virorum
Mari vnda rapiunt, & quæ pernitiosi procellæ

Circa igitur Cyneas non videtur ignis emitti, sed ixia fiertum, quo Sicilia ab Italia distinguitur, ab vtraque parte euaporario, tum quòd insula continuè ipsa flagrat, tum quòd flammæ Ætnæ sæpe totam regionem permeant. In Tarento solent interdum patentari Atridis, Æacidis, Tydidisque, & Lertiadis. Agamemnoniadis autem, secrimque die constituta alia sacrificia agere, quibus mulieribus immolata tangere lege interdicitur. Est & templum apud ipsos Achillis. Ferunt hunc locum olim Ionibus obtinentibus Ilion vocatum esse. Verùm postquàm à Tarentinis inhabitari cœpium est, Heracleam. Cæterùm iam inde remotius à primis incolis Sigium appellatum. Apud Sybaritas aiunt Philoctetem colli, qui ex Troia profugus ibi habitauit, quæ vocantur mollia Crotoniadis distantia à Troia, vt ferunt, centum viginti stadiis, ac Herculis arcus in Apollinis Halsi templo consecrauit; quos per vim à Crotoniatis in Apollonium translatos ferunt. Aiunt ita in locis mortuum esse auxilia ferentem Rhodiis, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati, contra incolas depugnarant.

Circa Italiam, quam Calabriam vocant,

A Ἐπὶ δὲ λέγεται ὡς ἐκ τοῦ παρέπλευσε τὰς Πλαγκτὰς καλουμένας, εἰ μὴ ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε, ἐν τῇ Αἰθαλίᾳ δὲ οὔπω τῇ αἰτίᾳ δῆλον τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πελάγους, ἀλλά τε διαφόρου μνημεῖα τοῦ πλοῦτου, καὶ τὸ δῆλον τοῦ φόρου δὲ λεγόμενον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν φόφοις φασὶ δὴ ποικίλας τοιούτας δὲ οἱ Ἕλληνες οἱ τὸν πόνον εἰκοῦντες, λέγεται τοῦ χρωμάτου λαθεῖν δοκεῖ τοῦ γεγενημένου· οὔτε γὰρ ἐκείνου τοῦ χρόνου, οὔτε πρότερον ἐκεῖθεν μυθολογοῦσι τοιούτοις φάσεσι, οὐδὲ ὕστερον διεγράφησαν· ἐπὶ δὲ τῶν τόπων φανερόν ἐστι σημεῖα λέγουσι, ὅτι οὐ διὰ τῆς Συμπληγάδος ἐξῆν ἐκπλεῖν αὐτοῖς, τοῦ πόντου δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις μάστιγες γενέσθαι. ἡ γὰρ ἀναφόρεσις τῶν νεκρῶν ἐμφανίζουσα, λέγει ὅτι οὐκ ἦν ἐπιφανὲς πλοῦσιον τὸν τόπον. Κλοιὸ δ' ἐμοὶ

πὶ ἀκρῆ τε νεῶν καὶ σώματα φαίδιμ.

Κύκνοι δ' ἄλλοι φορέουσι, πυρὸς τ' ἀλεωὴ δύναται.

τοῦ μὴ κοινὰ τοῖς Κυκνείοις οὐ λέγεται πῦρ ἀκαίρεται· ἀεὶ δὲ τὸν πορθμὸν τὸν διαλαμβάνοντα τῆς Σικελίας· ἐν ἐκείνῃ κατέχει τοῦ τῶν πυρὸς αἰκαυσμάτων, καὶ τῶν τόπου πωγῶν· καιομένης, καὶ τὸ ἀεὶ τοῦ λίτου ῥέοντος πολλαχοῦ τοῦ χρόνου δεδιδαγμένοι. Ἐν Ταράντῳ ἑορτάζουσι κατὰ τινας χρόνους φασὶ Ἀτρείδαις καὶ Τυδείδαις καὶ Αἰακίδαις καὶ Λαερτιάδαις· καὶ Ἀγαμεμνονίδαις δὲ χωρὶς θυσίας ἑορτάζει ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἰδίᾳ· ἐν ᾗ νόμιμον ἦν τοῖς γυναῖξὶ, μὴ γεύσασθαι τῶν ἐκείνοις θυομένων· ἔστι δὲ καὶ Ἀχιλλίου ναὸς παρ' ἡμῖν. λέγεται δὲ, μὴ τὸ παρελθεῖν τοὺς Τυρρηνικοὺς Ἡρακλεῖναι τὸν τόπον κληθῆναι ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου· ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις τῶν Ἰόνων κατεχόντων, Πλάκον· ἐν δὲ ἐκείνοις ἡμφισβήτουν ὑπὸ τῶν πρώτων κατοικούντων αὐτοὺς, Σίγειον ὀνομάσθαι. Παρὰ δὲ τοῖς Συβαρίταις λέγεται Φιλοκτήτου τιμᾶσθαι, καὶ

B

C

D

E

πολλοὺς γὰρ αὐτὸν ἐκ Τροίας ἀπαναστάντα τὰ καλούμενα μαλακὰ τῆς Κροτωνιάτιδος ἃ φασὶ ἀπέχειν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα σταδίοις, καὶ ἀνάθεσιν ἰσχυρὸν τὰ τόξα τὰ Ἡρακλείαν αὐτὸν εἰς τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἁλσίου, ἐκεῖθεν δὲ φασὶ τοὺς Κροτωνιάτας κατὰ τοῦ Ἀθηναίου ἀπενεγκεῖν τὰ τόξα· λέγεται δὲ καὶ τελευτήσαντα ἐκεῖ ἀπόθεσιν αὐτῷ παρὰ τὸν ποταμὸν τὸν Σύβαριν, βοηθήσαντα Ῥοδίοις τοῖς μετὰ Τληπολέμου εἰς τὰς ἐκεῖ πόλεις ἀπαντήσαντα, καὶ μάχῃ συμβάντα πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας [τοῦ βαρβάρου] ἐκείνῃ τοῦ χρόνου. Περὶ δὲ τοῦ Ἰκαίου τοῦ καλουμένου Καλαθρίου,

ἐγγὺς Μεταπόντου, Ἀθηνᾶς ἱερὸν εἶναί φασι Ἐπείου, ἔνθα τὰ τῶν Ἐπείου λέγεται ὄργανα κειμήλια, ἃ εἰς τὸν ἵππον ἐκείνον, ἐκείνου τοῦ ἐπωνυμίαν θεῖναι· φανταζομένου γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἀθηνᾶς τὸν ὕπνον ἀξιοῦν κατεσκευάσθαι τὰ ὄργανα, καὶ διὰ τὸν ὄγκον ἐμποδίζεσθαι τυγχάνοντα τὸν κατάπλουν, εἰς οὗ δὴ ἐν τῷ νόστῳ, οὐ δυνάμενος ἐκπλεῦσαι· ὅθεν Ἐπείου Ἀθηνᾶς τὸ ἱερὸν προσαγορεύουσι. Λέγεται δὲ καὶ τοῦ Διομήδους τὰ ἐκεῖ τῶν Δαυνίων τόπῳ, ἱερὰ εἶναι Ἀθηνᾶς Ἀχαΐας κεκλεῖσθαι, ἐν ᾧ οὐδὲ [ἡ] πολίχνη χαλκοῦ καὶ ὅπλα τοῦ Διομήδους ἐπάρχει καὶ αὐτὰ κείμενα· ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ φασὶ δὴ κύνας οὐ τοῦ ἀφικνουμένους τοῦ Ἑλλήνων ἐν ἀλκαῖοις, ἀλλὰ σαίνοντας ἀλλήλοις τοῦ συνοικοῦντας. πάντες δὲ οἱ Δαυνίοι καὶ πλουσιόγεροι ἐκεῖθεν μεταδιαιτώμενοι καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διὰ ταῦτα (ὡς ἔοικε) τοῦ αἰτίου. τοὺς γὰρ Τρῳάδας τοὺς λαφυραγωγοὺς αἰχμαλώτους, καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους ἀφικομένους, ἀλλοδαποὺς μὴ τοῖς δουλείας τύχοιεν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πατρίδι φεύγοντες τῶν Ἀχαιῶν γυναικῶν, λέγεται τοὺς ἀνδρὶ ἐμφανῶς, ἵν' ἅμα μὲν τοῦ ἀποδιδράσκειν ἀλλοῦ δουλεύειν ἐκφύγοιεν, ἅμα δὲ ὅταν μετ' ἐκείνων μέλλοιεν ἀπαγγελθῆναι τοῖς πεπραμένοις, ἐκπέμψοιεν ἀνοικεῖν ἄνδρες. πάντα δὲ καὶ τὸ πόντῳ κελῶν πάρεστιν ἀεὶ αὐτοῖς. ἀλκυονίδας γὰρ καὶ βαδυκίκους ἐκείνους, δὲ ἔστιν, ἀλλῆν ὄδον. Ἐν δὲ τῇ Πευκετίοις εἶναί φασι Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ἐν ᾧ τοῦ διαπεπρασμένου ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις χαλκοῦ ἔλεγε κάκκεῖθεν λέγεται, ἐχόντων δὲ γράμμα, Διομήδους Ἀρτέμιδι. μυθολογοῦσι δὲ ἐκεῖνον ἐλάφῳ ἀεὶ τὸν τράχηλον ἀποδεῖσθαι, ἢ δὲ ἀεὶ φυόμενον τὸν τόπον τὸν θεῖον διρεκομένου ὑπὸ Ἀγαθοκλέους ἔστιν τοῦ βασιλέως Σικελιωτῶν εἰς τὸ Διὸς ἱερὸν κατεκόμισαν φασιν. Ἐν τῇ ἄκρᾳ τῆς Σικελίας τῇ καλουμένῃ Πελωριάδι, τοῦτον γένεσθαι κρόκον, ὅστε πολὺ τοῦ ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις κατοικοῦντας Ἑλλήνων, μὴ γίνεσθαι ζωῆς τοῦτο τι ἔδει ἐν αὐτῷ· ἐπὶ δὲ τὴν Πελωριάδα ἀφικόμενοι κατοικοῦσι μεγάλας τοῦ Σικελικοῦ, καὶ τὴν θαλασσίαν ὀρθὴν τοῦ ἐρυθροῦ καὶ τοῦ σκιωνὸς ἐν κρόκῳ κατεσκευάζειν. φασὶ δὲ ὁ Πολύκριτος ὁ τὰ Σικελικὰ γεγραφὼς ἐν ἔπεσι, ἐν τοῖς τόποις τοῖς μεσογείοις, κλιμάκιον ἔχειν ἔστιν ἀπόδεσιν τὸ αἰθέριον, μικρὸν δὲ δολιχώτερον εἰς τοῦ· ἐκεῖ δὲ καὶ δύο τοῦ εἰς ἔστιν· ἐκεῖ δὲ καὶ δύο τοῦ, μᾶλλον πλατυτέρου ἐστὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖ τοῦ μᾶλλον ἐξελθεῖν ἐπιμελεῖσθαι.

A iuxta Metapontum aiunt Mineruæ Græcæ templum extare, inque eo Epei, qui & nomen imposuit, instrumenta reposita, quæ ad equi Dauniani fabricam comparatai: Mineruam enim in somnis visam hæc vt opera consecraret, flagitasse, cùmque exitus difficultate impediretur, loca implicitum enauigare non potuisse. Vnde Mineruæ Græcæ hodie fanum appellatur.

Ferunt & circa Dauniæ locum templum esse Mineruæ Achaicæ, in quo secures æ-

B rea, armáque cùm Diomedis, tum sociorum eius collocata sint. Aiunt & isthic canes esse, qui venientes Græcos iniuria nulla imperant, sed tanquam familiarissimis blãdiantur. Porrò omnes Dauniæ, accolæque tam viri, quam fœminæ atratis tantum vestibus vtuntur, ea nimirum de causa, quòd Troianæ mulieres dum captiuæ ad ea loca essent traductæ, metuentes ne grauem seruitutẽ sub mulieribus Græcis experiterentur, (nam tum ea loca inha-

C bitabant) naues incenderunt, tum vt iugum seruile effugerent, tum vt viros, manẽdi necessitate imposita detinerent. Vnde recte à Poëta dictum est Depla trahẽtes, profundisque finibus, illas videre, vt apparet, isthic licet. In Peucetinis Dianæ templum est, in quo locatum est celebre illud æreum sertum, inscriptione hac insignitum, Diomedes Dianæ. Id fabulantur ab eo collo ceruino applicitum accreuisse, itaque deinceps hoc pacto inuentum

D ab Agathocle Siculorum rege, in Iouis templum locatum. In Peloro Siciliæ promontorio tanta copia prouenit croeus, vt à quibusdam etiam inquilinis Græcis flos cuiusmodi sit haud internoscatur: curribus magnis hunc comportant, quibus libitum est. Tum verò strata ex eo, scenáque construunt. Polycritus rerum Sicularum scriptor loco mediterraneo stagnum

E esse ait ambito suo scutum nihil excedẽs, aqua resplendente quidem: sed turbulentiore nonnihil, in quẽ si quis lauandi gratia ingrediatur, in latũ extendi. Quòd si iterer, amplius dilatari, adeo vt amplificatũ spatium quinquaginta etiam viros capiat

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verùm ad eam iam menſuram diffuſum ex imo intumeſcere, corporáque lauantum in ſublime rapta foras in pauimentum ſternere, ac mox ad veteris anguſtiæ ſpatium contrahi. Atque id non ſolùm humanis corporibus, ſed quadrupedibus etiam ingreſſis vſu venire perhibent. In Carthaginenſium ditione ferunt montem Comium cum omnigena rerum materia, tum in primis variegatis floribus refertum eſſe. Vnde contigua loca ſuaueolentia participantes viatoribus reſpirationem gratiſſimam reddunt. Iuxta autem fontem oleo fluentem eſſe, ac odore, cedri guttis non abſimili. Verùm, vt inquiunt, tantum imperitos naturæ eius oportet accedere, quibus adeò copiosè ſcaturit oleum, vt hauriri etiam queat. Iuxta eum fontem ſponte natam petram ferunt iuſta magnitudine, ex quà ferunt calorihus æſtiuis, ignis flammam exilire, hyeme autem aquæ vorsiginem effundi. Sic & duos coruos ad Iouis templum aſſiduos extitiſſe, neque aliò vſpiam euolaſſe tradunt. Fertur & circa Scythas, Medóſque Thraciæ fluuium, quem Pontum vocant, lapides deferre ardentes, contraria omnino natura prunis ligneis, quippe qui agitati, ſuſſiarique reſtinguantur, aquis autem reſperſi exardeſcant, reſplendeántque. Cæterùm vſtis, quemadmodum bitumini, adeò grauis fœtor eſt, vt repulſa penitus omnia è locis iis abigat. Eſſe aiunt apud illos locum quendam non exiguum, ad minùs ſtadiorum viginti amplitudine, vbi hordeum prouenit, quod nulli animantium generi, niſi homini tantum, ſit eſui. Nam equi, bouéſque ab eo abſtinent, tum etiam canes, & ſues vitant: ne excrementa quidem hominum hordeo veſcentium deguſtent, quippe quæ ipſis vorata certum interitum adferant. In Scotuſis Theſſaliæ fonticulum eſſe aiunt, vnde aqua deſluens vulnera, conuulſionéſque cùm hominum, tum iumentorum ſanat, lignáque inlecta, ſi fiſſa, non etiam confracta, fuerint, glutinat, & conſungit. Circa Thraciam quæ ſupra Amphipolim ſita eſt,

A ἐπιπεσὼν δὴ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν πολύν, ἐκ βυθοῦ πολὺ αἰωρεῖται, ἐκβιβάζει μετέωρα τὰ σώματα τῆς λουομένου ἔξω δὲ τὸ ὕδωρ φέρει ἐπὶ τὴν γῆν, εἰς τὸ ἀρχαῖον πάλιν χώρημα τοῦ πλεκτοῦ καθίστησι. εὐμενὲς δὲ δεῖ ἀνθρώπῳ τοῦτο εἶναι τῷ ἐκεῖ ἀεὶ γίνεσθαι, διὰ καὶ τὰ τετράποδα εἴρξαι, τὸ αὐτὸ ποιοῦντα. Ἐν δὲ τῇ Θεσπρωτίᾳ τῇ Καταχυδίνων φασὶν εἶναι τὴν κελεύστην Γάνιον, πολυτελῶς μὲν ὕλης γέμον, πολλοῖς δὲ ἀνθρώποις ἀνάθεσιν ἔχει· ἐκεῖ δὲ σπουδαῖόν τι ὄδωρ δεῖ πρὸς τὸ μεταλαμβάνοντας τὰς ἀλοιφὰς αὐτοῖς, ἐπίτηδες πρὸς τοὺς ἀδυνατοῦντας τοῦ κρίνειν τὴν ἀλοιφὴν. πρὸς δὲ τοῦτον τὸν πόρον κρίνουσιν ἐλαίου φασὶν εἶναι, τὴν ὁμοίαν ἔχειν τῇ κέδρῳ τοῖς ὀσφρήσεσιν ὁμοίαν. ἐκεῖ δὲ φασὶν τὸν πορφυρίτην πρὸς ἑαυτὴν ἀστράπτειν καὶ εὐαυγῆ γενόμενον, πλεῖστον ἀναβλύζειν ἐκ τοῦ λάκκου, ὅστε ἀστραπὴν ἀφιέναι. Φασὶ καὶ, τοῦτον τὸν κρόκον πλησίον εἶναί τινα πέτρας ἐκ τοῦ μεγάλου τοῦ μεγίστου τοιούτου ἐκεῖ λέγεται, ἐπιτεθεῖσαν ἐφ' ἑτέρᾳ, φλόγα ἀκαπνοῦσαν πυρὸς χειμῶνος δὲ ἡ φλογιζόμενον, ἐκ τοῦ ἐκεῖ τόπου κρουνὸν ὕδατος ἀναφαίνειν, οὗτω ψυχρὸν ὥστε χρόνῳ συμβαίνειν, μικρὸν διαφέρειν καὶ τοῦτο φασὶν ὡς δοκεῖν ὀξὺ μικρὸν χρῶμα φαίνεσθαι, διὰ τὸ ἐφ' ὑπὸ πάλιν τῶν θερμῶν ὅλων, τὸ δὲ ὕδωρ πάσχειν τὸν χρόνον.

Λέγεται δὲ καὶ ἐκεῖ τῶν τῆς Σικελίας τῆς Μεσσήνης χώρᾳ κελεουσίῳ τῶν Θρᾴκων πόλεμόν τινα πάντων φοβουμένῳ ἐν κατεπείρειν τινὰς λίθους εἰς κρύστιν, ἐκεῖ τοιαύτην πάσχοντα τοῖς ἐκ τῆς ξύλου ἀνθρώποις, μὴ ἐξέρχεσθαι γὰρ, ὀβίνοιν τὴν ὕδωρ δὲ μικρὸν δὲ ἐκεῖνοι, καὶ ἀπόπνοιαν κρίνουσι· παρὰ πλείστοις δὲ ἀσφάλτῳ, ὅτου κρίνοντι, καὶ τὸν ἀρμὸν ὁμοῦ οὗτον καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν. ὅστε μηδὲν τῆς ἐρυθρᾶς ὑπολείπειν ἐκ τοῦ τόπου κρυφῆναι αὐτῆς.

Εἶναι δὲ φασὶ καὶ τόπον τινὰ παρ' αὐτοῖς οὐ λίαν μικρὸν, ἀλλ' ὡς ἐν οἴκοσι τὸν σπόριον, ὃ φέρει κριθαί, τῶν οἱ ἀφ' ἑαυτῶν χρῶνται, οἱ δὲ ἵππος καὶ βόες ἐν ἐθέλουσι αὐτοῖς ἀθίειν, οὐδὲ δόξα οὐδὲν, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ὕσης οὐδὲ τῆς κόπρου οὐδὲ τῆς ἀνθρώπων, εἰ τινες εἰς ἐκ τῆς κριθῶν τούτου μόζα φαγόντες ἢ ἄρτον, ἀφανίζουσι, καὶ τὴν ὄδουσιν. Ἐν δὲ Σκοτούσσῃ τῆς Θεσσαλίας φασὶν εἶναι κρουνίδιόν τι μικρὸν, ἐξ οὗ καὶ βοῶν τοῦ ὕδωρ, ἢ τὰ ἀφ' ἕλκη καὶ θλάσματα τρέχει ὑγιεινὰ ποιεῖ καὶ τῆς αἰθρίας καὶ τῆς ἀνθρώπων καὶ τῆς ζευγνύμενον· ἐὰν δὲ τε ξύλον μὴ τοιοῦτόν τι συντρίψας, διὰ ῥήγνυσι ἐμβάλῃ, συμφύεται, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ κολλᾶται. Περὶ δὲ τῆς Θρᾴκης τῆς ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως φασὶ χώρου

γίνεσθαί τι τερατῶδες καὶ ἄπιστον τοῖς μὴ πιστεύουσι. ἐξέρχεται γὰρ οἱ ποιμένες ἐκ τῆς κωμῆς καὶ τῆς ἐξῆς χωρίον ὅσον ἡμέρας τῆς ἀρότου, καὶ διαβαίνουσι παρὰ κρηνίδιόν τοῦ ἱερακος καὶ τῶν ποιμένων ἅπαν ἐπιπεσὼν τοῦ κρηνίδιον, εἰς τὸν ἀρχαῖον πάλιν κρηνίδιον, κελεύσας τοῦ ἱερακος ἀνοιγῆναι καὶ ἀρχόμενος. εἰ δὲ, ὅταν ἀκούσωσι τῆς παίδων τῆς φωνῆς, παραγενόμενοι πρὸς τοῦ ὑδρεύσουσι εἰς τοὺς δίκμους, ὅπου αὐτοῖς εἰ ποῖ τε ξύλοις πόνηροις λαμβάνουσιν. ὃ δὲ πάντων ἀξιολογώτατόν τι καὶ θαυμαστὸν τὸ ἱερακος, ὅταν αὐτὸ τινα κλίνωσι τῆς ἀρίδων, κατεδήσαντες τοῖς δικτύοις· εἰ δὲ πάθῃ τι, ἀπόπνοιον τῆς ἀλόντων μέρος τι τῶν ἱερακος ὑποδέχεται, ἀφίστησι.

Θαυμαστὸν δὲ τι καὶ παρὰ τοῖς Ἐνετοῖς φασὶ γίνεσθαι· ὅτι γὰρ τῶν χώρα αὐτῆς πολλάκις κολεῶν ἀπόρθμεια μικρὰ δίκας θαλάσσης, καὶ τὸν ἄνεμον αὐτῆς ἐπιφαίνεσθαι καὶ ἐπιφέρεσθαι· οἷς τοῖς Ἐνετοῖς φασὶ τῶν ἀρίστων μέλλειν, ὅτι τὰ μεδίμνα τῶν γῆς σπερμάτων δίδωσι, πολυτελῶν κρίνων κατεβάλλοντες σπέρματα. ὅτι καὶ ἀφ' γένοιντο οἱ κολοιοὶ, οὐχ ὑπεβαίνουσιν ἐκεῖ τῶν χώρα αὐτῆς, καὶ εἰ οἴκοισιν οἱ Ἐνετοὶ ὅτι ἐκεῖνοι ἐν εἰρήνῃ· καὶ δὲ μὴ γένωνται, ἢ εἰ πολεμίων ἔρχοιν αὐτῆς γενομένων, οὕτω φυτεύωσιν. Ἐν δὲ τῇ Χαλκίδι τῇ τῆς Θρᾴκης πλησίον Ὀλυνθίου, φασὶν εἶναι Καταβόθρον ὀνομαζόμενον τόπον, μικρὸν μεῖζον τὸ μέγεθος ἢ, ὡς ὃν τῆς μὴ ἀφίεσι ζῶον ὅσον τὸ ἀφίκηται, πάλιν ἀφίστησι· τῆς δὲ καταβάντων τῆς ἐλθόντων οὐδὲν, διὰ κύκλῳ περιέχοντες τὸ χωρίον, μικρὰ πελεκῶσιν. Ἐν δὲ Κύκλῳ τοῖς Θρᾴξι, κρωβίδιόν ἔστι ὕδωρ ἔχον, ἢ τὸ ὅλῳ καθαρὸν καὶ διαφανὲς, καὶ τοῖς ἀφίστε ὁμοῖον· ὅτου δὲ πίῃ τι ζῶον ἐξ αὐτοῦ, παρὰ χώρᾳ διαφθείρεται.

Φασὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Κρανείᾳ παρὰ τῶν Βρυαλῶν χώρᾳ τοῖς ἀλεκτορίδοις λαμβὰς δύο ὄστρεα ἔχειν, καὶ τόπον τινὰ ἔστι πλεθρικὸν, εἰς ὃν ἢ τι ἐπιλθῇ ζῶον, ὑποθνήσκει. Ἔστι δὲ καὶ δύο αὐτῶν ἱερὸν Δεινάσου μέγα καὶ καλὸν, ἐν ᾧ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν θυσίας οὔσας, λέγεται, ὅταν ἐφ' ἑστίας μέλλωσιν, ὑπὸ φαίνεσθαι μέγα σέλας πυρὸς, καὶ τῶν πάντας ἐρᾶν τοῖς ἐκεῖ τὸ πῦρ καὶ διαπορεῖν ὅτου δὲ ἀκμῆς, μὴ φαίνεσθαι τῶν τὸ φῶς, διὰ κόπτειν ἐπὶ χεῖρ τὸν τόπον· ἐν δὲ τῷ ἐπὶ [illegible] λέγεται εἶναι τὸ ἔλαμπε [illegible] κρίνας χαλκοῖς τρεῖς κατεῖ· τῶν δὲ πολύ [illegible] τῶν Ἑλλήνων τῆς ἀποδημιούσας τὸν βουλόμενον ἐξεστάναι τὰ ἀγγεῖα,

A tem monſtroſam, & mirabilem iam antè ignaris videri tradunt. Egredientes enim pueri ex pagis, agriſque finitimis ope accipitrum aucupantur, locum enim opportunum nacti, accipitres nomine appellatos adnocant, qui ſtatim ad vocem auditam parent, prædámque agentes in vepres iuxta irruunt, vbi fuſtibus ligneis aues percutiunt pueri, & apprehendunt. Quinetiam, quod magis fortaſſis mirere, accipitres comprehenſas à ſe aues aucupibus deiiciant. Vicißim tamen partem prædæ aliquam ipſis pueri impartiuntur. Porrò mirandum & hoc, quod circa Venetias euenire narratur. Cùm enim regionem innumerabiles graculorum myriades frequenter infeſtent ſementem iactam, ex agris depaſcentes, ferunt Venetos ſub aduentum horum ad confinia loca omnis generis frugum ſemina, velut diuum donaria proiicere, quibus deguſtatis graculi velut hoſtium incurſu mox ſuperuenturo ſubſiſtunt. In Chalcide Thraciæ vrbe iuxta Olynthum aiunt locum eſſe, quem Cantharolethron vocant, paulò area maiorem, quem reliqua quidem animantia ingrediuntur illæſa: cancri verò nequaquam, quippe qui ingreſſi oberrantes in eo fame exanimantur. Apud Cyclopas Thracenſes fons eſt aqua conſpectu quidem lympida, aliiſque ſimilis, verùm hauſtus ab animante ſubitò necat. Aiunt & in Biſaltorum regione hina iecinora in capris leporibus oſtendi, locúmque iugeri magnitudine eſſe, in quem animantia ingreſſa percunt. Eſt & templum iſthic Dionyſij ornatu, magnitudinéque eximium, in quo duo feſta ſolennia, ſacrificiáque celebrantur, ſi fertilitatem eius anni pollicetur Deus, fulgorem ignis emicare ingentem, ac circa templum agentibus conſpicuum fieri. Cæterùm ſterilitatem venturam denuntiari, ſi tenebræ, quemadmodum & reliquis noctibus, locum occupent. In Elide ædificium eſt (vt ferunt) ſtadiis diſtans octo ab vrbe, in quo collocantur tres Dionyſio lebetes vacuæ, vocatiſque peregrinis, quibus ſcrutari hæc libeat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ianuarum claustra sigillis obsignant, quæ de inde reserant. Portò ingressi lebetes vino plenos cernunt, pauimento parietibus omnibus integris, & illæsis, vt artis dolosæ suspicio facilè abesse videatur. Aiunt & apud eos ipsos milvos esse, qui carnes quidem in foro rapiant, cæterùm inuiolatas non tangunt. In Coronæa Bœotiæ vrbe talpæ nec viuere, nec terram fodere possunt, magnâ alioqui copia per totam Bœotiam redundante. In Colubris Arcadiæ ferunt fontem esse, in quo mures terrestres natare, vitámque degere solent, atque idem etiam in Lampsaco contingere. In Cranone Thessaliæ vrbe duos esse tantùm corvos ferunt, qui se ipsos quidem aliò transferunt. Cæterùm alios totidem ex se natos relinquunt. In Apollonia, quæ iuxta regionem Taulantiam sita est, nasci aiunt bitumen, picémque instar aquarum è terra subsilentium, solo eo, quòd atra magis, densiórque prouenisat. Macedoniæ absimilem. Nec procul isthinc ferunt æcolæ ignem iugiter ardere, loco minimè amplo, vt qui pentaclini spatium complectatur, vnde odor sulphuris, aluminisque redditur, cresciqué & circa hunc herba altissima, & quod magis miretur, arbores excelsæ non plus quatuor passibus isthinc distantes. Flagrat autem continuè circa Lyciam, & Megaram Peloponnesi vrbem. Ferunt & in Silyetis iumenta & bis in annos singulos, & pleraqué geminos, multa ferunt, & quaternos parere, nonnulla etiam quinos, aut plures simul progignere, lacté que diurno tres semiextarios implere. Tum gallinas non semel tantùm, sed bis, terve in dies singulos ouà edere. In Pæonia quoque esse aiunt feros boues omnium maximos qui vbiuis alibi sint.

Itaque igni collatum nihil differre. Atque hoc arcanum tempore non exiguo cerni: ignem enim æstate tota emitti, aquam verò omni tempore. De Siculo freto cùm alij complores scribant, tum hic stupendam in eo rem euenire inquit. Tyrrheni enim maris æstum strepitu ingenti vtrinque, cùm Siciliæ, tum

A καὶ τὰ οἰκοῦν καταπροσκλίζεσθαι τοῖς θύρσοις. καὶ ἐπειδὰν μὲν ἀνοίγῃ, ἀποδιδόασι τοῖς πολίταις καὶ τοῖς ξένοις τοὺς σφραγῖδας, οὕτως ἀνοίγουσι. εἰσὶ δὲ λέβητες, ἀφίκοντο τοῦ μὲν λίθινοι, οἶνου πλήρεις, τὸ δὲ ἔδαφος καὶ τοῦ τοίχου, ὑγιεῖς, οὐδὲν μεμιασμένοι ὑποψίᾳ [δὲ] λανθάνει ἐν τέχνῃ τινὶ κατασκευάζεσθαι. Εἶναι δὲ φασὶ καὶ ἀετοὺς καὶ ἐνταῦθα, οἱ τὰς σάρκας ἁρπάζουσι τὰς ἐν τῇ ἀγορᾷ τὰ κρέα φερόντων αὐτὰ ἀζήμιοι, τὰ δὲ ἱερεῖα τῶν οὐκ ἅπτονται.

B Ἐν Κορωνείᾳ δὲ τῆς Βοιωτίας λέγεται τοὺς ἀσπάλακας τὰς γῆς μὴ δύνασθαι ζῆν, μηδὲ ἐρύσκεσθαι τῶν ζῴων, τοὺς λοιποὺς Βοιωτίας πολὺ πλῆθος ἐχόντας. Ἐν Λεύκτροις δὲ τῆς Ἀρκαδίας, κρουνὸν εἶναί τινα φασὶν, ἐν ᾧ χρῆσθαι μύες γίνεται, καὶ καλυμένοις, τῶν

C δίψαν ἐν ἐκείῃ πεσόντες. λέγεται δὲ αὐτὰ τοῦτο καὶ ἐν Λαμψάκῳ [τῷ]. Ἐν δὲ Κορώνῃ τῆς Θεσσαλίας, φασὶ δύο κόρακας εἶναι [τῷ] μόνους ἐν τῇ πόλει. οὗτοι ἕτερον ἐκγόνους ἀποτίκτουσι, ἑαυτοὺς ἀφῆκε λοιπὸν, ἐκτοπίζεσθαι, ἀπόγονα δὲ πολλοὺς τῷ ἐξ αὐτῶν γεγενημένῳ ἀποτίθεσθαι. Ἐν δὲ [τῇ] Ἀπολλωνίᾳ τῇ πλησίον κειμένῃ τῆς τῶν Ταυλαντίων χώρας, φασὶ γίγνεσθαι ἄσφαλτον ὀρυκτὸν καὶ πάσσον, καὶ αὐτὸν ἔχειν ἐν τῇ γῇ σωματοειδῶν τῇ ὑλώδεσι, οὐδὲν διαφέροντα τῇ Μακεδονικῇ, μελανέστερον δὲ καὶ πυκνότερον

D προσκείμενον, ἐκείνης οὐ πόρρω δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν τῷ καιρῷ πάσῃ τῇ χώρᾳ ἐκείλισε δὲ κηλίδας τινὰς, ὅστε οὐ πολὺς ἔκλυσε, ἀλλ' ὅσον μόλις πεντεκαίδεκα τὸ μέγεθος. ὄζει δὲ θείου καὶ συνθήκας, καὶ πόρρω εἶναι αὐτῶν ἀπὸ τῆς βαθείας, ἃ καὶ θαυμάζεται ἐν τῇ μάλιστα, καὶ δίνας μεγάλας, ὧν ἀπέχουσι τῶν πυκνῶν πόδας τέσσαρας καὶ πέντε δὲ συνεχῶς εἶναι λυκίας καὶ Μεγάλης πόλεως τῆς ἐν Πελοποννήσῳ.

Λέγεται δὲ καὶ ἐν Ἰλλυριοῖς, πάντα τὰ βοσκήματα δίς τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ τὰ πλείστα διδυμοτοκεῖν· καὶ πολλὰ δὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐφέρουσι πάντες, ἔνια δὲ καὶ πάντα καὶ πλείους. λέγεται δὲ καὶ τὰς ἡμέρας τὰ γάλακτος ἀρκεῖν ἡμῖν τρεῖς ἡμέρας. λέγεται δὲ καὶ τὰς ἡμέρας τὰς δύο ἀπὸ πάντων. ἀφὰ δὲ καὶ ἡ ἡμέρας. λέγεται [δὲ] καὶ ἐν τῇ Παιονίᾳ τοὺς βοῦς τοὺς ἀγρίους πολὺ μεγίστους ἀπάντων τῶν ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι γίγνεσθαι. Περὶ δὲ τὸν πυρὸς τῆς Σικελίας καὶ δῆλα μὲν πλείστα γεγένηται, καὶ δὲ φασὶ συμβαίνειν τοιαῦτα. καὶ γὰρ ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει πολὺ μᾶλλον φαίνεσθαι ἐν τῷ ἀδίνειν, ὅστε ἀφ' ἑκατέρου τὸ ἀκρωτήριον, τὸ δὲ ἀφ' ἑ

Σικελίας, τὸ δὲ τῆς Ἰταλίας, τὸ πρὸς τὴν Ῥήγιον μεγάλου πελάγους εἰς τὴν στενοχωρίαν· κοῦφον δὲ γίγνεσθαι, κῦμα μετεωρίζεσθαι πολὺ ἐξαίφνης δὲ τὸ πολὺ ὕδωρ φέρεσθαι, ὥστε τὴν μεγάλην ἀπέχειν, σωμάτων δὲ τὸν μετεωρισμὸν, ὡς αὐτόμετον φαινόμενον θαυμάσιον ἀναφορὰ, λευκὸν δὲ καὶ ἀφρῶδες ἐπιφαίνεσθαι δὲ τὸν συρμὸν τὸν χειμῶνα ἐν τῷ αὐλῶνι τῷ ἀφρώδεσι· καὶ ποτὲ μὲν ὑψηλὸς συμπίπτων ἐπ' ἀμφοτέρας τὸν ἀκρωτηρίων τὴν κλύδωνα, καὶ πάντα συγκλυσμοῦ, ὑπὸ μὲν ὑψηλὸν θεάσασθαι ποτὲ δὲ διεσπάσθαι ἐν τῷ πυρὸς φύσεις συμπεφυκέναι, οὕτω βαθεῖαν καὶ φερεσίδα τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐξ κάτω θαυμάζειν, ὅστε πολλοὶ καὶ μὴ κινεῖν ἑαυτοὺς, δεῖν πίστιν ὁμοίαν ὑπὸ τῶν ὄντων. ἐπειδὰν δὲ παρέλθῃ τὸ οἶμα πρὸς ὑποστρέφειν τὸ ὕδωρ, καὶ μετεωρίζεσθαι ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων, πάλιν εἰς τὴν ὑπόρρυσιν διάκοπον κατεκόψε, τὸν δὲ πολὺ ἐπὶ πολὺ μὲν βρυχηθμὸν, μεγάλην δὲ καὶ τὴν ἀκοὴν δίνας τὴν διάκοπον αἰωρεῖν καὶ μετωρίζεσθαι εὐκινήτῳ ἐν ῥύσει, πολὺ πολὺ τὰς δὲ χόνας μετὰ τὴν ἀνοῖξιν. ποτὲ μὲν γὰρ ζεφυρὰν, ποτὲ δὲ εὐρεῖαν, πολλὰς δὲ τὴν τροφὴν ζέουσαν διαφήσεσθαι. τὸ δὲ ἀφρῶδες καὶ τὴν μάκρας αὐτῶν, ὅτι δὲ ἀφὸς τοῦτοις τῶν κεφάλων, οὐδὲ ἀκούειν οὐδὲν ἐρωτῶν, οὐδ' ὁρᾶν ὑποφαίνεσθαι φάσκε δὲ πάντα ἀφὸς τὰς ὑπεκεκαφὰς ὑπερείας. λέγεται δὲ τὸν κλύδωνα, τὰς δίνας μετεωρίζεσθαι φέρεσθαι, πολλὰς οὕτως τὰς ἀναφορὰς ποιουμένας, ὅστε δοκεῖν ἀφεῖναι ἄνω δίνας μεγάλας ὅσον ἀπεχόμενα πορμείας τὰς κοινὰς ἀνοιγόντας.

Φασὶ δὲ καὶ ἀθηναίοις τὸν τῶν ἀθηναίων ἱερὸν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι, ἀπεκρύψαν τὴν τῆς πατρὸς ὀρφανίαν χαλκῶν, ἐφ' ἧς ἐπιγεγράφθαι, Δαίδαλος τόδε σῆμα [Δαμάτερος]. τοῦ δὲ μὲν λέγεται Μουσαίου τὴν γυναῖκα, τινὲς δὲ Τριπτολέμου μητέρα γενέσθαι. Ἐν μὲν τῇ λίθῳ ἀναγεγραμμένον νόμον, πόδας τι καὶ γενέσθαι φαίνεται καὶ Φοινικίδα ἐκκεῖσθαι· ἀλλ' οὐ τοῦ λεγόμενον ὑπὸ Κλεισθένους ἀλλὰ, ὅτι ἀπὸ Φοινίκων τὸν Σύριον τῇ τῶν πατρικῶν ἀναμνήσεως, τὸ φυτὸν ἔκαθε τῶν ἀναγεγραμμένων. διὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Φοίνικας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος [illegible] Φοίνικας, διὰ τὸ ἀφικνεῖσθαι πλείστους τῶν θαλάσσιον [illegible] Φοίνικας. καὶ ἐξ γλώσσας δὲ ἐξ τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἀμφίβολον, [illegible] ἐκ τῶν [illegible] Φοίνικας ὑπὸ τῆς ἐπιμαζοῦσας Τριπτόλεμον λέγεται

A Italiæ oram, quam Regium vocant, ferire, delatúque ex mari vasto in angustias postremò conclusi, atque ibi fluctum sublimem tolli, sonitu magno, spatióque altissimo, vt procul distantibus conspicua sit hæc aquarum ebullitio, vtputa alba, & spumosa, nec similis maris incremento. Hæc vt incredibiliter narrantur, ita contueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusi rursus ex collisione mutua æstus adeò profundum, ac horribilem aspectum necessariò intuentibus præbent, vt nonnulli præ timore animi impotentes, velut offusa oculis tenebra concidant. Postquam verò ad alteutram partem fluctus allisi, sablatique ad litus supremum, denuò in subiectum mare deuoluuntur, tum magno rugitu, cum vorticibus & immensis, & crebris ex imo fundo ebullit, ináque gyrum eleuatur, & omnigenos etiam colores reddit. Interdum enim ater, nonnunquam cæruleus, frequenter purpureus apparet. Cæterùm cursum, ac immensitatem fluxus, refluxúsque ne reptilia quidem vel audire, vel videre sustinent, quocirca ad radices montium iuxta configuunt. Tempestate autem desinente, in sublime efferuntur vorgines, specie relaxente varia, turbinibúsque, ac motibus ventorum, aut ingentium serpentum spiris non absimiles. Aiunt Athenienses templum Cereris Eleusinæ extruentibus, porrectam à petris columnam æream inuentam, cui inscriptum erat, Deroper hoc sepulchrum, quam, alij Musæi vxorem, alij verò Triptolemi matrem fuisse perhibent. Iuxta Æolias insulas, vt vocant, vnam ferunt palmis arboris abundantem, nomen ex eo traxisse vt Phænicusa appellaretur. Itaque Callisthenes asserit à Phœnicibus Syriam incolentibus, arbori nomen hoc inditum. Verùm à Græcis aiunt quidam phœnices appellatos, quòd primi maria nauigantes, quocunque appellerent, omnes necerent. Sed & Peræborum lingua φοῖνιξ trucidare significat. Circa Hypaiam vrbem dicitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

columna vetus reperta esse insignita in scriptione literis vetustis composita. Quas Acarnanes, cum ea cuius esset explorare cuperent, Athenas miserunt quosdam allaturos, qui dum per Bœotiam iter faciunt, casu, missionis causam adeunis quibusdam detegunt, à quibus Thebas ad Iimeniium, quod vocant, adducuntur, eò quòd isthic monumentum literis similibus conscriptum cerneretur, sed & rhythmos etiam, donariis, insculptos literis non absimilibus, quas à peritis earum edocti, legendo propositam inscriptionem assecuti sunt, his scilicet carminibus compositam.

* * * * *

Hoc epigrammate patet, eum locum Erythum appellatum, quod isthinc boues, non ex Erythia deduxerit. Neque enim vspiam vel iuxta Libyam vel Hispaniam, nomen Erythia extare ferunt. In Vtica Libyæ nasci fimum fossilem aiunt trium passuum profunditate, aspectu album, & minimè firmum, sed similem viscosissimo glutino, qui in Solem prolatus adeò indurescit, vt nihil à pario lapide differat, quo cum animalcula mascula poliuntur. Primos Phœnices ferunt, cùm Tartessum navigassent, tantam argenti vim olco, alisque nauticis sordibus commutatam esse, vt nec capere naues, nec ferre possent. D quocirca coactos sub discessum, cùm cætera, quibus vtebantur, tum anchoras etiam ex argento cõflare. Phœnices aiunt, qui Gadiram inhabitant, dum vltra columnas Herculis nauigarent, vento Subsolano impulsos ad regiones quasdam applicuisse, vlua, algâque plenas, quæ æstibus maris rigantur, exundationibus verò prorsus obruuntur aquis. Thunnorum copiam isthic innumerabilem inueniri tradunt, magnitudine, densitatéque incredibili, quos salsos vasis impositos Carthaginem deportant, vnde soli non euehuntur.

A παλαιά τις γράμματα βιβλίοις ἐν τοῖς ἀρχαίοις τύποις ἐν οἷς εἰώθασι βουλόμενοι, ἔχουσαν ὀδηγεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἀπεσταλκέναι εἰς Ἀθήνας τινὰς κομιζοντας αὐτοῖς. πορευομένους δὲ διὰ τῆς Βοιωτίας, καὶ τινὰ τῶν ξένων ὑφ' τῆς τύχης ἀποκοινωνήσαι, λέγει αὐτοῖς εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ καλούμενον Ἰμένιον. ἐκεῖσε δὲ ἐν τῷ μνημείῳ γεγραμμένα τοιαῦτα ἐν τοῖς ὁμοίοις γράμμασι τοῖς ῥυθμοῖς τῶν γραμμάτων ἀρχαῖα ὄντα αὐτοὺς φασὶ διὰ τῶν γραμματικῶν, τοῦ δόξαν τοιαῦτα τὰ ἔπη τὰ ἐπιγράμματα.

B Ἡρακλῆς ποθ' ἑν Κυδίᾳ φερτερόκοιτον,
Τῶν δ' ἀγέλων ἕλκων, ἀνὰ Ἐρύθειαν ἄγων.
Τοῖς δ' ἔδωμεν πόδας Παιστρόφιον δεῦρ'.

C Τῶν δὲ μετὰ τίνων τῶν δ' ἀμύνοντ' ἀνάμαχον

Νυμφοφόνοι Ἐρύθειν διὰ τοῦ δ' ἔδυκε πόδας
Μεκμάσαντο φέλας, φωνὴ δὲ σκεπτοῦσιν τῶν ὀδηγούμενον ἐπιχώριον καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος Ἐρυθεὶς καλούμενος. καὶ τοῦ ἐν Κοίδοις τοῦ βοῦς καὶ ἐκ τῆς Ἐρυθείας ὀνομάζουσι γὰρ ἐν τοῖς κατ' Λιβύην καὶ Ἰσπανίαν τὴν ἐπὶ τὴν ὠκεανὸν ἐκ τῆς Ἐρυθείας ὀνομάζουσι. τὴν δὲ Λιβύην καὶ Ἰσπανίαν τὴν ἐπὶ τὴν ὠκεανὸν ἐκ τῆς Ἐρυθείας. Τὴν δὲ Λιβύην ἐν Ἰτυκῇ [τῇ] καλουμένῃ (ἣ κεῖται κάτω, ὡς λέγουσι, ἐν τῷ κόλπῳ τῷ μεταξὺ Ἑρμοῦ καὶ τῆς ἴσως ἄκρας, ὑπόκειται δὲ Καρχηδόνος [ἀεὶ] σταδίους διακοσίους ἢ καὶ ἀφέστηκε τῆς πόλεως λέγουσι) αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα ἔτεσι διακοσίοις ἐγένετο ἐπὶ ὡς ἀπολογεῖται ἐν τοῖς φυσικοῖς ἱστορίαις) γενέσθαι φασὶ ἄλλας ἐρήμους, δεῖ πρὸς ἄγκυρας τὸ βάθος, τῇ ἄμμῳ λευκὰς καὶ οὐ σφόδρα, καὶ ὁμοίας τῷ γλεῦκος ἐκ τῆς ἀλμυρίδος γλυκὺ καὶ ὅταν αἰωρηθῶσι εἰς τὸν ἥλιον, ἀποστερεῦται, καὶ γίνεται ὁμοίας τῷ

Παρίῳ λίθῳ. γλυφέντες δὲ ἐξ αὐτοῦ λέγεται ζωῦδια καὶ ἄλλα σκεύη. Τοὺς ἀφρικανοὺς δὲ Φοίνικες τοῦ Ταρτησσοῦ πλεύσαντας, λέγεται τοσοῦτον ἀργύριον ἀπεφορτίσασθαι, ἅλμαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ῥύπον εἰσαγαγόντας, ὥστε μηκέτι ἔχειν δύνασθαι μόνον δὲ ἐξάγειν τὸν ἄργυρον, ἀλλ' οὐδὲ κατάγειν τὰς ναῦς. τοὺς δὲ Φοίνικας τοὺς κατοικοῦντας τὰ Γάδειρα καλούμενα, ἔξω πλοῦτος Ἡρακλείων στηλῶν πλεύσαντας ἀπὸ τῆς ἀνέμου ἐκπεσεῖν εἰς τινας τόπους ἐρήμους, ἀφθόνους δὲ ὑδάτων καὶ ἀμμώδεις τὸν [καὶ] βαθὺν ὅταν δὲ πλημμύρα, κατακλύζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀφρικῶν ὑπὸ τῶν μαλάκων καὶ τῶν πόρων κατέχεσθαι, ὅτου ἐπικλύσειν εἰς τὴν ἠπειρον καὶ τοὺς ἀγρίους, διαφθείρουσιν εἰς Καρχηδόνα. οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μόνοι τῶν ἐξαγωγῶν, ἀλλὰ

ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν οὐ τῶν ἐχόντων ἐν τῷ ἀφίστασθαι καὶ τῶν ἐξαγωγῶν, οὐ τὰ ἐκ τῶν κλυζόντων. Ἐν τῇ Πεδασίᾳ τῶν Καρίας δοκεῖ τὴν Διὶ σωτῆρι θύειν. ἐν ᾗ πανήγυρις ἀγορὰ τίς. ἀεὶ οὖν διαφέρουσι τὴν φύσιν γίνεσθαι. Βαδίζουσι γὰρ ἐκ Πεδάσου σταδίους ἑξακοσίους δὲ ἐκ τῆς κοιλάδος τῶν θεωρούντων, οὔτε διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐν τῷ πορείᾳ, οὔτε ἐκ τῆς τῆς ὁδοῦ διὰ τῆς ἀγορᾶς δὲ χρείας, φεύγουσι τὰ τῶν ἱερουσαλὴμ ἔχουσι. καὶ τὰ κέρατα ἀπὸ τῶν χωρίων τῶν ἀρμῶν χρῆσθαι, εἰσὶν δὲ ἓξ πλείω.

Θαυμαστὸν δὲ δὴ καὶ τὸ δύο κέρατα ἔχει διὰ τέλους ἀεὶ τὸ τῶν Διὸς ἔχει, εἶναι δὲ μεγάλα πάντων τῶν, καὶ τὸν ἕνα ἀεὶ ἔχει τὸ πρόσθεν τὸ τρίχινον λευκόν.

Ἐν Ἰουγκίᾳ δὲ τῶν Ἀρτάβας καλουμένῳ, παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Αὐστριακῆς, κάτωθεν φασὶ ὄρος ἔχει μέγα τόπον δὲ πολύσοφον ἄγκος, ὅθεν ὕδωρ ἀναπηδᾷ, ἐν αὐτῷ ὕδωρ, ἀλλὰ τὸ ὄρος, ἀεὶ τὸ πλῆθος. ἡ κορυφὴ αὐτοῦ, τὰς μὲν ἡμέρας ἐν τῷ χειμῶνι φαίνεται, τὰς δὲ νύκτας εἰς τὴν αἰθρίαν πίπτει. καὶ πάντα ἡ ἐξ ἡμέρας τῶν πολυετῶν αὐτῷ πάγωνται τὸ ὕδωρ, καὶ χίονα καλεῖται ἄλας ἡ ἔνεκα τῆς βοσκημάτων μόλιστα διαφέρουσι. οὐ γὰρ οἴονται ἀεὶ αὐτῷ ἄλας, διὰ τὸ ἐκπεσεῖν πάχος αὐτῷ καὶ ἀφίστασθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀμίκτους. ὥστε καὶ τὰ βοσκήματα πολλοὶ αὐτῷ χρῆσθαι ἔχουσι. ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ δὲ τῶν ἐκεῖσε. ἐὰν δὲ μὴ πείσωσι τῶν, ἐκεῖ δὲ ἀεὶ πολλοὶ ἐν τῷ πλείστῳ τῆς ζωοφαγίας.

Ἐν Κρήτῃ δὲ φασι γίνεσθαι ἀκρίδας τινὰς ἐν τῷ ἔτει, ἃ καλεῖται σκορπιόμορφα. ἔχουσι γὰρ ἴδιον [πάχος] σκορπίου αἰδοῖα καὶ κέντρα. καὶ ἡ σκορπίος ἐκείνου· καὶ τὸν κέντρον ἐπιφέρουσα τρῶσι εἰς αὐτὸν τὸν δὲ κέντρον ἐπιφέρουσα, ἀποθνήσκει ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἔστι καὶ μικρὸν αἷμα τὸν κέντρον, καὶ τὰ ὅλον ἐκπίπτουσι, καὶ τὰς ἀκρίδας κόλλα προσγίνεται. τὰ πλεύματα δὲ σφόδρα ἀνθρώπου, κατεσθίει αὐτοῦ. ἀγαθὸν δὲ φασὶ τῷ πλαγὰς τῶν σκορπίων δῆσαι αὐτοῦ.

Τοῖς ἐν Νάξῳ σφῆκας φασὶ, ἔστιν φάγωσι τῶν ἔχεις, (ποιοῦσιν δὲ αὐτοὺς ἡ σφὴξ, ὡς ἔοικεν, [ἐν] ἐπιλεῖ τινα κεντοῦσα, σπεκοῦσιν ἔστι ποιεῖν, ὅστε χολεστέρας φαίνεσθαι ἢ πλανᾶσθαι ἢ ἔχειν. Φασὶ τὸν Σκυθικὸν φάρμακον, ᾧ ἀποθνήσκουσι τοὺς ἐξ ἐχθρῶν, σκωλεκίδας ἐξ ἐχθρῶν, ἐν Σκύθαις τοὺς ἐν τῷ ζωοποιοῦσι, καὶ λαβόντες αὐτοὺς, ἀποκτείνουσι ἡμέρας τινὰς ἕως ἂν ἐκφυῶσι αὐτοὺς δεῦρο σκόλοψ τινὰ, τὸ τῷ αἰγόπου αἷμα εἰς χυτοῖς ἐν τῷ χρόνῳ, ἐὰν δὲ μὴ ἀφίκωσι, ἢ δὲ ἀφῇ εἰδὸ τοῦ πεφυκότος τῷ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἄνω τοιοῦσι θανάσιμοι.

A sed ob singularem bonitatem planè absumuntur. In Pedasia Cariæ vrbe Ioui sacrificium peragitur, quò aiunt capram missam (quod admiratione dignum) stadiis septuaginta ex Pedaso per turbam frequentem, quæ spectare solet, progredi, neque interbari, aut à via declinare, quòdque reliquis gentibus magis stupendum est, cornua hominis quatuor capere. In Illyriis, qui Ardiæi vocantur, iuxta Autoritarum confinia montem magnum, & in propinquo vallem esse inquiunt, vnde aqua profluit copiosa, non equidem omni tempore, sed vere tantùm, quam interdiu vasi infusam seruant, noctu sub dio constituunt. Quod dum ita fit sex diebus, vltimo congelatur, ac sal omnium præstantissimum efficitur. Studiotè hoc ob pecorum copiam potissimum facere obseruãt: Neque enim ad eos sal importatur, tum B quod à mari longiùs habitant, & à commercijs sunt alieniores. Qui tamen ob pecora cùm primis opus habet, interitura, nisi bis in singulos annos eo reficiantur.

In Argo genus locustæ ferunt esse (Scorpiomachum vocant) quod viso scorpione statim pugnæ accingitur, ipso vicissim se opponente. Itaque vndequaque circumcurrens, stridore assultat, contra aculeum ille eodẽ loco velut in gyrum actus, vbique obtendit, donec auidiùs forte ac nimis eductam totum amittat. Quocirca adu- C nolans lectiola velut exarmatã iã deuorat. Scorpionum ictibus, hæc statim comesta, medetur. Vespas ferunt in Naxo, si ferentur gustato, quorũ caro pergrata est illis, aculeum infixerint alicui, tantos dolores excitare, vt tolerabiliores videantur ictus serpentum. Scythicum venenum, quo sagittæ inficiuntur, ex vipera parari aiunt. Obseruant enim Scythæ parientes, & captas mox diebus aliquot liquefa- D ciunt: cùmque satis computruisse videntur, infundunt ollulæ humanum sanguinem, quam in sterquilinio defossam cooperiunt. Ac vbi putridus iam is quoque apparet, liquorem supernatantẽ aqueosum, miscent cruorem viperę, pręsénsque, & lethale hoc pacto venenum reddunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Curio Cypri vrbe, serpentum quoddã genus esse vim habens aspidi Ægyptio nõ absimilẽ, nisi quõd hyeme mortui huius sunt inefficaces, siue ob aliam quampiam causam, siue quõd ad morum languidum ex frigore redditur & postremo prorsus collabitur, niũ calore reficiatur. In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina, qui vulnerantur, intereunt. In Mysia verò serpentum quoddã genus albũ esse aiũt, quod inter venandũ canes flatu infectos putrefacit, eodémque modo & reliquatũ ferarũ carnem esui inutilem reddit. Verùm vbi iam instant canes, & venatores, phlegmate vtrorumq. faciem cõspuunt, quod pertinaciter hærens suffocat & excæcat. Aiunt in Arabia hyænarum genus esse quoddam quod simul ac feram aliquã viderit, aut super hominis vmbram ingredi ceperit, vocem illis aufert. & cõsternationẽ stuporémq. tãtam infert vt corpus mouere nequeant. Idẽ aiũt & canibus vsuenire. In Syria animal esse aiũt, quod leonicidum vocant: eo enim ingesto leones exanimantur. Volentes non tangunt, sed fugiunt. Verùm venatores vt farinam cãdidam decoctam animalibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitò necant, vrinã leonibus grauant. Ferunturq; & vultures ex vnguentorum odore exanimari, si qui vel vngantur ipsi, vel vncta vorent, & scarabei ex rosarum odore itidem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt fellem morsum lethalem, nec apud nos & leuem, & imbecillem, & muscarum genus, quod morsu neret, ad quæ deuolarit.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas verò vehementer infestẽt. Circa verò Euphratem flumiam maximè id accidere inquiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspiciuntur qui in partem vtranque deuolui solent, vt cùm vesperè citerius litus occupent, illucescente luce vltra flumen videantur, ac Syros quidẽ non lædũt, sed Græcis minimè parcũt. In Thessalia ferũt sacrũ serpentẽ nõ solùm morsu, sed etiã cõtactu reliquos omnes perdere. Quo circa cùm apparet, aut vox tãtum auditur

A Ἐν Κουρίῳ τῆς Κύπρου ὄφεώς τι γένος εἶναί φασιν, ὃ τὴν δύναμιν ἰσοῖον ἔχει τῷ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσπίδι, πλὴν ὅτι τὴν χειμῶνος ἐκεῖ δύκην, οὐδὲν ἐργάζεται, εἴτε δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν, εἴτε διότι τὸ ζῶον δυκίνητον γίνεται ὑπὸ τῆς ψύχους ἀποπληκτόμενον, καὶ τελέως ἀδύνατον, ἐὰν μὴ θερμανθῇ. Ἐν

Κέῳ φασὶν εἶναί τι γένος ἀκέρδου, ὑφ' οὗ ἐὰν

B τις πληγῇ τῷ ἀκέρδῃ, ἀποθνήσκει.

Ἐν Μυσίᾳ φασὶν ἀμύαιν τι γένος εἶναι λευκόν, οἷ ὅταν κυνηγῶσι, ἀφίασι τοὺς ἀνθρώπους ἀπολύειν, οὗτοι γὰρ κύνων τοὺς ὀσφρανθέντας ἀποκτείνουσι. Οἱ δὲ καὶ τὸ λοιπὸν θηρίον ἀδυνατοῦσι ποιεῖν. ἐὰν δέ τις καὶ βιάσωσι καὶ ἐγγίσῃ ἀφεῖσι ἐν τῷ σώματι φλέγμα πάμπολύ τι, ὡς ἐνίοτε ὁ φορεῦσα πρὸς τὸ πρόσωπον τῶν κυνῶν, ἀποπνίγει τοὺς κυνηγέτας

C καὶ ἀποπνίγει καὶ ἀποτυφλοῖ. Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ ἀμύαιν τι γένος φασὶν εἶναι, ὃ ἐὰν ἴδῃ ἄνθρωπον ἢ θηρίον, ἢ ἀνθρώπου σκιὰν ἐὰν ἴδῃ, ἀφωνίαν ἐργάζεται καὶ πτῶσιν τοιαύτην, ὥστε μὴ δύνασθαι κινεῖν τὸ σῶμα. τῶν δὲ πολλῶν καὶ ὅσα τῷ κυνῶν. Καὶ τὸ δὲ Συρίᾳ εἶναί φασί τι ζῶον ὃ καλοῦσι λεοντοφόνον. Ἀποθνήσκει γὰρ ὁ λέων ὡς ἔοικεν ἐὰν ἴδῃ τὸ φάγωλεον μὴ τῶν οὐ πιόντι, ἀλλὰ

D καὶ φύγει τὸ ζῶον. ὅταν δὲ συλλέξαντες αὐτὸ οἱ κυνηγέται, καὶ ἀποκόψαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν λευκὴ ἀφεψήσωσι ἄλευρ ζώου, τὸ γενόμενον ἀπόλυσιν φασὶ παρέχειν κακοῖς καὶ περιεσχισμένοις τοὺς λέοντας τῶν ζώων. Λέγεται καὶ τοὺς γῦπας ὑπὸ τῶν τῆς μύρων ὀσμῆς ἀποθνήσκειν, ἐάν τις ἀνοίξῃ ἢ δύο τι μυροπωλίῳ φανῇ. ἀποκτείνουσι δὲ καὶ τοὺς κανθάρους ὑπὸ τῶν τῆς ῥόδων

E ὀσμῆς. Καὶ ἐν Σικελίᾳ δὲ φασι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὸν γαλεώτην δυνάσμενον ἔχειν τὸ δῆγμα καὶ οὐχ ὥσπερ τοῖς παρ' ἡμῖν, ἀδυνατὸν καὶ μαλακόν. ἔτι δὲ καὶ μυῶν γένος ἐστὶν ἀλφοῦ, ὃ ὅταν δάκῃ, ἀποθνήσκουσι πάντες.

Ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ τῆς Συρίας φασὶ καὶ ἐν Ἰστρουῶντι ἐρπετὰ μικρὰ γίγνεσθαι

F ἃ τοῖς ἐγχωρίοις οὐ δάκνει τοιοῦτοι δὲ ἐν ἀλλοῖς πολλοῖς. Περὶ δὲ τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν λίμνην φασὶν πάνυ γίγνεσθαι πολλοὺς γὰρ φαίνεσθαι ἀεὶ τὰ χείλη τῶν ποταμῶν, καὶ διαλύεσθαι ἐφ' ἑκάτερα· ὥστε τὴν ἑσπέρας μὲν ἐπὶ τὸν ἕτερον αἰγιαλὸν ἐπιπόδιον γίνεσθαι, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ δὲ ἐπὶ τὸν ἕτερον μέρος φαίνεσθαι καὶ τοὺς Σύρους μὲν οὐδὲν ἀδικεῖν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐπιτιθέμενα πάνυ λυμαίνεσθαι. Ἐν Θεσσαλίᾳ φασὶν τὸν ἱερὸν ὄφιν μὴ μόνον ἐὰν δάκῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν θίγῃ τοῦ

(φοβοῦσι δὲ ἀσπίδες) φεύγουσι καὶ οἱ ὄφεις καὶ οἱ ἰχθύες, καὶ πάντα τὰ θηρία. τοῦ δὲ μεγέθους οὐ ἐστι μέγας, οὐδὲ μέτριος. Ἐν Τήνῳ δέ τινες φασὶν αὐτὸν ὑπὸ γυναικὸς Θεσσαλίας ἀπαιρεθῆναι τῶν γυναικῶν. γράψασαν δὲ τὸν δυάκοντα κύκλον γυναῖκα κατὰ κλῶν γράψαι, καὶ τὰ φάρμακα θεῖσαν, ἀποβλέψαν εἰς τὸν κύκλον, κατιδεῖν καὶ τὸν ὄφιν, εἶτα μιμεῖσθαι τὰ φωνὴ τῶν θηρίων· τὸ δὲ αὐτάδελφον ἐξ ὀφρύος B γυναῖκα, ἀθρόον δὲ κατεδάρθειν τὴν γυναῖκα, καὶ ἐγγυτέρω προσιόντος, μέλλοι, εἰ μὴ διεγείρειν τὴν ὕπνου. τὸν δ' ὄφιν παρακαθεζόμενον ἐγείρειν τὴν ὀφρύν, κελευσθῆναι ἐκείνῃ, καὶ λέγειν ἐν ἐκείνῃ μὴ κοιμᾶσθαι, ἀπολεῖσθαι καὶ αὐτὴν καὶ ἐκείνον· ἐκεῖ δὲ βιάσασθαι καὶ προσιόντας τὸ θηρίον, συμβαίνειν, ὡς δὲ πρὸς σπλῆν ὁρᾶν εἰς τὸν κύκλον, λύσαι δὲ τὸν γρῦν αὐτῶν.

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ φυσιογνωμικά.

Κεφάλαιον α.

ΟΤΙ αἱ διάνοιαι ἕπονται τοῖς σώμασι, καὶ ἐκ τοιοῦτοι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀπαθεῖς οὖσαι τῶν τοῦ σώματος κινήσεων, οὐκ [δὲ] δῆλοι [πάν]τῃσι, ἐν τε τοῖς μέθαις, καὶ [ἐν τοῖς] ἀρρωστίαις. πολὺ γὰρ ἐξαλλάττουσαι φαίνονται αἱ διάνοιαι ὑπὸ τῶν σωμάτων παθημάτων. καὶ πειρασάτω δὲ τοῖς τῶν ψυχῶν παθήμασι τὸ σῶμα συμπάσχειν, φανερὸν γίνεται ἀεί τι τῶν ἐρώντας, καὶ τῶν φόβων [τε] καὶ τῶν λύπας καὶ τῶν ἡδονάς. ἐν δὲ τοῖς φύσει γενομένοις, μᾶλλον εἴ τις συμβάλοις ἑαυτὸν ἔχει πρὸς ἄλληλα σῶμά τε καὶ ψυχὴ συμφυῶν, ὥστε τῶν πλείστων ἀλλήλοις αἴτια γίνεσθαι παθημάτων. οὐδὲν γὰρ πώποτε ζῶον γεγένηται τοιοῦτον, ὃ τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχει ἑτέρου ζώου, τῷ δὲ διάνοιαν ἄλλον· ἀλλ' ἀεὶ τὸ αὐτὸ τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. ὥστε πλεγχθῆναι ἔπεσθαι τοῦ τοιούδε σώματος τοιάδε διάνοιαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων, εἰ ἀεὶ ἕκαστον θεωρήσαιμεν, ἐν τῷ ἴππῳ διάνοιαν θεωρεῖν, ἵππικά τε ἔθη, καὶ κυνηγέτης κυνός. εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ ἐστιν, (ἀεὶ δὲ ταῦτα ἀληθῆ ἐστιν) εἰκὸς αὐ φυσιογνωμονεῖν. εἰ οὖν ἐστιν ἐκ τῶν ἐγγυτάτω φυσιογνωμονεῖν, ἔστι τρόπος ἕνα ἐπιχειρεῖν συνιστάμενος, ἕκαστα καθ' ἕκαστα· ἐκεῖ γὰρ, ἐκ τῶν ἡθῶν τῶν ζώων φυσιογνωμονοῦσι, τιθέμενοι καθ' ἕκαστον ἦθος, εἴ τι ζώου ᾗ διάνοιαν.

A (quod ratiõ contingit) serpentes, ac viperæ, tum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magnitudine est non perinde vasta, sed moderata. Aiunt, in Teno vrbe ipsum à muliere è medio sublatum in hũc modum. Primùm circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis vnà cum filio ingressa, ac vocem bestiæ imitata est, quæ recinente, accedentéque obdormiscere cœpit, magisque iam adpropinquante, somno abstinere non potuit: quocirca filius matrem pulsauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, vtique certum imminere interitum, verùm si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaque circulum ingressus serpens statim exanimatus est.

ARISTOTELIS PHYSIOGNOMICÔN LIBER.

Incerto interprete.

CAPVT I.

QVOD animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non sunt impassibiles à motibus corporis, id manifestum fit valde in ebrietatibus, & ægritudinibus: multum itaque animæ mutatæ videntur à passionibus corporis. Et econtrario quòd corpus compatitur passionibus animæ, manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Ampliùs autem & in iis, quæ natura fiunt, magis vtique aliquis conspiciet, quòd corpus & anima ita se habent connaturalia, vt fiant causæ plurimarum passionum ad inuicem. Nunquam enim animal fictum vel generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam verò alterius, sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessariũ est consequi tali corpori, talem formam. Ampliùs autem & scientes circa vnumquodq. animalium ex forma possunt considerare: equites equos, & venatores canes. Si autem hæc vera fuerint, semper autem hæc vera sunt, erit sanè ars quæpiam physiognomoniæ. Priores itaque physiognomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam quique iuxta vnum. Alij quidem ex generibus animalium physiognomonizant, ponentes secundum vnumquodque genus figuram quandam animalis & speciei animam.

Alij autem in talibus corpori similem habenti corpus & animā similem putabant. Alij autem quidam hoc quidem faciebant, non ex omnibus autem animalibus experiebantur, sed distinguebant ex ipso genere hominum secundum gentes, quæcunque differunt secundum visus, & mores: vt Ægyptij, & Thraces, & Scythæ. Similiter electionem signorum faciebant. Quidam autem ex moribus à parentibus, quales mores dispositionem sequuntur. Sequitur autem vnicuique mos, iracundo, timido, coeunti, & in vnaquaque aliorum passionum. Est autem secundum omnes modos hoc physiognomizare. Et adhuc secundum alios, & electionem signorum dissimiliter fieri. Hi quidem igitur iuxta mores solum physiognomizant: primum quidem quòd quidam non iidem cum sint, mores, qui sunt in facie, eosdem habēt, vt fortis, & inuerecundus eosdem habent, animabus vel intellectibus multum separantur. Secundò autem, quòd secundum quædam tempora, mores non eosdem, sed aliorum habent: tristibus enim existentibus, quandoque contingit diem delectabiliter ducere, & morem accipere, qui est hilaris: & econtrario hilarem cō tristari, vt mos, qui erat in facie permutetur. Adhuc cum his, de paucis vtique semper apparentibus coniecturam quis accipiat. Qui autem ex feris physiognomizāt, non rectè electionem signorum faciunt: non enim est vtique dicere percurrentem formam vniuscuiusque animalium, quod quicunque vni similis huic corpore erit, & anima similis erit. Primùm enim, vt simpliciter dicam, nullus vtique videbit hominem ita similem bestiæ, sed assimilantem in aliquo. Adhuc autem cum his, animalia pauca quædam propria habent signa, multa verò communia. Quare si quis similis fuerit non secundum proprium, sed secundum commune aliquid, quo pacto magis iste leoni quàm ceruo similior dicetur? Meritò enim propria signa proprium quid significare, communia autem commune. Communia ergo signa nihil vtique manifestabunt physiognomizanti. Si autem aliquis propria vniuscuiusque ferarum elegerit, non vtique habebit assignare cuius sunt hæc signa. Meritò enim proprij, proprium. Nihil autem proprium animalium physiognomonizatorum in anima habebit vtique aliquis accipere: neque enim forte solū leo est, sed alia multa, neque timidū lepus, sed & alia infinita.

οἱ δ' ἐστί τι τῶν τοιούτων σῶμά τι, εἶναι τὸν ὅμοιον τῷ τὸ σῶμα ἔχοντι, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίαν ὑπελάμβανον. ἕτεροι δέ τινες τοῦτο μὲν ἐποίουν, οὐκ ἐξ ἁπάντων δὲ τῶν ζῴων ἀθροίζοντες, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, διελόμενοι κατὰ τὰ ἔθνη, ὅσοι διέφερον τὰς ὄψεις, καὶ τὰ ἤθη, οἷον Αἰγύπτιοι, καὶ Θρᾷκες, καὶ Σκύθαι, ὁμοίως τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ἐποιοῦντο. οἱ δέ τινες ἐκ τῶν ἠθῶν τῶν ἐπιφαινομένων ἀθροίζοντες, ποίαις διαθέσεσιν ἕπεται ἕκαστον ἦθος, τῷ ὀργιζομένῳ, τῷ φοβουμένῳ, τῷ ἀφροδισιάζοντι, καὶ τῶν ἄλλων δὲ παθημάτων ἑκάστῳ. ἔστι δὲ κατὰ πάντας τούτους τοὺς τρόπους φυσιογνωμονεῖν, καὶ ἔτι κατ' ἄλλους, καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ἀνομοίως ποιεῖσθαι. οἱ μὲν οὖν κατὰ τὰ ἤθη μόνον φυσιογνωμονοῦντες ἁμαρτάνουσιν, πρῶτον μὲν ὅτι ἔνιοι οὐχ οἱ αὐτοὶ ὄντες, τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἤθη τὰ αὐτὰ ἔχουσιν, οἷον ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὁ ἀναιδὴς τὰ αὐτὰ ἔχουσι, τὰς διανοίας πολὺ κεχωρισμένας. ἔπειτα δὲ, ὅτι κατὰ τοὺς καιρούς τινας τὰ ἤθη οὐ τὰ αὐτά, ἀλλ' ἕτερα ἴσχουσιν· ἐνίοτε γὰρ ὄντες δύσθυμοι, ἔτυχον τὴν ἡμέραν ἡδέως διαγαγεῖν, καὶ τὸ ἦθος λαβεῖν τὸ τοῦ εὐθύμου· καὶ τοὐναντίον εὔθυμοι λυπηθῶσιν, ὥστε τὸ ἦθος τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου μεταβάλλειν. ἔτι πρὸς τούτοις ἐπ' ὀλίγων ἄν τις τοῖς ἤθεσι φαινομένοις τεκμαίροιτο. οἱ δὲ ἐκ τῶν θηρίων φυσιογνωμονοῦντες οὐκ ὀρθῶς τὴν ἐκλογὴν τῶν σημείων ποιοῦνται. οὐ γὰρ ἂν ἑκάστου τῶν ζῴων τὴν ἰδέαν διεξελθόντα ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ὃς ἂν ὅμοιος τούτῳ τὸ σῶμα ᾖ, καὶ τὴν ψυχὴν ὅμοιος ἔσται. πρῶτον μὲν γὰρ (ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν οὕτως) ὅμοιος θηρίῳ ἄνθρωπος οὐδεὶς ἂν γένοιτο, ἀλλὰ προσεμφερὴς μέν τι. ἔτι πρὸς τούτοις τὰ ζῷα ὀλίγα μὲν τὰ ἴδια ἔχει σημεῖα, πολλὰ δὲ τὰ κοινά. ὥστε ἐπειδὰν ὅμοιός τις ᾖ μὴ κατὰ τὸ ἴδιον, ἀλλὰ κατὰ τὸ κοινόν, τί μᾶλλον τῷ λέοντι ἢ ἐλάφῳ ὁμοιότερος; εἰκὸς γὰρ τὰ μὲν ἴδια τῶν σημείων, ἴδιόν τι σημαίνειν· τὰ δὲ κοινά, κοινόν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ τῶν σημείων, οὐδὲν ἂν διασαφοίη τῷ φυσιογνωμονοῦντι. εἰ δέ τις τὰ ἴδια ἑκάστου τῶν θηρίων ἐκλέξειεν, οὐκ ἂν ἔχοι ἀποδοῦναι οὐδὲ ταῦτα [illegible] ἀνδρεῖον μόνον ὁ λέων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά.

εἰ οὖν μήτε τὰ κοινὰ σημεῖα ἐκλέξαντι σαφὲς γίνεται, μήτε καὶ τὰ ἴδια, οὐκ ἂν εἴη καθ' ἕκαστον τῶν ζῴων σκοπεῖν, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων τὴν ἐκλογὴν ποιητέον τῶν τὸ αὐτὸ πάθος πεπονθότων· οἷον εἰ ἀνδρείου ἐπισκοποίη τις τὰ σημεῖα, τὰ ἀνδρεῖα τῶν ζῴων εἰς ἓν συλλαβόντα δεῖ ἐξετάζειν, ποῖα παθήματα τούτοις μὲν ἅπασιν ὑπάρχει, τῶν δὲ ἄλλων ζῴων οὐδενὶ συμβέβηκεν. εἰ γὰρ οὕτω τις ἐκλέξειεν, ὅτι ταυτά ἐστι τὰ σημεῖα ἀνδρείας τοῖς προειρημένοις ζῴοις, καὶ μόνον ἀνδρείας οὐ συνυπάρχει πάθημα τι [ἐν] τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι, οὕτω δὴ ἂν ἀπορήσειέ τις, πότερον ἀνδρείας ἢ θατέρου τὰ σημεῖά ἐστιν. ἀλλὰ δεῖ ἐκ πλείστων τε ἐκλέγεσθαι ζῴων, καὶ μηδὲν πάθος κοινὸν ἐχόντων ἐν τῇ διανοίᾳ ἄλλο τι, οὗ ἂν τὰ σημεῖα σκοπῇ. ὅσα μὲν οὖν τῶν σημείων μόνιμά ἐστι, μόνιμόν τι καὶ σημαίνει· ὅσα δ' ἐπιγιγνόμενα καὶ ἀπογιγνόμενα καὶ ἀπολείποντα, πῶς ἂν τὰ σημεῖα ἀληθῆ εἴη, τοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ μὴ μένοντος; εἰ μὲν γὰρ μόνιμον, ἐπιγινόμενόν τε καὶ ἀπολειπόμενον σημεῖον τις ὑπολάβοι, ἐνδέχεται μὲν αὐτὸ ἀληθὲς εἶναι, οὐ μὴν ἁρμόττον, εἰ μὴ ἀεὶ τῷ πράγματι παρακολουθοίη. ὅσα δὲ παθήματα ἐγγινόμενα τῇ ψυχῇ μηδὲν τι ἀλλοιοῖ τῶν σημείων τῶν ἐν τῷ σώματι, οἷς χρῆται ὁ φυσιογνώμων, οὐκ ἂν εἴη τὰ τοιαῦτα γνωρίσματα τῇ τέχνῃ, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς δόξας καὶ τὰς ἐπιστήμας, οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρὸς ἢ κιθαριστὴς γνωριεῖται· μαθὼν γάρ τι μάθημα, οὐδὲν ἐξήλλαξε τῶν σημείων οἷς χρῆται ὁ φυσιογνώμων. Κεφάλαιον β.

Δεῖ δὲ οὖν ἀφορίσαι περὶ ποῖα ἐστιν ἡ φυσιογνωμονία, ἐπειδὴ οὐ περὶ πάντα, καὶ ἐκ τίνων ἕκαστα σημεῖα λαμβάνεται, ἔπειτα ἐφεξῆς καθ' ἓν ἕκαστον περὶ τῶν ἐπιφανεστάτων δηλῶσαι. ἡ μὲν οὖν φυσιογνωμονία ἐστί, καθάπερ καὶ τοὔνομα αὐτῆς λέγει, περὶ τὰ φυσικὰ παθήματα τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ τῶν ἐπικτήτων, ὅσα παραγενόμενα μεταβάλλει τῶν σημείων τῶν φυσιογνωμονουμένων. ποῖα δὲ ταῦτά ἐστιν, ὕστερον δηλωθήσεται. ἐξ ὧν δὲ γενῶν τὰ σημεῖα λαμβάνεται, νῦν ἐρῶ, καί ἐστιν ἅπαντα. ἔκ τε γὰρ τῶν κινήσεων φυσιογνωμονοῦσι, καὶ ἐκ τῶν σχημάτων, καὶ ἐκ τῶν χρωμάτων, καὶ ἐκ τῶν ἠθῶν τῶν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένων, καὶ ἐκ τῶν τριχωμάτων, καὶ ἐκ τῆς λειότητος, καὶ ἐκ τῆς φωνῆς, καὶ ἐκ τῆς σαρκός, καὶ ἐκ τῶν μερῶν, καὶ ἐκ τοῦ τύπου ὅλου τοῦ σώματος.

Si ergo neque communia eligenti manifestum aliquid fit, neque secundum propria, non vtique erit vnumquodque animalium aspicere, sed ex hominibus electionem facere oportet patientibus eandem passionem: vt si fortis inspiciat aliquis signa, fortia animalium in vnum accipientem oportet perscrutari, quæ passiones his quidem omnibus insunt, aliorum autem animalium nulli accidant. Si enim ita quis elegerit, quòd eadem sunt signa fortitudinis, prædictis animalibus non solùm fortitudinis communem inesse passionem eorum, quæ sunt in intellectu, sed & alia quædam, sic vtique dubitabit, vtrum fortitudinis, aut alterius signa sint. Sed oportet ex pluribus eligi animalibus, & non habentibus vllam passionem communem manifestam, cuius vtique signa respicias. Quæcunque itaque signorum mansiua sunt, aliquid mansiuum signant. Quæ autem adueniunt, atque discedunt, & deficiunt, quomodo vtique signum verum erit non permanentis in anima. Siquidē enim mansiuum aduenienis, & deficiens signum quis acciperet, contingeret vtique ipsum quidem verum esse, non tamen conueniens, si non perpetuò sequatur rem. Quæcunque autem passiones factæ in anima non in aliquo permutant signa, quæ sunt in corpore quibus vtitur physiognomon, non erunt huiusmodi cognitiones arti: vt quæ sunt circa oppositiones, & scientias, medicum, aut citharœdum non contingit cognoscere. Nam addiscens aliquam disciplinam, nullum mutat signorum, quibus vtitur physiognomon.

CAPVT II.

Oportet ergo determinare circa qualia quędam est physiognomonia, quoniam non circa omnia, & ex quibus singula signa accipiantur: deinde consequenter de manifestissimis circa vnumquodque manifestare. Physiognomonia ergo est, sicut & nomen ipsius dicit, de naturalibus passionibus, quę sunt in anima, & accidentibus, quæcunque aduenient, & transmutant signa physiognomonizata. Qualia autē hæc sint, posterius declarabitur. Nūc autem dicam ex quibus generib. signa accipiuntur, & sint omnia. Ex motibus enim physiognomonizant, & ex figuris, & coloribus, & ex moribus apparētibus in facie, & ex læuitate, & ex voce, & ex carne, & ex partibus, & ex figura totius corporis.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vniuersaliter quidem huiusmodi sunt, quæ dicunt physiognomones de omnibus generibus, signa. Siquidem igitur immanifestus, aut non designatiuus foret talis transitus, sufficiebant prædicta. Nunc autem fortasse melius est vnumquodque de singulis, quæcunque manifesta de physiognomonisatis certius explanare, enumerantem euiusmodi signa referantur ad singula, quæcunque scilicet ex prædictis manifesta non fuere. COLORES ergo significant, acuti quidem calidum & sanguineum, albi cum robore, bonum indolem: quando in læui corpore accidit hic color. PILI autem molles quidem, timidum: duri autem, fortem. Hoc autem signum sumptum est ex omnibus animalibus. Timidissimum enim est cerui, lepus, ouis, & pilum mollissimum habent: fortissimum autem leo, aper, & pilum durissimum habent. Est autem & in auibus hoc idem videre. Vniuersaliter enim quæcunque quidem habent duram pennam, fortes: quæcunque autem mollem, timidi. Et particulariter est hoc quidem videre in columbis, & in gallis: similiter autem & in generibus hominum hoc idem accidit. Quicunque enim apud Septentrionem habitant, fortes sunt, & durorum pilorum. Qui autem apud meridiem, timidi, & mollem pilum habent. Pilositas autem, quæ est circa ventrem, loquacitatem significat: hoc autem refertur ad genus auium. Proprium enim auis est eorum, quæ sunt circa corpus, pilositas, quæ circa ventrem est: eorum autem, quæ sunt circa intellectum, loquacitas.

CARO autem, dura quidem, & habitus boni, insensibilem significat: mollis autem & ingeniosum, & instabilem, nisi in forti corpore, & habenti extremitates fortes hoc accidit. MOTVS autem tardi quidem, mollem intellectum: acuti verò, calidum. In VOCE autem grauis quidem, & intensa fortem: acuta autem, & remissa, timidum. FIGVRAE autem & passiones, quæ apparent in facie, secundum similitudines accipiuntur passionis: quando enim dum patitur, aliquid fit, vt si hoc habet, quando aliquis irascitur, irascibile signum eiusdem generis. Mas autem fœmina maior est, & fortior, & extrema corporis fortiora, & crassiora, & habitus melioris, & potiora secundum omnes virtutes. SIGNIS autem, quæ sunt in partibus corporis, fortiora sunt ea,

A καθόλου μὲν οὖν τοιαῦτά ἐστι, ἃ λέγουσιν οἱ φυσιογνώμονες περὶ ὅλων τῶν γενῶν σημεῖα. εἰ μὲν οὖν ἀσαφὴς, ἢ μὴ δεικτικὸς ἦν ὁ τοιοῦτος διεξόδος, ἀπεχρῶντο ἂν τοῖς εἰρημένοις. νυνὶ δ' ἴσως βέλτιον ἐστὶ καθ' ἕκαστον περὶ ἑκάστων, ὅσα μὲν σαφῆ παρὰ τὴν φυσιογνωμονικὴν, ἀκριβέστερον φράσαι, τάττοντα σημεῖα λέγοντα, εἰς τί ἐστι λεγόμενα [καὶ ἐστὶ τὶ] ἀναφέρεται, ὅσα μὴ ἐν τοῖς προειρημένοις διέλαθεν. B ἀφ' οὗ δὴ χρωμὰ σημαίνουσι, τὸ μὲν ἐξ αἵματος, θερμότητα καὶ ὑγιεινὸν, λευκὸν δὲ ῥωμὸν, ἐν ᾧ λευκόχρως, ἀφυΐαν, ὅταν ὀλίγον χρῶς συμβῇ τοῦτο τὸ χρῶμα. τὰ δὲ τριχώματα, τὸ μὲν ἁπαλὸν, δειλόν· τὸ δὲ σκληρὸν, εὐθυμον. οὗτος δὲ τὸ σημεῖον εἴληπται ἐξ ἁπάντων τῶν ζώων, λαγῶ μόνον· οὐ γὰρ ἔστι ἔλαφος, λαγῶς, πρόβατον καὶ ὁ τοιοῦτος μαλακὸν πίλον ἔχει· εὐθυμότατον δὲ ὁ λέων, ἐξάχριον, καὶ τρίχα σκληρότατον φέρει. ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἄρνεσι τὸ αὐτὸ τοῦτο ἰδεῖν. καθόλου τε γὰρ ὅσα μὲν σκληρὸν τὸ πτερὸν ἔχουσι, εὐθυμοῦσι· ὅσα δὲ μαλακὸν, δειλοί. καὶ μὴν ἔστι τοῦτο τοῦτο ἰδεῖν, ἐν τοῖς ἀλεκτρυόσι. ἐμοῦσι δὲ καὶ, ὅσοι τὸν τρόπον τοῦτον ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο τὸ σημεῖον. εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῖς ἄρκτοις οἰκοῦσιν, εὐθυμοί τε εἰσὶ καὶ σκληρότεροι· εἰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν, δειλοί τε, καὶ μαλακὸν τρίχωμα ἔχουσιν. ἐὰν δὲ δασύτερον ᾖ τὸν κατὰ τὴν κοιλίαν, λαλοὶ σημαίνει. τῶν δὲ ἀκροάσεων εἰς τὸ χρῶς τὸν ἀνθρώπειον. ἔστιν γὰρ ἀνθρώπου τὸν τοῦ σώματος δασύτης· ἡ περὶ τὴν κοιλίαν· τὸν δὲ περὶ τὰ νοήματα, ἡ λαλιά. ἡ δὲ αὐγὴ, ἡ μὲν σκληρὰ καὶ δυσκινήτου φύσεως, εὐμήχανον καὶ ἀστάθμητον· ἡ δὲ λεία, καὶ ἁπαλὴ καὶ ἀβέβαιον, ἐὰν μὴ δεῖ ἰσχυρὸν σώματος καὶ τὰ ἄκρα τὰ ἄκρα ἰσχυρὰ ἔχοντα τοῦτο συμβῇ. αἱ δὲ κινήσεις, αἱ μὲν ἀνδρικαὶ μαλακαὶ σημαίνουσι· αἱ δὲ ὀξεῖαι, ἐνθυμητικόν. δεῖ δὲ τὸν φαινόμενον ἐν μὲν βαρεῖα καὶ δυσκίνητον, εὐθυμόν· ἐν δὲ ὀξεῖα καὶ κινοῦν, δειλόν. Τὰ δὲ σχήματα, καὶ τὰ παθήματα τὰ φαινόμενα δεῖ τῶν ποιούντων, καὶ τὰ μιμούμενα λαμβάνειν τοῦ παθήματος γὰρ ποιόν τι, γίνεται. εἰ τοίνυν ὀργίζεται τις ἀνθρώπου, ὀργίλον τὸ σημεῖον τῶν αὐτῶν γένους. τὸ δὲ ἄρρεν ἀκρατ[illegible] ἐρρωμενέστερα τὰ ἄκρα τοῦ σώματος καὶ τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἐξωτερικὰ τῶν ἐσωτερικῶν· καὶ τὴν ἕξιν καὶ τὰ ἀρετὰς πάντας.

ἀποφαινόμενα λαμβανόμενα· καὶ [τὰ] κατὰ τὴν κινήσεις καὶ τὰ σχήματα. ὅλως δὲ τὰ ἐν μὲν περὶ ἕν σημεῖον, εὐνοεῖν ὅτιν ἡ πλείω συμφωνοῦντα καθ' ἑαυτὸ λάβῃ, μᾶλλον ἤδη καὶ τὸ εἶναι αὐτὸ τοῦ τοιοῦτον ἀληθῆ τὰ σημεῖα. ἔστι δὲ ἄλλος τρόπος, καθ' ὃν αὐτὸς φυσιογνωμονεῖν δύναται τοῦτον παρεῖναι. δεῖ τοῦ αὐλοῦ καὶ τὸν ὀρχηστὴν καὶ τὸν ἀνιστόν καὶ μικρὸν τὸ ὕδωρ, φθονεῖν δεῖ, εἰ καὶ μὴ δεῖ φθονεῖν σημεῖα, ἐξ ἐκείνων δὲ τῶν ἐναντίων ἐνδέχεται αὐτὸν τὸν φυσιογνώμονα καὶ φθονεῖν δύνασθαι· μάλιστα μὲν, ὅταν ὁ τοιοῦτος ὦσι τοῦ τὸν ἀπαιδευτοφιλόσοφος. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον πᾶσι ὄντων ἀναιρεῖν δεῖ, ἔστιν ὑπολαμβάνουμεν φιλοσοφίας· ὅμως δεῖ καὶ τοῦ ἐναντίου τοῦτο καὶ τὸ τοῦ φυσιογνωμονεῖν καὶ τὰ κακά. περὶ φωνῆς καὶ μὲν τὸ τοῦ ὅλου ἀπαιτοῦν, ὀξεῖαν εἰκότως αὐτὸν ἔνεκεν τιθέναι τὸ θυμοειδές. ὁ γὰρ ἀγανακτῶν καὶ ὀργιζόμενος, διαστίλλει οὕνεκα τὸ φθέγγεται καὶ ἐξὸν φθέγγεται ὁ μὲν ἀμβύμενος διακαλεμένος, τὸν τόνον κίνει, καὶ βαρὺ φθέγγεται. τῶν δὲ αὖ ζώων τὰ μὲν αἰδρεῖα, θηρεύουσι δεῖ τὰ δὲ λεπτὰ, ὀξεῖφωνα· λέων μὲν ἐν ταύρῳ ἐν κύων ὑλακτικὸς, καὶ τῶν ἀλεκτρυόνων εἰ δύνοιχε, βαρύφωνος θηλόφωνος· ἐκφωνεῖ δὲ καὶ λεχωὰ, ὀξύφωνα δεῖ. ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν τούτοις κρίνεται δεῖ μὴ ἐν τῇ βαρύτητι ἢ ὀξύτητι εἶναι τὴν φωνὴν ἀναγκῆ, αἰδρεῖον ἢ δειλὸν τιθέναι, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ μὲν ἐξαιρέτου, αἰδρεῖον· τοῦ δὲ ἀνεξαιρέτου καὶ ἀδυνοῦ, δειλοῦ ὑποληπτέον εἶναι. ἔστι δὲ κράτιστον, ὅταν τὰ σημεῖα μὴ ὁμολογούμενα, ἀλλ' ὑποτεταγμένα, μηδὲν τιθέναι, εἰ μὴ δεῖ τῶν ἀναφερόμενα ποία ποίων τυγχάνει· ἐν μάλιστα μὲν εἰς ἕν, ἀλλὰ μὴ εἰς ἄλλα τὰ γένη ἀναφέρει. ἀμαθέστερον γὰρ δεῖ τῆς ζητουμένης. οὐ γὰρ ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων φυσιογνωμονοῦμεν, ἀλλὰ τινὰ τῶν τοῦ γένους.

Κεφάλαιον γ.

ΑΝΔΡΕΙΟΝ σώματος σημεῖα, τὸ σχῆμα σκληρὸν, τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὀρθὸν, ἐστὶ καὶ πλευραὶ καὶ τὰ ἀκρωτήρια τοῦ σώματος ἰσχυρὰ καὶ μεγάλα, καὶ κοιλία πλατεῖα καὶ ὠμοπλατεῖα· ἀμφοτέρα πλατεῖα καὶ διεστηκότα, ἢ τὸν λόφον σφόδρα δεῖν, ἢ τὸν τὸ στέρνον ὑπεκλινόμενον· τὸ χρῶμα ἐρρωμένον, οὐ σφόδρα σαρκῶδες· τὸ εἶδος σαρκῶδες τι καὶ πλατύ· ἰσχὺν σφόδρα ἐκφαίνει· γαστροκνημίαι

A quæ accipiuntur manifesta in moribus: & secundum motus, & figuras. Omnino autem, vni quidem signorum credere stultum est. Quando autem plura conueniunt, quæ sunt in vno, magis vtique conueniet, vt quis accipiat vera esse signa. Est autem alius etiam modus, secundum quem aliquis physiognomonizet. Nullus tamen aggressus est. Vt si nec esset iracundum, & tristem, & paruum, secundum morem inuidum esse, & si non sint inuidi signa ex illis autem prioribus contingat vtique physiognomoni & inuidum inoenire. Maxime quidem quando talis proprius modus fuerit philosophantis. Posse enim quibusdam existentibus necessarium esse, proprium putamus philosophiæ. Quod contrarium est huic quandoque, iuxta passiones physiognomonizare & mala. SECVNDVM passionem in- C tendens quispiam acutam putarit duplicem ob causam iracundi vocem ponendam esse. Indignatus enim, & iratus, distinguere consueuit vocem, & acutè loquitur: qui autem remissus stat, remittit vocem, & graniter loquitur. Rursus autem animalium, fortia quidem grauis vocis sunt, timida autem acutæ vocis. Leo quidem, & taurus, & canis latrabilis, & gallorum, qui sunt boni animi, graniter vociferantur. Cerusus autem, & lepos acutæ D vocis sunt. Sed fortè & in his melius est, non eo quòd ipsorum vox est acuta, & grauis, fortem aut timidum ponere: sed arbitrandum est, fortem quidem fortis, remissam autem & imbecillem timidi. Est autem potissimum, quando signa non sunt confessa, sed subcontrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se, alia credibiliora aliis. Et maximè qui- E dem in speciem, sed non in tota genera: referre decet: similiora enim sunt quæsito. Non enim totum genus hominum physiognomonizamus, sed quædam sunt in genere.

CAPVT III.

SIGNA FORTIS corporis. PILI duri, figura corporis erecta, ossa, & costæ, & extrema corporis fortia, & magna, & venter amplus, & contractus ad se, semi la- F ti, & distantes, nec valde colligati, nec omnino dissoluti, collum forte, non vehementer carnosum, pectus carnosum, & latum, coxa contracta, pecten deorsum contractum, oculus charopus, nec valde expansus, nec omnino clausus, squallidior color in corpore, acuta frons,

Universidad de Deusto
Biblioteca

recta, non magna: gena, neque lævis. neque omnino rugosa. Signa HUMIDI. Pili molles, corpore inclinatus, non erectus, quæ sunt sub umbilico sursum tracta, circa faciem subcrocea, ocali imbecilles, & mobiles, & extrema corporis imbecilla, & crura parua, manus longæ, & subtiles: lumbi autem parui, & imbecilles, figura contensa in moribus non vehemens, sed supinus, & stupefactibilis: mos, qui est in facie, mobilis, solicitus.

INGENIOSI signa. Caro humidior, & mollior, non boni habitus, neque valde pinguis: quæ sunt circa musculos scapularum, & collum, macriora, & quæ sunt circa faciem, inconligata: quæ sunt circa musculos scapularum, & infraiora, remissa: bene soluta, quæ sunt circa costas, & secundum dorsum non carnosus: corpus album misto rubore, & parum: cutis subtilis: pili non valde duri, nec valde nigri: oculus charopus, humidus.

INSENSATI signa. Quæ sunt circa collum & crura, carnosa complexa, & colligata: coxyle rotunda: musculi scapularum, sursum expansi: frons magna, circularis, carnosa: oculus croceus: crura circa talum grossa, carnosa, rotunda: mandibulæ magnæ carnosæ, lumbi carnosi, crura longa, collum grossum, facies carnosa, sublonga satis: mores autem & figuram & morem, qui apparet in facie, secundum similitudines accipit. INVERECUNDI signa. Oculus apertus, & splendidus, palpebræ sanguineæ, & crassæ, & parum curuæ, musculi scapularum sursum elevati, figura non recta, sed parum prona. In motibus autem acuus, rubeus corpore, color sanguineus, facies rotunda, pectus sursum tractum. MODERATI signa. In motibus tardos, & loquens tardè: vox tarda, plena, spiritus mitis, oculus hilaris, non splendidus, niger, neque valde apertus, neque omnino clausus, palpebrizans tardè. Oculorum enim, qui celeriter palpebrizant, hi quidem timidum, hi verò calidum signant.

ANIMOSI signa. Frons bene magna, & carnosa, & lævis, quæ sunt circa oculos videntur humiliora, & facies somnolentior, neq. intensè aspiciens, neq. remissè

Α κρότου φορτικοῦ σημεῖον· ἔμμα χαροπὸ, οὔτε λίαν ἐπιγελῶν, οὔτε πυκνότατον συμμιγνύν· ἀυχμηρότερον τὸ χρῶμα τὸ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν· ὀξὺ μέτωπον, διὸ, οὐ μέγα· ἰγδὲ οὔτε λεῖον, οὔτε πυκνότατον βυπῶδες. Δεινὸν σῶμα, πεχρωμένον μελανόν, τὸ σῶμα τὸ πλατὺ· θυμοῖ, ἀν δὲ πειρᾷ· ἀν δὲ χαρακτηρίζῃ αὐτὸ κατασταλτικὸν· ἀεὶ τὸ φορτικὸν ὑπόλευκον· ἔμμα ἀδιάλυτον, καὶ [εἰ] σκληρὸν μᾶλλον· καὶ τὰ ἀκρωτήρια τοῦ σώματος ἀδύνατα· τὸ σῶμα μικρὰ, καὶ χαῖρε κατὰ τὰ κρανία· ἄκρα ἡ μικρὰ καὶ ἀδύνατα· τὸ ἔμμα σωματῶδες τὸ παρὰ κεφάλαια κοὐκ ἐπιμελὲς, οὐκ· ὥσπερ, καὶ τὸ θυμοειδὲς τὸ εἶδος· τὸ δὲ τῶν φορτικῶν ἀμφιβολὸς, κοὐ τυφός. Εὐφυοῦς σημεῖα, σαρκῶδες, καὶ ἀπολυτέρα, καὶ διεστηκὸς, οὐδὲ μελάδης σφόδρα· τὰ ἀκρα τῆς ἀμφιπλάτης καὶ βάχελλον, ἐρρωμένα, ἢ τὰ ἀκρα τὸ φορτικὸν καὶ σωῦδες τὰ ἀκρα τῆς ἀμφιπλάτης, ἢ τὰ κρότα ἀφεσῆκα· ὀλίγα τὰ ἀκρα τοῦ πλευρᾶς· ἢ τὸ κάτω ἀπορρόθιον· τὸ σῶμα λευκόμυδρον καὶ καθαρὸν· τὸ δίρμα τὸ λεπτὸν· πεχρωμένον μὲ χλαυκὸν, μᾶλλον λίαν μέλαν· ἔμμα χαροπὸν, ὀξύ. Λυπεῖται σημεῖα· τὰ ἀκρα τὸν ὀφρύων καὶ τὰ ἀκρα τὰ σωμάτα καὶ σωμῶδες καὶ συμπεπλεγμένα καὶ συμπεπιδεδεμένα· κοὐλὴν χρυσῶλλον· ἔμμα πλάγιον κάτω ἀπαστοῦσα· μέτωπον μέγα, ὀφρῦς ἀκρωτηριῶδες· ἔμμα χλωρὸν, ἀνοφὲς· ἀνίσων ὀφθαλμῶν τὰ χρώματα, σωμῶδες, χρυσῶλλον σκαλῶνες μεγάλοι, σωμῶδες· ὀπίσω σωμῶδες· σκέλη μακρὰ· πρόχειλος πεχρὸς· φορτικὸν σαρκῶδες, ὑποτίκαρον ἰσχνὸν· τὰ δὲ κατὰ τὰ καὶ τὸ ἔθνος, καὶ τὸ ἔθος τὸ δὲ τὸ φορτικὸν διαφωνέμενον, χρὴ τὰ ὁμοίωτα σκοπεῖν βαίνει. Ἀνιαρὸν σημεῖα, ἔμμα κάτω κεκυφὸν καὶ λυπηρὸν· βλέφαρα ὕφαιμα, καὶ πεχρὸν· μικρὸν ἰσχνὸν· ἀμφιπλάτη κάτω ἐπιπεφυκὸς τοῦ χείλους μὲ ὀρθὸς, ἀλλὰ μικρὸ φορτικὸν τῶν τῆς κινήσεως ἐξῆς· δεξιὸν τὸ σῶμα· τὸ χρῶμα ὑφαιμον· χρῶμα ὀφρύων φορτικὸν· τὸ εἶδος κάκιστον ὑφίν.

Κόσμιος, ἐν τῆς κινήσεσι βραδὺς καὶ διαλυτικὸς· φανὸ βραδὺ καὶ σκυμνῶδες, καὶ ἀσκῶδες· ἔμμα κάτω ἀλαμπὲς, μέλαν, καὶ μάλα λίαν κεκυφὸν, μέτ πυκνότατον συμμιγνύν, σκληρὸν, καὶ μάλα λίαν κεκυφὸν, μέτ πυκνότατον συμμιγνύν, σκληρὸν· τὸ δὲ πεχρὸν σκληρὸν καὶ ἔμμα κάτω, [illegible] τοῦ. Εὐθύμου σημεῖα, μέτωπον ἀμφίδετον, καὶ σ[illegible] καὶ ὑπολείπεται τὸ φορτικὸν φαί-

ὑν τὴν τῆς κινήσεως βραδὺς ἴσως ἢ ἀνεμφίβολος, τοῦ χρώματος καὶ τοῦ εἴδους τοῦ δὲ τῶν φορτικῶν, μὴ δυσπρόσιτος, ἀλλὰ ἀγαθὸς φαίνεται. Τὰ ὄμματα κοῖλα φορτικὰ, καὶ ἰσχνὰ ἔμμα κεκυκλωμένα, ἄμφω δὲ καὶ τὰ κεκλασμένα τοῦ ἔμματος, οὐκ ἐπιμελὲς, τὸ μὲν γυναικεῖον καὶ δειλὸν, τὸ δὲ κρατοῦς καὶ ἄθυμον. ἐν τοῦ χείλους τὰ πεπτωκότα καὶ τῆς κινήσεως ἀπαγορευτικὸς. Κεκλασμένα σημεῖα, ἔμμα κεκυκλωμένον· γνώριμος· ἰγκαλίσεις τῶν κεφαλῶν· τὰ δὲ ἀριστερὰ· ἀν φορῇ τοῦ χαρακτῆρος ὑπόλευκον καὶ ἰσχνὸν· καὶ βαδίσεις ἀνάβασις, ἢ ὑπὸ πόδας· ἢ δὲ κρατοῦσα τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ ἔμματος σκεβλέψεις· οὐκ ἀν οὖν Διονύσιος ὁ σοφιστής. Πεφυκὸς, τὸ φορτικὸν σωματῶδες μελανόχρωμον· ἰσχνὸν· τὰ ἀκρα τὸ φορτικὸν· διεξυνεῖται· τὸ φορτικὸν ἰσχνὸν δίκρανος, ἀδυνατὸς, καὶ μελάγχρως. Εὐφυοῦς· ὀρθὸς τὸ σῶμα· τὸ ἔμμα ἀδιάλυτον, ἀδύνατος, ἀδιάνυτος· ὠμοπλάτη διεστηκὸς, καὶ μεγάλαι, καὶ πλατεῖς ἀκρωτήρια μεγάλα, καὶ ἰσχνὰ· λεῖος καὶ ἀκρα τὰ γένεια· καὶ ἀκρα βιβλιόδεσμα· ἀντίχειρ· ἀνωδὸς ὁ ἀφέλκυστος τὸ πρόσω, κάτω κεκυκλωμένος. Πρωΐς, ἰσχυρὸς τὸ εἶδος, ἀδύνατος· ὑγρὰ σπέρμα καὶ πολλὰ ἀναμιγνύμενα καὶ σύμμικτα, ὑπὸ τὸν τοῦ ἔμματος· ὁ ἀφέλκυστος τοῦ πρόσω κάτω κεκυκλωμένος. Ἐλεγρὸ· πίονα τὰ ἀκρα τὸ φορτικὸν, καὶ τὰ ἀκρα τὰ ἔμμα ἀνωμαλὲς· ὑπόλευκα τὸ φορτικὸν τοῦ εἴδους φαίνεται. Μεγάλοχρος, μικρομελὴς, μικρογλάνους, ἰσχνὸς, μικρόμματος, καὶ μικροφόρτικος· ἀεὶ καὶ οὐκ Καρίδιος ὁ Λευκάδιος. Φιλόνικοι, γελοιῶντες καὶ ἰσχνοί· Φιλοκλίδαι, εἰ τὰ αὐτὰ χείλος μετίωνται καὶ τὰ εἴδη φορτικὰ, ἀνάπτυξις. Κεκόμωτες, ὅτι γλαφυροὶ, καὶ λευκὰ χρῶμα, καὶ λεπτὰ ἔμματα, καὶ τὰ χείλη κάτω ἀνεξυνεῖται, καὶ ἀεὶ διαρρέουσι. ἀστὴ οὖν μελαγχολῶσι, καὶ θυμοῦται, καὶ ἀεὶ τὰ ὄδη ἰσχνὰ, καὶ ἀκμάζουσι, καὶ δυσφόρεις, ἢ ἀνδρεῖα. τούτων δὲ σημεῖα ἔστω. Ἐλεήμων, ὁ σοφὸς, ἢ φιλὸς, καὶ κόσμιος· Ἀλεκτέμων, ἀμφιδὲ ἢ ἀλαζὼν. Ἀγαθὸν φυγεῖν, οὐ τὸ ὀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ πρὸς τὸ γένος μεῖζον ἔχει, ἢ τὸ ἀνωτέρω πρὸς τὸν αὐχένα. Λόγ[illegible]

A in motibus tardus erit, & remissus figura, & more, qui est in facie, non præceps, sed videtur bonus. INANIMOSI signa. Rugosa facies, & macri oculi confracti, simul autem & confracta oculorum duo significant, hoc quidem molle, & fœminino, aliud verò demissum & pauidum: in figura humilis, & motibus remissus.

Signa CINAEDI. Oculus confractus, genu flexibilis, inclinatio capitis ad dextram, motus manuum supini, & dissoluti, & ambulationes duplices. Hæc quidem circumclinantis, alia verò tenentis lumbos, & oculorum circumspectiones, qualis vtique fuerit Dionysius sophista.

Signa AVARI. Facie remissus, nigri coloris, macer, quæ sunt circa faciem quasi abrasa: facies rugosa, non carnosus, recti crinis, & nigri. Signa ERAGVNDI. Rectus corpore, figura bene latus, animosus, subrufus, scapulæ distantes, & magnæ, & latæ, extremæ magnæ, & fossilia, lævis & circa pectus, & circa bubones, barbatus probè, capillorum ambitus floridus, deorsum tendens. Signa MANSVETI. Fortis specie, bene carnosus, extro humida, multa, bonæ magnitudinis, & commensuratus, figura curuus, cursus capillorum sursum vultus. Eorum, qui sunt aliorum REPREHENSORES. Oculi sunt rugosi, somnolenta facies de more videtur: quæ circa faciem sunt, & oculos, pinguia. PVSILLANIMI. Paruorum membrorum, & paruorum articulorum, macer, & paruorum oculorum, & paruæ faciei, qualis fuerit Leucadius Corinthius. LVDI AMANTES. Iusto breuiorem cubitum habent, gaudent victoria. AMATORES CONTVMELIARVM. Quibuscunque est superius labium elevatum, & specie pioni sunt, & rubicundi. MISERICORDES. Misericordes sunt, quicunque sunt albi coloris, & puri, & habent oculos quasi pingues & nares deorsum distantes & semper plorant. Iidem etiam amatores sunt mulierum, & genitores fœminarum, & circa mores interrogabundi, & semper memores, ingenioſi, & callidi: horum autem signa dicta sunt. Misericors, est sapiens, & timidus, & moratus. Immisericors, & insipiens, & inuerecundus. Signa VORACIS. Voraces sunt hi, quibus id, quod est ab vmbilico ad pectus, maius est: aut quod inde est vsque ad collum. Signa LVXVRIOSI. Qui est albi coloris, & pilosus, rectis capillis, & crassis, & nigris, & tempora pilosa, oculus pingues & lasciuus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SOMNOLENTI signa. Amatores autem somni sunt, qui habent superiora maiora: calidi, habentes carnem boni habitus, eleganti specie, hirsuti circa ventrem. Signa MEMORIS. Qui habẽt superiora maiora, scita & carnosa magis.

CAPVT IIII.

VIdetur autem mihi anima & corpus compati ad inuicem, & animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam, & iterum forma corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quando enim animæ est tristari & lætari, manifestũ est quòd tristes obscuræ facies sunt, gaudentes autem hilaris. Siquidem igitur anima dissoluta, formam, quæ est in corpore adhuc existere contigerit, sanè & ita anima, & corpus compatibilia forent, quamuis conferentes ad inuicem non forent. Nunc autem manifestum, quòd vtrunque sese consequitur. Maximè id ex hoc manifestum fiat: Mania videtur esse circa animam, & medici medicinis purgantes corpus, & diætis vtentes in ipsis, permutant animam à mania. Curationibus autem corporis, simul & corporis forma soluitur, & anima à mania permutatur. Quoniam igitur vtraque soluuntur, palàm fit quoniam conferunt ad inuicem. Manifestum insuper est, quod virtutibus animæ, similes corporis formæ fiunt: quare erunt omnia similia in animalibus, eiusdem euiusdam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur, hæ quidem propriæ passiones vniuscuiusque sexus animalium sunt, aliæ verò communes. in propriis igitur operibus animę, propriæ passiones secundum corpus, in communibus autem communes. Communes quidem sunt, iniuria, & quæ est circa veneres excessus: Iacertarum, & vilium, communis est iniuria: porcorum, & asinorum, habitus qui est circa veneres mastiendo coeunt. Proprium autem est, in canibus quidem contumeliosum: in asinis autem non triste. Quomodo igitur commune quidem & proprium conuenit distingui, dictum est. Opus autem est multa consuetudine. si quis debet esse sufficiens ad dicendum singula de his. Quoniam enim ea, quæ videntur in corporibus, dicuntur referri ad similitudinem, quæ fiũt ab animalibus. & ab actibus & differentiæ quidem aliæ à caliditate, & frigiditate fiunt. Sũt enim horũ quædã apparentiũ in

A φίλυπνοι. εἰ τὰ κάτω μείζω ἔχοντες καὶ γυμνώδεις, καὶ θερμοί, δυσκινήτῳ σαρκὶ ἔχοντες, καὶ γλαφυροὶ τὰ εἴδη, καὶ δασεῖς τὰ περὶ τὴν κοιλίαν. Μνήμονες, εἰ τὰ ἄνω μείζω ἔχοντες, καὶ γλαφυροὶ καὶ σπερμαδίστερα.

Κεφάλαιον δ.

ΔΟκεῖ δέ μοι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα συμπαθεῖν ἀλλήλοις· καὶ ἡ τῶν ψυχῶν ἕξις ἀμετακίνητος, συμμεταβάλοι τινὰ τὴν τοῦ σώματος μορφήν. πάλιν τε ἡ τοῦ σώματος μορφὴ ἀμετάβλητος, συμμεταβάλοι τινὰ τὴν τῆς ψυχῆς. ἕξις. ἐπειδὴ γὰρ εἶδε ψυχῆς, τὸ αὐτὸ δεῖν τε καὶ ἀνοιάσθαι, κατάφανὲς ἔστι εἰ αὐτοῦ φύσει συνδεχόμενα εἴη, καὶ εἰ δὲ ὁμοπαθοῦσι, δηλονότι εἰ καὶ οὐκ ἂν ἐν τῷ σώματι μορφὴ μένοι, ἐὰν μὴ ἀεὶ καὶ τὴν ἡ ψυχὴ τε καὶ τὸ σῶμα συμπαθῶν· οὐ φανεῖ C συμβαίνει λοιπὸν ἀμφότερα. τοῦ δὲ κατάφανὲς ἐκ τῶν ἰατρικῶν ἔστιν· μάλιστα γὰρ τε οἱ τὰς νόσους ἰώμενοι. μανίας γὰρ δικαίως εἰσὶ φυγοῦσι. καὶ οἱ ἐκείνῃ φαρμάκοις καθαίροντες τὸ σῶμα, καὶ διαίτῃς τινὶ χρώμενοι ἀπὸ μανίας· τῆς δὲ τοῦ σώματος θεραπείας, καὶ ἅμα ἡ τε τοῦ σώματος μορφὴ λύεται, καὶ ἡ ψυχὴ μανίας ἀπαλλάττεται. ἐπεὶ δὲ οὖν ἀμφότερα λύονται, δῆλον ὅτι συμβάλλεται D ἀλλήλοις. συμφανὲς δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν ψυχῶν ἕκαστον εἰ μορφὰς τῶν σωμάτων ἀπεργάζονται. ὥστε δεῖ ἀπάντων ὁμοίως τῶν ζώων, τὰ ἴδια κοινὰ ἔστι· τὰ δὲ κοινὰ τῶν ἰδίων ἑρμηνευτικά. ἔστι δὲ καὶ διαπόρησαι τὰ ζῶα, τὰ μὲν ἴδια ἑκάστου γένους πάντα τῶν ζώων ἐστί, τὰ δὲ κοινὰ τοῖς μὲν οὖν τοῖς ἰδίοις ἕρμησε τῶν ψυχῶν. ἴδια τὰ πολλὰ καὶ τὰ σώματα· ἔστι δὲ τοῖς κοινοῖς, τὰ κοινά. κοινὰ οὖν ἐν τοῖς ἔστι ὑβρίσε τε, καὶ ἡ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἕκαστος τῶν μὲν οὖν λευκείνων ἐν τῷ λευκείνῳ, μειόνων ἔστιν ὑβρίσε· τῶν δὲ ἵππων τε καὶ ὄνων, ἡ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἕξις. ἔδοξε δὲ τοῖς ἐν τοῖς ἐν τῷ κυνῶν, τὸ λοιδορεῖν· ἔστι δὲ τῶν ἵππων, τὸ ὑβρίσειν. ὡς οὖν τοῦ κοινοῦ τε καὶ τοῦ ἰδίου χρὴ διαλαβεῖν, εἴρηται· ἐπεὶ οὖν ὡς ἀπάντων ἀνθρώπων ἐστὶ τὰ ἴδια· εἰ μέλλοι τὰς ἑαυτοῦ ἕκαστος ἐρεῖν τὰ ἴδια ἕκαστα λέγοι. ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐρήμενα ἔστι τὰ σωμάτων λέγεται ἀποφαίνεσθαι ἔστι τοῖς ἐρωτῶσι· καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις γένεσιν, καὶ ἐν ἴδιαι τινὲς ἀνθρώποι θερμοτέροι καὶ ἔστι ψυχρότεροι γίνονται. ἔστι δὲ τούτων ἴδια τῆς ἀποφανσεῖς, ἔστι τε τοῖς σω-

τῆς σώματα μικρᾶς διαφορᾶς καὶ κινήσεις, A καὶ τῷ αὐτῷ ὀνόματι προσαγορευόμενα. ἔστι δὲ τὰ ἔστι φύσει ἐχόντες, καὶ ἔστι τόνων αὐτῶν τῷ αὐτῷ κεχρῆσθαι, καὶ διαφορὰς μικρὰς ἔχοντα πρὸς ἀλλήλας· μικρὰς δὲ οὔσας τῶν διαφορῶν, οὐ ῥᾴδιον γενέσθαι, ἀλλὰ δεῖ τῶν συμπαθείας τῶν μορφῶν τοῦ ἐπιφανοῦς εἰληφότα. ἔστι δὲ οὖν καὶ τὸ χρῆσθαι καὶ τὸ ἄριστος ὁ ἔστι τῶν ἐπιφανείας. καὶ ἔστι γε οὕτως τούτῳ χρήσιμον, πολλὰ διαγινώσκειν· καὶ οὐ μόνον καθόλου χρήσιμον ἔστιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦ τῷ συμαίνον ἐκλογῶν. B ἕκαστον γὰρ τῷ ἐκλογεῖσθαι, καὶ φύσει ἐστὶ πεφυκὸς, τῷ τὸ ἐκλεγόμενον θέλει. ἔτι τε καὶ τοῦ ἐκλογῶν τῷ συμαίνον, καὶ τῷ συλλογισμῷ, ἐν δὲ χρῆσθαι ὅπου ἂν τύχῃ, προσιόντας τοῖς προσοῦσι. τὰ προσήκοντα τῷ C τὸ αἰσχρὸς τε εἶναι καὶ μικρολόγος, καὶ κλέπτειν καὶ εἶναι καὶ ἀπολαύειν καὶ κλέπτειν ἀφ' ὑπομένοις τῷ αἰσχυνεῖν, τῷ δὲ μικρολογίᾳ ἀπολαύειν. δεῖ ἀφ' οὗ τῷ τοιούτου ἐκείνου, δεῖ τῶν τὸν τόπον προσπαρμόζοντα, τοῦ μὲν δεῖν τοῦ δεῖν.

Κεφάλαιον ε.

ΝΥνὶ δὲ περὶ τῶν ἀνθρώπων τῷ ζώων διελεῖν, ὅπῃ αὐτῷ πρόσεστι διαλαβεῖν, πρὸς τὸ εἶδος καὶ θηλυ, καὶ ἀνδρεῖα καὶ θηλυ, καὶ δίκαια καὶ ἄδικα· διαστατὸν δὲ τὸ τῷ ζώων γένος εἰς δύο μορφὰς, εἰς ἄρρεν καὶ θῆλυ, προσιόντα τὰ πάθη ἑκατέρᾳ μορφῇ. ἔστι δὲ D ὅμοια θηρεύειν· οὐδὲ πρόσεστι τῷ θηρίων [τὰ] προσιόντα· καὶ μαλακότερα ψυχὰ τὰ θήλεα τῷ ἀρρένων, ἢ ἔστι τε βαμβαλώμενα, τά τε ἔφαρα καὶ τὰ χρηστοθήκας μᾶλλον προσδεχόμενα. ἀπὸ τούτων ἔστιν, εἰ τοῦ καὶ ἀθυμότερα τῷ ἀρρένων. κατάφανὲς δὲ τῶν ἐξ ἡμῶν τοῦ δεῖν· ὅτι ἐπὶ τῶν θυμῶν κρατοῦμεν, ὅς περιπαίτερέ τε, καὶ μάλιστα ἐξέρχεσθαι πρὸς τὸ μαθεῖν μᾶλλον εἴξαι· δεῖ τὸ βεβαίωσιν δὲ καὶ ἀφεῖναι φύσεσθαι, πρὸς ἢ αὐτὸ δυμόδερμον. δικαῖα δὲ μοι καὶ κακεῖ ἔστιν γένεσιν τὰ θήλεα τῷ ἀρρένων, καὶ περιπαίτερέ τε, καὶ ἀπολαύειν, καὶ ἀπολαύειν. καὶ ἀφ' οὗ γυναῖκες καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς

τῶν ἀνθρώπων μικρᾶς διαφορᾶς καὶ κινήσεις, A corporibus parua differentia vtentia, & eodem nomine appellata: vt pallores, qui fiunt à rimoribus & qui à laboribus: hi enim eodem nomine vtuntur, & differentiam paruam habent inter se: parua autem differentia existente, non facile est cognoscere, sed ex consuetudine formæ, apparentem quidem assumere conuenientiam oportet. Est autem optimus modus, B & citissimus, qui est ab apparente conuenientia: & contingit ita eo modo vtentem multa cognoscere, & non solum vniuersaliter vtile est, sed ad electionem signorum singularium. Electorum enim quodque decere oportet tale, vt quod eligitur vult. Amplius autem secundum electionem signorum, & syllogismo, quo vti opus est, vbicunque contingat, adiungentes conuenientibus conuenientia: vt si inuerecundus erit, & paruiloquus, & fur vtique erit, & illiberalis: & fur quidem consequens inuerecundiam, & paruiloquium illiberalis. In talibus igitur quibusque oportet hoc modo secundum conuenientiam fieri methodum.

CAPVT V.

NVnc autem primum tentabo genera animalium distinguere & quæ ipsorum conuenit permutari, vt sint fortia, & D timida, & iusta, & iniusta. Distinguendum autem animalium genus in duas formas, in masculinam & in fœmininam, adiungentem passiones conuenientes vniscuique formæ. Sunt enim similia. Et quæ conamur nutrire, ferarum mansuetæ magis. & molliores secundum animas fœminæ maribus sunt, minus autem fortes. verùm nutrimenta, & assuetudinem manuum recipientes magis. Quare existen- E tes tales, erunt alicubi minus iracundæ maribus. Manifestum autem id ex nobis alicui est: quoniam eùm ira vincimur, difficulter prudentes, & maximè fortes sumus ad nihilum veniendum. Ferimur autem ad violentiam inferendam, & paratiores ad quodcunque ira impulerit. Videntur autem mihi magis maleficæ fieri fœminæ masculis, & proteruiores, & minùs defensiua. Fœminæ igitur, & quæ circa nos nutriuntur, valde manifesta sunt. Quæ verò sunt circa sylua, omnes continentur pastores, & venatores, quòd talia sunt, qualia sunt dicta. At verò & hoc manifestum est, quòd singularium in vnoquoque genere, fœmina mare minoris capitis,

[illegible]

& angustioris faciei, & subtilioris colli sint: & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sunt, femora autem magis carnosa maribus, genua mollia, & crura subtilia habent. Pedes verò pulchriores & formam totius corporis molliorem, quàm fortiorem. Minus neruosa autem sunt, & molliora, prædita humidioribus carnibus. Masculina autem his omnibus contraria habentia, natura sunt fortiore, & iustiore genere, fœmina autem est timidior & iniustior natura. His ita se habentibus, videtur leo omnium perfectissimus in assumendo maris formam. Leo enim habet os magnum, faciem autem quadratam, nõ valde osseam, superiorem mandibulam non eminentem: sed æqualiter pendentem deorsum: nasum autem magis crassum, quàm subtilem, oculos charopos, concauos, non valde rotundos, neque valde protensos, magnitudinem verò moderatam, supercilium magnum: frontem quadratam ex medio subcauam: ad supercilia autem, & nasum sub fronte velut nubes superstat: supra frontem, iuxta nasum, habet pilos inclinatos: caput moderatum, collum bonæ longitudinis, grossum, innodatum, crinibus flauis, non planis, neque valde crispis: quæ sunt circa iuncturam spatularum spatiosa magis, quàm coniuncta: scapulas fortes, & pectus iuuenile: & metaphrenon latum robustis lateribus fultum: femora non carnosa, nec coxas, crura fortia, & neruosa, gressum iuuenilem, & totum corpus articulatum, & neruosum, neque valde humidum, neque durum: ambulat autem tardè, magnificè incedens, & mouens se in spatulis cum ambulat. Talis est secundum ea, quæ sunt circa corpus. Quæ autem circa animam, natiuum & liberale, magnanimum, & amans victoriæ, & mansuetum & iustum, & amans eorum, cum quibus versatur. PARDALIS autem, fortibus esse visis, fœmineæ formæ magis est, nisi secundum crura: his autem operatur, & aliquod opus fortitudinis facit. Habet faciem paruam, os magnum, oculos paruos, albos, concauos, eosdem autem superficiales: frontem longam, aures rotundas magis quàm planas: collum longum valde, pectus expers laterum, & longum dorsum: femora carnosa, & coxas: quæ verò sunt circa illa, & ventrem, læuia magis.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A [illegible] B

Κεφάλαιον ϛ.

ΗΔΕ ἐκλογὴ τῶν σημείων ἡ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὧδε λαμβάνεται.

Ὅσοις οἱ πόδες εὐφυεῖς τε καὶ μεγάλοι, διηρθρωμένοι τε καὶ νευρώδεις, ἐρρωμένοι τὰ περὶ τὴν ψυχήν· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἄρρεν γένος. [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

Οἱ ζωσοὶ, φιλόθηροι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας

A Color autem varius, & totum non articulatum, & absque mensura est. Forma corporis talis est. In his autem, quæ secundum animam, pusillum est, & fraudulentum & omnino dicere, dolosum. Animalium igitur, quæ videntur fortia, conuenientia assumpta animalia, masculinæ formæ, & fœmininæ dicta sunt. Alia autem qualia sint, facile est vtique pertransire. Quæcunque autem ad physiognomonizandum inspicere conuenit ab animalibus, in electione signorum dicetur. B

CAPVT VI.

Electio autem signorum, quæ est secundum homines, sic accipitur. Quibuscunque PEDES bene nati, magni, articulati, & neruosi, fortes sunt, secundum ea quæ sunt in anima, reducentur ad masculinum genus. Quicunque autem pedes paruos, strictos, inarticulatos habent, delectabiliores autem visu, quàm fortiores, C molles sunt secundum ea, quæ sunt in anima, referuntur ad fœmininum genus: quibus pedum digiti curui, inuerecundi, & quibus vngues curui, referuntur ad aues curuorum vnguium: quibus pedum digiti coniuncti sunt, stercorosi, referuntur ad ortygas strictorum pedum in lacubus degentes. Quibuscunque ea quæ circa TALOS sunt, neruosa, & articulata, fortes secundum animam, referuntur ad D masculinum genus. Quicunque autem sunt talis carnosi, & inarticulati, molles secundum animal, referuntur ad fœmininum genus. Quicunque CRVRA habent articulata & neruosa, & robusta, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus: quicunque crura subtilia, neruosaque habent, luxuriosi, referuntur ad aues: quicunque crura superflua habent, & sunt parum dirupta, odibiles & E inuerecundi, referuntur ad apparentem decentiam: qui sunt secundum genua plani, cinædi, referuntur ad apparentem conuenientiam. Qui habent COXAS osseas, & neruosas, fortes sunt, referuntur ad masculinum genus: qui habent coxas ossilentas, & superfluas, molles sunt, & referuntur ad fœmininum genus. Quicunque PECTEN osseum, acutum habent, sunt fortes: qui carnosum, & pingue habent, molles: qui autem habent modicam carnem, F siccam, desiccatam, mali moris sunt: referuntur ad simias. Quicunque autem bene LVMBOSI sunt, amatores ferarum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

referuntur ad canes & leones. Videbit vtique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse. Quibus ea, quæ sunt circa VENTREM, pinguia, bene fortes, referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues, molles, referuntur ad indecentiam. Qui SPINAM magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecillem habent, molles, referuntur ad fœmininum genus.

Quicunque autem robustis LATERIBVS, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad fœmininum genus: quicunque ex lateribus circumducti sunt, sicut inflati, loquaces, & fluviloqui, referuntur ad boues, vel ranas.

Quicunque autem malus habent quod ab VMBILICO est vsque ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris vsque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem, quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita vt sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam. Quicunque autem PECTVS magnum habent, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

Quicunque autem METAPHRENON habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Quibuscunque autem metafrenon curuum est valde, mosculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem conuenientiam, quia pereunt antrorsum, conuenientia videri. Quicunque autem metafrenon eminens habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, medium quærendum bene nati. Quibuscunque CERVIX articulis eminentibus, & scapulæ, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus cervix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad fœmininum. Hæc dico, quæ dicti de pedibus, & coxis. Quibuscunque autem SCAPVLAE bene solutæ sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem quia

A καὶ τοῦ κυνὸς· ἴδοις δ' ἂν τις καὶ τῶν κυνῶν τοῦ φιλοθηρικοῦ τοῖς ζωικοῖς ἔχοντας.

Οἷς τὰ περὶ τὴν κοιλίαν λαπαρά, δεῖλοι· αἰκφέρεται δὲ τὸ ἄφρον. ὅσοι δὲ μὴ λαπαροί, μαλακοί· αἰκφέρεται δὲ τὴν ὀπισθόνειαν.

Ὅσοις τὸ κοῖλον ὀμφαλόεν τε καὶ ἠρεμμένον, δεῖλοι τὰς ψυχάς· αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ ἄφρον. ὅσοις δὲ τὸ κοῖλον τενὸς καὶ ἀδιόριστον, μαλακοί· αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ.

B Οἱ δὲ ὄγκλυμα, δεῖλοι· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ ἄφρον. οἱ δὲ ἀπλυροί, μαλακοί· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. ὅσοι δὲ ἐκ τῶν πλευρῶν σφαιροειδεῖς εἰσι, δὲ πρωτοσιδῆρα, λάλοι καὶ μωρολόγοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς βοῦς, ἢ ἐπὶ τοὺς βατράχους.

Ὅσοι δὲ [τὸ] κοῖλον τὸ ὀμφαλοῦ πρὸς τὸ ἀκρωτήριον μεῖζον ἔχουσι, ἢ κοῖλον τὸ ἀκρωτηρίου πρὸς τὸν τράχηλον, βορεῖ καὶ ἀσώτοι. βορεῖ μὲν, ὅτι τὸ τέλος μέγα ἔχουσι, ὦ δίκαιον τοῦ θυμοῦ· ἀσώτοι δὲ, ὅτι τὸ τενόστερον τὸν πόνον ἔχουσι καὶ ἀδιόριστοι, συνεπιφέρει τε τὸ ἢ ἐκφοῦ διχρεῖν, ὅτι τὰς ἀδιόριστος βεβαρῆσθαι, διὰ τὰς ἢ ἐπὶ τὰν πλησίον· ἀ ἐνδείας. Ὅσοι δὲ τὸ ἐκβὸν ἔχουσι μεγάλα καὶ διεθρομμένα, δεῖλοι· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ ἄφρον.

D Ὅσοι δὲ τὸ μετάφρενον ἔχουσι μέγα καὶ ὄπισθεν καὶ ἀπὸ τρόπλε, δεῖλοι· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ ἄφρον. ὅσοι δὲ ἀδιόριστοι καὶ ἄσπαρτοι καὶ ἄκρωτοι, μαλακοί· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. Ὅσοις δὲ τὸ μετάφρενον αὐτοῦ ἐστὶ σφόδρα, εἰ τὸ ὄμμα πρὸς τὸ ἔνδον συνωχεῦται, κακοήθεις· αἰκφέρεται

E ἐπὶ τὴν ὀπισθόνειαν, ὅτι ἀρκεῖζεται τὸ ἡμῶν δεῖν προσκαστὰ φαίνεσθαι.

Ὅσοις δὲ τὸ μετάφρενον ὕψηλον ἔχουσι, χαῦνοι καὶ ἀδόκητοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ἵππους. ἐπεὶ δὲ οὐκ κυρτὸν σφόδρα δεῖ εἶναι, οὐδὲ κοῖλον, εἰ μέσον ζητεῖν τὸν δεῖ πρόσκοντος.

Ὅσοις αἱ κεφαλαὶ ἐξεφθορμένοι, καὶ οἱ ὄμμα, δεῖλοι· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ ἄφρον. ὅσοις δὲ οἱ ὄμμα ἀδιόριστοι, ἀκάρδιοι, μαλακοί· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. τοῦ πλήθους καὶ ἀεὶ πολλοὶ καὶ μικροί.

Ὅσοις ὄμμα ὀλυπεῖ εἶναι, ἐλεεινοί· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται δὲ ἐπὶ τὸ φοινικόπτερον, ὅτι

φοίνικι τὸ φοινικόπτερον μορφῇ ἐπιδεικνύουσι.

Ὅσοις δὲ οἱ ὄμμα διέκυπτε, σωφρονεστεροῖοι, κακοήθεις· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀθηναίους.

Οἷς τὰ περὶ τὰς κλεῖδας ὀλυνθῶν, ἀδύνατοι. ἀλυπότατοι γὰρ ἔστιν τὰ περὶ τὰς κλεῖδας, δυσκόλως τοῦ αἰσθάνεσθαι ἔχοντες. οἷς δὲ τὰ περὶ τὰς κλεῖδας συμπεφυκότα φαίνεται ἔχειν, ἀνάδυνοι. δυσλύτων γὰρ ἔστιν τὰ περὶ τὰς κλεῖδας, ἐξαλλοιοῦσι τοῦ κίνησιν πορεύεσθαι τὰ αἰσθάνεσθαι.

B Ὅσοι τὸν τράχηλον παχὺν ἔχουσι, δεῖλοι· τὰς ψυχὰς αἰκφέρεται δὲ τὸ ἄφρον. ὅσοι δὲ λεπτοί, ἀδύνατοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τὸ θῆλυ. οἷς τράχηλος παχὺς ἢ πλίνος, δυσκοίνωνοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς δυσκοίνωνοι ταύρους· οἷς δὲ θυρεοειδὲς μὴ ὄγκον παχὺ, μεγαλόψυχοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. οἷς λεπτὸς, μακρὸς, δειλοί· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀλώπεκας. οἷς δὲ C βραχὺς ἄγαν, ἐπιτίμοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς λύκους. Οἷς τὰ χείλη λεπτά, καὶ ἐπ' ἄκρας τῆς ὑπηλίκης χαλαρά, πονηροί· ἐπὶ τὸ ἄνω χείλος· πρὸς τὸ κάτω ὑπερβεβλῆσθαι τὸ ἄνω τὰς ὑπηλίκας μεγαλόψυχοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. ἴδοις δ' ἂν τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ ὀξέων κυνῶν. οἷς τὰ χείλη λεπτὰ καὶ συλλεγῆ, ἢ τὰ κυνόδοντας τὰ ἔπωνυμα, εἰ ἄτιμοι ἔχουσι, δεῖλοι· αἰκφέρεται ἐπὶ D τοὺς ἔλαφους. Οἱ δὲ τὰ χείλη παχὺ ἔχουσι, καὶ τὸ ἄνω τοῦ κάτω προεκπεπτωκὸς, μωροί· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ἵππους τε καὶ πώλους. ὅσοι δὲ τὸ ἄνω χεῖλος, καὶ τὰ ὀδόντα προεκπεπτωκότα ἔχουσι, φιλοκόλακες· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς κύνας. Οἱ δὲ τὰ ῥῖνα ἄκρον παχὺ ἔχουσι, ἀδύνατοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς βοῦς. οἱ δὲ τὰ ῥῖνα ἄκρον παχὺ ἔχουσι, ἀκαίδιοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄιν. οἱ τὰ ῥῖνα ἄκρον [ὀξὺ] ἔχουσι, δεξιοποιοί· αἰκφέρεται ἐπὶ τὰς κύνας. οἱ δὲ τὸ ῥῖνα ἀκρωτῆρα ἔχουσι, ἄκρον μὴ ἀμβλεῖαν δὲ μεγαλόψυχοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας. οἱ δὲ τὸ ῥῖνα ἄκρον λεπτὸν ἔχουσι, ἐρωτικοί· οἱ ἐπὶ γρυποὶ ὄντες τὸν μεταξὺ τοῦ ὀφθαλμοῦ, κακοήθεις· αἰκφέρεται ἐπὶ τὰς κίσσας· οἱ δὲ γρυπὸν ἔχουσι, καὶ τὸν μεταξὺ τοῦ φρυδοῦ, μεγαλόψυχοι· αἰκφέρεται ἐπὶ τοὺς ἀετοὺς. οἱ δὲ τὸν ῥῖνα εἰς

A quis conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuultæ, illiberales: referuntur ad apparentem conuenientiam. Quibuscunque autem ea, quæ sunt circa CLAVEM colli, bene solubilia, sensilia: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facilè motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa claues sunt, conclusa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus

B existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum. Qui COLLVM grossum habent, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad fœminas. Quibuscunque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscunque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi: referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. C Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos. Quibus sunt LABRA subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtique aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia subtilia, dura circa dentes caninos, superemineutes, qui ita habent, ignobiles: referuntur ad sues. Qui autem grossa labia habent, & superius inferiori propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præeminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes. Quicunque autem NASVM extremum grossum habent, rathymi sunt, id est, facilem animum habent ad concupiscendum: referuntur ad boues. Qui autem nasum in

E extremitate grossum habent, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtilem habent, auiculares. Qui habent à fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur ad ceruos. Quicunque autem aquilum F habent, articulatum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque nasum concauum habent, & frontem rotundam, & rursum eminens rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quibuscunque nares sunt apertæ, iracundi: referuntur ad passionem, quæ fit in ira. Quicunque TACIEM carnosam habent, rathymi, id est, facile conceptibiles sunt: referuntur ad boues. Qui faciem macilentam habent, solicti. Qui autem carnosam, timidi: referuntur ad facies asino, & cetuo similes. Qui valde prauam habent, pusillanimi: referuntur ad catum, & ad simiam. Quibus facies magna, tardi: referuntur ad asinos, & boues. Qui verò neque paruam, neque magnam, oportet esse medios: habitus vtique horũ medius erit conueniens. Quibus autem facies videtur paruifica, illiberales iuniores referuntur ad apparentiam. Quibus autem ab OCVLIS tanquam vesiculæ dependent, amatores vini sunt: referuntur ad passionem. Quibus vehementer cadunt, quæ ante oculos apparent, vt vesiculæ, amatores somni: referuntur ad passionem, item ex somno surgentibus dependent quæ sunt in oculis. Quicunque oculos parnos habent, pusillanimi: referuntur ad apparentiam, & simiam. Quicunque verò habent oculos magnos, referuntur ad boues. Igitur bene natum oportet neque magnos, neq; parnos habere oculos. Qui verò concauos habent, maleficl: reducuntur ad simiam. Quicunque habent oculos eminentes, timi: referunt ad apparentiam, & asinos. Quoniam autem neque eminentium oculorum, neque concauorum oportet esse medius vtique habitus præstabit. Quibuscunque autem oculi sunt parum concaui, magnanimi: reducuntur ad leones. Quibus verò plus, mansueti: referuntur ad boues. Quicunque FRONTEM paruam habent, indisciplinabiles: referuntur ad sues. Qui autem magnam valde, tardi: referuntur ad boues. Qui rotundam habent, insensati: referuntur ad asinos. Qui autem minùs planam habent, sagaces: referuntur ad canes. Quicunque quadratam, & moderatam frontem habent, magnanimi: referũtur ad leones. Quicunque autem collectam habent, adulatores, referuntur ad passionem, quæ fit. Id in canibus videbit quispiam, qui cùm blandiuntur, contractam habent frontem. Quicunq; autem nebulosam, audaces: referuntur ad taurum, & leonem. Quando autẽ nebulosus habitus, audaciam significat, tranquillitas autem adulationem, medius habitus vtique horũ bene decenter se habet. Quicunque tristem habent frontem, mœsti:

A οἷς δὲ αἱ μυκτῆρες εἰσπεπτωκότες, θυμώδεις· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, τὸ ἐν τῷ θυμῷ γινόμενον. Οἱ τὸ πρόσωπον σπανίως ἔχοντες, ἀδύνατοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοῖς βοῦς. εἰ τὸ πρόσωπον ἔχουσι ἔχοντες, δύσμαθεῖς· εἰ δὲ σπανικῶς, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄνους, ἢ τοὺς ἐλαφοῦς· εἰ μακρὸ τὸ πρόσωπον ἔχοντες, μανικοί· ἀναφέρεται ἐπὶ κάλλωπον ἢ πίθηκον· οἷς τὸ πρόσωπον μεγάλα, ἀργοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄνους ἢ βοῦς. ἐπεὶ δὲ οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα δεῖ εἶναι, ἀ μέσον ἕξεις εἶναι τὸ πρέπον ἐστὶ ἐπιτήδειον. οἷς δὲ τὸ πρόσωπον φαίνεται μικροφυὲς, αἰσχροὶ· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ ἀπαιδευσίαν. οἷς δὲ τὸ πρόσωπον μέγα, κύνοδες· ἀναφέρεται, σύνδουλον· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος. ἐπὶ γὰρ τοῖς σφόδρα ἐμπεπτωκόσι τὸ πρὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ δεῖ εἶναι κύνοδες ἐφικνοῦσι, φίλοπονον· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος. ἐπὶ τοῖς ἐξ ὕπνου ἀνιστάμενοι· ὑπερβολὴ τοῦ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Οἱ τοῖς ὀφθαλμοῖς μικροὺς ἔχοντες, μικρόψυχοι· ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ ὑπερφάνειαν, ἢ δεῖ τὸ πάθος. εἰ δὲ μεγαλόφθαλμοι, ἀργοί· ἀναφέρεται δὲ τοῖς βοῦς ἢ ἄλογα· τὸ φύσει, δεῖ μόνον μικροὺς, μόνον μεγάλους ἔχειν τοῖς ὀφθαλμοῖς. εἰ δὲ κοίλους ἔχοντες, κακόψυχοι· ἀναφέρεται δὲ τὸ πάθος. ὅσοι ἐξόφθαλμοι, ἀδιάφορον· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν θυμὸν ὑπερφέρεται τὸ κρίνειν· ἐπὶ δὲ οὗτοι ἐξόφθαλμοι, οὔτε κοίλοφθαλμοι δεῖ εἶναι, ἀ μέσον ἕξεις· εἰ κοίλοφθαλμοὶ μικρὸν ἐλαττόνες, μικρόψυχοι· ἀναφέρεται δὲ τὸν λέοντας· οἷς δὲ δεῖ πλείστον, σφοδρὸς· ἀναφέρεται δὲ τοῖς βοῦς. Οἱ τὸ μέτωπον μικρὸν ἔχοντες, ἀμαθεῖς· ἀναφέρεται δὲ τοῖς ὗς, εἰ δὲ μέγα ἄγαν ἔχοντες, ἀργοί· ἀναφέρεται δὲ τοῖς βοῦς. εἰ δὲ κόκκυφος ἔχοντες, κόκκυφοι· ἀναφέρεται δὲ τοῖς ὄνους. εἰ μικρότερον δὲ τοῦ δέοντος ἔχοντες, κόκκυφοι· ἀναφέρεται δὲ τοῖς κύνας· εἰ δὲ τρίμμενον σύμμετρον τῇ μετώπῳ ἔχοντες, μεγαλόψυχοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς λέοντας· εἰ δὲ σωμφὸς ἔχοντες, [ἀνόητοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοῦτον καὶ λέοντας· εἰ δὲ ἀπαθὲς ἔχοντες] κόλακες· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πρόσωπον τὸ πάθος. ἐδεῖ δὲ οὔτε ἐπὶ τὸν θυμὸν ὅτι εἰ κοῖλον ἔχουσι ἔχοντες ἐπιφανῆ, ὅτι χαλεποὶ ἀπαλλάττειν, ἀ μέσον δὲ τοῦτον ἔχοντες ἔχει. Οἱ τὸ πρόσωπον μέτωπον ἔχοντες, ἀπα-

πάλλαττεν· δεῖ τὸ πάθος ἐπὶ τὸ ἐπιθυμίας, ἀ ἀναφέρεται εἰπὼ. εἰ δὲ κρεμαστὸν, ἀδύνατον· ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος, ὅτι εἰ ἀδυνάμενοι κρατεῖν. Οἱ τὴν κεφαλὴν μεγάλην ἔχοντες ἀφύονοι· ἀναφέρεται δὲ ἐπὶ ὅσα τοῖς ἡμέραις, εἰδότες καὶ ἀναφέρεται δεῖ τοῦ αἰσχρὸν καὶ τὰς ἐκφάνας φύσει, ἀναφέρεται δεῖ τοὺς χαμοφύλλους. Οἱ τὸ ὄμμα μικρὸν ἔχοντες, πάθοποιοὶ· εἰ δὲ μεγάλα ἔχουσι. ἴδοι δὲ ἄν τις καὶ τὸν κυνῶν τὸν αἰῶνα μέγιστον ὄμμα ἔχοντες. Οἱ ἄγαν μέλανες, δειλοί· ἀναφέρεται δεῖ τοὺς Αἰγύπτιοι, Αἰθίοπες. εἰ δὲ λευκοὶ ἄγαν δειλοί· ἀναφέρεται δεῖ τοὺς γυναῖκας. τὸ δὲ φύσει ἀνδρῶν σωστικοῦ χρῶμα, μέσον δεῖ τούτων εἶναι. Οἱ ξανθοὶ, δύσοργοι· ἀναφέρεται δεῖ τοὺς λέοντας. Οἱ πυῤῥοὶ ἄγαν πικρόοργοι· ἀναφέρεται δεῖ τοὺς ἀλώπεκας. Οἱ δὲ ἰωχρὸν, καὶ τετραχυμένον τὸ χρῶμα, δειλοὶ· ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος, τὸ ἐν τῷ φόβῳ γεγενῆσθαι. εἰ δὲ μελάγχροοι, ἀπαθεῖς εἰσὶ καὶ ἡ ψυχή, ἀ εἰ ἀπαθὲς ἀνθρώπου δεῖ τὸν τῷ σῶμα, εἶναι δὲ βραδεῖς. Οἱ τὸ χρῶμα ἐρυθρὸν, ἐξῆς· ὅτι πολὺ τὸ χρῶμα τὸ σῶμα ὑπὸ πυρὸς ἐκθερμανθὲν, ἐκθερμανθὲν, ἐρυθρὸν εἶναι. Οἱ δὲ τὸ χρῶμα φλογοειδὲς, μανικοί· ὅτι τὸ χρῶμα τὸ σῶμα ὑπὸ πυρὸς ἐκθερμανθὲν, φλογοειδὲς χρῶμα ἔχει. εἰ δὲ ἄκρως θερμανθὲν, μανικοὶ εἰσιν. Οἱ δὲ ἀεὶ τὰ στῆθη θλιβόμενοι χρῶμα, δυσόργοι· ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος. τοῖς γὰρ ὀργιζομένοις θλίβεται τὰ ἀεὶ τὰ στῆθη. Οἱ τὰ ἀεὶ τὸ πρόχειλον καὶ τοῖς κροτάφοις εἰ φλέβες κρεμαστοειδεῖς εἰσὶ, δυσόργοι· ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς ὀργιζομένοις ταῦτα συμβαίνει. Οἱ τὸ πρόσωπον δεῖ φαιδρὸν ἐστὶν, τὸ χαμαιπρὸς εἶναι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς αἰσχυνομένοις θαρρεῖν ἐστιν τὸ πρόσωπον. Οἷς τὸ γνάθοι θαρρεῖν εἰσιν, τὸ χαμαιπρὸς εἶναι· ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος, ὅτι τοῖς μεθύουσι θαρρεῖν εἰσιν οἱ γνάθοι. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ δεῖ φαιδρὸν εἶναι. ἐκκαιεῖ ἐπὶ τὸ ἀναφέρεται δεῖ τὸ πάθος, ὅτι οἱ ὑπὸ ὀργῆς ἐξεκαίοντο, ἐκφαίνεται τοῖς ὀφθαλμοῖς. Οἷς δὲ ὀφθαλμοὶ ἄγαν μέλανες, δειλοὶ ἄγαν μέλανες, δειλοὶ γὰρ ἄγαν μέλανες μελαίνει χρῶμα, ἐρυθρὸν δειλίας σημαίνουσι. εἰ δὲ καὶ ἐκκαίεται ἀλλὰ κλίνουσι, πρὸς τὸ ξανθὸν χρῶμα, δύσοργοι. Οἷς δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ λευκοὶ, δειλοὶ· ἐρυθρὸν γὰρ τὸ λευκὸν χρῶμα δειλίαν σημαίνει.

A referuntur ad passionem, quoniam mœsti tristem habent faciem. Qui autem demissam lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissæ sunt fiõtis. Quicunque autem habent magnum OCVLVM, insensati: referuntur ad canes. Qui verò paruum, insensati: referuntur ad asinos. Qui habent capita pineata, iniuerecundi: referuntur ad habentes vngues curuos. Quicunque AVRES paruas habent, similes sunt. Quicunque autem magnas, asinini. Videbit vtique aliquis & canum optimos moderatas aures habere. Qui valde nigri sunt, timidi: referuntur ad Ægyptios & Æthiopes: valde autem albi, timidi sunt: referũtur ad mulieres. Color autem, qui confert ad fortitudinem, medium horũ oportet esse. Flaui, magni animi sunt: referuntur ad leones. Rubei, valde astuti: referũtur ad vulpes. Pallidi, colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem, quæ fit ex timore. Qui autem sunt mellei coloris, sunt frigidi: frigida autem mobilia difficulter: mobilibus autem difficulter existentibus iis, quæ iuxta sunt, corpus, erunt vtique tardi. Quibus color ruber est, acuti sunt, quoniam omnia, quę sunt secundum corpus à motu calefiẽta erubescunt. Quibus color flammeus est, maniaci: quia ea, quæ sunt in corpore vehementer calefacta, flammeum colorem habent. Qui autẽ sunt extremè calefacti maniaci vtiq; sunt. Quibus autem est flammeus color circa pectus, difficilis irę sunt: referũtur ad passionem. Iratis nanque superaccenduntur ea, quæ sunt circa pectus. Quibus autem sunt, difficilis iræ referũtur ad passionem, quia iratis hæc accidunt. Quibus facies sui circa collum & tempora venæ distensa pererubescens est, verecũdi sunt: referũtur ad passionem, quia verecũdatis superrubescit facies. Quibus genæ superrubescunt amatores sunt vini: referuntur ad passionem, quia ebrius superrubescũt genæ. Quibus autem oculi superrubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis. Quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color videtur timiditatem significare. Qui autem non sunt valde valde nigri, sed declinãt ad flauum colorem, boni animi sunt. Quibus autẽ oculi glauci, aut albi, timidi sunt: visus est albus color timiditatẽ significare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui autem non sunt glauci, sed charopi, boni animi sunt: referuntur ad leones, & aquilas. Qui autem vino colore similes sunt, stolidi sunt: referuntur ad capras. Quibus ignei sunt oculi inuerecundi: referuntur ad canes. Qui autem oculos discoloratos habent, & turbatos, timidi referuntur ad passionem: quia qui timuerint, pallidi fiunt colore non æqualiter. Quicunque oculos locentes habent, luxuriosi, referuntur ad cornuos & gallos. Qui ubias pilosas habent venere: sunt: referuntur ad hircos. Qui autem ea, quæ sunt circa pectus, & ventrem, valde pilosa habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues: quia eæ pectus & ventrem, valde pilosa habent. Qui pectora habent valde nuda, vel non pilosa, inuerecundi sunt: referuntur ad mulieres. Quoniam igitur non oportet valde pilosa esse, neque nuda, medius habitus est optimus. Quicunque humeros pilosos habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues. Qui dorsum habent pilosum, valde inuerecundi sunt, referuntur ad hestias. Quicunque autem collum retro pilosum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui autem mentum habent acutum, boni animi: referuntur ad canes. Quicunque habent supercilia coniuncta, tristes sunt: referuntur ad similitudines passionis. Qui supercilia diuulsa habent ante nasum & extensa vsque ad tempora, fatui sunt: referuntur ad porcos. Qui erectos pilos habent in capite, timidi: referuntur ad passiones: quia timentibus erigunturi. Qui capillos multum crispos habent, timidi: referuntur ad Æthiopas. Quoniam igitur rigentes, & vehementer crispi timiditatem ferunt, qui in extremitate sunt crispi, ad bonum animum referuntur: referuntur autem & ad leonem. Qui id frontis, quod est ante caput, eleuatũ habẽt, liberales sunt: referũtur ad leones. Qui in capite adnatos habent capillos ad frontem iuxta nasum, sunt liberales: referũtur ad decentiã apparentiã. De manus & cubiti, & brachij motu, eadẽ referũtur.

Οἱ δὲ μὴ γλαυκοί, ἀλλὰ χαροποί, εὔψυχοι ἀναφέρεται ὅτι λέοντα καὶ ἀετόν. Οἷς δὲ οἰνωποί, μάχροι· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς αἶγας. οἷς δὲ πυρώδεις, κίναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν κύνας. Οἱ δὲ ἀχρόμματοι, ἐκτεταραγμένοι ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς, δειλοί· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ πάθη· ὑπὸ τοῦ φοβεῖσθαι, διὰ τὸν χρόνον γινόμενοι χρόμματα οὐχ ὁμαλῶς. Οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰλεπτοῦντες ἔχοντες, λάγνοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν ἀλεκτρυόνας καὶ τράγους.

Οἱ δασεῖς ἔχοντες τοὺς κόκκυας, λάγνοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς τράγους. Οἱ δὲ ἀεὶ τὰ στήθη καὶ τὴν κοιλίαν ἄγαν δασεῖς ἔχοντες, οὐδὲ ποτε φορεῖ τῶν αὐτῶν διατελοῦσι· ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ὄρνιθας· ὅτι τὰ μὲν ἄγαν δασὺ ἔχοντες ἄγαν, ἀνόνητοι· ἀναφέρεται ὅτι τὰ θηρία. Οἱ δὲ τὰ στήθη ψιλὰ ἄγαν ἔχοντες, ἀναιδεῖς· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας. Ἐπειδὴ οὖν οὐδὲ ἄγαν δασὺ δεῖ εἶναι, οὐδὲ ψιλὰ, μέσον ἕξις κρατίστη. Οἱ τὰς ὤμους δασεῖς ἔχοντες, οὐδέποτε φορεῖ τῶν αὐτῶν διατελοῦσι· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς ὄρνιθας. Οἱ τὰ νῶτα δασὺ ἔχοντες ἄγαν, ἀνόνητοι· ἀναφέρεται ὅτι τὰ θηρία. Οἱ δὲ τὸν αὐχένα ὀπίσω δασὺ ἔχοντες, εὐδιδακτοι· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς λέοντας. Οἱ δὲ κατηβόλους ἔχοντες τοὺς κόκκυας· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς κύνας. Οἱ δὲ σιμοὺς ἔχοντες, ὑπόπτοι· ἀναφέρεται ὅτι τὰ πάθη. Οἱ δὲ τοὺς ὀρθοὺς ἔχοντες, θυμοειδεῖς· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς ἵππους. Οἱ φρίξαντες τοὺς τρίχας ἔχοντες ὅτι τοὺς αἰθίοπας, δειλοί· ἀναφέρεται ὅτι τὰ πάθη· ὅτι καὶ οἱ φοβεῖσθαι χειμάζοντα φρίσσουσι. Οἱ τοὺς τρίχας στρόβιλον ἔχοντες, δειλοί· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς λέοντας. Ἐπειδὴ οὖν οὔτε οὐλὰς καὶ στρόβιλον ἀναφέρεται ὅτι τὸν θυμόν· οὐ δὲ τὸ μέτωπον τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ ἀνεστῶτα ἔχοντες, εὐθυμοι· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς λέοντας.

εἰ ὅτι τὰς κεφαλὰς πολυτριχίας ἔχοντες τοὺς τρίχας ὅτι τὸ μέτωπον καὶ τὸν θυμόν, ἀναλόδηγε· ἀναφέρεται ὅτι τὸν θυμοειδεῖς, ὅτι δυλοφυεῖς τὸ φυσῶδες. Μακροβάμων καὶ βραχυβάμων, οὐ δὲ τὸ φρόνιμον· τηλικεῖς· ὅτι τὸ μακροβαλεῖν, ἀνοήτων· τὸ βραχὺ βάλλειν, μωλωπικόν. Βραχυβάμων, βραχυβάμων, κωφρονιστικοί, οὐ τηλικεῖς· ὅτι τὸ βραχὺ βάλλειν καὶ βραχὺ βάλλειν, ἐπὶ ἀνοήτων. Μακροβάμων, τὸ χυβάμων, ἐπὶ θυμοειδοῦς, τηλικεῖς· ὅτι τὸ ὀρθὸν τὸ ἀστεῖον· ἡ δὲ μακρόβαμ, ἐπὶ ἀνοήτων. Βραχυβάμων, τὸ χυβάμων ἐπὶ θυμοειδοῦς, τηλικεῖς. Περὶ δὲ χειρῶν καὶ τῶν ὤμων καὶ βραχίονος καὶ φορᾶς καὶ φωνῆς καὶ ἀναφέρεται

Qui humeris rectis, tensis, insultant, galeangones: referuntur ad equos. Qui scapulis mouentur curui, sunt elati: referuntur ad leones. Qui pedibus inuersis ambulantes, & cruribus fœminini: referuntur ad mulieres. Qui vero corporibus circuntorquentes se, & fricãtes, adulatores sunt: referuntur ad passiones. Inclinati autem ad dextram in ambulando, einædi sunt: referuntur ad apparentem decentiam. Quicunque oculos habent bene mobiles, acuti, rapaces: referuntur ad accipitres. Qui palpebrizant, timidi quia in oculis prima mouentur.

Qui oculos frequenti tempore mouentes, tincturam albuginis in oculo velut immotam habent, intellectiui. Si enim in quopiam intellectio vehementer fiat, in ea stat & visus.

Qui voce admodum magna vociferantur grauiter, iniuriosi, referuntur ad asinos. Quicunque autem vocant à graui incipientes, & finiunt in acutum, iracundi, & lugentes: referuntur ad boues, & ad decentiam vocis. Quicunque autem vocibus acutis, mollibus, ac rupis loquuntur, einædi: referuntur ad mulieres, & ad decentiam. Quicunque grauiter vocant, magnum, ac perplexum: reducuntur ad fortes canes, & decentiam. Quicunque molliter sine contentione vocant, mansueti: referuntur ad oues. Quicunque vocant acutè, & fortiter, iracundi: referuntur ad capras. PARVI valde, acuti sunt: motu enim sanguinis parum locum continente, motiones quoque valde velociter accedunt ad sapere. Qui autem sunt valde magni, tardi. Motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tardè accedunt ad sapere. Quicunque autem paruorum siccis carnibus vtuntur, aut & coloribus, aut quæ per calidiratem corporibus superfluunt, nihil perficiunt. Existẽte enim motu paruo, & veloci propter igneũ, nunquã secũdum idẽ est sepere: sed aliud in alio piius quàm exceedẽs perficiat. Quicunque magnorum humidis carnibus vtentes, aut coloribus, qui propter frigiditatem innascuntur, nihil perficiunt: existente enim motu in magno loco & tardo per frigiditatem non permittit aliquid accedere ad sapere. Quicunque autẽ paruorum humidis carnibus vtitur, & coloribus propter frigiditatẽ, fiunt perfectiui.

Οἱ δὲ τοῖς ὤμοις ὀρθοστηλοῦντες ὀρθοῖς ἐκπεπηδῶσι, γαλεαγκόνες· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς ἵππους. Οἱ τοῖς ὤμοις ἐπικαστελλοῦντες ἐκκυρτοῦσι, μεγαλόφρονες· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς λέοντας. Οἱ δὲ τοῖς ποσὶν ἐξεστραμμένοις, πορεύομενοι, καὶ τοῖς κνήμαις θηλέσι, ἀναφέρονται ὅτι τὰς γυναῖκας. Οἱ δὲ τοῖς σώμασι περιστρεφόμενοι καὶ ἐκτριβόμενοι, κολακικοί· ἀναφέρεται ὅτι τὰ πάθη. Οἱ ἐγκλινόμενοι πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν τῇ πορείᾳ, κίναιδοι· ἀναφέρεται ὅτι τὴν φαινομένην. Οἱ βλεπόμενοι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔχοντες, ὀξεῖς, ἁρπακτικοί· ἀναφέρεται ὅτι τοὺς ἱεράκας. Οἱ σπανδυμένοι, δειλοί· ὅτι ἐν τοῖς ὄμμασι πρῶτον γίνεται. Οἱ κρατηλόνοι τι, καὶ εἰ οὐδὲν ἄρα ἐπιβλέπουσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐν μόνῳ τῇ ὄψει ἔστι, καὶ εἰ ἄν βλέπωσι τὰ ἄνω τοῖς ὀφθαλμοῖς κάτω ἔχοντες, μαλακοί τι βλέποντες, καὶ εἰ τὸ ὄμμα ἐπιβλέπουσι, ἔλαττ τι ποιοῦσι εἰ μαλακοί τι καὶ διακεχυμένοι βλέποντες, ἀναφέρεται ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰς γυναῖκας. Οἱ τοῖς ὀφθαλμοῖς διὰ συχνοῦ χρόνου κινοῦντες, ἐχόντες τι βῆμμα λευκόμματος ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, οἱ νοητικοί τοι, ἐντονικοί. ἐν γὰρ ᾧ τόπῳ ἔστιν ἡ ὄψις, ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἡ ψυχὴ, ἵστατο καὶ ἡ ὄψις. Οἱ μικρὰ φωνοῦντες βαρύφωνοι, ὀξυφωνοῦντες ἀναφέρεται ἐπὶ τὰ πρόβατα. Ὅσοι δὲ φωνοῦσι λεῖα βαθεῖαν ἀξέκμαρα, τελευτῶντα δὲ εἰς ἐξῦ, ἀνόητοι, ὀξύτατα ἀναφέρεται ἐπὶ τοὺς ἔνας, καὶ ἐπὶ τὸ πάχος τὸ φωνῆ. Ὅσοι δὲ τοῦ φωνῆς ἐξεστι, μὰ κεφῇ, κελαναμφῆ, διαλέγονται, κίναιδοι· ἀναφέρεται ἐπὶ τὰς γυναῖκας καὶ ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν. Ὅσοι βαρύφωνοι φωνοῦσι μικρὰ καὶ πεπλεγμένα, ἀναφέρονται ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους κακοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν ἀπιστίαν. Ὅσοι μακρὰ ἀπόνου φωνοῦσι σφοδρὰ· ἀναφέρεται ὅτι τὰς ἔις. Ὅσοι δὲ φωνοῦσι ἐξῦ καὶ ἐν κακεχνῇ, μόρτ· ἀναφέρεται ὅτι τὰς αἶγας. Οἱ μικροὶ ἄγαν, ἐξίστ τὰς γὰ τῷ αἵματος φορᾶς μικρὸν γίνεσι κατεψύχοντες, καὶ οὐ κινήσεις πολὺ ἄγαν ἀφικνοῦνται ὅτι τὸ φρονεῖν. Οἱ δὲ ἄγαν μεγάλοι, βραδεῖς· τὰς γὰ τῷ αἵματος φορᾶς μέγα γίνον κατεψύχοντες, οὐ κινήσεις βραδεῖαι ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ φρονεῖν. Ὅσοι δὲ μικρῷ ξηρᾷ σαρκὶ κεχρῆσθαι εἰσὶν, ἢ καὶ χρώμασιν, ἃ διὰ δυσκρασίαν τῶν σωμάτων ἐπιγίνονται, οὐδὲν ἀποτελοῦσιν

Existente enim motu in paruo, difficulter mobile complexionis commensurationem præbuit primum perficere. Quicunque magnorum duris carnibus viuntur, & coloribus per caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: existente enim latione in loco magna, & tarda propter frigiditatem, nihil conducit accedens ad sapere, qui verò magni duris carnibus viuntur, & coloribus propter caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui magnitudinis enim superabundantiam, & carnium, & coloris caliditas acquisiuit: quare commensuratum esse ad perficiendum. Excedentia igitur corporum magnitudinibus, aut paruitudinibus deficientia, quomodo perfecta sunt: & quomodo imperfecta, dictum est. Media autem natura horum ad sensus optima & perfectissima, quibus vtique supponitur inesse. Motus enim non multi existentes, facilius ad mentem accedunt, nec etiam paulatim existentes procedũt: quare perfectissimam & ad perficiendum quæ fuerint proposita, & ad sentiendum oportet moderatam esse magnitudinem.

INCOMMENSVRATI, astuti, vel dolosi, referuntur ad passionem, & ad fœminam. Si enim qui incommensurati sunt, astuti sunt, commensurati vtique erunt simul & iusti, & fortes. Relationem autem commensurationis ad corporum bonam motionem, & bonam natiuitatem reducere oportet, sed non ad formam maris, sicut in principio dictum est. Bene se habet autem & omnia signa, quæcunque prædicta sunt, referre ad apparentem conueniensiam. & in masculum & fœminam. Hæc enim perfectissima diuisione diuisa sunt, & demonstratum est quòd masculus est fœmina iustior, & fortior, & vniuersaliter dicere melior. In omni autem electione signorum, alia alis signis magis declarant manifestè subiectum. Manifestissima autem, quæ in principalibus locis sunt. Principalissimus autem locus est, qui est circa oculos, & frontem, & caput, & faciem. Secundus autem, qui est circa pectus, & scapulas. Consequenter circa crura, & pedes: qui autem circa ventrem, minimus. Omnino autem, vt sic dicam, ista loca manifestissima signa præbent, in quibus & sapientiæ plurimæ decor apparet.

Nicolao Leoniceno interprete.

MIRACVLO sunt ea quidem quæ natura contingunt, quorum inquirantur causæ: illa verò quæ præter naturam, quæcunque ad hominum vtilitatem arte fiunt. In mobilis enim natura est, quod nobis vsui esse potest, contrarium facit. Natura etenim eundem semper habet modum, & simpliciter: vtile autem multifariam commutatur. Quando igitur quippiam præter naturam oportuerit facere, difficultate sua hæsitationem præstat, atque indiget. Quam ob rem eam artis partem, quæ huiusmodi succurrit difficultatibus, mechanicam appellamus. Quemadmodum enim Antipho scribit poeta, sic se res habet. Arte enim superamus ea, à quibus Natura vincimur. Huiusmodi autem sunt, in quibus & minora superant maiora, & quæcunque momentum paruum habent, magna mouent pondera: & omnia ferè illa, quę mechanica nuncupamus problemata. Sunt autem hæc neque naturalibus omnino quæstionibus eadem, neque fingata valde: verùm mathematicarum cõtemplationum, naturalisque communia. De numero autem eorum, quæ hoc in genere dubitantur, illa esse dicuntur, quæ circa vectem fiunt. Absurdum enim esse videtur, magnum moueri pondus ab exigua virtute, cum pluri præsertim pondere. Quod enim sine vecte quispiam mouere non potest, idipsum ponderis citius mouet vectis ad illud pondus adiungens. Omnium autem huiusmodi causæ principium habet circulus. Illud verò ratione contingit, ex admirabili etenim mirandum accidere quippiam non est absurdum. Maximè aut est admirandum, simul contraria fieri. Circulus verò ex huiusmodi est constitutus. Statim enim ex commoto effectus est, & manente, quorum natura ad se inuicem est contraria. Quamobrem illhæc cernentes minùs admirari conuenit contingentes in illo contrarietates. In primis enim lineæ illi, quæ circuli orbem amplectitur, nullam habenti latitudinem, contraria quodammodo inesse apparent, concauum scilicet, & cuuum. Hæc autem eo à se inuicem distant modo, quo magnũ & paruum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

illorum etenim medium est æquale: horum verò rectum. Quapropter cùm ad se inuicem commutantur, illa quidem priùs æqualia fieri necesse est, quàm extremorum vtrumliber: lineam verò, rectà, quando ex curua concaua, aut ex huiusmodi rursum curua fit, & circulatis. Vnum quidem igitur isthuc absurdum inest circulo. Alterum autem, quod simul contrariis mouetur motionibus: simul enim ad anteriorem mouetur locum, & ad posteriorem. Et ea, quæ circulum describit, linea, eodem se habet modo. Ex quo enim incipit loco illius extremũ, ad eundẽ rursus redit: illa enim cõtinuò commota, extremum rursus efficitur primum. Quam ob rem manifestum quod in se mutatum est: quapropter (vt dictum est priùs) nõ est inconueniens ipsum miraculorum omnium esse principium. Ea igitur, quæ circa libra fiunt, ad circulum referuntur: quæ verò circa vectem, ad ipsam libram: alia autem ferè omnia, quæ circa mechanicas sunt motiones, ad vectem. Præterea etiam, quoniam vnica existente, quæ ex centro est, linea, nullum aliud aliq, quæ in illa sunt punctorum æqua velocitate feratur, sed citius semper quod à manente termino est remotius, pleraque miraculorum accidunt in circuli motionibus: de quibus in iis, quæ posthac adducentur, quæstionibus erit manifestum. Quoniam autem secundum contrarias simul motiones mouetur circulus, & alterum quidem diametri extremum, vbi a, in antè mouetur: alterum verò, vbi b, ad retrò, efficiunt nonnulli vt ab vnica motioni multi contrariò simul moueantur circuli: quemadmodum sunt illi, quos in locis proponunt fabris, xneos, & ferreos fabricantes orbiculos. Si enim a b circulum alter contigerit circulus, in quo c dimota circuli, in quo a b, diametro in antè, mouebitur c d ad retro, diametro circuli vbi est a, circa idem mota. In contrarium igitur mouebitur circulus, vbi c d, ad illum vbi a b. Et rursus ipse contiguum, vbi e f, in contrarium sibiipsi mouebit, propter eandem causam. Eodem etiam modo si plures fuerint, idem facient vno solo commoto. Hanc igitur in circulo existentem animaduertentes naturam architecti, instrumentum fabricantes celantes principium, vt machinæ solum manifestum sit illud, quod admirationem præstat, causa verò lateat.

A ἐκείνου τι γὰρ μέσον τὸ ἴσον, καὶ πρότερον τὸ ἄνισον. διὸ μεταβάλλοντα εἰς ἄλληλα, τὰ μὲν ἀναγκαῖον ἴσα γίνεσθαι πρότερον, ἢ τὰ τῶν ἀκροτάτων ἑτερόποτε· ἡ δὲ γραμμὴ εὐθεῖα, ὅταν ἐκ κυρτῆς εἰς κοῖλον ἢ πάλιν ἐκ τούτου γένηται κυρτή, ἀνάγκη. ἔν μὲν οὖν τοῦτο τὸ ἀτόπον ἐστὶ κατὰ τὸν κύκλον. ἅμα δὲ φέρεται πρὸς ἐναντίας κινήσεις. ἅμα γὰρ εἰς τὸ ἐμπροσθεν κινεῖται τοῦ τόπου, καὶ τὸ ὄπισθεν· B ἡ δὲ γράφουσα γραμμὴ τὸν κύκλον, ὁτοιοῦτος ἐξ οὗπερ ἀρξάμενος τόπου τὸ τέλος ἐκεῖσε, εἰς τὸ αὐτὸν τοῦ τόπου ἀφικνεῖται πάλιν. συμβαίνει γὰρ κινουμένης αὐτῆς, τὸ ἔγγιστον ἀεὶ τοῦ ἀκίνητον πρῶτον. ἀφ' ὧν φανερὸν ὅτι μετέβαλεν ἐκεῖθεν. διὸ, καθάπερ εἴρηται, θαυμάζεται ἀεὶ τὸ τοιοῦτον, τὸ τοιοῦτον ἔχει τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμασίων ἁπάντων. τὰ μὲν οὖν περὶ τὸν ζυγὸν γινόμενα, εἰς τὸν κύκλον ἀνάγεται· τὰ δὲ περὶ τὸν μοχλὸν, εἰς τὸν ζυγόν· τὰ δ' ἄλλα πάντα ἐν ὀλίγοις τὰ περὶ τὰς κινήσεις τὰς μηχανικὰς εἰς τὸν μοχλόν. ἐπεὶ δὲ, διὰ τὸ μιᾶς οὔσης τῆς ἐν τῷ κέντρῳ γραμμῆς, μηδὲν ἕτερον ἑτέρου φέρεσθαι τῇ σημείῳ τῇ ἐν αὐτῇ ἐστὶ κινουμένῳ, ἀλλ' ἀεὶ τὸ τῷ ἀφεστηκότι πλείστῳ, πλείστα ποιεῖν θαυμάσια συμβαίνει τοῖς περὶ τὰς κινήσεις τὰς κύκλῳ· ὧν ἐν τοῖς ὑστέροις ἔσται δῆλον. διὰ δὲ τὸ τὰς ἐναντίας κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι τὸν κύκλον, καὶ τὸ μὲν ἕτερον τῶν διαμέτρων τῷ ἄκρῳ, ἐφ' οὗ τὸ α, εἰς τοὔμπροσθεν κινεῖσθαι, διὰ τοῦτο δὲ ἐφ' οὗ τὸ β, εἰς τοὔπισθεν, καὶ τοιουτονὶ ζητοῦσι τινὲς ἀφ' ὧν ἀπὸ μιᾶς κινήσεως πολλοὶ ἀντικείμενοι ἅμα κινοῦνται κύκλοι, ὥσπερ οἱ κατασκευάζοντες ἐν τοῖς ἔργοις, πυρίνους ἢ χαλκοῦς καὶ τὰ τοιαῦτα σφαιρίδια. εἰ γὰρ ἐν τῷ α β κύκλῳ ἀπῴκισται ἕτερος κύκλος ἐφ' οὗ γ δ, τὸ κύκλῳ ἐφ' οὗ τὸ α β, κινουμένου τοῦ διαμέτρου εἰς τοὔμπροσθεν, κινηθήσεται τὸ γ δ εἰς τοὔπισθεν τοῦ κύκλου, τῷ ἐφ' ᾧ τὸ α, κινουμένου τοῦ διαμέτρου· διὰ τὸ αὐτὸ εἰς τοὐναντίον ἅμα κινηθήσεται ἐφ' οὗ τὸ γ δ κύκλος, τῷ ἐφ' οὗ τὸ α β· καὶ πάλιν αὖ τὸ ἐν αὐτῷ τὸν ἐφεξῆς, ἐφ' οὗ τὸ ε ζ, εἰς τοὐναντίον αὖ τῷ κινεῖσθαι διὰ τὸν αὐτὸν [ταὐτὸν] αἴτιον. [illegible]

φύσει δὲ δημιουργοὶ κρυπτοντες ἄρχουσιν κρυπτόμενον φανερὸν μόνον τὸ θαυμαστόν, τὸ δ' αἴτιον, ἄδηλον.

Κεφάλαιον α.

Πρῶτον μὲν οὖν τὰ συμβαίνοντα περὶ τὸν ζυγὸν ἀπορεῖ, διὰ τίνα αἰτίαν ἀκριβεστέρας εἰσὶ τὰ ζυγὰ τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων. τούτου δὲ αἰτία, διὰ τί ποτε ἐν τῷ κύκλῳ, ἢ πλείων ἀφεστηκὼς γραμμὴ τοῦ κέντρου τῇ ἐγγὺς τῷ αὐτῷ ἐγγὺς κινουμένῃ, θᾶττον φέρει τὴν ἐλάττονος· τὸ γὰρ θᾶττον, λέγεται ἐγγύς. καὶ τὸ B ὁμοίως δὴ λεγόμενον χρόνῳ ἔστω τόπῳ διῃρῆσθαι, μείζων, ἐν ἴσῳ χρόνῳ χρῆται ἐν ἴσῳ πλείω· καὶ μείζων· ἐν ἴσῳ χρόνῳ χρῆται μείζονι κύκλῳ· τὸ γὰρ ἐκτὸς, μείζων τοῦ ἐντός· οὗπερ ἕνεκα τὸν τόπον, ὅτι φέρεται δύο φορὰς ἡ γράφουσα τὸν κύκλον. ὅταν οὖν ἐν λόγῳ τινὶ φέρεται, ἐπ' ἀνίσας κάτω φέρεσθαι τὴν φερόμενον, καὶ γίνεται διάμετρος αὐτὸ τοῦ ἡμίσεος, ὁ ἐστὶ τοῦτο τῷ λόγῳ συμπεπτῶσι γραμμαῖς· ὁ γὰρ λόγος ὃν φέρεται τὸ φερόμενον, ἔν ἴσῳ ἐστὶ τὸ α β, πρὸς τὸ α γ· καὶ τὸ ἀφ' α γ φερόμενον πρὸς τὸ β, ἢ δὲ α β ὑποφερόμενον πρὸς τὴν α γ. ἐπιλογίζεται δὲ τὸ ἀφ' α πρὸς τὸ δ, ἢ δὲ ἀφ' ὧ α β, πρὸς τὸ ε. εἰ καὶ ἔστι τῶν φορᾶς ὁ λόγος ἴσος, ὃν ὁ α β ἴσον πρὸς τὴν α γ, καὶ ἔστιν καὶ τὴν α δ, πρὸς τὴν α ε, τοῦτο ἴσον τὸν λόγον. ὅμοιον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ μικροῦ τῇ ἀπλουστέρᾳ τοῦ μείζονος· ἀεὶ γὰρ ἡ ἐν αὐτῷ διάμετρος αὐτῷ, καὶ τὸ α ἴσον τὸ πρὸς τὸ ζ. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον διεληλύθασι καὶ ὁποιουοῦν διαλαφθὲν φερόμενον. οἱ γὰρ ἴσον ἔχει τὰς διαμέτρους. φερομένου οὖν ὅτι τὸ κῇ τὴν διάμετρον φερόμενον ἐν δύο φορᾷς, ἀνάγκη τὸν ἐπὶ πλευρᾶς φέρεσθαι λόγον. εἰ γὰρ ἄλλον τινὰ μὴ ἀδύνατον τῇ κῇ τὴν διάμετρον. ἐπεὶ δὲ ἐν μιᾷ τινὶ λόγῳ φέρεται δύο φορὰς κῇ μιᾷ θᾶττον χρόνῳ, ἀδύνατον ἀδύνατον δὴ τὴν φορά. ἔστω γὰρ ἀδύνατον. τοιοῦτος οὖν τοῦτος διαμέτρου, καὶ παρὰ πλευρὰ τοῦ πλευρᾶς, ἀνάγκη τὸν ἐπὶ πλευρᾶς λόγον φέρεσθαι τὸ φερόμενον. τοῦτο γὰρ ἀδύνατον προείρηται. ἐπὶ ἀρα τοιοῦτον ἀδύνατον τὸν μιᾷ τὴν λόγῳ φερόμενον μιᾷ θᾶττον χρόνῳ [ἐπεὶ γὰρ τινα λόγον ἐπιλογίζεται τινὶ, τοῦτον ἀνάγκη τὸν χρόνον ἀδύνατον δὴ φέρεσθαι διὰ τὰ προειρημένα.] ὥστε ἀναφορὰ γίνεται, δύο φερόμενον φορᾶς, ἐν μιᾷ τὴν λόγῳ μιᾷ θᾶττον χρόνῳ. ὅτι μὲν οὖν τοῦτο ὁ τὸν κύκλον γράφουσα φέρεται δύο φορᾶς ἅμα, φανερὸν ἐκ τῶν τούτων, καὶ ὅτι φερόμενον κατ' ἀδύνατον ὅτι ἡ

CAPVT I.

IN primis igitur, quæ accidunt circa libram, dubitare faciunt, quámnam ob causam exactiores minoribus maiores sunt libræ. Huius autem rei principium est, quam ob rem in ipso circulo quæ plus à centro, distat linea, eadem vi commota citius fertur, quàm illa, quæ minùs distat. Citiùs enim bifariam dicitur. Siue enim in minori tempore æqualem pertransit locum, citiùs fecisse dicimus: seu in æquali maiorem. Maior autem in æquali tempore maiorem describit circulum. Qui enim extra est, maior eo qui intus est. Horum autem causa, quoniam duas fertur lationes ea, quæ circulum describit, linea: quandoquidem igitur in proportione fertur aliqua id, quod fertur, super rectam ferri necesse, & hæc diameter efficitur figuræ, quam faciunt illæ, quæ in huiusmodi proportione coaptantur, lineæ. Sic enim proportio, secundum quam latum fertur, quam habet a b ad a c: & a quidem feratur versus b, a b verò subter feratur versus m c, latum autem fit a quidem ad d, vbi autem est a b, versus e. Quoniam igitur lationis erat proportio, quam a b habet ad a c, necesse est, & a d ad a e hanc habere proportionem. Simile igitur est proportione paruum quadrilaterum maiori: quam ob rem & eadem illorum est diameter: & a erit ad f. Eodem etiam ostendetur modo vbicunque latio deprehendatur. Semper enim supra diametrum erit. Manifestum igitur, quòd id, quod secundum diametrum duabus fertur lationibus, necessariò secundum laterum proportionem fertur. Si enim secundum aliam quamplam, non feretur secundum diametrum. Si autem in nulla feratur proportione secundum duas lationes nullo in tempore, rectam esse lationem est impossibile. Sit enim recta. Posita igitur hac pro diametro & circùm repletis lateribus, illud quod fertur, secùdum laterum proportionem ferri necesse est, hoc enim demonstratum est priùs. Non igitur rectam efficiet id, quod secùdum nullam proportionem in nullo fertur tempore. [Si autem secundum quampiam feratur proportionem, & in tẽpore quopiam, hoc necesse est tempus rectam esse lationem, per ea, quæ retrò sunt dicta.] Quamobrem circumlate est id, quod secundum nullam proportionem nullo in tempore duas fertur lationes. Quòd quidem igitur ea, quæ circulum describit, duas simul feratur lationes, manifestum est cùm ex istis, tum quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum rectum latus, ad perpendiculum peruenit, vt sit rursus ipsa à centro perpendiculum. Sit circulus a b c d: extremum autem, vbi est b, feratur ad ipsum d. peruenit sanè aliquando ab ipsum e. Siquidem igitur in proportione feratur, quam habet b c, e c: fertur vtique secundum diametrum, vbi b c. Nunc autem quoniam in nulla proportione, in circunferentia certè fertur vbi b e c. Si autem duobus ab eadem potentia latis, hoc quidem plus repellatur, illud verò minùs, rationi consentaneum est tardiùs moueri id, quod plus repellitur, eo quod repellitur minùs quod videtur accidere maiori & minori illarum, quæ ex centro circulos describunt. Quoniam enim propius est manenti, eius quæ minor est, extremum, quàm id, quod est maioris, veluti retractum in contrarium ad medium, tardiùs fertur minoris extremum. Omni quidem igitur circulum describenti ifthoc accidit: ferturque eam, quæ secundum naturam est, lationem secundum circunferentiam illam verò, quæ præter naturam, in transuersum & secundum centrum: maiorem autem semper eam, quæ præter naturam est, ipsa minor fertur, quia enim centro est vicinior, quod retrahit, vincitur magis. Quòd autem magis, quod præter naturam est, moueatur ipsa minor, quàm maior illarum, quæ ex centro circulos describunt, ex iis est manifestum. Sit circulus, vbi b c d e: & alter in hoc minor, vbi m n o p, circa idem centrum a. & proiiciantur diametri in magno quidem, in quibus c e d b: in minori verò ipsæ m o, n p. & altera parte longius quadratum suppleatur d k e: cùm quidem a b circulum describens, ad id peruenit vnde est egressa, manifestum est quòd ad ipsam fertur a b. Similiter etiam a m ad ipsam a m peruenit. Tardiùs autem fertur a m, quàm a b, quemadmodum dictum est: quia maior fit repulsio, & magis retrahitur a m. Ducatur igitur ipsa a l f, & ab ipso l perpendiculum ad ipsam a e, ipsa l q in minore circulo. Et rursum ab l ducatur iuxta a p, l f, & f t, ad ipsam a b perpendiculum, & ipsa f x. Ipsæ igitur vbi sunt f t, & l q, æquales: ipsa ergo b t minor est, quàm m q. æquales enim rectæ lineæ in æqualis coniunctæ circulis perpendiculares diametro, minorem diametri rescecãt sectionem in maioribus circulis. Est autem ipsa f t æqualis ipsi l q. In quanto autem tempore ipsa a l ipsam m l lata est, in tanto temporis spatio in maiori circulo maiorem,

A κάθετον ἀπεκέκοπται, μᾶλλον δὲ [illegible] πάλιν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ κέντρον κάθετον. ἴσον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ α β γ τῷ δ ζ ἄκρῳ, οὐδὲ γὰρ οὗ β, φανερὸν ὅτι τὸ δ ζ ἀπεκόπτετο δι' ποῖον ὅτι τὸ γ. εἰ μὴ γὰρ οὕτω ἐν τῷ λόγῳ ἐφέρετο ὃν ἔχει ἡ β δ ζ, φανὲν τῷ δ ζ γ. καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τὴν διάμετρον τῷ ἀφ' ἧς β γ. καὶ δι, ἐπεὶ οὖν ἐν οὐδενὶ λόγῳ, ὅθεν ἡ φορὰ φέρεται ἡ ἀφ' ἧς β ε γ. ἐπεὶ δὲ δυοῖν φερομένοιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἰσχύος, τὸ μὲν ἐκκρούοιτο πλείονι, τὸ δὲ ἐλάττονι, εἰκὸς βραδύτερον κινεῖσθαι τὸ πλείονι ἐκκρουόμενον τοῦ ἐλάττονι ἐκκρουομένου. ἐπεὶ δὲ συμβαίνει ὅθεν τῶν μείζονος καὶ ἐλάττονος, τῷ ἐν τῷ κέντρῳ γραφομένῳ κύκλῳ. διὰ γὰρ τὸ ἐγγύτερον εἶναι τοῦ κέντρου τὸ ἐλάττονος ἄκρον, τὸ μὲν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐπιστρέφει τὸ ἐλάττονος ἄκρον. τὸ δὲ μᾶλλον βραδύτερον εἰς τοὐναντίον, ὅθεν τὸ μέσον βραδύτερον φέρεται τὸ ἐλάττονος ἄκρον. τὸ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν φύσιν κινεῖται ἡ ἐλάττων τῶν μείζονος, τῷ ἐν τῷ κέντρῳ γραφομένῳ κύκλῳ. διὰ γὰρ τὸ ἐγγύτερον εἶναι τοῦ κέντρου τὸ κατὰ φύσιν, ἡττᾶται μᾶλλον. ὅτι δὲ τὸ μὲν ἐλάττονος ἄκρον, ὅτι τὸ μὲν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐπιστρέφει

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT II.

CVt siquidem sursum fuerit spartum, quando deorsum lato pondere quispiam id amouet, rursum ascendit libra: si autem deorsum constitutum fuerit, non ascendit, sed manet? An quia rursum quidem sparto existente, plus libræ extra perpendiculum fit: spartum enim est perpendiculum: quare necesse est deorsum ferri id quod plus est, donec ascendat, quæ bifariam libram diuidit, ad ipsum perpendiculum, cùm onus incumbat ad libræ partem sursum raptam. Sit libra recta, vbi b c, spartum autem a d. Hoc igitur deorsum proiecto perpendiculum erit, vbi a d m. Si igitur in ipso b ponatur onus, b quidem erit vbi e, e autem vbi h. quam ob rem ea, quæ bifariam libram secat, primò quidem erit d m ipsius perpendiculi: incumbente autem onere erit d g. quare libræ ipsius, vbi e h, quod extra perpendiculum est a m, vbi est p q, maius est dimidio. Si igitur amoueatur onus ab ipso e, necesse est deorsum ferri h. minus enim est e. Siquidem igitur sursum habuerit spartum, rursum propter hoc ascendit libra. Si autem deorsum fuerit id quod substat, contrarium facit. Plus enim dimidio fit libræ, quę deorsum est pars, quàm quod perpendiculum secet: quapropter non ascendit. Eleuata enim pars leuior est. Sit libra recta vbi n g perpendiculum autem d k l m. Bifariam igitur secatur k g. Imposito autem onere in ipso n, erit quidem n vbi o, ipsum autem g vbi r, k l autem vbi l p. Quare maius est k o quàm l r, ipso p k l. Et ablato igitur onere, necesse est manere. incumbit enim ceu onus excessus medietatis eius vbi est f.

CAPVT III.

CVt exiguæ vires (quemadmodum à principio dictum est) vecte, magna mouent pondera, vectis insuper onus accipientes? cùm facilius sit minorem mouere grauiatem. minor autem est sine vecte. an quoniam ipse vectis est in causa libra existens, spartum infernè habens, in inæqualia diuisa, hypomochlion enim est spartum: ambo nanque sunt vt centrum. Quoniam autem ab æquali pondere celerius mouetur maior earum, quæ à centro sunt: duo verò pondera, quod mouet, & quod mouetur: quod igitur motum pondus ad mouens, longitudo patitur

Κεφάλαιον β.

Διὰ τί, καὶ ἐφ' ὅσον ἂν ᾖ τὸ σπαρτίον, ὅταν κάτω θῶσι βάρος ἄφελον τὸ ζυγόν· καὶ δὲ κάτω θῶσι ὑπόστη, οὐκ ἀναφέρει· ἀλλὰ μένει; ἢ διότι ἐπὶ ὅσον ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ σπαρτίου ὄντος, πλεῖστον τοῦ ζυγοῦ μέσου τὸ ἐπίκεινα τῆς κρεμάστρας τὸ ἐπὶ τὸ σπαρτίον δεῖ κρέμεσθαι. ὅστε ἀνάγκη δεῖ κάτω βάρος τὸ πλεῖστον, ἵνα ἐὰν ἔλθῃ ἡ ἄλφα διαιροῦσα τὸ ζυγὸν ὅτι πλεῖστον κρέμεται αὐτοῦ, ὀλιγωτέρου τοῦ βάρους ἐν τῷ ἀντιπεπονθότι μορίῳ τοῦ ζυγοῦ. ἔστω ζυγὸν ὀρθὸν, ἐφ' οὗ β γ. σπαρτίον δὲ τὸ α δ. ἐκβαλλόμενον δὲ τούτῳ κάθετος ἔστω ἐφ' ἣ ε α η δ μ. καὶ οὖν ὅτι τὸ β ἐπὶ ὅσον ὀρθὸν ἐστω, τὸ μὲν β, οὗ τὸ ε, τὸ δὲ γ, οὗ τὸ ζ ἔστω· ὥστε ἡ δ μ διαιροῦσα τὸ ζυγὸν, πρὸς τὸν μὲν ἐλάττω ἡ δ μ τοῦ κρεμάσθαι κατὰ τὴν ὀρθότητα· δι' τὴν ῥοπὴν, ἔστω ἡ δ θ. ὥστε τοῦ ζυγοῦ τοῦ ἐφ' ᾧ ε ζ, τὸ ἔλαττον τοῦ κρεμάσθαι τοῦ ἐφ' ᾧ α β, τῷ ἐν ᾧ κ, μᾶλλον τῷ ἡμίσει. διὰ γὰρ ἀφαιρεθῆ τὸ βάρος ὅσον τῷ ε, ἀνάγκη κάτω φέρεσθαι τὸ ζ. ἔλαττον γὰρ ὄντι τὸ κλίναι δὲ τὸν ἄνω τὸ σπαρτίον ἔχει, πάλιν διὰ τῶν ἀναφέρει τὸ ζυγόν. καὶ δὲ κάτω θῶσι τὸ ὑπεκκείμενον, ταὐτὸ ποιεῖ. πλεῖστον γὰρ μέσου τοῦ ἡμίσους τοῦ ζυγοῦ τὸ κάτω μέρος, ὃ ἂν ἡ κάθετος διαιρεῖ. ὅστε οὐκ ἀναφέρει. κουφότερον γὰρ τὸ ὑπερκείμενον. ἔστω ζυγὸν τὸν, ἐφ' οὗ ν ξ, τὸ ἀρθὸν· κάθετος δὲ ἡ κ λ μ. δίχα δὴ διαιρείτω τὸ ν ξ. ὀρθοῦσθαι δὲ βάρος ὅσον τὸ ν, ἔστω τὸ ο π ρ, οὗ τὸ ο· τὸ δὲ ξ, οὗ τὸ ρ· ἡ δὲ λ, οὗ τὸ λ θ. ὅστε μεῖζον ὂν τὸ κ ο, τοῦ λ ρ, τοῦ θ κ λ. καὶ ἀφαιρεθέντος οὖν τοῦ βάρους, ἀνάγκη ὀρθοῦσθαι. ὀρθοῦται γὰρ ὥσπερ βάρος ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ ἐφ' ᾧ ν ο.

Κεφάλαιον γ.

Διὰ τί κινοῦσι μεγάλα βάρη μικραὶ δυνάμεις τοῦ μοχλοῦ· ὥσπερ ἀλλήλοις καὶ κατ' ἀρχὴν προσλαμβάνει τὸ βάρος ἔστι τὸ τοῦ μοχλοῦ, ῥᾴδιον δὲ τὸ ἐλαττῶσαι βάρος. ἐλάττων δὲ ἔστιν αὐτῶν τοῦ μοχλοῦ ὁ αὐτὸς ἔστι, ὁ μοχλὸς, ζυγὸν [αὐτ] κρίνουσι ἔχει τὸ σπαρτίον, καὶ εἰς ἄλλου διαιρεῖται τὸ γὰρ ὑπομόχλιον ἔστι τὸ σπαρτίον. ἀμφοῖν γὰρ ἀμφοτέρωθεν, ὥσπερ τὸ κέντρον. ἐπεὶ δὲ διάφορον τοῦ ἴσου βάρους κινεῖται ἡ μεῖζον τῷ ἐν τῷ κέντρῳ [ἔστι δὲ τεῖνα τὸ ἄρα τὸ μοχλὸς, τὸ ἀφ' ὑπομόχλιον, σπαρτὸν, καὶ κέντρον, ἔστιν ὁ ἔχει, ὅτι κινῶν, καὶ τὸ κινούμενον· ὁ οὖν τὸ κινούμενον βάρος πρὸς τὸ ... πρὸς τὸ μῆκος ἀπὸ τοῦ

ἀπὸ τοῦ ὑπομόχλιον. αἰεὶ δὲ ἴσον ἀεὶ μεῖζον ἀφεστῶτα τοῦ ὑπομοχλίου, ῥᾷον κινεῖ. κίνησις δὲ ἐστὶ ἡ πορεία βάρους, ἢ τὸ πλεῖστον ἀπέχουσα ἐκ τοῦ κέντρου, μεῖζονα κύκλον γράφει. ὅστε ἐπὶ τοῖς κινῶ· ἐγγὺς πλεῖστον μετάγουσι τὸ κινοῦν, τὸ πλεῖστον τοῦ ὑπομοχλίου ἀπέχει. ἔστω μοχλὸς ἐφ' οὗ α β· βάρος δὲ, ἐφ' ᾧ τὸ γ· τὸ δὲ κινοῦν, ἐφ' ᾧ τὸ δ· ὑπομόχλιον, ἐφ' ᾧ τὸ ε· τὸ δὲ ἐφ' ᾧ τὸ δ κινεῖται, ἐφ' οὗ τὸ κ· κινούμενον δὲ, τὸ ἐφ' οὗ γ· βάρος, ἐφ' οὗ κ.

Κεφάλαιον δ.

Διὰ τί οἱ μεσόνεοι μάλιστα τῶν κωπῶν κινοῦσι; διότι ἡ κώπη μοχλὸς ὄντος ὑπομόχλιον ἐν τῷ σκαφίδιῳ γίνεται· ἐν τῷ δὲ τῶν τὸ ἡ Σάφος, ἡ θαλάττα, διὸ ἀπωθεῖ ἡ κώπη, ἡ δὲ κινῶν ἡ μοχλὸς, ἡ αὐτὸς ὄντος. αἰεὶ δὲ πλέον βάρος κινεῖ, ὅσῳ καὶ πλέον ἀφεστηκὸς τοῦ ὑπομοχλίου ἐστὶν τὸ βάρος. μᾶλλον γὰρ οὕτω γίνεται ἐκ τοῦ κέντρου· ὁ δὲ σκαφίδιος, ὑπομόχλιον ὤν, κέντρον ὄντι. ἐν μέσῳ δὲ τῷ νεῖ, πλεῖστον τῶν κωπῶν ἐστὶν ὅτι· καὶ γὰρ ἡ ναῦς ἀφεστῶτα βορειοτάτω ὄντι. ὅστε πλεῖστον ἐπ' ἀμφότερα ἐκ τοῦ κέντρου μέρος τῶν κωπῶν ἐκπίπτει· ἡ δὲ ἐν τῷ νεῖ ἡ ναῦς, διὰ τὸ ἀπερείδεσθαι τὴν κώπην εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ ἄκρον τῶν κωπῶν τὸ ἐντὸς φερόμενον εἰς τὸ πρόσθεν· τοῦ δὲ ἐκτὸς φερομένου τοῦ σκάφους φερομένου, τὸ ἄκρον τῶν κωπῶν· ἐν μὲν πλείστῳ θάλασσαν διαρρεῖ ἡ κώπη, ταύτην ἀνάγκη μάλιστα προωθεῖσθαι. πλείστῳ δὲ διαρρεῖ ἡ πλεῖστον μέρος ὄντος τῶν σκάφους κώπης ἄξι. διὰ τοῦτο οἱ μεσόνεοι μάλιστα κινοῦσιν. μέγιστον γὰρ ἐν μέσῳ νεῖ, τὸ ὄντι τῶν σκάφους τῶν κωπῶν τὸ ἐντός ἐστι.

Κεφάλαιον ε.

Διὰ τί τὸ πηδάλιον, μικρὸν ὄν, καὶ ἐπ' ἐσχάτῳ τῆς πλοίου, τοσοῦτον ὄγκον δύναται ἄγειν, ὅσον ὅλον μικρὸν ὄλκας, καὶ ἐνίοτε ἀνέμου σφοδροῦ δυνάμεις, καὶ τοσοῦτο ἀρτεμίας, μεγάλα κινεῖ; μεγίστη πλοῖα; ἢ διότι καὶ τὸ πηδάλιον ὅλῳ μοχλός· τὸ δὲ βάρος, ἡ θάλασσα· ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ κινῶν. οὐ χρὴ πλοῖα ἢ λαμβάνει πηδὸν θάλασσαν, ἢ ἐφ' ἡ κίνησις, τὸ πηδάλιον.

[illegible]

ad longitudinem, semper autem quantò ab hypomochlio distabit magis, tantò facilius mouebit. Causa autem est, quæ retò commemorata est: quoniam quæ plus à centro distat, maiorem describit circulum: quare ab eadem potentia plus separabitur mouens illud, quod plus ab hypomochlio distabit. Sit vectis vbi a b, pondus vbi c, quod mouet autem, vbi d. hypomochlion, vbi e, quod autem vbi est d mouens, vbi f. motum autem vbi c, pondus, vbi g.

CAPVT IIII.

CVr ij, qui in nauis medio sunt remiges, maximè nauem mouent? an quia remus vectis est, hypomochlion autem fit scalmus? stat enim ille: pondus verò mare est, quod propellit remus: vectem autem mouens ipse est remex. Semper autem plus mouet ponderis, quantò magis ab hypomochlio distabit quicunque id mouet: maior enim ita fit, quæ ex centro. Scalmus autem hypomochlion existens, centrum est. In medio autem nauis plurimum remi intus est: illa enim parte latissima est nauis: quare maior vtrinque remi pars vtrorunque nauis parietum intrinsecus est. Mouetur autem nauis, quoniam appellente ad mare remo, extremum illius quod intus est, in antè promouetur: nauem verò scalmo alligatam simul promoueri contingit, quò remi extremum. Vbi enim plurimum maris diuidit remus, eò maximè propelli necesse est. Plurimum autem diuidit, vbi pars plurima remi à scalmo est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt naui, mouent illam maximè. Maxima enim remi pars à scalmo in nauis medio intus est.

CAPVT V.

CVr parvum existens gubernaculum, & in extremo nauigio tantas habet vires, vt ab exiguo temone: & ab hominis vnius viribus alioqui modicè vrentis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum vectis est, onus autem mare, gubernator verò mouēs est? Non autem secundū latitudinem, veluti remus, mare accipit gubernaculum, non enim in antè nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinat obliquè. Quoniā enim pōdus est mare, cōtrario innixum modo nauē inclinat. Hypomochliō enim in cōtrariū versatur: mare verò anteriùs, & illad exteriùs: illud autē

[illegible]

sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem est vt obliquum iacet, hinc inde in obliquum motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodū in iis quæ feruntur, in fine deficit latio, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latio. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multò maius interuallum fit in vltimo. Quia æqualis angulus semper maiorem spectat, tantóque magis, quantò maiores fuerint illæ quæ continent. Ex iis etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrariū procedit nauigium, quàm remi ipsius palmula: eadem enim magnitudo iisdem mota viribus, in aere plus, quàm in aqua progreditur. Sit enim a b remus, c verò scalmus, a autem in nauigio sit remi principium, b verò in mari palmula. Si igitur a vbi d translatum est, non erit b vbi e. æqualis enim b e ipsi a d. æquale igitur trāslatum erit, sed erat minus. erit igitur vbi est f. minor enim b f ipsa a d, quare ipsa g f, ipsa d g. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, vbi est c. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo videlicet b procedit, vbi extremum in nauigio est a. Non procederet autem vbi est d, nisi commoueretur nauigium & eò transferretur, vbi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (vt dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in antè est, confert, sed solum puppim in obliquum pellit, vbicunque fuerit, in contrarium enim eo modo vergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Siquidem introrsus agit, & puppis eò transfertur: prora verò ad contrarium vergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

A [illegible]
B [illegible]
C [illegible]
D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

CAPVT VI.

CVr quantò antenna sublimior fuerit, iisdem velis & vento eodem celerius

Κεφάλαιον ς'.

Διὰ τί, [illegible]

A [illegible]

Κεφάλαιον ζ'.

Διὰ τί, [illegible]

C [illegible]

Κεφάλαιον η'.

Διὰ τί [illegible]

D [illegible]
E [illegible]
F [illegible]

A feruntur nauigia? An quia malus quidem fit vectis, hypomochlion verò mali sedes, in qua collocatur: pondus autem quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens verò is, qui vela tendit, spiritus? Si igitur quantò remotius fuerit hypomochlion, faciliùs eadem potentia, & citiùs idem mouet pondus, altiùs certè sublata antenna velum à mali sede, quę hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

B

CAPVT VII.

CVr quando ex puppi nauigare voluerint, non flante ex puppi vento, veli quidem partem, quæ ad gubernatoré vergit, constringunt, illam verò quæ proram versus est, pedem facientes relaxant. An quia retrahere quidem multo existente vento gubernaculum non potest: pauco autem potest, quem constringunt? Propellit quidem igitur ipse ventus: in puppim C verò illum constituit gubernaculum retrahens, & mare compellens: simul & nautæ ipsi cum vento contendunt: in contrariam enim se reclinant partem.

CAPVT VIII.

CVr ex figurarum genere quæcunque rotundæ sunt & circinatæ, faciliùs mouentur? Trifariam autem circulum rotari contingit. Aut enim secundum absidem D cētro simul moto, quemadmodū plaustri vertitur rota: aut circa manens centrum: veluti trochleæ stante centro: aut in pauimento manente centro, sicut figuli rota conuertitur: an celerrima quidem huiusmodi sunt, quoniam parua sui parte planū contingunt, veluti circulus secundū punctum, & quoniam non offensant. A terra enim remotus est angulus. Præterea etiam cui obuiam fiunt corpori, id rursum secundum pusillum tangunt. Si autem recti- E lineum esset, rectitudine sua multum plani contingeret. Adhæc, quò nutat pondus, eo motor mouet. Cùm igitur ad rectum super plano circuli fuerit diameter, planū secundum punctum contingente circulo æquale vtrinque pondus disterminat diameter. Cùm autē mouetur, plus illico, ad quod mouetur, ceu inde nutans, ab impellente facilius in antè mouetur. Quò enim vnumquodq; vergit, mouetur ex facili. Si- F quidē difficulter ad contrarium nutus sui mouetur modū. Præterea nonnulli autumant quòd circuli lineæ in perpetuo versatur motu, quemadmodū manētia propter contrarium nixum manent: sicut maiorib. contingit circulis ad minores. Celeriùs n.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab æquali mouentur potentia maiores circuli, mouéntque onera, quoniam circuli maioris angulus ad minoris angulum circuli, nutum habet quendam: & fiunt diameter ad diametrum, ita maior circulus ad minorem. Infiniti autem sunt minores. Si autem ad alterum nutum habet circulus, similiter est bene mobilis. Et aliam sanè habet inclinationem circulus, & ea, quæ à circulo mouentur, licet planitiem abside non contingat, sed aut iuxta planitiem, aut veluti trochleæ. Etenim hoc se habentes modo, facillimè mouentur, & onera commouent. Annon quia parua sui portione cùm tangit, tum offensat circulus, sed aliam ob causam? ea autem est, quæ dicta est priùs, quòd circulus scilicet ex duabus effectus est lationibus: quam ob rem illarum alteram pro nutu semper habet, & veluti continuò motum illum mouent quicunque mouent, quando secundum circumferentiam illum mouerint: istam enim ipsam mouent. Eam quidem igitur, quæ in obliquum est, motionem, ipsum impellit mouens: secundam verò illam, quæ super diametrum est, seipsum mouet circulus.

A κινούντες εἰ μείζοσι, καὶ τὰ βάρη κινοῦσι, διὰ τὸ ῥοπὴν πολὺ ἔχειν τοῦ γένους τοῦ τῶν μείζονος κύκλου, ἢ τοῦ τῶν ἐλάττονος, καὶ ὅτι ὅσῳ ἡ διάμετρος πρὸς διάμετρον. διὰ μὲν οὖν πολλοὶ κύκλοι μείζονες πρὸς ἐλάττονα. ἄπειροι γὰρ εἰ ἐλάττονες. εἰ δὲ καὶ πρὸς ἕτερον ἔχει ῥοπὴν ὁ κύκλος, ὁμοίως δὲ δυνατὸς, καὶ δηλοῖ καὶ ἔχει ῥοπὴν ὁ κύκλος, καὶ τὰ ὑπὸ κύκλῳ κινούμενα, κἂν μὴ τῇ ἁφῇ ἅπτηται τοῦ ὑπόδου, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ ὑπόδου, ἢ οἷον τροχιλίας καὶ γὰρ οὕτως ἔχοντα, ῥᾴστα κινοῦσι καὶ κινοῦσι τὸ βάρος. ἢ οὐ τῷ κῶλ μικρὸν ἅπτεσθαι καὶ φορεῖν; διὰ δὲ δηλοῖ αὐτὸ αὐτὸ δὲ ἔστι ἡ ἐφαρμόν φορεῖν, ὅτι ἐν δύο φορεῖ γραμμῇ ὁ κύκλος· ἀεὶ μὲν οὖν τῷ αἰεὶ ἔχει ῥοπὴν, καὶ τῷ φερόμενον ἑαυτὸν αἰεὶ, κινοῦσι εἰ κινοῦντες, ὅταν κινῶσι καὶ τὴν ἀπόφασιν ὑπωσοῦν. φερομένου γὰρ αὐτὸ κινοῦσι. τὴν μὲν γὰρ εἰς τὸ πλάγιον αὐτὸ κίνησιν, οὐδὲ τὸ κινοῦν· τὴν δὲ ὅτι τὸν διάμετρον, αὐτὸς κινεῖ.

B

C

CAPVT IX.

CVr ea, quæ per maiores circulos rolluntur, & trahuntur, facilius & citiùs moueri contingit, veluti maioribus trochleis, quàm minoribus, & scytalis similiter? An quoniam quanto maior fuerit illa quæ à centro est, in æquali tempore maius mouetur spatium? Quamobrem æquali inexistente onere, idem faciet: quemadmodum diximus, maiores libras minoribus exactiores esse. Spatium enim in illis centrum est: libræ autem vtrinque partes, quæ ex centro sunt, existunt.

Κεφάλαιον θ.

Διὰ τί τὰ διὰ τῶν μειζόνων κύκλων ἀφελκόμενα καὶ ἑλκόμενα μᾶλλον καὶ ῥᾴον κινοῦσι; καὶ ἡ ἐκκλίσεις αἱ μείζους τῶν ἐλαττόνων, καὶ αἱ σφονδύλαι ὁμοίως, καὶ ὅτι ὅσῳ μεῖζον ἡ ἐκ τοῦ κέντρου ἢ ἐκ τοῦ ἴσου χρόνου, πλέον κινεῖ χωρίσαντες καὶ τὸν ἴσον τόπον ἐκείνος, πλείω τὸ αὐτὸ, ὥσαυτῶς ὑπόκειται καὶ τὰ μείζω ζυγὰ τῶν ἐλαττόνων ἀκριβέστερα εἶναι. τὸ μὲν γὰρ κοπτήριον, ἐκ κέντρου· τὰ δὲ ζυγὰ αἱ δύο πλευραὶ τοῦ κοπτηρίου, καὶ ἐκ τοῦ κέντρου.

D

CAPVT X.

CVr facilius quando sine pondere est, mouetur libra, quàm cùm pondus habet? Similíque modo rota, & hoiusmodi quippiam quod graues quidem est, maius autem minore & leuiore? An quia non solum in contrarium, quod graue est, sed in obliquum etiam difficulter mouetur? In contrarium enim est, ad quod vergit onus, mouere difficile est: quò autem vergit, est facile: in obliquum autem haudquaquam vergit.

Κεφάλαιον ι.

Διὰ τί ῥᾷον, ὅταν ἄνευ βάρους ᾖ, κινεῖται τὸ ζυγὸν, ἢ ἔχον βάρος; ὁμοίως δὲ καὶ ἕτερον, ἢ ὅσῳ πλείονος, τὸ βαρύτερον μᾶλλον μεῖζον ἢ τὸ ἐλάττονος καὶ κουφοτέρου. ἢ ὅτι οὐ μόνον εἰς τοὐναντίον τὸ βαρὺ, διὰ καὶ εἰς τὸ πλάγιον δυσκίνητόν ἐστι. ἐναντίον γὰρ τῇ ῥοπῇ κινῆσαι, χαλεπόν· ᾗ δὲ ῥέπει, ῥᾴδιον· εἰς δὲ τὸ πλάγιον οὐ ῥέπει.

E

CAPVT XI.

CVr super scytalas facilius portantur onera, quàm super currus, cùm tamen ij magnas habeant rotas, illæ verò pusillas? An quoniam in scytalis nulla est offensatio, in curribus autem axis est, ad quem offensant. Desuper, vt illũ premunt,

Κεφάλαιον ια.

Διὰ τί ἐν τοῖς σφονδύλοις ῥᾷον φέρει ἀπὸ τοῦ κέντρου ἢ ἐν τοῖς ἁμαξίοις, ἐν οἷς τοῦ μεγάλους τροχοὺς, ἢ τοῦ μικρούς ἢ ὅτι ἐν τοῖς σφονδύλοις ἐλαχίστη ἐστὶ προσκοπή· τὸ δὲ ἐν τοῖς ἁμαξίοις, τὸν ἄξονα, καὶ προσκόπτει ἀνωθεν· καὶ γὰρ ἢ κάθετος πίπτει ἐπὶ

QVÆSTIONES MECHANICÆ. 1135

ἐπὶ τὸν, καὶ ἐν τῷ πλαγίῳ. τὸ δὲ δεῖ τῷ πνεῦμα, ὅτι δύο τούτοις κινεῖται, τῷ τε κάτω χωρὶς ὑποκείμενῳ, καὶ τοῦ βάρους τοῦ ἐπικειμένου. τὸ ἀφεστῶτος γὰρ τούτοις κυλίεται τὸ πᾶν ὁ κύκλος, καὶ φερόμενος ἀθεῖται.

A

CAPVT XII.

CVr longiùs ferantur missilia funda, quàm manu missa, cùm alioqui proiector manu magis pondus comprehendat, quàm cùm illud suspendit? Præterea sic quidem duo mouet pondera fundæ videlicet, & missilis: illo autem modo solum missile. An quia in funda quidem commorum missile funditor proiicit. Fundam enim circulo, subinde rotans, id iaculatur: ex manu autem, à quiete est initium: omnia autem cùm in motu sunt, quàm cùm quiescunt, facilius mouentur. An & eam ob causam est, sed nec minùs etiam, quia in fundæ vsu manus quidem fit centrum: funda verò, quod à centro exit? Quantò autem productius fuerit id, quod à centro est, tantò citiùs mouetur. Iactus autem, qui manu fit, fundæ respectu breuis est.

B

C

Κεφάλαιον ιβ.

Διὰ τί μᾶλλον κινεῖ τοῦ αὐτοῦ ζυγὸν ἡ μείζους ἢ ἐλάττων κολλοπες, καὶ εἰ αὐτοῦ ὄντος λεπτοτέρου ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ ἰσχύος τῷ πυκνοτέρῳ; διότι ἡ μὲν ὕλη καὶ τὸ ζυγὸν κάτω ἐστὶ, τὰ δὲ ἀπτόμενα μεγάθει αἱ ἐν τῷ κέντρῳ, διότι ἡ κινοῦσα καὶ πλέον τοῦ αὐτοῦ ἰσχύος, μᾶλλον τῷ μείζονι κύκλῳ, ἢ αἱ τῷ ἐλαττόνι. ὅσῳ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γὰρ ἰσχύος μείζου μεθίστασθαι τὸ ἄκρον τὸ πορρωτέρω τοῦ κέντρου. διὸ καὶ ἐκεῖ τοῦ ζυγοῦ τοῦ κολλοπος ὄργανα ποιοῦσιν, οἱ μὲν γὰρ γράφουσιν· ἐν δὲ τοῖς λεπτοῖς ὄντες, πλέον γίνεται τὸ ἔξω τοῦ ξύλου. τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τοῦ κέντρου.

D

CAPVT XIII.

CVr circa idem iugum maiores collopes facilius, quàm minores mouentur: & item fisculæ, quę graciliores sunt, ab eadem vi, quàm crassiores? An quia fiscula quidem & iugum, centrum est: prominentes autem longitudines, ea quæ sunt à centro. Celeriùs autem, & plus mouetur, quæ maiorum sunt circulorum, ab eadem vi, quàm quæ minorum. Ab eadem enim vi plus transfertur id extremum, quod longiùs è centro distat. Quam ob rem ad iugum quidam instrumenta faciunt collopas, quibus facilius vectantur in gracilibus autem fiscula plus fit id, quod extra lignum est. Hoc autem id efficitur, quod à centro exit.

E

Κεφάλαιον ιδ.

Διὰ τί τοῦ αὐτοῦ μεγέθους ξύλον ῥᾷον καταγνύεται παρὰ τὸ γόνυ, ἢ εἰ ἴσον ὄντος ἑκατέρου, τὸ ἄκρον ἐγκύψας καταγνύει, ἢ παρὰ τὸ γόνυ ἐγκύψας ἔστιν· καὶ ἐπὶ πόδας τῷ γόνυ ῥήσας, καὶ τοῦ ποδὸς φορεῖας, πόρρωθεν τῇ γῇ καταγνύει, ἢ ἐγγύθεν; ἢ διότι ἐν τῷ τῷ γόνυ κέντρον, ἔνθα ἡ ὁ ποιοῦσιν ἡ ἀπόρρωθεν ἢ τὸ κέντρον, ῥᾷον κινεῖται ἄπτει κινοῦν ἡ κάμπτει καταγνύμενον.

F

Κεφάλαιον ιε.

Διὰ τί περὶ τὸν κύκλον τὸν [illegible] κρόκοις σφονδύλοις ἔνειν, ὅτι μικρὸν

A & à lateribus. Quod autem est in scytalis, ad istha duo mouetur, & inferne substato spatio, & onere superimposita. In vtrisque enim iis reuoluitur locis circulus, & motus impellitur.

A

B

C

D

E

F

Universidad de Deusto Biblioteca

principio ex magnis sint lapidibus, ostieis- ve? An quia ea, quæ plus recedunt à medio in motionibus, feruntur celeriùs? Medium enim fit centrum: interuallum verò ea, quæ à centro. Semper autem maior ab æquali motione maiorem describit circulum. Quod autem maius in æquali pertransit tempore, celeriùs fertur. Quæ autem celeriùs ex æquali feruntur spatio, vehementiùs impetunt. Quæ autem magis impetunt, impetuntur & magis: quam ob rem ea, quæ plus à medio distant, confringi necesse est: id autem cùm patiatur, rotunda fieri est necessarium. Crocis autem, propter maris motum quoniam simul cum illo agitantur, in perpetui esse accidit motione, eóque versatas modo semper offensare. Id autem ipsis maximè extremis contingere partibus est necesse.

CAPVT XVI.

CVr quantò longiora sunt ligna, tantò imbecilliora fiunt: & si tollantur, inflectuntur magis, tametsi quod breue quidem est, ceu bicubitû fuerit tenue: quod verò cubitorum centum, crassum? An quia & vectis, & onus, & hypomochlion, in leuando ipsa fit ligni proceritas? Prior nanque illius pars ceu hypomochliô fit: quod verò in extremo est, pôdus. Quam ob rem quantò extensius fuerit id, quod ab hypomochlio est, tantò inflecti necesse est magis. Quo enim plus ab hypomochlio distat, eò magis incuruari necesse est. Necessariò igitur extrema vectis eleuantur. Si igitur flexilis fuerit vectis, ipsum inflecti magis cùm extollitur necesse est: quod longis accidit lignis: in breuibus autem quod vltimum est, quiescenti hypomochlio deprope fit.

CAPVT XVII.

CVr à paruo existête cuneo, magna scinduntur pondera, & corporum moles, validáq. fit impressio? An quia cuneus duo sunt vectes sibi inuicê contrarij. Vterq. autem & pondus habet, & hypomochlion, quod diuellit, & côprimit. Plagæ quinetiâ ipsius latio pondus, quod percutit & mouet, magnum facit: & quoniâ motum mouet, ipsa celeritate valentius fit. Paruo autem existente vecte, magnæ illam consequuntur vires: quam ob rem vltra magnitudinis decentiâ latet mouês. Sit cuneus vbi a b c, quod verò cuneo scinditur, d e f g. vectis igitur fit ipsa a b, pondus verò ipsius b inferior pars, hipomochlion autem d g. huic autem contrarius vectis b c.

ἐπὶ λίθων καὶ ὀστράκων τὸ ἐξ ἀρχῆς ὄντα μεγάλων; ἢ διότι τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐν ταῖς κινήσεσι, θᾶττον φέρεται. τὸ μὲν γὰρ μέσον γίνεται κέντρον, διάστημα δὲ ἡ ἐκ τοῦ κέντρου. ἀεὶ δὲ ἡ μείζων ἀπὸ τῆς ἴσης κινήσεως μείζω γράφει κύκλον. τὸ δὲ ἐν ἴσῳ χρόνῳ διεξιὸν μεῖζον, θᾶττον φέρεται. τὰ δὲ θᾶττον φερόμενα ἐξ ἴσου διαστήματος, σφοδρότερον τύπτει. τὰ δὲ τύπτοντα μᾶλλον, καὶ αὐτὰ τύπτεται μᾶλλον. ὥστε ἀνάγκη θραύεσθαι ἀεὶ τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τοῦ μέσου. τοῦτο δὲ πάσχοντα, ἀνάγκη γίνεσθαι περιφερῆ. ταῖς δὲ κρόκαις, διὰ τὴν τῆς θαλάττης κίνησιν, ἅμα τῷ μέσῳ τὰς θαλάσσας κινεῖσθαι, συμβαίνει ἀεὶ ἐν κινήσει εἶναι, καὶ κινουμένας προσκόπτειν. τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον μάλιστα συμβαίνειν αὐτοῖς τοῖς ἄκροις.

Κεφάλαιον ιϛ'.

Διὰ τί ὅσῳ ἂν ᾖ μακρότερα τὰ ξύλα, τοσούτῳ ἀσθενέστερα γίνεται, καὶ αἰρόμενα κάμπτεται μᾶλλον, κἂν ᾖ τὸ μὲν βραχὺ, οἷον δίπηχυ λεπτόν, τὸ δὲ ἑκατὸν πηχῶν παχύ; ἢ διότι μοχλὸς γίνεται καὶ βάρος καὶ ὑπομόχλιον ἐν τῷ αἴρεσθαι τὸ μῆκος τοῦ ξύλου; τὸ μὲν γὰρ πρῶτον μέρος ὥσπερ ὑπομόχλιον γίνεται, τὸ δὲ ἐπὶ τῷ ἄκρῳ βάρος. ὥστε ὅσῳ ἂν ᾖ μακρότερον τὸ ἀπὸ τοῦ ὑπομοχλίου, ἀνάγκη κάμπτεσθαι μᾶλλον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλεῖον ἀπέχῃ τοῦ ὑπομοχλίου, τοσούτῳ κάμπτεσθαι μεῖζον ἀνάγκη. ἀνάγκη οὖν αἴρεσθαι τὰ ἄκρα τοῦ μοχλοῦ. ἐὰν οὖν ᾖ καμπτόμενος ὁ μοχλός, ἀνάγκη αὐτὸν κάμπτεσθαι μᾶλλον αἰρόμενον· ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ξύλων τῶν μακρῶν· ἐν δὲ τοῖς βραχέσιν ἐγγὺς τὸ ἔσχατον γίνεται τοῦ ὑπομοχλίου ἠρεμοῦντος.

Κεφάλαιον ιζ'.

Διὰ τί τῷ σφηνὶ ὄντι μικρῷ, μεγάλα βάρη διίσταται, καὶ μεγέθη σωμάτων, καὶ θλῖψις ἰσχυρὰ γίνεται; ἢ διότι ὁ σφὴν δύο μοχλοί εἰσιν ἐναντίοι ἀλλήλοις. ἔχει δὲ ἑκάτερος τὸ μὲν βάρος, τὸ δὲ ὑπομόχλιον, ὃ καὶ ἀνασπᾷ ἢ πιέζει. ἔτι δὲ ἡ τῆς πληγῆς φορά, τὸ βάρος ὃ τύπτει καὶ κινεῖ, ποιεῖ μέγα· καὶ διὰ τὸ κινούμενον κινεῖν τῇ ταχυτῆτι, ἰσχύει ἔτι πλεῖον. μικροῦ δὲ ὄντος τοῦ μοχλοῦ, μεγάλαι δυνάμεις ἀκολουθοῦσι· διὸ λανθάνει κινῶν παρὰ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους. ἔστω σφὴν ἐφ' ᾧ ΑΒΓ, τὸ δὲ σφηνούμενον ΔΕΖΗ. μοχλὸς δὴ γίνεται ἡ ΑΒ, βάρος δὲ τὸ τοῦ Β κάτωθεν, ὑπομόχλιον δὲ τὸ ΖΔ. ἐναντίος δὲ τούτῳ μοχλὸς τὸ ΒΓ. ἡ δὲ ΑΓ κοπτομένη, ἑκατέρῳ τούτων χρῆται μοχλῷ· ἀνασπᾷ γὰρ τὸ Β.

Κεφάλαιον ιη'.

Διὰ τί, ἐάν τις δύο τροχιλείας ποιήσας ἐπὶ δυσὶ ξύλοις συμβάλλουσιν ἑαυτοῖς ἐναντίως αὐταῖς κύκλῳ περιβάλῃ καλῴδιον, ἔχον τὸ ἄρτημα ἐκ θατέρου τῶν ξύλων, θάτερον δὲ ἢ προσηρεισμένον ἢ προσηλωμένον κατὰ τὰς τροχιλείας, ἐὰν ἕλκῃ τις τῇ ἀρχῇ τοῦ καλῳδίου, μεγάλα βάρη προσάγει, κἂν ᾖ μικρὰ ἡ ἕλκουσα ἰσχύς; ἢ διότι τὸ αὐτὸ βάρος ὑπὸ ἐλάττονος ἰσχύος, ἂν μοχλεύηται, αἴρεται ἢ ὑπὸ τῆς χειρός; ἡ δὲ τροχιλεία τὸ αὐτὸ ποιεῖ τῷ μοχλῷ· ὥστε ἡ μία ῥᾷον ἕλξει, καὶ ἀπὸ μιᾶς ὁλκῆς πολὺ ἕλξει βαρύτερον. αἱ δὲ δύο τροχιλεῖαι πλεῖον ἢ διπλάσιον τάχει ἀνασπῶσι. ἔλαττον γὰρ ἔτι ἡ ἑτέρα ἕλκει, ἢ εἰ αὐτὴ ἀφ' αὑτῆς εἷλκε, ὅταν παρὰ τὴν ἑτέραν παραβληθῇ τὸ σχοινίον· ἐκείνη γὰρ ἔτι ἔλαττον ἐποίησε τὸ βάρος. καὶ οὕτως ἐὰν εἰς πλείους παραβάλλῃ τις τὸ καλῴδιον, ἐν ὀλίγαις τροχιλείαις πολλὴ γίνεται διαφορά, ὥστε ὑπὸ τῆς πρώτης τοῦ βάρους ἕλκοντος τέτταρας μνᾶς, ὑπὸ τῆς τελευταίας ἕλκεσθαι πολλῷ ἐλάττω. καὶ ἐν τοῖς οἰκοδομικοῖς ἔργοις ῥᾳδίως κινοῦσι μεγάλα βάρη· μεταφέρουσι γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τροχιλείας ἐφ' ἑτέραν, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνης εἰς ὄνους καὶ μοχλούς. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸν τῷ ποιεῖν πολλὰς τροχιλείας.

Κεφάλαιον ιθ'.

Διὰ τί, ἐὰν μέν τις ἐπιθῇ ἐπὶ τὸ ξύλον πέλεκυν μέγαν, καὶ ἐπὶ τούτου βάρος μέγα, οὐ διαιρεῖ τὸ ξύλον ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον· ἐὰν δὲ ἄρας τὸν πέλεκυν πατάξῃ, διαιρεῖ, ἔλαττον βάρος ἔχοντος τοῦ τύπτοντος πολὺ μᾶλλον, ἢ τοῦ ἐπικειμένου καὶ πιέζοντος; ἢ διότι πάντα τῇ κινήσει ἐργάζεται, καὶ τὸ βαρὺ αὐτὸ τοῦ βάρους κίνησιν λαμβάνει μᾶλλον κινούμενον ἢ ἠρεμοῦν. ἐπικείμενον μὲν οὖν οὐ κινεῖται τὴν τοῦ βάρους κίνησιν, φερόμενον δὲ, τήν τε καθ' αὑτὸ καὶ τὴν τοῦ τύπτοντος. ἔτι δὲ καὶ γίνεται σφὴν ὁ πέλεκυς· ὁ δὲ σφὴν μικρὸς ὢν μεγάλα διίστησι, διὰ τὸ εἶναι ἐκ δύο μοχλῶν ἐναντίως συγκειμένων.

Κεφάλαιον κ'.

Διὰ τί αἱ φάλαγγες αἱ τὰ κρέα ἱστᾶσαι ἀπὸ μικροῦ ἀρτήματος μεγάλα βάρη, τοῦ ὅλου ἡμιζυγίου ὄντος; οὗ μὲν γὰρ τὸ βάρος ἐπιτίθεται, κατήρτηται μόνον ἡ πλάστιγξ

Percussa igitur a c, vtroque illorum vtitur vecte. Scindit enim ipsum b.

CAPVT XVIII.

CVr si quispiam trochleas componens duas in tignis duobus ad se inuicem iunctis contrario ad trochleas modo circulo funem circumduxerit, cuius alterum quidem caput tignorum appendatur alteri, alterum verò trochleis sit innixum, & à funis initio trahere cœperit: magna trahit pondera, licet imbecillium fuerit virium? An quia idem pondus à minori potentia si mouetur, vecte medio transfertur magis, quàm à manu? Trochlea autem idem vecti facit. Quam ob rem si vnâ facilius trahet, & ab vnico tractu multo grauius trahet quàm facere possit manus, id ipsum duæ trochleæ plus quàm in dupla velocitate leuabunt. Minus enim altera trahit quàm si ipsa per se ipsam traheret, quando circa alteram iniectus fuerit funis: illa nanque minus etiam pondus effecit. Pariq. modo si ad plures iniectus fuerit funis in paucis trochleis, multa fit differentia: quam ob rem à prima pondere quatuor minas trahente, ab vltima trahi multo minus: Et in re ædificatoria faciliter magna mouent pondera: traducunt enim ab vna trochlea ad aliam, & rursus ab illa ad suculas & vectes. Hoc autem idem est, ac si multas facerent trochleas.

CAPVT XIX.

CVr si quis super lignum magnam imponat securim, desupérque illi magnum adiiciat pondus, ligni quippiam, quod curandum sit, non diuidit: si verò securim extollens percutiat, illud scindit, cùm alioqui multo minùs habeat ponderis id, quod percutit, quàm id, quod superiacet, & premit? An quia omnia cum motu fiunt: & graue ipsum, grauitatis magis assumit motum dum mouetur, quàm dû quiescit. Incumbens igitur connatam graui motionem non mouetur, motum verò & secundum hanc mouetur, & secundum eam, quæ est percutientis. Præterea, securis ipsa efficitur cuneus. Paruus autem existens cuneus magna diuidit, cùm ex duobus sit vectibus contrario ad sese inuicem modo constitutis.

CAPVT XX.

CVr statera, qua carnes ponderantur, paruo appendiculo magna trutinat onera, cùm alioqui tota dimidiata existat libra? vbi. n. onus imponitur, solùm suspê-

dium lanx: in altera verò parte sola est statera. An quia simul libram & vectem ipsam contingit esse stateram? Libram quidem, vbi spartorum quodcunque staterae fit centrum, in altera enim parte lancem, in altera autem pro lance aequipondij appendiculum habet, quod librae incumbit, ceu si quis alteram apponeret lancem, & illi pondus imponeret. Manifestum enim quod tantundem trahit ponderis ei, quod in altera iacet lance. Quemadmodum autem si vna libra multae sint librae, sic talia insunt sparta multa in eiusmodi libra, quorum vniuscuiusque quod intrinsecus est ad appendiculum, staterae est dimidium. & omnino illhuc libra est, vnam quidem habens lancem in qua pondus appenditur: alteram verò vbi in statera aequipondium. Quam ob rem appendiculum ad alteram sui partem est statera. Huiusmodi autem existens multae sunt librae, tótque quot fuerint sparta. Semper autem quod lanci propinquius est spartum, appensóque oneri, maius trahit põdus: quoniam sit quidem omnis statera inuersus vectis: hypomochliõ namque vnumquodque spartum superne existens, pondus verò id, quod lanci inest. Quantò autem productior vectis fuerit longitudo ab ipso hypomochlio, tanto ibi quidem facilius mouet, hic autem aequilibrium facit, pondúsque staterae trutina quod ad aequipondij vergit appendiculum.

CAPVT XXI.

CVr medici facilius dentes extrahunt dentiforcipis onere adiecto, quàm si sola vtantur manu? An quia ex manu magis quàm ex dentiforcipe lubricus elabitur dens? An ferro id potiùs accidit, quàm digitis, quoniam vndique dentem non comprehendunt: quod mollis digitorum facit caro: adhaeret enim, & complectitur magis. An quia dentiforceps duo sunt cõtrarij vectes, vnicum habentes hypomochlion, eius scilicet instrumẽti connexionem? Hoc igitur ad extractionem vtuntur organo, vt facilius moueant. Sic dentiforcipis alterum quidem extremum vbi est a, alterum autem quod extrahit b: vectis autem vbi a d f: alter verò vectis vbi b c e hypomochlion autem c g d: connexio

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

Κεφάλαιον κα.

Δ[illegible]

F [illegible]

[illegible]

A [illegible]

Κεφάλαιον κβ.

Δ[illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

Κεφάλαιον κγ.

E Δ[illegible]

F [illegible]

A verò vbi g, dens autem pondus. Vtroque igitur b & f simul comprehendentes mouent: quando autem commotus fuerit, faciliùs manu trahitur, quàm instrumento.

CAPVT XXII.

CVr nuces absque ictu facilè confringunt instrumentis, quae ad eum fiunt vsum. Multum enim aufertur virium, motionis scilicet, & violentiae. Praeterea, duro & graui comprimens instrumento citius confringet, quàm ligneo, & leui. B An quia sic vtrinque à duobus comprimitur vectibus ipsa nux: à vecte autem facilè diuelluntur onera? Id enim instrumentum ex duobus componitur vectibus, idem habentibus hypomochlion, connexionem videlicet ipsam, vbi est a. Quemadmodum igitur fuere diductae secundum extrema motus c d, ipsae f e: sic à parua faciliter potentia conducuntur. Quod igitur cum percussione fecisset pondus, C id valentiores illa e c & f d vectes efficiunt. Eleuatione enim in contrarium elati, & comprimentes, frangunt vbi est k. Hanc etiam ob causam quantò vicinius fuerit k ipsum a, confringuntur celerius. Quantò enim ab hypomochlio plus distat vectis, faciliùs & plus mouet ab eadem potentia. Est igitur a quidem hypomochlion: ipsa autem d a f vectis: & item ipsa g a e. Quanto igitur ipsum k vicinius D fuerit angulo ipsius a, tantò vicinius fit connexioni, vbi est a. Hoc autem est hypomochlion. Ab eadem igitur potentia applicante, f e plus extolli necesse est. Quam ob rem quoniam ex contrario est eleuatio, necesse est magis comprimi: quod autem comprimitur magis, citiùs frangitur.

CAPVT XXIII.

CVr si duo extrema in rhombo puncta duabus ferantur lationibus, haudquaquam aequale vtrunque eorum pertransit rectam, sed multò plus alterum? E Idem autem est sermo, cur quod super latus fertur, minus pertransit, quàm ipsum latus. Illud enim diametrum minorem, hoc verò maius latus. Et hoc quidem vnica, illud verò duabus fertur lationibus. Feratur enim ex ipsa a b, a quidem ad ipsum b, b verò ad ipsum d eadem F celeritate. Feratur autem & ipsa a b in ipsa a c iuxta c d eadem celeritate cum illis. Necesse igitur est a d diametro ferri, b verò in ipsa b c, & vtranque simul pertransisse, & ipsam a b ipsum latus a c:

[illegible]

latum enim sit ipsum a ipsam a b, a f autem ipsam a f, & proiecta sit f g iuxta ipsum a b, & ab ipso e similiter repleatur. Simile igitur fit quod repletum est, ipsi toti: æqualis igitur a f ipsi a e. Ipsa autem a b ipsam a f lata erit in diametro igitur erit secundum k. Et semper necesse est ipsum ferri secundum diametrum: & simul a b latus pertransit latus a c, & ipsum a diametrum pertransit a d. Similiter etiam demonstrabitur & ipsum b in ipsa b c diametro latum æqualis enim est ipsa b e ipsi b g. Repleto igitur ab ipso g quod intus est, toti est simile: & ipsum b in ipsa diametro erit secūdum laterum connexionem. Et simul latus pertransit latus, & b ipsum b c diametrum. Simul igitur a multò plus ipsa a b pertransit, & ipsum latus minus latus eadem lata celeritate: & ipsum latus maiorem quàm b pertransiuit vna latum latione. Quantò enim acutior fuerit rhombus, diameter quidem minor fit, a c autem maior: [latus verò ipsius b c minus.] Absurdum est enim (vt dictum est) id, quod duabus fertur lationibus aliquando ferri tardiùs illo, quod fertur vnica: & vtrisque positis æquali velocitate punctis, alterum pertransire maiorem. Causa autem est, quoniam ei, quod ab obtuso fertur angulo, ambæ ferè contrariæ fiunt lationes & illa secundum quam ipsum fertur, & illa secūdum quam ipsum à latere defertur. Ei autem quod ab acuto fertur, accidit vt ad idem feratur. Coadiuuat enim quæ ipsius est lateris, illam quæ est super diametrum. Et quantò hunc quidem acutiorem feceris, illum verò obtusum magis: hæc quidem tardior erit, illa verò celerior. Hæc quidem igitur magis contrariæ fiunt, quoniam obtusior fit angulus: illæ verò ad idem magis, quoniam lineæ coarctantur. Ipsum enim a ferè ad idem fertur secundum ambas lationes. Coadiuuatur igitur altera: & quantò sanè acutior fuerit angulus, tantò magis ipsum a ad contrarium. Ipsum enim ad b fertur. Latus autem defert ipsum ad d. Et quantò sanè obtusior fuerit angulus, magis contrariæ fiunt lationes. Rectior enim efficitur linea. Si autem omnino recta fieret, penitus vtique essent contrariæ. Latus verò secundum vnicam latum lationem, à nullo præpeditur. Rationabiliter igitur maiorem pertransit.

A ἐνεχθήσεται γὰρ τὸ μὲν α, τὴν α ε, ἡ δὲ α β, τὴν α ζ, καὶ ἔστω ἐμβεβλημένη ἡ ζ η παρὰ τὴν α β, καὶ ἀπὸ τοῦ ε παραπεπληρώσθω. ὅμοιον οὖν γίνεται τὸ παραπληρωθὲν τῷ ὅλῳ. [ἴση ἄρα ἡ α ζ τῇ α ε. ἡ δὲ α β, τὴν α ζ εἴη ἂν ἐνηνεγμένη.] ἔσται ἄρα ἐπὶ τῆς διαμέτρου κατὰ τὸ θ. καὶ ἀεὶ δὲ ἀνάγκη αὐτὸ φέρεσθαι κατὰ τὴν διάμετρον· καὶ ἅμα ἡ πλευρὰ ἡ α β, τὴν πλευρὰν τὴν α γ δίεισι, καὶ τὸ α τὴν διάμετρον, B δίεισι τὴν α δ. ὁμοίως δὴ δειχθήσεται καὶ τὸ β ἐπὶ τῆς β γ διαμέτρου φερόμενον. ἴση γὰρ ἐστὶν ἡ β ε, τῇ β η. παραπληρωθέντος οὖν ἀπὸ τοῦ η, ἔσται ἐντὸς τὸ ἐντὸς ὅμοιον τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ β ἐπὶ τῆς διαμέτρου ἔσται κατὰ τὴν σύναψιν τῶν πλευρῶν, καὶ ἅμα δίεισιν ἥ τε πλευρὰ τὴν πλευρὰν, καὶ τὸ β τὴν β γ διάμετρον. ἅμα ἄρα τό τε β τὴν πολλαπλασίαν τῆς α δ δίεισι, C καὶ ἡ πλευρὰ τὴν ἐλάττονα πλευρὰν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τάχους φερόμενα, καὶ ἡ πλευρὰ μείζω τοῦ α διελήλυθε μίαν φορὰν φερομένη. ὅσῳ γὰρ ἂν ὀξύτερος γένηται ὁ ῥόμβος, ἡ μὲν διάμετρος ἡ ἐλάττων γίνεται, ἡ δὲ α γ μείζων, [ἡ δὲ πλευρὰ τῆς β γ ἐλάττων.] ἄτοπον γὰρ, ὥσπερ ἐλέχθη, τὸ δύο φορὰς φερόμενον ἐνίοτε βραδύτερον φέρεσθαι τοῦ μίαν, καὶ ἀμφοτέρων ἰσοταχῶν σημείων δοθέντων, μείζω διεξιέναι D θάτερον. αἴτιον δ᾽ ὅτι τοῦ μὲν ἀπὸ τῆς ἀμβλείας φερομένου σχεδὸν ἐναντίαι ἀμφότεραι γίνονται, ἥν τε αὐτὸ φέρεται, καὶ ἣν ὑπὸ τῆς πλευρᾶς ὑποφέρεται. τῷ δὲ ἀπὸ τῆς ὀξείας, ὥσπερ συμβαίνει φέρεσθαι ἐπὶ τὸ αὐτό. συνεπουρίζει γὰρ ἡ τῆς πλευρᾶς, τὴν ἐπὶ τῆς διαμέτρου. καὶ ὅσῳ ἂν τὴν μὲν ὀξυτέραν ποιήσῃ, τὴν δὲ ἀμβλυτέραν, ἡ μὲν βραδυτέρα ἔσται, ἡ δὲ E θάττων. αἱ μὲν γὰρ ἐναντιώτεραι γίνονται, διὰ τὸ ἀμβλυτέραν γίνεσθαι τὴν γωνίαν· αἱ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ αὐτό, διὰ τὸ συνάγεσθαι τὰς γραμμάς. τὸ μὲν γὰρ β σχεδὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεται κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς φοράς. συνεπουρίζει οὖν ἡ ἑτέρα, καὶ ὅσῳ ἂν ὀξυτέρα γένηται ἡ γωνία, τοσούτῳ μᾶλλον. τὸ δὲ α, ἐπὶ τοὐναντίον. αὐτὸ μὲν γὰρ πρὸς τὸ β φέρεται, F ἡ δὲ πλευρὰ ὑποφέρει αὐτὸ πρὸς τὸ δ. καὶ [illegible] εἶεν ἐναντίαι. ἡ δὲ πλευρὰ ὑπ᾽ οὐδενὸς κωλύεται μίαν φερομένη φοράν. εὐλόγως οὖν τὴν μείζω διέρχεται.

Κεφάλαιον κδ.

A Ἀπορεῖται διὰ τί ποτε ὁ μείζων κύκλος τῷ ἐλάττονι κύκλῳ ἴσην ἐξελίττεται γραμμήν, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον τεθῶσι· χωρὶς δὲ ἐκκυλιόμενοι, ὥσπερ τὸ μέγεθος αὐτῶν πρὸς τὸ μέγεθος ἔχει, οὕτως καὶ αἱ γραμμαὶ αὐτῶν γίνονται πρὸς ἀλλήλας. ἔτι ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κέντρου ὄντος ἀμφοῖν, ὁτὲ μὲν τηλικαύτη γίνεται ἡ γραμμή, ἣν ἐκκυλίονται, B ἡλίκην ὁ ἐλάττων κύκλος καθ᾽ αὑτὸν ἐκκυλίεται, ὁτὲ δὲ, ἡλίκην ὁ μείζων. ὅτι μὲν οὖν μείζω ἐκκυλίεται ὁ μείζων, φανερόν. γωνία μὲν γὰρ δοκεῖ κατὰ τὴν αἴσθησιν εἶναι ἡ περιφέρεια ἑκάστου τῆς οἰκείας διαμέτρου, ἡ τοῦ μείζονος κύκλου μείζων, ἡ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἐλάττων. ὥστε τὸν αὐτὸν τρόπον ἕξουσι λόγον, καθ᾽ ἃς ἐξεκυλίσθησαν αἱ γραμμαὶ πρὸς ἀλλήλας κατὰ τὴν αἴσθησιν. C ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι τὴν ἴσην ἐκκυλίονται, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ κέντρον κείμενοι ὦσι, δῆλον· καὶ οὕτως γίνεται, ὁτὲ μὲν ἴση τῇ γραμμῇ, ἣν ὁ μείζων κύκλος ἐκκυλίεται, ὁτὲ δὲ ἐλάττων. ἔστω γὰρ κύκλος, ὁ μείζων μὲν, ἐφ᾽ οὗ τὰ δ ζ γ· ὁ δὲ ἐλάττων, ἐφ᾽ οὗ τὰ ε η β· κέντρον δὲ ἀμφοῖν, τὸ α· καὶ ἣν μὲν ἐξελίττεται καθ᾽ αὑτὸν ὁ μέγας, ἐφ᾽ ᾗ ζ ι, ἔστω· ἣν δὲ ὁ ἐλάττων καθ᾽ αὑτὸν, ἐφ᾽ ᾗ η κ, ἴση τῇ ζ λ. ἐὰν δὴ κινῶ τὸν ἐλάττονα, τὸ αὐτὸ κέντρον κινῶ, ἐφ᾽ οὗ τὸ α. ὁ δὲ μέγας προσηρμόσθω. ὅταν οὖν ἡ α β ὀρθὴ γένηται πρὸς τὴν η κ, ἅμα καὶ ἡ α γ γίνεται ὀρθὴ πρὸς τὴν ζ λ. ὥστε ἔσται ἴσην ἀεὶ διεληλυθυῖα, τὴν μὲν η κ, καθ᾽ ᾗ ἡ β η περιφέρεια, ἡ δὲ ζ λ, ἐφ᾽ ᾗ ζ γ. εἰ δὲ τὸ τέταρτον μέρος ἴσην ἐξελίττεται, δῆλον ὅτι καὶ ὅλος E κύκλος τῷ ὅλῳ κύκλῳ ἴσην ἐξελιχθήσεται. ὥστε ὅταν ἡ β η γραμμὴ ἔλθῃ ἐπὶ τὸ κ, καὶ ἡ ζ γ ἔσται περιφέρεια ἐπὶ τῆς ζ λ, καὶ ὁ κύκλος ὅλος ἐξελιγμένος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν τὸν μέγαν κινῶ, ἐναρμόσας τὸν μικρόν, τοῦ αὐτοῦ κέντρου ὄντος, ἅμα τῇ α γ ἡ α β κάθετος καὶ ὀρθὴ ἔσται, ἡ μὲν πρὸς τὴν ζ ι, ἡ δὲ πρὸς τὴν η θ. ὥστε ὅταν ἴσην, ἡ μὲν τῇ η θ ἔσται διεληλυθυῖα, ἡ δὲ τῇ ζ ι, καὶ γένηται ὀρθὴ F πάλιν ἡ ζ α πρὸς τὴν ζ λ, καὶ ἡ α β γ ὀρθὴ πάλιν, ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἔσονται ἐπὶ τῶν θ ι. τὸ δὲ μήτε στάσεως γενομένης τοῦ μείζονος τῷ ἐλάττονι, ὥστε μένειν τινὰ χρόνον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου (κινοῦνται γὰρ συνεχῶς ἀμφότεροι) μήτε ὑπερπηδῶντος τοῦ ἐλάττονος μηδὲν σημεῖον,

CAPVT XXIIII.

Dubitatur, quam ob causam maior circulus æqualem minori circulo conuoluitur lineam, quando circa idem centrum fuerint positi: seorsum autem reuoluti, quemadmodum alterius magnitudo ad magnitudinem se habet alterius, sic & illorum ad se inuicem fiunt lineæ. Præterea vno etiam & eodem vtrisque existente centro, aliquando quidem tanta fit linea, quam conuoluuntur, quantam minor per se conuoluitur circulus, quandoque verò quantam maior. Quòd quidem igitur maiorem conuoluitur maior, manifestum est. Angulus enim sensu videtur esse cuiusque circunferentia propriæ diametri, maioris circuli maior, minoris minor: quam ob rem eandem habebunt proportionem secundum sensum ad se lineæ, secundum quas fuerint conuoluti. Verumenimuero quod etiam quod æqualem conuoluuntur, quando circa idem fuerint positi centrum, manifestum est: & sic fiunt aliquando quidem æquales lineæ, secundum quam maior conuoluitur circulus, aliquando verò secundum quàm minor. Sit enim circulus maior quidem vbi d f c, minor verò vbi e g b, vtrisque autem centrum a. Et quam quidem per se magnus cōuoluitur, sit vbi f i: quam verò per se minor, vbi g k, æqualis a f. Si igitur minorem mouero, idem mouens centrum, vbi maior autem sit annexus: quando igitur a b fuerit recta ad ipsam g k, simul & a c fit recta ad ipsam f l: quam ob rem æqualem semper translata erit, ipsam quidem g k, vbi est g b circunferentia ipsam verò f l, quæ est vbi f c. Si autem quarta pars æqualem conuoluitur, manifestum est quòd totus circulus toti circulo æqualem conuoluetur. Quare quando b g linea ad ipsam peruenerit k, & ipsa f c circunferentia erit in ipsa c l, & vniuersus erit conuolutus circulus. Similiq. modo si magnum mouero, illi paruum annectens, eodem existente centro: simul cum a c ipsa a b perpendiculum & recta erit hæc quidem ad ipsam f i, illa verò ad g m. Quam ob rem quando hæc quidem æqualem ipsi g m pertransiuerit, illa verò ipsi f i, & rursum facta fuerit recta ipsa f a ad ipsam f l. & ipsa a b rursum recta, velut à principio erunt in ipsis m l. Hoc autem neque aliqua intercedente mora maioris ad minorem, vt scilicet per aliquod temporis spatium staret in eodem pūcto, neq. transiliente minore aliquod punctūt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

maiorem quidem æqualem minori pertransire, hunc autem maiori, absurdum est. Præterea vnica etiam semper existente motione, centrum motum interdum quidem magnam, nonnunquam verò minorem conuerti, admirandum est. Idem enim celeritate eadem latum æqualem natum hoc est pertransire; eadem autem celeritate vtroque modo æqualem licet mouere. Principium autem sumendum est circa istorum causam, quod eadem potentia & æqualis hanc quidem tardius mouet magnitudinem, illam verò celeriùs. Si enim fuerit quippiam, quod à se ipso moueri natum non sit, si simul & illud moueris, quod natum est moueri, tardius mouebitur quàm si ipsum per se moueretur. Et si quidem natum fuerit moueri, non simul autem moueatur, similiter se habebit. Et impossibile certè est, plus moueri, quàm mouentium enim suam ipsius mouetur motionem. Sit igitur circulus maior vbi a, minor autem vbi b: si minor maiorem impellet non renolutum ex se, manifestum est quòd tantum ipsius rectè maior pertransit, quantum est impulsus, quantum parvus est motus: æqualem igitur ipsius rectè pertransiuerunt. Necesse igitur est si renolutus minor maiorem impellet, renolui simul cum impulsione: tantum autem, quantum minor renolutus est, si nihil ipse sui ipsius motione mouetur. Quomodo enim, & quantum mouit, tantum motum esse necesse est, quod mouetur ab illo. Sed profectò parvus circulus tantum seipsum circulariter mouit, quantum est pedalis quantitas: tantum enim fit id, quod motus est & manus: igitur eadem motus erit. Similiq; modo si magnus parvum mouebit, motus erit parvus, quemadmodum modum maior. Per se autem motus illorum vtrumliber, siue celeriùs, seu tardè eadem velocitate, statim quantum maior natus est circumferri lineam: quod difficultatem facit, quod non similiter faciunt quando fuerint connexi. Hoc autem est, si alter ab altero moueatur, non quàm natus est, neque peculiarem motionem. Nihil enim refert circumponere, & annectere, aut coniungere vtrumliber alteri. Similiter enim quando hic quidem mouet, ille verò mouetur ab isto: quantum vtique mouerit alter, tantum alter mouebitur. Quandoquidem igitur adiacens moueri, aut propensius, non semper conuoluitur: quando verò circa idem positi fuerint centri,

alterum ab altero semper conuolui necesse est. Sed nihilo minus non suam ipsius motionem mouetur alter, sed veluti nullam haberet motionem: & si habuerit, illa autem non vtatur, tantundem accidit. Quandoquidem igitur magnus mouerit sibi alligatum parvum, parvus mouetur quantum ille: quando autem parvus, rursus magnus quantum iste: separatis autem vterque se ipsum mouet. Quòd autem eodem existente centro, & mouente eadem velocitate, accidit inæqualem illos pertransire lineam paralogismo sophistice vtitur is, qui dubitat. Idem enim ambobus est centrum, verum per accidens, veluti moschum & album. Esse.n. vtriusq. circuli centro non eodem vtitur. Quandoquidem igitur mouens fuerit parvus, vt illius centrum & principium: quando verò magnus, vt illius. Non igitur idem simpliciter mouet, sed est quo modo.

CAPVT XXV.

CVr lectulorum spondas secundum duplam faciunt proportionem, hanc quidem sex pedum, vel paulò ampliorem, illam verò trium? Cur ve non secundum diametrum illos restibus extendunt? An tantos quidem magnitudine faciunt, vt corporibus sint proportionem habentes? fiunt enim sic secundum spondas duplì, longitudine quidem cubitorum quatuor: latitudine verò duorum: Extendunt autem illos non secundum diametrum, sed ex opposito, vt & signa minùs distrahantur. Celerrimè enim scinduntur secundum naturam diuisa, & eodem modo distenta laborant maximè. Amplius, quoniam opus est vt restes pondus ferre possint, si certè pondere imposito minùs laborabunt, si transuersim, quàm si obliquè, extendantur. Præterea hoc etiam modo minus absumitur restium. Sit enim lectulus a f g k, & bifariam diuidatur ipsa f g secundum b e æqualia: certè foramina sunt in ipsa f b, & in ipsa f a: latera enim sunt æqualia: nam totum f g duplum est. Extendunt autem, vt descriptum est, ab ipso a ad ipsum b: ita vbi est c, ita est d, ita vbi h, postea vbi e, & eodem semper modo, donec ad angulum pervenerint alium. Duo enim anguli restis habent capita. Æquales autem sunt restes secundum curvaturas, videlicet a b & b c, ipsi c d & d h: & aliæ simili se habent modo, quoniam eadem demonstratio: ipsa enim a b æqualis est ipsi h e: æqualia enim sunt latera spatij b g m a. & foramina æquè distãt. Ipsa autem b g æqualis est ipsi m a,

Angulus enim b æqualis est angulo g. In æqualibus enim hic quidem intus, ille verò extrà: & b quidem est semirectus. Est enim f b æqualis ipsi f a. Et angulus vbi f, rectus est: b autem angulus æqualis ei, vbi est g: quoniam quadratum altera parte longius, duplum est: & ad medium est curatura: quamobrem a d ipsi e c est æqualis, huic verò ipsa h m. Similique modo demonstrantur aliæ, quoniam æquales sunt duæ, quæ secundum curuaturas sunt, duabus. Quare manifestum est quòd tot sunt restes in lectulo, quot sunt quatuor, sicut a b. Quantò autem foraminum est multitudo in ipso f g latere, & in eius dimidio f b est medietas. Quam ob rem in dimidiato lectulo tantæ restium magnitudines erunt, quantum est a b: multitudine verò tot, quot in b g sunt foramina. Hoc autem nihil refert dicere, quàm quot sunt in ipsis a f & b f simul sumptis. Si autem secundum diametrum extendantur restes, quemadmodum se habet in lectulo f b c d: dimidia non tot sunt, quot amborum latera f a f g, æqualia autem quot in ipsis f b, f a, sunt foramina. Maiores autem sunt ipsæ a f b f, duæ existentes, quàm a b. Quare restis in tantum maior, quantum ambo latera diametro sunt maiora.

A ἐν γὰρ β γωνία, ἴσον τῷ η. ἐὰν ὦσι γὰρ ἀμφότεροι, ἡ ἐντὸς καὶ ἡ ἐκτὸς β ἐστιν ἡμίσεια ὀρθῆς· ἐν γὰρ ζ β, ἴσον τῇ ζ κ· καὶ γωνία δὴ ἡ κζ τῷ ζ, ὀρθή. ἡ δὲ β γωνία, ἴσον τῇ κζ· τὸ η. ἡ γὰρ κζ τῷ ζ, ὀρθή, ἐπειδὴ διπλασιόπλευρος τὸ ἐστὶν ἐκείνας καὶ φύσει μείζων κέκλασται ὥστε ἡ α γ τῇ ε η ἴση εἶναι· δὴ, ἡ α θ. [πολλαχῶς γὰρ, ὥστε ἡ β γ, ἴσον τῇ η θ· ἡ δὲ γ, τῇ δ η.] ὁμοίως δὴ καὶ αἱ ἄλλαι διάκειται, ὅτι ἴσαι εἰσὶν αἱ κζ τοῖς κύμβαξι δύο τοῖς δυσὶν· ὥστε δῆλον ὅτι τὰ τολαχίστα σπαρτία ὅσα τὸ α β πλάτος ἐστὶ, τοσοῦτ' ἔστι ἐν τῇ κλίνῃ· ὅταν δὴ ὦσι τὸ πλάτος ἡμίσυ ἐν τῇ ζ η πλευρᾷ πεντήκοντα, καὶ ἐν τῇ ἡμίσει τῇ ζ β τὰ ἡμίσεα· ὥστε ἐν τῇ ἡμισείᾳ κλίνῃ, τολαχίστα μεγάθει σπαρτία ἔσται, ὅσα τῇ C α ἔστι τοσοῦτα δὲ τὸ πλάτος, ὁπόσα ἐν τῇ β η πεντήκοντα τοῦτα δὲ οὐδὲν διαφέρει λέγειν, ἢ ὅτι ἐν τῇ α ζ καὶ β ζ τὰ σωλάμφα. εἰ δὲ κζ διαμένοι ἐν τῷ αὐτῷ τὰ σπαρτία, ὡς ἐν τῇ α β γ δ κλίνῃ ἔχει, τὰ ἡμίσεα εἰσὶν οὐ τοσαῦτα, ὅσα αἱ πλευραὶ ἀμφοῖν, αἱ α ζ, ζ κ· τὰ ἴσα ἢ ἐστὶ ἐν τῇ ζ β, ζ η, τετρακόσια ἔνεκα, μείζονες δὲ εἰσὶν αἱ α ζ, β ζ, δύο οὖσαι, τῶν α β. ὥστε καὶ τὰ σπαρτία μείζω τοσούτῳ, ὅσον αἱ πλευραὶ ἀμφοῖν μείζονες εἰσὶ τῆς διαμέτρου.

D

Κεφάλαιον κζ.

Διὰ τί χαλεπώτερον τὰ μακρὰ ξύλα ὄντα μακρὰ φέρειν ὅτ' τῷ ἄκρῳ, ἢ κζ τὸ μέσον; ἴσον τῷ βάρει ὄντος; ποιεῖν ὅτι σπανιόφορον τὸ ξύλον, τὸ ἄκρον κινοῦν φέρειν, μᾶλλον κίνησιν τῷ σκαλίσαι φέρειν, ἢ κάτω μενόν κρεμάσαι, μηδ' ἔχοι πολὺ μῆκος, ὅμως χαλεπώτερον φέρειν ἀπ' ἄκρου· ἀλλ' ὅτι καὶ ῥᾷον αἴρεται ἀπ' ἄκρου ἢ μέσου, διὰ τὸ αὐτὸ καὶ φέρειν ῥᾴδιον. αἴτιον δὴ ὅτι ἐν μέσῳ αἰωρούμενον ἀεὶ ὀθνειοῦται ἐν ἀλλήλοις τοῖς ἄκροις, καὶ διάτεινον μέρος τὸ δὲ διάτεινον οὐ αἴρει· ἀνάγκη γὰρ κίνδυνον γίνεσθαι τὸ μέσον, ἢ ἔχει τὸ κάτω· ὁ φέρων· εἰς τὸ ἄνω οὖν κινοῦντα ἐκάτερον δεῖ ἄκρον εἰς τὸ κάτω ῥέπον. ὅτ' δὲ τὸ ἄκρον αἰωρούμενον ὁ φέρων, οὐ ποιεῖ ταῦτα, ἀλλ' ἄνω τὸ βάρος ῥέπει ἐν τῷ μέσῳ, εἰς ὅπερ αἴρεται ὁ φέρων, [ὅστε μέσον, ἐφ' [illegible] ἄκρα βυ. [illegible] τοῦ [illegible] τὸ [illegible] ἄνω [illegible] τὸ βάρος [illegible] δὲ [illegible] ἄκρα [illegible]

E

F

Κεφάλαιον κη.

Διὰ τί, καὶ ἢ λίαν μακρὰ τὸ αὐτὸ σάγος, χαλεπώτερον φέρειν δοκεῖ τῷ ὤμῳ, κἂν μόνον φέρῃ τις, ἢ ἐὰν ἐλαττοῦν ἢ πάλιν ἐπιθῇ, οὐκ ἐν ἔστι αἴτιον ὁ σάλευσις, ἀλλ' ὁ σάλευσις τοῦ αἰτίου ἐστί. ὅταν γὰρ ἢ μακρότερον, τὸ ἄκρον σαλεύεται· ὥστε εἰς τὸν φέρεται χαλεπώτερον φέρειν μᾶλλον, αὖθις ἢ τὸ σαλεύειν μᾶλλον, ὅτι τὸ αὐτὸς ποιοῦσι εὐθὺς, μεθίστασθαι τὸ ἄκρον, ὥσπερ καὶ μακρότερον τὸ ξύλον· ὁ μὲν γὰρ ὦμος, κέντρον, ἐὰν δὲ τὸ ἀφίστῃ γὰρ τοῦτο· αἱ ἢ α β, γ, αἱ α γ, αἱ ἐν τῷ κύκλῳ ὄντα δὴ· ἀεὶ ἢ μεῖζον τὸ ἐκ τοῦ κύκλου, ἢ τὸ α β, ἢ αἱ τὸ α γ, πλέον μεθίστασθαι μεγάθει. δῆλον ὅτι καὶ ἢ τοῦ φέρειν.

Κεφάλαιον λθ.

Διὰ τί δὴ τοῖς φέρουσι τὰ κηλώνεια τοῦ ὕδατος τοῦ ἐν ὀξυβάφοις φέρουσι δεῖ βάρος ἐν τῷ ξύλῳ τὸν μόλυβδον, ὅτ' ἐν ᾖ τὸ κενὸν καὶ πλῆρες ὄντος; ἢ ὅτι ἐν ἑνὶ χρόνῳ διαιρεῖν τὸν ἔργον βάψαι γὰρ δεῖ, καὶ πάλιν ἀνελκύσαι· συμβαίνει καθεῖναι μὲν ἀεὶ κενὸν βαδίως, πλῆρες ἢ πλέον χαλεπῶς· ἐλαττοῦται δὲ μικρὸν βραδύτερον ἢ τὸ καταβαίνειν· ὥστε τὸ πολὺ κουφίσαι τὸ βάρος ἀναγκαῖον. τοῦτο οὖν ποιεῖ ἐν ἄκρῳ τῷ κηλωνίῳ ὁ μόλυβδος προσκείμενος, ὃ ὁ λίθος· καθαιρεῖ τὸ ἀφ' ἢ γὰρ γίνεται βάρος μεῖζον, [ἢ] τὸ μόνον κενὸν δεῖ κινεῖν τὸ ἐν τῷ κηλῴνι. ὅταν ἢ πλῆρες ᾖ, κινεῖ ὁ μόλυβδος, ἢ ὅτι ἀφ' ἢ τὸ προσκείμενον βάρος. ὅτ' δεῖ μόνον αὐτῷ τὰ ἄμφω ἢ ἐνεῖναι.

Κεφάλαιον λ.

Διὰ τί, ὅταν φέρωσιν ὁ δεῖ ξύλον, ἢ τινὸς τεταμένου, δύο ἀνθρώποις ὅσον βάρος, οὐχ ὁμοίως θλίβονται, καὶ μὴ ὁ δεῖ τῷ μέσῳ ἢ τὸ βάρος, ἀλλὰ μᾶλλον ὅσῳ ἀν ἰσχυότερος ἢ τῷ φέρωσιν ἐν ὑπὸ μεῖζον ἐν ὑπὸ ἐλάττων, οὕτως ἰσχύοντος, τὸ ξύλον· τὸ ἢ βάρος, ὑπομόχλιον· ὁ ἢ ἰσχυότερος τῷ βάρει τῷ φέρωσιν τὸ βάρος· τὸ κενούμενον· ἕτερος ἢ τῷ φέρωσιν τὸ βάρος, ὁ κείμενος, ὅσῳ πλείω ἀπέχει τῷ βάρει, τοσούτῳ ῥᾷον κινεῖ, καὶ θλίβει μᾶλλον τὸν ἕτερον· εἰς τὸ κάτω μέσῳ καὶ ἐπιβάλλει ἢ βάρος· ἐπιπίπτει ὑπομοχλίῳ· ἐν μέσῳ· ἐστὶν ἢ τῷ βάρει ἄρα μᾶλλον ἄνω ἕτερος γίνεται βάρος, ἢ δὲ κινεῖ, ἀλλ' ὁμοίως ἐπίπτει· ἑκατέρῳ γίνεται βάρος.

A

CAPVT XXVIII.

CVt si valde procerum fuerit idem pondus, difficilius super humeros gestatur, etiam si medium quispiam illud ferat, quàm si breuius sit? Quod enim dudum dictum est, causa non est, sed vibratio nunc est causa. Quando enim productius fuerit, vibrantur extrema: quam ob rem contingit portantem difficilius gestare. Vibrationis autem causa est, quoniam ab eadem motione magis transferuntur extrema, quantò procerius fuerit lignum. Humerus quidem sit centrum vbi a, manet enim is: ipsæ autem a b, a c, quæ sunt ex centro: quapròò autem maius fuerit id, quod ex centro est, siue a b, seu a c, plus transfertur spatij. Demonstratum autem est hoc prius.

B

CAPVT XXIX.

CVt iuxta puteos celonia faciunt eo, quo visuntur, modo? Ligno enim plumbi adiungunt pondus, cùm alioqui vas ipsum & plenum, & vacuum pondus habeat. An quoniam duobus temporibus hauriendi diuiso opere, (intingere enim oportet, & id sursum trahere) continget demittere quidem vacuum faciliter, trahere verò plenum difficulter. Commodum igitur est paulò tardiùs illud demitere, cùm multò leuius effectum sustollatur pondus: id autem facit in extremo celonia adiunctum plumbum, aut lapis. Demittendi quidem maius fit pondus, quàm si solummodo vacuum oporteret dimittere: cùm verò plenum fuerit, sursum id rapit plumbum, aut quicquid illi ponderis inerit. Quam ob rem faciliora hoc modo ambo sunt, quàm illo.

C

D

CAPVT XXX.

CVr quando super ligno, aut huiusmodi quopiam duo portauerint homines æquale pondus, non similiter premuntur, si ad vnum non declinet pondus, sed magis quàdò vicinius fuerit gestatibus? An quoniã vectis quidẽ lignũ efficitur: põdus verò hypomochlion: qui autem propior est ponderi exilis, qui illud gestant; id quod mouetur: alter verò portantium, quod mouet? Quantò igitur plus distat à pondere, tantò facilius mouet, & alterum premit magis inferius, veluti contranitente pondere imposito quod hypomochlion factum est. Si autem in medio inerit pondus, nihilo magis alter alteri fit pondus, aut mouet: sed eodem modo alteri alter fit pondus.

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XXXII.

A CVr surgentes omnes, femori crus ad acutum constituentes angulum, & thorsei similiter femur, surgunt: quod si non, haudquaquam surgere poterunt? an quia id, quod æquale est, quietis vbique est causa: rectus autem angulus æqualitatis est, stationémque facit? quamobrem ad similes fertur angulos ipsi terræ circumferentiæ: non enim quod ad rectum est ipsi pauimento? An quoniam surgens fit B rectus, stantem verò necesse est perpendiculam esse ad terram? Siquidem igitur ad rectum debet esse: hoc autem est caput secundum pedes habere, & fieri oportet eum surgit. Quandoquidem igitur fuerit sedens, secundum parallelum pedes habet & caput: & non in vna æquali. Caput sit a, thorax a b, femur b e, crura c d. Ad rectum autem fit & thorax, vbi a b, ipsi femori, & cruri femur: sic sedente: quam ob rem eo se habentem modo surgere est C impossibile: necesse autem est crus reclinare, pedéque constituere sub capite. Hoc autem erit, si c d fiet vbi e f, & simul surgere continget, & in eadem æquali habere caput & pedes. Ipsa autem e f acutum facit angulum ad ipsam b e.

CAPVT XXXIII.

CVr facilius mouetur cómotum, quàm manens: veluti currus citiùs commotus agitant, quàm moueri incipiens? An quia difficillimum est pondus mouere, quod in contrarium mouetur. Auferet enim quoddam ex motoris potentia, licet multò sit velocior. Necesse nanque est, tardiorem esse impulsionem illius, quod repellitur. Secundo autem loco, si quieuerit: resistit enim ipsum quiescens. Quod autem mouetur, ad id ipsum, ad quod impellitur, impellenti simile facit, ren si quis piam mouentis potentiam, & celeritatem E augeret. Quod enim ab illo paterctur, vique ipsum facit ex se commotum.

ἀεὶ ἀυξάνει τε τὴν τῶν ἀντιτύπων δύναμιν καὶ τὸν χρόνον· ὁ γὰρ ἀπ' ἐκείνου ἀεὶ ἔσαρξε, τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ εἰς τὸ ἀεὶ κινούμενον.

CAPVT XXXIIII.

CVr ea, quæ proiiciuntur, cessante à latione? An quia impellens definit potentia, vel propter retractionem, vel propter rei proiectæ inclinationem, quando F ea valentior fuerit, quàm proiicientis vires: aut isthæc ambigere principium relinquentes absurdum est.

CAPVT XXXIIII.

CVr quipiam non peculiarem sibi fertur latione, impulsore alioqui non

consequente? An videlicet quoniam primum id efficit, vt alterum impellat: illóque rursum vt alterum. Cessat autè quando non potest amplius facere primum impellens id quod fertur, vt impellat, & quando ipsius lati grauitas nutu suo declinat magis, quàm impellentis in antè sit potentia.

CAPVT XXXV.

B CVr neque parua valde, neque magna longe proiici queunt, sed commensurationem quandam illa habere oportet ad id, quod proiicit? An quia necesse est, quod proiicitur, & impellitur, contraniti ei, vnde impellitur. Quod autem magnitudine sua nihil cedit, aut imbecillitate nihil contranititur, non efficit proiectionem, neque impulsionem. Quod enim multò impellentis excedit vires, haudquaquam cedit: quod verò multò est imbecillius, nihil contranititur. An quia tantum fertur id, quod fertur, quantum aeris mouerit ad profundum: quod autem non mouetur, neque mouebit quippiam. Accidit autem illis ambo isthæc habere. Valde enim magnum, & valde paruum, ceu non mota existunt, alterum nanque nihil mouet, alterum verò nihil mouetur.

CAPVT XXXVI.

C VT ea, quæ in vorticolis feruntur aquis, ad medium tandem aguntur omnia? An quia magnitudinē habet quodcunque fertur: quamobrem illius extrema in duobus sunt circulis, hoc quidem minori, illo verò maiori: quare maior distrahit, quoniam celeriùs fertur, & transuersum impellit illud ad minorem. Quoniam autem id, quod fertur, latitudinem habet, & ibi rursus idem efficit, D & ad interiorem propellit, donec ad medium peruenias. An quia quod fertur, simili se habet modo ad omnes circulos propter medium? Medium enim in vnoquoque circulo æqualiter distat. An quia quorum quidem circumactæ aquæ latio non superior propter magnitudinem, sed gravitate sua circuli celeritatem excellunt, ea necesse est relinquiri: & tardiùs ferri. Tardiùs autem minor circulus fertur. F Non idem enim in tempore æquali magnus cum parvo revoluitur circulus, quando circa idem fuerint medium. Quamobrem in minori circulo relinqui est necesse, donec ad mediū peruenianti. Quorumcunque autem superior à principio fuerit latio, ea finiensidē efficiet. Oportet enim hunc quidē statim, alterū verò celeritate

Universidad de Deusto
Biblioteca

superare grauitatem: quamobrem ad interiorem semper circulum relinquetur quodcunque. Necesse enim est quod non superatur, aut in exteriori, aut in interiori moueri. In illo autem, in quo est, impossibile est cerri, quod non superatur: adhuc verò minus in exteriori. Celerior enim exterioris circuli est latio. Restat igitur, vt id, quod non superatur, ad interiorem transferatur. Semper autem vnumquodque proficit, vt non superetur. Quoniam verò peruenire ad medium, finem quidem efficit vt quippiam moueatur, stat autem solummodo ipsum centrum, ad hoc sanè omnia congregari necesse est.

A τῷ πεφύκοντι τῶ βάρους, ὅστε εἰς τὸν ἐντὸς ἀεὶ κύκλον ὑπολείπεσθαι τὸ μὴ κρατούμενον. ἀνάγκη γὰρ αὐτὸ ἐν τῷ ἐκτὸς ἢ ἐν τῷ ἐντὸς κινεῖσθαι τὸ μὴ κρατούμενον. ἐν τῷ ἐντὸς μὲν οὖν ἀδύνατον φέρεσθαι τὸ μὴ κρατούμενον. ἐν τῷ ἐκτὸς δὲ τάχει. ἐν τῷ ἐντὸς γὰρ ἡ φορὰ τῶν ἐκτὸς ἀναλείπει. ὅπῃ τοίνυν τὸ μὴ κρατούμενον μεθίσταται. ἀεὶ δὲ ἕκαστον ὅπῃ δύναται εἰς τὸ μὴ κρατεῖσθαι. ἐπεὶ [δὲ] τέλος τῷ μὴ κινεῖσθαι τὸ εἰς μέσον ἐλθεῖν, ἵσταται δὲ αὐτὸ μόνον, ἀνάγκη εἰς τοῦτο συλλέγεσθαι.

B

FRAGMENTVM LIBRI Aristotelis. De iis quæ sub auditum cadunt, siue de audibilib. *

Interprete Francisco Patricio.

VOces verò omnes accidit fieri, & sonos, vel corporibus, vel aere ad corpora incidente, non quia aer figuretur, vt putant quidam, sed quia moueatur similiter seipsum colligens, & extendens & comprehendens. Adhæc collisus ob spiritus & chordarum factas percussiones. Quando enim consequentem aerem percusserit spiritus incidens ipsi, aer iam fertur vi, proximum sibi impellens similiter. Ita vt vndique vocem extendat eandem, in quantum accidit fieri aëris motum. Diffunditur enim ad plura vis motus ipsius fieri. sicuti etiam spiritus à fluuiis, & à planitie exspirantes. Vocum verò cæcæ quidem sunt & nubilosæ, quæcunque sunt ibi suffocatæ. Lucidæ verò si sint, procul protendant, & omnem implent continuum locum. Respiramus quidem aerem omnes eundem, spiritum verò & voces emittimus varias ob subiectorum vasorum differentias, per quas cuiusque spiritus transmittitur ad exteriorem locum. Hæc autem sunt, arteria, & pulmo, & os. Plurimam ergo differentiam efficiunt vocis, tùm aeris percussiones, tum oris figurationes. manifestum verò id est. Etenim sonorum differentiæ omnes fiunt ob hanc causam. Et eosdem videmus imitantes, & equorum voces, & canarum & luscinarum & gruum & aliorum animalium ferè omnium, eodem vtentes spiritu & arteria,

C D E F

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΑΚΟΥΣΤΩΝ, Ἀριστοτέλους.

ΠΑΣ ὁ φωνὰς ἀπαύσας συμβαίνει γίγνεσθαι καὶ τοῦ πάσχοντος τοῦ σωματικοῦ, ἢ τοῦ ἀέρος ὄντος τοῦ πάσχοντος τοῦ τοῦ ἀέρος σχηματιζομένου, καθάπερ οἴονται τινες, διὰ τὸ κινεῖσθαι παραπλησίως αὐτὸν συστελλόμενον καὶ ἐκτεινόμενον καὶ κατακαμπτόμενον καὶ τὴν συνεχόντων, διὰ τὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς χορδῆς πληγὰς πολλαχοῦ. τὸν γὰρ ἐξῆς ἀέρα πληγὴ τοῦ πνεύματος ἐκεῖνος ἐξωθεῖ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φορὰν ὁμοίως· ὥστε πάντα τὸν φωνὴν διατείνει τὸν αὐτὸν ἀφέντος πεμπόντος γίγνεσθαι καὶ τοῦ ἀέρος τὸν κίνησιν. διαχεῖται γὰρ ἐπὶ πλείω ἡ βία τῶν πεπόνθοτος αὐτοῦ γενομένων· ὅτῳ καὶ τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῆς πατρίδος καὶ ἐπὶ τῶν χόνδρων ἐπιπίπτει. τῆς δὲ φωνῶν, τυφλαὶ μὲν εἰσιν καὶ νεφελῶδες, ὅσαι κατέχονται αὐτοῦ κατεπαπτόμεναι· λαμπρὰ δὲ αἴσθοιτο, πόρρω διατείνουσι, καὶ πάντα πληροῦσι τὸν συνεχῆ τόπον. ἀναπνέομεν δὲ τὸν μὲν ἀέρα πάντες τὸν αὐτόν, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ τὰς φωνὰς ἐκπέμπομεν διάφορας, διὰ τὰς τῆς ὑποκειμένοις ἀγγείοις διαφορὰς, δι' ὧν ἑκάστου τὸ πνεῦμα διαπορεύεται τὸ ἔξω τόπον. ταῦτα δέ ἐστι τό τε ἀρτηρία καὶ ὁ πνεύμων καὶ τὸ στόμα. πλείστην οὖν ἐκεῖ διαφορὰν ἀποφαίνουσι τὰς φωνὰς αἱ τε τοῦ ἀέρος πληγαὶ, καὶ αἱ τοῦ στόματος σχηματισμοί. καὶ γὰρ τῆς φθόγγοι αἱ διαφοραὶ πάσαι γίγνονται διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀφομοιοῦμεν μιμούμενοι καὶ ἵππων φωνὰς καὶ βατράχων καὶ ἀηδόνων καὶ γεράνων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἐκείνοις ἀπαντῶν, τῷ αὐτῷ χρώμενοι πολλῷ τε καὶ ἀνθρώπῳ, πνεύματι καὶ ἀρτηρίᾳ,

φωνεῖν δὲ ἔδει. καὶ γὰρ τῆς φθόγγοι αἱ διαφοραὶ πάσαι γίγνονται διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀφομοιοῦμεν μιμούμενοι καὶ ἵππων φωνὰς καὶ βατράχων καὶ ἀηδόνων καὶ γεράνων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἐκείνοις ἀπαντῶν, τῷ αὐτῷ χρώμενοι πολλῷ τε καὶ ἀνθρώπῳ, πνεύματι καὶ ἀρτηρίᾳ, πνεῦ-

eò quia aerem differenter emittant ex ore. Multa verò aium cùm audierint, imitantur aliorum voces, ob dictam causam. Pulmo autem cùm fuerit parvus, & densus & durus, neque suscipere potest aerem multum in se, neque emittere rursum extra, neque percussionem fortem, nec robustam facere, spiritus. Quia enim cùm sit durus & densus & colligatus, non potest accipere dilatationem ad multum locum, neque rursus ex multo interuallo colligens seipsum expellere vi spiritum. Quemadmodum neq. nos follibus, quando fuerint duri, neque dilatari, neque comprimi possunt facilè. Hoc enim est, quod facit spiritus percussionem validam, quando pulmo ex multo interuallo colligens seipsum, expellit aerem violenter. Manifestum verò hoc est. Neque enim aliarum partium vlla, ex parua distantia potest facere percussionem validã. Neque enim cruti possibile est, neque manui percutere robustè, neque proiicere procul percussum, nisi quis ipsis vtrisque ex multo accipiat plagæ distantiam. Si autem non durè quidem fit percussio ob intensionem, proiicere verò non potest procul percussum. Cùm neque catapultæ longè possunt iacere, nec funda, nec arcus, si fuerit durus, nec possit flecti, neque reductionem nervis accipere ad multum locum. Si verò magnus pulmo fuerit & mollis, & validus, multum aerem potest suscipere, & hunc emittere rursus, recondens vt voluerit, ob mollitudinem, & quia facilè seipsum constringat. Arteria verò, si longa fuerit & arcta, difficulter emittit extrà vocem, & vi multa, ob longitudinem lationis ipsius spiritus. Manifestum verò est. Omnia enim quæ longos habent collos, sonant violenter: veluti anates & grues & galli. Magis verò id perspicuum in ipsis. Omnes enim difficulter implent bombyces, & cum contentione multa, ob longitudinem distantiæ. Adhæc verò spiritus ob angustiam loci, cùm extrà pulsus, in externum locum excidit, statim diffunditur & dispergitur. Sicuti etiam fluxus lati per Euripos. Ita vt non possit vox accidere, neq. extendi ad multum locum. Simul verò etiam difficile conditur,

A B C D E F

ὅτι τὸ τὸν ἀέρα διαφόρως ἐκπέμπουσι. πολλὰ δὲ καὶ ἠθίζοντες, ὅταν ἀκούσωσι, μιμοῦνται τὰς τῶν ζώων φωνὰς, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. ὁ δὲ πνεύμων ὅταν ᾖ μικρὸς καὶ πυκνὸς καὶ σκληρὸς, οὐτε δέχεσθαι δυνατὸν τὸν ἀέρα πολὺν εἰς αὐτὸν, οὐτε ἐκπέμπειν πάλιν ἔξω, οὐδὲ τὴν πληγὴν ἰσχυρὴν οὐδὲ ἐξαίρετον ποιεῖσθαι τὴν τοῦ πνεύματος. διὰ γὰρ τὸ εἶναι σκληρὸν καὶ πυκνὸν καὶ συνεσταλμένον, οὐ δύναται καμπτόμενον τὴν διαστολὴν δέχεσθαι πολὺν τόπον· οὐδ' πάλιν ἐκ πολλοῦ διαστήματος συνάγων αὐτὸν, ἐκβάλλειν βίᾳ τὸ πνεῦμα· καθάπερ οὐδ' ἡμεῖς τοῖς φυσοῖς, ὅταν ὦσι σκληροὶ, καὶ μήτε διαστέλλεσθαι μήτε πιέζεσθαι δύνωνται ῥαδίως. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ποιοῦν τὴν τοῦ πνεύματος πληγὴν ἰσχυρὰν, ὅταν ὁ πνεύμων ἐκ πολλοῦ διαστήματος συνάγων αὐτὸν, ἐκβάλλει τὸν ἀέρα βιαίως. ἐπεὶ γὰρ τὸ μόριον ἐκεῖνο ἐστὶ τοῦ σώματος, οὐδὲ τοῦ δόξαν μαρτυρεῖν οὐδὲ τὰ μικρὰ δύναται πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος ἰσχυρὰ. οὐτε γὰρ τὴν σφενδόνην ἔστι τὴν τῇ χειρὶ σφεντόμενα φέρειν ἐξω οὐτε κατάπελτον πόρρω τὴν πληγὴν, οὐδὲ μὴν τόξον ἐκτείνειν ἐκ πολλοῦ κάμπτειν τὴν νεῦρον τὴν ἀπότασιν. εἰ δὲ μὴ, σκληρὸς μὲν ὁ πνεὺμων γίγνεται διὰ τὴν συστολὴν, δυνατὸς δὲ ἐν δυνάμει πόρρω τὸ πνεῦμα ἐκπέμπειν, οὐδ' ἐν ἀφιεῖσθαι, οὐτε τέχνῃ, οὐ δὲ σκληρὸς καὶ μὴ λίαν κάμπτεσθαι μηδὲ τὴν ἀναχωρησιν ἐν τοῦ ἀέρος λαμβάνειν ἐκ πολλοῦ τόπου. ἐὰν δὲ μέγας ὁ πνεὺμων ᾖ καὶ μαλακὸς καὶ εὔτονος, πολὺν τὸν ἀέρα δύναται δέχεσθαι, καὶ τοῦτον ἐκπέμπειν πάλιν, ἐπιστρεφόμενος ὡς ἂν βούληται διὰ τὴν μαλακότητα, καὶ διὰ τὸ ῥᾴδιον αὐτὸν συστέλλειν. ἡ δὲ ἀρτηρία μακρὰ μὲν ὄντα ᾖ καὶ στενὴ, χαλεπῶς ἐκπέμπουσιν ἔξω τὴν φωνὴν καὶ βίᾳ πολλῇ, διὰ τὸ μῆκος τοῦ τῶν πνεόντων φωνῶν. φανερὸν δὲ ἔδει. πάντα γὰρ τὰ τοὺς τραχήλους ἔχοντα μακροὺς, φθέγγεται βιαίως καὶ χήνες καὶ λάρυγγες καὶ ἀηδόνες καὶ

necesse est omnium talium spiritus: & non facile subministratur. Quorumcunque verò magna est distantia arteriæ, talium quidem extra transmittere contingit spiritum facilentius verò latus diffundi ob amplitudinem loci, & vocem fieri vacuam & non consistentem. Adhæc non possunt diuidi spiritu tales, quia non confirmatur arteria ipsorum. Quorum verò est inæqualiter & non vndequaque habent distantiam similem, hos necesse est omnibus participare difficultatibus. Etenim inæqualiter ipsis necesse est spiritum ministrari & pelli, & per alium locum diffundi rursus. Breui verò arteria existente, celeriter quidem necesse est spiritum emittere & percussionem validiorem fieri aeris. omnes verò tales acutius sonare, ob celeritatem lationis spiritus. Non solum verò accidit vasorum differentias, sed etiam passiones omnes voces alterare. Quando enim fuerint humiditate multa pleni pulmo & arteria, distrahitur spiritus, & non potest transmitti in externũ locum continuè, quia impingit, & fit crassus & humidus & difficulter mobilis: sicuti circa catarrhos, & ebrietates. Si verò siccus fuerit spiritus, omnino aspeior fit vox & distropia. Cõtinet enim humiditas, si fit tenuis, aerem & facit quandam vocis simplicitatem. Vasorum ergo differentiæ, & passionum quæ circa ipsa sunt, tales singulæ efficiunt. Voces verò, videntur quidem esse, secundum quos singula fiunt locos, audimus verò ipsas omnes quando nobis incidunt ad auditum. Impulsus enim à percussione aer, quadantenus fertur continuus, deinde paulatim semper dimouetur magis, & hoc cognoscimus omnes sonos, & procul factos, & propè. Clarum verò est, quando quis accipiens vas ligulum, vel tibiam, vel tubam, apponãtque alteri ad auditum, per hæc loquatur, omnes videntur voces omnino esse prope auditum: quia non dispergitur aer latus: sed conseruatur vox similis ab ambiente organo. Sicuti ergo etiam in pictura, quando quis coloribus hoc quidem simile fecerit longinquo, aliud verò propinquo, id quidem nobis videtur, recessisse picturæ, hoc verò eminere: vtrisque tamen ipsis existentibus in eadem superficie.

A πολύν χρόνον πολύνουν ἦ τὸ πνεῦμα καὶ μὴ ῥᾴδιον διοικεῖσθαι. ὅσων δὲ οὐδὲ μικρὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρτηρίας, ἀναγκαῖον ἐξω αὐτῶν ἀφιεῖσθαι συμβαίνει τὸ πνεῦμα ῥᾴδιον, διὸ τοὺς ἦχοῦντας διαχεῖσθαι διὰ τὴν ἀμετρίαν, καὶ τὴν φωνὴν γίνεσθαι κενὴν καὶ μὴ συνεστῶσαν· ἔτι δὲ μὴ δυνατὸν διαιρεῖσθαι τοῦ πνεύματος, διὰ τὸ μὴ συναρτᾶσθαι τὴν ἀρτηρίαν αὐτῶν. ὅσων δὲ οὐκ

B ἀνωμάλως καὶ μὴ πανταχῆ τὴν αὐτὴν διάστασιν ἔχουσι, πάντας μετέχειν ἀναγκαῖον ἀπαντῶν τῶν δυσχερειῶν. καὶ γὰρ ἀνωμάλως αὐτοῖς ἀνάγκη τὸ πνεῦμα διανεμεῖσθαι καὶ κατ' ἄλλον τόπον διαχεῖσθαι πάλιν. ὅσῳ δὲ τῆς ἀρτηρίας ἡ μὲν ἀφίεται τὸ πνεῦμα ἐκπόρευσις καὶ τὴν πληγὴν ἐκφερεστέρα γίνεσθαι τοῦ ἀέρος, πάντας ἡ

C τῶν τοιούτων ἐξύπνοον φωνεῖν, διὰ τὸ πάχος τῶν πνεύμονος φερόμενον. εὐμάθειν ἡ συμβαίνει τὰς τῶν ἀγγείων διαφορὰς, ὅμοιον καὶ τὰ πάθη πάντας τὰς φωνὰς ἀλλοιοῦν. ὅταν γὰρ ὦσιν πλήρεις πολλῆς τε τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἀρτηρία, διασπᾶται τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ διαπορεύεται εἰς τὸν ἔξω τόπον συνεχῶς διὰ τὸ συνεπιβοᾶσθαι, καὶ γίνεσθαι παχὺ καὶ ὑγρὸν καὶ δυσκίνητον· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατάρρων καὶ τῶν μεθῶν. καὶ ἐὰν ξηρὸς ἦ τὸ πνεῦμα, καὶ

D ὁ ἀρτηρία, διαπαῖς τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ δυνατὸν ἀφικνεῖσθαι εἰς τὸν ἔξω τόπον συνεχῶς διὰ τὸ συνεπιβοᾶσθαι, καὶ γίνεσθαι παχὺ καὶ ὑγρὸν καὶ δυσκίνητον· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατάρρων καὶ τῶν μεθῶν. καὶ ἐὰν ξηρὸς ἦ τὸ πνεῦμα, καὶ ὁ ἀρτηρία, ἀπόλυτος ἡ φωνὴ γίνεται καὶ διεστραμμένη. συμβαίνει γὰρ ὁ ἀγνοῦς, ὅταν ἐλαττοῦται ἡ ἀέρος, καὶ ποιεῖ τὴν φωνὴν ἀπλῆν. τῶν μὲν οὖν ἀγγείων αἱ διαφορὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐστιν, τὰ δὲ πάθη ἀπὸ τῶν πληγῶν τὰς φωνὰς ἀλλοιοῦν. αἱ δὲ φωναὶ ἀκούομεν ὅταν ἐν τοῖς ἔξω τόποις αὐτῶν γένωνται τῶν πληγῶν. ἡ μὲν γὰρ πληγὴ ἀφίεται ἀπὸ τῆς πληγῆς τοῦ ἀέρος, τὸ δὲ ἀεὶ ἀπωθεῖται μᾶλλον, καὶ τοῦτο γιγνώσκομεν πάντες τοὺς τόπους καὶ τοὺς τόπους γιγνωσκόμενοι καὶ τοὺς ἐγγὺς. δῆλον δὲ ὅτι. ὅταν γάρ τις λαβὼν κέρκιν ἢ αὐλὸν ἢ σάλπιγγα, προσθεὶς τὸ ἕτερον μέρος τοῖς ἀκοῖς, διὰ τούτων λαλῇ, πάντες δοκοῦσιν αἱ φωναὶ πανταχοῦ εἶναι πρὸς τὴν ἀκοήν, διὸ τὸ μὴ σκεδαννύσθαι τὸν κίνδυνον φερόμενον, ἀλλ'

E διατηρεῖσθαι τὴν τῶν φωνῶν ὁμοιότητα ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ὀργάνου. καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γραφῆς, ὅταν τις χρῴματα τὸ μὲν ὁμοίως πολλοστῷ πόρρω, τὸ δὲ, τὸ πλησίον, τὸ μὲν ἀφῆ ἀπὸ κεκαλυμμένου διὰ τοῦ γραφέως, τὸ δὲ, ἀμφοτέρων αὐτῶν ἔστιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιφανείας

οὖσιν καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν φωνῶν, ὅταν ἡ μὲν ἤδη διαλελυμένη φωνὴ τῷ ἀκοῦσαι, ἡ δὲ τὸ συνεχὲς, ἀμφοτέρων ἀνάγκη ἀφεστηκέναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πόρρω ἀκοῦσαι, ἡ δὲ, τὴν συμβολὴν, διὰ τὸ τοῦ μὲν ἀφῆ τὸ πάθος ἐμοῦ τοῦ, τὸ δὲ πλησίον. σημεῖον δὲ μάλιστα εἰ φωνὴ γιγνομένη παρὰ τοῦ ἀκούοντος τοῦ ἤδη ῥᾴδιον. οὐδὲ γὰρ, μὴ τελείως τοῦ

B τοῦ διαρθρωθῶσι, τοὺς παῖδας οὐ συνίασι καὶ τοὺς ἤδη γεγηρακότας, ὅταν μὴ διεστραμμένοι ἀκριβῶς. διὸ καὶ οὔτε τὰ πτηνὰ δύναται διαλέγεσθαι σαφῶς, οὔτε οἱ μεθύοντες, οὔτε οἱ γέροντες, οὐδ' ὅσοι φύσει τραυλοὶ τὴν χαῦνον ὄντες, οὐδ' ὅλως ὅσοι εἰσὶν οἱ γλῶττοι καὶ τὸ στόμα διεστραμμένοι. ὥσθ' ὅμοιον καὶ τὰ χαλκεῖα καὶ τὰ κέρατα συμπεφυκότα, ἐνεῖναι τοῖς ὅσοι τῆς ἀρχαίας ῥᾴδιον ἐπιστήμης, οὕτως καὶ

C τὸ διαλεκτικὸν πολλοὺς ἀπόρειαν ἀφιεῖσθαι, τὰ ἐκπίπτοντα τῆς ἀνωμάλου τῆς ἀνωμάλου τὰ τοῦ στόματος, ὅταν μὴ διεστραμμένοι ὦσιν ἡμῖν. οὐ μόνον δ' ἕνα τῆς τοιαῦτα ἀποφαίνεται ἀπόφασιν, διὰ τὸ καὶ τοῖς ἀκούοντας συνιέναι. διὸ καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἀκούοντες συνιέναι, ἢ πολλοὶ ἅμα τοῦτο λέγοντες· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς χορδῆς· καὶ πολὺ ἄδον, ὅταν συνεχῶς τε ἅμα καὶ κιδωνίζῃ, διὰ τὸ συγχεῖσθαι τὰς φωνὰς ὑπὸ τοῦ ἑτέρου. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς συμφωνίας φωνεῖν ἔδει. ἀμφοτέρως γὰρ δοκεῖν τὴν συμβολὴν τοῖς ὤτοις ὑπ' ἀμφοῖν. ἀσαφεῖς οὖν οὐδὲ φωναὶ γίνεσθαι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. λαμπρὰ

D ἢ λίνος, καθάπερ ἔδει τὸ χρῴματον· καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ μάλιστα διωκόμενα τὰς ὄψεις κινεῖ, τοῦτο δὲ συμβαίνει τὸ χρῴματον λαμπρότατον. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, τῆς φωνῆς τοῦτο ὑπολαμβάνειν δεῖ λαμπρότατον, ὅσῳ μάλιστα δύνασθαι φερόμενον τὴν κινεῖν τὴν ἀκοήν. πολὺ δὲ ἐν τοῖς ἀμφοῖν καὶ πυκνὸν καὶ καθαρὸν, καὶ τοῦτο διὰ μάλιστα διατείνει. καὶ γὰρ ἐν τοῖς

E ἀμφοῖν αἰθέριον, ὅσῳ τὸ ἰσχυρὸν καὶ συνεχὲς καὶ καθαρόν. σαφεστέρα οὖν τῶν [illegible] τὸ ἀκούειν τῶν ἀλλοτρίων κρεῶν, τὸ δὲ ἄλλος, ἔδει διαχεῖσθαι. [illegible] τὰ τῆς διεστραμμένας γλῶττας πλεῖστα, μᾶλλον ἀπόρρω ἀπωθεῖ [illegible] ἢ λαμπρά. τὸ γὰρ πνεῦμα σεσῳσμένον, ἢ διὰ τὸ ἰσχυρὸν καὶ συνεχὲς, ἀφ' ἧς διεκινήθη.

Sic etiam in sonis vocis quando hæc quidem iam resoluta incidit ad auditum, illa verò continua. ambabus ipsis aduenientibus ad eundem locum, hæc quidem abesse procul videtur ab auditu, altera verò esse propè: quia illa quidem longinquæ similis fit, hæc verò propinquæ. Claræ verò maximæ fiunt voces, quis exacti sint soni. Impossibile enim est, non perfectè his dearticulatis, voces esse claras. Quemadmodum etiam annulorum sigilla, si non exculpantur exactè. Quare neque puelli possunt loqui clarè, neque senes, neque quicunque natura balbi sunt, neque omnino quorumcunque sunt linguæ & ora difficulter mobilia. Sicut enim & crea, & cornea consonantia, faciunt organorum sonos clariores, ita & in locutione, multum obscuritatem efficiunt excidentes spiritus ex ore, quando exculpantur similiter. Non solùm verò sui ipsorum quandam demonstrabant obscuritatem, sed etiam dearticulatos sonos impediunt, non similis ipsorum facto motu circa auditum. Quare etiam magis vnum audientes intelligimus, quam simul multis idem dicentibus. Sicuti etiam in chordis, & multis minus, si quis accinat ad tibiam simul & ad citharam, quia confundantur voces ab aliis. Non minimè verò hoc in symphonis clarum est. Vtrosque enim occultari accidit sonos ab inuicem. Obscuræ ergo voces fiunt ob dictas causas. Lucidæ verò fiunt, sicuti in colortibus. Ibi enim, qui maximè possunt visum mouere, hos accidit colorum esse lucidissimos. Eodem modo, vocum has existimandum est esse lucidissimas, quæcunque possunt accedentes mouere auditum. Tales verò sunt claræ & densæ, & puræ & procul valentes protendere. Etenim in aliis sensibilibus omnibus fortiora, & densiora, & purgatiora, clariores faciunt sensus. Clarum id est, vltimo enim voces omnes fiunt surdæ, aere iam diffuso. Clarum est etiam in tibiis. Secundarũ enim quę habẽt linguas obliquas, mollioré reddũt vocẽ. nõ similiter tamẽ lucidã. Spiritus enim latus, statim in amplitudinẽ loci excidit & nõ amplius fertur validus, nec cõsistens, sed dispersus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In durioribus verò linguis vox fit durior & clarior, si pressérit quis eas magis ad labia, quia spiritus feratur violentius. Lucidæ ergo voces fiunt propter dictas causas. Vnde etiam videntur non peiores esse albis quæ dicuntur pullæ. Passionibus enim & senioribus ætatibus magis accommodantur asperiores. Et paulo subconfusæ, nec valde habentes lucciditatem apparentem. Simul verò ob intensionem non similiter sunt persuasiuæ. Quod enim infertur, non facilè conditur. Neque enim intendere facile est vt quis velit, neque remittere. In tibiis verò fiunt voces lucidæ & aliis organis, quando excidens spiritus densus fuerit & validus. Necesse enim etiam externi aeris tales fieri percussiones, & maximè voces ita emitti, constitutas ad auditum sicuti odores & lucem & caliditates. Etenim hæc omnia rariora dum apparent sensui, debiliora fiunt, sicuti & succi temperati aqua & aliis succis. Id enim quod sui ipsius præbet sensum, obscuras eulque facit vires. Ex aliis verò organis, cornuum soni, densi & continui ad aerem incidentes faciunt voces obscuras. Quare oportet cornu habere germen auctionis æquale & læue, & non statim excurrens. Necesse enim est molliora, & laxiora fieri talia cornua. Ita vt soni distrahantur & non continuè excidant per ipsa, neque vociferari similiter ob mollitiem & raritatem potorum. Neque rursus habere difficile auctu germen, neque adnascentiam habere densam, & duram & molestam. Ad quod enim impinget latus sonus, ibi accidit pausam, neque amplius transmittitur ad externum locum. Ita vt surdi & inæquales excidant soni ex talibus cornibus. Quod verò latio fiat recto tramite, clarum est ex telis, & omnino lignis magnis, quando ipsa examinant. Quando enim percutiunt ex altero extremo ad alterum fertur sonus continuus, nisi, quod habeat foramen lignum: quod si non, vsque ad hoc progressus, ibi desinit distractus. Circumflectit verò etiam ramos, & non potest per ipsos rectà ire. Manifestum verò hoc est etiam in æreis, quando limant dependentes vestes rugosas statuarum,

A Διὸ ἡ τῶν πληκτικῶν γλῶττα ἡ φωνὴ γίγνεται πληκτικὴ καὶ λαμπροτέρα, εἰ πίοι τις αὐτὰ μᾶλλον τῶν χείλεσι, διὰ τὸ εἰς μικρὸν τὸ πνεῦμα βιαιότερον. εἰ οὖν εὐθὺ λαμπρὰ τὴν φωνὴν γίγνεται διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· περὶ καὶ δικαίως εὐ χαίρεις ἐν τῇ λευκῷ καὶ καλουμένῃ φωνῇ. πρὸς γὰρ τὰ παθὴ καὶ τὰς πρεσβυτέρας ἡλικίας μᾶλλον αἱμῴδεστεραι καὶ τραχύτεραι, καὶ μικρὰν τὴν συγχεχυμένην, καὶ μὴ λίαν ἐναργῆ τὴν λαμπρὸν ἀφεῖσι. πᾶμα δὴ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἐκ ὁμαλὲς εἶναι δυνατόν. τὸ γὰρ βιαζόμενον, ἐκτεμαίνει. τοῦδε γὰρ ἕνεκα τὸ βούλεταί τις, οὐκ ἀδύνατον. διὸ δὴ τῇ αὐλῷ γίγνεται ἡ φωνὴ λαμπρὴ, καὶ τῇ δηλοῖ ἐργάζεται, ὅτιν τὰ ἐκπνεόμενα πνεῦμα, πυκνὸν ἐ ἐ σωστικὸν. κάναγκὲς γὰρ τὸ ἔξωθεν ἀέρα πεπόνθεις γίγνεσθαι τὰς πληγὰς, ἡ μάλιστα τὰς φωνὰς οὕτω διαπέμπουσιν σωτηρίας ἀφ' τὴν ἀκοὴν, ὥσπερ καὶ τὰ ὄσμας καὶ τὸ φῶς καὶ τὰς θερμότητας. καὶ γὰρ πάντα ταῦτα ἀμυδρότερα φαινόμενα ἀφ' τὴν αἴσθησιν, ἀσθενέστερα γίγνεται καθάπερ καὶ εἰ χυλὸ κεκραμένος τῷ ὕδατι καὶ ἐπίτηδες γίγνοιτο. τὸ γὰρ ἑαυτῷ παρέχον αἴσθησιν, ἀσθενῆ ἐκφανῆ ποιεῖ τὰς δυνάμεις. διὸ δὴ ἐν τοῖς κεράτοις ἔχει φυσικὸν καὶ σωστικὸν πρὸς τὸν ἀέρα ἀφεστῶτες, ἀναίσθητα τὰς φωνὰς ἀμυδρὰς· διὰ δὲ τὸ κέρας τῶν φύσει ἔχει τὸν αὐξάνοντα ἐμαλὸν καὶ λεῖον καὶ μὴ τραχὺ ἐκλεληθαμμένον. κάναγκὲς γὰρ μελανκόνιον καὶ χωνοῦν γίγνεσθαι τὰ πάντα τῷ κεράτων· ὥστε δὲ ἔχει διασπᾶν καὶ μὴ σωστικὸν ἐκπίπτειν τῷ αὐτῷ, μηδὲ γίγνεσθαι ὁμοίως διὰ τὴν μελανκόνιον καὶ ἡ ἀφυότητα τῷ πάχους, μηδὲ πάλιν ἐξῆς διεξιὼν τὴν φύσιν, μηδὲ τὴν σύμφυσιν ἔχει πυκνὴν, καὶ σκληρὰ καὶ δύσφορον. καὶ ὅ τι τὸ μὲ πρὸς τὸ φερόμενον ἐ ἔχει, αὐτὸ καμπύλειν τὴν κατάπαυσιν, καὶ οὐκ ἐπὶ πορεύεσθαι πρὸς τὸν ἔξω τόπον· ὥστε κωφοὶ καὶ ἀσυμφώνοις ἐκπίπτει τοῦ ἔχειν ἐκ τῷ τοιούτων κεράτων. ὅτι δὴ ἡ φωνὴ γίγνεται

B

C

D

E

ἐν τὴν ἀκοὴν ἀφικνεῖται, φανερὸν ἐκ τῶν ἐξῆς. καὶ ὅλως ἐστὶ τῷ ἔχειν τῷ μεγάλου, ὅτιν αὐτὸ βιαστικῶς. ὅτιν γὰρ κεχυμένον ἐκ τὸ ἀέρος φέρεται σωστικὸν, ἐκ μὴ τὴν σωστικὸν τὸ ξύλον· εἰ δὴ μὴ, μέχρι τούτου σωστικὸν, αὐτὸν κατεπαύσθη διὰ κωφότητα. ἀποκαμόντα δὴ καὶ τοῦ ἔχειν, καὶ εὐ δυνατὸς δ' αὐτῷ ἀδυνατεῖν. κρεῖττον δὲ καὶ ἐστὶ τῷ χωνεῖον, ὅτιν χεῖται τὰς ἀπορραφὰς τοῦ ἔχειν τῷ αὐτῷ ἐγκεκαυμένα, τῷ συμμένον· διὸ ῥίζῃ καὶ πολὺ ἦχον ἀφεῖσι καὶ ψόφον. εἰ δὴ τις αὐτὰ περιέλοι, παύεται συμβαίνει τὸν ἦχον. ἔστι γὰρ τοῦτο ἀποτελεῖν ὁ τρόμος, ὅτιν ἀφικνεῖται πρὸς μικρὸν, ἐκεῖ πεσεῖν τὴν κρούσιν. πολὺ δὲ καὶ ὁ ὄγκος ἐ τῷ κέρατον συμβάλλει καὶ πρὸς δὶ ἀκοῆς. μᾶλλον γὰρ κατεπαθάνει, παρεκλίνοντο τὸν ἦχον ἔχοντα τῷ κέρατος, διὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν σύκκρισιν. ἐπὶ δὲ τὸ αὐτὸ κατεπλήττεται ὑπάρχει, ἀπαλὸν τῷ ῥῆξιν ἀφίησι διὰ τὴν μαλακότητα τὸν ἦχον, καὶ δυνάμεις δὲ γίγνεσθαι ὁμοίως. διὸ καὶ τὰς ἡλικίας ἐκλέγεται. τὰ γὰρ γέρα τῷ γέρα γίγνεται, καὶ ξηρὰ ἡ τε σωματικὴ καὶ χαῦνα· τὰ δὲ τῷ νέων, ἁπαλὰ, πυκνὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα ἐν αὐτοῖς ὑγρότητα. διὸ δὲ εἴη, καὶ δεῖ πρὸ τῆς, τὸ ἀέρος ἔχειν καὶ πυκνὸν ὁμαλὲς καὶ ἐλεύθερον· αὐτὸν γὰρ ἀν μάλιστα συμβαίνοι ἡ τοῦ ἦχος πυκνοῦν καὶ λεῖον καὶ ὁμαλὲς καὶ ὁμοίως φέρεσθαι δι' αὐτῷ, καὶ τὸ ἐξωθεν ἀέρος τὰς πληγὰς γίγνεσθαι πυκνὰς καὶ λείας καὶ ὁμαλὲς ἔστω καὶ τῷ τῷ πνεῦμα διαπορεύεσθαι δι' αὐτῷ λεῖον καὶ ὁμαλὸν καὶ μὴ διεστηκότων. διὸ καὶ τὰ βαθυγράμμα τῷ ζωῶν καὶ τὰ πεπυκνὰ τὰ σάλον, ἀφωνότερα γίγνεται, τὰ δὲ ξηρὰ, κεκόφωτα. ὁ γὰρ ἀὴρ διὰ ὑγρὸν καὶ λεῖον φέρεται μαλακὸς καὶ ὁμαλὸς. ἄλλον δὲ. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὅτιν ἔχῃ πυκνὸν, πολὺ ἥδιον φερόμενον πρὸς τὰ ζῶα καὶ διαπαύει· τὸ δὲ ξηρὸν, μᾶλλον ἀπολαμβάνεται, ἡ τὴν πληγὴν ποιεῖται σκληρὸν, διὰ τὴν βίαν. εἰ οὖν αὐτὸ διαφορὰ τῷ ἦχον γίγνεται διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. σκληρὰ δὲ εἰσὶ τῷ φωνῷ, ὅσαι βιαίως πρὸς ἡ ἀκοὴν ποιεῖται· διὸ ἡ μάλιστα περίγραφον τὸν αἰῶνα. τοιαῦτα δὲ εἰσὶ αἱ δυσκατάπαυστα καὶ μὴ πολὺς φερόμενα βίας. τὰ γὰρ ὑπὸ τῆς πληγῆς, οὐ δυνατὰ τὴν πληγὴν ἀποδίδοσθαι, ἀλλ' ἀποπίπτει πρὸς τὴν. ἄλλον δὲ. τὰ γὰρ ὑπὸ τῆς βιαίου φερόμενα, ἡ τὰ βάλματα φερόμενα διὰ τῷ βυρίτων ἡ ἡλίκων γίγνεται σφοδρότατα· ἀπὸ ἀὴρ τὰς ἀντιστάσεις, ἡ σωκάμπτα τὴν ἐπείλεις, ἀλλὰ ὅτιν πολὺ ἐκ τὸ πνεῦμα βίας ὁμαλὲς ἡ τὸ συμβαίνει ἡ πυρὰ τὰς φωνὰς ἡ τοῦ ψόφου.

A

B

C

D

E

F

A Clarum verò est. Omnes enim violenti fiunt duri ficuti etiã scrinia & valuæ quãdo aperiuntur violẽter & æris & ferri. Et enim ab incudibus fit durus & mollis, quando percutiunt refrigidatum iam & durum ferrum. Adhæc etiam à lima, quãdo limant & insculpunt ferramenta & ferras. Quandoquidem & tonitruorum violentissimi, fiunt purissimi: & imbrium qui appellantur ragdei, ob violentiam. B Celeritas enim spiritus facit vocem acutã, vis verò duram. Quare nõ solũm accidit eosdem, quandoque acutiorem, quandoque grauiorem, sed etiam duriorẽ & molliorem. Etiamsi aliqui existiment ob duritiem arteriarum voces fieri duras, errantes. Hoc enim parum quid cõfert omnino, sed spiritus facta percussio violẽter à pulmone. Sicuti.n. etiã corpora, aliorum quędam sunt humida & mollia: aliorũ verò, C dura & intensa: eodẽ modo etiam pulmo. Quare ex his quidẽ mollis excidit spiritus, ex illis verò durus & violentus. Quandoquidem, cur arteriam paucam quandã accidat præbere potentiã, facile est videre. Nulla enim est arteria dura, sicuti tibię, nihilominus per id & per hæc lato spiritu, hi molliter quidẽ tibiis sonant, illi verò duriter. Clarũ verò id est etiã ab ipso sensu. Etenim si quis intendat spiritũ violentius, statim vox fit durior ob violentiã, etsi sit D mollior. Eodẽ modo etiã in tuba. Quare omnes quando bacchãtur, remittũt in tuba spiritus intensionẽ, vt faciant sonũ quãm mollissimũ. clarũm verò etiam est in organis. Etenim cõtortæ chordæ, sicuti dictum est, voces faciunt duriores, & ambusta cornua si quis tangat chordas manibus violẽter & non molliter, necesse est etiã redditionẽ ipsam ita rursus facere violentiorẽ. minus verò contortæ & crudiora cornua, E voces faciunt molliores, & longiora organa. Aeris enim percussiones, & tardiores, & molliores fiunt ob lõgitudines locorũ, in grauiorib. verò durissimæ ob cõstitutionẽ chordarũ, manifestũ verò est. Eiusdẽ.n. organi, duriores accidit fieri voces, quando quis in medio tetigerit chordas, quia ipsarũ magis ea quę ad iugũ & chorditẽsiũ, in-

A φανερὸν δ' ἐστί. πάντες γὰρ αἱ βίαιοι, γίγνονται σκληραί. καθάπερ καὶ τῶν κιβωτίων καὶ τῶν θυρωμάτων, ὅταν ἀνοίγωνται βιαίως, καὶ τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ σιδήρου. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀκμόνων γίγνεται σκληρὰ καὶ μαλακή, ὅταν ἐν αὐταῖς κατεψυγμένον ᾖ σκληρὸν ἤδη τὸν σίδηρον. ἔτι δὲ ἀπὸ τῶν ῥινῶν, ὅταν ῥινῶσι καὶ χαράττωσι τὰ σιδήρια καὶ τοὺς πρίονας. B καὶ τῶν βροντῶν αἱ βιαιόταται, γίγνονται σκληρόταται, καὶ τῶν ὑδάτων τὰ καλούμενα ῥαγδαῖα διὰ τὴν βίαν. ἡ μὲν γὰρ ταχυτὴς τοῦ πνεύματος, ποιεῖ τὴν φωνὴν ὀξεῖαν· ἡ δὲ βία, σκληράν. διόπερ οὐ μόνον συμβαίνει τῶν αὐτῶν ὅτε μὲν ὀξυτέραν, ὅτε δὲ βαρυτέραν, ἀλλὰ καὶ σκληροτέραν καὶ μαλακωτέραν. καί τινες ὑπολαμβάνουσι, διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἀρτηριῶν, τὰς φωνὰς γίγνεσθαι C σκληράς, διαμαρτάνουσι· τοῦτο μὲν γὰρ βραχύ τι συμβάλλεται παντελῶς· ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος γιγνομένη πληγὴ βιαίως ὑπὸ τοῦ πνεύμονος. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ σώματα, τῶν μέν ἐστιν ὑγρὰ καὶ μαλακά, τῶν δὲ, σκληρὰ καὶ συντεταμένα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πνεύμων. διόπερ ἀπὸ τῶν μὲν μαλακὸν ἐκπίπτει τὸ πνεῦμα, τῶν δὲ, σκληρὸν καὶ βίαιον. διότι γε τὴν ἀρτηρίαν αὐτὴν μικρά τινα συμβαίνει παρέ- D χεσθαι δύναμιν, ῥᾴδιον συνιδεῖν. οὐδεμία γάρ ἐστιν ἀρτηρία σκληρὰ τοῖς αὐλοῖς ὁμοίως· ἀλλ' ὅμως οἱ αὐτοὶ καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ φερομένου τοῦ πνεύματος, οἱ μὲν μαλακῶς αὐλοῦσιν, οἱ δὲ σκληρῶς. δῆλον δὲ τοῦτ' ἐστὶ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως. καὶ γὰρ, ἐὰν ἐπιτείνῃ τις τὸ πνεῦμα βιαιότερον, εὐθέως ἡ φωνὴ γίγνεται σκληροτέρα διὰ τὴν βίαν, κἂν ᾖ E μαλακωτέρα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν σαλπίγγων. διὸ καὶ πάντες, ὅταν βακχεύωσιν, ἀνιᾶσιν ἐν τῇ σάλπιγγι τὴν τοῦ πνεύματος συντονίαν, ὅπως ὡς ποιῶσι τὸν ἦχον μαλακώτατον. φανερὸν δ' ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν ὀργάνων. καὶ γὰρ αἱ κατεστραμμέναι χορδαί, καθάπερ εἴρηται, τὰς φωνὰς ποιοῦσι σκλη-

ροτέρας καὶ τὰ κατακεκαυμένα τῶν κεράτων. κἄν τις ἅπτηται τῶν χορδῶν τῇ χειρὶ βιαίως καὶ μὴ μαλακῶς, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν ἂν ὡς ἔτι μᾶλλον ποιεῖσθαι βιαιοτέραν. αἱ δὲ ἄτονοι καὶ τὰ ὠμότερα τῶν κεράτων, τὰς φωνὰς ποιεῖ μαλακωτέρας, καὶ τὰ μακρότερα τῶν ὀργάνων. αἱ γὰρ τοῦ ἀέρος πληγαί, καὶ βραδύτεραι καὶ μαλακώτεραι γίγνονται διὰ τὰ μήκη τῶν τόπων, αἱ δ' ἐπὶ τῆς βαρυτέρας, σκληρόταται, διὰ τὴν συντονίαν τῶν χορδῶν. φανερὸν δ' ἐστί. τοῦ γὰρ αὐτοῦ ὀργάνου σκληροτέρας συμβαίνει γίγνεσθαι τὰς φωνάς, ὅταν τις ἅπτηται κατὰ μέσον τῶν χορδῶν, διὰ τὸ μᾶλλον αὐτῶν τὰ πρὸς αὐ[illegible]

συμβαίνει δὲ καὶ τὰ ναρθήκινα τῶν ὀργάνων A τὰς φωνὰς ἔχειν ἁπαλωτέρας. οἱ γὰρ ἦχοι προσπίπτοντες, οὐχ ὁμοίως ἀποπηδῶσι μετὰ βίας. τραχεῖαι δὲ συμβαίνουσι τῶν φωνῶν, ὅταν ἡ πληγὴ μία γίγνηται τοῦ ἀέρος παντός, ἀλλὰ πολλαχῇ καὶ μικρὰ διεσπασμένη. καθ' αὑτὸ γὰρ ἕκαστον τὸ τοῦ ἀέρος μόριον προσπῖπτον πρὸς τὴν ἀκοήν, ὡς ἀπὸ πληγῆς ἑτέρας, διεσπασμένην ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ὥστε B τὴν μὲν ἐκλείπειν τὴν φωνήν, τὴν δὲ, προσπίπτειν βιαιότερον, καὶ γίγνεσθαι τὴν αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς παραπλησίαν· ὥσπερ καὶ ὅταν τι τῶν τραχέων ἡμῖν προσπίπτῃ πρὸς τὸ χρῶμα. μάλιστα δὲ τοῦτο συμφανές ἐστιν ἐπὶ τῆς ῥίνης. διὰ γὰρ τὸ τὴν τοῦ ἀέρος πληγὴν ἅμα γίγνεσθαι κατὰ μικρὰ καὶ πολλά, τραχεῖς οἱ ψόφοι προσπίπτουσιν ἀπ' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀκοήν, C καὶ μᾶλλον, ὅταν πρὸς σκληρόν τι παρατρίβωνται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἁφῆς. τὰ γὰρ σκληρὰ καὶ τραχέα, βιαιοτέραν ποιεῖται τὴν αἴσθησιν. δῆλον δὲ τοῦτ' ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν ῥευμάτων. τοῦ γὰρ ἐλαίου γίγνεται πολὺ πάντων τῶν ὑγρῶν ὁ ψόφος ἐμφανέστερος, διὰ τὴν συνέχειαν τῶν μορίων. λεπταὶ δὲ εἰσὶ τῶν φωνῶν, ὅταν ὀλίγον ᾖ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκπῖπτον, διὸ καὶ τῶν D παιδίων γίγνονται λεπταί, καὶ τῶν γυναικῶν, καὶ τῶν εὐνούχων· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκλελυμένων διὰ νόσον, ἢ πόνον, ἢ ἀσιτίαν. οὐ δύνανται γὰρ πολὺ πνεῦμα διὰ τὴν ἀσθένειαν ἐκπέμπειν. δῆλον δ' ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν χορδῶν. ἀπὸ γὰρ τῶν λεπτῶν καὶ τὰ φωνὰ γίγνεται λεπτὰ καὶ στενὰ καὶ τριχώδη, διὰ τὸ καὶ τὴν τοῦ ἀέρος πληγὴν γίγνεσθαι κατὰ στενόν. ὁποίας γὰρ E ἂν τὰς ἀρχὰς ἔχωσιν αἱ κινήσεις αἱ τοῦ ἀέρος πληγαί, τοιαύτας καὶ τὰς φωνὰς συμβαίνει γίγνεσθαι προσπιπτούσας πρὸς τὴν ἀκοήν, ἀραιὰς ἢ πυκνάς, ἢ μαλακὰς ἢ σκληράς, ἢ λεπτὰς ἢ παχείας. ἀεὶ γὰρ ὁ ἕτερος ἀὴρ τὸν ἕτερον κινῶν ὁμοίως, ποιεῖ τὴν φωνὴν ἅπασαν ὁμοίαν, καθάπερ ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς βαρύτητος. καὶ γὰρ τὰ τάχη τὰ τῆς πληγῆς, ἐπὶ τὰ ἕτερα τοῖς ἑτέροις συνακολουθοῦντα, διαφυλάττει τὰς φωνὰς ταῖς ἀρχαῖς ὁ- F μοίας. αἱ δὲ πληγαὶ γίγνονται μὲν τοῦ ἀέρος ὑπὸ τῶν χορδῶν, πολλαὶ καὶ κεχωρισμέναι· διὰ δὲ μικρότητα τοῦ μεταξὺ χρόνου, τῆς ἀκοῆς μὴ δυναμένης συναισθάνεσθαι τὰς διαλείψεις, μία καὶ συνεχὴς ἡμῖν ἡ φωνὴ φαίνεται· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν χρωμάτων. καὶ γὰρ τούτων τὰ διεστηκότα, δοκεῖ πολλάκις ἡμῖν συνάπτειν ἀλλήλοις, ὅταν φέρηται ταχέως. τὸ δ' αὐτὸ συμβαίνει τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν συμφωνιῶν. διὰ γὰρ τὸ περικαταλαμβάνεσθαι τοὺς ἑτέρους ἤχους ὑπὸ τῶν ἑτέρων,

A tensa sunt. Accidit autẽ etiã ferulacea organa voces habere delicatiores. Soni.n. incidentes, non similiter resiliunt cum violentia. Asperascere verò accidit voces, quando percussio vna fiat aeris totius, sed vi multa paulatim distracta. Per seipsas enim singulę aeris partes incidentes ad auditum, veluti à percussione altera, non distractum facit sensum, ita vt hæc deficiat vocem, illa verò incidat violentius, & B fieri tactionem auditus similem. Sicuti etiam quando aliquid asperum nobis incidat ad cutem: maximè verò id clarum est in lima. Quia enim aeris percussio simul fit, secundum parua & multa asperi soni incidunt ab ipsis ad auditum. Et magis quando ad durum aliquid affricentur. Quemadmodum etiam in tactu. Dura enim & aspera violentiorem faciunt sensum. Clarum autem id est etiam in fluxi- C bus. Olei enim multo omnium humidorum sonitus manifestior, ob continuitatem partium. Tenues verò sunt voces, quando paucus fit spiritus excidens. Quare & puellorum fiunt tenues & mulierũ, & Eunuchorum, similiter & solutorum ob morbum, vel laborem, vel inediam. Non enim possunt multum spiritum ob imbecillitatem emittere. Clarum verò est etiã in chordis, à tenuibus enim etiam voculæ D fiunt tenues, & angustæ, & capillaceæ, quia etiam percussio aeris fit per angustum. Qualia enim principia habuerint motus, aeris percussiones, tales etiam voces accidit fieri incidentes ad auditum: vt raras vel densas, vel molles, vel duras, vel tenues, vel crassas. Semper enim alter aer, alterum mouens eodem modo, facit vocem omnem similem. Quemadmodum etiam habet in acuitate & grauitate. Ete- E nim celeritates percussionis aliæ aliis consequentes, conseruant voces principiis similes. Percussiones verò fiunt quidem aeris à chordis, multæ, & separatæ: ob paucitatem verò intermedij temporis, auditu non valente coaudire interiectiones, vna & cõtinua nobis vox apparet, veluti etiã in colorib. Etenim horũ distantes, vidẽtur sæpe nobis cõiungi adinuicẽ, quãdo ferũtur celeriter. hoc idẽ accidit etiã in symphoniis. Quia.n. præoccupãtur alij soni ab

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

asiis, & fiunt intervalla eorum quæ simul, latent intermediæ factæ voces. Plerumque enim in omnibus symphoniis ab acutioribus sonis, aeris fiunt percussiones ob velocitatem motus. Vltimum verò sonorum simul accidit incidere nobis ad auditum, & eum qui à tarditate fit: ita vt non valente audiru sentire, vt dictum est, inter medias voces, simul videmur vtrosque sonos audire continuè. Crassæ verò voces sunt, è contra, quando spiritus fuerit multus & stipatus excidens. Quare & vitorum sunt crassiores & perfectarum tibiarum, & magis quando quis implexit spiritu, Clarum id est. Etenim si comprimat iuga, magis acutior vox fit & tenuior. Et si quis trahàt fistulas, vel apprehendat, amplior fit moles vocis, ob multitudinem spiritus. Sicuti etiam à crassioribus chordis. Crassæ verò fiunt, & hirquitallentium, & raucescentium, & post vomitus ob arteriæ inæqualitatem, & quia non subducatur: sed ibi impacta vox contorqueat & accipiat vocem. Et maximè ob humiditatem corporis. Stridulæ verò sunt voces, tenues & densæ, veluti in cicadis, & locustis, & luscinis, & omnino quascunque, tenues cùm sint, nullus alienus sonus consequitur. Omnino enim non est in mole vocis stridulum neque in tonis remissis & grauibus. Neque in sonorum tactibus, sed magis in acutie, & tenuitate, & exactione. quare etiam organa tenuia & contenta, & non habentia cornu, voces habent stridentiores. Sonus enim ab aquis, & omnino quando ab aliquo factus consequitur, continet exactionem sonorum. Flaccidæ verò voces & defluxæ quæcunque quadam tenus latè continuæ, distrahuntur. Clarissimum autè id est in figulo. Omnis enim qui ex percussione disrumpitur, facit sonum flaccidum, distrahente motu percussionem, ita vt non amplius fiant excidentes soni continui. Similiter id accidit, & in fractis cornibus, & in chordis enervatis. In omnibus enim his quadam tenus, sonus fertur continuus, postea distrahitur, qua non fuerit continuum sublectum. Ita vt non vna fiat percussio: sed distrectum, & apparere sonum flaccidum. Ferè enim similes sunt asperis.

A καὶ γίγνεσθαι τὰς κρουσμάτων τῶν ἅμα, λειδαίνοντα ἡμᾶς ἀφ' μεταξὺ γίγνομένας φωνάς. πλεονάκις μὲν γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς συμφωνίαις ὑπὸ τῶν ἐξωτέρων φθόγγων τὰ τῶν ἀέρος γίγνονται πλεκτὰ διὰ τὸ τάχος τῆς κινήσεως· τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἅμα συμβαίνει ἡμᾶς ἀκούειν, ὁμοίως τῶν ἀκολουθῶν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν βραδυτέρων γιγνόμενον. ὥστε τῶν ἄκρων οὐ διακριβῶς αἰσθάνεσθαι, καθάπερ εἴρηται, τὰς μεταξὺ φωνὰς, ἅμα δικαίως ἀμφοτέρους τοὺς φθόγγους ἀκούειν συνεχῶς. τραχεῖαι δ' εἰσὶν αἱ φωναὶ τοιαῦταί τινες, ὅταν ἡ τὸ πνεῦμα πολὺ καὶ ἀθρόον ἐκπίπτον· διὸ καὶ τὰς αὐλοὺς εἶναι παχύτερον καὶ τὴν τελείαν αὐλεῖν, καὶ μᾶλλον ὅταν πληρώσῃ τις αὐτὸν τῷ πνεύματι. ἐπειδὴ δὲ δεῖ καὶ τὸ ὠὸ πάσχειν τὸ ζῴου μᾶλλον ἐξωτέρας ἡ φωνὴ γίγνεται καὶ λεπτοτέρας, κἂν κατεπάσῃ τις τὰς σύριγγας, καὶ τὸ ὄστρακον, παμπλείων ὁ ὄγκος γίγνεται τῆς φωνῆς διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνεύματος· καθάπερ καὶ ὅτὶ τὴν παχυτέρων χορδῶν παχυτέρα δὲ γίγνεται καὶ τὴν τραχυτέρων καὶ τὴν βραχυτέρων, καὶ μὴ διὰ τὸν ὄγκον, διὰ τὴν τῆς κινήσεως καὶ διὰ τὸ μὴ ὑπεκφεύγειν, ἀλλ' αὐτὴν ἀφιστάνουσιν αἰσθάνεσθαι τὴν φωνὴν καὶ καμβάνειν ὄγκον καὶ μᾶλλον διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν σωμάτων. λιγυραὶ δὲ εἰσὶν αἱ φωναὶ, αἱ λεπτοὶ καὶ συνεχεῖς, καθάπερ καὶ ὅτὶ τὴν τεταμένων καὶ τὴν ἀκριβῶν καὶ τὴν ἀνδῶν εἰσι, καὶ ὅλως ὅσαι λεπτὰ εὔσεις μοῦσις ἀλλότριος ἧχος παρακολουθεῖ. ἔλαττον γὰρ ἐν ἐστιν οὔτ' ἐν ὄγκῳ φωνῆς τὸ λιγυρὸν, οὔτ' ἐν τόνοις ἀνειμένοις καὶ βαρέσι, οὔτ' ἐν ταῖς τῶν φθόγγων ἁφαῖς. ἀλλὰ μᾶλλον ἐξωτέρας καὶ λεπτοτέρας καὶ ἀκριβέστερον καὶ τὴν ἀνδῶν καὶ τὴν τεταμένων καὶ τὴν ἀκριβῶν καὶ μὴ ἔχοντα κίρας, τὰς φωνὰς ἐν λιγυρότατα ἔχει. ὁ γὰρ ὅλος τῶν ἐν ἐστὶν ἧχος, καὶ ὅλως ὅσαι ὅτὶ πίεσι γίγνεται πρὸς καλλιφθέγγεσθαι τὴν ἀκριβείας τῶν φθόγγων. σπανιώτερον δὲ εἰσὶν αἱ περιξυνόμενοι τῶν φωνῶν· διὸ μάλιστα γίγνεται [illegible] ὅλως δὲ τῶν ἀρρωστούντων [illegible] φωνῶν τῶν ὑπὸ τῶν ἀρρωστούντων [illegible] ἐμοίως δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὅτὶ τὴν ἀρρωστούντων [illegible] εὐτυχῶν ὅτὶ πάντων γὰρ τῶν τοιούτων μέχρι μὲν τινος ἐ [illegible] καθ' ὅν τὸν τόπον μὴ συνεχὲς τὸ ὑποκείμενον, ὥστε μὴ μίαν [illegible] καὶ φαίνεσθαι τὸν ἧχον ἐνδόξ. [illegible]

πλῶ ἐκείνων οὐ εἰσὶν ἀπ' ἀλλήλων καὶ μικρὰ μέρη διεστήκασιν. τὸ δὲ ἀνάγκον ἀ πλείστας τὰς ὑπ' αὐτῶν ἔχουσι συνεχεῖς, ἔπειτ' εἰς πλείω μέρη τῶν διαίρεσιν λαμβάνουσι. σπανιώτερον δὲ εἰσὶ τὴν φωνὴν ὅσαις ἔστω τὸ πνεῦμα ἀθόον συνεκβαλλόμενον καὶ φθέγγον. [illegible] δὲ εἰσὶ τοιαῦταί, ὅσαις γίγνεται χωρὶς τοῦ τῶν πνεύματος ἐκβολῆς. ὀνομάζεσθαι δὲ συμβαίνει τὰς φωνὰς, ὅταν μόνον διωνται τὸν ἀέρα καὶ πληγὴν ἐκπέμπωσι, ἀλλ' ὁ τόπος τοῦ πνεύματος οὐκ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ διαστάντος ἐκκλίνῃ. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ σκέλη καὶ τὸ ἄμμος ἐκλύεσθαι συμβαίνει τὸ τελευταῖον συνεστῶτος, οὕτως καὶ τὸν αὐτὸν τὸν πνεύματος τόπον. κοῦφον γὰρ ἐξω φέρεσθαι τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι βίαιον αὐτῷ τὴν πληγὴν ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ τραχὺ γίνεσθαι τὴν ἀρτηρίαν καὶ τὸ ἐγγρῶδες, οὐ δύναται τὸ πνεῦμα ἔξω εἰρεσθαι συνεχῶς, ἀλλὰ διασπώμενον, ὡς ἀπαρέγκλισιν γίγνεσθαι τὰς φωνὰς καὶ τὴν καὶ τοῦ πνεύματος διὰ τὴν τῶν πνεύμονος γλισχρότητα, τὸ πνεῦμα οὐ δύναται περιφέρεσθαι ἐκεῖ τοῦ ἔξω τόπου διαμερτάνοντα φέρεσθαι· οὐ γὰρ, ἀλλ' οὐ δύναται γίγνεσθαι, διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι μὴ συνεχῶς τὴν τῶν ἀέρος πληγὴν, ἀλλὰ μόνον φαίνεσθαι, ὡς εἰ ἐν αὐτῷ τῷ ἀφύγγῳ τὸ πνεῦμα κινεῖσθαι. τὴν δ' ἰσχυρότητα, οὔτε ἐκεῖ τὰς φλέβας, οὔτε ἐκεῖ τὰς ἀρτηρίας ἔχει τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἐκεῖ τὴν κίνησιν τῶν γλωττῶν. χαλεπὸν γὰρ αὐτὴν μεταφέρεσθαι, ὅταν ἔντεθῃ δὶς φθέγγον εἰπεῖν. διὸ καὶ πολλὴν χρόνον τὸ αὐτὸ ῥῆμα λέγουσι, οὐ δυνάμενοι τὸ ἑξῆς εἰπεῖν· ἀλλὰ συνεχῶς τὰς κινήσεις καὶ τὸν πνεύμονος ἀνῶν ὅτὶ τὴν αὐτὴν ἐμπίπτει φερομένου διὰ τὸ πλῆθος, καὶ τὴν βίαν τὸν πνεύμονος. ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἅπαν τὴν πρόχοον ἔχειν ἐκείνος χαλεπὸν ἔστι ἐκ τῶν ὁρμῶν τὴν ἄλλην κίνησιν μεταφέρειν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ μέρος. διὸ καὶ πολλάκις τὸ μὴ ἑξῆς εἰπεῖν οὐ δύνανται, τὸ δὲ μὴ τὸ λέγειν ῥᾴδιον, ὅταν ἄλλην ποιήσωσι τὴν κίνησιν ἀρχήν. δῆλον δὲ ὅτι καὶ γὰρ τοῖς ἐρεθιζομένοις τοῦτο συμβαίνει πολλάκις, διὰ τὸ βίαιον αὐτῷ γίγνεσθαι τὴν τῶν πνεύματος φορά.

A Præterquàm quòd illæ sunt ab inuicem per paruas partes distractæ. Flaccidarum verò plurimæ, principia quidem habent continua, postea in plures partes diuisionem accipiunt. Hirsutæ verò voces sunt quibuscunque intrinsecus spiritum illico eiecimus cum sonis. Nudæ verò econtra, quæcunque fiunt absque spiritus eiectione. Disrumpi enim accidit voces, quando non amplius valent aeremcum percussione emittere. Sed locus ipsorum circa pulmonem à distantia eiiciatur. Sicuti enim vasa & humeros dissolui accidit vltimo intensè, sic etiam locum circa pulmonem. Leuis enim extra fertur spiritus, quia non fiat violenta eius percussio. Simul verò etiam quia aspera reddita est arteria ipsorum valde, non potest spiritus extrà ferri continuus, sed distractus, vt distractæ sint voces ipsorum. Et quidam putant ob pulmonis lubricitatem, spiritum non posse transmitti circa externum locum errantes. Sonant enim, non tamen possunt vociferari, quia non fiat cum intensione aeris percussio, sed solum sonant, veluti ab ipso pharynge spiritus fit violentatus. Iis verò, qui gracilem habent vocem, nec circa venas, nec circa arterias est passio, sed circa motum linguæ. Difficulter enim ipsam transferunt, quando alterum sonum oportet dicere. Quare multo tempore idem verbum dicunt, non valentes consequens dicere. Sed continuè motu & pulmone ipsorum ad eundem impetum laro, ob multitudinem & violentiam spiritus. Sicut enim totum corpus currentium violenter, ex imperu in alium motum transferre difficile est, eodem modo & secundum partem. Quare multoties consequens dicere non possunt, sed id quod post hoc, facilè, quando aliud motus fecerint principium. clarum id est. Etenim irritis hoc accidit multoties, quia violenta ipsorum fit spiritus ictio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS DE COLORIBVS LIBER.

Collo Calcagnino interprete.

CAPVT I.

EX COLORIBVS hi simplices sunt, quicunque elementorum naturam consequuntur, ignis puta, aeris, aquæ, terræ. Nam aer & aqua suopte ingenio alba sunt: ignis contrà, & Sol flauo colore censentur: terra rursus natura sua alba est: intinctionis autem causa sese multicolorem ostendit. Id confessum facit cinis. Adusto enim humido tincturæ opifice, albos redditur cinis: sed non planè albus, quòd fumo scilicet intingatur, qui niger existit. Ob id & lixiuium flauum efficitur. eo scilicet, quod flammeum est, & nigrum, in aquam colorem inuehente. Atqui niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. Reliqui autem, medij scilicet colores, ex iis facilè intelligi possunt, reciproca admistione superueniente. Lucis autem deliquio fit obscuritas. Tribus præterea niger color nobis occurrit: vel cùm planè quod videtur, sua natura nigrum est: vel cùm ab iis, quæ visilia sunt, nulla omnino lux ad visum defertur. Quod enim non videtur, cùm locus ambiens videatur, speciem præbet nigri. Occurrunt & alia omnia huiusmodi nigra, à quibus & rara, & exigua lux resilit: ob id & nigræ apparent vmbræ. Eodem modo aqua nigrescit, exasperata, & fluctibus percita, cùm scilicet mare inhorruerit: lacessita enim, & incitata superficie, paucis in eam radiis incidentibus, luce iam diuulsa, ac dissipata, vmbrosum ipsum nigrum se offert. Nubes etiam, cùm egregiè densa est, eadem ratione nigra existimatur. Ob hæc & cum iis aqua & aer, non penetrante omnino luce, nigræ iridem videntur, cùm profunditatem habeant, ob id quòd rari admodum replodantur radij: siquidem lucem, quæ in ipsis est, intercurrentes particulæ, omnes nigræ videntur obscuritatis gratia. Quòd autem obscuritas non sit color, sed lucis priuatio, haud sanè difficile est ex aliis multis cognoscere, tum ex eo præcipuè, quòd non est intelligi, quanta, aut quali forma obscuritas sub sensum cadat, ceu solet reliqua visilia.

περὶ χρωμάτων.

Κεφάλαιον α.

ΑΛΛΑ μὴν χρωμάτων ὄντων, ὅσα τῶν στοιχείων συνακολουθεῖ· ὅ τε πυρὶ, καὶ ἀέρι, καὶ ὕδατι, καὶ γῇ. ἀὴρ μὲν γὰρ καὶ ὕδωρ, καθ' ἑαυτὰ τῇ φύσει λευκά· τὸ δὲ πῦρ καὶ ὁ ἥλιος, ξανθά· καὶ ἡ γῆ δὲ, [ἐστὶ] φύσει λευκὴ· πυρὶ δὲ τῶν βαφῶν, πολὺ χρῆσις φαίνεται. ὅλλον δ' ἔστι τῶν τέφρας τῶν ὅτι ἀνακαθαίρει γὰρ τὸν τῶν βαφῶν ποιοῦντος ὑγρὸν, λευκὴν γενομένην· ἐν πυκνοῖς δὲ, διὰ τὸ τῷ καπνῷ βαφῶδες μέλαν εἶναι. διὸ καὶ κατὰ ξανθὴν γίνεται, τὸ φλογοειδὲς καὶ μέλαν ἐν τῷ χρῷ ὄντος τοῦ ὕδατος. τὸ δὲ μέλαν χρῶμα συμβαίνει τοῦ τῶν στοιχείων, εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν. τὰ δ' ἄλλα ἐκ τούτων διοικεῖται, τῇ μίξει καὶ ἐπιγενομένῃ ἀλλήλοις χρήσει. τὸ δὲ σκότος, ἐκλείποντος τὸ φωτὸς γίνεται· πρὸς ἡμᾶς γὰρ τὸ μέλαν ἡμῖν φαίνεται. ἐ γὰρ ἥλιος τὸ μὲ ἐφορᾶν ἐστὶ τῷ φῶτι μέλαν, ἢ μὴ· ὅν μηδὲν ὅλως ὁρᾶται φῶς ἀφῆς τοῦ ὑλικοῦ· τὸ γὰρ μὴ ἐφορᾶν, ὅταν ὁ σκοτεινὸς τόπος ὁρᾶται, φαίνεται ποιεῖ μέλανος. φαίνεται δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἄπορα μέλανα, ἀφ' ὅσων ἀφαιρεῖ καὶ ὀλίγον ἀκκλίνει τὸ φῶς. διὸ καὶ αἱ σκιαὶ φαίνεται μέλαιναι. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, ὅταν παραχωνθῇ, κλαδαρὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ φέρεται· διὰ γὰρ τὴν τῆς θαλάσσης τραχύτητα, ὀλίγον τοῦ ἀνωθεν προσπιπτοντος καὶ διασκεδαζομένου τὸ φωτὸς, τὸ σκοτεινὸν μέλαν φαίνεται· καὶ τὸ νέφος, ὅταν ᾖ πυκνὸν ἐγγυθεν, [μέλαν φαίνεται] διὰ τοῦτο. καὶ τὰ αὐτὰ δὲ πάθη καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀὴρ, ὅταν ᾖ μὴ πυκνῶς διαφαίνοντα τὸ φῶς. καὶ γὰρ τοῦτο τῇ δικῇ μέλαινα, βάθος ἔχοντα, διὰ τὸ πυκνῶς ἀφαιρεῖ ἀκκλίνειν τὰς ἀκτῖνας. τὸ γὰρ μεταξὺ μόριον τοῦ φωτὸς ἐκεῖ, ὅπερ τῇ δικῇ μέλαν, διὰ τὸ αὐτὸς, ὅτι δὲ τὸ αὐτὸς οὐ χρῶμα, ἀλλὰ στέρησις ἐστὶ φωτὸς, οὐ [illegible]

τὸ δὲ φῶς ὅτι πυρὸς ἐστὶ χρῶμα, δῆλον ἐκ τῶν μεθημέρας ἄλλων ὁ παντὶ ἔχει θερίκοιδῆ χρῶμα, καὶ διὰ τὸ μόνον τοῦτο δι' ἑαυτοῦ ὁρᾶται γίνεσθαι, τὰ δ' ἄλλα διὰ τούτου. ὀνίνησι δὲ τοῦτο. ἔνια γὰρ ἐν ὄντα τῷ, οὐδὲ πυρὸς εἶδη τῶν φύσει, φῶς παρεῖ φαίνεται, εἰ μὴ ἀφ' τὸ αὐτὸ τοῦ πυρὸς χρῶμα φῶς ἐστι, εὐ ὁρᾶται καὶ τὸ φῶς, πυρὸς ἐστὶ χρῶμα μόνον, ἀλλ' ἐνδέχεται μὴ μόνον ὁρᾶν ὑπ' αὐτῶν τοῦ πυρὸς τῶν χρῶν ταῦτῶν τῇ μόνῳ χρῶμα τὸ φῶς ἑαυτῷ. εὐθὺς γοῦν ἄλλων τῶν ὄντων αὐτῶν συμβαίνει γίνεσθαι, πολλὰ τοῦ φωτὸ· καθὰ δὴ καὶ τῶν ἤδη ἄλλων σωμάτων κάπνων, τῷ τῶν σώματος φαντασίᾳ. τὸ δὲ μέλαν χρῶμα συμβαίνει γίνεσθαι, ὅταν ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διακαυθῇ, διὸ καὶ πάντα τὰ καυθέντα μελαίνεται, καθάπερ ξύλα καὶ ἀνθρακες, σβεσθέντος τοῦ πυρὸς, καὶ ὁ ἐκ τοῦ κεραμίου καπνὸς, ἐκπνευσθέντος τοῦ ἐκπνεύσαντος ἐν τῷ κεραμίῳ ὀρεοῦ, καὶ κατάφορα. διὸ καὶ τὰ καπνοῦ γίνεται μελάνεται, ἐ λόπ ὑδ' πάντων ἐν κεκαυμένων, ἔστι ἐλαίου, καὶ πίσσης, καὶ ἀνθρῶν, διὰ τὸ μάλιστα τοῦτο κάεσθαι, καὶ συνοχείαν ποιεῖν. μέλαινα δὲ καὶ ταῦτα γίνεται, ἐν ὅσων μὲν τὸ ὕδωρ, ὅταν βρυαθέντων, ἀφῶνται ἀπαξηρανθῇ τὸ ὑγρὸν, καθάπερ καὶ τὰ ἐν τοῖς τείχεσι κατεάμενα ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατ' ὀλίγον λίθοι. καὶ γὰρ οὗτοι βρυαθέντες, ὕστερον ἀποξηρανθέντες, τῷ χρώματι γίνεται μέλανες. τὰ μὲν οὖν ἁπλᾶ τῶν χρωμάτων, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἐστι.

Κεφάλαιον β.

ΤΑ δ' ἄλλα ἐκ τούτων τῶν κρασεῶν, ἐν τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἧττον γενόμενα, πολλὰς καὶ ποικίλας ποιεῖ χρωμάτων φαντασίας. ἔστι μὲν τὸ μᾶλλον καὶ [τὸ] ἧττον, ὥσπερ τὸ φοινικοῦν καὶ τὸ ἀλουργὲς· ἔστι δὲ ἢ κρᾶσις, ὥσπερ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ μέλαν, ὅταν μεμιγμένα, φαιοῦ ποιῶν φαντασίας. διὸ τὸ μέλαν καὶ σπυρὸς, τῷ φωτὶ μεμιγμένῳ, φοινικοῦν. τὸ γὰρ μέλαν μεμιγμένον τῷ τε ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ πυρὸς φωτὶ, διαφορεῖ ἀεὶ γενόμενον φοινικοῦν· καὶ τὰ μέλαινα πυρωθέντα ταῦτα, εἰς χρῶμα μεταβάλλοντα φοινικοῦν. εἰ τε γὰρ κοπρώδεις φλόγες, καὶ οἱ ἄνθρακες, ὅταν ὦσι διακεκαυμένοι, φαίνεται χρῶμα ἔχοντες φοινικοῦν. τὸ δ' ἀλουργὲς, θαυμάζει μὲν γίνεται καὶ λαμπρὸν, ὅταν τῷ μικρῷ λευκὸ καὶ σκιερὸ κρασεῶν ἀθροίσεις εἰ τοῦ ἡλίου ἀυγαί. διὸ καὶ σφὲ αἰκαπλαῖ

Quòd autem lux ignis color sit, ex hoc persuasum esse potest, quòd nullus alius præter hunc ignis color inuenitur: & ob id solus hic per se visilis existit, cùm cæteri visilia euadunt huius beneficio. Illud verò dignum animaduertione, nonnulla esse ab igne diuersa, quæque ignis naturam non habeant, & tamen lucem reddere. Et si igitur ignis color lux sit, non tamen ignis solius color est. Nulli quippe alteri possumus ignis aspectum ferre acceptum, nisi luci: sicuti & omnium aliorum corporum, quà corporum imaginem præ se ferunt. Tunc verò nigrum colorem effici vsui venit, cùm aer, & aqua igne adusta sunt: propter quod & omnia adusta nigrescunt, sicut ligna, & carbones extincto iam igne. Eodem modo nigrescit fumus exhalans è laterculo fictili, cùm infusum laterculo humidum secernitur, & aduritur. Eadem ratio reddit fumum, qui à pinguibus, adipositisque prouenit, nigerrimum: oleo puta, pice, tæda: quòd hæc maximè adurantur, continuisque partes faciant. Nigra quoque illa fiunt, per quæ aqua effluit, cùm primò frigutis, ac perplutis humidum exiccatur: quod in tectoriis parietum est animaduertti. Pari pacto & aquatici lapides musco contecti primùm, mox arescentes atrum colorem contrahunt. Ex coloribus igitur tot sunt, ac tales, qui simplices vocantur.

CAPVT II.

AT reliqui ex horum fiunt temperamento, prout maior minórve fuerit admistio. Atque ita multas, variásque reddunt colorum species secundum plus & minus, id est, prout intensiores remissiorésve fuerint admistiones: quale est puniceum, & purpureum. Dicti autem temperamenti exemplum sit album & nigrum, quæ commista imaginem præbent medij illius, quod φαιὸν Græci, nos pullum, siue fuscum appellare possumus. Proinde in nigrum, & vmbrosum luci permistum, puniceum ostendit. Si enim nigrum ei admisceatur, quę à Sole, vel ab igne emanat, luci, puniceum semper reddi intuemur: & nigra omnia simul ac incensa sunt, in puniceum abeunt colorē. Nā & fumidæ flammæ, & carbones, donec accensi sunt, puniceum colorē habēt. At purpureum illud, floridum, atq; illustre euadit si id medioeri albo, vmbrosóque, tenues, & iam fracti Solis radij cōtemperēt. Proinde in ortiua

Universidad de Deusto
Biblioteca

& occidua parte aer purpureum colorem induit: tunc cùm Sol vel occidit, vel emergit: quod eo tempore infirmi admodum atque imbecilles radij, obscurum aerem percellant. Quin & mare purpureum sese offert, cùm sublati fluctus secundum impulsum, inclinationémque maris inumbrant: infirmi enim Solis radij ad maris subũdentiam conieci, purpureum colorem oculis obiiciunt. Idem hoc euenire in auium pennis animaduertitur: extensæ enim, atque explicatæ certo modo ad lucem, purpureum colorem reddunt. Quod si minor lux affulserit, in ζοφερῷ, id est, obscurum abit, quem & Græci ὑφόφωνον, id est, opacum appellant. Quod si liberaliter nigro primæ notæ conditum fuerit, puniceum euadit. Quod si floridum, & coruscans fuerit, in flammeum transmutatur. Nam quod dicimus, secundum mutuum temperamentum, colorum diuersitatem efficitis accipiendum est, ceu si dicamus, ex subiecto & aspectui nostro proposito colore, mistionem fieri. Nec tamen ob id parem omnium generationem fieri putãdum est: est enim proprium colorum munus, non simpliciter, sed ad aliquam mistorum rationem habere. Habẽt siquidem quempiam commistorũ respectũ: quemadmodum simplicia, quatenus simplicia sunt, inuicem, atque inter se respectum habent. Neq; clarum, & perfectum est eodem in omnibus vtendum esse apparatu. Cùm enim de purpurei, vel punicei temperamento verba facimus, necesse est ex iis permistis, & diuersum coloremfacientibus, persimilẽ generationem enarrare, nec tamen eandem speciem & apparentiã tribuere. Quapropter assumendũ, ac prospiciendũ est temperamentũ ex eo qui præcessit apparatu: sicuti cùm color οἰνωπός, id est, vinosus efficitur, si splendor aereus puro, ac minimẽ diluto nigro, eodémque coruscanti cõtemperetur: quales botryorum acini, quorũ planè color œnopus, id est, vinosus agnoscitur, cùm maturescunt. Nam deinde nigrescentes puniceum habent, quem postmodum in purpureum commutant. Dignum autem est obseruatione, omnes colorum differentias ad eũ modum fieri, quẽ subscripsimus. Ex motu enim & trãsitu coloris in colorẽ dũ cõmiscentur, differentiæ variãtur, & similitudinẽ accipiunt secundũ id, quod se offert aspectui: atque ita in vnoquoque commistionem concentum reddentes, ita vt nullus cernatur, confusas, ac permistas. Ex qua quidem concentione, ac contemperatione, species, vnũque prospectus euadit, qui colorum similitudinem, quam quisque coalescenti fidem facit. Oportet autem hæc

A καὶ δύσις, ὁ ἀὴρ πορφυρεοειδὲς ἔστι, ὅτε φαίνεται σχεδὸν ἀπαιτολῶ κ, δύσιν ὅτι τοῦ ἡλίου. ἀδυνατοῦς γὰρ οὕτως τότε μάλ. π, ὡς ἐκεῖνοι ὅτι τὸν ἀέρα περοσβάλλουσιν. φαίνεται δὲ καὶ θάλασσα πορφυρεοειδὲς, ὅταν τὰ κύματα μετωκλιζόμενα, καὶ ὑφ' ἡμῶν σκιαζόμενα. ὡς γὰρ τὸν τοιοῦτο κόσμον, ἀδυνατοῦς οἱ τοῦ ἡλίου αὐγαὶ περοσβάλλουσιν, τοιοῦτο φαίνεται τὸ χρῶμα ἀλουργὲς ὁ καὶ ὅτι τὰ πτερυγίσματα διαφέροντα γεγιγνόμενα· ἐὰν τὸ μὲν γαῖ πως πρὸς τὸ φῶς, ἀλουργὲς ἔχει τὸ χρῶμα. ἐλάττους δὲ τοῦ φωτὸς περοσβάλλοντος, ζοφερὸν, ὃ καλοῦσι ὑφόφωνον. πολὺ δὲ καὶ τὸ φοινὸν μέλανα ἀποδεῖ, φοινικοῦν. διαφθεῖρ δὲ ὀ ἡ, χάλκον, εἰς τὸ φλογοειδὲς χρῶμα μεταβάλλει. καὶ γὰρ τοῖ πρὸς ἄλληλα κρᾶσι, οὕτως λογίζου, ἐξ ὑφεστηκότων τὸ διαφορῶν χρώματος ποιοῦντες τοῖ μίξει, ἀλλὰ μὴ παντὸς ὁμοίου χρῶσιν ποιοῦντες. ἔστι γὰρ τινὰ τῶν χρωμάτων, οὐχ ἁπλᾶ ὄντα, λέγω δὲ ἔχ τινὰ πρὸς τὸν αὐτὸν τῶν πολλῶν, ὅταν τὰ ἁπλᾶ πρὸς ἑαυτὰ, διὰ τὸ τὰ ἁπλᾶ πρὸς μίξει ἐνδεῖς ἔχειν, καὶ μὴ δύνασθαι ἐν τοῖ παντὶ, καὶ πρὸς τὸ διαφορῶν κατασκευάζειν ὁμοίως. τοῖ γὰρ τῶ ἀλουργοῦ ὁ φοινικοῦ κρᾶσιν λέγοντας, ἀνάγκη ὁμοίως τοῖς ἐπ' αὐτῶν μεγνυμένοις, καὶ ποιοῦσι ἄλλο χρῶμα, ὃ γίνεται διαχεῖσθαι, καὶ ὁμοίας ἐμφάσεις ποιεῖν. διόπερ ἐν τῶ περὶ τὰ σκευασμένα κατάλληλ ὁ διαφορῶν τοῖ κρᾶσιν, ὅτι ὁ αὐτὸς χρῶμα γίνεται, ὅταν ἀφαιρῶν τοῦ μέλανος καὶ στίλβοντ κρᾶσιν αὐγαὶ ἡλιοειδοῦς, ὅπερ ὁ ἡ τοῦ βοτρύου ἔχει. ὁ γὰρ τοῦτον οἰνωπὸν φαίνεται τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ πορφυροῦς· μεταβάλλει δὲ, τὸ φοινικοῦν εἰς τὸ ἀλουργὲς ὅταν, διαφορῶν πάσης τοῦ τοῦ χρώματος διαφορᾶς, ἐκ κινήσεως τοῦ ἡμείστου λαμβάνοντας κατ' αὐτὸ τὸ φαινόμενον, τοῖ ἐκάστῳ μίξει ὁμοιοῦντες, καὶ δοῦ τοῦ καὶ μέρος, ἐκ χρώματ τοῦ καὶ κρᾶσ ποιοῦντες φαντασίαν, καὶ πίστ περοφερόμενοι. διὰ δὲ καὶ πάντων τούτων ποιοῦσι τοῖ διαφόρω,

B

C

D

E

F

μὴ κατὰ πᾶν εἰ ζωγράφοι τὸ χρῶμα τοῦτο κατασκευάζας, ἀλλ' ὅσα τοῖ εἰρημένοις τοῖς ἀπεκλαιβίας ἀυγαῖς, ὡς ἀλλήλας συμβάλλοντας. μάλιστα γὰρ δυνατ' ἂν τις τοῦτο διαφῶσαι τοῖς τοῦ χρώματος κράσεσι· τοῖς δὲ πίστεσι καὶ τοῖ θρόοις διὰ [ἐκ τούτων λαβεῖν] ἐὰν εἰ ὁ χρῶσι ἔρωμ φαινερὰ τ χρωμάτων. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐστι, τό τ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου φῶ, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ὁ ἀὴρ καὶ τοῦ ὕδωρ. κεραννύμενα γὰρ τοῖ μάλιστ καὶ ἥττον, ἐκεῖνα μάλιστα τοῖς (ὡς εἰπεῖν) τοῖς χρῶσι δοκοῦσι. ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἄλλων χρωμάτων τῆς αὐγῆς κεραννυμένων, τοῖ ἡμείστοις. καὶ γὰρ ἀνθρακες καὶ ὁ κρόκος, καὶ ὁ ἰὸς, καὶ τὸ θεῖον, καὶ τὰ πτερώματα κεκραννύμενα, τὰ ὑφ' τῆς τοῦ ἡλίου αὐγῆς, τὰ δὲ τῆς τοῦ πυρὸς, πολλὰς καὶ ποικίλας ποιοῦσι μεταβολὰς χρωμάτων. τὰ δὲ καὶ τῆ πέψει διαφέροντα, γενόμενα ἐν φυτοῖς, καὶ καρποῖς, καὶ τοκάσμασι, καὶ πτερώμασι, καὶ τοῖς τοιούτοις πᾶσι.

B

C

D

E

F

Κεφάλαιον γ.

ΔΕῖ δὲ μὴ λανθάνειν τὸ πολυειδὲς καὶ τὸ ἄπειρον τοῦ χρώματος, διὰ ποῖα συμβαίνει γίνεσθαι διάφορον. ὅτε διὰ τὸ τοῦ φωτὸ καὶ τῆς σκιᾶς ἀίσος καὶ ἀνομάλας τὰς κράσεις λαμβάνειν· καὶ γὰρ αἱ σκιαὶ καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, πολὺ διαφέρουσι ἀλλήλ. ὥστε καὶ καθ' αὐτὰς καὶ μετὰ τοῦ χρώματος μεγνύμεναι, ποιοῦσι μεταβολὰς χρωμάτων, ἢ τοῦ τὸ κεκραννύμενα, τοῦ πλήθ καὶ τῆς δυνάμεσι διαφέρουσι, ἢ τοῦ λόγου ἔχειν μὲ τὸν ἀριθμ. πολλὰς γὰρ καὶ τὸ ἀλουργὲς ἔχει καθ' αὐτὸ [τὰς] διαφορὰς, καὶ τὸ φοινικοῦν, καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τοῦ ἄλλων ἕκαστον, καὶ καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ καὶ τὰ πρὸς ἄλληλα μίξει, καὶ εἰλικρίνειαν αὐτοῦ. ποιεῖ δὲ διαφορὰ καὶ τὸ λαμπρὸν ἢ στίλβον τὸ μεγνύμενον ἢ τοιοῦτον, ἀυχ μικρὸν καὶ ἀλαμπές. ἔστι δὲ τὸ στίλβον, ὃν ἀλλό τι, ἢ συμμιγὲς φωτὸς καὶ σκότους. τὸ δὲ χρυσοειδὲς γίνεται, ὅταν τὸ ξανθὸν καὶ τὸ ἡλιῶδες ποικιλθεὶς ἰσχυρῶς, στίλβῃ. διὸ καὶ εἰ τοῦ πεσόντος τρόμοις, καὶ τοῦ ὑδάτου εἰ στε-

A non vt pictores vocant, hos colores simul afferentes. sed ex iis quæ dicta sunt, rationem habentes refractorum radiorum, qui ad inuicem iaciuntur, & collimant: sic enim quispiam possit ex præscripto naturæ colorum temperamenta spectare. Ad veritatem autem, certãsque similitudines deprehendendas, oportet habere cognitas, ac perspectas procreationes, & colorum ipsorum natales. Atqui horum causam o-B ptimatem dicimus lucem Solis, lucem ignis, aerem præterea, & aquam. Nam hæc plus aut minùs contemperata, omnes, vt ita dicam, colores perficiunt. Eadem indagine & aliorum colorum, qui radiis permiscentur, imaginem & similitudinem explorari oportet: quandoquidem & carbones & fumus, & æruga & sulphur & pennæ auium contemperatæ, hæ quidem cum radiis Solis, hæ verò cum splendore C ignis, multas ac varias faciunt colorum commutationes. Sunt & quæ à concoctione ac maturitate considerandæ sunt: qualia quæ fiunt in plantis, in fructibus, in capillis, & pennis auium, & cæteris aliis huiusmodi. CAPVT III.

AT illud neminem latêre debet, multiformem, & infinitam illam colorum multitudinem quot modis fieri contingat. Eius rei hanc causam obseruauimus, D quòd à luce & vmbris, inæquales, & fine ratione constant temperaturæ. Nam lux & vmbræ, secundum plus & minus, varias inuehunt differentias: vt primò secundum se ipsas, mox admistæ coloribus, colorum commutationes efficiant: vel in eo quòd commista, & multitudine, & facultatibus differunt: vel quòd non habeant easdem rationes, proportionésque. Siquidem & ipsum purpureum secundum se ipsum multas habet differentias: sic & pu-E niceum, & album, & aliorũ vnumquodq. Item secundum maius & minus, item secundum mutuam inter se admistionem, eorũmq. synceritatem. Facit præterea differentiam prout luminosum, ac nitidum mistũ ipsum fuerit: aut ex contrario squalidũ ac fine lumine? Nihil enim est aliud τὸ στίλβον. id est, nitidum ac refulgens, nisi luminis quædam collectio, & densitas. Species verò anti emergit, cum xanthum, F id est, flauum, & solare bene cõdensatum enitescit. Ob id colla columbarum & pluuiarum stillæ, colore visuntur aureo tunc, cùm lux repercutitur. Sunt etiam quædam, quæ læuigata attrãtu & arcana quædam facultate, alios, atque alios induunt colores: sicut argẽtum perfrictum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& aurum, & æs, & ferrum. Quædam etiam lapidum genera differentes faciunt colores, ceu qui nigri existentes albas inducunt lineas. Eius rei causa est, quòd istorũ omnium constitutio ab ipsis incunabulis ex paruis adeò, densisque, ac nigris constat particulis. Ab ipsa autem, quæ fit, dum primum generantur, tinctura, contingit aliam coloris speciem admittere. Hic autem color ab his autritus, ac deciduus, non amplius auream speciem, aut omnino alium quempiam habet colorem, sed planè niger est, quòd pori, ac meatus illis perrumpantur, ac scindantur inter perfricandum, dum atteruntur, per quos tinctura penetrauit. Contingit & hanc ipsam diuersitatem colorum natura fieri. Primogenio enim colore nondum nobis cognito, cùm tinctura in attritu cõuellatur, ac dissipetur euenit vt ipsum, qui ipsis inest, colorem perspiciamus. Quapropter & omnia se offerunt nigra, dum perfricantur prout hæmm quodlibet æquabile est, ac læuigatum: sicut in lapide, qui βάσανος à Græcis, à nostris coticula dicitur, qui infusum in ipso colorem, nigrum videlicet, abiicit: assumit autem rursus ingenitum ab ipsa vsque origine colorem, perspicuum illud, quod in tinctura est, ex contactu, & continuatione. Cæterum & quæ igni aduruntur, aut dissoluuntur, aut liquefiunt, plures mutuantur colores: quorum fumus tenuis, & aëreus, horum & colores vmbrosi: sicut cùm fumus exhalat à sulphure, & æruginosis æramentis, & ab iis quæcunque densa sunt, & læuigata: vt argentum. At in cæteris, quæcunque illa sunt, quæ vmbrosos colores habent, eadem lænorem participant: sicuti aqua, nebula, & auium pennæ: quippe hæc propter fulgores, radiósve illabentes, & lænorem, aliter alias contemperatos, differentes colores inuehunt: sicuti & obscuritas varios colores inferre solet. At nos nullum colorem purum spectamus, qualis planè est: sed omnes permistos, atque aliis confusos. Nam etsi nulli aliorum colorũ miscentur, fulgoribus lucis, & vmbris tamen confunduntur, & à se diuersis, neque prorsus qualia sunt, apparent. Ob id quæ in vmbra spectãtur, quęque in luce, quæq. in Sole, quæque in intenso, aut molli fulgore & secundum varias inclinationes hoc aut illo modo se habentia, secundum alias differentias diuersa apparent. Fulgores etiã qui ab igne, Luna, lychnisq. proueniunt, quòd hæc illáve lux in vnoquoq. variet, diuersos colores imprimunt,

A καὶ χρυσὸς, καὶ χαλκὸς, καὶ σίδηρος. καὶ τινα λίθων διαφορὰς ποιεῖ χρόας, [καθάπερ καὶ μέλαινα ὄντα, λευκὰς γράφουσι γραμμὰς, διὰ τὸ πάντων τῶν τοιούτων, τὰς ἀρχὰς ἐκ σμικρῶν συνεστῆναι, καὶ μικρῶν τῶν μορίων, καὶ συνεκεῖν, καὶ μελάνων· ὧν δὲ τὰς ἐν τῇ γενέσει βαφὰς, ἀπόντων τῶν πόρων κεχωρισμένων, διὰ τὸ διεκλυθῆναι αὐτῶν τὴν βαφὴν, λέγω ἐγκεῖσθαι τὴν χρόαν τοῦ χρώματος φανταζόμενον. ὁ δὲ λοιπὸς B πορεύεται ἀπ' αὐτῶν, οἷόν τι γένος χυνοῦδες, οὐδὲ χαλκοειδὲς, οὐδὲ λέγω οὐδὲ μέλας [τοιούτου] ὄντος χρωτὸς, λέγω διὰ πάντων μέλας, διὰ τὸ δὲ τὴν πόρος παραβιασθῆναι αὐτῶν, ἀπαίρειν τὴν ὄψιν, δι' ὧν ἡ βαφὴ διεκλυθῇ, φύσει δὲ καὶ τὴν αὐτῶν βαφὴ.] τῶν γὰρ σωμάτων [τούτων] χρῶμα τοῦ ἐν ὅτῳ ἐμεῖν φαινομένου, διὰ τὸ διαπεπτῶσθαι ἡ βαφὴ [ἐν τῇ βάφῃ] C τὸ κατ' φύσιν ὑπάρχον αὐτοῖς χρῶμα ἐγγίνεσθαι διὸ καὶ πάντα φαίνεται μέλανα. ἐν δὲ τῇ παραβάσει ὥσπερ ἐμφαλὲς καὶ λεῖον λιμνοῦται πάντων, καθάπερ καὶ ὥσπερ τὰς ὀπτασίας, ἀπολείπουσα τὸ εἶδος αὐτοῖς χρῶμα, τὴν μέλαν ἀπολείπει, ἀπολαμβάνει τὸν λεῖον ἡ ὅλη χρῶμα χρόα, [ἐν τῇ σωματίῳ καὶ σωματίῳ, τὸ τοῖς βαφοῖς διὰ φυσικῶν] ὅλη δὲ τὴν κοινῶν. καὶ διαλυομένων καὶ τηκομένων ἐν τῷ πυρὶ, τοῦτο D πολύσαρκα ἐκ χρῶμα, ὅσον ὁ καπνὸς ὅλος λεπτὸς καὶ ἀέρωδες, καὶ τὰ χρώματα τὰ ἀπὸ τῶν ὁ τε ἀπὸ τῶν θείου, καὶ ἡ ἰωμόρου χαλκείου, καὶ ὅσα ἐξ πυκνὰ καὶ λεῖα, καθάπερ ὁ ἀργυρος. διὸ δὲ τὴν δῆλον ὅσα ἀπόνδεσι ἔχει τὰς χρῶμα [καὶ] λειότητος μετέχει, ὡς ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ νέφους, καὶ τὰ τὴν ἠρέδων πτερύγιστα. καὶ γὰρ τοῦτο διὰ τὰ τὰς αὐγὰς τὰς φωτεινὰς E ἀπεκλίνοντα, καὶ τὴν λειότητα, δηλοῦσι δῆλον ἀναστιλβούσας, πολὺ διαφόρους τὰς χρόας, καθάπερ καὶ τὸ κυάνεον. τὴν δὲ χρωμάτων οὐδὲν ὑπόμορφον εἰλικρινὲς ἔστι, δηλαδὴ πάντα κεκρα κεφὰ ἑτέρας. καὶ γὰρ αἱ μεθ' τὴν δῆλον, πάντα γε τὰ φανὲν αὐγῆς καὶ τῆς σκιᾶς κεκρατυμένα, δηλῶν, καὶ οὐχ οἷα ἐστὶ, φαίνεται. διὸ καὶ τὰ ἐν σκιᾷ θεωρούμενα, καὶ ἐν φωτὶ καὶ ἥλιῳ, καὶ σελήνῃ αὐγῇ ἢ μαλακῇ, καὶ κατὰ τὰς ἐγκλίσεις οὕτως ἢ οὕτως ἔχοντα, καὶ F κατὰ τὰς διάφορας, δηλῶν φαίνεται. καὶ τῆς φῶς τὴν πυρὸς καὶ τὴν σελήνης, καὶ τῆς τὴν λύχνων αὐγῆς, τὰ τὸ καὶ τὸ φῶς ἑκάστου τούτων, δηλοῦσιν ἔχει χρόαν. καὶ τὴ

καὶ τὴ φῶς δηλοῦσα ἡ μίξις τῶν χρωμάτων· δι' A δηλοῦσι γὰρ φερόμενα, χρῶνται· τὸ γὰρ φῶς, ὅταν φωτεινὸν ὑπὸ τινων χρωσθῇ, καὶ ἡλίου φαίνεται, ἢ πυρὸς, καὶ τὸ αἰθέριον φωτεινὸν ἀφὶς ἕτερόν τι χρῶμα, πάλιν ὑπ' ἐκείνου κεκρατυνόμενον, δηλῶν τοῦ λαμβάνει τὴν χρώματος κρᾶσιν. καὶ τὸ τοῦ πάντων σωμάτων ὑφ' ὧν αἰσθητὸς ἡ, εἰόντα παρακίνεται πρὸς τὰς ὄψεις, ἐν πολλῶν ὑφ' κεκρυμμένον χρώματος, ἐὰν δὲ τινος τῶν μάλιστα ὀλίγα B τοιούτων ποιεῖ ἢ εἴδωσιν. διὸ καὶ [τὰ] κοῦ ὕδατος ὑπὸ ἐνεῖναι μᾶλλον φαίνεται· καὶ τὰ ἐν τοῖς κρυστάλλοις, ὁμοίως ἔχοντα χρόας τοῖς τ κρυστάλλοις. ὁ καὶ τὸν ἀέρα εἶναι τὸν συμβαίνει. ὅτε ἐν τοῖς ἔξ τὰς χρόας κτῆσιν μεμιγμένας, τῷ φωτὶ καὶ δι' ὧν φαίνεται τὸ φῶς, ἢ τὰ τὸ ὕδατος καὶ τὸ ἀέρος καὶ τοῦτον τῶν ὑπαρχόντων χρωμάτων, ἀφ' ὧν ἡ τῶν πυκνῶν, ἀπὸ πάντων ὅτι φαίνεται τὰ ἀχλύ, καθάπερ ὅτι τὸ ὕδατος καὶ ὑάλου, καὶ τὸ ἀέρος, ὅταν ἢ σκοτεινὸ. τὸ γὰρ αὐγῶν διὰ τῶν πυκνοτέρων πυκνοῦ ἐκλεπτυνόμενον, οὐ δυνάμεθα τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀκριβῶς ὁρᾶν. ὁ δὲ ἀὴρ, ἀχλύδες C ὑπὸ θεωρούμενος, οὐδὲν ἔχειν φαίνεται χρῶμα· διὰ γὰρ τὴν αὐγῶν τὰ, ὅσα τῶν αὐγῶν κεκρατῆται, χωρίζεσθαι ὑπ' αὐτῶν, σπανιότερα οὖσαν [καὶ] διαφαινόμενοι δ' αὐτῶν. ἐν βάθει δὲ θεωρούμενον, ἀχλυόν τι φαίνεται τὸ χρῶμα κυανοειδὲς, διὰ τὴν ἀφανότητα. ἢ γὰρ λείπει τὸ φῶς, τοῦτο σκότος διειλημμένος φαίνεται κυανοειδὲς. δῆλον κυανοειδὲς ἡ, καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ, πάντων λευκότατος ἐστι. D

Κεφάλαιον ιδ.

ΤΑ δὲ βαπτόμενα πάντα τὰς χρόας ἀπὸ τῶν βαπτόντων λαμβάνει. πολλὰ δὲ καὶ τοῖς ἄνθεσι καὶ τοῖς φυτοῖς, καὶ τοῖς ῥίζαις βάπτεται, καὶ φλοιοῖς, καὶ ξύλοις, καὶ σπέρμασι, καὶ καρποῖς. ἔτι δὲ πολλὰ μὲν γῆ, πολλὰ δὲ ἀφρῷ, πολλὰ δὲ καὶ μελανοειδεῖ· τὰ δὲ καὶ τοῖς τῶν ζώων χυλοῖς, E

Adde etiam, cùm varia ad inuicem facta est colorum permistio, ob mutuum illum inter se respectum, atque responsum, vario modo colorantur. Lux enim quando illapsa, ex nonnullis colorem mutuatur, & nunc punicei, nunc herbacei coloris: & cum temperamentum in aliam quempiam colorem incidit, & ab eo rursus contemperatur, aliam quoque quampiam coloris moderationem, permistionémque admittit. Et dum hoc patitur, continuò quidem id patitur, sed ita, vt sensum fugiat. Interdum etiam ad sensus vsque peruenit, tum ex multis coloribus confusis, vnus aliquis longè alios exuperans, sensum ipsum facit, & concit. Quare & per aquam res aquea specie plurimum apparent: & quæ in speculis similes habentia colores, colore speculorum apparent. Id quod & circa aërem putandum est euenire. Ex tribus itaque mistos colores omnes constare certum est: ex luce primùm, & ex iis per quæ lux apparet, ceu ex aqua, & aëre: tertio ex subiectis coloribus, à quibus lucem reflecti, ac repercuti contingit. Atqui album, & diaphanes, quod nos perspicuum dicimus, quoties quidem rarum est, colore maximè aëreo se ostẽdit. Quod si in iis est, quæ densa sunt, in omnibus iis quædam occurrit obscuritas, seu caligo, sicuti in aqua, & vitro, aere etiam, cùm densior est. Radiis enim ob densitatem, & crassitudinem vndequaque deficientibus, non possumus, quæ in ipsis penitiora sunt, perspicere. Aër quidem prope inspectus, nullum videtur colorem habere: nam propter raritatem à fulgore permincitur, ab eo diuisus ac secretus. Est enim fulgor densior, & per aërem perspicuus: qui in profundo perspectus, ex proximo colore videtur cyaneo, raritatis gratia. Qua enim parte lux deficit, eadem aër caligine disiunctus, coloris cyanei repræsentatur. Densatus autem in morem aquæ, albissimum omnium colorem contrahit.

CAPVT IIII.

OMnia verò, quæ intinguntur, ab iis, quæ intingunt, colorem mutantur. Multa autem floribus, multa terra nascentibus, multa radicibus intinguntur, quin & corticibus, lignis, & foliis, & seminibus: multa etiam terra, multa spuma, multa & sutorio atramento, quàm Græci μελανοπέδιον vocant, nonnulla etiam, quæ animalium liquore intingũtur, sicuti purpureus color purpura, quæ inter murices censetur. His adde quædã vino, quædam colorem trahere: ceu marinorũ capillamenta:

Hæc enim omnia mari rufescunt, & in vniuersum omnia, quæcunque proprios, ac vernaculos colores habent. Semper enim cùm hi omnes colores vi humidi, & calidi simul coeunt in eorum quæ intinguntur meatus exarescentes, deinde ab illis colores assumunt. Ob id sæpe colores florum eluuntur, ex poris, seu meatibus effluentes. Multas etiam faciunt ipsæ constipationes, & in intinctione differentias: multas etiam commistiones, & affectus intinctorum, quæ πάθη dicuntur: sicut & de crasi, id est, contemperatione, superius dictum est. Imbuuntur etiam quædam nigro colore vellera, neque tamen similiter colore hoc nitescunt. Causa est, quòd vellerum meatus ingredientibus colorum meatibus intinguntur, pilorum autem interualla tincturam nullam recipiant. At quę alba sunt, atque inuicem coloribus obnoxia, omnia splendidiores flores videri faciunt: ex aduerso autem nigra, vmbrosos, & obscuros videri faciunt. Ob id color ille, qui ὄρφνινος dicitur, ex nigris magis, quàm albis efflorescit: sic enim purior, & magis eximius apparet flos ipsis permistus: quod fit ob ipsius nigri fulgorem. Secundum enim hoc idem interiectum meatuum internallum, ob exiguitatem & tenuitatem nō videtur, sicuti neque stannum æri admistum, neque aliorum huiuscemodi aliud quicquam, colores verò eorum, quæ intinguntur, transmutantur ob eas, quas diximus, causas.

CAPVT V.

QVod autem capilli, & pennæ, & flores, & fructus, & plantæ omnes vnà cum maturitate varias induunt mutationes, ex multis perspicuum est. Sunt & nonnulla singulis plantarum, colorum principia, & qualia illa sint, & ex qualibus mutationes suscipiant, & quas ob causas talia patiantur, & si quas alias dubitationes contingat illa consequi, de his omnibus ex ea, quam instituimus, indagine cōsiderandum est nobis. In omnibus autem plantis principium colorum est, qui herbaceus dicitur. Nam germina, & folia, & fructus, vel semina gignuntur in ipsis auspiciis herbacea: id, quod etiam animaduerti potest ex aquis compluentibus. Vbi enim plusculum temporis consistit aqua, rursus exarescens, colore fit herbaceo. Ratione autem euenit, & hunc primum in omnibus ex terra nascentibus colorē consistere: siquidē omnes aquæ vetustescētes,

A καὶ γὰρ ταῦτα [πάντα] ὑπὸ τῆς θαλάττης γίνονται πορφυρᾶ. καὶ ἄλλα ὅσα χρόας ἰδίας ἔχει. ἀεὶ γὰρ ἀπὸ πάντων αὐτῶν, ἅμα τοῦ τε ὑγροῦ καὶ τοῦ θερμοῦ, αἱ χρωμάτων συγκρίνονται εἰς τοὺς τῶν βαπτομένων πόρους, ὅταν ἀποξηρανθῇ, τὰς ἀπ' ἐκείνων χρόας ἀπολαμβάνει. διὸ καὶ πολλάκις αὐτῶν ἐκπλύνονται αἱ ἀνθήσεις ἐκ τῶν πόρων ἀπορρυεῖσαι. πολλὰς δὲ καὶ αἱ στύψεις ἐν τῇ βαφῇ ποιοῦσι διαφορὰς καὶ B μίξεις, καὶ τὰ πάθη τῶν βαπτομένων, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς κράσεως εἴρηται πρότερον. βάπτεται δὲ καὶ τὰ μέλανα τῶν ἐρίων, οὐ μὴν ὁμοίως γε [καὶ] τῷ χρώματι γίνεται λαμπρά, διὰ τὸ βάπτεσθαι τοὺς πόρους αὐτῶν, εἰς οὓς τῶν ἀνθῶν εἰσιόντων· τὰ δὲ μεταξὺ διαστήματα τῶν τριχῶν μηδεμίαν λαμβάνειν βαφήν. λευκὰ μὲν ὄντα, καὶ παραδεχόμενα κεκραμένα τῷ C χρώματι, ποιεῖ πάντα φαίνεσθαι τὰ ἄνθη λαμπρότερα· τὰ μέλανα δὲ τοὐναντίον, ζοφερὰ καὶ ζοφώδη. διὸ καὶ τὸ καλούμενον ὄρφνινον, ἀνθηρότερον γίνεσθαι τῶν μελάνων ἢ τῶν λευκῶν. οὕτω γὰρ ἀκρατέστερον αὐτοῦ φαίνεται τὸ ἄνθος, κεραννύμενον ταῖς τοῦ μέλανος αὐγαῖς. καθ' αὑτὸ [μὲν] γὰρ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν πόρων, οὐχ ὁρᾶται διὰ σμικρότητα, καθάπερ οὐδὲ κασσίτερος τῷ χαλκῷ μιχθείς, D οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν τῶν τοιούτων. τὰ δὲ βαπτόμενα τὰ χρώματα, ἀλλοιοῦται διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

Κεφάλαιον ε.

ΤΑ δὲ τριχώματα καὶ τὰ πτερώματα, καὶ τὰ ἄνθη, καὶ οἱ καρποί, καὶ τὰ φυτὰ πάντα, ὅτι μὲν ἅμα τῇ πέψει πάσας τὰς τῶν χρωμάτων λαμβάνει μεταβολάς, φανε-E ρὸν ἐκ πολλῶν. τίνες δὲ εἰσὶν ἑκάστοις τῶν φυομένων ἀρχαὶ τῶν χρωμάτων, καὶ ποίας τὰς μεταβολὰς ἐκ ποίων λαμβάνουσι, καὶ δι' ἃς αἰτίας ταῦτα πάσχει, κἂν εἴ τινες ἄλλαι ἀπορίαι αὐτοῖς συμβαίνῃ παρακολουθεῖν, περὶ πάντων τούτων θεωρητέον ἐκ τῶν τοιούτων. ἐν πᾶσι δὴ τοῖς φυτοῖς ἀρχὴ τὸ ποῶδές ἐστι τῶν χρωμάτων. καὶ γὰρ οἱ βλαστοὶ καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ καρποί, γίνονται κατ' ἀρχὰς ποώδεις. F ἴδοι δ' ἄν τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων· ὅπου γὰρ πλείονα χρόνον συστῇ τὸ ὕδωρ, πάλιν ἀποξηραινόμενον, γίνεται τὸ χρῶμα ποῶδες. κατὰ λόγον δὲ συμβαίνει τὸ πρῶτον ἐν πᾶσι τοῖς φυομένοις τοῦτο ὑπάρχειν τὸ χρῶμα. τὰ γὰρ ὕδατα πάντα χρονιζόμενα,

κατ' ἀρχὰς μὲν γίνεται χλωρά, κεραννύμενα A ταῖς τοῦ ἡλίου αὐγαῖς· κατὰ μικρὸν δὲ μελαινόμενα, πάλιν τῷ χλωρῷ μιγνύμενα, γίνεται ποώδη. τὸ γὰρ ὑγρόν, ὥσπερ εἴρηται, καθ' ἑαυτὸ παλαιούμενον καὶ καταξηραινόμενον, μελαίνεται, καθάπερ καὶ τὰ ἐν τοῖς δεξαμεναῖς κονιάματα· καὶ γὰρ ταῦτα ὅσα μὲν ἐστιν ἀεὶ καθ' ὕδατος, πάντα μὲν ἅπαντα γίνεται μέλανα, διὰ τὸ καθ' αὑτὰ μὲν ξη-B ραίνεσθαι, διαψυχόμενον τὸ ὑγρόν· ὅσων δ' ἀπαντλούμενον ἡλιοῦται, τὸ μὲν ποῶδες γίνεται, διὰ τὸ τὸ ξανθὸν τῷ μέλανι κεράννυσθαι· τὸ δὲ μᾶλλον τοῦ ὑγροῦ μελαινομένου, τὸ ποῶδες γίνεται κατακορὲς ἰσχυρῶς καὶ πρασοειδές. διὸ καὶ πάντων οἱ παλαιοὶ βλαστοί, πολὺ μελάντεροι εἰσὶ τῶν νέων· μέλανες οἱ δέ, ξανθότεροι, διὰ τὸ μήπω τὸ ὑγρὸν ἐν αὐτοῖς C μελαίνεσθαι. τὰς γὰρ αὐξήσεις αὐτῶν βραδυτέρας γιγνομένας, καὶ τὰς ὑγρασίας πολὺν χρόνον ἐμμενούσας, διὰ τὸ ψυχόμενον ἰσχυρῶς μελαίνεσθαι τὸ ὑγρόν, γίνεται πρασοειδές, ἀκράτῳ τῷ μέλανι κεραννύμενον. ἐν ὅσοις δὲ τὸ ὑγρὸν μὴ μίγνυται ταῖς τοῦ ἡλίου αὐγαῖς, τούτων διαμένει τὸ χρῶμα λευκόν, ἐὰν μὴ χρονιζόμενον καὶ καταξηραινόμενον μελανθῇ πρότερον. διὸ καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ γῆς, D χλωρὰ πάντων [τῶν] φυομένων τὸ πρῶτόν ἐστι· τὰ δὲ ὑπὸ γῆς, [τῶν] καυλοὶ καὶ ῥίζαι, λευκά. καὶ οἱ βλαστοὶ κατὰ γῆς μὲν ὄντες, εἰσὶ λευκοί· ἀφαιρεθείσης δὲ τῆς γῆς, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς (ὥσπερ εἴρηται) πάντες γίνονται ποώδεις· διὰ τὸ καὶ τὴν ὑγρασίαν τὴν διὰ τῶν βλαστῶν εἰς αὐτοὺς διηθουμένην, τοιαύτην ἔχειν τὴν τοῦ χρώματος φύσιν, καὶ ταχέως E αὐτὴν εἰς τὴν αὔξησιν καταναλίσκεσθαι. τῶν δὲ καρπῶν ὅταν δὲ μηκέτι αὐξάνωνται, διὰ τὸ μὴ κρατεῖν ἤδη τὸ θερμὸν ἐπιρρεούσης τροφῆς, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον, ἀναλοῦσθαι τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τῆς θερμότητος, καὶ πεπαίνονται οἱ καρποὶ ἅπαντες, συνεψομένης ὑπό τε τοῦ ἡλίου καὶ τῆς τοῦ ἀέρος θερμότητος, τῆς ἐν τοῖς καρποῖς ὑγρασίας, ἀπολαμβάνουσι τὰς ἀπὸ τῶν φυτῶν χρόας, καθάπερ καὶ τὰ βα-F πτόμενα τῶν ἀνθῶν. διὸ κατὰ μικρὸν χρώζονται

A à principio sanè virides fiunt, Solis radiis admistæ: mox autem nigrescunt: rursus viridi permistæ, coloris fiunt herbacei. Nā humidum, vt præfati sumus, sponte naturæ suæ vetustescens, & exarescens, nigrescit: sicut in cisternis, seu aquarum conceptaculis tectoria: ex iis enim, quæcunque sunt sub aqua, hæc omnia atri coloris efficiuntur, quòd dum exarescunt, humidum exhalet, & in aerem dissipetur: quidquid B autem exhaustum Soli exponitur, in herbaceum colorem abit, ea causa, quòd flauum nigro permiscetur. Hoc idem, humido magis, ac largius nigrescente, herbaceũ fit coloris, eóque copiosius saturatur, & viridem colorem concipit propè ad porrĩ exemplum. Quod etiam est in causa, vt in omnibus rami germina ætate confecta, multò nigrioris coloris visantur, quàm quæ noua sunt, & adhuc pubescentia: fla-C uiores enim hi sunt, quòd nondum in ipsis humidum nigrescat. Horũ enim cùm sit tardius incrementum, insideátque diutius humiditas, quoniam humidum ipsum exhalans vehementer nigrescit, ex eo viride fit, & porracei coloris, vtpote nigro, eique syncero permistum. At in iis omnibus, in quibus humidum non permiscetur Solis radiis, albus color incolumis manet, nisi fortè humidum diuturnitate temporis, & exarefactione prius nigrum e-D uaserit. Hæc ratio est, cur plantarum omnium partes, quæ à terra extant, ab initio virides sunt: quæ autem terræ proximę, aut certè sub terra, quales sunt caules, seu scapi, & radices, albæ sunt: sic & germina, quæ terræ viciniora sunt. Quòd si in ambitu terra amoueatur, pastinóque refodiatur, omnes quidem primò, vt dictum est, herbaceum colorem, quasi à libero cœlo fœnerantur, tum ob humorem, qui E per germina in eas partes effluit, eámque coloris naturam imprimit, tum quòd celeriter idem humor in fructuum incrementum absumatur. Cùm verò non amplius augentur, & increscunt, ob id, quod calidum iam non queat peruinci alimento affluente, sed vice versa potius ab humido calor absumatur, & fructus omnes maturentur, concocta humiditate, quæ in ipsis fructibus est, à Solis & aeris calore, sic F fructus assumunt à plantis colorem, sicuti quæ intinguntur à floribus, propter id paulatim colorantur, eorúmque illi maximè, qui ad Solem, ac teporem expositi sunt: quare & eorum colores vnà cum tempore, ac tēpestiuitate permutant. Cùm enim primò sint omnes herbacei coloris,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad maturitatem deinde proueeti variant in eum, qui, eorum naturæ consentaneus est color. Nam & albi, & nigri, & phæi, id est, obscuri, flaui etiam, & nigricantis coloris, quin & vmbratici efficiuntur, & propemodum omnia suscipiunt colorum discrimina. Quoniam autem plurimi colores fiunt pluribus inuicem admistis ita vt vnus fiat ex omnibus cinnus, illud quoque liquet, in plantis opus esse eadem fieri temperamenta. Nam propter earum humorem perfluentem, & per se ipsas coniuatum, omnes suscipiunt colorum facultates, & hoc circa fructuum maturationes: & à sole & ab aeris calore excocto, omnes pro ingenio suæ naturæ consistunt colores, hi quidem ociùs, illi verò tardiùs: velut contingit circa tincturam purpuræ, cùm illam atterunt, atque exprimunt, omnem ex ea humiditatē eliquant, eliciúntque, quam deinde effusam in cortinis percoquunt & primò quidem nullus omnino certus color in tinctura perspicitur. Eius rei causa est, quòd vnuiquisque ipsorum colorum, dum humor magis, ac magis excoquitur, imò verò & illi ipsi, qui in cortinis permisti sunt, colores, multas paulatim, ac varias suscipiunt differentias: nam & nigrum, & album, & ἐρυθρὸν, id est, obscurū, & rubrum, denique omnes reddunt, qui vnà excocti sunt. Propter temperamentum ergo nondum per se cōstitutum, nullū ex aliis coloribus certus est, atque perspicuus. Atqui hoc idem quoque cuenit in fructibus. In multis enim quia non omnes simul fiunt colorum maturitates, seu concoctiones, sed alij priùs, alij posteriùs consistunt colores, ideirco ex alio in alium mutationes fiunt: sicut in botryis, & phœnicibus, id est palmulis: isti enim aliquando primò punicei apparent. Nigro autem in se ipso consistente, tum in colorem vini transmutant, ac demum fiunt cyaneri, siue cæruleì, cùm iam puniceus multa, ac pura nigredine permisceatur: qui eum posteriùs succedūt colores, cùm exoperant, pristinos colores immutant. Quod in nigris fructibus præcipuè manifestum est. Nam eorum plerique fermè vt superiùs diximus, ab initio quidem ex herbaceo colore immigrantes, sensim in puniceum transeunt, fiūntq. rufi: sed festinè rursus trāsmigrāt ex rufo, ἀκριβῶς [καὶ] μέλανα μαλθῶ. τὰ γὰρ ὕστερον διαγινόμενα τῆς χρωμάτων, ὅταν κρατύνῃ, τὰς ὀφείλουσας χρόας ἐξεργάζεται. μάλιστα δὲ τοῦτο δῆλον ἐστὶ τῶν μελάνων καρπῶν φανερὸν ὄν. ἐν ἀρχῇ γὰρ αὐτῆς εἰ πλεῖστοι, κατὰ ὀλίγον ἐξίστανται, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ τῶν πυρρῶν μεταβάλλοντες, μικρὸν διαφαινόμενοι, καὶ γίνεται πυρρὸν· ὕστερον δὲ καὶ τὸ φοινικοῦν μεταβάλλει, καὶ τὸ κυανοῦν· τὸ δὲ τελευταῖον γίνεται κυανοῦν, ὅταν ἤδη καὶ τὸ φοινικοῦν πολὺ καὶ

χρώματος ἅπαντες ἤδη πεπληρώθῃσι, μεταβαλόντες εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς χρῶμα. καὶ γὰρ λευκαὶ, καὶ μέλανες, καὶ φαιὰ, καὶ ξανθὰ, καὶ μελανοειδῆς, καὶ κυανοειδῆς, [καὶ φοινικοῦν, καὶ οἰνωπὰ, καὶ κρόκοειδῆς] καὶ γὰρ ἐν τούτοις ἐγγίνεται τὰς τῆς χρωμάτων διαφορὰς· [διὰ τὸ τὴν ὑγρασίαν τῆς βλαστῶν εἰς αὐτὸ διαδυομένην, τοιαύτην ἔχειν τὴν τῶν χρωμάτων φύσιν.] ἐπεὶ δὲ τὰ πλεῖστα γίνεται τῆς χρωμάτων, πλείονα κεκρατυμένων ὑγρῶν, φανερὸν ὅτι καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς χρόας ἀνάγκη τὰς αὐτὰς ἔχειν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· διὰ γὰρ τούτων τὸ ὑγρὸν διαδυόμενον, καὶ μικρὸν ἐν αὐτῷ συνικνούμενον, ἀναλύουσι λαμβάνει τὰς τῆς χρωμάτων δυνάμεις. καὶ τούτου συνιόντος, ὅταν τὰς τῆς καρπῶν πλείω ὑπὸ τε τοῦ ἡλίου καὶ τῶν τοῦ ἀέρος θερμάνσεων, ἕκαστα καθ' ἑαυτὰ συνίσταται τῆς χρωμάτων, τὰ μὲν θαλλοῦ, τὰ δὲ βραδύτερον, καθάπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν βαφῶν τῶν τῆς πορφύρας· καὶ γὰρ τούτου ὅταν κόψαντες ἀφέλωσιν ἐξ αὐτῶν τὸν ὑγρασίαν ἐκλύουσι, καὶ τούτων ἐκχέοντες, ἕψουσι ἐν τοῖς χυτροῖς, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ὅλως ἐν τῇ βαφῇ τῆς χρωμάτων φανερὸν ἔστι, διὰ τὸ ἐξ μικροῦ ἕκαστον αὐτῶν τὸν ὑγρὸν συνιστάμενον μόλις. ἐπὶ δὲ ὅτι ὑπερφυῶν ἐν ἑαυτοῖς χρωμάτων μεγνύμενων διάλυσις, πολλαὶ καὶ ποικίλαι λαμβάνει διαφορὰς. καὶ γὰρ μέλαν [καὶ λευκὸν,] καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἀκρόκοειδὲς, [καὶ πάντα τὰ λευκότερον ἀπόπτυστα γίνεται προφορεῖσθαι τῆς αὐτῶν ἐκφύσεως] συνιστάμενον· ἀφ' ὧν διὰ τῶν κρόκων μικρὸν καθ' αὑτὸ μικρὸν τῆς διῆλθον χρωμάτων φανερὸν ἦν). τὸ δ' ἀυτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὅτι τῆς καρπῶν. ἐν πολλοῖς γὰρ, διὰ τὸ μὴ πάντας ἅμα γίνεσθαι τὰς τῆς χρωμάτων πόλεις, διὰ τὰ μὴ αὐτῆς συνίστασθαι παρόντων, τὰ δ' ὕστερον, ἐξ ἑτέρου εἰς ἕτερα μεταβάλλουσι, ὡς ἀφ' καὶ οἱ βότρυες καὶ οἱ φοίνικες. καὶ γὰρ οὗτοι ἐνίοτε μὲν πρῶτον γίνονται φοινικοῦ τῶν μέλανος ἐν ἑαυτῷ συνεστῶτος, μεταβάλλουσι [πάλιν] εἰς τὸ αὐτοῦ· τὸ δὲ τελευταῖον γίνονται κυανοῦν, ὅταν ἤδη καὶ τὸ φοινικοῦν πολὺ καὶ

ἀκριβῶς τῶν μέλανος ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ- A & puro nigro, quod in huiusmodi infitum est. Declarant & hoc vites, & vellera, & folia: omnium enim huiusmodi colores nigri, quòd plurimus insit in ipsis huiusmodi color. Nam & illud quoque confessum est, quòd ob id fructus nigri & vtrunq; e colorem participāt: horum enim omnium succus vinosus est. Colores autem, qui sunt in ipsis natalibus nigri, succesu temporis punicei fiunt: siquidem pauimenta, quæ stillis, ac defluxionibus subiecta sunt, & omnino vbi contingit vel mediocre aquarum profundum fieri, locis præsertim opacis, omnia hęc, inquam ex eo, qui herbaceus primùm fuit, in puniceum colorem transeunt, pauimentúmque illud ita coloratur, ac si singuli recens in id perfluxerit, secundum rationem loci, secundum quam herbaceus color maturitatem, concoctionémque suscipiat: demum & hic idem niger admodum fit. & cæruleus: quod in fructibus contingit. Quòd verò posterioribus coloribus aduenientibus, priores exuperantur, & cedant, & color fructuum transmutetur, vel ex iis facile est cognoscere. Nam & mali punicæ fructus, & rosarum folia, ab initio quidem & albi sunt: demum succo iam vetustescente, ex maturitate pallescunt, & rursus commutāt colorem in purpureum, ac puniceum: & hæc quoque plus in se ipsis colores habent, sicut & in papauere liquor, in olea amus: siquidem hęc primū fit alba, ceu mali punicæ fructus: cùm autem inalbere defecit, rursus in puniceum colorem transmigrat: deniq. multo nigro permistus in cæruleum abit. Ob eam causam & papaueris folia, hæc quidem in superiori parte sunt punicei coloris, quòd in ipsis concoctio, & maturitas ocyus fiat, hæc autem ab ipsis initiis nigra, hoc in eis colore iā exuperāte, sicuti & in fructuinā postremò fit niger. In quibusq.auē plātis vnus est & singularis color, albus scilicet vel niger puniceus, vel purpureus horum omnium fructus permanent, eandem semper coloris naturam seruantes, cùm semel ex herbaceo in alium colorem migrauerint. Atqui flores in nonnullis fructibus concolores esse contingit, sicut in malo punica videmus, in qua fructus quē ac flos punicei coloris est. In nonnullis autem permultum inter se differūt colore: sicut in lauro, atq. hedera: vtriusq. enim

ἀν τοῖς καρποῖς, ἐπ' ἀλλοις μὲν, ἐμὸ χρῶμα πυρ- ἀεὶ καὶ ὁ καρπὸς αὐτῶν γίνεται φοινικοῦς, ἢ τὸ μὲν

flos xanthus, id est, flauus est, fructus verò niger. Puniceus autem est & fructus mali, quàm *μηλέαν* vocant: huius enim flos albus, non sine admistione purpuræ: at eius fructus est flauus. Rursus papaueris puniceus quidem flos est, at fructus hic quidem niger, ille autem albus, prout insiti illis succi aliis atque aliis temporibus ad maturitatem peruenerint. Quod facilè ex multis cognosci potest: etenim alij atque alij fructus, vt dictum est, multas differentias capiunt vnà cum maturitate, & in colore, & in odore, & in succo. Hæc enim causa est, cur varij, ac differentes odores, & succi, & in floribus, & in fructibus deprehendantur. Amplius hoc magis elucescit ipsis in floribus: in iis enim ipsis eiusdem sæpe folij pars nigra, pars punicea: quorundam etiam pars hæc alba, illa purpurea. Neque hoc minùs in iride planum est: multas enim habet & huius flos in se ipso varietates: prout eius etiam variæ sunt concoctionis differentiæ: sicut & botryorum, cùm eos etiam mitescere contingit: ob id & florum omnium fastigia plurimum concoquuntur, & mitescunt. Hæc autem initio multo minus coloris habent: propemodum enim quorundam quasi adurit humidum prius, quàm ad iustam & propriam concoctionem perueniat. Proinde quorundam florum colores permanent, fructus autem concocti transmutantur. Florum enim colores propter paucitatem alimenti citò mitescunt, & maturitatem accipiunt: at fructus ob multitudinem humoris, vnà cum maturitate in omnes transmutantur suæ naturæ consentaneos colores. Id, quod clarum & illustre est, prout anteà dictum est, in tinctoriis floribus. (flores nunc appello optimam, atque ardentissimam purpuræ partem.) Quum enim à principio tinctores *αἱματίδας*, hoc est, sanguinarias purpuras, ex quibus pretiosus ille liquor tingendis vestibus natus elicitur, summittunt, eas orphnias, id est, obscuras, & nigras, & aerei coloris fieri videmus. Quum verò flos abundè concoctus fuerit, bene floridum illud purpureum, & splendidum efficitur. Proinde necesse est, florum colores ex æquo, & colores fructuum in varios habitus se commutare: & hos quidem colores, qui secundum naturam sunt, exuperare, hos autem deliquium pati, prout horum aut illorũ perfecta, aut imperfecta sit concoctio. Verè itaq. colligimus, flores, fructúsque differre. Cæterum multi plurimarum arborum flores [postremò xanthi id est, flaui fiunt. Deficiente enim alimento, ad id perueniunt, vt [..]rescant priùs quàm

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

Κεφάλαιον ϛ.

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

quàm commutent colorem in eum, qui eorum naturæ proprius, & vernaculus est. Ob id & quidam fructus defluentes, ac decidui, colore xanthi id est, flaui efficiuntur, ea causa, quòd horum concoctio, ac digestio primùm ab alimento destituatur. Eodem præterea modo sese habet frumentum, & reliqua quæ ex terra producuntur: nam hæc demum flauescunt. Humidum enim illis innatum non vltrà nigrescens, quoniam citò exarescit, coloris [...] efficit. Nigrum enim viridi cõfusum, vt anteà diximus, herbaceum euadit. Quum verò nigrum semper exolescat, fitque imbecillius, rursus colorem paulatim transmutat in viride: postremò verò flauum efficitur. Eadem ratione *ἀνδράχνης* id est, raphani syluestris folia, & portulacæ, & aliorum quorundam ad maturitatem perducta, punicei coloris fiunt: præter nonnulla ex his, quæ citò arescunt, eadémque in flauum colorem abeunt. Cuius rei causa est quòd ante concoctionem alimento destituuntur. Est igitur admodum rationi contentaneum, plantarum, & humi nascentium multas differentias incidere.

CAPVT VI.

Sed non in his tantum: nam & pili, & pennæ, & coria equorum, boum, auium, & aliorum omnium animalium, modò alba, modò fusca, modò rufa, nigra etiam aliquando, eandem ob causam fieri contingit. Alba quidem, quum adhuc humidum ex maturitate proprium ac domesticum habens colorem, arefactum est. Nigra verò ex contrario, quando in ipso ortu superuacaneus color humidus, sicuti in aliis omnibus iam antiquatus, & tempore confectus, ob humoris copiam nigrescit. Cunctorum enim huiusmodi & cutis, & corium nigredinem accipit. Fusca autem, & rufa, & flaua, aliísque coloribus prædita, quotquot ad ariditatem perueniunt, priùs quàm humidum in ipsis absolutè, & ex asse in nigrum colorem commutetur. In quibus autem hæc præter ordinem, & inconditè eueniunt, eorum etiam huiusmodi colores euariant. Propterea in vniuersum videmus & coria, & corpora mutuis vicibus ita se consequi, vt colore respondeant. Nam & hominum ruforum *τριχώματα λευκότριχα*, hoc est, pili alborum sunt, id est, albo rufóque commisti: nigrorum autem nigri: & particulatim quicquid in corpore album efflorescit, ibidem ex natura loci omnes albi pili suffruticant, sicuti in animalibus

Universidad de Deusto Biblioteca

quæ varia sunt, eodem modo pili omnes, A
omnésque pinnæ coria consequuntur: &
hæc secundum partem, hæc secundū cor-
pus totum eueniunt. Sed & ad eundem
modum sese habent vngulæ, chelæ, rostra,
& cornua. Nam hæc omnia in nigris ni-
gra, in albis alba spectantur. Cuius rei cau-
sa est, quòd in his omnibus alimentum
per corium in exteriorem ambitum pro-
fluit. Quòd autem hæc vera, & legitima
causa sit, haud sanè difficile est ex multis B
perspicere. Siquidem puerorum omnium
capita, dum parui sunt, rufa existunt ab i-
nitio: quod euenit ob paucitatem alimen-
ti. Quod idem ex eo probatur, quòd ob e-
andē causam imbecilles, rarique sunt ca-
pilli. Quinetiā breues pueris omnibus ab
initio gignuntur, procedente autem ætate
nigrescunt tunc, quum capilli rursus co-
lorem trahunt ex multitudine desluentis
alimenti. Quod eodem modo contingit C
circa pubem & barbam, quando primum
incipiunt pubescere, & barbam emittere:
quarum vtraque in ipsis exordiis citò ru-
fescit ob paucitatem humiditatis, quæ &
in pube exarescit: quum autem eandem
in locum copiosius alimentum demana-
re cœperit, rursus nigrescunt. Sunt & pili,
qui in corpore rufi plurimum temporis
manent, ob inopiam alimenti: quoniā se-
cundum tempus, quo augentur, & hos si- D
militer contingit nigrescere, sicut hoc i-
dem euenit tam pilis pubis, quàm capitis.
Hoc autem ex eo liquet, quòd quæcunque
lōgiores habēt pilos, vt plurimùm ea par-
te, quæ corpori proxima est, nigriores ha-
bent: qua parte autem in fastigiū exurgūt,
flauescunt magis: quales ouium, equorum
& hominum. Illa enim pilorū pars ob ali-
menti paucitatem in eam desluentis, citò
exarescit. Eodem modo & nigrarum auiū E
pinnæ, quæ corpori viciniores sunt, cæte-
ris omnibus sunt nigriores, at quæ in sum-
mo, flauiores. Ad eundem modum se ha-
bent & quæ circa collum, & omnino quę-
cunque parcius habent alimentum. Quod
hinc facilè patet, quòd omnia sub perfe-
ctionis tempus, quū iamque iā propè absolu-
ta sunt, pilos trāsmutant, & rufa efficiun-
tur, quoniam alimento rursus deficiente, F
celeriter siccescūt: denique alba prius fiūt,
quàm penitus nigrescat, insito in ipsis a-
limento iā excocto. Sed hoc maximè omniū
in iumētis manifestū est: omniū.n. pili al-
bi fiūt. Nā quū partes nō possint ex ę quo a-
limētū attrahere, ob caloris imbecillitatē,

A αὐτοῖς ἅπαντα τὰ περιέχοντα καὶ τὰ τῶν δερ-
μάτων τοῖς δέρμασι συμμεταβάλλει, καὶ τὰ χρώ-
ματα, καὶ τὰ [illegible] ὁμοίως δὲ καὶ
[illegible] ὁπλαί, καὶ χηλαί, καὶ ῥύγχη, καὶ κέ-
ρατα· καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν μὲν μελάνων γίνεται
μέλανα, τῶν δὲ λευκῶν, λευκά. διὰ τὸ καὶ τού-
τοις ἅπασι, διὰ τῶν δερμάτων τὴν τροφὴν εἰς
τὸ ἐκτὸς [illegible] διηθεῖσθαι. ὅτι δὲ ταῦτ' ἀλη-
θῆ, καὶ [illegible], ἐκ πολλῶν συμβαίνει. τῶν τε
B γὰρ παιδίων ἁπάντων αἱ κεφαλαὶ κατ' ἀρχὰς
μὲν γίνονται πυρραί, διὰ τὴν τῆς τροφῆς ὀλι-
γότητα. φανερὸν δὲ τοῦτ' ἐστί· καὶ γὰρ ἀσθενεῖς
αἱ τρίχες καὶ ἀραιαί, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν
[illegible] καὶ βραχεῖαι τὸ πρῶτον ἅπασαι [illegible]
ται τοῖς παιδίοις. προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας,
μελαίνονται, πάλιν χρῶμα λαβοῦσαι [illegible] διὰ
τὸ πλῆθος τῆς ἐπιρρεούσης τροφῆς. ὁμοίως δὲ
C καὶ διὰ τὴν ἥβην καὶ τὸ γένειον, ὅταν ἄρχη-
ται τὸ πρῶτον ἡβᾶν καὶ γενειᾶν, ἡ αὐτὴ γί-
νεται κατ' ἀρχὰς αὐτῶν πυρρὰ τὰ χρώματα, διὰ
[illegible] τοῦ ὑγροῦ [illegible]
[illegible] τῆς τροφῆς δὲ πλείονος [illegible]
[illegible] μελαίνονται πάλιν. αἱ δὲ [illegible]
[illegible], πλεῖστον χρόνον πυρραὶ διαμένουσι,
διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς τροφῆς· [illegible]
D χρόνον αὐξάνονται, καὶ ταύτας ὁμοίως συμβαί-
νει μελαίνεσθαι, καθάπερ καὶ τὰς [illegible]
[illegible], καὶ [τὰς ἐπὶ] τῆς κεφαλῆς. [illegible]
[illegible]. καὶ γὰρ ὅσα μάκρας ἔχει τῶν τριχωμάτων,
[illegible], τὰ μὲν πρὸς τῷ σώματι μελάντε-
ρα, τὰ δὲ πρὸς ταῖς ἄκραις ξανθότερα. καὶ [illegible]
[μὲν] τῶν προβάτων καὶ τῶν ἵππων καὶ ἀν-
θρώπων, διὰ τὸ τὴν τροφὴν [illegible]
E [illegible] ταχέως [illegible]. καὶ [illegible]
[illegible] καὶ τὰ πτερώματα
τῶν μελάνων ὀρνίθων, τὰ μὲν πρὸς τῷ σώματι,
μελάντερα πάντων· τὰ δὲ πρὸς ταῖς ἄκραις,
ξανθότερα. [illegible] τούτων. καὶ τὰ [illegible]
[illegible], καὶ ὅλως ὅσα [illegible] τῆς τροφῆς
λαμβάνει. δῆλον δὲ· καὶ γὰρ ὑπὸ τὴν τελείωσιν
ἅπαντα τὰ τριχώματα μεταβάλλει, καὶ γίνεται
F πυρρά, διὰ τὸ πάλιν τὴν τροφὴν [illegible],
καὶ ταχέως ξηραίνεσθαι. τὸ δὲ τελευταῖον [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

οὐ δυναμένων ὁμοίως ἐπισπᾶσθαι τὴν τροφήν, [illegible]

χρόνος καταξηραινόμενον τὸ ὑγρόν, γίνεται λευ- A
κόν. καὶ τὰ πρὸς τῶν κροτάφων μάλιστα πάντων
πολιοῦνται, καὶ ὅλως [τὰ ἀσθενῆ] καὶ τὰ
ἀσθενῆ καὶ τὰ πονοῦντα τῶν τόπων. ἔτι δὲ καὶ
[illegible] μάλιστα εἰς τοῦτο τὸ χρῶμα μεταβάλλουσιν,
[illegible] τὴν φύσιν παραλλάξῃ τὴν ἑαυ-
τῶν. καὶ γὰρ λαγὼς γέγονεν ἤδη λευκός, καὶ
λευκὸς [illegible] καὶ ἔλαφος καὶ ἄρκτος·
ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ ὄρτυξ, καὶ πέρδιξ, καὶ
χελιδών. ὅταν γὰρ ἀσθενέσωσι τῇ γενέσει, πάν- B
τα τὰ τοιαῦτα, διὰ τὴν ὀλιγότητα τῆς τροφῆς
[illegible] ἐκπεττόμενα, γίνεται λευκά. οὕτως
καὶ τὰ τῶν παιδίων εὐθὺς καὶ τὰς κεφαλὰς ἔ-
χει λευκάς, καὶ τὰ βλέφαρα καὶ τὰς ὀφρῦς, ὥ-
σπερ καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων πρὸς τὸ γῆρας φα-
νερῶς [ἅπασι] δι' ἀσθένειαν καὶ ὀλιγότητα
[τῆς τροφῆς] συμβαίνει τοῦτο. διὸ [illegible]
[illegible]. διὸ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ζῴων ἀ- C
σθενέστερα γίνεται τὰ λευκὰ τῶν μελάνων. πρὸ
τοῦ γὰρ τὴν αὔξησιν αὐτῶν τελεωθῆναι, διὰ
τὴν ὀλιγότητα τῆς τροφῆς ἐκπεττόμενα, γίνε-
ται λευκά, καθάπερ καὶ τῶν καρπῶν ὅσα [illegible]
[illegible] τυγχάνουσι. καὶ γὰρ [illegible] πολὺ μᾶλ-
λον δι' ἀσθένειαν ἐκπέττονται. ὅσα δὲ γίνεται
λευκά, πολὺ διαφέροντα [ἐκ] τῶν ἄλλων [illegible]
ἵπποι καὶ κύνες. τὰ δὲ τοιαῦτα μεταβάλλει D
πάντα ἐκ τῶν κατὰ φύσιν χρωμάτων εἰς τὸ λευ-
κόν, διὰ τὴν ἀτροφίαν. τὸ γὰρ ὑγρὸν ἐν τοῖς
τοιούτοις οὐ χρονιζόμενον, ἀλλ' ἀναλισκόμενον
διὰ τὴν αὔξησιν, γίνεται μέλανα. τὰ πλεῖστα
γὰρ [illegible] τῶν τοιούτων ὑγρὰ καὶ εὔσαρκα, διὰ
τὴν εὐτροφίαν. διόπερ οὐδὲ μεταβάλλει τὰ
λευκὰ τῶν τριχωμάτων. φανερὸν δὲ τοῦτ' ἐστί.
καὶ γὰρ τὰ μέλανα πρότερον τοῦ πολιοῦσθαι,
γίνεται πυρρά, ἤδη τῆς τροφῆς ἐν αὐτοῖς ὑπο- E
λειπούσης, καὶ μᾶλλον ἐκπεττομένης· τὸ δὲ
τελευταῖον, λευκά. καί τινες ὑπολαμβά-
νουσι μέλανα γίνεσθαι πάντα, διὰ τὸ συγ-
καίεσθαι τὴν τροφὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ,
καθάπερ καὶ τὸ αἷμα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον·
διαμαρτάνοντες. ἔνια γὰρ καὶ τῶν ζῴων εὐθὺς
ἐν ἀρχῇ γίνεται μέλανα, οἷον κύνες, καὶ αἶ-
γες, καὶ βόες, καὶ ὅλως ὅσων τὰ δέρματα F
καὶ τὰ τριχώματα κατ' ἀρχὰς [μὲν πλείω]
ἔχει τροφήν· προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας,
ἧττον. καίτοι γε οὐκ ἐχρῆν· ἀλλὰ μᾶλ-
λον ἔδει τοιαῦτ' εἶναι καὶ τὰ τριχώμα-
τα [καὶ] τὴν ἀκμήν, καθ' ὃν χρόνον μάλιστα αὐτῶν ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ θερμόν,

humidum citò exarescens fit album. Ea- A
démque causa partes temporibus finitimę
omnium maximè canescunt: & in vniuer-
sum, circa loca infirma, & laborantia hoc
euenit. Præterea & circa hæc loca in pri-
mis in hunc colorem fit mutatio, quum
propriam naturam immutauerint. Nam &
lepus iam factus est candidus: aliquando
etiam niger visus est, & ceruus, & vrsus, &
cum istis æque coturnix, & perdix, & hi-
rundo. Quando enim à primis natalibus B
huiusmodi infirma gignūtur, ob inopiam
alimenti intempestiue, ac præpropere ma-
turescentia, alba fiunt. Sic & pueri quidam
protinus capita habēt albicantia, & cilia,
& supercilia, quod cæteris appetente se-
nio contingit: idque indubitatò propter
infirmitatem, paucitatémque alimenti.
Hoc enim illud est, quod caniciem inue-
hit. Proinde animalia alba pleraque o-
mnia infirmiora sunt, quàm nigra. Nam C
hæc antè quàm absolutum incrementum
capessant, propter paucitatem, tenuita-
témque alimenti iam natura, alba efficiū-
tur, eo more, quo solent fructus, quotquot
laborare, & ægrotare contigerit: hi enim
multum ante tempus ob imbecillitatem
maturescunt. Quæcunque autem sunt
alba, multùm à cæteris differunt: sicuti
equi, & canes. Huiusmodi autem omnia
transmutant eum, qui secundum naturam D
est, colorem in album. Quod non aliun-
de, quàm ab inopia alimenti, prouenit.
Humidum enim in huiusmodi non vetu-
stescens, sed absumptum ab augmento, a-
trum efficitur. Plurima enim sunt ex iis &
humida, & infrugifera, ratione boni nu-
trimenti: ob id non commutant pilos in
colorem album. Quod ex eo perspectum
est, quoniam nigra antè, quàm canescant,
rufa euadunt, alimento in illis deficiente,
& plus nimio iam excocto: quæ demum E
posteà exalbescunt. Sed enim nonnulli
suspicantur nigra omnia fieri, ea causa,
quod eorum alimentum à calido adura-
tur, sicuti sanguinem & aliorum vnum-
quodque: qua in re falluntur. Quædam e-
nim animalia protinus & ab ipsis vsque
incunabulis nigra nascuntur: sicut canes,
capellæ, boues, & in vniuersum omnia,
quorum pili, & coria à primis vsque initiis
alimentum habent. Procedente autem æ- F
tate, minùs nigrum colorem defendunt.
Quod non sic decebat: siquidem omnium
tales esse pilos in ipso ętatis vigore par fuit
tūc, quū in ipsis etiā plurimùm calor viget:

Universidad de Deusto
Biblioteca

atque ita omnia prius à principio canescere. Multo enim imbecillior ab initio omnium calor est, quam eo tempore, quo eorum pili incipiunt albescere. Perspicuum & hoc est in iis, quæ alba sunt: ex iis enim quædam protinus sunt colore candidissimo, quæcunque scilicet eorum plurimum habent à principio alimentum, neque insitus illi humor ante tempus exarescit: quæ progressu deinde ætatis, ξανθά, id est, flaua euadunt, parciore scilicet alimento postmodum in iis defluente. Quæ autem in ipsis quidem crepundiis flaua fiunt, postquam ad ætatis summum vigorem peruenerunt, candidissima: sicut & auium colores rursus transmutantur, alimento in ipsis deficiente. Et id sanè patet: omnia enim hæc circa collum etiam flauescunt, & omnino omnia, quæ in ipsis tarescunt, alimento in ipsis deficiente. Sed & hoc quoque planum est, sicut enim rursum in album commutatur, & nigrum rursus in rufum, eodem pacto & album in flauum. Contingit autem & hoc in plantis. Nonnullæ enim ex posteriore concoctione iterum recurrunt in priorem. Et hoc præcipuè in malo punica compertum est, & hoc ipsum ab initio: aemi enim fiunt puniceiliem & folia, ob paucitatem concocti elementi posterius autem rursus in herbaceum colorem transmutantur, multo alimento defluente, quum concoctio non potest eodem modo peruincere, postremò, alimento iam concocto, rursus fit color puniceus. Vt autem in vniuersum dicamus & de aliorum pilis & pennis, omnia commutationes accipiunt: hæc quidem, (vt dictum est) alimento in ipsis deficiente, hæc autem ex aduerso redundante, propter quod alia alijs temporibus ætatis candidissimos, aut nigerrimos habent pilos. Siquidem & corporum pennæ postremo in colorem flauum transmutatur, quum scilicet ab alimento destituuntur. Ex pilis autem nullus neque puniceum neque purpureum, neque prasinum, seu viridem, neque omnino alium huiusmodi colorem habent: quoniam omnes huiusmodi colores fiunt, admisso ipsis Solis splendore. Pilis autem etiamnum humidis in carnis colore mutationes contingunt, & ipsi nullam admissionem capiunt. Id autem manifestum est: ex pennis enim, quæ generantur à principio, nulla eo modo fit, quo pili fiũt:

A καὶ μᾶλλον ἅπαντα πολιοῦται κατὰ χρόνον, πολὺ γὰρ ἀπόλειπον ἀπὸ ἀρχῆς [ἀνθεῖναι] ἀδυνατοῦντα τι γίνεσθαι τὸ θερμόν, ὃ καθ' ὃν καιρὸν ἄρχεται τὰ πρεσβύτερα ἀνθεῖν καὶ λευκαίνεσθαι. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλεκτορίδων. ἔτι γὰρ ἐν τοῖς ὠοῖς ἔχει τὸ χρῶμα λευκότατον, ὅσα καὶ τοῦτον πλείστῳ ἔχει κατὰ χρόνον τοῦ ζῆν, καὶ μὴ ἀφ' ἅπαξ εἰς ἑαυτὸ
B κατεξηραίνεται τὸ ὑγρόν. ἀφεστώσης δὲ τῆς τροφῆς, ξανθά, ὥσπερ αὐτοῖς, ἀλλ' ἔτι ἐνόντος ὑπάρχουσιν. τὰ δὲ, ἐν ἀρχῇ καθ', γίνεται ξανθά· ἐν δὲ τῇ τοῦ ἀκμάζειν, λευκότατα· καὶ ὅπερ καὶ ἐπὶ ὀρνίθων μεταβάλλει τὸ χρῶμα πάλιν, τοὺς ὤφεις ἐν αὐτοῖς ὑπολευκοῦσι. δῆλον δὲ· ἀεὶ γὰρ καὶ περὶ τὸν τράχηλον τοῦ ὤφεως ὑπόλευκα τὰ πτερά· ἔτι δὲ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὤφεως ὑπόλευκον ἐστιν. μάλιστα δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν φοινίκων φανερόν ἐστιν. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐν ἀκμῇ γίνεται φοινικοῦ, καὶ τὰ φύλλα, δι' ὀλιγότητα τῆς ὤφεως ὑπὸ τῶν φύλλων ὕστερον δὲ πάλιν
D λευ μεταβάλλουσιν εἰς τὸ πρῶτον χρῶμα, πολλῆς ὤφεως ἀπορρεούσης, καὶ τοῦ πέπονος οὐ δυναμένου κρατεῖν ἡμίσους. τὸ τελευταῖον δὲ, περιόντος ἤδη τοῦ ὤφεως, πάλιν γίνεται τὸ χρῶμα φοινικοῦν. καθόλου δὲ εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πτερωμάτων καὶ περιττωμάτων, ἅπαντα λαμβάνει τὰς μεταβολὰς, ὧδε μὲν, (καθάπερ εἴρηται τῆς ὤφεως ἐν αὐτοῖς
E ὑπολειπούσης, ὧδε δὲ, τοῦ ὑπερβάλλοντος πλεονάζοντος. διόπερ ἄλλα κατ' ἄλλους χρόνους τῆς ἡλικίας, καὶ λευκότατα καὶ μελανώτατα γίνεται τῶν τετραμάτων· ἔστι καὶ ἐπὶ κόρακων τὰ περιττώματα τὰ τελευταῖα εἰς τὸ ξανθὸν χρῶμα μεταβάλλει, τοῦ ὤφεως ἐν αὐτοῖς ὑπολευκοῦντος. τῶν δὲ τετραμάτων οὐδὲν οὔτε φοινικοῦ, οὐδ' πορφυροῦ, οὔτε πρασίνου, οὔτε ἄλλου τοιούτου χρῶν τοιαῦτα γίνεται χρόας, διὰ τὸ σπάνιον τὰ τοιαῦτα χρώματα
F [illegible]

ἀλλὰ καὶ τὰ ποικίλα τῶν ὀρνέων, πάντ' (ὡς εἰπεῖν) μέλανα, τῶν τε κορώνων, καὶ τῶν πελαργῶν, καὶ τῶν χελιδόνων· ὕστερον δὲ λαμβάνει τὰς τοιαύτας ποικιλίας, ἤδη τῶν πτερῶν ἀνθεῖν ἔξω τοῦ σώματος γενομένων, ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τοῖς ἐλυτροῖς· ὅτι συμβαίνει (καθάπερ καὶ ὅσα τῶν φυτῶν) καὶ τούτων ἔξω τοῦ σώματος γίγνεσθαι τῶν [τῶν χρωμάτων] τὰ ἴδια. διὸ καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ζώων, τά τε ἔνυδρα καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ κοχλιώδη, πανταχοῦ ἔχει χρωμάτων μορφὰς, πολλὰς γε καὶ τοιούτους τοὺς τρόπους γινομένους. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἕκαστα τὰ χρώματα θεωρεῖν μάλιστ' ἂν τις ἐν τῷ εἰρημένῳ δύναιτο συμβάλλειν.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ἀτόμων γραμμῶν.

Α ΡΑ γε εἰσὶν ἄτομοι γραμμαὶ καὶ ἄλλος ἐν ἄτομοι τῶν ποσῶν; ἢ οὐ; ἀμφοτέρως ἔοικεν φαίνεσθαι; εἰ γὰρ ἀμφοῖν ὑπάρχει τὸ εἶναι καὶ τὸ μικρὸν, τὸ δὲ ἀτόμου ἔχει τὸ εἶναι καὶ μικρὸν, τὰ αὐτὰ ἀναιρήσει πολλοὶ τοῦτο· φανερὸν ἐκ τῆς πεπερασμένας ἕξεως τοῦ διαιρούντος τὸ ὅλον ἐς τὸ ἄπειρον. εἰ δὲ πεπερασμένον τὸ διαιρούμενον, πάλιν τὸ ἕν ἀμερὲς μέχρι δοκεῖ· ὥστε εἰ ἄτομον ἐν τῷ ἕν τὸ ἀμερὲς, ἀνάγκη καὶ τὸ ὅλον εἶναι, τὸ μικρόν. ἔτι, εἰ ἔστι γραμμὴ, ἡ ἴδια φύσει τοῦ συνεχοῦς, τὰ δὲ μέρη, τὸ ὅλον φύσει τοῦ ὅλου, διαμενεῖ αἱ ἐν αὐτῇ ἡ γραμμὴ τὸ ἄτομον· δεῖ δὲ ἔστιν καὶ τὸ ἐντὸς ἄπειρον, καὶ τὸ πέρας, καὶ τὰ ἄλλα πάθη, καὶ ὅλως ὑπάρχειν αὐτῷ καὶ πᾶσι συμβέβηκεν φύσει τοῦ φυσικοῦ ἄτομα εἶναι· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ἐστι τὸ μονὰς, ἀρχὴ τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ ὅλως τοῦ σώματος στιγμὴ ἕκαστον· ἀλλ' οὐ μόνον ἐν τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀφῃρημένοις ἔστι τὸ ἄμερες. ἔτι δὲ ἐξ ὧν ἡ γραμμὴ ἐστιν, ἀνάγκη τὸ μέγεθος ἀμερὲς εἶναι, εἴπερ ἀδιαίρετον μὴ ἐν τῷ ἀπείρῳ, καθ' ἕκαστον ἀπόμενον, ἀνάγκη δ' ἀεὶ τὸ ἄμερες φθείρεσθαι ἀπείρων ἐν τῷ πεπερασμένῳ χρόνῳ ἀπείρων ἐν τῷ πεπερασμένῳ χρόνῳ· τὸ δὲ τῶν γραμμῶν θεωρεῖν, τὸ δὲ δοκοῦν ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πολλῶν διαιρεῖν· τοῦτο δὲ ἀδύνατον διαιρεῖν κίνησις, κινεῖ· δικαίως δὲ

A

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

ρίνης ἄτομα, οὐ ἡ μὲν ἄτομος ἄνευ τῆς τούτων εἰς A
μεγεθῶν ἐστιν, πᾶσαν δὲ γραμμὴν σύμμετρον
ἀλλήλαις ἀπόφασις λέγει. τὸ δὲ πρὸς τὴν
ὑπόθεσιν τὸν ὅλον λόγον, ὅμοιον τῷ μὴ ἄτομον.
ἔτι εἰ τὸ μέγα ἐκ μικρῶν τινῶν συγκείται, ἢ τὸ
μέγα ἔσται τὸ μέγα, ἢ τὸ τυχὸν ὡσῦν ἔχει διαιρεῖσθαι
οὐ μέγα ἔσται. τὸ γὰρ ὅλον τοῦ μεγάλου ἔχει
διαιρεῖσθαι ἀμείνω. θέλοιμι δ' ἂν τὸ τε σμικρὸν
τοιοῦτον ἔχειν διαιρεῖσθαι. καὶ τὸ μέγα ἀπείρους,
οὕτως ἀξιοῦσι. ὅτι φανερὸν ὅτι οὐκ ἐν
τούτῳ λέγεται τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, τὸ τοιοῦτον ἔχειν
διαιρεῖσθαι. εἰ δ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ ἐλάχιστον τοιοῦτον ἔχει
διαιρεῖσθαι, καὶ ἐν γραμμῇ τὴν ἀξίωσιν τὸ μικρὸν,
δίκαιον. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀδύνατον, καὶ
ἔστι τὸ δὲ μὴ ἀφεῖναι ἐστὶ ὅτι, καὶ πᾶν ὁ μὴ ἄπειρον
ἀριθμὸς, τοιοῦτον ἔχει διαιρεῖσθαι. ὅτι
δὲ μεγάθους οὐκ ἔστιν. εἰ δ' ἐν τοῖς εἴδεσι
τοῖς ἀτόμοις κατὰ ποιότητα, τοῦ κατὰ ποσὸν ὅσον
ἀξίωμα καταβάσεσι τὸ συνεκτικῶν, τὸ τοῦ
τοῦτον εἶναι· καὶ ἔστιν ἀπὸ πάντων ἀναγκαῖον δὲ ἂν διακόσιοι. καὶ γὰρ διὰ τούτων τῶν
λόγων ἀναιρεῖται τὰ εἴδη. πάλιν δὲ τῶν σωματικῶν στιγμῶν εἶναι τὸ ἄμερῆ ἀξιοῦσι. εἰ γὰρ
αὐτὰ καὶ ἀνεφάνησαν τινὲς τοῦτο, ἀλλὰ πόσῳ γε
τὸ ἀνακαλεῖν ἐστὶ μὴ τὸν αὐτὸν τὸ ἐξ ἀρχῆς καταβάσεσι· μᾶλλον δὲ ὅσῳ μᾶλλον τὸ ἐξ ἀρχῆς δὲ
ξυνεκαμβάνει ἄνευ, τόσῳ μᾶλλον δικαίως διαιρεῖσθαι τὴν
γραμμὴν καὶ μάκος καὶ πᾶς ὄγκος καὶ
πᾶς διαστήσεται. ὁ δὲ τῶν Ζηνωνείων λόγος οὐ
συμβιβάζει, τὸν τόπον τὸ σωμάτων χρόνῳ τῷ
ἀνάλογον ἀπέδοσι τὸ ἀμερῆ ἀξιοῦσι. εἰ γὰρ
ἀνάλογον ἀπέδοσι τὸ τετραμμένον ἀεὶ τὸν αὐτὸν
ἔστιν· τὸ γὰρ χρόνος καὶ τὸ μάκος, ἀνάγκη καὶ τὸν
τόπον λέγειν, καὶ τοῦτο ἔχει διαιρεῖσθαι.
εἰδὼς δὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἀπέδοσι τῷ ἀπείρῳ
ἢ διαιρεῖσθαι ἔστι ἀριθμῶν, εἰ μὲν τὸν ἀνάλογον
τοῦτον ἐν ἀπείρῳ τῷ ἀπείρῳ τῶν διαιρέσεων. ὁ δὲ
ὅτι ἀδύνατον. οὐ γὰρ ἐν πεπερασμένῳ καὶ ὑπεκκειμένῳ
ἐν τῷ διαιρεῖν κίνησις, ὥσπερ δεῖ τὸ σφαιρεῖσθαι. εἰ δὲ αὖ καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ τῶν διαιρέσεων τοῦτον,
ὡς ἔστι τῶν ἀριθμῶν· τὸ γὰρ ἀριθμῶν δεῖ τὸ μὴ ἐνεστῶσαν
ἀλλ' ἄτοπον· ἔσται τὸ μὴ δυνατὸν λύσιν
τὸν λόγον, δυοῖν δεῖν τῷ ἀδυνάτῳ, καὶ συνεξαπατᾶν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ἀπόφασιν, δεδεικνύντας
τὸν κινούμενον. τὸ δὲ ἐν τῷ συμμέτρῳ
γραμμῇ, ὡς ὅτι εἰ τὰ ἄτομα τὰ αὐτὰ καὶ ἐν
μὴ ὑπάρχοντα, καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι, καὶ ἔστιν κατὰ τὴν
ὑπόθεσιν τὴν ἐν τοῖς μεγέθεσι. οὐτε γὰρ ὑπόθεσιν οὔτε, οὐδὲ χρήσιμον ἐκ τοῦ ὅτι. ἀμφ

δὲ καὶ ἐνεστῶν, πᾶσαν μὲν γραμμὴν σύμμετρον
μεῖζον γίνεσθαι, πᾶσαν δὲ τῷ συμμέτρῳ καὶ
τὸν μεῖζον εἶναι ἀξιοῦσι. ὥστε γελοῖον τὸ ἐξ
ἐκείνων δίξας καὶ ἐξ ὧν αὐτὸ λέγουσι φανεροῦσθαι
δίξει, εἰς ἀρχὴν ἄρα καὶ σπουδαῖον
ἐκκλίνει λόγον, καὶ τοῦτο οὐδὲν ἀδυνατεῖ.
πολλαχῶς γὰρ ἀδύνατον ἔστι, καὶ πάντα ὅσα
διαφυγεῖν καὶ τὰ παράδοξα καὶ ἀλογίστα. ἔτι
δὲ ἄτοπον εἰ εἶν διὰ μὴ τὸν Ζηνωνείου λόγου
σπαρακοπεῖ διὰ πάντας, ἀτόμου τοῦ γραμμῆς,
τὸ μὴ ἔχειν κάτω τοῦ· διὰ τὴν ἐν τοῖς
τοῦ ὑμῶν λόγοις κίνησιν, ἵνα κινήσεις ἐν
τοῦ μέτρου, ἀστέρων μεταξὺ πάντων τοῦ
μετρεῖν καὶ διαστήματος ὄντων· καὶ πάλιν διὰ τὴν
τῷ ἴσον εἶναι ἀδύνατον δεῖ πάντα, ὅτι οὐκ ἔστι καὶ
κινεῖν, μεῖζον ἡμῖν ἀκολουθεῖν κινεῖν ἀεὶ καὶ ἔστι
ἄλλα τοιαῦτα τοιαῦτα) ἀφεῖ τὰς γραμμὰς
C μὴ εἶν τὰ ἐν ἀρχῇ τοιαῦτα δὲ τὰ τῶν γραμμῶν
ἀεὶ κίνησιν, οὐ τὰ ἐν ἀρχῇ τῷ μεταξὺ
μὴ πάντων ἀφεῖναι. καὶ γὰρ τοῦτο μᾶλλον
ὁμολογοῦμεν ἐκείνοις. ἔτι μὴν εἰ ἐν τῷ
εἰρωνεῖν λόγον οὗτοι ἀναγκαῖοι ἄτομοι τὴν
γραμμὴν, ἢ τὰ ἀδύνατα, φανερόν. ἔστι δὲ ἐν
τῷ δόξαν· εἰ φανεῖται ἀφεῖν τὰς γραμμὰς
τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι διακωλύοντα καὶ πάντα
D ἀδύνατα, ἃ ἐν ἀρχῇ ἢ πιστεύεις λόγοις πάντα
οὐδὲν γὰρ ἀ τὸ γραμμῆς, οὐδὲ ἢ τὸ θέσεις ἔχει
ἐναρμόσαι τὴν ἄτομον, διὰ τὸ μὴ τὴν μεταξὺ πάντων
εἶναι, μὴ ἔχειν μέσον. ἔπειτα πάντας ἀφ'
γραμμὴν σύμμετρον ἔσται). πᾶσαν γὰρ ἔσται τὴν
ἄτομον μεταλαμβάνει, εἰ τι μέλει σύμμετρον,
καὶ ἀφ' ἑνὸς μόνου ἢ ἄτομος. σύμμετρον πᾶσαν
μέλει ἔσται γὰρ ὅτι καὶ ἀνώμαλοι εἰ πᾶν,
ἀναιρεῖται ἔσται τὸ τετράγωνον. ἔτι, εἰ ἀφεῖ τὴν
E μεῖζον τὸ πλάτος ποιεῖ παρεκβολὴν τὸ
ἔσον τῷ ὅπῃ τῶν ἀτόμου καὶ τὴν διάστασιν παρεμβαλλομένων, ἀφεῖ τῷ ὑπόπου ἀλλ' ἐν πάντῃ
τὸ πλάτος τῶν ἀμερῶν· ἔσται ἐλάττων τὸ
ἀφεῖ τὴν ἄτομον. ἔτι, εἰ ἐν τοῖς ὁλοσχερῶν
ἔστιν σωμάτων) τοιοῦτον, καὶ ἐν τῷ ἄτομον σωμάτων
εἶ. ἐν ἄτοπον εἰ ἐστὶ πλείω ἢ κάθετον
ὅτι μέσῳ πάντων ἄρα ἀφεῖ τὴν ἄτομον. ἔτι, εἰ
τὴν ἄμερῆ διὰ μέσου μεταξύ καὶ κάθετον
F τῷ ἀφεῖσιν, ἢ καὶ τετράγωνον τὴν κάθετον τὴν
[illegible]

εἰ γὰρ ἔσται τετραπλάσιον κίνησιν ἢ διὰ- A τετράγωνον διαμετρεῖ, καὶ ἡ γραμμὴ. ἀφα ἔστι τὸ
μέτρῳ. ἄλλα δὴ αὖ τε καὶ ἔτερα τοιαῦτα πόρρω τῆ γραμμῆς σύμμετρα ἔσται, ἀλλ' ἡ γραμμὴ
συνάγει. πᾶσι γὰρ οἷς εἰσιν ἐναντίοις τοῖς πόρρω γὰρ τὸ ἄρα ἔστι ἢ ἡ ἄτομος. ἡ γὰρ σύμμετρα
τοιούτοις μαθήμασι. πάλιν τῷ ὑφ' ἡμερεῖ, τὸ πόρρω τῆ ἀτόμῳ ἔσται σύμμετρα. καὶ ἔσται γραμμὴ
μία ἡ συνάγει, γραμμὴ δὲ δύο. καὶ γὰρ ἄλλος γραμμῶν σύμμετρα μείζω γραμμὴ τὸ μεῖζον
ἄπειρα, καὶ ἐν τὸ πόρρω ἐξ ἐναντίου. ἔτι, γραμμὴ ἀφεστῶσα, οὐ ποιεῖ μείζω τὸ πλάτος τῶν
τῶν ἄλλων. πᾶ γὰρ ἄμερῆ συνάγει, ἡ ποιεῖ ἀμερῆ. τὰ γὰρ ἄμερῆ ἀφεστῶσα, ἡ ποιεῖ
μείζω τὸ ἀφέστηκεν. ἔτι ἐκ δύο ἀμερῶν μείζω τὸ πλάτος. ἔστι δὲ ἐκ δύο ἀμερῶν
μείζω γίνεσθαι συνάγει, διὰ τὸ πλείους ἔχειν B
ἄπειρα τὸ συνάγει. ἄπειρα δὲ γραμμὴ πόρρω τῶν ἀμερῶν ἀφεστῶσα ἡ ἄτομος γραμμὴ ἔστι
τῶν ἄτομον συνάγει· ἀφα εἰν γραμμὴ ἡ ἄτομος. ἔτι, εἰ ἄπειρα γραμμὴ ἀφεῖ τὴν ἄτομον
καὶ εἰς ἴσα καὶ ἄνισα διαιρεῖται, καὶ μὴ ἐν τρόπῳ ἄτομον καὶ ὅλως ἀφεῖται. ὥστε ἀδιαίρετος
ἡ ἄτομος. ὁμοίως δὴ καὶ εἰ δίχῃ τέμνεται· πᾶσα γὰρ ἡ ἐκ τῆ ἀφεῖται. εἰ δὲ δίχῃ τῆ
μὴ πᾶσα τέμνεται, ἀλλ' ἐν ἐν τῷ αὐτῷ, τοῦ C
δὲ δίχῃ διαιρεῖμεν καὶ ἔστι δυνατὸν τέμνειν, διαιρεῖται καὶ οὕτως ἡ ἄτομος, ὅταν
ἐν τῷ αὐτῷ εἰς ἄλλα διαιρεῖται. πάλιν εἰ τὸ κατὰ μέρος ἐὰν ἢ χρῆ ἡ κινεῖν τὴν ὅλην ἐκ
τῆ ἡμίσεα τοῦ ἡμίσεως κινεῖσθαι, καὶ ἐκ τῆ ἡμίσεα ἡμίσεα ἢ ἡμίσεα. ὥστε εἰ ὑφ' πεπερασμένῳ
τῶν ἀτόμων τὸ μέκος, ἀναγκαῖον τῆ μέσον τοῦ ἡ ἄτομον, εἰ ἀφ' ἐκ
τοῦ ἡμίσεα χρόνῳ τὸ ἥμισυ δίνεται· ὁμοίως δὲ D
ἢ τὸ χρόνος καὶ ἡ γραμμὴ τμεθήσεται· ὥστε ἀδιαίρετα τῆ συγκειμένων τμεθήσεται εἰς ἴσα
καὶ ἄνισα, οὐδὲ ἡμίσεις τοῦ χρόνου τμεθήσεται. ἐκ ἴσου τοῦ ἄτομος γραμμαί· τὰ δὲ τὸ
ἀνῶν λόγου ἔσῃ, κινδυνεύω λέγῃ, τὸ τοῦτο πάντα ποιεῖ ἐξ ἀμερῶν. ἔτι ἄπειρα ἡ μὴ
ἄπειρα. δύο ἔχει πόρρω. γραμμὴ δὲ ὡσεὶ τοῦτον. ἡ δὲ ἄτομος ἄπειρα. ὥστε ἐξ ἐν
πόρρω. διαμετρεῖ ἄρα. τὸ δὲ πόρρω ἄλλου καὶ οὐ πόρρω. ἡ ἔστι τὶ ἐν ἄπειρα ἢ πεπερασμένα
γραμμὴ σύμμετρα τούτοις. ἔτι ἐκ ἐν ἀπείρου γραμμῆ στιγμὴ ἔστι. εἰ μὴ δὲ μείζοσι
μόνον ὑπάρχει γραμμὴ, ἀλλὰ στιγμὴ· εἰ δὲ πλείω, διαιρεῖται ἡ γραμμὴ εἰ μὲ ἐν τῷ ἄτομῳ
μὴ ἐν πόρρω στιγμὴ, οὐδὲ ἄλλος ἐν γραμμῆ ἔστι. ἡ δὲ ἄλλα ἐκ τῆ ἄτομον. ἔτι, εἰ μεῖζον
τῷ στιγμῷ ἔστι μεταξὺ ἡ γραμμὴ· εἰ δὲ μεταξὺ, πόρρω γραμμὴ ἐν ἀπείρου δὲ, πλείους
στιγμὴ, καὶ ἔστι ἄτομος. ἔτι, ἐκ ἀπείρου ἔστι γραμμῆς τετράγωνον· ἔξ γὰρ μῆκος καὶ πλάτος
ὅτι διαμετρεῖ, ἔστι τὸ μῆ, τὸ δὲ τὸ. εἰ δὲ τὸ

ccccc iiij

Universidad de Deusto Biblioteca

[illegible]

[illegible]

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΧΥΜΕΡΕΊΟΥ, ὥς φασί τινες, εἰς τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ ἀτόμων γραμμῶν παράφρασις.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

IN ARISTOTELIS LIBRUM DE INSECABILIBUS LINEIS COMMENTARIUS.

Iacobo Schegkio interprete.

CAPVT I.

Cvm Parmenides ens vnum, & excepto ente reliquorum nihil esse, vt quę non entia ritè appellari possint, disputando assereret, eò videtur in hac sententia perstitisse, ne si ens multa concederet existere, ipsum quoque non ens, in rerum naturam induceret. Ita enim ait, omnia, quæ sunt, quoad esse dicuntur, vnum sunt, cùm in ea ratione, qua ens dicuntur, conueniant: multa verò essent, & non ens vnum, siquidem aliud quiddam, quàm ens, de his prædicaretur: atqui ab ente aliud, diuersúmque nihil est, excepto non ente. Ipsum igitur non ens existere oportet, si præter ens aliud quiddam esse dicatur. Quam ob rem ens cùm ratio eius sit vna, ita de cæteris prædicabitur, vt causa ipsius omnia vnum quiddam (ens scilicet) existimentur, cùm excluso ente nihil neque esse, neque cogitari possit. Proinde quò vacuum in rerum naturam ne induceretur, quod re vera non est ens, multitudinem, ac numerositatem rerum inficiari maluerunt. Quò enim entia discernerentur, vacuum à physiologis, præsertim verò Pythagoricis, inducebatur antiquitus. Atque istius quidem hominis opinioni cùm Platonici, Xenocraticique assensi essent incogitanter admodum, his argumentis fidem dederunt, illis verò, qui sectione indesinenti, ac infinita partitione eius quod est, atque vnum reputatur, multa esse demonstrant, adeóque planum facere videntur, simpliciter vnum non esse, quod ens appellatur, si secari illud, ac diuidi queat, quemadmodum Parmenides, ac Zenon sunt arbitrati, vt in Platonis Parmenide videre est, his, inquam, Plato, & Xenocrates contradicentes impartibiles quasdam magnitudines constituerunt, quibus et essentiæ ratio propriè tribueretur, ita cum essentia impartibilis vnitas coniuncta foret, minimè verò diuisionem, cùm essent ἄτομα, admitterent. *Aristoteles certe cum* multis in libris hanc opinionem refellit, quòd scilicet insecabiles nullæ sunt magnitudines, sed diuidi omnes sine exceptione posse. Vt in tertio [illegible] inquit, non difficile admodū esse lineas insecabiles

Universidad de Deusto
Biblioteca

resistare: tum verò, atque in primis in libro, quem de generatione & corruptione memoriæ prodidit, ex professo illi opinioni contradicens, suam hac de re omnem opinionem exposuit, qua statuere videtur quamlibet magnitudinem diuidi ad infinitum vsque posse: infinitum verò illud cuiusmodi sit, in Physicis ostendit, cum potentia non actu, infinitum hoc asserit: etenim diuisio talis si finiti possit aliquando, eam consistere aliquando, ac cessare oportebit, nec quicquam, quod propterea diuidi possit, superesse. In hac quidem præsenti tractatione peculiari quadam & singulari disputatione de hisce rebus disserit, in primis more dialectico aduersariorum argumenta proponens. Nam cùm ad alia vtilis dialectica sit: tum verò aptissima est, qua differens in vtranque partem, quod magis verisimile existat indagare queat. *Sûntne igitur*, inquit, *lineæ insecabiles, aut magnitudines quæpiam? quarum sunt quædam duplicem habentes protensionem, vt superficies; quædam tribus patent intervallis, vt corporeæ magnitudines.* Nam superioribus duabus dimensionibus tertia hæc spissitudinem addit: in summa magnitudo quæritur, an sit aliqua insecabilis, quemadmodum opinantur quidam. Hac proposita quæstione primò argumenta in medium affert, quibus insecabiles quantitates esse quidam conantur, quorum illud primum est. Similiter in rebus vt paucitas cum paruitate, ita multitudo cum granditate deprehenditur: quapropter si in paruo sectiones infinitæ (quemadmodum Aristoteles inquit) admittuntur, futurum est, vt res ea pauca, paruáque dici nequeat, sed potius multa, magnáque appelletur. Quomodo enim pauculum illud dici queat, cùm infinitis partibus disseptum, dissectúmque sit? Aut qui parua res erit, quæ infinitas sectiones susciperè possit. Quocirca pauca, paruáque, aut nulla erunt, sed magna omnia, & multa, aut quatuor hæc erunt eadem: aut si verum esse neutrum existimandum sit, magnitudines impartibiles esse necesse fuerit, quæ appellationem hanc fortiantur, parutatis scilicet, pauciratisque, vt quæ in exilis ora se ipsis diuelli amplius nequeant, & in se ipsis plures diuisiones admittere. Dicunt etiam aliter, quòd si infinitas sectiones magnum pariter, & paruum pati sint idoneæ, nec magnum plures, pauciores verò paruum ac minores partes obtinebit, quid differre magnum & paruum inter se dicemus? Necesse igitur impartem magnitudinem existere, cuius respectu magnum plures habeat eiusmodi, paruum verò pauciores possideat, nec multitudine æquales enim hinc que in magno includuntur. Et quidem illud ab absurdo ductum est argumentum. Attamen quòd si ideæ quædam sunt, quemadmodum is, qui hæc asserere conatur,

conatur, sentit, & non hominis aut bouis solùm, sed lineæ etiam, ac superficiei, ac corporis erunt ideæ, necesse est, cùm lineæ quædam sit idea, eam priorem reliquis numero differentibus lineis existere, quæ nomen ac definitionem vniuocam obtinent, pro eo vt isti etiam, qui ideas astruunt, non inficiantur. At enim partes toto priores existimantur, quocirca & hæc linea idea secabilis reputari debet, & si quidem non in partes infinitas, in numero certè finitas diuidi necesse erit, quod nec isti negare in animum inducent. Priores igitur huiusce lineæ partes fuerint, quæ idea statuitur, iam sit ipsa linea, cuius partes esse dicuntur. Enimuero diuidi eam posse cùm sit linea, omnes consentiunt philosophi, cùm quantitas omnis sit secabilis. Erunt igitur huius lineæ partes priores, quàm ipsa tota sit: ac prima hæc linea, & non ex aliis enata, cùm idea sit, dicitur. Mirari verò posset fortasse quispiam, quid rationi huic authoritatis ex eo accedat, si primam lineam, quæ idea dicitur reliquarum, in partes non infinitas, sed finitas diuidi posse contendùt. An quòd conuenientius, multòque aptius hoc dici videtur, si in partes finitas quantitatem secari concedant? Protinus enim ex his partibus finitis magis appositi continuam lineam architectari videbuntur. Nam is, qui in partes infinitas lineam diuidi posse adstipulabitur, eadẽ ratione ex infinitis etiam componi eandem affirmabit. Principia autem finita rerum omnium potiùs videntur constituenda, cùm infinitorum neque scientia sit vlla, neque apta coagmentatio. Aut dicendum fortasse hoc modo est, hæc Aristotelis verba aduersus ideas instituta, quibus eas generatim refelleret, vt si quantitatum ideæ sint, eas instar linearum diuidi posse, ita quæ ex his coalescunt figuræ, scilicet τὸ ἀυτοτρίγωνον & ἀυτοτετράγωνον, nata ἐκ τοῦ ἀπειρεχωμένου, & omnino fore vt superficies quælibet, corpúsque quodcunque secari posse videatur. Plato autem insecabiles, & ἀτομοειδῆς ponit ideas. Licet autem aliter etiam respondere. Platonicos cùm ideas harum rerum statuunt eos voluisse eoi pso quòd nominarent ideas non secabiles, sed indiuiduas quantitates quasdam constituere, vt τὸ ἀυτοτρίγωνον posita idea, necesse illi non esset & hinc admittere, quòd diuidi apta esset, eóque facto immobilitas huius, καὶ τὸ ἀπαθὲς, id est, patiendi carentia tolleretur, quemadmodum de ideis omnibus sentiunt: quòque magis primam hanc lineam insecabilem reprehendunt, hoc argumento vsos arbitrandum, & si hoc modo dictum argumentum intelligatur, non omnino pessimum videbitur. Tertium est si corporea quædam sint elementa: elementis verò prius nihil, partes autem toto priores, insecabilia sanè erunt elementa, vt ignis, & reliqua.

Universidad de Deusto
Biblioteca

propterea ne prius aliquid ipsis elementis statuatur: nam si diuidi possent, partes priores elementorum, quàm ipsa tota elementa, videri possent. Ex quo sequitur illud, vt non modò res intelligibiles, quem admodum Deus, & intelligentia sint indiuiduæ substantiæ, sed in rebus etiam corporeis, & sensibilibus quiddam sit, quod diuidi nequeat, vt elementum, vt ἀνεπιχείρητον, & ἀνεπιτρόπαστον. Et quorsum hæc, dicat fortasse aliquis, quid ad præsens pertinebunt, quod isti probare molliuntur, magnitudines non infinita, sed finita sectione diduci posse. Quare dicatur illud, & cuius gratia hoc argumento vtantur, mox planum faciat. Isti quidem non modò ideam indiuiduam, insecabilémque posuerunt, sed elementa quoque vt ignem, & reliqua, vel potiùs τὰ ἀνεπιχείρητον, & ἀνεπιτρόπαστον, ex eo conuincere voluere non modò non omne corpus infinita partitione dissecari, sed simpliciter quædam corpora insecabilia. Elementa enim cùm sint corpora, non diuidi posse, quò non primis his corporibus priora constituantur quædam, scilicet partes toto priores: syllogismus autem Demonstratiuus videtur. Principiorum nō sunt principia, vt partes totium: elementa sunt principia, quare alia nō erunt principia, vt partes totius, quare in partes non diuidi poterunt vllas: Maior per hypothesin ita sumi queat cum disiunctione: Hæc corpora diuidi possunt: aut non diuidi: si diuidi possunt, erit partes toto priores, & ita primis erit prius aliquid: elementa autem prima sunt, diuidi igitur in partes non possunt. Insecabilia igitur. Syllogismus est in tertio modo hypothetiωῶν, qui sublato altero, statuit alterum. Quartum Zenonis est, cùm inquit fieri non posse, vt tempore finito infinita quisquam attingat cùm moueatur: vt hora una si quis stadium transeat: quòd si stadium secari in partes infinitas possit, attinget qui stadium pertransit tempore finito, punctis infinita. Aliter quoque hanc diuisionem infinitam destruere conatur: Priùs, inquit, necesse est, quàm totum transeas spatium, dimidium perambulare. Priùs verò quàm hoc dimidium absoluas, huius rursus dimidium permeabis anteà, & iterum huius, ita vt diuisio hæc in dimidia nunquàm desinat. Proinde cùm infinita pertransseat tempore finito, quod super linea monetur, & celeriùs tempore æquali (ius spatij conficiat. Perniciur. n. quod moneatur, vt in Physicis expositum est) æquali tempore maius interuallum, minori tempore æquale, & insuper dū maiùs absoluit: motus animi, qui velocissimus est, quālibet diuisionē percipit, & numerabit

Nam

Nam hoc modo moueri dici solet, futuram me hercle est, vt finito tempore infinita enumeret. At si impossibile hoc sit, erit profectò linea insecabilis quædam. Aliud argumentum à mathematicis ductum est. Etenim si detur symmetra, id est, commensurabiles esse lineas, necesse fuerit insecabilem quandam lineam existere. Symmetræ enim lineæ dicuntur, quę lineis eadem mensurantur. Quæcunque igitur symmetræ, hæ mensuram talem capiunt omnes. Erit itaque longitudo quæpiam, qua mensurabuntur omnes, quam insecabilem esse necesse est: siquidem ea secari possit, partes hæ mensuram admittent respectu totius. Nam partes sunt toti, habebunt igitur partes & totum mensuram communem ex definitione symmetri, & rursus hæc ipsa mensura diuidetur, & simili ratione alia vestigabitur mensura, & huius iterum aliae quæ progressio nunquàm cessatura est. Quo fiet, vt non vna mensura omnium symmetrarum linearum dari queat. Erunt enim hoc modo infinitæ mensuræ, sed symmetra omnes habere vnam mensuram constat. Stabitur igitur in vna aliqua prima, quæ insecabilis erit, & cuius multiplicatione omnes symmetræ compositæ erunt. Idem quoque, inquiunt, accidit in superficiebus, nō modò in lineis, ex quibus describuntur figuræ. Omnes figuræ etenim huiusmodi ex rationalibus vt vocant, lineis progenerantur. Sunt autem rationales, siue, vt Græci vocant, ἡητοί, ad quas rectè si comparentur, innumerabiles, vel symmetræ, vel asymmetræ nominātur, ad se ipsas vicissim verò vel symmetræ sunt, vel non sunt, vel potentia solùm symmetræ. Omnes autem figuræ ab eiusmodi lineis productæ symmetræ existunt, quam ob causam & hæ communē quadam superficie mensurabuntur, & similis ratio in his erit, quæ in lineis ponitur esse, & eodem modo mensura indiuidua, vt non solùm oporteat lineam insecabilem, sed superficiem quoq. eiusmodi existere. Quōd verò omnia non omnibus symmetra sint, ea diuisio ostendit, quæ est in binomiis: vt 10. Euclidis, pro 41. ostenditur dilucidè, quo in loco inquit geometra, binomium vno duntaxat puncto in nomina diuidi: quæ quomodo intelligi debeant, mox explicabimus. Inquiunt autem, si quę mensura secundū certā lineam

& definitam diuisa sit, neque ῥητὴν, neque ἄλογον fore, quemadmodum ut apotome ex binomiis sumpta. Secundum se ipsas enim nullam habituras eiusmodi naturam: ad alias enim comparatas fore & dici consueuisse ῥητὰς καὶ ἀλόγους.

CAPVT II.

IN primis verò declarandum hoc loco est, quid ῥητὸν, quid ἄλογον, quid σύμμετρον, quæve ὄνομα, deinde argumenti vim demonstrabimus. Symmetræ quantitates dicuntur, quę quātitate eadem mensurantur, siue quæ proportionem obtinent inter se collatæ, sicuti numerus ad numerum, vt 16. ad 24. communis enim mensura quaternarius est. Asymmetræ verò nominantur, quarum nulla communis mensura constat, & in numeris quidem ἀσύμμετρον nullo modo secundum latitudinem, quemadmodum in superficiebus deprehenditur. Nam tametsi nullus eos numerus communis mensuret, vnitas tamen aliquoties repetita vtrosque mensurabit: quo fit vt eiusmodi numeri cum reliquis omnibus respectu vnitatis dici queant σύμμετροι. Primi autem Pythagorei in magnitudinē rationem, & modum τοῦ ἀσυμμέτρου repererunt, ob diuisionem, quę in his ad infinitum vsque pergit. Lineę verò rectæ symmetræ dicuntur longitudine simul & potentia: vel potentia solùm, non autem longitudine. Si quidem longitudine commensurari queant, potentia quoque symmetras esse necesse est: vicissim autem & è regione non oportet. Res autem melius isthoc exemplo liquebit. Esto linea sex vnitatibus designata, altera quatuor, erunt sanè duæ illæ symmetræ secundum longitudinem. Metitur enim mensura communis, binarius scilicet numerus, vel linea, quæ duas vnitates in se continent. Illæ etiam lineæ efficere magnitudines ac superficies possunt, ac potentia in se ipsis superficies commensurabiles includunt. Senarius enim in se reductus efficit 36. quaternarius verò in se ipsum 16. procreat. Atqui 36. & 16 symmetra esse constat, adeóque quaternario mensurari. Quæ verò potentia commensurantur, non protinus longitudine etiam commensurabiles existunt, quam rationem diameter, & costa eiusdem quadrati dilucidè ostendunt. Esto igitur secundum nouenarium descriptum quadratum, quod sanè diametrum obtinebit, vt quadratum ex ea descriptum duplam habeat proportionem ad quadratum, cuius est diameter, ut ad lateris quadratum: quocirca quadrata quidem symmetra habebuntur.

Nam duplum

A καὶ ἀφωρισμένην γραμμὴν, [illegible] ῥητὴ, [illegible] ἄλογος, [illegible]

Κεφάλαιον β.

ΠΡῶτον οὖν [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

A Nam duplum ad dimidium duplum esse nemo inficiabitur. Lineas verò ipsas latus scilicet ad diametrum incommensurabiles longitudine esse necesse fuerit, quanquam potestate sint symmetræ. Possunt enim hæ lineæ in se ipsas ductæ symmetra quadrata producere, quorum vnum ad alterum se proportione dupla habeat. Si verò quispiam contentiosius asserens, dicat eas lineas non potentia duntaxat, sed B longitudine etiam symmetras, id absurditatem hanc vitare non quibit, quin imparem numerum 9. scilicet æqualem statuat pari 8. Nam nemo nescius est, partem dimidiatam 16. esse 8. Porrò ex latere in se ducto, vt anteà diximus, quadratum alterum sub duplum maioris creabatur. Minus itaque quadratum hoc dimidium maioris quadrati sortietur, 8. scilicet: minus C verò quadratum nouenario censebatur numero 8. igitur, & 9. pro eodem, & æquales haberi debent, quod magna absurditate laborare cernis. Quòd si diametri quadratum à costa, quæ diametro commensurabilis sit, generari dicatur, vt si latus sit ternarius, diametros autem quaternarius, hoc etenim modo lineę commensurabuntur etiam longitudine, efficietur quod à diametro producitur tetragonum sedecimum erit me hercle is numerus & du- D plus ad octo, & rursus ad nouem duplus. Nam quadratum lateris nouenarius est, quo duplo maior superficies quadrati ex diametro producta geometricis demonstrationibus ostenditur: rursúsque fit vt par numerus æqualis impari necessariò statuatur, quod vt absurdum, ita impossibile esse videtur. Porrò autem proposita vna quapiam linea, qualiscúque ea sit, ad E quam reliquæ si comparentur, vel symmetræ inueniantur longitudine, & potentia, aut potentia solùm, vel asymmetræ, eiusmodi linea à Geometricis ῥητὴ appellatur, quasi signum propositum quoddam dicas, & confessum. Nam quæ confessa, & definita sunt, ῥητὰ vocare solemus, vt cum dicimus ἐπὶ ῥηταῖς συμφωνίαις. Id est, constitutis & descriptis concentibus. Illud tamen nomen ceu suum quoddam vsurpant Geometræ. Quæcunque igitur proposita linea fuerit, hæc ῥητὴ dici consueuit: & [illegible] symmetræ existunt, siue longitudine, siue potentia, siue vtroque modo, ῥη[illegible] appellantur. Quæ verò ad eam sunt asymmetri, ἄλογοι inquit Geometres, vo[illegible] describitur quadratum rationale, vel, vt Græ[illegible] antur alia quadrata respectu eiusdē ῥητὰ di[illegible] nāt. Symmetrō igitur, & asymmetrō, in ma[illegible] ἄλογον positione, vt exempli gratia, propositę [illegible] vt symmetrō: illā verò, ἄλογον, vt asymmetrō:

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

& rursus hanc ἀσύμμετρον respectu alterius ἀνάλογον esse, & ἀνάλογον respectu alterius ἀσύμμετρον pronunciamus. Inquit autem Geometrici, lineæ ex duobus nominibus compositæ, siue ex duabus rationalibus, siue confessis, secundum vnicum tãtummodo punctum diuidi potest in sua nomina. Eiusmodi itaque ἀσύμμετρα potentia tantum sint symmetræ, cuiusmodi lineæ communem mensuram, qua vtræque mensurentur, non habent, cùm tantum hoc assequantur, quæ longitudine quoque symmetræ existunt, non solùm potentia. Quocirca non quilibet cuilibet commentaratur, sed hæc quidem oblatæ cuipiam & longitudine, & potentia symmetros cernitur, alteri fortasse potentia solùm symmetros existit, vt in sectionibus binomiorum accidere consueuit, & comparatione lateris ad diametrum. Eiusmodi enim lineæ cùm longitudine sint asymmetræ, quadrata tamen earum symmetra esse constat, quas lineas Euclides ἀσύμμετρα appellat. Quædam verò ad quasdam collatæ, neque longitudine, neque potentia symmetræ sint, quas vocat ἄλογα. Cùm itaque ex duobus nominibus composita linea vno tantum signo, aut puncto diuidi queat, ita vt ambæ ἀσύμμετρα dici possint, & potentia symmetræ: quolibet autem puncto alio secari nequeat, vt ἀσύμμετρα partes illius lineæ dicantur, sequi videtur, binominum eiusmodi ex insecabilibus compositum, eiúsque vnam duntaxat diuisionem existere, qua lineæ efficiuntur duæ mensuræ eorum quadratorum, quæ ex ipsis producuntur, quæ ipsa quoque symmetra existunt, quorum mensuræ etiam sunt insecabiles; vt modò ostendimus. Etenim si diuidatur mensura secundum lineam certam & definitam, ea neque ἀσύμμετρον erit, si ipsam per se contempleris. Dicuntur enim mensuræ, ac lineæ hoc modo, nominationéque tales obtinent respectu aliarum. Concludunt verò ex his, atque inferunt ita, cùm linea composita ex duobus nominibus in vno solùm puncto diuidi queat, quo lineæ efficiantur ἀσύμμετρα, & potentia commensurabiles, alio verò puncto nullo diuidi possit, sequitur vt binomium ex impertibus compositum sit lineis. Argumentum hoc plane sophisticum est. Non enim si linea in rationes aliquas, aut proportiones diuidi apta non sit, propterea simpliciter etiam indiuidua reputari debet, aut insecabilem esse necesse est omni ex parte.

CAPVT III.

Hæc sunt, quæ philosophus de aduersariorum sententia exposuit, cui contra-

Κεφάλαιον γ.

Ταῦτα οὖν ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τοῖς ἐναντίοις

dicere, & quantum fieri potest, eadem refutare argumenta nititur. Primum omnia inquit, id, quod infinitas sectiones admittit, non eo modo magnum, paruúmque dici debere, quo isti putant. Dicimus verò, & pronunciamus locum & magnitudinem, & quæcunque de genere continuorum sunt parua, in nonnullis etiam paucitatis nomen vsurpamus, vt his, quibus hoc nomen propriè quadret, quando scilicet determinatam quantitatem continuam ostendere lubet, vt in tempore & parum & paucum temporis dicere consueuimus, vt paucum tempus duas horas, aut tres arbitrantes, non vero, inquit, excludimur propter paruitatem à diuisione continui. Potentia enim, qua diuidi quantitas quælibet continua potest, etiam illi paruo inerit. Præterea, si compositæ lineæ, quatenus lineæ existunt, in puncto diuidi posse dicantur, quanquàm paruum esse prædicetur de insecabilibus quod statim obiiciunt, nihilo minus puncta tamen huic infinita insunt, potentia: quod necesse est, vt ipsi quoque fateantur, cùm lineæ omni puncta inesse concedunt. Hæc vero atomos linea, sit linea: qua igitur ratione linea existit, ea non minus habebit puncta potentia infinita, quàm quælibet aliarum, quæ compositæ dicuntur. Quod si punctis prædita sit, secundum quamlibet etiam proportionem eam diuidere licet, quemadmodum quælibet non insecabilis diuidi potest. Adhæc, constat magnum ex paruis quibusdam componi vt autem ex his quibusdam videtur, atoma, & impertia parua nominari debent: vel vt alterius huius sectæ hominibus arridet, paruum dicitur, quod sectiones subit definitas. At quæso ab illis, quid tandem magnum erit, si magnum aliquod in pauca quædam insecabilia diuidi accidat, totum autem quodlibet magni instar diuiditur, qualecunque tandem totum istud appelletur. Ad partes enim suas comparatum magnum dicetur. Melius autem dici videtur magnum esse, quod infinitarum sectionum sit capax: paruum verò, quod finita diuisione consumatur. Infinita autem eiusmodi impertia insecabilia erunt parua, aliquando etiam non proinde in hæc atoma parua, sed parua, quæ diuidi rursus poterunt numero quidem illa finita dissecabitur, quatum partium quælibet pro natura eorum, quæ parua dicuntur, rursus secabitur in partes finitas. Nam aruum definitum

ita est, quod secaretur in partes finitas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rursus verò partes huius parui in alias, rursus hæ in alias. Necesse enim illud est siquidem si in minima infinita magnum totum secari necesse sit, parua autem per hypothesin semper diuidentur, quoniam definita sunt mediante diuisione, & hoc modo etiam necesse fuerit diuisionem infinitam non desinere. Manifestum igitur est, rationem parui, magnique in eo non cõstare, quod paruum definitas obtineat partes, magnum verò indefinentes subeat diuisiones, ita vt propè illi, qui hoc pacto definiunt, minimum illud & insecabile abiicere, repudiaréque videantur, cum ne paruum quidem hoc asfint appellare. Siquidem, quemadmodũ ostendimus, paruum omne secabile existat: parno enim minus quiddam esse semper poterit, etiã si paruum finitis sectionibus diuidi concedatur, nihilò minus parno si minus semper capiatur, diuisio nunquam cessabit. At verò si quis propterea quòd in numeris, quod paucum dicitur, finitatis diuisionem obtineat, eo modo definiendam quoque in lineis paruitatem existimet, perniciosè is arbitrabitur. In numeris enim ex insecabilibus vnitatibus coagmentatio fit, atque in his principium quoddam est, & paucitas definita verò super stadio, denuo tempore quipiam, super infinitis, infinitáque attingent res vt moueatur necesse fuerit: & præterea si quod celerius mouetur tempore æquali maius spatium conficit quàm tardius, motio verò animi celerrima, perniciosissimáque est, quæ aliud tamen nihil sit, quàm numeratio: numerabit igitur tempore finito, infinita. Zenon id, quod potentia est, in id, quod actu dicitur, transmutans, absurda hæc conclusit. Hoc sophisma Philosophus ita dissoluit, inquiens, Non finito tempore, infinitas partes stadij, id quod super eo fertur, cõtingit, sed fertur quoque tempore infinito. Nam quo pacto stadium, eodem tempus quoque infinitum dicitur, atque finitum: & quemadmodum tempus finitum est ob extrema quibus clauditur, ita longitudo quoque stadij, & quemadmodum tempus diuisionis gratia infinitum appellari consueuit, ita magnitudo etiam infinita dicitur ob diuisionem. Zeno ita paralogismo vsus, aliter finitatem temporis, aliter stadij accepisse videtur. Tempus enim quod est ab ortu Solis vsque ad occasum, cùm quòd admodum longitudo, secabile sit, in partes infinitas, finitum sumit esse propter terminos, non verò ad modum similem stadium quoque extremis finitum constituitur. Proinde etiã inquit philosophus, numerare non est ita singulas percurrere partes magnitudinis percensendo, si forte quis putet animum quodlibet infinitarum partium attingere: quæ enim posset fieri vt tantillo tempore actu infinita attingere? Motio enim animi non ita continua est, neque in subiecto aliquo continuo, quemadmodum quod loco cietur: & tametsi concedatur animum moueri modo quodam, tamen motus is numeratio non esset, cùm sit enumeratio non continua, sed quiete etiam quadam intercedente progrediatur. Sed admodum ridiculum est, cùm rationem soluere quampiam non possit, habere[illegible] pare, & infirmitate animorum incitatos, in [illegible] errores [illegible] Quod verò dicitur de tymmetris lineis: ternariũ enim, [illegible] tatẽ, nõ appellamus numeros, sed principia numerorum; hanc impari[illegible], illa vò pari[illegible] Numerus etiã quilibet finitas habet diuisiones, in magnitudine [illegible] hæc [illegible]

A ετι, καὶ πάλιν ἡ εἰς ἄπειρον ἴσον διαιρεῖται· ἀνάγκη φανερὸν ὅτι οὐ τοῦτο λέγουσι τὸ μέγα καὶ μικρόν, τὸ πεπερασμένας μὲν τὸ ὅλον, ἀπείρους δὲ τὸ μέγα διαιρεῖσθαι ἐκείνους δοκεῖν λέγειν, ἐκβάλλοντες τὸ ἀμερὲς ἐκεῖνο καὶ ἄτομον· εἰς τὸ μὴ δὲ μικρὸν λέγειν, εἴπερ ὅτι, ὡς δικαιοῦμεν, καὶ τὸ μικρὸν διαιρεῖται. μικρὸν γὰρ μικρὸν ἔσται τοῦ ἐλαχίστου ἐγγυτέρω ἴσον ὄντα, καὶ εἰ πεπερασμένας τὸ

B ὅλον ἔχει τὰς διαιρέσεις· διὸ καὶ τὸ μικρὸν τὸ ἀμβαίνειν μικρὸν ἔστιν, καὶ μικρότερον τοῦ ἀπείρου ἀπείρους ἴσον τὰς διαιρέσεις, εἰ δὲ τὸ τῶν καὶ ἐν ἀριθμοῖς τὸ ὅλον πεπερασμένας ἔχει διαιρέσεις, καὶ τὸ γραμμῆς τε ἐξαίρετο μικρὸν, δῆλον ὡς οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀμερῶν τὸ, δι' ἀλλὰ δὴ μονάδων, ἡ γίνεται, καὶ ἔστι τὸ τῆς ἀριθμῆσις ἀρχὴ ὅτι, καὶ τὸ ἔλαττον πολυχρόνιον,

C τοῦ, πρὸς γὰρ· εἰ μὴ τὸ λόγον τῶν δυάδων, ἢ τῶν μονάδων οὐκ ἂν ἀριθμοῖ· ἀλλ' ὡς ἀρχὰς ἀφεστῶσιν, τῶν οὐ τῶν ἀδιαιρέτων, τῶν δὲ δυάδων τῆς αὐτῶν· καὶ πᾶς ὁ μὴ ἀπειρεῖ ἀριθμὸς πεπερασμένας ἔχει τὰς διαιρέσεις· ὅτι δὲ τῆς μεγάλου οὐκ ἔστιν· τὸ γὰρ μεγάλου ὅτι τῶν κεκινήσεται ἔχει τὰς ἀπειρίας, ὡς ἐν τῷ φυσικῷ λελέχθαι· εἰ δὲ ἀριθμῷ, τὸ λόγον ἀφεστῶν, τὸ δὲ τῶν ἀπείρου

D ἔστι· ὅτι δὲ τῆς μεγάλου, τὸ οὐ πολὺ ἀφεστῶν ἔστι· ὅτι δὲ τῆς μεγάλου, τὸ οὐ πολὺ ἀφεστῶν

ἔστι γὰρ ἐφ' ἑκάτερα τῆς πεφυκότων λαμβάνει τὸ τέλος, καὶ οὐ τὸ μὲν ἀεὶ ἀφεστῶς τὸ μεγάλου, ἀλλὰ τὸ μεγάλου τὸ οὐρανοῦ, καὶ ἐξῆς τὸ ἑκατέρου μεγέθους· τὸ δὲ ἄλλον, ἀόριστον ὅτι. ἔστιν γὰρ τὸ μεγάλου ὅτι τῶν κινήσεων, καὶ τοῦτο οὐ φανερὸ φιλόσοφος, ὥστε τὸ ὑπερβάλλοντα ἀόριστα ἔστι τὰ μέρη.

Κεφάλαιον δ.

Δεύτερον δὲ διαλαμβάνει λόγῳ, τὸ ὅτι τῆς ἰδέας· καὶ τοιούτοις γὰρ τιθεῖσι μεγέθη, ἃ ἡ ἀόριστος ἀποίοιον, ἃς οὐ μὲν τῆς ἀρχῆς τούτων καὶ τοῦ τοιούτου, τοῦ ὑπερβάλλοντος τὸν ἀεὶ ὄντα· τοῦτο δὲ εἰ δὴ ἐν τοῖς εἴδεσι τοῦ ἀόριστος κεφαλαιωδέστερος, ἐλαττοῦν ἴσως ἀξίωμα καταβαίνουσι τὸ πρόκειμένον, τὸ τὸν τοῦτον ἰδέας· καὶ ὅμως ἔστι τοῦ τοιούτου, διὸ ὅτι διαιρεῖται. καὶ γὰρ διὰ τούτου τῆς λόγου ἀναιροῦσι τὰ εἴδη. ἕκαστον ἀξίωμα λόγου, τὸ δὲ τῶν τόπον ἀπόδοσιν· τὰ δὲ τοῦτο γὰρ τὸ λόγῳ, ἀνάγκη ἢ μεγέθη, ἢ τὸ ἰδέας ἢ. τὸ γὰρ δὲ ἐλαττοῦν ἀξίωμα τὸ τὰ δεύτερον συνεῖναι, τὰ μέρη ἄτοπον· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀόριστος ἐκεῖνον τὸ λόγον ἀνεῖχον, ἀναιρεῖ δὲ τὰ τοῦτον, ὅτι ἐστὶ καὶ ἡ ἰδέα μεγέθη· εἰδὲ δὲ τὰ μεγέθη εἰς ἄπειρον διαιρεῖται, ἢ καὶ ἔστιν τὸ ἄλλος διαιρεῖσθαι [καὶ] αἱ ἰδέαι, εἰ ἄλλος εἶναι· ἢ εἰ διαιρεῖται, ἢ καὶ διαιρεῖται πεφύκασι, οὔτε ἀκίνητοι, οὔτε ἀπαθεῖ ἔσονται, ὡς τὸ βούλημα τῆς τῶν ἰδεῶν ἰδέας.

Κεφάλαιον ε.

Πρὸς δὲ τὸ πάλιν ἐκεῖνο ἀναλαμβάνει λόγῳ, τὸ λόγον τὸ στιγμῆς μεγέθη· ἢ εἰ πᾶν μέγεθος διαιρεῖται, διαιρεθῶσι καὶ συμβαίνει καὶ ταῦτα, καὶ λοιπὸν ἔσονται ἀρχὴ τῆς ἀρχῶν, τὰ μὲν τὸ ἕν στιγμῆς, οὗτοι εἶναι τοῦ φιλόσοφοι· πάλιν δὲ τῆς συμμετρῶν στιγμῆς ἔδοξε, τὸ ἀμερὲς ἀξιοῦν. εἰ γὰρ καὶ ὅσοι φανεροῦσι πλεῖστοι οὖσι, ἀλλὰ πολὺς γε τὸ ὑπεκκαίειν σκέψεις αὐτὸ τὸ ἐξ ἀρχῆς λαμβάνεσθαι, μᾶλλον ἢ ἔστω μᾶλλον τὸ ἐξ ἀρχῆς δίχα τὸ ἀναλαμβάνειν, τοῦτο μᾶλλον ἔστω δυνατὸ ἢ σῶμα ἢ μέγεθος, ἢ πᾶς ἢ γραμμὴ καὶ πᾶς διαιρεῖται. πῶς δὲ τὸ ἐξ ἀρχῆς λαμβάνει ἢ, ὅτι ζητοῦμεν πόθεν, [illegible] mate magn[illegible]din [illegible]ssionisque rei [illegible]m quamliber, ac corpus secabile existere vastitatis ratione, distẽ[illegible]ctia. Quomodo autem quod à principio est, petere videntur

A bet. Nã est partiri in partes infinitas possumus, quemadmodum numerum infinita accumulatione augere, vnde in numeris paucitas est definita, moltitudo infinita in magnitudine vastitas determinata. Nam cuiusque rei certa & definita magnitudo est, neque minus corpus cælo esse possit, paruitas autem indefinita. Et hæc quidem philosophi sunt responsa aduersus primum epicheremta.

CAPVT IV.

Alterum argumentum fuit, quod sumebatur ratione idearum. Eas enim cùm magnitudines quasdam esse dicunt indiuidua fecerunt, quò principiis istis, & primis prius nihil statueretur: partes harum scilicet. Inquit igitur eos, qui inter ideas collocent insecabiles lineas, exilitatem non minus astruunt, inanioremque sententiam afferunt propositam, quam nos refellere conamur: nam eò ipso, quo confirmare propositum nituntur, ea demoliri ipsa, & tollere è medio videntur. Nam ratione hac consistere ideæ nõ possunt. Vocat autem ἀπιθανὸν ἀξίωμα Aristoteles, quod incredibilius alicui videatur: putatur enim verius insecabiles quasdam magnitudines, quàm ideas esse. Velle igitur incredibiliore sententia quod verisimilius est astruere, per quàm absurdum videtur, & eo quidem magis, cùm per ea, quæ aliquo modo probabilia existunt, id, quod impendiò incredibile videtur, refellere nos existimemus. Certè his quoque concessis, ideas tolli necesse est, quòniam quidem cùm ideæ magnitudines quædam sint, diuidi posse necessarium fuerit easdem. Quam ob eam rem neque immobiles erunt, neque ἀπαθῆς, quemadmodum idearum authores statuunt.

CAPVT V.

Contra argumentum tertium instat philosophus quod ita habet: Elementa magnitudines quasdam esse: eas verò si dissecari possint, tum principiorum fore principia alia, nempe partes elementorum, totis elementis: atque horum opinionem hoc modo refutat Aristoteles, inquiens leuiculum esse corporeorum elementorum insecabilia quædam statuere. Tametsi verò nonnulli hoc modo declarare videantur moliri, conatúque, id tamen, quod à principio est propositum non probare, sed petere videntur. Multò enim magis, quòd id petere videntur quod probandum esset, videntur propterea confi-

Quoniam illo quæſito propoſito an corpus quodlibet ſecari queat, an verò quoddam ſit inſecabile, iſti homines quaſi confeſſum ſit, confeſtim ad elementa confugiunt, dicentes, ecce tibi elementa ſunt corpora, & ea indiuidua, quare & aliæ quædam magnitudines eſſe poſſunt. Quæ cùm ita defendunt, nihil conſecuti videntur aliud eſſe, quàm ea corpora, quæ ipſi vocant atoma, ſuo ipſorum argumento ſecabilia demonſtrent, cùm ad probationem ea aſſumant, quæ ſine controuerſia diuidua oſtendi poſſint ab iſtis, quibus corporibus ſecabilibus demonſtratis, eadem ratio in reliquis etiam haberi videatur infinita ſectionis in magnitudine. Nullo autem negotio inſecabilitas elementorum refellit, nec ratione, ſed ſenſu duntaxat fides quærenda. Senſum enim deſerere, & eo relicto rationem quærere, vt abſurdum, ita perquàm ridiculum apparet. Qua peruerſitate plerique capti, & viri, & eius, quod deceret, nullam rationem perceperunt: vt Parmenides quoque, qui ens vnum aſſerebat, & Zenon, qui motum negabat, & complures alij ſunt hallucinati.

CAPVT VI.

Quartum epicherema Zenonis eſt, quo ipſe viſus eſt motum reſpiciens. Si, inquit, diuidi ſtadium in partes infinitas queat, moneat eas communi quadam menſura vniuerſas dimetiri nos poſſe, admodum ſophiſticum videtur, nec hypotheſes, quæ in geometria ſtatuuntur, illud mehercle admittunt: neque enimuerò ſupponunt ad hunc modum, neque commodum etiam eſt vt illud cõcedant. Adhæc contraria videntur, omnem lineam ſymmetram fieri, deinde ſtatuere quarumlibet non fieri, ſed eſſe menſurabilium linearum menſuram. Quocirca ridicula admodum ſunt, quæ ſentiunt, & quibus demonſtrationes conficere ſe putant. Nam his neque litigioſam, neque ſophiſticam rationem effugiunt. Etenim propter infirmitatem probationũ minimè poteſt oratio illorum hominum, vel abſurda, quæ contra proferuntur, vel redargutiones, contradictionéſque euitare.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

Κεφάλαιον ς.

Τ[illegible]

D [illegible]

E [illegible]

[illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

[illegible]

A Mathematici ſanè linearum, quæ commenſurantur, communem ſtatuunt eſſe menſuram, ſed eam non indiuiduam concedunt, ſed eiuſmodi quampiam, quæ & ipſa poſſit alteri cuipiam commenſurabilis exiſtere, accepta alia communi quadam amborum menſura. Etenim nouem cùm triginta ſex menſuret, vnúmque & octoginta, priorem quidem ſecundum quaternarium, alterum ſecundum nouenarium, nihil impedit, quò minus 9. & cũ 21. B commenſuretur, cùm ternarius vtrorumque communis exiſtat mẽſura, illius quidem ſecundum ternarium, huius verò ſecundum ſeptenarium. Linea verò quælibet ad quaſdam commenſurabilis, ad alias verò quaſdam aſymmetros reputatur, quapropter non verè dicitur, quaſlibet quibuſlibet commenſurabiles eſſe, aut omnes menſura communi inter ſe comparari, cùm hæ ad hunc modum ſymmetræ, C aliæ ſint ad modum alium commenſurabiles. Ex his itaq. conſtat, has rationes valere nihil, nec concludi ex his indiuiduas eſſe lineas.

Κεφάλαιον ζ.

E [illegible]

F [illegible]

CAPVT VII.

E Porrò autem ex his, quæ à mathematicis dicuntur, demõſtrantúrque, liquere euidentiſſimè poterit, quas ipſorum rationes, niſi probabilioribus nos opponamus, pugnemúſque argumentis, refellere non debemus. Si enim linea ſit inſecabilis, & recta, nimirum illi definitio vtriuſque quadrabit & lineæ & rectæ: definitio autem impartibile vtriuſq. conuenire nequit, cum propterea neq. medium quorundam eſſe queat, tum quòd neque ipſa in ſe F medium poſſideat. Nam linea inſecabilis quomodo tandem ſit longitudo, & ſine latitudine, cùm ipſa inſecabilis exiſtens intra ſuperficiẽ dari nequeat? Quẽadmodum enim punctum in medio duarum linearum potentia eſt, cùm vna & continua linea adhuc exiſtunt duæ illæ potentia, cùm verò actu diuiſa in puncto fuerit,

cum punctum actum secundum diuisionem constituent: ita quoque linea duas continens superficies, cùm actu superficies dissecta fuerit, & duæ superficies actu constitutæ sint, linea sanè actu existens, actu diuisionem factam commonstrabit: eà verò cùm posita sit atomos, & dimensionis expers, quo pacto medium fuerit inter superficies duas quæ rationes latitudinis diuiduntur? Necesse itaque fuerit cùm superficies in partes duas cadat, eam dissectionem propter lineam accidere, atque isto modo ratione insecabilis etiam lineę dissecabitur superficies: aut si respectu atomæ lineæ superficies non diuidi possit, sequitur etiam vt superficies duæ ne coniungi quidem secundum illam possint: quod tamen cum primis lineæ naturam non obscurè indicat, neque proinde diuisionem sustinebit ipsa etiam cùm sit atomos, quæ conditioni linearum ambo repugnant. Definitio quoque huic non quadrabit, si indiuidua recta linea statuatur. Recta enim est, cuius medium extremis adiunctum æquabiliter est. Præterea secuturum est, lineas omnes esse symmetras. Quæ enim ratio differentiæ assignabitur, hanc insecabilem vnam mensurare, alteram verò non posse mensurare? Cùm enim impartibilis existat omnibus ceu mensura, ex æquo accommodabitur, siue actu, siue potentia solum commensurabiles sint. Tertiò cùm ex dictis tribus lineis triangulus conflari queat, etiam ex tribus atomis triangulus componetur: in quolibet verò æquilatero, cathetus ducta in mediam cadit, ac in partes duas dissecat. Sed fieri hoc non posset, si impartibilis foret linea: intermediam enim lineam indiuidua non admittit. Quartò, linea eiusmodi atomos addita alteri compositam maiorem non efficiet: nam insecabilia accumulata molem non attollunt, nec grandicatem efficiunt. Quintò, ex impartibilibus duobus continuum nullum procreatur, quoniam continua linea plura semper duobus insecabilibus obtinet. Futurum autem esset, vt præter insecabilem hanc, nulla etiam reliquarum penitus lineæ continua existeret: quod falsum cùm sit, necesse etiam fuerit, indiuiduam lineam nullam statuere. Sextò, linea omnis aut finita, aut infinita est: atomos certè vt sit finita oportet: quare & fines possidebit. Finis aut nullus, quàm ipsamet sibi fuerit, quod absurdū est: aut fines si obtinent, diuidi poterit. Aliud n. finis & id, cuius finis dicitur. Aut profectò linea dicetur [illegible]

A τότε ἡ στιγμὴ τοῖς διχοτομήμασιν ἐνεργείᾳ διαίρεσις γένηται· οὕτω καὶ γραμμὴ μέσον δύο δυνάμει ἐπιφανειῶν οὖσα, ἀδιαίρετος [illegible] μένης τῆς ἐπιφανείας οὔσης. ὅταν δὲ ἐνεργείᾳ διαιρεθῆναι, καὶ γένωνται δύο ἐπιφάνειαι, ἡ γραμμὴ ἐνεργείᾳ διαίρεσις ἔσται. ἄτομος δ' οὖσα ἐκείνη, καὶ κατὰ τοῦτο ἀδιάστατος, πῶς μέσον νοηθείη τῶν ἐπιφανειῶν τῶν κατὰ πλάτος διαιρουμένων; ἀνάγκη οὖν τῆς ἐπιφανείας κατὰ B θάτερα διαιρουμένης, συνδιαιρεῖσθαι καὶ τὴν ἄτομον γραμμήν, τὴν κατὰ θάτερα διαιρουμένην, καὶ μέσον τῶν δύο ἐπιφανειῶν κειμένην· οὔτε γραμμὴν [illegible] δεῖ μεταξύ, εἰς τὰ δύο [illegible] τῆς γραμμῆς διαιρουμένης, οὔτε μέσον [illegible] ἄτομον οὖσαν. καὶ πῶς ἡ γραμμὴ [illegible] ἀδιαίρετος ὅρος· ἄλλο γάρ ἐστι, οὐ τὸ μέσον [illegible] ὅτι πᾶσαι αἱ γραμμαὶ C σύμμετροι [illegible] τὴν μὲν μετρεῖν, τὴν δὲ μὴ μετρεῖν, [illegible] ἐκεῖνο ἡ ἄτομος [illegible] γραμμῶν· ἄτομος γὰρ [illegible] ἀμερής [illegible] σύμμετροι [illegible] ἄτομος [illegible] δυνάμει. [illegible] D [illegible] ἔτι εἰ ἐκ τριῶν [illegible] συνίσταται τρίγωνον, καὶ ἐκ τῶν ἀτόμων συστήσεται. ἐν ἅπαντι δὲ ἰσοπλεύρῳ, ἡ κάθετος ἐπὶ τὴν μέσην πίπτει. ἰσόπλευρον δὲ παντὸς τὸ [illegible] ἄτομοι ἔσονται γὰρ αἱ ἄτομοι. ὥστε καὶ ἐπὶ τὴν ἄτομον ἡ κάθετος πεσεῖται, καὶ ἔσται μέσον [illegible] ἡ γὰρ ἄτομος μέσον E οὐκ ἔχει. ἔτι γραμμὴ προστεθεῖσα γραμμῇ, οὐ ποιήσει μείζω τὴν ὅλην. τὰ γὰρ ἀμερῆ συντεθέντα, οὐ ποιοῦσι μεῖζον τὸ [illegible] ἔτι ἐκ δυοῖν ἀμεροῖν μηδὲν γίνεσθαι συνεχές, διὰ τὸ πλείους ἔχειν ἅπαν τὸ συνεχές. ἅπασα δὲ γραμμὴ παρὰ τὴν ἄτομον, συνεχὴς ἂν οὐκ εἴη. ὥστε ἂν ἄτομος. ἔτι πᾶσα γραμμὴ ἢ ἄπειρος, ἢ πέρας ἔχει. [illegible] ἄτομος [illegible] F [illegible]

Septimò

[illegible] ἐν ἁπάσῃ γραμμῇ στιγμὴ ἔσται. εἰ γὰρ A τὴν ἄτομον, οὐκ ἔσται· καὶ εἰ ἐν τῇ ἀτόμῳ οὐχ ὑπάρχει στιγμή, οὐδ' ὅλως ἐν γραμμῇ ἔσται. αἱ γὰρ ἄλλαι ἐκ τῶν ἀτόμων [illegible] εἰσί. ἔτι εἰ μηδὲν τῶν στιγμῶν ἔσται μεταξύ, ἢ γραμμή· εἰ μεταξύ, ἀεὶ γραμμή· ἐν ἁπάσαις δὲ πλείους στιγμαί· οὐκ ἔσται ἄτομος. μόνον γὰρ τὸ ἄτομον τῆς στιγμῆς ἐστι. ἔτι οὐχ ἁπάσης ἔσται γραμμῆς τε- B τράγωνον. πᾶν γὰρ τετράγωνον ἔχει μῆκος καὶ πλάτος. ὥστε διαιρετόν. πῶς γοῦν τὸ διαιρετὸν ἐξ ἀδιαιρέτων; εἰ δὲ τὸ τετράγωνον διαιρετόν, καὶ ἡ γραμμὴ [illegible] ἔτι, τὸ πέρας τῆς γραμμῆς στιγμή ἐστι. ἡ στιγμὴ δὲ ἄτομος ὡς πέρας· ἡ γραμμὴ δὲ [illegible] περατουμένη, [illegible] ἄτομος. στιγμὴ [illegible] ἀλλ' οὐ γραμμὴ τὸ πέρας τῆς γραμμῆς. εἰ ἔσται γραμμὴ γραμ- C μῆς στιγμῇ μείζων, ἡ γραμμὴ ἔσται τὸ πέρας καὶ τὸ ἄτομον. γραμμὴ γὰρ πᾶσα γραμμῆς μείζων γραμμῇ. εἰ δὲ [illegible] ἄτομος γραμμὴ [illegible] στιγμή, διὰ τὸ [illegible] συνεχῶν γραμμῶν, ἔσται τὸ πέρας οὐκ ἀμερές, [illegible] ἄλλο ἐκείνης· ἐπειδὴ τὸ πέρας τοῦ περαινομένου ἕτερον. ὅλως δὲ ἡ διαφορὰ στιγμῆς γραμμῆς. οὐδὲν γὰρ ἴδιον ἕξει ἡ ἄτομος γραμμὴ D παρὰ τὴν στιγμήν, πλὴν τοὔνομα. ἔτι ὁμοίως καὶ ἐπίπεδον καὶ σῶμα ἔσται ἄτομον. ἑνὸς γὰρ ὄντος ἀδιαιρέτου καὶ τἄλλα συνακολουθεῖ, διὰ τὸ θάτερον διαιρεῖσθαι κατὰ θάτερον, καθάπερ σῶμα κατὰ ἐπιφάνειαν, ἐπιφάνεια δὲ κατὰ γραμμήν. ἀλλὰ μὴν σῶμα ἀδιαίρετον οὐκ ἔσται, διὰ τὸ ἔχειν ἐν αὑτῷ βάθος καὶ πλάτος. οὐδ' ἡ γραμμὴ ἄρα ἀδιαίρε- E τος. ἔτι εἰ γραμμὴ ἀμερής, καὶ χρόνος ἔσται ἀμερής. ἀμερὲς δὲ ἐν χρόνῳ τὸ νῦν· ὥστε καὶ ὁ χρόνος ἔσται τὰ ἐκ τῶν νῦν, καὶ τὸ αὐτὸ λέγειν [illegible] ἀλλ' οὔτε τὰ νῦν ἀλλήλοις συνεχῆ· ἅπτοιτο γὰρ ἂν ἀλλ' οὐχ ἅπτονται· οὐ καὶ στιγμαὶ ἀλλήλαις συνεχεῖς.

ὥστε οὐδ' ἡ σύνθεσις τῶν ἀδιαιρέτων,

Septimò, non qualibet in linea punctum erit: nam in ea, quæ diuisionem respuit, nullum inerit. Quod si indiuidua linea nullum insit punctum, in nulla profectò aliarum punctum designari queat: nam reliquæ ex his componuntur. Octauò, aut nihil inter pūcta duo, aut omnino lineam interuenire oportet. In linea verò qualibet plura vno puncta designari possunt: quare inter puncta duo atomos linea poni non poterit. Impartibilitas enim soli puncto vndiquaque propria videtur. Nonò, quadratum omne partibile, ex lineolis verò eiusmodi quadratū impartibile conficitur: quod perquàm absurdum deprehenditur, cùm quadratum vt superficies & secundum latitudinem, & longitudinem protendatur: quapropter diuidi poterit, sed quod à quatuor impertibilibus lineolis circumscribitur, quo pacto tādem partitionem sustinebit? quare lineas etiam posse diuidi in hoc quadrato cōstat. Decimo, Finis, ac terminus lineæ est punctum: quod terminatur autem, linea ipsa est: punctum quidē eo quod finis impartibilis existit. Quare lineam, cùm finis ipsa non sit, sed cui finis accidit, partibilem esse necesse est. Quod si lineam finem lineę alterius contendat quispiam, deprehēdetur linea quæpiam maior altera, ratione, ac respectu puncti: siquidem linea & hæc insecabilis pro termino cōstituitur. Linea vero quęlibet, altera quacumq. si maior dicatur, secundum lineam maior dicitur: si vero insit illi quoq. indiuiduę (quę vt terminus alterius lineæ posita est) punctum quo terminatur (nam continuatum linearum terminus idem est) sequitur vt finis, ac terminus totius lineæ, non sit impartibilis. Nam secundum hypothesin hæc insecabilis terminus alterius, rursus ipsa etiam puncto terminari asseritur. Quod mehercle tantum abest, vt cum ratione consentiat, vt nil magis ab ea videatur abhorrere. Omnino autem his cōcessis, punctū à linea nihil differre videbitur: nā excepto nomine, peculiare linea eiusmodi à pūcti natura nihil obtinebit. Vndecimo, Mox secuturum est vt & superficies, & corpus quoddam insecabile concedatur: quoniam altero concesso, protinus reliquum dari oportet: quoniam alterum respectu alterius diuisionis capax dicitur, vt corpus respectu superficiei, & superficies ratione lineæ: corpus autem, cùm três habeat dimensiones, secabile omne existere necesse fuerit: quare lineam quamlibet partibilem esse oportet. Duodecimò, Si linea, & tempus quoddam impartibile est, sed quæ in tempore insecabilia statuuntur, sunt instantia, & nunc ipsa, quare tempus etiam ex instantibus constabitur, sed tempus ex instantibus non componitur: alioqui enim sibi mutuò coaptata essent. Sed nō possunt vllo modo cohærescere, cùm nō cōsistāt. quare nec puncta sibi cōtinua dici possunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam ob causam composita impartibilia magnitudinem nullã efficient, quoniam congesta hæc maiorem locum non occupabunt. Linea quidem lineæ addita planitiem maiorem non efficiet, quotcunque numero tandem congesteris: ita quoque res habebit, si puncta infinita congeras, amplius spatium hęc non occupabunt, cùm non locus quidem vllus secundum se punctis attribuatur, quocirca magnitudo continua nulla ex impartibilibus attollet ur, nec puncta conficient lineam, neque instantia tempus constituent. Decimotertiò, Si linea sit ex punctis, vt quidam dicunt, punctum puncto cohærescere necesse fuerit: sed punctum cùm insecabile sit, connexi cum alio nequit. Quod enim connectitur cum altero, aut vt totum cum toto, aut vt pars cum parte coniungitur, aut vt parte aliqua cum toto cohæret. Sed partem linea non habet: quare eo modo non cohærent, & apta puncta sunt inter sese. Quod si totum toti alteri puncto connexum statuas, vnum planè, & insecabile fuerit quod ex vtrisque componetur. Decimoquartò, Quo pacto efficientur altera recta, altera circularis lineæ? Nam neque quo ad coaptationem, neque quo ad puncta, differentia vlla erit inter rectam & circularem. Impartibile enim si attingat impartibile, totum cum toto coniungi necesse est, an potius minimè atoma cohærere inter sese posse dicendum est? Constat autem, lineas specie differre hasce inter se, coaptationis verò nulla differentia: quare ex impartibilium connexione linea nulla constabit: alioqui eandem rectam, & circularem fieri adigeremur. Sequitur igitur, vt ex atomis compositio nulla existat. Decimoquintò, Si verum esset, quod isti asserunt, tum resolui omnia in puncta necesse foret. Nam corpora in superficies, hæ vero in lineas, quæ porro distrahærentur, ac discerperentur in puncta: quare merito rerum omnium elementa statuentur puncta esse. Ex his itaq. oppido quàm conspicuum est, lineam neque ex punctis componi, adhæc lineam nullam impartibilem existere, quin potiùs infinita sectioni diuidi quamlibet posse. Punctum sanè cum finis sit lineæ, est minimum quiddam, linea vero minima nulla est, sed data quacunque, minor designari potest semper diuidus. Quemadmodã itaq. quod in ædificio minimum est, nec quicquam [illegible] structuræ pertineat, adfert, pars ipsius nulle modo distinguit: ita in reliquis [illegible] res habebit. Quid.n. quæso te, ad sphærã adferre [illegible] fit quid statua auctior erit, siue à dextra, siue sinistra opposita [illegible]

A ποιόν τι μέγεθος, διὰ τὸ μὴ πλείω τόπον ἔχειν. ὅταν γὰρ δύο γραμμὰς γραμμῇ τις δῇ ἐφαρμόσαι, οὐδὲν μείζω τὸ πλάτος, κἂν ὁποσαιοῦν θῇς τιθῇς, οὔτε ἡ δύο τὸ αὐτὸ χωροῦσιν· καὶ εἰ πολλὰ καὶ ἄπειρα τόπον, κἂν ὁπῃοῦν συνάγῃς, οὐδὲν γε οὐδὲ τόπος οὐδείς ἔχει γραμμὴ καθ' αὑτὴν ἀφορίζεται. ὥστε οὐδὲν μέγεθος συνεχὲς ἐξ ἀμερῶν. ὥστε οὐδ' ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, οὐδ' ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν. ἔτι εἰ ἔστι τι ἐν στιγμῇ, ἅψασθαι στιγμῇ στιγμῆς. ἀλλ' ἀμερὲς ὄντα, καὶ οὐχ ἅπτεται. τὸ γὰρ ἀπτόμενον, ἢ ὅλον ὅλου ἅπτεται, ἢ τι μέρος πρὸς μέρος, ἢ ὅλον μέρος ἢ δὴ στιγμὴ ἀμερές. τὸ δ' ὅλον ὅλου ἀπτόμενον, ἀνάγκη ἢ ἕν. ἔτι πρός τοι ὁποῖόν τι ἔσται γραμμὴ, καὶ εἰς ὁποῖας; οὐδὲν γὰρ διοίσει ὁ συνάψας, οὔτε τῇ στιγμῇ, εἴτε τῇ ἀμερεῖ ἐν τῇ θέσει καὶ τῇ διαφορᾷ. τὸ γὰρ ἀμερὲς, τῷ ἀμερεῖ εἴδει ἅπτεται, ὅλον ὅλου ἅψασθαι. μᾶλλον δὴ συνάψει ἔστι ὅλον τὸ ἀμερὲς ἀλλήλων ἅπτεσθαι. εἰ γοῦν καὶ τὸ γραμμοῦ διάφορον, καὶ τὸ συνάψας διαφέρει, οὐδὲ ἔσται τὸ γραμμὴ ἐκ τῶν συνάψεων, εἰς τὸ γραφθεῖσα μόνον τοῦ τε θέσιν καὶ τοῦ πόρρω. ὥστε οὐδὲ ἐκ στιγμῶν. ἔτι διαιρεῖν αὐτὰ ἀνάγκη καὶ ἀναλύειν εἰς στιγμάς. εἰ [δὴ] ἐκ στιγμῶν καὶ ἀμερῶν συνεστάναι, καὶ ἡ στιγμὴ μέρος σώματος ἔσται, εἴωθε τὸ μὲν σῶμα ἐξ ἀπείρων, τὸ δ' ἄπειρον ἐκ γραμμῶν, αἱ δὲ γραμμαὶ ἐκ στιγμῶν. εἰ δ' ἐξ ὧν φορᾶσθαι ἐνυπάρχουσι ἐκ τούτων, στιγμαὶ ἔσται ταῦτα, αἱ στιγμαὶ αὖ εἴπερ τοιαῦτα συμβήσεται. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ ἔστι γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, ἀλλ' οὐδὲ γραμμὴ ἄτομος καὶ ἀμερὲς, ἀλλὰ πᾶσα διαιρετὴ, καὶ εἰς ἄπειρα διαιρετή. δὴ στιγμὴ οὐ πόρρω τοῦ ἐλάχιστον, γραμμὴ δὲ ἐλάχιστον οὐκ ἔστι. ἀλλ' ἀεὶ ἐλάττων τ' ἐνδέχεται, καὶ ἀεὶ διαιρετόν. ὥστε οὖν ὁ ἐλάχιστόν τι ἐν τῇ οὐσίᾳ, καὶ οὐδὲν συμβαλλόμενον πρὸς αὐτοῦ, τὸ λεγόμενόν τι τῶν εἰδῶν, καὶ δὴ τῶν ὅλων ἀφαιρούμενον. (τὸ γὰρ πρὸς τοῦ σφαίρας, οὐδὲν τὸ μέλλον συμβάλλειν πρὸς τὸ ἁρμόσαι [illegible]

οὔτε οὐδὲ τὸ ἐν τῇ γραμμῇ ἐλάχιστον, ὅπερ ἐστὶ τὸ πέρας καὶ ἡ στιγμὴ, πρὸς γραμμὴν συγκεκριμένον ἔσται τι. ὥστε οὐκ ἀμφίβολον τῶν γραμμῶν τὸ ἐλάχιστον ἡ στιγμὴ δὴ ἐν αὐτῇ τὸ πέρας ἔσται, καὶ τὸ ἐλάχιστον ὅλως οὐ πρὸς τὴν γραμμὴν συμβαλλόμενον. ὥστε οὐδὲ ἔσται γραμμὴ ἄτομος.

B ita nec quod minimum est lineæ vllum momentum attulerit, punctum scilicet. Nam id substãtiæ lineæ prorsus addit nihil. Quamobrem quod minimum quiddam appellatur, ea appellatio lineæ non quadrabit: in ipsa vero id, quod punctum, & terminus nuncupatur, rectè minimum appellari poterit, nihil scilicet lineæ adferens. Ex quo sequitur, lineam indiuiduam nullam existere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΞΕΝΟΦΑΝΟΥΣ, ΠΕΡΙ Ζήνωνος, καὶ Γοργίου.

ΠΕΡΙ ΞΕΝΟΦΑΝΟΥΣ.

Κεφάλαιον α.

ΑΙΔΙΟΝ εἶναί φασιν εἴ τί ἐστιν, εἴπερ μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι οὐδὲν ἐκ μηδενός. εἴτε γὰρ ἅπαντα γέγονεν, εἴτε μὴ πάντα δ' ἀμφοτέρων. οὐδὲ οὐδενὸς γὰρ ἀνάγκη αὖ γενόμενα. ἀπάντων τε γὰρ γενομένων, οὐδὲν προϋπῆρχεν. εἰ τῷ παντὶ ἀεὶ ἕτερα πρὸς γένοιτο, πλέον ἂν καὶ μεῖζον τὸ ἓν γεγονέναι. ᾧ δὴ πλέον καὶ μεῖζον, τοῦτο γένοιτο ἂν ἐξ οὐδενός. τῷ γὰρ ἐλάττονι τὸ πλέον, οὐ δ' ἐν τοῦ μικροτέρου τὸ μεῖζον οὐχ ὑπαρχεῖν. ἀΐδιον δὲ ὄν, ἄπειρον [illegible], ὅτι οὐκ ἔχει ἀρχὴν ὅθεν ἤρξατο, οὐδὲ τελευτὴν εἰς ὃ γενόμενον ἐτελεύτησε ποτε· πᾶν γὰρ ἄπειρον, ὃν [illegible]. εἰ γὰρ πλέον ἢ δύο εἶη, πέρατα [illegible] ταῦτα πρὸς ἄλληλα. ἓν δὲ ὅμοιον [illegible] πάντα. εἰ γὰρ ἀόμοια πλείω ὄντα, οὐκ ἂν ἓν ἦν θεῖναι, ἀλλὰ πολλά. ἀΐδιον δὲ ὄν, εὔρυθμόν τε καὶ ὅμοιον πάντῃ ἀκίνητον [illegible] τὸ ἕν. οὐ γὰρ ἂν κινηθείη, μὴ ἔτι [illegible] χωροῦ δὴ, ἀνάγκη [illegible] πλῆρες ὄν, οὐ κενόν. τούτων δὲ τὸ μὲν οὐκ ἂν δέξαιθο τὸ πλῆρες, τὸ δὲ οὐκ [illegible] οὐδὲν ἢ τὸ κενόν. τοιούτων δὲ ὄντων ἀΐδιόν τε καὶ ἀθανάτων, ὥσπερ καὶ ἀΐδιον [illegible], οὔτε κατακοσμοῦν θέσει, οὔτε ἐπεξεργάζεσθαι δεῖ, οὔτε μεγαλύνειν δηλονότι [illegible] τὰ τοιαῦτα, πολλά τε τὸ μὴ ὂν γενέσθαι, καὶ τὸ μὴ ὂν τεκνοῦσθαι, καὶ τὸ ἐν φθείρεσθαι ἀναγκάζεσθαι. ταῦτα δὲ ἀδύνατα [illegible]. καὶ γὰρ εἰ τὸ μερίζεσθαι τὶ ἐν καὶ πλείονα λέγοιτο, καὶ εἰς πολλὰ κινούμενα εἰς ἄπειρα τὰ πράγματα, καὶ ἡ μίξις ἡ αὖ ἐν ἐνί, συνίοντος εἰς ἓν πολλαχόθεν, ἢ τῇ ἀλλαγῇ, οἷον ὅταν πρεσβύτερος γένηται [illegible] μειρόμενος, ἐπείγοις μὴν αὖ δὴ δηλονότι χωρίζοντων [illegible] τὰ μιχθέντα. ὅσπερ οὐδὲ κόσμος δ' οὔτως ἐν τῇ τρίψει, γίνεσθαι αὖ ἔχειν φαίεν, ἀφαιρουμένων [illegible] πρὸς τὰ ἄλλα τεθέντα [illegible] μιχθέντων· ἂν οὐδέτερον συμβαίνειν. δῆλα τῶν [illegible], ὡς τὸ φαινόμενον μόνον. ὅτι τὸ ἀΐδιον [illegible] ἀΐδιον δ' οὔτως, οὐδὲ πολλὰ δυνατὸν εἶναι τὰ ὄντα, ἀνὰ ταὐτὰ δοκεῖν· ἐκ ὀρθῶς. πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα [illegible] φαίνεσθαι ἅπασιν. λόγον δ' οὔτω ἀναιρεῖ τὰ εἶναι γίνεσθαι πολλὰ [illegible] ἀΐδιόν τε καὶ ἄπειρον, καὶ πάντῃ ὅ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ρκοιον αὐτὸ αὑτῷ. ἀρ' οὖν δεῖ πρῶτον μὲν μὴ πᾶσιν λαβόντα δόξαν πρᾶξαι, ἀλλ' ἀεὶ μάλιστα ὃν βέβαιον. ὥστε εἰ μὲν ἅπαντα τὰ δοκοῦντα μὴ ὀρθῶς ἔσται, λαμβάνεται, οὐδὲν ἴσως προσήκει οὐδὲ τούτῳ προχεῖν τοῦ δόγματος, ἐκ οὗ ποτε οὐδὲν γένοιτο ἐκ μὴ ὄντος. μία γὰρ τίς ἐστι δόξα καὶ αὕτη τῶν ἐκ ὀρθῶν, ἵνα ἐκ τοῦ αἰσθάνεσθαί τινος ὀθνεῖ πολλῶν ὄντος ὑποκείμενον. εἰ δὲ μή, πολὺ τὰ ἡμῖν ψευδῆ τὰ φαινόμενα· ἀλλὰ τινὲς εἰσι καὶ τούτων ὀρθαὶ ὑποληψεις ἢ δόξαι τῆς τοιαύτας ποιότητας μάλιστα δοκούσας ὀρθάς, ταύτας λαμπέον, ἃς ἀεὶ βέβαιοτέρας ἔχει δίκ, ἢ αἱ μέλλουσιν ὀξὺ ἐκείνων τῶν λόγων διαχθήσεσθαι. εἰ γὰρ καὶ εἴεν δύο δόξαι ὑπεναντίαι ἀλλήλαις, ὥσπερ οἴονται, εἰ μὴ πολλὰ γένοιτο φασιν, οὐδὲν κωλύει ἐκ μὴ ὄντος. εἰ δὲ τοῦτο μὴ οἷόν τε, οὐκ ἔχει τὰ ὄντα πολλά. γένοιτο γὰρ ἂν ὅν, ὅτι ὄντ' ἄπειρον ἔχει). εἰ δ' οὕτως καὶ ἕν. ὁμοίως μὲν δὴ ἡμῖν ὁ ἀμφοτέρων τ' οὐδὲν μᾶλλον τὶ ἕν, ἢ ὅτι πολλὰ δείκνυται. εἰ δὲ βέβαιον μᾶλλον ἡ ἑτέρα, τοῦ ταύτης ξυμπεραίνεται μᾶλλον δέδεικται. τυγχανόμενα δὲ, ἔχοντος ἀμφοτέρας τὰς ὑποληψεις ταύτας, καὶ κινούμενα μὲν ὅτι τὰ ὄντα. ἀμφοῖν δὲ πρὶν μᾶλλον αὐτὰ, καὶ ὅτι τὰ ἀεὶ πρεῖττο πάντες ταύτῃ ὀκείνης τῆς δόξαν. ὥστ' εἰ καὶ συμβαίνοιν αὐ τις ἔχει τὰς φύσεις, καὶ ἀδύνατον γένοιτο τὶ ἐκ μὴ ὄντος, καὶ μὴ πολλὰ ἔχει τὰ πρέγματα, ἐλέγχοιτο μὲν αὐ ὑπ' ἀλλήλων ταῦτα. ἀλλὰ τὶ μᾶλλον οὕτως αὐ ἔχει, ἴσως τε χρὴ φαίν τὸς τούτοις τὰ ἐναντία. οὔτε γὰρ δείξας ὅτι ὀρθὴ δόξα ἀφ' ἧς ἄρχεται, οὔτε μᾶλλον βέβαιον, ἢ πεῖ ἧς δείκνυσι, λαβὼν, διελέχθη. μᾶλλον γὰρ λαμβάνεται εἰκὸς ἔχει) γένοιτο ἐκ μὴ ὄντος, ἢ μὴ πολλὰ ἔχει). λέγεται τε καὶ σφόδρα ὑφ' αὐτῶν γίγνεσθαί τε τὰ μὴ ὄντα, καὶ μὴ γιγνόμενα πολλὰ ἐκ μὴ ὄντων, καὶ οὐχ ὅτι οἱ τυγχάνοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν δοξάντων ἔχει) σοφῶν τινὲς εἰρήκασιν. οὐ τάχα δ' Ἡσίοδος, Πρῶτον μὲν πάντων, φησὶ, χάος ἐγένετ', ὠνομάζετο Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ· Ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι. τὰ δ' ἄλλα φησὶ γένοιτο, ταῦτα δ' ὀξ οὐδενός. πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι ἔχει) μὲν οὐδὲν φασι, γένοιτο δὲ πάντα λέγοντες ὀξ ἐκ ὄντων γένοιτο τὰ γιγνόμενα. ὥστε τοῦτο μὲν δῆλον, ὅτι εν οἷς γε δοκεῖ καὶ ὀξ ἐκ ὄντων ἂν γένοιτο.

Κεφάλαιον β.

Ἀλλ' ἆρα εἰ μὲν δυνατὰ ὄντα ἢ ἀδύνατα ἃ λέγει, ἐάτέον. τὸ δὲ, πότερον συμπεραίνεται αὐτὸ ὀξ ὧν λαμβάνει, ἢ οὐδὲν κωλύει καὶ ἄλλως ἔχειν, ἱκανῶς σκέψασθαι, ἕτερα γε αὐτὰ τῶν τῆς ὡς ὀκείνου εἶν, καὶ πρῶτον τεθέντες, ὃ πρῶτον λαμβάνει μηδὲν γένοιτο ἂν ἐκ μὴ ὄντος. ἆρα ἀνάγκη γένοιτο πάντα εἶναι, ἢ οὐδὲν κωλύει γιγνόμενα ἕτερα ὀξ ἑτέρων, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον ἰέναι· ἢ καὶ ἀνακάμπτει κύκλῳ, ὥστε τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου γιγνόμενα ἀεί τε οὕτως ὄντος πάνυ, καὶ ἀ πειράκις, ἑκάστου γιγνομένου ὀξ ἀλλήλων. ὥστε οὐδὲν ἂν κωλύοιτο ἅ τινα γιγνόμενα, κινουμένου τοῦ μηδὲν γένοιτο ἂν ἐκ μὴ ὄντος, καὶ ἄπειρα ὄντα πρὸς ὀκείνην προσπορεύεται, οὐδὲν κωλύει ἔχει ὃν τῷ ἑνὶ ἐπομένων ὁτοιαῦτ' ἂν. ἅ πάντα γὰρ ἔχει) καὶ λέγοιτο, καὶ ὀκείνῳ τῷ ἀπείρῳ προσόπτει. οὐδὲν τι κωλύει, καὶ μὴ ἀ πείρων ὄντων, κύκλῳ αὐ ἔχει) τῶν γιγνόμενα ἐπ' ἄ πάντα γίγνεσθαι

γίγνεσθαι· ἔστι δὲ οὐδὲν, ὥς τινες λέγουσιν, ἀεὶ ἓν ἀΐδιον. ὡς δ' ἔον ὑπάρχειν τὸ ἔχει) τοῖς πρέγμασιν. ἔτι εἰ καὶ ὅτι κάλιστα μόνον τὸ μὴ ὂν ὀνδέχεται γένεσθαι, μόνον τὸ ἀπολέσθαι τὸ μὴ ὄν, ὅμως τί κωλύει τὰ μὲν γένοιμα αὐτῷ ἔχει), τὰ δ' ἀΐδια, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς λέγει; ἅπαντα γὰρ κάκεῖνος ταῦτα ὁμολογήσας, ὅτι ὃν τε μὴ ὄντος ἀμήχανον ἔστι γένεσθαι, τό τε ὂν ὀξολλύσθαι ἀδύνατον καὶ ἄρρηκτον. ἀεὶ γὰρ ἔσεσθαι ὅπῃ καὶ τῇ αἰεί. ἐρεῖ δὲ ὅμως. τῷ ὄντων τὰ μὲν, ἀΐδια εἶναί φησι, πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν καὶ ἀέρα· τὰ δ' ἄλλα γίνεσθαί τε, καὶ γεγονέναι ἐκ τούτων. οὐδεμία γὰρ ἑτέρα, ὡς οἴεται, γένεσις ἔστιν τοῖς οὖσιν, ἀλλὰ μόνον μίξις τε, διαλλαγὴ τε μιγέντων ἔστι· φύσις δ' ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν. τίνι δὲ γένεσιν προσεοῦσαν τοῖς ἀΐδιοις, καὶ τῷ ὅπῃ γίνεσθαι λέγει δῆλ τοῦτό γε ἀδύνατον. ὅς τε τὸ πῶς γ' αὐ φήσει, καὶ ὁ τρόπος ἔστο, παντί τε καὶ πόθεν ἐλθόν· ἀλλὰ μισγομένων τε καὶ συμπεσόντων πυρὸς, καὶ τῷ μετὰ πυρὸς, γίγνεσθαι τὰ πολλὰ, διαλλαττομένων τε καὶ διακρινομένων φθείρεσθαι. πολὺ καὶ ἔχει) τὸν μὲν μίξει πολλά τε καὶ τῇ διακρίσει· τῇ δὲ φύσει τοῦ πρὸ αὐτοῦ τῷ αἴτιον, ἢ ἔν· ἢ εἰ καὶ ἄπειρα ἐνοῦς εἶν ταῦτα, ὀξ ὧν συμπεσόντων γίγνεται, διακρινομένων δὲ φθείρεται. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν φασί τινες λέγειν, ὀξ ἀεὶ ὄντων καὶ ἀπείρων, τὰ γενόμενα γίνεσθαι. καὶ οὕτως, οὐκ ἂν εἴη ἀΐδια πάντα, ἀλλὰ καὶ γιγνόμενα ἅπαντα καὶ γένοιμά τ' ὀξ ὄντων, καὶ φθειρόμενα εἰς οὐσίας τινὰς ἄλλας. ἔτι οὐδὲν κωλύει μίαν τινὰ οὐσίαν τὸ πᾶν μορφοῦν, ὡς καὶ ὁ Ἀναξιμάνδρος καὶ ὁ Ἀναξιμένης λέγουσιν· ὁ μὲν, ὕδωρ ἔχει) φάνμενος τὸ πᾶν· ὅδε, ὁ Ἀναξιμένης, ἀέρα, καὶ ὅσοι ἄλλοι οὕτως ἔχει) τὸ πᾶν ἓν ἠξιώκασι. τοῦτο ἤδη σημήνασί τε καὶ πλήθεσι, καὶ ὀλιγότητι, καὶ τὸ μανὸν ἢ πυκνὸν γένεσθαι, πολλὰ καὶ ἄπειρα ὄντα τε καὶ γιγνόμενα ἀπεργάζεται τὸ ὅλον. φησὶ δὲ καὶ ὁ Δημόκριτος τὸ ὕδωρ τε καὶ τὴν ἀέρα, ἕκαστόν τε τῷ πολλῶν, τοῦτο ὄν, ῥυθμῷ διαφέρειν. τί δὴ κωλύει καὶ οὕτως τὰ πολλὰ γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι, ὀξ ὄντος ἀεὶ ἐς ὄν μεταβάλλοντες τῆς εἰρημένας διαφορᾶς τῶν ἑνός, καὶ οὐδὲν, οὔτε πλέονος, οὔτε ἐλάττονος γιγνόμενον τῶν ὅλου; ἔτι τί κωλύει ποτὲ μὲν ὀξ ἄλλων τὰ πάντα γίγνεσθαί τε καὶ ἀπόλλυσθαι πάλιν; εἰ δὲ καὶ ταῦτά πε συγχωρεῖν, καὶ εἴη τι καὶ ἀγένητον, εἴ τι μᾶλλον ἄπειρον δείκνυται. ἄπειρον γὰρ εἶναί φασιν. εἰ ἔστ μὲν, μὴ γεγονέναι. πέρατα γὰρ ἔχει), τῶν τῆς γενέσεως ἀρχῶν τε καὶ τελευτῶν. καί τοι τί κωλύει, ἀγένητον ὄν, ἔχειν πέρας ἐκ τῶν ἐναντίων; εἰ γὰρ ἔγνετο, ἀρχὴν ἔχειν ἀξιοῖ ταύτῃ ὅθεν γέγνοιτο, εἰ γεγονέναι. τί δὴ κωλύ, κ, εἰ μὴ ἐγένετο, ἔχειν ἀρχήν; οὐ μὲν τοι γε ὀξ ὧν γ' ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν, καὶ ἔχει) πιθανόν τε πρὸς ἀμηλα ἀΐδια ὄντα. ἔτι τί κωλύει τὸ μὲν ὅλον, ἀγένητον ὂν, ἄπειρον ἔχει), τὰ δὲ ἐν αὐτῷ γιγνόμενα πεπερᾶσθαι, ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τελευτὴν γένεσιν; ἔτι καὶ ὡς ὁ Παρμενίδης φησί, τὸ [illegible] ὅμως πεπερᾶσθαι, καὶ ἔχει) Πεύ τοθεν [illegible] Μέσσοθεν ἰσοπαλὲς πάντῃ. τὸ γὰρ οὔτε τι [illegible] ἐν ἔστι τῇ ἀρχῇ. ἔχον δὲ μέσον καὶ ἔσχατα, πάντ' ἔχει εἰγένοιτ' ὀξ ἀλλ' [illegible] ὡς αὐτὸς λέγει, ἐν ὄντι, καὶ τοῦτο τῷ μὴ ἔχει

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἄνθρωπος ἑαυτοῦ μέρη, εἰ τὰ δὲ ὅμοια πάντα. καὶ γὰρ ὅμοιον οὕτω λέγει τὸ πᾶν εἶναι· εἰ δὲ ἄνθρωπος πυρὶ ἢ πεπραγθῆναι φησὶν, ἐλέγχει εἴπερ ὅμοιον τὸ ἄπειρον, τὸ γὰρ ὅμοιον, ἑτέρῳ ὅμοιον. ὥστε δύο ἢ πλείω ὄντα, οὐκ ἂν ἦν οὐδὲ ἄπειρον εἶναι, ἀνάγκη ἅπερ τὸ ὅμοιον πρὸς αὐτὸ λέγει, καὶ φησὶν αὐτὸ ὅμοιον εἶναι· πᾶν, ὅτι ὁμοιομερὲς ὕδωρ ἐν ἄπειρον ἢ γλυκὺ, [ἢ] εἴ τι τοιοῦτον ἄνθρωπος. δῆλος γὰρ ὢν ἀξιῶν εἶναι ἓν τῷ ὁμοιομερὲς ἔχειν σῶμα ὄν, οὐκ ἄπειρον ὄντα. τὸ γὰρ ὅλον, ἄπειρον. ὥστε ταῦτα πορεύεται πρὸς ἄλλα ἀγόμενα ὄντα. ἔτι εἰ ἀΐδιόν τε καὶ ἄπειρον ὄντα, πῶς αὖ εἴη ἓν σῶμα ὄν; εἰ μὲν γὰρ ἀπομοίων ἀμερῶν εἴη πολλὰ, καὶ αὐτὸς οὕτω γε εἶναι ἀξιοῖ. εἰ δὲ ἄπειρον ὕδωρ, ἢ ἄπειρον γῆν, ἢ ὅτι δὴ τὸ ὂν τοῦτ' ὄντα, πολλὰ αὖ ἔχει μέρη, ὡς καὶ Ζήνων ὁμολογεῖ ὂν διακινοῦσα τὸ οὕτως ὂν ἕν. εἴη οὖν καὶ πλείονα αὐτῆς μέρη ἐλαττόνων τε καὶ μακροτέρων, ἀμά τε πάντα αὖ ταύτῃ ἀμοῖον εἴη οὐδενὸς προσεχομένου σώματος, οὐδὲ ἀπομεμιγμένου. εἰ δὲ μήτε σῶμα, μήτε πλάτος, μήτε μῆκος ἔχον μηδὲν, πῶς αὖ ἄπειρον αὖ εἴη; τί κωλύει, πολλὰ καὶ ἐναντία τοιαῦτα εἶναι; τί κωλύει, καὶ πλείω ὄντα ἑνὸς, μεγέθει ἄπειρα εἶναι; ὡς καὶ Περιφάνης ἄπειρον τοῦ βάθους τῆς γῆς καὶ τῶν ἀέρος φησὶν εἶναι. δῆλοι δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς. ὀρθῶς γὰρ ὡς λεγόντων πάντων τοιαῦτα ἀδύνατα εἶναι, οὕτως ἐχόντων ξυμβαίνειν αὐτῷ· Ἔστιν ἄπειρον γῆς τε βάθος, καὶ δολιχὸς ἀήτης, Ὀξὺς δίχα πολλῶν δὲ βροτῶν βιοδόν τε μακάων Ἐκκέχυται στομάτων, [οὐδὲν] τῶν πάντων ἰδόντων. ἔτι εἰ ἕν, οὐδὲν ἄτοπον, εἰ μὴ πάντα ὅμοιον ὄντα. εἰ γὰρ ὄντα ὕδωρ ἄπειρον, ἢ πῦρ, ἢ ὅτι δὴ ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲν κωλύει πλείω εἰπεῖν τῶν ὄντων ἑνὸς· εἰ δὴ δὶ ἕκαστον ὁμοιον αὐτὸ ἑαυτῷ. καὶ γὰρ μανὸν, τὸ δὲ πυκνὸν εἶναι, μὴ ὄντος τοῦ τοῦ μανοῦ κενοῦ. οὐδὲν κωλύει γὰρ, τοῦ μανοῦ οὐκ ἔστιν ἓν ποι μέρεσι χωρεῖν διακεκριμένον τι κενόν· ὡς τὸ τοῦ ὅλου, τὸ μὲν εἶναι πυκνὸν, καὶ τοῦτο δὲ ὄζει μανὸν τὸ παῖ οὕτως ἔχον· ἀμὴ ὁμοιον ἅπαν πλῆρες ἐν, ὁμοίως ἅπαν πλῆρές ὄζει τοῦ πυκνοῦ. εἰ δὲ καὶ ἔστιν, ἀδύνατον ἔστι, καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖν ἄπειρον εἶναι, καὶ μηδὲ ἐνδέχεσθαι ὄντα καὶ ἄλλο ἄπειρον εἶναι. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τούτῳ κεῖται προσεχωρεῖν καὶ ἀδύνατον. πῶς γὰρ αὖ τὸ ἄπειρον ὄντων; ἢ τί κενὸν μὴ ὅλον αὖ εἶναι τε εἶναι; ἀκίνητον δὲ εἶναι φασὶν, εἰ κενὸν μὲν ὄζει, ἅπαντα γὰρ κινεῖται τοῦ ἀλλάττειν τόπον. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο πολλοῖς οὐ συμβαίνει, ἀλλ' εἶναί τι κενὸν· οὐ μὲν τοι τόγε τι σῶμα εἶναι ἀλλ' εἶναι καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ γενέσει πρῶτον τὸ χάος φησὶ γενέσθαι· ὡς δὲ χάραν πρῶτον ὑπάρχειν τοῖς οὖσιν. τοιοῦτον δέ τι καὶ τὸ κενὸν, οἷον ἀγχιστόν τι ἀπὸ μέσου εἶναι ζητοῦμεν. διὰ δὴ καὶ εἰ μὴ ὄζει κενὸν, μηδὲ τι ἴσως ἂν κινοῖτο ἐπὶ καὶ Ἀναξαγόρας τὸ . πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο, καὶ οὐ μόνον ὑπολαμβάνει αὐτῷ ὑπαρχεῖν ἔτι οὐκ ἔστιν, ὅμως κινεῖσθαι φησὶ τὰ ὄντα, οὐκ ὄντος κενοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς κινεῖσθαι μὲν ἀεί φησι συγκινούμενα τὸν ἅπαντα ἐν διαλλαγῇ καὶ ἔχθρᾳ, οὐδὲν εἶναι λέγων ὡς τῶν ὄντων, οὐδὲ κενόν. πόθεν οὖν τί κ' ἐπιλθεῖν. ὅτιν δὲ εἰς μίαν μορφὴν συγκριθῇ, ὡς ἓν εἶναι, οὐδὲν φησὶ τὸ γε κενὸν πιλεῖ, οὐδὲ πρὸς. τὸ γὰρ κωλύει εἰς ἄνθρωπος φέρεσθαι καὶ πρεῖσθαι ἅμα ὅπωσ εἰς ἄνθρωπος, καὶ τοῦτον εἰς ἕτερον, καὶ εἰς τὸ πρῶτον, ἄλλου μεταβάλλοντος ἀεί. ἔτι καὶ ἐν τῷ αὐτῷ μένοντος

βάλλοντος τὰ σώματος τόπῳ τὰ εἴδεσι μεταβολῇ, ἢ ἀλλοιοῦσι, εἴ τ' ἄλλος κίνησις λέγει [οὐδὲν] ὡς τῷ εἰρημένῳ αὐτῷ κωλύει κινεῖσθαι τὰ πράγματα, ὅταν ὡς ἀπὸ μέλαν, ἢ ὡς πικρὸν γένηται γλυκὺ. οὐδὲν γὰρ τὸ μὴ εἶναι κενὸν, ἢ μὴ δεῖσθαι τὸ πλῆρες ἀλλοιοῦσθαι κωλύει. ὥστε οὔτε ἄπαντα ἀΐδια, οὐδ' ἕν, οὔτ' ἄπειρον ἀνάγκη εἶναι, ἀλλ' ἄπειρα πολλά. οὔτε ἓν δ' ὁμοιον, οὔτ' ἀκίνητον, οὔτ' εἰ πολλ' ἄπειρα. τοῦτον δὲ κεκριμένων καὶ μετακοσμεῖσθαι καὶ ἑτεροιοῦσθαι οὐδὲν κωλύει ὡς τῷ ὑπὸ ἐκείνου εἰρημένῳ, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ πάντος κινήσεως οὔσης, καὶ πλήθει καὶ ὀλιγότητι διαφέρεσθαι, καὶ ἀλλοιουμένου οὐδενὸς προσχωρουμένου. εἰ δ' ἄρα πνεῦ, οὐ τὸ σώματος καὶ εἰ πολλὰ συμμιγνυμένων καὶ διακεκοσμημένων δηλόνοτε. τοῦ γὰρ μίξιν, οὔτ' ἀδιαφόρεσθαι τοιαῦτα εἶναι οὔτε σωστὸν εἰκὸς οἷαν λέγειν. ὥστε ἢ χωρεῖς δύο εἶναι, ἢ καὶ ἀπεφαίνετο ἀτάρακτον ἕτερα ἑτέρων φέρεται χωρεῖς ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ οὔτω συγκεῖσθαι τοιαῦτα, ὥστε ἑτοῦ μεγνυμένου παρ' ὁτοῦ ὦ μίγνυσθαι μέρεσι, οὕτως ὡς μὴ αἷα ἀληθῶς συγκεκριμένα, ἀλλὰ κεκιγμένα, μηδ' ὁποιαοῦ αὐτῶν μέρη, ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ σῶμα τὸ ἐλάχιστον, ἅπαν τὸ μέρος μίμικται ὁμοίως καὶ τὸ ὅλον.

ΠΕΡΙ ΖΗΝΩΝΟΣ.

Κεφάλαιον γ.

ΔΥΝΑΤΟΝ φησὶ εἶ τί ἐστι, γένεσθαι, τοῦτο λέγων ἐστὶ τοῦ θεοῦ. ἀνάγκη γὰρ ἤτοι ἐξ ὁμοίων [ἢ ἐξ] ἀνομοίων γένεσθαι τὸ γεγενημένον. δύνασθαι δὲ οὐδέτερον. οὔτε γὰρ ὅμοιον ὑφ' ὁμοίου πρεσβεύειν τεκνοποιεῖσθαι μᾶλλον, ἢ τεκνοῦσθαι. τὰ αὐτὰ γὰρ ἅπαντα τοῖς γε ἐστὶν ἢ ὁμοίοις ὑπαρχεῖν πρὸς ἄλληλα, οὔτ' ἂν ἐξ ἀνομοίου οὔτ' ἀνόμοιον γένεσθαι. εἰ γὰρ γίγνοιτο ἐξ ἀδυνατεστέρου τὸ ἰσχυρότερον, ἢ ἐξ ἐλάττονος τὸ μεῖζον, ἢ ἐκ γέρεντος τὸ νεώτερον, ἢ τοιούτων τὰ χείρω ἐκ τῶν κρειττόνων, τὸ δὲ ἐξ ὄντος γένεσθαι· ὅπερ ἀδύνατον. ἀΐδιον μὲν οὖν δεῖ ταῦτ' εἶναι τὸν θεόν. εἰ δ' ἔστιν ὁ θεὸς ἀπάντων κράτιστον, ἵνα φησὶ πρεσβεύειν αὐτόν. εἰ γὰρ δύο, ἢ ἔτι πλείους εἶεν, οὐκ ἂν ἔτι κράτιστον καὶ βέλτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων. ἕκαστος γὰρ ἂν θεὸς τῶν πολλῶν ὅμοιος ὤν, τοιοῦτος εἴη. τοῦτο γὰρ θεὸν καὶ θεοῦ δύνασθαι εἶναι, κρατεῖν, ἀλλὰ μὴ κρατεῖσθαι, καὶ πάντα κρατεῖσθαι εἶναι. ὥστε καὶ δὸ μὴ κρεῖττον, καὶ τοιοῦτον οὐκ εἶναι θεόν. πλείονων οὖν ὄντων, εἰ μὲν ἓν τὰ μὲν ἀλλήλων κρείττους, τὰ δὲ ἥττους, οὐκ ἂν εἶναι θεοὺς. πεφυκέναι γὰρ θεὸν μὴ κρατεῖσθαι. ἴσων δὲ ὄντων, οὐκ ἂν ἔχειν θεὸν φύσιν δεῖν εἶναι κράτιστον. τὸ δὲ ἴσον, οὔτε βέλτιον, οὔτε χεῖρον εἶναι τὸ ἴσον. ὥστ' εἴπερ εἴη τις, καὶ τοιοῦτον εἴη θεὸς, ἵνα μόνον ἦ τὸν θεόν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πάντα δύνασθαι ἂν ἃ βούλοιτο. οὐδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι πλείονων ὄντων ἵνα μόνον. ἵνα δ' ὄντος μόνον εἶναι πάντα, ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν, τί τε ἄλλας [illegible] δ' ὅμοιον ὄντα, σφαιρεσειδῆ ἦ. οὐ γὰρ τῇ [illegible] ἀΐδιον δ' ὄντα καὶ ἕνα καὶ σφαιρεσειδῆ, καὶ ἄπειρον, ὅτε πεπερασμένον ἄπειρον [γὰρ] τὸ μὴ ἦ. τοῦτο γὰρ οὔτε μέσον, οὔτε

ἀρχὴν, καὶ τέλος, οὔτε ἄλλο μέρος οὐδὲν ἔχειν. τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸ ἄπειρον. εἶναι δὲ τὸ μὴ ὂν, οὐκ ἂν εἶναί τι ὄν, περαίνειν δὲ πρὸς ἄλληλα, εἰ πλείω εἴη. τὸ δὲ ἓν οὔτε τῷ οὐκ ὄντι, οὔτε τοῖς πολλοῖς ὁμοιοῦσθαι. ἓν γὰρ οὐκ ἔχει πρὸς ὅτι περανεῖ. τὸ δὴ τοιοῦτον ὄν, ἓν ὄν, τὸν θεὸν εἶναι λέγει, οὔτε κινεῖσθαι, οὔτε ἀκίνητον εἶναι. ἀκίνητον μὲν γὰρ εἶναι τὸ μὴ ὄν. οὔτε γὰρ ἂν εἰς αὐτὸ ἕτερον, οὔτε ἐκεῖνο εἰς ἄλλο ἐλθεῖν. κινεῖσθαι δὲ τὰ πλείω ὄντα ἑνός. ἕτερον γὰρ εἰς ἕτερον δεῖν κινεῖσθαι. εἰς μὲν οὖν τὸ μὴ ὄν, οὐδὲν ἂν κινηθῆναι. τὸ γὰρ μὴ ὂν οὐδαμῇ εἶναι, εἰ δὲ εἰς ἄλληλα μεταβάλλοι, πλείω αὐτὸν εἶναι ἑνός. διὰ ταῦτα δὴ κινεῖσθαι μὲν ἂν τὰ δύο ἢ πλείω ἑνός, ἠρεμεῖν γὰρ ἀκίνητον εἶναι τὸ οὐδέν. τὸ δὲ ἓν οὔτε ἀτρεμεῖν, οὔτε κινεῖσθαι, οὔτε γὰρ τῷ μὴ ὄντι, οὔτε τοῖς πολλοῖς ὅμοιον εἶναι. κατὰ πάντα δὲ οὕτως ἔχειν τὸν θεόν, ἀΐδιόν τε καὶ ἕνα, ὅμοιόν τε καὶ σφαιροειδῆ ὄντα, οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον, οὔτε ἠρεμεῖν, οὔτε ἀκίνητον εἶναι.

Κεφάλαιον δ.

Πρῶτον μὲν οὖν λαμβάνει καὶ οὗτος τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ἐξ ὄντος, ὥσπερ ὁ Μέλισσος. καίτοι τί κωλύει μήτ' ἐξ ὁμοίου τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, ἀλλ' ἐκ μὴ ὄντος; ἔτι οὐδὲν μᾶλλον ὁ θεὸς ἀγένητος, εἰ καὶ τἆλλα πάντα, εἴπερ ἅπαντα ἐξ ὁμοίου ἢ ἀνομοίου γέγονεν· ὅπερ ἀδύνατον. ὥστε ἢ οὐδέν ἐστι παρὰ τὸν θεόν, ἢ καὶ τἆλλα ἀΐδια πάντα. εἴπερ ἅπαντα ἐπικράτιστον τὸν θεόν, λαμβάνει. τοῦτο δυνατώτατον καὶ βέλτιστον λέγων, οὐ δοκεῖ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ πολλὰ κρείττους εἶναι ἀλλήλων οἱ θεοί. οὐκ οὖν ἐκ τοῦ δοκοῦντος εἴληφε ταύτην κατὰ τοῦ θεοῦ τὴν ὁμολογίαν. τό τε κράτιστον εἶναι τὸν θεόν, οὐχ οὕτως ὑπολαμβάνοντα λέγεται, ὡς πρὸς ἄλλο τι τοιαύτη ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, ἀλλὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ διάθεσιν. ἐπεὶ γὰρ τό πρὸς ἕτερον, οὐδὲν ἂν κωλύοι μὴ τῇ αὐτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ ῥώμῃ ὑπερέχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀσθένειαν. θέλοι δ' ἂν οὐδεὶς οὕτω τὸν θεὸν φάναι κράτιστον εἶναι, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔχει ὡς οἷόν τε ἄριστα, καὶ οὐδὲν ἐλλείπει τοῦ καλῶς ἔχειν αὐτῷ. ἅμα γὰρ ἴσως ἔχοντι, κἀκεῖνο ἂν συμβαίνοι, οὕτω δὲ διακειμένους καὶ πλείους αὐτοὺς ὄντας οὐδὲν κωλύοι ἅπαντας, ὡς οἷόν τε ἄριστα διακειμένους, καὶ κρατίστους τῶν ἄλλων οὐχ αὑτῶν ὄντας. ἔστι δ', ὡς ἔοικε, καὶ ἄλλα. κράτιστον γὰρ εἶναι τὸν θεόν φησι, τοῦτο δέ τινων εἶναι ἀνάγκη, ἕνα τε πάντη ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, οὐδὲν προσήκει. οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ καὶ τῇδ' ὁρᾷ, χεῖρον ὁρᾷ ταύτῃ. ἀλλ' οὐχ ὁρᾷ ἴσως. τοῦτο βούλεται τὸ πάντη αἰσθάνεσθαι, ὅτι οὕτως ἂν βέλτιστα ἔχοι, ὅμοιος ὢν πάντῃ. ἔτι τοιοῦτος ὤν. διότι σφαιροειδὴς ἂν εἴη, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἑτέραν τινὰ μᾶλλον ἔχων ἰδέαν, ὅτι πάντῃ ἀκούει καὶ πάντῃ κρατεῖ. ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγωμεν τὸ ψιμύθιον, ὅτι πάντη ἐστὶ λευκόν, οὐδὲν ἄλλο τι σημαίνομεν, ἢ ὅτι ἐν ἅπασιν αὐτοῦ τοῖς μέρεσιν ἐγκέχρωσται ἡ λευκότης. τί δὴ κωλύει οὕτω κἀκεῖ τὸ πάντη ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καὶ κρατεῖν λέγεσθαι, ὅτι ἅπαν ὃ ἄν τις αὐτοῦ λαμβάνῃ μέρος, τοῦτ' ἔσται πεπονθός; ὥσπερ δ' οὐδὲ τὸ ψιμύθιον, οὐδὲ τὸν θεὸν ἀνάγκη διὰ τοῦτο εἶναι σφαιροειδῆ, ἔτι μήτε ἄπειρον, μήτε πεπεράνθαι. σῶμά γε καὶ ἔχον μέγεθος πῶς οἷόν τε; εἴπερ τοῦτ' ἐστὶν ἄπειρον, ὃ ἂν μὴ ἔχῃ πέρας δεκτικὸν ὂν πέρατος. πέρας δ' ἐν μεγέθει καὶ πλήθει ἐγγίνεται, καὶ ἐν ἅπαντι τῷ ποσῷ. ὥστε ἂν μὴ ἔχῃ πέρας μέγεθος ὄν, ἄπειρόν ἐστιν. ἔτι δὲ σφαιροειδῆ ὄντα ἀνάγκη πέρας ἔχειν. ἔσχατα γὰρ ἔχει, εἴπερ

μέσον ἔχει αὐτοῦ, οὗ πλεῖστον ἀπέχει. μέσον δ' ἔχει, σφαιροειδὴς ὤν, ὃ ἐκ τοῦ μέσου ὁμοίως πρὸς τὰ ἔσχατα. ὅμως ἔσχατα ἢ πέρατα ἔχει, διαφέρει οὐδέν. εἰ γὰρ καὶ τὸ μὴ ὂν ἄπειρον, οὐκ ἂν καὶ τὸ ὂν ἄπειρον. τί γὰρ κωλύει ἔνια ταὐτὰ λεχθῆναι τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος; τό τε οὐκ ὂν γὰρ οὐδεὶς νῦν αἰσθάνεται, καὶ ὂν δέ τις οὐκ ἂν αἰσθάνοιτο. καὶ νοητὸν ἀμφότερα, καὶ λευκόν, ὥστε ἀναγκαῖον λευκὸν ἢ τὸ μὴ ὄν. εἰ οὖν διὰ τοῦτο τοῦ ὄντος πάντα ἐναντία, ὥστε μή τι ταὐτὸ κατὰ τοῦ ὄντος σημαίνεσθαι, καὶ μὴ ὄντος, ὃ οὐδὲν κωλύει καὶ οὐδὲ ὄντος τι μὴ ὂν εἶναι λευκόν. ἔστω δὲ καὶ ἄλλων οὖν ὑπάρχουσι δέχεσθαι τὸ ἄπειρον, εἰ μὴ τὸ πάλαι λεχθέντι μᾶλλον, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν ἐστὶν ἄπειρον· ὥστε καὶ τὸ ὂν ἢ ἄπειρον, ἢ πέρας ἔχει ἐστίν. ἴσως δὲ ἄτοπον καὶ τὸ προσάπτειν τῷ μὴ ὄντι ἄπειρον. οὐ γὰρ πᾶν, εἰ μὴ ἔχει πέρας, ἄπειρον λέγομεν, ὥσπερ οὐδ' ἄνισον οὐκ ἂν φαίημεν εἶναι τὸ μὴ ὄν. ἔτι οὐκ ἂν ἔχοι ὁ θεὸς πέρας εἷς ὤν, ἀλλ' οὐ πρὸς θεόν. εἰ δὲ ἓν μόνον ἐστίν, ὁ θεὸς ἂν εἴη μόνον, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μόρια. ἔτι δὲ γὰρ τοῦτ' ἄτοπον, εἰ τοῖς πολλοῖς συμβέβηκε τὸ περαίνειν πρὸς ἄλληλα, διὰ τοῦτο τὸ ἓν μὴ ἔχειν πέρας. πολλὰ γὰρ τοῖς πολλοῖς, καὶ τῷ ἑνὶ ὑπάρξει ταὐτά, ἐπεὶ καὶ τὸ εἶναι κοινὸν αὐτοῖς ἐστιν. ἄτοπον δ' ἂν ἴσως ἂν εἴη, εἰ διὰ τοῦτο μὴ φαίημεν εἶναι τὸν θεόν, εἰ τὰ πολλά ἐστιν, ὅπως μὴ ὅμοιον ἔχωμεν αὐτοῖς ταὐτό. ἔτι τί κωλύει πεπεράνθαι καὶ ἔχειν πέρατα ἓν ὄντα τὸν θεόν, ὡς καὶ ὁ Παρμενίδης λέγει, ἓν ὂν εἶναι αὐτόν, Πάντοθεν εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκῳ, Μεσσόθεν ἰσοπαλές. τὸ γὰρ πέρας, τινὸς μὲν ἀνάγκη ἐστὶν εἶναι, οὐ μέντοι πρός τι γε, οὐδὲ ἀνάγκη τὸ ἔχον πέρας, πρός τι ἔχειν πέρας, ὡς πεπερασμένον πρὸς τὸ ἐφεξῆς ἄπειρον, ἀλλ' ἔστι τὸ πεπεράνθαι ἔσχατα ἔχειν. ἔσχατα δ' ἔχον, οὐκ ἀνάγκη πρός τι ἔχειν. ἐνίοις μὲν οὖν συμβαίνει πεπεράνθαι, καὶ πεπεράνθαι. τελέως ἀνάγκη ἀκίνητον εἶναι τὸ ἕν, καὶ τὸ ἕν, ἔτι καὶ τὸ ὂν κινεῖσθαι, ὅπως ὁμοίως τοῖς ἑκατέρωθεν ἄπειρον. καὶ ἔτι ἀφ' ἄν γε οὐ ταὐτὸ ἄν τι συμβαίνοι τὸ μὴ κινεῖσθαι, καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπόφασιν κινεῖσθαι, ὥσπερ μὴ τὸ ἴσον, ὅπερ καὶ κατὰ τοῦ μὴ ὄντος, ἀληθὲς εἰπεῖν. τὸ δὲ ἀκίνητον τῷ ἔχειν πῶς ἤδη λέγεσθαι, ὥσπερ τὸ ἄνισον, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου τῷ κινεῖσθαι τὸ ἠρεμεῖν, ὡς καὶ στερήσεις ἀπὸ τῶν ἐναντίων λέγονται. τὸ μὲν οὖν μὴ κινεῖσθαι, ἀληθὲς ἐστὶ τοῦ μὴ ὄντος. τὸ δὲ ἠρεμεῖν, οὐχ ὑπάρχει τῷ μὴ ὄντι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ ἀκίνητον εἶναι σημαίνει ταὐτόν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἠρεμεῖν αὐτὸ τίθεται, καὶ φησι τὸ μὴ ὂν ἠρεμεῖν, ὅτι οὐκ ἔχει μετάβασιν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὶν εἴπομεν, ἄτοπον ἴσως, εἴ τι τῷ μὴ ὄντι προσάπτομεν, τοῦτο μὴ ἀληθὲς εἶναι κατὰ τοῦ ὄντος εἰπεῖν, ἄλλως τε κἂν ἀπόφασις ᾖ τὸ λεγόμενον, καὶ τὸ μὴ κινεῖσθαι μηδὲ μεταλαμβάνειν ἐστί. πολλὰ γὰρ ἂν, καθάπερ καὶ ἐλέχθη, ἀφαιροῖτο τῶν ὄντων κατηγορεῖν. οὐδὲ γὰρ ἂν πολλὰ ἀληθὲς εἰπεῖν εἴη μὴ ἕν, εἴπερ καὶ τὸ μὴ ὂν ἐστὶ μὴ ἕν. ἔτι ἐπ' ἐνίων τἀναντία ξυμβαίνειν δοκεῖ κατὰ τὰς αὐτὰς ἀποφάσεις. οἷον ἀνάγκη ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι τι πλῆθος, ἢ καὶ μέγεθος ἂν καὶ ἄρτιον ἢ περιττόν, ἂν ἀριθμὸς ᾖ. ὁμοίως δὲ ἴσως καὶ τὸ ἠρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι, ἂν ᾖ σῶμα. ἀλλ' ἔτι, εἰ καὶ διὰ τοῦτο μὴ κινεῖται ὁ θεός τε καὶ τὸ ἕν, ὅτι τὰ πολλὰ κινεῖται τῷ εἰς ἄλληλα ἰέναι, τί κωλύει καὶ τὸν θεὸν κινεῖσθαι εἰς ἄλλο ἰόντα; οὐ γὰρ ἄλλο αὐτὸν λέγει μόνον, ἀλλ' ὅτι εἷς μόνος θεός. εἰ δὲ καὶ οὕτως, τί κωλύει εἰς ἄλληλα κινουμένων τῶν μερῶν τοῦ θεοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν θεόν; οὐ γὰρ δὴ τὸ τοιοῦτον ἕν, ὥσπερ ὁ Ζήνων, πολλὰ εἶναι φήσει. αὐτὸς γὰρ σῶμα λέγει εἶναι τὸν θεόν, εἴτε τόδε τὸ πᾶν, εἴτε ὅτι δήποτε αὐτὸ λέγων. ἀσώματος γὰρ ὤν, πῶς ἂν σφαιροειδὴς εἴη; ἐπιμένειν οὕτως [οὔτ' ἂν κινοῖτο,] οὔτ' ἂν ἠρεμοῖ, μηδαμοῦ γε ὤν; ἐπεὶ δὲ σῶμά ἐστι, τί ἂν αὐτὸ κωλύοι κινεῖσθαι, ὡς ἐλέχθη;

ΠΕΡΙ ΓΟΡΓΙΟΥ.

Κεφάλαιον α.

Οὐκ εἶναί φησιν οὐδέν· εἰ δ' ἔστιν, ἄγνωστον εἶναι· εἰ δὲ καὶ ἔστι καὶ γνωστόν, ἀλλ' οὐ δηλωτὸν ἄλλοις. καὶ ὅτι μὲν οὐκ ἔστι, συνθεὶς τὰ ἑτέροις εἰρημένα, ὅσοι περὶ τῶν ὄντων λέγοντες, τἀναντία, ὡς δοκοῦσιν, ἀποφαίνονται αὑτοῖς· οἱ μέν, ὅτι ἕν, καὶ οὐ πολλά, οἱ δὲ αὖ, ὅτι πολλά, καὶ οὐχ ἕν, καὶ οἱ μὲν ἀγένητα, οἱ δ' ὡς γενόμενα ἐπιδεικνύντες ταῦτα, συλλογίζεται κατ' ἀμφοτέρων. ἀνάγκη γάρ, φησίν, εἴ τι ἔστι, μήτε ἕν, μήτε πολλὰ εἶναι, μήτε ἀγένητα, μήτε γενόμενα, οὐδὲν ἂν εἴη. εἰ γὰρ εἴη τι, τούτων ἂν θάτερα εἴη. ὅτι οὐκ ἔστιν οὔτε ἕν, οὔτε πολλά, οὔτε ἀγένητα, οὔτε γενόμενα, τὰ μὲν ὡς Μέλισσος, τὰ δὲ ὡς Ζήνων ἐπιχειρεῖ δεικνύειν μετὰ τὴν πρώτην ἴδιον αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἐν ᾗ λέγει ὅτι οὐκ ἔστιν οὔτε εἶναι οὔτε μὴ εἶναι. εἰ μὲν γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἔστι μὴ εἶναι, οὐδὲν ἂν ἧττον τὸ μὴ ὂν τοῦ ὄντος εἴη. τό τε γὰρ μὴ ὂν ἔστι μὴ ὄν, καὶ τὸ ὂν ὄν, ὥστε οὐδὲν μᾶλλον εἶναι ἢ οὐκ εἶναι τὰ πράγματα. εἰ δ' ὅμως τὸ μὴ εἶναι ἔστι, τὸ εἶναι, φησίν, οὐκ ἔστι τὸ ἀντικείμενον. εἰ γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἔστι, τὸ εἶναι μὴ εἶναι προσήκει. ὥστε οὐκ ἂν οὕτως, φησίν, οὐδὲν ἂν εἴη, εἰ μὴ ταὐτόν ἐστιν εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι. εἰ δὲ ταὐτό, καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη οὐδέν. τό τε γὰρ μὴ ὂν οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ὄν, ἐπείπερ ταὐτὸ τῷ μὴ ὄντι. οὗτος μὲν οὖν ὁ αὐτὸς λόγος ἐκείνου.

Universidad de Deusto Biblioteca

Κεφάλαιον ς.

[illegible]

ΑΝΕΜΩΝ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΗΓΟΡΙΑΙ

ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους.

Περὶ σημείων.

Βορρᾶς [illegible]

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ περὶ κόσμου πρὸς Ἀλέξανδρον.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

ARISTOTELIS LIBER DE MVNDO ad Alexandrum Macedoniæ Regem.

Guillelmo Budæo interprete.

CAPVT I.

Mihi quidem sæpe diuina quædam res, Alexander, admiratione[illegible]que digna visa est philosophia: præcipuè verò ea in parte, in qua sola ipsa sublimè sese tollens ad [illegible] magno illic studio contêdit existentê in eis veritatê

pernoscere. Et cùm cæteri quidē mortales altitudine ipsa rei, atq; magnitudine deterriti, eo instituto abscessissēt: dignū id inceptum esse duxit philosophia, quod intrepidè ipsa, nec dubitanter aggrederetur. Earum etiam rerum disciplinam sibi tum cognatissimam, tum maximè decoram arbitrata est. Siquidem cùm per rerum naturam negatum hoc esset homini, cælestem vt in locum corpore se conferret, vtque veluti è terra peregrè proficiscens, locum illum oculis perlustraret, id quod stolidi illi Aloidæ quondam facere instituerūt: eò factum est, animus vt humanus huius viæ ducem nactus intellectum, peregrinabūdus illuc importaretur. Ex quo euēnit, viam cùm inuenisset philosophia lassitudinis vacuam atque laboris, res vt inter se situ longissimè seiunctas, vna intelligentia complecteretur, facilè nimirū eas res noscitans, queis cum sibi naturalis intercedit necessitudo. Eadem etiam cùm diuino animæ oculo diuinarum rerum naturam cōprehendisset: hominibus subinde eas interpretari cœpit, quasique antistitis officio perfungi. Id enim libens philosophia faciendum susceperat, vt quas res cunque præcipuæ commendationis esse existimasset, eas, quoad eius fieri posset, inter homines erogaret: quibus vtique ipsis abundè atque prolixè consultum ipsa cupiebat. Quapropter istos miserari quiuis iure possit, vt pusilli animi scriptores, res quaslibet vulgóque expositas summa admiratione persecutos, qui nobis vnius loci naturam, aut vrbis cuiusdā formam situmque aut magnitudinem fluminis, aut denique amœni montis aspectum describere instituerunt, cùm interim magnificè de semetipsis sentiant ob exilem quampiam naturæ perceptionem: cuiusmodi nonnulli magno illi quidem studio fecerunt, accurata vt dictione describerent, hic Ossam montem, ille Nissam: alij Coryceum specum, alij quiduis eorum quæ inter orbis particulas censentur. Id quod ideo euenit, quòd illis maiora vidisse non contigit: mundum scilicet & præcipuas eius partes. Haudquaquam enim illi tēpere quælibet admirarētur, si hisce contemplandis incubuissent legitima contentione: omnia verò & parua & flocci facienda ducerent [illegible] horū excellentia. Proinde dicere ipsi aggrediamur [illegible] lectis, quámque fieri potest maximè theologica [illegible] cuiusque horum natura, situs, motus. Tibi verò [illegible] hoc quoque decorum consentaneūque [illegible] mentationem animo consectari, tum vera ex philosophia [illegible] di animo agitare: optimates etiam viros [illegible]

A τῶν ὄντων θέαν, ἐσπούδασε γνῶναι τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν καὶ τῶν ἄλλων ταύτης ἀποστάντων, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ μέγεθος, αὐτὴ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔδεισεν, οὐδ' αὑτὴν τῶν καλλίστων ἀπηξίωσεν, ἀλλὰ καὶ συγγενεστάτην ἑαυτῇ, καὶ μάλιστα πρέπουσαν ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἐκείνων μάθησιν· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν τῷ σώματι εἰς τὸν οὐράνιον B ἀφικέσθαι τόπον, καὶ τὴν γῆν ἐκλιπόντα, τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χῶρον κατοπτεῦσαι, καθάπερ οἱ ἀνόητοί ποτε Ἀλωάδαι, ἡ γοῦν ψυχὴ διὰ φιλοσοφίας λαβοῦσα ἡγεμόνα τὸν νοῦν, ὑπερεπεραιώθη καὶ ἐξεδήμησεν, ἀκοπίατόν τινα ὁδὸν εὑροῦσα, καὶ τὰ πλεῖστον ἀλλήλων ἀφεστῶτα τοῖς τόποις, τῇ διανοίᾳ συνεφρόνησε, ῥᾳδίως οἶμαι τὰ συγγενῆ γνωρίσασα, καὶ θείῳ ψυχῆς ὄμματι C τὰ θεῖα καταλαβοῦσα, τοῖς τε ἀνθρώποις προφητεύουσα. τοῦτο δὲ ἔπαθε, καθ' ὅσον οἷόν τε ἦν, πᾶσιν ἀφθόνως μεταδοῦναι βουληθεῖσα τῶν παρ' αὐτῇ τιμίων. διὸ καὶ τοὺς μετὰ σπουδῆς διαγραψαμένους ἡμῖν ἑνὸς τόπου φύσιν, ἢ μιᾶς σχῆμα πόλεως, ἢ ποταμοῦ μέγεθος, ἢ ὄρους κάλλος, οἷά τινες ἤδη πεποιήκασι, φράζοντες, οἱ μὲν τὴν Ὄσσαν, D οἱ δὲ τὴν Νύσσαν, οἱ δὲ τὸ Κωρύκιον ἄντρον, οἱ δὲ ὁτιοῦν ἔτυχε τῶν ἐπὶ μέρους, οἰκτίσειεν ἄν τις τῆς μικροψυχίας, τὰ τυχόντα ἐκπεπληγμένους καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ. τοῦτο δὲ πάσχουσι, διὰ τὸ ἀθέατοι τῶν κρειττόνων εἶναι· λέγω δὲ κόσμου, καὶ τῶν ἐν κόσμῳ μεγίστων· οὐδέποτε γὰρ ἂν τούτοις γνησίως ἐπιστήσαντες, ἐθαύμαζόν τι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ ἄλλα μικρὰ E κατεφαίνετο ἄν, καὶ οὐδενὸς ἄξια πρὸς τὴν τούτων ὑπεροχήν. λέγωμεν δὴ ἡμεῖς καί, καθ' ὅσον ἐφικτόν, θεολογῶμεν περὶ τούτων συμπάντων, ὡς ἕκαστον ἔχει φύσεως, καὶ θέσεως, καὶ κινήσεως. πρέπει δέ γέ που καὶ σοὶ ἡγεμόνων ὄντι ἀρίστῳ, τὴν τῶν μεγίστων ἱστορίαν μετιέναι, φιλοσοφίᾳ τε μηδὲν μικρὸν ἐπινοεῖν, ἀλλὰ τοῖς τοιούτοις δώροις δεξιοῦσθαι τοὺς ἀρίστους.

A munificè prædito esse contigit.

CAPVT II.

Mundus est compages è cœlo terráque coagmentata, atque ex iis naturis quę intra ea continentur. Dicitur etiam aliter mundus, ordo & digestio vniuersorum, quæ à Deo & per Deum asseruatur. Huius situm medium immotum, & stabilem terra B vitæ fœcunditate prædita sortita est: animantium quidem illa omnifariam distinctarum sedes & parens. Huius vniuersitatis suprema pars omnis, omnem in partem finita est & terminata: cuius id quod in celsissimo loco situm est, Cælum dicitur, dei domicilium. Hoc cùm diuinis corporibus plenum sit, quæ Sidera nos appellare solemus, motúque sempiterno agatur vno circumactu, orbisque ducta eodem: perenni vtique in æuum tenore ra- C pta secum illa circumagit corpora, ad numerum in morémque præsultoris. Vniuersi autem mundi cælique globosa (vt dictum est) forma compacti, iugique vertigine exagitati, duo esse puncta necesse est inter se è regione obuersa, itidem atque si globus in torno circumagatur: stabilia quidem illa, globúmque continentia, circa quæ mundus vniuersus vertitur. Hos Vertices appellant, aut Cardines. Per quos si lineam rectam ab vno ad alterum D porrectam intellexeris, quam nonnulli Axem vocitant: erit hæc vtique mundo linea dimetiens: ita vt terram in medio, ambos autem cardines habeat pro terminis. Qui quom ipsi fixi sint, & immoti: alter eorum semper sublimis apparet super verticem, ad tractum cæli Aquilonarem, ab vrsa appellatus Arcticus. At infra terram alter semper conditus circa tractum Australem, Antarcticus dictus est, vt E cōtrarius Arctico. Cæli porrò siderúmque substantiam appellamus ætherem, non quidem ideò quòd ignita flagret ipsa, vt aliqui censuerunt, plurimùm vtique aberrantes circa potentiam illam maximè ab ignea natura abhorrentem: origine verò huius vocabuli inde ducta, quòd semper æther currat motu circunductili: cùm sit illud elementum à quatuor illis diuersissimum diuinum, tum interitus expers. Eorum verò siderum, quæ intus cohiben- F tur, ea quæ errationis nescia sunt, cum cælo circunferuntur, easdem vtique sedes positúsque eosdem tenentia. Quorum medius circulus (cui signifero nomen est) duos per orbes transuersus cælū cingit, qui à cōuersionib. ipsi Solis, Tropici, quasi cōuersionales appellati sunt: in duodecim ille quidā regiones totidē signorū diuisus

δώροις δεξιοῦσθαι τοὺς ἀρίστους.

Κεφάλαιον β.

Κόσμος μὲν οὖν ἐστι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος, ἡ τῶν ὅλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ θεοῦ τε καὶ διὰ θεοῦ φυλαττομένη. ταύτης δὲ τὸ μὲν μέσον, ἀκίνητόν τε ὂν καὶ ἑδραῖον, B ἡ φερέσβιος εἴληχε γῆ, παντοδαπῶν ζῴων ἑστία τε οὖσα, καὶ μήτηρ. τὸ δ' ὕπερθεν αὐτῆς, πάντῃ τε καὶ πάντοθεν πεπερατωμένον, οὗ τὸ ἀνωτάτω θεοῦ οἰκητήριον, οὐρανὸς ὠνόμασται, πλήρης δὲ ὢν σωμάτων θείων, ἃ δὴ καλεῖν ἄστρα εἰώθαμεν, κινούμενος κίνησιν ἀΐδιον, μιᾷ περιαγωγῇ καὶ κύκλῳ συναναχορεύει πᾶσι τούτοις ἀπαύστως δι' αἰῶνος. τοῦ C δὲ σύμπαντος οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου σφαιροειδοῦς ὄντος καὶ κινουμένου, καθάπερ εἶπον, ἐνδελεχῶς, δύο ἀκίνητα ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ σημεῖα, καταντικρὺ ἀλλήλων, καθάπερ τῆς ἐν τόρνῳ κυκλοφορουμένης σφαίρας, στερεὰ μένοντα, καὶ συνέχοντα τὴν σφαῖραν· περὶ ἃ ὁ πᾶς κόσμος κινεῖται, ὃ κατὰ τοῦ κόσμου· ἐν κύκλῳ περιφερόμενος· καλοῦνται δ' οὗτοι πόλοι· δι' ὧν εἰ νοήσαιμεν D ἐπιζευγνυμένην εὐθεῖαν, ἥν τινες ἄξονα καλοῦσι, διάμετρος ἔσται τοῦ κόσμου, μέσον μὲν ἔχουσα τὴν γῆν, τοὺς δὲ δύο πόλους πέρατα. τῶν δὲ ἀκινήτων πόλων τούτων, ὁ μὲν ἀεὶ φανερός ἐστιν ὑπὲρ κορυφὴν ὢν κατὰ τὸ βόρειον κλίμα, ἀρκτικὸς καλούμενος· ὁ δὲ ὑπὸ γῆν ἀεὶ κατακέκρυπται, κατὰ τὸν νότον, ἀνταρκτικὸς καλούμενος. οὐρανοῦ δὲ καὶ ἄστρων οὐσίαν μὲν αἰθέρα καλοῦ- E μεν, οὐχ, ὥς τινες, διὰ τὸ πυρώδη οὖσαν αἴθεσθαι, πλημμελοῦντες περὶ τὴν πλεῖστον πυρὸς ἀπηλλαγμένην δύναμιν· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀεὶ θεῖν κυκλοφορουμένην, στοιχεῖον οὖσαν ἕτερον τῶν τεττάρων, ἀκήρατόν τε καὶ θεῖον. τῶν γε μὴν ἐμπεριεχομένων ἄστρων, τὰ μὲν ἀπλανῆ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ συμπεριστρέφεται, τὰς αὐτὰς ἔχοντα ἕδρας· ὧν μέσος ὁ ζῳοφόρος καλούμενος κύκλος, ἐγ- F κάρσιος διὰ τῶν τροπικῶν διέζωσται, κατὰ μέρος διῃρημένος εἰς δώδεκα ζῳδίων χώρας.

A τὸ δὲ πλανητὸν ὄντα, οὔτε τοῖς προτέροις ὁμοταχῶς κινεῖσθαι πέφυκεν, οὔτε ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐν ἑτέροις καὶ ἑτέροις κύκλοις, ὥστε αὐτῶν τὰ μὲν προσγειότερα εἶναι, τὰ δὲ ἀνωτέρω. τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπλανῶν πλῆθος ἐστιν ἀνθρώποις ἀνεξεύρετον, καίπερ ἐπὶ μιᾶς κινουμένων ἐπιφανείας τῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ. τὸ δὲ τῶν πλανήτων, ἑπτὰ ὄντα τὸν ἀριθμὸν, εἰς τοσούτους μεμέρισται κύκλους ἐφεξῆς κειμένους, B ὥστε ἀεὶ τὸν ἀνωτέρω μείζω τοῦ ὑποκάτω εἶναι, τούς τε ἑπτὰ ἐν ἀλλήλοις ἐμπεριέχεσθαι, πάντας γε μὴν ὑπὸ τῆς τῶν ἀπλανῶν σφαίρας περιειλῆφθαι. συνεχῆ δ' ἔχει ἀεὶ θέσιν ταύτης ὁ τοῦ Φαίνοντος ἅμα καὶ Κρόνου καλούμενος κύκλος, ἐφεξῆς δὲ ὁ τοῦ Φαέθοντος, Διὸς λεγόμενος, εἶθ' ὁ Πυρόεις, Ἡρακλέους τε καὶ Ἄρεος προσαγορευόμενος, ἑξῆς δὲ ὁ Στίλβων, ὃν ἱερὸν Ἑρμοῦ καλοῦσιν ἔνιοι, τινὲς δὲ Ἀπόλλωνος· C μεθ' ὃν ὁ τοῦ Φωσφόρου, ὃν Ἀφροδίτης, οἱ δὲ Ἥρας προσαγορεύουσιν. εἶτα ὁ ἡλίου, καὶ τελευταῖος ὁ τῆς σελήνης, μέχρι γῆς ὁρίζεται. ὁ μὲν οὖν αἰθὴρ, τά τε θεῖα ἐμπεριέχει σώματα, καὶ τὴν τῆς κινήσεως τάξιν. μετὰ δὲ τὴν αἰθέριον καὶ θείαν φύσιν, ἣν τεταγμένην ἀποφαίνομεν, ἔτι δὲ ἄτρεπτον καὶ ἀνετεροίωτον καὶ ἀπαθῆ, συνεχής ἐστιν ἡ δι' ὅλου D παθητή τε καὶ τρεπτὴ, καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, φθαρτή τε καὶ ἐπίκηρος. ταύτης δὲ αὐτῆς πρώτη μέν ἐστιν ἡ λεπτομερὴς καὶ φλογώδης οὐσία, ὑπὸ τῆς αἰθερίου πυρουμένη φύσεως διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς, καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς κινήσεως. ἐν δὲ τῇ πυρώδει καὶ ἀτάκτῳ λεγομένῃ, τά τε σέλα διάττει, καὶ φλόγες ἀκοντίζονται, καὶ δοκίδες τε καὶ βόθυνοι καὶ κομῆται λεγόμενοι, E στηρίζονται καὶ σβέννυνται πολλάκις. ἑξῆς δὲ ταύτης ὁ ἀὴρ ὑποκέχυται, ζοφώδης ὢν καὶ παγετώδης τὴν φύσιν· ὑπὸ δὲ τῆς κινήσεως ἅμα λαμπρυνόμενος, ἀλλὰ καὶ διακαιόμενος, λαμπρός τε γίνεται καὶ ἀλεεινός. ἐν δὲ τούτῳ καὶ αὐτῷ τῆς παθητικῆς ὄντι δυνάμεως, καὶ παντοδαπῶς ἀλλοιουμένῳ, νέφη τε συνίσταται, καὶ ὄμβροι καταράσσουσι, χιόνες τε καὶ πάχναι, καὶ χάλαζαι, πνοαί τε ἀνέμων ...

A At verò quæ erraticæ dicuntur: nec eadem ipsa celeritate cum prioribus moueri suapte natura comparata sunt, nec inter se inuicem, sed in aliis atque aliis orbibus, ita vt orbium ipsorum partim propius terram accedant, partim sublimè ferantur. Et statariorum quidem numerus inueniri prorsus nequit ab hominibus: tametsi omnia eadem in superficie moueantur, quæ valla est totius cæli. At verò errabundorum numerus septenario collectus, in B totidem orbibus situs est deinceps substitutis: ita vt subinde inferior superiore minor sit, septémque orbes sese complectentes inuicem atque coercentes, à globo denique siderum inerrantium comprehendantur. Huic porrò globo contiguam habet semper posituram, Phænontis simul & Saturni circus dictus. Cui proximus est Phaethontis: qui & Iouis appellatur. Post hunc sequitur Pyrois: Herculis idem Martisque appellatus. Ab hoc rursus C est Stilbon: qui Sacer Mercurio esse creditur: à nonnullis etiam Apollini. Secundum quem Luciferi orbis est: quem Veneris nonnulli orbem, quidam Iunonis vocant. Ab eo est orbis Solis: & denique Lunæ, nobis citimus, ad terram vsque fines suos proferens. Æther verò cùm diuina contineat corpora, ratas etiam vices motuum complectitur. At verò æthereæ D diuinæque naturæ, quam certa lege constare demonstrauimus, constitutisque vicibus, mutabilitatis etiam immunem, atque in aliam aliámque speciem conuersionis: confinis est natura patibilis prorsus & vertibilis, atque (vt in vniuersum dicam) solubilis, & obnoxia. Cuius etiam ipsius principia obtinet substantia tenuitate particularum prædita, flammulisque Ignita: quas ætherea natura magnitudi- E ne sua excitat, & motus celeritate. Iam verò in natura ipsa ignita, eadémque inconditâ appellata atque incomposita, tum fulgores emicant, & iacula traiiciuntur flagrantia, tum trabeculæ, foueæ, & crinitæ fixæ visuntur: & sæpe restinguuntur. Hanc naturam excipit aër illi substratus: suapte ille quidem ingenio caligine & gelu permixtus: cæterùm illustratus agitatione atque succensus vnde calorem concipit, & claritatem. In hoc autem ipso vim patibilem sortito, omnifariámque in aliam, aliámque naturam commeare natura comparato, nubes concrescunt, imbres cum strepitu decidunt, niues, pruinæ & grandines, flatus ventorum [illegible] pestuúmque cientur, simul tonitrua & fulgura [illegible] ceniæ denique ibidem conflictationes [illegible]

CAPVT

Κεφάλαιον γ.

Ἑξῆς δὲ τῆς ἀερίου φύσεως, γῆ τε καὶ θάλασσα ἐρήρεισται, φυτοῖς βρύουσα καὶ ζῴοις, πηγαῖς τε καὶ ποταμοῖς, τοῖς μὲν ἀνὰ γῆν ἑλισσομένοις, τοῖς δὲ ἀνερευγομένοις εἰς θάλασσαν. πεποίκιλται δὲ καὶ χλόαις μυρίαις, ὄρεσί τε ὑψηλοῖς, καὶ βαθυξύλοις δρυμοῖς, καὶ πόλεσιν, ἃς τὸ σοφὸν ζῷον ἄνθρωπος ἱδρύσατο· νήσοις τε ἐναλίοις, καὶ ἠπείροις. τὴν μὲν οὖν οἰκουμένην ὁ πολὺς λόγος, εἴς τε νήσους καὶ ἠπείρους διεῖλεν, ἀγνοῶν ὅτι καὶ ἡ σύμπασα μία νῆσός ἐστιν, ὑπὸ τῆς Ἀτλαντικῆς καλουμένης θαλάσσης περιρρεομένη. πολλὰς δὲ καὶ ἄλλας εἰκὸς τῆσδε ἀντιπόρθμους ἄπωθεν κεῖσθαι, τὰς μὲν μείζους αὐτῆς, τὰς δὲ ἐλάττους, ἡμῖν δὲ πάσας, πλὴν τῆσδε, ἀοράτους· ὅπερ γὰρ αἱ παρ' ἡμῖν νῆσοι πρὸς ταυτὶ τὰ πελάγη πεπόνθασι, τοῦτο ἥδε ἡ οἰκουμένη πρὸς τὴν Ἀτλαντικὴν θάλασσαν· πολλαί τε ἕτεραι πρὸς σύμπασαν τὴν θάλασσαν· καὶ γὰρ αὗται μεγάλαι τινές εἰσι νῆσοι, μεγάλοις περικλυζόμεναι πελάγεσιν. ἡ δὲ σύμπασα τῆς ὑγρᾶς φύσις ἐπιπολάζουσα, κατά τινας τῆς γῆς σπίλους τὰς καλουμένας ἀναπεφυκυῖα οἰκουμένας, ἑξῆς ἂν εἴη τῆς ἀερίου μάλιστα φύσεως. μετὰ δὲ ταύτην, ἐν τοῖς βυθοῖς κατὰ τὸ μεσαίτατον τοῦ κόσμου συνερηρεισμένη γῆ πᾶσα, καὶ πεπιεσμένη συμβέβηκεν, ἀκίνητος καὶ ἀσάλευτος· καὶ τοῦτ' ἔστι τοῦ κόσμου τὸ πᾶν, ὃ καλοῦμεν κάτω. πέντε δὴ στοιχεῖα ταῦτα, ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα, περιεχομένης ἀεὶ τῆς ἐλάττονος τῇ μείζονι· λέγω δὲ, γῆς μὲν ἐν ὕδατι, ὕδατος ἐν ἀέρι, ἀέρος ἐν πυρὶ, πυρὸς δὲ ἐν αἰθέρι, τὸν κόσμον ὅλον συνεστήσατο· καὶ τὸ μὲν ἄνω πᾶν, θεῶν ἀπένειμεν οἰκητήριον· τὸ κάτω δὲ, ἐφημέρων ζῴων. αὐτοῦ γε μὴν τούτου, τὸ μὲν ὑγρόν ἐστιν, ὃ καλεῖν ποταμοὺς, καὶ νάματα, καὶ θαλάσσας εἰθίσμεθα· τὸ δὲ, ξηρὸν, ὃ γῆν τε, καὶ ἠπείρους, καὶ νήσους ὀνομάζομεν. τῶν δὲ νήσων, αἱ μὲν εἰσὶ μεγάλαι, καθάπερ ἡ σύμπασα ἥδε, οἰκουμένη λέλεκται. πολλαί τε ἄλλαι περιρρεόμεναι μεγάλοις πελάγεσιν ...

CAPVT III.

A Ab aëria porrò natura, Terra protinus & Mare situm habent fixum & affirmatum: stirpibus illa quidem animantibúsque scatens: fontibus etiam & fluminibus, partim per se ipsam lapsus suos implicantibus, partim aquas suas in mare eructantibus. Insuper ipsa distincta simul innumerarum herbarum indidem enascentium varietate, fructificantiúmque simul montium verticibus, nemorum opa- B citatibus, vrbiúmque frequentia, quas animantes sapientiæ participes, homines scilicet, condiderunt: insupérque insulis maritimis, atque continentibus. Orbem verò terrarum hominum ferè sermo in insulas diuisit, & continentes scilicet ignorantium, vniuersam ipsam terram insulam esse vnicam, Atlantici maris ambitu circundatam. Multas autem & alias longè C quidem illas summotas, sed tamen veluti dirimente freto huic ipsi esse obuersas, non absimile veri est, partim hac maiores partim etiam minores: sed quarũ nulla præter eam sub prospectum nostrum sita sit. Nam quod insulis nostris accidit, vndique vt nostra maris eas alluant: idem orbi quoque huic contigit, rationem insulæ, vt obtineat Atlantico mari cinctæ. Complures item alij terrarum orbes eadem positura constantes, insulæ naturam D habent in vniuerso mari sitæ, quod latissimè patet: eorúmque nonnulli prægrandes, prægrandibus quoque ipsis maribus circunfusis. Enimuerò humoris vniuersi naturam finitimam meritò esse censeas naturæ animabili & aëriæ: ita vt ipsa innatabunda existere terram faciat per quasdam saxosas eminentias, quas habitabiles vocamus: postquàm protinus in imis mundi partibus & summersis, atque in E medio maximè mundi, vniuersa iam terra stabiliter defixa compressáque ita constitit, vt immota permaneat atque illabefactabilis. Atque hæc est mundi vniuersitas, quam infernam appellamus. Quinque igitur hæc elementa in regionibus totidem globosè incubantia, mundum ipsum ita totum coagmentarunt, minor vt deinceps atque minor regio à maiore cohibeatur: terra (verbi gratia) vt ab aquæ glo- F bo, aqua ab aëris, hic ab ignis, ab ætheris denique globo ignis coerceatur: cùm interim supremam regionem, Deorum fecerint domicilium: infimam, animalium in diem vicitantium. Huius porrò id quod liquore constat, flumina & scaturigines & maria vocare consueuimus: quod aridum est, terram & continentes insulásque nominamus. Iam insularum nonnullæ grandes sunt, veluti hæc cuncta habitabilis à nobis iam dicta est, aliæque quas ingentia maria vndis ambiunt circumfluis:

Universidad de Deusto Biblioteca

aliæ minores, nobis notæ. & interstinę. Quarum rursus quædam memorabiles, vt Sicilia, Sardinia, Cyprus, Creta, Euboea, Cyprus, & Lesbos: quædam longè exiliores, tum Cyclades, tum Sporades, tum aliæ aliis nominibus nuncupatæ. Porrò autem pelagus quod extra orbem nobis habitatum fusum est, & Atlanticum dicitur, & Oceanus: à quo ipsi circumfuimur: qui in faucibus ipse angustis, quæ vergunt ad occidentem veluti via, patefactis, qua parte Herculis columnæ vocitatę sunt, elisio fluxu irrumpens, mare interius efficit: fermè vt dicere eum possis in portum se recipere. Sensim deinde ampliori infunditur: sinus interea ingentes complectens inter se contingentes: angustis etiam ceruicibus in fauces sese comprimens, vicissimque latius expatiens. Ac primum quidem insinuari dicitur dextrorsus ab Herculis columnis intro nauigantibus, circa vtranque Syrtim: alteram earum magnam, paruam alteram vocant. At verò in alteram partem non iam iridè sinuosus inundans, efficit tria maria, Sardoum, Gallicum, & Hadriam. A quibus continuò Siculum sequitur porrectam in obliquum: quod & ipsum excipitur à Cretico. Cretico coniuncta sunt parte altera Ægyptium, Pamphylium, Syrium: altera Ægeum & Myrtoum. At pontus velut antedictis obiectis, atque ex aduerso protensus, multis partibus constat. Pars eius in intima penetrans, Mæotis appellatur. Quæ autem ad Hellespontum vergit, in fauces contracta est, quam proponridem vocant. Rursus ab ortus Solis in orbem terræ exundans Oceanus infert sese velut in medium procedens, Indico sinu Persicóque perfosso finitimum mare cubrum intercipiens. Ad alterum autem cornu simul atque oblonga ceruice angustíque penetrauit, rursus amplificans, Hyrcaniæ fines Caspiæque amplectitur. Mare verò quod super Hyrcaniam est, vastum illum obtinet locum, qui est super Mæotin paludem. Tum autem qua parte Scythas Celtásque complectitur, sensim astringit orbem terrarum adúsque sinum Gallicum, supradictásque columnas: extra quas Oceanus terram fluctibus suis obertat. Quo ipso in mari insulæ duæ sitæ sunt quàm maximæ, quas Britannicas appellant, Albion & Iernaiis etiam maiores, quas commemorauimus supra Celtas iacentes. Queis tamen ipsis magnitudine, nec Taprobane cedit, nec ea cui Phebol nomen est. Illa super Indos posita, situ ad terrarũ orbem inflexo:

hæc ad Arabicum sinum. Sunt etiam non paucæ, sed exiguæ, circa Britannicas & Iberiam, quæ quasi corona cingunt hũc orbem, hominum domicilium, quem diuimus insulam esse diffeuimus. Huius orbis latitudo quà continens est amplissima, paulò minus quadraginta millia stadiorum patet: vt quidem perhibuerunt authores rectæ & exquisitæ geographiæ: longitudo ad septuaginta millia. Diuiditur porro in Europam, Asiam, & Africam. Europa his finibus circumscribitur: Herculis cippis, Ponti recessu, Hircano mari: secundum quam angustiæ Isthmi similes ad Pontum vsque pertinent. Nonnulli tamen ab illo Isthmo Tranain fluuium Europæ terminum esse dixerunt. Asia est quicquid terræ situm est ab Isthmo iam dicto, à Ponto Hircanóque mari, ad Isthmum vsque alterum, qui Arabicum sinum interiacet, & mare interius, illum quidem cohibitum ab eo mari, & ab Oceano, qui eum complectitur ambitu. Sũt qui fines Asiæ statuant spatium, quod à Tanai protenditur ad Nili vsque ostia. Africa ab Arabico Isthmo ad columnas Herculis porrecta est: vel vt alij censuerunt ab Nilo. Nam Ægypti quicquid Nili ostiis septum est, alij Africæ, alij attribuunt Asiæ. Insulásque tribus terræ partibus adiacentes, scriptorum partim vt exempsiles ab orbe terrarum recensuere: partim vt contributas iis partibus, quibus earum quæque vicinitate coniuncta est. Proinde terræ marisque naturam ac situm huiusce modi prodenda censuimus: quem habitatum orbem appellare consueuimus.

CAPVT IIII.

QVas res autem tum in eo orbe, tum circa eum existere contingit, quibus ille rebus quodammodo afficiatur: earum ipsarum rerum, vt quæque maximè commemorandæ videbuntur, dicere potrò aggrediamur, summam quandam colligentes eorum quæ sunt necessaria. Duas igitur exhalationes ab eo sursum ferri nouimus in aëra nobis impendentem: tenues illas quidem omnino, nec nobis conspicuas: nisi siquid est huiusce modi ad tractus Orientales, & præterea quę ex amnibus, & locis irriguis sublimia ferri videntur. Earum autem exhalationum altera sicca est, in fumúmque conformata, è terra manens: altera humida, rosidæ expirationis plena, ab humida natura exhalata. Ex hac nebulæ, rores, & gelu omne genus, nubes, pluuiæ, nives & grandines oriuntur. A sicca autẽ illa venti & flatuum differentiæ exoriuntur,

tonitrúque & fulgura, turbines & fulmina, aliáque hix cognata. Nebula est expiratio quædam tosida, aquæ nequaquam genitrix: vt aëre crassior ipsa, sic nube ratior. Gignitur vel ex nubis primordiis rarescentibus: vel ex reliquiis nubis. Huius aduersaria vt est, ita esse dicitur serenitas, nihil aliud ipsa existens, quàm aër nubibus nebulàque vacuus. Ros est humidum quid è serenitate cõcretum, minutimque delabens. Glacies est aqua confecta à serenitate compactilis. Pruina ros est concretus. drosopyrhne composito nomine dicta est, ros semiconcretus, quasi ros pruinosus. Nubes est crassamentum exhalationum conuolutum, vim habens aquæ gignendæ. Imber fit expressione nubis magnopere addensatæ: tot habens differentias quotuplex est nubis compressio: quippe quæ remissa fit fuerit, molles stillicidia dispergatisa vehementes, pleniores. Hóque appellamus pluuiam, imbris contortæ stillicidia, cùm maiuscula ipsa, tum verò iugi tenore cadentia. At verò nix gignitur densitate nubium fistulisque simul ac in aquam verti cœpta sunt, in minutas contundunturque, cum eo, vt illa contusio speciem spumæ exactúmque candorem: humoris autem qui inest, concretio, quique nondum fusus est nec rarefactus, rigorem efficiat. Hæc impetu & confertim decidens, Niphetos appellatur. Quo genere volutim contorto, liberamentúque ex compressu cap ête ad celeriorem lapsum, fit quæ grando vocatur: cùm interea pro fragmentorum magnitudine quæ abrumpuntur, tum corpuscula maiora grandinis, tum delapsos violentiores fiant. Atque hæc quæ hactenus dicta sunt, naturæ vi ab humida expiratione euenire comparatum est. A-flices verò tum ventus oriri solet, cùm à frigore, ita vt flatus, illa studitur. nihil vt aliud ventus sit, nisi aër multus fluctuans & coactus, qui etiam spiritus appellatur, quum aliquoti spiritus appelletur substantia animata, & genitalis in stirpibus atque in animantibus existens, per omniáque pertinens, de qua nũc disserere nihil necesse fuit. Flatus verò qui in aëre spirant, ventos: auras, expirationes dicimus quæ ex humore prodeunt. Venti qui è terra vliginosa & humefacta prodeunt, Apogæi, quasi terra oriundi: qui è sinibus prosiliunt Euolpiæ, quasi sinuales vocantur: inter quos ipsos, eósque qui è fluminibus erumpunt, ex aquisque stagnantibus intercedit nonnihil proportionis. Ecnephiæ appellantur, qui in fractura nubis,

resoluendáque eius crassitudine collidũtur inter se, quasi quidam nubigenæ. Exhydriæ quasi aquatores dicuntur, qui cum pluuiis aquis grassantur impetu & confertim effusis. Et ij quidem qui ab Oriente iugi tenore perflant, Euri & Vulturnii qui ab Vesta. Boreæ & Aquilones vocantur, Zephyri, & Fauonij, qui ab occasu qui à meridie, Noti dicuntur & Austri. Vulturnorum porrò is Cæcias dictus est, qui nascitur ad ortum solstitialem: Subsolanus ad æquinoctialem: ad brumalem Vulturnus. At eorum qui ex obuersa parte prodeunt, quos Fauonios vocamus, Argestes & Corus ab occasu solstitiali: qui etiam Olympias ab aliquibus dictus est, & ab aliis Iapyx. Fauonius ab æquinoctiali, Africus ab hyberno oritur. At verò Aquilonum is qui Cæciæ coniunctus est, peculiariter appellatur Aquilo. Qui autem hunc à vertice statim excipit per Meridianum spiras, Septentrio dicitur, Thrascias deinceps à Coro spirat: quem nonnulli Cæciam appellauerunt. Rursus ex Austris is qui à vertice nobis condito sese infert ex aduerso Septentrionis, Auster nominis prærogatiua dicitur. Qui inter hunc & Vulturnum est, Euronotus est vocitatus, quasi dicas Vulturnauster. At qui spirat altrinsecus inter Aphricum & Austrum, hunc alii Leuconotum, quasi Africaustrum, alij Libophœnicem vocant. Ventorum porrò quidam flatus rectos, quidam reflexos habent. Rectos habent ij qui lineis rectis semper grassari solent: reflexos & refractos, vt is quem Cæciam nuncupant. Rursus quidam hyeme pollent, vt Auster: quidam æstate, vt Etesiæ qui dicuntur, id est anniuersarij, cinnum quendam conficientes Septentrionum atque subsolanorum. Ornithiæ, quasi Aniarij, venti quidam dicti sunt ex Aquilonio genere, verno tempore inualescentes. Cæterùm è genere violentiorum flatuum, Catagis nomen est flatus ingruentis supernè, repentéque euesberantis. Thyella flatus est præualens qui repentè prosilit. Lælaps & Strobilus nuncupatur, qui inferne sursum versus repentè conuolutus, Anaphysema quasi efflatus terræ, dicitur ventus sublimem sese rapiens: cùm aut è specu alius depressio flatus emicuerit, aut è terra in hiatum discedente: qui Turbo terrestris est tum, cùm multus ac contortus ferri cœpitus est. Flamum edere cùm ingenti fragore solet, qui spiritus vehementer in aqua impulsi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fulgetra est spiritus ignitus & coruscans, dum nubes dirumpitur: quæ tonitru antecedere solet cùm tamen post ipsum fiat. Siquidem quod oculis percipitur, ei quod auribus obiectum est, antecurrere natura comparatum est: quippe illio è longinquo aspectabili: hoc tum demum exaudibili, quum auribus appulsum sit: præsertim quando alterum omnium naturarum celeritate maxima præditum est, ignita scilicet natura, alterum minus volucre, quòd est naturæ spirabilis & aëreæ, non antequam aures pepulerit, ad auditum peruenit. At verò quod fulserit, si ad terram vsque eorum illifum sit, Fulmen vocatur. Sin semiustum quidem, sed vniuersum tamen violentúmque incubuerit, Prester, hoc est accensus turbo, dicitur. Quod si prorsus ignis nihil interim conceperit, Typhon vocatur: qui est vortex procellosus & euerberans. Horum quicquid in terram impetu decubuerit, Sceptos, id est Fulmen nominatur, qui Psolois dicitur, cùm fuliginem contraxerit: Arges, si raptim emicuerit: Elicias, si lineari specie conformatus est. Sceptri dicuntur quæcunque fulmina, in quibus illisa sint. Ad summam, eorum quæ in aere apparent, alia specie tenus existunt: alia etiam habent naturæ substantiam. Speciem tantum exhibent arcus cælestes, & Virgulæ, aliáque huiusmodi. Substantia etiam apparent fulgores cælestes, & quos emicantes vocamus & crinitæ stellæ, & iis similia. Arcus est species segmenti solaris vel lunaris, edita in nube humida, & cana & perpetua: quam velut in speculo intuemur, imagine relata in speciem circularis ambitus. Virga est arcus cælestis exhibitio in directum conformata. Area est edita imago sidereæ claritatis vndique illustrata, hactenus ab arcu differens, quòd ille è regione Solis ac Lunæ visendum se exhibet, quum area sidus totum ambitu cingere orbiculari soleat. Fulgor est ignis collectio, qui in aere exarsit super cælum ille quidem aut iaculari specie transmeat, aut vno loco fixus. At eiaculatio, ignis est enatus, attritu in aere, perniciei motu inuehens, ob eámque pernicitatem oblongam formam simulans. Fulgor fixus est extensio longè porrecta, & loco permanens, & tanquam profluuium sideris. Quod si in alteram partem dilatetur, Crinita stella vocatur. Sæpenumero autē euenit, vt fulgores tempore multo maneant: sæpe vt confestim extinguantur. Complures item & aliæ rerum formæ cernuntur in exis apparentium: vt quæ Faces, quæ Trabeculæ, quæ Doliæ, quæ Ser obes nuncupantur omnia

A χρὴ δὲ τοῦ τῶν ὑφῶν ἐκπεσόντος συμβῆναι τὸ πρόσθεν καὶ λάμψαν, ἀστραπὴ λέγεται· ὃ δὲ ὑστέρου τῶν βροντῶν γίγνεται, ὥσπερ γεγόνασι· ἐπεὶ τὸ ἀκουστὸν ἐστὶ τῶν ἀφικτῶν πάντων φθανέστερον, τὸ μὲν, καὶ πάμπολυ ἐγγυτέρω· τὸ δὲ, ἐπειδὴ ἐμπεπλάσθη τῷ ἀκοῇ καὶ μόλις τοῦ, ὅτου, τὸ ὦτα, τάχιστον δὲ τῶν ὄντων, λέγω δὲ τὸ πυρῶδες· τὸ δὲ, ἕνδον πεσὸν, ἀεροῦ δὲ ὂν, ἐὰν μὴ πλῆξῃ πρὸς ἀκείῳ ἀπαντήσαν. τὸ δὲ ἀστραπὴ φανὲν, εἰκότως φθάνει, βραχὺ ἔχει τοῦ χρόνου διαφόρου· ἐκφυσᾶται δὲ ἐξ ὑμιπυρου ἢ, σφοδρὸν δὲ ἄλλως καὶ ἀθρόον, ἀφεστῶτα δὲ ἢ ἀχρυσῆ ἢ πανταλῶς, τοῦ φῶς. ἔκφυσιν δὲ τούτων, κατασκεῦασι τὸ τῶν γῶν, πολλοὶ ἀνοιγόμενοι. ὅθεν δὲ κεραυνὸν, εἰ μὲν ἀφιλοῦσθαι, φλογίζοντες λέγουσι· εἰ δὲ πεχῶν διὰ τοῦ τοῦ, ἀμῆνες· ἐλλεῖν δὲ, εἰ γεμιμένοι δὲ ἀνεμίμενοι· πολλοὶ δὲ, ἐὰν κατασκάψωσιν εἰς τι. Συλλέβδην δὲ, ὅθεν ἐν ἀέρι φαινομένων, τὰ μὲν, ὄντα κατ' ἴμφασιν· τὰ δὲ, καθ' ὑπόστασιν. κατ' ἴμφασιν μὲν, ἴρεδος, καὶ ῥάβδοι, καὶ τὰ τοιαῦτα· καθ' ὑπόστασιν δὲ, σύνεφα τε καὶ διάττοντες, καὶ κομῆται, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· ἴρεις μὲν οὖν, ὅτι ἴμφασιν ἡλίου τμήματος, ἢ σελήνης, ἐν νέφει ὑπορρῷ, καὶ κοίλῳ, καὶ συνεχεῖ, ὥστε φαίνεσθαι ὡς ἐν κατόπτρῳ διοχευόμενον καὶ ἡλίου ὁρᾶν εἶναι. ῥάβδος δὲ, ὅτι ἴρεδος ἴμφασις διάτα. ἄλως δὲ, ὅτι ἴμφασις λαμπρότητος ἄκρου ἀέριος. διαφέρει δὲ ἴρεδος, ὅτι ἡ μὲν ἴρις ἐξεναντίας φαίνεται ἡλίου τε καὶ σελήνης· ἡ δὲ ἅλως, ἐκεῖνα πάντα ἀγκαλεῖται· ἡ δὲ ἐκφυσᾶται μὲν ἀφοῦ ἐξακοντισμὸς, ὅτι πυρὸς γίνεται ἐν παρεκτείνεσθαι, ἐν ἀέρι φερομένου πυκνοῦ, καὶ φαντασίαν μήκους ἐμφαίνοντος ἐπὶ τὸ πάχος· ὁ δὲ ἐκφυσμὸς, ὅτι χρῶμα εἰς φορὰ φερομένης ἴκπυρος, καὶ οἷον ἀστέρος ῥύσις· πλατυνόμενον δὲ καὶ θάττον, καὶ ἀπὸ κεκλεῖσθαι. πολλάκις δὲ, ἐξ ἑνὸς τόπου, τὰ μὲν, ὅθεν πλείονα χρόνον τὰ δὲ παραχρῆμα ἀφίστασθαι. πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλα φαινομένων ἰδέαι διαφοῦσιν, λαμπάδες τε καλούμενοι, καὶ δοιάδες, καὶ τὰ τοιαῦτα

καὶ βόβιστοι, καὶ πολλὰ ὑφ' ἑνὸς τοῦ τῶν ὁμοιότητα ἐπὶ τῶν φανεροῦ ὀνομάζεται. καὶ τὰ μὲν πάντα, ἐν ἑῴᾳ τὰ ἐν ἑῴᾳ τὰ δὲ, ἀμφοῖν διαφέρεσι. σπανίως δὲ, βόρεια καὶ νότια· πάντα δὲ, ἀβέβαια· οὐδὲ ποτε γνῶναι τι τούτων ἀεὶ φανερὸν ἐκεῖνα κατεσκευασμένα. τὰ μὲν τοίνυν ἀέρια, πεποίηται. Ἐμφανεῖς δὲ καὶ πολλαὶ ἐν γῇ ἐν αὐτῇ καθάπερ ὕδατος, οὕτω καὶ πολύκρηνοι καὶ πυρὸς πηγαί· τούτων δὲ, αἱ μὲν ὑπὸ γῆν, εἰσὶ κάρχαι· πολλαὶ δὲ καὶ πόρρω ἔχουσι δὲ καὶ τοιαῦτα, ὥσπερ Λιπάρα τε καὶ Αἴτνα, καὶ τὰ τῶν Αἰόλου νήσου· αἱ δὲ καὶ ῥέουσι πολλάκις ποταμοῖς δίκαιον, καὶ μὴ ἄρχαι κινήσεσι διαφόρεις· ἔνιαι δὲ ὑπὸ γῆν οὖσαι, πολλὰ ὑδάτων, θερμαίνουσι τοῦτο· καὶ τὰ μὲν, λίθοι καὶ ἐξ ἀναφέρουσι καὶ τὰ δὲ, ὑπόρρυτα· τὰ δὲ, ὄχθοι κεκίνηκε. ἐμοίως δὲ καὶ ἐξ πνευμάτων πολλὰ πολλαχοῦ γῆς σῶμα κίνησιν ἔχει, τὰ μὲν, ἐνθουσιῶν ποιεῖ τοὺς ἐμπαλάζοντας· τὰ δὲ, ἀδόφοῦν· τὰ δὲ, χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν Λεβάδειᾳ· τὰ δὲ, καὶ πανοίκεσιν ἀναιρεῖ, καθάπερ τὰ ἐν Φρυγίᾳ. πολλάκις δὲ καὶ συγχύσεις πόλεμα ἐλάχιστον ἐν γῇ παρεκτείνει εἰς μυχίους σύστασις αὐτῇ, ἐξεύρον γλῶττον ἐν ἑῴαίαν τῶν πνευμάτων, πολλὰ μὲν σωματοφόρα. πολλάκις δὲ πολὺ γλῶμμον ἐξάνει, ἐλεγκτικὸν τοῖς πνεύμασι κεκαφάμενοι, καὶ ὑπόκλοιδι ἐξέδου, μὴ βίας ἀντλῶν σωματικῆς, ζοιοῦν ἐξέδου ἀκαιρῆ, εἰ ἀπαρχόντο τὰ ὄδε τῶν τῶν ἐκλεῖν αὐτὸ θεμῶν σῶμα· ἐξ δὲ ἀφιῶν, εἰ μὲν εἰς πλάγια εἰσιόντες κατ' ἀξεῖς γωνίας, ἐπικλίνει κακοῦσιν· εἰ δὲ εἰς μεσοῦσιν, καὶ κάτω κατ' ἰρθὰς γωνίας βρέχει· εἰ δὲ συνεχόντες ποιοῦσιν εἰς τὰ κοῖλα, καμπαῖς· εἰ δὲ χαίρεται αἰείζοντες, καὶ γῶν αἰαῖζεν· τούτων δὲ, εἰ μὲν, καὶ πόλεμα ἐφεστοκλίδεται· εἰ δὲ, πάντα· εἰ δὲ, πάντα· εἰ δὲ, πηγαὶ φαίνουσι τὰ ἐφέστερον ἐκ αὐτοῦ· πάλε δὲ, εἰκοτόντες κατὰ μίαν ἐφέκοσι, εἰ κατὰ ἐπὶ ἄκρας· εἰ δὲ εἰκοτόλοντες, καὶ πάλε εἰς ἐκκατέρων ἐγκλίσεσι καὶ εἰκοτόλοντα διορ-

A omnia ab earum rerum similitudine appellata, vnde nomina mutuata sunt. Eáque partim in Oriente cecidua mundi parte, partim in Occidua mundi parte, partim in Oriente cernuntur: partim etiam ambiguo in vtranque partem editu: raro vel Septentrionali, vel Austrino. Cæterum omnia incerta. Quippe nihil huiusceemodi hactenus proditum est memoriæ ita fuisse constabilitum rato situ & constituto, vt semper conspicuum fuerit. Atque huiusceemodi sunt quæ in natura animabili aeriáque fiunt. Iam verò Terra continet etiam ipsa in se, vt aquæ, ita spiritus ignísque scaturigines, quarum quædam sub terra latent, oculis humanis subductę, multæ spiracula habent, emissariáque vaporis: vt Lipara, vt Ætna, vt Æoliæ insulæ, quæ quidem sæpe & ipsæ fluminum more fluunt, ignitáque ferri glebas euomunt. Nonnullæ verò huiusmodi scatebræ secundum fontes sitę, aquas inde manantes calefaciunt, aliquæ inde vt tepentes, efferuefactæ aliæ, quædam modicè temperatæ vt emittantur. Multis etiam in locis Orbis, exitus spirituum pari ratione patefacti sunt. Quorum partim fanatico furore afficiunt homines propius accedentes, partim tabifica vi absumunt, partim fatidicos efficiunt, vt Delphici & Lebadici: sunt & qui prorsus enecent, vt in Phrygia. Frequenter fit etiam vt congenitus spiritus in terra conditus, cùm aberrant, insinuarit in abstrusos quosdam eius atque cæcos meatus, quasi sedibus suis eiumpens, multis in locis vibrantem motum ciat. Est etiam, nec raro cùm flatus aduena, introrsus in terræ cauia irrumpens, deinde exitu omni exclusus, intus sese versando, ingenti vi terram quatiat, nequicquam exitum inde quærentes: ex quo fit naturę facinus, quod vocamus Terræmotum. Terræmotum autem ij qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, Epiclinia appellantur, quasi in transuersum se agentes. Sursum verò deorsúmque ad angulos rectos iactantes, Brasię vocantur, à similitudine aquæ efferuescentis. Atqui labes terræ relinquunt in caua subsidentis, ab hiatu Chasmatiæ nominati sunt. Quem hiatum ij qui vi eruptione facta patefaciunt, Rhectæ, id est effractores, dicti sunt. Iam horum aliqui flatum secum eruptum rapiunt: alij saxa, alij cœnum. Sunt qui fontium scatebras edidere, quæ antea non erant. Ossas, id est irrusores, vocitarunt. Sunt etiam qui quassabundi, ac quod mouerint, semper erigunt: ob id Palmatias, hoc è [illegible] quæ vtrique declinantes [illegible] atque terræmotum tremoris non dissimilem.

A Appellantur etiam Mycetiæ, terræmotus qui cum mugitu quatiunt, indito ob id nomine: quanquam sæpe terræ mugitus absque terræmotu contigerit: id quod assolet, quum spiritus impar quatiendæ terræ fuerit, intúsque cohibitus ac conuolutus arietarit impetu vehementi. Adde quod flatus qui terram subierint, corroborantiores fiunt à liquoribus terrenis, qui intus conditi sunt. Proportione his respondent B ea quæ in mari eueniunt. Nam & hiatus fiunt maris, & recessus, vndarúmque excursiones, interdum reciprocantes, interdum eluuie retro non recurrente: id quod proditum est circa Buram Helicémque contigisse. Sæpenumero etiam in mari euaporationes ignis existunt, fontes excaturiunt, ostia fluuiorum aperiuntur, arbores enascuntur, fluxiones & vortices existunt, instar eorum habentes quæ à flatibus C designari dictum est, non in medio mari modò, sed etiam in euripis & in fretis. Aiunt etiam multos æstus vndarúmque sublationes statis quibusdam temporibus cum Luna circumagi. Atque vt in vniuersum dicam, cùm elementa in aëre, in terra, & in mari commoda inter se temperatura mixta sint, nimirum affectionum quoque similitudines iisdem constant in D ipsis in singulis illæ quidem naturis ortus alternantes & interitus, vniuersitatem verò asseruantes generationis immunem, atque corruptionis.

[illegible]

CAPVT V.

E TAmetsi extiterunt, qui sese admirari addubitabundi dicerent, qui heri tandem posset, si è principiis contrariis mundus constitit, siccis dico & humidis, frigidis & calidis, vt tamdiu non dissolutus fuerit atque interierit. Perinde quasi mirari quisquam debeat, quonam pacto ciuitas incolumis perduret, quæ è gentibus contrariis composita sit, egenis inquam & diuitibus, iuuenibus & senio confectis, infirmis & valentibus, prauis atque innocentibus. Ignorantia est ista vtique hominum, hoc esse in concordia ciuili non videntium longe admirabilissimum, quòd ex multis ipsa vnum efficit affectum, & è F dissimilibus similem: omnis illa quidē naturæ susceptrix & fortunæ. At quid scio an etiam contrariorū appetens sit natura: ex eisque cōsona, non item è similib. conficiat. Sic certè ipsa marē cum fœmina cōiunxit, non etiam cùm suo horum vtrunque. Quin primam etiam cōcordiam per contraria, non per similia deuinxit. Adde quòd ars naturæ æmulatrix hoc idē facit.

Κεφάλαιον ε.

[illegible]

[illegible]

A Siquidem pictura, alborum nigrorúmque colorum, luteorúmque & rubrorum naturas inter se attemperans, effigies rerum efficit consonas exemplaribus. Musica acutis & grauibus sonis, longisque & breuibus vnà permixtis in diuersis vocibus, vnum ex illis concentum absolutum reddidit. Grammatica ex elementis vocalibus & mutis inuenta temperata, artem omnem literaturæ ex illis compositam reliquit. Hócque nimirum illud est, quod B apud Heraclitum legitur, Scotinum ab obscuritate cognominatum. *Crispa* (inquit) *& minimè crispa vnà vinxeris, consentiens & dissentiens, consonans & dissonans: vnum etiam ex omnibus, omniáque ex vno.* Itaque vniuersorum coagmentationem, cæli inquam & terræ, & vniuersi mundi, etiam vno quodam principiorum summè cōtrariorum commodè attemperato, natura ipsa digessit vna eadémque concinna co C hærentia: quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue mixtum, & rectum orbiculari. Terram etiam omnem, omne mare, ætherem, Solem, Lunam, & postremò totum cælum, vis vna per omnia pertinens, certo ordine descripsit, concinnéque digessit: è diuersis ipsa naturis atque impermixtis, aëre, terra, igne, & aqua, mundum architectata. Quúmque eum etiam globosa superficie comprehendisset naturas D quàm maximè contrarias, veluti edicta concordia & imperata, adstrinxit ad consensum mutuúmque commercium: cuiusmodi rerum molitione vniuersitati ipsi salutem machinata est. Huius autem rei causa est concordia elementorū. Concordiæ porrò causa est æquabilitas, & quòd alterum altero non plus pollet: ad æquilibrium enim adæquant grauia cum leuibus, calida cum iis quæ ipsis opposita sunt: E natura vtique nos docente in maioribus, æqualitatem tutricem esse concordiæ & seruatricem, concordiam autem mundi esse salutem, rerum omnium parentis, ac longè omnibus præstantis pulchritudine. Nam quæ tandē natura præstabilior ipso? Quam enim dixeris cunque, eius vtique ipsius mundi pars erit. Nam quicquid pulchritudine præditum est, id quasi gentile mundi, habet cum eo nominis societatē, F adeo quod rectè atque ordine cōstitutum est id à mundi nomine concinnè digestum Græco sermone, consentaneáque significatur. Ecquidnam est autem singula[illegible] possit ordine, quo cælestis motus tempera[illegible] Luna, reliquis item sideribus intra spatia se[illegible] à seculo in seculum alterum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Age ecquæ tandem vices tam raræ esse possunt, quàm est exactè comparatus à natura tempestatum anui tenor in ordem cedentium? omnium ille quidem rerum circunditate prædimus: æstates deinceps, hyeméſque referens temporibus destinatis: simul dies & noctes inoſſenſis vicibus alternantes: è quibus menſes annúſque conficitur. Ac magnitudine quidem ambitum longè ſummum complexus, motu perenniſſimo circumagitur: claritate ſyncerriſſima prædimus, vt etiam potentiſque ſiderus exorte vt ſenſij, ſic interitus. Hic omnium animantium naturas, tum aquatilium, tum pedeſtrium, tum etiam in elemento ſpirabili victitantium, ſegregat: iſſque ſpatia vitæ ſuis admetitur motibus. Ex hoc animam ducunt omnia: ab hoc animam habent animantia: ex hoc denique miracula rerum nouarum exiſtunt, quæ ſtatis temporibus efficiuntur. Vis ventorum omniuaga in ſeipſa conflictatur: Fulmina è cælo cadunt: Pluuiæ procelloſæ atque ſtupendæ ſubitos fragores edunt. Vnde fit, vt & vi humoris expreſſa, & vi ignea diffiga conſtituatur vniuerſi concordia. Iam verò terra omni genere veſtitus ſtirpium fruticantium, rigoſiſque exuberans largè erumpentibus, tria veſtigiis animantium, quæ in ea paſſim circumferuntur: omnia tempeſtinè proferens ex ſeſe & vegetans, hoſpitaliſque ſinu excipiens, cùm innumeras ipſas rerum formas perferat, ab eiſque multiplicitèr afficiatur: nihilo ſecius tamen naturam aſferuans indomitam ſenectute, quamlibet ipſa motibus contremefacta, vndis ſuperfluentibus proluta, incendiis denique inflammata, modò hac, modò illac parte ſui. Quinetiam illa ipſa omnia conſerti meritò poſſint incolumitatis eius cauſa commodè cuenire, ſalutémque illi ſempiternam præſtare. Siquidem ex motu quaſſata, continuò proſiliunt venti qui introrſus inſinuarant: vtique ſpiraculis terrarum diſceſſibus patefactis, vt ſuperius dictum eſt. Imbribus etiam tum expurgatur, cùm omnia peſtifera in ea abluuntur. Ad ſinceriorémque conſtitutionem ſuper ſubtérque tum reducitur, quum auris perſpiratur. Et conflagrationes quidem quod concretius eſt terræ, concoquunt: congelationes item quod inflammatum eſt, id attemperant ipſæ atque remittunt. Ac ſingularum quidem rerum aliæ oriuntur, aliæ vegetantur, & aliæ occidunt: cùm interim ortus compeſcant graſſanteis interitus, rurſúſque interitus rerum leuent ortus exuberanteis. Vnica verò ex omnibus conflata incolumitas permanet ipſa in æuum: cùm interiè rebus ex aduerſo obſtentibus, & cedentibus viciſſim atque prævalentibus,

A τὸ δὴ γῆρας αὐ ἀμφιδίδωσι πολλά, ἐκ τῶν φυλάττουσι καὶ καλῶ καὶ γεωμέτρῃ τὴν ἐλαῖαν, θέρος τε καὶ χειμῶνας ἐπιγίγνεσθαι τεταγμένους, ἡμέρας τε καὶ νύκτας, εἰς μὲν ἐπιτέλεσμα, καὶ ἐπιστάτῃ καὶ μῆνα, μεγίστου μέρη, ἃ αὐτὸς πανυπέρτατος κινεῖται δι, ἐξόντας λαμπρότητα δὲ, διαγίγνεται· ἐπὶ ἐκείνοις ζῶνα, καὶ πεζῶν, καὶ ἀερίων φύσεις ἐκφέρων, καὶ βίοις ἐπιτήδεια τῆς ἑαυτῶν κτίσεσι. ἐκ τούτου πάντα ἐκπνεῖ τε καὶ ὁμοιοῦ ἐκ τὰ ζῶα. τούτου καὶ αἱ παράδοξοι μηχανῆς τεκμήρια ἀποτελοῦσι, πολλὰ παρὰ πόνον μὲν ἀθάνατον πανταχοῦ, πολλὰ δὲ ἐξ ὑφηγεῖ καρπεῖν, ἐκ γενέσεων ἐκ χαμαιόνων ἐξαιρεῖν. διὰ δὲ τούτων τὸ κοσμῆν ἐκπεζόμενον, τὸ, τε τυφῶνας διαπνέμενον, εἰς ἐμφύσεσιν ἐκ τὸ πᾶν καὶ κλύδωνα. ὅτε γὰρ φυτῶν κομῶντα παντοδαπῶν, κάμματα τε σφεβλύζουσι, καὶ σφεγγόμενα ζῶα, ἐκ κρεῶν ἐκφύουσα τὰ πάντα καὶ τρέφουσα καὶ ἀκμάζει, μυρίας τε φέρουσα ἰδέας καὶ πάθη, τῶν ἀγήρω φύσιν ἐμείνας τυφῶ, κρίνει καὶ σπουδῶν πάντων ἐκφέρει, καὶ πάντα μυρίσιν ἐπιλυζόμενα, πορκεῖν τε ἐκ μέρος φλογιζόμενα. τοῦτο δὲ πάντα ἐκκαίει αὐτῷ τῶν ἀγαθῶν ἐπιόμενα, τῶν δὲ πάντων σωτηρίαν παρέχει σωτηρίας τε ἐκ, διαξέπτοσιν αἱ δὲ πνεύματα τὰ σωματῶν τὰ ἐκ τῶν ἀνέμων, τὰ τε ὑπὸ αὐτῶν, καὶ τὰ ὑφ' αὐτῶν, εἰς μεταβολὴν. καὶ μὲν, αἱ φλόγες μὲν τὸ πάντα τῶν πνεύματα εἰ τάχιστα δὲ, τὰς φλόγας αὐξάνει. καὶ δὲ τὸ μέρος, τὰ ὑφ', γίνεται τὰ δὲ, ἀκμάζει τὰ δὲ, φθίνει· καὶ αἱ μὲν ἐκφύσεις, ἐπιπαγίλλουσι τὰς φθορὰς· αἱ δὲ φθορὰ, κουφίζουσι τὰς ἐκφύσεις. μία δὲ ἐκ πάντων ἀθανασίαν σωτηρία διαμένει, αὐτὸ θεῖον ἀθανασίαν ἀκλίνες· καὶ τοῦ μὴ, κρατοῦντων τοῦ δὲ, κρατουμένων, φυλάττον

B

C

D

E

F

τὸ σύμπαν ἀφθαρτον δι' αἰῶνος.

Κεφάλαιον ϛ.

Λοιπὸν δὴ ἐφεξῆς τῷ ὅλων σωτικῶς ἐστὶν καθολικῶς εἰπεῖν, ὃ ἔστιν ἐν ὅλῳ τῷ λόγῳ πληρεστάτῳ, ὅλῳ κόσμῳ λέγοντες, τὸ καὶ μὴ δι' ἀκριβείας, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἐν τῷ τυπῶδεν μεθόντων, τὸ τῶν κόσμων κυρίωτατον παραλιπεῖν. ἀφ' χάρις οὖν τὸ λόγος ἐν παρεῖν ὅτι τάχιστα ἀπόρασιν, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, ἐν δὲ θεοῦ ἡμῖν συνέστηκεν· εὐθυμία ἡ φύσις, ἀνὰ καὶ ἑαυτοῖς ἀνυπάρκεις, ἀρκεμοῦσθαι τὸς ἐκ τούτου συνεχῶς· διὸ ἐν τῷ πολαιῷ ἀμφὶ πάντες φεύγοντον, ὅτι τοῦ τὸ ὅτι πάντα θεῶν πλέα τε, καὶ δι' ὀφθαλμῶν ἐνδιαλλάττεσθαι ἡμῖν, καὶ δι' ἀκοῆς, ἐν πάσας αἰσθήσεσι· τῇ οὖν θείᾳ δυνάμει πρέπεσθαι κατεκοσμήθη λόγῳ, οὐ μόνον τῇ φύσεις ἀνθρώπων μόνῳ· ἀλλ' ἔστιν ἀπάντων δὲ, ἐν ἑνὶ τῷ δὲ ὑπὸ τῶν κατεπὶ δὲ τὸν κόσμον πωτιλουσῶν, ὁ θεὸς οὐ μόνον ἀνυπερβολῇ ἐν θνητῶν ζῶν κόσμῳ ἐπιδείξαι, ἀλλὰ δυνάμει χρόμενος ἀγνῶτῳ, δι' ἣς ἐν τῷ πάντα δυνατῶν ἐστὶ, σκεπάζεται. τοῦ οὖν ἐκ τοῦ ἀνυπόστατον ἐν σκοπῶν· ἔφρα ἀυτὸς ἔλαβεν, ὑπατός τε διὰ τῶν ἀνάμεσον, καὶ ἐν τῷ πεντῷ, ἀκροτάτῳ κορυφῇ τῷ σύμπαντος ἐγκεκοσμήσθαι οὐρανοῦ· μάλιστα δὲ πάντα αὐτῷ τὰς δυνάμεις ἐνοπλαίσιν τὸ πλήρωμα αὐτῷ σῶμα· καὶ ἔστιν, τὸ μὲν· εὐθύνει. καὶ ἐκοῦσε εὐθύς, ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς τόπου, διὸ γὰρ τε καὶ τὰ δεῖ τὰς γῆς, ἔκεισε ἐν ὑπόστασιν πλόκῳ τῶν ἐκ θεοῦ ἔστι ἀφθαλέας, ἀδιαφθὲ καὶ ἀκατάλυτα ἐν), καὶ πολλὰς μετὰ παρεχῶς· εὐ μὲν δὴ καὶ, κρεῖσσον δεῖ τῶν δίκαιον θεῷ πόφυκε τὸ θεῖον, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ὁμοίως συμβάλλει, τὰ τε ὑφ' ἡμᾶς, ἐν τὸ ἐγγὺς τε καὶ πυρρωτέρω θεοῦ ἐν), μᾶλλον ἢ καὶ ἄνθρωπος ἀφελεῖας μεταμαμιβάσεται. κρεῖσσον οὖν ὑπολαβεῖν ἢ καὶ πρέπον δεῖ, καὶ θεῷ μάλιστα ἀμέλει, ὡς ἐν ὑφ' ἡμᾶς δυνάμεις ἐφυλάξαν, ἐν τοῖς πλεῖστα ἀφεκόσιν, ἀς ἐστὶ γε εἰπεῖν, καὶ σύμπαν

A vniuersitas conseruetur in sempiternum, noxam nullam contrahens.

CAPVT VI.

Restat vt summatim de causa disseramus, quæ cunctarum ipsa rerum vim habet tutricem & continentem: quemadmodum cætera perstrinximus. Flagitij enim instar esset, cùm de mundo dicere instituerim, tractatu si minus exquisito fortasse, at certè qui sat esse possit ad formulam doctrinæ crassiorem, intactam præcipuam mundi partem principémque præterire. Vetus igitur sermo est, à maioribúsque proditus inter omnes homines, vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse, atque coagmentata: nullámque naturam satis instructam ad salutem esse posse, quę extra Dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit. Quoniam vetera nonnulli eoúsque prouecti sunt, vt hæc omnia dictitarent Deorum esse plena, hauritique eorum ipectra ab hominibus oculis & auribus, reliquisque sensibus: sententiæ illi quidem fundamenta iacientes diuinæ fortasse potentiæ, non item diuinę naturæ congruentis. Etenim cunctorum quæ rerum natura complectitur, cùm seruator est Deus: tum verò quæcunque in hoc mundo quoquomodo perficiuntur, eorum omnium idem genitor est: non sic tamen ipse vt opificis in morem, animalisque lassitudinem sentientis, labore affici possit: vt qui ea facultate vtatur, quæ nulli cedat difficultati: cuius ipse vi facultatis omnia in potestate continet: nec minus etiam quæ longius ab ipso videntur esse summota. Summam igitur & primam sedem mundi sortitus, ea de causa Hypatus, quasi suptemus appellatus est: & (vt inquit Poeta) in summo culmine vniuersi cæli suum habet ipse domicilium situm & collocatum. Maximè verò vim eius sentit numinéque eius ante omnia fruitur id corpus, quod proximè eum situm est: tum quod secundum ab hoc situm habet: & vnumquodque deinceps, prout situum ordo ad nostrum vsque locum natura constitutus est. Quo fit vt & terra & tertena omnia, quàm longissimè ab diuinitatis administratione abscedunt, tam infirmitate summa sint ipsa, concinnitatis quę sibi consentaneæ maximè expertia: [illegible] Atqui cùm ita sit numen diuinum natura sua [illegible] nimirum ea in quibus ipsi versamur, ac no[illegible] ad Deum, vel abscessus ab eo, eius opitulationem [illegible] præstabilius esse censemus, Deúque tum de[illegible] de eo opinari, vt dicamus, potestatem il[illegible] rebus vniuersis præstare

Universidad de Deusto
Biblioteca

iis quoque quæ longius ab ea remota
A ἀφέστασι διήκουσι καὶ σωτηρίας ἕνεκα μὴ κινεῖν
μηδὲ βίαιον, ἀποτεμνόμενον τὸ ὅλον γένος· οὐδὲ
γὰρ οὐδὲ ἀνεκτὸν ἐγκρίνοντα ἀφιέναι τινὰ
καὶ τὸν τυχόντα ἐρίζειν ἐξ ἴσου· ἔστι δὲ
ἀξιόχρεω, εἰ πόλεσι, εἰ οἴκοις· καὶ εἰ χρὴ κοι-
νωνεῖν μετὰ δίκης εἰς δόξαν, καὶ εἰ τι φιλότιμον
δοκεῖ λέγειν, ὁ δὲ τὸν μεγάλου βασι-
λέως, ἐν ᾧ τὸ τυχὸν οὐδὲ σχολὴν ποιεῖσθαι
ἀλλ' ἢ ἐστρατεύετο τὸν Καμβύσου, ἔλεγον τὸν
B καὶ Δαρείου ἀφίξεσθαι, εἰς ἐπιστόλας καὶ
ὑφάσματα μεγαλοφυεῖς διακόσμησιν· ἀνὴρ γὰρ, ὡς λέγεται, ἱδρυσὶν ἐν Σούσοις
ὁ Ἑκβατάνοις, πάντα ἀόρατον, ὑπερμεγέθη κο-
σμήσας βασιλικὰ ἔλαιον, καὶ ἀβέβαιον χρυ-
σοῦ καὶ λίθων καὶ ἐλέφαντος ἀστράπτοντα
πολλῶν ἢ ποικίλα καὶ σεσυγκότα· ἀνθοῦσά
τε συχνῶς εἰργάσμενα φυτὰ ἐκ πάντων μὲν
C θήρας τε χαλκᾶς, καὶ τὴν ἐν μεγάλῳ ἀ-
χρόνῳ τοῦ ξύλου τὸν κόσμον, ἀνθρώπους τε
δεδεμένους καὶ διακεκαλυμμένους, καὶ ὅσα τοῦ
βασιλέως, ἀθρόοις τε καὶ θηρίοις· ἐν δὲ τοῖς
ἐκ δὲ, ἐκ μέσου ἀνεῳγμένοις φυλακαὶ, πυλωροὶ
τε καὶ ἀπεκαυχᾶτο λιγόμενοι· καὶ ὁ βασι-
λεὺς αὐτὸς ἐν σκότει καὶ θεοῖς ἐπιφαίνεσθαι,
πότε μὲν βλέπων, πότε δὲ ἀκούων. ἐν δὲ
D ἢ τοῦτον, ἄλλα κεκοσμήκεσαν ἀνεστῶτα τε-
μάχη, καὶ ἐν ἀρετῇ πολλῶν καὶ ἀνωνύμων,
ἀλλὰ τε ἀποδεικτῆρες, ἢ τε λαοῦ ἄγων
ἕκαστος ἐν τῇ χρείᾳ ἀπομελετῶν· τῶν δὲ
σύμπαντον ἀγχοῦ τοῦ Λύσεις ἀφανεσάφιον,
Κλεοπάτρας ἀφ, ἐν τῷ πρὸς ἑκάστῳ μερ-
ῶν ἐνδοῦν δὲ, ἐν τῷ πρὸς ἕν, ἀνεκόσμησε
ἐν ἄθλῳ ἐρατοῖς καὶ σπουδάσαι καὶ βασιλεῖ,
δῶλος τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, ἀνεμφίβολον τε
E καὶ σπουδῇ, καὶ ἀγελαφόρε, καὶ φυλακὴ,
φυλακοῖς τε ἐπιστήμε. ποιοῦσι δὲ ὁ
κόσμος, καὶ μάλιστα τῷ φρουρεῖν, ἐν
διαδοχῇ πυρσοῦσιν φιλοῦσι ἐν ἀφ' τῶν
τῶν αὐτῶν μίχρι Σούσων καὶ Ἑκβατάνων,
ὅτι τὸν βασιλέα γενόμενον ἐν δυσμαῖς ποιεῖν
τὸν ἐν τῷ Λύσει κρίνοντα μὴ ἀπόρῳ,
ἀλλὰ τῷ τῷ μεγάλου βασιλέως ὑπόρῳ,

F

ὥσπερ τῷ τῷ κόσμῳ ἐπέχοντος θεοῦ, τοῦ-
τον κρατεῖν ἀνεξέρευνον τῶν ἐκείνου, τῷ
τῷ φανερῷ πάντα τε καὶ ἀδιεξέπτου ζῴου.
ὢν, εἰ ἄρ' ἀστεῖον καὶ αὐτῷ, ἀν τὸν ἀνεῖν
ἐξέλθω κατουρᾶν ἅπαντα καὶ διαπλεῖν
ἐν ἀνίσοις, καὶ ἐφιστάμενον διακεῖν, πο-
λὺ μᾶλλον ἀφανεῖς ἐν ἐκείνῳ τῷ θεῷ· ἀναμέ-
τρητον δὲ ἢ πρὸς ἄλλῃ, ἀν τὸν μὴ ὄντα τῶν
ἀνθρώπων χάρις ἱδρύσθαι, τῷ δὲ ἐνώμεν
τὰ τῷ σύμπαντος κόσμου διάκοσμα, ἄλλον
τε κεῖνον καὶ σελήνῃ, ἢ τὸν πάντα οὐρανὸν
ἐκείνῃ, ἢ πόν τε γένεσθαι τῶν ὅλων τῶν γῆς
σωτηρίας· ἐν δὲ ἀδύνατον κίνησιν αὐτῷ δεῖ,
καὶ ὑπερέχειν ἢ παρ' ἑτέρου, ἢ ὡς τῶν παρ'
ἡμῖν ἀρχῶν τῶν πολυχειρίας ἕνεκα τῷ ἀ-
δύνατον· ἀλλὰ τῶν ἐν τῷ τῷ θεῷ πάντων, τὸ μὴ
βραχύτης καὶ ἁπλῆς κατάστασις πανταχοῦ πᾶς
κοσμεῖν ἰδίας, ὥσπερ ἀμέλει ἀρχῶν τὰ
μεγαλόπρεπα ἐκ μιᾶς ἀρχῆς κατεσκευάσ-
θαι, πολλὰ δὲ πολλῆς ἀναγκαίας ἀποτελοῦντες
ἀμείνω δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἔχει, μὲν μόνον
ἐν ἔλαττον ἀποδεῖξαι πολλοὶ καὶ αὐξάνα κα-
τὰ θεῷ, καὶ χρῆσιν τῷ ζῴῳ, καὶ ἅμα, καὶ ἀ-
φθαρσίαν· ἔτι δὲ ὅτε πάντα τὰ μέρη, μετὰ
πάντα ἀφθαρσίας. οὕτως οὖν ἢ, ἢ ἐκεῖ φύσει
ἀπὸ τινος ἀπλῆς κατάστασις τῷ σωμάτων, τῷ
ἀνάμιξιν εἰς τὰ ξωτικὰ δίδωσι, καὶ ἀ-
κίνητα πάλιν εἰς τὰ πρόσθεν, μέχρις ἂν
ἐκεῖνα τῷ πάντῳ διεξέλθῃ· κινεῖν γὰρ ἕτερον
ὑπ' ἄλλου, ἢ αὖθις πάλιν ἐκείνου ἄλλο πάν-
κόσμον, ἀφίστασι ὡς πάντων οἰκείως ἢ σφαι-
ρικῆς κατασκευαῖς, ἢ τ' αὐτῶν δὲ ὁδοῦ πα-
σῶν οὔσας, ἀλλὰ διαφόρου ἢ ἐπιφανεῖς ἢ
ἐκ πάντων· καὶ τοῦ τ' σφαῖρα δὴ ἐνδόμενος
εἰς κάτω μέλου γίγνεσθαι· ἀσαφῆ δὲ ἐν τε
ἐξ ἄλλοις ἐμοὶ μέρεσι σφαῖρα ἢ κύβον, καὶ
κύκλον, ἢ κυλίνδρον· ἕκαστον γὰρ αὐτῷ κῆ τὸ
ἕτερον κινεῖσθαι τῷ ἐν τε ἐμοὶ ζῴου ἐ-
νυδρίᾳ τε, ἢ χερσαίου, ἢ πτηνῶν ἐν τοῖς κόλ-
πεσι ἔχων ἐκείνων δίκαιον γὰρ, ὅτι, τὸ μὲν ἐκ-
τὸς, ἀκίνητον, εἰς ἐ ἐκεῖνο δίκαιον ἐκ. ἀξιῶ-
χρῆσιν, εἰς τὸ πρότερα ἤδη ἢ ἐμοὶ
ἀνεξέπτωσ· τὸ δὲ ἄφεσιν ἐξωθεῖ ἐν γῆς,
ἀνάγκη φύσει σύμπαντος πρὸς τὴν κίνησιν·
ἀμφοτέρων δὲ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ
ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ ἀνάγκῃ ἐν τῷ ἐν τῷ

A Regis fastigium, præut quidē est Dei eminentia, qui pro potestate Mundum tanquam prouinciam obiinet; tam esse infimū quām esset summum hoc ipsum Regis fastigium, si eum animāte quodam vilissimo atque infirmissimo componeretur. Quapropter si ē dignitate regis haudquaquam esset, Xerxem functione propria administrare omnia & absoluere quæcunque facta caperet, ne ipsum quidem operibus faciendis instantem, curatoris operum officio perfungi: longē id nimirum minus Deo conuenit. Quare augustius id decentiūsque existimandum est, Deum sommo in loco ita esse collocatum, numinis vt tamen eius vis per vniuersū mūdum pertinēt, tū Solē Lunāmq. mouēat, tū cælū omne circūagat: simūlq. causam præbeat eorū quæ in terra sunt, salutis atq. incolumitatis. Neque verō illi ipsi itidē vt principibus mortalium, opus est, aut artificiosa molitione, aut alieno ministerio: quando ij propria infirmitate præditi, operarum decuriis rebus conficiendis, & numerosas manus adhibent. Illud autem diuinitati maximē consentaneum, vt formas rerum omnium citra difficultatē simplicique motu absoluat: non secus atque illi machinatores solent, qui instrumento vno demittendo multos & varios effectus edunt: aut vt illi prestigiatores faciūt, quos Neurospastas ob id appellant, quōd imagunculas animatas esse fiduciis ducēdis ementiuntur: qui cum funiculum ipsi aut neruum adduxerūt, cieri cervicem & manum quasi animantis simulachri, humerūmque itidem & oculum faciunt, interdum etiam omnia membraiūdque qualam eum venustate atque æquabilitate motus. Hoc igitur modo natura diuina ab vno eodémque simplici motu primo vim suam immittit in ea quæ sunt primo continentia, ab illisque subinde in ea quę longius atque longius absunt, quoad permeauerit per vniuersa. Quippe alterum ab altero motū, rursus ipsum quoque aliud mouet cum mundo: quum vnumquodque interim agat conuenienter constitutioni suæ, nec tamen eadem sit via omnibus, sed diuersa, nonnullis etiam contraria: tametsi primas illis velut ad concentum atque æquabilitatem auspicatur, natura sit comparatus ad vnum motum: similiter atque si quis ex eodem vase fiat globum, tesseram, turbinem, & columellam. nempe vnumquodque eorum accommodatè suæ formæ mouebitur. Aut si quis animal vnum aquatile, aliúdque terrestre, & aliud volatile, e sinu suo emittat: planum est enim quōd natatile ex profilire, enatauerit, vbi ei commodum est victitare: terrestre ad suas sedes, pascua, que sua crepterit: ac ēterium è terra sublimè raptum euolauerit:

Universidad de Deusto Biblioteca

vna vtique eadémq. prima causa propriã eorum vnicuique aptitudinem reddente. Eadémque ratio est in mundo. Si quidem ab vna cœli vniuersi cõuersione, quæ die noctúque finitur, aliæ atque aliæ permeationes fiũt. Quũque vno omnia coerceantur globo, pars tamen celerius, pars mouetur tardius: nimirum interuallorum lõgitudine & singulorum opificio eã differentiam efficiente. Et Luna quidem mẽse suũ peragit orbem, augescens vicissim, imminutáque & tabescens. Sol anni spacio suum orbem metitur, & qui eum æquant cursu Lucifer & Mercurius. Pyrois spacio altero tanto maiore. Iouis stella spacio Pyroentis sexcuplici. Vltima, Saturni quæ dicitur, tempore sesquiplo maiore, quàm quantum est id quo circumagitur illa quę infra ipsam est proximè. Qui verò ex omnibus concentus existit consonantibus in cælo, chorúmque constituentibus, vt ex vno ille quidem oritur, ita in vnum desinit. Vniuersúmq. ipsum commodius Cosmon nominaueris, id est compagem rerum compositam cõcinnóque ordine digestam: quam acosmiam, id est congeriem confusam & inconditam. Quemadmodum porro fit in choro, vt auspicanti præsuli aut præcentori accinat omnis chorus è viris interdum fœminísque compositus, qui diuersis ipsi vocibus, grauibus scilicet & acutis, concentum attemperant: eadem ipsi rationem statuimus & in Deo, qui vniuersum mundum moderatur & regit. Et sidera enim semper, & vniuersum ipsũ cælum, eos ad numeros mouentur, quos Deus sursum quasi auspicando præcinendóque emodulatur, quem à similitudine sanè congrua Coryphæum mundi rectè appellaueris, quasi præsultorem ipsum huiúsque chori magistrum. Geminis autem itineribus Sol ingreditur, lumine suo cũcta quoquouersus collustrans: diem noctémque altero itinere determinans, ortu suo scilicet, & occasu: altero quatuor anni tempora secum ductitans, vltro citróque per cælum perreptando, nunc Aquilonius ipse, nunc Austrinus. Quid dicam pluuias tempestiuè existentes, ventos & rores, omnesque permotiones quæ in aere eueniunt à principe rerum causa atque primordiali? Adde fluminum lapsus, maris æstus intumescentis, enascentium arborum incrementa, frugum maturitates, fœturas animalium: denique vegetationes rerum [illegible] adolescentium primùm, deinde tabescentium, eadem accedentibus etiam (vt dictum est) à constitutionibus singulorum [illegible]. Itaque [illegible] omnium princeps paréntque, animi tamen [illegible]

μετ' ἀστέρων εἰλίσσοντες περιφέρωνται, μιᾶς τῆς πρώτης αἰτίας πᾶσιν ἀποδιδούσης, τὴν οἰκείαν διαφέρονται. οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου· διὰ γὰρ ἁπλῆς τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ περιαγωγῆς ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ περατουμένης, ἀλλοῖαι πάντων διέξοδοι γίνονται, καίτοι ὑπὸ μιᾶς σφαίρας περιεχομένων, τῶν μὲν θᾶττον, τῶν δὲ βραδύτερον κινουμένων, παρά τε τὰ τῶν διαστημάτων μήκη, καὶ τὰς ἰδίας ἑκάστων κατασκευάς. σελήνη μὲν γὰρ ἐν μηνὶ τὸν ἑαυτῆς διανύει κύκλον, αὐξομένη τε καὶ μειουμένη καὶ φθίνουσα· ἥλιος δὲ ἐν ἐνιαυτῷ· καὶ οἱ τούτου ἰσόδρομοι, ὅ τε Φωσφόρος, καὶ ὁ Ἑρμῆς λεγόμενος· ὁ δὲ Πυρόεις, ἐν διπλασίονι τούτων χρόνῳ· ὁ δὲ Διὸς, ἐν ἑξαπλασίονι τούτου· καὶ τελευταῖος, ὁ τοῦ Κρόνου λεγόμενος, ἐν διπλασίονι καὶ ἡμιολίῳ τοῦ ὑποκάτω. μία δὲ ἐκ πάντων ἁρμονία συναδόντων καὶ χορευόντων κατὰ τὸν οὐρανὸν, ἐξ ἑνός τε γίνεται, καὶ εἰς ἓν ἀπολήγει, κόσμον ἐτύμως τὸ σύμπαν, ἀλλ' οὐκ ἀκοσμίαν ὀνομάσασα. καθάπερ δὲ ἐν χορῷ, κορυφαίου κατάρξαντος, συνεπηχεῖ πᾶς ὁ χορὸς ἀνδρῶν, ἔσθ' ὅτε καὶ γυναικῶν, ἐν διαφόροις φωναῖς ὀξυτέραις καὶ βαρυτέραις μίαν ἁρμονίαν ἐμμελῆ κεραννύντων· οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ τὸ σύμπαν διέποντος θεοῦ. κατὰ γὰρ τὸ ἄνωθεν ἐνδόσιμον ὑπὸ τοῦ φερωνύμως ἂν κορυφαίου προσαγορευθέντος, κινεῖται μὲν τὰ ἄστρα ἀεὶ, καὶ ὁ σύμπας οὐρανός· πορεύεται δὲ διττὰς πορείας ὁ παμφαὴς ἥλιος, τῇ μὲν ἡμέραν καὶ νύκτα διορίζων ἀνατολῇ καὶ δύσει, τῇ δὲ τὰς τέσσαρας ὥρας ἄγων τοῦ ἔτους, πρόσω τε βόρειος, καὶ ὀπίσω νότιος διεξέρπων. γίνονται δὲ ὑετοὶ κατὰ καιρὸν καὶ ἄνεμοι, καὶ δρόσοι, τά τε πάθη τὰ ἐν τῷ περιέχοντι συμβαίνοντα, διὰ τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον αἰτίαν. ἕπονται δὲ τούτοις, ποταμῶν ἐκροαὶ, θαλάσσης ἀνοιδήσεις, δένδρων ἐκφύσεις, καρπῶν πεπάνσεις, γοναὶ ζώων, ἐκτροφαί τε πάντων, καὶ ἀκμαὶ, καὶ φθίσεις, συμβαλλομένης πρὸς ταῦτα καὶ τῆς ἑκάστου κατασκευῆς, ὡς ἔφην. ὅταν οὖν ὁ πάντων ἡγεμών τε καὶ γενέτωρ, ἀόρατος ὢν ἄλλῳ πλὴν λογισμῷ, [illegible]

πάσῃ φύσει μεταξὺ οὐρανοῦ τε καὶ γῆς φερομένῃ, κινεῖται πᾶσα ἐνδελεχῶς ἐν κύκλοις καὶ πέρασιν ἰδίοις, ποτὲ μὲν ἀφανιζομένη, ποτὲ δὲ φαινομένη, μυρίας ἰδέας ἀναφαίνουσά τε καὶ πάλιν ἀποκρύπτουσα ἐκ μιᾶς ἀρχῆς. ἔοικε δὲ κομιδῇ τὸ δρώμενον, τοῖς ἐν πολέμου καιροῖς μάλιστα γινομένοις, ἐπειδὰν ἡ σάλπιγξ σημαίνῃ τῷ στρατοπέδῳ· τότε γὰρ τῆς φωνῆς ἕκαστος ἀκούσας, ὁ μὲν ἀσπίδα ἀναιρεῖται, ὁ δὲ θώρακα ἐνδύεται, ὁ δὲ κνημῖδας, ἢ κράνος, ἢ ζωστῆρα περιτίθεται· καὶ ὁ μὲν ἵππον χαλινοῖ, ὁ δὲ συνωρίδα ἀναβαίνει, ὁ δὲ σύνθημα παρεγγυᾷ· καθίσταται δὲ εὐθέως, ὁ μὲν λοχαγὸς εἰς λόχον, ὁ δὲ ταξίαρχος, εἰς τάξιν, ὁ δὲ ἱππεὺς ἐπὶ κέρας, ὁ δὲ ψιλὸς, εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιτρέχει χώραν· πάντα δὲ ὑφ' ἕνα σημάντορα δονεῖται κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ τὸ κράτος ἔχοντος ἡγεμόνος. οὕτω χρὴ καὶ περὶ τοῦ σύμπαντος φρονεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς ῥοπῆς ὀτρυνομένων ἁπάντων, γίνεται τὰ οἰκεῖα, καὶ ταύτης ἀοράτου καὶ ἀφανοῦς· ὅπερ οὐδαμῶς ἐστιν ἐμπόδιον, οὔτε ἐκείνῃ πρὸς τὸ δρᾶν, οὔτε ἡμῖν πρὸς τὸ πιστεῦσαι· καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ, δι' ἣν ζῶμέν τε, καὶ πόλεις καὶ οἴκους ἔχομεν, ἀόρατος οὖσα, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ὁρᾶται· πᾶς γὰρ ὁ τοῦ βίου διάκοσμος, ὑπὸ ταύτης εὕρηται, καὶ διατέτακται, καὶ συνέχεται, γῆς ἄροσις, καὶ φυτεύσεις· τέχνης ἐπίνοιαι, χρήσεις νόμων, κόσμος πολιτείας, ἔνδημοι πράξεις, ὑπερόριος πόλεμος, εἰρήνη. ταῦτα χρὴ καὶ περὶ θεοῦ διανοεῖσθαι, δυνάμει μὲν ὄντος ἰσχυροτάτου, κάλλει δὲ εὐπρεπεστάτου, ζωῇ δὲ ἀθανάτου, ἀρετῇ δὲ κρατίστου· διότι πάσῃ θνητῇ φύσει γενόμενος ἀθεώρητος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων θεωρεῖται. τὰ γὰρ πάθη, καὶ τὰ δι' ἀέρος ἅπαντα, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἐν ὕδατι, θεοῦ λέγοιτ' ἂν ὄντως ἔργα εἶναι, τοῦ τὸν κόσμον ἐπέχοντος· ἐξ οὗ κατὰ τὸν φυσικὸν Ἐμπεδοκλέα,

Πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔστ', ἠδ' ἔσσεται
τά τ' ὀπίσσω,
δένδρεά τ' ἐβλάστησε, καὶ ἀνέρες ἠδὲ
γυναῖκες,
θῆρές τ' οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες
ἰχθῦς.

naturis dedit inter cælum terrámque vehentibus: earum vnaquæque in orbibus suis iugi motu cietur, atque intra suos limites, alternis condita atque apparens: sexcentas illa formas eodem à principio exhibens, vicissimque subducens. Quod verò in hisce rebus agitur, magnopere simile est iis quæ belli tempore inter homines factitantur. Namque statim vt classicum exaudiri in exercitu cœptum est: alios ipse videas scuta sibi aptantes: loricam alios induentes: alios ocreas vel galeam sumere, vel balteo se cingere festinanteis. Rursus videas qui frenatos equos admittant: alios qui currus conscendant: qui denique tesseram perexplicatam aciem prodant. Tum manipuli ductor, ad manipulum: Centurio excurrit ad centuriam. Postremò equites ad cornu: velites ad stationem quisque suam festinant: cùm interim sub vno ductore omnia moueantur: qui imperia & ipse significanda accepit ab eo, apud quem summa est imperij. Eodem nos & ipsos modo censere conuenit de vniuerso. Quum enim ab vna vi impultrice cieantur omnia: fit vtique quod cuique commodum est & conueniens. Nec verò si ea vis ipsa nec cerni ab hominibus, nec apparere potest: quoquo pacto id obstat, aut illi ad ea quæ diximus agenda, aut nobis ad fidem hisce rebus accommodandam. Nam & anima ipsa qua viuimus, qua vrbes, qua domos habitamus: cùm haudquaquam sub aspectum nostrum sita sit, operibus tamen ipsis videtur: omnisque vitæ cultus nitórque vt ab ea inuentus est & descriptus, ita ex ea tenorem suum seruat: Terræ cultura & consitio, artium excogitationes, vsus legum, Reipublicæ rectè atque ordine constituendæ ratio, administrationes ciuiles, bellum extra fines patriæ, & rursus pax in ea. Proinde hæc etiam de Deo sentienda nobis sunt: illo quidem, si vim spectes, valentissimo: si decorem, formosissimo: si vitam, immortali: denique si virtutem, præstantissimo. Quapropter cùm sit inconspicabilis naturæ omni interituræ, ipsis nihilo secius ipse cernitur ab operibus. Atque ea quidem quæ in aere fiunt quoquo modo affecto, quæ in terra, quæ in aqua, ea certè Dei opera esse meritò dixerimus: Dei inquam opera, cum imperio summo Mundum ac pro potestate obtinentis. Ex quo Deo, vt inquit Empedocles physicus,

Omnia quotquot erunt, quæ sunt præsentia quǽque
Orta fuere antehac stirpes hominésque feræque,
Inde etiam volucres piscésque humoris alumni.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Enimuerò non tam absurda quàm pusilla comparatio (vt opinor) fuerit, si Mundum cum illis lapidibus componamus, qui in operibus fornicatis, forficis in modum dispansi conformatis structura sese intersecante, vmbilici vocantur. Itemq; ij lapides in medio collocati, qua parte scilicet vtroque versus structorà arcuata pandatur, quasique oneri cedit: in coharentia continent, atque in constructione ordinata totam formam operis, immobilémque afferuant. Fama est etiam Phidiam illum statuarium, quum Mineruam illam quæ est in arce, coagmentaret, in medio eius scuto faciem suam expressisse, oculósque fallentis artificio ita deinxisse simulachro, eximere inde vt ipsam siquis cuperet, minimè posset, aliter quidem certè, quàm vt ipsum solueret simulachrum, opúsque eiusmodi compactile confunderet. Hanc eandem igitur rationem Deus habet in mundo vtpote qui vniuersorum coagmentationem coharentem cohibeat & coarctet, incolumitatémque vniuersitatis conseruet: nisi quatenùs non medio ille loco, in terra scilicet, vbi turbida regio est: sed in excelso situs est, purus ipse in puro loco. Quem locum tum Vranon ab origine vnetis dicimus, quasi terminum extimum supremorum corporum: tum etiam Olympum, vt vsquequaque lucidum, ab omni caligine secretum, motúque omni incondito, cuiusmodi sunt qui apud nos venti fiunt & tempestates. Id quod his verbis significat Homerus:

Est solum diuis subnixum semper Olympus
Fama est, haud ventis tremefactum haud imbribus vllum.
Ac procul à nimbis sub diuisa nubibus alitur
Splendida summotis candésque expanditur aëra.

Huius autem rei elogium est mortalium consensus, regionem mundi summam non dubiè Deo tribuentium. Quam ob causam ipsi manus tollimus sursum inter vota concipientia. Qua ratione nec malè illud quoque ab eodem Poëta pronunciatum:

Cælum sæpe tulit simul æthera Iuppiter altum.

Quinetiam quæ maximè eximia sunt inter res sensu perceptas, eundem illa locum obtinent: vt sidera, vt Sol & Luna. Vnde fit, vt cælestia concinno ordine digesta, suas ipsa vices construent perennes & constitutas, nullíque obnoxias mutationi, longè illa sit eus atque terrena, quæ iis aliis affectiones transeant, fieriq; identidem aliquàdo cõstat, vt terræ motus violen-

Indéque hiatus extiterint, vt imbres vi maiore ruentes, diluuium in terram intulerint, vt excursiones vndarum, recessúsq; tum continentes mari obtuerint sæpenumero, tum rursus maris alueos adiecerint continentibus vt vis flatuum & vorticum oppida funditus disturbarit: denique vt incẽdia atque inflammationes aliquæ supernè delapsantes, partes orbis exusserint versas ad Orientem, vt Phaethontis tempore contigisse dicitur: quædam etiam vt è terra erumpentes, veluti expirabundæ idem fecerint: vt quum crateres Aetnæ abrupta terra patefacti, conflagrationem emiserunt instar torrentis per terram grassabundam. Quo tempore qui è mortalium genere pietate erant imbuti, ij à numine diuino eximio honore ingentique affecti sunt. Si quidem iuuenes & robore valentes, cùm parentes suos ætate iam confectos humeris sustulissent, igneo flumine iamiam opprimendi, in eo erant ipsi vt interirent: cum ecce flumen ipsum ita se scidit, vt hoc & illuc diuersi fluctus digederentur, iuuenésque intactos cum senibus transmitterent. Vt verò summatim tam loquamur: quod in naui gubernator est, quod in curru agitator, quod in choro præcentor: quod denique lex in ciuitate, & dux in exercitu: hoc Deus est in mundo. Nisi si hactenus interest, quòd labor, & motus multiplex illos exercet, & curæ angunt varię: cùm huic illaborata succedant omnia, omnis molestiæ expertia, citráque corporis infirmitatem: quippe cui in loco stabili immotóque collocato, omnia mouere & circumagere pro arbitratu liceat, quo libitum est cunque, & quo modo libitum est, idque diuersis in formis simul atque naturis. Id autem ratione simili facit ille, atque lex ciuilis: quæ immobilis ipsa existens in vrentium animis, regit omnia ad Remp. pertinentia. Et ciues quidem quasi eius assecłę in medium prodeuntiqui autem Principes vocantur, ad prætorium se conferunt: Legislatores ad propria tribunalia: Senatores denique, & qui Concionatores dicuntur, ad consessus sibi contributos conueniunt. Rursus is in Prytaneum it, cui scilicet id datum est, in eo vt publico victu epuletur: alter rapitur ad iudicium, causam vt ibi dicat: in carcerem alius compingitur, vt supplicio afficiatur illic. Tum verò epulones in ciuitate celebres ad epulas legitimásque conueniunt. Iam verò aguntur dies festi, ità iudicia solemnia: iam anniuersaria sacrificia fiũt diuis; he soéq; ritu suo colũtur: postremò inferiæ mortuis inferũtur. Sic alia ab aliis facta, vno vel imperio, vel lege vna authoritate, asseruãt eũ qui obtemperat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sic vrbs simul plena est vaporibus sacris,
Resonátque cantibus piis ac lusibus.

Hoc idem de vrbe quoque maiore, de hoc inquam mundo, existimare debemus. Deus enim nobis lex est: in omnem illa quidem partem ad æquilibrium vergens: nullam correctionem admittens, nullam varietatem, quippe quæ potior sit illis legibus, & stabilior, quæ in tabulis perscriptæ sunt. Eius enim auspiciis perenniter & compositè præeuntis, vniuersus hic cæli ordo regitur atque administratur, numeros omnes concinnitatis habensin omneis ipse naturas partitus pro vniuersitatis seminum, in ea quæ hærent solo, atque in animantia: quæ etiam suis ipsa generibus formisque distincta sunt. *Nam & vites sunt & palmæ, & persea, sicque dulces, & olmæ:* vt inquit Poëta: Tum quæ fructus expertes, alios vsus præstant, platani, pinus, buxi, alni, populus etiam nigra & cupressus odorata: Tum quæ autumni tempore fructum suauem fundunt, sed conditu difficilem, pyri, puniceæ, mali. At verò animantium aliæ feræ sunt, & aliæ cicures: tum in aëre, tum humi, tum in aqua victitantes, oriuntúrque & inualescunt & deinde intereunt, legibus obtemperantes diuinis atque cedétes. Omne enim reptile (vt inquit Heraclitus) terram depascitur atque possidet.

CAPVT VII.

VNus porrò Deus cùm sit, pluribus nominibus appellatus est: ab iis vtique suis omnibus affectibus denominatus, quorum specimen edere ipse solet. Atque eum quidem tum Zena, tum Dia vocant, inter se compositis vtentes nominibus, atque è regione collocatis, tanquam duabus his vocibus significare velint, per quê viuimus. Is Crono, id est Saturno, & chrono, id est tempore ortus esse dicitur, nimirum ab æuo sempiterno ad alterum æuû pertinens. Vocatur & Fulgurator, & Altitonans, & Æthereus, & Fulminator, & Pluuius: à pluuiis vtique & fulminibus, aliisque operibus, è quibus vocabula ipsa deducta sunt. Quin & Frugiporens & castos vrbium vocitatur, & Natalitius, Septitius, Curialis, Gentilitius & Patrius: videlicet à communione quæ diuino ipsi numini iis cum rebus intercedit. Ad hæc Sodalitius & amicitiæ præses, tum Hospitalis, Castrensis, Trophæalis, Expiator, Sanguinarius, & supplex & placabilis, vt poëtæ loquuntur: denique Seruator dicitur & Assertor: & vt semel omnia complectar, Cælestis nomen adeptus, vtpote qui omnium rerum

A Πόλις δ' ὁμοῦ καὶ θυμιαμάτων γέμει,
Ὁμοῦ δὲ παιανίζει τε καὶ ἐπιγαυρᾶται·
οὗτος ὑπερκόσμιος καὶ ὑπὸ τῶν μείζονος πολλοὺς, λέγω δὲ τοῦδε τοῦ κόσμου· τόμος μὲν γὰρ ἡμῶν ἐστι κοσμικὸς, ὁ θεός, οὐ δημόσιος ὑπὸ τῶν μείζονος ἐπιστρεφόμενος, ὃ μετὰ θεοῦ· κρείττων δὲ, εἰ δεῖ, καὶ βασιλεύτερος τῷ δὲ κόσμῳ ἐστὶ κοσμικῷ· ἀκμαιότερος δὲ ἀκριβεστέρου ἀνθρωπίνου· ἐπιστρέφει δὲ ἀκριβεστέρου ἀνθρωπίνου καὶ ἐμμελοῦς, ὁ σύμπας διακοσμῶν τὴν διάκοσμον οὐρανοῦ καὶ γῆς, μεμερισμένος τῷ B τὰς φυσεῖς πάσας διὰ τῆς οἰκείας σπερμάτων, εἴτε τι τὸ φυτὸν ἢ ζῷον, ἢ γῆν τι καὶ ἐπίδιν· καὶ γὰρ ἄμπελος, ἢ φοίνικες, καὶ πρίνοι, συκάμινά τε γλυκεῖα, ἢ ἐλάαι, ἃς φασὶν ὁ ποιητὴς, τὰ τε ἄκαρπα δὲ, ἄλλος δὲ παρὰ χρόνον, πλάτανοι, καὶ πίτυες, καὶ πύξοι.

Κλίδρα τ' μέγιστόν τε, ἢ ὀλοῆς ἐπιπόρουσε.

αἱ τε καρπὸν ἀπείρονα ἐκφέρουσι, ἄλλος δὲ δυσδιαπόρευτον φέρουσι.

Ὄχναι, ἢ μηλέαι, ἢ ῥοιαὶ, ἢ μαλίαι· αἱ δὲ ἀγρίαι τε ζῶσαι τὰ τε ἄλλα ἢ ἥμερα, τὰ τε ἐν ἀέρι καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν ὕδατι βιοτεύοντα γίνεται, καὶ ἀπόλλυται, καὶ φθείρεται, τοῦ τῶν θεῶν πειθόμενα θεσμοῖς· πᾶν γὰρ ἑρπετὸν, τὴν γῆν ἐσθίει, φησὶ Ἡράκλειτος.

Κεφάλαιον ζ.

D Εἷς δὲ, πολυώνυμος ὤν, καὶ πολυσχεμάτιστος· καλεῖται δὲ αὐτὸς καὶ Ζῆνα καὶ Διὰ, πολλοὺς τοῖς ἐπιθέτοις τοῖς ἀνθρώποις, οἷς καὶ τὶ λέγομεν, δι' ὧν ζῶμεν. Κρόνον δὲ καὶ χρόνον λέγεται, διὰ τὸ ἐξ ἀΐδιος ἀστράμενος εἰς ἄπειρον ἀφικέσθαι· ἀστραπαῖός τε καὶ βροντῶν, ἢ ἀστραπὴ καὶ βροντὴ, κεραυνοῦ τε καὶ ὕετος, διὰ τὴν ὑετὸν καὶ κεραυνῶν, ἢ τὴν E ἄνωθεν κεκλεῖσθαι· ἢ μᾶλλον ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὴν κεραυνῶν πολεμεῖ δὲ, διὰ τὴν πόλεων ἐπιμέλειαν· χθόνιος τε καὶ ἕρκειος, καὶ ἑταῖρος, καὶ γενέτωρ, καὶ πατέρας, διὰ τὴν φύσιν πάντων κοινωνίας· ἐπιμείλιός τε καὶ φίλιος, καὶ ξένιος, καὶ ἱκέσιος, καὶ ἱκετήσιος, καθαρσίος τε καὶ παλαμναῖος, καὶ ἱλάσιος, καὶ μειλίχιος,

F [illegible]

[illegible] terrenis ea omni natura sortique [illegible] fit. Quapropter quæ de ipso [illegible]

Orphicis

A Orphicis carminibus dicta sunt, haudquaquam perperam dicta sunt. Equidem necessitatem ipsam etiam nihil aliud quàm Deum dici censuerim & intelligi: cui Anance ex eo nomen est, quòd natura quædam sit immobilis. Eundémque Imarmenen, id est fatum, dictum à serie rerum conserta, inoffensóque tenore procedente, quod alio nomine Pepromenen ideo appellauerunt, quòd ab eo omnia termi-
B nata sunt, ac nihil in rerum natura infinitum est. Quin & Mœram, id est sortem, appellatum eundem Deum à partitione rerum dixerim: & Nemesin, quasi potestatem diuinam, eius quod visum est cuique distributricem: Adrastiam etiam quasi causam quandam natura comparatam, quam fallere nemo queat aut vitare. Æsan denique dictum, quasi semper existentem. Iam quod de Parcis, & de fuso proditum est earum, eôdem id etiam quodammodo pertinet. Siquidem tres Parcas prisci tria in tempora partiti sunt: filúmque fasi partim iam peractum, partim futurum, partim iam intorqueri dixerunt: earum vnam statuentes in eo quod iam profligatum est: quam Atropon ideo nuncuparunt, quoniam ea quæ iam præterierè, retrorsum agi nequeunt. At Lachesis functio futuris destinata est:
D omnium enim quæ secundum naturam sunt, sors sua quodque manet. Præsentibus autem rebus aut instantibus Clothus opera attributa est, quæ netu vnicuique conficit quod suum est. Hôcque fabulamentum rectè atque ordine compositum est. Proinde hæc omnia non aliud quicquam quàm Deum esse, planum est, vt eximius Plato censuit. Enimuerò Deus (vt est vetusto verbo proditum) principium
E & finem, & media rerum omnium tenens, rectáque linea incedens, operatur ille quidem secundum naturam, è vestigio comitem habens iustitiæ præsidem, quam Diem nominauerunt, diuinæ legis vindicem, simul vt quicquam sanctionem eius prætermissum est. Cuius vt sit particeps numinis, iam inde oportet ab initio qui ad vitam beatam euasurus est atque fœlicem.

τῶν Ὀρφικῶν οὐ κακῶς λέγεται,

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος·
Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται,
Ζεὺς θεμέλιος γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστεροέντος·
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
Ζεὺς πνοιὴ πάντων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή.
Ζεὺς πόντου ῥίζα· Ζεὺς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη·
Ζεὺς βασιλεὺς· Ζεὺς αὐτὸς ἀπαντῶν ἀρχικέραυνος.
Πάντας γὰρ κρύψας αὖτις φάος εἰς πολυγηθὲς,
Ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀναείσατο μάρμαρα C ῥίζων.

Μοῖραν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ἐκ παλαιοῦ τινὰ λέγουσιν, πολλὰ τοῦτο, οἷονεὶ ἀκίνητον οὐσίαν ἔχουσαν· εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ ἑῆς τε καὶ χωρὶς ἀκολουθοῦσαν· τὴν προμεμένην δὲ, διὰ τὸ πεπρωμένα τοῦθ' ἅπαντα, καὶ μηδὲν ἐν τοῖς οὖσιν ἀπεῖναι δεῖ. καὶ Μοῖραν αὖθις, ἀπὸ τοῦ μερίζειν· Νέμεσιν δὲ, ἀπὸ τοῦ νέμειν ἕκαστα· Ἀδράστειαν δὲ, ἀπὸ τοῦ ἀποφεύγειν αὐτὴν οὔτινα χρὴ φόβον· Αἶσαν δὲ, ἀπὸ τοῦ αἰεὶ τὰ τε αὐτὰ τοῖς μέρεσι καὶ τὸν ἀπεραντον, εἰς τοῦτο πως τείνει· πρόσω γὰρ οὐ μεῖραι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀρχόντος μεμερισμένῳ· τῆμος δὲ ἀπεράντου, τὸ αὖθις, ἐξεπιστρεφόμενον· τὸ δὲ μέλλον τὸ δὲ, ὑπεστρεφόμενον. τέτακται δὲ, καὶ αὖθις τὸ γεγονὸς, μία τοῦ μέρους, Ἄδης, ἐπεὶ τὰ παρεληλυθότα πάντα, ἀγνοεῖν οὐ δεῖ· καὶ δὲ τὸ μέλλον, Λάχεσις· οἷς πάντα γὰρ ἃ χρὴ φύσιν ἔθνεα λάξεις· καὶ δὲ τὸ ἐνεστὼς, Κλωθὼ, συμπεριστρεφόμενον τε καὶ κλώθουσα ἑκάστῳ τὰ οἰκεῖα· περαίνεται δὲ καὶ ὁ μῦθος οὐκ ἀπάκτως. πάντα δὴ ταῦτα ἐστὶν, οὐκ ἄλλό τι, πλὴν ὁ θεός, καθάπερ καὶ ὁ θεῖος Πλάτων φησίν. ὁ μὲν δὴ θεὸς, ὅσπερ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχή τε, καὶ τελευτὴ, καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθεῖαν περαίνει κατὰ φύσιν περιπολῶν· τοῦ δὲ, ἀεὶ ξυνέπεται δίκη, τῶν θείων νόμων τιμωρὸς· ὃς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, ἀγαθός τε καὶ εὔδαιμων, καὶ αὖθις εὐδαίμων μέτοχος εἶναι.

Universidad de Deusto Biblioteca

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER PRIMVS.

Bessarione Cardinale Niceno, & Patriarcha Constantinopolitano interprete.

CAPVT I.

OMNES homines naturâ scire desiderant. Signum autem est sensuum dilectio: nam & absq. vsu propter seipsos amantur. Præ cæteris autem, qui per oculos fit: non enim vt agamus solùm, verùm etiam nil acturi, ipsum videre præ omnibus aliis (vt ita dicam) eligimus. Causa autem est quòd sensuum hic vel maximè nos cognoscere quicquam facit, multásque differentias manifestat. Natura itaque animalia sensum habentia fiunt: à sensu verò quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam verò innascitur. Et ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt quàm illa, quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absque eo quòd discant, quæcunque scilicet audire sonos non possunt, vt apes, & si quod animalium genus simile est. Discunt autem quæcunque vnà cum memoria hunc quoque sensum habent. Cætera igitur phantasiis, ac memoriis viuunt, experientia verò parum participant. Humanum autem genus, arte etiam ac ratiocinationibus. Fit autem ex memoria experientia hominibus. Multæ etenim eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim efficiunt. Quare experientia penè simile quid scientiæ ac arti esse videtur. Per experientiam autem ars, & scientia hominibus efficitur. Experientia enim (vt rectè ait Polus) artem efficit, imperitia verò casum. Fit autem ars, cum è multis experimentalibus conceptibus, vna de similibus vniuersalis opinio fit. Opinari etenim, quòd Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, similiter Socrati ac singillatim aliis multis, experientiæ: quod autem omnibus huiuscemodi secundum vnam speciem determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, vtpote phlegmaticis, ac cholericis, aut æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaque, nil videtur experientia differre ab arte: quinimo videmus expertos magis id, quod intendunt, consequi, quàm illos, qui rationem absque experientia tenent. Causa verò est, quòd experientia singularium, ars autem vniuersalium cognitio est.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ φυσικὰ ἄλφα τὸ μεῖζον.

Κεφάλαιον α.

ΠΑΝΤΕΣ ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει. [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A Actiones autē ac generationes omnes, circa singulare sunt: nō enim hominem, nisi per accidens, sanat qui medetur, sed Calliam, aut Socratem, aut alium quempiam eorum, qui sic dicũtur, cui accidit homini esse. Si quis itaque rationem absque experientia teneat, & vniuersale quidē cognoscat, quod autem sub eo particulare est ignoret, sæpenumero errabit à sanando: id enim magis sanabile est, quod singulare est. Nihilominus scire, & cognoscere ma-
B gis arti, quàm experientiæ arbitramur inesse: ac eos, qui artem tenēt, quàm eos, qui experientiam habent, sapientiores esse putamus, eo quòd sapientia propter scientiã, magis omnes sequitur. Hoc autem, quoniã illi quidem sciunt causam, hi verò minimè, experti etenim sciunt quidem quod est, propter quid autem nesciunt: illi verò, propter quid, & causam cognoscunt. Quare & eos, qui in quaque re architectī sunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui ma-
C nibus operantur, sapientiores putamus, quoniam causas eorum, quæ fiunt, sciunt: illi verò, sicut & quædam inanimata, faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea quæ faciunt, vt ignis comburit: sed inanimata natura quadam, horum singula faciunt, manibus laborantes, propter consuetudinem. Tanquam sapientiores sint, non prout actiui sunt, sed, prout rationem
D habent, causásque cognoscunt. Et prorsus signum scientis est, posse docere. Quamobrem, magis artem, quàm experientiam scientiam esse putamus. Illi enim possunt, hi verò minimè possunt docere. Præterea, sensum nullum putamus, sapientiam esse: tametsi singularium hæ maximè propriæ cognitiones sunt, de nullo tamen dicunt propter quid, vt propter quid calidus ignis, sed solum quòd calidus. Primum ita-
E que cuiuscunque artis supra communes sensus inuentorem, non solum quoniam vtile esset, quod inuentum erat, verùm etiam vt sapientem, & cæteris præstantem (vt verisimile est) homines admirabãtur, Cùm autē plures artes inuenirentur, quarũ aliæ ad necessaria, aliæ ad degendũ essent, semper tales sapientiores illis putamus, quòd eorũ scientiæ non ad vtilitatē essent. Quo fit, vt huiusmodi iam omnib. institutis, illæ sapientiarũ, quæ neque ad
F degendũ voluptuariē, neque ad necessaria conducunt, inuentæ sint, & in illis locis primò, vbi vacabãt: quare circa Ægyptum

[illegible] Ἀλέξανδρου [illegible]

mathematicæ artes constitutæ sunt: illic enim gens sacerdotum vacare permissa est. Dictum autem in moralibus est, quænam sit artis & scientiæ differentia, ac cæterorum, quæ eiusdem generis sunt. Cuius autem gratia nunc sermonem facimus, illud est, quòd appellatam sapientiam circa primas causas & principia omnes arbitrantur versari. Quare (vt dictum est prius) expertus quidem sensum quemcunque habentibus sapientior esse videtur: artifex verò expertis: architectus etiam manibus laborante: speculatiui autem, factiuis. Quòd igitur sapientia circa aliquas causas & principia scientia sit, patet.

CAPVT II.

Quoniam autem hanc scientiam quærimus, hoc vtique fuerit considerandum circa quales causas, & qualia principia scientia, sapientia est. Si itaque reperat quisquam quas de sapiente opiniones habemus, fortassis ex hoc magis appareat. Primò igitur opinamur, sapientem maximè omnia vt possibile est scire, non habentem singulariter eorum scientiam. Deinde illum, qui difficiliora, neque scitu facilia homini cognoscere possit, sapientem existimamus. Sentire enim omnibus commune est. Quamobrem facile, & nequiquam sapiens est. Item illum, qui certior ac magis docere valens, causas reddat, sapientem in omni scientia esse. Scientiarum quoque illam, quæ gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, quàm illam, quæ aliorum gratia eligenda sit, magis sapientiam esse. Et principaliorem quàm ei subministrantem, potius sapientiam esse. Non enim vt sapienti præcipiatur, sed vt ille præcipiat, nec vt ille ab altero, sed vt ab eo minùs sapienti suadeatur, decet. Opiniones itaque tales, ac tot, de sapientia, & sapientibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia (inquam) scire, illi, qui maximè vniuersalem scientiam habeat, necesse est inesse: hic enim quodammodo omnia subiecta scit. Ferè autẽ & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quę maximè vniuersalia sunt, siquidẽ remotissima sunt à sensib. Scientiarum autem illæ certiores sunt, quæ maximè primorum sunt. Nã quæ sunt ex paucioribus, certiores iis sunt, quæ ex additione dicũtur: vt Arithmetica, quã Geometria. At verò illa magis docet, quæ causas speculatur. Ii.n. docent,

A αἱ μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν· ἐκεῖ γὰρ ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθνος. εἴρηται μὲν οὖν ἐν τοῖς ἠθικοῖς, τίς διαφορὰ τέχνης καὶ ἐπιστήμης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμογενῶν. οὗ δ' ἕνεκα νῦν ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστίν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνουσι πάντες. ὥστε καθάπερ εἴρηται πρότερον, B ὁ μὲν ἔμπειρος τῶν ὁποιανοῦν ἐχόντων αἴσθησιν, εἶναι δοκεῖ σοφώτερος· ὁ δὲ τεχνίτης, τῶν ἐμπείρων· χειροτέχνου δὲ ἀρχιτέκτων· αἱ δὲ θεωρητικαὶ, τῶν ποιητικῶν μᾶλλον. ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περί τινας αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἐπιστήμη, δῆλον.

Κεφάλαιον β.

C Ἐπεὶ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον, περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχὰς ἐπιστήμη σοφία ἐστίν. εἰ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ' ἂν ἐκ τούτου φανερὸν γένοιτο μᾶλλον. ὑπολαμβάνομεν δὴ, πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι μάλιστα πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέχεται, μὴ καθ' ἕκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην D αὐτῶν. εἶτα τὸν τὰ χαλεπὰ γνῶναι δυνάμενον, καὶ μὴ ῥᾴδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν. τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, πάντων κοινόν· διὸ ῥᾴδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν. ἔτι τὸν ἀκριβέστερον, καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτιῶν, σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὑτῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἱρετὴν οὖσαν, μᾶλλον εἶναι σοφίαν, ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν· καὶ τὴν ἀρχι-E κωτέραν, τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν. οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν, ἀλλ' ἐπιτάττειν· καὶ οὐ τοῦτον ἑτέρῳ πείθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἧττον σοφόν. τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν. τούτων δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι, τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. F οὗτος γὰρ οἶδέ πως πάντα τὰ ὑποκείμενα. σχεδὸν δὲ καὶ χαλεπώτατα γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὰ μάλιστα καθόλου. πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθήσεών ἐστιν. ἀκριβέσταται δὲ τῶν ἐπιστημῶν, αἳ μάλιστα τῶν πρώτων εἰσίν. αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικὴ γεωμετρίας. ἀλλὰ μὴν καὶ διδασκαλική γε ἡ τῶν αἰτιῶν θεωρητικὴ μᾶλλον. οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς

αἰτίας λέγοντες περὶ ἑκάστου. τὸ δ' εἰδέναι, καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα, μάλισθ' ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτὸ αἱρούμενος, τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἱρήσεται. τοιαύτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ. μάλιστα δ' ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια. διὰ γὰρ ταῦτα, καὶ ἐκ τούτων τἆλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. ἀρχικωτάτη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικὴ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκέν ἐστι πρακτέον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἐστὶ τἀγαθὸν ἑκάστου, ὅλως δὲ τὸ ἄριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. ἐξ ἁπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα. δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικήν. καὶ γὰρ τἀγαθὸν, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἓν τῶν αἰτίων ἐστίν. ὅτι δ' οὐ ποιητική, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων. διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες, καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες· οἷον περί τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων, καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἄστρα, καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων, οἴεται ἀγνοεῖν. διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος, φιλόσοφός πώς ἐστιν. ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων. ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον, καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός. σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων, καὶ πρὸς ῥᾳστώνην καὶ διαγωγὴν, ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμὲν, ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὤν, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιστημῶν. μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. διὸ καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη νομίζοιτο αὐτῆς ἡ κτῆσις. πολλαχῇ γὰρ ἡ φύσις δούλη τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. ὥστε κατὰ Σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι γέρας. ἄνδρα δ' οὐκ ἄξιον μὴ οὐ ζητεῖν τὴν καθ' αὑτὸν ἐπιστήμην. εἰ δὴ λέγουσί τι οἱ ποιηταὶ, καὶ πέφυκε φθονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβῆναι μάλιστα εἰκὸς, καὶ δυστυχεῖς εἶναι πάντας τοὺς περιττούς. ἀλλ' οὔτε τὸ θεῖον φθονερὸν ἐνδέχεται εἶ-

A qui causas singulorum dicunt. Intelligere autem, & scire eorum ipsorum gratia, illi præcipuè scientiæ inest, quæ eius est, quod maximè scibile est. Qui enim scire eius ipsius gratia eligit, eam, quæ maximè sciẽtia est, præcipuè eliget. Talis autem est eius, quod maximè scibile. Maximè autem scibilia sunt ipsa prima, & causæ. Propter hæc enim & ex iis cætera cognoscuntur, sed non hæc per subiecta. Principalissima B autem scientiarum, & principalior subministrante est, quæ cognoscat id, ob quod quodque agendum sit. Hoc autem est bonum cuiusque, & vniuersaliter quod in omni natura optimum est. Ex omnibus itaque dictis in eandem scientiam cadit, quod quæritur nomen. Oportet etenim primorum principiorũ, & causarum eam speculatiuam esse. Nam & bonum, & cuius gratia, vna de causis est. Quòd autem C non factiua, etiam ex primis philosophantibus patet. Propter admirationem enim, & nunc, & primò incœperunt homines philosophari: à principio quidem admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant: deinde paulatim vlteriùs procedentes, etiam de maioribus dubitando, vt de passionibus Lunæ, & eorum quæ circa Solem, & stellas sunt, ac de generatione vniuersi. Qui verò dubitat, & admiratur, pu-D tat se ignorare: quare philosophus, amator fabularum quodammodo est, eo quòd fabula ex mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantiæ philosophati sunt, patet quòd causa cognoscendi, & nullius vsus gratia, ipsum scire prosequebantur. Testatur autem id ipsum, quod contingit. Ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria, & facilitatem, ac ad degendum conducant, huiusmodi prudentia quæri E cœpta est. Patet itaq. quòd ob aliã nullam vtilitatem quærimus, sed quemadmodum dicimus, liber homo de eo, qui sui ipsius, & non alterius gratia est, Ita & hæc sola scientiarum libera est: siquidem sola hæc sui ipsius gratia est. Quare meritò non humana eius possessio putabitur: natura etenim hominũ in plerisque serua est. Quapropter secũdum Simonidem, Deus vtiq. solus hãc habet dignitatem: hominẽ verò indignũ nõ quærere illã quæ sibi cõuenit F scietiã. Quòd si quid poetæ dicũt, & natura cõparatũ est, vt diuinitas inuideat, in hoc maximè id verisimile est cõtingere, infelices omnes esse, qui altiora se quærũt. Sed nec diuinam naturã inuidã esse cõuenit,

poetæque (secundum prouerbium) multa mentiuntur. Nec aliam, quam huiuscemodi, decet, honorabiliorem putare. Quæ enim diuinissima, eadem etiam honorabilissima est. Talis verò bifariam dunaxat vtique fuerit. Nam & illa, quam maximè Deus habeat, diuina scientiarum est, & si qua est, quæ diuinorum sit. Hæc autem sola, vtrumque consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddã principium, & talẽ aut solus, aut præcipuè Deus habet. Cæteræ itaque omnes magis ea necessariæ sunt, nulla verò melior. Oportet autem quodammodo eius ordinem in contrario nobis inquisitionũ, quæ à principio fiebant, constitui. Incipiunt etenim omnes (vt diximus) ab admiratione, an sic se habeat sicut de prestigiosis, quæ per se ipsa mouentur, illi, qui nondũ speculati sunt causam: aut de solstitiis, aut de diametri incõmensurabilitate. Admirabile enim omnibus videtur, si quid cũm non sit minimũ, non mensuretur. Decet autẽ in contrariũ, & in melius (secundũ prouerbiũ) consummare: quemadmodũ in his fit, cũm discant. Nil enim magis it geometricus admiretur, quàm si diameter cõmensurabilis fieret. Quæ nã igitur natura eius scientiæ, quæ quæritur, & quæ intentio, quam debet quæstio, & totus tractatus consequi, dictum est.

CAPVT III.

CVm autem manifestum sit, quod primarum causarum oportet scientiam accipere, tum enim scire vnumquodque dicimus, cũm primam causam nos nosse arbitramur (causæ verò quadrifariam dicantur, quarum vnam quidem causam dicimus esse substantiam, & quod quid erat esse: nam ipsum quare primum, refertur ad rationem vltimã, causa autem, & principium, ipsum quare primum, vnam verò materiam, & subiectum: tertiam autem vnde principium motus: quartam verò oppositam ei causam, & cuius gratia, & bonum. Hoc enim finis totius motus, & generationis est. De his autem omnibus etsi satis in De naturalibus speculatum sit, nihilò minus tamen illos quoque qui antè nos ad entium perseruationem venerunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus. Patet enim quòd illi etiam principia aliqua & causas dicunt. Proderit itaque profectò huic tractatui, nunc si illa breuiter repetemus. Aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certè magis illis credemus, quæ nũc dictæ sunt. Plurimi igitur eorũ, qui primò philosophati sunt,

A δηλὰ (κατὰ τὴν παροιμίαν) πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί. οὔτε τοὺς ποιητὰς δεῖ τὸν νοῦν προσέχειν· ἀληθῆ γὰρ λέγουσιν οἱ τερατοποιοῦντες· ἀλλὰ τὸν μὲν θεῖον καὶ τιμιώτατον τοῦτον ἡ ἀρχὴ καὶ εἷς μόνος· διὸ μάλιστ' ἂν εἴη τις ἀκριβὴς περὶ αὐτῶν τοῦτον ἀφορῶν τὸν τρόπον. ἔτι γὰρ θεὸς, δοκεῖ τὸ αἴτιον εἶναι πᾶσιν· ἡ ἀρχή τις καὶ τοιαύτη ὑπάρχει, ἃ μάλιστ' ἂν ἔχοι ὁ θεός. ἀναγκαῖα δὴ ἐξῆς τοῦ τοῦ τοιούτου, ἀκίνητον εἶναι τὴν οὐσίαν· οὐδὲ γὰρ τὰ καθ' αὑτὸ ὄντα, ἀλλὰ τὰ τῷ τοῦ ὅλου ἕνεκα· ἐν τῷ τέλει ἄρα τοῦτο εἰς τοιαύτην ἀρχὴν ἀνηρτῆσθαι ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν τὴν οὐσίαν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀπερίληπτον καὶ ἄπειρον· ἀρχὴ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν καὶ μεγάλη καὶ ἄπειρον. ἔτι δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνάγκη καὶ τὸν νοῦν ἀμέριστον εἶναι· εἰ γὰρ ἐν τῷ ἀεὶ ὄντι ἐνέστιν νοῦς, ἡ νόησις ἂν εἴη τὸ ἀεὶ ὄν· ἡ δὲ νόησις ἐνεργεῖν ἐστὶν τὸ ἀμέριστον· τὸ δὲ ἀεὶ ἄριστον εἶναι δεῖ καὶ ὁ νοῦς ἄρα νοῦς ἐστὶν τοῦ ἀρίστου καὶ ἀεὶ ὄντος· ἀμέριστος δὲ μένει· ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γὰρ ἐν χρόνῳ πᾶν ἀφικνεῖται πρὸς τὸν ὄντα· ἀπτόμενος δὲ τῶν ἀνάγκῃ ἀμέρεστος ἐστὶν καὶ ἀνόητος τῶν ἐν μέρει· ἀεὶ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὡσαύτως ἔχει τὸ ἀρίστου ἕνεκα· τοιαῦτα δὲ ἐστὶν καὶ ἡ κίνησις ἡ τοῦ οὐρανοῦ· διὸ καὶ περὶ γῆς καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν τοιαῦτα δεῖ λέγειν ἃ τὴν ἀεὶ ἀκίνητον οὖσαν θεωρίαν ἐμποιεῖ τὴν περὶ αὐτῶν· ἱκανὰ γὰρ ἐν τοῖς περὶ φύσεως, ὅμως παραλαβεῖν καὶ τοῦτο· ἡμῖν δὲ οἱ διέκειτο ἀρχὴ θεῶν ἀλλότριαι, καὶ φιλοσοφοῦντας περὶ τῶν ἀληθείας. δῆλον γὰρ ὅτι καὶ οὗτοι λέγουσι τὴν ἀρχὴ πάντας καὶ αἰτίας. ἐπὶ τοσοῦτον, ἱκανῶς τι πεποίηται τὸ μεθοδικὸν τῷ τοιούτῳ, ἃ γὰρ ἔτι τι τῶν ἀρχῶν εὑρήσομεν αἰτίας, ἃ τοῖς καὶ λεγομένοις μᾶλλον πιστεύομεν. τῶν δὲ πρώτων φιλοσοφησάντων οἱ πλεῖ-

ὁ πλείστοι τὰς ἐν ὕλης εἴδει μόνας ἠγήσαντο ἀρχὰς εἶναι πάντων. ἐξ οὗ γὰρ ὄντα πάντα τὰ ὄντα, καὶ εἰς οὗ γίγνεται τελευταῖον, εἰς ὃ φθείρεται τελευτήσας, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης, τῶν δὲ παθῶν μεταβαλλόντων, τοῦτο στοιχεῖον καὶ τοῦτον τὸν ἀρχὴν φασιν εἶναι τῶν ὄντων· καὶ διὰ ταῦτα, οὐδὲν γίγνεσθαι οὐδὲν οἴονται, οὐδὲ φθείρεσθαι, ὡς τῆς τοιαύτης φύσεως ἀεὶ σωζομένης. ὥσπερ δὲ τὸν Σωκράτη φαμὲν οὐτε γίγνεσθαι ἁπλῶς, ὅταν γίγνηται καλὸς ἢ μουσικὸς, οὐτε φθείρεσθαι, ὅταν ἀποβάλῃ τοιούτους τοὺς ἕξεις, διὰ τὸ ὑπομένειν τὸ ὑποκείμενον τὸν Σωκράτη αὐτὸν, οὕτως οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδὲν φθείρεσθαι λέγουσιν· διὰ γὰρ τοιαύτην τινὰ φύσιν, ἢ μίαν, ἢ πλείους μιᾶς, ἐξ ὧν γίγνεται τὰ λοιπὰ σωζομένης ἐκείνης. τὸ μὲν ἴσως πλῆθος, καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, οὐ τὸ αὐτὸ πάντες λέγουσιν· λέγει Θαλῆς μὲν ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας, ὕδωρ φησὶν εἶναι. διὸ καὶ γῆν ἐπὶ ὕδατος εἶναι φησιν· λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ταύτην ἐκ τῶν τὴν τροφὴν ἁπάντων εἶναι ὑγρὰ καὶ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, καὶ τὸ ζῶον τούτῳ ζῆν· τὸ δ' ἐξ οὗ γίγνεται τι, τοῦτ' ἔστι αἴτιον πάντων· διὰ τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην, καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπερματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν· τὸ δ' ὕδωρ, ἀρχὴ φύσεως ἐστὶ τοῖς ὑγροῖς. εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἀρχαῖοι πάμπαλαιοι, καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτοις θεολογήσαντες, οὕτως οἴονται καὶ τὴν φύσιν διαλαβεῖν· Ὠκεανὸν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῶν γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα· τὸ γὰρ πρεσβύτατον, τιμιώτατον ὅρκῳ γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ἔρκος δὲ τὸ τιμιώτατον ἐστιν. εἰ μὲν οὖν ἀρχαία τις αὕτη καὶ παλαιὰ τοῦ γνῶναι περὶ τῆς φύσεως ἡ δόξα, τάχ' ἂν ἄδηλον εἴη. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης εἰπεῖν. Ἱππασὸς μὲν γὰρ καὶ τινες ἄλλοι τοιαῦτα τὴν ἀρχὴν ἀπεφήναντο πῦρ· τούτοις, διὰ τὸν ἀθλιότητα τῆς διανοίας. Ἀναξιμένης δὲ ἀέρα, καὶ

A solas illas existimarũt omnium esse principio, quæ in materiæ specie sunt. Ex quo enim omnia entia sunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod vltimum corrumpuntur substantia quidem permanente, mutata verò passionibus, hoc elementum, & hoc omnium entium esse principium aiunt: & ob hoc nihil fieri, neque corrumpi opinantur, tãquam huiuscemodi natura semper conseruata: quemadmodum neque Socratem, quando formosus aut musicus efficitur, simpliciter fieri dicimus: neque cũm istos habitus amittat, corrumpi: eò quòd subiectum ipsum Socrates permanentia & cæterorum, nihil. Oportet enim aliquam naturam aut vnam, aut plures esse, è quibus cætera fiunt, illa conseruata: pluralitatem tamen, & speciẽ huius principij, non eandem omnes dicunt. Sed Thales quidem, huiusmodi philosophiæ princeps, aquam ait esse. Quare terram quoque, super aquam asserebat esse. Fortassis hãc habuit opinionem, quia nutrimẽtum omnium humidum esse videbat, ipsum quoque calidum ex eo factum, eôque animal viuere. Ex quo autem aliquid fit, id esse principium omnium. Propter hoc igitur hanc habuit opinionem, & quoniam cunctorum semina, naturam humidã sortita sunt. Aqua verò, naturæ principium humidis est. Sũt autem quidam, qui etiam antiquissimos illos, & nimis à præsenti generatione remotos, & primos theologizãtes sic arbitrantur de natura sensisse. Oceanum nanque, & Tethyn generationis parentes esse cecinerunt. Iusiurandum quoque Deorum, aquam esse, stygem ab ipsis poëtis appellatam. Honorabilissimum enim, quod antiquissimum est. Iusiurandũ autem, honorabilissimum est. Si igitur antiqua ista, & vetusta de natura opinio est, fortassis non est manifestum. Thales tamen hunc in modum de prima causa dicitur asseruisse. Hipponem etenim nemo dignabitur cum istis connumerare, propter intellectus eius simplicitatem. Anaximenes autem, & Diogenes aerem priorem aqua, & maximè simplicium corporum principium statuunt. Hippasus autem Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, ignem. Empedocles autem, quatuor vnà eũ prædictis superaddẽs etiam terram quartum. Hæc enim semper permanere, nec fieri n si pluralitate & paucitate conjuncta, & disiuncta in vnum, & ex vno. Anaxagoras

autem Clazomenius, ætate quidem illo superior, operibus verò inferior, infinita dicit esse principia. Ferè enim omnia, quæ consimilium partium sunt, vt aquam, vel ignem, ita fieri, & corrumpi, ait coniunctione, & disiunctione solum: aliter verò nec fieri, neque corrumpi, sed perpetua permanere. Ex his itaque solam quis causam illam, quæ in materiæ specie dicitur, putabit. Hoc autem modo procedentibus, ipsa res eos duxit, & coegit vlteriùs quærere. Nam etsi quàm maximè omnis corruptio, & generatio ex aliquo vt ex vno aut ex pluribus fit, cur hoc accidit, & quæ causa est? Non enim ipsum subiectum sese mutari facit, vtputa, dico quòd neq. lignũ, neque æs causa est vt vtrunque eorũ mutetur. Neque lignum quidem lectum, æs verò statuam facit, sed aliud quippiam mutationis causa est. Hoc autẽ quærere, aliud principium quærere est, perinde atque id, quod nos vnde principiũ motus dicimus. Qui igitur omnino à principio istã viam attigerunt, vnúmque esse subiectum asseruerunt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt: verum quidam eorum, qui vnum constituerũt, quasi deuicti ab hac quæstione, ipsum vnum immobile dicunt esse, naturámq. totam non solum secundũ generationẽ & corruptionem (hoc enim verus est, & cui omnes consenserunt) sed etiam secundum reliquam omnem transmutationem. Et hoc eorum est proprium. Illorũ igitur, qui vnũ solũ esse dixerunt ipsum vniuersum, nulli contingit talem inspicere causam nisi fortassis Parmenidi: & huic eatenus, quatenus non solum vnam, verùm etiam duas quodam modo ponit causas esse. Illis verò, qui plura faciunt magis accidit dicere, vtputa illis, qui calidũ aut frigidum aut ignem & terram: vtuntur enim igne tanquam motiuã habente naturã, aqua verò, & terra & huiuscemodi, ecõtrario. Post hos autẽ & huiusmodi principia, tanquã non sufficientia, vt entiũ naturã generarẽt, rursus ab ipsa veritate (vt diximus) coacti, illud, quod sequitur, quæsiuerunt principium. Vt enim entis bene se partim habeant, partim fiant, nec ignem fortassis, nec terram, nec aliud huiuscemodi quicquã verisimile est causam esse, nec illos verisimile est arbitrari; nec rursus casui, & fortunę tãtã attribuere rẽ, probè se habet. Quare qui vt animalibus, ita in natura intellectũ inesse causam Mũdi,

Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος, ἀπείρους εἶναί φησι τὰς ἀρχάς· σχεδὸν γὰρ ἅπαντα τὰ ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ, οὕτω γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαί φησι, συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον, ἄλλως δ' οὔτε γίγνεσθαι, οὔτ' ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν ἀΐδια. ἐκ μὲν οὖν τούτων, μόνην τις αἰτίαν νομίσειεν ἄν, τὴν ἐν ὕλης εἴδει λεγομένην. Προϊόντων δ' οὕτως, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὡδοποίησεν αὐτοῖς, καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν. εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἔκ τινος, ὡς ἑνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐστίν, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει, καὶ τί τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ τό γε ὑποκείμενον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτό. λέγω δ' οἷον, οὔτε τὸ ξύλον οὔτε ὁ χαλκὸς αἴτιος τοῦ μεταβάλλειν ἑκάτερον αὐτῶν. οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην, ὁ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα, ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς μεταβολῆς αἴτιον. τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν, ἐστὶ τὸ τὴν ἑτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίημεν, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. οἱ μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἁψάμενοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης, καὶ ἓν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκείμενον, οὐθὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἔνιοί γε τῶν ἓν λεγόντων, ὥσπερ ἡττηθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἓν ἀκίνητόν φασιν εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὅλην οὐ μόνον κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν (τοῦτο μὲν γὰρ ἀρχαῖόν τε καὶ πάντες ὡμολόγησαν) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν· καὶ τοῦτο αὐτῶν ἴδιόν ἐστι. τῶν μὲν οὖν ἓν μόνον φασκόντων τὸ πᾶν, οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν, πλὴν εἰ ἄρα Παρμενίδῃ, καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον ὅσον οὐ μόνον ἕν, ἀλλὰ καὶ δύο πως τίθησιν αἰτίας εἶναι. τοῖς δὲ πλείω ποιοῦσι μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν, οἷον τοῖς θερμὸν καὶ ψυχρόν, ἢ πῦρ καὶ γῆν. χρῶνται γὰρ ὡς κινητικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν, ὕδατι δὲ καὶ γῇ καὶ τοῖς τοιούτοις τοὐναντίον. μετὰ δὲ τούτους καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὥσπερ εἴπομεν, ἀναγκαζόμενοι, τὴν ἐχομένην ἐζήτησαν ἀρχήν. τοῦ γὰρ εὖ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν, τὰ δὲ γίγνεσθαι τῶν ὄντων, ἴσως οὔτε πῦρ οὔτε γῆν οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν, οὔτ' εἰκὸς αἴτιον εἶναι, οὔτ' ἐκείνους οἰηθῆναι· οὐδ' αὖ τῷ αὐτομάτῳ καὶ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι πρᾶγμα καλῶς ἔχειν. νοῦν δή τις εἰπὼν ἐνεῖναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζῴοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῆς τά-

ξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἁψάμενον τούτων τῶν λόγων. αἰτίαν δ' ἔχει πρότερον Ἑρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν.

Κεφάλαιον δ'.

Ὑποπτεύσειε δ' ἄν τις Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν, Πρώτιστον μὲν (φησιν) ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων. Ἡσίοδος δέ, Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος, ἠδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν, ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τινὰ αἰτίαν, ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. τούτους μὲν οὖν πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον. ἐπεὶ δὲ καὶ τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόντα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξις καὶ τὸ καλόν, ἀλλὰ καὶ ἀταξία, καὶ τὸ αἰσχρόν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν, οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε καὶ νεῖκος, ἑκάτερον ἑκατέρων αἴτιον τούτων. εἰ γάρ τις ἀκολουθοίη, καὶ λαμβάνοι πρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ πρὸς ἃ ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὑρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν. ὥστ' εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν, καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ' ἂν λέγοι καλῶς, εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αἴτιον, αὐτὸ τἀγαθόν ἐστι, καὶ τῶν κακῶν, τὸ κακόν. οὗτοι μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυοῖν αἰτίαιν ἥψαντο, ὧν ἡμεῖς διωρίσαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης, καὶ τοῦ ὅθεν ἡ κίνησις, ἀμυδρῶς μέντοι καὶ οὐθὲν σαφῶς, ἀλλ' οἷον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσι. καὶ [illegible] Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε παρέλκει αὐτόν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον

totiúsque ordinis dixerat, quasi sobrius, comparatus antiquiores vana dicentes, apparuit. Istas autem rationes qui palàm attigit, Anaxagoram fuisse scimus. Attamen Hermotimus Clazomenius dicitur causam priùs dixisse. Qui igitur ita arbitrati sunt, principium existentium posuerunt simul tam causam ipsius bene, quàm illam, vnde motus existentibus inest.

CAPVT IIII.

SVspicaretur autem aliquis Hesiodum primum hoc quæsiuisse, & si quis alius amorem, aut desiderium in existentibus, vt principium posuit, sicuti Parmenides. Etenim is vniuersi generationem monstrando. *Primum quidem inter omnes Deos amorem (ait) produxit.* Hesiodus verò, *Ante omnia fuisse chaos, deinde terram spatiosam, atque amorẽ, qui inter omnes immortales elucet:* tanquam opportunum sit, vt in existentibus aliqua causa insit, quæ res ipsas moueat, atque coniungat. Hos autem quomodo ordinare oporteat, quis scilicet eorum primus sit, liceat posterius iudicare. Cùm autem contraria quoque bonis inesse naturæ apparerent, nec solum ordo, & pulchrum, verùm etiam inordinatio, & turpe, pluráque mala, quàm bona, & turpia, quàm pulchra, ideo alius quidam amicitiam introduxit, & contentionem, vtrunque vtriusque horum causam. Si quis enim sequatur, & secundum sententiam accipiat, non secundum ea, quæ balbutiens Empedocles dicit, inueniet amicitiam quidem bonorum causam esse, contentionem verò malorum. Quare si quis dicat quodam modo dicere, & primũ Empedoclem dicere malum, & bonum esse principia, fortasse bene inquiet: siquidem bonorum omnium causa, ipsum bonum, ac malorum, ipsum malum est. Hi quidem (vt diximus) & hucusque duas causas, quas nos in De naturalibus determinauimus, attigerunt, materiam, & vnde motus: obscurè tamen, & non clarè: sed quemadmodum inexercitati in prælio faciunt. Etenim illi circumeuntes, egregias plerunque plagas infligunt. Sed nec illi ex scientia, nec isti videntur scire quid dicant. Ferè etenim nullo modo videntur his vti, nisi paulum quiddam: nam & Anaxagoras, tanquã machina vtitur Intellectu ad mundi generationem. Et cùm dubitat propter quam causam necessariò est, tunc eũ attrahit. In cæteris verò, magis cætera omnia,

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm intellectum, causam eorum, quæ
A fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem
isto caussis vtitur, neque sufficienter ta-
men, neque in his reperit, quod sequitur.
Multis enim in locis apud eum amicitia
quidem disiungit, contentio verò coniun-
git. Cùm enim in elementa per conten-
tionem vniuersum dissoluitur, tunc ignis
in vnum coalescit, & cæterorum elemen-
torum vnumquodque. Cùm autem rursus
per amicitiam in vnum conueniant, ne-
cesse est iterum particulas vniuscuiusque
B separari. Empedocles itaque præter alios
antiquiores, primus hanc caussam diui-
dens, introduxit: nec vnum moins prin-
cipium, sed diuersa fecit, & contraria: &
ailiæ, elementa, quæ in materiæ specie
dicuntur, quatuor esse primus asseruit: nõ
tamen eis vt quatuor vtitur, sed tanquam
duo essent tola, igne quidem per se ip-
sum, oppositis verò, terra, aëre, & aqua
C tanquam vna natura. Comprehendat au-
tem quispiam id ipsum, ex eius carmi-
nibus contemplans. Is igitur (vt diximus) ita,
& tot principia asseruit. Leucippus verò,
ac eius familiaris Democritus, elementa
quidem plenum, & vacuum esse aiunt, di-
centes hoc quidem ens, hoc verò non ens:
& rursus, ens quidem, plenus & solidum,
non ens autem vacuum, & rarum. Quare
nihilo magis ipsum ens, quàm ipsum non
D ens esse aiunt. quia neque vacuum quàm
corpus. Hæc autem causas existentium, vt
materiam, esse. Et quemadmodum qui v-
num, faciunt subiectam substantiam, cæ-
tera passionibus eius generant rarum, &
densum, passionum statuentes principia,
simili modo hi quoque differentias, cau-
ssas exterorum aiunt esse. Has autem tres
esse dicunt figuram, ordinem, & situm.
E Differre etenim ens aiunt duntaxat ry-
smo, diathige, & trope: quorum rysmus qui-
dem, figura: diathige verò, ordo: trope au-
tem, situs est. Differe autem ab n, fi-
gura: a n verò ab n a, ordine: z autem ab
n, situ. De motu verò vnde, vel quomodo
existentibus inest, & hi perinde, atque alij
per negligentiam omiserunt. Hactenus i-
taque de duabus caussis, vt dicebamus, vi-
detur quæsitum à prioribus fuisse.

CAPVT V.

INter hos verò, & ante istos, qui appella-
ti Pythagorici, primi mathematicis ope-
ram dederunt, illo præponebant, & in eis
nutriti, eorum principia, entium quo
que cunctorum esse putarant principia.

A Cum autè numeri priores his natura sint,
in numeris verò plures similitudines tum
ad existentia, cùm ad ea, quæ fiunt, quàm
in igne, in terra, & in aqua inesse vide-
rent, (talis etenim, vipata numerorum
passio iustitia, talis verò anima, & intelle-
ctus, alia verò tempus, cæterarum quoque,
vt ita dicam, vnaquæque similiter) item
cùm armoniarum in numeris inspicerent
passiones, ac rationes: cùm itaque cætera
B quidem videretur in omnibus numeris as-
similari, numeri verò totius naturæ primi
numerorum elementa, entium, quoque
cunctorum elementa esse putarũt, totúm-
que cælum harmoniam, & numerum esse,
& illa quidem, quæ de numeris, & harmo-
niis consentanea passionibus, & partibus
cæli, ac vniuersi dispositioni monstrare
poterant, colligentes applicabant. Quòd si
quid alicubi deerat, supplebant, vt totus
eius tractatus contentaneus esset. Dico
C autem, veluti, quoniam denarius perfe-
ctus esse videatur, totámque numerorum
naturam comprehendere, ideo & ea, quæ
in cælo fertuntur, decem esse aiunt. Cùm
verò nouem solummodo sint, quæ mani-
festè apparent, decimam oppositam ter-
ram faciunt. Determinatum autem est à
nobis alibi de his magis exquisitè. Sed cu-
ius gratia hæc repetimus, hæc estiue & ab
D his etiam accipiamus, quæ ponunt esse
principia, & quomodo in dictas causas in-
cidunt. Apparent etenim etiam illi nume-
rum existimare principium esse, vt mate-
riam, existentibus, & vt passiones, ac habi-
tus: numeri autem elementa, par, & impar:
quorum alterum finitum, alterum infinitum:
vnum verò, ex ambobus his esse: par
etenim & impar esse: numerum autem, ex
vno: numeros verò, vt dictum est, totum
E cælum: Horum autem alij decem aiunt,
inter se coordinata esse principia:

πέρας, ἄπειρον·	finitum, infinitum:
περιττὸν, ἄρτιον·	impar, par:
ἓν, πλῆθος·	vnum, plura:
δεξιὸν, ἀριστερόν·	dextrum, sinistrum:
ἄρρεν, θῆλυ·	masculinum, fœmininum:
ἠρεμοῦν, κινούμενον·	quiescens, motum:
εὐθὺ, καμπύλον·	rectum, curuum:
φῶς, σκότος·	lumen, tenebras:
ἀγαθὸν, κακόν·	bonum, malum:
τετράγωνον, ἑτερόμηκες·	quadratũ, longius altero latere:

Quemadmodũ etiã Alcmæo Crotoniates
ὁ αὐτὸς ὑπέλαβε καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης·

patasse videtur: & aut iste ab illis, aut illi ab isto hanc mutati sunt opinionem. Fuit enim ætate Alcmæo Pythagoræ iam senioris. Asserunt autem istis similiter. In duo nanque plerunque humanas res ait distingui, contrarietates dicens: non tamen (vt illi) distinctas, sed quascunque, vt puta album, & nigrum: dulce, amarum: bonum, malum: parvum, magnum. Latæque indistinctum de reliquis effudit sermonem. Pythagorici verò quot etiam, & quæ sunt contrarietates, asseruerunt. Ex ambobus igitur his tantum accipere est, quòd contraria principia entium sint. Quot autem, & quæ illa sint, ex cæteris solum. Verum quomodo illa ad dictas causas applicentur, clarè quidem ab eis non est determinatum: videntur tamen, vt in materiæ specie ponere elementa. Ex his enim, tanquam intrinsecis, constare, ac fingi substantiam aiunt. Veterum itaque, ac plurimorum naturæ dicentium, mentem ex his satis speculari licet. Sunt autem qui de vniuerso, tanquam si vna natura esset, ita asseruerunt: non tamen modo eodem omnes, neque eius, quod benemeque eius, quod secundum naturam est. In præsenti itaque causarum consideratione, nullo modo conuenit sermo de eis. Non enim, vt quidam physicorum, vnum supponentes ipsum ens, nihilò minùs ex vno, tanquam ex materia generent, sed alio modo hi dicunt. Illi enim cùm generent vniuersum, addunt tamen motum. Hi verò immobile esse aiunt. Attamen aliquatenus præsenti pertractationi proprium est. Parmenides etenim vnum secundum rationem attigisse videtur. Melissus verò, secundum materiam. Quare & id ille quidem finitum, hic verò infinitum ait esse. Xenophanes autem, quanquam prior istis, vnum posuerat, (nil Parmenides eius auditor fuisse dicitur) nihil tamen clarum dixit, & neutrius horum naturam attigisse videtur: sed ad totum cælum respiciens, ipsum vnum ait esse Deum. Hi igitur, vt diximus, de præsenti quæstione omittendi. Duo quidem, & penitus tanquam paululum agrestiores, Xenophanes, atque Melissus. Parmenides verò, magis vidisse quæ dixit, videtur. Quod enim est præter ipsum ens, ipsum non ens nihil iudicans esse, necessario vnum putat ipsum ens esse, & nihil aliud. De quo clarius in De naturalibus diximus. Coactus vero illa, quæ apparent

sequi, & vnum ratione, plura verò secundum sensum putans esse, duas causas rursum, ac duo principia ponit, calidum, & frigidum, vt ait ignem & terram dicens. Horum autem alterum, calidum scilicet, cum ente, alterum verò cum non ente collocat. Ex dictis nanque, ac ab illis, qui rationi incubuerunt, sapientibus, ista accepimus. A primis quidem & corporale principium: aqua nanque, & ignis, & similia, corpora sunt: & horum, à quibusdam vnum, à quibusdam plura corporalia principia: vtrisque tamen, ista vt in materiæ specie ponentibus: cæteris verò & hanc causam, & cum ista, etiam vnde motus, statuentibus: & hanc, à quibusdam vnam, à quibusdam duas. Vsque ad Italicos igitur, & absque illis, mediocriùs cæteri de eis dixerunt: nisi quòd, vt diximus, duabus causis vti sunt: & harum alterum vnde motus, quidam vnam, quidam duas faciunt. Pythagorici verò, duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantum autem addiderunt, quod proprium eorum est, quòd finitum, & infinitum, & vnum non putarunt vltra alias esse naturas, vtpota ignem, aut terram, aut aliud simile: sed ipsum infinitum, & ipsum vnum, substantiam horum esse, de quibus prædicantur: quare & numerum, & substantiam omnium esse. In hunc itaque modum & de his asseruerunt, & de ipso quid est, incœperunt quidem dicere, & denuò, sed valde simpliciter tractarunt. Definiebant nanque perfunctoriè: & cui primo dicta definitio inesset, hoc esse substantiam rei putarunt: perinde ac si quis putaret idem esse duplum, & dualitatem, quoniam primùm dualitati duplum inest: sed non est idem formalis, duplo, & dualitati, esse: quod si non, ipsum vnum erit multa, quòd illis quoque accidebat. A prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

CAPVT VI.

Post dictas verò philosophias disciplinas Platonis supervenit, in plerisque quidem istos secuta, quædam autem etiam propria, vltra Italicorum habens philosophiam. Cum Cratillo nàque ex recenti conuersatus, & Heraclitii opinionibus assuetus, tanquam omnibus sensibilibus semper defluentibus, & de eis non existente scientia, hæc quidem etiam postea ita

arbitratus est. Cùm verò Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota verò natura nihil, in his tamen vniuersale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit de aliis, & non de aliquo sensibilium hoc fieri. Impossibile enim definitionem communem, cuiuspiam sensibilium esse, quæ semper mutantur: & sic talia entium ideas appellauit: sensibilia verò præter hæc, & secundum hæc, omnia dici. Secundum participationem nanque, hæc multa vniuocorum esse speciebus æquiuoca: participationem verò, secundum nomen solum, mutauit. Pythagorici etenim imitatione numerorum aiunt entia esse. Plato verò nomẽ mutando participatione: participationem verò, aut imitationem speciarum, quænam sit, communiter quærere omiserunt. Item præter sensibilia, & species mathematicas res ait medias esse à sensibilibus quidem differentes, eò quòd perpetuæ, & immobiles sunt: à speciebus verò, eo quod illæ quidem multæ quædã similes sunt, species verò ipsa, vnaquæque sola. Et quoniam species causæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium elementa esse: & vt materiam, quidẽ magnum, & paruum esse principia, tanquam vero substantiam ipsum vnum: ex illis enim participatione ipsius vnius, species numeros esse ipsum tamen vnum substãtiam esse. & non aliquid aliud, dici vnum esse, quemadmodum Pythagorici dicebat numeros quoque causas cæteris substantiæ esse, similiter atque illi. Sed pro infinito tanquam vno, dualitatem facere, infinitum verò ex magno, & paruo, hoc eius proprium est. Item is quidem numeros præter sensibilia, illi verò numeros ipsas res esse aiunt, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipsum igitur vnum & numeros præter res facere, & non vt Pythagorici, & introductio specierum, propter eam, quæ in orationibus, fit, perscrutationem, euenit. Priores enim, dialectica expertes fuerunt. Dualitatem verò facere alteram naturam, propterea quod numeri præter primos, ex ea aptissimè, velut ex quadam effigie, generantur. Atqui accidit econtra. Non enim verisimile est, ita fieri. Nunc etenim ex materia multa faciunt. Species verò, semel generat solum, Apparet autem ex vna materia, vna mensa. Qui vero speciẽ induit,

A ἐπιλήθη. Σωκράτης δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευόμενος, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, ἐν οἷς τοίνυν τὸ καθόλου ἐζήτει, καὶ πρῶτος περὶ ὁρισμῶν ἐποιήσατο φροντίδα τοῦτον ἐπῄνει διανοηθεὶς ὅτι τοῦ ζητεῖν τὶ περὶ τὸ καθόλου, τοιούτου ἐπιλαβέσθαι, οὐ περὶ ἑνὸς τῶν ἐν μέρει τῶν αἰσθητῶν γενομένου, καὶ οὐ περὶ τῆς αἰσθητῆς τινος. ἀδύνατον γὰρ ἦν τὸν κοινὸν ὅρον τῆς αἰσθητῆς τινος, ἀεί γε μεταβαλλόντων. διὸ καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα τῆς ὄντων ἰδέας προσηγόρευσεν, τὰ δ' αἰσθητὰ περὶ τὰ παρὰ ταῦτα λέγεσθαι φύσιν. τῇ μεθέξει γὰρ ἕν τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων ὁμώνυμα τῶν εἰδῶν· τὴν δὲ μέθεξιν τοὔνομα μόνον μετέβαλον οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι, μίμησιν τἀλλα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν· Πλάτων δὲ μέθεξιν, τοὐνόμα μεταβαλών. τῶν μὲν γὰρ μεθέξεων ἢ τῶν μιμήσεων ὅλως ἐπὶ τῶν εἰδῶν, ἀφεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. ἔτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἴδη, τὰ μαθηματικὰ φασὶν μεταξύ, διαφέροντα τῶν αἰσθητῶν, τῷ ἀΐδια καὶ ἀκίνητα εἶναι· τῶν δὲ εἰδῶν, τῷ τὰ μὲν πολλὰ ἄττα ὅμοια εἶναι· τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ, ἓν ἕκαστον μόνον. ἔτι δὲ τὰ εἴδη τοῖς ἀριθμοῖς, τὰ ἀκίνητα τοῖς τοιούτοις. τὸ δὲ ἕν αὐτὸ τῶν ὄντων εἶναι φασὶν τὴν οὐσίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον, καὶ τὸν τῶν ἀριθμῶν αἴτιον εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας, ὑπολαμβάνουσιν ὁμοίως· τὸ δὲ κατὰ τὸ ἄπειρον ὡς ἴδιόν φασιν ποιοῦσιν, τὸ δὲ ἄπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ, πῶς ἴδιον. καὶ ἔτι ὁ μὲν τῶν ἀριθμῶν παρὰ τὰ αἰσθητὰ, οἱ δὲ ἀριθμοὺς εἶναί φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασι· τὸ μὲν οὖν τὸ ἓν καὶ τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τὰ πράγματα ποιῆσαι, καὶ μὴ οὕτω οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ

ξιν τῶν φύσεων ἔλεγον ἐξ αὐτῶν γίνεσθαι, ὥσπερ τὰ τινὰς ἐκμαγεῖα τῶν πραγμάτων· ὁμοίως γ' ἀνάγκης. οὐ γὰρ ἔλογος οὕτω. καὶ μὴν γὰρ ἐκείνοις ὕλης πολλὰ ποιοῦσιν τὸ δὲ εἶδος ἅπαξ γίνεται μόνον. φανεροὶ δὲ ἐκ μιᾶς ὕλης πολλὰ ἐργαζόμενοι.

ἓν ἐκ πολλῶν ποιοῦσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ· τὸ μὲν γὰρ ἐν ὑπομένει πολλὰ πληροῦν· τὸ δὲ ἄρρεν πολλὰ πληροῦ· καὶ ταῦτα μιμήματα τῶν ἀρχῶν ἐκείνων ἐστί. Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῆς ζητήσεως οὕτως διώρισεν· ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν εἰρημένον ὅτι διττὴν αἰτίαν ἐστὶ μόνον περιλαμβάνει, τί τε τὸ τί ἐστι, καὶ τὸ καθ' ὅλου. τὰ γὰρ εἴδη τοῦ τί ἐστι, αἴτια πάντα ἐστὶ, τοῖς δ' εἴδεσι τὸ ἕν, ὡς τοῦ καθ' ὅλου ἐν ἑκάστῃ μεθόδῳ, καὶ ὅτι τὰ εἴδη, τὰ αἴτια τοῦ εἶναι τοῖς ἄλλοις, τὸ δ' ἕν, ὡς τοῦ τί ἐστι λέγεται, ὅτι πάντα δυοῖν ὄντα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, ἔτι δὲ τὰ μὲν τοῦ καλῶς καὶ τοῦ κακῶς αἴτια, τοῖς τοιούτοις ἀπόδοκιμάζει ἐκείνοις ἐκείνοις ἐκείνοις μᾶλλον φαίνεται καὶ τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπιφέρεται τινὰς φιλοσόφοις, οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν. σπουδαιότατον οὖν ἐστὶ τὸν λόγον ἐπιλελυθέναι τινὰς τε καὶ τοῖς τοιούτοις τοῖς χρόνοις εἰρηκότας, ὅθεν τε καὶ ἀρχὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν δὲ τοσοῦτον γ' ἐξεῖναι ἐξ ἀνάγκης, ὅτι οὐδὲν λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἀεὶ ἀρχὴν καὶ αἰτίας, οὐδὲν ἐξῆν τοῖς ἀεὶ φύσεως ἁπτομένοις ἀπόφασιν ἐποιήσαντο, ἀλλὰ πάντες ἀπεφήνατο, ἐπείσιον δὲ πως φαίνεται διεγράφοντες· εἰ οὖν γὰρ ὡς ὕλην τινὰ ἀρχὴν λέγουσι, εἴ τε μίαν, εἴ τε πλείους ὑποτίθενται, ἢ καὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῶν ὄντων ἔφη, Πλάτων μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγων· εἰ δὲ Ἐμπεδοκλῆς, τὸ ἄπειρον· Ἐμπεδοκλῆς δὲ, πῦρ καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα· Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. οὕτοι δὲ δὴ πάντες τῶν τοιούτων ἀρχῶν, ἐπιμιξίαν εἶπον, καὶ τὴν ἔριν ἀέρα, καὶ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ πυρὸς μὴ πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, ἢ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν ἢ τὸ σῶμα τοῦ γεγενῆσθαι. οὕτω μὴν οὐδ' ταῦτα τῶν αἰτιῶν ἅψασθαι μάλιστ' ἔοικεν δὲ τινὰ, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ὅσοι φιλίαν καὶ νεῖκος, ἢ νοῦν, ἢ ἔρωτα τοιοῦτον ἀρχὴν· τὸ δὲ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν, σιωπῶσι μὴν οὐδεὶς ἀποδίδωσι· μάλιστα δ' εἰ καὶ τὰ εἴδη καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι τιθέασι λέγειν. οὐδὲ γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἴδη, καὶ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι, οὐδ' ὡς ἐνοῦσι τὴν ἀρχὴν τῶν κινήσεων γενομένην ὑπὸ τῶν ἀρετῶν. ἀπόδοσις γὰρ ἀρετῆς μάλιστα καὶ τὸ εὖ κινεῖν εἶναί φασι· ἀλλὰ τὰ τί ἦν εἶναι ἐπιζητοῦσι, τὸ δὲ, τὰ δ' εἴδεσι, τὸ δὲ τὰ δ' εὖ ἔνεκα καὶ μεταβολὴ καὶ ἀκινησία

A quæ vna est, multas facit. Similiter autem & masculus ad fœminam se habet. Hæc etenim ex vno congressu adimpletur: masculus verò multas implet. At ista imitationes illorum principiorum sunt. Plato igitur de propositis quæstionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quòd duabus causis vtitur solum ea, quæ ipsius quid est, & ea, quæ secundum materiam. Species enim cæteris ipsius quid sunt, causæ sunt, speciebus verò ipsum vnum, & B quæ subiecta materia, de qua species: illa quidem de sensibilibus, illud verò in speciebus, vnum dicitur, quia dualitas hæc est, magnum, & paruum. Item ipsius bene, ipsiúsque malè, causam elementis attribuit vtrisque vtranque. Quod etiam priorum quordam philosophorum Empedoclem, & Anaxagoram magis dicimus quæsiuisse. Breuiter igitur, & summatim percurrimus, qui nam, & quomodo locuti sunt de principiis, & ipsa veritate. Tantum enim ex eis habemus, quòd eorum, qui de principio, & causa dixerunt, nemo quiequam præter ea, quæ in De natura libros determinata sunt, dixerit: sed omnes, obscurè quidem, illa tamen aliquatenus visi sunt attingere. Quidam enim vt materiam principium ponunt, siue vnam, siue plures supponant, & siue corpus, siue incorpoream ponant, vt Plato magnum, & paruum dicens: Italici infinitum: Empedocles ignem, & terram, & aquam, & aërem: Anaxagoras verò, infinitatem similium partium. Hi igitur omnes tale causam perstrinxerunt: & adhæc quicunque aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem densius, aëre verò tenuius. Etenim tale quidam dixerunt, primum elementum esse. Hi igitur hanc attigerunt causam solam. Alij verò quidam vnde principium motus, quicunque scilicet amicitiam, & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum verò quod quid erat esse, & substantiam, clarè quidem nullus assignauit maximè verò dicunt, qui species ponunt: nec enim vt materiam sensibilibus species, & ea, quæ in speciebus sunt, neque tanquam illinc principium motus fieret, putant. Immobilitatis enim causa, & quietis, magis eis esse aiunt: sed quod quid erat esse vnicuique exterorum species attribuunt: speciebus autem, ipsum vnũ. Ipsum verò, cuius gratia actiones, mutationes, & motus, quodam modo quidẽ dicunt causam.

Universidad de Deusto Biblioteca

non autem ita dicunt, vt aptum esse natum est. Qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam hæc ponunt, non tamen tanquam horum causa, quicquam existentium aut sit, aut fiat, sed tanquam ex his motus eorum essent, ita dicunt. Similiter & qui vnum, vel ens esse hanc naturam aiunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen huius causa, aut esse, aut fieri. Quare contingit eis quodam modo dicere & negare, bonum aut case. Non enim simpliciter, sed secundum accidens dicunt. Quòd igitur de causis & quot & quales sint, rectè determinatum sit, testari nobis etiam isti omnes videntur, cùm non possint, aliam attingere causam: & adhæc quòd principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda sint, patet. Quo vero pacto horum quisque dixerit, quomodo de principiis se res habet, dubitationes, quæ contingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

CAPVT VII.

QVicunque igitur vniuersum vnum, & vnam quandam esse naturam, vt materiam ponunt, & hanc corporalem, & magnitudinem habentem, patet quòd multipliciter errant. Corporum enim elementa solum ponunt, incorporeorum verò minimè, cùm etiam incorporea sint. Cúmque de generatione, & corruptione causas dicere conarentur, & de natura omnium rationem reddere, motus causam perimunt. Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est, & adhæc facilè simplicium corporum quodcunque principium esse (terra excepta) nó considerantes mutuam inter ea generationem, quoquo modo ponunt. Dico autem ignem, terram, aquam, & aerem. Quædam enim coniunctione, quædam verò disiunctione inuicem fiunt. Hoc verò ad hoc vt prius & posterius sit, multum differt. Id etenim apparere possit maximè omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiũt. Tale vero illud fuerit profectò, quod partium minutissimarum, subtilissimúmque corporum sit. Quicunque ignem principium statuunt, maximè conuenienter huic rationi dicent. Tale autem cæterorum quoque quisque fatetur elementum corporum esse. Quare nemo posteriorum, qui vnum ponebant, terram elemẽtum existimauerat, scilicet propter partium magnitudinẽ. Trium vero quodcunque elementorũ habuit authorem aliquem: quidam enim ignẽ, quidam aq[uam]

[illegible]

Κεφάλαιον ζ.

[illegible]

[illegible]

quidam aerem, hoc aiunt esse. At cur non dicunt & terram, vt multi hominum? omnia etenim terram esse dicunt. Hesiodus quoque primam corporum terram ait esse, tam vulgarem, & publicam accidit hanc opinionem esse. Secundum hanc itaque rationem, si quis aut quicquam horum excepto igne, dicat aut aere quidem densius, aqua verò tenuius hoc ponat, non rectè profectò inquiet. Quòd si id generatione posterius, natura prius sit, quod verò digestum & coniunctum generatione posterius sit, contrarium his esset vtique: aqua quidem aere prior, terra verò hac ipsa aqua. De his igitur, qui vnam (qualem diximus) causam ponunt, hæc dicta sint. Id ipsum autem, & si quis hæc plura ponit, vt Empedocles quatuor corpora ait esse materiam: & huic enim partim eadem, partim propria necesse est accidere. Nam & quòd inuicem fiunt, videmus, tanquam non semper igne, & terra manente eodem corpore. Dictum autem de eis in De naturalibus est, déque causa mouentium, vtrum, an duo ponenda sint, neque rectè, neque irrationabiliter omnino arbitrandum est dictũ fuisse. Et simpliciter alterationem auferant necesse est, qui ita dicunt. Nõ enim ex calido frigidũ, neque ex frigido calidum erit, quidnam ipsa cõtraria patiantur, & quænam vna natura sit, quæ ignis & aqua fiat? quod ille minimè inquit. Anaxagorã verò si quis putet duo dicere elementa, maximè secundũ rationem arbitrabitur, quã ille quidẽ ipse non digessit, necessariò tamen sequeretur eos, qui eam inferrẽt: quandoquidẽ aliter absurdum sit dicere à principio omnia mista esse, tum quoniam accidit immista oportere antea esse, tum quoniam non est natura aptũ quodcunq. cuicunq. misceri. Et hæc, quoniã passiones & accidẽtia separarẽtur à substãtiis, eorundem enim est mistio, & separatio. Si quis tamẽ sequatur dirigens vnà cum eo, quod dicere vult, fortassis videatur quædã noua dicere. Quãdo enim nil erat separatũ, patet quòd nil erat verè de illa substãtia dicendũ. Dico autẽ quòd neque albũ, neq. nigrũ, aut fuscum, aut alium colorẽ, sed quòd colore vacans necessariò esset. Alioqui namq. aliquẽ horum colorum haberet. Similiter etiã sine sapore. Eadẽ ratione nec aliud quicquam similium. Nec enim quale quid possibile est illud esse, neque quantũ, neque quid.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

specierum enim, quæ in parte dicuntur, aliquæ ei sanè ineſſent. Hoc verò impoſſibile, ſi miſta ſint omnia. Eſſent enim iam ſeparata. Aiunt autem omnia eſſe miſta, intellecta exceptio hunc verò ſolum, impermiſtum, & purum. Ex his verò accidit principia dicere, & ipſum vnum (hoc enim ſimplex, & impermiſtum) & alterum tanquam ens, quale indeterminatum ponimus ante quàm determinetur, & aliqua participet ſpecie. Quare dicitur quidem, neque recte, neque clarè, vult autem ſimile quiddam & iis, quæ poſterius dicunt. & iis, quæ nunc magis apparent. Verùm hæ quidem illatiò, quæ circa generationem, & corruptionem, & motù ſunt rationum, propriè ſunt ſolùm. Fere enim de tali ſubſtantia, & principia, & cauſas inueſtigant ſolùm. Quicunque verò de cunctis quidem entibus ſpeculantur, entium autem quædam ſenſibilia, quædam non ſenſibilia ponunt, manifeſtum eſt, quòd de vtriſque generibus perſeruantur. Quare magis ignoraretur quiſpiam, de iis quid bene, quidve non bene dicant, ad eorum, quæ nobis propoſita ſunt, inquiſitionem. Qui itaque Pythagorici appellantur, principiis quidem, & elementis alteriori modo, quàm phyſiologi, vtuntur. Cauſa verò eſt, quoniam ea non ex ſenſibilib. acceperũt. Entiũ, n. quæ mathematica ſunt, ſine motu ſunt, præter illa, quæ circa aſtrologiã ſunt. Diſputant tamen, & tractant omnia de natura. Etenim generant cælũ, & circa eius paſſiones partes, & opera, obſeruant quod ſequitur, & principia, & cauſas in eis conſumunt, tanquam cæteris phyſicis conuenientes, quòd illud eſt ens, [quódque eſt] quodcunque ſenſibile eſt, & quod continet id, quod vocatur cælum. Cauſas verò, & principia, ſicut diximus, ſufficientia (vt dicunt) etiam vſque ad ſuperiora entium traſcendere, & magis quàm de natura, rationibus conuenientia. Ex quo verò modo motus erit finito & infinito, & pari & impari ſolùm ſuppoſitis, nihil aiunt. Aut quomodo poſſibile eſt ſine motu, & mutatione generationem, & corruptionem eſſe, aut actiones eorum, quæ in cælo ferunturi. Item ſine quis eis concedat ex his magnitudinem eſſe, ſiue non fiterur hoc, quomodo tamẽ quædam corporum leuia, quædam grauia, item habentia ennitẽ quibus ſupponunt, & aiunt, nil magis, quàm de mathematicis corporibus.

de ſenſibilibus dicunt. Quare de igne, aqua, aut de huiuſmodi cæteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de ſenſibilibus proprium dicentes. Item, quomodo paſſiones quidem numeri, & ipſum numerum putandum cauſas eorũ eſſe, quæ ſunt à principio, ac de nouo in cælo fiunt, numerum verò alium præter hunc numerum, ex quo Mundus conſtat, nullum eſſet. Cùm enim in hac quidem parte opinio eis, & tempus fit, paululum verò deſorſum & deorſum iniuria, & diſiunctio, aut miſtio, probatio autem afferant, quòd horum quidem vnumquodque numerus eſt, contingit autem in hunc locum multitudinem iam conſtitutarum magnitudinum eſſe, eò quòd paſſiones ſequuntur ſingula loca, vtrũ iſte eſt idem numerus, qui in cælo, quem oportet accipere, quòd horum vnumquodque eſt? an præter iſtum, alter? Plato etenim alium eſſe ait. At ille quoque numeros putat, & illa eſſe, & horum cauſas: ſed intelligibiles quidem cauſas, hos verò ſenſibiles. De Pythagoricis itaque, prætermittamus modo: ſufficit enim in tantum eos attigiſſe. Qui verò ponunt ideas, primùm quidem, cùm quærerent horum exiſtentium cauſas habere, cætera æqualia his numero attulerunt. Velut ſi quis numerare volens, cùm quidem pauciora exiſtant, arbitretur non poſſe, plura verò ea faciat, & ita numeret. Fere etenim ſpecies æquales, aut non pauciores iis ſunt, ex quibus, dum de eis cauſas quærerent, ad illas proceſſerunt. Nam ſecundum vnumquodque æquiuocũ quid eſt, & præter ſubſtantias, exterorum quoque in multis eſt vnum, & in his, & in ſempiternis. Item, quibus modis oſtenditur quòd ſpecies ſunt, ſecundum nullum eorum apparet. Ex quibuſdam nanque nõ eſt neceſſe fieri ſyllogiſmum: è quibuſdam verò, etiam quorum non putamus, horum ſpecies fiunt. Secundum nanque rationes, quę ex ſcientiis ſpecies exunt omniũ, quorum ſcientiæ ſunt: ſecundum verò vnum in multis, & negationum. At ſecundum quod intelligitur quipplam eo corrupto, etiam corruptibilium: ſiquidẽ quicquam eſt horum phantaſma. Inſuper rationum, quæ magis certæ ſunt quædam quidem eorum quæ ad aliquid ſunt, ideas faciunt, quorũ nũ dicimus eſſe per ſe genus: quędã verò, tertiũ hominẽ dicunt. Et ſimpliciter hæ de ſpeciebus rationes illa perimũt, quę magis eſſe, quàm ipſas ideas eſſe volunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui dicunt species. Accidit enim non dualitatem esse primam, sed numerum, & quod ad aliquid, eo quod per se est: & conexi, quæcunque cùm quidam sequentur, de ideis opiniones, aduersari principiis sunt. Item secundum existimationem, secundum quam esse dicimus ideas, non solùm substantiarum, sed multorum etiam aliorum species erunt. Etenim vnus conceptus non solùm de substantiis, sed de cæteris etiam est: & scientiæ non solum substantiæ, sed etiam aliorum sunt: & cætera huiusmodi accident infinita. Secundum verò necessitatem, & opiniones de eis, si species participantes sunt, necesse est substantiarum solùm esse ideas. Nō enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus oportet vniuscuiusq. participem esse, quatenus dicitur non de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens: accidit enim duplo æterno esse. Quare species, substantia erunt. Hæ autem hic, & ibi substantiam significant. An quicquam erit dicere esse aliquid præter hæc, vnum in multis? Et si eadem species est idearum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitatem esse vnum, & idem sit, quàm in hac & quadam? Et si non est eadem species, æquiuocatio erit profectò, & si ille, ac si quis & Callias, & lignum hominem appellet, cui rorum nullam inspicit communicationem. Possimum verò dubitabit aliquis, quidnam species conferant sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. Nec enim motus, nec alicuius transmutationis eius causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt. Nec enim horum illæ substantia fuerint his et enim essent. Nec adesse cùm non insint participantibus. Ità etenim fortassis causæ putabuntur esse, vt albō mistum albo. Sed ista ratio facilè redargui potest, quam Anaxagoras priùs. Exodus verò posteriùs, & quidam alij dixerunt. Facile enim est, multa, & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt, secundum vllū illorum modorum, qui dici solēt. Dicere verò exemplaria eas esse, & cætera eis participare, vaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit, ad ideas inspiciens?

A τῶν καὶ ἰδέας εἶναι. συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι τὴν δυάδα πρώτην, ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὰ πρός τι, τῶν καθ' αὐτὸ, καὶ πολλὰ ἕπεσθαι τοῖς ἀναλυόμενοις τοῖς περὶ τῶν ἰδεῶν δόξαις, ἃ τοῖς ἀρχαῖς ἐναντία ἐστίν. ἔτι ἡ κατὰ τὴν ὑπόληψιν καθ' ἣν εἶναί φαμεν τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσται εἶδος, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἄλλων. καὶ γὰρ τὸ λόγου ἕν, οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ τῶν

B ἄλλων οὐκ ὀλίγων ὄντων καὶ ἀπείρων τῶν μετὰ τῆς οὐσίας εἰσὶ, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη καὶ ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχειν τινῶν. ἔτι ἡ τῶν ἀναγκαίων καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἔστι μόνων τῶν εἰδῶν, οὐδὲν τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ἰδέας· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχουσι, ἀλλ' ἢ τούτῳ ἑκάστου μετέχει, ὃ καὶ αὐτὸ ὑπολαμβάνομεν λέγειν. λέγω δ' οἷον εἴ τι διπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ ἀΐδιον μετέχει, ἀλλ' κατὰ συμβεβηκός. συμβαίνει γὰρ τῷ διπλασίῳ ἀΐδιον εἶναι. ὥστε ἔσται οὐσία τὰ εἴδη. ταύτας δ' ἐνταῦθα οὐσίας σημαίνει καθ' ἃ τί ἐστιν τὸ εἶναι φαμέν τι παρὰ ταῦτα, τί δὲ ἄλλο πολλῶν, καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν. εἰ γὰρ μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς δυάς ἐστιν, ἢ δυὰς τῶν πολλῶν ἀΐδιος, ἀδύνατον ἦν, τὸ δυὰς εἶναι

D καὶ τὸ ἕν, ἃ ἴδια τούτων καὶ τοῦ τινός· ἢ μὴ τὸ αὐτὸ εἶναι, ὁμώνυμα ἂν εἴη καὶ ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἴ τις καλοῖ ἄνθρωπον τόν τε Κάλλιαν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας ἀλλ' ἢ τοῦ ὀνόματος. ἔτι ἐκ τῶν διαπορήσοι τις ἄν, τί ποτε συμβάλλεται τοῖς εἴδεσι τὰ ἀΐδια τῶν φθαρτῶν, ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ τοῖς φθειρομένοις. οὔτε γὰρ κινήσεώς τι μεταβολῆς οὐδεμιᾶς ἔστιν αὐτοῖς

E οὐδὲ μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν ἀφελοῦσι· οὐ γὰρ οὐσία ἐνεῖναι ἂν αὐτῶν ἐν τούτοις· εἰ γὰρ οὐσία ἐνῆν αὐτοῖς, οὐκ ἂν ἐνῆν τὰ εἴδη τοῖς οὖσιν, (οὐδὲ γὰρ οὐσία ἐνεῖναι ἂν αὐτῶν· ἐν πόσοις γὰρ ἂν εἴη τὸ εἶναι) οὐδὲ πρὸς τὸ εἶναι, μὴ εὐπορήσοντά γε τοῖς μετέχουσιν αὐτῶν· ὡς γὰρ ἂν ἴσως καὶ τὰ δόξειεν εἶναι, οὕτω τὸ λευκὸν μιγνύμενον τῷ λευκῷ. ἀλλ' οὐδὲν φθέγγεται λόγος ἀλλὰ δεῖπνον, εἰς λεκάνην ἀφεῖς μιᾷ σφαγῇ. εὐθὺς δὲ ὑστερον, εἰ δεῖ καὶ τοῖς λεγομένοις ἐμμένειν, πολλὰ καὶ ἀδύνατα ποιεῖ τοῦ πιστεύειν δόξαι. ἔτι μὴν οὐδὲ τὸ εἶναι τὰς ἰδέας ἐστὶ τοῦ εἶναι τὰ πολλὰ χωρὶς οὐσίας ἔσται· ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι τὸ ἰδέας εἶναι τοῖς πολλοῖς καὶ μετοχὴ λόγου τινὸς καὶ. τί γὰρ δεῖ τὸ ἀγαθὸν ἀεὶ τοῖς ἰδέας εἶναι

ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὄντων, καὶ μὴ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος, γίγνεσθαι τὸν οἷον Σωκράτη· ὁμοίως δὲ δόξειν, ἐὰν καὶ ἀΐδιος ὁ Σωκράτης ἦν. ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ· ὥστε καὶ εἴδη, ἅμα τε ἀνθρώπου, τοῦ ζῴου, τοῦ δίποδος, ἀλλὰ καὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου. ἔτι οὐ μόνον τῶν εἰδῶν ἔστιν τὰ παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ἅ τε τὸ γένος, οὐ τὸ εἶδος· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ οὐσίας, οὐ χωρὶς τῶν οὐσιῶν, οὐ τὸ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν εἴη χωρὶς οὐσίας τῶν εἰδῶν; ἐν τῷ Φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τῶν εἰδῶν καὶ τῶν γιγνομένων αἴτια τὰ εἴδη εἶναι. καὶ τοῦ τῶν εἰδῶν ὄντος, ἅμως οὐ γίγνεται μετέχοντα, εἰ μὴ τὸ μιμεῖσθαι· καὶ πολλὰ γίγνεται ἄλλα, καὶ ὁμοίως. ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν καὶ τὰ εἴδη καὶ γίγνεσθαι, καὶ διὰ τοιούτους αἰτίους, οἷα καὶ τὰ μιμούμενα ταῦτα. ἔτι εἴδη εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἴδη. πῶς οὖν ἔσται ἔστιν; πότερον ἕν τι ἄλλο ἀριθμοὶ οἷον τὰ ἄτομα; ἢ, εἰ μὲν αὐθρωπος ἀριθμὸς, οἱ δὲ Σωκράτης, οἱ δὲ Καλλίας· τί κωλύει τούτους εἶναι; οὐ δὲ γὰρ εἰ εἰ μὲν εἴδεα, εἰ δὲ μή, οὐδὲν διοίσει. εἰ δὲ ἐν λόγοι ἀριθμῶν τὰ ἀνθρώπου, ἢ ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἔσται ἐν γε τι καὶ εἶναι λόγοι· εἰ δὲ τῶν ἀ ὕλη, φανερὸν ὅτι καὶ ἀνθρώπου ἀριθμοὶ λόγοι πολλοὶ ἔσονται ἄλλοι ἄλλου φύσει ἄλλοι. λέγω δ' ἢ, εἰ ἔστι ὁ Καλλίας λόγος ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος, καὶ ὁ ἀνθρώπου καὶ ἄνθρωπος, δῆλον πολλοὶ ἀνθρώπου ἔσται καὶ ὁ ἀνθρωπος, εἴτε ἀριθμὸς πολλῶν εἴτε μὴ, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς πολλοῖς, καὶ ἐν ἀριθμοῖς· καὶ ἐν ἔσται τις διὰ πάντα ὁ ἀριθμός. ἔτι ἐν πολλῶν ἀριθμῶν οὐκ ἀριθμὸς γίγνεται, ἐξ εἰδῶν δὲ τῶν εἰδῶν πάντων· οὐ γὰρ μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῷ ἀναριθμῷ, ἢ ἐν τῷ μιγνύμενον [illegible]

A Possibile enim est & esse, & fieri quodcunque simile, etiam non ad illius imaginem. Quare & existente Socrate, & non existente, fieri vtique qualis Socrates est, similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. At eiusdem erunt plura exemplaria: ergo etiam species: veluti hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solùm sensibilium exemplaria species erunt, verùm etiam ipsarum (vipota genus, atque genus) species.

B Quare idem erit exemplar & imago. Item, videri potest impossibile esse separatam substantiam, & cuius est substantia. Quare quomodo ideæ, cùm rerum substantiæ sint, separatæ fuerint? In Phædone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causæ sunt: quanquam speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non fit, quod moueat. At multa alia fiunt velut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species. Quare patet posse contingere cætera quoque & esse, & fieri, etiam propter tales causas, quales eorum, quæ nunc dicta sunt. Item, si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? verum quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri: vipota hic quidem numerus homo, hic verò Socrates, hic autem Callias: Cur igitur illi his causæ sunt? Etenim si hi quidem æterni, hi verò non, nihil differt. Quòd si quoniam proportione numerorum hæc, aut cōsonantia, patet, quòd vnum quiddam erit, quorum proportiones sunt. Si igitur hoc materia est, manifestum est, quòd ipsi etiam numeri proportiones cuiusquam alterius ad alterum erunt. Dicò autem, vt si Callias proportio est, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subie-

E ctorum erit: & idea numerus, ac etiam ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus: & propterea à nullus erit numerus. Item, è multis numeris, vnus numerus fit: ex speciebus verò, quomodo species vna? Quòd si nec ex his, sed ex numerabilibus, vt ex decem millibus, quomodo se habent vnitates? Siue enim eiusdem speciei sunt, multa inconue

F nientia sequentur: sine non eiusdem speciei, nec exdē inuicē nec cęteræ omnes omnibus, in quo different, cùm impassibiles sint? Hæ enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni cōsentanea. Itē necesse est aliud quiddam numeri genus ponere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

circa quod arithmetica, & omnia, quę media dicuntur à quibusdam; quę quomodo, aut ex quibus principiis sunt, aut cur ista sint, quæ media illorum, & horum erunt? Item, vnitates, quæ in dualitate sunt, vtraque ex aliqua priore dualitate. At hoc impossibile est. Item, cur vnum est, numerus collectus? Item, ad hæc, quæ dicta sunt, si vnitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicunque quatuor, aut duo dicũt elementa. Etenim horum singuli non dicunt elementum, quod commune est, vt puta corpus, sed ignem, & terram, siue cõmune quid sit corpus, siue non: nunc autem dicitur, ac si vnum, ita esset (vt ignis, aut aqua) similium partium. Quod si ita sit, numeri non erunt substãtiæ. Sed si ipsum vnum aliquid est, & hoc principium est, patet quòd vnum multipliciter dicitur. Aliter nanque impossibile est. Volentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo, & breui, ponunt ex quodam paruo, & magno: planum verò, ex lato, & stricto: corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut solidum lineam, aut planum? Aliud nanque genus, latum & strictum, altum & humile. Quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eò quòd multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestum est, quòd nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. At D verò nec latum, genus alti est. Etenim corpus, esset planum quid. Item punctum, ex quo insunt: at horum generi aduersabantur Plato tanquam existenti dogmati geometricoq; sed nominabat principium lineæ, hoc verò sæpiùs ponebat lineas indiuisibiles. Atqui necesse est, harum aliquem esse terminum. Quare ex qua ratione linea est, punctum quoque est. Et simpliciter cùm sapientiæ sit, de manifestis causam quærere, hanc quidem prætermisimus: nihil enim de causa dicimus, vnde principium transmutationis: substantiam verò eorũ dicere putantes, alias substãtias esse dicimus. Quomodo verò illæ horum substantiæ, incausum dicimus, participare nanq; (vt priùs diximus) nihil est. Nec illã etiã, quã sciẽtiis esse causam videmus: propter quas omnia intellectus, & omnis natura facit, nec villã causam quam vnam de principiis esse dicimus, ipsæ species attingunt. Sed qui hac ætate sunt, iis mathemata facta sunt philosophia, quanuis dicant aliorum gratia ea oportere tractare.

A σῶμα ὁ δὲ ἀριθμητικὸν, καὶ ποῖά τε τὰ μεταξὺ λεγόμενα ὑπὸ τινων, ἢ πῶς, ἢ διὰ τίνων ἀρχῶν, ἢ διὰ τί τὰ μεταξὺ τῆς δυάδος τῶν ἀριθμῶν; ἔτι εἰ μεταβάλλει εἰς τὰ δυάδι ἐναντία ἢ πῶς ποιήσομεν δυάδος ἐστὶν ἀδύνατον. ἔτι διὰ τί ἓν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος; ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἴη ἂν εἴτε μονάδες διαφέρει, ἢ χρὴ οὕτω λέγειν, ὥσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτταρα ἢ δύο λέγουσι. καὶ γὰρ οὗτοι ἕκαστον, οὐ τὸ κοινὸν λέγουσι στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, λέγω δὲ πῦρ καὶ γῆν, εἴτε ἔστι τι κοινὸν τὸ σῶμα, εἴτε μή. νῦν δὲ λέγεται ὡς ἔστι τῶν ἐόντων, ὥσπερ πυρὸς ἢ ὕδατος ἀριθμοειδοῦς. εἰ δὴ οὕτως, ὧν ἔστιν οὐσία τὸ ἀριθμεῖν. δῆλον δὴ ὅτι, ὅτι εἴδη ἔσται τῶν ἀριθμῶν, καὶ οὐκ ἔστι ἀρχὴ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ ἑνὸς. γὰρ ἀλλ' B κοινῶς. βουλόμενοι δὴ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχὰς, μῆκος μὲν τὸ ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ μικροῦ καὶ βαθέος καὶ πλατέος καὶ στενοῦ καὶ βαθέος καὶ ταπεινοῦ. πῶς οὖν ἔσται, ἢ τὸ ἐπίπεδον γραμμῆς, ἢ τὸ στερεὸν γραμμῆς καὶ ἐπιπέδου; ἀλλ' γὰρ ἔχει τὸ πλατὺ καὶ τὸ βαθὺ καὶ ταπεινόν, ὥσπερ οὐδὲ ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς, ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον ἕτερον τούτων, οὐδὲ ἔτι οὐδὲ γραμμὴ ἄλλο οὐδὲ τῆς ἄλλου γένους κατὰ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῆς γεωμετρικῆς τε καὶ τῶν μαθημάτων ἐνίοις ἐπιχειρεῖν ἀναιρεῖν τὴν γραμμὴν. οὗτοι δὲ πολλάκις ἐπὶ τὰς ἀπορίας C ἀνάγουσι γραμμὴ· καὶ τοῦ ἀπορεῖν τούτου εἶναί τι ἀρχὴ. ὅστε ἐξ οὗ λόγου γραμμὴ ἐστὶ, καὶ στιγμὴ ἐστὶ. ἀλλὰ μὲν ζητοῦσι τὴν σοφίας οἷον τὸ φυσικῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν παρεῖμεν· οὐδὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς τοῦ· ἡ οὐσίας οἰόμενοι λέγειν καθόλου, ἐπεὶ τὸ οὐσίας ἐστὶ φανερῶς τοῦ ἐκείνου τούτων οὐσίαν, διὰ ταῦτα λέγομεν. τὸ γὰρ μετὰ τοῦτο, οὐ ὅθεν καὶ τὸ σωτήριον ἐστὶ κινήσεως. οὐδὲ ὅτι ἔστι τῆς ἐπιστήμης ἐρῶμεν ἐν αὐτοῖς. διὰ καὶ πάντες, καὶ πάντες φύσει ποιεῖ. [illegible] D μέλλοντες [illegible] ἐπιστήμη [illegible]

γίγνεται τὰ μαθήματα τοῖς νῦν ἢ φιλοσοφία, φασκόντων δεῖν [illegible]

Item, subiectam substantiam, vt materiam magis mathematicam, quis profectò putauerit, ac magis prædicati, & differentiam substantiæ, ac materiæ esse, veluti magnũ & paruum, sicuti aiunt Physiologi rarum, & densum: primas subiecti dicentes: hæ differentias esse. Hæc etenim excessus quidam, & defectus sunt. De motu autem, si hæc quidem motus erunt, patet quòd species mouebuntur. Quòd si non, vnde euenit? Tota etenim de Natura consideratio perit. Et quod facile probare videtur, quòd omnia vnum non sit: expositione etenim, non fiunt omnia vnum. Sed ipsum vnum si quis concedat omnia, nec hoc quidem, nisi quis vniuersale concedat esse genus. Hoc autem in quibusdam impossibile. Nullam autem rationem habent: nec illæ, quæ post numeros longitudines, plana, & solida sunt, nec quomodo sunt, aut futura sunt, nec si quam vim habent: hæc enim nec species possibile est esse: (non enim sunt numeri,) nec media: (mathematica enim illa sunt) nec corruptibilia: sed rursus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et simpliciter elementa quærere entium non diuidendo, cùm multipliciter dicantur, impossibile est inuenire: præsertim cùm hoc modo quærant, ex quibus elementis est. Ex quibus enim ipsum agere, aut ipsum rectum, non est accipere. Quod si est, substantiarum solũm esse potest. Quare aut quærere, aut putare habere omnium existentium elementa, non est verum. Quomodo verò aliquis cunctorum elementa discet? Manifestum est enim, quòd non est possibile quicquam eum cognoscere prius. Quemadmodum enim ille, qui geometriam discit, aliqua quidem præscire contingit, quorum verò illa scientia est, & quæ docendus est, nihil præscit, ita & in cæteris. Quare si qua cunctorum est scientia, (vt quidam aiunt) nihil profectò is præcognoscere posset. Atqui omnis disciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua est: & aut per demonstrationem, aut per definitiones. Ex quibus enim definitio est, illa præcognoscere oportet, ac nota esse. Similiter & quę per inductionem. At si innata nobis est, mirum quomodo nos fugit, optimam scientiarum habentes. Item quo pacto quis cognoscet, ex quibus est, & quomodo manifestum erit? etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quispiam, sicuti & de quibusdam syllabis: quidam enim syllabam s m a, ex s & m, & a aiunt esse

A ἔτι δὲ ὑποκείμενον οὐσίαν, οἷον ὕλην μᾶλλον μαθηματικὴν εἴ τις ὑπολάβοι, καὶ μᾶλλον κατηγορικὴν εἶναι, καὶ διαφορὰν τῆς τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὕλης, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν οἷον καὶ οἱ φυσιολόγοι φασὶ, καὶ μανὸν καὶ τὸ πυκνόν, ὥσπερ τοῦ ὑποκειμένου φασκόντων εἶναι διαφορὰς ταύτας. ταῦτα γὰρ ἔστι οἷον τινὰ καὶ ἐλλείψεις. εἰκὸς δὲ κινήσεις. εἰ γὰρ ἔσται ταῦτα κινήσεις, δῆλον ὅτι κινήσεται τὰ εἴδη· εἰ δὲ μή, πόθεν ἄλλοθεν; ὅλον γὰρ ἡ περὶ φύσεως ἀναιρεῖται σκέψις, εἰ δὲ ἀκολουθήσει τῷ νῦν δὴ εἰρημένῳ, ὅτι οὐ γίγνεται. τῷ γὰρ ἑνὶ τὸ γίγνεσθαι πάντα ἐν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἕν, καθ' ἑαυτὸ τι ποιοῦντι καὶ οὐδὲν τῶν, ἐπεὶ μὴ γένος ἢ τὸ καθόλου ἔστι. τῶν δὲ ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. οὐδὲν δὲ λόγον, οὐδὲ τὰ μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ μέρη τε καὶ ὑπόπτια, καὶ στερεά· ἢ τίνος ἔστι, οὐ ἔστιν, εἰ τινὰ ἔχει δύναμιν. τοῦτο γὰρ οὐ εἴδη εἶναι τὰ ἔστι (οὐ γὰρ εἰσὶν ἀριθμοί) οὐ τὰ μεταξὺ (τὰ μαθηματικὰ γὰρ ἐκείνα) οὐτε τὰ φθαρτά· ἀλλὰ πάλιν τέταρτον ἄλλο φαίνεται τοῦτο τι γένος. ὅλως τε τὸ τῶν ὄντων ζητεῖν στοιχεῖα μὴ διαιροῦντας, πολλαχῶς λεγομένων, οὐ δυνατὸν διορᾶν, ἀλλὰ τε καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ζητοῦσι τίνων ἐξ ὧν ἔστι στοιχεῖον. ἐκ τίνων γὰρ τὸ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἢ τὸ εἶναι, οὐ ἔστι δεῦρο λαβεῖν, ἀλλ' ἔοικεν ἐξεῖναι, ἐὰν ἄρα τοῦτο μόνον ἐπιζητῶσι τὸ τῆς ὄντων ἁπάντων τὰ στοιχεῖα ἢ ζητεῖν, ἢ οὐκ ἀληθὲς, ὡς δοκεῖ. πῶς δὲ καὶ τις καὶ μαθεῖν τὰ τῆς πάντων στοιχεῖα; δῆλον γὰρ ὡς οὐδὲν οἷόν τε πρότερον τοῦ ἐν τῷ γιγνώσκειν ἐστὶ τῶν. ὥσπερ γὰρ τῷ γεωμετρεῖν μανθάνοντι, δῆλα μὲν ἐνδέχεται προγιγνώσκειν, ὧν δὲ ἡ ἐπιστήμη, καὶ οἷα ἐστὶ μέλλει μανθάνειν, οὐδὲν προγιγνώσκει· οὕτω δὲ καὶ τῆς λοιπῆς· εἰ τί τε τῆς πάντων ἐστὶ ἐπιστήμη, ὥσπερ τινὲς φασιν, οὐδὲν ἂν προγνώσειν γινομένων ἔοικε. καὶ τοῦ πάντα μανθάνειν διὰ προγιγνωσκομένων ἢ πάντων, ἢ τινῶν ἐστὶ καὶ ἢ δι' ὁρισμοῦ· ἐξ ὧν γὰρ ὁρισμὸς ἐστὶ, ταῦτα προγιγνώσκειν καὶ γνώριμα. ὁμοίως δὲ καὶ δι' ἐπαγωγῆς. δῆλα μὲν οὖν εἰ τοῦ F [illegible]

[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

quidam verò alium sonum esse dicunt,& nullum ex notis. item, quorum sensus est, eis quomodo quis nosset sensum non habens? atqui oportet. Siquidem eadem cunctorum elementa sunt, ex quibus (sicuti compositæ voces) ex propriis sunt elementis. Quòd igitur illas, quæ in de Naturalibus dictæ sunt, causas cuncti quærere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus, ex illis, quæ dicta sunt prius patet. Sed eas obscurè dixerunt. Quodammodo enim omnes dictæ sunt prius. quodammodo minimè. Balbutienti enim assimulata fuit prima philosophia de omnibus, tanquam in principiis noua existẽs. Nam & Empedocles, os ait esse ratione. Hoc autem est, quod quid erat esse, & rei substantia. At verò similiter necesse est etiam carnis cæterorúmque singulorum esse rationem aut nihil esse. Propter hoc enim & caro, & os, cæterorúmque vnumquodque est: & non propter materiam, quam ille ignem, terram, aquam, & aerem ait. Sed hæc altero dicente, necessariò consensisse profectò, clarè tamen non dixit. De his igitur & antea manifestum est. Quodcunque autem de his quispiam dubitauerit, rursus repetamus. Fortassis etenim ex eis aliquid facultatis habebimus ad futuras dubitationes.

[illegible]

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER II.

CAPVT I.

Speculatio de veritate, partim difficilis, partim facilis est. Signum autem, quòd neque satis eam aliquis consequitur, neque aberrant omnes ab ea, sed quisque aliquid de Natura dicit, & singuli quidem nil, aut parum ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit. Quare si ita se videtur habere, vt in prouerbio dicimus, Quis aberrabit à ianua? hoc modo profectò facilis esset. Totum autem, & partem habere non posse, hoc eius difficultatem ostendit. Cùm verò difficultas duobus sit modis, fortassis causa eius non rebus, sed nobis ipsis inest. Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ ad ea, quæ manife-

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ἦτα τὸ ἔλαττον.

Κεφάλαιον α.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον β.

[illegible]

stissima omnium sunt. Verùm non solum illis agendæ sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet, sed illis qui superficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam isti: habitum namque nostrum exercuerunt. Si enim Timotheus non fuisset, multum melodiæ nequaquam habuissemus. Si tamen Phrynis non extitisset, nec Timotheus quidem. Simili modo & de illis est, qui de veritate asseruerunt. A quibusdam enim aliquas accepimus opiniones: quidam verò, vt hi fierent, causa fuerunt. Rectè autem se habet philosophiam, scientiam veritatis appellare. Speculatiuæ etenim finis, veritas: practicæ autem, opus. Etenim si quo modo se habent, considerant, non causam per se, sed ad aliquid, & eo in tempore practici speculantur. Nescimus autem verum absque causa: vnumquodque verò id ipsum maximè aliorum est, secundum quod aliis vniuocatio inest: vtputa ignis calidissimum. Etenim cæteris hic est caliditatis causa. Quare verissimum etiam est id, quod posterioribus vt vera sint, causa est. Propter quod principia semper existentium, necesse est verissima esse. Nec enim aliquando vera, nec illis vt sint, aliquid aliud causa est, sed illa cæteris. Quare vt secundum esse vnumquodque se habet, ita etiam secundum veritatem.

CAPVT II.

At verò quòd est principium aliquod, neque sunt infinitæ entium causæ, neque in rectum, neque secundum speciem, patet. Nec enim vt ex materia, hoc ex hoc potest esse infinitum, vt carnem ex terra, terram ex aere, aerem ex igne, & hoc non stare. Nec vnde principium motus: veluti hominem quidem ab aere moueri, hunc verò à Sole, Solem autem à contentione, & huius nullum esse finem. Similiter nec cuius causa, in infinitum progredi potest: vt deambulationem quidem sanitatis causa, illam verò felicitatis, felicitatem verò alterius: & ita semper aliud alterius gratia esse. Similiter autem & de eo, quod quid erat esse. Mediorum sanè, quorum extra aliquid vltimum & primum est, necesse est quod prius est, causam esse eorum, quæ post illud sunt. Si enim dicere nos oportuerit quid trium causa est, primum dicemus. Non enim vltimum, (nullius enim, quod vltimum est) neque medium: vnius enim. Nil enim differt vnum, an plura sint, nec infinita. Infinitorum quidem hoc modo

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

& simpliciter infiniti omnes partes medias sunt similiter hucusque. Quare si primum nihil est, omnino nulla causa est. Et neque deorsum possibile est in infinitum descendere, cum id, quod sursum versus principium habet: vt ex igne quidem aquam, ex hac verò terram, & ita semper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non vt post hoc dicitur: vt ex Isthmis ludis, Olympiaci: sed vt aut ex puero mutato vir, aut vt ex aqua aer. Verùm enimuero vt ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquam ex eo quod fiebat, id quod factum est, aut quod perfectum est, ex eo, quod perficiebatur: semper etenim est aliquid medium, vt inter esse, & non esse, generatio, ita quod fit, inter existens, & non existens. Qui autem discit fit sciens. Et hoc est, quod dicitur, quod fit ex discente sciens, vt autem tanquam ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidem non reflectuntur mutuò, nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, sed post generationem est. Sic enim dies ex diluculo, quoniam post hoc est: quare nec diluculum ex die: cætera verò reflectuntur. Vtroque tamen modo impossibile est in infinitum progredi. Illorum enim cùm media sint, necesse est finem esse. Hæc autem inuicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio est. Simul autem impossibile est primum corrumpi, cùm sempiternum sit. Cùm enim generatio non sit infinitum sursum versus, necesse est non esse sempiternum illud, quo primo corrupto quicquam factum est. Item, ipsum, cuius causa finis. Tale autem est, quod non est alterius gratia, sed eius causa cætera. Quare si tale erit vltimum, non erit infinitum. Quod si nihil tale, non erit ipsum, cuius causa. Sed qui faciunt infinitum latet eos, quòd boni naturam auferunt. At nullus inciperet agere quicquam, si non esset peruentus ad finem, nec esset intellectus in huiuscemodi. Alicuius enim causa agit quicunque intellectum habet. Hoc nanque terminus est: finis verò ipse terminus. At verò nec quod quid erat esse reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis est, posterior verò, non est. Cuius autem primum non est, nec quod sequitur est. Item, ipsum scire perimunt, qui ita dicunt. Non enim possibile est scire antè, quàm ad indiuidua deueniatur, & ipsum cognoscere non est.

Quæ enim ita infinita sunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim simile de linea est, quæ secundum diuisiones quidem stat. Intelligere verò non potest: nisi sistat. Quare non numerabit diuisiones, qui infinitam pertransit. Sed etiam materiam necesse est in eo quod mouetur, intelligere. At nulli est esse infinito: quod si non, non infinitum est infinito esse. Quod etiam si species causarum infinitæ multitudine essent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. Tùc enim scire putamus, cùm causas cognoscimus. Infinitum verò secundum additionem non est in tempore finito pertransire.

CAPVT III.

AVscultationes autem, secundum consuetudines accidunt. Quemadmodum enim consueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, non apparent similia: sed quia non consueuimus, ignotiora, & magis peregrina: consuetum etenim notius est. Quantam verò vim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa ac puerilia plus possunt propter consuetudinem, quàm si cognosceremus ea. Aliqui igitur, nisi mathematicè loquentem non admittunt. Quidam verò non nisi exemplis vrentem. Quidam autem dignum ducunt, vt testis producatur aliquis poeta. Et quidam cætera omnia volunt. Quosdam verò tædet certitudinis, aut propterea, quòd non possunt sequi, aut propter cutiositatem. Habet enim certitudo tale aliquidquare vt in contractibus, ita & in orationibus illiberale esse quibusdam apparet. Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sunt, quoniam absurdum est simul scientiam & modum scientiæ quærere. Neutrum autem facile accipere est. Certitudinem verò mathematicam non oportet in cunctis quærere, sed in iis, quæ non habent materiam. Quare non est naturalis modus. Tota enim natura fortè habet materiam. Quam ob rem considerandum est primùm, quidnam Natura sit. Sic enim & de quo naturalis scientia est, manifestum erit, & vnum vnius scientiæ, an plurium est, causas, & principia speculari.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΟΥ Β.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

AD illam, quę quæritur, scientiam necesse est in primis nos percurrere, de quibus primo dubitandum est. Hæc autem sunt, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæcunque de eis aliter quidam existimarunt, & si quid vltra hæc præterea ipsum sit. Est autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. Nam posterior facultas, solutio eorum est, quæ ante dubitata fuerunt. Solvere autem non est, cùm nodus ignoretur: sed intellectus hæsitatio manifestù hoc de se facit. Quatenus enim dubitat, eatenus simile quidam ligatis patitur. vtroque namque modo impossibile est ad vtriolta procedere. Quare omnes primò difficultates speculari par est, & notò gratis, & propterea quòd illi, qui quærunt, nisi primo dubitent, similes illis sunt, qui quònam ire oporteat, ignorant: & adhæc neque vtrum inuenerint quod quæritur, an non cognoscere possunt. Finis etenim hi quidem non est manifestus: illi autem, qui antea dubitauerit, patescit. Item melius te habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquam aduersarios, omnes vtrinque rationes oppositas audiat. Est autem prima dubitatio de his, quæ in prooemio quoque dubitauimus, vtrum vnius, aut multarum scientiarum sit causis speculari. Et vtrum prima substantiæ principia, solùm huius sit scientiæ considerare, an etiam de principiis, ex quibus omnes demonstrant: vt puta, vtrum contingit vnum & idem simul affirmare, & negare, an non, & de cæteris huiusmodi. Quòd si circa substantiam est, vtrum vna, an plures circa omnes sint: & si plures, vtrum omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnulla aliquid aliud appellandum sit. Et hoc etiam ipsum necessarium est, vt quæratur, vtrum sensibiles substantias esse dumtaxat dicendum sit, an præter has etiam alias. Et vtrum vnum an plura substantiarum genera sint: veluti qui species, quique mathematica harum, & sensibilium media faciunt. Et de his igitur (vt dicimus) considerandum est, & vtrum circa substantias solùm speculatio sit, an etiam circa ea, quæ per se substantiis accidunt. Et adhæc de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de priori & posteriori, & cæteris cunctis huiusmodi, de quibus dialectici considerare conantur, ex probabilibus solùm perseruantes, cuius est de his omnibus speculari. Item quæcunque per se, eisdem ipsis accidunt, & non solùm quid horum vnumquodque est, sed etiam vtrù, vnum

A ια δ' ἴσως οὐκ ἀεὶ ἀνεῦρε ἄλλας ὑπὲρ ἃ πρότερον εἴρηται τινὲς καὶ εἰς ἃ χωρεῖ τὰνῦν συγγράμματα σφόδρα παρεισφρήσεις. ἔστι δὲ τοῖς διαπορῆσαι βουλομένοις φέρειν τὸ διαπορῆσαι καλῶς. ἡ γὰρ ὕστερον διαπορία λύσις τῶν ἀπορουμένων ἐστί· λύειν δ' οὐκ ἔστι ἀγνοούμενον τὸ δεσμόν· ἀλλ' ἡ τοῦ διανοίας ἀπορία δηλοῖ τοῦτο αὐτὸ τὸ πεπονθέναι. ὅ γὰρ διαπορῶν, ταὐτὸν τοῖς δεδεμένοις πάσχει. τοῖς μὲν γὰρ ἀμφοτέροις ἀδύνατον εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἰέναι διὸ δεῖ τοὺς δυσχερῶς τὴν διάνοιαν πάσχοντας ὥσπερ, τούτων τι χάριν καὶ διὰ τὸ δεῖν ζητοῦντας εἰδέναι τὸ διαπορῆσαι πρότερον, ὁμοίους εἶναι τοῖς πρὸς ὃν δεῖ βαδίζειν ἀγνοοῦσι καὶ πρὸς τούτοις, οὐδ' εἰ πάντα τὸ ζητούμενον εὕρηται ἢ μή, γινώσκειν. τὸ γὰρ τέλος τούτῳ μὴ οὐ δῆλον, τῷ δὲ καλῶς φιλοπονήσαντι δῆλον. ἐν δὲ οἷς πολὺν ἀπορίαν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ κεφάλαιον, τοῖς αὐτοῖς ἀπορίαν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ προοιμίῳ. πότερον μία καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τῶν ἀποδείξεων, πότερον ἐνδέχεται ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι, ἢ οὔ, καὶ εἰ μὴ περὶ τὴν οὐσίαν, ἡ τῶν ἄλλων ἡ τοιούτων. εἰ δ' ἐστὶ περὶ τὴν οὐσίαν, πότερον μία περὶ πάντας ἢ πλείους εἰ πολλαί εἰσι, πότερον ἁπτομένη συγγενοῦς ἢ τὰς μὲν ἑτέρας, τὰς δ' ἄλλας τινὰ τρόπον ἑαυτῆς. καὶ τῶν αὐτῶν δὲ περὶ ἃ πάντες ζητοῦσι, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας μόνον φατέον, ἢ καὶ τὰς τούτων ἄλλας· καὶ πότερον μεταπτῶσιν ἢ πλείστα χρόνον τὴν οὐσίαν· εἰ δὲ τοιαῦτα τὰ εἴδη, τὰ μαθηματικὰ, μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν αἰσθητῶν. περὶ τε τούτων οὖν, καὶ ὁμοίως περὶ τῶν ἄλλων, καὶ τῶν ἐναντίων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοιαῦτα, ἃ τοῖς διαλεκτικοῖς ἐπιχειρεῖν ἐστι, καὶ πότερον περὶ τὴν οὐσίαν μόνον ἐστὶν ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα καθ' αὐτὰ τῇ οὐσίᾳ. περὶ δὲ τούτων, περὶ τῶν τε καθ' ἕτερον, καὶ ἰσοῦ, καὶ ἀνίσου, καὶ τοιούτου, καὶ ἐναντίου, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα τοῖς διαλεκτικοῖς ἐπιχειρεῖν ἐστι, καὶ ἐξ ἐνδόξων μόνον ἐπιτρέπουσι τὴν ἐπίσκεψιν τῶν τούτοις ἀκολουθούντων. ἔστι δὲ τοῖς ἀκριβοῦσι τὰ κατὰ τὴν φιλοσοφίαν περὶ πάντων τούτων ἐπισκοπεῖν, τὸ μόνον ἐπιτρέπειν τὸ δυνατὸν ἢ ἀλλοδόξας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τὴν λόγῳ μόνον καλῶς.

B

C

D

E

F

ἕνα μόνον πανταχοῦ τῶν τοιούτων, πῶς δὲ [illegible] ἕκαστον, [illegible] τοῦ

τῶν· καὶ τίνες αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ ἐξ ὧν εἰσι, ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἕκαστον καὶ εἰ τὰ γένη, πότερον ὅσα δεῖ τὰς ἀπόδειξις λέγεσθαι τελευταῖα, ἢ τὰ ἀφαιρεθέντα πότερον ζῶον ἢ ἄνθρωπος, ἀρχή τε καὶ μᾶλλον δεῖ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον· μᾶλλον δὲ ζητητέον καὶ ἀφωρισμένον τινὲς, πότερον δεῖ τι παρὰ τὴν ὕλην εἶναι καθ' αὐτό, ἢ οὔ· καὶ τοῦτο χωριστὸν, ἢ οὔ· καὶ πότερον ἓν ἢ πλείω τὰ τοιαῦτα· καὶ πότερον δεῖ παρὰ τὸ συνολον (λέγω δὲ τὸ συνολον τὸ καθ' ἕκαστον τῶν τῆς ὕλης,) ἢ οὐδέν· ἢ τῷ μὲν, τῷ δὲ οὔ· καὶ πότερον τοιαῦτα τῷ εἶναι. ἔτι τὰς ἀρχὰς, πότερον ἀδιαίρετα ἢ εἴδεσι ἀδιαίρετα, καὶ εἰ ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ὑποκειμένοις· καὶ πότερον τῷ φθαρτῷ καὶ ἀφθάρτῳ εἰσὶ πάντες, ἢ ἕτερον· καὶ τὸ ἐξ ἀφθάρτων τὰ φθαρτὰ ἐστι· ἢ δὲ τὸ πάντων χαλεπώτατον, καὶ πλείστην ἀπορίαν ἔχει, πότερον τὸ ἓν καὶ τὸν, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ἔλεγον, οὐχ ἕτερόν τι ὄν, ἀλλ' οὐσία τῶν ὄντων, οὐ λέγοντες τὸ τί ἐστι τὸ ἓν καὶ ὄν, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς φησι φιλίαν, καθ' ἕτερον δὲ τῶν, ὁ δὲ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον· καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου εἰσὶν, ἢ τὰ τῶν καθ' ἕκαστα τῶν ἀφωρισμένων, καὶ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ· ἔτι πότερον ἀλλῶς, ἢ οὕτω εἰσὶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀπορεῖ τις ἐν τοῖς περὶ τούτων πολλοῖς· πρὸς δὲ τούτοις, πότερον εἰ ἀρχὴ σημεῖον καὶ τὰ μήκη καὶ τὰ στιγμαὶ οὐσίαι τινὲς εἰσιν, ἢ οὐκ, εἰ οὐσία, πότερον κεχωρισμένη ἢ οὔ, ἢ ἐν τούτοις οὖσα· διὰ τοῦτο, ὅ τε τούτων ἀπιστος, οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ δυνασθαι ἢ ἀλλοδόξας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τὴν λόγῳ μόνον καλῶς.

Κεφάλαιον β.

Πρῶτον οὖν περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἐπελθεῖν, πότερον μιᾶς ἢ πλείονος ἔστι τῆς ἐπιστήμης θεωρῆσαι περὶ τὰς τῶν ἀρχῶν ἀρετὰς μιᾶς· ἀδύνατον γὰρ ἐπιστήμης τὰς ἀρετὰς εἰδέναι μὴ ἐπιστάμενος αὐτὸς τὰς ἀρχὰς γνωρίζειν· ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς ἀφωρισμένων οὐχ ὁμοίως πάντα πᾶσι φανερὰ, τίνα γὰρ ἕνεκα οἴονται τὴν κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τὴν κινήσεως, ἢ τὸν τόπον τὸν φυσικὸν; οἷς μὲν ἄνω ἡ αὐξήσεως καὶ πάσης, καὶ διὰ τὸν μετὰ φύσεως, τίνες φασὶ, καὶ ἄνω κάτω, ἐν ἀνάγκῃ εἶναι καὶ ἀέρα καὶ ἄλλα τοιαῦτα· τοῖς δὲ τὸν, καὶ τὸ ἓν ἀρχὴ, ἀφορίζουσι πρὸς ἐν τὰ κινούμενα. ἔτι δὲ τοῖς ἀκινήτοις ἐν τῷ ὄντι τὴν αὐτὴν

A

B

C

D

E

F

Universidad de Deusto Biblioteca

hoc principium esse: non autem esse contingat quicquam per se bonum. Vnde in mathematicis, nihil per hanc causam probatur, nec est aliqua demonstratio. Quare eius, quod melius, aut peius, & omnino alicuius talium, nemo mentionem facit. Quapropter quidam sophistarum (vt Aristippus) spernebat eas. In aliis enim artibus, ac ipsis etiam illiberalibus, vt in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur melius, aut peius de omnibus dici. Mathematicas autem, nullam de bonis & malis rationem facere. At si plures sunt causarum scientiæ, & alia alius principij, quam earum dicendum eam esse, quæ quæritur? aut quis illorum, qui eas habent, rem, quæ quæritur maximè sciet? Contingit enim eidem omnes modos causarum inesse: vtputa domus, vnde quidem motus, ars & faber: cuius verò causa, opus: materia autem, terra & lapides: species verò, definitio. Ex iis itaque quæ ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarum appellanda sit sapientia, rationabile videatur vnamquanque ita appellandam esse. Verùm quatenus principalissima, & honorabilissima, & cui cæteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa est ipsius finis, & boni: huius enim causa, cætera. Quatenus verò primarum causarum & eius, quod maximè scibile, definita est esse, ipsa vtique substantiæ fuerit. Cùm enim multipliciter sit idem scire, magis quidem illum scire dicimus, qui rem quidnam sit ipso esse cognoscat, quàm illum qui ipso non esse. Istorum autem ipsorum, alterum altero magis, & maximè illum, qui quid est, non verò illum, qui quantum aut quale, aut quid agere siue quid pati natura aptum est. Item & in cæteris tunc scire vnumquodque eorum etiam quorum demonstrationes sunt arbitramur, cùm quid est sciamus: vtputa quid est tetragonismus, quòd inuentio mediæ: similiter & de cæteris. Circa generationem autem, & actiones totámque transmutationem, cùm sciamus motus principium: hoc autem aliud, & fini oppositum est. Quare alterius esse scientiæ videatur harum causarum vnamquanque speculari. At verò de principiis demonstratiuis, vtrum vnius scientiæ, an plurium sunt ambiguum est. Dico autem demonstratiua opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant: vtputa quòd necesse est omne aut affirmare, aut negare, & quod impossibile est, simul esse, & non esse: & quæcunque aliæ similes propositiones

[illegible]

[illegible]

sunt, vtrum vna istarum ac substantiæ scientia est, an diuersa? quòd si non vna, vtra dicenda est illa esse, quæ nunc quæritur? Vnius itaque non est rationabile esse: cur enim geometriæ magis, quàm cuiuscunque proprium sit de his speculari? Si itaque æqualiter cuiuscunque est, de omnibus verò non contingit, sicuti nec cæterarum, ita nec illius, quæ cognoscit substantias, proprium est, de eis cognoscere. Et adhæc, quomodo eorum scientia erit? Quid enim horum quodque est, nunc quoque cognoscimus. Vtuntur namque eis cæteræ etiam artes, tanquam cognitis. Quòd si demonstratiua de eis est, oportebit aliquod genus subiectum esse, & aliquas passiones, & aliquas eorum dignitates esse. De omnibus enim demonstrationem esse, impossibile est. Siquidem necesse est ex quibusdam, & circa quippiam, & quorundam demonstrationem esse. Quare accidit cunctorum, quæ demonstrantur, vnum quoddam genus esse. Omnes enim demonstratiuæ vtuntur dignitatibus. At verò si altera, quæ de substantia, & illa, quæ de his, vtra earum principalior & prior est? Vniuersaliter enim & maximè principia omnium dignitates sunt. Et si non est philosophi, cuius alterius erit de eis verum & falsum speculari? Et omnino vtrum vna omnium substantiarum, an plures scientiæ sunt? si igitur non vna, cuius substantiæ hæc scientia erit ponenda? Vnam autem omnium esse non est rationabile. Etenim demonstratiua vna, de omnibus accidentibus esset, siquidem omnis demonstratiua, ea, quæ per se circa aliquod subiectum accidunt, speculatur ex communibus opinionibus. Circa itaque idem genus, per se accidentia eiusdem est speculari ex eisdem opinionibus. Circa enim quod est vnius: & ex quibus vnius, siue eiusdem, siue alterius vnde & accidentia aut hæ speculabuntur, aut ex his vna. Item, vtrum circa substantias solum speculatio est, an etiam circa accidentia eis? Dico autem, vtputa si solidum quædam substantia est, ac lineæ, & plana, vtrum eiusdem scientiæ est, ista cognoscere, & quæ circa vnumquodque genus accidunt, de quibus mathematicæ demonstrant, an alterius. Si enim eiusdem, demonstratiua quædam erit etiam quæ substantiæ: non videtur autem ipsius quid est, demonstratio esse. Quòd si alterius, quæ erit, quæ speculatur circa substantiæ accidentia? hoc

enim difficillimum reddere est. Item, vtrum sensibiles solum substantias esse dicendum est, an præter istas etiam alias? & vtrum vnum, an plura substantiarũ genera sunt, vt ij, qui dicunt species, & media, circa quę mathematicas aiunt scientias esse? Quomodo igitur diximus species causas, & substantias per se ipsas esse, in superioribus sermonibus dictum est. Cùm verò multiplicem difficultatẽ habeant, nõ minus est inconueniens dicere quidem esse quasdam naturas præter eas, quæ in cælo sunt, illas verò easdem, quas & sensibiles ponere, nisi quòd illa quidem sempiterna, hæc vero corruptibilia. Idealem nanque hominem, & idealem equum, & sanitatem aiunt, & nihil aliud: simile quid illis facientes, qui dicunt quidem esse deos, sed formæ similis hominibus. Nec enim isti aliud faciebant, nisi homines sempiternos, nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. Item, si quis præter species, & sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit. Patet etenim quod similiter, & lineæ præter etiam ipsas sensibiles erunt, & aliorum generum singula. Quare cùm Astrologia vna earum sit, erit & cælum aliquod præter sensibile cælum, & sol, & luna, & cætera similiter, quæ in cælo sunt. At quomodo credendum est talibus? Nam Immobile, non est rationabile esse: mobile autem; & omnino est impossibile. Similiter & de quibus perspectiua tractat, & quæ in mathematicis harmonica. Et hæc enim impossibile est præter sensibilia esse, propter similes causas. Si enim sensibilia sunt media, & sensus, patet quod animalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. Dubitauerit autem aliquis, quæ entia oportet has scientias quærere. Si enim in hoc differet solùm à Geometria, Geodæsia, quod hæc quidem eorum est, quæ sentimus, illa vero non sensibilium est, patet quod præter medicinam erit aliqua scientia, & præter quanconque aliarum, inter ipsam medicinam, & hanc medicinam. At quomodo possibile est? Etenim etiam salubria quædam essent, præter sensibilia & ipsum salubre. Simul autem nec hoc verũ est, quod Geodæsia sensibilium & corruptibilium magnitudinum sit: corrumperetur enim, illis corruptis. At neque sensibilium magnitudinum, neque circa hoc cælum Astrologia esset. Nec enim sensibiles lineæ tales sunt, quales Geometra dicit.

[illegible]

[illegible]

Κεφάλαιον γ.

[illegible]

Nihil enim sensibilium, ita rectum, atque rotundum. Tangit enim circulus regulam, non secundum punctum, sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras. Nec motus, nec reuolutiones cæli similes, de quibus astrologia rationes facit. Neque puncta eandem naturam, quam stellæ habent. Sunt autem quidam dicentes, esse quidem hæc, quæ specierum, & sensibilium media dicuntur, non tamen à sensibilibus separata, sed in eis, quos quæ impossibilia sequuntur, omnia quidem enumerare longi sermonis esset. Sufficit autem talia speculari. Non enim de his solùm, vt ita se habeant, rationabile est, sed patet, quòd etiam species contingeret in sensibilibus esse. Eiusdem enim rationis vtraque hæc sunt. Item, duo solida in eodem loco necesse esset esse: & non esse immobilia, in sensibilibus existentia motis. Et omnino cuius causa quis ponet quidem esse ea, esse, inquam, in sensibilibus? Eadem enim, quæ prædicta sunt, absurda sequentur. Erit nanque aliud quoddam cælum præter cælum, nisi quòd non separatum, sed in eodem loco, quod impossibilius est.

CAPVT III.

Magna itaque tam de his dubitatio est, quonam modo ponendo, veritatem consequemur, quàm de principiis, vnde oporteat genera existimare elementa, & principia, an illa magis ex quibus insita quicquam primum est: vt vocis elementa, & principia videntur ea esse ex quibus primo omnes voces compositæ sunt, sed non vox in communi. Et figurarum ea dicimus elementa quorum demonstrationes in aliarum, aut omnium, aut plurium demonstrationibus insunt. Item, etiam corporum: & qui plura dicunt elementa esse, & qui vnum, ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiũt: vt Empedocles ignem, & aquam, & quæ cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus insitis existentia sũt: sed non ea vt genera entium ponit. Et adhæc, si quis cæterorum quoque naturam velit considerare, veluti lectum ex quibus partibus, & quomodo compositus est, tunc eius naturam cognoscit. Ex his itaque rationibus non essent principia, genera entium. Cùm autem singula cognoscamus per definitiones, principia verò definitionum genera sint, necesse est, definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiam, est ipsam habere specierum scientiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

secundum quas etiam dicuntur, specierum principia ipsa genera sunt. Videntur autem quidam etiam eorum, qui elementa etiam ipsum vnum, aut ens, aut magnum, aut paruum dicunt, tanquam generibus eis vti. At verò non possibile est vtroque modo principia dicere. Ratio nanque substantiæ, vna: diuersa verò erit, quę fit per genera, definitio, & quæ dicit, ex quibus insitis. Et ad hæc, & si quàm maximè ipsa genera, principia sunt, vtrum prima generum arbitrandum sit esse principia, an vltima, quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam vniuersalia, magis principia sunt, patet quòd summa generum (hæc enim de omnibus dicuntur) tot sanè principia entium erunt, quot prima generum sunt. Quare & ipsum ens, & ipsum vnum, principia, & substantiæ erunt: hæc enim de omnibus maximè entibus dicuntur. Non est autem possibile, neque ipsum vnum entium esse genus, neque ipsum ens. Necesse etenim est vniuscuiusque generis differentias, & esse, & vnamquamque vnam esse. Impossibile verò est, aut species generis de propriis differentiis prædicari, aut genus esse absque suis speciebus. Quare si vnum, vel ens, genus est, nulla differentia, nec vnum, nec ens erit. At si non genera, nec principia erunt: siquidem genera, principia sunt. Item etiam media cum differentiis collecta erunt genera vsque ad indiuidua. Nunc autem quędam videntur, quędam verò non videntur. Et ad hæc, differentiæ magis principia, quàm genera. Si igitur istę etiam principia, infinita (vt ita dicam) principia fiūt, & maximè si quis primum genus principium ponat. At verò & si principalis species, magis ipsum vnum est, (vnum autem est, quod indiuisibile est: omne verò diuisibile, aut secundum quantum, aut secundum speciem: prius autem, quod secundum speciem est: genera autem, magis diuisibilia in species) vnum erit profectò, quod vltimo prædicatur. Non enim est homo genus singularium hominum. Item, in quibus prius & posterius est, non est possibile quod de his dicitur, aliquid præter hæc esse. Vtputa, si dualitas numerorum est prima, non erit aliquis numerus præter species numerorum. Similiter neque figuræ præter species figurarum. Quòd si non horum, multò minùs aliorum erunt genera præter species. Horum enim, maximè videntur genera esse. In indiuiduis verò, non est

τὰ τῶν εἰδῶν λαβεῖν, καθ' ἃ λέγονται τὰ ὄντα, τῶν γε εἰδῶν ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί. φαίνονται δέ τινες καὶ τῶν λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἓν ἢ τὸ ὂν ἢ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἷόν τε λέγειν τὰς ἀρχάς. ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς· ὁ δὲ διὰ τῶν γενῶν ὁρισμὸς ἕτερος ἔσται τοῦ λέγοντος ἐξ ὧν ἐστιν ἐνυπαρχόντων. πρὸς δὲ τούτοις εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσί, πότερον δεῖ νομίζειν τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχάς, ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων; καὶ γὰρ τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ τὰ καθόλου μᾶλλον ἀρχαί, φανερὸν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν· ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. τοσαῦται οὖν ἔσονται ἀρχαὶ τῶν ὄντων, ὅσαπερ τὰ πρῶτα γένη, ὥστ' ἔσται τό τε ὂν καὶ τὸ ἓν ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι· ταῦτα γὰρ κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων. οὐχ οἷόν τε δὲ τῶν ὄντων ἓν εἶναι γένος, οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ὄν. ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἑκάστου γένους καὶ εἶναι, καὶ μίαν εἶναι ἑκάστην· ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ εἴδη τοῦ γένους ἐπὶ τῶν οἰκείων διαφορῶν, ἢ τὸ γένος ἄνευ τῶν αὐτοῦ εἰδῶν· ὥστ' εἴπερ τὸ ἓν γένος ἢ τὸ ὄν, οὐδεμία διαφορὰ οὔτε ὂν οὔτε ἓν ἔσται. ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη. ἔτι καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν διαφορῶν ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων· νῦν δὲ τὰ μὲν δοκεῖ, τὰ δ' οὐ δοκεῖ. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀρχαὶ ἢ τὰ γένη· εἰ δὲ καὶ αὗται ἀρχαί, ἄπειροι (ὡς εἰπεῖν) ἀρχαὶ γίγνονται, ἄλλως τε κἄν τις τὸ πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μᾶλλόν γε ἀρχοειδὲς τὸ ἕν ἐστιν, ἓν δὲ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετον δὲ ἅπαν ἢ κατὰ τὸ ποσὸν ἢ κατὰ τὸ εἶδος, πρότερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ γένη δὲ διαιρετὰ εἰς εἴδη, μᾶλλον ἂν ἓν τὸ ἔσχατον εἴη κατηγορούμενον. οὐ γάρ ἐστι γένος ἄνθρωπος τῶν τινῶν ἀνθρώπων. ἔτι ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ ὕστερόν ἐστιν, οὐχ οἷόν τε τὸ ἐπὶ τούτων εἶναί τι παρὰ ταῦτα· οἷον εἰ πρώτη τῶν ἀριθμῶν ἡ δυάς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἴδη τῶν ὁμοίως δὲ οὐδὲ σχῆμα παρὰ τὰ εἴδη τῶν σχημάτων· εἰ δὲ μὴ τούτων, σχολῇ τῶν γε ἄλλων ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἴδη· ἐκείνων γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι γένη· ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρότερον τὸ δ' ὕστερον.

hoc quidem prius, hoc vero posterius.

ἔτι ὅπου τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον, ἀεὶ τὸ βέλτιον πρότερον. ὥστ' οὐδὲ τούτων ἂν εἴη γένος. ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται τὰ ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα, ἀρχαὶ εἶναι τῶν γενῶν. πάλιν δὲ πῶς αὖ δεῖ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἀρχάς, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν. τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ καὶ τὴν αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα ὧν ἀρχή, καὶ δύνασθαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν. τοιοῦτον δέ τι παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον εἶναι, διὰ τί ἄν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι καθόλου κατηγορεῖται, καὶ κατὰ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου, μᾶλλον θετέον ἀρχάς· ὥστε ἀρχαὶ τὰ πρῶτα ἂν εἴησαν γένη. Κεφάλαιον δ'.

Ἔστι δ' ἐχομένη τε τούτων ἀπορία, καὶ πασῶν χαλεπωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρῆσαι, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐφέστηκε νῦν. εἴτε γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἄπειρα, τῶν δ' ἀπείρων πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ᾗ γὰρ ἕν τι καὶ ταὐτόν, καὶ ᾗ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτῃ πάντα γνωρίζομεν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ δεῖ τι εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὰ γένη εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα, ἢ τὰ πρῶτα. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, ἄρτι διηπορήσαμεν. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστά ἐστί τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον εἰ ἔστιν, παρὰ πάντα δεῖ εἶναί τι, ἢ παρὰ μὲν ἔνια εἶναι, παρὰ δ' ἔνια μὴ εἶναι, ἢ παρ' οὐδέν; εἰ μὲν οὖν μηθέν ἐστι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, οὐθὲν ἂν εἴη νοητόν, ἀλλὰ πάντα αἰσθητά, καὶ ἐπιστήμη οὐδενός, εἰ μή τις εἶναι λέγει τὴν αἴσθησιν ἐπιστήμην. ἔτι δ' οὐδ' ἀΐδιον οὐθέν, οὐδ' ἀκίνητον. τὰ γὰρ αἰσθητὰ πάντα φθείρεται, καὶ ἐν κινήσει ἐστίν. ἀλλὰ μὴν εἴγε ἀΐδιον μηθέν ἐστιν, οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τι τὸ γιγνόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ τούτων τὸ ἔσχατον ἀγένητον, εἴπερ ἵσταταί τε, καὶ ἐκ μὴ ὄντος γενέσθαι ἀδύνατον. ἔτι δὲ γενέσεως οὔσης καὶ κινήσεως, ἀνάγκη καὶ πέρας εἶναι. οὔτε γὰρ ἄπειρός ἐστιν οὐδεμία κίνησις, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐστὶ τέλος, γίγνεσθαί τε οὐχ οἷόν τε τὸ ἀδύνατον γενέσθαι· τὸ δὲ γεγονὸς ἀνάγκη εἶναι ὅτε πρῶτον γέγονεν. ἔτι δ' εἴπερ ἡ ὕλη ἔστι διὰ τὸ ἀγένητος εἶναι, πολὺ ἔτι μᾶλλον εὔλογον εἶναι τὴν οὐσίαν, ὅ ποτε ἐκείνη γίγνεται· εἰ γὰρ μήτε τοῦτο ἔσται μήτε ἐκείνη, οὐθὲν ἔσται τὸ παράπαν.

Item, vbicunque hoc quidem melius hoc verò deterius est, semper prius est quod melius est: quare nihil horum genus esset. Ex his itaque magis apparent, quæ de indiuiduis prædicantur, quàm genera, esse principia. Rursus tamen quomodo oporteat ista existimare principia, non est facile dictu. Principium enim, & causam esse oportet præter res, quarum principium est, & posse esse separatum ab eis. Tale quid autem esse præter singulare, cur quisquam opinaretur, nisi quoniam vniuersaliter & de omnibus prædicatur? At si propter hoc, quæ magis vniuersalia sunt, magis ponenda principia sint: quare prima genera, vtique principia sint.

CAPVT IIII.

Est autem consequens his, & ad speculandam omnium difficillima, maximéque necessaria dubitatio, de qua præsens fit sermo. Si etenim nō est quicquam præter singularia, singularia verò infinita sunt, quomodo possibile est infinitorum habere scientiam? Quatenus enim vnum quid, & idem, & quatenus vniuersale quid est, eatenus omnia cognoscimus. At si hoc necesse est, & oportet aliquid præter singularia esse, necesse erit, vt genera aut vltima, aut prima, sint præter singularia. Hoc autem, quòd impossibile sit, paulò ante dubitauimus. Item, si quàm maximè aliquid est præter concretum, cùm quicquam de materia prædicetur, vtrum si species est, præter omnia esse aliquid oporteat, an præter aliqua esse, & præter aliqua non esse, an præter nullum? Si igitur nihil præter singularia est, nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia: & scientia nullius erit, nisi quis sensum dicat scientiam esse. Item, nihil esset sempiternum nec immobile. Sensibilia enim omnia corrumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternum, neque generationem esse possibile est. Necesse est enim aliquid esse id, quod fit, & ex quo fit, & vltimum horum ingenitum esse. Siquidem stat, & ex non ente fieri impossibile est. Itē, generatione, & motu positis, necesse est, vt finis etiam sit: nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis. Et fieri non est possibile, factum esse quod impossibile sit. Quod autem factum est, necesse est, vt sit, cùm primò factum est. Item, si materia est, propterea quòd ingenita est, multò magis rationabile est, ipsam substantiā esse, cùm illa existat, vt hæc sit. Si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quod si hoc impossibile est, necesse est, vt forma, & species aliquid præter cunctum sit. Si autem rursus hoc aliquis ponet, dubium est, de quibus hoc ponet, & de quibus non. Quod enim de omnibus non est possibile, patet: non enim ponemus aliquam esse domum, præter domos singulares. Et adhæc, vtrum vna erit omnium substantia, vtputa hominum. Sed absurdum est: non enim vnum essent omnia, quorum substantia vna, sed multa, atque diuersa, sed hoc etiam inconueniens est. Simul autem quomodo materia vnumquodque horum est, & est cunctum hæc ambo? Item, de principiis hoc etiam aliquis dubitabit: nam si specie sunt vnum, nihil erit numero vnum, nec ipsum vnum, & ipsum ens. Ipsumque scire quomodo erit, si non aliquod vnum in omnibus erit? At verò si numero vnũ, & vnumquodque principiorum vnum, & non, vt in sensibilibus, alia aliorum: vtputa huius syllabæ cùm specie sit eadem, etiam principia specie eadem sunt. Etenim hæc, numero alia sunt. Quòd si non ita, sed principia entium numero sunt vnum, non erit præter elementa aliquid aliud. Numero enim vnum dicere aut singulare, nihil differt. Ita enim singulare dicimus, quod vnum numero est: vniuersale verò, quòd in his. Quemadmodum si vocis elementa, eo quòd vnum numero est, determinata essent, necesse est tot omnes literas esse, quot elementa, cùm non essent duo aut plura eadem. Nihilo autem minor dubitatio & posterioribus, & prioribus prætermissa est, vtrum eadem corruptibilium & incorruptibilium principia sint, an diuersa. Si enim eadẽ sunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc verò corruptibilia sunt, & propter quam causam? Quicunque igitur circa tempora Hesiodi fuerunt, & cuncti theologi, solum quod sibi persuaderent, curæ habuerunt, nos autem contempserunt. Cùm enim principia deos facerent, & ex diis fuisse dicerent, quæcunque non gustarunt nectar, & ambrosiam, mortalia dicunt fuisse. Manifestũ autem est, quòd sibi ipsis hæc nomina cognita dicentes, talésque afferentes causas, supra vires nostras dixerunt. Nã si voluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam sunt ipsius esse causa nectar & ambrosia. Quòd si ipsius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cùm alimento indigerent? Sed de iis, quæ fabulosè, & sophisticè dicuntur, non est dignum accuratè considerare. Ab illis verò, qui per demonstrationem dicunt,

A εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τι εἶναι παρὰ τὸ σύνολον τὴν μορφὴν καὶ τὸ εἶδος. εἰ δ' αὖ τις τοῦτο θήσει, ἀπορία ἐπὶ τίνων τε θήσει τοῦτο καὶ ἐπὶ τίνων οὔ. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἐπὶ πάντων ἐνδέχεται, φανερόν· οὐ γὰρ ἂν θείημεν εἶναί τινα οἰκίαν παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας. πρὸς δὲ τούτοις πότερον ἡ οὐσία μία πάντων ἔσται, οἷον τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἄτοπον· ἓν γὰρ πάντα ὧν ἡ οὐσία μία. ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα; B ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄλογον. ἅμα δὲ καὶ πῶς γίγνεται ἡ ὕλη τούτων ἕκαστον, καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἄμφω ταῦτα; ἔτι δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν τις. εἰ μὲν γὰρ εἴδει εἰσὶν ἕν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῷ ἕν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν· καὶ τὸ ἐπίστασθαι πῶς ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἓν ἐπὶ πάντων; ἀλλὰ μὴν εἰ ἀριθμῷ ἕν, καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν C ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδε τῆς συλλαβῆς τῷ εἴδει τῆς αὐτῆς οὔσης καὶ αἱ ἀρχαὶ εἴδει αἱ αὐταί (καὶ γὰρ αὗται ἀριθμῷ ἕτεραι), εἰ δὲ μὴ οὕτως ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀρχαὶ ἀριθμῷ ἕν, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα οὐθὲν ἕτερον· τὸ γὰρ ἀριθμῷ ἓν ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν διαφέρει οὐθέν· οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον, τὸ ἀριθμῷ ἕν, καθόλου δὲ τὸ ἐπὶ τούτων. ὥσπερ οὖν εἰ τὰ τῆς φωνῆς ἀριθμῷ ἦν στοιχεῖα ὡρισμένα, D ἀναγκαῖον ἦν τοσαῦτα εἶναι τὰ πάντα γράμματα ὅσαπερ τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν μηδὲ πλειόνων. οὐθενὸς δ' ἐλάττων ἀπορία παραλέλειπται καὶ τοῖς νῦν καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρτῶν καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαί εἰσιν ἢ ἕτεραι. εἰ μὲν γὰρ αἱ αὐταί, πῶς τὰ μὲν φθαρτὰ τὰ δὲ ἄφθαρτα, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; E οἱ μὲν οὖν περὶ Ἡσίοδον καὶ πάντες ὅσοι θεολόγοι μόνον ἐφρόντισαν τοῦ πιθανοῦ τοῦ πρὸς αὑτούς, ἡμῶν δ' ὠλιγώρησαν. θεοὺς γὰρ ποιοῦντες τὰς ἀρχὰς καὶ ἐκ θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ γευσάμενα τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας θνητὰ γενέσθαι φασί, δῆλον ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνώριμα λέγοντες αὑτοῖς· καίτοι καὶ περὶ αὐτῆς τῆς προσφορᾶς τῶν αἰτίων τούτων ὑπὲρ F ἡμᾶς εἰρήκασιν. εἰ μὲν γὰρ χάριν ἡδονῆς αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἴτια τοῦ εἶναι τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία. εἰ δὲ τοῦ εἶναι, πῶς ἂν εἶεν ἀΐδιοι δεόμενοι τροφῆς; ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν μυθικῶς σοφιζομένων οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν. παρὰ δὲ τῶν

δι' ἀποδείξεως λεγόντων δεῖ πυνθάνεσθαι διερωτῶντας, τί δή ποτ' ἐκ A τῶν αὐτῶν ὄντα τὰ μὲν ἀΐδια τὴν φύσιν ἐστί, τὰ δὲ φθείρεται τῶν ὄντων. ἐπεὶ δὲ οὔτε αἰτίαν λέγουσιν, οὔτε εὔλογον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὡς οὐχ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ, οὐδὲ αἰτίαι αὐτῶν εἶεν. καὶ γὰρ ὅνπερ οἰηθείη λέγειν ἄν τις μάλιστα ὁμολογουμένως αὑτῷ, Ἐμπεδοκλῆς, καὶ οὗτος ταὐτὸν πέπονθεν. τίθησι μὲν γὰρ ἀρχήν τινα αἰτίαν B τῆς φθορᾶς τὸ νεῖκος, δόξειε δ' ἂν οὐθὲν ἧττον καὶ τοῦτο γεννᾶν ἔξω τοῦ ἑνός. ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τἆλλά ἐστι πλὴν ὁ θεός. λέγει γοῦν, Ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔσθ', ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω, Δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες, Θῆρές τ' οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς, Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες. καὶ χωρὶς δὲ τούτων δῆλον. εἰ γὰρ μὴ ἦν τὸ νεῖκος ἐν τοῖς πράγμασιν, ἓν ἂν ἦν ἅπαντα, C ὥς φησιν. ὅταν γὰρ συνέλθῃ, τότε δ' ἔσχατον ἵστατο νεῖκος. διὸ καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸν εὐδαιμονέστατον θεὸν ἧττον φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων· οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοιχεῖα πάντα. τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει, ἡ δὲ γνῶσις τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ. Γαίῃ μὲν γὰρ (φησί) γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον, Στοργῇ δὲ στοργήν, D νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ. ὅθεν δὴ ὁ λόγος, τοῦτό γε φανερόν, ὅτι συμβαίνει αὐτῷ τὸ νεῖκος μηθὲν μᾶλλον φθορᾶς ἢ τοῦ εἶναι αἴτιον. ὁμοίως δ' οὐδ' ἡ φιλότης τοῦ εἶναι. συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἓν, φθείρει τὰ ἄλλα. καὶ ἅμα δὲ αὐτῆς τῆς μεταβολῆς αἴτιον οὐθὲν λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι οὕτως πέφυκεν. Ἀλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη, Εἰς τιμάς τ' ἀνόρουσε E τελειομένοιο χρόνοιο, Ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρ' ἐλήλαται ὅρκου. ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὂν μεταβάλλειν, αἰτίαν δ' οὐθεμίαν δηλοῖ τῆς ἀνάγκης. ἀλλ' ὅμως τοσοῦτόν γε μόνον λέγει ὁμολογουμένως. οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δὲ ἄφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτὰ πλὴν τῶν στοιχείων. ἡ δὲ νῦν λεγομένη ἀπορία ἐστί, διὰ τί τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστιν. ὅτι μὲν F οὖν οὐκ ἂν εἶεν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, τοσαῦτα εἰρήσθω. εἰ δὲ ἕτεραι ἀρχαί, μία μὲν ἀπορία, πότερον ἄφθαρτοι καὶ αὗται ἔσονται ἢ φθαρταί. εἰ μὲν γὰρ φθαρταί, δῆλον ὅτι ἀνάγκη ἐκ τινῶν εἶναι καὶ ταύτας.

A petere oportet, ac interrogare, cur cùm ex eisdem sint, hæc quidem entium sempiterna natura sint, hæc verò corrumpũtur? Cùm autem neque dicant causam, neque rationabile sit, ita se habere, patet, quòd non sunt eorum eadem principia, neque causæ. Empedocles nanque, quem quis maximè sibi ipsi putauerit consona dicere, is quoque idem passus est. Ponit enim B quoddam principium, corruptionis causam, contentionem. Nihilo minùs tamen & hæc videatur generare, præter ipsum vnum. Cuncta enim alia ex hac sunt, præter Deum. Dicit enim,

Ex quibus omnia, quæ erant, quæ sunt, quæque in posterum erunt,
Orta sunt, ac arbores, & viri, ac mulieres,
Feræ, alitésque, & pisces in aqua nutriti,
Ac dij longæui.

C At etiam absque his patet. Nam si non inesset in rebus contentio, vnum omnia (vt ait) essent. Cùm enim conueniant, tunc extima statuitur contentio. Vnde & accidit ei, felicissimum Deum, minùs sapientem cæteris esse, non enim cognoscit omnia elementa. Contentionem nanque non habet. Cognitio autem similis simili.

Terra enim (ait) terram inspicimus, aquam verò aquæ
D *Æthere verò ætherem diuinum, itémque igne ignem omnia absumentem:*
Ac amicitia amicitiam, & contentionẽ contentione perniciosa.

Sed vnde sermo digressus est, hoc est manifestum, quòd accidit ei, contentionem non magis corruptionis, quàm ipsius causam esse: similiter nec amicitiam, ipsius esse. Cùm enim congreget in vnum, corrumpit cætera. Et simul ipsius transmuta-E tionis nullam causam dicit, nisi quòd ita natura aptum est. Cùm enim ait, *magna contentio in membris nutrita fuit. Ac ad honores ascendit tempore perfecto. Quod eis cùm alternum sit, amplum præcessit iusiurandum:* tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen necessariò nullam manifestat. Tantum tamen sibiipsi consentaneè dicit, quòd non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc verò incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elemen-F ta. Quæ autem dicitur nunc dubitatio est, cur si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sunt, hæc verò non? Quòd igitur non sint eadem principia, hæc demum dicta sint. Quòd si diuersa principia sunt, vna quidem dubitatio est, vtrum incorruptibilia etiam ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quòd necesse est, ea quoque ex aliquibus esse. Omnia

Universidad de Deusto Biblioteca

esse in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorum alia esse principia priora. Hoc autem impossibile, siue statur, siue in infinitum progreditur. Item si principia adimentur, corruptibilia quomodo erunt? Quòd si incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, cùm incorruptibilia sint, corruptibilia erunt, ex alteris verò incorruptibilia? Hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt: & quod primò dubitatum est, tanquam paruum quiddam putantes, prætereunt. Omnium autem, & ad speculandum difficillimum, & ad cognoscendam veritatem maximè necessarium est, vtrum ipsum ens, & ipsum vnum substantiæ entium sint, & non aliquid aliud vtrunque eorum sit, sed hoc vnum, illud verò ens sit. An oportet quidnam, sit ipsum ens, & ipsum vnum quærere, tanquam altera natura subiecta? Quidam enim illo, quidam verò hoc modo putant naturam habere. Plato nanque, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum vnum aiebant, sed hoc eorum naturam esse tanquam substantia idem vnum, & ens esset. Qui autem de natura tractarunt, vt Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quòd vnum est ens: videri nanque possit dicere hoc amicitiam esse. Causa enim hæc omnibus est, vt vnum sint. Alij verò ignem, & alij aerem aiunt ipsum vnum, & ipsum ens esse, ex quo entia & esse, & facta esse. Similiter & qui plura elementa ponunt: necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum vnum, quot aiunt principia esse. Accidit autem, quòd si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum vnum, & ipsum ens, nec aliorum vniuersalium quicquam esse: hæc enim vniuersalia maximè omnium sunt. Quòd si non est aliquid ipsum ens, & ipsum vnum, multò minus quicquam aliorum sit præter ea, quæ singularia dicuntur. Item, si ipsum vnum non sit substantia, patet quòd nec numerus erit, tanquam natura alia separata ab entibus: numerus enim, vnitates: vnitas verò vnum quid est. Quod si quid est ipsum vnum, & ipsum ens, necesse est, eorum substantiam esse vnum, & ens: non enim aliquid aliud vniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At verò si quid erit ipsum ens, & ipsum vnum, magna dubitatio est quonam modo aliquid aliud præter hæc erit. Dico autem quomodo entia erunt plura uno.

A φθείρεσθαι εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστιν, ὥστε συμβαίνει τῶν ἀρχῶν ἑτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέρας. τοῦτο δ' ἀδύνατον, καὶ εἰ ἵσταται καὶ εἰ βαδίζει εἰς ἄπειρον. ἔτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτά, εἰ αἱ ἀρχαὶ ἀναιρεθήσονται; εἰ δὲ ἄφθαρτοι, διὰ τί ἐκ μὲν τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων ἄφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὔλογον, ἀλλ' ἢ ἀδύνατον ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. B ἔτι δὲ οὐδ' ἐγκεχείρηκεν οὐδεὶς ἑτέρας, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἁπάντων λέγουσιν ἀρχάς. ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώγουσιν, ὥσπερ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες. πάντων δὲ καὶ θεωρῆσαι χαλεπώτατον καὶ πρὸς τὸ γνῶναι τἀληθὲς ἀναγκαιότατον, πότερόν ποτε τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν οὐσίαι τῶν ὄντων εἰσί, καὶ ἑκάτερον αὐτῶν οὐχ ἕτερόν τι ὂν τὸ μὲν ἓν τὸ δὲ ὂν ἐστιν, ἢ δεῖ ζητεῖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν ὡς ὑποκειμένης ἄλλης C φύσεως. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως οἱ δ' οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν. Πλάτων μὲν γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὂν οὐδὲ τὸ ἕν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ ἓν εἶναι καὶ ὄν τι. οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς ὡς εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων λέγει ὅ τι τὸ ἕν ἐστιν· δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι· αἰτία γοῦν D ἐστιν αὕτη τοῦ ἓν εἶναι πᾶσιν. ἕτεροι δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασὶν εἶναι τὸ ἓν τοῦτο καὶ τὸ ὄν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναί τε καὶ γεγονέναι. ὡς δ' αὔτως καὶ οἱ πλείω τὰ στοιχεῖα τιθέμενοι· ἀνάγκη γὰρ καὶ τούτοις τοσαῦτα λέγειν τὸ ἓν καὶ τὸ ὂν ὅσας περ ἀρχὰς εἶναί φασι. συμβαίνει δέ, εἰ μέν τις μὴ θήσεται εἶναί τινα οὐσίαν τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μηδέν· ταῦτα E γάρ ἐστι καθόλου μάλιστα πάντων. εἰ δὲ μὴ ἔστι τι ἓν αὐτὸ μηδ' αὐτὸ ὄν, σχολῇ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. ἔτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἑνὸς οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κεχωρισμένη τις φύσις τῶν ὄντων· ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς μονάδες, ἡ δὲ μονὰς ὅπερ ἕν τί ἐστιν. εἰ δ' ἔστι τι αὐτὸ ἓν καὶ αὐτὸ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθόλου κατηγορεῖται, F ἀλλὰ ταῦτα αὐτά. ἀλλὰ μὴν εἴ γ' ἔσται τι αὐτὸ ὂν καὶ αὐτὸ ἕν, πολλὴ ἀπορία πῶς ἔσται τι παρὰ ταῦτα ἕτερον, λέγω δὲ πῶς ἔσται πλείω ἑνὸς τὰ ὄντα.

τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος οὐκ ἔστιν, ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνειν ἀνάγκη λόγον ἓν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. ἀμφοτέρως δὲ δύσκολον· ἄν τε γὰρ μὴ ᾖ τὸ ἓν οὐσία, ἄν τε ᾖ τὸ αὐτὸ ἕν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. ἐὰν μὲν οὖν μὴ ᾖ, εἴρηται πρότερον δι' ὅ· ἐὰν δὲ ᾖ, ἡ αὐτὴ ἀπορία καὶ περὶ τοῦ ὄντος. ἐκ τίνος γὰρ παρὰ τὸ ἓν ἔσται αὐτὸ ἄλλο ἕν; ἀνάγκη γὰρ μὴ ἓν εἶναι· ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα ἢ ἓν ἢ πολλά, ὧν ἓν ἕκαστον. ἔτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἕν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐθὲν ἂν εἴη. ὃ γὰρ μήτε προστιθέμενον μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ μεῖζον μηδὲ ἔλαττον, οὔ φησιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δηλονότι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος· καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν· τοῦτο γὰρ πάντῃ ὄν· τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα ποιήσει μεῖζον, πῶς δ' οὐθέν, οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμή, στιγμὴ δὲ καὶ μονὰς οὐδαμῶς. ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος θεωρεῖ φορτικῶς, καὶ ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι, ὥστε καὶ οὕτως καὶ πρὸς ἐκεῖνόν τιν' ἔχει ἀπολογίαν, μεῖζον μὲν γὰρ οὐ ποιήσει, πλεῖον δὲ προστιθέμενον τὸ τοιοῦτον· ἀλλὰ πῶς δὴ ἐξ ἑνὸς τοιούτου ἢ πλειόνων τοιούτων ἔσται μέγεθος; ὅμοιον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκειν. ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ τις οὕτως ὑπολαμβάνει ὥστε γενέσθαι, καθάπερ λέγουσί τινες, ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου μὴ ἑνός τινος τὸν ἀριθμόν, οὐθὲν ἧττον ζητητέον διὰ τί καὶ πῶς ὁτὲ μὲν ἀριθμὸς ὁτὲ δὲ μέγεθος ἔσται τὸ γεγενημένον, εἴπερ τὸ μὴ ἓν ἡ ἀνισότης, καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἦν. οὔτε γὰρ ὅπως ἐξ ἑνὸς καὶ ταύτης, οὔτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινος καὶ ταύτης γένοιτ' ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

Κεφάλαιον ε.

Τούτων δ' ἐχομένη ἀπορία, πότερον οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ ἐπίπεδα καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν ἢ οὔ. εἰ μὲν γὰρ μή εἰσι, διαφεύγει τί τὸ ὂν καὶ τίνες αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων. τὰ μὲν γὰρ πάθη καὶ αἱ κινήσεις καὶ τὰ πρός τι, καὶ αἱ διαθέσεις καὶ οἱ λόγοι, οὐδενὸς δοκοῦσιν οὐσίαν σημαίνειν. λέγονται γὰρ πάντα καθ' ὑποκειμένου τινός, καὶ οὐθὲν τόδε τι. ἃ δὲ μάλιστα δόξειεν ἂν σημαίνειν οὐσίαν, ὕδωρ καὶ γῆ καὶ πῦρ, ἐξ ὧν τὰ σύνθετα σώματα συνέστηκε, τούτων θερμότητες μὲν καὶ ψυχρότητες καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη, οὐκ οὐσίαι, τὸ δὲ σῶμα τὸ ταῦτα πεπονθὸς μόνον ὑπομένει ὡς ὄν τι καὶ οὐσία τις οὖσα. ἀλλὰ μὴν τό γε σῶμα ἧττον οὐσία τῆς ἐπιφανείας

A Quod enim aliud ab ente est, nō est. Quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia, esse vnum, & hoc esse ens. Vtroque autem modo difficile est, siue ens vnum non sit substantia, siue ipsum vnum sit, impossibile est numerum esse substantiam. Et quare quidem si non sit, dictum est prius. Si autem sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim & præter ipsum vnum, erit B aliud vnum? necesse profectò est nihil esse. Omnia verò entia, aut vnum, aut plura, quorum vnumquodque vnum est. Item, si ipsum vnum indiuisibile, secundum quidem Zenonis positionem, nihil vtique fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum, facit aliquid maius, id non esse entium aiunt, tanquam ens magnitudo sit. Et si magnitudo, corporalis. Hæc nanque omniquaque ens: C cætera verò quodam modo quidem addita facient maius, quodam modo, nihil: vt superficies, & linea facient, punctum verò, & vnitas minimè. Sed cùm ipse molestè speculetur, ac contingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illum habetur aliqua responsio. Huiuscemodi nanque additum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex vno tali, aut pluribus magnitudo erit? Simile nanque est, ac si dicatur, ex pun- D ctis lineam esse. Quòd si quis ita putat, vt quemadmodum quidam dicunt, ex ipso vno, & alio quodam non vno numerus fiat, nihilò minùs tamen quærendum est, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod fit, si ipsum non vnum, inæqualitas, ac eadem natura erat? Nec enim apparet, quo pacto ex vno, & ista, neque quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitu- E dines fieri queant.

CAPVT V.

His autem consequens dubitatio est, vtrum numeri, & corpora superficies, & puncta aliquæ substantiæ sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quidnam ipsum ens, & quæ entium substantiæ sint. Passiones enim, & motus, & quæ ad aliquid sunt, ipsæque dispositiones, ac proportiones, nullius substantiam significare F videntur. Cuncta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihilque horum ipsum est. Quæ verò maximè substantiam videantur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus composita corpora consistunt, horum caliditates quidem, & frigiditates, & huiuscemodi passiones, nō substantiæ sunt, corpus verò solum, quod hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

patitur, permanet, tanquam aliquod ens, & aliqua existens substantia. At verò corpus, minùs est substantia, quàm superficies: & superficies, quàm linea: & linea, quàm vnitas, & punctum. His enim corpus definitur. Et hæc quidem videntur posse sine corpore esse, corpus verò, absque his impossibile esse. Quare plures quidem, & antiquiores, substantiam qualem, & ens, putabant esse corpus, cætera verò huius passiones: vt & principia corporum, entium essent principia: posteriores verò, & illis sapientiores habiti, numeros. Quemadmodum naque diximus, si hæc non sunt substantiæ, nulla substantia, nec aliquod ens omnino est. Quæ enim eis accidunt, non conuenit entia nominare. At si hoc idem conceditur quòd longitudines, & puncta magis, quàm corpora, substantiæ sint, at qualia corpora hæc sint, non videmus, (in sensibilibus nanque impossibile est esse) non erit profectò vlla substantia. Item, videntur hæc omnia, dimensiones corporis esse, hoc quidem ad latitudinem, hoc verò ad profunditatem, illud verò ad longitudinem. Ea hæc, similiter inest in solido quæcunque figura. Quare si nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, sic vt distinctum, ergo nec superficies. Nam si quæcunque & ea profectò sit, quæ dimidium distinguit. Eadem autem ratio & de linea, puncto, & vnitate est. Quare si corpus maximè substantia est, [illegible] autem corpore magis, hæc verò non sint, neque substantiæ quædam sint. Fugiet nos profectò quidnam sit ens, quæve entium substantia est. Ad hæc enim, quæ dicta sunt, etiam quæ circa generationem & corruptionem, accidunt inconuenientia. Videtur enim substantia, cùm antè non sit, nunc sit, aut cùm anteà sit, postea non, hæc pati, fieri scilicet, atque corrumpi. At puncta, lineas, & superficies, neque fieri, neque corrumpi contingit, cùm quandoque sint, quandoque verò non sint. Cùm enim tangant, aut diuidantur corpora, quandoque vna, cùm simul tangunt, quandoque duæ, cùm diuiduntur, fiunt. Quare neque iam compositis sunt, sed corruptæ sunt, & diuisis sunt, cùm antea non essent. Punctum nanque indiuisibile, non est diuisum in duo. Cæterum si generantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Similiter autem se habet & circa nunc quod est in tempore; nec hoc enim contingit generari, & corrumpi, sed tamen aliud esse semper videtur, cùm substantia [illegible] puter

A καὶ αὐτὰ τὰς γραμμὰς, καὶ αὐτὰ τὰς μονάδας καὶ τὰς στιγμὰς. τοῦτοι γὰρ ὅριζονται τὰ σώματα καὶ τὰ ἐπίπεδα καὶ τὰς γραμμὰς καὶ τὴν μονάδα. ἐν τοῖς οὖν τοιούτοις δοκεῖ εἶναι τὸ σῶμα οὐκ ἐνδέχεσθαι εἶναι. δοκοῦσι δὲ καὶ πολλοὶ καὶ οἱ παλαιότατοι τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ ὄντος σῶμα εἶναι, πάντα δὲ τούτου παθήματα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς τῶν σωμάτων, τῶν ὄντων εἶναι ἀρχὰς οἱ δὲ ὕστερον καὶ σοφώτεροι τῶν πολλῶν εἶναι δόξαντες, ἀριθμούς. καθάπερ οὖν εἴπομεν, εἰ μὴ ἔστι οὐσία ταῦτα, ἔλαττον οὐδὲν ἔστι οὐσία, οὐδὲ ὂν οὐδέν. εἰ γὰρ δὴ τὰ γε συμβεβηκότα τοῦτοις, ἄξιον ἂν εἴη καλεῖν. δηλονότι εἰ τοῦτο ὁμολογεῖται, ὅτι μᾶλλον δεῖ οὐσίαν τὰ μήκη τῶν σωμάτων καὶ τὰ στιγμὴ ταῦτα δὲ μὴ ἐφεξῆς τούτων οὐδὲν εἶναι σωμάτων (ἐν γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς οὐδαμοῦ εἶναι) ἀλλ' οὐδὲν οὐσία οὐδεμία. ἔτι φαίνεται τούτων ταῦτα διωρισμένα ἔντα τὰ σώματα, τὸ μὲν τὶς πλάτος, τὸ δὲ εἰς βάθος, τὸ δὲ τὶς μῆκος. ὥστε δὴ τοῦτοις ἔμοιγε δοκεῖ ἐν τῷ στερεῷ ὑπάρχειν σῶμα. οὐ' εἰ μὲν ἐν τῷ λίθῳ ἐστὶν, οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ κύβου ἐν τῷ κύβῳ οὔτε τὸ ἡμίσυ, ἐν ᾧ οὐδὲ ὁτιοῦν. εἰ γὰρ ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ ἂν εἴη ὁ ἀφορίζουσα τὸ ἥμισυ. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ γραμμῆς καὶ ἐπὶ στιγμῆς καὶ μονάδος. οὐ' εἰ μάλιστα μὲν οὐσία τὸ σῶμα, τούτου δὲ μᾶλλον ταῦτα, μὴ ἔστι δὲ ταῦτα μηδὲ οὐσία τινὶ, διαφεύγει τί τὸ ὄν, καὶ τίς ἡ οὐσία τῶν ὄντων. φανερὸν γὰρ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰ οἷα τινὰ γίγνεται ἢ τινὰ φθείρεται συμβαίνει ἄλογα. δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ οὐσία μὴ οὖσα πρότερον, ὕστερον δὲ ὑπάρχειν οὖσα, ὅταν μὴ μὲν τοῦτο γένεσιν καὶ ἀδιαίρετος τυγχάνῃ ἐν τῷ παχεῖ. τὰς δὲ στιγμὰς καὶ τὰς γραμμὰς καὶ τὰς ἐπιφανείας, οὐκ ἐνδέχεται οὔτε γίγνεσθαι οὔτε φθείρεσθαι, ὅτε μὲν εἶναι, ὅτε δὲ οὐκ εἶναι. ὅταν γὰρ ἁπτόμενα ἢ διαιρῆται τὰ σώματα ἅμα, ἐνὶ μὲν μία ἀπολείπεται, ὅτε δὲ δύο διαιρουμένου γίγνεται. οὐ' οὖν συγκείμενα ἐστὶν, ἀλλ' ἐφθαρται, διαιρεθέντα τε οὐκ ἔτι πρότερον οὐσία. εἰ γὰρ δὴ ἔτι ἀδιαίρετον στιγμὴ, διαιρεῖται εἰς δύο· εἰ τε γίγνεται καὶ φθείρεται, ἐκ τινος γίγνεται. παραπλήσιον δ' ἔχει καὶ περὶ τοῦ νῦν, τὸ ἐν τῷ χρόνῳ. οὐδὲν γὰρ οὗτο ἐνδέχεται γίγνεσθαι, καὶ γὰρ φθείρεσθαι. ἀλλ' ἄμφω ἔοικεν ἀεὶ εἶναι. ἐν οὐσία τις οὖσα.

ὁμοίως δὴ ἄλογον ἐπὶ τῆς εἰς τὰ οἷα τὰς στιγμὰς καὶ τὰς γραμμὰς, καὶ οἷα τὰ ἐπίπεδα. ἐν γὰρ αὐτοῖς λόγος. ἀπορεῖται γὰρ ὁμοίως, τί οἷα τὰ, τί διαιρέσεις εἰσί.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅλως δ' ἀπορήσειε τις, διὰ τί οὐ διαιρεῖται ἀλλ' ἄπαντα ζητεῖ τὰ εἴδη τὰ μεταξύ, εἴ τι τὴν ἀριθμὸν εἴδη. εἰ γὰρ [διὰ τοῦτο, ἢ] τὰ μὲν μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν εἴδη, ἀλλ' τὰ μὲν διαφέρει, τὰ δὲ πολλὰ ἄπαν ὁμοειδῆ εἶναι, οὐδὲν διαφέρει. ὥστ' ἐν ἔστιν αὐτῶν ἀρχὴ ἀριθμὸς ἀφωρισμένος, ὥσπερ οὐδὲ τῶν εἰς τοῦτο γραμμικῶν, ἀριθμοὶ μὲν τούτων οὐκ εἰσὶν οἱ ἀρχαὶ ἀορίστου, εἴδη δὲ· εἰ δὲ μὴ λαμβάνει τὶς κατὰ τὴν συλλαβὴν, ἢ κατὰ τὴν φωνὴν. τούτων δ' ἔστιν καὶ ἀριθμὸς ἀφωρισμένος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξύ. ἄπειρα γὰρ καὶ τὰ ὁμοειδῆ. ὥστ' εἰ μὴ ἔστι παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ, ἄπειρα ἔσται τὰ εἴδη λέγοντες τὰ εἴδη τινὲς, ὥστε ἔσται μία ἀριθμὸς καὶ πάντα οὐσία· οὐδὲ οἱ ἀρχαὶ τῶν ἔστιν ἀριθμὸς ἔστιν τοσαῦταί τινες, δηλονότι εἴδεσι, εἰ ὁ αὐτὸς τούτου λόγος, καὶ τὰ εἴδη ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. εἰ γὰρ εἰ μὴ καλῶς διωρίσθαι εἰ λέγοντες, ἀλλ' ἔστ τοῦτ' ἃ βούλεται, εἰ κοινὸν καὶ τοῦτο λέγοι αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν οὐσία τις ἔστιν ὧν, καὶ οὐδὲν ἔτι συμβεβηκὸς, δηλονότι εἰ καὶ ἀριθμὸς τὰ εἴδη εἶναι, καὶ εἰ αὐτὸ μὴ τὰς ἀρχὰς, δηλονότι εἰ συμβαίνοι ἄλογον καὶ ἀδύνατα. ἀναγκαῖον δὴ τοῦτο δεῖ τὸ διαπορῆσαι, πότερον δυνάμει ὄντα τὰ στοιχεῖα, ἢ τι ἄλλο ὄντα. εἰ μὲν γὰρ δυνάμει, πῶς, πρότερόν τι ἔσται ἢ ἀρχὴ ἀριθμὸς. πρότερον γὰρ ἡ δύναμις ἐκείνου τοῦ οὗ ἐστὶν· τὸ δὲ δυνατὸν εἶναι ἀναγκαῖον ἐκείνως πῶς ἔχειν. εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα, ἐνδέχεται μηδὲν εἶναι. δυνατὸν γὰρ εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν· οὐδὲν δὲ γίγνεται οὐδὲ φθείρεται. πάντες τε οἱ τὰς ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορεῖν ἀεὶ τίνι ἀρχῇ χρὴ πότερον καθόλου εἶναι, ἢ οἷς λέγομεν τὰ καθόλου. εἰ μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσται οὐσία· οὐδὲν γὰρ τῶν κοινῶν τόδε τι σημαίνει, δηλονότι τοιόνδε

A Pater autem quod etiam circa puncta, lineas, & superficies, similiter se habent eadem enim ratio est. Cuncta nanque similiter aut hæc, aut diuisiones sunt.

CAPVT VI.

Omnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quædam præter sensibilia, & media quærere, vtputa eas, quas ponimus species. Si enim propterea quòd mathematica quidem ab iis, quæ hic sunt, alio quodam differunt, in eo sanè, B quod plura eiusdem speciei sunt, nihil differunt: & ideo non erunt eorum principia, numero determinata, sicuti etiam hic literarum numero quidem non sunt, omnium principia determinata, sed species: nisi quis, huius syllabæ, & huius vocis accipiat. Harum enim, numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de mediis. Infinita etenim etiam illic sunt, C quæ eiusdem speciei sunt. Quare si præter sensibilia, & mathematica, non sint alia quædam, qualia dicunt quidam species esse, non erit vna numero, & specie substantia: nec entium principia aliqua numero aliquot, sed specie erunt. Si itaque hoc necessarium est, & species propterea necesse est esse. Etenim quanquam non bene declarent, qui hæc dicunt, hoc tamen est, quod volunt: & necesse est eis hoc dicere, quod specierum vnaquæque substantia quædam sit, & nulla secundum accidens. At verò si ponemus species esse, & principia vnum numero non specie esse, diximus quæ impossibilia necesse est accidere. His autem propè est dubitare, vtrum potentia, an alio quodam modo elementa sint. Si enim alio quodam modo, erit aliquid aliud principiis prius: potentia nanque, prior illa causa est. Non est autem necesse, vt omne, quod potentia est, illo modo se habeat. Quod si elementa potentia sunt, contingit nihil entium esse. Possibile enim est esse, etiam quod nondum est. Fit enim quòd non est; sed nihil eorum fit, quæ esse impossibilia sunt. Ex his itaque de principiis dubitationibus, necesse est dubitare. Et vtrum vniuersalia sint, an (vt dicimus) singularia. Si enim vniuersalia, non erunt substantiæ. Nihil enim communium, quod quid, F sed quale quid significat: sed substantia, quod quid. Quod si quod communiter prædicatur, quod quid sit, & exponi possit, multa animalia erunt ipse Socrates, & homo, & animal: si singula quidem, quod quid & vnum significant. Si igitur principia vniuersalia sunt, hæc accidunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quod si non vniuersalia sint, sed vt ipsa singularia, non erunt scibilia. Ipsius enim vniuersalis, omnium scientiæ sunt. Quare erunt alia principia priora de principiis vniuersaliter prædicata, si sit quidem eorum futura scientia.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER III.

CAPVT I.

Est quædam scientia, quæ speculatur ens, prout ens est, & quę ei per se insunt. Hæc autem, nulli earum, quæ in parte dicuntur, eadem est: nullæ nanque cæterarum, vniuersaliter de ente, prout ens est, considerant, sed etiam aliquam partem abscindentes, quod ei accidit speculantur, vt mathematicæ scientiæ. Cùm autem principia, & supremas causas quæramus, patet quòd alicuius naturæ per se necesse est eas esse. Si igitur illi etiam, qui entium elementa quærunt, ista principia quærebant, necesse est etiam elementa entis non secundum accidens esse, sed prout entia sunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiendũ est.

CAPVT II.

Ens autem multipliciter quidem dicitur, verùm ad vnum, vnámque quandam naturam: & non æquiuocè, sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem: quoddam eo quòd conseruat: quoddam eo quòd facit: quoddam eo quòd signum sanitatis: quoddam verò, capax eius est: & medicinale ad medicinam. Quoddam enim eo, quòd habet medicinam, medicinale dicitur: quoddam propterea, quòd natura aptum ad eam sit: quoddam propterea, quòd opus medicinæ sit: eodem modo cætera quoque accipiemus: ita & ens multipliciter quidem dicitur, sed totum ad vnum principium. Quædam enim, quoniam substantiæ, entia dicuntur: quædam, quoniam passiones substantiæ, quædam quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua substantiæ, siue eorum quæ ad substantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut substantias. Quare & ipsum non ens, esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur sa[illegible] de cæteris est. Non enim solùm eorum, [illegible] etiam eorum, quæ ad vnam naturam di[illegible]

εἰ δὲ μὴ καθόλου, ἀλλ' ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι πάντων. ὥστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι πρότεραι τῶν ἀρχῶν καθόλου κατηγορούμεναι, ἄνπερ μέλλῃ ἔσεσθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ γ.

Κεφάλαιον α.

Ἔστιν ἐπιστήμη τις ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν ᾗ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό. αὕτη δ' ἐστὶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἡ αὐτή· οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμόμεναι, περὶ τούτου θεωροῦσι τὸ συμβεβηκός, οἷον αἱ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, δῆλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ' αὑτήν. εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες, ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐζήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ᾗ ὄντα. διὸ καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ᾗ ὂν, τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον.

Κεφάλ. β.

Τὸ δὲ ὂν, λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἓν, καὶ μίαν τινὰ φύσιν, καὶ οὐχ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημεῖον εἶναι τῆς ὑγιείας, τὸ δ' ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς, καὶ τὸ ἰατρικὸν πρὸς ἰατρικήν· τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἰατρικὴν, λέγεται ἰατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφυὲς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἰατρικῆς. ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ἄλλα ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις. οὕτω δὲ καὶ τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς μὲν, ἀλλ' ἅπαν πρὸς μίαν ἀρχήν. τὰ μὲν γὰρ, ὅτι οὐσίαι, ὄντα λέγεται, τὰ δ' ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ' ὅτι ὁδὸς εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραὶ, ἢ στερήσεις, ἢ ποιότητες, ἢ ποιητικὰ, ἢ γεννητικὰ οὐσίας, ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ τούτων τινὸς ἀποφάσεις, ἢ οὐσίας. διὸ καὶ τὸ μὴ ὂν, εἶναι μὴ ὄν φαμεν. καθάπερ [illegible]

καὶ γὰρ ταῦτα τρόπον τινὰ λέγεται καθ' ἕν. δῆλον οὖν ὅτι καὶ τὰ ὄντα μιᾶς θεωρῆσαι ᾗ ὄντα. πανταχοῦ δὲ κυρίως τοῦ πρώτου ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ οὗ τὰ ἄλλα ἤρτηται, καὶ δι' ὃ λέγονται. εἰ οὖν τοῦτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν δέοι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφον. ἅπαντος δὲ γένους, καὶ αἴσθησις μία ἑνὸς καὶ ἐπιστήμη· οἷον γραμματικὴ μία οὖσα, πάσας θεωρεῖ τὰς φωνάς. διὸ καὶ τοῦ ὄντος ὅσα εἴδη θεωρῆσαι, μιᾶς ἐστιν ἐπιστήμης τῷ γένει, τά τε εἴδη τῶν εἰδῶν. εἰ δὴ τὸ ὂν καὶ τὸ ἓν ταὐτὸν, καὶ μία φύσις, τῷ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις, ὥσπερ ἀρχὴ καὶ αἴτιον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἑνὶ λόγῳ δηλούμενα· διαφέρει δὲ οὐθὲν, οὐδ' ἂν ὁμοίως ὑπολάβωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἔργου μᾶλλον. ταὐτὸ γὰρ εἷς ἄνθρωπος, καὶ ὢν ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος· καὶ οὐχ ἕτερόν τι δηλοῖ κατὰ τὴν λέξιν ἐπαναδιπλούμενον, τὸ εἷς ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος. δῆλον δ' ὅτι οὐ χωρίζεται οὔτ' ἐπὶ γενέσεως, οὔτ' ἐπὶ φθορᾶς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ πρόσθεσις ἐν τούτοις ταὐτὸ δηλοῖ, καὶ οὐδὲν ἕτερον τὸ ἓν παρὰ τὸ ὄν. ἔτι δ' ἡ ἑκάστου οὐσία, ἕν ἐστιν οὐ κατὰ συμβεβηκός· ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ὄν τι. ὥσθ' ὅσα περ τοῦ ἑνὸς εἴδη, τοσαῦτα καὶ τοῦ ὄντος. περὶ ὧν τὸ τί ἐστι, τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τῷ γένει θεωρῆσαι. λέγω δ' οἷον περὶ ταὐτοῦ καὶ ὁμοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. σχεδὸν δὲ πάντα ἀνάγεται τἀναντία εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. τεθεωρήσθω δ' ἡμῖν ταῦτα ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων. καὶ τοσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἐστὶν, ὅσαι περ αἱ οὐσίαι. ὥστε ἀναγκαῖον εἶναί τινα πρώτην, καὶ ἐχομένην αὐτῶν. ὑπάρχει γὰρ εὐθὺς γένη ἔχοντα τὸ ὂν, καὶ τὸ ἕν. διὸ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἀκολουθήσουσι τούτοις. ἔστι γὰρ ὁ φιλόσοφος ὥσπερ ὁ μαθηματικὸς λεγόμενος. καὶ γὰρ αὕτη ἔχει μέρη, καὶ πρώτη τις καὶ δευτέρα ἐστὶν ἐπιστήμη, καὶ ἄλλαι ἐφεξῆς ἐν τοῖς μαθήμασιν. ἐπεὶ δὲ μιᾶς τἀντικείμενα θεωρῆσαι, τῷ δ' ἑνὶ ἀντίκειται πλῆθος, ἀπόφασιν δὲ καὶ στέρησιν μιᾶς ἐστι θεωρῆσαι, διὰ τὸ ἀμφοτέρως θεωρεῖσθαι τὸ ἕν, οὗ ἡ ἀπόφασις, ἢ ἡ στέρησις, ἢ ἁπλῶς λεγόμενον ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἐκείνῳ, ἢ τινὶ γένει. ἔνθα μὲν οὖν τῷ ἑνὶ ἡ διαφορὰ πρόσεστι παρὰ τὸ ἐν τῇ ἀποφάσει· (ἀπουσία γὰρ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου ἐστίν) ἐν δὲ τῇ στερήσει, καὶ ὑποκειμένη τις φύσις γίγνεται, καθ' ἧς λέγεται ἡ στέρησις.

Etenim hæc etiam quodammodo secundum vnum dicuntur. Patet itaque vnius esse, & entia prout entia speculari. Vbique autem propriè primi, & ex quo cætera pendent, & propter quod dicuntur, scientia: quòd si hoc substantia est, oportet profectò, vt substantiarum principia, & causas philosophus habeat. Omnis autem generis, & sensus vnus vnius, & scientia: veluti grammatica vna existens, omnes voces speculatur. Quare entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, vnius scientiæ genere est. Si itaque ens, & vnum idem, ac vna natura sunt, propterea quòd se inuicem sequuntur, quemadmodum principium, & causa, non quòd vna ratione significantur, nihil quidem refert, si etiam similiter putabimus, quinimo magis proderit. Idem enim vnus homo, & ens homo, ac homo: & non significat diuersum aliquid secundũ dictionem repetitã, id est homo, & homo, & vnus homo. Patet autem quòd non separatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Similiter & de vno. Quare manifestũ est, quòd additio in his idẽ significat: & quòd vnum nihil aliud est, præter ens. Itẽ, cuiusq. substantia, vnum est, non secundũ accidẽs: similiter & ipsum ens, quoduis. Quare quot vnius species, totidẽ & entis sunt. De quibus ipsum quid est speculari, eiusdẽ generc scientiæ est. Dico autẽ, vtputa, de eodẽ, & simili, cæterisq. huiusmodi. Ferè autem omnia cõtraria, ad hoc principium reducuntur. Considerata sunt autẽ hæc à nobis in electione contrariorum: totq. philosophiæ partes sunt, quot substantiæ. Quare necesse est, vt aliqua earum prima, & alia sequens sit. Sunt autem subinde habentia genera ipsum vnum, & ens. Quare etiam scientię sequentur ista. Philosophus nanq. est, vt ille, qui mathematicus dicitur. Et hæc enim habet partes. Ac prima quædã, & secunda scientia est. Cæteræ quoq. consequẽter, in mathematib. Cæterũ vnius est opposita speculari, vni verò opponitur pluralitas: negationẽ verò, & priuationem vnius est speculari, propterea quòd vtroq. modo vnum speculatur id, cuius est negatio, aut priuatio, siue quæ simpliciter dicitur, quod non inest illi, siue alicui generi. Ibi siquidem vni differentia est, præter illud quod in negatione. Negatio nanq. absentia illius est. In priuatione verò, & subiecta quædã natura fit, de quà priuatio dicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

etur. Vni autē pluralitas opponitur. Quare etiā prædictis opposita, diuersum, dissimile, & inæquale, & quæcunque alia, quæ aut secundum eadē dicuntur, aut secundū pluralitatē, & vnitatem cognoscere, dictæ scientiæ est. Ex quibus vnū quiddā est scilicet cōtrarietas. Contrarietas n. differentia quædam: differētia verò diuersitas. Quare cum vnum multipliciter dicatur, hæ quoque multipliciter quidem dicētur, vnius tamen est cuncta cognoscere. Nō n. si multipliciter, ideo alterius. Sed si neq. secundū vnū, neq. ad vnū rationes reducuntur, tūc alterius. Cùm autē ad primū cuncta reducuntur, vt puta quotcunq. vnū dicuntur ad primū vnū, similiter de codē, & diuerso, & contrariis dicendum se habere. Quapropter diuidendo quoties singula dicūtur, sic attribuendum est ad primū in vnoquoq. prædicamento, quomodo ad illud dicitur, quædam eò quòd habent illud: quædam eo quòd faciunt: quædam secundum alios huiuscemodi modos dicentur. Manifestum itaque quod in dubitationibus dictum est, vnius esse, tā de his, quàm de substātia rationem habere. Hoc autem vnum erat eorum, quæ in dubitationibus diximus. Et philosophi est, de omnibus posse speculari. Si enim non philosophi, quis erit, qui considerabit, si idem Socrates, & Socrates sedens aut si vnum, vni contrarium? aut quid est contrarium, aut quoties dicitur. Similiter de cæteris, quoque huiuscemodi. Cùm itaque vnius prout vnius & entis prout entis, hæ per se passiones sint, & non prout numeri, aut lineæ, aut ignis, patet quòd illius scientiæ est. & quid est cognoscere, & accidentia eis. Et non in hoc errant, qui de his considerant, tanquam non philosophantes, sed quoniam substantia, de qua nihil sciunt, prior est. Nam quemadmodum & numeri, prout numerus est, propriæ passiones sunt, vt imparitas paritas, commensuratio, æqualitas excessus, defectus, & hæc tū absolutis, tum mutuò relatis insunt numeris, similiter solido, & immobili & mobili, & leui, & graui aliqua propria sunt, ita & enti, prout ens est, quædam propria sunt. Et hæc sunt de quibus veritatem cōsiderare, philosophi est. Signum autem est, quod dialectici, & sophistæ eandem quidem quam philosophus habent figuram: sophistica enim, apparens solùm sapientia est. Dialectici quoque de omnibus disputantiens verò communione omnibus est.

Disputant autem de his scilicet, eò quòd hæc propria philosophiæ sunt. Circa idem enim genus, sophistica, & dialectica versatur cum philosophia. Verùm philosophia, ab hac quidem modo potestatis; ab illa verò electione vitæ differt. Dialectica autem est cōtrariua, de quibus philosophia est cognitiua: sophistica verò apparens, existens verò minimè. Item, contrariorum altera coordinatio priuatio est. & cuncta ad ens, & non ens, & vnum & pluralitatem reducuntur: vipura status quidem vnius est, motus verò, pluralitatis. Entia verò, & substantiam ferè cuncti concedunt ex contrariis compositam esse. Omnes etenim principia aiunt esse contraria: quidam, par & impar: quidam calidum & frigidum: quidam finem & infinitum: quidam amicitiam & contentionem. Cætera quoque omnia, videntur reducta ad vnum, & pluralitatem. Accipiatur autem reductio à nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab aliis, in hæc tanquam in genera cadunt. Manifestum itaque ex his etiam est, quòd vnius scientiæ est ens, prout ens est, speculari. Cuncta etenim, aut contraria, aut ex contrariis, principia verò contrariorum, vnum & pluralitas. Hæc autem, vnius scientiæ, siue secundum vnum dicantur, siue non, sicuti fortassis, & veritas se habet. Et quanuis vnum multipliciter dicatur, ad primum tamen cætera reducentur: & contraria, similiter. Ac propterea etsi ens, aut vnum non est vniuersale, & idem in omnibus, aut separatum, sicuti fortassis non est, hæc nihilo minus ad vnum, illa verò consequenter. Et propterea, non est geometræ, quid contrarium, aut perfectum, aut vnum, aut ens, aut idem, aut diuersum sit, speculari, nisi ex supposito. Quòd igitur vnius scientiæ, est ens, prout ens est, & quæ ei prout enti insunt, speculari manifestum est: & quod non solùm substantiarum, verùm etiam eorum, quæ substantiis insunt, eadem speculatiua est, ac illorum, quæ dicta sunt, & de priori & posteriori, & genere, & specie, & toto & parte, cæterisque huiuscemodi.

CAPVT III.

Dicendum autem est, vtrum vnius, an alterius scientiæ est, de iisce, quæ in mathematibus dignitates nominantur, & de substantia speculari, patet vtique quod vnius est, & eius, quæ philosophi est, consideratio. Omnibus enim entibus insunt, sed non alicui generi separatim

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab aliis. Et omnes quidem vtuntur, quia entis, prout entis sunt. Vnumquodque autem genus, ens. At eatenus vtuntur, quatenus eis satis est. Hoc autem est, quantum illud continet genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare cùm pateat, quòd prout entia sunt, eis insunt, (hoc nanque eis commune est) illius de his speculatio est, cuius est, de ente, prout ens est, cognoscere. Propter quòd nemo eorum, qui particulariter considerant, conatur aliquid de eis, siue quatenus vera, siue non, dicere. Nec enim geometra, nec arithmeticus, sed naturalium quidam meritò hoc facientes. Soli nanque putabant, & de tota natura, & de ente considerare. Cùm autem aliquis adhuc superior natura sit (natura nanque vnum quoddam entis genus est) illius vniuersalis, & circa primam substantiam speculatiui, profectò fuerit de his etiam consideratio. Est autem physica, sapientia quædam, sed non prima. Quæcunque verò, quidam eorum, qui de veritate dicunt, quonam modo oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciunt. Oportet enim accedere, hæc edoctum, sed nequaquam, dum audiunt, quærere. Quòd itaque philosophi, & eius, qui de tota substantia, quoad natura fert, speculatur, etiam de principijs syllogisticis est considerare, manifestum est. Decet autem illum, qui maximè circa quodque genus cognoscat, vt dicere habeat certissima rei principia. Quare & illum, qui de entibus, prout entibus, omnium certissima: hic autem est philosophus. Omnium autem certissimum principium est, circa quod impossibile est mentiri. Notissimum etenim vt huiusmodi sit, necesse est, circa nanque illa, quæ non cognoscunt, decipiuntur omnes. Et non ex suppositione: quod enim necesse est illum habere, qui quoduis entium intelligat, hoc non est suppositio. Quod autem cognoscere illum necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, vt veniat habens illud. Quod igitur tale principium, omnium certissimum est, patet. Quid autem illud sit, deinceps dicamus. Idem enim simul inesse, & non inesse eidem, & secundum idem, impossibile est. Et quæcunque alia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata. Hoc autem omnium et principiorum certissimum: habet etenim dictam annotationem. Impossibile nanque est, quempiam idem putare esse & non esse, quemadmodum quidã Heraclitus dicere arbitrantur. Non enim necesse est

quæcunque quis dicat, ea etiam putare. Quòd si non contingit inesse eidem contraria, (annotentur autem à nobis, etiam huic propositioni consueta,) contraria verò opinio opinioni est, quæ contradictionis est. Patet itaque, quòd impossibile est, simul eundem idem arbitrari esse, & non esse: simul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonstrationes ad hanc vltimam opinionem reducunt. Natura etenim hæc exterarum quoque dignitatum omnium principium est.

CAPVT IIII.

SVnt autem quidam, qui (vt diximus) ipsi quoque dicunt contingere idem esse, & non esse, & ita arbitrari. Vtuntur autem hac oratione multi quoque eorũ, qui de natura tractant. Nos autem nunc accepimus, tanquã impossibile sit, de eodem simul esse, & nõ esse. Et per hoc monstrauimus, quòd certissimũ hoc cũctorum principium est. Conantur autem quidam, hoc quoque probare, propter ignorantiam. Est etenim ignorantia, nescire quorum oportet quærere demonstrationem, & quorum non: etenim omnino impossibile est, omnium esse demonstrationem. In infinitum nanque progrederetur: quare nec hoc modo esset demonstratio. Si autem aliquorum non oportet quærere demonstrationem, quod magis principium esse tale iudicarent, dicere non haberent. Est autem etiam de hoc demonstrare, redarguendo quod impossibile est, dummodo aliquid dicat, qui dubitat. Quòd si nihil, ridiculum est quærere rationem ad eum, qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet rationem: similis nanque plantæ talis est, prout talis est. Demonstrare verò redarguendo, dico differre à demonstratione: quia qui demonstraret, videretur quærere quod à principio, cùm aliter huiusce causa sit redargutio, & non demonstratio. Principium verò ad hæc omnia nõ petere vt aut esse aliquid, aut non esse dicat: (hoc enim fortassis aliquis esse putaret, quod à principio petere) sed aliquid, significare & sibi ipsi, & alteri. Hoc enim necesse est, siquidem aliquid dicat. Quòd si non, tali nõ esset sermo, nec sibi ad se ipsum, nec ad alium. Si autẽ aliquis hoc concedat, erit demonstratio. Iã enim erit aliquid determinatum. Attamẽ nõ qui demõstrat, sed qui sustinet, causa est. Tollens enim orationem, sustinet orationẽ. Primò igitur manifestũ est, hoc ipsum verũ esse, quòd nomẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse hoc, aut non esse significat. Quare non
vtique omne ita, & non ita, se habet. Item,
si homo vnum significat, sit autem hoc
animal bipes: dico autem vnum significare hoc, si hoc est homo: si quid homo
sit, homo est homini esse. Nihil autem
differt, etiam si plura quis significare dicat, solùm sint determinata: imponeretur
etenim cuilibet orationi aliud nomen.
Dico autem vtputa, si non dicat hominem
vnum significare, sed multa, quorum v-
nius quidem vna oratio, animal bipes, sint
autem cæteræ quoque plures, determinatæ verò numero: imponeretur etenim
proprium nomen secundum quanque o-
rationem. Quòd si non poneretur, sed in-
finita significare dicat, manifestum est,
quòd non esset oratio. Non vnum enim
significare, nihil est significare. Nomini-
bus verò non significantibus perit ipsa re
vera disputatio. & ad inuicem, & ad se ip-
sum. Nihil enim intelligere contingit,
nihil vnum intelligentes. Quòd si contin-
git, imponetur nomen huic rei, vnum. No
men itaque vt à principio dictum est, sic
aliquid significans, & vnum significans.
Non potest igitur homini esse significare
id, quod nõ esse homini, si homo quidem
non solum de vno, sed etiam vnum signi-
ficat. Non enim hoc dicimus vnum signi-
ficare, quod de vno. Hoc enim modo, mu-
sicum etiam & album, & homò, vnum si-
gnificarent: quare vnum, omnia erunt: v-
niuoca nanque: & non erit esse, & non es-
se idem, nisi secundum æquiuocationem:
sicuti si quem nos hominem nominamus,
alij non hominem vocarent. Quod autem
dubitatur, non est hoc, si contingit simul
idem esse, & non esse hominem nomine,
sed re. Si autem non alterum significat ho
mo, & non homo, patet quòd nec non es-
se homini ab eo, quod est esse homini.
Quare homini esse, erit non homini esse:
vnum nanque erit. Hoc enim significat
vnum esse, sicuti tunica & vestis, si ratio
vna. Si autem erit vnum, vnum significat
homini esse, & non homini. Verùm non o-
stratum est, quòd aliud significat: necesse
est igitur si quid est verum dicere, quòd
homo sit animal esse bipes: hoc enim e-
rat, quod significabat homo: si autem
necesse est, non potest idem non esse a-
nimal bipes: Hoc nanque significat ipsum
necesse esse, quod impossibile est, non
esse hominem. Non contingit ergo simul
verum esse, idem dicere hominem esse,

A τὶ ἦ) ἢ μὴ ἦ) τοῦ. οὔτ' ἂν ἅπαντα οὕτως καὶ
οὐχ οὕτως ἔχοι. ἔτι, εἰ ἄνθρωπος σημαίνει τι,
ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον δίπουν. λέγω δὲ τὸ τι ση-
μαίνειν τοῦτο· εἰ τοῦτ' ἔστι ἄνθρωπος, οὗ τὸ εἶ-
ναι ἀνθρώπῳ, τοῦτ' ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι. διαφέρει
δ' οὐδὲν, κἂν εἰ πλείω τις φαίη σημαίνειν,
μόνον δὲ ὡρισμένα. τοῦτο γὰρ ἂν ἦν ἑκάστῳ
λόγῳ ἕνεκα ὄνομα. λέγω δ' οἷον, εἰ μὴ ἅπερ
τὸν ἄνθρωπον τὶ σημαίνει, πολλὰ δὲ, ὧν εἷς
ὁ λόγος, τὸ ζῷον, τὸ δίπουν, εἴη δὲ, καὶ
ἕτερα πλείω, ὡρισμένα δὲ τὸ ἀριθμῷ. ἔστω
γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα, καθ' ἕκαστον τῶν λό-
γων· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλ' ἄπειρα σημαίνειν
φαίη, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος. τὸ γὰρ μὴ ἕν
τι σημαίνειν, οὐδὲν σημαίνειν ἐστί. μὴ σημαι-
νόντων δὲ τῶν ὀνομάτων, ἀπόλωλε τὸ διαλέγε-
σθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ δὴ τῶν ἀλλήλοις
καὶ πρὸς αὐτόν. οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν, μὴ
νοοῦντα ἕν. εἰ δ' ἐνδέχεται, τοῦτο ἂν εἴη
ὄνομα τούτῳ τῷ σημαινομένῳ ἕν. ἔστω οὖν ἡμῖν ὅ τι
ἀλλήλοις καὶ κατ' ἀρχὴν) σημαῖνον τί τε
ἕν ὄνομα, καὶ σημαῖνον ἕν· οὐ δὴ ἐνδέχεται τὸ
ἀνθρώπῳ εἶναι σημαίνειν, ὅταν μὴ ἦ) ἄνθρω-
πον· εἰ τὸ ἄνθρωπος σημαίνει, μὴ μόνον κατ'
οἶδε, ἀλλὰ (καὶ μέλας φύσει) καὶ ἕν. οὐ γὰρ τοῦ
τὸ ἀκολουθῆν, τὸ ἕν σημαίνειν τὸ καθ' ἑνὸς ἑνὶ
εἶναι εἰ οὖν γε, κἂν τὸ μουσικὸν καὶ λευκὸν, καὶ
τὸ ἄνθρωπος ἓν σημαίνει, ἔσται ἓν ἅπαντα ἔσται
συνωνύμα γὰρ· καὶ οὐκ ἔσται ἦ) καὶ μὴ
ἦ) τὸ αὐτό, ἀλλ' ἕκαστ' ἡμῖν ὀνόματα· ὥσπερ
οὖν εἰ ἔν ἡμεῖς ἄνθρωπον καλοῦμεν, ἄλλοι δὲ μὴ
ἄνθρωπον καλοῦεν. τὸ δ' ἀπορούμενον, οὐ
τοῦτό ἐστι, εἰ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἦ) καὶ
μὴ ἦ) ἄνθρωπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ σημαινό-
μενον εἰ δὲ μὴ σημαίνει ἕτερον τὸ ἄνθρωπος, καὶ τὸ
μὴ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἦ) ἀνθρώ-
πῳ, τοῦ ἦ) ἀνθρώπῳ. οὐ γὰρ ἔσται τὸ ἀνθρώπῳ
εἶναι, τὸ μὴ ἦ) ἀνθρώπῳ. ἓν γὰρ ἔσται. τοῦτο γὰρ
σημαίνει τὸ ἦ) εἶναι, οἷον λευκὸν καὶ ἰμάτιον,
εἰ ὁ λόγος οὗτος. εἰ δὲ ἔσται ἕν, ἓν σημαίνει
τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ μὴ ἀνθρώπῳ· ἀλλ' ἐδείκνυτο
ὅτι ἕτερον σημαίνει. ἀνάγκη τοί-

καὶ μὴ ἦ) ἀνθρώπῳ, ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ
τὸ μὴ ἦ) ἀνθρώπῳ. τὸ γὰρ ἀνθρώπῳ εἶναι, καὶ τὸ
μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἕτερον σημαίνει εἴπερ καὶ τὸ
λευκὸν εἶναι, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ εἶναι ἕτερον.
πολὺ γὰρ αἰτιάτερον ἐναντίον μᾶλλον· ὅτι ση-
μαίνει ἕτερον· εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν φαίη τὸ
αὐτὸ καὶ τί σημαίνει, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν,
ὅπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι τὸ τὰ
πολλὰ δῶ, καὶ ὁ μένων τὸ ἀπόκειμενον. εἰ
δὲ μὴ ἐνδέχεται τοῦτο, συμβήσεται τὸ λεχθὲν,
ἀδιόριστον τοῖς ἐρωτῶσιν. καὶ δὴ οὐκ ἀνα-
γκαῖον τοῖς ἁπλῶς, καὶ τοῖς διπλῶς
ἐρωτῶσι, τὸν διορίσαντα τὸ ἐρωτώμενον οὐδὲν
γὰρ κωλύει ἦ) τὸν τὶ, καὶ ἄνθρωπον καὶ
λευκόν, καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὅμως
ἐρωτηθέντα, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν ἄνθρωπον τοῦ-
τον ἦ), οὐ, διοριστέον τὸ ἓν σημαῖνον, καὶ τὸ
φανερὸν ὅτι, ὅτι καὶ λευκὸν καὶ μέγα. καὶ γὰρ
ἀδιόριστον, ἄπειρον ὄντα τὰ συμβεβηκότα
διελθεῖν. ἢ οὐδ' ἅπαντα διελθεῖν, οὐ μηδὲν.
ὁμοίως τοίνυν εἰ κἀμυριάκις ἔσται τὸ αὐτὸ
ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, οὐ προσεπιφερό-
μενον τῷ ἐρωτηθέντι εἶναι ἄνθρωπος, ὅτι ἔστι ἄμα
καὶ οὐκ ἄνθρωπος· καὶ μὴ πολλὰ ὄντα συμ-
βεβηκότα προσυπαρχόντα, ὅτου ἔστι τὰ μὴ ἔστιν.
ἐὰν δ' τοῦτο ποιῶ, οὐ ἀναιροῦσι τὴν οὐσίαν· οἱ δ' ἀναγ-
κάζουσι οἱ οὕτω λέγοντες εἶναι, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι.
πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκέναι φάναι τῇ οὐσίᾳ
καὶ τὸ, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἄνθρωπος, καὶ ζῷον εἶναι, καὶ
μὴ εἶναι· εἰ γὰρ ἔστι τι ὃ ἐστὶ ἄνθρωπος εἶναι, τοῦτο οὐκ
ἔσται μὴ ἄνθρωπος εἶναι, ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ
καὶ τοῦ τοιούτου τὴν ἀπόφασιν τοῦτο. ἐν γὰρ ἐδόκει ση-
μαίνειν, καὶ ἦν τῶν τινὸς οὐσία. τὸ δ' οὐσίας σημαίνειν ἐστὶ τὸ μὴ ἄλλο τι τὸ ἦ) αὐ-
τό. εἰ δ' ἔσται αὐτὸ καὶ τὸ ὅπερ ἀνθρώπῳ
εἶναι, ὅπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι, ἢ ὅπερ μὴ εἶναι ἀν-
θρώπῳ, ἀλλ' ἔσται οὐκ ἀναγκαῖον οὐδὲ τοῦ-
τον λέγειν, ὅτι οὐδενὸς τοιούτου εἴδους καὶ
οὐσίας, καὶ ἀνοῦ ὑποκειμένου φανερὸν λόγος, ἀλλὰ πάντα τὰ συμβεβη-
κότα· τοῦτο γὰρ διάφορον οὐσίας καὶ τὸ συμβε-
βηκός. τὸ γὰρ λευκὸν τοῦ ἀνθρώπου συμβεβη-
κός. τὸ γὰρ λευκὸν τὸ ἀνθρώπῳ συμβεβηκέναι,
ὅτι ἔστι μὴ λευκὸν, ἀλλ' οὐχ ὅπερ λευκόν. εἰ
δὲ πάντα τὰ συμβεβηκότα λέγοιτο, οὐδὲν ἔσται
παρὰ τὸ κατηγορούμενον. εἰ δ' ἀεὶ τὸ συμ-
βεβηκὸς κατ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τῶν κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι· ἀλλ'
οὐδὲ τοῦ συμπλέκεσθαι δυνατὸν· τὸ γὰρ συμβεβηκὸς, οὐ συμβεβηκότι συμβεβηκὸς,

A & non esse hominem. Eadem ratio est
& de non esse hominem. Homini nanque
esse, & non esse homini, diuersum
significat. Siquidem & album esse, & ho-
minem esse diuersum. Multo enim ma-
gis, illud opponitur. Quare diuersum si-
gnificant. Si autem album aliquis dicat v-
num & idem significare: rursus idem di-
cemus, quod & antea dictum est, quòd o-
mnia vnum sunt, & non solùm opposita.
B Quòd si hoc non contingit, accidit quod
dictum est, si ad interrogatum respon-
deat. Si verò simpliciter interrogante, ad-
dat etiam negationes, non respondet ad
interrogatum. Nihil enim prohibet i-
dem & hominem, & album, & alia infi-
nita multitudine esse. Attamen interro-
ganti si verè est dicere hoc hominem esse,
an non, id respondendum est, quod v-
num significat, & non addendum, quod &
C album & magnum. Impossibile nanque est
accidentia, cùm infinita sint, percurrere.
Aut igitur omnia percurrat, aut nullum.
Similiter & si infinities idem esset homo,
& non homo, interrogatus si homo est, nõ
debet vnà cum eo, quòd simul etiam non
homo est respondere, nisi cætera quoque
quæcunque accidunt, quæcunque homo
est, aut non est, respondeat. Quod autem
si non fecerit, non disputat. Et qui hoc
D dicunt, omnino perimunt substantiam,
& quod erat esse: necesse est nanque eis
dicere omnia accidere, & ipsum homini
esse aut animal esse non esse. Si enim
quicquam erit ipsum homini esse, hoc
non erit non homini esse, aut non esse
homini, tametsi hæ sunt eius negationes:
vnum nanque erat, quod significabat, &
hoc erat alicuius substantia. Substantiam
verò significare, est quod non est ei esse a-
E liud quipiam. Si autem ipsum homini
esse, est ei ipsum non homini esse, aut
non esse homini, aliud erit. Quare ne-
cesse est eis dicere quòd nullius talis ratio e-
rit, sed omnia secundum accidens: hoc e-
nim substantia, & accidens differunt. Al-
bedo etenim homini accidit, quoniam
est quidem albus, sed non est ipsa albedo.
Si autem omnia secundum accidens di-
cuntur, nihil erit primũ vniuersale. Si au-
F tem accidens semper de aliquo subiecto
significat prædicationẽ, necesse est in in-
finitum progredi. Sed impossibile est: plu-
ra enim quàm duo, non conueniunt. Ac-
cidens enim non est accidenti accidens,

A nisi quia vtrunque eidem accidit. Dico autem veluti album est musicum, & hoc album, quoniam vtrunque homini accidit: sed non ita Socrates musicus, quoniam vtrunque alicui alteri accidit. Cùm itaque quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcunque ita dicuntur vt album Socrati, non possunt infinita sursum versus esse, vt Socrati albo alterum aliquod quoque accidens. Non enim fit vnum, B quod ex omnibus, nec albo aliquid aliud accidens erit, vtputa musicum. Non enim magis hoc illi, quàm illud huic accidit. Et adhæc distinctum, quòd quædam ita accidunt, quædam vt musicum Socrati. Quotcunque verò hoc modo, non accidenti accidit accidens, sed quotcunque, illo modo. Quare non omnia secundum accidens dicuntur. Erit ergo aliquid tanquam substantiam significans. Quòd si est, C monstratum est quòd impossibile est simul contradictiones prædicari. Item si contradictiones simul veræ de eodem omnes, patet quod omnia erunt vnum: erit etenim idem & triremis, & paries, & homo, si de omni contingit quicquam affirmare aut negare, sicuti illis necesse, qui Protagoræ opinionem sequuntur. Si enim cuiquam videtur homo nō esse triremis, patet quòd non erit triremis: sed est, si D contradictio quidem vera est. Et certè fit quod Anaxagoras aiebat, simul omnes res esse, ita vt nihil verè vnum sit. Indefinitum itaque videntur dicere. Et putantes de ente tractare, de nō ente dicunt. Quod enim potentia, & non actu est, illud est indefinitum. At verò dicenda est eis de omni aut affirmatio, aut negatio. Inconueniens nanque est, si cui sua quidem negatio inerit, alterius verò, quod non inest E ei, non inerit. Dico autem, vtputa si verum est dicere de homine, quod non est homo, manifestum est, quod etiam non triremis est. Si affirmatio igitur, necesse est etiā negationē inesse. Quòd si affirmatio non inest, negatio tamē inerit, magis quā quæ ipsius est. Si igitur & illa inest, inerit triremis negatio: & si hæc, etiam affirmatio. Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, & quòd non est necesse aut affirmare, aut negare. Nam si verū est quod homo & non homo, patet quòd nec homo, nec non homo erit. Duorum enim, duæ negationes. Quòd si illa ex vtrisque vna, & hæc vna profectò opposita esset.

A εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμβέβηκε ταὐτῷ. λέγω δ' οἷον, τὸ λευκὸν καὶ μουσικόν, καὶ τοῦτο λευκόν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν. ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικός οὕτως, ὅτι ἄμφω συμβέβηκεν ἑτέρῳ τινί. ἐπεὶ τοίνυν τὰ μὲν οὕτως, τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότα, ὅσα οὕτως λέγεται, ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι ἐπὶ τὸ ἄνω, οἷον τῷ B Σωκράτει τῷ λευκῷ ἕτερόν τι συμβεβηκός· οὐ γὰρ γίγνεταί τι ἓν ἐξ ἁπάντων. οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερόν τι ἔσται συμβεβηκός, οἷον τὸ μουσικόν. οὐδέν τε γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ, ἢ ἐκεῖνο τούτῳ συμβέβηκεν. ἅμα δὲ διώρισται, ὅτι τὰ μὲν οὕτως συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικὸν Σωκράτει. ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότι συμβέβηκε συμβεβηκός, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως. ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκὸς λεχθήσεται. C ἔσται ἄρα τι, καὶ ὡς οὐσίαν σημαῖνον. εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις. ἔτι εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἕν. ἔσται γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης καὶ τοῖχος καὶ ἄνθρωπος, εἰ κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται, καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. D εἰ γάρ τῳ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι τριήρης· ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἡ ἀντίφασις ἀληθής. καὶ γίνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁμοῦ πάντα χρήματα· ὥστε μηθὲν ἀληθῶς ὑπάρχειν. τὸ ἀόριστον οὖν ἐοίκασι λέγειν, καὶ οἰόμενοι τὸ ὂν λέγειν, περὶ τοῦ μὴ ὄντος λέγουσι. τὸ γὰρ δυνάμει ὂν καὶ μὴ ἐντελεχείᾳ, τὸ ἀόριστόν ἐστιν. ἀλλὰ μὴν λεκτέον γ' E αὐτοῖς κατὰ παντὸς τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν. ἄτοπον γὰρ εἰ ἑκάστῳ ἡ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασις ὑπάρξει, ἡ δ' ἑτέρου ὃ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ οὐχ ὑπάρξει. λέγω δ' οἷον, εἰ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ ἢ τριήρης ἢ οὐ τριήρης. εἰ μὲν οὖν ἡ κατάφασις, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἡ κατάφασις, ἥ γε ἀπόφασις ὑπάρξει μᾶλλον, ἢ ἡ αὐτοῦ. εἰ οὖν κἀκείνη ὑπάρχει, [illegible]

[illegible] ποτε καὶ οὐκ ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι καὶ οὔτ' ἄ[illegible] δυοῖν, δύο ἀποφάσεις. εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοτέρων [illegible]

A ἔτι ἤτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν καὶ οὐ λευκόν, καὶ ὂν καὶ οὐκ ὄν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὔ, ἀλλὰ περὶ μέν τινας, περὶ τινὰς δ' οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὗται ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι· εἰ δὲ περὶ πάσας, πάλιν ἤτοι καθ' ὅσων τὸ φῆσαι, καὶ ἀποφῆσαι, καὶ καθ' ὅσων ἀποφῆσαι, καὶ φῆσαι, ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι, B καὶ ἀποφῆσαι· καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι, οὐ πάντων φῆσαι. καὶ εἰ μὲν οὕτως, εἴη ἄν τι παγίως οὐκ ὄν, καὶ αὕτη βεβαία δόξα. καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιόν τι καὶ γνώριμον, γνωριμωτέρα ἂν εἴη φάσις ἡ ἀντικειμένη. εἰ δὲ ὁμοίως καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι, καταφῆσαι ἀνάγκη, ἤτοι ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οἷον ὅτι λευκόν, καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκόν, ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ λέγει τε ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστιν οὐθέν. τὰ δὲ μὴ ὄντα, C πῶς ἂν φθέγξαιτο, ἢ βαδίσειεν; καὶ πάντα δ' ἂν εἴη ἕν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται· καὶ ταὐτὸ ἔσται καὶ ἄνθρωπος καὶ θεός, καὶ τριήρης, καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν. εἰ δ' ὁμοίως καθ' ἕκαστον, οὐδὲν διοίσει ἕτερον ἑτέρου. εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ' ἔσται ἀληθὲς καὶ ἴδιον. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν, συμβαίνει τὸ λεχθέν. πρὸς δὲ τούτῳ, D ὅτι πάντες ἂν ἀληθεύοιεν, καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὑτὸν ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι. ἅμα δὲ φανερὸν ὅτι περὶ οὐδενός ἐστι πρὸς τοῦτον ἡ σκέψις. οὐθὲν γὰρ λέγει. οὔτε γὰρ οὕτως, οὔτ' οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε καὶ οὐχ οὕτως. καὶ πάλιν γε ταῦτα, ἀποφάσκει ἄμφω, ὅτι οὔθ' οὕτως, οὔτε οὐχ οὕτως. εἰ γὰρ μή, ἤδη ἄν τι εἴη ὡρισμένον. ἔτι εἰ ὅταν ἡ φάσις ἀληθὴς ᾖ, ἡ ἀπόφασις ψευδής, κἂν αὕτη ἀληθής, ἡ κατάφασις ψευδής, οὐκ ἂν εἴη ἅμα τὸ αὐτὸ φάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς. ἀλλ' ἴσως φαῖεν ἂν τοῦτ' εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κείμενον. ἔτι ἆρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πως ὑπολαμβάνων, ἢ μὴ ἔχειν, διέψευσται, ὁ δὲ ἄμφω, ἀληθεύει; εἰ γὰρ ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, ὅτι τοιαύτη ἡ [illegible]

[illegible] οὐδέν ἐστιν. ἅμα γὰρ ταὐτά τε καὶ οὐ ταὐτὰ λέγει.

A Item aut in omnibus ita se habet, & est album, & non album, & ens & non ens: & circa cæteras affirmationes & negationes simili modo, aut non, sed circa aliquas, circa verò aliquas non. Et si nō circa omnes, istæ vtique certæ essent. Quòd si circa omnes, rursus aut de quibuscunque est affirmare, etiam negare est: & de quibuscunq. negare, etiā affirmare: aut de quibus quidem est affirmare, etiam negare est: de B quibuscunque verò negare, non de omnibus est affirmare. Et si ita esset, esset aliquid vtique pro certo non ens, & hæc firma opinio. Quòd si ipsum nō esse certum quid, & notum est, notior erit opposita affirmatio. Quod si quodcunque est negare, similiter etiam affirmare necesse sit, aut verum est diuidendo dicere, vtputa album, & rursus quod non album, aut non. Et si non est verum diuidendo dicere, ne- C que dicit hæc, nihilque prorsus sunt, illa sanè quæ non sunt, quomodo loquentur, aut ambulabunt? Et, vt etiam antea dictum est, omnia vnum erunt: & homo, Deus, triremis, ac eorum contradictoria idem erunt. Quòd si de quocunque similiter, nihil aliud ab alio differet. Nam si differet, hoc verum & proprium erit. Similiter autem & si diuidentem vera dicere contingit, quod dictum est accidit: & adhæc, D quòd omnes vera dicerent omnésque mentirentur, ipséque se ipsum mentiri concederet: simul autem manifestum est quòd de nullo est ad eum consideratio: nihil enim dicit. Neque enim ita, neque non ita ait, sed ita, & non ita. Et rursus his ambobus negationem, quòd nec ita, neque non ita. Nam si non, esset aliquid vtique determinatum. Item, si cùm affirmatio vera sit, negatio falsa: & cùm hæc vera E sit, affirmatio falsa est, non fit simul idem affirmare, & negare verè. Sed dicent fortassis, hoc esse, quod à principio positū est. Item, verum ille quidem, qui quàque rem aut aliquo modo se habere existimat, aut non se habere, mentitur, qui verò ambo, verum dicit? Nam si verum dicit, quid aliud, quod dicitur, est, nisi quòd talis natura entium est? Quod si non iste, sed ille magis dicit verum, qui illo modo existimat, iam aliquo modo se haberent existentia: & hoc verum esset, & non simul etiam non verū. Quod si cuncti similiter & mentiuntur, & verum dicunt, nec loqui, nec dicere quicquā tali homini possibile est: simul enim eadē & non eadem dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd si nihil existimat, sed similiter arbitratur, & non arbitratur, quidnam differat à plantis? Vnde & maximè manifestum est, quòd nemo, nec cæterorum, nec eorum, qui hanc orationem dicunt, ita affectus est. Cur enim Megara vadit, & non quiescit ire putans? nec mox à diluculo ad puteum, aut ad præcipitium aliquod pergit? Sed videtur veritas, tanquam non similiter non bonum, & bonum esse putans cadere in illa. Patet itaque quòd hoc quidem melius esse putat, illud verò minimè. Si autem hoc necesse est, vt & hoc quidem hominem, illud verò non hominem, & hoc quidem dulce, illud verò non dulce puter. Non enim æqualiter omnia quærit, & putat, cùm melius esse bibere aquam, aut hominem visitare arbitretur, deinde quærat eamtamen oportebat, si similiter eadem essent homo, & nō homo, Sed (vt dictum est) nemo est, qui non videatur aliqua veritas, aliqua non. Quare videtur, quòd omnes arbitrantur simpliciter se habere, etsi non circa omnia, saltem circa melius, & deterius. Quòd si non scientes, sed opinantes, multo magis curandum esset de veritate, sicuti & infirmo existenti, quàm sano, de sanitate. Opinans nanque ad scientem, non sanè ad veritatem dispositus est. Item, etsi quàm maximè omnia ita, & non ita se habeant, attamen ipsum magis & minùs inest eorum naturæ. Non enim similiter paria esse duo ad tria dicemus. Nec eodem modo mentitus est, qui quatuor esse putet quinque, aut qui mille. Si itaque nōn similiter, patet quòd alter minus. Quare magis verum dicit. Si igitur quod magis est, propinquius est, profectò erit aliquid verum, cui propinquius est, quod magis verum est. Quod si non est, at iam saltem aliquid est certius, & verius. Et ita ab illa intemperata oratione remoti erimus, quæ prohibet quicquam mente determinare.

A εἰ δὲ μηδὲν ὑπολαμβάνει, ἀλλ' ὁμοίως οὕτω καὶ οὕτως οἴεται, τί ἂν διαφέροντος ἔχοι τῶν φυτῶν; ὅθεν καὶ μάλιστα φανερὸν ὅτι, εἴτε οὐδεὶς οὕτω διάκειται, οὔτε τῶν ἄλλων, εἴτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. διὰ τί γὰρ βαδίζει Μεγάδαδε, ἀλλ' οὐχ ὑποχάζει τὸν ὄρθρον βαδίζειν τοῦδ' οὐδένος ἕωθεν ἐπορεύετο τὴν ὁδὸν φέρων ἢ εἰς φάραγγα, ἐὰν τύχῃ, ἀλλὰ φαίνεται οἰόμενος B ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν καὶ ἀγαθὸν οἴεται αὐτῷ, ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει, τὸ δ' οὐ βέλτιον. εἰ δὲ οὕτω, καὶ τὸ μὲν ἡδὺ τῷ δ' οὐ ἡδύ, τὸ δ' ἐκείνῳ μὲν ἄνθρωπον καὶ τὸ μὲν γλυκύ, τὸ δ' οὐ γλυκύ· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐζήτει καὶ ὑπολαμβάνει· εἰ γὰρ ἴσον ἄμφω ἄνθρωπος καὶ μὴ ἄνθρωπος, ὅμοιον εἶδε βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν ὕδωρ καὶ οὐκ ἄνθρωπον, οὐκ ἂν ἔτι C ταὐτὸν ἐδόκει ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅμως ἐλέχθη, οὐδείς γε οὐ φαίνεται τὸ μὲν βελτίω διώκων, τὸ δ' οὔ. ἀνάγκη τοίνυν τοῖς μὴ ἐπιστήμοσι, ἐὰν ἀπλῶς ἔχῃ ἀπιστίαν, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ περὶ τὸ ἄριστον καὶ χεῖρον. εἰ δὲ μὴ ἐπιστήμονες, ἀλλὰ δοξάζοντες πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἐν τῷ περὶ ἀληθείας, ὥσπερ καὶ ὑγιαίνοντι ὄντι ὑγιείας· καὶ γὰρ ὁ δοξάζων ὡς ὑγιεινὸς ἐστι τῆς D ὑγιείας, οὐχ ὑγιεινῶς διάκειται ὡς ἡ ἀλήθεια. ἔτι εἰ ὅτι μάλιστα πάντα οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν μᾶλλον καὶ ἧττον ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῷ ὄντι· οὐ γὰρ ἂν ὁμοίως φύσει τῷ εἶναι καὶ τὸ ὁμοίως διέφευγεν ἢ τὰ τέτταρα πάντα εἶναι, καὶ ἡ χίλια· εἰ δὲ μὴ ὁμοίως, δῆλον ὅτι ἕτερόν τι ἔστιν E ὃ ἐστὶ μᾶλλον ἀληθεύειν. εἰ οὖν τὸ μᾶλλον ἐγγύτερον, τάχα γε ἂν τι ἀληθές, οὐ γε ἔτι τὸ μᾶλλον ἀληθές. πᾶν εἰ μὴ ἔστι, ἀλλ' ἤδη γέ τι δῆλον βεβαιότερον καὶ ἀληθινώτερον, καὶ τὸν λόγον ἀπολυόμεθα ἂν εὐθὺς τὸν ἀκρατῆ καὶ κωλύοντα τῇ διανοίᾳ ἐρεῖν.

CAPVT V.

EX eadem verò opinione, Protagoræ quoque oratio est. Et similiter est necesse, ipsas ambas, aut esse, aut non esse. Si enim omnia, de quibus opinantur, quæque apparent, vera sint, necesse est omnia simul vera & falsa esse. Siquidem multi contraria inuicem opinantur, ac eos, qui non opinantur eadem, quæ ipsi, mentiti putant. Quare necesse est idem esse, & non esse. Quod si est, necesse est omnia, de quibus opinentur, ve-

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἄμφω αὐτὸ, ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι. εἴπερ γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα εἶναι ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα εἶναι καὶ ψευδῆ εἶναι. πολλοὶ γὰρ ταὐτὰ ὑπολαμβάνουσι ἀλλήλοις, καὶ οἳ μὴ τοῦτο δοξάζοντες ἡμῖν, ἃ ἡμεῖς, ψευδῆ οἴονται εἶναι τὰ μὲν οὖν ἄλλα

ἢ πάντα ἀληθῆ. τὰ αὐτὰ γὰρ δοξάζουσι δηλονότι οἱ διαμφισβητοῦντες καὶ ἀλλήλοις ἐναντιούμενοι. εἰ οὖν ἔχει τὸ ὄντως οὕτως ἀληθεύουσι πάντες. ὅτι μὲν οὖν ἐκ τῆς αὐτῆς δόξης εἰσὶ διαλέξεις ἀμφότεροι οἱ λόγοι, δῆλον. ἔστι δ' οὐχ ὁ αὐτὸς ὅπως πᾶσι ἁπάντων τῶν ἐναντίων· οἱ μὲν γὰρ πειθοῖ δίδονται, οἱ δὲ βίᾳ· ἔστι μὲν γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων γίγνεσθαι τοῦτο μᾶλλον οὕτως, τούτων δὲ λάθοι τὸ κίνημα· οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν ἡ ἀπόστασις αὐτῷ γίγνεται. ὅστε B ἡ λόγου χάριν λέγοντι, τούτοις δ' ἔλεγχος ἔστι, τῷ τ' ἐν τῇ φωνῇ λόγῳ, καὶ τῷ ἐν τοῖς ὀνόμασι. ἐπέπεται δὲ τοῖς διαποροῦσι αὐτὰ ἃ λέγεται ἐν τοῖς περὶ ἀδυνάτου· ἃ μὲν γὰρ ἅμα τὰς ἀντιφάσεις καὶ ἐναντία ὑπάρχει, ὁρῶσι ἐκ τούτων γιγνόμενα ἐναντία. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γίγνεσθαι τὸ μὴ ὄν, φανερὸν ὑπῆρχον, ὁμοίως τὸ ἀπόφασιν ἄμφω ὄν, ὥσπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμίχθαι πάντα ἐν παντὶ φησι, καὶ Δημόκριτος· καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν καὶ τὸ πλῆρες ὁμοίως καθ' ὁτιοῦν ὑπάρχειν μέρος κατὰ τὸ μὴ ὂν τούτων εἶναι, τὸ δὲ μὴ ὄν. πῶς μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τούτοις ὑπολαμβάνοντες, λεγόμενον ὅτι ὅπως μὲν τινα ἁπλῶς λέγεται, ὅπου δὲ τινα ἀγνοοῦσι. τὸ γὰρ ἐν λέγεται πολλαχῶς· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐν τῇ τῇ γίγνεσθαί τι ἐκ τοῦ μὲν D ὄντος, ἔστι δ' ἓν οὐ, καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὄν, καὶ μὴ ὄν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ ἓν. δυνάμει μὲν γὰρ ἐνδέχεται ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι τὰ ἐναντία, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ἔτι δ' ἀξιώσειεν ἂν οὐδὲ ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην οὐσίαν εἶναι τῶν ὄντων, ἣ οὔτε κίνησις ὑπάρχει, οὔτε φθορὰ, οὔτε γένεσις τὸ παράπαν ἀμείωτον ἡ μὴ ἀεὶ τὰ φαινόμενα ἀληθῆ, ἐπεὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀλλήλοις. τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὐ πολλοῖς κρίνεται· τὸ δ' ἐναντίον πανταχοῦ, ὅθεν ἀλογίστου. τὸ δ' αὐτὸ τοῖς μὲν ἡδὺ γλυκύ φασιν εἶναι, τοῖς δ' πικρόν. ὥστε εἰ πάντες ἔφασαν, ἢ πάντες παρεφέρομεν, ἦν δ' ἃ τοῖς ὀρέγεται, ἢ νῦν ἔοικε, θυμοῖς αὐ τὸ πικὺ κρίνει καὶ παραφρονεῖν, τοῖς δ' ἡδὺ εὖ. ἢ τὴν πολλοῖς τὸ ἡδὺ γλυκὺ πικρὸν φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν· καὶ αὐτῷ ἡ ἐκείνῳ

ta esse. Opposita nanque opinantur qui mentiuntur, & qui verum dicunt. Si igitur ea, quæ sunt, ita se habent, verum omnes dicunt. Quòd itaque ambæ orationes ex eadem mente sint, patet. Non est autem idem omnes conueniendi modus. Quidam enim persuasione, quidam verò vi indigent. Quicunque nanque propterea quòd dubitent, ita existimarunt, horum ignorantia sanabilis est. Non enim ad sermonem, sed ad mentem eorum obuiatio est. Quicunque verò sermonis gratia dicunt, horum sanatio, redargutio est, & eius sermonis, qui in voce, & eius, qui in nominibus. Aduenit autem illis qui dubitant, hæc opinio, à sensibilibus. Illa quidem, quæ dicitur, simul contradictoria, & contraria esse, videntibus ex eodem contraria fieri. Si igitur non est possibile, quod non est, fieri, præextitit similiter vtrunque ens. Sicut Anaxagoras omne in omni misceri ait, atque Democritus. Etenim hic quoque vacuum & plenum similiter in quacunque parte esse, atqui horum hoc quidem ens, hoc verò non ens esse. Ad illos itaque, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quòd quòdammodo qui dem verè dicunt, quodam modo verò ignorant. Ens nanque dupliciter dicitur. Quare aliquo modo quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo verò modo non est: simúlque idem ens, & non ens esse, sed non secundum idem ens. Potentia nanque conungit, simul idem contraria esse, actu verò minimè. Item eos effugitabimus aliam quoque substantiam entium existimare, cui neque motus, neque corruptio, neque omnino generatio insit. Similiter autem veritas in iis quoque quæ apparent quibusdam ex sensibilibus aduenit. At enim verum nō pluralitate, neque paucitate, iudicari censere debent. Idē autem quibusdam gustantibus, dulce, quibusdam amarum esse videtur. Quare si omnes ægrotarent, aut omnes insanirent, duo verò, vel tres sint, aut mentis compotes essent, hi vtique videri possent ægrotare, ac insanire, cæteri verò minimè. Item multis aliorum animalium contraria apparerent quam nobis, ac nostrūm cuique non eadem ad se ipsum semper secundum sensum apparent. Qualia igitur horū vera vel falsa, nō est manifestum. Nihilò minùs enim magis hęc quàm illa vera sunt, sed qualiter: propter quod Democritus, aut nihil esse verū, aut nobis ignotū esse ait. Et simpliciter propterea quòd sensum quidē prudentiā putāt, hāc vero alterationē esse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod secundum sensum apparet, necessario verum aiunt. Ex his enim & Empedocles, & Democritus, cæterorum quoque singuli, talibus opinionibus irretiti sunt. Empedocles etenim habitu mutato, prudentiam quoque mutari ait: *Ad præsens namque prudentia hominibus augetur.* In aliis quoque dicit, *quod quatenus alterantur, eatenus semper etiam altera sapere eis affuit.* Parmenides quoque eodem asserit modo: *Vt enim cuique complexio membrorum flexibilium se habet, ita intellectus hominibus adest. idem namque Est, quod sapit membrorum natura à hominibus. Et omnibus & omni.* *Quod enim plus est, intelligentia est.* Anaxagoræ autem sententia, ipsa quoque à quodam suorum necessariorum memoriæ tradita est. Quod talia eis entia erunt, qualia ea esse putarint. Homerum etiam talem aiunt opinionem habere videri: quippe qui faciat Hectorem, cùm à vulnere insaniret, iacere, aliud sapientem, tanquam & insanientes sapere: quidem, sed non eadem. Patet itaque, quod si vtraque prudentia est, entia quoque simul ita & non ita se habent. Qua ex re difficillimum quod sequitur est. Si enim qui maximè possibile verum vident (ij autem sunt, qui maximè illud quærunt, & amant,) ij tales opiniones habent, & talem de veritate sententiam ferunt, quomodo non secordia illis fit, qui philosophari conantur: nam quærere veritatem, non esse nisi voluceres persequi. Causa vero huius opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus considerabant: entia vero, sola arbitrati sunt sensibilia esse. In his autem, magna indeterminati natura inest, & eius, quod ita ens est, vt prædiximus. Quare verisimiliter quidem, sed non verè dicunt. Ita enim magis conuenit dicere, quàm vt Epicharmus in Xenophanem. Item cùm hanc omnem Naturam moueri viderent, de eo autem quod mutatur, nihil verificati, circa illud quod omnino mutatur, nihil verificari, posse putabant. Ex hac enim existimatione summa illa eorum opinio pullulauit, qui se Heraclitū sequi affirmabant, qualē & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solum digitum mouebat, & Heraclitum, quod bis dixisset in eundem fluuium non esse intrare, reprehendebat: ipse enim existimabat, ne semel quidem. Nos autem ad hanc etiā rationē dicemus, quòd id quod mutatur, [illegible]

A τὸ φαινόμενον καὶ τοῖς αἰσθανομένοις, ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναί φασιν. ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος, καὶ οἱ ἄλλοι, οἱς ἕκαστος εἰπεῖν, ἑκάστοις τοιαῦταις δόξαις ἐνεσχέθη. καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβαλόντας τοῖς ἕξεσι, μεταβάλλειν φησὶ τὸν φρονεῖν. Πρὸς παρὸν γὰρ μῆτις ἀνθρώποισι παρέστιν. καὶ ἐν ἑτέροις ἃ λέγει ἔστιν ἑκάστοις μετέφυν, τόσον τῶν φρόνεον αἰεί. Καὶ τὸ φρονεῖν ἀληθὲς παρέστιν αὐτοῖς. Παρμενίδης δὲ ὁ Ἐλεάτης τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὡς γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυκάμπτων, τοῖς νόος ἀνθρώποισι παρέστιν. τὸ γὰρ αὐτό ἐστι νόημα φύσις μελέων ἀνθρώποισι, καὶ πᾶσι. καὶ γὰρ τὸ πλέον ἐστὶ νόημα. Ἀναξαγόρας δὲ καὶ φθόγγον μνημονεύουσιν φασὶν τῶν ἐπιγνωρίμων τινὰς, ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς τὰ ὄντα, οἷα οἴονται B κάθαπερ. φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὅμηρον τοιαύτην ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι ἐπόλαστο τὸν Ἕκτορα ὑπὸ τῆς ἕξεως ὑπὸ τῆς πληγῆς, κεῖσθαι διαφερόντως· ὡς φρονοῦντας οὐ καὶ τοῦ παραφρονοῦντας, ἀλλ' οὐ ταὐτά. δῆλον οὖν ὅτι εἰ ἀμφότερα φρονήσεις. καὶ τὰ ὄντα ἄρα οὕτω τε καὶ οὐκ οὕτως ἔχει. ὃ καὶ χαλεπώτατον τὶ συμβαίνον δόξειν· εἰ γὰρ μάλιστα τὸ ἐπιζητούμενον ἀληθὲς ἐπιζητοῦσι, (οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὕτοι τοιαύτας ἔχουσι τὰς δόξας, καὶ τοῦτο D ἀπορήσειεν ἂν τις· ἀεὶ τοὺς ἀληθείας, πῶς ἂν ἄξιον ἀσχολεῖσθαι τοῦ φιλοσοφεῖν ἐπιχειροῦντας· τὸ γὰρ τὰ πεπόμφαν ἀνάκαιν, τὸ ζητεῖν αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν. εἰκὸς δὲ τὴν δόξαν ταύτην, ὅτι οὐκ ἀληθῆ ὄντων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπεπόνθει· τὰ δὲ ὄντα ὑπολαμβάνουσι τὰ αἰσθητὰ μόνον. ἐν δὲ τούτοις πολὺ τὸ ἀόριστον φύσει ἐνυπάρχει, καὶ E τὰ ὄντα οὕτως, ὥστε εὔπορον. δι' ὃ εἰκότως οἱ λέγοντες, ἃ ἀληθῆ λέγουσιν. οὐδὲν γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ ὥσπερ Ὑπόχορμος ἢ Ξενοφάνης. ἔτι δὲ πᾶσιν ἐρῶντες ταῦτα κινουμένου τῶν φύσει, καὶ δὲ τῶν μεταβαλλόντων, οὐδὲν ἀληθεύεσθαι, ἀεί γε τὸ τοιοῦτον ἀπόφασιν μεταβάλλον, οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν. ἐκ γὰρ τούτου τοῦ ὑπολάβους ἐξέλυσαν F τὸν ἀκρότατον λόγον τῶν ἀπορούντων, ὃ δὲ φασκόντων ἀρχαιότερον, καὶ οἷον κορυφὴν εἶναι, ὃς τὸ τελευταῖον τῶν οὐδὲν οἴεσθαι δεῖν λέγειν, διὰ τὸν διήκοντα ἐλέγετο μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπιτιμᾶν εἰπόντι, ὅτι τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι. οὐ γὰρ οἴεται οὐδ' ἅπαξ. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν λέγειν ἐρεῖμεν ὅτι τὸ

μεταβάλλον ἔτι μεταβάλλει, ἔχει τινὰ καὶ αὐτοῖς ἀληθῆ λόγον μᾶλλον ἴσως ἔστι γὰρ ἀμφισβητήσιμον. τὸ γὰρ ἀπιόν τι καὶ τὸ ἀπόλλυμενον, καὶ τὸ γιγνόμενον οὐδὲν οὐκ ἀνάγκη τὶ εἶναι. ἔλαττον γὰρ ἂν φθείρεται, εἰ μὴ ἄρξεται τὶ καὶ τὸ γίγνεται, ἐξ οὗ γίγνεται, καὶ ὑφ' οὗ φθείρεται, καὶ καθ' ὅ τι εἶναι), καὶ τοῦτο μὴ εἶναι εἰς ἄπειρον. διὰ ταῦτα παρέντες, ἐκεῖνα λέγομεν, ὅτι οὐ τὸ αὐτὸ δεῖ τὸ μεταβάλλειν καὶ τὸ ποσὸν καὶ καὶ τὸ ποιόν. καὶ ἀφαιροῦμεν τὸ ποσὸν ἔστω μὴ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος ἀπαιτεῖ γενόμενον. ἔτι δὲ ἄξιον ὅπως τιμῶσιν τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ ἀνθρώπῳ αἰδῶς δεῖ ὅτι καὶ ἀναιδῶς τὸν ἀριθμὸν εἰδότες οὕτως ἔχοντα, ἀφεῖ ἄλλον τῶν οὐρανοῦ ἐμείνας ἀπορίαν. ὁ γὰρ ἀεὶ ἀπαθὲς τὸν αἰδοῖον τόπον, ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει ἀκολουθεῖ μόνον· ἀν' ἀλλ' οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν, B μόριον τῶν πολλῶν ἔχει. ὅσα δὲ διαφέρουσι αὐτὰ ἀπὸ τούτων ἀπαφίσιστο, ἢ διὰ πάντα ἀκίνητα κρατεῖ φυσίσιν. ἔτι δὲ ἄλλον, ὅτι καὶ ἀνθρώποις τοῖς τοιοῖς τοῖς πάλαι λεγόμενοι ἐφόβησαν. ὅτι γὰρ ἔστι ἀκίνητός τις φύσις, ἀκινήτων ἀνθρώπῳ, καὶ πολὺν ἀνοῖ. καὶ ἔστι γὰρ συμβαίνει τοῖς ἄμα φάσκουσι εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἡρεμεῖν μᾶλλον φαίνεται, ἢ κινεῖσθαι. οὐ γὰρ ἔχει εἰς ὅ, τι μεταβάλλειν. ἀπόρια γὰρ ὑπάρχει πᾶσι. ἀεὶ δὲ τοῖς ἀληθείας, ὡς οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές, πρῶτον μὲν, ὅτι εἰδὼ ἢ ἀλήθειαι ψευδεῖς τῶν ἐναντίων ἔχει, ἀλλ' ἡ φαντασία οὐ τοιοῦτον τῇ αἰσθήσει. εἶτ' ἄξιον θαυμάσαι εἰ τὴν ἀπορίαν τοῦτον πρῶτον τοιαῦτα ἔχει τὰ μεγέθη, καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα, οἷα τοῖς ἀπόντων φαίνεται, ἢ οἷα τοῖς ἰσχύουσι καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι· καὶ βαρύτερα, τοῖς ἀσθενοῦσι οἷα τοῖς ἀσθενοῦσι, ἢ οἷα τοῖς ἰσχύουσι· καὶ ἀλαθῆ, τοῖς ἀσθενοῦσι οἷα τοῖς καθεύδουσι, ἢ οἷα τοῖς ἐγρηγορόσι. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἰόμεθά γε, φανερόν. οὐδὲν γὰρ ἂν ὑπολάβοι νύκτωρ Ἀθήνησι εἶναι, ὃν ἂν Λιβύῃ, πορευθεὶς εἰς τὸ ἀριστεῖον. ἔτι δὲ ἀεὶ τὸ μελλοντικὸν, ὥσπερ καὶ Ἡλ- [illegible]

A tur, cùm mutatur, habet aliquam veritatē, non esse putare. At hoc etiam ambiguum est. Abiiciens enim habet aliquid eius quod abiicit, ac necesse est, aliquid etiam eius, quod fit, esse. Et simpliciter si corrumpitur, erit aliquid ens. Et si fit, necesse est esse, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc non esse in infinitum. Sed his omissis, illa dicamus, quod non est idem secundum quantitatem, & secundum qualitatem transmutari. Detur itaque nō permanere B secundum quantitatem, attamen secundum speciem omnia cognoscimus. Item, dignum est reprehendere eos, qui ita arbitrantur: quoniam cùm & ipsorū sensibilium paucióra numero ita se habere viderent, de toto tamen cælo similiter sentiunt. Hic enim qui circa nos est solum sensibilium locus, in corruptione & generatione est, qui nulla (vt ita dicam) vniuersi pars est. Vnde iustius fuisset propter C illa, ista etiam absoluisse, quàm propter ista, illa condemnasse. Item manifestum est, quod & ad istos eadem dicemus, quæ olim dicta sunt. Quod enim est immobilis quædam natura, ostendendum & persuadendum est eis. At accidit eis, qui simul dicunt esse, & non esse, magis dicere quiescere cuncta, quàm moueri. Non enim est, in quo quicquam moueretur: nam omnia omnibus insunt. De veritate D vero, quod non omne, quod apparet, verum sit; primo quidem neque sensus proprij fallax est. Sed phantasia non est idem, quod sensus. Deinde admiratione dignum est, si hoc dubitant, vtrum tantæ sint magnitudines, talésque colores, quales eminus, an quales cominus apparent: & vtrum qualia sanis, an qualia ægrotantibus: & graviora, vtrum qualia debilibus, an qualia robustis: & vera, vtrum E qualia dormientibus, an qualia vigilantibus. Quod enim non arbitrantur, patet: nemo etenim si noctu existimet se Athenis esse, cùm in Libya sit, ad Ariopagum vadit. Item de futuro (vt Plato quoque ait) non est profectò similiter certa medici, & ignari opinio: vtputa, de futuro sano, aut non futuro. Item ipsismet sensibus non est similiter certus qui alieni est, & qui proprijnec illius, qui propè est, sed F de colore quidem visus, non gustus, de sapore gustus, & non visus, quorum nullus vnquam ait eodem tempore circa idem simul ita, & non ita se habere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

At nec in' alio tempore circa passionem dubitarint, sed circa illud, cui passio accidit. Dico autem veluti idem quidem vinum, aut ipsum mutatum, aut corpore mutato, videri possit quandoque dulce, quandoque non dulce, sed non ipsum dulce cùm quale est, sit, vnquam mutatum est, sed semper verificatur de eo: & quod futurum est dulce, necessariò tale est: attamen omnes illæ orationes hoc perimunt: & quemadmodum substantiam non esse vllius, ita nec quicquam necessariò esse: necessarium enim non contingit aliter & aliter se habere. Quare si quid necessariò est, non ita & non ita habebit: & simpliciter si sensibile solùm esset, nihil esset profectò, cùm animata non essent. Sensus nanque non esset. Neque sensibilia itaque neque sensiones esse, fortassis verum esset: sentientia enim hæc passio est: at ipsa subiecta, quæ sensum faciunt, non esse etiam absque sensu, hoc impossibile est: sensus nanque non ipse est sui ipsius, sed est aliquid aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse. Mouens enim, natura prius est moto. Etsi ad se inuicem dicuntur, ipsa eadem nihil minus.

CAPVT VI.

SVnt autem quidam eorum quibus de his persuasum est, quique has orationes solùm dicunt, qui dubitant. Quærunt D etenim, quis eum, qui ianus est, & omnino qui circa singula rectè iudicarit, examinet. Tales autem dubitationes similes sunt, ac si quis dubitaret vtrum dormimus nunc, an vigilamus. Tales nanque eunctæ dubitationes, idem possunt. De omnibus etenim hi dignum ducunt rationem esse. Principium nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærunt. Quòd autem non est eis persuasum, ex eorum actionibus manifestè apparet: sed (vt diximus) iste eorum affectus est. Rationem nanque eorum quærunt, quorum non est ratio. Demonstrationis enim principium non est demonstratio. His quidem facilè hoc persuadebitur: non enim est difficile perceptu. Qui verò in oratione solùm vim quærunt, impossibile quærunt. Contraria nanque dicere dignum censent, mox contraria dicentes. Si autem non sunt omnia ad aliquid, sed quædam ipsa per seipsa sunt, non erit vtique verum omne, quod apparet. Apparens enim, alicui est apparens. Quare qui dicit omnia vera, quæ apparent esse, omnia entia facit ad aliquid. Quare obseruandum est iis, qui vim in oratione quærunt,

A ἀλλ' οὐδ' ἐν ἄλλῳ χρόνῳ περὶ τὸ τί πάθος ἀμφισβήτησιν, δηλὰ δὲ περὶ τὸ ᾧ συμβέβηκε τὸ πάθος. λέγω δ' οἷον ὁ αὐτὸς οἶνος ἔστι, δόξειεν ἂν ἄλλοτε μετεβληκέναι, ἢ τῷ σώματι μεταβεβληκότος, ὅτε μὲν δοκεῖ γλυκὺ, ὅτε δὲ οὐ γλυκύ· ἀλλ' οὐ τόδε γλυκὺ οὖσ' ὅτου ἦν, οὐδέποτε, μετέβαλεν· ἀλλ' ἀεὶ ἀληθεύει περὶ αὐτὸ ὅ τι ἂν ᾖ τὸ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ ποιεῖν.

B τον, καὶ τὸ τοῦ ἀνομοιοῦσθαι οὐδὲν εἰ λόγῳ ἀπιστοῖεν, ὥσπερ οὐδ' οὐσίαν μιᾷ οὖσαν καθ' ἑαυτὴν μηδὲν ἐξ ἀνάγκης μηδὲν τὸ δὲ ἀνάγκης, οὐκ ἐνδέχεται δηλονὸ καὶ ὅλως λέγειν· εἰ τι ἔστι τῷ ἀνάγκης, οὐκ ἔξεστιν οὕτω καὶ μὴ οὕτω· ὥστε δῆλον τὸ αἰσθάνεσθαι μόνον, οὐδὲν οὐ ὂν μὴ ὄντων· ἀλλ' ἀμφίβολον, αἰσθήσεις γὰρ οὐκ εἶναι. τὸ δὲ μὴ οὐδὲ μόνον τὸ αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι μνήμης, ἔτι τοῦ ἀνθρώπου· τοῦ γὰρ αἰσθανόμενον τοῦτο δῆλον τὸ δὲ τὸ ἀναλαμβάνειν μὴ εἶναι ἀ πολλοῖς αἰσθάνεται, καὶ οὗ αἰσθάνεται, ἀδύνατον· οὐ γὰρ δὴ καὶ αἰσθήσεις αὐτὸ ἑαυτὸ ἔστι, ἀλλ' ἔστι τι ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν ὃ ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆς αἰσθήσεως· τὸ γὰρ κινοῦν τοῦ κινουμένου φύσει πρότερόν ἐστι· κἂν εἰ λέγοιτο πρὸς ἄλληλα ταῦτα αὐτά, οὐδὲν ἧττον. Κεφ. ϛ.

E ἴσως δὲ τινες οἱ ἀπορῆσαι καὶ τούτων τῶν τοιούτων, καὶ τοῦ λόγου τὰ τοιαῦτα μόνον λεγόντων. ζητοῦσι γὰρ τίς ὁ κρίνων τὸν ὑγιαίνοντα, καὶ ὅλως τὸν περὶ ἕκαστα πεπαιδευμένον ἀρθῶς. τὰ δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα ὅμοια ἐστὶ τοῦ ἀπορεῖν, πότερον καθεύδομεν νῦν ἢ ἐγρηγορόσι μεν. ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπορήματα ἅπαντα τὸν αὐτὸν τόπον· τὸν γὰρ λόγον ἀξιοῦσι οὗτοι δεῖν. ἀρχὴν γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι' ἀπο-

F δείξεως λαμβάνειν· ἐπεὶ γε ὅτι τὸν τοιοῦτον τρόπον εἰσί, φανερὸν ἐκ τῶν ἔργων· ἀλλ' ὅπερ εἴπομεν, τοῦτο αὐτοῖς τὸ πάθος· ἀδιδακτον γὰρ ζητοῦσι δι' ὃν λόγον, ἀπόδειξις γὰρ ἀρχὴ, καὶ ἀπόδειξίς ἐστι. οὗτοι μὲν οὖν ῥᾴδιον πείθειν ἐστὶ τὸν μὴ ἐν λόγῳ τιθέντα· ἐν δὲ τῷ λόγῳ τίνα βίαν μόνον ζητοῦντες, ἀδύνατον ζητοῦσι· ἐναντία γὰρ οἴονται δεῖν λέγειν, ἀδιδάκτου ὄντος τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ἐναντία λέγοντες, εἰ μὴ ἔστι πρός τι πρὸς τι, ἀλλ' ἁπλῶς ἔστι καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἐκ τούτου τοῦ φαινόμενον ἀληθές. τῷ γὰρ ᾧ φαίνεται, τῷδε ἔστι φαινόμενον. ὥστε ὁ λέγων τὰ φαινόμενα ἅπαντα ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ πρὸς τι. διὸ καὶ φυλακτέον τοῖς τὴν τοῦ βίου

ἅμα δὴ καὶ ἀπαιτεῖν λόγον ἀξιοῦσιν, ὅτι οὐ τὸ φαινόμενον ἔστι, δηλὰ τὸ φαινόμενον ᾧ φαίνεται, καὶ ἔτι φαίνεται, καὶ ἡ, καὶ ὅτε· καὶ εἰ μὴ ἀπαιτοῦσι τὸν λόγον, μὴ οὕτω δὴ ἀπαιτοῦσι, συμβήσεται αὐτοῖς ταὐτὰ τοῖς πρὸς λόγον τιθεῖσι. τὸ γὰρ τὸ αὐτὸ, καὶ τὸν τῶν ὄντων μὴ εἶναι φαίνεσθαι, τῇ δὲ γεύσει μὲν οὐ δοκεῖ ὁ αὐτὸς οἶνος ἡδὺς εἶναι, μὰ τοῦ τὰ ἑκατέρᾳ τῇ ὑγιαίνοντι οὖσι αἰσθάνεσθαι· ἐπεὶ φασί γε δεῖν διὰ τοῦ πολλὰ τὴν φαινομένας αἰτίας τὸ φαινόμενον φαίνεσθαι ἀληθές· εἶδ, καὶ διὰ τοῦτο παιδ' ἐμοῦ εἶδ) ἡδὺ καὶ ἀληθές. οὐδὲ γὰρ ἅπασι ταὐτὰ φαίνεται, οὐδὲ ταὐτὰ ἀεὶ ταὐτὰ, δηλὰ συνάλλοις ταὐτὰ τῷ καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον. ἢ οὐ γὰρ ἀεὶ, ἀλλ' ἀλλοῖ τὸ τῷ ὑπεναντίῳ ἀεὶ δοκεῖν, ἢ δὴ ὅλως. ἀλλ' οὐδὲ τῷ αὐτῷ γε καὶ ἀεὶ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ ὁμοίως καὶ ἐν τῇ αὐτῇ χρόνῳ ὅτε τὰ τοῦ ἀεὶ εἶναι ἀληθῆ.

ἀλλ' ἴσως διὰ τοῦτο ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὲν ἀπορίαν, ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστι δηλονὸ τοῦτο, ἀλλ' ἀπίστου ἀληθές. καὶ ὅσαι διὰ ταύτας εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πρός τι πάντα ἅπαντα, καὶ πρὸς δόξαν καὶ αἴσθησιν. ὡς οὔτε γίγνεται, οὔτε ἔστιν οὔτε, μηδενὸς προσδιδόντος. εἰ δὴ γίγνεται ἢ ἔστιν, δῆλον ὅτι οὐκ οὐδὲν ἅπαντα πρὸς δόξαν. ἔτι εἰ ἔστι, πρὸς τί, ἢ πρὸς ὁρισθέν. καὶ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ ἅμα τὴν ἡδύ, δηλὰ οὐ πρὸς τὸ ἀπολαύειν γε τὸ ἔστι. πρὸς δὴ τὸ δοξάζειν τὸ τοῦ αὐθρώπου καὶ τὸ δοξάζόμενον, οὐκ ἔστιν αὐτὸ ἐστὶν τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. εἰ δὴ ἄπειρον ἔστιν πρὸς τὸ δοξάζον, ἀπειρία ἔστιν τοῦ εἴδους τὸ δοξάζον. ὅτι μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πᾶσιν, τὸ μὴ εἶναι ἀληθῆς ἅμα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, καὶ τ' συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω. ἐπεὶ δὴ ἀδύνατον τὸν αὐτὸν φάναι καὶ ἀποφάναι ἅμα χρόνῳ τὸν αὐτῷ, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τὰ ἐναντία ἅμα ὑπάρχει ἐν ὑποκειμένῳ τῷ αὐτῷ. τῷ γὰρ ἐναντίω, θάτερον στέρησίς ἐστι τῆς οὐσίας ἡ στέρησις λέγεται φθορὰ τοῦ τινος ἐκείνου τὸ ἐναντίον.

Κεφ. ζ.

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μεταξὺ οὐδὲν ἐνδέχεται εἶναι ἀντιφάσεως, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι, ἢ

A simúlque reddere orationem dignum ducunt, quòd non quod apparet est, sed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quòd si reddant quidem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis quàm primùm contraria dicere. Potest etenim eidem secundum visum quidem mel apparere, gustu autem non. Et cùm oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem vtrique visui. Cæterùm ad eos, qui propter olim dictas B causas, quod apparet, verum esse dicunt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & vera, nec sanè omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerunque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, visus autem vnum. Sed neque eodem sensu & secundum idem, & eodem modo, & in eodem tempore: quare hoc C esset verum profectò. Sed ob hoc fortassis iis, qui non propter dubitationem, sed orationis gratia dicunt, necesse est dicere, quòd hoc non sit verum, sed huic verum, & (vt antea dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius opinatus sit. Quo si fit factum fuit, aut erit, patet quòd non ad opinionem omnia sunt. Item, si vnum ad vnum, aut ad determinatum, & si idem est, & dimidium, & D æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est: ad opinionem itaque si idem est homo, & quod opinatum est, non est, quod opinatur, sed quod opinatum est. Quòd si vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita specie, quòd opinatur, erit. Quòd igitur omnium certissima opinio est, non esse simul veras oppositas dictiones, & quid illis, qui sic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hæc E demum dicta sint. Cùm verò impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, patet quòd neque contraria simul eidem inesse contingit. Contrarium enim alterum non minus priuatio est: substantiæ verò priuatio, negatio à quodam determinato genere est. Si impossibile itaque est simul affirmare, & negare, verè impossibile est etiam contraria simul F inesse: sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

CAPVT VII.

AT verò nec inter contradictionem possibile est, quicquà medii esse, sed

necesse est dicere, aut negare vnumquodque de vno: manifestum autem est primò quidem definientibus, quid verum, quidve falsum est. Dicere nanque ens non esse, aut hoc esse, falsum: ens autem esse, & non ens non esse, verum est. Quare & qui dicit esse aut non esse, verum dicet aut mentietur. Sed nec ens, dicitur non esse, aut esse, nec non ens. Item medium inter contradictionem, aut erit quemadmodũ fuscum inter albũ & nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem & equum. Si itaque ita est, non mutabitur profectò. Ex non bono nanque in bonum mutatur, aut ex hoc in non bonum. Nunc verò semper apparet: non enim est mutatio, nisi ad opposita, & media. Quòd si est medium, etiam sic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non videtur. Item omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. Hoc verò ex definitione patet, cùm verum dicat, aut mentiatur. Cùm enim sic componens dicat aut neget, verùm dicit: cùm verò sic, mentitur. Item, in omnibus contradictionibus esse oportet, nisi orationis gratia dicatur. Quare neque verum dicet aliquis, neque non verum, & præter ens, & non ens. Quare etiam præter generationem & corruptionem, transmutatio aliqua erit. Item in quibuscunque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit: vtpota in numeris nec impar, nec non impar numerus: sed impossibile est: ex definitione autem est manifestum. Item in infinitum procedet, & entia non solùm sesquialtera, sed etiam plura erunt. Rursus nanque hoc negare erit ad affirmationem & negationem: & hoc quicquam erit. Substantia nanque eius est alia quædam. Item, cùm aliquo interrogante an album est, dicat quòd non, nihil aliud negauit, nisi ipsum esse: ipsum verò non esse negatio est. Aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti cæteræ quoque præter communem opinionem sunt. Cùm enim non possint argumenta contentiosa soluere, cedunt orationi, assentiúntq. verũ esse quod syllogisatum est. Quidam itaq. ob talem causam dicũt: quidam verò, propterea quòd omnium causam quærunt, principium verò ad hos omnes, ex definitione. Fit autem definitio ex eo, quòd necessarium est aliquid eos significare. Ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia esse, & non esse dicens, vera omnia facere. Anaxagoræ verò, esse aliquod cõtradictionis medium. Quare omnia falsa.

ἢ ἀποφάναι ἓν καθ' ἑνὸς ὁτιοῦν. δῆλον δὲ πρῶτον μὲν ὁρισαμένοις τί τὸ ἀληθὲς καὶ ψεῦδος. τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι, ψεῦδος· τὸ δὲ τὸ ὂν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι, ἀληθές. ὥστε καὶ ὁ λέγων εἶναι ἢ μὴ, ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται. ἀλλ' οὔτε τὸ ὂν λέγεται μὴ εἶναι ἢ εἶναι, οὔτε τὸ μὴ ὄν. ἔτι εἰ τι μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὥσπερ τὸ φαιὸν μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὡς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου. εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι· μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν. νῦν δ' ἀεὶ φαίνεται· οὐ γάρ ἐστι μεταβολὴ, ἀλλ' ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ μεταξύ. εἰ δ' ἔστι μεταξὺ, καὶ οὕτως εἴη ἄν τις εἰς λευκὸν οὐκ ἐκ μὴ λευκοῦ γένεσις· νῦν δ' οὐχ ὁρᾶται. ἔτι πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ νοητὸν, ἡ διάνοια ἢ καταφησιν ἢ ἀπόφησιν· τοῦτο δ' ἐξ ὁρισμοῦ δῆλον, ὅταν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδηται. ὅταν μὲν ὡδὶ συνθῇ φᾶσα ἢ ἀποφᾶσα, ἀληθεύει· ὅταν δὲ ὡδί, ψεύδεται. ἔτι παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφάσεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται· ὥστε καὶ οὔτε ἀληθεύσει τις, οὔτ' οὐκ ἀληθεύσει, καὶ παρὰ τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν ἔσται· ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν καὶ φθορὰν μεταβολή τις ἔσται. ἔτι ἐν ὅσοις γένεσιν ἡ ἀπόφασις τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται, οἷον ἐν ἀριθμοῖς οὔτε περιττὸς, οὔτε οὐ περιττὸς ἀριθμός· ἀλλ' ἀδύνατον· ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δὲ δῆλον. ἔτι εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ ὄντα ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλείω. πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο πρὸς τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι· ἡ γὰρ οὐσία ἐστί τις αὐτοῦ ἄλλη. ἔτι ὅταν ἐρομένου εἰ λευκόν ἐστιν, εἴπῃ ὅτι οὔ, οὐδὲν ἄλλο ἀποπέφηκεν ἢ τὸ εἶναι· ἀπόφασις δὲ τὸ μὴ εἶναι. ἐλήλυθε δ' ἐνίοις αὕτη ἡ δόξα, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τῶν παραδόξων· ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνωνται λόγους ἐριστικοὺς, ἐνδόντες τῷ λόγῳ, σύμφασιν ἀληθὲς εἶναι τὸ συλλογισθέν. οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν, οἱ δὲ διὰ τὸ πάντων λόγον ζητεῖν. ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντας τούτους ἐξ ὁρισμοῦ. ὁρισμὸς δὲ γίνεται ἐκ τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς· ὁ γὰρ λόγος, οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὁρισμὸς γίνεται. ἔοικε δ' ὁ μὲν Ἡρακλείτου λόγος, λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν· ὁ δ' Ἀναξαγόρου, εἶναί τι μεταξὺ τῆς ἀντιφάσεως, πάντα ψευδῆ.

ὅταν

ὅταν γὰρ μιχθῇ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε οὐκ ἀγαθὸν τὸ μῖγμα, ὥστ' οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές.

Κεφάλαιον η.

Διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι καὶ τὰ μοναχῶς λεγόμενα καὶ κατὰ πάντων ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὥσπερ τινὲς λέγουσιν· οἱ μὲν οὐθὲν φάσκοντες ἀληθὲς εἶναι· οὐθὲν γὰρ κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι· οἱ δὲ πάντα ἀληθῆ. σχεδὸν γὰρ οὗτοι οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου. ὁ γὰρ λέγων ὅτι πάντα ἀληθῆ καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς λέγει τῶν λόγων ἑκάτερον τούτων· ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα ἐκεῖνα, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. ἔτι δὲ φανερῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν, ἃς οὐχ οἷόν τε ἅμα ἀληθεῖς εἶναι· οὐδὲ δὴ ψευδεῖς πάσας· καίτοι δόξειεν ἂν μᾶλλον ἐνδέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας τοὺς τοιούτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς ἐπάνω λόγοις, οὐχ εἶναί τι ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ σημαίνειν τι· ὥστε ἐξ ὁρισμοῦ διαλεκτέον, λαβόντας τί σημαίνει τὸ ψεῦδος ἢ τὸ ἀληθές. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο τὸ ἀληθὲς φάναι, ἢ ἀποφάναι ψεῦδός ἐστιν, ἀδύνατον πάντα ψευδῆ εἶναι· ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως θάτερον εἶναι μόριον ἀληθές. ἔτι εἰ πᾶν ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφότερα ψευδῆ εἶναι· θάτερον γὰρ μόριον τῆς ἀντιφάσεως ψεῦδός ἐστι. συμβαίνει δὴ καὶ τὸ θρυλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάντα ἀληθῆ λέγων, καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ, ὥστε τὸν ἑαυτοῦ οὐκ ἀληθῆ· ὁ γὰρ ἐναντίος φησὶν αὐτὸν οὐκ ἀληθῆ· ὁ δὲ πάντα ψευδῆ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. ἐὰν δ' ἐξαιρῶνται, ὁ μὲν τὸν ἐναντίον, ὡς οὐκ ἀληθὴς μόνος ἐστίν, ὁ δὲ τὸν αὐτοῦ, ὡς οὐ ψευδής, οὐδὲν ἧττον ἀπείρους συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον ἀληθῆ, ἀληθής· τοῦτο δ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται. φανερὸν δ' ὅτι οὐδ' οἱ πάντα ἠρεμεῖν λέγοντες ἀληθῆ λέγουσιν, οὐδ' οἱ πάντα κινεῖσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἠρεμεῖ πάντα, ἀεὶ ταὐτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ἔσται· φαίνεται δὲ τοῦτο μεταβάλλον· ὁ γὰρ λέγων ποτὲ αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ πάλιν οὐκ ἔσται. εἰ δὲ πάντα κινεῖται, οὐθὲν ἔσται ἀληθές· πάντα ἄρα ψευδῆ· ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον. ἔτι ἀνάγκη τὸ ὂν μεταβάλλειν·

Cùm enim miscentur, neque bonum, neque non bonum est illud mistum. Quare nihil est dicere verum.

CAPVT VIII.

His autem determinatis, manifestum est, quòd illa quoque quæ vno modo, & de omnibus dicũtur, impossibile est esse, vt quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes verum esse. Nihil enim prohibere ita cuncta esse aiũt, vti diametrum commensurabilem esse: quidam verò omnia vera. Ferè enim rationes eorum eædemque quæ & Heracliti sunt. Qui enim dicit quòd omnia vera, & omnia falsa, etiam separatim vtranque harum orationum dicit: quare si hæc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quòd contradictiones sunt, quas non possibile est simul veras esse, neque falsas, etsi id videri possit magis contingere ex iam dictis: ad has tamen omnes rationes petere oportet, vt in superioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut non sit, si aliquid significat. Quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid verum, quidve falsum significat. Si autem nihil aliud est, quàm quòd verum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse. Necesse est enim alteram contradictionis partem veram esse. Item, si omne, aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est vtraque falsa esse: altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem, (quod etiam publicè fertur) his omnibus orationibus, eas se ipsas perimere. Quæ enim omnia vera dicit, contrariam quoque sibi orationem veram facit: quare suam ipsius non veram: contraria nanque dicit eam non esse veram: quæ verò omnia falsa, & hæc se ipsam. Quod si excipiant illa quidem contrariam, quod sola non vera est, hæc vero se ipsam, quod sola non falsa, nihilo minus infinitas accidit eis petere orationes veras & falsas. Qui enim dicit veram orationem esse veram, consentit huic quod vera est: hoc vero in infinitum procedet. Clarum autem est, quod nec illi, qui omnia quiescere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia moueri. Etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem vera & falsa erunt: apparet autem hoc transmutari. Qui enim hoc dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Si vero omnia mouentur, nihil erit verum: cuncta ergo falsa. Sed demonstratum est, hoc impossibile esse. Item, necesse est, ens transmutari: ex a-

liquo nanque ad aliquid transmutatio. At verò, nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, semper verò nihil. Est enim quiddã, quod semper mouet ea, quæ mouentur: & primum mouens, ipsum immobile est.

A μεταβάλλειν ἔκ τινος γὰρ εἴς τι ἡ μεταβολή. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πάντα ἠρεμεῖ ἢ κινεῖται ποτέ, ἀεὶ δ' οὐδέν· ἔστι γάρ τι ὃ ἀεὶ κινεῖ τὰ κινούμενα, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον αὐτό.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

PRincipium, hoc quidem dicitur illud rei, à quo quis primùm mouetur: vt puta, magnitudinis, & viæ hinc quidem hoc principium est. Ex opposito verò aliud principium est illud vnde quodque optimè fiet: vt doctrinæ, non à primo, ac rei principio aliquando inchoandum est, sed vnde quis faciliùs discat. Aliud autem, à quo primo insito fit: vt nauis, carina: & domus, fundamentum: animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum: quidam quodcunque tale contingit, putant. Aliud verò à quo primo non insito fit: & à quo primo natura aptus est motus, & transmutatio inchoari, vt proles, ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud porrò id, ad cuius electionem mouentur, quæ mouentur, & mutantur, quę mutantur: quemadmodum ciuitatum principatus, potentiæ, regna, & tyrannides principia dicuntur: etiam artes, & ex his maximè architectonicæ. Item vnde primum res cognita est, illud quoque principium rei dicitur: vt puta, demonstrationum suppositiones. Toties autem causæ quoque dicuntur: omnes nanque causæ, principia. Omnibus igitur principiis commune est, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur. Horum verò quædam intrinsecus, quædam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principiũ est, & elementum, mens etiam & electio, & substantia, & quod cuius causa. Multis etenim & cognitionis, & motus principium ipsum bonum & malum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Δ.

B

Κεφάλαιον α.

ἈΡχὴ ἡ μὲν λέγεται, ὅθεν ἄν τι τοῦ πράγματος κινηθείη πρῶτον, οἷον τοῦ μήκους καὶ ὁδοῦ ἐντεῦθεν μὲν αὕτη ἀρχή, ἐξ ἐναντίας δὲ ἑτέρα. ἡ δὲ ὅθεν ἂν κάλλιστα ἕκαστον γένοιτο, οἷον καὶ μαθήσεως, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρκτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾷστ' ἂν μάθοι. ἡ δὲ ὅθεν πρῶτον γίνεται ἐνυπάρχοντος, οἷον ὡς πλοίου τρόπις, καὶ οἰκίας θεμέλιος, C καὶ τῶν ζῴων οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἐγκέφαλον, οἱ δ' ὅ, τι ἂν τύχωσι τοιοῦτον ὑπολαμβάνουσιν. ἡ δὲ ὅθεν γίνεται πρῶτον μὴ ἐνυπάρχοντος, καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κίνησις πέφυκεν ἄρχεσθαι, καὶ ἡ μεταβολὴ, οἷον τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ ἡ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας. ἡ δὲ οὗ κατὰ προαίρεσιν κινεῖται τὰ κινούμενα, καὶ μεταβάλλει τὰ μεταβάλλοντα, D ὥσπερ αἵ τε κατὰ πόλεις ἀρχαὶ καὶ αἱ δυναστεῖαι, καὶ αἱ βασιλεῖαι, καὶ τυραννίδες ἀρχαὶ λέγονται, καὶ αἱ τέχναι, καὶ τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μάλιστα. ἔτι ὅθεν γνωστὸν τὸ πρᾶγμα πρῶτον, καὶ αὕτη ἀρχὴ λέγεται τοῦ πράγματος, οἷον τῶν ἀποδείξεων αἱ ὑποθέσεις. ἰσαχῶς δὲ καὶ τὰ αἴτια λέγεται· πάντα γὰρ τὰ αἴτια ἀρχαί. πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν, E τὸ πρῶτον εἶναι, ὅθεν ἢ ἔστιν, ἢ γίνεται, ἢ γινώσκεται. τούτων δὲ αἱ μὲν ἐνυπάρχουσαί εἰσιν, αἱ δὲ ἐκτός. διὸ ἥ τε φύσις ἀρχὴ, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ ἡ διάνοια, καὶ ἡ προαίρεσις, καὶ οὐσία, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. πολλῶν γὰρ καὶ τοῦ γνῶναι καὶ τῆς κινήσεως ἀρχὴ, τἀγαθὸν καὶ τὸ καλόν.

CAPVT II.

CAusa verò vno modo dicitur, ex qua insita aliquid fit, vt æs, statuæ, & argentum, pateræ, & horum genera. Alio verò, species, & exemplar. Hæc autem est ratio eius, quod quid erat esse, & horum genera: vt ipsius diapason, duo ad

Κεφάλαιον β.

F ΑἼτιον λέγεται ἕνα μὲν τρόπον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη. ἄλλον δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτων γένη,

vnum: & simpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione sunt. Item, vnde principium mutationis primum, aut quietis, vt qui consuluit, causa: & pater, prolis: & simpliciter, faciens, eius, quod factum est: & transmutatiuum, transmutati. Item, vt finis: hæc autem est cuius causa, vt ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat, dicimus vt sanetur. Et cùm ita dicamus, putamus causam reddidisse. Et quæcunque inter illud mouens, & finem, media fiunt: vt sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut instrumenta: omnia etenim hæc finis gratia sunt, differunt verò ab inuicem, eo quòd hæc quidem instrumenta, illa verò vt opera sunt. Causæ itaque ferè toties dicuntur. At cùm multifariam causæ dicantur, accidit multas quoque eiusdem non secundum accidens causas esse: vt statuæ, & ars statuaria, & ipsum æs, non secundum aliud quippiam, sed prout statua est: non tamen eodem modo, sed hoc quidem vt materia, illa verò vt vnde motus. Et inuicem causæ esse: vt laborare, bonæ habitudinis, hæc verò, laborandi: non tamen eodem modo, sed hæc quidem vt finis, illud verò principium motus. Item, idem aliquando contrariorum causa est. Quod enim cùm adsit, alicuius causa est: idem, cùm absit, causam contrarij nonnunquam dicimus: vt absentiam gubernatoris, naufragii: cuius præsentia, salutis causa erat. Ambæ autem & præsentia, & priuatio tanquam mouentes causæ sunt. Omnes autem nunc dictæ causæ, in quatuor incidunt manifestissimos modos: elementa etenim syllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiusce modi corporum, partes quoque totius, & suppositiones conclusionis, causę sunt, vt ex quo. Harum verò hæc quidem tanquam subiectum, vt partes: hæc verò tanquam quod quid erat esse, vt totum, & compositio, & species. Semen verò, & medicus, & consiliator, & simpliciter efficiens, omnia vnde transmutationis, aut status principium. Cætera verò, tanquam finis, & bonum aliorum: quod enim cuius causa, optimum, & finis aliorum vult esse: nil autem differat, bonum id, an apparens bonum dicatur. Hæ itaque causæ, ac tot specie sunt. Modi autem causarum, numero quidem multi sunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim causæ etiam earum,

οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὸ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν A τῷ λόγῳ. ἔτι ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβλητικὸν τοῦ μεταβάλλοντος. ἔτι ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια. διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμὲν, ἵνα ὑγιαίνῃ. καὶ εἰπόντες οὕτως, οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον. καὶ ὅσα δὴ B κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίνεται τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγιείας ἡ ἰσχνασία, ἢ ἡ κάθαρσις, ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα. πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι. διαφέρει δὲ ἀλλήλων ὡς ὄντα, τὰ μὲν ὡς ὄργανα, τὰ δὲ ὡς ἔργα. τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται. συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι οὐ κατὰ συμβεβηκός, C οἷον τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιητικὴ, καὶ ὁ χαλκὸς, οὐ καθ' ἕτερόν τι, ἀλλ' ᾗ ἀνδριάς. ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ' ὡς ὅθεν ἡ κίνησις. καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πονεῖν τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν. ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δ' ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δὲ ταὐτὸ ἐνίοτε τῶν ἐναντίων ἐστίν. ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον D τουδὶ, τοῦτ' ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. ἄμφω δὲ καὶ ἡ παρουσία καὶ ἡ στέρησις αἴτια ὡς κινοῦντα. ἅπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια εἰς τέτταρας πίπτει τρόπους τοὺς φανερωτάτους. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ, E καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτιά ἐστι. τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη· τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό, τε ὅλον, καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ βουλεύσας, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως. τὰ δ' ἄλλα, ὡς τὸ τέλος καὶ τἀγαθὸν F τῶν ἄλλων. τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον, καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια ταῦτα, καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ τῶν αἰτίων ἀριθμῷ μέν εἰσι πολλοί, κεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττους. λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius videlicet, & posterius alia, quàm alia, vt sanitatis medicus, & artifex: & ipsius diapason, duplum, & numerus, & illa tempet, quæ continent quodcunque particularium. Item, vt ipsum accidens, & eorum genera, vt statuæ, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quia accidit statuario Polycleto esse: & ea, quæ continent accidens, vt homo causa statuæ, aut simpliciter animal, quoniam Polycletus homo, homo autem animal est. Est autem accidentium quoque aliud alio remotius, & propinquius: vt puta, si albus, & musicus dicantur statuæ causa, & non solùm Polycletus, aut homo. Præter omnes autem, quæ propriæ dicuntur, quæve secundum accidens, aliæ vt potentia dicuntur, aliæ vt agentes: vt ædificij extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter autem illæ quoque dicuntur de iis quorum causæ sunt: vt huius statuæ, aut statuæ, aut simpliciter imaginis: aut huius æris, aut æris, aut simpliciter materiæ: & de accidentibus similiter. Item, hæ, & illæ, coniunctæ dicentur: vt puta non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus, statuarius. Attameo hæ omnes, multitudine quidem sex sunt: dicuntur autem dupliciter: aut enim vt singulare, aut vt genus eius: aut vt accidens, aut vt genus accidentis: aut vt coniunctæ aut simpliciter dictæ, item tanquam agentes, aut secundum potentiam. Differunt autem, eo quòd agentes quidem & singulares simul sunt, & non sunt tam ipsæ, quàm illa, quorum causæ sunt: veluti hic medicus, huic connascenti, & hic ædificator, huic quod ædificatur. Quòd verò secundum potentiam, non semper: corrumpitur enim non simul domus, & ædificator.

CAPVT III.

ELementum dicitur, ex quo componitur primo inexistente indiuisibili specie in aliam speciem: vt vocis elementa ex quibus componitur vox, & in quæ vltima diuiditur: illa verò, non amplius in alias voces ab ipsis specie diuersas: sed & si diuidantur, particulæ tamen eorum eiusdem speciei sunt: vt aquæ particula, aqua: sed non syllabæ. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes vltima, in quæ corpora diuiduntur: illa verò, non amplius in alia specie differentia

A καὶ αὐτῆς τῆς ὁμοιοειδοῦς, οἷον τίνος καὶ ὑπὸ τίνος ἄλλου ἄλλου· ἔτι, ὑγιείας ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ τεχνίτης καὶ τῶν διὰ παντὸς, τὸ ἁρμονικὸν καὶ ἡ ἁρμονία· καὶ αἱ τὰ περιέχοντα ὁμοίως τῆς καθ' ἕκαστα. ἔτι δ' ὧν τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὰ τούτων γένη, οἷον ἀνδριαντοποιὸς, ἄλλος Πολύκλειτος, καὶ ἄλλος ἀνδριαντοποιός· ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ Πολύκλειτος· καὶ τὰ ἐν τῷ περιέχοντι δὲ τὸ συμβεβηκὸς, οἷον ἀνδριαντοποιὸς ἄνθρωπος ἀνδριαντοποιός· ἢ ἄνθρωπος ζῷον. ἔτι δὲ καὶ τὸ συμβεβηκότων ἄλλο ἄλλου πορρωτέρω, καὶ ἰσχυρότερον· οἷον, εἰ λευκὸς καὶ μουσικὸς ἀνδριαντοποιὸς λέγοιτο τὸν ἀνδριαντοποιὸν, ἀλλὰ μὴ μόνον Πολύκλειτος ἢ ἄνθρωπος. παρὰ πόσον δὲ καὶ τὰ εἴδη λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ μὲν ὡς ὁλόκληρα λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐπιγραφόμενα, ἔτι τὰ οἰκοδομικὰ οἰκοδόμος, οἰκοδόμος, ἢ οἰκοδομικὸς οἰκοδόμος ἀμφοῖν· ἀλλ' οὐ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐπιγραφόμενα· ἔτι τοῖς τῶν ἀνδριάντος ἢ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως εἰκόνος, ἢ χαλκοῦ τοῖς τῆς συμβεβηκότος ὀνομάτων. ἔτι δὲ συμπλοκέμενα τούτων καὶ ἄλλα λεγόμενα· ἔτι οὐ Πολύκλειτος οὐδὲ ἀνδριαντοποιὸς, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. ἀλλ' ἔμοιγε ἀπορεῖ γε τοῦτο δοκεῖ, τὸ τῆς πλήθους ἐξ, λεγόμενα δὲ ὀνόματα· ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος αὐτοῦ, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος· ἢ ὡς συμπλοκέμενα ταῦτα, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ἁπλῶς λεγόμενα, ἢ ὡς ἐπιγραφόμενα. διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ τῆς ἐπιγραφόμενα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἅμα δοκεῖ καὶ ὧν ἐστι, αὐτά τι εἶναι, καὶ ὧν αὐτοῦ· ἔτι δὲ ὁ ἰατρεύων, τοῦδε τοῦ ὑγιαζομένου καὶ δὲ ὁ οἰκοδομῶν, τοῦδε τῆς οἰκοδομουμένης· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐ ἀνέφικτα· τὰ γὰρ εὖ ἅμα ἢ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος.

Κεφάλαιον γ.

ΣΤοιχεῖον λέγεται, ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος ἀδιαιρέτου

φωνὴ ἑτέρας τῷ εἴδει αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ὅσαι τὸ μόριον, ὕδωρ, ἀλλ' οὐ τὰς συλλαβὰς λέγεται εἰ λέγοιτο, εἰς ἃ διαιρεῖται τὸ σῶμα

διαφέρουσι σώματα· καὶ εἰ τὰ πλείω τὰ τοιαῦτα, πάντα στοιχεῖα λέγεται. παρὰ πλείστους δὲ καὶ τὰ τῆς διαγραμμάτων στοιχεῖα λέγεται, καὶ ὅλως τὰ τῆς ἀποδείξεως· αἱ γὰρ πρῶται ἀποδείξεις, καὶ ἐν πολλοῖς ἀποδείξεσι ἐνυπάρχουσαι, αὐτῶν στοιχεῖα τῆς ἀποδείξεως λέγονται εἶναι ἡ πρῶτοι συλλογισμοὶ οἱ περὶ τοιαῦτα τῆς τοιοῦδε διὰ τοῦ μέσου. καὶ μεταφέρεται δὲ τοιχεῖον καλοῦσι ὀνομάζεται, ὃ αὐξεῖ καὶ μικρὸν, ὅθεν πολλὰ ἢ χρήσιμον. διὸ καὶ τὸ μικρὸν καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον, στοιχεῖον λέγεται· ἔοικε δὲ τὰ μέγιστα καθόλου στοιχεῖα εἶναι, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἐν ὂν καὶ ἁπλοῦν, ἐν πολλοῖς ὑπάρχει, ἢ πᾶσιν, ἢ ὅτι πλείστοις. τῷ τὸ ἓν καὶ τὴν στιγμὴν, ἀρχὴ τινὰ δοκεῖ εἶναι. ἔτι τὰ καθόλου ὑπάρχοντα γένη καθόλου καὶ ἀδιαίρετα (εἰς γὰρ ὁ λόγος αὐτῶν) στοιχεῖα τῶν γένων λέγεται τινὲς, καὶ μᾶλλον ἢ τὴν διαφορὰ τὰ καθόλου μᾶλλον τὸ γένος· τῷ ἑκάστῃ διαφορᾷ ὑπάρχει, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ· ὥστε ὃ τὸ γένος, οὐ πᾶσα ἡ διαφορά. ἀπορεῖται δὲ καὶ τοῦτο, τὶ ἐστὶ στοιχεῖον, ἐκείνου, τὸ πρῶτον ὑπάρχον ἑκάστῳ.

Κεφάλαιον δ.

ΦΥσις δὲ λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, ἡ τῆς φυομένων γένεσις· οἷον εἴ τις ἐπιτείνας λέγοι τὸ υ. ἕνα δὲ, ἐξ οὗ φύεται πρῶτον τὸ φυόμενον ἐνυπάρχοντος. ἔτι δὲ καὶ κίνησις ἡ πρώτη ἐν ἑκάστῳ τῆς φύσει ὄντος ἐν αὐτῷ ᾗ αὐτὸ ὑπάρχει. φύεσθαι δὲ λέγεται, ὅσα αὔξησιν ἔχει διὰ θίγεσθαι, καὶ συμπεφυκέναι, ἢ παρεμφυέναι, ὅσα περὶ τὰ ἔμβρυα. διαφέρει δὲ σύμφυσις ἁφῆς· ἐν ᾧ γὰρ οὐδὲν πρὸς τὴν ἁφὴν ἄλλο ἔστιν ἀλλήλοις· ἐν δὲ τοῖς συμπεφυκόσι δεῖ τι ἓν τὸ αὐτὸ εἶναι ἀμφοῖν, ὁ ποιεῖ αὐτὰ τὸ πεφυέναι, συμπεφυκέναι, καὶ δεῖ ἓν τὸ συνεχὲς καὶ ποιόν, ἀλλὰ μὴ τὸ ποσόν. ἔτι δὲ φύσις λέγεται ἐξ οὗ πρώτου ἡ ὕλη, ἡ γένεσις τῶν τῆς φύσει ὄντων, ἀμετάβλητον ὂν τῆς διαιρέσεως τῆς ἑαυτοῦ εἴδους, ἀπορία τινὲς καὶ τῶν σκευῶν τῶν χαλκοῦν, ὁ χαλκὸς ἡ φύσις λέγεται τῶν δὲ ξυλίνων, ξύλον· ὁμοίως δὲ καὶ ὧν ἕνεκα τῶν ἄλλων. ἐν τούτοις γὰρ ὧν ἕκαστον πέφυκε τῆς τοιοῦτος ὑπάρχειν τὸ τῶν τοιούτων τὸ τῆς φύσει ἔστιν τὰ στοιχεῖα φασιν εἶναι φύσεις· οἱ μὲν πῦρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ ἀέρα, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δὲ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα λέγοντες,

A corpora: & siue vnum, siue plura huiusmodi sint, hæc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoque elementa dicuntur, ac simpliciter demonstrationũ. Primæ enim demonstrationes, quę in pluribus demonstrationibus insunt, hæ elementa demonstrationum dicuntur. Sunt autẽ tales, primi, ex tribus per vnum medium syllogismi. Hinc autem metaphoricè appellant etiam elementum quod vnum, & paruum existens, ad plura vtile fit. Quare & paruum, & simplex, & indiuisibile, elementum dicitur. Vnde & euenit, quæ & maximè vniuersalia sunt, elementa esse: quoniam cùm vnumquodque eorum vnum, & simplex fit, in multis, aut omnibus, aut quàm plurimis inest. Et vnum & punctum, principia esse videntur. Cùm itaque illa, quæ genera vocantur, vniuersalia, & indiuisibilia sint, (vna enim est ipsorum ratio) genera quidam dicunt elementa: & magis quàm differentiam, quoniam genus magis vniuersale est. Cuicunque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud. Cui verò genus, non vtique differentia. Omnibus verò commune est, illud cuiusque esse elementum, quod primum cuique inest.

CAPVT IIII.

NAtura verò dicitur vno quidem modo nascentium generatio: vt si quis producta voce dicat, υ. Alio verò, ex quo primo inexistente generatur, quod gignitur. Item, vnde primus motus in vnoquoque eorum quæ natura sunt, in eo secundum quod ipsum est. Nasci autem dicuntur, quæcunque incrementum per aliud habent, tangendo, & connascendo, aut adnascendo, sicuti embryones. Differt autem connascentia à tactu: hic enim nihil aliud præter tactum necesse est esse. In connascentibus verò, est quiddam vnum in ambobus idem, quod propter id, quod se contingant, facit vt connascantur, & vnum secundum cõtinuationem, & quantitatem non secundum qualitatem fiat. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est, aut fit aliquid eorum, quæ natura sunt, vt statuæ, vasorũmque æneorum, æs, natura dicitur, ligneorum verò lignum: similiter autem & de cæteris. Ex his enim vnumquodque est, prima materia salua. Hoc enim modo, & eorum, quæ natura sunt elementa dicunt esse naturam: quidam ignem, quidam terram quidam aerem, quidã aquam, quidã aliquid aliud

Universidad de Deusto
Biblioteca

rale dicentes, & quidam aliqua horum, quidam verò hæc omnia. Alio itê modo, natura dicitur substantia eorum, quæ natura sunt: sicuti qui dicunt, naturam esse primam compositionem: aut, sicut Empedocles dicit, quòd nullius entium natura est, *Sed mistio solum, & mistorum permutatio est: Natura verò ab hominibus nominatur.* Quare & quæcunq; natura sunt, aut fiunt, iam existente, ex quo aptum est fieri, aut esse, nondum dicimus naturam habere, si speciem, & formam non habeant. Natura igitur, quod ex ambobus his est: vt animalia, & partes eorum. Natura verò hæc, prima materia, & hæc dupliciter: aut quæ ad ipsum prima, aut simpliciter prima: vtputa operum æneorum, ad ipsa quidem æs primum: simpliciter autem, aqua fortassis, si omnia quidem liquabilia aqua. Hæc species, & substantia: hæc autem est generationis finis. Metaphoricè verò, omnino omnis substantia, natura propter hanc dicitur: quoniam & natura, est aliqua substantia. Ex dictis itaque prima, & quæ propriè dicitur natura, est substantia eorum, quæ in seipsis, vt ipsa sunt, motus principium habent. Materia enim eo quod huius est susceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eo quod ab hac motus sunt: principium quoque motus eorum, quæ natura sunt, hæc est, insita quodammodo aut potentia, aut actu.

CAPVT V.

NEcessarium dicitur, sine quo non contingit viuere, tanquam concausa: vt respirare, & alimentum animali necessarium est: impossibile enim est, absque his animal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid mali repellere, aut eo priuari, vt bibere potionem medicatam, necessarium est, vt non ægrotet: & in Æginam nauigare, vt pecuniam recipiat. Item, violentum, & vis: hoc autem est, quod præter propositum, & electionem obstat, & prohibet. Violentum enim, necessarium dicitur: quare etiam triste, vt Euenus quoque ait, *Omnis namque necessaria res, tristis est.* Et vis, necessitas quædam est, quemadmodum Sophocles dicit, *Etiam vis me cogit hæc facere: & rectè*, necessitas videtur inuitabile quiddam esse: contrarium enim voluntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, necesse dicimus, ita se habere: & secundum hoc necessarium cætera quoque omnia dicuntur quodammodo necessaria. Nam & ipsum necessarium aut

A εἰ δὴ ἔστι τούτων, εἰ δὲ πάντα τοῦτο. ἔτι δὴ ἄλλον τρόπον λέγεται ἡ φύσις, ἢ ἡ τῆς φύσεως ὕλη τῶν φύσει οὐσιῶν· ἔτι δὲ λέγονται τῶν φύσει τῷ πεφυκέναι τοιαῦτα, ὅσα, Ἐμπεδοκλῆς λέγει, ὅτι φύσις οὐδενὸς ἐστὶ ὄντων, ἀλλὰ μόνον μίξις τε διαλλαγὴ τε μιγέντων ἐστί, φύσις δὲ τοῖς δὴ ἀνθρώποις λέγεται· διὸ καὶ ὅσα φύσει ἐστὶ ἢ γίγνεται ἤδη, ὑπαρχόντος ἐξ οὗ πέφυκε γίγνεσθαι ἢ εἶναι, οὔπω φαμὲν τὴν φύσιν ἔχειν, εἰ μὴ ἔχει τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν. φύσις οὖν ἡ ὕλη τῶν ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστίν, ὧν τὰ ζῶα καὶ τὰ μόρια αὐτῶν. φύσις δ' ἐστὶ πρώτη ὕλη, καὶ αὕτη διχῶς, ἡ μὲν πρὸς αὐτὸ πρώτη, ἡ δὲ ἁπλῶς πρώτη, οἷον πρὸς μὲν αὐτὸ τὸ χαλκοῦ ἔργον ἡ χαλκός· πρὸς δὲ ἄλλο ἴσως ὕδωρ, εἰ πάντα τὰ τοιαῦτα τὸ ὕδωρ. εἰ, τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία τῶν δὴ ἕνεκα τὸ τέλος τῆς γενέσεως· μεταφορᾷ δὴ ἤδη καὶ ὅλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τις ἔστι. καὶ δὴ τῶν εἰρημένων ἡ κυρίως λεγομένη φύσις ἐστὶν ἡ τῶν ἐχόντων ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὐτοῖς ἢ καθ' αὑτὸ. ἡ γὰρ ὕλη, τῆς τοιαύτης δεκτικὸς λέγεται φύσις. καὶ ἡ γένεσις, καὶ τὸ φύεσθαι τῆς ἀπὸ ταύτης ἐστὶ κίνησις· καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῶν φύσει ὄντων, αὕτη ἐστὶν ἣν παρεγγενομένην τινὰ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ.

Κεφάλαιον ε.

ΑΝαγκαῖον λέγεται, οὗ ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται ζῆν ὡς συναίτιον· ἢ τὸ ἀναπνεῖν καὶ ἡ τροφὴ τοῦ ζῴου ἀναγκαῖον. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ τούτων εἶναι. καὶ οὗ ἄνευ τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐνδέχεται ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαι. ἢ τὸ κακὸν ἀποβαλεῖν, ἢ στερεθῆναι· οἷον, τὸ πιεῖν τὸ φαρμακεῖον ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ νοσῶμεν· καὶ τὸ πλεῦσαι εἰς Αἴγινα, μὴ ἀποβαλεῖν τὰ χρήματα. ἔτι τὸ βίᾳ καὶ τὸ βίᾳ. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν προαίρεσιν ἐμποδίζον καὶ κωλυτικόν. τὸ γὰρ βίᾳ, ἀναγκαῖον λέγεται· διὸ καὶ λυπηρόν· ὥσπερ καὶ Εὐήνου φασὶ· Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀλγεῖν ἔοικ', ἢ βίᾳ ἀνάγκη τις, ὥσπερ καὶ Σοφοκλῆς λέγει. Ἀλλ' ἢ βίᾳ μοιχεῖν ἀναγκάζει με τοιῆδε.

B

C

D

E

F

γκαῖον, ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν τοῦτο, ὅταν μὴ ἐνδέχηται κατὰ τὴν ὁρμήν. διὰ τὸ βιαζόμενον· ὡς τοῦτο ἀναγκαῖον οὖσαν, διὰ τοῦ μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως. καὶ δὴ τῷ συμπαρεῖναι τῷ ζῆν καὶ τὸ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχηται, ἐνθένδε μὲν τὸ ἄγαθόν, ἐνθένδε δὲ τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι τινὰ, τοῦτο ἀναγκαῖον. καὶ ἡ αἰτία, ἀναγκαία τις οὖσα αὐτῶν. ἔτι ἡ δόσις· εἰ γὰρ ἀναγκαῖον, ὅτι ἐκ τῆς ἐξ ἀνάγκης ἔχει, εἰ ἀποδείκνυται ἁπλῶς. τούτου δ' αἴτια τὰ ἀναγκαῖα, ἃ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν, ἐξ ἃ συλλογισμός. τῶν μὲν δὴ ἕνεκεν αἴτιον τὸ ἀναγκαῖον ἐστί, τῶν δὲ οὐδέν, ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἕνεκεν ἔστι ἐξ ἀνάγκης. οἷον τὸ ἀναπνεῖν καὶ τροφὴν ἀναγκαῖον τὸ ἀνθρώπῳ ὄντι. τοῦτο γὰρ ἐκ τῆς ἐνδέχεται πλειονάχως ἔχειν. οὐ· οὐδὲ ἄλλος καὶ ἄλλως. ἀδύ γὰρ πλειονάχως αὐ ἔχοι. εἰ ἄρα ἔστιν ἀΐδια καὶ ἀκίνητα, οὐδὲν ἐκεῖνα βίᾳ βίᾳ, οὐδὲ παρὰ φύσιν.

Κεφάλαιον ς.

ΕΝ λέγεται τὸ μὲν καθ' συμβεβηκός, οἷον Κορίσκος καὶ τὸ μουσικὸν, καὶ ὁ Κορίσκος μουσικός. ταὐτὸ γὰρ εἶναι Κορίσκος καὶ τὸ μουσικὸν, καὶ Κορίσκος μουσικός· καὶ τὸ μουσικὸν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ μουσικὸς δίκαιος Κορίσκος. ταῦτα γὰρ ταὐτὰ ἐν λέγεται καθ' συμβεβηκός. τὸ δὲ γὰρ δίκαιον, καὶ τὸ μουσικὸν, ὅτι μὲν οὐσία συμβέβηκε, τὸ δὲ μουσικὸν καὶ Κορίσκος, ὅτι δὲ ἕτερον ἕτερῳ συμβέβηκε. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα τοιαῦτα καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος τῷ Κορίσκῳ ἐστί, ὅτι δὲ ἕτερον ἕτερῳ μάλιστα συμβέβηκε τῷ ἐν τῷ λόγῳ· ὅτι, τὸ μουσικὸν τῷ Κορίσκῳ, καὶ ὁ μουσικὸς Κορίσκος δικαίῳ Κορίσκῳ, ὅτι ἑκατέρου μέρος τῷ αὐτῷ ἐπὶ συμβέβηκεν ἐστί. οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ἢ Κορίσκῳ τὸ μουσικὸν συμβέβηκεν, ἢ ἑκατέρῳ τούτων. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα τοῖς γένεσι, καθ' ὅσα τῶν κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται τὸ συμβεβηκὸς· οἷον ὅτι ἄνθρωπος τὸ αὐτὸ, καὶ μουσικὸς ἄνθρωπος. ἢ γὰρ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ μιᾷ οὐσίᾳ οὐσία, συμβέβηκε τὸ μουσικὸν, ἢ ὅτι ἄμφω τῷ καθ' ἕκαστον τινὶ συμβέβηκεν. οἷον Κορίσκῳ. πολὺ δὲ τὸν αὐτὸν ὅπου ἄμφω ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ μὲν ὅπως ἐν γένει, καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ἐν ἕξει, ἢ πάθει τῆς κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, τοῦτο τὸν ὅμοιον λόγον τῷ. τῷ δὴ καθ' ἑαυτὸ λεγομένῳ, τοῦτο δὲ λέγεται τῷ συνεχῆ εἶναι,

A

B

C

D

E

F

agere, aut pati, tanè dicitur, cùm non contingat propter illud, quod vim infert, secundum propositum fieri, tanquam illa existente necessitate, propter quam non contingit aliter: & in eis, quæ coeuasæ viuendi, & boni sunt, similiter. Cùm enim non contingat, hic quidem ipsum bonum, hic verò ipsum viuere, & esse sine quibusdam, hæc necessaria: & hæc causa, necessitas quædam est. Item, demonstratio, necessariorum est: quoniam non contingit aliter se habere, si similiter demonstratum est. Huius verò causæ ipsa prima, si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaque alia est causa, vt necessaria sint: quorundam verò nihil, sed propter hæc, alia necessario sunt. Quare primùm & proptiè necessarium est, quod simplex est: hoc enim non potest multipliciter se habere: quapropter, nec aliter & aliter: etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia sunt, nihil in eis violentum, aut præter naturam est.

CAPVT VI.

VNam dicitur vno modo secundum accidens: altero, per se. Secundum accidens quidem, Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus, & musicum, & Coriscus musicus: & musicum & iustum, & musicus iustus Coriscus. Cuncta etenim hæc, vnum dicuntur secundum accidens: iustum quidem & musicum, quoniam vni substantiæ accidunt: musicum vero, & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodammodo musicus Coriscus, cum Coristo vnum est: quoniam altera partium earum, quæ in oratione sunt, alteri accidit: vtputa musicum Coristo, & musicus Coriscus iusto Coristo, quoniam vtriusque pars vna eidem vni accidit. Nihil enim differt, aut Coristo musicum accidere, aut isti hoc. Similiter autem, tam si de genere, quàm si de aliquo vniuersalium nominum accidens dicatur: vtputa, quod idem homo, & musicus homo. Aut enim homini, qui vna est substantia, musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singularium accidunt, veluti Coristo: non tamen eodem modo ambo insunt: sed hoc quidem vt genus fortassis, & vt in substantia, illud verò vt habitus, aut passio substantiæ. Quæcunque itaque secundum accidens vnum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum verò, quæ per se vnum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo, quod continua sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt fasciis, vinculo: & ligna, vlsco. Linea quo
que etiam si curua sit, sed continua, vna
dicitur: sicuti partium etiam vnaquæque,
cetus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa
magis vnum sunt, quæ natura, quàm arte
continua sunt. Continuum verò dicitur,
cuius vnus per se motus, & non potest ali
ter esse: vnus verò, qui indiuisibilis: indi-
uisibilis autem, secundum tempus. Secun-
dum se autem continua, quæcunque non
tactu vnum sunt. Si enim ponces inuicem
se tangentia ligna, non dices ea vnum, ne-
que lignum, neque corpus, nec aliquid
continuum esse. Igitur & illa quæcunque
omnino continua sunt, vnum dicuntur,
etiam si habeant flexionem: & adhuc ma-
gis, quæ non habent: vt tibia, aut femur,
quàm crus: quoniam contingit, vnum non
esse motum cruris. Et recta magis, quàm
curua, vnum est. Curuam verò, & angu-
lum habentem, & vnam, & non vnam di-
cimus: quoniam contingit, & non simul e-
ius motum, & simul esse. Recta verò, sem-
per simul, nullâque particula magnitudi-
nem habens, hæc quidem quiescit, hæc
verò mouetur, quemadmodum curuæ. A
lio item modo vnum dicitur, cùm subie-
ctum sit specie indifferens. Indifferens au
tem, quorum species indiuisibilis secun-
dum sensum est. Subiectum verò, aut pri-
mum, aut vltimum ad finem. Etenim vl-
num vnum, & aqua vna dicitur, quatenus
indiuisibilis secundum speciem est. Li-
quoresque omnes, vt oleum, vinum, & li-
quabilia vnum dicuntur, quoniam om-
nium vltimum subiectum idem est. Aqua
nanque & aër, hæc omnia sunt. Dicuntur
autem vnum, & quorum vnum genus dif-
ferens oppositis differentiis. Ac cuncta
hæc, vnum dicuntur, quoniam vnum est
genus subiectum differentiis: vt homo, e-
quus, canis, vnum quid, quoniam omnia
animalia: & quodam simili modo, sicuti
materia vna. Hæc autem quandoque qui-
dem ita vnum dicuntur, quandoque verò
superiore genere. Quod idem dicitur, si
vltimæ generis species sunt, illa autem su
periora ipsis: vt puta, triangulus duorum
æqualium laterum, vna & eadem figura
cum triangulo trium æqualium laterum
est: ambo etenim trianguli, sed non ii-
dem trianguli. Item, vnum ea dicuntur,
quorum ratio, quod quid erat esse di-
cens, indiuisibilis ad aliam est, quid erat
esse rei significantem. Ipsa enim per se
ipsam omnis ratio, diuisibilis. Sic enim &
auctum, & diminutum vnum est, quo-
niam ratio vna: quemadmodum in super-

A οἷον φάκελος δεσμῷ, καὶ ξύλα κόλλῃ· καὶ
γραμμή, κἂν κεκαμμένη ᾖ, συνεχὴς δὲ, μία
λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ μεθυστὸν ἕκαστον, πολλὰ
καὶ βραχέα· ἰσοῦται δὲ τούτοις κρίνοι τε, τὰ
φύσει συνεχῆ ἢ τέχνῃ· συνεχὲς δὲ λέγεται, οὗ
ἡ κίνησις μία καθ' αὑτὴ, καὶ μὴ εἶόν τε ἄλλως· μία δὲ, οὗ ἀδιαίρετος· ἀδιαίρετος δὲ κατὰ
χρόνον. καθ' αὑτὰ δὲ συνεχῆ, ὅσα μὴ ἁφῇ
B ἕν· τὰ γὰρ δύο ἀπτόμενα ἀλλήλων ξύλα, οὐ
φήσεις τοῦτο εἶναι ἕν, οὔτε ξύλον, οὔτε σῶμα, οὔτε
ἄλλο συνεχὲς οὐδέν· τὰ τε δὴ ὅλως συνεχῆ ἓν
λέγεται καὶ ἔχει κάμψιν, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ
μὴ ἔχοντα κάμψιν· ἅμα, κινεῖται δὲ μᾶλλον τὰ
πολλὰ, ὅτι ἐν δίχῃ μὴ μία ἦ· τοῦ κίνησιν τὴν
αὐτὴν· καὶ τὰ κεκαμμένα μᾶλλον
ἕν. τοῦ δὲ κεκαμμένου καὶ ἐχόντων γωνίαν,
καὶ μίαν καὶ οὐ μίαν λέγομεν, ὅτι ἐνδέχεται
C μὲν ἅμα τοῦ κίνησιν αὐτὸν εἶναι, καὶ ἅμα· τὸν
δ' ἀδύνατον, ἀεὶ ἅμα, καὶ οὐδὲν μόριον ἔχον
μέγεθος, τὸ μὲν ἠρεμεῖ, τὸ δὲ κινεῖται, ὥσπερ τὸ
κεκαμμένον· ἔτι ἄλλον τρόπον ἓν λέγεται, τὸ,
τὸ ὑποκείμενον τοῦ εἴδους ᾖ ἀδιάφορον· ἀ-
διάφορα δὲ, ὧν ἀδιάφορον τὸ εἶδος κατὰ τὴν
αἴσθησιν· τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἢ
τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ τέλος· καὶ γὰρ οὕτως
D λέγεται, καὶ ὕδωρ ἓν, ἢ ἀδιάφορον κατὰ τὸ εἶ-
δος· καὶ οἱ χυμοὶ πάντες λέγονται ἕν, οἷον ἔλαιον, οἶνος, ἅ τε τοιαῦτα, ὅτι πάντων τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον τὸ αὐτό· ὕδωρ γὰρ καὶ ἀὴρ,
πάντα ταῦτά ἐστι· λέγεται δὲ ἕν, καὶ ὧν τὸ γένος ἓν διαφέρει πρὸς ἀντικειμένας διαφορὰς· καὶ ταῦτα λέγεται μόνα ἕν, ὅτι τὸ γένος
ἓν τὸ ὑποκείμενον τῆς διαφορᾶς· ἔτι, ἄνθρωπος, ἵππος, κύων, ἕν τι, ὅτι πάντα ζῶα· καὶ ὅσ-
E τοῦ δὴ τινα τρόπον πλήσιον, ὥσπερ ἡ ὕλη μία·
ταῦτα δὲ ἐστὶ καθ' αὑτὰ ἓν λέγεται, ἐστὶ δὲ τὰ
ὧν τὸ γένος, ὃ πάντων λέγεται, κατὰ τὴν ἐσχατωτάτην τῶν γενῶν οἷον τὰ ἀκριβῶς ἰσόπλευρον· εἶναι, τὸ
καθ' ἑκάστου, καὶ τὸ ἰσόπλευρον, ταὐτὸ καὶ
ἓν σχῆμα, ὅτι ἄμφω ταὐτὸ σχήματα ἀεὶ· οὐ
ταὐτά· ἔτι δὲ ἓν λέγεται ὅσων ὁ λόγος ὁ τὸ
τί ἦν εἶναι, ἀδιάφορος πρὸς ἄλλον
[illegible]

ἔλαιος δὲ ὧν ὁ λόγος ἀδιάφορος, ὁ τοῦδε τὸ τί A
ἦν εἶναι, καὶ μὴ ἀδιάφορος χρόνῳ, μήτε χρόνῳ
μήτε τόπῳ, μήτε λόγῳ, μάλιστα ταῦτα ἓν· ἐν
τούτοις ὅσα οὐσίαι. καθόλου γὰρ ὅσα μὴ ἔχει
διαίρεσιν, ἢ μὴ ἔχει, ταῦτα ἓν λέγεται τοῦ, οἱ
ἢ ἀδύνατος μὴ ἔχει διαίρεσιν, ἢ ἀδύνατος·
οἱ δὲ ἔμψυχοι, ἓν ἔμψυχοι δὲ ἢ μεγάλοι, ἓν μεγάλοι· τὰ οὖν πλείστα ἓν λέγεται, τοῦ ἔχειν
τὴν αὐτὴν κίνησιν, ἢ πάθος, ἢ πρᾶξιν τὴν αὐτὴν· τὰ
δὲ ποσὰ λεγόμενα ἓν, οἷον ἡ οὐσία μία,
μία δὲ ἡ συνεχής, ἢ εἶδει, ἢ λόγῳ· καὶ γὰρ
B ἀριθμοῦμεν ἐκεῖνα μάλιστα, ἃ τὰ μὴ συνεχῆ, ἢ ὧν
μία ἐν τὸ εἶδος, ἢ ὧν ὁ λόγος μία ἐστί· ἔτι ἐπεὶ
ἔστι τῷ εἶναι, ὑποῦσιν, συνεχῆ φύσει ἢ τέχνῃ, καὶ ἢ
ποσὸν καὶ συνεχὲς· ἔστι δὲ ἃ οὐ, κἂν μὴ τὸ ἔλαττον ᾖ· τοῦτο δὲ κἂν μὴ τὸ εἶδος ἔχῃ ἕν, ὡς κἂν
φθαρῇ ἕν, ἐδόκει ὁμοίως ὑποτιθεῖ τὰ μέρη
τοῦ κεκαμμένου τοῦ ὑποδήματος, καὶ μὴ διὰ τὴν C
συνέχειαν, ἀλλ' ἐκ οὗ τοιοῦτος ὑποδήματος ᾖ)
καὶ εἴδος τι ἔχει, οἷον ἕν· διὸ καὶ ἡ τοῦ κύκλου
μία ἐστὶ τῶν πολλῶν γραμμῶν, ὅτι ὅλη τελεία
ἐστί· τὸ δὲ ὅλον ᾖ), οὐχὶ τοῦ ὅτου μόνον ᾖ· τὸ
γὰρ σφαιρικὸν μὲν ὅλον ἑκάστου χρόνου· οὐχὶ τοῦ τῶν γωνιῶν, οὐδὲ
ἕκαστον χρόνου τὸ ἕν. οὐ μὴν τὸ δὲ πᾶσιν τοῖς
χρόνοις τὸ ἕν. ἔστι μὲν γὰρ ὅλον· ἔστι δὲ τὸ
φανῆναι ἢ ἀφανεῖ. ἐν χρόνῳ δὲ ἕν ἕκαστον· καὶ κατὰ
τόπον ἄλλο. ὅσα τοιαῦτα ἢ ἓν εἶδει, ἢ τῷ εἴδει, ἢ τῷ
ποσῷ ἀδιάφορον· τὸ μὲν εἶδει, καὶ τῷ ποσῷ καὶ
ἢ ποσόν, ἀδιάφορον, τὸ μὲν πάντα καὶ ἄδιον,
λέγεται μονάς· τὸ δὲ πάντα καὶ θέσιν ἔχον,
στιγμή· τὸ δὲ μονάχῃ, γραμμή· τὸ δὲ δίχῃ,
ἐπίπεδον· τὸ δὲ πάντῃ καὶ τριχῇ διαιρετὸν
κατὰ τὸ ποσὸν, σῶμα· καὶ κατὰ τὸ ἀφὴ δὲ τὸ E
μὲν δίχῃ διαιρετὸν, ἐπίπεδον· τὸ δὲ μονάχῃ,
γραμμή. [τὸ δὲ πάντῃ τριχῇ διαιρετὸν, σῶμα·] τὸ δὲ μεθαμῇ διαιρετὸν κατὰ τὸ ποσὸν, στιγμὴ καὶ μονάς· ἢ μὲν ἄθετος, μονάς· ἢ δὲ θετὸς, στιγμή. ἔτι δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· ἀριθμὸν δεῖν ἔχειν, τὸ δὲ κατ' εἶδος, τὸ δὲ κατ' γένος. τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, ἀριθμὸ μὲν, ὅτι ἡ ὅλη
[illegible]

Et omnino quorumcunque intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indiuisibilis est, neque separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maximè vnum sunt, & horum quæcunque substantiæ sunt. Vniuersaliter nanque quotcunque non habent diuisionem, quatenus non habent, catenus vnum dicuntur: vt puta, si prout homo non habet diuisionem, vnus est homo: quod si prout animal, vnum animal: quod si prout magnitudo, vna magnitudo. Plurima itaque vnum dicuntur, eo quòd aliquid vnum aut agunt, aut patiuntur, aut habent, aut ad aliquid vnum sunt. Quæ verò primo vnum dicuntur, illa sunt, quorum substantia vna: vna verò, aut continuatione, aut specie, aut ratione. Numeramus etenim tanquam plura, aut quæ non continua sunt, aut quorum species non est vna, aut quorum ratio non est vna. Item est quidem, vt quodcunque dicamus continuitate vnum esse, modò quantum, & continuum sit. Est autem vt non, si non ad aliquid totum sit: hoc autem, si non habeant speciem vnam. Non enim dicemus similiter vnum (cùm videremus partes calceamenti quomodocunque compositas) propter continuitatem, sed si ita, vt calceamentum fit, ac quandam speciem habeat, tunc vnum. Quare maximè linearum, circuli linea vna est, quoniam tota, & perfecta est: vni autem esse, principium est alicui numero esse. Prima enim mensura principium est. Quo nanque primò cognoscimus, hæc prima cuiusque generis mensura. Principium itaque scibilis circa vnumquodque, ipsum vnum. Non est autem idem in cunctis generibus vnum, sed hic quidem diesis, hic verò vocalis, aut muta. Grauitatis autem, aliud, & motus, aliud. Vbique autem, ipsum vnum aut quantitate, aut specie indiuisibile. Illud igitur, quòd secundum quantum, & prout quantum indiuisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur vnitas: quod verò omnino, & positionem habes, punctum: quod autem secundum vnum, linea: quod verò secundum duo, superficies: quod autem omnino, & in tria secundum quantum diuisibile, corpus. Et conuerso, in duo quidè diuisibile, superficies est: quod verò in vnum, linea: quod autem nequaquam secundum quantitatem diuisibile, sed punctum. Quantitas igitur quidem sine positione, vnitas: quod vero habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogicè vnum sunt, nimirum quorum materia vna: specie verò, quorum ratio vna: genere autem, quorum eadem predicationis figura: secundum analogiam verò,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæcunque se habent, vt aliud ad aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia: vtputa quæcunque numero, specie quoque vnum sunt: quæcunque vero specie, non etiam numero, sed genere cuncta vnum sunt, quæcunque etiam specie: quæcunque autem genere, non omnia specie, sed secundum analogiam quæcunque verò analogia vnum, non omnia genere. Manifestum autem etiam est, quod multa quoque vni opponi dicuntur. Quædam enim eo quod non sint continua: quædam vero, eo quod dimissibilem speciem secundum materiam habeant, aut primam, aut vltimam: quædam autem, eo quod rationes, quod quid erat esse dicentes, plures sint.

CAPVT VII.

ENs dicitur aliud secundum accidens, aliud per se. Secundum accidens quidem, vt iustum musicum esse dicimus, & hominem musicum, ac musicum hominem similiter dicentes. At cùm dicimus musicum ædificare, quia accidit ædificatori musico esse, aut musico ædificatori. Hoc etenim hoc esse dicere significat hoc huic accidere. Ita igitur de ils, quæ dicta sunt, cùm hominem dicimus musicum esse, & musicum hominem, aut album musicum, siue hunc album: hoc quidem, quoniam ambo eidem accidunt: illud vero, quoniam enti accidit. Hoc autem musicum hominem, quoniam huic musicum accidit: ita etiam dicitur album esse, quoniam cui accidit illud est. Quæ igitur secundum accidens esse dicuntur, ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo insunt, aut illi enti inest: aut quoniam ipsum inest, cui inest, de quo ipsum prædicatur. Per se vero esse dicuntur, quæcunque significant prædicationis figuras. Quoties enim dicuntur, toties ipsum esse significant. Cùm ergo eorum, quæ prædicantur, quædam ipsum quid est significent, quædam quale, quædam quantum, quædam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam vbi, quædam quando, horum cuique idem ipsum esse significat. Nihil enim differt, homo conualescens est, aut homo conualescit: & homo ambulans, vel incedens est, aut homo ambulat, vel incedit. Similiter in aliis quoque. Item ipsum esse, & ipsum est, significat quod verum est: ipsum vero non esse, quod non verum, sed falsum. Similiter, tà in affirmatione, quàm in negatione: vtputa, quod Socrates musicus est, quoniam verum hoc est: aut quoniam Socrates non albus, quoniã verum.

A ὅσα ἄρα ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλο, καὶ δὶ τὰ ὄντα· ἐπὶ τοῖς ἐμπροσθεν ἀκολουθεῖ τὰ τῇ, ὅσα κατὰ μοῦ, καὶ εἴδει ἓν ὅσα δὲ εἴδει, οὐ πάντα κατὰ ἀριθμὸν ἀλλὰ γένει πάντα ὅσα, ὅσα περ καὶ εἴδει. ὅσα δὲ γένει, οὐ πάντα εἴδει, ἀλλὰ κατὰ λογόν· ὅσα δὲ κατὰ λόγον, οὐ πάντα γένει. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι τὰ πολλὰ κατὰ ἀντικείμενον λεγόμενα τοῦ ἑνὸς. τὰ μὲν γὰρ, τοῦ μὴ συνεχοῦς τῇ. τὰ δὲ τοῦ διαιρετοῦ ἔχει τὸν ὅλον λόγον τὸ εἶδος, ἢ τὸν πρῶτον, ἢ τὸν τελευταῖον. τὰ δὲ τοῦ εἶναι λόγοις πλείοσι τῇ. τοῦ τὰ μὲν τῇ λόγοις.

Κεφάλαιον ζ.

ΤΟ δὲ λέγεται, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δὲ καθ' αὑτό. κατὰ συμβεβηκὸς μὲν, τὸν δίκαιον μουσικὸν εἶναί φαμεν, καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικὸν, καὶ τὸ μουσικὸν ἄνθρωπον παραπλησίως λέγοντες· ὅταν δὲ μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβέβηκε τῷ οἰκοδόμῳ μουσικῷ τῇ, ἢ τοῦ μουσικοῦ οἰκοδομεῖν τὸ συμβεβηκὸς τῷ οἰκοδόμῳ ἢ ἄνθρωπον, ὅταν μουσικὸν λέγωμεν, καὶ τὸ μουσικὸν ἄνθρωπον, ἢ λευκὸν τὸ μουσικὸν, ἢ τὸν λευκὸν, τὸ κατὰ μὲν ὅτι ἀμφοτέροις τοῖς αὐτοῖς συμβέβηκεν, τὸ δὲ ὅτι τῷ ὄντι συμβέβηκε. τὸ δὲ μουσικὸν ἄνθρωπον τῇ, ὅτι τούτῳ τὸ μουσικὸν συμβέβηκεν. τοῦτο δὲ λέγεται καὶ τὸ λευκὸν τῇ, ὅτι τῷ συμβέβηκεν ἐκείνῳ ὅ ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς τῇ λεγόμενα ὅταν λέγῃ, ἢ διότι τοῦ αὐτοῦ ὄντι ἀμφω ὑπάρχει, ἢ ὅτι ἐνὶ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει, ἢ ὅτι αὐτῷ ὅδε τῷ ὑπάρχει, οὗ κατὰ κατηγορεῖται καθ' αὑτὸ δὲ τῇ λέγεται, ὅσα περ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας. ὅσα γὰρ λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ τῇ σημαίνει. ἐπεὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων, τὰ μὲν τί ἐστι σημαίνει, τὰ δὲ ποιὸν, τὰ δὲ ποσὸν, τὰ δὲ πρὸς τι, τὰ δὲ ποιεῖν τι πάσχειν, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτὲ, ἑκάστῳ τούτων τὸ τῇ τὸ αὐτὸ σημαίνει. οὐδὲν γὰρ διαφέρει τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνων ἐστὶν, ἢ τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνει, ἢ τὸ ἄνθρωπος βαδίζει ἐστὶν, ἢ τέμνει, τὸν ἄνθρωπον βαδίζει, ἢ τέμνει ἀμείνω δὲ καὶ ὅτι τῇ ἄλλων. ἐπὶ τοῦ τῇ σημαίνει καὶ τὸ ἔστι, ὅτι ἀληθὲς· τὸ δὲ μὴ τῇ, ὅτι οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ ψεῦδος. ὁμοίως καὶ ἐπὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως, ὅτι ὁ Σωκράτης μουσικὸς, ὅτι ἀληθὲς τοῦτο· ἢ ὅτι Σωκράτης οὐ λευκὸς ὅτι ἀληθές.

τὸ δὲ οὐκ ἔστι τὸ διάμετρον ἀσύμμετρον, ὅτι ψεῦδος· ἐπὶ τοῦ τῇ σημαίνει καὶ τὸ ὄν, τὸ μὲν δυνάμει ὄντος· τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ. ὁρῶν τι γὰρ εἶναί φαμεν, καὶ τὸ δυνάμει ὄντα· ὁρῶν, καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ· καὶ τὸ ὄντα καὶ ἐπιστήμονα, καὶ τὸ δυνάμενον χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τὸ κοιμώμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν, καὶ ὧν ἤδη ὑπάρχει ἡ ἠρεμία, καὶ τὸ δυνάμενον ἠρεμεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν· καὶ γὰρ Ἑρμῆν ἐν τῇ λίθῳ φαμὲν εἶναι, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς γραμμῆς, καὶ ὅταν τὸν μὲν πω ἀόριστον· πότε δὲ δυνατὸν, καὶ ποτὲ οὔπω, ἐν ἄλλοις ὁριστέον.

Κεφάλαιον η.

ΟΤσία δὲ λέγεται τά τε ἁπλᾶ σώματα, οἷον γῆ καὶ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ ὅλως σώματα, καὶ τὰ ἐκ τούτων συνεστῶτα ζῶά τε καὶ δαιμόνια, καὶ τὰ μόρια τούτων. ἅπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσίαι, ὅτι οὐ καθ' ὑποκειμένου λέγεται, ἀλλὰ καθ' τούτων τὰ ἄλλα. ἀλλὰ δὲ ὅ ἐστι τὸ καθ' ἕκαστον τῇ, ἢ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῴου. ἔτι ὅσα μόρια ἐνυπάρχοντα ὁρίζει τὰ τοῦ τινὸς, ὁρίζεται τὰ τοῦ τινὸς τὸ ὅλον· ὥστε ἀναιρουμένων ἀναιρεῖται τὰ ὅλα· οἷον ἐπίπεδον σῶμα, φασὶ τινες, καὶ ἐπίπεδον γραμμὴ· καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς ὅλως τινὸς τοῦ τῇ· ἀναιρουμένου τε γὰρ, οὐδὲν ἔστι τῇ· καὶ ὁρίζεται πάντα. ἔτι τὸ τί ἦν εἶναι τῇ, οὐ ἄλλος ὁρισμός· καὶ ὧν τὰ οὐσίαι λέγεται ἑκάστου. συμβαίνει δὲ κατὰ δύο τρόπους τὰς οὐσίας λέγεσθαι, τὸν ὑποκείμενον ἔσχατον, ὃ μηκέτι κατ' ἄλλου λέγεται, καὶ ὃ αὐτόδε τι ὂν, καὶ χωριστὸν ἡ τοιοῦτον ἡ ἑκάστου μορφὴ καὶ τὸ εἶδος.

Κεφάλαιον θ.

ΤΑὐτὸ δὲ λέγεται, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς, τῷ λευκῷ καὶ τῷ μουσικῷ τὸ αὐτό, ὅτι τῷ αὐτῷ συμβέβηκε καὶ ἄνθρωπος καὶ μουσικὸν, ἢ διότι τῷ ἑτέρῳ συμβέβηκε τὸ ἡ μουσικὸς ἄνθρωπος, ὅτι τὸ μουσικὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε· ἑκατέρῳ δὲ τούτῳ, καὶ τούτῳ ἑκάτερον ἐκείνων καὶ γὰρ τὸ

A Quòd autem diameter non sit incommensurabilis, quoniam falsum est. Item ipsum esse, & ipsum ens, quoddam eorum, quæ dicta sunt, potentia dici posse significat, quoddam actu. Videmus etenim dicimus esse, & quod potentia, vt dicitur, videt, & quod actu. Ipsum quoque sciens similiter, & quod potest vti scientia, & quod iam vtitur. Ac etiam quiescens, tum illud, cui iam inest quies, tum quod quiescere potest. Similiter autem in substantiis. Etenim Mercurium in lapide dicimus esse, & lineæ medietatem, ac triticum, quod nondum maturum est. Quando verò possibile, & quando non, in aliis determinandum est.

CAPVT VIII.

SVbstantia dicuntur & simplicia corpora, vt terra, ignis, aqua, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. Hæc verò omnia dicuntur substantia, quoniam non dicuntur de subiecto, sed de eis cætera. Alio vero modo quodcunque fuerit cauſa existentiæ, talibúsque inexistens, quæ non dicuntur de subiecto, vt anima animali. Item, quæcunque particulæ insitæ sint in talibus, definientes, & quod quid significantes, quibus peremptis, totum perimitur: vt superficie, corpus, vt quidam aiunt: & linea, superficies: & vniuersaliter, numerus videtur quibusdam talis esse, (eo etenim peremptio, nihil esse) & omnia terminare. Item, quod quid erat esse, cuius ratio definitio est, & hoc vniuscuiusque substantia dicitur. Accidit igitur duobus modis substantiam dici, & ipsum vltimum subiectum, quod non dicitur de alio, & id, quod cùm quod quid sit, etiam separabile fuerit: tale verò cuiusque forma & species.

CAPVT IX.

EAdem verò, quædam secundum accidens dicuntur: vt album, & musicum idem, quoniam eidem accidunt: ac homo, & musicum, quoniam alterum alteri accidit: musicus verò homo, quoniam musicum homini accidit: vtrique verò hoc, & huic vtrunque illorum: etenim homini musico, & homo, & musicum idem dicitur, & his illud. Quare omnia hæc vniuersaliter non dicuntur. Non enim est verum dicere, quòd omnis homo idem & musicum. Vniuersalia namque per se existunt: accidentia verò non per se, sed de singularibus simpliciter dicuntur

Σ' αὐτὰ, ἀλλ' ὅτι τῷ καθ' ἕκαστα ἁπλῶς λέγεται

Universidad de Deusto
Biblioteca

Idem enim videtur Socrates, & Socrates musicus esse. Socrates enim, non de multis. Quare non dicitur omnis Socrates, sicuti omnis homo. Quædam igitur ita dicuntur eadem: quædam verò per se, sicuti & vnum. Etenim quorum materia, aut specie, aut numero vna, eadem dicuntori & quorum substantia, vna. Quare patet, quòd identitas vnitas quædam essentiæ est, aut plurium, aut cùm vt pluribus vtatur: vtputa, cum dicat ipsam sibi ipsi idem: vt duobus enim ipso vtitur. Diuersa verò dicuntur, quorum aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ: & omnino, diuersum dicitur oppositè ad id, quod idem dicitur. Differentia verò dicuntur, quæcunque diuersa sunt, cùm idem quid sint, modò non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut proportione. Item, quorum diuersum genus, & contraria, & quæcunque diuersitatem in substantia habent. Similia dicuntor & quæ idem passa sunt, & quæ plura eadem quàm diuersa, passa sunt, & quorum qualitas vna. Ac secundum quæcunque contrariorum alterari contingit, id quod plura his aut magis propria habet, simile illi est. Oppositè verò similibus dissimilia dicuntur.

CAPVT X.

Opposita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, priuatio, & habitus, & ea, ex quibus, & in quæ vltima: vt generationes, & corruptiones & quæcunque susceptiuo amborum non continget simul adesse. hæc opponi dicuntur aut ipsa, aut ex quibus sunt. Fuscum nanque, & album simul eidem non insunt: quare ea, ex quibus sunt, opponuntur ipsis. Contraria dicuntur, quæ non possunt simul eidem adesse, cùm eorum sint, quæ secundum genus differunt: & quæ plurimùm differunt, cùm in eodem genere sint: quæve plurimùm differùt, cùm in eodem susceptiuo sint: ac etiam quæ plurimùm differunt, cùm eorum sint, quæ sub eadem potentia sunt: & quorum differentia maxima, aut simpliciter, aut secundum genus, aut secundum speciem. Cætera verò contraria dicuntur, quædam eò quòd talia habent: quædam eò quòd susceptiua talium sunt: quædam eò quòd actiua aut passiua talium sunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut sumptiones, aut habitus, aut priuationes sunt horum, ac talium. Cùm autem vnum, & ens multipliciter dicantur, necesse est, vt cæteri quoque, quæcunque secundum idem dicuntur, sequantur. Quare & idem, & diuersum, & contrarium.

A ταὐτὸ γὰρ δοκεῖ Σωκράτης, καὶ Σωκράτης μουσικός. τὸ γὰρ Σωκράτης, οὐ δὴ πολλοῖς. διὸ οὐ πᾶς Σωκράτης λεχθήσεται, ὥσπερ οὐδὲ πᾶς ἄνθρωπος. καὶ τὰ μὲν οὕτως λεχθήσεται ταὐτά, τὰ δὲ καθ' αὑτὰ, ὥσπερ καὶ τὸ ἕν. καὶ γὰρ ὧν ἡ ὕλη μία, ἢ εἶδος, ἢ ἀριθμὸς, ἢ λόγος τὸν αὐτὸν λεχθήσεται, καὶ ὧν ἡ οὐσία. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ ταυτότης ἑνός τινος ὄντος, καὶ πλείονος ἐὰν ὦσι τῇ ἀριθμῷ πολλαχῶς δὲ λεγομένου τοῦ ἑνὸς λεχθήσεται ἑκάστου. Ἕτερα δὲ λέγεται, οἷς ἡ τοῦ εἴδους, ἢ ὕλης, ἢ λόγος τῆς οὐσίας· καὶ ὅλως οἷς ἡ τοῦ τοῦ λόγου τοῦ ἑνὸς. Διό τοσαῦτα δὴ λέγεται, ὅσα ἕτερα ὄντα τὸ αὐτό τι ὄντα, μὴ μόνον ἀριθμῷ, ἀλλ' ἢ εἴδει, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ. ἔτι δὲ ἕτερα τὰ γένει ὄντα καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ὅσα ἔχει ἐν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐναντίωσιν. Ὅμοια λέγεται τὰ τε ταὐτὰ πολλαχῶς, καὶ τὰ πλείω ταὐτὰ πεπονθότα, ἢ ἕτερα· καὶ ὧν ἡ αὐτὴ μία· καὶ καθ' ὅσα ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται, τούτοις τὰ πλείω ἔχει ἐναντιώτερα, ὁμοίως τούτῳ. ἀντικείσθαι δὲ τοῖς ὁμοίοις τὰ ἀνόμοια.

Κεφάλαιον ι.

Ἀντικείσθαι λέγεται, κατάφασις, καὶ ἀπόφασις, καὶ στέρησις, καὶ ἕξις, καὶ ἐξ ὧν, καὶ εἰς ἃ γίγνεται ἕξις, καὶ στέρησις, καὶ οἷς ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ· καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ταῦτα μὲν διάφορα ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι οὐδὲ διαφέροντα καὶ ἐναντία, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα ἐν τῷ αὐτῷ γένει, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα ἐν τῷ αὐτῷ διακοσμῷ, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα ἐν τοῖς ὑπὸ τὸν αὐτὸν δυνάμει καὶ ὧν ἡ διαφορὰ μεγίστη, ἢ ἁπλῶς, ἢ κατὰ γένος, ἢ κατ' εἶδος. τὰ δὲ θήλυ ἐναντία λέγεται, τὰ ἀδύνατα τὴν τὰ πεφυκότα ἔχειν, τὰ δὲ τὴν διάνοιαν ἔχειν τοιούτων, τὰ δὲ τὸ πεφυκέναι, ἢ πεποιηκέναι, ἢ πεποιῆσθαι, ἢ πάσχειν, ἢ διαθεῖναι, ἢ διαθεῖσθαι, ἢ ἕξεις, ἢ στερήσεις ὧν τούτων καὶ τῶν τούτων. ἔστι δὲ τὸ ἕν καὶ τὸ ὂν πολλαχῶς λεγόμενον, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ πολλὰ ὄντα καὶ πολλὰ λεγόμενα. ὅσα καὶ τὰ ταὐτὸν καὶ τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ἐναντίον· ὡς δὴ ἕτερον

καθ' ἑκάστου κατηγορεῖται. ἕτερα δὴ τὰ εἴδει λέγεται, ὅσα τὰ ταὐτὸν γένει ὄντα, μὴ ὑπὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ᾖ, καὶ ὅσα τὰ τοῦ αὐτοῦ γένους ὄντα, διαφορὰν ἔχει, καὶ ὅσα τὰ τὴν οὐσίαν ἐνεργείᾳ ἔχει· καὶ τὰ ἐκ τούτων ἕτερα τοῦ εἴδους λεγόμενα, ἢ πάντα, ἢ τὰ λεγόμενα ἀριθμῷ, καὶ ὅσων τὰ τοῦ ταὐτοῦ γένους τὴν οὐσίαν εἶδος, ἢ λόγος ἕνεκα· δεῖ δὲ ἀριθμοῦ καὶ ὅλης, καὶ ὅσα τὰ τοῦ εἴδους, καὶ ἃ λόγος, ἕνεκα αὐτῶν. καὶ ὅσα τὰ τὴν αὐτὴν οὐσίαν αὐτῶν ἔχει, ἔχει διαφορά. ταὐτὰ δὴ τὰ εἴδει, καὶ τὰ ἀριθμῷ λεγόμενα τούτοις.

Κεφάλαιον ια.

Πρότερα καὶ ὕστερα λέγεται, ἔνια μὲν ὡς ὄντα τινὰ ἄνευ τινὸς καὶ ἁπλῶς ἐν τῷ γένει, τὰ ἐγγύτερον ἀρχῆς πρὸς ὡρισμένην, ἢ ἁπλῶς, καὶ τὴν φύσιν, ἢ ποῦ τι, ἢ ποτὲ, ἢ ὁποῖόν τινα· δεῖ τὰ μὲν κατὰ χρόνον, τὰ δὲ ἐγγύτερον ἢ ἀφώρισται τινὶ τοῦ ὡρισμένου· δεῖ τὰ μόνου, ἢ τὰ ἐγκύκλου ἢ πόρρω τοῦ τόπου τὰ δὲ πορρωτέρω, ὕστερον· τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ παρῳχημένα πρότερα τοῦ νῦν, οἷον ἡ τῶν Τροιανῶν ἅλωσις καὶ ἡ Μηδικὴ, ἢ τὰ πορρωτέρω ἀπὸ τοῦ νῦν· τὰ δὲ τοῦ ἐγγυτέρου τοῦ νῦν, οἷον ἡ τῶν μελλόντων. πρότερον γὰρ Νεμέα Πυθίων ἢ ἐγγυτέρου τοῦ νῦν, τοῦ νῦν ὡς ἀρχὴ καὶ πρεσβύτερα γενησόμενα· τὰ δὲ κατὰ κίνησιν· τὸ γὰρ κινοῦν τὸ κινούμενον πρότερον, ἢ τὸ κινούμενον· τὸ δὲ κατὰ τάξιν· ταῦτα δὴ ὅσα, ὅσα πρός τι ὡρισμένον διέστηκε κατὰ τὸν λόγον· οἷον παρεγγράπτου τοῦ πρότερον, καὶ τὸ παρανήτου, οὗτος· ἐνθα μὲν γὰρ ὁ κορυφαῖος, ἐνθα δὲ ἡ μέση ἀρχή. ταῦτα μὲν οὖν πρότερα τῶν λεγομένων τὸν τρόπον· λόγῳ δὲ ὅσον, τὸ τῇ γενέσει πρότερον, ὡς καὶ ἁπλῶς πρότερον. τούτοις δὲ δῆλον τὰ κατὰ τὸν λόγον, καὶ τὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. κατὰ

[illegible] rius. Horum autem aliter ea, quæ secundum [illegible]. Secundùm enim rationem, vniuersalia prio[illegible] secundum verò [illegible] & secundum rationem accidens, toto prius

vnumquodque prædicamentum diuersum fit. Diuersa verò specie dicuntur, quæcunque, cùm eiusdem sint generis, non sunt subalterna: & quæcunque, cùm in eodem genere sint, differentiam habent: & quæcunque in substantia contrarietatem habent. Contraria quoque diuersa specie inuicem sunt, aut omnia, aut quæ primò dicuntur, & quorum in vltima generis specie, rationes diuersæ: vt homo, & equus, indiuidua generi: rationes verò eorum diuersæ: & quæcunque, cùm in eadem substantia sint, differentia habent. Eadem verò specie sunt, quæcunque his oppositè dicuntur.

CAPVT XI.

Priora, & posteriora dicuntur, vno quidem modo tanquam aliquo primo & principio in quoque genere existente, quod propinquius est principio cuidam determinato, aut simpliciter, & natura, aut ad aliquid, aut vbi, aut ab aliquibus: vtputa quædam secundum locum, eò quòd propinquiora sunt alicui loco natura determinato, medio videlicet, aut vltimo, aut ad quodcunque: quod verò remotius, est posterius. Quædam, secundum tempus: aliqua enim, eò quòd remotiora à nunc sunt: vt de eis, quæ facta sunt. Quæ enim in Troia fuerunt, priora sunt iis, quæ apud Mediam facta sunt, quoniam remotiùs à nunc distant. Aliqua verò eò, quòd propinquiora ipsi nunc sunt: vt de futuris. Priùs enim festum, quod apud Nemeam futurum est, quàm quod apud Delphos, quoniã propinquius ipsi nunc est, vt principio, & primo ipso nunc, posito. Quædam secundum motum, quod enim propinquius primo mouẽte est, prius est: vt puer, viro. Etenim quoddam & hoc simpliciter principium est. Quædam secundum potentiam: quod enim excellit potentia, & fortius est, prius est. Tale verò est, cuius electionem, vt alterum, & quod posteriùs est, sequatur necesse est: ita vt non mouente illo, non moueatur, & mouente moueatur: electio enim principium est. Quædam, secundum ordinem: hæc verò sunt, quæcunque ab aliquo vno determinato proportionaliter distant: vt in tripudiis, qui secũdum locum obtinet, prior est eo, qui tertium tenet: & paranete, quàm nete: illic enim tripudii ductor, hic verò media, principium est. Hæc itaque hoc modo priora dicuntur. Alio verò modo, quod eo

Universidad de Deusto Biblioteca

ut musicum, homine musico. Non enim erit ratio tota absque parte: tametsi non contingit musicum esse, si non sit aliquis musicus. Item, priora dicuntur, passiones priorum: ut rectitudo, leuitate. Illud enim lineæ per se passio, hoc vero superficiei. Quædam igitur ita priora, & posteriora dicuntur. Quædam vero secundum naturam, & substantiam, quæcunque contingunt absque aliis esse, ista vero sine illis minime, qua diuisione usus est Plato. Cùm autem ipsum esse multipliciter dicatur, primo quidem subiectum est prius, propter quod substantia prior. Deinde aliter quæ secundum potentiam, & quæ secundum actum. Quædam enim secundum potentiam priora sunt, quædam vero secundm actum: veluti secundum potentiam quidem, dimidia, quàm tota: & particula, quàm totum: & materia, quàm substantia. Secundum actum vero, posterior: dissoluto etenim, secundum actum erit. Quodam modo igitur omnia quæcunque prius, & posterius dicuntur, secundum hæc dicuntur. Quædam enim secundum generationem, contingit absque aliis esse, ut totum partibus. Quædam vero secundum corruptionem: ut pars, toto. Similiter etiam cætera.

CAPUT XII.

Potentia dicitur, quædam quidem principium motus, aut transmutationis in altero, aut prout alterum est: ut ædificatiua potentia est, quæ non inest in ædificato: sed ars medendi, cùm sit potentia, inerit tamen in eo, qui sanatur, sed nõ prout sanatur. Quædam igitur, omnino principium transmutationis, aut modus dicitur potentia in altero, aut prout alterum est. Quædam vero, ab altero, aut prout alterum est: secundum quam profecto, quod patitur, aliquid patitur. Quandoque igitur, si quid quodcunque pati impossibile est, dicimus illud posse pati: quandoque vero non secundum omnem passionem, sed si ad melius. Item, quæ eius, quod bene quippiam efficiatur, aut secũdum electionem. Aliquando enim eos, qui solùm ambularunt, aut dixerunt, non autem bene, nec ut proposuerunt, non dicimus posse dicere, aut ambulare. Similiter quoque de pati. Item, quicunque habitus, secundum quos impossibilia omnino, aut immutabilia sint, aut non facilè ad deterius mouentur, potẽtiæ dicũtur. Frangũtur namque, & conteruntur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, nõ propter posse, sed propter nõ posse, & in aliquo deficere. Impossibilia vero à talibus sunt, quæ

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

Κεφάλαιον ιβ.

D [illegible]

E [illegible]

F [illegible]

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

& posse, & aliquatenus se habere, vix & parum patiuntur. Cùm autem potẽtia tot modis dicatur, potens quoque uno quidem modo dicetur, quod motus aut transmutationis principium habet. Etenim sedatiuum potens quid est in altero, aut prout alterum est. Alio verò, si quid eius aliud talem potentiam habet. Alio verò, si quid ad quodcunque transmutetur, siue in peius, siue in melius, potentiam habeat. Etenim quod corrumpitur, videtur possibile esse corrumpi: aliter non corrumperetur, si impossibile esset. Nunc autem habet quandam dispositionem, causam & principium huiusmodi passionis. Quandoq. n. propterea quòd habet, quandoq. propterea quod priuatur, tale videtur esse. Quòd si priuatio, habitus quodãmodo est, omnia propterea quòd habẽt, profectò aliquid erũt. Æquiuocè autẽ dicimus, ipsũ ens: quare propterea quòd habet habitum quendã & principiũ, possibile est: & propterea quòd habet huius priuationem, si possibile est priuationem habere. Alio autem modo, propterea quòd non habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum corruptiuam. Item hæc omnia, aut eo quòd solùm contingant hæc fieri, aut non fieri, aut eo quòd bene. Etenim inanimatis etiam talis potentia inest, ut instrumentis. Aliquam enim posse sonare lyram aiunt, aliquam minimè, si non bene sonans est. Impotentia verò, potentiæ priuatio est, & quædam talis principij ablatio, quale diximus: aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus est habere, aut & cùm natura aptus sit iam habere. Non enim similiter dicent impossibile esse, puerum generare, & virum eunuchum. Item, utrique potentiæ est impotentia opposita, & ei, quæ solùm motiua est, & ei quæ bene motiua est. Impossibilia quoque quædam secũdum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo, uti possibile & impossibile. Impossibile quidem, cuius contrarium necessariò verum est: veluti diametrum commensurabilem esse, impossibile est: quoniam falsum huiusmodi est, & cuius contrarium non solum verum, sed necessarium quoque est, ut incommensurabilis sit. Commensurabile igitur non solùm falsum, sed necessariò etiam falsum est. Ipsum verò possibile huic contrarium, cùm non sit necessarium, contrarium falsum esse: ut sedere hominem, possibile est: non enim necessariò non sedere falsum est. Possibile dictum est, quod nõ necessario falsum est:

Universidad de Deusto
Biblioteca

alia verò ipsum verũ esse: alio autẽ, contingens verum esse: metaphoricè autem, quæ in geometria potẽtia dicitur. Hæc igitur possibilia, non secundum potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam vnam dicuntur: hæc autem, est principium transmutationis in altero, prout alterum est. Cætera namque possibilia dicuntur, quædam eo quòd eorum aliquid talem potentiam habet: quædam, eo quòd non habent: quædam eo quod sic habent. Similiter etiam impossibilia. Quare propria primæ potentiæ definitio prof. cto erit, principium transmutatiuum in altero, prout alterum est.

CAPVT XIII.

QVantum dicitur, quod in insita diuisibile, quorum vtrumque, aut singula vnum quid, & quod quid apta sunt esse. Multitudo igitur, quantum quid, si numerabilis est: magnitudo verò, si mensurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuisibilis est in non continua: magnitudo verò, quæ in continua. Magnitudinis autem, quæ quidem ad vnum continua est, longitudo. Quæ verò ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem infinita, numerus. Longitudo verò, linea. Latitudo autem, superficies. Profunditas verò, corpus est. Item, alia per se quanta quædam dicuntur, alia secundum accidens: vtputa, linea quidem, quantum quiddam per se est: musicum verò, secundum accidens. Eorum verò, quæ per se sunt, quædam secundum substantiam sunt, vt linea quantum quiddam: (in definitione namque quod quid est dicenti, quantum quiddam inest) quædam passiones, & habitus huiuscemodi substantiæ sunt, vt multum & paucum, longum & breue, latum & strictum, profundum & humile, graue & leue, & cætera quoque huiuscemodi. Sunt autem magnum etiam & paruum, maius & minus, tam secundum se, quàm ad se inuicem dicta, quanti per se passiones. Transferuntur autem & ad alia ista nomina. Eorum autem, quæ secundum accidens dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, vt prædictum est, quod musicum, & album quantum est: eo quod illud, cui insunt, quantum quid est. Quædam, vt motus, & tempus: & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eo quod illa diuisibilia sunt, quorum hæc sunt passiones. Dico autem non quod mouetur, sed quo motum est. Etenim quoniam illud quo & motio est quanta: tempus autem, propter illam.

A ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀληθὲς ὄν, ἔστι δὲ τὸ ἐν τῇ γραμμῇ ἀληθὲς ὄν. καὶ μεταφορᾷ δὲ, καὶ ἐν τῇ γεωμετρίᾳ λέγεται δυνάμει. πάντα οὖν ταῦτα δυνατὰ διὰ τὴν μίαν· πάντα γὰρ πρὸς τὴν μίαν δυνάμεις, πάντα λέγεται πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως. αὕτη δ' ἐστὶν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο. τὰ γὰρ ἄλλα λέγεται δυνατὰ, τὰ μὲν τῷ ἔχειν ἑαυτῷ ἄλλῳ τινὰ τοιαύτην δύναμιν· τὰ δὲ τῷ μὴ ἔχειν· τὰ δὲ, τῷ οὕτω ἔχειν ὥστε ἀπλῶς ἢ τὰ ἀδύνατα· ἔτι δ' ὁ ἐνεργείᾳ ὢν ὡς τὸ δυνάμει ὄντα φαμὲν εἶναι, ἀρχὴ μεταβολῆς καὶ ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο.

Κεφάλαιον ιγ.

ΠΟσὸν λέγεται τὸ διαιρετὸν εἰς ἐνυπαρχοντα, ὧν ἕκατερον, ἢ ἕκαστον τῶν τι, καὶ τόδε τι σημαίνει τὴν οὐσίαν· πλῆθος μὲν οὖν ποσὸν τι, καὶ ἀριθμὸς τὸ μὲν μετρητὸν, τὸ δὲ μετρητὸν· λέγεται δὲ πλῆθος μὲν, τὸ διαιρετὸν δυνάμει εἰς μὴ συνεχῆ μέγεθος ἢ, τὸ εἰς συνεχῆ μεγέθη· τὸ μὲν ἓν ἐν συνεχεῖ, μῆκος· τὸ δὲ δύο, πλάτος· τὸ δὲ τρία, βάθος· τούτων δὲ πλῆθος μὲν τὸ ἀπόρισμα, ἀριθμὸς· μῆκος δὲ, γραμμὴ· πλάτος δὲ, ἐπιφάνεια· βάθος δὲ, σῶμα· ἔτι τὰ μὲν λεγόμενα καθ' αὐτὰ ποσὰ ἄλλα, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός· ὧν ἡ μὲν γραμμὴ, ποσόν τι καθ' αὑτό, τὸ δὲ μουσικὸν κατὰ συμβεβηκὸς τῷ καθ' αὑτὸ, τὸ μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν ὅδε, ὅτι ἡ γραμμὴ, ποσόν τι· ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τῷ τί ἦν εἶναι λεγομένῳ, ποσόν τι ὑπάρχει· τὰ δὲ τοῦδε ἕνεκα, τῶν τοιούτων ὄντων οὐσιῶν· τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ μακρὸν καὶ βραχὺ, καὶ πλατὺ καὶ στενὸν, καὶ βαθὺ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ πάλαι τὰ τοιαῦτα. ἔστι δὲ καὶ τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρὸν, καὶ τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον, καὶ καθ' αὑτὰ, καὶ πρὸς ἄλληλα λεγόμενα· τὸ ποσὸν πάθη καθ' αὑτὰ· μεταφέρεται δὲ καὶ τὰ τούτων τὰ ὀνόματα καὶ ἐπὶ ἄλλα. ἔτι δὲ καὶ συμβεβηκὸς λεγομένων ποσῶν· τὸ μὲν οὖν τοῦτο λεγόμενον, ὅσα ἂν λέγῃς, ὅτι τοῦ τοιοῦδε τὸ μεῖον καὶ τὸ λευκὸν ὑπάρχει τὸ ἢ τοῦ κύνος καὶ ἵππου· τὰ γὰρ ποσὰ ἔστι ἐκείνα, καὶ ὁ κύνος ποσὸς ἢ τοιοῦδε, τοῦ τοιούτου.

Κεφάλαιον ιδ.

ΤΟ ποιὸν λέγεται ἕνα μὲν τρόπον τὸ διαφορὰ τῆς οὐσίας· ἔστι γὰρ τὸ ἄνθρωπος ζῷον, τὸ δίπουν, ἵππος δὲ τετράπουν· καὶ κύκλος ποιόν τι σχῆμα, ἕνα ἀριθμόν, οὗ τὸ διαφορὰ τῆς τοῦ οὐσίας ποιότητος οὖσα. ἕνα οὖν τρόπον τῶν λεγομένων ὁ ποιὸς διαφορὰ οὐσίας· ἕνα δὲ ὡς τὰ ἀκίνητα, καὶ τὰ μαθηματικὰ, ὅσα μὴ ἐν τῷ μεθ' ἕτερα ποιοῦ τινος· ἔτι εἰ σωματικὰ, καὶ μὴ μόνον ἐν ἔνεσι; ἀλλ' ὅ τε μιμητὴς τὸ ἐπίπεδον καὶ τὸ στερεὸν, ἔτι δ' εἴσιν οἱ ποιοῦσι, ποιοί, οἱ ποιοῦσι ποιότητας, καὶ ὅλως ὁ ποιητὴς τὸ ποιὸν ὑπάρχει ἐν τῇ οὐσίᾳ· οὐσία γὰρ ἕκαστον τῶν ἀπαξ· εἶναι δὲ ἓν, οὐχ ὁ δὶς ὁ πηὸν εἶναι, ἀλλὰ ὁ ἅπαξ· ἔτι γὰρ ἅπαξ ἕξ· ἔτι ἄρα καὶ τὰ ἐν τῷ κινουμένῳ οὐσίᾳ· ὄντα, θερμότης καὶ ψυχρότης, καὶ λευκότης καὶ μελανία, καὶ βαρύτης καὶ κουφότης, καὶ ὅσα τοιαῦτα καθ' ἃ λέγεται καὶ ἀλλοιοῦται τὰ σώματα μεταβαλλόντων. ἔτι δὲ ἀρετὴ καὶ κακία, καὶ ὅλως τὸ κακὸν καὶ ἀγαθόν· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ τούτοις λεγόμενον· ἀπὸ τοῦ ποιοῦ, καὶ τούτου ἕνεκα τὰς πράξεις. ἀφ' οὗ γὰρ ποιότητος, ἡ τῆς οὐσίας διαφορὰ, τούτου δὴ καὶ τινὲς εἰσὶν ποιότητες μόρια· διαφορὰ γάρ τις οὐσία, διὸ ἃ ἐν κινουμένοις, ἃ οὐχὶ ἢ κινουμένοις. τὰ δὲ πάθη τῶν κινουμένων ἢ κινούμενα, καὶ αἱ τῶν κινήσεων διαφοραί· ἀφ' οὗ δὲ ἡ κρᾶσις τῶν παθημάτων μόρια τὴν διαφορὰ γὰρ διαλύει τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἐνεργείας, καὶ ἀφ' οὗ ποιοῦσι ἢ πάσχουσι κακῶς ἢ φαύλως τὰ ἐν τῇ κινήσει ὄντα. τὸ μὲν γὰρ οὕτω διαλύεται τὰ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, ἀγαθὸν· τὸ δ' οὕτω καὶ ἐναντίως, μοχθηρόν. μάλιστα δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, σημαίνει τὰ ποιὰ ὅτι τῶν ἐμψύχων, καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν τοῖς ἔχουσι προαιρέσεις.

Κεφάλαιον ιε.

ΠΡὸς τὶ λέγεται, τὰ μὲν ὡς διπλάσιον πρὸς τὸ ἥμισυ, καὶ τριπλάσιον πρὸς τὸ τρίτημόριον, καὶ ὅλως πολλαπλάσιον πρὸς τὸ πολλαστημόριον, καὶ ὑπερέχον πρὸς ὑπερεχόμενον· τὰ δ' ὡς θερμαντικὸν πρὸς θερμαντὸν, καὶ τεμνὸν πρὸς τεμνόμενον, καὶ ὅλως τὸ ποιητικὸν πρὸς τὸ παθητικόν· τὰ δ' ὡς τὸ μέτρον πρὸς τὸ μετρούμενον, καὶ τὸ ἐπιστητὸν πρὸς ἐπιστήμην· λέγεται δὲ πρὸς τὶ καὶ ὅσα ἂν ἀποφάσεις ὦσι, ἀλλ' ἢ ἀνωνύμως· τὸ γὰρ ἄνισον ἔστι ἴσου ἄνισον, καὶ ἡ ἄνισος ἀνισότης, τὸ ταὐτόν.

A CAPVT XIIII.

QVale dicitur vno modo differentia substantiæ: vtputa, quale animal homo, quoniam bipes: equus verò, quadrupes: & circulus qualis quædam figura: quoniam absque angulis est, tanquam differentia, quæ secundum substantiam qualitas fit. Vno itaque modo, qualitas dicitur substantiæ differentia. Alio, vt immobilia, & mathematica, veluti numeri, quales B quidam sunt, vt qui compositi, & non solùm qui ad vnum sunt, sed ij, quorum imitatio superficies, & solidum. Hi autem sunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties, & omnino quod in substantia, præter quantum existit. Substantia namque cuiusque est, quod semel, vtputa ipsorum sex non qui bis, vel ter, sed qui semel. Sex enim semel, sex sunt. Item quæcunque substantiarum, quæ mouentur, passiones: vt calliditas & frigiditas, albedo C & nigredo, grauitas & leuitas, & quæcunque similia, secundum quæ dicuntur alterari corpora, ipsis mutatis. Item, secundum virtutem & malitiam, & omnino bonum, & malum. Ferè itaque secundum duos modos dici possit ipsum quale, & horum vnum maximè proprium. Prima etenim qualitas, substantiæ differentia est: huius autem pars, & quæ in numeris qualitas D est. Etenim differentia quædam substantiarum est, sed non aut eorum, quæ mouentur, aut non prout mouentur: hæc autem, passiones eorum, quæ mouentur, prout mouentur sunt, & motuum differentiæ. Virtus autem, & malitia, passionum quædam partes sunt. Differentias enim motus, & actionis quasdam manifestant, secundum quas bene vel malè agunt, aut patiuntur ea, quæ in motu sunt. Quod enim hoc modo potest moueri, aut agere, E bonum: quod verò illo modo, & contrario, malum. Maximè autem bonum & malum significant qualitatem in illis, quæ animata sunt, & illis, maximè, quæ habent electionem.

CAPVT XV.

AD aliquid dicuntur quædam, vt duplum ad dimidium, & triplum ad tertiam partẽ: simpliciter multiplex, ad multiplicati partem: & excedẽs ad excessum. F Quædam, vt calefactiuũ ad calefactibile, & sectiuum ad secabile: & simpliciter, actiuum ad passiuum. Quædam, vt mensurabile ad mensuram, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum. Dicuntur autẽ prima quidem secundũ numerũ, aut simpliciter,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut determinatè ad eos, aut ad vnum: vi
puta, duplum quidem ad vnum, numerus
determinatus: multiplex verò secundum
numerum ad vnum, non tamen determi-
natum, vt hunc, vel hunc: sesquialterum
verò ad sesquialterum secundum numerum ad numerum determinatum: super partiens autem ad supparitientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad vnum: excedens autem ad excessum: omnino indeterminatum secundum numerum. Numerus enim commensurabilis secundum vero incommensurabilem numerum dicitur. Excedens enim ad excessum tantum est, & vltrà: hoc verò, inde terminatum est. Quodcunque enim contingit, est aut æquale, aut non æquale. Hæc itaque ad aliquid omnia secundum numerum dicuntur, & numeri passiones sunt. Et adhuc æquale, similie, & idem secundum alium modum. Secundum vnum etenim omnia dicuntur. Eadem enim sunt, quorum substantia vna: similia verò, quorum qualitas vna. Æqualia autem, quorum quantitas vna. Ipsum verò vnum, numeri principium, & mensura. Vnde hæc omnia ad aliquid dicuntur secundum numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua verò & passiua, secundum actiuam & passiuam potentiam, & potentiarum actiones: vtputa calefactiuum ad calefactabile, quoniam possunt: & rursus calefaciens ad id quod calefit, & secans ad id, quod secatur, vt agentia. Eorum autem, quæ secundum numerum sunt, non sunt actiones, nisi quemadmodum in aliis dictum est. Sed secundum motum actiones non existunt. Eorum verò quæ secundum potentiam, etiam secundum tempora iam dicuntur ad aliquid: vt puta quod fecit, ad id, quod factum est: & id, quod facturum est, ad id, quod faciendum est. Sic enim pater quoque filij pater dicitur: hoc enim fecit, ac illud passum quid est. Item, quæ sunt secundum priuationem potentiæ, vt impossibile & quæcunque ita dicuntur, vt insibile. Quæcunque igitur secundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, ea dicta sunt ad aliquid, eo quod ipsum quod est alterius, dicitur ipsum, quod est, sed nõ eo quod aliud ad illud. Mensurabile, & scibile, & intelligibile, eo quod aliud ad illud dicitur. Nam intelligibile significat, quod eius est intellectus. Non est autem intellectus ad illud, cuius intellectus est. Id enim profectò bis dictũ esset. Similiter & vnus cuiusdã est visus, nõ cuius est visus,

A ἀ ἀριθμῶν πρὸς ἀυτὸ, ἢ πρὸς ἕν· ἔστι, τὸ μὲν διπλάσιον πρὸς ἕν, ἀριθμὸς ὡρισμένος· τὸ δὲ πολλαπλάσιον, ἢ κατ' ἀριθμὸν πρὸς ἕν, οὐχ ὡρισμένον· δὲ ἐπίμορον, τὸ ἐν ἡμιόλιον πρὸς τὸ ἡμιόλιον κατ' ἀριθμὸν, πρὸς ἀριθμὸν ὡρισμένον. τὸ δὲ πολλαπλάσιον πρὸς τὸ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον ὅλως ἀόριστον κατ' ἀριθμόν. ὁ γὰρ ἀριθμὸς σύμμετρος· τὸ μὲν σύμμετρον δὲ ἀριθμὸν λέγομεν. τὸ γὰρ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον, τοῦτο τὸ τέ ἐστι, καὶ ἔστι. τῶν δὲ ἀόριστον· ἐπὶ πλέον γὰρ ἔνεστι, ἔστι δ' ἢ ἴσον, ἢ οὐκ ἴσον. ταῦτα τοίνυν πάντα πρὸς τὶ λέγεται κατ' ἀριθμὸν λεγόμενα, καὶ ἀριθμοῦ πάθη· ἔτι τὸ ἴσον, καὶ ὅμοιον, καὶ ταὐτὸν, κατ' ἄλλον τρόπον· πολλαχῶς γὰρ τὸ ἕν λέγομεν. πάντα γὰρ τὸ ἕν ἐστι· διὸ μία ἡ ὑπόθεσις ἀμφοῖν· οὗ τὸ αὐτὸ, τὸ ἴσον· οὗ τὸ ποιὸν ἕν, τὸ ὅμοιον· οὗ ἀριθμοῦ μία ἡ οὐσία, καὶ μία· ἀριθμὸς γὰρ. οὗ τὸ αὐτὸ δὲ ἔστιν, τὸ δὲ ποιοῦν καὶ πάσχον, καὶ δυνάμεις ποιητικὴ τε καὶ παθητικὴ, καὶ ἐνέργειαι τούτων· ὧν δὲ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντὸν, ὅτι δυνάμει· καὶ πάλιν τὸ θερμαῖνον πρὸς τὸ θερμαντόμενον, καὶ τὸ τέμνον πρὸς τὸ τεμνόμενον, ὡς ἐνεργοῦντα. τῶν δὲ κατ' ἀριθμὸν, οὐκ εἰσὶν ἐνέργειαι, ἀλλ' ἃ ἂν τῶν ἐν χρόνῳ ἐνέργειαι ὦσιν· οἷς δὲ καὶ κίνησιν ἐνέχει, οὐκ ὑπάρχουσι· τῶν δὲ καὶ δυνάμει ἢ καὶ χρόνοις, οὐδὲ λέγονται τὰ πρὸς τι· οἷον τὸ ποιητικὸν, πρὸς τὸ ποιητόν, καὶ τὸ πάσχον πρὸς τὸ πασχόμενον. οὕτω γὰρ καὶ πατὴρ υἱοῦ λέγεται τοῦ υἱοῦ, τὸ οἷον γὰρ ποιεῖ τὸ δὲ ποιεῖ δὲ τοῦ δεῖνα. ἢ τὸ ἔσται καὶ γένοιτο δυνάμει, οὐ πρὸς τὸ δυνάμενον, καὶ ἔστι οὕτω λέγεται, ὅτι τὸ ἀπόντα· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀριθμὸν καὶ δύναμιν λεγόμενα πρὸς τι, τοιαῦτα ἔστι πρὸς ἕτερα· ὅσα δὲ ἄλλου λέγεται αὐτὰ ὄντα, τοῦ μὴ τοῦ εἶναι πρὸς ἐκεῖνο· τὸ δὲ μετρητὸν καὶ τὸ ἐπιστητὸν, καὶ τὸ νοητὸν· [illegible]

λὰ πρὸς ἄχρωμα, ἢ πρὸς ἄλλό τι τοιοῦτον· ἐκείνῳ δὲ δὶς τὸ αὐτὸ λεχθήσεται, ὅτι ἔστι ὁ ὁρᾶν, οὗ ἔστι ἡ ὄψις. τὰ μὲν οὖν κατ' ἄλλον τρόπον λεγόμενα πρός τι, τὰ μὲν οὕτω λέγεται, τὰ δ' εἰ τὰ ἔχοντα τοῦ πρός τι, ὅτι τὰ ἔχει αὐτῆς ἡ διάνοια· οἷον εἰ τοῦ πρός τι, ἔστι καθ' ὅσον τὰ ἔχοντα λέγεται πρός τι, ἔστι ἰσότης, ὅτι τὸ ἴσον· καὶ ὁμοιότης, ὅτι τὸ ὅμοιον· τὰ δὲ καὶ συμβεβηκέναι, ἔστι κατὰ πρός τι, ἢ τὰ συμβεβηκεναι αὐτῷ διπλασίῳ εἶναι· τοῦτο δὲ ἔστι πρός τι· τὸ λευκὸν, εἰ τῷ αὐτῷ συμβέβηκε διπλασίῳ καὶ λευκῷ εἶναι.

Κεφάλαιον εν.

Τέλειον λέγεται ἓν μὲν οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τὶ λαβεῖν, μηδὲν ἐν μέρει· οἷον χρόνος τέλειος ἐκάστου ἔστι, οὗ μὴ ἔστι ἔξω τὶ λαβεῖν χρόνου παρά, ὃς τοῦ μέρους ἐστὶ τοῦ χρόνου· καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ τοῦ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρὸς τὸ χρῆσθαι, ἔστι τέλειος ἕκαστος, καὶ τέλειος αὐλητὴς, ὅταν καὶ τὸ ἔργον τῆς τέχνης ἀφῇ μηδὲν ἐλλιπόν· οὕτω δὲ μεταφέρομεν καὶ ἐπὶ τὰ φαῦλα· οὐκοῦν φαῦλον τέλειον, καὶ κλέπτην τέλειον· ἐπειδὴ καὶ ἀγαθοὺς λέγομεν αὐτοὺς, οἷον κλέπτην ἀγαθὸν, ἢ συκοφάντην ἀγαθὸν· καὶ ἀφ' οὗ τελειοῦσθαι τι, ἕκαστον γὰρ τοῦτο τέλειον, καὶ ἡ οὐσία πᾶσα τέλειον· ὅτι καὶ τὸ εἶδος τῆς οὐσίας αὐτῆς μηδὲν ἐλλιπὲς μόριον τοῦ καθ' φύσιν μεγέθους, ἔτι οὐδὲ ἀπεστερῆ τὸ τέλειον ἀπὸ τοῦ ἀρχῆς, τοῦτο λέγεται τέλειον. καὶ γὰρ τὸ ἔχον τέλος τέλειον. ὅλως δ' ἐπειδὴ τὸ τέλος τῆς ἕνεκά τινος ἐστὶ, καὶ δὴ τὰ φαῦλα μεταφέρομεν, λεγόμενα, τελείους δοκοῦντας, καὶ τελείους ἐφθάρθαι, ὅτι μηδὲν ἐλλείπει τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' δὴ τοῦ ἱκανοῦ ἦ. διὸ καὶ ἡ τελευτὴ καὶ μεταφορᾷ λέγεται τέλος, ὅτι ἀμφω ἔσχατα. τέλος δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἔσχατον. τὰ μὲν οὖν καθ' αὐτὰ λεγόμενα τέλεια, τοιαῦτα χῶρ λέγεται, τὰ μὲν τῷ μὴ μεῖον ἐλλείπειν μηδὲ ἔξω ὑπερβολὴν ἐν ἐκείνῳ ἔχοντα, μηδὲ εἴναί τι ἔξω· τὰ δὲ ἄλλα, ἃ δὲ οὐ καθ' αὐτὰ τῷ ἐποιεῖν τι τοιοῦτον, ἢ ἔχειν, ἢ κοινωνεῖν τούτῳ, ἢ ἄλλοις γέ πως λέγεσθαι τὰ λεγόμενα τέλεια.

A (etsi verum est, hoc dicere) sed ad colorem, aut aliquid aliud tale. Illo verò modo bis idem diceretur, quod visus est, cuius est visus. Eorum igitur, quæ per se ad aliquid dicuntur, quædam sic dicuntur, quædam si genera eorum talia sunt: vtputa medendi ars eorum est, quæ ad aliquid sunt, quoniam genus eius scientia videtur eorum esse, quæ ad aliquid sunt. Item secundum quæ ad aliquid dicuntur ea, quæ illa habent, vt æqualitas, quoniam ipsum æquale: & similitudo, quoniam & ipsum simile. Aliqua verò secundum accidens dicuntur: vt homo ad aliquid, quoniam accidit ei duplo esse. Hoc autem eorum est; quæ ad aliquid sunt: aut ad album, si eidem accidit duplo, & albo esse.

CAPVT XVI.

Perfectum dicitur vno quidem modo extra quod nõ est vllam accipere particulam: vtputa, tempus ipsum vniuscuiusque perfectum est extra quod non est vllum accipere tempus, quod pars huius temporis sit. Et quod secundum virtutem, & quod est eius, quod bene, non habens excessum ad genus: vt perfectus musicus, & perfectus tibicen, cum secundum propriæ virtutis speciem in nullo deficiant. Ita etiam in malis, metaphoricè dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum quoniam etiam bonos, eos appellamus: vtputa furem bonum & calumniatorem bonum. Virtus quoque, quædam perfectio est: vnumquodque nanque tunc perfectum est, cunctique substantia tunc perfecta, cùm secundum speciem proprie virtutis nulla desit particula magnitudinis naturalis. Item, quibus finis studiosus est, ea perfecta dicuntur: etenim secundum quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare cùm finis vltimorum quippiam est, ad prava quoque transferentes, dicimus perfectè interemptum esse, & perfectè corruptum esse, cùm nil corruptionis aut mali desit, sed in vltimo fit. Propter quod & mors metaphoricè dicitur finis, quoniam vltima. Finis autem, & quod cuius gratia, vltimum. Quæcunque igitur per se perfecta dicuntur, toties dicuntur, quædam eo quòd secundum bene in nullo deficiant, nec habent in aliquo genere excessum, nec est quicquam extra: cæterà verò iam secundum ipsa, eo quod aut aliquid tale faciunt aut habent, aut conueniunt, aut tali, aut aliquo alio

d ea, quæ primò dicta sunt, perfecta dicuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT XVII.

TErminus dicitur, quod vltimum cuiusque est, extra quod nihil est accipere primum, & intra quod omnia primum, & quod magnitudinis species, aut magnitudinem habentis, & cuiusque finis. Tale vero est, ad quod motus & actus, & non à quo. Quandoque autem ambo, & à quo, & ad quod, & cuius causa. & substantia vniuscuiusque ad quod quid erat esse vnicuique. Cognitionis enim hoc terminus est: quod si cognitionis, rei quoque est. Quare patet, quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & amplius. Principium nanque terminus quidem, sed non omnis terminus, principium.

CAPVT XVIII.

SEcundum quod multipliciter dicitur. Vno modo, species, & substantia cuiusque rei, vt secundum quod bonus ipsum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum est, vt color in superficie. Quod igitur primo dictum est secundum quod, ipsa species est: secundo vero, tanquam cuiusque materia, & primum cuiusque subiectum. Et omnino ipsum secundum quod, toties dictum erit, quoties dicitur causa. Secundum quod enim venit, aut qua causa venit, dicitur: & secundum quod paralogizatum, siue syllogizatum est, & quæ syllogismi, siue paralogismi causa est. Item, secundum quod dicitur, quod secundum positionem est, secũdum quod stetit, aut secundum quod cadit: etenim hæc omnia positionem, & locum significant. Quare & secundum se, multipliciter vt dicatur necesse est. Vno nanque modo secundum se, est quod erat esse cuilibet: vt Callisi, & quod quid erat esse Callisi. Alio vero, quæcũque in eo quod quid est insunt: vtputa Callias, secundum se animal est: in ratione enim, animal inest. Callias enim, quoddam animal est. Item, si in se ipso primo suscepit, aut in aliquo sui: vtputa, superficies alba secundum se: & homo, secundum se viuens. Anima nanque, pars quædam hominis est, in qua prima ipsum viuere est. Item, cuius non est aliqua alia causa. Hominis nanque multæ causæ sunt, animal, bipes: attamen secundum se, homo est homo. Item, quæcũque soli, prout soli insunt. Quare quod separatum est, secundum se est.

CAPVT XIX.

DIspositio, dicitur ordo partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. Positionem.n. quandam esse oportet, sicut i

A Κεφάλαιον μζ.

ΠΕρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, καὶ οὗ ἕνεκα μαλιστὰ δεῖ λαμβάνειν περάτων, καὶ οὗ οἷόν τε πάντα περᾶν, καὶ ὁ αὐτὸ εἶδος μεγέθους ἢ ἔχοντος μέγεθος, καὶ τὸ τέλος ἑκάστου πολλάκις δ' ἐφ' ὃ ἡ κίνησις καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ οὐκ ἀφ' οὗ, ὅτι δὲ ἀμφω, καὶ ἀφ' οὗ, καὶ ἐφ' ὃ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου, καὶ τὸ τί

B ἦν εἶναι ἑκάστῳ. τῆς γνώσεως γὰρ οὗτος πέρας· εἰ δὲ τῆς γνώσεως, καὶ τῶν πραγμάτων. ὥστε φανερὸν ἐπὶ πλεῖστον ἡ ἀρχὴ λέγεται, τοσαυταχῶς καὶ τὸ πέρας, καὶ ἔτι πλειονταχῶς· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ, πέρας τί· τὸ δὲ πέρας, οὐ πᾶς ἀρχή.

Κεφάλαιον με.

ΤΟ καθ' ὃ λέγεται πολλαχῶς. ἔστι μὲν εἶδος, τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία ἑκάστου περάτων, οἷον καθὸ ἀγαθὸν, αὐτὸ ἀγαθόν. ἔστι δὲ, ἐν ᾧ πρώτῳ πέφυκε γίνεσθαι, οἷον τὸ χρῶμα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ. τὸ μὲν οὖν πρώτως λεγόμενον καθὸ, τὸ εἶδος ἐστὶ· δεύτερον δὲ, οἷον ὕλη ἑκάστου καὶ τὸ ὑποκείμενον ἑκάστῳ πρώτου. ὅλως δὲ τὸ καθὸ ὑπαρχῶν, καὶ τὸ οὕνεκα ἐν παρέχεται τί γὰρ ἐν ἀλυθεῖν, ἢ οὗ ἕνεκα ἐλήλυθε, λέγεται· καὶ τῷ τὸ παραλογίζεσθαι, ἢ συλλογίζεσθαι, ἢ ἔτι τὸ αὐτὸ τῶν συλλογισμῶν, ἢ παραλογισμοί. ἔτι τὸ καθὸ, τὸ τῇ θέσει λεγόμενον, καθὸ ἵστησε, ἢ καθὸ βαδίζει. πάντα γὰρ ταῦτα θέσιν σημαίνει καὶ τόπον· ἔτι καὶ τὸ καθ' αὑτὸ, πολλαχῶς λέγεται δὴ γὰρ καθ' αὑτὸ, τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ, οἷον ὁ Καλλίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι Καλλίᾳ· ἔν δὴ, ὅσα ἐν τῷ τί ἐστι ὑπάρχει, οἷον ζῶον ὁ Καλλίας καθ' αὑτό. ἐν γὰρ τῷ λόγῳ ὑπάρχει τὸ ζῶον· ζῶόν

E γάρ τι ὁ Καλλίας. ἔτι ἢ εἰ ἐν τῷ αὐτῷ πρώτῳ ἐνῆν· οἷον ἐπιφάνεια λευκὴ καθ' αὑτὸ, καὶ ζῶον ὁ ἄνθρωπος καθ' αὑτό· ἡ γὰρ ψυχὴ μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ πρώτῳ τὸ ζῆν. ἔτι οὗ μή ἐστιν ἄλλο αἴτιον τοῦ γὰρ ἀνθρώπου πολλὰ αἴτια, τὸ ζῶον, τὸ δίπουν· ἀλλ' ὅμως καθ' αὑτὸν ὁ ἄνθρωπος, ἀνθρωπός ἐστιν. ἔτι ὅσα μόνῳ ὑπάρχει, καθ' αὑτό. διὸ τὸ κεχωρισμένον καθ' αὑτό.

Κεφάλαιον νδ.

Δι[illegible]

Κεφάλαιον κ.

ΕΞις δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον, οἷον ἐνδυμά τι τοῦ ἔχοντος καὶ ἐνδυόμενον, ὥσπερ ἀφέξις τις ἡ κίνησις· ὅτιν γὰρ τὸ μὲν πυρ, τὸ δὲ πνεῦμα, ἔστι πνεῦμα μεταξύ· οὕτω καὶ τοῦ ἔχοντος ἐσθῆτα καὶ τοῦ ἐνδυομένου ἐσθῆτα, ἔστι μεταξὺ ἕξις. τούτου μὲν οὖν φανερὸν, ὅτι ὧν ἐνδέχεται ἔχειν τινὶ ἕξις ἔσται· ἀνάγκη γὰρ βαδίζειν, εἰ τοῦ ἐνδυομένου ἔστι ἔχειν τινὶ ἕξις. ἄλλον δὲ τρόπον ἕξις λέγεται διάθεσις, καθ' ὃν ἔστι τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν, καὶ ἡ καθ' αὑτὸ, ἡ πρὸς ἄλλο, οἷον ἡ ὑγίεια ἕξις τις· διάθεσις γὰρ ὄντα τοιαῦτα. ἔτι ἕξις λέγεται, καὶ ἡ μέρους διαθέσεως τοιαύτης. διὸ καὶ ἡ τοῦ μέρους ἀρετὴ, ἕξις τις ἔστι.

Κεφάλαιον κα.

ΠΑθος δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον ποιότης καθ' ἣν ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται, οἷον, τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καὶ τὸ γλυκὺ, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἔτι δὲ αἱ τούτων ἐνέργειαι καὶ ἀλλοιώσεις ἔστι. ἔτι τούτων μᾶλλον αἱ βλαβεραὶ ἀλλοιώσεις καὶ κινήσεις, καὶ μάλιστα αἱ λυπηραὶ καὶ αἱ βλαβεραί. ἔτι τὰ μεγάλα τῶν συμφορῶν καὶ λυπηρῶν παθῶν λέγεται.

Κεφάλαιον κβ.

ΣΤέρησις λέγεται ἕνα μὲν τρόπον, εἰ μὴ ἔχει τι τῶν μὴ πεφυκότων ἔχειν τινὰ μὴ αὐτὸν πεφυκὼς ἔχειν· οἷον, φυτὸν ἠμαυρωμένον ἐστέρησθαι λέγεται. ἔτι δὲ, εἰ πεφυκὸς ἔχειν, ἢ αὐτὸ, ἢ τὸ γένος, μὴ ἔχει. οἷον, ἄλογος ἄνθρωπος ἢ τυφλὸς ἔνιοι στέρησιν, καὶ ὁ ἀποπαίρεξ· τὸ μὲν γὰρ γένος, τὸ δὲ καθ' αὑτό. ἔτι εἰ πεφυκὼς, καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν, μὴ ἔχει. ἡ γὰρ τυφλότης, στέρησίς τις· τυφλὸς δὲ οὐ πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐν ᾗ πέφυκεν ἔχειν, εἰ μὴ ἔχει. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ᾧ ἐν ᾧ, καὶ καθ' ὃ, καὶ πρὸς ὃ, καὶ ὅτε εἰ μὴ ἔχει πεφυκώς. ἔτι ἡ βιαία ἑκάστου ἀφαίρεσις, στέρησις λέγεται. καὶ ἀπερῶς δὲ αἱ ἀπὸ τῶν ἀπορρήσεις λέγονται. αἴτιον μὲν γὰρ, τοῦ μὴ ἔχειν ἐστὶν τὸ πεφυκὼς λέγεται, ἀόριστον δὲ, καὶ τοῦ ὅλως μὴ ἔχειν χρῶμα, καὶ τοῦ φαίλως· καὶ ἀνώνυμα, καὶ τοῦ μὴ ἔχειν ὅλως πόδας, καὶ τοῦ φαύλως. ἔτι καὶ τοῦ μικρὸν ἔχειν, οἷον τὸ ἀνυφαίνεσθαι πως ἔχειν.

A CAPVT XX.

HAbitus autem dicitur vno modo, tanquam quidam habentis & habiti actus: sicuti actio quædam, aut motus. Nam cùm hoc quidem efficit, illud verò fit, est media affectio. Ita & habentis vestem & vestis habitæ, est medius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit habere, manifestum est. In infinitum enim progrederetur. si habiti esset habitum habere. Alio modo habitus, dicitur dispositio, secundum quam bene vel male disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud: vt sanitas, quidam habitus est: dispositio etenim talis est. Item, habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit. Quare partium quoque virtus, quidam habitus est.

CAPVT XXI.

PAssio dicitur, vno quidem modo qualitas, secundum quam alterari contingit: vt album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quæcunque alia similia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes. Item, harum magis quæ noxiæ alterationes & motus, & maximè quæ tristes, & noxiæ sunt. Item, calamitatum & cristiũ magnitudines, passiones dicũtur.

CAPVT XXII.

PRiuatio dicitur vno modo, si non habeat aliquid eorum, quæ apta sunt haberi, etiam si ipsum non sit natura aptum habere: vt planta dicitur oculis priuati. Alio modo, si cùm aut ipsum, aut genus eius, aptum habere sit, non habeat: vtputa, aliter cæcus homo visu priuatur, & aliter talpa. Hæc quidem secundum genus, ille verò secundum se. Item, si cùm aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat. Cæcitas nanque, priuatio quædam est. Cæcus autem non secundum omnem ætatem, sed si, in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo & secundum quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus sit, non habeat. Item, violenta cuiusque ablatio, priuatio dicitur, & quoties negationes ab IN, vel simili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicuntur. Inæquale nanque dicitur, eo quòd non habeat æqualitatem, aptum existens habere. Inuisibile verò, eo quòd non habeat omnino colorem, & quod exiguè: & impes, eo quòd & non habeat pedes, & quòd debiles. Item, cùm parum quid habeat: vt cùm dicimus oliuam exossem, hoc autem est, eo quòd exile quiddam habet.

Item, cùm non facilè aut non benè: vt insecabile, non solùm eo quòd non secetur, sed etiam eo quòd non facilè, nec bene. Item, cùm omnino non habeat. Cæcus nanque dicitur, non qui vnoculus est, sed qui vtriusque oculi visu caret. Quare non omnis, bonus vel malus, aut iustus vel iniustus, sed etiam intermedium est.

CAPVT XXIII.

HAbere, multipliciter dicitur. Vno modo, cùm quid secundum suam naturam, aut suum impetum agat. Quare dicitur, quòd febris hominem habet, & tyranni ciuitates. & induti vestem. Alio modo, in quo quid tanquam susceptiuo existit vt æ: habet statua speciem, & corpus ægritudinem. Alio modo, vt continens ea, quæ contenta sunt. In quo nanque contentum quiddam est: habere ab eo dicitur: vt vas, habere humidum, dicimus & vrbem, homines: & nauem, nautas: sic & totum, partes habet. Item quod prohibet aliquid secundum suum impetum moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum: vt & columnæ, impositæ oneri: & vt poetæ Atlantem faciunt cælum habere, tanquam nisi ipse teneret, casurum super terram, vt quidam Physiologorum sic tradant. Hoc autem modo & continens dicitur, quæ continet, habere, tanquam separaretur secundum suum impetum vnumquodque. In aliquo etiam esse similiter & consequenter bonti habere dicitur.

CAPVT XXIIII.

EX aliquo esse, vno modo dicitur ex quo, vt ex materia, est. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut secundum vltimam speciem: vtputa, omnia liquabilia quodam modo quidem, ex aqua sunt, quodam modo verò, ex ære statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio: vt, ex quo pugna: ex conuicio: quia hoc, pugnæ principium. Vno modo ex compositio ex materia, & forma: sicuti ex toto, partes: & versus, ex Iliade: & Ispides, ex domo. Finis nanque est forma, per sectum verò, quod habet finem. Quædam verò, tanquam ex parte speciei: vt homo, ex bipede: & syllaba, ex elemento. Aliter nanque hoc atque statua ex ære: ex sensibili nanque materia, composita substantia est. Species quoque ex speciei materia. Quædam itaque ita dicuntur. Quædam, si quis horũ modorũ secundum aliquam partem sit: vt ex parte,

A ἐπὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως, οὐ τοῦ μὴ καλῶς· ἔτι, οὐ τὸ παντάπασιν, οὐ μόνον τοῦ μὴ εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως, οὐ τοῦ μὴ καλῶς. ἔτι τοῦ παντάπασι μὴ ἔχειν. τυφλὸς γὰρ οὐ λέγεται ὁ ἑτεροφθαλμος, ἀλλ' ὁ οὐ ἀμφοῖν μὴ ἔχων ὄψιν. διὸ οὐ πᾶς ἀγαθὸς οὐ κακὸς, οὐ δίκαιος οὐ ἄδικος· ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξύ.

Κεφάλαιον κγ.

B ΤΟ ἔχειν λέγεται πολλαχῶς. ἔνα μὲν ὅταν τοῦ ἄγειν καὶ κινεῖν αὐτὸ φύσει, ἢ καὶ κινεῖν αὐτὸ ἀρμόττει. διὸ λέγεται πυρετὸς τὸν ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις, καὶ κινεῖν αὐτῶν εἰ ἀμπεχόμεθα. ἔνα δὲ, ὡς ἂν μὴ τὸ τοῦ ἀφαιρεῖν διωκῶμεν, οἷον ἡ χαλκὴ ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος, καὶ κινεῖν τὸ σῶμα· ἔνα δὲ, ὡς τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα. ὡς φαμὲν ἔχειν τὸ ἀγγεῖον τὸ ὑγρὸν, καὶ κινεῖν αὐτὸ ἀρμόττει, καὶ κινεῖν τὰς πόλεις οἱ ἄρχοντες, καὶ κινεῖν τὰς ναῦς οἱ κυβερνῆται· οὗτοι δὲ καὶ τὸ ὅλον ἔχειν τὰ μέρη. ἔτι τὸ κωλύον τοῦ κινεῖν αὐτὸ ἀρμόττει τὸ κατεχόμενον· φαμὲν γὰρ ἔχειν λέγεσθαι τοῦτο αὐτὸ οὗ κατέχει· οἷον τὸν Ἄτλαντα ποιοῦσι τὸν οὐρανὸν ἔχειν, ὡς μὴ συμπεσεῖν· ὡς δοκεῖ τινὲς τῶν φυσιολόγων τοῦτο ἔχειν. τῶν δὲ τὸν ὕδατος ἐν τῷ C σωλῆνι λέγεσθαι, ὅ σωλὴν ἔχειν, ὡς διαχωρισθέντα αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρμόττει ἔχειν· καὶ τοῦτο τοῦ δεῖν, ἐμποδίζειν λέγεται καὶ ἐμποδίζειν τὴν ἕξιν.

Κεφάλαιον κδ.

D ΤΟ ἐκ τινος δεῖν λέγεται ἔνα μὲν ὅταν ὦσιν ἐξ οὗ ἐστι, ὡς ὅλον· καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ ἥμισυ, ὃ καὶ τὰ ὑγρὰ ἐξ ὕδατος· οἷον ἐξ ὕδατος ἐστι τὸ ἀνδριάντος· ἔστι δὲ καὶ ἐξ οὗ ἐστι τὰ τινὰ ἐξ ὕλης· οἷον ἐξ ὕλης ἐστὶ τὸ ἀνδριάντος ἡ χαλκοῦ ὁ ἀνδριάς. ἔνα δὲ, ὡς ἐκ τῶν ἀρχόντων κινήσεως ἀρχὴ· οἷον ἐκ τίνος ἡ μάχη; ἐκ λοιδορίας, ἔνα καὶ αὐτὴ ἀρχὴ τῆς μάχης. ἔνα δὲ, ὡς τὸ συμβεβηκὸς, ἐκ τοῦ ὅλου καὶ τῶν μορίων, ὥσπερ ἐκ τοῦ ὅλου τὰ μέρη, καὶ ἐκ τῶν Ἰλιάδων τὸ ἔπος, καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν οἱ λίθοι. τίνος μὲν γὰρ δεῖ ἡ μορφὴ, τίνος

[illegible]

καὶ μιᾶδε τὸ τέλειον, καὶ ἐκ τῶνδε τὸ φυτὸν, ὧν ἐκ A & matre, proles, & ex terra, plantæ, quia τούτων μόρια αὐτῶν. ἔνα δὲ, μετὰ τὸ πρῶτον ἐστὶν ἐξ ἡμέρας νύξ, καὶ ἐξ ὑδίας χειμών, ἔτι τῶν μετὰ τοῦτο. τούτων δὲ τὰ μὲν τῇ ἕξει μεταβολὴν εἰς ἄλληλα, οὕτω λέγεται καὶ τὰ μὲν εἰρημένα· τὰ δὲ τῇ χρείᾳ τοῦ χρόνου ἕνεκα μόνον· οἷον ἐξ ἐπιμαρείας ἐγένετο ὁ πλοῦς, ἢ μετὰ ἐπιμαρείας ἐγένετο· καὶ ἐκ Διονυσίων Θαργήλια, ἢ μετὰ τὰ Διονύσια.

Κεφάλαιον κε.

MέρΟς λέγεται ἔνα μὲν ὅθεν ἔστι τι, εἰς ὃ διαιρεθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ ὅ ἐστι ποσοῦ· ἀεὶ γὰρ τὸ ἀφαιρούμενον τοῦ ποσοῦ ὅ ἐστι ποσὸν, μέρος λέγεται εἶναι τοῦ· οἷον τοῦ ποσοῦ, τὸ δὲ μέρος λέγεται πόδι. ἄλλον δὲ τρόπον τὰ κατατμηθέντα τοῦ ποσοῦ μόνον· διὸ τὰ δύο τοῦ ἑνὸς, εἴτε καὶ οὐκ λέγεται μέρη, εἴτε δὲ οὐ. ἔτι εἰς ὃ τὸ εἶδος τοῦ ζώου διαιρεθεὶς καὶ οὗτος C τοῦ ποσοῦ, καὶ ταῦτα μέρεα λέγεται ποσοῦ. διὸ τὸ εἶδος τοῦ ζῴου εἶναι φασὶ τῶν μέρεα. ἔτι εἰς ὃ διαιρεῖται τι, ὃ ἐξ οὗ συγκείται τὸ ὅλον, ἢ τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἕν τι εἶδος· οἷον τοῦ σφαίρας τῆς χαλκῆς, ἢ τοῦ πώδου τοῦ χαλκοῦ, ἢ ὁ χαλκὸς μέρος· τοῦτο δὲ δῆλον ἐν ᾧ τὸ εἶδος. καὶ ἡ γραμμὴ μέρος. ἔτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ, τοῦ δηλουμένου ἕκαστον, καὶ ταῦτα μέρεα τοῦ ὅλου. διὸ τὸ ἥμισυ τοῦ εἴδους· καὶ μέρος λέγεται, ἄλλως δὲ τὸ εἶδος τοῦ ὅλου μέρος.

Κεφάλαιον κϛ.

OΛον λέγεται, οὗ μηδὲν ἄπεστι μέρος ἐξ ὧν λέγεται τὸ ὅλον φύσει· καὶ τὸ περιέχον ἕν, καὶ τὰ περιεχόμενα, ὅτι ἓν τι ἐστί. οὕτω δὴ ἕνα τὸ ὅλον· τὸ μὲν γὰρ καθόλου, καὶ τὸ ὅλον λεγόμενον, οὐ ὅλον τι ἐν, οὕτω δὲ καθόλου ὡς πολλὰ τὰ περιέχον τὸ καθολου λεγόμενον καθ' ἑκάστου, καὶ ἐν ἅπαντα ἐστὶ ὡς ἕκαστον· οἷον ἄνθρωπος, ἵππος, θεὸς, ὅτι ἄπαντα ζῷα. τὸ δὲ συνεχὲς καὶ πεπερασμένον, ὅταν ἓν τι ἐκ πλείονος ᾖ οὐ παρὰ τὸ μεθέξει· μάλιστα μὲν διὰ φύσιν· εἰ δὲ μὴ, ἀνάγκη. τούτων δὲ ἑκάστου μᾶλλον τὰ φύσει ἢ τέχνῃ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ δοκεῖ τὸ ἕνεκα λέγεσθαι, ὡς οὖσης τῆς ὁλότητος, ἐκείνας τινὸς. ἔτι τὸ ποσὸν ἔχοντος ἀρχὴ καὶ μέσον καὶ B & Dionysiis Thargelia, quia post Dionysia.

CAPVT XXV.

PArs dicitur vno quidem modo, in quod quoquo modo quantum diuidi potest. Semper enim quod à quanto, prout quantum, auferetur, pars illius dicitur: vt duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex his ea dimaxa, quæ mentiuntur: quare, duo quodam modo quidẽ sunt pars trium, quodam modo verò non. Item in quæ species absque quanto diuidi potest, hæc quoque partes eius dicuntur: quare species, generis aiunt partes esse. Item, in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, vt sphæræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. Hoc autem est materia, in qua species & angulus, pars. Item quæ in ratione vnumquodque significante sunt, hæc quoque partes totius sunt: quare genus, pars etiam speciei dicitur. Aliter verò species generis pars est.

CAPVT XXVI.

TOtum dicitur, cuius nulla pars eorum abest ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, vt vnum quid illa sint. Hoc autem dupliciter. Aut enim vt vnumquodque vnum: aut vt ex his, illud vnum. Ipsum enim vniuersale & quod omnino, vt totum quippiam ens dicitur, sic est: vniuersale vt multa continens, hoc eo quòd de singulis prædicatur: & vnum, omnia sunt singula: vt homo, equus, Deus, quoniam omnia animalia. Cæterum continuum & finitum, cùm è pluribus infitis vnum quid fit, maximè quidem potentia, non actu: horum autem ipsorum, magis quæ natura, quàm arte talia sunt: sicut & de vno dicimus, tanquam totalitas vnitas quædam sit. Item, cùm quantum habeat principium, medium & vltimum, quorumcunque positio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunque verò facit, totumque autem ambo facere contingit, & omne, & totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione,

Universidad de Deusto Biblioteca

forma verò minimè, vt cera, & vestis. Etenim totum, & omne, dicuntur: ambo nanque habent. Aqua verò, & quæcunque humida ac numerus, omne quidem dicuntur: totus verò numerus, totáque aqua dicuntur nisi metaphoricè. Omnia verò dicuntur, de quibus omne, tanquam de vno, de his omnia, vt de diuisis, omnis hic numerus, omnes hæ vnitates.

CAPVT XXVII.

MVtilum dicitur quantorũ non quodcunque, sed vt diuisibile, & totum illud sit, oportet. Duo etenim non sunt mutila, altero ablato vno: (non enim æquale mutilamen, & reliquum vnquam est.) Nec omnino numerus vllus substantiam nanque manere oportet. Si calix mutilus, adhoc oportet esse calicem. Numerus verò non amplius idem. Et adhæc etiam si partium dissimilarium sint, nec hæc omnia: numerus etenim est, vt etiam dissimilares habeat partes, vt puta binarium, & ternarium. Cæterùm nihil omnino eorum, quorum positio differentiam non facit, mutilum est: vt aqua vel ignis: sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam positionem habent. Item, continua: harmonia nanque & expartibus dissimilaribus est, & positionem habet. mutila autem non fit. Et adhæc nec illa, quæ tota sunt, cuiuscunque particulæ priuatione, mutila sunt: non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec vbicunque existentes: vt si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremum aliquod: homo quoque, non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non omnem, sed quæ tota ablata, non habeat generationem: quale calui, non mutili.

CAPVT XXVIII.

GEnus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit: vt puta dicitur, quousque genus hominum sit, quia donec omnium generatio continua fit. Hoc verò, à quo sint primo ad esse mouente. Ita enim Græci, generes alij verò Iones dicuntur, eò quòd illi quidem à Græco, hi verò ab Ione primo generante sunt. Et magis qui à generante, quàm qui à materia. Dicuntur etenim à fœmina genere, vt à Pyrrha. Item vt superficies, figurarum superficialium genus: & solidum, solidarum. Quæque enim figurarum, hæc quidem superficies talis, illa verò solidum tale: hoc autem, quod subiectum differentiis est. Item, vt in rationibus quod primum inest,

A ὧν δὲ μερικά, οὗ ἐστὶν κινητὸς, καὶ ἡρεμεῖν. καὶ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν λέγεται· ἔχει γὰρ ἅμφω. ὕδωρ δὲ καὶ ὑγρὸν, καὶ ἀριθμὸς, πᾶν μὲν λέγεται· ὅλος δ' ἀριθμὸς καὶ ὅλον ὕδωρ οὐ λέγεται, εἰ μὴ μεταφορᾷ. πάντα δὲ λέγεται, ἐφ' οἷς τὸ πᾶν· ἐξ ὧν ἐστὶ, ὅτι πάντες πάντες, ὡς ὅτι ἀνθρωποι, πᾶς ὅλος ὁ ἀριθμὸς, πᾶσαι αὗται αἱ μονάδες.

Κεφάλαιον κζ.

B Κολοβὸν δὲ λέγεται τῷ ποσῷ, οὗ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ μεριστόν τι ἐν αὐτῷ ὑπῆ· καὶ ὅλον. τὸ γὰρ δύο, ἢ κολοβὸν ὀνόματος ἀφαιρουμένου ἑνὸς (εἰ γὰρ ἔστι τὸ κολόβωμα, τὸ λοιπὸν οὐ δύο ἔστι) οὐδ' ὅλως ἀριθμὸς οὐδὲ εἰς. εἰ γὰρ ἢ οὐσίαν δεῖ μένειν· εἰ κύλιξ κολοβὸς, ἔτι δεῖ εἶναι κύλικα· ἢ ἀριθμὸς, οὐκ ἔτι ὁ αὐτός. ὥστε δὲ τούτοις καὶ ἀνομοιομερῆ.

C εἰ δὲ τούτοις πάντα. ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἔστι, δὲ καὶ ἀνόμοιον ἔχει μέρη· οἷον, δυάδα, τριάδα· ἀλλ' ὅλως ὧν μὴ ποτὲ οὐ θέσις διαφορὰ, οὐδὲν κολοβὸν· οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ· ἀλλὰ δεῖ ταῦτα εἶναι ἃ χρὴ ἢ φύσιν θέσει ἔχειν. ἔτι συνεχῆ. ἡ γὰρ ἁρμονία ἐξ ἀνομοιομερῶν· καὶ ἡ θέσιν ἔχει, κολοβὸν δὲ οὐ γίνεται· ὥστε δὲ τούτοις, οὐδὲ ὅλα, εἰ δὲ τούτοις ἀποιοῦν μορίῳ τινὶ κολοβὸν.

D ὅλα. οὐ γὰρ δεῖ ἅπτ τὰ σύμπαντα τῶν ἑνὸς, οὔτε τὰ ὁποιουοῦν ὅλα· οἷον, εἰ τρυπηθῇ ἡ κύλιξ οὐ κολοβὸς, ἀλλ' εἰ τὸ οὖς ἢ ἀκρωτήριόν τι. καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐ διὰ σαρκὸς ἢ τοῦ σπλήνα, ἀλλ' διὰ ἀκρωτήριον, καὶ τοῦτο οὐ πᾶν, ἀλλ' ὃ μὴ ἔχει ἀφαιρεθὲν ὅλον. διὰ τοῦτο εἰ φυλακτὴ οὐ κολοβή.

Κεφάλαιον κη.

E Γένος λέγεται τὸ αὐτὸ, καὶ ἡ γένεσις συνεχὴς ἀφ' τὸ εἶδος ἐγγύτατα τοῦ αὐτοῦ· οἷον λέγεται ἕως οὗ ἀνθρώπου γένος ἐστὶ, ὅτι ἕως οὗ ἡ γένεσις, συνεχὴς αὐτοῦ. τὸ δὲ ἀφ' οὗ καὶ ἐστὶ πρῶτον κινοῦν τοῦ εἰς τὸ εἶδος. οὕτω γὰρ λέγονται οἱ μὲν Ἕλληνες τὸ γένος, οἱ δὲ Ἴωνες, τῷ οἱ μὲν ἀπὸ Ἕλληνος, οἱ δὲ ἀπὸ Ἴωνος εἶναι· πρῶτον γὰρ γενεσιουργοῦν καὶ μᾶλλον εἰ ἀπὸ τοῦ γενεσιουργοῦντος, ἢ τῆς ὕλης. λέγονται γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ θηλυ-

F

λέγεται ἐν τῷ τί ἐστι τοῦτο γένος, οὗ διαφορὰ λέγεται αἱ ποιότητες. τὸ μὲν οὖν γένος, ποσαχῶς λέγεται, τὸ μὲν κατὰ γένεσιν συνεχὲς ἀπὸ τοῦ εἴδους, τὸ δὲ κατὰ τὸ πρῶτον κινοῦν ὁμοειδὲς, τὸ δ' ὡς ὕλη. οὗ γὰρ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ ποιότης ἔστι, τοῦτ' ἔστι τὸ ὑποκείμενον ἢ λόγῳ μὲν ὕλη. ἔτι ἐκ τῶν γένεσιν λέγεται, ὧν ἕκαστον τὸ πρῶτον ὑποκείμενον, καὶ μὴ κολλᾶται θάτερον εἰς θάτερον, οἷον δ' ἄμφω εἰς ποιότητα· οἷον, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ἕκαστον τῆς γένεσιν. εἰ δὲ τοῦ κινοῦντος γένεσιν κατὰ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων λέγεται. τὰ μὲν γὰρ τὰ δὲ σπερμάτων γένη ἐστὶ, τὰ δὲ πυθῶ τι, τὰ δ' ὡς ἀπὸ θήλεος κατὰ γένεσιν. οὐδὲ γὰρ ταῦτα ἀκολουθεῖ, οὔτ' εἰς ἄλληλα, οὔτ' εἰς ἓν τι.

Κεφάλαιον λθ.

TO ψεῦδος λέγεται, ἄλλον μὲν ὅτι τῶν ἀποφάσεων ψευδῆ· καὶ τούτου τὸ μὲν C τῷ μὴ συμπεπλέχθαι, ἢ ἀδύνατον εἶναι συμπλέκειν, ὥσπερ λέγεται τὸ τῆς διαμέτρου εἶναι σύμμετρον, ἢ τὸ σὲ κεκλῆσθαι· τούτων γὰρ ψεῦδος τὸ μὲν ἀεὶ, τὸ δὲ ποτὲ, οὐτω γὰρ ἐν ὄντα ταῦτα. τὰ δὲ ὄντα δεῖ μὴ ὄντα, ἀφορμὰ μὴ ὄντα φαίνεσθαι ἢ μὴ εἶναι ὄντα, ἢ ἃ μὴ ὄντα, εἶναι, ἢ ἀναγραφὴ καὶ τὰ ἐνύπνια. ταῦτα γὰρ ἔστι μὲν τι, ἀλλ' οὐκ ὄντα ἐμφαινεῖ τῆς φαντασίας. ἀφεῖται μὲν οὖν ψευδῆ οὕτως λέγεται, ἢ τῷ μὴ εἶναι, D ἢ τῷ τῶν ἐν αὐτῷ φαντασίας μὴ ὄντας εἶναι. λόγος δὲ ψευδὴς, ὁ τῷ μὴ ὄντων, ἢ ψευδὴς. δὸ πᾶς λόγος ψευδὴς, ἑτέρου, ἢ οὐ ὄντα ἀλαθὴς. οἷον ὁ τοῦ κύκλου ψευδὴς τριγώνου. ἐκείνου δὲ λόγος, ἔστι μὲν ὡς εἷς, ἢ τῷ τί ἦν εἶναι. ἔστι δ' ὡς πολλοὶ, ἐπεὶ πολὺ τοῦ ἑνὸς, καὶ κατὰ τὸ ποιοῦν, Σωκράτης, καὶ Σωκράτης μουσικός. ὁ δὲ ψευδὴς λόγος, οὐδενὸς ὄντος ἀπόφασις λόγος. οἷον Ἀντισθένης φάσκων Πλάτωνα, μυρίων ἀξίων λόγων, πολλῶν τῷ ἀκείνῳ λόγῳ ἐν ἐν ἐν ἔτι. ἐξ ὧν συνέβαινε μὴ εἶναι ἀπόληψιν, ἀναδὶς ἢ μανδὶ ψεύδεσθαι. ἔστι δ' ἕκαστον λόγον, οὐ μόνον τῷ αὐτῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ τῶν ἑτέρου, ψευδὴς ἐφ' καὶ πυκνὸς· ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀλαθὴς· ἔστιν τὸ ὀκτὼ, ἀπὸ τοῦ τῶ δυάδος

E

F

A quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaque toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continuam eiusdem speciei, hoc verò, secundum primum mouens eiusdem speciei, hoc autem, vt materia, cuius enim differentia, & qualitas est, hoc est subiectum, quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & non resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem: vt puta species: & materia diuersa genere. Et quæcunque secundum diuersam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium, quid est significant, quædam autem quale quid, quædam vt prius diuisum: nec enim hæc resoluuntur in inuicè, nec in vnũ quiddam.

B

CAPVT XXIX.

FAlsum dicitur vno modo, vt res falsa, & huius hoc quidem eo quòd non componitur, aut quòd impossibile sit cõponi: quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem, aut te sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc verò aliquando falsum est: sic enim non entia hæc. Alia verò, quæcunque sunt quidem entia, apta tamen naturâ sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, vt vmbra, picturæ, & insomnia. Hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea, quorum faciunt phãtasiam. Res itaque falsæ sic dicuntur, aut eo quòd non sunt, aut eo quòd phãtasia ab eis facta non entis est. Ratio vero falsa, prout falsa est, quæ non entium est. Vnde omnis ratio falsa, alterius est, quàm eius, cuius est vera: vt puta, quæ circuli, falsa trianguli. Cuiusque vero ratio, quodam modo quidè vna, quę est eius, quod quid erat esse, quodam modo vero multæ: quoniam idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum, vt Socrates musicus. Falsa vero ratio, nullius est simpliciter ratio. Quare Antisthenes inscitè putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione vnũ de re vna, ex quibus accidebat, non esse cõtradicere: fere autẽ, neq. mentiri. Est autem vnumquodq. dicere, non solùm sua ratione: sed etiam ea, quæ alterius est, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam verè: quemadmodum octo, dupla sunt ratione dualitatis. Quædam igitur ita falsa dicũtur. Homo vero falsus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, & qui allis taliũ orationum causa. Quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phãtasiam faciunt.

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vnde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quòd idem sit mendax, & verax. Eum nanque, qui potest mentiri, accipit vt mendacem, hic verò, sapiens & prudens est. Item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. Hoc autem falsum, per inductionem accipit. Qui enim sponte claudicat, melior est eo, qui inuitus claudicare dicens, pro imitari. Nam si claudus sponte, esset peior fortassis: quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset.

CAPVT XXX.

Accidens dicitur, quod inest alicui. Et quod verum est dicere: non tamen neque necessario, nec vt plurimùm: vt putasti quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurum. Hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. Nec enim necessario hoc ex hoc, aut post hoc: nec vt plurimùm, si quis plantet, thesaurum inuenit. Mansicus quoque fuerit quispiam albus, sed cùm nec necessario, nec vt plurimùm hoc fiat, accidens ipsum dicimus. Cùm igitur sit existens aliquid, & alicui, & horum quædam etiam alicubi, & quandoque quod vtcunque existit quidem, sed non propter id, hoc aut nunc, aut hic, accidens etit: nec vlla causa determinata accidentis est, sed quæcunque contingit. Hæc autem, indeterminata: vt abire in Æginam accidit, si non propter hoc euenit, vt illuc iret, sed à tempestate pulsus, aut à latronibus captus. Fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed non secundum alterum. Tempestas enim causa, vt iret, quò non nauigabat: hoc autem erat Ægina. Dicitur etiam aliter accidens, vt quæcunque existunt in vnoquoque secundum se, non existentia: in substantia, vt triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum verò nihil. Ratio autem huius in aliis.

A διὸ καὶ τῷ Ἱππίᾳ λόγος τις ἐφαίνετο ὁ αὐτὸς ψευδὴς καὶ ἀληθὴς ὁ δυνάμενος τὸ ψεύδεσθαι, καὶ σοφὸς ἦν ψευδῆ. ἔστι δ' ὁ εἰδὼς καὶ ὁ φρόνιμος. ἔτι τὸν ἑκόντα φαῦλον, βελτίω τὸν δὲ ψεύδεσθαι λαμβάνει διὰ τὸ ἐπαγωγικὸν τὸ γὰρ ἑκὼν χωλαίνειν, τὸν ἄκοντος κρείττω· τὸ χωλαίνειν, τὸ μιμεῖσθαι λέγων· ἐπεὶ εἴη χωλὸς ἑκών, χείρων ἔσοιτο, ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς ἤθεσι καὶ τοῖς

B Κεφάλαιον λ.

Συμβεβηκὸς δὲ λέγεται, ὃ ὑπάρχει μὲν τινι, καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲ διὰ τοῦ· οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν φυτῶν βόθρον, ὤρυξε δοκήσας. τῷ τοίνυν συμβεβηκὸς τῷ ὀρύττοντι τὸ βόθρον, τὸ θησαυρὸν εὑρεῖν. οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῦτο ἐκ τούτου, ἢ μετὰ τοῦτο. οὐδ' ὡς ὀλίγιστον, ἂν τις φυτεύσῃ, θησαυρὸν ἀνεύρεσις. καὶ μελανικὸς γ' ἂν τις εἴη λευκός· ἀλλ' ὅταν οὐκ ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ὀλίγιστον τοῦτο γίνεται, συμβεβηκὸς αὐτὸ λέγομεν. ὅ τ' ὑπάρχον τι καὶ τινί, καὶ ἔνια τούτων, καὶ ποτέ, καὶ ποτὲ μὲν ὑπάρχον μόνον, ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦδε ἢ τοῦδε, ἢ ἐν τῷδε, συμβεβηκὸς ἔστιν· οὐδὲ δὴ αὐτοῦ ὡρισμένου οὐδὲν τὸ συμβεβηκότος, ἀλλὰ τὸ τυχόν. τοῦτο δ' οἷον τὸ συμβὰν τὸν εἰς Αἰγιναν ἐλθεῖν, εἰ μὴ διὰ τοῦτο ἀφίκετο ὅπου ἐκεῖ ἦλθε, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος ἐξωσθείς, ἢ ὑπὸ λῃστῶν ληφθείς· γένοιτο μὲν οὖν καὶ ἔστιν τὸ συμβεβηκός. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἕτερον. ὁ γὰρ χειμὼν αἴτιος τοῦ μὴ ὅπου ἔπλει εἰς Αἰγιναν· τοῦτο δ' ἦν ἡ Αἴγινα. λέγεται δὲ καὶ ἄλλως συμβεβηκός, οἷον ὅσα ὑπάρχει καθ' αὑτὸ ἑκάστῳ μὲν ἐν τῷ εἶναι ὅτιπερ ἐστί, τῷ τριγώνῳ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν· ἢ ταῦτα μὲν ἐν ἀϊδίοις ἀεὶ ἔστι, οὐδενὶ δὲ οὐδὲν λόγος δὲ τούτου τοῦ ἑτέρου.

ARISTOTELIS

METAPHYSICORVM

LIBER V.

CAPVT I.

PRINCIPIA, & causæ entium quæruntur, & patet, quòd prout entia sunt. Est etenim aliqua sanitatis, bonæque habitudinis causa. Mathematicorum quoque principia, elementa, & causæ sunt. Et simpliciter omnis intellectualis scientia, siue aliquo modo intellectu participans, circa causas.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

περὶ μετὰ τὰ φυσικὰ

τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

Ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια ζητεῖται τῶν ὄντων· δῆλον γὰρ ὅτι περὶ τῶν ὄντων. ἔστι γὰρ τι αὐτοῦ ὑγιείας καὶ εὐεξίας καὶ τῶν μαθηματικῶν εἶναι ἀρχαὶ καὶ αἰτία καὶ στοιχεῖα καὶ ἄλλα δὲ πᾶσα ἐπιστήμη διανοητικὴ, ἢ καὶ μετέχουσα διανοίας, περὶ αἰτίας τινὰς καὶ ἀρχὰς τὰς ἑαυτῶν ἐπιχειρεῖ διαλαμβάνειν, ἢ ἀκριβεστέρας

ἢ ἀκριβεστέρας, ἢ ἀπλουστέρας· δηλὰ πάντων ἀφαιρεθέντων τὸ ποιὸν, ἢ ὁρισθῆναι τὶ ἀφαιρεθέντος, οἷον τὸν ἀριθμὸν ἀφαιρεῖται, ἀλλ' οὐχὶ περὶ ὄντος ἁπλῶς, οὐδὲ τοῦ ὄντος, οὐδὲ τοῦ τί ἐστι οὐδένα λόγον ποιοῦσιν· ἀλλ' ἐκ τούτου, ἢ μὴ δηλοῦν ποιοῦσιν· αὐτὸ δῆλον, εἰ δὴ ὑποθέσεις λαμβάνουσι τὸ τί ἐστι, οὕτω τὰ καθ' αὑτὰ ὑπάρχοντα τοῦ γένους περὶ ἕκαστον, ἀποδεικνύουσι ἢ ἀναγκαιότερον ἢ μεγαλοπρεπέστερον. διὸ δὴ φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστι δι' ἀποδείξεως ἅπασα, οὐδὲ τὸ τί ἐστιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς· ἀλλά τις δηλοῖ ἕκαστον τοῖς διὰ τούτου ἀμείνοσι δὲ δῆλον τί ἐστι ἢ μὴ ἔστι τὸ γένος περὶ ἕκαστον ἀφαιρεθέντος, οὐδὲν λόγοιεν, διὰ τὸ τοῖς αὐτοῖς εἶναι διανοίας, τό, τε τί ἐστι δῆλον ποιεῖν, καὶ εἰ ἔστι τοῦτο. ἐπεὶ δὴ καὶ ἡ φυσικὴ θεωρία περὶ πολλὰ τυγχάνει οὖσα τοιαῦτα γένη τῶν ὄντων, (περὶ ἅπερ ἡ μαθηματικὴ ἔστιν) δῆλον ὅτι οὐδὲ θεωρητικὴ ἔσται οὐδὲ ποιητική. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐν τῇ ποιοῦντι ἡ ἀρχὴ, ἢ νοῦς ἐστι, ἢ τέχνη, ἢ δύναμίς τις· τῶν δὲ θεωρητικῶν, ἐν τῷ θεωροῦντι ἡ θεωρία. τὸ αὐτὸ δὲ τὸ θεωρητὸν καὶ τὸ θεωρούμενον. ὥστε εἰ ἅπασα διάνοια ἢ θεωρητικὴ, ἢ ποιητικὴ, ἢ πρακτικὴ, ἡ φυσικὴ θεωρία τις ἂν εἴη, δηλὰ διανοητικὴ ἀεὶ τοιαῦτα ὄν, ὅ ἐστι δυνατὸν κινεῖσθαι, καὶ περὶ οὐσίας τοῦ τοῦ λόγου, ὃν ἐστὶ πολὺ, οὐ χωριστοῦ μόνον· ἀλλ' ἢ τὸ τί ἐστι, καὶ τὸν λόγον τοῦ ὄντος, μὴ λανθάνει· ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ ζητεῖν, μακρὸν ποιεῖ ὁδόν. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ἀπορουμένων, καὶ δῆλον τί ἐστι, τὰ αὐτὰ ὑπάρχει ὡς τὸ σημεῖον, τὰ δ' ὡς τὸ κοῖλον. διαφέρει δὲ τούτοις, ὅτι τὸ μὲν σημεῖον συμπεπλεγμένον ἐστὶ μὲν τῇ ὕλῃ. ἔστι γὰρ τὸ μὲν σημεῖον κοιλότης τις ἡ κοιλότης ἄνευ ὕλης αἰσθητοῦ. εἰ δὴ πάντα τὰ φυσικὰ ὁμοίως τοῦ σημείου λέγοιτο, ἢ μὴ, ὀφθαλμὸς, πρόσωπον, σὰρξ, κεφαλὴ, ὅλως ζῷον, φύλλον, ῥίζα, φλοιὸς, ὅλως φυτὸν (οὐδὲν γὰρ οὐκ ἔστιν κινούμενον ὁ λόγος αὐτῶν, ἀεὶ ἐν ὕλῃ ὄντων) δῆλον πῶς δεῖ ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ τί ἐστι ζητεῖν καὶ ὁρίζειν· καὶ διότι ἡ περὶ φυσικῶν

A & principia, aut certiora, aut si mpliciora est. Attamen hæ omnes circa vnum quid, & quoddam genus circumscribentes, de eo tractant, sed non de ente simpliciter, nec prout ens est, neque ipsius quid est vllam rationem faciunt: sed ex hoc, quædam sensu illud manifestum facientes, quædam suppositione ipsum quid est accipientes, consequenter ea, quæ per se generi insunt, circa quod sunt, aut magis necessariò, aut debiliùs demonstrant. Quare

B manifestum est, non esse demonstrationem substantiæ ipsiúsve quid est ex ipsa inductione, sed alium aliquem manifestationis modum. Similiter autem nec si est, aut non est genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quòd eiusdem intelligentiæ est, & ipsum quid est manifestare, & si est hoc. Cùm autem physica etiam circa quoddam entis genus scientia sit, (etenim circa talem substantiam est in

C qua principium est motus, & status, qui in ea est) patet, quòd nec actiua, nec factiua est. Factiuarum etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia: actiuarum verò, in agente electio. idem enim agibile, & eligibile. Quare si omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut speculatiuus est, physica speculatiua quædam profectò est, sed speculatiua circa tale ens, quod possibile mo-

D ueri, & circa substantiam secundum rationem vt plurimùm inseparabilem, solùm est. Oportet autem, vt nõ lateat, quomodo ipsum quid erat esse, & ratio sit. nã absque hoc quærere, nihil est facere. Sed definitorum igitur, & ipsorum quid est, quędam quidem ita sunt, vt ipsum simum: quædam, vt ipsum concauum. Differunt autem hæc, quoniam simum quidem vnà acceptum est cum materia. Est enim si-

E mum, concauus nasus: concauitas verò absque materia sensibili. Si cuncta igitur physica ita vt simum dicuntur, vt nasus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, solium, radix, cortex, omnino planta, (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper habet materiam) manifestum est, quomodo in Physicis oportet ipsum quid est quærere, & definire, & cur etiam de quadam anima speculari, physici est, quæ-

F cunque non sine materia. Quòd igitur physica speculatiua est, ex his patet. Sed & mathematica speculatiua est. Verùm si immobilium, & separabilium, adhuc non est manifestum: quòd autem aliqua mathematica, pront immobilia, & prout separabilia sunt, speculatur, dilucidum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd si quippiam est immobile & perpe-
A tuum & separabile, patet quòd speculatiuæ est cognoscere: at non physicæ: (de mobilibus nàque quibusdam physica est) nec mathematicæ, sed prioris ambabus. Physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia: mathematicæ vero nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed vt materia: prima verò etiam circa separabilia, & immobilia. Necesse autem est omnes quidem causas perpetuas esse, maximè verò hæc hæc etenim causæ manifestis diuinorum sunt. Quare tres vtique erunt speculatiuæ philosophiæ, mathematica, physica, theologia. Manifestum est enim, quòd sicubi diuinum existit, in tali natura existit. Et honorabilissimam oportet circa honorabilissimum genus esse. Speculatiuæ itaque aliis scientiis præponendæ sunt, hæc verò speculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, vtrum prima philosophia vniuersalis sit, an circa aliquod genus, & vnam naturam. Non enim idem modus est, atque in mathematicis. Sed geometria quidem, & astrologia circa quandam naturam sunt: illa verò vniuersaliter omnibus communis est. Si igitur non est aliqua alia substantia, præter eas, quæ naturâ consistunt, physica profectò prima scientia est. Quod si est aliqua substantia immobilis, hæc prior & philosophia prima, & vniuersalis sic, quòd prima: & de ente, prout ens est, ac quid est, & quæ ei insunt, prout ens est, speculatiuius est.

CAPVT II.

Sed cùm ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum vnum quidem erat, quod secundum accidens, aliud verò quod vt verum, & non ens, vt falsum: præter hæc autem sunt prædicationis figuræ, vt quid, quale, quantum, vbi, quando, & si quid aliud hoc modo significat. Item præter hæc omnia, quod potentia, & actu. Cùm itaque ens multipliciter dicatur, primo de eo, quod secundum accidens est, dicendum, quòd nulla circa illud speculatio est. Signum autem, quòd nulli scientiæ curæ est illud, neque actiuæ, neque factiuæ, neque speculatiuæ: nec enim qui facit domum, facit simul quæ accidunt domui factæ: infinita nanque sunt. Quibusdam enim desectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam vtilem, nihil prohibet factam esse, & (vt ita dicam) ob eas res omnes esse aliam, quarum nullius factiua est ædificatiua: simili modo nec geometria ea,

B ei δὲ τι ἔστιν ἀκίνητον καὶ ἀΐδιον καὶ χωριστὸν φανερὸν ὅτι θεωρητικοῦ τὸ γνῶναι· οὐ μὴν φυσικοῦ γε, (περὶ κινήσεώς γὰρ ἴσως ἡ φυσική) οὐδὲ μαθηματικοῦ, διὰ τὸ ἀκριβεστέρας ἀμφοῖν. ἡ μὲν γὰρ φυσικὴ περὶ ἀχώριστα μέν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητα τὴν δὲ μαθηματικὴ ἔνια περὶ ἀκίνητα μέν, οὐ χωριστὰ δ' ἴσως, ἀλλ' ὡς ἐν ὕλῃ· ἡ δὲ πρώτη καὶ περὶ χωριστὰ καὶ ἀκίνητα. ἀνάγκη δὲ πάντα μὲν τὰ αἴτια ἀΐδια εἶναι, μάλιστα δὲ τούτων· τοῦτα γὰρ ἂν εἴη τοῖς φαινομένοις θείοις. ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματικὴ, φυσικὴ, θεολογική. εἰ γὰρ ἔνι τὶ θεῖον τὸ τοιοῦτο ἔνεστιν, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ἐνεστήξει· καὶ τιμιωτάτου δὴ τοῦ τιμιωτάτου γένους ἐπιστήμαι εἶεν ἂν αἱ περὶ τούτου θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἀκριβεῖς μάλιστα. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον C ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν φιλοσοφία καθόλου ὅλης, ἢ οὐκ ἔστι περὶ φύσιν μίαν. οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος, οὐδ' ἐν τῇ μαθηματικῇ, ἀλλ' ἡ μὲν γεωμετρία καὶ ἀστρολογία, περί τινα φύσιν ἰδίαν εἰσί, καθόλου δὲ ἡ καθόλου πασῶν κοινή. εἰ δὲ μή ἐστί τις ἑτέρα οὐσία παρὰ τὰς φύσει συνεστώσας, ἡ φυσικὴ ἂν εἴη πρώτη τῶν φύσει· εἰ δὲ τοῦ τοιούτου τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα καὶ D φιλοσοφία πρώτη τοῦ καθόλου ὅτι ἡ πρώτη καὶ περὶ τοῦ ὄντος ἢ ὄν, τί τε ἂν εἴη καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθόλου ἢ ὄν, καὶ τί τὸ ὄν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθόλου ἢ ὄν.

Κεφάλαιον β.

Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ ὂν τὸ ἁπλῶς λεγόμενον πολλαχῶς, ὧν ἕν τι καθ' ἃ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς, ἕτερον δὲ τὸ ὡς ἀληθές, καὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς τὸ ψευδὲς· παρὰ ταῦτα δὴ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας, τί ἐστι, καὶ ποιόν, καὶ ποσόν, καὶ ποῦ, καὶ ποτὲ, καὶ εἴ τι ἄλλο σημαίνει τοιοῦτον· ἔτι παρὰ ταῦτα πάντα τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πρῶτον περὶ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς λεκτέον, ὅτι οὐδεμίᾳ περὶ αὐτοῦ ἐστὶ θεωρία· σημεῖον δ' οὐδεμιᾷ· οὐδὲν γὰρ διαφέρει ὁτιοῦν περὶ αὐτοῦ, ἢ τε ποιητικῇ, οὔτε πρακτικῇ, οὔτε θεωρητικῇ. οὔτε γὰρ ὁ ποιῶν οἰκίαν, ποιεῖ ὅσα συμβαίνει ἅμα τῇ οἰκίᾳ γενομένῳ (ἄπειρα γὰρ ἔστι) πᾶσι γὰρ ἀνίαις, πᾶσι δὲ ἡδονὰς, πᾶσι δ' ἀφέλειαν· οὐδὲ δὴ κωλύει τοῦ πυθαγόρου, καὶ ἐνίοις, ὡς ἔοικεν, ἀπόκριν ὄντων· ὡς οὐδενὸς ἔστι τὸ οἰκοδομικὸν σοφόν· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ γεωμετρικὸς θεωρεῖ

θεωρεῖ τὰ οὕτω συμβεβηκότα τοῖς σχήμασιν, A
οἷον εἰ ἕτερον ἔστι τὸ τρίγωνον, καὶ τρίγωνον
δύο ὀρθὰς ἔχον, καὶ οὗτον διλόγου συμπίπτει.
οὐδὲν γὰρ διάφορον μόνον τὸ συμβεβηκὸς ἔστι.
διὸ Πλάτων ἔφη τινὰ οὐ κακῶς κεκρίσθαι τὴν
σοφιστικὴν τὸ μὴ ὄν· ὑπέλαβε μὲν γὰρ οἱ περὶ
σοφιστῶν λόγοι περὶ τὸ συμβεβηκὸς, ὡς εἰπεῖν,
μάλιστα πάντων, τούτῳ ἕπεται ἡ τοῦ ὄντος
μουσικὴ καὶ γραμματική, καὶ μουσικὸς Κορίσκος
καὶ Κορίσκος, καὶ εἰ ποτὲ ὁ αὐτὸς ἦν, μὴ
ἀεὶ ἦν, γίγνεται· ὅτε δὲ μουσικὸς ὢν, γραμματικὸς
γίγνεται, καὶ γραμματικὸς ὢν μουσικός· B
καὶ ὅσοι δὴ ὧδε τοιοῦτοι τῶν λόγων εἰσί. φαίνεται γὰρ τὸ συμβεβηκὸς, ἐνίοτε τὸ μὴ ὄντος
ὄν τι καὶ ὂν τῶν τοιούτων λόγων. τῶν δὲ
ἄλλων ἔστι φθορὰ καὶ γένεσις καὶ φθορὰ
τῶν τοῦ συμβεβηκότος οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ἴσως λεκτέον ὅτι περὶ τοῦ συμβεβηκότος τις ἐν ὅσον ἐν- C
δέχεται, τίς ἡ φύσις αὐτοῦ, καὶ διὰ τί οὐ τέλεον
ἔστι. ἅμα γὰρ δῆλον ἔσται ἴσως, καὶ διὰ τί ἐπιστήμη οὐκ ἔστι περὶ αὐτοῦ. ἐπεὶ οὖν ἔστι τὰ ἐν τοῖς
οὖσι, τὰ μὲν ἀεὶ οὕτω πως ὄντα καὶ ἐξ ἀνάγκης, οὐ τὸ εἶναι ἀναγκαῖον λεγόμενον, ἀλλ' ὃ ἂν ἐνδέχεται μὴ εἶναι, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι μὴ εἶναι, τὰ δὲ, ἐξ ἀνάγκης μὲν οὐκ ἔστι οὐδ' ἀεὶ, οὐδ' ὡς D
ἔπος τὸ πολὺ, αὐτὴ ἀρχὴ καὶ αὐτὴ αἰτία ἔστι τοῦ
εἶναι τὸ συμβεβηκός. ὁ γὰρ οὐ ἕνεκ' ἀεὶ, μὴ ὡς
ἔπος τὸ πολὺ, τοῦτο φαμὲν συμβεβηκός εἶναι.
διὸ καὶ ἐὰν χειμὼν γένηται καὶ ψῦχος, τοῦτο συμβεβηκέναι φαμὲν, ἀλλ' οὐκ εἰ πνίγος καὶ ἀνάπαυσις· ἔστι τὸ μὲν ἀεὶ, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ πολύ, τὸ δ' οὐ. καὶ τὸν ἄνθρωπον λευκὸν εἶναι συμβεβηκέναι φαμὲν· οὐ γὰρ ἀεὶ, οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ζῶον ἀνθρωπικὸν ἀεὶ ἐστὶ τὸ συμβεβηκός. καὶ τὸν οἰκοδόμον ὑγιάζειν φαμὲν συμβεβηκέναι, ὅτι ἡ τέχνη τῶν οἰκοδόμων, ἀλλ' οὐ ἰατρική· διὸ καὶ εἰκότως ἰατρὸς εἶναι τὸν οἰκοδόμον. καὶ ὑγιαστὴς ἡδέως ἐπιτρίβοιτο, ποιήσοντες αὐτό τι ὑγιεινόν· ἀλλ' οὐ τῷ ὑγιαστικῷ. διὸ συμβεβηκὸς φαμὲν, ἐὰν ἔστι τοῦτο, ἁπλῶς δ' οὐ· οὐδὲ δὴ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν, τῶν δ' οὐδενὸς τέχνη, οὐδὲ δυνάμεις ἀκριβεῖς.

quæ ita figuris accidunt, speculatur, nec si diuersus triangulus, & triangulus duos rectos habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quasi nomine solùm, ipsum accidens est. Quare Plato non malè quodam modo circa Sophisticam, ipsum non ens applicuit. Sophistarum etenim rationes, circa accidens, vt ita dicam, maximè omnium sunt, vtrum diuersum, an idem, musicum & grammaticum: & musicus Coriscus, ac Coriscus: & si omne, quod est, non autem semper, factum est. Quare si musicus existens grammaticus factus est: & grammaticus, existens musicus: & quæcunque aliæ orationum tales sint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti. Hoc autem ex his etiam orationibus manifestum est. Eorum etenim, quæ alio modo se habent, est generatio & corruptio, eorum autem, quæ secundum accidens, non est. Attamen dicendum est amplius de accidente, quoad possibile est, quænam eius natura sit, & ob quam causam est: simul autem patebit, & cur eius scientia non est. Cùm igitur in entibus sint quædam semper similiter se habentia, & ex necessitate, non ea, quæ secundum vim dicitur, sed quam dicimus, eo quòd non contingit aliter, quædam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed vt plurimùm, hoc principium, & huius causa est, vt accidens fit. Quodcunque enim non semper, nequevt plurimùm est, hoc dicimus accidens esse: vtputa, si sub Cane tempestas & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse. non si æstus, aut calor: quòniam hoc quidem semper aut vt plurimum: illud verò non. Hominem quoque album esse, accidit: nec enim semper, nec vt plurimùm, animal verò, non secundum accidens. Et fabrum sanitatem fecisse, accidens est, quoniam non est aptus ad sanitatem faciendam faber, sed medicus: verùm accidit, fabrum esse medicum. Cocus etiam voluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam. Vnde dicimus, quòd accidit. Et quodam modo quidem facit, simpliciter verò minimè. Illorum etenim aliæ quandoque factiuæ potentiæ sunt, horum verò nulla ars, nullàque potentia determinata est. Eorum enim quæ secùdum accidens aut sunt, aut fiunt, causa quoq. secundù accidens est. Quare cù non omnia ex necessitate, & semper aut sint, aut fiant, sed multa vt plurimùm, necesse est esse quod secundum accidens est: vtputa, nec semper, nec vt plurimù albus musicus est.

Universidad de Deusto Biblioteca

Cùm autem aliquando fiat, secundum accidens erit: quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens eius, quod aliter accidit, quàm illud, quod vt plurimum est. Principium autem hoc sumendum est: vtrum nihil est, quod nec semper, nec vt plurimùm, an hoc impossibile? Præter hæc igitur, aliquid est, quod vtcunque contingit, & secundum accidens: sed vtrum, quod vt plurimùm, quódve semper nulli inest, an aliqua sunt sempiterna, de his sanè posterius considerandum est. Quòd autem non est accidentis scientia, patet. Omnis enim scientia eius est, quod aut semper, aut plurimum est. Quomodo enim discet, aut alium docebit? Oportet enim vt determinetur, aut per semper, aut per vt plurimùm: vtputa, febricitanti proficuum melliratum est vt plurimùm. Quod verò præter hoc est, non habebit dicere quando non, vt in nouilunio: nam etiam in nouilunio aut semper, aut vt plurimùm: accidens verò, præter hæc est. Quid itaque accidens est, & ob quam causam, & quòd non est eius scientia, dictum est.

CAPVT III.

Qvòd autem sint principia, & causæ generabiles, & corruptibiles, absque eo, quòd generentur, & corrumpantur, manifestum est. Etenim si non hoc ex necessitate omnia erunt, si eius, quod generatur, & corrumpitur, non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse. Vtrum enim erit hoc, an non. Si hoc, fiet: si verò non, minimè: hoc verò si aliud. Et hoc modo videlicet (tempore semper dempto à tempore finito) deuenies vsque ad nunc. Quare hic morietur ægritudine, aut vi, si exiuerit: hoc autem, si aliud. Et sic deueniet ad id, quod nunc est, aut aliquid eorum, quæ facta sunt: vtputa si sitiuerit, hoc verò, si comederit acuta, hoc verò, aut est, aut non. quare, necessariò morietur, aut non morietur. Similiter & si quis ad iam facta ascenderit, eadem ratio est. Iam enim hoc in aliquo est. Dico autem quod factum est. Ex necessitate ergo erunt omnia futura: vt mori, viuentem. Iam enim aliquid factum est, vtputa contraria, in eodem corpore: sed si ægritudine, aut vi, nondum: sed si hoc factum fuerit. Patet igitur, quòd vsque ad aliquod vadit principiū: hoc verò non amplius ad aliud. Erit igitur hoc eius, quod vtcunq. contingit, causaq. generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis

A ἐπεὶ δὲ γίνεταί ποτε, καὶ συμβεβηκός ἐστιν· εἰ δὲ μή, πάντα ἔσται ἐξ ἀνάγκης. ὥστε ἡ ὕλη ἔσται αἰτία ἡ ἐνδεχομένη παρὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄλλως τοῦ συμβεβηκότος αἰτία. ἀρχὴν δὲ τήνδε ληπτέον, πότερον οὐδέν ἐστιν, οὔτ' ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἢ τοῦτο ἀδύνατον. ἔστιν ἄρα τι παρὰ ταῦτα τὸ ὁπότερ' ἔτυχε καὶ κατὰ συμβεβηκός. ἀλλὰ πότερον τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸ δ' ἀεὶ οὐδενὶ ὑπάρχει, ἢ ἔστιν ἄττα ἀΐδια, B περὶ μὲν οὖν τούτων ὕστερον σκεπτέον. ὅτι δ' ἐπιστήμη οὐκ ἔστι τοῦ συμβεβηκότος, φανερόν· ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα, ἢ τοῦ ἀεὶ, ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πῶς γὰρ ἢ μαθήσεται ἢ διδάξει ἄλλον; δεῖ γὰρ ὡρίσθαι ἢ τῷ ἀεὶ, ἢ τῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οἷον ὅτι ὠφέλιμον τὸ μελίκρατον τῷ πυρέττοντι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τὸ δὲ παρὰ τοῦτο οὐχ ἕξει λέγειν πότε οὔ, οἷον νουμηνίᾳ. ἢ γὰρ ἀεὶ, ἢ C ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τὸ τῇ νουμηνίᾳ. τὸ δὲ συμβεβηκός ἐστι παρὰ ταῦτα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ συμβεβηκὸς, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, εἴρηται.

Κεφάλαιον γ.

Ὅτι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἴτια γενητὰ καὶ φθαρτὰ ἄνευ τοῦ γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι, φανερόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτ', ἐξ ἀνάγκης πάντ' D ἔσται, εἰ τοῦ γιγνομένου καὶ φθειρομένου μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι ἀνάγκη εἶναι. πότερον γὰρ ἔσται τοδὶ ἢ οὔ; ἐάν γε τοδὶ γένηται· εἰ δὲ μή, οὔ. τοῦτο δὲ ἐὰν ἄλλο. καὶ οὕτω δῆλον ὅτι ἀεὶ χρόνου ἀφαιρουμένου ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου, ἥξει ἐπὶ τὸ νῦν. ὥστε ὁδὶ ἀποθανεῖται, ἢ νόσῳ ἢ βίᾳ, ἐάν γε ἐξέλθῃ. τοῦτο δὲ, ἐὰν διψήσῃ· τοῦτο δὲ, ἐὰν ἄλλο· καὶ οὕτως ἥξει εἰς ὃ νῦν ὑπάρχει, ἢ εἰς E τῶν γεγονότων τι. οἷον ἐὰν διψήσῃ· τοῦτο δὲ, εἰ ἐσθίει δριμέα· τοῦτο δ' ἤτοι ὑπάρχει, ἢ οὔ. ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἀποθανεῖται, ἢ οὐκ ἀποθανεῖται. ὁμοίως δὲ κἂν ὑπερπηδήσῃ τις εἰς τὰ γενόμενα, ὁ αὐτὸς λόγος. ἤδη γὰρ ὑπάρχει τοῦτο ἔν τινι. λέγω δὲ τὸ γεγονός. ἐξ ἀνάγκης ἄρα πάντα ἔσται τὰ ἐσόμενα, οἷον τὸ ἀποθανεῖν τὸν ζῶντα. ἤδη γάρ τι γέγονεν, οἷον τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ σώματι. ἀλλ' εἰ νόσῳ, ἢ βίᾳ, οὔπω· ἀλλ' ἐὰν τοδὶ γένηται. F δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τινὸς βαδίζει ἀρχῆς, αὕτη δ' οὐκ εἰς ἄλλο. ἔσται οὖν ἡ τοῦ ὁπότερ' ἔτυχεν αὕτη, καὶ αἴτιον τῆς γενέσεως αὐτῆς οὐδέν. ἀλλ' εἰς ἀρχὴν ποίαν, καὶ αἴτιον ποῖον ἡ ἀναγωγὴ ἡ τοιαύτη, πότερον ὡς εἰς ὕλην, ἢ ὡς

εἰς τὸ οὗ ἕνεκα, ἢ ὡς εἰς τὸ κινῆσαν, A μάλιστα σκεπτέον. περὶ μὲν οὖν τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος, ἀφείσθω· διώρισται γὰρ ἱκανῶς. τὸ δὲ ὡς ἀληθὲς ὂν, ὡς ψεῦδος, ἐπειδὴ παρὰ σύνθεσίν ἐστι καὶ διαίρεσιν, τὸ δὲ σύνολον, περὶ μερισμὸν ἀντιφάσεως. τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς, τὴν κατάφασιν ἐπὶ τῷ συγκειμένῳ ἔχει, τὴν δ' ἀπόφασιν, ἐπὶ τῷ διῃρημένῳ· τὸ δὲ ψεῦδος, τούτου τοῦ μερισμοῦ τὴν ἀντίφασιν. πῶς δὲ B τὸ ἅμα, ἢ τὸ χωρὶς νοεῖν συμβαίνει, ἄλλος λόγος. λέγω δὲ τὸ ἅμα καὶ τὸ χωρὶς, ὥστε μὴ τὸ ἐφεξῆς, ἀλλ' ἕν τι γίγνεσθαι. οὐ γάρ ἐστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν· οἷον τὸ μὲν ἀγαθὸν, ἀληθές· τὸ δὲ κακὸν, ψεῦδος· ἀλλ' ἐν διανοίᾳ. περὶ δὲ τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ τί ἐστιν, οὐδ' ἐν τῇ διανοίᾳ. ὅσα μὲν οὖν δεῖ θεωρῆσαι περὶ τὸ οὕτως ὂν καὶ μὴ ὂν, ὕστερον ἐπισκεπτέον. ἐπεὶ δὲ ἡ συμπλοκή ἐστιν καὶ ἡ διαίρεσις ἐν C διανοίᾳ, ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πράγμασι, τὸ δ' οὕτως ὂν, ἕτερον ὂν τῶν κυρίως (ἢ γὰρ τὸ τί ἐστιν, ἢ ὅτι ποιὸν, ἢ ὅτι ποσὸν, ἢ εἴ τι ἄλλο συνάπτει ἢ ἀφαιρεῖ ἡ διάνοια) τὸ μὲν ὡς συμβεβηκὸς, καὶ τὸ ὡς ἀληθὲς ὂν, ἀφετέον. τὸ γὰρ αἴτιον, τοῦ μὲν ἀόριστον, τοῦ δὲ τῆς διανοίας τι πάθος, καὶ ἀμφότερα περὶ τὸ λοιπὸν γένος τοῦ ὄντος, καὶ οὐκ ἔξω δηλοῦσιν οὖσάν τινα φύσιν τοῦ ὄντος. D διὸ ταῦτα μὲν ἀφείσθω· σκεπτέον δὲ τοῦ ὄντος αὐτοῦ τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς ᾗ ὄν. φανερὸν δ' ἐν οἷς διωρισάμεθα περὶ τοῦ ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον, ὅτι πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν.

reductio est, vtrum vt ad materiam, an vt ad cuius gratia, an vt ad mouens, maximè considerandum est. De eo itaque, quod secundum accidens est, dimittatur. Determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam verum ens, & non ens, vt falsum, quoniam circa compositionem, & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis. Verum etenim affirmationem in composito habet, negationem verò in diuiso, falsum verò, huius partitionis contradictionem. Quo autem modo quod simul, aut quod separatim est, intelligere accidit, alia ratio est. Dico autem quod simul, & quod separatim, vt non consequenter, sed vt vnum quid fiat. Non enim est falsum, & verum in rebus, (vt quod bonum verum: quod verò malum, falsum) sed in mente: quæ verò circa simplicia, & circa ea, quæ quid sunt, non quidem sunt in mente. Quæcunque igitur speculari oportet circa id, quod ita ens & non ens est, posterius perscrutandum est. Cùm autem compositio, & diuisio in mente, non in rebus sit, quod profectò ita est, diuersum à propriè dictis ens est. Aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & vt verum ens omittendum est: causa enim illius quidem determinata: huius verò, mentis aliqua passio: & ambo circa reliquum entis genus, & non extra ostendunt esse aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ, & principia, prout ens est. Manifestum autem est in iis, quæ determinauimus de eo, quoties vnumquodque dicitur, quòd ens multipliciter dicitur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

E Τὸ ὂν λέγεται πολλαχῶς, καθάπερ διειλόμεθα πρότερον ἐν τοῖς περὶ τοῦ πολλαχῶς. σημαίνει γὰρ τὸ [illegible]

F [illegible]

ARISTOTELIS

METAPHYSICORVM LIBER VII.

CAPVT I.

Ens multipliciter dicitur, quemadmodum in iis, quæ de quoties prius diuisimus. Significat enim aliud quidem quid est, & quod quid: aliud verò, quod quale, aut quantum, aut singula aliorum, quæ ita prædicantur. Cùm autem ens toties dicatur, patet primum horum ens esse ipsum quid est, quódque substantiam significat. Cùm enim si dicimus, quale quippiã hoc,

Universidad de Deusto Biblioteca

aut bonum dicimus, aut malum: sed non tricubitum, aut hominem. Cum autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem, aut Deum: cætera verò entia dicuntur, eo quòd entis propriè dicti quædam sunt quantitates, quædam qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, vtrum ipsum ambulare, & sanum esse, ac sedere, & vnumquodque horum, ens, an non ens est: similiter & de quocunque cæterorum similium. Nihil enim horum est per se natura aptum, neque possibile à substantia separari: sed magis, siquidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum. Hæc autem magis entia apparent, quoniam subiectum eis determinatum est: hoc autem substantia, & singulare est, quod in tali prædicatione apparet. Bonum enim, aut sedens, absque hoc non dicitur. Patet igitur, quòd propter hanc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primo est ens, & non aliquod ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen substantia, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est. Aliorum enim categorematum nullum est separabile, sed hæc sola: ratione quoque hoc primum: necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ. Scire etiam tunc putamus vnumquodque magis, cùm quid est homo, aut ignis sciamus, quàm quale, aut quantum, aut vbi. Nam & horum ipsorum tunc vnumquodque scimus, cùm quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quod quoque tam olim, quàm tunc, & semper quæritur, semperque dubitatur, quidnam ipsum ens sit, hoc est, quænam substantia est: hoc enim quidam vnum aiunt esse, quidam plura quàm vnum: & quidam finita, quidam verò infinita. Quare nobis quoque maximè & primum, & solum (vt ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam sit, speculandum est.

CAPVT II.

Videtur autem substantia existere, manifestissimè quidem in corporibus. Quare animalia, & plantas, & eorum partes, substantias esse dicimus, ac naturalia corpora, vt ignem, aquam, & terram cæterorum quoque singula, & quæcunque aut horum partes, aut ex his sunt, aut partibus, aut omnibus: vt cælum, & eius partes, sydera, Luna, & Sol. Vtrum autem hæ solæ substantiæ sint, an etiam aliæ,

ἢ ἀγαθὸν λέγομεν ἢ κακόν, ἀλλ' οὐ τρίπηχυ, ἢ ἄνθρωπον· ὅταν δὲ τί ἐστιν, οὐ λευκὸν οὐδὲ θερμὸν οὐδὲ τρίπηχυ, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἢ θεόν. τὰ δ' ἄλλα λέγεται ὄντα, τῷ τοῦ οὕτως ὄντος τὰ μὲν ποσότητας εἶναι, τὰ δὲ ποιότητας, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ ἄλλο τι τοιοῦτον. διὸ καὶ ἀπορήσειέ τις πότερον τὸ βαδίζειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ καθῆσθαι ἕκαστον αὐτῶν ὄν, ἢ μὴ ὄν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν τῶν τοιούτων. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν, οὔτε καθ' αὑτὸ πεφυκός, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ μᾶλλον εἴπερ τὸ βαδίζον τῶν ὄντων τι, καὶ τὸ καθήμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον. ταῦτα δὲ μᾶλλον φαίνεται ὄντα· διότι ἐστί τι τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς ὡρισμένον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ τὸ καθ' ἕκαστον, ὅπερ ἐμφαίνεται ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ τοιαύτῃ. τὸ ἀγαθὸν γὰρ ἢ τὸ καθήμενον, οὐκ ἄνευ τούτου λέγεται. δῆλον οὖν ὅτι διὰ ταύτην κἀκείνων ἕκαστον ἔστιν. ὥστε τὸ πρώτως ὄν, καὶ οὐ τὶ ὄν, ἀλλ' ὂν ἁπλῶς, ἡ οὐσία ἂν εἴη. πολλαχῶς μὲν οὖν λέγεται τὸ πρῶτον. ὅμως δὲ πάντως ἡ οὐσία πρῶτον, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ χρόνῳ, καὶ φύσει. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κατηγορημάτων, οὐθὲν χωριστόν· αὕτη δὲ μόνη. καὶ τῷ λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον. ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἑκάστου λόγῳ, τὸν τῆς οὐσίας ἐνυπάρχειν. καὶ εἰδέναι δὲ τότε οἰόμεθα ἕκαστον μάλιστα, ὅταν τί ἐστιν ὁ ἄνθρωπος γνῶμεν, ἢ τὸ πῦρ, μᾶλλον ἢ τὸ ποιόν, ἢ τὸ ποσόν, ἢ τὸ πού· ἐπεὶ καὶ αὐτῶν τούτων, τότε ἕκαστον ἴσμεν, ὅταν τί ἐστι τὸ ποσὸν ἢ τὸ ποιὸν εἰδῶμεν. καὶ δὴ καὶ τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν, τοῦτό ἐστι, τίς ἡ οὐσία. τοῦτο γὰρ οἱ μὲν ἓν εἶναί φασιν, οἱ δὲ πλείω ἢ ἕν· καὶ οἱ μὲν πεπερασμένα, οἱ δὲ ἄπειρα. διὸ καὶ ἡμῖν καὶ μάλιστα, καὶ πρῶτον καὶ μόνον, ὡς εἰπεῖν, περὶ τοῦ οὕτως ὄντος θεωρητέον τί ἐστι.

Κεφάλαιον β.

Δοκεῖ δ' ἡ οὐσία ὑπάρχειν φανερώτατα μὲν τοῖς σώμασι. διὸ τά τε ζῷα καὶ τὰ φυτά, καὶ τὰ μόρια αὐτῶν, οὐσίας εἶναί φαμεν, καὶ τὰ φυσικὰ σώματα, οἷον πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, καὶ ὅσα ἢ μόρια τούτων, ἢ ἐκ τούτων ἐστίν, ἢ μορίων, ἢ πάντων, οἷον ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, ἄστρα, καὶ σελήνη καὶ ἥλιος. πότερον δὲ αὗται μόναι οὐσίαι εἰσίν, ἢ καὶ ἄλλαι,

ἢ τούτων μὲν οὐδέν, ἕτεραι δέ τινες, σκεπτέον. δοκεῖ δέ τισι τὰ τοῦ σώματος πέρατα, οἷον ἐπιφάνεια καὶ γραμμὴ καὶ στιγμὴ καὶ μονάς, εἶναι οὐσίαι, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα καὶ τὸ στερεόν. ἔτι παρὰ τὰ αἰσθητά, οἱ μὲν οὐκ οἴονται εἶναι οὐδὲν τοιοῦτον, οἱ δὲ πλείω, καὶ μᾶλλον ὄντα ἀΐδια, ὥσπερ Πλάτων τά τε εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά, δύο οὐσίας, τρίτην δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων οὐσίαν. Σπεύσιππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἑκάστης οὐσίας, ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας. ἔνιοι δὲ τὰ μὲν εἴδη καὶ τοὺς ἀριθμούς, τὴν αὐτὴν ἔχειν φασὶ φύσιν· τὰ δὲ ἄλλα ἐχόμενα, γραμμὰς καὶ ἐπίπεδα, μέχρι πρὸς τὴν τοῦ οὐρανοῦ οὐσίαν καὶ τὰ αἰσθητά. περὶ δὴ τούτων, τί λέγεται καλῶς ἢ μὴ καλῶς, καὶ τίνες εἰσὶν οὐσίαι, καὶ πότερον εἰσί τινες παρὰ τὰς αἰσθητάς, ἢ οὐκ εἰσί, καὶ αὗται πῶς εἰσι, καὶ πότερον ἔστι τις χωριστὴ οὐσία, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, ἢ οὐδεμία παρὰ τὰς αἰσθητάς, σκεπτέον, ὑποτυπωσαμένοις τὴν οὐσίαν πρῶτον τί ἐστι.

Κεφάλαιον γ.

Λέγεται δ' ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναχῶς, ἀλλ' ἐν τέτταρσί γε μάλιστα. καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου, καὶ τὸ γένος, ἡ οὐσία δοκεῖ εἶναι ἑκάστου, καὶ τέταρτον τούτων, τὸ ὑποκείμενον. τὸ δ' ὑποκείμενόν ἐστι, καθ' οὗ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μηκέτι κατ' ἄλλου. διὸ πρῶτον περὶ τούτου διοριστέον. μάλιστα γὰρ δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκείμενον πρῶτον. τοιοῦτον δὲ τρόπον μέν τινα, ἡ ὕλη λέγεται· ἄλλον δὲ τρόπον ἡ μορφή· τρίτον δέ, τὸ ἐκ τούτων. λέγω δὲ τὴν μὲν ὕλην, οἷον τὸν χαλκόν· τὴν δὲ μορφήν, τὸ σχῆμα τῆς ἰδέας· τὸ δ' ἐκ τούτων, τὸν ἀνδριάντα τὸ σύνολον. ὥστε εἰ τὸ εἶδος τῆς ὕλης πρότερον καὶ μᾶλλον ὄν, καὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν πρότερον ἔσται, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. νῦν μὲν οὖν τύπῳ εἴρηται, τί ποτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, ὅτι τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου, ἀλλὰ καθ' οὗ τὰ ἄλλα. δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως· οὐ γὰρ ἱκανόν. αὐτό τε γὰρ τοῦτο ἄδηλον· καὶ ἔτι ἡ ὕλη οὐσία γίνεται. εἰ γὰρ μὴ αὕτη οὐσία, τίς ἐστιν ἄλλη διαφεύγει. περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων, οὐ φαίνεται οὐδὲν ὑπομένον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῶν σωμάτων πάθη καὶ ποιήματα καὶ δυνάμεις· τὸ δὲ μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, ποσότητές τινες

an harum quidem nulla, sed aliquæ aliæ, considerandum est. Videtur autem quibusdam, corporis terminos: vt superficiē, lineam, punctum, & vnitatem substantias esse, & magis quàm corpus & solidum. Item, præter sensibilia, quidam non putāt aliquid esse tale: quidā plura, & quæ magis sempiterna sunt: sicuti Plato, & ipsas species, & mathematica, duas substantias: tertiam verò, sensibilium corporum substantiam. Speusippus verò etiam plures substantias ab vno incipiens, & principia cuiusque substantiæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animæ: & hoc modo extendit substantias. Quidam autem, species quidem, & numeros eandem habere naturam aiunt: cætera verò sequentia, lineas, & superficies, vsque ad cæli substantiam, & sensibilia. De his igitur quid bene, quidve non bene dicatur, & quæ substantiæ sint, & vtrum aliquæ præter sensibiles sint, nécne, & hæ quomodo sint, & vtrum est aliqua separata substantia, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, descripta primò substantia, quidnam sit.

CAPVT III.

Dicitur autem substantia, si non pluribus, saltem quatuor modis. Maximè etenim quod erat esse, & vniuersale, & genus, substantia cuiusque esse videtur: & quartum, subiectum. Subiectum autem est, de quo cætera dicuntur: illud verò non amplius de alio. Quare primò de eo determinandum est. Maximè nanque substantia, subiectum primum esse videtur. Tale vero, quodam modo quidem materia dicitur, quodā modo vero forma: tertium vero, quod ex his est. Dico autē materiam quidem, vt æs: formam autem figuram ideæ: quod vero ex his est, totam statuam. Vnde si species prior materia est, & magis ens, illud quoque, quod ex ambobus est, prius erit, ob similem rationem. Nunc itaque quidnam substantia sit, quasi in figura dictum est, quod non de subiecto, sed de quo cætera. Oportet autem, non ita solum: non enim sufficiens est. Et hoc nanque ipsum, non est manifestum. Et item, materia, substantia est. Nam si hæc non est substantia, quæ alia esset, fugeret nos. Demptis etenim cæteris, nihil aliud remanere videtur: cætera nanque, passiones corporum, & effectiones, & potentiæ sunt: longitudo vero latitudo, & profunditas, quantitates quædam,

Universidad de Deusto Biblioteca

sed non substantiæ sunt. Quantitas etenim non est substantia, sed magis cui hæc ipsa primo insunt, illud est substantia. Enimuero ablata longitudine, latitudine, & profunditate, nihil videmus reliquum, nisi si quid est, quod ab eis determinetur, vt ita considerantibus, materiam solam necesse sit apparere substantiam. Dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Est enim quid, de quo singula horum prædicantur: cui esse, ac cuique prædicationum diuersum est. Cætera nanque de substantia prædicantur: hæc verò, de materia. Quare quod vltimum est per se, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud est, neque etiam negationes: etenim hæ quoque, secundum accidens erunt. Ex his itaque speculantibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est: etenim separabile, & quod quid esse, videntur maximè inesse substantiæ: propter quod species, & quod ex ambobus, videtur esse substantia, magis, quàm materia. At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia, & forma est, omittenda est. Posterior enim, & manifesta est: manifesta verò, quodam modo etiam ipsa materia. At de tertia considerandum est: hæc enim maximè dubitabilis. Conceditur autem quasdam esse substãtias sensibiliũ: quare in his primùm quærẽdum est.

CAPUT IIII.

Cum autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum vnum quiddam esse videatur, quod quid erat esse, de eo considerandum est. Prodest etenim transcendere ad notius. Ita nanque disciplina fit omnibus, per minùs nota natura, ad magis nota. Et hoc opus est, vt in actibus ex eis, quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona. Ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt, sibi facere nota. Quæ autem singulis nota, & prima, sæpenumero parum nota sunt, & parum, aut nihil entis participant. Attamen ex eis, quæ parum nota, sibi tamen nota sunt, conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa (vt dictum est) transcendentibus. At primo quædam de eo logicè dicemus: quod illud est, quod quid erat esse vnumquodque, quod secundum se dicitur. Etenim tibi esse, nõ est musico esse. Non enim secundum teipsũ musicus es: quod ergo, secũdũ te ipsũ.

A ἀλλ' οὐκ οὐσίαι. τὸ γὰρ ποσὸν οὐκ οὐσία, ἀλλὰ μᾶλλον ᾧ ὑπάρχει ταῦτα αὐτοῖς πρώτῳ, ἐκεῖνό ἐστιν ἡ οὐσία. ἀλλὰ μὴν ἀφαιρουμένου μήκους καὶ πλάτους καὶ βάθους, οὐδὲν ὁρῶμεν ὑπολειπόμενον, πλὴν εἴ τι ἐστὶ τὸ ὁριζόμενον ὑπὸ τούτων. ὥστε τὴν ὕλην ἀνάγκη φαίνεσθαι μόνην οὐσίαν οὕτω σκοπουμένοις. λέγω δ' ὕλην ἣ καθ' αὑτὴν μήτε B τὶ, μήτε ποσὸν, μήτε ἄλλο μηδὲν λέγεται οἷς ὥρισται τὸ ὄν. ἔστι γάρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ᾧ τὸ εἶναι ἕτερον, καὶ τῶν κατηγοριῶν ἑκάστῃ. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῆς οὐσίας κατηγορεῖται· αὕτη δὲ, τῆς ὕλης. ὥστε τὸ ἔσχατον, καθ' αὑτὸ οὔτε τὶ, οὔτε ποσὸν, οὔτε ἄλλο οὐδέν ἐστιν· οὐδὲ δὴ αἱ ἀποφάσεις· καὶ γὰρ αὗται ὑπάρξουσι κατὰ συμβεβηκός. ἐκ μὲν C οὖν τούτων θεωροῦσι συμβαίνει οὐσίαν εἶναι τὴν ὕλην· ἀδύνατον δέ. καὶ γὰρ τὸ χωριστὸν, καὶ τὸ τόδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ. διὸ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, οὐσία δόξειεν ἂν μᾶλλον εἶναι τῆς ὕλης. τὴν μὲν τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν (λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς) ἀφετέον. ὑστέρα γὰρ καὶ δήλη· φανερὰ δέ πως καὶ ἡ ὕλη· περὶ δὲ τῆς τρίτης σκεπτέον. αὕτη γὰρ ἀπορωτάτη. D ὁμολογοῦνται δ' οὐσίαι εἶναι τῶν αἰσθητῶν τινες. ὥστε ἐν ταύταις ζητητέον πρῶτον.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δ' ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα, πόσοις ὁρίζομεν τὴν οὐσίαν, καὶ τούτων ἕν τι ἐδόκει εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι, θεωρητέον περὶ τούτου. πρὸ ἔργου γὰρ τὸ μεταβαίνειν εἰς τὸ γνωριμώτερον. ἡ γὰρ μάθησις οὕτω γίνεται πᾶσι, E διὰ τῶν ἧττον γνωρίμων φύσει, εἰς τὰ γνώριμα μᾶλλον. καὶ τοῦτο ἔργον ἐστίν, ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσι, τὸ ποιῆσαι ἐκ τῶν ἑκάστῳ ἀγαθῶν, τὰ ὅλως ἀγαθὰ, ἑκάστῳ ἀγαθά· οὕτως ἐκ τῶν αὐτῷ γνωριμωτέρων, τὰ τῇ φύσει γνώριμα αὐτῷ γνώριμα. τὰ δ' ἑκάστοις γνώριμα, καὶ πρῶτα, πολλάκις ἠρέμα ἐστὶ γνώριμα, καὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν ἔχει τοῦ ὄντος. ἀλλ' ὅμως ἐκ τῶν φαύλως μὲν γνωστῶν, αὐτῷ δὲ γνωστῶν, τὰ ὅλως γνωστὰ γνῶναι πειρατέον, μεταβαίνοντας, ὥσπερ εἴρηται, διὰ τούτων αὐτῶν. καὶ πρῶτον εἴπωμεν ἔνια περὶ αὐτοῦ λογικῶς, ὅτι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἑκάστου, ὃ λέγεται καθ' αὑτό. οὐ γάρ ἐστι τὸ σοὶ εἶναι, τὸ μουσικῷ εἶναι· οὐ γὰρ κατὰ σαυτὸν εἶ μουσικός· ὃ ἄρα κατὰ σαυτόν.

A οὐδὲ δὴ τοῦτο πᾶν. οὐ γὰρ τὸ οὕτως καθ' αὑτὸ, ὡς ἐπιφανείᾳ λευκόν, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἐπιφανείᾳ εἶναι, τὸ λευκῷ εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, τὸ ἐπιφανείᾳ λευκῷ εἶναι. διὰ τί; ὅτι πρόσεστιν αὐτό. ἐν ᾧ ἄρα μὴ ἐνέσται λόγῳ αὐτό, λέγοντι αὐτό, οὗτος ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ. ὥστ' εἰ τὸ ἐπιφανείᾳ λευκῷ εἶναί ἐστι, τὸ ἐπιφανείᾳ εἶναι λείᾳ, τὸ λευκῷ καὶ λείῳ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἕν. Ἐπεὶ δ' ἔστι καὶ κατὰ τὰς B ἄλλας κατηγορίας σύνθετα (ἔστι γάρ τι ὑποκείμενον ἑκάστῳ, οἷον τῷ ποιῷ, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τῷ ποτὲ, καὶ τῷ ποῦ, καὶ τῇ κινήσει) σκεπτέον ἆρ' ἔστι λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἑκάστῳ αὐτῶν, καὶ ὑπάρχει καὶ τούτοις τὸ τί ἦν εἶναι· οἷον λευκῷ ἀνθρώπῳ τί ἦν λευκῷ ἀνθρώπῳ. ἔστω δὴ ὄνομα αὐτῷ ἱμάτιον, τί ἐστι τὸ ἱματίῳ εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν καθ' αὑτὸ λεγομένων, οὐδὲ τοῦτο. ἢ τὸ οὐ καθ' αὑτὸ λέγεται διχῶς, καὶ τούτου C ἐστὶ τὸ μὲν ἐκ προσθέσεως, τὸ δὲ οὔ. τὸ μὲν γὰρ τῷ αὐτὸ ἄλλῳ προστίθεσθαι λέγεται ὃ ὁρίζεται· οἷον εἰ τὸ λευκῷ εἶναι ὁριζόμενος, λέγοι λευκοῦ ἀνθρώπου λόγον. τὸ δὲ τῷ, ἄλλο αὐτῷ· οἷον εἰ σημαίνοι τὸ ἱμάτιον, λευκὸν ἄνθρωπον, ὁ δὲ ὁρίζοι τὸ ἱμάτιον ὡς λευκόν. τὸ δὲ λευκὸς ἄνθρωπος, ἔστι μὲν λευκόν, οὐ μέντοι τί ἦν εἶναι λευκῷ ἀνθρώπῳ, D ἀλλὰ τὸ ἱματίῳ εἶναι. ἆρά ἐστι τὸ τί ἦν εἶναί τι, ἢ ὅλως, ἢ οὔ; ὅπερ γάρ τι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι. ὅταν δ' ἄλλο κατ' ἄλλου λέγηται, οὐκ ἔστιν ὅπερ τόδε τι· οἷον ὁ λευκὸς ἄνθρωπος, οὐκ ἔστιν ὅπερ τόδε τι, εἴπερ τὸ τόδε τι ταῖς οὐσίαις ὑπάρχει μόνον. ὥστε τὸ τί ἦν εἶναί ἐστιν, ὅσων ὁ λόγος ἐστὶν ὁρισμός. ὁρισμὸς δ' ἐστὶν, οὐκ ἂν ὄνομα λόγῳ ταὐτὸ σημαίνῃ (πάν- E τες γὰρ ἂν εἶεν οἱ λόγοι ὅροι. ἔσται γὰρ ὄνομα ὁτῳοῦν λόγῳ ταὐτό, ὥστε καὶ ἡ Ἰλιὰς ὁρισμὸς ἔσται) ἀλλ' ἐὰν πρώτου τινὸς ᾖ. τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα λέγεται μὴ τῷ ἄλλο κατ' ἄλλου λέγεσθαι. οὐκ ἔσται ἄρα οὐδενὶ τῶν μὴ γένους εἰδῶν ὑπάρχον τὸ τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον. ταῦτα γὰρ δοκεῖ οὐ κατὰ μετοχὴν λέγεσθαι, καὶ πάθος, οὐδ' ὡς συμβεβηκός. ἀλλὰ λόγος μὲν ἔσται ἑκάστου καὶ τῶν ἄλλων τί σημαί- F νει, ἐὰν ᾖ ὄνομα, ὅτι τόδε τῷδε ὑπάρχει· ἢ ἀντὶ λόγου ἁπλοῦ ἀκριβέστερος· ὁρισμὸς δ' οὐκ ἔσται, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι. ἢ καὶ ὁ ὁρισμὸς, ὥσπερ καὶ τὸ τί ἐστι, πλεοναχῶς λέγεται; καὶ γὰρ τὸ τί ἐστιν, ἕνα μὲν τρόπον σημαίνει τὴν οὐσίαν,

Nec tamen hoc totum. Nec enim illud, quod ita secundum se est, vt superficies alba: quoniam superficiei esse, non est albo esse. At verò, nec quod ex ambobus est superficiei albæ esse. Quare? quoniam hæc inest. In qua ergo ratione ipsum dicente, non inerit ipsum, hæc ratio eius, quod quid erat esse cuique. Quare si superficiei albæ esse, est superficiei læui esse, albo & læui esse, vnum, & idem est. Cùm autem secundum cætera quoque prædicamenta composita sint (est etenim aliquod subiectum cuique, vt qualitati, & quantitati, & quando, & vbi, & motui) perscrutandum est vtrum est ratio eius quod quid erat esse cuique horum, & vtrum inest etiam his ipsum quod quid erat, vt homini albo, quid erat albo homini. Sit autem nomen eius, vestis. quid est vesti esse? At verò, nec eorum est, quæ secundum se dicuntur. An hoc non secundum se dupliciter dicitur? & huius est hoc quidem ex additione, istud verò non. Hoc enim dicitur, eo quòd ipsum, quod definitur, alteri adiicitur: vt puta, si albo esse, definiens dicit albi hominis rationem: istud verò, eo quòd aliud ipsi: vt si vestis album hominem significat, ille verò definiat vestem vt album. Quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed vesti esse. Verum quod quid erat esse, est quid, aut simpliciter an non? Ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse. Cùm verò aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid: vt homo albus, non est quod quid: si ipsum quidem quod quid substantiis solis inest: quare quod quid erat esse illorum est, quorumcunque ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significet, (omnes etenim sermones, definitiones essent. Erit nanque nomen idem cuicunque sermoni, quare & Ilias definitio erit) sed si primi alicuius sit. Talia verò sunt, quæcunque dicuntur, non eo quòd aliud de alio dicatur. Non ergo vlli eorum, quæ non sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solùm: hæc enim videntur, non secundum participationem, & passionem, nec vt accidens dici. Sed oratio quidem cuiusque etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest: aut pro simplici oratione, certior, definitio verò non erit, neque quod quid erat esse. An definitio quoque, vt & ipsum quid est, multipliciter dicitur? Etenim ipsum quid est, vno quidem modo substantiam,

Universidad de Deusto Biblioteca

& quod quid significat: alio verò singula eorum, quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, & quæcunque cætera talia sunt. Quemadmodum enim & ipsum EST inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primò, illis verò consequenter: ita & quod quid est simpliciter substantiæ, cæteris verò quodam modo. Etenim interrogare possimus, quid est ipsum quale. Quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est: non tamen simpliciter, sed sicut de non ente, logicè quidam aiunt esse ipsum non ens, non simpliciter, sed non ens, ita & ipsum quale. Oportet igitur & considerare, quomodo de quocunque dicere decet, non tamen magis, quàm quomodo se habet. Quare nunc quoque cùm manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiam quod quid erat esse, similiter inerit primò quidem, & simpliciter substantiæ, deinde cæteris, sicut & ipsum quid est: non simpliciter quid erat esse, sed qualitati, aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuocè ista esse, aut cum additione, vel ablatione: sicut & quod non scibile, scibile. Nam rectius est neque æquiuocè dicere, neque eodem modo: sed quemadmodum medicinale, eo quòd ad idem quidem & vnum, non autem idem & vnum, non tamen etiam æquiuocè. Nullum etenim medicinale corpus, opus, & vas dicitur æquiuocè, neque secundum vnum, sed ad vnum: sed hæc quidem quomodocunque dicere quis velit, nihil differt. Illud autem manifestum est, quòd quæ primò & simpliciter definitio, & quod quid erat esse, substantiarum est: at cæterorum quoque similiter est, non tamen primò. Non enim est necesse, si hoc ponamus, huius definitionem esse quodcunque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione, hoc autem si vnius sit, non continuatione, sicuti Ilias, aut quæcunque coniunctione, sed si quoties dicitur vnum. Vnum autem dicitur, sicuti & ens. Ens autē quoddam, ipsum quod quid, quoddam quantū, quoddam quale quid significat. Quare & albi hominis erit oratio & definitio: alio verò modo, & albi & substantiæ.

CAPVT V.

Habet autem dubitationem, si quis nō dicat definitionem esse eam, quæ ex additione fit, orationem: cuius erit definitio, non simplicium, sed copulatorum? Ex additione enim necesse est manifestare. Dico autem, vtputa, est nasus, & concauitas, & simitas, quod ex ambobus dicitur eo quod

καὶ τὸ τόδε τι, ἄλλως δὲ ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων, ποσόν, ποιόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ ἔστιν ὑπάρχει πᾶσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τῷ μὲν πρώτως, τοῖς δ' ἑπομένως· οὕτω καὶ τὸ τί ἐστιν, ἁπλῶς μὲν τῇ οὐσίᾳ, πῶς δὲ τοῖς ἄλλοις. καὶ γὰρ τὸ ποιὸν ἐροίμεθ' ἂν τί ἐστιν· ὥστε καὶ τὸ ποιὸν, τῶν τί ἐστι μέν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος λογικῶς φασί τινες εἶναι τὸ μὴ ὄν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ ὄν, οὕτω καὶ τὸ ποιόν. δεῖ μὲν οὖν σκοπεῖν καὶ τὸ πῶς δεῖ λέγειν περὶ ἕκαστον, οὐ μὴν μᾶλλόν γε, ἢ τὸ πῶς ἔχει. διὸ καὶ νῦν ἐπεὶ τὸ λεγόμενον φανερόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὁμοίως ὑπάρξει, πρώτως μὲν καὶ ἁπλῶς τῇ οὐσίᾳ, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις, ὥσπερ καὶ τὸ τί ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ ποιῷ ἢ ποσῷ τί ἦν εἶναι. δεῖ γὰρ ἢ ὁμωνύμως ταῦτα φάναι εἶναι ὄντα, ἢ προστιθέντας καὶ ἀφαιροῦντας, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἐπιστητὸν, ἐπιστητόν. ἐπεὶ τό γε ὀρθόν ἐστι, μήτε ὁμωνύμως φάναι, μήτε ὡσαύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὸ ἰατρικὸν τῷ πρὸς αὐτὸ μὲν καὶ ἕν, οὐ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἕν, οὐ μέντοι οὐδὲ ὁμωνύμως. οὐδὲ γὰρ ἰατρικὸν σῶμα καὶ ἔργον καὶ σκεῦος λέγεται, οὔτε ὁμωνύμως, οὔτε καθ' ἕν, ἀλλὰ πρὸς ἕν. ταῦτα μὲν οὖν ὁποτέρως τις ἐθέλει λέγειν, διαφέρει οὐδέν. ἐκεῖνο δὲ φανερόν, ὅτι ὁ πρώτως καὶ ἁπλῶς ὁρισμός, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, τῶν οὐσιῶν ἐστιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστί, πλὴν οὐ πρώτως. οὐ γὰρ ἀνάγκη, ἂν τοῦτο τιθῶμεν, τούτου ὁρισμὸν εἶναι, ὃ ἂν λόγῳ τὸ αὐτὸ σημαίνῃ, ἀλλὰ τινὶ λόγῳ. τοῦτο δὲ ἐὰν ἑνὸς ᾖ, μὴ τῷ συνεχεῖ ὥσπερ ἡ Ἰλιάς, ἢ ὅσα συνδέσμῳ, ἀλλ' ἐὰν ὁσαχῶς λέγεται τὸ ἕν· τὸ δ' ἓν λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν· τὸ δὲ ὄν, τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ ποιόν τι σημαίνει. διὸ καὶ λευκοῦ ἀνθρώπου ἔσται λόγος καὶ ὁρισμός· ἄλλον δὲ τρόπον, καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ οὐσίας.

Κεφάλαιον ε.

Ἔχει δ' ἀπορίαν, ἐάν τις μὴ φῇ ὁρισμὸν εἶναι τὸν ἐκ προσθέσεως λόγον, τίνος ἔσται ὁρισμὸς τῶν οὐχ ἁπλῶν, ἀλλὰ συνδεδυασμένων· ἐκ προσθέσεως γὰρ ἀνάγκη δηλοῦν. λέγω δὲ οἷον ἔστι ῥὶς καὶ κοιλότης, καὶ σιμότης τὸ ἐκ τῶν δυοῖν λεγόμενον τῷ τόδε ἐν τῷδε, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός γ' [illegible]

οὔθ' ἡ κοιλότης, οὔθ' ἡ σιμότης πάθος τῆς ῥινός, ἀλλὰ καθ' αὑτήν. οὐδ' ὡς τὸ λευκὸν Καλλίᾳ, ἢ ἀνθρώπῳ, ὅτι Καλλίας λευκὸς ᾧ συμβέβηκεν ἀνθρώπῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς τὸ ἄρρεν τῷ ζῴῳ, καὶ τὸ ἴσον τῷ ποσῷ, καὶ πάντα ὅσα λέγεται καθ' αὑτὰ ὑπάρχειν. ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσοις ὑπάρχει ἢ ὁ λόγος, ἢ τοὔνομα, οὗ ἐστὶ τοῦτο τὸ πάθος, καὶ μὴ ἐνδέχεται δηλῶσαι χωρίς, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου ἐνδέχεται· ἀλλ' οὐ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ζῴου. ὥστε τούτων τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ ὁρισμός, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδενός, ἢ εἰ ἔστιν, ἄλλως, καθάπερ εἰρήκαμεν. ἔστι δ' ἀπορία καὶ ἑτέρα περὶ αὐτῶν. εἰ μὲν γὰρ τὸ αὐτό ἐστι σιμὴ ῥὶς καὶ κοίλη ῥίς, τὸ αὐτὸ ἔσται τὸ σιμὸν καὶ τὸ κοῖλον. εἰ δὲ μή, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι εἰπεῖν τὸ σιμὸν ἄνευ τοῦ πράγματος οὗ ἐστὶ πάθος καθ' αὑτό· ἔστι γὰρ τὸ σιμὸν κοιλότης ἐν ῥινί, τὸ ῥῖνα σιμὴν εἰπεῖν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ δὶς τὸ αὐτὸ ἔσται εἰρημένον, ῥὶς ῥὶς κοίλη. ἡ γὰρ ῥὶς ἡ σιμή, ῥὶς ῥὶς κοίλη ἔσται. διὸ ἄτοπον τὸ ὑπάρχειν τοῖς τοιούτοις τὸ τί ἦν εἶναι. εἰ δὲ μή, εἰς ἄπειρον εἶσι. ῥινὶ γὰρ ῥινὶ σιμῇ ἔτι ἄλλο ἐνέσται. δῆλον τοίνυν ὅτι μόνης τῆς οὐσίας ἐστὶν ὁ ὁρισμός. εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθέσεως εἶναι, οἷον τοῦ ποιοῦ καὶ περιττοῦ. οὐ γὰρ ἄνευ ἀριθμοῦ· οὐδὲ ὁ τοῦ θήλεος ἄνευ ζῴου. τὸ δ' ἐκ προσθέσεως λέγω, ἐν οἷς συμβαίνει δὶς τὸ αὐτὸ λέγειν, ὥσπερ ἐν τούτοις. εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲ συνδυαζομένων ἔσται, οἷον ἀριθμοῦ περιττοῦ· ἀλλὰ λανθάνει ὅτι οὐκ ἀκριβῶς λέγονται οἱ λόγοι. εἰ δ' εἰσὶ καὶ τούτων ὅροι, ἤτοι ἄλλον τρόπον εἰσίν, ἢ καθάπερ ἐλέχθη, πολλαχῶς λεκτέον εἶναι τὸν ὁρισμόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. ὥστε ὡδὶ μὲν οὐδενὸς ἔσται ὁρισμός, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐδενὶ ὑπάρξει, πλὴν ταῖς οὐσίαις· ὡδὶ δ' ἔσται. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ὁ ὁρισμὸς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ἢ μόνων τῶν οὐσιῶν ἐστίν, ἢ μάλιστα καὶ πρώτως, καὶ ἁπλῶς, δῆλον.

Κεφάλαιον ς.

Πότερον δὲ ταὐτόν ἐστιν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἕκαστον, σκεπτέον. ἔστι γάρ τι πρὸ ἔργου πρὸς τὴν περὶ τῆς οὐσίας σκέψιν. ἕκαστόν τε γὰρ οὐκ ἄλλο δοκεῖ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι λέγεται εἶναι ἡ ἑκάστου οὐσία. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν λεγομένων κατὰ συμβεβηκός,

neque concauitas, neque simitas, passio nasi, sed secundum se: nec vt album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini esse: sed vt masculum animali, & æquale quanto, & cuncta, quæ per se esse dicuntur, hæc sunt, in quibus inest aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc passio est: & non contingit, separatim ostendere, sicuti album absque homine contingit: sed non fœmininum absque animali. Quare istorum, quod quid erat esse, & definitio, aut nullius est, aut si est, aliter est, quàm quemadmodum diximus. Est autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem simus nasus, & concauus nasus, idem erit simum, & concauum: quòd si non, propterea quòd impossibile est dicere simum absque ipsa re, cuius per se passio est, & simum erit concauitas in naso, nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum, nasus nasus concauus. Nasus nanque simus, nasus nasus concauus erit. Propter quod, inconueniens est talibus inesse, quod quid erat esse: quòd si non, in infinitum progredietur. Naso nanque naso simo aliud inerit. Patet igitur, quòd solius substantiæ definitio est. Si enim & cæterorum quoque prædicamentorum, necesse ex additione esse, vt qualitatis, & imparis: non enim sine numero: nec huius, quod est fœmininum, sine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere, sicut in istis. Quòd si hoc verum est, neque copulatorum erit: vtpote, numeri imparis. Sed latet, quòd nunc non accuratè dicuntur orationes. Si autem & istorum sunt definitiones, aut alio modo sunt, aut (sicuti dictum est) multipliciter est dicendum definitionem, & quod quid erat esse. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inerit, quod quid erat esse, nisi substantiis, quodam modo verò erit. Quòd igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio, & quod quid erat esse, aut substantiarum solùm est, aut maximè primò & simpliciter, manifestum est.

CAPVT VI.

Vtrum autem idē est, an aliud ipsum quid erat esse, & vnumquodque, perscrutandum. Proderit etenim aliquid ad considerationem de substantia. Nam & vnumquodque non videtur aliud esse à sua substantia: & ipsum quid erat esse, dicitur esse vniuscuiusque substātia. De his igitur, quæ secundum accidens dicuntur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

videri possit aliud esse: vtputa, albus homo aliud est, & albo homini esse. Si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem nanque homo, & albus homo, vt aiunt: quare & albo homini, & homini. An non necesse est quecunque secundum accidens, eadem esse? Non enim extrema, similiter eadem fiunt. Sed fortassis illud videtur accidere, extrema eadem secundum accidens fieri: vtputa, albo esse, & musico esse. Videtur autem minimè. De his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse: vt si quæ substantiæ sunt, quibus diuersæ substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal, & animali esse: & enti, & ipsum ens: erum & aliæ substantiæ, & naturæ, ac ideæ præter eas, quæ dicuntur: & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantiæ est. Et si absolutæ ad se inuicem, horum quidem non erit scientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem absolui, si nec ipsi bono est esse bono: nec huic, esse bonum. Scientia nanque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse, & de bono, & de cæteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi enti ens, nec ipsi vni vnum, similiter autem omnia sunt, certè nihil est quod quid erat esse: quare si nec ipsi eorum ens, nec aliorum alicui. Item, cui non inest bono esse, non bonum est: necesse est igitur, vnum esse bonum, & bono esse, & honestum & honesto esse, quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima, & per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species: fortassis autem magis, si species sint. Simul autè patet etiam, quòd si ideæ sint, quales eas quidam aiunt, quòd etiam non erit subiectum substantiæ. Has enim substantias quidem necesse est esse, dici verò de subiecto non necesse: essent enim secundum participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem est non secundum accidens ipsum vnumquodque, & quod quid erat esse: & quod scire vnumquodque, hoc est, ipsum quid erat esse, scire: quare, secundum expositionem necesse est vnũ quiddã, ambo esse. Quod autem secundum accidens dicitur, vt musicum, aut albũ, propterea quòd duplex significat, nõ est verum dicere, quòd idem sit, quod quid erat esse, & ipsum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quodam modo quidem est, quodam modo verò nõ est idã, quòd quid erat esse, & ipsum:

A δίξειν αὐ ἕτερον ἦ), οἷς λευκὸς ἄνθρωπος ἕτερον, καὶ τὸ λευκὸ ἀνθρώπῳ ἦ). εἰ γὰρ τὸ αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἦ), καὶ λευκὸ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτὸ ἄρα τὸ αὐτὸ γὰρ ἄνθρωπος, καὶ λευκὸς ἄνθρωπος, ὡς φασιν. ὥστε καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ, ἢ ἐκ τύχης ἔσται καὶ συμβεβηκότα ἦ) ταῦτα· εἰ γὰρ ἄπειρα τὰ ἄρα γένοιτο τοῦ τὰ ἄλλ' ἴσως γ' ἐκείνοις δόξειεν ἂν συμβαίνειν τὰ ἄ., ἃ γένοιτο τοῦ τὰ καὶ συμβεβηκότα· οὐκ τὸ λευκῷ ἦ), καὶ τὸ μουσικῷ ἦ). ἀλλ' εἰ οὖν ἦ ἄρα καθ' αὐτὰ λεγόμενα, ἀεὶ ἀνάγκη τούτων ἦ) ἢ εἶναι τινὰς οὐσίας, ὧν ἕτερα μὲν εἶναι οὐσίας, ἀπολελυμένα φύσεις ἕκαστα τοιαῦτα ἰδέας εἶναί τινες. τὸ γὰρ, ἴσως ἔσται τοῦτο τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθῷ ἦ), καὶ ζῷον, καὶ τὸ ζῷῳ ἦ), καὶ τοῦ ὄντος ἦ τὸ ὄν, ἔσοντος εἴληφε τὴν οὐσίαν, εἴδεσι τοῦ τοῦ λεγομένου, καὶ τοῦ· μὴ οὐσίας ἐκείνων, εἰ τὸ τί ἦν εἶναι) οὐσίας ἔστι. καὶ εἰ ὧν ἀπολελυμένα ἀλλήλων, τῷ ὧν ἴσως ἔσται γνῶσις, τὰ δ' ἴσως ἔσται. λέγω δὲ τὸ ἀπολελυμένον, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐτοῦ ἀπολείπει τὸ ἦ) ἀγαθόν· ὅδε γὰρ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἦ) ἀγαθόν, οὐδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τοῦ ἑνὶ ἕν. ὁμοίως δὲ πάντα ἔστι, ὥ οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι). ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τοῦ ἄλλων οὐδέν. ἔτι δὲ καὶ ὑπολείπει ἀγαθοῦ ἦ) καὶ ἀγαθόν. αὐτάρκεια αὐτὰ ἔστι ἦ) τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθοῦ ἦ) καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ καλῷ ἦ), ὅσα μὴ κατ' ἄλλου λέγεται, ἀλλὰ καθ' αὐτὰ καθ' αὐτὰ καὶ ἐν τῷ ἐκείνου, ἐκεῖ τὸ ἐκείνῳ, μὴ ἔστ' εἶναι· μάλιστα δ' ἴσως καὶ ἐν εἴδεσι φασιν, εἰ ἔστι τὸ ἀπολελυμένον οὐσίαι· ἐπεὶ τὰς οὐσίας οὐκ ἀνάγκη ἔστιν ἦ), μὴ καθ' ὑποκειμένου δ' ἔστιν· ἢ γὰρ μέθεξιν. εἰ τὸ δὲ τούτων τῷ λόγῳ, ὃ κ' τοῦτ' ἢ κ' συμβεβηκὸς, αὐτὸ ἔκαστον, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι) καὶ ἕν

τῷ ὧν γὰρ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ λευκῷ ἀνθρώπῳ, εἰ τὸ αὐτὸ, τῷ πάθει δὲ τὸ αὐτό. ἄτοπον δ' ἀνθρώπῳ, καὶ εἴ τις ἑκάστῳ ἔστιν ὄνομα ἄλλο, τὸ τί ἦν εἶναι). ἔστω γὰρ καὶ παρ' ἐκείνοις ἄλλο, τὸ τί ἦν εἶναι) ἔστω, ἔστω. κἀστὶν τὸ κακόν καὶ τοῦ ἦ) ἔστιν ἀνθρώπῳ τὸ τί ἦν εἶναι), εἴη δ' οὐσία τὸ τί ἦν εἶναι), ἀλλὰ μὴ οὐσία ἔσται, ἀλλ' καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸ. ὥστε δ' ἄλλος ἔσται τοῦ τί ἐστιν εἶναι. εἰ γὰρ καὶ συμβεβηκὸς ἦ τὸ τί ἦν εἶναι), καὶ ἔτι ἔσται ἄλλο ἔσται, εἰς ἄπειρον ἔσται. τὸ μὲν γὰρ ἔσται τὸ τί ἦν εἶναι) τὸ τί ἦν εἶναι), τὸ δὲ τί ἦν. ὥστε καὶ ἐν ἑκάστῳ ἔσται λόγος. ἔτι καὶ ὧν ὅτι τοῦ πρώτου καὶ καθ' αὐτὰ λεγομένων, τὸ ἑκάστῳ ἦ) καὶ ἕκαστον, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν εἶναι. εἰ δὲ συμβεβηκὸς ἔλεγον περὶ τοῦ Σόκρατος τοῦτο, φανερὸν ὅτι τὸ αὐτὸ λύουσι, καὶ εἰ τοῦτο Σωκράτους καὶ Σωκράτη ἦ). εὐθὺς γὰρ διαίρει, οὐ· ἐξ ὧν ἐρωτήσειεν αὖ τις, οὔτε ἐξ ὧν λύει ὀφείλει, πῶς μὴ αὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι), τοῦτο, καὶ πῶς οὐ τοῦ τὸ ἑκάστῳ, εἴρηται.

A homini nanque, & albo homini, non est idem: passione verò, idem. Absurdum autem apparet, & si quis vnicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit nanque etiam præter illud, aliud quod quid erat esse: quo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædã quid erat esse, si substantia quidem est, quod quid erat esse? Enimuero non solum vnum, sed ratio etiam eorum eadem, vt ex dictis patet. Non enim secundum accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum proceder. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: Illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicuique esse, & vnumquodque idem, & vnum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quod eadem solutione soluuntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, neo ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

Κεφάλαιον ζ.

Τῶν δὲ γινομένων, τὰ μὲν φύσει γίνεται, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ ἀπὸ τύχης καὶ αὐτομάτου. πάντα δὲ τὰ γιγνόμενα, ὑπὸ τοῦ τινος γίγνεται καὶ ἐκ τινος, καὶ τί. τὸ δὲ τί, λέγω καθ' ἑκάστην κατηγορίαν. ἢ γὰρ τόδε, ἢ ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ ποῦ. καὶ δὴ γίγνεται, καὶ ἐστὶν ἐστὶν ἐστὶν, ἢ ὑπὸ φύσεως καὶ αὐτῆς τέχνης, ἢ τινὸς ἄλλου τῶν γιγνομένων. ὧν μὲν γὰρ φύσει γίγνεται, λέγομεν τὴν ὕλην. τὸ δὲ ὑφ' οὗ, τὴν φύσιν τὴν ἔστιν. τὸ δὲ τὸ, ὁ ἄνθρωπος, ἢ φυτὸν, ἢ ἄλλό τι τῶν τοιούτων, ἃ δὴ μάλιστα λέγομεν οὐσίας εἶναι. πάντα δὲ τὰ γιγνόμενα, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἔχει ὕλην, ἐνδεχόμενα γὰρ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· μάλιστα δ' ἴσως καὶ ἡ ὕλη μέρος τι τῆς φύσεως· πάντα δὲ τὰ ἄλλα· ἀνθρωπος γὰρ ἀνθρωπον γεννᾷ. οὕτω καὶ φυτὸν γίνεται τὰ γιγνόμενα διὰ τῆς φύσεως. αἱ δ' ἄλλαι γενέσεις, λέγονται ποιήσεις. πάντων δὲ ἐστὶν αἱ ποιήσεις, ἢ ἀπὸ τέχνης, ἢ ἀπὸ δυνάμεως, ἢ διανοίας. τούτων δὲ πολλὰ γίγνεται καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, καὶ ἀπὸ τύχης· ὁμοίως τοῖς ἀπὸ τῆς φύσεως γιγνομένοις. πολλὰ γὰρ καὶ τοῦτο καὶ ἄνευ σπερμάτων γίνεται.

B

C

D

E

F

G

H

I

A homini nanque, & albo homini, non est idem passione verò, idem. Absurdum autem apparet, & si quis vnicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit nanque etiam præter illud, aliud quod quid erat esse equo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædã quid erat esse, si substantia quidem est, quod quid erat esse? Enimuero non solum vnum, sed ratio etiam eorum eadem, vt ex dictis patet. Non enim secundum accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum proceder. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: Illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicuique esse, & vnumquodque idem, & vnum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quod eadem solutione soluuntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, neo ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

CAPVT VII.

Eorum autem, quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à casu fiuntiomnia vero, quæ fiunt, & ab aliquo, & ex aliquo, ac aliquid fiunt. Aliquid vero dicò, secundum quodque prædicamentum. Aut enim hoc, aut quantum, aut quale, aut vbi. Generationes vero naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem fit, ea est, quam materiam dicimus: à quo vero quippiam, eorum est, quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo, aut planta, aut quicquam aliud similium, quæ maximè dicimus substantias esse. Cuncta vero, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Possibile enim est esse, & non esse, eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter vero, & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. Quod enim fit, habet naturam. vt planta, aut animal. Et à quo, natura. quæ secundum speciem dicitur, quę eiusdem speciei est, hęc autẽ. In alio est homo nanq. hominẽ generat. Sic igitur fiũt, quæ ob naturam fiunt, exteræ vero generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à casu fiũt, & à fortuna, perinde atque in iis, quæ à natura fiunt. Quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine fiunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De his itaque postea considerandum est. Ab arte autem fiunt, quorum species in anima. Speciem autem dico, ipsum quid erat esse vniuscuiusque, & primam substantiam. Etenim contrariorum quodam modo eadem species est. Priuationis nanque substantia, opposita substantiæ: vt sanitas, ægritudinis. Illius enim absentia, ostenditur ægritudo. Sanitas verò est ratio, quæ in anima, & in scientia est. Fit itaque sanum, ita intelligente. Cùm hoc sanitas sit, necesse est, si sanitas erit, hoc fieri: vtputa, æqualitatem: quòd si hoc, calidiratem. Et ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest vltimum facere: deinde motus, qui iam post hæc fit, effectio ad sanitatem appellatur. Quare quodam modo ex sanitate sanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ sine materia, eam quæ habet materiam. Ars enim medendi, & ædificandi, est species sanitatis, & domus. Dico autem substantiam absque materia, quod quid erat esse. Generationum autem, & motuum, hæc quidem intellectio, hæc verò effectio vocatur: quæ quidem à principio & specie, intellectio: quæ verò ab vltimo, ipsius intellectionis effectio. Similiter autem & in cæteris mediis vnumquodque fit. Dico autem, vtputa, si conualescet, oportet adæquari. Quid igitur est adæquari? hoc autem erit, si calefiet. Hoc autem quid est? hoc quidem. Hoc autem potestate inest, hoc verò iam in ipso est. Faciens igitur, & vnde conualescendi motus incipit, si ab arte, species est in anima. Quòd si casu, ab eo, quod est faciendi principium illi, qui ab arte facit: sicut fortassis & in medendo principium à calefaciendo fit. Hoc autem facit, fricatione. Calor itaque in corpore, aut pars sanitatis, aut sequitur eum aliquid tale, quod est pars sanitatis, aut plura. Hoc autem vltimum faciens, & quod ita pars est sanitatis, & domus, & aliorum, vt lapides. Quare quemadmodum dicitur, impossibile est fieri, si nihil præexistat. Quòd sanè pars ex necessitate existet, patet: materia nanque, pars: inest etiam hæc, & fit. Sed verum eorum etiam est, quæ in ratione ἀ vtroque quidè modo dicimus multos circulos quidnam fiat, & materiam dicentes, quòd æs, & speciem quòd talis figura: & hoc est genus, in quo primo ponitur: æneus autè circulus habet in ipsa ratione materiã. Ex quo verò, tanquam materia, fiunt aliqua,

dicitur, cùm fit non illud, sed illiusmodi: vt statua, non lapis, sed lapidea. Homo autem conualescens, non dicitur illud, ex quo. Causa verò est quis fieri contingit ex priuatione, & subiecto, quod dicimus materiam: vtputa, & homo & ægrotus fit sanus. Magis tamen dicitur ex priuatione fieri, veluti ex ægroto sanus, quàm ex homine. Quare sanus, ægrotus quidem non dicitur, sed homo & homo sanus. Quorum verò priuatio incerta, & innominata est, vt in æte cuiuscunque figuræ, aut in lateribus, & lignis domus, ex his non dicentur fieri, sicuti illis ex ægroto. Quare sicut nec ibi ex quo, hoc non dicitur illudinec hic, statua lignum: sed deriuatiuè dicitur lignea, non lignum: & ænea, & non æs, & lapidea, & non lapis: & domus lateritia: sed non lateres: cùm neque tanquam ex ligno fit statua, aut ex lateribus domus, (siquis accuratè inspexerit) profectò simpliciter dicet: propterea quòd oportet fieri, mutato ex quo, sed non permanente. Propter hoc igitur sic dicitur.

CAPVT VIII.

CVm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico vnde generationis principium est) & ex aliquo: fit autem hoc non priuatio, sed materia (iam enim determinatum est, quemadmodum hoc dicimus,) & quod fit, hoc autem est, aut sphæra, aut circulus, aut quodcunque exterorum euenit, sicuti, neque subiecto facit ipsum æs, ita neque sphæram, nisi secundum accidens, quia ænea sphæra, sphæra est: illam autem non facit. Hoc aliquid enim facere, ex omnino subiecto, hoc facere est. Dico autem quòd æs facere rotundum, non est ipsum rotundum, aut sphæram facere, sed aliquid aliud, vtputa speciem hanc in alio. Si enim facit, ex aliquo alio profectò facit. Hoc enim supponebatur, vtputa facere æneam sphæram. Hoc autem ita, quia ex eo, quod es, hoc facit quod sphæra est. Si igitur & hoc ipsum facit, patet quòd similiter faciet, & generationes in infinitum procedent. Manifestum igitur est, quòd neque species fit, aut quodcunque nominare oportet formam quæ in sensibilinec est eius generatio, nec est hæc, ipsum quid erat esse. Hoc enim est, quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut potentia: æneam verò sphæram esse facit. Facit nanque ex æte & sphæra: In hoc enim hanc speciem facit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

& hoc est sphæra ænea: hoc autem sphæra esse. Eius vero, quod est sphæra esse, omnino si generatio est, ex aliquo aliquid erit. Oportebit nanque diuisibile semper esse, quod fit: & esse, hoc quidem hoc, illud vero, hoc. Dico autem, quod hoc quidem materiam: illud vero, speciem. Si itaque sphæra est figura, quæ à medio æqualis est, huius hoc quidem est, in quo erit, quod facit: illud autem, in illo, totum vero, quod factum est, vtputa ipsa ænea sphæra. Manifestum igitur ex dictis est, quod illud quidem, quod vt species, aut substantia dicitur, non fit: copulatio vero, quę secundum hanc dicitur, fit: & quod in omni, quod fit, materia inest: & est hoc quidem hoc, illud vero hoc. Verum igitur est aliqua sphæra præter has, an domus præter lateres? an nec factum fuisset vnquam, si ita esset quod quid, sed quoniam tale significat? Hoc autem & terminatum non est: sed fit, & generat ex hoc, tale: & cùm generatum est, est hoc tale? totum autem hoc, Callias, aut Socrates est, sicuti sphæra ænea hæc, homo vero, & animal sicuti sphæra ænea simpliciter. Patet ergo, quod specierum causæ (quemadmodum quidam dicere solent species) si aliquæ sunt, præter singularia, ad generationes, & substantias nihil prosunt: nec sunt propter has, substantiæ secundum se. In quibusdam etenim etiam manifestum est, quod generans tale est, quale quod generatur: non tamen idem, nec vnum numero, sed vnum specie, vt in naturalibus: homo nanque hominem generat, nisi quid præter naturam fiat: vt equus mulum: & hæc quoque similiter. Quod enim est commune equo, & asino, non est nominatum propinquissimum genus: fuerint autem ambo fortassis, vti mulus. Quare patet, quod non oportet tanquam exemplar speciem ponere: in his etenim maximè quæreretur. Hæ enim maximè substantiæ sunt. Sed generans sufficiens est, vt fiat, & causa sit speciei esse in materia: tota vero iam talis species, in his carnibus, & ossibus, Callias, & Socrates: & diuersa quidem, propter materiam, (diuersa etenim) idem autem specie: indiuisibilis nanque species est.

CAPVT IX.

DVbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte, & casu fiunt, vt sanitas: quædam autem minimè, vt domus. Causa vero est, quod horum quidem materia, quæ principium generationis est, cùm faciens sit, & factum aliquid eorum, quæ

ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei, quædam talis, vt à seipsa moueatur, quædam non: & huius, quædam sic possibilis est, quædam impossibilis: multa nanque possibilia quidem à se ipsis moueri, sed non sic, vtputa saltare. Quorumcunque itaque talis materia est, vt lapides, impossibile est sic moueri, nisi ab alio: sic tamen certè est & ignis. Propterea quædam non eunt absque eo, qui habet artem, quædam eunt. Ab his enim mouebuntur, quæ non habent quidem artem, moueri vero possunt ipsamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifestum autem est ex his, quæ dicta sunt, & quod quodammodo omnia fiunt ex vniuoco, quem admodum quæ natura sunt, aut ex parte vniuoca: vt domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim species est, ac ex parte, aut habente aliquam partem, si non secundum accidens fiat. Causa enim faciendi prima secundum se, particulare enim in motu, calorem in corpore facit. Hic vero aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare & dicitur facere, quia illud, quod sequitur, & cui accidit calor, sanitatem efficit. Quare sicut in syllogismis omnium principium substantia est, (ex ipso enim quid est syllogismi sunt) hic etiam generationes. Similiter se habent & quæ natura constituta sunt. Semen nanque fit, sicut ea, quæ ab arte sunt. Habet etenim potestate speciem, & à quo semen est, quodammodo vniuocum, (non enim omnia ita oportet quærere, sicuti ex homine homo: etenim mulier ex viro: vnde mulus non ex mulo) sed si non læsura fuerit. Quæcunque verò quorum materia potest & à seipsa moueri eo motu, quo semen mouet, à casu, sicut ibi fiunt: quorum autem non, hæc impossibilia sunt aliter fieri, quàm ex ipsis. Non autem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus primis similiter communis ratio est, vtputa quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. Fit enim, vtputa ænea sphæra, sed non sphæra, nec æs: & in ære fit. Semper nanque oportet præexistere materiam, & speciem. Ita & de quid est, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis similiter. Non enim fit qualitas, sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum, aut animal. Cæterùm ex his, propterea substantiæ accipere est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd necesse est præexistere semper aliâ substantiam actu existentem, quæ facit, vt puta animal si animal fit. Quale verò, aut quantum, non est necesse, nisi potentia solùm.

CAPVT X.

CVm autem definitio oratio fit, omnis autem oratio partes habeat, ac sicuti oratio ad rem, similiter & pars orationis ad partem rei se habet, dubitatur vtrum oportet partium orationem inesse in oratione totius, an non. In quibusdam enim videntur inesse: in quibusdam verò non. Circuli enim ratio non habet rationem incisionum: ratio verò syllabæ habet rationem elementorum. Atqui circulus diuiditur in incisiones, sicuti syllaba in elementa. Item autem si partes priores sint toto, recti autem anguli acutus est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine. Videntur tamen ista esse priora: ratione nanque dicuntur ex iis: & eo quòd sint absque inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars? Quorum vnus modus, secundum quantum mensuratur. Sed hæc quidem prætermittatur. Ex quibus verò substantia tanquam ex partibus est, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc verò species, hoc verò ex his, & substantia est materia, & species, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars aliculus dicitur, quodammodo verò non: quandoquidem ex quibus ratio speciei, vtputa concaualitatis, non est pars æris: hæc enim materia, in qua fit, similitatis autem pars aliqua est: & totius quidem statuæ pars, æs: eius autem quod vt species dicitur statuæ, minimè: dicendum enim specie, & quatenus speciem habet. vnumquodque: materiale verò nunquam secundùm se dicendum. Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis, partes sunt speciei, & non materiæ. Incisiones verò horum sio partes tanquam materia, in quibus adueniunt: propinquiores tamen speciei, quàm æs, cùm in ære rotunditas fiat. Quodammodo verò ne: elementa cuncta, in ratione syllabæ inerunt, vtputa, hæc cerea, aut quæ in aere sunt. Iam enim ea iam hæc, syllabæ pars sunt, tanquam materia sensibilis. Etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur, aut homo in ossa, & neruos, & carnes. Propter hoc, & ita ex his sunt tanquam ex iis,

A ὅτι ἀνάγκη προϋπάρχειν ἀεὶ ἑτέραν οὐσίαν ἐντελεχείᾳ οὖσαν ἢ ποιεῖ, οἷον ζῷον εἰ γίνεται ζῷον· ποιὸν δὲ ἢ ποσὸν οὐκ ἀνάγκη, ἀλλ' ἢ δυνάμει μόνον. Κεφάλαιον τ.

ΕΙδεὶ δὲ ὁρισμὸς λόγος ἐστὶ, πᾶς δὲ λόγος μέρη ἔχει· ὡς δὲ λόγος πρὸς τὸ πρᾶγμα, οὕτω τὸ μέρος τοῦ λόγου πρὸς τὸ μέρος τοῦ πράγματος ὁμοίως ἔχει, ἀπορεῖται εἰ δεῖ, πότερον δεῖ τοῦ μέρους λόγον εἶναι παρεῖναι εἰς τὸν
B τοῦ ὅλου λόγον, ἢ οὔ. καὶ ἐν οἷς μὲν γὰρ φαίνεται ἐνόντα, καὶ ἐν οἷς δὲ οὔ. τῷ μὲν γὰρ κύκλῳ ὁ λόγος οὐκ ἔχει τὸν τοῦ τμήματος· ἡ δὲ τῆς συλλαβῆς, ἔχει τὸν τῶν στοιχείων· καὶ τὸν μὲν κύκλον διαιρεῖται καὶ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα, ὥσπερ καὶ ἡ συλλαβὴ εἰς τὰ στοιχεῖα. ἔτι δὲ εἰ πρότερον τὰ μέρη τοῦ ὅλου, τῆς δ' ὀρθῆς ἡ ἐξεῖα μέρος, ἢ ὁ δάκτυλος τοῦ ζῴου, πρότερον ἂν εἴη
C ἡ ἐξεῖα τῆς ὀρθῆς, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ἀνθρώπου. δοκεῖ δὴ ἐνεῖναι τὰ πρότερα. τοῦ λόγου γὰρ λεγομένου ἐξ ἐκείνων, καὶ τῶν τῇ δὲ πολλαχῶς λεγομένων πρότερα. ἢ πολλαχῶς λέγεται τὸ μέρος· ἢν εἷς μὲν τρόπος, τὸ μεθ' ἑαυτοῦ εἶναι τινὰ ποσὸν· διὸ οὐκ ἐν τῷ ἀφορίζειν ἐξ ὧν ἡ οὐσία λέγεται μέρη, τοῦτο σκεπτέον. εἰ οὖν ἔστι τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ εἶδος, τὸ δὲ ἐκ τούτων, καὶ
D ἡ οὐσία ἡ μὲν ὕλη, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἐκ τούτων, ἔστι μὲν ὡς, καὶ ἡ ὕλη μέρος τινὸς λέγεται, ἔστι δὲ οὐ, ἀλλ' ἐξ ὧν τὸ εἶδος λέγεται· ἆρ' τῆς μὲν κοιλότητος οὐκ ἔστι τὸ σπεῦμα μέρος, (αὕτη γὰρ ὕλη, ἀφ' ἧς γίγνεται) τοῦ δὲ σημείου μέρος τὸ καὶ τὸ μετὰ ὅλου αἰθρίασμα τοῦ μέρος ὁ χαλκὸς, τῷ δὲ ὡς εἶδος λεγομένου ἀνθρώπου, οὔ. λεκτέον δὴ τὸ εἶδος καὶ ἡ εἶδος ἔχει ἔκφασιν. τὸν δὲ ὑλικὸν, οὐδέποτε κατ' αὐτὸ λεκτέον· διὸ ὁ μὲν τοῦ κύκλου λόγος
E οὐκ ἔχει τὸν τῆς συλλαβῆς· τὸν δὲ τῆς συλλαβῆς, τὸν τῆς στοιχείου. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τοῦ λόγου, μέρη τῷ εἴδει, καὶ οὐχ ὕλη. τὰ δὲ σημεῖα τούτων οὖσα μέρη ὡς ὕλη, ἐφ' ὧν ἐπιγίνεται· ἐγγυτέρω μὲν τοῦ εἴδους, ἢ ὁ χαλκὸς, ὅταν ἐκ χαλκοῦ ἀγροῦλλος ἐγγίνηται. ἔστι δὲ ὡς καὶ τὰ στοιχεῖα πάντα τῆς συλλαβῆς ἐν τῷ λόγῳ ἐνεῖναι δεῖ, τοῦτ' τὰ κάρτα, ἢ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων. εἶδος γὰρ καὶ τοῦτο,
F τὰ μέρη τῆς συλλαβῆς, ὡς ὕλη· αἰσθητὴ γὰρ ὡς κηρίνη ἂν εἴη ἡ
φθείρῃ, οὐκ ἀπορρεῖ τὸ ὀστοῦν, γίγνεται ἄνθρωπος, ἢ τὰ νεῦρα καὶ σάρκες καὶ ὀστᾶ· ἐξ ὧν γίγνεται, ἐξ ὧν ἐστὶ τὰ μέρη τῆς οὐσίας μορίων, ἀλλ' ὡς ἐξ ὧν ὕλης· καὶ τῷ ὅλῳ σφαίρας μέρη τὰ εἴδεσι ἢ καὶ τῷ ὅλῳ σφαίρας μέρη τὰ εἴδεσι ἢ καὶ τοῖς λόγοις, οὐκ ἔτι. διόπερ οὐδὲ ἐν τοῖς λόγοις· τῷ δὲ μὴ ἐνεῖναι ὁ τῷ τοιούτῳ μέρει λόγος· τῷ δὲ οὐδὲ εἶναι, οὐ μὰ ἢ τῷ συνεκλαμβάνου. διὰ γὰρ ταῦτα, ἔνια μὲν ἐν τούτοις ἐν ἀρχαῖς ὄντα εἰς ἃ φθείρεται, ἔνια δὲ ἐκ τούτων· ὅσα μὲν οὖν συνεκλαμβάνεται, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ὄντα· ἅμα, τὸ σημεῖον, ἢ ὁ χαλκοῦς κύκλος· ταῦτα μὲν φθείρεται εἰς ταῦτα, καὶ μέχρι ἀνθρώπου ἢ ὕλη. ὅσα δὲ μὴ συνεκλαμβάνεται τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ χωρὶς τῆς ὕλης, ὡς λόγοι τοῦ εἴδους μόνοι, τοῦτο δὴ οὐ φθείρεται, ἢ ὅλως, ἢ ὅσα οὕτως γε. οὐ· ἐκείνων μὲν ἀρχαὶ καὶ μέρη τὰ ὑφ' αὐτά· τῷ δὲ εἴδει οὔτε μέρη, οὔτε ἀρχαὶ τοῦτα. καὶ διὰ ταῦτα φθείρεται ὁ πολὺς ἀνθρώπος εἰς πολύν, καὶ ἡ σφαῖρα εἰς σφαῖραν, καὶ ὁ Κάλλιας εἰς σάρκας καὶ ὀστᾶ. ἅμα δὲ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα· ἔστι γὰρ τὸ συνεκλαμβάνεται τῇ ὕλῃ. ὀνομάζομεν γὰρ λέγεται κύκλος, ἢ τὰ ἁπλῶς λεγόμενα, καὶ οἱ καθ' ἕκαστα, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἴδιον ὄνομα τοῖς καθ' ἕκαστα. εἴρηται δὲ οὖν καὶ τοῦ ἀληθοῦς· ὅμως δὴ ἔτι σαφέστερον εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ἐπιχειρήσωμεν. ὅσα μὲν γὰρ τοῦ λόγου μέρη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὁ λόγος, τοῦτο πρότερα, ἢ ποῖα, ἢ ἔνια. ὁ δὲ τῆς ὀρθῆς λόγος οὐ διαιρεῖται εἰς ὀξείας λόγον, ἀλλὰ τῆς ὀξείας εἰς ἀμβλεῖαν· ἔστι γὰρ ὁ ὁριζόμενος τὴν ὀξεῖαν, τὴν ὀρθήν· ἡ ἀπόνοια γὰρ ὀρθὴ ἡ ὀξεῖα. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κύκλος καὶ τὸ ἡμικύκλιον ἔχουσι. τὸ γὰρ ἡμικύκλιον τοῦ κύκλου ὁρίζεται, καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ὅλου. τὸ γὰρ τοιοῦτον μέρος αἰσθητοῦ, ὁ δάκτυλος. ὥστ' ὅσα μὲν μέρη ὡς ὕλη, καὶ εἰς ἃ διαιρεῖται ὡς εἰς ὕλην, ὕστερα· ὅσα δὲ ὡς τοῦ λόγου καὶ τῆς οὐσίας τῆς κατὰ τὸν λόγον, πρότερα, ἢ ποῖα ἢ ἔνια. ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζῴων ψυχὴ (αὕτη γὰρ οὐσία τοῦ ἐμψύχου) ἢ κατὰ τὸν λόγον οὐσία καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι

[illegible]

A quæ sunt partes substantiæ, verùm tanquam ex materia, & totius quidem sunt partes: speciei verò, & cuius ratio, minimè: propter hoc, nec in rationibus. Quorundam itaque inerit talium partium ratio. Quorundam verò non oportet inesse, nisi sint simul sumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex iis tanquam principiis sunt, in quas corrumpuntur, quædam verò non sunt. Quæcunque igitur simul sumpta species & materia sunt, vt simum, aut æneus circulus, illa sanè in hæc corrumpuntur. Quæcunque non simul cum materia sumuntur, sed absque materia, vt rationes speciei solùm, hæc profectò non corrumpuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia, & partes, quæ in eis sunt, species verò, neque partes, neque principia huiusmodi: & propterea sutea statua in lutum corrumpitur, & sphæra in æs, & Callias in carnem, & ossa, item & circulus in incisiones. Est enim aliquid, quod cum materia sumitur. Æquiuocè nanque dicitur circulus, & qui simpliciter dicitur, & singuli, propterea quòd singulis non sit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque veritas est, adhuc tamen dilucidiùs dicamus repetentes. Quæcunque enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæ priores, aut omnes, aut aliquæ: ratio verò recti non diuiditur in acuti rationem, sed acuti in rectum: vtitur nanque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus, & semicirculus, sese habent. Semicirculus nanque circulo definitur: & digitus, toto: talis enim hominis pars, dicitur. Quare quæcunque quidem partes vt materia, & in quas diuiditur, vt in materiam, posteriores: quæcunque verò vt rationis, & secundum rationem substantiæ, priores, aut omnes, aut aliquæ. Quoniam verò animalium anima (hoc enim substantia animati) secundum rationem, & speciem substantia, & quod erat esse tali corpori: cuiusque nanque pars, si probè definitur, non sine eo opere definitur, quod sine sensu nò existet: sanè partes eius priores, aut omnes, aut aliquæ toto animali: & de vnoquoq. similiter: corpus verò & eius partes, posteriores hac substantia, & diuidetur in eas, vt in materiâ, non ipsa substantia, sed totû. Toto itaq. quodammodo quidé priores sunt hę, quodammodo verò nõquãdo quidé nec esse possunt separatæ.

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

tion enim qui quomodocunque se habet digitus, animalis est: sed æquinoctis, qui mortuus est. Quædam verò simul, quæcunque principales, & in qua prima, ratio & substantia: vtputa, si hęc cor, aut cerebrum est: nihil enim differt, vtra talis sit. Homo verò, & equus, & quæ ita se habent, in singularibus sunt. Vniuersale verò substantia non est, sed totum quiddam ex hac ratione & hac materia tanquam vniuersali singulare verò ex vltima materia, iam Socrates est: & de cæteris, similiter. Pars itaque etiam speciei est (speciem autem dico, quod quid erat esse) & ipsius totius, quod ex specie, & ipsa materia est: sed rationis partes, quæ speciei solùm sunt: ratio verò, est ipsius vniuersalis. Circulo namque esse & circulus, & animæ & anima, idem est. Totius vero vt circuli huius, & singularium alicuius sensibilis, aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, vt mathematicos: sensibiles verò, vt æneos, & ligneos) horum, inquam, non est definitio, sed intellectione, aut sensu cognoscuntur. Cùm verò abeant ab actu, non est manifestum vtrum sint aliquando, an non sint: tamen semper dicuntur, & cognoscuntur vniuersali ratione: materia verò per seipsam incognita. Materia verò, quædam sensibilis, quædam intelligibilis. Sensibilis quidem, vt æs, & lignum, & quæcunque mobilis materia: intelligibilia verò, quæ in sensibilibus existit, non prout sensibilia, vtputa ipsa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore & posteriore, quomodo se habeant, dictum est. Ad interrogationem verò necesse est occurrere, cùm quis interrogaret, vtrum rectus, & circulus, & animal priora, an in quas diuiduntur, & ex quibus sunt, partes, quòd non simpliciter. Nam etiam si animal est, aut animarum, aut vnumquodque, aut vniuscuiusque, & circulus circulo esse & rectus recto esse, substantia quoque recti, aliquid quidem & aliquo posterius dicendum est, vtputà iis, quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus, & qui in singularibus lineis: qui verò absque materia, iis quidem quæ in ratione sunt, posterior, partibus verò, quæ in singulari sunt, prior est. Simpliciter autem non est dicendum: & si diuersa est, & non est anima animal, sic etiam quasdam dicendum, quasdam non dicendum, vt dictum est.

A οὐδὲ γὰρ ὁ πάντῃ ἔχων διάστασιν, ζῷον ἀλλ' ἀμάυρωμος ὁ τυθείς. ἔτι ἡ λέγει ὅτι κύκλος, καὶ εἰ τὸ ἀρχαῖον ὁ λόγος καὶ ἡ οὐσία, εἰ καὶ πάντα κρείττω ἐγχειρεῖν. διαφέρει γὰρ οὐδὲν πάντως τοιοῦτος. ὁ δ' ἄνθρωπος καὶ ἵππος καὶ τὰ οὕτως, ὅτι τῷ καθ' ἕκαστα. καθόλου δὲ ἡ μὲν ἔστι οὐσία, ἀλλὰ συνθετόν τι ἐκ τοῦ λόγου, καὶ τοῦδε τῆς ὕλης, ὡς καθόλου καθ' ἕκαστον δ' ἐκ τῆς ἐσχάτης ὕλης ὁ Σωκράτης ἢ ὅτι καὶ ὅτι τῷ εἴδει: (τοῦδε δὲ λόγου τὸ τί ἦν εἶναι) καὶ τὸ συνθετὸν τὸ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς ὕλης αὐτῆς· ἀλλὰ τὰ λόγου μέρη, τὸ τοῦ εἴδους μόνον ὅσον ἡ λόγος ἐστὶ τοῦ καθόλου. τὸ γὰρ κύκλῳ εἶναι καὶ κύκλος, καὶ ψυχὴ εἶναι καὶ ψυχή, τὸ αὐτὸ τοῦ ἡ συνθετὸν οὖσα, εἴ τι κύκλου τοιοῦδε τῷ καθ' ἕκαστα τοῦτο, ἢ οἰδίοτε ἢ τοιοῦτο (λέγω δὲ τοιοῦτο μὲν, εἰ δὲ τὸ μαθηματικὸν οἰδίοτε δὲ, εἰ τὸ χαλκοῦ καὶ ξύλινον) τούτων δὲ οὐκ ἔστι ὁρισμὸς, ἀλλὰ νοήσει ἢ αἰσθήσει γνωρίζεται. ἀπολυόμενα δὲ τοῦ ἐνεργείᾳ εἶναι, εἰ ἔστι τοιαῦτα ἢ οὐκ ἔστι, ἀεὶ λέγεται καὶ γνωρίζεται τῷ καθόλου λόγῳ· ἡ δ' ὕλη ἄγνωστος καθ' αὑτό. ὕλη δὲ ἡ μὲν αἰσθητή ἐστι, ἡ δὲ νοητή. οἷον τὸ μὲν, εἰ χαλκὸς, καὶ ξύλον, εἰ τοιοῦτον· τὸ δὲ ὅσον κατὰ τὴν ὕλην ἀόριστον, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς μαθηματικά, οἷον ἀριθμὸς καὶ γραμμὴ καὶ τρίγωνον καὶ τετράγωνον καὶ ὑπόγειον, ἀπορεῖται· ὅτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνεργείᾳ ἐστὶν, ἕως ἂν ᾖ ἀρθῇ καὶ ἡ κύκλος, καὶ τὸ ζῷον ὑφίστηται, ἕως ἂν ᾖ ἀναιρεῖται, τὰ δὲ εἴδη καὶ τὰ μέρη, ἔτι οὐκ ἄδηλον· εἰ μὲν γὰρ ἔστι καὶ ἡ ψυχὴ ζῷον, ἐμψύχου ἡ ἔμψυχον, ἡ ἐκείνου καὶ ὁ κύκλος τοῦ κύκλου ἦν, καὶ ἡ ὀρθὴ τοῦ ὀρθοῦ ἦν), καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀόρατος, τί μὲν, καὶ τοῦ φατέον, ἢ δὲ τοῦ λόγου, καὶ τοῦ ἀόρατος. καὶ γὰρ ἡ μὲν τοῦ ὅλου ἡ χαλκοῦ ὁρθὴ ἡ ἐν τῇ γραμμῇ τοῦ καθ' ἕκαστα. ἡ δ' οὖν ὅλη, τοῦ μὲν ἐν τῷ λόγῳ ὑστέρα, τοῦ δ' ἐν τῷ καθ' ἕκαστα μᾶλλον τοῦ τέρα. ἀπλῶς δ' οὐ φατέον. εἰ δ' ἔστιν ἡ μὲν ἔστι ἡ ψυχὴ ζῷον καὶ οὕτω τὸ μὲν φατέον, τὸ δ' οὐ φατέον, οὐδὲ τὸ τέμνειν.

B

C

D

E

F

Κεφάλαιον.

Περὶ τῆς εἰκόνος, καὶ πόθεν τὸ εἶδος μέρη, καὶ πόθεν οὐ δῆλα τὰ πεφυκότα· κοινὸν τοίνυν μὲν εἶδος ἐστὶ, οὐ δεῖ σκοπεῖν ἕκαστον. τὸ γὰρ καθόλου καὶ τὸ εἶδος ὁρισμός. πόθεν οὖν ὅτι τῷ μερῶν εἶναι, καὶ πόθεν οὐ, καὶ μὴ τὸ φανερόν, οὐδὲ λόγος ἔσται φανερός ὁ τῶν πεφυκότων. ὅσα μὴ φαίνεται ἐνεργείᾳ ἐν ἑτέροις τῶν εἴδεσι, τὸ εἰκόνος καὶ χαλκοῦ καὶ λίθου καὶ ξύλου πάντα μὴ φαίνεται δῆλα εἶναι· δοκεῖ, ἢ οὐδὲν τῶν τοῦ κύκλου οὐσίας ὁ χαλκὸς, οὐδ' ὁ λίθος, διὰ τὸ χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν. ὅσα δὲ μὴ ὁρᾶται χωριζόμενα, οὐδὲν μὴ κοινόν ἐοικέναι ἔχειν πάντες, ὡς τῶν καὶ τὸ κύκλου πάντες ἀφαιροῦσι χαλκοῦ. οὐ γὰρ ὅδε ἐστὶ χαλκὸς τοῦ κύκλου· ἡ δὲ ὑφιστῶν ἀφαιροῦσι τὸ τῶν ἀνθρώπου εἶδος ἀεὶ τὸ σαρκὶ φαίνεσθαι καὶ ὀστοῖς, καὶ τοῖς τοιούτοις μέρεσιν. ἀρ' οὖν καὶ ἔστι μέρη ταῦτα τοῦ εἴδους καὶ τοῦ λόγου, ἢ οὔ, ἀλλ' ὕλη; δῆλα διὰ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν ἀπολυθῆναι, ἀδύνατον δὲ χωρίσαι ἀπὸ τοῦ τὸ δοκεῖ τὸ ἀδιόρθωτον, ἀδύνατον δὲ πάντα, ἀποροῦσι πάντες ὅσοι καὶ ὅσοι τοῦ κύκλου καὶ ὅσοι τοῦ τριγώνου, οἷς οὐ φαίνεται γραμμῆς ὁρίζεσθαι καὶ τοῦ σπουδαῖοῦ, διὰ ταῦτα πάντα ὁμοίως λέγουσιν, ἀπορεῖ σπέρμα· ὅσοι δὲ ἀόριστον καὶ χαλκὸς καὶ λίθος κύκλον καὶ ἀνάγουσι πάντα εἰς τὸν ἀριθμοὺς, καὶ γραμμὴν τὸν λόγον, τοῦ δὲ τοῦ ἑνὸς εἶναι φασι. καὶ τοῦ τῆς ἑνάδος λεγόντων, εἰ ἐστὶ γραμμικὸς ἡ δυάς, εἰ ἡ τὸ εἶδος τῆς γραμμῆς. ἔτι καὶ τὰ αὐτὰ τὸ εἶδος τοῦ, δυάδα καὶ τὸ εἶδος δυάδος. ἀλλὰ γραμμὴ ἡ ἐν ἔσται. συμβαίνει δὲ τὸ τὸ πολλὰ εἶδος εἶναι. ἀλλὰ τὸ εἶδος φαίνεται ἕκαστον ὅλον καὶ τοῦς Πυθαγορείοις συμβαίνει· καὶ ἐπιχειροῦσι τὸ πάντας ποιεῖν αὐτὸ τὸ εἶδος, τὰ δ' ἄλλα μὴ εἶδη. καθόλου οὖν τοῦ πάντα ἔχειν. ὅτι καὶ αὐτὸ ἔχει λόγον τινά, τὰ δὲ ἄλλα ὁρισμοῦ, καὶ διὰ τὸ αἰτίαν, ἀόριστα. διὸ καὶ τὸ πάντα ἀνάγειν οὕτω καὶ ἀ-

A

B

C

D

E

CAPVT XI.

MEtiò autem dubitatur etiam quænam speciei sint partes, quæ verò non, sed eius, quod simul fuerunt, cùm & hoc non existente manifesto, non sit definire vnumquodque. Vniuersalis etenim & speciei definitio est. Quæ igitur partium vt materia sunt, & quæ non, si non sint manifestæ, nec ratio rei manifesta erit. Quæcunque igitur apparent adeuentia in diuersis specie, vt circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifesta esse videntur: quoniam nihil substantię circuli æs, neque lapis est, propterea quòd ab eis separetur. Quæ verò non videntur separari, nihil quidé prohibet similiter hæ se habere: quemadmodũ si circuli omnes viderentur æneí. Nihil enim minus æs nõ sit ipsius speciei. Difficile tamen est, hoc mente auferre: vtputa, species hominis semper in carnibus, & ossibus, & talibus partibus apparet. Vtrum igitur sint hæc, partes speciei, & rationis, an non, sed materiæ? Verùm quoniam non adeuenient etiam in aliis, non possumus separare. Cùm autem hoc videatur quidem contingere, quando verò nõ est manifestum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanquam non conueniat lineis, & continuo definiti: sed hęc omnia similiter dici, sicuti carnes, aut ossa hominis & æs, & lapis circuli, & cuncta referunt ad numeros, & lineæ rationem, eam, quæ duorum esse dicunt. Eorum etiam, qui ideas dicũt, quidam ipsam lineam dualitatem, quidam lineæ speciem: quędam etenim eadem esse speciem, & cuius species, vtputa dualitatis, & dualitatis speciem: in linea verò nõ est. Accidit itaque & vnam multorũ speciem esse, quorum species videtur diuersa: quod etiam Pythagoricis accidebat: & cõtingit vnam omnium facere ipsam speciem, cæteras verò non speciem: at hoc modo vnum omnia erunt. Quòd itaque habent aliquam dubitationem ea, quæ circa definitiones sunt, & quam ob causam, dictum est. Quare cuncta ita reducere, & auferre materiam, superuacaneum est. Quædam nanq. fortasse, hoc in hoc sunt, aut sin hæc habentia. Et comparatio de animali, quam ioniori Socrates dicere solebat, non bene se habet: abducit enim à vero, & opinari facit, tanquã contingeret hominẽ sine partibus esse, quemadmodũ absque ære circulum. Hoc autẽ non est simile. Etenim sensibile quiddã fortassis animal est,

Universidad de Deusto Biblioteca

& absque motu definire non est. Quare neque sine partibus, quodammodo se habentibus: non enim omnino pars hominis est manus, sed illa, quę potest opus perficere: quare animata existens, non animata verò non est pars. Circa mathematicas verò, cur rationes non sunt partes rationum: vt circuli semicirculi. hæc enim non sunt sensibilia, an nihil refert? Erit nanque quorundam, etiam non sensibilium, materia, & omnis quòd non est quid erat esse. Circuli itaque vniuersalis quidem non erunt, singularium verò erunt hæ partes, vt prius dictum est. Est etenim materia, quædam sensibilis, quædam intellectualis. Manifestum autem est, quòd anima quidem substantia prima, corpus verò materia: homo verò vel animal, quod ex ambobus vt vniuersale, Socrates verò, & Coriscus, si anima quidem, duplex. Hi enim vt animam dicent, illi autem vt ipsum totum. Quòd si simpliciter anima hæc, & hoc corpus, quemadmodum vniuersale, etiam & singulare. Vtrum autem præter materiam, huiusceomodi substantiarum sit aliqua alia, & oportet quærere substantiam eorum aliquam aliam, vtputa numeros, aut aliquid tale, posterius considerandum est. Huius enim gratia & de sensibilibus substantiis definire tentamus: quandoquidem quodammodo physicæ, & secundæ philosophiæ opus est ea, quæ circa sensibiles substantias speculatio est. Non enim solum de materia physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea, quæ secundum rationem, & magis. In definitionibus verò, quo modo partes, quæ in ratione sunt, & cur vna ratio, definitio: patet etenim quòd res vna: res autem quomodo vna partes habens, postea considerandum est. Quid igitur est quod quid erat esse, & quomodo ipsum per se ipsum, vniuersaliter de omni dictum est: & cur quorundam ratio ipsius quid erat esse, habet definitionis partes, quorundam non: & quod in ratione quidem substantiæ, quæ ita partes sunt, vt materia non inerant: non enim sunt illius substantiæ partes, sed totius. Huius verò est quodammodo ratio, & non est. Cum materia nanque non est, indefinitum etenim: secundum primam autem substantiam, est vt hominis, animæ ratio. Substantia enim est species, quæ inest, ex qua & materia tota dicitur substantia, vt concauitas: ex hac enim, & naso, simus nasus, & simitas est. Bis nanque in his inerit nasus. In tota verò substantia, vt naso simo, aut Callia, inest etiam materia.

A καὶ ἄνευ κινήσεως ὧν ἐστὶν ἐμπόδιον. διὸ εὐθὺς ἄπορον πότερον μόρια χρὴ τιθέναι πάντα. οὐ γὰρ πάντως τῶν αὐθ' ἑαυτῶν μόριον ἡ χεὶρ, ἀλλ' ἡ δυναμένη τὸ ἔργον ἀποτελεῖν, οὐκ ἔμψυχος οὖσα· μὴ ἔμψυχος δὲ οὐ μέρος. πολὺ δὲ μᾶλλον μαθηματικά, διὰ τί ἂν εἶεν μέρη εἰ λέγοι τις λόγων ἢ κύκλου τὰ ἡμικύκλια. οὐ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ ταῦτα. ἢ οὐδὲν διαφέρει ἴσως γὰρ ὕλη ἐστίν, καὶ μὴ αἰσθητῆς καὶ πάντως, ἢ μὴ ὅτι τί λόγος ἦν. κύκλου μὲν οὖν οὐκ ἔσται τὰ καθόλου τῆς καθ' ἕκαστα, ὅτιπερ μέρη τούτων, ὡς εἴρηται πρότερον. ἔστι γὰρ ἡ ὕλη, ἡ μὲν αἰσθητή, ἡ δὲ νοητή. δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἡ πρώτη, τὸ δὲ σῶμα ὕλη· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἢ τὸ ζῶον τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ὡς καθόλου. Σωκράτης δὲ καὶ Κορίσκος, εἰ μὲν ἡ ψυχή, δισσοί· εἰ μὲν γὰρ ὡς ψυχήν, εἰ δὲ ὡς τὸ σύνολον· εἰ δὲ ἁπλῶς ἡ ψυχὴ λέγει, καὶ τὸ σῶμα τόδε, ὡς καὶ τὸ καθόλου, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. πότερον δὲ ὅτι παρὰ τὰς ὕλας τοιαῦτά τινα τῆς οὐσίας ἐστὶν, καὶ οἷον ζητεῖν οὐσίαν ἑαυτῆς ἑτέραν τινά, οἷον ἀριθμούς ἢ τι τοιοῦτον, σκεπτέον ὕστερον. περὶ οὖν τοῦ μὲν χάριν καὶ περὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας ποιούμεθα τὴν διαλέξεις, ἐπεὶ ὅ γε περὶ τὴν τοιαύτην φυσικοῦ καὶ δευτέρας φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ περὶ τὴν αἰσθητὴν οὐσίας θεωρία. οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ὕλης δεῖ γνωρίζειν τὸν φυσικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον. ἐν δὲ τοῖς ὁρισμοῖς, πῶς μέρη τὰ τοῦ λόγου, καὶ διὰ τί ἐστὶ λόγος ὁ ὁρισμός· δῆλον γὰρ ὅτι τὸ ἕν τι σημαίνει· τὸ δὲ ἕν τί ἐστι, μέρη γε ἔχοντα, σκεπτέον ὕστερον τί τοῦ ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ πῶς ἔστι καθ' αὑτὸ, καθόλου περὶ πάντας εἰρημένα καὶ διὰ τί τῆς μὲν ὁ λόγος ἐστὶ τοῦ τί ἦν εἶναι, ἔχει τὰ μόρια τοῦ ὁριζομένου, τῆς δ' οὐ· καὶ ὅτι ὧν μὲν τοῦ τὸν τῆς οὐσίας λόγον τὰ αὐτὰ μόρια, ὡς ὅλη ἐστὶ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῶν συνθέτων τοιούτος δέ γ' ἐστὶ τις λόγος, καὶ ὧν ἔστι μὲν οὐ γὰρ τῆς ὕλης, ἀλ' ἔστι, (κίρκινος γὰρ) ἔστι δὲ τοῦ τί ἦν εἶναι· ἐν δὲ τοῖς τοῦ τί ἦν εἶναι λόγοις, οὐκ ἔστιν ὁ αὐτὸς τῆς ψυχῆς λόγος. ἡ γὰρ οὐσία ἐστὶ τὸ εἶδος τὸ ἐνόντι ἐξ οὗ καὶ τῆς ὕλης ἡ σύνθετος λέγεται οὐσία, ἡ δὲ κοινὴ [illegible] ἐστὶ τοιοῦτος [illegible]

καὶ ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον, ἐστὶ πολλοῖς ἐν τοῖς πρώτοις οὐσίαις· ὥστερ δὲ τὸ εὐθὺ τὸ εὐθὺ εἶναι, καμπυλότης καὶ καμπυλότητί τι εἶναι, τὸ αὐτὸ τοῦ. λέγω δὲ πρώτους, ἃ μὴ λέγεται τῆς ἄλλο ἐν ἄλλῳ εἶναι καὶ ἀναχωρεῖν τὰς ὕλας· ἀλ' ὡς ὅλα, ἃ ἂν συνεκκαθαρθῇ τῇ ὕλῃ, εἰ τύχοι, τί μὴ κεῖται μεθεστῶτα τι, εἶναι ὁ Σωκράτης καὶ τὸ μουσικόν. τοῦτο γὰρ τοιοῦτο τῇ κρίσει ἀκολουθεῖ.

Κεφάλαιον ιβ.

Νῦν δὲ λέγωμεν πρῶτον, ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς οὐκ ἐρρήθη μὴ εἶναι. ἡ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἀπορία λυθεῖσα, ὠφελεῖ τὰ περὶ τῆς οὐσίας εἰρήσεσθαι λόγοις. λέγω δὲ τὴν ἀπορίαν, διὰ τί ποτε ἓν ὄντα τὸν ὁρισμὸν, οὐ μόνον λόγος ἐστὶν ὁρισμὸς εἶναι φαμὲν εἶναι, ἡ δὲ ἀνθρώπου τὸν ζῶον δίπουν λόγον· ἐπεὶ καὶ τὸν λόγον ἐρεῖν εἶναι δεῖ μὴ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου καὶ λευκοῦ ποιοῦ ὑφ' ἕτερον, ὅταν μὴ ὑπάρχῃ ἀμφοτέρω ἀνθρωπῳ ἢ ὅταν ὑπάρχῃ καὶ πάντα τὸ ὑπαλλάμβανον ὁ ἄνθρωπος. πάντα γὰρ ἂν ἔστιν, καὶ ἔστι ὁ λευκὸς ἄνθρωπος. ἐπεὶ οὖν ἀλ' ὡ μετέχει θατέρου θατέρου. τὸ γὰρ ἕν, τὸ δὲ μετέχει θατέρου θατέρου. τὸ γὰρ ἕν, τὸ δὲ μετέχει θατέρου θατέρου διαφέρον ἄλλο γὰρ ἀεὶ ἕκαστον τὸ αὐτὸ μετέχει. εἰ γὰρ διαφορὰ ἐστὶν, ὡς διαφέρει τὸ ἕν καὶ μὴ ἕν, ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ ἀριθμοὶ τῆς τοῦ ὁρισμοῦ, ἀνάγκη. διὰ τί γὰρ ταῦτα ἕν, ἀλλ' οὐ πολλά; οὐκ ἔστι γὰρ ἐξ ἀπείρων ἔστι τὸ ἕν. διὸ δὴ γε ἐν εἶναι ὅτι ἓν τῷ ὁρισμῷ· ὁ γὰρ ὁρισμὸς λόγος τίς ἐστι καὶ οὐσία· ἐστὶ δὲ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος. καὶ γὰρ ἡ οὐσία ἕν τι, καὶ τὸ δὲ τί σημαίνει ὡς φαμὲν. διὸ δ' ἀπορήσειεν πρῶτον τοῦ χρὴ τοῦ διωρισμένου· ὁρισμοῦ δὲ οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἕν τῷ ὁρισμῷ, πλὴν τί, τι πρῶτον λεγόμενον ἡδέως, καὶ οὐ διαφορά· τὰ δ' ἄλλα γένη ἐστὶ, τί, τι πρῶτον καὶ μὴ τούτου αἱ συλλαμβανόμεναι διαφοραί· εἰ τὸ πρῶτον, ζῶον ἡ ἔχουσιν ζῶον δίπουν, καὶ πάλιν ζῶον δίπουν, ἀπέρων ὁμοίως δὲ καὶ διὰ πλείονα λέγοιμεν. ἔλαττον δ' οὐδὲν διαφέρει διὰ πλείω, ἢ δὶ ἐλάττω, ἢ διὰ δυοῖν. πῶς δυοῖν ἢ πλείω ἢ ἐλάττω ἢ δὶ ἐλάττω, ἢ τὸ ζῶον δίπουν, τὸ ζῶον μὴ τὸ γένος· διὰ δυοῖν δὲ, τὸ ἕτερον, εἰ δὲ γένος τὸ γένος [illegible]

A Et quod quid erat esse, & vnumquoque in quibusdam quidem idem est, vt in primis substantiis, vtputa curuitas, & curuitati esse, si prima est. Dico autem primam, quæ non dicitur eo quòd aliud in alio sit, & subiecto vt materia. Quæcunque verò vt materia, vel vt simul cum materia sumpta sunt, non idem, neque secundum accidens, vt vnum, Socrates, & musicum, hæc enim secundum accidens. eadem sunt.

CAPVT XII.

B Nvnc autem primò dicamus, quatenus in Analyticis de definitione non est dictum: dubitatio enim, quę in illis dicta est, prodesit rationibus de substantia. Dico autem hanc dubitationem, quare vnum est definitum, cuius rationem dicimus: hominis animal bipes (si nanque eius ratio) cur igitur hoc vnum est, non autem multa, animal & bipes? homo enim, & album, multa quidem sunt, cùm non insint, alterum alteri. C Vnum verò cùm insint, & subiectum, vt homo, aliquid patiatur. Tunc enim albus homo vnum fit, & est: hic verò non est alterum alterius particeps. Genus etenim nō videtur particeps esse differentiarum. Simul nanque contrariorum idem participaret. Differentiæ nanque contrariæ, quibus genus differt. Quòd si etiam participat, eadem ratio est, si differentiæ quidem plures sunt, vt gressiuum, bipes, implume. Cur enim vnum, sed non multa sunt hæc? non enim quia insunt, sic enim ex omnibus erit vnum: sed quia oportet vnum esse, quæcunque in definitione sunt. Definitio nanque, ratio quædam vna, & substantia est: quare vnius cuiusplam oportet ipsam esse rationem. Etenim substantia, vnum quiddam, & quod quid, vt dicimus, significat. Oportet autem primò considerare de iis quæ secundum diuisiones sunt, definitionibus. Nihil enim aliud in definitione est, nisi (quod primum dicitur) genus, & differentiæ. Cætera verò genera sunt, & ipsum primum, & post hoc, quæ comprehenduntur differentiæ: vtputa ipsum primum, est animal: consequens verò, animal bipes, & rursus animal bipes implume. Similiter etiam si per plura dicatur: & omnino nihil differet, per multa, an per paucia dicatur: neque vtique per pauciora quàm duo. Duorum verò hoc quidem genus, hoc verò differentia: vtputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia verò alterum. Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ vt generis species sunt, aut si est quidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed tanquam materia est, (vox nanque ge A
nus: & materia, differentiæ autem species:
nam elementa quoque ex hac faciunt)
manifestum est, quòd definitio est ex differentiis ratio. At verò oportet etiam diuidi differentia differentiam: vtputa animalis differentia est, vt pedes habere. Rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet, prout pedes habet: quare non est dicendum, pedes habentis aliud plumiferum, aliud implume, si bene B
dicatur (verùm quia non potest, facier hoc) sed si aliud fissos, aliud non fissos pedes habens: hæ enim pedis differentiæ sunt. Fissio nanque pedum aliqua peditas est. Et sic semper procedi vult, donec ad indifferentia deueniatur. Tum autem tot pedis species erunt, quot differentiæ: & pedes habentia animalia, æqualia differentiis. Si igitur hæc ita se habeant, manifestum est quòd vltima differentia, rei substantia erit, & definitio. Nec sanè oportet creberò eadem in definitionibus dicere: superfluum nanque est. Accidit autem hoc. Cùm enim animal pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. Et si hoc propria diuisione diuidat, crebro & æqualiter ac differentias dicet. Si igitur differentiæ differentia fiat, vna, quæ vltima est, erit species, & substantia. Si autem secundum accidens, vt si diuidat. Habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot D
sunt sectiones. Quare manifestum est, quòd definitio est ratio, quæ ex differentiis est, & ex harum vltima secundum rectum. Patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones, (vtputa hominis) dicens animal bipes, habens pedes: superfluum enim est, habens pedes, dicto bipede. Ordo verò non est in substantia. Quo nanque modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud verò posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundum diuisiones fiunt, quales quædam sunt, hactenus dicta sint.

CAPVT XIII.

CVm autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus. Dicitur autem sicut subiectum substantia esse, & quod quid erat esse, & quod ex his, & vniuersale. De duobus itaque dictum est: etenim de quid erat esse, & de subiecto, quod dupliciter subiicitur, aut quod quid existens, vt animal passionibus, aut vt materia actui. Videtur autem etiam vniuersale

cauta quibusdam esse maximè, ac esse prin A
cipium ipsum vniuersale. quare de hoc
etiam tractemus. Videtur nanque impossibile, substantiam esse quodcunque eorũ, quæ vniuersaliter dicuntur. Prima nanque substantia vniuscuiusque, quæ propria cuiusque est, quæ alij non inest: vniuersale verò commune. Hoc enim dicitur vniuersale, quod pluribus natura aptum est inesse. Cuius igitur hoc erit substantia? Aut enim omnium, aut nullius. Omnium verò B
non est possibile. Vnius autem si erit, cęterа quoque hoc erunt. Quorum enim substantia vna, & quod quid erat esse vnum, ipsa quoque vnum sunt. Item substantia dicitur, quod non de subiecto: vniuersale verò de subiecto aliquo dicitur semper. Sed virtus ita quidem non contingit, vt quod quid erat esse? in ipso autem inest, vtputa animal in homine, & equo. Patet igitur, quòd erit aliqua eius ratio. Differt C
autem nihil, si non omnium ratio est eorum, quæ in substantia sunt. Etenim nihil minus hoc erit substantia alicuius, vt homo hominis, in quo existit: quare iterum idem accidit. Erit enim substantia, illius substantia, vt animal speciei, in qua vt proprium existit. Item impossibile, ac inconuenienes est, ipsum quid, & substantiam esse, si ex aliquibus, non ex substantiis, nec ex eo quod quid est, sed ex quali. Prius nanque non substantia, & quale erit, quàm D
substantia, & quod quid: quod impossibile est. Nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse: essent nanque separabiles. Item, Socrati substantiæ inerit substantia: quare, duobus erit substantia: & omnino si homo, & quæcunque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum, quę in ratione sunt alicuius substantiam esse, E
nec sine ipsis existere, nec in allo. Dico autem, vtputa non esse aliquid animal præter aliqua, neque vllum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaque considerantibus patet, nihil eorum, quę vniuersaliter existũt, substantiã esse, nihilq. eorum, quæ communiter prædicentur, quod quid, sed tale significare. Quòd si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quo- F
que patet: impossibile.n. est substãtiam ex substãtiis esse, quæ sic insunt, vt actu. Quæ enim duo sic actu sunt, nunquã vnũ actu sunt. Sed si potẽtia duo sunt, erunt vnum: vt duplũ, ex duob. dimidiis potentia: actus nanq. separat. Quare si substantia vnũ, nõ erit ex substãtiis inexistẽtibus: & secundũ hunc modũ, quem rectè Democritus dicit,

Universidad de Deusto Biblioteca

impossibile enim ait esse ex duobus vnũ, aut ex vno duo fieri. magnitudines nanque indiuisibiles substantias facit. Patet igitur, quod similiter, & de numero se habebit, si numerus quidem compositio vnitatum est, vt à quibusdam dicitur. Aut enim non est vnum dualitas, aut non inest in ea vnitas actu. Habet autem quod accidit, dubitationem: si enim nec ex vniuersalibus possibile est vllam substantiam esse, propterea quòd tale, & non quod quid significant, nec ex substantijs actu contingit vllam substantiam esse compositum, quicquam incompositum erit profectò omnis substantia: quare neque ratio vllius substantiæ erit. At cunctis videtur, & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maximè definitionem esse: nunc verò nec huius: nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo verò non? manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

CAPVT XIIII.

Ex iis autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias, & separatas esse dicunt: & pariter ex genere & differentiis faciunt speciem. Si enim species, & animal in homine sunt, aut equo, aut vnum & idem numero sunt, aut alterum: ratione nanque patet quòd vnum: eandem enim exhibebit rationem qui dicit in vtroque. Si itaque aliquis homo est ipsum per se, quod quid, & separatum, necesse est vt etiam illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quod quid significent, & separata, ac substantiæ sint: quare & ipsum animal. Si idem igitur, & vnum quiddam etiam in equo, sicuti tibiipsi, quomodo in separatim existentibus idem erit? & cur non etiam absque se ipso erit animal hoc? Deinde si participat id quidem bipede, & multipede, impossibile quiddam accidit: contraria nanque simul inerunt ipsi vni, & huic quidem enti. Sin minus, quis modus est cùm aliquis dicat, animal & bipes, aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tanguntur, aut miscentur. At cuncta inconuenientia sunt. Sed diuersum in vnoquoque est. Infinita igitur (vt ita dicam) erunt, quorum substantia animal est: non enim secundum accidens ex animali homo est. Item multa erit ipsum animal. Nam & substantia animal est, quod in vnoquoque est: non enim secundum aliud dicitur. Quòd si non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideæ. Nõ igitur alterius quidẽ idea

ἀδύνατον γὰρ εἶναί φησιν ἐκ δύο ἓν ἢ ἐξ ἑνὸς δύο γενέσθαι· τὰ γὰρ μεγέθη τὰ ἄτομα, τὰς οὐσίας ποιεῖ. ὁμοίως τοίνυν δῆλον ὅτι κἀπὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἕξει, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς σύνθεσις μονάδων, ὥσπερ λέγεται ὑπὸ τινῶν. ἢ γὰρ οὐχ ἓν ἡ δυάς, ἢ οὐκ ἔστι μονὰς ἐν αὐτῇ ἐντελεχείᾳ. ἔχει δὲ τὸ συμβαῖνον ἀπορίαν. εἰ γὰρ μήτε ἐκ τῶν καθόλου οἷόν τ' εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν διὰ τὸ τοιόνδε, ἀλλὰ μὴ τόδε τι σημαίνειν, μήτ' ἐξ οὐσιῶν ἐνδέχεται ἐντελεχείᾳ εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν σύνθετον, ἀσύνθετον ἂν εἴη οὐσία πᾶσα· ὥστε οὐδὲ λόγος ἂν εἴη οὐδεμιᾶς οὐσίας. ἀλλὰ μὴν δοκεῖ γε πᾶσι καὶ ἐλέχθη πάλαι, ἢ μόνον εἶναι οὐσίας ὅρον, ἢ μάλιστα. νῦν δ' οὐδὲ ταύτης. οὐδενὸς ἄρ' ἔσται ὁρισμός. ἢ τρόπον μέν τινα ἔσται, τρόπον δέ τινα οὔ; δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ὕστερον μᾶλλον.

Κεφάλαιον ιδ´.

Φανερὸν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς τὰς ἰδέας λέγουσιν οὐσίας τε καὶ χωριστὰς εἶναι ἅμα, καὶ ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένους ποιοῦσι καὶ τῶν διαφορῶν. εἰ γὰρ ἔστι τὰ εἴδη καὶ τὸ ζῷον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ, ἤτοι ἓν καὶ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ ἐστὶν ἢ ἕτερον. τῷ μὲν γὰρ λόγῳ δῆλον ὅτι ἕν· τὸν γὰρ αὐτὸν διέξεισι λόγον ὁ λέγων ἐν ἑκατέρῳ. εἰ οὖν ἐστί τις ἄνθρωπος αὐτὸς καθ' αὑτὸν τόδε τι καὶ κεχωρισμένον, ἀνάγκη καὶ ἐξ ὧν, οἷον τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, τόδε τι σημαίνειν, καὶ χωριστὰ εἶναι καὶ οὐσίας· ὥστε καὶ τὸ ζῷον. εἰ μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν τὸ ἐν τῷ ἵππῳ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ὥσπερ σὺ σαυτῷ, πῶς τὸ ἓν ἐν τοῖς οὖσι χωρὶς ἓν ἔσται, καὶ διὰ τί οὐ καὶ χωρὶς αὑτοῦ ἔσται τὸ ζῷον τοῦτο; ἔπειτα εἰ μὲν μεθέξει τοῦ δίποδος καὶ τοῦ πολύποδος, ἀδύνατόν τι συμβαίνει· τἀναντία γὰρ ἅμα ὑπάρξει αὐτῷ ἑνὶ καὶ τῷδέ τινι ὄντι. εἰ δὲ μή, τίς ὁ τρόπος, ὅταν εἴπῃ τις τὸ ζῷον εἶναι δίπουν ἢ πεζόν; ἀλλ' ἴσως σύγκειται καὶ ἅπτεται, ἢ μέμικται. ἀλλὰ πάντα ἄτοπα. [illegible]

ἄλλου δ' οὐσία. ἀδύνατον γάρ. αὐτὸ ἄρα ζῷον ἔσται ἕκαστον τῶν ἐν τοῖς ζῴοις. ἔτι ἐκ τίνος τοῦτο, καὶ πῶς ἐξ αὐτοῦ ζῴου; ἢ πῶς οἷόν τε εἶναι τὸ ζῷον ὃ οὐσία τοῦτο αὐτὸ παρ' αὐτὸ τὸ ζῷον; ἔτι δ' ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ τούτων ἀτοπώτερα. εἰ δὴ ἀδύνατον οὕτως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν ἰδέα αὐτῶν οὕτως, ὥς τινές φασιν.

Κεφάλαιον ιε´.

Ἐπεὶ δ' ἡ οὐσία ἑτέρα, τό τε σύνολον καὶ ὁ λόγος (λέγω δ' ὅτι ἡ μὲν οὕτως ἐστὶν οὐσία σὺν τῇ ὕλῃ συνειλημμένος ὁ λόγος, ἡ δ' ὁ λόγος ὅλως) ὅσαι μὲν οὖν οὕτω λέγονται, τούτων μὲν ἔστι φθορά· καὶ γὰρ γένεσις· τοῦ δὲ λόγου οὐκ ἔστιν οὕτως, ὥστε φθείρεσθαι. οὐδὲ γὰρ γένεσις. οὐ γὰρ γίγνεται τὸ οἰκίᾳ εἶναι, ἀλλὰ τὸ τῇδε τῇ οἰκίᾳ. ἀλλ' ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσί. δέδεικται γὰρ ὅτι οὐδεὶς ταῦτα γεννᾷ οὐδὲ ποιεῖ. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστα, οὔθ' ὁρισμὸς οὔτ' ἀπόδειξίς ἐστιν, ὅτι ἔχουσιν ὕλην, ἧς ἡ φύσις τοιαύτη, ὥστ' ἐνδέχεσθαι καὶ εἶναι καὶ μή. διὸ φθαρτὰ πάντα τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῶν. εἰ οὖν ἥ τ' ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαίων, καὶ ὁ ὁρισμὸς ἐπιστημονικός, καὶ οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐπιστήμην, ὁτὲ μὲν ἐπιστήμην, ὁτὲ δ' ἄγνοιαν εἶναι, ἀλλὰ δόξα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, οὕτως οὐδ' ἀπόδειξιν, οὐδ' ὁρισμόν, ἀλλὰ δόξα ἐστὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη αὐτῶν οὔτε ὁρισμὸς οὔτε ἀπόδειξις. ἄδηλά τε γὰρ τὰ φθειρόμενα τοῖς ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην, ὅταν ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἀπέλθῃ, καὶ σωζομένων τῶν λόγων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν αὐτῶν, οὐκ ἔσται οὔτε ὁρισμὸς ἔτι, οὔτε ἀπόδειξις. διὸ δεῖ τῶν πρὸς ὅρον, ὅταν τις ὁρίζηταί τι τῶν καθ' ἕκαστον, μὴ ἀγνοεῖν ὅτι ἀεὶ ἀναιρετόν ἐστιν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται ὁρίσασθαι. οὐδὲ δὴ ἰδέαν οὐδεμίαν ἔστιν ὁρίσασθαι. τῶν γὰρ καθ' ἕκαστον ἡ ἰδέα, ὥς φασι, καὶ χωριστή. ἀναγκαῖον δὲ ἐξ ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον. ὄνομα δ' οὐ ποιήσει ὁ ὁριζόμενος. ἄγνωστον γὰρ ἔσται. τὰ δὲ κείμενα, κοινὰ πᾶσιν. ἀνάγκη ἄρα ὑπάρχειν καὶ ἄλλῳ ταῦτα. οἷον εἴ τις σὲ ὁρίσαιτο, ζῷον ἐρεῖ ἰσχνὸν, ἢ λευκὸν, ἢ ἕτερόν τι, ὃ καὶ [illegible] φαίη μηδὲν κωλύ- [illegible] ἅμα δὲ μόνῳ [illegible] ἀμφοῖν

alterius verò substantia? impossibile nanque est. Ipsum ergo animal erit vnumquodque eorum, quæ in animalibus sunt. Item, ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo est ex ipso animali? aut quomodo est possibile esse animal, quod hoc ipsum substantia est, præter ipsum animal? Item, in sensibilibus & hæc accidunt, & his absurdiora. Quòd si impossibile est ita se habere, patet quòd non est eorum idea ita, vt quidam aiunt.

CAPVT XV.

Cvm autem substantia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, (dico autem, quòd illa quidem ita substantia, est cum materia simul accepta ratio: hæc verò ratio simpliciter.) quæcunque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio: nam & generatio: rationis autem non est, ita & corrumpatur: nec enim generatio est, (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absque generatione & corruptione sunt, & non sunt. Ostensum est enim quòd nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam substantiarum sensibilium singularium neque definitio, neque demonstratio est, eo quod habet materiam, cuius natura talis est, vt esse, & non esse contingat: quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. Si igitur demonstratio, & definitio scientifica necessariorum est, & non contingit, sicuti neque scientiam, quandoque scientiã quandoque ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est: itaque neque demonstrationẽ neque definitionem: sed opinio est eius quod contingit & aliter se habere: patet, quod neque demonstratio, neque definitio eorum est. Corruptibilia nanque non sunt manifesta iis, qui scientiam habent, cùm à sensu abscesserint: & rationibus eisdem in animo saluis, non erit amplius neque definitio, neque demonstratio. Quare cùm quis eorum, quæ ad definitionem, quicquam singularium definiat, oportet nõ ignorare, quod semper perimẽdum est. Non enim contingit definire. Nec vllam ideam est definire: singulariũ enim (vt aiunt) idea est, & separata. Necessarium autem ex nominibus rationem esse. Nomen verò non faciet, qui definit: ignotum enim erit. Quæ verò posita sunt, omnibus communia sunt. Necesse est igitur, & aliis talia inesse. Et si quis te definiat, animal dicet gracile, aut album, aut aliquid aliud, quod & in alio sit. Quod si quis dicat, nihil prohibere separatim quinesse, primũ quidem, quod etiam ambobus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt animal bipes animali & bipedi. Et hoc in sempiternis quidem etiam necesse est esse, cùm priores existant, & partes compositi. At verò etiam separabilia, si hoc quidem, quod homo, separabile. Nam aut nullum, aut ambo. Si igitur nullum, non erit genus præter species. Quod si erit, erit etiam differentia. Deinde quoniam priora ipso esse: hæc sanè non vicissim cerimuntur. Deinde si ex idelis ideæ, minùs profectò compositæ sunt ex quibus. Item, de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, vt animal & biper. Quòd si non, quomodo sciet? Erit namque alia idea, quam impossibile est de pluribus prædicari, quàm de vna. Non videtur autem: sed omnis idea videtur esse participabilis. Quemadmodum igitur dictum est, latet quòd impossibile est in perpetuis definire, maximè verò quæcunque vnica sunt, vt Sol, aut Luna. Non solùm enim in hoc peccant, quòd talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit Sol, vtputa quod circuit terram, aut quod nocte absconditur: (si enim steterit aut apparuerit, non erit amplius Sol) sed inconueniens est, si non, Sol enim substantiam quandam significat. Item, quæcunque in alio contingunt, veluti si alter fiat talis, patet, quòd erit Sol. Communis ergo ratio. At Sol singularium erat, sicut Cleon, aut Socrates. Cæterùm cur nemo eorum definitionem profert? deæ fiet enim profectò manifestum tentatibus, verum esse, quod nunc dictum est.

CAPVT XVI.

Manifestum autem est, quòd etiam eorum, quæ videntur esse substantiæ, plures potentiæ, & partes animalium sunt: nihil enim eorum separatum est. Cùm autem separarentur, tum etiam vt materia omnia, terra ignis, & aer. Nihil enim eorum vnum est, sed quasi cumulus aniè, quàm digerantur, & ex eis vnum fiat. Maximè autem aliquis, animalorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, vt sint & actu, & potentia, eo quòd principia motus ab aliquo, in iunctuis habent. Quare quædam animalia diuisa viuunt: sed tamen potentia omnia erunt, cùm vnum & continuum fuerit natura, sed non vi, aut copulatione: tale namque Ixsio est. Cùm autem vnum dicatur, sicuti & ens, & substantia vnius vna, & quorum vna numero vnum numero, manifestum, quòd neque vnum, neque ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neque elemento esse, aut principio. Sed quærimus,

quid ergo principium? vt ad notiora referamus. Magis igitur his substantia est ens, & vnum, quàm principium, & elementum, & causa. Sed necdum ista, si nec aliud quidem commune vllum substantia est. Nulli enim inest substantia, nisi subsistenti, & habenti eam, cuius substantia est. Item ipsum vnum, in pluribus non erit simul: commune verò simul in pluribus est. Quare patet, quòd nihil vniuersalium separatim præter singularia est. Sed qui species dicunt, partim rectè dicunt separantes eas, si substantiæ quidem sunt: partim non rectè, quoniam vnam in multis speciem dicunt. Causa verò est, quòd non habent reddere quænam tales incorruptæ substantiæ præter singulares, & sensibiles sint. Faciunt igitur easdem species illis quæ sunt corruptibiles, (has enim cognoscimus) ipsum hominem & ipsum equum, addentes vocabulum. Ipsum sensibilibus, Attamen etiam si non videremus astra, nihil minùs (vtputo) essent substantiæ perpetuæ præter eas quas non sciremus. Quare nunc quoque si non habemus quænam sint, necesse tamen fuerit fortassis aliquas esse. Quòd igitur nec eorum quicquam, quæ vniuersalia dicuntur, substantia sit, nec vlla sit substantia ex substantiis, patet.

CAPVT XVII.

Quid verò, & quale quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus. Fortassis enim ex his erit manifestum de illa quoque substantia, quæ est separata à sensibilibus substantiis. Cùm igitur substantia, principium, & causa quædam sit, hinc est procedendum. Quæritur verò ipsum propter quid, semper sic: propter quid, aliud alij alicui inest. Quærere namque propter quid musicus homo est, certè quærere est, quod dictum est, propter quid homo musicus est, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere. Oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. Dico autem, vtputa, quòd Luna patitur eclipsim. Ipsius autem, quod id ipsum, non nisi vna ratio, vnáque causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut musicus musicos) nisi quis dicat, quòd vnum quodque ad se ipsum indiuisibile est: hoc autem erat vnum esse sed hoc, & commune de omnibus, & breue est. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. Hoc igitur manifestum est, quòd non quærit propter quid hi,

Universidad de Deusto Biblioteca

qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quærit, propter quid inest. Quod autem inest, oportet manifestum esse. Si enim non ita, nihil quærit: vtputa propter quid tonat? quia sonus in nubibus fit. Ita nanque aliud de alio est, quod quæritur. Et propter quid hæc, vtputa lateres, & lapides, domus sunt? Manifestum itaque est, quòd causam quærit. Hæc autem est, quod quid erat esse, vt logicè dicam. Quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia: vtputa fortassis in domo, & lecto. In quibusdam verò, quod primum mouit. Causa nanque etiam hoc. Sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam fit, vel corrumpitur: altera verò, etiam dum est. Latet autem præcipuè, quod quæritur, in his quæ non de aliis dicuntur, (vtputa quæritur homo quid est) eo quòd simpliciter dicitur, neque determinatur quòd hæc, vel hoc. Oportet igitur rectè disponentes quærere. Quòd si non, commune fit eius, quod nihil est quærere, & eius quod aliquid quærere. Cùm autem & habere, & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quòd propter quid est, ipsam materiam quærit: vtputa, hæc sunt domus: propter quid? quia hæc existunt, quod erat domui esse. Et homo hoc, aut corpus hoc tale habens. quare causa materiæ quæritur: hæc autem est, species qua aliquid est: hæc autem, est substantia. Patet itaque, quòd de simplicibus non est aliqua quæstio, neque doctrina, sed alius taliqui quæstionis modus. Cùm verò quod ex aliquo compositum, ita vt vnum totum fit, non est vt cumulus, sed vt syllaba: syllaba verò non est ipsa elementa, nec idem, b & a: nec caro, ignis, & terra. Dissolutis nanque, hæc quidem ampliùs non sunt, vt caro, & syllaba. Elementa verò ignis & terra, sunt. Ergo syllaba aliquid, non solùm elementa, vocalis & muta, sed etiam aliquid aliud. Et caro, non solùm ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, sed etiam aliquid aliud. Si igitur necesse est, illud quoque aut elementum, aut ex elementis esse. si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. Ex hoc enim & igne & terra erit caro, & item alioquare in infinitum progredietur. Si verò ex elemento, patet quòd non ex vno, sed ex pluribus, quàm id ipsum, erit. Quare iterum de hoc eandem rationem dicemus, quam de carne, aut de syllaba. Videatur autem esse aliquid tale: & non elementum, ac causam: sed hoc carnem, hoc verò syllabam esse: similiter & de cæteris. Substantia verò cuiusq. quidem, hoc.

A διὰ τί ἐστι οἴδαμεν, οἴδαμεν δὲ τὸ τί ἐστι τὸ ἄνθρωπος, τὸ ἄνθρωπός ἐστι τοῦτο τοῦ τινος ζητεῖ, διὰ τί ὑπάρχει. ἔνεστι δ' ὑπάρχει, δῆλον δὲ δεῖ. εἰ γὰρ μὴ οὕτως, οὐδὲν ζητεῖ οἷον διὰ τί βροντᾷ; ὅτι φορὰ γίνεται ἐν τοῖς νέφεσι. ἄλλο γὰρ οὕτως καὶ ἄλλου ἔστι τὸ ζητούμενον. καὶ διὰ τί πλίνθοι, οἰκία ἐστί. φανερὸν τοίνυν ὅτι ζητεῖ τὸ αἴτιον. αὕτη δ' ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς. ἐν ἃ ἔνια μὲν οὖν ἕνεκά τινος ἐστι τοῦ γενομένου ἢ φθειρομένου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι. καὶ ἐν τοῖς μὴ καθ' ἑτέρων λεγομένοις ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἐν τοῖς μὴ καθ' ἑτέρων λεγομένοις. οὕτω ἄνθρωπος τί ἐστι ζητεῖται, διὰ τὸ ἁπλῶς λέγεσθαι, ἀλλὰ μὴ διορίζεται, εἰ τόδε τι καὶ τῶδε. ἀλλ' εἰ δεῖ διορθούντας ζητεῖν· εἰ δὲ μὴ κοινὸν τὸ μανθάνειν καὶ τὸ ζητεῖν τί γίγνεται. ἐπεὶ δὲ δεῖ ἔχειν τι καὶ ὑπάρχειν τὸ εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ὕλην ζητεῖ διὰ τί ἐστι οἶκος, οἰκία τοῦδε. διὰ τί ἔστι τοῦδε ὑπάρχει, ὃ ἦν οἰκία εἶναι. καὶ ἄνθρωπος ἐστί, ἢ τὸ σῶμα τόδε τοῦδε ἔχον ἄρα τὸ αἴτιον ζητεῖται τῆς ὕλης. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ εἶδος ὃ τί ἐστι· τοῦτο δ' ἡ οὐσία. φανερὸν τοίνυν, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἁπλῶν οὐκ ἔστι τις ζήτησις, οὐδὲ διδασκαλία, ἀλλ' ἄλλος τρόπος τῆς ζητήσεως ἐστὶ τοιοῦτος. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐκ τινος συγκείμενον οὕτως, ὥστε ἓν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλ' οὐκ ὡς σωρός. ἀλλ' ὡς ἡ συλλαβή. ἡ δὲ συλλαβὴ οὐκ ἔστι τὰ στοιχεῖα. οὐδὲ ταὐτὸ τὸ β καὶ α, οὐδὲ ἡ σαρξ καὶ πῦρ καὶ γῆ. διαλυθέντων γὰρ, τὰ μὲν ὧν ἔστι, οὐκ ἔτι σὰρξ καὶ ἡ συλλαβή· τὰ δὲ στοιχεῖα ἔστι, τὸ πῦρ καὶ γῆ. ἔστι ἄρα τι ἡ συλλαβὴ, οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα, τὸ ἐκείνων καὶ ἄλλον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τι· καὶ ἡ σὰρξ οὐ μόνον πῦρ καὶ γῆ, ἢ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι. καὶ τοίνυν ἀνάγκη καὶ τὸ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων εἶναι, εἰ μὲν στοιχεῖον, πάλιν τὸ αὐτὸ λόγος ἔσται. [illegible]

τῶν γὰρ αἴτιον πρῶτον τοῦ εἶναι. ἐπεὶ δὴ ἔνια ἐκ τινῶν οὐσίας μὴ συγκρίσεσιν, ἀλλ' ὅσα οὐσίας μὴ φύσει καὶ φυσικῶς συνεστάναι, φανερὸν ὅτι πρῶτον καὶ αὕτη ἡ οὐσία οὐσία, ἡ δεῖ οὐ στοιχεῖον, ἀλλ' ἀρχή. στοιχεῖον δ' ἐστὶν, εἰς ὃ διαιρεῖται ἐνυπάρχον ἀδιαίρετον ὕλῃ, οἷον τῆς συλλαβῆς τὸ α καὶ τὸ β.

A Hoc nanque primùm ipsius esse causa est. Cùm autem quædam non substantiæ rerum fiunt, sed quæcunque substantiæ secundum naturam, & natura constitutæ sint, videri possit profectò aliquibus hæc quoque natura substantia esse, quæ non elementum, sed principium est. Elementum autem est, in quod existens diuiditur, vt materiam, vtputa syllabæ ipsum a & b.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΤΟ Η.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER VIII.

Κεφάλαιον α.

CAPVT I.

ΕΚ δὴ τῶν εἰρημένων συλλογίζεσθαι δεῖ, καὶ συναγαγόντας τὸ κεφάλαιον, τέλος ἐπιθεῖναι. εἴρηται δὲ ὅτι περὶ οὐσιῶν ζητοῦσι τὰς ἀρχὰς, καὶ αἱ αἰτίαι καὶ τὰ στοιχεῖα. οὐσίαι δὲ, αἱ μὲν ὁμολογούμεναί εἰσι τοῖς πᾶσιν· ἀεὶ δὲ εἶναι ἐδόκουν τινὲς ἀπεφήναντο. ὁμολογούμεναι μὲν αἱ φυσικαί· οἷον, πῦρ, γῆ, ὕδωρ, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἁπλᾶ σώματα· ἔπειτα τὰ φυτὰ καὶ τὰ μέρη ἐκ τούτων καὶ τὰ ζῷα, καὶ τὰ μέρη τῶν ζώων· καὶ τέλος ὁ οὐρανὸς, καὶ τὰ μέρη τοῦ οὐρανοῦ. ἐδόκουν δὲ τινες οὐσίας λέγειν εἶναι, τὰ τῶν ἀριθμῶν καὶ τὰ μαθηματικά. ἄλλας δὲ δὴ συμβαίνει ἐκ τῶν λόγων οὐσίας εἶναι, τό τι ἦν εἶναι, καὶ τὸ ὑποκείμενον. ἔτι ἄλλας τὸ γένος μᾶλλον τῶν ἐν μέρει, καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ' ἕκαστα· τὴν δὲ καθόλου καὶ τὸ γένος, ἃς αὐτὰς ἰδέας ἐποιοῦντο οὐσίας· ὡς ἐν αὐτοῖς γὰρ λόγοις οὐσίας ἐδόκουν εἶναι. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, τοῦτο δὲ λόγος ὁ ὁριστικός, διὰ τοῦτο ἔδει ὁρισμοῦ καὶ περὶ τοῦ καθ' αὐτὸ σκέψασθαι. ἐπεὶ δὲ ὁ ὁρισμὸς λόγος, ὁ δὲ λόγος μέρη ἔχει, ἔδοξεν καὶ περὶ τῶν μορίων εἶναι εἰ ἐστὶν, ποῖα τῆς οὐσίας μέρη, καὶ ποῖα οὐ· καὶ εἰ τοῦτο, καὶ τὸ ὁριστὸν δεῖ. ἔτι τοίνυν οὐκ τὸ καθόλου οὐσία, οὐδὲ τὸ γένος. ἐπεὶ δὲ περὶ ἰδεῶν καὶ περὶ καθολικῶν [illegible]

E Ex iis igitur, quæ dicta sunt, colligere oportet, ac congregando summatim finem imponere. dictum autem est, quòd substantiarum causæ, principia & elementa quæruntur. Substantiæ vero quædam ab omnibus concessæ sunt, de quibusdam separatim enuntiauerunt quidam. Concessæ quidem, quæ naturales sunt: vt ignis, terra, aqua, & cætera simplicia corpora, deinde plantæ, & partes earum: animalia, & partes eorum: & tandem cælum, & partes cæli. Separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, & mathematica. Alias vero accidit ex orationibus substantias esse, quod quid erat esse, & subiectum. Item aliter genus magis, quàm species, & vniuersale, quàm singularia. Vniuersali vero & generi, ideæ quoque copulantur: eadem nanque ratione substantiæ videntur esse. Cùm autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de secundum se, determinatum est. Quoniam vero definitio oratio, oratio autem partes habet, necesse quoque de parte erat videre, quænam substantiæ partes, & quæ non: & si has definitionis quoque esse oportet. Item etiam, nec vniuersalis substantia est, neque genus. De ideis vero, & mathematicis, posterius considerandum est. Etenim præter sensibiles substantias, has quidem esse dicunt. Nunc vero de concessis substantiis tractemus. Hæ autem sunt, quæ sensibiles sunt. Sensibiles vero cunctæ substantiæ, materiam habent. Est autem substantia id ipsum, quod subiicitur: aliter quidem materia, & aliter ratio. Materiam autem dico, quæ non quod quid acto sit, potentia est quod quid: aliter autem, ratio & forma: quod cùm fit, quod quid, na-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tione separabile est: tertium verò, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est, & separabile simpliciter. Earum enim substantiarum, quæ secundùm rationem, quædam sunt separabiles, quædam verò non. Quòd autem materia quoque substantia est, patet. In cunctis nanque oppositis transmutationibus, est aliquod transmutationis subiectum: vt puta secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi: & secundum augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus, aut maius: & secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum: similiter autem & secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione. Et nunc quidem subiectum, vt quod quid: rursus autem subiectum, vt secundum priuationem. Et sequuntur hanc etiam aliæ transmutationes: cæterarũ verò aut vnam, aut duas, hęc non sequitur. Non.n. est necesse, si quid materiam habet localẽ, hoc generabile esse, & corruptibile habere. Verùm quæ inter simpliciter fieri, & nõ simpliciter differentia sit, in Physicis dictum est.

CAPVT II.

CVm autem quædam vt subiecta, & vt materia, concedatur substantia, hæc autem est, quæ potentia est, restat illam, quæ vt actus substantia sensibilium est, quænam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse videtur existimare. Subiectum enim corpus, materiam, vnum & idem. Differre autem, aut rhysmo, quod est figura: aut trope, quod est situ: aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multæ differentiæ esse: vtputa quædam compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcunque mistura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt fascis: quædam glutine, vt liber: quædam pluribus ex his: quædam positione, vt limen, & superliminare: (hæc enim, eo quod modo quodam sita sint, differunt.) quædam tempore, vt cœna, & prandium: quædam loco, vt venti: quædam sensibilium passionibus, vt duritie, & mollitie, & densitate, & raritate, & siccitate, & humiditate: & quædam quibusdam ex his, quædam omnibus his: & simpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quòd & ipsum est, toties dicitur. Limen enim est, quoniam ita situm est. & esse, sic ipsum poni significat: & glaciem esse, sic densari. Quorundã verò esse, & his omnibus definietur, eo quòd quædam miscentur, quædã temperantur, quædã ligantur, quædã densantur,

A ὄντ. πότερον ἡ τὸ ἐκ τούτων, οὗ φύσις μόνον καὶ φθορά ἐστι, καὶ χωριστὸν ἁπλῶς. τῶν γὰρ κατὰ τὸν λόγον οὐσιῶν, αἱ μὲν, αἱ δ' οὐ. ὥστε καὶ ἡ ὑλικὴ οὐσία κοινὸν, δῆλον. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς ἀντικειμένοις μεταβολαῖς, ὑπάρχει τὸ ὑποκείμενον πᾶσι μεταβολαῖς. ὅθεν τὸ μὲν τόπῳ, τὸ μὲν κατὰ φορὰν ἐνταῦθα, πάλιν δ' ἀλλαχοῦ. καὶ κατ' αὔξησιν, ἃ τοῦ μὴ ὑγιοῦς, πάλιν δ' ὑγιαίνοντος, ὃ τοῦ μὴ ὑγιοῦς, πάλιν δ' ἐν τῷ ὑγιοῦς, πάλιν δ' ἐν φθορᾷ. καὶ τοῦ μὴ ὑποκείμενον ὡς τόδε τι· πάλιν δ' ὑποκείμενον ὡς τοῦ τοιοῦτο. καὶ ἀκολουθοῦσι δὴ ταύτῃ αἱ ἄλλαι μεταβολαί. τῶν δ' ἄλλων ἑνὸς, ἢ δύο τῶν ὧν ἀκολουθεῖ. οὐ γὰρ ἀνάγκη, εἴ τι ἔχει ὕλην γενετὸν, τοῦτο καὶ γενητὸν καὶ φθαρτὸν εἶναι, τοῦ μὴ ἁπλῶς γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁπλῶς γενητοῦ καὶ μὴ ἁπλῶς, ἐν τοῖς φυσικοῖς εἴρηται.

B

C

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' ἡ οὐσία ὑποκείμενόν τι καὶ ὕλη οὐσία, μόλις λεγόμενον, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ἐνέργειαν, λανθάνει τινὰς ἡ ἐνέργεια οὐσία τῶν αἰσθητῶν, εἰ πάνυ τίς ἐστι. Δημόκριτος μὲν γὰρ ἔοικεν τρεῖς διαφορὰς ὁρίζεσθαι εἶναι μόνον. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον σῶμα τοῦ ὅλου, καὶ τὸ αὐτὸ διαφέρειν δὲ ῥυσμῷ, ἢ τρόπῳ, ἢ διαθιγῇ· ἃ δὲ σχῆμα καὶ θέσις καὶ διαθιγὴ, ἢ τάξις. φαίνονται δὲ πολλὴ διαφορὰ οὖσιν· ὅσα μὲν οὖν λέγεται τῶν ὅλων, μίξεσι λέγεται, καθάπερ ἐκ μελικρατῶν· τὰ δὲ γόμφῳ, ὡς κιβωτὸς· τὰ δὲ δεσμῷ, ὡς φάκελος· τὰ δὲ κόλλῃ, ὡς βιβλίον· τὰ δὲ πλείοσι τούτοις· τὰ δὲ θέσει, ὡς θύρα καὶ ὑπέρθυρον· τούτων γὰρ τὴν αἰτίαν ὅτι διαφέρει τὰ μὲν χρόνῳ, ὡς δεῖπνον καὶ ἄριστον· τὰ δὲ τόπῳ, ὡς τὰ πνεύματα· τὰ δὲ τοῖς τῆς αἰσθήσεως παθήμασι, οἷον σκληρότητι, καὶ μαλακότητι, καὶ πυκνότητι καὶ μανότητι, καὶ ξηρότητι καὶ ὑγρότητι· καὶ τὰ μὲν ἐνίοις τούτων, τὰ δὲ πᾶσι τούτοις· καὶ ὅλως τὰ μὲν ὑπερέχοντα, τὰ δὲ ἐλλείψει. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ εἶναι, πολλαχῶς λέγεται. οὐδὲν γὰρ ἧττον, ὅτι οὗτος κεῖται καὶ τὸ εἶναι, τὸ οὗτος αὐτὸ τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ κρύσταλλον εἶναι. οἷον δὲ [illegible] καὶ πυκνοῦσθαι, οἷον δὲ [illegible] πυκνοῦσθαι [illegible]

D

E

F

A τὰ δὴ πᾶσι δοκοῦσι διαφορᾶς εἶναι, οὗτοι ἡ χεὶρ, ἢ ποῦς· κατὰ τὴν ἀρχὴν ἄρα τῶν διαφορῶν. αὗται γὰρ ἀρχαί εἰσιν τῶν εἰδῶν, τῶν μὲν ἐλάττων καὶ μείζων, καὶ πυκνὸν καὶ μανὸν, τῶν δ' ἄλλων τῶν πολλῶν καὶ ἐλαττόνων ἐστὶ. τὰ δὲ γράμματα ἢ κεκλίσθαι καὶ πρόσωπα, ἢ εὐθὺ καὶ κεκαμμένον. τοῖς δὲ τὸ εἶναι, τὸ μὴ εἶναι. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, ὅτι εἰ ἡ οὐσία αἰτία τοῦ εἶναι ἑκάστοις, ἔτι ἐν τούτοις ζητητέον, τί τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι τούτοις ἑκάστοις. οὐσία μὲν οὖν οὐδὲν τούτων, οὐδὲ συναμφοτέρου· ὅμως δὲ τὸ λεγόμενον ἐν ἑκάστῳ. καὶ ὡς ἐν τοῖς οὖσι τὸ τοῦ ὅλου κατηγορούμενον, αὐτὸ ἡ ἐνέργεια καὶ ἐν τοῖς ὅροις ὁρισμοῖς μάλιστα· εἰ δὲ οὐδὲν ἄλλο ὁρίζοιμεν, ξύλον ἢ λίθον οἴκοι κείμενον, ἐρούμεν καὶ οἰκίαν, πλίνθους καὶ ξύλα οἴκοι κείμενα. (ἢ ἴσως καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἐστὶν ἴδιον ἐστιν.) εἰ δὲ κρύσταλλον, ὕδωρ πεπηγὸς ἢ πεπυκνωμένον οἷον. συμφωνία δὲ ὀξεῖα καὶ βαρεῖα μίξις τινά ἐστι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ ἐνέργεια ἡμῖν λέγει τὸ εἶναι οὐσία, καὶ ὁ λόγος. τῶν μὲν γὰρ ὁ σύνθετος, τῶν δὲ ἡ μῖξις, τῶν δὲ ἡ ἄλλο τι τῶν εἰρημένων. εἰ δὲ τὰ λεγόμενα τὸ εἶναι οὐσία, ἐν τοῖς αἰσθητοῖς οὐσίαι, ὅτι πλίνθοι, πλίνθοι, ξύλα, τοῦ δυνάμει εἶναι λέγεται· ὕλη γὰρ τούτων. εἰ δὲ ἀγγεῖον κατασκευὴν ἔχον καὶ σχῆμα, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτο φανεῖεν, τοῦ ἐνέργειαν λέγουσιν, εἰ δὲ ἅμφω τούτω τιθέντες τοῦ τρίτου, ἐξ τοῦ ἐκ τούτων οὐσίαν. ἔοικε γὰρ ἡ ὑφ' ἡμῶν λεγομένη λόγος, τὸ εἶδος, ἢ τὸν εὐθύγραμμον εἶναι· ὁ δὲ ἐκ τούτων συνεστηκὼς, τὸν ὅλον ἤδη. ὅλον δὲ ὁ ἀνὴρ, ἡ ἐνέργεια καὶ οὐσία ἀνθρώπου. τί δὲ γελοῖον, ἀνελόντες θυλάκους [illegible]

B

C

D

E

Κεφάλαιον γ.

Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ἐν ὁποίοις [illegible] ὀνομάζει τὸ ἀνάμικτον [illegible] οὐσίαν [illegible] τὸ ἐνεργείᾳ ὄν, καὶ μορφὴν [illegible]

quædam cæteris differentiis vtuntur, sicuti manus, aut pes. Accipienda igitur ex his genera differentiarum: hæc enim principia existentiæ erunt: vt quæ in magis & minus, aut denso & raro, & cæteris talibus. Cuncta etenim hæc, redundantia & defectus sunt. Quòd si quid figura, aut lævitate, aut asperitate, omnia recto, & curuo: his verò esse, erit: miscerit: opposito autem modo, non esse. Manifestum igitur ex his est, quòd si substantia causa est, vt vnumquodque sit, in his quærendum est, quænam vt horum singula sint, causa est. Substantia itaque nihil horum est, neque combinatum: attamen proportionale in vnoquoque: & quemadmodum in substantia quod de materia prædicatur, ipse actus est, & in aliis definitionibus maxime: vtputa, si limen oportebit definire, lignum, aut lapidem sic positum dicemus: & domum, lateres, aut ligna sic posita (an etiam & cuius causa in quibusdam est?) si verò glaciem, aquam congelatam, aut sic densatam: consonantia verò est acuti & grauis missio talis: eodem autem modo & in cæteris. Manifestum itaque ex his est, quòd actus alius alterius materiæ & ratio: quorundam enim, compositio, quorundam mistio, quorundam aliquid aliud eorum, quæ dicta sunt. Quare eorum, qui definiant, hi quidem, qui dicunt, quid est domus, quòd lapides, lateres, ligna, potentia domum dicunt: materia enim hæc sunt. Qui verò, vas constructionem rerum, & corporum, aut aliquid aliud tale addentes, actum dicunt. Qui porrò hæc ambo componunt, tertiam, & quæ ex his est, substantiam (videtur etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio fit, speciei, & actus esse: quæ verò ex his, quæ insunt, materiæ magis) similiter & quæ Archytas approbat definitiones: etenim simul vtriusque sunt: vtputa, quid est serenitas? quies in multitudine aeris: materia quidem aer, actus verò, & substantia, quies. Quid est tranquillitas? maris planities. Subiectum quidem, vt materia, mare: actus verò & forma, planities. Manifestum itaque ex dictis est, quænam sensibilis substantia, & quomodo sit: etenim hæc quidem vt materia, hæc autem vt forma, quoniam actus: tertia verò ex his.

A

B

C

D

E

CAPVT III.

OPortet autem nõ ignorare, quòd aliquando latet, vtrũ nomen cõpositum substantiã significet, an actum, & formam:

vtputa domus, vtrum est signum communis, quod operimentum est ex lapidibus, & lateribus sic positis: an actus, & speciei, quod est operimentum. Et linea, vtrum dualitas in longitudine, an quod dualitas. Et animal, vtrum anima in corpore, an anima. Hæc enim, substantia, & actus alicuius corporis. Erit autem vtique in vtrisque animal, non vt vna ratione dictum, sed vt ad vnum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quæstionem autem substantiæ sensibilis nihil. Etenim quod quid erat esse, speciei, & actui est. Anima namque, & animæ esse, idem est: homini verò & homo, non idem, nisi & anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui verò non. Non videtur ita quærentibus, quòd syllaba ex elementis & compositione sit: neque domus, lateres, & compositio, & hoc rectè. Compositio enim, & mistio, non ex his, quorum est compositio, aut mistio. Similiter nec aliorum vllum: vtputa, limen, positione, non ex limine positio, sed magis illud ex illis, nec homo, est ipsum animal, & bipes: sed aliquid esse oportet, quod præter hæc est, si hæc materia sunt: sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia, quod materiam auferentes dicunt. Si itaque hoc ipsum esse causa, & hoc substantia, ipsam substantiam vtique non dicerent. Necesse autem est, aut sempiternam hæc esse, aut corruptibilem, absque eo, quod corrumpatur, & factum esse, absque eo, quod fiat. Ostensum autem est, & declaratum in aliis, quòd speciem nullus facit, neque generatur, sed efficitur, hoc fit autem quod ex his. Si verò corruptibilium substantiæ sunt separatæ, nondum est manifestum, nisi quod quorundam non contingit: patet vt ea, quæ non possunt præter particularia esse, vt domum, aut vas: fortassis nec substantiæ sunt hæc ipsa, nec aliorum quicquam, quæcunque non natura consistunt. Naturam etenim solam profectò quis ponet eam, quæ in corruptibilibus est, substantiam. Quare dubitatio, qua Antisthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, vt soluatur quod non est ipsum quid est definire, (definitionem enim, longum esse sermonem) sed quale quid est. Contingit etiam docere, quemadmodũ argentum quid est, non, quod autem, quale stanum. Vt tamen substantiæ, est quidẽ, cuius contingit definitionem, & rationem esse: vtputa, cõpositæ, siue sensibilis, siue intellectualis. Ex quibus autem hoc primis, nõ est. Quidem aliquid de aliquo significat

A ἆρ ἡ οἰκία πότερον σημαίνει τὸ κοινὸν ὅτι λίθοι τεθεισῶν καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα, καὶ ἄλλα οἷς κειμένοις ἡ τοῦ οἴκου ἐστὶ κατασκευή, ὅτι σκέπασμα, καὶ γραμμὴ, πότερον δυὰς ἐν μήκει, ἢ ἐν δυάδι καὶ ζῶον, πότερον ψυχὴ ἐν σώματι, ἢ ψυχή. αὕτη γὰρ οὐσία, καὶ ἐνέργεια τινὸς σώματος. εἰς ἄμφοτερα τὸ ζῶον, οὐχ ὡς ἓν λόγῳ λεγόμενον, ἀλλ' ὡς φοῖνιξ ἅμα καὶ πυρὸς ἐνέργεια καὶ φοῖνιξ ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος καὶ ψυχὴ ἄνθρωπος λεγόμενα. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἡ οὐ φαίνεται οὐ ζητοῦντι, ἢ συνωνυμία ἐν τῷ τοιαῦτα εἶναι καὶ σωματικὰ τινα. οὐδὲ ἡ οἰκία, πλίνθοι τε καὶ σωματικὰ καὶ τῶν ἐξωθεν οὐ λεγόντων ἡ οἰκία, ἢ μίξις ἐκ τούτων, ἢ δὲ σωματικὴ ἡ μίξις. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ πρόθυρον οὐδὲν· οὐδὲ ὅσα, ἐκ τῶν οὐδὲν ἡ θέσις, ἀλλ' μᾶλλον ἐκ τῶν ἐκείνης. οὐδὲ δὲ οὐδὲ ἀνθρωπος ἔστι τὸ ζῶον καὶ δίπουν· ἀλλ' τι δεῖ εἶναι ὁ πρὸς τούτοις ἔστι, εἰ ταῦτ' ὄντα· τὸν δὲ ζητοῦντα, οὐτ' ἐκ τῶν ἐκείνων, ἀλλ' ἡ οὐσία· ἡ ἐξ ἀναιρουμένων τῶν ὑλῶν λεγόμενον. εἰ οὖν τὸν αὐτὸν τῶν, καὶ οὐσία αὕτη, ἀναγκαῖον αὐ τῶν οὐσίαν οὐ λέγειν. εἰδέναι δὴ τοιούτων ἡ ἄλλων ἔστι, ἢ φθαρτῶν ἄλλων τῶν φθείρεσθαι, καὶ γεγονότων ἄλλων τῶν γίγνεσθαι. ἀδύνατον δὴ καὶ ἀδύνατον τῶν ὄντων ὅσα τὸ εἶδος ἄνευ ὕλης ἐστὶν οὐδὲν γίγνεται, ἀφὰ ποιεῖται τέλος. γίγνεται δὲ τὸ ἐκ τούτου. εἰ δὴ ἔστι τὸ φθαρτὸν τῶν οὐσιῶν, χωρισταί, οὐδὲν ἂν ἄλλον, πολλοῦ δεῖ γε ἄλλων ἐκ ἐκείνων, ἄλλον, ὅσα μὴ εἶδός τι παρὰ τὰ πολλά ἐστι, ἀφ' οὗ ἀνάγκη ἢ ἀνεῖδεος ἔσται μὲν οὐδὲ οὐδὲν οὐσιαστικὸν, οὐδὲ τι ἀνάγκη τοῦτο, εἰδέναι τι τῷ ὄντι, ὅστε μὴ φύσει συνέστηκε. τίνι γὰρ φύσει μᾶλλον ἂν τις θεῖεν τίθεν ἐν τοῖς φθαρτοῖς οὐσίαν. ὅστε ἡ ἀπορία λύεται οἱ Ἀντισθένειοι, καὶ οἱ οὕτως ἀπαίδευτοι ἀπόρουν, ἔχει τινὰ χρόνον λυθῆναι, ὅτι ἐν ἐστὶ τὸ τί ἐστι ὁρίσασθαι. τὸν γὰρ ὅρον, εἶναι λόγον μακρόν. ἀφὰ ποιεῖ μὲν τὸ ἔστιν, ἐκ λέγεται καὶ διδάξαι, ὅτι ἀργύρου, τί μὲν ἐστὶν ὁ ἄργυρος ἢ δὲ κασσιτέρου. οὐ οὐσία τι ἐστὶ τῷ ὄντι ἢ δὲ ὅρος καὶ λόγον ἔχει τῶν συνθέτων, καὶ τι ἀιδίων, καὶ τι φθαρτῶν ἐν ἀν-

ratio definitiua: & oportet hoc quidem vt materiam, illud verò formam esse. Manifestum autem hoc etiam est, quòd si aliquo modo substantiæ numeri sunt, ita sunt: & non, quemadmodum quidam dicunt, vnitatum. Nam & definitio, numerus quidam est: diuisibilis etenim, & in indiuisibilia. non enim infinitæ rationes: numerus verò, tale quid est: & quemadmodum de numero, ablato, aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed diuersus, etiam si minimum auferatur, aut addatur: ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erat amplius, ablato aliquo, aut addito. Et numerum oportet aliquid esse, quo vnus, quòd nunc non habent dicere quo vnus, si vnus est. An enim non est, sed quasi congeries? Aut si est, dicendum est quidnam illud sit, quod vnum ex multis facit, & definitio vna est. Similiter autem nec hanc dicere habent: & hoc meritò accidit. Eiusdem enim rationis, & substantia est, vt vnum: non (vt quidam aiunt) vt vnitas quædam existens, aut punctum, sed actus, & natura quædam vnaquæque: & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque substantia, quæ secundum speciem est. Sed si est quidem, ea est, quę secundum materiam est. De generatione igitur, ac corruptione dictæ sunt substantiarum, quomodo accidit, quòque modo, impossibile est, déque reductione ad numerum, hactenus determinatum sit.

CAPVT IIII.

De materiali verò substantia oportet nõ latere, quod est ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, & eadem sit materia vt principium illis, quæ fiunt, est tamen quædam cuiusque propria: flegmatis prima materia, ipsa dulcia aut pinguia: cholerę vero, amara, aut aliqua alia. fortassis autem hoc, ex eodem. Fiunt autem plures materiæ, eiusdem, cùm alterius altera sit: vtputa, flegma ex pingui, & dulci, si pingue ex dulcibus: cholera verò esse, ob resolutionem cholerę in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedet, aut quoniam ex eo, quod resolutũ fuerit in principium. Contingit autem, vna existente materia, diuersa fieri propter mouentem causam: vt ex ligno, fit arca, & lectus. Quorundam autẽ diuersa materia necessario, diuersis existentibus: vtputa, serra nunquã fiet ex ligno: nec est hoc in causa mouente. Non enim faciet serram lana, aut ligno. Si autem idẽ contingit

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex alia materia facere, patet quod principium, & causa, quæ est vt moueans, eadem est. Etenim si materia dicetur, & moueans, & ipsum quod factum est. Cùm itaque quisquam quænam sit causa quærat, (quoniam multiplicitèr causæ dicuntur,) omnes contingentes causas dicere oportet: vputa, hominis, quæ causa, vt materia, nonne menstrua? quæ vero vt moueans? virum sperma? quæ vero vt species? quod quid erat esse. quæ autem vt huius causa? hnis. fortassis autem hæ ambæ, eadem sunt. Oportet autem proximas causas dicere. Quę materia? non ignem, vel terram, sed propriam. In naturalibus igitur, & generabilibus substantiis, necesse est ita procedere, si quis rectè procedet: siquidem hæ, tóque causæ sunt: & oportet causas cognoscere. De naturalibus autem, ac perpetuis substantiis, alia ratio est. Fortassis etenim quædam non habent materiam, aut non talem, sed solùm quæ secundum locum mobilis est. Nec quæcunque natura quidem, non autem sunt substantiæ, his materia est, sed quod subsistit, substantia: vputa, quæ causa eclipsis, quæ materia? nõ enim est, sed Luna est, quę patitur. Quę causa vt moueans, atque corrumpens lumen? terra. Cuius vero causa, fortàn non est. Quæ vero vt species? definitio. Sed nõ manifesta definitio, nisi cùm ipsa fit: vputa, quid eclipsis? priuatio luminis. Si vero addatur, à terra in medio interposita: hæc est cum ipsa causa definitio. De somno vero non est manifestum quid est primum, quod patitur: sed nùnquid animal? ita. Aitamen hoc secundum aliquid: & quid primum, cor, an si quid aliud? deinde, à quo deinde, quæ passio, quæ illius: & non totius, quia talis immobilitas. Ita sed hæc, eo quod aliquid patitur ipsum primum.

CAPVT V.

CVm autem quædam absque generatione, & corruptione fiat, & non sint, vputa puncta, si sint quidem, & omnino species, & formæ (non enim albedo fit, sed lignum album, si ex aliquo & aliquibus fit omne, quod fit) profectò non omnia contraria fiunt vicissim: sed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine: nec omnium materia est, sed quorumcunque generatio, & transmutatio inuicem sunt: quæcunque vero absque eo, quod transmutentur, sunt, aut non, horum materia non est. Habet autem dubitationem, quonam modo ad contraria cuiusque materia se habeat, vputa, si corpus potentia sanum, contrarium vero sanitati

infirmitas, verum ambo potentia, & aqua, potentia vinum & acetum. an huius quidem secundum habitum), & secũdum speciem, materia est: illius verò secundũ corruptionem & priuationem præter naturã? At quædam dubitatio est, cur vinum non fit materia aceti, neque potentia acetum, tametsi fiat ex eo acetum: & viuens potentia mortuus, an non, sed secundum accidens corruptionem. Ipsa verò animalis materia, secundum corruptionem mortui potentia & materia, aqua quoque aceti est: fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. Et quæcunque ita inuicem transmutantur, ad materiam oportet redire, vputa si ex mortuo animal, primùm ad materiam: deinde animal, & acetum, ad aquam: deinde, vinum.

CAPVT VI.

DE dubitatione autem dicta, & circa definitiones, & circa numeros, quæ causa est vt vnum sint? Omnium nanque quæcunque plures partes habent, & non est totum quasi coacerua tio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa. Nam & in corporibus quibusdam, tactus est causa, vt vnum sint: quibusdam verò viscositas, aut aliqua alia talis passio. Definitio verò, oratio est vna, non coniunctione, vt Ilias, sed eo quòd vnius est. Quid est igitur, quod hominem facit vnum, & cur vnum, & non multa sunt animal, & bipes, præsertim si (quemadmodum quidam dicunt) sit quid ipsum animal, & ipsum bipes? Cur enim non illa, homo est, & erunt secundum participationem homines, non hominis vnius, sed duorum animalis, & bipedis? & omnino profectò, homo non erit vnum, sed plura, animal, & bipes. Manifestum itaque est, quòd ita quidem tractantibus (vt solent definire, & dicere) non est possibile reddere rationem, & soluere dubitationem. Quòd si, quemadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc verò forma est, & hoc quidem potentia, hoc verò actu, profectò non videtur amplius dubitatio esse, quod quæritur. Etenim dũbitatio est eadem, ac si definitio vestis esset, æs rotundum. Esset etenim hoc nomẽrationis signum. Quare quod quæritur est, quęnam causa sit, vt rotundum, & æs vnum sint. Amplius verò non apparet dubitatio, quoniam hoc quidẽ materia, illud verò forma est. Quæ igitur huius causa est, vt quod potẽtia est, actu sit in quibuscunq; generatio est, præter illud quod fecit? nulla enim alia causa est, et actu sphæra sit, quæ potẽtia, sphæra erat:

Universidad de Deusto Biblioteca

sed hoc erat, ipsum quid erat esse vtrique. Est autem materia quædam intellectualis, quædam sensibilis: & semper rationis hoc quidem materia, hoc vero actus est, vt circulus, figura plana. Quæcunque vero neque intellectualem, neque sensibilem materiam habent, statim vnum quiddam esse, vnamquodque est: quemadmodum ipsum ens, hoc quidem hoc, hoc quale, quantumque re non ineſt in definitionibus nec ens, nec vnum: & ipsum quid erat esse, statim vnum quiddam est, quemadmodum & ens quiddam. Propterea non aliqua alia causa vlli istorum, vt vnũ sint, nec vt ens quiddam sint: statim etenim vnumquodque est ens quiddam, & vnum quiddam non vt in genere in ente, & vno, nec tanquam sint separata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, & causam quandam participationis, & quidnam sit illud participate. dubitant. Quidam eopulam animæ (sicuti Lycophron ait) scientiam esse ipsius scire & animæ. Quidam compositionem, aut coniunctionem animæ cum corpore, ipsum viuere. Attamen eadem de omnibus ratio erit. Etenim ipsum sanum esse, aut copula, aut compositio, aut coniunctio animæ, & sanitatis erit. Et quæ esse triangulum, compositio ꝛris & trianguli. Et album esse, compositio superficiei, & albedinis. Causa verò est, quoniam potentiæ, & actus rationem quærunt venientem, & differentiam. Est autem (vt dictum est) vltima materia, & hoc potentia, hoc quidem actu. Quare simile est quærere quidnam vnius causa sit, & vnum sit. Vnum enim quiddam, vnumquodque, & quod potentia, & quod actu, vnum quodammodo est. Quare nulla alia causa est, nisi si quid fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quæcunque verò non habent materiam, cuncta simpliciter entia, sunt ipsum quid.

A ἐνδέχεται δὴ πορεύεσθαι, ἀνάγκη τοῦ λόγου τὸ τί ἐστι δηλοῦν ἐκστήσαντα. ἔστι δὴ τῶν ὄντων ἃ μὲν νοητά, ἃ δὲ αἰσθητὰ καὶ ἀεὶ τὸ λόγου τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ ἐνέργειά ἐστι, οἷον ὁ κύκλος σχῆμα ἐπίπεδον. ὅσα δὲ μήτε νοῦν μήτε αἰσθητὴν ἔχει ὕλην, μήτε νοητὴν, μήτε αἰσθητὴν, ἁπλῶς ὅταν ἕν τι εἶναι δόξῃ ἕκαστον οὕτω καὶ ὅταν ὄν τι, τὸ τόδε τι, τὸ ποιὸν, τὸ ποσὸν. διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἕνεκα τῆς ἑκάστου, οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ τὸ ἕν· καὶ τὸ τί ἐστι δηλοῦν, ἕν τι εἶναι αὐτίκα ἐστὶν ἕκαστον τῶν ὄντων καὶ τὸ ὄν τι. διὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον τὸ ἕν τι τοῦτο, οὐδὲ τὸ ὄν τι τῶν ἄλλων. ἔτι γὰρ ἕκαστον ἔστιν ὄν τι καὶ ἕν τι, οὐχ ὡς ἐν γένει τὸ ὄν τι καὶ τὸ ἕν, ὡσπερ οὐδὲ χωριστὰ ὄντα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα. διὰ ταῦτα δὴ τὴν ἀπορίαν, οἱ μὲν μέθεξιν λέγουσι, καὶ αἴτιον τῆς μεθέξεως, καὶ τί τὸ μετέχον ἀποροῦσιν. οἱ δὲ συμπλοκὴν ψυχῆς, ὅπερ Λυκόφρων φησὶν εἶναι τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐπίστασθαι, καὶ ψυχῆς, εἰ δὲ συνθετὸν ἢ συνθέσεως ψυχῆς σώματι, τὸ ζῆν. κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔσται πάντων. καὶ γὰρ τὸ ὑγιαίνειν ἕξις ἢ συνουσία, ἢ συνθέσεις, ἢ συνθέσεις ψυχῆς καὶ ὑγιείας. καὶ τὸ τὸν χαλκὸν εἶναι πρίσμα, συνθέσεις χαλκοῦ καὶ σχήματος καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, συνθέσεις ἐπιφανείας καὶ λευκότητος· ἀπορεῖ δὲ οὗ ἕνεκα δυνάμεις καὶ ἐντελέχειαν ζητοῦσι λόγον ἐνεστῶτα καὶ διαφορά. ἔστι δὲ, ὅτι οὐδὲν ἀρκεῖ, καὶ κινήσαι ὅλως καὶ ἡ μορφὴ τοιοῦτο καὶ δύναμις. τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. οὐκ ἔμοιγε τὸ ζητεῖν τὸν ἕνεκα τί ἐστιν, καὶ τὸν ὅ τί ἐστι. ἐν γὰρ τοῖς ἔχουσι, καὶ τὰ δυνάμει καὶ τὰ ἐνεργείᾳ ἔστι μὲν ἔχοντα ὕλην, πάντα δηλονότι ὅθεν ἐστὶ τί.

B ἐνδέχεται δὴ πορεύεσθαι, ἀνάγκη τοῦ λόγου τὸ τί ἐστι δηλοῦν ἐκστήσαντα. ἔστι δὴ τῶν ὄντων ἃ μὲν νοητὰ, ἃ δὲ αἰσθητὰ καὶ ἀεὶ τὸ λόγου τὸ μὲν ὕλη, τὸ δὲ ἐνέργειά ἐστι, οἷον ὁ κύκλος σχῆμα ἐπίπεδον. ὅσα δὲ μήτε νοῦν μήτε αἰσθητὴν ἔχει ὕλην, μήτε νοητὴν, μήτε αἰσθητὴν, ἁπλῶς ὅταν ἕν τι εἶναι δόξῃ ἕκαστον οὕτω καὶ ὅταν ὄν τι, τὸ τόδε τι, τὸ ποιὸν, τὸ ποσὸν. διὸ καὶ οὐκ ἔστιν ἕνεκα τῆς ἑκάστου, οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ τὸ ἕν· καὶ τὸ τί ἐστι δηλοῦν, ἕν τι εἶναι αὐτίκα ἐστὶν ἕκαστον τῶν ὄντων καὶ τὸ ὄν τι. διὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον τὸ ἕν τι τοῦτο, οὐδὲ τὸ ὄν τι τῶν ἄλλων. ἔτι γὰρ ἕκαστον ἔστιν ὄν τι καὶ ἕν τι, οὐχ ὡς ἐν γένει τὸ ὄν τι καὶ τὸ ἕν, ὡσπερ οὐδὲ χωριστὰ ὄντα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα. διὰ ταῦτα δὴ τὴν ἀπορίαν, οἱ μὲν μέθεξιν λέγουσι, καὶ αἴτιον τῆς μεθέξεως, καὶ τί τὸ μετέχον ἀποροῦσιν. οἱ δὲ συμπλοκὴν ψυχῆς, ὅπερ Λυκόφρων φησὶν εἶναι τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐπίστασθαι, καὶ ψυχῆς, εἰ δὲ συνθετὸν ἢ συνθέσεως ψυχῆς σώματι, τὸ ζῆν. κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔσται πάντων. καὶ γὰρ τὸ ὑγιαίνειν ἕξις ἢ συνουσία, ἢ συνθέσεις, ἢ συνθέσεις ψυχῆς καὶ ὑγιείας. καὶ τὸ τὸν χαλκὸν εἶναι πρίσμα, συνθέσεις χαλκοῦ καὶ σχήματος καὶ τὸ λευκὸν εἶναι, συνθέσεις ἐπιφανείας καὶ λευκότητος· ἀπορεῖ δὲ οὗ ἕνεκα δυνάμεις καὶ ἐντελέχειαν ζητοῦσι λόγον ἐνεστῶτα καὶ διαφορά. ἔστι δὲ, ὅτι οὐδὲν ἀρκεῖ, καὶ κινήσαι ὅλως καὶ ἡ μορφὴ τοιοῦτο καὶ δύναμις. τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. οὐκ ἔμοιγε τὸ ζητεῖν τὸν ἕνεκα τί ἐστιν, καὶ τὸν ὅ τί ἐστι. ἐν γὰρ τοῖς ἔχουσι, καὶ τὰ δυνάμει καὶ τὰ ἐνεργείᾳ ἔστι μὲν ἔχοντα ὕλην, πάντα δηλονότι ὅθεν ἐστὶ τί.

C

D

E

F

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER IX.

CAPVT I.

DE primo itaque ente, & ad quod cæteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc est de substantia, dictum est. Nam secundum substantiæ rationem cæteræ dicuntur entia, quantum & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. Cuncta etenim habebant substantiæ rationem, vt in primis sermonibus disseruimus. Cùm autem ens

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΤΟΜΟΣ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τοῦ πρώτου ὄντος, καὶ περὶ οὗ πάντες αἱ λεγόμεναι κατηγορίαι τοῦ ὄντος ἀναφέρονται, εἴρηται· ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ οὐσίας λόγον λέγομεν πολλαχῶς, τό τε ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν, καὶ πάντα τὰ οὕτως λεγόμενα ἔχει τὸν τῆς οὐσίας λόγον πάντα γὰρ ἐνῆν τοῖς ὁρισμοῖς.

METAPHYSICORVM LIB. IX. 1345

dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc verò secundum potentiam, & entelechiã, ac actum, determinemus etiam de potentia, & entelechia. Et primò de potentia, ea quidem, quæ dicitur maximè propriè, non sane est vtilis, ad quod nunc volumus. (Potentia nanque, & actus latius patent, quàm illa, quæ secundum motum solùm dicũtur.) Sed cùm de ea dixerimus in determinationibus de actu, ostendemus etiã de aliis. Quod igitur multipliciter potẽtia, & posse dicatur, determinatum est à nobis in aliis. Hatũ verò quæcunque quidem æquiuocè dicuntur potentiæ, prætermittãtur. Quædam etenim similitudine quadam dicuntur, vt in geometria & possibilia, ac impossibilia dicimus, eo quod quodam modo sint, aut non sint. Quæcũque vero ad eandem speciem omnes aliqua principia sunt, & ad vnam primam dicuntur, quæ est principium transmutationis in alio prout aliud est. Aliqua enim est patienti potentia, quæ in ipso patiente principiũ est transmutationis passiuæ ab alio prout aliud est. Aliqua verò habitus, impossibilitatis, quæ in deterius est, & corruptionis quę est ab alio prout aliud est. principio trãsmutatiuo. In his n. omnibus definitionibus, ineſt primæ potentiæ ratio. Rursus autẽ, hę potẽtię dicũtur, aut ipsius faciẽdi solũ, aut patiẽdi, aut ipsius bene. Quare in harũ quoqi rationibus, quodã modo insũt priorũ potẽtiarũ rationes. Manifestũ igitur est, quod quodã modo quidẽ vna est ipsius facere & pati potentia, (potens enim est, & eo quod ipsum habeat patiendi potentiam, & eo quod aliud ab eo) quodammodo verò alia. Hæc enim in patiente est. Propterea enim quod habet aliquod principium, & quod materia aliquod principium est, patitur quod patitur, & aliud ab alio. Pingue nanque combustibile estioedens vero, sic pressibile: & similiter de cęteris. Hęc vero, in faciente, vtputa, calidum, & ędificatiuũ hoc quidem in calefactiuo, hæc vero in ędificatiuo. Propter quod nullum prout eõ naturale factum, ipsum à se ipso patitur vnũ etenim, & nõ aliud est. At impotẽtia quoqi, & impotẽs, atque quæ tali potentiæ cõtraria est, priuatio est. Quare eiusdẽ potentia, impotentiãque omnis. Priuatio autem multifariam dicitur. Etenim quod non habet, & quod natura aptũ est, si non habet, aut omnino, aut cùm natura aptum sit, aut sic, vtputa omnino, aut quomodocũque in quibusdam autem si natura apta habere, vt non habeãt, priuari ea dicimus,

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPUT II.

Cum autem quædam inanimatis talia principia insint, quædam verò in animatis, & in anima, & in animæ ea parte, quæ rationem habet; patet quòd potentiarum quoque quædam irrationales, quædam cum ratione erunt. Quare omnes artes, & factiuę scientiæ, potentiæ sunt. Principia enim transmutatiua in alio, prout aliud est. Et quæ quidem cum ratione, omnes eædem contrariorum sunt: irrationales verò, vna vnius: vt calidum, ipsius calefaciendi solius: medicandi verò potentia, infirmitatis, & sanitatis. Causa verò est, quia scientia ratio. Ratio autem eadem manifestat & rem, & priuationem, nisi quòd non similiter: & quodam modo quidem amborum est, quodam modo verò eius magis, quod existit. Quare necesse est tales etiam scientias esse quidem contrariorum: esse verò huius quidem per se ipsas, illius verò non per se ipsas. Etenim ratio huius quidem secundum se ipsam, huius verò quodam modo secundum accidens. Negatione enim, & sublatione, manifestat contrarium. Prima nanque priuatio, contrarium est: hæc autem alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia verò potentia, eo quòd habet rationem, anima quoque motus principium habet (salubre quidem sanitatem solum facit, & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, sciens autem ambo: ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, & in anima, quæ motus principium habet) ambo profectò ex eodem mouebit principio ad idem coniungens. Quare quæ secundum rationem potentia sunt, contraria iis faciunt, quæ absque ratione potentia sunt: vnum namque principium, continetur ratione. Manifestum autem est, quòd & ipsius bene potentiam sequitur solius faciendi, aut patiendi potentia: hanc verò illa non semper. Qui enim benefaciat, necesse est vt etiam faciat: qui verò solum facit, non necessariò & bene facit.

CAPUT III.

Sunt autem quidam, vt Megarici, qui dicunt tunc solum posse cùm agat: cùm verò non agat, non posse: vtputa eum, qui non ædificat, ædificare non posse: sed ædificantem, cùm ædificat: similiter quoque & de cæteris. Quibus quæ inconuenientia accidunt, non est difficile videre. Patet nanque quòd nec ædificator erit, si non ædificat. Ædificatori enim esse, ipsum posse ædificare est. Similiter

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δ' αἱ μὲν ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐνυπάρχουσιν ἀρχαὶ τοιαῦται, αἱ δ' ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ ἐν ψυχῇ, καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τῷ λόγον ἔχοντι, δῆλον ὅτι καὶ τῶν δυνάμεων αἱ μὲν ἔσονται ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου. διὸ πᾶσαι αἱ τέχναι καὶ αἱ ποιητικαὶ ἐπιστῆμαι δυνάμεις εἰσίν. ἀρχαὶ γὰρ μεταβλητικαί εἰσιν ἐν ἄλλῳ ᾗ ἄλλο. καὶ αἱ μὲν μετὰ λόγου πᾶσαι τῶν ἐναντίων αἱ αὐταί, αἱ δὲ ἄλογοι μία ἑνός, οἷον τὸ θερμὸν τοῦ θερμαίνειν μόνον· ἡ δὲ ἰατρικὴ νόσου καὶ ὑγιείας. αἴτιον δὲ, ὅτι λόγος ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη, ὁ δὲ λόγος ὁ αὐτὸς δηλοῖ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν στέρησιν, πλὴν οὐχ ὡσαύτως, καὶ ἔστιν ὡς ἀμφοῖν, ἔστι δ' ὡς τοῦ ὑπάρχοντος μᾶλλον. ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας εἶναι μὲν τῶν ἐναντίων, εἶναι δὲ τοῦ μὲν καθ' αὑτὰς, τοῦ δὲ μὴ καθ' αὑτάς. καὶ γὰρ ὁ λόγος τοῦ μὲν καθ' αὑτό, τοῦ δὲ τρόπον τινὰ κατὰ συμβεβηκός. ἀποφάσει γὰρ καὶ ἀποφορᾷ δηλοῖ τὸ ἐναντίον. ἡ γὰρ στέρησις ἡ πρώτη, τὸ ἐναντίον· αὕτη δὲ ἀποφορὰ θατέρου. ἐπεὶ δὲ τὰ ἐναντία οὐκ ἐγγίγνεται ἐν τῷ αὐτῷ (ἡ δ' ἐπιστήμη δύναμις τῷ λόγον ἔχειν, καὶ ἡ ψυχὴ κινήσεως ἔχει ἀρχήν) τὸ μὲν ὑγιεινὸν ὑγίειαν μόνον ποιεῖ, καὶ τὸ θερμαντικὸν θερμότητα, καὶ τὸ ψυκτικὸν ψυχρότητα· ὁ δ' ἐπιστήμων ἄμφω. λόγος γάρ ἐστιν ἀμφοῖν μὲν, οὐχ ὁμοίως δὲ, καὶ ἐν ψυχῇ, ἣ ἔχει κινήσεως ἀρχήν. ὥστε ἄμφω ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς κινήσει, πρὸς τὸ αὐτὸ συνάψασα. διὸ τὰ κατὰ λόγον δυνατὰ, τοῖς ἄνευ λόγου δυνατοῖς ποιεῖ τἀναντία. μιᾷ γὰρ ἀρχῇ περιέχεται τῷ λόγῳ. φανερὸν δὲ, καὶ ὅτι τῇ μὲν τοῦ εὖ δυνάμει ἀκολουθεῖ, ἡ τοῦ μόνον ποιῆσαι ἢ παθεῖν δύναμις· ταύτῃ δ' ἐκείνη οὐκ ἀεί. ἀνάγκη γὰρ τὸν εὖ ποιοῦντα, καὶ ποιεῖν· τὸν δὲ μόνον ποιοῦντα, οὐκ ἀνάγκη καὶ εὖ ποιεῖν.

Κεφάλαιον γ.

Εἰσὶ δέ τινες οἵ φασιν, οἷον οἱ Μεγαρικοί, ὅταν ἐνεργῇ, μόνον δύνασθαι, [illegible]

autem & de aliis artibus. Si igitur impossibile est huiuscemodi artes habere, nisi quandoque discat, & accipiat: & non habere, nisi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam passione, aut tempore, non enim re corrupta: semper nanque est) cùm cessauerit, non habebit artem: rursus autem statim ædificabit, quomodo accipiens? Et inanimata etiam similiter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino vllum sensibile erit non sentientibus. Quare Protagoræ opinionem accidet eis dicere. Atqui nec sensum aliquid habebit, si non sentiat, aut operetur. Si igitur cæcum est, quod non habet visum, natura tamen aptum, & quando aptum, & item prout natura aptum est habere, iidem sæpius in eodem die cæci, & surdi erunt. Item, si impossibile id est, quod priuatur potentia, quod non fit, impossibile est fieri: quod verò impossibile est fieri, qui dicit esse, aut futurum esse, mentietur. impossibile enim hoc significabat. Vnde illæ orationes, & motum, & generationem perimunt. Semper etenim & quod stat, stabit, & quod sedet, sedebit: Si enim sedet, non surget: impossibile nanque erit surgere, quod non est possibile surgere. Quòd si non est possibile ista dicere, manifestum est, quòd potentia, & actus aliud, & aliud est: illæ verò orationes idem faciunt, potêtiam, & actum: propter quod, non parum quiddam quærunt perimere. Quare cõtingit possibile quidé esse quiddam, non esse autem, & possibile non esse, esse verò. Similiter in cæteris quoque prædicamentis, quicquã possibile ambulare, non ambulare: & possibile non ambulare, ambulare. Hoc autẽ possibile est, cui si illius insit actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit. Dico autem vt si possibile sedere est, & sedere cõtingit, huic, si extiterit ipsum sedere, nil impossibile erit: & si moueri quicquã, aut mouere, aut stare, aut sisti, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. Nomen verò actus, qui ad entelechiã annectitur, aduenit etiã in aliis, maximè ex motibus: videtur etenim maximè motus, actus esse. Quare non entibus non attribuunt ipsum moueri, sed alias quasdam prædicationes, vtputa intelligibilia, & desiderabilia esse, ipsa non entia, non autem mota: hoc autem, quia cùm non sint actu, erunt actu. non entium enim, quædam potentia sunt: non autem sunt, quoniam entelechia non sunt.

καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. εἰ οὖν μὴ ἔστι τὰς τοιαύτας ἔχειν τέχνας μὴ μαθόντα ποτὲ καὶ λαβόντα, μὴ ἔχειν τε μὴ ἀποβαλόντα ποτέ (ἢ γὰρ λήθῃ, ἢ πάθει τινί, ἢ χρόνῳ· οὐ γὰρ δὴ τοῦ γε πράγματος φθαρέντος, ἀεὶ γὰρ ἔστιν) ὅταν παύσηται, οὐχ ἕξει τὴν τέχνην. πάλιν δ' εὐθὺς οἰκοδομήσει, πῶς λαβών; καὶ τὰ ἄψυχα δὴ ὁμοίως. οὔτε γὰρ ψυχρὸν, οὔτε θερμὸν, οὔτε γλυκὺ, οὔτε ὅλως αἰσθητὸν οὐδὲν ἔσται μὴ αἰσθανομένων. ὥστε τὸν Πρωταγόρου λόγον συμβήσεται λέγειν αὐτοῖς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἴσθησιν ἕξει οὐδὲν, ἂν μὴ αἰσθάνηται, μηδ' ἐνεργῇ. εἰ οὖν τυφλὸν τὸ μὴ ἔχον ὄψιν, πεφυκὸς δὲ, καὶ ὅτε πέφυκε, καὶ ἔτι ὄν, οἱ αὐτοὶ τυφλοὶ ἔσονται πολλάκις τῆς ἡμέρας καὶ κωφοί. ἔτι εἰ ἀδύνατον τὸ ἐστερημένον δυνάμεως, τὸ μὴ γιγνόμενον, ἀδύνατον ἔσται γενέσθαι· τὸ δ' ἀδύνατον γενέσθαι, ὁ λέγων ἢ εἶναι ἢ ἔσεσθαι, ψεύσεται. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο ἐσήμαινεν. ὥστε οὗτοι οἱ λόγοι ἐξαιροῦσι καὶ κίνησιν καὶ γένεσιν. ἀεὶ γὰρ τό, τε ἑστηκὸς ἑστήξεται, καὶ τὸ καθήμενον καθεδεῖται. οὐ γὰρ ἀναστήσεται, ἂν καθέζηται. ἀδύνατον γὰρ ἔσται ἀναστῆναι, ὅ γε μὴ δύναται ἀναστῆναι. εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται ταῦτα λέγειν, φανερὸν ὅτι δύναμις καὶ ἐνέργεια ἕτερόν ἐστιν. ἐκεῖνοι δ' οἱ λόγοι, δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ταὐτὸ ποιοῦσι. διὸ καὶ οὐ μικρόν τι ζητοῦσιν ἀναιρεῖν. ὥστε ἐνδέχεται δυνατὸν μέν τι εἶναι, μὴ εἶναι δὲ· καὶ δυνατὸν μὴ εἶναι, εἶναι δέ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, δυνατὸν βαδίζειν ὂν, μὴ βαδίζειν· καὶ μὴ βαδίζον, δυνατὸν εἶναι βαδίζειν. ἔστι δὲ δυνατὸν τοῦτο, ᾧ ἐὰν ὑπάρξῃ ἡ ἐνέργεια οὗ λέγεται ἔχειν τὴν δύναμιν, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. λέγω δὲ, οἷον εἰ δυνατὸν καθῆσθαι, καὶ ἐνδέχεται καθῆσθαι, τούτῳ ἐὰν ὑπάρξῃ τὸ καθῆσθαι, οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον· καὶ εἰ κινεῖσθαι ἢ κινεῖν, ἢ ἑστάναι, ἢ ἱστάναι, ἢ εἶναι, ἢ γίγνεσθαι, ἢ μὴ εἶναι, ἢ μὴ γίγνεσθαι, ὁμοίως. ἐλήλυθε δ' ἡ ἐνέργεια τοὔνομα, ἡ πρὸς τὴν ἐντελέχειαν συντιθεμένη, καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐκ τῶν κινήσεων μάλιστα. δοκεῖ γὰρ ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἡ κίνησις εἶναι. διὸ καὶ τοῖς μὴ οὖσιν οὐκ ἀποδιδόασι τὸ κινεῖσθαι, ἄλλας δέ τινας κατηγορίας, οἷον διανοητὰ καὶ ἐπιθυμητὰ εἶναι τὰ μὴ ὄντα, κινούμενα [illegible] ἐνέργειαν, ἔσονται [illegible] ἐντελεχείᾳ ἐστίν.

Universidad de Deusto Biblioteca

CAPUT IIII.

SI autem possibile est, quod dictum est quatenus sequitur, manifestum est, quòd non potest verum esse dicere, quòd possibile quidem est hoc, non tamen erit: alioqui quænam impossibilia sint, hoc modo fugiunt nos. Dico autem, vt si quis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitans quidnam impossibile sit: quia nihil prohibet aliquid possibile existens, aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse. At tamen ex iis, quæ posita sunt, illud necessariò sequitur: quia si supponamus esse, aut factum esse, quod non quidem est, possibile autem est, nihil impossibile erit. At accidet quidem: commensurari enim impossibile est. Enimuero non est idem falsum, & impossibile. Te nanque nunc stare, falsum quidem, sed non impossibile est. Simul autem manifestum est, quòd si a existente, necesse est b esse, ita etiam a existente possibile esse, necesse est b quoque possibile esse. Nam si non est possibile esse, nihil prohibet non esse possibile esse. Sit itaque a, possibile. Cùm igitur a, nihil impossibile esse, si ponetur ipsum a, nihil impossibile esse accidit. At tum ipsum b necesse est esse: attamen impossibile erat. Sit igitur impossibile: quod si impossibile, necesse est a esse: necesse est autem b esse, sed erat a possibile: ergo etiam b. Si igitur a possibile sit, b etiam possibile erit: si ita quidem se habebant, vt a existente, necesse sit etiam b esse. Si itaque sic se habentibus a b, non ita possibile sit b, nec ipsum b se habebit vt positum est: & si a possibile existente, necesse est b possibile esse, si a est, necesse est b etiam esse. Possibile nanque esse, necessariò b esse, si a possibile, hoc significat, si a sit, & quando, & sicuti erat possibile esse, illud quoque tūc & ita necesse esse.

CAPUT V.

CVm autem omnium potentiarum, quædam natura nobis insitæ sint, vt sensuum, quædam consuetudine, vt tibiis canendi, quædam doctrina, vt artium, has quidem necesse est eos qui primò operati sunt, habere, quæcunque scilicet consuetudine, & ratione: quæcunque verò non tales, sed patiendi potentiæ sunt, non est necesse. Quoniam verò quod potest, aliquid potest, & aliquando, & aliquo modo, & quæcunque alia necesse est adesse in definitione, & quædam quidem ratione possunt mouere, & potentiæ eorū cum ratione, quædam verò irrationalia, & potentiæ irrationales

Κεφάλαιον δ.

Εἰ δ' ἐστὶ τὸ εἰρημένον δυνατὸν ἢ ἀκολουθεῖ, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀληθὲς εἶναι τὸ εἰπεῖν, ὅτι δυνατὸν μὲν τοδί, οὐκ ἔσται δέ, ὥστε τὰ ἀδύνατα εἶναι ταύτῃ διαφεύγειν. λέγω δὲ οἷον, εἴ τις φαίη δυνατὸν τὴν διάμετρον μετρηθῆναι, οὐ μέντοι μετρηθήσεσθαι, ὁ μὴ λογιζόμενος τὸ ἀδύνατον εἶναι, ὅτι οὐθὲν κωλύει δυνατόν τι ὂν εἶναι, ἢ γενέσθαι, μὴ εἶναι, μηδ' ἔσεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖνο ἀνάγκη ἐκ τῶν κειμένων, εἰ καὶ ὑποθοίμεθα εἶναι ἢ γεγονέναι ὃ οὐκ ἔστι μέν, δυνατὸν δέ, ὅτι οὐθὲν ἔσται ἀδύνατον. συμβήσεται δέ γε. τὸ γὰρ μετρεῖσθαι ἀδύνατον. οὐ γὰρ δή ἐστι ταὐτὸ, τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀδύνατον. τὸ γὰρ σὲ ἑστάναι νῦν, ψεῦδος μέν, οὐκ ἀδύνατον δέ. ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι εἰ τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη τὸ β εἶναι, καὶ δυνατοῦ ὄντος τοῦ α, καὶ τὸ β ἀνάγκη εἶναι δυνατόν. εἰ γὰρ μὴ ἀνάγκη δυνατὸν εἶναι, οὐθὲν κωλύει μὴ εἶναι δυνατὸν εἶναι. ἔστω δὴ τὸ α δυνατόν. οὐκοῦν ὅτε τὸ α δυνατὸν εἶναι, εἰ τεθείη τὸ α, οὐθὲν ἀδύνατον ἦν συμβαίνειν. τὸ δὲ β γε ἀνάγκη εἶναι, ἀλλ' ἦν ἀδύνατον. ἔστω δὴ ἀδύνατον. εἰ δὴ ἀδύνατον, ἀνάγκη εἶναι τὸ β, ἀνάγκη καὶ τὸ α εἶναι. ἀλλ' ἦν ἄρα τὸ α ἀδύνατον, καὶ τὸ β ἄρα. εἰ ἄρα ἦν τὸ α δυνατόν, καὶ τὸ β ἔσται δυνατόν, εἴπερ οὕτως εἶχον, ὥστε τοῦ α ὄντος, ἀνάγκη εἶναι τὸ β. ἐὰν δὴ οὕτως ἐχόντων τῶν αβ, μὴ ᾖ δυνατὸν τὸ β οὕτως, οὐδὲ τὰ αβ ἕξει ὡς ἐτέθη. καὶ εἰ τοῦ α δυνατοῦ ὄντος, ἀνάγκη τὸ β δυνατὸν εἶναι, εἰ ἔστι τὸ α, ἀνάγκη καὶ τὸ β εἶναι. τὸ γὰρ δυνατὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης τὸ β εἶναι, εἰ τὸ α δυνατόν, τοῦτο σημαίνει, ἐὰν ᾖ τὸ α, καὶ ὅτε, καὶ ὡς ἦν δυνατὸν εἶναι, καὶ οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον.

Κεφάλαιον ε.

Ἁπασῶν δὲ τῶν δυνάμεων οὐσῶν, τῶν μὲν συγγενῶν, οἷον τῶν αἰσθήσεων, τῶν δὲ ἔθει, οἷον τῆς τοῦ αὐλεῖν, τῶν δὲ μαθήσει, οἷον τῆς τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν ἀνάγκη προενεργήσαντας ἔχειν, ὅσαι ἔθει καὶ λόγῳ· τὰς δὲ μὴ τοιαύτας [illegible] ἀνάγκη προσεῖναι ἐν τῷ διορισμῷ, καὶ τὰ μὲν κατὰ λόγον δύναται κινεῖν καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν μετὰ λόγου, τὰ δ' ἄλογα καὶ αἱ δυνάμεις ἄλογοι, κἀκείνας μὲν ἀνάγκη ἐν ἐμψύχῳ εἶναι, ταύτας δὲ ἐν ἀμφοῖν. τὰς μὲν τοιαύτας δυνάμεις ἀνάγκη, ὅταν ὡς δύνανται τὸ παθητικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν πλησιάζωσι, τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν. ἐκείνας δ' οὐκ ἀνάγκη. αὗται μὲν γὰρ πᾶσαι μία ἑνὸς ποιητική, ἐκεῖναι δὲ τῶν ἐναντίων, ὥστε ἅμα ποιήσει τὰ ἐναντία. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀνάγκη ἄρα ἕτερόν τι εἶναι τὸ κύριον. λέγω δὲ τοῦτο ὄρεξιν ἢ προαίρεσιν. ὁπότερου γὰρ ἂν ὀρέγηται κυρίως, τοῦτο ποιήσει, ὅταν ὡς δύναται ὑπάρχῃ καὶ πλησιάζῃ τῷ παθητικῷ. ὥστε τὸ δυνατὸν κατὰ λόγον ἅπαν ἀνάγκη, ὅταν ὀρέγηται οὗ ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἔχει, τοῦτο ποιεῖν. ἔχει δὲ παρόντος τοῦ παθητικοῦ καὶ ὡδὶ ἔχοντος ποιεῖν. εἰ δὲ μή, ποιεῖν οὐ δυνήσεται. τὸ γὰρ μηθενὸς τῶν ἔξω κωλύοντος προσδιορίζεσθαι, οὐθὲν ἔτι δεῖ. τὴν γὰρ δύναμιν ἔχει, ὡς ἔστι δύναμις τοῦ ποιεῖν. ἔστι δ' οὐ πάντως, ἀλλ' ἐχόντων πώς, ἐν οἷς ἀφορισθήσεται καὶ τὰ ἔξω κωλύοντα. ἀφαιρεῖται γὰρ ταῦτα τῶν ἐν τῷ διορισμῷ προσόντων ἔνια. διὸ οὐδ' ἐὰν ἅμα βούληται, ἢ ἐπιθυμῇ ποιεῖν δύο ἢ τὰ ἐναντία, οὐ ποιήσει. οὐ γὰρ οὕτως ἔχει αὐτῶν τὴν δύναμιν, οὐδ' ἔστι τοῦ ἅμα ποιεῖν ἡ δύναμις, ἐπεὶ ὧν ἐστιν, οὕτως ποιήσει.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς κατὰ κίνησιν λεγομένης δυνάμεως εἴρηται, περὶ ἐνεργείας διορίσωμεν, τί τε ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, καὶ ποῖόν τι. καὶ γὰρ τὸ δυνατὸν ἅμα δῆλον ἔσται διαιροῦσιν, ὅτι οὐ μόνον τοῦτο λέγομεν δυνατόν, ὃ πέφυκε κινεῖν ἄλλο, ἢ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, ἢ ἁπλῶς, ἢ τρόπον τινά, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως. διὸ ζητοῦντες καὶ περὶ τούτων διήλθομεν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια τὸ ὑπάρχειν τὸ πρᾶγμα, μὴ οὕτως ὥσπερ λέγομεν δυνάμει. λέγομεν δὲ δυνάμει, οἷον ἐν τῷ ξύλῳ Ἑρμῆν, καὶ ἐν τῇ ὅλῃ τὴν ἡμίσειαν, ὅτι ἀφαιρεθείη ἄν, καὶ ἐπιστήμονα καὶ τὸν μὴ θεωροῦντα, ἂν δυνατὸς ᾖ θεωρῆσαι· τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα τῇ ἐπαγωγῇ ὃ βουλόμεθα λέγειν, καὶ οὐ δεῖ παντὸς ὅρον ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάλογον συνορᾶν, ὅτι ὡς τὸ οἰκοδομοῦν πρὸς τὸ οἰκοδομικόν, καὶ τὸ ἐγρηγορὸς πρὸς τὸ καθεῦδον, καὶ τὸ ὁρῶν πρὸς τὸ μῦον μέν, ὄψιν δὲ ἔχον, καὶ τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης πρὸς τὴν ὕλην, καὶ τὸ ἀπειργασμένον πρὸς τὸ ἀνέργαστον. ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς θατέρῳ μορίῳ ἔστω ἡ ἐνέργεια ἀφωρισμένη,

est in animato esse, has verò in ambobus: huiusce modi quidem potentias necesse est, vt cùm quoad possint actiuum & passiuum approximent, hoc quidem faciat, illud verò patiatur: illas verò non est necesse: hæ enim omnes, vna vnius factiua, illæ verò contrariorum. Quare simul ne faciet contraria, hoc verò impossibile est. Necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur. Dico autem, siue appetitum, siue electionem. Quodcūque enim appetat, principaliter hoc faciet, cùm quoad possit, proximet passiuo. Quare omne secundum rationem potens, necesse est, vt cùm appetat id, cuius potentiam habet, & vti habet, hoc faciat. Habet autem passiuo præsente, & sic se habente, facere: sin minus facere non poterit. Nam illud, nullo extrinsecus prohibente, nihil opus est adiicere: potentiam enim habet, vt eius, quod est potestate faciendi. At non quomodocunque, sed aliquo modo se habentibus, à quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia. Remouentur enim hoc eorum quædam, quæ in definitione adsunt. Quare nec simul velit, aut desideret duo, aut contraria facere, faciet: non enim ita potentiam eorum simul habet: nec est potentia simul faciendi: at quorum est, ita faciet.

CAPUT VI.

CVm autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit, de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoque simul manifestum erit, si diuiserimus, quòd non solùm hoc dicimus possibile, quod natura aptum sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiam aliter. Propter quod cùm inquiramus, de his etiam tractabimus. Est autem actu rem existere, non ita quemadmodum dicimus potestate. Dicimus autem potestate, vt in ligno Mercurium, & in tota dimidiam, eo quòd auferri possit: & scientem etiam illum, qui non speculatur, modò speculari possit. Est autem hoc actu, (manifestum autem quod dicere volumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omnium definitionem quærere, sed etiam quod proportionale est, conspicere) quoniam vt ædificans ad ædificatiuum, & vigilans ad dormiens, & videns ad conniuens, habens tamen visum, & segregatum à materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum, huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

alteri verò possibile. Dicuntur autem actu, non omnia similiter, sed proportionaliter, vt hoc in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud. Quædam enim, vt motus ad potentiam: quædam vt substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, & vacuum, & quæcunque huiuscemodi, quàm pleraque encium potentia & actu dicuntur, vt quam videns, ambulans, & visum. Etenim hæc quidem contingunt, & simpliciter, & quandoque vera esse. Visum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc verò quoniam videri possibile est. Infinitum verò, non ita potentia est, vt actu futurum separatum, sed cognitione. Etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisioni, ne deficiat, non autem vt separetur. Quidnam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & his, & huiusmodi, manifestum nobis sit.

A διαιρέσει· τὸ δὲ ἀδύνατον. λέγεται δὲ ἐνεργείᾳ οὐ πάντα ὁμοίως, ἀλλ' ἢ τὸ ἀνάλογον, οἷον τοῦτο ἐν τούτῳ, ἢ πρὸς τοῦτο. τὸ δ' ἐν τῷδε, ἢ πρὸς τόδε. τὰ μὲν γὰρ ὡς κίνησις πρὸς δύναμιν, τὰ δ' ὡς οὐσία πρός τινα ὕλην. ἄλλως δὲ τὸ ἄπειρον καὶ κενὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται καὶ δύναμιν καὶ ἐνεργείᾳ πολλαχῶς τῶν ὄντων, οἷον τὸ ἐροῦν καὶ βαδίζον, καὶ ἐγρηγορὸς

B ταῦτα μὲν γὰρ ἐνίοτε καὶ ἁπλῶς, καὶ ἀληθεύειν ποτε. τὸ μὲν γὰρ ὁρώμενον, ὅτι ὁρᾶται· τὸ δ' ὅτι ἐνδέχεται ὁρᾶσθαι δυνατόν. τὸ δὲ ἀπειρον οὐχ ὅτι δυνάμει ἔστι, ὡς ἐνεργείᾳ ἐπιφανησόμενον, ἀλλὰ γνώσει. τῇ γὰρ μὴ ὅτι ἐπιτελεῖν ἀφαιρεῖν ὑποτίθεσι τὸ εἶναι δύναμιν τοιαύτην τοῦ ἐνεργεῖν, τῇ δὲ γνώσει οὐ [ἐπεὶ δὲ τὸ ἀφωρισμένον οὐ ἔστι πάρεστι, οὐδὲ μόριον τέλους, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔστι τὸ ἐνεργείᾳ, ἔστιν ὅτε ἐνεργείᾳ ἐστὶ καὶ τὸ μὴ ὄν τοῦ ἐνεργείᾳ, ὅταν ὦσι

C ἐκ κινήσεως, μὴ ὑπαρχόντων ἔτι ἕνεκα ἡ κίνησις· οὐκ ἔστι τοῦτο ἀφωρισμένον, οὐ γὰρ τέλος, ἀλλ' ἕνεκα· ἐν τούτῳ δὲ τὸ τέλος καὶ ἡ πρᾶξις· οἷον ἐρᾷ, ἀλλ' καὶ φρονεῖ καὶ νοεῖ, καὶ ἐπιστήμων, ἀλλ' οὐ μανθάνει, καὶ μεμάθηκεν· οὐδ' ὑγιάζει, καὶ ὑγιάζει· οὐδ' ζῇ, καὶ ἔζηκεν· ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ εὐδαιμόνηκεν· εἰ δὲ μή, ἔδει ἂν ποτὲ παύεσθαι, ὥσπερ ὅτε ἐνεργεῖ· τοῦ δ' εὖ, ἀλλὰ τῇ ἕξει. τούτων δὲ τὰς μὲν κινήσεις λέγομεν, τὰς δ' ἐνεργείας. τοῦτο γὰρ κίνησις ἀτελής, ἐνεργεῖν, φρονεῖν, βαδίζειν, οἰκοδομεῖν· αὐτὴ δὲ κίνησις, καὶ ἀτελής γε· οὐ γὰρ ἅμα βαδίζει καὶ βεβάδικεν, οὐδ' οἰκοδομεῖ καὶ ὠκοδόμηκεν, οὐδὲ γίγνεται καὶ γέγονεν, ἢ κινεῖται καὶ κεκίνηκεν· ἀλλ' ἕτερον καὶ κινεῖ καὶ κεκίνηκεν. ἐνίοτε δὲ καὶ ἅμα τὸ αὐτό, καὶ οὗ καὶ τοιοῦτον· τὸν μὲν οὖν τοιοῦτον ἄλλον καὶ ἄλλου ἴσως.

CAPVT VII.

QVando autem potentia vnumquodque est: & quando non, determinandum est. Non enim quandocunque: vtputa, cerráne homo est potentia, aut non; sed magis cùm iam fuerit sperma: ne hoc adhuc fortasse: quemadmodum nec à medicina quodcunque vtique sanetur, nec à fortuna, sed aliquid est, quod possibile est: & hoc, potentia sanum. Determinatio verò eius, quod potentia ens est, cùm à mente actu fit, est, quando quod vult fiat, nullo eorum, quæ extrinsecus sunt, prohibente. Ibi autem in eo, qui sanatur, est, cùm nihil eorum, quæ in eo sunt, prohibeat. similiter autem & domus potentia, si nihil eorum, quæ in ea re, & in materia sunt, vtdomus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc est potentia domus. Similiter autem de cæteris, quorum extrinsecus generationis principium, & quorum in habente ipso, quæcunque nullo exteriori prohibente per se ipsa erunt: quale sperma nondũ est.

Κεφάλαιον ζ.

Ποτὲ δὲ δυνάμει ἔστι τἄρα τι, καὶ ὁτὲ οὔ, διορατέον. οὐ γὰρ ὁποτουοῦν ἔστι δυνάμει ἄνθρωπος ἢ γῆ, ἀλλ' ἴσως ἤδη σπέρμα, καὶ οὐδὲ τὰ τοῦ ἴσου. ὥσπερ οὐδ' οὐδὲ ὑγιαστικὸς ἅπαν ἀφ' ἧς ὑγιασθήσεται, οὐδ' ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἴσως τι ἡ δυνατὸν ἔστι, καὶ τοῦτο ἔστι ὑγιαστικὸν δυνάμει. ἔργῳ δὲ τῷ αὐτῷ ὁποῖόν ἐστι γίγνεσθαι, ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, ὅταν βουληθῇ τις γίγνεσθαι μηδενὸς κωλύοντος τῶν ἐκτός. ἐκεῖ δὲ ἐν τοῖς ὑγιαζομένοις, ὅταν μηδὲν κωλύῃ τῷ ἐν αὐτῷ. ὁμοίως δὲ οἰκία δυνάμει καὶ ὕλη, εἰ μηδὲν κωλύει τῷ ἐν αὐτῷ καὶ τῷ

[illegible]

δεῖ γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ μεταβάλλειν, ὅταν δὴ ἤδη διὰ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ᾖ τοιοῦτον, οἷον τοῦτο δυνάμει. ἐκείνου δὲ ἄλλαι ἀρχαὶ δεῖται. ὥσπερ εἰ γῆ, οὐ πω κατὰ δύναμιν· μεταβάλλουσα γὰρ ἔσται χαλκός. ἔστω δὲ ὁ λεγόμενος οὐ τόδε, ἀλλ' ἐκείνου· ἆρ' τὸ κυβικόν, οὐ ξύλον, ἀλλὰ ξύλινον. οὐ δὲ τὸ ξύλον γῆ, ἀλλὰ γήινον. πάλιν ἡ γῆ, οὐ οὕτως καὶ ἄλλο, ἀλλὰ ἐκείνου, οὗ ἐκείνου δύναμις ἁπλῶς, τὸ ὑστερόν ἐστι· οἷον, τὸ κιβωτόν, οὐ γήινον, οὐδὲ γῆ, ἀλλὰ ξύλινον. τοῦτο γὰρ δύναμις κιβωτός· καὶ ὕλη κιβωτοῦ αὕτη, ἁπλῶς μὲν τὰ ἁπλῶς, τοιοῦδε δὲ τοῦδε ξύλον. εἰ δέ τι ἔστι τὸ πρῶτον, ὃ μηκέτι καθ' ὑπερκείμενον ἐκείνου, τοῦτο πρώτη ὕλη· εἰ γὴ ἀέρος, ὁ δὲ ἀὴρ μὴ πῦρ, ἀλλὰ πύρινον, τὸ πῦρ ὕλη πρώτη, οὐ τόδε τι καὶ ὑποκείμενον, τῷ δὲ τόδε, ἢ μὴ τῷδε· οἷον τοῖς παθητὸν τὸ ὑποκείμενον ἄνθρωπος καὶ σῶμα καὶ ψυχή· παθὸς δὲ τὸ μουσικὸν, καὶ λευκόν. λέγεται δὲ τὸν μουσικὸν ἐγγυτέρω ὑπὸ ἐκείνου τὸ μουσικὸν, ἀλλὰ μουσικόν· καὶ οὐ λευκότης ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ λευκόν· ἢ δὲ βάδισις ἢ κίνησις, ἀλλὰ βαδίζον ἢ κινούμενον, ὡς τὸ ὑποκείμενον. ὅσα δὲ τοῦ ἄνευ, τὸ ἔσχατον οὐσία· ὅσα δὲ μὴ ὄντα ἀλλ' οὐδὲν τι, ἢ τόδε τι τὸ κατηγορούμενον, τὸ ἔσχατον ὕλη καὶ οὐσία ὑλικὴ, ὀνόματα δὲ συμβαίνει τὸ ὑποκείμενον, ἢ λεγόμενον ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τὰ πάθη· ἄμφω γὰρ ἀόριστα. πότε δὲ οὖν λεκτέον δυνάμει, καὶ ποτὲ οὔ, εἴρηται.

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ τὸ πρότερον διῃρεῖται ὁπωσοῦν λεγόμενον, φανερὸν ὅτι πρώτη ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστι. λέγω δὲ δυνάμεις, αἱ μόνον τὸ ἀφεστηκὸς ἢ λεγόμενον ἀρχὴ μεταβλητικὸν ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο, ἀλλ' ὅλως πάσης ἀρχῆς κινητικὸν ἢ στατικόν. καὶ γὰρ ἡ φύσις ἐν τούτῳ γίγνεται. ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ γένει τῇ δυνάμει. ἀρχὴ γὰρ κινητικὴ, ἀλλ' οὐκ ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἢ αὐτό. πάσης δὲ τέχνης πρότερον δεῖ εἶναι ἐνέργειαν, καὶ λέγομεν, τὸ μὲν ἀπὸ, τὸ δὲ ἵνα· τὸ δὲ ἀπὸ, τὸ μὲν ἐν ἄλλῳ ἢ αὐτῷ ὅτι πρότερον, δῆλον· τὸ δὲ τῷ ἐν δεκάδι ἐνεῖναι δυνάμει, ὅτι τὸ πρότερον δυνάμει δεῖ λέγειν οἰκοδομικόν, τὸ δυνάμενον οἰκοδομεῖν· καὶ ἀριθμητικόν, τὸ δυνάμενον ἀριθμεῖν· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως· ἐξ ἀνάγκης τὸν λόγον προϋπάρχειν γνῶσιν τοῦ εἴδους.

A Oportet nanque in alio esse, & transmutari. cùm autem iam per suum principium tale fuerit, hoc iam potentia est, illud verò altero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum est potentia statua: transmutata nanque, æs erit. Videtur autem esse, quod dicimus, non hoc, sed illiusmodi: vt arca, neque lignum, sed ligneu: neque lignum terra, sed terreum. Rursus terra, si sic, non aliud, sed quod illiusmodi, ipsum semper potentia, simpliciter posterius est: vt arca, neque lignum, neque terra, sed ligneu: hoc enim potentia arca, & materia arcæ hæc, simpliciter quidem eius quod simpliciter est: huius autem, hoc lignum. Quod si est aliquid primum, quod non secundum aliud dicitur illiusmodi, hoc prima materia: vtputa, si terra aërea, aër verò non ignis, sed igneus. prima materia est, tanquam quod quid, & substantia. Hoc enim vniuersale, & subiectum differt, eo quod est, quod quid esse, aut non esse: vtputa, quod subiicitur passionibus, homo, corpus, & anima: passio verò musicum & album. Dicitur autem musica adueniente illud non musica, sed musicum: homo, non albedo, sed album: nec ambulatio, neque motus, sed ambulans, aut motum: sic quod illiusmodi. Quæcunque igitur ita, vltimum substantia est: quæcũque autem non ita, sed species aliqua, & quod quid est, quod prædicatur, vltimum materia, & substantia materialis est. Et rectè sanè accidit: illiusmodi dici secundum materiam, & passiones: ambo enim indeterminata sunt. Quando igitur dicendum est potentia, & quando non, dictum est.

CAPVT VIII.

QVoniam autem quot modis dicatur prius, determinatum est, manifestum est, quod actus priùs potentia est. Dico autem non solùm illa potẽtia determinata, quæ dicitur principium transmutatorium in alio, prout aliud est, sed prorsus omni motiuo, & statorio principio. Etenim natura, in eodẽ fit. In codẽ enim genere, cum ipsa potẽtia. Principiũ enim motiuũ, non tamen in alio, sed in ipso prout ipsum. Omni itaq. tali prior est actus, & ratione & substãtia: tẽpore vero quodãmodo quidẽ est, quodammodo vero nõ. Quod autẽ ratione prior, patet: potens enim est, quod primo potest, propterea quod contingit operari: vtputa, ædificariũ, quod potest ædificare: & visiuum, quod potest videre: & visibile, quod potest videri. Eadem autem de cæteris quoque ratio est: quare necesse, vt ratio præcedat, & notitia notitiam.

Tempore autem prius, sic, quod idem specie agit prius, numero verò non. Dico autem hoc, quòd eo quidem homine, qui actu iam est, & frumento, & vidente prior tempore, materia, & sperma & visiuum est, quæ potentia quidem homo, & frumentum & videns sunt, actu verò nondum. Sed his, alia tempore priora actu existentia, è quibus hæc facta fuerunt. Semper etenim, ex eo, quod potentia est, fit actu ens ab actu existente, vt homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo mouente: mouens autem, actu iam est. Dicitur autem in sermonibus de substantia habitis, quòd omne, quod fit ex aliquo, aliquid, & ab aliquo fit: & hoc specie idem. Quare videtur impossibile, esse ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit. Qui enim discit citharizare, citharizando discit citharizare. Similiter etiam alij. Vnde argumentatio oriebatur, quòd aliquis non habens scientiam faciet id, cuius scientia: qui nanque discit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum est: & eius, quod aliquo modo mouetur, aliquid motum est. (hoc autem in de motu manifestum est) discentem quoque necesse fortasse est, aliquid scientiæ habere. At ex hoc quoq. patet, quòd actus prior potentia & generatione, & tempore est. At verò substantia etiam, primò quidem quia quæ generatione posteriora, specie, & substantia priora sunt: vt vir puero, & homo spermate. Illud enim, iam habet speciem, hoc verò non. Et quoniam omne quod fit, ad principium, & finem progreditur: etenim cuius causa, principium est: generatio verò finis gratia: finis verò, actus: & huius gratia, potentia sumitur. Non enim vt visum habeant, animalia vident: sed vt videant, visum habent. Similiter etiam ædificatiuam, vt ædificent: & speculatiuam, vt speculentur, non vt speculatiuam habeant, speculantur, nisi qui exercitantur. Hi verò non speculantur, sed aut sic, aut quia non indigent speculari. Item materia est potentia, quia progredi potest ad speciem: cùm verò actu, tunc in specie est. similiter etiam de cæteris, & quorum motio finis. Quare quemadmodum docentes, cùm discipulum ostendant operantem, putant imposuisse finem, similiter etiam natura. Si enim nõ ita fit, erit Mercurius Passonis.

τῷ δὲ χρόνῳ πρότερον ὧδε, τὸ τῷ εἴδει τὸ αὐτὸ ἐνεργοῦν πρότερον, ἀριθμῷ δ' οὔ. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι τοῦδε μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἤδη ὄντος κατ' ἐνέργειαν καὶ τοῦ σίτου καὶ τοῦ ὁρῶντος, πρότερον τῷ χρόνῳ ἡ ὕλη, καὶ τὸ σπέρμα, καὶ τὸ ὁρατικόν, ἃ δυνάμει μέν ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ σῖτος, καὶ ὁρῶν, ἐνεργείᾳ δ' οὔπω. ἀλλὰ τούτων πρότερα τῷ χρόνῳ ἕτερα ὄντα ἐνεργείᾳ, ἐξ ὧν ταῦτα ἐγένετο. ἀεὶ γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος γίγνεται τὸ ἐνεργείᾳ ὂν, ὑπὸ ἐνεργείᾳ ὄντος· οἷον ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, μουσικὸς ὑπὸ μουσικοῦ, ἀεὶ κινοῦντός τινος πρώτου· τὸ δὲ κινοῦν ἐνεργείᾳ ἤδη ἐστίν. εἴρηται δ' ἐν τοῖς περὶ τῆς οὐσίας λόγοις, ὅτι ἅπαν τὸ γιγνόμενον γίγνεται ἔκ τινός τι, καὶ ὑπό τινος, καὶ τοῦτο τῷ εἴδει τὸ αὐτό. διὸ καὶ δοκεῖ ἀδύνατον εἶναι οἰκοδόμον εἶναι μὴ οἰκοδομήσαντα μηθέν, ἢ κιθαριστὴν μηθὲν κιθαρίσαντα. ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν, κιθαρίζων μανθάνει κιθαρίζειν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. ὅθεν ὁ σοφιστικὸς ἔλεγχος ἐγίγνετο, ὅτι οὐκ ἔχων τις τὴν ἐπιστήμην, ποιήσει οὗ ἡ ἐπιστήμη· ὁ γὰρ μανθάνων οὐκ ἔχει. ἀλλὰ διὰ τὸ τοῦ γιγνομένου γεγενῆσθαί τι, καὶ τοῦ ὅλως κινουμένου κεκινῆσθαί τι. (δῆλον δ' ἐν τοῖς περὶ κινήσεως τοῦτο,) καὶ τὸν μανθάνοντα ἀνάγκη ἔχειν τι τῆς ἐπιστήμης ἴσως. ἀλλ' οὖν καὶ ταύτῃ γε δῆλον, ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ οὕτως προτέρα τῆς δυνάμεως κατὰ γένεσιν καὶ χρόνον. ἀλλὰ μὴν καὶ οὐσίᾳ γε. πρῶτον μὲν ὅτι τὰ τῇ γενέσει ὕστερα, τῷ εἴδει καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα, οἷον ἀνὴρ παιδός, καὶ ἄνθρωπος σπέρματος. τὸ μὲν γὰρ ἤδη ἔχει τὸ εἶδος, τὸ δ' οὔ. καὶ ὅτι ἅπαν ἐπ' ἀρχὴν βαδίζει τὸ γιγνόμενον, καὶ τέλος. ἀρχὴ γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα· τοῦ τέλους δὲ ἕνεκα ἡ γένεσις. τέλος δ' ἡ ἐνέργεια, καὶ τούτου χάριν ἡ δύναμις λαμβάνεται. οὐ γὰρ ἵνα ὄψιν ἔχωσιν ὁρῶσι τὰ ζῷα, ἀλλ' ὅπως ὁρῶσιν ὄψιν ἔχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδομικήν, ἵνα οἰκοδομῶσι· καὶ τὴν θεωρητικήν, ἵνα θεωρῶσιν· ἀλλ' οὐ θεωροῦσιν ἵνα θεωρητικὴν ἔχωσιν, εἰ μὴ οἱ μελετῶντες. οὗτοι δὲ οὐχὶ θεωροῦσιν, ἀλλ' ἢ ὡδί, ἢ ὅτι οὐδὲν δέονται θεωρεῖν. ἔτι ἡ ὕλη ἔστι δυνάμει, ὅτι ἔλθοι ἂν εἰς τὸ εἶδος· ὅταν δέ γε ἐνεργείᾳ ᾖ, τότε ἐν τῷ εἴδει ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὧν κίνησις τὸ τέλος. διὸ ὥσπερ οἱ διδάσκοντες, ἐνεργοῦντα ἐπιδείξαντες οἴονται τὸ τέλος ἀποδεδωκέναι, καὶ ἡ φύσις ὁμοίως. εἰ γὰρ μὴ οὕτω γίγνεται, ὁ Παύσωνος ἔσται Ἑρμῆς.

ἄδηλος γὰρ ἡ ἐπιστήμη, εἰ ἔσω ἢ ἔξω, ὥσπερ κἀκεῖνος. τὸ γὰρ ἔργον, τέλος· ἡ δὲ ἐνέργεια, τὸ ἔργον. διὸ καὶ τοὔνομα λέγεται ἐνέργεια κατὰ τὸ ἔργον, καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχειαν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τῶν μὲν ἔσχατον ἡ χρῆσις, οἷον ὄψεως ἡ ὅρασις, καὶ οὐδὲν γίγνεται παρὰ ταύτην ἕτερον ὑπὸ τῆς ὄψεως ἔργον· ἀπ' ἐνίων δὲ γίγνεταί τι, οἷον ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς, οἰκία παρὰ τὴν οἰκοδόμησιν· ὅμως οὐδὲν ἧττον ἔνθα μὲν τέλος, ἔνθα δὲ μᾶλλον τέλος τῆς δυνάμεώς ἐστιν. ἡ γὰρ οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἅμα γίγνεται καὶ ἔστι τῇ οἰκίᾳ. ὅσων μὲν οὖν ἕτερόν τί ἐστι παρὰ τὴν χρῆσιν τὸ γιγνόμενον, τούτων μὲν ἡ ἐνέργεια ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστίν, οἷον ἥ τε οἰκοδόμησις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἡ ὕφανσις ἐν τῷ ὑφαινομένῳ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὅλως ἡ κίνησις ἐν τῷ κινουμένῳ. ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια, οἷον ἡ ὅρασις ἐν τῷ ὁρῶντι, καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι, καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ. διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία· ζωὴ γὰρ ποιά τις ἐστίν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶδος ἐνέργειά ἐστιν. κατά γε τοῦτον τὸν λόγον φανερόν, ὅτι πρότερον τῇ οὐσίᾳ ἐνέργεια δυνάμεως. καὶ ὥσπερ εἴπομεν, τοῦ χρόνου ἀεὶ προλαμβάνει ἐνέργεια ἑτέρα πρὸ ἑτέρας, ἕως τῆς τοῦ ἀεὶ κινοῦντος πρώτως. ἀλλὰ μὴν καὶ κυριωτέρως. τὰ μὲν γὰρ ἀΐδια, πρότερα τῇ οὐσίᾳ τῶν φθαρτῶν. ἔστι δ' οὐδὲν δυνάμει ἀΐδιον. λόγος δὲ ὅδε· πᾶσα δύναμις ἅμα τῆς ἀντιφάσεώς ἐστι. τὸ μὲν γὰρ μὴ δυνατὸν ὑπάρχειν, οὐκ ἂν ὑπάρξειεν οὐδενί. τὸ δυνατὸν δὲ πᾶν ἐνδέχεται μὴ ἐνεργεῖν. τὸ ἄρα δυνατὸν εἶναι, ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ αὐτὸ ἄρα δυνατὸν καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. τὸ δὲ δυνατὸν μὴ εἶναι, ἐνδέχεται μὴ εἶναι. τὸ δὲ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, φθαρτόν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τοῦτο αὐτὸ ὃ λέγεται ἐνδέχεσθαι μὴ εἶναι, ἢ κατὰ τόπον, ἢ κατὰ τὸ ποσόν, ἢ κατὰ τὸ ποιόν· ἁπλῶς δὲ τὸ κατ' οὐσίαν. οὐδὲν ἄρα τῶν ἀφθάρτων ἁπλῶς, δυνάμει ἐστὶν ὂν ἁπλῶς· κατά τι δὲ οὐδὲν κωλύει, οἷον ποιὸν ἢ πού. ἐνεργείᾳ ἄρα πάντα. οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, καίτοι ταῦτα πρῶτα. εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἦν, οὐδὲν ἂν ἦν. οὐδὲ δὴ κίνησις, εἴ τις ἔστιν ἀΐδιος. οὐδ' εἴ τι κινούμενον ἀΐδιον, οὐκ ἔστι κατὰ δύναμιν κινούμενον, ἀλλ' ἢ ποθὲν ποί. τούτου δ' ὕλην οὐδὲν κωλύει ὑπάρχειν. διὸ ἀεὶ ἐνεργεῖ ἥλιος καὶ ἄστρα καὶ ὅλος ὁ οὐρανός, καὶ οὐ φοβερὸν μή ποτε στῇ, ὃ φοβοῦνταί τινες οἱ περὶ φύσεως.

Non enim erit manifestum, an intra, vel extra sit sciẽtia, quemadmodum etiã ille. Opus enim finis: operatio verò, opus. Vnde nomen operatio dicitur ab opere, & tendit ad perfectionẽ. Cùm autẽ quorundam quidem vltimũ sit vsus, vt visus visio, & nihil præter hanc aliud à visu fiat opus: à quibusdam verò fiat aliud, vt ab ædificatiua domus præter ædificationẽ, nihilo minus tamen illic quidem finis, hic verò magis finis potentiæ est. Ædificatio nanq. in ædificato simul & fit, & est cum domo. Quorumcunque itaque aliud quiddã præter vsum est id, quod fit, horum actus in eo quod fit, est: vt ædificatio in eo, quod ædificatur: & contexio, in eo, quod contexitur: similiter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorũ verò non est aliud quoddam opus præter actionem, in ipsis met actio est: vt visio in vidente, & speculatio in speculante, & vita in anima. Quare felicitas etiam: vita nanque quædam est. Vnde patet, quòd substantia, & species actus est. Et secundum hanc igitur rationem manifestum est, quòd prior substantia actus, quàm potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium: vsque ad eum, qui est primò mouentis: veruntamen etiam magis principaliter. Æterna enim priora corruptibilibus substantiã sunt: nihil verò potentia, æternum est. Ratio autem hæc, omnis potẽtia simul cõtradictionis est. Quod enim non est possibile esse, non inerit alicui. Omne verò possibile, contingit non agere. Quod igitur est possibile esse, contingit esse, & non esse: quod verò est possibile non esse, contingit non esse, quod autem contingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter, aut hoc ipsum, quod dicitur, contingere non esse, siue secũdum locum, siue secundum quantum, siue secundum quale: simpliciter verò, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibilium, simpliciter potentia est: secundum aliquid autẽ, nihil prohibet, aut quale, aut vbi. Actũne ergo omnia? Nec eorũ quæ necessariò sunt, licet hęc prima. Si. n. ipsa non essent, nihil esset profectò. Nec si quis motus æternus, aut si quid æternũ motũ est, est secundũ potẽtiam motũ, nisi vnde, quo: huius autẽ materiam nihil prohibet esse. Quare semper agit Sol, & stellæ totumque cælum: neque timẽdum ne quãdo stet, quod metuũt quidã Physici.

Universidad de Deusto Biblioteca

Non enim fatigantur, cùm hoc faciunt: eo quòd motus eis non est circa contradictionis potêtiam (quemadmodum corruptibilibus) ita vt laboriosa eis sit motus continuatio. Substantia nanque materia, & potentia existens, non actu, huius causa est. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia quæ transmutantur, vt terra, & ignis: etenim semper hæc agunt, secundum se enim, & in se ipsis, habent motum. Cæterùm verò omnes potentiæ, vt determinatum est, contradictionis sunt (quod enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcunque scilicet secundum rationem. Irrationales verò, eo ipso quòd adsunt, & absunt, contradictionis erunt eædem. Si igitur aliquæ naturæ, siue substantiæ tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multò magis sciens aliquid erit, quàm ipsa scientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæ verò horum potentiæ. Quod igitur actus prior, & potentia, & omni transmutatiuo principio est, patet.

CAPVT IX.

Quod autem melior, ac præstantior, quàm ipsa bona potentia, actus sit, ex his patebit: quæcunque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, vt quod dicitur posse sanum esse, idem est etiam ægrotans, & simul eadem potentia est sanum, & ægrotum esse, & quiescere, & moueri, & extruere, & destruere, extrui, & destrui. Posse itaque contraria, simul est. Contraria vero simul esse, impossibile est: vt sanum, & ægrotum esse: quare necesse est, vnum eorum bonum esse, ipsum autem posse vtrunque simul, aut neutrum: actus igitur melior. Necesse autê est etiam in malis, finem, & actum deteriorem potêtia esse. Etenim potês est idê, ambo contraria. Patet igitur, quod malû nô est præter res: malum nanque natura posterius potentia est. Nô igitur quicquam in iis, quæ à principio, & quæ perpetua sunt, malum est, neque corruptum. Etenim corruptio de malis est. Figuræ quoque actu inueniûtur. Diuidentes nanq. inueniunt. Quod si diuisæ essent, manifestæ essent, nunc autem insunt potentia. Cur triangulû duo rectis? Quia qui circa vnû punctû anguli, duobus rectis æquales sunt. Si igitur qui circa latus est, educeretur, videnti mox esset manifestû. Cur in semicirculo vniuersaliter rectus? Quia si tres, æquales: & qui basis est,

A οὐδὲ κάμνει τοῦτο δρῶντα· οὐ γὰρ περὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀντιφάσεως αὐτοῖς, οἷον τοῖς φθαρτοῖς, ἡ κίνησις, ὥστε ἐπίπονον εἶναι τὴν συνέχειαν τῆς κινήσεως· ἡ γὰρ οὐσία, ὕλη καὶ δύναμις οὖσα, οὐκ ἐνέργεια, αἰτία τούτου. μιμεῖται δὲ τὰ ἄφθαρτα καὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα, οἷον γῆ καὶ πῦρ· καὶ γὰρ ταῦτα ἀεὶ ἐνεργεῖ· καθ' αὑτὰ γὰρ καὶ ἐν αὑτοῖς ἔχει τὴν κίνησιν. αἱ δὲ ἄλλαι δυνάμεις, ἐξ ὧν διώρισται, πᾶσαι τῆς ἀντιφάσεώς εἰσιν· B τὸ γὰρ δυνάμενον ὡδὶ κινεῖν δύναται καὶ μὴ ὡδί, ὅσαι γε κατὰ λόγον· αἱ δ' ἄλογοι τῷ παρεῖναι καὶ μὴ τῆς ἀντιφάσεως ἔσονται αἱ αὐταί. εἰ ἄρα τινές εἰσι φύσεις τοιαῦται ἢ οὐσίαι, οἵας λέγουσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις τὰς ἰδέας, πολὺ μᾶλλον ἐπιστῆμον ἄν τι εἴη ἢ αὐτὸ ἐπιστήμη καὶ κινούμενον ἢ κίνησις· ταῦτα γὰρ ἐνέργειαι μᾶλλον, ἐκεῖναι δὲ δυνάμεις τούτων. C ὅτι μὲν οὖν πρότερον ἡ ἐνέργεια καὶ δυνάμεως καὶ πάσης ἀρχῆς μεταβλητικῆς, φανερόν.

Κεφάλαιον θ.

Ὅτι δὲ καὶ βελτίων καὶ τιμιωτέρα τῆς σπουδαίας δυνάμεως ἡ ἐνέργεια, ἐκ τῶνδε δῆλον. ὅσα γὰρ κατὰ τὸ δύνασθαι λέγεται, ταὐτόν ἐστι δυνατὸν τἀναντία, οἷον τὸ δύνασθαι λεγόμενον ὑγιαίνειν ταὐτόν ἐστι καὶ τὸ νοσεῖν, D καὶ ἅμα· ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις τοῦ ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν, καὶ ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι, καὶ οἰκοδομεῖν καὶ καταβάλλειν, καὶ οἰκοδομεῖσθαι καὶ καταπίπτειν. τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τἀναντία ἅμα ὑπάρχει· τὰ δ' ἐναντία ἅμα ἀδύνατον, καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ ἅμα ἀδύνατον ὑπάρχειν, οἷον ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν, ὥστ' ἀνάγκη τούτων θάτερον εἶναι τἀγαθόν, τὸ δὲ δύνασθαι ὁμοίως ἀμφότερον ἢ οὐδέτερον· ἡ ἄρα E ἐνέργεια βελτίων. ἀνάγκη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ τέλος καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι χεῖρον τῆς δυνάμεως· τὸ γὰρ δυνάμενον ταὐτὸ ἄμφω τἀναντία. δῆλον ἄρα ὅτι οὐκ ἔστι τὸ κακὸν παρὰ τὰ πράγματα· ὕστερον γὰρ τῇ φύσει τὸ κακὸν τῆς δυνάμεως. οὐκ ἄρα οὐδ' ἐν τοῖς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῖς ἀϊδίοις οὐθὲν ἔστιν οὔτε κακὸν οὔτε ἁμάρτημα οὔτε διεφθαρμένον (καὶ γὰρ ἡ διαφθορὰ τῶν κακῶν ἐστιν). εὑρίσκεται δὲ καὶ τὰ διαγράμματα F ἐνεργείᾳ· διαιροῦντες γὰρ εὑρίσκουσιν. εἰ δ' ἦν διῃρημένα, φανερὰ ἂν ἦν· νῦν δ' ἐνυπάρχει δυνάμει. διὰ τί δύο ὀρθαὶ τὸ τρίγωνον; ὅτι αἱ περὶ μίαν στιγμὴν γωνίαι ἴσαι δύο ὀρθαῖς. εἰ οὖν ἀνῆκτο ἡ παρὰ τὴν πλευράν, ἰδόντι ἂν ἦν εὐθὺς δῆλον. διὰ τί ἐν ἡμικυκλίῳ ὀρθὴ καθόλου; διότι ἐὰν ἴσαι τρεῖς, ἥ τε βάσις

δύο καὶ ἡ ἐκ μέσου ἐπισταθεῖσα ὀρθή, ἰδόντι A δῆλον τῷ ἐκεῖνο εἰδότι. ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ δυνάμει ὄντα εἰς ἐνέργειαν ἀγόμενα εὑρίσκεται· αἴτιον δὲ ὅτι ἡ νόησις ἡ ἐνέργεια· ὥστ' ἐξ ἐνεργείας ἡ δύναμις, καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦντες γιγνώσκουσιν. ὕστερον γὰρ γενέσει ἡ ἐνέργεια ἡ κατ' ἀριθμόν.

Κεφάλαιον ι.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ὂν λέγεται καὶ τὸ μὴ ὂν τὸ μὲν κατὰ τὰ σχήματα τῶν κατηγοριῶν, τὸ δὲ B κατὰ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν τούτων, ἢ τἀναντία, τὸ δὲ κυριώτατα ὂν, ἀληθὲς ἢ ψεῦδος· τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τῷ συγκεῖσθαι ἢ διῃρῆσθαι· ὥστε ἀληθεύει μὲν ὁ τὸ διῃρημένον οἰόμενος διῃρῆσθαι, καὶ τὸ συγκείμενον συγκεῖσθαι, ἔψευσται δὲ ὁ ἐναντίως ἔχων, ἢ τὰ πράγματα, πότ' ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν, ὥστε τὸ ἀληθὲς λεγόμενον, ἢ ψεῦδος. τοῦτο γὰρ σκεπτέον τί λέγομεν. C οὐ γὰρ διὰ τὸ ἡμᾶς οἴεσθαι ἀληθῶς σε λευκὸν εἶναι, εἶ σὺ λευκός· ἀλλὰ διὰ τὸ σὲ εἶναι λευκὸν, ἡμεῖς οἱ φάντες τοῦτο ἀληθεύομεν. εἰ δὴ τὰ μὲν ἀεὶ σύγκειται, καὶ ἀδύνατα διαιρεθῆναι, τὰ δ' ἀεὶ διῄρηται, καὶ ἀδύνατα συντεθῆναι, τὰ δ' ἐνδέχεται τἀναντία· τὸ μὲν εἶναί ἐστι τὸ συγκεῖσθαι καὶ ἓν εἶναι, τὸ δὲ μὴ εἶναι, τὸ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ πλείω εἶναι. περὶ μὲν οὖν τὰ ἐνδεχόμενα, ἡ αὐτὴ γίνεται ψευδὴς D καὶ ἀληθὴς δόξα, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· καὶ ἐνδέχεται ὁτὲ μὲν ἀληθεύειν, ὁτὲ δὲ ψεύδεσθαι. περὶ δὲ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν, οὐ γίνεται ὁτὲ μὲν ἀληθὲς, ὁτὲ δὲ ψεῦδος, ἀλλ' ἀεὶ ταὐτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. περὶ δὲ δὴ τὰ ἀσύνθετα, τί τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, καὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος; οὐ γάρ ἐστι σύνθετον, ὥστε εἶναι μὲν ὅταν συγκέηται, μὴ εἶναι δὲ ἐὰν διῃρημένον ᾖ, E (ὥσπερ τὸ λευκὸν ξύλον, ἢ τὸ ἀσύμμετρον τὴν διάμετρον.) οὐδὲ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος ὁμοίως ἔτι ὑπάρξει καὶ ἐπ' ἐκείνων. ἢ ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀληθὲς ἐπὶ τούτων τὸ αὐτό, οὕτως οὐδὲ τὸ εἶναι; ἀλλ' ἔστι τὸ μὲν ἀληθὲς, τὸ δὲ ψεῦδος· τὸ μὲν θιγεῖν καὶ φάναι ἀληθές. οὐ γὰρ ταὐτὸ κατάφασις καὶ φάσις. τὸ δ' ἀγνοεῖν μὴ θιγγάνειν. ἀπατηθῆναι γὰρ περὶ τὸ τί ἐστιν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς μὴ συνθετὰς οὐσίας, οὐ γὰρ ἔστιν ἀπατηθῆναι· καὶ πᾶσαι εἰσὶν ἐνεργείᾳ, οὐ δυνάμει· ἐγίγνοντο γὰρ ἂν καὶ ἐφθείροντο, νῦν δὲ τὸ ὂν αὐτὸ οὐ γίνεται, οὐδὲ φθείρεται.

duo, & qui ex medio supra stat rectus, videnti manifestum erit ei, qui illud sciat. Quare patet quòd quæ potentia sunt, redacta in actum inueniuntur. Causa autem est, quia intellectio est actus: quare ex actu potentia: & ob hoc agendo cognoscunt. Posterior nanque generatione est, qui secundum numerum actus est.

CAPVT X.

Cvm autem ens, & non ens, dicatur quoddam quidem secundum figuras prædicamentorum: quoddam autem secundum potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam verò maximè propriè ens verum aut falsum: hoc autem in rebus est compositione, vel diuisione. Quam ob rem verum dicit, qui diuisum diuidi, & compositum componi putat: falsum autem qui contrà, quàm res se habeant, aut quando sunt, aut non sunt. Quare quod verum, aut falsum dicitur, quid profectò hoc dicimus, considerandum est. Non enim propterea quòd nos te verè putamus album esse, tu albus es: sed propterea quòd tu albus es, nos qui dicimus, verum dicimus. Si quædam itaque semper composita & impossibilia diuidi, quædam verò semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam verò contingit contraria esse, (esse quidem est componi, & vnum esse: non esse verò, non componi, sed plura esse) ergo circa contingentia quidem, eadem fit falsa, & vera opinio, & eadem oratio: & contingit quandoque veram, quandoque falsam esse. Circa verò impossibilia aliter se habere, nô fit quandoque verum, quandoque falsum, sed hæc semper vera, & falsa sunt. Circa incomposita vero, quid esse aut non esse, & verum & falsum? Non enim est compositum, vt sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit, (sicuti album lignum, aut diametrum incommensurabilem esse) nec verum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quemadmodum neque verum est, idem in his, ita nec ipsum esse? Certè illud quidem verum, hoc vero falsum est. Attingere nâque, ac dicere, verum est: non enim attingere est idem affirmatio & dictio. Non attingere vero est ignorare. Non est profectò decipi circa quod quid est, nisi secundum accidens. Similiter autem est circa non compositas substantias: non enim est decipi. Et cunctæ sunt actu, non potentia. Generarentur etenim profectò, ac corrumperentur: nunc autem ipsum ens nô fit, neq. corrumpitur.

Universidad de Deusto Biblioteca

A Ex aliquo enim vtique generaretur. Quæcunque itaque sunt verè ipsum esse quid, & actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verum quod quid est de eis quæritur, si talia sint, an non: esse vero, vt verum est, & non esse, vt falsum. vnum quidem si componitur, verum: si verò non componitur, falsum. Vnum verò si est quidem ens, sic est: si verò non ita, non est. Verum autem intelligere hæc: B falsum vero, non est deceptio, sed ignorantia: non qualis cæcitas est, etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam. Manifestum autem est, quòd neque de immobilibus deceptio est secundum quando, si quis immobilia putet: vtputa si triãgulum non putet mutari, non opinabitur modò duos rectos habere, modo non: mutaretur etenim. Verùm aliquid quidem, aliquid verò non: vtputa, parem numerum, pri- C mum nullum esse: aut quosdam quidem, quosdam verò non. Quo ad numerum autem circa vnum nec hoc: non amplius enim quædam quidem, quædam verò non putabit: sed verum dicet, aut falsum, tanquam ita semper se habeat.

A ἔκ τινος γὰρ ἂν ἐγίγνετο. ὅσα δή ἐστιν ὅπερ εἶναί τι καὶ ἐνεργείᾳ, περὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀπατηθῆναι, ἀλλ' ἢ νοεῖν ἢ μή. ἀλλὰ τὸ τί ἐστι ζητεῖται περὶ αὐτῶν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν ἢ μή. τὸ δὲ εἶναι ὡς τὸ ἀληθές, καὶ τὸ μὴ εἶναι ὡς τὸ ψεῦδος, ἓν μέν ἐστιν εἰ σύγκειται, ἀληθές· τὸ δ' εἰ μὴ σύγκειται, ψεῦδος. τὸ δὲ ἕν, εἴπερ ὄν, οὕτως ἐστίν· εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐκ ἔστι. τὸ δὲ ἀληθές, τὸ νοεῖν αὐτά· B τὸ δὲ ψεῦδος, οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀπάτη, ἀλλ' ἄγνοια, οὐχ οἵα ἡ τυφλότης ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ τυφλότης ἐστίν, ὡς ἂν εἰ τὸ νοητικὸν ὅλως μὴ ἔχοι τις. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι περὶ τῶν ἀκινήτων οὐκ ἔστιν ἀπάτη κατὰ τὸ ποτέ, εἴ τις ὑπολαμβάνει ἀκίνητα. οἷον τὸ τρίγωνον, εἰ μὴ μεταβάλλειν οἴεται, οὐκ οἰήσεται ποτὲ μὲν δύο ὀρθὰς ἔχειν, ποτὲ δὲ οὔ· μεταβάλλοι γὰρ ἄν. ἀλλὰ τὶ μέν, τὶ δ' οὔ, οἷον ἄρτιον ἀριθμὸν πρῶτον μὲν εἶναι μηθένα, ἢ τινὰς C μέν, τινὰς δ' οὔ. ἀριθμῷ δὲ περὶ ἕνα οὐδὲ τοῦτο. οὐ γὰρ ἔτι τινὰ μέν, τινὰ δὲ οὐκ οἰήσεται, ἀλλ' ἀληθεύσει ἢ ψεύσεται, ὡς ἀεὶ οὕτως ἔχοντος.

ARISTOTELIS

METAPHYSICORVM

LIBER X.

CAPVT I.

D QVOD vnum multis dicatur modis in diuisione de quoties dictum est prius. Cùm autem multipliciter dicatur, primorum, & eorum, quæ secundum se, non secundum accidens dicuntur vnum, quatuor in summa modi sunt. Et ipsum nanque continuum aut simpliciter, aut maximè, quod natura, & non tactu, neque ligatione: & horum illud magis vnum, & prius, cuius mo- E tus indiuisibilior, & magis simplex est. Item tale etiam magis est, quod totum est, aliquámque formam, & speciem habens, & maximè quodcunque natura tale sit, & non vi, quemadmodum quæcunque aut glutine, aut clauo, aut coniunctione: at habeat in se quod causa ei sit, vt continuum sit: tale verò est, quia vnus motus loco, & tempore indiuisibilis sit. Quare manifestum est, quòd si quid natura motionis F primæ principium habet primum (dico autem, lationis circulationem) id prima magnitudo vna. Quædam autem quorum vna ratio est. Talia vero quorum intellectio vna: talia autem, quorũ indiuisibilis.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ

τὸ Ι.

Κεφάλαιον α.

D ΤΟ ἓν ὅτι μὲν λέγεται πολλαχῶς, ἐν τοῖς περὶ τοῦ ποσαχῶς διῃρημένοις εἴρηται πρότερον. πλεοναχῶς δὲ λεγομένου, οἱ συγκεφαλαιούμενοι τρόποι εἰσὶ τέτταρες τῶν πρώτων καὶ καθ' αὑτὰ λεγομένων ἕν, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. τό, τε γὰρ συνεχές, ἢ ἁπλῶς, ἢ μάλιστά γε τὸ φύσει καὶ μὴ ἁφῇ, μηδὲ δεσμῷ· καὶ τούτων μᾶλλον ἓν E καὶ πρότερον, οὗ ἀδιαιρετωτέρα ἡ κίνησις καὶ μᾶλλον ἁπλῆ. ἔτι τοιοῦτον, καὶ μᾶλλον τὸ ὅλον καὶ ἔχον τινὰ μορφὴν καὶ εἶδος· μάλιστα δ' εἴ τι φύσει τοιοῦτον καὶ μὴ βίᾳ, ὥσπερ ὅσα κόλλῃ, ἢ γόμφῳ, ἢ συνδέσμῳ· ἀλλὰ ἔχει ἐν αὑτῷ τὸ αἴτιον τοῦ συνεχὲς εἶναι. τοιοῦτον δὲ τῷ μίαν τὴν κίνησιν εἶναι, καὶ ἀδιαίρετον τόπῳ καὶ χρόνῳ. ὥστε φανερὸν εἴ τι φύσει κι- F νήσεως ἀρχὴν ἔχει τῆς πρώτης, τὴν πρώτην· λέγω δὲ φορᾶς κυκλοφορίαν, ὅτι τοῦτο πρῶτον μέγεθος ἕν. τὰ μὲν δὴ οὕτως ἕν, ἢ συνεχὲς ἢ ὅλον. τὰ δὲ ὧν ἂν ὁ λόγος εἷς ᾖ, τοιαῦτα δὲ ὧν ἡ νόησις μία, τοιαῦτα δὲ ὧν ἀδιαίρετος.

A ἀδιαίρετος δὲ τοῦ ἀδιαιρέτου εἴδει, ἢ ἀριθμῷ, ἀριθμῷ μὲν οὖν, τὸ καθ' ἕκαστον ἀδιαίρετον· εἴδει δέ, τὸ γνωστῷ, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ. ὥσθ' ἓν ἂν εἴη πρῶτον τὸ ταῖς οὐσίαις αἴτιον τοῦ ἑνός. λέγεται μὲν οὖν τὸ ἓν τοσαυταχῶς, τό, τε συνεχὲς φύσει καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον, καὶ τὸ καθόλου. πάντα δὲ ταῦτα ἕν, τῷ ἀδιαίρετον εἶναι, τῶν μὲν τὴν κίνησιν, τῶν δὲ τὴν νόησιν, ἢ τὸν λόγον. δεῖ δὲ κατανοεῖν ὅτι B οὐχ ὡσαύτως ληπτέον λέγεσθαι ποῖά τε ἓν λέγεται, καὶ τί ἐστι τὸ ἑνὶ εἶναι, καὶ τίς αὐτοῦ λόγος. λέγεται μὲν γὰρ τὸ ἓν τοσαυταχῶς, καὶ ἕκαστον ἔσται ἓν τούτων, ᾧ ἂν ὑπάρχῃ τις τούτων τῶν τρόπων. τὸ δὲ ἑνὶ εἶναι, ὁτὲ μὲν τούτων τινὶ ἔσται, ὁτὲ δὲ ἄλλῳ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τῷ ὀνόματί ἐστι, τῇ δυνάμει δ' ἐκεῖνα· ὥσπερ καὶ περὶ στοιχείου καὶ αἰτίου, εἰ δέοι λέγειν, ἐπί τε τοῖς πράγμασι διορίζοντα, καὶ τοῦ ὀνόματος C ὅρον ἀποδιδόντα. ἔστι μὲν γὰρ ὡς στοιχεῖον, τὸ πῦρ (ἔστι δ' ἴσως καθ' αὑτὸ καὶ τὸ ἄπειρον, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον) ἔστι δ' ὡς οὔ. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πυρὶ καὶ στοιχείῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς μὲν πρᾶγμά τι καὶ φύσις τὸ πῦρ στοιχεῖον. τὸ δὲ ὄνομα σημαίνει, τὸ τοδὶ συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅτι ἐστί τι ἐκ τούτου ὡς πρώτου ἐνυπάρχοντος. οὕτω καὶ ἐπὶ αἰτίου καὶ ἑνὸς καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων. διὸ καὶ τὸ ἑνὶ εἶναι, τὸ ἀδιαιρέτῳ ἐστὶν D εἶναι, ὅπερ τόδε ὄντι καὶ ἀχωρίστῳ, ἢ τόπῳ, ἢ εἴδει, ἢ διανοίᾳ, ἢ τῷ ὅλῳ καὶ διωρισμένῳ. μάλιστα δὲ τὸ μέτρῳ εἶναι πρώτῳ ἑκάστου γένους, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐλήλυθε. μέτρον γάρ ἐστιν ᾧ τὸ ποσὸν γιγνώσκεται. γιγνώσκεται δέ, ἢ ἑνί, ἢ ἀριθμῷ τὸ ποσὸν ᾗ ποσόν· ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἅπας, ἑνί. ὥστε πᾶν τὸ ποσὸν γιγνώσκεται ᾗ ποσόν, τῷ E ἑνί, καὶ ᾧ πρώτῳ γιγνώσκεται, τοῦτο αὐτὸ ἕν. διόπερ τὸ ἓν ἀριθμοῦ ἀρχὴ ᾗ ἀριθμός. ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λέγεται μέτρον, ᾧ πρώτῳ ἕκαστον γιγνώσκεται, καὶ τὸ μέτρον ἑκάστου ἕν, ἐν μήκει, ἐν πλάτει, ἐν βάθει, ἐν βάρει, ἐν τάχει. τὸ γὰρ βάρος καὶ τάχος, κοινὸν ἐν

F [illegible]

A Indiuisibilis verò, eius est, quod aut specie, aut numero indiuisibile est: numero igitur indiuisibile, est singulare: specie vero cognoscibili & scientia. Quare vnum vtique erit primum, quod substantiis, vt vnum sint causa est. Toties igitur dicitur vnum, quod natura continuum est, totum, singulare, & vniuersale: hæc autem omnia vnum sunt, eo quòd quorũdã intellectio, aut ratio indiuisibilis est. Oportet autem considerare, quòd non est eodem modo B accipiendum, cùm dicatur, quæ vnum dicuntur, & quid est vni esse, quæve ratio eius est. Vnum etenim, toties dicitur & vnumquodque eorum, cui aliquis horum modorum insit, vnum erit. Esse vni autem quãdoque quidem alicui horũ erit, quandoque verò alteri, quod & magis propinquum nomini est: illa verò potẽtia. Quemadmodum si de elemento, & causa oporteat dicere, & de ipsis reb. determinando, C & nominis definitionem reddendo. Ignis etenim quodãmodo quidẽ est elementũ, (fortassis verò, secundum se etiam ipsum infinitum, aut aliquid aliud tale) quodam modo verò minimè est. Non. n. est idem, igni, & elemento esse: sed tanquã res quædam & natura, ignis elementum est. Nomen autem significat, quòd hoc ei competat, quod ex eo tanquam ex primo inexistente aliquid fit. Ita & de causa, & vno, & D cunctis huiuscemodi. Propter quod, vnum esse, est indiuisibile esse ipsum reuera ens, & inseparabile, aut loco, aut specie, aut mente, aut toto, atque determinato. Maximè autem mensuram esse cuiusque generis primum, & maximè propriè quantitatis. Hinc etenim ad alia aduenit. Mensura enim id est, quo quantum cognoscitur. Cognoscitur autem quantum prout quãtum, aut vno, aut numero: omnis verò nume- E rus, vno. Quare omne quantũ, prout quantum, vno cognoscitur: & quo primo hoc cognoscitur, ipsum vnum: propter quod, vnum principium est numeri, prout numerus est. Hinc autẽ & in aliis id dicitur mensura, quo primo vnumquodque cognoscitur: & cuiusque mensura vnum est, in lõgitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas. n. & celeritas, cõmunis est in cõtrariis. Duplex F enim & vnũquodq. horũ est: vt grauitas, & quæ quantuncunq. põderis habet, & quæ excedit pondere: & celeritas, quæ quãtuncunq. motũ habet, & quæ excedit in motu. Etenim est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaq. omnibus, mensura & principium vnũ quiddã, & indiuisibile est.

Nam & in lineis, vtuntur pedali, tanquam indiuisibili. Vbique etenim mensuram, vnum quiddam, & indiuisibile quærunt. Hoc autem, simplex, aut quali, aut quanto. Vbi itaque videtur non esse, aut auferendum, aut addendum, illa certa mensura est. Quare numeri certissima est. Vnitatem etenim ponunt, quæ omnino indiuisibilis est: in cæteris verò imitantur huiuscemodi. Ex stadio nanque & talento, ac semper à maiore, magis profectò latebit, & additum aliquid, & demptum, quàm ex minore. Quare à quo primo secundum sensum non contingit, hoc omnes mensuram, & humidorum, & siccorum, & grauis, & leuis faciunt: & tunc putant cognoscere quantum, cùm per hanc mensuram sciant: ac etiam motum simplici & velocissimo motu: minimum enim tempus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale vnum, principium, & mensura est. Motum enim æqualem, & velocissimum cæli, supponunt: ad quem cæteros iudicant. Et in musica diesis, quia minimum. Et in voce, elementum. Et hæc omnia, ita vnum quiddam, non vt commune quiddam vnum, sed vt prædictum est. Non semper autem mensura numero vnum est, verùm aliquando plura: vtputa dieses duæ, quæ non secundum auditũ sed in rationibus sunt. Et voces plures quibus mensuramus: & diameter, duobus mensuratur: & latus, & omnes magnitudines. Sic igitur mensura omnium, vnum est: quia cognoscimus ex quibus substantia est, aut secundum quantum, aut speciem diuidentes. Et propterea vnum indiuisibile est, quia singulorum quorumcunque indiuisibile est: non tamen omnia similiter indiuisibilia sunt (vt pes, & vnitas) sed hoc quidem omnino, illud verò vult ad indiuisibilia secundum sensum, vt iam dictum est. Fortassis etenim omne continuum diuisibile est. Semper autem mensura, congenea est. Magnitudinum nanque magnitudo: & secundum vnumquodque, longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, grauitatis grauitas, vnitas vnitatum. Ita enim accipere oportet, & non quòd numerorũ numerus. At oporteret si similiter. Nõ tamen similiter censet, sed ac si vnitatũ vnitates, & nõ vnitatẽ censeret esse mensurã. Numerus enim, vnitatũ est multitudo. At scientiã quoque, & sensum, mensurã rerũ dicimus esse, propterea quia per ea aliquid cognoscimus. Atqui mensurãtur magis quàm mẽsurent. Sed accidit nobis, ac si alio nos mẽsurãte cognosceremus quãti

ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ. πανταχοῦ γὰρ τὸ μέτρον ἕν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον· τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν, ἢ τῷ ποιῷ, ἢ τῷ ποσῷ. ὅπου μὲν οὖν δοκεῖ μὴ εἶναι ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι, τοῦτ' ἀκριβὲς τὸ μέτρον. διὸ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ ἀκριβέστατον. τὴν γὰρ μονάδα τιθέασι πάντῃ ἀδιαίρετον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μιμοῦνται τὸ τοιοῦτον. ἀπὸ γὰρ σταδίου καὶ ταλάντου, καὶ ἀεὶ τοῦ μείζονος, λάθοι ἂν καὶ προστεθέν τι καὶ ἀφαιρεθὲν μᾶλλον ἢ ἀπὸ ἐλάττονος. ὥστε ἀφ' οὗ πρώτου κατὰ τὴν αἴσθησιν μὴ ἐνδέχεται, τοῦτο πάντες ποιοῦνται μέτρον, καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν, καὶ βάρους καὶ μεγέθους. καὶ τότ' οἴονται εἰδέναι τὸ ποσόν, ὅταν εἰδῶσι διὰ τούτου τοῦ μέτρου. καὶ δὴ καὶ κίνησιν τῇ ἁπλῇ κινήσει καὶ τῇ ταχίστῃ. ὀλίγιστον γὰρ αὕτη ἔχει χρόνον. διὸ ἐν τῇ ἀστρολογίᾳ τὸ τοιοῦτον ἓν, ἀρχὴ καὶ μέτρον (τὴν κίνησιν γὰρ ὁμαλὴν ὑποτίθενται, καὶ ταχίστην τὴν τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς ἣν κρίνουσι τὰς ἄλλας) καὶ ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον· καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον. καὶ ταῦτα πάντα ἕν τι οὕτως, οὐχ ὡς κοινόν τι τὸ ἕν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. οὐκ ἀεὶ δὲ τῷ ἀριθμῷ ἓν τὸ μέτρον, ἀλλ' ἐνίοτε πλείω, οἷον αἱ διέσεις δύο, αἱ μὴ κατὰ τὴν ἀκοήν, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις· καὶ αἱ φωναὶ πλείους αἷς μετροῦμεν, καὶ ἡ διάμετρος δυσὶ μετρεῖται, καὶ ἡ πλευρά, καὶ τὰ μεγέθη πάντα. οὕτω δὴ πάντων μέτρον τὸ ἕν, ὅτι γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ οὐσία, διαιροῦντες ἢ κατὰ τὸ ποσόν, ἢ κατὰ τὸ εἶδος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἓν ἀδιαίρετον, ὅτι τὸ πρῶτον ἑκάστων ἀδιαίρετον. οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶν ἀδιαίρετον, οἷον πούς καὶ μονάς· ἀλλὰ τὸ μὲν πάντῃ, τὸ δ' εἰς ἀδιαίρετα πρὸς τὴν αἴσθησιν θετέον, ὥσπερ εἴρηται ἤδη. ἴσως γὰρ πᾶν συνεχὲς διαιρετόν. ἀεὶ δὲ συγγενὲς τὸ μέτρον. μεγεθῶν μὲν γὰρ μέγεθος, καὶ καθ' ἕκαστον, μήκους μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῆς φωνή, βάρους βάρος, μονάδων μονάς. οὕτω γὰρ δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἀριθμῶν ἀριθμός. καίτοι ἔδει, εἰ ὁμοίως· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀξιοῖ, ἀλλ' ὥσπερ εἰ μονάδων μονάδας ἀξιώσειε μέτρον, ἀλλὰ μὴ μονάδα. ὁ δ' ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων. καὶ τὴν ἐπιστήμην δὲ μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν, καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ αὐτό, ὅτι γνωρίζομέν τι αὐταῖς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον ἢ μετροῦσιν. ἀλλὰ συμβαίνει ἡμῖν ὥσπερ ἂν εἰ ἄλλου ἡμᾶς μετροῦντος, ἐγνωρίσαμεν πηλίκοι ἐσμέν,

τῷ τὸν πῆχυν ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῶν ἐπιβάλλειν. Πρωταγόρας δ' ἄνθρωπόν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπών, ἢ τὸν αἰσθανόμενον. τούτους δ', ὅτι ἔχουσιν ὁ μὲν αἴσθησιν, ὁ δὲ ἐπιστήμην, ἅ φαμεν εἶναι μέτρα τῶν ὑποκειμένων. οὐθὲν δὴ λέγοντες περιττὸν, φαίνονταί τι λέγειν. ὅτι μὲν οὖν τὸ ἓν εἶναι, μάλιστά ἐστι κατὰ τὸ ὄνομα ἀφορίζοντι, μέτρον τι, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ, εἶτα τοῦ ποιοῦ, φανερόν. ἔσται δὲ τοιοῦτον, τὸ μὲν ἂν ᾖ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ ποσόν, τὸ δὲ ἂν κατὰ τὸ ποιόν. διόπερ ἀδιαίρετον τὸ ἕν, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ ἕν.

Κεφάλαιον β.

Κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ζητητέον ποτέρως ἔχει, καθάπερ ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐπήλθομεν, τί τὸ ἕν ἐστι, καὶ πῶς δεῖ περὶ αὐτοῦ λαβεῖν· πότερον ὡς οὐσίας τινὸς οὔσης αὐτοῦ τοῦ ἑνός, καθάπερ οἵ τε Πυθαγόρειοί φασι πρότερον, καὶ Πλάτων ὕστερον, ἢ μᾶλλον ὑπόκειταί τις φύσις, καὶ πῶς δεῖ γνωριμωτέρως λεχθῆναι, καὶ μᾶλλον, ὥσπερ οἱ περὶ φύσεως. ἐκείνων γὰρ ὁ μέν τις φιλίαν εἶναί φησι τὸ ἕν, ὁ δ' ἀέρα, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον. εἰ δὴ μηδὲν τῶν καθόλου δυνατὸν οὐσίαν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ οὐσίας καὶ τοῖς περὶ τοῦ ὄντος εἴρηται λόγοις, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οὐσίαν ὡς ἕν τι παρὰ τὰ πολλὰ δυνατὸν εἶναι (κοινὸν γάρ) ἀλλ' ἢ κατηγόρημα μόνον, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἕν. τὸ γὰρ ὂν καὶ τὸ ἓν καθόλου κατηγορεῖται μάλιστα πάντων. ὥστε οὔτε τὰ γένη φύσεις τινὲς καὶ οὐσίαι χωρισταὶ τῶν ἄλλων εἰσίν· οὔτε τὸ ἓν γένος ἐνδέχεται εἶναι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, δι' ἅσπερ οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν. ἔτι δ' ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀναγκαῖον ἔχειν. λέγεται δ' ἰσαχῶς τὸ ὂν καὶ τὸ ἕν. ὥστ' ἐπείπερ ἐν τοῖς ποιοῖς ἐστί τι τὸ ἓν καί τις φύσις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ζητητέον τί τὸ ἕν, ὥσπερ καὶ τί τὸ ὄν, ὡς οὐχ ἱκανὸν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἡ φύσις αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν ἔν γε χρώμασίν ἐστι τὸ ἓν χρῶμα, οἷον τὸ λευκόν, εἶ-
[illegible]

Κ

CAPVT II.

Secundum substantiam autem, & naturam, quonam modo se habeat, quærendum est: quemadmodum in dubitationibus tractauimus, quidnam vnum sit, & quomodo de eo opinari oporteat: vtrũ vt ipsum vnum, substantia sit, quemadmodum Pythagorici dixerunt prius, & Plato posterius: an magis aliqua subiicitur natura, & quo modo oporteat notius dici, & an magis, sicuti Physici. Illorum enim quidam, amicitiam ipsum vnum ait esse, quidam aerem, quidam infinitum. Si autem nihil vniuersalium possibile est substantiam esse, quemadmodum in sermonibus de substantia, & dẽ ente habitis dictum est, nec hoc ipsum vt vnum quid præter multa, substantiam esse possibile est, (commune nanque) sed vt prædicatio solum, patet, quòd nec ipsum vnum. Ens enim, & vnum, & vniuersaliter maximè de omnibus prædicatur. Quare neque genera, naturæ quædam: & substantiæ à cæteris separabiles sunt: nec ipsum vnum, genus contingit esse: neque substantiam, propter easdem causas, propter quas nec ens. Adhuc autem similiter in omnibus necesse est se habere. Dicuntur autem æqualiter, ens & vnum. Quare cùm in qualitatibus sit aliquid ipsum vnum, & aliqua natura, similiter autem & in quantitatibus: manifestũ est, quòd omnino quærendum est, quidnam vnum sit, sicuti quid ens, tanquã non sufficiẽs sit, quòd hoc ipsum eius natura sit. At verò in coloribus, est vnus color, vtputa, albũ: deinde alij ex hoc & nigro fieri vidẽtur. Nigrũ autẽ, priuatio albi est, sicuti tenebræ lucis: hæ autẽ, lucis priuatio sunt. Quare si entia colores essent, aliquis profectò numerus entia essent, sed vnũ esset vtiq. aliquid vnum, vtputa album.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectò, attamen dicerent:& non esset numerus substantia, & eorum non ipsum vnum esset aliquid, cuius substantia non ipsum vnum, sed diesis. Similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectò numerus, & ipsum vnum elementum vocale:& si figuræ linearum rectarum, figurarum profectò numerus essent,& ipsum vnum,triangulum. Eadem verò ratio & in cæteris generib.est. Quare si cùm in passionibus,qualitatibus,quantitatibus,ac in motu numeri sint, & vnum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum vnum aliquid vnum, nō autem hoc ipsum substantia eius sit, necesse est, vt etiam in substantiis sic se habeat. Similiter nanque in omnibus se habet. Quod igitur in omni genere ipsum vnum aliqua natura est,& quod nullius hoc ipsum natura est, patet. Quemadmodum enim in coloribus ipsum vnum vnus color quærendus est, ita in substantia vna substantia ipsum vnum. Quod autem idem quodam modo significat vnum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est,nec in quid est,nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens: & ex eo,quod in prædicatione vnus homo,non addit aliquid aliud quàm homo,sicut nec ipsum esse præter quid est? aut quale, aut quantum:& vni esse,est vnicuique esse.

CAPVT III.

Opponuntur autem vnum & multa multis modis: quorum vno vnum & multitudo, vt indiuisibile, & diuisibile: quod enim aut diuisum,aut diuisibile est, multitudo quędam dicitur:quod verò indiuisibile, aut non diuisum, vnum. Cùm autem oppositiones quatuor sint modis,& horum aliis secundum priuationem dicatur, contraria erunt profectò, & neque vt contradictio,nec vt ea,quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum vnū,&significatur ex diuisibili indiuisile, eo quòd magis multitudo & diuisibile sensibile est. Quare multitudo, ratione prior, quàm indiuisibile, propter sensum est. Itē,vnius quidē est (quēadmodū & in diuisione cōrariorū descripsimus)idē. similes,& æquales: multitudinis verò,diuersum,dissimile,& inæquale est. Cùm autē idē multipliciter dicatur,vno quidē modo secundū numerū,quod quandoq; dicimus ipsum:hoc verò si ratione,& numero vnū sit:vtputa,tu tibi ipsi& specie,& materia vnum. Itē,si primæ substantiæ ratio vna sit:

similes ἡ οὐ, εἰ μέλλοι τὰ ἔντα λῶ, ἀριθμὸς ἂν λῶ, διότι οὐκ ἦν· ἀλλ' ὡς ἀριθμὸς ἦν οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἓν λῶ ἂν τι οὐ οὐσία, οὐ τὸ ἓν ἀριθμὸς εἶναι. ὁμοίως ἡ δοκεῖ καὶ φθόγγων στοιχεῖον λῶ ἂν τὸ ἔντα ἀριθμός, καὶ τὸ ἓν στοιχεῖον φωνῆεν. καὶ εἰ γράμματα ἐν ἐν γεωμετρικῷ ἂν λῶ ἀριθμοί, καὶ τὸ ἓν, τὸ πρῶτον· ἀ δ' ἄλλα τὸν λόγον καὶ ἔδει καὶ δεῖν γίνεσθαι. οὐ γὰρ ἡ

B ἐν τοῖς οὖσιν, καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς, καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, καὶ εἰ κινήσεις ἀριθμὸς ἔστιν, καὶ ἐπὶ πάντων ἐν ἅπασιν, ὅ, τι ἀριθμός τινός, καὶ τὸ ἓν τι ἀνάγκη οὐκ ἄρα τοῦτο αὐτῶν ἡ οὐσία· καὶ ἔδει δὲ οὐσίαν αἰτίαν κοινὴν εἶναι. ὁμοίως γὰρ καὶ ἔδει τοῦτο ἄτοπον εἰ μὴ οὖν τὸ ἓν ἐν πᾶσι τοῖς ὄντα γένεσιν ἔδει τι φύσει, καὶ εὐθὺς τοῦτ' γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἓν, φανερόν. ἀλλ' ὅ, τι ἂν ἐν χρώματι

C χρῶμα ἓν ζητοῦσι αὐτὸ τὸ ἓν, οὕτω καὶ ἐν οὐσίᾳ οὐσίαν μόνον, ἀν τὸ τι τὸ ἓν ἡ τὸ αὐτὸ σημαίνει πᾶσι τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν, δῆλον, τό τε πρὸς κατηγορίας ἴσως τῆς κατηγορίας, καὶ μὴ ἔδει μὴ μόνον ἔδει οὔτε ἐν τῇ τί ἐστι, οὔτ' ἐν τῷ ποιόν, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει. ὥσπερ τὸ ὄν. καὶ τῇ μὲ φανερὸν κατηγορίᾳ ἔστιν τι τί ἐστι αὐτὸ ἑκάστου τῷ αὐτὸ ἑκάστου, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἓν ἔδει τὸ τί, ἢ ποιόν, ἢ ποσόν· καὶ τῇ ἐπὶ ἔδει, τὸ ἑκάστῳ ἔδει.

Κεφάλαιον γ.

Ἀντίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ πολλὰ κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὧν ἕνα τὸ ἓν καὶ τὸ πολλὰ ἂν ἀδιαίρετον καὶ διαιρετόν. τὸ μὲν γὰρ ὅ διαιρεθέν, ὁ διαιρετόν, πλῆθός τι λέγεται τὸ δὲ ἀδιαίρετον ὅ μὴ διαιρεθέν, ἢ ἁπῇ γεγένηται ἀδύνατον· τὴν αἰτίαν, καὶ τοῦτον καὶ

E λέγεται διάφορον, ἑκατέρων ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ οὗτοι τὸν φασιν, οὗτοι τὸ φανερὸν τι λεγόμενα λέγεται δὲ ἓν τὸ ἑκατέρου, καὶ διαλεῖπτον τὸ ἓν, ἐκ τοῦ διαιρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον, διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητὸν τὸ πλῆθος εἶναι, καὶ τὸ διαιρετὸν ἢ τὸ ἀδιαίρετον.] ὅτι τῷ λόγῳ φανέρον τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαιρέτου διὰ τὴν αἴσθησιν ἐστὶ καὶ τὸ αἰσθανόμενον, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ διαιρεῖν ἀεὶ ἐναντίον ἀπὸ ἐναντίου, τὸ αὐτὸ, καὶ ἄλλοτε, καὶ ἔστιν

F τοῦ πλήθους τὸ ἔντερον, καὶ εἴδεσιν, καὶ αὐτοῦ, λεγομένου καὶ τοῦτο πολλαχῶς, καὶ ἔστιν ὅ ἔστιν ἐστὶ πολλοῦ, ὁ λεγόμενος αὐτὸ τὸ ἡ, καὶ ἀνάγκη τὸ ἓν, καὶ τὸ πολλὰ τῇ κατηγορίᾳ, καὶ τῇ ἐπὶ ἔδει, καὶ τῇ ἐπὶ τῷ ἑκάστῳ τῆς κατηγορίας. ὅτι τὸ ἐν τῷ αὐτῷ

ἐστὶ καὶ τοῦ τὸ ἑνὶ [illegible] ὄντα δὲ ἄλλα

[illegible] τῆς γένεσιν τοῦ [illegible]

[illegible] genere su

ἔστι καὶ τὰ ἰσοσκελῆ τετράγωνα καὶ τρίγωνα πλείω· δῆλον δὲ τούτοις ἐν ἴσοις, ἢ ὅτι. ὁμοῖα δὲ καὶ μὴ τοῦ αὐτοῦ ἀπλῶς ὄντα, ἀνάγκη τοῦ οὐσίας ἀδιάφορα τῶν ὑπαρχόντων, καὶ τὸ εἶδος τοῦ τὸ ἓν, τὸ μᾶλλον τετράγωνον, τοῦ μακρὸν ὁμοῖον. καὶ αἱ εἶναι διάφορα. αὐτοῖς γὰρ ὁμοῖον τοῦ, καὶ ἀνάγκη δὲ ἀπῆν, οὐ. τὰ δὲ, ἀπὸ τοῦ ἀν τὸ εἶδος ἔχοντα ἐν εἶδει τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γίγνεσθαι, μᾶλλον μᾶλλον ἢ, μᾶλλον ἔστον. τὰ δὲ, ἀπὸ τοῦ ἀν τὸ εἶδος καὶ ἐν τῇ εἴδει, ἐν τὸ λευκὸν σημεῖον καὶ ἔνδον, ὁμοιοῦται φασὶ ἔστι, ὅτι τὸ εἶδος ἴσον. τὰ δὲ, τὸ πλείω ἔχοντα τοῦ τὰ ἔντερα, ἢ ἁπλῶς, ἢ τὰ φανέρα. ἐν δὲ, καὶ τὰ ἔντερα ἡ χρῶμα, ἢ χρυσὸς χρυσὸς δὲ πυρὶ, ἢ ἔνδον καὶ σήμερον. ὅτι τὸ δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἔντερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται· καὶ τὸ μὴ ἄλλο κατὰ συμβεβηκὸς καὶ τὸ ἀπαθὲς. διὸ τοῦ πρὸς ἄλλο, ἢ τοῦτο, ἢ ἄλλο. τὰ δὲ, ἐκεῖ μὲ καὶ ἄλλα καὶ ὁ λόγος εἰς. διὸ τὸ καὶ τὸ πλείω ἔντερα. τὸ δὲ ἀρχαῖον, ὡς τοῦ τῶν μαθηματικῶν. τὸ μὴ τοῦ ἔντερον, ἢ τοῦτο, διὰ τὸ τοῦ πρὸς τοῦ λέγεται, ὅτι λέγεται καὶ ὅτι. οὐδὲ γὰρ ἀπόδοσις ὅτι τὸ τοῦ τὸ δὲ οὐ λέγεται δεῖ τὸ μὴ ἔντερον (τὸ δὲ μὲ τοῦτο λέγεται) δεῖ ἢ ἔδει ὅτι τοῦ τοῦτο τὸ ἓν, ἢ οὐχ ἓν πρὸς τὸ καὶ ἓν τὸ ἀφ' οὗ ἔντερον καὶ τοῦτο, οὕτως

D ἀνάγκη. διαφορὰ δὲ καὶ ἐναντία, ἄλλο τὸ ἀφ' ὧν ἔντερον, καὶ οὐ ἔντερον, ὡς ἀνάγκη εἶναι τοῦ ἔντερον. τοῦ γὰρ ἔντερον, ἢ τοῦτο, ὅτι οὐ ἔν. τὸ δὲ διάφορον τοῦ, τοῦ διάφορον. οὕτω ἀνάγκη τοῦτο τὸ ἔδει ἢ διαφέρειν τοῦ δὲ τὸ αὐτὸ ἔδει ἢ εἶδος. τοῦ γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει, ἢ ἔδει, ἢ εἶδει, ἔδει ἀφ' οὗ μὴ ἔδει κατὰ τὸ ὕλη, μᾶλλ' ἔδει εἰς ἄλλο. καὶ

E ἔδει ἄλλο γένος τῆς κατηγορίας· εἶδεσι δὲ, ὧν τὸ αὐτὸ ἔδει. λέγεται δὲ ἔδει, ὁ ἄμφω τὸ αὐτὸ λέγεται καὶ ἢ οὐσίας τὰ διάφορα. τὰ δὲ ἐναντία καὶ ἐναντίωσις, διαφορά τις ἔστι δὲ κατὰ τοῦ τοῦ ὑποκείμενον, ἄλλοι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. ἀπόπτα γὰρ διαλέγεται τὰ φύσεσι, καὶ τὸ μόνον ἔντερα ἔστι, ἀφ' ἢ τὸ ἀφ' ὧν ἔντερα τὰ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ

F [illegible] τῆς κατηγορίας. ὅτι ἐν τοῦτῳ [illegible] δὲ ἐν ἄλλοις [illegible]

[illegible] ut æquales lineæ rectæ, eædem & æquales & æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: æqualitas tamen in eis est vnitas. Similia verò si eadem non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam indifferentia,secundum speciē eadem sint: quemadmodum maius quadratum minori simile est,& lineę inæquales. hæ enim similes quidem, verùm non eædem simpliciter sunt. Quædam verò,si cum eandem speciem habeant, in quibus magis & minus sit, neq.magis, neque minus sit. Quædam autem si eadem & vna specie passio sit: vt valde album & minus, similia esse aiunt, quia vna species eorum est. Quædam verò si plura habet eadem, quàm diuersa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt:vt stannum,argento, quam auro:aurum verò igni,prout flauus,& rursus est. Quare manifestum est,quod diuersum, & dissimile multipliciter dicuntur, aliūdque & idem, oppositē. Vnde omne ad omne aut idem, aut aliud est. Hoc verò,nisi sit & materia,& ratio vna:quare tu & propinquus, diuersum. tertium autem sicuti illa quæ in mathematicis sunt. Diuersum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quod quæque vnum & ens dicuntur:non est enim contradictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus (at non idem dicitur) sed de omnibus entibus. Aut enim vnum, aut non vnum natura aprum ens,& vnum esse. Diuersum igitur,& idem,ita opponuntur:differentia verò,& diuersitas,aliud est. Diuersum nāque & illud à quo diuersum, non est necesse aliquo esse diuersum. Omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut diuersum est. Differens verò ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt: hoc verò idem, aut genus, aut species est. Omne nanque differens, aut genere, aut specie differt. Genere, quorum non est communis materia,neque mutua generatio:vtputa,quorum alia prædicationis figura est. Specie vero,quorum idem genus. Dicitur autem genus,quo ambo, quæ differunt,secūdum substantiam idem dicuntur. Contraria vero,differentia, & contrarietas quædam differentia est. Quod autem rectè supponimus,ex inductione patet. Cuncta enim differre videntur, & non solùm diuersa esse, sed quædam secundum genus diuersa,quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare & quæ eadem specie, in

[illegible] tum autem in aliis est, quæ eadem,aut diuersa ge-

CAPVT IIII.

Cvm autem contingat inuicem differre, quæ differunt, & plus & minus, est etiam quædam maxima differentia: & hanc dico contrarietatem. Quod autem maxima differentia est, manifestum est ex inductione. Quæ enim genere differunt, nõ habent ad se mutuò viam, sed plus distãt, & non conueniunt: illis vero, quæ specie differunt, generationes ex contrariis tanquam ex vltimis sunt. Distantia vero vltimorum, maxima est: quare etiam contrariorum. Atqui quod maximum est in quoque genere perfectum est, Etenim maximum est, cuius non est excessus. Perfectũ vero, extra quod non est possibile aliquid habere. Finem namq. habet perfecta differentia. Quemadmodum cætera perfecta dicuntur, eo quod habeant finem. Extra finem autem nihil est. Vltimum enim in eo omni est, & continet. Quare, nihil extra finem est, nec indiget aliquo, quod perfectũ est. Quod igitur contrarietas, est differentia perfecta, ex his patet. Cùm autem multipliciter dicantur cõtraria, ita perfectum sequitur, sicuti eis inest esse contrariis. His autem existentibus, patet quod non contingit, vni plura contraria esse. Nec enim vltimo vlterius aliquid erit: nec vnius distantiæ plura, quàm duo vltima. Et omnino si contrarietas differentia est, differentia vero duorum est, ergo & ipsa perfecta. Necesse autem alias contrariorum definitiones veras esse. Etenim plurimũ differt perfecta differentia. Nanque non esse aliquid sumendum extra ea, quæ & genere differunt, & specie ostensum est: quia ad ea, quæ extra genus sunt, non est differentia. Horum autem, hæc maxima est. Et quæ in eodem genere plurimùm differunt, cõtraria sunt. Maxima enim horum differentia est, quæ perfecta est. Et quæ in eodem susceptiuo plurimum differunt contraria sunt. Materia enim, eadem contrariis. Et quæ sub eadem potẽtia plurimum differunt. Etenim scientia circa vnum eorum genus, vna, in quibus perfecta differẽtia maxima est. Prima vero cõtrarietas, habitus & priuatio est: nõ tamẽ omnis priuatio, (multipliciter enim priuatio dicitur) sed quæcunque perfecta sit. Cætera vero contraria secundum hæc dicentur: quædam eo quod habeant: quædam eo quod faciant, aut factiua sint: quædam eo quod accipiant, abiiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaque contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid: horum autem primum contradictio:

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δὲ διαφέρειν ἐνδέχεται ἀλλήλων τὰ διαφέροντα πλεῖον καὶ ἔλαττον, ἔστι τις καὶ μεγίστη διαφορὰ, καὶ ταύτην λέγω ἐναντίωσιν. ὅτι δ' ἡ μεγίστη διαφορὰ, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. τὰ μὲν γὰρ γένει διαφέροντα, οὐκ ἔχει ὁδὸν εἰς ἄλληλα· ἀλλ' ἀπέχει πλέον, καὶ ἀσύμβλητα. τοῖς δ' εἴδει διαφέρουσιν αἱ γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσὶν ὡς ἐσχάτων. τὸ δὲ τῶν ἐσχάτων διάστημα, μέγιστον. ὥστε καὶ τὸ τῶν ἐναντίων. ἀλλὰ μὴν τό γε μέγιστον ἐν ἑκάστῳ γένει τέλειον. μέγιστόν τε γὰρ, οὗ μή ἐστιν ὑπερβολὴ. καὶ τέλειον, οὗ μὴ ἔστιν ἔξω τι λαβεῖν τι δυνατόν· τέλος γὰρ ἔχει ἡ τελεία διαφορὰ, ὥσπερ καὶ τἆλλα τῷ τέλος ἔχειν λέγεται τέλεια. τοῦ δὲ τέλους, οὐδὲν ἔξω. ἔσχατον γὰρ ἐν παντὶ, καὶ περιέχει. διὸ οὐδὲν ἔξω τοῦ τέλους. οὐδὲ προσδεῖται οὐδενὸς τὸ τέλειον. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐναντιότης ἐστὶ διαφορὰ τέλειος, ἐκ τούτων δῆλον. πολλαχῶς δὲ λεγομένων τῶν ἐναντίων, ἀκολουθήσει τὸ τελείως οὕτως, ὡς ἂν καὶ τὸ ἐναντίοις εἶναι ὑπάρχῃ αὐτοῖς. τούτων δὲ ὄντων, φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἑνὶ πλείω ἐναντία εἶναι. οὔτε γὰρ τοῦ ἐσχάτου ἐσχατώτερον εἴη ἄν τι, οὔτε τοῦ ἑνὸς διαστήματος πλείω δυοῖν ἔσχατα. ὅλως τε εἰ ἔστιν ἡ ἐναντιότης διαφορὰ, ἡ δὲ διαφορὰ δυοῖν, ὥστε καὶ ἡ τέλειος. ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὅρους ἀληθεῖς εἶναι τῶν ἐναντίων. καὶ γὰρ πλεῖστον διαφέρει ἡ τέλειος διαφορά. τῶν τε γὰρ γένει διαφερόντων οὐκ ἔστιν ἐξωτέρω λαβεῖν, καὶ τῶν εἴδει. δέδεικται γὰρ ὅτι πρὸς τὰ ἔξω τοῦ γένους οὐκ ἔστι διαφορά. τούτων δ' αὕτη μεγίστη. καὶ τὰ ἐν ταὐτῷ γένει πλεῖστον διαφέροντα, ἐναντία. μεγίστη γὰρ διαφορὰ τούτων ἡ τέλειος. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ δεκτικῷ πλεῖστον διαφέροντα, ἐναντία. ἡ γὰρ ὕλη ἡ αὐτὴ τοῖς ἐναντίοις. καὶ τὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν πλεῖστον διαφέροντα. καὶ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ ἓν γένος ἡ μία, ἐν οἷς ἡ τελεία διαφορὰ μεγίστη. Πρώτη δὲ ἐναντίωσις, ἕξις καὶ στέρησίς ἐστιν· οὐ πᾶσα δὲ στέ-
ρησις (πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἡ στέρησις) ἀλλ'
ἥτις ἂν τελεία ᾖ. τὰ δ' ἄλλα ἐναντία κατὰ
ταῦτα λεχθήσεται, τὰ μὲν τῷ ἔχειν, τὰ
δὲ τῷ ποιεῖν ἢ ποιητικὰ εἶναι, τὰ δὲ τῷ
λήψεις εἶναι καὶ ἀποβολαὶ τούτων ἢ
ἄλλων ἐναντίων. εἰ δὴ ἀντίκειται)

ἀντιφάσεως δὲ μηδὲν ἐστὶ μεταξὺ, τῶν δὲ ἐναντίων ἐνδέχεται, ὅτι μὲν οὐ ταὐτὸν ἀντίφασις καὶ τἀναντία, δῆλον. ἡ δὲ στέρησις ἀντίφασίς τίς ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ ἀδύνατον ὅλως ἔχειν, ἢ ὃ ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχῃ, ἐστέρηται, ἢ ὅλως, ἢ πὼς ἀφορισθέν. πολλαχῶς γὰρ ἤδη τοῦτο λέγομεν, ὥσπερ διῄρηται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. ὥστ' ἐστὶν ἡ στέρησις ἀντίφασίς τις, ἢ ἀδυναμία διορισθεῖσα, ἢ συνειλημμένη τῷ δεκτικῷ. διὸ ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἔστι μεταξύ, στερήσεως δέ τινος ἔστιν. ἴσον μὲν γὰρ ἢ οὐκ ἴσον πᾶν, ἴσον δ' ἢ ἄνισον οὐ πᾶν, ἀλλ' εἴπερ, μόνον ἐν τῷ δεκτικῷ τοῦ ἴσου. εἰ δὴ αἱ γενέσεις τῇ ὕλῃ ἐκ τῶν ἐναντίων, γίγνονται δὲ ἢ ἐκ τοῦ εἴδους καὶ τῆς τοῦ εἴδους ἕξεως, ἢ ἐκ στερήσεώς τινος τοῦ εἴδους καὶ τῆς μορφῆς, δῆλον ὅτι ἡ μὲν ἐναντίωσις στέρησις ἂν εἴη πᾶσα, ἡ δὲ στέρησις ἴσως οὐ πᾶσα ἐναντιότης. αἴτιον δ' ὅτι πολλαχῶς ἐνδέχεται ἐστερῆσθαι τὸ ἐστερημένον. ἐξ ὧν γὰρ αἱ μεταβολαὶ ἐσχάτων, ἐναντία ταῦτα. φανερὸν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. πᾶσα γὰρ ἐναντίωσις ἔχει στέρησιν θάτερον τῶν ἐναντίων, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως πάντα. ἀνισότης μὲν γὰρ ἰσότητος, ἀνομοιότης δὲ ὁμοιότητος, κακία δὲ ἀρετῆς. διαφέρει δὲ ὥσπερ εἴρηται. τὸ μὲν γὰρ ἐὰν μόνον ᾖ ἐστερημένον, τὸ δὲ ἂν ἢ ποτὲ, ἢ ἔν τινι, οἷον ἐὰν ἐν ἡλικίᾳ τινὶ, ἢ τῷ κυρίῳ, ἢ πάντῃ. διὸ τῶν μὲν ἔστι μεταξὺ, καὶ ἔστιν οὔτε ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὔτε κακὸς, τῶν δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀνάγκη εἶναι ἢ περιττὸν ἢ ἄρτιον. ἔτι τὰ μὲν ἔχει τὸ ὑποκείμενον ἀφωρισμένον, τὰ δ' οὔ. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀεὶ θάτερον τῶν ἐναντίων λέγεται κατὰ στέρησιν. ἀρκεῖ δὲ κἂν τὰ πρῶτα καὶ τὰ γένη τῶν ἐναντίων, οἷον τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά. τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ ἓν ἑνὶ ἐστιν ἐναντίον, ἀπορήσειεν ἄν τις πῶς ἀντίκειται τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ (τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνάγεται) καὶ τὸ ἴσον τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ μικρῷ. τὸ γὰρ πότερον ἐν ἀντιθέσει ἀεὶ λέγομεν, οἷον πότερον λευκὸν ἢ μέλαν, καὶ πότερον λευκὸν ἢ οὐ λευκόν· πότερον δὲ ἄνθρωπος ἢ λευκὸν, οὐ λέγομεν, ἐὰν μὴ ἐξ ὑποθέσεως καὶ ζητοῦντες, οἷον πότερον ἦλθε Κλέων ἢ Σωκράτης. ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ἐν οὐδενὶ γένει τοῦτο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐλήλυθε. τὰ γὰρ ἀντικείμενα μόνα οὐκ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν.

contradictionis verò nihil medium est: contrariorum autem cõtingit: patet quòd non idem est contradictio, & contraria. Priuatio verò, quædam contradictio est. Aut enim, quod omnino impossibile est habere: aut quod cum natura aptum habere sit, non habeat, priuatum est, aut totaliter, aut modo quodam determinatum. Multipliciter enim hoc (vt in aliis diuisum à nobis est) dicimus. Quare priuatio, quædam contradictio est, aut impossibilitas determinata, siue simul accepta cum susceptiuo. Ideo contradictionis quidem nõ est medium, sed priuationis alicuius est. Omne enim aut æquale, aut non æquale: æquale verò, aut inæquale, non omne, nisi solum in susceptiuo æqualitatis. Si itaque generationes ipsi materiæ ex contrariis, fiunt autem aut ex specie, & habitu speciei, aut ex aliqua priuatione speciei, & formæ: patet quod omnis quidem contrarietas, priuatio est: priuatio verò non omnis fortasse contrarietas est. Causa verò est, quia multipliciter priuari contingit, quod priuatum est. A quibus enim vltimis transmutationes, hæ contraria sunt. Hoc autem & per inductionem manifestum est. Omnis nanque contrarietas habet alterius contrariorum priuationem, verùm non omnia similiter. Inæqualitas enim, æqualitatis: dissimilitudo verò, similitudinis: vitium autem virtutis. Differt autem, vt dictũ est. Etenim hoc quidem, si solum priuatum sit: hoc verò, si sit aliquando, aut in aliquo, vtputa in aliqua ætate, aut in principali, aut omnino. Ideo, horum quidem est aliquid medium: & est, nec bonus homo, nec malus. Illorum verò non est, sed necesse est esse parẽ vel imparẽ. Præterea, quædã habent subiectũ determinatum, quædam non. Quare manifestum est, quòd semper alterum contrariorum, secundum priuationem dicitur. Sufficit verò etiam si prima & genera contrariorum, vtputa vnũ, & multa: cætera enim ad hæc reducuntur.

CAPVT V.

Cvm autem vnum vni contrarium sit, dubitauerit quispiam quonam modo vnum, & multa opponuntur: & æquale, magno & paruo. Ipsum enim vtrum, semper in oppositione dicimus: vtputa, vtrum album, an nigrum: vtrum album, aut non album: vtrum verò homo, an album, nõ dicimus, nisi ex suppositione, & quærẽtes: vtputa, vtrũ Cleon venit, an Socrates. Sed hoc in nullo genere necesse est enit. Sola nanque opposita non contingunt simul esse,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo & hic vtitur, in eo, quod est vter venit. Nam si simul contingeret ridicula esset interrogatio. Quod si etiã ita similiter etiam in oppositionem cadit, ad vnum, aut multa: vtputa, vtrum ambo venerunt, ah alter. Si sanè ipsius vtrum, quæstio semper in opposita fit: dicitur autem vtrum maius an minus, an æquale: quænam æqualis ad hæc oppositio est? nec alteri soli cõtrariorum, nec ambobus est: cur enim magis maiori? Præterea, inæquali æquale contrarium. Quare in pluribus, quàm vno erit. Quod si inæquale idem ambobus simul significat, erit quidẽ ambobus oppositum: & dubitatio iuuat illos, qui dicunt inæquale dualitatem esse. Verum accidit, vnum duobus contrarium esse, quod impossibile est. Item æquale quidem, medium magni & parui videtur: contrarietas vero, neque media videtur, neque ex definitione possibile est. Non enim esset perfecta, si aliquius media esset. Sed magis, semper aliquid sui ipsius medium habet. Restat itaque, aut vt negationem opponi, aut vt priuationem. Alterius igitur, non contingit (cur enim magis magni, quàm parui?) ambortum ergo priuatiua negatio. Ideo ipsum vtrum ad ambo, non ad alterũ solũ dicitur: vtputa, vtrum maius an æquale, vel vtrũ æquale an minus. sed etia, semper. Non autem priuatio, necessariò. etenim non omne, quod non maius, aut minus, æquale est, sed in quibus apta natura sunt illa esse. Est igitur æquale, quod cùm nec magnũ nec paruũ fit, natura tamen aptum est magnum, aut paruum esse: & ambobus, tanquam priuatiua negatio opponitur: ideo & medium est, & quod nec bonum, nec malum est, ambobus oppositum, verùm innominatũ est. Multipliciter nãque vtrunq; dicitur, & susceptiuum non est vnũ, sed magis, quod nec album, neque nigrum, neq; tamen hoc dicitur vnum. Sed determinati quodam modo colores sunt, de quibus priuatiuè hæc negatio dicitur. Necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiusce modi aliquid aliud determinatum esse. Quare non rectè reprehendunt, qui similiter putant omnia dici: vt calcei, & manus medium sit, quod neq; calceus, neque manus est: quandoquidem & quod nec bonũ, nec malum est boni & mali, ac si omnium esset aliquod medium. Verùm non est necesse, vt hoc accidat. Etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorũ aliquod medium; ac aliqua distantia, natura apta est esse illorum autẽ non est differentia,

A οὐ καὶ ἐνταῦθα χρῆται, ἐν τῷ πότερον ἀμφοῖν. εἰ γὰρ ἅμα ἐνδέχοιτο, γελοῖον τὸ ἐρώτημα. εἰ δὲ καὶ οὗτος, ὁμοίως ἐκπίπτει εἰς ἀντίθεσιν, εἰς τὸ ἓν ἢ πολλά· ἆρ' πότερον ἀμφότεροι ἦλθον, ἢ ἄτερος. εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀκουσμάτοις ἀπὸ τοῦ πότερον ἢ ζήτησις (λέγεται δὲ πότερον μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἢ ἴσον) τίς ἐστι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τοῦτο τὸ ἴσον; οὔτε γὰρ θατέρῳ μόνῳ ἐναντίον, οὔτε ἀμφοῖν. τί γὰρ μᾶλλον, ἢ τῷ μείζονι, ἢ τῷ ἐλάττονι; ἔτι τῷ αὐτῷ ἐναντίον τὸ ἴσον. ὥστ' εἰ πλείοσιν ἴσον, ἢ ἐπί. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ σημαίνει τὸ ἀμφὶ ἅμα ἀμφοῖν, εἴη ἂν ἀπορία ἀμφοῖν καὶ ἡ δυάς βοηθεῖ τοῖς φάσκουσι τὸ αὐτὸν δυάδα εἶναι. ἀλλὰ συμβαίνει τὸ ἐναντίον· ἐκ τῶν ἀδυνάτων. ἔτι τὸ μὴ ἴσον μεταξὺ φαίνεται μεγάλου καὶ μικροῦ ἐναντίωσις δὲ οὐδεμία μεταξὺ οὔτε φαίνεται, οὔτε ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ δυνατόν. οὐ γὰρ ἂν εἴη τελεία μεταξύ τινος οὖσα, ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει ἀεί τινος τι μεταξύ. λείπεται δὴ, ἃ ἂν ἀποφάσεις ἀπεκεῖτο, ἢ ἃς στέρησιν. διαφέρει οὖν δὶς ἐνδέχεται. τὸ γὰρ μᾶλλον τοῦ μεγάλου ἢ μικροῦ; ἀμφοῖν ἄρα ἀποφάσεις στερητικά. διὸ καὶ πρὸς ἀμφότερα τὸ πότερον λέγεται. πρὸς δὲ θάτερον οὐ· οὐ πότερον μεῖζον, ἢ ἴσον· ἢ πότερον ἴσον, ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἀεὶ τρία. οὐ στέρησις δὴ ἐξ ἀνάγκης. οὐ γὰρ πᾶν ἴσον, ἢ μὴ μεῖζον ἢ ἔλαττον· ἀλλ' ἐν οἷς πέφυκεν ὑπάρχειν ἴσον δὴ τοῦτο, τὸ μὴτε μέγα, μήτε μικρὸν, πεφυκὸς δὲ μέγα ἢ μικρὸν εἶναι· καὶ ἀτάκτῳ ἀμφοῖν αἱ ἀποφάσεις στερητικά. διὸ καὶ μεταξύ ἐστι, καὶ τὸ μήτε κακὸν μήτ' ἀγαθὸν, ἀπέκειτο ἀμφοῖν, ἀλλ' ἀνώνυμον. πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἑκάτερον, καὶ οὐκ ἔστιν ἓν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ μήτε λευκὸν, μήτε μέλαν· ἢ οὐδὲ τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ἀκοσμία τις τὰ χρώματα, ἐφ' ὧν λέγεται στερητικῶς ἀποφάσεις αὗται. ἀνάγκη γὰρ ἢ φαιὸν, ἢ ἀχροῦν εἶναι, ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο ἀναγκαῖον. ὥστε κἂν ἀμφοῖν ὑπεμίμνησεν εἰ τομίζοντες ὁμοίως λέγεσθαι πάντα· ὥστε ἔσεσθαι οὐκ ἀνάγκαιον καὶ χωρὶς μεταξύ, τὸ μήτε ὑ[illegible]

ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει, ὧν αἱ στερήσεις. ὥστ' οὐχ ἓν τὸ ὑποκείμενον.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ πολλοῦ χρήσιμον εἰ τις μὴ γὰρ τὸ πολλὰ τοῦ ἑνὸς ἁπλῶς ἀντίκειται, συμβαίνει ἄτοπα πολλά. τὸ γὰρ ἓν, ὀλίγον, ἢ ὀλίγα ἴσως. τὸ γὰρ πολλὰ, καὶ τοῖς ὀλίγοις ἀντίκειται καὶ τὸ δύο πολλά, εἴ περ τὸ διπλάσιον πολλαπλάσιον· καὶ οὕτω λέγεται δὴ καὶ τὰ δύο διπλάσια. ὥστε τὸ ἓν, ὀλίγον. πῶς; τὰ γὰρ πολλὰ τὰ δύο, εἰ μὴ πρὸς ἕν τι καὶ πρὸς τὸ ὀλίγον; οὐδὲν γὰρ δεῖται ἐλαττοῦσθαι εἰ ὡς ἐν μήκει τὸ μακρὸν καὶ βραχὺ, οὕτως ἐν πλήθει τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ τὸ πολὺ, καὶ πολλὰ, καὶ τὰ πολλὰ πολύ· εἰ μή τι ἄρα διαφέρει ἐν συνεχεῖ διορίσαι, τὸ ὀλίγον, πλῆθος τι ἴσως. ὥστε τὸ ἓν πλῆθός τι δεῖται, εἴπερ καὶ ὀλίγον. τῶν δὲ ἀνάγκη, εἰ τὰ δύο πολλά. ἀλλ' ἴσως τὰ πολλὰ λέγεται μᾶλλον καὶ τὸ πολύ, ἀλλ' ὡς διαφέρει, εἴπερ ὕδωρ πολύ, πολλὰ δὲ οὔ. ἀλλ' ἴσως διαφέρει ἐν τούτοις, λέγεται ἴσα ὑφ' ἕνὸς, ἐὰν ᾖ πλῆθος ἔχον ὑπερβολὴν, ἢ ἀπολῆ, ἢ πρός τι· καὶ τὸ ὀλίγον ὁσαοῦν πλῆθος ἔχον ἔλλειψιν. τὸ δὲ ὡς ἀριθμὸς, ὃ καὶ ἀνάλογον τῷ ἑνὶ μόνον. οὕτως γὰρ λέγομεν ἕν, καὶ πολλὰ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι ἕν καὶ ἕνα, ἢ λευκὸν καὶ λευκὰ, καὶ τὸ μετρητὸν καὶ πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸ μετρούμενον. οὕτως ἐστὶ τὰ πολλαπλάσια λέγεται πολλά. πολλὰ γὰρ ἑκάστου ἀριθμὸς, ὅτι ἑνὸς, καὶ ὅτι μετρητὸς ἑνὸς ἕκαστος, καὶ ὡς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἑνὸς, οὐ τοῦ ὀλίγου. οὕτως ἴσως ἔστι πολλὰ καὶ τὰ δύο. ὡς δὲ πλῆθος ἔχον ὑπερβολὴν, ἢ πρός τι, ἢ ἀπλῶς, ὡς ἔστι, ἀλλὰ πρὸς τι. ὀλίγα δὲ ἀπλῶς τὰ δύο. πλῆθος γὰρ δεῖται ἔλλειψιν ἔχον πρὸς τι. διὸ καὶ ὡς ἀρχὴν ἀπῆσαν Ἀναξαγόρας φάσκων, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλῆθος καὶ μικρότητα. ἔδει δ' εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ, καὶ μικρότητα, καὶ ὀλιγότητα. οὐ γὰρ ἄπειρα, ἀπὸ τοῦ ὀλίγου, οὐ διὰ τὸ ἕν, ὥσπερ τινὲς φασι, ἀλλὰ διὰ τὰ δύο. ἀντίκειται δὲ καὶ οὕτως. ἀντίκειται δὲ τὸ ἓν καὶ τὰ πολλὰ τὰ ἐν ἀριθμοῖς, ἢ τὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς μέρος ἀνομοιομεροῦς. ταῦτα δὲ ὧν οὐ πρός τι, ἔστι μὰ [illegible]

A In alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. Quare quod subiicitur, non est vnum.

CAPVT VI.

Similiter autem de vno, & multis quispiam dubitare possit. Etenim si multa vni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. Vnum etenim paucum, aut pauca erit: multa etenim paucis opponuntur. Præterea, duo sunt multa (siquidẽ duplex, multiplex) dicitur autem duplum à duobus. Quare ipsum vnum, paucum erit. Ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad vnum, & paucum? nihil nanque est minus. Præterea, si vt in longitudine longum, & breue, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcunque sit multum & multa: & tursus, quæ multa, etiam multum: nisi forte in continuo facilè terminabili differat, quod paucum est, quædam multitudo erit: quare ipsum vnum, multitudo quædam est: siquidem & paucum: hoc verò necesse est, si ipsa duo multa sunt. Verùm fortassis, multa dicuntur quidem, sicuti & multum, sed vt differem (veluti aquã) multum, multa verò minimè, sed quæcunque diuisibilia sunt, in his dicuntur: vno quidem modo, si qua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens: paucúmque similiter, multitudo defectum habens, hoc verò vt numerus, qui solùm vni opponitur. Ita enim dicimus vnum, aut multa, quemadmodum si quis dicat vnum, & ipsa vna, aut album, & ipsa alba, & mensurata ad mensuram, & mensuratum. Sic & multiplicia dicuntur multa: multa nãque vnusquisque vno numerus, quia multa vna, & quia vnusquisque mensurabilis, & tanquã vni, non pauco, opposius. Hoc itaq; modo, multa sunt & ipsa duo: tanquã verò multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima: simpliciter verò sunt pauca, ipsa duo: multitudo nanq. est prima, defectũ habens. Quare nõ recte fuerit dicens Anaxagoras, *quod simul cuncta res erant, multitudine & paucitate infinita*. Debebat nanq. pro *& paucitate* dicere *& paucitate*. Nõ enim infinita, cùm paucũ, nõ propter vnum, (vt quidã aiunt) sed propter duo. Opponuntur autẽ vnum & multa, quæ in numeris, vt mensura & mensurato: hæc verò vt ea, quæ ad aliquid. Quæcunque eorum, quæ ad aliquid, non secundum se dicuntur, (distinctum autem à nobis in aliis est, quòd ea, quæ ad aliquid, dupliciter dicuntur) quædam vt contraria, quædam vt scientia ad scibile,

Universidad de Deusto
Biblioteca

eo quòd aliquid aliud dicatur ad ipsum. Vnum verò, aliquo minus esse, vtputa duobus nihil prohibet. Non enim si minus est, etiam paucum est: multitudo autem quasi genus numeri est. Numerus etenim est multitudo, vno mensurabilis. Et quonam modo vnum & numerus opponuntur, non vt contraria, sed (quemadmodum dictum est) vt quædam eorum, quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem mensura, illud verò mensurabile, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quod vnum sit, numerus est: vtputa, si quid indiuisibile sit. Cùm autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. Videri nanque possit scientia quidem mensura esse scibile verò quod mensuratur. Accidit autem omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quòd modo quodam scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neque pauca contraria est, sed huic multum tanquam excedens multitudo, excessæ multitudini nec vni omnino, sed hoc quidem (vt dictum est) quod diuisibile, hoc indiuisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus: vnum verò mensura est.

CAPVT VII.

CVm verò contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse ex contrariis media esse. Omnia enim media, & illa, quorum media sunt, in eodem genere sunt. Media nanque illa dicimus, in quæ necesse est, primò transmutari, quod transmutatur: vtputa si ab hypate in neten paulatim perrè scat, prius ad medios sonos veniet. Et in coloribus, si ex albo, ad nigrum veniat, prius ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum veniet. Similiter autem & in aliis. Transmutari verò ex alio genere in aliud genus, non est nisi secundum accidens: vt ex colore in figuram. Necesse igitur, vt media, & sibi inuicem, & quorum media sunt, in eodẽ genere sint. At verò omnia, aliquorum oppositorum sunt: ex his nanque solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorum: esset nanque profectò transmutatio etiam ex non oppositis. Oppositorum verò contradictionis quidem, nullum est medium. Hoc enim est contradictio, oppositio cuius, cùm nihil habeat medium, cuiconque altera pars adest: cæterorum verò, quædam ad aliquid, quædam priuatio, quædam contraria sunt. Horum verò, quæ ad aliquid, quæcunque

A τοῦ λέγεσθαι τὰ ἄλλα πρὸς ἀυτά. τὸ δ' ἕν, ἐλάττων ἴσῃ τάχα, εἰ οὖν ἔνεστι, οὐδὲ πολλὰ· οὐ γὰρ εἰ ἐλάττων, καὶ ὀλίγων. τὸ δὲ πλῆθος, οἷον ὄχλος ἐστὶ τῶν ἀριθμουμένων· γὰρ ἀριθμὸς, πλῆθος ἐστὶ μετρητὸν ὑπὸ ἑνός τινος τῶν ἐν ᾗ ἀριθμός, οὐχ ὡς ἐναντίον, ἀλλ' ὅσπερ εἴρηται πρός τι ἐστιν. ᾗ γὰρ μέτρον τὸ δὲ μετρούμενον, τοῦτο ἀντίκειται. διὸ οὐ πᾶν ἕν ἀριθμός ἐστι, οἷον, εἴ τι ἀδιαίρετον ἐστιν. ὁμοίως δὲ λογισμὸς ἐπιστήμης πρὸς τὸ ἐπιστητὸν, οὐχ B ὁμοίως δοκεῖ δοκεῖν. δόξειε γὰρ ἂν ἡ μὲν ἐπιστήμη ἐπιστητοῦ εἶναι μέτρον, τὸ δὲ ἐπιστητὸν τὸ μετρούμενον· συμβαίνει δὲ ἐπιστήμην πᾶσαν εἶναι τοῦ ἐπιστητοῦ εἶναι· τὸ δὲ ἐπιστητὸν μὴ πᾶν ἐπιστήμην εἶναι· ὅτι τὸ μὲν ἐπιστήμη μέτρον τῆς ἐπιστήμης τὸ δὲ πλῆθος, οὐκ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον, ἀλλὰ τούτῳ ᾧ τὸ πολύ, οἷον ὑπερβάλλον πλῆθος· C οὐδὲ πρὸς πλῆθος οὐδὲν τῷ ἑνὶ πάντως· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄπειρον εἴρηται, ὅτι διαιρετὸν, τὸ δὲ ἀδιαίρετον, τὸ δὲ οὐ πρός τι, ἀπορία ἡ ἐπιζήτησις ἐπεὶ ἔν ἀριθμός· τὸ δὲ ἓν, μέτρον.

Κεφάλαιον ζ.

ΕΠεὶ δὲ τῶν ἐναντίων ἐνίοις τινὰ μεταξύ, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐναντία εἶναι τὰ μεταξύ. πάντα γὰρ τὰ μεταξύ, ἐν τῷ αὐτῷ γένει ὄντα, καὶ ὧν ἐστὶ μεταξύ. μεταξὺ μὲν γὰρ τούτων λέγομεν, εἰς ὅσα μεταβάλλειν πρότερον ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον· οἷον ἐκ τῶν ὑπάτων ἐστὶ τὸν νήτην, εἰ μεταβαίνοι τὴν ἐλάττω χρόνον, ἔδει πρότερον εἰς τὸν μεταξὺ ἀφίκεσθαι· καὶ ἐν χρώμασι, εἰ ἔδει ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, πρότερον ἔδει εἰς τὸ φοινικοῦν καὶ φαιὸν, ἢ εἰς τὸ μέλαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. μεταβάλλει δ' ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο γένος· εἰς ἄλλο γένος οὐκ ἔστι, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἐκ χρώματος εἰς σχῆμα· ἀδύνατον οὖν τὰ μεταξὺ καὶ ἀυτοῖς, ἢ ὧν μεταξὺ εἶναι, ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι· ἀλλὰ μὴν πάντα γε τὰ μεταξὺ, δοκεῖ ἀπὸ τινῶν γίνεσθαι τινῶν. ἐκ τούτων γὰρ μόνων καθ' αὑτὸ δοκεῖ μεταβάλλειν· διὸ ἀδύνατον εἶναι μεταξὺ, μὴ ἀντικειμένων. εἰ δὲ

τῷ δὲ λόγῳ, τὰ μὲν ἀφορισμῷ, τὰ δὲ γένει· τὰ δὲ, τὰ ἐναντία δοκεῖ· τῷ δὲ ἀφορισμῷ τὰ ὅσα μὴ ἐναντία, ἐκ τούτων μεταξύ. ἄμφω δὲ δῆλον, ὅτι ἐκ τῶν ἀυτῶν γένων ἐστί. τὰ γὰρ διαφέροντα καὶ διαφερόντων μεταξύ· ἀλλὰ μεγάλου καὶ μικροῦ. εἰ δὲ ἔστιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τὰ μεταξύ, ἄμφω δὲ δῆλον, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, ἀνάγκη καὶ αὐτὰ συγκεῖσθαι ἐκ τούτων τῶν ἐναντίων. ἢ γὰρ ἴσῃ τὶ γένος ἀυτῶν, ἢ οὐδέν. καὶ εἰ μὴ γένος ἴσῃ οὖσιν ὧν ἐστὶ) φανερόν τι τῶν ἐναντίων, ἡ διαφορὰ φανερὰ ἀναγκαῖον ἔστιν· ἡ δὲ πεποίησις τὰ ἐναντία, ἐκ τούτων γένους, ἐκ γὰρ τῶν γένους καὶ ἡ διαφορὰ τὰ εἴδη· οἷον εἰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν ἐναντία, ἔστι δηλονότι ἡ διακριτικὸν χρῶμα, τὸ δὲ συγκριτικὸν χρῶμα αὐτὴ ἡ διαφορὰ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν φανερά. ὥστε ταῦτα καὶ ἐναντία ἀλλήλοις φανερά. ἀλλὰ μὴν τό γε λευκὸν καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τῆς διαφέροντος, μᾶλλον ἐναντία, καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τῶν γένους ἔστι, καὶ τῷ διαφέρειν εἶναι ὅσα χρώματα τὸ λευκοῦ καὶ μέλανος δεῖ μεταξύ, ταῦτα δὴ ἔκ τε τῶν γένους λέγεται (ἔστι δὲ γένος τὸ χρῶμα) καὶ ἐκ διαφορῶν πάντων αὐτῶν ἢ ἐκ ἴσου τὰ φανερὰ ἐναντία. εἰ δὲ μὴ ἔστι ἕκαστον, ἢ λευκὸν ἢ μέλαν, ἕτερα ἄρα, μεταξὺ ἄρα τῷ φανέντων ἐναντίων αὐτῶν ἔσονται. αἱ φανεραὶ δὲ διαφορὰ τὰ διακριτικὰ καὶ συγκριτικὰ· ὥστε ταῦτα φανερὰ ζητεῖται, ὅσα ἐναντία μὴ ἐκ γένους ἐν τέσι τὰ μεταξὺ ἀνάγκη γὰρ τὰ ἐκ τῆς αὐτοῦ γένους, ἐν τῷ ἀσωμάτων τῶν γένους συγκεῖσθαι, ἢ ἀσωμάτων ἢ). τὰ μὲν οὖν ἐναντία, ἀσωμάτων ἐξ ἀλλήλων, ὅστε ἀρχαί. τὰ δὲ μεταξὺ, ἢ πάντα, ἢ οὐδέν. ἐκ δὲ τῷ ἐναντίων γίγνεται τι. ὅστε ἔστι μεταβολὰ εἰς τοῦτο, ἀφ' οὗ εἰς ἀυτὸ τὸ ἐναντίον· γὰρ καὶ ἄτοπον ἔστι καὶ μᾶλλον. μεταξὺ ἄρα ἔστι καὶ τοῦτο τῷ ἐναντίῳ. καὶ τὰ ἄλλα ἄρα πάντα τὰ σωμάτων τὰ μεταξύ. τὸ γὰρ τῷ μὲν μᾶλλον, τῷ δὲ ἧττον, σωμάτων πως ἐξ ἐναντίων ὧν λέγεται ἢ), τῷ μὲν μᾶλλον, τῷ δὲ ἧττον. ἐπεὶ δὲ ἐκ ἔστι ἕτερα φανερὰ ἐμφαῦλα τῷ ἐναντίων, ἀλλ' ἀεὶ τῷ ἐναντίον εἶναι τὰ μεταξύ. ὅστε καὶ τὰ κάτω πάντα, καὶ τὰ ἄνω, καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τῷ φανέντων ἐναντίων ἔστι). ὅτι μὲν οὖν τὰ μεταξὺ, ἐν τῷ τοῦτῷ γένει πάντα, καὶ μεταξὺ, ἐναντίων, καὶ σύγκειται ἐκ τῷ ἐναντίων ἄπορον, δῆλον.

Causa verò, quia non in eodem genere sunt. Quid nanque scientiæ & scibilis medium? verùm, magni & parui est. Quòd si media in eodem genere sunt (vt ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliquod genus eorum, aut nullum. Et si genus quidem ita erit, vt aliquid prius contrariis sit, differentiæ priùs contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis. Ex genere nanque & differentia, species sunt: vtputa si album & nigrum contraria sunt: est autem illud segregatiuus color, hoc verò congregatiuus: hæ differentiæ congregatiuum, & segregatiuum, priores: quare priora inuicem contraria sunt. At verò quæ contraria differentia sunt, magis contraria sunt. Cæteta quoque & media, ex genere, & differentiis erunt: vtputa quicunque colores medij inter album & nigrum sunt, hos oportet, vt & ex genere dicantur, (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis: hæ verò non erunt prima contraria. Quod si secus, vnumquodque aut album aut nigrum erit, ergo aliæ. Mediæ igitur primorum contrariorum, hæ erunt, priores verò differentiæ, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primùm quærendum est, quæcunque contraria non in genere, ex quo media eorum? Quæ enim in eodem genere sunt, necesse est vt aut ex incompositis genere componantur, aut incomposita sint. Et quidem contraria inuicem incomposita, propterea quod principia sunt. Media verò, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis verò, aliqui fit. Quare erit in hoc transmutatio antè, quàm in illa: vtroque enim, & magis, & minus erit medium igitur contrariorum hoc etiam erit. Ergo cæteta quoque media, compositæ sunt. Id enim, quod vno minus, altero magis est, compositum ex illis quoná modo est, quorum vno minus, altero magis dicitur esse. Cùm verò contrariorum alia priora ejusdem generis non sint, omnia media profectò ex contrariis erunt. Quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. Et quidem quod cuncta media in eodem genere, & contrariorum media sint, ac ex contrariis componantur, patet.

CAPVT VIII.

DIuersum autè specie ab aliquo, diuersum aliquid est. Et hoc ambo, inesse

oportet: vt si animali specie diuersum, ambo animalia. Necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. Huiuscemodi enim appello genus, quo vnum & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue vt materia existens, siue vt aliter. Etenim non solum commune oportet existere, vt ambo animalia, verum etiam vtrique diuersum hoc ipsum animal: vt hoc quidem equum, hoc verò hominem. B Quare hoc commune, diuersum specie vicissim est. Erit itaque secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc verò tale quid: vt hoc quidem equus, hoc verò homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. Dico nanque differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit. Patet autem ex inductione. C Cuncta nanque oppositis diuiduntur. Et quòd contraria in eodem genere sint, ostensum est. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis verò specie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc & idem & genus in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria, quæcunque non genere differunt, & inuicem maximè diuersa. Perfecta nanque differentia, & simul inuicem non fiunt. D Differentia ergo, contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, quòd cùm in eodem genere sint, contrarietatem habent indiuidua existentia. Eadem autem specie, quæcunque contrarietatem non habent, indiuidua existẽtia. In diuisione nanque, & in mediis fiunt contrarietates antè, quàm ad indiuidua deueniatur. Quare manifestum est, quòd ad id, quod vocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie, vlla, quæ vt generis species E conueniunt. Materia nanque negatione ostenditur: genus verò, materia eius est, cuius genus dicitur: non vt quod Heraclidarum, sed vt quod est in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie vero ab iis, quæ in eodem genere sunt. Etenim differentiam, necesse est esse contrarietatem eius, à quo specie differt. Hæc autem iis solis inest, F quæ in eodem genere sunt.

CAPVT IX.

DVbitabit autem quispiam, cur mulier à viro non specie differat, cùm mas, & fœmina contraria existant, differentia verò contrarietas sit? neque diuersum specie masculinum, & foemininum,
cùm tamen hæc differentia per se animali sit, & non ut albedo & nigredo.

A ἄλλο, εἰ ζῷον ἕτερον τῷ εἴδει, ἄμφω ζῷα. ἀνάγκη ἄρα γένει τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ ἕτερα τῷ εἴδει. τὸ γὰρ τοιοῦτον γένος καλῶ, ὃ ἄμφω ἓν ταὐτὸ λέγεται, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχον διαφοράν, εἴθ' ὡς ὕλη ὄν, εἴθ' ὡς ἄλλως. οὐ μόνον γὰρ δεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον ἄμφω ζῷα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἑκατέρῳ τοῦτο αὐτὸ τὸ ζῷον, οἷον τὸ μὲν ἵππον, τὸ δὲ ἄνθρωπον. διὸ B τοῦτο τὸ κοινὸν, ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶ τῷ εἴδει. ἔσται δὴ καθ' αὑτὰ, τὸ μὲν τοιονδὶ ζῷον, τὸ δὲ τοιονδί· οἷον τὸ μὲν ἵππος, τὸ δ' ἄνθρωπος. ἀνάγκη ἄρα τὴν διαφορὰν ταύτην ἑτερότητα τοῦ γένους εἶναι. λέγω γὰρ γένους διαφορὰν ἑτερότητα, ἣ ἕτερον ποιεῖ τοῦτο αὐτό. ἐναντίωσις τοίνυν ἔσται αὕτη. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. πάντα γὰρ διαιρεῖται τοῖς ἀντικειμένοις. C καὶ ὅτι τὰ ἐναντία ἐν ταὐτῷ γένει, δέδεικται. ἡ γὰρ ἐναντιότης, ἦν διαφορὰ τελεία. ἡ δὲ διαφορὰ ἡ ἐν εἴδει, πᾶσα τινὸς τί. ὥστε τοῦτο ταὐτὸ τι καὶ γένος ἐπ' ἀμφοῖν. διὸ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ πάντα τὰ ἐναντία τῆς κατηγορίας, ὅσα εἴδει διάφορα καὶ μὴ γένει, ἕτερά τε ἀλλήλων μάλιστα. τελεία γὰρ ἡ διαφορά, καὶ ἅμα ἀλλήλοις οὐ γίνεται. ἡ ἄρα διαφορὰ, ἐναντίωσίς ἐστι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἑτέροις εἶναι τῷ εἴδει, D τὸ ἐν ταὐτῷ γένει ὄντα ἐναντίωσιν ἔχειν, ἄτομα ὄντα. ταὐτὰ δὲ τῷ εἴδει, ὅσα μὴ ἔχει ἐναντίωσιν, ἄτομα ὄντα. ἐν γὰρ τῇ διαιρέσει καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ γίνονται ἐναντιώσεις, πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. ὥστε φανερὸν ὅτι πρὸς τὸ καλούμενον γένος, οὔτε ταὐτὸν οὔτε ἕτερον τῷ εἴδει οὐθέν ἐστι τῶν ὡς γένους εἰδῶν προσηκόντως. ἡ γὰρ ὕλη ἀποφάσει δηλοῦται. τὸ δὲ γένος ὕλη οὗ λέγεται E γένος, μὴ ὡς τὸ τῶν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ' ὡς τὸ ἐν τῇ φύσει. οὐδὲ πρὸς τὰ μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, ἀλλὰ διοίσει τῷ γένει ἐκείνων, εἴδει δὲ, τῶν ἐν ταὐτῷ γένει. ἐναντίωσιν γὰρ ἀνάγκη εἶναι τὴν διαφορὰν, οὗ διαφέρει εἴδει. αὕτη δ' ὑπάρχει τοῖς ἐν ταὐτῷ γένει οὖσι μόνοις.

Κεφάλαιον θ.

F ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, διὰ τί γυνὴ ἀνδρὸς οὐκ εἴδει διαφέρει, ἐναντίου τοῦ θή-
[illegible]

A quatenus animal & masculinum, & fœmininum insint? Hæc autem dubitatio ferè eadem est, & cur hæc quidem contrarietas diuersa specie facit, hæc verò non: vt gressibile & volucre, albedo vero & nigredo nón: an quoniam illa quidem propriæ passiones generis sunt, hæc vero minimè? & cùm illud quidem ratio, hoc vero materia sit, quæcunque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam fa B ciunt: quæcunque verò in coassumpto materiæ, minimè faciunt. Quare hominis albedo, vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiam si vnum nomen ponatur. Homo nanque, vt materia est: materia verò non facit differentiam. Non enim hominis species, sunt homines. Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic, & hic est, diuersa sint, attamen totum diuer C sum quidem: specie verò non est diuersum: quoniam in ratione non est contrarietas, hoc autem est vltimum indiuiduum. Callias verò, ratio cum materia est: & albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo est albus. Nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiam specie differunt, sed quoniam in ratione contrarietas inest. Vtrum autem materia D non faciat diuersa specie, cùm quodam modo diuersa sit, an aliquo modo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cùm rationes eorum cum materia sint? an quoniam in ratione contrarietas inest? Etenim hominis albi, & equi nigri specie diuersitas est, non tamen prout hic quidem albus, hic verò niger. Siquidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum & E fœmininum, propriæ quidem animalis passiones sunt, sed non secundum substantiam, verùm in materia, & corpore. Quare idem sperma aliquam passionem passum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cur quædam specie differant, quædam non, dictum est.

CAPVT X.

CVm verò contraria, specie diuersa sint, corruptibile autem, & incorruptibile contraria sint. (priuatio nanque de F terminata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile & incorruptibile. Nunc autem igitur de his vniuersalibus nominibus diximus. Videatur autem non esse necesse quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuersa specie esse: quemadmodum nec album, & nigrū.

ἀλλ' ᾗ ζῷον καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει. A ἔστι δ' ἡ ἀπορία αὕτη σχεδὸν ἡ αὐτή, καὶ διὰ τί, ἡ μὲν ποιεῖ τῷ εἴδει ἕτερα ἐναντίωσις, ἡ δ' οὔ. οἷον τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτερωτὸν, λευκότης δὲ καὶ μελανία οὔ. ἢ ὅτι τὰ μὲν οἰκεῖα πάθη τοῦ γένους, τὰ δ' ἧττον; καὶ ἐπειδὴ τὸ μὲν λόγος, τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες, εἴδει ποιοῦσι διαφοράν· ὅσαι δ' B ἐν τῷ συνειλημμένῳ τῇ ὕλῃ, οὐ ποιοῦσι. διὸ ἀνθρώπου λευκότης οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μελανία, οὐδὲ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ διαφορὰ κατ' εἶδος πρὸς μέλανα ἄνθρωπον, οὐδ' ἂν ὄνομα ἓν τεθῇ. ὡς ὕλη γὰρ ὁ ἄνθρωπος. οὐ ποιεῖ δὲ διαφορὰν ἡ ὕλη. οὐ γὰρ ἀνθρώπου εἴδη οἱ ἄνθρωποι. διὰ τοῦτο, καίτοι ἕτεραι αἱ σάρκες καὶ τὰ ὀστᾶ, ἐξ ὧν ὅδε, καὶ ὅδε, ἀλλὰ τὸ σύνολον, ἕτερον μέν, εἴδει δ' οὐχ ἕτερον, ὅτι ἐν τῷ λό C γῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίωσις. τοῦτο δ' ἐστὶν ἄτομον. ὁ δὲ Καλλίας ἐστὶν ὁ λόγος μετὰ τῆς ὕλης· καὶ ὁ λευκὸς δὴ ἄνθρωπος, ὅτι Καλλίας λευκός. κατὰ συμβεβηκὸς οὖν ὁ ἄνθρωπος λευκός. οὐδὲ χαλκοῦς δὴ κύκλος, καὶ ξύλινος, οὐδὲ τρίγωνον χαλκοῦν, καὶ κύκλος ξύλινος, οὐ διὰ τὴν ὕλην εἴδει διαφέρουσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἔνεστιν ἐναντίωσις. πότερον δ' ἡ ὕλη οὐ D ποιεῖ ἕτερα τῷ εἴδει, οὖσά πως ἑτέρα, ἢ ἔστιν ὡς ποιεῖ; διὰ τί γὰρ ὅδε ὁ ἵππος τουδὶ τοῦ ἀνθρώπου ἕτερος τῷ εἴδει, καίτοι σὺν τῇ ὕλῃ οἱ λόγοι αὐτῶν; ἢ ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις; καὶ γὰρ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ μέλανος ἵππου. καὶ ἔστι γε εἴδει, ἀλλ' οὐχ ᾗ ὁ μὲν λευκός, ὁ δὲ μέλας. ἐπεὶ καὶ εἰ ἄμφω λευκὰ ἦν, ὅμως ἂν ἦν εἴδει ἕτερα. τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θῆλυ, τοῦ ζῴου οἰκεῖα μὲν πάθη, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, E ἀλλ' ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τῷ σώματι. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα, θῆλυ ἢ ἄρρεν γίνεται παθόν τι πάθος. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἑτέρῳ εἴδει εἶναι, καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἴδει, τὰ δ' οὔ, εἴρηται.

Κεφάλαιον ι.

ΕΠεὶ δὲ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἴδει, τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον ἐναντία (στέ- F
[illegible]

Universidad de Deusto Biblioteca

Idem enim contingit, & simul esse, modo vniuersalium sit; sicuti homo profecto esse possit & albus & niger, & singularium, fuerit sanè idem (non simul) & albus, & niger, tametsi album nigro contrarium sit. Verùm contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, vt ea quæ nunc dicta sunt, ac alia multa: quædam impossibile est, quorum est corruptibile, & incorruptibile. Nihil enim secundum accidens corruptibile est. Accidentia nanque contingit non esse. Corruptibile verò eorum est, quæ necessariò insunt iis, quibus insunt: aut vnum & idem corruptibile & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. Aut substantiam igitur, aut in substantis cuique corruptibilium, necesse est corruptibile esse. Eadem autem ratio & de incorruptibili est. Eorum enim ambo sunt, quæ necessariò insunt. Prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent: quare necesse est, genere diuersa esse. Manifestum itaque est, quòd non contingit tales species esse, quales quidam aiunt. Erit nanque & hic quidem corruptibilis, ille verò incorruptibilis, quamuis species eædem specie cum particularibus esse dicantur, & non æquiuocæ: quę verò genere diuersa sunt, plus distant, quàm quæ specie.

A τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ἐὰν ᾖ λευκὸς καὶ μέλας, καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ λευκὸς καὶ μέλας, καὶ ὅλως κατὰ συμβεβηκός. ἐν οἷς γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐνδέχεται καὶ τὸ εἶναι, ἐν τούτοις ἐνδέχεται καὶ τὸ φθείρεσθαι καὶ τὸ μὴ φθείρεσθαι. ἐν οἷς γὰρ τὸ μὴ ἐνδέχεται τὸ εἶναι, τὰ μὴ ἐνδεχόμενα συμβεβηκέναι ὑπάρχειν ἐστίν, ἢ καὶ τὰ τοιαῦτα εἴδη καὶ ἀλλὰ πολλά· τὰ δὲ ἀδύνατα, ὧν ἔστι καὶ τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. οὐσίαι γὰρ ἐστὶ φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον. οὐσίαι δὲ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν· τὸ δὲ φθαρτὸν, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχοντος ἔστιν οὗ ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἐν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τὸ φθαρτὸν, ἐκείνῳ τῷ φθαρτῷ. καὐτὸς ἡ λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου. εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τὸ φθαρτὸν ἄμφω ἅμα καὶ κατὰ ταὐτόν, τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν, οὐκ ἀνάγκη ἑτέρᾳ εἶναι φύσει τινὼ ὧν ἐν ἐνδέχεται εἶδη ταῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καὶ ἵππος τὸ εἶδος τοῦτο λέγω εἶδη τὰ εἴδη ποῖα ποιεῖ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ λόγῳ ἕτερα, πλεῖον διέχουσιν ἢ τὰ εἴδει.

B τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἄφθαρτον. οὐσίαι γὰρ ἐστὶ φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον. οὐσίαι δὲ ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν. τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν· τὸ δὲ φθαρτὸν, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχοντος ἔστιν οὗ ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἐν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τὸ φθαρτὸν ἐκείνῳ τῷ φθαρτῷ. καὐτὸς ἡ λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου.

C ἀφθάρτου. εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῦτο ἄμφω ἅμα καὶ κατὰ ταὐτόν, τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν, οὐκ ἀνάγκη ἑτέρᾳ εἶναι φύσει τινὼ ὧν ἐν ἐνδέχεται εἶδη ταῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καὶ ἵππος τὸ εἶδος τοῦτο λέγω εἶδη τὰ εἴδη ποῖα ποιεῖ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ λόγῳ ἕτερα, πλεῖον διέχουσιν ἢ τὰ εἴδει.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XI.

CAPVT I.

QVOD itaque sapientia scientia quædam circa principia est, patet ex primis, in quibus ad ea, quæ ab aliis de principiis dicta fuerunt, dubitatum est. Ambigat autem quispiam, vtrum ipsam sapientiam pertinet vnam esse scientiam, an plures. Si enim vnam, vna certè semper contrariorũ est. At principia contraria non sunt. Quòd si non vnam, quales has ponere oportet. Item demonstratiua principia speculari, vtrum vnius est, an plurium? Nam si vnius, cur huius magis, quàm cuiuscunque. Quod si plurium, quales has ponere oportet? Præterea, vtrum omnium substantiarum, an non? Nam si non omnium, difficile erit qualiũnam sit reddere? Si autem omnium vna, incertum est, quonam modo contingit plurium eandem scientiam esse. Præterea, vtrum circa substantias solùm, an etiam circa accidentia.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΤΟ Κ.

Κεφάλαιον α.

ΠΟΤΙ μὲν οὖν ἡ σοφία ἐπιστήμη τις ἐστὶ περὶ τὰς ἀρχάς τινας ἐξ ὧν ἐξήτουν οἱ πρότερον ἐν τοῖς διωρισμένοις περὶ τῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀπορήσαντες φανερόν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, πότερον μία ὑπολαμβάνειν δεῖ τὴν τοῦ σοφοῦ ἐπιστήμην, ἢ πολλάς. εἰ μὲν γὰρ μία, μία δεῖ εἶναι καὶ ἐναντίων· οὐ γὰρ ἐξ ἐναντίων· εἰ δὲ μὴ μία, ποίας δεῖ λέγειν τὰς ἀποδεικτικὰς ἀρχὰς θεωρεῖν, μίας ἢ πλείονας; εἰ μὲν γὰρ μιᾶς, τί μᾶλλον ταύτης, ἢ ἑκατουοῦν; εἰ δὲ πλείονας, ποίας δεῖ ταύτας λέγειν; ἔτι πότερον πασῶν ἐστὶ οὐσιῶν, ἢ οὔ. εἰ μὲν γὰρ μὴ πασῶν, πόθεν γενέσθαι ἀπορία· εἰ δὲ πασῶν μία, ἄδηλον πῶς ἔσται πλείονας τὰς αὐτὰς ἐπιστήμας περὶ πάντων ἐστὶν ἀεὶ τὰ συμβεβηκότα.

A ἐν οἷς γὰρ τὰ συμβεβηκότα ἀποδεικτικὴ ἐστί, εἰ οὐσίας οὐκ ἔστιν, εἰ ἄρα ἑτέρα, τίς ἡ ἑτέρα, καὶ πότερον σοφία; ἢ οὐ γὰρ ἀποδεικτικὴ σοφία, ἢ οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα· ἢ ἄρ οὐδὲ τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰρημένα αἰτίας ἢ ἀληθινωτάτου ἐπιστήμη ἐστίν. ἔστι γὰρ οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὑπάρχει, καὶ τοῖς οὖσι ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ. τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος. τὸ δὲ πρῶτον κινεῖ, οὐκ ἔστι τὸ τοῖς ἀκινήτοις· ἄλλος δ' λόγος ἐστὶ τοῖς ἀκινήτοις τὸ δὲ φθαρτὸν, ἀδύνατον τὸ ἀφθαρτὸν εἶναι· τὸ δὲ φθαρτὸν, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει οὗ ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἐν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τὸ φθαρτὸν ἐκείνῳ τῷ φθαρτῷ. καὐτὸς ἡ λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου. εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῦτο ἄμφω ἅμα καὶ κατὰ ταὐτόν, τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν, οὐκ ἀνάγκη ἑτέρᾳ εἶναι φύσει τινὼ ὧν ἐν ἐνδέχεται εἶδη ταῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καὶ ἵππος τὸ εἶδος τοῦτο λέγω εἶδη τὰ εἴδη ποῖα ποιεῖ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ λόγῳ ἕτερα, πλεῖον διέχουσιν ἢ τὰ εἴδει.

B ἐν οἷς γὰρ τὰ συμβεβηκότα ἀποδεικτικὴ ἐστί, εἰ οὐσίας οὐκ ἔστιν, εἰ ἄρα ἑτέρα, τίς ἡ ἑτέρα, καὶ πότερον σοφία; ἢ οὐ γὰρ ἀποδεικτικὴ σοφία, ἢ οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα· ἢ ἄρ οὐδὲ τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰρημένα αἰτίας ἢ ἀληθινωτάτου ἐπιστήμη ἐστίν. ἔστι γὰρ οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ὑπάρχει, καὶ τοῖς οὖσι ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ. τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος. τὸ δὲ πρῶτον κινεῖ, οὐκ ἔστι τὸ τοῖς ἀκινήτοις· ἄλλος δ' λόγος ἐστὶ τοῖς ἀκινήτοις τὸ δὲ φθαρτὸν, ἀδύνατον τὸ ἀφθαρτὸν εἶναι· τὸ δὲ φθαρτὸν, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει οὗ ὑπάρχει· ἢ ἔσται ταὐτὸ ἐν φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸ μὴ ὑπάρχειν τὸ φθαρτόν. ἢ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη, εἰ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τὸ φθαρτὸν ἐκείνῳ τῷ φθαρτῷ. καὐτὸς ἡ λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου. εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῦτο ἄμφω ἅμα καὶ κατὰ ταὐτόν, τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἄφθαρτον ἔχει ἀντίθεσιν, οὐκ ἀνάγκη ἑτέρᾳ εἶναι φύσει τινὼ ὧν ἐν ἐνδέχεται εἶδη ταῦτα οἷα λέγουσί τινες. ἔσται γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν φθαρτὸς, ὁ δ' ἄφθαρτος. καὶ ἵππος τὸ εἶδος τοῦτο λέγω εἶδη τὰ εἴδη ποῖα ποιεῖ, καὶ οὐχ ὁμώνυμα. τὰ δὲ λόγῳ ἕτερα, πλεῖον διέχουσιν ἢ τὰ εἴδει.

Si enim circa accidentia demonstratio est, circa substantias non est. Quod si altera, quænam vtraque & vtra sapientia sit, demonstratiua quidem sapientia, quæ circa accidentia est, an verò, quæ circa ipsa prima, quæ substantiarum est. Ac nec circa causas, quæ in naturalibus dictæ sunt, quam quærimus, scientia ponenda estque circa ipsum, cuius causa. Tale enim, est bonum. Hoc vero in agendis, & iis, quæ sunt in motu, existit. Et hoc primum mouet. Tale nanque finis est. In immobilibus vero, primum mouens non est. Et omnino dubitationem habet, vtrum circa sensibiles substantias est, quæ nunc quæritur, scientia, an non, seu circa alias quasdam. Etenim si circa alias, aut circa species erit profectò, aut circa mathematica. Quod autem species non sint, manifestum est. Attamen etiam si quis eas ponat esse, dubitationem habet, cur non ita se habet de cæteris, quorum species sunt, quemadmodum de mathematicis. Dico autem, quod mathematica quidem media ponunt species, & sensibilium esse, quasi tertia quædam præter species, & ea, quæ hic sunt; at tertius homo non est, nec equus, præter ipsum, & particulares: Quod si, vt aiunt, non sunt, circa qualia ponendum est, quod mathematicus tractet? non enim circa ea, quæ hic sunt. Nihil enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ quærunt. At verò nec circa mathematica est, quæ nũc quæritur scientia: nihil enim horum separatum est. Verùm nec sensibilium substantiarum: corruptibiles nanque sunt. Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathematicorum materia dubitare. Nec enim naturalis, eo quod circa ea, quæ in se principium motus & quietis habent, omnis naturalis intentio est. Nec illius, quæ de demonstratione, & scientia tractat: circa nanque id ipsum genus, considerationem fecit. Relinquitur itaque philosophiam propositam, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam profectò, si hæc, quæ quæritur, scientia, ponenda sit circa principia, quę à quibusdam elementa vocantur: hęc autem omnes inesse compositis ponunt. At magis videatur, vniuersalium eam oportere esse, quæ quærimus scientia. Omnis enim ratio, omnis scientia, vniuersalium, non vltimorũ est: quare sic erit vtique, primorum generum. Hæc autem sanè fuerit ens, & vnũm. Hæc enim maximè putabantur cuncta entia cõtinere, & maximè principiis assimilari,

Universidad de Deusto Biblioteca

eo quòd naturâ prima sint. Corruptis nanque eis, simul cætera quoque pereunt: omne enim, ens & vnum. Quatenus autem necesse est, vt differentiæ participent his, si quis hæc genera ponat, nulla verò differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere, neque principia. Item, si magis principium est, quod simplicius quàm quod minus tale sit, vltima verò eorum, quæ ex genere sunt simpliciora quàm genere sint (hæc enim indiuidua sunt: genera verò, in plures species, & differentes diuiduntur) magis species quàm genera videantur principium esse: quatenus verò species simul cum generibus pereunt, genera magis assimilantur principiis. Principium nanque est, quod cointerimit. Hæc vtique, & huiuscemodi alia sunt, quę dubitationem habent.

CAPVT II.

Item vtrum ponendum est quicquam præter particularia, an non, sed horum est, quæ quæritur scientia. At hæc infinita sunt. Quæ verò præter singularia sunt, aut genera, aut species sunt: neutrius autem horum, quæ quæritur, scientia est. Cur enim hoc impossibile sit dictum est. Etenim omnino hæsitationem habet, vtrum arbitrandum sit, aliquam separatam substantiam præter sensibiles substantias, & has, quæ hic sunt, an non, sed illa esse entia, & circa illa sapientiam versari. Quærere nanque videmur aliam quandam, & hoc est nobis propositum. Dico autem videre si quid per se separabile sit, & in nullo sensibilium existens. Item, si præter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponenda esset. Cur enim magis præter homines, quàm præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? At his sensibilibus, & corruptibilibus substantiis alias sempiternas æquales ponere, profectò extra rationem cadere videretur. Quòd si id, quod nunc quæritur principium, non est à corporibus separabile, quod aliud magis, quàm materiam quis ponet? At hæc, actu quidem non est, potentia verò est. Magis itaque, ac principalius ea videatur esse principium, species & forma. Verùm hæc quoque corruptibilis est. Quare omnino non est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc, inconueniens est. Videtur nanque esse, ac ab ipsis maximè gratia præditis quæritur, tanquam sit tale principium, ac talis substantia. Quo nãque pacto ordo erit, non

διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῇ φύσει. φθειρομένων γὰρ αὐτῶν, συναναιρεῖται καὶ τὰ λοιπά. πᾶν γὰρ ὂν καὶ ἕν. ᾗ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν, εἰ θήσει τις αὐτὰ γένη, διαφορὰ δ' οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει, ταύτῃ δ' οὐκ ἂν δόξειεν αὐτὰ θετέον εἶναι γένη, οὐδ' ἀρχάς. ἔτι δ' εἰ μᾶλλον ἀρχὴ τὸ ἁπλούστερον τοῦ ἧττον τοιούτου, τὰ δ' ἔσχατα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἁπλούστερα τῶν γενῶν· ἄτομα γάρ· τὰ γένη δ' εἰς εἴδη πλείω καὶ διαφέροντα διαιρεῖται· μᾶλλον ἂν ἀρχὴ δόξειεν εἶναι τὰ εἴδη τῶν γενῶν. ᾗ δὲ συναναιρεῖται τοῖς γένεσι τὰ εἴδη, τὰ γένη ταῖς ἀρχαῖς ἔοικε μᾶλλον. ἀρχὴ γὰρ τὸ συναναιροῦν. τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν ἔχοντα, ταῦτα καὶ τοιαῦτ' ἐστὶν ἕτερα.

Κεφάλαιον β.

Ἔτι πότερον δεῖ τιθέναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ οὔ, ἀλλὰ τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη; ἀλλὰ ταῦτα ἄπειρα. τά γε μὴν παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, γένη ἢ εἴδη ἐστίν, ἀλλ' οὐδετέρου τούτων ἡ ζητουμένη ἐπιστήμη νῦν. διότι γὰρ ἀδύνατον τοῦτο, εἴρηται. καὶ γὰρ ὅλως ἀπορίαν ἔχει, πότερον δεῖ τινα ὑπολαμβάνειν οὐσίαν εἶναι χωριστὴν παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας καὶ τὰς δεῦρο, ἢ οὔ· ἀλλὰ ταῦτ' εἶναι τὰ ὄντα, καὶ περὶ ταῦτα τὴν σοφίαν ὑπάρχειν. ζητεῖν μὲν γὰρ ἑτέραν τινὰ φαινόμεθα. καὶ τὸ προκείμενον τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν. λέγω δὲ τὸ ἰδεῖν, εἴ τι χωριστὸν καθ' αὑτό, καὶ μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρχον. ἔτι δ' εἰ παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἔστι τις ἑτέρα οὐσία, παρὰ ποίας τῶν αἰσθητῶν δεῖ τιθέναι ταύτην εἶναι. τί γὰρ μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἵππους, ἢ τῶν ἄλλων ζῴων θήσει τις αὐτὴν εἶναι, ἢ καὶ τῶν ἀψύχων ὅλως; τό γε μὴν ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίας ἀιδίους ἑτέρας κατασκευάζειν, ἐκτὸς τῶν εὐλόγων δόξειεν ἂν πίπτειν. εἰ δὲ μὴ χωριστὴ τῶν σωμάτων ἡ ζητουμένη νῦν ἐστὶν ἀρχή, τίνα ἄν τις θείη μᾶλλον τῆς ὕλης; αὕτη γε μὴν ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἔστι, δυνάμει δ' ἐστί. μᾶλλόν τ' ἂν ἀρχὴ κυριωτέρα ταύτης δόξειεν εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή. τοῦτο δὲ φθαρτόν. ὥσθ' ὅλως οὐκ ἔστιν ἀΐδιος οὐσία χωριστὴ καὶ καθ' αὑτήν. ἀλλ' ἄτοπον. ἔοικε γὰρ καὶ ζητεῖται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χαριεστάτων, ὡς οὖσά τις ἀρχὴ καὶ οὐσία τοιαύτη. πῶς γὰρ ἔσται [illegible] ὄντος ἀιδίου [illegible] perpetu

καὶ χωριστῆς καὶ μενούσης; ἔτι δ' εἴπερ ἔστι τις οὐσία καὶ ἀρχὴ τοιαύτη τὴν φύσιν οἵαν νῦν ζητοῦμεν, καὶ αὕτη μία πάντων, καὶ ἡ αὐτὴ τῶν ἀιδίων τε καὶ φθαρτῶν, ἀπορίαν ἔχει διὰ τί ποτε τῆς αὐτῆς ἀρχῆς οὔσης, τὰ μέν ἐστιν ἀΐδια τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχήν, τὰ δ' οὐκ ἀΐδια. τοῦτο γὰρ παράλογον. εἰ δ' ἄλλη μέν ἐστιν ἀρχὴ τῶν φθαρτῶν, ἄλλη δὲ τῶν ἀιδίων, εἰ μὲν ἀΐδιος καὶ ἡ τῶν φθαρτῶν, ὁμοίως ἀπορήσομεν. διὰ τί γὰρ οὐκ ἀιδίου τῆς ἀρχῆς οὔσης, καὶ τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ἀΐδια; φθαρτῆς δ' οὔσης, ἀρχή τις ἑτέρα γίγνεται ταύτης, κἀκείνης ἑτέρα, καὶ τοῦτ' εἰς ἄπειρον προβήσεται. εἰ δ' αὖ τις τὰς δοκούσας μάλιστ' ἀρχὰς ἀκινήτους εἶναι, τό, τε ὂν καὶ τὸ ἕν θήσει, πρῶτον μὲν εἰ μὴ τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν σημαίνει, πῶς ἔσονται χωρισταὶ καὶ καθ' αὑτάς; τοιαύτας δὲ ζητοῦμεν τὰς ἀιδίους τε καὶ πρώτας ἀρχάς. εἰ μέντοι τόδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πάντ' ἐστὶν οὐσίαι τὰ ὄντα. κατὰ πάντων γὰρ τὸ ὂν κατηγορεῖται, κατ' ἐνίων δὲ καὶ τὸ ἕν. οὐσίαν δ' εἶναι πάντα τὰ ὄντα, ψεῦδος. ἔτι δὲ τοῖς τὴν πρώτην ἀρχὴν τὸ ἓν λέγουσι, καὶ τοῦτο οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ὕλης τὸν ἀριθμὸν γεννῶσι πρῶτον, καὶ τοῦτον οὐσίαν φάσκουσιν εἶναι, πῶς ἐνδέχεται τὸ λεγόμενον ἀληθὲς εἶναι; τὴν γὰρ δυάδα, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον ἀριθμῶν τῶν συνθέτων, πῶς ἓν δεῖ νοῆσαι; περὶ τούτου γὰρ οὔτε λέγουσιν οὐθὲν, οὔτε ῥᾴδιον εἰπεῖν. εἴ γε μὴν γραμμάς, ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δὲ ἐπιφανείας τὰς πρώτας) θήσει τις ἀρχάς, ταῦτα δ' οὐκ εἰσὶν οὐσίαι χωρισταί, τομαὶ δὲ καὶ διαιρέσεις, αἱ μὲν ἐπιφανειῶν, αἱ δὲ σωμάτων, αἱ δὲ στιγμαὶ γραμμῶν. ἔτι δὲ πέρατα τῶν αὐτῶν τούτων. πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ χωριστὸν οὐθέν ἐστιν. ἔτι πῶς οὐσίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τοῦ ἑνὸς καὶ στιγμῆς; οὐσίας μὲν γὰρ πάσης γένεσίς ἐστι, στιγμῆς δ' οὐκ ἔστι. διαίρεσις γὰρ ἡ στιγμή. παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ τό, πᾶσαν μὲν ἐπιστήμην εἶναι τῶν [illegible]

Separato, ac permanente? Item, si est aliqua substantia, & principium natura tale, quale nunc quærimus, & hoc omnibus vnum, & idem perpetuis, atque corruptibilibus, dubitationem habet, cur cùm idem principium sit, quædam, quę sub illo principio sunt, æterna sunt, quædam non. Et hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibilium principium, aliud æternorum est. Si etiam corruptibilium æternum est, similiter dubitabimus: cur enim principio æterno existente, non sint æterna, quæ sub æterno sunt? corruptibili verò existente, aliud quoddã huius principium sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod si quis rursus (quæ maximè videntur immobilia principia esse) ens & vnum ponat, primo quidem nisi quod quid & substantiam, vtrunque eorum significet, quomodo separabilia, & per se ipsa erunt? talia nanque prima & æterna principia quærimus. Quod si substantiam, & quod quid, vtrunque eorum significet, omnia entia substantiæ sunt, cùm de omnibus ens prædicetur: de quibusdam vero etiam vnum: cuncta vero entia substantiam esse, falsum est. Item illis, qui primum principium ipsum vnum aiunt, & hoc substantiam esse, ex vno vero, & materia, primo numerum generant, & hunc substantiam esse dicunt, quomodo contingit verum esse, quod dicitur? dualitatem nanque, & cæterorum compositorum numerorum vnumquenque, quonam modo vnum intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec vt dicant facile est. Si quis vero lineas, aut quæ has sequuntur (dico autem primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles, verùm decisiones & diuisiones, illæ quidem superficierum, hæ vero corporum: puncta vero linearum sunt, & etiam ipsarum earundem termini: hæc autem omnia, in aliis sunt, & nihil separabile est. Item, quonam modo arbitrandum sit, vnius & puncti substantiam esse? Omnis nanque substantiæ, generatio est: puncti vero, minimè. Punctum enim diuisio est. Præbet autem dubitationem hoc etiam, quod omnis quidem scientia vniuersalium est, & eius, quod tale est: substantiam vero non esse vniuersalium, sed magis ipsum quod quid & separabile. Quare si scientia circa principia est, quonam modo arbitrandum sit, principium substantiam esse? Item, vtrum est aliquid præter cunctũ: dico autẽ materiam, & quod cum ea est, an non?

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. Quòd si est aliquid, species, & forma profectò fuerit. Hoc itaque, in quibus est, in quibusve non est, difficile determinare est. In quibusdam enim manifestum est non esse speciem separabilem, vt puta domo. Item, principia, vtrum specie, an numero eadem sint. Si enim numero vnum, omnia erunt eadem.

CAPVT III.

CVm autem philosophi scientia sit entis prout ens, vniuersaliter, & non secundum partem, ens verò multipliciter, & non secundum vnum modum dicatur, si æquiuocè, & non secundum aliquid commune dicitur, non est sub vna scientia. Talium enim non est vnum genus. Quòd si secundum aliquod commune, erit vtique sub vna scientia. Videtur autem prædicto modo dici, quemadmodum medicatiuum, & salubre. Etenim vtrumque horum multipliciter dicitur. Dicitur nanque hoc modo vnumquodque eorum eo, quòd hoc quidem ad medicandi scientiam quodam modo referatur, hoc verò ad sanitatem, hoc verò aliter, vnumquodque verò ad idem. Medicatiuus nanque sermo, & cultellus, dicitur, eo quòd ille quidem à medicandi scientia, hic verò ei vtilis. Similiter & salubre: hoc enim, quia sanitatis significatiuum: hoc verò, quoniam factiuum. Idem autem modus, & de exteris est. Eodem autem modo, & omne ens dicitur. Eo nanque, quòd entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiusce modi sit, dicitur ens vnumquodque eorum. Cùm autem omnis entis ad vnum quid, & commune reductio fiat, contrarietatum quoque singulæ ad primas differentias, & contrarietates entis reducentur, siue multitudo, & vnum, siue similitudo, & dissimilitudo primæ sunt entis differentiæ, siue aliquæ aliæ sint autem hæ speculatione percipiæ. Nihil autem interest, ad ens, vel ad vnum, entis reductionem fieri. Etenim si non idem, sed aliud sit, attamen conuertitur. Et ipsum enim vnum, quodammodo ens, & ipsum ens, vnum est. Cùm autem vnius & eiusdem scientiæ sit cuncta contraria speculari, vnumquodque autem horum secundum priuationem dicatur (licet de quibusdam, quorum aliquid intermedium est, quemadmodum iusti, & iniusti, dubitaret quispiam quonam modo secundum priuationem dicantur) circa hæc omnia sanè priuatio ponenda non totius rationis, sed vltimæ speciei: vt

A εἰ μὴ γὰρ μή, τά γε ἐν ὕλῃ φθαρτά πάντα ἂν εἴη τι, τὸ εἶδος ἀφ' οὗ ἢ μορφὴ τοῦτο οὐκ ἔστι τινὶ ὄν, καὶ τίνων οὐκ χωριστὸν ἀφορίσαι ἐπ' ἐνίων γὰρ δῆλον ἐν οἷς χωρισθὲν τὸ εἶδος, οἷον οἰκίας. ἔτι πότερον εἰ ἀρχὴ εἶδος ἢ ἀριθμῷ μία αὐτῶν, εἰ γὰρ ἀριθμῷ μία ἐστί, πάντ' ἔσται ταῦτα.

Κεφάλαιον γ.

B ΕΠεὶ δ' ἔστι τοῦ φιλοσόφου θεωρῆσαι τὸν ὄντος ᾗ ὄν, καθόλου, καὶ οὐ κατὰ μέρος τὸ δ' ὂν πολλαχῶς, καὶ οὐ καθ' ἕν λεγόμενον ὅτι· εἰ μὴ ὁμωνύμως, κατὰ τὴν πολλὴν μιᾶς, οὐκ ἔστι γένος μόνον θεωρῆσαι. οὐ γὰρ οὐ τοιούτων. εἰ δὲ καθ' ἕν τι κατὰ μίαν θεωρίαν. ἔστι δὲ τὸν εἰρημένον λόγον ὅμοιον, καθάπερ τὸ, τὸ ἰατρικὸν καὶ τὸ C ὑγιεινόν. καὶ γὰρ τούτων ἑκάτερον πολλαχῶς λεγόμενον λέγεται ἢ πρὸς τὸν ὅρον ἑκάστου. τῷ τὸ μὲν πρὸς ἰατρικὴν ἀνάγεσθαι πᾶν, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν, τὸ δ' ἄλλο, πρὸς ταὐτὸ δ' ἔκαστον. ἰατρικὸς γὰρ λόγος καὶ μαχαίριον λέγεται, τῷ τὸ μὲν ὅσον τῆς ἰατρικῆς θεωρεῖσθαι ἕνεκα, τὸ δ' ταύτῃ χρήσιμον. ὁμοίως δὲ καὶ ὑγιεινόν. τὸ μὲν γὰρ ἔστι σημαντικὸν ὑγιείας, τὸ δ' ἐστὶ ποιητικόν. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν αὐτὸν ἔχόντων καὶ τὸ ὂν D πολλαχῶς λέγεται. τῷ γὰρ τὸ μὲν ὄντος ἕν ὄν, τὸ δὲ ἕξις, τὸ δὲ διάθεσις, τὸ δὲ κίνησις, τὸ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἕν, λέγεται ἕκαστον αὐτῶν ὄν. ἔστι δὲ πολλὰ τῶν ὄντος φύσει ἕν τι καὶ κοινόν, τὸ δὲ ἀναγωγὴ γίγνεται καὶ τῶν ἐναντίων ἑκάστου πρὸς τὰς πρώτας διαφορὰς, καὶ τοῦ ἐναντίου πάντα ἀνάγεται τῶν ὄντος, εἴτε πλῆθος καὶ ἕν, εἴτ' ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης, οἱ πρῶτοι τῶν ὄντος εἰσὶ διαφοραί, εἴτ' ἄλλαι τινές. δεῖ γὰρ αὐτὰς ἐνθυμηθῆναι. διαφέρει δ' οὐδὲν τῷ εἰς ὄντος ἀναγωγὴν πρὸς τὸ ὄν, τὸ πρὸς τὸ ἕν γίγνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ μὴ ταὐτὸ, ἀλλ' δ' ἔστιν ἀναστρέφει γε. τί, τι γὰρ ἕν καὶ ὄν ἐστι· τί, τι ὄν, ἕν. ἐπεὶ δ' ἔστι τὰ ἐναντία ταὐτὰ τῶν αὐτῶν καὶ μιᾷ θεωρεῖσθαι θεωρήσει, λέγεται δ' ἕκαστον αὐτῶν κατ' στέρησιν, κείσθω γ' ἔνια, ἐπιστήμη τις εἶ, πάντα λέγεται κατ' στέρησιν ὅτι ἔστι κοινὰ μόνον τὸ κοινὸν ἀδύνατον πρὸς πάντα ὁ τὰ

ἄλλα

ἔστι ὁ δίκαιος κατ' ἕξιν. τοῖς τοιούτοις ἀπὸ τῶν νόμων, οὐ πάντως δ' ἀδίκως ἔχει τὸ ὅλον τοιοῦτόν τι λόγον· περὶ ἧς τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐκλείπουσα κατ' αὐτὴν ἡ στέρησις ὑπάρξει αὐτοῖς· αὐτὸν δ' ἔστιν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. καθάπερ δὴ ὁ μαθηματικὸς περὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως τῶν διανοίᾳ ποιεῖται· ἀφελὼν γὰρ πάντα τὰ αἰσθητὰ, βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθητὰς ἐναντιώσεις· μόνον δ' καταλείπει τὸ ποσὸν καὶ συνεχὲς, τὸ μὲν ἐφ' ἓν, τὸ δ' ἐφ' δύο, τὸ δ' ἐπὶ τρία, καὶ τὰ πάθη τὰ τούτων ᾗ ποσὰ ἐστὶ καὶ συνεχῆ, καὶ οὐ κατ' ἄλλο τι θεωρεῖ· καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀφῆν τὰς μὲν ἀφελὼν, τὰς δὲ ἐάσας, τὰς δὲ ἐφ' ἃς ἀφῆ ἐστὶ σώματος, τὰς δὲ ἐφ' ἃς ἀφῆ ἐστὶ σώματος ἐν κινήσει, καὶ τὰς ἄλλας ὑπαρχούσας, τὰς δ' ἐφ' ἃς συμμετρίας καὶ ἀσυμμετρίας, τὰς δ' ἐφ' ἃς λόγοις· ἀλλ' ὅμως μίαν πάντων καὶ τὴν αὐτὴν τιθεμεν θεωρίαν τὴν γεωμετρικήν· τὰ αὐτὰ ὄντα ἔχει καὶ περὶ τὰ ὄντα τὰ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, κατ' ὅσον ἔστιν ὄντα, καὶ τὰς ἐναντιώσεις αὐτῶν ἔστιν, ἐν ἃς λόγοις θεωρεῖται ὁ περὶ φύσεως θεωρῶν. τῇ φυσικῇ μὲν γὰρ οὐχ ἕν ἐστι, μόλιον δ' ἡ κινήσεως μετέχει, τὴν θεωρίαν τῶν ὑποκειμένων ἀνάγει μὴν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σοφιστικὴ. τῇ συμβεβηκότων αὐτῶν εἶναι τῶν οὐσιῶν, οὐχ ᾗ ὄντα, οὐδὲ περὶ τὸ ὂν αὐτῷ, κατ' ὅσον ὄν ἐστιν. αὗται λείπεται τὸν φιλόσοφον κατ' ὅσον ὄντα ἐστὶν, περὶ τὰ πρῶτα θεωρητικόν. ἐπεὶ δὲ τί, τι ὄν ἐστιν κατ' ἕν τι καὶ κοινὸν λέγεται πολλαχῶς λεγόμενον, καὶ τὰ ἐναντία τῶν αὐτῶν ὄντων (εἰς τὰς πρώτας γὰρ ἐναντιώσεις καὶ διαφορὰς τῶν ὄντων ἀνάγεται) τὴν δὲ τοιαύτην διωνυμίαν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην εἶναι, διδόασι καὶ ἀρχὴ ἀρχῇ ὁμοίᾳ λαμβάνουσα. λέγω δ' ὃ ἐν ἀπορίᾳ, πῶς ἔστι πολλῶν καὶ διαφόρων ὄντων τὴν αὐτὴν μίαν τε ἐπιστήμη.

Κεφάλαιον δ.

ΕΠεὶ δὲ μαθηματικὸς ἰδίως τοῖς κοινοῖς ἰδίοις, καὶ πᾶς πάντων ἀφαιρεῖ οὐδὲν διαφέρει [illegible] ἕκαστον αὐτῶν.

A puta si iustus est secundum habitũ quendam legibus obtemperans, iniustus non erit omnino tota ratione priuatus. Citra verò obedientiam legum deficiens, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. Eodem autem modo & de aliis. Quemadmodum mathematicus circa abstracta speculatur (tollendo nanque omnia sensibilia, ita speculatur vtputa grauitatem & leuitatem, duritiem, & contrarium: item B autem calliditatem, & frigiditatem, & cæteras sensibiles contrarietates) solum verò dimittit quantum & continuum, horum quidem ad vnum, horum verò ad duo, horum rursum ad tria, & passiones eorum prout quanta, & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur, & horum quidem situs ad inuicem considerat, & ea, quæ eis insunt, horum verò commensurationes, & incommensurationes, horum C autem rationes: attamen in vnum omnium, & eandem scientiam ponimus geometriam: eodem modo etiam circa ens se habet. Quæ enim ei, prout ens est, accidunt, & eius, prout ens, contrarietates, non est alterius scientiæ, quàm philosophiæ speculari. Physicæ nanque speculationem de eis, non prout entia, sed prout motu participant, attribuere queat quispiam. Dialectica verò, & sophistica, de iis, D quæ accidunt quidem entibus sunt, verùm non prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens est. Vnde restat philosophum esse circa prædicta, speculatiuum prout entia sunt. Cùm verò & omne ens secundum vnum quid, & commune dicatur multipliciter dictum, contraria quoque eodem modo (ad primas nanque contrarietates, & differentias entis reducuntur) huiusce modi verò possibile sit sub vna E scientia esse, sequitur profecto dubitatio à principio dicta. Dico autem in qua dubitatur, quonam modo multorum & genere differentium vna quædam scientia erit.

CAPVT IIII.

CVm autem machematicus propriè specialiter communibus vtatur, horum quoque principia speculari, primæ philosophiæ profecto erit. Quòd enim ab æqualibus, dempsis æqualibus, æqualia sunt, quæ restant, commune quidem in omnibus quantis est. Mathematica verò accipiens, circa quandam suæ materiæ partem speculatur, vt circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid cæterorum quantorum: non tamen prout entia, sed prout vnumquodque horum ad vnum,

Universidad de Deusto Biblioteca

vel duo, vel tria continuum est. Philosophia verò, de particularibus quidem, prout vnicuique horum aliquid accidit, non considerat: circa verò ens prout ens, vnumquodque horum speculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalem sciētiam se habet, quò mathematica. Physica nanque, accidentia, & principia entium, prout mouentur, & non prout entia sunt, speculatur. Primam verò scientiam, horum diximus esse, prout ipsa subiecta entiā sunt, & non prout aliquid aliud. Propter quod & illam, & mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est.

CAPVT V.

Est autem aliquod in entibus principium, circa quod dicere falsum non erit, sed necesse est semper contrarium facere: dico autem verum dicere: vtpura, quòd non contingit idem secundum vnum, & idem tempus esse, & non esse: & cætera eodem atque hæc, opposita. Et de his talibus, simpliciter quidem demonstratio non est, ad aliquem autem est. Non est enim ex certiore principio syllogismum ipsius eiusdem facere, quod esse oporter, si simpliciter demonstrare esset. Ad illum verò, qui dicit locutiones oppositas, accipiendum est ab eo, qui monstrat hoc falsum esse, aliquid tale, quod idem erit quidem ei, quod non contingit secundum vnum, & idem tempus idem esse, & non esse, non autem appareat idem esse. Sic enim solummodo demonstretur ad eum, qui dicat oppositas locutiones de eodem verificari. Qui autem sermonem inuicem communicaturi sunt, oportet vt aliquatenus inuicem intelligant: hoc enim non facto, quomodo erit eis inuicem sermonis communicatio? Oportet igitur nominum vnumquodque notum esse, & aliquid significare, nec multa, sed vnum. Quod si plura significet, manifestare ad quod eorum nomen fert. Qui igitur dicit esse hoc, & non esse, hoc ipsum, quod omnino esse dicit non dicit: quare id, quod nomen significat, id ipsum non significare dicit, hoc autem impossibile est. Vnde si quidem significat aliquid, hoc scilicet esse hoc, impossibile est contradictionē de eodē verificari. Item, si nomē aliquid significat, & hoc verificatur, oportet hoc necessariò esse. Quod verò necessariò est, nō contingit tunc nō esse. Oppositas ergo nō est possibile locutiones de eodē verificari. Itē, si nihil magis affirmatio, quàm negatio verificatur: qui dicit hominē, vel non hominem nihil magis verum dicet. Attamen videri potest, quòd si hominem, non equū esse dicat, aut magis aut non minus verum dicere, quàm si non hominem. Vnde etiā si eundem dicit equum esse, verum dicet: oppositas enim similiter erit veras esse. Accidit igitur eundem, & hominem, & equum esse, aut cæterorum animalium aliquod. Harū sanè nulla est simpliciter demonstratio: verùm ad eum, qui hæc ponit, demonstratio est. Facile autem & ipsum Heraclitum quispiam hoc modo interrogans, concedere cogeret, nunquam possibile esse oppositas locutiones de eodem verificari. Nunc verò cùm se ipsum quidnam diceret, non intelligeret, hanc opinionem habuit. Simpliciter autem si hoc, quod ab eo dicitur, verum est, nec hoc ipsum verum erit: scilicet (inquam) quod contingit idem secundum vnum & idem tempus esse & non esse: quemadmodum enim & ipsis diuisis nihil magis affirmatio, quàm negatio verificatur, eodem modo simul vtroque ac complexo, ac si vna quædam affirmatio esset, nihil magis negatio, quàm totum tanquam in affirmatione positum verificabitur. Item, si nihil est verè asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionem nullam veram esse. Quòd si aliquid sit, soluetur profectò, quod ab illis dicitur, qui ad huiuscemodi instant, & qui totaliter ipsum disputare perimunt.

CAPVT VI.

Simile autem dictis est, & quod à Protagora dictum est: & ille nanque omniū rerum mensuram hominem aiebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id, quod vnicuique apparet, hoc etiam indubitatò esse. Hoc autem posito, idem accidit esse & non esse, & malum & bonum esse & cætera, quæ secundum oppositas locutiones dicuntur. Propterea quòd plerūque his quidem hoc apparet, illis verò contrarium esse bonum: mensuram autē esse, quod vnicuique appareat. Soluetur autem hæc dubitatio, viso vnde huius opinionis principiū venit. Videtur etenim quibusdā quidē, ex physicorū opinione sumpsisse principium: quibusdam verò ex eo, quòd non omnes eadem de eisdem cognoscant, sed quibusdam hoc apparere delectabile, quibusdā cōtrariū. Nihil enim ex nō ente fieri, omne verò ex ente, ferè omniū physicorū est dogma. Cū igitur non album ex perfe-

ἢ δύο, ἢ τρία· ἡ δὲ φιλοσοφία περὶ τῶν ἐν μέρει μέν, ᾗ τούτων ἑκάστῳ τι συμβέβηκεν, οὐ σκοπεῖ, περὶ τὸ ὂν δ', ᾗ ὂν τῶν τοιούτων ἕκαστον θεωρεῖ. τὸν αὐτὸν δ' ἔχει τρόπον καὶ περὶ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην τῇ μαθηματικῇ. τὰ συμβεβηκότα γὰρ ἡ φυσικὴ καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρεῖ τὰς τῶν ὄντων ᾗ κινούμενα, καὶ οὐχ ᾗ ὄντα. τὴν δὲ πρώτην εἰρήκαμεν ἐπιστήμην τούτων εἶναι, καθ' ὅσον ὄντα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕτερόν τι. διὸ καὶ ταύτην καὶ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην μέρη τῆς σοφίας εἶναι θετέον.

Κεφάλαιον ε.

Ἔστι δέ τις ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχή, περὶ ἣν οὐκ ἔστι διαψευσθῆναι, τοὐναντίον δὲ ἀναγκαῖον ἀεὶ ποιεῖν, λέγω δὲ ἀληθεύειν· οἷον ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ τοῦτον αὐτοῖς τὸν τρόπον ἀντικείμενα. καὶ περὶ τῶν τοιούτων ἁπλῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις, πρὸς τόνδε δὲ ἔστιν. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκ πιστοτέρας ἀρχῆς αὐτοῦ τούτου ποιήσασθαι συλλογισμόν· δεῖ δέ γ', εἴπερ ἔσται τὸ ἁπλῶς ἀποδεδεῖχθαι. πρὸς δὲ τὸν λέγοντα τὰς ἀντικειμένας φάσεις, τῷ δεικνύντι διότι ψεῦδος, ληπτέον τι τοιοῦτον, ὃ ταὐτὸ μὲν ἔσται τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ταὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, μὴ δόξει δ' εἶναι ταὐτόν. οὕτω γὰρ μόνως ἂν ἀποδειχθείη πρὸς τὸν φάσκοντα ἐνδέχεσθαι τὰς ἀντικειμένας φάσεις ἀληθεύεσθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ. τοὺς δὴ μέλλοντας ἀλλήλοις λόγου κοινωνήσειν, δεῖ τι συνιέναι αὐτῶν. μὴ γιγνομένου γὰρ τούτου, πῶς ἔσται κοινωνία τούτοις πρὸς ἀλλήλους λόγου; δεῖ τοίνυν τῶν ὀνομάτων ἕκαστον εἶναι γνώριμον, καὶ δηλοῦν τι, καὶ μὴ πολλά, μόνον δ' ἕν· ἂν δὲ πλείονα σημαίνῃ, φανερὸν ποιεῖν ἐφ' ὃ φέρει τοὔνομα τούτων. ὁ δὴ λέγων εἶναι τοῦτο καὶ μὴ εἶναι, τοῦτο ὃ φησιν οὔ φησιν· ὥσθ' ὃ σημαίνει τοὔνομα, τοῦτό φησιν οὐ σημαίνειν· τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὥστ' εἴπερ σημαίνει τι τὸ εἶναι τόδε, τὴν ἀντίφασιν ἀδύνατον ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. ἔτι δ' εἴ τι σημαίνει τοὔνομα, καὶ τοῦτ' ἀληθεύεται, δεῖ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι· τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ὂν οὐκ ἐνδέχεταί ποτε μὴ εἶναι. τὰς ἀντικειμένας ἄρα οὐκ ἐνδέχεται φάσεις [illegible] κατὰ τοῦ αὐτοῦ ἀληθεύειν. ἔτι δ' εἰ μηθὲν μᾶλλον ἡ φάσις ἢ ἡ ἀπόφασις ἀληθεύεται, ὁ λέγων ἄνθρωπον, ἢ οὐκ ἄνθρωπον, οὐθὲν μᾶλλον ἀληθεύσει. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ οὐχ ἵππον φάσκων εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον ἀληθεύειν, ἢ οὐκ ἄνθρωπον· ὥστε καὶ ἵππον φάσκων εἶναι τὸν αὐτὸν ἀληθεύσει. τὰς γὰρ ἀντικειμένας ὁμοίως ἦν ἀληθεύειν. συμβαίνει τοίνυν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἵππον, ἢ τῶν ἄλλων τι ζῴων. ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἁπλῶς, πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. ταχέως δ' ἄν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτῶν τὸν τρόπον, ἠνάγκασεν ὁμολογεῖν μηδέποτε τὰς ἀντικειμένας φάσεις δυνατὸν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἀληθεύεσθαι. νῦν δ' οὐ συνιεὶς ἑαυτοῦ τί ποτε λέγει, ταύτην ἔλαβε τὴν δόξαν. ὅλως δ' εἰ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐστὶν ἀληθές, οὐδ' ἂν αὐτὸ τοῦτ' εἴη ἀληθές· λέγω δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι τὸ αὐτὸ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναί τε καὶ μὴ εἶναι. καθάπερ γὰρ καὶ διῃρημένων αὐτῶν, οὐθὲν μᾶλλον ἡ κατάφασις ἢ ἡ ἀπόφασις ἀληθεύεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τοῦ συμπεπλεγμένου, καθάπερ μιᾶς τινὸς καταφάσεως οὔσης, οὐθὲν μᾶλλον ἢ ἀπόφασις, ἢ τὸ ὅλον ὡς ἐν καταφάσει τιθέμενον ἀληθεύσεται. ἔτι δ' εἰ μηθὲν ἔστιν ἀληθῶς καταφῆσαι, κἂν αὐτὸ τοῦτο ψεῦδος εἴη, τὸ φάναι μηδεμίαν ἀληθῆ κατάφασιν ὑπάρχειν. εἰ δ' ἔστι τι, λύοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐνισταμένων, καὶ παντελῶς ἀναιρούντων τὸ διαλέγεσθαι.

Κεφάλαιον ς.

Παραπλήσιον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ καὶ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔφη πάντων εἶναι χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἕτερον λέγων, ἢ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ, τοῦτο καὶ εἶναι παγίως. τούτου δὲ γιγνομένου, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας λεγόμενα φάσεις, διὰ τὸ πολλάκις τοισδὶ μὲν φαίνεσθαι τόδε εἶναι καλόν, τοισδὶ δὲ τοὐναντίον· μέτρον δ' εἶναι τὸ φαινόμενον ἑκάστῳ. λύοιτο δ' ἂν αὕτη ἡ ἀπορία, θεωροῦσι πόθεν ἐλήλυθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπολήψεως ταύτης. ἔοικε γὰρ ἐνίοις μὲν ἐκ τῆς τῶν φυσιολόγων δόξης γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντας γιγνώσκειν, ἀλλὰ τοῖσδε μὲν ἡδὺ τόδε φαίνεσθαι, τοῖσδε δὲ τοὐναντίον. τὸ γὰρ μηθὲν ἐκ μὴ ὄντος γίγνεσθαι, πᾶν δ' ἐξ ὄντος, σχεδὸν ἁπάντων ἐστὶ κοινὸν δόγμα τῶν περὶ φύσεως. ἐπεὶ οὖν οὐ λευκὸν γίγνεται ἐκ λευκοῦ τελέως

Universidad de Deusto
Biblioteca

dè albo fiat, & minimè ex non albo, nunc verò factũ nõ albũ, si fieret ex nõ ente albo, quod fit, nõ albũ fieret profecto ex nõ ente secundum illos, si non erat idem album & non album. Non est autem difficile hanc dubitationem soluere. Dictum est enim in naturalibus, quomodo ex non ente, & quomodo ex ente fiant, quæ fiunt. At similiter verisque opinionibus, ac phãtasiis eorum, qui sibi ex aduerso addubitant, attendere, stultum est. Manifestum est enim, quòd alterios eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ secundum sensum fiunt: nunquam enim idem quibusdam dulce, quibusdam contrarium apparet, non corruptis, & læsis alteris organo sensus, & iudicatiuo prædictorum saporum. Hoc autem item ita se habente, alterios quidem putandum mensuram esse, alterios verò minimè. Similiter autem, & de bono, & malo & turpi, & aliis huiusmodi dico. Nam non ponere esse, nisi ea, quæ apparent, nihil differt ab iis, qui digitum visui supponentes, ex vno duo apparere faciunt, ac duo esse putant: propterea quòd tot apparent & rursus vnum: illis namque qui visum non mouent, vnum apparet, quod vnum est. Simpliciter autem inconueniens est ex eo, quòd præsentia videntur mutabilia, & nunquam in eisdem permanentia, ex hoc veritate iudicare. Oportet etenim ex eis, quæ semper similiter se habent, nullámque mutationem faciunt veritatem venari. Talia verò sunt, quæ per mundum: hæc enim non quandoque quidem talia, rursus autem alia apparent, verùm semper eadem, nullius mutationis participantia. Præterea, si motus, & aliquid motum est, omne verò ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igitur quod mouetur, esse in eo ex quo mouetur, & non esse in eo, & ad hoc moueri, ac esse in eo, aut contradictionem non verificari secundum eos. At si secundum quantum præsentia fluunt, & mouentur, & hoc aliquis ponat, quamuis verum non fit, cur secundum quale non maneat? Videntur autem haud minimè ea, quæ secundum contradictiones sunt, de eodem prædicare, ex eo, quòd putant quantum in corporibus non manere, propterea quod idem & quatuor cubitorum est, & non est: substantia verò, secundum quale: hoc enim determinatæ naturæ; quantum verò, indeterminatæ est.

A ὅτιπερ, καὶ εἰ οὐδαμῶς μὲν λευκοῦ τοῦ δὲ γεγενημένου μὲν λευκοῦ γίγνοιτ' ἂν ἐκ μὴ ὄντος λευκοῦ τὸ γεγενημένον μὲν λευκόν. ἄτοπον ἐκ μὴ ὄντος γίγνοιτ' ἂν κατ' ἐκείνους, εἰ μὴ ὑπάρχοι μὲν λευκὸν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν. οὐ χαλεπὸν δὲ διαλύσαι τὴν ἀπορίαν ταύτην. εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς φυσικοῖς, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεται τὰ γιγνόμενα, καὶ πῶς ἐξ ὄντος. οὐχ ἧττον δὲ ὁμοίως ποιοῦσι καὶ οἱ φάσκοντες τοῖς δόξαις τοῖς φαινομένοις, ὅλως τοῖς πρὸς αὐτὸ διαμφισβητοῦσιν, δῆλον. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν ἑτέρων ἀνάγκη ψευδῆ φαίνεσθαι. φαίνεται δὲ τοῖς μὲν ἐκ τῆς γεύσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως τῆς τοῦ ὀργάνου φθαρείσης. οὐδὲ γὰρ ἂν τοῖς αὐτοῖς φαίνοιτο τοῖς ὑγιαίνουσι καὶ τοῖς νοσοῦσι, οὐδὲ τοῖς μὲν γλυκὺ τοῖς δὲ πικρὸν εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἂν τοῖς μὲν πικρὸν τοῖς δὲ γλυκὺ ἦν· ἀλλ' ἀεὶ τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἀληθὲς ἂν εἴη τὸ φαινόμενον. ὅλως δὲ τὸ μὴ ὑπολαμβάνειν εἶναι ἃ φαίνεται, οὐδὲν διαφέρει τοῦ δακτύλου τιθέντα ὑπὸ τὸ ὄμμα καὶ ἓν ἐξ δύο φαίνεσθαι ποιεῖν. ἀμφοτέρως γὰρ ἕν τι φαίνεται τὸ πλῆθος. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε τὸ μὴ κινούμενον τῶν κινουμένων μεταβάλλειν, καὶ μάλιστα τὸ κινούμενον ἐν τοῖς αὐτοῖς καὶ τούτοις ἀεὶ τῶν ἀλλοιουμένων εἶναι κρίσιν ποιεῖσθαι. δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἀεὶ οὕτως ἔχοντων, καὶ μάλιστα μεταβολὴν οὐ δεχομένων, τὴν ἀλήθειαν θηρεύειν τοιαῦτα δὲ οὐ τὰ κατ' τὸν κόσμον· τοῦτο γὰρ οὐχ ὅτι ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, ἀλλὰ καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν κινεῖται. ἔτι δὲ εἰ κίνησις οὖσα, κινούμενόν τι, κινεῖ καὶ πάντως ἐκ τινος καὶ εἴς τι, δεῖ ἀεὶ τὸ κινούμενον ἐν ᾧ κινεῖται ἐξ οὗ κινεῖται, καὶ ἐν ᾧ καὶ ἐν ᾧ κινεῖ, καὶ εἰς τοῦτο κινεῖσθαι καὶ γίγνεσθαι ἐν τούτῳ. εἰ δὲ κατὰ τὸν αἰτίαν μὴ ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι κατ' αὐτὸ, καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν

[illegible]

[illegible] ἀπορεῖ τὸ ἔστιν τῷ ἐκβαθὺ νοεῖ τὸ σπάνιον παρατείνει καὶ ἀναμφισβήτητον; τί δὲ μᾶλλον τῶν αἰτίων ἐστὶν, ἢ ἐν ἴσῳ ὄντα τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι φαγεῖν, ἢ μὴ φαγεῖν; εἰκὸς δὲ καὶ ἀλλοιοῦσθαι ἀεὶ αὐτὸ, καὶ ὅτιπερ τὸ ἀφεστηκὸς ἀπὸ τοῦ, ἀφεστήκει τῷ τινὸς γ' καὶ εἰ μὴ κινοῖτο κινούμενα μαλθακῶς φύσει ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἀεὶ τοιαῦτα πεπιεσμένα καὶ ῥευστὰ. ἔτι δ' εἰ ἀεὶ ἄλλα γιγνόμεθα ἀεὶ, καὶ μὴ ἔστιν ἀκριβῶς αὐτὰ ἀεὶ, τί θαυμαστὸν εἰ μαλθακῶς ἔχει τὰ αὐτὰ φαινόμενα, καθάπερ τοῖς κρωβιοῦσι; τὰ γὰρ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ ὁμοίως διακεῖσθαι ἢ ἕξει, τὰ ὑγιαίνοντα, οὐκ ὁμοίως φαίνεται τὰ αὐτὰ τοῖς αἰσθήσεσι. ἀνάγκη δὲ ἀκριβῶς διὰ γε τὴν μεταβολὴν κατεπεύκτα αἰσθανόμενα αἰσθήματα δ' ἔστιν ποιεῖν τοῖς κρίνουσιν. καὶ μὲν τὰ αὐτὰ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν καὶ τὴν μεταβολὴν ἀναγκαῖον εἶναι, ἐπεὶ ἀναγκαῖον ἔστιν. εἰ δὲ μὴ μεταβάλλοιμεν, ἀλλ' ἀεὶ αὐτὰ διαπαλαίομεν ὄντες, οὐδὲν τὸ αὐτὸ ἔσται. σχεδὸν δὲ τοῦ ἐκ λόγου τοῖς ἀπορίας ἔχουσι, τὸ μὴ οἴεσθαι μὴ τιθέναι τι, καὶ τούτου μακρὸν λόγον πάντα ποιοῦσιν. ἄπορον γὰρ τοῖς λόγοις, καὶ πάντα ἀποδείξεις γίγνεται. μόνον δὲ τιθέασι, τὸν λόγον τὸ διαλέγεσθαι, καὶ ὅλως λόγον. ἄτοπον σχεδὸν ἐν τοῖς ποιοῦσι· οὐ γὰρ ἔστι λόγος. σχεδὸν δὲ τοῦ διαπορεῖν ἐν τῷ πάντα δὲ διαφόρως ἀπορεῖν ἐστὶν ἀπορεῖν, καὶ διαλύειν τὰ ποιοῦντα τὴν ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς. ὅλως δ' ἐν τῷ εἰρῆσθαι. ὅτι φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι οὐκ ἐξ ἀδιάφορον τοῖς αἰσθήσεσι φάσκειν ἀεὶ τὴν ἀλήθειαν κατ' ἄλλον χρόνον ἀλλοιοῦσθαι, οὐδὲ τὰ ἐναντία, διὰ τὸ λέγεσθαι καὶ εἶναι τὰ ἐναντία. δῆλον δὲ τοῦτο, ὅτι οὐ χωρὶς τοῦ λόγου οὐδὲν ἔστιν ἀληθὲς ὅτι οὐδὲ τῷ ἀντίκειμαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τῷ αἰεὶ μένειν οὐδὲν εἶδος τὸ κατηγορεῖσθαι κατ' ἄνδρα καὶ τὸ αὐτὸ λευκὸν γὰρ ὄντος τοῦ ὑποκειμένου, λέγεται αὐτὸ τῷ οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν, φανεῖται δὲ, μεταβάλον γὰρ τῷ λευκὸν αὐτὸ, καὶ μὴ τῷ. διὸ οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον ἀληθεύειν κατ' αὐτὸ· τοῦτο δ' ἔστι αἰτίασις τοῦ λευκοῦ. οὔτε δὴ κατ' Ἡράκλειτον οὐδὲ κατ' Ἀναξαγόραν. ἢ δὲ μὴ, συμβήσεται τοῦ αὐτοῦ κρατεῖν. ἔστω γὰρ ἐκ τινὸς ἀεὶ τινὸς τῷ μὴ

[illegible]

A Item, cur cùm hunc cibum præcipiat medicus, sumunt? quid namque magis hoc, panis quàm non panis sit? Quare nihil differt comedere, vel non comedere? Nunc verò tanquam verum dicente eis, ea ipsum, & hoc cibo existente, qui præceptus fuit, sumunt illum. At non oportebat, cùm nulla natura in sensibilibus firmiter maneat, sed omnes semper fluãt, ac moueantur. Item si semper quidem alteremur, & nunquam iidem permaneamus, quid mirum si nunquam nobis eadem apparent, quemadmodum etiam ægrotis? Etenim his eo quod non similiter dispositus habitus eorum sit, vt eum sani erant, non ea apparent similia, quæ secundum sensus: cùm ipsa quidem sensibilia nullam mutationem propter hoc participent, diuersas tamen ægrotis, & non eadem sensationes faciunt. Eodem igitur modo fortasse necesse est se habere, si dicta mutatio sit. Quod si non mutamur, sed iidem permaneamus, sit aliquid profectò permanens. Ad eos igitur, qui ex oratione prædictas dubitationes habent, non est facile dissoluere, si nihil ponant, nec huius orationem quærant. Hoc enim modo omnis oratio, omnisque demonstratio fit. Si enim nihil ponunt, ipsum disputare, & omnino orationem perimunt, quare ad eos quidem non est sermo. Ad illos verò, qui hæsitant, facile est ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea dissoluere quæ faciunt in eis dubitationem: vt ex prædictis patet. Quare manifestum est ex his, quod non est possibile locutione oppositas de eodem, vno & eodem tempore verificari: nec ipsa contraria, cùm omnis contrarietas secundum priuationem dicatur. Hoc autem patebit, resoluentibus ad principium rationes contrarietatum. Similiter nec medio rum quiequam, possibile est, de vno & eodem prædicari. Si enim album sit aliquod subiectum, dicentes illud, nec nigrum, nec album, falsum dicemus: accidet enim illud album esse, & nõ esse, alterum enim complexorum, de eo verificabitur: hoc autem est, albi contradictio. Neque igitur secũdum Heraclitum dicentibus, vera dicere possibile est, neq. secundũ Anaxagoram. Aliter accidet, contraria de eodem prædicari. Cùm enim in omni re dicat omnis rei partem esse, non magis dicit esse dulce, quàm amarum, aut quancunque cæterarũ contrarietatum, si omnia quidẽ non solũ in omni potentiã,

[illegible]

Universidad de Deusto
Biblioteca

verum etiam actu, & seiunctim insunt. Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec veras possibile est esse, tam propter alias multas difficultates, quæ ob hæc positionem euenirent, tum etiam, quoniam si cũctæ falsæ sint, nec cũm hoc ipsum aliquis dicet, verũ dicet. Si autẽ veræ, cũm omnes falsas dicet, non falsum dicet.

CAPVT VI.

OMnis autem scientia, circa vnumquodque eorum, quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam, & causas quærit: vt medicatiua, & exercitatiua, ac singulæ effectiuarum, vel mathematicarum. Harum etenim vnaquæque circa quoddam circumscriptum genus, tanquam existens & ens, non tamen prout ens est, tractit. Sed hæc alia quædam scientia præter illas scientias est. Dictarum verò scientiarum vnaquæque accipiens aliquo modo ipsum quid est in vnoquoque genere, cætera vel debilius, vel exactius conatur ostendere. Accipiunt autem ipsum quid est, quædam per sensum, quædam supponentes. Vnde ex hac inductione patet substantiæ, & ipsius quid est, demonstrationem non esse. Cùm autem sit aliqua de natura scientia, patet, quòd & à practica, & ab effectiua diuersa erit. Effectiuæ namque, in faciente, non in eo, quod fit, motus principium est: & hoc, aut ars quædam, aut alia vis est. Similiter & practicæ, non in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est: physica verò scientia, circa ea quæ in seipsis habent motus principium, est. Quòd itaque neque practicam, neque effectiuam, sed speculatiuam esse naturalem scientiam necesse sit, ex his patet: in vnum namque horum genus, eam cadere necesse est. Cùm verò vnicuique scientiarum necesse sit aliquo modo ipsum quid est scire, & hoc vt principio vti, oportet non latere quonam modo definiendum physico sit, quæve modo substantiæ ratio sumenda sit: vtrum vt simũ, an magis vt concauum. Horum enim simi quidem ratio vnà cum materia dicitur, concaui verò absque materia: simitas namque in naso fit, & ideo ratio quoque eius cum eo dicitur. Simum enim est nasus concauus. Manifestum est igitur, etiam carnis, & oculi, cæterarúmque partiũ rationem cum materia reddendam esse. Cùm autem quædã sit entis scientia prout ens, & separabile est, considerandum est vtrum eandem cum physica ponendũ sit,

A ἀλλ' ἐπιμελείας, καὶ διαπορησάντων. ὁμοίως δὲ οὐδὲ πάντας ψευδεῖς, οὐδὲ ἀληθεῖς τοῖς φάσεσι δυνατὸν εἶναι· διὰ πολλὰ τὰ τοιαῦτα ἀδύνατα. εἰ δὲ συνεχῶς ἐκεῖνα τοῦτο δόξειν καὶ διότι ψευδῶν μὴ οὐσῶν τινῶν, οὐδ' ἐκεῖνο τοῦτό τις φάσκων ἀληθεύσει· ἀλλὰ τὰς ψευδεῖς εἶναι πάντας λέγων, οὐ ψεύσεται.

Κεφάλαιον ϛ.

ΠΑντα δὴ ἐπιστήμη ζητεῖ τινας αἰτίας καὶ ἀρχὰς περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην, οἷον ἰατρικὴ καὶ γυμναστικὴ καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστη τῶν πραγματειῶν, ἃ μὲν ἐπιστήμαι· ἀφελοῦσα γὰρ τοῦτο περιγραφὴν τινὰ ἴδιον αὐτῆς ἔθετο τῶν ὑποκειμένων ὡς ὑπαρχόντων καὶ ὄντων, οὐχ ᾗ ὄντα, ἀλλ' ἑτέρα τις οὖσα πολλῶν τοιαῦτα ἐπιστήμας ἔδει ἐπιστήμην τῶν δὲ λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἑκάστη λαβοῦσα πόθεν τὸ τί ἐστι τὸ ἑκάστου γένος, πειρᾶται ἀποδεικνύειν τὰ λοιπὰ μαλακώτερον ἢ ἀκριβέστερον καθ' ὅσον ἐκ τοῦ τί ἐστι, τὰ μὲν διὰ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνουσι δὲ τὰ μὲν ὑποτιθέμενοι· διὸ οὐδὲ ἐκ τούτων ἔστιν ἐπιδεῖξαι, ὅτι τὴν οὐσίαν οὐ τοιαύτην ἐστὶν ἀποδεῖξαι· ἐπεὶ δ' ἐστί τις οὐσία φυσικὴ ἐπιστήμη, δῆλον ὅτι οὐ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ αἰτίου, οὐδὲ τῆς τέχνης τινὸς ἢ δυνάμεως ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη· ἐπεὶ δ' ἐστί τις ἑτέρα τις δυνάμεις ἐν μέρει δὲ τὰς ἀρχὰς τὰς ἐν τῷ ποιοῦντι, τὰς δὲ ἐν τῷ πάσχοντι ἡ αὐτὴ οὖσα τὴν ἕξιν τὴν ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τί ἐστι ἀποδεῖξαι ἐκάστου τινὸς τὴν ἐπιστήμην εἰδέναι καὶ τοῦτο χρῆσθαι ἀρχῇ, οὐδὲ μὴ λαμβάνειν πόθεν ἐστὶν ὁ τῆς φυσικῆς, καὶ περὶ τὸ τί ἐστι ἀποδεῖξαι τὰ τῆς οὐσίας λόγου ἀπόδοσιν, ποτέρως τὸ σιμόν, ἢ μᾶλλον τὸ κοῖλον. τούτων γὰρ ὁ μὲν τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ὕλης ἐστίν· τοῦ δὲ κοίλου ἄνευ ὕλης. [illegible] ἔστιν, ᾗ δὲ καὶ χωριστὸν σκεπτέον τούτῳ τῷ

ἢ μᾶλλον ἑτέρα. ἡ μὲν οὖν φυσικὴ περὶ τὰ κινούμενα ἔχει· αἰτία γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐστιν ἡ δὲ μαθηματικὴ, θεωρητικὴ μὲν καὶ περὶ τινὰ αὐτῶν, ἀλλ' οὐ χωριστά· περὶ τὸ χωριστὸν ἄρα ἴσως τὸ ἀκίνητον, εἴπερ τούτων ἀκριβεστέρα τῆς θεωρητικῆς ἐστὶν, εἴ περ ὑπάρχει τι καὶ ἀκίνητον. λέγω δὲ χωριστὴ καὶ ἀκίνητον. ἀναγκαῖον δὲ διαιτᾶν καὶ εἴπερ ἔστι τι τοιοῦτον οὐσία ἐν τοῖς οὖσιν, ἐν τούτοις αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ θεῖον· καὶ αὕτη αὐτὴ εἴη ἂν πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή. δῆλον τοίνυν ὅτι τρεῖς ἂν εἶεν θεωρητικαὶ θεωρητικῆς ἐστι, φυσικὴ, μαθηματικὴ, θεολογική. βελτίστη μὲν οὖν τὴν τῶν θεωρητικῶν θεωρητικῆς εἶναι· αὕτη δὲ περὶ τὴν τιμιωτάτην χαλεπὸν ἂν εἴη. ἔοικεν δὲ καὶ χείρων ἑκάστη λέγεσθαι κατὰ τὴν ἀκριβείαν θεωρητική. ἐπιστῆμαι δὲ πᾶσαι, πολὺ μᾶλλον ἢ τὴν ἀνωτάτω ἢ τὴν θεωρητικὴν ἀναγκαῖον θεῖον εἶναι, εἴ τι θεῖον ὑπάρχει· καὶ τὴν τιμιωτάτην ἐν θεῖῳ γένει εἶναι. ἀξιοῦσθαι δὲ καὶ τὴν θεωρητικὴν ἑκάστην ἐν τῷ θείῳ ἀποφαίνεσθαι ἐστὶν ἀναγκαῖον, εἴ τι θεῖον ἐστὶν ἐν τοῖς οὖσιν. εἰ δὲ οὖν αἱ φυσικαὶ οὐσίαι, θεῶν τὴν θεωρίαν ἔχουσιν ἡ φυσικὴ ἂν εἴη θεωρία· εἰ δὲ ἔστι τις οὐσία ἀκίνητος, ἑτέρα καὶ θεωρητικὴ αὕτη· εἰ δὲ καὶ τοῦτο θεῖον ἐστὶν, ἐν τῷ θείῳ τοῦτο ἂν εἴη τὸ θεῖον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Κεφάλαιον η.

ΕΠεὶ δὲ τὸ ἁπλῶς ὂν πολλαχῶς λέγεται, ὧν ἓν μὲν συμβεβηκὸς ἦν λεγόμενον, σκεπτέον ἐν τῷ ὄντι ὅτι οὐδὲν οὐ μέλει τὴν περὶ αὐτοῦ θεωρίαν ἐν τῷ συμβεβηκότι, οἷον εἰ δικαιοσύνη μουσικὴ τὸν συμβεβηκόντων τῶν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι δὲ λυπηρὸς ἢ πωλητὴς ἀνθρώπου, ἢ ὑγιεινὸν, ἢ σκυτοτομικὸν, ἢ ἀνθρωπικὸν. τὰ δὲ καθ' αὐτὰ ὄντα ἑκάστου τούτων σκοπεῖν τὴν θεωρίαν μόνον· ἢ ἔστι τὸ δικαίου τέλος, ἢ ἢ μουσικὸν ἢ γραμματικόν. οὐδὲ γὰρ ὄντα μουσικὸν, ὅτι γραμματικὸς γραμματικὸς, ἅμα ἔσται τὰ ἀμφότερα, ὡσπερεὶ ἂν ὦν. ὁ δὲ μὴ ἀεὶ ὁ ὄντα, ἐγγίγνεται τοῦτο ἅμα μουσικὸς ἐγγίγνεται καὶ γραμματικός. τῶν δὲ οὐδὲν μέλει ζητεῖν τὴν ὁμωνυμίας αὐτῶν θεωρίαν, ἀλλὰ τὰ συμβεβηκότα τὰς θεωρίας ἔχει· ὅθεν Πλάτων οὐ καλῶς ἔφη τὸν γραμματικὸν σκοπεῖν τὸ μᾶλλον διαπορεῖν ἀναγκαῖον ἔστι τὴν τῶν συμβεβηκότων θεωρίαν, φανερὸν ἔσται,

A an magis aliam. Physica sanè circa ea est quæ motus principium in se ipsis habent. Mathematica verò speculatiua quidè est: & hæc quædam circa manentia, non tamen separabilia. Circa separabile igitur ens & immobile, alia præter has ambas, scientia est: si aliqua quidem talis substantia est: dico autem separabilis, & immobilis: quòd tentabimus ostendere: & si qua talis in entibus natura sit, illic profectò B diuinitas erit, & hoc erit primum, & principale principium. Patet igitur tria genera speculatiuarum esse scientiarum, physicam, mathematicam, theologiam. Optimum igitur speculatiuarum quidem scientiarum genus: harum vero ipsarum ea, quæ vltimo dicta est: circa namque honorabilissimum entium est. Vnaquæque verò melior, aut deterior dicitur, secundum proprium scibile. Dubitauerit autẽ quispiam, vtrum entis, prout ens est, scientiam C vniuersaliter ponere oporteat, an non. Mathematicarum etenim vnaquæque circa vnumquoddam determinatum genus est: vniuersalis verò communis de omnibus est. Si itaque naturales substantiæ, primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit. Quòd si alia natura, atque substantia separabilis, & immobilis est, necesse est vt scientia quoque D eius alia sit, & naturali prior, & vniuersalis prior.

CAPVT VII.

CVm autem simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorum vnus est, qui secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto considerandum est. Quod igitur nulla scientiarum, quæ tradiuæ sunt, circa accidens versetur, patet. Nec enim ars ædificatoria quidnã illis, qui vsuri sunt domo accidet, cõsideratu: puta si anxiè vel è cõtrario habitabũ neq. textura, neq. futura. Quod vero proprium sibi ipsi est, solùm vnaquæq; istarũ scientiarum cõsiderat. Hoc autẽ finis proprius est, neq. quatenus musicũ & grãmaticũ: nec quòd E fit, qui musicus est, factus grãmaticus simul ambo erit, cùm priùs nõ esset. Quod autẽ cùm nõ semper esset, est, hoc fiebat: quare simul musicus, & grammaticus fiebat. Hoc autẽ nulla earum, quæ certæ scientiæ sunt F quærit, præter sophisticam: hæc enim sola, circa accidẽs versatur. Quare nõ malè Plato ait, cùm dixit sophisticã circa non ens immorari. Quod autem nec sit possibile accidẽtis scientiam esse, mã nisi fieri erit

Universidad de Deusto
Biblioteca

si videre conabimur quidnam accidés sit. Omne itaque dicimus, quoddam quidem semper, & ex necessitate esse (ex necessitate autem non ea dico, quæ secundum violentiam dicitur, sed qua in demonstrationibus vtimur) quoddã verò vt plurimùm, quoddam autem nec vt plurimùm, nec semper, & ex necessitate, sed vt contingit: vt puta sub Cane fiat frigus: sed hoc nec vt semper ex necessitate, nec vt plurimùm fit, quandoque tamen accidet. Accidens ergo est, quod fit quidem, non semper tamen, nec ex necessitate, nec vt plurimùm. Quid itaque accidens sit, dictum est. Cur vero non sit huiusce modi scientia, patet. Omnis nanque scientia eius est, quod semper, aut plurimùm est: accidens verò in neutro horum est. Quod autem entis secundum accidens non sint causæ, & principia talia, qualia per se entis, manifestum est. Essent enim omnia ex necessitate. Nã si hoc existente, hoc erit, & hoc, hoc (atque id, non vt contingit sed ex necessitate) illud quoque ex necessitate erit, cuius hoc causa erat, vsque ad vltimum dictum causæ. Hoc verò secundum accidens erat: quare ex necessitate omnia erunt: & de entibus auferetur, tum quod ad vtrumlibet se habet, tum ipsum contingere & fieri, & non fieri. At & si causa non vt ens, sed vt ea, quæ fit, supponatur, eadem accident. Omne nanque ex necessitate fiet. Et enim crassitudo eclipsis fiet, si hoc fiat. Hoc verò, si aliud quiddam: & hoc si aliud. Et hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod à nunc est vsque erat, de maturte tempus, deveniet aliquando ad existens. Quare cum hoc fit, cuncta, quæ sequuntur, ex necessitate profectò fient: vnde ex necessitate omnia fient. Quoddam autem vt verum & non secundum accidens est ens, quod est in mentis complexione, & passio in ea: quare circa illud, quod ita est ens, non quæruntur principia, verùm circa id, quod extra, & separabile ens est. Quoddã verò non necessarium, sed infinitum: dico autem quod secũdum accidens est. Huius verò inordinatæ, & infinitæ causæ sunt. Ipsum verò alicuius gratia, in eis est, quæ à natura, aut à mente fiunt. Fortuna verò est, cũ aliquid hoiũ secundũ accidẽs fiat. Quẽ admodũ n. & ens quoddã per se, quoddã secundum accidens est, ita & causa. Fortuna vero secundum accidens causa est in eis, quæ secundũ electionẽ alicuius gratia fiunt. Quare circa idẽ fortuna & mens

A πειρασθεῖμεν ἰδεῖν, τί ποτ' ἔστι τὸ συμβεβηκός. πολλὰ φαμὲν εἶναι, τὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (οὐκ ἔλεγε δ' οὐ τὴν βίαιον λεγομένην, ἀλλ' ἣν χρώμεθα ἐν τοῖς καὶ τοῖς ἀποδείξεσι) τὰ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὰ δ' οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οὔτ' ἀεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν· οἷον ἔσται ψῦχος ἐν τῇ κυνῇ· ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ὡς ἀεὶ ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ἐπὶ πολὺ γίγνεται· συμβαίνει δέ ποτ' εἶναι καὶ τὸ συμβεβηκός, καὶ γίγνεται μὲν οὐκ ἀεὶ, οὐδ' ἐξ ἀνάγκης, οὐδ' ὡς ἐπὶ πολύ. τὸ μὲν οὖν ὅ τι τὸ συμβεβηκὸς, εἴρηται· δῆλον δ' ὡς οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη περὶ αὐτοῦ, δοκεῖ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ τοῦ ἀεὶ ὄντος, καὶ ὡς ἐπὶ πολύ. τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἐστί. ὅτι δὲ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς ὄντων οὐκ εἰσὶν αἴτιον καὶ ἀρχαὶ τοιαῦται, οἷαι περὶ τῶν καθ' αὐτὸ ἐστι, δῆλον. ἴσως γὰρ ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης εἰ γὰρ τόδε μὲν ὄντος τοῦδε ἔστι, τόδε δὲ τοῦδε, τοῦτο δὲ μὴ ὄντος ἔτυχεν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, ἐξ ἀνάγκης ἔσται καὶ οὗ τοῦτ' ἐστὶ τέλος ἄνωθεν, ὅσα τῶν λεγομένων τελευταίων αἰτιατῶν· τοῦτο δ' ἐστὶ συμβεβηκὸς, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἔσται· καὶ τὸ ὑπολειφθὲν ἔτυχε, καὶ τὸ ἐνδέχεσθαι καὶ γένεσθαι, καὶ μὴ γίγνεσθαι, ἐν οἷς γενέσθαι πέφυκεν· καὶ μὴ ὄν τε, ἀλλὰ καὶ γεγενημένον τὸ αὐτὸ ὑποτιθῇ, τοῦτο συμβήσεται· πᾶν γὰρ τὸ ἐξ ἀνάγκης γενήσεται. εἰ γὰρ αὖθις ἐκλειψις γενήσεται, εἰ τόδε γένοιτο· τοῦτο δ' εἰ, ἢ τοιόνδε τι καὶ τοῦ ἄλλου· καὶ τοῦτο δὴ τὸν ὅρον ὅθεν τὸν παρεληλυθότα χρόνον τὸν ἀπὸ νῦν μέχρις αὐτοῦ ἀφορισθέντα χρόνον, ἕξει τοῦτο εἰς τὸ ὑπάρχον. οὗτ' ἐπὶ τοῦτ' ἔλθοι, ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης τὰ μὴ τοῦτο γενόμενα, ὅσα πρὸς ἐξ ἀνάγκης γίγνεσθαι, τὸ δ' ὡς ἀληθὲς ὄν, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ αὐτὸ ἔστι τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦτο ἀπορεῖται· τὸ δὲ τοῦ ὄντος ὄν, οὐ ζητοῦσιν αἱ ἀρχαί· τοῦ δὲ τὸ ἔξω ὄν καὶ χωριστὸν· τοῦ δ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἀόριστον. λέγω δὲ τὸ κατ' ἀεὶ ἕκαστον συμβεβηκός. τῶν τοιούτων δ'

B [illegible] ἀόριστος. ἐν τοῖς καὶ ἀπορεῖται τί ἄνευ τοῦ

φρονήσεως ἢ οὐ χωρὶς διανοίας. τὸ δ' ἀόριστον ἀόριστον, ἀφ' ὧν ἀόριστον τὸ ὅθεν τὴν ἀρχὴν· διὸ ἄδηλος ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, καὶ ἀόριστον καὶ συμβεβηκὸς ἄπειρον δὲ οὐδενὸς ἀγαθὸν οὐ τύχη καὶ κακόν, ὅταν ἀγαθὸν ἢ φανῇ λεγόμενον· ἀτυχία δὲ καὶ δυστυχία, οἷον μεγάθει τούτων. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν καθ' αὑτὸ, οὐδ' ἀφ' ἅπαν· εἰ ἄρα τύχη, ἢ καὶ τὸ αὐτόματον ἀόριστον τῷ εὐφυεῖ, φανήσεται τοῖς ἀόριστον καὶ φύσει.

Κεφάλαιον θ.

ΕΣτι δὲ τὸ μὲν ἐνέργεια μόνον, τὸ δὲ δυνάμει, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐνέργεια, τὸ δὲ ὅ τι, τὸ δὲ ποσὸν, τὸ δὲ τῶν λοιπῶν. ἀλλ' ἴσως δὲ κίνησις παρὰ τὰ ἀφῃρημένα. μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ καὶ τὰ τοῦ ὄντος κατηγορήματα. κοινὸν δ' ὅτι τούτων οὐδὲν ὅριον, ἢ εἰ μὴ κατηγορία. ἕκαστον δὲ δηλοῖ ὑπάρξει πᾶσιν, ὅ τί τὸ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ μέγεθος αὐτῷ, τὸ δὲ ποιὸν λευκότης, καὶ καὶ τὸ τριῶν, τὸ μὲν λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ καὶ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δὲ ἀτελὲς· καὶ φορὰ, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ποσοὶ τοσοῦτοι εἶδος, ὅσα τῶν ὄντος. ἀνηρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένους, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ, τοῦ τῶν δυνάμει ἢ τοιοῦτον ὄντος, ὁμοίως λέγω εἶναι κίνησιν. ὅπου δὲ ἄλλοθι λέγομεν, ἐνδέχεται δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν ἢ τοιοῦτον, αὐτὸ λέγομεν εἶναι ἐνέργειαν ἢ οἰκοδομεῖσθαι. ἔστι τοῦτο οἰκοδομεῖν. ὁμοίως κινεῖσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, βαδίζειν, ἅλλεσθαι, γηρᾶσαι, ἀφήβωσε. συμβαίνει δὲ κινεῖσθαι ἢ ἐντελέχεια ἡ αὐτὴ, καὶ οὔτε ἀφεστήκασι, οὐδ' ὑστεροῦσι. ἢ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐνεργῇ ὃ ἐνεργεῖ, ἡ αὐτὴ, καὶ ἄλλον ἢ κινητὸν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ἢ ὅτι. ἔστι γὰρ ἡ χαλκοῦ δυνάμει εἰδικὴ· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἢ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ἢ χαλκοῦς, κίνησις ἐστι. οὐ γὰρ ταὐτὸ χαλκῷ εἶναι καὶ δυνάμει τινί· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸ ἦν ἁπλῶς, καὶ τὸν λόγον, ἦν ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια κίνησις τε. δῆλον δὲ ταὐτὸν· ὅμοιον γὰρ ἐστιν. τὸ μὲν γὰρ δυνάμει ὑγιαίνειν, καὶ δυνάμει κάμνειν, οὐ ταὐτὸν ἦν. καὶ γὰρ αὖ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ κάμνειν, ταὐτὸν ἦν. τὸ δ' ὑποκείμενον ἢ ὑγιαίνειν, καὶ νοσεῖν, οὔτ' ὑγιάνει, οὔτ' ἄρρωστον, τοῦτο δ' ἦν ἡ ἀνθρωπος. ὅμοιον δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου

A electio nanque absente mente non est. Causæ vero quibus ea fiant quæ à fortuna sunt, indeterminatæ sunt: quare humanæ cogitationi incertæ sunt: & causa per accidens est, simpliciter vero nullius. Bona vero fortuna, & mala dicitur, cùm bonum aliquod, aut malum euenerit: fors fortuna vero, & infortunium, circa magnitudines horum. Cùm autem nihil secundum accidens prius his sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ.

B Si itaque fortuna, aut casus cæli causa est, prior, mẽs & natura causa erit.

CAPVT IX.

ESt autem hoc quidem, actu solùm: illud vero, potentiâ: hoc autem, potentia & actu: hoc quidem, ens: illud vero, quantum: hoc autem, cæterorum aliquid. Non est autem motus præter resimutatur enim semper secundum entis prædicationes. Commune autem nihil in his, in

C vlla prædicatione. Vnumquodque vero dupliciter omnibus inest, velut hoc. Nam hoc vt forma, hoc vero vt priuatio: ac secundum qualitatem, hoc album, illud nigrum: secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum. Eodem modo & secundum lationem: nam hoc sursum, illud deorsum, aut leue aut graue. Quare motus, & mutationis tot sunt species, quot

D entis. Cùm autem vnumquodque genus in actum & potentiam diuidatur, actum eius, quod potentia est, prout tale est, dico esse motum. Quod autem vera dicimus, hinc constat: cùm enim ædificabile prout tale ipsum dicimus esse actu quatenus ædificatur, & hoc est ædificatio: similiter eruditio, curatio, volutatio, ambulatio, saltatio, senescentia, ac inter escentia. Accidit autem moueri, cùm actus ipse fuerit, & neque priùs, neque posteriùs actus au-

E tem eius, quod est potentia, cùm actu ens agat, non prout ipsum, sed prout mobile, motus est. Dico autem prout, fiet nam æs potentia est statua, non tamen actus æris prout æs, motus est. Non enim idem est æri esse, & alicui potentiæ. Quod si idem esset simpliciter, ac secundum rationem, esset profectò æris actus, motus quidamiæ non est idem: quod & in contrariis patet. F Siquidem posse sanari posseque ægrotare non est idem. Alioqui & sanari & ægrotare idem foret. Subiectum vero, quod sanabile, aut ægrotabile est, siue humor, siue sangois. vnum idémque est. Cùm non sit igitur idẽ, sicut nec color, ac visibile idem est, constat motũ esse actum rei possibilis,

A prout possibilis est. Quòd igitur ipse est, & quòd tunc contingit moueri, cùm actus ipse sit, & quòd nec antè nec pòst, manifestum est. Nam contingit, vnumquodque aliquando quidem operari, aliquando minimè: velut ædificabile, prout ædificabile: & ædificabilis, prout ædificabilis actus, ædificatio est. Aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. At vbi domus fit, non vltra ædificabile erit. Ædificatio verò eius est, quod ædificabile est. Necesse itaque ædificationem, actum esse. B Ædificatio verò, motus quidam est. Eadémque in cæteris motibus ratio est. Quòd verò hæc sint rectè dicta, ex his quoque constat, quæ alii de ipso referunt, tum ex eo, quòd non facile est ipsum aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Et patet ex iis etiam, quæ alii protulerunt. Quidam enim alteritatem, inæqualitatem, & ipsum non ens, quorum nullum necesse est moueri. At neque mu- C tatio in hæc, neque ex his potiùs, quàm ex oppositis est. Causa verò, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quòd indefinitum quiddam videtur esse motus: alterius verò coordinationis principia, vtpote priuatiua, indefinita sunt. Nam nec quod quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum vllum, ipsorum est. Quòd verò motus indefinitus esse videatur, ea est causa, quòd neque inter ea, quæ sunt potentia D entia, nec quæ secundum actum, ponere ipsum est. Nec enim quod potest quantum esse, moueri necessarium est, nec actu quantum. At motus, actus quidem esse videtur, quanquam imperfectus: causa verò est, quòd imperfectum est possibile, cuius actus est. Quam ob rem difficile ipsum comprehendere quidnam sit. Nam aut in priuationem necessariò reponetur, aut in potentiam, aut in actum simplicem. Ho- E rum autem nullum videtur contingere posse. Superest igitur quod dictum est esse & actum, & non actum, qui dictus est: qui & si difficilis cognitu sit, tamen contingit esse. Simul & illud perspicuum est, motum esse in moto: actus enim eius est à motiuo. Neque alius est motiui actus: oportet enim vtriusque actum esse. Nam motiuum est, eo quòd possit: mouens verò, eo quòd operetur. Verùm actiuum, est ipsius mobilis. Eodem itaque modo vnus vtriusque actus, quemadmodum eadem distantia ad duo vnius, & ad vnum duorum, ascensus quoque, ac descensus esse, non est vnum. Ita etiam in mouente, & in moto.

[illegible]

Κεφάλαιον ι.

[illegible]

A

CAPVT IX.

INfinitum verò est, aut quod impossibile est pertransire, eo quòd non sit aptum permeari: quemadmodum vox inuisibilis: aut quod transitum habet inconsummabilem, aut quod vix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum, aut finem habet. Item, secundùm appositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sanè ipsum quicquam B esse impossibile est. Nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens, indiuisibile erit. Siquidem diuisibile, ac magnitudo, aut multitudo est. Quod si est indiuisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum vox inuisibilis est. Verùm nec sic aiunt, nec nos sic quærimus, sed tanquam impermeabile. Præterea, quónam modo contingет esse per se ipsum infinitum, si C nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est? Præterea, si secundum accidens, non esset sanè verum elementum prout infinitum passio est, sicuti nec inuisibilis locutionis, tametsi vox inuisibilis est. Quòd autem infinitum non potest esse actu, patet: erit nanque quæque pars eius infinita, quæ accipitur. Nam infinito esse, atque infinitum, idem; siquidem infinitum substantia, & non de subiecto sit. Aut igitur indiuisibile, aut D per infinita diuisibile, si partibile est. Verùm multa infinita, idem esse impossibile est. Quemadmodum enim aëris aër pars, ita & infinitum infiniti, si substantia, & principium sit. Impartibile igitur, & indiuisibile est. Verùm hoc impossibile, actu esse ens infinitum. Necessarium enim quantum esse: secundum accidens igitur existit. At hoc modo dictum est, non posse principium esse, verùm id potiùs, cui E accidit, numerum, vel par esse. Sed hæc fortasse inquisitio vniuersalis est. Quòd verò in sensibilibus non est, hinc constat: nam si est corporis ratio hoc, esse superficie definitum, non sanè fuerit infinitum corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Cæterùm nec numerus ita est, tanquam separatus, atque infinitus: quippe cùm numerus, aut quod habeat numerum, numerabile sit. Quod si physicè potius contemplemur, ex his patet: neque enim compositum, neque simplex poterit esse. Compositum nanque non erit corpus si finita quidem sunt multitudine elementa. Oportet nanque contraria æquari, nec si quantumuis inferior sit alterius corporis possibile est vnumquodque esse infinitũ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

si corpus quidem est, quod vndecunque habet dimensionem infinitum verò quod infinitè distat: quare infinitum corpus, vndecunque infinitum erit. Nec verò vnum & simplex contingit infinitum esse corpus: nec (vt quidam aiunt) præter elementa, vnde hæc generant. Tale nanque corpus præter elementa, non est. Nam cũcta ex quibus sunt in ea etiam resoluũtur. Hoc verò non videtur, præter simplicia corpora, neque ignis, neque aliud vllum elementorum: etenim absque eo quod aliquod horum infinitum, impossibile est, vniuersum, & si finitum fit, aut esse, aut fieri aliquod eorum vnum, vt Heraclitus dicit, omnia quandoque ignem fieri. Eadem ratio & de vno est quod fit eorum præter elementa physici. Omne enim ex contrario in contrarium, velut ex calido in frigidum transit. Item, corpus sensibile alicubi est, idémque partis ac totius locus, velut tereræ: quare si vniforme fit, aut immobile erit, aut semper pelletur. Hoc verò impossibile est. Quid enim deorsum potius, quàm sursum aut vsquam? velut si glebaba fit, quò mouebitur, aut vbi manebit? Locus enim congenei corporis illius, infinitus est: continebit igitur totum locum. at quomodo? Quæ igitur mansio, motúsq. eius? An vbique manebit? Non mouebitur ergo. An vbique mouebitur? Non ergo stabit. Quòd si vniuersum dissimile sit, loca quoque dissimilia erunt. Ac primum quidem non vnum vniuersi corpus, nisi tactu. Deinde aut finita erunt hæc, aut infinita specie. Finita quidẽ impossibile: nam quædam infinita erunt, quædam minimè, si totum infinitum fit, velut ignis, aut aqua. At hoc erit cõtrariis corruptio. Quòd si infinita ac simplicia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod si est impossibile, locáq. finita sint, totum item necessariò finitum erit. Et omnino impossibile infinitum esse corpus & locum corporibus: si omne quidem corpus sensibile, aut gravitatem habet, aut levitatẽ. Aut.n. ad mediũ, aut sursum mouebitur. Verùm impossibile, infinitũ aut totũ. aut mediũ, aut quodcũq. passum esse. Quo.n. modo diuides, aut quo pacto infiniti hoc quidẽ sursum fuerit, hoc verò deorsum, aut extremũ aut mediũ? Omne.n. corpus sensibile in loco: loci verò species sex: in corpore verò infinito, hæ esse nõ possũt. Et simpliciter, si impossibile est locũ infinitũ esse, corpus quoq. impossibile est. Quod.n. in loco est, id alicubi est. Hoc verò aut sursum aut deorsum, aut aliquid exterorũ significat.

A σῶμα γὰρ ὅτι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν ἄπειρον ᾖ, τὸ ἀφωρισμένως διεστικὸς οὗ· εἰ τὸ ἄπειρον σῶμα, πάντοθεν ἄπειρον. οὐδὲ τὸν ἓν ᾖ ἁπλοῦν εἶναι τὸ ἄπειρον ἢ σῶμα, οὐδ' ὡς λέγουσί τινες, παρὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἅπαντα τοῦτο. οὐ γὰρ τὸ τοιοῦτον σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἀπόρηται γὰρ ἐξ οὗ ἔστι καὶ εἰς ὃ διλύεται εἰς τοῦτο. οὐ φαίνεται ᾖ τοῦ παρὰ τὰ ἁπλᾶ σώματα, οὐδὲ πῦρ, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν στοιχείων· οὐδὲν γὰρ χωρὶς γὰρ τοῦ ἀπείρου εἶναι τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ ἄπειρον, καὶ ἢ πεπερασμένον, ἢ εἶναι τι αὐτῶν, ὡς φασὶν οἱ τινες, ὅν τρόπον Ἡράκλειτος φησὶ, πάντα γίγνεσθαι πυρὸς ὅ δ' αὐτὸς λέγει καὶ ὅτι τὸν ἥλιον, ἢ τινα ἄλλον τῶν φανερῶν παρὰ τὰ στοιχεῖα εἰ φυσικοί· πᾶν γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. ἔτι τὸ κινοῦν σῶμα πού· καὶ ὁ αὐτὸς τόπος ὅλου καὶ μορίου, οἷον τῆς γῆς. οὗ δὲ μένει ἡμερῆ, ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ εἰς ἄπειρον τοῦτο ᾖ κινούμενον. τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ἐν τῷδε, οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὐτὸν κινήσει; ἢ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος ἐκείνου τῶν συγγενῶν σώματος ἄπειρος. καθήσεται οὖν τὸν ὅλον τόπον. καὶ πῶς; τίς οὖν ἠρεμεῖ καὶ ὁ κίνησις; ἢ πανταχοῦ μενεῖ, τὸν κινήσεται πάντῃ; ἢ οὐδαμοῦ ἄρα ἔσται τοῦ ἀπείρου τόπος. εἰ δὲ κινούμενον τὸ πῦρ, κινήσεται καὶ οἱ τόποι, καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ ἔσται τὸ πῦρ· ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον τὸ ἄπειρον κινεῖσθαι τόπῳ ἄλλῳ τινὶ ἢ ἑαυτῷ· εἰ γὰρ τὸν ἄπειρον τόπον ἔχει, ἔσται τὸ ἄπειρον. πεπερασμένα ἄρα καὶ οὐκ εἴδη τινά. πεπερασμένα ἄρα καὶ οὐκ εἴδη τινά. ἔσται γὰρ τὸ μὲν ἄπειρον, τὸ δ' ἕν, ἢ τι τοιοῦτον τῶν ἐναντίων· εἰ δ' ἄπειρα καὶ ἄπειρα τὰ στοιχεῖα· εἰ ἢ τοῦ ἀδυνάτου, καὶ εἰ ἔστι ἄπειρα τὰ στοιχεῖα· εἰ ἢ τοῦ ἀδυνάτου, καὶ εἰ τόποι πεπερασμένοι, καὶ τὸ πᾶν ἀνάγκη πεπερασμένον. ὅλως δ' ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα, καὶ τόπον τῶν σωμάτων, ἢ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν βάρος ἔχει, ἢ κουφότητα. ἢ γὰρ ὅτι τὸ μέσον, ἢ ἄνω εἰδέναι. ἀδύνατον ᾖ τὸ ἄπειρον, ἢ πᾶν, ἢ τινὶ μόνῳ, ἢ ὁποτερῳοῦν πεπονθέναι. πῶς γὰρ διέλοις, ἢ πῶς τὸ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν κάτω, τὸ δ' ἄνω, ἢ ἔσται καὶ μέσον; εἰ γὰρ πᾶν αἰσθητὸν σῶμα ἐν τόπῳ. τόπου ᾖ εἴδη ἕξ. ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ σώματι τοῦτ' εἶναι· δῆλον δ' εἰ ἐν ἀδυνάτῳ τόπῳ ἄπειρον εἶναι, καὶ σῶμα ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἐν τόπῳ, τοῦ τι ᾖ [illegible]

τούτων δ' ἕκαστον ὅρος τὸ τοῦ ἀπείρου, οὐ τοιοῦτον ἐν μεγέθει καὶ κινήσει, καὶ χρόνῳ· οὐκ μία τις φύσις· ἀλλ' τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον εἶναι, κίνησις καὶ τὸ μέγεθος, ἢ τοῦ κινεῖσθαι, ἢ ἀλλοιοῦσθαι, ἢ αὔξεσθαι· χρόνος ᾖ, διὰ τὴν κίνησιν.

Κεφάλαιον ια.

ΜΕτατίθεται ᾖ τὸ μετατίθεσθαι, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον τὸ περιπατοῦντα βαδίζειν τὸ ᾖ τοῦτον τὸν μετατίθεσθαι, ἁπλῶς λέγεται μετατίθεσθαι, ὅτι ὅτου κατὰ μέρος· ὑγιαίνει γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμός. ἔστι δὲ τι ὁ καθ' αὑτὸ πρῶτον κινοῦν καὶ τοῦ· ὅδε τὸ καθ' αὑτὸ κινητόν. ἔστι δὲ τι καὶ ὅδε τὸν κινοῦν ἀνάπτον κινεῖ· τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ ᾖ κατὰ μέρος, τὸ ᾖ καθ' αὑτό. ἔστι δὲ τι τὸ κινῶν φορᾷ· ἔστι δὲ τι τὸ κινούμενον· ἔστι δὲ φορὰ χρόνου, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. τὰ δὲ εἴδη καὶ τὰ ποιότητα, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινούμενα τὰ κινούμενα, ἀκίνητα ἔστι, οἷον ἐπιστήμη, καὶ θερμότης. ἔστι δὲ οὐχ ἡ θερμότης κίνησις, ἀλλ' ἡ θέρμανσις· ἢ ᾖ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς μετατίθεται ἐν ἅπασιν ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ μεταξύ, καὶ ἐν ἀντιφάσει· πάντα ᾖ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· μετατίθεται ᾖ τὸ μετατίθεσθαι, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. λέγω ᾖ ὑποκείμενον, τὸ κατηγορούμενον συλλογισμοῦ. οὗ· ἀνάγκη τρεῖς εἶναι μετατάσεις· ἢ γὰρ ἐξ οὐκ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον· ἢ ἐξ οὐκ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, κατ' ἀντίφασιν, χρόνοι δὲ, ἢ ἀφ' ἁπλοῦ, ἁπλῶς, ἢ ᾖ τὶ, τοῦ· εἰ τὸ μὲν ἐν λέγεται πολλαχῶς, καὶ μάτι τὸ κατ' συμβεβηκὸς ἢ διαίρεσιν ἐν ᾖ τῷ κινεῖσθαι, μάτι τὸ κατ' ἀλήθειαν, τὸ τοῦ πλείω ὄντα κινεῖσθαι· τὸ γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ἔμμοι ἐν ᾖ τῷ κινεῖσθαι κατ' συμ-

A quorum vnumquodque terminus quidam est. Infinitum verò non idem in magnitudine, motu, & tempore, tanquam vna quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur: velut motus, secundum magnitudinem, super quam fit motus, aut alteratio, aut augmentatio: tempus verò propter motum.

CAPVT XI.

PErmutatur verò, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens, veluti B cùm dicimus musicum ambulare: illud verò, eo quòd eius quippiam mutetur, simpliciter dicitur mutari: vt quæ secundum partem dicuntur. Sanatur nanque corpus, quoniam oculus. Est præterea, quod per se primum mouetur, & hoc est per se mobile. Est item de mouẽte quoque eodẽ modo. Mouet nanque quoddam per accidẽs, quoddam secundum partem, quoddã per se. Est rursus aliquid, quod primò mouet: & est aliquid quod mouetur. Item tempus, in quo: ac præterea, ex quo: demum & ad quod. Species verò passionésque, ac locus, ad quæ mouentur mota, ea immota sunt: veluti scientia, & calor. Est verò motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autẽ non per accidens, haudquaquam in omnibus est, sed in contrariis, ac mediis, atque etiam in contradictione. Cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem, quod mu- D tatur, aut ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut ex nõ subiecto in subiectum. Aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est, tres mutationes esse. Illa enim, quæ ex nõ subiecto in nõ subiectũ, nõ est mutatio: nec enim cõtraria, neq. cõtradictio est, quia neq. oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem, generatio est: quæ quidem E simpliciter, simplex, quæ verò cuiusdam, quædam: at quæ de subiecto in non subiectum, corruptio: quæ simpliciter, simplex, quæ cuiusdam, quædam. Si itaque nõ ens multifariam dicitur, & nec quod secũdũ compositionem, aut diuisionem dicitur, moueri contingit, nec item quod secundũ potentiã, quod oppositũ est ei quidem, quod simpliciter est (non album enim aut non bonum, contingit nihilo minus secundum accidens moueri. Esse nanque homo potest, nõ albũ: quod vero simpliciter nõ hoc, id nequaquã. Nã impossibile est, nõ ens moueri. Si igitur hoc, & generationem motũ esse: fit autẽ nõ ens. Nã tum est dicere de eo, quod simpliciter fit,

quod est non ens. Eodem modo igitur & quiescere. Hæc itaque omnia accidunt absurda, si quicquid mouetur, in loco est: non ens verò in loco non est: esset enim vsquam. Nec corruptio igitur motus. Siquidem motui motus aut quies contrarium est: corruptio verò generationi est contraria. At cum omnis motus, mutatio quædam sit, mutationes verò tres, quæ dictæ sunt, harum verò, quæ secundum generationem & corruptionem minimè sint motus (sunt autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse. Subiecta verò aut contraria, aut media: nã & priuatio contrarium esse ponatur, quandoquidem & affirmatio declaratur, velut nudum, cæcum & nigrum.

CAPVT XII.

Si igitur prædicamenta, substantia, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, & quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci: secundum verò substãtiam minimè, propterea quòd substantiæ nihil contrarium est, nec eius quod ad aliquid. Etenim altero mutato, verificatur alterum nullatenus mutatum: quare secundum accidens, horum motus erit. Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino moti, ac mouentis: cùm non sit motionis motus, nec generationis generatio, nec denique mutationis mutatio. Bifariam enim cõtingit motionis motum esse. Nam aut tanquam subiecti: vt homo mouetur, quia ex albo in nigrum mouetur. Quare sic etiam motus, aut calescit, aut frigescit, aut loco transfertur, aut crescit. Id verò impossibile est, cùm motus non sit aliquod subiectorum. Aut eo, quòd aliud quoddam subiectum, ex mutatione in aliam speciem mutetur: vt homo ex morbo in sanitatem. At nec hoc possibile, preterquam per accidens (omnis nanque motus in aliud ex alio mutatio est: & generatio item, ac corruptio eodem modo: veruntamen quæ ex oppositis sic, aut sic, nõ sunt motus) alioqui simul ex sanitate in morbũ mutatur, atque ex ea ipsa mutatione in aliam. Constat itaque, quòd cùm ægrotauerit, in quamuis mutatus erit: cõtinget enim quiescere. Ac præterea nõ semper in quancunque, & illa quoq; ex aliquo in aliud quiddam erit. Quare opposita erit conualescentia. Verùm ex accidenti, vt ex reminiscentia in obliuionem mutatur, quia id, cui inest, quandoq; in scientiam, quandoque in sanitatem mutatur. In infinitũ præterea procedet, si mutationis

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

[illegible Greek heading]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A [illegible Greek text]

B [illegible Greek text]

C [illegible Greek text]

D [illegible Greek text]

E [illegible Greek text]

F [illegible Greek text]

A mutatio, & generationis generatio fuerit. Necesse igitur & priorem fore, si posterior fuerit: vt si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque, quod fiebat, simpliciter fiebat: quare nondum erat quod simpliciter fiebat, sed quod fit aliquid, aut quod iam fiebat. Si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur nondum erat, quod tunc fiebat? Cùm verò in infinitis non sit B aliquid primum, non erit primum: quam ob rem neque consequens erit. Nec fieri igitur nec moueri, nec mutari quicquam, possibile est. Eiusdem præterea motus cõtrarius, atque quies, generatióque, & corruptio: Quare quod fit, cùm factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. Nec enim statim, cùm fiat, nec pòst. Nam esse opus est, quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod fit & mutatur: C quæ sanè erit velut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius, quod fit, aut motus, aut generatio: & aliquid item ad hoc mouetur. Nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quonam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ: quare neque generatio generationis. Cum verò neque substantiæ, nec ad aliquid, neque faciendi, ac patiendi, superest secundum quale, & quantum & vbi, motum duntaxat D esse: quandoquidem in horum singulis contrarietas est. Quale autem dico, non quod in substantia (si quidem differentia, quale est) verum passiuum quale, quo dicitur res aut pati, aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardè incipit: & quod natum quidem est moueri, non E possit autem, quando natum est, & vbi, & quomodo: quod sanè inter immobilia solum, voco quiescere: contraria enim quies motui. Quare priuatio erit susceptiui. Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in vno loco primo sunt. Et separata, quę in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Mediũ, in quod natũ est prius venire, quod mutatur, quàm ad quod vltimum mutatur, secundum naturam continuè mutatum. Contrarium secundũ lo- F cum, quod secundum rectitudinem plurimùm distat. Consequens, est cuius principium sequentis, aut solo situ, aut speciei, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum, quæ in eodem genere [illegible] velut linea lineæ, [illegible] vnitatis, aut domus ipsius domus: aliud verò mediũ esse nihil [illegible] consequens [illegible] alicuius cõseuens, ac quoddã posterius est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non enim vnum consequens duorum: neque nouilunium, consequens secundæ. Attiguum verò, quod consequens tangit. Cæterùm cùm omnis mutatio in oppositis fit, hæc verò contraria, ac contradictio, contradictionis verò nihil medium est, constat quod medium in contrariis est. Continuum sanè, quoddam attiguum, aut tangens est. Dicitur verò continuum cùm idem fiunt, atque vnus, vtriusque termini, quibus tangunt, & se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus vnum quiddam natum est secundum contactum fieri: quòd consequens, primum fit, constat. Consequens nanque non tangit: hoc verò consequens est, & si continuum est, tangit. Quod si tangit, nondum continuum est. In quibus verò non est tactus, in his non est cohærentia. Quare non est punctum idem vnitati. Nam illorum est tactio, harum verò minimè: sed consequenter: & illorum quidem est aliquid intermedium, harum verò minimè.

A οὐ γὰρ τοῦδε ἑξῆς τοῦδε ἕν, οὐδ' ὁ νουμηνία τῇ δευτέρᾳ. ἐχομένου δ', ὃ μετ' ἐξῆς· ὧν ἀνάγκη ἐφεξῆς δ' τὸ μετὰ μεταβολὴν ἐν τοῖς ἀντικειμένοις· τούτων δ' ἐναντία καὶ ἀντίφασις, ἀντιφάσεως δ' οὐδὲν ἀνὰ μέσον, δῆλον ὡς ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξὺ τὸ συνεχὲς δ' ὅταν ἐχόμενά τι, καὶ ἅπτόμενον. λέγω δ' συνεχές, ὅταν τοὐτὸ γένηται καὶ ἕν, τὸ ἐκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται καὶ συνέχουσι. ὅτι δῆλον ὅτι τὸ συνεχὲς ἐν τούτοις ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίγνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν, ἐν τούτοις τὸ πρῶτον τὸ ἑξῆς δῆλον. τὸ γὰρ ἑξῆς οὐχ ἅπτεται. τοῦτο δ' ἐφεξῆς· καὶ εἰ συνεχὲς ἅπτεται. εἰ δ' ἅπτεται, οὔπω συνεχές· ἐν οἷς δ' μὴ ἔστι ἁφή, οὐ ἔστι συμφυΐα ἐν τούτοις. ὧν οὖν ἔστι στιγμὴ μεταξὺ τοῦτο οὐ. τοῖς μὲν ὑπάρχει τὸ αὐτὸ εἶναι, τοῖς δ' οὔ. ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ τοῦ μὲν μεταξύ τι, τοῦ δ' οὔ.

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XII.

CAPVT I.

PROVLATIO nobis de substantia est, siquidem substantiarum principia & causæ quærimtur. Etenim siue vt rotum aliquid vniuersum est, substantia, prima pars est: siue ex consequenti, hoc quoque modo primum est substantia, deinde quale, postea quantum. At simul (vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, verùm qualitates, & mons: quemadmodum, non album, & non rectum. Dicimus nanque hæc quoque esse, veluti, est non album. Præterea, cæterorum nullum separabile est. At hoc idem te ipsa testantur antiquiores: quippe qui principia, elementa, & causas substantiæ quærebant. Recentiores verò vniuersalia magis ponunt esse substantiæ. Genera nanque vniuersalia sunt, quæ asserunt magis principia, atque substantias esse, propiores quòd logicè quærunt: antiquiores verò, singularia (vt ignem, & terram) non autem corpus commune. Verùm substantiæ tres sunt: vna sensibilis, cuius quædam sempiterna, quædam corruptibilis, quam omnes concedunt, veluti plantæ, & animalia. Sempiterna verò (cuius elementa, siue vnum, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilia, quam aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, quidam in duo ponentes naturam

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ

τὸ Λ.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς οὐσίας ἡ θεωρία. τῶν γὰρ ὑπῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ αἴτια ζητοῦμεν. εἰ γὰρ οἷον τι τὸ πᾶν ἐν τὸ ἐξ ὧν τὰ ὄντα μέρη· καὶ τὴν οὐσίαν τοῦτο τὸν τρόπον ἂν εἴη. εἰ δὲ κατὰ τὴν ἑξῆς, ἀπὸ τούτου τὸν τρόπον ἂν εἴη. ἔτι τὸ ποιὸν καὶ ποσόν. ἅμα δὲ τοῦ ὄντος, οὐκ ἀπλῶς ὄντος, ἀλλὰ τοιαῦτα καὶ ποσὰ ἐστὶν, ταῦτα, ὑπὲρ ταυτότητος καὶ ἑτερότητος, καὶ κινήσεις, καὶ ἡ τοῦ λευκοῦ, καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ ὄν. λεγόμενα δὲ καὶ ταῦτα, ὅτι οὐ λευκὸν. ἔτι οὐδὲν ἀφῆρται χωριστὸν. μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι περὶ τῆς οὐσίας ἐζήτουν ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα καὶ αἴτια. οἱ μὲν νεώτεροι καθολικωτέρας τὰς οὐσίας μᾶλλον τιθέασι. τὰ γὰρ γένη καθολικώτερα, ἃ φασιν εἶναι καὶ οὐσίας εἶναι μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν. οἱ δὲ πάλαι, τὰ καθ' ἕκαστα· οὐ πῦρ, καὶ γῆν, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν σῶμα. οὐσίαι δὲ τρεῖς· μία μὲν, αἰσθητὴ ἧς ἡ μὲν ἀΐδιος, ἡ δὲ φθαρτὴ, ὧν πάντες ὁμολογοῦσι, οἷον τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ζῷα. ἡ δὲ ἀΐδιος, ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν, εἴ τε ἓν, εἴ τε πολλὰ ἐστὶν ἡ ἀκίνητος. ταύτην φασί τινες εἶναι χωριστὴν· οἱ μὲν εἰς δύο διαιροῦντες, οἱ δὲ εἰς μίαν φύσιν

τιθέντες τὰ εἴδη καὶ τὰ μαθηματικά· οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ μόνον τούτων. περὶ ὧν μὲν οὖν ἡμῖν ἡ φυσικὴ (περὶ κινουμένου γὰρ) αὕτη δὴ ἑτέρας, εἰ μαθήματα ἀνάγκη εἶναι.

Κεφάλαιον β.

ΗΔ' ἀΐδιον τὸ ἀνάγκη μεταβλητὸ, εἰ δὲ τὸ μεταβολὴ, ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἢ τοῦ μεταξὺ· ἀντικειμένων δὲ μὴ πάντων (οὐ λευκὸν γὰρ ἐκ φωνῆ) ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸ μεταβάλλον εἰς τοῦ ἐναντίου· τὰ γὰρ τὰ ἐναντία μεταβάλλει. ἔτι τὸ μὲν ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἐναντίον οὐκ ὑποκείμενον. ἔστι δὲ τι θάτερον παρὰ τὰ ἐναντία, ἡ ὕλη. εἰ δὴ οἱ μεταβολαὶ τέσσαρες, ἢ κατὰ τὸ τί, ἢ κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ποσὸν, ἢ ποῦ· κατὰ γένεσις μὲν ἡ ἁπλῆ καὶ φθορὰ, ἢ κατὰ τόδε· αὔξησις δὲ φύσις, ἢ κατὰ τὸ ποσόν· διμοίωσις δὲ, ἢ κατὰ τὸ ποιόν· φορὰ δὲ, ἢ κατὰ τόπον, εἰς ἐναντιώσεις αἱ οὖσαι τοῖς κατ' ἐνέργειαν αἱ μεταβολαί. ἀνάγκη δὴ μεταβάλλειν τὴν ὕλην ἀμφοτέρων ἀμφω. ἐπεὶ δὲ δυνάμει τόδε, μεταβάλλει παρὰ τὸ μὴ δυνάμει ὄντος, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ὄν· οἷον, ἐκ λευκοῦ δυνάμει, εἰς τὸ ἐνεργείᾳ λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξάνεται καὶ φθίνει. ὥστε τὸ μὲν κατὰ τὸ ποιὸν μεταβάλλοντα γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, δηλονότι κατὰ τὸ δυνάμει μὴ ὄντος δὲ ἐνεργείᾳ· καὶ οὐδὲν δεῖ τὸ Ἀναξαγόρου λέγειν (βέλτιον γὰρ ἅμα πάντα) καὶ Ἐμπεδοκλέους τὸ μῖγμα καὶ Ἀναξιμάνδρου· καὶ ὡς Δημόκριτος φησιν, ἅμα ὁμοῦ πάντα δυνάμει, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ὥστε τὴν ὕλην ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιον. πάντα δ' ὕλην ἔχει ὅσα μεταβάλλει· ἀλλ' ἑτέραν καὶ τὸ ἀΐδιον, ὅσα μὴ γίγνεται, ἀναγκαῖον δὲ φορά· ἀλλ' οὐ γίγνεται, ὅθεν πᾶν ἐστι. ἀπορήσειε δ' τις, ἐκ ποίου μὴ ὄντος ἡ γίγνεται πορεύεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. εἰ δὴ τὸ δὲν δυνάμει, ἀλλ' ὅμως τὸ τῆς τυχούσης· ἀλλ' ἔστιν ἐξ ἑτέρου. οὐδ' ἐνδέχεται, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα. διαφέρει γὰρ τὸ ὅλον· ἐπεὶ δὲ τὰ ἄπειρα γίγνεται, ἀλλ' οὐκ ἔστι ὁ τὸ νοῦς, εἴτε οὖν τὸ ὅλον μέν, ἀκίνητον γίγνεται καὶ ἐνεργείᾳ,

tam species, quàm mathematica, quidam ex his mathematica solùm. Illæ itaque philosophiæ naturalis: cum motu nanque sunt. Ista autem alterius est, si nullum eis commune principium est.

CAPVT II.

SEnsibilis verò substantia, mutabilis est. Si itaque ex oppositis, aut mediis mutatio fit, oppositis vero non omnibus (album non ex voce, verùm ex contrario) necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur: non enim contraria transmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium verò non permanet. Est igitur aliquid tertium præter contraria, ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut vbitas generatio simplex, & corruptio, quæ secundum quod quid fit, augmentatio, & diminutio, quæ secundum quantum, alteratio, quæ secundum passionem, latio verò, quæ secundum locum, profectò in contrarietates in vnoquoque mutationes sunt. Necesse est igitur mutari materiam, quæ ambo possit. Cùm autem duplex sit ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ente, vt ex potentia albo, in actu album. Eodem autem modo & de augmentatione, & diminutione. Quare non solùm per accidens, ex non ente neri contingit, sed etiam ex ente omnia fiunt, verùm potentia quidem ente, actu vero ex non ente. Et hoc est Anaxagoræ vnum. Melius nanque quàm cuncta simul, & quàm mistura Empedoclis, ac Anaximandri: &, vt Democritus quoque ait, simul omnia potentia erant, actu vero minimè: quare materiam tetigerunt. Cuncta vero quæcunque mutantur, materiam habent, sed diuersam, nam & ipsorum sempiternorum quæcunque non sunt generabilia, sed latione mobilia, attamen non generabilem, sed vnde, quo. Dubitare verò quispiam possit, ex quo non ente generatio fat: triplicitèr enim non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia (veruntamen non ex quocunque) sed cùm alterum ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res erant, quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuissent, & non vnum, cùm intellectus vnus sit: quare si materia vna, illud actu fuisset factum, cuius materia potentia erat. Tres itaque causæ & tria principia: duo quidem ipsa contrarietas, vero oppositio, tertium vero materia.

CAPVT III.

POst hæc ostendendum est, quòd neque materia fit, neque species. Dico autem, extrema. Omne enim, quod transmutatur, aliquid est, & ab aliquo in aliquod transmutatur. Ab aliquo quidem, primo mouente: in quo verò, materia: in quod autem, speciem. In infinitum itaque procedet, si non solum æs rotundum fiat, verùm ipsum rotundum: aut æsquare necesse est stare. Deinde quod aliquid est, quælibet substantia est, quæ ab vniuoco fit. Quædam enim natura substantiæ sunt, quædam autem alia. Aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut casu fiunt: sed ars quidem, principium in alio: natura verò, principium in ipso. Homo nanque hominem generat. Cæteræ causæ, priuationes horum sunt. Substantiæ verò, tres: quædam materia, quæ quod quid est eo ipso, quod apparet. Quæcunque enim tactu, non coadhærentia sunt, materia, & subiectum sunt: quædam verò natura, quod quid, & quidam habitus ad quem. Tertia item, quæ ex iis, quæ singularis est: vt Socrates, aut Callias. In quibus igitur quod quid non est præter compositam substantiam (vt domus forma, non nisi ab ipsa arte) nec est generatio, aut corruptio eorum, verùm alio modo sunt, & non sunt, tum domus, quæ absque materia, tum sanitas, & omne, quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in iis sunt, quæ natura sunt. Propter quod non malè Plato dixit, quòd species eorum sunt, quę natura sunt. Siquidem species sunt aliæ ab his: vt sunt ignis, caro, caput. Cuncta nanque materia sunt, & maximè eius substantiæ, quæ est vltima. Causæ itaque mouentes, tanquam anteà ortæ existentes: quæ verò vt ratio, simul sunt. Cùm enim sanus fit homo, tunc etiam sanitas est. Et forma æneæ sphæræ, simul atque ænea sphæra. Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est. In quibusdam enim, nihil prohibet: veluti si anima tale sit non omnis, sed intellectus: omnem nanque fortassis impossibile est. Manifestum itaque est, quòd præter hæc non oportet Ideas esse. Homo nanque hominem generat singularis, aliquem. Similiter etiam in artibus Medendi enim ars, ratio sanitatis est.

CAPVT IIII.

CAusæ verò, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum sunt, quodam verò modo non, si quis vniuersaliter dicat, & secundum analogiam, omnium eædem. Dubitare nanque quispiam posset, vtrùm alia, an eadem principia, & elementa substantiarum sint, & eorum, quæ ad aliquid & eodem modo in quolibet prædicamẽto. At absurdum est, si omnium eadem sunt: ex eisdem enim erit ad aliquid, & substantia. Quid igitur hoc erit? præter enim substantiam, & alia, quæ prædicantur, nihil commune est. Prius autem elementum est, quàm ea, quorum est elementum. At vero nec substantia, eorum quæ ad aliquid sunt, elementum est, nec aliquid horum, substantiæ. Item quo modo continget, omnium eadem esse elementa? Nullum enim elementorum idem potest esse ei, quod ex elementis componitur: veluti ipsi b a, ipsum b, & ipsum a. Neque sanè vllum intellectualium, vt vnum vel ens elementum est: hæc enim, vnicuique compositorum insunt. Nullum igitur eorum, neque substantia, nec ad aliquid erit. At necessarium est: non sunt ergo omnium eadem elementa. An (vt diximus) quodam modo quidem sunt, quodam modo verò non? veluti fortassis corporum sensibilium, calidum tanquam species, & alio modo frigidum, vt priuatio. Materia verò, quod primo per se potentia hæc erat: substantiæ verò, tum hæc, tum ea ex iis, quorum hæc principia sunt. Aut si quid ex frigido, & calido fit vnum, vt caro, aut os, necesse profectò est aliud ab his esse illud, quod factum est. Horum itaque eadem elementa, atque principia sunt, alia verò aliorum. Omnium verò ita quidem dicere non est, sed analogicè. Quemadmodum si quis dicat, quòd principia sunt tria, species, priuatio, & materia: verùm vnumquodque horum, circa vnumquodque genus aliud est: vt in coloribus, album, nigrum, superficies: lumen, tenebræ, aër: ex his verò dies, & nox. Cùm verò illæ non solùm, quæ insunt, causæ sint, verùm etiam ex iis quæ extrinsecus sunt, illud quod mouet, patet quod aliud est principium, aliud elementum. Ambo verò, causæ sunt & principium in hæc diuiditur. Quod autem vt mouens vel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogicè tria, causæ verò, atque principia quatuor: aliud vero in alio, & prima causa, vt mouens, in alio alia, sanitas, morbus, corpus, mouens, ars medendi: species inordinatio talis, lateres, mouens ædificatiua: & nimirum in hęc diuiditur principium. Cùm autem mouens, in naturalibus quidem homo: in iis verò, quæ à mẽte fiunt, ipsa species, vel contrarium sit, modo quodam tres profecto causæ erunt: hoc vero modo quatuor. Sanitas nanque, quodam modo est ars medendi & ædificatiua, species domus: & homo, hominem generat: præ-

Κεφάλαιον γ.

ΜΕτὰ ταῦτα ὅτι οὐ γίγνεται οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος. λέγω δὲ τὰ ἔσχατα. πᾶν γὰρ μεταβάλλει τι, καὶ ὑπό τινος, καὶ εἴς τι. ὑφ' οὗ μὲν, τοῦ πρώτου κινοῦντος· ὃ δὲ, ἡ ὕλη· εἰς ὃ δὲ, τὸ εἶδος. εἰς ἄπειρον οὖν εἶσιν, εἰ μὴ μόνον ὁ χαλκὸς γίγνεται στρογγύλος, ἀλλὰ καὶ τὸ στρογγύλον ἢ ὁ χαλκός. ἀνάγκη δὴ στῆναι. μετὰ ταῦτα, ὅτι ἑκάστη ἐκ συνωνύμου γίγνεται οὐσία. τὰ γὰρ φύσει οὐσίαι, καὶ τὰ ἄλλα. ἢ γὰρ τέχνῃ, ἢ φύσει γίγνεται, ἢ τύχῃ, ἢ τῷ αὐτομάτῳ. ἡ μὲν οὖν τέχνη ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ· ἡ δὲ φύσις ἀρχὴ ἐν αὐτῷ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. αἱ δὲ λοιπαὶ αἰτίαι στερήσεις τούτων. οὐσίαι δὲ τρεῖς· ἡ μὲν ὕλη, τόδε τι οὖσα τῷ φαίνεσθαι. ὅσα γὰρ ἁφῇ καὶ μὴ συμφύσει, ὕλη καὶ ὑποκείμενον. ἡ δὲ φύσις, τόδε τι, καὶ ἕξις τις εἰς ἥν. ἔτι τρίτη ἡ ἐκ τούτων, ἡ καθ' ἕκαστα, οἷον Σωκράτης ἢ Καλλίας. ἐπὶ μὲν οὖν τινῶν τὸ τόδε τι οὐκ ἔστι παρὰ τὴν συνθετὴν οὐσίαν, οἷον οἰκίας τὸ εἶδος, εἰ μὴ ἡ τέχνη. οὐδ' ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ τούτων, ἀλλ' ἄλλον τρόπον εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν οἰκία τε ἡ ἄνευ ὕλης, καὶ ὑγίεια, καὶ πᾶν τὸ κατὰ τέχνην. ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ τῶν φύσει. διὸ δὴ οὐ κακῶς ὁ Πλάτων ἔφη, ὅτι εἴδη ἐστὶν ὁπόσα φύσει, εἴπερ ἐστὶν εἴδη ἄλλα τούτων, οἷον πῦρ, σάρξ, κεφαλή. ἅπαντα γὰρ ὕλη ἐστί, καὶ τῆς μάλιστ' οὐσίας ἡ τελευταία. τὰ μὲν οὖν κινοῦντα αἴτια, ὡς προγεγενημένα ὄντα· τὰ δ' ὡς ὁ λόγος, ἅμα. ὅτε γὰρ ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡ ὑγίεια ἔστι, καὶ τὸ σχῆμα τῆς χαλκῆς σφαίρας ἅμα καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα. εἰ δὲ καὶ ὕστερόν τι ὑπομένει, σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐδὲν κωλύει, οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ νοῦς. πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. φανερὸν δὴ ὅτι οὐθὲν δεῖ διά γε ταῦτα εἶναι τὰς ἰδέας. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ὁ καθ' ἕκαστον τὸν τινά. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. ἡ γὰρ ἰατρικὴ τέχνη, ὁ λόγος τῆς ὑγιείας ἐστί.

Κεφάλαιον δ.

ΤΑ δ' αἴτια καὶ αἱ ἀρχαὶ ἄλλα ἄλλων ἔστιν ὡς· ἔστι δ' ὡς, ἂν καθόλου λέγῃ τις καὶ κατ' ἀναλογίαν, ταὐτὰ πάντων. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πότερον ἕτεραι ἢ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν πρός τι, καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως. ἀλλ' ἄτοπον, εἰ τὰ αὐτὰ πάντων. ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἔσται τὰ πρός τι, καὶ ἡ οὐσία. τί οὖν τοῦτ' ἔσται; παρὰ γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ τἆλλα τὰ κατηγορούμενα, οὐδέν ἐστι κοινόν. πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον, ἢ ὧν στοιχεῖον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἡ οὐσία στοιχεῖον τῶν πρός τι, οὐδὲ τούτων οὐδὲν τῆς οὐσίας. ἔτι πῶς ἐνδέχεται πάντων εἶναι ταὐτὰ στοιχεῖα; οὐδὲν γὰρ οἷόν τ' εἶναι τῶν στοιχείων τῷ ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένῳ τὸ αὐτό, οἷον τῷ β α, τὸ β ἢ τὸ α. οὐδὲ δὴ τῶν νοητῶν στοιχείων ἐστὶν οὐδέν, οἷον τὸ ὂν ἢ τὸ ἕν. ὑπάρχει γὰρ ταῦτα ἑκάστῳ καὶ τῶν συνθέτων. οὐδὲν ἄρα ἔσται αὐτῶν, οὔτ' οὐσία, οὔτε πρός τι· ἀλλ' ἀναγκαῖον. οὐκ ἄρα ἔστι πάντων ταὐτὰ στοιχεῖα. ἢ ὥσπερ λέγομεν, ἔστι μὲν ὡς, ἔστι δ' ὡς οὔ. οἷον ἴσως τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, ὡς μὲν εἶδος τὸ θερμόν, καὶ ἄλλον τρόπον τὸ ψυχρόν, ἡ στέρησις. ὕλη δὲ τὸ δυνάμει ταῦτα πρῶτον καθ' αὑτό. οὐσίαι δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐκ τούτων, ὧν ἀρχαὶ ταῦτα. ἢ εἴ τι ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ γίγνεται ἕν, οἷον σὰρξ ἢ ὀστοῦν. ἕτερον γὰρ ἀνάγκη εἶναι ἐκείνων τὸ γενόμενον. τούτων μὲν οὖν ταὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀρχαί, ἄλλων δ' ἄλλα. πάντων δὲ οὕτω μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔστι, τῷ ἀνάλογον δέ, ὥσπερ εἴ τις εἴποι ὅτι ἀρχαί εἰσι τρεῖς, τὸ εἶδος, καὶ ἡ στέρησις, καὶ ἡ ὕλη. ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἕτερον περὶ ἕκαστον γένος ἐστίν, οἷον ἐν χρώματι λευκόν, μέλαν, ἐπιφάνεια· φῶς, σκότος, ἀήρ· ἐκ δὲ τούτων, ἡμέρα καὶ νύξ. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἴτια, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτός, οἷον τὸ κινοῦν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον. αἴτια δ' ἄμφω, καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. τὸ δ' ὡς κινοῦν ἢ ἱστάν, ἀρχή τις καὶ οὐσία. ὥστε στοιχεῖα μὲν κατ' ἀναλογίαν τρία, αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαὶ τέτταρες· ἄλλο δ' ἐν ἄλλῳ, καὶ τὸ πρῶτον αἴτιον ὡς κινοῦν, ἄλλο ἄλλῳ. ὑγίεια, νόσος, σῶμα· τὸ κινοῦν, ἰατρική. εἶδος, ἀταξία τοιαδί, πλίνθοι· τὸ κινοῦν, οἰκοδομική. καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή. ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν, ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἀνθρώπῳ ἄνθρωπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος, ἢ τὸ ἐναντίον, τρόπον τινὰ τρία αἴτια ἂν εἴη, ὡδὶ δὲ τέτταρα. ὑγίεια γάρ πως ἡ ἰατρική, καὶ οἰκίας εἶδος ἡ οἰκοδομική, καὶ ἄνθρωπος ἄνθρωπον γεννᾷ. ἔτι

Universidad de Deusto Biblioteca

ter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum.

CAPVT V.

Cum autem quædam separabilia, quædam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc, omnium causæ sunt: siquidem absque substantiis passiones & motus non sunt. Deinde hæc erunt, anima fortassis, & corpus, aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè principia sunt eadem, vt actus, & potentia: verùm hæc etiam in aliis alia, & alio modo sunt. In quibusdam enim, idem quandoque actu, quandoque potentia est: vt vinum, aut caro, aut homo (at hæc, in prædictas causas cadunt. Actus nanque est species, si separabilis sit) item quod ex ambobus. Priuatio etiam, vt tenebræ, aut ægrotans. Potentia autem materia. Hoc nanque est, quod ambo fieri potest. Aliter autem actu, potentiáque differunt, quorum nō eadem materia est, quorum non eadem species, sed diuersa est: veluti hominis causa, elementa, ignis, & terra, vt materia, & propria species: & si quid aliud extrinsecus est, vt pater: & præter hæc, Sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt, verùm mouentia. Præterea videre oportet, quòd quædam est vniuersaliter dicere, quædam minimè. Omniū itaque prima principia, quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At illa, quæ vniuersalia dicimus, non sunt. Singulare nanque, principium eorum est, quæ singularia sunt. Homo enim hominis vniuersalis, profectò nullus est: verùm Peleus, Achillis: tui autem, pater. Et hoc quidem sit ipsius B A: & ipsum B, omnino ipsius B A simpliciter: deinde species eæ, quæ substantiarum sunt: verùm aliorum aliæ causæ, ac elementa, vt dictum est: verumtamen eorum, quæ non in eodem genere sunt colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, eo quòd analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie sunt diuersa, non specie, sed quoniam singularium aliud, & tua materia, & species, & quod mouit, & species, ac mea materia: vniuersali verò ratione, eadem. Quæstio igitur quænam principia, siue elementa substantiarum, ad aliquid, & qualitatum sint, & verum eadem an diuersa, patet quod cum multipliciter dicantur, vniuscuiusque sunt: at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi quod aliquo modo eadem. Analogicè nanque eadem: quia materia, species, priuatio, mouens

πρὸς τούτοις, ὡς τὸ πρῶτον πάντων κινοῦν πάντα.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν χωριστὰ, τὰ δ' οὐ χωριστά, οὐσίαι ἐκεῖνα. καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἴτια ταῦτα, ὅτι τῶν οὐσιῶν ἄνευ οὐκ ἔστι τὰ πάθη καὶ αἱ κινήσεις. ἔπειτα ἔσται ταῦτα ψυχὴ ἴσως καὶ σῶμα, ἢ νοῦς καὶ ὄρεξις καὶ σῶμα. ἔτι δ' ἄλλον τρόπον τῷ ἀνάλογον ἀρχαὶ αἱ αὐταί, οἷον ἐνέργεια καὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλα τε ἄλλοις, καὶ ἄλλως. ἐν ἐνίοις μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ ὁτὲ μὲν ἐνεργείᾳ ἔστιν, ὁτὲ δὲ δυνάμει, οἷον οἶνος ἢ σὰρξ ἢ ἄνθρωπος. πίπτει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὰ εἰρημένα αἴτια. ἐνεργείᾳ μὲν γὰρ τὸ εἶδος, ἐὰν ᾖ χωριστόν, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. στέρησις δὲ οἷον σκότος ἢ κάμνον. δυνάμει δὲ ἡ ὕλη. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δυνάμενον γίγνεσθαι ἄμφω. ἄλλως δ' ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει διαφέρει, ὧν μὴ ἔστιν ἡ αὐτὴ ὕλη, ὧν οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ εἶδος, ἀλλ' ἕτερον, ὥσπερ ἀνθρώπου αἴτιον τά τε στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆ ὡς ὕλη, καὶ τὸ ἴδιον εἶδος, καὶ ἔτι τι ἄλλο ἔξω, οἷον ὁ πατήρ, καὶ παρὰ ταῦτα ὁ ἥλιος καὶ ὁ λοξὸς κύκλος, οὔτε ὕλη ὄντα, οὔτ' εἶδος, οὔτε στέρησις, οὔτε ὁμοειδές, ἀλλὰ κινοῦντα. ἔτι δὲ ὁρᾶν δεῖ, ὅτι τὰ μὲν καθόλου ἔστιν εἰπεῖν, τὰ δ' οὔ. πάντων δὴ πρῶται ἀρχαὶ, τὸ ἐνεργείᾳ πρῶτον τοδί, καὶ ἄλλο ὃ δυνάμει. ἐκεῖνα μὲν οὖν τὰ καθόλου οὐκ ἔστιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον τῶν καθ' ἕκαστον. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀνθρώπου καθόλου, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδείς, ἀλλὰ Πηλεὺς Ἀχιλλέως, σοῦ δὲ ὁ πατήρ, καὶ τοδὶ τὸ Β τουδὶ τοῦ ΒΑ, ὅλως δὲ τὸ Β τοῦ ἁπλῶς ΒΑ. ἔπειτα εἰ δὴ τὰ τῶν οὐσιῶν, ἄλλα δὲ ἄλλων αἴτια καὶ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐλέχθη, τῶν μὴ ἐν ταὐτῷ γένει, χρωμάτων, ψόφων, οὐσιῶν, ποσότητος, πλὴν τῷ ἀνάλογον. καὶ τῶν ἐν ταὐτῷ εἴδει ἕτερα, οὐκ εἴδει, ἀλλ' ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἄλλο, ἥ τε σὴ ὕλη καὶ τὸ κινῆσαν καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐμή, τῷ καθόλου δὲ λόγῳ ταὐτά. τὸ δὲ ζητεῖν τίνες ἀρχαὶ ἢ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν, καὶ πρός τι, καὶ ποιῶν, πότερον αἱ αὐταὶ ἢ ἕτεραι, δῆλον ὅτι πολλαχῶς γε λεγομένων ἔστιν ἑκάστου, διαιρεθέντων δὲ οὐ ταὐτὰ ἀλλ' ἕτερα, πλὴν ὡδὶ καὶ πάντων. ὡδὶ μὲν ταὐτὰ ἢ τῷ ἀνάλογον, ὅτι ὕλη, εἶδος, στέρησις, τὸ κινοῦν.

ἄλλον δὲ τρόπον τὰ τῶν οὐσιῶν αἴτια, ὡς αἴτια πάντων, ὅτι ἀναιρεῖται ἀναιρουμένων. ἔτι τὸ πρῶτον ἐντελεχείᾳ. οὕτω δὲ πρῶτα ὅσα ἐναντία, ἃ μήτε ὡς γένη λέγεται, μήτε πολλαχῶς λέγεται, καὶ ἔτι αἱ ὗλαι. τίνες μὲν οὖν αἱ ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ πόσαι, καὶ πῶς αἱ αὐταὶ καὶ πῶς ἕτεραι, εἴρηται.

Κεφάλαιον ς.

Ἐπεὶ δ' ἦσαν τρεῖς οὐσίαι, δύο μὲν αἱ φυσικαί, μία δ' ἡ ἀκίνητος, περὶ ταύτης λεκτέον, ὅτι ἀνάγκη εἶναί τινα ἀΐδιον οὐσίαν ἀκίνητον. αἵ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων, καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταί, πάντα φθαρτά. ἀλλ' ἀδύνατον κίνησιν ἢ γενέσθαι ἢ φθαρῆναι· ἀεὶ γὰρ ἦν. οὐδὲ χρόνον. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πρότερον καὶ ὕστερον εἶναι, μὴ ὄντος χρόνου. καὶ ἡ κίνησις ἄρα οὕτω συνεχής, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος. ἢ γὰρ τὸ αὐτό, ἢ κινήσεώς τι πάθος. κίνησις δ' οὐκ ἔστι συνεχής, ἀλλ' ἢ ἡ κατὰ τόπον, καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστι κινητικὸν ἢ ποιητικόν, μὴ ἐνεργοῦν δέ τι, οὐκ ἔσται κίνησις. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιν ἔχον μὴ ἐνεργεῖν. οὐθὲν ἄρα ὄφελος, οὐδ' ἐὰν οὐσίας ποιήσωμεν ἀϊδίους, ὥσπερ οἱ τὰ εἴδη, εἰ μή τις δυναμένη ἐνέσται ἀρχὴ μεταβάλλειν. οὐ τοίνυν οὐδ' αὕτη ἱκανή, οὐδ' ἄλλη οὐσία παρὰ τὰ εἴδη. εἰ γὰρ μὴ ἐνεργήσει, οὐκ ἔσται κίνησις. ἔτι οὐδ' εἰ ἐνεργήσει, ἡ δ' οὐσία αὐτῆς δύναμις. οὐ γὰρ ἔσται κίνησις ἀΐδιος. ἐνδέχεται γὰρ τὸ δυνάμει ὂν μὴ εἶναι. δεῖ ἄρα εἶναι ἀρχὴν τοιαύτην, ἧς ἡ οὐσία ἐνέργεια. ἔτι τοίνυν ταύτας δεῖ τὰς οὐσίας εἶναι ἄνευ ὕλης. ἀϊδίους γὰρ δεῖ, εἴπερ γε καὶ ἄλλο τι ἀΐδιον. ἐνέργεια ἄρα. καίτοι ἀπορία. δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν ἐνεργοῦν πᾶν δύνασθαι, τὸ δὲ δυνάμενον οὐ πᾶν ἐνεργεῖν, ὥστε πρότερον εἶναι τὴν δύναμιν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐθὲν ἔσται τῶν ὄντων. ἐνδέχεται γὰρ δύνασθαι μὲν εἶναι, μήπω δ' εἶναι. καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι, οἱ ἐκ νυκτὸς γεννῶντες, ἢ ὡς οἱ φυσικοί, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματά φασι, τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. πῶς γὰρ κινηθήσεται, εἰ μηθὲν ἔσται ἐνεργείᾳ αἴτιον; οὐ γὰρ ἥ γε ὕλη κινήσει αὐτὴ ἑαυτήν, ἀλλὰ τεκτονική, οὐδὲ τὰ ἐπιμήνια, οὐδ' ἡ γῆ, ἀλλὰ τὰ σπέρματα καὶ ἡ γονή. διὸ ἔνιοι ποιοῦσιν ἀεὶ ἐνέργειαν, οἷον Λεύκιππος καὶ Πλάτων. ἀεὶ γὰρ εἶναί φασι κίνησιν. ἀλλὰ διὰ τί, καὶ τίνα, οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὡδὶ ἢ ὡδί, τὴν αἰτίαν.

At illo modo substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea, quod primum actu est: illo verò modo, alia prima, quæcunque contraria, quæ nec vt genera, neque multipliciter dicuntur: item & materiæ. Quæ itaque sensibilium principia sunt & quot, quóve modo eadem, & diuersa, dictū est.

CAPVT VI.

Cum verò tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis; de hac est dicendum, quòd necesse est perpetuam aliquā, & immobilem substantiam esse. Etenim substantiæ primæ entium sunt: & si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. At impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat. Neque tempus: etenim non sit possibile, prius & posterius esse, tempore non existente. Et motus sanè ita continuus est, sicuti & tempus. Aut enim idem, aut quædam ipsius motus passio est. Motus verò non est continuus, præter hunc qui secundum locum: & hunc, qui circularis est. At verò si motiuum, aut effectiuum est, non autem operans aliquid, non est motus. Possibile nanque est non operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur vtilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quemadmodum qui faciunt species, nisi aliquod principium insit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem, nec alia substantia præter species. Nam si non operabitur, motus non erit. Nec item si operabitur quidem: substantia verò eius potentia sit: non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia est, contingit non esse. Oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absque materia: sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternū est, actu igitur sunt. Atqui dubium est: nam omne quidem agens, posse quoque videtur, potens verò non omne agere: quare potentia erit prior. Verùm si hoc ita sit, nihil entium erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si vt theologi, qui ex nocte cuncta generant: siue, vt physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo nanque modo mouebitur, si nulla erit actu causa? Non enim ipsa materia seipsam mouebit, verùm opifex virum: neque menstrua, neque terra, verùm semina, atq; humanum semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, [illegible] semper esse motum. Quibus verò, vel quę, nō aiunt, nec cur sic, nec causam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nihil enim sûsque déque mouetur, sed oportet vt semper aliquid præexistat: licuit nunc, natura quidem hoc modo: vt etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo: deinde quisnam primus sit: differt enim quàm maximè. Atneque Platoni possibile est dicere id, quod quandoque putat principium esse, quod se ipsum mouet: posterior enim pariter cælo est anima, vt ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo verò minimè. Dictum autem est, quo modo. Quòd autem actus sit prior, Anaxagoras testatur. Intellectus nanque actu est: & Empedocles amicitiam & contentionem ponens: & qui semper esse motum aiunt, vt Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nox, verùm semper eadem circuitione, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si verò semper idem circuitione, oportet vt aliquid semper similiter operando permaneat. Quòd si futura est generatio, & corruptio, aliud operans aliter & aliter esse oportet. Necesse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc verò secundum aliud. Aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum. Necesse autem est vt secundù hoc: hoc nanque cursus & sibi, & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc nanque, vt semper similiter se habeat, causa erat vt verò aliter, aliud: vt autem semper aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quòd motus quoque ita se habent. Cur igitur alia quærere oportet principia?

CAPVT VII.

CVm verò & ita contingat (& si non sic, ex nocte, & simul omnibus, & ex non ente erunt) hæc profectò subuenturi: & aliquid, quod semper incessabili motu mouetur: hic vero, circularis est. Et hoc non solùm ratione, verùm etiam opere patet. Quare æternum est profectò primum cælumtéque aliquid, quod mouet. Cùm verò id, quod mouetur, & mouet, medium sit, est etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, substantia, & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile, & intelligibile mouet, non motum. Horum autem prima eadem sunt. Desiderabile nanque, quod apparet bonum. Primum vero voluntate affectabile, quod est bonum. Magis vero appetimus, quia videtur, quàm videtur quia appetimus. Principium vero, intellectio: ac intellectus, ab intelligibili mouetur. Intelligibile & huius, substantia prima, atque huiusce

A οὐδὲν γὰρ ἂν ἅπαξ κινεῖται, ἀλλὰ δεῖ τι ἀεὶ ὑπάρχειν, ὅπερ τῶν οὕτως ὑφ' ἑαυτοῦ, ἢ ἄλλου ἐστί. εἶτα πρῶτον διαφέρει γὰρ ἄμφω πολύ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Πλάτωνί γε οἷόν τε λέγειν, ὃν οἴεται ἀρχὴν εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν. ὕστερον γὰρ καὶ ἄμα τοῦ οὐρανοῦ ἡ ψυχή, φησί. τὸ μὲν δὴ δυνάμει εἶναι, διὰ τὴν ὑστέραν φύσιν ἔχει, ἐστὶ

B μὲν ὡς πολλαχῶς, ἐστὶ δ' οὐ, εἴρηται δὲ πῶς. ἔστι δὲ ἐνέργεια πρότερον, μαρτυροῦσι Ἀναξαγόρας (ὁ γὰρ νοῦς ἐνέργεια) καὶ Ἐμπεδοκλῆς τήν τε φιλίαν καὶ τὸν νεῖκος· καὶ οἱ ἀεὶ λέγοντες κίνησιν εἶναι, ὥσπερ Λεύκιππος. οὐκ ἦν δὴ ἅπαντες χρόνον χάος ἢ νύξ, ἀλλ' ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ, ὁ κύκλος, εἴ τε ἄλλως, εἴπερ πρότερον ἐνέργεια ἐστιν ἀνάρχου. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ἀεὶ κυκλεῖται, διὸ τι

C ἀεὶ μένει ὁμοιούμενον ἐνεργοῦν. εἰ δὲ μεταβολὴ γένεσις καὶ φθορὰ ἔσται, ἄλλο δὴ ἐνεργοῦν ἔσται ἀνάγκη, ἄλλως καὶ ἄλλως. ἀνάγκη ἄρα ἀεὶ ὑφ' αὐτοῦ ἐνεργεῖν, εἰ δὲ κατ' ἄλλο τι ἄλλα καὶ ἄλλα ἐνεργεῖ, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον. ἀνάγκη δὴ κατὰ τοῦτο. πάλιν γὰρ ἐκεῖνο αὐτοῦ τε αἴτιον κἀκείνου βέλτιον τὸ πρῶτον. καὶ γὰρ τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τῷ ἀεὶ ὁμοιοῦσθαι· τῷ δ' ἄλλῳ ἄτοπον· τῷ δ' ἀεὶ ἄλλως, ἀμφοῖν αἴτιον. ἐπεὶ οὖν οὕτως καὶ ἔχει καὶ ἐνδέχεται, τί οὖν ἄλλας δεῖ ζητεῖν ἀρχάς.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δ' εἶναί τ' ἐνδέχεται, καὶ εἰ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ τοιούτου, καὶ εἶναι πάντα, καὶ ἐκ μὴ ὄντος, λύεται δὲ τοῦτο καὶ εἴ τι ἀεὶ κινούμενον κινεῖται ἀπειρον χρόνον· αὐτὸ δ' ἠρεμοῦν μὴ κινεῖ τὴν ἀπειρον κίνησιν, ἀλλὸ τι δεῖ τὸ κινοῦν καὶ κινούμενον μέσον τούτων εἶναι τι, ἢ κινούμενον κινεῖ, ἄλλον· καὶ τοῦτο ἄρ' ἐνέργεια οὖσα· κινεῖ δὲ ὧδ' τὸ ὀρεκτὸν καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ ἢ κινούμενον. τούτων δὲ τὰ πρῶτα τὰ αὐτὰ ἐστὶν ὀρεκτὸν μὲν γὰρ φαινόμενον κινεῖ μάλιστα ἡ ὄρεξις, τὸ δὲ καλὸν ἐφιέμεθα διότι φαινόμενον καλὸν ἐστὶν ἢ ὀρεκτὸν, ἢ τὸ δοκεῖν ἐκ τῆς ὀρέξεως γίνεται. ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ἀρχή· ἐκείνου δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ κατ' αὐτὸ, οἷον ἐστὶν ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀίδιος. φαμὲν δὴ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀίδιον, ἄριστον· ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀίδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. οὗτος γὰρ ὁ θεός. ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσι, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ ἄριστον καὶ κάλλιστον, μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τὰ φυτὰ

ἔστι δὴ τοῦτο, καὶ τὸ ἁπλοῦν, οὐ τὸ αὐτὸ τὸ μόριον A
γὰρ ἐν, καθ' ὃν σημαίνει τὸ μέτρον, πολλαχῶς λεγόμενον· τὸ δὲ ἁπλοῦν, πῶς ἔχει αὐτό. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ δι' αὐτό, ἐν τῷ αὐτῷ συστοίχιά· καὶ ἔστι ἄριστον ἁπλῶς, καὶ ἁπλῶς ἄριστον, τὸ αὐτόθεν. ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἀκινήτοις τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τὸ αὐτόθεν. τὸ μὲν γὰρ ἐστι, τινί· ἔστι δὲ ὡς ἐρώμενον· καὶ ἡ ἀρχὴ δὲ, πάντα κινεῖ. εἰ οὖν ἀδύνατον τι κινεῖσθαι, οὐκ ἔχει ἄλλως ἔχειν· οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀρχὴ, ἢ ἐνέργειά τι. τοιαύτη δὴ οὐσία ἄλλως ἔχει, καὶ κατὰ τόπον, καὶ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν, καὶ αὔξησιν· ἀλλ' ἀπλῶς ἐν τοιούτῳ οὖσα ἀρχῇ ἄρτι τι ὁ ἥλιος καὶ ἡ φύσις διαμένουσι δὲ ὅτι, οὐκ τὸ ἀρίστου, μακρὰν χρόνον· οὐδὲ οὖν γὰρ ἀεὶ ἐνεστώς ἐστι. ἀμφὶ γὰρ ἀδύνατον· ἐπεὶ καὶ κίνησίς τ' ἐνέργεια τούτου· καὶ διὰ τὸν ἰσχύουσι, κἀκείνοις, κἀκείνοις ἀλλοιοῖ δὲ καὶ τοιαῦτα ἐν τοιούτῳ, ἢ τάδε ἢ κατ' αὐτὰ, τὰ καθ' αὐτὸ ἀρίστου· καὶ ἡ κίνησις, τὸ κρείττον· αὐτὸ δὲ νοεῖ ὁ νοῦς τῇ μετάληψις τῶν νοητῶν· νοητὸς γὰρ γίνεται διγχάνων καὶ νοῶν. ὥστε ταὐτὸν νοῦς καὶ νοητὸν· τὸ γὰρ δεκτικὸν τῶν νοητῶν καὶ τῆς οὐσίας, νοῦς· ἐνεργεῖ δὲ ἔχων· ὥστε ἐκείνῳ μᾶλλον τούτου, ἢ θεῖον τοῖς δοκεῖ ἔχειν· καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ ἄριστον· εἰ οὖν οὕτως εὖ ἔχομεν ἡμεῖς ποτε, ὁ θεὸς ἀεὶ θαυμαστόν· εἰ δὲ μᾶλλον, ἔτι θαυμασιώτερον. ἔχει δὲ οὕτω καὶ ζωὴ δὴ ἔνεστι· ἡ γὰρ νοῦ ἐνέργεια, ζωή· ἐκεῖνος δὲ ἡ ἐνέργεια. ἐνέργεια δὲ ἡ κατ' αὐτὴν, ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ ἀίδιος. φαμὲν δὴ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀίδιον, ἄριστον· ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀίδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. οὗτος γὰρ ὁ θεός. ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσι, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ ἄριστον καὶ κάλλιστον, μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τὰ φυτὰ

Est autem vnum, & simplex, non idem. Si quidem vnum significat mensuram: simplex vero, quo modo se habeat ipsum. At vero bonum quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt: & semper primum est optimum, aut analogum. Quod vero cuius gratia in immobilibus fit, ipsa diuisio manifestat. Est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc verò non est. Mouet itaque, vt quod amatur: quod mouetur autem, cætera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo sanè contingit aliter se habere secundum locum, quanuis non secundum substantiam. Cùm autem aliquid fit mouens, ipsum immobile existens, actus est, hoc nullo modo contingit aliter se habere. Latio nanque prima mutationum est: huius autem quæ circularis est: hanc autem illud mouet. Ex necessitate itaque, est ens: & prout necessitas, bene est. Et sic principium necessitatis: nanque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem: quoddam fine quo nō bene esset: quoddam quod non aliter contingit se habere, sed simpliciter est: à tali ergo principio, tum cælum, tum natura dependet. Degentia vero, (qualis nobis pauco tempore) optima illi est: siquidem ita semper illud est. Nobis autem profecto id impossibile est: quoniam & delectatio, actus huius est. Et ob hoc vigilatio, sensus, intellectio, maximè delectabile est: spes autem, ac memoria, propter hæc. Ipsa vero intellectio secundum se, eius est, quod secundum se optimum est: & quæ maximè est, eius quod maximè est. Se ipsum vero intellectus intelligit assumptione intelligibilis. Intelligibilis nanque fit attingens & intelligens, ita vt idem intellectus, & intelligibile sit. Susceptiuum enim intelligibilis, & substantiæ, intellectus est, operatur autem, habens. Quare istud magis, quàm illud, est id diuinum, quod intellectus videtur habere: & speculatio optimum, & maximè delectabile est. Si igitur ita bene se habet, Deus semper, vt nos aliquādo, admirabile est: quod si magis, adhuc admirabilius est. At ita se habet. Cæterùm vita quoque profecto inexistit. Siquidem intellectus operatio, vita est: ille vero, est actus: actus vero per se, illius vita optima, & perpetua est. Dicimus itaque Deum, sempiternum, optimumque viuens esse. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest. Hoc enim est Deus. Quotquot verò (vt Pythagorici, & Speusippus putant) optimum & pulcherrimum, non esse in principio, eo quòd plantarum quoque,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac animallum principia, causæ quidem sunt bonum verò, & perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non rectè putant. Sperma nanque ex aliis prioribus perfectis est, neque sperma primum est; sed quod perfectum est: veluti hominem dicere quispiam posit priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quòd itaque est quædam æterna, immobilisque substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quòd nec vllam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, verùm impartibilis, indiuisibilisque est. Nam infinito tempore mouet: nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cùm verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At verò & quoniam quid impassibile & immutabile est: omnes nanque reliqui motus posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidè hæc, propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

CAPVT VIII.

VTrum autem vna sit ponenda talis substantia, an plures, & quot, non oportet nos latere, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate, nihil quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis nanque opinio nullam accommodatam considerationem habet. Numeros nanque dicunt deas, qui dicunt ideas esse: de numeris verò quandoque vt de infinitis aiunt, quandoque tanquam vsque ad denarium determinatis: quæ verò de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis verò ex præsuppositis, atque determinatis dicendum est. Principium enim, ac primum entium, tum per se, tum per accidēs, immobile estimouens autem, primo, sempiterno, & vno motu. Cùm verò quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri, primùmq. mouens immobile per se, esse, ac motū æternum ab æterno mouetis & vnū, ab vno, videmūq. præter simplicem lationem totius, quam dicimus primam substantiam, & immobilem mouere, & cæteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse. (sempiternum nanque, & irrequietibile, circulare corpus est: monstratum autem est de his in Physicis) necesse est harum quoque lationum vnamquanque à per se immobili, & æterna substantia moueri. Nā & stellarum natura, perpetua substātia quædā existēs:

A καὶ τοῦ ζῴου καὶ φυτοῦ οὕτω καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν φυτῶν), τὸ δὲ κρεῖττον καὶ τὸ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ἐν τοῖς ἐξ ὧν. τὸ γὰρ σπέρμα, ἐξ ἑτέρων ἤδη φυομένων τελείων, καὶ τὸ σπέρμα οὐ σπέρμα ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τέλειον· ὥστε πρότερον ἂν φαίη τις εἶναι τοῦ σπέρματος, οὐ τὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον, ἀλλ' ἕτερον ἐξ οὗ τὸ σπέρμα· ἐπεὶ δὲ τοιαύτη τις ἀΐδιος, καὶ ἀκίνητος, καὶ χωρισμένη τῶν αἰσθητῶν ἐστι, καὶ ἀδύνατον μεγέθη ἔχειν ταύτην τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἀμερὲς καὶ ἀδιαίρετόν ἐστι· κινεῖ γὰρ τὸν ἄπειρον χρόνον· οὐδὲν δὲ ἔχει δύναμιν ἄπειρον πεπερασμένον· ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος, ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, τὸ πεπερασμένον οὐκ ἔχει διὰ τοῦτο οὐ τὸ ἔχειν μέγεθος· ἄπειρον δέ, ὅτι οὐδὲν ἔστιν οὐδὲν ἄπειρον μέγεθος. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον πᾶσα γὰρ ἡ ἄλλη κινήσεις ὕστεραι τῆς κατὰ τόπον τοιαύτη μὲν οὖν οὖσα, δῆλον ὅτι ἔχει τὸν λόγον.

Κεφάλαιον η.

ΠΟτέρους δὲ μίαν ποιοῦσι τὴν τοιαύτην οὐσίαν, ἢ πλείους, καὶ πόσους, δεῖ μὴ λανθάνειν, ἀλλὰ μεμνῆσθαι καὶ τῶν παρὰ τῶν ἄλλων λεγομένων, ὅσα περὶ πλήθους οὐδὲν εἰρήκασιν. ὅ, τι μὲν οὖν οὐδὲν εἰπεῖν. ἀ μὲν γὰρ περὶ τοὺς ἰδέας ὑπολαμβάνουσι, οὐδὲν μέτεστι λόγου ἰδέαις. ἀριθμοὺς γὰρ λέγουσι τοὺς ἰδέας, οἱ λέγοντες τὰς ἰδέας. περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, ὁτὲ μὲν ὡς περὶ ἀπείρου λέγουσιν, ὁτὲ δὲ ὡς μέχρι τῆς δεκάδος ὁριζομένου. διὰ δὲ τί τοσαύτη τοῦ πλήθους τῆς ἀριθμοῦ, οὐδὲν λέγεται μετὰ ἀποδείξεως ἀκριβοῦς. ἡμῖν δὲ ἐκ τῶν διωρισμένων ἀποδοτέον καὶ ὁριστέον. ἀρχὴ γὰρ αὕτη καὶ τὸ πρῶτον τῶν ὄντων, ἀκίνητον καὶ καθ' αὑτό, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς κινοῦν δὲ τὸ πρῶτον καὶ ἄριστον, καὶ μία κίνησις· ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀεὶ ὑπό τινος κινεῖται, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον ἦ καθ' αὑτό, καὶ ἄϊδιον κίνησιν ὑπὸ ἀϊδίου κινοῦν, καὶ τὴν μίαν ὑφ' ἑνὸς· ὁρῶμεν δὲ πλὴν τῆς τοπικῆς τὴν ἀπλῆν φορὰν, διὰ

[illegible]

[illegible]

καὶ τὸ κινοῦν, ἀΐδιον, καὶ πρότερον τοῦ κινουμένου· καὶ τὸ πρότερον οὐσίας. οὐσίαι ἀνάγκη εἶναι ἀΐδιοι. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τοσαῦταί εἰσι οὐσίαι ἀναγκαῖον εἶναι, τὴν τε φύσει ἀΐδιον καὶ ἀκίνητον καθ' αὑτὴν, καὶ ἄνευ μεγέθους, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν πρότερον. ἔτι μὴν οὐδὲ εἶναι οὐσίαν, ἢ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον καὶ διυστόνον, ἢ τὴν ἄντικρυς πρὸς φορὰς τῶν ἄστρων, φανερόν. τὸ δὲ κινοῦν ἄνευ τῆς φορᾶς ἐν τοῖς ἐπιπέδοις φιλοσοφίας τῆς μαθηματικῆς θεωρεῖν δεῖ πολλοῖς, ἐν τοῖς ἀστρολογικοῖς· αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν ἀΐδίου δὲ, ποιεῖται τὴν θεωρίαν· αἱ δ' ἄλλαι περὶ οὐδεμιᾶς οὐσίας, οἷον, ἀριθμοῦ καὶ τὴν γεωμετρικήν. ἐπεὶ δὲ πλείους τῆς φορᾶς αἱ φοραὶ, φανερὸν τοῖς καὶ μετρίοις ἀκούοις. πλείους γὰρ ἕκαστον φέρεται μιᾶς τῆς πλανωμένου ἄστρου. σύμφυσις δ' αὐτοῖς τυγχάνουσιν οὖσαι, καὶ ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν λόγοις τῆς μαθηματικῆς πόνον ποιεῖ, ἐνοῦσας χάριν λήθης, ὅπως ἐν τῇ διανοίᾳ πλῆθος ἀφανιζόμενον ὑπολαβεῖν. τὸ δὲ λοιπὸν, τὰ μὲν ζητοῦντας αὐτὸ δεῖ, τὰ δὲ πυθομένους παρὰ τῆς ζητούντων, εἴ τι φαίνεται παρὰ τὰ νῦν εἰρημένα τῶν τοιούτων ἀμφισβητουμένων, σαφέστερον μὲν ἀκροατέον, πειθόμενον δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις. εὐδόξου μὲν οὖν ἥλιον καὶ σελήνην, ἐκφέρειν τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἐνδεκάδι τῆς σφαίρας· δεῖν τὴν μὲν ἀπλανῶν, τὴν δὲ ἀπλανῶν ἄστρων τῆς· τὴν δὲ δευτέραν, ἢ τὸ διὰ μέσου τῆς ζῳδίων· τὴν δὲ τρίτην, ἢ τὸ λοξὸν ἐν τῇ πλάτει τῆς ζῳδίων. ἐν μείζονι δὲ πλάτει λοξοῦσθαι, καθ' ὃν ἡ σελήνη φέρεται, ἢ καθ' ὃν ἥλιος. τῆς δὲ πλανωμένου ἄστρου ἐν τέτρασι κινεῖται σφαίραις· καὶ τούτων δὲ τὴν μὲν τρίτην καὶ δευτέραν τὴν αὐτὴν τῆς ἐκείνης. τὴν τε γὰρ τῆς ἀπλανοῦς τὴν ἀπάσας φέρουσαν ἐξ ἀνάγκης τὴν τοῦ τοιούτου τετάρτην, ἢ τὸ διὰ μέσου τῆς ζῳδίου τὴν φερομένην χρόνον, κατὰ τὸν ἀπαιτοῦντα τῆς. τὴν δὲ πέμπτην ἀπόστασιν τοῦ πόλου ἐν τῇ διὰ μέσου τῆς ζῳδίου τῆς. τῶν δὲ τεσσάρων τὴν φορὰ, καὶ τὴν τῆς λοξοῦσθαι φορὰν τὰ μέσα τοῦτο. τῆς. τῶν δὲ τῆς πέμπτης σφαίρας ἐν τῷ πόλῳ, τῆς μὲν ἑωσφόρου τῆς καὶ τῆς Ἑρμοῦ, τὸν αὐτὸν. Κάλλιππος

A & quod mouet, perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaque, necesse esse, tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam prius dictam. Quòd igitur substantiæ sunt, & harum quænam prima, quæve secunda, secundum eum ordinem, quem & lationes syderum habent, patet. Pluralitatem verò lationum, ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, videlicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur: cæteræ verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quòd plures sint eorum quæ feruntur, lationes, manifestum etiam est iis, qui parum attigerunt: pluribus enim, quàm vna, errantium astrorum vnumquodque fertur. Quot verò hæ sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & vt aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipsos quærere decet, quædam autem à quærentibus scisciari, si quid præter ea, quæ nunc dicta sunt, iis videatur, qui circa hæc versantur: diligere quidem vtrosque, adhærere verò certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriusque lationem in tribus posuit sphæris esse: quarum primam quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam vero, secundum id, quod per medium zodiacum. Tertiam porrò secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quàm secundum quem Sol. Errantium verò stellarum vniuscuiusque in quatuor sphæris: quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse. Etenim quæ non errantium est, eam illam esse, quæ omnes fert. At eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum lationem habet, communem omnibus esse. Tertiæ verò omnium polos in eo, quod per medium zodiacum esse. Quartæ autem lationem, secundum eum, qui obliquatus ad medium eius est. Esse verò tertiæ sphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, & Mercurij, eosdem. At Callippus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sirum quidem sphæratum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distantiarum ordinem: plurialitatem etiam stellæ quidem Iouis, ac Saturni, eandem illi attribuebat, Soli verò, & Lunæ duas adhuc putabat sphæras addendas esse. si quis eorum, quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat, Cæteris verò erranticum, vnicuique vnam, Necesse verò esse, si debent omnes simul posiæ, quæ apparent, reddere, secundum vnamquamque errantium alteras sphæras, vna pauciores esse, quæ reuoluant, & ad idem positione, semper primam eius astri sphæram, quod inferius ordinatũ est, constituant: hoc.n. modo solum cõtingit erranticum lationem omnia facere. Cùm igitur in quibus ipsa quidẽ feruuntur sphæris, hæ quidem octo, hæ verò viginti quinque sint, harum sanè illas solas non oportet reuolui, in quibus fertur, quod infimè ordinatum est: quæ quidem duarum primarum sphæras reuoluunt, sex erunt: quæ verò posteriorum quatuor, sedecim: constarum verò numerus, tum earum, quę sequunt, tum quæ reuoluunt eas, quinquaginta quinque. Quòd si Lunæ & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes sphæræ erunt septem & quadraginta. Pluralitas itaque sphæratum tanta sit. Quare substantias quoque & principia tum immobilia, tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessarium est, relinquatur potentioribus dicẽdum. Quod si nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stellæ, omnem item naturam, omnémque substantiam impassibilem, & per se, arbitrari oportet optimum sortitam finem esse, nulla profectò præter has, alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. Si etenim aliæ sunt, vtique mouebunt, cùm lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est: hoc autem ex iis, quæ feruntur, rationabile est accipere. Si enim omne, quod fert, eius gratia, quod fertur, suapte natura est, omnisque ratio alicuius, quod fertur, est, nulla latio sui gratia erit profectò, nec alterius lationis, verùm stellarum causa. Si nanque latio lationis causa erit, illam quoque oportebit aliarum gratia esse. Quare cùm non sit processus in infinitũ, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. Quòd autem cælum sit vnum, manifestum est: si enim plures essent cæli, vt homines,

A δὴ τῶν ἀφῃρημένων τῶν σφαιρῶν, τῶν ἀνωτάτω ἱδρυμένων Εὐδόξῳ, πυνθάνομαι τῶν ἀπορουμένων τῶν τάξεως· τὸ δὲ πλῆθος, τὸν αὐτὸν τῷ Διὸς καὶ τὸ τῶν Κρόνου, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ ἀπεδίδου τῷ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης δύο φησὶν ἔτι προστεθῆναι τῶν σφαιρῶν, τὸ φαινόμενον εἰ μέλλει τοῖς ὑποθέσεσι τοῖς δι' ἀριθμῶν ἐκφανεῖν μόνον. ἀναγκαῖον δὴ, εἰ μέλλει σωζεσθαι τὰ φαινόμενα ὑπὸ τούτων, καθ' ἕκαστον τῶν πλανωμένων, ἑτέρας σφαῖρας μιᾷ ἐλάττους εἶναι τὰς ἀνελίττουσας, καὶ εἶναι τὸν αὐτὸν ὅσον καὶ ὀκτώ τὸν ἕνα τῶν σφαιρῶν· ἀλλὰ τῶν ὑποκειμένων τινὰς ἀφῆναι ἀφ' ὧν μόνων ἐνδέχεται τὴν πλάνησιν ἅπαντα ποιεῖσθαι. ἔστω δὴ οὖν ἡμῖν αὐταὶ αἱ σφαῖραι σφαῖρα, ἡ μὲν ἑκατὸν, αἱ δὲ τέτταρες καὶ εἴκοσι εἶσιν. τούτων δὴ μόνας C οὐ δεῖ ἀναλογίζεσθαι, ἐφ' ὧν τὸ κινεῖν τὸν τοῦ ἀστέρος σφαῖρα, ἡ μὲν τὰς τῶν δύο σφαιρῶν ἀνελίττουσα, ἓξ ἔστω· αἱ δὲ τὰς τῶν ὕστερον τεταγμένων, ἑκκαίδεκα· ἡ δὲ ἀπαιτοῦν ἀριθμὸς, τῶν τε φερουσῶν καὶ τῶν ἀνελισσουσῶν τούτας, πεντήκοντά τε καὶ πέντε. εἰ δὲ τοῖς στεῤῥοῖς καὶ τῷ ἡλίῳ μὴ προσθήσει τις ἀφ' ἑκατέρου κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαῖραι ἔσονται ἑπτά τε καὶ τεσσαράκοντα. τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον· ἀρκεῖ καὶ τὰς D οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀκινήτους καὶ τὰς ἀΐδιους, τοσούτους θετέον ὑπολαβεῖν. τὸ γὰρ ἀναγκαῖον, ἀφείσθω τοῖς ἐγγυτέρω λέγειν. εἰ δὲ μηδεμία οἴεται τῶν φορᾶς συμβαινόντων φορᾶς ἄριστον φέρειν· ἔτι δὲ πᾶσαν φύσιν καὶ πᾶσαν οὐσίαν ἀπαθῆ, καὶ καθ' αὑτὸν, τὸν ἄριστον τυγχάνειν τέλους ἕνεκα· οὐδὲν ἐμποδίζει, οὐδὲν μᾶλλον εἶναι τοιαύτας ἑστῶσας φύσεις, ἀλλὰ τὸν αἰτιώτατον τῶν ἀριθμῶν ἕνεκα τῆς οὐσίας. εἴτε γὰρ εἶναι ἕτερον, κινεῖται μὲν οὐ τέλος οὐδὲν φορᾷ· ἀλλ' ἔστιν γε ἄλλας φορὰς ἀδύνατον πρὸς τὰς ἐγκυκλίους. πῶς δὲ δίκαιον ἐν τῇ φορᾷ ὑπολαβεῖν. εἰ γὰρ πᾶν τὸ φέρον τῷ φερομένῳ χάριν φέρει.

ἔχει δὲ τὸ μὲν ἀεὶ ἕκαστον ἁπλῶς, ἀριθμῷ δὲ γε πολλά· ἀλλ' ὅτι ἀριθμῷ πολλά, ὕλιον ἔχει. εἷς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν, οἷον ἀνθρώπου, Σωκράτης δὲ εἷς. τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, οὐκ ἔχει ὕλιον τὸ πρῶτον· ἐντελέχεια γάρ. ὥστε οὐδὲ ἁπλῶς καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῷ, τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον ὂν καὶ τὸ καθ' αὑτὸ ἁπλῶς καὶ ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἓν μόνον. οὐδὲ ἁπλῶς ὁμοίως μόνον. πολλαχῶς δὲ λεγομένων καὶ πολλαχῶν, ἐφ' μὲν τῶν ἀφῃρημένων κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ὑστέρων, ὅτι θεοί τινες εἶναι δοκοῦσι, καὶ φανερὸν τὸ θεῖον τῷ ὅλῳ φύσει. τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἔοικε πεπρᾶχθαι πρὸς τῶν πολλῶν, καὶ πρὸς τῶν εἰς τὸ νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν· ἀνθρωποειδῆ τε γὰρ τούτους, καὶ τῶν ἄλλων ζώοις ὁμοίους τινὶ λέγουσι, καὶ τούτοις ἕπεται ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις· ὧν εἴ τις χωρίσας αὐτὸ λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤετο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θεῖον ἂν εἰρῆσθαι νομίσῃ, καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς πολλὰς εὑρημένας εἰς τὸ ἀλήθειαν ἐκ τέχνης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας, καὶ πάλιν ἀφανισθείσας, καὶ τούτας τὰς δόξας ἐκείνων, οἷον λείψανα σωζεσθαι μέχρι τοῦ νῦν. ἃ μὲν οὖν πάτριος δόξα, καὶ ἃ παρὰ τῶν πρώτων, ἕως τοσοῦτον ἡμῖν φανερὰ μόνον.

Κεφάλαιον θ.

Τὰ δὲ καὶ τῶν νῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας. δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι φανερῶς θειότατον, ποῖ δὲ ἔχει, πολλὴν ἂν εἴη, ἔχει τινὰς δυσκολίας. εἰ μὲν γὰρ μηδὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν· ἀλλ' ἔχει ὅμοιον ἂν εἴη ὡ κεκοιμῆσθαι· εἶτα νοεῖ, τούτου δὲ ἄλλο κύριον (οὐ γὰρ ἔστι νοῦς, ὃ ἔστιν αὐτῷ ἡ οὐσία, νόησις, ἀλλὰ δυνάμει) οὐκ ἂν εἴη ἀρίστη οὐσία εἶναι. διὰ γὰρ τὸ νοεῖν, τὸ ἀξιοῦν αὐτῷ ὑπάρχει. ἔτι δὲ εἴτε νοῦς ἡ οὐσία αὐτοῦ, εἴτε νόησίς ἐστι, τί νοεῖ; τὸ αὐτὸς αὑτόν, ἢ ἕτερόν τι. καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ, ἢ ἄλλο. πότερον οὖν διαφέρει τι, ἢ principium vniuersiusque erit specie vnum, numero multa. At quæcunque multa numero, materiam habent: vna etenim & eadem multorum ratio est, veluti hominis. Socrates verò, vnus. Ipsum verò quid erat esse primum, non habet materiam, cùm actus sit. Vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur, quod semper, continuóque mouetur: vnum ergo tantum cælum est. Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, & admodũ antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quòd hi dij sint, vniuersimque naturam diuinum contineat. Cætera vero fabulosè ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac eius, quod conferat opportunitatem, iam illata sunt. Homini formes nanque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia, & similia iis, quæ dicta sunt: quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse, diuinè profectò dictum putabit, & (vt verisimile est) sæpius quæque arte, & philosophia, quoad possibile fuit, inuenta, corruptáque rursus, has illorum opiniones quasi quasdam reliquas, nunc vsque saluatas esse. Paterna itaque, ac priorum opinio, in tantum nobis manifesta sit.

CAPVT IX.

EA vero, quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum, quæ apparent, quid diuinissimum esse. Quo vero modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet. Siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, vt dormiens, quidnam præcellens erit? Siue intelligat, huius vero aliud sit principale (non enim id, quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia) profectò non erit optima substantia. Siquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas inest. Præterea, siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Quod si aliud, aut idem semper, aut aliud. Verum autem differt aliquid, an nihil intelligere bonum, vel quodcunque? An vero de quibusdam ipsam etiam & cogitare absurdum est? Manifestum itaque est, quod illud quod intelligit diuinissimũ, honorabilissimúmq. est, neque mutatur: in deterius nanq. mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi iam esset. Primo igitur si non est intellectio, sed potentia, rationabile est, laboriosam ei continuationem intelligendi esse:

deinde dilucidum, quòd aliquid aliud honorabilius esset, quàm mens, id scilicet, quod intelligitur. Et intelligere profectò, quod intellectio, & quod pessimum intelligenti, inerit: quare fugiendum hoc fit. Etenim quædam melius est non videre, quàm videre: aliqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Se ipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est: & est intellectio, intellectionis intellectio. At videtur semper alterius esse, tum scientia, tum sensus, & opinio, ac mens: sin verò ipsius, præter necessitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligi fit, secundum quod hocum inest ei bene esse, quàdoquidem non est idem intellectioni esse, & intellecto. An in quibusdam scientia est ipsa res? in effectuis quidem absque materia, substantia, & ipsum quid erat esse: in speculatiuis verò, ratio, res, & intellectio. Cùm igitur non sit diuersum ab eo, quod intelligitur, & intellectus, quæcunque non habet materiam, idem erunt, ac intellectio vna eius quod intelligitur. Item restat dubitatio, vtrum compositum sit, quod intelligitur. Mutatur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuisibile est? quemadmodum humanus intellectus, an compositorum, se in aliquo tempore habet. Nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc, verum in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens. Sic autem ipsa sui ipsius intellectio, per totum æternum se habet.

CAPVT X.

PEr seruandum autem etiam hoc, quonam modo natura vniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum: vtrum separatum quiddam, & ipsum an per se, an ipso ordine, an vtroque modo, quemadmodum exercitus: etenim bene esse eius, in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinem, verùm ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, verùm non similiter & natantia, & volatilia, & plantæ: nec ita se habent, vt sit vllo alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam: ad vnam nanque coordinata sunt omnia. Verùm quemadmodum in domo liberis quidem minimè licet quodcũque facere, sed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata sunt, mancipiis verò, & bestiis parum quod ad commune conferat, sed vt plurimùm quodcunque contingit (tale nanque principium est usque eorum, natura est) dico autem participantio, quòd necesse est omnia in discrimẽ venire: & alia ita funt, quibus omnibus communicant ad vniuersum complendum. Quæcunq. vero impossibilia, sine absurdis aliter dicentibus accidunt.

A ἴσως δὲ δῆλον ὅτι ἄλλό τι καὶ τιμιώτερον ἡ νοῦς, τὸ νοούμενον· καὶ γὰρ τὸ νοεῖν καὶ ὁ νοῦς ὑπάρξει, καὶ τὸ χείριστον νοοῦντι. οὐκ ἀγαθὸν οὖν. καὶ γὰρ μάταιον ἔνια κρεῖττον ἢ ὁρᾶν. ἴσως οὖν τὸ ἀρίστου ἡ νόησις. αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ὅτι τὸ κράτιστον· καὶ ἔστιν ἡ νόησις, νόησις νοήσεως. φαίνεται δ' ἀεὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ διάνοια αὐτῆς ἕνεκα παρέργῳ. ἔτι εἰ ἄλλο τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοούμενον, χῷ τοῦτο αὐτῷ τὸ εὖ ὑπάρχει, οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτὸ ἦ νοῦς καὶ νοούμενον ἐν τοῖς ἐχούσαις οὐσίαν ἄνευ ὕλης· ἢ τὸ πρᾶγμα, δεῖ ἄρα ἡ ἐπιστήμη ἄνευ ὕλης ἡ οὐσία, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἕν. ἔτι δὲ τῷ διωρισμένῳ, ὁ λόγος τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ νόησις οὐκ ἄνευ οὐσίας τοῦ νοουμένου καὶ τῶν ἐν ὅσοις μὴ ὕλαι ἔχει, τὸ αὐτὸ ἔσται καὶ ἡ νόησις τοῦ νοουμένου μία. ἔτι δὲ λείπεται ἀπορεῖν, εἰ συνθετὸν τὸ νοούμενον· μεταβάλλει γὰρ εἰς τὰς μέρεις τοῦ ὅλου· ἢ ἀδιαίρετον καὶ τὸ μὴ ἔχον ὕλαι, ὥσπερ ἡ ἀνθρωπίνη νοῖς τὸ νῦν ἢ τὸν χρόνον; οὐ γὰρ ἀεὶ τὸ δὲ ἐν τῷδε, ἢ ἐν τῷδε, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἄριστον, ὃ ἐν ἄλλῳ τινὶ τοῦτο δ' ἔχει αὐτὸ αὑτοῦ ἡ νόησις τοῦ παντὸς αἰῶνα.

Κεφάλαιον ι.

E Πεπερασμένον δὲ καὶ πότερος ἔχει ἡ τοῦ ὅλου εὐσὶς τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἄριστον; πότερον κεχωρισμένον τι, καὶ καθ' αὑτὸ καθ' αὑτό, ἢ τάξει ἐστί, ἢ ἀμφοτέρως, ὥσπερ στρατεύουσι· καὶ γὰρ ἐν τῇ τάξει τὸ εὖ· καὶ ἡγεμὼν, καὶ μάλιστα οὗτος. οὐ γὰρ διὰ τὴν τάξιν, ἀλλ' ἐκείνη διὰ τοῦτο. ὅλα δὲ συντέτακται πάντα, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ, καὶ φυτὰ, καὶ οὐχ οὕτως ἔχει, ὥστε μὴ εἶναι θατέρῳ πρὸς θάτερον μηδὲν· ἀλλ' ἔστί τι. συνέστηκε μὲν γὰρ ἅπαντα συντέτακται. ἀλλ' ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τοῖς ἐλευθέροις οὐκ ἔξεστι ὅ, τι ἔτυχε ποιεῖν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ἢ τὰ πλεῖστα τάττεται· τοῖς δὲ οἰκετικοῖς καὶ τοῖς θηρίοις μικρὸν τὸ εἰς τὸ κοινὸν, τὸ δὲ πολὺ ὅ, τι ἔτυχε. πάντα γὰρ ἐκείνου ἕνεκα, ἀνοῦν ἡ φύσις δὴ λέγω δ' οἷον, εἰς τι τὰ διακεκριμένα ἀνάγκη ἀπαντᾶν· καὶ ἄλλα οὕτως δεῖν ἢ κοινωνεῖν ἅπαντα εἰς τὸ ἕν. ἔστω δὴ ἀδύνατα τὰ μόρια τοῦ ἀντιπαθοῦς ἄλλοις λέγεσθαι,

καὶ ποῖα οἱ χαριεστέρως λέγοντες, ἢ δεῖ ποιεῖν ἀλλ' ἔχειν ἀπορίαν, διὰ μὴ λανθάνειν. πάντων γὰρ ἐξ ἐναντίων ποιοῦσι πάντα. οὔτε ἡ τύχη, οὔτε τὸ ἐξ ἐναντίων ὀρθῶς, οὔτε ἐν ὅσοις τὰ ἐναντία ὑπάρχει, πῶς ἂν τὰ ἐξ ἐναντίων ἔχειν λέγοιεν. ἀπαθῆ γὰρ τὰ ἐναντία ἀλλήλων. ἡμῖν δὲ λύεται τῶν λόγων, τῷ ὀρθῶς τι τὸ ἦ. εἰ δὲ τὸ ἕτερον πρὸς ἑτέρου, ὅλως ποιοῦσι, ἀνάγκη εἰ τὸ αὐτὸν τῷ ἴσῳ, ἢ τῷ ἐλάττονι πολλά. λύεται δὲ καὶ τοῦτο τὸν αὐτὸν τρόπον. ἡ γὰρ ὕλη ἡ μία οὐδὲν ἐναντίον. ἔτι οὐ πάντα τῶν φυσικῶν μετέχει ἐξ ὧν ἐστί. τὸ γὰρ κακὸν ἀεὶ τοῦ, θάτερον πρὸς θάτερον. εἰ δ' ἄμφω οὐδ' ἀρχαὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. καίτοι ἐν ἅπασι τὸ ἀγαθὸν μάλιστα ἀρχή. οἱ δὲ τοῦτο μὴ ὀρθῶς, ὅτι ἀρχὴν δοκεῖ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχὴ, οὐ λέγουσι, πότερον ὡς τέλος, ἢ ὡς κινοῦν, ἢ ὡς εἶδος. ἀτόπου δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τίλοι γὰρ φιλίαν ποιεῖ τὸ ἀγαθόν. αὐτὴ δ' ἀρχὴ καὶ ὡς κινοῦσα (συνάγει γὰρ) καὶ ὡς ὕλη· μόριον γὰρ τῆς μίγματος· εἰ δὲ τῇ ἀπορῇ συμβέβηκεν ὡς ὕλη καὶ ἀρχὴ ἦ, καὶ ὡς κινοῦσα. δηλὰ τάρα ἦ αὐ ταὐτὸ· ἔτι πότερον συνῴκει φιλία; ἄτοπον δὴ καὶ τὸ ἀφθαρτον ἦ τὸν κακόν. οὐκ δ' δεῖ ἀυτὸ ἡ τῶν κακῶν φύσις. Ἀναξαγόρας δὲ ὅτι κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχή. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ δηλὰ κινεῖ τινος. ἕνεκά τινος. ἕτερον· πλὴν ὡς ἡμεῖς λέγομεν. ὁ γὰρ ἰατρικὴ ἄρ πως ὑγίεια. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἐναντίον μὴ ποιοῦσι τῷ ἀγαθῷ, καὶ τῷ νῷ. πάντες δ' οἱ τὰ ἐναντία λέγοντες, οὐ χρῶνται τοῖς ἐναντίοις, ἐὰν μὴ ἀναθῶμεν τι. ἢ διὰ τὰ μὲν φθαρτὰ, τὰ δ' ἄφθαρτα, οὐδὲν λέγουσι. πάντα γὰρ τὰ ὄντα ποιοῦσι ἐκ τῶν ἀντικειμένων. ἔτι εἰ μὴ ἐκ τῶν μὴ ὄντων ποιοῦσι τὰ ὄντα· εἰ δ', ἔσται μὴ τῶν οὐκ ἐνεκαθῶσι, ἢ πάντα ποιοῦσι. ἔτι διὰ τί ἀεὶ ἔχει γένεσις, καὶ τί αἴτιον γένεσιν, οὐδὲν λέγουσι. καὶ τοῖς δύο ἀρχὰς ποιοῦσι, δεῖται κἀκεῖνα ἀρχῶν κυριωτέρων ἦ· καὶ τοῖς τὰ εἴδη· ὅτι δεῖται ἀρχῶν κυριωτέρων. διὰ τί γὰρ μετέχει ἡ [illegible]

A quæve dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minimè dubitationes sunt, non decet nos latêre: omnes nanque ex contrariis omnia faciunt. At non rectè id omnia, neque id ex contrariis. Quibus autem contraria insunt, quonam modo ex contrariis erunt, non dicunt quandoquidem contraria impassibilia sunt ab se inuicem. A nobis autem rationi consentaneè hoc solutur, cùm aliquid certum fit. B Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum qui inæquale æquali, aut vni multa. Solutur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium est. Item cuncta participabunt malo, præter ipsum vnum: alterum nanque elementorum, ipsum malum est. At alii, neque principa, bonum & malum, quanquam in omnibus maximè ipsum principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem rectè, quod principium: C quo verò modo ipsum bonum fit, vtrum vt finis, an vt mouens, an vt species, non dicunt. Empedocles quoque absurdè amicitiam facit bonum, cùm hæc principium fit, & vt mouens (siquidem congregat) & vt materia, nam mistì pars est. At si etiam eidem accidat, & vt materiæ, principio esse, & vt mouenti, ipsum tamen esse non idem est. D Secundum quod igitur horum, amicitia est? Inconuenienis item est, contentionem incorruptibilem esse, cùm hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem bonum ponit principium, vt mouens. Mens enim mouet: verùm alicuius gratia mouet: quare alterum: nisi sic, vt nos dicimus: ars enim medendi, quodammodo sanitas est. Inconuenienis etiam est, quod non fecerit aliquid bono, mentique contrarium. Forrò nulli eorum, qui ponunt contraria, vtuntur contrariis, si quem inquitere non pigeat, & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia nemo dicit. Omnia nanque entia, ex eisdem principiis faciũt. Præterea quidam ex non ente faciunt entia: quidam vt hoc non cogantur, vnum cuncta faciunt. Cur item semper generatio erit, quidque generationis causa sit, dicit nemo. At tum illis, qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse illis, qui species: quia F aliud principalius principium est. Cur enim participauit, aut participat? Et alii, quidem necesse est, sapientiæ ac nobilissimæ scientiæ aliquid contrarium ponere [illegible] mors vero minimè. Nihil [illegible] est primo contrarium, quandoquidem con- [illegible] materiam habet [illegible] entia hæc sunt. Contraria verò ignorantia

Universidad de Deusto Biblioteca

ad contrarium: primo autem nihil contrarium est. Præterea, si non erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa cælestia, sed semper principij principium, vt theologis, physicisque cunctis. Si autem erunt species aut numeri, nullius causæ erunt. Si verò, non saltem ipsius motus: quo nanque item modo, ex non habentibus magnitudinem, magnitudo, continuúmque erit? Numerus nanque non faciet continuum, neque vt moueat, neque vt species. Cæterum nihil cõrariorum erit ipsum & factium, & motiuum: alioqui contingere sanè possit non esse. Verumenimuerò & facere posterius, quàm potentia est. Entia ergo non erunt sempiternaattamen sunt. Interimendum igitur aliquid horum est: hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri sunt vnum, aut anima, aut corpus, & omnino species, & res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi (vt nos) dicat, quòd, vt mouens faciat. Qui verò dicunt mathematicum numerum primum, & ita semper aliam attiguam substantiam, ac alia cuiusque principia, inconspiratim vniuersi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, siue sit, siue non sit) & principia multa: at entia nolunt malè gubernari.

Non est bonum pluralitas principatuum: vnus ergo princeps.

ARISTOTELIS
METAPHYSICORVM
LIBER XIII.

CAPVT I.

DE sensibilium itaque substantia, quænam sit, dictum est: in traditione quidem naturalium, de materia, posteriùs verò de actu. Cùm autem hæc consideratio sit, vtrum præter sensibiles substantias aliqua sit immobilis, & æterna, nécne, & si sit, quænam sitque ab aliis dicuntur, primò speculandum est, vt tum si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscij, tum si quod no bis & illis commune dogma sit, hoc separatim non contra nos grauiter feramus. Sufficiens enim erit, si quis quædã melius dicat, quædã nõ deterius. Duæ autẽ de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substãtias esse aiunt, vt numeros, lineas, & quæ his eiusdẽ generis sunt. Et rursus, ideas. Cùm autem quidã ideas,

A εἰς τὸ ἐναντίον. τοῦ δὲ πρότου ἐναντίον οὐδὲν ἔστι εἰ μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ ἄλλα ἰδέα ἀρχὴ καὶ πάντα καὶ ὅλως τὰ οὐρανία, ἀλλ' ἀεὶ τῶν αἰτίων ἀρχή, ἀνάγκη τοῖς θεολόγοις καὶ τοῖς φυσικοῖς ἀπτόμενον. εἰ δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοί, οὐδὲν ἂν εἴη αἴτια τοῦ κινεῖσθαι. ἔτι δ' ἔσται τὰ εἴδη ἢ ἀριθμοὶ, οὐδὲν ἂν εἴη τῶν ἄλλων αἴτια, ὅσα μὴ εἴη τὰ μὴ καθόλου λόγοι, μὴ τοῖς οὖσιν ἔστιν ἀρχὴ καὶ εἴ τι δόξειεν καλῶς ἡμῖν κεκινῆσθαι, τοῦτ' ἴδια μὲν καθ' ἑαυτὸν ἡμῖν διεκρινόμεθα. ἀναγκαῖον γὰρ, εἴ τις τὰ μὲν καλῶς λέγει, τὰ δὲ οὐ χαίρειν. δύο δ' εἶναι δόξαν περὶ τούτων. τὰ τε γὰρ μαθηματικὰ φασιν οὐσίας εἶναι τινὰς, ἢ ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις μέχρι τοῦ τὰ ἔσχατα τοῦ οὐρανοῦ. τὰ δὲ μὲν εἴδη οὐκ εἶναι τοῦτο. τὰ τε γὰρ μαθηματικὰ φασιν οὐσίας εἶναι τινὰς, ἢ ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις μέχρι τοῦ τὰ ἔσχατα τοῦ οὐρανοῦ. τὰ δὲ μὲν εἴδη οὐκ εἶναι τοῦτο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΤΗΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ
ΤΟ Μ.

Κεφάλαιον α.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν εἴρηται τί ἐστι, τὰ μὲν τῇ μεθόδῳ τῇ περὶ φύσεως· ἐπεὶ δ' ἡ θεωρία αὕτη ἐστὶ τῶν περὶ τὴν φύσιν. ἔτι δ' ἡ σκέψις αὕτη ἐστὶ τῶν περὶ τὸν λόγον. ἐπεὶ δ' ἔστι τινὰ καὶ ἄκινητος οὐσία καὶ ἀΐδιος, ἢ οὐκ ἔστι καὶ εἰ ἔστι, τίς ἐστι, θεωρεῖν τὸν περὶ τῆς ἄλλης λεγόμενα διεκρινόμεν, ὅπως εἴ τι μὴ καλῶς λέγεται, μὴ τοῖς οὖσιν ἐνοχλῇ ἀμφότερα καὶ εἴ τι δόξειεν καλῶς ἡμῖν κεκινῆσθαι, τοῦτ' ἴδια μὲν καθ' ἑαυτὸν διεκρινόμεθα. ἀναγκαῖον γὰρ, εἴ τις τὰ μὲν καλῶς λέγει, τὰ δὲ οὐ χαίρειν. δύο δ' εἶναι δόξαν περὶ τούτων. τὰ τε γὰρ μαθηματικὰ φασιν οὐσίας εἶναι τινὰς, ἢ ἀριθμοὺς καὶ γραμμὰς, καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις μέχρι τοῦ τὰ ἔσχατα τοῦ οὐρανοῦ. τὰ δὲ μὲν εἴδη οὐκ εἶναι τοῦτο.

ἢ τὸν μαθηματικὸν ἀριθμὸν εἰ ἢ μίαν φύσιν ἀμφοτέρων, ἔνιοι δὲ τινες τοὺς μαθηματικοὺς μόνους οὐσίας εἶναί φασι, σκεπτέον, ποῖόν τι περὶ τοῦ μαθηματικοῦ, μαθήματα ποιοῦντες φύσει· ἀλλὰ νῦν οὐ περὶ τοῦ, πόνηρα ὑπὸ τῶν μαθόντων οὖσα, ἢ οὐ· ἀλλ' ἀρχὴ καὶ οὐσία τοῦ ὄντος, ἢ οὐ· ἀλλ' ὅτι τοῦ μαθηματικοῦ μόνου, εἴτ' ἔστιν, εἴτε μὴ ἔστι· καὶ εἰ ἔστι, πῶς ἔστιν. ἔπειτα περὶ τῶν ἰδεῶν χωρὶς τοῦ ἰδίου ἕκαστον ἁπλῶς, καὶ ὅσον νόμου χρήσεται πρὸς λόγον· ἐπὶ τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ λόγου. ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ τε εἶναι αὐτὰς καὶ τὸν τρόπον λόγον, ὅτι τοῦ εἶναι αὐτὰς μόνον, εἰ καὶ οὐσίαι καὶ ἀρχαὶ τοῦ ὄντος ἀριθμοὶ καὶ ἔστιν ἔστι. μὴ γὰρ τὰς ἰδέας εἶναι λέγοντες τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ γένους εἴδεσι τοῖς μαθηματικοῖς, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι τὰ μαθήματα λέγεσι τινὲς, ἢ κεχωρισμένα τοῦ αἰσθητοῦ λέγεσι τὴν ἀρχὴν καὶ οὐκ τὰ εἰ μὴ ἐν τῷ, ἢ ἐν τοῖς, ἢ δύο ὑπόθεσιν εἶναι. οὐδ' ἡ ἀμφισβήτησις ἀπὸ ἔστιν, οὐ περὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου.

Κεφάλαιον β.

ΟΤΙ μὲν οὖν οὐκ ἔστι τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἅμα πολλαχῶς ὁ λόγος, εἴρηται τοῦ καὶ ἐν τοῖς διαπορήμασι, ὅτι ἅμα δύο σώματα εἶναι ἀδύνατον. ἐπεὶ γὰρ ἡ, ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ φύσεις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι, καὶ μαθήματα κεχωρισμένα. τοῦτο μὲν οὖν εἴρηται πρότερον. ἀλλὰ πάντες φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον σῶμα. κατ' ἀδύνατον γὰρ διαιρεθῆναι· καὶ τοῦτο εἰς γραμμαί· καὶ αὖθις εἰς γραμμαί. ἀνάγκη οὖν καὶ τὰς γραμμὰς εἶναι ἀδύνατον, καὶ τὰς γραμμὰς εἰ ἢ τοιαῦταί, καὶ τὰς ἄλλας τὰ δ' διαφέρει, ἢ τοιαῦτας εἶναι φύσει, ἢ μὴ εἶναι ἢ ἐν αὐτοῖς τοιαῦτας φύσεις τὸ αὐτὸ γὰρ συμβήσεται. διαιρεμένων γὰρ τῶν αἰσθητῶν, διαιρεθήσονται καὶ οὐδὲν ἧττον αἰσθητοί. δῆλον μὲν οὖν καὶ κεχωρισμένας γ' εἶναι φύσεις. τοιαύτας ἀδυνάτον. εἰ γὰρ ἔστι τοιαῦτα

numerósque mathematicos duo genera faciunt, quidam vnam amborum naturam, quidam autem alij mathematicas tantum substantias esse dicunt. primùm quidem de mathematicis cõsiderandum est, nullam aliam eis addendo naturam, veluti vtrum ideæ sint nécne, & vtrum principia substantiæque entium, an non: verùm tantum, vt de machematicis, vtrum sint, an non sint: & si sint, quonam modo sint. Deinde postea seorsum de ipsis ideis simpliciter, & aliquantulum legis gratia: diuulgata nanque plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. Præterea, ad illam considerationem oportet maiorem sermonis partem attendere, cũm de his considerationibus, vtrum substantiæ principiaque entium, numeri, ac ideæ sint: post enim ideas, hæc tertia consideratio restat. Necesse autem, si machematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum aliqui dicunt, aut à sensibilibus separata: & hoc etiam modo quidam aiunt: aut ſ neutro modo, aut non sunt, aut alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, verùm de modo.

CAPVT II.

ET quidem quod in sensibilibus ea esse impossibile est, quódque simul fictitia ratio est, dictum sanè in dubitationibus est, quòd simul duo solida esse impossibile est. Item quòd eiusdem rationis est, cæteras quoque potentias & naturas in sensibilibus esse ac nullam separatam: hęc itaque prius dicta sunt. Verùm ad hæc etiam constat, quòd impossibile esset quodcunque corpus diuidi. Diuideretur enim secundum superficiem, & hæc secundum lineam, & ista secundum punctum. Quare si punctum impossibile est diuidere, etiam lineam: quòd si hanc, cæteras quoque. Quid igitur differt aut has esse tales naturas, aut non esse quidem, sed esse in eis tales naturas? Idem nanque accidet: diuisis enim sensibilibus, diuidentur, aut nec ipsæ sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erunt præter sensibilia solida separata ab his diuersa, priorásque sensibilibus, patet quòd etiam præter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoque, & lineas: quandoquidem eadem ratio est. Quòd si hæc rursus præter mathematici solidi superficies, lineas, & puncta, alia separata: siquidem incomposita, priora compositis sunt.

ἀνάγκη γὰρ τῶν τοιούτων ἔστι τὰ ἀσώματα.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A et iis sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt eæ, quæ per se ipsas existunt. Quare aliæ sunt hæ tum superficies, tum lineæ, ab iis, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæ nanque simul cum mathematicis solidis, illæ verò eis priores sunt. Rursus illarum superficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctáque esse: & eo-

B rum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè consecutio fit. Accidit nanque solida quidem, vnica præter sensibilia esse: superficies verò triplices, præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathematicis sunt solidis, quæque præter eas, quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta autem quincupla. Quare circa qualia

C horum, mathematicæ scientiæ erunt? non etenim circa superficies, lineas, & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, aliæ vnitates erunt, ac præter quælibet entia sensibilia: deinde præter intelligibilia; quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quonam modo quæ in dubitationibus enumerauimus, solue-

D re possunt? Etenim ea, circa quæ Astrologia est, simili modo præter sensibilia sunt, ac circa quæ Geometria. Esse verò cælum, & partes eius, quonam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habens? Similiter autem perspectiuæ, & harmonicæ obiecta erit. Erit nanque vox & visus præter sensibilia & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam aliáque sensibilia sunt. Cur enim magis illa,

E quàm ista? Quòd si hæc sunt, animalia quoque erunt, si quidem & sensus. Item quædam à mathematicis vniuersaliter præter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hoc impossibile est, constat quoque illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium, tum vero, tum ei,

F quod existimari solitū est, accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, vt quasdam naturas separatas, necesse profectò est propterea quidem, quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse,

[illegible]

[illegible]

A secundum autem veritatem posteriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior sit, vel inanimatum animato. Item, quo, & quando magnitudines mathematicæ vnum erunt, quæ quidem interdum animæ aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est rationis, insunt: quod si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis verò (cùm diuisibiles, quantæque sint) quidnam causæ est, vt vnum sint, coniunctæque maneant? Item

B ipsæ etiam generationes hoc manifestāt: quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. Si itaque substantia prius, quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, atque totum, quia fit animatum. Linea verò, siue superficies, quonam modo animata erit? Super nanque nostros sensus, hęc cer-

C tè postulatio erit. Item, corpus quidem substantia quædam fit, quippe quod iam perfectionem quodam modo habet. Lineæ verò quonam modo substātiæ erunt? Nec enim vt species, & forma quædam, veluti si anima sit, quod tale est: nec vt materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si qua materia-

D lis substantia esset, hoc pati posse profectò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quęcunq. ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substantiā nanque priora, quæcunque separata, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: hæc autem non sunt simul. Si enim passiones non sunt præter substantias, veluti quoddam motum, vel album, homine albo secundum rationem albedo prior est, non secūdum

E substantiam. Non enim potest separata esse, verùm semper vnà cum toto est: dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod ex appositione est: ex appositione nanque, ipsa albedine albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantiæ sint magis, quàm corpora, nec essentia sensibilibus priora sint, verùm sola ratione, nec vsquam esse

F separata possibile esse, satis dictum est. Cùm verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino hoc non simpliciter sunt. Multipliciter

CAPVT III.

Qvemadmodum enim vniuersalia in mathematicis non sunt de separatis præter magnitudines, numerósque, verùm de his, quanquam non quatenus talia, vt magnitudinem habeant, aut diuisibilia sint, patet quòd etiam de magnitudinibus sensibilibus rationes, & demonstrationes fient, verùm non prout sensibiles, sed prout tales sunt. Quemadmodum enim prout mota solùm multæ rationes sunt, absque eo, quòd quid sit vnumquodque eorum, ac eis accidentium consideretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregatam esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiæ, non tamen quatenus mota, verùm quatenus corpora tantum: & rursus prout superficies tantum, & prout longitudines tantum, & quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantum. Quare cùm simpliciter verum sit dicere, non solùm separabilia, sed & non separabilia esse veluti mota, & mathematica: quia (etiam qualia dicunt) verum est simpliciter dicere, & talia esse: & quemadmodum cæteras scientias simpliciter verum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat: veluti albi (si salubre album sit) verùm prout salubre est, ac illius, cuius vnaquæque est, si salubris salubre, si verò hominis prout homo est: ita & geometriam: non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, non erunt sensibilium mathematicæ scientiæ: non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa verò per se rebus accidunt, prout vnumquodque talium est: quoniam & quatenus fœmininum animal, & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, etsi non est quicquam fœmininum, neque masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solùm, & prout superficies, & quantò de prioribus ratione, ac simplicioribus, tantò magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis, quàm cum magnitudine, & maximè absque motu. Quod si habet motum, primum maximè: siquidem hic simplicissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est: neutra nanque prout visus, vel prout vox, speculatur, verùm prout lineæ, & numeri. Adhæc, propriæ illorum passiones sunt

a quoque similiter.

Κεφάλαιον γ.

Ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν οὐ περὶ κεχωρισμένων ἐστὶ παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν, οὐχ ᾗ δὲ τοιαῦτα οἷα ἔχειν μέγεθος, ἢ εἶναι διαιρετὰ, δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀποδείξεις, μὴ ᾗ δὲ αἰσθητὰ, ἀλλ' ᾗ τοιαδί. ὥσπερ γὰρ καὶ ᾗ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσὶ, χωρὶς τοῦ τί ἕκαστόν ἐστι τῶν τοιούτων, καὶ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα ἢ κεχωρισμένον τι εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν εἶναι ἀφωρισμένην· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσονται λόγοι καὶ ἐπιστῆμαι, οὐχ ᾗ κινούμενα δὲ, ἀλλ' ᾗ σώματα μόνον· καὶ πάλιν ᾗ ἐπίπεδα μόνον, καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ διαιρετὰ, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα ἔχοντα δὲ θέσιν, καὶ ᾗ ἀδιαίρετα μόνον. ὥστ' ἐπεὶ ἁπλῶς λέγειν ἀληθὲς μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστὰ, οἷον κινούμενα εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ ὅτι ἔστιν ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοιαῦτά γε οἷα λέγουσι· καὶ ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἁπλῶς ἀληθὲς εἰπεῖν, τούτου εἶναι, οὐχὶ τοῦ συμβεβηκότος, οἷον ὅτι λευκοῦ, εἰ τὸ ὑγιεινὸν λευκόν· ἡ δ' ἔστιν ὑγιεινοῦ· ἀλλ' ἐκείνου οὗ ἐστὶν ἑκάστη, εἰ ᾗ ὑγιεινὸν, ὑγιεινοῦ, εἰ δ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν, οὐκ εἰ συμβέβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστὶ, μὴ ἔστι δὲ ᾗ αἰσθητὰ, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι· οὐ μέντοι οὐδὲ παρὰ ταῦτα ἄλλων κεχωρισμένων. πολλὰ δὲ συμβέβηκε καθ' αὑτὰ τοῖς πράγμασιν, ᾗ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων, ἐπεὶ καὶ ᾗ θῆλυ τὸ ζῷον, καὶ ᾗ ἄρρεν, ἴδια πάθη ἐστί. καίτοι οὐκ ἔστι τι θῆλυ οὐδ' ἄρρεν κεχωρισμένον τῶν ζῴων. ὥστε καὶ ᾗ μήκη μόνον, καὶ ᾗ ἐπίπεδα. καὶ ὅσῳ δὴ ἂν περὶ προτέρων τῷ λόγῳ καὶ ἁπλουστέρων, τοσούτῳ μᾶλλον ἔχει τὸ ἀκριβές. τοῦτο δὲ τὸ ἁπλοῦν ἐστίν. ὥστε ἄνευ τε μεγέθους μᾶλλον, ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. ἐὰν δὲ κίνησιν, μάλιστα τὴν πρώτην· ἁπλουστάτη γὰρ αὕτη, καὶ ταύτης ἡ ὁμαλή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἁρμονικῆς καὶ ὀπτικῆς· οὐδετέρα γὰρ ᾗ ὄψις, ἢ ᾗ φωνὴ, θεωρεῖ, ἀλλ' ᾗ γραμμαὶ καὶ ἀριθμοί. οἰκεῖα μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. καὶ ἡ μηχανικὴ δὲ ὡσαύτως.

ὥστ' εἴ τις θέμενος κεχωρισμένα τῶν συμβεβηκότων σκοπεῖ τι περὶ τούτων ᾗ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὥσπερ οὐδ' ὅταν ἐν τῇ γῇ γράφῃ, καὶ τὴν ποδιαίαν φῇ μὴ ποδιαίαν· οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. ἄριστα δ' ἂν οὕτως θεωρηθείη ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κεχωρισμένον θείη χωρίσας, ὅπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ καὶ ὁ γεωμέτρης. ἓν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἄνθρωπος ᾗ ἄνθρωπος· ὁ δ' ἔθετο ἓν ἀδιαίρετον, εἶτ' ἐθεώρησεν, εἴ τι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ᾗ ἀδιαίρετος. ὁ δὲ γεωμέτρης, οὔθ' ᾗ ἄνθρωπος, οὔθ' ᾗ ἀδιαίρετος, ἀλλ' ᾗ στερεόν. ἃ γὰρ κἂν εἰ μή που ἦν ἀδιαίρετος, ὑπῆρχεν αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. ὥστε διὰ τοῦτο ὀρθῶς λέγουσιν οἱ γεωμέτραι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστί. διττὸν γὰρ τὸ ὂν, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ, τὸ δ' ὑλικῶς. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον, τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἱ φάσκοντες οὐδὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας περὶ καλοῦ ἢ ἀγαθοῦ, ψεύδονται. λέγουσι γὰρ καὶ δεικνύουσι μάλιστα. οὐ γὰρ εἰ μὴ ὀνομάζουσι, τὰ δ' ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἴδη, τάξις, καὶ συμμετρία, καὶ τὸ ὡρισμένον, ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι. καὶ ἐπεί γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ' οἷον ἡ τάξις καὶ τὸ ὡρισμένον) δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, τὴν ὡς τὸ καλὸν αἴτιον ἐστί πως. μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστὶ, καὶ πῶς ὄντα, καὶ πῶς πρότερα, καὶ πῶς οὐ πρότερα, τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφάλαιον δ.

Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν, πρῶτον αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ἰδέαν δόξαν ἐπισκεπτέον, μηθὲν συνάπτοντας πρὸς τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ' ὡς ὑπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ἰδέας φήσαντες εἶναι. συνέβη δ' ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δόξα τοῖς εἰποῦσι, διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτείοις λόγοις, ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων. ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη τινὸς ἔσται καὶ φρόνησις, ἑτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς μενούσας· οὐ γὰρ εἶναι τῶν ῥεόντων ἐπιστήμην. Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγ-

Quare si quis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret minimè propter hoc mentietur: quemadmodum nec cùm in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. Optimè verò ita vnumquodque profectò considerabitur, si quis separans ponat, quod non est separatum: quod arithmeticus geometráque facit. Vnum enim & indiuisum est homo, prout homo. Ille verò posuit vnum indiuisum, deinde speculatus est, si quid homini prout indiuisus est, accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, verùm prout solida: quæ certè (etiam tametsi nullibi erat indiuisus) inerant ei: patet quòd etiam absque his contingit: ei posse inesse. Quare propter hoc non malè geometræ dicunt, & de entibus disserunt: & entia sunt. Duplex enim est ens, hoc quidem actu, hoc verò materia. Cùm autem bonum, & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum verò etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere falsum dicunt. Dicunt etenim, & maximè ostendunt. Nam etsi non nominant, cùm tamen opera, & rationes ostendunt, nónne dicunt de eis? Pulchri nanque maximè species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maximè ostendunt mathematicæ scientiæ. Et cùm hæc multorum causæ esse appareant (dico autem veluti ordo & definitum) patet quòd etiam similem causam, quæ vt boni causa est, quodam modo dicant. Magis autem apertè in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & quòd entia sunt & quomodo entia, quoque modo priora, & quomodo non priora, ot edicta sint.

CAPVT IIII.

De ideis autem, primò ipsam, quæ de Idea est, opinionem considerandum, ad numerorum naturam nihil consortij habentem, sed quemadmodum opinati sunt à principio qui primi ideas esse dixere. Accidit verò de ideis opinio illis, qui dixerunt propter ea, quòd de veritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquam omnia sensibilia semper fluant. Quare si qua cuiuspiam scientia, prudentiáque erit oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles: non enim fluentium esse scientiam. Cùm verò Socrates circa morales virtutes vaca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tet, & de hisvniuersaliter definite primus quæreret (naturalia enim parumper Democritus tetigerat solum, & aliquatenus calidum & frigidum definierat. Pythagorici etiam prius de quibusdã paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, veluti quid est tempus, aut instans aut nuptiæ; ille sanè rationabiliter quærebat Ipsum quid est? Syllogizare enim quærebat. Syllogismorum vero principiũ est ipsum quid est. Nondum enim tunc erat vis dialectica, vnde & possent absque eo ipso quid est, contraria considerare, vtrum contrariorum eadem scientia esset. Duo nanque sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductionis orationes, & definitionem vniuersalis. Hæc enim ambo circa principium scientiæ sunt. At Socrates quidem vniuersalia non ponebat separata nec definitiones: quidam verò separarunt, ac talia, entium ideas appellarunt. Quare ferè accidebat eis eadem ratione, omnium, quæ vniuersaliter dicuntur, ideas esse. At simile est, sicuti si quis numerare volens, cùm quidem pauciora existant, arbitretur non posse: cum verò plura facias, numeret. Plures etenim (vt ita dicam) species sunt quàm sensibilia particularia: de quibus cùm causas quærerent, ex his ad illas processerunt. Nam & secundum vnumquodque eiusdem nominis sunt & præter substantias: exterorum quoque in multis est vnum, & in his, & sempiternis. Cæterùm quibus modis ostenditur, quòd species sunt, secundum nullum horum apparet. Ex quibusdam nãque non est necesse fieri syllogismum: è quibusdam verò, etiam quorum non sunt, horum species fiunt. Secundum nanque rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium quorum scientiæ sunt: secundum verò vnum in multis, etiam negationum: & secundum quod intelligimus aliquid eius, quod corruptum est, etiam corruptibilium: siquidem horum aliqua conceptio est. Insuper quædam rationum, eorum etiam, quæ ad aliquid sunt (quippe cùm exactissimæ sint) ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus: quædam etiam tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis, quàm ipsas ideas esse volunt, qui species dicunt. Accidit enim non esse prius dualitatem, sed numerum, & eo, quod est aliquid, etiam id, quod per se est: & cuncta quæcunque cum quibusdam sequerentur de ideis opiniones, aduersa facere principi-

A γκαιοτερον, καὶ οὐκ ἐπὶ τούτων ὁρίζεσθαι καθόλου ζητοῦντες σφόδρα (ἔτι μὴν καὶ τὰ φυσικὰ ὀλίγα μικρὰ διεκείετο ἅπαξ μόνον, καὶ περί τινος τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι φύσει πρῶτον περὶ τινων ὀλίγων, ὧν τοῦ λόγου εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀπῆγον, οἷον τί ἐστι καιρός, ἢ τὸ διάστημα, ἢ γάμος· ἐζήτουν δὲ λόγον ἔχειν, τί τὸ τί ἐστι· συλλογίζεσθαι γὰρ ἐζήτουν. ἀρχὴ δὲ τῷ συλλογισμῷ, τὸ τί ἐστι. οὐδὲ γὰρ ἦν πω τότε λόγος, οὗτος δυνατὸς καὶ χωρὶς τοῦ τί ἐστι τἀναντία διανοεῖσθαι, καὶ τὸν αὐτὸν εἰ καὶ αὐτὸ ἐπιστήμη. δύο γὰρ ἐστι, ἃ τῷ Σωκράτει τις ἂν ἀπόδοιεν, λόγους τε ἐπαγωγικοὺς, καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθόλου· περὶ ταῦτα γὰρ ἔστι σοφὸς ὁ Σωκράτης· ἀλλ' οὐ μὴν Σωκράτης τὰ καθόλου, οὐδὲ χωρίζει ἔτι τῶν, ἀλλ' τοῦ ὁρισμοῦ οἱ δ' ἐχωρίσαν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἔφασαν εἶναι ἰδέας φωνὴν ἐπωνυμίαν. ὥστε συνέβαινεν αὐτοῖς παθεῖν τὴν αὐτὴν λόγῳ, ὅσοι ἰδέας εἶναι τὴν καθόλου λεγομένων· καὶ τοιαῦτα πλείστον, οἷς περ οὐδὲ τις ἐπιθυμεῖ ἐστι μὴ δυάδα εἶναι, πλείω δὲ ποιοῦσι, ἀριθμεῖν πλείω γὰρ ἔστι τὰ καθ' ἕκαστα αἰσθητὰ ἢ εἴδη, οἷς ἐπιζητοῦντες τὰς αἰτίας, ἐπὶ τούτων ἦλθον τῶν ἰδεῶν. καθ' ἕκαστόν τε γὰρ ὁμώνυμόν ἐστι καὶ παρὰ τὰς οὐσίας, καὶ τὰ ἄλλα ἐνεστὶ ἐν πολλοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀϊδίοις, καὶ ἐν τοῖς ἀϊδίοις. ἔτι καθ' οἷς ἔστιν ὁμώνυμα ὧν ἐστι τὰ εἴδη, κατ' οὐδὲν φαίνεται τούτων ἀξίωμα· εἰ γὰρ ἐκ μὴ ἐνόντων γίνεται συλλογισμὸς ἐξ ὧν εἰσὶ δὲ καὶ οὐκ ἔνεστιν, τούτων εἶδος γίνεται καὶ κατά τι γὰρ ἔστι λόγος τοῦ ἐν τῇ ὑπεστιμένῃ, ἔστι εἶδος τοῦ ἐν τῇ ὑπεστιμένῃ, ἔστι καὶ τῷ ἐν πολλοῖς, καὶ τῷ ἀπόφασιν ποιεῖν τι τοῦ φθαρτοῦ, τῷ φθαρτῷ. φάσις γὰρ τι τούτων ἔστι. ἔτι δὲ εἰ ἀκριβέστατοι τῷ λόγῳ, εἰ μὴ τῷ ὄντι τοιοῦτοι εἶναι, ἃ φασὶ εἶναι ἰδέας, ἃ οὐ φασὶν εἶναι, καθ' αὐτὸ τὸ εἶναι· εἰ δὲ τὸν πρῶτον ἀδύνατον λόγον, ὅλως τε ἀναιρεῖται εἰ οὐκ ἔστι τὰ εἴδη λόγῳ,

B

C

D

E

secundum

secundum quam dicunt ideas esse, non solum substantiarum, verum etiam multorum aliorum species erunt: etenim vnus conceptus, non solùm de substantiis, sed de non substantiis etiam est. Et scientiæ non solum substantiæ erunt: & alia id genus accidunt infinita. Secundum verò necessitatem & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solùm esse ideas. Non enim secundum accidens participatio earum est, sed earum vnaquaque participare est, quatenus dicitur non de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. Accidit enim duplo æternum esse: quare species, substantia erunt. Hæc autem hic, & ibi substantiam significant. An aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid vnum in multis: etsi eadem quidem species est ideatum, & participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitas vnum, & idem fit, quàm de hac, & aliqua? Quòd si non est eadem species, æquiuoca erit profecto, & simile, ac si quis Callias, & lignum homines appellarit, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes videlicet rationes speciebus conuenire ponemus, veluti ad ipsum circulum figuram planam, & cæteras rationis partes, & quod ei, cuius est, apponatur, considerandum est, ne omnino vanum hoc fit. Cui nanque apponetur medio, an plano, in conclusi? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, vt animal, & bipes. Item patet, quòd ipsum quoque necesse est quid esse, veluti planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus vt genus inerit.

A

B

C

D

E

F

CAPVT V.

POtissimum vero quispiam dubitabit, quidnam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis, eis ipsis causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt: nec enim horum illæ substantiæ sunt: in his etenim essent. Nec adesse: quippe cùm non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, vt album mistum albo. Sed ista ratio facilè redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus verò posterior dubitans & alii quidam dixerunt: facile enim est multa, & impossibilia ad hanc opinionem

Universidad de Deusto Biblioteca

cōgerere. Atnec ex speciebus cætera sunt secundum vllum illorum modorum, qui dici solent. Dicere verò exemplaria, eas esse, & cæteras eis participare, vana, & figmenta poetica est dicere. Quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est, & esse, & fieri quodcunque etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate, & non existente, fiet vtique quale Socrates est. Similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset, & eiusdem erunt plura exemplaria: quare & species, vtputa hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item, non solùm sensibilium exemplaria species erunt, verùm etiam ipsarum: vtputa genus specierum, quæ vt generis sunt: quare idem erit, exemplar, & imago. Item, videretur impossibile, esse separatam substãtiam, & id, cuius substantia. Quamobrem quomodo ideæ, cùm rerum substantiæ sint, separatæ erunt? In Phædone verò hoc modo dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. Attamen quamuis species existant, non fiunt, si non sit, qui moueat: & multa alia fiunt, vt domus, & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet, cætera quoque, quorum aiunt ideas esse, posse & esse, & fieri propter tales causas, quales eorum sunt, quæ nunc dicta sunt, & non propter species. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tum certiores rationes, multa iam consideratis similia congregari possunt.

CAPVT VI.

CVm autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas, speculari. Necesse verò est, si numerus quædam natura est, nec est alia quædam eius substãtia, sed hoc ipsum, vt quidam aiunt, aut quoddam eius primũ esse, quoddam consequens, quod sit secundum, quodque specie diuersum, & hoc aut in vnitatibus confestim existit, & est quæcunque vnitas cuique vnitati incomparabilis: aut sunt confestim consequenter omnes & quæcunque quibuscunque combinabiles: qualem aiunt mathematicum numerum esse (in mathematico enim nulla vnitas alia ab alia differt) aut quasdam cõbinabiles, quasdam non: velut si post vnũ est prima dualitas, deinde trinitas, & sic alius numerus. Sũt autẽ vnitates in vnoquoq. numero veluti quæ in prima dualitate sunt, inuicem cõbinabiles, & quæ in prima trinitate sunt,

τοιαύτην δόξαν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τἆλλα κατ' οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τἆλλα, κενολογεῖν ἐστὶ καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικάς. τί γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον; ἐνδέχεταί τε καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὁποιονοῦν, καὶ μὴ εἰκαζόμενον. ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους, καὶ μὴ ὄντος, γένοιτ' ἂν οἷος Σωκράτης. ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης ἀΐδιος, ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἴδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῷον, καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ αὐτοάνθρωπος. ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἴδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος τῶν ὡς γένους εἰδῶν. ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα, καὶ εἰκών. ἔτι δόξειεν ἂν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ οὗ ἡ οὐσία. ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὖσαι χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι οὕτω λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἴτια τὰ εἴδη ἐστίν. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων, ὅμως οὐ γίγνεται, ἂν μὴ ᾖ τὸ κινῆσον. καὶ πολλὰ γίγνεται ἕτερα, οἷον οἰκία καὶ δακτύλιος, ὧν οὔ φασιν εἶναι εἴδη. ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται κἀκεῖνα ὧν φασὶν ἰδέας εἶναι, καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι διὰ τοιαύτας αἰτίας, οἵας καὶ τὰ ῥηθέντα νῦν, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ εἴδη. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ διὰ λογικωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων λόγων ἔστι πολλὰ συναγαγεῖν ὅμοια τοῖς τεθεωρημένοις.

Κεφάλαιον ϛ'.

ΕΠεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, καλῶς ἔχει πάλιν θεωρῆσαι τὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς συμβαίνοντα τοῖς λέγουσιν οὐσίας αὐτοὺς εἶναι χωριστάς, καὶ τῶν ὄντων αἰτίας πρώτας. ἀνάγκη δ' εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς φύσις τις, καὶ μὴ ἄλλη τις αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτό, ὥσπερ φασί τινες, ἤτοι εἶναι τὸ μὲν πρῶτόν τι αὐτοῦ, τὸ δ' ἐχόμενον, ἕτερον ὂν τῷ εἴδει ἕκαστον, καὶ τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν μονάδων εὐθὺς ὑπάρχει, καὶ ἔστιν ἀσύμβλητος ὁποιαοῦν μονὰς ὁποιᾳοῦν μονάδι, ἢ εὐθὺς ἐφεξῆς πᾶσαι καὶ συμβληταὶ ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, οἷον λέγουσιν εἶναι τὸν μαθηματικὸν ἀριθμόν· ἐν γὰρ τῷ μαθηματικῷ οὐδὲν διαφέρει οὐδεμία μονὰς ἑτέρα ἑτέρας· ἢ τὰς μὲν συμβλητὰς, τὰς δὲ μή. οἷον εἰ ἔστι μετὰ τὸ ἓν πρώτη ἡ δυάς, ἔπειτα ἡ τριάς,

καὶ οὕτω δὴ ὁ ἄλλος ἀριθμός. εἰσὶ δὲ συμβληταὶ αἱ ἐν ἑκάστῳ ἀριθμῷ μονάδες, οἷον αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ αὐταῖς, καὶ αἱ ἐν τῇ τριάδι τῇ πρώτῃ αὐταῖς, καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν. αἱ δ' ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ, πρὸς τὰς ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ, ἀσύμβλητοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν. διὸ καὶ ὁ μὲν μαθηματικὸς ἀριθμεῖται μετὰ τὸ ἓν δύο, πρὸς τῷ ἔμπροσθεν ἑνὶ ἄλλο ἕν· καὶ τὰ τρία, πρὸς τοῖς δυσὶ τούτοις ἄλλο ἕν· καὶ ὁ λοιπὸς δὲ ὡσαύτως. οὗτος δὲ μετὰ τὸ ἓν δύο ἕτερα, ἄνευ τοῦ ἑνὸς τοῦ πρώτου, καὶ ἡ τριὰς ἄνευ τῆς δυάδος. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄλλος ἀριθμός. ἢ τὸν μὲν εἶναι τῶν ἀριθμῶν οἷος ὁ πρῶτος ἐλέχθη, τὸν δ' οἷον οἱ μαθηματικοὶ λέγουσι, τρίτον δὲ τὸν ῥηθέντα τελευταῖον. ἔτι τούτους ἢ χωριστοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πραγμάτων, ἢ οὐ χωριστοὺς, ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὐχ οὕτως δ' ὡς τὸ πρῶτον ἐπεσκοποῦμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀριθμῶν ἐνυπαρχόντων τὰ αἰσθητὰ ὄντα, ἢ τὸν μὲν αὐτῶν εἶναι, τὸν δὲ μή, ἢ πάντας εἶναι. οἱ μὲν οὖν τρόποι καθ' οὓς ἐνδέχεται αὐτοὺς εἶναι, οὗτοί εἰσιν ἐξ ἀνάγκης μόνοι. σχεδὸν δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸ ἓν ἀρχὴν εἶναι, καὶ οὐσίαν καὶ στοιχεῖον πάντων, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἄλλου τινὸς εἶναι τὸν ἀριθμόν, ἕκαστος τούτων τινὰ τῶν τρόπων εἴρηκε, πλὴν τοῦ πάσας τὰς μονάδας εἶναι ἀσυμβλήτους. καὶ τοῦτο συμβέβηκεν εὐλόγως· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἔτι ἄλλον τρόπον εἶναι παρὰ τοὺς εἰρημένους. οἱ μὲν οὖν ἀμφοτέρους φασὶν εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸν μὲν ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὰς ἰδέας, τὸν δὲ μαθηματικὸν, παρὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθητά, καὶ χωριστοὺς ἀμφοτέρους τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον ἀριθμὸν εἶναι τὸν πρῶτον τῶν ὄντων, κεχωρισμένον τῶν αἰσθητῶν. καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δ' ἕνα, τὸν μαθηματικόν, πλὴν οὐ κεχωρισμένον, ἀλλ' ἐκ τούτου τὰς αἰσθητὰς οὐσίας συνεστάναι φασί. τὸν γὰρ ὅλον οὐρανὸν κατασκευάζουσιν ἐξ ἀριθμῶν, πλὴν οὐ μοναδικῶν, ἀλλὰ τὰς μονάδας ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν μέγεθος. ὅπως δὲ τὸ πρῶτον ἓν συνέστη ἔχον μέγεθος, ἀπορεῖν ἐοίκασιν. ἄλλος δέ τις τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν ἕνα εἶναι· ἔνιοι δὲ καὶ τὸν μαθηματικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον εἶναι. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ μήκη, καὶ τὰ ἐπίπεδα, καὶ τὰ στερεά. οἱ μὲν γὰρ ἕτερα τὰ μαθηματικὰ, καὶ τὰ μετὰ τὰς ἰδέας. τῶν δ' ἄλλως λεγόντων, οἱ μὲν τὰ μαθηματικὰ καὶ μαθηματικῶς λέγουσιν, ὅσοι μὴ ποιοῦσι τὰς ἰδέας ἀριθμούς,

inuicē: & ita in cęteris numeris. Quæ verò in ipsa dualitate, incomparabiles eis quæ in ipsa trinitate sunt: & similiter de aliis consequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur post vnum duo, cum anteriori vno aliud vnum: tria quoque cum his duobus aliud vnum: & reliquis quidem similiter: iste verò post vnum, duo alia absque primo vno, & trinitas absque dualitate. Similiter autem & reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum esse oportet, qualis primus dictus est, quendam autem, qualem mathematici dicunt, tertium verò, qualis vltimo dictus est. Item, istos numeros aut separatos à rebus esse aut non separatos, sed in ipsis sensibilibus: non autem ita vt priùs considerabamus, sed vt ex numeris inexistentibus ipsis sensibilibus, aut quendam eorum esse, quendam non, aut omnes esse. Modi quidem, secundum quos contingit eos esse, hi sunt necessariò soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum vnum principium, substantiam, ac elementum omnium esse, & ex hoc, & alio quodam numerum esse, ferè singuli, horum aliquem modorum dixerunt, præterquàm quòd omnes vnitates incombinabiles sint, & rationaliter accidit: non enim contingit alium modum esse, præter eos qui dicti sunt. Quidam itaque ambos numeros esse aiunt: illum quidem, qui prius & posterius habet, ideas: mathematicum verò, præter ideas, & sensibilia, ac ambos à sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac à sensibilibus separatum. Pythagorici quoque vnum ipsum mathematicum, verùm non separatum, sed ex eo sensibiles substantias constare dicunt. Totum enim cælum ex numeris construunt præter id, quod non ex monadicis: sed vnitates existimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum vnum consistit magnitudinem habens, dubitare videntur. Alius autem quidam primum numerum, ipsum specierum vnum esse: alij verò ipsum mathematicum, hunc eundem esse. Simili modo etiam circa longitudines, & plana, & solida: quidam enim, alia esse mathematica, & alia, quæ post ideas. Eorum verò qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematicè dicunt, quicunque ideas non faciunt numeros,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec esse ideas aiunt: quidam mathematica, non mathematicé. Non etenim secari omnem magnitudinem in magnitudines, neque quascunque vnitates dualitatem esse. Monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicunque vnum, elementum, atque principium entium aiunt esse: illi enim habentia magnitudinem aiunt, vt priùs dictũ est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quódq; omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem cuncta quidem impossibilia, magis verò fortassis altera alteris.

CAPVT VII.

Primò itaque considerandum est verũ combinabiles sint vnitates, an incombinabiles. Quòd si incombinabiles, quonam modo, vt diuisimus: est enim quancunque cuicunque vnitati incombinabilem esse: est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas, quæ in ipsa trinitate: & sic eas, quæ in vnoquoque numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur vnitates combinabiles, & indifferentes sint, mathematicus numerus fit, & vnus solus: neque contingit ideas numeros esse. Qualis nanque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea nanque vna vniuscuiusque, veluti ipsius hominis vna, & ipsius animalis alia vna: hi verò similes, & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hęc trinitas ipse idealis homo erit, quàm quæcunq. Quod si ideæ non sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus nanque principiis ideæ erunt? Numerus enim ex vno, & dualitate indeterminata estiae principia, & elementa ipsius numeri dicuntur, neque ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si verò vnitates incõbinabiles sunt, & ita incombinabiles, vt quæcunque cuicunque, nec mathematicum hunc contingit esse numerum. Mathematicus nanque ex indifferentibus est: & quæ de eo ostenduntur: tanquam in tali conueniunt, nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima ex vno, & indeterminata dualitate. Deinde consequentes numeri, vt dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: simul etenim quæ sunt in prima dualitate vnitates, generantur: siue quemadmodũ qui priùs dixit, ex inæquabilibus (factis nanque æqualibus fiebant) siue aliter. Deinde si altera vnitas prior altera erit, dualitate etiã, quæ ex his fit, prior erit. Cùm enim aliquid sit, quoddã prius, quoddã posterius,

μηδὲ εἶναί φασιν ἰδέας, οἱ δὲ τὰ μαθηματικὰ, οὐ μαθηματικῶς δέ. οὐ γὰρ τέμνεσθαι οὔτε μέγεθος πᾶν εἰς μεγέθη, οὔθ' ὁποιασοῦν μονάδας, δυάδα εἶναι. μοναδικοὺς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς εἶναι πάντες τιθέασι, πλὴν τῶν Πυθαγορείων, ὅσοι τὸ ἓν στοιχεῖον καὶ ἀρχήν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. ἐκεῖνοι δ' ἔχοντα μέγεθος, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ὁσαχῶς μὲν οὖν ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι πάντες εἰσὶν εἰρημένοι οἱ τρόποι, φανερὸν ἐκ τούτων. ἔστι δὲ πάντα μὲν ἀδύνατα, μᾶλλον δ' ἴσως θάτερα τῶν ἑτέρων.

Κεφάλαιον ζ.

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, εἰ συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι· καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως ὥσπερ διείλομεν. ἔστι μὲν γὰρ ὁποιανοῦν εἶναι ὁποιανοῦν μονάδι ἀσύμβλητον, ἔστι δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ δυάδι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι, καὶ οὕτως δὴ ἀσυμβλήτους εἶναι τὰς ἐν ἑκάστῳ τῷ πρώτῳ ἀριθμῷ πρὸς ἀλλήλας. εἰ μὲν οὖν πᾶσαι συμβληταὶ καὶ ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ὁ μαθηματικὸς γίνεται ἀριθμὸς, καὶ εἷς μόνος· καὶ τὰς ἰδέας οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τοὺς ἀριθμούς. ποῖος γὰρ ἔσται ἀριθμὸς αὐτοάνθρωπος, ἢ ζῷον, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν εἰδῶν; ἰδέα μὲν γὰρ μία ἑκάστου, οἷον αὐτοῦ ἀνθρώπου μία, καὶ αὐτοῦ ζῴου ἄλλη μία· οἱ δ' ὅμοιοι καὶ ἀδιάφοροι, ἄπειροι. ὥστ' οὐθὲν μᾶλλον ἥδε ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, ἢ ὁποιαοῦν. εἰ δὲ μὴ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὐδ' ὅλως οἷόν τε αὐτὰς εἶναι. ἐκ τίνων γὰρ ἔσονται ἀρχῶν αἱ ἰδέαι; ὁ γὰρ ἀριθμός ἐστιν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου, καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα λέγονται τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι, τάξαι τε οὔτε προτέρας ἐνδέχεται τῶν ἀριθμῶν αὐτὰς, οὔθ' ὑστέρας. εἰ δὲ ἀσύμβλητοι αἱ μονάδες, καὶ οὕτως ἀσύμβλητοι, ὥστε ἡτισοῦν ἡτινιοῦν, οὔτε τὸν μαθηματικὸν ἐνδέχεται εἶναι τοῦτον ἀριθμόν (ὁ μὲν γὰρ μαθηματικὸς ἐξ ἀδιαφόρων, καὶ τὰ δεικνύμενα κατ' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τοιούτου ἁρμόττει) οὔτε τὸν τῶν εἰδῶν. οὐ γὰρ ἔσται ἡ δυὰς πρώτη ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἔπειτα οἱ ἑξῆς ἀριθμοὶ, ὡς λέγεται, δυὰς, τριὰς, τετράς· ἅμα γὰρ αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες γεννῶνται, εἴτε ὥσπερ ὁ πρῶτος εἰπὼν ἐξ ἀνίσων (ἰσασθέντων γὰρ ἐγένοντο) εἴτε ἄλλως. ἐπεὶ εἰ ἔσται ἡ ἑτέρα μονὰς τῆς ἑτέρας προτέρα, καὶ τῆς δυάδος τῆς ἐκ τούτων ἔσται προτέρα· ὅταν γὰρ ᾖ τι τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ' ὕστερον,

καὶ τὸ ἐκ τούτων, τοῦ μὲν ἔσται πρότερον, τοῦ δ' ὕστερον. ἔτι ἐπειδὴ ἔστι πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἕν, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἔστι τι πρῶτον ἕν, δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, καὶ πάλιν τρίτον, τὸ δεύτερον μὲν μετὰ τὸ δεύτερον, τρίτον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον ἕν· ὥστε πρότεραι ἂν εἶεν αἱ μονάδες, ἢ οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὧν λέγονται, οἷον ἐν τῇ δυάδι τρίτη μονὰς ἔσται, πρὶν τὰ τρία εἶναι, καὶ ἐν τῇ τριάδι τετάρτη, καὶ ἡ πέμπτη, πρὶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. οὐδεὶς μὲν οὖν εἴρηκεν αὐτῶν τὸν τρόπον τοῦτον ἀσυμβλήτους τὰς μονάδας εἶναι. ἔστι δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐκείνων ἀρχὰς, εὔλογον καὶ οὕτως, κατὰ μέντοι τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον. τάς τε γὰρ μονάδας προτέρας εἶναι καὶ ὑστέρας εὔλογον, εἴπερ καὶ πρώτη τίς ἐστι μονὰς, καὶ ἓν πρῶτον, ὁμοίως δὲ καὶ δυάδας, εἴπερ καὶ δυὰς πρώτη ἐστί. μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον, εὔλογον καὶ ἀναγκαῖον δεύτερόν τι εἶναι, καὶ εἰ δεύτερον, τρίτον, καὶ οὕτω δὴ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς. ἅμα δ' ἀμφότερα λέγειν, μονάδα τε μετὰ τὸ ἓν πρώτην εἶναι, καὶ δευτέραν, καὶ δυάδα πρώτην, ἀδύνατον. οἱ δὲ ποιοῦσι μονάδα μὲν καὶ ἓν πρῶτον, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον οὐκέτι· καὶ δυάδα πρώτην, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην οὐκέτι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, εἰ ἀσύμβλητοι πᾶσαι αἱ μονάδες, δυάδα εἶναι αὐτὴν καὶ τριάδα, καὶ οὕτως τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. ἄν τε γὰρ ὦσιν ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ἄν τε διαφέρουσαι ἑκάστη ἑκάστης, ἀνάγκη ἀριθμεῖσθαι τὸν ἀριθμὸν κατὰ πρόσθεσιν, οἷον τὴν δυάδα πρὸς τῷ ἑνὶ, ἄλλου ἑνὸς προστεθέντος, καὶ τὴν τριάδα, ἄλλου ἑνὸς πρὸς τοῖς δυσὶ προστεθέντος, καὶ τὴν τετράδα ὡσαύτως. τούτων δὲ ὄντων, ἀδύνατον τὴν γένεσιν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, ὡς γεννῶσιν ἐκ τῆς δυάδος καὶ τοῦ ἑνός. μόριον γὰρ γίνεται ἡ δυὰς τῆς τριάδος, καὶ αὕτη τῆς τετράδος. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἐχομένων. ἀλλ' ἐγίνετο ἐκ τῆς δυάδος τῆς πρώτης καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἡ τετρὰς, δύο δυάδες, παρ' αὐτὴν τὴν δυάδα. εἰ δὲ μὴ, μόριον ἔσται αὐτὴ ἡ δυάς, ἑτέρα δὲ προσέσται μία δυάς, καὶ ἡ δυὰς ἔσται ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλου ἑνός. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ οἷόν τε εἶναι τὸ ἕτερον στοιχεῖον δυάδα ἀόριστον. μονάδα γὰρ μίαν γεννᾷ, ἀλλ' οὐ δυάδα ὡρισμένην. ἔτι παρ' αὐτὴν τὴν τριάδα καὶ αὐτὴν τὴν δυάδα, πῶς ἔσονται ἄλλαι τριάδες καὶ δυάδες

& quod ex his, hoc quidem prius, illo verò posterius est. Item cùm primum quidem ipsum vnum sit, deinde cæterorum aliquod vnum, secundum verò post illud, & rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum vnum. Quare priores profectò erunt vnitates, quàm numeri, qui eas complectuntur: veluti in dualitate erit tertia vnitas antè, quàm tria sint: & in trinitate, quarta, & quinta antè, quàm hi numeri sint. At nemo eorum hoc modo dixit vnitates incombinabiles: verùm secundum quidem principia eorum, ita esse rationabile est: secundum autem veritatem, impossibile est. Etenim vnitates priores, & posteriores esse rationabile est, si & quædam quidem prima vnitas est, vnúmque primum: & dualitates similiter, si & prima quidem dualitas est: post nanque primum, rationabile, & necessarium est, secundum quiddam esse: & si secundum, tertium: & ita cætera consequenter. Simul vero vtrumque dicere, vnitatémque primam post vnum esse, atque secundam, & primam dualitatem impossibile est. Hi vero vnitatem quidem & vnum primum faciunt, secundum vero, & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam vero, & tertiam minimé. Constat autem, quòd si omnes vnitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros: siue nanque sint vnitates indifferentes, siue differentes singulæ à singulis, necesse est numerum numerari per additionem: veluti binarium, ad vnum vno alio addito: ternarium quoque, alio vno ad duo apposito: & simili modo, quaternarium. Quare cùm ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmodum ex dualitate, & vnitate generant. Binarius nanque, pars ternarij fit, & hic, quaternarij. Eodem autem modo & in consequentibus accidit. At ex primo binario, indeterminatóque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipsum binarium. Quòd si non pars erit ipse binarius: alter verò adhuc erit vnus binarius: & binarius erit ex ipso vno, & aliõ vno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. Vnam enim vnitatem generant, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsúmque binarium, quomodo erunt alij ternarij, & binarij?

A quòve modo ex prioribus & posterioribus vnitatibus componuntur? hæc enim omnia & fictitia sunt, & impossibile esset esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. At necesse est, postquam vnum quidem, & indeterminatus binarius elementa erunt: quòd si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. Si itaque vnitates quæcunque à quibuscunque differant, hæc, & alia huiuscemodi necessariò accidunt. Si B autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ verò in eodem numero indifferentes inuicem solæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoque modo accidunt. veluti in ipso denario, decem vnitates sunt. Componitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. Cùm verò ipse denarius non sit quicunque numerus, nec ex quibuscunque quinariis componatur, sicuti nec vnitatibus, C necesse est vnitates, quæ in hoc denario sunt, differre. Nam si non differant, nec quinarij different, ex quibus denarius est. Cùm verò differant, vnitates quoque different. Si igitur differant, vtrum non erunt quinarij alij, sed hi duo tantum, an erunt? Siue igitur non erunt, inconueniens est, siue erunt, qualis ex eis denarius erit? Non est enim in denario alius denarius, præter ipsum. At verò etiam necesse D est, vt non ex quibusuis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus nanque binarius (vt aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios efficit: eo enim quod cepit, binarij fuit efficiens. Item, quonam modo contingit, binarium præter duas vnitates, ac ternarium præter tres vnitates, aliquam esse naturam: siue enim certè alterum altero participabit (quemadmodum albus homo præter album & hominem: his etenim participat) E siue cùm alterum quædam alterius differentia sit, quemadmodum homo præter animal, & bipes. Item quædam tactu, quædam mistione: quædam positione sunt vnum: quorum nihil vnitatibus, ex quibus binarius, atque ternarius fit, competit: sed quemadmodum duo homines non sunt vnum quid præter vtrunque, ita de vnitatibus quoque necesse est. Et non, quoniam indiuisibile, idcirco different: etenim puncta quoque indiuisibilia sunt: veruntamen dualitas eorum nihil aliud est præter duo. At verò nec hoc latere decet, quòd accidit, priores posterioresque dualitates esse, similiter autẽ & alios numeros. Binarij enim qui in quaternario sunt,

A καὶ τίνα τρόπον ἐκ προτέρων μονάδων καὶ ὑστέρων σύγκεινται; πάντα γὰρ ταῦτ' ἐστὶ πλασματώδη, καὶ ἀδύνατον εἶναι πρώτην δυάδα, εἶτ' αὐτὴν τριάδα. ἀνάγκη δ' ἐπειδὴ ἔσται τὸ ἓν καὶ ἡ ἀόριστος δυὰς στοιχεῖα. εἰ δ' ἀδύνατα τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰς ἀρχὰς ταύτας εἶναι ἀδύνατον. εἰ μὲν οὖν διάφοροι αἱ μονάδες ὁποιαιοῦν ὁποιαισοῦν, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης. εἰ δ' B αἱ μὲν ἐν ἄλλῳ διάφοροι, αἱ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ ἀδιάφοροι ἀλλήλαις μόναι, καὶ οὕτως συμβαίνει τὰ δυσχερῆ. οἷον γὰρ ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ, ἔνεισι δέκα μονάδες. σύγκειται δὲ καὶ ἐκ τούτων, καὶ ἐκ δύο πεντάδων, ἡ δεκάς. ἐπεὶ δ' οὐχ ὁ τυχὼν ἀριθμὸς αὐτὴ ἡ δεκάς, οὐδὲ γὰρ σύγκειται ἐκ τῶν τυχουσῶν πεντάδων, ὥσπερ οὐδὲ μονάδων, ἀνάγκη διαφέρειν τὰς C μονάδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι ταύτῃ. ἂν γὰρ μὴ διαφέρωσιν, οὐδ' αἱ πεντάδες διοίσουσιν, ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ δεκάς· ἐπεὶ δὲ διαφέρουσι, καὶ αἱ μονάδες διοίσουσιν. εἰ δὲ διαφέρουσι, πότερον οὐκ ἐνέσονται πεντάδες ἄλλαι, ἀλλὰ μόνον αὗται αἱ δύο, ἢ ἔσονται; εἴτε δὲ μὴ ἐνέσονται, ἄτοπον· εἴτ' ἐνέσονται, ποία ἔσται δεκὰς ἐξ ἐκείνων; οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα δεκὰς ἐν τῇ δεκάδι παρ' αὐτήν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάγκη γε μὴ ἐκ D τῶν τυχουσῶν δυάδων τὴν τετράδα συγκεῖσθαι. ἡ γὰρ ἀόριστος δυάς, ὥς φασι, λαβοῦσα τὴν ὡρισμένην δυάδα, δύο δυάδας ἐποίησε. τοῦ γὰρ ληφθέντος ἦν δυοποιός. ἔτι τὸ εἶναι παρὰ τὰς δύο μονάδας, τὴν δυάδα φύσιν τινά, καὶ τὴν τριάδα παρὰ τὰς τρεῖς μονάδας, πῶς ἐνδέχεται; ἢ γὰρ μεθέξει θατέρου θάτερον, ὥσπερ λευκὸς ἄνθρωπος, παρὰ E λευκὸν καὶ ἄνθρωπον (μετέχει γὰρ τούτων) ἢ ὅταν ᾖ θατέρου θάτερον διαφορά τις, ὥσπερ ἄνθρωπος παρὰ τὸ ζῷον καὶ δίπουν. ἔτι τὰ μὲν ἁφῇ ἐστὶν ἕν, τὰ δὲ μίξει, τὰ δὲ θέσει· ὧν οὐδὲν ἐνδέχεται ὑπάρχειν ταῖς μονάσιν, ἐξ ὧν ἡ δυάς, καὶ ἡ τριάς· ἀλλ' ὥσπερ οἱ δύο ἄνθρωποι οὐχ ἕν τι παρ' ἀμφοτέρους, οὕτως ἀνάγκη καὶ τὰς μονάδας. καὶ οὐχ ὅτι ἀδιαίρετοι, διοίσουσι διὰ τοῦτο· καὶ γὰρ αἱ στιγμαὶ ἀδιαίρετοι, ἀλλ' ὅμως παρὰ τὰς δύο οὐθὲν ἕτερον ἡ δυὰς αὐτῶν. ἀλλὰ μηδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, ὅτι συμβαίνει προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι δυάδας, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. αἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ τετράδι δυάδες ἔστωσαν

ἔστωσαν ἀλλήλαις ἅμα· ἀλλ' αὗται τῶν ἐν τῇ A ὀκτάδι προτέραι εἰσί, καὶ ἐγέννησαν, ὥσπερ ἡ δυὰς ταύτας, αὗται τὰς τετράδας τὰς ἐν τῇ ὀκτάδι αὐτῇ. ὥστε εἰ καὶ ἡ πρώτη δυὰς ἰδέα, καὶ αὗται ἰδέαι τινὲς ἔσονται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν μονάδων. αἱ γὰρ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες, γεννῶσι τὰς τέτταρας τὰς ἐν τῇ τετράδι. ὥστε πᾶσαι αἱ μονάδες ἰδέαι γίγνονται, καὶ συγκείσεται ἰδέα ἐξ B ἰδεῶν. ὥστε δῆλον ὅτι κἀκεῖνα, ὧν ἰδέαι αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, συγκείμενα ἔσται, εἰ τὰ ζῷα φαίη τις συγκεῖσθαι ἐκ ζῴων, εἰ τούτων ἰδέαι εἰσίν, ἐκ ζῴων ἰδέαι ἔσονται. ὅλως δὲ τὸ ποιεῖν τὰς μονάδας διαφόρους ὁπωσοῦν, ἄτοπον καὶ πλασματῶδες, λέγω δὲ πλασματῶδες, τὸ πρὸς ὑπόθεσιν βεβιασμένον. οὔτε γὰρ κατὰ τὸ ποσόν, οὔτε κατὰ τὸ ποιὸν C ὁρῶμεν διαφέρουσαν μονάδα μονάδος· ἀνάγκη τε ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι ἀριθμόν, πάντα μέν, μάλιστα δὲ τὸν μοναδικόν. ὥστε εἰ μήτε πλείων μήτε ἐλάττων, ἴσος· τὰ δὲ ἴσα καὶ ὅλως ἀδιάφορα, ταὐτὰ ὑπολαμβάνομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. εἰ δὲ μή, οὐδ' αἱ ἐν αὐτῇ τῇ δεκάδι δυάδες ἀδιάφοροι ἔσονται, ἴσαι οὖσαι. τίνα γὰρ αἰτίαν ἕξει λέγειν, ὁ φάσκων ἀδιαφόρους εἶναι; ἔτι εἰ ἅπασα μονὰς καὶ μονὰς D ἄλλη, δύο, ἡ δ' ἐκ τῆς δυάδος αὐτῆς μονάς, καὶ ἡ ἐκ τῆς τριάδος αὐτῆς δυάς, ἔσται ἐκ διαφερουσῶν τε, καὶ πότερον προτέρα τῆς τριάδος ἢ ὑστέρα; μᾶλλον γὰρ ἔοικεν ἀναγκαῖον προτέραν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἅμα τῇ τριάδι, ἡ δ' ἅμα τῇ δυάδι τῶν μονάδων· καὶ ἡμεῖς μὲν ὑπολαμβάνομεν ὅλως ἕν, καὶ ἕν, καὶ ἐὰν ᾖ ἴσα ἢ ἄνισα, δύο εἶναι, οἷον τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ κακόν, καὶ E ἄνθρωπον καὶ ἵππον. οἱ δ' οὕτω λέγοντες, οὐδὲ τὰς μονάδας. εἴ τε μὴ ἔστι πλείων ὁ ἀριθμὸς ὁ τῆς τριάδος αὐτῆς, ἢ ὁ τῆς δυάδος, θαυμαστόν· εἰ δ' ἐστὶ πλείων, δῆλον ὅτι καὶ ἴσος ἔνεστι τῇ δυάδι, ὥστε οὗτος ἀδιάφορος αὐτῇ τῇ δυάδι. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται, εἰ πρῶτός τις ἔστιν ἀριθμός, καὶ δεύτερος. οὐδὲ ἔσονται αἱ ἰδέαι ἀριθμοί. τοῦτο μὲν γὰρ αὐτὸ ὀρθῶς λέγουσιν οἱ διαφόρους τὰς μονάδας ἀξιοῦντες εἶναι, εἴπερ ἰδέαι ἔσονται, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· ἓν γὰρ τὸ εἶδος, αἱ δὲ μονάδες εἰ ἀδιάφοροι, καὶ αἱ δυάδες καὶ αἱ τριάδες ἔσονται ἀδιάφοροι. διὸ καὶ τὸ ἀριθμεῖσθαι οὕτως, ἓν δύο, μὴ προσλαμβανομένου πρὸς τῷ ὑπάρχοντι ἀναγκαῖον

A sint inuicem simul, sed ipsi iis, qui octonario insunt, priores sunt, & genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi quaternarios, qui in ipso octonario sunt. Quare si & primus binarius idea, hi quoque quædam ideæ erunt. Eadem ratio de vnitatibus etiam est: quæ enim in prima dualitate sunt, vnitates generant quatuor, quę in quaternario sunt. Quare omnes vnitates ideæ fiunt, & componetur idea ex i-B deis. Quam ob rem patet, quòd etiam illa, quorum hæ sunt ideæ, composita erunt: veluti si quis animalia dicat ex animalibus componi, horum ideæ sunt, ex animalibus ideæ erunt. Et omnino facere vnitates, quomodocunque differentes, absurdum, & fictitium est. Dico autem fictitium, quod ad suppositionem coactum est. Nec enim secundum quantum, nec secundum quale, videmus differre vnitatem ab vnitate: necesséque est aut æqua-C lem, aut inæqualem esse omnem quidem numerum, sed præcipuè monadicũ. Quare si nec maior, neque minor, æqualis: æqualia verò, & omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quod si non ita sit, nec dualitates, quæ in hoc denario sunt, indifferentes erunt, cùm æquales sint. Quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? Item, si omnis vnitas, & vnitas alia, duo faciunt, vnitas, D quæ ex ipso binario, & quæ ex ipso ternario erit binarius, & ex indifferentibus. Et vtrum ternario prior, an posterior? Magis nanque videtur necessarium priorem esse: hæc nanque vnitatum simul ternario, illa verò simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus vnum & vnum, siue æqualia, siue inæqualia sint, duo esse, veluti bonum, & malum, & hominem & equum: E qui verò ita dicunt, nec ipsas vnitates. Siue autem non est maior numerus ipsius ternarij, quàm dualitatis, mirum est: siue est maior, constat quòd æqualis etiam dualitati inest: quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. Verùm non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt ideæ numeri: hoc enim ipsum rectè aiunt, qui vnitates differentes debere esse arbitrantur. Si quidem erunt ideæ F (vt priùs dictum est) vna profectò erit species. Si verò vnitates indifferentes, dualitates quoque, ac ternarij indifferentes erunt: quare est eis dicere, ita numerandum esse, vnum, duo, non superaddito iam præexistenti. Nec enim generatio

χοντι ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν. οὔτε γὰρ ἡ γένεσις

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex indeterminata dualitate erit, nec ideã esse contingit. Inerit nanque altera idea in altera, eunctaque species, vnius partes. Quare secundum suppositionem quidem, rectè dicunt: simpliciter verò, non rectè: multa nanque perimunt. Cùm autem hoc ipsum habere quandam profectò dicant dubitationem, vtrum cum numeremus, & dicamus vnum duo, tria, assumentes numeramus, an secundum partes, an vtroque modo facimus: quapropter ridiculum est, hanc ad tamã substantiæ differentiã reducere.

A ἰσχυ ἐκ τῶν ἀορίστου δυάδος, οὐτ' ἰδέας ἐν-
δέχεται εἶναι. συμπαρέρχεται γὰρ ἑτέρᾳ ἰδέᾳ ἐν ἑτέ-
ρᾳ· καὶ πάντα τὰ εἴδη, εἰδῶν μέρη. διὸ σφόδρα
γελοῖον φαίνεται, ὁρισμὸς λέγουσιν, ὅλως δὲ ἐν
ἀρχῇ. πολλὰ γὰρ ἀναιροῦσι· ἐπεὶ τοῦ γ' αὐτοῦ
ἔχειν τινὰ φύσιν ἀναγκαῖον, πότερον ὅτ-
τον ἀριθμοῦμεν καὶ εἴπομεν ἕν, δύο, τρία,
πότερον συναριθμοῦντες ἀριθμοῦμεν, ἢ κατὰ μερί-
δας· πολλαχῇ δὲ ἅμα ποιοῦμεν. διὸ γελοῖον
τοῦτον εἰς τὸν ἀριθμὸν τὴν οὐσίας ἀνάγειν
διαιρέσεις.

B Ἔτι δὲ τοῦτο καὶ τῶν ἔχει ἀμφισβή-
τησιν, τίς ἀριθμὸς διαιρετὸς, καὶ μονάς,
εἰ ἔστι. πάντων δὴ ἢ κατὰ τὸ ποσὸν, ἢ κατὰ
τὸ ποιὸν διαιρεῖται. τούτων δὲ ἑκάτερον φαί-
νεται ἐκ δυάδος εἶναι ἀρχῆς, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸς
C κατὰ τὸ ποσόν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἡ μονὰς ἐν τῷ πο-
σῷ διάφορον, κἂν ἀριθμὸς ἀριθμοῦ διέφερε,
ὁ ἄπειρος τῷ πλήθει τῆς μονάδος. ἔτι πότερον αἱ
φορὰ τῆς μείζους ἢ ἐλάττους, καὶ ὕστερον ἐπι-
δίδωσιν, ἢ τοιοῦτον. ταῦτα γὰρ ταῦτα ἀλ-
λοῖα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρει
ἐκ δυάδος. οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς οἷόν τε ὑπάρχειν
πάθος ὕστερον καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φασιν ὑπάρ-
χειν τὸ ποιὸν τὸ ποσόν. ἔτι οὐτ' εἰ λοιπὸ τῶ-
D νοις τοῦ αὐτοῦ γένοιτο, οὐτ' εἰ λοιπὸ τῶν δυάδο-
ς. τὸ μὲν γὰρ εὐ ποιεῖν ἢ δὲ ποσόν, ποιεῖ. τὸ γὰρ
πολὺ τῷ ὄντι ἦν, αἴτιον αὐτοῖς ἡ φύσις. εἰ δὴ
αἴτια ἔχει τοῖς ἄλλοις, κινεῖν ἐν ἀρχῇ μείζε-
τα τῶν· καὶ διαφέρειν οὐκ μονάδος διαφο-
ρᾶς, μᾶλλον καὶ διὸν καὶ ἀνάγκη ὑπάρχει-
εἰ δὲ μή, τίνα λέγουσιν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖ-
ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὐτε συμβλητοὶ τοῖς μο-
E νάδας ἀπόρους ἐνδέχεται εἶναι φύσει, οὐτε
ἀσυμβλήτους ἀλλήλαις οὐδέτερον τῶν ἔθνε-
σιν. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ ὡς ἕτερόν τινες λέγουσι
τοῦ ἀριθμοῦ, λέγοντες καλῶς. εἰσὶ δὲ οὐτ-
τοῦ ὅσοι ἰδέας μὲν ἐν εἶναι φασι, ὅτι ἀπόρους,
οὐτε ὡς ἀριθμοῖς τινας οὖσας· τὸ δὲ μαθη-
ματικὸν φασι, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοιούτους
ὄντας, καὶ ἀπὸ μονάδος αὐξάνεσθαι. αὐτὸ τὸ ἓν. οὐκοῦν
πρῶτον γὰρ, τὸ ἓν μὲν εἶναί τι πρῶτον τῶν ἐκεῖ-
νῶν φασιν ἐκεῖνοι φασὶ δυάδα ἢ δυάδων μὲ-
μονάδων τῶν δὲ αὐτῶν ἔχει τὸ αὐτὸ τὸν
ἀριθμὸν, καὶ δυάδος τὸ εἶναι τὸν μαθηματικὸν
μόνον, ἐκ τοῦ ἓν ἀρχῆς. ἀναγκαῖον γὰρ ἐκείνῳ
τῶν, καὶ δυάδα ἐκ τῶν ἀορίστου δυάδος, εἶναι τὸν
ἀριθμὸν τῶν ἰδεῶν.

Nec autem omnia probè se habet, determinare quæ iam numeri, & vnitatis differentia estiũ est: necesse autem est, aut secundum quantum, aut secundum quale differre. Neutrum autem horum videtur posse esse: verùm prout numerus, secundũ quantũ. Si itaq. etiã vnitates quantitate different, numerus quoq; à numero differret, qui æqualis est, plenitudine vnitatũ. Item, vtrum primæ maiores, an minores, & postea crescant, an è converso? hæc enim omnia absurda sunt. At verò nec secundum qualitatẽ differre contingit: nullam enim inesse passi... a possibile est. Etenim numeris quoque posterius aiunt inesse qualitatem, quàm quantitatẽ. Item, nec ab vno hoc ipsæ patientur, nec à dualitate. Hoc enim non est quale, illa verò quantum, quale. Nam vt entia multa sunt, hæc naturã causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc maximè in principio est, & de differentia vnitatis determinandum maximè quidem & propter quid necesse est existere: Quòd si non, quã dicũt? Et quidem si ideæ numeri sunt, dilucidũ est, quòd neutro modorum contingit, nec cõbinabiles cũctæ vnitates esse, nec inuicẽ incõbinabiles. At nec, vt alij quidã de numeris dicũt, rectè dicũt: sunt autẽ hi, quicunq; ideas quidẽ esse nõ putant, nec simpliciter, nec vt numeros quidã existẽtes: mathematica verò esse, & numeros entiũ primos, ac eorũ principiũ esse ipsum vnũ. Absurdũ nanq. est, vnũ quidẽ esse quid primũ vnorũ, vt illi aiũt: dualitatẽ verò nõ esse dualitatũ. neq. ternariũ ternariorũ: ei sãdẽ. n. rationis omnia sunt. Si igitur ita se habẽt, quæ circa numerum sunt, & solum mathematicũ quia esse ponat, ipsum vnũ nõ est principium. Necesse enim esset, vt tale vnum differret ab aliis vnitatibus. Quòd si hoc dualitatem quoque primam à dualitatibus,

Similiter autem exteros quoque consequentes numeros. Si autem ipsum vnum est principium, necesse magis est, quæ circa numeros sunt, se habere (vt Plato aiebat) ac esse dualitatem primam, & ternarium: nec esse numeros ad se inuicem combinabiles. Si quis verò rursus hæc ponat, dictum est, quòd multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere: quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quòd tertius modus pessimè dicitur, eundem videlicet esse mathematicum & specierum numerum. Necesse est enim in vnam opinionem duos errores conuenire. Nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed propriæ suppositiones supponentem necesse est prolixum esse, & insuper quæcunque accidunt eis, qui vt species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus verò Pythagoricorum, partim pauciores habet difficultates, quàm priùs dictæ sunt, partim alias proprias. Nam non separatum facere numerum, auferet multa impossibilia. Corpora verò ex numeris esse composita. & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est: nec enim indiuiduas magnitudines dicere, verum est. Deinde quia hoc modo maximè se habent, vnitates verò non habent magnitudinem: magnitudinem verò ex indiuisibilibus componi, quonam modo possibile est? At verò numerus Arithmeticus, monadicus est: illi verò numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptant corporibus, tanquam existentibus ex ipsis numeris. Si igitur necesse quidem est horum aliquo dictorum modorum esse, numerus quidem aliquid per se entium est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualem asserunt, qui eum separatum faciunt. Item, vtrum vnaquæque vnitas ex magno & parvo adæquatis sit, aut hæc quidem è parvo, illa verò ex magno? Si itaque sit, nec ex omnibus elementis vnumquodque est, nec vnitates sunt indifferentes: in hac quidem magnum, in hac verò parvum inest, suapte natura contrarium existens. Item, quæ in ipso ternario, quãnam modo sunt? Vna enim superflua est, sed propterea fortassis, ipsum in impare medium faciunt. Quòd si vtraque vnitatum ex ambobus est adæquatis, quonam modo dualitas vna quædam existens natura, ex magno & parvo erit

aut quid ab vnitate differet? Item, vnitas prior dualitate: perempta nanque perimitur dualitas. Ideam igitur ideæ necesse est eam esse, cùm prior idea sit, ac priorem factam fuisse: ex aliquo igitur. Indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item, aut finitum, aut infinitum necesse est numerum esse: numerum enim separatum faciunt: quare non est possibile, non esse horum alterum. Et quidem quòd infinitum esse non contingit, patet. Infinitus enim, nec par, nec impar est. Generatio verò numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. Cùm enim vnum hoc non cadat in parem, impar efficitur. Cùm verò hoc modo dualitas incidat in eum, qui ab vno duplicatur, fit quidem imparium aliter par. Item, si omnis idea alicuius est, numeri verò ideæ sunt, infinitus quoque numerus erit alicuius vel sensibilium, vel alicuius alterius idea: quamuis nec secundum positionem, neque secundum rationem contingit, ita tamen ordinant ideas. Quòd si finitus, vsquequo? Hoc enim dici oportet, non solùm, quòd est, verùm etiam propter quid est. At verò si numerus ad denarium vsque, vt quidam aiunt, primò quidem citò deficient species: puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium vsque numerus est idealis, ideo necesse est, quosdam eorum numerorum in eis esse. Hi enim, substantiæ, ideæque sunt. Attamen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem constat, quòd si hoc modo ternarius idealis homo sit, & cæteri quoque ternarij, cùm similes sint, qui in eisdem numeris sunt: quare infiniti homines erunt, aut vnusquisque idealis homo, si vnusquisque ternarius idea est: aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus vnitatibus est, quæ in eodem sunt numero, Sin si alicuius idea sit ipse quaternarius, veluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est, denarij quidē ideam esse, vndenarij autem non, neque sequentium numerorum. Item, & sunt, & fiunt quædam, quorum species non sunt: vnde qua de causa non sunt illorum species? non sunt ergo species causæ. Item, inconueniens est, si numerus vsque ad denariū magis quid ens, & ipsi us denarij species, tametsi huius quidē nō sit generatio tanquā vnius, illius tamen sit. Tentāt autem tanquā si is, qui ad denariū vsq. est, perfectus numerus sit: generāt porrò, quæ sequũtur,

ἢ τί διοίσει τῆς μονάδος; ἔτι προτέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος· ἀναιρουμένης γὰρ, ἀναιρεῖται ἡ δυάς. ἰδέας οὖν ἰδέαν ἀναγκαῖον ἐκείνην εἶναι, προτέραν γ' οὖσαν ἰδέας, καὶ γεγενῆσθαι προτέραν. ἐκ τίνος οὖν; ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς, δυοποιὸς ἦν. ἔτι ἀνάγκη, ἤτοι ἄπειρον εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἢ πεπερασμένον· χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν. ὥστε οὐχ οἷόν τε μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. ὅτι μὲν τοίνυν ἄπειρον οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον. οὔτε γὰρ περιττὸς ὁ ἄπειρός ἐστιν, οὔτ' ἄρτιος· ἡ δὲ γένεσις τῶν ἀριθμῶν, ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ, ἢ ἀρτίου ἀεί ἐστιν. ὡδὶ μὲν τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄρτιον πίπτοντος, περιττός· ὡδὶ δὲ τῆς μὲν δυάδος ἐμπιπτούσης, ὁ ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενος· ὡδὶ δὲ τῶν περιττῶν, ὁ ἄλλος ἄρτιος. ἔτι εἰ πᾶσα ἰδέα τινὸς, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἄπειρος ἔσται ἰδέα τινὸς, ἢ τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἄλλου τινὸς· καίτοι οὔτε κατὰ τὴν θέσιν ἐνδέχεται, οὔτε κατὰ τὸν λόγον. τάττουσι δ' οὕτω τὰς ἰδέας. εἰ δὲ πεπερασμένος, μέχρι πόσου; τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι, οὐ μόνον ὅτι, ἀλλὰ καὶ διότι. ἀλλὰ μὴν εἰ μέχρι τῆς δεκάδος ὁ ἀριθμὸς, ὥσπερ τινές φασι, πρῶτον μὲν ταχὺ ἐπιλείψει τὰ εἴδη· οἷον εἰ ἔστιν ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, τίς ἔσται ἀριθμὸς αὐτόϊππος; αὐτὸ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς, μέχρι δεκάδος. ἀνάγκη δὴ τῶν ἐν τούτοις ἀριθμῶν τινα εἶναι. οὐσίαι γὰρ καὶ ἰδέαι οὗτοι. ἀλλ' ὅμως ἐπιλείψει· τὰ τοῦ ζῴου γὰρ εἴδη ὑπερέξει. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι εἰ οὕτως ἡ τριὰς αὐτοάνθρωπος, καὶ αἱ ἄλλαι τριάδες· ὅμοιαι γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς. ὥστ' ἄπειροι ἔσονται ἄνθρωποι, εἰ μὲν ἰδέα ἑκάστη τριὰς, αὐτοέκαστος ἄνθρωπος· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἄνθρωποί γε. καὶ εἰ μέρος ὁ ἐλάττων τοῦ μείζονος, ὁ ἐκ τῶν συμβλητῶν μονάδων, τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ. εἰ δὴ ἡ τετρὰς αὐτὴ ἰδέα τινός ἐστιν, οἷον ἵππου ἢ λευκοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἔσται μέρος ἵππου, εἰ δυὰς ὁ ἄνθρωπος. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τῆς μὲν δεκάδος εἶναι ἰδέαν, ἑνδεκάδος δὲ μὴ, μηδὲ τῶν ἐχομένων ἀριθμῶν. ἔτι δὲ καὶ ἔστι καὶ γίγνεται ἔνια καὶ ὧν εἴδη οὐκ ἔστιν. ὥστε διὰ τί οὐ κἀκείνων εἴδη ἐστίν; οὐκ ἄρα αἴτια τὰ εἴδη ἐστίν. ἔτι ἄτοπον, εἰ ὁ ἀριθμὸς ὁ μέχρι τῆς δεκάδος, μᾶλλόν τι ὂν καὶ εἶδος αὐτῆς τῆς δεκάδος· καίτοι τοῦ μὲν οὐκ ἔστι γένεσις ὡς ἑνὸς, τῆς δ' ἔστι. πειρῶνται δ' ὡς τοῦ μέχρι τῆς δεκάδος τελείου ὄντος ἀριθμοῦ. γεννῶσι γοῦν τὰ ἑπόμενα,

οἷον τὸ

τὸ κενὸν, ἀναλογίαν, τὸ περιττὸν, τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα ἐντὸς τῆς δεκάδος. τὰ μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς ἀποδιδόασιν, οἷον κίνησιν, στάσιν, ἀγαθὸν, κακόν· τὰ δ' ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς. διὸ τὸ ἓν τὸ περιττόν. εἰ γὰρ ἐν τῇ τριάδι, πῶς ἡ πεντὰς περιττόν; ἔτι τὰ μεγέθη καὶ ὅσα τοιαῦτα, μέχρι ποσοῦ· οἷον ἡ πρώτη γραμμὴ ἄτομος, εἶτα δυὰς, εἶτα καὶ ταῦτα μέχρι δεκάδος.

ἔτι εἰ ἔστι χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς, ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον πρότερον τὸ ἓν, ἢ ἡ τριὰς καὶ ἡ δυάς. ᾗ μὲν δὴ σύνθετος ὁ ἀριθμὸς, τὸ ἕν· ᾗ δὲ τὸ καθόλου πρότερον καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἀριθμός. ἑκάστη γὰρ τῶν μονάδων μόριον τοῦ ἀριθμοῦ ὡς ὕλη, ὁ δ' ὡς εἶδος. καὶ ἔστι μὲν ὡς ἡ ὀρθὴ προτέρα τῆς ὀξείας, ὅτι ὥρισται καὶ τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὡς ἡ ὀξεῖα, ὅτι μέρος, καὶ εἰς ταύτην διαιρεῖται. ὡς μὲν δὴ ὕλη ἡ ὀξεῖα, καὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ ἡ μονὰς πρότερον· ὡς δὲ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον, ἡ ὀρθὴ καὶ τὸ ὅλον τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους. ἐγγύτερον γὰρ τοῦ εἴδους καὶ οὗ ὁ λόγος, ἅμα· γενέσει δ' ὕστερον. πῶς οὖν ἀρχὴ τὸ ἕν; ὅτι οὐ διαιρετόν φασιν· ἀλλ' ἀδιαίρετον καὶ τὸ καθόλου, καὶ τὸ ἐπὶ μέρους, καὶ τὸ στοιχεῖον. ἀλλὰ τρόπον ἄλλον· τὸ μὲν κατὰ λόγον, τὸ δὲ κατὰ χρόνον. ποτέρως οὖν τὸ ἓν ἀρχή; ὥσπερ γὰρ εἴρηται, καὶ ἡ ὀρθὴ τῆς ὀξείας, καὶ αὕτη ἐκείνης δοκεῖ προτέρα εἶναι, καὶ ἑκατέρα μία. ἀμφοτέρως δὴ ποιοῦσι τὸ ἓν ἀρχήν. ἔστι δὲ ἀδύνατον. τὸ μὲν γὰρ ὡς εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τὸ δ' ὡς μέρος καὶ ὡς ὕλη. ἔστι γάρ πως ἓν ἑκάτερον, τῇ μὲν ἀληθείᾳ δυνάμει· εἴ γε ὁ ἀριθμὸς ἕν τι, καὶ μὴ ὡς σωρὸς, ἀλλ' ἕτερος ἐξ ἑτέρων μονάδων, ὥσπερ φασίν· ἐντελεχείᾳ δ' οὐκ ἔστι μονὰς ἑκατέρα.

αἴτιον δὲ τῆς συμβαινούσης ἁμαρτίας, ὅτι ἅμα ἐκ τῶν μαθημάτων ἐθήρευον, καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν καθόλου. ὥστ' ἐξ ἐκείνων μὲν ὡς στιγμὴν τὸ ἓν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔθηκαν. ἡ γὰρ μονὰς στιγμὴ ἄθετός ἐστι. καθάπερ οὖν καὶ ἕτεροί τινες, ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τὰ ὄντα συνετίθεσαν, καὶ οὗτοι. ὥστε γίγνεται ἡ μονὰς ὕλη τῶν ἀριθμῶν,

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

veluti vacuum, proportionem, abundans, cæteráque huiuscemodi. Infra denarium, quædam quidem principiis attribuunt, puta motum, stationem, bonum, malum. Alia verò numeris: ideo vnum, impar est: si enim in ternario, quomodo quinarius impar? Magnitudines item, & quæcunque similia, quousque quanta? veluti prima linea indiuisibilis, deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denarium vsque. Item, si numerus separatus est, dubitauerit quispiam vtrum vnum prius, an ternarius, & binarius. Quatenus enim numerus compositus est, vnum est: quatenus verò vniuersale, & species prior, numerus est. Vnaquæque enim vnitatum, pars numeri, vt materia est: ille verò, vt species. Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente positus est: quodam verò modo acutus, quia pars est, ac in hunc diuiditur. Tanquam igitur materia, acutus, elementum, & vnitas, prius: vt verò secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substantiam, rectus, ac totum, quod ex materia, & specie. Quod enim ambo est, propinquius est speciei, & ei, cuius ratio est, generatione verò posterius. Quo igitur modo ipsum vnum, principium est? quia non est diuisibile, aiunt, sed indiuisibile, tum vniuersale, tum particulare, & elementum verùm alio modo, illud quidem secundum rationem, hoc verò secundum tempus. Vtro itaque modo ipsum vnum est principium? Vt enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse videtur, & vterque vnus. Vtroque igitur modo, ipsum vnum faciunt principiū. At impossibile: hoc enim vt species, & substantia, hoc verò vt pars, & materia. Est nanque quodammodo vnum, vtrunque secundum veritatem quidem potentia. Si quidem vnum quid est numerus, & non aceruus, sed aliud ex aliis (vt aiunt) vnitatibus: actu sanè non est vtraque vnitas. Causa verò erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & vniuersalibus rationibus venabantur, ita vt ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum vnum, & principium. Vnitas enim, punctum sine positione est. Quemadmodum igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita & isti. Quare vnitas efficitur numerorum materia, simúlque dualitate prior. Rursúsque posterior, tanquam dualitate existēte toto quodam, & vno, & specie. Ex eo vero, quod vniuersale quærebant prædicatum vnū, & ita vt partem dixerūt: at simul hæc

eandem [illegible] impossibile est quod [illegible] am vnum solum sine positione esse oportet

Universidad de Deusto Biblioteca

(in nullo enim differt, nisi quòd principium est, & dualitas quidem diuisibilis, vnitas verò non) similior erit profectò ipsi vnitas. Si autem vnitas, illud quoque vnitati quàm dualitati, ea quoque de re vtraque vnitas prior dualitate erit. at non dicunt: generant sanè denarium primò. Item, si dualitas ipsa vnum quid est, ac ipsa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

CAPVT IX.

Dvbitabit autem quispiam, quòd cùm tactus quidem in numeris minimè sit, consequentibus quidem iis, quarumcunque non est aliquid medium vnitatibus, veluti iis, quæ in dualitate, ternarióve sunt, vtrum consequentes sint ipsi vni, an non: & vtrum dualitas prior est iis, quæ consequuntur, an quæcunque vnitatum. Simili modo hæ difficultates de posterioribus etiam numero generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui speciebus faciunt (veluti ex longo quidam, & breui) longitudines: ex lato verò, & stricto, plana: ex profundo autem, & humili, moles. Hæ autem magni & parui species sunt, principium verò, quod secundum ipsum vnum est. Alij ea, quæ eorum sunt, aliter posuerunt. At etiam in his infinita videntur impossibilia, & fictitia, & omnibus rationabilibus contraria: absoluta nanque ab inuicem accidet ea esse, si principia etiam non cõsequuntur, vt sit latum & strictum, longum & breue. At si hoc erit, planum erit, linea, & solidum planum. Anguli item, & figuræ & huiusmodi, quónam modo assignabuntur? Idémque accidit, quod eis, quæ circa numerum. Hæ nanque magnitudinis sunt passiones, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curuo longitudo, nec ex læui & aspero solido. His autem omnibus commune, quod in speciebus, quæ sunt vt generis, dubitare accidit, cùm quis vniuersalia ponat: vtrum animal ipsum, in animali, an alterum ab ipso animali. Hoc nanque si sit non separatum, nullam dubitationem faciet. Si verò sit, quemadmodum qui hæc dicunt, separatum ab vno & numeris, non est facile soluere. Si non facile, dicere oportet, quòd impossibile est. Cùm enim vnum quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, vtrum ipsum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non vnum, sed quale vnum esse videtur)

A (οὐθὲν γὰρ διαφέρει, ἢ ὅτι ἀρχή, καὶ ἡ μὲν δυὰς διαιρετή, ἡ δὲ μονὰς οὔ) ὁμοιοτέρα ἂν εἴη τῷ ἑνὶ αὐτῷ ἡ μονάς. εἰ δ' ἡ μονάς, κἀκεῖνο τῇ μονάδι ἢ τῇ δυάδι. ὥστε προτέρα ἂν εἴη ἑκατέρα ἡ μονὰς τῆς δυάδος. οὔ φασι δέ· γεννῶσι γοῦν τὴν δυάδα πρῶτον. ἔτι εἰ ἔστιν ἡ δυὰς ἕν τι αὐτὴ καὶ ἡ τριὰς αὐτή, ἄμφω δυάς. ἐκ τίνος οὖν αὕτη ἡ δυάς;

Κεφάλαιον θ.

B Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, καὶ ἐπεὶ ἀφὴ μὲν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, τὸ δ' ἐφεξῆς, ὅσαι μὴ ἔστι μεταξὺ μονάδων, οἷον τῶν ἐν τῇ δυάδι ἢ τῇ τριάδι, πότερον ἐφεξῆς τῷ ἑνὶ αὐτῷ, ἢ οὔ, καὶ πότερον ἡ δυὰς προτέρα τῶν ἐφεξῆς, ἢ τῶν μονάδων ὁποτερασοῦν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑστέρων γενῶν τοῦ ἀριθμοῦ συμβαίνει τὰ δυσχερῆ, γραμμῆς τε καὶ ἐπιπέδου καὶ C σώματος. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ποιοῦσιν, οἷον ἐκ μακροῦ μὲν καὶ βραχέος, τὰ μήκη· πλατέος δὲ καὶ στενοῦ, τὰ ἐπίπεδα· ἐκ βαθέος δὲ καὶ ταπεινοῦ, τοὺς ὄγκους· ταῦτα δέ ἐστιν εἴδη τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ. τὴν δὲ κατὰ τὸ ἓν ἀρχήν, ἄλλοι ἄλλως τιθέασι τῶν τοιούτων. καὶ ἐν τούτοις δὲ μυρία φαίνεται τὰ ἀδύνατα καὶ τὰ πλασματώδη, καὶ τὰ D ὑπεναντία πᾶσι τοῖς εὐλόγοις. ἀπολελυμένα τε γὰρ ἀλλήλων συμβαίνει, εἰ μὴ συνακολουθοῦσι καὶ αἱ ἀρχαί, ὥστ' εἶναι τὸ πλατὺ καὶ στενόν, καὶ μακρὸν καὶ βραχύ. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ ἐπίπεδον γραμμή, καὶ τὸ στερεὸν, ἐπίπεδον. ἔτι δὲ γωνίαι καὶ σχήματα καὶ τὰ τοιαῦτα, πῶς ἀποδοθήσεται; ταὐτό τε συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν ἀριθμόν. ταῦτα γὰρ πάθη μεγέθους ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων τὸ μέγεθος, ὥσπερ οὐδ' ἐξ εὐθέος E καὶ καμπύλου τὸ μῆκος, οὐδ' ἐκ λείου καὶ τραχέος τὰ στερεά. πάντων δὲ κοινὸν τούτων, ὅπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὡς γένους συμβαίνει διαπορεῖν, ὅταν τις θῇ τὰ καθόλου, πότερον τὸ ζῷον αὐτὸ ἐν τῷ ζῴῳ, ἢ ἕτερον αὐτοῦ ζῴου. τοῦτο γὰρ μὴ χωριστοῦ μὲν ὄντος, οὐδεμίαν ποιήσει ἀπορίαν· χωριστοῦ δέ, ὥσπερ οἱ ταῦτα λέγοντές φασι, τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν ἀριθμῶν, οὐ F ῥᾴδιον λῦσαι, εἰ μὴ ῥᾴδιον δεῖ λέγειν τὸ ἀδύνατον. ὅταν γὰρ νοῇ τις ἐν τῇ δυάδι τὸ ἕν, καὶ ὅλως ἐν ἀριθμῷ, πότερον αὐτὸ νοεῖ τι, ἢ ἕτερον; οἱ μὲν οὖν τὰ μεγέθη γεννῶσιν ἐκ τοιαύτης ὕλης, ἕτεροι δὲ ἐκ τῆς στιγμῆς. ἡ δὲ στιγμὴ δοκεῖ αὐτοῖς εἶναι οὐχ ἕν, ἀλλ' οἷον τὸ ἕν, καὶ ἄλλης

καὶ ἄλλης ὕλης, οἵας τὸ πλῆθος, ἀλλ' οὐ πλήθους· περὶ ὧν οὐδὲν ἧττον συμβαίνει τὰ αὐτὰ ἀπορεῖν. εἰ μὲν γὰρ μία ἡ ὕλη, ταὐτὸ γραμμή, καὶ ἐπίπεδον καὶ στερεόν. ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ἔσται. εἰ δὲ πλείους αἱ ὕλαι, καὶ ἑτέρα μὲν γραμμῆς, ἑτέρα δὲ τοῦ ἐπιπέδου, καὶ ἄλλη τοῦ στερεοῦ, ἤτοι ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις, ἢ οὔ, ὥστε ταὐτὰ συμβήσεται καὶ οὕτως. ἢ γὰρ οὐχ ἕξει τὸ ἐπίπεδον γραμμήν, ἢ ἔσται γραμμή. ἔτι B πῶς μὲν ἐνδέχεται εἶναι ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ πλήθους τὸν ἀριθμόν, οὐθὲν ἐπιχειρεῖται· ὅπως δ' οὖν λέγουσι, ταὐτὰ συμβαίνει δυσχερῆ, ἅπερ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ἑνός, καὶ ἐκ τῆς δυάδος τῆς ἀορίστου. ὁ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ καθόλου κατηγορουμένου γεννᾷ τὸν ἀριθμόν, καὶ οὐ τινὸς πλήθους· ὁ δ' ἐκ τινὸς πλήθους, τοῦ πρώτου δέ. τὴν γὰρ δυάδα πρῶτόν τι εἶναι πλῆθος· ὥστε διαφέρει οὐθὲν ὡς εἰπεῖν· ἀλλ' αἱ ἀπορίαι αἱ αὐταὶ ἀκο- C λουθήσουσι, μῖξις, ἢ θέσις, ἢ κρᾶσις, ἢ γένεσις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. μάλιστα δ' ἄν τις ἐπιζητήσειεν, εἰ μία ἑκάστη μονάς, ἐκ τίνος ἐστίν. οὐ γὰρ δὴ αὐτό γε τὸ ἓν ἑκάστη. ἀνάγκη δὴ ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ εἶναι καὶ πλήθους, ἢ μορίου τοῦ πλήθους. τὸ μὲν οὖν πλῆθός τι εἶναι φάναι τὴν μονάδα, ἀδύνατον, ἀδιαίρετόν γ' οὖσαν· τὸ δ' ἐκ μορίου, ἄλλας ἔχει πολλὰς δυσχερείας. D ἀδιαίρετόν τε γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τῶν μορίων, ἢ πλῆθος εἶναι, καὶ τὴν μονάδα διαιρετήν, καὶ μὴ στοιχεῖον εἶναι τὸ ἓν καὶ τὸ πλῆθος. ἡ γὰρ μονὰς ἑκάστη οὐκ ἐκ πλήθους καὶ ἑνός. ἔτι οὐθὲν ἄλλο ποιεῖ ὁ λέγων τοῦτο, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἕτερον. τὸ γὰρ πλῆθος ἀδιαιρέτων ἐστὶν ἀριθμός. ἔτι ζητητέον καὶ περὶ τοὺς οὕτω λέγοντας, πότερον ἄπειρος ὁ ἀριθμός, ἢ πεπερασμένος. ὑπῆρχε γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ πεπερασμένον πλῆθος, E ἐξ οὗ καὶ τοῦ ἑνὸς αἱ πεπερασμέναι μονάδες· καὶ ἔστιν ἕτερον αὐτὸ πλῆθος, καὶ πλῆθος ἄπειρον. ποῖον οὖν πλῆθος καὶ στοιχεῖόν ἐστι τὸ ἕν; ὁμοίως δὲ καὶ περὶ στιγμῆς ἄν τις ζητήσειε, καὶ τοῦ στοιχείου, ἐξ οὗ ποιοῦσι τὰ μεγέθη. οὐ γὰρ μία γε μόνον στιγμή ἐστιν αὕτη. τῶν γοῦν ἄλλων στιγμῶν ἑκάστη ἐκ τίνος; οὐ γὰρ δὴ ἔκ γε διαστήματός τινος καὶ αὐτῆς στιγμῆς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀδιαίρετα μόρια ἐνδέχεται τοῦ διαστήματος εἶναι, ὥσπερ τοῦ πλήθους ἐξ ὧν αἱ μονάδες· ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται, τὰ δὲ μεγέθη οὔ. πάντα δὴ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα φανερὰ ποιεῖ, ὅτι

& altera materia qualis est multitudo, sed non multitudine, de quibus nihil minùs eadem accidit dubitare. Nam si materia vna est, idem linea, planum, & solidum sunt: ex eisdem enim vnum, & idem erit. Quòd si materiæ plures, & altera quidem lineæ, altera plani, altera solidi, aut sequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accident. Planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item, quo quidem modo contingit ex vno, & multitudine numerum esse, nihil dicere conantur, quomodocunque autem dicant, eædem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex vno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidam nanque ex eo, quod vniuersaliter prædicatur, & nulla multitudine numerum generant: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitate nanque primam multitudinem esse. Quare (vt ita dicam) nihil differunt, sed eædem dubitationes sequuntur, siue mistio sit, aut positio, aut temperamẽtum, aut generatio, & quæcunque alia similia. Maximè autem aliquis inquirat, si vna sit quæque vnitas, ex quonam est: non enim erit vnaquæque ipsum vnum. Necesse autem est, aut ex ipso vno, & multitudine esse, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere vnitatem esse, impossibile est, cùm indiuisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates: vnamquanque enim partium, aut indiuisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac vnitatem diuisibilem, & ipsum vnũ, ac multitudinem, non esse elementum: quandoquidem vnaquæque vnitas non est multitudine, ac vno. Item, qui hoc dicit, nihil aliud, quàm alium numerum facit: multitudo nanque indiuisibilium numerus est. Item, quærendum etiam ab eis, qui sic dicunt, vtrum numerus infinitus, an finitus sit: erat nanque, vt apparet, multitudo quoque finita, ex qua & vno sunt vnitates finitæ: aliúdque est ipsa multitudo, multitudóq. infinita: qualis itaq. multitudo, & vnum, est elementum? Similiter autem de pũcto quoque aliquis quæreret, ac elemento, ex quo faciũt magnitudines. Non enim vnum solum punctum hoc est: ex quo nanq. vnumquodq. aliorum punctorum? non enim ex quadam dimensione, ipsóq. pũcto. At verò nec partes diuisibiles esse cõtingit partes dimẽsionis, quẽadmodũ multitudinis, ex quibus vnitates: numerus nanq. ex indiuisibilibus cõponitur, magnitudines verò minimè. Hæc itaque omnia, cæteráq. similia manifestant,

quod impossibile sit numerum, ac magnitudines separatas esse. Præterea, quod ipsi primi de numeris discordant, signum est, ipsas res, cùm non sint veræ, ipsis præbere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantùm faciunt præter sensibilia, cùm viderent difficultatem, atque fictionem circa species, desiluerunt à numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam vero, cùm species simul, & numeros facere vellent, neque viderent quonam modo si quis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem esset, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. Quia autem opere sublatus est mathematicus, propriàs profectò, & non mathematicas suppositiones dicunt. Qui vero primus species, & numeros esse posuit, species, & mathematica esse, rationabiliter separauit: quare accidit omnes secundum quid rectè dicere, omnino vero non rectè. Ac ipsi etiam fatentur non eadem, sed contraria dicentes: causa vero est, quod suppositiones, atque principia falsa sunt. Difficile autem est (vt ait Epicharmus) ex non bene præsuppositis, bene dicere. Cùm primùm enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem sufficiant, quæ dubitata, & quæ determinata sunt: cuicunque nanque persuasum est, magis ei ex pluribus persuasum fuerit: vt autem illi persuadeatur, cui non est persuasum, nihil magis. De primis vero principiis, primisque causis, & elementis, quæcunque quidem dicunt, qui de solâ sensibili substantia determinant, quædam in naturalibus dicta sunt, quædam non sunt præsentis scientiæ. Quæcunque vero aiunt, qui dicunt præter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculari. Cùm igitur quidâ ideas, ac numeros tales esse dicât, elementâq; eorũ, elementa, principiâq; entium esse, considerandũ de his, quid, & quonâ modo dicunt. Verùm qui numeros tantũ, & hos mathematicos faciunt, posteriùs examinandi sunt. Eorum autẽ, qui ponũt ideas, simul quispiâ & modũ profectò videtur, & dubitationẽ, quę de eis fit: simul nanq. vniuersales substantias faciunt ideas, & rursus vt separatas, & singularium: hæc vero quod non cõtingant, dubitatum est priùs. Causa vero eis, quæ vniuersales ideas dicunt, vt eas in ideas coniungant, fuit, quia sensibilibus non faciebant easdem substantias. Singularia etenim, quæ in sensibilibus fluere putabant, τοῖς αἰδίοις οὐ τὰς αὐτὰς οὐσίας ἐποίουν. τὰ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν μεγεθῶν χωριστὰ. ἔτι δὲ τὸ διαφωνεῖν οὗ ἕνεκα τοῖς ἀεὶ περὶ ἀριθμῶν, σημεῖον, ὅτι τὰ πράγματα τοῦτο ἐν ὄντα δηλοῖ, παρέχει τῶν πραγμάτων αὐτοῖς. εἰ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες παρὰ τὰ αἰσθητὰ, ἐφύγοντες περὶ τὰ εἴδη διεχέοντο κ. πλάνοι, ἀπέφυγον τὸ εἰδητικὸν ἀριθμεῖν, καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίουν ἀριθμὸν τοῦ εἰδητικοῦ καὶ μαθηματικὸν ἐποίουν ἀριθμὸν τοῦ εἴδους· ἐπὶ ἔργῳ γὰρ οὐκέτι ὁ μαθηματικός· εἴδους γὰρ καὶ οὐ μαθηματικοῦ ὑποθέσεις λέγουσι. ὁ δὲ πρῶτος τε διέλαβε τὰ εἴδη καὶ ἀριθμοὺς καὶ τὰ μαθηματικὰ ἐξῴκησεν. ὅτι τοίνυν συμβαίνει ἀεὶ μὲν τὰ λεγόμενα ὀρθῶς, ὅτι δὲ ἁπλῶς, καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσι τὰ τοιαῦτα λεγόμενα, δηλοῖ τὰ ἐναντία. αἴτιον δὲ, ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον. αὐτίκα γὰρ τὸ λέγεται, καὶ διὰ τὸ φαίνεσθαι οὐ καλῶς ἔχον. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀριθμῶν, ἱκανὰ τὰ διαπορήσαντα καὶ διορισθέντα. μᾶλλον γὰρ οἷς ἂν πολλοῖς ἐν πολλοῖς τις πιστεύῃ. περὶ δὲ τῶν πολλοῖς μὴ πιστευθέντων, οὐδὲν μᾶλλον. περὶ δὲ τῶν πρώτων αἰτιῶν καὶ τῶν στοιχείων καὶ τῶν στοιχείων ὅσα μὲν λέγουσι περὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διαλέγοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκασι, τὰ δ' οὐκ ἔστι μαθήσεως τῆς τοιαύτης· εἰ δὲ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς, ἑτέρας οὐσίας, καὶ τῶν ἀριθμῶν ἔξω τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ οὖν λέγουσί τινες τοιούτους τοὺς τῆς ἰδέας καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς, σκεπτέον περὶ τούτων, τί λέγουσι, καὶ πῶς λέγουσιν εἰ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον, καὶ τούτους μαθηματικοὺς, ὕστερον ἐπισκεπτέον. τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων, ἅμα τὸν τὸ ὄνομα διώκοντα· οὐ τις, καὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὺς ποιοῦντας ἰδέας καὶ ἀριθμοὺς χωριστοὺς καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. τοῦτο δ' ἔστι τὸν ἀνδρῶν, ὁ πρῶτος ἀφώρισε. οὗτος δὲ τὰ εἴδη τοῖς λόγοις τὰς ἰδέας καθόλου, ἅμα τὸν τοῖς αἰσθητοῖς τὰς ἰδέας καθόλου, ἅμα τὸν καὶ μέρεσι

ἐστὶ ἀδύνατον εἶναι τὸ ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστὰ. ἔτι δὲ τὸ διαφωνεῖν οὗ ἕνεκα τοῖς ἀεὶ περὶ ἀριθμῶν, σημεῖον, ὅτι τὰ πράγματα τοῦτο ἐν ὄντα δηλοῖ, παρέχει τῶν πραγμάτων αὐτοῖς. εἰ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες παρὰ τὰ αἰσθητὰ, ἐφεύγοντες περὶ τὰ εἴδη διεχέοντο κ. πλάνοι, ἀπέφυγον τὸ εἰδητικὸν ἀριθμεῖν, καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίουν ἀριθμὸν τοῦ εἰδητικοῦ καὶ μαθηματικὸν ἐποίουν ἀριθμὸν τοῦ εἴδους· ἐπὶ ἔργῳ γὰρ οὐκέτι ὁ μαθηματικός· εἴδους γὰρ καὶ οὐ μαθηματικοῦ ὑποθέσεις λέγουσι. ὁ δὲ πρῶτος τε διέλαβε τὰ εἴδη καὶ ἀριθμοὺς καὶ τὰ μαθηματικὰ ἐξῴκησεν. ὅτι τοίνυν συμβαίνει ἀεὶ μὲν τὰ λεγόμενα ὀρθῶς, ὅτι δὲ ἁπλῶς, καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσι τὰ τοιαῦτα λεγόμενα, δηλοῖ τὰ ἐναντία. αἴτιον δὲ, ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον. αὐτίκα γὰρ τὸ λέγεται, καὶ διὰ τὸ φαίνεσθαι οὐ καλῶς ἔχον. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀριθμῶν, ἱκανὰ τὰ διαπορήσαντα καὶ διορισθέντα. μᾶλλον γὰρ οἷς ἂν πολλοῖς ἐν πολλοῖς τις πιστεύῃ. περὶ δὲ τῶν πολλοῖς μὴ πιστευθέντων, οὐδὲν μᾶλλον. περὶ δὲ τῶν πρώτων αἰτιῶν καὶ τῶν στοιχείων ὅσα μὲν λέγουσι περὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διαλέγοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρήκασι, τὰ δ' οὐκ ἔστι μαθήσεως τῆς τοιαύτης· εἰ δὲ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς, ἑτέρας οὐσίας, καὶ τῶν ἀριθμῶν ἔξω τῶν εἰρημένων. ἐπεὶ οὖν λέγουσί τινες τοιούτους τοὺς τῆς ἰδέας καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς, σκεπτέον περὶ τούτων, τί λέγουσι, καὶ πῶς λέγουσιν εἰ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον, καὶ τούτους μαθηματικοὺς, ὕστερον ἐπισκεπτέον. τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων, ἅμα τὸν τὸ ὄνομα διώκοντα· οὐ τις, καὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὺς ποιοῦντας ἰδέας καὶ ἀριθμοὺς χωριστοὺς καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. τοῦτο δ' ἔστι τὸν ἀνδρῶν, ὁ πρῶτος ἀφώρισε. οὗτος δὲ τὰ εἴδη τοῖς λόγοις τὰς ἰδέας καθόλου, ἅμα τὸν τοῖς αἰσθητοῖς τὰς ἰδέας καθόλου, ἅμα τὸν καὶ μέρεσι

A nec aliquid horũ manere, vniuersale autẽ præter hæc ũ esse, nũ aliud quid esse. Hoc autem, (vt anteà dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen à singularibus separauit: & hoc rectè intellexit, non separans. Constat autem ex operibus: etenim absque vniuersalibus quidem non est accipere scientiam. Separare autem, causa difficultatum, quæ circa ideas accidunt. Et. Quidam verò tanquam necessarium sit, si substantiæ quædam præter sensibiles, & fluentes eruntseparatas esse, (aliàs quidem non habebant) eas sanè, quæ vniuersales dicuntur, attulerunt vt fere accidat, easdem naturas vniuersales, ac partis. Iaces esse. At hæc ipsa per se ipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

B

CAPVT X

C Quod verò & iis, qui dicunt ideas, & iis qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod & à principio in dubitationibus dictum est prius, modò dicamus. Nam si quis substantias non ponat esse separatas, & hoc modo sicuti entium singularia dicuntur, petimet substantiam, quemadmodum dicere volumus. Quòd si quis substantias separatas ponat, quomodo principia earum, & elementa ponet si singulare nanque, & vniuersale, tot erunt entia, quot elementa, neq. scibilia elementa. Sint etenim syllabę quidẽ quæ in voce sũt substantiæ elementa verò earũ, elementa substantiarum: necesse autem est b a, & vnamquamque syllabarum vna esse, si non vniuersaliter quidẽ, & specie eadẽ, sed vna numero vnaque ρ, & quod quid, nec equinocũ. Iteẽ, ipsum quod est vnumquodque, vnum ponunt: quòd si syllabæ, ita illa quoque, ex quibus sunt: non erunt igitur plura à quam vnum, nec aliorum elementorum vllum secundum eandem rationem, secundum quam nec aliarum syllabarum eadem altera & altera. At verò si hoc, præter elementa non erunt alia entia, sed totum elementa: nec item erunt scibilia elementa, cùm non sint vniuersalia, scientia verò vniuersalium fit. Constat verò ex demonstrationibus, ac definitionibus: non enim fit syllogismus, quòd hic triangulus duobus rectis, nisi quòd omnis, duo rectinec quòd hic homo animal, nisi quòd omnis homo animal. At verò si principia vniuersalia sunt, aut etiam substantiæ quæ ex his fiunt, vniuersales sunt, erit non substantia prior substantia. Vniuersale nan que non est substantia

D

E

F

elementum verò, & principium, vniuersale est. Est autem elementum, & principium, prius iis, quibus principium, & elementū est. Hæc itaque omnia rationabiliter accidunt, tum cùm ex elementis ideas faciunt, tum cùm præter eas ideas, substātiásque, quæ eandem speciē habent, vnum quid separatum esse censent. Quod si nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa A, multáque B esse, nihilque præter multa ipsa A, ipsáque B esse, B erūt ob hoc infinitę similes syllabæ. Quòd autem omnis scientia vniuersalium sit, quam ob rem necesse sit, tum entiū principia vniuersalia esse, tum non esse separatas substantias, hoc plus, quàm alia prædicta, maximè dubitationē habet. At quodam quidem modo verum, quod dicitur, est, quodam autē modo non verum. Scientia nanque, sicut & ipsum scire, duplex est: quorum aliud potentia, aliud actu est. Potentia igitur, cùm sit tanquam materia C ipsius vniuersalis, ac indefinita, vniuersalis, indefinitique est: actus verò determinatus, & determinati, cùm quod quid, huiusque alicuius sit: verùm per accidens videt visus colorem vniuersalem, eo quod hic color, quem videt, color est: quod & grammaticus hoc A speculatur, alpha est. Nam si necesse est, principia vniuersalia esse, necesse est, illa quoque ex his vniuersalia esse, quemadmodum in demonstra- D tionibus est: quod quidem si ita est, nihil erit separatum, ne substantia quidem. Sed constat, quòd quodā modo quidē scientia vniuersalis est, quodā modo verò minimè.

A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible]

ARISTOTELIS METAPHYSICORVM LIBER XIIII.

CAPVT I.

DE hac itaque substantia tot dicta sint. Omnes verò, quemadmodum in naturalibus, similiter etiam circa immobiles substantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principiis posse prius aliquid esse, impossibile erit profectò principium aliquid aliud existens, principium esse. Veluti si quis dicat album esse principium, nō prout aliud, sed prout album, esse tamen de subiecto, & aliquid aliud existens albū esse, illud sane prius erit. At verò cuncta ex contrariis fiunt, tanquam cuiusdam subiecti. Necesse ergo est, maximè hoc contrariis inesse. Semper igitur cūcta contraria de subiecto sunt, & nullum est separabile.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

[illegible]

E [illegible]

[illegible] A [illegible] B [illegible] C [illegible] D [illegible] E [illegible] F [illegible]

A Cæterùm quemadmodū apparet, ratióque testatur, nihil substātiæ contrariū est: nullū ergo contrariorū omnium propriè principium est, sed alterū. Quidā vero alterū contrariorū materiam faciūt. Quidam, vni scilicet æquali inæquale, quasi hoc natura multitudinis sit. Quidam, vni multitudinem. Generantur enim numeri à quibusdam ex dualitate inæqualis, magno ac paruo, à quodam ex multitudine: ambobus B tamen ab substantia vnius. Etenim qui inæquale & vnum dicit elementa, inæquale verò ex magno & paruo dualitatem, tanquam vnum sint, inæquale & magnum & paruum dicit, nec determinat quòd ratione, numero verò minimè. At verò principia etiam, quæ elementa vocant, non benè assignant. Cùm autē quidam magnum & paruum pariter cum vno hæc tria numerorum elementa dicunt: duo quidem materiam, vnum verò formam. Quidam C verò multum & paucum: quia magnum & paruum magnitudini magis secundum naturam peculiaria sunt. Alij autem, quod magis vniuersale in his, excedens & excessum. At nullum istorum aliquid differt (vt ita dicam) quo ad quædam, quæ accidunt, nisi ad logicas tantùm difficultates, à quibus cauent, propterea quod alij quoque logicas afferunt demōstrationes. Eius D dem tamen rationis est excedens & excessum: at non magnum & paruum, principia esse, ac numerum dualitate priorē ex elementis ponere: ambo nanq; magis vniuersalia sunt. At illud quidē dicunt, hoc vero minimè. Quidā vero alterū, & aliud, ad vnum opponunt: alij autē multitudinē & vnum. Si igitur entia (vt volunt) ex cōtrariis sunt, vni vero, aut nihil cōtrariū, aut si est, multitudo est, & inæquale æquali, & alterum eidem: etiam aliud, eidem. Maximè E quidem qui vnum opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur: nec hi tamen sufficienter. Vnum etenim erit paucum, quandoquidem multitudo paucitati, multum vero pauco opponitur. Vnum vero, quod mensuram significet, manifestum est. Ac in cunctis est aliquid aliud suppositum, veluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid simile: & in rhythmis, gradus, aut syllaba: F similiter in grauitate, pondus aliquod determinatum est, ac eodē modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quātum quid. Mēsura enim indiuisibile, quædā secundum speciē, quædam secundū sensum, tanquā vnum nō sit aliqua per se substātia. Et hoc rationabiliter:

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnum nanque significat, quod mensura cuiusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensuratæ, & multitudo mensuratarum. Quare rationabiliter vnum non est numerus: neque enim mensura, mensuræ. Verùm tam mensura, quàm vnum principium est. Oportet autem vt mensura semper idem cum omnibus sit: veluti si equus mensura, equis: & si homo, hominibus. Quòd si homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoque eorum fortassis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulans, minimè quidem horum numerus est, eo quòd eidem, vnique secundum numerum omnia insint: attamen numerus horum, generum erit, aut alicuius alterius similis appellationis. Qui verò inæquale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno, paruóque faciunt, vehementer longè tum ab apparentibus, tum à possibilibus dicunt. Passiones nanque magis hæc, & accidentia, quàm subiecta numeris, & magnitudinibus sunt. Multum nanque & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, sicuti par & impar, læue & asperum, rectum & curuum. Præterea, ad hunc quoque errorem, etiam necesse est magnum, & paruum, & quæcunque similia, ab aliquo esse. Ad aliquid verò, minimè prædicamentorum omnium natura quædam aut substantia est: ac posterior tum quali, tum quanto, & quædam quanti passio (vt dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud, quàm omnino commune ad aliquid, partibúsque eius, & speciebus. Nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens, multum aut paucum, aut magnum, aut paruum, aut quod ad aliquid est. Quòd autem ad aliquid, minimè aliqua substantia, aut ens aliquod fit, signum est, quod eius solùm non est generatio, neque corruptio, neque motus, quemadmodum secundum quantum augmentatio, & diminutio, secundum quale alteratio, secundum locum latio, secundum substantiam simplex generatio & corruptio. At secundum ad aliquid, minimè. Absque enim quod moueatur, quandoque maius, quandoque minus, aut æquale erit, alterum secundum quantum moto. Necesse item est cuiusque materiam esse, quod potẽtia tale est: quare etiam substantiæ est. Ad aliquid verò, neque potẽtia, neque actu, substantia est. Inconueniens itaque est, imò impossibile, substantiæ elementũ facere nõ omnia prædicamenta sunt. Item, elemẽta non prædicatur de ils quorum elementa sunt

A σημαίνει γὰρ τὸ ἕν, ὅτι μέτρον πλήθους τινὸς καὶ ὁ ἀριθμός, ὅτι πλήθος μεμετρημένον, καὶ πλῆθος μέτρων· διὸ καὶ εὐλόγως οὐκ ἔστι τὸ ἓν ἀριθμός· οὐδὲ γὰρ τὸ μέτρον μέτρον, ἀλλ' ἀρχὴ καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὸ ἕν. δεῖ δὲ ἀεὶ τὸ αὐτὸ τῶν ὑπαρχόντων πάντων, τὸ μέτρον· εἰ ἵππος, τὸ μέτρον, ἵππος· καὶ εἰ ἄνθρωπος, ἀνθρώπους· εἰ δ' ἄνθρωπος, καὶ ἵππος, καὶ θεός, καὶ ζῶον, ἴσως καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔσται ζῶον· εἰ δ' ἄνθρωπος καὶ λευκὸς, καὶ βαδίζων, οὐκ ἔστι δὴ ἀριθμὸς τούτων, διὰ τὸ τοιοῦτο πάντα ὑπαρχειν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀριθμοῦ. ὅμως δ' ἴσως ἔσται ὁ ἀριθμὸς ὁ τούτων, ἤ τινος ἄλλου γενικοῦ τοιαύτης ὀνομασίας. εἰ δὲ τὸ ἕν τινα, πλὴν ἀνάγκη διὰ ἀόριστον ποιοῦντες μεγάλου καὶ μικροῦ, πάμπολλα τῷ ἀριθμῷ λέγειν καὶ ἄλλα τῷ ἀριθμῷ λέγοντες, πολλὰ τῷ ἑνὶ ὑπάρχειν, καὶ συμβαίνειν μᾶλλον, ἢ ἀναγκαῖα τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τοῖς μεγέθεσι· τὸ γὰρ πολὺ καὶ ὀλίγον, ἀριθμοῦ καὶ μέγα καὶ μικρὸν, μεγέθους, ὥσπερ ἴσον καὶ ἀνισον, καὶ λεῖον καὶ τραχὺ, καὶ εὐθὺ, καὶ καμπύλον. ἔτι δὲ ὅσοις συμβαίνει τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀνάγκη εἶναι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, ὅσα τοιαῦτα. τὸ δὲ ἁπλῶς τι, οὐδὲν ἔλαττον οὐσίας τινὸς ἢ ἰδιότητος χρηστέον δοκεῖ καὶ ὑστέρου τοῦ ποιοῦ, καὶ τοῦ ποσοῦ, καὶ ὅσα τι τοῦ ἑνὸς τὸ πρός τι· οὐ γὰρ ὑλῶν, ἀλλ' οὐχ ὕλη ἕν τι ἕτερον· καὶ τὰ ἄλλα κοινῇ πρός τι, καὶ τῶν μορίων αὐτῶν καὶ εἰδῶν· οὐδὲν γὰρ ἔστιν, οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν, οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, οὔτε ὅλως τι, ὃ οὐχ ἕν τι ὂν, πολὺ ἢ ὀλίγον· ἢ μέγα ἢ μικρὸν, ἢ πρός τι δοῦ σημεῖον· εἰ δὲ ἔκαστα οὐσία τις καὶ ἕν τι τὸ πρός τι, τὸ μόριον μὲν οὐ δεῖ γίγνεσθαι αὐτῶν, μηδὲ φθείρεσθαι, μηδὲ κίνησιν, ὡς οὖν καὶ ποιοῦ αὔξησις καὶ φθίσις, καὶ τοῦ ποιοῦ ἀλλοίωσις, καὶ τόπου φορὰ, καὶ τοῦ πρός τι ἀλλ' οὐ καὶ τὸ πρός τι αὔξει· ἀνάγκη γὰρ τὸ κινούμενον, ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον, ἢ ἴσον γίγνεσθαι· καὶ τὸ ποιὸν ἀλλοιούμενον, εἴτε τὴν ἐναντίαν, εἴτε τὴν μεταξὺ ἀλλοιούμενον· καὶ τὸ τόπῳ φερόμενον, εἴτε κατὰ φύσιν, εἴτε παρὰ φύσιν· καὶ τὸ πρός τι ἄρα οὐκ ἀνάγκη· ἔνεστι γὰρ κινεῖσθαι, οὐ μεῖζον γιγνόμενον, οὐδὲ ἔλαττον· ἀνάγκη δὲ τὸ κινούμενον ἔχειν τὴν ὑπάρχουσαν ὑπόστασιν· ὥστε καὶ τὸ πρός τι ἔστιν οὐσία τις· ἀνάγκη δὲ τὸ τοιοῦτον ὑπάρχειν τῇ δυνάμει· ὥστε καὶ τὸ πρός τι οὐδὲ τῇ δυνάμει οὐσία τις καὶ ἕν τι τὸ πρός τι, τὸ μόριον μὲν οὐ δεῖ γίγνεσθαι αὐτῶν,

B

C

D

E

[illegible]

[illegible] sui ipsius. Posteriori namque [illegible]

τὸ δὲ πολὺ καὶ ὀλίγον, καὶ χωρὶς καὶ ἅμα καὶ παρεμφαίνει τῷ ἀριθμοῦ καὶ τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ βραχεῖ γραμμῆς· καὶ ὀλίγον δὲ καὶ πολὺ καὶ πυκνὸν καὶ σπανὸν. εἰ δὲ δὴ καὶ ἔστί τι πολὺ καὶ ὀλίγον, τῷ ἑνὶ ἔστιν· εἰ γὰρ πολὺ, τοῦτο οὐ ὀλίγον ἔσται καὶ πολὺ ἁπλῶς ἔσται, τῷ ἑνὶ ὑπάρχει πολὺ καὶ εἰ ταῦτας μὴ ὄντα πλείω ἢ τὰ μύρια, πολὺ ἀνάγκη ἔσται εἶναι ἐξ ὀλίγου καὶ πολλοῦ ὁ ἀριθμός· τὸ γὰρ ἄμφω δεῖ παρεμφαίνειν· ἢ μηδέτερον· νῦν δὲ ἕτερον μόνον παρεμφαίνει.

Κεφάλαιον β.

ΑΠλῶς δὴ δεῖ σκοπεῖν, ἆρ' ἔστι δυνατὸν τὰ ἀΐδια ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι· ὕλην γὰρ ἔχει. συμβαίνει γὰρ τινὰ τὰ ἐκ στοιχείων. εἰ τοίνυν ἀΐδιον ἐξ οὗ ἔστι (εἰ καὶ ἀεὶ ἔστι, καὶ εἰ δυνατὸν) ἐκ τούτου γίγνεσθαι· γίγνεται δὴ καὶ τὰ δυνάμει ὄντα τῶν τοιούτων (οὐ γὰρ ἀδύνατον ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, οἷον τοῦ) τὸ δὲ δυνατὸν ἐνδέχεται καὶ μὴ, εἰ καὶ ἔστι μάλιστα ἀεὶ ὄντα ἀριθμὸς, οὐ τοιοῦτο ἀλλ' ὕλην ἔχει· οὐδὲ γὰρ τὸ μέλλον ἡμέρας ἔχει, καὶ τὸ ὅπου τοιοῦτο ἐστί. εἰ δ' ἔστι, καὶ τοιοῦτον χρόνον οὐ μὴ δεῖ τάττειν. ἐν ἀεὶ τοίνυν εἶναι ἀΐδιον, εἰ ἄρα μὴ ἀΐδιον τὸ ἐν ἀληθείᾳ μὴ ὄν, καθάπερ ἐν ἄλλοις λόγοις συνέβη σκοπεῖν. εἰ δὴ ὄν τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, ἀνάγκη τὸ μὲν ἀεὶ ὄντα ἀΐδια εἶναι τὰ ἐξ ἀΐδιον οὐσίας στοιχεῖα· εἰ δ' ἔστι ὄντα τοιαῦτα, εἰ δυνατὸν τὸ μὴ τῶν ἐκ στοιχείου, εἰ δ' οὐδὲν συγκρίνεται ἀδύνατον· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα· εἰς ταῦτα μόνον ἀφίκνεται τὴν συγκρίσιν, ὅσα διὰ τὴν ὕλην τὸ εἶναι καὶ τὸ πρός τι στοιχεῖον, οἷον διὰ τὴν ὕλην τὸ εἶναι ἐνδέχεται, καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀνάγκης ποιοῦσι, καὶ τὸ τὴν μαθηματικήν. πολλὰ μὲν οὖν τὰ αἴτια τοῦ δεῖν ταῦτας τὰς αἰτίας ἐκδιδόναι, μάλιστα δὲ τὸ δοκεῖν τοῖς ἀρχαιοτάτοις. ἐδόκει γὰρ ἄνευ τοῦ ποιοῦν ἔστιν ἢ τὸ ἕν, αὐτὸ τὸ ὄν· εἰ μή τις λύοι, καθάπερ βασανίζουσι τὸν Παρμενίδου λόγον. οὐ γὰρ μάτην τοῦτο εἰρήκασιν· ἀλλ' ἀνάγκη δεῖ τὸ μὴ ὂν ἀπόδειξιν ὅτι ὄντι· οὐδὲν γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ ἄλλου τινὸς, τὸ ἕν τινα ἔστιν, εἰ πολλὰ ἔδει

A

B

C

D

E

F

Multum verò, & paucum, seorsum, & simul, prædicatur de numero, ac longum, & breue, de linea, planúmque latum & strictum est. Quòd si qua multitudo est, cuius semper ipsum paucum sit, vt dualitas, (nam si eius multum sit, vnum profectò paucum erit) & si multum simpliciter, nimirum erit veluti denarius multum, & (si hoc pacto non est) plus quàm dena millia. Quo igitur modo ita ex pauco, multó que numerus etiit aut enim, ambo prædicari oportebat, aut neutrum: nec verò alterum tantum prædicatur.

CAPVT II.

Consideratum autem est simpliciter, vtrum possibile sit, æterna ex elementis componi: materiam nanque habebunt. Omne nanque, quod ex elementis est, compositum est. Si itaque necesse sit, ex quo quid est (siue semper sit, siue factum sit) ex eo fieri, omne verò fiat ex eo, quod potentia est id, quod fit, (nec enim ex impossibili factum fuisset, nec esset) quod verò possibile est, contingit vt & quis agat, & non, numerum quoque, (& si quàm maximè semper sit) aut quodcunque aliud materiam habens, contingat profectò non esse: haud secus & quod vnum diem habet, & quod annos quotcunque: si verò sic, & tempus cùm tantum sit, vt cuius non est terminus, non erunt ergo æterna. Siquidem quod contingit non esse, non est æternum, quemadmodum in aliis tractatum est. Quòd si verum vniuersiliter est, quod nunc dicitur, nullam substantiam æternam esse, si non sit actu, elementa verò materia substantiæ sint, nullius profectò æternæ substantiæ elementa erunt, ex quibus inexistentibus fit. Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem indeterminatam vnà cum vno faciunt elementũ: inæquale verò haud ab re spernunt, propter impossibilia, quæ accidunt, à quibus tot solùm de difficultatibus ademptæ sunt, quotcunque necesse est illis accidere, qui inæquale, & ad aliquid faciunt elementum. Quotcunq, verò præter hanc opinionẽ sunt, has illis quoq necesse est accidere, siue idealé numerum, siue mathematicum ex eis faciant. Multæ igitur causæ sunt, quare in has causas lapsi sunt: maximè verò ea, quæ ob antiquitatẽ dubitatio est. Videbatur nãque eis omnia entia fore vnũ, scilicet ipsum ens: nisi quis soluat, cõsentanè etiã Parmenidis rationi incedat oportet: nũquã enim hoc, vllo modo, esse nõ ens. Verùm necesse esse ossé dere, quòd nõ ens sit. Hoc enim, quod ex ente, & aliquo alia entia fore, si multa sunt:

Universidad de Deusto
Biblioteca

profectò in primis quidem si ens multipliciter dicatur, quoddam enim quia substantiam significat, quoddam quia quale, quoddam quia quantum: & reliqua quoque prædicamenta. Quale igitur vnum omnia entia erunt, si non erit non ens? vtrum substantiæ, an passiones, & alia quoque similiter, an cunctaⁱ & erit vnum hoc, & tale, & tantum, & alia quæcũque vnum quid significant? At inconueniens est imò verò impossibile, vnam aliquam naturam factam causam, & huius entis, & eiusdem entis fit quoddam hoc, quoddã tale, quoddam tantum, quoddam verò vbi. Deinde ex quali non ente, ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, sicuti etiã ens. Etenim quod nõ hominem significat, non esse hoc: quod non rectum autem, nõ esse tale: quod non tricubitum verò, non esse tantum. Ex quali igitur ente, & non ente, multa entia erunt? Vult itaq. falsum, & hanc naturam non ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quòd oportebat aliquod falsum supponere: quemadmodum geometræ pedulẽ esse, quæ non sit pedalis. At impossibile est, hęc ita se habere. Nec enim geometræ vllum supponũt falsum. Non n. id in syllogismo propositio est, neque entia fiunt ex ita nõ ente, neque corrũpuntur: verũm quoniam non ens, quod secundum casus dicitur, quãdiu ac prædicamenta dicitur, præter hæc autem non ens dicitur, quod vt falsum, ac id, quod secundum potentiam: ex hoc generatio est, ex non homine: potentia verò homine, homo: & ex nõ albo, potentia verò albo, album. Similiter, siue vnũ quid, siue multa fiant. Videtur autẽ quæstio, quomodo ens, quod secundũ substantias dicitur, multa sit, cùm profectò numeri, longitudines, & corpora, ea sint, quæ generãtur. Inconueniens itaque est, quo modo quidẽ ens, quod quid est, multa fit, quærere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. Nõ enim indeterminata dualitas, nec magnũ & parum causa est, vt duo albi, aut multi colores, aut sapores, aut figuræ sint. Numeri nanque, hæc etiã erunt, ac vnitates. At verò si hęc considerassent, vidissent profectò, quid etiam in eis causæ est: eadẽ enim proportionalis causa est. Ipsa enim transcendio causa: & id, quod quærebant, enti & vni oppositũ, & ex quo & his entia facerent, causa fuit, vt ad aliquid & inæquale supponerent, quod neq. cõtrarium, neque negatio illorum est, sed vna natura entium, quemadmodum quid, & quale. Oportebat igitur hoc etiam quærere,

A κείμενα προῆκεν· εἰ δὲ τὸ ὂν πολλαχῶς. τὸ μὲν γὰρ ὅτι οὐσίαν σημαίνει, τὸ δ' ὅτι ποιόν, τὸ δ' ὅτι ποσόν, καὶ τὰς ἄλλας δὴ κατηγορίας· πῶς οὖν τὰ ὄντα πάντα ἔσται, εἰ μὴ τὸ μὲν ὂν ἔσται πότερον αἱ οὐσίαι, ἢ τὰ πάθη; καὶ τὰ ἄλλα δὴ ὁμοίως, ἢ ἅπαντα· καὶ ἔσται ἓν τὸ τόδε καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ ποσόνδε, καὶ τἆλλα ὅσα ἓν τι σημαίνει. ἀλλ' ἄτοπον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ μίαν φύσιν τινὰ γίγνεσθαι αἰτίαν τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἑνὸς τὸ δὲ τόδε, τὸ δὲ τοιόνδε, τὸ δὲ ποσόν. ἔστι δὲ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ ὄντος τὰ ὄντα, πολλαχῶς· καὶ τὸ μὴ ὂν ἀληθεῖ καὶ τὸ ψευδεῖ. καὶ τὸ αὖ μὴ ἄνθρωπος, συνῳκείωται τὸ μὴ εἶναι τινί. τὸ δὲ μὴ ἄνθρωπος, τὸ ὡς εἶναι τινί. τὸ δὲ μὴ τρίπηχυς, τὸ μὴ εἶναι τοιονδί. ἀλλ' ἴσως καὶ τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα, δουλεύει δὲ διὰ τὸ ψεῦδος καὶ ταῦτα ἡ φύσις λέγει· τὸ ἐκ μὴ ὄντος, ἐξ οὗ καὶ ὄντος, πολλὰ τὰ ὄντα. διὸ καὶ ἔλεγεν, ὅτι δεῖ ψεῦδός τι ὑποτιθέναι, ὥσπερ καὶ εἰ γεωμετρία, τὸ πεδιαῖον εἶναι, τοῦ μὴ πεδιαίου. ἀδύνατον δὲ ταῦτ' οὕτως ἔχειν. οὐδὲν γὰρ οἱ γεωμετρικοὶ ψεῦδος οὐδὲν ὑποτίθενται (οὐ γὰρ ἐν τῷ συλλογισμῷ ἡ ὑφέσις) οὔτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ ὄντα γίνεται, οὐδὲ φθείρεται, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐξ

D οὗ πλάσις μὴ ὄν, ἐπιφορὰ τῆς κατηγορίας λέγεται, παρὰ τοῦτο δὲ τὸ μὴ, οὐ ψεῦδος λέγεται τὸ μὴ ὄν, καὶ τὸ ἐξ οὗ δύναμιν, ἐκ τούτου ἡ γένεσις ἔσται, ἐκ τοῦ μὴ ἀνθρώπου, δυνάμει δὲ ἀνθρώπου, λευκοῦ τε, ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ, δυνάμει δὲ λευκοῦ, λευκοῦ. ὁμοίως καὶ τὰ ἓν γιγνόμενα, εἰ καὶ πολλά. φανερὸν δὲ καὶ ἐξ ὧν γίγνεται, πόσα πολλὰ τόδε, τὸ ἐξ οὗ τῆς οὐσίας λεγομένου. ἀριθμοῦ γὰρ καὶ μήκους καὶ πάντα τὰ ἐξηριθμημένα ἔστι. ἄτοπον δὴ τὸ ὅπως καὶ πολλὰ τὸ ὄν, τὸ τί ἐστι ζητοῦσι, πόσα δὲ, καὶ ποιά, καὶ ποσὰ μόνον. οὐ γὰρ δὴ καὶ ἀνάγκη ἀλλήλοις αἰτίαν, οὐδὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, τὼ δύο λευκὰ καὶ πολλὰ ἔστι χρώματα, καὶ χυμοὶ καὶ σχήματα. ἀριθμοῦ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ ἄνευ καὶ μονάδος. ἀλλὰ μὴν εἴ γε τούτων ἐπιλύοιεν, οἴοιτ' ἂν τὸ αἴτιον καὶ τὸ

πῶς πολλὰ τὰ ὄντα τὸ ὂν, ἀλλ' οὐχ ἓν. νῦν δὲ πῶς A quónam modo ad aliquid multa esse, non vnum. Nunc vero quo quidem modo multæ vnitates præter primum vnum, quæritur: quo modo vero multa inæqualia, minime. Quamuis vtantur, & dicunt magnum, parvum, multũ, paucum, ex quibus numeri: ilõgum, breue, ex quibus longitudo: latum, strictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures species eius dicunt, B quod ad aliquid est. Quid igitur his causæ est, vt multa fiant? Necesse itaq. est (quemadmodum dicimus) vniculque supponere potentia ens. Nam & ille, qui hæc dixerat, hoc quoq. commonstrauit, quod aliquid potentia fit ens, hõque substantia: nõ ens autem per se ipsum, videlicet quia ad aliquid. Ac si diceret, tale quod neque potentia est vnum aut ens, neque vnius aut entis negatio est, verũm vnum quid entiũ C est. At multo magis, (vt dictum est) si quæsiisset, quónam modo entia multa sunt, non quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ substantiæ, aut multa qualia quærendo, verũm quo modo multa entia. Quædam nanque substãtiæ, quædam passiones, quædam ad aliquid sunt. In aliis igitur prędicamentis habet aliã etiã quandam considerationẽ, quónam modo multa sint. Etenim propterea quod non sunt separabilia, eo quod subiectum multa sit, D & est, qualia quoque multa sunt, & quanta: & quamuis oportet vniciuique generi aliquam esse materiam, separabilem tamen à substantiis impossibile est. In iis autem, quæ quod quid sunt, habet quandam rationem quomodo multa ipsum, quid sunt, si non quid erunt, & quod quid, & quædam talis natura. Hæc vero dubitatio illinc magis est, quomodo multę actu substantiæ, & non vna. At vero si non idem E fit hoc & quantum, non dicitur quomodo, & cur entia multa sunt, sed quo modo, & quare multa quanta. Omnis nanq. numerus quantũ quid significat. Et vnitas nõ est nisi mensura: quia ea est, quæ secundùm quantũ indiuisibilis est. Si igitur quantũ, & quod quid, alterũ, nõ dicitur, quod quid est, ex quo, neq. quomodo multa. Si autẽ idem, multas sustinet contradictiones, qui F hæc dicit. Suggerere autem quispiam de numeris etiã cõsideratione possit, vndẽnã fit accipienda fides, quod sint. Apud eum nanq. qui ponit ideas, præbent quandã entibus causam. Siquidem vnusquisq. numerorum idea quædam est: idea sane cæteris ut sint quemadmodumque, causa est. Sit enim hoc eis suppositum. Illi verò, qui hoc quidem modo non putant, propterea quòd videat difficultates, quæ circa ideas existunt,

A lia vt propter hæc, eas non faciat nume-
ros, faciat verò numerum mathemati-
cum, vnde credendum est, quòd talis nu-
merus sit, ac quòd quicquam cæteris vtilis.
Nullius namque nec ille est, qui dicit eum
esse verum vt quandam ipsam per se exi-
stentem naturam esse dicit, nec apparet
eum causam esse, quandoquidem omnia
arithmeticorum theoremata etiam de
sensibilibus (vt dictum est) erunt.

B

CAPVT III.

Qvi igitur ponunt ideas esse, ac nume-
ros eas esse, dicere tentant, quomodo,
& qua de causa sint, eo quòd secundum
expositionem cuiusque vnum quid præter
multa accipiunt vnumquodque. At verò
quoniam hæc neque necessaria, neque
possibilia sunt, neque numerum propter
hæc esse asserendum est. Pythagorici verò
eo quòd multas numerorũ passiones sen-
sibilibus inesse corporibus videbant, nu-
C meros quidem esse entia fecerunt, non
tamen separatos, verùm ex numeris en-
tia. Cur autem? quoniam numerorum pas-
siones in harmonia sunt, & in cælo, cæte-
risque multis. Illis verò, qui mathemati-
cum solum numerum esse dicunt, nihil
tale secundum suppositiones dicere con-
tingit, verùm quòd nõ erunt de eis scien-
tiæ, dicebatur. Nos autem dicimus esse,
quemadmodum diximus priùs. Et patet,
quòd mathematica non sunt separata. Si
D enim separata essent, non inessent corpo-
ribus passiones eorum. Pythagorici verò
secundum tale, nullius culpabiles existũt.
At secundum quod naturalia corpora ex
numeris faciunt, ex non habentibus gra-
uitatem vel leuitatem, grauitatem & leui-
tatem habentia, videntur de alio cælo, cor-
poribúsque aliis, non autem de sensibili-
bus, dicere. Qui verò faciunt separatum, eo
E quòd dignitates non sunt in sensibilibus,
quòdque vera sunt quæ dicuntur, & ani-
mæ, & adblandiuntur, & esse existimant,
& separata, esse: similiter quoque & magni-
tudines mathematicas. At dilucidum est,
quòd oratio quoque contraria, dicet con-
traria: & quod iam dubitatum est, soluitur
ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob
causam, si nullatenus ea sensibilibus insũt,
passiones eorum in ipsis sensibilibus sunt?
Sunt autem quidam, qui ex hoc, quòd ter-
mini, extremáque sunt, punctum lineæ,
hæc superficiei, ista solidi, putant debere
tales naturas ex necessitate esse. Oportet
igitur & hanc rationem considerare, nón-
ne nimium debilis sit. Nec enim substan-
tiæ sunt extrema, imò omnia hęc termini.

ὥστε διά γε ταῦτα μὴ ποιεῖν ἀριθμούς, ποιοῦσι δὲ ἀριθμὸν τὸν μαθηματικόν, οὔτε χρὴ πιστεύειν ὡς ἔστι τοιοῦτος ἀριθμός, καὶ τί τοὺς πάλαι χρήσιμος; οὐθενὸς γὰρ αἴτιον φαίνεται ὃ λέγουσιν αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν καθ' αὑτὸν λέγων, οὐθὲν φαίνεται ὢν αἴτιος· τὰ γὰρ θεωρήματα τῶν ἀριθμητικῶν πάντα καὶ κατὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρξει, καθάπερ ἐλέχθη.

Κεφάλαιον γ.

Οἱ μὲν οὖν τιθέμενοι τὰς ἰδέας εἶναι, καὶ ἀριθμοὺς αὐτὰς εἶναι τιθέμενοι, κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἑκάστου, παρὰ τὰ πολλὰ λαμβάνειν, ἕν τι ἕκαστον πειρῶνται λέγειν πῶς, καὶ διὰ τί ἔστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ οὔτ' ἀναγκαῖα, οὔτε δυνατὰ ταῦτα, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν διά γε ταῦτα εἶναι λεκτέον. οἱ δὲ Πυθαγόρειοι διὰ τὸ ὁρᾶν πολλὰ τῶν ἀριθμῶν πάθη ὑπάρχοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασιν, εἶναι μὲν ἀριθμοὺς ἐποίησαν τὰ ὄντα, οὐ χωριστοὺς δέ, ἀλλ' ἐξ ἀριθμῶν τὰ ὄντα. διὰ τί δέ; ὅτι τὰ πάθη τὰ τῶν ἀριθμῶν ἐν ἁρμονίᾳ ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. τοῖς δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον λέγουσιν εἶναι ἀριθμὸν, οὐθὲν τοιοῦτον ἐνδέχεται λέγειν κατὰ τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἐπιστῆμαι, ἐλέγετο. ἡμεῖς δέ φαμεν εἶναι, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. καὶ δῆλον ὅτι οὐ κεχώρισται τὰ μαθηματικά· οὐ γὰρ ἂν κεχωρισμένων τὰ πάθη ὑπῆρχεν ἐν τοῖς σώμασιν. οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι, κατὰ μὲν τὸ τοιοῦτον οὐθενὶ ἔνοχοί εἰσι, κατὰ μέντοι τὸ ποιεῖν ἐξ ἀριθμῶν τὰ φυσικὰ σώματα, ἐκ μὴ ἐχόντων βάρος μηδὲ κουφότητα, ἔχοντα κουφότητα καὶ βάρος, ἐοίκασι περὶ ἄλλου οὐρανοῦ λέγειν καὶ σωμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν αἰσθητῶν. οἱ δὲ χωριστὸν ποιοῦντες, ὅτι ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν οὐκ ἔσται τὰ ἀξιώματα, ἀληθῆ δὲ τὰ λεγόμενα, καὶ σαίνει τὴν ψυχήν, εἶναί τε ὑπολαμβάνουσι καὶ χωριστὰ εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μεγέθη τὰ μαθηματικά. δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ ἐναντιούμενος λόγος τἀναντία ἐρεῖ, καὶ ὃ ἄρτι ἠπορήθη λυτέον τοῖς οὕτω λέγουσι, διὰ τί οὐδαμῶς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπαρχόντων, τὰ πάθη ὑπάρχει αὐτῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς.

εἰσὶ δέ τινες οἳ ἐκ τοῦ πέρατα εἶναι καὶ ἔσχατα, τὴν στιγμὴν μὲν γραμμῆς, ταύτην δ' ἐπιπέδου, τοῦτο δὲ τοῦ στερεοῦ, οἴονται εἶναι ἀνάγκην τοιαύτας φύσεις εἶναι. δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὁρᾶν τὸν λόγον, μὴ λίαν ᾖ μαλακός. οὔτε γὰρ οὐσίαι εἰσὶ τὰ ἔσχατα, ἀλλὰ μᾶλλον πάντα ταῦτα πέρατα.

καὶ γὰρ τῆς βαδίσεως, καὶ ὅλως κινήσεως ἔστι τι πέρας. τοῦτ' οὖν ἔσται τόδε τι, καὶ οὐσία τις. ἀλλ' ἄτοπον. οὐ μὴν ἀλλὰ εἰ καὶ ἔστι, τῶνδε ἔσται τῶν αἰσθητῶν ἅπαντα· ἐπὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος εἴρηκε. διὰ τί οὖν χωριστὰ ἔσται; ἔτι δὲ ἐπιζητήσειεν ἄν τις μὴ λίαν εὐχερὴς ὢν, περὶ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ παντὸς καὶ τῶν μαθηματικῶν, τὸ μηθὲν συμβάλλεσθαι ἀλλήλοις τὰ πρότερα τοῖς ὕστερον. μὴ ὄντος γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, οὐθὲν ἧττον τὰ μεγέθη ἔσται τοῖς τὰ μαθηματικὰ μόνον εἶναι φαμένοις, καὶ τούτων μὴ ὄντων, ἡ ψυχὴ καὶ τὰ σώματα τὰ αἰσθητά. οὐκ ἔοικε δ' ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης οὖσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγῳδία. τοῖς δὲ τὰς ἰδέας τιθεμένοις, τοῦτο μὲν ἐκφεύγει· ποιοῦσι γὰρ τὰ μεγέθη ἐκ τῆς ὕλης καὶ ἀριθμοῦ, ἐκ μὲν τῆς δυάδος τὰ μήκη, ἐκ τριάδος δ' ἴσως τὰ ἐπίπεδα, ἐκ δὲ τῆς τετράδος τὰ στερεά, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀριθμῶν. διαφέρει γὰρ οὐθέν. ἀλλὰ ταῦτά γε πότερον ἰδέαι ἔσονται, ἢ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, καὶ τί συμβάλλονται τοῖς οὖσιν; οὐθὲν γάρ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ μαθηματικά, οὐθὲν οὐδὲ ταῦτα συμβάλλεται. ἀλλ' οὐδ' ὑπάρχει γε κατ' αὐτῶν οὐθὲν θεώρημα, ἐὰν μή τις βούληται κινεῖν τὰ μαθηματικά, καὶ ποιεῖν ἰδίας τινὰς δόξας. ἔστι δ' οὐ χαλεπὸν ὁποιασοῦν ὑποθέσεις λαμβάνοντας μακροποιεῖν καὶ συνείρειν. οὗτοι μὲν οὖν ταύτῃ προσγλιχόμενοι ταῖς ἰδέαις τὰ μαθηματικά, διαμαρτάνουσιν. οἱ δὲ πρῶτοι δύο τοὺς ἀριθμοὺς ποιήσαντες, τόν τε τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν, οὔτ' εἰρήκασιν, οὔτ' ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἐκ τίνος ἔσται ὁ μαθηματικός. ποιοῦσι γὰρ αὐτὸν μεταξὺ τοῦ εἰδητικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, ὁ αὐτὸς ἔσται ἐκείνῳ τῷ τῶν ἰδεῶν. ἐξ ἄλλου δέ τινος μικροῦ καὶ μεγάλου· τὰ γὰρ μεγέθη ποιεῖ. εἰ δ' ἕτερόν τι ἐρεῖ, πλείω τὰ στοιχεῖα ἐρεῖ. καὶ εἰ ἕν τι ἑκατέρου ἡ ἀρχή, κοινόν τι ἐπὶ τούτων ἔσται τὸ ἕν. ζητητέον τε πῶς καὶ ταῦτα πολλὰ τὸ ἕν, καὶ ἅμα τὸν ἀριθμὸν γενέσθαι ἄλλως, ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ δυάδος ἀορίστου, ἀδύνατον κατ' ἐκεῖνον.

ταῦτα δὴ πάντα ἄλογα, καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς εὐλόγοις, καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος· γίγνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος ὥσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μηθὲν ὑγιὲς λέγωσιν. φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, βοᾶν ὡς ἑλκόμενα· οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννῆσαι τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἢ τὸν ἀφ' ἑνὸς διπλασιαζόμενον. ἄτοπον δὲ καὶ

A Cùm & ambulationis, & omnino motus
aliquis terminus sit, sitne igitur est quod
quid, & substantia quædam: At absurdum
est. At verò etsi sunt, sensibilia sanè o-
mnia erunt: in his namque esse, ratio dixit.
Cur igitur separata erunt? Item, inquiret
quispiam, qui non admodum facilis sit ad
credendum, de omni quidem numero, &
mathematicis, hoc ipsum, quod nihil con-
ferant inuicem priora posterioribus. Nam
B & numero non existente: nihil minus ma-
gnitudines erunt illis qui mathematica
solùm esse aiunt: & his non existentibus,
anima, & corpora sensibilia. Ex iis verò
quæ apparent, non videtur natura incon-
nexa, quemadmodum vitiosa tragœdia.
Qui verò ponunt ideas, hoc quidem eos
fugit. Ex materia namque, & numero fa-
ciunt magnitudines: ex binario quidem,
longitudines: ex ternario verò fortassis,
plana. Ex quaternario, solida, aut ex aliis
C numeris: nihil enim interest. Sed vtrùm
hęc erunt ideę: aut quis modus earum est,
quidve conferunt entibus? Nihil profe-
ctò, quemadmodum neque mathematica,
nec istæ conferunt. At verò nec vllũ theo-
rema de eis est, nisi quis velit mathema-
tica motum efficere, ac proprias quasdam
opiniones facere. Non est autem difficile,
eos, qui quascunq. suppositiones sumunt,
prolixum quippiam facere, atque conne-
ctere: hi quidem hoc modo mathematica
D ideis annectentes peccant. Primi autem
duos numeros facientes, tum idealem, tum
mathematicum, nullo modo dixerũt, nec
dicere habeant, quomodo, vel ex quo ma-
thematicus erit: faciunt enim eum me-
dium inter idealem, & sensibilem. Si e-
nim ex magno, & paruo, idem erit illi, qui
idearum est. Verùm ex alio quodam ma-
gno, & paruo, magnitudines sanè facit. Si
E autem aliud quoddam dicet, plura ele-
menta dicet. Et si principium vtriusque v-
num quid est, commune quid in his, id v-
num erit. At quærendum est, quomodo
hæc multa vnum sint. Et simul secundum
eum, aliter quàm ex vno, & indetermina-
ta dualitate, numerũ fieri impossibile est.
Hæc itaque omnia irrationabilia sunt, ac
ipsa sibi ipsis, & bene ratione vtentibus
compugnant. Videtur in eis esse longus
Simonidis sermo. Fit namque longus ser-
mo, quemadmodum is, qui seruorum est,
cùm nihil sanum dicant. Ipsa quoque e-
lementa magnum & paruum videntur
conqueri, quòd extrahuntur: non pos-
sunt enim vllo modo generare nume-
rum, nisi eum, qui ab vno duplicatur.
Inconueniens etiam est, imò impossibile,

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

generationem quoque eorum facere, cùm perpetui sint. Virum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitandum est. Manifestè nanque dicunt, quòd vno constituto siue ex planis, siue ex colore, siue ex semine, siue ex quibus egent dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminusque à termino. Verùm quoniam de Mundi factura, ac naturaliter hæc dicere volunt, decens erat aliquid eos de natura inuestigare, à præsenti verò via discedere. Quærimus nanque principia, quæ in immobilibus sunt. Quare talium numerorum generationem considerare oportet.

CAPVT VIII.

IMparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet pars generatio sit. Parem verò, primò ex inæqualibus magno & paruo æqualis, quidem constituunt. Necesse itaque est, prius esse ipsis inæqualitatem, quàm ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim semper nil est prius. Quare patet quòd non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet dubitationem, & à bene dubitante reprehensionem, quòniam modo ad bonum, atque pulchrum elementa, principiáq; se habet. Dubitationē quidē hāc, vtrū aliquod istorū tale sit, quale volumus ipsum ideale bonū, & optimum dicere, an non, sed posterius genita sint. A quibusdā enim recēsoribus theologis cōcessum esse videtur, qui nō aiūt, nisi quòd entiū natura procedēre, bonū quoq; ac pulchrū apparet. Hoc autē faciūt, verā veriti difficultatē, quæ accidit dicētibus, quēad modum quidā ipsū vnū, principiū. Difficultas autē est, nō quoniā principio bonū iāquā insitum, attribuerunt, verùm propterea quòd ipsum posuerunt principiū, & principium vt elementū, numerū quoq; ex vno. Poēte verò antiqui similiter quomodo regnare, eo & principia esse aiunt. Non enim primos, veluti noctem, & cælum, aut chaos, aut etiam oceanum, sed Iouem. At verò his quidem, eo quòd mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ij quidem eorum, qui missi fuerunt, nec omnia fabulosè dicunt (vt Pherecydes, & alij quidam) primum generans optimum ponunt, ac etiā Magi, & posteriorum quoque sapientum, vt Empedocles, & Anaxagoras, cùm hic quidem amicitiam, ille verò intellectum principiū fecerint eorum verò, qui immobiles substantias dicunt,

A ἐγγύτατα ποιεῖ τοῖς εἴδεσι ὄντα, μᾶλλον δ' ἢ τὸ ἕν ἀλλὰ κινεῖ τὰ πρὸς τὴν Πυθαγόρειον, πόθεν οὐ ποιοῦσι τὴν ποιοῦσι γένεσιν, οὐδὲν διωρίσθαι φανερῶς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἑνὸς γενομένου, εἴτ' ἐξ ὑποκειμένου, εἴτ' ἐκ χρωμάτος, εἴτ' ἐκ σπέρματος, εὐθὺς ἐξ οὗ δεόμενοι εἰπεῖν, ἐγγὺς τὸ ἄπειρον τοῦ ἀπείρου, καὶ τὸ πέρας καὶ ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ πέρατος. ἀλλ' ἐπεὶ διὰ σκοπεῖν καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, λείπεται αὐτὸ ἐξετάζειν τὴν περὶ φύσεως, ἐπεὶ ἡ τῶν ἀφανῶν μεθόδου. τοῦ γὰρ ὡς τῶν ἀκινήτων ζητοῦμεν ἀρχάς, εἰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τοιούτων ὑπὸ τὴν ἐπιστήμην ἢ γένεσιν. Κεφ. ἡ.

ΤΟῦ μὲν οὖν ἀρτίου γένεσιν οὐ φασιν, ἀλλ' ὅτι τὸ περιττὸν οὕτως γένεσιν. ἢ δ' ἄπειρον, ἀφῶρον ἐξ αὐτοῦ τὸ ἴσον κατασκευάζουσι τῷ μεγάλῳ καὶ μικρῷ ἐναντίωσιν ἀνάγκη οὖν ἀρχὴν τινὰ πρὸ αὐτοῦ εἶναι τῷ ἐναντίῳ. εἰ δ' ἀεὶ ἦν ἐνεργείᾳ, οὐκ ἂν ἦν ἄνισον αὐτοῦ φύσιν. τῷ γὰρ ἀεὶ ὄντι φύσιν πρότερον οὐδέν. ὥστε φανερὸν ὅτι οὐ τῷ διὰ πάντων ἔχειν ποιεῖν τὴν γένεσιν τὴν ἀριθμῶν ἢ δ' ἀπορία καὶ ἀπορήσειν ἄν τις, πότερον πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν, τὰ στοιχεῖα καὶ οὐ ἀρχαὶ ἀπορίαν ἔχει τούτου, πότερον ἔστι τι ἰδεῶδες, ὃ βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον, καὶ οὐ, ἀλλ' ὑστεροῦσι. περὶ δὲ τῶν θεολόγων ἔοικεν ἱκανοῖς εἶναι τῶν τοιούτων, τὸ δ' ὅλον, διὰ τὴν τῶν ἄλλων φύσεως, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφανίζειν, οὕτω δὲ ποιοῦσι ὑπολαμβάνοντες διὰ τιμὴν διαφέρειν, καὶ συμβαίνει τοῖς λέγουσι, ὅ, ὅσῳ ἔσται τὸ ἀρχὴ ἐστὶ δι' ἃ διαφέρει, τὸ δὲ τὸ ἀρχὴ τὸ οὐ ὑπολαμβάνει ὡς ὑπάρχει, διὰ τὸ τὸ ἓν ἀρχὴ, καὶ ἀρχὴ, ὡς στοιχεῖον, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τῶν ἑνός. οἱ δὲ ποιοῦσι οἱ ἀρχαῖοι τοιοῦτοι ἡμῖν ὁ βασιλεύων καὶ ἀρχὴν φασί, οἷον τὸν Νύκτα, καὶ Οὐρανὸν, καὶ Χάος, καὶ καὶ Ὠκεανὸν, διὰ τὸν Δία καὶ μὲν διὰ τὸν τοιοῦτοι μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τὸν ἀρχοντας συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν· καὶ οὐ γε μεταγράφοι αὐτῷ, καὶ τὸ μὲν μυθικῶς τοιαῦτα λέγει, ὅ, Φερεκύδης καὶ ἔτι τινὲς, τὸ βασιλεύοντα φασὶν ὑπὸ τῶν, καὶ οἱ μάγοι καὶ τῶν ὕστερον ὁ σοφῶν, ὅ, Κρατυλλὸς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὸν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιοῦσι. τῶν δὲ τοὺς ἀκινήτους λεγόντων, εἰ μὲν φα-

γενῶν τὸ ἕν, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. οὐκοῦν μᾶλλον τὸ εἶναι τὸ μάλιστα. ὁ δὲ ὁ οὐ δόξειε αὐτὸν, πότερον δεῖ λέγειν. δοκεῖ καὶ τὸν ἀρχὴν καὶ ἀδίδιον καὶ ἀπαραλλάκτον τὸν αὐτὸ φορῶντα, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ὑπάρχειν τὸ αὐτάρκες καὶ ἀνυπόστατον. διὰ μὲν οὖν ὅλον τι ἀδιάφορον, ἢ δὲ τὸ ἔχει, οὐδὲ αὐτάρκες. ὥστε τὸ μὲν φαίη τὸν ἀρχὴν τοιαύτην εἶναι, εἴλοιμεν ἂν ἡμῖν εἶναι τὸ ἕν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, συνεχῶν τε καὶ συνεχῆν ἀριθμὸν ἀδύνατον. συμβαίνει γὰρ πολλὴ διαφορὰ, διὸ ἔνιοι φοβοῦνται ἀπορήσειν, εἰ τὸν μὲν ὁμολογοῦσι ἀρχὴν εἶναι φορῶντα καὶ στοιχεῖον, τὸν ἀριθμὸν δὲ τὸν μαθηματικὸν. ἄτοπον γὰρ οἱ μετὰ δὲ γίγνεσθαι ἐξ ἀγαθοῦ τι, καὶ πολλὴ τις ὑπόληψις ἀγαθῶν. ἔτι εἰ τὰ εἴδη ἀριθμοὶ, τὰ εἴδη πάντα ἔσται ἀγαθοῦ τι. ἀλλὰ μὴν ἔτου βούλεσθαι πιθέσθαι τὰς ἰδέας. εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀγαθὸν μόνον, ὡς ἔστιν οἱ ἐνίοις ἐλέγοι ἢ καὶ τὸν οὐσίαν, πολλὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ μετέχοντα. ταῦτα τε δὴ συμβαίνει ἄτοπα, καὶ τὰ ἐναντία στοιχεῖα, εἴτε πλῆθος ὄν, εἴτε τὸ ἄνισον, καὶ μέγα καὶ μικρὸν, τὸ κακὸν φύσιν. διόπερ ὁ μὲν ἔφυγε τὸ ἀγαθὸν φορεῖν τὸν ἕνα, ὡς ἐναντίον ὄν, ἀνεῖδε δὲ ἐξ ἐναντίων ἢ γένεσις, τὸ κακὸν τῶν πλήθους φύσει ἔστι. οἱ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τῶν κακῶν φύσει, συμβαίνει δὲ πάντα τὰ ὄντα μετέχειν τῶν κακῶν, ἔξω ἐνὸς αὐτῶν τῶν ἑνός, καὶ μᾶλλον ἐκφύγειν μετέχειν τοῖς ἀριθμοῖς, ἢ τὰ μεγάλα, καὶ τὸ κακὸν τῶν ἀγαθῶν χρῆσθαι ἔστι, καὶ μετέχειν καὶ ὁρίζεσθαι τῶν φθαρτικῶν. φθαρτικὸν γὰρ τὸ ἐναντίον, τὸ ἐναντίον. καὶ εἰ δὲ ἄλλα λέγομεν. ὅτι ἢ ὕλη ἐστὶ τὸ πλῆθος ἐκ τῶν ἐναντίων, ἢ δὲ τὸ πυρὸς ἔστι τὸ πῦρ, τὸ κακὸν ἔσται αὐτὸ τὸ πλῆθος ἀγαθόν. πῶς δὲ ταῦτα συμβαίνει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴ στοιχεῖον πιθανόν, τὸ δ' ὅτι τὰ ἐναντία ἀρχαί, τὸ δ' ὅτι τὸ ἓν ἀρχὴ, τὸ δ' ὅτι τοῖς ἀριθμοῖς τοῖς φορῶσι οὐσίας, καὶ χωρισταὶ, καὶ εἴδη.

[illegible]

quidam ipsum vnū, ipsum bonū esse aiūt: substantiā tamen eius ipsum vnū maximè putabāt esse. Dubitatio quidē hæc est, vtro modo dicendū est. Mirabile autē est si primo, & perpetuo, ac fini ipsi sufficiētissimo, hoc ipsum primū, per se sufficientia, & salus, non sit tanquā bonum. Enimuero propter nihil aliud incorruptibile, vel sibi sufficiens est, nisi quoniā bene se habet. Quare dicere quidem principium tale esse, rationi consentaneum est verū esse hoc verò esse, ipsum vnū. Aut si non hoc, elementum, & numerorū elementū esse impossibile est. Accidit, n, multa difficultas, quam cùm quidā fugerent, qui vnū quidē fatebantur primū principium esse, ac elementū, ipsius tamen mathematici numeri abnegarunt. Cunctæ nanq; vnitates re vera fiunt aliquod bonum: & magna bonorum erit abundantia. Item, si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At verò cuiusennque velit, posset quis ideas esse: siquidem bonorū solum ideæ, non erunt substantiæ. Quōd si etiā substantiarū, cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidunt. Et adhæc contrariū elementum (siue multitudo, inæquale, & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tāquam necesse sit cùm generatio fiat ex contrariis, naturā multitudinis malum esse: quidam inæquale, mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod est ipsum vnū, malo participare, & numeros eo magis puro participare, quàm magnitudines: & malum, locum esse boni, ac participare, & appetere corruptiuum. Contrarium nanque corruptiuum contrarij est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia vnumquodque, veluti ipsius actu ignis, quod est potentia ignis, malum erit, ipsum potentia bonum. Hæc igitur omnia accidunt, quoddam quidem, quia omne principium faciunt elementum: quoddam quia contraria principia: quoddam quia ipsum vnum principium: quoddam, quia numeros primas substantias, separabiles, ac species.

CAPVT V.

SI igitur cum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impossibile est, constat quod non rectè assignātur principia, neque p imæ substantiæ. At etiam nec is rectè putat, qui vniuersi principia, animalium, plantarūmque principio assimilat: quia ex indeterminatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac imperfectis semper perfectiora: & ideo etiã in primis ita se habere aiunt, vt nec ens aliquod sit ipsum vnũ. Verùm etiam hic perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt. Homo.n. hominẽ generat, nec sperma primũ est. Absurdũ itẽ est, locũ simul cùm solidis mathematicis facere. Locus nanq. singulariũ proprius: quare loco separabilia sunt. Mathematica verò non sunt alicubi. At insuper dicere quidẽ, quòd alicubi erũt, quid verò locus sit, nõ absurdũ est. Decebat verò eos, qui entia dicebant esse ex elemẽtis, primãq. entiũ numeros, dicere qualiter aliud ex alio fit, & ita dicere, quonã modo numeros ex principiis fit: vtrũ mistione? At nõ est omne miscibile, quod & fit alterũ nõ erit separabile, vnũ ipsum, nec altera natura: neq. volunt. At cõpositione, dicent, vt syllabã? Sed ftũ necesse est esse: & qui intelligit, seorsum intelliget vnũ & multitudinem. Hoc igitur numerus erit, vnitas, & multitudo, aut vnum, & inæquale. Et cùm id, quod est, ex aliquibus esse, est quidem, vt ex iis, quæ insunt: est verò vt non, vtronam modo numerus est? Sic enim vt ex iis, quæ insunt, nõ sunt nisi ea, quorum generatio est. Sed tanquam à spermate erit? At non possibile ab indiuisibili aliquid abire. Verùm fortassis tanquam vt ex cõtrario non permanente? At quæcũque ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. Cùm autẽ vnum quidam quidem vt contrariũ multitudini, quidam verò inæquali ponat, vno vt æquali vtens, tanquam ex contrariis erit numerus prof. Ath. Est igitur quippiã aliud, ex quo permanente, & altero est, aut factus est. Præterea, cur cætera quidẽ, quæcũque ex contrariis sunt, aut ea, quibus cõtraria sunt, corrũpuntur: numerus verò, & si ex omni fit, minimẽ? De hoc enim nihil dicitur, quamuis cõtrarium tam quod inest, quàm quod non inest, corrumpat, vt contentio misturam: attamen non oportebat: non enim est illi contrario. Nihil autẽ determinatũ est, qualiter numeri substantiarum, & existentiæ, causæ sunt: vtrum vt termini, veluti puncta magnitudinum, & vt Eurytus ordinabat hæc, numerus huius puta, hic quidem hominis, hic verò equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulũ, & quadratum reducunt, ita plantarum formas supputationum calculis assimilant. An quoniam ratio, & symphonia numerorum, similiter etiã homo, & aliorũ vnumquodque? At passiones quæ sunt numeri, albũ, dulce, & calidum. Quæ ve numeri veri non sint substantia,

A ἀεὶ τὸ πλεόνεσι. διὸ καὶ δοκεῖ τοῖς σοφοῖς τοῦτο ἔχειν φασὶν, ὅτι μηδὲν ὂν τὸ ἓν αὐτό. εἶναι δὲ καὶ ἐστοιχεῖα τέλεια καὶ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα. ἀνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾶ, καὶ οὐκ ἔστι τὸ σπέρμα πρῶτον. ἔτι πρὸς δὲ καὶ τὸν τόπον ἄμα πεῖραν ἐπὶ τοῖς μαθηματικοῖς ποιοῦσιν, ὁ γὰρ τόπος, τοῖς καθ' ἕκαστα. ἔτι δὲ τὸν χωριστὸν τόπον, τὸ δὲ μαθηματικὸν οὐ. καὶ τὸ εἰπεῖν δὲ, ὅτι ποῦ ἔστι, τί δὲ ἐστὶν ὁ τόπος, οὐ

B ἄτοπον. ἔδει δὲ τοῖς λέγουσιν ἐκ στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα, καὶ τὸ ὅτι τὰ φθορὰ τοῦ ἀριθμοῦ, διελεῖν πῶς δεῖ ἐξ ὧν ἐστι, οἷον λέγω, τίνα ἔστιν ὁ ἀριθμὸς ἐξ ἀρχῶν, ὥσπερ μίξεν. ἀλλ' εἴ τι πολὺ μᾶλλον, τὸ, τε γενόμενον, ὥσπερ ἐκ ὕδατος χιονιστὸ τὸ ὕδωρ, νοῦ ἐστὶ φύσει· οὐδὲ ἐκλογῆς. δεῖ δὲ τοῦτο ὑπάρχειν, ὡς εἰς συμβαίνει. ἀλλὰ δόξειν τι αἰσχρὸν ὑπάρχειν, καὶ χωρεῖ ὁ πόνος τοῦτο τὸ ὅ τι καὶ τὸ πλῆθος. τοῦ ἕνος νοῦ ἀριθμὸς μονὰς καὶ πλῆθος, τὸ ἓν καὶ ἄπειρον. καὶ ἐπεὶ τὸ ἓν πῶς ἐστὶ, ἔστι δὲ ὡς ἐνυπάρχειν, ἔστι δὲ ὡ, ἑστήκεν ὁ ἀριθμός· ἔτι γὰρ ὡς ἐνυπάρχειν ἐν ἔστι, ἀλλ' ὡ ἀδιαίρετον ἔστι, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἀντίου μὴ ὑπομένον τι. ἀλλ' ὅτι ὅτι ἐστὶ, καὶ ἐξ ἄλλου τινὸς ὄντα ὑπομένει τὸ ἓν· ὁ μὲν τὸ πλῆθος ὡς ἐναντίον τῷ ἕνι, ὁ μὲν τὸ πλῆθος ὡς ἐναντίον τῷ ἕνι, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον, ὡς ἔστι τὸ ἐκ χρωμένης, ὡς ἐξ ἐναντίων αὐτὸν ὁ ἀριθμός. ἔστι δὲ τὸ ἕτερον, ἐξ οὗ ὑπομένοντος, ἡ θατέρου, ὅτι ἂν γένηται. ἔτι τί δ' ποτ', τὸ δὲ ἀλλ' ἔστι ἐξ ἐναντίων, ἢ οὐκ ἔστι ἐναντία, φθείρει, καὶ ἐν τοῖς τοῖς ἢ, ὁ δὲ ἀριθμὸς ὡς, οὐδὲ τόπου γὰρ οὐδὲν λέγεται καὶ πε καὶ ἐνυπάρχει, καὶ μὰ ἐνυπάρχει, φθείρει τὸ ἐναντίον· ἔδει τὸ εἶδος, τὸ μίγμα· καὶ τὸ ἐν ἐν ἐστὶ γὰρ ἐναντίον. οὐδὲ δὲ φθείρει, ἀλλ' ὁποτέρου οὐ ἀριθμὸν ὅλον τοῦ οὐσίου καὶ τῷ ἔδει, πάντων ὡς ἔστι, τὰ γραμμὴ τοῦ μεγεθῶν· ἐξ, οἷον Εὔρυτος ἔνια δὲ τε, ἀριθμὸς τινος, ἔδει, οἷον μὲν ἀνθρώπου, ἔδει δὲ ἵππου. ὥσπερ εἰ τοῦ ἀριθμοῦ ἀρμόττει εἰς τὰ σχήματα τρίγωνα καὶ τετράγωνα, οὕτως ἀφορμοῦσιν ἐκφέρεις τὰς ἀφορμὰς τοῦ

F φυσικοῦ. ἢ ὅτι ὁ λόγος, ἢ συμφωνία ἀριθμῶν; ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωπος, καὶ τοῦ ἄλλα ἕκαστα. τὰ δὲ δὴ πάθη, τοῦ ἀριθμοῦ, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ θερμὸν; ὅτι δὲ οὐκ εἰ ἀριθμοὶ οὐσίαι, οὐδὲ τῶν μορ-

φῶν αἴτιοι, φανερόν. ὁ γὰρ λόγος, οὐσία· ὁ δὲ ἀριθμὸς, ὅλον ἐξ ὧν συμπλοκὴ ἡ ὅλου ἀριθμὸς, ἢ οὐσία. ὥστε πρὸς τοῦτο, γῆς δὲ δύο· καὶ ἀεὶ ὁ ἀριθμὸς ὃς ἂν ᾖ, πλεῖον ἔσται, ἢ πύρινος, ἢ γήϊνος, ἢ μονάδικός. ἀλλ' ἢ οὐκ τὸ ποιοῦν ἔδει φασὶν τὸ ποιοῦν καὶ τὸν μίξει. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν συμμετρικῶν, ἢ ὁ τοιοῦτος. ὥστε δὲ τοῦ ποιοῦντος αὐτοῦ ὁ ἀριθμὸς, ἔστι ὅλως ἀριθμὸς, ἔστι ὁ μονάδικός, ἔστι ἢ ὅλη, ἔστι λόγος, καὶ οὐδὲ τὸ πρᾶγμα ἕκαστον, ἀλλὰ μᾶλλον, οὐδὲ οὐ τὸ οὗ ἕνεκα.

Κεφάλαιον ϛ'.

Απορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί δεῖ εἶναι, τὸ ἓν ὅτι δὲ ἀριθμῷ, τὸ ἐν ἀριθμῷ ἢ μίξει, ἢ ἐν διλογίᾳ, ἢ ἐν σφαίρᾳ. καὶ γὰρ ἀεὶ ὑμνοῦσιν, ὥστε πρὸς αὐτὸ μᾶλλον ἀπορήσειεν ἂν καὶ ἀπορήσειν ἂν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ὄντων· ἢ ἐν ἀριθμῷ ἀφαιρεῖ ἢ ἐν ἀριθμῷ ἀφαιρεῖ ἢ ἐν λόγῳ ἐν ἀριθμῷ ἀφαιρεῖ εἶναι, εἰ ἢ μίξιν ἐν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· ἢ ἔδει ποιεῖ δύο, ἀλλ' ἢ ποιεῖ δύο. τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γίνεσθαι ἢ ἐν πᾶσι πολλαπλασιάσειν. ὥστε δεῖ μεταξὺ ἔσται τοῦ τε α καὶ τοῦ ε, ὥστ' οὐ α β γ, καὶ τοῦ δ, τοῦ δ ε ζ. ὥστε τοῦ αὐτοῦ ποιεῖ. ὡσαύτως ἔσται πρὸς τὸ β ε γ ζ, καὶ οὐδὲν ἀριθμὸς ἔστι πρὸς αὐτὸ ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινὰ εἶναι, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτὰ καὶ ἀριθμοῦ τὸν αὐτὸν τοῦδε, ἢ ἄλλῳ. ἀρ' ἀναιρεῖ τοῦτ' ἄτοπον, καὶ διὰ τοῦ ὅτι τὸ πρόβλημα, ἢ ἄλλοιον, τῶν δὲ τῆς τοῦ ἀλίου φορᾶς ἀριθμὸς, καὶ πλάνες τοῦ τῶν ἀστέρων, καὶ τοῦ ζώου τὸ βίου καὶ ἀκμὴ; τί ἀνῶ κωλύει εἶναι ἐξ ἐνὸς τοῦτον τὸν ἀριθμὸν ἔδει, εἴτε ἡ κίνησις καὶ ἔστασις τοῦ ἡ διπλασίασις; οὐδὲν γὰρ κωλύει· ἀλλὰ ἀνάγκη ἐν τούτοις εἶναι, εἰ ἀριθμοῦ πάντα ἐκείνοις, ἐκείνῳ τὸ τε τὰ διαφέρειν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀριθμῶν τοῦ εἶναι. ὅτ' εἰ ποτ' ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς συνβαίνει. τοῦ τὰ αὐτὰ ἀλλ' ἄλλος ἕκαστα τὸ αὐτὸ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχειν· ἢ ἥλιος καὶ σελήνη, τὰ αὐτὰ. ἀλλὰ διὰ τὸ ἄτοπα ποιεῖ· ἐ-

A neque causæ formæ, patet. Substantia nanque ratio est, numerus verò materia: veluti earnis, aut ossis numerus substantia, sic tria ipsius ignis, terræ verò duo: & semper numerus quicunq. fuerit, aliquoũ ũ est vel igneus, vel terreus, vel monadicus: ve ũ substãtia tantum, ad tantũ esse secundum mistionem: hoc sanè nõ est numerus, sed ratio mistionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. Nec igitur eo quòd faciat, causa numerus est, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est: sed nec quidem vt id, quod cuius causa.

B

CAPVT VI.

DVbitauerit autem aliquis, quidnam sit illud bene, quod à numeris, si mistio in numero rationali, aut impari sit. Nunc etenim nihil salubrius per tria, si melicratum sit mistum: sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, & aquosum, aut si in numero sit purũ. Itẽ rationes mistionum in additione numerorum, nõ in numeris sunt: veluti tria ad duo, non tẽ duo: idem.n. genus esse oportet in multiplicationib. Quare ipso a mensurare oportet ordinem in quo a b g. & ipso d, eum, in quo d e z. quare eodem omnia. Erit igitur ipsius ignis b e g z, & aquæ numerus bis tria. Si autẽ necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadẽ accidere, & numerũ eundẽ huic, & alii esse. Vtrum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestũ, veluti est quidã Solis, ac rursus Lunæ lationum numerus, & vitæ vniuscuiusq. animaliũ. Quid igitur prohibet, quosdã eorũ quadratos esse, quosdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet: sed necesse est in hos conuerti, si omnis numero participabãt, & quæ differunt, contingebat sub eodẽ numero cadere. Quare si quibusdã idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eadem habentia numeri speciem: puta, Sol, & Luna, eadem. Sed propter quid causæ eædẽ? Septem quidẽ vocales, septẽ autẽ chordæ, aut harmoniæ, septem verò pleiades, in septem autem quædã emittunt dentes, quædam verò non: septem etiam, qui ad Thebas. Verum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideo aut illi fuerunt septem, aut pleias septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas Thebarum aut aliam quandã causam? Illam verò nos ita numeramus: versam autem duodecim, quidam autem plures;

C

D

E

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam ξ ζ symphonias aiunt esse. Et quoniam illæ tres, hæc quoq. tria: quòd autem mille talia sint, nemo curat. Ipsum enim γ & ρ esse possit vnũ signũ. Si autẽ quoniam duplũ aliorũ vnũquodque, aliud verò minimè causa quidam est, quia cùm tria loca sint, vnũ in vnoquoq. inesse ipsũ σ, propterea tria tantũ sint, sed nõ quoniã consonantiæ tres: nã plures consonantiæ sunt, hic verò nõ amplius possunt. Similes verò hi quoq. sunt antiquis Homericis, qui paruas similitudines vident, magnas verò nõ videt. Dicũt autẽ quidã, quòd multa talia sunt, veluti ipsæ mediæ, quædã nouẽ, quædã octo: & carmẽ, decẽ & septẽ his esse æquale numero. Ascẽdit autẽ in dextero quidẽ nouẽ syllabis, in sinistro verò octo: & quod æqualis distãtia tã in literis ab α ad ω, quã in cithara à grauissimo bõbo ad acutissima neten, cuius numerus æqualitas est omnimodæ cæli melodiæ. Videri autẽ non decet talia: nã nullus dubitaret neq. dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniã & in corruptibilibus, vtrũ quæ in numeris naturæ laudatæ, & quæ his contrariã, ac omnino quæ in mathematibus, vt quidam dicunt, & causas naturæ faciunt, videntur hoc modo cõsiderantes fugere. Secõdum nullũ enim modũ eorũ, qui circa principia determinati sunt, vlla eorũ causa est. Vt tamẽ manifestũ faciũt, quòd ipsum bene est, & quòd de coordinatione ipsi vno ni est impar, rectũ, æquale, quæ quorũdam numerorũ sunt potestiæ, simul nanq. anni tẽpora, & talis numerus, & cætera quæcunque colligũt, ex theorematibus mathematicis hã. potestãã omnia habẽt. Quare si militãtur casualibus accidentib. sunt, n. accidẽtia quidẽ, sed cõuenientia inuicẽ omnia: vnũ autem, quod proportionale est, in vnusquq. n. entis prædicatione est, quod proportionale est. vt rectũ in lõgitudine, ita in latitudine æquale, in numero verò fortassis impar, in colore autẽ albũ. Præterea, harmonicorũ, atque similium nõ sunt causa numeri, qui in speciebus sunt. Illi nanque æquales, ab inuicem specie differunt: etenim ipsæ quoque vnitates quare propter hæc, non sunt faciendæ species. Quæ igitur accidunt hæc, & alia, etiam his plura, si colligerentur, videtur in iudicio esse multis maximè affici circa generationẽ eorum, & nullo modo posse cõnecti, eo quod mathematica non sint à sensibilibus (vt quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sint principia.

ἀριθμικὰ δὲ καὶ ἁρμονικὰ καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγουσι, μηδὲν τούτων ἕνεκα τὰς ἀρχάς.

FINIS.

A ἐστὶ καὶ τὸ ξ ζ, συμφωνίας φασὶ εἶναι, καὶ ὅτι ἐκείνων τριῶν, καὶ τούτω τρία. ὅτι δὲ μυρία ἄν εἶν ποιοῦσι, οὐδεὶς μέλει. τὸ γὰρ γ καὶ ρ, εἷς ἂν εἴη σημεῖον. τὸ δὲ ὅτι διπλάσιον τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἡμῖν αἴτιον ἔστιν, ὅτι τριῶν ὄντων τόπων, τὸ ἐν ἑκάστῳ ὑπάρχειν τὸ σίγμα. διὰ τοῦτο τρία μόνον ἐστί, ἀλλ' οὐχ ὅτι αἱ συμφωνίαι τρεῖς ἐπὶ πλείους γε οὐ συμφωνίαι ἐστὶ τοῦδε. B αἱ δὲ ἀκόλουθοι ὁμοίαν, ἡμεῖς δὲ καὶ οὗτοι τοῖς ἀρχαίοις Ὁμηρικοῖς, οἱ μικρὰς ὁμοιότητας ὁρῶσι, μεγάλας δὲ παρορῶσι. λέγουσι δέ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, οἷον αὐτὰ τὰ μέσα, καὶ ἐνιαῖα, καὶ δεκαῖα, τὸ ἴσον δὲ καὶ τὸ διὰ πασῶν, ἐπιφερόμενον τούτοις. φαίνεται δὲ ὡς καὶ τὸ διὰ πασῶν ἐν ἑπτὰ χορδαῖς· ἐὰν δὲ τὴν ἀρίστην χορδὴν, ἐν τι τοῖς γράμμασι λεγόμενον ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ ω, καὶ ἔστι τὸ βαρύτατον ἀπὸ τοῦ ὑπατῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν μετιόντος τὸ ὀλιγόχορδον τὸ ὀξυκατὸ ἀρχόμενον, ἡ δὲ μὲν τοιαῦτα (οὐδεὶς γὰρ ἀδιαφόρως ἔχοντα λέγει οὐδ' ἐπιχειρεῖ ἐν τοῖς ἀδίοις· ἀλλ' ἐν τοῖς φθαρτοῖς· ἀλλ' ἐν τοῖς μαθήμασι οὐδὲν αἱ ἐπιπομπαί, καὶ τὰ τούτων ἐναντία, καὶ ὅλως τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι, οὐ δὴ λέγουσί τινες ἐξ ἀνάγκης ποιοῦσι τὰς φύσεις, ἔοικεν οὐτωσί γε D ἐπιπτωκέναι διαφεύγειν. κατὰ οὐδὲν γὰρ ἕνεκα τῶν διαφερόντων ἀεὶ τὰς ἀρχὰς, οὐδὲ ἀνάγκη ἀεὶ τὸν ὄντα καὶ οὗτοι ποιοῦσι φανερόν, ὅτι τὸ ἴσον, καὶ τὸ εὐθὺ, καὶ τὸ ἄρτιον, τὸ δὲ ἄρτιον, τὸ ἔστι, καὶ σωμάτων ἐναντίων ἀριθμὸς ἀεὶ ἀρχὴ γὰρ ἄρα καὶ ἀριθμὸς τοῦ ἐξ, καὶ ἁρμονία δὴ ἔοικε συμπαρεῖναι ἐν τῷ μαθηματικῷ διαφορᾶτε, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς μαθήμασι. διὸ καὶ ἔοικε συμπαρέναι. ἔστι γὰρ συμφωνία τὶ, ἡ δὲ ἀκόλουθος τοῦ ἑνὸς, ἐν ἢ τὸ ἀλλήλων. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν ὄντος κατηγορία, ἔστι τὸ ἀλλήλων, οἷον ἐν ἀριθμῷ ἐν μέσῳ, εὐθὺς ἐν πλάτει τὸ ἀμφοῖν· ἔστω ἐν ἀριθμῷ τὸ ἑξαπλῆ, ἐν ἢ χρόᾳ τὸ πορφυροῦν. ἔτι οὐχ τὰ ἐν τοῖς εἴδεσι ἀριθμοὶ αὐτοὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν τοιούτων. διαφέρουσι γὰρ ἀλλήλων, εἰ ἔστι εἴδη. ἐπεὶ γὰρ ἀμετάθετα. ὥστε διὰ ταῦτα, εἴδη ἐστὶ πολλὰ, τὰ δὲ ἐκ τῶν συμβαίνοντα, ταῦτα τὰ τοιαῦτα, καὶ ἔτι πλείω πολλαχῶς. ἐπεὶ ἡ πεμφθεῖσα τῷ τὶ πολλὰ ἐκκοπεῖν ἀεὶ ἢ ἡδύνοιν ἀεὶ, ἢ μόνοι ἡδύνοι δυνατὸν σωματῶν, ὧν ἀ χρῶμεν τὰ μαθη-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΟΥ ΠΕΠΛΟΥ
εἰς τοὺς Ὁμηρικοὺς ἥρως ἐπιτάφια.

FRAGMENTVM HOMERICI PEPLI
Epitaphia continen. quorundam herorum Homericorum,

Guilelmo Cantero interprete.

Εἰς Πευκέων, κεῖται ἐν βοιωτίᾳ.
Τόνδ' ἐπὶ Κηφισοῦ ποταμῷ θέσαν οἰκόθι γαῖαν
πᾶσ' ἐς βοιωτῶν σύνορα Πηνέλεων.
Εἰς Ἀσκάλαφον καὶ Ἰαλμένον.
Ἀσκάλαφε τρωϊκὴν φθίσας ἅμ' Ἰαλμένῳ ἔνδα
ὀστέα πλάσσουσιν γῆ μινυὰς κρατέχει.
Εἰς Αἴαντα τὸν Οἰλέως, κεῖται ἐν μυκόνῳ νήσῳ.
Ἐνθάδε σῶμ' Λοκρῶν ὑπὸ πόντον γαῖα κατέσχεν
Αἴαντ' εἰλιάδαν ἐν πολέμῳ θαλερόν.
Εἰς Ἐλπήνορα τὸν Εὐβοέως.
Νῦν δὲ δὲ Εὐβοίης Ἐλεφήνορα ἀρχὸν ἀβάντων
ἐνθάδ' ἐοῖ τρωϊν μέσσῳ κατέχει βίον.
Εἰς Μενεσθέα τὸν Ἀθηναῖον, κεῖται ἐν ἀθήναις.
Ταξίαρχος λαῶν, υἱὸς πετεοῦ Μενεσθεύς,
ἐνθάδ' ἐοῖ κλεινῇ πατρίδι μέσσῳ ἔχει.
Εἰς Αἴαντος τελαμωνίου, κεῖται ἐν τροίᾳ.
Ἀλλ' ἐγὼ ἀτκάμοιν ἀρετὰ πολὺ τῷδε κεκοσμήμαι
ἥματος τύμβῳ κεκομμένα πλοκάμους,
θυμῷ ἄχη μεγάλῳ βεβολημένα, οὕνεκ' ἀχαιοῖς
ἀμφιλόφοιν ἀπάσαις κρείσσων ἐμοὶ κέκριτο.
Εἰς τεύκρου τοῦ τελαμωνίου σαλαμῖνι τῇ κύπρῳ.
Τῶν ἀκυμόρων τεκμήριον, τεκμαίρεσθε ὅδε
τεῦκρον ὑπὸ δίφροιν γῆ σαλαμὶς κατέχει.
Εἰς διομήδους τοῦ τυδέως τῇ διομήδεᾳ νήσῳ.
Δεῖνόν πάντεσσι θαῦμ' ἔσκε διομήδη
ἥδ' ἱερὴ κατέχει τῆσδε ὀμώνυμον.
Εἰς Σθενέλου καὶ Εὐρύαλον, κεῖται ἐν ἄργει.
Ἀργεῖος Σθένελος καπανήϊος ὅδε τόδ' ἐνεπᾶν
τύμβῳ, ἠδ' τούτου πλησίον Εὐρύαλος.
Εἰς Ἀγαμέμνονος τοῦ μυκηνάου.
Δεῦτε θεοὶ ἀτρείδαν Ἀγαμέμνονα τῷ ξένε τύμβῳ.
ὃς θεοῦ ὑπ' ἀγκίδι κ' ἀλοιφῆς ἀλόχης.
Ἐπιγρ.
Μίνυκι τοῦδ' ἀτρείδου Ἀγαμέμνονος, ὃν [illegible]

1 Peuelci in Bœotia.
Hunc ad Cephisi rapida absondere gentes
Fortem Bœati flumina Peuelcum.
2 Ascalaphi & Ialmeni, Minyæ.
Ascalaphe Troiæ domitis, cui frater adhæret
Ialmenus, hæc Minyæ detinet ossa solũ.
3 Aiacis Oilei F. in Mycono.
Heic Locri pelago submersi terra dynastæ
Aiacis corpus seruat Oiliadæ.
4 Elpenoris, ad Troiam.
Quem tulit Euboea, princeps Elpenor Abantum,
Hac vacuũ posuit Troade corpus humo.
5 Menesthei, Athenis.
Ductor castrorum, Petei stirps clara Menestheus,
Heic terræ corpus reddidit eximium.
6 Aiacis Telamonij, ad Troiam.
Huic ego tonsa comas magni miseranda decentes
Aiacis Virtus assideo tumulo,
Ingenti pulchrum pectus concussa dolore,
Cum Græis potior me dolus extiterat.
7 Teuceri, Salamine Cypri.
Doctũ letiferas Teucrũ torquere sagittas,
Quẽ Telamo genuit, hæc Salamina tenet.
8 Diomedis, in Diomedea.
Laudatum cunctis Diomeden hæc insula fortem,
Quæ simili fertur nomine, sacra tenet.
9 Stheneli & Euryali, Argis.
Argiuus Sthenelus Capaneius hoc monumento
Cõditur, atque illo nõ procul Euryalus,
10 Agamemnonis, Mycenis.
Atrida tumulum spectas Agamemnonis, hospes,
Qui periit Ægisthi coniugisque dolo.
11 Aliud.
Atrida buſtum hoc Agamemnonis, hunc sine lege

¶ 3

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diua Clytæmnestre Tyndaris interimit.
12 Menelai.
Felix ô Menelae, expers leti senii que.
Rialisque genet, prata per Elysia.
13 Neltoris, Pyli.
Nestora, cordatæ mētisque senē, ingeniique
Diuini, Pylium comego grande decus
14 Aliud.
Consiliis nulli cedentem Nestora regem
Semideo Pylium continet hic loculus.
15 Antilochi, ad Troiam.
Nestoris Antilochi virtutisque ecce sepulchrum,
Troiæ servato qui genitore perit.
16 Agapenoris, in Cypro.
Autæo Tegea prognatum Agapenora, regem
Peltati Taphij, post sua fata tego.
17 Amphimachi & Diores, ad Troiam.
Princeps Amphimachus Cteato satus atque Diores
Hoc Troia fortes oppetiere solo.
18 Thalpij & Polyxeni, Elide.
Thalpius ecce simulque Polyxenus Elide dia
Morte obita, Ditis sic petiere domum.
19 Megetis in cenotaphio, Dulichij.
Phillidæ hæc acri monumenta dedere Megeti
Dulichij: corpus nobile pontus habet.
20 Vlyssis, in Tyrrhenia.
Prudentem celebrémque virum post aspera fata
Hoc gratus tumuli cespite celat honor.
21 Aliud.
Quem propter felix experta est Græcia bellum,
Illius hic tumulus clarus Vlyssis erit.
22 Thoantis.
Magnanimi gnatum hæc Andræmonis, & pater Oeneus
Cui fuerat Gorgys, arida puluis habet.
23 Idomenei & Merionis, Cnossi.
Idomenei Cnossii monumentum cernitis: ast hunc
Iuxta sum positus Meriones Molius.
24 Tlepolemi, Rhodi.
Herculis hæc prolem robustam magnanimique,
Tlepolemū, Edis fluctibus orta Rhodus.

δια κλυταιμνήστρα τλωδαρὶς ὤχ ὀσίας.
Ἐπὶ Μενελάου.
Ὀλβιός, ὦ Μενέλαε, οὐτ' ἀδίκαιος ἢ ἀγόρευε,
ἐν μεγάροις τοῖσις γαμβρὸ θεὸς μεγάλα.
Ἐπὶ Νέστορος κωμῳδεῖται τὸ πόλυ.
Τὸν βαθύφρονα φωχὶν τε νεμεὶ τε θεῖον ἔχοντα
αἰδῆ ἀγαθὸν κρύπτει, Νέστορα τὸν πάλαι.
Ἔτερον.
Νέστορα τὸν πυλίον ἐγένοντο ἄδε θανόντα
γῆ κρύπτει, βασκὰ φέρ τε τὸν ἀμφίδιον.
Ἐπὶ Ἀντιλόχου κωμῳδεῖται τρίτον.
Μνῆμ' ἥρωος τοῦ τοῦ Νέστορος, Ἀντιλόχου.
ὃς θανὼν ἐν πρόσθε γονεῦσιν πεσεῖν.
Ἐπὶ Ἀγαπένορος.
Ἀρχὸς ἐδ' ἐν τεγέᾳ Ἀγαπένορ, Ἀγκαίου υἱόν,
κεῖθ' ὑπ' ἐμοὶ τυφίων πελτοφόρων βασιλεύ.
Ἐπὶ Ἀμφιμάχου καὶ Διόρου.
Ἀρχὸς τ' Ἀμφίμαχος, Κτεάτου παῖς ἠδὲ Διόρης.
ἐνθάδ' ἐν τροίᾳ μοῖρα ἔχουν βίον.
Ἐπὶ Θαλπίου καὶ Πολυξένου, κωμῳδεῖται ἄλλοι.
Οἶδε Θαλπίος καὶ Πολύξενος ἠλείδ' δίω
δίμαδ' ἔθανον κρείσσ' δόμ' ἄϊδος ἔδυν.
Ἐπὶ κενοταφίου Μεγήτου, ἐν Δουλιχίῳ.
Μνῆμα Μεγήτου τοῦ, μεγαθύμου Φυλέος υἱοῦ
δουλιχίου τοῦδε· σῶμα δὲ πόντος ἔχει.
Ἐπὶ Ὀδυσσέως, κωμῳδεῖται ἐν Τυρσηνίᾳ.
Ἀνέρα τὸν πολύμητιν ὅν χθονὶ ἐν δὲ θανόντα,
ἀλγεινὰ πόνων θυμῷ, κύμασι ἐπεσίασε.
Ἔτερον.
Οὔνεκ' Ὀδυσσεὺς κεῖνε τάφοις, ἐν δὲ πολλὰ ἔπλωσε πολέμῳ τρωικῷ δ' ἐτύχησεν.
Ἐπὶ Θόαντος.
Τὸν ὑπερθύμου Ἀνδραίμονος ἐνθ' θυγατρὸς
Γόργυς φ' εἶναι ἔνθ' κόνις κρατέει.
Ἐπὶ Ἰδομενέως καὶ Μηριόνου, κωμῳδεῖται ἐν ἀποκρίσει.
Κνωσίου Ἰδομενῆος ὁρᾶς τάφον, αὐτὰρ ἐν

Ἐπὶ Δειπύλου.
Δεῖπυλε κάρανα κοῦφος ὁ μυθῶν
μνῆμα τόδ' ἐνθάδε κεῖται. γείτων Τληπόλεμος.
Ἐπὶ Νιρέως, κωμῳδεῖται ἐν τρίτῳ.
Εἰδὼς δ' ἐν χρόνῳ ἔχει γάμα,
Νιρέα, τὸν χαρίεντα παῖδα τ' ἀγλαΐας.
Ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀντίφου.
Φείδιππον τρίτον πατρὸς τ' ἐδ' ἄστυ τὸν ἔρμα
γᾶμα πατρὶς κόμα ἐδ' ἐφύσα κρατέει.
Ἐπὶ Ἀχιλλέως κωμῳδεῖται τρίτῳ.
Παῖδα θεὸς θέτιδος πηλεΐδαν Ἀχιλλέα,
ὅν τ' ἱερὰ κορυφαὶ ἀμφὶς ἔχει πεδίον.
Ἔτερον.
Θεσσαλὸς ἔστ' αἶρ' Ἀχιλεὺς ἐν τῷδε τάδε πᾶσι
τύμβῳ ἐθελώνοις δ' ἐστία πυρίδιος.
Ἐπὶ Πατρόκλου, κωμῳδεῖται μετὰ Ἀχιλλέως.
Πατρόκλου τάφος ἔδε ἀμοῦ δ' Ἀχιλεῦ δ' ἐδ' ἐπᾶσι
Οὐ κατέχει κόκκ' ἀρὰ ἔκπυρος ἐν πεπάκοις.
Ἐπὶ Ποδάρκου, κωμῳδεῖται ἐν ἀποκρίσει.
Τοῦ δὲ Ἀχιλεῖ ἔθρεψε Ποδάρκου Κύπρος ἐρόν,
Ὀστέα δ' αὖ σπάσον γᾶ κρατέει φθιμένου.
Ἐπὶ φιλοκτήτου.
Τόξον ἀρχαῖος τε μέλω πεπαίτων ἐρόν
δὲ φιλοκτήτου γᾶ μετυαὶ κρατέει.
Ἐπὶ Εὐμήλου.
Τί ὄς δ' Ἀδμήτου φερεπάδης Εὔμηλε,
νόμῳ ὑπ' ἐμοὶ κόπῳ μοῖρα ἔχει θανάτου.
Ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ πεδαλείου ἐν Μαχάνου ἐν τρίτῳ.
Φῶδ' ἐδ' Ἀσκλαπιάδαι Ποδαλείριος ἠδὲ Μαχάων,
τοῖδε δ' ἀνθρώποι τοῦ δὲ θεοὶ μάρτυρες.
Ἐπὶ Εὐριπύλου κωμῳδεῖται ἐν ὀρχομενῷ.
Πάτρη ἐν ὀρχομενῷ Εὐαιμόνος ἀγλαὸν υἱὸν
Εὐρύπυλον κρύπτει δακρυόεσσα κόνις.
Ἐπὶ Πολυποίτου καὶ Λεοντέως.
Λίχεντος κατθὼν Πολυποίτης ἠδὲ Λεοντεὺς
ἐν γᾷ Μέδων τίμ' ἀφίκοντο βίου.
Ἐπὶ γουνέως.
Ἶσμα τόδ' γουνεύς· ψυχὴ δ' θανόντος
ἄερ ἐς ὑγρὸν ἔβη, σῶμα δὲ πόντος ἔχει.

15 Deipyli.
Deipyli pulchrum caput hac tellure repositum est
Oemenij pater huic Tlepolemus fuerat.
16 Nirei, ad Troiam.
Hic eie forma tunctu præstantē Nirea tellus
Occuluit Charopi filium & Aglaiæ.
17 Phidippi & Antiphi Ephyræ.
Antiphū & cuersa Phidippū deuite Troia
Hic Ephyra vicus patria terra tegit.
18 Achillis, ad Troiam.
Quem Peleus genuit diua ex Nereide Achillem,
Hæ: seorsum in campo sacra Propontis habet.
19 Aliud.
Thessalus hic tumulo est isto contectus Achilles:
At luxere nomen, credite, Pierides.
20 Patroeli, ibidem.
Patroclum hic eadem, quæ Pelidem, urna recondit,
Robore quem domuit Mars cinis Hectoreo.
21 Podareis, Sicyone.
Acloridē tellus eduxit Achina podarē:
Compositi Sicyon pulcerea ossa tegit.
22 Eumeli.
Subter me recubat, letali sorte potitus,
Admeti Eumelus, gente Pheretiades.
23 Philoctetis Minyæ.
Arcus Herculei custos, Pæantia proles,
Hoc tegitur Minyæ post sua fata solo.
24 Podalirij & Machaonis in cenotaphio, Tricca.
Ecce Asclepiadæ, Podalirius atque Machaon,
Olim homines, at nunc numina sancta deum.
25 Euripyli, Orchomeni.
Orchomeni patriæ prognatum Euæmone clarum
Eurypylum tellus hæc lacrymosa tegit.
26 Polypœtis & Leontei.
Ductores Lapithum, Polypœtes, atque Leonteus,
Medorum in terra lucem obiere suam.
27 Gunei in cenotaphio in Perrhœbia.
Hæc habuit Gunens monumentum. namque anima vdum
Aera cōscendit, sed mare corpus habet

Universidad de Deusto
Biblioteca

38 Prothoi in cenotaphio, in Magnesia.

Corpus habet poutoi Prothoi, Tenthredine nati.
Iste viri tumulus nomen inane gerit.

39 Tal hybij Mycenis

Talthybium famulum & preconem hominibusque deimque,
Hoc cinis cunctis composuere loco.

40 Automedontis, ad Troiam.

Pelide fidum atque probum socium, Automedontem,
Hæc Troiana sua terra recepit humo.

41 Hectoris, Thebis.

Heroum tibi Boeoti terram super, Hector,
Hoc struxere viri lurida signa suis.

42 Pyræchmis, ad Troiam.

Axi Pyrachmes latica, atque Anydone relicta,
Heic procul à patris disitus oppetijt.

ALIORVM QVORVNDAM EPITAPHIA EIVSDEM.

Laomedontis Ilij.

Pergameum tellus heic velat Laomedontē,
Veloces ob equos pluribus implicitum.

Æetæ, in Colchide.

Colchorum Æeten moderatorē auriferorū,
Omniuora hoc sepelit cespite Parca deum.

Zethi, Thebis.

Septifidas Thebas qui rexerat, hoc monumento
Zethus non mala situs clauditur Antiope.

Orphei, in Cleonis.

Oeagri natum hoc Cicones texere sepulcro
Orphea, quem decuit splendida Thracia lyra.

Pyladis, in Phocide.

Hic soboles Strophij, Pylades, sub Phocide terra,
Tempora post vitæ cuncta peracta iacet.

Ἐπὶ κενοτάφιῳ πρόθοις.

Σῶμα μὲν ἐν πόντῳ Πρόθοις, Τενθρηδόνι φυσ.
κεῖται. αἰείμνηστον δ' θύνομα τύμβος ἔχει.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τυμβίου ἐν Μυκήναις.

Ταλθύβιον θεοκήρυκα θεῶν κήρυκα τε θνητῶν.
ἅδε μυκηναίων δῆμος ἔθαψε ἅπας.

Ἐπὶ Αὐτομέδοντος τοῦ ἡνιόχου τοῦ Πηλέως.

Αὐτομέδοντ', Ἀχιλῆος ἐμὸν ἄ, πιστὸν ἑταῖρον
ἥδε κατεκόσμησε τροιὴ ἄρουρα τάφῳ.

Ἐπὶ Ἕκτορος κοινῷ τῷ τῶν Θηβαίων.

Ἕκτορ, τοῖσι πάσι μέγας βασιλεῦσι ἄνδρες ἔστυξαν
τύμβον ὑπὸ σοῖς γαῖρε σῶμ' ὑπὸ λιγνοφόροις.

Ἐπὶ Πυραχμοῦ τοῦ Τρωικοῦ τρίτου.

Ἐλθὼν ἐξ ἀμυδῶνος καὶ ἄξιος ἐνθὲ Πυραχμοῦ
θ' κάμοις πάτρας τόσον εἶλον ἔθανεν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΑΛΛΟΥΣ.

Ἐπὶ Λαομέδοντος.

Ἐνθάδε περγαμίδιον κεύθει χθὼν Λαομέδοντα
ἵππων ἀκυπόδων εἵνεκ' ἀπειρεσίων.

Ἐπὶ Αἰήτου τοῦ Κολχίδος κοινῷ.

Αἰήτην κόλχοισι κολυχρύσοισι ἄνακτα
ἐνθάδε παιδαμάτωρ μοῖρα θεῶν κατέχει.

Ἐπὶ Ζήθου τοῦ Θηβαίου.

Ἑπτάπυλον θηβῶν βασιλεύς ὅδε κεῖται ὑπόχθον
Ζῆθος, ὃν Ἀντιόπη γείνατο παῖδ' ἀγαθόν.

Ἐπὶ Ὀρφέως τοῦ κιθαρῳδοῦ.

Θρῄκα χρυσολύρου εἰόχρε παῖδα θανόντα
Ὀρφέα ἐν χώῳ τῷδε δόσαν κίσσαι.

Ἐπὶ Πυλάδου τοῦ Φωκέως.

[illegible]

ΤΡΟΙΖΗΝΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθῆναι & Δεκαπολεῖς. α. Ὠνομάζετο δὲ παρὰ Τροιζηνίοις, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ αὐτῶν πολιτείᾳ, ἄκρα & Ἀνθηδονιὰς καὶ Ὑπερεία· ἀπὸ Ἄνθου τινὸς καὶ Ὑπέρου, οἱ δὲ Ἀλθηφιὰς ἀπὸ Ἀλθηφίου τινός, ἐνὸς τῶν Ἀλφείου ἀπογόνων.

ΤΥΡΡΗΝΩΝ πολιτεία.

Ἀθῆναι & Δεκαπολιτῶν φεύγω, Ἀριστοτέλης ἐν Τυρρηνῶν Νομίμοις, Οἱ δὲ Τυρρηνοὶ δεκαπολοῦν μὴ τῶν γυναικῶν ἀνακειμένων ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

ΦΩΚΕΩΝ πολιτεία.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματ. λόγῳ α. Ἐξήκοντα τὸ Φωκέων τύραννος & δύο δακτυλίους φορῶν χρυσοτυμβόρους, τῷ μὲν φόβῳ τῷ φεὸς ἀλλήλοις διαδόντα τοῖς κρείττοσι τῶν πράξεων, ἀπόδυνε δὲ ἔμπαλιν δολοφονηθεὶς κοίτοις φεσεπιμιλήσαντος τοῦ φόβου, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ παρ' Αἰγυπτίοις ἀνθρώπων ποτέ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ὀλιγόλαοι πνεῖς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΦΙΛΙΠΠΩι.

Οἱ τοῖς ἁρμονίας ἀπαλαμβάνοντες φεὶς ἀναρχείαν τῶν ἀρχομένων, οὐχ ὑπὸ τῶν τύχης, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τῶν [illegible]

[illegible]

ρεῖ, πολλὰ τοὺς βίους ἀπαντᾶς, καθάπερ τραγῳδίας ὑποκείσει τοῖς ἡμετέρεις κακοῖς ἡ φύσις μεταποιδιάζει). ἅπερ μὲν διεφεύμεθα τῶν ἀληθείας, ἐπὶ τὸν ἄλλον τρόπον ὥσπερ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἄγαστον, καὶ τοὺς ἄνδρας ἀνδρεῖν ποτὲ συμβαίνει, καὶ τοὺς ἀκμὰς ἐν χείνεις πάν ἀναλαμβανομένας πολὺ τῶν ἄλλων διαφέρειν. Διὸ τεμῶ μὲν τὴν Ἑλλάδος τυραννικώτερον φεύγεσθαι, μὲν δὲ τοῖς λήμασι σιδαρώτερον τὸ μὲν τῆς φεσπτείας ὀδὶ σημεῖον, τὸ δὲ ὁμολογουμένης ἀδουλείας τεκμήριον. Δεῖ γὰρ τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν γυναικωνίτων, μὴ δίχα τοῖς ἀρχαῖς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀρχῶν διαιτᾶσθαι· ἵνα τῶν τόλμης μεταποιούσης, τῶν αὐτῶν ἐν κομίων ἀξιῶνται. τὰ δ' ἄλλα, δὲ πράττε, ψυχῶν φεὶς φιλοσοφίαν, σῶμα δὲ φεὶς ὑγίειαν ἄγων καὶ ὀλιγελούμενῳ &.

ΤΩΙ ΑΥΤΩΙ.

Οἱ πολλοὶ τῶν φιλοσόφων τὴν ἐργασίαν θεῶν ἰσότιμον παρεκάλεσαν. ὡς γὰρ ἀπλῶς εἰπεῖν χάεπε ἀμοιβὴ καὶ δόσις πυνέχει τοῖς τῶ ἀνθρώπων βίοις, τῶν μὲν διδόντων, τῶν δὲ λαμβανόντων, τῶν δὲ εὖ πάλιν ἀνταποδιδόντων. Διὸ καλὸν καὶ δίκαιον ὄζι, πᾶσι τοῖς μὲν τοὺς ἀπυχοῦντας ἐλεῖν. οἷεται μὲν γὰρ ἡμέρεν ψυχῆς ἔτι σημεῖον· χαλεπότης δὲ ἀπιδοῦτου· αἰσχὲν γὰρ καὶ χέτλιον ἀστῖν ἀπυχοῦσαν ἀεισορᾶν. ὅθεν ἐπαινῶ καὶ τῶ ἡμέτερον γράεμεν Θεόφραστον, λέγοντα τὴν χάειν ἀμετεμέλητον ὄζ), καὶ καλὸν καρπὸν φέρειν, τὸ παρὰ τῶν δ' παθόντων ἔπαινον. Διόπερ δεῖ τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν ἀνθρώπων, εἰς πολλοὺς ἀυτῶν καταπίπτειν, νομίζοντας χρεὶς τῶ ἀφαμίας ἔρανον πνα τῶν

Universidad de Deusto
Biblioteca

ἑαυτοῖς ὑπάρξειν ἐν ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων, καὶ εἴγε μὴ πάντας, ἀλλ' ἕνα γε τῶν διεργασιμάτων ὑποδύσειν τὴν χάριν. Ὅθεν πειρῶ πρὸς δυμοῖς μὲν ἐν ταῖς διαγνώσεσι, ἔπορος δὲ τοῖς δυμοῖς· τὸ μὲν γὰρ βασιλικόν τε καὶ ἥμερον· τὸ δὲ βαρβαρόν τε καὶ συγκτόν. τὰ δ' ἄλλα, καθὼς αὐ δοκιμάζῃς πράττε, μὴ πειρῶν τὰς λιστελείς ψήφοις.

ΤΩΙ ΑΥΤΩΙ.

Οἱ διάφαντες τῶν βασιλέων ὀλιγοφρόνησει, καὶ ταῖς ἱππαρχίαις τῶν ἄφρων φαίνοντες, διεργάσωσι, εὐδὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς πολιτευόμενοι κακεῖς, ἀλλὰ καὶ διεκρίνωσι τὸ τῆς τύχης ἄστατον, θησαυρίζοντες τὴν χάριν πρὸς ἑκάτερα· ὃν μὲν τοῖς διεργάσαις πρῶς βουλόμενοι μεταλαμβάνειν· πρὶν γὰρ οἰκεῖον ἀφετῆς ὄτιν· ὃν δὲ τοῖς συμπόσιαστ βοηθείας. εἰ γὰρ συμφοραὶ τύναι κῶα τῶν χαλῶν πρέπτειν. σωφέστατος γὰρ ἀνοίας ἔλεγχος ὁ τῆς τύχης κακεῖς· ἀπαστεῖ γὰρ ἡ λόγοις, ἀλλὰ πράξεις δεόντως. ἡ γὰρ τῶν ἀνοσιούντων ὄψις, ὥσπερ ἐν πελάγει χειμαζομένῳ παρεφαίνη γῆ, πᾶσα γὰρ ὡς ἔοικεν ἐν ἐρήμῳ πεσοῦσα τύχῃ σπόπος ἀλκθὴς ἐγκεῖται τοῖς πολεμεῖν ἢ ἀδικεῖν, ἢ συκοφαντεῖν ἀφεσυμένοις· μόνη δ' ἡ τῶν σπουδαίων ἀδέστα τὴ τῆς τύχης ἀκίνητον ἐκ ἀπαρνεῖ· φέρεσι δ' ἀλόγως πῶς τὸ πρεπτίον τῶν χρ. Πλάτωνα κρεττίονα] ἀν δέξῃ πίστιν. Διὸ καὶ τὴ ταχύτητα τῶν πραγμάτων ἀλλαζοῦ, καὶ τὸν κύκλον τῆς μεταπτώσεως ἀγοῦ, καὶ πᾶς ἐν τῷ ζῆν ψήφοις λογίζε. πολλὰ γὰρ ἡ πωτοτρόπου φορὰ κομίζει τῷ βίῳ, καὶ ῥοπὰς αὐτονόμοις ποιεῖ. Τοῖς μὲν ἀδικουμένοις μετόνεσιν ἀδίδου· τοῖς δ' ἀνοσοῦσι τὰς χάριτας πρεχείρεις νέμε. ταῦτα γὰρ πράττων οὐχ ἁπαξ, ἀλλ' δι' ὅλου σωτηρῶν, ἀσφαλέστατα καὶ ἀκίνδυνα τὰ τῆς ἡμερίας ἕξεις μάλαθρα. ὡς μὲν ὑπὸ μεγάλων, ὀλίγα· ὡς δὲ πρέπει, πάντα χρ. δεν εἴρηται.

ΑΛΕΧΑΝΔΡΩι.

Ἀπορῶ τίνων ἢ ποίων ἀρχὴ με λάβοι πρὸς σε· ἐφ' ἃ γὰρ ὀλιγοκοπῶν ὀλιγάλλω τῶν δίφνοιαν, πάντα μοι φαίνεται μεγάλα καὶ θαυμαστά. καὶ λύθης ἀδὲν ἄξιον ὁρῶ μνήμης δὲ οἰκεῖα καὶ πρεπτέφεις, ὧν κ' δὲν ἢ δεῖς ἀμαυρόσει χρόνῳ· αἱ γὰρ κακαὶ τῶν διδασκάλων σκοτεινίσεις καὶ πρεπτέφεις, θεατῶν ἔχουσι τὴ κίνα. Διὸ πειρῶ τὴ ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν ἀλλ' εἰς ἀρετὴν καταδεῦς πρὸς ἀρχῶν. ἢ κ' δὲν μεῖζον τῶν ἐν βίῳ ὑπάρχειν πέφυκα. διὸ καὶ τὸ ἀνικτὸν τῆς φύσεως πολλάκις, ὑπὸ τῶν χρεῶν δίφνομόμενον, ἀφθαρτον δίφ τὴ μεγέθος κόπτῃ τὴ μνήμη. τούτων οὖν ἔνεκεν ἐγὼ· οὐ γὰρ ἀλογίστως ἢ ἔθης ὡς ἔνεκεν, εἰ αὐτοῦ καὶ τὰς γνώμας διετίθεσαν. Σοὶ καὶ θεῷ ἔστω, καὶ βασιλεία πατρῴῳ, καὶ παιδεία βίβαι, καὶ δόξα πρεῖλεπος. καὶ ὅσον τῇ τύχῃ δίφ φέρεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς, τῶν κακῶν πρωτεύειν σε δεῖ. τὰ δ' ἄλλα, πράττε τὰ συμφέροντα· ὀπτέλει δὲ τὸ δόξαντα.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΩι.

Ἡ πρεχείρεις ἀδικία τῆ πολυχρονίε χάριτος λιστελέστερον πέφυκεν ὑπάρχειν. ἢ μὲν γὰρ ὀλιγοχρόνιον ἔχει τῆ μνήμην καὶ τῆ βλάβιν· ἢ δὲ γῆρα σκεῦν ὡς ἀν πεποιηθῶ τῆ δυνάμεσιν, ἔρχεται ἀεὶ μνῶν πολλὰ ζεῖ καὶ τὸν πολ-

λάκις δωρεολογισάμενοι γαλεωσμῶν δέρμα τῆ· ἢ μοείωντες πικυμίας σκλον καὶ δίφνοιας εὐδμῶν πρεθμόν· διὸ φυμὶ δεῖ τῆ ἐπιμελείαν μάλιστα μὲν μὴ ἀδικεῖν, κἂν δεκῶ τὸν ἄλλον ἔχειν πρεφασιν. εἰ δὲ μὴ, ἅπτε ἀκοιστίας τοῦτο πράξαντα, δῶπον δίφλυδθαι τῶν ἐλθεῖν. τὸ γὰρ μὴ δὲν ἀδικεῖν, ἴσως ὑπὲρ ἀνθρωπον. τὸ δὲ πανοῦ δίφ πάσαι ὀξὺ λῶ ὀλιφέρει τε μέμφεν, καλῶς καὶ υφόδρα ἀδικοῦσις κρίσεως ἴδιον· τὰ δ' ἄλλα, ἔρρωσο.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ἀριστοτέλει χαίρειν.

Ἰδέ μοι γεγονέτω ὑόν· πολλῶ οὖν τοῖς θεοῖς χάριν ἔχω, ὑ χ ὅ τι τῆ ἡδύσει τῆ παιδός, ὡς ὀπτῶ τῷ χρ. τῆ σῶ ἡλικίαν ἀυτὸν γεγονέναι. ἐλπίζω γὰρ ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα, ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων δίφδοξῆς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ἀριστοτέλει δ' πράττειν.

Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοῖς ἀκρεστικοῖς τῶν λόγων. τίνι γὰρ ἔτι διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καὶ ἐς ἐπιδεύσομεν λόγοις ἢ τοῖς παῖσι τῶν ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς ἀεὶ τὰ ἄφυκα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι δίφφερειν. Ἔρρωσο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν.

Ἔγραψάς μοι ἀεὶ τῶν ἀκρεστικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν [illegible] δημόσιους χρῆναι τοῖς ἀρχαίοις. ἔγωγε τοι γὰρ ἔστι μόνοις τοῖς ἡμῖν ἀκούουσι. Ἔρρωσο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Φαληρέως ἐν τῷ Περὶ ἑρμηνείας.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ὀπτολικὸς χαρακτὴρ δεῖται ἐρρωμένου, καὶ πρὸς αὐτὸ λέξομεν. Ἀρτέμων μὲν οὖν ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους σωσγράφας ὀπτολαῖς, φησὶν ὅτι δεῖ ἐν τῷ αὐτῷ τρόπῳ δίφλογόν τε γράφειν καὶ ὀπτολαῖς· ἔστι γὰρ ὀπτολικὸν οἷον τὸ ἕτερον μέρος τῶν δίφλόγου. καὶ λέγει μὲν τι ἴσως, ἢ μὴν ἅπαν. δεῖ γὰρ ὑποκατασκευάσθαι πῶς μᾶλλον τῶν δίφλόγου ἢ ὀπτολικῶν· ὁ μὲν γὰρ μιμεῖται αὐτοχρόνιζόν τι· ἢ δὲ γράφει, καὶ δῶρον πέμπει τρόπον τινά. Τίς γοῦν ἢ τῶν αὐ δίφλοχῆ πρὸς φίλον, ὥσπερ ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Ἀντίπατρον; ὑπὲρ ἢ φυγάδος γὰρ γράφων τῶν γέρεντες φησιν. Εἰ δὲ πρὸς ἀπόσκε οἴχεται τὰς φυγὰς ἔστ, ὥστε μὴ κατοικεῖν, δῶλον ἀς τοῖς γε εἰς ᾅδου κατελθεῖν βουλόμενοι, ἢ δεῖς φόδον. ὁ γὰρ ἢ τῶν δίφλογόμενος, ὀπδεικνυμένῳ ἔοικε μᾶλλον, ἢ λαλουῦσι. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ. Ἀριστοτέλης γοῦν, ἐς μάλιστα ὀπτεστευγέναι δοκεῖ τὸ τόπου ὀπτεολικοῦ, Τοῦτο δὲ οὐ γράφω σοι φησιν· οὐ γὰρ ἐν ὀπτολικόν. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀριστοτέλης μόνος καὶ ὑποδείξεσί που χρῆται ὀπτολικῶν· οἷον διδάξαι βουλόμενος, ὅτι ὁμοίως χρὴ ἀρχαιεῖν τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὰς μικρὰς, φησίν. Οἱ γὰρ θεοὶ ἐν ἀμφοτέραις ἴσοι, ὥστ' ἐπὶ αἱ χάριτες θεαὶ, ἴσοι ὑποκείσονται σε παρ' ἀμφοτέραις. Καὶ ὑποιαῖ φησι. Ἐξηρμένῳ μόνοι (ἴσω ἢ ὀπτολαῖ) καὶ οὐχ ὅτι σύγγραμμα ἔστ' αὐτ' ὀπτολαῖς, ὥσπερ αἱ Ἀριστοτέλους πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ πρὸς τὰ Δίωνος οἰκείους ἢ Πλάτωνος.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LECTORI.

HAEC Tibi, Lector, librorum Aristotelis non extantium fragmenta, pauca illa quidem de multis quæ pridem studiosè collecta & emendata habemus, placuit nunc ὅπως γνώριμα χάριν exhibere: tantisper dum liceat per otium omnia simul in vnum conducta, emendata, & conuersa à nobis in eorum gratiam qui his epulis delectantur, publici iuris facere. Nam qui ante nos hanc prouinciam susceperunt, ita negligenter, & imperitè, quod res ipsa manifestò & verbis ἀριδήλοις testatur) eam sustinuerunt, vt non minus reprehendendi videantur, quod negotio se immiscuerint, quod non intelligebant: quàm laudandi, quòd de literis bene mereri voluerint. Sed nos de illis & cum illis aliàs faueente Deo, Opt. Max. agemus, & egregias istas Discussiones accuratè discutiemus. Vale.

FRAGMENTA.

EX ARISTOTELIS LIBRO DE NOBILITATE.

Ὁποῖοι δὲ τοὺς εὐγενεῖς ἐγκωμιάζομεν, τίνας χρὴ καλεῖν τοὺς εὐγενεῖς, ἀπόρημα. τοῦτο γὰρ ἔφαμεν τοῦτο δεῖ διαπορῆσαι. καὶ γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ παρὰ τοῖς σοφοῖς, τὰ μὲν ἀμφισβητούμενα· τὰ δὲ καὶ λέγεται σαφῶς ὅθεν τὰ μὲν τοῖς φαινόμενοι λέγομεν τὰ δὲ τοῖς πάνυ φανεῖν δοκεῖ καὶ σαφὲς ἃ καθάπερ Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς γράφει καινόν τι πάμπαν. ἐκεῖνος γὰρ εἰπὼν ἀρχαῖόν τι ἔνεστι ἀγαθὸν αὐτῷ, εὐγένειαν μὲν οὖν οὐδὲν ἔφη εἶναι τὸ κάλλος, ἐν λόγῳ δὲ τὸ σημαινόμενον φησὶν εὐφυὲς εἶναι τοῦ φέρειν αὐτῷ· εἰ δὲ ἀλλοθεν, οὐδὲν διαφέρειν τοῖς εὐγενεῖσι τοῦ εὐγενοῦς.

Ἀμφισβητεῖται δὲ καθάπερ καὶ ἐκεῖ τῶν πολλῶν ἀγαθόν, ὅτι τοὺς μὲν τοὺς διὰ καλῶν εὐγενεῖς, οἱ οὐδὲ τοῖς ἐξ ἀγαθῶν γονέων, εὐγενεῖς εἶναι νομίζουσι, καθάπερ καὶ Σωκράτης. διὰ γὰρ τοῦ Χρυσίππου φησὶν, καὶ τοῦ Θυμοίτου καὶ τοῦ εὐγενοῦς εἶναι. Σιμωνίδου δὲ φασὶ Σκοπάδαν διερωτώντος τίνες εὐγενεῖς, τοὺς ἐκ πολλῶν πλουσίων φύσαι καὶ τοὺς ἐξ ἀγαθῶν γονέων ἀποκρίνασθαι τοὺς πατέρας.

Οὐ γὰρ τοῦ ἀρχαῖοι εὐγενεῖς ἀρετὴν βεβιωκότες.

Μᾶλλον δὲ κοινωνοῦσι τῶν πλουσίων ἢ πρὸς δικαίας ἀρετὴν ἔχοντες ἢ πλείστοι αὐτοῖς, καὶ ὁ φρόνιμος, ἢ τοῦ φρονίμου τὸν πλούσιον λῶν, αὐτὸς δὲ πλουσιώτερος γὰρ ἂν εἴη, ἢ δίκαιος· ἀλλὰ κοινωνεῖ τοῖς πλουσίοις μᾶλλον, ἢ τοῖς δικαίοις· εὐγενεῖς γὰρ εἰ πολλοὶ· κρείττονες δὲ οἱ τοῦ· μεγάλων ἀμείνω καὶ τὸν ὑπολαμβάνειν, ἢ τοῖς εὐγενεῖς εἶναι τοῖς ἐκ πολλῶν πλουσίων, ἢ ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πολλῶν κρείττων γὰρ ἂν δόξειεν ἀρχὴν εἶναι τῶν, φρόνιμος ἢ μετέχειν μᾶλλον ἔοικεν πατρὸς, ἢ φρόνιμος. ἀρετὴ δὲ περὶ ἀνεῖ εἶναι πολλοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ φρόνιμος, ἢ πολὺ τοῦ ὄλου φρόνιμος. ὀρθῶς ἔφη λέγει. ἀρ' οὖν ἐπὶ τὸν μᾶλλον τούτου ἐρωτῶ τοῦ εὐγενοῦς εἶναι σκεπτέον ἄλλο τρόπον ἢ ἐκ τῶν ἐνδόξων σκεπτέον ἐκ τῶν ἐνδόξων ὁρίζεσθαι τὸ εὐγενοῦς εἶναι, ὡς τὸ εὐπρεπὲς εἶναι, ὡς τὸ εὐφυὲς εἶναι ἀγαθὸν τι ἢ κακὸν σημαίνει τὸ εὐγενοῦς εἶναι λόγον. πάνυ γε ἔστιν

DE nobilitate autem planè dubito, quosnam oporteat appellare nobiles. Nec immerito dubitare me dixi. Nam & apud vulgus & apud sapientes quædam in dubium vocatur, & quædam non apertè, quam facultatem habeant, declarantur. Videlicet an pretiosa, & studio digna sint: vel, vt Lycophrō sophista scripsit, aliquid omnino nouum. Idem vbi cum aliis bonis nobilitatem confert, formam ipsius obscuram esse dicit: in verbis autem magnificentiam eius haberi: tāquā nobilitatis laus, propter quam appetitur, gloriosa quidē sit, reuera autē ignobiles nihil à nobilib⁹ differāt.

Dubitatur autē, quēadmodū de ipsius boni essentia, ita & quósnam oporteat appellari nobiles. Aliqui enim nobiles putant esse, qui ex bonis parentibus nati sint, vt etiā Socrates. Nam propter Aristidis virtutē, etiam filiam eius generosam esse dicunt. Simonidem verò interrogatū, nobiles qui essent, respōdisse aiūt, illos qui maioribus lōgo tēpore locupletibus nati fuissent: quod dictū quidā nō rectè reprehēdūt. Theognis verò dixit, homines laudare quidē nobil⁹ ex, affinitatē autē potius inire cū ditioribus. An obsecro nō præstat ille qui dives ipse fierit, quàm qui prouauū, aut aliū inter maiores suos diuitē habuerit, ar ipse pauper sit: Sed cur nō dixit, quòd oportet affines fieri diuitum potius, quàm nobiliū? Nobiles enim sūt prisci homines, nostri verò tēporis meliores. Atqui similiter ita secū aliquis reputauerit, nō esse nobiles ex maioribus olim diuitibus natos, sed ex bonis iam lōgo tēpore. Virtus enim recens antiquiori melior esse videtur, & vnūquenque plus à patre suo quàm auo accepisse, Præstat autē, si quis ipse virtutis amator sit, quàm si talem auū, aut aliū ex maioribus habuerit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rectè loqui me dixit, Nónne igitur, inquam, quándoquidem in istorum neutro nobilitatem deprehendimus, alia ratione eam inquiremus? Quánā istam? Quoniā nobilitas Græcè εὐγένεια vocatur, considerandum quòd εὖ dictio aliquid laude studióque dignum significet, vt εὐσέβειαν, εὔδοξον μεν. Bonum enim aut pulchrum, aliquid his verbis indicatur. Maximè verò, Videlicet εὐσέβειαν est, quod facit εὔδοξον μεν. quod oculi virtutem habet. Sic est. Porrò genus aliud laudabile est, aliud vile, studióque indignum. Ita profectò. Laudé autem studióque dignam rem quamlibet virtutis suæ merito vocamus. Itaq. genus et ā laudabile similiter nominādū est. Nominandū. Constat igitur, inquā, eugeniā siue nobilitatem, generi virtutē esse.

Nunc igitur de illis constat, quæ pridem in dubium vocauimus, quam ob causam ex maioribus olim aut diuitibus aut bonis nati, nobiliores videātur esse illis, qui bona propinquiora possident. Propinquius autē bona possidet, qui ipse bonus fuerit, quàm qui auū habuerit virtutis studiosum. Itaque nobilis fuerit, quicunque bonus est. Sic enim aliqui syllogismo colligūt, redarguere volētes illos qui aliter sentiunt. Euripides ētiā nobilē esse ait, nō qui maioribus longo iam tēpore bonis natus sit, sed qui vir bonus ipse fuerit simpliciter. Verum nō ita se res habet, sed rectè quæstionem prædictī mouent, qui virtutē antiquū præponūt. Causas iā diximus: quoniā videlicet nobilitas, virtus est generis. Virtus autē res laudabilis studióque digna est. Itē genus, in quo multi studiosi bonique fuerint, laudē studiūmque meretur. Fit autē tale genus, cum principiū eius laudabile fuerit. Principiū enim hāc facultātē habet, vt multa [illegible] quale [illegible] est. Hoc [illegible] hæc vis est principij, vt plurima sibi [illegible] Cum [illegible] in aliquo genere fuerit, adeóque bonus [illegible] virtus [illegible] ipsa [illegible] trāsfundatur, hoc certè genus omni laude [illegible] enim permulci fient studiosi homines [illegible] eorum, & canibus, aliisque animalibus eadem ratio est. Proinde merito non [illegible] uires, neque boni, sed qui à priscis diuitibus aut antiquis bonis [illegible]

[illegible] εὐγενῆς εἶναι. ζητεῖ γὰρ ὁ λόγος πάλιν. οὐχὶ γὰρ κἀκεῖνο πάντως, ἀ μεῖον, ἀλλ' εἰ τοῦ προγόνου ἀγαθοῦ, εὐγενῆς πάντας. ἀλλ' ὅσοι τυγχάνουσιν ἀρχηγοὶ τοῦ γένους ὄντες, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀγαθοί, μὴ ἔχει δὲ τοιαύτην διοίσομεν τὴν οὐσίαν εἰς πάντων πολλοὺς ὁμοίους· οὐκ ἔχει οὖν τοιαύτην διοίσομεν εἰς τούτου. οὐχὶ τὸ γένος τὸ γένος, εἰ εὐγενὴς εἰ ἐκ τοῦ πάνυ τοῦ γένους ἐν τῷ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πατέρος εὐγενὴς ἦν, ἀλλ' ἐκεῖ ὁ πρόγονος τοῦ γένους. ἀ γὰρ δι' αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐγένετο ἀγαθός, ἀλλ' ὅτι ἐκ τούτου γένος ἦν.

sed antiquū generis autorem talem fuisse oportet. Neque enim pater per se bonum genuit, sed quia ex tali genere erat.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΥΔΗΜΟΥ.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ Ε'Ν ΤΩ̄ πρὸς Α'πολλώνιον παραμυθητικῷ.

Τοῦτο δὲ φασὶ Α'ριστοτέλους καὶ τὸν Σειληνὸν συλληφθέντα τῷ Μίδᾳ ἀπορήσαντας. βέλτιστον δ' οἶμαι καὶ τὸν γλεκόσσου λέξεις παρεθέσθαι. φησὶ δ' ἐν τῷ Εὐδήμῳ λογιαρτάτῳ, ἀ Περὶ ψυχῆς. ταυτί.

Διόπερ ἄ κρείττω πάντων καὶ μακαριώτατα, τοῖς φῶς τῷ μακαρίοις καὶ ἐλαφρὸν μόνοις ἐξῆν γενέσθαι τυγχάνεις, καὶ τὸ ἡδύτατον φῆ κρίνειν αὐτῷ καὶ τὸ βελτιστον μέτρ, οὐχ ὅσον. ὡς ἐξ βεβαίου, ἐρρύμενα, καὶ κρείττοσιν ἔδει γεγονέναι καὶ ταῦθ' ἅπερ ἀρχῆς καὶ πατρὶ διαπαλαῖ ἐκεμμενοῦσα παρ' ἡμῖν. ὅστε τὸ πυρέσσειν ἐλπίδι εἶναι δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρχῆ, ἔστι τὸν θνητὸν ἀφῶν τον, ἀλλὰ τὸν ἄπειρον ἀφῶν τυγχάνουσι διὰ τέλους ἐν τοῖς ἐκεμμενοῦσι. φοῖς δὲ δὴ τοῦτο, διὰ τόματος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐρῶ, ἀς ἐκ πολλῶν ἐξῆν ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀνεστέρεται θρυλούμενον. Τί τοῦ, ἔφη, κάλλιστε Σιληνέ, ἀρχεῖν ταῦτα, τὸ δὲ τελευταῖον τῷ ζῆν δὴ κρείττον καὶ πολλοί, ὅτι τοῦ τὰ θαυμαστὰ μαρτυρούσης. τοῦτο ἀφ' ἑκάστου τῷ Μίδᾳ λόγου· ἐξ ὧν μὲν τῶν ἐκεῖ τὸν Σειληνὸν ἐρέσθαι καὶ πυθόμενόν τι ποτ' ἐν ὃ βέλτιστε τῶν ἀνθρώπων

EX EVDEMO ARISTOTELIS dialogo.

PLVTARCHVS IN CONsolatione ad Apollonium.

Interprete Guilielmo Xylandro.

Hoc ipsum Aristotele ait Silenū, cum captiuus ad Midā adduceretur pronunciasse cuius hæc sunt (præstat enim opinor ipsa apponere) in Eudemo siue libro de animo verba. Itaque, inquit, præstantissime omnium & beatissime, cùm felices cēsemur esse & beatos qui vita hac defuncti sunt, tum nefas putamus quicquā de iis falsò aut contumeliosè dicere; quippe qui meliori iam præstātiorisque naturæ facti sint compotes. Atque hæc nostra sententia ita vetusta est, vt eius & initium & autor prorsus ignorētur, sed ab infinita vsque æternitate continenter ea sic est propagata. Ad hæc, videlicet in ore hominibus esse omnibus iam inde à multis annis tritū illud Quódnam is quit ille, Quod (ait) omnium optimū est non nasci: præstat autē mori quàm viuere; eiúsque rei multis sunt diuinitus perhibita testimonia. Atque huc pertinet quod narratur Silenum à Mida isto captum, & à venatione ei fecisse ēti quidnam optimum homini, maximéque expetendū esset, principio re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

spondere noluisse, vocémque cõpressisse. tandem cùm vrgendi vt aliquid diceret finẽ nullum Mida faceret, in hæc inuitum erupisse verba, Aerumnosi genij, & difficilis fortunæ semen in die durant, quorsum me cogitis ea vobis dicere, quæ vobis nescire erat melius? maximè enim vacante dolore viuunt, qui sua ignorant mala. Hominibus autẽ omnino optimum est nõ nasci, neque participem fieri præstantioris naturæ optimum enim omnibus vtriusque sexus hominibus hoc est, proximum huic, & inter ea quæ consequi homo possit primum est, quàm celerrimè mori.

CICERO DE DIVINATIONE I.

Quid singulari vir ingenio Aristoteles & pæne diuino? ipse errat, an alios vult errare? cùm scribit Eudemum Cyprium familiarem suum, iter in Macedoniam facientem Pheras venisse: quæ erat vrbs in Thessalia tum admodum nobilis, ab Alexandro autem tyranno, è crudeli dominatu premebatur. In eo igitur oppido ita grauiter ægrum Eudemum fuisse, vt omnes medici diffiderent: ei visum esse in quiete egregia facie iuuenem dicere fore vt brevi conualesceret, paucísque diebus interiturum Alexandrum tyrannum, ipsum autẽ Eudemum quinquennio post domum esse rediturum. Atque ita quidẽ prima statim scribit Aristoteles consecuta, & conualuisse Eudemum, & ab vxoris fratribus interfectum tyrannum, quinto autẽ anno exeunte, cùm esset spes ex illo somnio in Cyprum illum ex Sicilia esse rediturum, prælianteṁ eum ad Syracusas occidisse: ex quo ita illud somnium esse interpretatum, vt cùm animus Eudemi ex corpore excesserit, tum domum reuertisse videatur.

ποτε, καὶ τὸ πάντων ἀριστότατον, τὸ μὴ φανῆναι καὶ ἐλθεῖν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾷ ἀφῆκας. ἐπεὶ δὲ δὴ ποτε μόλις πόσῳ μαχεῖῳ μαχηφόρος φανεὶς ἀγῶνος ἐξῆλθε θεῖος ἀνὴρ, οὗτος αἰαγεγεζιῶφ εἰπεῖν. Δαίμονες θνητοῖς ἐν τύχῃς χαλεπῶς ἐφάμαρον ἀστόμῳ. τί με βιάζεσθε λέγειν ἃ ὑμῖν ἄφρον μὴ γνῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ δὴ αἰωνίων κακῶν, αἰὼν ὑπὸ πάντες ἐ βίοτοι. οἷσιν δὲ πάμπαν ἐν ἔστι γνῶναι τὸ πάντων ἄριστον ἐν μὴ γεγενῆσθαι τὸν τοῦ βελτίστου φύσιν. ἄριστον γὰρ πᾶσι ἐν πάντα τὸ μὴ γενέσθαι τὸ ἀφ' τοῦ μὴ τάχα, καὶ τὸ ταχὺ τοῦ δὴ ἔλαττον κίνησι, δεύτερον δὲ, τὸ γηραιοῖς ἀποθανεῖν ἐν τάχιστα.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΛΑΙΣΤΩΝΤΟΣ ΦΑΙΔΡΟΝΤΑ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ.

Ὅτι δ' Ἀριστοτέλης, ἐν τῷ Εὐδήμῳ τῷ ἑταίρῳ. Τὸ ἁρμονία ἐστὶν ὄξυ ἡ ἀναρμοσία τὸ δὲ βαρὺ εὐήθη ἐστὶν, οὐδὲ γὰρ καὶ τὸ συμπεφωνηκὸς δῆλον. Ἔτι, εἰ ἡ ἁρμονία τοῦ σώματος τοῦ ζῴου τέλος, ἡ ἁρμονία ἂν ὑγιεῖ ἀλλ' οὐχὶ ψυχή.

Εἶθ' ἑξῆς. Τὸ τρίτον τῶν τοῦ ἐν Εὐδήμῳ δευτέρου. τέταρτον δὲ, εἰ μὴ ἁρμονία ἀδύνατος, ἢ θυμὸς, ἢ ἐπιθυμία, ἢ δόξα, ἢ διάνοια, ἢ νοῦς, ἁπλοῦν τι ἕκαστον ἐνέργεια, καὶ τὰς τὸ εἶναι ἁρμονία. ἀν αὖ ἔχει τὴν ἀφορέσαι ῥηδίως, ἀλλ' ἄρα ἡ ὅλη ψυχή.

ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ΕΥΔΗΜΟΥ ΕΛΕΓΙΩΝ.

* * * * *

Ἐλθὼν δ' εἰς κλῆρον Κακεῤῥῆς δύστηνος, Εὐσεβὴς σιμνὸς φαίνει ἰδρύσατο βωμὸν, Ἥνδρὸς, ὃν δὴ ἀεὶ τῶν τῶν κακῶν θέμις. Ὅ τε μόνος ἐν πᾶσι τοῖς θεοῖς κατὰ δίκην ἐνεγκῶν

Οἰκεῖν τε βίῳ καὶ μὴ δίκαιον λέγων,

[illegible]

FRAGMENTA.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ.

Διεγράφετο ἀπόρησις ἐν τῷ δεύτερῳ Ἀριστοτέλους βιβλίῳ περὶ λόγου.

Πολιτειῶν τέλειοι δυοῖν δεῖν ἀναγκαῖον ἐξέκοντα ἐν ἐκ τοῦ ἐν ἴδια δικαιοκρατικὰ ὀλιγαρχικὰ, ἀριστοκρατικὰ, καὶ τυραννικά.

ΑΜΜΩΝΙΟΣ ΕΝ ΤΩ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΙΩ.

Ἀμέλει καὶ συνῴδυσιν αὐτοῦ [Ἀλεξάνδρου] μέχρι καὶ ἔτι βαρβαρίζειν, ἐν ᾧ ἔνεστι τὰς διακοσίας πεντηκοντάπυλον πολιτείας.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΕΡΙ ΤΟΥ Νεκυομαντείου.

Πρῶτον μὲν οὖν εἶπε κρῖναι εἶναι τὴν κακῶς ὑπὸ τοῦ πολεμικοῦ, πεπονθότος ἐπιθεῖν. εἶτα ἐκ τοῦ σωφρονοῦντα Πολιτείαν διαφθεῖραι τὰ πάντα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις.

ΣΤΡΑΒΩΝ, ΖΩ ΓΕΩΓΡΑΦΙΩΝ.

Ὁ δὲ πλούσιος, ἐν μετ' ἐκείνου ἐν χρεῖ, ἐν ἐκ πολεμοῦ. ἐν οἱ Ἀριστοτέλοις Πολιτεῖαι δυκέοι. ἐν ὧν γὰρ τῇ Λεκρικείᾳ ἐστὶ τὸ ὧν ἔχει κοῖτος Κύρνος. τὸ δὲ φρουρεῖ Λίλιγας, εἶτα Τελεβόας. ἐν δὲ τῇ τοῦ Λοκροῦ, τοῖς νῦν Λοκροῖ. Λίλιγας καλεῖ. καὶ πρῶτοι δὲ καὶ τοῦ Βοιωτοῦ αὐτοῖς ἀρτοῖς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ Ο' ποιωτίαν καὶ Μεγαρέων· ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι καὶ αὐτόχθονα τινὰ Λίλιγα ἀνομάζει, οὐτε δὲ Θυμαρεῖδων Τελεβόας τὸ δὲ πᾶσιν δύο καὶ εἴκοσι Τελεβόας ὧν τινὰ ἐκόπαν τῶν Λακεδαιμονίων.

M. Tullius Cicero De finibus lib. V.

Omnium ferè ciuitatum, non Græciæ solum sed etiam Barbariæ ab Aristotele mores, institutæ, disciplinas: à Theophrasto etiam leges cognouimus.

Varro De lingua latina lib. VI.

Hoc facitatum Aristoteles scribit in libro qui inscribitur Νόμιμα βαρβαρικά.

ΕΚ ΤΩΝ ΑΙΤΕΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἀναπαγκαῖον Τὸ ἐν

ἐν τοῖς ἐπωνύμοις γραπτέα. διδάσκει Ἀριστοτέλης ἐν Α' Δημῶν πολιτείας λέγων. Εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα ἀφ' οἱ τῷ δεύτερον. δύο δὲ καὶ τεσσαράκοντα οἱ τῷ δικαίου. οἱ δὲ ἐπιβεβαιοῦν ἐγγεγραμμένοι, ἐφ' ἑκάστου ἀφ' οἷς κεκοινωνήκασι γαμοῦντες ἐν γεγραμμένοι καὶ ἐκγεγραμμένοι τὰ αὐτοῖς ὁ, τὰ ἀφ' ἑκάστου ἐφ' οὗ ἐπιγεγραμμένοι. καὶ ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ ἀρχείῳ ἔτει διδόντα τοῦ δὲ εἰς τὴν βουλὴν κληρούμενοι. Καὶ μετ' ὀλίγα. χρῶνται δὲ τοῖς ἐπωνύμοις καὶ ἐν τοῖς γραφαῖς· καὶ ἔτι ἀλείαν ἐπιμνήσεται, ἐφ' γεγράφουσιν ὑπὸ τινος ἀρχόντος ἐπωνύμων μὴ γεγραμμένος διὰ γραφῆς.

ΑΙΓΙΝΗΤΩΝ πολιτεία.

Α' Διώνης ἐν τῇ ς. τῷ δεύτερον. Α' ἐρεστέλης δὲ ἐν Αἰγινήτῳ πολιτείᾳ, καὶ πρὸ πόσοι ἐστὶ γῆς ἐπὶ ἀ καὶ πόσα ἐστὶ τὰ μυριάδες δύο.

ΑΙΤΩΛΩΝ πολιτεία.

Στράβων Γεωγραφιῶν ζ. Κεῖται ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς.

ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ πολιτεία.

Στράβων ἐν τῷ ζ Κεῖται ζῆτα ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς κοινοῖς.

ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῇ κδ. τοῦ τετάρτου. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν ὁ ἐν ἑζωσιοῦν. τὸν τόκον τὰ λίθου ἐπὶ τῇ ἑξῆς δὲ λίθος ἡμίσεια ἐξωλόν ἀφῶνεν. ἐν δὲ τῇ Γ μερίδων πολιτείᾳ φησὶ, ὡς οἱ ἀφ' Σικελίας τοῦ δύο χαλκοῦ ἐξαλλαγὴ κρίνουσι. τὸν δὲ ἔτα ἐγγίζω. τὸν δὲ ἐξωλόν ἐγγίζω, τὸν δὲ Κορίνθιον φασὶν, δεκάλιτρον, ὅτι δὲ ἐξ ἐξωλοῦ ἡμίσεια.

ΑΜΒΡΑΚΙΩΤΩΝ πολιτεία.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ Δεξιφάνῃ. Τὸ ἐθνικὸν Δεξιφάνης, ὡς Ἀριστοτέλης φασὶν ἐν τῷ Ἀμβρακιωτῶν τῷ πολιτείᾳ.

ΑΡΓΕΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης βῷ κεφ. μς'. Εἰσὶ δὲ καὶ σείδων τὸ ἀγγεῖον ἐλαμπρὸν, ὅπερ τῷ φασηλίνῳ μίσγων, ἀνομαζόμενον. ὅπερ ὡς ἐν Ἀρχαίοις πολιτείᾳ Ἀριστοτέλης λέγει.

ΑΡΚΑΔΩΝ πολιτεία.

Ἀρπακρατίων, ἐν τῷ Μυρίου. Δηλοῖ τοῦ δὲ ἀεὶ αὐτῷ καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ πεμπτῷ Ἀρκάδων πολιτείᾳ ἀρχόμενος τῷ βιβλίῳ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ΒΟΤΤΙΑΊΩΝ πολιτεία.

Πλούταρχος ἐν Θησεῖ. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Βοττιαίων πολιτείᾳ φησὶ ὅτι οὐ νομίζων κωμῳδεῖσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ Μίνω, ἀλλὰ διεκόσμησε τὴν Κρήτην καὶ πεφιλάνθρωπον. καὶ ποτὲ Κρῆτας ἀχὶ παλαιοὺς ἀποδείξας, αἰδρόπους ἀπόγονοι εἰς Δελφοὺς ἀπέστειλεν. τοὺς δὲ περιοικίδας ἀκμαζόντας ἐκγόνους ἐπείων σωμάτων ἐλθεῖν. ὡς δὲ ἐπὶ πόλιν ἐκπεσεῖν πρόσθεν ἑαυτοὺς αὐτοῖς, σπάνει βοῆς εἰς Γορτύνιον διεσπάσθαι. κἀκεῖ κρατοῦντες τὴν Γορτύνιον. ἐκεῖθεν δὲ αὖθις εἰς Θρακῶν κομιδῆς, καὶ καλεῖται Βοττιαῖοι. διὸ τὰς πόρας τῆς Βοττιαίων θυσίας πολὺ τελέσας ἐπόθεν, Γοῦφ εἰς Ἀθήνας.

ΓΕΛΩΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς Πίνδαρον σχολίοις, Πυθιονικ. ἀ. α. Φασὶ γὰρ ἔνιοι καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Γελῴων πολιτείᾳ, Γέλωνα τὸν τῶν Γελῴων ἀδελφὸν, ὑδρίαν τὸν ἡμίσυν τὸν βίον πολιτεύσαι αὐτὸν δὲ τὸν Γέλωνα ἐν τῇ τῶν Συρακουσίων πολιτείᾳ δυστυχῆ δυστυχῆσαι.

ΔΗΛΙΩΝ πολιτεία.

Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐν τῷ Πυθαγόρᾳ. Ἀμέλει καὶ δόμον φρεσκευάσαι μόνον τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ γενέτορος, οὗ δὴ ἐπιθεῖναι τὴν Κερκυόνου, διὰ τὸ πυρὶ καὶ κρεῶν καὶ τὰ τόπια μόνα τὸ δεῖσθαι ἐπ' αὐτὰ εἶναι πυρὸς, ἀπρόσιν δὲ μεθεῖν, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν Δηλίων πολιτείᾳ.

ΕΥΒΟΕΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος, Γεωγραφικῶν, β'.

ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ πολιτεία.

Στράβων ὁ Βοιώτιος ἐν τῷ Ἀμφίονι. Ἀμφίονα ἔθνος Θεσσαλικὸν - ἔθνος πολέμιον Ἀμφίονι. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Ἠπειρωτῶν πολιτείᾳ.

ΘΕΤΤΑΛΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφ. ιθ. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ Σκυλακῶν λέγεσθαι φησὶ τοὺς Θετταλῶν τοὺς λάγνους.

ΙΘΑΚΗΣΙΩΝ πολιτεία.

Γοῦκιος ὁ Τζέτζης ἐν τοῖς εἰς Λυκοφρονα. Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν Γοῦκιοσιν πολιτείᾳ, κύρυπας ἔθνος ἔχοντες τῆς Αἰτωλίας, ἐπεμβάντες καὶ εὐρύτου, παρ' οἷς ἔθη μαντεῖον Ὀδυσσέως.

ΙΜΕΡΑΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῇ καὶ δ' τετάρτῳ. Ἀριστοτέλης ἐν τῇ τῶν Ἀκραγαντίνων πολ. καὶ τὰ ἑξῆς ὡς κεῖται ἀνωτέρω ἐν τῇ Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ.

ΚΑΡΩΝ πολιτεία.

Ἀπολλώνιος ἐν Θαυμασίαις ἱστορίαις κα. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν Νομίμοις Βαρβαρικοῖς τῶν Καρίας τὰ σκάφη πεποιηκέναι, οἱ τοὺς τῶν ξένων ποιοῦντες, οὐ λίθῳ ἀδικεῖσθαι τοὺς δὲ ἐπιχωρίους παρ' αὐτὰ ἀποκτείνουσι.

ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἐκ τῆς εἰς τὸ δ' τῆς τοῦ Ἀπολλονίου Ἀργοναυτικῶν σχολίων. Ἡ δὲ Κερκύρα φασὶ τὸν ἱερὸν τῆς Δηρεσίας ἐκκλεῖσαι, εἶτα ἐπιχειρεῖν δὲ τὸν αἰτίαν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Κερκυραίων πολιτείᾳ. φασὶ γὰρ τὴν Δίμητρα φοβουμένην μὴ εἰς τὸ ἱερὸν τὸ χρόμενοι τὸ τῆς ἱερεῖς αὐτῶν τὸν τόπον, διεθίωσε Ποσειδῶνος κατεκρυψαμένη τὸν πεπλῆρῶν τὸν τόπον. Τῶν δὲ ἐπιτιμωντων τοῦτον, αὐτὸ Δρεπάνης ἐπιχειρεῖν ἐπομένοντος Δρεπάνου δὲ ἐκκλεῖσαι, διὰ τὸ τὴν Δίμητρα αὐτοκτονῆσαι δρέπανον παρ' Ἡφαίστου, τοῖς Τιτᾶσι δεδόσθαι διαφθεῖρε εἰ μὴ αὐτὸ κρύψαι εἰς τὸ τοῦ θαλάσσης μέρος τὸ ἱερὸν φρεσκευάζοντος δὲ τὸ θαλάσσης, ἐξομοιωθεῖσαν τὴν θεὸν τὸ γῆς ἀφανίσαι.

ΚΙΑΝΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς Ἀπολλώνιον τὸν τῆς Ἀργοναυτικῶν πλοτῶν σχολίοις, α. Ἔστι δὲ [ἡ Κίος] πόλις Μυσίας, κεῖται Κίν τὸ ἀκρωτηρίῳ τῆς Μιλησίων Ἀπικίας ὡς ἱστορεῖ Ἀριστοτέλης ἐν Κιανῶν πολιτείᾳ.

ΚΟΛΟΦΩΝΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος ἐν τῇ ιθ. Ἡ δὲ καὶ τῶν ἑώρας τῆς ἐπ' Ἠρόνος, ἐν καὶ αὐλῶν λέγουσι τῷ ἐν Ἀριστοτέλης γραῶν ἐν τῇ Κολοφωνίων πολιτείᾳ φησὶ· ἀπόθεσις δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεόδωρος ὑστερον βίον διαστῆν. λέγεται δὲ γραῦδας τρῦφαι τὴς, ἃς ἐν τῷ φεύγειν δῶλον ὄθεν ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἀγωνίας ἐθύσαν αὐτὰ μέλη σεῖς τὴς ἑώρας.

ΚΤΘΝΙΩΝ πολιτεία.

Ἀριστοτέλης Κύθνιος. Κύθνος, μία τῶν Κυκλάδων. Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Κύθνῳ

ΚΤΜΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τὸν Δωρικαῖς Οἰδίποδα τύραννον σχολίοις, Ὅτι δὲ ἐνίοτε τὸ τοῦ πυρὰν ὄνομα, δῆλον. ὅτε μὲν γὰρ Ὀμήρου, ὅτε Ἡσιόδου, ὅτε ἄλλος ἑνὸς τῶν ποιητῶν, τύραννον ἐν τοῖς ποιήμασιν ὀνομάζει ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν Κυμαίων πολιτείᾳ, τοὺς τυράννους φησὶ τὸ φύσει τῶν ἀγωνιστῶν τῶν τοιούτων ὀνομάσαι τὸ γὰρ ἐκεῖνο τοιοῦτον.

ΚΤΠΡΙΩΝ πολιτεία.

Ἀρποκρατίων. Ἀγαπητὸς καὶ αἰσχρὸν οἱ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀδελφοὶ τὸν βασιλέα, κελεύοντα κάκιστε τῷ δὲ ἀδελφῷ καὶ γυναῖκα, ἀλλαγῆ. Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Κυπρίων πολιτείᾳ.

ΚΤΡΗΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης ἐν τῇ θ.

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΊΩΝ πολιτεία.

Ἀρποκρατίων. Μίρμηκα, σιτοφάγματα τινα Λακωνικὰ ἔτι καὶ κρεῶν. διήκεσαν δὲ ἐκεῖ τούτων Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Λακεδαιμονίων πολιτείᾳ. φασὶ δὲ ὡς εἰσὶ μύρμηκες [μέρμηκες] ὀνομασθῆναι, ἢ ἀπόρριπτα εἰς τὰς μάλας Λακεδαιμόνιοι πόντες.

ΛΕΥΚΑΔΙΩΝ πολιτεία.

Στράβων ζ Γεωγραφικῶν. Κεῖται ἔθνη καὶ τόπον.

ΛΟΚΡΩΝ πολιτεία.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματέων α. Χαμαιλέων ὁ Ἡρακλεώτης ἐν τῷ περὶ μέθης, καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Λοκρῶν πολιτείᾳ Χαλκίδα τὸν Λοκρῶν παρὰ τὸ Ἀθήνας τοῖς νόμοις κεκλεῖσθαι ἀπεκκλεῖσθαι.

ΜΑΣΣΑΛΙΩΤΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφιστῶν ιη. Τὸ ὅμοιον ἱστορεῖ γραῦδας καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μασσαλιωτῶν πολιτείᾳ. γράφει ἄτοι. Φωκαεῖς οἱ ἐν Ἰωνίᾳ ἐμπορίᾳ χρώμενοι ἔκπεσεν Μασσαλίᾳ. Ἐξέπεσε δὲ ὁ Φωκαεὺς Νάιος τῆς βασιλεῖ, τοῦτο δὲ λῶ ἀπὸ ὄνομα, λῶ ξένος ἔστι ὁ Νάιος ἔστελλον γάμοις τῷ θυγατρὸς, καὶ τύχῃ παρεγένοντο τὸν Ἐξέπεσε πόσα [illegible] ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ ἐν τῷ Βυζαντίῳ τὸ σκάφος τῷ τῆς τῷ παρὰ Πέτρα τοῦτον δὲ συμβαίνοντος καὶ τοῦ πατρὸς ἀξιοῦντος, ὡς καὶ θεὸν γαμεῖν τὴν θυγατέρα, ἐκεῖνος ὁ Ἐξέπεσε γαμεῖ καὶ, καὶ σιωπᾶν, μετὰ δεῖπνον τοῦτον Ἀριστοξένου καὶ ἔστι γάμος ἐν Μασσαλίᾳ ὑπὸ τῷ ἀδελφοῦ, μίγνυται τοῦ Πρωτέα καὶ κλέψαν. Πρῶτος δὲ ἐγένετο τῷ ἐν Εὐξείνῳ καὶ Ἀριστοξένου.

ΜΕΓΑΡΕΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς Σοῦδα.

ΜΙΘΩΝΑΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφιστῶν ε'. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ Μιθωναίων πολιτείᾳ, περιέστεμε φησὶ, τοὺς ἀφ' ἑαυτοῖς δύο καθ' ἕκαστον ὄνομα. τοῖς δὲ πολεμαρχοῖς εἶε. τὰ πλεῖστα δὲ ἐκάμνοντο παρ' ἄλλοις τὰ πίνειν καὶ τῷ ἄλλῳ ἔθνη.

ΜΗΛΙΕΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς Σοῦδα.

ΝΑΞΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφιστῶν ιε. Ἀριστοτέλης δὲ τῇ Ναξίων πολιτείᾳ περὶ τῶν πορνείας ἄτοι γράφει. τῷ παρὰ Ναξίοις ἔστιν, εἰ μὴ πολλοὶ τὸ ἄστυ οἰκεῖν, εἰ δὲ ἄλλοι διεσπαρμένοι τῷ κώμας. ἐν αὐτῷ δὲ τοῖς τῷ κεφῷ. ἢ ἔτι καὶ τῷ Λυσάνδρῳ Τελεσαγόρας ὄντα. πλείστοις τε σφόδρα καὶ ἐνδοξοτάτοις, καὶ τιμαῖς παρὰ τῷ δήμῳ τοῖς τ' ἄλλοις ἅπασι, καὶ τοῖς καθ' ἡμέραν πεμπομένοις. καὶ ὅτε καταλύσαντες ἐκ τῷ πόλεως ἀφικοῖντο τὰ τι τῷ πολυφίλων, ἔδει καὶ τοῖς πολίταις λέγειν, ὅτι μόνοι αὐτῷ τῷ Τελεσαγόρᾳ διὰ τὸν τοῦτον κίνδυνον. τελεῖσκε καὶ τοῖς ἀνάφοις μόνοι ἰχθῦν, εἰ πάντες τοῦ ἀλείου τὰ αὐτὰ, λυπήσαντες τῷ πολλοὺς ἀκούειν, ὑπεμένοντες ἐκάμνοντο αὐτῷ. διέκειτο δὲ τοῦ Τελεσαγόρου φιλοφρόνως· αὐτοῖς, εἰ τελεῖσκε αὐτῷ τι ὑβρισθεὶς δύο θυγατέρας ἀπὸ θυγατρὸς. ἐφ' οἷς ἀγανακτῶ σπίλεις οἱ Νάξιοι, καὶ τὰ ὅπλα ἀπαλλάττοντες ἐπόθεν τοῖς τειχίσκοις. καὶ μόνοι τοῦ σώσις ἐφίστο, φυγαδεύοντος τῷ Νάξιοι Λυσάνδρου, ἃς ὑπὸ ταύτης τῷ γραμμῆς τύφωνος ἀφεῖν τῷ συμμάχου.

ΟΠΟΥΝΤΙΩΝ πολιτεία.

Ἡσύχιος. Ἀσπρος, ὁ Ἀχαιοὶ ἐν Ἠπείρῳ ὡς φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ὀπουντίων πολιτείᾳ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ΟΡΧΟΜΕΝΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης βιβ.ι.κεφ.λη. Καὶ ὅταν μὲν ἐν Ἀχαρνῦσιν εἴπῃ Ἀριστοφάνης, ἀχάρνας χρυσίου, τὸ ἀγγεῖον ἴσως Περσικὸν ἔνιοι δὲ τὴν θεωρικὴν κίστην οὕτω καλεῖσθαι νομίζουσιν. ἐν δὲ Ἀριστοτέλους Ὀρχομενίων πολιτείᾳ, μέτριον δὴ τὸ παράκοπτα μεδίμνους χρυσοῦς Ἀθηναίοις.

ΣΑΜΙΩΝ πολιτεία.

Ζηνοβίος ἐν Ἐπιτομῇ τῆς Τερραίου καὶ Διδύμου παροιμιῶν. Τὸ περὶ δρυῶν σκόπει· Ἀριστοτέλης φησὶν ἐν τῇ Σαμίων πολιτείᾳ Πελιάδας πολλοὺς ὑπὸ Σαμίων ἀναιρεθῆναι περὶ τὴν καλουμένην Δρυῦν· ὅθεν καὶ τὰς πελιάδας γυναῖκας ὁμνύναι τὸ περὶ δρυῶν σκόπει.

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τὸ πρῶτον τῆς Ἀπολλωνίου Ἀργοναυτικῶν. Ἡ δὲ Σαμοθρᾴκη ἐκαλεῖτο πρότερον λάκοπα, ὡς ἱστορεῖ Ἀριστοτέλης ἐν Σαμοθρᾴκης πολιτείᾳ.

ΣΙΚΥΩΝΙΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης, ἐννάτῳ. Ἀριστοτέλης δὲ αὐτὰ ταῦτα λέγων ἐν Σικυωνίων πολιτείᾳ, σμικρόν τι κωμῳδοῦσι. ὀρφλλεῖς γὰρ αὐτοὺς ὀνομάζει, λέγων, τὸ μὲν ὀφείλειν δηλοῦντος τὸ αὔξειν, αὐτὸ δὲ δῆλον τὸ εἰς μῆκος αὐξῆσθαι, ὡς δὴ κλιθέντων. ὅθεν καὶ τὸ ὀφειλεῖν ὀνομάσθαι φησὶν ἀπὸ τοῦ ὅπως. ὅτι μόνοι τὸν ὅλον ὑπολαμβάνουσι τὸ φεῖς τὸ βῆτα συγκρίσεων.

ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ πολιτεία.

Ἀθήναιος Δειπνοσοφ.ι. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῇ Συρακουσίων πολιτείᾳ καὶ σωφρόνως φησὶν αὐτὸν ἔφη ὅτι ὅπου ἡμέρας ἐνενήκοντα μεθύειν· διὸ καὶ ἀμβλυωπότερον γενέσθαι τοὺς ὄφεις.

ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ πολιτεία.

Πολυδεύκης, ἐν τῇ θ'. Καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' ᾧ ἐντετυπῶσθαι Ταραντα καὶ Ποσειδῶν, δελφῖνι ἐπιχρώμενον.

ΤΕΓΕΑΤΩΝ πολιτεία.

Ἐν τοῖς εἰς τοὺς Ἀριστοφάνους Νεφέλας σχολίοις. Ἀριστοτέλης δ' ἐν τῇ Τεγεατῶν πολιτείᾳ φησὶν ὅτι βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων ὅκνησαν· οἱ πάντες ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν νῦν Ἀρκάδων διὰ τὸ ὀκνεῖν τῶν στρατιῶν· διὸ καὶ παροιμιάζονται περὶ τῶν ὀκνούντων.

ΤΕΝΕΔΙΩΝ πολιτεία.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος, Τένεδος. Ἔστι καὶ ἑτέρα παρεμφερὴς, Τενεδίων πόλεις, ἀπὸ τῆς νήσου πλησίον ἢ καὶ μᾶλλον συνοικούσης τῶν Τρῳῶν τὰ ζητούμενα, καὶ τὰ ἄλλα πράγματα· καὶ φησὶν Ἀριστείδης καὶ ἄλλοι, τὸν ἐν Τενέδῳ Ἀπόλλωνα πόλεως κρατεῖν δῆθεν τὰ συμβαίνοντα τοῖς περὶ Τένεδον· ἢ μᾶλλον ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Τενεδίων πολιτείᾳ ὅτι βασιλεύς τις ἐν Τενέδῳ νόμον ἔθηκε τὸν καταλαμβάνοντα μοιχοὺς ἀναιρεῖν πλέκει ἀμφοτέρους· ἐπεὶ δὲ συμβῆ τὴν ἰδίαν αὐτὸν καταλαμβῆναι μοιχόν, ἀνῴρωσε καὶ περὶ τὸ ἴδιον παιδὸς πεπράθαι τὸν νόμον. καὶ ἀναμεδόντος, εἰς παρεμφερὲς ἐλθεῖν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ δῆλον ὅμως παρεπομένων. δῆλον τοῦτο φησὶ, καὶ ὅτι τὸ νομίσματος δῆλον Τενεδίων κεχαράχθαι ἐν μὲν τῷ ἑτέρῳ μέρει πλέκων, ὅτι δὲ τὸ ἑτέρου δύο κεφαλὰς εἰς ὑπόμνησιν τοῦ περὶ τὸν παῖδα πα[illegible]

ΤΥ

INDEX AVCTORVM QVI SVIS laboribus ac incubrationibus Aristotelis libros ac Philosophiam conati sunt illustrare. Quid autem quisque scripserit, potest lector studiosus ex Gesn. Biblioth. discere: vnde hæc collecta sunt studio & opera Paschalis Galli Pictonis.

ABenaman Saracenus.
Abrahamus de Balnis.
Adramus Bulekfelde.
Adamus Estion.
Adrastus peripatericus.
Ægidius de Roma.
Albertucius.
Albertus Episc. Ratisponensis, Magnus dictus.
Alexander de Ales.
Alexander de Alexandria.
Alexander Aphrodisæus.
Alexander Chamaillardus,
Alexander de S. Elpidio.
Alexander Paccius.
Alexander Philosophus.
Alexander Piccolomineus.
Alpharabius.
Alphonsius Archiep. Toletanus.
Alphredus Anglicus.
Alulidus Rosades.
Amandus Chabasius.
Ambrosius Leo.
Ammonius Hermeas.
Andreas Bilius.
Andreas Gerardus Hyperius.
Andreas Lacuna.
Andreas Planerus.
Angelus Politianus.
Anitius Boetius Manlius Seuerinus.
Antonius Andreas.
Antonius Balduinus.
Antonius Berga Taurinensis.
Anton. Bernhardus Mirandulanus.
Antonius Coronellus.
Antonius Demochares.
Antonius Fauentinus medicus.
Antonius Goueanus Lusitanus.
Antonius Matecanitus Ferrariensis.
Antonius Brassauelus.
Antonius Riccobonus.
Antonius Scamus Salodiensis.
Apollinaris.
A. ollinaris Offredus.
Archangelus Mercenarius à Monte Sancto.
Armandus de bello visu.
Asclepius Trallianus.
Asinius Pollio Trallianus.
Aspasius.
Auempace Arabs.
Auerroys (vel, vt aliis nominatur) Aboolit Benroist) Cordubensis, medicus, cognomento Commentator.
Augustinus Niphus Suessanus.
Auicenna Cordubensis.
Bartholomæus Lombardus Veronensis.
Bassianus Landus Placentinus.
Bernardinus Calellus Speclensis Salentinus.
Bernardinus Donatus Veronensis.
Bernardus Senensis.
Bertrandus Pastoris.
Bessarion Nicenus.
Braimhanus, Anglus.
Bri morus Sophista.
Burlæus.
Cælius Calcagninus.
Cælius Secundus Curio.
Cæsar Odonus.
Caietanus. Vicentinus.
Camillus Squarcialupus Plumbinensis.
Carolus Sigonius Mutinensis.
Christophorus Cornerus ex Fagis.
Christoph. Hegendorphinus.
Christoph. Molhusensis.
Chrysostomus Iauellus.
Claudius Alberius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Claudius Campensis.
Claudius Peronæus.
Conradus Clauserus.
Conradus Gesnerus Tigurinus.
Conradus dictus Hensel.
Conradus Summerhart de Calau.
Cyriacus Strozza.
Damascius Stoicus Syrus.
Daniel Barbarus.
Dauid Græcus quidam interpres.
Dexippus Philosophus Platonicus.
Diegus Hurtadus à Mendozza.
Diogenes Laertius.
Dionys. Lambinus, Monstroliense.
Dominicus de Flandria.
Dominicus Montesaurus.
Domin. Bannes Mondragonensis.
Dominicus Soto Segobiensis.
Donatus Acciaiolus.
Eustratius Metropolita Nicææ.
Fortunatus Crellius.
Franciscus Bona fides.
Franciscus Caballus Brixiensis.
Franciscus Patritius Senensis.
Franciscus Philelphus, Tolentinus.
Franciscus Robortellus Vtinensis.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Toletus.
Franciscus Vatablus.
Franciscus Vallesius Hispanus.
Franciscus Vicomercatus Italus.
Fridericus Sylburgius Veteranus.
Gabriel Buratellus Aconitanus.
Gabriel Cæsanus.
Gaspar Bruschius Egranus.
Georgius Bruxellensis.
Georgius Gemistus Pletho, Constantinopolitanus.
Georgius Lieblerus.
Georgius Pachymerius.
Georgius Proteetius.
Georgius Scholarius.
Georgius Trapezuntius.
Georgius Valla Placentinus.
Gerardus Machisius Geldriensis.
Gerardus de Monte.
Gerardus Odonis.
Gratiadeus.
Gualterus Burleus, Anglus.
Guarinus Veronensis.
Guido Perpinianus.
Guilelmus Alneuuick.
Guilelmus Bechius.
Guilelmus Breton.
Gulielmus Budæus.
Guilelmus Gregorius Scotus.
Guilelmus Guarronis, vel de Varra.
Guilelmus Lubbenham.
Guilelmus Occam.
Guilelmus Slade.
Gyraldus Kufus.
Heliodorus Prusensis.
Henricus de Gandauo.
Henricus Parker.
Hermannus Rauanus Vuestlalius.
Hermannus de Schildis.
Herminius.
Hermolaus Barbarus.
Herodianus Prussiensis.
Hieremias Thriueus Brachelius.
Hieronymus Bagolinus Veronensis.
Hieronymus Balduinus è monte arduo.
Hieronym. Cantalupus Mantuanus.
Hieronymus Gemusæus.
Hieronym. Sauanarola, Ferrariensis.
Hieronym. Vuildenbergius, Aurimontanus.
Iacobus Aubertus Vindo.
Iacobus Carpentarius.
Iacobus Cheyneus ab Arnage.
Iacobus Faber Stapulensis.
Iacobus Gissenus.
Iacobus Lodoicus Strebæus, Rhemensis.
Iacobus Schekius, Schorndorfens.
Iacobus Tymæus Amsfordensis.
Iacobus Zabarella.
Ianduens.
Ioachimus Perionius.
Ioan. Ariaeus Landuiensis
Ioannes Argyropylus Constantinopolitanus.
Ioannes Bucconterpe
Ioanno Baptista Bogol
Ioannes Baptista Burana

Ioannes Baptista Cammotius.
Ioannes Bate, Anglus.
Ioannes Bernardus Felicianus, Venetus
Ioannes Buridanus.
Ioannes Cantacuzenus Imperator Constantinopolitanus.
Ioannes Casus Oxoniensis.
Ioanne: Cochleus.
Ioannes Datus, de Imola.
Ioannes Dedecus, Anglus.
Ioannes Duns Scotus.
Ioannes Eccius, Sueuus.
Ioannes Edæus genere Vuallus, patria Herephordiensis.
Ioannes Erigena.
Ioannes de Fabriano, Italus.
Ioannes Ferrerius Pedemont.
Ioannes Franciscus Burana, Veronensis.
Ioannes Friderficus Schroterus.
Ioannes Genesius Sepulueda, Cordubens.
Ioannes Grammaticus, Alexandrinus, cognomento Philoponus.
Ioannes Hospinianus, Steinanus.
Ioannes Hypatus.
Ioannes Iacobus VVecherus, Basiliensis.
Ioannes Iacobus Breurerus.
Ioannes de Ianduno, Gandauensis.
Ioannes Keningale.
Ioannes de Lapide, Germanus.
Ioannes Ludouicus Hauuéreuterus.
Ioannes Ludou. Viues, Valentinus.
Ioannes Lonicerus, Germanus.
Ioannes de Mechlinia, Germanus.
Ioannes Morisotus.
Ioannes Murmellius.
Ioannes Sturmius, Germanus.
Ioannes Velcurio, Germanus.
Ioannes Versoris.
Ioannes VVilhon
Iodocus Clichtoneus
Iodocus Iaenensis
Lazarus Rhaccendite
Iulius Cæsar Scaliger
Iulius Castellanus

Iulius Martianus Rota.
Iulius Pacius.
Iulius Palamedes, Adriensis.
Iustus Velsius Haganus.
Kareuu, vel Karreye, Anglus.
Lambertus de Monte Domini.
Leonardus Aretinus.
Lucas Bosdenus.
Lucillus Philotheus.
Lucius Apuleius.
Ludouicus Buccaferreus.
Ludouicus Casteluetrus Mutinensis.
Ludouicus Cœlius Caleagnuus.
Magentinus Metropolita.
Marcus Antonius Flammius.
Marcus Antonius Maioragius.
Marcus Antonius Mareschalcus, Bononiensis.
Marcus Antonius Montisianus.
Marcus Antonius Muretus.
Marcus Antonius Passerus.
Marcus Antonius Zimara.
Marsilius de Ingen.
Martinus Borrhaus.
Martinus de Corbenis.
Mart. Polichius Mellerstadius.
Matthæus Chatonis, Aquitanus.
Matthæus Frigillanus.
Matthias Emich, de Andernaco.
Maximus Philosophus, Alexand.
Maximus Epirota aut Byzantinus.
Maximus Planudes.
Mainetus Moynetius.
Michael Angrianus, Bononiensis.
Michael Caluus.
Michael Ephesius.
Michael Psellus. idem fortè (ait Gesner.) cum Michaele Ephesio.
Michael Mathematicus cognomine Scotus.
Michael Sophianus.
Michael Toxites.
Nicephorus Blemida.
Nicolaus Cisnerus Masbachius.
Nicolaus Dorbellus, aliàs Orbellus.
Nicolaus Gruchius, Rotomagens.
Nic. Leonicus Thomæus, Italus.
Paulus Riccius Israelita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Paulus Soncinas.
Paulus Venetus.
Petrus Alcyonius.
Petrus de Abaco.
Petrus de Aluernia.
Petrus de Apono, Patauinus, Conciliator dictus.
Petrus Aquanus, Brixianus.
Petrus à Fonseca
Petrus Ioannes Oliuarius, Valentinus Hisp.
Petrus Martyr Vermilius, Flo. Theol.
Petrus Nicolaus Castellanus.
Petrus Ollicinus.
Petrus Pomponatius, Mantuanus.
Petrus Sanctisleur.
Petrus de Spira.
Petrus Tartoretus, Parisiensis.
Petrus de Vena.
Petrus Victorius.
Philippus Clericus.
Philippus Canatus à Fraxinis.
Philippus Melanthon, Bretanus.
Porphyrius Tyrius.
Proclus Lycius.
Quelpingtonus, Anglus.
Radulphus Spaldingus.
Ranulphus Lockesley.
Raphael Cyllenius.
Robertus Alyngton.
Robertus Crucius, Anglus.
Robert. Kareuue, alias Ceruinus.
Robertus Kylmarby, Anglus.
Rugerus Bakon.
Rupertus Episcopus Lincolniens.

Samuel Heilandus.
Scholarius Græcus quidam.
Sebastianus Foxius Morzilli.
Simon Brosserius.
Simon de Euersham, Anglus.
Simon Grynæus, Basiliensis.
Simon Stenius.
Simon Porcius.
Simon Simonius, Lucensis.
Simplicius, philosophus insignis.
Sophronius.
Stephanus Cyrius.
Syrianus.
Themistius Euphrades.
Theobaldus Gerlachius, Billicanus.
Theodorus Angelutius.
Theodorus Ga. a Thessalonicens.
Theodorus Magnus Logotheta Metochita.
Theodorus Prodromus.
Theodorus Zuingerus, Basiliensis.
Theolphilus Zimara, M. Antonij F.
Thomas de Aquino.
Thomas de Cantiprato.
Thomas Erastus.
Thomas Penketh, Vuaritouensis.
Thomas Suetonius, Anglus.
Thomas de Vio Caietanus.
Thomas V Valden.
Timannus Camenerus.
Victorinus Strilegius.
Vincentius Madius, Brixianus.
Vincentius Quintianus.
Zacharias Vrsinus, Vratislauiensis.

INDEX ALTER

INDEX ALTER QVO DECLARATVR

quid sit à quoque è superioribus interpretibus in singulas Aristotelica philosophiæ partes scriptum.

ORGANVM.

ADrastum in decem Categorias Aristotel. scripsisse refert Galenus in libello de libris proprius. & fortè ille est quem Stephanus de Vrbibus discipulũ Aristotelis nominat.

Egidius de Roma ordinis fratrum Eremitarum, Bituricensis archiep. Commentarios edidit in Arist. librum prædicamentorum, de interpret. priorum, posteriorum, elenchorum.

Albertus Magnus de prædicamentis lib. 1. de Definitionibus lib. 1.

Alexander Aphrodisæus scripsit Cõmẽtarios in post. Analyt. in librum primum Analyt. prior. in octo lib. Topicos. in Sophisticos Elenchos.

Alexãder de S. Elpidio, Italus, scripsit in Topica Aristotelis libros 4. & in priora eiusdem libros 2.

Alulidi Rosadis Compendium prior. Analyt. Arist. extat.

Ammonius Hermeæ scripsit Comment. in Porphyrij Institutionem, in Categorias, de Interpret.

Andreæ Planeri quæstiones Dialecticæ explicantes prædicabilia, prædicamenta, librum de Interpret. & posteriora Analytic. Aristotelis.

Andreas Gratiolus, incerti autoris expositiones compendiarias in 2. libri post. Analyt. Arist. transtulit.

Angelus Politianus scripsit in priora Analyt. Arist. prælectionem cui titulus Lamia, & aliam cui titulus Panepistemon: item Dialecticam in qua organi Arist. præcepta delibavit: postremò prælectionem de Dialectica, vbi eam à prima philosophia discernit.

Antonius Seuerinus, scripsit de Isagoge Porphyrij lib. 2. in Categorias Arist. lib. 2. in lib. de Interp. Arist. lib. 1. in editione eiusdẽ secundam lib. 6. de Diuisionibus lib. 1. de Definitionibus lib. 1. de syllogismo Categorico lib. 2. de Hypothetico lib. 2.

Antonius Coronel scripsit expositionem in 12. Capita primi libri, post. Analyt. Arist. & monit dubium vnum in primum caput 2. libri posteriorum.

Antonij Democharis Rosionei in 8. libros Topic. Arist. hypomnema extat.

Antonius Fauentinus scripsit Commentarios in post. Analyt. Arist. & Epistolas 4. contra Ioan. Picum de Vno & Ente.

Antonij Gouieani integri Organi cõuersio nescio an extemidẽ respõdit ad P. Rami calũnias pro Aristotele.

Antonius Bernhardus Mirandulanus scripsit Institutionẽ in vniuersam logicam, nempe in libros de Interpret. priora & post. Analyt. Item Commẽtarium in eadem quo probat doctrinam prædicam. non Logicam sed Metaph. esse. & Apologiæ libros 8. quibus hanc suam sententiam defendẽs variis respondet.

Antonius Musa Brassauolus, medicus, de Laudibus Dialecticæ, de ordine librorum Logicæ, de vtilitate & necessitate eiusdem, de suppositionibus secũdum antiquos. Porphyrij Panoplia, in qua defẽdit autorem ab his, qui illum ex professo reprehendunt. eiusdem comment. in prædicam. Arist. in librum de Interpret. in post. Analyt. in libellum Boetij de diuisionibus.

*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apollinaris scripsit opus in primum posteriorum.

Armandus de Bello visu scripsit declarationem difficilium terminorum Philosophiæ, Logicæ. de Prædicam. lib. 1. de secundis intentionibus.

Aspasium in 10. Categorias Arist. scripsisse testatur Galenus de libris propriis cap. 11.

Augustinus Niphus Philotheus Suessanus, transtulit & exposuit librum Arist. de interpret. commentatus est in duos libros priorũ Analyt. Arist. & Sophist. Elenchos.

Aurelius Augustinus Hipponensis Episcopus tractatum decẽ Categoriarum ex Arist. & principia Dialecticæ edidit.

Averrois expositio in librum Porphyr. in librum prædicam. in librũ de Interpr. Media expositio in libros priorum Resolut. Expositio in 8. libros Topic. in libros Elenchor. Epitome in libros logicæ Arist. Quæsita varie in logica.

B

Betrandus Pastoris, Augustinianus scripsit in priora Arist. lib. 2. in Topica lib. 4.

Bernardinus Calellus conscripsit Expositionem intentionis Arist. in 1. lib. posteriorum.

Brikmotus Sophista, Anglus, scripsit in Elenchos Arist. lib. 2. in Topica eiusdem lib. 4. in priora Analytic. lib. 2. & totidem in posteriora.

Burlæus commentatus est in Aristotelis librum de Interpretatione.

C

Christoph. Cornerus ex Fagis, rationem inueniendi medium terminum in Syllogismo Categorico ab Arist. traditam edidit.

Christoph. Molhusensis, Dominicanus, scripsit in Arist. Elẽchos lib. 1.

Chrysostomus Iauellus edidit compendium Logicæ.

Claudius Alberius [illegible] seu de Enunciationibus quas vocant propositiones, in quibus verũ & falsum iudicatur. eiusdem epitome in organum Arist.

Conradus Clauserus scripsit Methodum Analyticam ex Platone, Arist. Hermogene & Cic.

D

Daniel Barbarus scripsit in quinque voces Porphyrij.

Dauidis cuiusdam extant Comment. Græca in Arist. prædicam. & 5. voces Porphyr.

Dexippus scripsit libros 2. Comment. in prædicam. Arist.

Dominicus de Flandria quæstiones 23. in Elench. Arist. edidit.

Dominicus Sotus commentatus est in Porphyrij Isagogen, Arist. prædicamenta, & libros de Demonstratione.

E

Emericus Kratzer, edidit assertiones ex vniuersa logica.

Erueo Britoni à multis tribuitur summa Logicæ Aristotelis quæ sub Aquinatis nomine impressa est.

Eustratij Commentarij Græci in secundum librum post. Analyt. Arist. extant.

F

Fortunatus Crellius elegantem Isagogen in Arist. organum scripsit. & Arist libros post. Analyt. commentariis illustrauit.

Franciscus Toletus vniuersam ferè Arist. Logicam commentariis & quæstionibus illustrauit, & in eandem Introductionem scripsit.

Franciscus Matronis scripsit super vniuersalia & prædicamenta Arist.

Gaspar Bruschius [illegible] prædicamenti Qualitatis prolixum librum.

Georgius Brussellensis in Physicam Arist. expositionem scripsit. [illegible] organi partes.

Gerardus Mathisius scripsit [illegible] in vniuersam Arist. Logicam, & in eandem Epitomen Græcolatinam.

Georgius Pachymerius scripsit Expositionem in Logic. Arist. problemata Logica &c.

Georgius Protectius in vniuersum Arist. organũ cõmentarios scripsit.

Georgius Scholarius scripsit in quinque voces Porphyrij.

Georgius Trapezuntius Dialecticam ex Arist. edidit.

Godfridus Cornubiensis in post. Analyt. libros 2. scripsit. & in prædicam. lib. 1. in Gilberti quoque principia.

Gratiadeus Supplementum Thomæ Aquin. in 2. librum de Interpret. Arist. conscripsit. & summam totius Logices.

Gualtherus Burleus scripsit in Isagogen Porphyr. librum, in Categorias Arist. libros 2. in lib. de Interp. in Logicam Scoti. in Elenchos, in Topica lib. 6.

Guilelmus Slade scripsit super vniuersalia.

Guilelmus Xylander Institutiones Aphoristicas Logices Arist. conscripsit.

Guilelmus Lubbenham scripsit in posteriorum Analytic. Aristot. libros 2.

Guilelmus Mylnerlay scripsit in Porphyrij vniuersalia lib. de Propositione lib. 1. in 6. principia.

Guilelmus Breton scripsit in Elenchos Arist. lib. 2. Quæstiones Elenchorum lib. 2. in Porphyr. lib. 1. in prædicam. lib. 3. in libros de Interpretatione lib. 2. in sex principia libro 1.

Guilelmus Chubbes Introductionẽ [illegible]

[illegible]

H

Hieronymus Cardanus scripsit Contradictiones Arist. & Auerrois in logicis.

Hieronymus Gemusæus scripsit in posteriora Analyt. Aristot.

Herminius librum Arist. de Enunciatione interpretatus est.

Hermolaus Barbarus Logicam Arist. vniuersam transtulit.

Hieronymus Bagolinus annotationes & dubitationes in primũ lib. Analyticorum. Arist. emisit.

I

Iacobus Carpentarius scripsit Epitomen Categoriarũ & de Interpret.

Iacobus Faber scripsit paraphrasin in logicam Arist. & omnes logicos libros Arist. recognouit, & commentariis illustrauit cum Isagog. Porph.

Iacobus Lodoicus Strebæus Arist. Analytica, & Categorias transtulit.

Iacobus Schekius scripsit de Demonstratione libros 15. vice Comment. in post. Analyt. Arist. commentarios cum annotat. & repetitionibus in Organi Arist. libros Analyt. de prædicab. prædicam. Interpret. & Commentarios prolixos in octo lib. Topicorum.

Iacobus Zabarella conscripsit Commentarios in Arist. Analytica post. & alios libellos quibus doctrinam posterioristicam illustrat.

Ioachimus Perionius Porphyrij Isagogen: Arist. prædicam de interpret. vtraque Analytica, Topica & Elenchos tr & notis illustrauit.

Ioannes Arboreus commentatus est in Isagogen Porph. Categ. Arist. in librum de Interpretatione.

Ioannes Argyropylus Arist. prædicamenta & Analytica post. vertit.

Ioannes Argypylus iunior Græcus, Arist librum de Interpr. transtulit.

Ioannes Bacconthorpe in vniuersam Arist. Logicam scripsit.

Universidad de Deusto Biblioteca

Ioannes Baptista Burana Arist. Analytica priora tr. & in ea commentatus est.

Ioannes Bate scripsit super vniuersalia lib. 1. super prædicam. in sex principia lib. 1.

Ioannes Casus summam veterum interpretum in Arist. Logicam, quàm verè fallóve Petrus Ramus in Aristotelem inuehatur, ostendentem conscripsit.

Ioannes Cuelliacus scripsit in Porphyrij prædicabilia, & de Constitutione Logicæ.

Ioannes Datus de Imola scripsit in priora Analyt. Arist. libros 2. & in post. Analyt. libros 2.

Ioannes Duns, Scotus, scripsit Quæstiones vniuersalium Lib. 1. Quæstiones prædicam. Lib. 1. in post. Analyt. lib. 1.

Ioannes Fraciscus Burana Arist. priora Analyt. tr. & cõmẽtarijs illustrauit.

Ioannes Grammaticus scripsit in Elẽchos Arist. in 5. voces Porphyrij hypomnema in 2 libros priorum Analyt. in prædicam.

Ioannes Hospinianus scripsit Quæstionum Dialect. lib. 6. & illarum Epitomen, Erotemata in organum quod vertit, per capita distinxit, correxit, & Græcè simul & Latinè edidit.

Ioannes Hypatus scripsit in 2. 3. & 4. Topicorum libros.

Ioannes Iacobus Vvcherus Organũ Logicum ex Aristot. & aliis in tabulas redegit.

Ioannes de Iapide edidit explicationem librorum Logicæ Aristotelis.

Iulius Pacius Aristot. organum transtulit, & multis notis illustrauit.

Iosephus Rhacendita synopsin scripsit Arist. Logicæ.

Ioannes Scholasticus scripsit annotat. in post. Analytica.

Ioannes Avilton August. scripsit in priora & post. Analyt. Aristotelis.

Iodocus Vvlichius Erotematum dialect. Lib. 1 emisit.

Ioannes Vvinchel seu Franciscanus scripsit super Logicam Arist. lib. 1.

K

Kareuue vel Karreye commentatus est in Aristotelem post. Analytic. libros 2.

M

Martinus Borrhaus, alias Cellarius, edidit annotationes in 8 libros Topic. Arist.

Michael Caluus edidit Conclusiones in Porphyrium & Apologiam pro Arist prædicamentis.

Martinus de Corbenis commentatus est in priora Analytica, & post. Arist. & in Elenchos: & de medio demonstrat. scripsit.

Michael Ephesius in Elenchos Arist. commentatus est.

Matthias Emich. scripsit in prædicamenta Arist. lib. 1.

Matthæus Frigillanus commentatus est in Logicam Arist.

Magentinus Metropolita enarrauit librum Arist. de Interpret. ex Ammonio. & in duos libros prior. Analyt. commentatus est ex Ammonio itidem.

Martinus Polichius scripsit Collectanea in omnes Logicos libr. Arist.

Maximus Philosophus scripsit in prædicam. Arist.

Michael Psellus scripsit paraphrasin in Arist. lib. de Interpret.

N

Nicolaus Brito scripsit in Elenchos Arist.

Nicolaus Gruchius scripsit præceptiones Dialecticas, & totum organum exceptis prior. Analyt. transtulit.

Nicomedis comm. in prior. Analyt. Arist.

Olympiodori commentarij in posteriora Aristot.

P

Paulus Riccius Conclusiones de triplici ordine quem Aristotelem exercuisse probat, edidit.

Paulus Soncinas scripsit in prædicab. & prædicamenta.

Paulus Venetus scripsit Logicam duplicem, & in Porphyrium ac prædicamenta.

Philippus Canaius à Fraxinis Organum edidit, quo Aristotelici Organi verba simul & sensus paraphrasticè expressit: idque lingua Francica, in ciuium suorum gratiam.

Petri Aquani Institutiones in Categorias Arist. extant.

Petrus Ioannes Oliuarius Porphyrij Isag. Arist. prædicamenta, de Interpret. & priora Analytica Græca castigauit.

Petrus Tartoretus scripsit in totam Logicam Arist.

Porphyrius scripsit Isagogẽ, de quinque vocibus: & expositionem in Categorias Arist.

Q

Quelpingtonus scripsit Quæstiones in post. Arist. libros 2.

R

Radulphus Spaldingus scripsit in Arist. Elench. lib. 1.

Robertus Alyngton scripsit Logicales suppositiones lib. 1. in Arist. prædicam. lib. 1. in sex principia lib. 1. in priora & posteriora Analytica Aristot.

Robertus Kiluuarby scripsit in totũ Arist. Organum, exceptis Topicis.

Robertus Karreuue, alias Ceruinus, scripsit in posteriora Analytica Aristot.

S

Scholarius Græcè scripsit in Porphyrium, prædicam. Arist. librum de Interpret. & prior.

Simon de Euercham scripsit in priora & posteriora Arist. Analyt.

Simon Gryn[illegible] Arist. libros 1. Elẽch. [illegible]ium librum Topic. annotationes conscripsit.

Simplicius scripsit Cõmẽtariũ in 10 prædicam. Arist. & de syllogismis.

T

Themistius cõscripsit paraphrasin in Arist. post. Analyt. & de scopo & inscriptione prædicamentorum.

Theodorus Prodromus scripsit interpret. in post. Analyt. Arist.

Theobaldi Gerlachij Epitome Dialecticæ extat.

Thomas de Aquino scripsit in logicã Aristotelis & summam illius.

Thomas Erastus scripsit Rationẽ cõficiendorum Syllogismorum, & Epistolã de discrimine Dialecticæ, Logicæ, & scientiæ demõstratiuæ.

Thomas Suetonius cõmẽtatus est in Arist. prædicam. in sex principia de Interpretat. priora & posteriora.

Thomas de Vio Caietanus, cõmẽtatus est in Porphyr. in Arist. de prædicam. de interpret. & Analytica.

Z

Zachariæ Vrsini commentarij eruditissimi per quæstiones in quinque priores libros organi extant.

LIBRI PHYSICI. HOC est, de auscultatione 8. de Cœlo 4. de Mundo ad Alexandrũ, 1. De Generat. & corrup. lib. 2. de Meteoris lib. 4. de Anima libri 3. de sensu & sensili lib. 1. & omnia parua Naturalia dicta.

A

ADamus Eston, librũ 1. Meteor. Arist. ex Græco transtulit.

Aegidius de Roma in libros physicorũ, & de anima ædidit Cõment.

Albertucius scripsit Quæstiones in libros de Cœlo.

Albertus Magnus in Physicam Aristotelis lib. 8. de Generat. & Corrupt. lib. 2. de Anima l. 1. de somno & vigilia l. 2. de Cœlo & mũdo, l. 4.

Universidad de Deusto Biblioteca

de scientia Meteororũ lib.4. Commentarios quoque scripsit in parua naturalia, de Somnis, lib.1.

Alexandri Aphrodisæi de Anima libri duo, problematum libri duo, Quæstiones Naturales, de Anima, Comment. in Meteorolog. vnà cum opusculo de mixtione, Comment. in librum de sensu & sensili, eiusdem Commentarios in libros de physico auditu alicubi extare Venetus quidam asserunt.

Alexander de Alexandria scripsit Comment in libros 3. de Anima.

Alexander Piccolomineus ad translationem suam Commẽtariorum Alex. Aphrodisæi in libros 4. Meteorol. Aristotelis addidit Tractatum de Iride, in quo plurima tum Aristotelis, tum Alexandri & Olympiodori dicta dilucidantur.

Alphonsus Archiep. Toletanus in Arist. libros de Anima quest. edidit.

Alphredus Anglicus, cognomento Philosophus, scripsit in Meteora Arist. lib.4.

Ammonij Hermeæ Comment. in libros physic. extant.

Andreas Bilius tr. è Græco Aristotel. de Anima.

Andreæ Gerardi Hyperij Compendium physices Aristotelis extat.

Andreæ Planeri Analysis libri primi physic. Arist.

Antonius Berga Taurinensis, scripsit paraphrasin & disputationes selectas in libros Arist. de ortu & interitu.

Antonij Musæ Brassauoli Medici Cõm. in Auerrois lib. de subst. Orbis. in libros physic. Arist. in libros de Anima, nescio an extent.

Antonius Polus Venetus scripsit Lumen Nousi in Arist. libros tres de Anima, & Dilucidationem veritatis in proœmiũ physicorũ Arist. cũ digressione de Circulo lacteo, in defensionẽ Arist. cõtra omnes Peripat.

Apollinaris Offredi commentarius in librum de Anima extat.

Auerrois in 8. libros Physicos proœmium, & cõmentaria in eosdẽ magna. itẽ expositio media in omnes 8. Physic. paraphrasis in eosdem. In libros de Cœlo Commentarij, & paraphrasis in libros de Cœlo. In libros de Gener. & Corrupt. media expositio: in eosdem paraphrasis: in libros Meteorol. expositio media in libros 3. de Anima commentarij: commentum 5. & 6. libror. 1. de Anima media expositio, & paraphrasis in eosdem.

Augustinus Niphus Philotheus Suessanus commentatus est in Arist. lib. de physico auditu, de Cœlo, de Mũdo, Meteorologica & quartum Meteorol. Physiognomica, parua naturalia, in tres libros de Anima.

B

Bartolomæus Arnoldus Vsingensis paruulus philosophiæ naturalis, siue interpretatio per figuras & tabulas in epitomen physicæ tractatibus absoluta.

Brainhanus, Anglus, scripsit super physica Arist. lib.8.

Burleus scripsit in libros Arist. de Nat.

C

Caietanus Vicẽtinus, scripsit in Phys. libros 8. in libros de Anima lib.3. in librum de Cœlo & Mundo lib.4. in Meteor. lib.4.

Cœlij Calcagnini paraphrasis trium librorum Meteor. Arist. Commentatio quòd Cœlum stet, terra moueatur paraphrasis in commentationem Arist. de sensu & sensili.

Christoph. Hegendorphius Arist. libel. de Longitudine et Brevitate vitæ. Solis Diuinatione per somnium tract. & scholiis illustrauit.

Conradi Gesneri Meditationes Physicæ cum opusculis tribus tomis quibus continentur scholia quæ vocantur Parua naturalia.

Cunradus de Summerhart, de Calau, scripsit commentaria in vniuersam physicam, quæ respondent Arist. libris de Physico auditu, de Cœlo, de Generat. & corrupt. de Meteoris, de Anima.

D

Damescius Stoicus philosophus, Syrus, scripsit [illegible] in primum librũ Arist. de Cœlo, dubitationes & solutiones de primis principiis. & Commentarium in primum phys.

Dominicus Bannes edidit Commentaria & Quæstiones in 2. libros Arist. de Generat. & corrupt.

Dominicus de Flandria emisit quæstiones & annotat. in Arist. libros de Anima.

Dominicus Soto commentatus est in Arist. libros octo Physicorum, & in eosdem Quæstiones.

Diodorus monachus scripsit contra Arist. de corpore Cœlesti.

F

Franciscus Caballus scripsit libros 2. de numero & ordine partium ac fi brorũ Physicæ doctrinæ Aristotel.

Franciscus Toletus Arist. libros de Physico auditu, de Generat. & corrupt. & de Anima commentarius & quæstionibus illustrauit.

Fraciscus Vallesius cõmentarius est in octo libros Physicorũ Aristotelis.

Franciscus Vatablus Aristotelis parua naturalia transtulit.

Fraciscus Vicomercatus librum 1. de Anima comment. illustrauit, vti libros de Generat. & corrupt. item libros 8. phys. hósque trãstulit. itemque Meteorologicos libros transtulit & in eos commẽtaria edidit.

Fortunatus Crellius octo libros physicorum Arist. transtulit & commentariis illustrauit. expectantur ab eodem alij in reliquos Aristotelis Physic.

G

Gerardus Mathisius edidit epitomen in libros 4. Phys. Arist. & in librum 1. de Cœlo.

Gerardus de Monte emisit Textualem expositionem in librum Arist. de Cœlo & Mundo, de Generat. & Corrupt. in Meteorol. in parua naturalia.

Georgius Liebletus omnes physicos libros Arist. in elegantem epitomen contraxit.

Georgius Pachymerius scripsit epitomẽ Physicæ tractationis, Commentarios in libros de auscult. paraphrasin de Anima, sensu, memoria, somno, vigilia, insomnis &c.

Godfridus Cornubiensis in Arist. Physica lib.8.

Guilelmus Budæus Arist. librum de Mundo transtulit.

Guilelmus Occam edidit Quæstiones Physicorum lib.

Guilelmus Slade emisit quæstiones de nima lib.1. in Physic. Arist. lib.8.

Guilelmus Alnequich. in philosophiam naturalem lib.8. edidit.

Gratiadeus edidit quæstiones in magna & parua Physica Arist.

Gualtherus Burleus scripsit in Arist. de Natura libros 4.

Guido Perpinianus in libros Physic. 8. Arist. scripsit.

H

Henricus de Gandauo scripsit in Physicorum lib.3.

Henricus Packer edidit lectiones 34. in Meteorol. Arist.

Hermannus Railanus editionem quandam Arist. physices commentariolis præfixis illustrauit.

Hermolaus Barbarus compendium physices ex Arist. conscripsit.

I

Iacobus Aubertus edidit physicas institutiones instar Commentariorum in Arist. libros de Auscultatione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iacobus Faber introductionē & paraphrasin in Physicam Arist.edidit.
Iacobus Martinus edidit disputationem de prima simplicium & concretorum corporum generatione ad Arist.& alios.
Iacobus Schekius scripsit Aeroascos Arist.Disputationes,& Erotemata, additis scholiis in obscuriora loca illius,& Comment.in Physicam,& parua Naturalia. & in lib. de Anima Græcas interpretationes& lib. de principatu illius.
Iacobus Tymæus scripsit Comment. in Arist.libros de Generat.& Corrupt.& in tres lib.Meteor.
Iacobus Zabarella edidit librum de Physica constitutione, qui est Isagogicus ad libros omnes physicos Arist.
Ianduei commentaria in Physicam extant.
Ioannes Arboreus commentatus est in tota Physica Arist.
Ioan. Argenterius scripsit de somno & putrefactione contra Aristotelē.
Ioannes Argyropylus physicos lib.8. de Cœlo 4.transtulit.
Ioannes Baconthorpe in vniuersam Arist.physicam scripsit.
Ioānes Bate scripsit de Anima quæst. lib.1.
Ioannes Cochleus scripsit commentarios in Meteorolog.
Ioannes Datus scripsit de potentiis animæ lib.1.
Ioannes Duns Scotus,scripsit in Physicam Arist.lib.8.
Ioannes Eccius commentatus est in vniuersam Arist. Physicam.
Ioannes Edæus commentatus est in 8.libros Physic.Arist.
Ioannes Ferrerius scripsit contra Arist.auditum visui præstare.de Ideis Platonis, de æternitate Mundi aduersus ipsum.
Ioannes Fleischerus Arist.& Vitellionis doctrinā de Iridibus certa methodo comprehendit, & necessarijs demonstrationibus auxit.
Ioannes Fridericus Schroterus, annotationes & commentaria in primum librum physicorum Arist. edidit.
Ioannes Genesius Arist. librum de Mundo, & quosdam ex paruis naturalibus transtulit.
Ioannes Grammaticus, in 3. & 4. lib. Meteor.& scholia in primum scripsit.item in 8.libros Physic. quorū 4.postremi nondum excusi. In libros 3.de Anima Comment.
Ioannes de Ianduno edidit quæstiones in libros Physic. Arist. in 3. lib. de anima,de Cœlo & Mundo.
Ioannes de lapide scripsit explicationem librorum Physicæ Arist. & de Anima.
Ioannes Ludouicus Hauenreuterus Physicæ compendium ex Aristot. concinnauit.
Ioannes Lonicerus epitomē aliquod librorum philosophiæ naturalis Arist.emisit:& illius encomium.
Ioan de Magistris scripsit in Physicā.
Ioannis de Mechlinia commentaria in parua Naturalia Aristot. extant.
Ioannis Polestade Comment.in Physicor.Arist.libros 8 extant.
Ioannes Scharpe scripsit Quæstion. Physicorum lib.8.de Anima lib.1.
Ioannis Velcurionis epitome in vniuersam Physicam Arist.libris 4.passim extat.
Ioannes Versoris Commentum in Arist. libros de Cœlo, de Generat. Meteor.& Naturalia edidit.
Ioachimus Perionius libros omnes physicos, de Cœlo,ortu & int.anima Meteorol. et parua naturalia transtulit et suis annotationibus illustrauit.
Iodocus Lemnianus compendium Physicæ scripsit.
Iodocus VVilichius Isagogen in Meteora Arist. et aliorum commentar.

Iulius Castellanus cōmentatus est in libros Arist.de humano intellectu.

L

Lambertus de Monte Domini commentatus est in 8.libros Physic.Arist.& in libros de Anima.
Lucas Bosdenus scripsit in Philosophiam naturalem lib.8.
Lucillus Philaltheus Arist.librum de Sensu & Sensili transtulit.& libros Arist.de Cœlo explicauit.
Lucius Apuleius Arist.libellum de Mundo transtulit.
Ludouicus Buccaferreus lectiones in quartū lib.Meteor Arist.& cōmētaria in quartū Physic.& libros de Generat & Corrupt.conscripsit.

M

Mainetus Maynetius commentatus est in Arist.lib.de Sensu & Sensili.
Marcus Anton.Marcschalcus discursum de Naturalibus principijs, & explanationē proœmij primi Physic.Arist.edidit.
Marcus Antonius Passerus, cognomento Genna commentatus est in 3.libros de Anima.
Marcus Antonius Maioragius paraphrasi Arist.libros 4.de Cœlo,& 2. de Generat.& Corrupt.illustrauit.
Martinus de Corbenis commentatus est in 8. libros Physic.libros 2. de Generat.& Corrupt.& in parua Naturalia Arist.
Martinus Polichius commētatus est in 8.lib.Physic.& 4.de Cœlo Arist.
Michael Ephesius exposuit parua Naturalia Arist.
Michael Psellus scripsit breuem Exposit.in lib.Arist.de auscult.
Michael Scotus scripsit pene in totam Physicam Arist.
Michael Sophianus Aristot.libros de Anima transtulit.
Michael Stanfeulius plenum tractationem Meteorū libris 2.scripsit.
Nicolaus Derbellus scripsit in Arist. libros 8.Physic.de Cœlo 2. de Generat.& Corrupt.2. Meteor.3. de Anima 3.
Nicolaus Gruchius Physica Aristot. transtulit.
Nicolaus Leonicus aliquot argumēta in parua Nat.Arist.præfixit.
Nicolaus Selneccerus propositiones & Quæstiones in octo libros Physicorum Arist.edidit.
Nicolai Taurelli libellus de Vita & Morte ex Arist.sentent.&c.extat.
Nicolaus Tignosius Cōmentatus est in Arist.lib.de Anima.

O

Olympiodorus cōmētatus est in Meteor.Arist.

P

Paraphrasis in librū de sensu & sensili de Memoria & reminisc.de somno & vigilia, de somnis, de Diuinatione per somnum.de longit.& breuitate vitæ.
Paulus Venetus comment.edidit in 8. libros Physic.2. de Generat.& Corrupt.& 2.de Anima.
Petrus de Aliaco scripsit super libros Meteor.
Petrus de Aluernia scripsit in aliquot libros Physicos Arist.
PetrusAlcyonius aliquot libros Physicæ Arist.transtulit.
Petrus Pomponatius scripsit Dubitationes in quartū lib.Meteor.Arist.
Petrus Tartoretus scripsit in totam Physicam Arist.
Philippus Melanthon initia Physices & libellum de Anima conscripsit.
Proclus de Motu scripsit, & in quinque posteriores lib.Auscult.Arist.

R

Robertus Crouuche seu Cruccius Arist.libros 8.Physic.exposuit.
Robertus Kiluuerdy scripsit in totā Physicam Aristot.excepto lib.De sensu & sensili.
Rugerus Bakon scripsit in 8. libros Physic.Arist.

S

Scholarius Græcè scripsit in Aristot.

Universidad de Deusto
Biblioteca

libros de Anima.
Simō Brosserius edidit epitomē physices.
Simō de Euersam scripsit quæstiones de Anima lib. 1. de sensu & sensato lib.1. Quæstiones in Meteor.lib. 4.
Simon Gryneus Arist.librū de Mundo ad Alexandrum commentariis illustrauit.
Simon Simonius edidit Disputationē de Anima,& commentan Arist.lib. de Sensu & sensili,& de Memoria.
Simplicius commentatus est in 8. libros Physic.4.de Cœlo,1.de Anima.
Sophronius scripsit paraphrasin Græcam in Arist. libros de Anima, de Memoria & sequentes.
Stephanus Cyrius commentatus est in Arist.lib.de Anima.

T

Theodorus Metochita scripsit Physicam Græcam, siue commentarios in Arist libros de Auscultatione vsque ad librum de Memoria.
Themist.ⁿ edidit paraphrasin in octo lib.Physic. de Anima, Memoria,& reminiscentia,de somno & vigilia, de insomnius, de diuinatione per somnum.
Theobaldus Gerlachius scripsit Annotationes in Arist. libros Physic. & Meteorologicos.
Theophilus Zumara Marci Antonij F.commentarios edidit in 3. libros Arist.de Anima.
Thomas de Aquino commētatus est in 8.libros Physic.de Cœlo, de Generat.& Corrupt.de Anima, in tota ferè parua Naturalia.
Thomas de Vio Caietanus cōment. edidit in Arist.libros de Anima.
Thomas VValden scripsit in Physica Aristotelis, libros 4.de Cœlo 4. Generat.& Corruptione.1. Meteororum 4.de Anima,3.

V

Vincentij Quintiani Dilucidationes trium librorum Arist. de Anima extant.

LIBRI DE ANIMALIBUS, hoc est, De historia lib.10. De partibus lib.4. De generatione lib.5. De motu lib.1. De gressu lib.1.

A

Afinius Pollio Trallianus, scripsit epitomen ad Aristotelem de Animalibus lib.10.
Augustinus Niphus Philotheus Suessanus Arist. libros de Hist. animal. partibus,earūmq.causis ex Th.Gazæ trāslatione ad Græca exēplaria recognouit, & scholijs illustrauit.
Auerrois Paraph.in libros 5.de Generat.anim.eiusdem media expositio in libros 9.de hist.anim.

I

Ioannes Grāmaticus scripsit in libros Arist. de Generatione animalium.
Ioannes Kenyngale scripsit in Arist. de animalibus lib.1.
Iulius Cæsar Scaliger librum decimū De historia animalium transtulit, & doctissimis commentariis illustrauit.Eiusdē in reliquos eius operis libros commentarij audissimè à doctis viris expectantur.

M

Michael Ephesius cōmentatus est in libros Arist.De partibus animaliū.

N

Nicolaus Leonicenus primum librū Arist. lib. De partibus animalium transtulit & explanauit.
Nicolaus Leonicenus paraphrasin edidit in Arist.lib. De motu animal.

P

Petrus Alcyonius Arist. lib. De motu & gressu animalium transtulit.
Petrus Alcyonius libros 10.Aristotel. De animalibus transtulit.
Petrus de Aluernia commentatus est in Arist. lib. De motu animalium.
Paulus Belnisserus libros duos priores De Animal.36. elegis

S

Simon de Euersham scripsit De Animalibus.lib.1.

T

Theodorus Gaza Arist. De hist.animal.lib.9.transtulit. item de generat. anim.lib.5.item lib. 4. de partibus anim.eorūmque causis.
Theodorus Metochita scripsit paraphrasin in 4.libros Aristot. De partibus animalium.

Admirandæ auscultationes.

Conradus Gesnerus admirandas Arist.narrationes emendauit.
Dominicus Montesaurus Comment. Aristotelis de admirandis audit. transtulit.

Mechanicarum quæstionum liber.

Alexander Piccolomineus scripsit librum super Mechanicha Aristotelis,& paraphrasin.
Georgius Pachymerius scripsit paraphr.in Mechanica Arist.
Nicolaus Leonicus Arist. Mechanica transtulit, figuris & annotationibus illustrauit.

Liber de coloribus.

Cœlius Calcagninus libellum de coloribus transtulit.
Simon Portius Arist. libellum de coloribus transtulit, & commentariis auxit.

De insecabilibus.

Iacobus Schekius Arist.libri de lineis insecabilibus paraphrasin trāstulit.
Iulius Alexādrinus Rota Arist. libellū De lineis insecabilibus trāstulit.

ETHICA, HOC EST, Ethicor. ad Nicomachum lib.10. Magnorum Moralium lib.1. Ad Eudemum lib.7.

Alexander Aphrodisæus edidit quæstiones Morales in quibus multa Aristotelis explicantur
Andreas Gerardus Hyperius Theol.

scholia in 10. libros Aristot. Ethic. scripsit.
Andreas Bilius trāstulit Aristotelis libros Ethicorū è Græco in Latinū.
Aspasij scholia in Arist.Ethicorum libru 7.& 8.& 1,vt aliqui putant,vnà cum Eustratij comment.habemus.
Auerrois Expositio in librum 10.Moralium Nicomach.

B

Bernardus Senēsis scripsit comment. in Ethica Arist.
Burleus cōment. est in Ethica Arist.

C

Chrysostomus Iauellus edidit philosophiam moralem, enarrationem in libros 5.Ethicorum.
Cœlius Calcagnin° paraphrasin primi Ethicor.emisit.
Conradus dictus Hēsel scripsit & disputauit quæstiones in Ethica Arist.
Conradus de Susata quæstiones super 6.libros Ethic.Arist.reliquit.

D

Dionysius Lambinus Ethic.Arist.Nicom.libros 10.transtulit.
Donatus Acciaiolus scripsit Cōment. in Ethic.Arist.ad Nicom.

F

Felix Figliuccius scripsit de philosophia morali libros 10.& in Aristot. libros totidem Italicè.

G

Georgius Pachymerius scripsit Cōment. aut paraphrasin in libros Ethic.Arist.
Gerardus Odonis scripsit in libr.10. Ethic.Arist.
Georgius Valla transtulit Aristotel. Ethica Magna.
Gualterus Burleus scripsit in Ethic. Arist.lib.10.
Guilelmus Bechius scripsit in Ethica Arist.lib.10.
Guilelmus Slade quæstiones Ethic. lib.10.scripsit.

H

Heliodori Πεγωνίου paraphrasis in

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ethica Aristot. servatur in Bibl. H. Memmij.
Henricus de Frimaria scripsit Ethicorum commentum.
Hermolaus Barbarus Ethices compendium ex Arist. descripsit.

I

Iacobus Faber scripsit in Ethic. paraphrasin.
Iacobus Lodoicus Strebæus Ethic. lib. aliquot. Arist. vertit.
Iacobi Schelij comment. in Ethic. Arist. extant.
Ioachimi Camerarij explicatio accurata Ethic. ad Nicomachũ extat.
Ioachimus Perionius Ethica Aristot. ad Nicomach transtulit, & in ea commentatus est.
Ioannes Argyropylus Ethicorum Arist. libros 10. convertit.
Ioannes Bacconthorpe scripsit in Ethicorum Arist. libros 10.
Ioannes Bernardus Felicianus Arist. Ethic. libros 10. transtulit, & vtilem præfationem præfixit.
Ioannes Buridanus quæstiones in Ethica Arist. edidit.
Iodocus Clichthoneus fertur in Arist. Ethica scripsisse.
Ioannes Cantacuzenus scripsit Græcam paraphrasin 5. libros Ethic. Aristotelis.
Ioannes Caselius scripsit prooemium in Interpret. Arist. librorũ Ethic.
Ioannes Dedecus scripsit in Ethicorum Arist. libros 10.
Ioannes Erigena in Ethic. Aristot. libros 9.
Ioannes de Fabriano, scripsit in Ethica Arist. libros 10.
Ioannes Vvilton August. scripsit in 10. libros Ethic. Arist.

L

Leonardus Aretinus Ethica Aristot. transtulit.

M

Marc Antonius Muretus quintum lib. Ethic. Arist. transtulit & annotationibus illustrauit.
Michael Scotus scripsit in Ethicorũ Arist. libros 10.
Michael Ephesius commentatus est in librum 5. Ethic. Arist.
Michael Angrianus scripsit in Ethicam Arist. lib. 1.

N

Nicolaus Gruchius Ethica Aristotel. transtulit.
Nicolaus Cusanus commentatus est in Ethica Arist.
Nicolaus Dorbellus scripsit in Ethic. lib. 10.

O

Ottho Vverdmulerus scripsit de dignitate, vsu & methodo philosophiæ Moralis explicatæ in Ethicis ad Nicomachum.
Ouerus Ottinserus Aristotelis libros 10. Ethic. Thesibus comprehendit.

P

Petrus de Venia scripsit in Ethica Arist. lib.
Petrus de Spira scripsit in 8. libros Aristot. Ethicorum.
Petrus Martyr Vermilius commentatus est in primum, secundum, & tertij libri Ethic. Arist. initium.
Petrus Tartoretus Ethica Arist. recognouit, & commẽtariis illustrauit.
Petrus Victorius commẽtatus est in Arist. libros 10. Ethic.
Philippus Melanthon commentatus est in primum, secundum, tertium & quintum Ethic. & in eadẽ Ethica Epitomen conscripsit.

R

Robertus Crouuche seu Cruceius Arist. Ethic. libros 10. exposuit.
Rugerus Bakon scripsit in libros 10. Ethic.

T

Theodorus Zuinggerus in Arist. Ethicorum libros 10. Tabulas instar commentariorum scripsit, ipsaque Ethica methodice per capita distribuit, addita in singula argumentis, & numerorum notis quæ tabulis respondeant, postremò scholiis.
Thomas de Aquino scripsit in Ethica Aristotelis.

Libellus de virtutibus.

Alexander Chamaillardus Aristotelis Librũ de Virtutibus transtulit.
Andreas Lacuna Hispanus transtulit, & scholiis illustrauit Arist. libellum de Virtutibus.

C

Conradus Gesnerus libellum Aristotelis de Virtutibus transtulit, & Stobæi collectanea passim inseruit Græcè & Latinè.

G

Georgius Valla transtulit libellum de Virtutibus.

I

Iustus Velsius Haganus medicus cõmentatus est in Arist. libellum de Virtutibus.

S

Simon Grynæus Arist. lib. de Virtutibus transtulit, & exactiorẽ quandã de virtutibus diuisionẽ adiecit.

Libri politicorum 8.

A

Antonius Montecanitus edidit progymnasmata in Arist. politica.

B

Bernardus Senensis edidit Commẽt. in Politica Aristot.

C

Cœlius Calcagninus conscripsit paraphrasin politicorum Arist.
Cyriacus Strozza Græcè & Latinè duos Lib. politicos scripsit, quibus ea quæ ab Arist. in 8. Libris explicata non fuerunt, persequitur.

D

Dionisius Lambinus Arist. Politica trãstulit.
Dionisius Accialeus commentatus est Moral. et Politic. Arist.

F G

Guilelmus Gregorius in Politica Arist. edidit libros 8.

I

Iacobus Faber in Politica Aristot. commentatus est.
Iacobus Lodoicus Strebæus Politica Aristot. transtulit.
Ioachimi Camerarij explicatio Politicorum Aristotelis extat.
Ioachimus Perionius politica Arist. transtulit, obseruationibus & argumentis auxit.
Ioannes Bacconthorpe in Aristot. libros 8. Politic. scripsit.
Ioãnes Genesius libros politicorum Arist. transtulit & annotat. adiecit.
Ioãnes de Fabriano scripsit in Arist. libros 8. politic.
Ioannes Ludouicus Hauuenrenterus Analysin lib. 1. Pol. Arist. euulgauit.
Ioannes Sturmius scholia edidit in primum lib. Polit. Arist.
Ioannes Versoris commẽtatus est in Politica Aristot.

L

Leonardus Aretinus politica Arist. transtulit.

M

Matthæus Chantonis scripsit in politicorum Arist. lib. 8.
Michael Toxite scholia edidit in 1. librum politic. Arist.

P

Petrus Victorius Polit. Arist. correxit.
Philippus Melanthon commentatus est in politica Arist.

T

Theodorus Zuinggerus scholia, octo libros politicorum Aristotelis illustrauit, & tabulas ad tres priores libros adiecit.
Thomas de Aquino scripsit in Politica Aristot.

Oeconomicorum libri 2.

Albertus Magnus de OEconomica lib. 4. reliquit.

B

Bernardinus Donatus Aristot. Oeconomicorum lib. 2. Latinè transtulit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

C

Conradus dictus Hensel scripsit super Arist. libros Oeconomicos.

F

Franciscus Robortellus edidit annotat. in Arist. lib. Oeconomicos.

G

Gilbertus Cognatus Oeconomica Arist. transtulit.

I

Iacobus Faber Oeconomica Arist. commentario illustrauit.

Iacobus Lodoicus Strebæus Oeconomica Arist. transtulit, & annotationibus illustrauit.

Ioachimus Camerarius Oeconomicos libros Arist. transtulit & annotationibus illustrauit.

Ioannes Versoris commentatus est. in Arist. Oeconomica.

L

Leonardus Aretinus Oeconomica Arist. transtulit & commentariis illustrauit.

V

Virgilius Vvallendorfer Oecologiũ ex Aristot. Oeconomicis collegit.

Rhetorices tum ad Theodecten Lib. 5. tum ad Alexandrum Lib. 1.

Ægidius de Roma scripsit Commẽt. in libros Rhetor. Aristotelis.

Alexander Picolomineus Aristotelis libros 3. Rhetor. ad Theodecten. Italicè transtulit, & Paraphrasin in eosdem Italicam, atque in secundum librum Latinam scripsit.

Alpharabij declaratio in Rhetoricam Arist. extat.

Auerrois Paraphrases in librum 3. Rhetor. extant.

Augustinus Niphus Philotheus Suessanus scripsit Comment. in Rhet. Arist. & ipse edidit Rhetoricam.

C

Carolus Sigonius libros 3. Rhetoric. Arist. transtulit.

D

Daniel Barbarus emisit Commẽt. in 3. lib. Arist. Rhet. ad Theod.

F

Franciscus Philelphus transtulit Rh. Arist. ad Alex.

Franciscus Robortellus edidit annotat. in Arist. libros Rhet.

G

Georgius Trapezuntius Arist. libros 3. Rhet. transtulit.

H

Hermolaus Barbarus Rhet. Arist. ad Theod. transtulit.

Hermãnus de Schildis, Eremita, scripsit in Rhet. Arist. lib. 1.

Herodianus Prussiensis scripsit Comment. in Rhet. Aristotelis.

I

Iacobus Carpentarius Rhetoricam Arist. transtulit

Iacobus Brocardus paraphrasim in Rhetor. Arist. edidit: & partitiones oratorias quibus Rhetorica præcepta Arist. explicantur.

Ioannes Sturmius Arist. Rhetoricorum libros 5. transtulit & scholis explicauit.

Iodocus Vvilichius edidit Erotemata Rhetorices ad Alexandrum.

Iosephus Rhacendita Synopsin Rh. Arist. conscripsit.

M

Marcus Antonius Maioragius Aristotelis libros 3. Rhetor. transtulit. & explanauit.

P

Petrus Victor commentatus est in 5. libros Arist. Rhet.

Petrus Gemellus scripsit compendiũ Rhetoricorum Aristotelis.

R

Raphaelis Cyllenij Tabulæ Rhetoricæ ex Arist. extant.

S

Stephanus Cyrius commentatus est in Rhetorica in Theod.

Simon Stenius Arist.

libros 3. paraphrasi explicauit.

Poetices lib. 1.

Alexander Paccius, Aristotelis libros de poëtica transtulit.

Antonius Riccobonus poeticam Aristot. transtulit & paraphrasi illustrauit.

Auerrois Paraphrasis in libros Poëticæ Arist.

B

Bartholomæus Lõbardus, vide Vincentius Madius.

F

Franciscus Robortellus scripsit annotationes in Arist. poetica.

L

Ludouicus Castelueetrus Arist. poeticam in Italicum sermonem transtulit, & emendauit.

P

Petrus Victorius poetica Aristo. correxit.

V

Vincẽtius Madius, & Bartholomæus Lombardus communes explicationes scripserunt in poetica Arist. & ille proprias annotationes.

Problemata.

Ioannes Morisotus Aristotelis Problemata reconcinnauit.

N

Nicolaus Treueth, vel Truet, scripsit in Problemata Aristotelis.

P

Petrus de Apono, Conciliator, Problemata Arist. exposuit.

T

Theodorus Gaza Arist. problematũ sectiones 38. transtulit.

Metaphysicorum libri 14.

Ægidius de Roma edidit commentar. in Arist. libros Metaphysicos.

Adamus Buckdelis Anglus scripsit commentariolum in Metaphysicã libros 11.

Albertus Magnus in Metaph. lib.

Alexander Aphrodisæus scripsit Cõment. in omnes libros de prima Philosoph. Aristotelis qui extant.

Alexander de Alexandria minorita, scripsit Comment. in 2. libros metaph. Aristotelis.

Alexander de Ales, Anglus, edidit cõment. in 12. libros Metaph. Aristot.

Antonius Trombette scripsit opus in Arist. Metaphysicam.

Antonius Andreas, Franciscanus, scripsit super 12. libros Metaph. Arist. quæstiones.

Antonius Balduinus disputationem scripsit in primam ac diuinam Arist. philosophiam.

Antonij Scayni paraphrasis in libros 14. Metaphysicos Arist. extat.

Asclepij Tralliani comment. in 6. lib. Metaphys. Arist. Græcè extant Romæ in Vaticana.

Auerrois Cõmentarij in 14. Metaph. lib: proœmiũ in 12. Epitome in eosdem Media expositio in libros 13. Metaphys. paraphrasis in eosdem.

Augustinus Niphus Philotheus Suessanus commentatus est in 12. Metaphysic. Aristot. Metaphysicarum quæstionum dilucidarium edidit.

B

Bessarion Cardinalis, libros 14. Metaphys. Arist. transtulit.

C

Chrysostomus Iauellus edidit epitomen in Metaphys. Arist.

Clemẽtis Papæ propositiones in Metaphysicam extant.

D

Dominicus de Flandria scripsit quæstiones metaphysicas.

F

Franciscus Vicomercatus commentatus est in eam partem libri 12. metaph. in qua de Deo & diuinis mentibus disseritur.

G

Gosfridus Cornubiẽsis in Metaphysica Arist. lib. 12. scripsit.

Met-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gualtetus Burleus scripsit in Metaph. libro.

H

Henricu de Gandauo scripsit in Metaphysicam Arist. lib. 4.

I

Iacobus Carpentariu Aristot. Metaphys. libro 14. recognouit & scholiis illustrauit.

Iacobus Cheyneus ab Arnage in 14. libros Metaph. Arist. Analysin conscipsit.

Iacobus Faber scripsit in 6. libros Arist. Metaph. introductionem & cõment.

Ioanne Baptista Camnotius scripsit in Arist. Metaphys. commentarios Græcos.

Ioãne Duns, Scotus, edidit Quæstionum Metaphysicarum libros 12. Eiusdem Conclusiones 378. ex Arist. Metaphys. exceptæ.

Ioãnes Folsan scripsit Isagogen Metaphysic.

Ioannes de Ianduno commentatus est in 12. libros Metaph.

Ioãnes Philoponus edidit breues expositiones in Metaphysicor. lib. 14.

Ioannes de Lapide conscripsit explicationẽ sex librorũ Metaph. Arist.

M

Marcus Antonius Flaminius, paraphrasin edidit in 12. libros Metaphysic. Arist.

Michael Psellus conscripsit breuem expositionẽ Metaphysicorũ Arist.

N

Nicolaus Dorbellus scripsit in Metaphys. lib 12.

O

Olympiodorus commentatus est in Metaph. Arist.

P

Petrus Fonseca commentatus est in libros aliquot Metaphysic. Arist.

Pauli Soncinæ Quæstiones Metaphysicales extant.

Paulus Venetus scripsit in Metaphys. Arist.

S

Syrianus commentatus est Græcè in 3. posteriores lib. Metaph. Arist. & Solutiones quæstionum in tertio lib. Metaphysic. conscripsit.

T

Thomas de Aquino commẽtatus est in Metaphysica Arist.

Thoma Penketh scripsit in Metaphysicam Arist. lib. 12.

De plantis Lib. 2.

Andreas Lacuna Hisp. librum Arist. de Natura stirp. transtulit.

Auerroes Magna cõment. in libros duos de plantis Arist. scripsit.

I

Iulius Cæsar Scaliger commentatus est in libros 2. Arist. de plantis.

M

Maximus Planudes, vt existimatur ex Arabica lingua in Latinum transtulit libros De plantis Aristoteli attributos.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORUM quæ in hoc secundo volumine continentur.

A

ABESSVS iam puberes sequuntur 838.a
Abiuncta quæ deprehendunt facilius 945.a
Abyssinorum pecunia confusa & artificium 591.d
Accidens quid, & cur sit, quodque eius non sit scientia 1508.d. & in sequent.
Quomodo Accidens accidens 1271.f. quot modis dicatur 1306. a. & in seq
de Accipitribus mirabile quiddã 1161.a
Accuratæ subtilitas non æquè in omnibus sermonis genere requiritur 4.c
de Accumulatione & deflexione, ex quot, & qualibus constent 613. e. & in seq.
Accusationis quæstionis præcepta 778.a. & in seq.
ab Acetabis vinum aut aqua aperta cur dulciora fiunt 367.b
Ἀκόλουθα quinam 67.c
Actio nulla præclara sine virtute atque prudentia 534.c
quid Ab affectione differat 91.c
Actiones, ad honestum & inhonestum quomodo differant 555.a
Actiones vnde nascantur 57.b. in rebus singularibus constituunt 29.
de Actionibus particularibus sermones voluntatibus veriores ibid.
Actionis omnis finis 46.f
Actionis principium seu electio 74.a
Actionis rem bonæ quãm malæ principium 190.b
Actionum causæ quot & quæ 632. f. & 633.a.b. in seq.
Actiuorum in agente principium 1307.c
Actu esse quid sit & quale sit 1349.d
Actum eius quod est potentia, vt est tale, motum esse 1383.b. & in seq.
Actum prius esse 1351.d. & in seq.
Actus quando præstantior vel deterior 1354.c
de Acuto in graue, quam de graui in acutum aptius cadit, cur 944.f
Ad aliquid quot modis dicatur 1297.e. & in seq.
Addere quod deest cuius sit 11.d
Admirabile excitat cupiditatem 637.c
Adolescentibus quæ debent esse incognita 363.a
Adulei ... ules 532.c
Adu... rum sui... 1. 490.a
Ad... 44

Adulterij prohibitio 561.a
Aegeum mare 220.d.e
Aegyptium mare ibid.
Alix cur omnium maximè partiũ malè oleant 911.a
Aemulatio quid & vnde proficiscatur 670.a.b. & in seq.
Aequale duplex 486.e
Aequale magno & parvo quomodo opponantur 1363.e. & in seq.
Aequale medium quiddam est interminum & parvum 27.b
Aequitas seu ἐπιείκεια quid 90.b
Aequi boni vis ac natura 91.a
Aequum quid 643.d
Aequus & bonus vir quis sit 91.b
Aer cur alis vehitur volitat versilari, reciprocaque 984.f
Aer cur, cum aquam tangit, non humescit 921.c
Aer, cur solida permeet 927.a. cur nubilis concretus, aut de imis aquæ ascendens, haud vaporum modicus emergit ibid.c
Aer cur non sursum feratur ibid.e
Aer cur inter currendum inflatum coqueri nobis videatur 1082.a
Aerarium ne compleatur quomodo cauendum 502.e
Aere incilus, cur facilius senescat quãm qui ferro 819.c
ex Aere ambusta cur sanantur ceterae ibid.d
de Aere fusco mirabile quiddam 1028.d
Aerifodinæ Althaliæ insulæ mirabilis 1094.f
Aerumnosus vbi 1090.a
Aes Mollinarum ibid.e
Aesbylus poëta quid primus adinuenerit 795.b
Aesopi logus insignis de tyranno 670.b
Aestate cur corpora tactu frigidiora 1056.d
Aestate cur minus concoctioni idonea sit quam hyems 842.a
Aestas cur graues febribus & lipipindinibus 821.c
Aestimari res vnde oportet 182.b
per Aestatem cur magis adueria valetudine laboretur, per hyemem verò magis, qui laborant, conualescant 817.c
Aestu in nimio vel frigore degenere, cur efferi 941.f
Aestus locis hybernis fieri vehementiores quãm tepidis solent, cur 935.d
Aestymnetes quat apud Graecos 1.b
Aetate grandioribus quis honos tribuendus 145.f
Aetatis vigor 674.c
Aeternum quid 94.f
Aeterna non posse ponni ex elementis 1429.b. & in seq.
Aethalia quid mirabile habeat 1028.a
Aethiopes & Aegyptij cur blasfi sunt pedibus 922.b
Aethiopum dentes cur candidi vngues non item 900.a
Aethiopes solitri honores mandari 461.e
Affabilitas seu popularitas 62.b
Affectionum notæ cur hæc genera affectionum in nobis creant 877.f
Affirmari aut negari quodlibet de quolibet, necesse 1279.f. & in seq.
Affirmatio & negatio in cognatione, quid in appetitu 59.f
de Africa 1107.e
In Africa cur propter mare, aquam principio dulcem, pã sãlsa cumperiatur 972.f. & 973.a
Africus si circa aquilonem spirauerit cur aquam fieri necesse sit 930.b
Africus flat ab occasu hyberno 1129.b
Agathonis sententia 94.d
Agenti primum quid 38.f
Agibile & aligibile idem 1367.e
Agnitio in fabula quid 789.e
Agnitionis species 804.d
Agreditis & insultus quis 71.b
Agricolæ cur necessarij eluiuiti 547.a
de Agricolis & agri diuisione politica 548.b. & in seq.
Agriculturæ commendatio 576.a
Alcisthenis Sybaritæ vestis admiranda 1095.c
Allica cur plus aquæ recipiat quãm triticum, vnde confecta est 964.a
Alimenti attractio quando in vetere peraguius 1076.g
Alimenti motus respirationem precedit ibid.
Allis & cepis, cur siccatis data meliora euadunt 957.b. Cur solæ ex plantis condita germinare possint ibid.
Allia cur si quis edenit, vrinam alium redolentem reddat 920.b
Alocõæ quid facere aggressi sint 1091.b
Amasis in nece filij cur lacrymas non effudit, sed in amici 660.b
Amare quid 656.a
Amare se ipsum quomodo quis debeat 151.c
Amat nemo quomodo quis quem metuit 657.e
Amatio & amicitia quid differant 131.a
Ambulatio absque flexione fieri nequit 1079.f
Ambulationes inæquales 275.b. cur locis aduersis difficilius ambulemus 874.a
Amicitia cur calor & fatis & tollit 834.c
Amicitia cum multis perfecta nomini intercedere potest 131.c
Amicitia quid à benuolentia differat 368.f
Amicitia quãm latè patet, quanta communis est 87.a

Amicitia ab vtilitatem qualis 140.d. hæc etiam duplex ibidem c
Amicitiarum criminationes & rixæ & quomodo vel præcaueri vel orta tollantur. 141.f.& in seq.
Amicitia qua ratione conseruetur, 143.b.& in seq.
Amicitia vera & perfecta quæ 128.a
Amicitia aut virtus aut cum virtute coniuncta 125.e
Amicitia & amatio quid differant 132.a
de Amicitia in æqualitate 131.b
Amicitia & cur in iisdem versantur 134.e
de Amicitia in vtilitatis 131.e
Amicitia inter quos nulla intercedit 136.c
Amicitia quàm necessaria 125.c
Amicitiæ quot genera 127.c
Amicitia vera, cur raræ 128.f
Amicitiam quid conseruet 141.b
In Amicitiis quærenda æqualitas & beneuolentia initium 131.a
de Amicitiis distrahendis & dissoluendis 136.b.& in sequentibus.
Amici patientes iniuriarum 659.b
Amici virtutis 140.b
Amici quinam, quibusnam, & quot amicitiæ genera esse possint 150.b
Amici quinam sint 127.c
Amicis vita carens 129.c
Amicorum studio & opera facta qualia videantur 40.a
Amicorum opera quando magis indigeamus 157.e
Amicorum omnia communia 131.a
Amicorum multitudine qui delectantur, quales 157.b
de Amicorum numero 156.e
Amicos multos distantia neglectum alloquium, prouerbium 130.d
Amicus quis 656.b
Amor sui cum amicitia confertur 151.e
Amore quis capiatur 149.b
de Amore & odio & eorum efficientibus 656.a. & in sequentibus.
Amygdalæ & Chalcidis vis 1057.e
Anaphysemata, quasi efflatus terræ, qualis ventus 1205.e
Anaxagoras Clazomenius infinita dicit esse principia 1230.a
Anaximenes & Diogenes aërem simplicium corporum principium statuunt 1229.e
Anima viuimus, animæ virtute, bene viuimus 184.b
Animæ pars rationalis duplex 91.a.& in seq.
Animi pars duplex 19.c
Animo quæ ingenerantur 26.a
In Animo quæ actionis & veritatis dominatum obtineant, 23.e
Animus harmonia dictus, aut ex harmonia constans 571.e
Animus in corpus dominatum herile obtinet 583.d

Animoli signa 1112.e
Antarcticus polus quis 1203.d
Antimenis Rhodij artificium ad pecuniam conficiendam 601.a
Antiphontis torquendis Erinyi malo quibusdam 892.a
Antiphonus cur singulus conducto 941.a cur antiphonis nunquam in diapente & diatessaron voce ... sonantiis vtantur ibid.
Antissæus quo artificio vsus sit ad pecuniam conficiendam 550.e
Autumni sanos 1097.a
Apes falsitis demulsura 1097.a
Apes ex veguentis inebriari 1086.e
Apes radiera quomodo mori adducantur 95.f.& 331.d
Apium cur aquam salsam recipere 954.d
Aprugni venti qui dicantur 1168.f
Appetitus non omne verum esse 1174.e.& in seq.
Appetitus vi motionis 94.e
Appetitus naturalis nulla est aduersus 185.b
Appetitus & consilium quid differant 191.a
Appetitus quot species. ibid.
Apryum autem circa Taonium, quando inundantur 1087.a
Aqua cur vno tempore altius efferuant 977.f
Aqua calida cur rugas potest 978.e
Aqua frigida de vase profunda 903.c
Aqua cur minus candens si mouetur 975.e
Aqua salsa cur frigida bibi non potest 971.c
Aqua salsa cur profusa nequeat ibid.
Aqua perfusi calida 977.e
Aqua sole tepefacta cur minus balneo salubris sit 979.e
cur Aqua sole calefacta parum salubris sit 980.a
Aqua feruens cur nunquam expallescat 978.e
Aqua salsa cur vino dulci supernatet 974.a. sed cur omnino possit innatare cum terrena sit ibid.
Aqua calidior flamma, cur ligna deurere nequeat 978.d
Aqua feruens cur liquefacere nequeat, venter verò queat ibid.e
Aquæ propter mare, cur dulces magna ex parte 972.d
Aquæ Afcanij lacus mirabiles 1089.c
Aquæ vortex in Sicilia 1086.d
Aquæ feruidæ cur magna ex parte salsæ proueniant 980.e
Aquam inter calidam cur liquis ...

Aquilo cur crebrius quam Auster spirat 983.a
Aquilo cur post Austrum cito spirat 985.c
Aquilo cur interdiu spirat ingenuè ... 989.b
Aquilone spirante cur mare perspicuum, atque tranquillum sit quàm Austro 982.e
Aquilone cur nunquam hiemes terra sint 983.b
Aquilones cur anniuersarij bisaut... non sunt 988.a
Aquilonis flatus cur spirent 988.c
Aquilonibus spirantibus cur cibi auidiores fiunt quàm Austri 994.c
Aranei quum per aerem mouebantur cur futuri flatus venti indicium dantur 999.b
Arbiter honorarius vbique generum dulcissimus est 574.e
Arbiter ob quid inuentus 644.e
Arbores ad omne vno redactæ in quæ caelestis arcus decubuit 928.c
Arborum aliis cur folia cadant, aliis non 1068.c.& in sequentibus.
Arcticus polus quis 1203.d
Arcus cœlestis, seu Iris quid 1210.d
de Areopagitico senatu apud Athenienses 425.c.& in sequentibus.
In Areopago prohibetur oratores extra rem quicquam dicere 603.c
Argesti quid 1219.e
Argestes vnde sic 1218.e
Argumenta cur herculeum reliquium ... 477.a
de Argumento seu Elencho apud Rhetores 734.b.& in sequentibus.
Aristocratia quid 437.a
Aristocratiarum seditiones & immutationes 497.c.& in sequentib.
Aristotelis Rhadijs stratagema oeconomicum 592.d
Arithmetices quàm Geometriæ certior est scientia, cur 1226.f.& in sequent.
Aromata cur acrius olent cinere suffita quàm igne. 927.d
Arrogans quis 65.d
Arrogantiæ signa 662.a
Ars omnis ex quibus rebus nascitur 21.d
Ars quomodo sit 1224.d
Ars ab experientia nascitur ibid.e
Ars omnis bonum aliquod appetit 3.b
Arte superamus ex quibus natura vincimur 1139.c

Asoca quid 54.b
Asotus quis ibid.e
Aspectus cur penetrare corpora solida non possit 914.c
Assueti ... nihil ... 186.e
Asymnia quid 197.f
Athenienses, Græciæ principatum obtinentes 399.f
Athenienses, ad pecuniam conficiendam artificium 590.b
Atheniensium politia 423.a
Athletæ cur pallidi, quasi 1040.d
Atlanticum pelagus quod 1206.a
Atrox & miserabile quid differant 656.e
Auctor impositum prouerb. 613.a
Auari signa 1112.b
Auaritia quantum absit à liberalitate 188.e
Auaritia & illiberalitas insanabilis 77.f
Audaces 48.e
Audax quis ibid.a
de Audibilibus seu de iis quæ sub auditum cadunt 1148.b.& in sequent.
Auditus quando melior cur 912.a
Audiri quæque cur noctu melius quàm die possint 902.e
Auditus cur sensuum maximè ab ortu naturæ offendi possit ibidem a
Auletica, harmonia solum & numero vtitur 790.a
Aura frigida cur mane de mare non spirat, de fluminibus spirat 931.e
Aura quid 1211.a
Aures cur rubore magis afficiuntur vbi nos pudor apprehenderit 1016.f
Aurium sordes cur amaræ 1027.c. cur nonnulli vitio ... sibi sint tollunt ibid.f
cur Aures fruftra perforatis, orysus cum ... magna ex parte quam dextra possit 1028.a. cur aurium sonitus ... ibid.e
Auribus quod aluum est potest cur ad solem inter omnia quæ sensum ... 1024.a
Aurium signa physiognomica 1121.b
Aurora cur frigidior quam vespera 1205.f
Auscultationes ... 1229.b
Auster cur minus hyberno noctibus quam diebus spirat 987.d. cur canicula oriente innoxius ibid.
an Austris omnibus tam orientibus quàm occidentibus aer solet commutari, sed cane præcipuè ibid.
Auster cur desinit, ... ibid.d
Austrum ... ibid.

fiat glacialis ibid.b
Auster cur post pruinam spirare soleat 986.a
Auster fiat à Meridie 1209.a
Auster cur fœtidi halitus causa sit 989.b. cur auster prosperitas ex mari commodior ... ibid.
Austri cur quando leuiter spirant ... 994.a
Austri cur hyeme atque autumno vere, atque autumno cessante spirare soleant 988.f
Austri cur frigidi in Africa sint 996.b.cur ... ibid.c
Austri fieri & nihil ... 827.a
Austris cur corpora tardiora debiliora que ibid.b
Austris cur homines grauiores inualidioresque 994.d
Austrum versus spectantia loca cur aquas salsiores contineant 975.f
Autumnus cur omnibus, & præsertim pueris perniciosus 1013.d
Axis mundi quid 1205.e

B

Babylon, gentis potius quàm vrbs 416.e
Balneæ calidæ cur facere habeantur 982.d
Beati vtri dicendi, viuere an mortui 15.a.& in seq.
Beatitudinem qua ratione obtineamus 12.a & in seq. beatitudo. Deorum immortalium dona ibid.
de Beatitudine contemplatiua, quæ vera est beatitudo 169.b.& in seq.
de Beatitudine actiua 171.a & in sequent.
Beatitudinem eandem esse vniuscuiusque hominis & ciuitatis 435.b.& in seq.
Beatitudinem quæ constituunt 12.d.& in seq.
Beatitudinem mortuorum an res aduersæ posterorum labefactare queant 15.a & in seq.
Beatitudinis descriptio 10.a.b
Beatitudo in otio videtur esse sita 167.f
Beatitudo non est habitus 167.d
Beatitudo in quo posita 5.d
Beatitudo propter se non propter aliud expetitur 9.e
Beatitudo in idearum theoria non est sita 7.& 8
Beatitudo, sit ne à numero rerum laudabilium an honorabilium 18.e.& 19.& in seq.
Beatitudo est actio 5.a
Beatitudo politica finis 6.d
Beatos inter & miseros dimidiam vitæ partem nihil interest 19.e
Beatus vir an amicis indigeat 154.a. & 155
Beatus ... vnde di...

Belli administrandi præcepta quædam 624.e.& in seq.
Belli finis pax 557.b
Bene vt quid fiat quæ spectanda 551.a.b
Benefici hominis non est facile beneficium accipere 55.c
Benefici cur eos quibus beneficerint maiore prosequantur amore, quàm hi illos 152.d
Beneficium quid 657.e
Beneficium ne conferas in fœnus prouerbium 646.e
Beneuolentia quæ re concilietur 152.d
Beneuolentia quid ab amicitia & amatione differat 148.f.& 149.a. & in seq.
Bestiæ actionis communionem non habent 155.f
Bestiarum aliæ gregatim aliæ sparsim & vage viuunt 377.b
Biantis præceptum 673.b
Bibinios cur morbos inficeret 674.e ... & Autumnus fieri & Aquiloni ...
Bitumen vbi nascatur 1103.b
de Bolintho fera mirabili quid ...
Bombyci vbi & cur fieri soleant 981.f
Bona malaque facere in nostra est arbitrio 187.e
Bona in tres partes distributa sunt 11.b. bona animi, maximè propriè ibid.
Bona duobus modis 3.b
Bona animi trifariam distribuuntur 13.e
Boni vel improbi non sumus natura 16.d
de Bonis confessis & controuersis 619.d.& in seq.
de Bonis comparatis 622.b.& in seq.
de Bono & de virtute diuersæ sunt tractationes 179.d
de Bono nobis, non in vniuersum agit Ethica ibid.
Bonorum communio Platonica impugnatur 401.d.& in sequentib.
Bonorum virorum vita 15.b
Bonorum quædam expetenda quædam vero minime 181.c
Bonorum vsum inter omnes homines esse debere: bona verò ipsa vnicuiusque propria 402.e
Bonorum alia sunt fines alia vero ...
Bonorum alia sunt honoranda, alia laudabilia, alia potentiæ ibid.a
Boni quomodo fiant 174.c
Bonos viros quid deceat 44.b
Bonum quid 3.b
Bonum humanum quid, & quibus cognitio ibid. cuius scientiæ aut facultatis sit finis ibid.
Bonorum distinctio ...
Bonum in omnibus categoriis reperitur 6.e
Bonum quod ad tempus pertinet, notum est in vnaquaque arte aut scientia peritis ibid.
Bonum tot modis dicitur quot esse 5.c
Boniviri actionis adeo ...

cæna 76.b
Bonus vir quomodo vafis calibus vtatur 381.a
Boreas flat ab vrsa 1209.a
Brassica cur sedet crapulam 849.a
Brastæ terræmotus qui dicantur 1211.e
Bruta animalia non sunt expertia eius quod sponte fit 17.e
Bullæ cur specie hemisphærij exurgere soleant 950.b
Byzantiorum ad pecuniam comparandam artificium 589.a

C

CAeci ab ortu naturæ cur calui nunquam efficiantur 1021.b
Cæcias ventus cur solus nubes ad se ducat 985.b
Cæcias, vt nubes hic illic trahit opes prouerb. 991.e
Calcaniorum cur solus homo 894.a
Calidi natura cur magnam vocem emittant 901.e
Calida cur amplius in sole quàm in vmbra refrigerentur 979.d
Calidis qui in locis æstatem degūt cur diutius viuant 925.b
Calliditas in acquirendo maximè sita est 918.a
Callisteni stratagema ad pecuniā comparandam 595.d
Calor, spiritus regioni non conuenit 1078.d
Calor externus per æstatem præualet à internus per hyemem 841.b
de Calore qui est in animalium corporibus & de eius effectibus 1011.e.& in seq.
Canes cur astante Pæonio vestigia minus valeant comperire 950.a
Canescit vnus omnium animantium homo, cur 900.a
In Cantando varietas, & immutatio cur tragicum sit 950.c
Cantantes multi quàm pauci numerum seruant 943.b
Cantilena cognita cur suauius audiatur quàm ignota 940.b
Cantilenæ solitariæ cur suauius audiantur ad tibiam aut ad lyram cantatæ ibid.e
Capillo crispo & rutili homines, cur magna ex parte resimiores fiat 1053.d
Capparis cur locis prouenire cultis haud facile possit 932.e
Caput hominum cur pilosius reliquo corpore 899.e
Caput mouent alia animantium, alia non mouent, cur 888.d
Capitis dolor, raucitas, suffusique quomodo maximè oriantur 821.d
Capitis signa physiognomica 1121.a
Caput præciso cur protinus moriantur animantium alia, vel paulo post, alia minimè 900.f
Caricæ cur hiulcæ tantum dulcissimæ sint 966.f.& 967.a
Caro cur nigrescit solis calore 1040.a
Carnes qua ratione incorruptæ cōdurare valeant 966.a
Carnis signa physiognomica 1112.d

Carthaginenses vino in castris abstinent 377.e
Carthaginensibus militantes stipendia in cœmptionem frumentarum tantum impendere & quamobrem 1291.e
Carthaginensium politia 411.c.& in sequ.
Carthaginensium artificium ad pecuniam colligendam 591.b
Castigatio & vltio quid differant 612.a
Catægia quid 1209.e
Cataplasmata cur mutari debeant 851.e
Cataplasmatis quænam virtus 818.d
Caulem edunt inanem stirpes nullæ, cur 933.a
Causa non æquè in omnibus stirpitanda 11.e
de Causa prima primáque substantia 1303.b.& in seq.
Causa quot modis dicatur 1282.c. & in seq.
Causæ omnes sunt principia ibid.
Causarum omnia genera speculari, vtrum vnius an plurium scientiarum sit 1271.d.& in seq.
Causarum quatuor genera 1218.d
Causas rerum non esse infinitas 1247.d
Causas esse tales vt oriantur & occidant sine generatione corruptioneve 1310.c.& in seq.
Cenassa vrbs mirabilis in Hetruria 1095.a
de Censibus 501.e
Cepe cur suspensum solstitij tempore, floreat 955.c. cur cepe vnū tam acriter mordere oculos potest ibid.d
Cera cur candescat solis calore 1040.a
Ceruicis signa physiognomica 1111.f
Chabria Atheniēsis pecuniæ cōficiendæ artificium 597.b
Chalcidę herba vsus 1089.e
Καλυμοί quinam 67.d
Charidemi Oritæ artificium ad pecuniam conficiendam 598.e
Charondas Catanæus legislator 416.a
Chasmatiæ terræ motus qui dicantur 1211.e
Chiorum stratagema œconomicū 591.d
Cibus cur assumi non debeat protinus ab exercitatione aut medicamento epoto 870.d
Cibum sæpius siccum quàm humidum cur cætera animalia capiant, homo contrà 892.f
Ciborum mutatio cur minus grauis quàm aqua 434.e
Cibum imminuere, laborem augere, cur salubre 852.d
Cibum afferre [illegible]
[illegible] 98.e
[illegible] 56.

Circulus principium & causa primaria rerum admirabilium quæ arte mechanica præstantur 1153.c.& in seq.
Circulus cur si protrahatur, primò longam rectam ducet, deinde cochleam siue clauiculam spet. dum decidat 1154.e
Circulum trifariam rotari & quomodo 1153.c.& in seq.
circa Circulum quæstiones mechanicæ 1154.c.& 1142.a
Citharistica, harmonia solum & numero vtitur 792.a
Ciuis quot modis dicatur 1179.a
Ciuis quis 432.b & in seq.
Ciuis boni virtus 473.f
Ciuis medius 501.d
Ciuis natura sunt 431.d
Ciues boni probíque quomodo fiunt 511.d
Ciues pauperate tyrānicum 501.d
Ciues quali natura aut ingenio prædatos esse oporteat 555.b.& in seq.
Ciues imperfecti quinam 433.e.& in seq.
Ciues omnes cur necesse imperandi & parendi, esse participes 554.b
Ciuium institutio qualis esse debeat 554.a.& in seq.
Ciuilis seu ethica, cur optima facultas 179.f
Ciuilis œconomia quæ 587.f
Ciuilis omnis societas constat ex iis qui imperant & iis qui sub imperio sunt 574.a
Ciuitas quid 427.428.433. & in seq.
Ciuitas non est nisi verbo tenus quæ virtutis curam non habeat 437.d
Ciuitas ex quibus constare debeat 598.a
Ciuitas pulcherrima quænā 542.e
Ciuitas omnis ex domibus & familiis componitur 581.e
Ciuitas omnium societatum maximè princeps & domina cæteráque continens 575.d
Ciuitas prius est quàm domus & vnusquisque nostrum 551.a
Ciuitas ex quibus constet 156.a
Ciuitas omnis ex quali & quanto constat 476.d
Ciuitatis quæ natura 472.f
de Ciuitatis magnitudine & ciuium multitudine 539.b.& in seq.
de Ciuitatis agro 541.d
Ciuitatis finis bene viuere 540.b
Ciuitati quibus opus sit 544.c.& in seq.
Ciuitates magnæ cur minus sint seditionibus opportunæ paruæ magis 470.b
Ciuitates pleræque cur imperio & principatu potius occidant 457.a
[illegible] artificium 59[illegible]
[illegible]
Clearchi Alexandrini [illegible] 533.a
De Cleopatra [illegible] quæ in ipsa euenerunt. 932

Cœlum cur tranquillius noctu media & meridie maximè 981.d
Cœlum quid, deque eius partibus & sideribus 1443.b.& in seq.
Cœlum purum & placidum cur serenum indicat, tempus verò turbulentum hyemem præmuniat 986.e
Cœlum nubilum cur tepidius sit quàm apertum & placidum 964.e
Cogi facere qui dicuntur quibuscunque exterior est causa: aliquid contra naturam aut præter voluntatem faciendi 191.b
Cognatorum amicitia multiplex 157.e
Colli signa physiognomica 121.b
de Coloribus tractatio 1152.a
ad Colorem pertinentia problemata 1040.a
Colum, est altera pars periodi. 719.d. de colis & periodis orationis ibid.
Comius mons in Carthaginensium ditione quid admirabile habeat 1100.a
Commune plurimorum minime ab vnoquoque curatur 199.e
de Comœdia 793.e
Comœdia numero, & vnitenu & metro vtitur 790.d
de Congestis apud rhetores 765.a
ad Concentum pertinentia problemata 939.d
Concentibus & modulis cur delectentur omnes 946.b
Concoquitur quodque suo calore, externo putrescit 842.b
de Concordia 145.e.& in seq.
Condalus Mausoli præfectus quo artificio vsus sit ad pecuniam conficiendam 592.a
de Confirmatione orationis parte 726.c.& 771.c
Congressioni nuptiali bruma rectè præscripta est 556.f
de Coniectura 752.c
Coniugium societas est maximè naturalis 577.b
Coniugium quo tempore sit conciliandum 558.c.& in seq.
ad Coniugium homo aptior est natura quàm ad ciuilem societatem 159.a
Connascentia à tactu quid differat 1285.d
Conspectum distracta societate cur res vna geminari videatur 1023.a
Consilium bono ac malo potius quàm vero aut falso diuiditur ac distinguitur 13.a
Consilium quid non sit 17.d. consilium non est eorum quæ fieri non possunt ibid.e
Consilium quarum & de quibus 13.a
Consilium seu electio quid 18.a & in seq.
Consilium aut delectus & appetitus quid differant 193.a & in seq.
Consilium [illegible] factæ capi non potest 94.e
Consilij capiendi principium appetitus 95.f
Co[illegible] quibus 19.d

Consuetudinem mutare difficile est 124.a
Consultanda quæ sint tum in curia tum in concione 337.b & in seq.
Consultandi ratio in quibus locum habet 59.e
Consultator seu Senator, populare quiddam est, præconsultator verò oligarchiæ proprium 483.d
Consultatio omnis est quæstio 19.f
Consultatione vel, rerum humanarum angustissimum 732.e
Contemplatio despicientiæ species 631.d
Contentio corruptionis causa 1157.b & in seq.
de Contentionibus elocutionis rhetoricæ 704.e
Continens quis 106.d
Continentia an virtus 72.f
Continentiam & temperantiam cur in luxuriosis atque diuitibus maximè recensemus iustitiam verò in pauperibus 1044.a
Contractuum diuisio 77.a
Contraria non omnia ex sese mutuò fieri 1341.e & in seq.
Contraria quot modis dicantur 1292.d. & in seq.
Contraria aut ex contrariis sunt omnia 1267.e
Contrariorum eadem scientia 75.c
Contrariorum efficientia 909.a
Contrariorum nullum propter rerum omnium principium esse 1322.c & in seq.
de Contrarietate 1182.a & in seq.
Contubernalitatis quid proprium 663.d
Contubernales qui 179.e
Contumelia despicientiæ species 631.d. quid sit, ibid.e
Conuiuatores qui 37.e
Corpus ad valetudinem, aptum quomodo reddendum sit 834.a
Corpus infinitum esse non posse 1315.a & in seq.
Corpus animo præest & imperat in virtutibus 583.e
Corporis virtus quænam 612.a
Corpora quæ feruntur, cur vbi alicui occurrerunt, resiliunt partem in contrarium soleant quàm sua sponte natura ferri cogerent nec nisi ad similes angulos resilire soleant 913.b
in Corporibus plenis impurisque cur vlcera capitis non magno negotio sanentur, tibiarum autem ægrè 825.c
Corrumpuntur omnia in illa ex quibus sunt 1260.a
Corruptio vnius, alterius est generatio 1241.d
Corruptibile & incorruptibile, specie diuersa esse 1369.f. & in seq.
Corus flat ab occasu solstitiali 1209.b
Cosmi apud Cretenses qui 420.d
Cotys Thraciæ Rex quo artificio pecunias confecerit 598.a
Coxarum signa physiognomica 1117.e
Crescere in longitudinem cur soleant animantia omnia, cæque, & quorum stirpes terra continentur 956.b
Creta insula 420.d
Cretensium politia ibid. a. & in seq.
Creticum mare 1206.e
Criminationis seu calumniæ in proœmio abluendæ loci 712.e & in seq.
Crocicopia mirabilis in pelago Siciliæ promontoria 1099.d
Crus sinum sinistrum quàm dextrum diutius perfricare cur cuique difficilius est 871.b
Crurum signa physiognomica 1117.d
Cucumeres aut cucurbitas si quis protinus paruulas condiderit in terram cur multò maiores efficiet 931.a
Cucurbitæ aut cucumeres quomodo & cur virides per totum annum seruentur 933.e
Cuius paruus cur magna sit impressio 1136.d.& in seq.
Cuminisector quis 77.b
Cumis lex qualis de cæde 424.e
Cumis cur delata à Thasimarcho fuerit democratia 491.f
Cupiditas semper cum dolore coniuncta est 77.c
Cupiditas, non opinio, resistit rationi adcrescit 120.b
Cupiditatis actio verum spontanea fit animalis 190.e
Cupiditatis natura infinita est & immensa 411.d
Currentes quàm ambulantes cur potius cadamus 862.b
Cursor quis 818.d
Cursus velox cur facit vt capite à morbo teneamur 864.e
Cutis quibus constat 1077.f
Cyathus cur vibicibus admoueri soleat 824.e
Cyclades insulæ, loiet exiliores 1208.a
Cypselus Corinthius, quo artificio pecunias pepererit 578.e
Cypselidarum tyrannis quamdiu durauerit 517.b
Cyrus cur in Astyagem insurrexit 505.b
Cyzicenorum stratagema œconomicum 591.d

D

DAedali simulacra 322.e
Damna sua sponte quis non autem iniuria affici potest 88.a
Damnorum tria genera 86.c
Dare quàm accipere virtutis proprium magis 34.e
Dauni cur arratis tantum vestibus vtantur 1099.b
Decamnichus, dux impressionis in Archelaum factæ 507.b
ad Decem vsque cur omnes homines numerare consueuere 925.a
Dediscere difficilius est quàm à principio discere 458.c
Definitio, ratio quædam vna & substantia est. 1319.d. definitiones quæ secundum diuisiones fiunt, quales sint ibid.
Definitio quibus maximè conueniat 1316.f.& in seq.
Definitum cur & quomodo vnum sit 1329.& in seq.
Delectus & voluntas quomodo

Universidad de Deusto Biblioteca

Inter se differant 195.b
Delectus est intelligentiæ ibid.d
Delectus & spontaneum quid differant 195.f
Delicatum epigramma 13.d
Deliberabilia quis 612.b
Deliberantes, futurum proprium est [illegible].a
Deliberatio de quibus sit 613.d. & in sequ. & 327.b. & in sequent.
Deliberatio ex quibus sit 616.a. & in seq.
Deliberationis (apud rhetores) partes 612.a
Deliberativa elocutio qualis 728.d
de Deliberativo genere 751.f. & in sequent.
Delphis orta ex affinitate dissensio 491.c
Demagogi cur antiquitus multi facti sint tyranni, nunc verò non item 492.a
Demagogi qui dicantur 405.a
Demersi in mare cur plus temporis valeant tolerare quàm in aëre 971.c
Democratia quid 477.c. & in seq.
In Democratia ut æquale obtineant cives 522.b
Democratia prima est optima quomodo sit instituenda 525.b. & in seq.
Democratia ubi oriri solent 475.e
Democratia extrema tyrannis est 510.a
Democratia duobus videtur esse definita 505.c
Democratiæ explicatio & genera 464.d. & in seq. generum causæ 466.e
Democratiæ definitionis vulgaris error 461.e. & in seq.
Democratiæ ius & finis 438.d
Democratiæ commutationes 495.b
Democratica artificia opposita oligarchicis 477.a
Democratiæ politiæ fundamentum propriáque instituta 420.f & in seq.
Democratici legislatoris officium 524.a
Democritus & Anaxagoras aiebant omne in omni misceri 1275.b
Democritus nihil esse verum, aut nobis agnitum esse aiebat ibid.f
Demodici locus in Milesios 177.a
Demonesi Carthaginensium insula quid mirabile habeat 1089.c
Demonstratio oratoria est enthymema 664.e
Demonstrationem de omnibus esse impossibile est 1253.b
Demonstrativa elocutio qualis 728.f
Demonstrativo quid proprium tempus 612.a
Demonstrativo genere & rebus honestis ac laudabilibus 627.d. & in seq. & 753.b. & in seq.
Demonstrativi partes [illegible]
Demonstrativi finis [illegible]
Dentes quomodo facilius [illegible] hauntur [illegible]
Dentes cur candeant 90[illegible]
Dentium superiorum portulam herbæ [illegible] attollere potest 829.f. cur [illegible] hoc idem facere nequeat ibid.
Dentibus raros homines cur magna ex parte breuioris sunt vitæ 898.a
Depositum denegare cur iniquius sit quàm mutuum 1085.e
Despicientia quid 631.e eius species ibid.
Deus causa & principium rerum omnium 1228.a
Deus semper una & simplici voluptate potitur 124.f
Deus quare 354.d
Dei varia nomina 1211.& in seq.
de Deo 1219.a
de Deo & primo mouente 1306.d
de iis quæ veteres de Diis fabulati sunt 1298.& in seq.
Dei neque vitium neque virtus est 106.a
Di ex hominibus qui efficiuntur 103.f
Deus & ciuibus coli decet 536.f
Dialectica circa quæ versatur 1267.a
Dialecticæ similitudo & communitas cum rhetorica 602.f & in seq.
Diameter quare sit dicta est 913.a
Diapason consonantia cur omnium sit pulcherrima 915.a
Diapason sola consonantia cantatur cur 942.c
de Diapason consonantia 941.b cur antiqui homines diapason consonantia ita dicant, ut vocem esse videatur ibid.e
Dicæ publicæ præter Dei perpetua contra [illegible]
Dictami herba Cretaria 1084.b
Didelæ Persæ stratagema & commercium 396.e
Digitis vice mutata implicatis quod circum agitur cur duo esse videatur 1137.a
Differentia quot modis dicatur 1292.e. & in seq.
Difficile quomodo definitum 811.d
Diminutiuis quomodo in orationibus vtarpanda 720.c. & in seq.
Diomedis & iociorum eius arma vbi collocata 1093.b
Dion cur in Dionysium potentiorem insurrexit 509.a
Dionysiaci technitæ cur improbis esse moribus magna ex parte consueuerint 1012.e
Dionysius tyrannus tabe protinus laborauit 1091.b
Dionisij Syracusani cumulandæ pecuniæ artificium 593.f
Diophantus Atheniensis 410.f
Dispositio quot modis dicatur 1300.f
Disputatio contentiosa cur ingenij exercere possit 857.e
Disputationibus cur contentiosis nugatio nunquam incidat 870.b
Dissimulator quis 69.d
Dissimulationum [illegible] signa 115.c
Dithyrambicorum poesis 792.d
Dithyrambi quot modis dicantur [illegible]
[illegible]
Diuitiarum [illegible]
[illegible] conuenit 1325.f
Diuitiarum partes quænam 617.b
Diuitiæ cur magna ex parte ab hominibus prauis potius quàm bonis habeantur 1006.a
Diuitiæ quis 617.c
Diuitum mores 673.e
Docentes qui causas singularum dicunt 1237.a
Doctrinæ principium 1182.b
Dolentes cur clament, metum significant 1182.a
de Dolore & voluptate 120.b. & 259.b. & in seq.
Dominus quomodo seruos tractare debeat 378.d. & in seq.
Dominicum officium 373.d. & in sequent.
Domino cum seruo qui seruus sit, multi intercedit amicitia 338.a
Domus perfecta atque integra ex quibus constat 371.f
Domus partes, homo facultates 378.d
Domus qualis societas 380.b
Domus nuper illita cur magis frigeat 904.e
Domestica res quomodo administranda 387.d
Donum est possessionis donatio & honoris signum 617.d
Dorienses sibi vindicant tragœdiam & comœdiam 781.d
Dormientes grauiter & inanibus mucus nihil summissant 1019.d
Doriphorus quis 1263.b
à Dubitationibus ordiendum, ut veritas inueniatur 1250.a
Dulcia cur minus dulcia sentiantur, calida quàm refrigerata 962.d
à Dulcibus cur oryza implicatum eum de cia nobis [illegible] quàm aeria sint 964.d
Durdani equus 1099.d

E

Echo in parietes dolis [illegible] rauris 910.d
Ecnephias venti, qui 1108.d
Educationis communitas & præstatis æqualitas magnum ad remp. momentum habent 129.a
Effectio quid ab actione differat 94.e
Effusiones omnes vnde fiunt 1319.f
Egenum rei agere præclaras difficile est 35.f
Electio seu consiliũ προαίρεσις quid 57.c
Elementum quot modis dicatur 1284.e
Elementorum & locus idem 697.e
Elementorum concordiæ causa 1243.d
ex Elementis cur aqua & terra [illegible] [illegible] [illegible] non putrescunt
[illegible] quid 1320.f
Elegantia & applicatio [illegible] 1327.a
[illegible] quid [illegible]
debeat [illegible]
[illegible] 1116.c
[illegible] 725.d
Elementa non est [illegible] habet [illegible]
bet in omni doctrina 699.c.d
de Elocutione communi omni vnicuique generi orationis 717.d
de Elocutione amplificata 707.f. & in seq. frigida 707.b. & in seq. fusa & versa 709.c. & in seq. numerosa seu de rythmo variatio 709.e poetica, & de speciebus ac partibus eius 848.b. & in seq. 815. decora 717.c & in seq.
Eloquentia sapientiæ coniuncta 735.b
Encolpi, venti qui dicatur 1109.d
Entium non est factio 12.d
Ens quot modis dicatur 1290.b
Ens & unum idem sunt 1282.e
Ens primum substantia 1311.e
Ens & unum verum substantiæ entium sit 1260.b
Ens multipliciter dicitur 1284.d
de Ente per accidens 1361.d. & in seq.
Enthymema est oratorius syllogismus 607.d
Enthymemata vnde dicuntur 609.a. & 696.d
Enthymematũ duæ species 683.f
Enthymematum rhetoricorum quærendorum modi 684.a. & in seq.
de veterum Enthymematum locis 684.689 698. & in seq.
Enthymematum adumbratorum loci 693. & in seq.
de Enthymematum solutionibus 696.a. & in seq.
Ephesiorum pecuniæ conficiendæ artificium 595.d
Ephori apud Lacedæmonios 418.a
Epicharmus & Phormis fabulas in comœdias facere experiunt 774.a
Epicliniæ terræ motus qui dicuntur 1111.e
Episodia fabularum quando se ventum 804.& in seq.
Episodia qualia in dramatibus & in epopoeia 806.c.d
Episodica fabula quæ 795.e
de Epithetis rhetoricis 790.e
de Epopœia 813.b. & in seq.
Epopœia in præferenda tragœdia 819.d. & in seq.
Epopœia imitatur solam sermonibus nudis & metris 790.a
Epopœia & tragœdiæ conuenientia & differentia 795. & in seq.
Equo qui vehuntur, cur quò longius equus decurrerit, eò magis emittere lachrymas solent 866.d
Eretriensium oligarchiam cur diagoras deleuerit 497.a
Erratum seu peccatum quid sit 26.d
Esculenta male olida cur minimè his olere videntur qui illa ederunt 919.a
Essentiam & formam rei non generari 1321.c. & in seq.
Ethica politica quædam scientia est 4.e
Ethica politica videtur appellanda 178.c
Ethica non est de communi bono agere 120.b
Euxi syr[illegible] Aegypto pecunia [illegible], artificium 597.d
Eudæmonia quid 100.d
Eudoxus cur putabat voluptatem esse summum bonum 160.a
Eueni dictum de exercitatione & consuetudine 126.a
Euripidis dei nio [illegible]
Euronotius ventus quis 1109.c
de Europa 1307.b
Europæ nationes 541.c
Eurus flat ab oriente 1109.b
Fuere spirantes cur omnia maiora videantur 987.e
Ex aliquo esse quot modis dicatur 1331.d
Excandescentes cur, fermidi formidolosi quæ ruboriscunt, metuentes contra 1008.a
Excrementi humidi plus quàm sicci cur homo egerit 899.b
Exemplum est inductio oratoria 607.f
Exemplorum formæ duæ 679.e
Exemplorum vsus 681.a
de Exemplis vide 752.d. & in seq.
Exercitati quàm inexercitati cur frigus vehementius sentiant 879.e
Exhydriæ venti 1108.f
de Exordiis vide Proœmium. & 766.a. & in seq.
Experientia ex memoria nascitur hominibus 1224.d
Experientia similis quid scientiæ ac arti esse videtur ibid.
Experti sciunt quidem quod est, propter quid autem nesciunt 1225.d
Expirare cur iterum nequeamus si vehementer vnum[illegible] quæ expiraimus 1874.f
Extrema formari in orbem cur sit lena 814.d
Extremorum maior inter se quàm cum medio pugna est 31.d
Extremorum alterum magis peccatum est, alterum minus 31.a
Exuperantiæ nimiæ cur morbi[illegible] 821.b

F

Fabulæ perplexæ 796.e. 797. 798. 799. & in seq.
Faciei signa physiognomica 1110.a
Faciem cur abluere confertum 1027. d. cui in facie maxime tuberculis oriri solent ibidem f. faciem gracilis, cur maximè sudat ibid.d
Facilis quis 821.d
Factiosorum in factione principium 1157.c
Factum, ut sit infectum, fieri non potest 94.d
Falsum quot modis dicatur 1305.b
Falsis ex bonis aliquando nasci verum malum 476.d
Fama bona quid 617.d
Fames canina cur tempore frigido maximè incidat 874.d
Famuli multi 390.d
Farina aqua subacta cur melius coëat, quàm oleo 963.b
Farina cur candidior reddatur oleo instillato 969.b
Farina mulsa subacta cur rigidior redditur, quàm aqua subacta 961.a
Farina triticeæ primùm, deinde vltimum candidius est, cur 959.c
ad Farinam & massam, ex[illegible] que id genus, pertinentia problemata ibid.b
Fauonius cur serenus ac iucundissimus ventorum omnium est 991. cur horis post meridianis spirare non mane soleat ibidem d.
Fauonius quare nubes maximas agit 992.b
Fauonius cur ventorum omnium lenissimus & frigidissimus 990.e
Fauonius flat ab occasu 1109.a
Febricitantibus cur potio sæpe ac paulatim subministranda sit 834.e
Febres quartanæ qua ratione curandæ 835.b
Febres ardentes cur per autumnum ac hyeme moriantur potius, per æstatem verò rigores magis 818.b
Febrium ardores cur potius in frigidissimis terris fiant 971.a
Felium morsus lethalis ubi 1110.b
Felicitatis tantum ad vnumquemque peruenit 534.d
Felices, qui bona omnia sibi adesse putant, non afficiuntur misericordia 663.e
Feritati opponitur heroica diuinaque quædam virtus 103.e
Ferre etiam à mortuo, prouerb. 681.d
de Ferro mirabile quiddã 1088.a
Ferulæ ictus cur doloris amplius mouet quàm aliquod duriorum 873.f
cur Ferula orta sine ambarum plagas rubidam, medium album facit 812.d
Ficus cur si in furno siccantur, duriores efficiuntur quàm si exemptæ foris refrigerentur 957.a
Ficus cum mollis dulcisque sint cur dentes offendant ibid.e
Fidentia, & Fidenti & de iis quæ fiduciam afferunt 660.e
Fides inartificiales, quintuplex 645.a
Fides communis quotuplex apud rhetores 679.e
Fides (apud rhetores) duplex 646.c. artificialis est triplex ibid.f
Fiunt alia naturâ, alia arte, alia à casu 1319.c
Fiunt omnia vt ab aliquo & ex aliquo ac aliquid ibid.
ex Figulis cur facilius mouentur & quam ob causam 1133.c
Filiorum ætatem ad parentum quoque accidere oportet 558.f
Filiorum trium quatuorve ius apud Lacedæmonios 417.d. & 418.a
Finium differentiæ 5.b
Flatus anniuersarij cur eodem tempore atque modo afflare semper soleant 976.d
Flatus cur tempore hyberno partes venientes exortiua, æstiuo occidua 989.e

Universidad de Deusto Biblioteca

Flatus cur frigidi veniant, cum caloris commotione oriantur 995.d
Flatus cur hyberno tempore de orru spirare mane, aestiuo de occasu post meridiem consueuit 977.c
Flentes cur vocem emittunt acutiorem: qui rident grauiorem 905.a
Flores quomodo nascantur 1266.b. & in seq.
Flores contusi cur deterius olent 919.b
Fluctus altioris pelagi cur tardius desistant quàm breuioris 972.b
Fluctus omnes cur ventum prae se ferant 971.a
Fluctus praealti pelagi cur superfrangi non soleant, sed parui tantum & breuis 964.a. cur fluctus interdum prius eueniant quàm venti ibid.
Foeminae cur intento corpore mingunt mares minime 889.f. & 890.a
Foeminae quo anno in matrimonium collocandae 559.d
Foeminarum virtus quae 617.a
Foeminis destinatus procreationis finis 559.b
Foemina quàm tibiae cur magis fatigentur 890.a
Fornaralo secunda peculiae quaestionae rationis pars 101.e
Forum, τόπος vnde nominatur ibid.a
Foetus iuniorum & grandiorum natu inclinatis atque imperfectis corporibus mutilis quoq ferantur 560.e
Foliorum differentię in plantis 1051.b.& in seq.
Fons apud Cyclopas Thracenses, cuius aqua lauans subito necat 1161.c
de Fonte mirabile quiddam 1089.d
Fonticulus quidam mirabilis in Scotusa Thessaliae 1300.e
quod forma & essentia rei non generatur 1321.e
Formam & materiam non generari 1331.a
Fortis quis 45.d
Fortes viri 46.c
Fortitudo quid 44.e
Fortitudo ciuilis quaenam 46.d
Fortitudo militaris quaenam ibid.e
Fortitudo potissimum nacta sedacis est 509.d
Fortitudini opponitur, timiditas 528.a
Fortitudinem cur maxime honorent profequantur Respublicae 1001.e
Fortitudinem non esse scientiam 166.e
Fortitudine vbi opus est & odio 357.c
Fortuna bona quaenam 619.a
Fortuna & ars iisdem in rebus quodammodo versantur 95.e
Fortunae arbitrio beatitudinem permittere flagitiosum 14.b
Fratrum amicitia 357.e
Fratrum atque amicorum bella atque odia cur acerrima 534.b
Fretum inter Siciliam & Italiam vna cum Luna intumescit & subsidet 189.c
Frictiones cur carnem augeant 1052.c
Fricationes fiunt cur carnis soliditatem moliantur 1059.d
cur amplius Frictio quàm cursus corpus implere potest 1059.f
Frigentes vehementer, cur si statim copioso igne concalefiant, indolescunt 880.f
Frigus cur acrius fit aere sudo 964.b
Frigus cur tempore matutino acrius est 880.c
Frontis signa physiognomica 1124.d
Fructus arborum qua ratione incorrupti edurare valeant 966.a
ad Fructus pertinentia problemata 961.b
de Fructuum saporibus, amarore, dulcore, acerbitate 1070.e. & 1071.& in seq.
post Fructuum esitationem, cur vinum vel aquam superbibere debeamus 966.d
Fructuum cur alij cocti, alij crudi in cibo sint idonei 951.a. cur alij elixi, alij assi melius edi possint ibid.b
Fructuum alij partem radici proximam habent amariorem, alij posteriorem superiorem, cur 965.c
Fructuum differentiae 1051.b.& in seq.
Frumentum in Ponto diu conseruari potest, cur 921.f
Fulgetra quid 1210.a & in seq.
Fulgur est ignis collectio, qui in aere exardescit ibid.c. & in seq.
Fulmen quid 1210.b
Fumo affici cur homo animantium maximè possit 896.d
Fundus vasorum, aquam feruentissimam continentium cur non vrit: aqua vero exempta vrere potest. 977.f
Fundi vasorum quibus calefacimus aquam, cur tandiu calidiores sint dum ipsa aqua frigidiuscula est 976.b
Fures, cur morte alij mulctantur, alij duplò exsoluunt 1009.b
super Furto cur capitale supplicium statutum est 1016.d.e

G

GAlli neque terrae motum neque procellas metuunt 46.a
Gallicum mare 1346.c
Gelonis tyrannis quomodo euersa 510.c
Gemini sexus vtriusque cur 891.b
Generationes actionésque omnes circa singularia possunt 1215.a
Genus quot modis dicatur 1314.e
Genus [illegible] 1334.b
Gratia [illegible]
[illegible]
Gaudendum quid [illegible]
Glacies est aqua conferta à frigore naturae comparabilis 1198.b
Gloriandum propter non iis quae à fortuna 1108.b
Graeci antiqui vtrum alter ab altero emere solebant 414.d
Graecorum natio qualis 542.e
de Gratia, quid sit, quibus & in qua habeatur 665.b. & in seq.
Gratia quae cui sit referenda 144.e & in seq.
Gratiarum templum cur in propatulo vrbis locis constituitur 81.a
ad Grauiolentiam pertinentia problemata 919.a
Graue cur acutae sonum valeat 930.d
Gymnasiae insulae 1054.b
de Gymnastica 306.a

H

HAbere quot modis dicatur 1302.b
Habitus quot modis dicatur 1301.a
Habitus quales sunt 22.b
Hadriaticum mare 1308.c
Halitus hominum incurnorum gibbosorúmque cur grauior atque foetidior sit 911.b
de Harmonia & numeris 575.d.& in seq.
Helixa quid 480.d
Heraclea via 1015.d
Heracleotarum strategema oeconomicum 590.c
Heracliti opinio ex discordia nasci omnia 115.c
Herculeus morbus quis 1015.a
Heri diligentis officium 579.d.& in seq.
Hermae oria sententia 491.b
Hippasus Metapontinus 1319.e
Hippae Atheniensis strategema oeconomicum 589.e
Hippodami Milesij politia 412.a & in seq.
Hirti homines & aues cur veneris sunt auidiores 890.b
apud Hispanos veruculis circum sepulchrum 556.d
Historicus & poeta qua in re differunt 798.a
Historias cur libentius audimus rem vnam exponentes quàm plures 959.c
Homeri laus 815.d
Homero & Empedocli nihil commune praeter metrum 790.c
Homo solus, boni & mali gnarus 380.e
Homo est animal ciuile ibid.c. homini soli ex animantibus sermo tributus est ibid.
Homo, cur animantium omnium iniustissimus sit 1006.d
Homo actionum principium esse videtur 40.a
Homo [illegible]
[illegible] 1434.e
[illegible]
Homo cur animantium [illegible] 1416.b
Hominum, et optimus [illegible] 881.b
Homo, sceleratissimum animal est sine virtute ibid.
Homo qua re differt ab aliis animalibus 797.a
Homo cur maximè aliud intelligat, aliud verò faciat 1019.b
Hominis opus 11.a. hominis bonum ibid.b
Hominis cur prior pars posterior quàm posterior 897.b
Hominis vnius & ciuitatis idem bonum est 4.b
Homini cur potiùs quàm cuiquam ex caeteris animantibus ... 1017.e
Homines cur conueneruit 410.a.b
Honestum quid 627.f
Honestum virtutis finis 197.e
Honor in quibus situs 6.e
Honor quid 617.d. honoris partes ibid.e
Honor externorum bonorum maximum 41.b. rerum pulcherrimarum praemium ibid.
Honore dignum quid 182.a
Honores sunt magistratus 441.b
Honorabilissimum quod antiquissimum 1219.d
Honorantur & qui benefecerunt & qui benefacere possunt 617.d
ad Horrorem pertinentia problemata 878.b
cur in aqua frigida, sic etiam calida lotus horrescimus 879.d. cur ad extremam vrinae missionem inhorrescere solemus ibid.f. cur vbi sternutimus, vel mingimus plerumque inhorrescimus 88.e
Hospes nec multorum nec nullius dicaris, prouerbium 175.c
Humores cur minus aestate quàm hyeme concoquantur 842.a
Humores quales per hyemem 843.f
Humoris multum aestate haurimus, hyeme autem è contrario agitur ibid.c
de Hyenarum genere quodam mirabile quid 1166.b
Hyems cur magis concoctioni idonea sit quàm aestas 842.a
Hyems cur aestatem autumnúmque pluuiosas, & austrinas, graues consequi soleat 826.b
Hypate cur facilè canitur, parhypate difficilè 940.a
Hypatem cur veteres, non netem, relinquebant, cùm septem fidibus concentus disponerent. Ibid.e.

I

IAmbicum, metrorum omnium maximè sermoni accommodatum d
[illegible]
[illegible] 1477.b
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 178.e
Ideae cognitionem artifices omnes praetermittunt 9.a
Ideae Platonis impugnantur 1409.e.& in seq.
Ideas nec substantias nec separabiles esse 1351.c.& in seq.
Idem & diuersum, quot modis opponantur 1361.b.& in seq.
Idem esse & non esse eundem simul arbitrari impossibile est 1289.a
Idem eodem tempore fit & non fit fierique non posse 1396.b. & in seq.
Eadem quot modis dicantur 1191.e
Iecinora bina in quibusdam leporibus 1121.d
Ierna insula Britannica 1308.f
Ignes quidam mirabiles variis in locis 1087.a. & in seq.
Ignoratula, vide Inscientia.
Illiberale & sordidum munus quodnam censendum 364.e
Illiberalitas quid 14.b
Illiberalitatis signa 481.e
de Imagine 704.e & in seq.
Immortale Deus cur dicatur 1313.a
Imber vnde fit 1208.b
Imitari insitum hominibus à pueris est 791.e
Imitationum dissimilitudines 790.c
Imperare quinam debeant 440.e & in seq.
Imperare & parere non solum ex numero rerum necessariarum sunt, verum etiam ex vtilium 381.a
Imperandi sui quis habet naturā 379.b
Imperatoria artis finis 1.a
Imperium aliud est eius quod imperat gratiā: aliud eius qui imperio paret 374.e
Imperium in liberos 356.d
In experientia casum, experientia artem effecit 1224.d
Improbitas in praelectione consistit 645.b
Improbus ignorat agenda, per inscientiā tamen non peccat 36.a
Improbus postquam aliquis factus non licet ei non esse talis 41.f
Improbus sponte sua an nemo existat 41.b. & in seq.
Impudentia quid 661.c
Incommodatio despicientiae species 651.d. quid sit ibid.
Incontinentia quid, à vitiositate differat 116.e. & 117.d
Incontinentes qui & quarnam 110.f. & in seq. & 1003. cur ratione tantùm cupiditatis, cùm in irascendo quoque incontinentia sit ibid.
Incontinentibus inutilis est ethica cognitio 5.a
Incontinentes vtrum scientes peccent, necne 109.a & in seq.
Indigentia seu vsus est instar vinculi 83.e
[illegible]
[illegible]
Inflammationi [illegible]
Inferiorum [illegible] 476.e
Ingeniosi signa 1112.b
Initium à rebus notis sumendum 5.f
Initus temporibus Austrinis foeminam potius generant cur 912.b
Iniuria ab aliquo vtrum quis sponte sua affici possit 87.d
Iniuriam inferre aut pati, vtrum grauius sit malum 81.c
Iniuriae illatio in praelectione consistit 643.b
Iniuriarum causae variae 471.b
Iniuriam qui faciunt quibus faciant, in quibus potissimum rebus faciant 611.f. & 619
Iniuriam vtrum is faciat qui aliis plus, sibi minus tribuit: an is potius qui plus minùsve recipit 88.d. & in seq.
de Iniuriarum causis 641.
de Iniuriis maioribus 644.d.& in seq.
Iniustitia saeuissima & asperrima est armis instructa 424.e. & in seq.
Iniustitiae locus nemini in sua esse potest 84.d
Iniustus quis ex quibusnam actionibus appellari debeat 81.d
Iniuste factum quid differat ab Iniuria 85.c
Insciencia 36.b
Inspicere melius cur possimus, manu prę lucerna aut Sole obtenta 1026.d
Inspiratio vltra pulmonem non pergit 1075.e
Instrumentum perfectissimum absolutissimumque 379.c
Instrumentorum alia sunt inanimata alia animata 382.a
Insularum diuisio 1205. f. quarum memorabiles 1260.e
Intellectus est 1307.c
Intellectum quicunque habet semper alicuius causa agit 1241.e
Intemperans ab incontinente quid differat 111.d
Intemperans quis 52.b
de Interrogatione & responsione oratoria 728.f. & 729
Inuerecundi signa 1112.d
de Inuidia quid, & vnde proficiscatur 669. b. & in sequentibus
Inuitum & spontaneum quotuplices dicantur 192.d
Inuiti agere qui dicantur 34.a quum ex ea actione dolore afficimur 160
Inuitè factis nec laus nec vituperatio tribuitur 159.e
Iocus & requies ad vitam hominum sunt necessaria 70.f. & 71.a
Iphicratis Atheniensis conficiendę pecuniae artificium 597.f
de Ira & irę efficientibus 671.a
Ira cum dolore coniuncta impedit ratiocinationem 510.e
per Iram quae fiunt, consilio non sunt consentanea 17.e
Irā perpetrata, inuitè non sunt facta ibid.a
Irę medium 187.b
Ira, quàm cupiditatum, minùs est turpis incontinentia 117.f. Ira

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex similis ibid. non est insidiatrix, sed aperta cupiditas contra 114.c
Ira & odium quid differant 418.a
Iracundi qui 812.e
Iracundia quid 86.e
Ira in quem feratur 690.b
Irati cur oculis maxime erubescant 1030.f
de ironia apud rhetores 78.b
Irrigare consueuerunt non meridie sed mane noctúve, cur 854.b
Italus Oenotriæ rex 527.e
Iter longius cur videtur, ignoti ambulantibus quàm gnaris 867.a
de iteratione apud rhetores 750.e
Iuba cur homini nulla data est à natura 890.c
Iucundum quid 651.a
Iucunda & tristitia ferè omnia cum caliditate & frigiditate sunt 954.d
de Iucundi & rebus pertinentibus ad cupiditatem 653.f.& 655
Iucunda in quibus consistunt 651.
Iniqua non est peruertendum 652.a
Iudex quis 457.e
Iudicis & legislatoris differentia 609.f
de iudicibus & iudiciis, certè in politica parte 484.b.& in seq.
Iudicium, prætereàm propositum est 612.b.
Iudicantium finis, si iustum vel in iustum 612.e
de iudiciali genere 632.& 633
Iudicialis eloquio qualis 725.e
Iudicium quid 84.a
Iudicij partes accusatio altera defensio 612.a
Iudicium, societatis ciuilis iudex est 381.e
Iudiciorum genera 484.b. & in sequ.
Iupiter seu stella Iouis quanto spatio suum orbem metiatur 1216.b
Ius & æquum seu æquale 77.e
Ius duplex 140.e
Ius & amicitia ad eadem pertinent 124.b
Ius ciuile quotuplex 142.e
Iusti & iniusti cognitio 83.c. & in sequ.
Iure communi qui vtantur 84.
de Iusiurando. 635.d.& 757.b
Iustitia legitima & vniuersalis 72.d. non virtutis pars est, sed virtus vniuersa 73.b
Iustitia particularis 76.b.& in sequent. eius species, distributiua & correctiua 78.e
Iustitia non est numerus pariter par, vt voluit Pythagoras 178.c
Iustitia cur dicatur bonum alienum 74.c
Iustitiæ cuiuslibet vis in ea posita est vt ad alterum referatur 76.a
Iustitia ciuilis res est 181.c
Iustus aut temperans nullus est à fortuna, neque propter fortunam 352.e
de Iusto & iniusti distinctis tum ratione legum, tum ratione hominum 641.f.& in seq.
Iusti factum seu iustum officium quid differat à iure 83.c
Iusti cur Geometræ & mathematici fiunt, prudentes minime 99.d
Iuuenes propter voluptatem amant 117.d
Iuuenis non est ad ciuilem scientiam accommodatus auditor 4.d
Iuuenibus, etiamsi liberi sint, mulctasiua ac munera, quæ ministrorum propria videantur, administrare atque obire, honestum est 355.a
Iuuenum mores 771.e

L

Laborum memoria iucunda ei qui saluus est 656.a.& in sequent.
ad Laborem pertinentia problemata 843.a. & in seq.
Lac quibus plurimum demulgetur quibus minus 826.a
Lacedæmonij rectène pueris suis habitum corporis athleticum conciliant 363.f
Lacedæmoniorum vestitus qualis 70.e
Lacedæmonij qua regni specie reguntur 449.c
Lacedæmonij plurimum studij in pueros conferunt 364.a
Lacedæmoniorum regnum cur diu incolume permanserit 311.c
Lacedæmoniorum status rei oeconomicum 191.a
Lacedæmoniæ reip. legum latori lequns 338.a
Lachrymæ aliæ cur calidæ aliæ frigidæ 1025.d
Lacones Græcia prius ipsorum obtinuerunt, vbi democratia tollebant 399.f
Lacones cur Pythia vocarit 681.c. poste
Lacus cur arenam vel nullam faciat vel minus quam mare & fluuius 975.e. cur lacus vel dolium... in campo... pelu... 856.d.
de Laco mirabile quiddam 1072.c
Lalaps & Strobilus... 1207.e
Lampsacenorum artificium ad pecuniam conficiendam 190.d
Lapides cur concrescant & congelentur in aquis calidis potius quam frigidis 979.b
Lapides cur rotundi in mari reddantur 876.a
Lassitudinis æstiuis cur balneo, hybernis vnctione mederi conueniat 854.a
in Latus sinistrum cur libentius accubamus, in dextrum potius dormimus 875.b
Latorum signa physognomica 1115.b
Lauantes se in mari cur ocyus resiccantur, cum mare grauius sit, quàm aqua dulcis 970.f
Laudabile amor vt eum cantum laudatur quæ fit commendandi 18.a
Laudandi vituperandique species 725.b.& in seq.
Laudare præsentem adulationis signum est 661.c
Laudatur homo per tas virtutes quæ ad partem animæ rationalis pertinent 184.f
Laus non est rerum perfectissimarum 38.b. laus propriè virtutis tribuitur ibid.
Laus est oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis 651.e
Legislator de iis eadem quæ & priuatim & publicè optima sint, in animis ciuium ingenerare debet quo inferere 338.e
Legumlatores ciues ad virtutem assuefaciunt bonos efficiunt 32.c
Legumlationes ex longi temporis consideratione... iudicia derepente 603.e
Leuitas quid 653.d
de Leuitatis efficientibus, seu delectatione 856.d
Leonis descriptio 1116.b
Lesbiæ structuræ regula plumbea 91.a
Lesbos insula: inter grandiores & memorabiliores 1206.a
Lex vna propria, altera communis 632.b
Lex omnis cum sit generalis, de quibusdam rebus rectè præcipere non potest 90.d
Lex vim habet ad cogendum velentem, cum sit ratio ab aliqua prudentia mentéque profecta 171.c
Lex eorum communis est quorum & iniustitia est 64.e
Lex in ciuitatibus est iustas potentiæ ad orationis in priuatis familiis 175.c
Lex quid iubeat 74.d
Lex nullam vim habet ad parendum impellentem nisi eam quæ a more est 315.b. a legibus exemplis & vlciatis, ad alias & nouas leges facile migrare, vim legis infirmare ac debilitare est 10.d. c. leges aliquæ mutandæ ibid.
Lex mens est appetitione vacans 454.d
Lex, est fœdus, & sponsio ciuibus inter ipsos iura seruatum iri 459.a
Lex quid 735.e
Lexargi seu amilencecis appellabantur olim agebantur cum tamen cæteris choreutum cantus amistrophi vsus non desistet 946.d
cur Leges pleræque e Milenæ appellantur 944.d
Legem imperare obtabilius est quam vnum aliquem ciuem 432.b
Legum bonarum visus duplex 366.d
Legibus facile mutandis ciues assue facere malum 415.c
Leges in moribus positæ maiorum auctoritatem habent quam leges scriptæ 433.e
Legibus quomodo vtendum in oratione 645.d
Lege his consistit 14.d
Legibus educationem studiisque & exercitationes esse descriptas oportet 370.e
Liberalis vtor... grauatim 54.d
Liberalis vis laudem inuenit in donatione & acceptione pecuniæ. veruntamen magis in donatione 54.b
Liberalis hominis proprium 55.d
Liberales omnium hominum qui virtutis causa sunt, maxime diliguntur 55.a
Liberalem difficile est esse ditem qui, quia nec ad accipiendum sit accomodus 55.f
Liberalis ad custodiendum pecuniæ ibid.
Liberalitas quid 54.a
Liberalitas propriè absit à profusione opum, quarum sordibus & auaritia 183.c
Liberalitatis vis vbi sita 52.e
Liberi communes vinculi videntur... 139.e
Liberi ut agunt parentes 131.d
Liberi vsi quamquam accidi & ad septimum vsque annum educandi 351.b.& in seq.
Liberorum procreatio quo pertinet 172.d
de Liberis exponendis sollicitudine 360.a
Libonotus ventus quis 1219.a
Libophoenix ventus quis ibid.
circa Lignum quæstiones mechanicæ 1117. 1126. 1129. & in seq.
circa Lignum quæstiones mechanicæ 1155.e.1157 b.1157.a.& 1145.e
apud Ligyos quid mirabile 1074.d
Lingua cur rerum plurimum index esse possit 1014. a. cur lingua amara, salsa & acida sit, possit ibid. c. cur eorumdem cutis...
Lingua hæsitantes cur aliqui fiant 915.d. cur homo solus ex omnium animantium... oritur ibid.
Lingua nullius animalis pinguis cur 1181.f
Lingua qui hæsitant cur loqui nequeant 910.e. cur melancholico habitu constat ibid.
post Lipparam cur nonnulli æstatis videant 1222.f
de Lipara insula mirabile quid 1077.b
Liuor cur suspensum solstitij tempore Boream 955.c
ad Literarum studia pertinentia problemata 937.a
Litora quæ fluctuosiora, aut solida sæpe efficiantur 974.c
Locrum lex de patrimonio suo non vendendo 409.e
Locrorum ciuitas laceriis, ex affinitate cum Dionysio contractæ 499.b
Logus quorum exempli forma fabula logi concinniibus accommodatus ibid.
plena conciscitur 927.e
Luna, quando illum porrigit orbem, angulosus videatur luminosa quæ & subsidens 1216.b
Lunæ vmbræ cur maiores sint, 920.d
Lusus seu ludus... cur cum obtinet vigilantes literas scribere nonnullis difficilius posse 1032.e
Lutiis, cur, quod in piscem valt proximè adiunxit... 1025.f
Lux, cur corpora densa penetrare non potest 911.a
Luxuriosi signa 1113.f
Lyctij coloni à Lacedæmonis profecti 420.a
Lygdamis Naxius quo artificio pecunias comparauit 189.a

M

Macedonicæ lex in eos qui nullum hostem occidissent 398.d
quæ inducere in humore calido partum temporis cur oriantur, quæ multum, hæc collibuntur, & regium 933.a
Magadari insula dispalum conformantis solitum est cur 927.
Magistratus leges declarabilis pia tis dictum 77.a
Magistratum benè gesserit quæ necessaria sint 480.e. & in seq.
Magnanimi aliorum contemptores videntur, non iniustè tamè despiciunt 63. f. ac minimum quo athenæiniis afficiantur, qui ... & magnanimi est, neminem aut vix vnquam rogare & libenter alteri operam dare & inferiore ibid. c
Magnanimi viri in quos fert & asperi fiat 744.a
Magnesiæ & Arcinæ aquæ servidæ cur potu fiat idoneæ 980.a
Magnificus quid 58.b
Magnificentia quid ibid.
Magnitudo omnis diuisa, cur nuo nuc esse sua tota videatur 931.d
de Magnitudine & paruitate rerum, quatenus ad Rhetoricam pertinet 679.e
in Magnitudinibus quæ profunditate sunt inæquali, cur accidit, vt si partem minorem lentiorem, circumferatur, quod iacitur 930.e
Magnitudinis virtus quænam 618.c
Malus homo ne se ipsum quidem amico est animo, quia nihil habet amabile 148.e & in seq.
Mali concordes esse non possunt, nisi partim admodum 170.b
Malum afsidue suarum actiònû pœniter 78.e
Malum (iuxta Pythagoreos) quid 38.b
Mansueti signa 1115.e
Manus execratum qui per totam alicui palmam valere cur dicuntur 896.b
Marathus ciuis Syracusanus poeta præstantior erat, dum mente alienaretur 1207.
Mare, cur minus quàm aqua bibi idoneæ frigidum est, vmbræque fluit humoreis, cur vndulæ tepidi fiunt 970.b. cur mare perspicuius & dulcius est, quàm aqua potui idonea cum crassius sit ibid.
ad Mare falsumque omnem aquam pertinentia problemata 969.a
Mare, cur detri portu, aqua non potest 971.d
Mare cur Austro spirante caruleum fiat Aquilone obscurius, 921.a.& 924.a
de Maris natura & situ 1225.a
de Maris commotione & nauigationis vsu, rerum ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, profit, an noceat 343.
Maris pars terræ proxima cur dulcior sit 975.a
Mare cur simul salsum & amarum sit ibid. f
Marinum quid exerceant, cur suo minus sint colore 1040.b
Margites opus Homericum propor tionem habet ad comœdias 791.c
Mariti officium erga vxorem 178.a. & 202.a
Mas fœmina melior, & ille quidem imperare, hæc parere debet ibid.
Mas quando nuptiis alligari conuenit 356.e
Mas cur corpore maiori ex toto penè sint, quam fœmina 926.d
Masculos cur in lactè fit quem soni fluant humore & fætu 981.e
Materia quid 1129.d
Materiam habent causa, quæ aut natura aut arte sunt ibid. e
Materiam & formam non generari 1192.a & in seq.
Materiales causas primi philosophantes solas existimarunt omnium esse principia 1129.e
de materiali substantia & de causis 1231.d
de Mathematicis axiomatibus & de substantia, verum, vnius sit scientiæ agere ibid.
ad Mathematicas res pertinentia problemata 924.e
Mathematicæ artes circa Ægyptum constitutæ sunt 1125.f
Mathematica verum sint an non 1304.c
Mathematica entia verum sint rerum substantiæ necne 1261.e & in seq.
Mausoli Cariæ Tyranni artificium ad conficiendam regi Persarum tributum 191.e
& in seq.
in Media Ecbatanæ quid mirabile 1073.b
Medicamenta & res amaræ aut fœdi odoris, cur magna ex parte purgare possint 931.d
Medicamentorum cur alia aluum soluant, alia vesicam, alia vesi-

mentoon alterum 830. c. cur a-
lia venarum moment superio-
rem alia inferiorem, alia vtrã-
que. ibid.d Medicamenta cur
purgare valeant, cum alia ple-
raque amariora, cæteráque e-
iusmodi qualitatibus insignio-
ra, id facere nequeant 411.e
Medicus cur ad sanitatem vsque
tantummodo suam operã præ-
stat 1017.f
Medicus in Aegypto post quar-
tum diem mouere licet: quòd
si ante id tempus medicinam
facere conetur, suo periculo fa-
ciunt 451.f
Medicinæ finis 3.e
Mediocritas quomodo sitis extre-
mis opponatur, & quomodo ex-
trema inter se pugnent 51.d. &
in seq.
Mediocritas ad virtutem pertinet,
nimium & parum ad vitium
28.b
Mediocritatis, quam difficile est
in vnaquaque re consequi su-
perandi modus 51. d. & in
seq.
Mediocritas rerum bonarum con-
seruatrix 21.a
Mediocritatem in singulis virtu-
tibus dari 29.b.& in seq.
Mediocrium respub. omnium po-
litiarum tutissima 487. c. &
in seq.
Media, quæ sunt inter contraria,
sine ex ipsis contrariis, necesse
esse 1366.d
Medium cur in concentibus ap-
pelletur cum inter octo nullum
medium sit 915.e
à Medio quæ magis abiunt, magis
opposita meritò existimantur
188.c
Medietati seu Mediocritati, mo-
do excessus modò defectus con-
trarius est, modò vterque ibid.
a.& in seq.
Megarenses sibi vindicant comœ-
diam 731.d
Megarensium democratia quo ex-
tincta 489.a
Mel Anthinum quale 1085.c. de
melle quædam notatu digna
ibid.
Melancholicos cur omnes fuisse
videamus eos qui ingenio cla-
ruerunt 1100.e
in Melo insula quid mirabile
1086.a
Memnonis Rhodij pecuniæ confi-
ciendæ artificium 538.b
Memoria rerum actarum iucun-
da 147.e
Memoriæ multæ eiusdem rei vim
vnius experientiæ efficiunt
1124.d
Memoris signa 1114.a
Mendæorum pecuniæ conficien-
dæ artificium 539.d
Mens pars præcipua hominis
871.a
Mentis flos ac vigor in plerisque
est anno circiter quinquagesi-
mo 380.f
de Mente seu intelligentia 97.b
de Mente diuina 1401.d
Mentibam belli tempore neque
edito, neque scripto, prouerbium:
cur hoc dicatur 950.f
Mentorum artificium ad pecuniam
conficiendam 538.b
Mercatura quid 381. d. eiusdem
species tres ibid.
Mercurius, anni spatio suum or-
bem metitur 1218.b
Meridiem versus habitantes cur
nigris oculis potius nascuntur
915.e
Metallæ candidæ vbi gignantur
1085.b
Metaffreni signa physiognomica
1118.d
de Metallis mirabile quiddam
1085.d
Metallum cæruleum vbi reperia-
tur 89.e
Metaphysicæ subiectum ex quã
tenus est 1304.e
Metas in Cypro insula ferreas
deuorare aiunt 1086.c
de Metu & fiducia continentia ci-
bis fieri tribus 658.d
Metu maiorum malorum quæ a-
guntur, virum sponte an inuite
fiant 104.e
Metum definiunt mali expectatio
nem 44.c
Metuentes cur voce & manibus
& labro inferiori tremant
1001.e
Metuimus ea omnia quæ exter-
rent, quæ vno verbo mala sunt
44.c
Metuentes cur sileant: qui do-
lent clament 1003.a. cur me-
tuentibus testiculi contrahan-
tur ibid. cur iisdem aluus fun
datur, libidóque vrinæ lacessit
ibid.d
Metuentes cur tremunt 979.c.
cur Metuentes nonnulli sitiunt
ibid.
Mileti qua de causa tyrannis ex
prytania facta sit 494.b
Militia cuius rei gratia compara-
ta esse debeat 356.f
Militares viri cur necessarij con-
tati 535.b
Mineruæ Achaicæ templum cir-
ca Dauniæ locum 1079.a
Mineruæ Græcæ fanum in Cala-
bria ibid.
Mingentem intuentes cur ad mi-
gendum moueantur 976.f
Miserabile & atrox quid differant
654.b
Miserabile & terribile ad tragæ-
diam quomodo pareant 822.a
& in seq.
de Misericordia apud rhet. 665.b
Misericordia signa 1113.e
Missilia longius feruntur funda
quam manumissa & quamob-
rem 1136.a
Mitylenis nata ex pupillis orbis, &
parentum locupletium hæredi-
bus, seditio, multorum malo-
rum principium atque origo
fuit 491.d
Moderati signa 1111.d
Mæra Deus cur dicatur 1223.b
Molestia quid 634.f
Molestia & stomachatio seu ne-
mesis quid differant 667.f
Mollis & delicatus quis 116.b
Mollitiei signa 661.f
Molossorum regnum cur diu in-
columne permanserit 551.e
Monarchia quibus rationibus ser-
uari soleat 551.d. & in sequen-
tibus
de Monarchia, & causis interitus
eius 543.f.& in seq.
Monstra cur paruæ quadrupedes
pariunt grandes animantes om-
nes minus 1025.d
Moralis virtus quasi consuetudi-
ne comparetur 22.c. & in se-
quentib.
Moralis virtus in doloribus ac vo-
luptatibus versatur 27.e
Moralis virtus ab excessu defectúq.
que corrumpitur 181.a
Morbus est motus, sanitas quies
675.e
Morbi astiui cur hyeme quàm æ-
state potius vrgeant 922.a
Morbi cur sæpe curentur, vbi quis
abunde excessit 922.b
Morbus ignis ens curat, roris mor-
bus ignis 895.e
Morbi cur temporum statimque
mutationibus intendantur cu-
lantur ve 921.c
Morbi cur exerceant corpora
tam vere quàm æstate, si hyems
pluuiosa, ver autem siccum
fuit 922.b
in Moribus tria fugienda, vitiosi-
tas, incontinentia, feritas 106.e
Moribus iam pridem concepta, vt
mutentur dicuntur, non fieri
aut certè vix potest 174.b
Morosi qui sunt 68.e
Mortui, verum boni aliculus aut
mali sint participes necne
17.d
Mortuis cur, quàm viuis, opum
ferre, iustius habitum est
1006.e
Motus quorum sit an non 1318.b
Mouemus alterum et trahendo,
vel pellendo, vel tollendo, vel
deprimendo, vel collidendo
658.e
Mulier, quæ poculum amatorium
cuidam præbuerat quo is inter-
rit cur in Areopago absoluta
192.e
Mulieres apud Lacedæmonios in-
temperanter & luxuriose vi-
uunt, legibus non subiectæ
416.e
Mulieribus & omnibus pituita a-
bundantibus cur fecunda vale-
tudo contingat, si Aestas & Au-
tumnus sicci & Aquilonij fue-
rint 823.e
Mulieris cuiusdam feritas 173.e
Mulierem interfecisse cur iniquius
sit quàm virum 1027.b
Muliebrem sexum quid præsertim
commendet 382.b
Multitudo an dominatum & au-
ctoritatem obtinere debeat po-
tiusquam optimates 441.d. & in
seq.
Mus cur non iam diu dissolu-
tus fuerit, si ex contrariis con-
stitit principiis 1201.d. & in
seq.
Mundus quid 1205.a
& in seq.
de Musica [illegible]
Muta-
de Mutabili substantia & muta-
tione 1391.a.& in seq.
Mutantur animantium alia alia
non, cur 826.c
de eo quod mutatur 1387.a.& in
seq.
Mutilia quot modis dicatur 1304.b
Mutatio terræmotus qui dicantur
1112.a
Myrta collisa in manu cur dul-
ciora senimus quàm integra
956.b. cur myrts euiusdemora
sint quæ minora ibid.
Myrti nigræ cur quàm albæ fron-
de sint frequentiore 959.a
Myrtorum fructus non constitutis
ve magis quàm folia desinant
cur arborum aliæ, reliquæ vero
tamquam alga et iis, folia deficiat
fructus adhæreant 957.e
Myrtoum mare 1206.c

N

Nana statura homines cur pro-
ueniant 887.a
Narratio rerum quæ nec nimis ve-
teres fiunt, nec admodum nouæ
cur non obiectas 911.c
de Narratione demonstratiua, iu-
diciali & deliberatiua 724.a.&
769.e
de Narrationum ordine 771.a
Nasi signa physiognomonica
1115.d
Natantes in mari cur ventre sibi
bilem euacuant 973.e
Natatus melius in mare quàm in
fluuiis, cur 971.e
Natura prauè omnia facit, & plura
praua quàm proba: proba verò
pauciora præstat, non omnia
potest 891.b
à Natura quæcunque nobis obue-
niunt eorum potestatis prius
accipimus, posteriùs functiones
muneris obimus 22.e
Natura nihil frustra facit 580.d
natura finis est ib.
Naturalem scientiam, contempla-
tricem esse, non actricem aut
effectricem 1320.a
Naturale nihil aliter atque natum
est assuefieri potest 21.b
Nauis cur maximè mouetur à re-
migibus qui sunt in nauis me-
dio 1131.b. cur exiguo guberna-
culo magnæ nauigiorum mo-
ueantur moles ibid.e
In Nauibus degentes, cur quamuis
in aqua viuant coloratiores ta-
men sunt, quàm qui in paludi-
bus 913.e
circa Nauigia quæstiones mecha-
nicæ 119.1132.& in seq.
Nauigia cur onustiora in portu,
quàm in alto esse videantur
928.e
[illegible]
Nemesis, Deus cur dicatur 1223.a
Neruos medius cur si ex suo in-
tentionis modo dimotus sit, cæ-
teri quoque omnes sonos in-
compositos reddant, sed si inte-
gro illo manente aliquis ex cæ-
teris sit dimotus, solus hic aber-
rabit, qui modo suo careris
945.c
Neruus & arteria quid differant
inter se 1077.f
Neruis calor vehementissimus na-
turæ eius qui in venis est, pluri-
mum habet 1078.b
Neruis vires ab ossibus alimentum
capiunt, an contra ibid.c
Neruus vbi Ionians 1078.b
Nete cur duplo acutior est hypate
942.c. cur si quis neten pulsatã
apprehenderit, hypate sola re-
sonare videbitur ibid.
Nete sublata omnium vehementis-
sima suo tota potentia sonum
reddat 948.d
Niphetos quid 1228.d
Nix quomodo gignatur 1228.d
Nobilium mores 1.674.f.& in
seq.
Nobilitas quid, & quid nobile, &
generosum differant 675.e.& in
seq.
Nomina imitatione sunt 699.e
Nominis honestas vel turpitudo,
est aut in sonitum id significatio
702.d
Nominis species & genera 809.e.
& in seq.
Natura & nobis 5.f
Notus sit à meridie 1269.a
Nox cur [illegible] spatior est
quàm dies 909.b
Noctes temporis seruidi cur, quàm
dies molestiores sunt 924.a
Nubis assinitio 1209.a
Numeri & valitatis differentia
1418.b
Numeros & magnitudines separa-
biles esse fieri non posse 1411.b
Numerum non esse rerum causam
1415.f
de Numerorũ generatione 1414.b
Nomi vsu. 389 c. nimio cur nota
impressa ibid.
Nummus quorsum comparatus
sit 381.d.& in seq.
Nutritiua animæ pars igni similis
& quomodo 185.a
Nutritiua animæ pars ad felicita-
tem capessendam nihil conducit
185.c
Nutrici ipsa per se cur animantiũ
alia vbi primum in lucem edita
sunt, possint alia nequeant
899.a

O

Obeliscolychnia, instrumenta
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Olei [illegible]
[illegible]
Oculi [illegible]
oculissimum sit 1025.e
Oculus sinister cur quàm dexter,
expeditiùs contrahitur 1025.e
Oculo altero apprehendo, cur al-
ter conspectius cernat 1027.a.
cur qui oculis sunt prominen-
tioribus, magis à fumo infestan-
tur ibid.d. cur vno videre ocu-
lo impossibilius sit 1023.a
Oculorum intervallum cur mini-
mum inter animantes pro sua
magnitudine homo habeat
828.a
Oculo perstricto cur sternutare
soleamus 1020.d. vno oculo cur
quàm duobus, exquisitius cerni-
tur ibid.c. cur homines irati, o-
culis maximè erubescunt ibid.
Oculorum sensus cur præ cæteris
deligatur 1134.b
Oculorum signa Physiognomoni-
ca 1120.b
Oculi cæsij caloris interioris esse
persentia reddantur 918.c
Odium & ira quid differant 658.a
Odorata genera tam feminum
quàm plantarum cur mouere
vrinam possint 911.e
Odores tam suffimentorum, quàm
florum, cur minus suaues è pro-
ximo sentiantur 976.b
Odoris natura vtrum fumus sit an
aër, an vapor 918.b. cur omnia
odorata tam semina quàm plan-
tæ vrinam ciere possint ibi-
dem d
ad Odorem pertinentia proble-
mata 916.a
Oeconomiæ quot numero sint 387
Oeconomicæ finis 3.c
Oeconomicæ & politicæ differen-
tia 376.a
Olcant cur funditius qui virusre-
dolens hirci, quamse odorificè
vnguentantur 971.b
Olent omnia plenius quam mo-
neretur, cur 917.d
Olent malè ora hominum qui ie-
iunarint, eorum autem qui ali-
quid ederint nõ olent, cur 932.d
de Oleo mirabile quiddam 1085.e
Oleum cur ad accendum vinolen-
tiam valet, sorbitiunque facul-
tatem præstat potatis 834.e
Oleum cur candefiat Solis calore
1040.a
Olfacere tempore hyberno mi-
nùs possumus cur 917.e
Olidæ male res cur grauius olent
quum calent, quàm quum fri-
gent 918.a
Oligarchia quid 437.& in seq.
Oligarchia & tyrannis ex omni-
bus politiis minus diuturnæ
sunt 557.f.& in seq.
Oligarchia vbi oriri soleat
476.a
Oligarchiæ definitionis vulgata
error 461.c.& in sequen-
tibus.
Oligarchiæ genera, & eorum cau-
sæ 468.a
ad Oligarchiam stabiliendam ob-
seruanda ad eandem institu-
dam præcepta 513.d & in se-
quentib.
Oligarchiarum commutationes
494.e
Oligarchiæ sit & fines 451.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Oligarchiea artificia callidè excogitata in populum 476.d.& in seq.
Olus cur ocyus excrescat, quod femine vetustiori, veteriori, aut bino prouenerit, quàm quod eo nouo 954.d
Olera quibusque vinum 957.c
Ombricarum insularum foecunditas, tum pecorum, tum frugum 1095.d
Onera facilius portantur super scytalas, quàm super currus & quamobrem 1134.f
Operæ locatio siue operæ mercenaria, tertia quærendę pecuniæ rationis pars 397.c
Ophellæ Corinthij strategema & commentum 601.e
Opici seu Ausones vbi habitent 547.
Opinio ad omnia pertinere videtur, & vero ac falso distinguitur, non bono ac malo 38.a
Optimatum amicitia 177.c
Oratio magis propria est hominis quàm corporis visus 645.c
Orationis cætera præter demonstrationem supervacanea sunt 699.c
de Orationis vrbanitate & politizate 781.d
Orationum amplificationes vnde sumendæ sint 679.b
de tribus Orationum generibus 611.e
Orationes quæ minus ad persuadendum valent, perrachant verò magis quæ enthymematibus 643.c
Orationum omnibus generibus quæ communia sint 747.e.& in seq.
Orationis partes 779.b in seq.
Orationum ad persuadendum appositarum, vbi ad iudicium refertur 675.d
Oratio quam vim habeat & cur 629.c
Oratoris mores, accommodari ad fidem faciendam 642.b
Oratoriquæ sint obiectanda sum maxime declaratur 760.d.& in seq.
Ordeacea farina cur si cum lacte vel vino dulci bibatur, efficit vt hæc dulciora sentiamur 963.f. cur eadem pocio minus mera apparet, si farina vides inspersa vinatur ibid.
Ordeacea massa, cur quo plenius tradetur eo eadeque, eò minus aluum subducere, leuigatisque potest, etriticea contra 960.b cur massa ordei contrita minus tritici amplior reddi non possit ibid.e
Opp. est quotam 67.b
Origanus musto iniecta cur vinum dulce efficiat 958.e
Orionis exortu cur dies maxime varient, stabique importuno moueantur 932.c
Oscitanti cur in oscitando sæpe respondemus 876.c
Oscitando cur minus audire possimus 906.c
Oscitans cur autem scalpere has nunc audeat 1019.a
de Ossium natura & officio 1079.f.& in seq.
Ostræ terræ motus qui dicantur 1210.f
Ostracismus 445.a
Ostracinæ quinam dicantur 412.d
in vitiis videtur beatitudo sita, quomodo 132.a
Otiosa vita non est præferenda a studiis 138.a
Oues in Magnesia & Africa partu bis 895.f
Ouium pili eò duriores sunt quo proliciores, hominum contra ibid.f

P

Pactum quid 647.d
de Pactis ad orationis vsum ibid.d
Pædonomus Magistratus 482
Pædonomi Magistratus officium 561.a
Paleæ cur fructus duros atque succos emolliunt, in maturitatemque adducunt, mites autem & concoctos non putrefaciunt 967.e
Palliduli cur reddantur qui induti currant 1040.c
Palmatiæ terræmotus qui dicantur 1211.f
Pamphylium mare 1206.c
Pancratiastes quis 878.d
Panes cur toltus ductos, tabefactas humidior reddit aliquanto per pelit 964.f
Panes cur vt parum triti, sic minimum triti compactus 963.c
Panis bolientius cur refrigeratur minus duritiem præ se ferat 961.b
Panes frigidi cur albiores cernuntur quam calidi 959.d. panes non salsi cur plus ponderent quàm salsi, si modo cætera omnia pari habeantur mensura ibidem e
Panthera cur sola animantium suauiter oleat 919.c
Papyri seu chartarum sectio, si quis æquè à basi plano reliaque diuerticula, auferdet recta euoluetur, sin autem inclinarie, contorta exiliet 937.b
Parabola quænam exempli forma 629.d
quia per tres Parcas prisci significauerint 1223.a.& in seq.
Parentibus honos vt diis immortalibus est habendus 145.c
Parentes sectantur animantium aliæ natura, aliæ ferè (vt homo) vel vis quam, cur 891.f
Parhypaten cantando cur vox rumpi cum minus soleat, quam in nete supremisque, quamquam cum interuallo ampliori 919.f
Pariunt animantium aliquæ breui tempore, aliæ diu 886.d
Pars quot modis dicatur 1315.c
Partes tam stirpium quam animantium quæ nullis instrumentariis officiis deputatæ sunt, cur in arbem sæpe omnes colligunt 934.c
Partes an totum verum prius 1251.a
Parthenia quinam sint apud Lacedæmonios 407.f
animantium cur aliis sint plura partes, aliis non 902.a
post Partum cur animantium aliæ tenere sobriis malis nihil efficiuntur 932.e
Passio quot modis dicatur 1310.c
Passio in fabula quid 800.b
Paterna amicitia 147.c &
157.d
Patientia est in sustinendo, continentia in vincendo 116.a
Pauper, magnificus esse nequit 60.a
Paupertas quando militum diuitem quamquam 177.d
Paupertas seditionem in vrbe ingenerat & maleficium 437.d
Paupertas cur apud homines bonos parum esse quàm apud pessima sulcat 1005.d
Peccatorum quisque quoniam in ipse causa principium incit 26.e
Pecunia iniuria, cur maxime quam honoris æstimetur 1005.b
Pecuniarum vitis videtur esse sumptus & donatio 54.e
Pectoris signa physiognomonica 1118.e
Pelles recenter detractæ, maximeque ariettum, cur verberum vulneribus & vibicibus admotæ: & cum super confracta prohibeant viciam, ne consistant 921.b
Peneftæ seruitium Thessalorum 401.e
Pepones cur locis palustribus ox palmi facilè soleant 958.a
Pepromene Deus cur dicatur 1251.a
Peregrinos potius quàm ciues ad sodalitatem & ad quotidianam vitæ consuetudinem adhibere tyrannicum 71.b
Periculum quot modis dicatur 1299.b
Perfrixatione cur cætera membra plenius caudent, ventri autem soleat esercunt 866.c
Periander Ambraciæ tyrannus interfectus 207.f
Periandri consilium Thrasybulo datum 447.f
Perioeci apud Cretas quinam 421.b
Peripetia quid 799.d
de Periodis orationis 769.& in sequent.
Permutatio quarum rerum esse oporteat 81.d
Perniontibus & ambustis frigore cur aqua frigida, quam calida prosit 874.c
perniones cur frigus & facit & tollit ibid.
de Perorationes 756.b. & in seq.
peroratio non est iudicialis orationis omnino vt in pacem oratore, sit aut et clarè sub memoriam cadat 1179.d
Perturbatio non videtur orationi cedere, sed vt esse cogenda 174.b
Perturbationes animi quænam 16.a. nec laudi dantur nec vitio ibid. ex iis nec boni nec mali dicimur ibid.
Perturbationes sunt ægritudines & voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem 187.c
Pedum timor cur accidere soleat iis qui vel vitioso cibo vescuntur, vel fame diutius laborant 815.f
Pedes pares cur sint animalibus 890.c
Pestilens annus cur tunc incidat, quem Sol multum vaporis de terra excitat 916.d
Pestilens morbus cur solus ex omnibus vitiis præcipuè afficiat eos, qui ad laborantes propè accesserint 811.b
Phaleæ Chalcedonij politia 412.a. & in seq.
Phebol insula 1106.b
Phidon Corinthius lator legum antiquus 407.c
Philolaus Corinthius Thebanus legum author 426.b
Philosophus amator fabularum quodammodo est, cur 1227.d
Philosophi est de omnibus posse speculari 1268.d
Philosophiæ primæ esse principia rerum mathematicarum considerare 1375.e
Philosophiæ tot sunt partes quot substantiæ 1263.d
Philosophiæ contemplatiuæ tres species, physica, mathematica, theologia 1307.c
Philosophum cur ab oratore differre putamus 938.a
Philosophantium voluptates 1311.f
Philosophiæ, eius potissimum quæ in naturæ cognitione versatur laudes 1202.c
Philoxeni cuiusdam Macedonis artificium ad pecuniam conficiendam 599.b
Phocæ coagulum epilepsiæ remedium 1091.d
Phœnicusa insula 1105.d
Phormis & Epicharmus fabulas in comœdia facere cœperunt 794.a
Phrynichus cæterique eius ætatis musici modulandi potius scientiam exercebant, cur 944.d
Physica quid 1307.c. circa quæ versetur 1328.a
Physiognomiam esse, & quot eius modi 1117.c. circa quę versetur 1109.d
de Pico martio mirabile quid 1085.b
Cur Pili in cute inhærescant 874.c
Piper, cur si large sumatur, vesicam soluat, si parcè, aluum: è contrario scammonea 873.a
Pisistratidę tyranni cur è vita sublati 527.e
Pituitam cur ij qui ordeum atterentes, imbecilli efficiuntur & destillationibus: qui autem triticum, corpore sint bene habito 964.c
Pituita alimenti utilis excrementum est 1175.d
à Pituita contracti morbi cur libidinosi immodica prosit 815.b
Pittaci lex, vt si quem ebrij pulsarint, grauiores pœnas dent, quam si sobrij pulsarint 427.a
Pix intraque à terra subsilientis vbi nascatur 1102.b
Plautię insula 1092.a
Plantę quam variis modis prodeunt partim sponte, partim arte 1053.d.
de plantarum transmutatione in aliam speciem deque variis plantarum differentiis 1053.d
Plantæ vt oriantur & crescant 1056.b.& 1063.a
Plantæ quomodo in superficie progrediuntur 1063.a
quod vitam ribus quatuor opus habent vt gignantur & crescant 1063.a
de Plantarum colore & figuris 1067.c
Plantarum diuisio à partibus 1047.c
Plantarum vita qualis 1043.a
Plantarum diuisio per genera & locos 1010.a
Plantarum acrium cur semina quàm radices & folia acriora sunt 953.c
Plantarum aliquæ cur cum florem habeant fructu careant 1050.d
Plebis tum ad res quotidianas accommodari & transferri solet 91.b
Plumbi stupenda vis apud Indos 118.d
Pluuię definitio 1168.b
Poëtices origo 791.c.& 793
Poësis natura in imitando versatur 789.a
Poëta & historicus qua in re inter se differant 799.a
Poëtam esse oportet magis fabularum effectorem quàm metrorum 803.d
de Poëtarum excusationibus & solutionibus 825.f. & in sequentib.
Poëtę munus, quale 787.f
Poëmatum atomorum differentię 789.d.& in seq.
Politia optima quænam 472.d
Politia quæ quibus & qualis, quibus expediat 475.d.& in sequentib.
Politia media cur rarò & apud paucos existat 451.a
Politię quot & quænam sint 436.c.& in seq.
Politia an vna sit & simplex 417.c
Politia quid ibid.
Politię quæ rectæ quæ deprauatæ 436.d
de Politia speciali 469.c. & in sequent.
Politica princeps reliquarum facultatum 4.a. huiusque reliquarum artium fines continentur ibid.b
Politico quæ præcepta diligenter consideranda 501.502.525. & in seq.
Politices pars est & principium, tractatio de moribus 172.b
Politici scopus 10.f
Politeuma quid 431.a
Polygnoti & Zeuxidis pictorum differentia 795.d
Ponti mare cur candidius quam Ægeum est 969.a
Ponticum mare 1205.b
Ponus Thraciæ fluuius quid admirabile habeat 1100.c
Porrum cur prosit ad vocem sonoram 910.f
Porrum squam salsum recusat, & plum eam recipit, cur 950.f
Possibilis res verum fieri queat vt nec sit nec futura sit vnquam 1345.a
de Possibili & impossibili quatenus ad rhetoricam pertinet 677.d.& in seq.
Potentias insitas in nobis natura 26.d
Postularum & suppositio quid inter se differant 192.a
de Postulatis apud rhet. 780.a
Potens seu quod potest per rationem, necesse esse, vt id agat cum appetit, cuius potentiam habet & vt habet 1354.d
Potentium & fortunatorum mores quales sint 656.a
Potentiæ quæ sunt ad actum redactæ inueniri 1354.c
de Potentia & impotentia priuatione 1344.e
Potentia quot modis dicatur 1294.c
Potentia aliquid esse aut non posse dici possit 1350.c
Potentiarum alias esse rationis expertes, alias cum ratione coniunctas 1346.a
Prattica finis opus
de Præoccupatione apud rhet. 752.c
Præster quid 1170.b
Principatus ciuilis est liberorum natura: herilis est seruorum 416.a
Principium quot modis dicatur 1281.b
Principiis omnibus quid commune 1281.d
Principium dimidium totius esse dicitur 49.b

Priuatio quot modis dicatur 1312.d
Priora & posteriora quot modis dicantur 1393.b
Procemium & prooemium, & prologus quid differant 720.a.& in seq.
de Probabili, quid Graecis εἰκὸς 754.e
Probationum seu πίστεων atechnôn quot genera 748.a
Proximum esse, sed non omnium optimum in vnoquoque ciuitatum statum est 290.d
Procellae cur imbrem vbique afferant 586.d
Prodigus quis 58.c. multo melior est auaro 77.b. prodigus ad mediocritatem peruenire queat, si custodem & magistrum habeat ibid.e
Profusio quã propius quam auaritia, à liberalitate abest 182.b
Proles caeterorum animantium cur magis quam hominis, suis parentibus similem gerit staturam 188.f
Prologus & prooemium quid differant 719.b
Prooemij maximè proprium & necessarium 721.a
de Prooemiis demonstratiuis iudicialibus & deliberatiuis 720.a
Propontis Ponti pars 1266.b
Proportio Geometrica 78.c
Proportio Arithmetica 79.a
Prouerbia translationis à specie ad speciem sunt 717.a
Prudentia quid, & prudens quis 96.a.& in seq.
Pruina ros est concretus 1268.b
Psolois quid 1220.c
Ptisana & farina cur oleo instillato reddi possint candidiora cum rursum sit oleum 939.b
Ptisana ordeacea verum leuior & ad morbos accommodatior quã triticea 819.d
de Pudore seu verecundia 77.b
Pudor non est viri boni ibid.d
de Pudore apud Rhetores 661.b. quid sit ibid. quae pudenda ibid.d
Puellae adolescentulae & magis laborant in partu, & plures intereunt 559.e
Pueri nonnulli cur antequam aetas veniat, qua vocabula suo tempore explanare possint, fari incipiant, & vbi aliquid expressè dixerint, rursus obmutescant, atque vt prius degant, quousque solitum loquendi tempus accedat 907.b
Pueri cur plorare & vocem intendere non sint prohibendi 561.f
Pueri participes sunt eius quod sponte fit, sed non consilij & electionis 37.c
Pueri quomodò instituendi & erudiendi 564.b
Pueri propter aetatem nihil iucunditatis expers voluntatis sua ferre possent 571.b
Puerorum educatio atque institutio ad Politiam accommodata maximè omnium facit ad diuturnitatem & stabilitatem reipubl. 505.a
Pulsus primus motus spiritus 1076.e
Pulsus per initia statim in constitutione cordis emergit ibid.
Pusilli animi signa 1113.d
Pusillanimitatis signa 66.f
Puteorum qui puteis lauari, cur pars superna salsior sit, quam ima 974.c
Puteorum aquae cur tepidae à media aestate reddantur 977.e
Putredo cur minus hyeme quam aestate creetur 853.b
Putrescit quoque externo calore, siue concoquitur 842.b
Pyriphlegethon locus circa epirum, ex quo calidę aquę scaturiunt 1097.b
Pyrois quanto spatio orbem suum metiatur & peragat 1218.b
Pythoclis Atheniensis pecuniae conficiendae artificium 601.f

Q

Quaestionis, τῆ ἐξετάσει praecepta 778.a
Quaestionis species 705.e.& in seq.
de Quaestione Rhetorica 707.a
de Quaestione 756.e
Quaestuaria virium ad oeconomiam pertinens 391.c.& in seq. quae ad praxim eiusdem faciat 392.b
de Quaestuaria naturali speciebus 388.397.& in seq.
de Quaestuaria artificiali 388.d.& in seq.
Quale quot modis dicatur 1297.a
Quantum quot modis dicatur 1296.b
Quidditas & vnumquodque vnũ idem sint 1317.f
de Quidditate seu definitione 1314.d
Quinquertio quis 613.d

R

Radiculae tenues cur sint acriores 952.d
Radiculae cur & quomodo amplitudine mira excrescant 951.c
Ranarum pusillarum quae rubetarum faciem repraesentant, copia extante, cur grauis annus aduentet 816.e
Rationalis animae partis habitus quinque 94.e
de Refutatione, orationis parte 727.f
Reo cur dexter apud iudicem locus datur 1407.b. reum cur vincere sancitum est si suffragia pari numero & accusatori & reo fuerint ibid.
Repentina sponte nostra suscipi dicuntur, consulta autem nequaquam 37.c
Republicae quot 626.e
Reipubl. regendae forma non vna, nec eadem est apud omnes: sed vna duntaxat vbique, consentanea naturae est, ea quę optima 85.b
Resilientia è terra quae ceciderant cur angulos ad planitiem reddant similes, vtraque parte positi, quo planum attigerint 910.e
Resonare amplius cur domicilia possint, si quis figulina obstruat operlitque, vel aliqua fouea in domo sit 903.b
Respirationis motus qua parte sit 1078.e
Rex verus quis 596.b
Regis imperio parere an ciuitati expediat, in qua futurum est vt omnes bene & beatè viuant 449.b
Regi honestum propositum esse, tyranno verò iucundum 507.d
Regnum quid 457.a
Regnum an inter bonas Reipublicae formas connumerari debeat 431.c.452.& in seq.
Regni seu regiae politiae species 449.b
Regnum optima politiae species 338.a
Regnum quot modis euertatur 511.a
Regnum ad bonorum perfugium ac praesidium aduersus populi iniuriam comparatum est 516.a
Regia oeconomia 827.c
Rhadamanti ius 80.e
Rhecti terrae motus qui dicantur 1241.f
Rhetoricae quot sint partes 698.d
Rhetoricę similitudo & conuenientia cum Dialectica 602.f & in seq.
Rhetorica elocutio qualis esse debeat 700.e
Rhetoricę munus 606.a
Rhetoricę definitio 606.a
ad Rigorem pertinentia problemata 878.b. cur qui rigent liuidi efficiuntur ibid. vide plura ibid. & in seq.
Robur quid 618.e
Roris definitio 1262.b
Rosae cur ex intus olent, quibus vmbilicus asper, quam quibus laeuis 925.a
Ructare cur quae cornua gerunt nec aues soleant 894
Rudes & ineruditi cur apud vulgus magis idonei sint ad persuadendum quã docti & eruditi 684.b
Ruta insita in ficum cur pulcherrima plurimaque proueniat 984.e
Ruta & nonnulla pigmenta cur sudores foetidos moueant 857.d
Rutam cur fascinationum remedium esse aiunt 958.e

S

Sacerdos qualis instituendus 548.e
Sacerdotium ciuitati necessarium ibid.
quod Saepe fit vicinitatem habere cum eo quod semper 653.a
Sal exiguus cur ocyus crepat & exilit vehementius autem & crepat & exilit qui plenior est 912.b
Salutatores numero imitantur absque harmonia 790.a
Sanguis in vena calorem emittit & velut concludit 1078.e
Sanguine è naribus effluente cur aquam frigidam nonnullis in faciem fundimus 365.d
Sap... [illegible]
Sapientiores sunt locis calidis homines quàm frigidis, cur 914.a
Sardinia vnde Ichnusa appellata 1098.e
Sardoum mare 1106.c
Satrapica oeconomia 387.e
Saturni stella quanto spatio suum orbem metiatur & peragat 1218.b
Scabies cur magis quàm lepra afficere possit 877.d
Scapularum signa physiognomonica 1118.f
Sceptus quid 1220.c
Sceptri sublatio regum priscorũ iusiurandum 450.e
Scientia nulli, nullaque facultas finem malum habet 179.c
Scientias per aliquas cur habitũ nos habere censeamus per aliquas non 1116.a
Scientiarum illae certiores sunt quae maximè primorum sunt 1116.e
Scientiae vnius est speculari nõ solum ea quae secundum vnum dicuntur, sed etiam ea quae ad vnam naturam dicuntur 1164.e
Scientiae definitio 95.a
Scorpionum vbi immensa generetur multitudo 1086.c
Scurra quis 72.a
Scythicum venenum 1105.d
Secundas res difficile est sine virtute compositè concinneque ferre 63.f
Sedile cur alios impleat, alios extenuet 879.b
Seditiones non de paruis, sed ex paruis rebus oriri 490.f
Seditiones quibus ex causis in republ. oriantur 485.c.486.& 487
Selybrianorum pecuniae conficiendae artificium 591.c
Semen num per arterias feratur & an compressione id quadam fiat & dum emittitur solum 1078.e.& in seq.
Seminis profusio cur caeteris animantibus partim nunquã partim raro per somnum incidere soleat 888.c
Senectus non nisi refrigeratio quaedam est 1015.e
Senectus bona, est tarditas senectutis cum indolentia 618.d
Senex cur quod inspicere vult, procul abducit, iuuenis contrà 1024.f
Senes cur laboriosius sternutent 1030.f
Seniores cur amplius mente valeamus, iuniores ocyus discimus 1026.d
Sensuum motus 673.a
Senescentes homines cur nigriores reddantur 1041.d
Sensibilia omnia corrumpuntur & in motu sunt 1157.e
de Sensibilium principiis 793.e
Sensus dextri cur nihilo sinistris praestantiores sint 1223.b
[illegible]
de Sententia dictionis quid sit & cuius vsus in orationibus. 682.c. & in seq.
Sententia & partes eius in arte poetica 867.f & in seq.
Septentrio ventus quis 1269.a
de Sepulchro in Lypara insula, mirabile quiddam 1096.d
Serenitas nebulę cõtraria 1268.a
Serenum cur noctu potius sit, quàm interdiu 981.f
de Serpentibus mirabilis quaedã 1106.d
Seruitus non est sed potius salus viuere ad ciuitatis politiam accommodatè 503.e
de Seruitute legitima 384.a
de naturali 381.f & in seq.
Seruus quis ibid.d
de Seruis 572.d
Serui naturę quinam 385.f
Seuthes Thrax in Amadocum cur inuaserit 509.e
Sexum cur natura vnum fecerit robustiorem, imbecilliorę alterum 377.d
Sibyllae Cumanae antrum 1093.b
Siculum mare 1106.c
de Siculo freto 1101.e
de Signis apud Rhetores 660.a
de Signifero seu Zodiaco 1203.f
Significare non vnum, nihil est significare 1270.b
Similia cur similibus, cognata cognatis gaudeant 296.e
de Similiter cadente apud rhet. 761.e
Singultus cur sternutamento sedari queat, 1029.b cur finitur & retentione spiritus & aceto 1030.b
Societas in omnes vitae dies constituta naturę conueniens & consentanea, domus est 379.e
Societas ex quibus constare tantum potest 81.d
Societatem cum aliis contrahere qui nõ possunt quinam sint 381.a
Socrates quàm rectè dixerit, Neminem qui bene de rebus existimaret, quicquã aliud, quàm quod sit optimum agere, sed si agit, propter inscientiam agere 117.a
Sodalibus & fratribus inter ipsos orationis libertas, omniumque rerum communitas dari debet 135.f
Sodalitiorum ordinatio vnde primum nata 147.d.& in seq.
cur Sol & Luna plana esse videantur 918.b cur sol oriens atque occidens vmbras efficit longas, ascendens se minores, vbi tenuit coeli medium, minimas ibid.e
Sole deficiente cur siquis per cribrum aut frondes veluti platani vel alterius ex caeteris latifoliis, aut digitis manuum inuicem perplexis inspiciat, ipsi fissores speciem Lunae nondum cõpletae intuentur. ibid.e cur sol nunquam è coelo in medio geminetur, nec supra se faciem illam ostendit secundum sed ex lateribus tantum 919.a
cur solis vmbra extremum tremere videatur 919.e
In Sole cum stamus, cur amplius recalescimus, quàm cum mouemur 873.a
Solis calor cur fumum adurere potest, ignis non potest 1041.b
Sol anni spatio suum orbem metitur 1218.b
cum Sol eodem cum vigore feratur cur non pari tempore idem incrementum decrementumque vmbrarum exultet 915.e cur sol per quadrilatera prospectã non rectè lineas figuras describit sed circulum formas vt in cratibus patet 918.d
Solertia quid 105.f
Solstitium post vtrumlibet, cur per centum dierum spatium Noti maximè accidat 419.a
Somnus animi est cessatio, vacatioue ab opere, quã is bonus dicitur & malus 19.e
Somnus cur magis accedat, cum parte corporis dextra cubamus 874.f
Somnolenti signa 1114.a
Somnolentiores in locis palustribus fieri solemus cur 915.e
ad Soni vocisque rationem pertinentia problemata 901.a
Sophocles poeta quid primus adinuenerit 795.e
Spadones cur calui effici nequeant 898.f
Spadones cur vel omnino varicibus vacant, vel minus habent, quàm caeteri 893.b cur spadonibus caetera in sexum foemineum vitiata mutantur, magnitudine tantum ad sexum virilem commutantur 893.e cur spadones cruribus putridis, vlcerosisque sunt 895.e
Species quid 1310.a
Speciei diuersum esse quid, & cur alia specie differant, alia non 1368.f
Speciei quaenam sint partes, quae verò non 1377.a
Specie diuersa in eodem sint genere necesse esse 1387.f & in seq.
Specie diuersorum quomodo vna sit scientia 1171.b & in seq.
Spinae signa physiognomonica 1118.a
Spiratio commoda cur colorem facit meliorem 1020.e
Spirare cur necesse habeamus 1023.d
Spiritus cur sole se attollente sternuntur & augentur 931.a
Spiritus tantum per vniuersum est animalis corpus 1075.e
Spiritus in arteria contenti motiones tres 1151.e
Spontaneum & delectus quid differant 144.a
Sponte & ex consilio facta quid different 37.a
Sponte factum quid, ibid.
Sporades insulae inter Cilliccia 1106.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Strabelbii stratagema memorandum 602.b
Stagnum quoddam mirabile 1099.d
Stannum celticum 1088.e
Statera, qua carnes ponderantur, cur paruo appendiculo magna trutinae onera 1157.f
Staturae signa, physiognomonica 1115.d
Stella quaeque motu fertur contrario atque coelum suo in orbe 842.d
Stellae cum prosiliunt, cur venti indicium dant 990.a
Stellionum exuuiae contra epilepsiam vtiles 1090.e
Sternuere cur bis magna parte solemus, non semel aut saepius 1019.f
Sternutamentum cur pro numimine habeatur 1019.d cur vix dormientibus sed vigilantibus fiat 1053.b
Sternutamenta, quae damnamus, quae approbemus 1031.d
Sternutare homo in animantium genere maxime solet, cur 1088.d
Sternutare cur magis consueuerunt qui Solem aspexerunt 1050.a cur vbi sternutauimus inhorrescere solemus 1019.a
Sternutaturus quis cum, hoc si aures perfricauerit, minus sternutet 1019.e
ad Stirpes & oleracea pertinentia problemata 990.f
Stirpium aliae cur ad senem vsque tantummodo viuere possint, deinde cum senem tolerent exarescant, aliae non, sed fructificare saepius solitae sunt 981.c
cur Strangulemur grandiori buccella deuorata, cum alius locus sit, quo cibus, potusque transeunt, alius, quo spiramus 1011.a
Strobilus ventris quis 1109.e
in Studiis iis, quae aliqui sibi delegerunt, quamquam interdum praui cur libentius tamen quam in honestioribus versentur 918.b
Suadendi species 773.b & in seq.
Subiectum est, de quo caetera dicuntur, ipsum vero non de alio 1313.d
Substantia quot modis dicatur 1291.b
Substantia quid sit 1313.c
Substantia quale est 1313.c
de Substantiis sensibilibus, quae est vt actus 1338.c
de Substantia dubitationes 1311.e
de Substantia prima & causa prima quam etiam Deum interdum vocant 1390.b
Substantiarum sensibilium singularium neque definitionem esse posse neque demonstrationem 1333.b
Substantiam ex substantiis nullam esse 1332.d
Succorum differentiae in plantis 1025.b
problemata ad sudorem pertinentia 384.d 872.134. & 187.150
Submersa omnia cur minus propinquo sentire possimus 910.a
Superbus quis 61.f
Surdi omnes, cur vocem reddere per nares soleant 901.e
Surditas detrimentum pulmonis est 1032.a
Sybaritarum fretus 490.b
Syracusanae Reip. mutatio vnde facta sit 490.f
Syrium mare 1106.b

T

TActus quid a connascentia differat 1283.d
ad Tactum pertinentia problemata 1160.a
Talionis ius, verum simpliciter iustu sit, vt pythagoreis visum est 80.e
Taprobane insula 1106.a
de Tarando bestia mirabile quid 1086.a
Tarenti democratia ex politia quamobrem causam facta 489.c
Temeritatum quid apud Rhetores 813.f
Temperantia quid 92.a
Temperantiae quid contrarium 188.a
Temperata corpora, & quae medicae conditione, cur in morbum saepius incidant, & facilius curentur 912.f
Temperatura corum omne calidi & frigidi est cur 901.b
Temperies & corpori & intelligentiae prodest 912.f
Terminus quot modis dicatur 1300.a
Terrae situs 1103.a
Terrae latitudo & longitudo 1107.a
Terrae diuisio ibid.
Terribile & miserabile ad Tragoediam quomodo pareatur 802.a & in seq.
Testium & Testimoniorum quot genera 846.c de Testimonio & testibus 755.e
Thapsia & ruscus, cur pariter vtiles possunt illinere. hic principia illa post 884.a
Thebanorum Democratia cur deleta 489.a
Thebanos, mercatores ad magistratum non admissos 434.d
Theodorus Tragoedus, cur nulli vnquam histrionem ante prodire in scenam patiebatur 822.e
Thessalorum seruitium saepe in ipsos irruit atque inuasit 413.e
Thracum vox quaedam gens ad quatuor numerandi seriem terminat, & cur 926.d
Thunnorum immoxtera [illegible] 1. [illegible]
Thirreorum politia [illegible] [illegible]
Tagella [illegible] 1106.a
Thiniam [illegible]
[illegible] 1083.a
Da Tilium [illegible]
Titium [illegible]
tam in laborando, quam in sustinendo solatio 939.d
Timidus quis 46.b
Timidi signa 1112.a
Timidi, cur sint qui loca fervida incolunt, fortes qui gelida 912.e
Timophanes qua ratione factus sit Corinthi Tyrannus 496.d
cur Titillamur in aliis & pedum vestigiis 1036.b cur nemo seipsum valeat titillare ibidem & cur labris maxime titillamur ibid.f
Tonitru quid 1103.f
Torporis causa 875.a
Tussis, vt vncer, panis, glandes, & alia id genus, cur refrigerata deteriora redduntur, rursusque calefacta eadem meliora euadant 966.d
Totum est, habens principium & medium & finem 790.d
Totum & omnia non sunt parua, sed ex paruis componuntur 570.b
Totum quot modis dicatur, & quid differant Totum & Omne 1303.d
Totius definitionum verum partis quoque definitionem inesse oporteat an non, & vtra prius partes, an totum 1332.a
Tragoediae numero, concentu, & metro vtitur 790.d
Tragoedia an praeferenda sit Epopoeiae 803.e
de Tragoedia & partib. eius 794.c
Tragoediae origo 793.e
Tragoediae & Epopoeiae connexio & differentia 793. & 794.& in seq.
Tragoediae partes secundum quantitatem 800.e
Tragoediarum choris cur neque subdorio, neque subphrygio cantandi genere vti mos est 909.f
de Tragoediae pulcherrimae constitutione 800.e
de Tragoediae nexu & solutione, ac speciebus eiusdem de Tragoedia alia & eadem 802 d.& in seq.
de Tragicae personae moribus 803.d
de Translatione vrbana seu vrbanae elocutionis 775.a
de Translatione in poet. 810.a
Translationes rhetoricas quales esse oporteat 761.c & in seq.
Triticea massa cur in igne amplior quam ordeacea reddatur 980.f
Triticeis farina cur restricta magnus conspicitur quam ordei 981.a
Triticea massa cur [illegible] [illegible]
Triticum [illegible] 983.a
Tropaeus [illegible] 981.b
Tunae [illegible] 1110.b
Tyrannis [illegible]
Tyrannis

Tyrannis ex oligarchia vltima & democratia componitur 505.e
Tyrannis quatenus sibi proponat 511.f & 512
de Tyrannide & eius generibus 471.e & in seq.
Tyrannus quis ve sit 84.b
Tyranni non omnes sed imperiis potius & imperii de iure dicuntur 24.d

V

VEstes cur magna pondera monucant ab exiguis viribus, vt clis insuper tunis accipiemibus 1130.a
Venae vbi finiant 1078.b
Venae cuilibet arteria sua adiuncta est 1078.b
In Venatione cur minus spirare praecipitur 921.a
Veneni cuiusdam vis mirabilis 1091.e
ad rem Veneream pertinentia problemata 874.f vsque ad pag. 803
Ventris signa physiognomonica 1118.a
Ventus cur magna ex parte ante Lunae defectus excitetur in iis nodis 980.e
Ventus cur, si mane incipit, eduratius amplius possit 999.a
Venti cur alii locis aliis imbrem afferant 998.b
Venti cur ad posteriorem velemensissime spirant 990.b
Verecundia perturbationum, quam habitui similior est 72.b
a Vergiliarum occasu ad Fauonij vsque flatum, quinam potissimum pereant 815.a
de Veraci & veracitate seu studio veritatis 69.e. & in seq.
Verisimile quid 609.e
Veritatis amicitiae praeferenda 7.e
Veritas opus rationalis animae partis 94.d
Veritatis in inuestigationes quisnam sit tenendus modus 1249.b
Versarij cur, qua mare sinuatur, restare soleant, qua porrecta, pandaque maria sunt, restare non possunt 991.c
Versuti & veteratores quinam 79.e
Versutia quid 104.a
Vertigo cur surgenti potius accidat, quam sedenti 874.e
ad Vibices & Cicatrices pertinentia problemata 882.883. & in seq.
Vicus seu vicinitas quid 179.e
Vina [illegible] 1093.f
Vinum [illegible]
[illegible]
Vinum [illegible]
Ad [illegible] et [illegible] pertinentia problemata [illegible] pag. 882.
Violentum quid 288.b
Viri & vxoris mutua [illegible] 137.d
Viri & vxoris mutua officia dein 2 & in seq.
Vir bonus & virtus vnicuique rei est mensura 157.d
Virorum mores quales sint 274.c
Virtus in perturbationibus atque actionibus versatur 17.a
Virtus viri boni & boni ciuis sitne eadem 431.b
Virtus quid sit 615.a virtutis partes ibid.& in seq.
Virtute qui excellunt, etiam mediocres omnium seditiones excitent, maxime tamen faciunt 488.a
Virtutis perfectae actio, felicitas est atque beatitudo 183.b
Virtutis proprium est benigne benefacere, quam beneficium accipere 54.f
Virtutem non esse scientias 178.f
Virtutem nosse inutile est, nisi quomodo & ex quibus ea comparetur intelligas 178.e
ad Virtutis actiones exprimendas quibusdam bonis & exercitationibus antecedentibus opus est 165.e
Virtutes ad otium pertinentes in primis esse necessarias 437.b & in seq.
Virtutum varias esse sedes 22.d & 11.a
Virtutem nec perturbationem esse nec potestatem, sed habitum secundum electionem 26.a & in seq.
Virtutis definitio 18.c
Virtutum quomodo nonnullis definitum 24.b
Virtutum earum, quae ad agendum valent functiones aut in ciuilibus aut in bellicis rebus positae sunt 172.a
Virtutis praemium atque merces est honos 81.f
Virtutes quando consequimur, 21.d. virtus omnis ex iisdem rebus nascitur, per quas interit ibid.f
Vita omnis diuisa est in negotium & otium, bellum & pacem 355.d
Vitae societas & conuersatio cur in amicitia maxime requiratur 168.d.& in seq.
Vita homini quaenam optima 351.a
Vita breui, imbecillisque viribus cur sint, qui partem vmbilico subiectam maiorem, quam superiorem habent pertinentem ad pectus 1111.
Vita [illegible]
[illegible]
[illegible] 1093.b
Vtilitas [illegible]
Vindigna [illegible] 795.d
[illegible]
Veniam [illegible]
differat 177.a
Vitiositas omnia modum superans vel lesina est vel morbos 6. 113.b
Vitium & virtus sunt in nostra potestate 41.c
Viuere bene est felicem esse. 164.a
Vlcus & vlcus & vastigitio quid differant. 1.a
Vmbilici cur hominum amplior, reliquorum autem animantium exigui, interiectique sunt. 895.d
Vnda cur residens & quiescat, cum aliquid in mare vndaturum & gilluant iactum sit, vt anchora. 988.e
Vnguentorum magna pars cur sudori permista male olent, aliqua vero suauius redduntur, aut nihilo deterior 911.c
Vnitatis & numeri differentia. 1418.b
Vnitates sint ne combinabiles, an non. 1404.b
Vniuersalium nullum substantiam esse, vel hoc aliquid significare. 1370.b
Volens natura quomodo habeat ipsum bonum, & ipsum optimum. 1401.a
Voluntariorum & communium certum & dicuntur & sunt scientia. 176.b
Vnum quot modis dicatur. 1267.e
Vnum & Ens idem sunt. 1283.e
Vnum in omni genere quandam esse naturam, & rei nullius proprius idipsum esse naturam. 1359.b
de Vno & Vni esse. 1316.d
Vnum & multa quot modis opponantur. 1380.d
de Vnius & multorum oppositione dubitatio. 1365.a
Vnum & Ens verum substantia rerum sint. 1280.b
Vnumquodque & quidditas seu τὸ τί ἦν εἶναι, verum sint idem, 1317.f
Voluntas & delectus quid differant. 195.b.& in seq.
Voluptas quid. 814.f
Voluptas assidua omnes, etiam quae sub electionem cadunt 21.d
Voluptati quam iracundiae obsistere difficilius. ibid.
Voluptatem alio in alio sunt necessaria, alia non, sed per se tamen optabilia & expetenda. 115.f
de Voluptate varia sententiae. 129.d
Voluptatum neque motum neque ortum esse 164.a
Voluptatum in hominibus magna varietas. 167.b
de Voluptate & dolore, in quibus virtutes & vitia collocantur. 159.b.& in seq. & 160.& in seq.
Voluptate nemo continentior. 184.f
Vomitus cur ciendus cum tempora immutantur. 881.e
Voracis signa. 1113.f
Vox iucundi & molesti signum 31.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vox omnium nostri partium aptissima ad imitationem. 899.a
Vox aut sonus in cantu desinens cur acutior sit. 911.a
Vox asperior redditur homini, qui vigilauerit, cur. 905.d
Vocis tenor cur mox frangatur cibo ingesto. ibid.a
de Vocis varietatibus & quomodo fiant. 1148.c. & in seq.
Voces cur è longinquo acutiores esse videntur. 905.e
Voceni cur acutiorem reddant senes nam animalia, quam perfecta sunt ætate. 904.a
Vocis signa physiognomonica. 1110.e
ad Vocem pertinentis problemata. 901.a.b in seq.
Vobis situs ædificia, mœnisque qualia esse debeant. 549.b.& in seq. de locis publicis & reliqua eorum ædificatione. 550.c. & in seq.
Vrere quænam oporteat, quæne incidere. 818.e
Vrina cur intuenda, sicut concocta urene intercepta mingendi proximio, potius, quam perpetuo. 875.d
Vrsorum quoddam genus album in Mysia. 1006.a
de Vrsi seu de rebus bonis & vtilibus, tum consessis & controuersis. 639.c. & in seq.
Vrsus in Italia vt valeant huiusmodi 987.e.
In Vrsibus infantis membra corporis nostri ubinam cur desint. 180.c
Vrsibus infantis, cur vasis bene apertis contenta cur incorrupta durare possint. 987.d
Vulcani responsum. 582.b
Vulgus non solet posse reprimi ac retineri natura, sed magis potius ac supplicio coercetur. 174.a
Vultures et sugentorum odore examinari feruntur. 1106.a
Vulturum, foeus sterilis. 1006.a
Vulturnus flat ab Oriente. 1109.a
Vrnis officium 577.b. & in seq. & 581.a. & in seq.
Vsurum & liberorum inter eiusdem communitas Physiognomia impugnatur. 1107.c. & in seq.

X

Xenium venenum quo vi pollet. 1091.c. eius antiphysmata. 1091.d.

Z

Zephyrus flat ab occasu. 1109.a

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca